МУҚӘДДӘС КАЛАМ

Таврат, Зәбур, Пәйғәмбәрлер wә Инжил

«Уйғурчә Муқәддәс Китап»

2025

© Муқәддәс Китап 2012

www.mukeddeskalam.com

«Уйғурчә Калам тәрҗимиси»

Муқəддəс Китап

МƏЗМУНЛАР

Таврат бəт

Тəврат, Зəбур вə Инжил тоғрисида 5

1. Яритилиш 19
2. Мисирдин чиқиш 162
3. Лавийлар 262
4. Чөл-Баявандики сəпəр 331
5. Қанун шəрһи 408
6. Йəшуа 481
7. Батур һакимлар 527
8. Рут 581
9. Самуил «1» 594
10. Самуил «2» 644
11. Падишаһлар «1» 695
12. Падишаһлар «2» 750
13. Тарих-тəзкирə «1» 810
14. Тарих-тəзкирə «2» 857
15. Əзра 913
16. Нəһəмия 938
17. Əстəр 969
18. Аюп 988
19. Зəбур 1083
20. Пəнд-несиһəтлəр 1260
21. Һекмəт топлиғучи 1323
22. Күйлəрниң Күйи 1353
23. Йəшая 1382
24. Йəрəмия 1551
25. Жиға-зерəлар 1685
26. Əзакиял 1701
27. Даниял 1812
28. Һошия 1881
29. Йоел 1912
30. Амос 1925
31. Обадия 1948
32. Юнус 1956
33. Микаһ 1969
34. Наһум 1990
35. Һабаккук 2000
36. Зəфания 2018
37. Һагай 2030
38. Зəкəрия 2048
39. Малаки 2202

Инжил бəт

Тонуштурулуши («Йеңи əһдə») 1

1. Маттай 19
2. Маркус 122
3. Луқа 176
4. Юһаннна 279
5. Расулларниң паалийəтлири 366
6. Римлиқларға 448
7. Коринтлиқларға «1» 491
8. Коринтлиқларға «2» 551
9. Галатияликларға 589
10. Əфəсуслуқларға 615
11. Филиппилиқларға 643
12. Колоссиликлəргə 666
13. Тесалоникалиқларға «1» 687
14. Тесалоникалиқларға «2» 697
15. Тимотийға «1» 713
16. Тимотийға «1» 732
17. Титус 749
18. Филемон 757
19. Ибранийларға 765
20. Якуп 808
21. Петрус «1» 825
22. Петрус «2» 849
23. Юһанна «1» 862
24. Юһанна «2» 880
25. Юһанна «3» 885
26. Йəһуда 891
27. Вəһий 901

Тəбирлəр 971

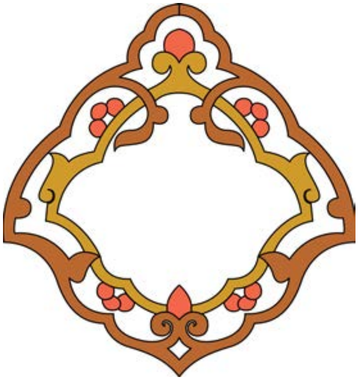

Муқәддәс Китап

Тәврат, Зәбур вә Инҗил тоғрисида кириш сөз

Әрштин назил қилинған бу каламни тонуштурушқа инсанниң тили дәрвәқә бәкла аҗизлиқ қилиду.

Инсанийәтниң һәр қайси тарихий дәвирлиридә пәйласоплар вә данишмән дәп аталғанлар өз әқлигә тайинип көзи көргән ишлардин пәрәз қилип, чамисиниң йетишичә өзлириниң хиялидики Яратқучиси тоғрисидики һәқиқәтләр үстидә издинип кәлгән. Дуния миқясидики кутупханилар уларниң шу тиришчанлиқлиридин барлиққа кәлгән әсәрләр билән толдурулуп турмақта; бирақ, уларниң арисидики реаллиққа йүзләнгән бәзи сәмимий кишиләр өзлириниң оттуриға қойған қарашлиридики кәмтүклүкни етирап қилишиду. Бу һәргизму әҗәблинәрлик иш әмәс; буниң сәвәви шуки, һәртәрәплимә чәклимигә учрайдиған инсан чәксиз бир Худани өз әқлигә тайинип пүтүнләй чүшинип кетәлмәйду, әлвәттә! Әң муһими, гунаға петип қалған инсанлар қандақму пак-муқәддәс Яратқучисидин бирәр мәлуматни билип йетәлисун?

Ундақта, Яратқучимизни тонуштин үмүт үзүшимизгә тоғра келәмду? Яқ, һәргиз үмүтсизлинишимизгә болмайду. Әгәр Худа Өзини инсанларға аян қилишни халиса һәм шундақла Өзини аян қилиштин хошаллиқ тапқан болса, ундақта әһвал пүтүнләй башқичә болиду, әлвәттә. Худаға миң мәртәм тәшәккүр! Пәрвәрдигар Худа дәл шундақ қилди. У Өзини сөз һәм язмилар билән инсанларға аян қилип, инсанийәткә Өзи һәққидә чүшәнчә бәрди.

Тәврат язмилирида «Мәзкур китаплар дәл мошундақ мәхсәттә ата қилинған» дейилиду; Зәбур язмилирида «Мәзкур китаплар дәл мошундақ мәхсәттә ата қилинған» дейилиду; Инжил язмилирида «Мәзкур китаплар дәл мошундақ мәхсәттә ата қилинған» дейилиду.

Инжилда Пәрвәрдигар Худаниң Өз-Өзини аян қилғанлиғини муәййәнләштүридиған икки йәкүн характерлиқ баян тепилиду: —

«**Пүткүл муқәддәс язмиларниң һәммиси Худаниң Роһиниң йол-йоруқ-илһами билән йезилған болуп, у тәлим бериш, тәнбиһ бериш, хаталиқларни түзитиш вә кишиләрни һәққанийәт йолиға башлашқа пайдилиқтур**» («2Тим.» 3:16).

Мошу йәрдә «Пүткүл муқәддәс язмиларниң һәммиси» дегән ибарә Инжилдин илгәрки Тәврат-Зәбур, шундақла Инжилниң өзидики һәр бир сөз-айәтниң Худадин кәлгәнлигини тәкитләйду.

«**Шуни һәммидин муһим дәп билишиңлар керәкки, муқәддәс язмилардики һеч қайси вәһий пәйғәмбәрләрниң өз чүшәнчиси бойичә йәткүзүлгән әмәс (яки «өзлири ойлап чиққан әмәс»). Чүнки һеч қандақ вәһий-бешарәт инсанларниң ирадисидин кәлгән әмәс, бәлки Худаниң муқәддәс адәмлири Муқәддәс Роһ тәрипидин йетәклинип, Униң түрткиси билән ейтқан сөз-каламдур**» («2Пет.» 1:20-21).

Жуқирида биз Тәврат, Зәбур вә Инжилни әрштин назил қилинған яки әрштин ата қилинған, дәп тәкитләп өттуқ. Ундақта Худа Тәврат, Зәбур вә Инжилдики сөзләрни пүткән пәйғәмбәрләргә вә муқәддәс бәндилиригә худди устаз өз шагиртлириға «аңлап йезиш» мәшиқи қилғузғандәк оқуп бәргәнмиду? Яки Тәврат, Зәбур вә Инжилдики сөзләр беваситә асмандин ташлап берилгәнму?

Жуқириқи айәтләргә қариғанда, һәргиз ундақ ойлимаймиз. Оқурмәнләр «наби» (пәйғәмбәр) дегән сөзни билиши мүмкин. Әслидә бу сөз ибраний тилидики «наба» дегән сөздин келип чиққан. «Наба» дегән сөз әслидә: «урғуп чиқиш», «болдуқлап чиқиш» дегән мәнини билдүриду. Муқәддәс Китаптики тәлимләргә асасән биз шундақ ишинимизки, Худаниң сөзи Униң Роһиниң «йол-йоруқ-илһами» билән пәйғәмбәрләргә йәткүзүлгән, андин бу сөзләр йәнә пәйғәмбәрләрниң ичидин «Униң Роһиниң йол-йоруқ-илһами билән» (грек тилида «Худа нәпәси билән киргүзүп») урғуп чиққан (грек тилида «роһ» вә «нәпәс» бир сөз).

Шундақ охшитишқа болидуки, Худаниң сөз-калами худди музикиниң саздин чиққинидәк пәйғәмбәрләрниң роһ-қәлблиридин чиққан болиду. Сазниң өзигә хас алаһидилиги музикиниң аһаңиға яки характериға тәсир йәткүзиду; лекин сазниң алаһидилиги яки хусусийити (ишәшлик саз болсила) уста сазчиға тосалғу болмайду; уста дутарчи өзи челишни халайдиған пәдигә челиш үчүн мәлум алаһидилиги яки характери бар дутарни талливалиду; андин челиш услуби яки истилини сазниң алаһидилигигә яки характериға маслаштуриду. Шундақ қилип уста сазчиниң чалған музикиси бәлким техиму йеқимлиқ һәм техиму тәсирлик болиду. Шуниңға охшаш, Худаму Өзиниң «сазлири» болған пәйғәмбәрләрни талливалиду; Худаниң қоли астида пәйғәмбәрләрниң меҗәз-характери, һәтта уларниң бешидин өткүзүлгәнлириму Худа ейтмақчи болған сөзләрни алаһидә йолда ипадиләштә васитә болиду. Шуңа биз һәқиқий пәйғәмбәрләрниң сөзлирини уларниң роһ-қәлбидин чиққан һәм Худадин чиққан, дәймиз. Худди расул Павлусниң ейтқинидәк: «**Пүткүл муқәддәс язмиларниң һәммиси Худаниң Роһиниң йол-йоруқ-илһами билән йезилға**н». Шуңа муқәддәс язмилар Худаниң һәммигә қадир қоли вә һоқуқи арқилиқ йәткүзүлгән, шуниң үчүн биз униң барлиқ сөзлирини һәқиқәт һәм һәр бир әқил-хуши җайида болған адәм тәрипидин һәқиқәт дәп қобул қилиниши керәк дәп қараймиз. Худаниң муқәддәс язмиларни ата қилиш

йоли тоғрисида кейинчә биз йәнә көп чүшәнчиләрни беримиз; тонуштуруш йолида мошунчилик язғинимиз һазирчә йетәрлик болар.

Худаниң сөзлириниң йәткүзүлүшидә буниңдин башқа йолларму болған, әлвәттә; мәсилән, Муса пәйғәмбәр Синай теғида Худадин кәлгән, пүтүш керәк болған муқәддәс қанунни вә муқәддәс чедирниң қурулуши тоғрисидики йол-йоруқларни тапшурувалғанда у мошуларни беваситә әрштин қобул қилған («Мис.» 19-31-баплар); расул Юһанна ахирқи замандики ишларни вә йеңи асман-зиминни аян қилған вәһийни тапшурувалғанда, бу Вәһий асасән униңға беваситә әрштин йәткүзүлгән (Инҗил «Вәһий» китап).

Оқурмәнләрниң бәзилиригә сәл һәйран қаларлиқ болуши мүмкинки, Тәврат вә Инҗил бирла муәллип тәрипидин көп қисимлиқ болуп пүтүлгән китап болмастин, бәлки қириқтин артуқ муәллип тәрипидин пүтүлгән көп қисимлиқ бир китаптур. Тәвратниң авалқи бәш қисми дәрвәқә Муса пәйғәмбәр тәрипидин пүтүлгән. Бу бәш қисимниң биринчиси, йәни «Яритилиш» дегән қисим Худаниң аләмни яритиш җәриянының хатириси вә инсанийәтниң Адәм атимиздин тартип Ибраһим вә униң аилисидикиләргичә болған роһий тарихиниң хатирисидур. Муса пәйғәмбәр бу китапни Худаниң йолйоруғи билән пүткән, дәп ишинимиз; амма у «Яритилиш»ни йезишта пәқәт Худаниң Роһиниң йетәкчилигидә өзидин илгири мәвҗут болған, Ибраһимниң җәмәтидә сақлинип кәлгән бир нәччә ағзаки яки пүтүклүк тарихларни топлап хатирилигән тарихшунасниң рольини өтигән еди. Бу китапни Муса миладийәдин илгәрки 1475-1400-жилларда пүткән, дәп қараймиз. Тәвраттики йәнә бир китапни, йәни «Аюп пәйғәмбәр» дегән китап буниңдин техиму бурун пүтүлгән болуши мүмкин дәп қараймиз.

Ибраһимдин Йәһудий хәлқи, йәни «Исраил» келип чиққан. Мусаниң Исраил ичидики йетәкчилиги вә пәйғәмбәрлигидин кейин, Худа Йәһудий хәлқиниң һәр бир дәври үчүн дегидәк пәйғәмбәрләрни тайинлап турди; улар хәлиққә Худаниң пак-муқәддәслиги, вәдилири вә йоллирини әслитәтти һәм бәзилири илгәрки пәйғәмбәрләр йәткүзгән хәвәрләргә көпрәк йеңи вәһийләрни жүкләйтти. Бешарәтләрдин башқа Тәвраттики бәзи китапларни тарихий хатириләр вә бәзилирини ибадәт қолланмиси яки ибадәт нәзмилири дейишкә болиду. Тәвратта җәмий болуп 39 китап бар (Йәһудий хәлқи адәттә булардин бәзилирини бирләштүрүп 22 китап қилиду). Буларниң муәллиплири аз дегәндиму бәлким 32 адәм болуп, уларниң йезилған вақитлири бәлким миладийәдин илгәрки 1600-жилидин миладийәдин илгәрки 396-жилиғичә созулған болуши мүмкин. Китапларниң муәллиплири хан җәмәтидикиләрдин тартип деханларғичә болған һәр тәбиқә вә һәр дәриҗилик маарип тәрбийиси көргән адәмләр еди. Гәрчә арқа көрүнүши шундақ һәр тәрәплимилик болсиму, Тәврат җүмлидин Зәбурдики хәвәрләр Инҗилдики хәвәр билән қошулуп айрилмас мукәммәл болған бир пүтүнлүктин ибарәттур.

Ундақта Тәвратта зади қандақ ишлар хатири-линиду?

Бу тоғрисида биз оқурмәнләр үчүн төвәндики аддий һәм ихчам йәкүнни беримиз: —

(1) Худаниң аләмни яритиши, шундақла буниңдики муддиа-мәхсити, болупму инсанға болған муддиа-мәхсити хатириләнгән;

(2) Худаниң инсан билән әслидики йеқин мунасивити хатириләнгән;

(3) Ушбу мунасивәтниң инсанниң гуна садир қилғини түпәйлидин бузулғанлиғи хатириләнгән;

(4) Худаниң инсанниң гунайи вәҗидин чүшидиған балаю-апәтләр тоғрилиқ вәһийси вә инсанийәтни Өзигә йеқин мунасивәткә қайтидин кәлтүрүш тоғрилиқ вәдиси хатириләнгән;

(5) Худа агаһ-бешарәт қилғинидәк, инсанниң гунайи вәҗидин чүшидиған «тәрбийилик җаза» болған апәтләр (мәсилән, Нуһ пәйғәмбәр дәвридики топан, «Бабил мунари» қатарлиқ вақиәләр) хатириләнгән;

(6) Худаниң инсанийәтни Өзигә йеқин мунасивәткә қайтидин кәлтүрүш тоғрилиқ вәдиси Ибраһимни Өзигә чақириши билән башлиниду. У Ибраһимға: «**Сән арқилиқ йәр йүзидики барлиқ аилә-қәбилиләргә бәхит ата қилиниду**» дәп вәдә қилиду («Яр.» 12:3). Кейин, бу вәдиниң Ибраһимдин чиққан әлгә, йәни Йәһудий хәлқигә қалдурулғанлиғи хатириләнгән.

Худа «**улар арқилиқ йәр йүзидики барлиқ аилә-қәбилиләргә бәхит ата қилиниду**» дәп вәдә қилған; шундақ екән, у Йәһудий хәлқи арқилиқ биз («йәр йүзидики әлләр»)гә «бәхит йәткүзидиған» қандақ ишларни қилди? Биз Йәһудийларниң тарихиға нәзәр салидиған болсақ мундақ хуласигә келәләймиз: —

(1) Худа Йәһудий хәлқигә Өзиниң мутләқ һәққанийлиғини вә пак-муқәддәслигини аян қилди. Булар Худа уларға тапилиған барлиқ қанун-бәлгүлимиләрдә муҗәссәмләшкән. Башқа әлләрму бу қанунлар арқилиқ Худаниң тәбиитидин азрақ болсиму чүшәнчигә егә болалиған.

(2) Йәһудий хәлқи Муса пәйғәмбәр арқилиқ чүширилгән бу пүткүл қанун-түзүмләргә әмәл қилишқа тиришип-тирмишип интилишлири давамида өзлириниң гунакар тәбиитиниң асаритигә әсир болуп қалғанлиғини билип йәткән.

(3) Бундақ қаттиқ савақни билгәндин кейин, Исраилда өз гуналиқ тәбиитини убдан билгән, Худаға садиқ болған бир «қалдиси» пәйда болди. Шуниң билән улар өзлириниң бир Қутқазғучиға болған қәтъий муһтаҗлиғини тонуп йәткән; Қутқазғучи дунияға кәлгәндә улар уни қобул қилишқа тәйяр еди.

(«Худаниң қалдиси»дин башқилар болса өзиниң қайта-қайта өткүзгән сәһвәнликлиригә көзини жумуп, өзлирини башқа әлләр билән селиштуруп: «Һәрһалда, биз бу «бутпәрәс капирлар»дин яхшимиз» дейишти. Бирақ Худа уларниң қәлбигә қарап уларни әмәлийәттә капирлардин бәттәр дәп билди).

(4) Көп пәйғәмбәрләрниң һаяти вә сөзлири хатириләнгән Тәврат-Зәбурда, һәр қайси дәвирләрдә яшиған көплигән пәйғәмбәрләрниң баянлири арқилиқ Худа кәлгүсидә бир Қутқазғучи, йәни Мәсиһни әвәтидиғанлиғини инсанларға уқтуриду. Мәсиһ кәлгәндә У: (а) Өз азап-оқубәтлири билән Шәйтанни мәғлуп қилиду; (ә) авал Исраилға, андин барлиқ башқа әлләргә гуналарниң кәчүрүмини елип келиду; (б) ниҗат, йәни йеңи (мәңгүлүк) һаятни елип келиду; башқичә ейтқанда У Худаниң инсанда болған әслидики мәхсити, йәни «**инсан образимиз вә сүритимиз болсун**» дегән мәхситини ахирида әмәлгә ашуриду («Яр.» 1:26).

(5) Ахирида Исраил хәлқи арқилиқ Қутқазғучи-Мәсиһ пак қиз Мәрйәмдин туғулуп, дунияға кәлди. У дәл «**барлиқ әлләргә ата қилинған бәхит**»тур.

Жуқириқидики бу бәш басқучни йәнә Худаниң падишалиғиниң алди билән Шәйтанниң, андин инсанниң гунаға тейилип чүшүш сәвәвидин бузулған аләмгә қәдәммуқәдәм «бөсүп кириш» җәрияни дәп сүпәтлисәкму болиду.

Жуқирида тилға елинған биринчи, иккинчи, үчинчи вә төртинчи бәхит-бәрикәт йәткүзидиған басқучлар Тәвратниң асасий мәзмунидур. «Тәврат» дегән сөзниң мәниси «йол-йоруқ», «һидайәт» дегәнлик болуп — у пәқәт Худаниң әмрила әмәс, бәлки

инсанларға уларниң Худаға қәтъий муһтаҗлиғи тоғрилиқ тәлим-тәрбийә берип, Худа билән яраштуруш йолини, йәни ниҗатни аян қилидиған китаптур. Инҗилниң асасий хәвири болса Худаниң ниҗатини елип кәлгән Мәсиһниң дунияға келиши, әлвәттә; шуңа Тәврат вә Инҗилниң бир-бири билән болған мунасивити «тән билән баш»ниң мунасивитидур — айрилмас бир пүтүнлүкниң икки қисмидур.

Тәрҗимә принсиплири

Тәвратниң зор көп қисми ибраний тилида, аз бир қисми арамий тилида йезилған, Инҗил қедимки грек тили (Юнан тили)да йезилған. Биз Тәвратниң һәр бир қисмини тәрҗимә қилғинимизда униңға мунасивәтлик ибранийшунасларниң (инглиз тилида йезилған) әсәрлирини оқуп пайдиландуқ; андин бир нәччә хил инглиз тилидики тәрҗимиләрдин, хәнзу тилидики «Хехебән», «Шинйибән» вә «Луҗенҗуң» қатарлиқ тәрҗимә нусхилиридин вә рус тилидики «Синодал» тәрҗимисидин пайдиландуқ. Һәмдә биз Мәһмәт Шүкриниң Қәшқәрдә 1910-1937-жиллирида ишлигән уйғур тилидики тәрҗимиси (торда «www.dunyaningnuri.com») вә шундақла «Һазирқи заман уйғурчә тәрҗимиси»дин (торда «www.hayatnuri.com»дә тепилидиған қисимлиридин) көп пайдиландуқ.

Инҗилни тәрҗимә қилиш хизмитимиздә жуқурида тилға елинған материяллардин башқа биз грек тилидики текстләрни беваситә көрүп ишлидуқ вә шуниңдәк қедимки грек тилини тәтқиқ қилған нурғун инҗилшунасларниң әсәрлиридин пайдилинип туруп ишлидуқ.

Қолиңиздики бу тәрҗимә нусхисида бизниң көзлигән нишан-мәхситимиз шуки, күчимизниң йетишичә оқурмәнләргә әслидики ибранийчә вә грекчә текстләрни әйнән ипадиләйдиған шәкил вә сөз-ибариләрни қоллинишқа тириштуқ. Ушбу хизмәтни Худа алдида титрәп-қорққан һалда, Униңдин: «Бизгә Өз сөз-каламиңни

садиқлиқ билән ипадиләш қабилийитини ата қилғайсән» дәп өтүнүп ишлидуқ. Бизгә ярдәм бәргән бир ибранийшунасниң: «Муқәддәс Китапни тәрҗимә қилғучи чоқум әслий текстниң қули болуши керәк» дегән һекмәтлик сөзини принсип қилдуқ. Ибраний тилидики яки грек тилидики мәлум бир сөз-ибарә вә идиомниң уйғур тилида удул келидиғанлири болса, биз шуни тәрҗимимиздә ишләттуқ, әлвәттә; қайси йәрдә ибраний тилида яки грек тилида мәлум бир сөз-ибарә вә идиомни сөзмусөз тәрҗимә қилған болсақ оқурмәнләргә мүҗмәллик, икки бислиқ яки хата тәсир йәткүзүш еһтималлиғи болғанда, биз мәниси униңға әң йеқин ибарини ишлитишкә тириштуқ вә көп йәрләрдә әслидики ибарини изаһатлиримизда көрсәттуқ.

Бәзи айәтләрниң тәрҗимимиздә көрситилгинидин йәнә башқа хил чүшәндүрүшлири болса, уларни изаһатлиримиздиму көрситишкә тириштуқ вә бәзидә биз таллиған тәрҗиминиң сәвәплирини көрсәттуқ.

Тәврат вә Инҗилниң барлиқ қисимлирида китапниң арқа көрүнүшини тонуштуридиған «кириш сөз» бар, вә ахирида чүшиниш тәс болған айәтләр шәрһлинидиған яки бәзи муһим нуқтилар тәкитләп көрситилидиған «қошумчә сөз»ләрни киргүздуқ.

Муқәддәс Китапни үгиниш вә чүшиништики әң яхши қурал дәл Муқәддәс Китапниң өзидур; у оқулғансери өз-өзигә шәрһ берип чүшәнчимизни ашуруп бариду. Шу вәҗидин биз изаһатлиримиздиму мәзкур айәт билән йеқин мунасивәтлик болған башқа айәтләрниң қәйәрдә көрүлгәнлигини көрситип өттуқ.

Тәрҗимә җәриянида Һәммигә Қадир Болғучиниң бизгә ата қилған күч-мәдити үчүн Униңға санақсиз рәхмәтләрни ейтимиз, шундақла Униңдин бизгә мәдәт бәргәндәк оқурмәнләргиму Өз сөз-каламини чүшинишигә мәдәт беришини чин көңлимиздин үмүт қилимиз.

Бизниң бу тәрҗимимизни «www.mukeddeskalam.com»тин чүширишкә болиду вә шу тор бәттин мунасивәтлик башқа материялларму оқурмәнләргә тәминлиниду. Мана бу җайда биз оқурмәнләрниң соаллири яки пикирлирини қарши алимиз вә имканийитимиз баричә силәргә җавап беримиз.

Әслий текстләр

Оқурмәнләр: «Тәвратниң әслий қол язмиси нәдә?», «Инҗилниң әслий қол язмиси нәдә?», «Силәр немини асас қилип тәрҗимә қилдиңлар?» дегән соални қоюши мүмкин. Бу әлвәттә интайин ақиланилик билән қуюлған соалдур.

Бу соалға беридиған җававимиз шуки, биз бу издинишни оқурмәнлиримизгә һавалә қилимиз. Ишинмизки, қәдирлик оқурмәнлиримиз төвәндики аддий хәвәрни күтүпханилардин яки «Интернет»тин тәкшүрүп тапалайду: —

(1) Тәвратниң яки Инҗилниң әслидики қол язмилириниң һеч қайсиси бүгүнгә қәдәр тепилғини йоқ.

(2) Һалбуки, Тәвратниң һәр қайси қисимлириниң хелә көп интайин қедимки көчүрмә нусхилири вә шуниңдәк Инҗилниң һәр қайси қисимлириниң интайин көп қедимки көчүрмә нусхилири мәвҗут.

(3) Тәврат қисимлириниң көчүрмилириниң бир-бири билән селиштурулушидин Йәһудий хәлқиниң муқәддәс каламларни «көчүрүш хизмити»дики садиқлиғи вә әстайидиллиғи еник көрүлиду. Улар муқәддәс каламларни көчүрүш хизмити җәһәттә даң чиқарған. Бу һәқиқәтни очуқ испатлайдиған төвәндики пакитларға қарап бақайли: —

(а) Миладийәдин кейинки 1930-жилғичә «Тәвраттики әң қедимки көчүрмиләр» дәп қаралған язмиларниң йезилған вақти

алимларниң пәрзичә миладийәдин кейинки 800-жиллар еди (бу көчүрүлмиләр «Масорит текстлири» дейилиду). 1930-жилларда Иорданийәдә, «Өлүк Деңиз»ға йеқин өңкүрләрдин наһайити көп қедимки орам язмилар тепилған. Археологларниң тәкшүрүп испатлишичә бу язмиларниң йезилған вақти аз дегәндиму миладийәдин илгәрки 2-әсиргә яки 3-әсиргә тоғра келиду. Бу орам язмилар «Әстәр» қисмидин башқа, Тәвратниң барлиқ қисимлирини өз ичигә алиду. Бу орам язмиларни 1000 жилдин кейинки «Масорит текстлири» билән селиштурғанда байқалған пәриқләр зәрричилик дегили болиду. Шуңа қолимиздики Тәвратниң көчүрүлмилири мутләқ ишәшлик, дәп испатлиниду.

(ә) Йәһудий хәлқи әсирму-әсир Тәвраттики язмиларни толиму қәдирләп кәлгән. Улар Тәвратниң қисимлирини көчүрүш хизмитини интайин муһим дәп қариғачқа, мәлум көчүрминиң тоғрилиғини тәкшүрүштә һәр хил тәкшүрүш йоллирини ижад қилған. Бу тәкшүрүш йоллиридин бири «һәрипләрни санаш» болуп, мәлум йеңи көчүрүлминиң һәрип сани бириси артуқ яки кам болса, яки пүтүн көчүрүлминиң «дәл оттурисидики» һәрип тоғра болмиса улар көчүрмини шу һаман житип ташлайтти вә яңливаштин көчүрүшни башлайтти (һазирқи мәтбуат бундақ қәләм билән көчүрүшни керәксиз қилди, әлвәттә, лекин бәзи Йәһудийлар чирайлиқ көркәм болсун дәп техичә һөснә хәт билән көчүрүватиду).

(4) Инжилниң қедимки көчүрүлмилири наһайити көп (дунияниң көп йәрлиридин тепилған 8000дин артуқ көчүрмә нусхиси бар). Буларниң әң қедимкилири миладийәдин кейинки 2-әсирдә яки һәтта 1-әсирдә йизилған. Уларниң көп қисми бир-биригә селиштурулғанда пәриқлириниң йәнила интайин азлиғи байқилиду. Биз тәржимимиздә жуқурида тилға елинған нурғун текстләрдин талланған «көп көчүрмиләрдин талланма» дегән текстни асас қилдуқ. Изаһатимизда қедимки көчүрүлмиләрдә әһмийити бар болған пәриқләр болса биз шуни көрситишкә тириштуқ. Амма шундақ пәриқләр һечйәрдә Инжилдики муһим тәлимләргә һеч қандақ тәсир көрситәлмәйду.

Пәрвәрдигар Худа һәммигә Қадирдур. Шуңлашқа, Униң муқәддәс сөз-каламиға ишинишни вә әстайидиллиқ билән әгишип меңишни халайдиғанлар үчүн, Пәрвәрдигарниң уни толуқ, мукәммәл сақлашқа қадир екәнлигигә мутләқ ишинимиз.

«Қедимки көчүрүлмиләр»ниң фото нусхилириниму көрүң.

Изаһат: — Йәнә оқурмәнләргә әскәртмәкчимизки, текст ичидә көрүлгән барлиқ кириш сөзләр, мавзулар, баш қурлар, изаһатлар вә қошумчә сөзләр оқурмәнләргә ярдими болсун үчүн тәрҗиман тәрипидин берилди. Улар Муқәддәс Китапниң әслий текст-айәтлириниң бир қисми әмәс.

Йәнә көрсәтмәкчимизки, Тәврат-Инҗилдики «бап»лар вә «айәтләр»ниң «тәртип рәқәмлири» оқурмәнләргә қолайлиқ болсун үчүн көчүргүчиләр тәрипидин қошулған болуп, улар әслий текстниң бир қисми әмәс еди. Әсли текстләрдә пәқәт «Зәбур»дила күйләрниң әсли «тәртип рәқәмлири» болған.

Әйни тексткә йәнә сөз қошқан болсақ биз бу сөзләрни мошу рәңдә беримиз.

Изаһат: — мошу тәрҗимимиздә мәлум китапниң YY-бап, XX-айәт «YY:XX» дәп ипадиләнди; мәсилән, «Яр.» 49:23 болса Тәврат, «Яритилиш», 49-бап, 23-айәтни көрситиду.

ҠОНА ӘҺДӘ

Тәврат 1-қисим

«Яритилиш»

Кириш сөз

Тәвратниң бу қисми Худаниң аләмни апиридә қилғанлиғи вә Униң аләмни яритиштики мәхсәтлири тоғрисида йезилған қиммәтлик хатиридур. Бу бизниң Худани вә инсанларни чүшинишимизгә нисбәтән бизни қиммәтлик асаслар билән тәминләйду. Мәзкур китапни биз қисқартип «Яритилиш» яки «Аләмниң яритилиши» дәпму атаймиз.

Бу китапта, конкрет һалда (1) Худаниң һәр қайси маддий шәйиләр, һайванатлар, шундақла ахирида инсанни яратқанлиғи; (2) Худаниң инсанни яритишида, инсан Мән билән сирдаш-достлуқ мунасивәттә болсун дегән муддиа-нишанлири; (3) инсанниң гуна садир қилиши билән шу достлуқ мунасивәтниң үзүлгәнлиги; (4) Худаниң мөлчәрлигүсиз бәдәл төләп инсанниң Өзи билән болған мунасивитини әслидики мәхситидикидәк әслигә кәлтүрүш җәриянининң башлиниши қатарлиқлар хатирилиниду.
Шуңа «Аләмниң яритилиши» китавини һәр қайси җәһәтләрдики «башлинишлар баян қилинған китап» дейишкиму болиду.

Шуниң билән биз ушбу китаптин: — аләмниң яритилиши, болупму инсанниң яритилиши тоғрилиқ бирдин-бир һәқиқий хатирини; Худаниң «инсанни Өз сүрәт-образида, Өзигә охшаш қилип» яритишиниң мәхсәтлирини; инсанниң гунаға петишини; Худаниң инсанларниң гунайи түпәйлидин инсанларниң үстигә чүшәргән биринчи җазасини, шундақла гунадин қутқузидиған ниҗати тоғрилиқ вәдисини; инсанларниң тунҗа гунани садир қилғандин кейин тезла һәртүрлүк бузуқчилиқ вә бутпәрәсликкә петип қалғанлиғини; Худаниң пүткүл инсанларға чүшәргән иккинчи еғир җазасини, йәни Нуһ пәйғәмбәрниң дәвридә йәр йүзигә әвәткән топанни; инсанларға чүшәргән үчинчи еғир җазасини, йәни инсанларниң тилини «Бабил мунари»да хилму-хил қилип бөлүвәткинини вә шундақла тилни бөлүветиш арқилиқ Шәйтанниң инсанларға қаратқан вәсвәслирини чәклигәнлигини; Ибраһимниң бутпәрәсликтин айрилип, йәккә йиганә Пәрвәрдигарға ибадәт қилишқа чақирилғанлиғини; Ибраһимға һәр хил синақ-қийинчилиқлар арқилиқ үгитилгән әҗайип савақларни; Исмаил вә Исһақниң туғулуши вә уларниң тарихини; Әсав вә Яқупниң туғулуши вә уларниң тарихини; Йүсүпниң туғулуши вә униң тарихини тапалаймиз.

Худадин қорқидиған барлиқ мөмин бәндиләр Тәвратниң бу биринчи қисминиң муәллипини Муса пәйғәмбәрниң өзи дәп етирап қилиду. Һалбуки, ушбу тарихта хатириләнгән барлиқ вақиәләр Муса пәйғәмбәр дунияға келиштин бир-икки миң жил илгири йүз бәргән еди. Ундақта, бу тарих Муса пәйғәмбәргә қандақ йолда тапшурулған? «Аләмниң яритилиши»дин шуни байқаймизки, китапта авал Худаниң аләмни яритиши тәсвирлиниду, андин он бир «айрим тарих» баян қилиниду. Һәр бир тарихий қисим «төвәндә паланчи-пүкүнчиниң дәвирлири... (хатирилиниду)» яки «төвәндә паланчи-пүкүнчиниң тарихи... (хатирилиниду)» дегәндәк сөзләр билән башлиниду. Мошу

йәрдики «дәвир» яки «тарих» ибраний тилида «толидот» дегән сөз билән ипадилиниду; шуниң билән бу он бир қисим бәзидә «он бир толидот» дәпму атилиду.

Қедимки заманларда тарихларниң көпинчиси сапал яки таш тахтайларға хатирилинәтти. Әгәр тарих бәк узун болуп кәтсә, бир нәччә тахтайлар ишлитишкә тоғра келәтти; шундақ болғачқа, тахтайларниң тәртивини сақлаш үчүн һәр бир тахтайдики ахирқи жүмлә кейинки тахтайниң бешида тәкрарлинатти. «Он бир толидот»та биз дәл мошундақ нусхиларни байқаймиз. Демәк, бир «толидот»тики ахирқи сөзләр кейинки «толидот»ниң бешида қайтилиниду. Шуңа, «Аләмниң яритилиши»ниң тарихлири әслидә таш яки сапал тахтайлар үстигә пүтүлгән, дегән хуласигә келимиз. Худаниң орунлаштурушлири билән Муса пәйғәмбәр шу тахтайларға егә болуп, Муқәддәс Роһниң йолйоруғи вә көрсәтмилири билән шу тахтайлардики тарихларни тәртипкә кәлтүрүп, уларни бир китап қилип жәм қилған, дәп қараймиз. Шуниң үчүн Муса пәйғәмбәрниң «Аләмниң яритилиши» китавиға нисбәтән роли шу болдики, у бу китапниң рәсмий муәллипи әмәс, бәлки Худаниң вәһийсигә әгишип, йүз бәргән вақиәләрни «топлап рәтлигүчи» яки «мәзкур топламниң муһәррири» болған. Униң мошу тарихларни топлиған вақти тәхминән миладийәдин илгәрки 1475-жили болуши мүмкин.

«Толидотлар» болса төвәндикидәк: —

Муқәддимә:	Аләмниң яритилиши (1:1-2:3)
1-толидот (тарих):	«Асман-зиминниң толидоти» (2:4-4:26)
2-толидот (тарих):	«Адәм атиниң толидоти» (5:1-6:8)
3-толидот (тарих):	«Нуһниң толидоти» (6:9-9:29)
4-толидот (тарих):	«Нуһниң оғуллириниң толидоти» (10:1-11:9)
5-толидот (тарих):	«Шәмниң толидоти» (11:10-26)
6-толидот (тарих):	«Тәраһниң толидоти» (11:27-25:11)
7-толидот (тарих):	«Исмаилниң толидоти» (25:12-18)
8-толидот (тарих):	«Исһақниң толидоти» (25:19-35:29)
9-толидот (тарих):	«Әсавниң толидоти» (36:1-8)
10-толидот (тарих):	«Едомларниң атиси Әсавниң толидоти (униң иккинчи толидоти)» (36:9-37:1)
11-толидот (тарих):	«Яқупниң толидоти» (37:2-50:37)

Мәзмун: —

Мәзмун жәһәттин бөлсәк бөлүнмиләр төвәдикидәк болиду: —

1. Муқәддимә: — Аләмниң яритилиши (1:1-2:25)
2. Гунаниң аләмдә пәйда болуши (3:1-24)
3. Адәм атиниң әвлатлири (4:1-5:32)
4. Нуһ пәйғәмбәр, топан баласи (6:1-9:29)
5. Нуһниң әвлатлири; дунийдики барлиқ әл-милләтләрниң нәсәпнамиси (10:1-32)
6. Бапил мунари; Худаниң инсанниң тилини қалаймиқанлаштуруветиши (11:1-9)
7. Ибраһимниң чақирилиши вә униң тәржимиһали (11:10-25:11)
8. Ибраһимниң әвлатлири — Исмаил вә Исһақ (25:12-45:28)
9. Яқупниң жәмәти; уларниң Йүсүпниң вастиси билән ачарчилиқтин қутулуп, Мисирға чүшүши вә шу йәрдә олтарақлишиши (46:1-50:26)

«Яритилиш»

«Аләмниң яритилиши»да оқурмәнләргә тунҗа қетим Худаниң маһийити, характери вә йоллири тоғрисидики йеңи муһим һәқиқәтләр тонуштурулғанлиғи үчүн бу муһим темилар үстидә адәттикидин сәл узунрақ «қошумчә сөз» қоштуқ. Лекин бу қошумчә сөзлиримиз оқурмәнләргә бу темилар тоғрилиқ пүтүнләй тәпсилий учур тәминлийәлиши натайин. Биз пәқәт һәр темида байқиғинимизни вә ойлиримизни ейтип беримиз; бу ойлиримизни оқурмәнләрниң Муқәддәс Китапни давамлиқ тәкшүрүп-издинишлиригә ярдими болсикән дәп үмүт қилимиз.

Яритилиш

Худаниң аләмни яритиши

1 1 Муқәддәмдә Худа асманлар билән зиминни яратти. 2 У чағда йәр болса шәкилсиз
вә қупқуруқ һаләттә болди; қараңғулуқ чоңқур суларниң йүзини қаплиди; Худаниң
Роһи чоңқур сулар үстидә ләрзан пәрваз қилатти.
3 Худа: «Йоруқлуқ болсун!» девиди, йоруқлуқ пәйда болди. 4 Худа йоруқлуқниң яхши
екәнлигини көрди; Худа йоруқлуқ билән қараңғулуқни айриди. 5 Худа йоруқлуқни
«күндүз», қараңғулуқни «кечә» дәп атиди. Шу тәриқидә кәч билән сәһәр өтти, бу тунҗа
күн болди.
6 Андин Худа: — Суларниң арилиғида бир бошлуқ болсун вә сулар жуқури-төвән иккигә
айрилип турсун, деди. 7 Шуниң билән Худа бир бошлуқ һасил қилип, суларни бошлуқ-
ниң астиға вә бошлуқниң үстигә айривәтти; иш әнә шундақ болди. 8 Худа бу бошлуқни
«асман» дәп атиди. Шу тәриқидә кәч билән сәһәр өтти, бу иккинчи күн болди.
9 Андин Худа: «Асманниң астидики сулар бир йәргә жиғилсун, қуруқ тупрақ көрүн-
сун!» девиди, дәл шундақ болди. 10 Худа қуруқ тупрақни «йәр», жиғилған суларни болса
«деңизлар» дәп атиди. Худа буларниң яхши болғанлиғини көрди.
11 Андин Худа йәнә: «Йәр һәр хил өсүмлүкләрни, уруқлуқ отяшларни, мевә беридиған
дәрәқләрни түрлири бойичә өзидә үндүрсун! Мевиләрниң ичидә уруқлири болсун!» де-
види, дәл шундақ болди; 12 йәрдики өсүмлүкләрни, йәни уруқ чиқидиған отяшларни өз
түрлири бойичә, мевә беридиған, йәни мевилириниң ичидә уруқлири болған дәрәқләр-
ни өз түрлири бойичә үндүрди. Худа буларниң яхши болғанлиғини көрди. 13 Шу тәриқи-
дә кәч билән сәһәр өтти, бу үчинчи күн болди.
14 Худа йәнә: «Күндүз билән кечини айрип бериш үчүн асманларда йоруқлуқ җисим-
лар болсун. Улар күнләр, пәсиллар вә жилларни айрип турушқа бәлгү болсун; 15 улар
асманларда туруп нур чиқарғучи болуп, йәр йүзигә йоруқлуқ бәрсун!» девиди, дәл шун-
дақ болди. 16 Худа икки чоң нур чиқарғучи җисимни яратти; чоң нур чиқарғучини күн-
дүзни башқуридиған, кичик нур чиқарғучни кечини башқуридиған қилди. Һәмдә йәнә
юлтузларниму яратти. 17-18 Худа буларни йәргә йоруқлуқ берип, күндүз билән кечини
башқуруп, йоруқлуқ билән қараңғулуқни айрисун дәп асманларниң гүмбизигә орун-

1:1 **«Худа»** — ибраний тилида «Әлоһим» дейилиду. Бу тоғрилиқ «Тәбирләр»ни көрүң. **«Асманлар»** — Муқәддәс Китап бойичә үч қатлам асман бар; биринчи қат асман «атмосфера», иккинчи қат асман «аләм бошлуғи», үчинчи қат асман Худаниң әршидур. Шуңа «асман» көп йәрләрдә «асманлар» дейилиду.

1:1 Аюп 38:4; Зәб. 32:5-6; 88:12; 135:5-6; Рос. 14:15; 17:24; Ибр. 11:3

1:2 **«болди»** — Бәзи тәрҗимиләрдә «еди» яки «туратти» дәп елинған. Алимларниң бу айәт үстидики үч хил қариши тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң. **«чоңқур сулар»** — деңиз-океанларни көрситиду. **«қаплиди»** — яки «қаплиған еди». **«ләрзан пәрваз қилатти»** — мошу һаләтни ибраний тилида «(*тухум бесиватқан*) күрүк тохудәк һаләттә туриду» дәп чүшүнүшкиму болиду.

1:5 **«кәч билән сәһәр»** — «тунҗа күни»дә «кәч билән сәһәр» болған екән, ундақта «тунҗа күн» адәттики бир күнни, йәни 24 саатлик бир күнни көрсәткән болуши мүмкин.
–Адәттә Муқәддәс Китаптики барлиқ хатириләрдә, шундақла бүгүнгә қәдәр ибранийларда «күн»ниң беши кәч яки ахшам билән башлиниду дегән қараш бар.

1:6 **«бир бошлуқ»** — ибраний тилида «йейилған бир нәрсә».

1:6 Зәб. 32:6; 103:3; 135:5-6; Пәнд. 8:28; Йәш. 42:5; Йәр. 10:12; 51:15

1:7 **«суларниң айрилиши»** — бу тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

1:7 Зәб. 32:7; 135:6; Пәнд. 8:24; Зәб. 148:4.

1:9 Аюп 26:10; 38:8; Зәб. 23:2; 135:6.

1:14 Зәб. 135:7.

1:15 Қан. 4:19; Йәр. 31:35

лаштурди. Худа бунiң яхши болғанлиғини көрди. 19 Шу тәриқидә кәч билән сәһәр өтти,
бу төртинчи күн болди.
20 Худа йәнә: «Суларда миғ-миғ жаниварлар болсун, учар-қанатлар йәрниң үстидә, ас-
ман бошлуғида учсун» деди.
21 Шундақ қилип Худа судики чоң-чоң мәхлуқларни, шундақла суларда миғ-миғ жани-
варларни өз түрлири бойичә вә һәр хил учар-қанатларни өз түрлири бойичә яратти.
Худа буниң яхши болғанлиғини көрди. 22 Худа бу жанлиқларға бәхит-бәрикәт ата қи-
лип: «Нәсиллинип, көпийип, деңиз сулирини толдуруңлар, учар-қанатларму йәр йүзи-
дә көпәйсун» деди. 23 Шу тәриқидә кәч билән сәһәр өтти, бу бәшинчи күн болди.
24 Худа йәнә: «Йәр жаниварларни өз түрлири бойичә чиқарсун — мал-чарвиларни, өми-
лигүчи жаниварларни вә явайи һайванларни өз түрлири бойичә апиридә қилсун» — де-
види, дәл шундақ болди. 25 Шундақ қилип Худа йәрдики явайи һайванларни өз түрлири
бойичә, мал-чарвиларни өз түрлири бойичә вә йәр йүзидә өмилигүчи барлиқ жанивар-
ларни өз түрлири бойичә яратти. Худа буниң яхши болғанлиғини көрди. 26 Андин Худа:
«Өз сүрәт-образимизда, Бизгә охшайдиған қилип инсанни яритайли. Улар деңиздики
белиқларға, асмандики учар-қанатларға, барлиқ мал-чарвиларға, пүткүл йәр йүзигә вә
йәр йүзидики барлиқ өмилигүчи жаниварларға егидарчилиқ қилсун» деди.
27 Шундақ қилип, Худа инсанни Өз сүрәт-образида яратти;
Уни Өзиниң сүритидә яратти;
Уларни әркәк-чиши қилип яратти.
28 Худа уларға бәхит-бәрикәт ата қилип: «Силәр нәсиллинип, көпийип, йәр йүзини тол-
дуруп бойсундуруңлар; деңиздики белиқлар, асмандики учар-қанатларға, шуниңдәк
йәр йүзидә жүридиған һәр бир һайванларға егидарчилиқ қилиңлар» деди. 29 Андин
Худа йәнә: «Мана, Мән пүткүл йәр йүзидики уруқлуқ отяшлар билән уруқлуқ мевә бе-
ридиған һәр бир дәрәқләрни силәргә озуқлуқ болсун дәп бәрдим; 30 шундақла йәрдики
барлиқ жаниварлар билән асмандики барлиқ учар-қанатлар вә йәр йүзидә барлиқ өми-
лигүчиләргә, йәни барлиқ жан-жаниварларға озуқлуқ болсун дәп барлиқ гүл-гияларни
бәрдим» девиди, дәл шундақ болди. 31 Худа яратқанлириниң һәммисигә сәпселип қари-
ди, вә мана уларниң һәммиси наһайити яхши болған еди. Шу тәриқидә кәч билән сәһәр
өтти, бу алтинчи күн болди.

2 1 Шундақ қилип асман билән зимин, пүткүл мәвжудатлири билән қошулуп яритилип
болди.
2 Худа йәттинчи күнигичә қилидиған ишини тамамлиди. У йәттинчи күни барлиқ яри-
тиш ишини тохтитип арам алди. 3 Йәттинчи күни Худа барлиқ яритиш ишлиридин

1:21 **«чоң-чоң мәхлуқлар»** — бу сөз гаһи вақитларда «әждиһа»ни билдүриду.
1:22 Яр. 8:17.
1:26 **«Худаниң сүрәт-образида болуш»** — бу тоғрилиқ вә «Худаға охшайдиған қилиниш», шундақла Худаниң бу айәттә «Биз, Бизниң» дегини тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
1:26 Яр. 5:3, 9:6; Мат. 22:20; 1Кор. 11:7, 15:49; 2Кор. 4:4; Кол. 1:15, 3:10; Яқ. 3:9
1:27 Яр. 5:1; 9:6; 1Кор. 11:7; Әф. 4:24; Кол. 3:10.
1:28 Яр. 8:17; 9:1, 2, 7.
1:29 Яр. 9:3; Зәб. 103:14, 15
1:30 Зәб. 103:13-14
1:31 Қан. 32:4; Мар. 7:37.
2:1 **«пүткүл мәвжудатлар»** — ибраний тилида «барлиқ қошунлири». Бу сөз, шүбһисизки, барлиқ жаниварларнила әмәс, асмандики барлиқ юлтузлар вә каруб-пәриштиләрниму өз ичигә алиду.
2:2 **«арам алди»** — Худаниң «арам елиш»и тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
2:2 Мис. 20:11; 31:17; Қан. 5:14; Ибр. 4:4.

арам алған күн болғанлиғи үчүн, шу күнни бәхитлик күн қилип, уни «муқәддәс күн»
дәп бекитти.

«Асман-зиминниң тарихлири» 2:4-4:26
Ерәм бағ — Адәм атини яритиш җәряни

[4] Пәрвәрдигар Худа зимин билән асманни яратқан күнидә, асман-зиминниң ярити-
лиш җәрянининиң тарихлири мундақ: — [5] Зиминда техи һеч гүл-гия, йәрдә һеч отяш үн-
мигән еди; чүнки Пәрвәрдигар Худа йәр йүзигә һөл-йеғин яғдурмиған еди, шундақла
йәр терийдиған адәмму йоқ еди. [6] Лекин йәрдин булақ сүйи чиқип, тамам йәр йүзини
суғарди. [7] Андин Пәрвәрдигар Худа адәмни йәрниң тописидин ясап, һаятлиқ нәпәсини
униң бурниға пүвлиди; шуниң билән адәм тирик бир җан болди. [8] Андин кейин Пәрвәр-
дигар Худа мәшриқ тәрәптә Ерәм дегән җайда бир бағ бена қилип, ясиған адәмни шу
йәргә орунлаштурди. [9] Пәрвәрдигар Худа йәрдин көзни қамлаштуридиған чирайлиқ,
мевилири йейишлик һәр хил дәрәқни үндүрди; у йәнә бағниң оттурисида «һаятлиқ
дәриғи» вә «яхши билән яманни билгүзгүчи дәрәқ»ни үндүрди. [10] Бағни суғиришқа
Ерәмдин бир дәрия еқип чиқти; андин бөлүнүп, төрт еқин болди. [11] Биринчи еқинниң
нами Пишон болуп, алтун чиқидиған пүткүл Һавилаһ зиминини айлинип өтиду. [12] Бу
жутниң алтуни наһайити есил еди; шу йәрдә пурақлиқ девирқай билән ақ һеқиқму
чиқиду. [13] Иккинчи дәрияниң нами Гиһон болуп, пүткүл Куш зиминини айлинип өти-
ду. [14] Үчинчи дәрияниң нами Диҗлә болуп, Ашурниң шәрқидин еқип өтиду, төртинчи
дәрияниң нами Әфрат еди.

[15] Пәрвәрдигар Худа адәмни елип Ерәм бeғиға ишләп, пәрвиш қилсун дәп уни шу йәргә
қоюп қойди. [16] Пәрвәрдигар Худа адәмгә әмир қилип: бағдики һәр бир дәрәқ мевилири-
дин халиқиниңчә йә; [17] амма «яхши билән яманни билгүзгүчи дәрәқ»ниң мевисидин
йемигин; чүнки униңдин йегән күнүңдә җәзмән өлисән, — деди.

2:3 **«муқәддәс күн»** — «Муқәддәс Китап»та, «муқәддәс» дегән сөз «Худаға мәхсус аталған», «Худаниң ишлитишигә мәхсус айрилған», «Худағила мәнсуп» дегәндәк мәнада ишлитилиду.

2:4 **«Пәрвәрдигар»** — мошу китапта елинған «Пәрвәрдигар» болса, ибраний тилидики «Яһвәһ» дегәнниң тәрҗимисидур. «Яһвәһ» Худаниң йәнә бир исми болуп, «Мәңгүлүк Болғучи», «Өзүм бардурмән», «әһдисидә мәңгү турғучи Худа» дегәнни билдүриду. Бу тоғрилиқ йәнә мунасивәтлик тәбирләрни көрүң. **«Асман-зиминниң яритилиш җәрянининиң тарихлири мундақ»** — ибраний тилида: «асман-зиминларниң дәвир-тарихлири мундақ болди». «Кириш сөз»имиздә ейтқинимиздәк, «Аләмниң Яритилиши» дегән китапта он бир «толидот» *(«тарих»)* болуп, һәр бири «булар паланчи-покунчи дәвриниң толидоти *(тарихи)*...» дегән сөзләр билән башлиниду. Бу йәрдә баян қилиниватқини тарихниң биринчисидур *(2:4-4:26)*.

– «Пәрвәрдигар Худа зимин билән асманни яратқан күни» дегән мошу йәрдә бәлким 24 саатлик бир күн әмәс, бәлки 2:4-4:26дә баян қилинған пүткүл мәзгилни көрсәтсә керәк.

2:5 **«һеч гүл-гия, йәрдә һеч отяш үнмигән еди»** — бу җүмлидә бәлким Ерәм бeғида алаһидә болған әһвал көздә тутулған болуши мүмкин.

2:7 **«Адәм» вә «топа»** — ибраний тилида «топа» вә «адәм» дегән сөзниң тәләппузи йеқин; у йәнә «қизил» дегән сөз билән мунасивәтлик *(Оттура Шәриқтә топа қизилға майил болиду)*. **«һаятлиқ нәпәси»** — ибраний тилида «һаятларниң нәпәси».

2:7 1Кор. 15:45, 47.

2:8 **«Ерәм»** — ибраний тилида «Едән». Мәнаси «ләззәт», «һозур».

2:9 **«һаятлиқ дәриғи» вә «яхши билән яманни билгүзгүчи дәрәқ»** — бу дәрәқләр тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

2:9 Вәһ. 2:7.

2:12 **«девирқай»** — яки «мәрвайит».

2:14 **«Диҗлә»** —ибраний тилида «Һиддәкәл». **«Ашур»** —Асурийәниң қедимки нами.

2:15 **«пәрвиш қилсун»** —ибраний тилида «пәрвиш қилиш» мошу йәрдә йәнә «қоғдаш, мудапиә қилиш, қараш» дегән мәнани өз ичигә алиду.

– Ениқки, инсанниң әмгәк-хизмәт қилиши инсанниң гунакар болғанлиғиниң нәтиҗиси әмәс, бәлки Худа инсанларға ата қилған бир хил бәхит-бәрикәттур. Бирақ инсанларниң гунаға петип қалғандин кейинки қилған әмгиги бәк җапалиқ болиду.

Һава анининң яритилиши

[18] Андин Пәрвәрдигар Худа йәнә сөз қилип: — Адәмниң ялғуз туруши яхши әмәс; Мән
униңға мас келидиған бир ярдәмчи һәмраһни ясап берәй, — деди.
[19] Пәрвәрдигар Худа тупрақтин даладики барлиқ җаниварлар билән асмандики һәммә
учар-қанатларни ясиған еди; уларға адәмниң немә дәп ат қойидиғанлиғини билиш
үчүн, У уларни адәмниң алдиға кәлтүрди. Адәм һәр бир җаниварға немә дәп ат қойған
болса, униң ети шу болуп қалди. [20] Бу тәриқидә адәм һәммә мал-чарвиларға, асмандики
учар-қанатларға вә даладики һәр бир җаниварларға ат қойди; вәһаләнки, адәм өзигә
мас келидиған һеч бир ярдәмчи һәмраһ учратмиди.
[21] Шуниң билән Пәрвәрдигар Худа адәмгә бир қаттиқ уйқа салди; у ухлап қалди. У ухла-
ватқанда, У униң биқинидин бир аз елип, андин униң орнини әт-гөш билән етип қойди.
[22] Шуниң билән Пәрвәрдигар Худа адәмниң биқинидин алған шу қисимдин бир аялни
ясап, уни адәмниң қешиға әкәлди. [23] Адәм ата хошал болуп: — Мана бу сүйәклиримдики
сүйәк, етимдики әт болғач, «аял» дәп аталсун; чүнки у әрдин елинғандур, — деди.
[24] Шуниң үчүн әр киши ата-анисидин айрилип, өз аялиға бағлинип бир болуп, иккиси
бир тән болиду.
[25] Адәм ата билән аяли һәр иккиси яланач болсиму, һеч уялмайтти.

Адәм атиниң Худаниң әмригә хилаплиқ қилиши

3 [1] Йәр йүзидә илан Рәб Пәрвәрдигар яратқан даладики һайванларниң һәммисидин
һейлигәр еди. У аялдин: — Худа растинла бағдики дәрәқләрниң һеч қайсисиниң
мевисидин йемәңлар, дедиму? — дәп сориди.
[2] Аял иланға җавап берип: — Бағдики дәрәқләрниң мевилирини йесәк болиду. [3] Амма
бағниң оттурисидики дәрәқниң мевиси тоғрисида Худа: «Буниңдин йемәңлар, қолму
тәккүзмәңлар, болмиса өлисиләр» дегән, деди.
[4] Илан аялға: — Ундақ әмәс! Һәргиз өлмәйсиләр! [5] Бәлки силәр уни йегән күнүңларда,
Худа көзүңларниң ечилип, Худаға охшаш яхши билән яманни билидиған болуп қали-
диғанлиғиңларни билиду, — деди.

2:18 **«униңға мас келидиған»** — яки «өзигә охшаш». **«ярдәмчи һәмраһ»** — бу сөз һәргиз аял кишиниң әр кишидин мәлум тәрәптә төвән туридиғанлиғини көрсәтмәйду. Чүнки Муқәддәс Китаптики бәзи йәрләрдә Худа Өзиниң инсанға «ярдәмчи» болидиғанлиғи көрситилиду *(мәсилән, «Зәб.» 9:35, 29:11, 45:1-2, 53:6дә)*.
2:21 **«биқинидин бир аз елип»** — яки «бир тал қовурғисини елип».
2:22 1Кор. 11:8.
2:23 Мал. 2:14; Әф. 5:30,31.
2:24 **«бағлиниш»** — ибраний тилида: «бағлиниш» дегән бу сөзниң мәнаси «жилим билән чаплиниш» дегәнгә йеқиндур. **«бир тән»** — яки: «бир әт». **«бир тән болиду»** — яки: «бир тән болушиға тоғра келиду».
2:24 Мат. 19:5; Мар. 10:7; Әф. 5:28, 29, 31; 1Кор. 6:16.
2:25 **«яланач болсиму, һеч уялмайтти»** — бу муһим айәт тоғрилиқ биз «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
2:25 Яр. 3:7.
3:1 **«илан... дәп сориди»** — биздә гуман йоқки, иланни ишлитип сөз қилғучи Шәйтан еди *(«Вәһ.» 12:9, 20:2ни көрүң)*. Оқурмәнләр шуни байқайдуки, Шәйтан «Худа» дегини билән, «Рәб» яки «Пәрвәрдигар» дегән намларни қәтъий ишләтмәйду. У аялдин соал сориғанда Худаниң ейтқан сөзидики «халиқиниңчә» дегән сөзни чиқириветиду.
3:3 **«Бағдики дәрәқләрниң мевилирини йесәк болиду»** — Һава анимиз Худаниң тапилиғинини ейтқанда, биринчидин «халиқиниңчә» дегән сөзни дейишни унтуп қалған, иккинчидин Худаниң сөзигә: «қол тәккүзмәңләр» дегәнни қошуп қойиду *(2:4)*. Лекин Һава анимиз мошу сөзләрни беваситә Худадин аңлиған әмәс, ери Адәм атимиз униңға тоғра йәткүзүши керәк еди; шуңа бу хаталиқниң мәсъулийити Адәм атимиздиму болуши мүмкин.
–Йәнә диққәт қилимизки, гәрчә «бағниң оттурисида» икки дәрәқ болсиму, Һава анимиз пәқәт «бағниң оттурисидики дәрәқ» дәп, бирла дәрәқни тилға алиду. Униң көңли аллиқачан шу дәрәққә мәптун болуп қалған болуши мүмкин.
3:4 2Кор. 11:3.
3:5 Юһ. 8:44.

[6] Аял дәрәқниң мевисиниң йемәклик үчүн яхшилиғини, униң көзни қамлаштуридиған-лиғини көрүп, һәмдә дәрәқниң адәмни әқиллиқ қилидиған җәлипкарлиғини көрүп, мевидин йеди вә униңдин йенида турған еригиму бәрди; уму йеди. [7] Йейиши биләнла һәр иккисиниң көзлири ечилип, өзлириниң яланач екәнлигини билип, әнҗир йопурмақлирини елип бир-биригә улап тикип, өзлиригә япқуч қилип тартти.
[8] Күн салқинлиғанда, улар Пәрвәрдигар Худаниң бағда маңған шәписини аңлап қелип, адәм аяли билән Пәрвәрдигар Худаниң һазир болғинидин қечип бағдики дәрәқләрниң арисиға йошурунувалди. [9] Лекин Пәрвәрдигар Худа товлап адәмни чақирип униңға: Сән нәдә? — деди.
[10] Адәм ата җавап берип:
— Мән бағда шәпәңни аңлап, яланач турғиним үчүн қорқуп кетип, йошурунувалдим, — деди.
[11] Худа униңға: — Яланач екәнлигиңни саңа ким ейтти? Мән саңа йемә, дәп әмир қилған дәрәқниң мевисидин йедиңму-я? — деди.
[12] Адәм җавап берип: — Сән маңа һәмраһ болушқа бәргән аял дәрәқниң мевисидин маңа бәргән еди, мән йедим, — деди.
[13] Пәрвәрдигар Худа аялға: — Бу немә қилғиниң? — деди. Аял җавап берип: — Илан мени алдап аздурса, мән йәп саптимән, — деди.

Худаниң илан, Адәм ата вә Һава анини җазалиши

[14] Пәрвәрдигар Худа иланға мундақ деди: — «Бу қилғиниң үчүн,
Сән һәммә мал-чарвилардин,
Даладики барлиқ һайванатлардин бәкрәк ләнәткә қалисән;
Қосиғиң билән беғирлап меңип,
Өмрүңниң барлиқ күнлиридә топа йәйсән.
[15] Вә мән сән билән аялниң арисиға,
Сениң нәслиң билән аялниң нәслиниң арисиға өчмәнлик салимән;
У сениң бешиңни дәссәп зәхимләндүриду,
Сән қопуп униң тапинини чеқип зәхимләндүрисән».
[16] Андин Худа аялға: — «Сениң һамилдарлиғиңниң җапа-мушәққәтлирини көпәйтимән;
Сән қаттиқ толғақ ичидә бошинисән;
Сән ериңдин үстүн турушқа һәвәс қилсаңму,

3:6 **«Аял ... көрди»** — Һава ана учриған аздурулушни Мәсиһ Әйса учриған синақ билән селиштурсақ уларда охшаш үч амил мәвҗут — «Луқа» 4:1-14 вә «1Юһ.» 2:16ни көрүң.
–Инҗил бойичә Һава анимиз алдинип қалғучи, толуқ гуна садир қилғучи Адәм атимиздур; чүнки у һеч қаршилиқ көрсәтмәй, билип туруп шу мевидин йеди (*«1Тим.» (1)*» 2:14ни көрүң). Адәм атимиз Һава аниниң йенида болғини билән, йәнила уни мевини йейиштин тосумаиду.
3:6 Рим. 5:12,14-21; 1Тим. 2:14.
3:8 **«күн салқинлиғанда»** — яки «күнниң салқин шамал вақтида». «Күнниң салқинлишиш вақти» Оттура Шәриқтә кәчқурун башлиниду.
3:13 Вәһ. 12:13.
3:14 **«Пәрвәрдигар Худа иланға мундақ деди»** — Худа иландин һеч қандақ соал соримайду. **«бәкрәк ләнәткә қалисән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «пәқәт сәнла шу ләнәтләргә қалисән...». Амма Адәм атимизниң гунайи үчүн барлиқ җан егилири ләнәткә келип өлиду; шуңа биз 3:14дики тәрҗимини тоғра дәп қараймиз. **«Топа йәйсән»** — Иланларниң озуғи топа әмәс, әлвәттә, бирақ улар һәрдайим озуқ йегәндә топа йемәй қалмайду. Бу иш иланниң пәсләстүрүлгәнлигини, номусқа қалдурулғанлиғини тәкитләйду.
3:15 **«У сениң бешиңни дәссәп зәхимләндүриду»** — аялниң нәсли шундақ қилиду. **«У сениң бешиңни дәссәп зәхимләндүриду, сән қопуп униң тапинини чеқип зәхимләндүрисән»** — мошу бешарәттә көрситилгән иш шуки, аял кишиниң нәсли Шәйтанниң бешини пути билән дәссәп янчиғанда, Шәйтанму униңға һуҗум қилип тапинини яриландуриду. Бу бешарәтни дунияға келидиған Қутқузғучи тоғрилиқ, дәп ишинимиз. Буниң үстидә «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
3:15 Мат. 4:1; Кол. 2:15.

У үстүңдин ғожилиқ қилиду» — деди.
17 Андин У Адәм атиға: — «Сән аялиңниң сөзигә қулақ селип,
Мән саңа йемә, дәп әмир қилған дәрәқтин йегиниң түпәйлидин,
Сениң түпәйлиңдин йәр-тупрақ ләнитимгә учрайду;
Өмрүңниң барлиқ күнлиридә пәқәт җапалиқ ишләпла, андин униңдин озуқлинисән.
18 Йәр саңа тикән билән қамғақ үндүриду;
Шундақтиму сән йәрдики зираәт-отяшларни йәйсән.
19 Таки сән тупраққа қайтқичә йүз-көзүң тәргә чүмгәндә, андин нан йейәләйсән;
Чүнки сән әсли тупрақтин елинғансән;
Сән әслидә топа болғач,
Йәнә топиға қайтисән» — деди.
20 Униң аяли барлиқ җан егилириниң аниси болидиғини үчүн адәм униңға «Һава» дәп ат қойди.

21 Пәрвәрдигар Худа Адәм ата билән униң аялиға һайван терилиридин кийим қилип кийдүрүп қойди.

Адәм ата билән Һава анининң Ерәм бағдин қоғлиниши

22 Пәрвәрдигар Худа сөз қилип: — Мана, адәм Бизләрдин биригә охшап қалди, яхши билән яманни билди. Әнди қолини узитип һаятлиқ дәриғидин елип йәвелип, та әбәткичә яшавәрмәслиги үчүн уни тосушимиз керәк, деди.
23 Шуниң билән Пәрвәрдигар Худа уни Ерәм бағдин қоғлап чиқиривәтти; шундақ қилип уни йәргә ишләйдиған, йәни өзи әсли апиридә қилинған тупраққа ишләйдиған қилип қойди. 24 Адәмни қоғливетип, һаятлиқ дәриғигә баридиған йолни муһапизәт қилиш үчүн, у Ерәм бeғиниң мәшриқ тәрипигә керубларни вә төрт тәрәпкә пирқирайдиған ялқунлуқ бир шәмшәрни қоюп қойди.

3:16 **«һамилдарлиғиңни. ... көпәйтимән»** — инсан өлидиған қилинғачқа, аял киши көпрәк бала туғуши керәк. **«Сән ериңдин үстүн турушқа һәвәс қилсаңму, у үстүңдин ғожилиқ қилиду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Шундақтиму, ериңгә күчлүк иштияқ бағлайсән вә у сени башқуриду». Амма Худаниң мошу һөкүми билән гуна түпәйлидин әр-аял арисида зиддийәт вә күраш пайда болди, дегәнликтур, дәп қараймиз. Охшаш пеилларни ишләткән, охшаш шәкиллик бир җүмлә 4:7дә тепилиду.
– йәнә башқа бир хил тәрҗимиси: «Шундақтиму, «Ериң»гә *(демәк, 15-айәттә тилға елинған Қутқузғучиға)* күчлүк иштияқ бағлайсән вә У үстүңгә баш болиду».
3:16 1Кор. 14:34; 1Тим. 2:11,12; Тит. 2:5; 1Пет. 3:6.
3:17 **«аялиңниң сөзигә»** — ибраний тилида «аялиңниң авазиға». **«... дәрәқтин йегиниң түпәйлидин»** — әлвәттә, Адәм атиниң бу дәрәқниң мевисини йейишини көрситиду. Әслий текст ибраний тилида «дәрәқтин» дәп елиниду.
3:18 **«Сән йәрдики зираәт-отяшларни йәйсән»** — Нуһ пәйғәмбәрниң дәвригичә инсанларға пәқәт зираәт-отяш *(гөшни әмәс)* йейишкә рухсәт еди *(1:29ни көрүң)*.
3:20 **«һава»** — ибраний тилидики «һаятлиқ» дегән сөз билән аһаңдаш. Адәм атиниң бу сөзлири бешарәтлик еди; чүнки Һава ана техичә бала туғмиған еди.
3:21 **«һайван терилири»** — бу териләрни ишлитиш үчүн мәлум гунасиз һайванатлар өлүши керәк. Бу бәлким биринчи қурбанлиқлар болуши мүмкин. Худаниң Адәм ата вә Һава анимизға ейтқан сөзлири вә қилған муамилиси тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
3:21 2Кор. 5:1-5
3:22 **«Бизләр»** — тоғрилиқ йәнә «қошумчә сөз»имизни *(1:26 тоғрилиқ)* көрүң. **«Уни тосушимиз керәк»** — мошу сөзләр әйни тексттә йоқ.
3:24 **«Керублар»** — бәлким аләмдики әң күчлүк вә әң жуқури дәриҗилик пәриштиләр яки мәхлуқлар болуши мүмкин. «Тәбирләр»ни көрүң.

Қабил билән Һабил

4 1 Адәм ата аяли Һава билән биллә болди; Һава һамилдар болуп Қабилни туғуп: «Мән
бир адәмгә егә болдум — У Пәрвәрдигардур!» — деди.
2 Андин у йәнә Қабилниң иниси Һабилни туғди. Һабил падичи болди, Қабил болса те-
рикчи болди. 3 Бекитилгән шундақ бир вақит-сааттә шундақ бир иш болдики, Қабил
тупрақниң һосулидин Пәрвәрдигарға һәдийә кәлтүрди. 4 Һабилму падисидин қойли-
риниң тунҗилиридин, йәни уларниң йеғидин һәдийә сунди. Пәрвәрдигар Һабилни вә
униң сунған һәдийәсини қобул қилди. 5 Лекин Қабил вә униң сунғиниға қаримиди. Шу
вәҗидин Қабилниң толиму аччиғи келип, чирайи тутулди.
6 Шуниң билән Пәрвәрдигар Қабилға: Немишкә аччиқлинисән? Немә үчүн чирайиң ту-
тулуп кетиду? 7 Әгәр дурус иш қилсаң, сән көтирилмәмсән? Лекин дурус иш қилмисаң,
мана гуна ишик алдида сени пайлап беғирлап ятиду, у сени өз илкигә алмақчи болиду;
лекин сән униңдин ғалип келишиң керәк, деди.
8 Қабил иниси Һабилға: «Далиға чиқип келәйли!» деди. Далада шу вақиә болдики, Қабил
иниси Һабилға қол селип, уни өлтүрди.
9 Пәрвәрдигар Қабилға: Иниң Һабил нәдә? — дәп сориди. У җавап берип: Билмәймән, мән
инимниң бақкучисиму? — деди.
10 Худа униңға: — Сән немә қилдиң? Мана, иниңниң қени йәрдин маңа пәряд көтирива-
тиду! 11 Әнди иниңниң қолуңда төкүлгән қенини қобул қилишқа ағзини ачқан йәрдин
қоғлинип, ләнәткә учрайсән. 12 Сән йәргә ишлисәңму у буниңдин кейин саңа қуввитини
бәрмәйду; сән йәр йүзидә сәрсан болуп, сәргәрдан болисән, — деди.
13 Буни аңлап Қабил Пәрвәрдигарға җавап қилип: — Мениң бу җазайимни адәм көтирәл-
мигидәк! 14 Мана, Сән бүгүн мени йәр йүзидин қоғлидиң, мән әнди Сениң йүзүңдин йо-
шурунуп җүримән; йәр йүзидә сәрсән болуп сәргәрданлиқта җүримән; шундақ болиду-

---

4:1 **«Адәм ата аяли Һава билән биллә болди»** — ибраний тилида «Адәм ата аяли Һавани тониди» билән ипадилиниду. **«Қабил»** — ибраний тилида «Қайин» яки «Кайин» дейилиду. «Қайин» дегән исим ибраний тилида «егә болдум» дегән сөз билән аһаңдаш. **«Мән бир адәмгә егә болдум — у Пәрвәрдигардур!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Пәрвәрдигарниң ярдими билән бир оғулға егә болдум». Әйни текст «Мән бир адәмгә егә болдум — Пәрвәрдигар!» дегән мәзмундидур. Бизниңчә Һава анимиз «Худаниң Қутқузғучи тоғрилиқ вәдиси һазир мән туққан бала билән әмәлгә ашурулди!» дәп ойлап қалған болса керәк. У наһайити тезла Қабилниң вәдә қилинған Қутқузғучи әмәслигини билип йетиду, әлвәттә.

4:2 **«Һабил»** — ибраний тилида «һәбәл» болуп, мәнаси «бир тиниқ», «һор», «бус» «һеч немә» дегәндәктур. Шүбһисизки, бу исим Һава анимиз яки Адәм атимизниң бир хил үмүтсизлинишини билдүриду.

4:3 **«Бекитилгән шундақ бир вақит-сааттә»** — ибраний тилида «күнләрниң ахирида» дегән сөзләр билән ипадилиниду. Бу сөзгә қариғанда, Худа Һабил вә Қабилға Өзиниң һозуриға киридиған бир күнни бекитип бәргән болуши мүмкин.

4:4 **«уларниң йеғи»** — қойларниң әң есил қисми дәп қарилатти. **«Пәрвәрдигар Һабилни униң сунған һәдийәсини қобул қилди»** — ибраний тилида «Пәрвәрдигар униң өзигә вә униң сунған һәдийәсигә қариди».

4:4 Ибр. 11:4.

4:7 **«Әгәр дурус иш қилсаң, сән көтирилмәмсән?»** — ибраний тилида «Әгәр дурус иш қилсаң, көтирилиш болмамду?» дейилиду. Әнди немә көтирилиду? Яки Қабилниң йүзи яки елип кәлгән қурбанлиғи *(тоғра болса)* көтирилиду яки қобул қилиниду. Йәнә бир мүмкинчилиги бар тәрҗимиси шуки: — «Сән *(Қабил)* иниңдин жуқури *(ака сүпитигә лайиқ)* көтирилисән» дегәндәк болиду. **«дурус иш қилмисаң...»** — Немишкә Қабилниң һәдийәси қобул қилинмиди? «Қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

4:8 **«Қабил иниси Һабилға: «Далиға чиқип келәйли!» деди»** — әң кона көчүрмиләрдә пәқәт «Қабил иниси Һабил билән сөзлишип туруп, далада...» дейилиду.

4:8 Мат. 23:35; 1Юһ. 3:12; Йәһ. 11.

4:10 Ибр. 12:24.

4:11 **«ағзини ачқан йәрдин қоғлинип...»** — демәк: *(1)* йәр-зимин Һабилниң қенини қобул қилишқа ағзини ачқан вә *(2)* Қабил шу зиминдин қоғланған.

4:12 Пәнд. 28:17.

ки, кимла мени тепивалса, өлтүрүветиду!, — деди.
15 Лекин Пәрвәрдигар униңға җавап берип: — Шундақ болидуки, кимки Қабилни өлтүр-
сә, униңдин йәттә һәссә интиқам елиниду, — деди. Шуларни дәп Пәрвәрдигар Қабилға
учриған бириси уни өлтүрүвәтмисун дәп униңға бир бәлгү қоюп қойди.
16 Шуниң билән Қабил Пәрвәрдигарниң һозуридин чиқип, Ерәмниң мәшриқ тәрипидики
Нод дегән жутта олтирақлишип қалди.

Қабилниң әвлатлири — «мәдинийәт»ниң башлиниши

17 Қабил аяли билән биллә болуп, аяли һамилдар болуп Һанохни туғди. У вақитта Қабил
бир шәһәр бена қиливататти; у шәһәрниң намини оғлиниң исми билән Һанох дәп ати-
ди. 18 Һанохтин Ирад төрәлди, Ирадтин Мәһуяил төрәлди, Мәһуяилдин Мәтушаил төрәл-
ди, Мәтушаилдин Ләмәх төрәлди.
19 Ләмәх өзигә икки хотун алди. Бириниң исми Адаһ, йәнә бириниң исми Зиллаһ еди.
20 Адаһ Ябални туғди. У чедирда олтиридиған көчмән малчиларниң бовиси еди, 21 униң
инисиниң исми Юбал еди. Бу чилтар билән нәй чалғучиларниң бовиси еди. 22 Зиллаһ
йәнә Тубал-қайин дегән бир оғулни туғди. У мис-төмүр әсвапларни соққучи еди. Ту-
бал-Қайинниң Наамаһ исимлиқ бир сиңлиси бар еди.
23 Ләмәх болса аяллириға сөз қилип:
— «Әй Адаһ билән Зиллаһ, сөзүмни аңлаңлар!
Әй Ләмәхниң аяллири, гепимгә қулақ селиңлар!
Мени зәхимләндүргини үчүн мән адәм өлтүрдүм,
Тенимни зедә қилғанлиғи үчүн бир жигитни өлтүрдүм.
24 Әгәр Қабил үчүн йәттә һәссә интиқам елинса,
Ләмәх үчүн йәтмиш йәттә һәссә интиқам елиниду!» — деди.

Шет билән Енош

25 Адәм ата йәнә аяли билән биллә болди. Аяли бир оғул туғуп, униңға Шет дәп ат қоюп:
Қабил Һабилни өлтүрүвәткини үчүн Худа униң орниға маңа башқа бир әвлат тикләп
бәрди, деди.
26 Шеттинму бир оғул туғулди; у униңға Енош дәп ат қойди. Шу вақиттин тартип адәм-
ләр Пәрвәрдигарниң намиға нида қилишқа башлиди.

4:14 **«кимла мени тепивалса, өлтүрүветиду!»** — рошәнки, шу вақитта йәр йүзидә адәмләр аллиқачан көпийип кәткән еди.
–«Кимла мени тепивалса өлтүрүветиду!» — Қабил қәйәргила барса шу йәрдики тупрақ үнмәс болуп қалиду. У меңиватқан бир апәттур, шуңа уни көргәнла киши уни йоқитишни ойлайду.
4:14 Аюп 15:20, 21.
4:16 **«Нод»** — мәнаси «сәргәрданлиқ», «беарамлиқ».
4:17 **«Қабилниң аяли»** — Қабилниң аяли бәлким униң сиңлиси яки нәврә сиңлиси болса керәк (*«Яр.» 5:4ни көрүң*). Шу вақитта йеқин туққанлири билән никаһлиниш мәнъий қилинған әмәс; йәнә бир тәрәптин, бундақ никаһлиниш дәсләпки дәвирләрдә һеч қандақ иркий (*генетикилик*) кәмтүклүк яки кесәл кәлтүрүп чиқармайтти.
4:19 **«Ләмәх өзигә икки хотун алди»** — бу әрләрниң тунҗа қетим икки аял елиши еди. Гәрчә шу чағда Худа бу тоғрилиқ беваситә әмир бәрмигән болсиму, рошәнки, У Адәм атимизға пәқәт бир Һава анимизни яритип бәргән еди (*«Мат.» 19:3-6ни көрүң*).
4:20 **«бовиси»** — яки «пири», «асасчиси»
4:21 **«Енош»** — яки «пири», «асасчиси».
4:24 **«Ләмәх болса аяллириға сөз қилип... деди»** — Ләмәхниң бу сөзлириниң хатирилинишидики мәхсәт бәлким инсанийәтниң умумән һаһайити тәкәббурлишип, мәнмәнчиликкә петип кәткәнлигини көрситиш үчүн болуши мүмкин.
4:24 Яр. 4:15.
4:25 **«Шет»** — ибраний тилида «бекитилгән» яки «тикләнгән» дегән мәнада болуши мүмкин.
4:26 **«Енош»** — «(*аҗиз*) инсан» дегән мәнада. Бу сөз әрәбчидин уйғур тилиға кирип «инсан» болуп қалған.
–«Адәмләр Пәрвәрдигарниң намиға нида қилишқа башлиди» — бу ибарә Худаға ибадәт-дуа қилишни билдүриду (*«Йоел» 2:32, «Рос.» 2:21, «Рим.» 10:13, «1Кор.» 1:2ни көрүң*).

Адәм атиниң әвлатлири — Нуһ пәйғәмбәргичә

1Тар. 1:1-27

5 [1] Бу Адәм атиниң әвлатлириниң нәсәбнамисидур: —
Худа инсанни яратқан күнидә, уни Өзигә охшаш қилип яратти. [2] У уларни әр җинис
вә аял җинис қилип яритип, уларға бәхит-бәрикәт ата қилип, яритилған күнидә улар-
ниң намини «адәм» дәп атиди.
[3] Адәм ата бир йүз оттуз яшқа киргәндә униңдин өзигә охшайдиған, өз сүрәт-образидәк
бир оғул төрәлди; у униңға Шет дәп ат қойди. [4] Шет туғулғандин кейин Адәм ата сәккиз
йүз жил өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди. [5] Адәм атимиз җәмий тоққуз
йүз оттуз жил күн көрүп, аләмдин өтти.
[6] Шет бир йүз бәш яшқа киргәндә униңдин Енош төрәлди. [7] Енош туғулғандин кейин Шет
сәккиз йүз йәттә жил өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди. [8] Шет җәмий тоққуз
йүз он икки жил күн көрүп, аләмдин өтти. [9] Енош тохсән яшқа киргәндә униңдин Кенан
төрәлди. [10] Кенан туғулғандин кейин, Енош сәккиз жүр он бәш жил өмүр көрүп, униңдин
йәнә оғул-қизлар төрәлди. [11] Енош җәмий тоққуз йүз бәш жил күн көрүп, аләмдин өтти.
[12] Кенан йәтмиш яшқа киргәндә униңдин Маһалалел төрәлди. [13] Маһалалел туғулғандин
кейин Кенан сәккиз йүз қириқ жил өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди.
[14] Кенан җәмий тоққуз йүз он жил күн көрүп, аләмдин өтти.
[15] Маһалалел атмиш бәш яшқа киргәндә униңдин Ярәд төрәлди. [16] Ярәд туғулғандин кей-
ин Маһалалел сәккиз йүз оттуз жил өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди.
[17] Маһалалел җәмий сәккиз йүз тохсән бәш жил күн көрүп, аләмдин өтти.
[18] Ярәд бир йүз атмиш икки яшқа киргәндә униңдин Һанох төрәлди. [19] Һанох туғулған-
дин кейин Ярәд сәккиз йүз жил өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди. [20] Ярәд
җәмий тоққуз йүз атмиш икки жил күн көрүп, аләмдин өтти.
[21] Һанох атмиш бәш яшқа киргәндә униңдин Мәтушәлаһ төрәлди. [22] Мәтушәлаһ туғулған-
дин кейин Һанох үч йүз жилғичә Худа билән бир йолда меңип, йәнә оғул-қизларни
тапти. [23] Һанохниң йәр йүзидә барлиқ көргән күнлири үч йүз атмиш бәш жил болди;
[24] У Худа билән бир йолда меңип яшайтти; у туюқсиз көздин ғайип болди; чүнки Худа
уни Өз йениға елип кәткән еди.
[25] Мәтушәлаһ бир йүз сәксән йәттә яшқа киргәндә униңдин Ләмәх төрәлди. [26] Ләмәх

5:1 **«Бу Адәм атиниң әвлатлириниң нәсәбнамисидур»** — мошу җүмлә билән «Аләмниң Яритилиши»ниң иккинчи «толидот»и *(«тарихи»)*, йәни «Адәм атиниң толидоти» *(«Адәм атиниң әвлатлириниң нәсәбнамиси») (5:1-6:8)*. башлиниду *(«толидот» тоғрилиқ «кириш сөз»ни көрүң)*. **«бу Адәм атиниң әвлатлириниң нәсәбнамисидур»** — мошу җүмлә йәнә келип бәлким Адәм ата өзи хатириләп қалдурған қисминиң хатимиси болуши мүмкин вә китапниң йеңи бир қисминиң, йәни 3-қисминиң башлинишидур *(5:1-6:8)*.

5:1 Яр. 1:26; 9:6; 1Кор. 11:7.

5:2 **«Уларни әр җинис вә аял җинис қилип яритип,...»** — 1-айәттә инсан «уни» дейилиду; 2-айәттә «уларни» дейилиду. Демәк, 1-айәттә әр-аялниң бир гәвдә екәнлиги көрситилиду; шуңа инсан «у» дейилиду.

5:2 Яр. 1:26; Мат. 19:4; Мар. 10:6.

5:4 **Шет туғулғандин кейин Адәм ата сәккиз йүз жил өмүр көрүп...»** — ибраний тилида «Шет туғулғандин кейин Адәм атиниң күнлири сәккиз йүз жил болди». Бу бабтики охшаш шәкиллик җүмлиләрниң ибраний тилидики шәкли шундақ.

5:4 1Тар. 1:1.

5:6 Яр. 4:26.

5:9 1Тар. 1:2.

5:18 1Тар. 1:3.

5:21 Йәһ. 14.

5:22 Ибр. 11:5.

5:24 **«Һанох... Худа билән бир йолда меңип яшайтти»** —Һанох болса пәйғәмбәр еди; у Худаниң чүшүридиған җазалири тоғрилиқ агаһландуратти *(«Йәһ.» 14-айәтни көрүң)*. «Ибр.» 11:5ниму көрүң.
–Униң оғлини «Мәтушәлаһ» дәп атиши бәлким бешарәт болуши мүмкин еди. Чүнки «Мәтушәлаһ»ниң мәнаси «У өлгәндә, *(шу иш)* барлиққа келиду!» дегән мәнада. Оқурмәнләр һесаплап көрсә, Мәтушәлаһ өлгән жили Худаниң җазаси болған топан апити йәр йүзигә чүшкәнлигини билиду.

5:24 Ибр. 11:5.

туғулғандин кейин Мәтушәләһ йәттә йүз сәксән икки жил өмүр көрүп, униңдин оғул-қиз-
лар төрәлди. [27] Мәтушәләһ җәмий тоққуз йүз атмиш тоққуз жил күн көрүп, аләмдин өтти.
[28-29] Ләмәх бир йүз сәксән икки яшқа киргәндә бир оғул тепип, униң исмини Нуһ атап:
— Пәрвәрдигар тупраққа ләнәт қилди; шуңа биз йәргә ишлигинимиздә һәмдә қолли-
римизниң җапалиқ әмгигидә бу бала бизгә тәсәлли бериду, — деди. [30] Нуһ туғулғандин
кейин Ләмәх бәш йүз тохсән бәш жил өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди.
[31] Ләмәх җәмий йәттә йүз йәтмиш йәттә жил күн көрүп, аләмдин өтти.
[32] Нуһ бәш йүз яшқа киргәндин кейин, униңдин Шәм, Һам вә Яфәт төрәлди.

Худаниң инсанларниң рәзиллигидин азаплиниши

6 [1] Вә шундақ болдики, инсанлар йәр йүзидә көпийишкә башлиғанда, шундақла
қизларму көпләп туғулғанда, [2] Худаниң оғуллири инсанларниң қизлириниң
чирайлиқлиғини көрүп, халиғанчә таллап, өзлиригә хотун қилишқа башлиди.
[3] У вақитта Пәрвәрдигар сөз қилип: —
— Мениң Роһум инсанлар билән мәңгү күрәш қиливәрмәйду; чүнки инсан әттур, халас.
Кәлгүсидә уларниң өмри пәқәт бир йүз жигирмә яштин ашмисун! — деди.
[4] Шу күнләрдә (вә шундақла кейинки күнләрдиму), Худаниң оғуллири инсанларниң
қизлириниң йениға берип, улардин балиларни тапқинида, гигантлар йәр йүзидә пәйда
болди. Булар болса қедимки заманлардики даңлиқ палван-батурлар еди. [5] Пәрвәрдигар
инсанниң өткүзүватқан рәзиллиги йәр йүзидә көпийип кәткәнлигини, уларниң көң-
лидики нийәтлириниң һәр қачан яман болуватқинини көрди. [6] Шуниң билән Пәрвәр-
дигар йәр йүзидә адәмни апиридә қилғиниға пушайман қилип, көңлидә азапланди.
[7] Буниң билән Пәрвәрдигар: —
Өзүм яратқан инсанни йәр йүзидин йоқитимән — инсандин тартип мал-чарвиларғичә,
өмилигүчи һайванлардин асмандики қушларғичә, һәммисини йоқ қилимән; чүнки Мән
уларни яратқинимға пушаймән қилдим, — деди.
[8] Лекин Нуһ болса Пәрвәрдигарниң нәзиридә шәпқәт тапқан еди.

5:28-29 **«Нуһ»** — бу исимниң мәнаси «арам» дегәнлик болуп, ибраний тилида «тәсәлли» дегән сөзгә йеқин келиду.
6:2 **«Худаниң оғуллири»** — бу тоғрилиқ төрт хил чүшәнчә бар: —
–*(1)* инсан әмәс, бәлки әрштики бир хил затлар, пәриштиләр яки роһлардин ибарәттур.
–*(2)* инсан әмәс, бәлки җинлар яки яман роһлардин ибарәттур.
–*(3)* һәр җәһәттин адәттики инсанлардин жуқури адәмләр, падиша яки һөкүмдар.
–*(4)* Қабилниң худасиз әвлатлиридәк әмәс, бәлки Худа йолида маңидиған шетниң ихласмән әвлатлиридур.
–Биз биринчи көзқараштa болимиз; «Аюп» 1:6, 2:1, 38:7ни көрүң. Буниң сәвәвини «қошумчә сөз»имиздә беримиз.
6:2 Йәһ. 6-7
6:3 **«Инсан әттур»** — «әт» дегән ибарә *(вә униңға охшап кетидиған башқа ибариләр)* инсанларниң гуналири билән мунасивәтлик һалда тилға елинғанда, дайим дегидәк инсанларниң гунаға әсир болуп келишини, йәни өз етидики һәвәс-иштияқлириға әсир болуп келишини тәкитләйду. «Әт» дегән сөз Муқәддәс Китапта мошу йәрдә биринчи қетим инсанниң тәбиитини көрсәткән. «Римлиқларға»дики кириш сөзниму көрүң. **«Мениң Роһум инсанлар билән мәңгү күрәш қиливәрмәйду»** — бу җүмлиниң башқа бир хил тәрҗимиси: «Мениң Роһум инсанлар билән мәңгү яшавәрмәйду». Лекин бизниңчә Худа бу айәттә Өз Роһиниң адәмниң гунайини чәкләш үчүн униң виҗданида күрәш қилидиғанлиғини көрсәткән болуши керәк; бу тәрҗимини алди-кәйнидики баянларға әң мувапиқ тәрҗимә дәп қараймиз. Худа адәмниң гуналириға чәк қоюш үчүн униң өмригә чәк *(120 яш)* қойиду *(«Тесалоникалиқларға (2)»)*дики «қошумчә сөз»имизниму көрүң.
– Оқурмәнләр шуни байқайдуки, Нуһтин илгири адәмләр бир нәччә йүз жил яшайтти.
–«Кәлгүсидә уларниң өмри пәқәт бир йүз жигирмә яштин ашмисун» дегәнниң башқа бир хил чүшәнчиси: «Бирақ уларға йәнила бир йүз жигирмә жил *(топан кәлгичә)* өмүр беримән».
6:4 **«гигантлар»** — ибраний тилида «нәфилим» дегән сөз билән ипадилиниду. «Нәфилим» дегәнниң әслидики мәнаси «жиқилғанлар» болуши мүмкин. **«даңлиқ палван-батурлар»** — улар гәрчә «палван-батурлар» болсиму, улар Худаниң нәзиридә интайин рәзил еди *(5-айәтни көрүң)*.
6:5 **«һәр қачан»** — ибраний тилида «пүткүл күнидә».
6:5 Яр. 8:21; Аюп 15:16; Пәнд. 6:14; Йәр. 17:9; Мат. 15:19; Рим. 3:10,11,12; 8:6.

Нуһниң кемә ясиши

[9] Нуһ вә униң иш-излири төвәндикичә: —
Нуһ һәққаний, өз дәвридикиләр арисида әйипсиз адәм еди; Нуһ Худа билән бир йолда
меңип яшайтти. [10] Нуһтин Шәм, Һам, Яфәт дегән үч оғул төрәлди.
[11] Пүткүл җаһан Худаниң алдида рәзиллишип, һәммә йәр зораванлиққа толуп кәткән
еди. [12] Худа йәр йүзигә нәзәр селивиди, мана, җаһан рәзилләшкән еди; чүнки барлиқ әт
егилириниң йәр йүзидә қиливатқини юзуқчилиқ еди. [13] Шуниң билән Худа Нуһқа: —
Мана, алдимға барлиқ әт егилириниң заваллиғи йетип кәлди; чүнки пүткүл йәр-җаһан-
ни уларниң сәвәвидин зораванлиқ қаплиди. Мана, Мән уларни йәр билән қошуп һалак
қилимән. [14] Әнди сән өзүңгә гофәр яғичидин бир кемә ясап, кеминиң ичидә бөлмә-ха-
ниларни қилип, ичи-тешини қаримай билән суга. [15] Сән уни шундақ ясиғин: — Узун-
луғи үч йүз гәз, кәңлиги әллик гәз вә егизлиги оттуз гәз болсун. [16] Кеминиң пешайви-
ни астиға бир очуқчилиқ яса, униң егизлиги бир гәз болсун; ишигини кеминиң йениға
орунлаштур; кемини асти, оттура вә үсти қилип үч қәвәт яса.
[17] Чүнки мана, Мән Өзүм асманниң астидики һаятлиқ тиниқи барлиги һәр бир әт еги-
сини һалак қилидиған су топанни йәр йүзигә кәлтүримән; буниң билән йәр йүзидики
барлиқ мәхлуқлар тиниқидин тохтайду. [18] Лекин сән билән әһдәмни түзимән. Сән өзүң,
оғуллириң, аялиң вә келинлириңни елип бирликтә кемигә кириңлар. [19] Өзүң билән тәң
тирик сақлап қелиш үчүн, барлиқ җандарлардин һәр қайсисидин бир җүп, йәни әрки-
кидин бирини, чишидин бирини кемигә елип киргин; [20] Тирик қелиш үчүн қушларниң
һәр бир түрлиридин, мал-чарвиларниң һәр бир түрлиридин вә йәрдә өмилигүчи җани-
варларниң һәр бир түрлиридин бир җүпи қешиңға кириду. [21] Өзүң вә уларниң озуқлуғи
үчүн һәр хил йемәкликләрдин елип, йениңға ғәмлигин, — деди.
[22] Нуһ шундақ қилди; Худа өзигә буйруған һәммә ишни у беҗа кәлтүрди.

Топан баласи

7 [1] Пәрвәрдигар Нуһқа мундақ деди: —
«Сән пүтүн өйдикилириң билән кемигә киргин; чүнки бу дәвирдә алдимда сени
һәққаний дәп көрдүм. [2-3] Һәммә һалал һайванларниң әркәк-чишисидин йәттә җүптин,
һарам һайванларниң әркәк-чишисидин бир җүптин елип, шуниңдәк асмандики

6:9 **«Нуһ вә униң иш-излири төвәндикичә: —»** — мошу җүмлә билән «Аләмниң Яритилиши»ниң үчинчи «толидот»и *(«тарихи»)*, йәни «Нуһниң тарихи» яки «нуһниң толидоти» *(6:9-9:29)* башлиниду *(«толидот» тоғрилиқ «кириш сөз»ни көрүң)*.

6:9 Яр. 5:22.

6:12 **«әт егилири»** — бу ибарә Муқәддәс Китапта адәттә инсанларни көрситиду *(6:3ниң изаһатиниму көрүң)*.
–Бәзи вақитларда «әт егилири» *(мәсилән, 19-айәттә)* һайванларни өз ичигә алиду *(6:4ни көрүң)*.
– **«Барлиқ әт егилириниң ... қиливатқини юзуқчилиқ еди»** — ибраний тилида «барлиқ әт егилири... өз йолини бузған еди».

6:14 **«гофәр яғичи»** — яки «арча яғичи». **«кемә»** — мошу йәрдә «сандуқ» дегән сөз билән ипадилиниду. Узунлуғи, кәңлиги вә егизлиги вә буларниң бир-биригә болған нисбити һазирқи замандики әң чоң кемиләрниңкигә охшап кетиду. Лекин шәкли пәқәт сандуқтәк еди. Сәвәви, шу кеминиң мәхсити деңизда меңиш әмәс, пәқәт ләйләп җүрәштин ибарәт еди.

6:15 **«гәз»** — Муқәддәс Китапта ишлитилгән «гәз» адәмниң қолниң җәйнәктин бармақниң учиғичә болған арилиғи *(тәхминән 45 сантиметр)* еди.

6:16 **«Кеминиң пешайвини астиға бир очуқчилиқ яса»** — бу җүмлиниң көп хил тәрҗимилири бар, лекин асасий мәнаси охшаш.

6:18 1Пет. 3:20; 2Пет. 2:5.

6:19 **«барлиқ җандарлар»** — ибраний тилида «әт егилиридин».
–Бәзи вақитларда «әт егилири» *(мәсилән, 7:15дә)* һайванларни өз ичигә алиду.

6:22 Яр. 7:5; Ибр. 11:7.

7:1 Яр. 6:9; 2Пет. 2:5.

учар-қанатларниңму әркәк-чишисидин йәттә жүптин елип, уларниң нәслини пүткүл
йәр йүзидә тирик сақлаш үчүн өзүң билән биллә әкир. 4 Чүнки йәттә күндин кейин уда
қириқ кечә-күндүз йәр йүзигә ямғур яғдуримән; Өзүм ясиған һәммә җаниварларни йәр
йүзидин йоқитимән».
5 Шуниң билән Нуһ Пәрвәрдигар униңға буйруғининиң һәммисигә әмәл қилди. 6 Йәр йү-
зини топан басқанда Нуһ алтә йүз яшта еди. 7 Топандин қутулуп қелиш үчүн Нуһ билән
оғуллири, аяли вә келинлири биллә кемигә кирди. 8-9 Һалал һайванлар болсун, һарам
һайванлар болсун, қушлар билән йәрдә өмилигүчи җаниварлар болсун, һәр бир түрдин
бир җүп-бир җүптин әркәк-чиши болуп, Худа Нуһқа буйруғандәк кемигә, Нуһниң қешиға
кирди. 10 Вә шундақ болдики, йәттә күндин кейин, йәр йүзини топан бесишқа башлиди.
11 Нуһниң өмриниң алтә йүзинчи жили, иккинчи ейиниң он йәттинчи күнидә чоңқур
деңизларниң тәглиридики барлиқ булақлар йерилип, асманниң пәнҗирилири ечилип
кәтти. 12 Ямғур уда қириқ кечә-күндүз йәр йүзигә тохтимай яғди.
13 Дәл ямғур башланған күни, Нуһ, Нуһниң Шәм, Һам, Яфәт дегән оғуллири, Нуһниң аяли
билән үч келини кемигә кирди. 14 Улар билән биллә һәр хил явайи һайванлар түр-түри
бойичә, һәр хил мал-чарвилар түр-түри бойичә, йәрдә өмилигүчи һәр хил җаниварлар
түр-түри бойичә вә һәр хил учар-қанатлар, йәни һәр хил қанатлиқ җаниварлар түр-
түри бойичә кемигә кирди. 15 Әт егилиридин, йәни барлиқ һаятлиқ тиниқи болған һәр
хил җандарлардин, бир җүп-бир җүп болуп, кемигә нуһниң қешиға кирди. 16 Киргәнләр
Худаниң Нуһқа буйруғинидәк әт егилириниң һәртүриниң әркәк-чишиси еди. Андин
Пәрвәрдигар ишикни етивәтти.
17 Топан йәр йүзини уда қириқ күн бесип, сулар улғийип кәтти. Кемә йәр үстидин көти-
рилип ләйләп қалди. 18 Су улғийип, йәр үстидә техиму егизләп кәтти; кемә су үстидә
давалғуп туратти. 19 Сулар йәр йүзидә толиму улғийип, пүткүл асманниң астидики бар-
лиқ егиз тағларниму бесип кәтти. 20 Сулар тағлардин йәнә он бәш гәз өрләп, тағ чоққи-
лириму су астида қалди.
21 Буниң билән йәр йүзидә жүргүчи һәммә әт егилири, учар-қушлар, мал-чарвилар,
явайи һайванлар, йәрдә өмилигүчи һәммә җаниварлар, җүмлидин пүткүл адәмләр
һәммиси өлди; 22 қуруқлуқта яшиғучи, бурнида һаятлиқ тиниқи бар болғанларниң
һәммиси өлди. 23 Йәр йүзидики җени барларниң һәммиси, инсан болсун, мал-чарвилар
болсун, өмилигүчи һайванлар болсун, асмандики қушлар болсун, һәммиси һалак болуп
йәр йүзидин йоқ қилинди; пәқәт Нуһ вә кемидә униң билән биллә турғанлар қутулуп
қалди. 24 Бир йүз әллик күнгичә йәр йүзини су бесип турди.

7:2-3 **«һәммә һалал һайванларниң әркәк-чишисидин йәттә жүптин»** — яки «һәммә һалал һайванларниң әркәк-чишисидин йәттидин». **«һалал» вә «һарам»** —Нуһниң дәвридә «һалал» вә «һарам» дегән уқум йегили болидиған вә йегили болмайдиған һайванларни көрсәткән әмәс *(9:3-34ни көрүң)*, бәлки қурбанлиққа немини сунушқа болидиған яки болмайдиғанлиғини көрсәткән еди *(8:20ни көрүң)*. **«учар-қанатларниңму әркәк-чишисидин йәттә жүптин»** — яки «учар-қанатларниңму әркәк-чишисидин йәттидин».
7:2-3 Лав. 11.
7:5 Яр. 6:22.
7:7 Мат. 24:38; Луқа 17:27; 1Пет. 3:20.
7:11 **«чоңқур деңизларниң тәглиридики барлиқ булақлар»** — яки «йәрниң *(астидики)* чоңқур тәглиридики барлиқ булақлар».
7:16 **«Пәрвәрдигар ишикни етивәтти»** — ибраний тилида «Пәрвәрдигар уни ичигә солап қойди».
7:21 Луқа 17:27.
7:23 2Пет. 2:5.
7:24 **«йәр йүзини су бесип турди»** — яки «су йәр йүзиниң үстидин ғалип кәлди».
7:24 Зәб. 27:10; 92:1-4; 103:6-9

Топанниң йениши

8 1 Худа Нуһни, шундақла кемидә униң билән биллә болған барлиқ явайи һайванлар
билән барлиқ мал-чарвиларни әслиди. Шуниң билән Худа бир шамал чиқирип йәр
йүзини йәлпүтти вә сулар йенишқа башлиди. 2 Чоңқур деңизларниң тәглиридики
булақлар вә асманниң пәнҗирилири етилип, асмандин төкүлгән ямғур тохтиди. 3 Сулар
барғансери йәр йүзидин янди; бир йүз әллик күн өткәндин кейин хелә азлиди.
4 Йәттинчи айниң он йәттинчи күни, кемә Арарат тағ тизмилиридики бириниң үстидә
тохтап қалди. 5 Сулар онинчи айғичә барғансери азийип, онинчи айниң биринчи күни
тағ чоққилири көрүнүшкә башлиди.
6 Қириқ күндин кейин Нуһ кемигә өзи орнатқан дәризини ечип, 7 бир қузғунни сиртқа
чиқарди. У йәр йүзидики сулар тартилип болғичә уян-буян учуп жүрди. 8 Униңдин кей-
ин Нуһ суларниң йәр йүзидин тартилған-тартилмиғанлиғини билиш үчүн, бир кәптәр-
ни чиқарди. 9 Лекин сулар техичә пүткүл йәр йүзини қаплап турғачқа, кәптәр путини
қойғидәк җай тапалмай, Нуһниң қешиға кемигә йенип кәлди. Шуниң билән Нуһ қолини
сунуп уни тутуп, кемигә әкиривалди. 10 У йәттә күн сақлап, бу кәптәрни кемидин йәнә
сиртқа чиқарди. 11 Кәптәр кәчтә униң қешиға йенип кәлди; мана, униң тумшуғида йеңи
үзүвалған зәйтун йопурмиғи бар еди. Буни көрүп Нуһ суларниң йәр йүзидин тартилғи-
нини билди. 12 У йәнә йәттә күн сақлап, кәптәрни йәнә сиртқа чиқарди, амма бу қетим
кәптәр униң йениға қайтип кәлмиди.
13 Нуһ алтә йүз бир яшқа киргән жили, биринчи айниң биринчи күнидә су йәр йү-
зидин қуруған еди. Нуһ кеминиң қапқиқини ечип қаривиди, йәрниң қуруғинини
көрди. 14 Иккинчи айниң жигирмә йәттинчи күни, йәр йүзи пүтүнләй қуруп болди.
15-16 У вақитта Худа Нуһқа сөз қилип: — Сән өзүң, аялиң, оғуллириң вә келинли-
риң кемидин чиқиңлар. 17 Өзүң билән биллә болған барлиқ әт егилиридин һәр бир
түрдики җаниварларни, йәни учар-қанатларни һәм мал-чарвиларни, йәрдә өми-
лигүчи һайванларниң һәммисини өзүң билән қошуп кемидин елип чиққин; шуниң
билән улар йәр йүзидә тарилип-тарқилип, нәсиллинип зиминда көпәйсун, — деди.
18 Шуниң билән Нуһ, аяли, оғуллири вә келинлири билән биллә сиртқа чиқти.
19 Җаниварларниң һәммиси, барлиқ өмилигүчи һайванлар, барлиқ учар-қанат-
лар, йәрдә мидирлап жүридиғанларниң һәр қайсиси өз түрлири бойичә кемидин
чиқишти.

Нуһниң Худаға атап қурбанлиқ сунуши

20 Шу чағда Нуһ Пәрвәрдигарға атап бир қурбангаһни ясиди; у һалал җаниварлар билән
һалал қушларниң һәр түридин елип келип, қурбангаһниң үстидә «көйдүрмә қурбан-
лиқ» өткүзди. 21 Шундақ қилип Пәрвәрдигар хушбуй пурап мәмнун болди; Пәрвәрди-
гар көңлидә: — «Инсанниң көңүл-нийити яшлиғидин тартип рәзил болсиму, Мән инсан
түпәйлидин йәргә йәнә ләнәт оқумаймән вә әнди бу қетимқидәк һәммә җандарларни

8:4 **«тохтап қалди»** —ибраний тилида «дәм алди».
–«Арарат тағлири» шәрқий Түркийәдә болуши мумкин.
8:8 **«кәптәрни»** — яки «пахтәк». Ибраний тилида бу қуш «йона» дәп атилиду. «Йона» ибраний тилида һәм кәптәрни һәм пахтәкниму көрситиду.
8:17 **Яр. 1:22, 28; 9:1.**
8:20 **«көйдүрмә қурбанлиқ»** — сунушта һайванниң һәммә қисми Худаға атап көйдүрүлиду.
8:20 **Лав. 11.**

уруп йоқитивәтмәймән.
22 Бундин кейин, йәр мәвҗут күнлиридә,
Териш билән орма,
Соғ билән иссиқ,
Яз билән қиш,
Күндүз билән кечә үзүлмәй айлинип туриду» — деди.

Худаниң Нуһ билән әһдә түзүши

9 1 Худа Нуһ билән униң оғуллириға бәхит-бәрикәт ата қилип, уларға мундақ деди: —
«Силәр җүплишип көпийип, йәр йүзини толдуруңлар. 2 Йәр йүзидики барлиқ җа-
ниварлар, асмандики барлиқ қушлар, барлиқ йәр йүзидә мидирлап җүргүчиләр вә
деңиздики барлиқ белиқларниң һәммиси силәрдин қорқуп вәһимидә болсун; булар қо-
луңларға тапшурулғандур. 3 Мидирлап җүридиған һәр қандақ җаниварлар силәргә озуқ
болиду; Мән силәргә көк отяшларни бәргәндәк, буларниң һәммисини әнди силәргә бәр-
дим. 4 Лекин силәр гөшни ичидики җени, йәни қени билән қошуп йемәслигиңлар керәк.
5 Қениңлар, йәни җениңлардики қан төкүлсә, Мән бәрһәқ униң һесавини алимән; һәр
қандақ һайванниң илкидә қениңлар бар болса Мән униңға төләткүзимән; инсанниң қо-
лида бар болса, йәни бирисиниң қолида өз қериндишиниң қени бар болса, Мән униңға
шу қанни төләткүзимән.
6 Кимки инсанниң қенини төксә,
Униң қениму инсан тәрипидин төкүлиду;
Чүнки Худа инсанни Өз сүрәт-образида яратқандур.
7 Әнди силәр, җүплишип көпийип, йәр йүзидә тарилип-тарқилип көпийиңлар».
8-9 Андин Худа Нуһ билән униң оғуллириға сөз қилип мундақ деди: — «Мана Өзүм силәр
билән вә силәрдин кейин келидиған әвлатлириңлар билән, шундақла силәр билән бил-
лә турған һәр бир җан егиси, учарқанатлар, мал-чарвилар, силәр билән биллә турған
йәр йүзидики һәр бир явайи һайванлар, кемидин чиққанларниң һәммиси билән — йәр
йүзидики һеч бир һайванни қалдурмай, улар билән Өз әһдәмни түзимән. 11 Мән силәр
билән шундақ әһдә түзимәнки, нә барлиқ әт егилири топан билән йоқитилмас, нә йәрни
вәйран қилидиған һеч бир топан йәнә кәлмәс».

8:21 **«хушбуй»** — ибраний тилида «арам бәргүчи пурақ» дегән сөзләр билән ипадилиниду. Тәвратта қурбанлиқлардин чиққан «хушбуй» дейилгәндә адәттә «арам бәргүчи пурақ» дегән сөз билән ипадилиниду. **«яшлиғидин тартип»** — яки «кичигидин тартип». **«Мән ... йәргә йәнә ләнәт оқумаймән вә әнди бу қетимқидәк һәммә җандарларни уруп йоқитивәтмәймән»** — ахирқи заманда Худа пүткүл йәрни топан билән әмәс, бәлки от билән йоқитиду *(9:11ни, «2Пет.» 3:6-7, «Вәһ.» 21:1ни көрүң)*.
8:21 **Яр. 6:5; Пәнд. 22:15; Мат. 15:19. Мар. 7:21-23**
8:22 **«Териш билән орма, соғ билән иссиқ, яз билән қиш»** — Оттура Шәриқтә «җилниң алтә пәсли» дәп қарилиду.
8:22 Йәр. 33:20,25.
9:1 Яр. 1:28; 8:17.
9:3 Яр. 1:29.
9:4 Лав. 3:17; 7:26; 17:14; 19:26; Қан. 12:23.
9:5 Мис. 21:12,28.
9:6 Яр. 1:27; Жиғ. 4:13; Мат. 26:52; Вәһ. 13:10.
9:7 Яр. 1:28; 8:17.
9:8-9 Йәш. 54:9.
9:11 **«әһдә»** — ибраний тилида «әһдәм».

12-13 Худа йәнә: — «Мән Өзүм силәр билән вә кешиңлардики һәммә жан егилири билән
мәңгүлүк, йәни пүткүл әвлатлириңларғичә бекиткән мошу әһдәмниң бәлгүси шуки: —
Мана, Мән Өзүм билән йәрниң оттурисида болған әһдиниң бәлгүси болсун дәп һәсән-һү-
синимни булутлар ичигә қоймән; 14-15 вә шундақ болидуки, Мән йәрниң үстигә булут-
ларни чиқарғинимда, шундақла һәсән-һүсән булутлар ичидә аян болғинида, Мән силәр
билән әт егилири болған барлиқ жаниварлар билән түзгән әһдәмни яд етимән; буниң-
дин кейин сулар һәргиз һәммә жандарларни һалак қилғучи топан болмас. 16 Һәсән-
һүсән булутлар арисида пәйда болиду; Мән униңға қараймән вә шуниң билән Мәнки
Худа йәр йүзидики әт егилири болған барлиқ жаниварлар билән оттуримизда бекиткән
әһдәмни яд етимән», — деди.
17 Худа Нуһқа йәнә: — «Мана бу Мән Өзүм билән йәр йүзидики барлиқ әт егилири отту-
рисида бекиткән әһдәмниң нишан-бәлгүсидур», — деди.

Нуһ вә униң оғуллири; Нуһниң өз оғуллири тоғрилиқ бешарити

18 Нуһниң кемидин чиққан оғуллири Шәм, Һам вә Яфәт еди. Һам Қанаанниң атиси болди.[142][143]
19 Бу үчи Нуһниң оғуллири болуп, пүткүл йәр йүзигә тарилған аһалә шуларниң нә-
сил-әвлатлиридур. 20 Нуһ терикчилик қилишқа башлап, бир үзүмзарлиқ бәрпа қилди.[144]
21 У униң шарабидин ичип, мәс болуп қелип, өз чедири ичидә кийим-кечәклирини
селиветип, ялаңач йетип қалди. 22 Қанаанниң атиси Һам келип, атисиниң әвритини
көрүп, сиртқа чиқип икки қериндишиға ейтти. 23 Шәм билән Яфәт қопуп йепинжи-
ни елип, мүрисигә артип, кәйничә меңип кирип, атисиниң ялаңач бәдинини йепип
қойди. Улар йүзини алди тәрәпкә қилип, атисиниң ялаңач тенигә қаримиди.[145] 24 Нуһ
шарапниң кәйпидин ойғинип, кәнжи оғлиниң өзигә немә қилғинини билип: —
25 Қанаанға ләнәт болғай!
У қериндашлириниң қулиниң қули болсун,
— дәп қарғиди.[146]
26 У йәнә: —
Шәмниң Худаси болған Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә кәлтүрүлгәй!
Қанаан Шәмниң қули болсун.
27 Худа Яфәтни авутқай!
У Шәмниң чедирлирида турғай,
Қанаан болса униң қули болғай! — деди.[147]
28 Нуһ топандин кейин үч йүз әллик жил өмүр көрди. 29 Бу тәриқидә Нуһ жәмий тоққуз
йүз әллик жил күн көрүп, аләмдин өтти.

9:18 **«Қанаан»** — мошу «Қанаан» дегән киши «Қананийлар»ниң әждати еди.
9:18 Яр. 6:10.
9:20 **«терикчилик қилишқа башлап»** — ибраний тилида «тупрақ әһли еди» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
9:23 **«йепинчи»** — мошу йәрдә бәлким атисиниң кийимини көрситиши мүмкин. Бу сөздин қариғанда, Һам уни дадисиниң чедиридин елип чиққан болуши мүмкин.
9:25 **«Қанаанға ләнәт болғай!»** — Яман иш қилғини Һам турса, немишкә оғли Қанаан ләнәткә қалди? Бу мәсилә тоғрилиқ, шундақла Нуһ пәйғәмбәрниң бу бешаритиниң башқа қисимлири үстидә «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
9:27 **«Нуһ пәйғәмбәрниң 25-27-айәттики бешарити»** — Нуһ пәйғәмбәрниң бу бешарити үстидә «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

Нуһниң үч оғлиниң әвлатлири — «Әлләрниң нәсәбнамиси»

1Тар. 1:1-27

10 1 Төвәндикиләр Нуһниң оғуллириниң әвлатлиридур: — униң оғуллири Шәм, Һам
вә Яфәт болуп, топандин кейин улардин оғуллар төрәлгән: —
2 Яфәтниң оғуллири болса, Гомәр, Магог, Мадай, Яван, Тубал, Мәшәк вә Тирас еди.
3 Гомәрниң әвлатлири: Ашкиназ, Рифат вә Тогармаһ еди.
4 Яванниң әвлатлири: Елишаһ, Таршиш, Киттийлар вә Доданийлар еди. 5 Буларниң әвлат-
лири деңиз бойлирида вә аралларда айрим-айрим яшиған хәлиқләр болуп, һәр қайсиси
өз тили, өз аилә-қәбилилири бойичә өз зиминлирида тарқилип олтирақлашқан.
6 Һамниң оғуллири Куш, Мисир, Пут вә Қанаанлар еди.
7 Кушниң оғуллири Себа, Һавилаһ, Сабтаһ, Раамаһ вә Сабтика еди. Раамаһниң оғул-
лири Шеба вә Дедан еди. 8 Куштин йәнә Нимрод төрәлгән; у йәр йүзидә наһайити
күчтүңгүр адәм болуп чиқти. 9 У Пәрвәрдигарниң алдида күчтүңгүр овчи болди; шу
сәвәптин «паланчи болса Нимродтәк, Пәрвәрдигарниң алдида күчтүңгүр овчи екән»
дегән гәп тарқалған. 10 Униң падишалиғи Шинар зиминидики Бабил, Әрәк, Аккад вә
Калнәһ дегән шәһәрләрдә башланған еди. 11-12 У бу зиминдин Ашур зиминиға чиқип
Нинәвә, Рәһобот-Ир, Калаһ вә Нинәвә билән Калаһниң оттурисидики Рәсән дегән
шәһәрләрниму бена қилди (булар қошулуп «Катта Шәһәр» болди).
13 Мисирниң әвлатлири Лудийлар, Анамийлар, Ләһабийлар, Нафтуһийлар, 14 Патросий-
лар, Каслуһийлар (Филистийләр Каслуһийлардин чиққан) вә Кафторийлар еди.
15 Қанаандин тунҗа оғул Зидон төрилип, кейин йәнә Һәт төрәлгән. 16 униң әвлатлири
болса Йәбусийлар, Аморийлар, Гиргашийлар, 17 Һивийлар, Арқийлар, Синийлар, 18 Ар-

---

10:1 **«изаһат»** — мошу бабтики нәсәбнамидики бәзи тәпсилатлар вә нәсәбнамидики йәтмиш әлниң һазирқи қайси әл екәнлиги тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни, шундақла мунасивәтлик хәритини көрүң. **«Төвәндикиләр Нуһниң оғуллириниң әвлатлиридур: — »** — мошу җүмлә билән «Аләмниң Яритилиши»ниң төртинчи «толидот»и *(«тарихи»)*, йәни «Нуһниң оғуллириниң толидоти» *(«Нуһниң оғуллириниң әвлатлириниң тарихи») (10:1-11:9)* башлиниду.

10:1 1Тар. 1:4

10:2 1Тар. 1:5.

10:4 **«буларниң әвлатлири»** — Бәзи алимлар «Яфәтниң барлиқ әвлатлири»ни көрситиду, дәп қарайду. Йәнә бәзиләр пәқәт Яванниң әвлатлирини көрситиду, дәп қарайду. Биз иккинчи пикиргә майил.

10:6 **«Мисир»** — ибраний тилида «митсраим». **«Пут»** — «Ливийә»дикиләрниң әҗдати болди.

10:6 1Тар. 1:8.

10:8 **«Нимрод»** — бу исим «асий» «исян көтәргүчи» дегән мәнада. Шүбһисизки, бу исим униңға кейинрәк қоюлуп, униң Худаға қарши чиққанлиғини көрсәткән.

10:8 1Тар. 1:10.

10:9 **«У Пәрвәрдигарниң алдида күчтүңгүр овчи болди»** — бу сөзләр бәлким Нимродниң исмини чүшәндүриду. «Овчи» мошу йәрдә бәлким һайванларнила әмәс, инсанларни овлайдиғанлиғини көрситиши мүмкин; бу йәрдә «овчи» дегән сөзниң «җаһангир» дегән мәнасиму бар. Кона йәһудий устазлар *(«раббилар»)*ниң һәммиси: «Пәрвәрдигар алдида күчтүңгүр овчи болди» дегән сөзләр униң Худаға қарши турғанлиғини көрситиду, дәп қарайтти. Чүнки Нимрод кейин бәрпа қилған шәһәрләр, җүмлидин Бабил шәһири Худа вә униң хәлқигә қарши чиққан, шундақла Худаға қарши чиқишниң символи болуп қалған. **«паланчи болса Нимродтәк, Пәрвәрдигарниң алдида күчтүңгүр овчи екән»** — бу сөзниң мәнаси интайин сәлбий болуши мүмкин: «у наһайити хәтәрлик адәм», «наһайити тәкәббур бир җаһангир», «һәтта Пәрвәрдигарға қарши чиқишқа петиниду» дегәндәк мәналарни көрситиду.

10:10 **«Шинар»** — «Бабил» яки «Бабилон»ниң башқа бир намидур. **«айәтниң башқа хил тәрҗимиси»** — «униң падишалиғиниң асаси Шинар зиминидики Бабил, Әрәк, Аккад вә Калнәһ дегән шәһәрләр еди».

10:11-12 **«Ашур»** — йәни «Асурийә». Мүмкинчилиги барки, Нимрод Бабил шәһиридә Худаға қарши болған һәрикәткә башламчи болған еди; шуңа кейин *(инсан тиллири қалаймиқанлаштурулғанда)* у Бабил шәһиридин чиқип кетишкә мәҗбур болди.

–«У бу зиминидин Ашур зиминиға чиқип» дегәнниң башқа бир хил тәрҗимиси «Ашур шу зиминдин чиқип,...».

–**«булар қошулуп «Катта Шәһәр» болди»** — демәк, Нинәвә дегән «катта шәһәр»ни көрситиду *(«Юн.» 1:1, 3:2, 3:3, 4:11ни көрүң)*. Чүнки кейинрәк, бу Нинәвә, Рәһобот-Ир, Калаһ вә Рәсән дегән төрт шәһәр бирлишип бир чоң катта шәһәр, йәни «Нинәвә шәһәр»и болди.

–Бәзи алимлар «Катта Шәһәр» пәқәт Калаһ билән Рәсәндин ибарәт икки шәһәрни көрситиду, дәп қарайду; бизниңчә «катта шәһәр» Нинәвә, Рәһобот-ир, Калаһ вә Рәсәнләрниң һәммисини өз ичигә алиду.

вадийлар, Зәмарийлар вә Һаматийлар еди. Шуниңдин кейин, Қананийларниң қәбили-
лири һәр тәрәпкә тарқилип кәтти. 19 Қананийларниң жут чегариси болса Зидондин тар-
тип, Гәрар тәрипигә созулуп, Газаға чиқип, андин Содом, Гоморра, Адмаһ билән Зәбоим
тәрипигә тутишип, Лешағичә йетип баратти.
20 Жуқирикилар болса Һамниң оғуллири болуп, өз қәбилиси вә тиллири бойичә қовм
болуп өз зиминлирида олтирақлашқан еди.
21 Шәмму оғул пәрзәнтлик болди; Шәм болса Яфәтниң акиси, Ебәрләрниң ата-бовиси
болди.
22 Шәмниң оғуллири Елам, Ашур, Арфахшад, Луд, Арам; 23 Арамниң оғуллири Уз, Һул,
Гәтәр, Маш еди.
24 Арфахшадтин Шелаһ төрәлди, Шелаһтин Ебәр төрәлди. 25 Ебәрдин икки оғул төрәлгән
болуп, бириниң исми Пәләг еди, чүнки у яшиған дәвирдә йәр йүзидә бөлүнүш болди;
Пәләгниң инисиниң исми Йоқтан еди.
26 Йоқтандин Алмодад, Шәләф, Хазармавәт, Йераһ, 27 Һадорам, Узал, Диклаһ, 28 Обал, Аби-
маәл, Шеба, 29 Офир, Һавилаһ вә Йобаб төрәлди. Буларниң һәммиси Йоқтанниң оғулли-
ри еди. 30 Уларниң олтарған җайлири болса Мешадин тартип, Сәффар дегән районниң
шәриқ тәрипидики тағқичә созулатти.
31 Жуқирикилар болса Шәмниң оғуллири болуп, өз қәбилиси вә тиллири бойичә қовм
болуп өз зиминлирида олтирақлашқан еди.
32 Жуқиридикиләр Нуһниң әвлатлири болуп, улар өз нәсәблири вә қовмлири бойичә
хатириләнгән. Топандин кейинки йәр йүзидики барлиқ қовмлар уларниң ичидин
тарқалған.

«Бабил мунари вақиәси» — Худаниң инсанларниң тилини парчиливетиши

11 1 У заманда пүткүл йәр йүзидики тил һәм сөз бир хил еди. 2 Лекин шунда
болдики, адәмләр мәшриқ тәрәпкә сәпәр қилип, Шинар жутида бир түзләңликни
учритип, шу йәрдә олтирақлашти. 3 Улар бир-биригә: — Келиңлар, биз хиш қуюп, отта
пиширайли! — дейишти. Шундақ қилип, улар қурулушта ташниң орниға хиш, лайниң
орниға қаримай ишләтти. 4 Улар йәнә: — Келиңлар, әнди өзимизгә бир шәһәр бена
қилип, шәһәрдә учи асманларға тақашқидәк бир мунар ясайли! Шундақ қилип өзимизгә

10:22 Яр. 11:10; 1Тар. 1:17.
10:23 **«Маш»** — яки «Мәшәк».
10:24 **«Ебәр»** — мәнаси бәлким «*(дәриядин)* өткүчи». «Ибраний» дегән сөз бәлким бу сөздин чиққан.
10:24 1Тар. 1:18.
10:25 **«Пәләг»** — бу сөзниң тәләппузи «бөлүнүш»кә йеқиндур. «У яшиған дәвирдә йәр йүзидә бөлүнүш болди» — бу сөз һәқтә үч хил имканийәт бар: *(1)* бу сөзләр Бабил мунари вақиәсидә *(11-бап)*, Худаниң тилни бөлүши билән әлләрниму бөлгәнлигини, шундақла «йәр йүзидикиләрниң бөлүнүп кәткән»лигини көрситиду; *(2)* йәр-зиминниң өзиниң бөлүнүп кәткәнлигини көрситиду *(«Яр.» 1:9 бойичә йәр-зимин әслидә бирла қуруқлуқ еди, чоқум кейинчә мәлум вақитта һазирқи Асия, Явропа, Африқа, Америка, Австралийә вә Антарктика қитъәлиригә бөлүнгән)*; *(3)* жуқурида тилға елинған икки имканийәтниң тәң йүз бәргәнлигини көрситиду.
10:32 Рос. 17:26
11:1 **«пүткүл йәр йүзидики тил ... бир хил еди»** — бу тил қайси тил болуши керәк? Биз уни ибраний тили, дәп қараймиз. Сәвәви: *(1)* «Аләмниң Яритилиши»да учрайдиған, «Бабил мунари» вақиәсидин илгәрки барлиқ нам-исимлар ибраний тилидики нам-исимлар еди; *(2)* «Аләмниң Яритилиши» 1-11 баблардики көп айәтләрдә «сөз оюни» ишлитилгәнлиги бизгә мәлум *(мәсилән, 2:32, 11:9 вә шуниңға мунасивәтлик изаһатларни көрүң)*. Әгәр шу замандики тил ибраний тили болмиған болса, ундақта, «Аләмниң Яритилиши»да шундақ «сөз оюни»ниң ишлитилиши мүмкин болмайтти.
11:2 Яр. 10:10.

«ӘЛЛӘРНИҢ НӘСӘПНАМИСИ»

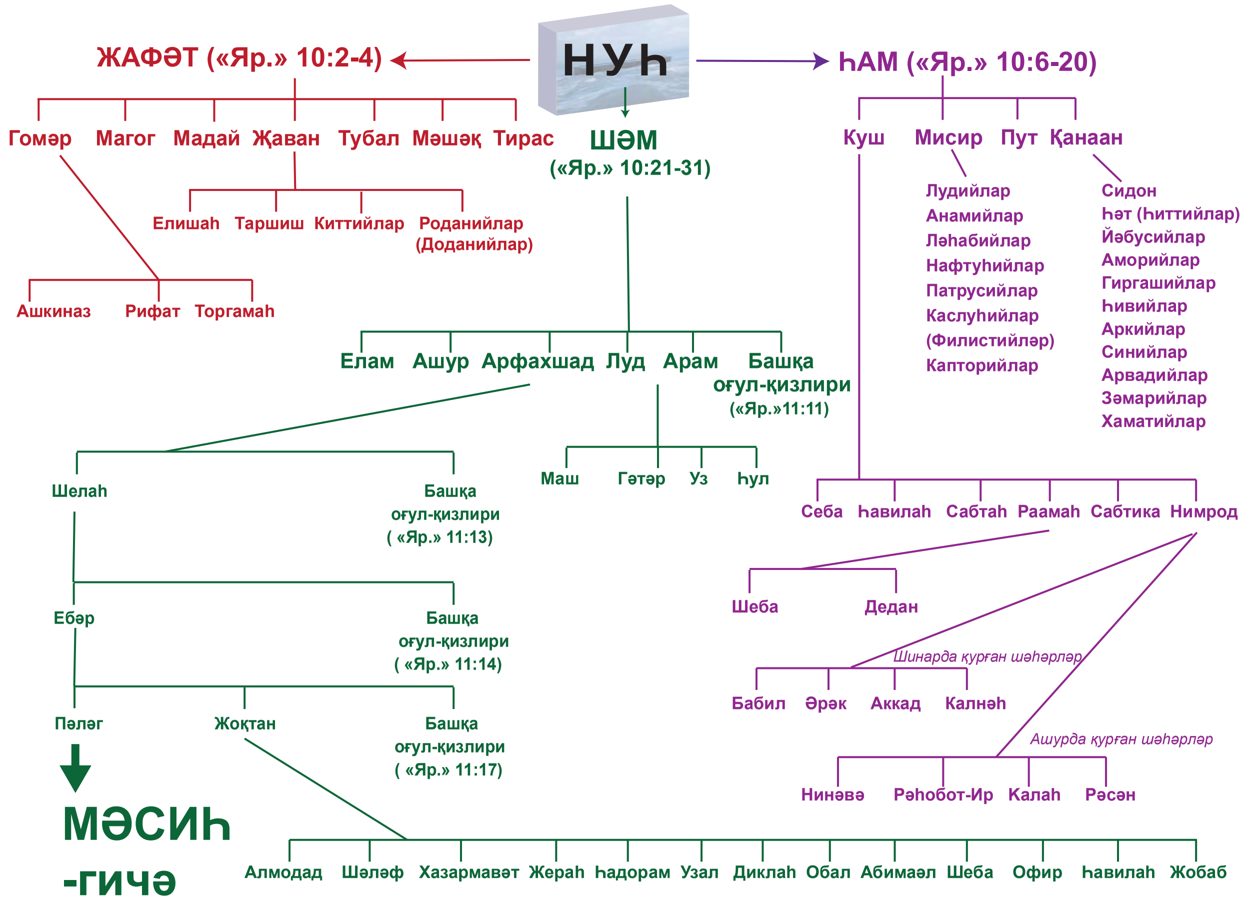

бир нам тикләләймиз. Болмиса, пүткүл йәр йүзигә тарилип кетимиз, — дейишти.
[5] У вақитта Пәрвәрдигар адәм балилири бена қиливатқан шәһәр билән мунарни көрги-
ли чүшти. [6] Пәрвәрдигар: — «Мана, буларниң һәммиси бир қовмдур, уларниң һәммиси-
ниң тилиму бирдур; бу уларниң ишиниң башлинишидур! Бундин кейин уларниң нийәт
қилған һәр қандақ ишини һеч тосувалғили болмайду. [7] Шуңа Биз төвәнгә чүшүп улар-
ниң бир-бириниң гәплирини уқалмаслиғи үчүн уларниң тилини башқа-башқа қилип
қалаймиқанлаштуруветәйли» — деди.
[8] Шундақ қилип Пәрвәрдигар уларни у җайдин пүткүл йәр йүзигә таритивәтти. Шуниң
билән улар шәһәрни ясаштин тохтап қалди. [9] Шуңа бу шәһәрниң нами «Бабил» дәп атал-
ди; чүнки у йәрдә Пәрвәрдигар пүткүл йәр йүзидикиләрниң тилини қалаймиқанлашту-
рувәтти. Шундақ қилип Пәрвәрдигар уларни у җайдин пүткүл йәр йүзигә таритивәтти.

Шәмниң нәсәбнамиси

1Тар. 1:1-27

[10] Төвәндикиләр Шәмниң әвлатлиридур: — топан өтүп икки жилдин кейин, Шәм йүз йе-
шида, униңдин Арфакшад төрәлди. [11] Арфакшад туғулғандин кейин Шәм бәш йүз жил
өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди.
[12] Арфакшад оттуз бәш яшқа киргәндә униңдин Шелаһ төрәлди. [13] Шелаһ туғулғандин
кейин Арфакшад төрт йүз үч жил өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди.
[14] Шелаһ оттуз яшқа киргәндә униңдин Ебәр төрәлди. [15] Ебәр туғулғандин кейин Шелаһ
төрт йүз үч жил өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди.
[16] Ебәр оттуз төрт яшқа киргәндә униңдин Пәләг төрәлди. [17] Пәләг туғулғандин кейин
Ебәр төрт йүз оттуз жил өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди.
[18] Пәләг оттуз яшқа киргәндә униңдин Рәу төрәлди. [19] Рәу туғулғандин кейин Пәләг икки
йүз тоққуз жил өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди.
[20] Рәу оттуз икки яшқа киргәндә униңдин Серуг төрәлди. [21] Серуг туғулғандин кейин Рәу
икки йүз йәттә жил өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди.
[22] Серуг оттуз яшқа киргәндә униңдин Наһор төрәлди. [23] Наһор туғулғандин кейин Серуг
икки йүз жил өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди.

11:4 **«учи асманларға тақашқидәк бир мунар ясайли»** — уларниң мошу мәхсити бир хил мәғрурлуқни билдүрүпла қалмай, бәлки йәнә мунар арқилиқ асмандики роһлар *(җин-шайтанлар)* билән алақә қилиш *(«Әф.» 2:2)*, палчилиқ қилиш мәхситиниңму барлиғини ипадиләйду. Демәк, у мунар Худаниң йолиға қаримуқарши болған. Униң үстигә уларниң бундақ өзлирини тарилип кетиштин сақлаш тәдбири Худаниң адәмләргә: «силәр җүплишип көпийип, **йәр йүзини толдуруңлар**» *(9:1)* дегән әмригә хилап еди.

11:4 **Қан. 1:28**

11:8 **Қан. 32:8; Рос. 17:26.**

11:9 **«Бабил»** — бу сөзниң икки мәнаси бар: — «Худаниң дәрвазиси» вә «қалаймиқанчилиқ»; шүбһисизки, шәһәрни қурғучилар «мошу шәһәр билән асманларға житимиз» дегән мәхсәттә шәһәргә «Худаниң дәрвазиси» дегән мәналиқ намни қойған; лекин кейин «Бабил» дегән сөзниң «қалаймиқанчилиқ» дегән иккинчи мәнаси шу шәһәргә дәл мунасип кәлди. **«Пәрвәрдигар уларни у җайдин пүткүл йәр йүзигә таритивәтти»** — бу вақиә 10-баптики йәтмиш әл-қовмниң қайси йол билән бир-биридин айрилип кәктләнлигини, шундақла Нимродниң Бабил шәһиридин чиқип кәткәнлигини чүшәндүриду. Йәнә бир мүмкинчилиги барки, Бабилдикиләр кейинки дәвирләрдә чоқунған илаһ «Мардук» яки «Мәродак» әслидә Нимродниң өзи еди.

11:10 **«Төвәндикиләр Шәмниң әвлатлиридур: — »** — мошу җүмлә билән «Аләмниң Яритилиши»ниң бәшинчи «толидоти» *(«тарихи»)*, йәни «Шәмниң толидоти» *(«Шәмниң әвлатлириниң тарихи»)* *(11:9-11:26)* башлиниду.

11:10 **Яр. 10:22-31; 1Тар. 1:17.**

11:13 **«Арфакшад оттуз бәш яшқа киргәндә униңдин Шелаһ төрәлди. Шелаһ туғулғандин кейин Арфакшад төрт йүз үч жил өмүр көрүп, ...»** — мошу йәрдә грек тилидики LXX тәркимисидә «Арфакшад оттуз бәш яшқа киргәндә униңдин Қаинан төрәлди. Қаинан туғулғандин кейин Арфакшад төрт йүз оттуз жил өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди. Шелаһ туғулғандин кейин Қаинан үч йүз оттуз жил өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди» дейилиду. Луқа 3:35-36ниму көрүп, қәдимий көргүзгүчиләр тасадипийлиқтин Қаинанниң хәвиридин өтүп кәтти.

11:18 **1Тар. 1:25**

«ЯРИТИЛИШ» 10-БАП – ӘЛЛӘРНИҢ «БАБИЛ МУНАРИ» ВӘҖИДИН ТАРКАҚЛАШТУРУЛУШИ

24 Наһор жигирмә тоққуз яшқа киргәндә униңдин Тәраһ төрәлди. 25 Тәраһ туғулғандин
кейин Наһор бир йүз он тоққуз жил өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди.
26 Тәраһ йәтмиш яшқа киргәндә униңдин Абрам, Наһор вә Һаран төрәлди.

Тәраһниң нәсәбнамиси

27 Тәраһниң әвлатлири төвәндикичә: — Тәраһтин Абрам, Наһор вә Һаран төрәлди; Һа-
рандин Лут төрәлди. 28 Лекин Һаран туғулған жути болған, калдийләрниң Ур шәһиридә
атиси Тәраһниң алдида, Тәраһтин илгири өлди. 29 Абрам билән Наһор иккиси өйлән-
ди. Абрамниң аялиниң исми Сарай, Наһорниң аялиниң исми Милкаһ еди; Милкаһ Һа-
ранниң қизи еди; Һаран болса Милкаһ вә Искаһниң атиси еди. 30 Лекин Сарай туғмас
болғачқа, униң балиси йоқ еди.
31 Тәраһ болса оғли Абрамни, нәвриси Лут (Һаранниң оғли)ни вә келини, йәни Абрамниң
аяли Сарайни елип, Қанаан зиминиға бериш үчүн калдийләрниң Ур шәһиридин йолға
чиқти; бирақ улар Һаран дегән жайға йетип кәлгәндә, шу йәрдә олтирақлишип қалди.
32 Тәраһниң көргән күнлири икки йүз бәш жил болуп, Һаранда аләмдин өтти.

11:27 **«Тәраһниң әвлатлири төвәндикичә: —»** — мошу жүмлә билән «Аләмниң Яритилиши»ниң алтинчи «толидот»и (*«тарихи»*), йәни «Тәраһниң толидоти» (*«Тәраһниң әвлатлириниң тарихи»*) (*11:27-25:11*) башлиниду.
11:27 Йә. 24:2; 1Тар. 1:26.
11:28 **«Калдийләр»** — ибраний тилида «Касдийлар».
11:29 Яр. 22:20.
11:30 Яр. 16:1, 2; 18:11, 12.
11:31 **«Қанаан зиминиға бериш үчүн калдийләрниң Ур шәһиридин йолға чиқти»** — хәритә бетини көрүң.
11:31 Йә. 24:2; Нәһ. 9:7; Рос. 7:4.
11:32 **«Ибраһимниң сәпири»** — мунасивәтлик хәритини көрүң.

ИБРАҺИМНИҢ СӘПИРИ (Яритилиш 12-баб)

Худаниң Ибраһим, йәни Абрамни таллиши — Ибраһимниң етиқати

12 1 Пәрвәрдигар әслидә Абрамға мундақ дегән еди: —
Сән өз жутуңдин, өз уруқ-туққанлириңдин вә өз ата җәмәтиңдин айрилип, Мән
саңа көрситидиған зиминға барғин. 2 Шундақ қилсаң Мән сени улуқ бир хәлиқ қилип,
саңа бәхит-бәрикәт ата қилип, намиңни улуқ қилимән; шуниң билән сән өзүң башқи-
ларға бәхит-бәрикәт болғин; 3 кимләр саңа бәхит-бәрикәт тилисә Мән уларни бәрикәт-
ләймән, кимки сени хорлиса, Мән чоқум уни ләнәткә қалдуримән; сән арқилиқ йәр йү-
зидики барлиқ аилә-қәбилиләргә бәхит-бәрикәт ата қилиниду! — деди.
4 Абрам Пәрвәрдигар униңға ейтқини бойичә Һарандин айрилди; Лутму униң билән
биллә маңди. Абрам Һарандин чиққинида йәтмиш бәш яшта еди.
5 Абрам аяли Сарай билән инисиниң оғли Лутни елип, уларниң жиққан барлиқ
мал-мүлүгини қошуп, Һаранда егидарчилиқ қилған адәмләрни биллә қетип, Қанаан
зиминиға бериш үчүн йолға чиқти; шундақ қилип улар Қанаан зиминиға йетип кәлди.
6 Абрам зиминни кезип, Шәкәм дегән җайдики «Морәһниң дуб дәриғи»ниң йениға кәл-
ди (у чағда у зиминда Қананийлар туратти).
7 Пәрвәрдигар Абрамға көрүнүп, униңға: — Мән бу зиминни сениң нәслиңгә ата қи-
лимән, — деди.
Шуниң билән у шу йәрдә өзигә көрүнгән Пәрвәрдигарға атап бир қурбангаһ салди.
8 Андин у бу йәрдин йөткилип, Бәйт-Әлниң шәрқидики тағқа барди; ғәрип тәрипидә
Бәйт-Әл, шәриқ тәрипидә Аий дегән җай бар еди; у шу йәрдә чедир тикти. У шу йәрдә
Пәрвәрдигарға атап бир қурбангаһ ясап, Пәрвәрдигарниң намини чақирип ибадәт қил-
ди. 9 Андин кейин Абрам тәдрижий көчүп, җәнубидики Нәгәв райониға қарап йөткәлди.

Абрамниң Мисирға чүшүши

10 Зиминда ачарчилиқ болған еди; Абрам Мисирға чүшти; у шу йәрдә вақтинчә турмақчи
болған еди, чүнки зиминда ачарчилиқ бәк еғир еди. 11 Амма шундақ болдики, у Мисирға
йеқинлашқанда, аяли Сарайға: — Мана, мән сениң һөсүн-җамалиңниң гөзәллигини би-
лимән. 12 Шундақ болидуки, мисирлиқлар сени көрсә, «Бу униң аяли екән» дәп, мени
өлтүрүветип, сени тирик қалдуриду. 13 Шуниң үчүн сениң: «Мән униң сиңлиси» дейи-
шиңни өтинимән. Шундақ қилсаң, мән сениңдин яхшилиқ тепип, сән арқилиқ тирик
қалимән, — деди.

12:1 Рос. 7:3; Ибр. 11:8.
12:3 **«сени хорлиса»** — яки «сени төвән көрсә», «сени пәс қилса». **«сән арқилиқ йәр йүзидики барлиқ аилә-қәбилиләргә бәхит-бәрикәт ата қилиниду!»** — Худаниң бу интайин муһим әһдиси вә шәртлири тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
12:3 Яр. 18:18; 22:18; 26:4; Рос. 3:25; Гал. 3:8.
12:5 Рос. 7:4.
12:6 Яр. 10:18,19; 13:7.
12:7 **«У... Пәрвәрдигарға атап бир қурбангаһ салди»** — қизиқ бир йери шуки, Абрам бир нәччә қурбангаһ салиду, лекин сунған қурбанлиқлири тоғрисида һеч қандақ хатирә йоқтур. Бәлким у көңлидә: — «Пәрвәрдигар маңа шундақ шапаәт көрсәткән турса, униңға ибадәт йолида мәлум бир қурбанлиқ сунушум керәк» дәп ойлиған болсиму, лекин немини қурбанлиқ сүпитидә сунушниң мувапиқ болидиғанлиғини билмәй, ясиған қурбангаһлар қурбанлиқсиз қуруқ туруп қалған болуши мүмкин.
12:7 Яр. 13:15; 15:18; 17:8; 24:7; 26:4; Қан. 34:4.
12:8 **«Пәрвәрдигарниң намини чақирип ибадәт қилди»** — яки «Пәрвәрдигарниң намини чақирип нида қилди». 4:26ни көрүң.
12:10 **«чүшти»** —Ибранийларға нисбәтән улар Худаниң «муқәддәс зимин»и болған Қанаан *(Пәләстин)*дин чиқип һәр қайси җайларға *(уларниң җуғрапийилик орни егиз болсун, пәс болсун)* маңса, «чүшүш» дегән пеил билән ипадилиниду; шуниңдәк һәр қайси йәрдин Пәләстингә қарап маңса, «чиқиш» дегән пеил билән ипадилиниду. **«Абрам Мисирға чүшти»** — Абрам *(Ибраһим)*ниң Мисирға чүшүши тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиз *(«Ибраһимниң һаятидин алидиған савақлар вә ибрәтләр»)*дә азрақ тохтилимиз.
12:13 Яр. 20:12; 26:7.

[14] Абрам Мисирға киргəндə шундақ болдики, мисирлиқлар дəрвəқə аялниң гөзəл екən-
лигини көрди. [15] Пирəвнниң əмирлириму уни көрүп, Пирəвнгə униң тəрипини қилди;
шуниң билəн аял Пирəвнниң ордисиға елип кирилди. [16] Пирəвн Сарайниң сəвəвидин
Абрамға яхши муамилə қилди; шуниң билəн у қой, кала, һаңга ешəклəр, қул-дедəклəр,
мада ешəклəр вə төгиләргə еришти. [17] Амма Пəрвəрдигар Пирəвн вə өйидикилирини Абрам-
ниң аяли Сарайниң сəвəвидин толиму еғир вабаларға муптила қилди. [18] Шуниң үчүн
Пирəвн Абрамни чақирип униңға: — «Бу зади сениң маңа немə қилғиниң? Немишкə униң
өз аялиң екəнлигини маңа ейтмидиң? [19] Немишкə уни «сиңлим» дəп мениң уни хотунлуққа
елишимға сəвəпкар болғили тас қалисəн! Мана бу аялиң! Уни елип кəткин! — деди.
[20] Пирəвн өз адəмлиригə Абрам тоғрисида əмир қилди; улар уни, аялини вə униң бар-
лиғини қошуп йолға селивəтти.

Абрам билəн Лутниң айрилип кетиши

13 [1] Шуниң билəн Абрам аяли вə униң барлиқ нəрсилирини һəмдə Лутни елип
Мисирдин чиқип, Қанаанниң җənубидики Нəгəв жутиға маңди. [2] У чағда Абрамниң
мал-варан вə алтун-күмүчлири көп болуп, хелəла бай еди.
[3] У көчүп жүрүп, җəнуптики Нəгəвдин Бəйт-Əлгə, йəни Бəйт-Əл билəн Айиниң оттури-
сидики əслидə чедир тиккəн җайға, [4] қурбангаһ ясиған җайға қайтип кəлди. Абрам шу
йəрдə Пəрвəрдигарниң намини чақирип ибадəт қилди. [5] Абрам билəн биллə маңған
Лутниңму қой-кала падилири вə чедирлири бар еди.
[6] Əнди улар биллə турса, зимин уларни қамдалмайтти; [7] бу сəвəптин Абрамниң падичи-
лири билəн Лутниң падичилириниң арисида җедəл чиқти (у вақитта Қананийлар билəн
Пəриззийлəр шу зиминда туратти). [8] Шуңа Абрам Лутқа: — «Биз болсақ қериндашлар-
миз, сəн билəн мениң арамда, мениң падичилирим билəн сениң падичилириң арисида
талаш-тартиш пəйда болмисун. [9] Мана, алдиңда пүткүл зимин турмамду? Əнди сəн мəн-
дин айрилғин; əгəр сəн сол тəрəпкə барсаң, мəн оң тəрəпкə барай; əгəр сəн оң тəрəпкə
барсаң, мəн сол тəрəпкə барай», — деди.
[10] У вақитта Лут нəзəр селип көрдики, Иордан вадисидики барлиқ түзлəңликниң Зоар
шəһиригичə һəммила йəрниң сүйи интайин мол еди; Пəрвəрдигар Содом билəн Гомор-
рани вəйран қилиштин илгири бу йəр бəəйни Пəрвəрдигарниң беғи, Мисир зиминидəк
еди. [11] Шуниң билəн Лут өзигə Иордан вадисидики пүткүл түзлəңликни талливалди; ан-
дин Лут мəшриқ тəрəпкə көчүп барди. Шундақ қилип иккилəн айрилди. [12] Абрам Қана-
ан зиминида олтирақлашти; Лут болса түзлəңликтики шəһəрлəрниң арисида турди; у
бара-бара чедирлирини Содом шəһири тəрəпкə йөткиди. [13] Содом хəлқи рəзил адəмлəр
болуп, Пəрвəрдигарниң нəзиридə толиму еғир гунакарлар еди.

12:15 **«Пирəвн»** — Мисирниң падишасиниң умумий унвани еди.
12:17 Зəб. 104:14-15
13:3 Яр. 12:8.
13:4 Яр. 4:26; 12:8.
13:6 Яр. 36:7.
13:7 **«У вақитта Қананийлар билəн Пəриззийлəр шу зиминда туратти»** — «Қананийлар вə Пəриззийлəр»ниң тилға елинишиниң сəвəви бəлким *(1)* Ибраһимниң аилисидə ички җедəл болса, əтрапидики бутпəрəслəр алдида Ибраһимниң Худа тоғрилиқ бəргəн гувалиғиға дағ чүшəтти; *(2)* ички җедəл аилини аҗизлаштурувəтəтти, шуниң билəн əтрапидики қəбилилəр пурсəттин пайдилинип уларға һуҗум қилишиму мүмкин еди.
13:7 Яр. 12:6.
13:9 Яр. 20:15; 34:10.
13:10 **«барлиқ түзлəңлик.... сүйи интайин мол еди»** — бу йəрлəр һазир «Өлүк Деңиз» əтрапидики қупқуруқ қағҗирақ җайлардур. **«Пəрвəрдигарниң беғи»** — демəк, Ерəм беғи. **«Мисир зиминидəк»** — Мисир зимини, болупму Нил дəрияси əтрапи толиму мунбəт, сүйи мол зиминдур.
13:13 Яр. 18:20; Əз. 16:49.

Абрамниң Һебронға көчүши

14 Лут Абрамдин айрилип кәткәндин кейин, Пәрвәрдигар Абрамға: — Сән әнди бешиңни
көтирип, өзүң турған җайдин шимал вә җәнупқа, мәшриқ вә мәғрип тәрәпкә қариғин;
15 чүнки сән һазир көрүватқан бу барлиқ зиминни саңа вә нәслиңгә мәңгүлүк беримән.
16 Сениң нәслиңни йәрдики топидәк көп қилимән; шундақки, әгәр бириси йәрдики то-
пини санап чиқалиса, сениң нәслиңниму санап чиқалиши мүмкин болиду. 17 Орнуңдин
тур, бу зиминни узунлуғи вә кәңлиги бойичә айлинип чиққин; чүнки Мән уни саңа ата
қилимән, — деди.
18 Шуңа Абрам чедирлирини йөткәп, Һеброн шәһиригә йеқин Мамрәдики дубзарлиқниң
йениға берип олтирақлашти; у шу йәрдә Пәрвәрдигарға атап бир қурбангаһ ясиди.

Абрамниң Лутни қутқузуши

14 1 Шинарниң падишаси Амрафәл, Әлласарниң падишаси Ариоқ, Еламниң падишаси
Кедорлайомәр вә Гойимниң падишаси Тидалниң күнлиридә шу вақиә болдики,
2 улар бирлишип Содомниң падишаси Бера, Гоморраниң падишаси Бирша, Адмаһниң
падишаси Шинаб, Зәбоимниң падишаси Шәмъебәр вә Бела (йәни Зоар)ниң падишасиға
қарши һуҗумға атланди. 3 Бу бәшиниң һәммиси келишип Сиддим вадисиға, йәни «Шор
Деңизи» вадисиға жиғилди. 4 Улар он икки жил Кедорлайомәргә беқинди болди, он
үчинчи жилға кәлгәндә, Кедорлайомәргә қарши исян көтәрди.
5 Он төртинчи жили Кедорлайомәр вә униңға иттипақдаш болған падишалар һәмми-
си жиғилип, Аштарот-Карнаим дегән йәрдә рәфайийларға, шундақла Һам дегән йәрдә
зузийларға, Шавәһ-Кириатайимда Емийларға һуҗум қилип уларни йәнди; 6 андин
улар Һорийларни уларниң Сеир теғида мәғлуп қилип, чөлниң йенидики Әл-Паранғичә
сүрүп-тоқай қилди. 7 Арқидинла, уларӘн-Мишпатқа (йәни Қадәшкә) йенип келип,
Амаләкләрниң пүткүл жутини булаң-талаң қилди; Һазазон-Тамарда олтиришлиқ Амо-
рийларниму һуҗум қилип мәғлуп қилди. 8 Шуниң билән Содомниң падишаси, Гомор-
раниң падишаси, Адмаһниң падишаси, Зәбоимниң падишаси вә Беланиң (йәни Зоар-
ниң) падишаси чиқип, Сиддим вадисида уларға қарши җәң қилишқа сәп тизди; 9 мошу
бәшәйлән Еламниң падишаси Кедорлайомәр, Гойимниң падишаси Тидал, Шинарниң
падишаси Амрафәл, Әлласарниң падишаси Ариоқ қатарлиқлар билән соқушти; йәни
төрт падиша билән бәш падиша өз ара соқушти. 10 Сиддим вадисидики һәммила йәрдә
қаримай орәклири бар еди. Содом вә Гоморраниң падишалири қечип, орәкләргә чүшүп
кәтти. Амма қалғанлар болса тағқа қечип кәтти.
11 Ғалип кәлгән төрт падиша болса Содом билән Гоморраниң һәммә мал-мүлкини вә
барлиқ озуқ-түлүгини елип кәтти. 12 Улар йәнә Абрамниң җийәни Лутниму маллири
билән қошуп елип кәтти; чүнки у Содомда олтирақлашқан еди.
13 Һалбуки, қутулуп қалған бириси берип бу ишларни ибраний Абрамға ейтти. Шу чағда

13:15 **«сән һазир көрүватқан бу барлиқ зиминни саңа ... беримән»** — у көрүватқан зимин Лут талливалған Иордан вадисини өз ичигә алатти.
–Бу Худаниң биринчи қетим зиминни Ибраһимниң нәслигила әмәс, бәлки йәнә Ибраһимғиму беримән, дәп вәдә қилиши еди. Лекин әмәлийәттә, Ибраһим өмридә Пәләстин зиминидин пәқәт бир парчә йәрликла сетивалған *(23-бап)*; шуңа Худаниң бу вәдиси Ибраһимниң тирилгәнда, зиминға мирасхор болидиғанлиғини көрситидиған бир бешарәт болса керәк.
13:15 Яр. 12:7; 15:7,18; 17:8; 26:4; Қан. 34:4; Рос. 7:5.
13:16 Яр. 15:5; 17:4; Қан. 10:22; Йәр. 33:22; Рим. 4:17,18; Ибр. 11:12.
13:18 Яр. 14:13.
14:3 **«Шор Деңизи»** — « Өлүк Деңиз» дәпму атилиду.
14:5 Яр. 15:20; Қан. 2:10,11.

у Аморий Мамрәниң дубзарлиғининң йенида туратти. Мамрә болса Әшкол вә Анәрниң
акиси еди; бу үчәйлән Абрам билән иттипақдаш еди. [14] Абрам қериндишининң әсир бо-
луп қалғанлиғини аңлап, өз өйидә туғулған, алаһидә тәрбийиләнгән үч йүз он сәккиз
адәмни башлап чиқип, төрт падишани қоғлап данғичә барди. [15] Кечиси у адәмлирини
гуруппиларға бөлүп, улар билән бирликтә һуҗум қилип уларни мағлуп қилип, улар-
ни Дәмәшқниң шимал тәрипидики Һобаһ дегән җайғичә қоғлап берип, [16] пүткүл олҗа
алған мал-мүлүкни қайтурувалди; өз қериндиши Лутни, униң мал-мүлки вә хотун-қиз-
лирини, шундақла барлиқ қалған адәмләрни яндуруп кәлди.

Мәлкизәдәкниң Абрамға бәхит тилиши

[17] Абрам Кедорлайомәр вә униң билән иттипақдаш падишаларни мағлуп қилип, қайтип
кәлгәндә, Содомниң падишаси Шавәһ вадиси (йәни Хан вадиси)ға униң алдиға чиқти.
[18] Салемниң падишаси Мәлкизәдәкму нан билән шарап елип алдиға чиқти. У зат болса,
һәммидин Алий Тәңриниң каһини еди; [19] у Абрамни бәхит-бәрикәтләп: — «Абрам ас-
ман билән зиминниң Егиси болған һәммидин Алий Тәңри тәрипидин бәрикәтләнсун!
[20] Шундақла дүшмәнлириңни өз қолуңға тапшурған һәммидин Алий Тәңригә һәмдуса-
на оқулғай!» — деди.
Абрам болса ғәниймәт алған нәрсиләрниң ондин бирини униңға бәрди.
[21] Андин Содомниң падишаси Абрамға: — Адәмләрни маңа бәргәйла, ғәниймәтләрни өз-
лиригә алғайла, — деди.
[22] Лекин Абрам Содомниң падишасиға җавап берип: — Мән болсам асман билән зимин-
ниң Егиси болған һәммидин Алий Тәңри Пәрвәрдигарға қол көтирип қәсәм қилғанмән-
ки, [23] мән сәндин һәтта бир тал жип нә бир тал боқучиниму нә сениң башқа һәр қандақ
нәрсәңни алмаймән; болмиса, сән кейин: «мән Абрамни бай қилип қойдом» дейишиң
мүмкин.
[24] Шуңа жигитлиримниң йегән-ичкини, шундақла маңа һәмраһ болғанлар, йәни Анәр,
Әшкол вә Мамрәләргә тегишлик үлүштин башқа, мән ғәниймәттин һеч нәрсә алмаймән;
шулар өзлиригә тегишлик үлүшини алсун, — деди.

Худаниң Абрамға көрүнүп, униң билән әһдә түзүши

15 [1] Бу ишлардин кейин Пәрвәрдигарниң сөз-калами Абрамға аламәт көрүнүштә
келип: «Әй Абрам, қорқмиғин; Мән Өзүм қалқиниң вә зор инъамиңдурмән» —

14:13 **«ибраний»** — бу йәрдә «ибраний» дегән сөз биринчи қетим тилға елинған. «Ибраний» дегән сөз төвәндикидәк икки хил мәнада болуши мүмкин : — *(1)* Ибраһим Ебәр дегән кишиниң әвлади *(21:10)*; *(2)* «өткүчи». «Ибраний» дегәнниң бәлким «абар» *(«өтмәк»)* дегән пеил билән мунасивити болуши мүмкин. Ибраһим Қанаан зиминда туруватқанларға нисбәтән «дәриядин өткән киши» — демәк, у «улуқ дәрия» *(Әфрат дәрияси)*дин өтүп кәлгән киши еди. **«бу үчәйлән Абрам билән иттипақдаш еди»** — сәл тоғрирақ тәрҗимә қилсақ «Абрам бу үчәйлән билән иттипақдаш еди».

14:13 Яр. 13:18.

14:14 **«Абрам ... төрт падишани қоғлап данғичә барди»** — тәхминән 150-200 километрғичә қоғлиған.

14:18 **«Мәлкизәдәк»** — бу зат тоғрилиқ «Зәбур» 109-күйдики изаһатларни, шундақла «Ибранийларға»дики 5-7-бапларни вә шуларниң изаһатлири, «қошумчә сөз»иниму көрүң.

14:18 Ибр. 7:1, 2, 3.

14:19 **«Асман билән зиминниң Егиси»** — яки «асман билән зиминниң Яратқучиси».

14:24 **«жигитләр»** — Ибраһимниң өз хизмәткарлирини көрситиду. Ибраһимниң һәмраһлири Анәр, Әшкол вә Мамрә бәлким Пәрвәрдигарға етиқат қилғучилар болмиғачқа, Ибраһим өзигә қойған қаттиқ тәләпни *(һеч ғәниймәт алмаймән дегәндәк)* уларниң үстигә қоймайду.

деди. [2] Лекин Абрам: — Әй Рәб Пәрвәрдигар, маңа немә берисән? Мана, мән балисиз турсам, өй-бисатлиримға варислиқ қилғучи мошу Дәмәшқлик Әлиезәрла бардур, — деди.
[3] Абрам йәнә: Мана, Сән маңа һеч нәсил бәрмидиң, мана өйүмдә туруватқанлардин бири маңа варис болиду, деди.
[4] Шу һаман Пәрвәрдигарниң сөз-калами униңға келип: «Бу киши саңа варис болмайду, бәлки өз пуштуңдин болидиған киши саңа варис болиду», — деди.
[5] Шуниң билән Пәрвәрдигар уни ташқириға елип чиқип: — Әнди асманға қарап юлтуз-ларни сана — Қени, уларни саналамсәнкин?! — деди. Андин униңға: — Сениң нәслиңму шундақ болиду, — деди.
[6] Абрам Пәрвәрдигарға ишәнди; Пәрвәрдигар униңдики бу ишәшни униң һәққанийлиғи дәп һесаплиди. [7] Йәнә униңға: Мән бу зиминға егә қилишқа сени Калдийәдики Ур шәһи-ридин елип чиққан Пәрвәрдигардурмән, — деди.
[8] Лекин Абрам: — И Рәб Пәрвәрдигар, мән униңға җәзмән егә болидиғинимни қандақ билимән? — дәп сориди.
[9] Пәрвәрдигар униңға: — Мән үчүн үч яшлиқ бир инәк, үч яшлиқ бир чиши өчкә, үч яшлиқ бир қочқар билән бир кәптәр вә бир бачка елип кәлгин, — деди.
[10] Шуңа у буларниң һәммисини елип, уларниң һәр бирсини йеримдин икки парчә қи-лип, йеримини йәнә бир йеримиға удулму удул қилип қоюп қойди; амма қушларни парчилимиди. [11] Қарға-қузғунлар тапларниң үстигә чүшкәндә, Абрам уларни үркүтүп һайдиватти.
[12] Лекин күн патай дегәндә, Абрамни еғир бир уйқа басти вә мана, униң үстигә дәһшәт-лик бир вәһимә, тум қараңғулуқ чүшти. [13] Андин Пәрвәрдигар Абрамға: — Җәзмән би-лишиң керәкки, сениң нәслиң өзлириниң болмиған бир зиминда мусапир болуп, шу йәрдики хәлиқниң қуллуғида болиду вә шундақла, бу хәлиқ уларға төрт йүз жилғичә җәбир-зулум салиду. [14] Лекин Мән уларни қуллуққа салғучи шу таипиниң үстидин һөкүм чиқиримән. Кейин улар нурғун байлиқларни елип шу йәрдин чиқиду. [15] Амма сән болсаң, аман-хатирҗәмлик ичидә ата-бовилириңға қошулисән; узун өмүр көрүп ан-

15:1 **«Пәрвәрдигарниң сөз-калами Абрамға ... деди»** — бу ибарә яки бундақ ибарә Тәврат-Зәбурда пат-пат көрүнүп, әмәлиәттә «Үчтә Бир»дики Иккинчи Шәксн көрситиду *(Йуһ. 1:1-2ни көрүң).* **«Мән Өзүм қалқиниң вә зор инъамиңдурмән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Мән саңа зор инъам бәргүчидурмән».
15:1 Зәб. 15:5; 17:3; 18:12
15:5 Мис. 32:13; Қан. 10:22; Рим. 4:18; Ибр. 11:12.
15:6 Рим. 4:3,9,18,22; Гал. 3:6; Яқ. 2:23.
15:7 Зәб. 104:9-13
15:10 **«чүшәнмә»** — кона заманларда икки тәрәп бир-бири билән әһдә түзмәкчи болса, авал кала яки қойни союп, икки парчә қилип парчилайтти; андин икки тәрәп союп икки парчә қилған малниң оттурисидин тәң өтүп бир-биригә қәсәм қилатти. Бу ишниң мәнаси, «қайсимиз әһдини бузсақ, Худа уни бу сойған малға охшаш қилсун!» демәклик болуши мүмкин. Шуңа ибраний тилида «әһдә түзүш» адәттә «әһдә кесиш» дейилиду. «Йәр.» 34:8, 18-20-айәтләрни көрүң.
15:13 **«Җәзмән билишиң керәкки, сениң нәслиң өзлириниң болмиған бир зиминда мусапир болуп, ... бу хәлиқ уларға төрт йүз жилғичә җәбир-зулум салиду»** — бу сөзләр шеирий шәклидә болуп сөзму сөз мундақла ипадиләйду: —
– Сениң нәслиң өзлириниң болмиған бир зиминда мусапир болиду
– улар уларниң қуллуқида болиду
– улар уларға җәбир-зулум салиду
–*(җәми болуп)* төрт йүз жил *(болиду)*»,
–Бу 400 жилни йәһудий алимлар шундақ һесаблайду: Исһақ *(«нәслиң»)* туғулган болуп, 60 яшқа кирип Яқупни туғдурди; Яқуп *(Исраил)* 130 яшқа кирип Мисирға чүшти; Исраил җәмәти Мисирда 210 жил турди; җәми болуп 400 жил әтрапида еди.
15:13 Мис. 12:40; Рос. 7:6; Гал. 3:17.
15:14 Мис. 3:22; 11:2; 12:35,36.

дин дәпнә қилинисән. 16 Лекин шу йәрдә төрт әвлат өтүп, нәслиң бу йәргә йенип кели-
ду; чүнки Аморийларниң қәбиһлигиниң зихи техи тошмиди, деди.
17 Шундақ болдики, күн петип қараңғу болғанда, мана, гөшләрниң оттурисидин өтүп
кетиватқан, ис-түтәк чиқип турған бир отдан билән ялқунлуқ бир мәшъәл көрүнди.
18-19 Дәл шу күни Пәрвәрдигар Абрам билән әһдә түзүп униңға: — «Мән сениң нәслиңгә
бу зиминни Мисирниң еқинидин тартип Улуқ дәрия, йәни Әфрат дәриясиғичә беримән;
йәни Кенийләр, Кәниззийлар, Кадмонийлар, 20 Һиттийлар, Пәриззийләр, Рәфайийлар,
21 Аморийлар, Қананийлар, Гиргашийлар вә Йәбусийларниң жутини уларниңки қи-
лимән» деди.

Исмаилниң туғулуши

16 1 Амма Абрамниң аяли Сарай униңға һеч бала туғуп бәрмиди; лекин униң
һәҗәр исимлиқ мисирлиқ бир дедиги бар еди; 2 Сарай Абрамға: — Мана,
Пәрвәрдигар мени туғуштин тости. Әнди сән мениң дедигимниң қешиға киргин;
бәлким у арқилиқ ана болуп тиклинишим мүмкин, — деди. Абрам болса Сарайниң
сөзини қобул көрди.
3 Шуниң билән Абрамниң аяли Сарай дедиги мисирлиқ һәҗәрни өз ери Абрамға
тоқаллиққа апирип бәрди (у вақитта Абрам Қанаан зиминида он жил олтарған
еди). 4 Абрам һәҗәрниң қешиға кирди вә у һамилдар болди. Амма у өзиниң һа-
милдар болғинини билгинидә, у аял ғоҗайинини көзгә илмас болуп қалди. 5 Сарай
Абрамға қейидап: — Маңа чүшкән бу хорлуқ сениң бешиңға чүшсун! Мән өз деди-
гимни қучиғиңға селип бәрдим; әнди у өзиниң һамилдар болғинини көргәндә мән
униң нәзиридә көзгә илинмидим. Хәйр, Пәрвәрдигар сән билән мениң оттуримиз-
да һөкүм чиқарсун! — деди.
6 Абрам Сарайға: — Мана, дедигиң өз қолуңдидур; саңа немә лайиқ көрүнсә униңға шуни
қилғин, — деди. Буниң билән Сарай униңға қаттиқлиқ қилишқа башлиди; буниң билән
у униң алдидин қечип кәтти.
7 Амма Пәрвәрдигарниң Пәриштиси уни чөлдики бир булақниң йенида, йәни Шур йо-
линиң бойидики булақниң йенидин тепип, униңға: 8 Әй Сарайниң дедиги һәҗәр, нәдин
кәлдиң, нәгә барисән? — дәп сориди. У җавап берип: — Мән ғоҗайиним Сарайниң алди-

---

15:15 **«ата-бовилириңға қошулисән»** — бу сөз ейтилған объектқа қарап мәнасини бекитиш мүмкин. Аңлиғучи етиқатлиқ киши болса өлгәндин кейин униң роһи һәққанийларниң роһлириниң қешиға кетиду; етиқатсиз болса, уларниң роһи етиқатсизлар билән биллә болиду (*«Луқа» 16:19-31 вә «қошумчә сөз»ниму көрүң*).

15:15 Яр. 25:7, 8.

15:16 **«Аморийларниң қәбиһлиги»** — Аморийлар Қанаан зиминида туруватқан қәбилиләр ичидә «йетәкчи қәбилә» һесаплинатти. «Аморийларниң қәбиһлигиниң зихи техи тошмиған еди» — демәк, Худа уларға товва қилиш пурсити бәрсиму, улар товва қилмай, йәнила гунаға петип, Худа бекиткән чәккә йәткәндә, Ибраһимниң әвлатлири болған Исраиллар арқилиқ уларни җазалайду; Исраиллар уларни зиминидин һайдап йоқитиду. Бу ишлар «Чөл-Баявандики Сәпәр», «Қанун Шәрһи» вә «Йәшуа»да тәпсилий тәсвирлиниду. «Мисирдин чиқиш»тики «қошумчә сөз»имизниму көрүң.

15:16 Мис. 12:40.

15:17 **«чүшәнмә»** — бу нәрсиләрниң әһмийити, шундақла Худа Ибраһим билән бағлиған шу әһдә тоғрисида «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

15:18-19 Яр. 12:7; 13:15; 24:7; 26:4; Мис. 32:13; Қан. 1:8; 34:4.

16:1 **«һәҗәр»** — бу исим ибраний тилида «һагар» дәп елиниду. Бирақ бәзи оқурмәнләр Исмаилниң аписини «һәҗәр» дәп аташқа адәтләнгән.

16:2 **«бәлким у арқилиқ ана болуп тиклинишим мүмкин»** — ибраний тилида «бәлким у арқилиқ қурулушум мүмкин». Әйни вақиттики өрп-адәтләр бойичә, аял ғоҗайинниң дедиги аял ғоҗайинниң еригә бала туғуп бәрсә, балини аял ғоҗайинниң балиси һесаплашқа болатти.

16:7 **«Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»** — «Тәбирләр»ни көрүң. «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» Тәврат дәвридә интайин алаһидә бир шәхс еди. Бәзи ишларда У Худаниң орнида көрүнәтти (*мәсилән, йәнә 7-14-айәт, 18-бапни көрүң*).

дин қечип чиқтим, — деди.
[9] Пәрвәрдигарниң Пәриштиси униңға: — Аял ғожайиниңниң қешиға қайтип берип, униң
қол астида бол, — деди.
[10] Пәрвәрдигарниң Пәриштиси униңға йәнә: — Сениң нәслиңни шундақ көпәйтимәнки,
көплүгидин уни санап болғили болмайду, — деди.
[11] Андин Пәрвәрдигарниң Пәриштиси униңға: Мана, сән һамилдарсән; сән бир оғул
туғуп, униңға Исмаил дәп ат қойғин; чүнки Пәрвәрдигар сениң җәбир-җапайиңни аң-
лиди. [12] У явайи ешәк кәби бир адәм болиду; униң қоли һәр адәмгә қарши узитилиду,
шуниңдәк һәр адәмниң қоли униңға қарши узитилиду; у қериндашлириниң удулида
айрим туриду, деди.
[13] Һәҗәр өз-өзигә: «Мән мошу йәрдә мени Көргүчини арқисидин көрдүм» дәп, өзигә сөз
қилған Пәрвәрдигарни: «Сән мени көргүчи Тәңридурсән» дәп атиди. [14] Шуниң билән у
қудуқ: «Бәәр-лаһай-рой» дәп аталди. У Қадәш билән Бәрәд шәһириниң арилиғидидур.
[15] Һәҗәр Абрамға бир оғул туғуп бәрди. Абрам Һәҗәр униңға туғуп бәргән оғлиға Исмаил
дәп ат қойди. [16] Һәҗәр Абрамға Исмаилни туғуп бәргәндә Абрам сәксән алтә яшта еди.

Худаниң Өз әһдисини бекитиши; әһдә бәлгүси — хәтнә

17 [1] Абрам тохсән тоққуз яшқа киргәндә, Пәрвәрдигар Абрамға көрүнүп униңға: —
Мән Қадир Тәңридурмән. Сән Мениң алдимда меңип, камил болғин. [2] Мән Өзүм
билән сениң араңда әһдәмни бекитип, сени интайин зор көпәйтимән, — деди.
[3] Абрам өзини ташлап йүзини йәргә йеқип ятти; Худа униң билән йәнә сөзлишип мун-
дақ деди: —
[4] Өзүмгә кәлсәм, мана, Мениң әһдәм сән билән түзүлгәндур: — Сән нурғун әл-милләт-
ләрниң атиси болисән. [5] Шуниң үчүн сениң исмиң буниңдин кейин Абрам аталмайду,
бәлки исмиң Ибраһим болиду; чүнки Мән сени нурғун әл-милләтләрниң атиси қилдим.
[6] Мән сени интайин зор көпәйтимән; шуниң билән сәндин көп әл-қовмларни пәйда қи-
лимән, пуштуңдин падишалар чиқиду. [7] Мән сән вә сәндин кейинки нәслиңниң Худаси
болуш үчүн Өзүм сән вә сәндин кейинки нәслиңниң арисида әбәдий әһдә сүпитидә бу
әһдәмни тикләймән; [8] Мән саңа вә сәндин кейинки нәслиңгә сән һазир мусапир болуп

16:11 **«Исмаил»** — ибраний тилида «Ишмаил». Мәнаси «Худа аңлиди».
16:12 **«У қериндашлириниң удулида айрим туриду »** — яки «шәриқ тәрипидә туриду». Мәйли қайси тәрҗимиси тоғра болсун, бешарәтниң асасий мәнаси шуки, Исмаил *(вә униң әвлатлири)* башқилар билән, һәтта өз уруқ-туққанлири билән арилашмай айрим туриду яки уларға өчмәнликтә яшайду.
16:12 Яр. 25:18.
16:13 **«мени Көргүчини арқисидин көрдүм»** — яки пәқәт «мени Көргүчини көрдүм». Йәнә башқа бир хил тәрҗимиси: «Мени көргүчини көрүпму, йәнә тирик қалдим!».
16:14 **«Бәәр-лаһай-рой»** — мәнаси «мени Көргүчиниң қудуғи».
16:14 Яр. 24:62; 25:11.
16:15 Гал. 4:22.
17:1 **«Қадир Тәңри»** — ибраний тилида «Әл-Шатдай». «Шатдай» дегән сөз бәлким «мүрә» дегән мәнадики сөздин чиққан — шуниң билән «шатдай» «мән йөләнгән мүрәм» дегәндәк йеқимлиқ мәнани билдүриду. **«Мениң алдимда меңип»** — Худаға етиқат қилғучиларға Худаниң тәйярлиған бир йоли бар, улар униңда меңиши керәк. Демәк, етиқатчилар «Худа мени көрүп туриду, виҗданим бойичә меңишим керәк» дегән уқумда яшайду.
17:1 Яр. 5:22.
17:2 Яр. 12:2; 13:16; 15:5, 18; Мис. 2:24; 6:4; Лав. 26:42.
17:4 **«мана, Мениң әһдәм сән билән түзүлгәндур: —»** — яки «мана, Мән сән билән түзгән әһдәм шудур: -».
17:4 Рим. 4:17.
17:5 **«Ибраһим»** — ибраний тилида «Авраһам». Буниң мәнаси «нурғун әвлатлириниң атиси» яки «көплигән хәлиқләрниң атиси».
17:6 Мат. 1:6.
17:7 Яр. 13:15.

турған бу зиминни, йәни пүткүл Қанаан зиминини әбәдий бир мүлүк сүпитидә ата қилимән; вә Мән уларниң Худаси болимән, — деди.
[9] Андин Худа Ибраһимға йәнә: — Сән өзүң Мениң әһдәмни тутқин, өзүң вә сәндин кейинки нәслиңму әвлаттин-әвлатқа буни тутуши керәк. [10] Мән сән билән вә сәндин кейинки нәслиң билән түзгән, силәрниң тутушуңлар керәк болған әһдәм шуки, араңлардики һәр бир әркәк хәтнә қилинсун. [11] Шуниң билән силәр хәтнилигиңларни кесиветишиңлар керәк; бу Мән билән силәрниң араңлардики әһдиниң бәлгүси болиду. [12] Барлиқ әвлатлириңлар, нәсилдин-нәсилгә араңларда, мәйли өйдә туғулғанлар болсун, яки әвладиңлардин болмай ятлардин пулға сетивелинғанлар болсун, һәммә әркәк сәккиз күнлүк болғанда хәтнә қилинсун. [13] Өйүңдә туғулғанлар билән пулуңға сетивалғанларниң һәммиси хәтнә қилиниши керәк. Шундақ қилғанда, Мениң әһдәм тәнлириңларда орнап, әбәдий бир әһдә болиду. [14] Лекин хәтнилиги туруп, техи хәтнә қилинмиған һәр бир әркәк Мениң әһдәмни бузған һесаплинип, үзүп ташлиниду, — деди.
[15] Худа Ибраһимға йәнә сөз қилип: — Аялиң Сарайни әнди Сарай дәп атимиғин, бәлки исми Сараһ болсун. [16] Мән униңға бәхит-бәрикәт берип, униңдинму саңа бир оғул беримән. Мән дәрвәқә уни бәрикәтләймән; шуниң билән у әл-милләтләрниң аниси болиду; хәлиқләрниң падишалириму униңдин чиқиду, — деди.
[17] Ибраһим йәнә өзини йәргә етип дүм йетип күлүп кәтти вә көңлидә: «Йүз яшқа киргән адәмму балилиқ болаларму? Тохсән яшқа киргән Сараһму бала туғарму?!», — деди.
[18] Ибраһим Худаға: — Аһ, Исмаил алдиңда яшиса еди! деди.
[19] Худа униңға: — Яқ, аялиң Сараһ җәзмән саңа бир оғул туғуп бериду. Сән униңға «Исһақ» дәп ат қойғин. Мән униң билән өз әһдәмни түзимән; бу униңдин кейин келидиған нәсли билән бағлиған әбәдий бир әһдә сүпитидә болиду. [20] Исмаилға кәлсәк, униң тоғрисидики дуайиңни аңлидим. Мана, Мән уни бәрикәтләп, нәслини көпәйтип, интайин зор көпәйтимән. Униң пуштидин он икки әмир чиқиду; Мән уни улуқ бир хәлиқ қилимән.
[21] Бирақ әһдәмни болса Мән келәр жили дәл мошу вақитта Сараһ саңа туғуп беридиған оғул — Исһақ билән түзимән, — деди.
[22] Худа Ибраһим билән сөзлишип болуп, униң йенидин жуқуриға чиқип кәтти.
[23] Шуниң билән шу күнила Ибраһим өз оғли Исмаилни, өз өйидә туғулғанлар вә пулға сетивалғанларниң һәммисини, йәни униң өйидики барлиқ әркәкләрни елип, Худа

17:8 Яр. 15:18; Қан. 1:8.
17:10 **«Мән сән билән...»** — ибраний тилида «Мән силәр билән...». Бу «силәр» Ибраһим вә барлиқ өйидики адәмләрни көрситиши керәк.
17:11 Рос. 7:8; Рим. 4:11.
17:12 Лав. 12:3; Луқа 2:21.
17:15 **«Сарай»** — мәнаси «мениң мәликәм». Лекин «Сараһ» болса пәқәт «мәликә» дегән мәнада. Буниң әһмийити бәлким шуки, шу чағдин башлап Сараһ пәқәт Ибраһим өзигила «мәликә» болупла қалмай, бәлки Худа алдидиму етиқати түпәйлидин «мәликә» дәп һесаплиниду *(«Ибр.» 11:11ни көрүң)*.
17:16 **«... у әл-милләтләрниң аниси болиду»** — Сараһдин болған шу әл-милләтләр «Йәһуда», «Исраил» *(он қәбилә)* вә «Едом» болиду. Он қәбилә сүргүн болғандин кейин улардин һазирқи бир нәччә милләт шәкилләнгән болуши мүмкин.
17:17 **«Ибраһим ... күлүп кәтти»** — Ибраһим йәнә өзини йәргә етип дүм йетип күлүп кәтти ибраһимниң күлгәнлиги бәлким йерим ишәш, йерим ишәшсизликтин, йерим гумандин, йерим хошаллиқтин болса керәк. Лекин «Рим.» 4:17-21дә дейилгәнләр бойичә, Ибраһим тезла толуқ ишәшкә кәлди. Униң болғуси оғли «Исһақ»ниң исминиң мәнаси «күлкә»дур.
17:18 **«Исмаил Сениң алдиңда яшиса еди!»** — Мәнаси, бәлким, «Исмаил сән Худаниң бәхит-бәрикитигә еришсун!» дегәндәктур. Хелә рошәнки, Ибраһим мошу вақитқичә Исмаилни Худа вәдә қилған оғлум, дәп үмүт қилип кәлгән еди.
17:19 **«Исһақ»** — мәнаси «күлкә».
17:19 Яр. 18:10; 21:2.
17:20 **«улуқ бир хәлиқ»** — бу әрәбләрдур.
17:20 Яр. 16:10; 25:12,16.
17:21 Яр. 21:2.

униңға ейтқандәк уларниң хәтнилигини кесип хәтнә қилди.
[24] Ибраһимниң хәтнилиги кесилип, хәтнә қилинғанда, тохсән тоққуз яшқа киргән еди.
[25] Униң оғли Исмаилниң хәтнилиги кесилип, хәтнә қилинғанда, он үч яшта еди. [26-
27] Ибраһим билән униң оғли Исмаил дәл шу күнниң өзидә хәтнә қилинди вә шундақла
униң өйидики һәммә әр кишиләр, мәйли өйидә туғулған болсун яки яттин пулға сети-
велинғанлар болсун, һәммиси униң билән биллә хәтнә қилинди.

Әрштин чүшкән үч меһман

18 [1] Пәрвәрдигар Мамрәдики дубзарлиқниң йенида Ибраһимға көрүнди; бу
күн әң иссиған вақит болуп, у өз чедириниң ишигидә олтиратти. [2] У бешини
көтирип нәзәр селивиди, мана униң удулида үч киши өрә туратти. Уларни көрүп у
чедириниң ишигидин қопуп, уларниң алдиға жүгүрүп берип, йәргә тәккидәк тазим
қилип: [3] -- и Рәббим, әгәр пекир нәзәрлиридә илтипат тапқан болсам, өтүнимәнки,
қуллириниң йенидин өтүп кәтмигәйла; [4] азғина су кәлтүрүлсун, силәр путлириңларни
жуюп дәрәқниң тегидә арам еливелиңлар. [5] Силәр өз қулуңларниң йенидин өткән
екәнсиләр, мән бир чишләм нан елип чиқай, силәр һардуқуңларни чиқирип, андин
өтүп кәткәйсиләр, деди. Улар жавап берип: — Ейтқиниңдәк қилғин, девиди, [6] Ибраһим
чедириға Сараһниң қешиға жүгүрүп кирип, униңға: — Үч дас есил ундин тез хемир
жуғуруп тоғач әткин, — деди.
[7] Андин Ибраһим кала падисиға жүгүрүп берип, юмран убдан бир мозайни таллап, ча-
кириға тапшурди; у буни тезла тәйяр қилди.
[8-9] Андин Ибраһим сериқ май, сүт вә тәйярлатқан мозайни елип келип, уларниң алдиға
тутуп, өзи дәрәқниң тегидә уларниң алдида өрә турди; улар улардин йеди. Улар униң-
дин: аялиң Сараһ нәдә, дәп соривиди, у жавап берип: — Мана, чедирда, деди.
[10] Бириси: — Мән келәр жили мошу вақитта қешиңға жәзмән қайтип келимән, вә мана у
вақитта аялиң Сараһниң бир оғли болиду, — деди. Сараһ болса униң кәйнидики чедир-
ниң ишигидә туруп, буларни аңлаватратти.
[11] Ибраһим билән Сараһ иккиси яшинип, қерип қалған еди; Сараһта аял кишиләрдә бо-
лидиған адәт көрүш тохтап қалған еди. [12] Шуңа Сараһ өз ичидә күлүп: — Мән шунчә қе-
рип кәткән турсам, растинла ләззәт көрәләрмәнму? Еримму қерип кәткән турса? — дәп
хиял қилди.
[13] Пәрвәрдигар Ибраһимға: — Сараһниң: «Мән қерип кәткән турсам, растинла бала туғар-
мәнму?» дәп күлгини немиси? [14] Пәрвәрдигарға мүмкин болмайдиған тилсимат иш
барму? Бекиткән вақитта, йәни келәр жили дәл бу чағда қайтип келимән вә у вақитта
Сараһниң бир оғли болиду, — деди.
[15] Амма Сараһ қорқуп кетип: — Күлмидим, дәп инкар қилди. Лекин У: — Яқ, сән күлдүң,
— деди.

18:2 Ибр. 13:2.
18:3 **«Рәббим»** — ибраний тилида «Адонай». Бу сөзигә қариғанда Ибраһим бу меһманниң Пәрвәрдигар екәнлигини билип йәткән еди.
18:6 **«үч дас»** — ибраний тилида «үч сеаһ». Үч сеаһ бәлким 22 литр ун болуши мүмкин еди.
18:10 **«Бириси»** — ибраний тилида «у».
18:10 Яр. 17:19,21; 21:2.
18:11 Яр. 17:17; Рим. 4:19; Ибр. 11:11.
18:12 Һак. 19:26; 1Пет. 3:6.
18:14 Мат. 19:26; Луқа 1:37.

Ибраһимниң Худадин җийәни Лут үчүн өтүнуши

[16] Андин бу затлар у йәрдин қопуп, Содом тәрәпкә нәзирини ағдурди. Ибраһимму улар-
ни узитип, улар билән биллә маңди.
[17] Пәрвәрдигар: — Мән қилидиған ишимни Ибраһимдин йошурсам боламду? [18] Чүнки
Ибраһимдин улуқ вә күчлүк бир әл чиқиду вә шуниңдәк йәр йүзидики барлиқ әл-мил-
ләтләр у арқилиқ бәхит-бәрикәткә муйәссәр болидиған турса? [19] Чүнки Мән уни билип
таллиғанмән; у чоқум өз балилирини вә униң өйидикиләрни өзигә әгәштүрүп, уларға
Пәрвәрдигарниң йолини тутуп, һәққанийлиқни вә адаләтни жүргүзүшни үгитиду. Буниң
билән Мәнки Пәрвәрдигар Ибраһим тоғрилиқ қилған вәдәмни әмәлгә ашуримән, — деди.
[20] Андин Пәрвәрдигар мундақ деди: — «Содом вә Гоморра тоғрилиқ көтирилгән дад-
пәряд наһайити күчлүк, уларниң гунайи интайин еғир болғини үчүн, [21] Мән һазирла
чүшимән, қилмишлири растинла шу дад-пәрядлардин Маңа мәлум болғандәк шунчә
рәзилму, билип бақай; унчә рәзил болмиғандиму, Мән уни билишим керәк».
[22] Шуниң билән бу кишиләр у йәрдин қозғилип, Содом тәрәпкә йол алди. Лекин Ибраһим
йәнила Пәрвәрдигарниң алдида өрә туратти.
[23] Ибраһим йеқин берип: — Сән растинла һәққанийларни рәзилләр билән қошуп һалак
қиламсән? [24] Шәһәрдә әллик һәққаний киши бар болуши мүмкин; Сән растинла шу җай-
ни һалак қиламсән, әллик һәққаний киши үчүн у җайни кәчүрүм қилмамсән? [25] Яқ, яқ.
Бу иш Сәндин нери болғай! Һәққанийларни рәзилләргә қошуп өлтүрүп, һәққанийларға
рәзилләргә охшаш муамилә қилиш Сәндин нери болғай! Пүткүл җаһанниң сорақчиси
адаләт жүргүзмәмду? — деди.
[26] Пәрвәрдигар җавап берип: — Әгәр Мән Содом шәһиридә әллик һәққанийни тапсам,
улар үчүн пүткүл җайни аяп қалимән, — деди.
[27] Андин Ибраһим җавап берип: — Мана мән пәқәт топа билән күлдин ибарәт болсамму,
мән Егәм билән сөзләшкили йәнә петиналидим. [28] Мабада шу әллик һәққанийдин бәш
киши кам болса, Сән бу бәш кишиниң кам болғини үчүн пүткүл шәһәрни йоқитамсән?
— деди.
У: — Әгәр Мән шу йәрдә қириқ бәшни тапсамму, уни йоқатмаймән, деди.
[29] Ибраһим Униңға сөзини давам қилип: — Шу йәрдә қириқ кишила тепилиши мүмкин,
девиди, Пәрвәрдигар: — Бу қириқи үчүн уни йоқатмаймән, — деди.
[30] У йәнә сөз қилип: И Егәм, хапа болмиғайсән, мән йәнә сөз қилай. Шу йәрдә оттузи те-
пилиши мүмкин? — деди.
У: — Әгәр Мән у йәрдә оттузни тапсамму, йоқатмаймән, — деди.
[31] У йәнә сөз қилип: — Мана әнди мән Егәм билән сөзләшкили җүръәт қилдим; шу йәрдә
жигирмиси тепилиши мүмкин, — деди.
Пәрвәрдигар сөз қилип: бу жигирмиси үчүн у йәрни йоқатмаймән, — деди.
[32] У сөзләп: — И Егәм, хапа болмиғай, мән пәқәт мошу бир қетимла сөз қилай! Шу йәрдә
они тепилиши мүмкин, девиди, у җавап берип: — Мән они үчүн уни йоқатмаймән, —
деди.

18:17 Ам. 3:7.
18:18 Яр. 12:3; 22:18; 26:4; Рос. 3:25; Гал. 3:8.
18:19 **«Чүнки Мән уни билип таллиғанмән; у чоқум өз балилирини вә униң өйидикиләрни өзигә әгәштүрүп...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Чүнки Мән... у өз балилириға үгәтсун дәп уни билип талливалдим». Лекин бундақ тәрҗимә айәтниң иккинчи қисмиға анчә мас кәлмәйду.
18:20 **«Содом билән Гоморра тоғрилиқ көтирилгән дад-пәряд»** — бу пәряд шүбһисизки, Содом билән Гоморра тәрипидин хорланған вә зулум йегәнләрдин көтирилгән болса керәк *(«Әз.» 16:49ни көрүң)*.
18:22 **«бу кишиләр»** — кейинки баянлар бойичә, Пәрвәрдигар Ибраһим билән қалди; қалған икки зат Содомға маңиду вә шу йәрдә *(19-бап)* Лутни қутқузувалиду. Шу икки зат пәриштиләр еди *(19:1)*.
18:25 Рим. 3:6.

33 Пәрвәрдигар Ибраһим билән сөзлишип болғандин кейин кәтти; Ибраһимму өз җайиға
қайтип кәтти.

Содом шәһиридикиләрниң рәзиллиги

19 1 Икки пәриштә кәчтә Содомға йетип кәлди; шу чағда Лут Содомниң дәрвазисида
олтиратти. Лут уларни көрүпла орнидин туруп, алдиға чиқип йүзи йәргә тәккидәк
тазим қилип: 2 — Мана, әй ғоҗилирим, кәминилириниң өйигә чүшүп путлириңларни
жуюп қонуп қалғайсиләр; андин әтә сәһәр қопуп йолға чиқсаңларму болиду, девиди,
булар җававән: — Яқ, биз шәһәр мәйданида кәчләймиз, — деди.
3 Амма у уларни чиң тутувиди, ахир улар униң билән берип өйигә кирди. У уларға дә-
стихан селип, петир тоғачларни пиширип бәрди, улар ғизаланди.
4 Улар техи ятмиған еди, шәһәрдикиләр, йәни Содомниң әркәклири, яш, қери һәммиси
һәр қайси мәһәллиләрдин келип өйни қоршивалди; 5 улар Лутни чақирип униңға: — Бү-
гүн кәчтә сениңкигә киргән адәмләр қени? Уларни бизгә чиқирип бәр, биз улар билән
йеқинчилиқ қилимиз, — деди.
6 Лут дәрвазиниң алдиға, уларниң қешиға чиқип, ишикни йепиветип, 7 уларға: — Әй
бурадәрлирим, мундақ рәзилликни қилмаңлар! 8 Мана, техи һеч әр билән биллә бол-
миған икки қизим бар; уларни силәргә чиқирип берәй. Улар билән халиқиниңларни қи-
лиңлар. Амма бу адәмләр өгүзмниң сайиси астиға киргән екән, силәр уларни һеч немә
қилмаңлар! — деди.
9 Лекин улар җавап берип: «Нери тур!» дегиничә, йәнә: — Бу йәрдә турушқа кәлгән бу
мусапир һаким болмақчимикән? Әнди саңа уларға қилғандинму бәттәр яманлиқ қили-
миз! — дәп Лутни қистап, ишикни чеқишқа бастуруп кәлди.
10 Амма у икки киши қоллирини узитип Лутни өйгә өз қешиға тартип әкиривелип,
ишикни тақивалди 11 вә өйниң дәрвазисиниң алдидики адәмләрни кичигидин тартип
чоңиғичә корлуққа муптила қилди; шуниң билән улар дәрвазини издәп, һалидин кәтти.

Лутниң Содомдин қечиши

12 Андин иккәйлән Лутқа: — Мошу йәрдә йәнә бирәр кимиң барму? Күйоғул, оғул яки
қизлириң вә яки шәһәрдә башқа адәмлириң болса уларни бу йәрдин елип кәткин! 13 Чүн-
ки биз бу йәрни йоқитимиз; чүнки улар тоғрилиқ көтирилгән дад-пәряд Пәрвәрдигар-
ниң алдида интайин күчлүк болғач, Пәрвәрдигар бизни уни йоқитишқа әвәтти, — деди.
14 Шуниң билән Лут ташқириға чиқип, қизлирини алидиған болғуси күйоғуллириниң қе-
шиға берип: «Әнди қопуп бу йәрдин чиқип кетиңлар; чүнки Пәрвәрдигар шәһәрни йоқи-
тиду» — деди. Амма у болғуси күйоғуллириниң нәзиригә чақчақ қилғандәк көрүнди.
15 Таң атқанда, пәриштиләр Лутни алдиритип: — Әнди қопуп аялиң билән қешиңдики
икки қизиңни алғин; болмиса шәһәрниң қәбиһлигигә четилип қелип, һалак болисән,
— деди.
16 Амма у техичә арисалди болуп турғанда, Пәрвәрдигар униңға рәһим қилғанлиғи үчүн,
у иккилән Лутниң қолини, аялиниң қолини вә икки қизиниң қоллирини тутуп, уларни
шәһәрниң сиртиға әчиқип, орунлаштуруп қойди. 17 Уларни чиқарғандин кейин шу иш
болдики, улардин бири униңға: — Җениңни елип қач, һалак болмаслиғиң үчүн кәйниң-

19:1 **«дәрвазисида олтиратти»** — кона заманларда пәқәт шәһәрниң мөтивәрлири вә ақсақаллири дәрвазида олтиришқа муйәссәр еди. Шуңа Лут Содом шәһиридә «мөтивәр» һесаплинатти.
19:2 Яр. 18:4.
19:3 Ибр. 13:2.
19:9 Мис. 2:14; Рос. 7:27; 2Пет. 2:7, 8.

гә қаримай, түзләңликтики һеч йәрдә тохтимай, тағқа қачқин! — деди.
[18] Лекин Лут уларға: — Ундақ болмиғай, әй ғожам, өтүнүп қалай! [19] Мана, кәминәң
көзүңдә илтипат тапти, җенимни қутқуздуң, маңа зор мәрһәмәт көрсәттиң; амма
мән тағқа қачалмаймән; ундақ қилсам, маңа бирәр апәт чүшүп, өлүп кетәрмәнмекин.
[20] Қара, аву шәһәргә қечип барса болғидәк наһайити йеқин екән, шундақла кичик шәһәр
екән! Өтүнүп қалай, мениң шу йәргә қечишимға йол қойғайсән! У кичик шәһәр әмәсму?!
Җеним шу йәрдә аман қалиду! — деди.
[21] Пәриштә униңға җавап берип: — Хәйр, бу иштиму саңа мақул болай, сән ейтқан шу
шәһәрни вәйран қилмай. [22] Әнди у йәргә тездин қечип барғин; чүнки сән шу йәргә йетип
бармиғичә һеч иш қилалмасмән, — деди. Шуңа у шәһәрниң исми «Зоар» дәп аталған.

Содом билән Гомора шәһәрлириниң вәйран қилиниши

[23] Лут Зоарға йетип барғанда күн нури йәр йүзигә чечилған еди. [24] Шу чағда Пәрвәрдигар
Пәрвәрдигардин Содом билән Гоморраниң үстигә әрштин гуңгут вә от яғдуруп, [25] шу
шәһәрләрни, пүткүл түзләңликни һәмдә шәһәрләрдики барлиқ аһалиләр вә йәрдин үн-
гәнләрни қошуп бәрбат қилди.
[26] Лекин Лутниң арқисидин маңған аяли кәйнигә қаривиди, туз түврүккә айлинип қалди.
[27] Әтиси таң сәһәрдә, Ибраһим қопуп илгири Пәрвәрдигарниң алдида турған җайға
чиқип, [28] Содом билән Гоморра тәрәпкә, шундақла түзләңликниң һәммә йеригә нәзәр се-
ливиди, мана, йәр йүзидин хумданниң түтүнидәк түтүн өрләватқинини көрди. [29] Амма
шундақ болдики, Худа у түзләңликтики шәһәрләрни вәйран қилғанда, У Ибраһимни
есигә елип, Лут турған шәһәрләрни бәрбат қилғанда уни балаю-апәтниң ичидин чиқи-
рип қутқузди.

Лут вә униң қизлири

[30] Амма Лут Зоар шәһиридә туруштин қорққачқа, Зоардин кетип, тағқа чиқип, икки
қизи билән шу йәрдә маканлашти. У икки қизи билән бир өңкүрдә турди. [31] Әнди чоң
қиз кичигигә: — Атимиз болса қерип кәтти; дунияниң қаидә-йосуни бойичә бу жутта
бизгә йеқинчилиқ қилидиған һеч әр киши қалмиди. [32] Қени, атимизни шарап билән мәс
қилип қоюп, униң билән биллә ятайли; шундақ қилсақ, биз пәрзәнт көрүп атимизниң
уруғини қалдуралаймиз, — деди.
[33] Шуниң билән улар у кечиси атисиға шарап ичкүзүп мәст қилип қоюп, чоң қизи кирип
атиси билән ятти. Лекин Лут униң кирип ятқининиму, қопуп кәткининиму һеч сәзмиди.

19:18 **«ғожам»** — яки «Рәббим».
19:22 **«Зоар»** — мәнаси «кичик».
–Лутниң бу илтимаси толиму ғәлитә еди: *(1)* Зоар әслидә «түзләңликтики бәш шәһәр»дин бири болуп *(14:2)*, Содом билән йеқин мунасивәттә еди. Шундақла Содомға охшаш гуналарға петип қалған болуши мүмкин еди. Шуңа пәриштиләр әслидә Зоарни йоқатмақчи болған *(22-айәт)*; *(2)* Лут Содом шәһириниң гуналирини вә хәтәрлигини убдан билип турупму, йәнила униңға охшайдиған йәнә бир шәһәргә қачмақчи болди; *(3)* гәрчә Худа әҗайип йол билән уни вә аилисидикилирини қутқузған болсиму, у йәнила «тағқа қечиш»тин қорқти, у бәлки «бирәр апәт бешимға чүшүши мүмкин» дәп ойлиған болуши мүмкин. Булар униң етиқатсизлиғи еди. *(4)* бизниңчә, униң шундақ илтимас қилишиниң сәвәви, у ««сепиллиқ шәһәр» ичидә турсам аман-есән болимән» дәп билди. Ибраһим болса Худаниң башпанаһлиғиға ишинип, сепилсиз чедирларда туруп, толиму хатирҗәм яшиди. *(5)* ахир берип Лут Зоарда хатирҗәм болалмай йәнила тағқа чиқип шу йәрни макан қилди *(30-айәт)*. Бу вақиәләр тоғрилиқ йәнә «қошумчә сөз»имиздиму азрақ тохтилимиз.
19:24 **«Шу чағда Пәрвәрдигар Пәрвәрдигардин ...»** — бу айәтниң бирдинбир чүшәнчиси Худаниң «Үчтә бир» болғанлиқидур. Йәш. 13:19, Йәр. 50:40, Ам. 4:11ниму көрүң.
19:24 Қан. 29:22; Йәш. 13:19; Йәр. 20:16; 49:18; 50:40; Жиғ. 4:6; Әз. 16:50; Һош. 11:8; Ам. 4:11; Зәф. 2:9; Луқа 17:29; 2Пет. 2:6; Йәһ. 7.
19:26 Луқа 17:32.
19:29 **«у Ибраһимни есигә елип...»** — ибраний тилида «Худа Ибраһимни есигә елип...».

[34] Әтиси шундақ болдики, чоңи кичигигә: — Мана, мән ахшам атам билән яттим; бүгүн
кәчтиму униңға йәнә шарап ичкүзәйли; шуниң билән сән кирип униң билән ятқин; шун-
дақ қилип, һәр иккимиз пәрзәнт көрүп атимизниң нәслини қалдуралаймиз, — деди.
[35] Шуниң билән улар у кечиси атисиға шарап ичкүзүп мәст қилип қоюп, кичик қизи ор-
нидин туруп униң билән биллә ятти. Амма Лут униң кирип ятқининиму, қопуп кәтки-
ниниму һеч сәзмиди.
[36] Шундақ қилип, Лутниң иккила қизи өз атисидин һамилдар болуп қалди. [37] Чоңи болса
оғул туғуп, униң етини Моаб қойди; у бүгүнки Моабийларниң атисидур.
[38] Кичигиму оғул туғуп, униң етини Бән-Амми қойди. У бүгүнки Аммонийларниң ати-
сидур.

Ибраһим билән Абимәләк

20 [1] Ибраһим у йәрдин чиқип, җәнуп тәрәптики Нәгәвгә көчүп келип, Қадәш билән
Шурниң арилиғида туруп қалди; бир мәзгилдин кейин Гәрарда олтирақлашти. [2] Шу
йәрдә Ибраһим аяли Сараһ тоғрисида: «У мениң сиңлимдур», дегән еди. Шуниң билән
Гәрарниң падишаси Абимәләк адәм әвәтип, Сараһни өзигә хотун болушқа еливалди.
[3] Лекин бир күни кечиси чүшидә Худа Абимәләккә келип униңға: — Мана, сән өзүңгә
еливалған аял сәвәвидин әнди өлгән адәмдурсән; чүнки у башқа бирисиниң аялидур —
деди.
[4] Амма Абимәләк униңға техи йеқинчилиқ қилмиған еди. У Худаға: — И Рәб, һәққаний
бир хәлиқниму һалак қиламсән? [5] У өзиму маңа: «У мениң сиңлим» дәп ейтмидиму?
Йәнә келип, бу аялму «У мениң акам», дәп ейтқан еди. Мән болсам сап көңлүм вә дурус
нийитим билән бу ишни қилдим, — деди.
[6] Худа чүшидә униңға йәнә: — Бу ишни сап көңүл билән қилғиниңни билимән; шу
сәвәптин Мән сени алдимда гуна қилиштин тосуп, униңға тегишиңгә қоймидим. [7] Әнди
у кишиниң аялини өзигә қайтуруп бәр; чүнки у Пәйғәмбәр, у сениң һәққиңдә дуа қи-
лиду вә сән тирик қалисән. Әгәр уни яндуруп бәрмисәң шуни билип қойғинки, сән вә
һәммә адәмлириң қошулуп җәзмән өлисиләр, — деди.
[8] Абимәләк әтигән таң сәһәрдә қопуп, һәммә хизмәткарлирини чақирип, бу сөзләрниң
һәммисини уларниң қулақлириға салди; бу адәмләр наһайити қорқушуп кәтти. [9] Андин
Абимәләк Ибраһимни чақирип униңға: — Бу бизгә немә қилғиниң? Мән саңа зади немә
гуна қилдим, сән мән вә падишалиғимға еғир бир гунани жүкләп қойдуң? Маңа қил-
майдиған ишларни қилдиң! — деди.
[10] Абимәләк Ибраһимға йәнә: — Сән зади бизниң немә ишимизни көргиниң үчүн мошу
ишни қилдиң? — деди.
[11] Ибраһим җавап берип: — «Бу йәрдә шүбһисизки һеч ким Худадин қорқмайдикән,
улар мени аялим түпәйлидин өлтүрүветиду», дәп ойлиған едим. [12] Әмәлийәттә,
униң мениң сиңлим екәнлиги раст, лекин у мениң ата бир, ана бөләк сиңлим; кей-

19:37 «Моаб» — «атиниң сүйи» яки «атидин болған».
19:38 «Бән-Амми» — мәнаси: «хәлқимниң оғли».
20:2 Яр. 12:13; 26:7.
20:4 «һәққаний хәлиқниму һалак қиламсән?» — Абимәләкниң өйидикиләргә, болупму қиз-аялларға бир хил ваба чүшкән еди *(18-айәт)*. Шуниң билән мошу йәрдә у пәқәт өзи үчүнла әмәс, бәлки өз хәлқи үчүн рәһим тилимәкчи. Абимәләкниң көп җәһәтләрдә хелә яхши тәрәплири бар.
20:5 «сап көңлүм вә дурус нийитим билән...» — ибраний тилида «қолумниң паклиги билән...».
20:10 «сән зади бизниң немә ишимизни көргиниң үчүн мошу ишни қилдиң?» — Абимәләк бу иккинчи соални бәлким һәқиқий кәмтәрлик билән сориған болса керәк. У шүбһисизки Худадин қорққчқа, Худаниң Ибраһим тоғрилиқ «У пәйғәмбәр» дегән сөзини есидин чиқармиди.

ин у мениң аялим болди. 13 Лекин Худа мени атамниң өйидин чиқирип сәргәрдан-
лиққа жүргүзгинидә, мән аялимға: — Биз қәйәргила барсақ, сән маңа шундақ шапаәт
көрсәткәйсәнки, мениң тоғрамда: «Бу мениң акам болиду», дегин, — дәп ейтқан
едим — деди.
14 Андин Абимәләк қой-калилар, қуллар вә дедәкләрни елип уларни Ибраһимға бәрди вә
аяли Сараһниму униңға қайтуруп бәрди.
15 Абимәләк: — Мана мениң зиминим болса алдиңда турупту; көзүңгә қайси йәр яқса шу
йәрдә турғин, — деди.
16 У Сараһқа: «Мана, мән акаңға миң күмүч тәңгә бәрдим; мана булар өз йениңдикиләр,
шундақла һәммә адәмләрниң көз алдида уятни япқучи болиду; шуниң билән сән һәр
қандақ дағ-әйиптин халас болисән». 17-18 Ибраһим Худаға дуа қилди, Худа Абимәләк,
аяли вә кенизәклирини сақайтти; андин улар йәнә бала туғалайдиған болди; чүнки
Пәрвәрдигар Ибраһимниң аяли Сараһ түпәйлидин Абимәләкниң өйидики һәммә хотун-
ларниң балиятқулирини етип қойған еди.

Исһақниң дунияға келиши

21 1 Әнди Пәрвәрдигар вәдә қилғинидәк Сараһни йоқлиди; Пәрвәрдигар Сараһқа
дегинидәк қилди. 2 Сараһ һамилдар болуп, Ибраһим қериғанда Худа униңға
бекиткән вақитта бир оғул туғуп бәрди. 3 Ибраһим өзигә төрәлгән оғли, йәни Сараһ
униңға туғуп бәргән оғлиниң исмини Исһақ қойди. 4 Андин Ибраһим Худа униңға
буйруғинидәк өз оғли Исһақ туғулуп сәккизинчи күни хәтнә қилди. 5 Оғли Исһақ
туғулған чағда, Ибраһим йүз яшта еди. 6 Сараһ: «Худа мени күлдүрүвәтти; һәр ким бу
ишни аңлиса, мән билән тәң күлүшиду», деди.
7 У йәнә: — Кимму Ибраһимға: «Сараһ бала емитидиған болиду!» дәп ейталайтти? Чүнки
у қериғанда униңға бир оғул туғуп бәрдим! — деди.

Һәҗәр билән Исмаилниң қоғлиниши

8 Бала чоң болуп, әмчәктин айрилди. Исһақ әмчәктин айрилған күни Ибраһим чоң зия-
пәт өткүзүп бәрди. 9 Амма Сараһ мисирлиқ Һәҗәрниң Ибраһимға туғуп бәргән оғулниң
Исһақни мәсқирә қиливатқинини көрүп қалди. 10 Шуниң билән у Ибраһимға: — Бу дедәк
билән оғлини һайдивәт! Чүнки бу дедәкниң оғли мениң оғлум Исһақ билән тәң варис
болса болмайду!, — деди.

20:12 **«лекин у мениң ата бир, ана бөләк сиңлим»** — ибраний тилида «лекин у анамниң қизи әмәс, бәлки атамниң қизи еди».
20:13 **«жүргүзгинидә»** — ибраний тилида бу пеил көплүк шәклидә.
20:13 Яр. 12:13.
20:16 **«шуниң билән сән һәр қандақ дағ-әйиптин халас болисән»** — биз шу замандики өрп-адәтләрдин толуқ хәвәрдар болмиғачқа, Абимәләкниң бу соғитиниң әһмийитини һазир чүшинишимиз тәсрәк болиду; һалбуки, униң мәхсити ениқ көрүниду.
21:1 **«Пәрвәрдигар ... Сараһни йоқлиди»** — Тәврат-Инҗилда, Худа мәлум кишини яки мәлум хәлиқни «йоқлап» униңға яки уларға йеқинлашса, яки алаһидә бәхит-бәрикәт, шапаәт көрситиду, яки қаттиқ җазалайду. Мошу йәрдә бәхит-бәрикәт йәткүзүш үчүн, әлвәттә.
–Бу ишта қизиқ бир йери шуки, Ибраһим башқилар үчүн «улар балилиқ болсун» *(20:17-18)* дәп дуа қилғандин кейин өзиму пәрзәнт көриду.
21:1 Яр. 17:19; 18:10.
21:2 Яр. 18:10,14; Гал. 4:23; Ибр. 11:11.
21:3 **«Исһақ»** — «күлкә».
21:4 Яр. 17:10.
21:10 Гал. 4:30.

11 Сараһниң бу сөзи Ибраһимға толиму еғир кәлди; чүнки Исмаилму униң оғли-дә! 12 Ле-
кин Худа Ибраһимға: — Балаң вә дедигиң вәҗидин бу сөз саңа еғир кәлмисун, бәлки
Сараһниң саңа дегәнлириниң һәммисигә қулақ салғин; чүнки Исһақтин болғини сениң
нәслиң һесаплиниду. 13 Лекин дедәкниң оғлидинму бир хәлиқ-милләт пәйда қилимән,
чүнки уму сениң нәслиң, — деди.
14 Әтиси таң сәһәрдә Ибраһим қопуп, нан билән бир тулум суни елип Һәҗәргә берип,
өшнисигә йүдкүзүп, балини униңға тапшуруп, иккисини йолға селип қойди. Һәҗәр ке-
тип, Бәәр-Шебаниң чөлидә кезип жүрди. 15-16 Әнди тулумдики су түгәп кәткән еди; Һәҗәр
балини бир чатқалниң түвигә ташлап қоюп, өз-өзигә: «Балиниң өлүп кетишигә қарап
чидимаймән» дәп, бир оқ етимчә жираққа берип, удулида олтарди. У удулида олтирип,
пәряд көтирип жиғлиди.

17 Худа оғулниң жиға авазини аңлиди; шуниң билән Худаниң Пәриштиси асмандин
Һәҗәрни чақирип униңға: — Әй Һәҗәр, саңа немә болди? Қорқмиғин; чүнки Худа оғул-
ниң йиға авазини ятқан йеридин аңлиди. 18 Әнди қопуп, қолуң билән балини йөләп
турғуз; чүнки Мән уни улуқ бир әл-милләт қилимән, — деди.
19 Шуан Худа Һәҗәрниң көзлирини ачти, у бир қудуқни көрди. У берип тулумға су тол-
дуруп, оғулға ичкүзди.
20 Худа у бала билән биллә болди; у өсүп чоң болди. У чөлдә яшап, мәргән болуп йе-
тишти. 21 У Паран чөлидә турди; шу вақитларда аниси униңға Мисир зиминидин бир
қизни хотунлуққа елип бәрди.

Ибраһимниң Абимәләк падиша билән келишим түзүши

22 У вақитларда шундақ болдики, Абимәләк вә униң ләшкәр беши Фикол келип
Ибраһимға: — Қилған һәммә ишлириңда, Худа сениң билән биллидур. 23 Әнди сән дәл
мошу йәрдә маңа, оғлумға вә нәврәмгә хиянәт қилмаслиққа Худаниң намида қәсәм қи-
лип бәргәйсән; мән саңа көрситип кәлгән меһриванлиғимдәк, сәнму маңа вә сән һазир
туруватқан жутқа меһриванлиқ қилғайсән, — деди.
24 Ибраһим: Қәсәм қилип берәй, деди.
25 Андин Ибраһим Абимәләкниң чакарлири тартивалған бир қудуқ тоғрисида Абимәләк-
ни әйиплиди. 26 Абимәләк: — Бу ишни қилған кишини билмәймән; сән бу ишни маңиму
ейтмапсән; мән бу ишни пәқәт бүгүнла аңлишим, — деди.
27 Ибраһим қой-кала елип Абимәләккә тәқдим қилди; андин улар иккилиси әһдә
қилишти. 28 Ибраһим йәнә падидин йәттә чиши қозини бир тәрәпкә айрип қойди.
29 Абимәләк Ибраһимдин: — Сән бир тәрәпкә айрип қойған бу йәттә чиши қозиниң немә
мәнаси бар? — дәп соривиди, 30 у: — Мениң бу қудуқни колиғинимни етирап қилғиниңға
гувалиқ сүпитидә бу йәттә чиши қозини қолумдин қобул қилғайсән, — дәп җавап бәрди.
31 Бу иккиси шу йәрдә қәсәм қилишқанлиғи үчүн, у шу жайни «Бәәр-Шеба» дәп атиди.
32 Шу тәриқидә улар Бәәр-Шебада әһдә қилишти. Андин Абимәләк вә униң ләшкәр беши
Фикол қозғилип, Филистийләрниң зиминиға йенип кәтти.

21:11 **«еғир»** — яки «яман».
21:12 **Рим. 9:7; Ибр. 11:18.**
21:13 **Яр. 16:10; 17:20.**
21:14 **«бала»** — шу вақитта Исмаил 15-16 яшқа киргән еди.
21:18 **Яр. 16:10; 17:20.**
21:23 **Яр. 14:23.**
21:31 **«Бәәр-Шеба»** — «қәсәм қудуғи» дегән мәнада. Ибраний тилида «қәсәм» (*«шеба» яки «шебуа»*) вә «йәттә» (*«шеба»*) дегәнләрниң аһаңи охшаш болғачқа, йәнә «йәттиниң қудуғи» дегән мәнасиму бар.
21:32 **«Фикол»** — Гәрар падишаниң сәрдариниң умумий унвани еди (*26:26*).

33 Ибраһим Бәәр-Шебада бир түп жулғунни тикип, у йәрдә Әбәдий Тәңри болған Пәрвәр-
дигарниң намиға нида қилип ибадәт қилди. 34 Ибраһим Филистийләрниң зиминида
узун вақитқичә туруп қалди.

Худаниң Ибраһимни синиши — Исһақни қурбанлиқ қилиш

22 1 Бу ишлардин кейин шундақ болдики, Худа Ибраһимни синап униңға: — Әй
Ибраһим! деди. У: мана мән! — дәп җавап бәрди.
2 У: — Сән оғлуңни, йәни сән сөйидиған ялғуз оғлуң Исһақни елип, Мория жутиға бе-
рип, шу йәрдә, Мән саңа ейтидиған тағларниң бириниң үстидә уни көйдүрмә қурбанлиқ
сүпитидә сунғин, — деди.
3 Әтиси Ибраһим сәһәр қопуп, ешигини тоқуп, жигитлиридин иккилән билән Исһақни
биллә елип, көйдүрмә қурбанлиқ үчүн отун йерип, Худа униңға ейтқан йәргә қарап
маңди. 4 Үчинчи күни Ибраһим бешини көтирип қарап, жирақтин у йәрни көрди.
5 Ибраһим жигитлиригә: — Силәр ешәк билән мошу йәрдә туруп туруңлар. Мән балам
билән у йәргә берип, сәждә қилип, андин қешиңларға йенип келимиз, — деди.
6 Шуниң билән Ибраһим көйдүрмә қурбанлиққа керәклик отунни елип, оғли Исһаққа
йүдкүзүп, өзи қолиға пичақ билән отни елип, иккиси биллә жүрүп кәтти. 7 Исһақ атиси
Ибраһимға: — Әй ата! девиди, у униңға җавап берип: — Мана мән, оғлум, деди. У униң-
дин: — Мана от билән отунғу бар, амма көйдүрмә қурбанлиқ болидиған қоза қени? —
дәп соривиди, 8 Ибраһим җавап берип: — Әй оғлум, Худа Өзи Өзигә көйдүрмә қурбанлиқ
қозини тәминләйду, — деди. Андин иккиси биргә йолини давамлаштурди.
9 Ахирида улар Худа Ибраһимға ейтқан җайға йетип кәлди. Ибраһим у йәрдә қурбангаһ
ясап, үстигә отунни тизип қойди. Андин у оғли Исһақни бағлап, уни қурбангаһдики отун-
ниң үстидә ятқузди. 10 Андин Ибраһим қолини узитип, оғлини боғузлиғили пичақни алди.
11 Шуан Пәрвәрдигарниң Пәриштиси асмандин уни чақирип униңға: — Ибраһим,
Ибраһим! — дәп вақириди.
У: — Мана мән, — деди.
12 У униңға: — Сән балиға қолуңни тәккүзмигин, уни һеч немә қилмиғин; чүнки Мән
сениң Худадин қорққанлиғиңни билдим; чүнки сениң оғлуңни, йәни ялғуз оғлуңни
Мәндин айимидиң, — деди.
13 Ибраһим бешини көтирип қаривиди, мана, арқисида мүңгүзлири чатқалға чирмишип
қалған бир қочқарни көрди. Ибраһим берип қочқарни елип, уни оғлиниң орнида көй-
дүрмә қурбанлиқ қилип сунди. 14 Шуниң билән Ибраһим шу җайға «Яһвәһ-Йирәһ» дәп
ат қойди. Шуңа кишиләр: «Пәрвәрдигарниң теғида тәминлиниду» дегән бу сөз бүгүнгә
қәдәр ейтилип келиватиду. 15 Пәрвәрдигарниң Пәриштиси асмандин Ибраһимни ик-
кинчи қетим чақирип униңға: —

21:33 **«бир түп жулғунни тикип»** — жулғун тикиш хурапий иш әмәс, бәлки униң әһмийити хошна әл билән әһдә түзгәнлиги үчүн, «мошу йәрдә узун вақит турмақчимән» дегәндәк мәнани билдүрүштин ибарәт еди.

21:33 Яр. 4:26.

21:34 **«узун вақит»** — ибраний тилида «нурғун күнләр».

22:2 **«Мория»** — «2Тар.» 3:1ни көрүң. Худа Ибраһимға көрсәткән шу тағ бәлким кейин Сулайман муқәддәс ибадәтханини салған җай, шундақла Әйса Мәсиһ крестләнгән тағ (*шимал тәрипи*) болуши мүмкин.

22:2 Ибр. 11:17.

22:9 Яқ. 2:21.

22:11 **«Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»** — 16:7 вә изаһатини көрүң.

–«Ибраһим, Ибраһим» — Худаниң адәмниң исмини икки қетим чақириши — униңға болған чоңқур меһир-муһәббитини вә Өзигә толиму әзиз екәнлигини көрситиду.

22:14 **«Яһвәһ-Йирәһ»** — «Яһвәһ (*Пәрвәрдигар*) тәминлигүчидур» дегән мәнада. **«Пәрвәрдигарниң теғида тәминлиниду»** — Бу сөз етиқатчилар арисида бир тәмсил болуп қалған еди. «Қошумчә сөз»имизни көрүң.

[16] Сән өз оғлуңни, йәни ялғуз оғлуңни айимай бу ишни қилғиниң үчүн Мән Өзүм билән
қәсәм қилимәнки, дәйду Пәрвәрдигар, [17] — Мән сени зор бәрикәтләп, нәслиңни асман-
дики юлтузлардәк нурғун көпәйтип, деңиз саһилидики қумдәк ғолдитимән; нәслиң
болса дүшмәнлириниң дәрвазилириға егә болиду. [18] Сән Мениң авазимға қулақ салғи-
ниң үчүн йәр йүзидики барлиқ әл-жутлар нәслиңниң нами билән өзлири үчүн бә-
хит-бәрикәт тиләйду, — деди.
[19] Андин Ибраһим жигитлириниң қешиға йенип барди. Улар һәммиси орнидин туру-
шуп Бәәр-Шебаға йол алди. Ибраһим Бәәр-Шебада туруп қалди.

Наһорниң әвлатлири

[20] Бу ишлардин кейин Ибраһимға: «Мана Милкаһму иниң Наһорға бир қанчә оғул туғуп
берипту», дегән хәвәр йәтти. [21] Улар болса тунҗа оғли уз, униң иниси Буз вә Арамниң
атиси болған Кәмуәл, [22] андин Кәсәд, Хазо, Пилдаш, Йидлаф вә Бетуәл дегән оғуллар еди.
[23] (Бетуәлдин Ривкаһ төрәлди). Бу сәккизини Милкаһ Ибраһимниң иниси Наһорға туғуп
бәрди. [24] Шуниңдәк униң кенизиги Рәумаһму Тебаһ, Гаһам, Тахаш вә Маакаһ дегәнләрни
туғуп бәрди.

Ибраһимниң Сараһни дәпнә қилиши

23 [1] Сараһ бир йүз жигирмә йәттә яшқичә өмүр көрди. Бу Сараһниң өмриниң жиллири
еди. [2] Сараһ Қанаан зиминидики Кириат-Арба, йәни Һебронда вапат болди.
Ибраһим берип Сараһ үчүн матәм тутуп жиға-зерә қилди. [3] Ибраһим өз мәрһумәсиниң
йенидин қопуп, Һиттийларға сөз қилип:
[4] — Мән болсам араңларда мусапир меһман, халас; силәр әнди араңлардин маңа бир
йәрлик бериңлар; шуниң билән мән бу мәрһумәмни алдимда көрүнүп турмисун үчүн
елип берип дәпнә қилай, — деди.
[5-6] Һиттийлар Ибраһимға жавап берип: —
И ғоҗам, бизгә қулақ салғайла! Сили аримизда Худаниң бир шаһзадиси һесаплини-
ла! Аримиздики әң есил йәрликни таллап, шу йәрдә мәрһумәлирини дәпнә қилғайла!
Мәрһумәлирини дәпнә қилишқа һеч қайсимиз өз йәрлигини силидин айимайду, —
деди.
[7] Ибраһим орнидин туруп, у зиминдики хәлиққә, йәни Һиттийларға тазим қи-
лип, [8] уларға: — Әгәр мәрһумәмниң көз алдимда туривәрмәслиги үчүн, уни елип берип,
дәпнә қилишимни рава көрсәңлар, ундақта сөзүмни аңлап мениң үчүн Зоһарниң оғли
Әфронға сөз қилип, [9] униң етизиниң айиғида өзиниңки болған Макпелаһниң ғарини
маңа беришини илтимас қилиңлар. У маңа буни силәрниң араңларда гөристан болушқа
толуқ нәрхидә бәрсун, — деди.
[10] Шу чағда Әфрон Һиттийлар арисида олтиратти. Шуниң билән һиттийлиқ Әфрон Һит-
тийларниң алдида, йәни шәһириниң дәрвазисидин киргүчиләрниң һәммисиниң алди-
да Ибраһимға жавап берип: — [11] Йоқсу, әй ғоҗам, маңа қулақ салғайла. Бу етизлиқни,

---

22:16 Луқа 1:73; Ибр. 6:13.
22:17 **«дәрвазиларға егә болуш»** — пүткүл шәһәрни қолға алғанға баравәр.
22:17 Яр. 24:60.
22:18 **«йәр йүзидики барлиқ әл-жутлар ... бәхит-бәрикәт тиләйду»** — яки «йәр йүзидики барлиқ әл-жутлар нәслиңниң вастиси билән бәхит-бәрикәт тапиду».
22:18 Яр. 12:3; 18:18; 26:4; Рос. 3:25; Гал. 3:8.
23:4 **«бериңлар»** — Ибраһимниң «бериңлар» дегини билән, бу «сетип бериңлар» дегәнни билдүридиған силиқ-сипайә мәнадики гәптур *(9-айәтни көрүң)*.
23:4 Рос. 7:5.

шундақла униңдики ғарни силигә берәй; уни өз хәлқим болған адәмләрниң алдида си-
лигә бәрдим; өз мейитлирини дәпнә қилғайла, — деди.
[12] Андин Ибраһим йәнә зимин хәлқи алдида тазим қилип, [13] Шу зиминдики хәлиқниң
қулақлири алдида Әфронға: — Илтимасимға қулақ салғайла; мән бу етизлиқниң нәрхи
бойичә пул берәй, уни мәндин қобул қилғайла, андин мән мейитимни шу йәрдә дәпнә
қилай, — деди.
[14] Әфрон Ибраһимға җавап берип униңға:
[15] Әй ғожам, маңа қулақ салғайла; төрт йүз шәкәл күмүчкә ярайдиған бир етизлиқ, сили
билән мениң арамда немә еди? Сили мейитлирини дәпнә қилғайла — деди.
[16] Ибраһим Әфронниң сөзигә қошулди; андин Әфрон Һиттийлар алдида ейтқан бани,
йәни шу чағдики сода өлчими бойичә төрт йүз шәкәл күмүчни таразида тартип бәр-
ди. [17] Шундақ қилип Мамрәниң удулидики Макпелаһқа җайлашқан Әфронниң етиз-
лиғи, йәни етизлиқниң өзи, униңдики ғар, шундақла етизлиқниң ичи вә әтрапидики
барлиқ дәрәқләрниң һәммиси [18] Һиттийларниң көз алдида Ибраһимға тапшурулуп,
йәни Әфронниң шәһириниң дәрвазисидин барлиқ киргүчиләрниң алдида униң мүл-
ки қилип бекитилди. [19] Шуниңдин кейин Ибраһим аяли Сараһни Қанаан зиминидики
Мамрә (йәни, Һеброн)ниң удулидики Макпелаһниң етизлиғиниң ғарида дәпнә қилди.
[20] Шу тәриқидә у етизлиқ вә униңдики ғар Һиттийлар тәрипидин Ибраһимға гөристан
болушқа тайин қилинди.

Ибраһимниң хизмәткариниң Исһақ үчүн қиз издиши

24 [1] Ибраһим қерип, йеши бир йәргә берип қалған еди; Пәрвәрдигар Ибраһимға
һәр тәрәптә бәхит-бәрикәт ата қилған еди. [2] Ибраһим өйидики әң мөтивәр
хизмәткари, өзиниң пүтүн мал-мүлкини башқуридиған ғоҗидарға: — Қолуңни
янпашмниң астиға қойғин; [3] Мән сени асманларниң Худаси шундақла йәрниң Худаси
болған Пәрвәрдигарниң нами билән қәсәм қилдуримәнки, сән мән һазир туруватқан
бу Қананийларниң арисидин оғлумға қиз елип бәрмәй, [4] Бәлки өз жутумға, шундақла
өз уруқ-туққанлиримниң қешиға берип, оғлум Исһаққа хотун елип бәргәйсән, — деди.
[5] Хизмәткари униңға: — Мабада у қиз мән билән бу жутқа кәлгили унимиса, ундақта
өзлири чиққан шу жутқа оғуллирини яндуруп апирамдимән? — деди.
[6] Ибраһим униңға җавап берип: — Һези бол, оғлумни һәргиз шу йәргә яндуруп бармиғин!
[7] Мени атамниң өйи билән туғулған жутумдин йетәкләп елип кәлгүчи, йәни маңа сөз
қилип: — «Сениң нәслиңгә бу жутни беримән», дәп маңа қәсәм қилған, асманниң Ху-
даси болған Пәрвәрдигар Өз Пәриштисини алдиңға әвәтиду; шуниң билән сән у йәрдин
оғлумға қиз елип келәләйсән. [8] Шундақтиму, әгәр қиз сән билән бу йәргә кәлгили уни-
миса, мән саңа қилдуридиған қәсәмдин халас болисән; амма оғлумни у йәргә һәргиз
яндуруп бармиғин, — деди.
[9] Шуниң билән хизмәткар қолини ғоҗиси Ибраһимниң янпишиниң астиға қоюп туруп,
бу тоғрида униңға қәсәм қилди.
[10] Андин хизмәткар бу тоғрида ғоҗисиниң төгилиридин онни, шундақла ғоҗисиниң

23:15 **«төрт йүз шәкәл күмүчкә ярайдиған бир етизлиқ, сили билән мениң арамда немә еди?»** — әмәлийәттә бу баһа интайин жуқури баһа еди. Ибраһим униң мәхситини убдан чүшинәтти.
23:16 Яр. 50:13.
23:17 Рос. 7:16.
24:2 **«әң мөтивәр»** — яки «һәммидин яшанған».
24:2 Яр. 47:29.
24:3 Яр. 28:1.
24:7 Яр. 12:1, 7; 13:15; 15:18; 26:4; Мис. 32:13; Қан. 34:4; Рос. 7:5.

һәр хил есил нәрсилирини елип йолға чиқти; у Арам-Наһараим райониға сәпәр қилип,
Наһорниң шәһиригә йетип кәлди. 11 У шәһәрниң сиртидики бир қудуқниң йенида төги-
лирини чөкүндурди: бу кәчқурун, қиз-аялларниң су тартқили чиқидиған чеғи еди. 12 У
дуа қилип: — Әй ғожам Ибраһимниң Худаси болған Пәрвәрдигар, өтүнимәнки, бүгүн
мениң ишимни оңға тартқайсән, ғожам Ибраһимға шапаәт көрсәткәйсән. 13 Мана мән бу
йәрдә қудуқниң бешида туруватимән вә шәһәр хәлқиниң қизлири бу йәргә су тартқили
келиватиду. 14 Әнди шундақ болсунки, мән қайси қизға: «Комзикиңни чүшүрсәң, мән су
ичивалсам боптикән!» десәм, у жавап берип: «Мана ичкин, мән төгилириңниму суғи-
рип қояй», десә, у қиз сән қулуң Исһаққа бекиткиниңниң өзи болсун. Буниңдин сениң
ғожам Ибраһимға шапаәт қилғиниңни биләләймән, — деди.
15 У техи сөзини түгәтмәйла, мана Ривкаһ козини мүрисидә көтирип чиқип кәлди; у бол-
са Ибраһимниң иниси Наһорниң аяли Милкаһтин туғулған оғли Бетуәлниң қизи еди;
16 Қиз интайин чирайлиқ болуп, һеч әр киши тәгмигән пак қиз еди. У қудуқниң бойиға
чүшүп, комзикини толдуруп андин чиқти. 17 Хизмәткар униң алдиға жүгүрүп берип: —
Өтүнүп қалай, комзикиңтин азғинә су отливалай, деди.
18 У жавап берип: — Ичкәйла, әй ғожам! дәпла, комзәкни дәрһал қолиға елип, униң су
ичиши үчүн сунди.
19 У сүйидин униңға қанғичә ичкүзгәндин кейин: — Төгилиригиму қанғичә су ичкүзүп
қояй, — деди.
20 Шуниң билән у дәрһал комзәктики суни олаққа төкүветип, йәнә қудуққа су тартқили
жүгүрүп барди; у униң һәммә төгилиригә су тартип бәрди. 21 У киши униңға көзини тик-
киничә жим-жит туруп, Пәрвәрдигарниң йолини оң қилған, қилмиғанлиғини билиш
үчүн күтүвататти. 22 Төгиләр су ичип қанғанда, шундақ болдики, һелиқи киши йерим
шәкәллик бир алтун бурун һалқиси билән икки қолиға он шәкәллик алтун биләйүзүкни
чиқирип қизға берип униңға: 23 Сән кимниң қизи болисән? Маңа дәп бәрсәң! Атаңниң
өйидә бизгә қонғидәк жай барму? — дәп сориди.
24 Қиз униңға: — Мән Милкаһниң Наһорға туғуп бәргән оғли Бетуәлниң қизи болимән,
— деди, 25 йәнә униңға: — Бизниңкидә саман билән боғуз кәңри, силәргә қонғили жайму
бар, — деди.
26 Шуан бу адәм еңишип Пәрвәрдигарниң алдида сәждә қилип: 27 Өз шапаити билән
һожамдин вападарлиғини айимиған, ғожам Ибраһимниң Худаси болған Пәрвәрдигарға
һәмдусана оқулғай! Пәрвәрдигар бу сәпиримдә мени ғожамниң қериндашлири турған
өйгә башлап кәлди! — деди.
28 Қиз жүгүрүп берип, буларниң һәммисини анисиниң өйдикиләргә ейтип бәрди.
29 Әнди Ривкаһниң Лабан дегән бир акиси бар еди. Лабан қудуқниң бешиға, у адәм-
ниң қешиға жүгүрүп чиқти. 30 Чүнки у сиңлисиниң бурун һалқисини вә қоллиридики
биләйүзүкләрни көрүп, һәмдә сиңлисиниң: у адәм маңа мундақ-мундақ деди, дегини-
ни аңлап, у адәмниң қешиға барди. Мана, у киши қудуқниң йенида төгиләрниң қешида
туратти. 31 Лабан униңға: — Әй Пәрвәрдигарниң бәхит-берикити ата қилинғучи, киргәй-

24:10 **«Арам-Наһараим»** — яки «Месопотамия», йәни «икки дәрияниң оттурисидики район».
24:12 **«мениң ишимни оңға тартқайсән»** — ибраний тилида «ишни мениң алдимда йүз бәргүзгәйсән!». **«шапаәт»** — мошу йәрдә «шапаәт» ибраний тилида «хәсәд» дегән сөз билән ипадилиниду. Бу сөзниң мәнаси бәк чоңқур болуп, көп йәрләрдә «өзгәрмәс муһәббәт» яки «өзгәрмәс меһриванлиқ» дәп тәржимә қилиниду. Көп йәрләрдә бир хил әһдә билән бағлиқ болиду; шуңа сөзниң узунрақ бир хил тәржимиси: «меһир-муһәббәт әһдисидә һаман туриду» дегәндәк болиду.
24:15 Яр. 22:23
24:19 **«Төгилиригиму қанғичә су ичкүзүп қояй»** — уссуп кәткән төгә үч минут ичидә 200 литр су ичиши мумкин.
24:19 Әф. 3:20
24:24 Яр. 22:23.

ла! Немә үчүн ташқирида турдила? Мән өйни тәйярлап қойдум, төгиләргиму җай рас-
лидим, — деди.
[32] У адәм өйгә кирди; Лабан төгиләрдин жүкни чүшүрүп, төгиләргә саман билән боғуз
берип, у кишиниң һәм униң һәмраһлириниң путлирини жуйғили су елип кәлди; [33] ан-
дин у кишиниң алдиға таам қоюлди; лекин у: — Мән гепимни демәй туруп таам йемәй-
мән, — деди. Лабан җавап берип: — Ейтқайла, деди.
[34] У: — Мән болсам Ибраһимниң хизмәткаримән; [35] Пәрвәрдигар ғоҗамға көп бә-
хит-бәрикәт ата қилғачқа, у улуқ бир киши болди. У униңға қой билән кала, күмүч билән
алтун, қул билән дедәкләрни, төгә билән ешәкләрни бәрди. [36] Ғоҗамниң аяли Сараһ қе-
риғанда ғоҗамға бир оғул туғуп бәргән еди. Ғоҗам оғлиға өзиниң барлиғини атиди.
[37] Ғоҗам мени қәсәм қилдуруп: «Сән мән туруватқан зиминдики Қананийларниң қиз-
лиридин оғлумға хотун елип бәрмә, [38] бәлки җәзмән атамниң өйигә, өз туққанлирим-
ниң қешиға берип, оғлумға хотун елип бәргәйсән», — деди. [39] У вақитта мән ғоҗамға:
«У қиз мән билән кәлгили унимисичу?» — десәм, [40] у маңа җавап берип: «Тутқан йол-
лирим униңға очуқ болған Пәрвәрдигарим Өз Пәриштисини сениң билән әвәтип, йо-
луңни оң қилиду. Бу тәриқидә сән мениң аилидикилирим арисидин, атамниң җәмәти
ичидин оғлумға хотун елип берисән. [41] Шундақ қилип аиләмдикиләрниң қешиға йетип
барғиниңда, сән мән қилдурған қәсәмдин халас болисән; улар саңа қизни бәрмисиму
охшашла қәсәмдин халас болисән», — дегән еди.
[42] Шуңа мән бүгүн бу қудуқниң қешиға келип: — Әй, ғоҗам Ибраһимниң Худаси болған
Пәрвәрдигар, әгәр сән бу сәпиримни оң қилсаң: — [43] мана мән су қудуғиниң йенида ту-
руватимән; вә шундақ болсунки, су тартқили кәлгән қизға: «Комзикиңдин маңа бир от-
лам су бәргән болсаң», десәм, [44] у маңа: «Сән ичкин, төгилириңгиму су тартип берәй»,
дәп җавап бәрсә, ундақта бу қиз дәл Пәрвәрдигар Өзи ғоҗамниң оғли үчүн бекиткән қиз
болсун, дәп дуа қилған едим. [45] Көңлүмдә техи сөзүм түгимәйла, мана, Ривкаһ комзәкни
мүрисидә көтирип чиқип, қудуқниң бойиға чүшүп су тартти; мән униңға: — Илтипат
қилип, маңа су ичкили қойсаң, девидим, [46] у дәрһал комзикини мүрисидин чүшүрүп:
«Ичкәйлә, төгилириниму суғирип қояй», деди. Шуниң билән мән ичтим; у төгилирим-
ниму суғирип қойди. [47] Андин мән униңдин: — Кимниң қизи болисән, дәп сорисам, у җа-
вап берип: — Мән Наһорниң Милкаһдин туғулған оғли Бетуәлниң қизи болимән, — деди.
Шу чағда мән униң бурниға һалқа, қоллириға биләйүзүкләрни селип қойдум; [48] андин
еңишип Пәрвәрдигарға сәҗдә қилдим; ғоҗамниң қериндишиниң қизини униң оғли
үчүн елип кетишкә мениң йолумни оң қилғини үчүн, ғоҗамниң Худаси болған Пәрвәр-
дигарға һәмдусана ейттим. [49] Әнди силәр ғоҗамға ихлас қилип шапаәт көрситәйли
десәңлар, буни маңа дәңлар. Әгәр халимисаңлар, униму маңа ейтиңлар, мән оң тәрәпкә
яки сол тәрәпкә баримән, — деди.
[50] Әнди Лабан билән Бетуәл җавап берип: — Бу иш Пәрвәрдигардин болғач, силигә я ун-
дақ я бундақ дейәлмәймиз. [51] Мана, Ривкаһ алдилирида туриду; уни елип кәткәйлә. У
Пәрвәрдигарниң дегинидәк өз ғоҗилириниң оғлиға хотун болсун, — деди.
[52] Ибраһимниң хизмәткари уларниң сөзлирини аңлап, йәргә еңишип, Пәрвәрди-
гарға сәҗдә қилди. [53] Андин, хизмәткар күмүч буюмларни, алтун буюмларни вә кий-
им-кечәкләрни чиқирип, буларни Ривкаһқа бәрди; у йәнә қизниң акиси вә анисиғиму
қиммәтлик һәдийәләрни сунди.

24:32 **«Лабан төгиләрдин жүкни чүшүрүп»** — ибраний тилида «у төгиләрдин жүкни чүшүрүп».
24:49 **«Әгәр халимисаңлар, униму маңа ейтиңлар, мән оң тәрәпкә яки сол тәрәпкә баримән»** — рошәнки, хизмәткар ишниң қандақ болушидин қәтъийнәзәр, Ибраһимниң аилисидикиләрниң қешиға йетип барғинида, улар қизни бәрмисиму охшашла қәсәмдин халас болидиғанлиғи ениқ турсиму, у қизни издәштин янмайтти.
24:50 **«силигә я ундақ я бундақ дейәлмәймиз»** — Ибраний тилида: «силигә я яман я яхши дейәлмәймиз».

[54] Андин у вә һәмраһлири билән биллә йәп-ичип, шу йәрдә қонуп қалди. Әтиси сәһәрдә
қопуп, у уларға: мени ғожамниң қешиға йолға селип қоюңлар, девиди, [55] Қизниң акиси
билән аниси униңға: — Қиз бир қанчә күн яки он күн йенимизда турсун; андин барсун,
— деди.
[56] Амма у уларға: — Пәрвәрдигар мениң сәпиримни оң қилған екән, мени тосмаңлар;
ғожамниң қешиға беришим үчүн мени йолға селип қоюңлар, — деди.
[57] Улар униңға: — Қизни чақирип, униң ағзидин аңлап бақайли, дәп [58] Ривкаһни чақирип
униңдин: — Бу адәм билән барамсән? дәп соривиди, у: — Барай, дәп җавап бәрди.
[59] Шуниң билән улар сиңлиси Ривкаһни, униң баққан аниси, Ибраһимниң хизмәткари
вә адәмлири билән қошуп йолға селип қойди. [60] У вақитта улар Ривкаһқа бәхит тиләп:
— Әй сиңлимиз, миңлиған он миңлиған адәмләрниң аниси болғайсән!
Нәслиң дүшмәнлириниң дәрвазилириға егә болғай! — деди.
[61] Шуниң билән Ривкаһ билән униң дедәклири орнидин туруп, төгиләргә минип, у ки-
шигә әгишип маңди. Шундақ қилип хизмәткар Ривкаһни елип йолға чиқти.
[62] Исһақ Бәәр-лаһай-рой дегән җайдин байила қайтип кәлгән еди; чүнки у җәнуптики
Нәгәвдә туратти; [63] Исһақ кәчқурун истиқамәткә далаға чиққан еди; у бешини көти-
рип қариса, мана төгиләр келивататти. [64-65] Ривкаһ бешини көтирип, Исһақни көрди;
у дәрһал төгидин чүшүп, хизмәткардин: — Сәһрада бизниң алдимизға чиқиватқан бу
киши ким болиду? — дәп сориди.
Хизмәткар: — Бу ғожамдур! деди. Ривкаһ дәрһал чүмбилини тартип йүзини йепи-
валди.
[66] Хизмәткар әнди қилған һәммә ишлирини Исһаққа ейтип бәрди. [67] Исһақ қизни
аниси Сараһниң чедириға башлап кирди; у Ривкаһни өз әмригә алди; у униң хоту-
ни болди. У уни яхши көрүп қалди; бу тәриқидә Исһақ анисиниң вапатидин кейин
тәсәлли тапти.

Ибраһимниң башқа әвлатлири

1Тар. 1:28-42

25 [1] Ибраһим Кәтураһ исимлиқ йәнә бир аялни алған еди. [2] У Ибраһимға Зимран,
Йоқшан, Медан, Мидиян, Ишбак вә Шуаһни туғуп бәрди. [3] Йоқшандин Шеба
билән Дедан төрәлди; Деданниң әвлатлири Ашурийлар, Летушийлар вә Леуммийлар
еди. [4] Мидиянниң оғуллири Әфаһ, Ефәр, Һанох, Абида вә Әлдааһ еди. Булар һәммиси
Кәтураһниң әвлатлири еди.
[5] Ибраһим барлиғини Исһаққа ативәткән еди; [6] Ибраһим техи һаят вақтида кичик хо-
тунлиридин болған оғуллириға һәдийәләрни берип, андин буларни оғли Исһақтин жи-
рақ турсун дәп, күн чиқиш тәрәпкә, шәрқий зиминға әвәтивәткән еди.

24:59 Яр. 35:8
24:62 Яр. 16:14; 25:11.
24:67 **«Исһақ анисиниң вапатидин кейин тәсәлли тапти»** — Сараһ бу иштин бурун вапат болған еди *(23-бапни көрүң)*.
25:2 1Тар. 1:32.
25:3 **«ашурийлар»** — мошу «ашурийлар» болса кейинки «Ашурлар» яки «Асурийләр» әмәс. «Ашурлар» яки «асурийләр» болса шәмниң әвлатлиридин еди *(10:22ни көрүң)*.
25:5 Яр. 24:36.
25:6 **«кичик хотунлири»** — Һаҗәр вә Кәтураһлар еди. Ибраһимниң шундақ орунлаштуруши, шүбһисизки, кейинки вақитларда оғуллири арисида Худа вәдә қилған мирас *(Пәләстин зимини)* үстидә чиқиши мүмкин болған җедәлләрниң алдини елиш үчүн еди.

Ибраһимниң өлүми вә дәпнә қилиниши

7-8 Ибраһимниң өмриниң күнлири бир йүз йәтмиш бәш жил болди; у толиму қерип,
күнлири тошуп, нәпәстин тохтап вапат болди; у өз қовминиң қешиға берип қошулди.
9 Униң оғуллири Исһақ вә Исмаил уни Мамрәниң удулиға җайлашқан, һиттий Зоһар-
ниң оғли Әфронниң етизлиғидики Макпелаһниң ғарида дәпнә қилди. 10 Бу етизлиқни
Ибраһим һиттийлардин сетивалған еди; мана бу йәрликкә Ибраһим дәпнә қилинди,
аяли Сараһму мошу йәргә дәпнә қилинған еди.
11 Ибраһим вапат болғандин кейин шундақ болдики, Пәрвәрдигар униң оғли Исһақни
бәрикәтлиди. Исһақ Бәәр-Лаһай-Ройниң йенида туратти.

Исмаилниң әвлатлири

12 Төвәндикиләр Сараһниң мисирлиқ дедиги Һәҗәрдин туғулған, Ибраһимниң оғли
болған Исмаилниң әвлатлири: —
13 Исмаилниң оғуллириниң, уларниң нәсәбнамилири вә қәбилилири бойичә исми
төвәндикичә: — Исмаилниң тунҗа оғли Небайот; андин Кедар, Адбәәл, Мибсам, 14 Миш-
ма, Думаһ, Масса, 15 Һадад билән Тема, Йәтур билән Нафиш вә Қәдәмаһ еди. 16 Булар бол-
са Исмаилниң оғуллири болуп, уларниң кәнт вә чедиргаһлири уларниң нами билән
аталған болуп, улар он икки қәбилигә әмир болған еди.
17 Исмаилниң өмриниң жиллири бир йүз оттуз йәттә жил болди; у ахирқи нәпсини тар-
тип вапат болуп, өз қовминиң қешиға берип қошулди.
18 Униң әвлатлири Һавилаһ районидин тартип шурғичә олтирақлашти (Шур болса Ми-
сирниң уттурисида болуп, Ашурға баридиған йолда еди). Исмаил өзиниң барлиқ қерин-
дашлириниң удулида олтирақлашти.

Әсав билән Яқупниң дунияға келиши

19 Ибраһимниң оғли Исһақниң нәслиниң баяни мундақтур: — Ибраһимдин Исһақ
төрәлди. 20 Исһақ Падан-Арамда олтиришлиқ арамий Бетуәлниң қизи, арамий
Лабанниң сиңлиси болған Ривкаһни хотунлуққа алғанда қириқ яшқа киргән
еди. 21 Амма Ривкаһ болса туғмас болғачқа, Исһақ хотуни үчүн Пәрвәрдигарға ду-
а-тилавәт қилди; Пәрвәрдигар униң дуасини иҗабәт қилди; шуниң билән аяли Рив-
каһ һамилдар болди.
22 Амма униң қосиғидики икки бала бир-бири билән соқушқили турди. Шуниң билән
Ривкаһ: — Әгәр бундақлиғини билсәм, һамилдар болуп немә қилаттим? — дәп Пәрвәр-
дигардин сәвәвини сориғили барди.
23 Пәрвәрдигар униңға: —
«Сениң қосиғиңда икки әл бардур,
Ичиңдин икки хәлиқ чиқип бир-биридин айрилиду,

25:7-8 **«өз қовминиң қешиға берип қошулди»** — 15:15 вә изаһатини көрүң.
25:7-8 Яр. 15:15.
25:12 **«төвәндикиләр .... Исмаилниң әвлатлири»** — мошу җүмлә билән «Аләмниң Яритилиши»ниң йәттинчи «толидот»и (*«тарихи»*), йәни «Исмаилниң толидоти» (*«Исмаилниң әвлатлириниң тарихи»*) (*25:12-18*) башлиниду.
25:13 1Тар. 1:29.
25:18 **«Исмаил өзиниң барлиқ қериндашлириниң удулида олтирақлашти»** — бу баян Исмаил тоғрисидики илгәрки бешарәт (*16:12*)ниң әмәлгә ашурулушини көрситиду; униңдин бәлким Исмаил вә әвлатлириниң өз қериндашлири болған йәһудийлар вә башқилар билән қаршилишишиниң башланғанлиғини пуратқан болуши мүмкин.
–Мошу айәттики «Ашур» Асурийә әмәс, бәлким Синай чөлидики бир районни көрситиши мүмкин.
25:19 **«Ибраһимниң оғли Исһақниң нәслиниң баяни мундақтур»** — мошу җүмлә билән «Аләмниң Яритилиши»ниң сәккизинчи «толидот»и (*«тарихи», йәни «Исһақниң толидоти»*) (*«Исһақниң нәслиниң баяни»*) (*25:19-35:26*) башлиниду.
25:21 Рим. 9:10.

Бир хәлиқ йәнә бир хәлиқтин ғалип келиду,
Чоңи кичигиниң хизмитини қилиду» — деди.

[24] Униң ай-күни тошқанда, мана униң қосиғида дәрвәқә бир жүп кош гезәк бар еди.
[25] Авал туғулғини қизғуч болуп, пүтүн бәдини жувидәк түклүк еди. Улар униң исмини
Әсав дәп қойди. [26] Андин иниси қоли билән Әсавниң тапинини тутқан һалда чиқти. Бу
сәвәптин униң исми Яқуп дәп қоюлди. Улар туғулғанда Исһақ атмиш яшта еди.

Әсавниң тунжилиқ һоқуқи, йәни тунжа оғуллуқ һоқуқни сетиветиши

[27] Балилар өсүп чоң болди; Әсав маһир овчи болуп, дала-жаңгалда жүридиған адәм бол-
ди. Яқуп болса дурус адәм болуп, чедирларда туратти. [28] Исһақ Әсавниң овлап кәлгән
гөшидин дайим йәп турғачқа, униңға амрақ еди. Лекин Ривкаһ Яқупқа амрақ еди.
[29] Бир күни Яқуп почақ шорписи қайнитиватти; Әсав даладин һерип-ечип қайтип кәл-
ди. [30] Әсав Яқупқа: — Мән һалимдин кәттим! Өтүнүп қалай, аву қизилдин бәрсәң! — Аву
қизил нәрсидин мени озуқландурсаңчу! Мән һалимдин кәттим, — деди (шу сәвәптин
униң ети «Едом» дәпму аталди).
[31] Яқуп униңға: — Ундақ болса, тунжилиқ һоқуқуңни маңа сетип бәргин, — деди.
[32] Әсав: — Мән өләй дәватимән, бу тунжилиқ һоқуқиниң маңа немә пайдиси? — деди.
[33] Яқуп: — Әмисә һазир маңа қәсәм қилғин, девиди, у униңға қәсәм қилип, тунжилиқ
һоқуқини Яқупқа сетип бәрди.
[34] Шуниң билән Яқуп Әсавға нан билән қизил почақ шорписини бәрди. У йәп-ичип орни-
дин туруп кәтти. Шундақ қилип Әсав тунжилиқ һоқуқиға шунчә етиварсиз қариған еди.

Исһақниң Гәрарда мусапир болуп туруши

26 [1] Қанаан зиминида Ибраһимниң вақтидики ачарчилиқтин башқа йәнә
бир қетимлиқ ачарчилиқ йүз бәрди. Шуниң билән Исһақ Гәрар шәһиригә,
Филистийләрниң падишаси Абимәләкниң қешиға барди. [2] Пәрвәрдигар униңға
көрүнүп мундақ деди: — Сән Мисирға чүшмәй, бәлки Мән саңа көрситип беридиған
жутта турғин. [3] Мошу зиминдин чиқмай мусапир болуп турғин; шуниң билән Мән

25:23 2Сам. 8:14; Рим. 9:12.
25:24 **«Әсав»** — «түклүк».
25:25 **«Яқуп»** — мәнаси «тапанға есилғучи» яки көчмә мәнада «орун басар» яки «муһапизәтчи» дегәнлик еди. Кейин Әсав Яқупқа өч болуп келип, униң исмини «орун егиливалғучи» дегән сәлбий мәнада ишлитиду *(27:36)*.
25:26 һош. 12:4.
25:27 **«чүшәнмә»** — умумән ейтқанда, Тәвратта овчилиқ қилиш сәлбий қарилиду. «Чедирларда туратти» Яқупни һорун адәм дегәнлик әмәс, бәлки аилисидики ишлар, болупму чарвичилиқ билән шуғуллиниватқинини көрситиду. Яқупниң тәҗрибилик қойчи екәнлиги 29:7дин көрүниду.
–Бәзи тәрҗимиләрдә «Яқуп **җимғур** адәм» дейилгини билән ибраний тилидики бу сөз *(«там» яки «тамам»)* Тәвратта дайим «дурус», «камил» дегән мәнани билдүриду.
25:30 **«Едом»** — «қизил».
25:31 **«тунжилиқ һоқуқи»** — *(яки «тунжа оғуллуқ һоқуқ»)* — Бу һоқуқ төрт ишни өз ичигә алған болуши мүмкин: —
–*(1)* пүткүл аилисидикиләр үчүн егидарчилиқ мәсъулийити;
–*(2)* башқа оғулларға қариғанда, атисидин мирасни бир һәссә көп елиш;
–*(3)* атисиниң бәхит-бәрикәт тиләш хәйрлиқ дуасидин алаһидә бәһриман болуш;
–*(4)* пүткүл аилисидикиләр үчүн каһинлиқ *(дуа қилиш)* вәзиписини өтәш.
–Биз «тунжилиқ һоқуқи» тоғрисида «қошумчә сөз»имиздә йәнә тохтилимиз.
25:32 Йәш. 22:13; 1Кор. 15:32.
26:1 **«Абимәләк»** — шу вақитта Гәрар падишасиниң умумий унвани еди. Бу «Абимәләк» Ибраһимниң вақтидики «Абимәләк» *(20-бап)* әмәс.
26:2 **«Сән Мисирға чүшмәй»** — Гәрар шәһири Қанаан зимининиң ичидә болуп, Мисир зиминиға баридиған йол үстидә еди.

сән билән биллә болуп, саңа бәхит-бәрикәт ата қилимән; чүнки Мән сән вә нәслиңгә
бу зиминларниң һәммисини берип, атаң Ибраһимға бәргән қәсимимни ада қилимән;
[4] нәслиңни асмандики юлтузлардәк көпәйтимән вә нәслиңгә бу зиминларниң
һәммисини беримән; йәр йүзидики барлиқ әл-жутлар нәслиңниң нами билән өзлиригә
бәхит-бәрикәт тиләйду; [5] Чүнки Ибраһим Мениң авазимға қулақ селип, тапилиғиним,
әмирлирим, бәлгүлимилирим вә қанунлиримни бежа кәлтүрди, — деди.
[6] Шуниң билән Исһақ Гәрарда туруп қалди. [7] Амма у йәрлик кишиләр униң аяли тоғри-
сида сориса у: — Бу мениң сиңлим болиду, — деди; чүнки Ривкаһ интайин чирайлиқ
болғачқа, Исһақ өз-өзигә: «Бу мениң аялим болиду», десәм, бу йәрлик адәмләр Ривкаһ-
ниң сәвәвидин мени өлтүрүветәрмекин, — дәп қорқти.
[8] Лекин у шу йәрдә узақ вақит турғандин кейин шундақ болдики, Филистийләрниң па-
дишаси Абимәләк дәризидин қаривиди, мана Исһақ вә аяли Ривкаһ бир-биригә әркили-
шип туратти. [9] Андин Абимәләк Исһақни чақирип: — Мана, у җәзмән сениң аялиң екән!
Сән немә дәп: «У мениң сиңлим», дедиң? — девиди, Исһақ униңға: — Чүнки мән әслидә
униң сәвәвидин бириси мени өлтүрүветәрмекин, дәп әнсиригән едим, — деди.
[10] Абимәләк униңға: Бу бизгә немә қилғиниң? Тас қапту хәлиқ арисидин бирәрси аялиң
билән биргә болғили?! Ундақ болған болса сән бизни гунаға патқузған болаттиң! — деди.
[11] Андин Абимәләк һәммә хәлиққә буйруп: — Кимки бу кишигә вә яки хотуниға қол тәк-
күзсә җәзмән өлтүрүлмәй қалмайду, — дәп ярлиқ чүшүрди.
[12] Исһақ у зиминда териқчилиқ қилди: у шу жили йәрдин йүз һәссә һосул алди; Пәрвәр-
дигар уни бәрикәтлигән еди. [13] Бу киши баш көтирип, барғансери раваҗ тепип, толиму
катта кишиләрдин болуп қалди. [14] Униң қой-кала падилири вә өйидики қуллири интай-
ин көпәйди; Филистийләр униңға һәсәт қилғили турди.
[15] Бу сәвәптин униң атиси Ибраһимниң күнлиридә атисиниң қуллири колиған қу-
дуқларниң һәммисини Филистийләр етип, топа билән тиндурувәтти.
[16] Абимәләк Исһаққа: — Сән биздин зиядә күчийип кәттиң, әнди аримиздин чиқип кәт-
кин, — деди.
[17] Исһақ у йәрдин кетип, Гәрар вадисиға чедир тикип, шу йәрдә туруп қалди. [18] Ибраһим
һаят вақтида қуллири бир мунчә қудуқларни қазған еди; бирақ Ибраһим өлгәндин кей-
ин, Филистийләр буларни топа билән тиндурувәткән еди. Исһақ бу қудуқларни қайти-
дин колитип, уларға атиси илгири қойған исимларни йәнә қойди. [19] Исһақниң қуллири
вадида қудуқ колаватқанда сулири урғуп чиқип ақидиған бир қудуқни тепивалди. [20] Ле-
кин Гәрардики падичилар Исһақниң падичилиридин уни талишип: — Бу су бизниңки-
дур, — деди. Улар Исһақ билән җедәлләшкәчкә, у бу қудуқни «Есәк» дәп атиди. [21] Улар
йәнә башқа бир қудуқни колиди, улар йәнә бу қудуқ тоғрисида җедәлләшти. Шуниң
билән Исһақ буниң исмини «Ситнаһ» дәп атиди.
[22] Андин у у йәрдин кетип, башқа йәргә берип, шу йәрдиму йәнә бир қудуқ колиди; әнди
Гәрардикиләр бу қудуқни талашмиди. Бу сәвәптин у униң етини «Рәһобот» қоюп: «Әнди
Пәрвәрдигар биз үчүн җай бәргән екән, бу зиминда мевилик болимиз», — деди.

26:3 **Яр. 13:15; 15:18.**
26:4 **«йәр йүзидики барлиқ әл-жутлар нәслиңниң нами билән өзлиригә бәхит-бәрикәт тиләйду»** — яки «йәр йүзидики барлиқ әл-жутлар нәслиңниң вастиси билән бәхит-бәрикәт тапиду».
26:4 **Яр. 12:3; 18:18; 22:18.**
26:8 **«Исһақ вә аяли Ривкаһ бир-биригә әркилишип туратти»** — яки «Исһақ аяли Ривкаһни силап туратти».
26:15 **«қудуқларниң һәммисини Филистийләр етип, топа билән тиндурувәтти»** — ачарчилиқ болған вақтида бундақ қилиш яман иш һесаплинатти һәм һамақәтлик болатти.
26:20 **«Есәк»** — «маҗира».
26:21 **«Ситнаһ»** — «қаршилиқ».
26:22 **«Рәһобот»** — «азатә йәр».

[23] Андин у у йәрдин чиқип Бәәр-Шебаға барди. [24] Пәрвәрдигар шу кечиси униңға көрүнүп:
— Мән болсам атаң Ибраһимниң Худасидурмән; қорқмиғин, чүнки Мән сән билән биллимән, сени бәхит-бәрикәтләп, нәслиңни қулум Ибраһимниң сәвәвидин көпәйтимән, — деди.
[25] У шу йәрдә бир қурбангаһ ясап, Пәрвәрдигарниң намиға нида қилип ибадәт қилди. У шу йәрдә чедирини тикти, Исһақниң қуллири шу йәрдә бир қудуқ колиди.

Исһақниң Абимәләк билән падиша келишим түзүши

[26] Әнди Абимәләк, ағиниси Аһуззат билән ләшкәр беши Фикол биргә Гәрардин чиқип,
униң қешиға барди. [27] Исһақ уларға: — Маңа өчмәнлик қилип, мени араңлардин қоғливәткәндин кейин, немә үчүн мениң қешимға кәлдиңлар? — деди.
[28-29] Улар җававән: — Биз Пәрвәрдигарниң сән билән биллә болғинини рошән байқидуқ, шуниң билән биз сениң тоғраңда: «Оттуримизда бир келишим болсун, йәни бизләр билән сән бир-биримизгә қәсәм берип әһдә қилишайли» дедуқ; шу вәҗидин сән бизгә һеч қандақ зиян-зәхмәт йәткүзмигәйсән; биз саңа һеч тәгмигинимиздәк, шундақла саңа яхшилиқтин башқа һеч бир немә қилмиғинимиздәк (бәлки сени аман-есәнлик ичидә йолуңға әвәткән едуқ) сәнму шундақ қилғайсән. Мана һазир сән Пәрвәрдигар тәрипидин бәхит-бәрикәт көрүватисән! — дейишти.
[30] Шуниң билән у уларға бир зияпәт қилип бәрди. Улар болса йәп-ичти. [31] Әтиси таң
сәһәрдә улар қопуп бир-биригә қәсәм қилишти; андин Исһақ уларни йолға селип қойди; улар униң қешидин аман-есән кәтти.
[32] У күни шундақ болдики, Исһақниң қуллири келип, униңға өзи колиған қудуқ тоғрисида хәвәр берип: «Биз су таптуқ!» деди. [33] У униң намини «Шибаһ» қойди. Бу сәвәптин бу
шәһәрниң исми бүгүнгичә «Бәәр-Шеба» дәп атилип кәлмәктә.

Әсавниң ят қәбилидин алған аяллири

[34] Әсав қириқ яшқа киргәндә, һиттийлардин болған Бәәриниң қизи Йәһудит билән
һиттийлардин болған Елонниң қизи Басиматни хотунлуққа алди. [35] Амма булар Исһақ
билән Ривкаһниң көңлигә азап елип кәлди.

Яқупниң Исһақни алдиши

27 [1] Исһақ қерип, көзлири торлишип, көзи ғува көридиған болуп қалғанда шундақ болдики, у чоң оғли Әсавни чақирип униңға: — Оғлум! — деди.
У: — Мана мән! — дәп җавап бәрди.
[2] У униңға: — Мана мән әнди қерип кәттим, қанчилик күн көридиғинимниму билмәймән. [3] Шуңа сәндин өтүнимән, қураллириң, йәни садақ вә оқяйиңни елип җаңгалға
чиқип, мән үчүн бир ов овлап кәл; [4] мән яхши көридиған ләззәтлик тамақтин бирни
етип, маңа кәлтүргин. Мән уни йәп, өлүштин илгири көңлүмдин саңа бәхит-бәрикәт тиләп дуа қилай, — деди.
[5] Исһақ оғли Әсавға сөз қилғанда Ривкаһму аңлиди. Әсав ов овлап кәлгили җаңгалға
чиқип кәткәндә, [6-7] Ривкаһ оғли Яқупқа: — Мана мән атаңниң акаң Әсавға: «Сән ов
овлап келип, маңа ләззәтлик бир таамни әткин; мән уни йәп өлүп кетиштин бурун

26:28-29 «әһдә қилишиш» — «әһдә кесиш» дегән сөзләр билән ипадилиниду *(15:10ни көрүң)*.
26:33 «Шебаһ» вә «Шеба» — бу икки сөз «қәсәм» дегәнни билдүриду. «Бәәр-Шеба» дегәнниң мәнаси «қәсәмниң қудуғи». Бу бәлким шу йәрдики иккинчи қудуқ болуши мүмкин; Ибраһим әслидә охшап кетидиған иш түпәйлидин шу йәргә охшаш исим қойған еди *(31:21ниму көрүң)*.
26:35 Яр. 27:46.

Пәрвәрдигар алдида саңа бәхит-бәрикәт тиләп дуа қилай», — дәп ейтқинини аңлап
қалдим. 8 Әнди, и оғлум, сөзүмгә қулақ селип буйруғинимни қилғин. 9 Сән дәрһал па-
диға берип, өшкиләрниң ичидин есил икки оғлақни елип кәлгин; мән улардин атаң
үчүн у яхши көридиған ләззәтлик бир таам тәйяр қилай. 10 Сән уни атаңниң алдиға
елип киргин. Шуниң билән у йәп, өлүп кетиштин бурун саңа бәхит-бәрикәт тиләп дуа
қилиду, — деди. 11 Лекин Яқуп аниси Ривкаһға: — Мана акам Әсав болса түклүк киши,
мән болсам түксиз силиқ тәнлик адәммән. 12 Мабада атам мени силап қалса, ундақта
мән униң нәзиридә уни мазақ қилғучи адәм болуп қелип, бешимға бәрикәт әмәс, бәл-
ки ләнәт тапармәнмекин, деди.
13 Аниси униңға: — Әй оғлум, саңа чүшидиған ләнәт маңа чүшсун; амма сән пәқәт
сөзүмгә қулақ селип, берип оғлақларни елип кәл, — деди.
14 У берип уларни елип келип, анисиға бәрди. Аниси униң атиси яхши көридиған ләз-
зәтлик бир таамни тәйяр қилди. 15 Андин Ривкаһ тунҗа оғли Әсавниң өйдә өз йенида
сақлақлиқ әң есил кейимлирини елип кичик оғли Яқупқа кийдүрүп, 16 оғлақларниң те-
рисини икки қоли билән бойниниң түксиз җайиға йөгәп, 17 андин өзи әткән ләззәтлик
таамлар билән нанларни оғли Яқупниң қолиға тутқузди. 18 Яқуп атисиниң қешиға ки-
рип: — Әй ата! — деди.
У: — Мана мән! Оғлум, сән ким болисән? — девиди, 19 Яқуп атисиға җавап берип: — Мән
чоң оғуллири Әсавмән, маңа ейтқанлиридәк қилдим; әнди орунлиридин туруп, ол-
тирип қилған овумниң гөшигә еғиз тегип, андин көңүллиридин маңа бәхит-бәрикәт
тиләп дуа қилғайла, — деди.
20 Исһақ оғлиға: — Әй оғлум, қандақму уни шунчә тез тепип кәлдиң? — девиди, у җавап
берип: — Чүнки Пәрвәрдигар Худалири уни дәл йолумға йолуқтурди, — деди.
21 Исһақ Яқупқа: — Әй оғлум, йеқинрақ кәл, сән раст оғлум Әсавму, әмәсму, силап бақай,
— деди.
22 Шуниң билән Яқуп атиси Исһақниң қешиға йеқин барди; у уни силап туруп: — Аваз
Яқупниң авази, лекин қол болса Әсавниң қолидур, — деди.
23 Униң қоллири болса акиси Әсавниң қоллиридәк түклүк болғини үчүн уни тонуялмай,
униңға бәхит-бәрикәт тиләп дуа қилди. 24 Андин у йәнә: — Сән раст оғлум Әсавмусән?
дәп соривиди, у җавап берип: — Дәл мән, — деди.
25 Исһақ униңға: — Таамни елип кәлгин, мән оғлумниң ов гөшидин йәп, көңлүмдин саңа
бәхит-бәрикәт тиләп дуа қилай, — деди. Яқуп уни униң алдиға қойди; у йеди. У шарап
кәлтүрүвиди, униму ичти.
26 Андин атиси Исһақ униңға: — Әй оғлум, әнди йеқин келип мени сөйгин, — деди.
27 У униң қешиға берип уни сөйди. Атиси униң кийиминиң пуриғини пурап униңға бә-
хит-бәрикәт тиләп дуа қилип: —
«Мана, оғлумниң тенидики пурақ Пәрвәрдигар бәрикәтлигән көкләмзарниң хуш пу-
риғиға охшайдикән!
28 Худа саңа асманниң шәбнимини,
Йәрниң мунбәт күчини ата қилип,
Ашлиқ-түлүк билән шарапниму көп бәргәй.
29 Хәлиқләр сениң қуллуғуңда болғай,
Әл-милләтләр алдиңда тизланғай;
Қериндашлириңға ғоҗа болғайсән;
Анаңниң оғуллири саңа тизланғай;

27:27 **«көкләмзарниң хуш пуриғи»** — демәк, даладики һәр хил гүл-гияниң вә от-чөпниң хуш пуриғи сиңдүрүлгән.
27:28 Ибр. 11:20.

Саңа ләнәт қилғанлар ләнәткә қалғай;
Саңа бәхит тилигәнләр бәхит тапқай!» — деди.

Әсавниң Исһақтин дуа тәләп қилиши

30 Шундақ болдики, Исһақ Яқупқа дуа қилип болуп, Яқуп атиси Исһақниң қешидин
чиқип болушиға, акиси Әсав овдин қайтип кәлди. 31 Уму ләззәтлик таамларни етип,
атисиниң қешиға елип кирип, атисиға: — Ата қопқайла, оғуллириниң ов гөшидин йәп,
көңүллиридин маңа бәхит-бәрикәт тиләп дуа қилғайла, — деди.
32 Атиси Исһақ униңға: — Сән кимсән? — деди. У жавап берип: — Мән оғуллири, чоң оғул-
лири Әсавмән! — деди.
33 Буни аңлап Исһақ алақзадиликкә чүшүп, пүтүн бәдини жалақлап титрәп: — Ундақта
баятин ов овлап елип кәлгини ким? Сән келиштин бурун униң һәммә нәрсисидин йәп,
униңға бәхит-бәрикәт тиләп дуа қилдим; вә бәрһәқ, у бәхит-бәрикәт көриду! — деди.
34 Әсав атисиниң сөзлирини аңлапла интайин ечинарлиқ һалда үн селип аччиқ пәряд
көтирип атисиға: — Мениму, и ата, мениму бәхит-бәрикәтлигәйла! — деди.
35 У жавап берип: — Сениң иниң һейлә билән кирип, саңа тегишлик бәхит-бәрикәтни
елип кетипту, деди.
36 Әсав: — Раст униң ети Яқуп әмәсму?! Чүнки у икки қетим мени путлап, орнумни тар-
тивалди. Авал тунжилиқ һоқуқумни тартивалди вә мана һазир у маңа тегидиған бә-
хит-бәрикәтни елип кәтти, — деди, Андин йәнә: — Мениң үчүн бирәр бәхит-бәрикәт
қалдурмидилиму? — деди.
37 Исһақ Әсавға жавап берип: — Мана, мән уни үстүңгә ғожа қилдим; һәммә қериндашли-
рини униң қуллуғида болидиған қилдим; ашлиқ вә йеңи шарап билән уни қувәтлидим;
әй оғлум, әнди саңа йәнә немиму қилип берәләймән? — деди.
38 Әсав атисиға йәнә: — Әй ата, силидә пәқәт шу бирла бәхит-бәрикәт бар едиму? Маңа, әй
ата, маңиму бәхит-бәрикәт тиләп дуа қилғайла! деди. Андин у үн селип жиғлап кәтти.
39 Атиси Исһақ униңға жавап берип: —
«Мана, туралғу жайиң йәрниң мунбәт күчидин нери,
Егиз асманниң шәбнимидин жирақ болур;
40 Сән қиличиңға тайинип жан бақисән,
Иниңниң хизмитидә болисән;
Лекин чегаридин чиқип кәзгиниңдә,
Сән бойнуңдин униң боюнтуруғини чиқирип сундуруветисән» — деди.
41 Шуңа Әсав атиси униңға тилигән бәхит-бәрикәт сәвәвидин Яқупқа өчмәнлик
сақлап жүрди. Әсав көңлидә: — Атамниң матәм күнлири йеқинлишип қалди; шу
чағда иним Яқупни өлтүрүветимән, дәп хиял қилди. 42 Лекин Ривкаһ чоң оғли Әсав-
ниң бу сөзлиридин хәвәр тапти. У кичик оғли Яқупни чақирип униңға: — Мана акаң
Әсав сени өлтүрүветимән дәп өз-өзидин тәсәлли тепиветипту; 43 әнди әй оғлум,
сөзүмгә қулақ селип, қопуп Һаранға, акам Лабанниң қешиға қечип кәткин; 44 акаң-
ниң қәһри янғичә, униң қешида бир нәччә вақит турғин. 45 Акаң аччиғидин йенип,
сениң униңға қилғиниңни унтуп кәткичә шу йәрдә туруп турғин; андин мән адәм

27:29 Яр. 12:3.
27:34 Ибр. 12:17.
27:36 **«мени путлап, орнумни тартивалди»** — бу дегәнлик ибраний тилида бирла сөз билән ипадилиниду. Оқурмәнләрниң есидә барки, «Яқуп» дегәнниң бир мәнаси «орун егиливалғучи» *(25:26ни көрүң)*. Мошу йәрдә «путлиғучи» дегән йәнә бир мәнаси болуши мүмкин.
27:36 Яр. 25:33.
27:38 Ибр. 12:17.

әвәтип, сени у йәрдин алдуруп келимән. Немә үчүн бир күндила һәр иккиңлардин
мәһрум болуп қалай? — деди.

Яқупниң Лабанниң йениға сәпәр қилиши

[46] Амма Ривкаһ Исһаққа: — Мән мошу Һиттий қизлар вәҗидин җенимдин җақ тойдум.
Әгәр Яқупму бу жуттики қизлардин, мошундақ Һиттий қизни хотунлуққа алса яшиғи-
нимниң маңа немә пайдиси? — деди.

28 [1] Шуниң билән Исһақ Яқупни чақирип, униңға бәхит-бәрикәт тиләп, униңға
жекиләп: — Сән Қананийларниң қизлиридин хотун алма; [2] бәлки қопуп, Падан-
Арамға, анаңниң атиси Бетуәлниң өйигә берип, у йәрдин анаңниң акиси Лабанниң
қизлиридин хотун алғин. [3] Һәммигә Қадир Тәңри сени бәхит-бәрикәтләп, көпәйтип,
сәндин көп хәлиқләрни чиқирип көпәйткәй, [4] Шундақла Ибраһимниң бәхит-бәрикитини
саңа вә сениң билән нәслиңгә бәргәй; шундақ қилип сән һазир Мусапир болуп туруватқан
йәрни, йәни әслидә Худа Ибраһимға бәргән зиминни егиләйсән! — деди.
[5] Шуниң билән Исһақ Яқупни йолға салди. У Падан-Арамға, арамий Бетуәлниң оғли,
Яқуп билән Әсавниң аниси Ривкаһниң акиси Лабанниң қешиға қарап маңди.

Әсавниң йәнә бир аял елиши

[6-7] Әсав Исһақниң Яқупқа бәхит-бәрикәт тиләп, уни Падан-Арамға шу йәрдин хотун
елишқа әвәткәнлигини, шундақла униңға бәхит-бәрикәт тиләп, униңа жекиләп: Сән Қа-
нанийларниң қизлиридин хотун алмиғин, дегәнлирини уқуп, Яқупниңму өз ата-ани-
сиға итаәт қилип, Падан-Арамға кәткинини көргинидә, [8] Әсав: — қанаанйларниң қизли-
ри атам Исһақниң нәзиридә яман көрүнидикән, дәп билип йәтти. [9] У Исмаилниң қешиға
берип, һазирқи хотунлириниң үстигә Ибраһимниң оғли Исмаилниң қизи, Небайотниң
сиңлиси Маһалатни хотунлуққа алди.

Яқупниң Бәйт-Әлдә чүш көрүши

[10] Яқуп болса Бәәр-Шебадин чиқип, Һаран тәрәпкә меңип, [11] бир йәргә йетип кәлгәндә,
күн олтирип кәткәчкә шу йәрдә қонмақчи болди. У шу йәрдики ташлардин бирини
елип, бешиға ястуқ қилип қоюп, ухлиғили ятти. [12] У бир чүш көрди: — Мана, учи асман-
ларға тақишидиған бир пәләмпәй йәрдә тикләклик туратти; Худаниң пәриштилири
униңда чиқип-чүшүп турушатти. [13] Мана, Пәрвәрдигар униң үстидә туратти. У: — «Мән
болсам атаң Ибраһимниң Худаси вә Исһақниң Худаси болған Пәрвәрдигардурмән; Мән
сән ятқан бу зиминни сениң билән нәслиңгә беримән. [14] Нәслиң болса йәрниң тописи-
дәк көп болуп, сән мәғрип билән мәшриққә, шимал билән җәнупқа йейилисән; сән вә
нәслиңниң вастиси билән йәр йүзидики барлиқ аилә-қәбилиләр бәхит-бәрикәт тапиду.
[15] Мана, Мән сән билән биллидурмән, қәйәргә барсаң сени аман-есән сақлап, бу зиминға

27:46 Яр. 26:35.
28:2 Һош. 12:13.
28:4 Яр. 12:7; 13:15; 15:18; 24:7; 26:3; Қан. 34:4; Рос. 7:5.
28:5 **«арамий»** — йәни «сурийәлик».
28:11 **«ташлардин бирини елип, бешиға ястуқ қилип қоюп,...»** — яки «ташлардин бирини елип, униң бешиға қоюп...».
28:12 Юһ. 1:52.
28:13 **«Пәрвәрдигар униң үстидә туратти»** — мәниси бәлким «Пәрвәрдигар Яқупниң үстидә туратти»
28:13 Яр. 35:1, 3; 48:3; Қан. 12:20; 19:8.
28:14 Яр. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4.

сени қайтуруп келимән; чүнки саңа ейтқан сөзүмни ада қилмай туруп, сени ташлимай-
мән» — деди.
[16] Андин Яқуп ойғинип: — Бәрһәқ, Пәрвәрдигар бу йәрдидур, лекин мән уни бил-
мәптимән, — деди. [17] У қорқуп кетип: Бу жай аламәт дәһшәтлик бир жай екән! Бу Худа-
ниң өйи билән асманниң дәрвазисидин башқа һеч жай әмәстур, — деди.
[18] Яқуп әтиси сәһәр қопуп, бешиниң астиға қойған ташни елип, хатирә түврүк сүпитидә
тикләп, үстигә зәйтун мейи қуюп қойди. [19] У жайниң исмини Бәйт-Әл дәп атиди; амма
илгири у жайниң ети Луз еди.
[20] Андин Яқуп қәсәм билән вәдә қилип: — Әгәр Худа мениң билән биллә болуп, бу сәпи-
римдә мени сақлап, йегили нан, кийгили кийим берип, [21] Мән атамниң өйигә аман-есән
йенип барсам, ундақта Пәрвәрдигар мениң Худайим болиду; [22] Шуниңдәк мән хатирә
түврүк сүпитидә тикләп қойған бу таш Худаниң өйи болиду; һәм шундақла сән маңа
беридиған барлиқ нәрсиләрниң ондин бир үлүшини саңа тәқдим қилмай қалмаймән,
— деди.

Яқупниң Лабанниң өйигә бериши

29 [1] Андин Яқуп сәпирини давамлаштуруп, мәшриқтики қовмларниң зиминиға
йетип кәлди. [2] У қаривиди, мана, яйлақта бир қудуқ туратти, униң йенида үч
топ қой падиси туратти; чүнки хәлиқ бу қудуқтин падиларни суғиратти. Қудуқниң
ағзиға йоған бир таш қоюқлуқ еди. [3] Қачаники падиларниң һәммиси у йәргә жиғилса,
падичилар бирликтә қудуқниң ағзидики ташни жумилитиветип, қойларни суғирип,
андин ташни йәнә қудуқниң ағзиға өз орниға қоюп қоятти. [4] Яқуп падичилардин: Әй
бурадәрләр, силәр қәйәрлик? — дәп сориди. Улар: — Биз һаранлиқмиз, деди.
[5] У улардин: — Силәр Наһорниң оғли Лабанни тонумсиләр? — дәп сориди. Улар: — То-
нуймиз, деди.
[6] У улардин: — У саламәтму, дәп соривиди, улар жавап берип: — У саламәт туруватиду.
Мана әнә униң қизи Раһилә қойлири билән келиватиду, деди.
[7] У: — Мана, күн техи егиз турса, һазир техи малниң жиғилидиған вақти болмиди; не-
мишкә қойларни суғирип, андин йәнә берип отлатмайсиләр? — деди.
[8] Улар жавап берип: — Яқ, мундақ қилалмаймиз. Авал падиларниң һәммиси жиғилип,
падичилар ташни қудуқниң ағзидин жумилитивәткәндин кейин, андин қойларни суғи-
римиз, деди.
[9] У улар билән гәплишип турғинида, Раһилә атисиниң қойлири билән йетип кәлди; чүнки
у қой баққучи еди. [10] Шундақ болдики, Яқуп анисиниң акиси Лабанниң қизи Раһилә билән
анисиниң акиси Лабанниң қойлирини көргәндә, у қопуп берип, қудуқниң ағзидин ташни
жумилитиветип, анисиниң акиси Лабанниң қойлирини суғарди. [11-12] Андин Яқуп Раһилә-
ни сөйүп, жуқури аваз билән жиғлап ташлиди вә Раһиләгә: — Мән сениң атаңниң туққини,
Ривкаһниң оғли болимән, девиди, у жүгүрүп берип атисиға хәвәр бәрди.
[13] Шундақ болдики, Лабан өз сиңлисиниң оғли Яқупниң хәвирини аңлиғанда, униң
алдиға жүгүрүп берип, уни қучағлап сөйүп, өйигә башлап кәлди. Андин Яқуп Лабанға

28:17 **«асманниң дәрвазиси»** — тәкитләйдиған иш мошу йәрдә «бу жай асманниң кириш йоли» *(бу мәнаси бар, әлвәттә)*, бәлки қәдимки шәһәрләрниң муһим ишлири дәрвасисида бәжа кәлтүтүлгәнгә охшаш, «бу жай» дәл асманлрниң муһим ишлири бәжа кәлтүрүлүватқан жайдур.
28:18 **«Бәйт-Әл»** — «Худаниң өйи».
28:18 Яр. 31:13; 35:14.
29:8 **«падичилар»** — ибраний тилида «улар». Шу падичилар бир түркүм һоқуқлуқ падичилар болса керәк. Яки болмиса улар ейтқан ишлар шу йәрдә бир өрп-адәт болуп қалған болса керәк.

кәчүрмишлириниң һәммисини дәп бәрди.
[14] Лабан униңға: — Сән дәрвәқә мениң сүйәк билән гөшүмдурсән! — деди. Буниң билән у
униң қешида бир айчә туруп қалди.

Яқупниң алдинип қелиши

[15] Андин Лабан Яқупқа: — Сән мениң туққиним болғач, маңа бекарға хизмәт қиламсән?
Ейтқина, һәққиңгә немә алисән? — деди.
[16] Лабанниң икки қизи бар еди; чоңиниң ети Леяһ, кичигиниң ети Раһилә еди. [17] Леяһ-
ниң көзлири йеқимлиқ еди; амма Раһиләниң болса тәқи-турқи келишкән, һөсни-жама-
ли чирайлиқ қиз еди. [18] Яқупниң көңли Раһиләгә чүшкән болуп Лабанға: — Мән сениң
кичик қизиң Раһилә үчүн саңа йәттә жил хизмәт қилай, деди.
[19] Лабан жавап берип: — Уни башқа кишигә бәргинимдин саңа бәргиним яхши. Әнди ме-
ниңкидә турғин, деди.
[20] Яқуп Раһиләни елиш үчүн йәттә жил хизмәт қилди. Амма у уни интайин яхши көр-
гәчкә, бу жиллар униңға пәқәт бир нәччә күндәкла билинди. [21] Вақит тошқанда Яқуп
Лабанға: — Мана мениң күнлирим тошти. Әнди аялимни маңа бәргин, мән униң қе-
шиға кирәй, деди. [22] Лабан шу йәрдики һәммә кишиләрни жиғип, зияпәт қилип бәрди.
[23] Лекин шундақ болдики, кәч киргәндә, у чоң қизи Леяһни Яқупниң йениға елип кәлди;
Яқуп униң қешиға кирип биллә болди. [24] Лабан өз дедиги Зилпаһни қизи Леяһға дедәк
қилип бәрди.
[25] Әтиси шундақ болдики, мана алдида Леяһ туратти! У Лабанға: — Бу зади маңа немә
қилғиниң? Әҗәба, мән Раһилә үчүн саңа хизмәт қилмидимму? Мени немишкә шундақ
алдидиң?! — деди.
[26] Лабан: Бизниң жутимизда кичигини чоңидин илгири ятлиқ қилидиған рәсим-қаидә
йоқ. [27] Әнди сән чоңиниң йәттә күнлүк той мурасимини өткүзүп болғин; андин йәнә
иккинчисиниму саңа берәйли; у сениң маңа йәнә йәттә жил қилидиған хизмитиңниң
һәққи болиду, — деди.
[28] Яқуп мақул болуп, Леяһниң йәттә күнлүк той мурасимини өткүзүп болғанда, Лабан
қизи Раһиләниму униңға хотунлуққа бәрди. [29] Лабан дедиги Билһаһни қизи Раһиләгә
дедәк қилип бәрди. [30] Бу тәриқидә Яқуп Раһиләниңму қешиға кирди; у Раһиләни Леяһ-
дин зиядә яхши көрди. Андин кейин у йәнә йәттә жил Лабанға хизмәт қилди.

Яқупниң пәрзәнтлири

[31] Амма Пәрвәрдигар Леяһниң әтиварланмиғанлиғини көргәндә, униңға туғушни несип
қилди. Лекин Раһилә туғмас еди. [32] Леяһ һамилдар болуп бир оғул туғуп: — «Пәрвәрди-
гар харланғинимни көрди; әнди ерим мени яхши көриду» дәп униң исмини «Рубән»
қойди.
[33] У йәнә һамилдар болуп, бир оғул туғуп: — «Пәрвәрдигар әтиварланмиғанлиғини
аңлап, буни һәм маңа бәрди» дәп, униң исмини Шимеон қойди.
[34] У йәнә һамилдар болуп, бир оғул туғуп: — «Әнди бу қетим ерим маңа бағлиниду; чүн-

---

29:13 **«кәчүрмишлириниң һәммисини»** — ибраний тилида «бу ишларниң һәммисини». Демәк, тәрҗимимиздәк «йүз бәргән һәммә ишларни», яки у баятин Раһиләгә ейтқан ишларни *(туққанчилиқ мунасивәтлирини)* көрсәтсә керәк.
29:17 **«Леяһниң көзлири йеқимлиқ»** — ибраний тилида «Леяһниң көзлири мулайим» *(яки «юмшақ»)*. Буниң башқа хил тәрҗимилири болса: (1) тиниқ; (2) аҗиз *(яхши көрмәйдиған)*; (3) нурсиз.
29:18 Һош. 12:13.
29:31 **«униңға туғушни несип қилди»** — ибраний тилида «у униң балиятқусини ачти».
29:32 **«Рубән»** — «қара, бир оғул бала!» дегән мәнада.
29:33 **«Шимеон»** — «аңлаш» яки «аңлиған» дегән мәнада.

ки мән униңға үч оғул туғуп бәрдим» дәп униң исмини Лавий қойди.
[35] У йәнә һамилдар болуп, бир оғул туғуп: — «Әнди бу қетим мән Пәрвәрдигарға һәмду-
сана оқуй!» дәп униң исмини Йәһуда қойди. Андин у туғуттин тохтап қалди.

30 [1] Амма Раһилә өзиниң Яқупқа бала туғуп берәлмигинини көргәндә, һәдисиға
һәсәт қилип Яқупқа: — Маңа бала бәргин; болмиса өлимән, — деди.
[2] Шуниң билән Яқупниң Раһиләгә ғәзиви келип: — Мән балиятқуниң мевисини сәндин
айиған Худаниң орнидиму?! — деди.
[3] — Мана, дедигим Билһаһ бу йәрдә туриду; сән униң қешиға киргин, у мениң қучиғимға
туғсун; мән у арқилиқ балилиқ болай, — деди Раһилә.
[4] Шуниң билән у дедиги Билһаһни униңға хотун қилип бәрди; Яқуп униң қешиға кирди.
[5] Билһаһ һамилдар болуп, Яқупқа бир оғул туғуп бәрди.
[6] Раһилә: — «Худа мән үчүн адаләт жүргүзүп пәрядимни аңлап, маңа бир оғул бәрди»,
дәп униң исмини Дан қойди.
[7] Раһиләниң дедиги Билһаһ йәнә һамилдар болуп, Яқупқа иккинчи оғлини туғуп бәрди.
[8] Раһилә: — «Мән һәдәм билән бәслишип қаттиқ тутушуп, йәңдим» дәп униң исмини
Нафтали қойди.
[9] Леяһ өзиниң туғуттин тохтап қалғанини көрүп, дедиги Зилпаһни Яқупқа хотун қилип
бәрди. [10] Леяһниң дедиги Зилпаһ Яқупқа бир оғул туғуп бәрди. [11] Леяһ: — «Немидегән
тәләйлик-һә!» дәп униң исмини Гад қойди.
[12] Леяһниң дедиги Зилпаһ Яқупқа иккинчи оғлини туғуп бәрди. [13] Леяһ: «Мән бәхит-
ликтурмән! Чүнки хотун-қизлар мени бәхитлик дейишиду!» дәп униң исмини Ашир
қойди.
[14] Буғдай ормиси күнлиридә Рубән чиқип етизлиққа барди вә етиздин бир қанчә
муһәббәтгүлини терип, буларни аниси Леяһниң қешиға әкәлди. Әнди Раһилә Леяһқа:
— Өтүнүп қалай, оғлуңниң муһәббәтгүлидин бир нәччини маңа бәргин! — деди.
[15] Леяһ униңға жававән: — Еримни тартивалғиниң йәтмәмду? Әнди оғлумниң муһәббәт-
гүлиниму тартивалмақчимусән? — деди. Раһилә жавап берип: — Ундақ болса у оғлуң-
ниң муһәббәтгүллири үчүн бүгүн кечә сән билән ятсун, — деди.
[16] Яқуп кәчқурун етиздин қайтип кәлгинидә, Леяһ униң алдиға чиқип: — Мениң қешимға
киришиң керәк; чүнки мән оғлумниң муһәббәтгүллири билән сени ижаригә алдим, —
деди. Шундақ девиди, у бу кечә униң билән ятти. [17] Худа Леяһниң дуасини аңлиди; у һа-
милдар болуп, Яқупқа бәшинчи оғлини туғуп бәрди. [18] Шуниң билән Леяһ: «Дедигимни

29:34 **«Лавий»** — «бағланған» яки «уланған» дегән мәнада.
29:35 **«Йәһуда»** — «һәмд» яки «мәдһийә» дегән мәнада. Леяһниң сөзи интайин әһмийәтлик болуп, бу униң ихласмәнлиги вә етиқатини испатлайду. Йәһуда туғулғичә униң барлиқ арзу-тиләклири ери Яқупниң муһәббитигә еришиштин ибарәт еди. Лекин һазир еришмигән болсиму ағринмиди, бәлки Худаға мәдһийә оқуп, униңдин тәсәлли алди.
30:3 **«у мениң қучиғимға туғсун»** — ибраний тилида «у мениң тизлирим үстигә туғсун» — демәк, дедәк туққан балилар Раһиләниң һесаплиниду. Ибраний тилида «мән у арқилиқ қурулимән» яки «униң вастиси билән мениң өйүм қурулиду».
30:6 **«Дан»** — «у һөкүм чиқарди» яки «у адиллиқ қилди!» дегән мәнада.
30:8 **«мән һәдәм билән бәслишип қаттиқ тутушуп, ...»** — ибраний тилида «Худаниң мәдити билән һәдәм билән челишип,...». **«Нафтали»** — «елишиш» яки «челишиш» дегән мәнада.
30:11 **«Гад»** — «тәләйлик» яки «оңушлуқ» дегән мәнада.
30:13 **«Ашир»** — «бәхитлик» дегән мәнада.
30:14 **«муһәббәтгүл»** — *(яки «мандрак»)* — бу өсүмлүк муһәббәтни қозғап, һамилдар болуш имканийитини ашуриду, дәп қарилатти.

еримгә бәргинимгә Худа әнди маңа «иҗарә һәққим»ни ата қилди» дәп униң исмини Иссакар қойди.
[19] Леяһ йәнә һамилдар болуп, Яқупқа алтинчи оғлини туғуп бәрди. [20] Леяһ: — «Худа маңа яхши тойлуқ ата қилди; әнди ерим мениң билән биллә туридиған болди; чүнки мән униңға алтә оғул туғуп бәрдим» дәп униң исмини Зәбулун қойди.
[21] Шуниңдин кейин, у бир қиз туғуп, униң исмини Динаһ қойди.
[22] Амма Худа Раһиләни яд қилип, дуасини аңлап уни туғидиған қилди, [23] У һамилдар болуп, бир оғул туғди. У: — «Худа мени номустин халас қилди», деди.
[24] У: — «Пәрвәрдигар маңа йәнә бир бала бәрсә» дәп, униң исмини Йүсүп қойди.

Яқупниң бейиши

[25] Раһилә Йүсүпни туққандин кейин Яқуп Лабанға: — Мени өз жутумға, өз вәтинимгә кәткили қойғин. [26] Мениң саңа ишләперишкән иш һәққим болған аяллирим билән балилиримни маңа бәргин; мән кетәй; чүнки мениң саңа ишлигән җапалиқ хизмитим өзүңгә аян, — деди.
[27] Лабан униңға җававән: Нәзириңдә илтипат тапқан болсам, өтүнүп қалай, йенимдин кәтмә. Чүнки мән Пәрвәрдигарниң сениң сәвәвиңдин маңа бәрикәт бәргинини тонуп йәттим, девиди, Яқуп йәнә: — [28] Маңа алидиған һәққиңни тохтатқин; мән саңа шуни берәй, деди.
[29] Яқуп униңға җавап берип: — Мән саңа қандақ хизмәт қилип кәлгиним, мениң қолумда маллириңниң қандақ болғини өзүңгә аян. [30] Чүнки мән кәлмәстә мелиң аз еди; әнди наһайити зор бир топ болди. Мениң қедимим қәйәргә йәтсә, Пәрвәрдигар саңа бәрикәт ата қилди. Әнди мән качан өз аиләм үчүн егилик тикләймән? — деди.
[31] Шуниң билән Лабан: — Мән саңа немә берәй, девиди, Яқуп: — Сән маңа һеч немә бәрмигин; пәқәт мениң шу ишимға қошулсаңла, мән йәнә падаңни беқип, улардин хәвәр алимән. [32] Мән бүгүн пүткүл падаңни арилап, ала-чипар қойларни, қара-қоңур пахланларни, шундақла өшкиләрниң ичидинму ала-чипарлирини айрип чиқимән. Булар мениң иш һәққим болсун. [33] Кейин, мениң һәққимни тәкшүрүп кәлгән вақтиңда, һәққаний болғиним көз алдиңда испатлиниду; өшкиләр арисида ала-чипар болмиғанлириниң һәммиси, пахланлар арисида қара-қоңур болмиғанлириниң һәммиси оғрилап келингән һесаплансун, — деди.
[34] у вақитта Лабан: — Мақул, дегиниңдәк болсун, — деди.
[35] Шу күни Лабан тағил вә ала-чипар текиләрни, ала-чипар чиши өшкиләрни, шундақла аз-паз ақ чикими болған барлиқ өшкиләрни, барлиқ қара-қоңур қозиларни айрип, өз оғуллириниң қолиға тапшуруп, [36] өзи билән Яқупниң оттурисида үч күнлүк арилиқни қойди. Яқуп болса Лабанниң падилириниң қалғинини бақти.
[37] Лекин Яқуп терәк, бадам вә чинар дәрәқлиридин юмран чивиқларни елип, қовзиқини йоллуқ қилип шилип, ақ сизиқларни чиқарди. [38-39] Андин мал күйлигән вақитлири-

30:18 **«Иссакар»** — «иҗарә» яки «инъам» дегән мәнада.
30:20 **«ерим мениң билән биллә туридиған болди»** — яки «ерим мени һөрмәтләйдиған болди». **«Зәбулун»** — «макан қилиш» яки «һөрмәтләш» дегән мәнада.
30:21 **«Динаһ»** — « *(адил)* һөкүм» дегән мәнада.
30:22 **«уни туғидиған қилди»** — ибраний тилида «балиятқусини ечивиди».
30:24 **«Йүсүп»** — «у йәнә бериду» яки «у қошуп бериду» дегән мәнада.
30:32 **«қара-қоңур пахланлар»** — Пәләстиндә қоңур яки қара рәңлиқ қойлар аз учрайду. **«өшкиләрниң ичидинму ала-чипарлири»** — Пәләстиндә өшкиләрниң көпинчиси пүтүнләй қара яки пүтүнләй қоңурдур. **«булар»** — яки «булардин туғулғанлар».
30:36 **«өзи»** — яки «улар». **«үч күнлүк арилиқни қойди»** — демәк, Лабан дәрһал падисидин Яқупниң һәққи болған мални, шундақла кәлгүсидә шундақ нәслини чиқиралайдиғанларни айрип, Яқуптин жирақ қилди.

да су ичкили кәлгәндә, у мошу шилған чивиқларни падилар су ичидиған йәрләрдики
улақларға малниң алдиға тикләп қоятти. Мал бу тағил чивиқларниң алдида жүпләшкән-
дин кейин улар тағил вә ала-чипар қозиларни туғди.
40 Андин Яқуп бу қозиларни Лабанниң падисидин айрип чиқарди; андин у Лабанниң па-
дисиниң йүзлирини тағил вә қоңур қойлириға қаритип жүпләштүрди; шундақ қилип,
у өз мелини Лабанниң мелиға қошмай бөләк қоюп, өзи үчүн айрим бадиларни қилди.
41 Сағлам күчлүк мал жүпләшкинидә, Яқуп чивиқларни падиниң көз алдиға улақлар-
да қоятти; маллар шу чивиқларниң йенида жүплишәтти. 42 Лекин жүплишиватқан мал
ажиз болса, у чивиқларни қоймайтти. Бу тәриқидә ажизлири Лабанға, күчлүклири
Яқупқа тәвә болди. 43 Шундақ қилип, бу киши наһайити бай болуп, маллири, дедәклири,
қуллири, төгилири вә ешәклири хелә көп болди.

Яқупниң Лабанниң йенидин қечиши

31 1 Амма Яқуп Лабанниң оғуллириниң: — Яқуп атимизниң пүтүн мал-мүлкини
елип кәтти; униң еришкән бу дөлити атимизниң тәәллуқатидин кәлгән, дегинини
аңлап қалди. 2 Яқуп Лабанниң чирайиға қаривиди, мана, у өзигә бурунқидәк хуш пеил
болмиди. 3 Бу чағда, Пәрвәрдигар Яқупқа: — Сән ата-бовилириңниң зиминиға, өз уруқ-
туққанлириңниң қешиға қайтип кәткин. Мән сениң билән биллә болимән, — деди.
4 Шуниң үчүн Яқуп адәм әвәтип, Раһилә вә Леяһни өз падиси турған көкләмгә чақирип
келип 5 уларға мундақ деди: — Мән атаңларниң чирайиға қарисам маңа бурунқидәк
хуш пеил болмиди; амма атамниң Худаси мән билән биллә болуп кәлди. 6 Күчүмниң
йетишичә атаңларға ишләп бәргиним силәргә аян; 7 һалбуки, атаңлар мени ахмақ қи-
лип, һәққимни он қетим өзгәртти; лекин Худа униң маңа зиян йәткүзүшигә йол қой-
миди. 8 Әгәр у: «Ала-чипар қозилар һәққиң болиду», десә, барлиқ падилар ала-чипар
қозилиғили турди. У: «Тағил қозилар һәққиң болсун», десә, барлиқ падилар тағил қо-
зилиғили турди. 9 Бу тәриқидә Худа атаңларниң маллирини тартивелип, маңа бәрди.
10 Падилар күйлигән вақитта мән бир қетим чүшүмдә бешимни көтирип шуни көрдум-
ки, мана, малларниң үстигә жүплишишкә етилған қочқар-текиләрниң һәммиси тағил
яки ала-чипар еди. 11 Андин Худаниң Пәриштиси чүшүмдә маңа: «Әй Яқуп», девиди, мән
жавап берип: «Мана мән», дедим.
12 У маңа: — «Әнди бешиңни көтирип қариғин; мана малларниң үстигә жүплишишкә
етилған қочқар-текиләрниң һәммиси тағил вә ала-чипардур; чүнки Мән Лабанниң саңа
қилғининиң һәммисини көрдүм. 13 Мән Бәйт-Әлдә саңа көрүнгән Тәңридурмән. Сән шу
йәрдә түврүкни мәсиһләп, Маңа қәсәм ичтиң. Әнди сән орниңдин туруп, бу зиминдин
чиқип, уруқ-туққанлириңниң зиминиға янғин» деди.
14 Раһилә вә Леяһ униңға жавап берип: — Атимизниң өйидә бизгә тегишлик несивә яки
мирас қалмиғанму? 15 Биз дәрвәқә униңға ят адәм һесаплинип қалғанму?! У бизни се-

---

30:40 **«Лабанниң падисиниң йүзлирини тағил вә қоңур қойлири»** — Лабан бундақ тағил вә қоңур қойларни аллиқачан айриған болсиму, бу сөзләргә қариғанда у йәнила бундақлардин бәзилирини Яқупқа тапшурған охшайду. Әгәр Лабанниң оғуллири падиларни беқишқа ишәшлик болмиса, Лабан шу «тағил вә қоңур қойлар»дин чоң қойларни Яқупқа қайтидин тапшуруши мүмкин. Башқа бир имканийәт барки, Яқупниң бәзи тағил яки қоңур қозилири чоң болғанда у уларни Лабанниң ақ рәңлик қойлири арисиға қошқан.
–Яқупниң Лабан билән болған вақтидики тарих тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
31:1 **«бу дөлити»** — ибраний тилида «бу шан-шәрәпни».
31:13 **«Мәсиһләш» вә «Мәсиһ»** — бу ишлар тоғрисида «Тәбирләр»ни көрүң. Бу йәрдә Муқәддәс Китапта «мәсиһләш» яки «мәсиһ қилиш» дегән пеилниң тунжа қетим ишлитилишидур.
31:13 Яр. 28:13,14,15.

тивәтти, тойлуғимизниму пүтүнләй йәп кәтти! 16 Шундақ болғандин кейин, Худа Ати-
миздин саңа елип бәргән барлиқ дөләт биз билән балилиримизниңкидур. Әнди Худа
саңа немә дегән болса, шуни қилғин, — деди.
17-18 Шуниң билән Яқуп орнидин туруп, балилири вә аяллирини төгиләргә миндуруп,
еришкән барлиқ маллири вә барлиқ тәәллуқатини, йәни Падан-Арамда тапқан тәәл-
луқатлирини елип, атиси Исһақниң йениға беришқа Қанаан зиминиға қарап йол алди.
19 Лабан болса қойлирини қирқиғили кәткән еди; Раһилә өз атисиға тәвә «өй бутлири»-
ни оғрилап еливалди. 20 Яқуп арамий Лабанға өз қешидин оғриликчә қечип кетидиған-
лиғини уқтурмай уни алдап қойған еди. 21 У бар-йоқини елип қечип кәтти; у дәриядин
өтүп Гилеад теғи тәрәпкә қарап йол алди.

Лабанниң Яқупни қоғлиши

22 Үчинчи күни, Лабанға Яқупниң качқини тоғрисида хәвәр йәтти. 23 У өз туққанлирини
елип, йәттә күнлүк йолғичә кәйнидин қоғлап берип, Гилеад теғида униңға йетишти.
24 Лекин кечиси Худа арамий Лабанниң чүшигә кирип униңға: «Сән һези бол, Яқупқа я
ақ я көк демә!» деди.
25 Лабан Яқупқа йетишип барғанда, Яқуп чедирини тағниң үстигә тиккән еди. Ла-
банму туққанлири билән Гилеад теғиниң үстидә чедир тикти. 26 Лабан Яқупқа: —
Бу немә қилғиниң? Сән мени алдап, қизлиримни урушта алған олҗидәк елип кәт-
тиң? 27 Немишкә йошурун қачисән, маңа хәвәр бәрмәй мәндин оғриликчә кәттиң?
Маңа дегән болсаң мән хошал-хурамлиқ билән ғәзәл оқуп, дап вә чаң челип, сени
узитип қоймамтим? 28 Шундақ қилип сән маңа өз оғуллирим вә қизлиримни сөй-
үп узитип қоюш пурситиниму бәрмидиң. Бу иштә ахмақлиқ қилдиң. 29 Силәргә зи-
ян-зәхмәт йәткүзүш қолумдин келәтти; лекин түнүгүн кечә атаңниң Худаси маңа
сөз қилип: «Һези бол, Яқупқа я ақ я көк демә» деди. 30 Хош, сән атаңниң өйини то-
лиму сеғинғиниң үчүн кәтмәй қоймайсән; лекин немишкә йәнә мениң бутлиримни
оғрилидиң? — деди.
31 Яқуп Лабанға җавап берип: — Мән қорқуп қачтим; чүнки сени қизлирини мәндин
мәҗбурий тартиваламдикин, дедим. 32 Әнди бутлириңға кәлсәк, улар кимдин чиқса шу
тирик қалмайду! Қериндашлиримиз алдида мәндин қандақла немәңни тонувалсаң, уни
елип кәт, — деди. Һалбуки, Яқупниң Раһиләниң бутларни оғрилап кәлгинидин хәвири
йоқ еди.
33 Лабан алди билән Яқупниң чедириға кирип, андин Леяһниң чедири һәм икки дедәк-
ниң чедирлириға кирип ахтуруп һеч немә тапалмиди. Леяһниң чедиридин чиқип,
Раһиләниң чедириға кирди. 34 Раһилә болса өй бутлирини елип, буларни төгиниң чо-

31:15 **«тойлуқлиримиз»** — мошу йәрдә Яқупниң Леяһ вә Раһиләни елиш үчүн ишлигининиң қимметини көрсәтсә керәк.
31:19 **«өй бутлири»** — ибраний тилида «тәрафим». Бу бутлар қолда көтәргидәк кичик болуп, адәттә күмүчтин ясилатти. Қедимки вақитлардики бәзи бутпәрәс җәмийәтләрдә «тәрафим»ға егә болған адәм өйниң барлиқ тәәллуқатиниң егиси, ғоҗайини дәп һесаплинатти. Шуңа бу кичик «тәрафим» күмүч болғини үчүн әмәс, бәлки қануний әһмийити үчүн Лабанға интайин муһим еди.
31:20 **«уни алдап қойған еди»** — ибраний тилида «униң көңлини оғрилиди» билән ипадилиниду.
31:21 **«дәрия»** — мошу йәрдә «Әфрат дәрияси»ни көрситиду.
31:24 **«Яқупқа я ақ я көк демә!»** — ибраний тилида «Яқупқа я яхши я яман гәпни қилма!». Бу сөзләр бәлким: «униңға бәрикәт тилимә яки уни қарғима» дегәнлик болса керәк. Худа немишкә «Яқупқа яхши гәп қилма» дегән? Бизниңчә Худа Лабанниң алдамчи маһийитини убдан биләтти; у Яқупқа бәрикәт тилисә алдамчи нийити билән тиләйдиғинини биләтти. Униң «яман гәп қилиш»иға, йәни уни қарғашқа йол қоймайтти, әлвәттә. Шуңа «Яқупқа я яхши я яман гәпни қилма!» дегини бәлким «пәқәт һәқиқәттин сөзлә!» дегәнлик болуши мүмкин. Бирақ Лабанниң Яқуп билән болған сөһбитигә қарисақ у йәнила ялғанчилиқтин жирақ кәтмәйду!
31:28 **«өз оғуллирим»** — Лабанниң «оғуллирим» дегини униң һейлигәрлигини аян қилиду. Униң Яқуптин туғулған нәврә оғуллири бар еди, лекин у уларни «мениң оғуллирим» дәп һесаплайтти.

миниң ичигә тиқип қоюп, үстидә олтиривалған еди. Лабан пүткүл чедирини ахтуруп,
һеч немә тапалмиди.
35 Раһилә атисиға: — Әй ғожам, алдиңда туралмиғинимға үчүн хапа болмиғин; чүнки мән
һазир аялларниң адәт мәзгилидә туруватимән, — деди. Шундақ қилип, Лабан һәммә
йәрни қоймай ахтурупму, өй бутлирини тапалмиди.
36 Шуниң билән Яқуп аччиқлап Лабан билән жедәллишип кәтти. Яқуп Лабанға: — Сән
мени кәйнимдин мунчә алдирап-тенәп қоғлап кәлгидәк мәндә немә сәһвәнлик, немә
гуна бар? 37 Сән һәммә жүк-тақлиримни ахтуруп чиқтиң, өйүңниң нәрсилиридин бирәр
немә тапалидиңму? Бир немә тапқан болсаң, мениң қериндашлирим билән сениң қе-
риндашлириңниң алдида уни қойғин, улар биз иккимизниң арисида һөкүм қилсун.
38 Мән мошу жигирмә жил қешиңда турдум; һеч қачан сағлиғиң вә чиши өшкилириң
бала ташливәтмиди; падилириңдин қочқарлириңни йегиним йоқ. 39 Боғуветилгәнлири-
ни қешиңға елип кәлмәй, бу зиянни өзүм толдурдум; кечиси оғриланған яки күндүзи
оғриланған болсун сән уни мәндин төлитип алдиң. 40 Мениң күнлирим шундақ өттики,
күндүзи иссиқтин, кечиси соғтин қийнилип, уйқа көзүмдин қачатти. 41 Мениң күнли-
рим мошу жигирмә жилда өйүңдә туруп шундақ болди; он төрт жил икки қизиң үчүн
саңа хизмәт қилдим, алтә жил падаң үчүн хизмәт қилдим; униң үстигә сән иш һәққим-
ни он қетим өзгәрттиң. 42 Әгәр атамниң Худаси, йәни Ибраһимниң Худаси, йәни Исһақ-
ниң Қорқунучиси Болғанниң Өзи мән билән биллә болмиса еди, сән жәзмән мени қуруқ
қол қилип қайтуруветәттиң. Лекин Худа мениң тартқан жәбир-жапалиримни, қолли-
римниң мушәққитини көрүп түнүгүн кечә саңа тәнбиһ бәрди, — деди.

Яқупниң Лабан билән келишим түзүши

43 Лабан Яқупқа жавап берип: — Бу қизлар мениң қизлирим, бу оғуллар мениң оғул-
лирим, бу пада болса мениң падам болиду; шундақла көз алдиңдики һәммә нәрсә ми-
ниңкидур; амма мән бүгүн бу қизлиримни вә уларниң туққан оғуллирини немә қилай?
44 Қени кәл, сән билән иккимиз бир әһдә түзүшәйли, бу мән билән сениң оттуримизда
гува болсун, — деди.
45 Шуниң билән Яқуп бир ташни елип өрә тикләп түврүк қилип қойди. 46 Андин Яқуп
қериндашлириға: — Таш жиғиңлар, — девиди, ташларни елип келип догилиди, шу
йәрдә таш догисиниң йенида ғизалиништи. 47 Лабан бу догини «Йәгар-Саһадута» дәп
атиди, Яқуп униңға «Галеәд» дәп ат қойди. 48 Лабан: — Бу дога бүгүн сән билән мениң
оттурамда гува болсун, — деди. Шуңа бу сәвәптин догиниң нами «Галеәд» аталди. 49 У
жай йәнә «Мизпаһ», дәпму аталди; чүнки Лабан йәнә: — Иккимиз бир-биримиз билән
көрүшмигән вақитларда, Пәрвәрдигар сән билән мениң оттурамда қаравул болуп күзи-
тип турсун. 50 Әгәр сән қизлиримни бозәк қилсаң, яки қизлиримниң үстигә башқа хо-
тунларни алсаң, башқа һеч киши қешимизда һазир болмиған тәғдирдиму, мана, Худа
мән билән сениң араңда гувачидур!
51 Лабан Яқупқа йәнә: — Мана, бу догиға қара, мән билән сән иккимизниң оттурисида
мән тикләп қойған бу түврүккиму қара; 52 кәлгүсидә бу дога вә бу түврүкму мән яман
нийәт билән бу догидин сениң тәрипиңгә өтмәслигим үчүн, сениңму нийитиңни яман

31:35 **«мән һазир аялларниң адәт мәзгилидә туруватимән»** — ибраний тилида: «аялларниң адити һазир маңа чүшти».
31:43 **«мениң оғуллирим»** — 28-айәттики изаһатни көрүң. **«көз алдиңдики һәммә нәрсә миниңкидур»** — мошу сөзләз пүтүнләй хата, әлвәттә. Яқуп буларниң һәммисигә өз қолиниң әжри билән еришкән еди.
31:47 **«Йәгар-Саһадута»** — арамий тилида, «Галеәд» ибраний тилида «гувалиқ догиси» дегән мәнада.
31:49 **«Мизпаһ»** — «күзитиш мунари» дегән мәнада болуп, йәнә «у күзитип турсун» дегән сөзниң аһаңиға йеқин.

қилип бу дога вә бу түврүктин өтүп мениң тәрипимгә кәлмәслигиң үчүн гувачи болсун.
53 Ибраһимниң илаһи, Наһорниң илаһи вә бу иккисиниң атисиниң илаһлири аримизда
һөкүм чиқарсун, — деди. Яқуп болса атиси Исһақниң Қорқунучиси Болғучи билән қәсәм
қилди.
54 Андин Яқуп тағ үстидә бир қурбанлиқ сунуп, қериндашлирини өзи билән тамақли-
нишқа тәклип қилди. Улар һәмдәстихан олтарди вә кечиси тағда қонди. 55 Әтиси таң
сәһәрдә Лабан орнидин туруп, нәврилири билән қизлирини сөйүп, уларға бәхит-бәрикәт
тиләп, өз өйигә раван болди.

Яқупниң Әсав билән көрүшүшкә тәйярлиниши

32 1 Яқуп өз йолиға кетип баратти; йолда Худаниң пәриштилири униңға учриди.
2 Яқуп уларни көрүп: — Бу жай Худаниң баргаһи екән! — дәп, бу жайниң намини
«Маһанаим» дәп қойди.
3 Андин Яқуп Сеир зиминидики «Едом яйлиғи»ға, акиси Әсавниң қешиға алдин хәвәр-
чиләрни әвәтип, 4 уларға жекиләп: — Силәр ғожамға, йәни Әсавға: «Кәминилири Яқуп
мундақ деди: — Мән Лабанниң қешида мусапир болуп, та мошу вақитқичә турдум.
5 Әнди мәндә кала, ешәк вә қойлар, қул-дедәкләрму бар; мән өзлириниң нәзиридә ил-
типат тапармәнмекин дәп ғожамға хәвәр йәткүзүшни лайиқ көрдүм», дәңлар, — деди.
6 Хәвәрчиләр Яқупниң йениға йенип келип: — Биз акилири Әсавниң қешиға бардуқ; у
төрт йүз кишини елип, силиниң алдилириға келиватиду, — деди.
7 Яқуп наһайити қорқуп, ғәм-ғуссигә чүшүп адәмлирини қой, кала вә төгилиригә қошуп,
икки топқа айриди. 8 У: — «Әгәр Әсав келип бир топимизға һуҗум қилса, йәнә бир топ
қечип қутулуп қалар» — дәп ойлиди.
9 Андин Яқуп мундақ дуа қилди: — И атам Ибраһимниң Худаси вә атам Исһақниң Худа-
си! Маңа: «Өз зиминиң вә уруқ-туққанлириңниң қешиға йенип кәткин, саңа яхшилиқ
қилимән» дәп вәдә қилған Пәрвәрдигар! 10 — Мән Сениң Өз қулуңға көрсәткән өзгәрмәс
барлиқ меһриванлиғиң вә барлиқ вападарлиғиң алдида һеч немә әмәсмән; чүнки мән
бу Иордан дәриясидин өткинимдә ялғуз бир һасам бар еди. Әнди мән икки топ адәм
болуп қайтиватимән. 11 Өтүнүп қалай, мени акам Әсавниң қолидин қутқузғайсән; чүнки
у келип мән билән хотун-балилиримни өлтүрүветәмдикин, дәп қорқимән. 12 Сән: «Мән
җәзмән саңа зор яхшилиқ қилип, сениң нәслиңни деңиздики қумдәк һәдди-һесапсиз
көп қилимән», дегән едиң, — деди.
13-15 У шу кечиси шу йәрдә қонуп қалди; андин у қол илигидики маллардин елип, аки-
си Әсавға икки йүз өчкә, жигирмә текә, икки йүз сағлиқ, жигирмә қочқар, оттуз чиши

31:52 **«сениңму нийитиңни яман қилип бу дога вә бу түврүктин өтүп мениң тәрипимгә кәлмәслигиң үчүн гувачи болсун»** — әгәр жуқурида ейтқинимиздәк «өй бутлири»ға егә болуш «өйниң өзигә егә болғанлиқ» һесапланса, ундақта Лабанниң бу сөзлириниң мәхсити: — «Яқуп яки униң әвлатлири өй бутлиримни елип, мениң өй-тәәллуқатлиримни тартивелиш нийитидә мән тәрәпкә һәргиз кәлмисун» дегәнликтин ибарәт еди.

31:53 **«Ибраһимниң илаһи, Наһорниң илаһи вә бу иккисиниң атисиниң илаһлири»** — Лабан, Ибраһимниң атиси Тәраһ вә Наһорлар асасән бутпәрәсләр еди (*«Йәш.» 24:2ни көрүң*). «Чиқарсун» дегән пеил көплүк шәклидә.

31:54 **«тамақлинишқа тәклип қилди»** — бу таам бәлким қурбанлиқниң гөши болуши мүмкин. Ундақта у «енақлиқ қурбанлиғи» сүпитидә сунулған болса керәк (*«Лав.» 3-бапни көрүң*).

32:1 Яр. 48:16.

32:2 **«Маһанаим»** — буниң мәнаси «икки баргаһ». Бу «икки баргаһ» Яқупниң баргаһи вә Худаниң баргаһини көрситиду. Яқупниң «баргаһ» дегинидин қариғанда, шу жайда көргән пәриштиләр дәрвәқә интайин көп болса керәк.

32:9 Яр. 31:13.

32:10 **«һеч немә әмәсмән»** — ибраний тилида «интайин кичикмән».

32:12 Яр. 28:13.

төгини тайлақлири билән, қириқ инәк, он буқа, жигирмә мада ешәк, он һаңга ешәкни
соғат қилип тәйярлап, [16] Буларни айрим-айрим топ қилип хизмәткарлириниң қолиға
тапшуруп, уларға җекиләп: — Силәр мәндин бурун меңип, һәр топниң арисида арилиқ
қоюп һайдап меңиңлар, — деди.
[17] У әң алдидики топ билән маңған кишикә әмир қилип: — Акам Әсав саңа учриғанда,
әгәр у сәндин: «Кимниң адимисән? Қәйәргә барисән? Алдиңдики җаниварлар кимниң?»
— дәп сориса, [18] Ундақта сән җавап берип: «Булар кәминилири Яқупниң болуп, ғоҗам
Әсавға әвәткән соғаттур. Мана, у өзиму кәйнимиздин келиватиду» — дегин, деди.
[19-20] Шу тәриқидә у иккинчи, үчинчи вә улардин кейинки падиларни һайдап маңғучи
кишиләргиму охшаш әмир қилип: — Әсав сизләргә учриғанда, силәрму униңға шундақ
дәңлар, андин: — Мана, кәминилири Яқуп өзиму арқимиздин келиватиду, — дәңлар,
деди; чүнки у: — Мән алдимда барған соғат билән уни мени кәчүрүм қилдуруп, андин
йүзини көрсәм, мени қобул қилармекин, — дәп ойлиған еди.
[21] Шундақ қилип соғат алдин әвәтилди; у шу кечиси баргаһта қонуп қалди.

Яқупниң Худа билән челишиши

[22] У шу кечидә қопуп, икки аяли вә икки дедиги вә он бир оғлини елип, Яббок кечиги-
дин өтүп кәтти. [23] У уларни еқиндин өткүзди, шундақла һәммә тәәллуғиниму у қарши
тәрәпкә өткүзди. [24] Яқуп болса бу қатта ялғуз қалди; бир зат келип шу йәрдә униң билән
таң атқичә челишти. [25] Лекин бу зат уни йеңәлмәйдиғанлиғини көрүп, униң янпишиниң
йириқиға қолини тәккүзүп қойди; шуниң билән улар челишиватқанда Яқупниң янпиши
қазандин чиқип кәтти.
[26] У зат: — Мени қоюп бәргин, чүнки таң атай дәп қалди, деди.
— Сән мени бәрикәтлимигичә, сени қоюп бәрмәймән, деди Яқуп.
[27] У униңдин: — Етиң немә? дәп сориди.
У: етим Яқуп, — деди.
[28] У униңға: — Сениң етиң буниңдин кейин Яқуп болмай, бәлки Исраил болиду; чүнки
сән Худа биләнму, инсан биләнму елишип ғалип кәлдиң, — деди.
[29] Андин Яқуп униңдин: — Намиңни маңа дәп бәргин, девиди, у: — Немишкә мениң на-
мимни сорайсән? — деди вә шу йәрдә униңға бәхит-бәрикәт ата қилди.
[30] Шуниң билән Яқуп: — Худани йүзму-йүз көрүп, җеним қутулуп қалди, дәп у җайниң
намини «Пәниәл» дәп атиди.
[31] У Пәниәлдин өтүп маңғанда, күн униң үстибешини йорутти; амма у янпиши түпәйли-
дин ақсап маңатти .
[32] Бу сәвәптин Исраиллар бүгүнгичә йотиниң үгисидики пәйни йемәйду; чүнки шу Зат
Яқупниң янпишиниң йириқиға, йәни униң пейигә қолини тәккүзүп қойған еди.

32:13-15 **«һаңга ешәк»** — яки «тәхәй».
32:19-20 **«уни мени кәчүрүм қилдуруп, андин...»** — ибраний тилида «униң йүзи алдида кәфарәт қилалаймән, андин...». «Кәфарәт» дегән иш тоғрилиқ «Мис.» 29:33 вә изаһати, шундақла «Тәбирләр»ниму көрүң.
32:25 **«янпишиниң йириқиға...»** — яки «янпишиниң үгисигә».
32:26 Һош. 12:4.
32:28 **«Исраил»** — мәнаси «Худа билән биллә болған әмир» вә униң билән тәң «Худа билән елишқучи».
32:28 Яр. 35:10.
32:29 **«Пәниәл»** — *(яки «Пәнуәл»)* — мәнаси «Худаниң җамали».
32:30 **«Худани йүзму-йүз көрүп, җеним қутулуп қалди»** — бу интайин сирлиқ вақиә үстидә «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

Яқупниң Әсав билән учришиши

33 [1] Яқуп бешини көтирип қаривиди, мана Әсав төрт йүз киши билән келивататти.
Шуниң билән у балилирини айрип, Леяһ, Раһилә вә икки дедәккә тапшурди; [2] у
икки дедәк вә уларниң балилирини һәмминиң алдида маңдурди, андин Леяһ билән
униң балилирини, әң ахирида Раһилә билән Йүсүпни маңдурди. [3] Өзи болса уларниң
алдиға өтүп маңди, у акисиниң алдиға йетип барғичә йәттә қетим йәргә баш уруп
тазим қилди. [4] Әсав униң алдиға жүгүрүп келип, уни қучағлап, бойниға бешини қоюп,
уни сөйди; һәр иккиси жиғлишип кәтти. [5] Андин Әсав бешини көтирип қарап, аяллар вә
балиларни көрүп: — Бу сән билән биллә кәлгәнләр кимләр? — дәп сориди.
Яқуп: — Булар Худа шапаәт қилип кәминилиригә бәргән балилардур, — деди.
[6] Андин икки дедәк вә уларниң балилири алдиға берип, униңға тазим қилди; [7] Андин
Леяһму униң балилири билән алдиға берип, тазим қилди, ахирида Йүсүп билән Раһилә
алдиға берип, тазим қилди.
[8] Әсав: — Маңа йолда учриған әшу топлириңда немә мәхситиң бар? — девиди, Яқуп жа-
вап берип: — Бу ғожамниң алдида илтипат тепишим үчүндур, деди.
[9] Лекин Әсав: — Әй қериндишим, мәндә йетип ашқидәк бар. Сениң өз нәрсилириң өзүңгә
қалсун, деди.
[10] Амма Яқуп: — Ундақ қилмиғин; әгәр мән нәзәрлиридә илтипат тапқан болсам, соғи-
тимни қолумдин қобул қилғайла; чүнки силиниң мени хошаллиқ билән қобул қилған-
лирини көрүп, дидарлирини көргинимдә Худаниң дидарини көргәндәк болдум! [11] Әнди
саңа кәлтүрүлгән, Худадин көргән бу бәрикәтлиримни қобул қилғайла; чүнки Худа
маңа шапаәт көрсәтти, һәммә нәрсилирим бар болди, — дәп униңдин қайта-қайта
өтүнүвиди, у қобул қилди.
[12] Андин Әсав: — Әнди биз қозғилип сәпиримизни давамлаштурайли, мән сениң алдиңда
маңай, деди.
[13] У униңға жававән: — Ғожам көрдилә, балилар кичик, қешимда емидиған қоза вә мо-
зайлар бар; әгәр мән буларни бир күнла алдиртип қоғлап маңдурсам, пүткүл пада өлүп
кетиду. [14] Шуңа өтүнимәнки, ғожам кәминилиридин алдида маңғач турсун; мән алдим-
дики мал-чарвиларниң меңишиға, шундақла балиларниң меңишиға қарап аста меңип,
ғожамниң қешиға Сеирға удул барай, деди.
[15] У вақитта Әсав: — Ундақ болса, мән өзүм билән кәлгән кишиләрдин бир нәччини қе-
шиңда қоюп кетәй, деди. Лекин у жавап берип: — Буниң немә һажити? Пәқәт ғожамниң
нәзиридә илтипат тапсамла шу купайә, деди.
[16] Әсав у күни йолға чиқип Сеирға йенип кәтти. [17] Яқуп сәпәр қилип, Суккот дегән жайға
кәлгәндә, у йәргә бир өй селип, маллириға лапасларни ясиди. Шуңа бу йәр «Суккот» дәп
аталди.
[18] Шу тәриқидә Яқуп Падан-Арамдин қайтип, Қанаан зиминидики Шәкәм шәһиригә
аман-есән кәлди. У шәһәрниң алдида чедир тикти. [19] Андин у чедир тиккән йәрниң бир
қисимини Шәкәмниң атиси болған Һаморниң оғуллиридин бир йүз қәситигә сетиве-
лип, [20] Шу йәрдә бир қурбангаһ селип, намини «Әл-Әлоһә-Исраил» дәп атиди.

33:17 **«Суккот»** — мәнаси «кәпиләр» яки «лапаслар».
33:18 Йә. 24:32; Рос. 7:16.
33:19 **«қәситә»** — пул бирлиги болуп, қиммити бизгә намәлум.
33:20 **«Әл-Әлоһә-Исраил»** — мәнаси ««Әл» Исраилниң Тәңрисидур» *(ибраний тилида «Әл» болса «илаһ», «Худа» дегәнни билдүриду).*

Шәкәмниң Динаһниң номусиға тегиши

34 [1] Бир күни, Леяһниң Яқупқа туғуп бәргән қизи Динаһ жутниң қизлири билән
көрүшкили чиқти. [2] Шу жутниң әмри һивий Һаморниң оғли Шәкәм уни көрүп
қелип, уни тутувелип, зорлап номусиға тәгди. [3] Амма униң көңли Яқупниң қизи Динаһқа
чүшүп, уни яхши көрүп қалди вә униңға муһәббити билән көңүл сориди. [4] Шуниң билән
Шәкәм атиси Һамордин: — Бу қизни маңа хотунлуққа елип бәргин, дәп тәләп қилди.
[5] Яқуп Шәкәмниң қизи Динаһниң иппитигә тәккәнлигини аңлап қалди. Униң оғуллири
маллири билән далаларда еди; шуңа Яқуп улар кәлгичә жим туруп турди. [6] Шәкәмниң
атиси Һамор Яқупниң алдиға униң билән сөзләшкили чиқти; [7] Яқупниң оғуллири хәвәр-
ни аңлапла далалардин қайтип кәлгән еди. Булар Шәкәмниң қилмайдиған ишни қилип,
Яқупниң қизиниң номусиға тегип Исраил қәбилисидә шәрмәндилик қилғини үчүн аза-
плинип, интайин қаттиқ ғәзәпләнди. [8] Һамор уларға сөз қилип: — Оғлум Шәкәмниң көң-
ли қизиңларға чүшүп қапту. Илтипат қилип уни оғлумға хотунлуққа бәрсәңлар! [9] Биз
билән куда-бажа болуп, қизлириңларни бизгә бериңлар, бизниң қизлиримизниму
силәр елиңлар; [10] Биз билән биллә туруңлар. Мана, йәр алдиңларда турупту; бу йәрни
макан қилип, сода қилип, өзүңлар үчүн өй-мүлүк елиңлар, — деди.
[11] Шәкәм қизниң атиси билән ака-укилириға: — Нәзириңларда илтипат тапсам дәймән;
силәр немә десәңлар, шуни берәй. [12] Мәндин қанчилик тойлуқ яки соғат тәләп қилсаңлар,
маңа ейтқиниңларчә берәй; пәқәт бу қизни маңа хотунлуққа бәрсәңларла болиду, деди.
[13] Яқупниң оғуллири болса Шәкәм вә атиси Һаморға һейлә-микир билән җавап бәрди, чүн-
ки у сиңлиси Динаһниң иппитигә тәккән еди; [14] уларға: — Биз бундақ қилалмаймиз, сиң-
лимизни хәтнисиз бирисигә беришкә мақул дейәлмәймиз; чүнки бу бизгә номус болиду.
[15] Пәқәт бир шәртимизгә көнсәңларла силәргә мақул болимиз; силәрниң барлиқ әркәкли-
риңлар хәтнә қилинип биздәк болса, [16] Қизлиримизни силәргә берип, силәрниң қизли-
риңларни биз елип араңларда олтирип, бир қовм болуп қалимиз. [17] Амма бизгә қулақ
салмай хәтнә қилинишқа унимисаңлар, ундақта биз қизимизни елип кетимиз, — деди.
[18] Уларниң сөзлири Һамор вә оғли Шәкәмниң нәзиригә яқти. [19] Жигит бу ишни кәйнигә
созмиди, чүнки у Яқупниң қизиға ежил болуп қалған еди; у атисиниң өйидә һәммидин
әтиварлиқ еди. [20] Шуниң билән Һамор оғли Шәкәм билән шәһәрниң дәрвазисиға берип,
шәһәрниң адәмлиригә сөз қилип: — [21] Бу адәмләрниң биз билән енақ өткүси бар. Шуңа
улар мошу жутта туруп сода-сетиқ қилсун; мана, бу жайниң икки тәрипи уларға йәтки-
дәк кәңридур. Биз уларниң қизлирини хотунлуққа елип, өз қизлиримизни уларға бе-
римиз. [22] Лекин пәқәт аримиздики һәммә әркәк улар хәтнә қилинғандәк хәтнә қилинса,
у адәмләр аримизда туруп биз билән бир хәлиқ болушқа мақул дәйду. [23] Шу тәриқидә
уларниң мал-тәәллуқати, һәммә чарпайлири бизниңки болмамду? Биз пәқәт уларға
мақул десәкла, улар аримизда туриду, — деди.
[24] Шуниң билән шәһәрниң дәрвазисидин кирип-чиқидиғанларниң һәммиси Һамор
билән оғли Шәкәмниң сөзигә қулақ салди. Шәһәрниң дәрвазисидин кирип-чиқадиған-
ларниң һәммиси хәтнә қилинди. [25] Амма үчинчи күни, улар техичә ағриқ ятқинида
шундақ болдики, Яқупниң икки оғли, йәни Динаһниң акилири Шимеон билән Лавий
һәр қайсиси өз қиличини елип, шәһәр хатирҗәмлик ичидә турғинида бесип кирип,

---

34:1 **Яр.** 30:21.
34:7 **«Исраил қәбилисидә»** — ибраний тилида «Исраилда». «Исраил» дегән бу сөз мошу йәрдә «Исраил қәбилиси» яки «Исраил хәлқи»ни көрсәткән. Буниң Муқәддәс Китапта биринчи қетим шу мәнада ишлитилиши болиду.
34:14 **Яр.** 17:12,13,14.

һәммә әркәкни өлтүрүвәтти; 26 Улар Һамор билән оғли Шәкәмниму қиличлап, Динаһ-
ни Шәкәмниң өйидин елип кәтти. 27 Андин Яқупниң барлиқ оғуллири: «Улар сиңли-
мизниң номусиға тәгди» дәп, өлтүрүлгәнләрниң җайиға келип, шәһәрни булап-та-
лаң қилди. 28 Уларниң қой-кала, ешәклирини, шәһәрдики һәммини, етизлиқлардики
һәммини елип кәтти, 29 Шундақла уларниң барлиқ мал-мүлкини булап-талап, барлиқ
хотун-балиларни әсир қилип, өй ичидики барлиқ нәрсиләрниму қошуп елип кәтти.
30 Яқуп Шимеон вә Лавийни әйипләп: — Силәр мени балаға тиқип, зиминдикиләр —
Қананийлар билән Пәриззийләрниң алдида сеситтиңлар. Бизниң адимимиз аз бир
хәлиқтурмиз; улар маңа қарши чиқип жиғилип һуҗум қилиду; шуниң билән мән вә
җәмәтим вәйран болимиз, — деди.
31 Амма улар җавап берип: — Әҗәба, сиңлимизға бир паһишә аялға қилғандәк муамилә
қилса боламду? — деди.

Худаниң Бәйт-Әлдә Яқупқа башпанаһ болуши

35 1 Андин Худа Яқупқа: — Сән һазир Бәйт-Әлгә чиқип, шу йәрни макан қил, өзүң
акаң Әсавдин қечип маңғиниңда саңа көрүнгән Мән Тәңригә бир қурбангаһ
ясиғин, — деди.
2 Шуниң билән Яқуп өйидикиләр вә өзи билән биллә болғанларниң һәммисигә мун-
дақ деди: — Араңлардики ят илаһ бутлирини ташливетип, өзүңларни паклап егинли-
риңларни йәңгүшләңлар. 3 Андин қопуп Бәйт-Әлгә чиқимиз. Мән шу йәрдә қийинчи-
лиқта қалғанда дуайимни иҗабәт қилип, җүргән йолумда мениң билән биллә болуп
кәлгән Тәңригә қурбангаһ салай, — деди.
4 Шуниң билән өз қоллиридики һәммә ят илаһ бутлирини, шундақла қулақлиридики
зириләрни чиқирип Яқупқа бәрди. Яқуп буларни Шәкәмдики дуб дәриғиниң түвигә
көмүп қойди. 5 Андин улар сәпәргә атланди; амма әтрапидики шәһәрләрни Худадин
болған бир вәһимә басқачқа, улар Яқупниң оғуллирини қоғлимиди. 6 Бу тәриқидә
Яқуп вә униң билән биллә болғанларниң һәммиси Қанаан зиминидики Луз, йәни
Бәйт-Әлгә йетип кәлди. 7 У шу йәрдә бир қурбангаһ ясиди; акисидин қечип маңғинида
шу йәрдә Худа униңға көрүнгини үчүн бу җайниң исмини «Әл-Бәйт-Әл» дәп атиди.
8 Ривкаһниң баққан аниси Дәбораһ болса шу йәрдә аләмдин өтти. У Бәйт-Әлниң айиғи-
дики дуб дәриғиниң түвидә дәпнә қилинди. Бу сәвәптин шу дәрәқ «Жиға-Зарниң дуб
дәриғи» дәп аталди.

Худаниң Яқупқа йәнә бир қетим бәхит ата қилип, йеңи исмини тәкрарлиши

9 Яқуп шу йол билән Падан-Арамдин йенип кәлгәндин кейин, Худа униңға йәнә бир
қетим көрүнүп, униңға бәхит-бәрикәт ата қилди. 10 Андин Худа униңға: — Сениң

34:25 **«Динаһниң акилири»** — оқурмәнләрниң есидә барки, Шимеон вә Лавий Динаһниң бир туққан *(Леяһдин туғулған)* иккинчи вә үчинчи акиси еди.
34:25 Яр. 49:6.
34:27 **«улар сиңлимизниң номусиға тәгди»** — бу толиму ашурувәткәнлик болиду. Чүнки пәқәт бирла адәм шундақ қилған еди.
34:30 **«бизниң адимимиз аз бир хәлиқтурмиз»** — ибраний тилида «мән саним аз адәммән».
34:31 **«Әҗәба, сиңлимизға бир паһишә аялға қилғандәк муамилә қилса боламду?»** — бу вақиә тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
35:1 Яр. 27:43; 28:12,13.
35:7 **«Әл-Бәйт-Әл»** — мәнаси «Бәйт-Әлдики Худа». «Көрүнгән» дегән пеил көплүк шәклидә.
35:7 Яр. 28:19.
35:8 **«Жиға-Зарниң дуб дәриғи»** — ибраний тилида «Аллон-бақут».
35:9 Һош. 12:5.

исмиң Яқуптур; амма мундин кейин сән Яқуп аталмай, бәлки намиң Исраил болиду,
дәп униң исмини Исраил қоюп қойди. [11] Андин Худа йәнә униңға: — Мән Өзүм Һәм-
мигә Қадир Тәңридурмән; сән нәсиллинип, көпәйгин; бир әл, шундақла бир түркүм
әлләр сәндин пәйда болиду; падишаларму сениң пуштуңдин чиқиду. [12] Мән Ибраһим
вә Исһаққа бәргән зиминни саңа беримән, шундақла сәндин кейинки нәслиңгиму шу
зиминни беримән, — деди.
[13] Андин Худа униң билән сөзләшкән җайдин, униң йенидин жуқуриға көтирилди.
[14] Яқуп Худа өзи билән сөзләшкән җайда бир таш түврүкни тикләп, үстигә бир шарап
һәдийәсини төкти вә зәйтун мейи қуюп қойди. [15] Яқуп Худа өзи билән сөзләшкән шу
җайниң намини «Бәйт-Әл» дәп атиди.

Раһиләниң туғутта өлүп кетиши

[16] Андин улар Бәйт-Әлдин меңип, Әфратқа азғина йол қалғанда, Раһиләни толғақ ту-
туп кетип, қаттиқ туғут азавида қалди. [17] Амма толғиғи қаттиқ еғирлашқанда, туғут
аниси униңға: — Қорқмиғин, бу қетим йәнә бир оғлуң болидиған болди — деди.
[18] Шундақ болдики, Раһилә җени чиқиш алдида, ахирқи нәпәси билән оғлиға «Бән-О-
ни» дәп исим қойди; амма униң атиси уни «Бән-Ямин» дәп атиди.
[19] Раһилә вапат болди вә Бәйт-Ләһәм дәп атилидиған Әфратниң йолиниң бойиға дәпнә
қилинди. [20] Яқуп униң қәбриниң үстигә бир хатирә теши тикләп қойди. Бүгүнгә қәдәр
«Раһиләниң Қәбир Теши» шу йәрдә турмақта. [21] Андин Исраил сәпәрни давамлашту-
руп Мигдал-Едирниң у тәрипидә өз чедирини тикти.

Яқупниң оғуллири

[22] Исраил у зиминда турған вақтида, Рубән берип өз атисиниң кенизиги Билһаһ билән
бир орунда ятти; Исраил буни аңлап қалди.
Яқупниң он икки оғли бар еди: —
[23] Леяһдин туғулған оғуллири: — Яқупниң тунҗа оғли Рубән вә Шимеон, Лавий, Йәһу-
да, Иссакар һәм Зәбулун еди.
[24] Раһиләдин туғулған оғуллири: — Йүсүп вә Бинямин еди.
[25] Раһиләниң дедиги Билһаһдин туғулған оғуллири: — Дан вә Нафтали еди.
[26] Леяһниң дедиги Зилпаһдин туғулған оғуллири: — Гад билән Ашир еди. Булар болса
Яқупқа Падан-Арамда туғулған оғуллири еди.

Исһақниң аләмдин өтүши

[27] Әнди Яқуп атиси Исһақниң қешиға, Ибраһим вә Исһақ мусапир болуп турған Кири-
ат-Арба, йәни Һебронниң йенидики Мамрәгә кәлди. [28] Исһақниң көргән күнлири бир
йүз сәксән жил болди. [29] Исһақ толиму қерип, күнлири тошуп, нәпәстин тохтап вапат

35:10 Яр. 32:27; 2Пад. 17:34.
35:11 **«бир әл, шундақла бир түркүм әлләр сәндин пәйда болиду; падишаларму сениң пуштуңдин чиқиду»** — бу бешарәт тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
35:11 Яр. 17:1, 6; 28:3; 48:3
35:14 Яр. 28:18.
35:15 **«Бәйт-Әл»** — «Худаниң өйи». Бу Яқупниң иккинчи қетим бу намни шу йәргә қоюши еди. Шүбһисизки, у бу намниң әһмийитини бир қәдәр толуқ чүшәнгини үчүн шундақ қилди.
35:18 **«Бән-Они»** — *(әрәбчә «Ибн-Аний»)* — мәнаси «қайғумниң оғли». «Бән-Ямин» *(Бинямин)* дегәнниң мәнаси «оң қолдики оғул» яки «амәтлик бала».
35:19 Яр. 48:7.
35:21 **«Исраил»** —Йәни Яқуп, әлвәттә. **«Мигдал-Едир»** — мәнаси «қой падиси мунари».
35:22 Яр. 49:4.
35:23 Яр. 46:8; Мис. 1:2.

болди вә өз қовминиң қешиға берип қошулди. Униң оғуллири Әсав билән Яқуп уни дәп-
нә қилди.

Әсавниң әвлатлири

1Тар. 1:35-54

36 [1] Төвәндикиләр Әсавниң әвлатлиридур (Әсав йәнә Едом дәпму атилиду): —
[2] Әсав аяллирини Қананийларниң қизлиридин алди, йәни Һиттийлардин болған
Елонниң қизи Адаһ билән һивийлардин болған Зибеонниң нәвриси, Анаһниң қизи Оһо-
либамаһни алди; [3] униңдин башқа Исмаилниң қизи, Небайотниң сиңлиси Басиматниму
алған еди. [4] Адаһ Әсавға Елифазни туғуп бәрди; Басимат болса Реуәлни туғди. [5] Оһолиба-
маһ Йәуш, Яалам вә Кораһни туғди; булар Қанаан зиминида Әсавға туғулған оғуллар еди.
[6] Әсав аяллири, оғул-қизлири, өйидики һәммә кишилирини вә чарпайлирини, барлиқ
улақлирини, шундақла Қанаан зиминида тапқан барлиқ тәәллуқатлирини елип, иниси
Яқуптин айрилип, башқа бир журтқа көчүп кәтти. [7] Чүнки һәр иккисиниң тәәллуқатлири
интайин көп болғачқа, бир йәрдә биллә туралмайтти; мусапир болуп турған зимин улар-
ниң мал-чарвилириниң көплүгидин уларни бақалмайтти. [8] Буниң билән Әсав (Әсав Едом
дәпму атилиду) Сеир теғиға берип, олтирақлишип қалди.
[9] Төвәндикиләр тағлиқ район Сеирдики Едомийларниң ата-бовиси Әсавниң әвлатлири-
дур: —
[10-13] Әсавниң оғуллири: — Әсавниң аяли адаһниң оғли Елифаз; Әсавниң аяли Басимат-
ниң оғли Реуәл. Елифазниң оғуллири: — Теман, Омар, Зәфо, Гатам вә Кәназ еди. Әсавниң
оғли Елифазниң кичик хотуни Тимна еди; у Елифазға Амаләкни туғуп бәрди. Жуқири-
лар болса Әсавниң аяли адаһниң әвлатлири еди. Реуәлниң оғуллири: — Наһат, Зәраһ,
Шаммаһ вә Миззаһ еди; булар Әсавниң аяли Басиматниң әвлатлири еди.
[14] Әсавниң аяли, йәни Зибеонниң чоң қизи, Анаһниң қизи болған Оһолибамаһниң оғул-
лири: у Әсавға Йәуш, Яалам вә Кораһни туғуп бәрди.
[15] Әсавниң әвлатлириниң ичидин төвәндики әмирләр чиққан: — Әсавниң тунжа оғли
Елифазниң оғуллиридин: — әмир Теман, әмир Омар, әмир Зәфо, әмир Кеназ, [16] әмир Ко-
раһ, әмир Гатам вә әмир Амаләк чиққан. Булар Едом зиминида Елифазниң нәслидин
чиққан әмирләр болуп, Адаһниң әвлатлири еди.

35:29 **«күнлири тошуп,...»** — ибраний тилида «күнләр билән толған болуп, ...» дегән сөзләр билән ипадилиниду. **«өз қовминиң қешиға берип қошулди»** — «ибраний тилида «өз қовмлириға қошулди» — 15:15 вә изаһатини көрүң.
35:29 Яр. 25:8.
36:1 **«Төвәндикиләр Әсавниң әвлатлиридур»** — мошу жүмлә билән «Аләмниң Яритилиши»ниң тоққузинчи «толидот»и (*«тарихи»*), йәни «Әсав (*Едом*)ниң әвлатлириниң тарихи» (*«Әсавниң әвлатлириниң тарихи») (36:1-8)* башлиниду. **«Едом»** — буниң мәнаси «қизил» болуп, Сеир районидики тупрақниң рәңгини көрситиду. Әсав өзиму «қизил адәм» болуп, «қизил бир зимин»да олтирақлашқан.
36:1 1Тар. 1:35.
36:7 Яр. 13:6.
36:8 Йә. 24:4.
36:9 **«Төвәндикиләр ... Едомийларниң ата-бовиси Әсавниң әвлатлиридур: —»** — мошу жүмлә билән «Аләмниң Яритилиши»ниң онинчи «толидот»и (*«тарихи»*), йәни «Әсавниң **Сеирда олтирақлашқан** әвлатлириниң толидоти» (*«Әсавниң* **Сеирда олтирақлашқан** *әвлатлириниң тарихи») (36:9-37:1)* башлиниду. Әсав авал Қанаан зиминида туруп бир нәччә пәрзәнт көрди; булар 1-8-айәттә хатирилиниду. Андин у «Сеир тағлиқ райони»да туруп у йәрдә бир нәччә пәрзәнтлик болған; бу йәрдә дейиливатқини шуларниң әвлатлирини көрситиду *(36:9-37:1).*
–Мәзкур тарих шу тағлиқ районлуқ «Һорийлар»ниң тарихини өз ичигә алиду. Қариғанда, Һорийлар авал Әсавларға бойсунуп, андин улар билән ассимилятсийилишип бир милләт, йәни «Едомлар» яки «Едомийлар» болуп қалған.
36:15 **«әмирләр»** — мошу йәрдә Әсавниң нәслидин чиққан қәбилиләрниң әмирлири (*қәбилә башлиқлири*)ни көрсәтсә керәк.

[17] Әсавниң оғли Реуәлниң оғуллиридин әмир Наһат, әмир Зәраһ, әмир Шаммаһ вә әмир
Миззаһлар чиққан; булар Едом земинида Реуәлниң нәслидин чиққан әмирләрдур; бу-
ларниң һәммиси Әсавниң аяли Басиматниң әвлатлири еди.
[18] Әсавниң аяли Оһолибамаһниң оғуллиридин әмир Йәуш, әмир Яалам вә әмир Ко-
раһлар чиққан. Булар Анаһниң қизи, Әсавниң аяли Оһолибамаһниң нәслидин чиққан
әмирләр еди.
[19] Булар Әсавниң, йәни Едомниң әвлатлири болуп, едомийларниң әмирлири еди.

Сеирниң әвлатлири — һорийлар

[20-21] Һорийлардин болған Сеирниң Едом земинида олтарған әвлатлири: — Лотан, Шобал,
Зибеон, Анаһ, Дишон, Езәр вә Дишан еди. Булар Сеирниң әвлатлири болуп, Едом зими-
нида Һорийларниң әмирлири еди.
[22] Лотанниң оғуллири Һори билән Һемам еди; Лотанниң сиңлиси Тимна еди. [23] Шобал-
ниң оғуллири: Алван, Манаһат, Ебал, Шефо вә Онам еди.
[24] Зибеонниң оғуллири: — Аяһ вә Анаһ еди. Бу Анаһ чөлдә атиси Зибеонниң ешәклирини
беқиветип, аршаңларни тепивалған Анаһниң дәл өзи шу еди.
[25] Анаһниң пәрзәнтлири: оғли Дишон; Анаһниң қизи Оһолибамаһ еди.
[26] Дишонниң оғуллири: Һәмдан, Әшбан, Итран вә Керан еди.

[27] Езәрниң оғуллири: Билһан, Зааван вә Акан еди.
[28] Дишанниң оғуллири: Уз вә Аран еди.
[29-30] Һорийларниң өзлириниң әмирлири: әмир Лотан, әмир Шобал, әмир Зибеон, әмир
Анаһ, әмир Дишон, әмир Езәр вә әмир Дишан еди. Булар болса Һорийларниң Сеир зими-
нида өз намлири бойичә аталған қәбилиләрниң әмирлири еди.

Едомдики падишалар

[31] Исраилларниң үстигә һеч падиша техи сәлтәнәт қилмаста Едом земинида сәлтәнәт
қилған падишалар төвәндикидәк: —
[32] Беорниң оғли Бела Едомда сәлтәнәт қилди; униң шәһириниң исми Динһабаһ еди.
[33] Бела өлгәндин кейин, Бозраһлиқ Зәраһниң оғли Йобаб униң орнида сәлтәнәт қилди.
[34] Йобаб өлгәндин кейин, теманийларниң земинидин кәлгән Һушам униң орнида сәл-
тәнәт қилди.
[35] Һушам өлгәндин кейин, Бедадниң оғли Һадад униң орнида сәлтәнәт қилди. У Моабниң
яйлақлирида мидиянийларға һуҗум қилип йәңгән еди. Униң шәһириниң исми Авит
еди.
[36] Һадад өлгәндин кейин, масрәкаһлиқ Самлаһ униң орнида сәлтәнәт қилди.
[37] Самлаһ өлгәндин кейин, «Дәрияниң бойидики Рәһобот»тин кәлгән Саул униң орнида
сәлтәнәт қилди.
[38] Саул өлгәндин кейин, Акборниң оғли Баал-һанан униң орнида сәлтәнәт қилди.
[39] Акборниң оғли Баал-һанан өлгәндин кейин, Һадар униң орнида сәлтәнәт қилди. Униң
шәһириниң исми Пау еди. Униң аялиниң исми Мәһетабәл болуп, у Мәй-Заһабниң қизи

36:20-21 **«Һорийлардин болған Сеирниң Едом земинида олтарған әвлатлир»** — Һорийлар Әсавлар «Сеир земини»ға кириштин илгирила шу йәрдә олтирақлашқанлар еди. Сеир уларниң әҗдати болуп, земин униң исми билән аталған еди.
36:20-21 1Тар. 1:38.
36:31 1Тар. 1:43.
36:37 **«Дәрия»** — мошу йәрдә «Әфрат дәрияси»ни көрситиду.

болған Матрәдниң қизи еди.
[40-43] Әсавниң нәслидин болған әмирләр уларниң ат-исимлири, җәмәтлири, нәсәбнамилири вә турған җайлири бойичә: әмир Тимна, әмир Алваһ, әмир Йәһәт, әмир Оһолибамаһ, әмир Елаһ, әмир Пинон, әмир Кеназ, әмир Теман вә әмир Мибзар, әмир Магдийәл вә әмир Ирамлар еди. Булар Едомийларниң әмирлири болуп, өзлири егиләп олтирақлашқан җайлар өз намлири билән аталған еди. Мана шу тәриқидә Әсав Едомийларниң ата-бовиси болди.

Йүсүп вә униң қериндашлири

37 [1] Яқуп болса атиси мусапир болуп турған йәрдә, йәни Қанаан зиминида олтирақлашти.
[2] Төвәндикиләр Яқуп әвлатлириниң иш-излиридур.
Йүсүп жигит болуп он йәттә яшқа киргән чағлирида, акилири билән биллә қойларни бақатти; у атисиниң кичик хотунлири Билһаһ вә Зилпаһниң оғуллири билән биллә ишләйтти. Йүсүп атисиға уларниң начар қилиқлирини ейтип қоятти.
[3] Йүсүп Исраилниң қериған вақтида тапқан балиси болғачқа, уни башқа оғуллиридин бәкрәк яхши көрәтти. Шуңа у Йүсүпкә узун йәңлик тон тиктүрүп бәрди.
[4] Амма акилири атисиниң уни өзлиридин яхши көридиғинини көрүп, униңға өч болуп қалған еди вә униңға чирайлиқ гәп қилматти.
[5] Униң үстигә Йүсүп бир чүш көргән болуп, уни акилириға дәп беривиди, улар униңға техиму өч болуп кәтти.
[6] Йүсүп уларға мундақ деди: — Мениң көргән шу чүшүмни аңлап бекиңлар.
[7] Мана, биз һәммимиз етизларда ашлиқларни бағлаватқидәкмиз. Қарисам мениң өнчәм өрә туруптидәк; силәрниң өнчәңлар болса мениң өнчәмниң чөрисигә олишип тазим қилип турғидәк! — деди.
[8] Акилири униңдин: — Әҗәба, сән бизгә падиша боламсән? Үстимизгә һөкүмранлиқ қиламсән? — дәп сориди. Униң көргән чүшлири вә гепидин акилири уни техиму яман көрди.
[9] Кейин у йәнә бир чүш көрди вә чүшини акилириға дәп: — Мана, мән йәнә бир чүш көрдүм. Қарисам, қуяш билән ай вә он бир юлтуз маңа тазим қилип турғидәк! — деди.
[10] У бу чүшни атиси вә акилириға дәп бәрди. Атиси униңға тәнбиһ берип: — Бу көргиниң зади қандақ чүш? Әҗәба, мән, анаң вә ака-укилириң алдиңға берип, саңа йәргә баш уруп тазим қилимизму? — деди.

36:39 **«Акборниң оғли ... өлгәндин кейин, Һадар униң орнида сәлтәнәт қилди»** — қариғанда, Һорийларниң падишалири сулалә түзүми бойичә әмәс, мәлум сайлам йоли билән таллинатти.
36:40-43 **«мана шу тәриқидә Әсав Едомийларниң ата-бовиси болди»** — яки «булар болса Едомдики өзлири егиләп олтирақлашқан җайлардики әмирләр еди». **«мана шу тәриқидә Әсав Едомийларниң ата-бовиси болди»** — қизиқ бир иш шуки, Исраиллар техи мусапир болуп жүрүватқанда, Әсавлар аллиқачан муқим зиминлиқ болуп, падишалиқ түзүми болған, шундақла хелила тәрәққий қилған болса керәк. Бирақ кейин Исраиллар улардин көп тәрәпләрдә ешип кәтти.
36:40-43 1Тар. 1:51.
37:1 Яр. 36:7; Ибр. 11:9.
37:2 **«Төвәндикиләр Яқуп әвлатлириниң иш-излириду»** — мошу җүмлә билән «Аләмниң Яритилиши»ниң он биринчи «толидот»и *(ахирқи «толидот» яки «тарих»)*, йәни «Яқупниң әвлатлириниң толидоти» *(«Яқупниң әвлатлириниң иш-излири»)* *(37:2-50:26)* башлиниду. **«Йүсүп атисиға уларниң начар қилиқлирини ейтип қоятти»** — оқурмәнләр Йүсүпниң акилириниң кейинки ишлиридин у бәргән бу хәвәрниң раст яки раст әмәслигини көрәләйду.
37:3 **«узун йәңлик тон»** — шу дәвирләрдики әмирләр вә падишалар өз шаһзадилири яки есилзадилиригә шундақ «узун йәңлик тон» кийгүзәтти.
–Башқа бир хил тәрҗимиси «ала рәңлик тон».
37:10 **«ака-укилириң»** — Йүсүпниң бир укиси, йәни Бинямин бар еди. Шу вақитта у бәк кичик еди.

11 Шуниң билән акилири униңға һәсәт қилғили турди. Амма атиси шу гәпни көңлигә
пүкүп қойди.

Йүсүпниң Мисирға, куллуққа сетилиши

12 Әнди Йүсүпниң қериндашлири атисиниң қойлирини баққили Шәкәмгә кәткән еди.
13 Исраил Йүсүпкә: — Акилириң Шәкәмдә пада беқиватидиғу? Кәл, мән сени уларниң қе-
шиға әвәтәй, девиди, Йүсүп: — Мана мән, деди.
14 У униңға: — Әнди берип акилириң аман-есәнму-әмәсму, қойлар аман-есәнму-әмәсму,
маңа хәвирини елип кәлгин, дәп уни Һеброн жилғисидин йолға салди; у Шәкәмгә барди.
15 Шу йәрдә бириси униң далада тенәп жүргинини көрүп униңдин: — Немә издәватисән,
дәп сориди.
16 У: — Мән акилиримни издәватимән. Уларниң падилирини қәйәрдә беқиватқанлиғини
ейтип бәрсиңиз, деди.
17 У адәм җавап берип: — Улар бу йәрдин кетип қалди, чүнки мән уларниң: «Жүрүңлар,
Дотанға барайли» дегинини аңлидим, деди.
Шуниң билән Йүсүп акилириниң арқисидин берип, уларни Дотандин тапти.
18 Улар уни жирақтин көрүп, у техи уларниң қешиға кәлмәйла, уни өлтүрүветишни мәс-
лиһәтләшти. 19 Улар бир-биригә: — Мана һелиқи чүш көргүчи келиватиду. 20 Келиңлар,
уни өлтүрүп мошу йәрдики орәкләрдин биригә ташливетәйли, андин: — Вәһший бир
һайван уни йәп кетипту, дәйли. Шунда, биз униң чүшлириниң немә болидиғинини
көримиз! — деди.
21 Амма Рубән буни аңлап уни уларниң қоллиридин қутқузмақчи болуп: — Уни өлтүр-
мәйли, деди. 22 Рубән уларға йәнә: — Қан төкмәңлар! Бәлки уни чөлдики мошу орәккә
ташливетиңлар; лекин униңға қол тәккүзмәңләр, деди (әмәлийәттә, у уни уларниң қо-
лидин қутқузуп, атисиниң қешиға қайтурувәтмәкчи еди).
23-24 Йүсүп акилириниң қешиға йетип кәлгәндә улар уни тутуп, униң алаһидә тонини,
йәни кийиклик узун йәңлик тонини салдурувелип, орәккә ташливәтти. Лекин орәк қу-
руқ болуп, ичидә су йоқ еди.
25 Андин улар тамақ йегили олтарди. Улар бешини көтирип қаривиди, мана Исмаил-
ларниң бир карвини Гилеад тәрәптин келивататтти. Төгилиригә дора-дәрмәк, тутия вә
мурмәккиләр артилған болуп, Мисир тәрәпкә кетивататтти. 26 Йәһуда қериндашлириға:
— Бизниң бир туққан қериндишимизни өлтүрүп, қенини йошурғинимизниң немә пай-
диси бар? 27 Келиңлар, уни Исмаилларға сетиветәйли; қандақла болмисун у бизниң
инимиз, бир туққан қериндишимиз; шуңа униңға қол салмайли, девиди, қериндашли-
ри буниңға қулақ салди. 28 Мидиянлиқ содигәрләр шу йәрдин өтүп кетиватқанда, улар
Йүсүпни орәктин тартип чиқирип, уларға жигирмә күмүч тәңгигә сетивәтти. Булар
болса Йүсүпни Мисирға елип кәтти.
29 Рубән орәкниң йениға қайтип келип, Йүсүпниң орәктә йоқлуғини көрүп, кийимли-
рини житип, 30 инилириниң қешиға берип: — Бала йоқ туриду! Әнди мән нәгә барай?!
— деди.
31 Амма улар Йүсүпниң тонини елип, бир текини боғузлап тонни униң қениға миләп,
32 Андин узун йәңлик тонни атисиниң қешиға әвәтип, униңға: — Буни биз тепивалдуқ;
бу оғлуңниң тониму-әмәсму, өзүң көрүп баққин, деди.

37:11 Рос. 7:9.
37:21 **«қутқузмақчи болуп...»** — ибраний тилида «қутқузуп...».
37:21 Яр. 42:22.
37:27 **«у бир туққан қериндишимиз»** — ибраний тилида «у бизниң әтлиримиз».
37:28 Һак. 8:24; Зәб. 104:17-18; Рос. 7:9.

[33] У уни тонуп: — Бу дәрвәқә мениң оғлумниң тони екән; бир вәһший һайван уни йәп
кәткән охшайду; шүбһисизки, Йүсүп титма-титма қиливетилипту! — деди.
[34] Шуниң билән Яқуп кийимлирини житип, белигә бөз бағлап, нурғун күнләргичә оғли
үчүн матәм тутти. [35] Униң һәммә оғул-қизлири йениға келип униңға тәсәлли бәрсиму,
у тәсәллини қобул қилмай: «Мән тәһтисараға чүшүп оғлумниң қешиға барғичә шундақ
матәм тутимән!» деди. Йүсүпниң атиси шу пети униңға аһ-зар көтирип матәм тутти.
[36] Әнди мидиянийлар Йүсүпни Мисирға елип берип, Пирәвнниң бир ғожидари, пасибан
беши Потифарға сатти.

Йәһуда билән Тамар

38 [1] У вақитларда шундақ болдики, Йәһуда ака-укилириниң қешидин кетип, Һираһ
исимлиқ Адулламлиқ бир кишиниңкигә чүшти. [2] Шу йәрдә Йәһуда Шуа исимлиқ
бир Қананийниң қизини көрди; у уни хотунлуққа елип қешиға кирип ятти. [3] У һамилдар
болуп бир оғул туғди; Йәһуда униңға «Әр» дәп ат қойди. [4] У йәнә һамилдар болуп, бир
оғул туғди вә униңға Онан дәп ат қойди. [5] Андин йәнә һамилдар болуп бир оғул туғди вә
униңға Шәлаһ дәп ат қойди. У туғулғанда Йәһуда Кезибда еди.
[6] Йәһуда тунжа оғли Әргә Тамар исимлиқ бир қизни елип бәрди. [7] Лекин Йәһуданиң
тунжа оғли Әр Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғачқа, Пәрвәрдигар уни өлтүрди.
[8] Бу чағда Йәһуда Онанға: — Акаңниң аялиниң қешиға кирип, уни хотунлуққа елип қе-
риндашлиқ бурчини Ада қилип, акаң үчүн нәсил қалдурғин, деди.
[9] Амма Онан бу нәсилниң өзигә тәвә болмайдиғанлиғини билип, акисиға нәсил қалдур-
маслиқ үчүн һәр қетим акисиниң аяли билән биллә болғанда мәнисини йәргә ақтуру-
ветәтти. [10] Униң бу қилмиши Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил көрүнгәчкә, униму өл-
түрүвәтти.
[11] Йәһуда әнди келини Тамарға: — Оғлум Шәлаһ чоң болғичә атаңниң өйидә тул олтирип
турғин, деди. Чүнки у ичидә: — Буму акилириға охшаш өлүп кетәрмекин, дәп қорқти.
Шуниң билән Тамар берип атисиниң өйидә туруп қалди. [12] Әнди көп күнләр өтүп, Шуа-
ниң қизи, Йәһудаға тәккән аял өлди. Йәһуда тәсәлли тапқандин кейин адулламлиқ до-
сти Һираһ билән биллә өзиниң қой қирқиғучилириниң әһвалини билишкә Тимнаһқа
чиқти.
[13] Тамарға: — Қейинатаң қойлирини қирқиғили Тимнаһқа йол алди, дегән хәвәр йәтти.
[14] Шуниң билән Тамар Шәлаһ чоң болған болсиму, мән униңға хотунлуққа елип берил-
мидим, дәп қарап, туллуқ кийимини селиветип, чүмбәл тартип бәдинини орап, Тимнаһ
йолиниң үстидә Әнаимға кириш еғизиға берип олтарди.
[15] Әнди Йәһуда уни йүзи йепиқлиқ һалда көргәндә: — Бу бир паһишә аял охшайду, дәп
ойлиди. [16] У йолдин бурулуп униң йениға берип, өз келини екәнлигини билмәй: — Кәл,

37:35 Яр. 42:38; 44:29,31.
37:36 **«пасибан беши»** — шу чағдики «пасибан беши» дегән мәнсәп бәлким «җаллат беши» дегәнниму өз ичигә алатти.
37:36 Яр. 39:1; Зәб. 104:17-18
38:2 **«бир Қананийниң қизи»** — оқурмәнләрниң есидә барки, Қананийлар имансиз вә әхлақсиз бир хәлиқ еди.
38:2 1Тар. 2:3.
38:5 Чөл. 26:20.
38:8 **«қериндашлиқ бурчи»** — қедимки заманларниң өрп-адәтлири бойичә, бириси өз мал-мүлкигә варислиқ қилидиған пәрзәнти болмай өлүп кәтсә, ундақта өлгүчиниң ака яки укиси униңға бир варис пәрзәнт қалдуруш үчүн аялини хотунлуққа елиши керәк еди. Бу аялдин пәрзәнт туғулса, ундақта у өзиниңки әмәс, бәлки өлгән қериндишиниң һесаплинатти. Кейин бу ишни Муса пәйғәмбәр йәһудийларға қанун дәп бекиткән *(«Қан.» 25:5-10)*.
38:15 **«бу бир паһишә аял охшайду»** — шу вақитларда паһишә аялар йүзини етивалатти; той қилған аяллар вә қизлар адәттә чүмбәлсиз жүрәтти. Пәқәт той қилидиған лайиқи алдидила қизлар йүзини йепивалатти *(24:65ни*

мән сән билән биллә болай, деди. У җавап берип: — Мән билән биллә болсаң, маңа немә берисән? дәп сориди.
[17] У униңға: — Падамниң ичидин бир оғлақни саңа әвәтип берәй, деди. Аял: — Сән уни әкелип бәргичә, маңа рәнигә бирәр нәрсә берәмсән? дәп соривиди, [18] У: — Саңа немини рәнигә берәй? — деди.
У: — Өз мөһүрүң билән униң шойнисини вә қолуңдики һасаңни рәнигә бәргин, девиди, у буларни берип, униң билән биргә болди. Шуниң билән у униңдин һамилдар болуп қалди.
[19] Андин Тамар орнидин туруп маңди; у пәрәнҗини селиветип, туллуқ кийимини кийивалди.
[20] Йәһуда: — У хотунниң қолидики рәнини яндуруп кәлсун дәп адулламлиқ достиниң қоли арқилиқ оғлақни әвәтти, амма у уни тапалмиди. [21] У шу җайдики адәмләрдин: — Әнаимдики йолниң бойида олтарған бутпәрәс паһишә қени, дәп сориса, улар: — Бу йәрдә һеч бир бутпәрәс паһишә болған әмәс, дәп җавап бәрди.
[22] Буниң билән у Йәһуданиң қешиға йенип берип: — Мән уни тапалмидим; үниң үстигә у җайдики адәмләрму: «Бу йәрдә һеч бир бутпәрәс паһишә аял болған әмәс» дейишти, деди.
[23] Йәһуда: — Бопту, у нәрсиләрни у елип кәтсә кәтсун; болмиса, башқиларниң мәсқирисигә қалимиз. Немила болмисун, мән униңға оғлақ әвәттим, лекин сән у хотунни тапалмидиң, деди.
[24] Үч айчә өткәндин кейин бириси Йәһудаға: — Сениң келиниң Тамар бузуқчилиқ қилди, униң үстигә зинадин һамилдар болуп қалди, дегән хәвәрни йәткүзди. Йәһуда җававән: — Уни елип чиқиңлар, көйдүрүветилсун! — деди.
[25] Лекин у елип чиқилғанда қейинатисиға хәвәр әвәтип: — Бу нәрсиләрниң егиси болған адәмдин һамилдар болдум! Әнди сән көрүп бақ, бу мөһүр, шойниси вә һасиниң кимниң екәнлигини етирап қилғин, деди.
[26] Йәһуда бу нәрсиләрни етирап қилип: — У маңа нисбәтән һәқлиқтур; дәрвәқә мән уни оғлум Шәлаһқа елип бәрмидим, деди. Бу иштин кейин Йәһуда униңға йәнә йеқинчилиқ қилмиди.
[27] Униң туғут вақти йеқинлашти, мана қосиғида кош гезәк бар еди. [28] У туққан вақтида балилардин бириси қолини чиқиривиди, туғут аниси дәрһал бир қизил жипни елип: «Бу авал чиқти» дәп униң қолиға чигип қойди.
[29] Лекин у қолини йәнә ичигә тиқивалди, мана униң иниси чиқти. Шуниң билән туғут аниси: «Сән қандақ қилип бөсүп чиқтиң!» деди; шуниң билән униңға «Пәрәз» дегән ат қоюлди. [30] Андин қолиға қизил жип чигилгән акиси туғулди. Униң исми Зәраһ дәп аталди.

көрүң).
38:21 **«бутпәрәс паһишә»** — Қананийлар арисида бутпәрәсликниң паһишивазлиқ билән зич мунасивити бар еди. «Ким бундақ «бутпәрәс паһишә» билән биллә болса, униңға буттин бир бәхит-бәрикәт келиду» дәп қарилатти.
38:26 **«У маңа нисбәтән һәқлиқтур»** — Тамарниң бу ишларда болуш мәхсити көңүл хуши үчүн әмәс, бәлки пәрзәнт көрүш үчүн еди.
–Йәһуда әслидә «Мән униңдин техиму гунакармән» дейишкә тоғра келәтти, әлвәттә.
38:27 1Тар. 2:4.
38:29 **«Сән қандақ қилип бөсүп чиқтиң!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Сән қандақ қилип бөсүп чиқтиң? Бундақ иш бешиңға йәнә келиду!» *(әйни сөз «бөсүп чиқиш» бешиңға йәнә келиду!»)*. **«Пәрәз»** — «бөсүлгән җай» яки «бөскүчи» дегән мәнада.
38:29 Мат. 1:3.
38:30 **«Зәраһ»** — Бабил яки арамий тилида «қип-қизил» дегән мәнада.
–Ибраний тилида «пақирақ» дегән мәнада. Бу бабниң тарихий әһмийити тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

Йүсүпниң Потифарниң өйидә хизмәт қилиши

39 [1] Йүсүп болса Мисирға елип келинди; уни Пирәвнниң ғоҗидари, пасибан беши
Потифар шу йәргә елип кәлгән Исмаилларниң қолидин сетивалди. [2] Лекин
Пәрвәрдигар Йүсүп билән биллә болғачқа, униң ишлири оңға тартти; у мисирлиқ
ғоҗисиниң өйидә туруп қалди. [3] Униң ғоҗиси Пәрвәрдигарниң униң билән биллә
екәнлигини, шундақла у немә иш қилса, Пәрвәрдигарниң униң қолида ронақ
тапқузғанлиғини байқиди. [4] Шуниң билән Йүсүп униң нәзиридә илтипат тепип, униң
хас хизмәтчиси болди. Ғоҗиси уни өйини башқурушқа қойди вә барлиқ тәәллуқатини
униң қолиға тапшурди.
[5] Вә шундақ болдики, у уни өйи вә барлиқ тәәллуқатини башқурушқа қойғандин тар-
тип, Пәрвәрдигар бу мисирлиқниң өйини Йүсүпниң сәвәвидин бәрикәтлиди; Пәрвәр-
дигарниң бәрикити униң пүтүн аилиси вә барлиқ терикчилиғиға кәлди. [6] Шуниң билән
Потифар барлиқ ишлирини Йүсүпниң қолиға тапшуруп, өз тамиғини йейиштин башқа
һеч қандақ иш билән кари болмиди.
Йүсүп болса қамити келишкән, хушчирай жигит еди.
[7] Бир нәччә вақит өткәндин кейин шундақ болдики, униң ғоҗисиниң аялиниң Йүсүпкә
көзи чүшүп келип: — Мән билән ятқин! — деди.
[8] Амма у унимай ғоҗисиниң аялиға мундақ деди: — Мана ғоҗам өйдики ишларни, шун-
дақла барлиқ тәәллуқатини қолумға тапшурди, маңа толиму ишинип ишлирим билән
кари болмайду. [9] Бу өйдә мәндин чоң адәм йоқ. Сәндин башқа у һеч бир нәрсини мәндин
айимиди — чүнки сән униң аялидурсән! Шундақ туруқлуқ мән қандақму бундақ рәзил-
ликни қилип Худа алдида гунакар болай? — деди.
[10] Гәрчә һәр күни Йүсүпкә шундақ десиму, шундақла у униң билән йетип униңға йеқин-
чилиқ қилишни яки униң билән биргә турушни рәт қилған болсиму, [11] шундақ бир
вақиә болдики, бир күни у өз иши билән өй ичигә киргән еди, өйдикиләрдин һеч қайси-
си өйниң ичидә әмәс еди; [12] бу аял униң тонини тутувелип: — Мән билән ятқин! деди. У
тонини униң қолиға ташлап қоюп, жүгүргән пети қечип ташқириға чиқип кәтти. [13] Аял
Йүсүпниң тонини өз қолиға ташлап қечип чиқип кәткинини көрүп, [14] өйидики хизмәт-
чилирини чақирип уларға: — Қараңлар, ерим бизгә һақарәт кәлтүрсун дәп бир ибраний
адәмни елип кәпту! Бу адәм йенимға кирип: «Сән билән ятай» девиди, қаттиқ вақири-
дим! [15] У мениң қаттиқ вақириғинимни аңлап, тонини йенимға ташлап, ташқириға қе-
чип кәтти, деди.
[16] Шуниң билән ғоҗиси өйигә йенип кәлгичә у Йүсүпниң тонини йенида сақлап қой-
ди. [17] Андин у еригиму шу гәпни қилип: — Сән елип кәлгән һелиқи ибраний қул маңа
һақарәт қилишқа қешимға кирди. [18] Лекин мән қаттиқ вақирап-җарқирдим, у тонини
қешимда ташлап, ташқириға қечип кәтти, — деди.
[19] Униң ғоҗиси аялиниң: — Сениң қулуң мени ундақ-мундақ қилди, дегән гәплирини
аңлап ғәзиви оттәк туташти. [20] Шуниң билән Йүсүпниң ғоҗиси уни тутуп орда мунар-
лиқ зинданға қамап қойди. Шу йәргә пәқәт падишаниң мәһбуслири солинатти. Буниң

39:1 Яр. 37:28; Зәб. 104:17.
39:2 Рос. 7:9.
39:7 Пәнд. 7:13.
39:14 **«ерим бизгә һақарәт кәлтүрсун дәп...»** — ибраний тилида «У бизгә һақарәт кәлтүрсун дәп.. ». Аялниң еригә болған биһөрмәтлики еник туриду.

билән у шу йәрдә солақта йетип қалди.

[21] Лекин Пәрвәрдигар Йүсүп билән биллә болуп, униңға шапаәт көрситип, уни зиндан бегиниң нәзиридә илтипат таптурди. [22] Шуниң билән зиндан беги гундиханида ятқан һәммә мәһбусларни Йүсүпниң қолиға тапшурди. Шу йәрдә қилинидиған һәр қандақ иш униң қоли билән болатти. [23] Зиндан беги Йүсүпниң қолидики һеч қандақ иштин ғәм қилматти; чүнки Пәрвәрдигар униң билән биллә болуп, у һәр немә қилса Пәрвәрдигар уни оңушлуқ қилатти.

Йүсүпниң зиндандашлириниң чүшлиригә тәбир бериши

40 [1] Бу ишлардин кейин Мисир падишасиниң сақийси вә баш навийи Мисир падишасиниң зитиға тегип гунакар болуп қалди. [2] Шуниң билән Пирәвн униң бу икки мәнсәпдариға, йәни баш сақий вә баш навайға ғәзәплинип, [3] уларни пасибан бешиниң сарийиға, Йүсүп солақлиқ мунарлиқ зинданға солап қойди. [4] Пасибан беши Йүсүпни уларниң хизмитидә болуп уларни күтүшкә тайинлиди. Улар солақта бир нәччә күн йетип қалди.

[5] Улар иккиси — Мисир падишасиниң сақийси вә навийи гундиханида солақлиқ турған бир кечидә чүш көрди. Һәр бириниң чүшиниң өзигә хас тәбири бар еди. [6] Әтиси әтигәндә, Йүсүп уларниң қешиға киривиди, уларниң ғәмкин олтарғинини көрди; [7] шуңа у өзи билән биллә ғоҗисиниң сарийида солақлиқ ятқан Пирәвнниң бу икки мәнсәпдаридин:
— Немишкә чирайиңлар бүгүн шунчә солғун? — дәп сориди.

[8] Улар униңға җавап берип: — Иккимиз бир чүш көрдуқ; амма чүшимизниң тәбирини йешип беридиған киши йоқ, деди. Йүсүп уларға: — Чүшкә тәбир бериш Худадин болиду әмәсму? Чүшүңларни маңа ейтип бериңлар, — деди.

[9] Буниң билән баш сақий Йүсүпкә чүшини ейтип: — Чүшүмдә алдимда бир үзүм тели турғидәк; [10] бу үзүм телиниң үч шехи бар екән. У бих уруп чечәкләп, саплирида узум пишип кетиптудәк; [11] Пирәвнниң қәдәһи қолумда екән; мән үзүмләрни елип Пирәвнниң қәдәһигә сиқип, қәдәһни униң қолиға сунуптимән, деди.

[12] Йүсүп униңға җававән: Чүшниң тәбири шудурки, бу үч шах үч күнни көрситиду. [13] Үч күн ичидә Пирәвн қәддиңни руслитип, сени мәнсивиңгә қайтидин тайинлайду. Буниң билән сән бурун униңға сақий болғандәк Пирәвнниң қәдәһини униң қолиға сунидиған болисән. [14] Лекин ишлириң оңушлуқ болғанда мени ядиңға йәткүзүп, маңа шапаәт көрситип Пирәвнниң алдида мениң тоғрамда гәп қилип, мени бу өйдин чиқартқайсән. [15] Чүнки мән һәқиқәтән ибранийларниң зиминидин наһәқ тутуп елип келиндим; бу йәрдиму мени зинданға салғидәк бир иш қилмидим, — деди.

[16] Баш навай Йүсүпниң шундақ яхши тәбир бәргинини көрүп униңға мундақ деди: — Мәнму өзүмни чүшүмдә көрдүм; мана, бешимда ақ нан бар үч севәт бар екән. [17] Әң үстүнки севәттә навайлар Пирәвнгә пишарған һәр хил назу-немәтләр бар екән; лекин қушлар бешимдики у севәттики нәрсиләрни йәп кетиптудәк, — деди.

[18] Йүсүп җававән: — Чүшниң тәбири шудурки: — Бу үч севәт үч күнни көрситиду. [19] Үч

39:20 «*Йүсүпни* тутуп орда мунарлиқ зинданға қамап қойди» — жуқурийи изаһатта ейтқинимиздәк, Потифар «җаллат беши» болуши мүмкин еди. Шуңа у Йүсүпни өлүм җазасиға мәһкүм қилишқа һоқуқлуқ болатти. Униң шундақ қилмаслиғи көңлидә аялиниң гәплиригә гуман пәйда болғанлиғиға испат болуши мүмкин. Қайси аяқ астида дәссилиш хәтиригә қалған аял өзини бозәк қилмақчи кишиниң кийимини тутувелишни халайтти?

39:20 Зәб. 104:18

40:3 «пасибанларниң беши» — Потифар болса керәк *(39:1ни көрүң)*.

40:8 «чүшимизниң тәбирини йешип беридиған киши йоқ» — шу дәвирләрдә Мисирда «чүшни йәшкүчи» дәйдиған «алаһидә кәсп»тики бир хил адәмләр бар еди.

40:13 «Пирәвн қәддиңни руслитип...» — ибраний тилида: — «Пирәвн бешиңни көтирип...».

күн ичидә Пирәвн сениң бешиңни кесип, җәситиңни дәрәққә асидикән. Шуниң билән
учарқанатлар келип гөшүңни йәйдикән, — деди.
[20] Үчинчи күни шундақ болдики, Пирәвнниң туғулған күни болғачқа, у һәммә хизмәт-
карлири үчүн бир зияпәт қилип бәрди, шундақла дәрвәқә хизмәткарлириниң арисида
баш сақийниң бешини көтәрди вә баш навайниң бешини алди; [21] у баш сақийни қайти-
дин өз мәнсивигә тайинлиди; шуниң билән у Пирәвнниң қәдәһини униң қолиға қайти-
дин сунидиған болди. [22] Лекин баш навайни болса Йүсүп уларға тәбир бәргәндәк есивәт-
ти. [23] Амма баш сақий Йүсүпни һеч әслимәй, әксичә уни унтуп қалди.

Йүсүпниң падишаниң чүшигә тәбир бериши

41 [1] Топтоғра икки жил өтүп, Пирәвн бир чүш көрди. Чүшидә у Нил дәриясиниң
бойида турғидәк. [2] Һәм чирайлиқ һәм семиз йәттә туяқ инәк дәриядин чиқип,
қумушлуқта отлаптудәк. [3] Андин йәнә йәттә туяқ инәк дәриядин чиқипту; улар сәт
һәм оруқ болуп, алдинқи инәкләрниң йенида, дәрияниң бойида турупту. [4] Бу сәт һәм
оруқ инәкләр у йәттә чирайлиқ һәм семиз инәкләрни йәветипту. Шу вақитта Пирәвн
ойғинип кетипту.
[5] У йәнә ухлап, иккинчи қетим чүш көрди: — Мана, бир түп буғдай шехидин тоқ вә чи-
райлиқ йәттә башақ чиқипту. [6] Улардин кейин йәнә йәттә башақ чиқипту; улар һәм оруқ
вә пучәк болуп, шәриқ шамилида солишип қалған еди. [7] Бу оруқ башақлар у йәттә семиз,
тоқ башақни жутуп кетипту. Андин Пирәвн ойғинип кетипту, бу униң чүши екән.
[8] Әтиси униң көңли наһайити беарам болуп, Мисирдики һәммә палчи-җадугәрләр
билән барлиқ данишмәнләрни чақиртип кәлди. Пирәвн өз чүшини уларға ейтип бәрди;
лекин һеч ким Пирәвнгә чүшләрниң тәбирини дәп берәлмиди.
[9] У чағда баш сақий Пирәвнгә: — Бүгүн мениң өткүзгән хаталиқлирим есимгә кәлди.
[10] Бурун Пирәвн җанаблири қуллириға, йәни пеқир вә баш навайға аччиқлинип, бизни
пасибан бешиниң сарийида солаққа ташлиған едила; [11] Шу чағларда һәр бplatimiz бир
кечидә бирдин чүш көрдуқ; һәр қайсимиз көргән чүшниң тәбири башқа-башқа еди.
[12] Шу йәрдә биз билән биллә пасибан бешиниң қули болған бир ибраний жигит бар еди.
Униңға чүшлиримизни ейтивидуқ, у бизгә чүшлиримизниң тәбирини баян қилди; у һәр
биримизниң көргән чүшигә қарап тәбир бәргән еди. [13] Шундақ болдики, ишлар дәл униң
бәргән тәбиридә дейилгәндәк йүз бәрди; җанаблири пеқирни өз мәнсивимгә қайтидин
тайинлидилә, баш навайни дарға астила, — деди.
[14] Шуниң билән Пирәвн адәм әвәтип, Йүсүпни чақирди; улар дәрһал уни зиндандин
чиқарди. Йүсүп бурут-сақилини чүшүрүп, кийимлирини йәңгүшләп, Пирәвнниң ал-
диға кирди. [15] Пирәвн Йүсүпкә: — Мән бир чүш көрдүм, амма униң тәбирини ейтип
берәләйдиған һеч ким чиқмиди. Аңлисам, сән чүшкә тәбир берәләйдикәнсән, — деди.
[16] Йүсүп Пирәвнгә җавап берип: — Тәбир бериш өзүмдин әмәс; лекин Худа Пирәвнгә ха-
тирҗәмлик беридиған бир җавап бериду, — деди.

40:19 **«Пирәвн сениң бешиңни кесип,...»** — ибраний тилида: «Пирәвн бешиңни үстүңдин көтирип,...» . Мошу сөзләрни 13-айәт билән селиштурғили болиду.
40:20 **«бешини алди»** — ибраний тилида бу ибарә «бешини көтәрди» дегән сөз билән ипадилиниду. Лекин бу «баш көтириш» орнини өстүрүш әмәс, бәлки каллисини елишни көрситиду.
41:1 Зәб. 104:19
41:8 **«униң көңли»** — ибраний тилида: — «униң роһи».
41:11 Дан. 2:2.
41:14 Зәб. 104:20; Дан. 2:25.
41:16 **«хатирҗәмлик беридиған бир җавап»** — яки «аман-есәнликкә елип баридиған бир җавап».

[17] Пирәвн Йүсүпкә: — Чүшүмдә мән дәрияниң қирғиқида туруптимән. [18] Қарисам, дәриядин һәм семиз һәм чирайлиқ йәттә туяқ инәк чиқип қумушлуқта отлапту. [19] Андин улардин кейин аҗиз, толиму сәт һәм оруқ йәттә туяқ инәк чиқипту. Мән Мисир зиминида шундақ сәт инәкләрни көргән әмәсмән. [20] Бу оруқ, әски инәкләр болса авалқи йәттә семиз инәкни йәветипту. [21] Уларни йәвәткән болсиму, қосиғиға бир неминиң киргәнлиги һеч аян болмапту, уларниң көрүнүши бәлки бурунқидәк сәт имиш. Андин мән ойғинип кәттим.
[22] Андин йәнә бир чүш көрдум, мана бир шахтин йәттә һәм тоқ һәм чирайлиқ башақ чиқипту. [23] Андин йәнә йәттә пучәк, оруқ башақ чиқипту; улар шәриқ шамили билән солишип қуруп кетипту. [24] Бу оруқ башақлар йәттә чирайлиқ башақни йәп кетипту. Мән бу ишни палчи-җадугәрләргә дәп бәрсәм, маңа тәбирини ейтип беридиған һеч киши чиқмиди, деди.
[25] Йүсүп Пирәвнгә: — Җанаблири Пирәвнниң чүшлири бир мәнадидур. Худа Өзи қилмақчи болған ишлирини Пирәвнгә алдин билдүрди. [26] Бу йәттә яхши инәк йәттә жилни көрситиду; йәттә яхши башақму йәттә жилни көрситиду. Бу чүшләр охшаш бир чүштур. [27] Улардин кейин чиққан йәттә оруқ, яман сәт инәк йәттә жилни көрситиду; шәриқ шамили билән солишип қалған йәттә қуруқ башақму шундақ болуп, ачарчилиқ болидиған йәттә жилдур. [28] Мән Пирәвнгә дәйдиған сөзүм шуки, Худа йеқинда қилмақчи болған ишни Пирәвнгә аян қилди. [29] Мана, пүткүл Мисир зиминида йәттә жилғичә мәмурчилиқ болиду; [30] андин йәттә жилғичә ачарчилиқ болиду; шуниң билән Мисир зиминида пүткүл мәмурчилиқни унутқузидиған ачарчилиқ зиминни вәйран қилиду. [31] Келидиған ачарчилиқниң сәвәвидин зиминда болған мәмурчилиқ кишиләрниң есидин көтирилип кетиду; чүнки ачарчилиқ толиму еғир болиду. [32] Лекин чүшниң яндурулуп, Пирәвнгә икки қетим көрүнгининиң әһмийити шуки, бу иш Худа тәрипидин бекитилгән болуп, Худа уни пат арида әмәлгә ашуриду.
[33] Әнди Пирәвн өзи үчүн пәм-парасәтлик һәм дана бир кишини тепип, Мисир зиминиға қойсун. [34] Пирәвн шундақ қилсунки, мәмурчилиқ болған йәттә жилда Мисир зиминидин чиққан ашлиқниң бәштин бирини топлаңлар дәп зиминға назарәтчиләрни тайинлисун. [35] Булар шу келидиған тоқчилиқ жиллирида барлиқ ашлиқни топлап, шәһәр-шәһәрләрдә йемәклик болсун дәп буғдай-қонақларни Пирәвнниң қол астиға җәм қилип сақлитип қойсун. [36] Жиғилған шу ашлиқлар Мисир зиминида болидиған йәттә жиллиқ ачарчилиққа тақабил туруш үчүн сақлансун; шу тәриқидә зимин ачарчилиқтин һалак болмайду, — деди.

Йүсүпниң Мисирни идарә қилиши

[37] Бу сөз Пирәвн вә униң хизмәткарлириниң нәзиригә таза яқти. [38] Шуниң билән Пирәвн хизмәткарлириға: — Бу кишидәк, ичидә Худаниң роһи бар йәнә бирисини тапаламдуқ?! — деди.
[39] Пирәвн Йүсүпкә: — Худа саңа буниң һәммисини аян қилған екән, сәндәк пәмлик һәм дана һеч ким чиқмайду. [40] Сән әнди мениң өйүмни башқурушқа бекитилдиң, барлиқ хәлқим сениң ағзиңға қарап өзлирини тәртипкә тизсун. Пәқәт тәхттила мән сәндин үстүн туримән, — деди.

41:17 «дәрия» — Нил дәрияси. Мисирлиқларға нисбәтән пәқәт бир дәрия, йәни Нил дәриясила бардур.
41:37 Рос. 7:10.
41:38 Зәб. 104:20-22.
41:40 «тәртипкә тизсун» — яки «бойсуниду».
41:40 Зәб. 104:21-22

41 Ахирида Пирәвн Йүсүпкә: — Мана, мән сени пүткүл Мисир зимининиң үстигә тайин-
лидим, — деди.
42 Буниң билән, Пирәвн өз қолидин мөһүр үзүгини чиқирип, Йүсүпниң қолиға салди;
униңға нәпис канап рәхттин тикилгән либасни кийгүзүп, бойниға бир алтун зәнҗир
есип қойди. 43 Уни өзиниң иккинчи шаһанә һарвусиға олтарғузуп, униң алдида: «Тиз
пүкүңлар!» — дәп җар салдурди. Шундақ қилип, Пирәвн уни пүткүл Мисир зиминиға
тикләп қойди.
44 Андин Пирәвн Йүсүпкә йәнә: — Мән дегән Пирәвндурмән; пүткүл Мисир зиминида
сәнсиз һеч ким қол-путини мидирлатмисун! — деди.
45-46 Пирәвн Йүсүпкә Зафинат-Пааниyaһ дегән намни бәрди вә он шәһиридики каһин
Потифираһниң қизи Асинатни униңға хотунлуққа елип бәрди. Шундақ қилип Йүсүп
пүткүл Мисир зиминини башқуруш үчүн чөргиләшкә чиқти. Йүсүп Мисир падишаси
Пирәвнниң хизмитидә болушқа бекитилгәндә оттуз яшта еди; у Пирәвнниң алдидин
чиқип, Мисир зимининиң һәр қайси җайлирини көздин кәчүрди.
47 Мәмурчилиқ болған йәттә жил ичидә зиминниң һосули дога-дога болди. 48 Йәттә
жилда у Мисир зиминидин чиққан ашлиқни жиғип, шәһәр-шәһәргә топлиди; һәр қай-
си шәһәрниң әтрапидики етизлиқниң ашлиғини у шу шәһәрниң өзигә жуғлап қойди.
49 Шу тәриқидә Йүсүп деңиздики қумдәк наһайити көп ашлиқ топлиди; ашлиқ һәдди-һе-
сапсиз болғачқа, улар һесаплашни тохтатти.
50 Ачарчилиқ жиллири йетип келиштин бурун Йүсүпкә икки оғул төрәлди. Буларни
Ондики каһин Потифәраһниң қизи Асинат униңға туғуп бәрди. 51 Йүсүп: «Худа пүтүн
җапа-мушәққитим вә атамниң пүтүн аилисини көңлүмдин көтиривәтти» дәп тунҗа оғ-
лиға Манассәһ дәп ат қойди; 52 андин: «Мән азап-оқубәт чәккән жутта Худа мени меви-
лик қилди» дәп иккинчисигә Әфраим дәп ат қойди.
53 Мисир зиминида мәмурчилиқ болған йәттә жил аяқлашти. 54 Андин Йүсүпниң ей-
тқинидәк ачарчилиқниң йәттә жили башланди. У чағларда башқа барлиқ жутлардиму
ачарчилиқ болди; лекин Мисир зиминидики һәр йәрләрдә нан бар еди. 55 Ачарчилиқ
пүткүл Мисир зиминни басқанда, хәлиқ ашлиқ сорап Пирәвнгә пәряд қилди. Пирәвн
мисирлиқларниң һәммисигә: — Йүсүпниң қешиға берип, у силәргә немә десә, шуни қи-
лиңлар, — деди.
56 Ачарчилиқ пүткүл йәр йүзини бесип кәтти. Йүсүп һәр йәрдики амбарларни ечип, ми-
сирлиқларға ашлиқ сататти; ачарчилиқ Мисир зиминида интайин еғир болғили турди.
57 Ачарчилиқ пүткүл йәр йүзини басқан болғачқа, барлиқ жутлардики хәлиқму ашлиқ
алғили Мисирға Йүсүпниң қешиға келәтти.

Йүсүпниң қериндашлириниң Мисирға ашлиқ алғили бериши

42 1 Әнди Яқуп Мисирда ашлиқ барлиғини билгинидә оғуллириға: — Немишкә бир-
бириңларға қаришип турисиләр? — деди.
2 Андин йәнә: — Маңа қараңлар, аңлишимчә Мисирда ашлиқ бар екән. У йәргә берип,

41:44 **«Мән дегән Пирәвндурмән; пүткүл Мисир зиминида сәнсиз һеч ким қол-путини мидирлатмисун!»** — яки «Мән Пирәвндурмән; лекин пүткүл Мисир зиминида сениң рухситиңсиз һеч ким қол-путини мидирлатмисун!».
41:45-46 **«Зафинат-Пааниyaһ»** — мәнаси «Худаниң сөз қилиши билән у *(Йүсүпни демәкчи)* һаят туриду» дегән болуши мумкин. Башқа бир хил тәрҗимиси «Дунияниң Қутқузғучиси».
41:47 **«дога-дога»** — ибраний тилида «чаңгал-чаңгал».
41:50 **Яр. 46:20; 48:5.**
41:51 **«Манассәһ»** — мәнаси «унтулдурған».
41:52 **«Әфраим»** — мәнаси «икки һәссә мевилик».
41:54 **Яр. 45:6; Зәб. 104:16.**

андин шу йәрдин бизгә ашлиқ елип келиңлар; буниң билән өлүп кәтмәй, тирик қалимиз, — деди.
[3] Буниң билән Йүсүпниң он акиси ашлиқ сетивалғили Мисирға йолға чиқти. [4] Лекин
Яқуп Йүсүпниң иниси Биняминниң бирәр яманлиққа учрап қелишидин қорқуп уни
акилири билән биллә әвәтмиди. [5] Шуниңдәк ачарчилиқ Қанаан зиминидиму йүз бәргәчкә, Исраилниң оғуллири ашлиқ алғили кәлгәнләр арисида бар еди.
[6] Йүсүп зиминниң валийси болуп, жутниң барлиқ хәлқигә ашлиқ сетип бәргүчи шу еди.
Йүсүпниң акилири келип униң алдида йүзлирини йәргә тәккүзүп тазим қилди. [7] Йүсүп
акилирини көрүпла уларни тонуди; лекин у тонушлуқ бәрмәй, уларға қопал тәләппузда гәп қилип: — Қәйәрдин кәлдиңлар, дәп сориди. Улар җававән: — Қанаан зиминидин ашлиқ алғили кәлдуқ, — деди.
[8] Йүсүп акилирини тонуған болсиму, лекин улар уни тонумиди. [9] Йүсүп әнди улар
тоғрисида көргән чүшлирини есигә елип, уларға: — Силәр җасус, бу әлниң мудапиәсиз җайлирини күзәткили кәлдиңлар, — деди.
[10] Амма улар униңға җавап берип: — Әй ғоҗам, ундақ әмәс! Бәлки каминилири ашлиқ
сетивалғили кәлди! [11] Биз һәммимиз бир адәмниң оғуллири, сәмимий адәмләрмиз. Каминилири җасус әмәс! — деди.
[12] У уларға йәнә: — Ундақ әмәс! Бәлки зиминниң мудапиәсиз җайлирини көргили кәлдиңлар, — деди.
[13] Улар җавап берип: — Каминилири әслидә он икки қериндаш едуқ; биз һәммимиз Қанаан зиминидики бир адәмниң оғуллиридурмиз; лекин кәнҗи инимиз атимизниң қешида қелип қалди; йәнә бир инимиз йоқап кәтти, — деди.
[14] Амма Йүсүп уларға йәнә: — Мана мән дәл силәргә ейтқинимдәк, җасус екәнсиләр!
[15] Пирәвнниң һаяти билән қәсәм қилимәнки, кичик иниңлар бу йәргә кәлмигичә силәр
бу йәрдин чиқип кетәлмәйсиләр; силәр шуниң билән синилисиләр. [16] Иниңларни елип
кәлгили бириңларни әвәтиңлар, қалғанлириңлар болса солап қоюлисиләр. Буниң билән ейтқиниңларниң раст-ялғанлиғи испатлиниду; болмиса, Пирәвнниң һаяти билән қәсәм қилимәнки, силәр җәзмән җасус! — деди.
[17] Шуниң билән у уларни үч күнгичә солап қойди. [18] Үчинчи күни Йүсүп уларға мундақ
деди: — Мән Худадин қорқидиған адәммән; тирик қелишиңлар үчүн мошу ишни қилиңлар: — [19] Әгәр сәмимий адәмләр болсаңлар, қериндашлириңлардин бири силәр солаңған гундиханида солақлиқ туриверсун, қалғиниңлар ачарчилиқта қалған аиләңлар
үчүн ашлиқ елип кетиңлар; [20] Андин кичик иниңларни қешимға елип келиңлар. Шуниң
билән сөзлириңлар испатланса, өлмәйсиләр!, — деди. Улар шундақ қилидиған болди.

42:2 Рос. 7:12.
42:3 **«Йүсүпниң он акиси ... Мисирға йолға чиқти»** — Яқупниң оғуллириниң өзлириниң Мисирға бериши аилисиниң ачарчилиқ түпәйлидин намратлишип кәткәнлигини көрсәтсә керәк; баридиған хизмәтчиләрму қалмиған болуши мүмкин.
42:6 **«Йүсүпниң акилири келип униң алдида йүзлирини йәргә тәккүзүп тазим қилди»** — бу иш билән Йүсүпниң көргән чүшлири техи толуқ әмәлгә ашурулмиди; атиси Яқуп, иниси Бинямин вә өгәй анисиниң Мисирға келиши билән көргән чүшлири толуқ әмәлгә ашурулиду.
42:6 Яр. 37:7.
42:9 **«әлниң мудапиәсиз җайлири»** — ибраний тилида «әлниң яланғач җайлири».
42:9 Яр. 37:5.
42:13 Яр. 43:29.
42:14 **«мана мән дәл силәргә ейтқинимдәк, җасус екәнсиләр!»** — Йүсүпниң буни дегинидики мәнтиқә бәлким «Ким өз оғуллириниң һәммисини дегидәк бирақла Мисирға баридиған хәтәрлик йолға маңдуратти?!» дегәндәк болуши мүмкин.
42:16 **«ейтқиниңларниң раст-ялғанлиғи испатлиниду»** — ибраний тилида «силәрдә һәқиқәт бар-йоқлуғи испатлиниду».
42:20 Яр. 43:5; 44:23.

[21] Андин улар өз ара: — Бәрһәқ, биз инимизға қилған ишимиз билән гунакар болуп қал-
дуқ; у бизгә ялвурсиму униң азавини көрүп туруп униңға қулақ салмидуқ. Шуниң үчүн
бу азап-оқубәт бешимизға чүшти, — дейишти.
[22] Рубән уларға жававән: — Мән силәргә: балиға зулум қилмаңлар, дегән әмәсмидим?
Лекин унимидиңлар. Мана әнди униң қан қәрзи биздин сориливатиду, — деди.
[23] Амма Йүсүп улар билән тәржиман арқилиқ сөзләшкәчкә, улар Йүсүпниң өз гәплири-
ни уқуп туруватқинини билмиди. [24] У улардин өзини чәткә елип, жиғлап кәтти. Андин
уларниң қешиға йенип келип, уларға йәнә сөз қилип, уларниң арисидин Шимеонни ту-
туп, уларниң көз алдида бағлиди.

Йүсүпниң акилириниң Қанаанға қайтиши

[25] Андин Йүсүп әмир чүшүрүп, уларниң тағарлириға ашлиқ толдуруп, һәр бирисиниң
пулини қайтуруп тағириға селип қоюп, сәпәр һазирлиқлириму берилсун дәп буйруви-
ди, уларға шундақ қилинди. [26] Шуниң билән акилири ешәклиригә ашлиқлирини артип,
шу йәрдин кәтти.
[27] Амма өтәңгә кәлгәндә улардин бири ешигигә йәм бәргили тағирини ечивиди, мана,
өз пули тағарниң ағзида туратти. [28] У қериндашлириға: — Мениң пулумни қайтуруве-
типту. Мана у тағиримда туриду, деди. Буни аңлап уларниң жүриги су болуп, титришип
бир-биригә: — Бу Худаниң бизгә зади немә қилғиниду? — дейишти.
[29] Улар Қанаан зиминиға, атиси Яқупниң қешиға келип, бешидин өткән һәммә вақиәләр-
ни униңға сөзләп берип: [30] — Һелиқи киши, йәни шу зиминниң ғоҗиси бизгә қопал гәп
қилди, бизгә зиминни пайлиғучи жасустәк муамилә қилди; [31] әнди биз униңға: «Биз бол-
сақ сәмимий адәмләрмиз, жасус әмәсмиз. [32] Биз бир атидин болған оғуллар болуп, он
икки ака-ука едуқ; бири йоқап кәтти, кичик инимиз һазир Қанаан зиминида атимизниң
йенида қалди» десәк, [33] Һелиқи киши, йәни шу зиминниң ғоҗиси бизгә мундақ деди:
«Мениң силәрниң сәмимий екәнлигиңларни билишим үчүн, қериндашлириңларниң
бирини мениң йенимда қалдуруп қоюп, ач қалған аиләңлар үчүн ашлиқ елип кетиңлар;
[34] андин кичик иниңларни қешимға елип келиңлар; шундақ қилсаңлар, силәрниң жасус
әмәс, бәлки сәмимий адәмләр екәнлигиңларни биләләймән. Андин қериндишиңларни
силәргә қайтуруп беримән вә силәр зиминда сода-сетиқ қилсаңлар болиду» — деди.
[35] Амма шундақ болдики, улар тағарлирини төккәндә, мана һәр бириниң пулдини өз
тағарлирида туратти! Улар вә атиси өзлириниң чигиклик пуллирини көргәндә, қорқуп
келишти. [36] Атиси Яқуп уларға: — Мени оғлумдин жуда қилдиңлар! Йүсүп йоқ болди,
Шимеонму йоқ, әнди Биняминнниму елип кәтмәкчи болуватисиләр! Мана бу ишларниң
һәммиси мениң бешимғила кәлди! — деди.
[37] Рубән атисиға: — Әгәр мән Биняминни қешиңға қайтуруп елип кәлмисәм, мениң икки
оғлумни өлтүрүвәткин; уни мениң қолумға тапшурғин; мән уни қешиңға яндуруп елип
келимән, — деди.
[38] Лекин Яқуп жавап берип: — Оғлум силәр билән биллә у йәргә чүшмәйду; чүнки униң
акиси өлүп кетип, у өзи ялғуз қалди. Мабада йолда кетиватқанда униңға бирәр ке-
лишмәслик кәлсә, силәр мәндәк бир ақ чачлиқ адәмни дәрд-әләм билән тәһтисараға
чүшүрүветисиләр, — деди.

42:22 Яр. 37:21,22.
42:34 **«зимин»** — Мисир зиминини көрситиду.
42:35 Яр. 42:25; 44:1.

Йүсүпниң акилириниң Бинияминни Мисирға елип бериши

43 [1] Ачарчилиқ зиминни интайин еғир басқан еди. [2] Бу сәвәптин улар Мисирдин елип
кәлгән ашлиқни йәп түгәткәндә, атиси уларға: — Йәнә берип бизгә азғина ашлиқ
елип келиңлар, — деди.
[3] Лекин Йәһуда униңға жававән: — Һелиқи киши бизни қаттиқ агаһландуруп: «Иниңлар
силәр билән биллә кәлмисә, йүзүмни көримән дәп хиял қилмаңлар» дегән. [4] Әгәр ини-
мизни биз билән биллә әвәтсәң, биз берип саңа ашлиқ елип келимиз. [5] Амма әвәтишкә
унимисаң, биз бармаймиз; чүнки һелиқи киши бизгә: «Иниңлар силәр билән биллә кәл-
мисә, йүзүмни көримән дәп хиял қилмаңлар» дегән, — деди.
[6] Исраил уларға: — Силәр немишкә маңа шунчә яманлиқ қилип у кишигә: «Йәнә бир
инимизму бар» дедиңлар, — деди.
[7] Улар жававән: — У киши бизниң вә аилимизниң әһвалини сүрүштүрүп кочилап:
«Атаңлар техи һаятму? Йәнә бир иниңлар барму?» — дәп сориди. Биз униң шу соалиға
яриша жавап бәрдуқ. Униң бизгә: «Иниңларни елип келиңлар» дәйдиғинини нәдин
биләйли? — деди.
[8] Йәһуда атиси Исраилға: — Балини мән билән әвәткин; биз дәрһал қозғилип йолға
чиқайли; шундақта биз вә сән, бизләр һәм балилиримиз өлмәй, тирик қалимиз. [9] Мән
униңға кепил болимән; сән униң үчүн мениң мениңдин һесап алисән; әгәр мән уни
сениң қешиңға аман-есән яндуруп келип, йүзүңниң алдида турғузмисам, пүткүл
өмрүмдә алдиңда гунакар болай. [10] Чүнки кечикмигән болсақ, бу чаққичә икки қетим
берип келәттуқ, — деди.
[11] Уларниң атиси Исраил уларға: — Ундақ болса, мундақ қилиңлар: — У кишигә қача-қу-
чаңларға зиминдики әң есил мевиләрдин соғат алғач бериңлар: йәнә азғина тутия, азрақ
һәсәл, дора-дәрманлар, мурмәкки, пистә вә бадамларни алғач бериңлар. [12] Қолуңлар-
да икки һәссә пул елип, тағарлириңларниң ағзидики өзүңларға яндурулған пулниму
алғач бериңлар. Еһтимал, бу ишта сәһвәнлик көрүлгән болуши мүмкин. [13] Иниңларни-
му биллә елип, қозғилип у кишиниң йениға йәнә бериңлар. [14] Һәммигә Қадир Тәңри Өзи
силәрни у кишиниң алдида рәһимгә ериштүргәй. Буниң билән у силәрниң шу йәрдики
қериндишиңларни вә Бинияминни қоюп берип, силәргә қошуп қоярмекин; өзүм навада
балилиримдин жуда болсам болай! — деди.
[15] Шуниң билән бу адәмләр шу соғатни елип, қоллириға икки һәссә пулни тутуп, Би-
нияминни елип қозғилип, Мисирға берип Йүсүпниң алдида һазир болди. [16] Йүсүп Би-
нияминни улар билән биллә көргинидә, өз өйини башқуридиған ғожидариға буйруп: —
Бу адәмләрни өйүмгә башлап кирип, мал союп таам тәйяр қилғин; чүнки бу кишиләр
чүшлүк ғизани мән билән йәйду, — деди.
[17] У киши Йүсүпниң буйруғинидәк қилип, адәмләрни Йүсүпниң өйигә башлап кир-
ди. [18] Улар болса Йүсүпниң өйигә башлап келингинидин қорқушуп: — Алдинқи қетим
тағарлиримизға яндурулған пулниң сәвәвидин биз униң өйигә елип келиндуқ; униң
мәхсити бизгә һужум қилип, үстимиздин бесип қул қилип, ешәклиримизни тартиве-
лиш охшайду, — дейишти.
[19] Улар Йүсүпниң өйини башқуридиған ғожидарниң йениға келип, өйниң ишигиниң
түвидә униңға: —
[20] Әй ғожам, биз һәқиқәтән әслидә мошу йәргә ашлиқ алғили кәлгән едуқ; [21] Шундақ

43:5 Яр. 42:20; 44:23;
43:9 **«мениңдин һесап алисән»** — ибраний тилида «мениң қолумдин һесап алисән».
43:9 Яр. 44:32.
43:20 Яр. 42:3.

болдики, биз өтәңгә келип өз тағарлиримизни ачсақ, мана һәр биримизниң пули, әйни
еғирлиғи бойичә тағарлиримизниң ағзида турупту; шуңа биз буни яндуруп қолимизда
алғач кәлдуқ. [22] Ашлиқ алғили қолимизда башқа пулму елип кәлдуқ; амма тағарлири-
мизға пулни кимниң селип қойғанлиғини билмидуқ, — деди.
[23] У уларға: — Хатирҗәм болуңлар, қорқмаңлар. Силәрниң Худайиңлар, атаңларниң Ху-
даси тағарлириңларда силәргә байлиқ ата қилған охшайду; силәрниң пулуңларни ал-
лиқачан тапшуруп алдим, — деди. Андин у Шимеонни уларниң қешиға елип чиқти. [24] У
киши уларни Йүсүпниң өйигә башлап кирип, уларниң путлирини жуюшиға су әкирип
берип, андин ешәклиригә йәм бәрди. [25] Улар Йүсүпниң чүштә келишигә үлгүртүп соғат-
ни тәйярлап қойди; чүнки улар өзлириниң шу йәрдә ғиза йәйдиғинини аңлиған еди.
[26] Йүсүп өйгә кәлгәндә улар қоллиридики соғатни өйгә униң алдиға елип кирип, беши-
ни йәргә тәккүзүп униңға тазим қилди. [27] У улардин һал сорап, андин: — Силәр гепини
қилған қери атаңлар саламәтму? У һаятму? — деди.
[28] Улар җавап берип: — Силиниң қуллири бизниң атимиз саламәт туруватиду, у техи
һаяттур, — дәп униң алдида егилип тазим қилди.
[29] Йүсүп бешини көтирип, өз иниси Бинияминни көрүп: — Силәр маңа гепини қилған ки-
чик иниңлар шуму? — дәп сорап: — Әй оғлум, Худа саңа шапаәт көрсәткәй! — деди.
[30] Йүсүпниң өз инисиға болған сеғиниш оти қаттиқ күчийип, жиғливалғидәк халий
җай издәп, алдирап ичкирики өйгә кирип таза бир жиғливалди. [31] Андин йүзини жуюп
чиқип, өзини бесивелип: — Таамларни қоюңлар, — дәп буйруди.
[32] Хизмәткарлар Йүсүпкә айрим, уларға айрим вә Йүсүп билән биллә тамаққа кәлгән
мисирлиқларғиму айрим тамақ қойди; чүнки мисирлиқлар ибранийлар билән бир дә-
стиханда тамақ йейишни жиркиничлик дәп қарап, улар билән биллә тамақ йемәйтти.
[33] Йүсүпниң қериндашлири униң удулида, һәр бири чоң-кичик тәртиви бойичә олтарғу-
зулди; чоңи чоңлуғиға яриша, кичиги кичиклигигә яриша олтарғузулди; улар бир-би-
ригә қарап һәйран қелишти.
[34] Йүсүп алдидики дәстихандики тамақлардин уларға бөлүп бәрди. Амма Бинияминға
бәргини башқиларниңкигә қариғанда бәш һәссә көп еди. Улар шарап ичип, униң билән
хуш кәйп қилишти.

Йүсүпниң қериндашлирини ахирқи қетим синиши

44 [1] Андин у өз өйини башқуридиған ғоҗидариға буйруп: — Бу кишиләрниң
тағарлирини елип көтирәлигидәк ашлиқ қачилап, һәр бириниң пулини тағириниң
ағзиға селип қойғин; [2] андин мениң җамимни, йәни күмүч җамни ашлиқниң пули
билән биллә әң кичигиниң тағириниң ағзиға селип қойғин, — деди. У адәм Йүсүпниң
дегинидәк қилди.
[3] Әтиси таң йориғанда, улар ешәклири билән биллә йолға селип қоюлди. [4] Лекин улар
шәһәрдин чиқип анчә узун маңмайла, Йүсүп ғоҗидариға: — Орнуңдин тур, бу адәмләр-
ниң кәйнидин қоғлиғин; уларға йетишкиниңдә уларға: «Немишкә яхшилиққа яманлиқ
қайтурдуңлар? [5] Ғоҗам шу җамда шарап ичиду һәмдә униңда пал ачиду әмәсму?! Мун-
дақ қилғиниңлар рәзиллик қилғиниңлар болмамду!» дегин, — деди.

43:21 Яр. 42:27,35.
43:24 Яр. 18:4.
43:26 Яр. 37:10; 42:6.
43:29 Яр. 42:13.
43:30 Яр. 45:2.
44:5 **«Ғоҗам шу җамда шарап ичиду һәмдә униңда пал ачиду әмәсму?!»** — Йүсүп Худаниң пәйғәмбири болғачқа,

[6] Бу адәм уларниң кәйнидин йетишип берип, уларға бу сөзләрни қилди. [7] Улар униңға
җававән: — Ғоҗимиз немишкә мундақ гәп қилиду? Мундақ ишни қилиш кәминилири-
дин нери болсун! [8] Биз әслидә тағарлиримизниң ағзидин тапқан пулниму Қанаан зими-
нидин силиниң қашлириға қайтуруп беришкә әкәлгән едуқ. Шундақ туруқлуқ қандақму
ғоҗилириниң өйидин алтун-күмүчни оғрилайли? [9] Кәминилириңниң арисида кимдин
бу җам тепилса, шу өлүмгә мәһкүм болсун, бизму ғоҗимизниң қуллири болайли, —
деди.
[10] Ғоҗидар җававән: — Ейтқан сөзлириңлардәк болсун; җам кимниң йенидин тепилса,
шу киши қулум болуп қелип қалсун, қалғанлириңлар бегуна болисиләр, — деди.
[11] Шуниң билән улар алдирап-тенәп, тағарлирини йәргә чүшүрүп, һәр бири өз тағири-
ни ечип бәрди. [12] Ғоҗидар чоңиниңкидин башлап кичигиниңкигичә ахтурди, җам Би-
няминниң тағиридин тепилди. [13] Буни көрүп улар кийимлирини житишип, һәр бири
ешигигә қайтидин жүкни артип, шәһәргә қайтти.

Йәһуданиң Бинямин үчүн йелиниши

[14] Шундақ қилип Йәһуда вә қериндашлири Йүсүпниң өйигә кәлди; у техи шу йәрдә еди.
Улар униң алдиға келип өзлирини йәргә етишти. [15] Йүсүп уларға: — Бу силәрниң зади
немә қилғиниңлар? Мениңдәк адәмниң чоқум пал ачалайдиғанлиғини билмәмтиңлар?
— деди.
[16] Йәһуда җававән: — Биз ғоҗимизға немиму дейәләймиз? Немә гәп қилалаймиз, қандақ
қилип өзимизни ақлалаймиз? Худа кәминлириниң қәбиһлигини ашкарә қилди. Мана,
биз вә қолидин җамлири тепилған киши һәммимиз ғоҗимизға қул болидиған болдуқ,
— деди.
[17] Лекин Йүсүп: — Мундақ қилиш мәндин нери болсун! Бәлки җам кимниң қолидин те-
пилған болса пәқәт шу киши мениң қулум болиду. Лекин қалғанлириңлар аман-есән
атаңларниң қешиға кетиңлар, — деди.
[18] Андин Йәһуда униңға йеқин берип мундақ деди: — Әй ғоҗам, кәминилиригә қулақ
селип ғоҗамниң қулиқиға бир еғиз гәп қилишқа иҗазәт бәргәйла. Ғәзәплири кәмини-
лиригә туташмиғай; чүнки өзлири Пирәвнгә охшаш екәнла. [19] Әслидә ғоҗам кәминили-
ридин: «Атаңлар я иниңлар барму?» дәп соривидила, [20] биз ғоҗимизға җававән: «Биз-
ниң бир қери атимиз бар вә у қериғанда тапқан, яш бир балисиму бар. Бу балиниң бир
анисидин болған акиси өлүп кетип, у өзи ялғуз қалди; униң атиси уни интайин сөй-
иду» десәк, [21] Сили кәминилиригә: «Униң өзини қешимға елип келиңлар, мән уни өз
көзүм билән көрәй» дедилә. [22] Биз ғоҗимизға җавап берип: «Жигит атисидин айрилал-
майду; әгәр атисидин айрилса, атиси өлүп кетиду» десәк, [23] Сили йәнила кәминилири-
гә: «Әгәр кичик иниңлар силәр билән биллә кәлмисә, йүзүмни йәнә көримиз дәп хиял
қилмаңлар» дегән едила. [24] Шуниң билән биз кәминилири атимизниң қешиға барғанда
ғоҗамниң сөзлирини униңға ейттуқ; [25] андин атимиз йәнә: «Йәнә берип, бизгә азрақ
ашлиқ елип келиңлар» девиди, [26] Биз җававән: «Биз шу йәргә қайтидин чүшәлмәймиз;
әгәр кичик инимиз биз билән биллә болса, ундақта баримиз; чүнки кичик инимиз биз
билән биллә болмиса, у затниң йүзи алдида туралмаймиз», дедуқ.

«пал ечиш» қатарлиқ ишларни қәтъий қилмайтти. Униң гепи акилирини синаш мәхситидә ейтилған, халас.
44:15 **«Мениңдәк адәмниң чоқум пал ачалайдиғанлиғини билмәмтиңлар?»** — 5-айәттики изаһатни көрүң.
44:16 **«Худа кәминлириниң қәбиһлигини ашкарә қилди»** — Йәһуданиң мошу гепи мошу йәрдә бәлким Йүсүпниң җами тағарлиридин тепилғанлиғини әмәс, бәлки улар өткәндә иниси Йүсүпкә өткүзгән яманлиқни көрсәтсә керәк. Йәһуда өзлириниң алдида турғинининиң Йүсүп екәнлигини билмәйтти, әлвәттә.
44:21 Яр. 42:15.
44:23 Яр. 43:3, 5
44:26 **«У затниң йүзи алдида туралмаймиз»** — ибраний тилида «шу кишиниң йүзини қайтидин көрәлмәймиз».

[27] Силиниң қуллири бизниң атимиз бизгә йәнә: «Силәргә мәлумки, аялим маңа икки
оғул туғуп бәргән еди. [28] Бири мениң йенимдин чиқип, йоқ болуп кәтти; мән: у жәзмән
титма-титма қиливетилипту, дәп ойлидим, шундақла уни бүгүнгичә көрмидим. [29] Әнди
силәр буниму мениң қешимдин елип кетип, униңға бир келишмәслик келип қалса,
силәр мәндәк бир ақ чачлиқ адәмни дәрд-әләм билән тәһтисараға чүшүрүветисиләр»,
дегән еди. [30] Әнди мән силиниң қуллири мениң атамниң қешиға барғанда, шу бала биз
билән болмиса униң жени балиниң жениға бағланған болғачқа, [31] шундақ болидуки, у
балиниң йоқлуғини көрсә, жәзмән өлүп кетиду; шуниң билән силиниң қуллири бизниң
атимиз болған бу ақ чачни дәрд-әләм ичидә тәһтисараға чүшүрүвәткән болимиз. [32] Чүн-
ки мәнки кәминилири атамға бу жигит үчүн кепил болуп: «Әгәр мән уни қешиңға қай-
туруп кәлмисәм пүткүл өмрүмдә атамниң алдида гунакар болай» дегән едим. [33] Шуңа
һазир өтүнүп қалай, мәнки кәминилири у жигитниң орнида ғожамниң қешида қул бо-
луп турсам, у жигит қериндашлири билән биллә қайтип кәтсә!
[34] Чүнки жигит мән билән болмиса, мән қандақму атамниң қешиға баралаймән? Атамға
шундақ азап-оқубәтниң чүшүшини көзүм көргүчи болмисун! — деди.

Йүсүпниң қериндашлириға өзини ашкарилиши

45 [1-2] Йүсүп өз йенида турғанларниң алдида өзини туталмай: — һәммә адәм
алдимдин чиқириветилсун! дәп вақириди. Шуниң билән Йүсүп өзини
қериндашлириға ашкарә қилғанда униң қешида һеч ким болмиди. У қаттиқ жиғлап
кәтти; мисирлиқлар уни аңлиди, Пирәвнниң ордисикиләрму буниңдин тезла хәвәр тап
ти. [3] Йүсүп қериндашлириға: — Мән Йүсүп болимән! Атам һазир һаятму?! — дәп сориди.
Амма қериндашлири униңға қарап һодуқуп кетип, һеч жавап берәлмәй қалди. [4] Лекин
Йүсүп уларни: — Қени, маңа йеқин келиңлар, дәп чақириди. Улар йеқин кәлди, у йәнә:
— Мән силәрниң иниңлар, йәни силәр Мисирға сетивәткән Йүсүп болимән. [5] Әнди мени
мошу йәргә сетивәткиниңлар үчүн азапланмаңлар, өзүңларни әйипкә буйрумаңлар;
чүнки Худа адәмләрниң һаятини сақлап қелиш үчүн мени силәрдин бурун бу йәргә
әвәтти. [6] Чүнки һазир зиминдики ачарчилиққа икки жил болди; лекин техи йәнә бәш
жилғичә һеч терилғуму болмайду, ормиму болмайду. [7] Шуниң үчүн силәргә дунияда
бир қалдини сақлап қелиш үчүн, улуқ бир нижатлиқ көрситип, силәрниң тирик
қутулушуңлар үчүн Худа мени силәрдин бурун бу йәргә әвәтти. [8] Шундақ болған екән,
мени мошу йәргә әвәткүчи силәр әмәс, бәлки Худадур. У мени Пирәвнгә атиниң орнида
қилип, униң пүткүл өйигә ғожа қилип тикләп, пүткүл зиминға баш вәзир қилип қойди.
[9] Әнди тездин атамниң қешиға берип, униңға: — Сениң оғлуң Йүсүп: «Худа мени пүткүл
Мисирға ғожа қилип қойди. Сән кечиктүрмәй, мениң қешимға кәлгин; [10] сән Гошән
жутида турисән; шуниң билән сән өзүң, оғуллириң, нәврилириң, қойлириң, калилириң
вә һәммә тәәллуқатлириң билән маңа йеқин турисиләр. [11] Өзүң, аилән вә һәммә
тәәллуқатиңни намратлиқ бесивалмисун дәп мән сени шу йәрдә бақимән; чүнки йәнә
бәш жил ачарчилиқ бардур», деди, — дәңлар.

44:28 Яр. 37:33.
44:29 Яр. 42:38.
44:32 Яр. 43:9.
45:1-2 **«Мисирлиқлар уни аңлиди, Пирәвнниң ордисикиләрму буниңдин тезла хәвәр тапти»** — яки «Мисирлиқлар, шундақла Пирәвнниң ордисидикиләр уни аңлиди».
45:4 Яр. 37:28; Зәб. 104:17; Рос. 7:9, 13.
45:5 Яр. 50:19,20,21.
45:8 **«атиниң орнида қилип»** — мошу йәрдә бәлким Йүсүпниң Пирәвнгә чоң мәслиһәтчи екәнлигини көрсәтсә керәк.

12 — Мана силәрниң көзлириңлар вә иним Биняминниң көзлири силәргә гәп қили-
ватқан мениң өз ағзим екәнлигини көрүватиду. 13 Атамға мениң Мисирдики бу барлиқ
шан-шәривим һәмдә силәрниң барлиқ көргиниңлар тоғрисида ейтип, атамни тездин бу
йәргә елип келиңлар, — деди.
14 Шуниң билән у өзини Бинияминға етип униң бойниға гирә селип жиғлап кәтти; Би-
нямину униң бойниға йөлинип жиғлиди. 15 Андин Йүсүп барлиқ қериндашлирини
сөйүп, уларни бир-бирләп қучағлап жиғлиди. Андин қериндашлири униң билән па-
раңлашти.
16 Йүсүпниң қериндашлири кәлди, дегән хәвәр Пирәвнниң ордисиға йәткүзүлди; бу
Пирәвн вә хизмәткарлириниң нәзиридә қутлуқ иш болди. 17 Пирәвн Йүсүпкә: — Қерин-
дашлириңға: — «Силәр әнди мундақ қилиңлар; улақлириңларға жүк артип, Қанаан зи-
миниға берип, 18 атаңлар вә җәмәтиңларни елип мениң қешимға келиңлар; мән Мисир
зиминидин әң есил йәрләрни силәргә берәй; силәр бу зиминдин чиққан назу-немәт-
ләрдин йәйсиләр» — дегин. 19 Саңа болған әмрим шуки, сән уларға: «Балилириңлар вә
аяллириңларни елиш үчүн Мисир зиминидин һарвуларни елип бериңлар. Шуниңдәк
атаңларниму бу йәргә йәткүзүп келиңлар. 20 Пүткүл Мисир зиминидин әң есил җайлар
силәрниңки болғачқа, өз сәрәмҗанлириңларға кариңлар болмисун» дәп буйруғин, —
деди.
21 Шуниң билән Исраилниң оғуллири шундақ қилди; Йүсүп Пирәвнниң буйруғи бойичә
уларға һарвуларни берип, йоли үчүнму озуқ бәрди. 22 Уларниң һәр биригә бир қур кий-
им бәрди; лекин Бинияминға болса у үч йүз күмүч тәңгә, бәш қур кийим бәрди. 23 У ати-
сиғиму шу һәдийәләрни, йәни Мисирниң есил мәһсулатлири артилған он һаңга ешәк
һәмдә ашлиқ, нан вә атисиға йол тәйярлиғи артилған он мада ешәкни әвәтти. 24 Андин у
қериндашлирини йолға селип, уларға: — Йолда жедәлләшмәңлар, дәп жекилиди. Улар
йолға раван болди. 25 Улар Мисирдин чиқип, Қанаан зиминиға атиси Яқупниң қешиға
берип, 26 униңға Йүсүп өзлиригә ейтқан гәпләрни йәткүзүп: «Йүсүп техи һаят екән! У
пүткүл Мисир зиминиға баш вәзир екән!» деди. Амма у уларға ишәнмәй, жүриги қетип
һошидин кетәй дәп қалди.
27 Лекин улар Йүсүпниң өзлиригә ейтқан барлиқ сөзлирини униңға дегәндә, шундақла
Йүсүпниң өзини елип келишкә әвәткән һарвуларниму көргәндә, уларниң атиси Яқуп-
ниң роһиға җан кирди. 28 Исраил шуниң билән: — Әнди арминим йоқ! Оғлум Йүсүп техи
һаяттур! Мән өлмәстә берип уни көрүвалай, — деди.

Яқупниң пүтүн аилисини елип Мисирға меңиши

46 1 Шуниң билән Исраил барлиқ тәәллуқатини елип йолға чиқип, Бәәр-Шебаға
кәлди. У шу йәрдә атиси Исһақниң Худасиға қурбанлиқларни сунди. 2 Кечиси
Худа аламәт көрүнүшләрдә Исраилға: — Яқуп, Яқуп! девиди, у җавап берип: — Мана мән!
— деди.
3 У: — Атаңниң Тәңриси болған Худа Мәндурмән. Сән Мисирға бериштин қорқмиғин,
чүнки Мән сени шу йәрдә улуқ бир қовм қилимән. 4 Мән сениң билән Мисирға биллә

45:13 Рос. 7:14.
45:20 **«өз сәрәмҗанлириңларға кариңлар болмисун»** — ибраний тилида «көзүңлар сәрәмҗанлириңларға һәсрәт чәкмисун».
45:24 **«йолда жедәлләшмәңлар»** — бу несиһәтни бәлким уларниң өзини Мисирға сетивәткәнлиги тоғрилиқ бир-бирини йәнә әйиплишидин әнсирәп ейтқан болса керәк.
46:2 **«Яқуп, Яқуп»** — Худаниң адәмниң исмини икки қетим чақириши Худаниң униңға болған чоңқур меһир-муһәббитини вә өзигә толиму әзиз екәнлигини көрситиду.
46:3 **Яр. 13:16; 16:10; 17:2; 22:17; 26:24; 28:13; 32:9; 35:11; 48:4.**

баримән вә Мән Өзүм җәзмән йәнә сени шу йәрдин яндуруп келимән. Йүсүп өз қоли
билән сениң көзүңни жумдуриду, — деди.
5 Андин Яқуп Бәәр-Шебадин йолға чиқти; Исраилниң оғуллири атиси Яқуп вә улар-
ниң бала-җақилирини Пирәвн уни епкелиш үчүн әвәткән һарвуларға олтарғуз-
уп, 6-7 чарпайлири билән Қанаан зиминида тапқан тәәллуқатлирини елип маңди. Бу
тәриқидә Яқуп билән барлиқ әвлатлири Мисирға кәлди; оғуллирини, оғул нәврилири-
ни, қизлирини, қиз нәврилирини жиғип, нәсиллириниң һәммисини өзи билән биллә
елип Мисирға кәлди.
8 Исраилниң оғуллири, йәни Яқупниң Мисирға кәлгән әвлатлири төвәндикичә: — Яқуп-
ниң тунҗа оғли Рубән; 9 Рубәнниң оғуллири Һанох, Паллу, Һәзрон билән Карми.
10 Шимеонниң оғуллири: — Йәмуәл, Ямин, Оһад, Яқин, Зоһар вә Қананий аялдин болған
Саул.
11 Лавийниң оғуллири: — Гәршон, Коһат вә Мәрари.
12 Йәһуданиң оғуллири: — Әр, Онан, Шәлаһ, Пәрәз вә Зәраһ. Амма Әр вә Онан Қанаанниң
зиминида өлүп кәткән еди. Пәрәзниң оғуллири Һәзрон билән Һамуллар еди.
13 Иссакарниң оғуллири: — Тола, Пуаһ, Йоб вә Шимрон.
14 Зәбулунниң оғуллири: — Сәрәд, Елон вә Җаһлийәл.
15 Булар Леяһниң Яқупқа Падан-Арамда туғуп бәргән оғул-әвлатлири еди; у йәнә қизи
Динаһни туғуп бәрди. Буниң бу оғул-қиз пәрзәнтлири җәмий болуп оттуз үч җан еди.
16 Гадниң оғуллири: — Зифион, Һагги, Шуни, Әзбон, Ери, Ароди вә Арәли.
17 Аширниң оғуллири: — Йимнаһ, Йишваһ, Йишви вә Берияһ. Уларниң сиңлиси Сераһ
еди; Берияһниң оғуллири Һәбәр вә Малкиәл еди.
18 Булар болса Лабан қизи Леяһқа дедәк болушқа бәргән Зилпаһниң Яқупқа туғуп бәргән
оғуллири болуп, җәмий он алтә җан еди.
19 Яқупниң аяли Раһиләниң оғуллири Йүсүп вә Бинямин.
20 Йүсүпкә Мисир зиминида төрәлгән оғуллири Манассәһ вә Әфраим; буларни Ондики
каһин Потифираһниң қизи Асинат униңға туғуп бәрди.
21 Биняминниң оғуллири: — Белаһ, Бәкәр, Ашбәл, Гера, Нааман, Еһи, Рош, Муппим, Һуп-
пим вә Ард.
22 Булар Раһиләниң Яқупқа туғуп бәргән оғул-әвлатлири болуп, җәмий он төрт җан еди.
23 Данниң оғли: — Һушим.
24 Нафталиниң оғуллири: — Яһзиәл, Гуни, Йәзәр вә Шилләм.
25 Булар Лабан қизи Раһиләгә дедәк болушқа бәргән Билһаһниң Яқупқа туғуп бәргән

46:4 **«Йүсүп өз қоли билән сениң көзүңни жумдуриду»** — демәк, Йүсүп Яқуп сәкратқа чүшүп қалғанда униң йенида болиду. «Мән Өзүм җәзмән йәнә сени шу йәрдин яндуруп келимән» дегән жуқуриқи сөзләр шүбһисизки, Яқуп Қанаан зиминида дәпнә қилинипла қалмай, бәлки Қанаан зиминида ахирқи заманда тирилиду, дегән мәнани көрситиду.

46:4 Чөл. 20:15; Қан. 10:22; Йә. 24:4, 5, 6; Зәб. 104:23, 24; Йәш. 52:4; Һош. 11:1.

46:5 Рос. 7:15.

46:8 Мис. 1:2; 6:13; Чөл. 26:5; 1Тар. 4-8.

46:10 **«Саул»** — яки «Шаул».

46:10 Мис. 6:15; 1Тар. 4:24.

46:11 1Тар. 5:27.

46:12 Яр. 38:3, 4, 5; 1Тар. 2:5.

46:13 **«Пуаһ»** — яки «Пуваһ». «Чөл.» 36:23ни көрүң. **«Йоб»** — яки «Яшуб».

46:16 1Тар. 5:11.

46:17 1Тар. 7:30.

46:18 Яр. 29:24.

46:20 Яр. 41:50; 48:5.

46:21 **«Белаһ»** — яки «Бела».

46:21 1Тар. 7:6; 8:1.

46:24 1Тар. 7:13.

оғул-әвлатлири болуп, җәмий йәттә җан еди.
[26] Яқупниң келинлиридин башқа, Яқупниң пуштидин болған, униң билән биргә Ми-
сирға кәлгәнләр җәмий атмиш алтә җан еди.
[27] Йүсүпниң Мисирда туғулған оғуллири икки еди. Яқупниң җәмәтидин болуп, Мисирға
кәлгәнләр җәмий йәтмиш җан еди.

Яқуп вә униң җәмәтиниң Мисирға йетип келиши

[28] Яқуп Йүсүптин көрсәтмә елип, өзлирини Гошәнгә башлап беришқа Йәһудани Йүсүп-
ниң қешиға әвәтти. Шундақ қилип улар Гошән жутиға келип чүшти. [29] Йүсүп өзиниң
вәзирлик һарвусини қатқузуп, атиси Исраилниң алдиға Гошәнгә чиқти. У өзини униң
алдиға һазир қилип атисиға өзини етип бойниға бешини қоюп қучағлап, узундин узун
жиғлиди. [30] Исраил Йүсүпкә: Мән сениң йүзүңни көрүп, тирик екәнлигиңни билдим;
әнди өлсәмму арминим йоқ, — деди.
[31] Андин Йүсүп қериндашлири вә атисиниң өйдикилиригә мундақ деди: — Мән һазир
чиқип Пирәвнгә хәвәр берип: «Қанаан зиминида олтарған қериндашлирим, шундақла
атамниң өйидикиләр қешимға кәлди; [32] бу адәмләр падичилар болуп, мал беқиш билән
шуғуллинип кәлгән, қой-калилири, шундақла барлиқ мал-мүлүклирини елип кәлди»
дәп ейтай. [33] Шундақ болидуки, Пирәвн силәрни чақириду; шу чағда у силәрдин: «Немә
оқитиңлар бар?» дәп сориса, [34] силәр җавап берип: — Кәминилири кичигимиздин тар-
тип ата-бовилиримизға охшаш пада беқип кәлгәнмиз, — дәңлар. Шундақ десәңлар Го-
шән жутида олтирип қалисиләр; чүнки падичиларниң һәммиси мисирлиқлар арисида
көзгә илинмайду.

47 [1] Йүсүп Пирәвнниң қешиға келип: — Атам билән қериндашлирим қой-калилири,
шундақла һәммә мал-мүлүклирини биллә елип Қанаан зиминидин кәлди.
Мана, улар һазир Гошән жутиға чүшти, дәп хәвәр берип, [2] қериндашлириниң ичидин
бәшәйләнни елип, Пирәвнниң алдиға һазир қилди. [3] Пирәвн униң қериндашлиридин:
— Немә оқитиңлар бар, дәп соривиди, улар Пирәвнгә җавап берип: — Кәминилири ата-
бовилиримизға охшаш мал баққучилармиз, — деди.
[4] Андин улар Пирәвнгә илтимас қилип: — Қанаан зиминида қаттиқ қәһәтчилик болғачқа,
кәминилириниң қойлиримизни бақидиғанға яйлақму йоқ; шуңа бу зиминда мусапир
болуп турушқа кәлдуқ; җанаблиридин тәләп қилимизки, кәминилириниң Гошән жути-
да турушиға иҗазәт бәргәйла, — деди.
[5] Пирәвн Йүсүпкә: — Атаң вә қериндашлириң қешиңға кәлди; [6] мана Мисир зими-
ни сениң алдиңда турупту; атаң вә қериндашлириңни зиминниң әң есил йеридә ол-
тарғузғин; улар Гошән жутида макан қилсун. Шуниңдәк, әгәр сән уларниң ичидики қа-

---

46:25 **Яр. 29:29.**
46:27 **Қан. 10:22; Рос. 7:14.**
46:28 **«Яқуп Йүсүптин көрсәтмә елип, өзлирини Гошәнгә башлап беришқа Йәһудани Йүсүпниң қешиға әвәтти»** — яки «өзлири Гошәнгә бериштин авал Йәһудани Йүсүпкә уқтуруш үчүн әвәтти».
46:30 **«өлсәмму арминим йоқ»** — ибраний тилида «өлсәм болиду».
46:34 **«чүшүнмә»** — шу гепи билән Йүсүп: *(1)* өз аилисидикиләрниң Мисир иқтисадиға жүк болмайдиғанлиғини, өзлириниң җенини бақалайдиғанлиғини көрсәтмәкчи; *(2)* уларниң Гошән дегән чәт районда турушини бекитмәкчи.
–Шундақ болғанда, Исраил хәлқи Мисирлиқлар билән анчә ассимилиятсийә болмайду, шундақла Мисирдин қечиш керәк болса, Гошән жути Қанаан зиминиға бир қәдәр йеқинрақ еди.
46:34 **Яр. 43:32; Мис. 8:22.**
47:1 **Яр. 45:10.**
47:3 **Яр. 46:34.**

бил кишиләрни билсәң, буларни мениң чарпайлиримға назарәтчи қилғин, — деди.
[7] Кейин, Йүсүп атиси Яқупни елип, Пирәвнниң алдиға һазир қилди; Яқуп Пирәвнгә бә-
хит-бәрикәт тилиди.
[8] Андин Пирәвн Яқуптин: — Өмрүңниң жил-күнлири нәччигә йәтти? — дәп сориди.
[9] Яқуп Пирәвнгә жавап берип: — Мусапирлиқ сәпиримниң күнлири бир йүз оттуз жилға
йәтти; өмрүмниң күнлири аз һәм жапа-мушәққәтлик болуп, ата-бовилиримниң муса-
пирлиқ өмүр сәпириниң күнлиригә техи йәтмиди, — деди.
[10] Шуниң билән Яқуп Пирәвнгә бәхит-бәрикәт тиләп, алдидин чиқип кәтти. [11] Шуниң
билән Йүсүп атиси билән қериндашлирини Мисир зиминида олтирақлаштуруп қойди;
Пирәвнниң буйруғинидәк уларға зиминниң әң есил йеридин, йәни Рамсәс дегән жут-
тин тәвәлик бәрди. [12] Йүсүп атиси, қериндашлири, шундақла атисиниң һәммә өйдики-
лирини бала-жақилириниң санлириға қарап ашлиқ билән тәминләп бақти.

Йүсүпниң дана һөкүмранлиғи

[13] Амма ачарчилиқ қаттиқ еғир болғачқа, зиминниң һеч йеридә озуқ-түлүк тепилмиди;
Мисир зимини билән Қанаан зимини ачарчилиқтин хараплишип кәтти. [14] Йүсүп ашлиқ
сетип Мисир зимини билән Қанаан зиминидики барлиқ пулни жиғивалди. Андин Йүсүп
бу пулни Пирәвнниң ордисиға йәткүзүп бәрди. [15] Амма Мисир зимини билән Қанаан
зиминидики Пул түгәп кәткәндә мисирлиқларниң һәммиси Йүсүпниң алдиға келип: —
Бизгә нан бәргәйла! Пул түгәп кәткини үчүн силиниң алдилирида өлимизму? — деди.
[16] Йүсүп жававән: — Пулуңлар қалмиған болса, чарпайлириңларни елип келип бәр-
сәңлар, мән маллириңлариға озуқ-түлүк тегишип беримән, — деди.
[17] Буниң билән улар чарпайлирини Йүсүпниң қешиға елип кәлгили турди; Йүсүп улар-
ниң атлири, қой падилири, кала падилири вә ешәклириниң орниға озуқ-түлүк бәрди; шу
жили маллириниң орниға уларға озуқ-түлүк берип бақти. [18] У жил аяқлишип, улар ик-
кинчи жили униң қешиға келип униңға: — Биз ғожимиздин һеч немини йошурмаймиз;
пулимиз түгиди, чарпай мал падилиримиз болса ғожимизниң илкидә, ғожимизниң
алдида тәнлиримиз билән йеримиздин башқа һеч нәрсә қалмиди. [19] Немишкә көз алди-
лирида биз һәм йеримизму өлүп кәтсун? Әнди сили өзимиз вә йеримизни озуқ-түлүккә
тегишип еливалғайла; өзимиз вә йеримиз Пирәвнниң болуп, униңға қул болайли. Биз
өлүп кәтмәй, тирик турушимиз, йеримизму вәйран болмаслиғи үчүн бизгә уруқ-түлүк
бәргәйла, деди.
[20] Бу тәриқидә Йүсүп Мисирниң пүткүл терилғу йерини Пирәвн үчүн сетивалди; чүнки
ачарчилиқ қаттиқ болғачқа, мисирлиқларниң һәр бири өз етизини сетип бәрди. Шуниң
билән йәр-зимин Пирәвнниң болуп қалди. [21] Йүсүп хәлиқни Мисирниң бу четидин йәнә
бир четигичә һәр қайси шәһәрләргә көчүрди. [22] Пәқәт каһинларниң йерини у алмиди;
чүнки каһинларға Пирәвн тәрипидин алаһидә тәминат берилгәчкә, улар Пирәвн тәри-
пидин тәминләнгән үлүшини йәп, өз йәрлирини сатмиған еди.
[23] Йүсүп хәлиққә: — Мана, мән бүгүн өзүңлар билән йәрлириңларни Пирәвн үчүн сети-
валдим. Мана силәргә уруқ! Әнди йәр териңлар. [24] Әнди шундақ қилисиләрки, чиққан һо-
сулдин бәштин бирини Пирәвнгә берип, қалған төрт қисмини өзүңларға елип қелиңлар;

47:9 Зәб. 118:19; Ибр. 11:9,13.
47:21 «чүшәнмә» — хәлиқләрниң йезилардин шәһәрләргә көчүрүлүшиниң сәвәви: *(1)* тупрақта гия үнмәс болуп қалғачқа, хәлиқниң шу йәрдә туруверишиниң пайдиси йоқ еди; *(2)* хәлиқ шәһәрдә турса уларға «қутқузуш ашлиғи» тарқитип беришкә қолайлиқ болатти. Бу вақитлиқ тәдбир болуп, кейин Йүсүп уларға уруқ бәргәндә *(23-айәт)* хәлиқ бәлким өз жутлириға қайтқан болуши мүмкин.
–Башқа бир хил тәржимиси: «Шу тәриқидә Йүсүп хәлиқни Мисирниң бу четидин йәнә бир четигичә қуллуғиға киргүзди».

у уруқлуқ һәмдә өзүңларға, җүмлидин өйүңдикиләргә вә кичик балилириңларға озуқ
болсун, — деди.
25 Улар җававән: — Сили җенимизни қутқуздила. Ғоҗимизниң нәзиридә илтипат тапқан
болсақла, Пирәвнниң қуллири болуп турайли, — деди.
26 Шуниң билән Йүсүп: — «Һосулниң бәштин бири Пирәвнгә берилсун» дәп бу ишни бү-
гүнгә қәдәр Мисир зимини үчүн қанун-бәлгүлимә қилди. Пәқәт каһинларниң йерила
буниң сиртида болуп, Пирәвнгә тәвә болмиди.

Яқупниң ахирқи тәливи

27 Исраиллар Мисир зиминида, Гошән өлкисидә олтирақлашти; улар шу җайда йәр-зи-
минлик болуп, көпийип, толиму көпәйди. 28 Яқуп Мисир зиминида он йәттә жил өмүр
көрди; буниң билән Яқупниң өмүр күнлири бир йүз қириқ йәттә жилға йәтти. 29 Исра-
илниң күнлири сәкратқа йеқинлашқанда, оғли Йүсүпни чақиртип, униңға: — Әгәр нә-
зириңдә илтипат тапқан болсам, қолуңни янпашмниң астиға қоюп, маңа шапаәт вә са-
дақәтликни көрситип, мени Мисирда дәпнә қилма;[606] 30 бәлки мән ата-бовилирим билән
ятидиған вақтимда мени Мисирдин елип кетип, уларниң гөристаниға дәпнә қилғин,
деди. У җавап берип: — Мән ейтқиниңдәк қилай, — деди.
31 Яқуп униңға: — Маңа қәсәм қилип бәргин, — деди. У униңға қәсәм қилип бәрди; андин
Исраил карватниң баш тәрипидә сәҗдә қилди.[607,608]

Яқупниң Әфраим вә Манассәһкә хәйрлик дуа қилиши

48 1 Бу ишлардин кейин бириси Йүсүпкә: — Мана атаң кесәл болуп қапту, дәп хәвәр
бәрди. У икки оғли Манассәһ билән Әфраимни биллә елип барди. 2 Бириси Яқупқа:
— Мана оғлуң Йүсүп қешиңға келиватиду, дәп хәвәр беривиди, Исраил күчәп қопуп
кариватта олтарди.
3 Яқуп Йүсүпкә: — Һәммигә Қадир Тәңри маңа Қанаан зиминидики Луз дегән җайда
аян болуп, мени бәрикәтләп[609] 4 маңа: Мана, Мән сениң нәслиңни көпәйтип, сени ин-
тайин зор көпәйтимән, сәндин бир түркүм хәлиқ чиқиримән; бу зиминни сәндин
кейинки нәслиңгә әбәдий мирас қилип беримән, дәп ейтқан еди.[610] 5 Әнди мән Ми-
сирға келиштин илгири саңа Мисир зиминида туғулған икки оғлуң мениң һесапли-
ниду; Әфраим билән Манассәһ болса, худди Рубән билән Шимеонға охшаш, һәр икки-
си мениң оғуллирим болиду.[611,612] 6 Улардин кейин тапқан балилириң өзүңниң болиду;
улар кәлгүсидә мирасқа еришкәндә акилириниң нами астида болиду.[613] 7 Маңа кәлсәк,
Падандин келиватқинимда Раһилә Қанаан зиминида йол үстидә Әфратқа аз қалған-
да мени ташлап өлүп кәтти. Мән уни шу йәрдә, йәни Әфратқа (йәни Бәйт-Ләһәмгә)

47:29 Яр. 24:2.
47:31 **«Исраил карватниң баш тәрипидә сәҗдә қилди»** — кона грекчә тәрҗимиси (*LXX*)дә «у (*Исраил*) һасисиға йөлинип Худаға сәҗдә қилди» дейилиду. Мошу йәрдә икки мәнаси болуши мүмкин (*«Ибр.» 11:21ниму көрүң*).
47:31 Ибр. 11:21.
48:3 Яр. 17:1.
48:4 Яр. 28:3; 35:11.
48:5 **«һәр иккиси мениң оғуллирим болиду»** — кейин Манассәһ вә Әфраимдин болған қәбилиләр Исраилниң он икки қәбилисидин иккиси һесапланди.
48:5 Яр. 41:50; 46:20.
48:6 **«улар кәлгүсидә мирасқа еришкәндә акилириниң нами астида болиду»** — демәк, әгәр Йүсүпниң кейин оғуллири болса, Манассәһниң қәбилиси яки Әфраимниң қәбилисиниң бир әзаси һесаплинип, шу қәбилиниң бир қисми сүпитидә тегишлик мирас алалайтти.

баридиған йолда дәпнә қилдим, — деди.
[8] Андин Исраил Йүсүпниң оғуллириға қарап: — Булар кимдур, — дәп сориди.
[9] Йүсүп атисиға жававән: — Булар болса Худа маңа бу йәрдә бәргән оғуллиримдур, —
деди. У: — Уларни алдимға йеқин кәлтүргин, мән уларға бәхит-бәрикәт тиләй, — деди.
[10] Әнди Исраилниң көзлири қерилиғидин ғувалишип яхши көрәлмәйтти. Шуңа Йүсүп
уларни униң алдиға йеқинрақ кәлтүрди; у уларни сөйүп қучағлиди. [11] Андин Исраил
Йүсүпкә: — Мән сениң йүзүңни көрәләймән дәп һеч ойлимиған едим; лекин Худа мени
сениң балилириңниму көрүшкә несип қилди, — деди.
[12] Йүсүп балиларни Яқупниң тизлириниң арилиғидин елип, йүзини йәргә тәккүзүп та-
зим қилди. [13] Андин Йүсүп бу иккиләнни Исраилниң алдиға йеқин елип келип, Әфраим-
ни оң қоли билән тутуп Исраилниң сол қолиға удуллап турғузди; Манассәһни сол қоли
билән тутуп Исраилниң оң қолиға удуллап турғузди. [14] Лекин Исраил оң қолини узитип,
кәнжи балиси Әфраимниң бешиға қойди, сол қолини Манассәһниң бешиға қойди. Ма-
нассәһ тунжиси болсиму, у икки қолини қайчилап тутуп шундақ қойди. [15] У Йүсүпкә
бәхит-бәрикәт тиләп: — Атилирим Ибраһим билән Исһақ Худа дәп билип йүзи алди-
да маңған, мени пүткүл өмрүмдә бу күнгичә падичидәк йетәкләп беқип кәлгән Худа,
[16] Маңа һәмжәмәт болуп мени һәммә бала-қазадин қутқузған Пәриштә бу икки оғулни
бәрикәтлисун; улар мениң исмим вә атилирим болған Ибраһим вә Исһақниң исимлири
билән атилип, йәр йүзидә көп авуғай! — деди.
[17] Йүсүп атисиниң оң қолини Әфраимниң бешиға қойғинини көрүп көңлидә хапа болди;
шуңа у атисиниң қолини тутуп, Әфраимниң бешидин елип Манассәһниң бешиға йөт-
кимәкчи болуп, [18] атисиға: — Әй ата, бундақ қилмиғин; чүнки мана, тунжиси будур; оң
қолуңни униң бешиға қойғин! — деди.
[19] Лекин атиси рәт қилип: — Билимән, и оғлум, билимән; униңдинму бир қовм чиқип,
өзиму улуқ болиду, амма дәрһәқиқәт униң иниси униңдин техиму улуқ болиду; униң
нәслидин наһайити көп қовмлар пәйда болиду, — деди.
[20] Шуниң билән шу күни у бу иккисини бәрикәтләп: — Кәлгүсидә Исраиллар бә-
хит-бәрикәт тилигәндә: «Худа сени Әфраим билән Манассәһдәк улуқ қилсун!» дәйдиған
болиду, деди. Бу тәриқидә у Әфраимни Манассәһтин үстүн қойди.
[21] Андин Исраил Йүсүпкә йәнә: — Мана, мән өлимән; лекин Худа силәр билән биллә
болуп, силәрни ата-бовилириңларниң зиминиға қайтуруп бариду. [22] Мән саңа қерин-
дашлириңниңкидин бир үлүш йәрни артуқ бәрдим; шу йәрни өзүм қилич вә оқяйим
билән Аморийларниң қолидин тартивалған едим.

48:7 **«мени ташлап өлүп кәтти»** — яки «мени һәсрәткә қалдуруп өлүп кәтти». **«мән уни Раһиләни шу йәрдә, йәни Әфратқа баридиған йолда дәпнә қилдим»** — Раһилә Йүсүпниң өз аниси, әлвәттә. Бәлким анисиниң өлүми тоғрилиқ тәпсилатлар униң есидә анчә қалмиған болуши мүмкин еди.

48:7 Яр. 35:19.

48:12 **«Яқупниң»** — ибраний тилида «униң».

48:15 Ибр. 11:21.

48:16 **«...һәмжәмәт болуп ... қутқузған»** — ибраний тилида «гоел» дегән пеил билән ипадилиниду. Мошу йәрдә «гоел» дегән пеил Тәвратта биринчи қетим ишлитилиду. «Аюп» 19:25 вә изаһатини вә «Тәбирләр»ниму көрүң.

48:16 Яр. 31:42; 32:1.

48:17 **«Йүсүп атисиниң оң қолини Әфраимниң бешиға қойғинини көрүп көңлидә хапа болди»** — ибраний тилида «атисиниң оң қолини Әфраимниң бешиға қойғини Йүсүпниң көзлиригә яман иштәк көрүнди».

48:19 Рут 4:11,12.

48:20 Йәр. 31:20.

48:22 **«Мән саңа ... бир үлүш йәрни артуқ бәрдим»** — дегән сөзләрниң йәнә мүмкин болған икки мәнаси бар: — *(1)* «саңа... әшу «яғлиқ район» *(көп зәйтун мейини чиқидиған зимин)*ни тәқдим қилдим,...» яки *(2)* «саңа... Шәкәм дегән йәрни ... тәқдим қилдим» *(34-бапни көрүң)*. Әмәлийәттә үч мәна охшашла тоғра болуши мүмкин.

48:22 Йә. 13:7; 16:1; 17:1; 24:8.

Яқупниң вәсийити — оғуллириға тилигән бәхит-бәрикәтлири вә бәргән бешарәтлири

49 [1] Андин Яқуп оғуллирини чақирип уларға мундақ деди: — Һәммиңлар жәм
болуңлар, мән силәргә кейинки күнләрдә силәр йолуғидиған ишларни ейтип
берәй: —
[2] Жиғилип келип аңлаңлар, и Яқупниң оғуллири;
Атаңлар Исраилға қулақ селиңлар.
[3] Әй Рубән, сән мениң тунжа оғлумсән,
Күч-қудритимсән,
Күчүм бар вақтимниң тунжа мевисидурсән,
Салапәт вә қудрәттә алди едиң,
[4] Лекин қайнап тешип чүшкән судәк,
Әнди алди болалмассән;
Чүнки сән атаңниң көрписигә чиқтиң,
Шуниң билән сән уни булғидиң!
У мениң көрпәмниң үстигә чиқти!
[5] Шимеон билән Лавий қериндашлардур;
Уларниң қиличлири зораванлиқниң қураллиридур!
[6] Аһ женим, уларниң мәслиһитигә кирмигин!
И иззитим, уларниң жамаити билән четилип қалмиғай!
Чүнки улар аччиғида адәмләрни өлтүрүп,
Өз бешимчилик қилип буқиларниң пейини кәсти.
[7] Уларниң аччиғи әшәддий болғачқа ләнәткә қалсун!
Ғәзивиму рәһимсиз болғачқа ләнәткә қалсун!
Мән уларни Яқупниң ичидә тарқитиветимән,
Исраилниң ичидә уларни чечиветимән.
[8] Әй Йәһуда! Сени болса қериндашлириң тәрипләр,
Қолуң дүшмәнлириңниң гәжгисини басар.
Атаңниң оғуллири саңа баш урар,
[9] Йәһуда яш бир ширдур;
Әй оғлум, сән овни тутупла чиқтиң;
У ширдәк овниң йенида чөкүп созулуп ятса,
Яки чиши ширдәк йетивалса,

49:3 Яр. 29:32; Қан. 21:17; Зәб. 77:51.
49:4 **«У мениң көрпәмниң үстигә чиқти!»** — Рубәнниң атисиниң тоқили Билһаһ билән биллә ятқинини көрситиду *(35:22)*.
–Яқупниң бу улуқ бешарәтлири тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тәпсилийрәк тохтилимиз.
49:4 Яр. 35:22; 1Тар. 5:1.
49:5 **«Уларниң қиличлири зораванлиқниң қураллиридур!»** — 34:25-31ни көрүң.
49:6 Яр. 34:25.
49:7 **«тарқитиветимән,... чечиветимән»** — Яқуп пәйғәмбәр болғачқа униң мошу сөзлири Худаниң сөзигә баравәр болиду. Бу сөзни Худа Өзи Яқупниң ағзи арқилиқ ейтқан болса керәк.
49:7 Йә. 19:1; 21:3-45.
49:8 **«Сени болса қериндашлириң тәрипләр»** — оқурмәнләрниң есидә барки, «Йәһуда» дегәнниң мәнаси «тәрипләш» яки «мәдһийә»дур *(29:35ни көрүң)*.

Кимму уни қозғашқа петинар?
[10] Шаһанә һаса Йәһудадин кетип қалмайду,
Йәһуданиң пуштидин қанун чиқарғучи өксүмәйду,
Таки шу һоқуқ Егиси кәлгичә күтиду;
Кәлгәндә, җаһан хәлиқлири униңға итаәт қилиду.
[11] У тәхийини үзүм телиға,
Ешәк балисини сортлуқ үзүм телиға бағлап қояр.
У либасини шарапта жуюп,
Тонини үзүм шәрбитидә жуяр.
[12] Униң көзлири шараптин қизирип кетәр,
Чишлири сүт ичкинидин аппақ турар.
[13] Зәбулун деңиз бойини макан қилар,
Макани кемиләрниң панаһгаһи болар,
Йәр-зимини Зидонғичә йетип барар.
[14] Иссакар бәстлик бәрдәм бир ешәктур,
У икки қотан арисида ятқандур;
[15] У арамгаһниң яхши екәнлигигә қарап,
Зиминниң есиллиғини көрүп,
Жүк көтиришкә мүрисини егип,
Алванға ишләйдиған қул болуп қалар.
[16] Дан Исраил қәбилилиридин бири болар,
Өз хәлқигә һөкүм чиқирар.
[17] Дан йол үстидики илан,
Чиғир йол үстидә турған зәһәрлик бир иландур.
У атниң туйиғини чеқип,
Ат мингүчини арқиға моллақ атқузар.
[18] И Пәрвәрдигар, ниҗатиңға тәлмүрүп күтүп кәлдим!

[19] Гадқа болса, қарақчилар қошуни һуҗум қилар;
Лекин у тапинини бесип зәрбә берәр.

49:9 **«сән ов тутупла чиқтиң»** — бу сөз, шүбһисизки, Йәһуданиң кәлгүсидә толуқ ғәлибә қилидиғанлиғини көрситиду. «Ширдәк чөкүп созулуп ятса яки чиши ширдәк йетивалса» дегән сөзләргә «овниң йенида» дегән сөзләрни қошуп киргүздуқ; чүнки бизниңчә бу җүмлә алдинқи җүмлә билән зич бағлинишлиқ. Демәк, Йәһуда ғәлибә қилипла қалмай, бәлки ғәлибиниң мевилиридин бемалал һозурлинишқа муйәссәр болиду. Йәһуда Мәсиһниң әҗдати болғачқа, мошу сөзләр Мәсиһниң өзи тоғрисида техиму инавәтлик болуши керәк.
–«У ширдәк овниң йенида чөкүп созулуп ятса, яки чиши ширдәк йетивалса,...» дегәнниң башқа бир хил тәрҗимиси: «У ширдәк яки чиши ширдәк Марашқа йетивалса,...».
49:9 Чөл. 24:9; Мик. 5:7.
49:10 **«Йәһуданиң пуштидин»** — ибраний тилида «Йәһуданиң путлири арисидин» — демәк, униң нәслидин, пуштидин. **«қанун чиқарғучи»** — яки «идарә қилғучиниң тутқан тайиғи». **«шу һоқуқ Егиси»** — ибраний тилида «Шилоһ» дегән сөз билән ипадилиниду. Бу улуқ бешарәт тоғрисида «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
49:10 Әз. 21:27; Мат. 2:6.
49:11 **«шарапта»** — ибраний тилида «үзүм қенида». **«ешәк балисини сортлуқ үзүм телиға бағлап қояр, ... либасини шарапта жуюп, Тонини үзүм шәрбитидә жуяр»** — демәк, Йәһуда қәбилиси шунчә бай болидуки, тәхәйни әң есил үзүм телиға бағлайду, тәхәйниң уни тартип жулуветишидин яки уни йәп кетишидин қорқмайду вә халиса кейимини жуйғанда суниң орнида шарап ишлитиду.
49:12 **«қизирип кетәр»** — яки «нурлинар».
49:13 Йә. 19:10,11.
49:15 **«арамгаһ»** — бәлким Худа өзигә вәдә қилған мирас зимининиң яхши бир қисмини көрсәтсә керәк.
49:16 **«Дан»** — бу намниң мәнаси «һөкүм» яки «һөкүм чиқарғучи» яки «сотчи».
49:19 **«Гад»** — ибраний тилида «Гад»ниң мәнаси «қошун» яки «һуҗум».

20 Аширниң тамиғида зәйтун мейи мол болар,
У шаһлар үчүн назу-немәтләрни тәминләр.
21 Нафталидин чирайлиқ гәпләр чиқар,
У әркин қоюветилгән маралдур.
22 Йүсүп мевилик дәрәқниң шехидур,
Булақниң йенидики көп мевилик шахтәктур;
Униң шахчилири тамдин һалқип кәткәндур.
23 Я атқучилар униңға азар қилип,
Униңға оқ атти, униңға нәпрәтләнди.
24 Һалбуки, униң оқяйи мәзмут турар,
Қол-биләклири әплик турғузулар,
Шу күч Яқуптики қудрәт Егисиниң қоллиридиндур —
(Исраилниң Қорам Теши, йәни униң Падичиси Униңдин чиқар!)
25 Әшу күч атаңниң Тәңрисидиндур — (У саңа мәдәт берәр!)
Йәни һәммигә Қадирдиндур — У сени бәрикәтләр!
Жуқирида асманниң бәрикәтлири билән,
Төвәндә ятқан чоңқур суларниң бәрикәтлири билән,
Әмчәк билән балиятқуниң бәрикити билән сени бәрикәтләр!
26 Сениң атаңниң тилигән бәрикәтлири ата-бовилиримниң тилигән бәрикәтлиридин зиядә болди,
Улар мәңгүлүк тағ-едирларниң чәтлиригичә йетәр,
Улар Йүсүпниң бешиға чүшәр,
Йәни өз қериндашлиридин айрим турғучиниң чоққисиға тегәр.
27 Бинямин житқуч бөридәктур;
Әтигәндә у овни йәр.
Кәчқурун у олҗисини тәқсим қилар» — деди.
28 Буларниң һәммиси Исраилниң он икки қәбилиси болуп, мәзкур сөзләр болса атисиниң уларға тилигән бәхит-бәрикәт сөзлиридур. У шуниң билән уларниң һәр биригә мас келидиған бир бәрикәт билән уларға бәхит-бәрикәт тилиди.

Яқупниң өлүми вә ахирқи вәсийити

29 Андин Яқуп уларға мундақ тапилиди: — «Мән әнди өз қовмимниң қешиға қошулимән.
Силәр мени ата-бовилиримниң йенида, һиттийлардин болған Әфронниң етизлиғидики
ғарға дәпнә қилиңлар; 30 у ғар болса Қанаан зиминида Мамрәниң удулида, Макпелаһ-
ниң етизлиғида. Ғарни Ибраһим гөристан болсун дәп шу етизлиқ билән қошуп һиттий

49:20 **«Аширниң тамиғида зәйтун мейи мол болар»** — яки «Аширниң йеридин мол ашлиқ чиқар».
49:22 **«дәрәқниң шехи»** — ибраний тилида мошу йәрдә «мевилик дәрәқниң балиси» дегән сөзләр билән ипадилиниду. Бу икки жүмлә ичидики «мевилик» дегән сөз «Әфраим» дегән сөз билән ипадилиниду; оқурмәнләрниң есидә барки «Әфраим» дегәнниң мәнаси «икки һәссә мевилик». **«униң шахчилири»** — ибраний тилида «униң қизлири».
49:22 1Тар. 5:1.
49:23 Яр. 50:20.
49:24 **«Исраилниң қорам теши, йәни униң падичиси униңдин чиқар!»** — демәк, «Исраилниң Қорам Теши», «униң һәқиқий Падичиси», йәни Қутқузғучи-Мәсиһ Худаниң Өзидин чиқису.
–Башқа бир хил тәрҗимиси: «*(Йәни Исраилниң Қорам Тешидин, униң Падичисидиндур)*».
49:25 **«һәммигә Қадир»** —Худаниң бир намидур.
49:26 **«Улар мәңгүлүк тағ-едирларниң чәтлиригичә йетәр»** — башқа бир хил тәрҗимиси: — «Улар мәңгүлүк тағларниң бәрикәтлиридин зиядә болди». **«өз қериндашлиридин айрим турғучиниң...»** — яки «өз қериндашлири арисидин әмир болғучиниң...»
49:26 Қан. 33:16

Әфрондин сетивалған еди. [31] Шу йәрдә Ибраһим аяли Сараһ билән дәпнә қилинған; шу
йәрдә Исһақ аяли Ривкаһ биләнму дәпнә қилинған; шу йәрдә мәнму Леяһни дәпнә қил-
дим. [32] Бу етизлиқ һәм ичидики ғар Һәтниң әвлатлиридин сетивелинған еди».
[33] Яқуп оғуллириға бу вәсийәтни тапилап болуп, путлирини кариватта түзләп, нәпәс
тохтап өз қовмиға қошулди.

Яқупниң дәпнә қилиниши

50 [1] Йүсүп атисиниң йүзигә өзини етип, униң үстидә жиғлап, уни сөйди. [2] Андин
Йүсүп өз хизмитидә болған тевипларға атисини мумия қилишни буйруди; шуниң
билән тевиплар Исраилни мумия қилди. [3] Буни қилишқа қириқ күн кәтти, чүнки мумия
қилишқа шунчилик күн кетәтти. Мисирлиқлар униңға йәтмиш күн матәм тутти.
[4-5] Униңға һаза тутуш күнлири өтүп болғанда, Йүсүп Пирәвнниң ордисидикиләргә: —
Мән нәзириңларда илтипат тапқан болсам, Пирәвнниң қулақлириға сөз қилиңларки:
— Атам маңа қәсәм қилдуруп: «Мана мән өлимән; сән мени мән Қанаан зиминида өзүм
үчүн колап қойған гөргә дәпнә қилғин» дегән еди. Әнди Пирәвн маңа иҗазәт бәргәй,
мән берип атамни дәпнә қилип болуп йенип кәлсәм, — деди.
[6] Пирәвн җававән: — Сән берип өзүңгә атаң қәсәм қилдурғандәк уни дәпнә қилғин, деди.
[7] Шуниң билән Йүсүп атисини дәпнә қилғили маңди. Пирәвнниң барлиқ хизмәткарли-
ри, ординиң ақсақаллири һәм Мисир зиминидики ақсақаллар униң билән һәмраһ бо-
луп маңди. [8] Йүсүпниң өйидики һәммиси, қериндашлири вә атисиниң өйидикиләрму
биллә барди; улар пәқәт кичик балилири, қой-кала падилирини Гошән жутида қоюп
кәтти. [9] Униң билән йәнә җәң һарвулири вә атлиқларму биллә барди; шуниң билән улар
наһайити чоң бир қошун болди.
[10] Улар Иордан дәриясиниң у тәрипидики «Атадниң хамини»ға йетип кәлгәндә, шу
йәрдә қаттиқ вә һәсрәтлик жиға-зерә қилип матәм тутуп жиғлашти. Йүсүп атиси үчүн
йәттә күн матәм тутти. [11] Шу жутта олтиришлиқ Қананийлар Атадниң хаминида болған
бу матәмни көрүп: — Бу мисирлиқларниң интайин қаттиқ тутқан һазиси болди, дей-
ишти. Бу сәвәптин у жайниң нами «Абәл-Мизраим» дәп аталди; у Иордан дәриясиниң
у тәрипидидур.
[12] Яқупниң оғуллири униң өзлиригә тапилиғинидәк қилди; [13] униң оғуллири уни Қанаан
зиминиға елип берип, Мамрәниң удулида, Макпелаһниң етизлиғиниң ичидики ғарда
дәпнә қилди. Шу ғарни Ибраһим қәбирстанлиқ қилай дәп Макпелаһниң етизлиғи билән
қошуп Һиттий Әфрондин сетивалған еди. [14] Йүсүп атисини дәпнә қилғандин кейин, өзи,
қериндашлири, шундақла атисини дәпнә қилишқа униңға һәмраһ болуп чиққан һәммә
хәлиқләр Мисирға йенип кәлди.

Йүсүпниң қериндашлирини хатирҗәм қилиши

[15] Лекин Йүсүпниң қериндашлири атисиниң өлүп кәткинини көргәндә: — Әнди Йүсүп

49:30 Яр. 23:9,16.
49:31 Яр. 25:9; 35:29; Рос. 7:16.
49:33 Рос. 7:15.
50:2 **«мумия қилиш»** — адәмниң җәситини чириштин сақлаштин ибарәттур. Мисирда алаһидә мумия қилиш кәспи билән шуғулланғучилар бар еди; лекин у кишиләр мумия қилғанда көп бутпәрәслик мурасимлирини өткүзәтти, шуңа Йүсүп уларни ишләтмәй, бәлки өз тевиплирини шу ишқа буйруди.
50:4-5 Яр. 47:29.
50:11 **«Абәл-Мизраим»** — мәнаси: «мисирлиқларниң матими» вә «мисирлиқларниң етизлиғи» дегәнләрни билдүрүши мумкин. «Иордан дәриясиниң у тәрипидә» болса Иордан дәриясиниң шәрқий тәрипидә.
50:13 Яр. 23:16; Рос. 7:15,16.

бизгә дүшмән болуп бизниң униңға қилған барлиқ яманлиғимизни үстимизгә яндурар-
мекин, дейишти.
16 Улар Йүсүпниң қешиға адәм әвәтип: — Атилири өлүштин илгири бизгә вәсийәт қи-
лип тапилап: — 17 «Силәр Йүсүпкә: — Акилириң саңа рәзиллик қилған еди; әнди уларниң
асийлиғи һәм гунайини кәчүргин! — дәңлар» — дегән еди. Һазир силидин өтүнүмизки,
атилириниң Худасиниң бәндилириниң асийлиғини кәчүргәйла! — деди. Йүсүп бу гә-
пләрни аңлап жиғлиди.
18 Андин акилири келип униң алдида өзлирини йәргә етип: — Мана, биз силиниң қулли-
ридурмиз! — деди.
19 Лекин Йүсүп уларға жававән: — Қорқмаңлар! Мән Худаниң орнида туруватамдим?
20 Силәр дәрвәқә маңа шу ишни яман нийәт билән қилдиңлар; лекин Худа бүгүнки күн-
дикидәк нурғунлиған хәлиқниң женини тирик сақлап келиш үчүн шу ишни яхшилиққа
бекиткән еди. 21 Шуңа әнди қорқмаңлар; мән һәм силәрни һәм бала-жақилириңларни
бақимән, — деди вә уларниң көңлини хатирҗәм қилип меһирлик гәп қилди.

Йүсүпниң аләмдин өтүши

22 Йүсүп атисиниң җәмәти билән биллә Мисирда туруп қалди. Йүсүп бир йүз он жил
өмүр көрди. 23 Бу тәриқидә Йүсүп Әфраимниң үчинчи әвладини көрди; Манассәһниң
оғли Макирниң балилириму униң тизлири үстидә туғулди. 24 Йүсүп қериндашлириға:
— Мән өлүп кетимән; лекин Худа чоқум силәрни йоқлап силәрни бу зиминдин чиқи-
рип, Ибраһим, Исһақ вә Яқупқа беришкә қәсәм қилип вәдә қилған зиминға йәткүзиду,
— деди.
25 Андин Йүсүп йәнә қериндашлириға қәсәм ичкүзүп: «Худа силәрни чоқум йоқлайду;
шу чағда силәр мениң сүйәклиримни елип, бу йәрдин чиқип кетишиңлар керәк», — де-
ди.
26 Йүсүп бир йүз он яшқа киргәндә вапат тапти. Улар уни мумия қилип, Мисирда бир
мейит сандуғиға селип қойди.

50:19 **Яр. 45:5.**
50:23 **«Макирниң балилириму униң тизлири үстидә туғулди»** — дегән ибарә бәлким: *(1)* Йүсүп мошу чәврилиригә өзиниң оғуллиридәк қарайтти; *(2)* мошу чәврилири Йүсүпниң беваситә мирасхори қилинди.
50:23 **Чөл. 32:39.**
50:24 **«Худаниң йоқлиши»** — ибраний тилида «йоқлаш» дегән бу пеил Худа билән мунасивәтликИшлитилгән болса, Униң ғәмхорлуқ қилиши, инсанниң һалидин хәвәр елишини өз ичигә алиду.
50:24 **Ибр. 11:22.**
50:25 **«йоқлаш»** — тоғрилиқ 24-айәт вә изаһатини көрүң.
50:25 **Мис. 13:19; Йә. 24:32.**

Қошумчә сөз

«Худа» дегән нам ибраний тилида («Әлоһим») дәп елиниду

Ибраний тилиниң мундақ қизиқ икки алаһидилиги бар. Биринчи, бәзи сөзләр пәқәт көплүк шәклидә ипадилиниду. Ибраний тилида «сулар» («майим») дегән көплүк шәкилла бар; «су» дегән бирлик шәкил йоқ. «асманлар» («шамайим») дегән көплүк шәкилла бар; «асман» дегән бирлик шәкил йоқ. Ибраний тилида адәттә «Худа» дейәлмәйду, «Худалар» («Әлоһим» яки «Елоһим») дейилиду, лекин мәнаси йәнила «Худа»дур. «Худа» «бирлик шәкил»дә ипадиләнсә, «Әл» дейилиду, мәсилән «Әл-Шадай» (Һәммигә Қадир Худа). Бу шәкил аз учрайду.

Иккинчидин, ибраний тилида «көплүк»ни билдүридиған икки хил «қошумчә» бар. Биринчи қошумчә «-от» болуп, «икки»ни билдүриду; иккинчи қошумчә «-им» яки «-һим» болуп, «үч» яки «үчтин көп»ни билдүриду. Уйғур тилидики «китап» дегән сөзни түрләп көрсәтсәк униң шәкиллири мундақ болатти: —

«Китап» — бирла китап
«Китапот» — икки китап
«Китавим» — Үч яки үчтин көп китап.

Ибраний тилида «Худа» бирлик шәклидә ипадиләнсә, «Әл» дейилиду. Биз буни адәттә «Илаһ» яки «Тәңри» дәп тәрҗимә қилдуқ.

Әнди йәнә «Аләмниң яритилиши» 1:1ни көрәйли: — «**Муқәддәмдә Худа асманлар билән зиминни яратти**».

Дәрвәқә, «Худа» дегән сөз мошу йәрдә ибраний тилидики «Әлоһим» дегән сөзниң тәрҗимиси. Жуқирида дегинимиздәк, «Әлоһим» «көплүк», йәни «үч, яки үчтин көп» шәкилдә ипадилиниду. Шундақ болсиму, униң билән мунасивәтлик пеил болса «бирлик шәкли»дә ипадилиниду. Шуниң билән Муқәддәс Китапниң: — «**Муқәддәмдә Худа асманлар билән зиминни яратти**» дегән биринчи жүмлисидә «Худа» дегән сөз «үч яки үчтин көп» дегән шәкилдә, йәни «Әлоһим» дегән шәкилдә ипадилиниду, лекин пеил («яратти») болса «бирлик шәкли»дә ипадилиниду. «Яратти» дегән пеил «иккилик шәклидә» яки «көплүк шәклидә» учримайду.

Ибраний тилида әгәр бу жүмлиниң егиси Худа «биринчи шәхс» билән ипадиләнсә, ундақта «яратти» дегән пеил «яраттуқ» дейилмәй, йәнила «яраттим» дейиләтти.

Демәк, Муқәддәс Китапниң биринчи жүмлисидә Худа көплүк шәхстә болсиму, бирла шәхстәк иш көриду, дегән уқум пуритилиду. Көп алимлар бу уқумға асасән Худа «үчниң бирлиги» яки «үч бир гәвдә», дәп чүшәндүриду. Гәрчә шундақ бир ипадә муқәддәс язмиларда беваситә тепилмисиму, бу һәқиқәтни Тәвратта һәм Инҗилда рошән көрситилгән бир тәлим, дәп ишинимиз.

Тәвратта хатириләнгән Худаниң һәр қандақ иш-һәрикәтлиридә «Елоһим» дегән нам ишлитилгән болса, шу айәтләрниң һәммисидә дегидәк Худаниң һәрикити «бирлик шәкли»дики пеил билән ипадилиниду.

Пәрвәрдигар дегән нам (ибраний тилида «Яһвәһ»)

Тәвратта «Пәрвәрдигар» дәп тәрҗимә қилинған сөзниң ибраний тилидики тәләппузи «Яһвәһ» дәп елиниши мүмкин. «Мисирдин чиқиш» дәвридә Муса пәйғәмбәргә ата қилинған вәһий бойичә бу намниң мәнаси «Әзәлдин Бар Болғучи», «Мәңгүлүк Болғучи» яки «Өзәм Бардурмән» дегәндәк болиду («Мис.» 3:15). «Яһвәһ» дегән нам «Аләмниң яритилиши» 2:4дә биринчи қетим ишлитилгән. Худа һәр қетим инсан билән әһдә бекиткән чағлирида яки инсан билән йеқин мунасивәттә сөзлигән чағлирида асасән шу нам көрүлиду; сәвәви шүбһисизки, шу нам Униң өзгәрмәс маһийитини, үзүлмәс көйүмчанлиғини вә өзгәрмәс меһриванлиғини, шуниңдәк Униң һәрдайим һәр бир вәдә сөзлиридә тәврәнмәй чиң туридиғанлиғини тәкитләйду. Парсчә «Пәрвәрдигар» дегән бу сөз шу мәнаға әң йеқин келиши мүмкин, чүнки Пәрвәрдигар дегән сөзниң Парс тилидики мәнаси «Хәвәр Алғучи» «Пәрвиш Қилғучи» дегәнлик болиду. Бәзи алимлар уни йәнә «Дайим Болғучи» дәпму тәрҗимә қилиду.

Бәзидә шеирларда «Яһвәһ» дегән нам «Яһ» дәп қисқартилип елиниду.

Ким яритиш җәриянини көргән?

Худадин башқа һеч ким яритиш җәриянининң биринчи басқучиға гувачи болған әмәс, әлвәттә. «Асман-зимин»ни яратқандин кейин андин пәриштиләр гувачи болған («Аюп» 38:7). Адәм Худаниң ахирқи яратқини еди. Ундақта, Муса пәйғәмбәр мәзкур китаптики «яритилиш баянлири»ни нәдин алди?

Җавап шуки: — (1) Худа буларниң мәлуматлирини Адәм атимизға тапшурған, андин у әвлатлири үчүн хатирилигән, яки (2) Худа бу хәвәрләрни бивастә вәһий билән Мусаға тапшурған.

«Яритилиш хатирилири»ниң растинла Худаниң бевеситә вәһийлири екәнлигини аян қилидиған көп испатлар бар. Төвәндә «Яритилиш хатириси»дә болған «йәттә»ләр» тоғрилиқ изаһатлиримизни көрүң.

Худаниң аләмни яритиш җәриянида бир «арилиқ» болғанму?

1:1-2 «**Муқәддәмдә Худа асманлар билән зиминни яратти. У чағда йәр болса шәкилсиз вә қупқуруқ һаләттә болди; қараңғулуқ чоңқур суларниң йүзини қаплиди...**».

Тәвратшунасларниң иккинчи айәтниң биринчи қисминиң мәнаси тоғрилиқ асасән икки хил пикри болуп кәлмәктә. Бу пикирләрни товәндикидәк ихчамлаймиз: —

(1-пикир) «1- вә 2-айәтләр асасән аләмниң йоқлуқтин яритилишини тәсвирләйду».

Шуниң билән улар иккинчи айәтниң биринчи қисмини «у чағда йәр болса шәкилсиз вә қупқуруқ һаләттә болди» вә шундақла «қараңғулуқ чоңқур суларниң йүзини қаплиған еди» дәп чүшиниду. Башқичә ейтқанда, биринчи вә иккинчи айәт асасән Худаниң яритиш җәриянини башлиған чағдики йәр-зиминниң әслидики «хам әшя»синиң дәсләпки шәклиниң баян қилинишидур. Бу пикиргә асасән, яритилиш биринчи күни 1-айәт һәм 2-айәттә ейтилған ишларни вә 3-5-айәттики ишларни өз ичигә алиду.

(2-пикир) «**Шәкилсиз вә қупқуруқ һаләт**» һәм «**қараңғулуқ**» дегән ибариләр мәлум бирхил апәтниң ақивитиниң баянидур».

Бу пикир бойичә иккинчи айәтниң биринчи қисмини «у чағда йәр болса шәкилсиз вә қупқуруқ һаләттә болди» вә шундақла «қараңғулуқ чоңқур суларниң йүзини қаплиди» дәп чүшәндүриду, шундақла 1-айәт һәм 2-айәттики ишлар арисида вақти

намәлум болған бир арилиқ бар. Муқәддәс язмилардики «**шәкилсиз вә қупқуруқ һаләт**» (ибраний тилида «тоху вабоху») дегән ибарә учриған башқа йәрләрдин бундақ пикиргә испат кәлтүрүлиду. Мәсилән, «Йәш.» 34:11 вә «Йәр.» 4:23дә дәл бу ибарә ишлитилип, Худаниң җазасиниң ақивитини көрситиду. Ибаридики биринчи сөз («тоху» — «қуруқ» яки «бекар») Тәвратта жигирмә қетим ишлитилиду. Бу жигирмә қетимниң һәммисидә сәлбий мәнада ишлитилиду. Шәйтанниң аләм апиридә болғанда исиян көтәргәнлиги тоғрилиқ вәһийләр («Йәш.» 14:4-23 вә «Әз.» 28:11-16)гә қариғанда, мошу йәрдиму «**шәкилсиз вә қупқуруқ**» вә «**чоңқур суларни қаплиған қараңғулуқ**» дегән һаләтләр дәл шу исиянниң нәтиҗиси дегән көзқараш мәнтиқиға толиму уйғун болиду. Йәнә келип, Адәм атимиз Ерәм бағда турғузулған вақтида вәзиписи: «**Ишләп, пәрвиш қилиш**» еди (2:15). Ибраний тилида иккинчи сөз «схамар» болса, «пәрвиш қилиш» «күзәт қилиш» яки «қаравул болуш» дегән мәнани өз ичигә алғачқа, мәлум дүшмәнниң йеқинла йәрдә екәнлиги пурутуп берилиду. Һалбуки, мошу йәрдә шу дүшмәнниң ким екәнлиги беваситә ейтилмайду.

Жуқириқи тексттики испатларға асасән биз иккинчи пикиргә майилмиз. Иккинчи пикирдикиләр ичидә «арилиқтики апәт»ниң тәпсилатлири тоғрилиқ йәнә бәш хил пикир бар. Шараитлар яр бәрсә бу пикирләр тоғрилиқ айрим китапта музакирә қилмақчимиз. Ишәнгинимиздәк иккинчи көзқараш тоғра болсиму, текстта апәт чүширилүп, Худа «яритиш» ишини йеңидин башлиғичә қанчилик вақит өткәнлиги тоғрилиқ мәлумат йоқ; арилиқтики вақит интайин қисқа болған болуши мүмкин.

«Суларни айриш» — «су қатлими»

«**Андин Худа: «Суларниң арилиғида бир бошлуқ болсун вә сулар жуқури-төвән иккигә айрилип турсун» — деди. Шуниң билән Худа бир бошлуқ һасил қилип, суларни бошлуқниң астиға вә бошлуқниң үстигә айривәтти; иш әнә шундақ болди**».

Бу айәтләргә мүмкинчилиги бар бир тәбир шуки, Худа йәр-зиминни яратқанда пүткүл йәр шарини қаплап турған судин тәркип тапқан чоң бир қатлам бар еди. Униңдики шу қуяш, ай вә юлтузларниң нурини нормал һаләттә йәр шариға өткүзәтти, лекин су қатлими йәр-зиминға орнитилған бир «парник»тәк болатти; нәтиҗидә, пүткүл йәр йүзидә, һәтта шимал вә җәнубий қутуплардиму мөтидил, раһәтлик температуриларни һасил қилатти; у қатлам йәр йүзидики барлиқ җаниварларни зиянлиқ, һаятлиқни һалак қилғучи «бошлуқ радиятсияси»ниң тәсиридин қоғдайтти.

Йәр шариниң икки қутупида «ташқа айланған» көп хил өсүмлүк вә җаниварларниң тепилғанлиғи шу қутупларниң әслидә иссиқ яки мөтидил климатлиқ екәнлигини испатлайду. Етиқади болған көп биологларниң қаришичә Нуһ пәйғәмбәр дәвридики топанниң йерими шу «су қатлими»ниң ғулишидин һасил болған, йерими йәр астидики волқанлиқ һәрикәтләрдин һасил қилинған, дәп қарайду — 7:11ни көрүң. «Су қатлими»ниң ғулиши вә униңдики «бошлуқ радияцияси»ни тосидиған «мудапиәлик қалқан»ниң елип ташливетилиши топандин кейинки вақитта инсанийәтниң өмриниң туюқсиз қисқарғанлиғини чүшәндүрәләйду (мәсилән, Нуһ 950 жил өмүр көргән (9:29), Ибраһим 175 жил өмүр көргән (25:7), Йүсүп 110 жил өмүр көргән (50:26).

Йәнә бир ишни дәп өткүмиз бар; биологийә пәнлири билән шуғуллиниватқан оқурмәнләр «карбон 14 (C^{14}) арқилиқ дәвир бекитиш» усули бойичә, нурғун «ташқа

айланған һайванлар»ға бир нәччә миллион жиллиқ тарихи бар дәп һөкүм чиқирилидиғанлиғини билиду; лекин әмәлийәттә улар пәқәт бир нәччә миң жил илгири тирик болған һайванлар болуши мүмкин; чүнки буларниң: «нәччә милийон жил болуши»ни атмосфера радияциясиниң топан вақтида туюқсиз өрләп кетиши һасил қилған, халас.

«Аләмниң яритилиши»дики «йәттә күн» 24 саатлик күнләрму?

Тарихта, алимларниң бәзилири: «яритилиштики «йәттә күн» 24 саатлик күн әмәс, бәлки улар символ характерлиқ болуп, «йәттә күн»ниң һәр бири узун бир дәвирни яки еонни билдүриду» дегән көзқарашни оттуриға қоюп кәлгән. Бу әмәлийәттә «Аләмниң яритилиши»дики баянларни һазирқи заман пән-техника нәзирийәлири билән, йәни аләмниң миллион яки миллиард (билйон) жиллиқ тарихи бар дегән көзқарашлар билән бирләштүрүшкә урунуштур. Муқәддәс язмилардики бәзи йәрләрдә «күн» бир нәччә жилларни билдүргини билән (мәсилән, «Яр.» 2:4, «Қан.» 12:8, 32:35, «Йәр.» 30:7 вә «Йоел» 1:15, 3:14, 18 вә «Пәрвәрдигарниң күни»ни көрсәткән айәтләр) «биринчи күн», «иккинчи күн» қатарлиқ ибариләр яки «кәч билән сәһәр» дегән ибариләр билән ишлитилгинидә (мәсилән, «Яр.» 1:5, 8 қатарлиқлар), адәттә нормал 24 саатлик күнләрни көрситиду; шуниң үчүн биз «Аләмниң яритилиши» 1-баптики «күн»ни һеч қандақ башқа мәнада чүшинишниң сәвәви яки һажити йоқ, дәп қараймиз.

«Өз түрлири бойичә» дегән ибарә

Мәсилән: «**Худа йәнә: «Йәр һәр хил өсүмлүкләрни, уруқлуқ отяшларни, мевә беридиған дәрәқләрни түрлири бойичә өзидә үндүрсун! Мевиләрниң ичидә уруқлири болсун!» девиди, дәл шундақ болди; йәрдики өсүмлүкләрни, йәни уруқ чиқидиған отяшларни өз түрлири бойичә, мевә беридиған, йәни мевилириниң ичидә уруқлири болған дәрәқләрни өз түрлири бойичә үндүрди**» (12:1-13).

«Өз түрлири бойичә» дегән ибарә 11-, 12-, 24- вә 25-айәттә көрүлиду. Мошу ибаридә көрситилкән асасий мәна шуки, һәр бир түрлүк өсүмлүк яки җанивар Худа тәрипидин бекитилгән асасий тәркиби вә қурулмиси бойичә нәслини қалдуруп көпийиду. Иштлар җүплинип нәсилләнгәндин кейин бәзидә чоң, бәзидә кичик күчүкләрни күчүклигини билән, қалдурулған нәсилләр бәрибир иштлардин ибарәттур, халас, башқа бирхил җаниварларға айландурулған яки «тәдриҗий тәрәққий қилған» әмәс. Дунийадики һәр бир ишт дунийадики башқа иштлар билән нәсиллинәләйду, бирақ мөшүк яки маймунлар билән нәсиллинәлмәйду. Мәлум бир түрлүк һайван һәр хил шәкил, рәңдә, вә чоң-кичик болғини билән булар бәзи алимларниң ейтқинидәк «тәдриҗий тәрәққиятниң ипадилири» әмәс. Әксичә нәслидин-нәслигә һәр бир ишт вә мөшүк асасий ген қурулмиси җәһәттә оп-охшаш туриверидү. Дарвин тәшәббус қилған «тәдриҗий тәрәққият нәзирийәси» бойичә, мәлум һайванларниң мәлум бир түри муһитниң бесими яки өзгириши билән, миллионлиған жилларниң өтүши билән башқа бир һайван түригә айлиниду; бирақ 250 жилдин бери палеонтологлар йәр йүзиниң булуң-пучқақлиридин колап-қезип чиқарған ташқа айланған һайванларниң ичидә мәлум түрдики һайванниң башқа бирхил һайванға өзгиришидики аталмиш «арилиқтики шәкли»гә бирәр мисалму тапқан әмәс.

Дарвинниң худасизлиқни алға сүрмәкчи болуп тәшәббус қилған «тәдрижий тәрәққият нәзирийәси» тоғрисида сәһипә чәклимиси болғачқа мошу йәрдә тәпсилий тохталмидуқ. Һалбуки, униң «тәдрижий тәрәққият нәзирийәси» йеқинқи жилларда «мәнтиқигә уйғун әмәс» дәп қаралған болсиму, лекин тәбиий пәнләрни асас қилған алий мәктәпләр униң орниға һеч қандақ нәрсә тапалмай қалди. Улар Яратқучи болған Худаға ишинишниң орниға, 250 жиллиқ нәтижисиз колап издәшләрдин кейин улар йәнила қариғуларчә «күнләрниң бирида» адәмни қайил қилғидәк тәдрижий тәрәққият җәриянини көрситидиған мәлум бирхил испатни күтүшни халайду.

Инсан — «Худаниң образ-сүрити»дур

«**Өз сүрәт-образимизда, бизгә охшайдиған қилип инсанни яритайли**» (26:1)

Рошәнки, Худа мошу йәрдә пәриштиләргә сөзлигән әмәс; чүнки пәриштиләр һеч қандақ нәрсини яритиш күч-қудритигә егә әмәс; униң үстигә, инсанлар һеч қачан «пәриштиләрниң образи» яки «пәриштиләрниң сүрити» дәп тәсвирләнгән әмәс.

Шуңа «Әлоһим» тоғрисидики изаһатимиздәк, мошу йәрдә Худа («Әлоһим»)ниң «**яритайли**» дегән сөзидин Худаниң Өзиниң «Үч бир гәвдә» екәнлигиниң ениқ бир ипадиси көрүниду, дәп ишинимиз.

Ундақта, «**Худаниң сүрәт-образи**» дегән ибарә немини көрситиду?

Бу йәрдә тилға елинған «сүрәт-образ» вә «охшайдиған» қилиш болса җисманий охшашлиқни әмәс, бәлки бирхил роһий охшашлиқни һәм ички дуниядики охшашлиқни көрситиду. Шуңа яғач яки таштин җансиз бир мәбуд ясап: — «Мана Худаниң охшиши!» дейишкә қәтъий болмайду вә шундақ қилиш Тәвратта қәтъий мәнъий қилинған. Чүнки ундақ җансиз бир нәрсини «Худаниң охшиши» дейиш тирик Худаға һақарәт кәлтүргәнлик болиду. «Худаниң образ-сүрити» инсанниң роһида вә характерида мәвҗут болуп туриду. Шуңа дәсләптин тартип биз бу ишта Худаниң мәңгүлүк муддиа-мәхситини көрүп йетәләймиз; Худаниң мәхсити дәл «Инсан Мениң характерим вә тәбиитимдә болсун» дегәндин ибарәт болуп, униң икки улуқ тәрипи бар: — (1) Инсан пүткүл аләмгә Худаниң шан-шәривини әкс әттүрәләйдиған болуш. Буниңдинму улуқ тәрипи шуки: (2) Инсан Худаниң һәмраһлиғидин һозурлинип, Униң ички сирлириға вә ойлириға ортақ болуши керәк. Шуңа, шундақ ейтишқа болидуки, Худаниң инсанни яритиши Өз көңлидики ишларни чүшинидиған бир һәмраһни барлиққа кәлтүрүш үчүн еди.

Худаниң Адәм атимиздики бу образи униң гунайи түпәйлидин интайин хунүкләшкән, бузулған вә инсанниң Худа билән болған алақисиму үзүлгән еди. Гәрчә шундақ болсиму, һәтта гунакар инсанда йәнила Худаниң образи гаһи чағларда ипадилиниду; мәсилән, бир-биримизгә меһриванлиқ көрсәтсәк, тәбиәтниң көркәмлигидин һозурлансақ яки өзимиз бирәр надир әсәр иҗад қилсақму Худаниң тәбиити қайтидин биздә бәзидә әкс етиду.

Худаниң инсанда болған «сүрәт-образ»и тоғрисидики бир нәччә җәһәтләрни көрүп өтәйли. Бу җәһәтләрни толуқ шәрһлимәкчи әмәсмиз, пәқәт оқурмәнләр үчүн пайдилиқ болған һәм ойлинишқа әрзийдиған бир нәччә темиларни көрсәтмәкчимиз: —

(а) Худа инсанниң Өзидәк меһриван болушини һәм шу меһриванлиғи билән башқиларға меһир йәткүзүшини, Өзи немидин нәпрәтләнсә, инсанниңму шуниңдин

нәпрәтлинишини халайду; шуниңдәк Худа Өзи көчүрүмчан, сәвир-тақәтлик, рәһимдил, көйүмчан вә сехи болғинидәк инсанниңму шундақ болушини, шундақла Униң Өзиниң барлиқ яхши хусусийәтлиригә инсанниңму егә болушини халайду.

(ә) Худа инсанларға «яритиш қабилийити»ни ата қилған — бу «яритиш қабилийити» болса Өзиниңкидәк «йоқ»тин әмәс, бәлки хам әшялардин яки хам материяллардин гөзәл нәрсиләрни ясаш қабилийитидин ибарәт.

(б) Худа инсанларға таллаш қабилийитини ата қилған (буниңда инсанларниң таллаш даириси Униңкидәк кәң болмайду, әлвәттә).

(в) Худа әслидә инсанларға йәр йүзидики һайванат вә өсүмлүкләрни идарә қилиш имтиязини, шундақла улардин хәвәр елиш һәмдә уларни пәрвиш қилиш мәсъулийитини ата қилди (1:26-27). Буниңдин биз инсанларниң Худаниң пүткүл аләмни идарә қилидиғанлиғини вә униңдин хәвәр алидиғанлиғини чүшинәләймиз.

(г) Әр-аял меһир-муһәббәтлик болса, Худаниң «сүрәт-образ»и шуниңда Өз ипадисини тапиду, шуниңдәк Худаниң Өзидә шундақ бир меһир-муһәббәтниң барлиғи аян қилиниду; Инжилда ейтилғандәк «Худа Өзи меһир-муһәббәттур» («1Юһ.» 4:8).

Адәм атимизниң гунайи сәвәплик униң барлиқ әвлатлириниң униң гуналиқ тәбиитини мирас қилиши түпәйлидин, Худаниң инсанда болған «сүрәт-образ»и толиму хунүкләшкән һәм бузулған болсиму, Худаниң инсанда болған улуқ вә әбәдий муддиа-мәхситидә һеч қандақ өзгириш болғини йоқ. Худаниң Мәсиһ арқилиқ кәлтүргән ниҗатиниң мәхсити шуки, инсанни Өзи билән әслидики инақлиқ алақигә қайтуруш, шундақла Муқәддәс Роһиниң күч-қудрити билән «Худаниң сүрәт-образи»ни қайтидин яритиштин ибарәттур. Бу ниҗатни Мәсиһ Өзигә иман ейтқан барлиқ мәсиһийләр (Әйсани Рәб дәп тонуғучилар) үчүн бәдәл төләп тәйярлиған, шундақла Униңға тәшна болған барлиқ кишиләргә ата қилишқа тәйяр туриду.

«Аләмниң яритилиши»дики «йәттә»ләр

«Аләмниң яритилиши» дегән китапниң ибраний тилидики нусхисида «йәттә» дегән рәқәм көп учрайду. Оқурмәнләргә рошәнки, Муқәддәс Китапта «йәттә» дегән рәқәм көп қетим «мукәммәллик» яки «тамамланмақ» дегән уқумни билдүргән. Униң Худаниң қилғанлири билән мунасивәтлик йәрлири аз әмәстур. Буларниң һәммисини бу йәрдә көрситиш мүмкин әмәс, пәқәт төвәндә 1:1-2:3тики бир нәччә мисалларнила көрситимиз: —

(а) «Аләмниң яритилиши»ниң йәттә күни бар.
(ә) «Аләмниң яритилиши»ниң мошу биринчи қисмида (1:1-2:3дә) йәттә абзас бар.
(б) 1-айәттә йәттә сөз бар; мошу җүмлидә 28 һәрип, йәни 7х4 һәрип бар.
(в) 2-айәттә 14, йәни 7х2 сөз бар;
(г) Бу қисимниң асасий мәзмунини көрситидиған үч исим бар, буларниң һәр қайсисиниң ишлитилиш сани йәттиниң мәлум һәссиси болиду: (i) «Худа» («Әлоһим») дегән сөз 35 қетим (5х7) көрүниду; (ii) «Зимин» дегән сөз (әрәц) 21 қетим (3х7) көрүниду; (iii) «асман» (яки «асмандики бошлуқ») («шамайим») 21 қетим (3х7) көрүниду;
(ғ) Йәттә асасий иш тоғрилиқ «һасил қилинсун» яки «һасил болсун» дәп ейтилиду.
(д) Биринчи абзаста «йоруқлуқ» вә «күн» җәмий йәттә қетим көрүниду.
(е) 2- вә 3- абзаста «сулар» дегән сөз йәттә қетим көрүниду.
(ж) 5- вә 6-абзаста ибраний тилида «һаят» дегән сөз йәттә қетим көрүниду.

(ж) «яхши көрүниду» дегән ибарә йәттә қетим көрүниду.
(з) Йәттинчи абзастики мәркизий сөз дәл «йәттинчи күн».
(и) Йәттинчи абзаста (йәттинчи күн тоғрилиқ) (2:1-3дә) җәмий 35 сөз бар; оттуридики үч ибариниң һәр қайсисида йәттә сөз бар вә һәр қайсисида «йәттинчи» дегән сөз көрүниду.

Ибраний тилидики һәр бир һәрип рәқәмниму билдүриду (мәсилән, «аләф» (а) 1ни, «бәт» (ә) 2ни билдүриду). «Аләмниң яритилиши»ниң бу биринчи қисми (1:1-2:3)дики «тизилған һәрипләр» сан дәп қаралса, ундақта униңда 150дин артуқ «йәттә»гә мунасивәтлик әҗайип математикилиқ әмәл көрүниду. «Аләмниң яритилиши»да «йәттә» дегән рәқәмниң шундақ тилсимат орунлаштурулуши мәзкур язмини яздурғучиниң Худаниң Өзи екәнлигини испатлайду, шундақла Худаниң мукәммәллиги яратқан аләмдә рошән болидиғанлиғини көрситиду (жуқурида көргинимиздәк, «7» дегән рәқәм Муқәддәс Китапта дайим дегидәк «мукәммәллик» яки «тамамлимақ» дегән мәналарни сүрәтләйду яки көрситиду).

«Худа арам алди»

«**Худа арам алди**» дегән ибарә дегән шәрһчи алимларни сәл қаймақтуруп кәлгән. Ибраний тилидики «арам елиш» («шабат») дегән сөзниң асасий мәнаси «тохташ» дегән уқумни билдүрсиму, йәнила «арам елиш» дегән мәнаниму өз ичигә алиду. Худа кейин Исраил хәлқигә һәр бир йәттә күн ичидә бир күнни дәм елиш күни қилиңлар, дәп әмир қилған; шу күни «шабат күни» дәп аталған. Лекин Худаниң Өзи әсла чарчимайду һәм һерип қалмайду («Йәш.» 40:28). Ундақта У қайси җәһәттә «арам алди»?

Бу сөз Худа Өзи һәммә нәрсини яратқандин кейин, Өзиниң иҗад қилғанлиридин «раһәтлинип» һозур елишини көрсәткән әмәсму? Тәврат «Аләмниң яритилиши» дегән қисмини оқуғансери, мәсилән 1:4, 10, 18, 21, 25 вә болупму 31-дә дәл шундақ иш пуритилиду: — «**Худа һәммә яратқиниға қарап турди, мана уларниң һәммиси интайин яхши еди**». Инсан «Худаниң образи бойичә яритилған» болуп, уларму бирәр иҗадийәтни барлиққа кәлтүргәндин кейин, охшашла «арам алғач» униңдин һозурланмамду?

«**Худаниң арамлиғи**» Униң җисманий җәһәттә «чарчиғини»дин әслигә келиши әмәс, бәлки ибраний тилидики «шабат» дегән сөзниң мәнасини өз ичигә алған һозурлинишни көрситиду. «Шабат»ниң биринчи мәнаси «тохташ», униң «арам» дегән мәнасиму бар («арам» ибраний тилида «нухам» дегән сөз биләнму ипадилиниду. Бу сөздин «Нуһ» дегән исим чиқиду («Яр.» 5:29ни көрүң). Инҗилда, болупму «Ибранийларға» 4-бапта, бизгә бу улуқ тема үстидики техиму көпрәк вәһийләр тәминлиниду. Шу мәктуптики «қошумчә сөз», «Худаниң арамлиғи» үстидики сөзлиримизниму көрүң.

Инсанларниң синилиши — «һаятлиқ дәриғи» вә «яхши билән яманни билгүзгүчи дәрәқ»

Бәзиләр: «Худа инсанниң «**яхши билән яманни билгүзгүчи дәрәқ**»ниң мевисини йейишини чәклигән болса немишкә уни Ерәм бағниң оттурисиға тикип қойиду?» яки болмиса «Немишкә Худа Адәм атимиз яки Һава анимизниң шу мевини йейишини

тосимиған?» дегән соалларни қойиду. Бундақ соал имансизлиқ нуқтиинәзиридин қоюлған болсун-болмисун униңға җавап тепишқа тоғра келиду. Биз авал жуқурики соалдин башқа «Инсанниң маһийити немә?» вә «Худаниң инсанда болған мәхсити немә?» дегән икки соалға җавап берип бақайли.

Биз жуқурида Худа инсанни Өзи билән алақидә болуп сирдаш болсун, вә шуниңдәк Өзи инсанни сөйгәндәк инсанму Өзини сөйсун, дегән арзу-истәк билән уни Өз сүрәт-образи бойичә яратқан, дедуқ. Шуни ениқ билишимиз керәкки, сөйүш яки меһир-муһәббәтниң айрилмас бир қисми ишәш, таллаш вә тайиништур. Шуниң үчүн Ерәм бағда инсанниң Худаға болған иман-ишәшини ипадиләйдиған бир васитә болуши керәк еди; әйни чағда шу йол дәл «**яхши-яманни билгүзгүчи дәрәктин йемәслик**» еди. Демәк, Худаға ишиниш-ишәнмәсликни таллаш йоли мәвҗут еди; чүнки таллашму меһир-муһәббәтниң айрилмас бир қисмидур. Бай вә күчлүк адәмниң көңли мәлум бир қизға чүшкән болса, бай болғини үчүнла қиз униңға ятлиқ болушқа рази болғининиң немә әһмийити? Бирәв бир топ лүкчәкни яллап бир қизни қорқитип, өзигә тегишкә мәҗбурлиса, бундақ никаһниң немә әһмийити болсун? Яки бириси сеһиргәрлик ишлитип, бир қизни өзиниң ирадиси бойичә машина адәмдәк контрол қиливалса буниңму немә әһмийити болсун? Ундақ әр-аяллиқ мунасивәттә муһәббәт мәвҗут болаттиму? Бай адәм шундақ қилса, әслидә униң шу қизға нисбәтән һеч қандақ һәқиқий муһәббити яки һөрмити болмиған болиду; чүнки у қизниң өзини қобул қилиш яки рәт қилиш әркинлигигә йол қоймиди. Қиз ахири униңға бағланған болса, қизниң муһәббити бир йәрдә турсун, һәтта униңға һеч қандақ һәқиқий мәнадики амрақлиғиму болмайду. Худа инсанниң Өзини сөйүшини халайду; лекин бундақ сөйүшниң пәқәт Униң инсанға немә бәргәнлиги яки берәләйдиғанлиғи үчүн әмәс, бәлки Өзиниң Худа болғини үчүн, Яратқучиси болғини үчүн болушини халайду; У йәнә инсанниң Өзини сөйүшкә мәҗбурлинидиған бирхил машина адәмдәк болушини халимайду. Шуниңдәк, инсанниң Ерәм бағда Худаға һәқиқий бирхил меһир-муһәббәт бағлишиға вә шу меһир-муһәббитиниң өсүшигә Ерәм бағда мәлум ишиниш вә таллаш мүмкинчилиги болуши керәк еди.

Биз йәнә байқаймизки, Худа инсанға «**яхши билән яманни билгүзгүчи дәрәқ**»ниң мевисини йейишниң нәтиҗиси өлүм болидиғанлиғини синақ қилип испатлап бәрмигән. Худаниң уларға есил мевә-чивиләргә толған бир гөзәл бағни тәғдим қилиши Өзиниң уларға бағлиған меһир-муһәббитиниң ишәшлик екәнлигигә йетәрлик пакит болуши керәк еди. Инсанлар «яхши билән яманни билгүзгүчи дәрәқ»ниң мевисидин йемәслиги арқилиқ өзлириниң Худаға: «Сениң бизгә немә ишларниң яхши, немә ишларниң яман екәнлигини пәриқләндүрүштә Саңа тайинимиз» дәп өз муһәббитини ипадилиши керәк еди; қисқиси, инсанда Худаға толуқ тайинип яшаш пурсити бар еди. Әксичә, Адәм атимизниң шу мевини йейиши — немә ишларниң яхши, немә ишларниң яман екәнлигини бекитиштә Худаға таянмай яшашни халайдиғанлиғини елан қилғиниға баравәрдур. Худа бир мәзгилдин кейин синаш дәриғини бағдин елип кетиши мүмкин еди; лекин бу тоғрисида бизгә китапта һеч қандақ мәлумат йоқ.

Иккинчи дәрәқ, йәни сирлиқ «**һаятлиқ дәриғи**» тоғрилиқ Худа Адәм атимизға һеч қандақ айрим бир әмир бәрмигән еди; лекин бағчидики барлиқ дәрәқләрниң мевиси тоғрилиқ: «**халиғиниңчә йесәң болиду**» дегән еди. Шуңа Адәм атимиз «һаятлиқ дәриғи»ниң мевисиниму бағчидики башқа дәрәқләрниң мевисини йегәндәк йесәм болиду, дәп чүшиниши керәк еди. Лекин Адәм атимиз вә Һава анимиз бағчидин

һайдиветилгәндә, Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «**Мана, адәм Бизләрдин биригә охшап қалди, яхши билән яманни билди. Әнди қолини узитип һаятлиқ дәриғидин елип йәвелип, та әбәткичә яшавәрмәслиги үчүн уни тосушимиз керәк**». Шуниңдин билимизки, у һаятлиқ дәриғидин йемигән. Адәм атимиз шу дәрәқтин йегән болса, униң «әбәдкичә һаят қалидиғини»ни билдуқ. Бундақ бибаһа илтипатни пәқәт бир нәччә миң жилдин кейин Рәб Әйса Мәсиһ Өз сөзи билән инсанларға ачқан: —«**Әрштин чүшкән һаятлиқ нени Өзәмдурмән; кимдәким бу нандин йесә, әбәдил-әбәткичә яшайду. Мән беридиған шу нан болса Мениң әт-тенимдур, пүткүл дуниядикиләр һаятқа егә болсун дәп, Мән уни атимақчимән**» («Юһ.» 6:51).

У шүбһисизки, Ерәм бағдики «һаятлиқ дәриғи»ниң мевиси еди — У инсанға мәңгүлүк һаятни йәткүзидиған мевә (нан)дур. Бу иш арқилиқ Худа тоғрилиқ әҗайип бир ишни үгинимизки, — Худа бәзи вақитларда Өзини йошуриду. У «һаятлиқ дәриғи» тоғрилиқ беваситә һеч қандақ әмир бәрмигән — лекин Адәм атимиз дәрәқниң намиға йошурунған мәна тоғрисида чоңқур ойланған болса, шүбһисизки, униңдин йегән болатти. Худа бизниң Өзини ихтиярән таллиველишимизни халайду. Худаниң Әйса Мәсиһдә болған шан-шәриви вә һаяти болса, роһий тәлпүнүши бар вә роһий көзлири очуқ адәмләргә рошән ашкариланған еди; лекин башқилар уни пәқәт Пәләстинни кезип жүридиған, сәргәрдан бир яғашчи дәпла билди; униң мутләқ ғоригил турмушта болуп, өзлириниң Уни падиша қилмақчи болған сиясий планлирини мутләқ рәт қилғанлиғи мошундақ кишиләргә нисбәтән йәшкүсиз бир тепишмақ еди. Худа көзлирини ачқан, Мәсиһни һәқиқий салаһийитидә көргән киши дәрһәқиқәт бәхитликтур!

«Адәм ата билән аяли һәр иккиси яланач болсиму, һеч уялмайтти» (2:25)

Әҗайип бир иш шуки, Адәм атимиз вә Һава анимиз «яхши билән яманни билгүзгүчи дәрәқ»тин йегәндин кейин улар дәрһал өзлириниң яланач екәнлигини сәзди вә уйилип кәтти. Бу йәрдә шуниңға мунасивәтлик бир соал пәйда болиду: «Улар бу иштин илгири яланач болсиму немишкә номус қилмиди?».

Биз жуқурида инсанниң Худаниң сүрәт-образи болғанлиғи үстидә азрақ тохталдуқ. Зәбурда қизиқ бир баян тепилиду: —«**Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә қайтур, и җеним!**
И Пәрвәрдигар Худайим, интайин улуқсән;
Шану-шәвкәт вә һәйвәт билән кийингәнсән;
Йоруқлуқта либастәк пүркәнгәнсән,
Асманларни чедир пәрдиси кәби йейип қойғансән» («Зәбур» 104:1-2).

Бу баяндин шуни пәрәз қилалаймизки, инсан «**Худаниң сүрәт-образи**»дә болғачқа, бирхил нур уларниң тенигә кейим-кечәктәк оралған, шуниң билән уларниң тени парлап турған болуши мүмкин. Улар гуна садир қилғанда бу «нурлуқ кийим» йоқилип, улар уятқа қалди.

Һазир болса гуна инсан тәбиитидә йилтиз тартип кәтти. Адәм атимиз вә Һава анимизниң яланач жүрүши әслидә пак иш болған болсиму, улар гуна өткүзгәндин кейин, хәлиқъаләм алдида бәдинини очуқ қоюш һеч қайси вақитта Худаниң ирадиси болған әмәс.

«**Сән униң** (мәнъий қилинған мевә)**дин йегән күнүңдә җәзмән өлисән**» (2:17)

Адәм атимиз гуна қилғандин кейин узун өмүр көрүп 930 жил яшиған (5:3-5); шуңа

«**йегән күнүңдә җәзмән өлисән**» дегән сөзниң мәнаси немә? Бәзи алимлар айәттә көрситилгән «күн»ни бир миң жил дәп қарайду («2Пет.» 3:8). Шуниңда гуман йоқки, Адәм атиниң җисманий өлүми униң гунайиниң нәтиҗиси еди — дәрвәқә йәр йүзидики барлиқ өлүм-житимлар униң гунайи арқилиқ пәйда болди («Рим.» 5:12) — һалбуки, «җәзмән өлисән» дегән сөздә көрситилгән өлүм болса, шүбһисизки, биринчидин роһий җәһәттики өлүм, иккинчидин җисманий өлүмдин ибарәттур. Гуна қилиш билән Адәм атимиз вә Һава анимизниң роһлири өлди, «Худаға нисбәтән өлди», йәни улар Худадин айрилди. Бу әң қорқунучлуқ, һәқиқий өлүмдур; униң ахирқи мәнзили яки мевиси дозақтур. «Юһ.» 5:21-25, «Әф.» 2:1, 5, «Кол.» 2:13, «Вәһ.» 3:1ни көрүң. Демәк, гуна сәвәвидин инсанниң роһида мәвҗут болған, Худа билән алақидә яшаш имканийити үзүлди. Адәмниң роһи Худа билән әркин алақә бағлашниң орниға, өз тенидики вә каллисидики арзу-һәвәслиригә әсир болуп қалди. Инсанлар шу дәриҗидә шәхсий арзу-истәклиригә иштияқ бағлап беқинди болғанки, Нуһ пәйғәмбәрниң дәвридә Худа: «**Инсан әттур**» дәп баян қилған еди («Яр.» 6:3). Демәк, инсан өз җисманий арзу-һәвәслириниң искәнҗисигә пүтүнләй чүшүп қалған еди — инсанда һеч қандақ роһий һаятниң изнаси қалмиған еди.

Оқурмәнләр жуқурида көрситилгән айәтләрдин көрәләйдуки, Мәсиһниң дунияға келиштики мәхсити инсанларни өз роһий өлүмидин ойғитиштин ибарәттур.

Адәм ата вә Һава анимиз гуна қилғандин кейин Худаниң уларға ейтқан сөзлири вә қилған муамилиси; Худаниң уларға териләрдин кийим қилип кийдүрүши

Адәм атимиз гуна қилғандин кейин бизниң ойлиғинимиз бәлким асмандин чақмақ-гүлдүрмама чүшүп, Худа яки пәриштиниң дәһшәтлик аваз билән униң тегишлик җазасини җакалиғанлиғи болуши мүмкин. Бирақ адәмни һәйран қаларлиқ иш шуки, Пәрвәрдигар Өзи уларға йеқинлишип, уларға мулайим тәләппузда сөз қилиду (дәрвәқә 3-баптин билимизки, Униң илгири уларниң йениға келип сөзлишиш адити болған). Буни көргән Адәм атимиз, Һава анимиз мөкүнүвалиду. Биз кейинки ишқа йәнә һәйран қалимиз; чүнки Худа адәмни чақирип: «**Сән нәдә?**» дәп сорайду. Худадин қорққучи һәммә адәм Худаниң барлиқ ишларни билидиғанлиғини, һеч қандақ соал сорашниң һаҗити йоқлуғини убдан билиду! Лекин Худаниң шу соали Адәм атимизға өткүзгән гунайини өзлүгидин етирап қилишқа пурсәт тәминләйду. У бу пурсәттин пайдиланмайду, бәлки өзиниң ялаңач екәнлигини вә уят болидиғанлиғини етирап қилиду. Арқидинла У: «**Сән... йегәнму?**» дегән йәнә бир соални сорайду. Худаниң биринчидин Һава анимиздин әмәс, бәлки Адәм атимиздин бу соални соришидики сәвәп, Адәм атимиз бу иштა һәқиқий гунакар еди; Һава анимиз шу иштა алдинип аздурулғучи еди («1Тим.» 2:14ни көрүң), лекин Адәм атимиз гуна қилғанда немә қиливатқинини өзи еник биләтти.

Худаниң иккинчи соалиға қарита Адәм ата өз җавапкарлиғини өз үстигә алмай: — «**Сән маңа һәмраһ болушқа бәргән аял дәрәқниң мевисидин маңа бәргән еди, мән йедим**» дәп җавап бериду. Адәм атимиздин тартип та һазирғичә инсанлар башқа кишиләрни әйипләш яки дөңгәп қоюш арқилиқ өз мәсъулийитидин қечип кәлмәктә. Адәм атимиз авал аялини, андин һәтта әслидә Һава анимизни униңға ата қилған Худаниң Өзиниму әйипләйду. Әр кишигә нисбәтән аял киши әң қиммәтлик соғаттур, лекин Адәм атимизниң сөзидин қариғанда, у бу нуқтини пүтүнләй унтуп кәткән еди.

Худа бундақ мәсъулийәттин өзини қачурушни бир дәқиқиму қобул қилалмайду, әлвәттә. У кейин Һава анимизға гунайини етирап қилишқа пурсәт бериду, лекин уму мәсъулийитидин қечип: «**Илан мени алдап station аздурса, мән йәп саптимән**» дәйду.

Худаниң инсанлардин гунайини етирап қилишини издигәнлигидин шу һәқиқәтни көримиз: — Инсан немә гуна садир қилған болушидин қәтъийнәзәр, Худа алдида униңға йүзлинип банә көрсәтмәй, толуқ тонуп йәткән болса, ундақта Худа гунаниң мәсилисини бир тәрәп қилип нижатини йәткүзиду. Инсанлар Худаниң рәһими вә шапаитигә еришиштики бирдин-бир шәрт мутләқ сәмимийликтур. Худа Өз алдида пүтүнләй сәмимийлик билән гуналириға йүзләнгән һәр қандақ кишини өзгәртәләйду; ундақ шараитларда Униң ярдиминиң һеч қандақ чеки йоқтур: —

«**Өз гуналирини йошурған киши ронақ тапмас; бирақ уларни тонуп иқрар қилип, товва қилған киши рәһим-шәпқәткә еришәр**» («Пәнд.» 28:13).

Худа ахирида диққитини иланға қаритип сөзләйду; лекин у униңдин һеч қандақ соал соримайду. Һәммимизгә аянки, илан Иблисниң ағзи болғачқа, униңға товва қилишқа һеч қандақ пурсәт йоқтур. Униң орнида униңға бир ләнәт оқулиду; ләнәтниң мәзмуни Адәм атимиз вә Һава анимизниң аңлиши үчүн нижат тоғрилиқ бир вәдини өз ичигә алған. Бу қиммәтлик вәдини һазир көрәйли: —

«**Пәрвәрдигар Худа иланға мундақ деди: —**
«Сән бу қилғиниң үчүн,
Сән һәммә мал-чарвилардин,
Далидики барлиқ һайванатлардин бәкрәк ләнәткә қалисән;
Қосиғиң билән беғирлап жүрүп,
Өмрүңниң барлиқ күнлиридә топа йәйсән.
Вә Мән сән билән аялниң арисиға, сениң нәслиң билән аялниң нәслиниң арисиға өчмәнлик салимән,
У сениң бешиңни дәссәп зәхимләндүриду,
Сән қопуп униң тапинини чеқип зәхимләндүрисән» (3:14-15)

Биз бу ләнәтниң тәпсилатлирини бир-бирләп көрәйли: —

(а) «**Сән һәммә мал-чарвилардин,**
Далидики барлиқ һайванатлардин бәкрәк ләнәткә қалисән;
Қосиғиң билән беғирлап жүрүп,
Өмрүңниң барлиқ күнлиридә топа йәйсән»

Мошу айәтләрдин қариғанда, Шәйтанниң вәкили болған илан әслидә тик һаләттә жүридиған болуши мүмкин. һәр қандақ иланниң искилитлиридики умуртқисиниң йенида төрт кичик устихан бар. «Тәдрижий тәрәққият»ни тәшәббус қилғучилар: — бу әслидә пут еди, «тәдрижий тәрәққият жәриянида йоқап кәткән» дәп қарайду; лекин йоқап кетиши «тәдрижий тәрәққият» арқилиқ әмәс, бәлки Худаниң ләнити билән болған. «Топа йейиш» дегән сөзләр номусқа қалған һаләтни тәсвирләйду. иланларниң озуғи топа әмәс, лекин уларниң йегән нәрсилиригә һаман топа арилишип келиду.

(ә) Илан (вә Шәйтан) билән аялниң оттурисидики өчмәнлик: —

«**Сән билән аялниң арисиға ... өчмәнлик салимән**». Аял кишиләр билән иланларниң

оттурисидики өчмәнлик һәммигә аяндур; лекин Шәйтанниң қиз-аялларға пәвқулъаддә өчи бардур. Буниң сәвәвиниң бир қисми айәтниң кейинки қисмида тепилиду: —

(б) «**Шәйтанниң нәсли**» билән «**аялниң нәсли**»ниң оттурисидики өчмәнлик: —

«**Мән ... нәслиң билән аялниң нәслиниң арисиға өчмәнлик салимән**».

«**Аялниң нәсли**» дегәнниң тилға елиниши интайин қизиқ бир иш. Барлиқ муқәддәс язмиларда инсанларниң нәсәпнамилири көрситилгәндә һәркишиниң келип чиқиши дайим дегидәк атисиниң исми билән хатирилиниду. Шуниң үчүн пәқәт мошу йәрдә тепилған «**аялниң нәсли**» дегән ибарә интаян сирлиқтур. Аялниң нәсли айәтниң кейинки қисмида Шәйтанни мәғлуп қилғучи болуп көрүниду — У Қутқазғучи-Мәсиһ болуши керәк, әлвәттә.

Һалбуки, Тәврат дәвридә бу бешарәтниң тәпсилатлири пәқәт бир нәччә миң жилдин кейин Йәшая вә Йәрәмия пәйғәмбәр тәрипидин чүшәндүрүлиду («Йәш.» 7:41, «Йәр.» 31:22) андин Инжилда «Вәһий» 12-бапта техиму ениқлаштурулиду; шу йәрдә «аялниң нәсли» авал Мәсиһниң Өзи андин униң хизмәткарлири екәнлиги дейилиду.

Әгәр «аялниң нәсли» Мәсиһ болса, ундақта «иланниң нәсли» бәлким «Мәсиһниң рәқиби», йәни «дәжҗал»ни көрситиши керәк.

(в) Шәйтан билән «аялниң нәсли» оттурисида болидиған күрәш: —

Бу күрәш толиму кәскин болиду. «**У сениң бешиңни дәссәп зәхимләндүриду**» — демәк, «аялниң нәсли» Шәйтанға адәм иланниң бешини дәссәп янжиштәк әҗәллик бир зәрбә бериду. «**Сән қопуп униң тапинини чеқип зәхимләндурисән**» — шу инсан Өзи азап тартиду, чүнки илан бурулуп Униң тапинини чақиду яки тапиниға санҗийду.

Қедимдин тартип Худадин қорққучи адәмләр Худаниң иланға ейтқан сөзлирини Қутқазғучи, йәни Шәйтанни мәғлуп қилғучиниң дунияға келиши тоғрилиқ вәдиси дәп қарап кәлгән. Лекин Қутқазғучи бу күрәштә азап тартиду. Инжилда Шәйтан билән Мәсиһниң оттурисидики күрәш чапрас яғачта йүз бәргән, дәп елан қилиниду. Шу йәрдә Мәсиһниң тапини дәрвәқә «янжилди», «чеқилди» яки «санчилди» — Римлиқ ләшкәрләр болқиниң зәрбиси билән йоған миқни соқуп икки путиниң ошуғиға санжиди; амма Худаға миң шүкри, Мәсиһ шу йәрдә Шәйтанниң үстидин әхлақ вә роһий җәһәттә зор ғәлибә қазанди («1Юһ.» 3:8, «Кол.» 2:15).

Худаниң Адәм атимиз вә Һава анимизни кийиндүрүши

Адәм атимиз вә Һава анимиз гуна қилғандин кейин өзлиригә әнҗир йопурмақлирини кийим қилип ясиған еди. Рошәнки, бу иш Худа алдида тоғра әмәс; чүнки «**Пәрвәрдигар Худа Адәм ата билән униң аялиға териләрдин кийим қилип кийдүрүп қойди**» дәп оқуймиз. Шүбһисизки, бу Адәм атимиз вә Һава анимизға вә шуниңдәк бизгиму интайин муһим бир дәрсни үгитиду. Гунаниң ақивәтлирини йепиш үчүн пак вә гунасиз бир һаят қурбанлиқ қилиниши керәк — мошу йәрдә гунасиз бир яки бир қанчә һайван қурбанлиқ болған болса керәк — болмиса бу «териләр» нәдин келиду? Пәқәт Худа Өзила инсанларниң гуналирини япалайду — Инсанларниң әқил-парасити вә тиришип-тирмишип сиңдүргән әҗирлириниң «әнҗир йопурмақлири»дәк Худа алдида толиму әһмийити йоқ. Шундақтиму нурғун инсанлар техичә шу ишни қилишқа интилмәктә — барлиқ диний паалийәтлириниң һәммиси Худа алдида пәқәт «әнҗир йопурмақлири», халас. Нурғун кишиләр өзлүгидин әҗир сиңдүрсәк үнүмлүк болиду,

дәп хиял қилиду — буддистлар болсун, мусулманлар болсун, християнлар болсун, улар дуалар, роза тутушлар, мәсчиттә намаз оқушлар, бутханида чоқунушлар, черкавда дуа қилишлар, садиқә бериш, муқәддәс язмиларни ядлаш қатарлиқлар мукәммәл һаят болиду, у Худаниң кәчүрүмигә ериштүрәләйду, дәп ойлайду. Бундақ ой пүтүнләй хам хиялдур. Лекин «мукәммәл һаят» қайси диний өлчәм билән өлчиништин қәтъийнәзәр, инсанлар бүгүндин башлап толуқ һәққаний, мукәммәл һаят өткүзимән десиму вә шундақ қилсиму (һеч қандақ адәм Худаниң Муқәддәс Роһисиз һәқиқий мукәммәл һаятниң немә екәнлигини чүшинип йетәлмәйду; мана бу һәқиқәтту!) лекин бундақ қилиш қандақму өткән һаятиниң бирәр гунайини япалисун? Адәм атимиз вә Һава анимиз өзлирини Худа алдида төвән тутуп, әнҗир йопурмақлирини селип ташлиди. Худди Адәм атимиз Худа тәрипидин кийдүрүлгәндәк (чүнки Худа Өзи уларни кийиндүргән) инсанлар Худаниң шапаитини һәқсиз бир соғат сүпитидә қобул қилиши билән гуналардин қутқузулиду («Әф.» 2:5, 8). Адәм атимиз вә Һава анимиз шу кийим-кечәкни кәмтәрлик билән қобул қилғини үчүн Худаниң кәчүрүмигә еришкән, дәп қараймиз. Бирақ бүгүн қобул қилиш кериги һайванларниң терилири әмәс, бәлки Мәсиһниң Өзиниң һәққанийлиғидин ибарәттур («Рим.» 2:22, 26, 4:6-9, «Әф.» 4:24, «Тит.» 3:5, «Вәһ.» 19:8).

4:9 Немишкә Қабилниң һәдийәси қобул қилинмиди?

Қабилниң соғити рәт қилинип, Һабилниң қобул қилинғини дәсләптә бәлким адәмни толиму ойландуридиған иш болуши мүмкин. Һалбуки, Инҗилдики икки язма мошу ишни йорутиду: —

«**Етиқади болғачқа Һабил Қабилниңкидинму яхши бир қурбанлиқни Худаға атиған; етиқади болғачқа, Худа униң атиғанлирини тәрипләп, униңға һәққаний дәп гувалиқ бәрди. Гәрчә өлгән болсиму, етиқади билән у йәнила бизгә гәп қилмақта**» («Ибр.» 11:4)

«**Чүнки силәр дәсләптин аңлап келиватқан хәвәр мана дәл шуки, бир-биримизгә меһир-муһәббәт көрситишимиз керәктур. Рәзил болғучидин болған, инисини өлтүргән Қабилға охшаш болмаслиғимиз керәк; у немишкә инисини қәтл қилди? Униң өзиниң қилғанлири рәзил, инисиниң қилғанлири һәққаний болғанлиғи үчүн шундақ қилған**» («1Юһ.» 3:11-12).

«Ибранийларға»дики шу айәт бизгә Һабилниң қурбанлиғини «етиқат билән» елип кәлгәнлигини аян қилиду. Етиқат вә ишәш Худаниң сөз-каламини аңлаш вә қобул қилиш билән барлиққа келиду (мәсилән, «Рим.» 10:17, «Йәш.» 53:1ни көрүң). Ундақта, Һабил Худаниң «етиқат елип кәлгән» қайси сөзини аңлиған? Адәм ата оғуллири Қабил билән Һабилға Худаниң өзлириниң уятини йепиш үчүн гунасиз һайванниң терилири билән кийдүргәнлиги тоғрилиқ бирәр хәвәрни ейтип бәргәнму, яки Худа уларға беваситә бирәр сөзни қилғанму? Һечболмиғанда, Һабилда етиқат болған болса, ундақта Худа уларға Өзигә йеқинлишиш үчүн қурбанлиқ қилиш керәклиги тоғрилиқ вәһий йәткүзгән, дәп җәзмләштүрәләймиз.

Қабил үчүн чоң мәсилә шуки, у дехан вә бағвән еди; қурбанлиққа керәк болған қойларниң егиси униң иниси Һабил еди. Қабил тәкәббурлуғидин инисидин қурбанлиққа қой сорашни халимайтти; шуниң орнида у өз беғидики мәһсулатлардин елип келиду. Мошу айәтләрдин ениқки, Худа униң соғитини пәқәт қобул қилмайла қалмай, бәлки

Қабилниң өзиму Худаға яқмиди: «**Худа Қабил вә униң сунғиниға қаримиди**». Мунасивәтлик айәтләрдин көрүнүп туридуки, Қабилниң позитсийиси пәқәт һакавурлуқ еди; Худа униң соғитини рәт қилғандин кейин Худаниң сәмимий гәплиригә қулақ селишниң орнида у интайин ғәзәплиниду. Мошуниңдин биз униң көңлидики хияллирини аңлиғандәк болимиз: «Мана бу соғат тиришип-тирмишип чиқарған өз әҗримдур! Әҗайип бир һәдийәдур! Әслидә Худаниң маңа рәхмәт ейтишиға тоғра келәтти!».

Қабилда вә Һабилда икки йол бизгә көрүниду («Йәһ.» 11-айәттики «Қабилниң йоли»ни көрүң). Биринчи йолни «диний йол», иккинчи йолни «етиқат йоли» дейишкә болиду. Мошу йәрдә «диний йол» дегинимиз, бир инсан өзиниң тиришиш-тирмишишлири вә ой-хияллири билән Худани рази қилмақчи болған йол. Пүткүл дуния бойичә көп адәмләр Қабил ойлиғандәк: «Мән көп дуаларни қилғиним үчүн, һәр һәптә мәсчиткә (яки болмиса черкавға яки бутхана қатарлиқларға) барғиним үчүн, кәмбәғәлләргә көп садиқә бәргиним үчүн, муқәддәс язмиларни (Тәврат болсун, Зәбур болсун, Инҗил болсун, Куран болсун, Будда «номлири» болсун) ядлиғиним үчүн Худа мени қобул қилип, гуналиримни кәчүрүм қилиду» дәп ойлап жүриду. Бирақ Тәврат-Инҗил бойичә, гунани бир тәрәп қилидиған бирдин-бир иш — қурбанлиқтур. Худаниң нижати соғат болуп, Мәсиһниң Өзидә У керәк болған қурбанлиқни тәминлигән. Етиқади бар адәмләр Униң бу тоғрилиқ сөз-каламини қобул қилип, хошаллиқ билән Униң соғитини қучағлайду. Һабил болса бу йолға, йәни Худаниң шапаитини қобул қилидиған етиқатлиқ йолға вәкил болиду. Һалбуки, бәзиләр һәтта Қабилдәк өзлириниң әҗирлири үчүн Худа мени тәриплиши керәк, дәп ойлайду.

«**Чүнки силәр шәпқәт биләнла ишәш арқилиқ қутқузулдуңлар. Бу иш өзәңлардин кәлгән иш әмәс, бәлки Худадин кәлгән илтипат, — у задила адәмләрниң әмәл-әҗридин кәлмәйду, бу һәм һеч кимниң махтанмаслиғи үчүндур**» («Әф.» 2:8-9).

Ахирда Қабил инисини өлтүргини үчүн Худаниң униңға чүшәргән жазаси тоғрилиқ азрақ тохтилимиз. Адәм ата вә Һава ана гуна қилғандин кейин, Худа шапаәт билән уларға гуналирини тонуп йетиш пурситини бәргән еди, вә у шундақ пурсәтни һәтта Қабилғиму йәткүзүп: «**Иниң нәдә?**» дәп сорайду. Шундақтиму Қабил пурсәтни рәт қилип, Худа алдида турупму ялған сөзләйду. Шуниң үчүн Худа униңға шундақ «йеник жаза» бәрдиму? Немишкә у нәқ мәйданда өлтүрүлмәйду?

Жазаниң тәпсилатлиридин: «**Сән әнди қолуңдин иниңниң қенини қобул қилғили ағзини ачқан йәрдин қоғлинип ләнәткә учрайсән. Сән йәргә ишлисәңму у буниңдин кейин саңа қуввитини бәрмәйду, сән йәр йүзидә сәрсан болуп, сәргәрдан болисән**» дәп оқуймиз.

Йәр-тупрақ Адәм атимизниң гунайи түпәйлидин аллиқачан ләнәткә учриған болуп, Адәм атимизға: «**Сән тупраққа янғичә арилиқта йүз-көзүң тәргә чөмгәндила нан йәйсән**» дегәндәк, териқчилиқ тәслишип кәткән еди. Әнди Қабилға болса нәгила барса териқчилиқ һәссиләп тәслишип кетәтти. Униң Худаға: «**Кимла мени тепивалса, өлтүрүветиду!**» — дегәнлиги әҗәблинәрлик әмәс (шу чағда йәр йүзидә бәлким пәқәт үч инсан яшайтти — лекин Қабил кәлгүсидә инсанларниң көпийдиғинини көздә тутуп сөзләйду — 1:28, 3:16, 5:3-5ни көрүң). Кимму Қабилниң өз йенида халайду дәйсиз?! У

нәгила барса тупрақ шу һаман туғмас болуп кетәтти! Шуниң үчүн Худа башқиларниң Қабилни өлтүрмәслиги үчүн униң пешанисигә мәлум бир бәлгү қойиду. Бирақ у қәйәргә барса улар уни дәрһал арисидин һайдиветиду. Шундақ қилип Қабил гунаниң ақивитини көрситидиған бирхил «маңғун агаһ» яки «сәргәрдан тәшвиқатчи», пүткүл йәр-зиминға Худаниң адиллиғи вә муқәддәслиги, гунани җазалайдиғанлиғи тоғрилиқ «халис» җакарчи, гувачи яки хәвәрчи болуп қалиду.

6-бап — «Худаниң оғуллири инсанларниң қизлирини ... өзлиригә хотун қилишқа башлиди» — бу немини көрситиду?

«**Вә шундақ болдики, инсанлар йәр йүзидә көпийишкә башлиғанда, шундақла қизларму көпләп туғулғанда, Худаниң оғуллири инсанларниң қизлириниң чирайлиқлиғини көрүп, халиғанчә таллап, өзлиригә хотун қилишқа башлиди**».

Тексттики изаһатимизда ейтқинимиздәк, «Худаниң оғуллири» һәққидә үч хил чүшәнчә бар: —

1. Инсан әмәс, бәлки әрштики бир хил зат, пәриштә яки роһтин ибарәт (бәзи алимлар шу ибарини җин-шәйтанларни көрситиду, дәп қарайду).
2. Дәриҗидин ташқири адәм болуп, падиша яки һөкүмдар.
3. Қабилниң худасиз әвлатлиридәк әмәс, бәлки Худа йолида маңидиған Шетниң әвлатлиридур.

Биз мутләқ биринчи көзқарашта болимиз. Чүнки 2- яки 3-пикирдә ейтилғандәк «**Худаниң оғуллири**» дегән ибарә Шетниң ихласмән әвлатлири яки болмиса йәр йүзидики улуқ затларни көрсәткән болса, ундақта уларниң «**инсанларниң қизлириниң чирайлиқлиғини көрүш**»и андин «**халиғанчә таллап, өзлиригә хотун қилиш**»иниң зади немә хаталиғи яки яманлиғи болатти?! Чүнки әйни тексттә: «рәзил адәмләрниң қизлири» тоғрилиқ гәп йоқ, пәқәт «инсанларниң қизлири» дейилиду — демәк, аддий қиз-аяллларнила көрситиду. Шуңа «Худаниң оғуллири» дегәнлик бир түркүм пәриштиләрни көрситиду, дәп қараймиз («Аюп» 1:6, 2:1, 38:7, «Зәбур» 29:1, 89:6ни көрүң). Мошу пәриштиләр қиз-аялларниң гөзәллигини көрүп, улар билән җинсий мунасивәт өткүзүшни һәвәс қилған вә шундақ қилиш үчүн Худа өзлиригә бекиткән хизмәт орнини ташлап («Йәһ.» 6-айәт), мәлум бир инсаний, җисманий шәкилгә киргән. Тексттин қариғанда уларниң әвлатлири «палван-батурлар» яки «күчлүк исиянчи»лар, бинормал гигантлар еди. «Аләмниң яритилиши»ниң муәллипи мундақ вақиәниң йүз бериши пәқәт бир қетимла әмәс дәп пуритиду; чүнки у кейинки вақитлардиму башқа гигантлар туғулған, дәп хатириләйду: — «**Шу күнләрдә (вә шундақла кейинки күнләрдиму), Худаниң оғуллири инсанларниң қизлириниң йениға берип, улардин балиларни тапқинида, гигантлар йәр йүзидә пәйда болди. Булар болса қедимки заманлардики даңлиқ палван-батурлар еди**» (4-айәт). Бу бәлким муқәддәс язмилардики башқа йәрләрдә тилға елинған, топандин кейин туғулған гигантларни көрситиду; мәсилән, «Чөл.» 13:33, «Қан.» 2:20-21, 3:11, «2Сам.» 21:15-22ни көрүң.

Инҗилда, расул Йәһуда бу вақиәниң мәзмунини гуманни йоқатқан һалда ениқ қилиду: — «**Вә силәр шуниму билисиләрки, әслидики орнини тутмай, бәлки өз маканини ташлап кәткән пәриштиләрни Рәб улуқ қиямәт күниниң сориғиғичә мәңгү кишәнләп**

мудһиш қараңғулуқта солап сақлимақта. Содом вә Гоморра вә уларниң әтрапидики шәһәрләрдикиләрму шу охшаш йолда, йәни шу пәриштиләргә охшаш учиға чиққан бузуқлуққа вә ғәйрий шәһвәтләргә берилип кәткән, кейинки дәвирләр уларниң ақивитидин ибрәт алсун үчүн мәңгүлүк от җазасиға өрнәк қилинип көйдүрүлгән».

Бу айәтләрниң ахирқи қисмида авал бәччивазлиқ шәһваний һәвәсләргә берилгән «**Содом вә Гоморра вә уларниң әтрапидики шәһәрләрдикиләр**» тилға елиниду; андин Содомдикиләрниң «**шу охшаш йолда, йәни шу пәриштиләргә охшаш учиға чиққан бузуқлуққа вә ғәйрий шәһвәтләр** (грек тилида: «ғәйрий әтләр»)**гә берилип кәткән**»лиги көрситилиду. Худа пәриштиләрниң һеч қачан «**ғәйрий шәһвәтләр** («ғәйрий әтләр»)**гә берилиши**»ни ирадә қилған әмәс; вә шуниңға охшаш, һәргиз әр кишиләрниң аял кишиләр билән нормал әр-аяллиқ мунасивәтни халимай, башқа әр кишиләргә һәвәс қилғучи болушини ирадә қилған әмәс.

«2Пет.» 2:4 вә мошу йәрдә, «Йәһуда» 6-айәттин қариғанда, аләмниң дәслипидә Худаға қарши Шәйтан билән биргә исиян көтәргән пәриштиләр билән селиштурғанда, мошу пәриштиләр еғиррақ җазаға учриған («Вәһ.» 12:3-4тики изаһатлиримизни көрүң). Әшу исиян көтәргүчи пәриштиләр (һазирқи җинлар) бүгүн дунияни кезип, инсанларни езиқтуруп, Худаниң мөмин бәндилириниң роһ-қәлбилиригә җаң қилип жүрмәктә; «Йәһуда» 6-айәттә тилға елинған пәриштиләрни болса: «**Рәб улуқ қиямәт күниниң сориғиғичә мәңгү кишәнләп мудһиш қараңғулуқта солап сақлимақта**». Уларға немишкә (соланмиған җинлар билән селиштурғинида) еғиррақ җаза берилиду? Шүбһисизки, аддий сәвәви шу болуши керәкки, мошу пәриштиләр Худаниң гуна үстидин жүргүзгән бир нәччә җазалириға — (1) аләмниң дәслипидә, Шәйтанни җазалап әрштин һайдиватқиниға; (2) Адәм атимиз вә Һава анимиз гуна қилғандин кейинки җазалиғиниға; (3) Һабилни өлтүргән Қабилниң үстигә чүшәргән җазасиға гува болуп туруқлуқ, йәнила Худа алдида гуна қилғини үчүн уларниң Худа алдидики җавапкарлиғи көпрәк болатти.

Әлвәттә, бәзиләр бу пикримизни аңлап Рәб Әйсаниң инсанларниң тирилиши тоғрилиқ: «**Өлүмдин тирилгәндин кейин, инсанлар өйләнмәйду, әргә тәгмәйду, бәлки Худаниң әрштики пәриштилиригә охшаш болиду**» («Мат.» 22:30) дегән мубарәк сөзлирини нәқил кәлтүрүп қарши чиқиду. Демәк, пәриштиләр һечболмиғанда өйләнмәйду вә уларниң җинсийити йоқ. Лекин уларниң халисила җинсийәткә егә болуш имканийити йоқ әмәс. Дегәнлиримиз дәл мошу. «Аләмниң яритилиши»да баян қилинған бу пәриштиләр Худа бекиткән тәртиптин яки түзүмдин һалқип чиқти вә шуниң билән җазаланди. Улар расул Йәһуда тәсвирлигән Содомдики адәмләргә охшаш «**бузуқлуққа вә ғәйрий шәһвәтләргә берилип кәткән... мәңгүлүк от җазасиға өрнәк қилинип көйдүрүлгән**».

Бу вақиәдин кейин инсанларниң қәлблири техиму рәзиллик билән толуп кәткәндәк қилиду: — «**Пәрвәрдигар инсанниң өткүзүватқан рәзиллиги йәр йүзидә көпийип кәткәнлигини, уларниң көңлидики нийәтлириниң һәр қачан яман болуватқинини көрди**».

9:25-27 Нуһ пәйғәмбәрниң Шәм, Һам вә Яфәт тоғрилиқ бешарәтлик сөзлири

Нуһ пәйғәмбәр өз үзүмзарлиғиниң шарабини ичип мәс болғандин кейин уни көргән оғли Һам акилири Шәм билән Яфәтниң йениға берип, атисини мазақ қилған һалда шу әһвални уларға ейтқан, дәп хатирилиниду. Улар иккилән болса һөрмәт билән әдиялни елип кәйничә меңип, атисини йепип қойиду. Нуһ пәйғәмбәр ойғинип, немә ишларниң йүз бәргинини билип, төвәндики бешарәтни елан қилди: —

«**Нуһ шарапниң кәйпидин ойғинип, кәнжи оғлиниң өзигә немә қилғинини билип: —**
Қанаанға ләнәт болғай!
У қериндашлириниң қулиниң қули болсун, — дәп қарғиди.
У йәнә: — Шәмниң Худаси болған Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә кәлтүрүлгәй!
Қанаан Шәмниң қули болсун.
Худа Яфәтни авутқай!
У Шәмниң чедирлирида турғай,
Қанаан болса униң қули болғай! — деди».

Биринчи соал, яман иш қилғини Һам болғандин кейин, немишкә тунҗа оғли Қанаан ләнәткә қалди?

Худаниң һөкүмлири «**чоңқур тилсимат деңизлардәктур**» («Зәб.» 36:6); дәрвәқә биз паний дунияда болғинимизда уларниң сәвәплири яки әһмийитини толуқ тонуп йетәлмәймиз; лекин Һамниң көп оғуллири арисидин пәқәт Қанаанла ләнәткә қалған, дегән пакиттин Һамниң яман иш қилишида оғли Қанаанниң тәсири бар яки атисини мазақ қилишқа қутратқучи шу Қанаандур, дәп пәрәз қилсақ еһтималға йеқинрақ болуши мүмкин (бәзи алимлар иккинчи бир пикирдә болуп, Қанаан Һамниң әң амрақ оғли, шуңа Һамни җазалаш үчүн Нуһ Қанаанниң кәлгүсигә ләнәт оқуйду, дәп қарайду).

«**Қулниң қули**» — бу ибарә әң төвән қуллуқ яки төвән хизмәтни көрситиду.

Нуһ пәйғәмбәр Пәрвәрдигарни «Шәмниң Худаси» дәп тәсвирләйду. Демәк, Шәм вә униң әвлатлири Худа билән йеқин мунасивәттә болиду. Шәмниң нәслидин «Ебәр» дегән зат төрилиду; «Ебәр» — мәнаси бәлким «(дәриядин) өткүчи», шуңа Ебәр бәлким тунҗа «Ибраний» болуши мүмкин. Ебәрниң нәслидин Ибраһим, Исһақ, Яқуп андин Яқуптин Исраил дегән хәлиқ чиққан; Исраил Худа Өзини Шәйтанниң зулмитидә қалған дуниyaға тонуштурушқа талливалған васитичи еди. Нуһниң оқуған ләнити бойичә, Қанаанни кейин «**Шәмниң қули**» дәп бекиткән. Бу иш Исраилниң кейинки тарихида әмәлгә ашурулған (мәсилән, «2Тар.» 8:1-8ни көрүң).

Нуһниң бешаритидә Яфәт тоғрилиқ «**Худа Яфәтни авутқай!**» андин «**У Шәмниң чедирлирида турғай**» дәйду. Кейин мәдәнийәт көпрәк тәрәққий қилған әлләр, болупму Явропадики әлләрниң көпинчиси Яфәттин чиққан. Яфәтниң әвлатлириниң арисида Бабил, Грек (Юнан) вә Рим империйәлиридикиләр болған. Бу империйәләр Ашурниң зиминини егилипла қалмай, бәлки Пәләстин зиминини ишғал қилған вә шундақла Қанаанниң әвлатлирини өз қуллуғиға салған. Нуһниң Яфәт тоғрилиқ бешарити кейин йәнә роһий җәһәттиму әмәлгә ашурулған — чүнки Инҗил дәвридә хуш хәвәрни авал қобул қилғанларниң көпинчиси Яфәттин чиққан хәлиқләр болған.

«Һам» дегән сөз «қара» дегән мәнада. Шуңа Африқидики көп қара тәнлик хәлиқләр дәрвәқә Һамниң әвлатлиридин болуши мүмкин. Лекин бәзиләрниң Нуһ пәйғәмбәрниң бу бешаритидин пайдилинип, «Худаниң ирадиси» дәп банә қилип қара тәнлик хәлиқләрни («Һамниң әвлатлири» дәп) қуллуққа селиши мутләқ чоң гуна болиду. Чүнки бешарәттә Һам өзи яки Қанаандин башқа әвлатлиридин һәтта бириму тилға елинған әмәс.

10-бап — «Әлләрниң нәсәпнамиси» — бу әлләр һазир нәдә яки нәгә кәткән?

Бу баптики «әлләрниң нәсәпнамиси»да йәр йүзидики барлиқ әлләрниң әҗдатлири хатирилиниду. Бу тизимланған хәлиқләрниң һазирқи хәлиқләр яки әлләр билән болған мунасивәтлиридин бәзилири мәлум, бәзилири намәлум. Мәлум болғанлири тоғрилиқ төвәндә азрақ тохтилимиз: —

(Оқурмәнләр буниңға мунасивәтлик хәритинисиму көрсун)

10:2 «**Яфәтниң оғуллири: — Гомәр, Магог, Мадай, Яван, Тубал, Мәшәк вә Тирас**».

Гомәр — «Киммәрләр»ниң әҗдади. Германийә билән мунасивәтлик.

Магог — җәнубий Русийә вә Оттура Асияниң түзләңлик районлиридики бир хәлиқ. «Магог»ниң «Скитлар» билән мунасивити бар болуши мүмкин; Оттура Асиядики һазирқи хәлиқләрдин бәзилири, шүбһисизки, Магогдин чиққан («Әзакиял» 38-39-бапларни көрүң).

Мадай — «Медиялар» (һазирқи «Курдлар») һәмдә Һиндистандики бәзи хәлиқләрниң әҗдади.

Яван — Грекләр (Юнанлар)ниң әҗдади

Тубал — «Қара Деңиз»ға мунасивәтлик бәзи қәбилиләрниң әҗдади. Кейинчә буларниң Русийәниң қедимки пайтәхти, йәни Тоболск шәһири билән мунасивити болған болуши мүмкин.

Мәшәк — «Мушкулар» дегән қедимки хәлиқниң әҗдади. Булар Русийәниң һазирқи пайтәхти Москва вә Әрминийәдики Мошқи тағлири билән мунасивити болуши мүмкин.

Тирас — қедимки «Тракийлар» яки «Әтрускийлар» яки булар иккисиниң әҗдади. Бу хәлиқләрдин бәзилири кейин «Фенекийләр» билән мунасивити бар болди.

10:3 «**Гомәрниң әвлатлири: Ашкиназ, Рифат вә Торгамаһ**»

Ашкиназ — Һинди-Германларниң шималий қәбилилириниң әҗдади вә бәлким йәнә «Скитлар»ниң бир қисминиң әҗдади болуши мүмкин. Еһтималға йеқинки, һазирқи Түркләр Скитлардин чиққан.

Рифат — шималий Сурийәдә вә шәрқий Түркийәдә яшиған бир қәбилиниң әҗдади. торгамаһ — шәрқий Түркийәниң чегарисидики «Табал»ға йеқин болған бир қәбилиниң әҗдади

10:4 «**Елишаһ, Таршиш, Киттийлар билән Доданийлар**»

Елишаһ — Сепруста һәм бәлким Креттә олтарақлашқан бир қәбилиниң әҗдади. Улар кейин «Оттура Деңиз»ниң бойидики башқа йәрләрдә олтарақлашқан.

Таршиш — «Оттура Деңиз»ниң бойлиридин Испанийәгичә вә Әнглийәдиму олтарақлашқан бир хәлиқ болди.

Киттийлар — Сепруста олтарақлашқан йәнә бир хәлиқ.

Доданийлар — Грекләр вә «Рода» дегән арал билән мунасивәтлик бир хәлиқ.

10:6 «**Һамниң оғуллири Куш, Мисир, Пут вә Қанаан**»

«**Һам**» дегәнниң мәнаси «қара» болғачқа, мүмкинлиги барки, Африқидики хәлиқләрниң көпинчиси Һамдин чиққан болуши мүмкин. Төвәндә көримизки, Һамниң әвлатлиридин бир нәччиси дәрвәқә Африқида олтарақлашқан.

Куш — Униң әвлатлири Ефиопийәдә (Нубияда) олтарақлашқан

Мисир — Мизраим — Униң әвлатлири үстүн Мисир вә астин Мисирда олтарақлашқан (ибраний вә әрәб тиллирида «Мизраим» дегән сөз «икки Мисир» дегәнни билдүриду).

Пут — униң әвлатлири Либийәдә (Нубияда) вә Сомалийәдә олтарақлашқан

Қанаан — униң әвлатлири Пәләстиндә олтарақлашқан, андин «Қанаанийлар» дегән йәттә қәбилә болған.

10:7 «**Кушниң оғуллири Себа, Һавилаһ, Сабта, Раамаһ вә Сабтикаһ; Раамаһниң оғуллири Шеба вә Дедан еди**»

Себа — Үстүн Мисирда, Нил дәриясиға йеқин олтарақлашқан бир қәбилә

Һавилаһ — (мәнаси «қумлуқ» яки «қумлуқ түзләңлик») — җәнубий Әрәбистанда олтарақлашқан бир қәбиләсабта — Парс қолтуғиниң бойлирида олтарақлашқан бир қәбилә

Раамаһ — Ғәрбий җәнубий Әрәбистанда олтарақлашқан бир қәбиләсабтикаһ — Парс қолтуғиниң шәрқий тәрипидики «самудаки» дегән җайда олтарақлашқан бир қәбилә

Шеба — ғәрбий җәнубий Әрәбистандики бир қәбилә болди; кейин «Сабийлар» падишалиғини қурған; уларниң аял падишаси кейин даналиқ издәп Сулайман падишани йоқлап барған («1Пад.» 10-бап).

Дедан — Шималий Әрәбистанда олтарақлашқан бир қәбилә

10:8 «**Куштин йәнә Нимрод төрәлгән; у йәр йүзидә наһайити күчтүңгүр адәм болуп чиқти**» — «Нимрод» дегән исимниң мәнаси «асийлиқ қилғучи» дегәнлик болиду. У тоғрилиқ ейтилған сөзләрниң һәммисини сәлбий җәһәттә чүшиниш керәк. Униңдин Худаниң хәлқигә дүшмән болған икки шәһәр вә империйә чиққан — йәни Бабил (Худаға қаршилиғини билдүргән Бабил мунари қурулған җай) вә Нинәвә (Асурийә империйәсиниң пайтәхти), улар төвәндикидәк: —

10:9 «**У Пәрвәрдигар алдида күчтүңгүр овчи болди; шуңа «паланчи болса, Пәрвәрдигарниң алдида Нимродтәк, зәбәрдәс овчи екән!» дәйдиған гәп пәйда болди**» — Буниң мәнаси изаһатлиримизда көрситилгәндәк, Нимрод «овчи» мошу йәрдә бәлким һайванларни әмәс, инсанларни овлайдиғанлиғини көрситиши мүмкин, вә шундақла униң нами һәтта әршкиму йәтти. Биздә һеч қандақ гуман йоқки, Нимрод дегән киши кәлгүсидики «дәҗҗал»ни сүрәтлигән бир хил «бешарәтлик рәсим»дур. Чүнки кәлгүсидә дәҗҗал (қайтидин қурулидиған) Бабил шәһириниң падишаси болиду.

10:10 «**Униң падишалиғи Шинар зиминидики Бабил, Әрәк, Аккад вә Калнәһ дегән шәһәрләрдә башланған еди**» — бурунқи Йәһудий өлимилар (Раббилар)ниң һәммиси: «**Пәрвәрдигар алдида күчтүңгүр овчи болди**» дегән сөзләр униң Худаға қарши турғанлиғини көрситиду, дәп қарайтти. Чүнки Нимрод кейин бәрпа қилған шәһәрләр, җүмлидин Бабил шәһири Худа вә Униң хәлқигә қарши чиққан, шундақла Худаға қарши чиқишниң символи болуп қалған.

10:11-12 «**У бу зиминдин Ашур зиминиға чиқип Нинәвә, Рәһобот-ир, Калаһ, вә Нинәвә вә Калаһниң оттурисидики Рәсән дегән шәһәрләрниму бена қилди (булар қошулуп «Катта шәһәр» болди)**» — Ашур (Асурийә империйәсини тәсис қилғучи) Шәмниң әвлади еди (22-айәт).

Ашур Нинәвә, Рәһобот-Ир, Калаһ, вә Рәсән дегән төрт шәһәр бирлишип бир чоң катта шәһәр, йәни «Нинәвә шәһәри» болди.

10:13 «**Мисирниң әвлатлири Лудийлар, Анамийлар, Ләһабийлар, Нафтуһийлар**» — Бу төрт хәлиқ Нил дәрияси делтисидин тартип, шималий Африқиғичә олтарқлашқан.

10:14 «**Патросийлар, Каслуһийлар (Филистийләр Каслуһийлардин чиққан) вә Кафторийлар**»

Патрусийлар вә Каслуһийларму үстүн Мисирда вә Креттә олтарақлашқан. «Филистийләр» кейин шу йәрдин чиқип Пәләстинниң ғәрбий тәрипидә олтарақлашқан. Кафторийлар Креткә андин «Оттура Деңиз»дин жирақ болған, бизгә һазир намәлум районлардиму олтарақлашқан болуши мүмкин.

10:15-18 «**Қанаандин тунжа оғул Зидон төрилип, кейин йәнә һәт төрәлгән. Униң әвлатлири болса Йәбусийлар, Аморийлар, Гиргашийлар, һивийлар, Аркийлар, Синийлар, Арвадийлар, Зәмарийлар вә Хаматийлар еди. Шуниңдин кийин, Қанаанийларниң қәбилилири һәр тәрәпкә тарқилип кәтти**» — Зидондин Фенекийләр чиққан. Бу хәлиқ қедимки замандики жирақ жутларға барған җаһанкәзди деңизчилар еди. Шундақ испатларму барки, Фенекийләр һәтта җәнубий Америкиға вә «Тинич Океан»дики жирақ аралларғиму йетип барған.

Һәттин «һиттийлар» чиққан. Уларниң өз империйәси бар еди. Империйәси ғулиғандин кейин һиттийлар шәриқтики жирақ районларға көчүп кәткән. Улар «Синийлар» билән бирлишип һазирқи Хәнзу, Моңғул вә Япон милләтлири болуп қалған, андин һәтта шу йәрдин «Беринг Боғузи»дин өтүп шималий Америкидики «Индиянлар» болған болуши мүмкин. Бу хәлиқләрниң қалған қисминиң һәммиси Пәләстин, Ливан вә Сурийәни егилигән қәбилиләр болуп қалған. Исраиллар ахирда уларни шу йәрләрдин һайдап чиқирип, Худа өзлиригә мирас қилишқа бекиткән бу зиминиға егә болған.

10:21-22 «**Шәмму оғул пәрзәнтлик болди; Шәм болса Яфәтниң акиси, Ебәрләрниң ата-бовиси болди. Шәмниң оғуллири Елам, Ашур, Арфахшад, Луд, Арам...**»

«**Елам**» дегәнниң мәнаси «жуқурқи җайлар». Еламдин болған хәлиқ Бабилниң шәрқидә яшиған болуп, һарирқи ирандики хәлиқ-милләтләр билән мунасивәтлик.

«**Ашур**» — Асурийләр дегән хәлиқ болған.

«**Арфахшад**» — Нинәвә шәһириниң шималий шәрқидә яшиған, «калдийләр» билән мунасивәтлик болуши мүмкин.

«**Луд**» — Тигрис (Диҗлә) дәриясиға йеқин яшиған «Лудбу» хәлқи болған болуши мүмкин.

«**Арам**» — Сурийәниң шималий тәрәплиридә вә Бабилниң шималидики вә шәрқидики түзләңликләрдә яшиған хәлиқ болған.

10:23 «**Арамниң оғуллири Уз, һул, Гәтәр, Маш еди**». Бу қәбилиләр тоғрилиқ мәлумат аз. Улар башқа шәрқий хәлиқләрниң әҗдатлири болған болуши мүмкин. «Һул»ниң Әрминийә билән, «Гәтәр»ниң Афғанистан билән болған мунасивитини көрситидиған азрақ испат бар.

10:24 «**Арфахшадтин Шелаһ төрәлди, Шелаһтин Ебәр төрәлди**».

«**Ебәр**» — Мәнаси бәлким «(дәриядин) өткүчи». «ибраний» дегән сөз бәлким бу сөздин чиққан.

10:25 «**Ебәрдин икки оғул төрәлгән болуп, бириниң исми Пәләг еди, чүнки у яшиған дәвирдә йәр йүзи бөлүнүп кәткән еди; Пәләгниң инисиниң исми Йоқтан еди**».

«**Пәләг**» дегән сөзниң тәләппузи «бөлүнүш»кә йеқиндур. «**у яшиған дәвирдә йәр йүзи бөлүнүп кәткән еди**» — үч имканийәт бар: (а) бу сөзләр Бабил мунаридики вақиәдә, Худаниң тилни бөлүши билән әлләрниму бөлгәнлигини, шундақла «йәр йүзидикиләр бөлүнүп кәткән»лигини көрситиду; (ә) йәр-зиминниң бөлүнүп кәткәнлигини көрситиду («Яритилиш» 1:9 бойичә йәр-зимин әслидә бирла қуруқлуқ еди; андин кейин чоқум мәлум вақитта һазирқи Асия, Явропа, Африқа, Америка вә Антарктика қитъәлиригә бөлүнүп кәткән. Дуния хәритисигә қарисиңиз, бу йәттә қитъәниң шәкиллирини бир-биригә «җипсилаштурма рәсим»дәк җипсиләшкә болиду, шуңа әслидә бир пүтүн болған болса керәк; (б) жуқурида тилға елинған икки имканийәтниң тәң йүз бәргәнлигини көрситиду. Биз биринчи яки үчинчи пикиргә майилмиз.

«**Йоқтан**» Әрәбистандики бир қәбилә болди.

10:26-29 «**Йоқтандин Алмодад, Шәләф, Хазармавәт, Йераһ, Һадорам, Узал, Диклаһ, Обал** (яки «Ебал»)**, Абимаәл, Шеба, Офир, Һавилаһ, Йобаб төрәлди**» — буларниң һәммиси Әрәбистандики қәбиләләр болди.

10:30-32 «**Уларниң олтарған жайлири болса Мешадин тартип, Сәффар дегән районниң шәриқ тәрипидики таққичә созулатти. Жуқириқилар болса Шәмниң оғуллири болуп, өз қәбилиси вә тиллири бойичә қовм болуп өз зиминлирида олтарақлашқан еди. Жуқиридикиләр Нуһниң әвлатлири болуп, улар өз нәсәплири вә қовмлири бойичә хатириләнгән. Топандин кейинки йәр йүзидики барлиқ қовмлар уларниң ичидин тарқалған**». Бу нәсәпнаминиң хуласисидур. Айрим-айрим болған әл-қәбиләләрниң сани җәмий йәтмиштур.

Худаниң «Бабил мунари»дики вақиәдә болған мәхсити

Худа немә мәхсәт билән әл-жутларниң тиллирини бир-биридин айривәткән?

Изаһатимизда ейтқинимиздәк, әлләрниң йәрдә «**Асманларға тақашқидәк бир мунар ясайли**» дегән иши биринчидин «Худаниң ирадисигә хилаплиқ қилайли» дегәндәк мәғрурлуқниң бир хил ипадиси еди. Чүнки Худа әслидә «**Силәр җүплишип көпийип, йәр йүзини толдуруңлар**» (9:1) дегән еди. Улар: «**Өзлирини тарилип кетиштин сақлаш үчүн**», йәни мунар селиш арқилиқ көп хәлиқләрни өзлиригә майил қилиш үчүн чоң мунарни қурған, шуниң билән Худаниң әмригә хилаплиқ қилған.

Иккинчидин, уларниң бу мунар арқилиқ асмандики роһлар (җин-шәйтанлар) билән алақә қилип, палчилиқ қилиш мәхсити бар еди. Мошундақ палчилиқ яки мунәҗҗимлик Худаниң ирадисигә хилап еди («Қан.» 18:9-12). Шу икки сәвәптин у мунарни Худаниң йолиға қаримуқарши болған, дейишкә болиду.

Мунарниң ақивити вә нәтиҗиси шундақки: «**Бу уларниң ишиниң башлинишидур! Бундин кейин уларниң нийәт қилған һәр қандақ ишини һеч тосувалғили болмайду**»

дейилиду. Буниңға Худа әлвәттә йол қоймайду. Инсанларниң бундақ күчлүк болуп кетиши ахирқи һесапта өзлиригә хәвп кәлтүриду; Нимродтәк рәзил нийәтлик бир адәмләр көп билим яки илим-пәнни өзләштүрсә, нәтиҗидә у шу билимни ишлитип барлиқ инсанларни өзигә беқиндүрүп контрол қиливалиду.

Шуңа Худа «**Уларниң тилини башқа-башқа қилип қалаймиқанлаштуруветиду**». Худаниң уларниң тилини бөлүши уларниң һәмкарлишип ишләш мәхситини тосапла қалмай, бәлки кейин Нимродтәк залим бир мустәбитниң барлиқ инсанийәтни өз илкигә еливелишиға мустәһкәм тосалғу болиду. Чүнки һакиммутләқлик қанчилик күчлүк болушидин қәтъийнәзәр, униң башқа тилда сөзләйдиғанларни контрол қилиши чәклимигә учрайду. Пәқәт чәклимә болғандила у уларниң бир-бири билән болған алақилишлирини вә шундақла уларниң ой-пикирлирини тизгинләлмәйду. Шундақ дейишкә болидуки, шу чағдин тартип «тил тосалғуси» инсанийәтни толуқ бир мустәбитликтин қоғдап кәлмәктә.

Шундақтиму бәзи адәмләр һазирқи заман компютер техникисидин пайдилинип, «тәрҗимә программилири»ни түзүши билән Худа қойған «тил тосалғуси»ни биләр-билмәс бузмақчи болуватиду. Йәнә бәзилири бүгүнки күнләрдә һәтта «йеңи инсанларни яритайли» дәп лабораторийәлиридә инсанниң төрәлмә һүҗәйрилирини тәҗрибә объекти қилишқиму петиниватиду. Демәк: «**Бу уларниң ишиниң башлинишидур! Бундин кейин уларниң нийәт қилған һәр қандақ ишини һеч тосувалғили болмайду**» дегәнни қайтидин дейишкә тоғра кәлмәмду? Шуңа Худаниң пүткүл йәр йүзидикиләргә ахирқи һөкүм-җазалириниң чүшидиған күни бизгә жирақ әмәс, десәк хата болмайду.

Ибраһимниң һаятидин елишқа болидиған бәзи савақлар вә ибрәтләр

Инҗилда, расул Павлус Ибраһим тоғрилиқ «**У етиқатчи болған бизләрниң атимиздур**» дәйду («Рим.» 4:16; йәнә «Гал.» 3:29ни көрүң). Худа ишларни шундақ бекитип орунлаштурғандин кейин, униң һаятидин етиқат тоғрилиқ нурғун яхши дәрсләрни үгинишимиз мүмкин, дәп ойлисақ хата болмайду. Төвәндә шу дәрсләрдин бәзилирини көримиз.

(1) Шапаәт, етиқат, итаәтмәнлик — 12:1-9

Дәсләптә Худаниң Ибраһим (әслидә Абрам»)ға болған чақириқиға сәпселәп қарайли. «Рос.» 7:2-3тин шуни көримизки, Худа Ибраһимни у Һаран шәһиридә туруштин илгири, йәни Калдийәниң Ур шәһиридә турғинида чақирған еди; шу айәттә «**Атимиз Ибраһим техи Месопотамийә районида туруватқанда, йәни Һаран шәһиригә көчүп маканлишиштин илгири, шан-шәрәпниң Егиси Худа униңға аян болуп: «Сән өз жутуң вә уруқ-җәмәтиңдин айрилип чиқип, Мән саңа көрситидиған йәргә барғин» дегән еди**» дейилиду.

«Аләмниң яритилиши» 12:1дә «**Пәрвәрдигар Абрамға мундақ дегән еди: —**
Сән өз жутуңдин, өз уруқ-қериндашлириңдин вә өз ата җәмәтиңдин айрилип, Мән саңа көрситидиған зиминға барғин» дәп хатирилиниду. «Расулларниң паалийәтлири»дики айәт бойичә, шу гәпләр Ибраһимға дейилгән гәпләр у Һаранда әмәс, бәлки Ур шәһиридә туруватқан вақтида дейилгән.

«Һаран» әслидә Ибраһимниң «жути» әмәс вә униң «**уруқ-қериндашлири**» яки «**ата җәмәти**»ниң көпинчиси Һаранда турған әмәс, бәлки урда турған еди. Шуңа Худаниң чақириқини аңлиғандин кейин Ибраһим урдин йолға чиқмақчи болиду. Һалбуки, муқәддәс язмиларда: «**Тәраһ болса оғли Абрамни, нәвриси Лут (Һаранниң оғли)ни вә келини, йәни Абрамниң аяли Сараһни елип, Қанаан зиминиға бериш үчүн калдийләрниң Ур шәһиридин чиқти; бирақ улар Һаран дегән җайға йетип кәлгәндә, шу йәрдә олтарақлишип қалди**» дәп хатирилиниду.

Буниңдин төвәндикиләрни байқашқа болиду: —

(а) Ибраһимниң Урдин чиқишида қанчилик раһәт-пағарәтни ташлап кәткәнлигини һазир тәсәввур қилишимиз тәс. Археологларниң қедирип тәкшүрүшидин мәлум болушичә, Ур шәһири кәң-азатә, наһайити баяшат, турмуши раһәтлик бир шәһәр екән. Уларда һазирқи замандәк өйләрни исситидиған бирхил пар системисиму бар еди. Қедимки заманда сепиллиқ шәһәрләргә хас болған аман-есәнликтә турушни һәммә адәм халайтти; лекин Ибраһим бу аман-есәнликни ташлап сәпәрләрдә жүрүп, чедирларда турушни таллиди. Униң үстигә, шу күнләрдә «хәритә» дәйдиған нәрсә мәвҗут әмәс еди; сәпәр униңға нисбәтән пүтүнләй намәлум бир иш еди. Йолда қандақ хәвп-хәтәрләрниң уни күтүп турурватқинини һеч ким билмәйтти. Қарақчилар вә бандитлар шүбһисизки аз әмәс еди.

(ә) Рошәнки, Ибраһим Худаға итаәт қилишни таллиған болсиму, лекин у толуқ итаәт қилмиди. Чүнки у «ата җәмәти»дин техи пүтүнләй айрилмиған еди. Көрүнүп туруптики, атиси әмәлийәттә Худаниң Ибраһимни Қанаанға чақириғинини аңлап, шу чақириқни өз тәшәббусиға айландуруп: «Биз Қанаанға барайли» дегән. Биз 11-баптин: «**Тәраһ болса оғли Абрамни, нәвриси Лут (Һаранниң оғли)ни вә келини, йәни Абрамниң аяли Сараһни елип, Қанаан зиминиға бериш үчүн калдийләрниң Ур шәһиридин чиқти**» дәп оқуймиз. Бирақ улар йерим йолда, йәни Һаранда тохтап қелип, Қанаанға бармиди. Ибраһим Худаниң чақириқиға әгишиш үчүн чедир билән тәң жүрүши керәк еди; лекин атисиниң: «Һаран шәһиридә аман есән болимиз» дегәндәк гепи билән, у чедир турмушини ташлап, йәнә сепиллиқ шәһәрдә турди. Шуниң билән Ибраһим Худаниң чақириқиға толуқ әмәл қилмай атиси билән шу йәрдә тохтап қалди. Улар аллиқачан 1000 километр йол басқан болуп, Қанаанға баридиған йолниң йәнә 800 километри қалған еди. Тәраһ Ибраһимни кечиктүрүп қойди. Қизиқки, «Тәраһ» дегән исимниң мәнаси «кечиктүрүш» дегән мәнаси бар еди.

(б) Худа Ибраһимни «қисмән етиқат»и яки тәхир қилғини үчүн униңдин ваз кәчмәйду; чүнки у Пәләстингә йетип барғанда Пәрвәрдигар йәнә бир қетим униңға көрүниду. Ата өз балисиниң айиғи чиқип тунҗа қедимини басқинини көрүватқанлиғини тәсәввур қилайли; Худа мошу йәрдә «етиқатлиқ балиси» Ибраһимниң биринчи қедимини көрүватқан әмәсму? Шуниң билән Пәрвәрдигар уни әйиплимәйду, бәлки униң буйрулған сәпирини аяқлаштурғинида униңға аян болуши билән униңдин хуш болғанлиғини испатлайду.

(в) 12:5дин Ибраһим ахирида Һарандин көчүп кәткинидә «**... инисиниң оғли Лутни елип ... кәтти**» дәп оқуймиз. У нәври иниси Лутниң өзи халап өзигә әгишип маңғинини

тосиялмайтти, әлвәттә, лекин уни биллә елип маңғачқа, у Худаниң әмридин һалқип кетип, униң үчүн жавапкарлиқни өз үстигә алиду. Кейин бу иш бәзи чатақларни туғдуриду (13-бап).

12:1-3 Худаниң Ибраһим билән болған әһдиси

«**Сән өз жутуңдин, өз уруқ-қериндашлириңдин вә өз ата җәмәтиңдин айрилип, Мән саңа көрситидиған зиминға барғин.**

Шундақ қилсаң Мән сени улуқ бир хәлиқ қилип,
Саңа бәхит-бәрикәт ата қилип, намиңни улуқ қилимән;
Шуниң билән сән өзәң башқиларға бәхит-бәрикәт болисән;
Кимләр саңа бәхит-бәрикәт тилисә Мән уларни бәрикәтләймән,
Кимки сени хорлиса Мән чоқум уни ләнәткә қалдуримән;
Сән арқилиқ йәр йүзидики барлиқ аилә-қәбилиләргә бәхит-бәрикәт ата қилиниду!»

Биз мошу йәрдә әһдиниң барлиқ тәпсилатлири үстидә сәһипә чәклимиси билән тәпсилий тохталмаймиз. Биз пәқәт Худаниң Ибраһимниң итаәт қилиши арқилиқ униң билән болған әһдисиниң: «**Сән арқилиқ йәр йүзидики барлиқ аилә-қәбилиләр бәхит-бәрикәт ата қилиниду!**» дегән нәтиҗиси үстидә азрақ тохтилимиз. Бу бәхит-бәрикәтниң пүткүл дунияға келишиниң биринчи басқучи Исраил хәлқи арқилиқ болди, чүнки Худа улар арқилиқ үч җәһәттин өзини аян қилди, йәни: — (а) өзиниң һәқиқий бирдин-бир Худа екәнлигини, «бутлар»ниң һеч нәрсә әмслигини; (ә) барлиқ қанун-әқидилиридә Өз пак-муқәддәс маһийитини (п) көрсәткән карамәт-мөҗизилиридә һәммигә Қадир болған қудритини (б) пәйғәмбәрләрниң сөзлири арқилиқ ниҗат-шапаәтлик мәхсәт-муддиалирини аян қилди.

Бәхит-бәрикәтниң иккинчи басқучи, йәни һәммидин муһим басқучи Мәсиһ-Қутқазғучиниң келишидин ибарәт еди.

Биз йәнә шуниңға ишинимизки, Худаниң шу әһдидә Ибраһимниң өзи вә әвлатлири тоғрилиқ: «**Кимләр саңа бәхит-бәрикәт тилисә Мән уларни бәрикәтләймән, кимки сени хорлиса Мән чоқум уни ләнәткә қалдуримән**» дегән вәдисиниң өзи көп әл-жутларниң вә шәхсләрниң тарихиниң сирлирини ачидиған ачқучтин ибарәттур. Қайси әл-жутлар Йәһудий хәлқини қобул қилип уларға меһриванә муамилә көрсәткән болса, шу әл-жут раваҗ тапқан; амма қайси әл-милләтләр уларға зиянкәшлик йәткүзгән яки уларни қәстлигән болса, ахир берип охшаш йолда йоқап кетиду яки азаплиниду. Униң үстигә Ибраһимниң «роһий әвлатлири», йәни Мәсиһкә етиқат қилғучиларниң Мәсиһниң хуш хәвирини әркинлик билән тарқитишиға йол қойған әл-жут болса ронақ тапқан; лекин қайси әл-жут хуш хәвәрниң җакалинишини тосмақчи болуп етиқатчиларниң җамаәтлиригә зиянкәшлик қилған болса, зиян тартип кәлмәктә.

(2) Ибраһимниң Мисирға чүшүши 12:10-20

Ибраһимниң «Мисирға чүшүши»дә учриған аваричиликкә (Пирәвнниң Сарайни елип кетишигә) қариғанда, униң Мисирға чүшүши тоғра болғанму яки тоғра болмиғанму? Худаниң униңға ейтқан тунҗа сөзи: «**Мән саңа көрситидиған зиминға барғин**» (12:1) дегәнгә қарисақ, Худа көрсәткән «зимин» «Қанаан зимини» екәнлиги

Ибраһимға еник болуши керәк еди. Зиминда ачарчлиқ болғанда Худа униңға беваситә йол- йоруқ бәргәнлиги тоғрилиқ тексттә гәп йоқ; Ибраһим Худадин йол сориғанму-соримиғанму, бу тоғрилиқму гәп йоқ. Лекин һеч болмиғанда, Худа Ибраһимға шу зиминни алаһидә көрситип башлиған екән, Ибраһимниң: «Худа мошу зиминда барлиқ муһтаҗлиқлиримни тәминләп бериду, дегән ишәштә болуши мәнтиқиғә толиму уйғун еди. Бу ишқа қариғанда, Худа Ибраһимға бу иш билән униңға биринчи синақни қойған болуши мүмкин.

Мисир зиминиға кириш үчүн бекитилгән чегара «Мисир еқини»дин өтүши керәк еди; Ибраһим чегаридин өтүши билән өзиниң «Худа бекиткән зимин»дин чиқип кәтләнлиги өзигә еник болған болса керәк.

Шуңа (зиминда шу ачарчилиқ болғачқа) шундақ хуласигә келимизки, Ибраһимда «Худаниң маңа бекиткән зиминда мән үчүн керәк болғанни тәминләйду» дегидәк ишәш кам болған. Униңдин сирт биз йәнә төвәндики ишларниму байқаймиз: —

(а) Мисирға чүшкәндин кейин Ибраһимниң: «Бириси Сарайни мәндин тартиваламекин» дегән әнсирәшлири униң Худаниң өзигә қилған бәхит-бәрикәт тоғрилиқ вәдилиригә, җүмлидин «**Сени улуқ бир әл қилимән**» дегән вәдисигә техичә толуқ ишәнмигәнлигини испатлайду; чүнки бириси аялини егиливалса у балисиз болуп қалатти, әлвәттә; лекин Худа «**балилиқ болисән**» дегән вәдини қилған.

(ә) Худа дәрвәқә уни көп бәрикәтлиди; униң аяли атмиш яштин ашқан болсиму, әр кишиләрниң көңли униңға чүшүши мүмкин еди.

(б) Ибраһимниң Сарайға ейтқан сөзлири Сарайниң бехәтәрлиги тоғрилиқ әмәс, пәқәт өзиниң бехәтәрлиги тоғрилиқ болған (13-айәт). Лекин у көп өтмәйла башқа бирхил позитсийәни көрситиду, Лутқа көйүнүп униң үчүн өз җенини тәвәккүл қилишқа рази болиду (14-бап).

(в) Униң Пирәвнгә болған сөзлири «йерим раст» (Сарай униң бир атидин болған сиңлиси еди — 20:12ни көрүң) болсиму, шундақтиму униң ейтқанлирини ялған дәп һесаплаш керәк.

(г) Ибраһимниң шундақ ишәшсизлик тәрәплири бар болсиму, Худа униңдин һеч ваз кәчмәйду; чүнки Худа Ибраһимниң етиқади түпәйлидин аллиқачан уни бәрикәтләшкә вә қоғдашқа вәдә қилған еди. Пирәвн өз ордисидикиләргә чүшкән вабаларниң Сарайниң сәвәвидин чүшкәнлигини тонуп йетиду (17-айәт). Ахир берип Пирәвн Сарайниң вәҗидин Ибраһимға бәргән соғатларму униңға мәнсуп боливериду (13:1-2)!

(3) Ибраһимниң мөминлиги; Худаниң тәрбийилик җазалири; Лут билән болған маҗира — 13-бап

Мисирдин қайтқандин кейин Ибраһим әслидә Қанаандин Мисирға йолға чиққан җайға қайтип бариду (3-айәт). Бу ишниң өзи бизгә униң Мисирға чүшкәнлигиниң хата болғанлиғини тонуп йәткәнлигигә испат бериду.

Гәрчә Лут униңдин яш болсиму, Лутниң падичилири маҗира чиқармақчи болғанда, у улар яки Лут билән һеч талаш-тартиш қилмайду; буниң бир сәвәви, у Лут билән қериндаш болғачқа, зиминдики бутпәрәсләр алдида талаш-тартиш қилишни шәрмәндилик иш дәп билгән (7-8-айәт). Худа униңға аллиқачан бу зиминни «**саңа беримән**» дәп вәдә қилған еди; шуниң билән маҗира болғанда Ибраһим Лутқа: Бу

йәрдин көчүп кәткин, дәп буйрушқа һоқуқлуқ еди, дәп ойлишимиз мүмкин. Бирақ Ибраһим Худаниң вәдиси бойичә бу зимин бәрибир мениңки дәп толиму хатирҗәм һалда Лутқа: — Қайси йәрдә турай десәң, шу йәргә барғин, дәп толуқ таллаш һоқуқини Лутқа бериду. Лут һәм баяшатлиқ һәм аман-есәнликни биринчи орунға қоюп Содом тәрәптики йәрләрни таллап: «**Содом хәлқи рәзил адәмләр болуп, Пәрвәрдигарниң нәзиридә толиму еғир гунакарлар еди**» дегән билән кари болмиди. Ахир берип у бу чоң хаталиқ үчүн бәдәл төләйду.

Дәрвәқә Лут Иордан дәриясиниң түзләңлигини таллиғандин кейин, Пәрвәрдигар Ибраһимға Өзи ейтқан сөзини қайтилап: «**Сән көрүватқан барлиқ зиминлар** (җүмлидин Лут таллиған җайлар!) **сениңки**» дәйду. Ибраһимниң бу иштa болған позитсийиси Муқәддәс Китаптики «мөмин» дегән муһим сөзниң мәнасини бизгә наһайити яхши сүрәтләп бериду. Йәнә бу тоғрилиқ «Чөл.» 12:3, «Зәбур» 25:9, «Мат.» 5:5, 11:29, «1Тим.» 2:25ниму көрүң.

(4) «Роһий уруш»; Мәлкизәдәк — 14-бап

Лут Содом шәһиридә туруп уларниң аваричиликлиригә четилип қалған болсиму, Ибраһим у тоғрилиқ «карим йоқ» «хоп болди!» демәйду, бәлки уни қутқузуш үчүн аз бир қисим адәмләрни (җәмий 300 адәмни) башлап йолға чиқиду. Улар пүтүн кечә йүз километр йол басқандин кейин Худа уларға ғәлибә ата қилиду.

Ибраһим қайтип бериши биләнла сирлиқ зат Мәлкизәдәк тәрипидин қарши елиниду. Мәлкизәдәкниң салаһийити тоғрилиқ Инҗилдики «Ибранийларға»да (7-бапларда) бир қәдәр тәпсилий баян қилинғачқа, биз шу җайдики «қошумчә сөз»дә униң үстидә тохтилимиз.

У «**нан билән шарап елип алдиға чиқти**» — бу иш бизгә Рәб Әйса Мәсиһниң «муқәддәс зияпәт» яки «**Рәбниң зияпити**»ни бекиткәнлигини әслитиду («Мат.» 26:26-28, «Луқа» 22:16-20).

Ибраһим Мәлкизәдәкниң бәрикәтлиши билән күчләндүрүлгән болуп, Содом падишасиниң олҗилардин инъам алғин дегән тәшәббусини рәт қилиду. Рәт қилишиниң сәвәви шүбһисизки, у бу рәзил адәм билән һеч қандақ алақидә болушни халимайтти. Униң бу рәт қилиши Содомниң падишасини рәнҗиткән болуши мүмкин, шуниң билән бу иштин кейин Пәрвәрдигар Ибраһимға «қорқма» дәп тәсәлли бериду (15:1).

Ибраһим өз-өзигә: «Содом падишаси билән алақәм болмисун» дегән чәклимини (һеч қандақ инъам алмаймән дегәндәк) үч дости Анәр, Әшкол вә Мамрәгә қоймайду. Чүнки улар Пәрвәрдигарға етиқат қилғучилардин болмиғачқа, Ибраһим өзигә қойған қаттиқ тәләпни уларға қоймайду. Улар халиса олҗидин тегишлик бир инъамни алса болиду, дейилиду (24-айәт).

(5) Һәққанийлиқ Худаниң меһир-шәпқити вә инсанниң етиқади арқилиқ болиду — 15-бап

Изаһатлиримизда ейтқинимиздәк, Пәрвәрдигарниң Ибраһимға 15:1дә ейтқан сөзлирини икки тәрәптин, йәни «**Мән Өзәм қалқиниң вә зор инъамиңдурмән**» яки «**Мән Өзәм қалқиниң, саңа зор инъам бәргүчидурмән**» дәп чүшинишкә болиду. Ибраһим,

шүбһисизки, бу баянни иккинчи мәнада чүшиниду. Лекин Тәвраттики башқа йәрләрдин, йәни «Қан.» 10:9, «Зәб.» 16:5, 73:26, 142:5, «Йәр.» 16:10, 19:51, «Жиғ.» 3:24 вә Инҗилдики һәқиқәтләрдин, мәсилән «Юһ.» 17:23, 26, «1Кор.» 1:2, «2Пет.» 1:4 вә көп башқа йәрләрдин Худаниң бу баянини жуқуриқи биринчи мәнаси бойичә, йәни әң муһим мәнаси бойичә: «Худа дәл Өзини Өз пәрзәнтлиригә тәғдим қилмақчи» дәп чүшинишимиз керәк.

Бирақ Худа Ибраһимниң чүшәнгини бойичә униңға җавап бериду вә униңға бир оғул пәрзәнт ата қилишқа вәдә бериду. Ибраһимниң пәқәт Сарайдин ибарәт бирла аяли болғачқа, у шүбһисизки, Худа маңа башқа һеч бири арқилиқ әмәс, бәлки шу бирдин-бир аялим арқилиқла пәрзәнт көргүзиду, дәп чүшәнгән болса керәк. Худа бу қетим униңға «**Сениң нәслиңму юлтузлардәк көп болиду**» дәп вәдә қилған. Пәрзәнт тоғрилиқ биринчи қетимлиқ вәдисидә «**Сениң нәслиңни йәрдики топидәк көп қилимән**» дейилгән еди (13:16). Мошу йәрдә Ибраһимниң икки хил нәсли, бириси «топа»дәк, йәни паний дунияға тәвә болған нәсли (Исраил), йәнә бириси «әрштин» болған нәсли (йәни «Мәсиһдин туғулған» җамаәттики барлиқ етиқатчи мөмин бәндиләр) болиду, дәп пуритилғанлиғиға нәзиримизни ағдурушимиз керәк («Рим.» 4:1ни көрүң).

Қандақла болмисун, бир иш бизгә рошәнки, Ибраһимниң Худаға бағлиған етиқади түпәйлидин Худа уни һәққаний дәп һесаплиди. Худа бу дәвирдә Өзи әвәткән Мәсиһини уларниң гуналириниң кәчүрүм қилиниши үчүн өлүмдин тирилдүргәнлигигә етиқат бағлиғанларниң һәммисини һәққаний дәп һесаплайду («Рим.» 4:22-25, 10:8-9).

Қедимки заманларда әһдиләр интайин муһим еди. Шуңа Худа Өзиниң Ибраһимға ейтқан сөзини мутләқ җәзмләштүрүш үчүн униң билән әһдә түзиду. Әһдә билән вәдиниң оттурисидики пәриқ болса өз ара ейтилидиған қәсәмдидур. Шу күнләрдә көп әһвалда қәсәм буқа, қой яки өшкә елип уларни союп, һәр бир һайванни икки бөләккә бөлүп, андин бир-биригә қәсәм ичмәкчи болғанлар шу һайванниң икки бөлигиниң арилиғидин биллә тәң өтүши арқилиқ ипадилинәтти. Шүбһисизки, уларниң өз ара қилған қәсими: «Мән бу қәсәмгә әмәл қилмисам, Худа мени мошу һайванларға қилинғинидәк қилсун яки униңдин артуқ қилсун!» дегәндәк болатти («Йәр.» 34:13-20ни көрүң). Шуңа Ибраһим Худаниң өзи билән әһдә түзмәкчи болғанлиғини билип, енәк, өчкә, қочқар, кәптәр вә пахтәкни сойиду, җәсәтлирини икки дога қилип қойиду. Андин у Худаниң өзи билән әһдә түзүшкә келишини күтиду. Шу иссиқ күндә у өзини уйқидин сақлиши вә қурбанлиқларниң гөшини қарға-қузғунлардин сақлаш үчүн уларни қоғлап туруши керәк еди. Ахир берип кәч киргәндә у ухлап қалиду. Уни қорқунучлуқ, дәһшәтлик бирхил қараңғулуқ басиду, қараңғулуқ бәлким өз әвлатлири кәлгүсидә Мисирда көридиған зулумни алдин-ала көрситидиған бешарәт болуши мүмкин (13-14-айәт). Лекин у уйқисидин ойғанғанда Худаниң Өзила (ис-түтәк чиқип турған бир отдан билән ялқунлуқ бир мәшъәл көрүнүшидә) «**гөшләрниң оттурисидин өтүп кетиватқан**»лиғини көриду. Бу ишларға қариғанда, Худа бу әһдисини җәзмләштүргинидә Ибраһимдин илтипатини қобул қилишқа иман-ишәштин башқа һеч нәмә тәләп қилмиған еди! Бу шүбһисизки, Инҗилдики «йеңи әһдә»гә алдин-ала бешарәт бериду; йеңи әһдидә Худа хәлқигә қайта-қайта: «**Мән қилимән..., Мән қилимән,..., Мән қилимән,...**» дәйду («Йәр.» 31:31-34, «Әз.» 36:26-32). Бизгә бирдин-бир керәк болған иш қобул қилиштин ибарәт, халас!

(6) Худа вәдә қилған ишни күтүш — «Инсанниң өз әқлидин чиққан плани» — Һәҗәр (16-бап)

Һалбуки, Ибраһим Худа вәдә бәргән пәрзәнтни күтиду, күтиду. Худаниң вәдисидин һеч қандақ нәтиҗә чиқмайду. Он жил өтиду. Худаниң вәдилирини күтүш бәлким инсанлар учрайдиған синақларниң ичидә әң қийинлиридин бири болуши мүмкин. Ахирида аяли Сарай «убдан бир әқил-тәдбир» тапиду. Худаниң планлириниң әмәлгә ашурулуши үчүн биз тапқан «яхши әқиллиримиз»ниң ярдими керәк боламду?! Һалбуки, Ибраһим ахирида Сарайниң көрсәткән әқилигә қошулуп, Сарайниң дедигини тоқаллиққа алиду. Шу дәвирләрдики қанунлар бойичә бирисиниң аяли туғмас болса, кенизәк яки тоқалдин туғулған балилар туғмас аялниң балиси һесаплинатти (мәсилән, «Яр.» 30:2-13ни көрүң).

Һәҗәр һамилдар болиду. У Худани техи тонумайдиғини үчүн тәкәббурлишип, Сарайни мазақ қилиду. Шүбһисизки, у Ибраһимға амрақ болуп, Сарайниң орнини басалаймән, дәп ойлиған еди. Сарай хапа болуп бу көңүлсизлик үчүн ерини әйипләп: — «**Маңа чүшкән бу хорлуқ сениң бешиңға чүшсун!**» дәйду. У тоғриму? Тоғра, дәп қараймиз; чүнки адәмниң өйидики ишларға аит барлиқ қарарларда әр киши аилә башлиғи сүпитидә мәсъулийәтни өз үстигә елиши керәк. Әслидә бу иш Сарайниң әқли болсиму, ери униңға қошулған еди.

Һазирқи пүткүл дунияға тәсир йәткүзүватқан әң дәһшәтлик жедәл-маҗирилардин бири болған, Исһақтин чиққан Йәһудий хәлқи билән Исмаилдин чиққан Әрәбләр оттурисидики жедәл дәл бу кичиккинә өйдики зиддийәт билән башланди, шундақла Худаға толуқ ишиништин йениш билән башланди, дегили болиду.

Ибраһим Һәҗәрни Сарайниң қолиға тапшурғанда, Сарай уни шунчә қаттиқ харлайдуки, Һәҗәр қечип кетиду. Бу қаттиқ муамилә, йәни Һәҗәрни өйдин һайдиветиш Худаниң нәзиригә тоғра ишму? җававимиз шуки, бу тоғра әмәс, әлвәттә. Чүнки Пәрвәрдигарниң Пәриштиси уни аял ғоҗайининиң йениға қайтуриду (9-айәт)! Ибраһим билән Сарайму әслидә ундақ мәсъулийәтсизлик қилмаслиғи керәк еди; улар Һәҗәргә болған рәһимсиз муамилиси үчүн җавапкар болушни үгиниши керәк; Худаниң барлиқ хәлқиму шуни үгиниши керәк.

Һәҗәр чөл-баяванға қачқанда немә ой-хиялда болди? Һамилдар болған илаҗсиз бир қизни чөл-баяванға һайдиветидиған рәһимсиз кишиләрни тәстиқләйдиған Худа қандақ бир Худадур? Дунияни чүшиниш немидегән тәс! Худа әгәр шундақ Худа болса уни чүшиниш дунияни чүшиништин техиму тәс болатти!

Күтүлмигәндә, Һәҗәр «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»ниң авазиниң әрштин өзигә сөзләватқинини аңлайду! Оқурмәнләр «тәбирләр»дики «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»ниң салаһийити тоғрилиқ сөзлиримизни көрсун. Шу йәрдә баян қилғинимиздәк, бу улуқ Зат инсан болушқа дунияға келип туғулушидин илгири нижат мәхсәтлиридә инсанларға пәриштә шәклидә аян болған, Худаниң Оғли болған Қутқазғучи-Мәсиһдин башқа һеч бири әмәс, дәп ишинимиз. Лекин «Ибр.» 13:7дә ейтилғандәк «**Әйса Мәсиһ түнүгүн, бүгүн вә әбәдил-әбәткичә өзгәрмәйду!**» — У әзәлдин, һазир вә кәлгүсидә һәрдайим «Яхши Падичи» болиду («Юһ.» 10-бап, «Луқа» 15:3-7, 19:10). У мошу йәрдә Һәҗәрни «тапиду», униңға соал қойиду. Бу ишта Мисирлиқ дедәк болған

бу бечарә қизға бәлким пүтүн өмридә бирисиниң өз һалиға һәқиқий көйүнүши, униң немә қиливатқиниға қизиқиши тунҗа қетим болуватқан болуши мүмкин еди. Худа униңға өзи вә балисидин хәвәр елишқа, һәтта балисидин «**улуқ бир әл**» чиқиришқиму вәдә қилиду. Һеч ким Худаниң Һәҗәргә қилған вәдисини әмәлгә ашурғанлиғиға гуман қилалмайду, әлвәттә; Әрәб әллири болса дәрвәқә бүгүн 250 миллион нопусқа егә наһайити «**улуқ бир әл**». Исмаил «**Явайи ешәк кәби бир адәм болиду; униң қоли һәр адәмгә қарши узитилиду, шуниңдәк һәр адәмниң қоли униңға қарши узитилиду; у қериндашлириниң удулида айрим туриду**» (яки «шәриқ тәрипидә туриду») дегәндәк болиду; униң әвлатлириниң көпинчиси охшаш муҗәздә болуп кәлмәктә.

Бу әрәб миллитини башқа милләтләргә қариғанда гунакаррақ дегәнлик әмәс, әлвәттә. Дунуядики барлиқ әл-милләтләрниң һәр бириниң өзигә тушлуқ «гунакар тәбиити» бардур (мәсилән, «Тит.» 1:12ни көрүң) — вә һәммимиз Худаниң Мәсиһдә болған ниҗатиға толиму муһтаҗмиз.

Бу ишлар йүз бәргәндин кейин Һәҗәрниң өзигила хас болған, Худани чақиридиған: «**Мени көргүчи Тәңри!**» дегән намни қоюши әҗәблинәрлик иш әмәс (13-айәт).

Бу барлиқ ишларда рошән бир хаталиқ болғини билән, Ибраһим Худа Исмаилни мениң варисим сүпитидә қобул қилса еди, дегән үмүтни сақлап келиду. Лекин 17-баптин көргинимиздәк, Худа униң үмүтидәк қилмайду; Исмаил чоң болуватқан он үч жилда Худа Ибраһимға нисбәтән сүкүт қилиду (16:16-17:1); шунчилик узун вақит өткәндин кейин у қайта униңға сөз қилишқа башлайду (17-бап).

(7) Тәврәнмәс, мутләқ иман-ишәш — бир атиниң етиқади (17-бап)

Көргинимиздәк, Худа әслидә Ибраһимни Өз шапаити билән чақирғандин кейин, гәрчә у «йерим йолда» узун вақитта атиси билән Һаранда туруп қалған болсиму, Худа униңдин ваз кечип ташливәтмиди. Мошу пәйттә, «етиқат йоли»ниң йеримида, Худа йәнила униңдин ваз кәчмәйду. Гәрчә Исмаил Ибраһимниң «тиришиш-тирмишишлири» билән туғулған болсиму, гәрчә бу иштин аилисидә көңүлсизлик вә инақсизлиқ пәйда болған болсиму, у йәнила Исмаилға варислиқ қилидиған оғлум дәп ишәнгән яки үмүт қилип, етиқат йолида йәнә «оттурида» тохтиған болсиму, Худа йәнила униң иман-етиқадини камаләткә йәткүзмәкчи болиду. Узун муддәтлик сүкүттин кейин униңға: «**Мән Қадир Тәңридурмән. Сән Мениң алдимда меңип, камил болғин**» дәйду.

Худа издәйдиған ундақ «камаләт»ниң (ибраний тилида «тамам» дейилиду) әң муһим тәрипи етиқат җәһәттики камаләттур. Һәр қандақ адәм Худани «Һәммигә Қадир» дәп билмисә камил болалмайду; лекин биз уни һәқиқәтән Һәммигә Қадир дәп билсәк, ундақта У һәммә ишни қилалайду, җүмлидин етиқадимиз вә жүрүш-турушлиримизни камаләткә йәткүзәләйду, дәп ишинимиз керәк.

Ибраһим Худаниң йәнә униң билән сөзләшкинидин хошал болуп өзини йәргә етип сәҗдидә дүм ятиду. Худаниң кейинки сөзлири уни бәк тәәҗҗүпләндүриду. Чүнки гәрчә у варис җәһәтидә оғул пәрзәнтсиз болсиму, Худа униң исмини өзгәртип: «**Сениң исмиң буниңдин кейин Абрам** («һөрмәтлик ата») **аталмайду, бәлки исмиң Ибраһим** («көп әл-милләтләрниң атиси») **болиду; чүнки Мән сени нурғун әл-милләтләрниң атиси**

қилдим» дәйду. Мошу йәрдә етиқат вә Худаниң сөзи тоғрилиқ толиму асасий һәқиқәтни көримиз — Худди расул Павлус ейтқинидәк: «**Худа мәвжут болмиған нәрсиләрни бар дәп мәвжут қилиду**» («Рим.» 4:17). Етиқади бар болғанлар Худаниң сөзлириниң нәтиҗисини техи көрмигән болсиму, уларни реаллиқ дәп қобул қилиду. Шуниң билән Ибраһим йеңи исмини һеч иккиләнмәй қобул қилиду вә өйигә қайтқинида шуниңға асасән Худаниң шу чағда өзи билән түзгән әһдисиниң бәлгүси болған сүннәтни барлиқ әркәк кишиләрниң тенидә вуҗудқа чиқириду. Униң йеңи исмини аңлиғанларниң ичидә уни «сараң» дәп чақирғанларму аз әмәс болған болуши мүмкин еди. Лекин расул Павлус Муқәддәс Роһниң вәһийи билән бу әһвални тәсвирләп, Ибраһимниң етиқади шунчә күчлүкки, өз тенидики аҗизлиққа, йәни җисманий җәһәттин оғул пәрзәнт көрүш үмүтиниң йоқлуғиға салмақлиқ билән қариған вә шуниң билән оғул пәрзәнт көрмигинидә, бу ишниң пәқәт Худаниң улуқлуғини техиму аян қилидиғанлиғиға ишәнгән, дәп бизгә мундақ чүшәндүриду: — «**У йүз яшқа йеқинлап, тенини өлгәндәк һесаплисиму, шундақла аяли Сараһниңму балиятқусини өлди дәп қарисиму, йәнила етиқатта аҗизлашмиди; Худаниң вәдисигә нисбәтән етиқатсизлиқ қилип һеч иккиләнмиди, әксичә у етиқади арқилиқ күчәйтилди вә Худани улуқлиди, «У немини вәдә қилған болса шуни әмәлгә ашуруш қудритигә Егидур» дәп толуқ ишәндурулди. Шуниң билән бу «униң һәққанийлиғи һесапланди»**» («Рим.» 4:19-22). Мошу йәрдә Худаниң вәдиси чоқум Сарай арқилиқ әмәлгә ашурулиду, дәп ениқлаштурулиду. Ибраһим шу хәвәрни аңлап, иманидин вә хошаллиғидин күлүп кетиду (17-айәт); лекин у йәнила Исмаил үчүн дуа қилиду вә дуаси иҗабәт қилиниду. У өзигә әмир қилинғини бойичә қилишқа өйигә қайтиду.

Бу йәрдә шуни көрситип өтүш артуқлуқ қилмайдуки, сүннәт өткүзүш үчүн сәккизинчи күни әң мувапиқ пәйттур. Тибапәтчилик илми бойичә сәккизинчи күни оператсийә қилиш яллуғлиниш еһтималиғи әң төвән вә азави әң йеник чағ болиду. Ибраһимдин тартип Йәһудий хәлқи оғуллирини шу күни сүннәт қилип кәлмәктә.

Сарайниң исмиму Сарайдин («мениң мәликәм») Сараһқа («мәликә») өзгәртилиду. Буниң әһмийити шуки, шу вақиттин тартип Сарайниң «мәликә»лик салаһийити пәқәт Ибраһим тәрипидинла әмәс, бәлки һәммә адәм тәрипидин етирап қилиниду.

(8) Худаниң Ибраһимниң оғул пәрзәнт көрүши тоғрилиқ вәдисини йәнә қайтилиши — Ибраһимниң һәқиқий пәйғәмбәрлик салаһийити, йәни Худаниң ойлирини, ирадисини чүшинип дуа қилиши — 18-бап

Узун өтмәйла, Пәрвәрдигар йәнә Ибраһимға Өзини аян қилиду. Бу қетимқи аян болуш униңға Исһақ («күлкә»)ниң дунияға келиш вақтиниң йеқинлашқанлиғини уқтуруш һәм бу «йоқлаш» арқилиқ Сараһниң етиқадини күчләндүрүш вә пәйғәмбәр дегәнниң һәқиқий мәнасини (чүнки Ибраһим дәрвәқә пәйғәмбәр еди) көрситиш үчүн болиду.

Пәрвәрдигар бу қетим Өзини Ибраһимға аян қилғинида, икки һәмраһни башлап келип, Өзини инсан қияпитидә көрситишни таллайду. Кейин Униң икки һәмраһиниң пәриштиләр екәнлиги мәлум болиду (19:15). Ибраһим авал уларни пәқәт аддий меһманлар дәп ойлап қалиду («Ибр.» 13:2ни көрүң); лекин кейинки параңда Пәрвәрдигар Ибраһимға: «**Мән келәр жили мошу вақитта қешиңға җәзмән қайтип келимән, вә мана у**

вақитта аялиң Сараһниң бир оғли болиду» дәп ейтқан чаққичә Ибраһим аллиқачан бу үчиниң арисидики ғожайинниң ким екәнлигини билип йәткән еди. Сараһ ишәшсизлиги үчүн әйиплиниду, амма шуниң билән бир вақитта яшанған болсиму (90 яшқа киргән) оғул пәрзәнт туғушқа керәк болған җисманий күчкә егә болидиғанлиғиға етиқатта күчләндүрүлиду («Ибр.» 11:11).

Рәб Содом шәһиригә қарап йолға чиқиду, амма йолда кетиветип: «**Мән қилидиған ишимни Ибраһимдин йошурсам боламду? Чүнки Ибраһимдин улуқ вә күчлүк бир әл чиқиду вә шуниңдәк йәр йүзидики барлиқ әл-милләтләр у арқилиқ бәхит-бәрикәткә муйәссәр болидиған турса? Чүнки Мән уни билип таллиғанмән; у чоқум өз балилирини вә униң өйидикиләрни өзигә әгәштүрүп, уларға Пәрвәрдигарниң йолини тутуп, һәққанийлиқни вә адаләтни жүргүзүшни үгитиду. Буниң билән Мәнки Пәрвәрдигар Ибраһим тоғрилиқ қилған вәдәмни әмәлгә ашуримән**» дәйду.

Мошу йәрдә, Худаниң сөзлиридин пәйғәмбәр дегән сөзниң һәқиқий мәнаси намайән болиду; пәйғәмбәр болғучи пәқәт «кәлгүси ишларни алдин-ала ейтқучи»ла әмәс, бәлки Худа Өз сирлири һәққидә Униң билән сөзлишидиған, Худаниң көңли, ой-муддиалири вә арзу-нишанлирини чүшинәләйдиған, шундақла бу арзу-нишанлирини өзиниңки қилидиған адәмни көрситиду. Көримизки, Худа дәрвәқә шундақ адәмләрни издимәктә; униң барлиқ дәвирләрдә инсанларға болған чақириқиниң җәвһири дәл мошу сирдашлиқтин ибарәттур.

Шуниң билән Худа Өзиниң: «**Содом билән Гоморра тоғрисидики дад-пәряд**» (йәни Содом билән Гоморра тәрипидин хорланған вә зулум йегәнләрдин көтирилгән дад-пәряд)ни тәкшүрүш мәхситини аян қилиду; әһвал дәрвәқә шу дад-пәряд бойичә болса у уларни җазалайду. Ибраһим дәрһал нәври иниси Лутни ойлайду вә униң үчүн дуа-тилавәт қилишқа киришиду — һәтта бундақ дуа-тилавәт қиливеришқа өз һаятини тәвәккүл қилип Худаниң ғәзивини тосимақчи болуп, Худаниң маңидиған йолини тосап туриду. У Лут вә аилисидикиләрни чоқум һәққаний адәмләр, шундақла шәһәрдә уларға охшаш башқа һәққанийлар болса керәк дәп ойлап: «Сән Худа әң адил сорақчи болғачқа, уларниң вәҗәдин шәһәрни айишиң керәк» дегәндәк илтиҗа қилиду. Дәслипидә «һәққанийларниң сани» әллик дәп дуа қилиду; ахири онға чүшиду. Қайси шәһәр зади шунчә рәзил, униңда пәқәт онла һәққаний киши бар? Әмәлийәттә, Содом дәл мошундақ рәзил бир шәһәр еди. Ибраһим Рәб мениң илтиҗайимни аңлиди дәп билип, өйигә қайтиду.

(9) Лутниң қутулуши — роһий дәрсләр — 19-бап

Ибраһим Луттин айрилғандин кейин, Лут Содом тәрәптики зиминда турушни таллиғанда: «**Лут болса түзләңликтики шәһәрләрниң арисида турди; у бара-бара чедирлирини Содом шәһири тәрәпкә йөткиди**» дәп хатирилиниду (13:12). Лекин һазир у шәһәр ичидә олтарақлашқан еди; шундақ болупла қалмай, у йәнә җәмийәтниң «мөтивәрлири» арисида болди; чүнки у муһим әрбаб дәп һесаплинип, «дәрвазида олтарғанлар»дин, йәни шәһәрниң ақсақаллиридин бири болған. «Қазанға йолуқсаң қариси юқар, яманға йолуқсаң ялиси» дегән тәмсил Лутниң аилисиниң кейинки ишлириға бәкму мас келиду.

Пәрвәрдигар Ибраһимни йоқлиғанда, униңға һәмраһ болған икки пәриштә кәч киргәндә Содом шәһиригә йетип келиду. Лут уларға меһмандостлуқ көрсәткәнлиги сәвәвидин Худа шәһәргә чүширидиған балаю-апәттин қутқузулуп қалиду. Лут шәһәрниң әхлақ җәһәттә чүшкүнлүкини убдан билгәчкә, (шу пәриштиләрни адәттики инсанлар дәп билип) кочида қонуп қалса, уларниң бехәтәрлигидин әнсирәп, өйигә киришкә зорлайду.

Содомдики әр кишиләр икки меһман тоғрилиқ хәвәр тапқанда ғәйрий җинсий һәвәслиригә әгишип ишик алдиға бесип келиду. Шундақ ғәйрий һәвәсләр (бәччивазлиқ) Худа яратқан тәртипкә рошән хилап вә Тәвратта һәм Инҗилда еғир гуна һесаплиниду («Лав.» 18:22, «Рим.» 1:26-27, «1Кор.» 6:9). Шундақ гуналар түпәйлидин Содом, Гоморра вә Иордан дәрияси бойидики түзләңликтики башқа үч шәһәр вәйран қилинған, дегән хуласигә келишимиз мүмкин. Амма Әзакиял пәйғәмбәр бизгә техиму чоңқур, түп сәвәвини көрситиду: «**Мана, мошу сиңлиң Содомниң қәбиһлиги — у вә қизлириниң тәкәббулуғи, нанлири мол, әндишисиз азатилик күнлиридә аҗиз-намратларниң қолини һеч күчәйтмигәнлиги еди**» («Әз.» 49:16). Қайси йәрдә Худаниң яхшилиғи билән инсанлар баяшат күн кәчүрсә (улар өзиниң шу баяшатлиғиниң Худадин кәлгәнлигини билсун, билмисун) баяшатлиғини пәқәт өз һәвәслирини вә нәпсилирини қандуруш үчүнла ишлитип, кәмбәғәлләрниң вә майипларниң һаҗәтлиридин чиқмиған болса, шундақ җәмийәт дайим һәр хил ғәйрий һәвәсләргә чүшүп, пүтүнләй бузуқчилиқ вә чүшкүнлүктә қалиду. Андин улар мошу йәрдә хатириләнгәндәк Худаниң беваситә җазалириға учрайду; яки болмиса уларниң җәмийити ичидин чирип иқтисадий вә сиясий җәһәтләрдә түгишип гумран болиду.

Ениқки, гәрчә Лут натонуш меһманларни өйигә тәклип қилип, шундақла уларға башпанаһ болмақчи болуп, жүксәк пәзилитини көрсәткән болсиму, меһманларни қоғдаймән дәп өзиниң икки қизини у похур шәһвәтпәрәсләргә тутуп бәрмәкчи болғини толиму әхлақсизлиқ вә қорқунучақлиқтин башқа нәрсә әмәс.

Шуан пәриштиләр өз салаһийити вә қудритини аян қилип шу бир топ лүкчәкләрни кор қилип қойиду. Лекин шу чағда интайин қорқунучлуқ әһвални көримиз. Кор қилинип урулған шу адәмләр рәзил әмәллиримиз түпәйлидин Худаниң җазалириға учридуқ дәп ениқ билип туруп, йәнила қорқмай «**дәрвазини издәп, һалидин кәтти**»! Бу иш бизгә шундақ қаттиқ агаһландуруш беридуки — адәмләр гунаға берилип кәтсә, ахирида һәтта дозақниң өзидә турғандиму шу гунаға техиму әсир болуп униңға йәнила һәвәс қилиду, мәңгү қанаәтләнмәйду. Мошундақ адәмләр товва қилиш имканийитидинму һалқип кәткән болиду.

Лутниң болғуси күйоғуллири униң «**шәһәрдин чиқип кетишимиз керәк**» дегән меһир-шәпқәтлик һәм җиддий сөзлирини чақчақ дәп қарап рәт қилиду. Гәрчә дәл шу күни кечидә өз өйи бузуқ адәмләрниң һуҗум қилиш объекти болған болсиму вә мошундақ бузуқчилиқ қаплиған йәрдә туриварсә өз аилисидикиләрниң әхлақий хәтәрдә қалидиғанлиғини билип турсиму, Лут йәнила у йәрдин қечишқа иккинилип қалиду (16-айәт). Мана бу дәл раһәт-парағәт турмушниң хәтәрлик җайидур! Униң аялиниң техиму кәткүси йоқ еди, у пәриштиниң агаһиға қулақ салмай шу рәзил дунияға нәпси тартишип кәйнигә қарап «**туз түврүги**»гә айлинип һәммимизгә мәңгүлүк агаһ болуп қалди («Луқа» 17:32).

Бу барлиқ вақиәләрдин кейин, Лутниң Зоар шәһиридә турушни халиғинини қандақ чүшинимиз?! У пәриштиниң таққа қечип барғин дегинини рәт қилиду, бәлки Худа һалакәткә буйруған бәш шәһәрдин биридә турушни халайду (17-23-айәт). У өз өйигә һуҗум қилған шәһәрдики адәмләргә чүширилгән җазаларға, шундақла өз аялиға чүшкән җазаға өз көзи билән гувачи болған; толиму рошәнки, Худа өзигә рәһим қилип, уни қутқузушқа Өз пәриштилирини әвәткән; лекин у йәнила тағ бағрида турса Худаниң Өзи вә икки қизини қоғдиялишидин гуманланған! Раһәт-пағарәткә көнүп қалған адәмләрниң мәнтиқсизлиғи вә банилири мана шундақ болиду! Адәмни техиму һәйран қалдурғини шуки, Худа униң: «**У кичик шәһәр әмәсму?! Җеним шу йәрдә аман қалиду!**» дегән ғәпләтлик мәнтиқсиз илтимасиға иҗазәт қилиду.

Андин техиму мәнтиқсиз иш қилип, Худа униңға аман-есәнликтин вәдә қилип Зоар шәһирини аяп қойған болсиму, у башқа төрт шәһәрниң бәрбат қилинғинини көргәндин кейин шу йәрдә туривериштин қорқуп, Худа әслидә униңға көрсәткән тағға чиқип әшу йәрдә туриду. У вә униң икки қизи тағда турғанда наһайити шәрмәндә иштин бири йүз бериду; йәни, икки қизи уни мәс қилип униң билән ятиду. Муқәддәс Китапта мошу иш һеч қандақ йошурун әмәс, бәлки әйнән хатириләнгән. Биз бу номуссиз иштин Лутниң икки қизиниң Содомдин ибарәт бу әхлақта чүшкүнләшкән җайдин мошундақ ипласлиқни үгәнгәнлигини көрүвалалаймиз. Униң үстигә, өз атиси тәрипидин өзи вә икки меһманни қоғдаш үчүн шәһвәтпәрәс бир топ лүкчәкләргә «қурбанлиқ қозилар» болушқа сунулған икки қизниң шундақ бир атиға шундақ беһөрмәтлик көрситиши адәмни һәйран қалдуридиған ишму әмәс. Шуниң билән улар униң билән ятиду. Мәхсити әмәлийәттә шәһваний һәвәси үчүн әмәс, бәлки кәлгүсидики бехәтәрликкә еришиш үчүн еди — чүнки уларниң ери йоқ болуп, үмүти мошундақ қилиқлири арқилиқ атиси өлгәндин кейин яшанғанда өзлиридин хәвәр алидиған оғул пәрзәнт көрүштин ибарәт еди.

Икки оғлидин болған әвлатлири вақитниң өтүши билән Моаб вә Аммон дегән икки милләт болиду; улар Исмаилдәк Исраилға дүшмәнләр болиду.

Ибраһим Иордан түзләңлигигә қарап, шәһәрләр көйүп улардин ис-түтәк өрләп кәткинини көргәндә немә ойлидикин таң? Худа мениң дуайимни аңлимиған охшайду, дәп ойлиғанмиду? Әмәлийәттә, әһвал дәл эксичә еди (19:29). Худани шуниң үчүн мәдһийәләймизки, униң дуалиримизға болған җаваплири дәл тиләк қилғинимиздәк җаваплар билән тохтимайду; у бәлки дайим дуайимиздики түп мәнани аңлап әң мувапиқ, әң әвзәл йолда иҗабәт қилиду!

(10) Филистийәдә туруш — кона адәтләрни ахири ташлаш; Худаниң башқилар үчүн дуа қилғучи адәмгә бәргән җавави — 20-бап

Мошу бапта иман-ишәши күчлүк Ибраһимдәк адәмдә ғәлитә бир ички давалғушни байқаймиз — йәнә бир қетим яқа жутқа кәлгәндә өзини қоғдаш үчүн у йәнила Сараһниң салаһийити тоғрилиқ ялған гәп ейтиду. Ениқки, бу Ибраһимниң яман қилиғи «кона адити» еди, Мисирда турған вақтида шу иштин толуқ товва қилмиғачқа, бу яман адәт униңда бир тәрәп қилинған әмәс. Шуниң үчүн Худа уни Гәрарда Мисирдики әһвалға охшап кетидиған әһвалға учрашқа орунлаштуриду; Ибраһим қайтидин өзиниң шу қилиғиға йүзлинишкә мәҗбурланғанда, ялғанчилиқтин панаһ издәштин ахирида товва қилиши билән азат болиду. Мисирда йүз бәргәндәк, йәрлик падиша Абимәләк Сараһниң

чирайлиқлиғини көрүп уни ордисиға елип кетиду. Лекин у (йәнә Мисирниң падишасидәк) Сараһни Ибраһимға қайтуруп бәргичә хелә аваричиликкә учрайду. Худа Абимәләккә Ибраһим пәйғәмбәрдур, дегән; лекин шу пакиттин ениқки, пәйғәмбәрләр һәммила ишни билип кәтмәйду! Чүнки Ибраһим әслидә Гәрарда һеч ким Худадин қорқмайду, дәп ойлиған; әмәлийәттә әһвал дәл әксичә еди, Абимәләк Худадин хелә қорқатти (20:6). Йәнә бир иш ениқки, Абимәләк Сараһни алғандин кейин һәқиқий әһвални билгичә хелә вақит кетиду; чүнки Сараһниң сәвәвидин бирхил кесәллик Гәрардики аялларға тарқилиду, вә шу ишниң йүз бериши үчүн мәлум вақит өтүши керәк еди. Йәнә ениқки, Худа Ибраһимниң шу вақитларда хелә әнсирәш вә ғәм-ғуссә қилишиға йол қойди!

Пәрзәнт көрүш Ибраһим үчүн әң күчлүк арзу қилған иш еди, әлвәттә. Бирақ шу иштин кейин, у арзу қилғинини өзи үчүн әмәс, бәлки Абимәләкниң аяллири вә Гәрардики аяллар үчүн тилиши керәк еди. Шүбһисизки, шундақ дуа қилиш керәклиги өз қәлбигә синақ болди. Андин бу иштин узун өтмәйла Сараһ өзи һамилдар болиду (21:1).

(11) Һәҗәр вә Исмаилниң Ибраһимниң өйидин айрилип кетиши — «роһ» вә «әт» — 21-бап

Ибраһимниң аилисидә болған арамсизлиқ Ибраһим Исһақни әмчәктин айриш тәбрикләш зияпитини өткүзмәкчи болғанда әвҗигә чиқиду. Исмаил Исһақни мазақ қилиду (шу чағда Исһақ пәқәт үч яшқа киргән болса керәк). «Мазақ қилиш» дегән сөзниң йәнә «бозәк қилиш» дегән мәнаниму өз ичигә елиши мүмкин. Сараһ бу ишларни көргәндә, Исмаилниң шу позитсийисидин өз оғлиниң җениға тәһдид бар дәп чүшинип, Ибраһимни Исмаил вә анисини өйдин һайдашқа дәвәт қилиду. Илгири, Ибраһим Худадин һеч йол соримай вә Худаниң өзигә болған вәдисини есидә тутмай, аялиниң сөзлиригә қулақ салғачқа, чоң хаталиқ өткүзгән еди. Лекин Худа һазир униңға аялиңниң сөзлиригә қулақ салғин, униңда мәхсәтлирим бар дәп буйрийду. Ибраһим көзи қиймиған һалда амма Худа Исмаил үчүн қилған дуалиримни аңлиди дәп билип (17:20), у Һәҗәр билән Исмаилни бир аз йол тәйярлиғи билән йолға салиду (кейин у Исмаилға көпрәк тәминат-соғатларни тәғдим қилиду — 25:6ни көрүң).

Бундақ муамилә қаттиқ қоллуқтәк көрүнсиму, Ибраһимниң бу тоғрилиқ болған ишәши тоғра чиқиду — Худа дәрвәқә Һәҗәр вә Исмаилдин хәвәр алиду. Лекин бу ишта Худа Һәҗәрниң иман-ишәшини синимай қоймайду. Һәҗәр йолдин езип кәткән болуши мүмкин; у бәлким жутум Мисирға қайтайму, қайтмайму дәп иккилинип қалиду (Бәәр-Шеба Мисирға маңидиған йол үстидә). Тулумдики су түгәп қалғачқа, у үмүтсизләнгән еди. Шу чағда у биринчи қетим чөл-баяванда езип қелип, мени һәммә адәм унтиди, пүтүнләй түгәштим дегән чағда Худаниң өзигә: «**Исмаилни улуқ бир әл қилимән**» дегән вәдисини есидин чиқарған яки униңға ишәнмигән (16:7-11). У һазир пәқәт мәнла әмәс, Исмаилму өлүп кетиду, дәп ойлайду вә шу сәвәптин жиғлайду. Худаниң Пәриштиси униңға: «**Худа оғулниң жиға авазини ятқан йеридин аңлиди**» дәйду. Худа униңкини әмәс, Исмаилниң авазини аңлиған болғачқа, мошу сөзләрдә Һәҗәрниң ишәнмәслигигә сәмимий бир тәнбиһ бардур. Униң үстигә, уларниң йенида булақ бар еди, лекин Худа Һәҗәрниң көзлирини уни көрүштин қалдурған (19-айәт). Худаниң Пәриштиси қайтидин Исмаил тоғрилиқ униңға «**Мән уни улуқ бир әл-милләт қилимән**» дәйду. Худаниң алдида «улуқ» дегән сөз пәқәт сани, байлиқлири яки күч-һоқуқи җәһәттинла әмәс, бәлки роһий җәһәттин, әмәлләр вә етиқат җәһәттинму болуши керәк, шуңа кәлгүсидә

Әрәб хәлқи ахирқи заманда Мәсиһни тонуп униң нижатини җакалашта муһим роль ойнайду, дәп қараймиз.

Исмаил вә аниси булақтин су ичкәндин кейин, «**Худа униң** (Исмаил) **билән биллә**» дәп оқуймиз. Шуңа әйни вақитта Исмаилниң Ибраһимниң Исһақтин болған нәслигә яки Исраил хәлқигә дүшмән болғанлиғиға ишәнмәймиз; лекин Исмаилниң әвлатлири болған әрәбләрдин көп адәмләр бүгүнки күнләргичә Исраилға дүшмәнлик қилип келиватиду. Һалбуки, қайтилаймизки, әрәбләрдин көп адәмләр кейин Мәсиһгә ишинип, мошу позитсийисидин товва қилиду, дәп ишинимиз.

Бу вақиәләр йәнә «Гал.» 4:21-31дә тәмсил сүпитидә ишлитилиду.

(12) Ибраһим вә Исһақниң иман-етиқадиниң синилиши — Исһақни қурбангаһниң үстигә қоюши — 22-бап

Исмаил кетип, он нәччә яки жигирмә нәччә жил өткән болуши мүмкин. Исһақ чопчоңла бир жигит болуп қалди. У Ибраһимниң «**бирдин-бир йеганә оғли**» (2-айәт) болупла қалмай, бәлки шунчә көп жил өтүп ата қилинғини үчүн атисиниң қанчилик амрақ екәнлигини тәсәввур қилғили болиду. Лекин Худа Ибраһимни: «**Сән оғлуңни, йәни сән сөйидиған ялғуз оғлуң Исһақни елип, Мория жутиға берип, шу йәрдә, Мән саңа ейтидиған тағларниң бириниң үстидә уни көйдүрмә қурбанлиқ сүпитидә сунғин**» дәп чақирғанда униңда һеч қандақ иккилиниш, талаш-тартиш, ағриниш яки ялвуруп өтүнүш болмиди. У Худаға: «**Мана мән!**» дегән җавапни бәргәндин кейин, униң һәр бир қедимидә итаәт қилиштин башқа һеч қандақ иш болмиди. Ибраһимниң шундақ ихласмән инкасидин шуни ейталаймизки, Худа Ибраһимға ейтқандәк «**Сән мениң алдимда меңип, камил болғин**» дегән әмирни бизгә ейтқан болса, ундақта у һәммигә Қадир болғачқа, Ибраһимда һасил қилғинидәк охшаш итаәтмән һәм Өзигә толуқ таянған бир қәлбни биздиму һасил қилалайду, әлвәттә. Әнди Рәб Әйса Мәсиһ дәрвәқә бизгиму охшаш йолда: «**Әрштики атаңлар мукәммәл болғинидәк, силәрму мукәммәл болуңлар**» дәп буйруйду («Мат.» 5:48). Биз Худани толиму мукәммәл, шундақла Уни өз Атимиз дәп билсәк, ундақта шундақ әмиргә әмәл қилиш мүмкин болиду, дәп қәтъий ишинимиз.

Ибраһим Исһақни «қурбанлиқ қилиш»қа «**Мана мән!**» дәп җавап бериш билән тәң көңлидә: гәрчә Исһақни союп «көйдүрмә қурбанлиқ» қилсамму Худа уни өлүмдин тирилдүрмәй қалмайду» дегәндәк ишәш барлиғини байқаймиз. Чүнки у жигитлиригә: «**Силәр ешәк билән мошу йәрдә туруп туруңлар. Мән балам билән у йәргә берип, сәждә қилип, андин қешиңларға йенип кели<u>миз</u>**» дәйду (5-айәт).

Худа әлвәттә һәргиз Өзи яратқан җан егилиридин өзиниң пәзиләтлиригә мувапиқ болмиған тәләпни қилмайду, дәп ишинимиз. Шуниңдәк, Тәврат вә Инҗилдики вәһийләргә асасән йәнә шуни баян қилимизки, Худа Өзи қилип бақмиған яки Өзи халимайдиған ишниму һәргиз яратқан җан егилиридин тәләп қилмайду. Шуңа мошу йәрдә Ибраһим өз оғлини қурбанлиқ қилишқа чақирилди; Худа Өзи шундақ иш қилип баққанму? Инҗилға асасән җававимиз, «қилған!» әлвәттә. Лекин Ибраһимға ахирда шу ишни толуқ ада қилиш (гәрчә қәлбидә у шундақ қилишқа тәйяр турған болсиму) һаҗәт болмиди; лекин Худа әмәлийәттә дәл шу ишни Өзи үстигә алди. Худа бу ишни қилған йәр болса дәл Ибраһим Исһақни елип барған җай

болуп, йәни дәл Мория теғи еди. Кейин Сулайман Йерусалимдики муқәддәс ибадәтханини шу тағда қурди («2Тар.» 3:1); Әйса Мәсиһ ибадәтхана қурулған тағниң шималий тәрипидә чапрас яғачләнди.

Муқәддәс Инжилдин, Мәсиһниң қурбанлиқ болуши Униң җисманий җәһәттики өлүми болупла қалмай, йәнә гуналиримизни Өзигә елип көтирип, Атисиниң муқәддәс һозуридин «үзүлүш»ни өз ичигә алиду, дәп билимиз («Зәб.» 22:1, «Мат.» 27:46); андин У үч күндин кейин тирилди.

Ибраһим «от вә пичақ» көтәргәндәк (6-айәт), Мәсиһниң қурбанлиғи Ата тәрипидин өткүзүлди; «яғач» болса оғулға йүдүп қоюлған (6-айәт) андин оғул яғачқа «бағланған» (9-айәт). Исһақ атисидин «**көйдүрмә қурбанлиқ болидиған қоза қени?**» дәп сориғанда, униңға: «**Әй оғлум, Худа өзи өзигә көйдүрмә қурбанлиқ қозини тәминләйду**» дәп ейтилиду. Бу баянни «**Худа Өзи Өзи үчүн көйдүрмә қурбанлиқ қозини тәминләйду**» яки «**Худа көйдүрмә қурбанлиқ қоза үчүн Өзини тәминләйду**» дәп чүшәнсәкму болиду. Худа Исһақниң орниға қурбанлиқ тәминлигәндә у қоза әмәс, бәлки қочқар тәминләйду. Ибраһим пәйғәмбәр болғачқа, униң «қоза» тоғрилиқ сөзлири чоқум мутләқ һалда әмәлгә ашурулиду, шуңа «қочқар»ни бу сөзлириниң дәл әмәлгә ашурулуши, дәп қаримаймиз. Демәк, «қоза» техи кәлмиди. Бир миң сәккиз йүз жил кейин чүмүлдүргүчи Йәһия пәйғәмбәр Рәб Әйса кәлгәндә У тоғрилиқ: «**Мана, пүткүл дунияниң гуналирини елип ташлайдиған Худаниң қозиси!**» дегән хәвәрни жакалайду («Юһ.» 1:29). Шуниң билән Ибраһим Исһақни «қурбанлиқ қилиш»ида пәқәт Худаға етиқат, иман-ишәш вә муһәббәт бағлашниң немә екәнлигини көрситипла қалмай, бәлки өзиниң вә Исһақниң шәхсән әмәллиридә тарихтики әң улуқ иш, йәни Мәсиһниң чапрас яғачта қурбанлиқ қилинишини намайән қилиду.

«**Мана, ... мүңгүзлири чатқалға чирмишип қалған бир қочқар!**». Шундақ бир қочқарниң туюқсиз пәйда болуши, шуниңдәк, қочқарниң пәқәт мүңгүзила чатқалға чирмишип, тениниң башқа жайлири зиян-зәхмәткә учримай, қурбанлиққа лайиқ болуши интайин карамәт иш еди. Шуңа: «**Кишиләр: «Пәрвәрдигарниң теғида тәминлиниду» дегән бу сөз бүгүнгә қәдәр ейтилип келиватиду**» дейилиду. Биз бар-йоқимизниң һәммисини Худаға тапшурған екәнмиз, у бизгә керәк болғанни молчилиқ билән төкиду, дәп җәзм қилалаймиз; сехилиқ җәһәттә барлиқ соғат бәргүчиләр ичидә сехи бәргүчи болған Худадин һеч ким ешип кетәлмәйду!

(13) Сараһниң өлүми — 23-бап

Муқәддәс язмиларниң бу қисимда сәл ғәлитә бир пакит байқилиду. 2-айәттә Сараһ өлгәндин кейин «**Ибраһим берип Сараһ үчүн матәм тутуп жиға-зар қилди**» дәп оқуймиз. Бу баяндин Ибраһимниң шу чағда аялидин айрим турғанлиғи көрүниду. Қедимки Йәһудий «рабби»лар (өлимилар) Ибраһимниң Исһақни Сараһниң йенидин елип кетип уни қурбанлиқ қилишқа тәйяр болғанлиғи Сараһ үчүн чидиғусиз иш болғачқа, у униңдин рәнҗип айрилип кәткән, дәп қарайтти. Бәзиләр һәтта Сараһ униңдин ажрашқан, дәп қарайтти. Биз бундақ көзқарашлар орунлуқ дәп қараймиз; бундақ иш болмиған болса, қандақму 2-айәттики баянни чүшәндүрәләймиз?

Әһвал дәрвәқә шундақ болған болса, ундақта 22-бап, 23-бап вә 24-баптики барлиқ иш-вақиәләр төвәндики әҗайип бирхил бешарәтлик селиштурмиға чүшиду: —

«Яритилиш» (Тәврат дәври)	Әмәлгә ашурулуши (Инҗил дәври)
22-бап: Ибраһим Исһақни Мория теғида қурбанлиқ қилиду	Ата Оғулни Мория теғида «қурбанлиқ қилиду»
Бир җәһәттин ейтқанда Исһақ «тирилиду»	Оғул һәқиқәтән өлүмдин тирилиду
23-бап: Сараһ «оғулниң өлүми» түпәйлидин (етиқатсизлиқ қилип) Ибраһимдин айрилиду	Исраил («Худаниң аяли» («Йәшая» 50:1, 54:6, «Әзакиял» 16-бапни көрүң) «Оғулниң өлүми» түпәйлидин (етиқатсизлиқ қилип) Худадин айрилиду
24-бап: Ибраһим қулини оғли үчүн қиз тепишқа жирақ жутқа әвитиду	Ата Қули (Муқәддәс Роһ)ни Оғли үчүн ят әлликләрдин қиз (җамаәт) тепишқа әвитиду

Биз төвәндә 24-баптики тема тоғрилиқ тохтилимиз.

Мошу йәрдә 23-баптики йәнә бир иш тоғрилиқ пәқәт бир еғиз сөзимиз бар: — гәрчә Худа Ибраһимға «**Пүткүл Қанаан зиминини саңа тәғдим қилимән**» дәп вәдә қилған болсиму, у йәр йүзидә турған вақтида униң зиминдин бирдин-бир егилигән йери пәқәт Сараһни дәпнә қилиш үчүн өзи пул төләп сетивалған кичиккинә бир парчә йәрлик еди. Лекин тирилиш күнидә буниң һәммиси (демәк, Қанаан зимини) униңки болиду, әлвәттә («Мар.» 12:26). Шу ишлардин Ибраһимниң һаятидики йәнә бир принсипни көримизки, Худадин беваситә бир әмир кәлмисә, у вәдә қилинған зиминдин һеч бир йәрни уруш йоли билән тартивалмайтти; жуқурида 23-бап үстидә тохталғинимиздәк, у бизгә мөмин-кәмтәрликтин чоң бир үлгә қалдурған. Шу йәрниң егиси Ибраһимниң пулиға көзи қизарғинини чандурмаймән дәп (15-айәт) «**төрт йүз шәкәл күмүч**»ниң кари чағлиқ дәйду вә шу арқилиқ йәргә наһайити жуқури баһа қойиду, шундақла Ибраһимни: «йүзүмни сақлишим керәк» дәп қобул қилиду, дәп ойлайду. Униң үстигә Ибраһим шу йәргә җиддий еһтияҗлиқ болғачқа немини сорисам, шуни бәрмәй амали йоқ, дәп ойлиған болса керәк. Ибраһим дәрвәқә талашмайду; бу униң аҗиз болғинидин әмәс, бәлки мөмин-кәмтәрлигидин болған. Бу иккисиниң пәрқи чоңдур.

(14) «Оғул үчүн қиз тепиш» — 24-бап

24-бап Ибраһимниң Исһаққа қиз тепиш үчүн өзиниң садиқ намсиз қулини әвәткәнлиги тоғрисидики әҗайип бир хатиридур. Қулниң намсизлиғиниң өзи Муқәддәс Роһниң Инҗил дәвридики әҗайип хизмитини көрсәткән карамәт бир «бешарәтлик

рәсим»дур. Рәббимиз Муқәддәс Роһ тоғрилиқ тәлим бәргәндә «**Лекин У, йәни һәқиқәтниң Роһи кәлгәндә силәрни барлиқ һәқиқәткә башлап бариду. Чүнки У Өзлүгидин сөзлимәйду, бәлки немини аңлиған болса, шуни сөзләйду вә кәлгүсидә болидиған ишлардин силәргә хәвәр бериду**» дәйду («Юһанна» 16-бап).

Ибраһимниң қули өз намини дәп бәрмәйду, өзи үчүн һеч қандақ салаһийәт яки тонулушини издимәйду. Униң бирдин-бир мәхсити ғожиси өзигә тапшурған вәзипини ада қилиштин ибарәт еди; у һәтта өз мәхситини ейтмиғичә, меһмандарчилиқниң әқәллий әдәп-рәсмийәтлиригиму риайә қилмайду (24:33). Қулниң бу ишлири Муқәддәс Роһниң йәр йүзигә чүшүп оғул (Мәсиһ) үчүн җамаәтни жиғип, Оғулниң йениға, әршкә елип беришқа кәлгәнлигигә камил бир бешарәтлик рәсимдур («җамаәт» садиқ ятлиқ қилинған қизға охшитилиду — «Вәһ.» 21:2, 9, 22:17, «Әф.» 5:22-32). Қул болса өз егисиниң бай екәнлигини вә сәмимийлигини испатлаш үчүн нурғун қимматлик соғатларни елип келиду; Муқәддәс Роһ бизгә Мәсиһниң өлүмдин тирилип, Худаниң барлиқ байлиқлириға егә болғанлиғини испатлаш үчүн, нурғун мөҗизилик роһий соғатларниму елип келиду («1Кор.» 1:4-8).

«У ата-бовилири арисида ухлиди» «У ата-бовилириниң йениға кәтти» қатарлиқ ибариләр (25:8)

«**У ата-бовилири арисида ухлиди**» вә шуниңға охшап кетидиған нурғун башқа ибариләрни чүшиниш үчүн «тәбирләр»ни көрүң.

Исһақ — Мәсиһниң «оғул»луқ салаһийитини көрситидиған бешарәтлик рәсимдур

Китапта Исһақ тоғрилиқ баянлар яки тарихлар анчә көрүнәрлик әмәслигини байқаймиз. У нурғун ишларда пәқәт атисиниң қилғанлирини қайтилайду (26:18); у аялиниң туғмаслиғида атиси учриған охшаш синаққа учрайду (25:20-21). У һәтта атисиниң гунайини қайтилайду! (26:6-12) Шуниң билән у көп җәһәтләрдә Мәсиһниң «оғул»луқ салаһийитигә бешарәтлик сүрәт болиду — болупму униң мукәммәл оғулдәк атисиға та өлүмигичә бойсунғанлиғида: — «**Оғул өзлүгидин һеч немә қилалмайду, бәлки пәқәт Атиниң немә қиливатқанлиғини көрүп, андин шу ишни қилиду. Ата немә иш қилса, Оғул һәм шундақ қилиду**» («Юһ.» 5:19-20).

Исһақ, Ривкаһ, Яқуп, Әсав — «тунҗилиқ һоқуқи» («тунҗа оғуллуқ һоқуқ») вә Исһақниң «бәхит-бәрикәт тиләйдиған хәйрлик дуаси»

Яқуп дегән исимниң мәналиридин бири «орун егиливалғучи» дегәнлик болиду. У дәрвәқә икки қетим акисиниң орнини егиливалиду. У һәм «тунҗилиқ һоқуқи» («тунҗа оғуллуқ һоқуқ») һәм атиси Исһақ акиси Әсавға қилмақчи болған «**бәхит-бәрикәт тиләйдиған хәйрлик дуа**»ни елип кетиду.

«Тунҗилиқ һоқуқ» дегән немә? Алимлар бу тоғрилиқ бир нәччә пикирдә болуп кәлгән, лекин аз дегәндиму төвәндики ишлар униң ичигә елинған болса керәк: —

(а) Тунҗи оғул дайим Худаға алаһидә атилатти («Мис.» 22:29).
(ә) Тунҗи оғул иззәт-һөрмәттә дайим ата-анисиға әң йеқин орунда туратти («Яр.» 49:3).

(б) Атисиниң мал-мүлкидин башқа оғуллиридин бир үлүш көп алатти («Қан.» 21:17) (буниң бир сәвәви атиси дуниядин кәткәндин кейин тунҗа оғулниң пүткүл җәмәттики аҗизлар, тул хотунлар, житим-йесирләрдин хәвәр елиш мәсъулийити бар еди — төвәндики ишни көрүң).

(в) Тунҗи оғул атисиниң аилисигә егидарчилиқ қилатти яки падишалиғиниң орнини басатти («2Тар.» 21:3).

(г) Һарун җәмәтидикиләр каһин болуш түзүми йолға қоюлуштин бурун, тунҗа оғул өз аилиси үчүн каһинлиқ ролини өз үстигә алатти (мәсилән, «Аюп» 1:5ни көрүң).

(д) Һалбуки, Әсавға тунҗа оғул салаһийити түпәйлидин келидиған «тунҗилиқ һоқуқ»и йәнә хелә муһим вә улуқ бир ишни, йәни Худаниң биринчидин Ибраһимға, андин әвлатлириға қилған роһий вәдилирини өз ичигә алатти. Ибраһимниң биринчи әвлади Исһақ еди, әлвәттә. Бу вәдиләрдә төвәндики үч амил бар еди: (а) Ибраһимниң әвлатлириниң пүткүл Пәләстин (Қанаан) зиминиға мираслиқ қилиши; (ә) Ибраһимниң әвлатлири арқилиқ бәхит-бәрикәт пүткүл дунияға келиши (12:1-3); (б) мәзкур «бәхит-бәрикәт»ни «Яр.» 3:15дики бешарәттики йоруқлуқта туруп чүшәнсәк кимдә «тунҗилиқ һоқуқ» бар болса, Мәсиһ шу киши арқилиқ туғулуп дунияға келиду. Шуниң үчүн «тунҗилиқ һоқуқ»ниң әң муһим қисми Исһақ егә болған мал-мүлүк әмәс (гәрчә бу мал-мүлүк аз болмисиму — 26:12-14ни көрүң), бәлки Худаниң кәлгүсидә әмәлгә ашурулидиған вәдәлиридин ибарәт еди. Лекин Әсав өзигә нисбәтән намәлум кәлгүсини халимай яки униңға ишәнмәй, бәлки «көз алдидики әйнийәт»ни талливелип, Яқупниң сунған почақ шорписини қобул қилип, уни «тунҗилиқ һоқуқ» билән тегишиветиду; у шу йол билән «тунҗилиқ һоқуқ»ни көзигә илмайду (25:34, «Ибр.» 12:16-17). Яқуп етиқатлиқ адәм болғачқа, «тунҗилиқ һоқуқи»ни бәк әзизләйду; һалбуки, у Әсавниң аҗизлиғини убдан билгәчкә, шу һейлини ишлитип уни қолиға киргүзиду.

Яқуп вә Әсав техи туғулмиғанда Худа Ривкаһқа «**Сениң қосиғиңда икки әл бардур, ичиңдин икки хәлиқ чиқип бир-биридин айрилиду, бир хәлиқ йәнә бир хәлиқтин ғалип келиду, чоңи кичигиниң хизмитини қилиду**» дәп гәп қилған, әлвәттә. Шу гәптә һеч қандақ гуман йоқки, Худаниң ирадиси Яқупниң тунҗилиқ һоқуқиға егә болушидин ибарәт еди. Лекин Худа бир немини вәдә қилған болса, шуниңға еришиш үчүн һейлигәрлик яки алдамчилиқ ишлитиш һәргиз керәк болмайду. Рошәнки, Яқуп бу нуқтини чүшәнмәйтти; «тунҗилиқ һоқуқи»ға бағлиған ишәш ахирида Пәрвәрдигар тәрипидин тонулуп тәриплиниду; амма, у Худаниң тәрбийилик җазалири билән авал алдамчилиқ вә ялғанчилиқниң Худаға болған ихласлиқ йолидин интайин жирақ туридиғанлиғини, униңға пүтүнләй жиркиничлигини үгиниши керәк болиду!

Яқупниң биринчи қетимлиқ һейлә-мекир қилиши билән «тунҗилиқ һоқуқи»ни егилигәндин кейин, у атисиниң хәйрлик дуасиға еришиш үчүн техиму күчлүк бир һейлә әгишип келиду. Бу ишни у анисиниң қутритиши билән қилған, әлвәттә; аниси «**Әй оғлум, саңа чүшидиған ләнәт маңа чүшсун**» дегән. Шуниң билән Яқуп акисиниң намини сетип көзи интайин аҗиз болған атисиниң алдиға кириду. Атиси пәқәт силаш вә авазни аңлаш арқилиқ алдида турғанниң ким екәнлигини биләләйтти. Исһақ алдинип Яқуп үчүн алаһидә хәйрлиқ дуаси билән униңға бәхит-бәрикәт тиләйду, шундақла у тоғрилиқ бешарәт бериду; андин Яқуп униң алдидин чиқип кетиду. Әсав қайтип кәлгәндә, ялғанчилиқ ашкарилиниду; Исһақ Яқупниң өзини алдиғинини билип, қорқуп сарасимиға чүшиду; лекин у өзиниң Яқуп үчүн бәхит-бәрикәт тилигән бешарәтлик дуасини Худа һәммә ишни башқуруши билән мениң ағзимдин чиқарған,

дәп билиду. Һазир өзи халисиму шу тилигән бәхит-бәрикәт дуалирини яндурувалалмайтти (33-айәт).

Мошу иш-вақиәләрдин үч әһвални байқалаймиз: — биринчидин, Исһақ Әсавға ян бесиши билән Худаниң Яқуп тоғрилиқ Ривкаһқа: «**Чоңи кичигиниң хизмитини қилиду**» дәп ейтқан бешаритигә қулақлирини йопурди. Рошәнки, у Худаниң шу бешаритини етиварға алмай, «тунҗилиқ һоқуқи»ға тәвә болған бәхит-бәрикәт тиләшлирини Яқупқа әмәс, бәлки Әсавға беғишлимақчи еди. Иккинчидин, бәзиләр мошу баянлардин Яқупни анисиниң гепигә киридиған, қулиқи юмшақ аял мүҗәзлик, өйдин чиқмайдиған адәм, Әсав болса «батур-әзимәт» дәп қарайду. Амма башқа йәрләрдин Яқупниң җападин қорқмайдиған вә тиришчан падичи екәнлиги ениқ туриду (29:7-10ни көрүң); у пәқәт ов увлашни яхши көрмәй, аилисиниң чедиргаһиниң әтрапида пада беқишни яхши көрәтти, халас (25:27); Әсав овға чиқишни яхши көрәтти.

Үчинчидин, әгәр Яқуп Худаниң йоллирини, Худаниң Өз сөзидә турмай қалмайдиғанлиғини билип йәткән болса, шундақла пүтүнләй Худаға таянған болса, ундақта һеч алдамчилиқ ишләтмәй тунҗа оғулға тәвә болған һоқуқ вә тегишлик бәхит-бәрикәтләр бәрибир униңки қилинатти, дәп мутләқ ишинимиз. Амма һәр кимниң Худаға таянмай, инсаний амаллириға тайинишиниң ақивәтлиридин бири шуки, у Худаниң қутқузуш йолида дайим аян болидиған шан-шәрәпкә гувачи болуш пурситигә һәргиз муйәссәр болалмайду.

Амма Яқуп үчүн алдамчилиғиниң биринчи нәтиҗиси бәхит-бәрикәт әмәс, бәлки өй-жутидин қечип айрилиш еди. Қачқанда Худа униңға шапаәт көрситип чүшидә көрүниду вә уни һимайә қилидиғанлиғиға вәдә қилиду. Яқуп толуқ ишәнмигәчкә: «Әгәр Сән раст маңа мошундақ башпанаһ болсаң (Худа аллиқачан шундақ вәдә қилған!), ундақта мән болсам... ундақ-мундақ қилимән» дегәндәк ишәшсиз бирхил қәсәмни ичиду.

Худа униң алдамчи маһийитини бир тәрәп қилмақчи болиду. Шуниң билән уни тағиси Лабанниң өйигә апириду. Лабан Яқуптин техиму һилийгәр вә қув бир шәхс еди. Шундақ йол билән Худа шапаәт қилип, бизни көп қетим өзимизниң аччиқ мевисини тетишқа мәҗбурлайду, шундақла бизгә товва қилиш пурситини йәткүзиду. Яқуп үчүн бу җәриян интайин узун вә аччиқ болди; бу җәриян ахир берип жигирмә жил давамлашти. Худа немә қилса шуни изчил, үзүл-кесил қилиду!

Яқупниң икки аяллиқ болушиға кәлсәк, бу иш йә өзиниң йә уларниң таллиши әмәс еди, дәп есимизгә кәлтүрүшимиз керәк. Яқупниң икки аялидин әң ихласмини Леяһ екәнлигини байқаймиз (униң 29:35дә хатириләнгән сөзлирини көрүң).

«Қоңур рәң, тағил вә ала-чипар қозилар» — бу зади немә иш? (30-31-баплар)

Яқупниң Лабандин иш һәққи үчүн падилири вә мал-мүлкигә егә болуш йолиниң тәпсилатлири бәлким бизгә сәл мүҗмәл болсиму, әслидә Яқуп иш һәққи тоғрилиқ Лабанға интайин адил бир йолни тәшәббус қилған — у болсиму, тохтамдин кейин туғулған «т**ағил вә ала-чипар қозилар**»ниң һәммиси Яқупқа тәвә болиду. Лабанниң бу планға болған инкаси падилиридики барлиқ шундақ малларни Яқуптин жирақ бир

жайға апириветиштин ибарәт болди (падилирим арисида шундақ пахланлар туғулмисун дәп!). Лекин Худа Яқупни изчил бәрикәтләйду; гәрчә Лабан алтә жил ичидә Яқупниң иш һәққини азайтмақчи болуп бу шәртләрни он қетим өзгәрткән болсиму, Худа һәр бир қетим Лабанниң яман нийәтлирини тосап, Яқупни бәрикәтләйду (31:7, 41). Кейин Яқуп Леяһ вә Раһиләгә өзиниң «**қоңур рәң, тағил вә ала-чипар маллар**»ни таллиши Худаниң вәһийси билән болди, дәп чүшәндүриду (30:10-12). Падилар суғирилғинида Яқупниң «**терәк, бадам вә чинар шахчилирини елип, қовзиқини йоллуқ қилип шилип, ақ сизиқлар чиқирилған юмран чивиқлар**»ни малларниң алдиға қоюшиниң уларни нәсилләндүрүшкә болған тәсириниң илмий асаси бар-йоқлуғини билмәймиз (бар болуши мүмкин). Лекин бундақ асас болсун, болмисун, қайсила чағда Яқупниң һәққи болушқа қандақ рәңдики мал бекитилсун дәл шундақ балилиғанлиғиниң түп сәвәвини Пәрвәрдигарниң бәрикитидин башқа нәрсә әмәс, дәп чүшинимиз.

Яқупниң «Худа билән челишиши» (32-бап)

Яқуп билән челишқан сирлиқ зат Худадин башқа һеч ким әмәс, дейилиду (32:28). Яқуп шу ишни җәзмләштүрүп әслитиш үчүн шу йәрниң исмини «Пәнуәл» («Худаниң йүзи») дәп қойиду. Челишчи зат йәнә «адәм» дейилиду (24-айәт).

Бу затни «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»дин башқа һеч ким әмәс, йәни Худаниң әйни ипадиси болған Мәсиһниң Өзидур, дәп ишинимиз («Һош.» 12:4). Оқурмәнләр үчүн шуни ейтишимиз керәкки, ибраний тилида һәм Юнан тилида «пәриштә» дегән сөз «хәвәрчи», «әлчи» яки «әвәтилгүчи» дегән мәнани билдүриду (ибраний тилида «малак», Юнан тилида «анҗилос»). Мәсиһ адәттики «пәриштә» әмәс, әлвәттә, бәлки Худа алаһидә әһвалда әвәткән «әвитилгүчи»дур. Тәвраттики бир нәччә башқа йәрләрдә баян қилинғандәк, Мәсиһ йәр йүзигә келип туғулуштин илгири шу йолда бир нәччә қетим аян болған.

«Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» тоғрилиқ «тәбирләр»ниму көрүң.

Шимеон вә Лавийниң Шәкәмдикиләргә болған муамилиси (34-бап)

Шәкәм шәһириниң шаһзадиси Шәкәмниң Яқупниң қизи Динаһқа болған муамилисини көргәндин кейин, Шимеон вә Лавийниң Шәкәмдикиләргә болған муамилисигә қандақ қараймиз? Шимеон вә Лавий, шүбһисизки, атисиниң илгәрки һейлә-микирлирини үгәнгән. Шәкәмниң қилғанлирини тоғра дейәлмәймиз, әлвәттә. Шәкәмдикиләрниң Исраиллар билән сүлһ түзүш мәхсәтлири җәзмән сап ақ көңүллүктин болған әмәс еди («**Бу тәриқидә уларниң мал-тәәллуқати, һәммә чарпайлири бизниңки болмамду? Биз пәқәт уларға мақул десәкла, улар аримизда туриду**» — 34:23). Һалбуки, Худаниң хәлқиниң һәр қандақ киши билән қилишқан һәр қандақ тохтам яки келишими бар болса (мәйли улар етиқатчи болсун, етиқатсиз болсун) униңда чиң туруши керәктур (мәсилән, «Әз.» 17:11-12ни көрүң). Лекин Шимеон билән Лавийниң Шәкәм билән түзгән тохтимида әслидила сәмимийлиги йоқ еди. Шүбһисизки, икки адәмниң ялғуз пүткүл шәһәрдики әркәк адәмләрни бирақла өлтүрүши бир хил «дадиллиқ» яки батурлуқни көрсәтсиму, Яқуп кейин бу ишқа тоғра баһа берип «рәһимсизлик» дәп атайду вә улар тоғрилиқ болған бешарәттә уларниң ғәзивигә ләнәт оқуйду (49:5-7) вә кинайилик билән уларни «қериндашлар» дәп атайду — демәк, улар рәһимсизлиги биләнму бир-биригә қериндаштур.

Йәһуданиң Тамар билән өткүзгән гунайиниң тарихий муһимлиғи — немишкә Худа бу вақиәниң хатирилинишини халайду? (38-бап)

Йәһуда вә келини Тамар оттурисидики йүз бәргән ғәлитә вақиә немишкә Йүсүп тоғрисидики тарихниң оттурисида сөзлиниду?

Биринчидин, Йәһуданиң нәсиллири «шаһанә җәмәт» болиду, Мәсиһ уларниң өткүзгән мунасивитидин болған балиси Пәрәзниң әвлади еди.

Иккинчидин, бу вақиә вә Динаһқа мунасивәтлик вақиә (34-бап) йәрлик Қанаанийларниң бузуқ, напак өрп-адәтлириниң Яқупниң аилисигә тәсир йәткүзиватқанлиғини көрситиду. Йәһуда һечвәқәси йоқ дәп Қанааний бир паһишә аял билән ятиду (һеч болмиғанда, у Тамар билән ятқанда паһишә аял билән яттим, дәп ойлиған). Тамарму (Қанаанлиқ бир қиз) өз қейнатиси билән биллә болушқа шундақ бир планни (уму «һечвәқәси йоқ» дәп) ойлап чиқиду. Худа Өз хәлқиниң Қанаанийларни Пәләстиндин һайдиватқидәк күчкә егә болушиғичә, (шундақла Өзи Йәһудий хәлқигә вәдә қилған зиминни егиләткичә) хәлқини уларниң шу яман тәсиридин вә өрп-адәтлиридин айрип турушқа бир тәдбир тепиши керәк еди. Худа таллиған тәдбир болса хәлқини башқа бир йәргә вақитлиқ йөткәштин ибарәт еди. Шу йәр дәл Мисир еди; Мисирлиқлар чарвичи хәлиқни мәнситмәйдиғанлиғи үчүн улар Исраилларға айрим бир районни бөлүп бериду.

Униң үстигә, мошу йәрдә қошуп ейтишимиз керәкки, Тамарниң шу ишларда болған мәхсити мәлум бир шәһваний һәвисини қандуруш үчүн әмәс, бәлки һамилдар болуш үчүн еди (дәрвәқә у һамилдар болди). Әгәр у оғул пәрзәнт көрсә: (а) униң җәмийәт алдида анилиқ салаһийити болатти; (ә) Йәһуданиң мал-мүлкидин мирас алидиған оғли болатти; (б) өзи яшанғанда шу оғул униңдин хәвәр алатти.

Йүсүп

Йүсүпниң чүшлири

Йүсүп — Мәсиһни көрситидиған «бешарәтлик рәсим»

Йүсүпниң һаятидин атиларниң пәрзәнтлиригә ян бесишиниң хәтәрлик екәнлигини көримиз. Яқупниң атиси Исһақниң Әсавға болушқанлиғи вә униңдин келип чиққан апәтләр ата-аниларниң бирәр пәрзәндигә болушушқа болмайдиғанлиғини әскәртиду! Бирақ Яқупму охшаш хаталиқни өткүзүп, охшашла паҗиәлик ақивәтни пәйда қилди. Ата-аниларға шундақ сәмимий агаһландуруш берилидуки, пәрзәнтлириңизгә баравәр муамилә қилиң!

«Зәбур» 105:17-22дә Йүсүп тоғрилиқ вәһий берилгән: —

«У улардин бурун бир адәмни әвәткән еди,
Йүсүп қул қилип сетилған еди.
Униң путлири зәнҗирдә ағриди,
Униң җени төмүргә кирип қисилди;
Шундақла та өзигә ейтилған вәһий әмәлгә ашурулғичә,
Пәрвәрдигарниң сөз-калами уни синап тавлиди;
Пирәвн адәмлирини әвәтип уни бошатқузди,
Қовмлар һөкүмдари уни һөрлүккә чиқарди.

Уни өз ордисиға ғоҗидар қилип қойди,
Пүтүн мал-мүлкигә башлиқ қилип тайинлап,
Өз вәзирлирини униң ихтиярида болуп тәрбийилинишкә,
Ақсақаллириға даналиқ үгитишкә тапшурди».

Дәрвәқә, Йүсүп өз чүшлири арқилиқ «Пәрвәрдигарниң сөз-калами»ға еришмигән болса учриған аваричиликләр аз болуши мүмкин болатти! Уларниң мәзмуни дәл униң әтрапида йүз бериватқинининң әксичә еди; униң қериндашлири уни һеч қачан һөрмәтлимиди, әксичә у улар тәрипидин чәткә қеқилди. Уларниң уни чәткә қеқиши ахирида техиму яманлишип, уни қуллуққа сетиветишигә йәтти. Шундақ қилип, Худа чүшлири арқилиқ униң қәлбини вә етиқадини синиди.

Мисирда болса Йүсүпниң ишлири икки қетим оңдин келип, кейин һәр икки қетим қамлашмиди; андин үмүтлири үзүп ташланди. Иккинчи қетимда түрмидә Пирәвнниң баш сақийи вә баш навайиниң чүшлиригә тоғра тәбир бәргәндин кейин, у баш сақий мениң меһриванлиғимни есигә кәлтүрүп, чүшигә тоғра тәбир бәргинимдин мениң алдамчи вә зинахор әмәслигимни, бәлки Худаниң адими екәнлигимни испатлайду вә мән үчүн һәрикәт қилиду, дәп үмүт қилди. Һалбуки, муқәддәс язмиларда шу чағдин тартип Пирәвн һалқилиқ чүшләрни көргичә: «топтоғра икки жил өтти» дәп хатирилиниду. Шүбһисизки, «Зәбур» 105-күйдә «униң җени төмүр ичигә кирди» дәп хатириләнгәндәк (ибраний тилидики сөзмусөз тәрҗимиси) униң етиқади шу ишта қаттиқ синалди.

Бәзи алимлар «Йүсүп толуқ пәйғәмбәр әмәс», пәқәт «чүш көргүчи» вә «тәбир бәргүчи», шундақла наһайити ихласмән бир адәм дәп қарайду. Лекин чүшләргә дайим топтоғра тәбир беришниң өзи пәйғәмбәрлик хасийити әмәсму? Униң үстигә, у Пирәвнгә сөз қилғанда «Худа Пирәвнгә хатирҗәмлик беридиған (аман-есәнликкә елип баридиған) бир җавап бериду» дәйду — бу сөзләр пәқәт пәйғәмбәрла ейтидиған сөзләрдур.

Көп алимлар Йүсүпниң һаятиниң Мәсиһниң йәр йүзидики һаятиға охшап кетидиған йәрлири хелә көп, шуниң билән Йүсүп төвәндикидәк көп җәһәтләрдә Мәсиһни алдин-ала көрситидиған «бешарәтлик рәсим» дәп байқайду («Рос.» 7:9-15дә Истифан дәл мошу ишларни тилға алиду): —

(1) Йүсүп мәхсус Исраил хәлқини һәм таипиләрниму қутқузуш үчүн (45:5) қериндашлиридин айрилған (49:6); атиси тәрипидин интайин көп сөйүлгән.

Мәсиһ һәм Исраил хәлқини һәм таипиләрниму қутқузуш үчүн қериндашлиридин айрилған (мәсилән, «Йәш.» 49:1-3); атиси тәрипидин интайин көп сөйүлгән.

(2) Йүсүпниң қериндашлири уни өлтүрүшкә қәстләйду; кейин у қулниң баһасида (20 күмүч тәңгигә) таипиләрниң қолиға сетиветилиду.

Мәсиһниң қериндашлири, йәни Йәһудий хәлқи уни өлтүрүшкә қәстләйду; кейин у қулниң баһасида (30 күмүч тәңгигә) таипиләрниң қолиға сетиветилиду.

(3) Йүсүпниң тартқан азап-оқубәтлири қәдәммуқәдәм көпийиду.

Әйса Мәсиһниң тартқан азап-оқубәтлириму қәдәммуқәдәм көпийиду.

(4) Йүсүп увал қилинип, сахта шикайәт билән җинайәтчи дәп бекитилиду.

Әйса Мәсиһ увал қилинип сахта шикайәт билән җинайәтчи дәп бекитилиду.

(5) Йүсүп дәһшәтлик һалда һақарәт қилинип харлиниду, барлиқ шөһрәт-инавәттин мәһрум қилиниду.

Әйса Мәсиһ дәһшәтлик һалда һақарәт қилинип харлиниду, барлиқ шөһрәт-инавәттин мәһрум қилиниду (лекин Мәсиһниң Йүсүп билән шундақ пәрқи барки, Мәсиһ Өзи халап бу азаплиқ йолни таллиған еди — «Фил.» 2:5-11).

(6) Йүсүп очуқ-ашкарә һалда Худаниң ишлирида болуши билән, йәни Пирәвнгә чүш өрүп бериши билән түрмидин қутулуп мәртивиси көтирилди — у чағда у оттуз яшқа киргән еди.

Әйса Мәсиһ очуқ-ашкарә һалда Худаниң ишлирида болғинида, йәни хуш хәвәрни җакалашни башлиғинида оттуз яшқа киргән еди. Кейин у өлүмдин тирилдүрүлүп әршкә көтирилди — у чағда У оттуз үч яшта еди.

(7) Йүсүп көтирилгәндин кейин Пирәвнгә (падишалиқниң иккинчи орнида) баш вәзир дәп тиклиниду.

Рәббимиз көтирилгәндин кейин, Худаниң оң тәрипигә «Рәб» дәп тиклиниду («Рос.» 2:36, «Фил.» 2:5-11).

(8) Йүсүп Пирәвнгә баш вәзир болғанда (Мисирда турған) таипиләргә ниҗат кәлтүриду. Пирәвн униңға «Зафинат-Пааниаһ» дегән интайин алий намни қойиду («Дунияниң қутқазғучиси» дегән мәнада екәнлиги еһтималға йеқин).

Рәббимиз Әйса Мәсиһ Худаниң оң тәрипидә туруп таипиләргә ниҗат кәлтүриду. Худа Униңға һәммә намдин үстүн болған намни қойиду «Фил.» 2:7); уни дәрвәқә «Дунияниң Қутқазғучиси» дегили болиду («Юһ.» 4:24).

(9) Пирәвн Йүсүпкә «таипиләрдин болған» бир қизни хотунлуққа бериду (45:41).

Худа Рәббимизгә «таипиләрдин болған» бир «қиз»ни, йәни җамаәтни бериду («Вәһ.» 21:2, 9, 22:17, «Әф.» 5:22-32).

(10) Йүсүпниң қериндашлири униң билән йәттә жил азап-оқубәтләр арқилиқ әпләштүрүлиду.

Кәлгүсидә «Мәсиһниң қериндашлири» йәни Йәһудий хәлқи йәттә жил азап-оқубәтләр (йәни «дәһшәтлик азап-оқубәт», «Йәр.» 30:37, «Мат.» 24:21-22) арқилиқ Униң билән әпләштүрүлиду.

(11) Йүсүпниң чәткә қеқилиши арқилиқ һәм Исраил һәм таипиләр қутқузулиду. Бу Худаниң плани еди (50:20).

Рәббимизниң чәткә қеқилиши арқилиқ һәм Исраил һәм таипиләр қутқузулиду. Бу Худаниң плани еди («Рос.» 2:23).

Йүсүпниң қериндашлириға болған қаттиқ қол муамилиси уларниң гунайидин товва қилған-қилмиғанлиғини ениқлаш үчүн еди. Нәтиҗидә, у уларниң товва қилипла қалмай, бәлки улар арисидин Рубән вә Йәһуда иккиси атисиға болған муһәббити үчүн өз әркинлигини қурбан қилип, қериндиши Бәняминни (Бәнямин Йүсүптәк уларниң бир туққан иниси әмәс еди) қутқузушқа өзини пида қилишқа тәйяр туридиғинини көриду. Шуңа Йүсүпниң уларға болған муамилиси, гәрчә қаттиқ қоллуқ көрүнсиму, интайин даналиқ билән жүргүзүлгәнлигини көримиз.

Яқупниң бешарәтлири (49-бап)

Ахирида биз Яқупниң он икки оғли тоғрилиқ болған бешарәтлириниң қандақ йол билән әмәлгә ашурулғинини көрүп өтимиз: —

(49-баптин)

Рубән (3-4-айәт)

«**Әй Рубән, сән мениң тунҗа оғлумсән,**
Күч-қудритимсән,
Күчүм бар вақтимниң тунҗа мевисидурсән,
Салапәт вә қудрәттә алди едиң,
Лекин қайнап тешип чүшкән судәк,
Әнди алди болалмассән;
Чүнки сән атаңниң көрписигә чиқтиң,
Шуниң билән сән уни булғидиң!
У мениң көрпәмниң үстигә чиқти!»

«**Сән атаңниң көрписигә чиқтиң**» Рубән атисиниң тоқили Билһаһ билән биллә ятқини үчүн тунҗилиқ һоқуқидин мәһрум болиду (35:22). Дәл Яқуп бешарәт бәргәндәк, кейин Исраил ичидә һеч қандақ йетәкчи яки мөтивәр Рубән қәбилисидин чиқмайду. Улар еришкән йәрләр Худа вәдә қилған зиминниң әң четигә җайлишиду. «Һак.» 5:15дә Рубән қәбилисиниң шу чағларда йетәкчилик җәһәттә лаяқәтлик болмиғанлиғи көрситилиду.

Шимеон вә Лавий (5-7-айәт)

«**Шимеон билән Лавий қериндашлардур;**
Уларниң қиличлири зораванлиқниң қураллиридур!
Аһ җеним, уларниң мәслиһитигә кирмигин!
И иззитим, уларниң җамаити билән четилип қалмиғай!
Чүнки улар аччиғида адәмләрни өлтүрүп,
Өз бешимчилиқ қилип буқиларниң пейини кәсти.
Уларниң аччиғи әшәддий болғачқа ләнәткә қалсун!
Ғәзивиму рәһимсиз болғачқа ләнәткә қалсун!
Мән уларни Яқупниң ичидә тарқитиветимән,
Исраилниң ичидә уларни чечиветимән».

Яқуп тилға алған вақиәләр тоғрисида 34-бап, болупму 24-31-айәтләрни көрүң. Шимеон вә Лавий дәл у бешарәт бәргәндәк «**Исраил ичидә тарқитилиду**», уларниң қәбилилиридин һеч қайсисиниң муқим территорийәси яки райони болмайду («Йәшуа» 19:1). Һалбуки, ахир берип Лавий қәбилисиниң «тарқитилғанлиғи»ниң сәвәви биринчидин кейинки дәвирдики Лавийларниң Худаға көрсәткән садиқлиғи түпәйлидин болиду («Мис.» 32:26-28, «Чөл.» 25:6-13, «Қан.» 10:8-9, 33:6, «Мал.» 2:4-9ни көрүң). Уларниң шу садақәтлиги түпәйлидин Худа уларни Исраилларға Тәврат қанунини үгитишкә, шундақла ибадәт вә һәр хил каһинлиқ вәзипиләрни өтүшкә тикләп, уларни пүткүл хәлиқ ичидә җай-җайларға тарқитип орунлаштурған.

Йәһуда (8-12-айәт)

«**Әй Йәһуда! Сени болса қериндашлириң тәрипләр, қолуң дүшмәнлириңниң гәҗгисини басар.**

Атаңниң оғуллири саңа баш урар.
Йәһуда яш бир ширдур;
Әй оғлум, сән овни тутупла чиқтиң;

У ширдәк овниң йенида чөкүп созулуп ятса, яки чиши ширдәк йетивалса, кимму уни қозғашқа петинар?

Шаһанә һаса Йәһудадин кетип қалмайду, Йәһуданиң пуштидин қанун чиқарғучи

өксүмәйду, таки шу һоқуқ Егиси кәлгичә күтиду;
Кәлгәндә, җаһан хәлиқлири Униңға итаәт қилиду.
У тәхийини үзүм телиға, ешәк балисини сортлуқ үзүм телиға бағлап қояр.
У либасини шарапта жуюп, тонини үзүм шәрбитидә жуяр.
Униң көзлири шараптин қизирип кетәр, чишлири сүт ичкинидин аппақ турар»

Тәһлил қилайли: —

«**Әй Йәһуда! Сени болса қериндашлириң тәрипләр**» — «Йәһуда» дегәнниң мәнаси «тәрипләш» яки «мәдһийә»дур (35:29ни көрүң). Яқупниң сөзлири Исраилниң барлиқ қәбилилиригә болған йетәклигүчи яки сәлтәнәт қилғучиниң Йәһуда қәбилисидин чиқидиғанлиғини көрситиду.

«**Ов тутупла чиқтиң**» дегән сөз, шүбһисизки, кәлгүсидә Йәһудадин болидиған, толуқ ғәлибә қилидиған йетәкчиликни көрситиду. Бу йетәкчилик биринчидин Давут вә Сулайманда болған, андин Давутниң шаһанә җәмәтидин болған, Пәрвәрдигардин әйминидиған барлиқ падишаларда көрүнгән; ахир берип Мәсиһниң Өзидә әң рошән көрүнгән.

«**Ширдәк чөкүп созулуп ятса яки чиши ширдәк йетивалса, кимму уни қозғашқа петинар?**» — шир овни тутувалғандин кейин, у авал қосиғини тоқлайду, андин кейин мошу таптин көпрәк тамақлар чиқиду, дәп билип әтрапида созулуп йетип қалиду. Ундақ әһвалда кимму уни қозғашқа петиналайду? Шуниң билән бу сөзләр Йәһуданиң һәм толуқ ғәлибә қилидиғинини, шундақла униң алған олҗидин толиму һозурлинип арам алидиғанлиғини көрситиду. Толуқ бешарәтни пүтүнләй әмәлгә ашурғучи Йәһудадин чиқидиған Мәсиһниң Өзидур; шуниң билән у дәрвәқә «**Йәһуда қәбилисидин болған шир**» дәп атилиду («Вәһ.» 5:5).

«**Шаһанә һаса Йәһудадин кетип қалмайду, Йәһуданиң пуштидин қанун чиқарғучи өксүмәйду, таки шу һоқуқ Егиси кәлгичә күтиду;**
Кәлгәндә, җаһан хәлиқлири униңға итаәт қилиду».

Йәһуда тоғрилиқ бешарәтниң җәвһиригә әнди кәлдуқ.

Бешарәтни қисим-қисимлап тәһлил қилайли: —

(а) Ибраний тилида «**Йәһуданиң пуштидин**» «Йәһуданиң путлири арисидин» дегән сөзләр билән ипадилиниду. Шуңа, пүткүл Исраилни идарә қилиш һоқуқи («шаһанә һаса») вә қанун чиқириш һоқуқи Йәһуда қәбилисидә болиду; һалбуки, бешарәт бу һоқуқниң қайси вақит Йәһудаға өтидиғанлиғини көрсәтмәйду (бешарәттин 600 жил кейин, йәни Давутниң вақтида һоқуқ өтиду).

(ә) Һоқуқ Йәһуда қәбилисигә өткүзүлгәндин кейин, Давутниң әвлади болған Мәсиһ кәлгичә шу қәбилидин кәтмәйду. Ибраний тилида «шу һоқуқ егиси» дегән ибарә «Шилоһ» дегән сөз билән ипадилиниду. қәтъий ишинимизки, бу сөзниң әң яхши тәрҗимисини дәл шу — «Әз.» 21:27дин көрүң.

Бу әһвал (һоқуқ Йәһуда қәбилисидә турғанлиғи) һәтта Бабилға сүргүн қилинған вақитларда вә кейинки дәвирләрдиму давамлашқан. Исраилниң «қалдиси» сүргүндин Пәләстингә қайтип кәлгәндә уларға Парс императори бекиткән валий Давутниң әвлади болған Зәруббапәл еди. Пәқәт ахирда Һерод (Едомлуқ киши) падишалиқни Рим империйәсидин «сетивалған» вақтидила, андин Мәсиһ дунияға келип туғулди.

Бүгүнки күнләрдә болса, (Худадин алаһидә вәһий кәлмисә) Йәһудийларниң қайсисиниң һәқиқий Йәһуда қәбилисидин кәлгәнлигини яки башқа он бир қәбилиниң бирисидин кәлгәнлигини дәп бериш мүмкин әмәс; чүнки Исраилларниң барлиқ нәсәпнамилири йоқап кәткән яки вәйран қилинған.

(б) «**У** (Мәсиһ) **кәлгәндә, жаһан хәлиқлири униңға итаәт қилиду**» — демәк, таипиләр Мәсиһни тонуп қобул қилиду. Бешарәтниң өзидә Йәһудийлар яки Исраилларниң «Шилоһ»қа тутидиған позитсийиси яки уларниң Мәсиһниң улар арисида болғанлиғидин ибарәт имтияздин муйәссәр болидиғанлиғи еник дейилмәйду. Әмәлийәттә, һәммимизгә аянки, Исраил хәлқи умумән Мәсиһни чәткә қақти.

Шуңа бешарәтниң әмәлгә ашурулғини тарихий пакитлардур. Мәсиһни қобул қилғанлар («итаәт қилғанлар»)ниң көпинчиси «жаһан хәлиқлири», йәни таипиләрдин болған.

«**У тәхийини үзүм телиға, ешәк балисини сортлуқ үзүм телиға бағлап қояр.**
У либасини шарапта жуюп, тонини үзүм шәрбитидә жуяр.
Униң көзлири шараптин қизирип кетәр, чишлири сүт ичкинидин аппақ турар».

Бу айәт Мәсиһниң сәлтәнитидин чиққан баяшатлиқни көрситиду. Үзүм таллири шунчә көп, шунчә есил вә күчлүк өсидуки, һәтта бириси ешигини уларға бағлисиму чатақ болмайду. Һәтта үзүмләр билән интайин еғирлишип кәткән тал шунчә мәзмут туридуки, ешәкниң уян-буян тартишлири униңға зиян йәткүзмәйду; үзүмлириму шунчә көп болидуки, егиси ешәкниң уларни йәп кетишидин қорқмайду. Бу сөзниң йәнә бир мәнаси болуши мүмкинки, бирла үзүм тели чиқарған үзүмләр шунчә көп болидуки, уларни көтиришкә бир ешәк керәк болиду. Бешарәттә Мәсиһниң ешәккә мингини көрүлиду; дәрвәқә, Рәббимиз Әйса Мәсиһ ахирқи қетим Йерусалимға киргинидә, ешәккә минип кирди («Зәк.» 9:9, «Мат.» 21:1-9).

Үзүмләр шунчә мол болидуки, Мәсиһ халиса егинлирини суниң орнида үзүм шәрбити (ибраний тилида «**үзүм қени**»)дә жуйиду (йәнә «Йәш.» 63:1-6 вә «Вәһ.» 14:17-20ни көрүң). Үзүм мәһсулатлири болупла қалмай, бәлки һәр түрлүк сүт мәһсулатлириму көп болиду.

Бүгүнгә қәдәр Йәһуда қәбилиси егилигән зиминда дәрвәқә интайин көп һәм бәк есил үзүм таллири бардур.

Зәбулун (13-айәт)

«**Зәбулун деңиз бойини макан қилар, макани кемиләрниң панаһгаһи болар, йәр-зимини Зидонғичә йетип барар**».

Зәбулун тоғрилиқ үч иш дейилиду: —

(а) У «**деңиз бойини** (яки деңизға йеқин) **макан қилиду**».

(ә) Униң зимининиң өзи кемиләргә арамгаһ болиду яки шундақ арамгаһ (порт)қа йеқин болиду.

(б) У егилигән зимин Зидонниң зиминиға тутишиду.

Гәрчә Зәбулунниң егилигән зимини деңизниң өзигә туташмиған болсиму («Йәшуа» 19:10-16), чегариси деңизға бәк йеқин болғачқа, улар деңиз арқилиқ көп сода-сетиқ билән шуғулланған. Улар қилған содисиниң көп бир қисми Фенекийләрниң порти Зидон арқилиқ болған. Мәсиһниң кәлгүсидики «миң жиллиқ сәлтәнәт»идә Зәбулунниң зимини деңизға тутишиду («Әз.» 48:26).

Иссакар (14-15-айәт)

«**Иссакар бәстлик бәрдәм бир ешәктур, у икки қотан арисида ятқандур;**
У арамгаһниң яхши екәнлигигә қарап, зиминниң есиллиғини көрүп, жүк көтиришкә мүрисини егип, алванға ишләйдиған қул болуп қалар».

Иссакар яхши ишләләйдиған, бирақ әмгәкни әмәс, бәлки арамни яхши көридиған бәрдәм бир ешәккә охшитилиду. Дәрвәқә Иссакар интайин күчлүк бир қәбилә болуп

қалди; Муса пәйғәмбәрниң күнлиридә Иссакарда җәңгә чиқалайдиған адәмләр 64300 («Чөл.» 26:25) вә кейин 87000 еди («1Тар.» 7:1-5). Йәшуа пәйғәмбәр болған вақтида Иссакар қәбилисигә интайин мунбәт йәр болған Йизрәәл җилғиси тәғдим қилинған («Йәшуа» 19:17-23). Һалбуки, қәбилә шу яхши зиминни пүтүнләй егиләш үчүн ахирғичә күрәш қилишқа тәйяр турмиди; бу иш қорқунучақлиқтин әмәс, бәлки һорунлуқтин еди. Нәтиҗидә, улар ахирида Қанааний қәбилилиригә һашарчи болуп ишлиди.

«**Арамгаһ**» бәлким Худа Иссакарға вәдә қилған мирас зиминниң яхши бир қисмини көрсәтсә керәк.

Дан (16-18-айәт)

«**Дан Исраил қәбилилиридин бири болар, өз хәлқигә һөкүм чиқирар.**
Дан йол үстидики илан, чиғир йол үстидә турған зәһәрлик бир иландур.
У атниң туйиғини чекип, ат мингүчини арқиға моллақ атқузар.
И Пәрвәрдигар, ниҗатиңға тәлмүрүп күтүп кәлдим!»

Дан дегән намниң мәнаси «һөкүм» яки «һөкүм чиқарғучи» яки «сотчи» болиду. Бешарәттә униң исми җисмиға лайиқ болиду, дейилиду. Шүбһисизки, бу Шимшонда әмәлгә ашурулди; Шимшон Исраилға «Батур һаким» болғанлардин бири еди, Дан қәбилисидин чиққан («Һак.» 13-16-баплар).

Дан «Исраил қәбилилиридин бири болар» дегән сөз бизгә сәл ғәлитә көрүнүши мүмкин. Данниң Исраилдин болғанлиғи кимгә аян әмәс? Кейин, Исраилниң қәбилилири тизимланғанда, Дан қәбилиси дайим дегидәк ахирида тилға елиниду. «Чөл.» 10:25 вә «Йәшуа» 19:40-48дин, Исраилниң чөлдә сәпәр қилғанда Дан қәбилисиниң әң ахирида маңғанлиғи көрүниду. Бәзидә Дан қәбилиси Исраил қәбилилири тизимлигидин қелип қалиду (мәсилән, «Вәһий» 7-бапта) лекин Әзакиял» 48:1-2, 32дин еник билимизки, Дан қәбилиси Мәсиһниң падишалиғида кам болса болмайду. Дан қәбилисини атлиқ әскәргә кәйнидин һуҗум қилидиған иланға охшитиш кәлгүсидә улар пистирма җаң қилидиған хәлиқ болидиғанлиғини көрситиду. Данларниң шу характерда болғанлиғи Шимшонниң мүҗәзидә вә һаятида вә кейин Данларниң Лаиш шәһиригә болған һуҗумидин көрүлиду («Һак.» 18:18-31); бу шәһәр кейин Данларниң пайтәхти болди.

Дан вә униң мәһийити тоғрилиқ ойлаш Яқупни һаяҗанландуруп: «**И Пәрвәрдигар, ниҗатиңға тәлмүрүп күтүп кәлдим!**» дәп нида қилдуриду. Бу үндәш җүмлә Данни һәққаний қилип Худа билән инақлиққа кәлтүрүш үчүн һәқиқәтән улуқ бирхил ниҗатниң керәк болидиғанлиғини көрсәтсә керәк (Данлар кейин бутпәрәсликкә интайин майил болуп қалған — «Һак.» 18-бапни, «1Пад.» 12:29, «Амос» 8:14ни көрүң). Дәрвәқә ундақ улуқ ниҗатлиқ Мәсиһ арқилиқ барлиққа кәлтүрүлиду («Ибр.» 2:3) вә Униң арқилиқ Дан қәбилиси қутқузулуп Мәсиһниң миң жиллиқ падишалиғи ичидә һәққаний қилинип көрүлиду («Әз.» 48:1).

Гад (19-айәт)

«**Гадқа болса, қарақчилар қошуни һуҗум қилар;**
Лекин у тапан бесип зәрбә берәр».

Бу қисқа айәттә пәқәт алтә сөз бар, униңда «Гад» дегән нам билән сөз оюни қилиниду. Ибраний тилида «Гад»ниң мәнаси (1) тәләйлик; (2) «қарақчи қошун» яки «һуҗум» болуп, бу җүмлә: «Гадқа болса, қарақчилар қошуни һуҗум қилиду; лекин у (Гад) қошун болуп уларға тапан бесип зәрбә бериду» дегәндәк болиду. Шуниң билән Гад қәбилиси дайим башқа милләттин болған қарақчи қошунлар вә дүшмәнләр тәрипидин һуҗумға учрайду. Униң зимини Иордан дәриясиниң шәрқий тәрипигә җайлишиду; шу йәр чөл-

баяванда туруватқан хәлиқ-милләтләр тәрипидин һуҗумға учрайду («Йәр.» 49:1). Лекин у «**уларниң тапинини бесип зәрбә бериду**» — уларға қарши һуҗум қилиду вә ахир берип уларниң үстидин ғәлибә қазиниду. Гад қәбилисиниң җәңгә болған маһарити «Қан.» 3:20 Вә «1Тар.» 5:18-22дә тилға елиниду. «1Тар.» 12:8-15дә бир нәччә Гадларниң Давутниң алаһидә талливалған қошунининиң бир қисми болидиғанлиғи тилға елиниду.

Ашир (20-айәт)

«**Аширниң тамиғида зәйтун мейи мол болар,**
У шаһлар үчүн назу-неъмәтләрни тәминләр».

Аширниң кәлгүсидики баяшатлиғи мошу йәрдә тәкитлиниду (Муса пәйғәмбәр «Қан.» 33:24диму Ашир тоғрилиқ бешарәт бәргәндә охшаш ейтилиду). Кейин, Ашир қәбилиси еришкән зимин «Оттура Деңиз» бойида болуп бүгүнгә қәдәр есил сүпәтлик зәйтун дәрәқлири билән даңқи чиққан. Ашир һәтта падишаларға хас мәһсулатларни чиқириду.

Нафтали (21-айәт)

«**Нафталидин чирайлиқ гәпләр чиқар,**
У әркин қоюветилгән маралдур».

Нафтали тоғрилиқ кәлгүсидики икки әһвал көрситилиду: —

(а) У Маралдәк әркин, кәң-азатиликтә яшайдиған бир хәлиқ болиду; дәрвәқә Нафтали қәбилиси Йәшуа пәйғәмбәрниң тәғдим қилиши билән тағлиқ бир районға мираслиқ қилиду вә шу зиминда еришкән әркинлигини әзиз билип қолидин бәрмәслик үчүн керәк болған җәң маһаритигә егә болиду («Һак.» 4:41-24ни көрүң).

(ә) Униңдин «**чирайлиқ гәпләр чиқар**» — гәпкә уста, пасаһәтлик, шеирий сөз қилалайдиған болиду. Буниңдин бир мисал «Һак.» 5:1-31дә көрүлиду — бу сөзләрниң бир қисми Нафталий Баракниң ағзидин чиққан).

Йүсүп вә униң оғуллири Әфраим вә Манассәһ тоғрилиқ (22-26-айәт)

«**Йүсүп мевилик дәрәқниң шехидур, булақниң йенидики көп мевилик шахтәктур;**
Униң шахчилири тамдин һалқип кәткәндур.
Йә атқучилар униңға азар қилип, униңға оқ атти, униңға нәпрәтләнди.
Һалбуки, униң оқяйи мәзмут турар, қол-биләклири әплик турғузулар, шу күч Яқуп таянған Күчлүк Болғучиниң қоллиридиндур —
(Исраилниң Қорам Теши, йәни униң Падичиси Униңдин чиқар!)
Әшу күч атаңниң Тәңрисидиндур — (У саңа мәдәт берәр!)
Йәни Һәммигә Қадирдиндур — У сени бәрикләтләр!
Жуқирида асманниң бәрикәтлири билән,
Төвәндә ятқан чоңқур суларниң бәрикәтлири билән, әмчәк билән балиятқуниң бәрикити билән сени бәрикәтләр!
Сениң атаңниң тилигән бәрикәтлири ата-бовилиримниң тилигән бәрикәтлиридин зиядә болди,
Улар мәңгүлүк тағ-едирларниң чәтлиригичә йетәр,
Улар Йүсүпниң бешиға чүшәр, йәни өз қериндашлиридин айрим турғучиниң чоққисиға тегәр»

Йүсүп вә униң әвлатлири «**шахчилири бағниң темидин һалқип кәткән**»

«**Мевилик дәрәқниң шехи**» болиду — демәк, мевә-чивилири шунчә мол болидуки, бағниң темидин һалқип өтиду. «Чөл-Баявандики Сәпәр» 1-бапта хатириләнгән ройхети

бойичә Йүсүпниң адәмлири Йәһуданиңкидин аз болиду; лекин «Чөл-Баявандики сәпәр» 26-баптики ройхәт бойичә улар Йәһуданиңкидин көп болиду. У «**булақниң** (яки «қудуқ»ниң) **йенида**» болиду — демәк, униң өзиниңки муқим су мәнбәәси бар болуп, ямғурға тайинишниң һаҗити болмайду.

23-айәттә Йүсүп учриған зиянкәшлик, йәни өз қериндашлири, Потифар вә Потифарниң аяли тәрипидин учриған муамилиләр шеирий охшитишлар билән тәсвирлиниду. Бирақ Йүсүп бу муамилиләрдин өтүп аман қалиду — «**һалбуки, униң оқяйи мәзмут турар, қол-биләклири әплик турғузулар, шу күч Яқуп таянған Күчлүк Болғучиниң қоллиридиндур**». У учриған синақлар арқилиқ вә Пәрвәрдигарниң күчләндүрүшлири билән дүшмәнлириниң «оқлири» чәтлитилип униңға тәгмиди вә өзиниң «**қол-биләклири әплик турғузулди**»; чүнки һәқиқий Күчлүк Болғучи уни қувәтләндүрди. Андин бешарәттә Яқуп Мәсиһни Худаниң Өз йенидин чиққан «Исраилниң Падичиси» («Зәкәрия» 11-бап вә «Юһанна» 10-бапни көрүң) вә «**Исраилниң Қорам Теши**» дәп тәсвирләйду. Тәвратта һәм Инҗилда «**Исраилниң Қорам Теши**» яки «Қорам Таш» Мәсиһни көрситидиған символ сүпитидә көп йәрләрдә байқилиду.

25-айәттә Яқуп Йүсүп кәлгүсидә бәһримән болидиған бәхит-бәрикәтни «**Жуқирида асманниң бәрикәтлири билән, төвәндә ятқан чоңқур суларниң бәрикәтлири билән**» дәп алдин-ала ейтиду. Андин: «**Әмчәк билән балиятқуниң бәрикити билән сени бәрикәтләр**» дәп ейтилиду — булар билән Йүсүп әң чоң қәбилә болиду (Әфраим вә Манассәһ иккиси бирләштүрүлгәндә). Исраиллар «җәнубий падишалиқ» («Йәһуда») вә «шималий падишалиқ» («Исраил»)ға бөлүнгәндин кейин Әфраим қәбилиси ахирида шунчә күчлүк болидуки, бәзидә шималий падишалиқ айрим һалда «Әфраим» нами биләнла атилиду (мәсилән, «2Тар.» 25:7, «Йәш.» 7:2ни көрүң).

Шуниң билән, бешарәт бойичә, Йүсүп қаршилишишқа йүзләнгән һалда ронақ тапиду.

Бәнямин (27-айәт)

«**Бәнямин житқуч бөридәктур;**
Әтигәндә у овни йәр, кәчқурун у олҗисини тәқсим қилар».

Бешарәттә Бәнямин қәбилисиниң җәңгивар, урушқақ характери тәкитлиниду. У көп қетимлап ғәлибә қазиниду: «**Әтигәндә у овни йәр**» вә шундақ ғәлибилик болғандин кейин: «**кәчқурун у олҗисини тәқсим қилар**» — қазанған ғәлибисиниң олҗа-ғәниймитини башқиларғиму тәқсим қилип униңдин ортақ бәһримән болиду.

Дәрвәқә, Бәнямин қәбилисидин бәзи даңқи бар җәңчиләр чиқти — Әһуд («Һак.» 3:15-30), Саул («1Сам.» 9:1-11:15), Йонатан («1Сам.)» 14:1-52); вә интайин қәйсәр, етиқади күчлүк бәзи әр-аяллар — мәсилән, Мордикай вә Әстәр улардин чиқти. Расул Павлус Бәняминдин чиқти; униң исми «Саул» вақтида, у Рәб Әйса Мәсиһни техи учратмиған еди, товва қилиштин илгири, униң характери дәрвәқә «**житқуч бөридәк**» дәһшәтлик еди. Лекин Худаға миң тәшәккүр, һәр биримизниң кона характеримиз Мәсиһниң ниҗати вә күч-қудрити билән униңкигә охшаш муһәббәтлик, меһир-шәпқәтлик, рәһимдилликқа өзгәртилиду («Рим.» 11:1-2, «Рос.» 26:9-11», «1Тим.» 1:13ни көрүң)!

Амин!

«У ата-бовилири арисида ухлиди» «У ата-бовилириниң йениға кәтти» қатарлиқ ибариләр (25:8)

«**У ата-бовилири арисида ухлиди**» дегән ибарә Тәвраттики «Тәбирләр»ни көрүң.

Тәврат 2-қисим

«Мисирдин чиқиш»

Кириш сөз

Мәзкур китап шәксиз Муса пәйғәмбәрниң өз язмисидур. Китапта Худаниң Ибраһимға ейтқан: «**Сән арқилиқ йәр йүзидики барлиқ аилә-қәбилиләр бәхит-бәрикәт тапиду!**» дегән вәдисиниң әмәлгә ашурулушниң давами хатириләнгән. Мошу вәдә авал Йәһудий хәлқиниң «туғулуши», андин әң ахирида Мәсиһниң Йәһудий хәлқи арқилиқ дунияға келиши билән әмәлгә ашурулған. «Йәһудий хәлқиниң туғулуши» мәзкур китапниң муһим бир темисидур.

Исраил хәлқи немишкә «төрт дәвир» Мисирда мусапир болған?

«Яритилиш»тики «қошумчә сөз»имиздики, 38-бап тоғрилиқ баянлардин нәқил кәлтүрсәк: —

«Худа Өз хәлқиниң Қанаанийларни Пәләстиндин һайдиватқидәк күчкә егә болушиғичә, (шундақла Өзи Йәһудий хәлқигә вәдә қилған зиминни егиләткичә) хәлқини уларниң шу яман тәсиридин вә өрп-адәтлиридин айрип турушқа бир тәдбир тепиши керәк еди. Худа таллиған тәдбир болса хәлқини башқа бир йәргә вақитлиқ йөткәштин ибарәт еди. Шу йәр дәл Мисир еди; Мисирлиқлар чарвичи хәлиқни мәнситмәйдиғанлиғи үчүн улар Исраилларға айрим бир районни бөләп бәрди».

«Мисирдин чиқиш» дегән китапта хатириләнгән тарих Исраиллар Мисирда мусапир болуп турған ахирқи вақитлардин башлиниду. Бу вақитта Исраиллар хеләла көпийип, чоң бир қовм болуп қалған еди — тәхминән икки миллионға йәткән еди. Мисирлиқлар уларға зулум қилип, уларни қул қилип ишлитишкә башлиған еди. Бу зулумниң мәлум бир сәвәви: «**Исраиллар биздин көп, шундақла улар күчлүк болуп кетиши мүмкин**» дегән қорқунучтин болған еди. Мисир падишаси Пирәвн ибранийларниң бовақлирини туғулуши биләнла өлтүрүңлар, дәп ярлиқ чүшәргән еди. Мусаниң ата-аниси униңдин қорқмай, ярлиққа писәнт қилмай Мусани өз өйидә йошурун бақиду. Үч айдин кейин улар қомуш севәтни «кемә» қилип ясап, уни Нил дәриясидики қомушлуққа йошуруп қойиду. Пирәвнниң қизи уни тәсадипий учритип, уни бақивалиду. Мусаниң тарихи, шундақла Исраилниң Мисирдин қутулуп чиқиш тарихи мана шуниңдин башлиниду.

Бу вақит тәхминән миладийәдин илгәрки 1525-жили еди. Мисирниң шу чағдики Пирәвни Тутмос И еди (1526-1512); Мусани дәрияда ләйләп турған севәттин тапқан Пирәвнниң қизи дәл Тутмос И-ниң қизи Хутшәпсут болса керәк. Мошу дәвирдики көпрәк тарихий тәпсилатлар тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

Муса падиша ордисида шаһзадә сүпитидә чоң қилинип тәрбийә көриду («Рос.» 7:22). Лекин у өз хәлқини унтуп қалмайду. Ахирида у: Худа өзәмни васитә қилип Өз хәлқини

қуллуқтин қутқузуп, уларға вәдә қилған зиминға башлап киргүзиду, дегәндин хәвәрдар болди. Униң шу хәвәрдин қандақ йол билән хәвәрдар болғанлиғи бизгә намәлум, лекин шундақ болғанлиғида шәк йоқ («Рос.» 7:23-25). Һалбуки, Исраил хәлқи униң йетәкчилиги вә ярдимини рәт қилиду («Рос.» 7:25-29). Нәтиҗидә, у чөл-баяванға қечишқа мәҗбур болиду, андин шу йәрдә қириқ жил падичи болуп туруп қалиду. Пәқәт шу қириқ жил өткәндин кейинла Худа қайтидин униңға сөз қилип, өз чақириқи бойичә хәлқини Мисирниң қуллуғидин қутқузушқа қайтидин әвәтиду.

Худаниң қандақ йол билән өз нийәтлирини әмәлгә ашурғанлиғини зеһин қоюп оқуш һәр қачан интайин көңүллүк иш болиду, униңдин көп һекмәтләрни билгили болиду. Худа Исраилни қутқузуш йолида Муса вә Һарунни, Исраил хәлқи вә Мисир хәлқини, Пирәвн вә униң әмәлдарлирини синайду, шундақла уларниң һәр биригә Өзигә ишиниши вә тайинишиға қиммәтлик пурсәтләр билән тәминләйду. Булар бизниң һәр қайси дәвирләрдә пайдилинишимиз үчүн мәзкур китапта хатириләнгән. Буларниң бәзилири үстидә «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

Шуниң билән Муса пәйғәмбәрниң вастиси арқилиқ Исраиллар «хәлиқ болушқа» туғулиду; улар Мисирдин қутқузулиду, «Қизил Деңиз»ға чүшүп бирхил «чөмүлдүрүлүш»ни қобул қилип, Худаниң муқәддәс қанун-бәлгүлимилирини тапшурувалиду; улар Худаниң Өзиниң уларниң оттурисида, йәни «муқәддәс чедир»да турушиға муйәссәр болиду; чөл-баянванда Худаниң синашлириға учрайду (ахирида Йәшуа пәйғәмбәрниң йетәкчилигидә Худа өзлиригә вәдә қилған Қанаан зиминиға башлап келиниду). Мәзкур «Мисирдин чиқиш» дегән китап Худаниң бу улуқ ишиниң хатирисидур.

Мәзмун: —

1. Исраилларниң Мисирда қуллуқта болуши (1-бап)
2. Муса пәйғәмбәрниң туғулуши вә чақирилиши (2-4-баплар)
3. Мусаниң Мисирға қайтиши; Мисир падишаси Пирәвнниң җаһиллиқ қилип Худаниң әмрини рәт қилиши; Худа Мисирлиқларға чүшәргән апәтләр (5-11-баплар)
4. Өтүп кетиш һейти вә Мисирдин чиқиш (12-баптин 15-бап 21-айәткичә)
5. Қизил деңиздин Синай теғиға сәпәр қилиш (22:15тин 18-бапқичә)
6. Муқәддәс қанунниң чүширилүши вә әһдиниң түзүлүши (19-24-баплар)
7. Ибадәт чедириниң ясилиши, қурулушниң қурулмиси вә бәлгүлимилири (25-31-баплар)
8. Исраилларниң бутларға берилип асийлиқ қилиши; Мусаниң улар үчүн қилған дуа-тилавәтлири (32-34-баплар)
9. Ибадәт чедириниң ясилиши (35-40-баплар)

Мисирдин чиқиш

Исраилларниң Мисирда тартқан азаплири

1 1 Вә төвәндикиләр Исраил билән биллә Мисирға барған оғуллириниң исимлири (улар
һәр қайсиси өз бала-җақилирини елип, Яқуп билән биллә Мисирға барған еди): —
2 Рубән, Шимеон, Лавий, Йәһуда, 3 Иссакар, Зәбулун, Бинямин, 4 Дан, Нафтали, Гад вә
Ашир. 5 Әнди Яқупниң пуштидин болғанлар җәмий болуп йәтмиш адәм еди. Бу вақитта
Йүсүп Мисирда еди.
6 Кейин Йүсүп, униң барлиқ қериндашлири һәмдә барлиқ замандашлири өлүп түгиди.
7 Шундақтиму, Исраиллар көп туғулуп, тез көпийип, интайин күчәйди; улар земинға
бир кәлди. 8 У вақитларда Йүсүпни билмәйдиған йеңи бир падиша Мисирда тәхткә
чиқти. 9 У хәлқигә: Мана, Исраилларниң хәлқи биздин зиядә көпийип һәмдә биздинму
күчлинип кәтти. 10 Әнди биз уларға нисбәтән ақиланә иш тутайли; болмиса, улар техиму
көпийип кетиду, мабада уруш партлап қалса, шундақ болидуки, улар дүшмәнлиримиз
тәрәпкә өтүп, бизгә һуҗум қилип, жуттин чиқип кетиши мүмкин, — деди.
11 Шуниң билән улар уларни қиливатқан әмгәкләрдә харлаш үчүн иш башлирини тай-
инлап назарәтчиликкә қойди. Шуниң билән Исраиллар Пирәвн үчүн Питом билән Ра-
амсәс дегән маддий әшя сақлайдиған шәһәрләрни ясап бәрди. 12 Лекин уларни қанчә
әзгәнсери, булар шунчә көпийип һәммә йәрни қаплиди; буниң билән мисирлиқлар
Исраилларға өч болуп кәтти. 13 Шуниң билән мисирлиқлар Исраилларға зулум қилип,
уларни техиму қаттиқ ишлитип еғир ишларға салди. 14 Мисирлиқлар уларни лайчилиқ,
хиш-кесәк қуюш вә етизларниң һәр хил әмгәклиригә селип, ишниң қаттиқлиғи билән
уларниң турмушиға қаттиқ еғирчилиқ салди; уларни немә әмгәккә салмисун, интайин
җапалиқ еди.
15 Мисир падишаси икки ибраний туғут анисиға сөз қилип (уларниң бириниң исми
Шифраһ, йәнә бириниң исми Пуаһ еди):
16 — силәр қачанлиги ибраний хотунларни туғдурсаңлар, туққанда убдан қараңлар; бо-
вақ оғул болса, өлтүрүветиңлар; қиз болса, тирик қоюңлар, — деди.
17 Лекин туғут анилири Худадин қорқуп, Мисирниң падишаси уларға ейтқандәк қил-
май, бәлки оғул бовақларни тирик қойди.
18 Шуңа Мисирниң падишаси туғут анилирини чақиртип улардин: — Бу немә қилғи-
ниңлар?! Оғул балиларни немишкә тирик қойдуңлар? — дәп сориди.
19 Туғут анилири Пирәвнгә җавап берип: — Ибраний аяллар мисирлиқ аялларға охши-
майду. Улар күчлүк, сағлам-тимән болғини үчүн туғут анилири уларниң қешиға йетип

1:1 **«Вә»** — «вә» дегән бу сөз «Мисирдин чиқиш» дегән китапниң «яритилиш» дегән китап билән зич бағлинишлиқ екәнлигини көрситиду. «Яр.» 50:26ни көрүң. **«Исраил»** — оқурмәнләрниң есидә барки, Худа Яқупниң исмини «Исраил»ға өзгәрткән еди (*«Яр.» 32:28, 35:10ни көрүң*).

1:1 Яр. 46:8; Мис. 6:14.

1:5 Яр. 46:27; Қан. 10:22; Рос. 7:14.

1:7 Қан. 26:5; Рос. 7:17

1:8 **«Йүсүпни билмәйдиған йеңи бир падиша»** — бәлким «һиксос Пирәвнләр» сулалисини ағдурған киши «Ақмос» (*миладийәдин илгири 1570-1546-жиллар*) болуши мүмкин.

1:8 Рос. 7:18

1:10 Рос. 7:19

1:11 **«улар уларни қиливатқан әмгәкләрдә харлаш үчүн...»** — қариғанда, Мисирлиқлар алиқачан Исраилларни өзлири үчүн әмгәк қилишқа салған еди. **«Раамсәс»** — башқа йәрләрдә «Рамсәс» дәп атилиду.

1:12 **«Исраилларға өч болуп кәтти»** — яки «Исраиллар түпәйлидин азар йеди».

1:12 Зәб. 104:24-25

1:15 **«Ибранийлар»** — йәһудийларни, йәни Исраилларни көрситиду.

1:16 **«туққанда убдан қараңлар»** — Ибраний тилида «тоғут орундуқида сәпселип қараңлар».

барғичә, өзлири туғуп болиду, — деди.
[20] Нәтиҗидә, Худа туғут анилириға илтипат көрсәтти; Исраил хәлқи давамлиқ көпийип, техиму күчәйди. [21] Шундақ болдики, туғут анилири Худадин қорқидиған ихласмән болғанлиғи үчүн Худа уларни аилилик болушқа муйәссәр қилди.
[22] Буниң билән Пирәвн барлиқ пуқралириға: — Исраиллардин йеңи туғулған оғул балиларниң һәммисини дәрияға ташлаңлар, лекин қиз балиларниң һәммисини тирик қал-

Мисир империйәси «Мис.» 1-14

дуруңлар, дәп әмир қилди.

Мусаниң дунияға келиши

2 [1] Лавийниң җәмәтидин болған бир киши берип, Лавийниң нәслидин болған бир
қизни хотунлуққа алди. [2] Бу аял һамилдар болуп, бир оғул туғди. Ана униң чирайлиқ
екәнлигини көрүп, уни үч ай йошуруп сақлиди. [3] Уни йәнә йошурушқа амалсиз
қалғанда, қомуштин бир севәт ясап, униңға ярйелим вә мом сугап, балини ичигә селип,
дәрияниң қирғиқидики қомушлуқ арисиға қоюп қойди. [4] Андин балиниң һадиси униңға
немә боларкин дәп жирақтин қарап турди. [5] У вақитта Пирәвнниң қизи суға чөмүлгили
дәрия тәрәпкә кәлди; униң чөрилири дәрия бойида айлинип жүрди. Пирәвнниң қизи

1:22 **«дәрия»** — мәзкур китапта «дәрия» пәқәт Нил дәриясини көрситиду. Мисирда һеч қандақ башқа чоң дәрия йоқ. Бүгүнгә қәдәр Мисирлиқлар «дәрия» десә, пәқәт Нил дәриясинила көрситиду.
–Мошу вақиәләр йүз бәргән заманларда Мисирлиқлар йәнә Нил дәриясини «өз илаһлиримиздин бири» дәп һесаплап униңға чоқунатти.
1:22 Рос. 7:19
2:1 Мис. 6:20; Чөл. 26:59
2:2 1Тар. 23:13; Рос. 7:20; Ибр. 11:23
2:3 **«севәт»** — ибраний тилида «сандуқ» — бу сөз «Яр.» 6:14дә Нуһ пәйғәмбәр ясиған «кемә»ниму билдүриду. **«дәрияниң қирғиқидики қомушлуқ арисиға қоюп қойди»** — мисирлиқлар Нил дәриясини илаһ дәп қариғачқа, мисирлиқ аялларниң Нил дәриясида дайим жуюнуш адити бар еди. Шүбһисизки, Мусаниң анисиниң шундақ қилиши мисирлиқ бир аялниң уни тепивелип, униңға рәһим қилип бекивалсун, дегәнни мәхсәт қилған еди.

қомушлуқниң арисида турған севәтни көрүп, хас чөрисини уни елип чиқишқа әвәтти.
[6] У севәтни ечип қаривиди, мана, бир оғул балини көрди вә у бала жиғлап кәтти. Мәликә униңға ич ағритип: — Бу шүбһисизки ибранийларниң балилиридин бири екән, деди.
[7] У чағда балиниң һәдиси Пирәвнниң қизидин: — Мән берип, сили үчүн балини емитип бақидиған бир ибраний иник ана тепип келәйму? — дәп сориди.
[8] Пирәвнниң қизи униңға: — Барғин, деди. Қиз берип бовақниң анисини чақирип
кәлди. [9] Пирәвнниң қизи униңға: — Бу балини елип кетип мән үчүн емитип беқип бәр; һәққиңни беримән, деди. Шуниң билән аял балини елип кетип, уни емитип бақти.
[10] Бала чоң болғанда уни Пирәвнниң қизиниң қешиға елип барди; у униңға оғул болди. У: «Мән уни судин чиқиривалған» дәп униңға Муса дегән исимни қойди.

Мусаниң Исраилни қутқузмақчи болуши вә Мидиян дөлитигә қечип кетишкә мәжбур болуши

[11] Муса чоң болғандин кейинки күнләрдә шундақ болдики, у өз қериндашлириниң йениға барди вә уларниң еғир әмгәккә селиниватқанлиғини өз көзи билән көрди. Арида, бир мисирлиқниң ибраний қериндашлиридин бирини уруватқанлиғини көрди. [12] У
төрт әтрапиға қарап, адәм йоқлуғини көрүп, һелиқи мисирлиқни уруп өлтүрүп, қумға көмүп йошуруп қойди. [13] Әтиси у йәнә чиқип қаривиди, мана икки ибраний бир-бири билән соқушуватәтти; у йолсизлиқ қиливатқан кишигә: — Өз қериндишиңни немишкә урисән? — деди.
[14] Һелиқи киши жавап берип: — Ким сени бизгә һаким вә сорақчи қилип қойди? Һелиқи мисирлиқни өлтүргиниңдәк мениму өлтүрмәкчимусән? — деди.
Муса бу гәпни аңлап қорқуп өз ичидә: «Мән қилған иш җәзмән ашкарә болуп қапту!» дәп ойлиди.
[15] Пирәвн һәм бу иштин хәвәр тепип, Мусани өлтүрмәкчи болди; лекин Муса Пирәвнниң алдидин қечип, Мидиян зиминиға берип олтирақлашти. Бир күни, у қудуқниң йениға
келип олтарди. [16] Мидияннниң каһининиң йәттә қизи бар еди; улар келип, атисиниң
қойлирини суғиришқа су тартип оқурларға қуюп толдурушқа башлиди. [17] У вақитта йәрлик падичилар келип, уларни һайдиди, Муса қопуп қизларға ярдәм берип, қойлирини суғиришип бәрди.
[18] Улар атиси Реуәлниң қешиға йенип кәлгәндә, улардин: — Немишкә бүгүн шунчә тез йенип кәлдиңлар? — дәп сориди.
[19] Улар жавап берип: — Бир мисирлиқ адәм бизни падичиларниң қолидин қутқузди һәмдә биз үчүн су тартип, қой падимизни суғирипму бәрди! — деди.
[20] У қизлириға: — Ундақта у киши һазир нәдә?! Уни немишкә сиртта ташлап кәлдиңлар? Уни тамаққа чақириңлар, — деди.
[21] Муса у киши билән биллә турушқа мақул болди. У қизи Зиппораһни униңға хотунлуққа бәрди.

2:5 **«севәтни»** — ибраний тилида «сандуқни». 3-айәттики изаһатни көрүң.
2:5 Рос. 7:21; Ибр. 11:23
2:10 **«Муса»** — ибраний тилида «Муса» дегән сөз «тартип чиқириш» дегән сөз билән аһаңдаштур; қедимки Мисир тилида «суниң балиси» дегән мәнада болуши мүмкин. Ахирида Мусаниң шәрәплик бурчи Исраилни «су *(йәни, Қизил Деңиз)*дин яки су арқилиқ қутқузуп чиқириштин ибарәт болиду.
–Оқурмәнләр диққәт қилса, Пирәвнләрниң исимлириниң көпинчә «мос» яки «мосис» дегән қошумчә билән ахирлашқинини байқалайду.
2:11 Рос. 7:23; Ибр. 11:24,25
2:14 Рос. 7:27
2:15 Рос. 7:29

[22] У аял униңға бир оғул туғуп бәрди; Муса «Мән яқа жутта мусапирдурмән» дәп, униң
исмини Гәршом дәп қойди.
[23] Нурғун күнләр өтүп, Мисирниң падишаси өлди. Исраиллар өз қуллуқ һалити түпәй-
лидин аһ-зар уруп, налә-пәряд көтәрди; қуллуқтин болған пәряди Худаниң һозуриға бе-
рип йәтти. [24] Худа уларниң аһ-зарлирини аңлап, Өзиниң Ибраһим билән, Исһақ билән вә
Яқуп билән түзгән әһдисини есигә алди. [25] Шуниң билән Худа Исраилларниң һал-әһва-
лини көрди вә Худа уларға көңүл бөлди.

Худаниң Мусани чақириши

3 [1] Муса болса қейинатиси Мидияннниң каһини Йәтрониң қой падисини бақатти. У
қойларни башлап чөлниң әң четигә Худаниң теғи, йәни Һорәб теғиниң бағриға кәлди.
[2] Шу йәрдә бир азғанлиқтин өрләп чиқиватқан от ялқуни ичидин Пәрвәрдигарниң
Пәриштиси униңға көрүнди. Мана, азғанлиқ отта көйүватқан болсиму, лекин азған өзи
көйүп кәтмигән еди. [3] Муса: — Мән берип, бу әҗайип мәнзирини көрүп бақай; азғанлиқ
немишкә көйүп кәтмәйдиғанду? — дәп ойлиди.
[4] Пәрвәрдигар униң буни көргили йолдин чәтнәп азғанлиққа кәлгинини көрди; Худа
азғанлиқ ичидин уни: — Муса! Муса! — дәп чақирди. У: Мана мән! — дәп җавап бәрди.
[5] У униңға: — Бу йәргә йеқин кәлмә; путлириңдин кәшиңни салғин; чүнки сән турған бу
йәр муқәддәс җайдур. [6] Мән атаңниң Худаси, Ибраһимниң Худаси, Исһақниң Худаси вә
Яқупниң Худасидурмән, — деди.
Буни аңлап Муса Худаға қараштин қорқуп, йүзини етивалди.
[7] Пәрвәрдигар униңға мундақ деди: — Бәрһәқ, Мән Мисирда туруватқан қовмимниң тар-
тиватқан азап-оқубәтлирини көрдум, назарәтчиләрниң уларни харлаватқанлиғидин
қилған пәрядини аңлидим; чүнки Мән уларниң дәрдлирини билимән. [8] Шуңа Мән улар-
ни мисирлиқларниң қолидин қутқузуп, шу зиминдин чиқирип, яхши һәм кәң бир зи-
минға, сүт билән һәсәл еқип туридиған бир зиминға, йәни Қананий, Һиттий, Аморий,
Пәриззий, Һивий вә Йәбусийларниң жутиға елип беришқа чүштүм. [9] Мана әнди Исраил-
ларниң налә-пәряди Маңа йәтти, мисирлиқларниң уларға қандақ зулум қилғанлиғи-
ниму көрдүм. [10] Әнди сән кәл, Мән сени хәлқим Исраилларни Мисирдин елип чиқириш
үчүн Пирәвнниң алдиға әвәтимән, — деди.
[11] Лекин Муса Худаға: — Мән ким едим, Пирәвнниң алдиға берип Исраилларни Мисир-
дин чиқиралиғидәк? — деди.

2:22 **«Гәршом»** — мошу исим «яқа жутлуқ» дегән сөз билән аһаңдаш. Мусаниң тунҗа балисиға бу исимни қоюши бәлким Худа униңға тапшурмақчи болған хизмәт орниниң шу йәрдә әмәслигини билдүрүш үчүн болуши мумкин.
2:22 Мис. 18:2, 3
2:24 Яр. 15:14
3:1 **«Йәтро»** — Реуәлниң йәнә бир исми. Бәзидә «Йәтәр» дәпму йезилиду. **«У қойларни башлап...»** — Оттура Шәриқтә падичилар адәттә қойлирини башлап уларниң алдида маңиду. **«Һорәб»** — Синай теғиниң йәнә бир нами.
3:2 **«Шу йәрдә бир азғанлиқтин өрләп чиқиватқан от ялқуни ичидин Пәрвәрдигарниң Пәриштиси униңға көрүнди»** — яки «Шу йәрдә Пәрвәрдигарниң Пәриштиси бир азғанлиқтин өрләп чиқиватқан от ялқуни сүпитидә униңға көрүнди». **«Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»** — Тәврат дәвридә интайин алаһидә бир шәхс еди. Бәзи ишларда у Худаниң орнида көрүнәтти. «Тәбирләр» һәм «Қошумчә сөз»имизниму көрүң.
3:4 **«Муса, Муса»** — адәмниң исмини икки қетим чақириш — Худаниң униңға болған чоңқур меһир-муһәббитини вә өзигә толиму әзиз екәнлигини көрситиду.
3:5 **«Муқәддәс җай»** — «Муқәддәс Китап»та, «муқәддәс» дегән сөз «Худаға мәхсус аталған», «Худаниң ишлитишигә мәхсус айрилған», «Худағила мәнсуп» дегәндәк мәнада ишлитилиду.
3:5 Йә. 5:15
3:6 Мат. 22:32; Мар. 12:26; Луқа 20:37; Рос. 7:32
3:7 Рос. 7:34
3:10 Зәб. 104:26; Һош. 12:14; Мик. 6:4; Рос. 7:35

[12] У жавап берип: — Бәрһәқ, Мән сән билән биллә болимән; сән қовмни Мисирдин елип
чиққандин кейин бу тағда Худаға ибадәт қилисиләр; бу иш мана өзәңгә Мениң сени
әвәткинимниң испат-бәлгүси болиду, — деди.
[13] Шуниң билән Муса Худаға: — Мән Исраилларниң қешиға берип уларға: «Ата-бовили-
риңларниң Худаси мени қешиңларға әвәтти» десәм, улар мәндин: «Униң нами немә?»
— дәп сориса, уларға немә дәп җавап беримән? — деди.
[14] Худа Мусаға: — Мән «Әзәлдин бар Болғучи»дурмән — деди.
Андин У: — Берип, Исраилларға: ««Әзәлдин бар Болғучи» мени қешиңларға әвәтти» дәп
ейтқин, деди.
[15] Худа Мусаға йәнә: — Исраилларға: — «Ата-бовилириңларниң Худаси, Ибраһимниң Ху-
даси, Исһақниң Худаси вә Яқупниң Худаси болған «Яһвәһ» мени қешиңларға әвәтти; У:
Яһвәһ дегән бу нам әбәткичә Мениң намим болиду, дәвирдин-дәвиргичә Мән шу нам
билән әскә елинимән, дәйду» — дегин.
[16] — Берип, Исраилниң ақсақаллирини жиғип уларға: — «Ата-бовилириңларниң Ху-
даси, йәни Ибраһим, Исһақ вә Яқупниң Худаси болған Пәрвәрдигар маңа көрүнүп: —
Мән силәрни йоқлап кәлдим, Мисирда силәргә қандақ муамилә қилиниватқанлиғини
көрдүм; [17] шуниң үчүн сөзүм шудурки, Мән силәрни Мисирниң зулумидин чиқирип,
Қананийлар, Һиттийлар, Аморийлар, Пәриззийләр, Һивийлар вә Йәбусийларниң зими-
ни, йәни сүт билән һәсәл еқип туридиған зиминға елип баримән, деди, — дегин, деди.
[18] — Шуниң билән улар сениң сөзүңгә қулақ салидиған болиду. У вақитта сән, өзүң вә
Исраилниң ақсақаллири билән биргә Мисир падишасиниң алдиға берип, униңға: «Ибра-
нийларниң Худаси Пәрвәрдигар биз билән көрүшти. Әнди сиздин өтүнимизки, бизгә
үч күнлүк йолни бесип, чөлгә берип, Худайимиз Пәрвәрдигарға қурбанлиқ қилишқа
иҗазәт бәргәйсиз» — дәңлар.
[19] Лекин Мисир падишасиниң һәтта қудрәтлик бир қолниң астида турупму, силәрни
йәнила қоюп бәрмәйдиғинини билимән. [20] Шуңа қолумни узитип, мисирлиқларни Мән
өз зимини ичидә көрсәтмәкчи болған һәр хил карамәт-мөҗизилирим билән уримән;
андин Пирәвн силәрни қоюп бериду.
[21] Бу қовмни мисирлиқларниң алдида илтипат таптуримән вә шуниң билән шундақ
болидуки, силәр шу йәрдин чиққиниңларда, қуруқ қол чиқмайсиләр. [22] Бәлки һәр бир
аял киши өз хошнисидин вә өз өйидә олтиришлиқ ят аялдин күмүч зиннәт буюмлири,
алтун зиннәт буюмлири вә кийим-кечәкләрни тәләп қилиду. Бу нәрсиләрни оғул-қиз-
лириңларға тақайсиләр, кийдүрисиләр; шу тәриқидә мисирлиқлардин олҗа алған бо-
лисиләр, — деди.

3:12 **«сән қовмни Мисирдин елип чиққандин кейин бу тағда Худаға ибадәт қилисиләр; бу иш мана өзәңгә Мениң сени әвәткинимниң испат-бәлгүси болиду»** — қизиқ иш шуки, Худа Мусаға көрсәтмәкчи болған испат-бәлгү у Худаниң әмригә итаәт қилип, узун вақит өткәндин кейин андин көрүлиду; демәк, Мусаниң иман-етиқати шуниң билән синилиду.

3:12 Йә. 1:5

3:14 **«Мән «Әзәлдин бар Болғучи»дурмән»** — яки «Мән әсли Өзүмдурмән» яки «Һемишә барниң Өзи Мәндурмән». Бу нам *(ибраний тилида «Яһвәһ»)*, шүбһисизки, Худаниң һеч өзгәрмәйдиғанлиғи, униң һәрдайим «вақиттин сирт»та туруватқанлиғи, өтмүш, һазир яки кәлгүси вақитлар билән чәкләнмәйдиғанлиғини көрситип тәкитләйду. Адәттә тәрҗимимиздә бу нам «Пәрвәрдигар» дәп тәрҗимә қилиниду.

3:15 **«Яһвәһ»** — дайим тәрҗимимиздә «Пәрвәрдигар» дегән нам билән тилға елиниду. У тоғрилиқ 3:14тики изаһатни көрүң.

3:16 **«Йоқлаш»** — бу пеил Худа билән мунасивәтлик ишлитилгән болса, ғәмхорлуқ қилиш, инсанниң һалидин хәвәр елишни өз ичигә алиду.

3:22 Мис. 11:2; 12:35; Әз. 39:10

Худаниң Мусаға алаһидә иқтидар ата қилиши

4 [1] Муса жавап берип: — Мана, улар маңа ишәнмәй туруп, сөзүмгә қулақ салмайду, бәлки: «Пәрвәрдигар саңа көрүнмиди», дейиши мүмкин, деди.
[2] Пәрвәрдигар униңға: — Қолуңдики бу немә? — дәп сориди.
У: — Бу бир һаса, дәп жавап бәрди.
[3] У: — Уни йәргә ташла, деди. Уни йәргә ташливиди, у бир иланға айланди; Муса униң
алдидин қачти. [4] Андин Пәрвәрдигар Мусаға: — Қолуңни узитип, уни қуйруғидин тут,
девиди, у қолини узитип, уни тутти. У йәнә униң қолида һасиға айланди.
[5] Пәрвәрдигар йәнә: — Буниң билән улар ата-бовилириниң Худаси, йәни Ибраһимниң Худаси, Исһақниң Худаси вә Яқупниң Худаси болған Пәрвәрдигарниң саңа көрүнгинигә ишиниду, — деди.
[6] Пәрвәрдигар униңға йәнә: — Қолуңни қойнуңға салғин, девиди, у қолини қойниға селип чиқиривиди, мана, қоли песә-мохо кесилигә гириптар болуп қардәк ақирип кәтти.
[7] Андин униңға: — Қолуңни йәнә қойнуңға салғин, девиди, қолини қойниға салди. Уни йәнә қойнидин чиқиривиди, мана, өз әксигә келип әтлириниң башқа йәрлиридәк болди.
[8] Пәрвәрдигар йәнә: — Шундақ болидуки, әгәр улар саңа ишәнмәй, алдинқи мөҗизилик
аламәтгә көңүлшимисә, улар иккинчи мөҗизилик аламәткә ишиниду. [9] Һалбуки, улар
бу икки мөҗизигә йәнила ишәнмисә вә я сөзүңгә қулақ салмиса, ундақта сән Нил дәриясиниң сүйидин елип, қуруқ йәргә төккин. Шуниң билән сән дәриядин алған су қуруқ йәр үстидә қанға айлиниду, деди.
[10] Андин Муса Пәрвәрдигарға: — Әй Егәм, мән әслидинла гәпкә уста әмәстим, сән қулуңға сөз қилғандин кейинму йәнила шундақ; чүнки мән ағзим калва вә тилим еғир адәммән, — деди.
[11] Пәрвәрдигар униңға: — Ким инсанға еғиз бәргән? Ким адәмни гача яки гас, көргүчи
яки кор қилған? Шундақ қилғучи Мән Пәрвәрдигар әмәсму? [12] Әнди сән барғин, Мән
Өзүм сениң ағзиң билән биллә болимән, немә сөзләйдиғиниңни саңа үгитип туримән, — деди.
[13] Лекин у: — Әй Егәм! Сәндин өтүнүп қалай, Сән бу ишқа халиған башқа бирисини әвәтип, шуниң қоли билән қилғин! — деди.
[14] Буни аңлап Пәрвәрдигарниң ғәзиви Мусаға тутишип: — Лавийлардин болған акаң Һарун бар әмәсму? Униң гәпни убдан қилалайдиғинини билимән. Мана, у әнди сениң ал-
диңға чиқишқа аллиқачан йолға чиқти; у сени көрсә, көңли толиму хуш болиду. [15] Әнди
дәйдиған гәпләрни униңға ейт; Мән Өзүм сениң ағзиң билән биллә вә униң ағзи билән
биллә болимән, немә қилиш керәклигиңларни силәргә үгитимән. [16] Һарун сениң орнуңда хәлиққә сөзләйду; шундақ болидуки, у саңа еғиз болиду, сән униңға Худадәк бо-
лисән. [17] Бу һасини қолуңға елип, униң билән шу мөҗизилик аламәтләрни көрситисән, — деди.

Мусаниң Мисирға қайтиши

[18] Шуниң билән Муса қейинатиси Йәтрониң қешиға йенип берип, униңға: — Маңа иҗазәт бәргәйла, Мисирдики қериндашлиримниң қешиға барай, улар һаятму, әмәсму көрүп

4:8 **«Алдинқи мөҗизилик аламәткә көңүлшимисә, улар иккинчи мөҗизилик аламәткә ишиниду»** —Ибраний тилида «алдинқи мөҗизилик аламәтниң гепигә қулақ салмиса, улар иккинчи мөҗизилик аламәтниң гепигә ишиниду».
4:9 Мис. 7:19
4:12 Мат. 10:19; Мар. 13:11; Луқа 12:12
4:15 **«Әнди дәйдиған гәпләрни униңға ейт»** — ибраний тилида «униңға гәп қилип ағзиға дәйдиған сөзләрни салғин».
4:15 Мис. 7:2

келәй, деди. Йәтро Мусаға: — Аман-есән берип кәлгин, — деди.
[19] Муса техи Мидияндики вақтида, Пәрвәрдигар униңға йәнә: — Мисирға йенип барғин! Чүнки сениң җениңни истигән кишиләр өлүп кәтти, — деди.
[20] Шуниң билән Муса аяли вә оғуллирини елип, уларни бир ешәккә миндүрүп, Мисир зиминиға беришқа йолға чиқти. Маңғанда Муса Худаниң һасисини алғач кәтти.
[21] Пәрвәрдигар Мусаға: — Мисирға йенип барғиниңда сән агаһ бол, Мән қолуңға тапшурған барлиқ карамәтләрни Пирәвнниң алдида көрсәткин. Лекин Мән униң көңлини хәлиқни қоюп бәрмигидәк қаттиқ қилимән.
[22] Сән Пирәвнгә: — «Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Исраил Мениң оғлум, Мениң тунҗа
оғлум болиду. [23] Шуниң үчүн Мән саңа: Оғлумни Өзүмгә ибадәт қилишқа қоюп бәр, дедим. Униңға йол қоюшни рәт қилидиған болсаң, сениң тунҗа оғлуңни өлтүримән» — дегин, — деди.
[24] Амма Муса сәпәр қилип бир қоналғуға кәлгәндә, Пәрвәрдигар униңға учрап, уни өл-
түрүвәтмәкчи болди. [25] Шуниң билән Зиппораһ бир чақмақ тешини елип, оғлиниң хәтнилигини кесип, уни еринниң айиғиға ташлап: — Сән дәрвәқә алдимда қан төкәр әр екәнсән! — деди.
[26] Шуниң билән Пәрвәрдигар уни қоюп бәрди (бу чағда Зиппораһ униңға: «Сән дәрвәқә алдимда қан төкәр бир әр екәнсән!» — деди. Бу сөзини у хәтнә түпәйлидин ейтти).
[27] Пәрвәрдигар Һарунға: — Сән чөл-баяванға берип, Муса билән көрүшкин, девиди, у берип Худаниң теғида униң билән учришип, уни сөйди.
[28] Муса өзини әвәткән Пәрвәрдигарниң һәммә сөзлири билән қилишқа буйруған
барлиқ мөҗизилик аламәтләрни Һарунға дәп бәрди. [29] Андин Муса билән Һарун
берип, Исраилларниң барлиқ ақсақаллирини жиғди. [30] Һарун Пәрвәрдигарниң Му-
саға ейтқан һәммә сөзлирини баян қилди вә хәлиқниң көз алдида шу мөҗизилик
аламәтләрни көрсәтти. [31] Буни көрүп, хәлиқ ишәнди; Пәрвәрдигарниң Исраилларни йоқлап, улар учриған харлиқларни көргәнлигини аңлиған һаман, башлирини егип сәҗдә қилишти.

Муса вә Һарунниң Пирәвн билән көрүшүши

5 [1] Андин Муса билән Һарун Пирәвнниң алдиға берип, униңға: — Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар саңа: — «Уларниң берип чөлдә Маңа ибадәт қилип, һейт өткүзүшигә қовмимға йол қойсун» дәйду, — деди.
[2] Лекин Пирәвн җавап берип: — Униң сөзигә қулақ селип, мени Исраилға йол қойғузидиған қандақ Пәрвәрдигар екән у? Мән у Пәрвәрдигарни тонумаймән һәм Исраилғиму йол қоймаймән, деди.
[3] Улар сөз қилип: — Ибранийларниң Худаси биз билән көрүшти. Шуңа өтүнимизки, бизгә Пәрвәрдигар Худайимизға қурбанлиқ сунуш үчүн бизгә чөлгә беришқа үч күнлүк йолға рухсәт бәргәйсиз. Болмиса, У бизни ваба яки қилич билән уруши мүмкин, — деди.
[4] Лекин Мисирниң падишаси уларға җавап берип: — Әй Муса вә Һарун, немишкә иккиңлар хәлиқни ишлиридин тохтитип қоймақчи болисиләр? Берип өз әпкишиңларни

4:23 «Оғлумни Өзүмгә ибадәт қилишқа қоюп бәр, дедим. Униңға йол қоюшни рәт қилидиған болсаң, сениң тунҗа оғлуңни өлтүримән» — яки «Оғлумни Өзүмгә ибадәт қилишқа қоюп бәргин дегән болсамму, сән уни қоюп бәрмидиң. Бу сәвәптин Мән әнди сениң тунҗа оғлуңни өлтүримән».
4:25 «хәтнилигини... айиғиға ташлап» — яки «хәтнилигини... айиғиға тәккүзүп». **«Сән дәрвәқә алдимда қан төкәр әр екәнсән!»** — Зиппораһниң бу сөзи вә бу сирлиқ вақиә тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
4:26 «хәтнә түпәйлидин» — мошу йәрдә ибраний тилида «хәтнә» көплүк шәклидә — «хәтниләр».
5:2 Мис. 3:19; Аюп 21:15
5:3 Мис. 3:18

көтириңлар! — деди.
[5] Пирәвн йәнә: — Мана, хәлиқ жутта зиядә көпийип кәтти. Силәр болсаңлар, уларни әпкәшлиридин халас қилмақчисиләр, деди.
[6] Шу күни Пирәвн назарәтчиләргә вә назарәтчиләрниң қол астидики иш башлириға буйруқ чүшүрүп: —
[7] Һазирдин башлап хәлиққә илгәркидәк кесәк қуюшқа саман бәрмәңлар! Улар саманни өзлири жиғсун.
[8] Лекин илгири қанчилик кесәк қуюп кәлгән болса, һелиһәм кам қилмай шунчилик кесәк қуйдуруңлар; чүнки улар һорунлишип: «Худайимизға қурбанлиқ өткүзүшкә бизни барғили қой» дәп ғәлвә қилишиватиду.
[9] Әнди уларни өз ишиға толуқ бәнд болуп, ялған-явидақ гәпләргә қулақ салмаслиғи үчүн, бу адәмләрниң үстигә техиму еғир әмгәкләрни жүкләңлар, — деди.
[10] Шуниң билән хәлиқниң үстидики назарәтчиләр билән иш башлири чиқип хәлиққә: Пирәвн шундақ дедики, мән әнди силәргә саман бәрмәйдиған болдум.
[11] Өзүңлар бериңлар, өзүңлар үчүн қәйәрдин саман тапалисаңлар, шу йәрдин елип келиңлар; лекин қилидиған ишлириңлар болса қилчиликму кемәйтилмәйду, — деди.
[12] Буниң билән хәлиқ пүткүл Мисир зиминиға тарилип, саманниң орниға пахал жиғишқа башлиди.
[13] Назарәтчиләр болса уларни қистап: Силәргә саман берилгән чағдикидәк һазирму һәр күнлүк ишни шу күни қилиңлар, деди.
[14] Исраилларниң үстигә Пирәвнниң назарәтчилири тәрипидин қоюлған Исраиллиқ иш башлири таяқ йеди вә: — Түнүгүн вә бүгүн немишкә кесәк қуюш вәзипсини бурунқидәк тошқузуп орунлимидиңлар?! — дәп тил ишитти.
[15] Андин Исраиллиқ иш башлири Пирәвнниң алдиға берип: Немишкә өз қуллириға мундақ муамилә қилидила?
[16] Өз қуллириға һеч саман берилмиди. Лекин назарәтчиләр йәнила «кесәк қуйдуруңлар» дәп бизни буйруйду. Мана, өз қуллири таяқ йәватиду, амма әйип болса өзлириниң адәмлиридә, дәп пәряд қилди.
[17] Лекин у йәнә: — Силәр һорун екәнсиләр! Һорун екәнсиләр! Шуңа силәр: «Берип Пәрвәрдигарға қурбанлиқ өткүзүшимизгә ижазәт бәр дәватисиләр.
[18] Қайтип берип ишиңни қилиш! Силәргә саман берилмәйду, бирақ кесәкләрни бәлгүләнгән сан бойичә авалқидәк толуқ тапшурушисән, деди.
[19] Исраиллиқ иш башлири Пирәвнниң: «Силәр һәр күнлүк вәзипәңларни, йәни тәләп қилған кесәкләрни бәлгүләнгән сандин кемәйтсәңлар қәтъий болмайду» дегинигә қарап, бешиға бала-қазаниң чүшидиғанлиғини билишти.
[20] Улар Пирәвнниң алдидин чиқип келиватқинида, улар билән көрүшүшкә келип шу йәрдә сақлап турған Муса вә Һарун билән учришип қалди.
[21] Улар Муса билән Һарунға: — Бизни Пирәвнниң нәзиридә вә униң әмәлдарлириниң нәзиридә сеситип, бизни өлтүрүшкә уларниң қолиға қилич тутқузғиниңлар үчүн, Пәрвәрдигар силәрниң үстүңларға һөкүм қилсун! — деди.

Худаниң Исраилларни азат қилишқа вәдә қилиши

[22] Шуниң билән Муса Пәрвәрдигарниң алдиға йенип берип униңға: — Әй Егәм, немишкә бу хәлиқни балаға тиқтиң? Сән немә үчүн мени әвәттиң?
[23] Чүнки мән Пирәвнниң алдиға кирип Сениң намиң билән сөз қилғинимдин тартип, у бу хәлиқниң үстигә техиму зиядә азап қилғили турди. Амма Сән техичә қовмиңни һеч қутқузмидиң, — деди.

5:21 **«Әмәлдарлири»** — ибраний тилида «хизмәткарлири» яки «қуллири». Гәрчә мошу кишиләр Пирәвнниң ордисида әмәлдарлиқ орунда турған болсиму, лекин улар йәнила Пирәвнниң «қуллири» дәп һесапланған болса керәк.

6 [1] Лекин Пәрвәрдигар Мусаға: — Әнди сән Мениң Пирәвнгә қилидиғанлиримни
көрисән; чүнки у қудрәтлик бир қолдин мәҗбурлинип, уларни қоюп бериду,
қудрәтлик бир қолниң сәвәвидин өзиниң зиминидин уларни қоғлап чиқириветиду,
— деди.
[2] Андин Худа Мусаға йәнә сөз қилип мундақ деди: — Мән Пәрвәрдигардурмән. [3] Мән
Ибраһимға, Исһаққа вә Яқупқа Қадир-мутләқ Тәңри сүпитидә көрүндүм; лекин «Яһвәһ»
дегән намим билән уларға ашкарә тонулмидим. [4] Мән улар билән: — «Силәр мусапир бо-
луп олтарған зиминни, йәни Қанаан зиминини силәргә беримән» дәп, улар билән әһдә
бағлишип вәдә қилғанмән. [5] Әнди Мән мисирлиқлар қул қилип зулум салған Исраил-
ларниң аһ-зарлирини аңлап, қилған шу әһдәмни есимгә алдим.
[6] Шуңа Исраилларға мундақ дегин: — «Мән Пәрвәрдигардурмән; Мән Өзүм силәрни
мисирлиқларниң еғир жүклири астидин чиқирип, уларниң қуллуғидин азат қилип,
қолумни узитип уларға чоң балаю-апәтләрни чүшүрүп, силәргә һәмҗәмәт болуп һөр-
лүккә ериштүримән. [7] Силәрни Өз қовмим болушқа қобул қилимән вә Өзүм Худайиңлар
болимән; шуниң билән силәр өзүңларни мисирлиқларниң жүклириниң астидин қутқу-
зуп чиқарғучиниң Мән Худайиңлар Пәрвәрдигар екәнлигини билисиләр. [8] Мән шуниң
билән силәрни қол көтирип Ибраһимға, Исһаққа вә Яқупқа беришкә қәсәм қилған зи-
минға елип баримән; Мән у йәрни силәргә мирас қилип зиминлиққа беримән; Мән
Пәрвәрдигардурмән».
[9] Буларниң һәммисини Муса Исраилларға дәп бәрди; лекин улар еғир қуллуқ азавидин
пиғанға чүшкән болуп, униңға қулақ салмиди.
[10] Андин Пәрвәрдигар Мусаға йәнә: — [11] Берип Мисирниң падишаси Пирәвнгә: «Исраил-
ларниң зиминиңдин кетишигә йол қой», дәп ейтқин, деди.
[12] Лекин Муса Пәрвәрдигарниң алдида: Мана, Исраиллар маңа қулақ салмиған йәрдә,
Пирәвн қандақму мәндәк калпуки хәтнә қилинмиған бир адәмгә қулақ салсун? — деди.
[13] Амма Пәрвәрдигар Муса вә Һарунға сөзләп, уларниң Исраилларға вә Мисирниң пади-
шаси Пирәвнгә Исраиллар тоғрилиқ: — «Улар Мисир зиминидин елип чиқирилсун» де-
гән әмир йәткүзүшини буйруди.

Муса билән Һаруинниң әҗдатлири, нәсәбнамиси

[14] Төвәндикиләр җәмәт башлиқлири: — Исраилниң тунҗа оғли болған Рубәнниң оғулли-
ри Һануқ, Паллу, Һәзрон вә Карми. Булар болса Рубәнниң нәсиллири еди.
[15] Шимеонниң оғуллири: — Йәмуәл, Ямин, Оһад, Яқин, Зоһар вә қанаанлиқ аялдин
болған Сауллар еди; булар Шимеонниң нәсиллири еди.
[16] Лавийниң оғуллириниң исимлири, нәсәбнамилиригә асасән: Гәршон, Коһат вә Мәра-
ри; Лавийниң өмриниң жиллири бир йүз оттуз йәттә жил болди.
[17] Гәршонниң оғуллири аилилири бойичә: — Либни вә Шимәй.

6:3 **«Яһвәһ»** — мошу намни адәттә «Пәрвәрдигар» дәп тәрҗимә қилимиз. «Яһвәһ» дегән намим билән уларға ашкарә тонулмидим» дегән сөзләр тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

6:6 **«силәргә һәмҗәмәт болуп һөрлүккә ериштүримән»** —ибраний тилида «гаал» дегән бир пеил биләнла ипадилиниду. Бу пеил тоғрилиқ «Тәбирләр» вә «Аюп» 19:25 вә изаһатиниму көрүң.

6:9 **«пиғанға чүшкән болуп,...»** — яки «сәвирсизликтин чидимай,...»

6:12 **«калпуки хәтнә қилинмиған»** — бу сөзләр билән Муса өзиниң ағзи калва болупла қалмай, йәнә *(өзиниң 4:10-17дә хатириләнгән Худаға болған қақшашлирини әсләп)* өзиниң Худаниң алдида хелә налайиқ ишларни қилғанлиғини, гәп-сөздә гунайи бар адәм екәнлигиниму көрсәтмәкчи.

6:14 Яр. 46:9; Чөл. 26:5; 1Тар. 5:3

6:15 Яр. 46:10; Чөл. 26:12; 1Тар. 4:24

6:16 Яр. 46:11; Чөл. 3:17; 26:57; 1Тар. 6:1-30

6:17 1Тар. 6:2; 23:7

[18] Коһатниң оғуллири: — Амрам, Йизһар, Һеброн билән Уззиәл. Коһат бир йүз оттуз үч
жил өмүр көрди.
[19] Мәрариниң оғуллири: — Маһли вә Муши. Булар нәсәбнамилири бойичә Лавийниң нә-
силлири еди.
[20] Амрам өз һаммиси Йокәбәдни хотунлуққа алди, Йокәбәд униңға Һарун вә Мусани
туғуп бәрди. Амрам бир йүз оттуз йәттә жил өмүр көрди.
[21] Йизһарниң оғуллири: — Кораһ, Нәфәг вә Зикри еди.
[22] Уззиәлниң оғуллири: — Мишаәл, Әлзафан вә Ситри еди.
[23] Һарун болса Наһшонниң сиңлисини, йәни Амминадабниң қизи Елишебани хотун-
луққа алди. У униңға Надаб билән Абиһуни, вә Әлиазар билән Итамарни туғуп бәрди.
[24] Кораһниң оғуллири: — Ассир, Әлканаһ вә Абиасаф; булар Кораһларниң нәсиллири еди.
[25] Һарунниң оғли Әлиазар Путиәлниң қизлириниң бирини хотунлуққа алди; у униңға
Финиһасни туғуп бәрди; булар болса өз нәсәби бойичә һәммиси Лавийларниң җәмәт
башлиқлири еди.
[26] Пәрвәрдигарниң: — Исраилларни қошунлардәк топ-топи билән Мисир зиминидин
елип чиқиңлар, дегән әмрини тапшурувалғучилар дәл мошу Һарун билән Муса еди.
[27] Исраиллар Мисирдин чиқирилсун, дәп Мисирниң падишаси Пирәвнгә сөз қилғанлар
дәл бу кишиләр, йәни мошу Муса билән Һарун еди.

Һарунниң Мусаға вакалитән сөзлиши

[28] Пәрвәрдигар Мисирниң зиминида Мусаға сөз қилған вақтида [29] Мусаға: «Мән Пәрвәр-
дигардурмән. Саңа ейтқинимниң һәммисини Мисирниң падишаси Пирәвнгә дегин»,
дәп әмир қилди.
[30] Лекин Муса Пәрвәрдигарниң алдида: — Мәндәк калпуки хәтнә қилинмиған бир киши-
гә Пирәвн қандақму қулақ салсун?» — дәп җавап бәргән еди.

7

[1] Шуниң билән Пәрвәрдигар Мусаға: — Мана, Мән Пирәвнниң алдида сени Худаниң
орнида қилдим. Акаң Һарун болса сениң пәйғәмбириң болиду. [2] Мән саңа
буйруғинимниң һәммисини униңға дәйсән; андин акаң Һарун Пирәвнгә униң өз
зиминидин Исраилларни қоюп бериши керәклиги тоғрисида сөз қилиду. [3] Лекин Мән
Пирәвнниң көңлини қаттиқ қилимән; буниң билән Мән Мисир зиминида мөҗизилик
аламәтләр вә карамәтлиримни көпләп көрситимән. [4] Шундақтиму, Пирәвн силәргә
қулақ салмайду. Амма Мән Мисирниң үстигә һөкүм чиқирип қолумни узитип, чоң
балаю-апәтләрни чүшүрүп, қошунлирим болған Өз қовмим Исраилларни Мисир
зиминидин чиқиримән. [5] Өз қолумни Мисирниң үстигә созғинимда, Исраилларни
уларниң арисидин чиқарғинимда мисирлиқлар Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни
тонуп йетиду, — деди.

6:18 1Тар. 6:3; 23:12
6:19 1Тар. 6:4; 23:21
6:20 **«Амрам өз һаммиси Йокәбәдни хотунлуққа алди»** — шу чағда өз һаммисини хотунлуққа елиш мәнъий қилинған әмир *(«Лав.» 18:12-23)* техи Исраилға беримлигән еди.
6:20 Мис. 2:1; Чөл. 26:59
6:23 Чөл. 3:2; 26:60; 1Тар. 5:29; 24:1
6:30 Мис. 6:12; Мис. 4:10
7:2 **«Һарун болса сениң пәйғәмбириң болиду»** — демәк, Һарун өзи Мусаниң сөзлирини Пирәвнгә яки хәлиққә йәткүзиду.
7:2 Мис. 4:14

[6] Муса билән Һарун шундақ қилди; Пәрвәрдигар уларға қандақ тапилиған болса, улар-
му шундақ қилди.

[7] Улар Пирәвнгә сөз қилған вақитта Муса сәксән яшқа, Һарун сәксән үч яшқа кир-
гән еди.

Һарунниң һасиси

[8] Пәрвәрдигар Муса билән Һарунға сөз қилип: —
[9] Әнди Пирәвн силәргә: — Өзүңларни тәстиқлап бир мөҗизә көрситиңлар, десә, сән
Һарунға: — Һасаңни елип Пирәвнниң алдиға ташлиғин, дәп ейтқин. Шундақ қилиши
биләнла һаса иланға айлиниду, деди.
[10] Шуниң билән, Муса билән Һарун Пирәвнниң алдиға берип, Пәрвәрдигарниң буйруғи-
нидәк қилди; Һарун һасисини Пирәвн билән униң әмәлдарлириниң алдиға ташливи-
ди, у иланға айланди. [11] У вақитта Пирәвн данишмәнлири вә сеһиргәрлирини чақиртип
кәлди; Мисирниң җадугәрлириму өз җадуси билән охшаш ишни қилди. [12] Уларниң һәр
бири өз һасисини ташлиди; уларму иланға айланди. Лекин Һарунниң һасиси уларниң
һасилирини жутуп кәтти. [13] Бирақ Пәрвәрдигар ейтқандәк Пирәвнниң көңли қаттиқлиқ
билән Пәрвәрдигар ейтқандәк уларға қулақ салмиди.

Биринчи апәт — қан апити

[14] Андин Пәрвәрдигар Мусаға мундақ деди: — Пирәвнниң көңли қаттиқ; у қовмни қоюп
беришни рәт қилиду. [15] Әнди сән әтә сәһәрдә Пирәвнниң қешиға барғин (шу вақитта у су
бойиға чиқиду) — Сән униң билән көрүшүшкә дәрияниң бойида сақлап турғин; иланға
айланған һасини қолуңға еливал. [16] Сән униңға мундақ дегин: — «Ибранийларниң Худа-
си Пәрвәрдигар мени алдиңға: «Чөлдә Маңа ибадәт қилиши үчүн қовмимни қоюп бәр»
дейишкә әвәткән еди; лекин мана, бу вақитқичә һеч аңлимидиң. [17] Шуңа Пәрвәрдигар
саңа: — «Сән шу аламәт билән Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни билисән», дәйду —
Мана, мән қолумдики һаса билән дәрияниң сүйини урсам, су қанға айлиниду, [18] дәрия-
ниң белиқлири өлүп, дәрияниң сүйи сесип кетиду; мисирлиқлар судин сәскинип, ичәл-
мәйдиған болуп қалиду».
[19] Пәрвәрдигар Мусаға йәнә: — Сән Һарунға: — Һасаңни елип мисирлиқларниң сулири
қанға айлансун дәп уларниң үстигә, йәни еқинлири, өстәңлири, көллири вә су амбар-
лири үстигә қолуңни узатқин. Шуниң билән пүткүл Мисир зиминида, һәтта яғач вә таш
қачилардики суларму қанға айлиниду, дегин, деди.
[20] Муса билән Һарун Пәрвәрдигарниң буйруғинидәк қилди; Һарун Пирәвн вә әмәлдар-
лириниң көз алдида һасини көтирип, дәрияниң сүйини урувиди, пүтүн дәрияниң сүйи
қанға айлинип кәтти. [21] Дәриядики белиқлар өлүп, дәрияниң сүйи сесип кәтти. Ми-
сирлиқлар дәрияниң сүйини ичәлмәйдиған болуп қалди, пүткүл Мисир зимини қанға
толди. [22] Лекин Мисирниң җадугәрлириму өз җадулири билән һәм шундақ қилди. Бу
сәвәптин Пәрвәрдигар ейтқандәк Пирәвнниң көңли қаттиқ болуп, уларға қулақ сал-
миди; [23] әксичә Пирәвн өйигә қайтип кетип, бу ишқа һеч писәнт қилмиди. [24] Дәрияниң
сүйини ичәлмигини үчүн барлиқ мисирлиқлар ичкидәк су тепиш үчүн дәрияниң әтра-
плирини колиди.
[25] Пәрвәрдигар дәрияни уруп, йәнә йәттә күн өтти.

7:10 **«Пирәвнниң әмәлдарлири»** — мәзкур китапта «Пирәвнниң әмәлдарлири» ибраний тилида «хизмәткарлири» дегән сөз билән ипадилиниду.
7:20 Мис. 17:5; Зәб. 77:44; 104:29

Иккинчи апәт — пақа апити

8 1 Андин Пәрвәрдигар Мусаға: — Пирәвнниң алдиға берип униңға: — Пәрвәрдигар
мундақ дәйду: — «Маңа ибадәт қилишқа Өз қовмимни қоюп бәр. 2 Лекин уларни қоюп
беришни рәт қилсаң, мана, Мән дөлитиңниң һәммә йерини пақилар билән бастуруп
уримән. 3 Дәрияда топ-топ пақилар пәйда болуп, дәриядин чиқип ордаңға, һожраңға,
орун-көрпәңгә, әмәлдарлириңниң өйлиригә кириваливалиду, шуниңдәк хәлқиңниң
учисиға, тонур вә тәңнилириңгә ямишип чиқивалиду. 4 Пақилар өзүңниң үстибешиға,
хәлқиңниң үстибешиға вә һәммә әмәлдарлириңниң үстибешиға ямишип чиқивалиду»
— дегин, — деди. 5 Пәрвәрдигар Мусаға: — Сән Һарунға: Пақиларниң Мисир зимининиң
үстигә чиқиши үчүн қолуңни узитип, һасаңни еқинлар, өстәңләр вә көлләрниң үстигә
шилтиғин, дегин — деди. 6 Шуниң билән Һарун қолини Мисирниң сулири үстигә узатти;
шундақ қиливиди, пақилар чиқип Мисир зиминини қаплиди. 7 Лекин жадугәрләрму өз
жадулири билән охшаш ишни қилип, Мисир зимини үстигә пақиларни пәйда қилди.
8 Пирәвн Муса билән Һарунни чақиртип: — Пақиларни мәндин вә хәлқимдин нери
қилиш үчүн Пәрвәрдигардин өтүнүңлар. Шундақ болса, мән хәлқиңни Пәрвәрдигарға
қурбанлиқ қилсун дәп қоюп беримән, деди.
9 Муса Пирәвнгә: — Бопту, мән иззитиңни қилай, пәқәт дәриядики пақиларла қелип,
башқилири өзүңдин вә өйлириңдин айрилсун дәп, сән, әмәлдарлириң вә хәлқиң үчүн
мениң дуа қилидиған вақтимни бекиткин, деди.
10 У жавап берип: — Әтә болсун, деди.
Муса униңға: — Худайимиз Пәрвәрдигарға охшаш һеч бириниң йоқлуғини билишиң
үчүн сениң дегиниңдәк болсун. 11 Пақилар сәндин, өйлириңдин, әмәлдарлириң вә
хәлқиңдин чиқип кетиду; пәқәт дәриядила қалиду, деди.
12 Шуниң билән Муса вә Һарун Пирәвнниң алдидин чиқип кәтти. Андин Муса Пирәвнниң
үстигә әвәтилгән пақилар тоғрисида Пәрвәрдигарға нида қилди.
13 Пәрвәрдигар Мусаниң тилигинидәк қилди. Буниң билән өйләрдики, һойлилардики вә
етизлардики пақилар өлди.
14 Хәлиқ уларни жиғип дога-дога қилди, пүткүл жут-зимин сесиқчилиққа толди. 15 Ле-
кин Пирәвн апәттин халас болғинини көргәндә, көңлини қаттиқ қилип, Пәрвәрдигар
ейтқинидәк уларға қулақ салмиди.

Үчинчи апәт — паша апити

16 Андин Пәрвәрдигар Мусаға: — Сән Һарунға: — Һасаңни узитип, йәрниң тописини
урғин. Буниң билән у пашиға айлинип, пүткүл Мисир зиминини қаплайду, дегин, —
деди.
17 Улар шундақ қилди; Һарун қолини узитип һасиси билән йәрниң тописини урувиди,
адәмләр вә һайванларниң үстибешини паша басти; пүткүл Мисир зиминидики то-
па-чаңлар пашиға айланди. 18 Жадугәрләрму өз жадулири билән шундақ қилип паша
пәйда қилишқа урунған болсиму, пәйда қилалмиди. Пашилар болса һәм адәмләрниң
һәм һайванларниң үстибешини қаплап кәтти. 19 Андин жадугәрләр Пирәвнгә: — Бу
иш Худаниң бармиғиниң қилғини! — дейишти. Лекин Пирәвн көңлини қаттиқ қилип,
Пәрвәрдигар ейтқинидәк уларға қулақ салмиди.

8:3 «ордаңға» — яки «өйүңгә».
8:9 «мән иззитиңни қилай» — ибраний тилида «мәндин иззәткә муйәссәр болғин».
8:15 Мис. 7:14
8:16 «пашиға» — башқа хил тәржимиси: «питларға». Башқа хил һашарәтләрниму көрситиши мүмкин.
8:17 Зәб. 104:31

Төртинчи апәт — көкүйүнләр апити

[20] Пәрвәрдигар Мусаға: — Әтә сәһәр қопуп Пирәвнниң алдиға берип турғин — (шу вақит-
та у су бойиға чиқиду) униңға: «Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Маңа ибадәт қилиши
үчүн Өз қовмимни қоюп бәр!
[21] Чүнки әгәр қовмимни қоюп бәрмисәң, мана Мән сениң вә әмәлдарлириң, хәлқиң
үстигә, өйлириңгә көкүйүнләрни әвәтимән; шуниң билән мисирлиқларниң өйлири вә
һәтта улар туруватқан тупрақму көкүйүнләр билән толиду.
[22] Лекин шу күнидә Өз қовмим туруватқан Гошән жутини башқичә қилимән; шундақ
болидуки, у йәрдә көкүйүнләр тепилмайду. Шуниң билән сән Мән Пәрвәрдигарниң бу
зиминда болғанлиғимни билисән.
[23] Шундақ қилип Мән Өз қовмимни сениң хәлқиңдин пәриқләндүримән; бу мөҗизилик
аламәт әтә йүз бериду», дәп ейтқин, деди.

[24] Пәрвәрдигар дегинини қилди. Пирәвнниң өйлиригә, әмәлдарлириниң өйлиригә
көкүйүнләр топ-топ болуп кирди; пүткүл Мисир зимининиң һәммә йери көкүйүнләр
тәрипидин харап болушқа башлиди. [25] Пирәвн Муса билән Һарунни чақиртип келип
уларға: Берип мошу зиминда Худайиңларға қурбанлиқ өткүзүңлар, — деди. [26] Лекин
Муса җавап берип: — Бундақ қилиш бизгә таза мувапиқ болмайду; чүнки биз Пәрвәрди-
гар Худайимизға сунмақчи болған қурбанлиқ мал мисирлиқларға нисбәтән жиркинич-
ликтур. Әнди әгәр биз мисирлиқларниң көз алдида яман көрүнгән нәрсини қурбанлиқ
қилсақ улар бизни чалма-кесәк қиливәтмәмду? [27] Биз үч күнлүк йолни бесип, чөлдә
Пәрвәрдигар Худайимиз бизгә буйруғинидәк униңға қурбанлиқ сунушимиз керәк, деди.
[28] Пирәвн: — Силәрни Пәрвәрдигар Худайиңларға чөлдә қурбанлиқ өткүзүшкә барғили
қоймән; пәқәт бәк жирақ кетип қалмаңлар, мениң үчүн дуа қилиңлар, деди. [29] Муса
җавап берип: — Мана, мән сениң алдиңдин чиқип Пәрвәрдигарға илтиҗа қилимән вә
көкүйүнләр сән Пирәвндин, әмәлдарлириңдин вә хәлқиңдин әтә чиқип кетиду; лекин
Пирәвн йәнә һейлә ишлитип, хәлиқни Пәрвәрдигарға қурбанлиқ қилишқа бериштин
тосқучи болмисун, деди.
[30] Муса Пирәвнниң алдидин чиқип, Пәрвәрдигарға шундақ илтиҗа қилди. [31] Пәрвәрди-
гар Муса тилигинидәк қилди; у көкүйүнләрни Пирәвн, әмәлдарлири вә хәлқидин чиқи-
ривәтти; һәтта бир тал көкүйүнму қалмиди.
[32] Лекин Пирәвн бу қетимму көңлини қаттиқ қилип, қовмни қоюп бәрмиди.

8:21 **«көкүйүнләр»** — буларниң қайси һашарәт екәнлиги һазир бизгә намәлум. «Зәб.» 77:45дә бу һашарәтләр адәмләрни чақидиғанлиғи ейтилиду, шуңа бу һашарәт көкүйүн яки шуниңға охшап кетидиған бир хил чивин болса керәк.
8:22 **«...сән Мән Пәрвәрдигарниң бу зиминда болғанлиғимни билисән»** —Яки «...сән Мән Пәрвәрдигарниң йәр йүзидә мәвҗут екәнлигимни билисән».
8:24 Зәб. 77:45; 104:31
8:26 **«Худайимизға сунмақчи болған қурбанлиқ мал мисирлиқларға нисбәтән жиркиничликтур»** — мисирлиқларға нисбәтән «жиркиничлик болғини» қойлардин ибарәт еди. Улар қойларни, шундақла қойчиларниму жиркиничлик дәп қариған; лекин пайдини көзләп Мисирдики бәзи йәрләрдә қой беқилатти *(«Яр.» 46:34ни көрүң)*.
–Мошу айәтниң башқа бир хил чүшәндүрүлүши бойичә, мисирлиқлар бәзи малларға *(мәсилән, калиларниң бәзи хиллириға)* чоқунатти. Әгәр Исраиллар улар чоқунған бир хил мални қурбанлиқ қилса, улар ғәзәплинәтти, әлвәттә.
8:26 Яр. 43:32; 46:34
8:32 Мис. 8:11

Бәшинчи апәт — ваба апити

9 1 Андин Пәрвәрдигар Мусаға: — Пирәвнниң алдиға берип униңға: — «Ибранийларниң
Худаси Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Маңа ибадәт қилишиға Өз қовмимни қоюп бәр.
2 Әгәр уларни қоюп беришни рәт қилип, йәнила тутуп турувалидиған болсаң, 3 мана,
Пәрвәрдигарниң қоли етизлиқтики чарпайлириңниң үстигә, ат-ешәкләр, төгиләр,
вә қой-калилириңниң үстигә чүшүп интайин еғир бир ваба кәлтүриду. 4 Лекин
Пәрвәрдигар Исраилниң чарпайлирини мисирлиқларниң чарпайлиридин
пәриқләндүриду. Нәтиҗидә, Исраилниң чарпайлиридин һеч бири өлмәйду» — дегин,
деди. 5 Пәрвәрдигар вақитни бекитип: — Әтә Пәрвәрдигар зиминда бу ишни қилиду, деди.
6 Әтиси Пәрвәрдигар шундақ қилди; мисирлиқларниң барлиқ чарпайлири өлди; лекин
Исраилларниң чарпайлиридин бириму өлмиди. 7 Пирәвн адәм әвәтип тәкшүривиди,
мана, Исраилларниң чарпайлиридин бириму өлмигән еди. Лекин Пирәвнниң көңли
қаттиқ қилинип, у қовмни қоюп бәрмиди.

Алтинчи апәт — чақа апити

8 Андин Пәрвәрдигар Муса вә Һарунға: — Хумданниң күлидин чаңгилиңларни тошқузуп
елиңлар, андин Муса уни Пирәвнниң көз алдида асманға қаритип чачсун. 9 Шундақ қи-
лиши билән күл пүткүл Мисир зиминини қаплайдиған чаң-тозан болиду вә Мисир зи-
минидики һәммә йәрдә адәмләр вә һайванларниң бәдинигә чүшүши билән һүррәк-һүр-
рәк чақа чиқириду, — деди. 10 Шуниң билән улар хумдандин күл елип, Пирәвнниң
алдиға берип турди вә Муса уни асманға қаритип чачти; у адәмләр вә һайванларниң
бәдинигә чүшүши билән һүррәк-һүррәк чақа чиқарди. 11 Җадугәрләр чақилар дәстидин
Мусаниң алдида туралмай қалди; чүнки җадугәрләрниң бәдининиму, башқа барлиқ
мисирлиқларниму охшаш чақа бесип кәткән еди. 12 Лекин Пәрвәрдигар Пирәвнниң көң-
лини қаттиқ қилди; шуңа Пәрвәрдигар дәл Мусаға ейтқинидәк у уларға қулақ салмиди.

Йәттинчи апәт — мөлдүр апити

13 Андин Пәрвәрдигар Мусаға: — Әтә таң сәһәр қопуп, Пирәвнниң алдида туруп униңға:
«Ибранийларниң Худаси Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Қовмимни Маңа ибадәт қи-
лишқа қоюп бәр; 14 чүнки Мән бу қетим һәммә балаю-апәтлиримни җүригиңгә, әмәл-
дарлириң вә пухралириңниң үстигә әвәтимән. Буниң билән сән пүткүл йәр йүзидә
Мәндәк башқа бириниң йоқ екәнлигини билисән. 15 Чүнки Мән қолумни узитип, өзүң вә
қовмиңни ваба билән урған болсамиди, бу вақитқичә сән йәр йүзидин йоқилип кетәт-
тиң. 16 Һалбуки, Мениң сени орнуңға тиклишимдики мәхситим шу едики, дәл Өз қудри-
тимни саңа көрситиш, шундақла намимниң пүткүл йәр йүзидә җакалиниши үчүн еди.
17 Сән йәнә қовмимға чоңчилиқ қилип, уларни қоюп беришни рәт қиливерәмсән?
18 Мана, әтә мошу вақитларда Мисир дөлити бена болғандин буян һеч көрүлүп бақмиған
қаттиқ мөлдүрни яғдуримән. 19 Шуниң үчүн адәм әвәтип, һайван вә етизда бар-йоқуңни
жиғип ичкири солиғин; чүнки өйгә қайтурулмай сиртта қалған адәм вә һайванларниң
һәммиси мөлдүрниң астида қелип өлүп кетиду! — дегин, деди.
20 Буни аңлап Пирәвнниң әмәлдарлириниң арисидин Пәрвәрдигарниң сөзидин қорққан
һәр бир адәм өз қуллири вә чарпайлирини жүгүртүп өйлиригә елип кәлди. 21 Лекин
Пәрвәрдигарниң сөзини етиварға алмиғанлар өз қул вә маллирини ташқирида қалду-
руп қойди.
22 Пәрвәрдигар Мусаға: — Мисир зиминидики һәр йәрдә, адәмләр үстигә, малларниң
үстигә, шундақла Мисир зиминидики далаларниң һәммә от-чөплириниң үстигә мөл-

9:16 Рим. 9:17

дүр яғсун дәп, асманға қарап қолуңни көтәргин, деди. [23] Муса шуниң билән һасисини
асманға каритип көтиривиди, Пәрвәрдигар гүлдүрмамини гүлдүрлитип, мөлдүр яғдур-
ди, йәр йүзидә чақмақ чеқиндилири чепип жүрәтти. Шундақ қилип Пәрвәрдигар Мисир
зимини үстигә мөлдүр яғдурди. [24] Мөлдүр йеғип, мөлдүр билән от арилаш чүшти; мөл-
дүр шунчә еғир болдики, Мисир дөлити бена болғандин тартип ундақ қаттиқ мөлдүр
йеғип бақмиған еди. [25] Мөлдүр пүткүл Мисир зимининиң һәр йеридә чүшүп, инсан бол-
сун, һайван болсун, һәммисини урди; мөлдүр етиздики һәммә от-чөпни уруп, йәрдики
һәммә дәл-дәрәқләрниму сундурувәтти. [26] Пәқәт Исраиллар олтиришлиқ Гошән зими-
нидила мөлдүр яғмиди.
[27] Пирәвн адәм әвәтип Муса билән Һарунни чақиртип уларға: — Мән бу қетим гуна қил-
дим! Пәрвәрдигар һәққанийдур; Сәһвәнлик болса мән вә хәлқимдин өтти. [28] Йәнә берип
Пәрвәрдигардин өтүнүп илтижа қилиңлар! Худадин чиққан бу қаттиқ гүлдүрмамилар
вә мөлдүр йетип ашти! Силәрни қоюп берәй; силәр әнди мошу йәрдә туривәрсәңлар
болмайду, — деди.
[29] Муса униңға жавап берип: — Мән шәһәрдин чиққанда, Пәрвәрдигар тәрәпкә қарап
қоллиримни йейип көтиримән; гүлдүрмамилар шу һаман бесиқип мөлдүр йәнә яғмай-
ду. Йәр йүзи Пәрвәрдигарниңкидур, дәп билишиң үчүн шундақ болиду. [30] Лекин сән вә
сениң әмәлдарлириң, силәрниң Пәрвәрдигар Худадин техичә қорқмайватқиниңларни
билимән, деди.
[31] Шу чағда арпа баш чиқирип, зиғир ғунчилиған болғачқа, зиғир вә арпа мөлдүрдин вәйран
қилинди. [32] Лекин буғдай билән қара буғдай кейинрәк бих чиқарғачқа, вәйран қилинмиди.
[33] Муса Пирәвнниң алдидин кетип, шәһәрдин чиқип Пәрвәрдигар тәрәпкә қарап қол-
лирини йейип көтәрди. Шуниң билән гүлдүрмама вә мөлдүр тохтап, ямғур йәргә йәнә
төкүлмиди. [34] Амма Пирәвн ямғур, мөлдүр вә гүлдүрмамиларниң тохтиғинини көргән-
дә, йәнә гуна садир қилди; уму, әмәлдарлириму көңлини қаттиқ қилишти. [35] Бу тәриқи-
дә Пирәвнниң көңли қаттиқ туруверип, Пәрвәрдигар Мусаниң вастиси билән ейтқан-
дәк, Исраилларни қоюп беришни рәт қилди.

Сәккизинчи апәт — чекәткә апити

10 [1] Андин Пәрвәрдигар Мусаға: — Пирәвнниң алдиға барғин; чүнки уларниң
арисида бу мөҗизилик аламәтләрни көрситишим үчүн Пирәвнниң көңлини вә
әмәлдарлириниң көңлини қаттиқ қилип қойдум. [2] Бу иш билән Мениң мисирлиқларни
қандақ рәсва қилғанлиғим вә уларниң арисида көрсәткән мөҗизилик аламәтлиримни
сән оғлуңниң андин нәврәңниң қулиқиға йәткүзисән. Буниң билән Мениң Пәрвәрдигар
екәнлигимни билисиләр, деди. [3] Шуниң билән Муса билән Һарун Пирәвнниң алдиға
берип, униңға: — Ибранийларниң Худаси Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Өзүңни алдимда
төвән тутушни қачанғичә рәт қилисән? Маңа ибадәт қилиш үчүн қовмимни қоюп бәр.
[4] Чүнки әгәр сән қовмимни қоюп беришни рәт қилсаң, мана, Мән әтә сениң жутуңға
чекәткә әвәтимән. [5] Улар силәр зимин йүзини көрмигидәк қилип йепиветиду, силәр-
ниң мөлдүрдин аман қалған нәрсилириңларниму, далаларда өскән һәммә дәл-дәрәқли-
риңларниму йәп кетиду. [6] Улар орда-сарайлириңға, әмәлдарлириңниң сарайлири, шун-
дақла барлиқ мисирлиқларниң өйлиригә толуп кетиду; бундақ апәтни ата-боваңлириң

9:23 **«йәр йүзидә чақмақ чеқиндилири чепип жүрәтти»** — яки «от йәр йүзигә тохтависиз чүшти».
9:27 **«Сәһвәнлик болса мән вә хәлқимдин өтти»** — яки «мән өзүм вә хәлқим рәзилдур».
9:35 Мис. 4:21; 7:3
10:1 Мис. 4:21; 9:34
10:2 **«қандақ рәсва жазалиғанлиғим»** — яки «қаттиқ жазалиғанлиғим».

вә ата-бовилириңниң ата-бовилириму йәр йүзидә апиридә болғандин тартип көрүп
бақмиған» — деди-дә, бурулуп Пирәвнниң алдидин чиқип кәтти. [7] Пирәвнниң әмәлдар-
лири униңға: — Бу адәм бизгә қачанғичә қапқан болар? Өз Худаси Пәрвәрдигарға ибадәт
қилишқа бу адәмләрни қоюп бәргәйла! Мисирниң харап болғинини техичә көрмәйва-
тамдила? — деди. [8] Шуниң билән Муса билән Һарун Пирәвнниң алдиға йәнә чақиритип
келинди. У уларға: — Пәрвәрдигарға ибадәт қилиш үчүн бериңлар; лекин баридиғанлар
зади кимләр? — деди.
[9] Муса җавап берип: — Яшлиримиз вә қери-чүриләр билән, оғуллиримиз вә қизлиримиз
билән, қой вә кала падилиримизни елип һәммимиз баримиз; чүнки биз Пәрвәрдигар
үчүн һейт өткүзүшимиз керәк, деди.
[10] У уларға: — Силәрни бала-җақаңлар билән қошуп қоюп бәргинимдә, Пәрвәрдигар
силәр билән биллә болғай! Мана, алдиңларда балаю-апәт турупту! [11] Йоқсу, бундақ қи-
лишиңларға болмайду! Пәрвәрдигарға ибадәт қилишқа пәқәт араңлардин әр кишиләрла
барсун! Чүнки силәрниң тәливиңлар дәл шу әмәсмиди! — деди-дә, улар Пирәвнниң ал-
дидин қоғлап чиқирилди.
[12] Андин Пәрвәрдигар Мусаға: — Мисир зимининиң үстигә қолуңни узатқин. Шундақ
қилсаң, чекәткиләр Мисир зиминини бесип, зиминдики һәр хил отяшларни, йәни мөл-
дүрдин аман қалғанниң һәммисини йәп кетиду, деди.
[13] Муса һасисини Мисир зимининиң үстигә узатти; Пәрвәрдигар шу күни вә кечиси
зимин үстигә шәриқ шамили чиқарди. Сәһәрдә, шәриқ шамили чекәткиләрни учуруп
кәлди. [14] Чекәткиләр Мисирниң пүткүл зиминиға йейилип, Мисирниң пүтүн чегариси-
нимну басти. Апәт интайин еғир болди; илгири бундақ чекәткә апити болуп бақмиған,
мундин кейинму униңдәк болмайду.
[15] Улар пүткүл зиминниң йүзини қаплиди, йәр қараңғулишип кәтти; улар мөлдүрдин
аман қалған зиминдики һәммә отяшларни вә дәл-дәрәқләрниң барлиқ мевилирини йәп
кәтти. Шуниң билән пүткүл Мисир зимини тәвәсидики дәл-дәрәқләрдә яки даладики
гүл-гияларда һеч йешиллиқ қалмиди.
[16] Андин Пирәвн алдирап-тенәп Муса билән Һарунни чақиртип уларға: — Мән һәм Ху-
дайиңлар Пәрвәрдигар алдида һәм силәрниң алдиңларда гуна қилдим. [17] Әнди мошу
бир қетим гунайимдин өтүп Пәрвәрдигар Худайиңлардин бу өлүмни мәндин елип ке-
тишини илтиҗа қилишиңларни өтүнимән, — деди.
[18] Шуниң билән Муса Пирәвнниң алдидин чиқип Пәрвәрдигарға илтиҗа қилди. [19] Шуниң
билән Пәрвәрдигар шамални бурап ғәрип тәрәптин интайин күчлүк боран чиқирип,
чекәткиләрни учуруп, Қизил Деңизға ғәриқ қилди; Мисирниң пүткүл тәвәсидә бир тал-
му чекәткә қалмиди. [20] Лекин Пәрвәрдигар Пирәвнниң көңлини қаттиқ қилип қойғини
үчүн у Исраилларни қоюп бәрмиди.

Тоққузинчи апәт — қараңғулуқ апити

[21] Андин Пәрвәрдигар Мусаға: — Қолуңни асманға қаритип узатқин; шуниң билән қат-
тиқ бир қараңғулуқ болиду, һәтта адәм силиса қолиға туюлғидәк қоюқ қараңғулуқ Ми-
сир зиминини қаплайду, — деди.

10:10 **«Пәрвәрдигар силәр билән биллә болғай!»** — бу тәһдит салидиған, наһайити кинайилик, һәҗвий гәп, әлвәттә.
–Башқа бир хил тәрҗимиси «Пәрвәрдигарни силәр билән болсун дәп, силәрни бала-җақаңлар билән қошуп қоюп берәмдим?». **«Мана, алдиңларда балаю-апәт турупту!»** — ибраний тилида «яманлиқ», «апәт» яки «балаю-апәт» «ра» дегән сөз билән ипадилиниду. Лекин мисирлиқларниң муһим илаһи — «қуяш илаһи»ниң намиму «Ра» болғачқа, Пирәвнниң сөзи икки бислиқ болушиму мүмкин; ундақ болғанда иккинчи мәнаси: «Мениң илаһим «Ра» силәрни җазалайду!» дегәнлик болиду (*«алдиңларда «ра» турупту!*).
–Мошу ибарә башқа тәрҗимиләрдә «Мана, силәрдә яман нийәт бар!» дәпму тәрҗимә қилиниду.
10:13 Зәб. 77:46; 104:34,35

22 Андин Муса қолини асманға қаритип узитивиди, қоюқ бир қараңғулуқ Мисир зими-
нини үч күнгичә қаплап турди. 23 Үч күнгичә бири йәнә бирини көрәлмәс вә я һеч ким
өз жайидин қозғилалмас болди; лекин барлиқ Исраиллар олтарған жайларда йоруқлуқ
бар еди. 24 Пирәвн Мусани чақиртип униңға: — Берип, Пәрвәрдигарға ибадәт қилиңлар.
Пәқәт қой вә кала падилириңлар қалсун; бала-җақилириңларниму елип барсаңлар бо-
лиду, деди. 25 Муса җававән: — Ундақта Худайимиз Пәрвәрдигарға қурбанлиқ қилишқа
инақлиқ қурбанлиғи вә көйдүрмә қурбанлиғиға лазимлиқ чарпайларни сән бизгә
берәмсән?
26 Өзимизниң чарпайлиримиз биз билән биргә кетиши керәк, бир туйиғиму кәйнидә
қалса болмайду; чүнки Худайимиз Пәрвәрдигарға ибадәт қилишқа қурбанлиқ қили-
диғинимизни булардин таллишимиз лазим. У йәргә йетип бармиғичә, Пәрвәрдигарға
қайси қурбанлиқлар билән ибадәт қилидиғинимизни билмәймиз, — деди.
27 Лекин Пәрвәрдигар Пирәвнниң көңлини қаттиқ қилди; у уларни йәнила қоюп бәр-
миди. 28 Пирәвн Мусаға: — Алдимдин йоқал! Һези бол, иккинчи маңа көрүнгүчи болма!
Чүнки йүзүмни йәнә көргән күнүң җениңдин айрилисән, — деди.
29 Муса униңға: — Раст ейттиң! Мән сениң йүзүңни иккинчи көргүчи болмаймән, — деди.

Онинчи апәт — пүтүн Мисирдики тунҗа балиларниң өлүши. Мусаниң Пирәвнгә ейтқан ахирқи сөзлири

11 1 Шуниң билән Пәрвәрдигар Мусаға: — Йәнә бир апәтни Пирәвнниң үстигә вә
Мисирниң үстигә чүшүримән. Андин у силәрни бу йәрдин кетишкә йол қойиду
вә у силәрни һәммә нәрсилириңлар билән қошуп қоюп берип, бу йәрдин мутләқ қоғлап
чиқириду. 2 Әнди сән хәлиққә тапилап: — һәр бириңлар, әр кишиләрниң һәр бири
өз хошнисидин, аял кишиләрниң һәр бири өз хошнисидин күмүч буюмларни, алтун
буюмларни сорап алсун, дегин, — деди. 3 (Пәрвәрдигар хәлқини мисирлиқларниң
алдида илтипат тапқузди. Шуниңдәк Муса дегән бу адәм Мисир земинида Пирәвнниң
әмәлдарлириниң нәзиридә болсун, пухраларниң нәзиридә болсун, наһайити улуқ зат
болди). 4 Андин Муса йәнә: — Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Мән йерим кечидә чиқип
Мисирни кезип чиқимән. 5 Шу вақитта тәхттә олтириватқан Пирәвнниң тунҗа оғлидин
тартип ярғунчақ тартидиған дедәкниң тунҗа оғлиғичә, шундақла барлиқ чарпайларниң
тунҗилири, йәни Мисирдики барлиқ тунҗа җан егилири өлиду. 6 Бу сәвәптин пүткүл
Мисир земинида қаттиқ бир пәряд көтирилиду; униңдин илгири шундақ пәряд болуп
бақмиған еди, мундин кейинму бундақ пәряд аңланмайду. 7 Лекин Исраилларға, мәйли
адәмлири, мәйли һайванатлириға болсун, һәтта бир тал иштму қавап қоймайду.
Буниңдин Пәрвәрдигарниң мисирлиқлар билән Исраилни пәриқләндүридиғанлиғини
билисиләр».
8 — Шуниң билән бу әмәлдарлириңниң һәммиси алдимға келип, маңа тазим қилип:
«Сили өзлири вә силигә әгәшкән барлиқ қовмлири чиқип кетишкәйла!» дәп ейтиду, ан-

10:22 Зәб. 104:27,28
10:25 **«бизгә»** — ибраний тилида «қолимизға». **«бизгә берәмсән?»** — яки «бизгә беришиң керәк!».
10:29 Ибр. 11:27
11:1 **«Йәнә бир апәтни Пирәвнниң үстигә вә Мисирниң үстигә чүшүримән...»** — бу сөзләрни Муса техи Пирәвнниң алдидин чиқмай туруп Пәрвәрдигар униңға ейтқан болса керәк (*8-айәтни көрүң*).
11:2 **«хәлиққә тапилап...»** — ибраний тилида «хәлиқниң қулақлириға сөз қилип...».
11:2 Мис. 3:22; 12:35
11:3 Мис. 12:36
11:4 Мис. 12:29
11:5 Мис. 12:12

дин чиқип кетимән» — деди-дә, қаттиқ ғәзәп билән Пирәвнниң алдидин чиқип кәтти.
[9] Пәрвәрдигар Мусаға: — Мисир зиминида Мениң карамәт мөҗизилиримниң көпләп
көрситилиши үчүн Пирәвн силәргә қулақ салмайду, — дегән еди.
[10] Муса билән Һарун бу карамәт мөҗизиләрниң һәммисини Пирәвнниң алдида көрси-
тип болди; лекин Пәрвәрдигар Пирәвнниң көңлини қаттиқ қилип қойғини үчүн у Исра-
илларни униң зиминидин кәткили қоймиди.

Өтүп Кетиш һейти

12 [1] Пәрвәрдигар Мисир жутида Муса вә Һаруңға мундақ деди: —
[2] Бу ай силәргә айларниң ичидә беши, жилниң тунҗа ейи болиду. [3] Силәр пүтүн
Исраил җамаитигә сөз қилип: — Бу айниң онинчи күни һәммиңлар атилириңларниң
аилиси бойичә бир қозини елиңлар; һәр бир аилигә бирдин қоза елиңлар. [4] Әгәр мәлум
бир аилә бир қозини йәп болалмиғидәк болса, ундақта өй егиси йенидики хошниси
билән бирлишип адәм саниға қарап бир қоза елиңлар; һәр бир кишиниң иштиһасиға
қарап һесаплап мувапиқ бир қоза һазирлаңлар. [5] Һәр бириңлар таллайдиған қозаңлар
бежирим, бир яшлиқ әркәк болсун; қой яки өшкә падилиридин таллансиму болиду.
[6] Қозини бу айниң он төртинчи күнигичә йениңларда турғузуңлар, — дегин.
— Шу күни Исраилниң пүткүл җамаити таллиған мелини гугумда сойсун. [7] Андин улар
униң қенидин елип гөш йейилгән өйниң ишикниң баш тәрипигә һәм икки ян кешикигә
сүркәп қойсун. [8] Улар шу кечиси гөшини отта кавап қилип йесун; уни петир нан вә ач-
чиқ-чүчүк көктат билән қошуп йесун. [9] Қәтъий хам яки суда пиширип йемәңлар, бәлки
уни баш, пут вә ич-қаринлири билән отта кавап қилип йәңлар. [10] Униң һеч немисини әти-
гә қалдурмаңлар. Әгәр әтигә ешип қалғанлири болса, уни отқа селип көйдүрүветиңлар.
[11] Силәр уни мундақ һаләттә йәңлар: — Уни йегәндә бәллириңларни чиң бағлап, аяқ-
лириңларға кәш кийип, қоллириңларда һаса тутқан һалда тез йәңлар. У болса Пәрвәр-
дигарниң «өтүп кетиш» қозисидур. [12] Чүнки Мән у кечиси Мисир зиминини кезип
өтимән; Мән Мисир зиминида мәйли инсан болсун, мәйли һайван болсун уларниң
тунҗа туғулған әркикиниң һәммисини өлтүримән; шуниң билән Мән Мисирниң бар-
лиқ бут-илаһлириниң үстидин һөкүм чиқиримән; Мән Пәрвәрдигардурмән. [13] Шу қур-
банлиқниң қени силәр олтарған өйләрдә силәргә нижат бәлгүси болиду; бу қанларни

11:8 **«Шуниң билән бу әмәлдарлириңниң һәммиси алдимға келип, маңа тазим қилип: .. андин чиқип кетимән» — деди-дә, қаттиқ ғәзәп билән Пирәвнниң алдидин чиқип кәтти»** — 1-8 айәттә хатириләнгәнләр Муса билән Пирәвнниң оттурисида болған җедәл *(10-бапта хатирилгән)*ниң давами болса керәк.
11:8 Мис. 12:30
11:10 Мис. 9:16; Рим. 9:17
12:2 **«Бу ай силәргә ... жилниң тунҗа ейи болиду»** — бу вақиттин илгири Худаниң хәлқи үчүн жилниң беши күздә *(Сентәбрдә)* башлинатти *(Муқәддәс Китапта буниңдин илгәрки барлиқ вақитлар шундақ һесаплинатти)*. Оттура шәриқтики әлләрниң һәммисиниң шундақ календари бар еди.
12:3 **«қоза»** —Ибраний тилида «қоза» дегән сөз оғлақниму көрситиду.
12:5 Лав. 1:3; 22:21; Мал. 1:8; 1Пет. 1:19
12:6 **«гугум»** — ибраний тилида «икки кәч арилиғида» дегән сөз билән ипадилиниду — демәк, күн петиватқан чағдин қараңғу чүшкичә болған арилиқтики вақит. «Биринчи кәч» кәчқурун яки күн петиш, «иккинчи кәч» кечини көрсәтсә керәк.
–Исраилда ишлитилгән календар бойичә йеңи күн кәч кириши билән башлиниду. Шуңа шу кечә билән биринчи айниң он бәшинчи күни башлиниду.
12:8 Чөл. 9:11; 1Кор. 5:8
12:11 **«У болса Пәрвәрдигарниң «өтүп кетиш» қозисидур»** — ибраний тилида «Бу Пәрвәрдигарниң «пасха»сидур». Ибраний тилида «пасха» яки «песах» «өтүп кетиш» дегән уқумни билдүриду. «Өтүп кетиш» дегәнниң мошу йәрдә немини көрсәткини тоғрисида 13-айәт вә изаһатини көрүң.
12:12 **«Мисирниң барлиқ илаһлириниң үстидин һөкүм қилимән»** — бу муһим иш тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң. Мисирлиқларниң 80дин көп илаһлири бар еди.

көргинимдә силәргә өтүп туримән. Шуниң билән Мисир заминини урғинимда һалакәт
елип келидиған ваба-апәт силәргә тәгмәйду.

Петир нан һейти

[14] Бу күн силәргә хатирә күн болсун; уни Пәрвәрдигарниң һейти сүпитидә өткүзүп тә-
брикләңлар; әбәдий бәлгүлимә сүпитидә нәсилдин-нәсилгә мәңгү өткүзүңлар. [15] Йәттә
күн петир нан йәңлар; биринчи күни өйүңлардин барлиқ хемиртуручларни йоқ қи-
лиңлар; чүнки кимки биринчи күндин тартип йәттинчи күнгичә болдурулған нан йесә,
шу киши Исраил қатаридин үзүп ташлиниду. [16] Биринчи күни силәр муқәддәс ибадәт со-
руни түзүңлар; йәттинчи күниму һәм шундақ бир муқәддәс ибадәт соруни өткүзүлсун.
Бу икки күн ичидә һеч қандақ иш-әмгәк қилинмисун; пәқәт һәр кишиниң йәйдиғинини
тәйярлашқа мунасивәтлик ишларнила қилсаңлар болиду. [17] Мән дәл шу күни силәрни
қошун-қошун бойичә Мисир зиминидин чиқарғиним үчүн силәр петир нан һейтини
өткүзүңлар; шу күнни нәсилдин-нәсилгә әбәдий бәлгүлимә сүпитидә һейт күни қилип
бекитиңлар. [18] Биринчи айниң он төртинчи күни, кәчқурундин тартип шу айниң жи-
гирмә биринчи күни кәчқурунғичә, петир нан йәңлар. [19] Йәттә күн ичидә өйлириңлар-
да һеч хемиртуруч болмисун; чүнки мусапир болсун, заминда туғулған болсун, кимки
болдурулған нәрсиләрни йесә шу киши Исраил җамаитидин үзүп ташлиниду. [20] Силәр
һеч қандақ болдурулған нәрсини йемәй, қәйәрдила турсаңлар, петир нан йәңлар.

Тунҗи «өтүп кетиш һейти», йәни «пасха һейти»

[21] Муса Исраилниң барлиқ ақсақаллирини чақирип уларға: — Берип һәр бириңларниң
аилиси бойичә өзүңларға бир қозини тартип чиқирип пасха қозисини союңлар. [22] Ан-
дин бир тутам зупа елип уни қачидики қанға чилап, қачидики қанни ишикниң беши
вә икки кешикигә сүркәңлар. Силәрдин әтигәнгичә һеч ким өйиниң ишигидин қәтъ-
ий чиқмисун. [23] Чүнки Пәрвәрдигар мисирлиқларни уруп һалак қилиш үчүн, заминни
кезип өтиду; У ишикниң беши вә икки кешикидики қанни көргәндә, Пәрвәрдигар һа-
лак қилғучиниң өйлириңларға кирип силәрни урушидин тосуш үчүн муһапизәт қилип
ишикниң алдиға өтүп туриду.

12:13 **«силәргә өтүп туримән»** — яки «силәрдин өтүп кетимән» дегән сөзләр тоғрилиқ икки хил пикир бар: — *(1)* Пәрвәрдигарниң «өтүп кетиш»и униң Исраилларни җазалимай өйигә кирмәй «өтүп кетиши», *(2)* Пәрвәрдигар әвәткән «һалак пәриштиси» *(23-айәт вә «Зәб.» 77:49ни көрүң)* Исраилларниң өйлиригә йетип кәлгәндә Пәрвәрдигар Өзи уларниң өйлириниң ишигиниң алдиға «өтүп туруш»и билән һалак пәриштисиниң йолини тосуп, муһапизәт қилип сақ қалдурушини көрситиши мумкин. Биз иккинчи пикиргә қайил болдуқ *(«Йәш.» 31:5ни вә изаһатимизму көрүң)*.
12:14 Мис. 5:1
12:16 **«ибадәт соруни»** — мошу йәрдики «сорун» дегән сөз «сорунға чақирилиш» дегәнни билдүриду. Нәгә чақирилиду? Муқәддәс Китапта адәттә тәкитлинидиған иш хәлиқниң җәм болуши әмәс, бәлки **«Худаниң** йениға жиғилишқа чақирилиш»тин ибарәт болиду. Лекин мошу йәрдә, болупму чөл-баявандин өтүп сәпәр қилған вақтида, пүткүл җамаәт «муқәддәс чедир»ниң алдиға жиғилиши мумкин, вә кейин Пәләстин зиминида турғанда, әркәкләр бу әмир бойичә һәр жили «муқәддәс чедир»ға, андин муқәддәс ибадәтханиға жиғилидиған болиду *(«Қан.» 16:16)*.
12:18 Лав. 23:5; Чөл. 28:16
12:19 **«Исраил җамаитидин үзүп ташлиниду»** — «өз хәлқидин үзүп ташлиниду» яки «җамаәттин үзүп ташлиниду» дегәнниң мундақ бир нәччә чүшәнчиси болуши мумкин: *(1)* Пәрвәрдигар Өзи уни өлтүриду; *(2)* җамаәт уни өлтүрүши керәк; *(3)* җамаәт уни ибадәт сорунлиридин һайдиветиши яки пүткүл җәмийәт уни паливетиши керәк; *(4)* униңдин һеч нәсил қалдурулмайду. Бизниңчә башқа айәттә ениқ буйруқ көрситилмигәчкә, биринчи чүшәнчә *(Худа Өзи шу адәмни дуниядин кәткүзиду)* тоғра болуши мумкин, дәп қараймиз.
12:20 Қан. 16:3
12:21 **«тартип чиқирип...»** — ибраний тилида «тутувелип...». **«пасха»** — йәни «өтүп кетиш һейти».
12:21 Ибр. 11:28
12:22 **«зупа»** — зупа бир хил өсүмлүк; башқа бир исми «лепәкгүл».
12:23 **«һалак қилғучи»** — бәлким бир хил пәриштини көрсәтсә керәк *(«Зәб.» 77:49ни көрүң)*. **«өтүп туруш»** — «өтүп туруш» яки «өтүп кетиш» дегәнниң мәнаси тоғрилиқ 12:13тики изаһатни көрүң.
12:23 Ибр. 11:28

[24] Бу рәсим-қаидини өзүңлар вә балилириңлар үчүн әбәдий бир бәлгүлимә сүпитидә
тутуңлар. [25] Силәр Пәрвәрдигар Өз вәдиси бойичә силәргә беридиған зиминға кирги-
ниңларда бу һейтлиқ ибадәтни тутуңлар. [26] Балилириңлар силәрдин: «бу ибадитиңлар-
ниң мәнаси немә?» — дәп сориса, [27] силәр: «Бу мисирлиқларни урғинида, Мисирда
Исраилларниң өйлириниң алдиға өтүп туруп, бизниң өйдикилиримизни қутқузған
Пәрвәрдигарға болған «өтүп кетиш» қурбанлиғи болиду» — дәңлар. Шуни аңлиғанда,
хәлиқ еңишип Худаға сәждә қилди.
[28] Андин Исраиллар қайтип берип, Пәрвәрдигар дәл Муса билән Һарунға әмир қилғандәк
иш қөрди.

Тунҗи туғулған әркәкләрниң өлтүрүлүши

[29] Вә шундақ болдики, йерим кечә болғанда, Пәрвәрдигар Пирәвнниң тәхтидә олти-
риватқан тунҗисидин тартип зинданда йетиватқан мәһбусниң тунҗисиғичә, Мисир
зиминидики тунҗа оғулларниң һәммисини уруп өлтүрди, шундақла у һайванатлар-
ниң тунҗа туғулғанлириниңму һәммисини өлтүрди. [30] Адәм өлмигән бирму өй қал-
миғачқа, шу кечиси Пирәвнниң өзи, униң барлиқ әмәлдарлири вә барлиқ мисирлиқлар
кечидә орнидин қопти; Мисир зиминида интайин қаттиқ пәряд көтирилди. [31] Пирәвн
кечидә Муса билән Һарунни чақиртип: — Туруңлар, силәр вә Исраиллар билән биллә
мениң хәлқимниң арисидин чиқип кетиңлар; ейтқиниңлардәк берип, Пәрвәрдигарға
ибадәт қилиңлар! [32] Силәрниң дегиниңлар бойичә қой, өчкә, кала падилириниму елип
кетиңлар; мән үчүнму бәхит-бәрикәт тиләңлар, — деди. [33] Мисирлиқ пухраларму «һәм-
мимиз өлүп кәткидәкмиз» дейишип, хәлиқни зиминдин тез чиқириветиш үчүн уларни
кетишкә алдиратти. [34] Хәлиқ техи болмиған хемирлирини елип, уни тәңниләргә селип,
кийим-кечәклири билән йөгәп, мүрилиригә елип көтирип меңишти. [35] Исраиллар Му-
саниң тапилиғини бойичә қилип, мисирлиқлардин күмүч буюмлар, алтун буюмлар вә
кийим-кечәкләрни сорап елишти. [36] Пәрвәрдигар хәлиқни мисирлиқларниң көз алди-
да илтипат тапқузғини үчүн мисирлиқлар уларниң өзлиридин сориғанлирини бәрди;
шундақ қилип Исраиллар мисирлиқлардин ғәниймәтләрни елип кәтти.

Исраилларниң Мисирдин чиқип кетиши

[37] Шуниң билән Исраиллар балиларни һесапқа алмиғанда алтә йүз миңчә әркәк болуп,
Рамсәстин чиқип, Суккот шәһиригичә пиядә маңди. [38] Улар билән биллә чоң бир топ
шалғут хәлиқму уларға қошулуп маңди, йәнә нурғун чарвилар, көплигән кала-қой па-
дилири билән биллә чиқти.
[39] Мисирдин алғач чиққан хемирдин улар петир нан-тоғачларни әтти; чүнки улар Ми-
сирда бирдәм-йерим дәм турғузулмай һайдалғини үчүн хемир болмиған еди; улар өз-
лири үчүн йемәклик тәйярливелишқиму үлгүрәлмигән еди.

12:24 **«бу рәсим-қаидә»** — Худаниң кейинки әмирлири бойичә, «өтүп кетиш һейти»да *(1)* һәр бир аилиниң бир қозини қурбанлиқ қилиши; *(2)* униң гөшини кечидә йейиши; *(3)* бу гөшни петир нан вә аччиқ көктатлар билән биллә йейиши қатарлиқлар тәләп қилиниду (*«Чөл.» 9:1-14, «Қан.» 16:1-8ни көрүң*).

12:26 Йә. 4:6

12:28 Ибр. 11:28

12:29 Зәб. 77:51; 104:36; 134:8; 135:10

12:30 Зәб. 104:36,38

12:35 Мис. 3:21; 11:2; Зәб. 104:37

12:38 **«шалғут хәлиқ»** — кейинки вақиәләрдин (*мәсилән, «Чөл.» 11:4 қатарлиқлар*) қариғанда, Исраиллардин башқа бир нәччә милләтләрдин болған бир түркүм кишиләрни көрсәтсә керәк.

40 Исраилларниң Мисирда мусапир болуп турған вақти җәмий төрт йүз оттуз жил
болди. 41 Шундақ болдики, шу төрт йүз оттуз жил тошқанда, дәл шу күнидә Пәрвәр-
дигарниң барлиқ қошунлири Мисир зиминидин чиқип кәтти. 42 Шу күни кечидә улар
Мисир зиминидин чиқирилғини үчүн, шу кечини улар Пәрвәрдигарниң кечиси дәп ту-
туши керәк; шу кечини барлиқ Исраиллар әвлаттин әвлатқичә Пәрвәрдигарға атап ту-
туп, түниши керәк.

Өтүп кетиш һейтиниң қаидә-түзүмлири

43 Пәрвәрдигар Муса билән Һарунға мундақ дегән еди: — Пасха қозиси тоғрисидики бәл-
гүлимә шу болсунки: — Һеч қандақ ят әллик адәм униңдин йемисун. 44 Лекин һәр ким-
ниң пулға сетивалған қули болса, у хәтнә қилинсун, андин униңдин йесун.
45 Амма өйүңларда вақитлиқ туруватқан мусапир яки мәдикар буниңдин йесә болмайду.
46 Гөшни башқа бир өйгә елип чиқмиғин; бирла өйдә йейилсун; қозиниң һеч бир сүйиги
сундурулмисун.
47 Пүткүл Исраил җамаити бу һейтни өткүзсун.
48 Әгәр сениң билән биргә турған мусапир болса, Пәрвәрдигарға атап пасха һейтини өт-
күзмәкчи болса, ундақта алди билән барлиқ әркәклири хәтнә қилинсун; андин келип
һейт өткүзсун. У зиминда туғулған кишидәк саналсун. Лекин һеч бир хәтнисиз адәм
униңдин йемисун. 49 Зиминда туғулған киши һәм араңларда турған мусапир үчүн ох-
шаш қанун-бәлгүлимә болсун.
50 Шуниң билән Исраилларниң һәммиси дәл Пәрвәрдигар Муса билән Һарунға буйруған-
дәк шу ишларни ада қилди. 51 Шу күнниң өзидә Пәрвәрдигар Исраилларни қошун-қошун
бойичә Мисир зиминидин чиқарди.

Тунҗи туғулғанни Худаға аташ

13 1 Пәрвәрдигар Мусаға: 2 — Исраиллар арисида балиятқуниң барлиқ тунҗа әркәк
мевисини, мәйли у инсанниң яки һайванниң болсун, Маңа атап муқәддәс қилғин;
у Маңа мәнсуптур, дегән еди.
3 Муса хәлиққә мундақ деди: — Силәр Мисирдин ибарәт «қуллуқ макани»дин чиққан бу
күнни яд етиңлар; чүнки Пәрвәрдигар силәрни бу йәрдин қудрәтлик қоли билән чиқар-
ди. Буниң үчүн һеч болдурулған нәрсә йейилмисун.
4 Абиб ейиниң бүгүнки күни йолға чиққан күн. 5 Әнди Пәрвәрдигар саңа беришкә
ата-бовилириңға қәсәм қилған, сүт билән һәсәл еқип туридиған зиминға, йәни Қана-
ний, Һиттий, Аморий, Һивий вә Йәбусийларниң зиминиға сени елип барғинида мошу
Абиб ейида шу ибадәтни тутқин. 6 Йәттә күнгичә петир нан йәңлар; йәттинчи күнидә
Пәрвәрдигарға алаһидә атиған һейт өткүзүлсун. 7 Йәттә күн ичидә петир нан йейилсун;
силәрниң араңларда һеч қандақ болдурулған нан тепилмисун вә я чегарилириң ичи-
дә һеч хемиртуручму көрүнмисун. 8 Шу күни сән өз оғлуңға: «Мисирдин чиққинимда

12:40 **«Исраилларниң Мисирда мусапир болуп турған вақти җәмий төрт йүз оттуз жил болди»** — бәзи кона орам язмиларда: «Исраиллар вә атилириниң Канаан һәм Мисирда мусапир болуп турған вақти җәмий төрт йүз оттуз жил болди» дейилиду.

12:40 Яр. 15:13; Рос. 7:6; Гал. 3:17

12:46 Чөл. 9:12; Юһ. 19:36

13:2 Мис. 22:29; 34:19; Лав. 27:26; Чөл. 3:13; 8:17; Луқа 2:23

13:4 **«Абиб ейи»** — Исраилниң календари бойичә жилниң биринчи ейидур, ибранийлар ишләткән календар бойичә, бәзи жиллирида Март ейида, бәзи жиллирида Априлда башлиниду *(12:2ни көрүң)*. «Абиб» дегәнниң мәнаси: «бих уруш», «өсүп чиқиш»тур.

13:4 Мис. 23:15

Пәрвәрдигарниң маңа көрсәткән илтипатини яд қилип тәшәккүр билдүрүш үчүн, бу
һейтни өткүзимән», дәп чүшәндүргин.
[9] Пәрвәрдигарниң қанун-тәлиминиң һемишә ағзиңдин чүшмәслиги үчүн, бу бәлгүли-
мини қолуңға бәлгү қилип селивал, пешанәңгә қашқидәк әслətмә қилип орнитивал;
чүнки Пәрвәрдигар сени қудрәтлик қоли билән Мисирдин чиқарди. [10] Әнди бу бәлгүли-
мини жилму-жил бекитилгән вақтида тутқин.
[11] Пәрвәрдигар сән билән ата-бовилириңға қилған қәсими бойичә сени Қананийларниң
зиминиға елип берип, уни саңа тәқдим қилғандин кейин, шундақ қилишиң керәк: —
[12] барлиқ балиятқуниң тунжа мевисини Пәрвәрдигарға атап сунисән; шундақла чарпай
мелиңниң һәммә тунжа әркәклириму Пәрвәрдигарға мәнсуп болсун. [13] Амма ешәкләр-
ниң һәммә тунжилириниң орниға бирдин қоза бәргин. Әгәр униң орниға бир нәрсә бәр-
мисәң, униң бойнини сундурувәткин. Оғуллириңлар арисида барлиқ тунжилириниң
орниға һөрлүк бәдили төлүшүң керәк.
[14] Кейинки күнләрдә оғлуң сәндин: «буниң мәнаси немидур», дәп сориса, сән униңға жа-
вап берип: «Пәрвәрдигар қудрәтлик қоли билән бизни Мисирдин чиқирип, «қуллуқ ма-
кани»дин азат қилди. [15] Шундақ болдики, Пирәвн бойни қаттиқлиқ қилип бизни қоюп
беришни рәт қилғинида, Пәрвәрдигар Мисир зиминидики барлиқ тунжа туғулғанлар-
ни, инсанниң болсун, малниң болсун, һәммисини уруп өлтүрди; буниң үчүн мән мал-
ниң балиятқусиниң тунжа мевисини, йәни һәммә тунжа туғулған әркәклирини Пәрвәр-
дигарға атап қурбанлиқ қилип сунимән вә оғуллиримниң һәр бир тунжилири үчүн
һөрлүк бәдили төләп беримән», дәп ейтқин. [16] Бу бәлгүлимини қолуңға әслətмә-бәлгә
қилип селивал, пешанәңгә қашқидәк әслətмә қилип орнитивал, чүнки Пәрвәрдигар қу-
дрәтлик қоли билән бизни Мисирдин чиқарди» — дегин.

Булут түврүги вә от түврүги

[17] Амма Пирәвн хәлиқни кетишкә қойғандин кейин, Филистийләрниң зиминидики йол
йеқин болсиму, Худа уларни шу йол билән башлимиди; чүнки у: «хәлқим жәңгә учрап
қалса, қорқуп пушайман қилип, Мисирға йенип кетиши мүмкин» дәп ойлиған еди. [18] Шу
сәвәптин Худа хәлиқни айландуруп, Қизил Деңиз тәрәптики чөлниң йоли билән башлап
маңди. Шундақ қилип Исраиллар Мисирдин чиққинида, қураллинип жәңгә тәйяр болуп
тәртип билән маңди.
[19] Муса Йүсүпниң сүйәклириниму биллә еливалди; чүнки Йүсүп әслидә Исраилниң
оғуллири болған қериндашлирини: «Худа чоқум силәрни йоқлап һалиңлардин хәвәр
алиду; шу чағда силәр мениң сүйәклиримни мошу йәрдин биллә елип кетиңлар» дәп
қәсәм қилдурған еди.
[20] Андин улар Суккоттин чиқип, чөлниң четидики Етам дегән йәрдә чедирлирини тик-
ти. [21] Әнди Пәрвәрдигар уларға йол көрситишкә күндүзи бир булут түврүгидә, кечиси
йоруқлуқ беришкә от түврүгидә болуп уларниң алдида жүрәтти. Шуниң билән улар

13:12 **«... һәммә тунжа әркәклириму Пәрвәрдигарға мәнсуп болсун»** — Пәрвәрдигар Мисирда барлиқ тунжиларни өлүмдин қутқузған болуп, уларниң һәммиси «өлүмдин тирилгәндәк» униңға мәнсуп еди. Амма *(инсан болсун, мал болсун)* тунжа туғулғанлар болса пүткүл аилигә вәкиллик қилатти.
13:12 Мис. 22:30; 34:19; Лав. 27:26; Чөл. 8:17; Әз. 44:30
13:13 **«ешәкләрниң һәммә тунжилириниң орниға бирдин қоза бәргин...»** — умумән ейтқанда, улақларни қурбанлиқ қилишқа болмайтти; пәқәт қой, кала, оғлақ вә кәптәр қатарлиқларла болатти. Йәнә келип, улақларниң орниға қойларни қурбанлиқ қилишқа рухсәт берилишидә улақларниң иқтисадий қимметиниң жуқурилиғи нәзәргә елинған.
13:16 Мис. 13:9; Қан. 6:8; Пәнд. 3:3
13:19 **«...йоқлап һалиңлардин хәвәр алиду»** — бу ибраний тилида пәқәт «йоқлап» дегән бирла сөз билән ипадилиниду.
13:19 Яр. 50:25; Йә. 24:32

кечә-күндүз йол жүрәләйтти. 22 Булут түврүги күндүзи, от түврүги кечиси хәлиқтин ай-
рилмай, алдида жүрәтти.

Исраилларниң Қизил Деңиздин өтүши

14 1 Пәрвәрдигар Мусаға: 2 — Сән Исраилларға: «Силәр бурулуп Мигдол билән
деңизниң арилиғидики Пи-һаһиротниң алдиға берип чедир тикиңлар; Баал-
Зефонниң удулидики деңизниң бойида чедир тикиңлар», дегин. 3 Шуниң билән
Пирәвн: «Исраиллар зиминда езип қалди, чөлниң ичидә қамилип қалди» дәп ойлайду;
4 Исраилларни қоғлисун дәп Мән Пирәвнниң көңлини қаттиқ қилимән; шундақ қилип,
Мән Пирәвн вә униң пүткүл қошунлири арқилиқ Өз улуқлуғумни аян қилимән; вә
мисирлиқлар Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни билиду, — деди.
Исраиллар Худаниң сөзи бойичә қилди.
5 «У хәлиқ қечип кәтти» дәп Мисирниң падишасиға хәвәр бериливиди, Пирәвн билән
әмәлдарлири хәлиқ тоғрисидики карaридин йенип: «Исраилларни қуллуқтин қоювәт-
кинимиз, бу зади немә қилғинимиз?!» — дейишти.
6 Пирәвн дәрһал жәң һарвусини қоштуруп, өз хәлқини башлап йолға чиқти. 7 У йәнә алтә
йүз хилланған жәң һарвуси, шундақла Мисирдики барлиқ жәң һарвулирини жиғдуруп,
уларниң һәр биригә ләшкәр башлиқлирини олтарғузуп елип маңди. 8 Пәрвәрдигар Ми-
сирниң падишаси Пирәвнниң көңлини қаттиқ қилғини үчүн, у Исраилларни қоғлиди.
Бу чағда Исраиллар қоллирини егиз көтиришкән һалда Мисирдин чиқип болған еди.
9 Мисирлиқларниң һәммиси йәни Пирәвнниң барлиқ атлири билән жәң һарвулири, ат-
лиқ ләшкәрлири билән пүткүл қошуни уларни қоғлап, Исраиллар деңиз бойиға чедир
тиккән жайда, йәни Пи-һаһиротниң йенида, Баал-Зефонниң удулида уларға йетишти.
10 Пирәвн йеқинлашқанда, Исраиллар бешини көтирип қаривиди, мана, мисирлиқлар
уларниң арқисидин жүрүш қилип қоғлап келиватати! Шуни көргәндә Исраиллар толи-
му қорқушуп, Пәрвәрдигарға нида-пәряд көтәрди. 11 Улар Мусаға: — Мисирда гөристан
тепилмасмиди, сән бизни чөлдә өлсун дәп мошу йәргә елип кәлдиңғу?! Бизни Мисир-
дин елип чиқип, бизгә мундақ қилғиниң немиси?! 12 Мисирда турған вақтимизда биз
саңа: «Бизни мисирлиқларниң қуллуғида болушимизға қойғин, биз билән кариң бол-
мисун» дәп ейтмиғанмидуқ? Мисирлиқларниң қуллуғида болғинимиз чөлгә келип өл-
гинимиздин әвзәл болатти! — деди.
13 Буниң билән Муса хәлиққә: — Қорқмай, тик туруңлар, Пәрвәрдигарниң бүгүн силәргә
жүргүзидиған ниҗатини көрисиләр; чүнки силәр бүгүн көргән мисирлиқларни иккин-
чи көрмәйсиләр. 14 Пәрвәрдигар силәр үчүн жәң қилиду, лекин силәр болсаңлар жим
турсаңларла болди, деди.
15 Андин Пәрвәрдигар Мусаға: — Немишкә сән Маңа пәряд көтирисән? Исраилларға: «Алдиға
меңиңлар» дәп буйруғин. 16 Лекин сән һасаңни көтирип қолуңни деңизға узитип, уни ик-
кигә бөлгин; шундақта, Исраиллар деңизниң оттурисидин қуруқ йәр билән өтүп кетиду.
17 Мана, Мән уларни қоғлисун дәп мисирлиқларниң көңүллирини қаттиқ қилимән, шу-
ниң билән Мән Пирәвн вә униң пүткүл қошуни, жәң һарвулири вә атлиқлири арқилиқ

14:2 **«деңиз»** — «Қизил Деңиз»ни көрситиду. Харитини көрүң.
14:2 Чөл. 33:7
14:4 Мис. 4:21; 10:20
14:8 **«қоллирини егиз көтиришкән һалда»** — хошаллиқ, мәртанилик билән, демәк.
14:9 Йә. 24:6
14:12 Мис. 6:9
14:16 **«өтүп кетиду»** — бу иккинчи «өтүп кетиш»тур. «өтүп кетиш һейти»да алдинқи вә бу «өтүп кетиш» әслиниду *(12:13, 23ниму көрүң)*.

Өз улуқлуғимни аян қилимән. [18] Шундақ қилип, Мән Пирәвн вә униң җәң һарвулири вә
атлиқлири арқилиқ Өз улуқлуғимни аян қилғинимда, мисирлиқлар Мениң Пәрвәрди-
гар екәнлигимни билиду, деди.
[19] Исраилниң қошунининиң алдида жүрүватқан Худаниң Пәриштиси әнди уларниң кәй-
нигә өтти; шуниңдәк уларниң алдида маңған булут түврүгиму уларниң кәйнигә йөтки-
лип, [20] мисирлиқларниң чедиргаһи билән Исраилниң чедиргаһиниң арилиғида тохти-
ди; бу булут бир тәрәптә қараңғулуқ чүшүрүп, йәнә бир тәрәптә кечини йорутти. Униң
билән пүтүн бир кечә бир қошун йәнә бир қошунға йеқин келәлмиди.
[21] Муса қолини деңизниң үстигә узатти; Пәрвәрдигар пүтүн кечә шәриқтин күчлүк бир
шамал чиқирип, деңизниң сүйини кәйнигә яндурди; У суни яндуруп деңизни қуруқ йәр
қилди, сулар иккигә бөлүнди. [22] Шу тәриқидә Исраиллар деңизниң оттурисидики қуруқ
йәрдин меңип, өтүп кәтти; сулар болса уларниң оң вә сол йенида көтирилип тамдәк ту-
ратти. [23] Амма мисирлиқлар уларни қоғлап келивататти — Пирәвнниң барлиқ атлири,
җәң һарвулири вә атлиқ ләшкәрлири уларниң кәйнидин деңизниң оттурисиғичә кәлди.
[24] Таң атқанда шундақ болдики, Пәрвәрдигар от билән булут түврүгидә туруп мисир-
лиқларниң қошуниға қариди вә мисирлиқларниң қошуниға паракәндичилик чүшүрди.
[25] У уларниң һарвулириниң чақлирини патқузуп, һайдап меңишини мүшкүл қилди. Ми-
сирлиқлар: — Жүрүңлар, Исраилниң алдидин қачайли, чүнки Пәрвәрдигар улар үчүн
мисирлиқларға қарши җәң қиливатиду, — дейишти.
[26] Пәрвәрдигар Мусаға: — Сулар йенип мисирлиқларниң үстигә, уларниң җәң һарвули-
риниң үстигә вә атлиқлириниң үстигә еқип берип, уларни чөктүрүвәтсун дәп қолуңни
деңизниң үстигә узатқин, — деди.
[27] Муса қолини деңизниң үстигә узитивиди, таң атқанда деңизниң сүйи йәнә әслий һа-
литигә йенип кәлди. Қечиватқан мисирлиқлар еқинға қарши жүгүрүшти, Пәрвәрдигар
уларни деңизниң оттурисида моллақ атқузди. [28] Су әслигә йенип келип, җәң һарвули-
ри билән атлиқларни, йәни Исраилларниң арқидин қоғлап деңизға киргән Пирәвнниң
пүткүл қошунини ғәриқ қиливәтти; улардин бириму сақ қалмиди. [29] Лекин Исраиллар
деңизниң оттурисидики қуруқ йәр билән меңип өтүп кәтти; сулар уларниң оң вә сол йе-
нида көтирилип тамдәк туратти. [30] Шу тәриқидә Пәрвәрдигар у күни Исраилларни ми-
сирлиқларниң қолидин қутқузди; Исраиллар мисирлиқларниң деңизниң бойида өлүк
ятқинини көрди. [31] Исраил хәлқи Пәрвәрдигарниң мисирлиқларға ишләткән зор қудри-
тини көрүп, Пәрвәрдигардин қорқти; улар Пәрвәрдигарға вә униң қули Мусаға ишәнди.

Мусаниң Худаға мәдһийә оқуши

15 [1] Шу чағда Муса билән Исраиллар Пәрвәрдигарға мәдһийә оқуп муну күйни ейтти:
—

«Мән Пәрвәрдигарни мәдһийиләп күй ейтай,
Чүнки У карамәт улуқлуғини көрсәтти;

14:19 **«Худаниң Пәриштиси»** — бу зат тоғрилиқ 3:2 вә униң изаһатини көрүң.
14:20 **«бу булут бир тәрәптә қараңғулуқ чүшүрүп...»** — шу вақит айниң оттуриси болғачқа, адәттә айдиң болатти.
14:21 Йә. 4:23; Зәб. 77:13; 105:9; 113:1-7
14:22 **«өтүп кәтти»** — Йәһудийлар «өтүп кетиш» һейтини тәбриклигәндә, мошу Қизил Деңиздин «өтүп кетиш»ниму әсләп тәбрикләйду.
14:22 1Кор. 10:1; Ибр. 11:29
14:25 **«у уларниң һарвулириниң чақлирини патқузуп,...»** — башқа бир нәччә хил тәрҗимилириму учриши мүмкин.
14:28 Зәб. 77:53; 105:11
14:29 Зәб. 76:20

У ат вә мингүчини деңизға ташливәтти.
2 Мениң күчүм һәм мениң күйүм Яһ Өзидур;
У маңа нижат болди;
У мениң Тәңримдур, мән Уни улуқлаймән;
У мениң атамниң Худасидур, мән Уни алий дәп мәдһийиләймән.
3 Пәрвәрдигар жәңчидур,
Яһвәһ Униң намидур.
4 Пирәвнниң жәң һарвулирини һәм қошунлирини деңизға ташливәтти;
Униң алий ләшкәр башлиқлири Қизил Деңизда ғәриқ қилинди.
5 Чоңқур сулар уларни көмүвәтти,
Улар худди таштәк деңиз тегигә чөкүп кәтти.
6 Сениң оң қолуң, әй Пәрвәрдигар,
Қудрити билән шан-шәрәп тапти;
Сениң оң қолуң, әй Пәрвәрдигар,
Дүшмәнни кукум-талқан қиливәтти.
7 Өз улуқлуғуңниң һәйвиси билән Өзүңгә қарши чиққанларни набут қилдиң,
Сән отлуқ ғәзивиңни әвәттиң,
У саманни көйдүргән оттәк уларни жутувәтти.
8 Димиғиңниң нәпәси билән сулар дөң болуп өрлиди,
Жушқунлиған долқунлар дөң кәби тик турди,
Деңизниң оттурисидики чоңқур сулар қатуруп қоюлди.
9 Дүшмән деди: «Мән уларни қоғлаймән, йетишимән, олжа елип үләштүримән,
Улардин дәрдимни чиқиримән,
Қиличимни суғуруп, өз қолум билән уларни набут қилимән».
10 Лекин Сән нәпәсиң билән пүвлидиң,
Деңиз уларни көмүвәтти;
Улар жушқунлуқ суларда қоғушундәк чөкүп кәтти.
11 Илаһларниң арисида, әй Пәрвәрдигар,
Ким Сениң тәңдишиң болсун?
Пак-муқәддәслик ичидә Өз һәйвитиңни көрситидиған,
Һәмд-мәдһийиләр арисида дәһшәтлик туридиған,
Мөҗизә-карамәт яритидиған,
Сәндәк ким болсун?
12 Сән оң қолуңни узитишиң билән,
Йәр-зимин уларни жутувәтти.
13 Лекин Өзүңгә һәмҗәмәт қилип қутқузған қовмни рәһимдиллиғиң билән башлап чиқтиң;

15:1 **«У карамәт улуқлуғини көрсәтти»** — яки «У шанлиқ ғәлибә қучти».
15:1 Зәб. 105:12
15:2 **«Яһ»** —Мошу тәрҗимидә биз Худаниң «Яһвәһ» яки «Йәһовaһ» дегән намини «Пәрвәрдигар» дәп тәрҗимә қилдуқ. «Яһ» болса «Яһвәһ» дегән бу исминиң қисқартилған шәклидур.
15:2 Зәб. 17:3; Зәб. 117:14; Йәш. 12:2
15:3 **«Яһвәһ»** —Мошу тәрҗимидә биз Худаниң «Яһвәһ» яки «Йәһовaһ» дегән намини адәттә «Пәрвәрдигар» дәп тәрҗимә қилдуқ. Мәнаси «Әзәлдин Болғучи». 3:13-14 вә изаһатни көрүң.
15:5 Нәһ. 9:11
15:6 Зәб. 117:15,16
15:8 **«Димиғиңниң нәпәси билән»** — яки «қәһриңниң роһи билән».
15:8 Йәш. 63:12,13; Һаб. 3:10
15:10 Зәб. 73:13; 105:11

Сән уларни Өз муқәддәс маканиңға қудритиң билән һидайәт қилип йетәклидиң.
[14] Ят хәлиқләр буни аңлап, титришип кәтти;
Филистийәдә туруватқанларни толғақтәк азап тутти.
[15] Андин Едомниң әмирлири дәккә-дүккигә чүшти;
Моабниң палванлирини болса, раса титрәк басти;
Қанаан зиминидикиләрниң жүриги су болуп ақти;
[16] Қорқунуч вә дәһшәт уларни басти;
Билигиңниң һәйвити билән улар худди таштәк мидирлалмай қалди;
Хәлқиң өтүп кәткичә, и Пәрвәрдигар,
Өзүң рәнә төләп һөр қилған хәлқиң өтүп болғичә.
[17] Уларни башлап кирип,
Өз мирасиң болған тағда көчәттәк тикисән,
Өз маканиң қилған җайға, и Пәрвәрдигар,
Өз қоллириң тәйярлиған муқәддәс җайға, и Рәб, уларни елип барисән.
[18] Пәрвәрдигар әбәдил-әбәткичә падиша болуп һөкүм сүриду!
[19] Чүнки Пирәвнниң атлири,
Җәң һарвулири атлиқлири билән биллә деңизға кирип болди;
Пәрвәрдигар деңизниң сулирини уларниң үстигә яндурди,
Лекин Исраиллар болса деңизниң оттурисидин қуруқ йәрдин меңип өтүп кәтти».
[20] Андин Һаронниң һәдиси пәйғәмбәр Мәрйәм қолиға дапни алди, барлиқ қиз-аялларму
қолиға дап елип, уссул ойнишип униңға әгәшти.
[21] Мәрйәм уларға җававән мундақ күйни оқуди: —
«Пәрвәрдигарни мәдһийиләп күй ейтиңлар,
Чүнки У зор улуқлуғини көрсәтти;
У ат вә мингүчини деңизға ташливәтти!».

Худа хәлиқни синайду — Мараһтики аччиқ су

[22] Андин Муса Исраилларни Қизил Деңиздин башлап, Шур чөлигә елип барди. Улар уда
үч күн чөлдә жүрүп, су тапалмиди. [23] Андин улар Мараһқа йетип кәлди; лекин у йәрниң
сүйи аччиқ болуп, сүйини ичкили болмайтти; шуңа у җайниң нами «Мараһ» дәп қоюл
ған. [24] У вақитта халайиқ: — Биз немә ичимиз? — дәп Мусадин ағринип ғотулдашқили
турди.
[25] У Пәрвәрдигарға пәряд көтәрди; Пәрвәрдигар униңға бир дәрәқни көрсәтти; у дәрәқ
яғичини елип, суға ташливиди, су татлиқ суға айланди. У йәрдә Пәрвәрдигар уларға
һөкүм-бәлгүлимә бекитип, уларни синап, мундақ деди: — [26] «Әгәр силәр көңүл қоюп Ху-

15:13 **«һәмҗәмәт қилип қутқузған»** — мошу ибарә ибраний тилида «даал» дегән бир пеил биләнла ипадилиниду. Бу пеил тоғрилиқ «Тәбирләр» вә «Аюп» 19:25 вә изаһатиниму көрүң. **«Өз муқәддәс маканиңға»** — ибраний тилида «Өз муқәддәслигиңниң маканиға».
15:15 Қан. 2:4
15:16 **«Өзүң рәнә төләп һөр қилған хәлқиң»** — бу уқум жуқурики 13-айәттики «Сән һәмҗәмәт қилип қутқузған... хәлқиң» дегән уқумға йеқиндур. **«... Өзүң рәнә төләп һөр қилған хәлқиң өтүп болғичә»** — бу айәт бешарәт болуп: *(1)* Қанаандики хәлиқ вә Моабтики аһалиләр Худаниң хәлқиниң Мисирдин чиққинини аңлап улардин интайин қорқиду *(«Йә.» 2:8-11ни көрүң)*; *(2)* кейинки күнләрдә Исраил Қанаан зиминини егиләшкә Иордан дәриясидин «өтиду». Бу иш болғичә һеч қандақ башқа әл-милләт уларниң йолини тосувалалмайду *(17-айәтни көрүң)*.
15:16 Қан. 2:25; 11:25; Йә. 2:9
15:17 1Пад. 8:13, 39; Юһ. 14:2
15:19 **«...қуруқ йәрдин меңип өтүп кәтти»** — бәзи тәрҗимиләрдә Мусаниң бу шеири 18-айәт билән тохтайду.
15:20 1Сам. 18:6
15:21 **«У зор улуқлуғини көрсәтти»** — яки «У шанлиқ ғәлибә қучти».
15:23 **«Мараһ»** — «аччиқ» дегән мәнада.
15:23 Чөл. 33:8

Исраилларниң «Мисирдин чиқиш»тики сәпири — Мисирдин Қанаанғичә болған сәпәр

«Мисирдин чиқиш»тики сәпәр «Мис.» 16

дайиңлар Пәрвәрдигарниң сөзини аңлап, Униң нәзиридә дурус болғанни қилип, әмир-
лиригә қулақ селип, барлиқ һөкүмлирини тутсаңлар, ундақта, Мән мисирлиқларниң
үстигә салған кесәлләрдин һеч бирини үстүңгә салмаймән; чүнки Мәнки силәргә шипа-
лиқ бәргүчи Пәрвәрдигардурмән».
27 Андин улар Елимға йетип кәлди. Шу йәрдә он икки булақ билән йәтмиш хорма дәриғи
бар еди; улар шу йәрдә суларниң бойида чедир тикти.

Манна билән бөдүнә

16 1 Андин Исраилларниң пүткүл җамаити Елимдин йолға атланди; Мисир
зиминидин чиқип, иккинчи ейиниң он бәшинчи күнидә Елим билән Синайниң
оттурисидики Син чөлигә йетип кәлди. 2 Амма Исраилларниң пүткүл җамаити чөлдә
Муса билән Һаруннниң яман гепини қилип ғотулдашқили турди. 3 Исраиллар уларға:
— Пәрвәрдигарниң қоли бизни Мисир жутидила өлтүрүвәткән болса болмасмиди! Шу
йәрдә биз гөш қайнаватқан қазанларни чөридәп олтирип, тойғидәк нан йемигәнмидуқ?
Лекин силәр бу җамаәтниң һәммисини ачлиқ билән өлтүрмәкчи болуп бизни бу чөлгә
елип кәлдиңлар! — дейишти.

15:26 **«Пәрвәрдигарниң сөзини»** — ибраний тилида «Пәрвәрдигарниң авазини».
16:1 Чөл. 33:5-49
16:3 **«Пәрвәрдигарниң қоли бизни Мисир жутидила өлтүрүвәткән болса болмасмиди!...»** — уларниң қақшашлири толиму орунсиз еди, әлвәттә. Чүнки биринчидин, Исраилларниң Мисирдин елип кәлгән чарва маллири аз әмәс еди (*12:38ни көрүң*). Иккинчидин, улар Мисирда қуллуқта болған чағлиридиму улар еришидиған йемәкликләр анчә көп болған әмәс еди (*«Қан.» 3:7, 8:1-3ни көрүң*).
16:3 Чөл. 11:4; 1Кор. 10:10

[4] Буниң билән Пәрвәрдигар Мусаға: — Мана, Мән асмандин силәргә нан яғдуримән; шу-
ниң билән хәлиқ һәр күни чиқип, бир күнлүк лазимлиғини жиғивалсун. Бу тәриқидә
Мән уларниң Мениң қанун-әмирлиримдә маңидиған-маңмайдиғанлиғини синаймән.
[5] Һәр һәптиниң алтинчи күни шундақ болидуки, улар жиғивалғанлирини тәйярлисун;
у башқа күнләрдә еришидиғинидин бир һәссә көп болиду, — деди. [6] Андин Муса билән
Һарун барлиқ Исраилларға: — Бүгүн ахшам силәрни Мисир зиминидин елип чиққучи-
ниң Пәрвәрдигар екәнлигини билисиләр вә [7] әтә силәр Пәрвәрдигарниң шан-шәривини
көрисиләр; чүнки У силәрниң Униң яман гепини қилип ғотулдашқиниңларни аңлиди;
бизгә кәлсәк, силәр яман гепимизни қилип ғотулдиғидәк биз ким едуқ? — деди.
[8] Муса йәнә: Пәрвәрдигар бүгүн ахшам силәргә йегили гөш берип, әтә әтигәндә тойғидәк
нан бәргәндә буни билисиләр; чүнки Пәрвәрдигар силәр Униң яман гепини қилип ғо-
тулдиғиниңларни аңлиди. Әнди биз немә едуқ? Силәрниң ғотулдашқиниңлар бизләргә
қаритилған әмәс, бәлки Пәрвәрдигарға қаритилғандур, — деди.
[9] Андин Муса Һарунға: — Сән Исраилларниң пүткүл җамаитигә: «Пәрвәрдигарниң ал-
диға келиңлар; чүнки У яман гәп билән ғотулдашқиниңларни аңлиди», дәп ейтқин, —
деди. [10] Шундақ болдики, Һарун Исраилларниң пүткүл җамаитигә сөзләп турғинида,
улар чөл тәрәпкә қаривиди, мана, Пәрвәрдигарниң җуласи булутта аян болди. [11] Шуниң
билән Пәрвәрдигар Мусаға мундақ деди: —
[12] — Мән Исраилларниң яман гәп қилип ғотулдашқинини аңлидим; әнди уларға: «Гу-
гумда силәр гөш йәйсиләр вә әтигәндә нандин тоюнисиләр, шуниң билән силәр Мениң
Пәрвәрдигар Худайиңлар екәнлигимни билип йетисиләр» — дәп ейтқин, деди.
[13] Кәчқурунда шундақ болдики, бөдүниләр учуп келип, чедиргаһни қаплап кәтти; әти-
си әтигәндә, чедиргаһниң әтрапидики йәрләргә шәбнәм чүшкән еди. [14] Әтрапта ятқан
шәбнәм көтирилип кәткәндин кейин, мана, чөллүкниң йәр йүзидә қиравдәк непиз, ки-
чик-кичик жумилақ нәрсиләр туратти. [15] Исраиллар уни көргәндә, униң немә екәнлиги-
ни билмигини үчүн: — Бу немиду? — дәп сорашти.
Муса уларға җававән: — Бу Пәрвәрдигар силәргә ата қилған озуқ-түлүктур. [16] Пәрвәр-
дигар шу ишни әмир қилип дедиги, «Һәр бириңлар йәйдиғиниңларға қарап униңдин
жиғивелиңлар; һәр бириңлар аилидики адәм саниға қарап, һәр бир адәмгә бир омәр
миқдарда жиғиңлар; һәр адәм өз чедиридики кишиләр үчүн жиғиңлар» — деди.
[17] Исраиллар шундақ қилип, бәзиси көпрәк, бәзиси азрақ жиғивалди. [18] Улар уни омәр
миқдари билән өлчивиди, көп жиққанларниңкидин ешип кәтмиди, аз жиққанларниң-

---

16:4 Зәб. 77:24; 104:40
16:5 **«алтинчи күн»** — бу җүмә күнидур. Шу күни Йәһудийлар жиққан «манна»дин икки күнлүк тамақни тәйярливелиши керәк еди. Чүнки әтиси, йәни йәттинчи күни шабат күни *(«дәм елиш күни»)* еди.
16:10 Мис. 13:21
16:12 **«гугум»** — ибраний тилида «икки кәч арилиғида» дегән сөз билән ипадилиниду. 12:6 вә изаһатни көрүң.
16:12 Юһ. 6:49,58
16:13 Чөл. 11:31; Зәб. 104:40
16:14 Чөл. 11:7; Нәһ. 9:15; Зәб. 77:24; 104:40
16:15 Юһ. 6:31; 1Кор. 10:3
16:16 **«бир омәр»** — «әфаһ»ниң ондин бир қисми, йәни икки литрчә еди.

му кәмлик қилмиди; һәр бир киши өз йәйдиғиниға қарап жиққан еди. [19] Муса уларға:
— Һеч қандақ адәм булардин һеч немини әтигә қалдурмисун, деди.
[20] Шундақ болсиму, улар Мусаниң сөзигә қулақ салмиди; бәзиләр униңдин бир қисми-
ни әтигә сақлап қойди. Амма сақлап қойғини қурутлап сесип кәтти. Бу иш үчүн Муса
уларға хапа болуп аччиқланди. [21] Шу сәвәптин уларниң һәр бири һәр әтигини чиқип өз
йәйдиғиниға қарап жиғивалатти; қалғанлири болса аптап чиққанда ерип кетәтти.
[22] Лекин алтинчи күни шундақ болдики, улар күнлүк озуқниң икки һәссисини жиғди;
демәк, һәр бир киши үчүн икки омәр миқдарда жиғивалди; андин җамаәт әмирлири
һәммиси келип буни Мусаға ейтти.
[23] Муса уларға: — Мана Пәрвәрдигарниң дегини: — Әтә арам күни, Пәрвәрдигарға аталған
муқәддәс шабат күни болиду; пиширидиғиниңларни пиширип, қайнитидиғиниңларни
қайнитип, ешип қалғанниң һәммисини әтигә сақлап қоюңлар, — деди.
[24] Улар Муса буйруғандәк, ешип қалғанни әтисигә сақлап қоювиди, улар сесип қалмиди,
қурутлапму кәтмиди. [25] Муса уларға: — Буни бүгүн йәңлар; чүнки бүгүн Пәрвәрдигарға
аталған шабат күни болғини үчүн бүгүн даладин тапалмайсиләр. [26] Алтә күн силәр жиғ-
саңлар болиду; лекин йәттинчи күни шабат болғини үчүн у күнидә һеч немә тепилмай-
ду, — деди.
[27] Һалбуки, йәттинчи күни хәлиқтин бир нәччиси озуқ-түлүк жиққили чиқивиди, һеч
немә тапалмиди. [28] Пәрвәрдигар Мусаға: «Силәр қачанғичә Мениң әмирлирим вә қа-
нун-бәлгүлимилиримни тутушни рәт қилисиләр? [29] Мана, Пәрвәрдигар силәргә шабат
күнини бекитип бәрди; шуңа йәттинчи күни һәр бириңларни өз орнида туруп, сирт-
ларға чиқмисун дәп, алтинчи күни икки күнлүк озуқ бериду», — деди. [30] Шуниң билән
хәлиқ йәттинчи күни арам алди.
[31] Исраиллар бу озуқни «манна» дәп атиди; униң шәкли юмғақсүт уруғидәк, рәңги ақ
болуп, тәми һәсәлгә миләнгән қотурмачқа охшайтти.
[32] Муса уларға: — Пәрвәрдигарниң әмри шуки, — Кейинки әвлатлириңларға Мән силәр-
ни Мисирдин елип чиққанда, Мән силәргә чөлдә йейишкә ата қилған нанни көрситиш
үчүн, униңдин комзәккә бир омәр тошқузуп, улар үчүн сақлап қоюңлар, — деди.
[33] Муса Һарунға: — Кәлгүси әвлатлириңларға көрситишкә сақлаш үчүн бир комзәкни
елип, униңға бир омәр миқдарда манна селип, Пәрвәрдигарниң һозурида қоюп қойғин,
— деди.
[34] Кейин, Һарун Пәрвәрдигар Мусаға буйруғандәк комзәкни сақлаш үчүн уни һөкүм-гу-
валиқ сандуғиниң алдида қоюп қойди.

16:18 **«һәр бир киши өз йәйдиғиниға қарап жиққан еди»** —йәнә бир тәрҗимиси: «һәммәйләнниң жиғивалғини өз еһтияҗиға дәлмудәл еди».
–Бу айәтни икки хил чүшиниш мүмкин: — *(1)* Худаниң бәлгүлимиси бойичә бир киши үчүн дәл бир омәр миқдарда йемәклик тәқдим қилинатти. Шуниң билән һәммәйлән жиққандин кейин, омәр миқдари билән өлчигинидә, озуқ-түлүк *(«манна»)*ни артуқ жиғивалған киши аз жиққан кишигә кам болғанни толдуруп берәтти. Ахир һәммә кишигә керәк болған йемәклик тәң тәмин етиләтти. Бу мөҗизә әмәс, тәбиий иш еди.
–*(2)* хәлиқ мәйли көп манна жиққан болсун, яки азрақ жиққан болсун, Худаниң карамити билән жиғивалғини дәл өз аилисиниң еһтияҗиға мас болди. Бу ишниң өзи мөҗизә еди, әлвәттә. «манна»ниң һәр күни асмандин чүшүши мөҗизә болупла қалмай, манннаниң миқдариму дәл һәммәйләнгә керәк болғанға баравәр еди.
–Бизниңчә, «2Кор.» 8:15 бойичә, биринчи чүшәнчә тоғра болса керәк; чүнки шу айәттә расул Павлус «манна жиғиш» дегән ишни мисал қилип, Худаниң бәндилирини бир-биригә беришкә риғбәтләндүриду.
16:18 2Кор. 8:15
16:31 **«манна»** — «немә бу?» дегән мәнада *(15-айәтни көрүң)*.
16:31 Чөл. 11:7
16:33 Ибр. 9:4
16:34 **«һөкүм-гувалиқ»** — мошу йәрдә «һөкүм-гувалиқ» Худаниң Исраилға бәрмәкчи болған түп әмирлирини, шундақла униң Исраил билән болидиған әһдисини көрситиду *(20-бапни көрүң)*. Худаниң муқәддәс маһийити вә Характери шу әмирләрдә аян қилинғачқа, «һөкүм-гувалиқ» дәпму атилиду. Шу әмирләр «әһдә сандуғи» ичидә сақлақлиқ таш тахтайлар үстигә пүтүлгән *(40:20ни көрүң)*. **«... Уни һөкүм-гувалиқ сандуғиниң алдида қоюп**

[35] Шу тәриқидә Исраиллар адәм олтирақлашқан бир зиминға йетип кәлгичә қириқ жил
«манна» йеди; улар Қанаан зимининиң чегаралириға йәткичә манна йеди.
[36] Әйни чағда бир «омәр» «әфаһ»ниң ондин биригә баравәр еди.

Қорам таштин чиққан су

17 [1] Андин пүткүл Исраил жамаити қопуп, Син чөлидин чиқип, Пәрвәрдигарниң
әмри бойичә сәпәр қилип, Рәфидим дегән йәргә келип чедирлирини тикти. Амма
у йәрдә хәлиққә ичкили су йоқ еди. [2] Шуниң билән хәлиқ Муса билән жедәллишип:
— Бизгә ичкили су бәргин! — деди. Лекин Муса уларға: — Немишкә мениң билән
жедәллишисиләр? Немишкә Пәрвәрдигарни синайсиләр? — деди.
[3] Лекин хәлиқ чаңқап, су тәләп қилип, Мусадин ағринип ғотулдишип: — Сән немишкә
бизни, балилиримизни вә мелимизни уссузлуқ билән өлтүрүшкә Мисирдин елип кәл-
диң? — деди. [4] Шуниң билән Муса Пәрвәрдигарға пәряд көтирип: — Бу хәлиқни қандақ
қилсам болар?! Улар һелила мени чалма-кесәк қилиши мүмкин! — деди.
[5] Пәрвәрдигар Мусаға жававән: — Сән Исраилниң ақсақаллиридин бир нәччисини өзүң
билән биллә елип чиқип, Нил дәриясиниң сүйини урғиниңда ишләткән һасаңни қо-
луңға елип хәлиқниң алдиға барғин; [6] Мана, Мән шу йәрдә, Һорәб теғидики қорам таш-
ниң үстидә сениң алдиңда туримән; сән қорам ташни урғин. Буниң билән униңдин хә-
лиққә ичкили су чиқиду, — деди.
Муса Исраилниң ақсақаллириниң көз алдида шундақ қилди. [7] Муса Исраилларниң
жедәлләшкини вә уларниң «Пәрвәрдигар зади аримизда барму-йоқму?» дейишип
Пәрвәрдигарни синиғини үчүн, у йәрни «Массаһ» вә «Мәрибаһ» дәп атиди.

Амаләкләр билән җәң қилиш

[8] Шу чағда Амаләкләр келип Рәфидимдә Исраилға һуҗум қилди. [9] Муса Йәшуаға: Сән
өзимиздин Амаләк билән җәң қилишқа адәм таллиғин. Мән әтә Худаниң һасисини қо-
лумға елип дөңниң чоққисида туруп туримән, деди. [10] Йәшуа Муса буйруғинидәк қилип,
Амаләкләр билән җәң қилди. Муса, Һарун вә Хур дөңниң чоққисиға чиқти. [11] Шундақ
болдики, Муса қолини көтирип турса, Исраил ғалип келәтти, лекин у қоллирини пәскә
чүшүрүп турса, Амаләк ғалип келәтти. [12] Мусаниң қоллири еғирлишип кәтти; улар бир
ташни елип келип униң астиға қойди; у униң үстидә олтарди; андин Һарун билән Хур
бири бир тәрипидә, бири йәнә бир тәрипидә униң қоллирини йөләп турди; бу тәриқидә
униң қоллири таки күн патқичә мәзмут турди. [13] Шундақ қилип, Йәшуа Амаләк вә униң
хәлқини қиличлап набут қилди.
[14] Пәрвәрдигар Мусаға: — Бир әслимә болсун дәп бу ишларни бир китапқа йезип қал-
дурғин, шундақла шуларни Йәшуаниң қулақлириға оқуп бәр; чүнки Мән Амаләкниң на-

---

қойди» — әһдә сандуғиниң тәсвирини билиш үчүн 25-бап, 10-22-айәтләргә қаралсун. «Ибр.» 9:4тин қариғанда, «манна» комзики кейинки вақитта әһдә сандуғи **ичигә**, муқәддәс қанун ташлири алдиға қоюлған.

16:35 Йә. 5:12; Нәһ. 9:15

17:2 Чөл. 20:3, 4

17:5 Мис. 7:20

17:6 **«Һорәб теғи»** — Синай теғиниң башқа бир исми.

17:6 Чөл. 20:9; Зәб. 77:15-16; 113:8; 1Кор. 10:4

17:7 **«Массаһ»** — «синаш» дегән мәнада, «Мәрибаһ» — «жедәл-мажра» дегән мәнада.

17:8 Қан. 25:17,18

17:9 **«Сән өзимиздин Амаләк билән җәң қилишқа адәм таллиғин»** — яки «Сән өзимизгә адәмләрни таллап, Амаләк билән соқушқили чиққин».

17:13 **«қиличлап,...»** — ибраний тилида «қилич биси билән уруп,...».

мини асманларниң астидин, һәтта адәмләрниң есидинму мутләқ өчүрүветимән, деди.
15 Андин Муса бир қурбангаһни ясап, намини «Пәрвәрдигар туғумдур» дәп атиди. 16 вә
Муса: — Яһниң тәхти алдида бир қол көтирилип: — «Пәрвәрдигар әвлаттин әвлатқичә
Амаләккә қарши җәң қилиду» дейилгән еди, — деди.

Йәтрониң Мусани Зиярәт қилиши вә униңға несиһәт қилиши

18 1 Мусаниң қейинатиси, йәни Мидияннниң каһини Йәтро Худаниң Муса үчүн һәмдә
Өз хәлқи Исраил үчүн барлиқ қилғанлири тоғрилиқ аңлиди, йәни Пәрвәрдигарниң
Исраилни Мисирдин чиқарғанлиғидин хәвәр тапти. 2-3 Шуниң билән Мусаниң
қейинатиси Йәтро Мусаниң әслидә өз йениға әвәтиваткән аяли Зиппораһ вә униң икки
оғлини елип йолға чиқти (биринчи оғлиниң исми Гәршом дәп қоюлған еди; чүнки Муса:
«мән яқа жутта мусапир болуп турурватимән» дегән еди. 4 Йәнә бириниң исми Әлиезәр
дәп қоюлған еди; чүнки Муса: «Атамниң Худаси маңа ярдәмдә болуп, мени Пирәвнниң
қиличидин қутқузди», дегән еди). 5 Шундақ қилип Мусаниң қейинатиси Йәтро Мусаниң
оғуллири билән аялини елип, Мусаниң чөлдә, Худаниң теғиниң йенида чедир тиккән
йеригә йетип кәлди.
6 У әслидә Мусаға: — «Мана, мәнки қейинатаң Йәтро сениң аялиңни вә униң икки оғли-
ни елип йениңға кетиватимән» дәп хәвәр әвәткән еди. 7 Шуниң билән Муса өз қейина-
тисиниң алдиға чиқип, тазим қилип, уни сөйди. Улар бир-биридин һал-әһвал соришип
чедирға кирди; 8 Андин Муса қийнатисиға Исраилниң вәҗидин Пәрвәрдигарниң Пирәвн
вә мисирлиқларға қилған һәммә әмәллирини сөзләп, уларниң йол бойи бешиға чүшкән
җәбир-җапаларни баян қилип, Пәрвәрдигарниң қандақ қилип уларни қутқузғинини ей-
тип бәрди.
9 Буни аңлап Йәтро Пәрвәрдигарниң Исраилға көрсәткән барлиқ яхшилиғидин, уларни
мисирлиқларниң қолидин қутқузғанлиғидин шатланди. 10 Йәтро шадлинип: — Силәр-
ни мисирлиқларниң вә Пирәвнниң қолидин қутқузған Пәрвәрдигарға тәшәккүрләр
болғай! У бу қовмни мисирлиқларниң қолидин қутқузди! 11 Мән Пәрвәрдигарниң бар-
лиқ илаһлардин үстүн туридиғанлиғини әнди билдим; чүнки У дәл улар йоғанчилиқ
қилған ишта Өзиниң улардин үстүн туридиғанлиғини намайән қилди — деди.
12 Андин Мусаниң қейинатиси Йәтро Худаға атап бир көйдүрмә қурбанлиқ вә бир нәччә
тәшәккүр қурбанлиқлирини елип кәлди; һарун билән Исраилниң һәр бир ақсақили Му-
саниң қейинатиси билән биллә Худаниң һозурида таам йейишкә кәлди.

17:14 Чөл. 24:20; Қан. 25:17, 18, 19; 1Сам. 15:2, 3
17:15 **«Пәрвәрдигар туғумдур»** — ибраний тилида «Яһвәһ-нисси».
17:16 **«Яһ»** — «Яһвәһ» *(Пәрвәрдигар)*ниң қисқартилма шәклидур. **«Яһниң тәхти алдида бир қол көтирилип: ....»** — кимниң қолиниң Худаниң тәхти алдида көтирилгәнлиги еник ейтилмайду; бизниңчә бу сирлиқ иш әрштә Худаниң алдида йүз бәргән болуп, қәсәм қилип «көтирилгән қол» болса «Пәрвәрдигарниң қоли» *(«Йәш.» 25:10, 41:20, 53:1, 66:14, «Юһ.» 12:38)*, йәни «Пәрвәрдигарниң **Қули** » болған Мәсиһ *(«Йәш.» 42:1, 19, 49:6, 52:13)*ни көрсәтсә керәк.
17:16 1Сам. 15:2
18:1 Мис. 2:16; 3:1
18:2-3 **«Гәршом»** — «яқа жутлуқ» дегән сөз билән аһаңдаш.
18:2-3 Мис. 2:22
18:4 **«Әлиезәр»** — «Худайим ярдәмдур» дегән мәнада.
18:11 **«улар йоғанчилиқ қилған ишта»** — мошу йәрдә «улар» сахта илаһлар, бутларни көрситиду *(12:12, 15:11ни көрүң)*. Бәзи алимлар бу сөз мисирлиқларни көрситиду, дәп қарайду.
18:11 Мис. 1:10,16,22; 5:7; 14:18
18:12 **«тәшәккүр қурбанлиқлири»** — ибраний тилида «зәбақ» дейилиду. Һарун вә ақсақалларниң Йәтро билән биллә шу қурбанлиқлардин йегәнлиги уларниң тәшәккүр қурбанлиғи екәнлигини испатлайду. Чүнки «тәшәккүр қурбанлиқлири»дин сунғучи кишиму йесә болатти.

Йәтрониң ақиланә мәслиһити

[13] Әтиси Муса хәлиқниң иш-дәвалири үстидин һөкүм чиқиришқа олтарди; хәлиқ әти-
гәндин тартип кәчкичә Мусаниң чөрисидә турушти. [14] Мусаниң қейинатиси униң хәлқи
үчүн қилған ишлирини көргәндә униңдин: — Сениң хәлиққә қиливатқан бу ишиң зади
немә иш? Немишкә сән бу ишта ялғуз олтирисән, барлиқ хәлиқ немә үчүн әтигәндин
кәчкичә сениң чөрәңдә туриду? — деди.
[15] Муса қейинатисиға жавап берип: — Хәлиқ Худадин йол издәшкә мениң қешимға ке-
лиду. [16] Қачанки уларниң бир иш-дәваси чиқса улар йенимға келиду; шуниң билән мән
уларниң оттурисида һөкүм чиқиримән вә шундақла Худаниң қанун-бәлгүлимилирини
уларға билдүримән, — деди.
[17] Мусаниң қейинатиси униңға: — Бу қилғиниң яхши болмапту. [18] Сән жәзмән өзүңни
һәмдә чөрәңдә турған хәлиқниму чарчитип қойисән; чүнки бу иш саңа бәк еғир келиду.
Сән уни ялғуз қилип йетишәлмәйсән. [19] Әнди мениң сөзүмгә қулақ салғин, мән саңа бир
мәслиһәт берәй вә шундақ қилсаң, Худа сениң билән биллә болиду: — Сән өзүң Худа-
ниң алдида хәлиқниң вәкили болуп, уларниң ишлирини Худаға мәлум қилғин; [20] сән
хәлиққә қанун-бәлгүлимиләрни үгитип, маңидиған йолни көрситип, уларниң қандақ
бурчи барлиғини уқтурғин. [21] Шуниң билән бир вақитта сән пүткүл хәлиқниң арисидин
Худадин қорқидиған, нәпсанийәтчиликни яман көридиған һәм қабилийәтлик һәм ди-
янәтлик адәмләрни тепип, уларни хәлиқниң үстигә баш қилип, бәзисини миң беши, бә-
зисини йүз беши, бәзисини әллик беши, бәзисини он беши қилип тайинлиғин. [22] Шуниң
билән булар һәр қандақ вақитта хәлиқниң иш-дәвалирини сорайду. Әгәр чоң бир иш-
дәва чиқип қалса, буни саңа тапшурсун; лекин һәммә кичик иш-дәваларни улар өзлири
бежирисун. Шундақ қилип, улар сениң вәзипәңни йеникләтип, жүкүңни көтиришүп
бериду. [23] Әгәр шундақ қилсаң вә Худа саңа шундақ буйруса, өзүң вәзипәңдә пут тирәп
туралайсән вә хәлқиңму хатиржәмлик билән өз жайиға қайтип кетиду, деди.
[24] Муса қейинатисиниң сөзигә қулақ селип дегининиң һәммисини қилди. [25] Муса пүт-
күл Исраил арисидин қабилийәтлик адәмләрни таллап, уларни хәлиқниң үстигә баш
қилип, бәзисини миң беши, бәзисини йүз беши, бәзисини әллик беши, бәзисини он беши
қилип қойди. [26] Булар һәр қандақ вақитта хәлиқниң иш-дәвалирини сорап турди; тәсрәк
иш-дәваларни болса, Мусаға йоллайтти, кичик иш-дәваларни болса өзлири сорайтти.
[27] Андин Муса қейинатисини йолға селип қойди, у өз жутиға қайтип кәтти.

Исраиллар Синай теғида

19 [1] Исраиллар Мисир зиминидин чиқип, дәл үчинчи ейиниң башланған күни Синай
чөлигә йетип кәлди. [2] Улар Рәфидимдин чиқип, Синай чөлигә йетип келип, чөлдә
чедир тикти; Исраил шу йәрдә, тағниң удулида тохтап чедир тикти. [3] Муса Худаниң
алдиға чиқивиди, Пәрвәрдигар тағдин униңға хитап қилип мундақ деди: — Сән Яқупниң
жәмәтигә сөз қилип, Исраилларға муну хәвәрни йәткүзгин: — [4] «Мениң мисирлиқларға
немә қилғинимни, шундақла Мән силәрни худди бүркүт балилирини қанатлириға
миндүрүп елип жүргәндәк, Өз қешимға елип кәлгинимни өзүңлар көрдүңлар. [5] Әнди

18:21 **«диянәтлик адәмләр»** — ибраний тилида «һәқиқәткә тәвә адәмләр».
18:24 Қан. 1:9
19:1 **«үчинчи ейиниң башланған күни»** — башқа бир хил тәржимиси бойичә «үчинчи ай» жилниң *(календарниң)* үчинчи ейини көрситиду.
19:3 Рос. 7:38
19:4 **«худди бүркүт балилирини қанатлириға миндүрүп елип жүргәндәк,...»** — бәзидә ана бүркүт балилириға учушни үгәткәндә уларни дүмбисигә миндүрүп учиду.
19:4 Қан. 29:1; 32:11

силәр дәрһәқиқәт Мениң сөзүмни аңлап, әһдәмни тутсаңлар, ундақта барлиқ әлләрниң арисида Маңа хас бир гөһәр болисиләр — чүнки пүткүл йәр Мениңкидур —
[6] вә силәр Маңа каһинлардин тәркиб тапқан хас бир падишалиқ вә муқәддәс бир қовм болисиләр». Мана бу сән Исраилларға дейишиң керәк болған сөзләрдур, — деди.
[7] Шуниң билән Муса йенип келип, хәлиқниң ақсақаллирини чақиртип, Пәрвәрдигар униңға буйруған шу сөзләрниң һәммисини уларға йәткүзди.
[8] Хәлиқниң һәммиси бир еғиздин: — Пәрвәрдигар буйруғанниң һәммисигә чоқум әмәл қилимиз! — дәп жавап бәрди. Андин Муса хәлиқниң жавап сөзлирини Пәрвәрдигарниң қешиға берип йәткүзди.
[9] Пәрвәрдигар Мусаға: — Мана, Мән саңа сөз қилғинимда хәлиқ авазимни аңлисун, һәмишә саңа ишәнсун дәп, йениңға қара булутниң қараңғулуғи ичидә келимән, дәп ейтти. Мусаму хәлиқниң дегәнлирини Пәрвәрдигарға аңлатти.
[10] Пәрвәрдигар Мусаға йәнә: — Сән хәлиқниң қешиға берип, бүгүн вә әтә уларни пак-муқәддәс қилип, кийим-кечәклирини жуйдурғин.
[11] Улар үчинчи күнигә тәйяр турсун; чүнки үчинчи күни барлиқ хәлиқниң көз алдида Пәрвәрдигар Синай теғиға чүшиду.
[12] Сән хәлиқ үчүн тағниң әтрапиға бир пасил қилип, уларға: «Силәр еһтият қилиңлар, таққа чиқмаңлар яки униң етигигә тегип кәтмәңлар. Кимки таққа тәгсә өлтүрүлмәй қалмайду;
[13] Униңға һәтта бирәр қоли тегип кәтсиму, чалма-кесәк қилип өлтүрүлсун яки оқ етип өлтүрүлсун. Мәйли һайван яки инсан болсун, шундақ қилса, тирик қалдурулмисун» — дәп ейтқин. Лекин Канай узун челинса, улар тағниң түвигә чиқсун, деди.
[14] Муса тағдин чүшүп хәлиқниң қешиға берип, хәлиқни Худаға атап муқәддәс қилди; улар кийим-кечәклирини жуйди.
[15] Андин Муса хәлиққә: — Үчинчи күнигә тәйяр туруңлар; һеч ким аяли билән йеқинчилиқ қилмисун, деди.
[16] Үчинчи күни болғанда, таң йоруши билән шундақ болдики, гүлдүрмамилар гүлдүрләп, чақмақ чеқип, тағ үстидә қоюқ бир парчә булут пәйда болди, зор қаттиқ челинған канайниң авази аңланди. Буни көрүп чедиргаһдики пүткүл хәлиқ қорқунучидин титрәп кәтти.
[17] Муса хәлиқни Худаниң алдида һазир болушқа чедиргаһдин елип чиқти. Улар келип тағниң түвидә өрә турди.
[18] Пәрвәрдигар Синай теғиға отта чүшүп кәлгини үчүн ис-түтәк пүткүл тағни қаплиди; ис-түтәк хумдандин өрлигән ис-түтәктәк үстигә өрләп чиқти. Пүткүл тағ қаттиқ тәвринишкә башлиди.
[19] Канай авази барғансери күчийип интайин қаттиқ чиқти. Муса сөз қиливиди, Худа аңлап үнлүк аваз билән жавап бәрди.
[20] Пәрвәрдигар Өзи Синай теғиға, тағниң чоққисиға чүшти; андин Пәрвәрдигар Мусани тағниң чоққисиға чақиривиди, Муса таққа чиқти.

19:5 Қан. 7:6; 10:14,15; 14:2; 26:18; Зәб. 134:4; Йәш. 41:8; Тит. 2:14
19:6 **«силәр маңа каһинлардин тәркиб тапқан хас бир падишалиқ ... болисиләр»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «силәр маңа падишалар вә каһинлар ...болисиләр».
19:6 1Пет. 2:9
19:8 Мис. 24:3
19:12 **«хәлиқ үчүн тағниң әтрапиға»** — яки «хәлиқ әтрапиға».
19:12 Ибр. 12:18
19:13 **«Униңға... тегип кәтсиму»** — демәк, таққа тегиш. Башқа бир хил тәрҗимиси «униңға *(таққа тәккән кишигә)* адәмниң қоли тәгмисун...». **«чалма-кесәк қилинсун яки оқ етип өлтүрүлсун»** — демәк, таққа тәккән кишини өлтүрүши керәк; бирақ хилаплиқ қилған ундақ бир кишини тағ етигидә *(қәтъий чәкләнгән жайға киргәнлиги сәвәплик)* өлтүрүш үчүн һәр қандақ киши униңға тәгсә яки униңға йеқин барса болмайтти; шуңа уни чалма-кесәк қилиш яки оқ билән өлтүрүш керәк еди. Башқа бир хил тәрҗимиси «*(Худа тәрипидин)* өлтүрүлиду».
19:15 1Сам. 21:4; 1Кор. 7:5
19:16 **«гүлдүрмамилар»** — ибраний тилида «авазлар». **«канайниң авази»** — яки «бурға авази».
19:16 Ибр. 12:18
19:17 Қан. 4:10,11
19:18 һак. 5:4; Зәб. 67:9; 76:19; 113:4; 143:5; һаб. 3:10
19:19 **«Муса сөз қиливиди, Худа аңлап үнлүк аваз билән жавап бәрди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Муса сөз қиливататти, Худа аңлап үнлүк аваз билән жавап бериватати».

[21] Пәрвәрдигар Мусаға: — Сән чүшүп халайиқни агаһландуруп: Улар «Пәрвәрдигарни
көримиз» дәп пасилдин бөсүп өтмисун; ундақ қилса, улардин көп адәм һалак болиду,
дәп ейтқин. [22] Пәрвәрдигарға йеқин келәләйдиған каһинларму өзлирини Маңа атап
муқәддәс қилсун; болмиса, Пәрвәрдигар сепилни бөскәндәк уларға һалакәт йәткүзиду,
— деди.
[23] Муса Пәрвәрдигарға: — Халайиқниң Синай теғиға чиқиши мүмкин әмәс; чүнки Сән
Өзүң бизгә қаттиқ агаһландурдуң: тағни «муқәддәс» дәп қарап, униң әтрапиға пасил-
ларни бекитиңлар, дәп әмир қилдиң, — деди.
[24] Пәрвәрдигар Мусаға: — Маң, сән чүшүп кәткин. Андин сән Һарунни елип, билләчиққин;
лекин каһинлар вә хәлиқ болса Пәрвәрдигарниң қешиға барайли дәп пасилдин бөсүп
өтмисун; болмиса, Пәрвәрдигар сепилни бөскәндәк уларниң үстигә чүшиду, — деди.
[25] Шуниң билән Муса хәлиқниң қешиға чүшүп, уларға бу сөзни йәткүзди.

Он пәрз

20 [1] Худа муну барлиқ сөзләрни баян қилип мундақ деди: —
[2] Мән сени «қуллуқ макани» болған Мисир зиминидин чиқирип кәлгән Пәрвәрди-
гар Худайиңдурмән.
[3] Сениң Мәндин башқа һеч қандақ илаһиң болмайду.
[4] Сән өзүң үчүн мәйли жуқуридики асманда болсун, мәйли төвәндики зиминда болсун,
яки йәр астидики суларда болсун, һәр қандақ нәрсиниң қияпитидики һеч қандақ ойма
шәкилни ясима.
[5] Сән бундақ нәрсиләргә баш урма яки уларниң қуллуғиға кирмә. Чүнки Мәнки Пәрвәр-
дигар Худайиң вапасизлиққа һәсәт қилғучи Тәңридурмән. Мәндин нәпрәтләнгәнләр-
ниң қәбиһликлирини өзлиригә, оғуллириға, һәтта нәврә-чәврилиригичә чүшүримән,
[6] Амма Мени сөйидиған вә әмирлиримни тутидиғанларға миң әвладиғичә өзгәрмәс
меһриванлиқ көрситимән.
[7] Пәрвәрдигар Худайиңниң намини қалаймиқан тилға алма; чүнки кимдәким намини
қалаймиқан тилға алса, Пәрвәрдигар уни гунакар һесаплимай қалмайду.
[8] Шабат күнини муқәддәс дәп билип тутқили ядиңда сақлиғин. [9] Алтә күн ишләп барлиқ

20:2 **Мис. 13:3; Қан. 5:6; Зәб. 80:11**
20:4 **«Сән өзүң үчүн ... һәр қандақ нәрсиниң қияпитидики һеч қандақ ойма шәкилни ясима»** — 5-айәттин еник көрүнидики, 4-айәттә хатириләнгән: «өзүң үчүн ... шәклидә.. ясима» дегән бу әмирниң көздә тутқини адәмләр чоқунуш мәхситидә ясиған һәр қандақ шәкилләрдур. Демәк, бу язмиларда сәнъәтниң өзи яки бәдиий иҗадийәт, мәсилән рәссамлиқ яки һәйкәлтирашлиқ мәнъий қилинған әмәс. Мәсилән, «муқәддәс чедир» вә кейинки «муқәддәс ибадәтхана»да бир нәччә сүрәтләр *(херублар, гүлләр, хорма дәрәқ қатарлиқларниң сүрәтлири)* көрүниду. Булар бутлар әмәс, пәқәт безәш мәхситидә ишләнгән.
20:4 **Лав. 26:1; Зәб. 96:7**
20:5 **«вапасизлиққа һәсәт қилғучи Тәңри»** — бу ибарә тоғрилиқ «тәбирләр» вә «қанун шәрһи»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң.
–«Мәндин нәпрәтләнгәнләрниң қәбиһликлирини өзлиригә, оғуллириға, һәтта нәврә-чәврилиригичә чүшүримән» — бу муһим сөз тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни, шундақла «Әзакиял»дики «қошумчә сөз»имизни *(18-, 33-баплар тоғрилиқ)* көрүң.
20:6 **«әмирлиримни тутидиғанларға миңлиған әвладиғичә»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «әмирлиримни тутидиған миңлиғанлириға...». Бирақ «Қан.» 7:9 тәрҗимимизгә мас келиду. **«өзгәрмәс меһриванлиқ»** — мошу йәрдә «өзгәрмәс меһриванлиқ» ибраний тилида «хәсәд» дегән сөз билән ипадилиниду. Бу сөзниң мәнаси бәк чоңқур болуп, көп йәрләрдә «өзгәрмәс муһәббәт» яки «өзгәрмәс меһриванлиқ» дәп тәрҗимә қилиниду. Көп йәрләрдә бир хил әһдә билән бағлиқ болиду; шуңа сөзниң узунрақ бир хил тәрҗимиси: «меһир-муһәббәт түпәйлидин әһдидә дайим туридиғанлиғи» дегили болиду. Мәсилән, бу сөз «Яр.» 21:23, 24:12, 32:10, «Мис.» 15:13, 34:6, 7ләрдә ишлитилгән.
20:7 **Лав. 9:12; Мат. 5:33**
20:8 **Әз. 20:12**

ишлириңни түгәткин; [10] лекин йәттинчи күни Пәрвәрдигар Худайиңға аталған шабат
күнидур; сән шу күни һеч қандақ иш қилмайсән; мәйли сән яки оғлуң болсун, мәйли
қизиң, мәйли қулуң, мәйли дедигиң, мәйли буқаң яки сән билән бир йәрдә туруватқан
мусапир болсун, һеч қандақ иш қилмисун. [11] Чүнки алтә күн ичидә Пәрвәрдигар асман
билән зиминни, деңиз билән униң ичидики барини яратти андин йәттинчи күнидә
арам алди. Буниң үчүн Пәрвәрдигар шабат күнини бәхит-бәрикәтлик күн қилип, уни
муқәддәс күн дәп бекитти.
[12] Ата-анаңни һөрмәт қил. Шундақ қилсаң Пәрвәрдигар Худайиң саңа ата қилмақчи
болған зиминда узун өмүр көрисән.
[13] Қатиллиқ қилма.
[14] Зина қилма.
[15] Оғрилиқ қилма.
[16] Хошнаң тоғрилиқ ялған гувалиқ бәрмә.
[17] Сән хошнаңниң өй-иматитигә көз қириңни салма, нә хошнаңниң аяли, нә униң қу-
лиға, нә униң дедиги, нә униң калиси, нә униң ишиги яки хошнаңниң һәр қандақ башқа
нәрсисигә көз қириңни салма.

Хәлиқниң вәһимиси

[18] Пүткүл хәлиқ гүлдүрмамиларни, чеқин-ялқунларни, канайниң авази вә тағдин өрләп
чиққан ис-түтәкләрни көрди вә аңлиди; улар буларни көрүп, титришип жирақ турушти
[19] вә Мусаға: — Бизгә сәнла сөз қилғайсән, биз аңлаймиз; лекин Худа бизгә Өзи сөз қил-
мисун; чүнки ундақ қилса өлүп кетимиз, деди.
[20] Муса халайиққа жававән: — Қорқмаңлар; чүнки Худаниң бу йәргә келиши силәрни
синаш үчүн, йәни силәрниң Униң дәһшәтлигини көз алдиңларға кәлтүрүп, гуна қил-
маслиғиңлар үчүндур, — деди. [21] Шуниң билән халайиқ нерида турди; лекин Муса Худа
ичидә турған қоюқ булутниң қешиға йеқин барди.

Қурбангаһ тоғрисидики низам

[22] Пәрвәрдигар Мусаға: — Сән берип Исраилларға муну сөзләрни йәткүзгин: «Силәргә
әрштин сөз қилғинимни көрдүңлар. [23] Силәр Мениң орнумда илаһ дәп күмүчтин бутлар
ясимаңлар, яки өзүңлар үчүн алтундин бутларни ясимаңлар.
[24] — Сән Мән үчүн тупрақтин бир қурбангаһ ясап, шу йәрдә көйдүрмә қурбанлиқ вә
енақлиқ қурбанлиқлириңни, қой-өшкә билән калилириңни сунғин. Умумән Мән хә-
лиққә намимни һөрмәт билән әслитидиған барлиқ жайларда, йениңға келип саңа бә-
хит-бәрикәт ата қилимән.

20:9 Мис. 23:12; 34:21; Луқа 13:14
20:10 **«йәттинчи күни.....шабат күнидур»** — ибраний тилида «шабат» вә «йәттинчи» дегәнләр аһаңдаш сөз. **«сән билән бир йәрдә туруватқан»** — ибраний тилида «дәрвазилириң ичидә туруватқан» дегән сөз билән ипадилиниду.
20:11 Яр. 2:2; Ибр.4
20:12 Мат. 15:4; Әф. 6:2
20:13 Мат. 5:21
20:14 Мат. 5:27
20:16 **«Хошнаң тоғрилиқ ялған гувалиқ бәрмә»** — Тәврат-Инжил бойичә «хошнаң» Худа бизниң йенимизға йеқин қилған һәр бир адәмни көрситиду, әлвәттә.
20:17 **«хошнаң»** — бу сөз тоғрилиқ жуқурқи изаһатни көрүң.
20:17 Рим. 7:7
20:19 Қан. 5:25; Ибр. 12:19
20:20 **«силәрниң Униң дәһшәтлигини көз алдиңларға кәлтүрүп, гуна қилмаслиғиңлар үчүндур»** — яки «Униңдин болған қорқунуч сениң көз алдида болуп, бу гуна қилмаслиғиңлар үчүндур».
20:21 Мис. 19:17; Ибр. 12:18
20:24 Мис. 27:1; 38:1

[25] — Әгәр Маңа атап ташлардин қурбангаһ ясимақчи болсаң, ойулған ташлардин ясимиғин; чүнки ташларға әсвавиңни тәккүзсәң, улар напак болуп қалиду. [26] Қурбангаһимға чиқидиған пәләмпәй болмисун; ундақ болғанда, пәләмпәйдин чиққичә әвритиң көрүнүп қелиши мүмкин», — деди.

Қулларға муамилә қилиштики һөкүм-бәлгүлимиләр

21
[1] — Сән уларниң алдиға қойидиған һөкүм-бәлгүлимиләр мунулардур: —
[2] Әгәр сән бир ибраний қулни сетивалған болсаң, у алтә жилғичә хизмитиңдә болуп, йәттинчи жили төләмсиз һөр қилинсун.
[3] У қул қилинишқа тәнһа һаләттә елип келингән болса, тәнһа һаләттә кәтсун. Аяли билән биргә елип келингән болса, аялиму униң билән биллә кәтсун.
[4] Әгәр ғоҗиси униңға хотун елип бәргән болса, шундақла аяли униңға оғул-қизларни туғуп бәргән болса, аял балилири билән ғоҗисиға қелип, әр ялғуз кәтсун.
[5] Лекин әгәр қул елан қилип: «Мән ғоҗам, аялим вә балилиримға муһәббитим болғини үчүн һөр болуп кәтмәймән» десә,
[6] ундақта униң ғоҗиси уни Худаниң ибадәт соруниниң алдиға елип берип, уни ишикниң алдида яки ишикниң кешикиниң алдида турғузсун; андин ғоҗиси бигиз билән униң қулиқини тәшсун. Шундақ қилип, у мәңгүгә ғоҗисиниң қули болуп қалиду.
[7] Әгәр бирким қизини дедәкликкә сетивәткән болса, у әр қуллар һөр қилинғандәк һөр қилинмисун.
[8] Әгәр өзигә хас сетивалған қиз ғоҗисиға яқмиса, ундақта у қиз тәрәпниң һәқ төләп уни һөр қилишиға йол қоюши керәк. Лекин ғоҗисиниң уни ят хәлиққә сетиш һоқуқи болмайду; чүнки ғоҗиси униңға вапасизлиқ қилғандур.
[9] Әгәр у қизни оғлиға хас бекиткән болса, ундақта у бәлгүлимиләр бойичә униңға өз қизидәк муамилә қилсун.
[10] Әгәр ғоҗиси йәнә хотун алса, әслидә әмригә алған дедигиниң йемәк-ичмекини, кийим-кечигини вә әр-хотунчилиқ бурчини кемәйтмисун.
[11] Әгәр у шу үч ишни ада қилмиса, ундақта у бәдәл төлимәй һөр болсун.

Уруш-талаш һәққидә

[12] Кимки бир адәмни уруп өлтүрүп қойса, уму чоқум өлтүрүлсун.
[13] Лекин әгәр у киши өлгүчиниң җенини пайлап туруп қәстән өлтүрмигән, бәлки мән Худа униң қоли арқилиқ шу кишиниң өлүшигә йол қойған болсам, ундақ әһвалда Мән униңға қачидиған бир җайни орунлаштуримән.
[14] Лекин әгәр бириси өз хошнисини һейлә билән өлтүримән дәп, униңға қәстән һуҗум қилса, у гәрчә панаһ издәп қурбангаһимға қечип кәлсиму, у шу йәрдә тутулсун вә өлүмгә мәһкүм қилинсун.
[15] Кимки өз атиси яки анисиға қол тәккүзсә, чоқум өлтүрүлсун.

20:25 **«ташларға әсвавиңни тәккүзсәң, улар напак болуп қалиду»** — 4-айәттики әмир бойичә, Худани билдүридиған һеч қандақ сүрәт яки шәкил болмайду. Бу айәттики әмир қурбангаһ ташлириниң үстидә һеч қандақ шәкил-сүрәтләрниң болмаслиғи (*«напак» болмисун дәп*), бутпәрәслик гунайиниң алдини елиш үчүн берилгән.

20:25 **Қан. 27:5; Йә. 8:30, 31**

21:2 **Қан. 15:12; Йәр. 34:14**

21:5 **Қан. 15:16**

21:6 **«Худаниң ибадәт сорунениң алдиға»** — яки «Худаниң алдиға» яки «һакимларниң алдиға». Ибраний тилида «Әлоһимниң алдиға». Зәбур 82:1,6ни көрүң. **«андин ғоҗиси бигиз билән униң қулиқини тәшсун»** — демәк, қулниң қулиқини ишик қанитиға яки ишик кешикигә йеқип туруп, қулиқиниң юмшиқини ишиккә яки ишикниң кешикигә миқлайду.

21:8 **«ғоҗиси униңға вапасизлиқ қилғандур»** — адәттә әр киши дедәк сетивалған болса, уни өз кенизиги яки тоқили қилип әмригә алған һесаплинатти. Шуңа дедәкниң кам дегәндиму тоқаллиқ һоқуқи бар еди.

21:12 **Лав. 24:17**

21:15 **Мат. 15:4**

16 Кимки бир адәмни булап сатқан болса яки униң қолида барлиғи мәлум болса, җәзмән
өлтүрүлүши керәк.
17 Кимки өз атиси яки анисиға ләнәт қилип қарғиған болса, җәзмән өлтүрүлүши керәк.

Башқиларни зәхимләндүрүш һәққидә

18 Әгәр икки киши урушуп қелип, бири йәнә бирини таш я мошти билән урса, урулған
киши өлмәй, орун тутуп йетип қалған болса, 19 у киши қопуп һасиға тайинип ташқириға
чиққидәк болса, ундақта уни урған киши җазадин халас қилинсун; пәқәт зәхимләнгүчи-
ниң йетип иштин қалған вақти үчүн төләм берип, уни давалитип сәллимаза сақайтсун.
20 Әгәр бириси қули яки дедигини таяқта урса, шундақла қул яки дедәк нәқ мәйданда
өлүп кәтсә, униң үчүн игиси чоқум җазаға тартилсун. 21 Лекин әгәр таяқ йегүчи бир-ик-
ки күн тирик турса, ундақта қул ғоҗайининиң шәхси мал-мүлки болғини үчүн, қулниң
җазасиға тартилмисун.
22 Әгәр кишиләр бир-бири билән урушуп қелип, һамилдар бир аялни уруп салса, һамил-
дар аялда балиси балдур туғулушидин башқа зәхимлиниш болмиса, аялниң еринiң
төләм тәливи бойичә һакимларниң тәстиқидин өткүзүлүп җәриманә төлисун. 23 Әгәр
аял яки бала зиян-зәхәткә учриған болса, ундақта җениға җан, 24 көзигә көз, чишиға
чиш, қолиға қол, путиға пут, 25 көйүккә көйүк, зәхимгә зәхим, көккә көк төләнсун. 26 Әгәр
бириси өз қул я дедигиниң көзини уруп накар қилип қойса, көзи вәҗидин уни азат қил-
сун. 27 Шуниңдәк бириси өз қули я дедигиниң чишини уруп чиқириватқан болса, чиши
вәҗидин уни азат қилсун».

Мал-улақлар тоғрилиқ бәлгүлимиләр

28 Әгәр бир кала бир әр яки аял кишини үсүп өлтүрүп қойса, шу кала чоқум чалма-кесәк
қилиниши керәк, униң гөши йейилмисун. Лекин калиниң егисигә гуна кәлмисун. 29 Ле-
кин бу уйниң илгиридин үсүш адити болуп, егисигә бу һәқтә агаһ берилгән болса, лекин
йәнила уни бағлимиғини үчүн әр-аял кишиләрни үсүп өлтүрүп қойған болса, ундақта
кала чалма-кесәк қилинсун, егисиму өлүмгә мәһкүм қилинсун. 30 Лекин униңдин хун
һәққи тәләп қилинса, өз җениниң орнида униңға қанчилик төләм қоюлған болса шуни
бәрсун. 31 Калидин үсүлгүчи оғул яки қиз бала болса, калиниң егиси охшашла жуқуриқи
һөкүмдикидәк бир тәрәп қилинсун. 32 Кала қул яки дедәкни үскән болса, калиниң егиси
үсүлгүчиниң ғоҗисиға оттуз шәкәл күмүч бәрсун; андин кала чалма-кесәк қилинсун.
33 Әгәр бириси бир орниң ағзини очуқ қоюп яки колаватқан орниң ағзини япмай, кала
яки ешәк униңға чүшүп кәтсә, 34 Ундақта орниң егиси мал егисиниң зийинини толуқ
төләп бәрсун; өлгән мал униңки болиду.
35 Әгәр бирисиниң калиси йәнә бирисиниң калисини үсүп өлтүрүп қойған болса, ун-
дақта улар тирик қалған калини сетип, пулни баравәр бөлүшсун һәм өлүк калиниму
шундақ бөлүшсун. 36 Лекин калиниң илгиридин үсидиған адити барлиғи еник туруп,
егиси уни бағлимай қоюватқан болса, ундақта үскүчи калиниң егиси калиға кала төләп
бәрсун, өлүк кала униң болсун.

21:17 Лав. 20:9; Пәнд. 20:20; Мат. 15:4; Мар. 7:10
21:20 **«униң үчүн егиси чоқум җазаға тартилсун»** — ибраний тилида «униң интиқами чоқум елиниду».
21:22 **«балиси балдур туғулушидин башқа»** — яки «балиси чүшүп кетиштин башқа». Алди-кәйни сөзләргә қариғанда, мошу йәрдә пәқәт «балдур туғулса» дегән тәрҗимиси тоғра болса керәк.
21:23 **«Әгәр аял яки бала зиян-зәхәткә учриған болса,...»** — ибраний тилида пәқәт «Әгәр зәрәр-зәхмәт болуп чиқса,...» дейилиду.
21:24 Лав. 24:20; Қан. 19:21; Мат. 5:38
21:28 Яр. 9:5
21:33 **«бир орниң ағзини»** — яки «бир қудуқниң ағзини».

Төләм төләш һәққидики низам

22 1 Әгәр бириси бир кала яки қойни оғрилап, уни сойса я сетивәтсә, у бир калиниң
орниға бәш кала, бир қойниң орниға төрт қой төлисун.
2 Оғри там тәшкәндә тутулуп қелип, таяқ йәп өлүп қалса, өлтүргүчигә хун җазаси кәл-
мисун. 3 Лекин шу вақиә болған пәйттә күн чиқип қалған болса, ундақта өлтүргүчи хун
җазасиға тартилсун.
Оғри оғрилиғинини төләп зиянни толуқлап бериши керәк; униңда бир немә болмиса,
қуллуққа сетилип, оғрилиған нәрсини төлиши керәк.
4 Оғри тутулғанда оғрилиған нәрсә, кала болсун, ешәк болсун, қой болсун униң қолида
тирик һаләттә тепилса, у икки һәссә қиммәттә төләп бәрсун.
5 Әгәр бириси өз мал-чарвилирини етизлиққа яки үзүмзарлиққа отлашқа қоюветип,
башқиларниң бағ-етизлиғида отлашқа йол қойса, ундақта у өзиниң әң есил мәһсулат-
лиридин яки үзүмзарлиғиниң әң есил мевисидин зиянни төләп бәрсун.
6 Әгәр от кетип, тикәнликкә тутишип кетип, андин өнчиләрни, баш тартип пишқан зи-
раәтни көйдүрүп, пүткүл етизлиқни күл қиливәтсә, ундақта от қойғучи барлиқ зиянни
төләп бәрсун.
7 Әгәр бириси хошнисиға пул яки мал-дунъясини аманәт қилған болса, булар өйидин
оғрилинип кәтсә, шундақла оғри кейин тутулса, у оғрилиғинини икки һәссә қиммәттә
төләп бәрсун. 8 Лекин оғри тепилмиса, өй егисиниң хошнисиниң мелиға қол тәккүзгән
я тәккүзмигәнлиги мәлум болсун дәп, һакимларниң алдиға кәлтүрүлсун. 9 Һәр хил хи-
янәт, у мәйли кала, ешәк, қой, кийим-кечәк болсун, җүтүрүп қойған нәрсә болсун, улар
тоғрилиқ бир хошниси: «әмәлийәттә мундақ еди» дәп талашқан болса, һәр иккисиниң
дәваси һакимларниң алдиға кәлтүрүлсун; һакимлар қайсиға гуна бекитсә, шу хошни-
сиға икки һәссә қиммәттә төләп бәрсун.
10 Әгәр бириси хошнисиға ешәк, кала, қой яки башқа бир чарпайни аманәт қилса,
бу аманәт мели киши көрмәй өлүп кәтсә, яки зәхимләнсә, яки һайдап әкитилсә,
11 ундақта хошнисиниң мелиға қол тәккүзгән я тәккүзмигәнлиги мәлум болсун
дәп, Пәрвәрдигарниң алдида уларниң оттурисида бир қәсәм ичүрүлсун. Мал еги-
си бу қәсәмни қобул қилсун; хошниси униңға төләм төләп бәрмисун. 12 Лекин
мал оғриланған болса, у егисигә төләп бәрсун. 13 Әгәр уни вәһший һайван боғуп
қойған болса, у малниң қалдуғини гувалиқ үчүн көрситип, уни төләп бәрмисиму
болиду.

22:1 **«... у бир калиниң орниға бәш кала, бир қойниң орниға төрт қой төлисун»** — немишкә калини бәш һәссә, қойни төрт һәссиләп толуқлаш керәк? Кала-қой һәр иккиси гөш, жуң-терә вә сүт берәләйду, кала йәнә әмгәк қилалайду; шуңа калиниң кәмлиги көпрәк зиянни кәлтүриду.

22:1 2Сам. 12:6

22:4 **«Оғри тутулғанда оғрилиған нәрсә, ... униң қолида тирик һаләттә тепилса, у икки һәссә қиммәттә төләп бәрсун»** — немишкә бу айәттә көрситилгән җаза 1-айәттики җазиға охшимайду? Бәзи алимларниң пикричә: *(a)* оғриланған мал техи оғриниң қолида болғачқа, егисиниң зийини 1-айәттикидин аз болуши мүмкин; *(ә)* бу оғри техи 1-айәттики оғридәк яманлиқни үгәнгән әмәс; *(п)* 4-айәттики оғриниң кала-қойни оғрилаш гунайини өзлүгидин иқрар қилған болушиму мүмкин. Биз бу үч пикригә қайилмиз.

22:6 **«тикәнлик»** — етизлар арисидики читлар яки қашалар адәттә тикәнләрдин қилиниду.

22:8 **«һакимларниң алдиға»** — ибраний тилида «Әлоһимниң *(«илаһларниң»)* алдиға». Зәбур 82:1,6ни көрүң.

22:9 **«һакимларниң алдиға»** — ибраний тилида «Әлоһимниң *(«илаһларниң»)* алдиға». Зәбур 82:1,6ни көрүң. **«һакимлар қайсиға...»** — яки «Худа қайсиға...».

22:10 **«һайдап әкитилсә»** — ибраний тилида бу сөз адәттә «булиниш» дегән сөз билән ипадилиниду; лекин мошу йәрдә бәлким тәсадипий бир ишни, мәсилән чөчүп кетип, чечилип кетишини көрситиши мүмкин; оғрилиниш мәсилиси 12-айәттә көрситилиду.

22:11 **«Пәрвәрдигарниң алдида уларниң оттурисида бир қәсәм ичүрүлсун»** — бу қәсәмни бәлким, егиси: «Мән һәқиқәтән шу нәрсини паланчи кишигә тапшуруп аманәт қилдим» дегәндәк, аманәтни қобул қилғучи киши: «Мән шу аманәтни һәқиқәтән җүтүрүп қойдум, уни оғрилимидим, башқиларға сатмидим» дегәндәк қилиши мүмкин.

14 Әгәр бириси хошнисидин бир улақни өтнә елип, улақ егиси йоқ йәрдә зәхимләнсә яки
өлүп қалса, өтнә алғучи толуқ төләп бәрсун. 15 Лекин егиси нәқ мәйданда болса, өтнә
алғучи төләп бәрмисун; улақ ижаригә елинған болса, алғучи төләм төлимисун; чүнки
уни ижарә төләп әкәлгән.

Ижтимаий мәсъулийәт

16 Әгәр бир адәм техи ятлиқ болмиған бир қизни аздуруп, униң билән биллә ятса, ун-
дақта у униң тойлуғини бериши керәк, андин уни хотунлуққа алсун. 17 Лекин қизниң
атиси уни униңға бәргили унимиса, зина қилғучи пак қизларниң тойлуғиға баравәр ке-
лидиған күмүч пулни таразида өлчәп бәрсун.
18 Җадугәр хотунни тирик қоймиғин.
19 Һайван билән җинсий мунасивәт өткүзгән һәр бири җәзмән өлүмгә мәһкүм қи-
линсун.
20 Кимдәким бирдин-бир Пәрвәрдигардин башқа һәр қандақ илаһқа қурбанлиқ сунса,
һарам дәп мутләқ һалакәткә мәһкүм қилинсун.
21 Силәрму Мисирда мусапир болуп турған екәнсиләр, мусапир болған кишини һеч хар-
лимаңлар вә яки униңға һеч зулум қилмаңлар.
22 Һәр қандақ тул хотун яки житим балини хорлимаңлар. 23 Сән уларни һәр қандақ
тәрәптә хорлисаң, улар маңа пәряд көтәрсә, Мән уларниң авазини чоқум аңлаймән;
24 шуниң билән ғәзивим тутишип, силәрни қиличлап өлтүримән, силәрниң хотунли-
риңлар тул қилинип, балилириңлар житим болуп қалиду.
25 Әгәр сән Мениң хәлқимниң ичидин саңа хошна болған кәмбәғәлгә қәриз бәргән бол-
саң, униңға җазанихорлардәк муамилә қилмиғин; униңдин өсүм алмаңлар.
26 Әгәр сән хошнаңниң чапинини гөрүгә алған болсаң, күн олтармаста униңға яндуруп
бәр. 27 Чүнки чапини униң бирдин-бир йепинчиси болуп, бәдинини япидиған кийим
шудур. У болмиса, у немини йепинип ятиду? Бу сәвәптин Маңа пәряд қилса, пәрядини
аңлаймән; чүнки Мән шәпқәтликтурмән.
28 Һакимларға күпүрлүк қилма, вә хәлқиңниң әмирлиринриму қарғап тиллима.
29 Хаминиңниң һосулиниң ашқинидин вә шарап-зәйтун мейи көлчигиндин ташқини-
дин Маңа һәдийә сунушни кечиктүрмигин.
Сән оғуллириңниң тунҗисини Маңа атиғин.
30 Кала билән қойлириңниң тунҗа балилириниму һәм шундақ атиғин; тунҗа бала йәттә
күнгичә аниси билән биллә турсун; амма сәккизинчи күни уни Маңа атап сунғин.

22:18 Қан. 18:10,11
22:19 Лав. 18:23; 20:15
22:20 **«мутләқ һалакәткә мәһкүм қилинсун»** — ибраний тилида ««һарам» қилинсун»; «һарам» — «мутләқ һалак қилиниш керәк» дегәнни билдүриду.
22:20 Қан. 17:2, 3, 4, 5
22:21 Лав. 19:34
22:22 Зәк. 7:10
22:25 Лав. 25:36,37; Қан. 23:18,19; Зәб. 14:5; Пәнд. 28:8; Әз. 18:8
22:26 Қан. 24:12,13
22:28 **«Һакимларға»** — ибраний тилида «Әлоһим»*(ға)*. Бу сөз бәзидә Худаниң вәкиллири болған «һакимлар»ни билдүриду *(«Зәб.» 81-күй вә изаһатлирини көрүң)*. Шуңа бәзи тәрҗимиләрдә «Худаға» дейилиду.
22:28 Мис. 21:6, 8; Рос. 23:3, 4, 5
22:29 **«Хаминиңниң һосули ...дин ташқинидин Маңа һәдийә сунушни кечиктүрмигин»** — бу айәттә көздә тутулғини *(башқа йәрлири билән селиштурулғанда)* тунҗа һосулни көрситиду, лекин бу айәтниң өзидә ундақ беваситә ейтилмайду. Айәтниң иккинчи қисми «тунҗа оғулларниң Худаға атилиши» тоғрилиқ һәм 30-айәт «чарпайниң тунҗилири» тоғрилиқ болғачқа, 29-айәтниң биринчи қисми бәлким «тунҗа һосул» тоғрилиқ болуши мүмкин.
22:29 Мис. 13:2,12
22:30 Мис. 23:19; Лав. 22:27; Әз. 44:30

31 Силәр Маңа аталған муқәддәс кишиләр болисиләр; шуңа далада житқуч һайван тәри-
пидин боғулған һайванниң гөшини йемәңлар, бәлки уни иштларға ташлап бериңлар.

Һәққанийәт вә адиллиқ

23 1 Ялған гәпни яймиғин вә я ялған гувалиқ берип рәзил адәмгә ян басмиғин.
2 Топқа әгишип рәзил иштa болма яки дәва-дәстурларда гувалиқ бәргәндә топқа
әгишип һәқиқәтни бурмилима. 3 Кәмбәғәл дәва қилса, униңға ян басма.
4 Дүшминиңниң кала я ешиги езип кетип, саңа учрап қалса, уни елип келип, егисигә
чоқум тапшуруп бәр. 5 Әгәр саңа өч болғанниң ешиги жүкни көтирәлмәй жүкниң астида
ятқинини көрсәң, уни ярдәмсиз ташлимай, бәлки униңға ярдәмлишип ешигини қопу-
рушуп беришиң зөрүр.
6 Араңдики кәмбәғәлниң дәвасида адаләтни бурмилима.
7 Һәр қандақ сахта иштин өзүңни нери тарт; бегуна адәм билән һәққаний адәмни өлтүрми-
гин; чүнки Мән рәзил адәмни һәргиз адил дәп ақлимаймән. 8 Шуниңдәк һеч қандақ пара
йемә; чүнки пара көзи очуқларни кор қилип, һәққанийларниң сөзлирини бурмилайду.
9 Мусапир кишиләргә зулум қилма; чүнки өзүңлар Мисир зиминида мусапир болуп
турған болғачқа, мусапирниң роһий һалини билисиләр.

«Шабат жили» вә шабат күни

10 Алтә жил өз йериңни терип, һосуллирини ал. 11 Лекин йәттинчи жили йәргә арам бе-
рип уни бош қой; хәлқиңниң намратлири униңдин жиғип йесун, улардин ашқинини
жаңгалдики һайванлар йесун; шундақла үзүмзарлиғиң билән зәйтунзарлиғиңниму
шундақ қилғин.
12 Алтә күн ичидә өз ишиңни ада қилип, йәттинчи күни арам елишиң зөрүр. Буниң
билән кала-ешәклириң арам тапиду, дедигиңниң оғли билән мусапир кишиму һар-
дуқини чиқириду.
13 Мән саңа ейтқинимниң һәммисини көңүл бөлүп ада қил; башқа илаһларниң намини
тилиңға алма; булар һәтта ағзиңғиму чиқмисун.

Үч муһим һейт-байрам

14 Һәр жилда үч қетим мениң үчүн һейт өткүзгин. 15 Алди билән «петир нан һейти»ни
өткүз; саңа әмир қилғинимдәк Абиб ейидики бекитилгән күнләрдә йәттә күн петир нан
йегин; чүнки шу айда сән Мисирдин чиққан едиң. Шу һейтта һечкиши алдимға қуруқ
қол кәлмисун.

22:31 Лав. 22:8; Әз. 44:31
23:3 Лав. 19:15
23:4 Қан. 22:1, 2; Луқа 6:27; Фил. 2:4
23:5 Қан. 22:4
23:6 Қан. 27:19
23:8 Қан. 16:19; 1Сам. 8:3; Пәнд. 19:6; Топ. 7:7
23:9 Мис. 22:21; Лав. 19:33; Қан. 24:17
23:11 **«Лекин йәттинчи жили йәргә арам берип уни бош қой;...»** — Худа Өз хәлқигә шундақ әмир бәргән екән, әлвәттә улардин хәвәр алиду. Бу әмиргә бағлиқ вәдиләр тоғрисида «Лав.» 25:1-7, 11, 12ни, болупму 20-22-айәтләрни көрүң.
23:11 Лав. 25:4, 5
23:12 Мис. 20:8; 31:13-17.
23:13 **«Мән саңа ейтқинимниң һәммисини көңүл бөлүп ада қил»** — ибраний тилида «Мән силәргә ейтқиним... ада қилиңлар» дейилиду.
23:13 Чөл. 32:38; Йә. 23:7; Зәб. 15:4; Һош. 2:19; Зәк. 13:2
23:15 Мис. 12:14,15; 13:3; 34:20; Қан. 16:16

[16] Сән әҗир қилип териған етиздики зираитиңниң тунҗа һосулини орғанда «орма һей-
ти»ни өткүз; шундақла сән әҗир сиңдүрүп йәрдин ахирқи һосул-мәһсулатлириңни жил
ахирида жиққанда «һосул жиғиш һейти»ни өткүз.
[17] Жилда үч қетим әркәклириңниң һәммиси Рәб Пәрвәрдигарниң һозуриға һазир болсун.
[18] Сән маңа аталған қурбанлиқниң қенини хемиртуруч селинған нан билән сунмиғин;
һейт қурбанлиғиниң йеғини болса кечичә қондуруп әтигичигә сақлима.
[19] Зиминиңдики дәсләпки һосулниң әң яхшисини Пәрвәрдигар Худайиңниң өйигә елип кәл.
Оғлақни анисиниң сүтидә қайнитип пишарма.

Пәрвәрдигарниң Пәриштисиниң йолларни тәйярлиши

[20] Мана, Мән бир Пәриштини йолда сени қоғдап, Мән саңа тәйярлиған йәргә елип барсун
дәп, алдиңда жүрүшкә әвәтимән. [21] Сән униң алдида өзүңгә агаһ бол, униң авазиға қу-
лақ сал. Униң зитиға тәгмә; болмиса, у итаәтсизликлириңни кәчүрмәйду; чүнки Мениң
намим униңдидур. [22] Лекин әгәр сән униң авазиға қулақ селип, Мениң барлиқ буйруған-
лиримға әмәл қилсаң, Мән дүшмәнлириңгә дүшмән, күшәндилириңгә күшәндә болимә
н. [23] Чүнки Мениң Пәриштәм алдиңда жүрүп, сени Аморий, Һиттий, Пәриззий, Қананий,
Һивий вә Йәбусийларниң зиминиға башлап кириду; Мән уларни йоқитимән.
[24] Сән уларниң илаһлириға баш уруп ибадәт қилма вә яки улар қилғандәк қилма; бәлки
уларниң бутлирини үзүл-кесил чеқиват, бут түврүклирини үзүл-кесил кукум-талған
қиливәт; [25] Лекин Худайиңлар Пәрвәрдигарниң ибадитидә болуңлар. Шундақ қилсаңлар
У нан билән сүйүңларни бәрикәтләйду; Мән барлиқ кесәлликни араңлардин чиқирип
ташлаймән. [26] Буниң билән зимиңда бойидин аҗрап кетидиған яки туғмас һеч бир
аял яки чарпай болмайду; өмрүңниң күнлирини толуқ қилимән.
[27] Мән сениң алдиңда вәһимимни әвәтимән, қайси таипигә йеқинлашсаң шуларни
паракәндә қилимән; шуниң билән һәммә дүшмәнлириңни кәйнигә яндуруп қачури
мән. [28] Һивийлар, Қананийлар вә Һиттийларни алдиңдин қоғлап чиқиривәтишкә се-
риқ һәриләрни алдиңда жүрүшкә әвәтимән. [29] Амма зиминниң Харабилишип, далада
вәһший һайванлар көпийип саңа хәвп болуп қалмаслиғи үчүн, шу әлләрни алдиңдин
бир жилғичә һайдиватмаймән, [30] Бәлки сән көпийип, зиминни пүтүнләй мирас қилип
болғичә, аз-аздин һайдап туримән.
[31] Сениң зимиңниң чегарилирини Қизил Деңиздин тартип Филистийләрниң деңи-
зиғичә, шуниңдәк чөлдин тартип Әфрат дәриясиғичә бекитимән; чүнки зиминда туру-

---

23:16 **«орма һейти»** — мошу һейт йәнә «һәптиләр һейти» һәм «дәсләпки орма һейти» дәпму атилиду. **«һосул-мәһсулатлириң»** — мошу «һосул-мәһсулатлириң» ашлиқларни һәм һәр хил мевә-чивә мәһсулатлирини өз ичигә алиду. **«һосул жиғиш һейти»** — мошу һейт йәнә «кәпиләр һейти» дәпму атилиду.

23:18 **«қурбанлиқ»** — бу сөз адәттә «енақлиқ қурбанлиғи» яки «тәшәккүр қурбанлиғи»ни көрситиду.

23:19 **«Оғлақни анисиниң сүтидә қайнитип пишарма»** — бу әмир бәлким әтраптики бутпәрәс хәлиқләрниң мәлум өрп-адитигә әгәшмәслик керәклигини көрситиши мүмкин. Бу тоғрилиқ йәнә «Лавийлар»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң.

23:19 Мис. 34:26

23:20 Мис. 33:2

23:21 **«өзүңгә агаһ бол»** — ибраний тилида «өзүңгә қара» *(«шамар»)* дегән пеил билән ипадилиниду. 20-айәттә Пәриштиниң уларни «қоғдайдиғанлиғи» *(ибраний тилида «қарайдиғанлиғи»)* «хамар» дегән охшаш пеил билән ипадлиниду.

23:22 Яр. 12:3

23:24 **«уларниң бутлирини үзүл-кесил чеқиват,...»** — яки «уларни *(Қананийларниң)* йоқитип,...».

23:25 Мис. 15:26; Қан. 7:15

23:26 Қан. 7:14

23:27 Мис. 14:24; Йә. 10:10

23:28 **«сериқ һәрә»** — бу исим ибраний тилида адәттики һәридин чоң вә техиму чаққақ бир хил һәрини көрсәтсә керәк.

23:28 Қан. 7:20; Йә. 24:12

ватқанларни һайдиветип йерини егилишиң үчүн, уларни қолуңға тапшуримән. [32] Сән
улар билән вә яки илаһлири билән һеч қандақ бир әһдә түзмә. [33] Уларниң сени алдимда
гунаға патқузмаслиғи үчүн уларни земинида қәтъий турғузма. Чүнки мабада сән
уларниң илаһлириниң ибадитидә болсаң, бу иш саңа қапқан болиду.

Худаниң Мусаниң вастиси билән Исраил хәлқи билән муқәддәс әһдини түзүши

24 [1] У Мусаға йәнә: — «Сән берип, өзүң билән биллә Һарун, Надаб, Абиһуни вә
Исраилларниң ақсақаллири арисидин йәтмиш адәмни елип, Пәрвәрдигарниң
һозуриға чиқип, жирақта туруп сәждә қилиңлар. [2] Пәқәт Мусала Пәрвәрдигарниң алдиға
йеқин кәлсун; башқилар йеқин кәлмисун, хәлиқ униң билән биллә үстигә чиқмисун, —
деди.

[3] Муса келип Пәрвәрдигарниң барлиқ сөзлири билән һөкүмлирини халайиққа дәп бәр-
ди; пүткүл халайиқ бир авазда: — Пәрвәрдигарниң ейтқан сөзлириниң һәммисигә әмәл
қилимиз! — дәп жавап беришти.
[4] Андин Муса Пәрвәрдигарниң һәммә сөзини хатириливелип, әтиси сәһәр қопуп тағниң
түвидә бир қурбангаһни ясап, шу йәрдә Исраилниң он икки қәбилисиниң сани бойичә
он икки таш түврүкни тиклиди. [5] Йәнә Исраилларниң бир нәччә жигитлирини әвәтти,
улар берип Пәрвәрдигарға көйдүрмә қурбанлиқлар сунди, енақлиқ қурбанлиғи сүпи-
тидә бир нәччә топақниму союп сунди. [6] Андин Муса қанниң йеримини қачиларға қа-
чилиди, йәнә йеримини қурбангаһ үстигә чачти. [7] Андин у әһдинамини қолиға елип,
хәлиққә оқуп бәрди. Улар жававән: — Пәрвәрдигарниң ейтқининиң һәммисигә қулақ
селип, итаәт қилимиз! — дейишти.
[8] Шуниң билән Муса қачилардики қанни елип, хәлиққә сепип: — Мана, бу Пәрвәрдигар
мошу сөзләрниң һәммисигә асасән силәр билән бағлиған әһдиниң қенидур, деди.
[9] Андин кейин Муса вә Һарун, Надаб вә Абиһу Исраилларниң ақсақаллиридин йәтмиш
адәм билән биллә тағ үстигә чиқишти. [10] Улар шу йәрдә Исраилниң Худасини көрди;
униң айиғиниң астида худди көк яқуттин ясалған нәпис паяндаздәк, асман гүмбизидәк
сүпсүзүк бир җисим бар еди. [11] Лекин у Исраилларниң мөтивәрлиригә қол тәккүзмиди;
улар Худани көрүп турди һәмдә йәп-ичишти.

Мусаниң йәнә Синай теғиға чиқиши

[12] Пәрвәрдигар Мусаға: — Тағ үстигә, қешимға чиқип шу йәрдә турғин. Саңа уларға үги-
тишкә таш тахтайларни, йәни Мән йезип қойған қанун-әмирни беримән, деди.
[13] Шуниң билән Муса қопуп, Ярдәмчиси Йәшуани елип маңди. Муса Худаниң теғиға
чиқти. [14] У авал ақсақалларға: Биз йенип кәлгичә мошу йәрдә бизни сақлап туруңлар.
Мана, Һарун билән хур силәрниң йениңларда қалиду; әгәр бирисиниң иш-дәваси чиқса,
уларниң алдиға барсун, — деди.

23:31 **«Филистийләрниң деңизи»** — «Оттура Деңиз»ни көрситиду.
23:31 Чөл. 34:3, 4
23:32 Мис. 34:12,15; Қан. 7:2
23:33 Йә. 23:13; Һак. 2:3
24:3 Мис. 19:8; 24:7; Қан. 5:27
24:7 **«хәлиққә оқуп бәрди»** — ибраний тилида «хәлиқниң қулақлириға оқуп бәрди».
24:8 Ибр. 9:20; 1Пет. 1:2
24:10 **«улар шу йәрдә Исраилниң Худасини көрди»** — йәни, Худаниң Өзини аян қилғанлиғини көрди.
24:10 Вәһ. 4:6

[15] Шуниң билән Муса тағниң үстигә чиқти вә тағни булут қаплиди. [16] Пәрвәрдигарниң
җуласи Синай теғиниң үстидә тохтиди; булут уни алтә күнгичә қаплап турди; йәттинчи
күни, Пәрвәрдигар булут ичидин Мусани чақирди; [17] Пәрвәрдигарниң җуласиниң қияпи-
ти Исраилларниң көз алдида тағниң чоққисида һәммини жутқучи оттәк көрүнди. [18] Муса
булутниң ичигә кирип, тағниң үстигә чиқип кәтти. Муса қириқ кечә-күндүз тағда турди.

Ибадәт чедири үчүн сунулидиған һәдийәләр

25 [1] Пәрвәрдигар Мусаға мундақ деди: —
[2] Сән Исраилларға ейтқин, улар Маңа бир «көтәрмә һәдийә»ни кәлтүрсун; ким-
ниң көңли һәдийә сунушқа хуш болса, униңдин Маңа сунулидиған «көтәрмә һәдий-
ә»ни тапшурувелиңлар. [3] Силәр улардин тапшурувалидиған көтәрмә һәдийә: — Ал-
тун, күмүч, мис, [4] көк, сөсүн вә қизил рәңлик жип, канап рәхт, тивит, [5] қизил боялған
қочқарниң терилири, делфинниң терилири, акатсийә яғичи, [6] чирақ үчүн зәйтун мейи,
«мәсиһләш мейи» вә хушбуй үчүн хушбуй дора-дәрмәкләр, [7] әфод билән «қошен»ға ор-
нитилидиған ақ һеқиқ вә башқа есил ташлар болсун. [8] Мениң өзлири арисида макан
қилишим үчүн шулардин Маңа бир муқәддәс туралғуни ясисун. [9] Уни Мән саңа барлиқ
көрсәтмәкчи болғинимға асасән, йәни ибадәт чедириниң нусхиси вә барлиқ әсвап-сай-
манлириниң нусхисиға оп-охшаш қилип ясаңлар.

Әһдә сандуғи

[10] Улар акатсийә яғичидин бир сандуқ ясисун. Униң узунлуғи икки йерим гәз, кәңлиги
бир йерим гәз, егизлиги бир йерим гәз болсун. [11] Сән уни сап алтун билән қаплиғин;
ичи вә сиртини алтун билән қаплап, униң үстүнки қисминиң чөрисигә алтундин гирвәк
чиқар. [12] Униңға алтундин төрт һалқа қуйдуруп, төрт четиқиға бекиткин. Бир тәрипигә
икки һалқа, йәнә бир тәрипигә икки һалқа болсун. [13] Сән һәм акатсийә яғичидин икки
балдақ ясап, һәр иккисини алтун билән қаплиғин; [14] андин сандуқ улар арқилиқ көти-
рилсун дәп, балдақларни сандуқниң икки йенидики һалқилиридин өткүзүп қойғин.
[15] Балдақлар һемишә сандуқтики һалқида турсун; улар униңдин чиқирилмисун.
[16] Мән саңа беридиған һөкүм-гувалиқни сандуққа қойғин. [17] Сандуқниң япқучи
сүпитидә сән алтундин узунлуғи икки йерим гәз, кәңлиги бир йерим гәз болған бир

24:17 Ибр. 12:29
25:2 «көтәрмә һәдийә» — каһин яки һәдийәни сунғучи Пәрвәрдигарниң алдиға икки қоллап егиз көтирип апиридиған алаһидә һәдийә. Мошу айәттә дейилгән «көтәрмә һәдийә» көплигән хәлиқ елип келидиған, чоң көләмлик һәдийә болиду. Шүбһисизки, мәзкур «көтәрмә һәдийә»ниң һәр бир қисмини сунғучи киши өзи Худа алдида икки қоллап көтирип униңға атайду *(35:22, 24)*.
25:2 Мис. 35:5; 1Тар. 29:3,5,9,14; Әзра 2:68; 3:5; Нәһ. 11:2
25:5 «делфинниң терилири» — яки «деңиз ейиқиниң терилири» яки «борсуқниң терилири».
25:7 «әфод» вә «қошен» —Булар тоғрилиқ 6-14-айәтләргә қаралсун. У җилиткидәк бир хил алаһидә кийим болуп, ичидә Худаниң керәк болған ишлар тоғрилиқ йолини яки ирадисини көрситидиған «Урим» вә «Туммим» дегән алаһидә икки таш сақлақлиқ еди.
25:7 Мис. 28:4-14
25:10 «акатсийә яғичи» — интайин қаттиқ, узунғичә чиримайдиған бир хил яғачтур. **«гәз»** —Муқәддәс Китапта ишлитилгән «гәз» — адәмниң җәйнигидин бармиғиниң учиғичә болған арилиғиға *(тәхминән 45 сантиметр)* баравәр келиду.
25:10 Мис. 37:1; Ибр. 9:1
25:12 «төрт четиқиға» — яки «төрт путиға».
25:15 1Пад. 8:8
25:16 «саңа беридиған һөкүм-гувалиқ» — Худа Мусаға тапшуридиған «он пәрз» яки «он әмир» пүтүлидиған икки таш тахтайни көрситиду *(31:18ни көрүң)*. Немишкә «гувалиқ» дейилиду? Чүнки «он пәрз» Худаниң һәққаний тәбиитигә гувалиқ бериду.
25:16 Ибр. 9:4

«кәфарәт тәхти» ясиғин. [18] Икки керубни алтундин соқуп ясиғин. Уларни кәфарәт
тәхтиниң икки тәрипигә орнатқин. [19] Бир керубни бир тәрипигә, йәнә бир керубни
йәнә бир тәрипигә орнитиш үчүн ясиғин. Икки тәрипидики керубларни кафарәт тәх-
ти билән бир гәвдә қилиңлар. [20] Керублар бир-биригә йүзләнсун, қанатлирини кә-
фарәт тәхтиниң үстигә керип, қанатлири билән уни япсун; керубларниң йүзи кәфарәт
тәхтигә қаритилсун.
[21] Сән кәфарәт тәхтини сандуқниң үстигә қоюп, Мән саңа беридиған һөкүм-гувалиқни
сандуқниң ичигә қойғин. [22] Мән шу йәрдә сән билән көрүшимән; кәфарәт тәхти үстидә,
йәни һөкүм-гувалиқ сандуғиниң үстидики икки керубниң оттурисида туруп саңа Исра-
илларға йәткүзүшкә тапшуридиған барлиқ әмирлирим тоғрисида сөз қилимән.

Ширә

[23] Һәм акатсийә яғичидин узунлуғи икки гәз, кәңлиги бир гәз, егизлиги бир йерим гәз
болған бир ширә ясиғин. [24] Уни сап алтун билән қаплап, униң үстүнки қисминиң чөриси-
гә алтундин гирвәк чиқар. [25] Сән ширәниң чөрисигә төрт илик егизликтә бир ләв ясиғин;
бу ләвниң чөрисигиму алтундин бир гирвәк чиқар. [26] Сән у ширәгә алтундин төрт һалқа
ясап, бу һалқиларни ширәниң төрт бужигидики четиққа орнатқин. [27] Ширәни көтириш-
кә балдақлар өткүзүлсун дәп, һалқилар ширә левигә йеқин бекитилсун. [28] Балдақларни
акатсийә яғичидин ясап, алтун билән қаплиғин; ширә улар арқилиқ көтирилиду.
[29] Ширәгә яндап легән, қача-тәхсә, пиялә вә шарап һәдийәлирини чачидиған қәдәһләрни
ясиғин; уларни сап алтундин ясиғин. [30] Мениң һозурумда турушқа сән ширәгә һемишә
«тәқдим нан»ни қойғин.

Чирақдан

[31] Сән һәм сап алтундин бир чирақдан ясиғин. У чирақдан соқуп ясалсун; чирақданниң
пути, ғоли, қәдәһлири, ғунчә вә чечәклири пүтүн бир алтундин соқулсун. [32] Чирақдан-

---

25:17 **«кәфарәт»** — *(ибраний тилида «кафар» яки «киппур»)* дегәнниң түп мәнаси «йепиш»тин ибарәт. Гуналарға «кәфарәт кәлтүрүш» дегәнлик «гуналарни йепиш» дегәнликтур. Тәврат дәвридә Худа гуналарни вақитлиқ «япатти» вә шуниңдәк шу гуналардин товва қилип қурбанлиқ кәлтүргән бәндилирини кәчүрүм қилатти. Инҗил дәври кәлгәндә у Мәсиһниң қурбанлиғи вастиси билән инсанларниң гуналирини «елип ташлайду» *(«Юһ.» 1:29, 36ни көрүң)*.
–Мошу йәрдә сандуқниң япқучини «кәфарәт тәхти» дәп тәрҗимә қилдуқ, чүнки 22-айәттә: «Мән шу йәрдә сән билән көрүшимән; кәфарәт тәхти үстидә... туруп саңа ... сөз қилимән» дейилиду. Демәк, бу җай Худаниң олтарған бир тәхтигә охшаштур.
25:17 Мис. 37:6
25:18 **«Керублар»** — бәлким аләмдики әң күчлүк вә әң жуқури дәриҗилик пәриштиләр яки мәхлуқлар болуши мүмкин. «Тәбирләр»ни вә мунасивәтлик схемини көрүң.
25:18 Ибр. 9:5
25:19 **«икки тәрипидики керубларни кәфарәт тәхти билән бир гәвдә қилиңлар»** — яки «икки тәрипидики керублар билән кәфарәт тәхти бир пүтүн алтундин ясалсун».
25:20 Ибр. 9:5
25:21 Ибр. 9:4, 5
25:22 Чөл. 7:89
25:25 **«егизликтә»** — яки «кәңликтә». Мунасивәтлик схемини көрүң. **«ләв» вә «ләвниң чөрисигә чиқирилған гирвәк»** — буларниң рольи бәлким ширәниң үстидики нанларни чүшүп кетиштин сақлаштур.
25:30 **«тәқдим нанлар»** — ибраний тилида «һозури нанлар» *(«Худаниң һозуридики нанлар»)*. Адәттә җәмий он икки парчә нан қоюлатти. Бу Исраилларниң он икки қәбилисигә вәкиллик қилатти. Исраил каһинлири нанларни тизип қоюш арқилиқ, өзлириниң әмгәк мевилирини Пәрвәрдигарға аташни халайдиғанлиғини, бу арқилиқ өзлири еришкән мол һосулниң Пәрвәрдигарниң ата қилғанлиғини етирап қилишни билдүрүш еди *(«Лав.» 24:5-6)*.
25:31 **«чирақданниң... қәдәһлири, ғунчә вә чечәклири»** — булар чирақданға чиқирилған шу хил нусхиларни көрситиду. 32-40-айәтләр вә мунасивәтлик схемини көрүң.
25:31 Мис. 37:17

ниң ғолиниң икки йенидин алтә шахчә чиқирилсун — чирақданниң бир йенидин үч
шахчә, чирақданниң йәнә бир йенидин үч шахчә чиқирилсун; [33] бир йенидики һәр бир
шахчидә бадам гүли шәклидә ғунчиси вә чечиги болған үч қәдәһ чиқирилсун, йәнә
бир йенидики һәр бир шахчидә бадам гүли шәклидә ғунчиси вә чечиги болған үч
қәдәһ чиқирилсун. Чирақданға чиқирилған алтә шахчиниң һәммиси шундақ ясалсун.
[34] Чирақданниң ғолидин бадам гүли шәклидә ғунчиси вә чечиги болған төрт қәдәһ
чиқирилсун. [35] Булардин башқа биринчи икки шахчиниң астида бир ғунчә, иккинчи
икки шахчиниң астида бир ғунчә, үчинчи икки шахчиниң астида бир ғунчә болсун;
чирақданға чиқирилған алтә шахчиниң асти һәммиси шундақ болсун. [36] Униң шу ғун-
чилири һәм шахчилири чирақдан билән бир гәвдә қилинсун — бир пүтүн сап алтун-
дин соқуп ясалсун.
[37] Сән чирақданниң йәттә чириғини ясиғин; чирақлар удулға йоруқ чүшүрәлиши үчүн
үсти тәрәпкә орнитилсун. [38] Униң пилик қайчилири билән күлданлири сап алтундин
ясалсун. [39] Чирақдан вә униң барлиқ әсваплири бир талант сап алтундин ясалсун. [40] Саңа
тағда аян қилинған нусха бойичә буларни еһтият билән ясиғин.

25:34 **«ғолидин»** — йәни ғолиниң үстүнки қисмидин. 35-айәтни көрүң.
25:39 **«бир талант алтун»** — бәлким 4.4 килограмчә болуши мүмкин.
25:40 Рос. 7:44; Ибр. 8:5

Ибадәт чәдириниң әсваплири

Ибадәт чедириниң әсваплири «Мис.» 25-27

Ибадәт чедири — йопуқлири

26 1 Муқәддәс чедирни он парчә йопуқтин ясатқин; йопуқлар непиз тоқулған ақ канап
рәхткә көк, сөсүн вә қизил жиплар арилаштурулуп ишләнсун; униңға керубларниң
сүритини чевәр қолларға нәпис қилип каштиләп чиқарғузғин. 2 Һәр бир йопуқниң
узунлуғи жигирмә сәккиз гәз, кәңлиги төрт гәз болуп, һәр бир йопуқ охшаш чоң-
кичикликтә болсун. 3 Йопуқларниң бәши бир-биригә улансун, қалған бәш йопуқму һәм
бир-биригә улансун. 4 Сән улап чиқилған биринчи чоң парчиниң әң четидики қисмиға
бир тәрипигә рәңги көк измә қадиғин, шуниңдәк улап чиқилған иккинчи чоң парчиниң
әң четидикисиниң бир тәрипигиму һәм шундақ қилғин. 5 Биринчи чоң парчиниң әң
четидики қисмиға әллик измә қадиғин, иккинчи чоң парчиниң әң четидикисигиму
әллик измә қадиғин. Измиләр бир-биригә удулмуудул болсун. 6 Муқәддәс чедир бир
пүтүн болсун үчүн алтундин әллик илғу ясап, икки чоң парчә йопуқни шу илғулар
билән бир-биригә туташтурғин.
7 Муқәддәс чедирни йепиш үчүн өшкә тивитидин йопуқларни ясиғин; йопуқтин он бир
парчә ясиғин. 8 Йопуқларниң һәр бириниң узунлуғи оттуз гәз, кәңлиги төрт гәз болуп,
он бир йопуқниң һәммиси охшаш чоң-кичикликтә болсун. 9 Йопуқларниң бәшини улап
бир қилип, қалған алтә йопуқниму улап бир қилип, алтинчи йопуқни икки қат қилип,
чедирниң алди тәрипигә саңгилитип қойғин.
10 Сән биринчи улап чиқилған чоң парчиниң әң четидики қисмиға әллик измә, иккин-
чи улап чиқилған чоң парчиниң әң четидики қисмиға әллик измә қадиғин. 11 Сән һәм
мистин әллик илғу ясап, чедир бир пүтүн болсун үчүн уларни измиләргә өткүзүп икки
чоң парчини улап қойғин. 12 Лекин йопуқниң чедирниң кәйнидин ешип қалған қисми,
йәни ешип қалған йерим парчиси чедирниң кәйни тәрипидә саңгилап турсун. 13 Чедир
йопуқлириниң чедирниң бойидин артуқ қисми, йәни у тәрипидин бир гәз, бу тәрипи-
дин бир гәз, чедирниң икки тәрипидин саңгилап, уни толуқ япсун.
14 Буниңдин башқа, чедирға қизил боялған қочқар терисидин йопуқ ясап япқин, андин
униң үстидинму делфин терисидин ясалған йәнә бир йопуқни қаплиғин.
15 Муқәддәс чедирниң тик тахтайлирини акатсийә яғичидин ясап тиклигин. 16 Һәр бир
тахтайниң узунлуғи он гәз, кәңлиги бир йерим гәз болсун. 17 Һәр бир тахтайниң икки-
дин туруми болсун, һәр икки тахтай шулар билән бир-биригә четилсун; чедирниң бар-
лиқ тахтайлирини шундақ ясиғин.
18 Чедирниң тахтайлирини шундақ ясиғин; жигирмисини җәнуп тәрәпкә тиклигин; 19 бу
жигирмә тахтайниң тегигә күмүчтин қириқ тәглик ясиғин; бир тахтайниң астидики
икки туруми үчүн иккидин тәглик, йәнә бир тахтайниң икки туруми үчүн иккидин
тәглик ясиғин. 20 Шуниңдәк чедирниң удул тәрипидә, йәни шимал тәрипидә жигирмә
тахтай болсун; 21 буларниң қириқ тәглиги күмүчтин болсун; бир тахтайниң тегигә ик-
кидин тәглик, йәнә бир тахтайниң тегигә иккидин тәглик орунлаштурулсун. 22 Чедир-
ниң кәйни тәрипигә, йәни ғәрип тәрәпкә алтә тахтай ясап тиклигин. 23 Чедирниң кәйни
тәрипидики икки булуңға икки тахтай ясап орнатқин. 24 Бу булуң тахтайлири астидин
үстигичә икки қат қилинип тахтайларни өз ара четиштурсун, үсти бир һалқиға беки-

26:1 Мис. 36:8
26:7 Мис. 36:14
26:9 **«чедирниң алди тәрипигә саңгилитип қойғин»** — яки «чедирниң кәйнигә қайрип қойғин». Мунасивәтлик схемини көрүң.
26:13 **«чедирниң икки тәрипидин саңгилап, уни толуқ япсун»** — канап рәхттин *(кәндир рәхттин)* қилинған ичидики йопуқниң узунлуғи жигирмә сәккиз гәз болғачқа, чедирниң икки тәрипигә толуқ йәтмәйтти; йопуқ билән йәрниң арилиғида бир гәз арилиқ қалатти. Өшкә тивитидин қилинған йопуқниң узунлуғи оттуз гәз болғачқа, чедирни толуқ япатти. Чедирниң схемилирини көрүң *(вә мунасивәтлик схемини көрүң)*.

тилсун. Һәр иккиси шундақ қилинип, икки булуңға тикләнсун. [25] Арқа тәрәптә сәккиз
тахтай болиду, уларниң күмүчтин ясалған он алтә тәглиги болиду; бир тахтайниң теги-
дә икки тәглик, йәнә бир тахтайниң тегидә икки тәглик болиду.
[26] Буниңдин башқа сән акатсийә яғичидин балдақ ясиғин; чедирниң бу тәрипидики тах-
тайларға бәш балдақни, [27] чедирниң у тәрипидики тахтайларға бәш балдақни, чедирниң
арқа тәрипидики тахтайларға, йәни ғәрип тәрипидики тахтайларға бәш балдақни ясиғин.
[28] Тахтайларниң оттурисидики оттура балдақ бу тәрәптин у тәрәпкә йетидиған болсун.
[29] Тахтайларни алтун билән қаплап, балдақлар өткүзүлидиған һалқиларни алтундин
ясап, балдақларни алтун билән қаплиғин. [30] Чедирни саңа тағда аян қилинған нусха
бойичә ясап тиклигин.
[31] Сән непиз тоқулған ақ канап рәхткә көк, сөсүн вә қизил жиплар арилаштурулуп ишлән-
гән бир пәрдә ясиғин; уни чевәр қоллар керубларниң сүритини нәпис қилип чүшүрүп
кәштиләп чиқсун. [32] Уни акатсийә яғичидин ясалған төрт хадиға есип қойғин. Бу ха-
дилар алтун билән қаплансун, һәр бириниң алтун илмики болсун; хадилар күмүчтин
ясалған төрт тәгликкә орнитилсун. [33] Пәрдә чедир йопуғидики илмәкләргә есилип саң-
гилитип қоюлсун; андин һөкүм-гувалиқ сандуғини шу йәргә кәлтүрүп, пәрдиниң ичигә
елип киргин. Шуниң билән пәрдә силәр үчүн муқәддәс җай билән әң муқәддәс җайниң
оттурисидики бир айрима пәрдә болсун. [34] Андин сән «кәфарәт тәхти»ни әң муқәддәс
җайдики һөкүм-гувалиқ сандуғиниң үстигә қойғин.
[35] Ширә болса пәрдиниң тешиға орунлаштурулсун; чирақданни ширәниң удулиға, че-
дирниң җәнуп тәрипигә қойғин; ширәни шимал тәрипигә қойғин.
[36] Буниңдин башқа сән чедирниң кириш еғизиға непиз тоқулған ақ канап рәхткә көк,
сөсүн вә қизил жиплар арилаштурулуп ишләнгән бир пәрдә ясиғин; у кәштичи тәри-
пидин кәштиләнсун. [37] Бу пәрдә үчүн акатсийә яғичидин бәш хада ясап, уларни алтун
билән қаплиғин; һәр бириниң алтун илмики болсун; уларниң тегигә бәш данә тәгликни
мистин қуюп тәйярлатқин.

Қурбангаһ

27 [1] Сән қурбангаһни акатсийә яғичидин ясиғин. Қурбангаһ төрт часа болсун;
узунлуғи бәш гәз, кәңлиги бәш гәз, егизлиги үч гәз қилинсун. [2] Униң төрт бүҗигигә
қоюлидиған мүңгүзлирини ясиғин; мүңгүзлири қурбангаһ билән бир гәвдә қилинсун.
Қурбангаһни мис билән қаплиғин. [3] Қурбангаһниң яғ вә күлини елишқа дасларни
ясиғин; униңға хас болған гүҗәкләрни, кориларни, лахшигирларни вә отданларниму
ясиғин; униң барлиқ әсваплирини ясашқа мис ишләткин. [4] Қурбангаһ үчүн мистин бир
шала ясиғин; шаланиң төрт бүҗигигә төрт мис һалқа ясап бекитип қойғин. [5] Шалани
қурбангаһниң қап белиниң астидики гирвәктин төвәнрәк туридиған қилғин, шундақта
шала қурбангаһниң дәл оттурисида болиду. [6] Қурбангаһқа икки балдақ ясиғин; улар

26:24 **«...тахтайлири ... икки қат қилинип тахтайларни өз ара четиштурсун»** — булуң тахтайлириниң қайси шәкилдә екәнлигигә бир немә дейиш тәс. Һеч болмиғанда улар кәйнидики тахтайлар һәм яндики тахтайларни бир-биригә туташтуруш рольини ойниши керәк; бизниңчә булуң тахтайлири йенидики тахтайларға турумлири билән четилиши керәк *(17-айәтни көрүң)*. Бәзи алимларниң пикричә булуң тахтайлири оттурисидин егилип, «үч бүҗәклик сизғуч шәкли»дә *(йәни «Л» шәклидә)* қилинған болуши мумкин. Мунасивәтлик схемини көрүң.

26:30 Мис. 25:9,40; Рос. 7:44; Ибр. 8:5

26:31 Мис. 36:35

26:36 Мис. 36:37

27:1 Мис. 38:1

27:5 **«шала»** — барлиқ айәтләрдин қариғанда, шаланиң функсийиси мундақ: *(1)* қурбангаһниң отханисидики отни көтириш; *(2)* шалани көтәргәндә қурбангаһму тәң көтирилиш; шала қурбангаһниң асти тәрипигә, йәнә гирвәкниң астиға қоюлғачқа, шалани көтәргәндә гирвәккә терилип қурбангаһму тәң көтириләтти. «Қошумчә

МУҚӘДДӘС ИБАДӘТ ЧЕДИРИ
— ЧЕДИРНИҢ ӨЗИ ВӘ СИРТҚИ ҺОЙЛИСИ

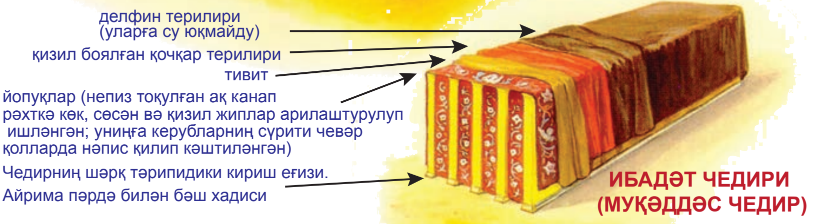

ҚУРБАНЛИҚЛАРНИ СУНУШ

Ибадәт чедириниң әсваплири «Мис.» 25-27

ИБАДӘТ ЧЕДИРИ (МУҚӘДДӘС ЧЕДИР)
(«Мисирдин чиқиш» 25-31, 35-40-бап)

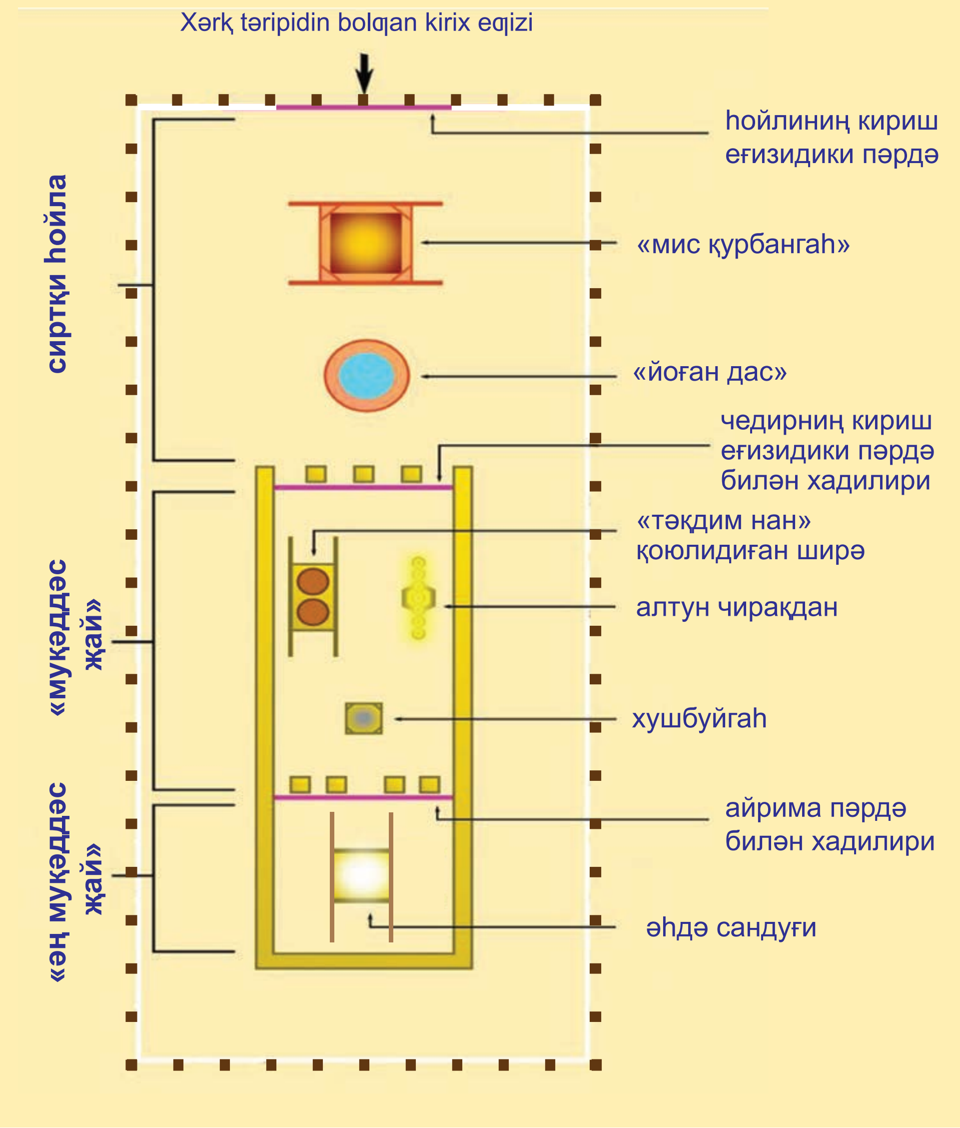

Ибадәт чедири вә сиртқи һойлиси «Мис.» 27:19

акатсийә яғичидин болсун, уларни мис билән қаплиғин. [7] Қурбангаһни көтәргәндә,
балдақлар униң икки йенида болуши үчүн, уларни һалқиларға өткүзүп қойғин.
[8] Қурбангаһни тахтайлардин ясиғин, ичи бош болсун; у тағда саңа аян қилинған нусха
бойичә һүнәрвәнләр тәйяр қилсун.

Ибадәт чедириниң һойлиси

[9] Муқәддәс чедирниң һойлисиниму ясиғин. Һойлиниң җәнубиға, йәни җәнупқа йүзлән-
гән тәрипигә непиз тоқулған ақ канап рәхттин пәрдиләрни тоқуғин; шу тәрипиниң
узунлуғи йүз гәз болсун. [10] Пәрдиләрни есишқа жигирмә хада ясалсун; уларниң теги-
гә қоюшқа жигирмә мис тәглик ясалсун; хадиларниң илмики билән балдақлар болса
күмүчтин ясалсун.
[11] Шуниңға охшаш шимал тәрипидиму узунлуғи йүз гәз келидиған пәрдә болсун. Пәр-
диләрни есишқа жигирмә хада ясалсун; уларниң тегигә қоюшқа жигирмә мис тәглик
ясалсун; хадиларниң илмики билән балдақлар болса күмүчтин ясалсун.
[12] Һойлиниң ғәрип тәрипидә узунлуғи әллик гәз келидиған пәрдә болсун; униң он хади-
си вә он тәглиги болсун.
[13] Һойлиниң шәриқ тәрипи, йәни күн чиқишқа йүзләнгән тәрипиниң кәңлиги әллик гәз
болсун. [14] Бир тәрипидә он бәш гәз келидиған пәрдә болсун; униң үч хадиси билән үч тә-
глиги болсун. [15] Йәнә бир тәрипидә он бәш гәз келидиған пәрдә болсун; униң үч хадиси
билән үч тәглиги болсун. [16] Һойлиниң кириш еғизиға жигирмә гәз келидиған бир пәрдә
қоюлсун; пәрдә непиз тоқулған ақ канап рәхткә көк, сөсүн вә қизил жиплар арилашту-
рулуп, кәштичи тәрипидин кәштиләнсун. Униң төрт хадиси билән төрт тәглиги болсун.
[17] Һойлиниң чөрисидики һәммә хадилар күмүчтин ясалған балдақлар билән бир-бири-
гә четилсун; уларниң илмәклири күмүчтин, тәгликлири мистин ясалсун. [18] Һойлиниң
узунлуғи йүз гәз, кәңлиги һәр икки тәрипи әллик гәз болсун; непиз тоқулған ақ канап
рәхттин ишләнгән пәрдиниң егизлиги бәш гәз қилинсун; хадиларниң тәгликлири ми-
стин ясалсун.
[19] Муқәддәс чедирниң иш-хизмитидә ишлитилидиған барлиқ әсвап-сайманлири һәмдә
барлиқ миқ-қозуқлири, шундақла һойлиниң барлиқ миқ-қозуқлири мистин болсун.

Йениқ туридиған чирақ һәққидики бәлгүлимә

[20] — Чирақниң һемишә йениқ туруши үчүн, чирақќа ишлитишкә зәйтундин соқуп чиқи-
рилған сап майни қешиңға кәлтүрүшкә Исраилларни буйруғин. [21] Җамаәт чедириниң
ичидә, һөкүм-гувалиқ сандуғиниң удулидики пәрдиниң ташқирида Һарун вә оғуллири
һәр кечиси әтигәнгичә Пәрвәрдигарниң алдида чирақларниң йениқ турғузуш ишида
болсун. Бу иш дәвирдин-дәвиргичә Исраилларға әбәдий бир қанун-бәлгүлимә болсун.

Каһинларниң муқәддәс кийимлири

28

[1] Сән Исраилларниң ичидин акаң Һарун вә униң оғуллирини өз қешиңға кәлтүргин;
уларни, йәни Һарун вә оғуллири Надаб, Абиһу, Әлиазар вә Итамарларниң Мениң
каһинлиқ хизмитимдә болуши үчүн йениңға кәлтүргин. [2] Акаң Һарунға һәм шәрәп
һәм гөзәллик үчүн муқәддәс кийимләрни тәйярлиғин. [3] Һарунниң Маңа муқәддәс

сөз»имиз һәм чедирниң схемилирини көрүң *(мунасивәтлик схемини көрүң)*.
27:9 **Мис. 38:9**
27:10 **«балдақлар»** — улар хадиларни өз ара четип туридиған таяқчилар болуп, хадиларни муқимлаштуруш вә пәрдиләрниму көтириш рольини ойнайду *(38:17ни көрүң)*.
–«Балдақлар»ниң башқа тәрҗимилири: «һалқилар» яки «чәмбәрләр».
27:20 **Лав. 24:2**
27:21 **«Җамаәт чедири»** — бу ибадәт чедириға берилгән башқа бир нам.
28:1 **Ибр. 5:4**

қилинип, Мениң каһинлиқ хизмитимдә болуши үчүн, Мән әқил-парасәтниң роһи
билән қәлблирини толдурған чевәр кишиләрниң һәр биригә сөз қилип, уларни алаһидә
кийимләрни тикишкә буйруғин. [4] Улар тикидиған кийимләр мунулардин ибарәт: —
бир қошен, бир әфод, бир тон, кәштиләнгән бир халта көйнәк, бир сәллә вә бир бәлвағ.
Мениң каһинлиқ хизмитимдә болуши үчүн, улар акаң Һарунға вә оғуллириға муқәддәс
кийимләрни тиксун.

Әфодниң лайиһилиниши

[5] Униңға алтун вә көк, сөсүн, қизил жиплар билән непиз тоқулған ақ канап рәхт ишли-
тилсун; [6] әфодни улар алтун вә көк, сөсүн, қизил жиплар билән непиз тоқулған ақ ка-
нап рәхтләрни тәйярлап, чевәр қолларға нәпис қилип кәштилитип ишләтсун. [7] Әфод-
ниң икки бешини бир-биргә туташтуруш үчүн икки долисида мүрилик тасма болсун.
[8] Әфодниң үстидин бағлайдиған, кәштиләнгән бәлвағ әфод билән бир пүтүн қилинсун
вә униңға охшаш сипта ишлинип, алтун вә көк, сөсүн, қизил жиплар вә непиз тоқулған
ақ канап рәхттин ясалсун. [9] Икки ақ һеқиқни тепип, уларниң үстигә Исраилниң оғул-
лириниң намлирини ойдурғин; [10] уларниң намлириниң алтиси бир яқутқа оюлсун,
қалған алтиси болса йәнә бир яқутқа оюлсун, һәммиси туғулуш тәртиви бойичә пүтүл-
сун. [11] Худди яқут нәқишчилири ишлигәндәк, мөһүр оюлғандәк Исраилниң оғулли-
риниң намлирини икки яқутқа ойдурғин; улар алтундин ясалған көзлүккә бекитил-
сун. [12] Исраилниң оғуллириға әсләтмә таш болсун үчүн, икки яқутни әфодниң икки
мүрилик тасмисиға қадиғузғин; шундақ болғанда, Һарун Пәрвәрдигарниң алдида улар-
ниң намлирини әсләтмә сүпитидә мүрилиридә көтирип жүриду.
[13-14] Буниңдин башқа, сән алтундин йәнә икки көзлүк вә сап алтундин шойнидәк ешип
етилгән икки зәнҗир ясатқин; андин ешилмә зәнҗирләр көзлүкләргә бекитилсун.

Қошенниң ясилиши

[15] «Һөкүм қошени»ни чевәр қолларға нәпис қилип кәштилитип ясатқин; уни һәм әфод-
ни ишлигән усулда ясиған, алтун вә көк, сөсүн, қизил жиплар билән непиз тоқулған ақ
канап рәхттин ясиғин. [16] У икки қат, төрт часа қилинсун; узунлуғи бир ғерич, кәңли-
гиму бир ғерич болсун. [17] Униң үстигә төрт қатар қилип гөһәрләрни орнатқин: — би-
ринчи қатарға қизил яқут, сериқ гөһәр вә зумрәт орнитилсун; [18] иккинчи қатарға көк
қаштеши, көк яқут вә алмас орнитилсун; [19] үчинчи қатарға сөсүн яқут, пироза вә сөсүн
квартс орнитилсун; [20] төртинчи қатарға берил яқут, ақ һеқиқ вә анарташ орнитилсун;
буларниң һәммиси алтун көзлүк ичигә орнитилсун. [21] Бу гөһәрләр Исраилниң оғулли-
риниң намлириға вәкил қилинип, уларниң санидәк он икки болуп, мөһүр ойғандәк һәр
бир гөһәргә он икки қәбилиниң нами бирдин-бирдин пүтүлсун.
[22] Қошенға шойнидәк ешилгән сап алтундин икки ешилмә зәнҗир ясиғин. [23] Қошенға
алтундин икки һалқа етип, икки һалқини қошенниң жуқуриқи икки бүҗигигә бекит-

---

28:4 **«Әфод» вә «қошен»** — булар вә қатарлиқлар тоғрилиқ «Тәбирләр»ни вә мунасивәтлик схемиларни көрүң. «Әфод» җилиткигә охшайдиған бир хил кийим, «қошен» каһинниң мәйдисигә тақилидиған мәйдә янчуқ болуп, үстигә он икки қәбилигә вәкиллик қилидиған он икки қиммәтлик таш бекитилгән.

28:6 Мис. 39:2

28:7 **«...икки долисида мүрилик тасма болсун»** — мунасивәтлик схемини көрүң.

28:8 **«Әфодниң бәлвеғи»** — 5-айәттә тилға елинған бәлвағ әмәс. «Лав.» 8:7ни көрүң.

28:13-14 **«йәнә икки көзлүк»** — мошу икки көзлүк әфодниң икки мүрисигә бекитилгән, 9-12-айәтләрдә тилға елинған икки ақ һеқиқ орунлаштурулған көзлүкләрдур.

28:15 **«Һөкүм қошени»** — ичидики «урим вә туммим» дегән ташлар арқилиқ Худаниң мәлум иш тоғрисидики ирадисини яки һөкүмини сораш үчүн ишлитилгән *(30-айәтни көрүң)*.

28:15 Мис. 39:8

28:16 **«У икки қат, төрт часа қилинсун»** — демәк, янчуқ шәклидә.

Баш каһин хизмəттə кийидиған «гүзəл һəм шəрəплик» муқəддəс кийимлəр

(«Мисирдин чиқиш» 28:4-43)

кин; [24] андин алтундин ешилип ясалған икки зəнжирни қошенниң жуқурики икки бүҗигидики һалқидин өткүзүп, [25] ешилгəн шу зəнжирлəрниң икки учини икки көзлүккə бекитип, көзлүклəрни əфодниң икки мүрилик тасмисиниң алди қисмиға орнатқин. [26] Буниңдин башқа сəн алтундин икки һалқа ясап, уларни қошенниң асти тəрипидики икки бүҗигигə бекиткин; улар əфодқа тегишип туридиған қилинип ичигə қадалсун. [27] Мундин башқа сəн алтундин йəнə икки һалқа ясап, уларни əфодниң икки мүрилик тасмисиниң алди төвəнки қисмиға, йəни əфодқа улинидиған җайға йеқин қилип, кəшитилəнгəн бəлвағдин егизрəк қилип бекиткин. [28] Қошенниң əфодниң кəшитилəнгəн бəлвеғидин жуқурирақ туруши, қошенниң əфодтин ажрап кəтмəслиги үчүн қошенниң һалқисини көк шойна билəн əфодниң һалқисиға четип қойғин.

28:23 «қошенниң жуқурики икки бүҗигигə» — ибраний тилида «қошенниң икки бешиға».
28:26 «қошенниң асти тəрипидики икки бүҗигигə» — ибраний тилида «қошенниңИкки бешиға».

[29] Шундақ қилғанда, Һарун муқәддәс жайға киргәндә, һөкүм қошенини тақиғачқа, Исра-
илниң оғуллириниң намлирини әсләтмә сүпитидә жүригиниң үстидә Пәрвәрдигарниң
алдида дайим көтирип жүргән болиду. [30] Һарун Пәрвәрдигарниң алдиға киргәндә, урим
билән туммим униң жүриги үстидә болуши үчүн, буларни һөкүм қошениниң ичигә
алғин; мошундақ қилғанда, Һарун Исраилларға бағлиқ һөкүмләрни һемишә Пәрвәрди-
гарниң һозурида өз жүриги үстидә көтирип жүргән болиду.

Баш каһин кийидиған башқа кийимләр; баш каһинниң оғуллириниң кийимлири

[31] Әфодниң ичидики тонни пүтүнләй көк рәңлик қилғин. [32] Тонниң башқа кийилидиған
төшүги дәл оттурисида болсун; униң житилип кәтмәслиги үчүн худди бапкар тоқуған-
дәк, савутниң яқисиға охшаш чөрисигә пәваз чиқирилсун. [33-34] Униң етигиниң чөрисигә
көк, сөсүн вә қизил жиптин анарларни тоқуп асқин һәмдә алтун қоңғурақларни ясап,
чөрисидики анарларниң арилиғиға бирдин есип қойғин; тонниң етигиниң пүткүл
чөрисигә бир алтун қоңғурақ, бир анар, йәнә бир алтун қоңғурақ, бир анар... бекитил-
сун. [35] Һарун хизмәт қилған вақтида шу тонни кийсун; буниң билән Һарун Пәрвәрди-
гарниң алдиға барғанда, йәни муқәддәс жайға, Пәрвәрдигарниң алдиға кирип-чиққанда
униң авази аңлинип туриду-дә, у өлүмдин аман қалиду.

[36] Андин кейин сән сап алтундин нәпис бир отуғатни ясап, униң үстигә мөһүргә нәқи-
шләнгәндәк: «Пәрвәрдигарға муқәддәс қилинди» дәп ойғин; [37] уни көк рәңлик жип
билән сәллисигә чиккин; у сәллиниң алди тәрипигә тақалсун; [38] у Һарунниң пешани-
сидә турсун. Буниң билән Һарун Исраилларниң муқәддәс қилип кәлтүргән барлиқ
муқәддәс һәдийәлиригә чаплашқан гуналарни өз үстигә елип көтириду; һәдийәләрниң
Пәрвәрдигарниң алдида қобул қилиниши үчүн отуғат һемишә униң пешанисигә тақақ-
лиқ турсун.
[39] Буниңдин башқа ақ канап рәхттин бир көйнәк тоқуғин, шуниңдәк канап рәхттин
тоқулған бир сәллә тәйярлиғин; кәштиләнгән бир бәлвағ ясиғин.
[40] Һарунниң оғуллириға халта көйнәкләрни тиккин; уларғиму бәлвағларни тәйярла,
уларға егиз бөкләрниму тиккин; булар уларға һәм шәрәп һәм гөзәллик болсун. [41] Булар-
ниң һәммисини сән акаң Һарун вә униң оғуллириға кийдүргин; андин уларниң Мениң

28:29 **«қошен»** — қошен вә униң мунасивәтлик тәпсилатлирини көрүш үчүн мунасивәтлик схемини көрүң.
28:30 **«урим вә туммим»** — алаһидә бир хил ташлар. Бу ташлар арқилиқ Исраил хәлқи Худадин йол сориса болатти. Һәмдә улардин һәр хил жавап чиқатти; мәсилән, «шундақ», «яқ» дегәндәк. Бәзи әһвалларда һеч қандақ жавап бәрмәслигиму мүмкин *(мәсилән, «һак.» 20:23, «1Сам.» 14:37, 23:2-4, 28:6, «2Сам.» 2:1 қатарлиқларни көрүң)*. «Урим»ниң мәнаси «нурлар», «Туммим»ниң мәнаси «мукәммәллик» яки «мукәммәл ишлар» дегәнлик; лекин уларниң тәпсилатлири һазир бизгә намәлум.
28:31 **«Әфодниң ичидики тон»** — тон әфодниң ичигә кийилиду *(мунасивәтлик схемини көрүң)*.
28:31 **Мис. 39:22**
28:32 **«савут»** — җәңчиниң алаһидә кийими.
28:33-34 **«анарлар»** — мошу «анарлар» марҗандәк чоңлуқта тоқулған болуши керәк.
28:35 **«Һарун ... Пәрвәрдигарниң алдиға кирип-чиққанда** ***қоңғурақларниң*** **авази аңлинип туриду-дә, у өлүмдин аман қалиду»** — қоңғурақларниң авазлири Худаға баш каһинниң Исраилға вәкиллик қилидиғанлиғини әслитиду.
28:36 **«отуғат»** — баш кийимигә тақилидиған кичик тахта яки мәнсәп бәлгүсидин ибарәт.
28:36 **Мис. 39:30**
28:38 **«Исраилларниң муқәддәс қилип кәлтүргән барлиқ муқәддәс һәдийәлиригә чаплашқан гуналар»** — буниң мәнаси: *(1)* Исраилларниң мошу һәдийә-қурбанлиқларни кәлтүрүштин мәхсити *(Худаниң сөзигә асасән)* гунайини йепиштин ибарәттур, шуңа һәдийәләр гуна билән мунасивәтликтур; *(2)* Исраиллар һәдийә-қурбанлиқлирини кәлтүргинидә кәлтүрүш усулида диққәтсизликтин һәдийәләр гунаға четилип қелиши мүмкин яки һәдийә кәлтүргүчиниң нийәтлиригә мәлум яман гәрәз четилишлиқ болуши мүмкин. Биз иккинчи чүшәнчигә майил.
28:39 **«канап рәхттин бир көйнәк тоқуғин»** — яки «канап рәхттин аличипар бир халта көйнәк тиккин». **«кәштиләнгән бир бәлвағ ясиғин»** — бу бәлвағ әфодниңки әмәс. «Лав.» 8:7ни көрүң.

алдимда каһинлиқ хизмитимдә болуши үчүн уларни мәсиһләп, Маңа муқәддәс қилип
айриғин.
[42] Уларниң әврәтлириниң йепиқ туруши үчүн уларға канап рәхттин тамбал әттүргин;
у белидин янпишиғичә йепип турсун. [43] Һарун вә оғуллири җамаәт чедириға киргәндә
яки муқәддәс җайда хизмәттә болуш үчүн қурбангаһқа йеқинлашқанда, улар гунакар
болуп өлүп кәтмәслиги үчүн тамбални кийивалсун. Бу униңға вә униңдин кейинки нә-
силлири үчүн әбәдий бир бәлгүлимә болсун.

Һарун вә униң оғуллириниң каһинлиққа айрилиши

29 [1] Уларниң Маңа муқәддәс қилинип, каһинлиқ хизмитимдә болуши үчүн мундақ
ишни ада қилишиң керәк: — сән бир яш әркәк топақ билән икки қочқарни талла
(һәммиси бежирим болсун). [2] һәмдә петир нан, зәйтун мейи иләштүрүлгән петир
тоғач вә зәйтун мейи сүрүлүп мәсиһләнгән петир һәмәк нанларни тәйярла, буларниң
һәммисини буғдай унидин қилғин; [3] нанларниң һәммисини бир севәткә селип, севәтни,
топақни вә икки қочқарни биллә һәдийә қилип кәлтүргин.
[4] Сән Һарун вә униң оғуллирини җамаәт чедириниң кириш еғизиға йеқин елип келип,
уларни су билән жуйғин; [5] андин кийимлирини елип келип, Һарунға халта көйнәк,
әфод тони вә әфодни кийдүргин, қошенни тақиғин; андин белигә әфодниң кәштиләнгән
бәлвеғини бағлиғин. [6] Бешиға сәллини йөгәп, сәллигә муқәддәс отуғатни тақап қойғин.
[7] Андин мәсиһләш мейини елип, бешиға қуюп уни мәсиһлигин.
[8] Андин сән униң оғуллирини елип келип, уларға халта көйнәкләрни кийдүргин;
[9] уларға, йәни Һарун вә униң оғуллириға бәлвағларни бағлап, егиз бөкләрни кийдүргин.
Шуниң билән әбәдий бәлгүлимә бойичә, каһинлиқ хизмити уларниңки болиду; шундақ
қилип, сән Һарун билән униң оғуллирини Худаға муқәддәс қилип айрип тайинлиғин.
[10] — Сән топақни җамаәт чедириниң алдиға елип кәлгин; елип кәлгиниңдә Һарун билән
униң оғуллири қоллирини топақниң бешиға қойсун. [11] Андин сән бу топақни Пәрвәр-
дигарниң алдида, җамаәт чедириниң кириш еғизиниң йенида боғузлиғин; [12] топақниң
қенидин елип бармиғиң билән уни қурбангаһниң мүңгүзлиригә сүрүп, қалған қанниң
һәммисини қурбангаһниң түвигә төкүп қуйғин. [13] Ич қарнини йөгәп турған барлиқ
майни, шундақла җигәрниң үстидики чава май, икки бөрәк вә уларниң үстидики майни
аҗритип буларни қурбангаһта көйдүргин. [14] Топақниң гөши, териси вә тезигини болса
чедиргаһниң сиртиға елип чиқип, отта көйдүрүвәткин; бу гуна қурбанлиғи болиду.
[15] Андин сән қочқарларниң бирини елип кәлгин; Һарун билән униң оғуллири қоллири-
ни қочқарниң бешиға қойсун; [16] андин сән бу қочқарни боғузлап, униң қенидин қурбан-

28:41 **«Мениң алдимда каһинлиқ хизмитимдә болуш»** — бу айәттики «алдимда каһинлиқ хизмитимдә болуш» ибраний тилида «қолға тутқузуш» яки «қолға бериш» дегән сөз билән ипадилиниду. Каһинлиқ вәзиписи асасән Худаниң қурбанлиқлирини өз қолиға елиш билән башлинатти; шуңа улар қолиға һеч қандақ башқа ишларни елишиға болмайтти.
28:43 **«җамаәт чедириға киргәндә»** — мошу йәрдә чедирниң һойлисиға киришни көрситиду.
29:1 Лав. 8:2; 9:2
29:2 **«тоғач»** — ибраний тилида бу сөз яки һалқисиман яки чәккүч билән тешилгән бир хил нанларни көрситиду.
29:5 **«әфод тони»** — тонниң әфод билән зич мунасивети болғачқа, бәзи йәрләрдә «әфод тони» дейилиду.
29:7 Мис. 30:25
29:10 **«қоллирини топақниң бешиға қойсун** — Тәврат вә Инҗил дәвридиму «қолларни башқа қоюш» қол қойғучиларниң қол қоюлғучи билән бир тәрәптә туридиғанлиғи яки униң орнида болидиғанлиғини билдүриду. Мошу йәрдә Һарун вә оғуллириниң «қоллирини башқа қоюш»и «биз мошу қурбанлиққа охшаш Худаға мутләқ аталғанмиз» дегәнни билдүрмәкчи болиду.
29:10 Лав. 1:3
29:14 Лав. 4:12; Ибр. 13:11

гаһниң үсти қисминиң әтрапиға сәпкин. [17] Қочқарни парчилап, униң ич қарни билән
пачақлирини жуюп, уларни гөш парчилири вә башниң үстигә қоюп, [18] пүтүн қочқарни
қурбангаһта көйдүргин. Бу Пәрвәрдигарға аталған көйдүрмә қурбанлиқ — от арқилиқ
сунулидиған, Пәрвәрдигарға хушбуй йәткүзидиған һәдийә болиду. [19] Кейин сән иккин-
чи қочқарни елип кәлгин; Һарун вә униң оғуллири қоллирини қочқарниң бешиға қой-
сун. [20] Андин бу қочқарни боғузлап қенидин елип, Һарунниң оң қулиқиниң юмшиқиға,
униң оғуллириниң оң қулиқиниң юмшиқиға, уларниң оң қоллириниң чоң бармиғи
билән оң путлириниң чоң бармиғиға сүркәп қойғин, қалған қанни қурбангаһниң үсти
қисминиң әтрапиға сәпкин. [21] Андин қурбангаһ үстидики қандин вә мәсиһләш мейи-
дин елип, Һарунниң үстигә, униң кийимлиригә, шуниңдәк униң оғуллириниң үстигә вә
уларниң кийимлиригиму сәпкин. Шундақ қилип у вә униң кийимлири, униң оғуллири
вә уларниң кийимлириму униң билән тәң Худаға атап муқәддәс қилинған болиду.
[22] Андин сән қочқарниң мейи, қуйруқ мейи, ич қарнини йөгәп турған барлиқ май, жи-
гәрниң үстидики чава май, икки бөрәк вә уларниң үстидики майни чиқар һәмдә оң арқа
путини алғин — (чүнки бу қочқар каһинлиққа тикләш қурбанлиғиға аталған қочқардур)
— [23] — буниңдин башқа сән Пәрвәрдигарниң алдида қоюлған петир нан севитидин бир
гирдини, зәйтун мейи иләштүрүлгән петир тоғачтин бирни вә петир һәмәк нандин бир-
ни елип, [24] буларниң һәммисини Һарунниң қоллириға вә униң оғуллириниң қоллириға
қоюп, уларни «пулаңлатма һәдийә» сүпитидә Пәрвәрдигарниң алдида пулаңлатқузғин.
[25] Андин сән буларни уларниң қоллиридин тапшуруп елип, Пәрвәрдигарниң алдида
хушбуй чиқарсун дәп, қурбангаһтики көйдүрмә қурбанлиқниң үстидә қоюп көйдүргин.
Бу от арқилиқ Пәрвәрдигарға сунулған һәдийә болиду.
[26] Сән Һарунни каһинлиққа тикләш қурбанлиғиға аталған қочқарниң төшини елип «пу-
лаңлатма һәдийә» сүпитидә Пәрвәрдигарниң һозурида пулаңлатқин; бу сениң үлүшүң
болиду. [27] Шуниңдәк, сән каһинлиққа тикләш қурбанлиғиға аталған қочқарниң «пу-
лаңлатма һәдийә» сүпитидә пулаңлитилған төши билән «көтәрмә һәдийә» сүпитидә
егиз көтирип пулаңлитилған арқа путини, йәни Һарун вә униң оғуллириға беғишланған
шу үлүшләрни «муқәддәс» дәп айрип бекиткин. [28] Шуниң билән бу нәрсиләр әбәдий
бәлгүлимә бойичә Исраиллар тәрипидин Һарун вә оғуллириға беғишланған несивә бо-
лиду; чүнки у көтәрмә һәдийәдур. Булар Исраиллар тәрипидин сунулидиған енақлиқ
қурбанлиқлиридин айрип чиқилип, уларниң Пәрвәрдигарға атап «егиз көтәргән һәдий-
ә»си һесаплинип, «көтәрмә һәдийә» болиду.
[29] Һарунниң муқәддәс кийимлиригә кейин оғуллири варислиқ қилиду. Улар мәсиһли-
нип, каһинлиққа тайинланғанда шу кийимләрни кийсун. [30] Оғуллириниң қайсиси униң
орнини бесип каһин болса, жамаәт чедириға кирип муқәддәс жайниң ичидә хизмәткә
киришкәндә, бу кийимләрни уда йәттә күн кийип жүрсун.
[31] Сән каһинлиққа тикләш қурбанлиғиға аталған қочқарни елип, униң гөшини муқәддәс
жайда пишарғин; [32] андин Һарун вә оғуллири қочқарниң гөши билән севәттики нанлар-
ни жамаәт чедириниң кириш еғизида йесун; [33] улар өзлириниң каһинлиққа тайинли-

---

29:16 Ибр. 9:12,19

29:20 **«қулиқиниң юмшиқиға»** — яки «қулиқиниң учиға».

29:26 **«пулаңлатма һәдийә»** — Пәрвәрдигарниң алдида егиз көтирип алаһидә пулаңлатқан һәдийәдур. «Пулаңлатма һәдийә» адәттә барлиқ каһинларға тәвә болиду.

29:27 **«көтәрмә һәдийә»** — каһин яки һәдийәни сунған киши Пәрвәрдигарниң алдиға икки қоллап алаһидә егиз көтирип атиған һәдийә. «көтәрмә һәдийә» адәттә қурбанлиққа мәсъул каһинға тәвә болиду.

29:28 Лав. 7:31,34; 10:14

29:31 **«муқәддәс жай»** — мошу йәрдә ибадәт чедирниң һойлисини көрситиду (*«Лав.» 8:31ни көруң).* **«пишарғин»** — яки «қайнатқин».

29:32 Лав. 8:31; 24:9

нишидә Худаға атап муқәддәс қилинғанда кәфарәткә ишлитилгән нәрсиләрни йесун,
лекин булар муқәддәс болғачқа, ят киши буниңдин һеч немини йемисун. 34 Әгәр каһин-
лиққа тикләш қурбанлиқ гөшидин яки нандин әтигә азрақ ешип қалса, ешип қалғанни
отта көйдүрүвәт; булар муқәддәс болғачқа, һеч ким униңдин йесә болмайду.
35 Сән шу тәриқидә Һарун вә униң оғуллири тоғрисида буйруғинимниң һәммисини бежа
кәлтүрүп, уда йәттә күнгичә уларни каһинлиққа тикләш вәзиписини ада қилғин. 36 Һәр
күни кәфарәт қилинишқа гуна қурбанлиғи сүпитидә бир топақни сунғин. Қурбангаһ-
ниң өзини гунадин пак қилишқа униң үчүнму кәфарәт кәлтүргин, муқәддәс қилинсун
дәп, уни зәйтун мейи билән мәсиһлигин. 37 Йәттә күнгичә сән қурбангаһ үчүн кәфарәт
кәлтүрүп, уни муқәддәс қилғин. Буниң билән у «әң муқәддәс нәрсиләрниң бири» һеса-
плиниду; униңға тәккән һәммә нәрсә муқәддәс һесаплиниду.

Күндилик қурбанлиқ тоғрисида

38 Мана, қурбангаһта һемишә сунидиғанлириң мунулар: — һәр күни бир яшлиқ икки
қоза қурбанлиқ қилинсун. 39 Бирини әтигәндә, йәнә бирини гугумда қурбанлиқ қи-
лип сунғин. 40 Биринчи қоза билән биргә зәйтун мейидин бир һинниң төрттин бири
иләштүрүлгән буғдай унидин әфаһниң ондин бири вә йәнә шарап һәдийәси сүпитидә
төрттин бир һин шарап қошуп сунулсун. 41 Иккинчи қозини гугумда сунғин; уни әти-
гәнлик қурбанлиқниңкидәк, хушбуй болуши үчүн от арқилиқ Пәрвәрдигарға аталған
қурбанлиқ сүпитидә ашлиқ һәдийәси вә шарап һәдийәси билән қошуп сунғин. 42 Шу
тәриқидә бу көйдүрмә қурбанлиқ нәсилдин-нәсилгә җамаәт чедириниң кириш еғизида
Пәрвәрдигарниң һозурида өткүзүлүп дайимлиқ қурбанлиқ болсун; Мән Пәрвәрдигар шу
йәрдә силәр билән көрүшүп, сән билән сөзлишимән. 43 Шуниңдәк Мән шу йәрдә Исраил-
лар билән учришимән, шуниң билән у җай Мениң шан-шәривим билән муқәддәс қили-
ниду. 44 Мән җамаәт чедири билән қурбангаһни Өзүмгә атап муқәддәс қилимән; Һарун
вә униң оғуллириниму Өзүмгә каһинлиқ хизмәттә болушқа айрип муқәддәс қилимән.
45 Шундақ қилип Мән Исраилларниң арисида макан қилип, уларниң Худаси болимән.
46 У вақитта улар Мениң уларниң арисида макан қилишим үчүн уларни Мисир зими-
нидин чиқирип кәлгән Худаси Пәрвәрдигар екәнлигимни билиду; Мән уларниң Худаси
Пәрвәрдигардурмән.

Хушбуйгаһ

30 1 Сән йәнә хушбуй яндуруш үчүн бир хушбуйгаһни ясатқин; уни акатсийә
яғичидин тәйярлиғин. 2 У төрт часа, узунлуғи бир гәз, кәңлиги бир гәз, егизлиги
икки гәз болсун. Униң төрт бүҗигидики мүңгүзләр униң билән бир пүтүн қилип

29:33 **«ят киши»** — мошу йәрдә каһин болмиған кишини көрситиду.
29:33 Лав. 10:14; Мат. 12:4
29:37 **«Буниң билән у «әң муқәддәс нәрсиләрниң бири» һесаплиниду; униңға тәккән һәммә нәрсә муқәддәс һесаплиниду»** — муқәддәс чедирдики барлиқ җабдуқлар «әң муқәддәс» вә «муқәддәс» дәп бөлиниду. «Әң муқәддәс» болғанларға тәккәнләр шу мунасивәт билән алаһидә «Худаниңки» дәп һесаплинатти *(30:29, «Лав.» 6:18, 27, «Әз.» 46:20ниму көрүң)*. Адәттә шундақ қилған кишиләр өлүмгә мәһкүм қилиниши керәк еди; лекин панаһ издигәнләр қурбангаһниң мүңгүзлирини тутса болатти *(«1Пад.» 1:50ни көрүң)*.
29:38 Чөл. 28:3
29:39 **«гугумда»** — ибраний тилида «икки кәч арилиғида» дегән сөз билән ипадилиниду — демәк, күн петиватқан чағдин қараңғу чүшкичә болған арилиқтики вақит.
29:40 **«бир әфаһ»** — тәхминән 2 күрә яки 22 литр. Бир һин тәхминән 3.6 литр.
29:45 Мис. 25:8; Лав. 26:12; Зәб. 77:60; Зәк. 2:14; 2Кор. 6:16; Вәһ. 21:3
30:1 **«Хушбуйгаһ »** — мунасивәтлик схемини көрүң.
30:1 Мис. 37:25

ясалсун. [3] Сән уни, йәни униң үстини, төрт әтрапини һәм мүңгүзлирини сап алтун
билән қаплатқин; униң үсти қисминиң чөрисигә алтундин гирвәк чиқарғин. [4] Униңға
алтундин икки һалқа ясап, униң гирвикиниң астиға бекиткин; уларни икки йениға
удулму удул бекиткин. Хушбуйгаһни көтиридиған икки балдақни селиш үчүн буларни
хушбуйгаһниң икки тәрипигә орунлаштурғин. [5] Балдақлирини акатсийә яғичидин
ясап, алтун билән қаплиғин.
[6] Хушбуйгаһни һөкүм-гувалиқ сандуғиниң удулидики пәрдиниң сиртиға, йәни Мән сән
билән көришидиған җай болған һөкүм-гувалиқ сандуғиниң үстидики кафарәт тәхти-
ниң удулиға қойғин.
[7] Һарун шуниң үстидә есил хушбуй әтирни яндурсун; һәр күни әтигәнлиги чирақларни
пәрлигили кәлгәндә, хушбуйларни яндурсун. [8] Шуниңдәк Һарун гугумда чирақларни
тизип яққанда, хушбуй яндурсун. Шундақ қилип Пәрвәрдигарниң алдида нәсилдин-нә-
силгә хушбуй һемишә өчүрүлмәй йеник болиду.
[9] Силәр униң үстидә нә һеч қандақ ғәйрий хушбуй яндурмаңлар, нә көйдүрмә қурбан-
лиқ нә ашлиқ һәдийәси сунмаңлар, шундақла униң үстигә һеч қандақ шарап һәдийә-
сини төкмәңлар.
[10] Һәр жилда Һарун бир қетим хушбуйгаһниң мүңгүзлиригә кафарәт кәлтүрсун; һәр қе-
тим кафарәт кәлтүридиған гуна қурбанлиғиниң қени билән униң үчүн кафарәт кәлтүр-
сун. Нәсилдин-нәсилгә шундақ қилиңлар; бу хушбуйгаһ Пәрвәрдигарға «әң муқәддәс»
һесаплинидиған нәрсиләрниң қатаридиндур.

Санақтин өткүзүлгәндә тапшурулидиған кафарәт пули

[11] Пәрвәрдигар Мусаға мундақ деди: —
[12] Сән Исраилларниң санини ениқлаш үчүн уларни санисиңда, уларниң санилиши
вәҗидин арисиға балаю-апәт кәлмәслиги үчүн, уларни санисиңда һәр бир адәм өз
җени үчүн Пәрвәрдигарға кафарәт пули тапшурсун. [13] Ройхәткә елинип, санақтин өт-
кәнләрниң һәммиси бериши керәк болғини шуки, һәр бири муқәддәс җайдики шәкәл-
ниң өлчәм бирлиги бойичә йерим шәкәл бәрсун (бир шәкәл жигирмә гәраһқа баравәр
келиду). Бу йерим шәкәл Пәрвәрдигарға «көтәрмә һәдийә» болиду. [14] Ройхәткә елинип,
санақтин өткәнләр, йәни жигирмә яш яки униңдин чоңларниң һәр бири Пәрвәрдигарға
шу «көтәрмә һәдийә»ни бәрсун. [15] Өз җениңларға кафарәт кәлтүрүш үчүн Пәрвәрдигарға
көтәрмә һәдийә бәргиниңларда бай киши йерим шәкәлдин артуқ бәрмисун, кәмбәғәл ки-
шиму йерим шәкәлдин кам бәрмисун. [16] Сән Исраиллардин шу кафарәт пулини тапшуруп

30:4 «икки йениға» — яки «икки бүҗигигә». Мунасивәтлик схемини көрүң.
30:7 1Сам. 3:3
30:8 «гугумда» — 12:7дики изаһатни көрүң. **«чирақларни тизип яққанда»** — чирақлар дайим йеник туриду, асасән өчүрүлмәйду *(27:20, «Лав.» 24:2ни көрүң)*. Мошу сөз бәлким чирақданниң үстидики йәттә қәдәһни бир-бирләп чүшүрүп, зәйтун мейини қуюп андин қайтидин яндурушни билдүрүши мүмкин.
30:12 «уларни санисиңда һәр бир адәм өз җени үчүн Пәрвәрдигарға кафарәт пули тапшурсун» — Немишкә санақтин өткүзүлүш вәҗидин кафарәт кәлтүрүши керәк? Хәлиқниң санини ениқлаштин икки хил гуна пәйда болуши мүмкин: *(1)* Исраил хәлқи өзлириниң көплүгини билип, тәкәббурлишип кетиши мүмкин; *(2)* қийинчилиққа дуч кәлгәндә, улар Худаға таянмай, бәлки өз күч-қудритигә тайиниши мүмкин еди. Исраиллардин бу пулни елиш уларға өзлириниң гуналиқ тәбиити тоғрилиқ агаһландуруштин ибрәт еди; дәрвәқә бу пул муқәддәс чедирда уларға кафарәт кәлтүрүшкә каһинлар тәрәпидин өткүзүлидиған хизмәттә ишлитиләтти *(16-айәт)*.
–Худаниң буйруғи болмиса хәлиқни санақтин өткүзүшкә қәтъий болмайтти *(мәсилән, «1Тар.» 21:1-5ни көрүң)*.
30:12 Чөл. 1:2
30:13 «муқәддәс җайдики шәкәлниң өлчәм бирлиги бойичә» — «шәкәл» күмүчниң өлчими болуп, адәттә 11.4 грамға баравәр болуши мүмкин. «Муқәддәс җайдики шәкәлниң өлчәм бирлиги» шүбһисизки, пүткүл әл үчүн өзгәрмәс өлчәм болсун дәп, муқәддәс җайда сақланған муқим бекитилгән бир нәччә хил өлчәм бирлиги болса керәк.
30:13 Лав. 27:25; Чөл. 3:47; Әз. 45:12

Ибадәт чедириниң әсваплири «Мис.» 25-27

елип, жамаәт чедириниң хизмитигә беғишлап ишләткин; у пул Исраилларға Пәрвәрдигарниң һозурида әсләтмә сүпитидә жениңларға кәфарәт кәлтүридиған болиду.

Жуюнуш деси, йәни «паклиниш деси»

17 Пәрвәрдигар Мусаға мундақ деди: —
18 Сән жуюнушқа ишлитишкә мистин йоған бир дас вә униңға мистин бир тәглик
ясатқин; уни жамаәт чедири билән қурбангаһниң оттурисиға орунлаштуруп, ичигә
су тоштуруп қойғин. 19 Һарун билән униң оғуллири униңдики су билән пут-қоллири-
ни жуйсун. 20 Улар жамаәт чедириға киргәндә өлмәслиги үчүн су билән өзини жуюши
керәк; улар хизмәт қилиш үчүн, қурбангаһқа йеқин берип Пәрвәрдигарға от арқилиқ
атилидиған қурбанлиқ сунмақчи болғинидиму, шундақ қилсун. 21 Улар өлмәслиги
үчүн пут-қоллирини жуйсун; бу иш уларға, йәни өзи вә униң нәсиллири үчүн әвлаттин
әвлатқичә әбәдий бир бәлгүлимә болиду.

Муқәддәс май тәйярлаш йоли

22 Пәрвәрдигар Мусаға мундақ деди: —
23 Сән һәммидин есил хушбуй дора-дәрмәклардин тәйярла, йәни мурмәкки суюқлуғи-

30:16 Мис. 38:25

дин бәш йүз шәкәл, дарчиндин икки йүз әллик шәкәл, егирдин икки йүз әллик шәкәл,
[24] қовзақдарчиндин бәш йүз шәкәл елип (бу өлчәмләр муқәддәс жайдики шәкәлниң
өлчәм бирлиги бойичә болсун) вә зәйтун мейидинму бир һин тәйярла; [25] бу дора-дәр-
мәкләр билән мәсиһ қилиш үчүн бир муқәддәс май — әтирчи чиқарғандәк бир хушбуй
май чиқарғузғин. Бу «муқәддәс мәсиһләш мейи» болиду.
[26] Сән униң билән жамаәт чедирини, һөкүм-гувалиқ сандуғини, [27] ширә вә униң барлиқ
қача-қучилирини, чирақдан вә униң әсваплирини, хушбуйгаһни, [28] көйдүрмә қурбан-
лиқ қурбангаһи вә униң әсваплирини, жуюнуш деси вә униң тәглигини мәсиһлигин;
[29] сән шу тәрздә уларни «әң муқәддәс нәрсиләр» қатарида муқәддәс қилғин. Уларға тәк-
кән һәр қандақ нәрсиму «муқәддәс» һесаплиниду.
[30] Һарун билән униң оғуллирини болса Маңа каһинлиқ хизмәттә болуши үчүн мә-
сиһләп муқәддәс қилғин. [31] Исраилларға сөз қилип мундақ ейтқин: — Бу май әвлаттин
әвлатқичә Маңа аталған муқәддәс мәсиһләш мейи болиду.
[32] Уни адәмниң бәдинигә қуйса болмайду; шуниңдәк униңға охшайдиған яки тәркиби
охшишидиған һеч қандақ майларни ясимаңлар. У муқәддәс болғини үчүн силәргиму
муқәддәс болуши керәк. [33] Кимки тәркиби шуниңға охшайдиған май тәңшисә, яки уни
елип ят бирисигә сүрсә, у өз хәлқи арисидин үзүп ташлиниду.

Хушбуй ясаш усули

[34] Пәрвәрдигар Мусаға мундақ деди: —
Сән хушбуй дора-дәрмәкләр, йәни хушбуй йелим, деңиз қулулиси мейи, ақ девиркай вә
сап мәстики тәйярлиғин. Буларниң һәммиси охшаш миқдарда болсун; [35] Худди әтирчи
май чиқарғанға охшаш, уларни тәңшәп хушбуй ясиғин; у тузланған, сап вә муқәддәс
пурақлиқ әтир болиду. [36] Сән униңдин азрақ елип, талқандәк убдан езип, жамаәт чеди-
ридики һөкүм-гувалиқ сандуғиниң удулиға, йәни Мән силәр билән көрүшидиған жай-
ниң алдиға қойғин. Бу силәргә Пәрвәрдигарға аталған «әң муқәддәс нәрсиләр» қатарида
һесаплансун.
[37] Силәр ясиған бу хушбуйниң ретсепи билән өзүңларғиму охшаш бир хушбуйни яси-
валсаңлар болмайду. У саңа нисбәтән ейтқанда Пәрвәрдигарға хас қилинған муқәддәс
болиду. [38] Кимки униң пуриғини пурап һозурлиниш үчүн униңға охшап кетидиған һәр
қандақ бир хушбуйни ясиса, у өз хәлқи арисидин үзүп ташлансун.

Ибадәт жайини ясиғучи устиларниң таллиниши

31 [1] Пәрвәрдигар Худа Мусаға мундақ деди: —
[2] Мана, Мән Өзүм Йәһуда қәбилисидин болған Хурниң нәвриси, уриниң оғли Бә-

---

30:23 **«500 шәкәл»** — тәхминән 6 килограм.
30:24 **«бир һин»** — тәхминән 3.6 литр.
30:29 **«әң муқәддәс нәрсиләр» вә «муқәддәс»** — муқәддәс чедирдики барлиқ жабдуқлар «әң муқәддәс» вә «муқәддәс» дәп бөлиниду. «әң муқәддәс» болғанларға тәккәнләр шу мунасивәт билән алаһидә «Худаниңки» дәп һесаплинатти *(30:29, «Лав.» 6:18, 27, «Әз.» 46:20ниму көрүң)*.
30:32 **«адәмниң бәдинигә»** — ибраний тилида «адәмниң әтлиригә». ***«муқәддәс мәсиһләш мейи*** **адәмниң бәдинигә қуйса болмайду»** — бәзи алимлар буни «каһинлардин башқиларға қуйса болмайду» дәп чүшиниду. Лекин «Зәбур» 131:2гә қариғанда, мәсиһләш мейи каһинларни мәсиһләп қуюлғанда уларниң бәдинигә тәгмәй, бәлки баш кийимидин еқип сақалдин өтүп кийим-кечәклиригә чүшәтти.
30:33 **«Кимки... ят бирисигә сүрсә,...»** — демәк, каһинлардин башқиларниң үстигә. **«у өз хәлқи арисидин үзүп ташлиниду»** — 19:12дики изаһатни көрүң.
30:34 **«деңиз қулулиси мейи»** — яки «ониқа» яки намәлум бир хил өсүмлүкниң йелими. **«ақ девиркай»** — яки «галбанум». Буниң пуриғи аччиқ болсиму, дориларға иләштүрүлгәндә уларниң көйүш вақтини узартиду вә уларни техиму хуш пурақлиқ қилиду.

заләлни исмини атап чақирдим; [3] уни Худаниң Роһи билән толдуруп, униңға даналиқ, әқил-парасәт, илим-һекмәт егилитип, уни һәртүрлүк ишни қилишқа қабилийәтлик қилип, [4] түрлүк-түрлүк һүнәрләрни қилалайдиған, йәни алтун, күмүч вә мис ишлирини қилалайдиған, [5] яқутларни кесип-оялайдиған, уларни зиннәт буюмлириға орниталайдиған, яғачларға нәқиш чиқиралайдиған, һәр хил һүнәр ишлирини қамлаштуралайдиған қилдим.
[6] Шуниңдәк мана, Мән йәнә Дан қәбилисидин Аһисамақниң оғли Оһолиябни униңға ярдәмчиликкә тайинлидим, шундақла Мән саңа буйруған һәммә нәрсиләрни ясисун дәп, барлиқ пәм-парасәтлик кишикәрниң көңлигә техиму әқил-парасәт ата қилдим;
[7] шуниң билән улар җамаәт чедирини, һөкүм-гувалиқ сандуғини, униң үстидики кәфарәт тәхтини, чедириниң һәммә әсваплирини, [8] ширә билән униң қача-қучилирини, сап алтундин ясилидиған чирақдан билән униң барлиқ әсваплирини, хушбуйгаһни,
[9] көйдүрмә қурбанлиқ қурбангаһи билән униң барлиқ әсваплирини, жуюш деси билән униң тәглигини ясалайдиған, [10] хизмәт кийимлири, йәни каһинлиқ хизмитидә кийилидиған, Һарун каһинниң муқәддәс кийимлири вә униң оғуллириниң каһинлиқ кийимлирини тоқуялайдиған, [11] мәсиһләш мейи вә муқәддәс җайға тәйярлинидиған есил дора-дәрмәкләрдин хушбуйни ясалайдиған болди. Мән саңа әмир қилғиним бойичә улар барлиқ ишни беҗа кәлтүриду.

Шабат күни, йәни «дәм елиш күни»ни тутуш керәк

[12] Пәрвәрдигар Мусаға әмир қилип мундақ деди: —
[13] Сән Исраилларға әмир қилип уларға: — «Силәр Мениң шабат күнлиримни чоқум тутуңлар; чүнки булар силәрниң өзүңларни пак-муқәддәс қилғучиниң Мән Пәрвәрдигар екәнлигини билишиңлар үчүн Мән билән силәрниң оттураңлардики бир нишанә-бәлгү
болиду. [14] Шабат күни силәргә муқәддәс қилип бекитилгини үчүн, уни тутуңлар; кимки уни бузса, өлүм җазасиға тартилмиса болмайду; бәрһәқ, кимки у күнидә һәр қандақ ишни қилса, өз хәлқи арисидин үзүп ташлансун. [15] Алтә күн ичидә иш қилинсун; лекин йәттинчи күни Пәрвәрдигарға аталған муқәддәс күн болуп, арам алидиған шабат күни болиду; кимки шабат күнидә бирәр иш қилса, өлүм җазасиға тартилмиса болмайду. [16] Исраиллар шабат күнини тутуши керәк; улар әбәдий әһдә сүпитидә уни әвлаттин әвлатқичә тутсун. [17] Бу Мән билән Исраилларниң оттурисида әбәдий бир нишанә-бәлгү болиду; чүнки Пәрвәрдигар алтә күн ичидә асман билән зиминни яритип, йәттинчи күнидә арам елип раһәт тапқан еди», — дегин.
[18] Худа Синай теғида Мусаға бу сөзләрни қилип болғандин кейин, икки һөкүм-гувалиқ тахтийини униңға тапшурди. Тахтайлар таштин болуп, сөзләр Худаниң бармиғи билән уларға пүтүлгән еди.

Алтун Мозайға чоқунуш гунайи

32 [1] Хәлиқ Мусаниң тағдин чүшмәй һаял болуп қалғинини көрүп, Һарунниң қешиға жиғилип униңға: — Сән қопуп, бизгә алдимизда йол башлап маңидиған бир илаһ

31:2 **«исмини атап чақирдим»** — мошу сөзләр Худаниң мәлум бир кишини мәлум муһим бир иш үчүн алаһидә таллап чақирғанлиғини көрситиду. «Йәш.» 45:3, 4ни көрүң.
–«Бәзаләл» — мәнаси «Худаниң сайисидә» яки «Худаниң башпанаһида».
31:2 Мис. 35:30; 1Тар. 2:20
31:10 **«хизмәт кийимлири»** — яки «каһинлиқ хизмәт кийимлири».
31:14 Мис. 20:8; Қан. 5:12; Әз. 20:12
31:17 Яр. 1:31; 2:2, 3; Мис. 20:11
31:18 Мис. 32:16

ясап бәргин! Чүнки бизни Мисир зиминидин чиқирип кәлгән Муса дегән һелиқи кишигә
немә болуп кәткәнлигини билмәймиз, — дейишти.
2 Һарун уларға: — Хотунлириңлар билән оғул-қизлириңларниң қулақлиридики алтун
зирә һалқиларни чиқирип, мениң қешимға елип келиңлар, деди.
3 Шуниң билән пүткүл хәлиқ өз қулақлиридики алтун зирә һалқиларни чиқирип Һарун-
ниң қешиға елип кәлди. 4 У буларни уларниң қолидин елип, искинә билән қуйма бир
мозайни ясатқузди. Шуниң билән улар: — Әй Исраил, сени Мисир зиминидин чиқирип
кәлгән Худайиңлар мана будур! — дейишти.
5 Һарун уни көрүп униң алдида бир қурбангаһни яситип андин: «Әтә Пәрвәрдигар үчүн
бир һейт өткүзүлиду», дәп елан қилди.
6 Әтиси улар сәһәр қопуп, көйдүрмә қурбанлиқларни сунуп, енақлиқ қурбанлиқлирини-
му кәлтүрди; андин халайиқ олтирип йәп-ичишти, қопуп әйш-ишрәт қилишти.
7 Шу чағда Пәрвәрдигар Мусаға: — Орнуңдин тур, тездин пәскә чүшкин! Чүнки сән Ми-
сир зиминидин чиқирип кәлгән хәлқиң бузуқчилиққа берилип кәтти. 8 Мән уларға буй-
руған йолдин шунчә тезла чәтнәп, өзлири үчүн бир қуйма мозайни ясап, униңға чоқу-
нуп қурбанлиқ кәлтүрүшти һәмдә: «Әй Исраил, сени Мисир зиминидин чиқирип кәлгән
Худайиң мана шудур!», дейишти, — деди.
9 Андин Пәрвәрдигар Мусаға: — Мана, бу хәлиқни көрүп қойдум; мана, улар дәрвәқә
бойни қаттиқ бир хәлиқтур. 10 Әнди Мени тосма, Мән ғәзәп отумни уларниң үстигә
чүшүрүп, уларни жутуветимән; андин сени улуқ бир әл қилимән, — деди.
11 Лекин Муса Худаси Пәрвәрдигардин өтүнүп илтижа қилип мундақ деди: — Әй Пәрвәр-
дигар, немишкә сән ғәзәп отуңни Өзүң зор қудрәт вә күчлүк қол билән Мисир зими-
нидин чиқирип кәлгән хәлқиңниң үстигә чүшүрисән? 12 Мисирлиқлар мазақ қилип: —
Уларниң бешиға бала чүшүрүш үчүн, уларни тағларниң үстидә өлтүрүп йәр йүзидин
йоқитиш үчүн, уларниң Худаси уларни елип кәтти, — дейишсунму? Өз отлуқ ғәзивиң-
дин йенип, Өз хәлқиңгә балаю-апәт кәлтүрүш нийитиңдин янғайсән! 13 Өз қуллириң
Ибраһим, Исһақ вә Исраилни яд қилғин; Сән уларға қәсәм билән вәдә қилип: «Нәс-
лиңларни асмандики юлтузлардәк көпәйтимән, Өзүм униң тоғрисида сөзлигән мошу
зиминниң һәммисини нәслиңларға беримән, улар униңға мәңгү егидарчилик қили-
диған болиду» дегән едиңғу, — деди.
14 Шуниң билән Пәрвәрдигар Өз хәлқиниң үстигә: «Балаю-апәт чүшүримән» дегән ний-
итидин янди.
15 Муса кәйнигә бурулуп, икки һөкүм-гувалиқ тахтийини қолиға елип тағдин чүшти.
Тахтайларниң икки тәрипигә сөзләр пүтүлгән еди; у йүзигиму, бу йүзигиму пүтүклүк
еди. 16 Бу тахтайлар болса Худаниң Өзиниң ясиғини, пүтүлгәнлири болса Худаниң Өзи-
ниң пүткини еди, у тахтайларға оюлған еди.
17 Йәшуа хәлиқниң көтәргән чуқан-сүрәнлирини, вақирашлирини аңлап Мусаға: — Че-

---

32:1 Рос. 7:40
32:6 **«қопуп әйш-ишрәт қилишти»** — яки «қопуп уссул ойниғили турди».
32:6 1Кор. 10:7
32:7 Қан. 32:5
32:8 1Пад. 12:28
32:9 Мис. 33:3; Қан. 9:6,13; Йәш. 48:4; Йәр. 5:3; Һош. 4:16
32:10 **«Мени тосма»** — яки «мени қоюп бәр».
32:11 Зәб. 105:19-23
32:12 Чөл. 14:13-19.
32:13 **«... Ибраһим, Исһақ вә Исраилни яд қилғин»** — оқурмәнләрниң есидә болсунки, Яқупниң иккинчи исми «Исраил» еди.
32:13 Яр. 12:7; 13:15; 15:18; 26:4; 28:13; Қан. 34:4
32:16 Мис. 31:18; Қан. 9:10

диргаһдин җаңниң хитаби чиқиватиду, деди.
[18] Лекин у җавап берип: — Аңлиниватқан аваз нә нусрәт тәнтәниси әмәс, нә мәғлубийәт-
ниң пәряди әмәс, бәлки нахша-күй садаси! — деди.
[19] Муса чедиргаһға йеқин келип, мозайни вә җамаәтниң уссулға чүшүп кәткәнлигини
көрүп шундақ дәрғәзәп болдики, тахтайларни қолидин ташлап тағниң түвидә чеқивәт-
ти. [20] Андин улар ясиған мозайни отқа селип көйдүрүп, уни янчип кукум-талқан қилип,
су үстигә чечип Исраилларни ичишкә мәҗбурлиди.
[21] Андин Муса Һарунға: Сән уларни шунчә еғир гунаға патқузғидәк, мошу хәлиқ саңа
немә қилди? — деди.
[22] Һарун җавап берип: — Ғоҗамниң ғәзәп-аччиғи туташмиғай! Бу хәлиқниң қандақ екән-
лигини, уларниң зәзилликкә майил екәнлигини убдан билисән. [23] Улар маңа: — «Бизгә
алдимизда йол башлап маңидиған бир илаһни ясап бәргин; чүнки бизни Мисир зими-
нидин чиқирип кәлгән Муса дегән шу адәмгә немә болғинини билмәймиз», деди. [24] Мән
уларға: «Кимдә алтун болса шуни чиқирип бәрсун» десәм, улар маңа тапшуруп бәрди;
мән уни отқа ташливидим, мана, бу мозай чиқти, — деди.
[25] Муса хәлиқниң қандақсигә тизгинсиз болуп кәткәнлигини көрди; чүнки Һарун улар-
ни дүшмәнлириниң алдида мәсқирә объекти болушқа өз мәйлигә қоюваткән еди.
[26] Муса чедиргаһниң кириш еғизиға берип, шу йәрдә туруп: — Кимки Пәрвәрдигарниң
тәрипидә болса мениң йенимға кәлсун! — деди. Шуни девиди, Лавийларниң һәммиси
униң қешиға жиғилди.
[27] У уларға: — Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «һәр бир киши өз қили-
чини янпишиға есип, чедиргаһниң ичигә кирип, бу четидин у четигичә кезип жүрүп,
һәр бири өз қериндишини, өз дост-бурадирини, өз хошнисини өлтүрсун!» — деди.
[28] Шуниң билән Лавийлар Мусаниң буйруғини бойичә иш көрди; шу күни хәлиқниң ичи-
дин үч миң киши өлтүрүлди.
[29] Андин Муса: — һәр бириңлар бүгүн өзүңларни Пәрвәрдигарға хас болушқа атидиңлар;
чүнки һәр бириңлар һәтта өз оғлуңлар һәм қериндишиңларниму айимидиңлар; шуниң
билән бүгүн бәхит-бәрикәтни үстүңларға чүшүрдуңлар, деди.
[30] Әтиси Муса хәлиққә сөз қилип: — Силәр дәрвәқә наһайити еғир бир гуна садир қил-
диңлар. Әнди мана, мән Пәрвәрдигарниң алдиға чиқимән; гунайиңлар үчүн кафарәт
кәлтүрәләймәнмекин, — деди.
[31] Шуниң билән Муса Пәрвәрдигарниң алдиға йенип берип: — Һәй...! Бу хәлиқ дәрвәқә
еғир бир гуна садир қилип, өзлиригә алтундин илаһларни ясапту! [32] Лекин әнди Сән
уларниң гунайини әпу қилишқа униғайсән..., унимисаң, исмимни Өзүң язған дәпти-
риңдин өчүрүвәткин! — деди.
[33] Пәрвәрдигар Мусаға җавап берип: — Кимки Мениң алдимда гуна қилған болса, униң
етини Өз дәптиримдин өчүрүветимән.
[34] Әнди сән берип, Мән саңа ейткән җайға хәлиқни башлап барғин. Мана, Мениң
Пәриштәм алдиңда маңиду. Лекин уларға җаза беридиған күнүм кәлгәндә, уларға гу-
найи үчүн җаза беримән, деди.

32:19 Қан. 9:17
32:20 Қан. 9:21
32:22 1Юһ. 5:19
32:24 **«чиқирип бәрсун»** — ибраний тилида «үзүп бәрсун».
32:27 **«бу четидин у четигичә»** — ибраний тилида «бу кириш еғизидин у кириш еғизиға».
32:29 **«Пәрвәрдигарға хас болушқа атидиңлар»** — ибраний тилида «Пәрвәрдигар үчүн қоллириңларни толдуруңлар» — демәк, улар өзлирини униң хизмитигә беғишлиди.
32:34 **«уларға җаза беридиған күнүм»** — ибраний тилида «Мән уларни йоқлиған күнидә». «Худаниң йоқлиши» — У йеқин келип җазасини чүшүриду яки болмиса бәхит-бәрикитини кәлтүриду. «Тәбирләр»ниму көрүң.

35 Бу сөздин кейин Пәрвәрдигар хәлиқниң Һарунниң қоли билән мозайни қуйдуруп ясатқини үчүн уларни ваба билән жазалиди.

Пәрвәрдигарниң Исраилларни Синай теғидин кетишкә буйруши

33 1 Пәрвәрдигар Мусаға мундақ деди: — Сән орнуңдин туруп, өзүң Мисир зиминидин елип кәлгән хәлиқ билән биллә мошу йәрдин кетип: «Мән сениң нәслиңгә уни беримән» дәп қәсәм қилип Ибраһимға, Исһаққа вә Яқупқа вәдә қилған зиминға барғин.
2 Шуниң билән сениң алдиңда бир Пәриштә әвәтип, Қананий, аморий, һиттий, пәриззийләрни, һивий билән йәбусийларни һайдап чиқирип,
3 сени сүт билән һәсәл еқип туридиған зиминға кәлтүримән. Чүнки силәр бойни қаттиқ бир хәлиқ болғачқа, йолда силәрни һалак қиливәтмәслигим үчүн, Өзүм силәрниң араңларда болуп, шу зиминға биллә чиқмаймән, — деди.
4 Халайиқ бу қаттиқ сөзни аңлап, қайғуға чөмүп һеч қайсиси өз зибу-зиннәтлирини тақимиди.
5 Чүнки Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип: — Сән берип Исраилларға: «Пәрвәрдигар: — Силәр бойни қаттиқ бир хәлиқ екәнсиләр; әгәр Мән Пәрвәрдигар араңларға чиқип бир дәқиқила турсам, силәрни йоқитивәткән болаттим. Әнди силәр өзүңлардики зибу-зиннәтләрни еливетиңлар; шу чағда Мән силәргә немә қилидиғинимни билимән, деди», дәп ейтқин, — дегән еди.
6 Шуңа Исраиллар Һорәб теғидин айрилипла зибу-зиннәтлирини өзлиридин еливәтти.

«Көрүшүш чедири»

7 Шуниң билән Муса өз чедирини елип, уни чедиргаһниң сиртида, чедиргаһдин нерирақ бир жайға тикип, уни «көрүшүш чедири» дәп атиди. Кимки Пәрвәрдигарни издәп, йол соримақчи болса чедиргаһниң сиртидики «көрүшүш чедири»ға баратти.
8 Шундақ болаттики, һәр қетим Муса чедирға чиқса, пүткүл халайиқ қопуп, һәр бири өз чедириниң ишигидә өрә туруп, Муса чедирға кирип болғичә униң кәйнидин қаришип туратти.
9 Андин Муса һәр қетим чедирға кирип кәтсә шундақ болаттики, булут түврүги чүшүп, чедирниң кириш еғизида тохтайтти; шуниң билән Пәрвәрдигар Муса билән сөзлишәтти.
10 Пүткүл халайиқ булут түврүгиниң жамаәт чедириниң кириш еғизида тохтиғинини көрәтти; уни көргинидә хәлиқниң һәммиси қопуп, һәр бири өз чедириниң ишигидә туруп сәждә қилишатти.

33:1 **Яр. 12:7; 26:4; 28:13**
33:2 **«сениң алдиңда бир Пәриштә әвәтип, ...»** — шүбһисизки, 32:34дә тилға елинған пәриштә.
33:3 **«Өзүм силәрниң араңларда болуп, шу зиминға биллә чиқмаймән»** — демәк, Худа Өзи «муқәддәс чедир»ни макан қилип уларниң арисида турмай, улар билән биллә бармайду, Өз орниға улар билән биллә беришқа «Өз Пәриштәм»ни әвәтиду. Әмәлийәттә «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» Пәрвәрдигарниң Өз һозуриға баравәр еди; лекин Муса пәйғәмбәр вә хәлиқ бу нуқтини техи чүшәнмәйтти *(4-айәтни көрүң)*. 3:2-3, изаһат вә «Тәбирләр»ни көрүң.
33:3 **Мис. 32:9; Қан. 9:13**
33:6 **«Шуңа Исраиллар ... зибу-зиннәтлирини өзлиридин еливәтти»** — яки «Шуниң билән, Исраиллар Һорәб *(Синай)* теғидин айрилғандин тартип, зиннәт буюмларни зади тақимиди».
33:7 **«Муса өз чедирини елип, ...»** — яки «Муса чедирни елип, ...». Бизниңчә «муқәддәс чедир» техи ясалмиған еди. **«көрүшүш чедири»** — чоң муқәддәс чедир ясалғандин кейин уму «көрүшүш чедири» яки «жамаәт чедири» дәп атилиду. **«Кимки Пәрвәрдигарни издәп, йол соримақчи болса чедиргаһниң сиртидики «көрүшүш чедири»ға баратти»** — Худаниң 3- вә 5-айәттики сөзигә қариғанда, Муса: «Худа әнди аримизда, йәни чедиргаһ оттурисидики «муқәддәс чедир»да турмақчи әмәс; шуңа чедирни ясиғинимиз бекар болиду, Худа униңда бәрибир турмайду» — дәп ойлиған болса керәк. Шуңа Худа билән сөзлишиш үчүн у чедирниң орнида чедиргаһниң сиртида өз чедирини тиккән.
33:9 **«булут түврүги чүшүп, ... тохтайтти; шуниң билән Пәрвәрдигар Муса билән сөзлишәтти»** — демәк, Худаниң һозури булут түврүгидә туратти.

11 Шу чағларда Пәрвәрдигар Муса билән кишиләр өз дост-бурадири билән сөзләшкәндәк,
йүзму-йүз сөзлишәтти. Андин Муса чедирғаһға йенип келәтти; лекин униң хизмәткари
болған Нунниң оғли Йәшуа дегән яш жигит чедирниң ичидин чиқмайтти.

Мусаниң Пәрвәрдигарниң шан-шәривини көрүши

12 Муса Пәрвәрдигарға мундақ деди: — Мана, Сән дайим маңа: «Бу хәлиқни елип
чиққин» дәп кәлдиң; лекин Өзүң маңа: «Мән сени исмиңни билип тонуймән», вә шу-
ниңдәк «Нәзирим алдида илтипат таптиң» дегән болсаңму, Сән мениң билән биргә
кимни әвәтидиғиниңни маңа аян қилмидиң. 13 Әгәр мән растинла нәзириңдә илтипат
тапқан болсам, өзүмниң Сени тонушум үчүн, нәзириңдә илтипат тепиверишим үчүн
маңа Өз йолуңни аян қилғайсән; мана, бу хәлиқниң Өз хәлқиң болғинини нәзириңдә
тутқайсән! — деди.
14 У жавап берип: Мән Өзүм сән биллә биллә берип, саңа арам ата қилимән, — деди.
15 Муса униңға жававән: — Әгәр Сән Өзүң биз билән биллә маңмисаң, бизни бу йәрдин
чиқармиғайсән; 16 чүнки, мән вә хәлқиң нәзириңдә илтипат тапқинимиз немидин би-
линиду? Әҗәба, Өзүңниң биз билән биллә маңғиниңдин билинмәмду? Шу сәвәптин мән
вә хәлқиң йәр йүзидики һәр бир таипиләрдин алаһидә пәриқләнмәмдуқ?! — деди.
17 Пәрвәрдигар Мусаға: — Мошу илтиҗайиңниму иҗабәт қилимән; чүнки сән нәзиримдә
илтипат таптиң вә Мән сени исмиңни билип тонуймән, деди.
18 Шуниң билән Муса: — Өз шан-шәрпиңни маңа көрсәткәйсән, — деди.
19 Пәрвәрдигар: — Өзүмниң пүткүл меһриванлиғимни сениң көз алдиңдин өткүзимән
вә алдиңда «Яһвәһ» дегән намни җакалаймән. Кимгә шапаәт қилмақчи болсам шуниңға
шапаәт көрситимән, кимгә рәһим-шәпқәт көрсәтмәкчи болсам, шуниңға рәһим-шәпқәт
көрситимән, деди.
20 Пәрвәрдигар униңға: — Сән йүзүмни көрәлмәйсән; чүнки һеч адәмзат Мени көрсә ти-
рик қалмайду, деди.
21 Андин Пәрвәрдигар: — Мана, йенимда бир җай бардур; сән шу йәрдики қорам ташниң
үстидә турғин. 22 Мениң шан-шәривим өтидиған вақитта, шундақ болидуки, Мән сени
шу қорам ташниң йериқида турғузуп, Мән өтүп болғичә сени қолум билән йепип ту-
римән. 23 Андин қолумни тартивалимән; шуниң билән сән Мениң арқа тәрипимни көри-
сән, лекин йүзүм көрүнмәйду, — деди.

Һөкүм-гувалиқ тахтайлириниң қайта берилиши

34 1 Пәрвәрдигар Мусаға: — Сән авалқиға охшаш өзүң үчүн таштин икки тахтайни
йонуп кәл; Мән бу тахтайларға сән илгири чеқиветкән тахтайлардики сөзләрни
йезип қойимән. 2 Сән әтә әтигәнгичә тәйяр болуп, сәһәрдә Синай теғиға чиқип, шу йәрдә
тағниң чоққисида Мениң алдимда һазир болғин. 3 Лекин һеч киши сән билән биллә

33:12 **«Мән сени исмиңни билип тонуймән»** — бу сөзләр Худаниң мәлум бир кишини *(мошу йәрдә Мусани)* алаһидә сөйидиғинини яки таллиғанлиғини көрситиду.
33:14 **«...Мән саңа арам ата қилимән»** — жуқурида, 32:10дә Худа Мусаға: «Мени тосма» *(ибраний тилида «Маңа арам бәргин!» яки «Мени қойғин»)* дегән еди; лекин у һазир Мусаға «Мән саңа арам ата қилимән» дәйду.
33:16 Қан. 4:7
33:17 **«...Мән сени исмиңни билип тонуймән»** — 12-айәт вә изаһатини көрүң.
33:19 **«Яһвәһ»** — оқурмәнләрниң есидә болуши мүмкинки, «Яһвәһ» Худаниң алаһидә намидур, мәнаси «Мәңгү Бар Болғучи» дегәндәк. Биз бу намни адәттә «Пәрвәрдигар» дәп тәрҗимә қилимиз.
33:19 Рим. 9:15
33:23 **«... сән Мениң арқа тәрипимни көрисән»** — «... сән Мениң кәйнимдә қалған изналиримни көрисән» дегәндәк тәрҗимилириму учриши мүмкин. **«лекин йүзүм көрүнмәйду»** — яки «лекин йүзүмниң көрүлүши болмайду».
34:1 Қан. 10:1

чиқмисун вә яки тағниң һеч йеридә башқа адәм көрүнмисун, қой-калиларму тағниң
түвидә отлимисун, — деди.
4 Муса авалқиға охшаш таштин икки тахтайни йонуп, әтиси таң сәһәр қопуп, бу икки
таш тахтайни қолида елип, Пәрвәрдигарниң буйруғини бойичә Синай теғиға чиқти.
5 Шуниң билән Пәрвәрдигар булутта чүшүп, шу йәрдә Мусаниң қешида туруп, «Яһвәһ»
дегән намини җакалиди. 6 Пәрвәрдигар униң көз алдидин өтүп: — «Пәрвәрдигар, Пәрвәр-
дигар, рәһимдил вә меһир-шәпқәтликтур, асан ғәзәпләнмәйдиған, шапаәт билән вапаси
кәң Тәңридур, 7 миңлиған-он миңлиғанларға рәһим-шапаәт көрситип, қәбиһлик, асий-
лиқ вә гунани кәчүргүчидур; лекин у гунакарларни һәргиз гунасиз дәп қаримайдиған,
бәлки атиларниң қәбиһлигиниң җазасини балилири вә нәврлиригичә, шундақла үчин-
чи вә төртинчи әвладиғичә жүкләйдиған Тәңридур» — дәп җакалиди.
8 Шуниң билән Муса дәрһал йәргә баш қоюп сәҗдә қилип: —
9 — Әй Рәб, әгәр мән растинла нәзириңдә илтипат тапқан болсам, ундақта и Рәб, ари-
мизда биз билән маңғайсән; чүнки бу хәлиқ дәрвәқә бойни қаттиқ бир хәлиқтур; биз-
ниң қәбиһлигимизни вә гунайимизни кәчүргәйсән, бизни Өз мирасиң болушқа қобул
қилғайсән! — деди.

Яңливаштин әһдә түзүш

10 Шуниң билән у Мусаға: — Мана, Мән бир әһдә түзимән; сениң барлиқ хәлқиң алдида пүт-
күл йәр йүзиниң һеч бир җайида яки һеч бир әл арисида қилинип бақмиған мөҗизиләр-
ни яритимән. Шуниң билән сән арисида болған хәлқиңниң һәммиси Пәрвәрдигарниң
карамәт әмәлини көриду; чүнки Мениң силәргә қилидиған әмәлим дәрвәқә дәһшәтлик
иш болиду. 11 Мән бүгүн саңа тапилайдиған әмирлиримни тутқин; мана, Мән силәр-
ниң алдиңлардин Аморий, Қананий, Һиттий, Пәриззий, Һивий вә Йәбусийларни һайдап
чиқиримән. 12 Әнди һези болғинки, сән баридиған зиминда туруватқанлар билән һеч әһдә
бағлашмиғин; болмиса, бу иш силәргә қапқан болиду; 13 бәлки силәр уларниң қурбан-
гаһлирини чувуп, бут түврүклирини сундуруп, «Ашәраһ» бутлирини кесип ташлаңлар.
14 Чүнки сән һеч қандақ башқа илаһқа ибадәт қилмаслиғиң керәк — чүнки Мәнки Пәрвәр-
дигарниң нами «Вапасизлиққа Һәсәт Қилғучи» болуп, һәсәт қилғучи бир илаһдурмән.
15 Болмиса, шу зиминда туруватқанлар билән әһдә түзүшүң мүмкин; андин улар илаһ-
лириниң кәйнидин жүрүп бузуқчилиқ қилип, илаһлириға қурбанлиқлар өткүзгинидә,
силәрни чақирса уларниң қурбанлиқлиридин йәп кетишиңлар мүмкин; 16 сән шундақла
йәнә уларниң қизлирини оғуллириңға хотунлуққа елип беришиң мүмкин; у қизлар өз
илаһлириниң кәйнидин жүрүп бузуқчилиқ қилғинида, улар оғуллириңниму өз илаһли-

34:3 Мис. 19:12,13
34:5 **«Яһвәһ»** — 33:19 вә изаһатни көрүң.
34:6 **«Пәрвәрдигар, Пәрвәрдигар»** — ибраний тилида «Яһвәһ, Яһвәһ». **«шапаәт»** — ибраний тилида «хәсәд» билән ипадилиниду *(20:6 вә изаһатни көрүң)*.
34:6 Мис. 33:19
34:7 **«рәһим-шапаәт»** — ибраний тилида «хәсәд» дегән сөз билән ипадилиниду *(20:6 вә изаһатни көрүң)*. **«атиларниң қәбиһлигиниң җазасини балилири вә нәврлиригичә, шундақла үчинчи вә төртинчи әвладиғичә жүкләйдиған»** — бу муһим сөз тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни *(20:5, 34:7 тоғрилиқ)*, шундақла «Әзакиял»дики «қошумчә сөз»имизни *(18-, 33-баплар тоғрилиқ)* көрүң.
34:7 Мис. 20:6; Чөл. 14:18; Қан. 5:10; Зәб. 85:15; 102:8; 144:8; Йәр. 32:18
34:9 Лав. 25:38; Зәб. 27:9; 32:12; Зәк. 2:16
34:10 **«Мениң силәргә қилидиған әмәлим»** — ибраний тилида «Мениң саңа қилидиған әмәлим».
34:10 Қан. 5:2; Йә. 10:12,13
34:12 Мис. 23:32; Чөл. 33:51; Қан. 7:2
34:13 **«Ашәраһ бутлири»** — бәлким бутпәрәсликкә беғишланған дәрәқликләрдур. Дәрәқләр бәлким аял бут шәклидә оюлған яки нәқишләнгән болуши мүмкин.
34:14 Мис. 20:5

риниң арқисидин маңғузуп, бузуқчилиқ қилдуруши мүмкин.
[17] Өзүң үчүн һеч қандақ қуйма бутларни ясатмиғин.
[18] Петир нан һейтини тутуңлар; Мениң әмир қилғинимдәк Абиб ейида, бекитилгән вақитта йәттә күн петир нан йәңлар. Чүнки силәр Абиб ейида Мисирдин чиққансиләр.
[19] Балиятқуниң тунҗа мевиси Мениңки болиду; чарпай маллириңниң ичидин дәсләп туғулған әркәкләр, кала болсун, қой болсун уларниң тунҗилириниң һәммиси Мениңки болсун.
[20] Лекин ешәкләрниң тунҗа тәхәйлириниң орниға қоза билән бәдәл төлишиң лазим болиду. Әгәр орниға қоза бәрмисәң, тәхәйниң бойнини сундурувәткин. Тунҗи оғуллириңни болса, уларға бәдәл төләп қайтурувал. Һеч ким Мениң һозурумға қуруқ қол кәлмисун.
[21] Сән алтә күн ичидә иш-әмәлиңни қилип, йәттинчи күни арам елишиң зөрүр; йәр һайдаш вақти болсун, орма вақти болсун, арам елишиң зөрүр.
[22] Йеңи буғдайниң тунҗа һосулини тәбрикләйдиған «һәптиләр һейти»ни өткүзүңлар; жилниң ахирида «һосул жиғиш һейти»ни өткүзүңлар.
[23] Сениң һәр бир әркәк кишилириң жилда үч қетим Исраилниң Худаси болған Рәб Пәрвәрдигарниң алдиға һазир болсун. [24] Чүнки Мән таипиләрни алдиңдин һайдиветип, чегаралириңни кеңәйтимән; шуниңдәк сән жилда үч қетим Пәрвәрдигар Худайиңниң алдиға һазир болушқа чиқип барсаң, һеч ким йериңгә көз қирини салмайду.
[25] Маңа сунулидиған қурбанлиқниң қенини болдурулған нан билән биллә сунмиғин; яки өтүп кетиш һейтиниң қурбанлиғиниң гөшини әтигә қалдурма.
[26] Зиминиңниң дәсләпки һосулидин тунҗа мәһсулатларни Пәрвәрдигар Худайиңниң өйигә кәлтүрүп ата.
Оғлақни анисиниң сүтидә қайнитип пишарма.
[27] Пәрвәрдигар Мусаға: — Бу сөзләрни өзүң үчүн йезивалғин; чүнки Мән мошу сөзләрни асас қилип сән билән вә Исраил билән әһдә бағлидим, деди.
[28] У вақитта Муса шу йәрдә Пәрвәрдигарниң һозурида қириқ кечә-күндүз турди; у һеч нәрсә йемиди, һеч су ичмиди. У йәрдә Пәрвәрдигар тахтайларға әһдиниң сөзлири болған он әмирни пүтти.

34:16 1Пад. 11:2
34:18 Мис. 12:15; 23:15
34:19 Мис. 13:2; 22:29; Әз. 44:30
34:20 **«... тунҗа тәхәйлириниң орниға қоза билән бәдәл төлишиң лазим болиду»** — демәк, қоза тәхәйниң орниға қурбанлиқ қилиниду.
34:20 Мис. 13:13; 23:15; Қан. 16:16
34:21 Мис. 20:9
34:22 **«жилниң ахирида»** — ибраний тилида «жилниң өзгиришидә» — йәни күздә. **«һосул жиғиш һейти»** — мошу һосул болса мевә-чевиләрниңкидур. Ибранийлар ишләткән календар бойичә, һейт йәттинчи айда, бәзи жиллирида Сентәбрдә, бәзи жилларда Өктәбрдә болатти.
34:22 Мис. 23:16
34:23 Мис. 23:17; Қан. 16:16
34:25 **«Маңа сунулидиған қурбанлиқниң...»** — ибраний тилида «Мениң қурбанлиғимниң...». Мошу йәрдә бу сөз бәлким жуқурида тилға елинған үч һейттики көйдүрмә қурбанлиқларни яки енақлиқ қурбанлиқлирини көрсәтсә керәк. «Мениң қурбанлиғимниң қени» болса мәзкур һейтларда қурбангаһ үстигә төкүлидиған қанларни көрситиду.
34:25 Мис. 23:18
34:26 **«Оғлақни анисиниң сүтидә қайнитип пишарма»** — бу әмир бәлким әтраптики бутпәрәс хәлиқләрниң мәлум өрп-адитигә әгәшмәслик керәклигини көрситиши мүмкин. Бу тоғрилиқ йәнә «Лавийлар»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң.
34:26 Мис. 23:19; Лав. 22:27; Қан. 14:21
34:28 **«у һеч нәрсә йемиди»** — ибраний тилида «һеч нанни йемиди». **«У йәрдә Пәрвәрдигар тахтайларға әһдиниң сөзлири болған он әмирни пүтти»** — ибраний тилида «У йәрдә у тахтайларға әһдиниң сөзлири болған он әмирни пүтти». Бәзиләр: «У» Мусани көрситиду, дәп қарайду, бирақ «Қан.» 10:2-4тин eниқ көрүнидуки, бу сөзләрни пүткүчи Худа Өзидур.
34:28 Мис. 24:18; 31:18; 34:1; Қан. 4:13; 9:9,18

Мусаниң йүзиниң пақирап туруши

[29] Муса Синай теғидин чүшкәндә шундақ болдики (у тағдин чүшкәндә икки һөкүм-гу-
валиқ тахтийи униң қолида еди), өзиниң Пәрвәрдигар билән сөзләшкини үчүн йүзи-
ниң пақирап кәткинини билмәйтти. [30] Әнди Һарун вә барлиқ Исраиллар Мусани көрди,
мана, униң йүз териси пақирап туратти; улар униңға йеқин бериштин қорқушти.
[31] Лекин Муса уларни чақиривиди, Һарун вә җамаәтниң барлиқ башлири йенип, униң
қешиға кәлди; Муса улар билән сөзләшти.
[32] Шуниңдин кейин, барлиқ Исраиллар униң йениға кәлди; у вақитта Муса Пәрвәрди-
гар өзигә Синай теғида сөз қилғинида тапшурған барлиқ әмирләрни уларға тапилиди.
[33] Муса уларға дәйдиғинини дәп түгәтти. У сөзлигәндә йүзигә бир чүмпәрдә тартивалған
еди; [34] Қачанки Муса Пәрвәрдигар билән сөзлишишкә униң һозуриға кирсә, чүмпәрди-
ни еливетәтти, таки у йенип чиққичә шундақ болатти; йенип чиққанда өзигә немә тапи-
ланған болса, шуни Исраилларға ейтип берәтти. [35] Исраиллар Мусаниң йүз терисиниң
пақирап турғинини көрәтти; шуңа Муса йәнә таки Пәрвәрдигар билән сөзләшкили униң
һозуриға киргичә йүзигә чүмпәрдә тартивалатти.

Шабат күни, йәни «арам елиш күни»ниң бәлгүлимилири

35 [1] Муса Исраилларниң пүткүл җамаитини жиғип уларға: — Пәрвәрдигар силәргә
қилишқа буйруған әмирләр мунулардур: —
[2] Алтә күн иш-әмгәк күни болсун; лекин йәттинчи күни силәргә нисбәтән муқәддәс бир
күн болуп, Пәрвәрдигарға аталған арам алидиған шабат күни болсун. Һәр ким шу куни-
дә иш-әмгәк қилса өлүмгә мәһкүм қилинсун. [3] Шабат күнидә барлиқ туралғулириңлар-
да һәргиз от қалимаңлар, — деди.

Ибадәт җайи үчүн һәдийә сунуш

[4] Муса Исраилларниң пүткүл җамаитигә сөз қилип мундақ деди: — «Пәрвәрдигар буй-
руған әмир мана шуки: —
[5] Өзүңларниң араңлардин Пәрвәрдигарға бир «көтәрмә һәдийә» кәлтүрүңлар; көңли
халиғанларниң һәр бири Пәрвәрдигарға бир «көтәрмә һәдийә»сини кәлтүрсун: йәни
алтун, күмүч, мис, [6] көк, сөсүн вә қизил жип, ақ канап рәхт, өшкә тивити, [7] қизил бо-
ялған қочқар териси, делфин териси, акатсийә яғичи, [8] чирақдан үчүн зәйтун мейи,
«мәсиһләш мейи» билән хушбуй үчүн ишлитилидиған есил дора-дәрмәкләр, [9] әфодқа
һәм қошенға орнитилидиған һеқиқ вә башқа яқутларни кәлтүрүңлар».

34:29 2Кор. 3:7
34:33 **«У сөзлигләндә йүзигә бир чүмпәрдә тартивалған еди»** — яки «у *(Муса)* уларға сөзләп болғанда йүзигә ниқап тартивалди».
34:33 2Кор. 3:7,13
35:1 Мис.34:32
35:2 Мис. 20:8; 31:15; Лав. 23:3; Қан. 5:12; Луқа 13:14
35:3 Мис. 16:23
35:5 Мис. 25:2
35:6 Мис. 25:4
35:7 Мис. 25:5
35:8 Мис. 25:6
35:9 Мис. 25:7; 28:17,20

Ибадәт чедириниң материял-үскүнлирини ясаш

[10] — «Араңлардики барлиқ маһир устилар келип Пәрвәрдигар буйруғанниң һәммисини
ясап бәрсун: [11] — муқәддәс чедир билән униң ички вә ташқи йопуқлирини, илғулирини,
тахтайлирини, балдақлирини, хадилирини вә буларниң тәгликлирини, [12] әһдә сандуғи
вә униң балдақлирини, «кәфарәт тәхти»ни, «айрима пәрдә-йопуқ»ни, [13] ширә вә униң
балдақлирини, униң барлиқ қача-қучилирини вә «тәқдим нанлири»ни, [14] йоруқлуқ
үчүн ясалған чирақдан вә униң әсваплирини, униң чирақлири вә чирақ мейини, [15] хуш-
буйгаһ вә униң балдақлирини, «Мәсиһләш мейи»ни, дора-дәрмәкләрдин ишләнгән
хушбуйни, муқәддәс чедириниң кириш еғизидики «ишик пәрдиси»ни, [16] көйдүрмә қур-
банлиқ қурбангаһи вә униң мис шаласини, балдақлирини вә барлиқ әсваплирини, жу-
юнуш деси вә униң тәглигини, [17] һойлиниң пәрдилирини, униң хадилири вә уларниң
тәгликлирини, һойлиниң кириш еғизидики пәрдини, [18] чедирниң миқ-қозуқлирини,
һойлиниң миқ-қозуқлирини, шундақла барлиқ танилирини, [19] тоқулидиған кийимләр,
йәни муқәддәс жайниң хизмитигә каһинлиқ хизмитидә кийилидиған, Һарун каһинниң
муқәддәс кийимлирини һәм униң оғуллириниң кийимлирини тәйяр қилсун».

Хәлиқниң «көтәрмә һәдийә»си

[20] Шуниң билән пүткүл Исраил жамаити Мусаниң йенидин чиқип кетишти. [21] Андин
көңли тартқанларниң һәр бири, роһи өзлиригә түрткә болғанларниң һәр бири ке-
лип, жамаәт чедирини ясашқа, шундақла чедирниң хизмитидә ишлитилидиған бар-
лиқ сәрәмжанларни ясашқа вә муқәддәс кийимләрни тикишкә Пәрвәрдигарға аталған
«пулаңлатма һәдийә»ни кәлтүргили турди. [22] Улар әрләрму, аялларму келип, сунушқа
көңли хуш болғанларниң һәр бири һәдийә кәлтүрүп, булапка, зирә-һалқа, үзүк, зун-
нар-биләйүзүк қатарлиқ һәр хил алтун буюмларни елип кәлди; алтунни «көтәрмә
һәдийә» қилип берәй дегәнләрниң һәр бири уни Пәрвәрдигарға сунди. [23] Кимдә көк,
сөсүн, қизил жип билән ақ канап рәхт, өшкә тивити, қизил боялған қочқар териси
вә делфин териси болса, шуларни елип келишти. [24] Күмүч я мистин көтәрмә һәдийә
кәлтүрәй дегәнләрниң һәр бири шуни Пәрвәрдигарға һәдийә қилип сунди. Кимдә че-
дирниң хизмитидә ишлитилидиған һәр хил сәрәмжанларға яриғидәк акатсийә яғичи
болса, уни елип кәлди.
[25] Қоли чевәр аялларниң һәр бири өз қоллири билән егирип, шу егиргән жип вә рәхтләр-
ни, йәни көк, сөсүн вә қизил жип билән ақ канап рәхтләрни кәлтүрди, [26] Шуниңдәк көң-
ли қозғалған аялларниң һәммиси һүнирини ишлитип өшкә тивитидин жип егиришти.
[27] Әмирләр әфод вә қошенға орнитилидиған һеқиқлар вә яқутларни, [28] дора-дәрмәкләр-
ни, чираққа вә мәсиһләш мейиға ишлитилидиған зәйтун мейини, хушбуйға ишлитили-
диған есил дора-дәрмәкләрни кәлтүрди. [29] Шу тәриқидә Исраиллар Пәрвәрдигар Муса-
ниң вастиси билән буйруған ишларниң һәр қайсиға бир нәрсә беришкә көңли тартқан

35:10 **«маһир устилар»** — ибраний тилида «көңли даналар».
35:11 Мис. 26:26
35:13 Мис. 25:23, 30
35:15 Мис. 26:36; 30:1; 31:11
35:16 Мис. 27:4; 30:18
35:17 Мис. 27:9,16
35:18 Мис. 27:19
35:19 **«тоқулидиған кийимләр»** — яки «каһинлиқ хизмәт кийимлири».
35:19 Мис. 28; 31:10
35:22 **«Улар әрләрму, аялларму келип,...»** — яки «Әр кишиләр аял кишиләргә әгишип,...».
35:25 **«қоли чевәр»** — ибраний тилида «көңли дана».
35:25 Пәнд. 31:19
35:28 Мис. 25:6

болса, әр болсун аял болсун һәр бири шуни елип келип, Пәрвәрдигарға атап ихтиярий
һәдийә бәрди.

Ибадәт чедирини Ясиғучи һүнәрвәнләр

[30] Андин Муса Исраилларға мундақ деди: —
«Мана, Пәрвәрдигар Йәһуда қәбилисидин хурниң нәвриси, Уриниң оғли Бәзаләлни ис-
мини атап чақирип, [31] уни Худаниң Роһи билән толдуруп, униңға даналиқ, әқил-парасәт,
илим-һекмәт егилитип, уни һәртүрлүк ишни қилишқа қабилийәтлик қилип, [32] уни түр-
лүк-түрлүк һүнәрләрни қилалайдиған — алтун, күмүч вә мис ишлирини қилалайдиған,
[33] яқутларни кесип-оялайдиған, зиннәт буюмлириға орниталайдиған, яғачларға нәқиш
чиқиралайдиған, һәр хил һүнәр ишлирини қамлаштуралайдиған қилди. [34] У йәнә униң
көңлигә, шуниңдәк һәм Дан қәбилисидин болған Аһисамақниң оғли Оһолиябниң көң-
лигә башқиларға һүнәр үгитиш нийәт-истикини селип, [35] уларниң көңүллирини дана-
лиқ-һекмәт билән толдуруп, уларни һәр хил нәққашлиқ-оймичилиқ ишлириға маһир
қилип, көк, сөсүн вә қизил жип билән ақ канап рәхт билән кәштичилик қилишқа һәмдә
бапкарлиққа иқтидарлиқ қилди. Шуниң билән улар һәр хил һүнәр ишлириниң вә һәр
хил лайиһиләш ишлириниң һөддисидин чиқалайдиған болди.

36 [1] Шуниң билән Бәзаләл вә Оһолияблар, шуниңдәк Пәрвәрдигар муқәддәс чедир
ясашниң һәр хил ишлириға керәк болған даналиқ-һекмәт вә әқил-парасәтни ата
қилған маһир устиларниң һәр бири уларға қошулуп, шу ишни униң әмир қилғини
бойичә әмәлгә ашуриду».

Хәлиқниң һәдийәлири

[2] Шу вақитта Муса Бәзаләл вә Оһолиябни, шундақла Пәрвәрдигар даналиқ-һекмәт билән
көңүллирини толдурған, көңли өзини шу ишни қилишқа қатнишишқа далаләт қилған
барлиқ һүнәрвән-касипларни чақирип жиғди. [3] Улар келип муқәддәс чедирни ясашқа,
шундақла униң иш-хизмәтлиригә керәклик сәрәмҗанларни ясашқа Исраиллар елип
кәлтүргән барлиқ «көтәрмә һәдийә»ләрни Мусадин тапшурувалди. Исраил хәлқи йәни-
ла өз мәйли билән һәр күни әтигини Мусаға ихтиярий һәдийә кәлтүрүп туратти. [4] Ан-
дин муқәддәс чедирниң ишлирини қиливатқан устиларниң һәммиси қолидики ишини
қоюп қоюп келип, [5] Мусаға: — Хәлиқниң елип кәлгини Пәрвәрдигар бизгә қилишқа буй-
руған ишни пүткүзүшкә еһтияж болғинидин көп ешип кәтти! — дейишти.
[6] Андин Муса әмир қилип, пүткүл чедирғаһ бойичә: «Мана, әр болсун, аял болсун, һеч
ким муқәддәс чедирни ясаш үчүн «көтәрмә һәдийә» сүпитидә йәнә һеч қандақ нәрсә
тәйярлап кәлмисун!» дәп җакалатти. Буниң билән көпчилик һәдийәләр кәлтүрүштин
тохтитилди. [7] Чүнки улар тәйярлиған материяллар пүткүл қурулуш ишиға йетәтти,
һәтта ешип қалатти.

35:30 **«исмини атап чақирип,...»** — бу сөзләр Худаниң мәлум бир кишини мәлум муһим бир иш үчүн алаһидә таллап чақирғанлиғини көрситиду. «Йәш.» 45:3, 4ни көрүң.
–«Бәзаләл» — мәнаси «Худаниң сайисидә» яки «Худаниң башпанаһида».

35:30 Мис. 31:2
35:31 Мис. 31:3
35:32 Мис. 31:4
35:33 Мис. 31:5
35:35 Мис. 26:1

Ибадәт чедириниң ясилиши

[8] Муқәддәс чедирниң қурулуш ишини қиливатқан устиларниң һәр бири непиз тоқулған
ақ канап рәхткә көк, сөсүн вә қизил жиплар арилаштурулуп ишләнгән он парчә йо-
пуқ ясап, керубларниң сүритини йопуқларға чеварлик билән лайиһиләп нәпис қилип
кәштиләп чиқти. [9] Һәр бир йопуқниң узунлуғи жигирмә сәккиз гәз, кәңлиги төрт гәз бо-
луп, һәр бир йопуқ охшаш чоң-кичикликтә қилинди. [10] Бәзаләл йопуқларниң бәшини
бир-биригә улиди, қалған бәш йопуқниму һәм бир-биригә улиди. [11] У улап чиқилған
биринчи чоң парчиниң әң четидики қисминиң бир тәрипигә рәңги көк измиләрни қа-
диди, шуниңдәк улап чиқилған иккинчи чоң парчиниң әң четидикисиниң бир тәрипи-
гиму шундақ қилди. [12] Биринчи чоң парчиниң әң четидики қисмиға әллик измә қадиди,
иккинчи чоң парчиниң әң четидикисигиму әллик измә қадиди. Измиләр бир-биригә
удулмуудул қилинди. [13] Муқәддәс чедир бир пүтүн болсун үчүн у алтундин әллик илғу
ясап, икки парчә йопуқни шу илғулар билән бир-биригә туташтурди.
[14] У муқәддәс чедирни йепиш үчүн өшкә тивитидин йопуқларни ясиди; йопуқтин он бир
парчә ясиди. [15] Йопуқларниң һәр бириниң узунлуғи оттуз гәз, кәңлиги төрт гәз болуп,
он бир йопуқниң һәммиси охшаш чоң-кичикликтә қилинди. [16] Йопуқларниң бәшини у
улап бир қилип, қалған алтә йопуқниму улап бир қилди. [17] У биринчи улап чиқилған
чоң парчиниң әң четидики қисмиға әллик измә, иккинчи улап чиқилған чоң парчиниң
әң четидики қисмиға әллик измә қадиди. [18] У чедир бир пүтүн болсун үчүн һәм мистин
әллик илғу ясап, икки чоң парчини улап қойди.
[19] У буниңдин башқа чедирға қизил боялған қочқар терисидин йопуқ ясап япти, андин
униң үстидинму делфин терисидин ясалған йәнә бир йопуқни қаплиди.
[20] У муқәддәс чедирниң тик тахтайлирини акатсийә яғичидин ясап тиклиди. [21] Һәр бир
тахтайниң узунлуғи он гәз, кәңлиги бир йерим гәз қилинди. [22] Һәр бир тахтайниң ик-
кидин туруми бар еди, һәр икки тахтай шулар билән бир-биригә четилди; у чедирниң
барлиқ тахтайлирини шундақ ясиди.
[23] У чедирниң тахтайлирини шундақ ясиди; жигирмиси җәнуп тәрәпкә орнитилди; [24] у
бу жигирмә тахтайниң тегигә күмүчтин қириқ тәглик ясиди; бир тахтайниң астидики
икки туруми үчүн иккидин тәглик, йәнә бир тахтайниң икки туруми үчүн иккидин тә-
гликни ясиди.
[25] Шуниңдәк у чедирниң удул тәрипигә, йәни шимал тәрипигә жигирмә тахтай ясиди,
[26] шундақла буларниң қириқ тәглигини күмүчтин ясиди; бир тахтайниң тегигә икки-
дин тәглик, йәнә бир тахтайниң тегигә иккидин тәглик орунлаштурулди. [27] Чедирниң
кәйни тәрипигә, йәни ғәрип тәрәпкә алтә тахтайни ясап орнатти. [28] У чедирниң кәйни
тәрипидики икки булуңға икки тахтайни ясап орнатти. [29] Бу булуң тахтайлири астидин

36:9 Мис. 26:2
36:11 Мис. 26:4
36:12 Мис. 26:5,10
36:13 Мис. 26:6
36:18 Мис. 26:11
36:19 Мис. 26:14
36:20 Мис. 26:15
36:21 Мис. 26:16
36:22 Мис. 26:17
36:23 Мис. 26:18
36:24 Мис. 26:19
36:25 Мис. 26:20
36:26 Мис. 26:21
36:27 Мис. 26:22
36:28 Мис. 26:23

үстигичә икки қат қилип тахтайларни өз ара четиштурди, үсти бир һалқиға бекитилди.
У һәр иккисини шундақ ясап, икки булуңға орнатти. 30 Шуңлашқиму у тәрипидә сәккиз
тахтай болди, уларниң күмүчтин ясалған он алтә тәглиги бар еди; бир тахтайниң тегидә
икки тәглик, йәнә бир тахтайниң тегидә икки тәглик бар еди.
31 Буниңдин башқа у акатсийә яғичидин балдақ ясиди; чедирниң бу тәрипидики тахтай-
ларға бәш балдақни, 32 чедирниң у тәрипидики тахтайларға бәш балдақни, чедирниң
арқа тәрипидики тахтайларға, йәни ғәрип тәрипидики тахтайларғиму бәш балдақни
ясиди. 33 У тахтайларниң оттуридики оттура балдақни бу тәрәптин у тәрәпкә йәткүзүп
ясиди. 34 У тахтайларни алтун билән қаплап, балдақлар өткүзүлидиған һалқиларни ал-
тундин ясап, балдақларни алтун билән қаплиди.
35 У непиз тоқулған ақ канап рәхткә көк, сөсүн вә қизил жиплар арилаштурулуп ишлән-
гән бир пәрдә ясиди; уни керубларниң сүритини чевәрлик билән лайиһиләп нәпис қи-
лип чүшүрүп, кәштиләп чиқарди. 36 Уни есишқа у акатсийә яғичидин төрт хада ясап, ал-
тун билән қаплиди. Уларниң илмәклири алтундин ясалди; хадиларға у күмүчтин төрт
тәгликни қуюп ясиди.
37 У чедирниң кириш еғизиға нәпис тоқулған ақ канап рәхткә көк, сөсүн вә қизил жи-
плар арилаштурулуп ишләнгән бир пәрдә ясиди, уни кәштичигә кәштиләтти. 38 У йәнә
бу пәрдиниң бәш хадисини илмәклири билән қошуп ясиди; уларниң башлирини вә бал-
дақлирини алтун билән қаплиди; уларниң бәш тәглиги мистин ясалди.

Әһдә сандуғини ясаш

37 1 Андин Бәзаләл әһдә сандуғини акатсийә яғичидин ясиди; униң узунлуғи икки
йерим гәз, егизлиги бир йерим гәз, кәңлиги бир йерим гәз еди. 2 У униң ичи вә
сиртини сап алтун билән қаплиди, униң үстүнки қисминиң чөрисигә алтундин гирвәк
чиқарди. 3 У униң үчүн алтундин төрт һалқа қуюп, уларни униң төрт четиқиға бекитти;
бир тәрипигә икки һалқа, йәнә бир тәрипигә икки һалқа бекитти. 4 У һәм акатсийә
яғичидин икки балдақ ясап, һәр иккисини алтун билән қаплиди; 5 андин сандуқ улар
арқилиқ көтирилсун дәп, балдақларни сандуқниң икки йенидики һалқилиридин
өткүзүп қойди.
6 У сандуқниң япқучи сүпитидә алтундин узунлуғи икки йерим гәз, кәңлиги бир йерим
гәз болған бир «кафарәт тәхти» ясиди. 7 У икки керубни алтундин соқуп ясиди; уларни
кафарәт тәхтиниң икки тәрипигә орнатти; 8 бир керубни бир тәрипигә, йәнә бир керуб-

---

36:29 Мис. 26:24
36:30 Мис. 26:25
36:31 Мис. 26:26
36:32 Мис. 26:27
36:33 Мис. 26:28
36:34 Мис. 26:29
36:35 Мис. 26:31
36:36 Мис. 26:32
36:37 Мис. 26:36
36:38 **«*бәш хадиниң* башлирини вә балдақлирини алтун билән қаплиди»** — 26:37-айәттики мошу хадиларни «алтун билән қаплиғин» дейилиду. Мошу айәттә қаплиниш көлүми даириси ениқ көрүниду — қариғанда, пүтүн хадилар әмәс, бәлки пәқәт «башлири» вә «четиқ»лири алтун билән қаплиниду.
–«Балдақлар» — улар хадиларни өз ара четип туридиған таяқчилар болуп, хадиларни муқимлаштуруш вә пәрдиләрниму көтириш ролини ойнайду (*38:17ни көрүң*). «Балдақлар»ниң башқа тәрҗимилири: «һалқилар» яки «чәмбәрләр».
36:38 Мис. 26:37
37:1 Мис. 25:10
37:3 **«төрт четиқиға»** — яки «төрт путиға».

ни йәнә бир тәрипигә орнатти. У икки тәрипидики керубларни кәфарәт тәхти билән бир гәвдә қилди. [9] Керублар бир-биригә йүзлинип, қанатлирини кәфарәт тәхтиниң үстигә керип, қанатлири билән уни йепип туратти; керубларниң йүзи кәфарәт тәхтигә қаритилди.

Ширә

[10] У һәм ширәни акатсийә яғичидин ясиди; униң узунлуғи икки гәз, кәңлиги бир гәз, егизлиги бир йерим гәз еди. [11] У уни сап алтун билән қаплап, униң үстүнки қисминиң чөрисигә алтундин гирвәк чиқарди. [12] У ширәниң чөрисигә төрт илик егизликтә бир ләв ясиди; бу ләвниң чөрисигиму алтундин бир гирвәк чиқарди. [13] У ширәгә алтундин төрт һалқа ясап, бу һалқиларни ширәниң төрт бүҗигидики четиққа орнатти. [14] Ширәни көтиришкә балдақлар өткүзүлсун дәп, һалқилар ширә левигә йеқин бекитилди. [15] Ширә үчүн у балдақларни акатсийә яғичидин ясап, алтун билән қаплиди; ширә улар билән көтириләтти. [16] У ширәниң үстигә қоюлидиған барлиқ буюмларни, йәни легәнлирини, қача-қуча тәхсилирини, шарап һәдийәлирини қуйидиған қәдәһ вә пиялиләрниң һәммисини сап алтундин ясиди.

Чирақданни ясаш

[17] У һәм чирақданни сап алтундин ясиди; чирақданни соқуп ясиди; чирақданниң пути, ғоли, қәдәһлири, ғунчилири вә гүллири бир пүтүн алтундин соқулди. [18] Чирақданниң ғолиниң икки йенидин алтә шахчә чиқирилди — чирақданниң бир йенидин үч шахчә, униң йәнә бир йенидин үч шахчә чиқирилди; [19] бир йенидики һәр бир шахчидә бадам гүли шәклидә ғунчиси вә чечиги болған үч қәдәһ чиқирилди, йәнә бир йенидики һәр бир шахчидә бадам гүли шәклидә ғунчиси вә чечиги болған үч қәдәһ чиқирилди. Чирақданға чиқирилған алтә шахчиниң һәммиси шундақ ясалди. [20] Чирақданниң ғолидин бадам гүли шәклидә ғунчиси вә чечиги болған төрт қәдәһ чиқирилди. [21] Булардин башқа биринчи икки шахчиниң астида бир ғунчә, иккинчи икки шахчиниң астида бир ғунчә, үчинчи икки шахчиниң астида бир ғунчә ясалған еди; чирақданға чиқирилған алтә шахчиниң астиниң һәммиси шундақ еди. [22] Униң шу ғунчилири һәм шахчилири чирақдан билән бир гәвдә қилинди — бир пүтүн сап алтундин соқуп ясалди. [23] У чирақданниң йәттә чириғини, шундақла униң пилик қайчилири билән күлданлирини сап алтундин ясиди. [24] У чирақдан вә униң барлиқ әсваплирини бир талант сап алтундин ясиди.

37:8 **«У икки тәрипидики керубларни кәфарәт тәхти билән бир гәвдә қилди»** — яки «У керублар билән кәфарәт тәхтини бир пүтүн алтундин ясиди».
37:8 Мис. 25:19
37:9 Мис. 25:20
37:10 Мис. 25:23
37:11 Мис. 25:24
37:12 Мис. 25:25
37:13 Мис. 25:26
37:14 Мис. 25:27
37:16 Мис. 25:29
37:17 Мис. 25:31
37:18 Мис. 25:32
37:19 Мис. 25:33
37:20 **«ғолидин»** — йәни ғолиниң үстүнки қисмидин. 35-айәтни көрүң.
37:20 Мис. 25:34
37:22 Мис. 25:36
37:23 Мис. 25:37,38
37:24 **«бир талант алтун»** — бәлким 4.4 килограмчә болуши мүмкин.
37:24 Мис. 25:39

Ибадәт чәдириниң әсваплири

«мис қурбангаһ»

«йоған дас»

алтун чирақдан

«тәкдим нан» қоюлидиған ширә

хушбуйгаһ

әһдә сандуғи

әһдә сандуғиниң ичи

Хушбуйгаһни ясаш

25 У йәнә хушбуйгаһни акатсийә яғичидин ясиди. Униң узунлуғи бир гәз, кәңлиги бир
гәз, егизлиги икки гәз болуп, төрт часа қилип ясалди; төрт бүҗигидики мүңгүзләр униң
билән бир пүтүн қилип ясалди.
26 У уни, йәни униң үстини, төрт әтрапини һәм мүң-
гүзлирини сап алтун билән қаплиди; униң үсти қисминиң чөрисигә алтундин гирвәк
чиқарди.
27 Униңға алтундин икки һалқа ясап, униң гирвикиниң астиға бекитти; улар-
ни икки йениға удулму удул бекитти. Хушбуйгаһни көтиридиған икки балдақни селиш
үчүн буларни хушбуйгаһниң икки тәрипигә орунлаштурди.
28 У балдақларни акатсийә
яғичидин ясап, алтун билән қаплиди.

37:25 Мис. 30:1, 2
37:26 Мис. 30:3
37:27 «икки йениға...» — яки «икки бүҗигигә...».
37:27 Мис. 30:4
37:28 Мис. 30:5

МУҚӘДДӘС ИБАДӘТ ЧЕДИРИ — ЧЕДИРНИҢ ӨЗИ ВӘ СИРТҚИ ҺОЙЛИСИ

ҚУРБАНЛИҚЛАРНИ СУНУШ

Исраиллиқ бир киши Пәрвәрдигарға қурбанлиқ қилишқа буқини ибадәт чедириниң кириш еғизиниң алдиға әкелтүриду. Лавий қәбилисидин болған бир каһин уни күтүвалиду; андин буқини кәлтүргән киши буқини боғузлайду. Каһин униң қурбанлиқини парчә-парчә қилип уни қурбангаһниң үстигә тизиду.

Ибадәт чедириниң әсваплири «Мис.» 25-27

[29] У һәм муқәддәс Мәсиһләш мейини ясиди, андин әтирчи чиқарғандәк дора-дәрмәкләр-
ни тәңшәп сап хушбуйни ясиди.

Қурбангаһни ясаш

38 [1] У көйдүрмә қурбанлиқ қурбангаһини акатсийә яғичидин ясиди. Қурбангаһ төрт
часа болуп, узунлуғи бәш гәз, кәңлиги бәш гәз, егизлиги үч гәз қилинди. [2] У униң
төрт бүҗигигә қоюлидиған мүңгүзлирини ясиди; мүңгүзлири қурбангаһ билән бир гәвдә
қилинди. Қурбангаһни мис билән қаплиди. [3] У қурбангаһниң барлиқ әсваплирини —
униңға хас болған дасларни, гүҗәкләрни, кориларни, лахшигирларни вә отданларниму
ясиди; униң барлиқ әсваплирини мистин ясиди. [4] Қурбангаһ үчүн мистин бир шала
ясиди; шалани қурбангаһниң қап белиниң астидики гирвәктин төвәнрәк туридиған
қилди; шала қурбангаһниң дәл оттурисида еди. [5] У шаланиң төрт бүҗигигә балдақлар
өткүзүлидиған төрт мис һалқини қуюп ясиди. [6] У балдақларни акатсийә яғичидин
ясап, уларни мис билән қаплиди. [7] Андин у қурбангаһни көтириш үчүн балдақларни
қурбангаһниң икки йенидики һалқиларға өткүзүп қойди. У қурбангаһни тахтайлардин,
ичини бош қилип ясиди.

Жуюнуш десини ясаш

[8] У йәнә жуюнуш десини мистин, униң тәглигиниму мистин ясиди; у буларни «көрүшүш
чедири»ниң кириш еғизиниң алдида хизмәттә болған аялларниң мис әйнәклиридин
ясиди.

Ибадәт җайиниң һойлиси

[9] Андин у чедирниң һойлисиниму ясиди. Һойлиниң җәнубиға, йәни җәнупқа йүзләнгән
тәрипигә непиз тоқулған ақ канап рәхттин пәрдиләрни ясиди; униң узунлуғи йүз гәз
еди. [10] Пәрдиләрни есишқа жигирмә хада вә хадиларниң жигирмә тәглигини у мистин
ясиди. Хадиларниң илмәклири вә балдақлири күмүчтин ясалған еди.
[11] Шуниңға охшаш шимал тәрипидиму узунлуғи йүз гәз келидиған пәрдә бар еди. Пәр-
диләрни есишқа жигирмә хада вә хадиларниң жигирмә тәглигини у мистин ясиди. Ха-
диларниң илмәклири вә балдақлири күмүчтин ясалған еди.
[12] Шуниңға охшаш ғәрип тәрипидә узунлуғи әллик гәз келидиған пәрдә бар еди; пәр-
диләрни есишқа он хада вә хадиларниң он тәглигини у мистин ясиди. Хадиларниң ил-
мәклири вә балдақлири күмүчтин ясалди.
[13] Һойлиниң шәриқ тәрипи, йәни күн чиқишқа йүзләнгән тәрипиниң кәңлиги әллик гәз
еди. [14] Бир тәрипидә он бәш гәз келидиған пәрдә болуп, униң үч хадиси билән үч тәг-
лиги бар еди. [15] Йәнә бир тәрипидиму он бәш гәз келидиған пәрдә болуп, униң үч ха-
диси билән үч тәглиги бар еди. [16] Һойлиниң чөрисидики пәрдиләрниң һәммиси непиз
тоқулған ақ канап рәхттин тикилгән еди.
[17] Һойлиниң чөрисидики һәммә хадиларниң тәглиги мистин, уларниң илмәклири вә
балдақлири күмүчтин ясалди; хадиларниң башлириму күмүчтин қапланған еди. Һой-

37:29 Мис. 30:22,34
38:1 Мис. 27:1
38:2 Мис. 27:2
38:3 Мис. 27:3
38:4 Мис. 27:4, 5
38:7 Мис. 27:8
38:8 Мис. 30:18
38:9 Мис. 27:9

Баш каһин хизмәттә кийидиған «гүзәл һәм шәрәплик» муқәддәс кийимләр
(«Мисирдин чиқиш» 28:4-43)

Баш каһинниң муқәддәс кийимлир «Мис.» 28:39

линиң чөрисидики һәммә хадилар күмүчтин ясалған балдақлар билән бир-биригә четилди.
[18] Һойлиниң кириш еғизидики пәрдә непиз тоқулған ақ канап рәхткә көк, сөсүн вә қизил жиплар арилаштурулуп, кәштичиләр тәрипидин кәштиләнди; униң узунлуғи жигирмә гәз, егизлиги һойлидики пәрдиләрниң егизлигигә охшаш болуп бәш гәз еди. [19] Униң төрт
хадиси билән мистин ясалған төрт тәглиги бар еди; хадиларниң илмәклири күмүчтин ясалди, уларниң башлири күмүч билән қапланди вә балдақлири күмүчтин ясалди.
[20] Муқәддәс чедирниң һәм чөрисидики һойлиниң барлиқ миқ-қозуқлири мистин ясалди.

Ибадәт чедири үчүн аталған материяллар

[21] Муқәддәс чедир, йәни «һөкүм-гувалиғи чедири» үчүн аталған материялларниң сани төвәндә хатириләнгән (улар Мусаниң буйруғи билән, каһин Һарунниң оғли Итамарниң қол астидики Лавийлар мәсъул болуп санақтин өткүзүлүп, Худаға аталған еди: —)
[22] Йәһуда қәбилисидин болған Хурниң нәвриси, Уриниң оғли Бәзаләл Пәрвәрдигар Мусаға буйруғанниң һәммисини ада қилди; [23] Дан қәбилисидин болған Аһисамақниң оғли
Оһолияб униң ярдәмчиси еди; у болса нәққашлиқ-оймичилиқ устиси, лайиһилигүчи һәмдә көк, сөсүн, қизил жиптин ақ канап рәхткә кәштә тикәләйдиған уста еди.
[24] Муқәддәс чедирни ясашқа ишлитилгән алтун, йәни «пулаңлатма һәдийә» сүпитидә кәлтүрүлгән алтунниң һәммиси муқәддәс жайдики шәкәлниң өлчәм бирлиги бойичә жигирмә тоққуз талант йәттә йүз оттуз шәкәл еди. [25] Жамаәт арисидин санақтин өткүзүлгән адәмләр тәрипидин кәлтүрүлгән күмүч болса муқәддәс жайдики шәкәлниң өлчәм бирлиги бойичә бир йүз талант бир миң йәттә йүз йәтмиш бәш шәкәл еди. [26] Бу
күмүч нопуси ройхәткә елинған кишиләрдин елинған еди — демәк, кимки жигирмә яш я униңдин чоң, санақтин өткүзүлгәнләрниң һәр бири бир бека, йәни муқәддәс жайдики шәкәлниң өлчәм бирлиги бойичә йерим шәкәл күмүч бәрди. Санақтин өткән киши алтә йүз үч миң бәш йүз әллик киши еди.
[27] Муқәддәс жайниң тәгликлирини һәм оттурисидики пәрдиниң тәгликлирини қуюшқа йүз талант күмүч кәтти; йүз талант күмүчтин йүз тәглик ясилип, һәр бир тәглик үчүн бир талант ишлитилди. [28] У қалған бир миң йәттә йүз йәтмиш бәш шәкәл күмүчтин
хадиларниң илмәклирини ясиди, уларниң башлирини қаплиди, шуниңдәк уларни бир-биригә чатидиған балдақларни ясиди.
[29] «Пулаңлатма һәдийә» сүпитидә кәлтүрүлгән мис болса йәтмиш талант, икки миң төрт йүз шәкәл чиқти. [30] Буниңдин у жамаәт чедириниң кириш еғизиниң тәгликлирини, мис қурбангаһни, униң мис шаласи вә қурбангаһниң барлиқ әсваплирини, [31] һойлиниң чөрисидики хада тәгликлирини, һойлиниң кириш еғизидики тәгликләрни, чедирниң барлиқ қозуқлирини вә һойлиниң чөрисидики қозуқларниң һәммисини ясиди.

38:24 **«жигирмә тоққуз талант йәттә йүз оттуз шәкәл...»** — бир «талант» 3000 шәкәл еди. «муқәддәс жайдики шәкәл»ниң бирлиги *(алтун)* 224 грам болған болса, ундақта бу алтунларниң еғирлиғи тәхминән 2 тонна болған болиду.

38:25 **«жамаәт арисидин санақтин өткүзүлгән адәмләр...»** — бу «адәмләр» әркәк кишиләрни көрситиду *(«Чөл.» 1:2-46ни көрүң)*. **«бир йүз талант бир миң йәттә йүз йәтмиш бәш шәкәл ...»** — күмүчкә нисбәтән «талант» вә «шәкәл»ниң бирлиги алтунниңкигә охшаш болса, бу күмүчләрниң еғирлиғи тәхминән 6.7 тонна болған болиду.

38:29 **«йәтмиш талант, икки миң төрт йүз шәкәл...»** — бир «талант» мис 1500 шәкәл яки бәзидә 3000 шәкәл һесаплиниду; бир шәкәл мис 224 грам яки 540 грам болуши мумкин. Ундақта бу мисниң еғирлиғи 23-92 тонна оттурисида болса керәк.

Каһинларниң муқәддәс кийимлириниң тикилиши

39 1 Пәрвәрдигар Мусаға буйруғинидәк көк, сөсүн вә қизил жиплар ишлитилип,
муқәддәс чедирниң хизмитидә кийилидиған каһинлиқ кийимләр, шундақла
Һаронниң муқәддәс кийимлири тәйяр қилинди.
2 Бәзаләл алтун вә көк, сөсүн, қизил жиплар билән непиз тоқулған ақ канап рәхтләрдин
әфодни ясап тәйярлиди. 3 Улар алтунни соқуп непиз қилип, уни кесип жип қилди, ан-
дин буларни маһирлиқ билән көк жиплар, сөсүн жиплар вә қизил жиплардин ақ канап
рәхткә лаһайиләнгән нусхилар үстигә тоқуди.
4 Улар әфодниң алди вә кәйни қисмини бир-биргә туташтуруп туридиған икки мүрилик
тасма ясиди; әфодниң икки тәрипи бир-биригә туташтурулди. 5 Әфодниң үстигә бағлай-
диған бәлвағ әфод билән бир пүтүн қилинған болуп, униңға охшаш сипта ишлинип, ал-
тун вә көк, сөсүн, қизил жиплар вә непиз тоқулған ақ канап рәхттин ясалди; һәммиси
Пәрвәрдигарниң Мусаға буйруғинидәк қилинди. 6 Улар икки ақ һеқиқни икки алтун
көзлүккә орнитип, уларниң үстигә худди мөһүр ойғандәк Исраилниң оғуллириниң
намлирини оюп ясиди. 7 Исраилниң оғуллириға әслитмә таш болсун үчүн, Пәрвәрдигар
Мусаға буйруғандәк икки яқутни әфодниң икки мүрилик тасмисиға бекитип қойди.

Һөкүм қошенини ясаш

8 У қошенни чевәр қолларға нәпис қилип кәштилитип ясиди; уни әфодни ишлигән усул-
да алтун вә көк, сөсүн, қизил жиплар билән непиз тоқулған ақ канап рәхттин ясиди.
9 Улар қошенни икки қат, төрт часа қилип ясиди; икки қат қилинғанда узунлуғи бир
ғерич, кәңлигиму бир ғерич келәтти. 10 Униң үстигә төрт қатар қилип гөһәрләрни ор-
натти: — бир қатардикиси қизил яқут, сериқ гөһәр вә зумрәтләр еди; бу биринчи қатар
еди. 11 Иккинчи қатарға көк қаштеши, көк яқут вә алмас, 12 үчинчи қатарға сөсүн яқут,
пироза вә сөсүн квартс, 13 төртинчи қатарға берил яқут, ақ һеқиқ вә анарташ орнитилди;
буларниң һәммиси алтун көзлүккә бекитилди. 14 Бу гөһәрләр Исраилниң оғуллириниң
намлириға вәкил қилинип, уларниң санидәк он икки болуп, мөһүр ойғандәк һәр бир
гөһәргә он икки қәбилиниң нами бирдин-бирдин пүтүлди.
15 Улар қошенға шойнидәк ешилгән сап алтундин икки ешилмә зәнжир ясиди; 16 улар
қошенға алтундин икки көзлүк вә икки һалқа етип, икки һалқини қошенниң жуқурики
икки бүҗигигә бекитти; 17 андин шу алтундин ешилип ясалған икки зәнжирни қошен-
ниң жуқурики икки бүҗигидики һалқидин өткүзүп, 18 ешилгән шу зәнжирләрниң икки
учини икки көзлүккә бекитип, көзлүкләрни әфодниң икки мүрилик тасмисиниң алди
қисмиға орнатти. 19 Буниңдин башқа улар алтундин икки һалқа ясап, уларни қошенниң
асти тәрипидики икки бүҗигигә бекитти; улар әфодқа тегишип туридиған қилинип

39:1 Мис. 31:10; 35:19
39:2 Мис. 28:6
39:3 **«Улар алтунни соқуп непиз қилип, уни кесип жип қилди, ... көк, сөсүн, қизил жиплардин ақ канап рәхткә лаһайиләнгән нусхилар үстигә тоқуди»** — әйни ибраний текстни чүшиниш бир қәдәр тәс. Униң бир нәччә хил тәрҗимиси учриши мүмкин.
39:3 Мис. 28:6
39:5 Мис. 28:8
39:6 Мис. 28:9,10,11
39:7 **«... икки яқутни әфодниң икки мүрилик тасмисиға бекитип қойди»** — әфод тоғрилиқ мунасивәтлик схемини көрүң.
39:7 Мис. 28:12
39:9 Мис. 28:16
39:10 Мис. 28:17
39:11 Мис. 28:18
39:16 **«икки бүҗигигә»** — ибраний тилида «икки бешиға».

ичигә қадалди. 20 Мундин башқа улар алтундин йәнә икки һалқа ясап, уларни әфодниң
икки мүрилик тасмисиниң алди төвәнки қисмиға, әфодқа улинидиған җайға йеқин, кә-
шитиләнгән бәлвағдин егизрәк қилип бекитти. 21 Улар қошенниң әфодниң бәлвеғидин
жуқурирақ туруши, қошенниң әфодтин ажрап кәтмәслиги үчүн көк шойна билән қо-
шенниң һалқисини әфодниң һалқисиға четип қойди. Буларниң һәммиси Пәрвәрдигар-
ниң Мусаға буйруғинидәк қилинди.

Каһинлар кийидиған башқа кийимләрниң тикилиши

22 Бәзаләл әфодниң ичидики тонни пүтүнләй көк рәңлик қилди. 23 Тонниң башқа кийилидиған
төшүги дәл оттурисида, худди савутниң яқисидәк ишләнгән еди; житилип кәтмәслиги үчүн
униң чөрисигә пәваз ишләнди. 24 Улар тонниң етигиниң чөрисигә көк, сөсүн вә қизил жиптин
анарларни тоқуп есип қойди. 25 Улар һәмдә алтун қоңғурақларни ясап, қоңғурақларни тонниң
етигиниң чөрисигә, анарларниң арилиғиға бирдин есип қойди; һәр икки анарниң оттурисиға
бир қоңғурақ есип қоюлди. 26 Қаһинлиқ хизмитигә аит қоңғурақлар тонниң етигиниң чөри-
сигә бекитилди; бир алтун қоңғурақ, бир анар, бир алтун қоңғурақ, бир анар қилип бекитил-
ди; һәммиси Пәрвәрдигарниң Мусаға буйруғинидәк қилинди.
27 Улар Һарун билән униң оғуллириға непиз тоқулған ақ канап рәхттин халта көйнәкләрни
тикти; 28 сәллини ақ канап рәхттә ясиди, шундақла чирайлиқ егиз бөкләрни ақ канап рәхт-
тә, тамбалларни непиз тоқулған ақ канап рәхттә тәйярлиди; 29 буниңдин башқа улар бәлвағ-
ниму көк, сөсүн вә қизил жип арилаштурулуп кәштиләнгән, непиз тоқулған ақ канап рәхттә
тәйярлиди; буларниң һәммиси Пәрвәрдигарниң Мусаға буйруғинидәк қилинди.
30 Улар йәнә нәпис тахтайни, йәни муқәддәс отуғатни сап алтундин ясап, униң үстигә
мөһүр ойғандәк: «Пәрвәрдигарға муқәддәс қилинди» дәп оюп пүтти; 31 улар отуғатқа
көк рәңлик жипни бағлап, униң билән отуғатни сәллигә тақиди, булар Пәрвәрдигарниң
Мусаға буйруғинидәк қилинди.

Мусаниң ясалған сәрәмҗанларни көздин кәчүрүши

32 Шу тәриқидә җамаәтниң ибадәт чедириниң һәммә қурулуши пүткүзүлди; Исраил-
лар Пәрвәрдигарниң Мусаға буйруғинининиң һәммисини шу бойичә қилди; шу тәриқидә
һәммисини пүттүрди. 33 Улар чедирни Мусаниң йениға елип кәлди — чедир йопуқлири-
ни, униң барлиқ әсваплирини, илмәклирини, тахтайлирини, балдақлирини, хадилири
билән тәгликлирини, 34 шуниңдәк қизил боялған қочқар терисидин ясалған йопуқ билән
делфин терисидин ясалған йопуқни, «айрима пәрдә»ни, 35 әһдә сандуғи вә униң балдақ-
лирини, «кафарәт тәхти»ни, 36 ширә вә униң барлиқ әсваплирини, шундақла «тәқдим
нанлар»ни, 37 сап алтундин ясалған чирақдан билән униң чирақлирини, йәни үстигә
тизилған чирақларни, униң барлиқ әсваплири һәм чирақ мейини, 38 алтун хушбуйгаһ,
мәсиһләш мейи, дора-дәрмәклардин ясалған хушбуйни, чедирниң кириш ишигиниң пәр-
дисини, 39 мис қурбангаһ билән униң мис шаласини, униң балдақлири билән һәммә әсва-
плирини, жуюш деси билән униң тәглигини, 40 һойлиниң чөрисидики пәрдиләрни, униң
хадилири вә уларниң тәгликлирини, һойлиниң кириш ишигиниң пәрдиси билән һойли-
ниң танилири вә қозуқлирини, муқәддәс чедирниң, йәни җамаәт чедириға аит хизмәткә

39:19 **«икки бүҗигигә»** — ибраний тилида «икки бешиға».
39:23 **«савут»** — җәңчиниң алаһидә кийими.
39:27 Мис. 28:39
39:30 Мис. 28:36; 29:6
39:31 Мис. 28:37
39:33 Мис. 35:11
39:36 Мис. 31:8
39:38 **«алтун хушбуйгаһ»** — ибраний тилида «алтун қурбангаһ».

ишлитилидиған барлиқ әсвапларни, 41 муқәддәс җайға аит хизмәт үчүн тикилгән каһин-
лиқ кийимини, йәни Һарун каһинниң муқәддәс кийимлири билән униң оғуллириниң
каһинлиқ кийимлирини болса, һәммисини елип кәлди.
42 Бу ишларниң һәммисини Исраиллар Пәрвәрдигарниң Мусаға барлиқ буйруғанлири
бойичә әнә шундақ ада қилған еди. 43 Муса ишларниң һәммисигә тәпсилий қариди, мана,
улар Пәрвәрдигарниң буйруғини бойичә бу ишларни пүткүзгән еди; буйрулғандәк, дәл
шундақ қилған еди; Муса буларни көрүп, уларға бәхит-бәрикәт тиләп дуа қилди.

Ибадәт чедириниң тиклиниши

40 1 Андин Пәрвәрдигар Мусаға мундақ әмир қилди: —
2 Биринчи айниң беши, айниң биринчи күни сән җамаәт чедириниң муқәддәсха-
нисини тиклигин. 3 Һөкүм-гувалиқ сандуғини униң ичигә қоюп, ички пәрдә арқилиқ
әһдә сандуғини тосуп қойғин; 4 ширәни чедирниң ичигә әкирип, үстигә тизилидиған
нәрсиләрни тизғин; андин чирақданни әкирип, үстигә чирақларни орунлаштурғин.
5 Алтун билән қапланған хушбуй көйдүргүчи қурбангаһни һөкүм-гувалиқ сандуғиниң
удулиға тикләп қойғин; чедирниң кириш ешигиниң пәрдисини есип қойғин.
6 Көйдүрмә қурбанлиқ қурбангаһини муқәддәсханиниң, йәни җамаәт чедириниң ки-
риш ешигиниң алдиға қойғин; 7 андин жуюш десини җамаәт чедири билән қурбангаһ-
ниң оттурисиға орунлаштуруп, су тоштуруп қойғин.
8 Һойлиниң чөрисигә пәрдиләрни бекитип, һойлиниң кириш ешигиниң пәрдисини асқи
н; 9 андин «мәсиһләш мейи»ни елип, ибадәт чедири вә униң ичидики барлиқ нәрсиләр-
ни мәсиһләп, уни вә барлиқ һәммә әсваплирини Худаға атап муқәддәс қилғин. Шундақ
қилип пүткүл чедир муқәддәс болиду. 10 Сән көйдүрмә қурбанлиқ қурбангаһини, шун-
дақла униң барлиқ әсваплирини мәсиһләп, уни Худаға атап муқәддәс қилғин; буниң
билән қурбангаһ «әң муқәддәс нәрсиләр» қатарида болиду.
11 Сән йәнә жуюнуш деси вә униң тәглигини мәсиһләп муқәддәс қилғин. 12 Андин Һа-
рун билән униң оғуллирини җамаәт чедириниң кириш ешигиға йеқин әкилип, уларни
су билән жуйғин; 13 Һарунға муқәддәс кийимләрни кийдүрүп, Маңа каһинлиқ хизмәттә
болуши үчүн уни мәсиһләп, Маңа айрип муқәддәс қилғин.
14 Андин униң оғуллирини елип кирип, уларға халта көйнәкләрни кийдүрүп, 15 уларниң
атисини мәсиһлигиниңдәк Маңа каһинлиқ хизмитидә болуши үчүн уларниму мәсиһ-
лигин. Шуниң билән уларниң бу мәсиһлиниши улар үчүн әвлаттин әвлатқичә әбәдий
каһинлиқниң бәлгиси болиду.
16 Муса шундақ қилди; Пәрвәрдигар униңға немә буйруған болса, у шундақ бежа кәлтүрди.
17 Шундақ болдики, иккинчи жилниң биринчи ейида, айниң биринчи күнидә ибадәт че-
дири тикләнди.

39:41 Мис. 31:10
40:2 **«муқәддәсханиси»** — демәк, чедирниң өзи, йәни «муқәддәс җай» билән «әң муқәддәс җай».
40:4 **«чирақларни орунлаштурғин»** — яки «чирақларни йеқип қойғин».
40:4 Мис. 26:35; 27:20
40:5 **«хушбуй көйдүргүчи қурбангаһ»** — хушбуйгаһни көрситиду.
40:5 Мис. 26:36
40:8 Мис. 27:16
40:10 Мис. 29:37
40:15 **«Уларниң атисини мәсиһлигиниңдәк маңа каһинлиқ хизмитидә болуши үчүн уларниму мәсиһлигин»** — бу ишниң, йәни Һарун вә оғуллирини мәсиһләп каһинлиққа тайинлаш мурасиминиң тәпсилатлири «Лав.» 8-бапта хатириләнгән.
40:17 **«иккинчи жили»** — демәк, Мисирдин чиққандин кейинки иккинчи жили.
40:17 Чөл. 7:1

ИБАДӘТ ЧЕДИРИ (МУҚӘДДӘС ЧЕДИР)
(«Мисирдин чиқиш» 25-31, 35-40-бап)

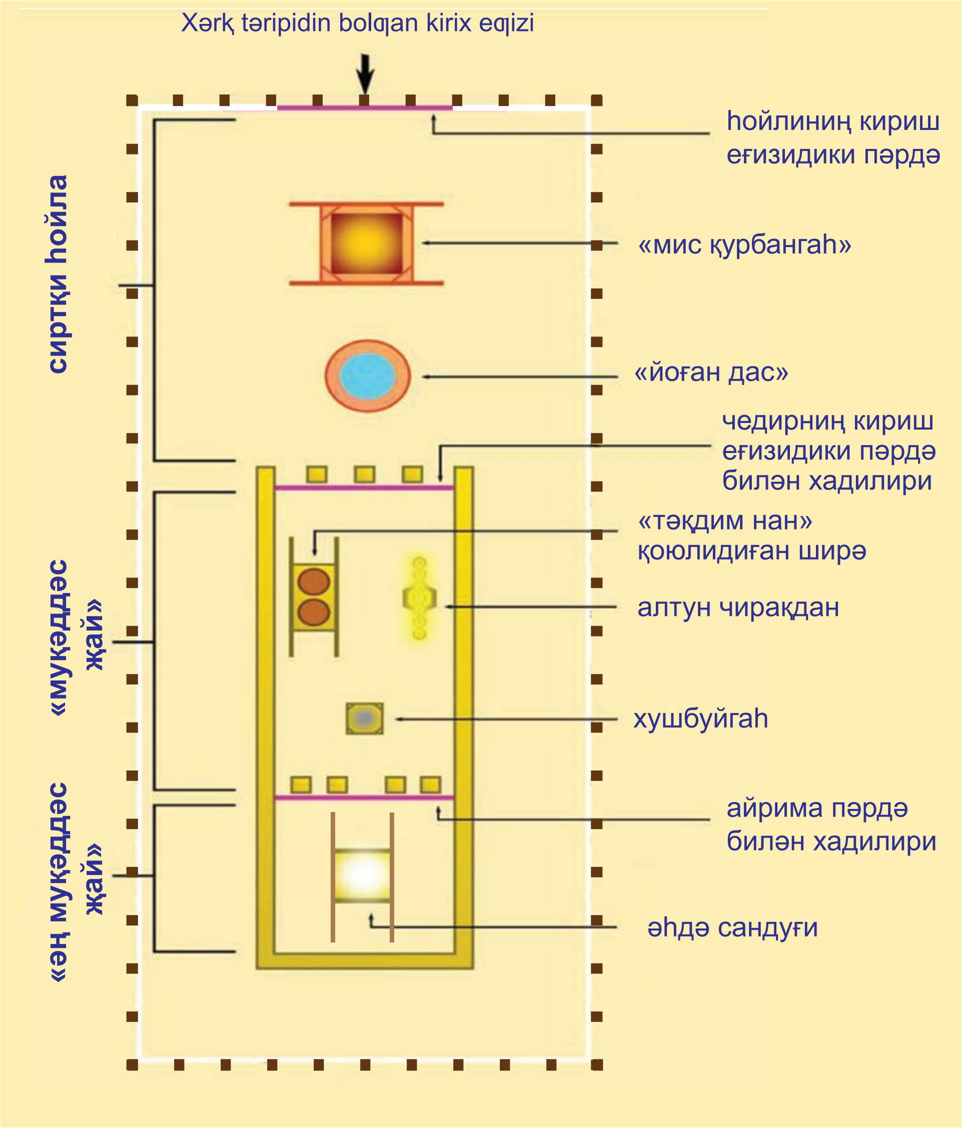

Ибадәт чедири вә сиртқи һойлиси «Мис.» 27:19

[18] Муса чедирни тикип, тәгликлирини орунлаштуруп, тахтайлирини тизип, уларниң балдақлирини бекитип, хадилирини тиклиди. [19] Муқәддәс чедирниң үстигә ички
йопуқни япти, андин униң үстигә ташқи йопуқни йепип қойди; буларниң һәммиси
Пәрвәрдигарниң Мусаға буйруғинидәк қилинди.
[20] Андин у һөкүм-гуваликни елип, уни сандуқ ичигә қойди; балдақларни әһдә сандуғиниң һалқилиридин өткүзүп, «кәфарәт тәхти»ни сандуқниң үстигә орунлаштурди.
[21] Әһдә сандуғини муқәддәс чедир ичигә елип кирип, оттуриға «айрима пәрдә»ни тартти; шундақ қилип у һөкүм-гувалиқ сандуғини пәрдә арқилиқ тосуп қойди. Һәммә иш
Пәрвәрдигарниң Мусаға буйруғинидәк қилинди.
[22] У ширәни җамаәт чедириға елип кирип, муқәддәс җайниң шимал тәрипигә, «әң
муқәддәс җай»дики пәрдиниң сиртиға қойди. [23] «Тәқдим нанлар»ни ширәниң үстигә,
Пәрвәрдигарниң алдиға тизип қойди; буларниң һәммиси Пәрвәрдигарниң Мусаға буйруғинидәк қилинди. [24] Андин у чирақданни җамаәт чедириға елип кирип, уни муқәддәс
җайниң җәнуп тәрипигә, ширәниң удулиға қойди, [25] чирақларни Пәрвәрдигарниң алдиға
орунлаштурди; буларниң һәммиси Пәрвәрдигарниң Мусаға буйруғинидәк қилинди.
[26] Андин у хушбуйни көйдүргүчи алтун қурбангаһни ичидики пәрдиниң алдиға тиклиди; [27] Униң үстидә есил хушбуйни көйдүрди; буларниң һәммиси Пәрвәрдигарниң Мусаға буйруғинидәк қилинди.
[28] У ибадәт чедириниң кириш еғизиға пәрдә тартти. [29] Андин көйдүрмә қурбанлиқ қурбангаһини җамаәт чедиридики муқәддәс җайниң кириш еғизиға йеқин қойди; униң
үстидә көйдүрмә қурбанлиқ вә қошумчә ашлиқ һәдийәсини өткүзди; буларниң һәммиси Пәрвәрдигарниң Мусаға буйруғинидәк қилинди.
[30] Жуюнуш десини җамаәт чедири билән қурбангаһниң оттурисиға қоюп, жуюшқа
ишлитилидиған суни дасқа тошқузуп қуйди.
[31-32] Муса вә Һарун билән униң оғуллири қачанла җамаәт чедириға кирсә яки қурбангаһқа йеқин барса, Пәрвәрдигарниң Мусаға буйруғинидәк қоллирини шу суда жуятти.
Булар Пәрвәрдигарниң Мусаға буйруғинидәк қилинди.
[33] Андин у чедир һәм қурбангаһниң әтрапиға һойла пәрдисини тикләп, һойлиниң кириш еғизиниң пәрдисини тартти. Шу тәриқидә Муса пүткүл ишни тамамлиди.

Пәрвәрдигарниң парлақ нуриниң ибадәт чедирини қаплиши

[34] Шуниң билән булут җамаәт чедирини қаплап, Пәрвәрдигарниң җуласи ибадәт чедирини толдурди. [35] Булут сайә чүшүрүп, Пәрвәрдигарниң җуласи чедирни толдурғини
үчүн, Муса җамаәт чедириға кирәлмиди.
[36] Қачанки булут җамаәт чедиридин көтирилсә, Исраиллар сәпәргә атлинатти. Һәр бир
қетим сәпәрдә шундақ болатти. [37] Булут көтирилмисә улар қозғалмай, таки көтирилидиған күнгичә сәпәргә чиқмайтти. [38] Чүнки күндүзи Пәрвәрдигарниң булути муқәддәс
чедир үстидә туратти, кечиси униң үстидә от көрүнәтти; пүткүл Исраил җәмәтиниң көз
алдида уларниң барлиқ қилған сәпәрлиридә шулар көрүнәтти.

40:20 һөкүм-гувалиқ» — Худа Мусаға тапшурған «он пәрз» яки «он әмир» пүтүлгән икки таш тахтайни көрситиду *(31:18ни көрүң)*.
40:21 Мис. 35:12
40:23 Мис. 25:30
40:26 «хушбуй көйдүргүчи алтун қурбангаһ» — хушбуйгаһни көрситиду.
40:29 «*көйдүрмә қурбанлиқниң* қошумчә ашлиқ һәдийәси» — һәр бир көйдүрмә қурбанлиққа бир ашлиқ һәдийәси қошуп сунулуши керәк *(мәсилән, «Чөл.» 28-29-бапларни көрүң)*.
40:34 Чөл. 9:15; 1Пад. 8:10
40:38 Мис. 13:21; Чөл. 14:14; Қан. 1:33; Нәһ. 9:19; Зәб. 77:14; 104:39; 1Кор. 10:1

Қошумчә сөз

«Қошумчә сөз»дә биз адәттикидәк китаптики кишиләрниң диққитини бәкрәк тартидиған бәзи ишлар яки чүшиниш тәсрәк болған бәзи йәрләр үстидә тохтилимиз.

Мисирдики «18-сулалә» вә униң бәзи тарихий тәпсилатлири

Мисирдики «18-сулалә» «һискослар» сулалисини ағдуруп орнини басти. «Һискослар» шәмниң әвлатлири болуп, улар Шәмниң әвлатлиридин болған Йәһудий қәбилилиригә илтипат көрсәткән болуши мүмкин. Мисирдики «18-сулалә»ниң тарихий тәпсилатлири Мисирда бәзи қедимки абидиләр вә папирусларда (археологлар тапқан қедимки орам язмиларда) хатириләнгән болуп, тәпсилатлирини «Мисирдин чиқиш»ниң тарихи билән селиштуруш толиму әһмийәтлик бир иш болиду. Шу абидиләр вә папируслардин билишимизчә, «18-сулалә» дәвридики Пирәвнләрниң һөкүм сүргән вақитлири һәм уларниң тәпсилатлири төвәндикидәк: —

1. Ақмос (миладийәдин илгәрки 1570-1546-жиллар).

Ақмос Йәһудийларға дост болған «Һискослар»ни ағдурған падиша еди. Шуңа у тоғрилиқ: «**У вақитларда Йүсүпни билмәйдиған йеңи бир падиша Мисирда тәхткә чиқти**» дәп хатирилиниду (1:8)

2. Амәнхотәп I (миладийәдин илгәрки 1546-1526-жиллар).

Амәнхотәп бәлким Йәһудий оғул бовақларни өлтүрүш ярлиғини чүшәргән падиша болуши мүмкин (1:22).

3. Тутмос (I) (миладийәдин илгәрки 1526-1512-жиллар).

Тутмос (I)ниң биринчи ханиши униңға «Хутшәпсут» дегән бир қизни туғуп бәрди. Тутмос И өлгәндин кейин, Хутшәпсутниң ана бөләк бир туққан иниси (Тутмос II) тәхткә чиққидәк яшқа киргичә Хутшәпсут Мисирға «мувәққәт падиша» болуп турди.

Ишәшимиз барки, Мусани бовақ вақтида дәриядин сүзүвалған «Пирәвнниң қизи» дәл мошу Хутшәпсут еди. У қойған «Муса» (ибраний тилида «моши») дегән исимниң мәнаси «судин тартивалған» еди; һалбуки, Мисир падишалири (Пирәвнләр) пәрзәнтлиригә исим қойғанда, адәттә өзлириниң мәлум бир бутиниң намиға «мос» яки «моши» дегән қошумчини қошуп, андин уни өз пәрзәндиниң исми қилатти. Мәсилән, жуқуриқи «Тутмос»ни алсақ, «Тут» бир бутниң нами, «моши» яки «мос» дегәнләр болса, «соғат» яки «тартуқ» дегәнлик болуп, «Тутмос» дегән исим ««Тут» бәргән адәм» дегәнлик болатти (оқурмәнләр «мос» дегән қошумчини Мисир падишалириниң нәсәпнамисидин көп учриталайду). Йәнә алайлуқ, Мисирлиқлар қуяшқа чоқунатти. Шуңа, «қуяш» (Мисир тилида «Ра») уларниң бир бути һесаплинатти; Мисирда өткән падиша «Рамос» яки «Рамосис» дегәнниң мәнаси: «Қуяш бәргән» дегәнлик болиду.

Шуңа көрүвелишқа болидуки, «Муса» дегән исим униң исминиң иккинчи тәркиби болуши мүмкин. Лекин исминиң биринчи тәркиби Мисирлиқларниң мәлум бир бутиниң нами болғачқа, бу қисмини еливетип, пәқәт «Моши» дегән қошумчини өз исми қилип ишләткән болуши мүмкин.

4. Тутмос II (миладийәдин илгәрки 1512-1504-жиллар).

Ишинимизки, Тутмос II һөкүм сүргән вақитларда «**Муса мисирлиқларниң барлиқ билим-һекмити билән тәрбийилинип, сөздә вә әмәлдә интайин қабилийәтлик адәм болуп чиқти**» («Рос.» 7:20).

5. Тутмос III (миладийәдин илгәрки 1504-1447-жиллар)

Тутмос III Хутшәпсутқа өч болуп, униң билән мунасивәтлик болған адәмләрни вә нәрсиләрни көзидин йоқитишқа урунатти. Муса шу чағларда шаһзадә һесапланғачқа, адәттикидәк униң мәлум бир «қул беши»ни өлтүрүши «һеч гәп әмәс» еди; лекин Муса Хутшәпсут билән мунасивәтлик болғачқа, қул бешини өлтүргәндин кейин униң әһвалиму чатақ еди. Тутмос III Хутшәпсутниң өлүмидин кейин қириқ жил һөкүм сүрди; Мусаму мошу вақитларда чөл-баяванда турди.

6. Амәнхотәп II (миладийәдин илгәрки 1447-1425-жиллар)

Амәнхотәп II бәлким Муса пәйғәмбәрниң: «**Пәрвәрдигарниң хәлқини қоюп бәргин**» дегән тәливини рәт қилған, «Мисирдин чиқиш»та тәсвирлинидиған «**көңли қаттиқ, жаһил Пирәвн**» дәл шу болса керәк. Исраиллар у һөкүм сүргән вақитта Мисирдин чиққан болса керәк.

7. Тутмос IV (миладийәдин илгәрки 1425-1417-жиллар).

Тутмос IV Мисирниң тарихнамиси бойичә Амәнхотәп IIниң «тунжа оғли» әмәс еди. Амәнхотәп IIниң «тунжа оғли»ниң немә болғанлиғи «Мисирдин чиқиш»ни оқуған барлиқ оқурмәнләргә аяндур.

8. Амәнхотәп III (миладийәдин илгәрки 1417-1379-жиллар)

Амәнхотәп II ажиз бир падиша болуп, әслидә у һөкүм сүргән «Қанаан зимини» қолидин чиқип кәтти. Дәл шу вақитларда Йәшуа пәйғәмбәр Қанаан зиминиға кирип уни егилигән еди.

9. Амәнхотәп IV (миладийәдин илгәрки 1379-1361-жиллар) Амәнхотәп IVму ажиз бир падиша еди, у сирттики һеч қандақ әлләргә таҗавуз қилмиған; униң дәвридә «Батур һакимлар» Исраиллар турған Пәләстингә һөкүм сүрүшни башлиған еди.

«Мис.» 3:14-15, 6:3
Худаниң «Яһвәһ» дегән алаһидә нами — «Мән өзәмдурмән» «Әзәлдин бар Болғучимән»

«Яһвәһ» дегән намни адәттә «Пәрвәрдигар» дәп тәрҗимә қилимиз. Мошу 6:3-айәттә Худа Мусаға Өзини ашкарә қилғандин кейин: «**Мән Ибраһимға, Исһаққа вә Яқупқа қадир-мутләқ Тәңри сүпитидә көрүндүм; лекин «Яһвәһ» дегән намим билән уларға ашкарә тонулмидим**» дегән сөзлирини оқуған сәгәк оқурмәнләр бәлким сәл һәйран қелиши мүмкин. Чүнки Ибраһим, Исһақ вә Яқупниң тәрҗимиһалини оқуғанлар бу үч атимизниң Худаниң наминиң «Яһвәһ» екәнлигини билидиғанлиғини билиду (мәсилән, «Яр.» 12:7, 8, 14:22, 26:22-25, 28:13). Әнди бу айәтниң мәнаси немә?

Ибраһим, Исһақ вә Яқуп кәчүрмишлиридә дәрвәқә Худани көпрәк «Һәммигә Қадир» дәп тонуған — демәк, Худаниң күч-қудритиниң зор, улуқ екәнлигини бешидин көп

өткүзгән. Һалбуки, Худаниң «Яһвәһ» дегән наминиң мәнаси уларға техи толуқ аян болмиған. Чүнки «Мән өзәмдурмән» дегәнниң яки «Әзәлдин Бар Болғучимән» дегән бу нам Худаниң (а) өзгәрмәс тәбиитини; (ә) Өз әһдисигә мутләқ садиқ болидиғанлиғини, йәни «Өз әһдисидә турғучи Худа» екәнлигини тәкитләйду. Худаниң характериниң бу икки тәрипи пәқәт вақитниң өтүши биләнла испатлинип көрситилиши мүмкин. Муса пәйғәмбәр дәл шу ишни испатлиғанки, Ибраһим, Исһақ вә Яқупниң дәвридин төрт йүз жил кейинки Мусаниң дәвридиму Худаниң Ибраһим, Исһақ вә Яқуп билән бағлиған әһдилири йәнила пүтүнләй инавәтлик болиду. Адәмләр өзиниң қилған вәдилирини унтуп қалиду яки униңға әмәл қилмайду, амма Худа һәргиз Өзи ейтқан бирму сөзни яки Өз алдида етиқат билән қилинған һәр қандақ илтиҗаниң бирму сөзини унтумайду. Шуниң билән Муса вә шу дәвирдикиләр Худаниң характериниң ата-бовилири көрмигән бир тәрипини билип испатлашқа муйәссәр болиду.

3:2-22 «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»

Бу улуқ затниң салаһийити тоғрилиқ оқурмәнләр «тәрбирләр»ни көрсун.

4:24-26

«Амма Муса сәпәр қилип бир қоналғуға кәлгәндә, Пәрвәрдигар униңға учрап, уни өлтүрүвәтмәкчи болди»

Бу айәт, шүбһисизки, оқурмәнләргә интайин ғәлитә туюлуши керәк; Худа Мусани чақирип уни Мисирға қайтқузғандин кейин немишкә һазир «уни өлтүрүвәтмәкчи болди»?

Бу ишта аян қилинидиған һәқиқәт интайин чоңқур мәналиқ вә әһмийәтлик болуп, һәммимизниң Худадин қорқуш йолини тоғра егилишимиз үчүн бу һәқиқәтни толуқ билишимизгә тоғра келиду; Муса пәйғәмбәр бу һәқиқәтни өз хәлқигә үгитиштин илгири, өзи уни бу дәһшәтлик вә қорқунучлуқ йолда убдан үгиниши керәк еди.

Муса Мисирлиқ шаһзадә сүпитидә беқип чоң қилинған болсиму, дәслипидә өз аниси тәрипидин емитилгән, әмчәктин айрилған шундақла чоң қилинип тәрбийә көргән (аниси бу иш үчүн Пирәвнниң қизи тәрипидин иш һәққи алатти! — «Мис.» 2:9-10). Шуңа Муса өз анисидин, Йәһудий хәлқиниң Ибраһимниң әвлатлири екәнлигини, шуңа Йәһудий хәлқиниң Худа Ибраһимға әһдә билән беришкә вәдә қилған зиминға мирасхорлар екәнлигини аңлап билгән болса керәк; вә йәнә шу әһдиниң һөрмитиниң бәлгүси вә символи сүпитидә Исраилда туғулған һәр бир оғул бала сәккизинчи күнидә сүннәт қилиниши керәк, дәп үгәнгән болса керәк.

«Мисирдин чиқиш» 4-баптин көрүнидуки, Муса пәйғәмбәр оғуллиридин бирини (бәлким иккинчи оғли Әлиезәрни) сүннәт қилмай, Худаға итаәт қилиштин баш тартқан болса керәк. Бәлким аяли Зиппораһ Йәһудий болмиғини үчүн дәсләптә Мусаниң шундақ қилишиға қарши чиққан болуши мүмкин (4:25-26). Униң Мусадин аччиқлинип ейтқан сөзлиригә қариғанда («Сән дәрвәқә алдимда қан төкәр бир әр екәнсән!»), Зиппораһ сүннәт қилишни қанлиқ һәм әһмийәтсиз бир мурасим дәп қариған болса керәк.

Әнди Худа Мусани өз хәлқини қутқузушқа чөл-баяванда чақирғинида немишкә уни шу ишни қилмиғанлиғи тоғрилиқ әсләтмиди? Бәлки, немишкә униң алдиға келип, уни тосуп, итаәтсизлиги түпәйлидин «**уни өлтүрүвәтмәкчи болди**»? Бу бәкму ғәлитә көрүнмәмду?

Бу ишта Худаниң мутләқ пак-муқәддәслигиниң вә шундақла Униң Өз хәлқини тәрбийиләшкә садиқ болғанлиғиниң бир қисмини ғил-пал көрүп қалимиз; Униң хәлқигә қилған тәрбийиси болса уларниңму пак-муқәддәс болуши үчүндур. Бу пак-муқәддәсликниң бир қисми Униң барлиқ сөз-каламиға пүтүнләй көңүл бөлүшимиздин ибарәт болиду.

Әмәлийәттә Худа Муса пәйғәмбәрни синап келивататти, униң ата-бовилири арқилиқ тапшурувалған Өзиниң сөз-каламини қәдирләйдиған яки қәдирлимәйдиғанлиғини күзитивататти. Бу иш худди Худа Мусаға: «Мән саңа мәлум бир ишни бирла қетим ейтсам, купайә болмасму?» яки «Һәммә әмримни саңа беваситә дейишим керәкму?» дегәндәк болатти. Амма Муса пәйғәмбәр шу вақитқичә өз һаятидики қилған һәммә ишини тоғра дәп қарап кәлгән болса керәк — бәлким: «Худа Өзи маңа карамәт бир вәзипини аманәт қилған әмәсму, шуңа һәммә ишим мукәммәлдур» дәп ойлиған болуши мүмкин.

Муса аяли тәрипидин қутқузулиду. Аяли оғлиниң сүннитини өзи өткүзиду. Биз шуни ениқ көримизки, Худаниң «**өлтүрмәкчи болғини**» Мусаниң аяли әмәс, бәлки Мусаниң өзидур; шуңа йәнә көримизки, Худа бу ишниң мәсъулийитини Зиппораһдин әмәс, бәлки Мусадин сорайду. Муса пәйғәмбәр өз амәсъулилисидә пәйда болған бу итамәсъуләтсизликкә мәсъул еди. Шуниңдәк, Худаниң амәсъулилиси болған җамамәсъуләт үчүн мәсъулийәткә муйәссәр қилинған кишиләр Худаниң сөз-каламиға итамәсъуләт қилишқа мутләқ көңүл бөлүши керәк, шундақла һеч қандақ башбаштақлиқ қилмаслиғи яки ишни аддий чағлимаслиғи керәк: — «**Кимгә көп берилсә, униңдин тәләп қилинидиғини көп болиду. Чүнки адәмләр кимгә көп аманәт қойған болса, униңдин тәләп қилидиғиниму көп болиду**» («Луқа» 12:48).

Шуңа биз төвәндики хуласиләргә кәлсәк болиду: —

(а) һәр қандақ шәхс, һәтта пәйғәмбәрму Худаниң йолйоруғи билән, шундақла Худаниң бәрикитини көргән һалда мәлум бир ишни иҗра қиливатқан болсиму, бу униң барлиқ ишлириниң дурус екәнлигигә баравәр болмайду. Худадин кәлгән бәхит-бәрикәтниң өзи шуни көргүчи адәмниң һәммә ишини кәм-күтисиз дәп испатлиған болмайду.

(ә) Шуңа, гәрчә өз һаятимизда Худадин бәхит-бәрикәтни яки илтипат (җүмлидин Худаниң алаһидә йолйоруғини қобул қилип) көрүватқан болсақму, «һәммә ишимиз дурустур» дәп ойлап кәтмәслигимиз керәк («1Кор.» 4:4ни көрүң). Шуниң билән биз һәр қандақ вақитта «**һәр тәрәптә кәмтәр болуп**» («Рос.» 20:19) вә тоғра болса башқиларниң пикрини қобул қилишқа тәйяр турушимизға тоғра келиду («Яқ.» 3:17). Һәтта расулларму бәзидә ишларни хата чүшинип қалиду («Гал.» 2:11-14).

Мисир зиминиға чүшкән апәтләр — «Мисирниң бут-илаһлириниң үстидин һөкүм чиқириш» (12:12)

Худа Муса пәйғәмбәргә Мисирлиқларниң бутлири тоғрилиқ интайин қизиқ бир сөз қилиду: — «**Чүнки Мән у кечиси Мисир зиминини кезип өтимән; Мән Мисир зиминида мәйли инсан болсун, мәйли һайван болсун уларниң тунҗа туққан әркикиниң һәммисини өлтүримән; шуниң билән Мән Мисирниң барлиқ бут-илаһлириниң үстидин һөкүм чиқиримән; Мән Пәрвәрдигардурмән**» (12:12)

Бу иш тоғрисида Худа кейин йәнә Мусаға әслитиду: —

«**Бу чағда Мисирлиқлар уларниң арисидики Пәрвәрдигар тәрипидин өлтүрүлгәнләрни, йәни барлиқ тунҗа оғуллирини дәпнә қиливатқан еди; Пәрвәрдигар Мисирлиқларниң мәбудлириниң үстидин һөкүм чүшәрди**» («Чөл.» 33:4).

Муқәддәс язмилардики тәлимләрдин шуни билимизки, бутлар яки «илаһлар» әмәлийәттә инсанларниң тәсәввуридин яки җин-шәйтанларниң алдамчилиғидин чиққан нәрсиләрдур. Ундақта Худа қайси җәһәттә уларниң үстидин «**һөкүм чиқириду**»?

Бу, шүбһисизки, «алдамчиниң салаһийитини паш қилиш», «тәсирлирини йоқитиш» «бутпәрәсликниң ахмақанилигини ашкарә қилиш» дегәнлик болса керәк.

Билишимизчә, Мисирлиқлар сәксәндин көп бут-илаһқа чоқунатти. Улар һәр бир бут-илаһ каинатниң мәлум бир даирисини башқуриду, дәп қарайтти. Бу даирә шу бут-илаһниң «һөкүмранлиғи» болатти. Инҗилда җин-шәйтанларниң шундақ даириси чәклик «һөкүмранлиқ»лириниң мәвҗут болғанлиғи баян қилиниду (мәсилән, «Мат.» 24:29, «Рим.» 8:38, «Әф.» 3:13, 6:12, «Кол.» 2:15ни көрүң). Лекин Худа Мисирға чүшәргән он балаю-апәтниң һәр бири Мисирлиқларниң мәлум бир нәччә бутлириниң «һөкүмранлиқ»лириниң йоқ болғанлиғини яки Худаниң һөкүмранлиғи алдида һеч немигә әрзимәйдиғанлиғини испатлайтти. Мошу йәрдә сәһипә чәклимиси болғачқа, буни тәпсилий көрсәтмәймиз, лекин төвәндики үч мисал буни ениқ көрситиду: —

(а) 1-апәт, йәни Нил дәриясини қанға айландуруш төвәндики бутларға «тәсир йәткүзди»: —

«Нил дәриясини қанға айландуруш» дегән апәт «илаһ» дәп қаралған Нил дәриясиға, «Нил дәриясини мудапиә қилғучи илаһ» дәп қаралған «Кну» дегән бутқа, «Нил дәриясиниң роһи» дәп қаралған «Һапи» дегән бутқа, Нил дәрияси «униң қени» дәп қаралған «Осирис» дегән бутқа вә Нил дәриясиниң «Тимсаһ илаһ»иға чүшүп, уларниң үстидин «һөкүм чиқарған» — мәсилән, Нил дәриясидики барлиқ тимсаһлар өлгән яки дәриядин һайдиветилгән болса керәк.

(ә) 5-апәт, йәни Мисирлиқларниң чарпай маллириға чүширилгән ваба; бу төвәндики бутларға «тәсир йәткүзди»: —

«Таһ» дегән илаһниң вәкили болған, муқәддәс дәп қаралған «Апис» дегән буқа; «Ра» дегән «Каттиваш илаһ»ниң вәкили болған муқәддәс дәп қаралған «Нәвис» дегән буқа; «Нон» дегән бутқа вәкил болған муқәддәс дәп қаралған қочқар. Бу бутларниң вәкили болған бу һайванлар дайим етизларда беқилғачқа, шәксиз ваба билән өлтүрүлгән еди

(б) 9-апәт, йәни қараңғулуқ апити. Бу Мисирлиқларниң «асманлар вә һава райини башқурғучи» дәп қаралған көп бутлириға, болупму «Каттиваш илаһ», йәни «Қуяш илаһи» болған «Ра»ға тәсир йәткүзгән болса керәк. Пирәвн «Раниң оғли» дәп қарилатти.

Бу йолда Мисирлиқлар қәдәмму-қәдәм асман-зиминни ятратқан һәқиқий Худани тонушқа йетәкләнди. Бу башлиниш җәрияни авал уларға анчә еғир азап кәлтүрмиди. Авалқи үч апәт болса һәммә адәмгә тәсир йәткүзди; төртинчи апәттин башлап Худа Өз хәлқини Мисирлиқлардин пәриқ етип, апәтләр пәқәт Мисирлиқларға чүшти. Мисирлиқларниң товва қилип Исраилниң Худасиға етиқат қилишиға уларға еniқ бир пурсәт яритип берилсун дәп, шу йолда апәтләр тәдрижий қаттиқ дәриҗигә йәтти.

20:5 «**Сән бундақ нәрсиләргә баш урма яки уларниң қуллуғиға кирмә яки уларға хизмәт қилма. Чүнки Мәнки Пәрвәрдигар Худайиң вапасизлиққа һәсәт қилғучи Худадурмән. Мәндин нәпрәтләнгәнләрниң қәбиһликлирини өзлиригә, оғуллириға, һәтта нәврә-чәврилиригичә чүширимән**».

Балилар өз атисиниң гуналириниң тәсиригә учрайду, әлвәттә; лекин мошу йәрдә: «**Мәндин нәпрәтләнгәнләрниң қәбиһликлирини өзлиригә, оғуллириға... чүширимән**», шундақла «һәтта нәврә-чәврилиригичә» дегәнниң мәнаси немә?

Муқәддәс Китаптики «җаза» дегән сөзниң һәр хил мәнаси үстидә ойлиниш пайдилиқ иштур. Муқәддәс Китапниң һәр йәрлиридин рошәнки, Худаниң бизниң гунайимиз үстигә адил, тегишлик болған бирла җазаси болса дозақтур — бу Худадин айрилип, Униң һозуридин мәһрум болуш дегәнлик, бу йәнә «мәңгүлүк өлүм» дәпму атилиду (һәр җайда пат-пат тәкрарлиғинимиздәк, хуш хәвәр шуки, биздә кәчүрүм-мәғпирәт вә ниҗат пурсити болсун дәп, Әйса Мәсиһ һәммимизниң барлиқ гунайимизниң җазасини Өз тени вә роһида көтирип қобул қилған).

«Мис.» 20:5тә «**қәбиһликлирини... чүшириш**» (ибраний тилида «пахад»)ниң көп тәрәплик мәнаси бар: — асасий мәнаси «йоқлаш»тур. Худа бизни «йоқлиса», товва қилмиған болсақ нәтиҗиси «җаза» болиду; товва қилған болсақ «йоқлаш»ниң нәтиҗиси бәхит-бәрикәт болиду. Шуниң билән бу айәттә «йоқлаш»ниң мәнаси чоқум «җаза»ни ипадилиши керәк. Әгәр бу җаза толуқ болса, нәтиҗиси балилар атисиниң гуналири түпәйлидин дозаққа чүшүши керәк еди. Ундақта һеч қайсимизда үмүт йоқ болатти. Бирақ «җаза» бәзи вақитларда толуқ мәнасида әмәс, айрим мәнада ишлитилиду; у «тәрбийә»ниң мәнасида болуши мүмкин; мәсилән, ата өз балилирини тәрбийә үчүн җазалиғинида: «Баламни қандақ җазалисам болар?» дәп ойлимайду, бәлки «Қандақла җаза болса униңға савақ, униңға тәрбийә болсун?» дәп ойлайду. Әмәлийәттә Муқәддәс Китапниң көп йәрлиридә «җаза» шу мәнада ишлитилиду, шу йәрләрдә «җаза» Худаниң адәмни дозаққа чүширидиғанлиғини, йәни «гунаға тегишлик вә адил болған җаза»сини көрсәтмәйду.

Әнди «Мис.» 5:20гә кәлсәк, атиниң гуналириниң бәзи нәтиҗилирини балилириға чүшиду дегили болиду. Бизниңчә төвәндики хуласиләргә келишкә тоғра келиду: —

(1) Атиниң гуналири балиларға шу тәрәптә тәсир йәткүзидуки, балилар атиниң гуналирини көрүп уларни дориса, атилириға болған җаза болиду; шу йолда бәзи чағларда атилар балилири арқилиқ өз қилмишлириниң нәтиҗә-мевисини көриду вә тетийду, һәмдә қилмишлириниң жиркиничлигини көрүп, товва қилиши мүмкин.

(2) Атиниң гуналири балиларға шу тәрәптә тәсир йәткүзидуки, балилар бу дунияда атисиниң гуналириниң ақивитидин җапа тартиду. Мәсилән, бир һарақкәш дада болса, у

пулни һарақҗа бузуп чачса, балилири яхши үгиниш пурситигә еришәлмәйду. Әзакиял пәйғәмбәр буниңға бир мисал болиду — өз хәлқиниң ата-бовилириниң гуналири түпәйлидин, у амалсиз сүргүн болған («Әзакиял» 1-бапни вә изаһатларни көрүң). Башқа мисаллардин йәнә иккини көрүш үчүн Тәврат, «2Сам.» 12:1-25, вә «Йәш.» 39:3-8 айәтләрниму көрүң. Биринчи мисалдин, Натан пәйғәмбәрниң Давут пәйғәмбәрни гуналири үчүн әйиплигинини, гуналириниң ақивити, җүмлидин Давутниң йеңила туғулған бовиқиниң дуниядин кәткинини көримиз, иккинчи мисалдин Һәзәкия падишаниң тәкәббурлишип кәткининиң кейинки дәвирләргә йәткүзгән зиянлирини көргили болиду.

(3) Исраил Мисирдин чиққандин кейинки дәвирләрдә, Әзакиял пәйғәмбәрниң: «**Оғул атисиниң қәбиһлигиниң җазасини көтәрмәйду, вә яки ата оғлиниң қәбиһлигиниң җазасини көтәрмәйду**» («Әз.» 18:20) дегән баяни Худаниң Мусаға ейтқан сөзиниң пүтүнләй тәрбийә бериш, тоғра йолға башлаш йолида ейтилғинини аян қилиду. «Әз.» 18:20дә болса «җаза» өзиниң толуқ мәнасида, йәни роһий, мәңгүлүк һаят-мамат җәһәттә ишлитилгән болса керәк. Атиниң гуналири оғлиниң товва қилиши керәклигини билип йетишигә тосалғу болмайду вә шуниңдәк, униңға товва қилмаслиғи үчүн һеч қандақ банә болалмайду. Оғул өз гунайиға товва қилса, униң Худаниң һозурида турушиға, мәңгүлүк һаятқа еришишигә һеч қандақ тосалғу мәвҗут әмәс. «**Гуна садир қилғучи җан егиси өлиду**» дегәнниң мәнаси «Әз.» 33:8дә изаһлиғинимиздәк, җисманий җәһәттики өлүмдин башқа йәнә бир өлүмни көрситиши керәк. Һәммимиз өлимиз — бирақ шу чағда биз Худаниң һозуридин айрилған һалда өлсәк, бу һәқиқәтән бир паҗиәдур, мәңгүлүк өлүмдур. Охшашла «**Рәзил киши барлиқ гуналиридин йенип товва қилип, Мениң барлиқ бәлгүлимилиримни тутуп, адиллиқ һәм адаләтни җүргүзгән болса, у җәзмән һаят болиду, у өлмәйду**» («Әз.» 18:21) вә униңға охшайдиған башқа айәтләрдиму көрситилгән «һаят» пәқәт «өлүмдин аман қелиш» яки «турмушниң давами» әмәс, бәлки «алий дәриҗидики бир һаят»ни, «һәқиқий һаят»ни көрситиши керәк. Бу дәл Инҗил бизгә йәткүзгән тәлим: «**Мана мәңгүлүк һаят — у болсиму, Сән һәқиқий Худани һәм Сән әвәткән Әйса Мәсиһни тонуштин ибарәттур**» («Юһ.» 3:17). Мәңгүлүк һаят җисманий өлүм билән әмәс, бәлки һәқиқий иманниң пәйда болған дәқиқиси билән башлиниду; у пәқәт «яшашниң үзлүксиз давами»ла әмәс, бәлки тирик Худа билән болған мунасивәттин ибарәттур.

Бу һәқиқәттин билимизки, Худаниң Муса пәйғәмбәргә ейтқан «**қәбиһликни... чүшириш**»и пәқәт вақитлиқ, җисманий бирхил һөкүм-җазаниң даирисидила чәклиниду. «Иккинчи, үчинчи яки төртинчи әвлатлар»да, ата-бовилириниң өткүзгән гуналиридин товва қилиш нийити болғанларға бу җисманий җазалар чәклиниши яки пүтүнләй әмәлдин қалдурулуши мүмкин — һәммидин муһими шуки, Мәсиһ бу дунияға қайтип кәлгичә, Худа билән һәқиқий алақидә болуп һаят өткүзүш йоли барлиқ инсанларға изчил очуқ туриду.

«Қанаанийларни йоқитиңлар» дегән әмир тоғрилиқ

«**Мениң Пәриштәм сениң алдиңда меңип, сени Аморийлар, Һиттийлар, Пәриззийләр, Қанаанлар, Һивийлар вә Йәбусларниң земиниға елип кириду; Мән болсам уларни йоқитимән. уларниң илаһлириға баш егип ибадәт қилма, уларниң қилмишлирини дорима, бәлки уларни йоқитип, уларниң бутлирини уруп чеқиват**» («Мис.» 23:23-24, «Қан.» 7-бапниму көрүң).

Тәврат вә Инҗилни оқуйдиған ақкөңүл кишиләрниң беши бәзидә шу нуқта тоғрилиқ қаймуқуп қалиду. Инҗилда Рәб Әйса Мәсиһ бизгә һәтта дүшмәнлиримизгиму меһир-муһәббәт көрситиңлар, дәп буйруған йәрдә, Тәвраттa «Мисирдин чиқиш»тики мошу йәрдә немишкә Исраилларға мошу адәмләрни йоқитиңлар, дәп буйрулған? Немишкә Тәвратниң башқа йәрлиридиму шундақ буйруқ көрүлиду? Худаниң ирадиси зади немә? Ундақ буйруқ залимлиқ әмәсму?

Бундақ соалға җавап бериш үчүн биз авал Қанаанларниң әһвали билән Исраилларниң әһвалини тәпсилий көрүп чиқишимизға тоғра келиду: —

(a) Қанаанийларниң әһвали

Төрт йүз жил илгири Худа Ибраһимға Қанаан зиминини беришкә вәдә қилған вақтида униңға йәнә мундақ дегән еди: —

«**Пәрвәрдигар Абрамға: Җәзмән билишиң керәкки, сениң нәслиң өзлириниң болмиған бир зиминда мусапир болуп, шу йәрдики хәлиқниң қуллуғида болиду вә шундақла, бу хәлиқ уларға төрт йүз жилғичә җәбир-зулум салиду. Лекин Мән уларни қуллуққа салғучи шу таипиниң үстидин һөкүм чиқиримән. Кейин улар нурғун байлиқларни елип шу йәрдин чиқиду. Амма сән болсаң, аман-хатирҗәмлик ичидә ата-бовилириңға қошулисән; узун өмүр көрүп андин дәпнә қилинисән. Лекин шу йәрдә төрт әвлат өтүп, нәслиң бу йәргә йенип келиду; чүнки Аморийларниң қәбиһлигиниң техи зихи тошмиди**» («Яр.» 15:15-17).

«**Аморийларниң қәбиһлигиниң техи зихи тошмиди**» яки «**Аморийларниң қәбиһлиги техи тошмиған еди**» дегән сөзләр бизгә, гәрчә зиминдикиләрниң гунайи шу заманда наһайити еғир болғини билән, Худа уларниң бешиға һөкүмини чүшәргичә уларға техи товва қилғидәк вақит бәрмәкчи еди, дәп көрситиду. Әгәрдә «қәбиһлигиниң зихи тошқан» болса, ундақта инсан гунаға толған болупла қалмай, бәлки униң ахир берип Худа алдида товва қилип қилмишлирини түзитиш пурсәтлирини рәт қилғанлиғини көрситиду. Шуңа Худаниң Ибраһимға болған бу сөзи шуни көрситидуки, кәлгүси бир заманда у бу рәзил қәбилиләрни (Аморийлар Қанаанийлар қәбилиләрниң каттабешидур) зиминидин, шундақла йәр йүзидин йоқатмақчи еди.

Биз «Қанаанийларниң жүрүш-турушлири қандақ еди?» дәп Муқәддәс Китапниң башқа қисимлиридин издисәк яки археологийилик испаттин тәкшүрсәк, нәтиҗиси охшаш чиқиду; улар дәрвәқә «ваһший илаһларға» чоқунғучилар болуп, бутпәрәсликкә бағлиқ һәр хил нәпрәтлик вә жиркиничлик ишларни қилатти, җүмлидин инсанлар (болупму өз балилири)ни қурбанлиқ қилатти. Бутханилирида һәр хил паһишивазлиқ вә бәччивазлиқ өткүзүләтти (шуниң билән улар арисида һәр хил сақаймас җинсий кесәлликләр тарқалған еди), өрп-адәтлири һәр хил зулум-рәһимсизликтин айрилмайтти. Шундақ бир хәлиқ Худаниң хәлқи Исраилни булғапла қалмай, бәлки жиркиничлигини пүткүл дунияға жуқтуруши мүмкин еди. Яхши бир ташқи кесәл дохтури адәмни қутқузуш үчүн униң тенидин өлүк әтлирини кесивәткинидәк, Худаму шу кишиләрни дуниядин кесивәтмәкчи еди; Исраил болса униң пичиқи болатти.

(ә) Исраилниң әһвали: —

Тәврат дәвридики Худаниң Исраилға тапилиған барлиқ әмирлири тоғрилиқ тохталғинимизда, уларниң Худаниң ниҗатини техи толуқ көрмигән бир хәлиқ

екәнлигини ядимизда тутушимиз керәк. Шуңа Тәвратта хатириләнгән әмирләр бәлким Худаниң көңлидикидәк мәхсәт-муддиалирини толуқ билдүрүп кетәлмәслиги мүмкин; бәлки У көңли қаттиқ бир хәлиқ қобул қилғидәк, уларға нисбәтән мүмкин болидиған, улар ада қилалиғидәк әмирләрни тапшурған. Бу иш Рәббимизниң «Мат.» 19:3-9-айәттә «талақ бериш» тоғрилиқ болған сөзлиридә еник чүшәндүрүлиду, болупму 7-8-айәттә хатириләнгән бу мисалда: —

«**Пәрисийләр униңдин йәнә: — ундақта, Муса пәйғәмбәр немә үчүн Тәврат қанунида әр киши өз аялиға талақ хетини бәрсила андин уни қоюветишкә болиду, дәп буйруған? — дәп сораштi.**

У уларға: — Таш жүрәклигиңлардин Муса пәйғәмбәр аяллириңларни талақ қилишқа рухсәт қилған; лекин аләмниң башлимида бундақ әмәс еди» — деди».

Худаға миң тәшәккүр, «йеңи әһдә» түзүлүши билән, йәни Өз Роһиниң күч-қудрити вә чәксиз илтипати билән, Худаниң барлиқ әмирлиригә, жүмлидин «**Силәргә дүшмәнлик болғанларға меһир-муһәббәт көрситиңлар, силәрдин нәпрәтләнгәнләргә яхшилиқ қилиңлар, силәргә зиянкәшлик қилғанларға дуа қилиңлар**» («Мат.» 5-бапни көрүң) дегинигә әмәл қилишқа урғуп чиқидиған йеңи қәлбләр вә йеңи роһлар бардур. Мана бу «йеңи әһдә»дики пак-муқәддәсликтур. «Кона әһдидики пак-муқәддәслик» болса башқичә еди — Худа Өз хәлқини булғиғучи амиллардин сақлинишқа уларниң әтрапиға бирхил «қаша» селиши керәк. Қанаанийларни зиминдин чиқириветиш һәм кейин уларниң Исраил зимининиң сиртидики қалдуқлири билән һеч қандақ барди-кәлди қилмаслиғи болса, Исраилни Мәсиһниң дунияға келишигичә айрим сақлайдиған мошу «қаша»ниң дәл керәк болған бир қисми еди.

Биз «Әфәсуслуқларға»дики «қошумчә сөз»имиздин нәқил кәлтүримиз: —

«Мәсиһниң келиши билән бу «қаша» керәксиз болған еди; Исраил Мәсиһ тәрипидин қутқузулған болса, йәнә таипә хошнилириниң булғиғучи тәсирлиригә беқинип кетиши мүмкин болмайтти; әксичә, улар толуп ташқан пак-муқәддәс муһәббәт билән өз әтрапидикиләргә тәсир көрситиши мүмкин болатти. Шунчә паскинилиқ арисида турған болсиму, уларда пак-муқәддәс туруверидиған бирхил пак-муқәддәслик бар болатти; һәр қандақ өчмәнлик вә нәпрәт арисида турған болсиму, уларда меһриванлиқ туруверидиған бирхил муһәббәт бар болатти (шуңа һазир барлиқ етиқатчиларға, Йәһудий болсун, Йәһудий болмисун, һеч қандақ «қаша» керәк әмәс)».

Лекин кона әһдә дәвридә, йәни Тәврат дәвридә болса (Худаниң Роһи техи ата қилинмиғачқа), шундақ бир нәччә «қаша» болған әмирләр интайин керәк еди («қаша» болған әмирләрниң әң қаттиқи «Қанаанийларни қириңлар, һайдиветиңлар» дегәндәк әмирни өз ичигә елиши керәк еди). Лекин булар һазир дәрвәқә Мәсиһниң муһәббәт вә күч-қудрәткә толған жүксәк әмирлири тәрипидин бекар қилинғандур; Худаниң меһир-шәпқити билән уларда маңайли!

Муса пәйғәмбәр Синай теғиға зади қанчә қетим чиқип-чүшкән?

Биз һесаплап бәш қетим дәймиз: —

(1) Тағниң бағриға берип, Худаниң чақириқини аңлайду (19:3)

(2) Худа билән учришиш үчүн тағниң чоққисиға чиқиду; хәлиқ болса тағниң түвидә туриду (19:17, 20)

(3) Худа һәммәйләнгә «он пәрз»ни чүшәргәндин кейин, хәлиқ Мусадин өзлиригә вәкил болуп, Худаға йеқинлишишини өтүниду. Муса Пәрвәрдигардин бир нәччә тәпсилий һөкүм-бәлгүлимиләрни тапшурувалиду (20:19-23:33).

(4) Муса, Һарун, Һаруннниң оғуллири вә Исраилниң ақсақаллири Худа тәрипидин таққа чақирилиду. Муса авал Худаниң хәлиқ билән бағлиған әһдисини хәлиқниң қобул қилғинининиң бәлгүси сүпитидә уларниң үстигә қан сепиду, андин Һарун қатарлиқлар билән тағ етигигә келиду. Худа уни техиму көп һөкүм-бәлгүлимиләр, шундақла таш тахтайларни қобул қилишқа техиму жуқуриға чиқишқа чақириду (24:1-12). У тағниң бағриғичә, чоққисиға йеқин чиқиду (24:16-17) андин тағниң чоққисида Худаниң һозуриға кириду (24:18). У шу йәрдә қириқ күн туриду; Худа униңға «муқәддәс чедир»ниң тәпсилатлирини һәм униң шәкил-нусхисини көрситиду (25-31-баплар, «Ибр.» 8:5).

(5) Қириқ күндин кейин Худа Мусаға: — Хәлиқниң маңа асийлиқ қилип, бутларға чоқунуп кәтти, дәп хәвәрләндүриду. У тағдин чүшиду вә дәрвәқә хәлиқниң дәл шундақ қилғанлиғини байқайду. У ғәзәплинип, икки таш тахтайни етип чеқиветиду. Муса хәлиқ үчүн дуа-тилавәт қилиду, андин Худаниң шан-шәривигә гувачи болушқа йәнә бир қетим таққа чақирилиду (32-33-баплар). Бу қетим у өзи икки таш тахтайни оюп чиқиду (лекин у уларниң үстигә һеч нәрсә пүтмәйду). У тағда туруватқинида Худаниң шан-шәриви алдидин өтиду. Муса йәнә бир қетим хәлиқ үчүн дуа қилиду вә шуниң билән көпрәк һөкүм-бәлгүлимиләрни тапшурувалиду (34:1-27). У йәнә һеч йемәй-ичмәй қириқ күн турғандин кейин, тағдин йенип чүшиду; Худа йәнә таш тахтайлар үстигә «он пәрз»ни язиду (34:28-35).

Шу күнләрдә Муса пәйғәмбәр сәксән күндин артуқ һеч немә йемигән вә ичмигән еди.

Хушбуйгаһниң роли

(1) Адәттә хушбуйгаһ «әң муқәддәс жай»дики пәрдиниң алдида туратти (40:5). Һәр күни әтигәндә вә кәчтә униң үстидә хушбуй көйдүрүләтти.

(2) Жилда бир қетим «кафарәт күни»дә, Баш каһин «әң муқәддәс жай» ичигә кириштә, униңда көпрәк хушбуй көйдүрәтти. Шу йол билән хушбуйдин бир булут чиқип, «кафарәт тәхти»ни қаплайтти («Лав.» 16:12-13). Шуниң үчүнму мәлум жәһәттин «хушбуйгаһ» «әң муқәддәс жай»ға тәвә дәп қарилиду («Ибр.» 9:4, «Вәһ.» 8:3).

Мисирдин қутқузулуш — мәңгүлүк нижатни көрситидиған «бешарәтлик рәсим»

Исраилниң Мисирдин қутқузулуши һәм чөл-баявандин өтүп «вәдә қилған зимин»ға баридиған сәпири Инжилда вә Тәвратниң өзидиму Мәсиһдә болған әбәдий нижатни көрсәткүчи «бешарәтлик рәсим» сүпитидә көп йәрләрдә тилға елиниду.

Улардики охшайдиған йәрләр интайин көптур; төвәндә биз пәқәт әһмийәтлик, ибрәтлик селиштурмилардин бәзилирини көрсәтмәкчимиз. Авал биз Муса пәйғәмбәр билән Мәсиһниң оттурисидики селиштурмиға, болупму уларниң иккисиниң Исраил билән болған мунасивитигә қарап бақайли: —

Муса пәйғәмбәр «Исраилни Қутқазғучи» сүпитидә кәлгүсидики «Мәсиһ»ни көрсәткән бешарәт болиду

Мусаниң (һаятида) Мәсиһни көрсәткән бешарәтлик йәрлири төвәндики ишларни өз ичигә алиду (башқиларму бар): —

(1) Муса пәйғәмбәр «Исраилниң Қутқазғучиси» болуп, у туғулғанда ата-анисиға Худаниң вәһийси билән Худаниң мәхсәтлирини әмәлгә ашурғучи алаһидә бала дәп тонулған («Мис.» 2:2, «Ибр.» 11:23).

Мәсиһ «Дунияниң Қутқазғучиси» болуп, туғулғанда ата-аниси, шундақла көп хәлиқләргә Худаниң вәһийси билән Худаниң мәхсәтлирини әмәлгә ашурғучи алаһидә бала дәп тонулған («Мат.» 2:2-12, «Луқа» 2:1-39).

(2) «Қутқазғучи Муса» туғулғанда дүшмәнләр уни өлтүрмәкчи болған, лекин Худа уни алаһидә сақлиди («Мис.» 1:22-2:10).

Қутқазғучи Мәсиһ туғулғанда дүшмәнләр уни өлтүрмәкчи болуп издигән, лекин Худа уни алаһидә сақлиди («Мат.» 2:13-18).

(3) Муса пәйғәмбәр қирик яшқа киргәндә Худаниң Өз хәлқини қутқузушқа өзини чақирғинини чүшәнди («Рос.» 7:23).

Мәсиһ анисиниң қосиғидики чағдин тартипла (әмәлийәттә, әзәлдинла) көңлидә Худаниң Өз хәлқини қутқузушқа өзини чақирғинини биләтти («Зәб.» 22:9-10, «Йәш.» 49:1, 5).

(4) Муса пәйғәмбәр өз хәлқини қутқузушқа Мисирдики ординиң шөһрәт-байлиқлиридин ваз кечишкә рази болди («Ибр.» 11:23).

Мәсиһ Өз хәлқини қутқузушқа әршләрниң байлиқлири вә шан-шәривидин ваз кечишкә рази болди («Фил.» 2:5-8, «Юһ.» 1:14, «2Кор.» 8:9).

(5) Мусаниң Худаниң адими болғанлиғи асмандин чүшкән бир аваз билән тәстиқланған («Мис.» 19:19)

Мәсиһниң Худаниң Оғли болғанлиғи асмандин чүшкән бир аваз билән тәстиқланған («Мат.» 3:17, 17:5, «Юһ.» 12:28)

(6) Исраил Муса пәйғәмбәрни, йәни Худа тәрипидин уларни қуллуқтин қутқузушқа һәм уларни аман-хатирҗәмликкә ериштүрүшкә әвәтилгүчини чәткә қақти («Мис.» 2:11-14, «Рос.» 7:19-29). Уларниң чәткә қеқишиниң нәтиҗисидә, Муса чөл-баяванда азап тартиду.

Исраил Мәсиһни, йәни Худа тәрипидин уларни гунадин қутқузушқа һәм уларни мәңгүлүк аман-хатирҗәмликкә ериштүрүшкә әвәтилгүчини чәткә қақти («Мат.» 21:42, «Мар.» 8:13, 12:10, «Луқа» 9:22, 12:14, 19:42, «Рос.» 3:14). Уларниң чәткә қеқишиниң нәтиҗисидә, Мәсиһ әң дәһшәтлик өлүмни бешидин өткүзиду.

(7) Исраил тәрипидин чәткә қеқилғандин кейин, Муса пәйғәмбәр улардин айрилиду, узун вақит (40 жил) улар билән болған алақиси үзүлиду. Бу вақит ичидә у Йәһудий болмиған бир қизни қутқузиду вә уни әмригә алиду («Мис.» 2:15-22).

Исраил тәрипидин чәткә қеқилғандин кейин, Мәсиһ улардин айрилди, узун вақит (һазирғичә тәхминән 1990 жил) улар билән болған алақиси (умумий җәһәттин ейтқанда) үзүлди. Бу вақит давамида У көп қисим Йәһудий болмиғанлардин болған җамаәтни

қутқузди вә қутқузиватиду, шундақла уни «қиз сүпитидә» «Өз әмригә» елип кәлмәктә («Рос.» 15:14, «Рим.» 11:11, «Кол.» 1:27, «Әф.» 5:22-32, «Вәһ.» 21:2, 9).

(8) Муса хәлиққә болған муһәббити билән, хәлиқниң гуналирини өз үстигә елип, уларни дәп Худадин айрилип ләнәт болушқа тәйяр болған («Мис.» (32:30-34)

Мәсиһ пүткүл дунияға болған муһәббити билән, дуниядики хәлиқниң гуналирини Өз үстигә елип, уларни дәп Худадин айрилип ләнәт болушқа тәйяр болған вә дәрвәқә шу йолда өзини қурбанлиқ қилди («2Кор.» 5:18»).

(9) Бу узун вақиттин кейин Муса пәйғәмбәр Мисир зиминиға қайтип, Худаниң күч-қудрити билән нурғун аламәт-карамәтләрни көрситиду; у Исраил тәрипидин Худа әвәткән Қутқазғучи дәп тонулиду вә уларни Пирәвнниң қуллуғидин қутқузиду.

Заманниң ахирида Мәсиһ Исраил тәрипидин тонулиду («Зәк.» 12:10-13:1); У күч-қудрити билән нурғун аламәт-карамәтләрни көрситип бу дунияға қайтип, Исраилни гуналиридин қутқузиду, шундақла уларни йоқатмақчи болғанларниң һәммисидин қутқузиду (мәсилән, «Зәк.» 12-бап вә 14:1-9ни көрүң).

Исраилларниң Мисирдин қутқузулуши — у мәңгүлүк нижатни көрситидиған бир «бешарәтлик рәсим»

Охшап кетидиған йәрлири: —

(1) Исраил авал мутләқ ажиз вә үмүтсизлик һаләткә чүшүп, андин Пәрвәрдигарға нида қилиду («Мис.» 2:23).

Адәмләр өз ажизлиғини тонуп, үмүтсизликтин Рәбгә нида қилиду; инсанлар пәқәт шундақ һаләткә чүшкәндә гунадин қутқузулуштин болған нижатқаеришиду («Рос.» 2:38-39 «Рим.» 10:12-13).

(2) Исраил қутқузулуш үчүн Худа әвәткән Қутқазғучи Муса пәйғәмбәргә пүтүнләй ишиниши керәк еди.

Инсанлар гуналиридин қутқузулуш үчүн Худа әвәткән Қутқазғучи Мәсиһгә пүтүнләй етиқат қилиши керәк.

(3) Исраилниң Муса пәйғәмбәргә болған ишәши азап-оқубәтләр арқилиқ синалди («Мис.» 5:1-21).

Ишәнгүчиләрниң Мәсиһгә һәқиқий иман-ишәши болса, ундақта уларниң етиқади азап-оқубәт арқилиқ синилиду («Мат.» 3:21, 24:9, «Рос.» 14:22, «1Тес.» 1:6, «2Тес.» 1:5, «2Тим.» 3:12)

(4) Исраилниң қутулуши қозиниң қени арқилиқ вужудқа чиқти («Мис.» 12:3-13).

Инсанларниң гунадин қутулуши «Худаниң қозиси», йәни Мәсиһниң қени арқилиқ вужудқа чиқиду («Юһ.» 1:29, «1Кор.» 5:7-8, «Вәһ.» 7:14).

(5) Пүтүн Исраил қозиниң гөшини («аччиқ-чүчүк көктат вә петир нан билән») йейиши керәк еди («Мис.» 8:12-13).

Пүткүл жамаәт Мәсиһни йейиши керәк («Юһ.» 31:6-35, 48-63, «1Кор.» 7:5-8).

(6) Исраил қуллуқтин қутқузулуш үчүн бирхил «өлүм»дин, йәни «Қизил Деңиз»дин өтүши керәк еди. Бу өтүшни бирхил «чөмүлдүрүлүш» дегили болиду; кейин расул Павлус бу «чөмүлдүрүлүш»ни ««булут һәм деңиз»ниң вастиси билән Пирәвнниң қуллуғидин «Мусаниң йетәкчилигигә өтүш» дәйду («Мис.» 14:19-31, «1Кор.» 10:1-2). Демәк, бу «чөмүлдүрүлүш» уларни Муса пәйғәмбәр билән йеңи бирхил мунасивәткә киргүзди; Муса пәйғәмбәр Худаниң йолйоруғи астида уларға баш, йетәкчи вә яр-йөләкчи болди.

Худаниң җамаити гунаниң қуллуғидин Мәсиһниң өлүминиң вастиси («Қизил Деңиз» Әйсаниң қениға яки өлүмигә вәкиллик қилиду) билән вә Муқәддәс Роһниң күч-қудрити («булут» Муқәддәс Роһқа вәкиллик қилиду) билән «Шәйтанниң қуллуғидин» «Мәсиһ Әйсаға киришкә чөмүлдүрүлүп» қутқузулиду («Юһ.» 3:3-5, «Рим.» 6:3-4, «1Кор.» 12:13, «Кол.» 2:11-12).

(7) Исраил Қизил Деңиздики «өлүм»и билән дүшмини болған Пирәвн вә униң барлиқ қошунлириниң күчидин мәңгүгә халас қилинип қутқузулди.

Мәсиһниң өлүми билән вә шундақла бизниң Униң шу өлүми ичигә елинишимиз билән Униңға ишәнгүчиләр өзлириниң дүшмини болған «бу дунияниң һөкүмдари», йәни Шәйтандин, шундақла қошунлири болған барлиқ җинларниң күчидин мәңгүгә халас қилинип қутқузулди («Кол.» 2:11-12, «Ибр.» 2:14-15, «1Юһ.» 3:8).

Һазир Шәйтан вә барлиқ җинларниң Мәсиһгә етиқат қилған һәр қандақ кишиниң үстидин һеч қандақ һоқуқи яки башқуруш күчи йоқтур («Луқа» 10:19, «Әф.» 2:1-7, болупму 2-айәтни көрүң). Һалбуки, биз «**Иблисқа һеч қандақ орун қоюп бәрмәслик**»имиз керәк («Әф.» 4:27) вә дайим «**Иблисниң һейлә-нәйрәңлиригә тақабил туруши**»миз лазимдур («Әф.» 6:11).

(8) Худаниң қудрәтлик қутқузуши арқилиқ Исраил униң билән йеңи бир алақигә кирди; бу мунасивәт билән у уларниң оттурисида («муқәддәс чедир»да) макан қилди вә каһинлири арқилиқ улар билән алақилишатти.

Мәсиһниң зор ниҗати арқилиқ етиқат қилғучилар Худа билән йеңи бир алақигә кириду; У Өз роһи арқилиқ улар арисида һәм ичидә макан қилиду вә уларниң «баш каһин»и болған Мәсиһ арқилиқ улар билән алақилишиватиди («Әф.» 2:19-22, «Ибр.» 4:14-16, 12:18-28).

(9) Исраилниң Муса пәйғәмбәрниң йетәкчилиги астида яшиши үчүн уларға йеңи бир қанун-түзүм беғишланди; бу қанун-түзүм әһдә сүпитидә ташларға пүтүлди («Мис.» 19-23-баплар).

Худаниң җамаити Мәсиһниң йетәкчилиги астида пүтүнләй йеңи бир қанун яки тоғрирақ ейтқанда йеңи бир қанунийәткә киргүзүлиду. Бу қанунийәт сирттики мәлум бирхил өлчәмгә йетишкә тиришиштин ибарәт әмәс («Рим.» 2:29, 7:6, «2Кор.» 3:6), бәлки ичидики йеңи бир һаятниң күчи вә түрткиси, йәни Худаниң Роһи арқилиқ Худаниң уларниң қәлбигә пүткән бир әһдиси билән болиду: — «**Чүнки Мәсиһ Әйсада болған һаятлиқни бәхш етидиған Роһниң қанунийити адәмни гунаға вә өлүмгә елип баридиған қанунийәттин бизни халас қилди**» («Рим.» 8:1-4, «2Кор.» 3-бап).

Муса пәйғәмбәрниң тәрҗимиһалидин елинған бәзи сават-савақлар

Мусаниң тәрҗимиһалидин интайин муһим бир роһий принсипниң сүпәтләнгинини көрүшкә болиду. У расул Павлус тәрипидин баян қилиниду: —

«**Бәлки Худа даналарни хиҗаләткә қалдуруш үчүн бу дуниядики ахмақ саналғанларни таллиВалди; күчлүкләрни хиҗаләткә қалдуруш үчүн бу дуниядики аҗиз саналғанларни таллиВалди; У йәнә бу дуниядики қәдирсизләрни, пәс көрүлидиғанларни таллиВалди, «йоқ болған нәрсиләр»ни мәвҗут шәйиләрни йоққа чиқириветиш үчүн таллиВалди. Униң мәхсити Худа алдида һеч әт егиси махтанмаслиқ үчүндур. ... шуниңдәк Тәвратта пүтүлгәндәк: «Пәхирлинип махтиғучи болса Рәбдин пәхирлинип махтисун!**» («1Кор.» 1:27-29, 31).

Худа Өз қулини Мисирға қайта әвәтиштин бурун «чөлниң әң четидә» (3:1) қириқ жил йошурун турғузушиға бәлким һәйран қелишимиз мүмкин. Биринчидин, у (Муса) өз хәлқигә ярдәмлишиш нийитидә болғанда, уларниң чәткә қеқишиниң дәрдини йәткичә тартти; униңға нисбәтән Пирәвнниң ордисида өзләштүргән барлиқ билим-һекмәтлири «чөлниң әң четидә» пайдисиздәк көрүнәтти; хәлиқни қутқузуштәк улуқ бир ишниң орниға, у чөлдики қойчиларниң җапалиқ һаятини өткүзүп, адәмләрдин әмәс, бәлки қойлардин хәвәр алмақта еди. У беһудә өтүватқан күнлирини ойлиғинида вә өз хәлқини дәп үгәнгән билим-һекмәт, ордидики һоқуқ вә һөрмәт-шөһрәтни ташливәткинини әслигинидә, уларниң һәммиси мутләқ бекарға кәткәндәк көрүнәтти. Униң Исраилни қутқузушқа бағлиған үмүтүму йоққа чиққандәк қилатти.

Расул Павлус баян қилған принсипқа йәнә қарайдиған болсақ, Худа карамәт улуқ бир ишни барлиққа кәлтүрүп, өз күч-қудритини көрсәтмәкчи болса, у бу иш үчүн мувапиқ бир васитичи тепиши керәк, дәп билимиз. Лекин шу васитичи дайим дегидәк өзини «аҗиз», дәп билидиған, башқилар тәрипидин «қәдирсиз», «пәс көрүлидиған», һәтта «әлниң нәзиридә йоқ» дәп һесапланған бир адәм болуши керәк. Өзини «дана.», «күчлүк» дәп санайдиған адәм болса болмайду. Болмиса, Худа нийәт қилған бу иш ада қилинғанда, васитичи адәм: «Мән немидегән улуқ бир ишни қилдим-һә!» дәп ойлиши, яки бу ишни көргәнләр «Паланчи-покунчи қалтис екән, у карамәт бир ишни қипту!» дейиши мүмкин. Худаниң васитичиси болуп, униң тәрипидин ишлитилиши үчүн, инсан аҗиз («2Кор.» 12:9-10, 13:3-4), йәни өзиниң қабилийити яки күчигә таянмайдиған болуши керәк («Фил.» 3:3-8); униң таянчиси пәқәт Пәрвәрдигар Өзидур, униң ишәш-үмүти пүтүнләй Пәрвәрдигарда болиду. Шуниң билән бу иш тамам болғанда у шан-шәрәпни пүтүнләй Пәрвәрдигарниңкидур дәп билиду — вә башқа адәмләрму шуни билиду — «Пәхирлинип махтиғучи болса Рәбдин пәхирлинип махтисун!».

Муса пәйғәмбәр чөл-баяванда узун жилларни өткүзгәчкә, у Худа ишлитишкә мувапиқ көргән шундақ «қәдирсизләр» яки «әлниң нәзиридә йоқлар»дин болған бир васитичи болуп чиқти. У Худаниң вәзиписини өтигинидә, өзиниң көргән чоңқур тәрбийиси вә егилигән билимигә таянмиди. Бундақ дегинимиз Худа Мусани Пирәвнниң алдиға әвәтип, Исраилни Мисирдин қутқузғинида, у көп жил бурун өзләштүргән тәрбийә вә билимни ишләтмиди, дегәнлигимиз әмәс; пәқәт Муса пәйғәмбәр Худаниң улуқ қутқузушини: «өзәмниң қабилийити яки һекмитидин болған» дәп һесаплимайтти. Лекин Муса хәлқини «шамал һувлайдиған дәһшәтлик баяван»дин башлап маңғанда («Қан.» 32:10), шүбһисизки, униң чөлдә өткүзгән қириқ жиллиқ «мәнасиз күнлири»ниң тәҗрибисиниң пайдиси чиқип, хелә карға кәлди. Әмәлийәттә, Мусаниң көңлидики түгүн болса, «Мән Худаниң ишиға яримаймән» дегәндәк бирхил ишәшсизлик еди («Мис.» 4:10-17).

Ахир берип, униң көңлидики шу түгүни йешилди; у һаман тәҗрибисини яки билимини «таянч» қилмай, пәқәт Худағила таянди.

Худаниң муқәддәс қанун-бәлгүлимиләрни ата қилишиниң «муқәддәс чедир» билән болған мунасивити

Худаниң хәлиқни қутқузуш тәртиви бизни Униң йоллирини хелә чүшинидиған қилиду: —

(а) Хәлиқниң көтәргән налә-пәрядини аңлап улар үчүн болған көйүмчанлиғини көрситиши (4:31)

(ә) Уларни Мисирдин қутқузуши (5-15-баплар) һәмдә уларни чөл-баяванда аман-есән сақлап, уларға йемәк-ичмәк тәминлиши билән Өз күч-қудритини көрситиши (16-18-баплар)

(б) Уларға муқәддәс қанунини тапшуруш арқилиқ Өзиниң мутләқ һәққаний һәм пак-муқәддәс характерини аян қилиши (19-24-баплар)

(в) Исраилниң оттурисида макан қилишқа болған арзусини ипадиләп, уларға «**Маңа бир чедир қуруңлар**» дәп әмир қилиши (25-31-баплар). Кейин Муса Худаға мундақ дуа қилди: «**Әгәр Сән Өзәң биз билән биллә маңмисаң, бизни бу йәрдин чиқармиғайсән**» (33:14-15).

Мошу тәртиптә биз Худаниң нижатта болған муддиа-мәхсәтлирини, йәни ахир берип Өз хәлқиниң қәлблиридә макан қилиштин ибарәт тәшнасини көрәләймиз. Бизниң Худани тонуш, шундақла Униң бизгә болған мәңгүлүк муддиа-мәхсәтлирини тонуп йетиш йоли көпинчимиз үчүн ейтқанда, қедимки Исраилниң Худаниң мәхсәтлирини тонуш йолиға охшаш тәртиптә болиду: —

(а) биз Униңға налә-пәряд көтәрсәк, Униң бизгә болған меһир-муһәббитини тонушқа башлаймиз;

(ә) У бизниң пәрядимизни аңлап, күч-қудритини көрситиду

(б) У Өзиниң пак-муқәддәс характери тоғрилиқ бизгә үгитиду.

(в) У Өзиниң пәқәт «**биз билән биллә**» әмәс, бәлки «**биздә, қәлбимиздә**» макан қилиштики муддиа-мәхситини бизгә аян қилиду («Юһ.» 14:17)

(г) Униң Муқәддәс Роһи қәлбимиздин орун алғанда, униң муддиа-мәхсити әмәлгә ашурулиду!

«Муқәддәс чедир»ниң «бешарәтлик схемиси»

Расул Павлусниң «Рим.» 15:4, «1Кор.»» 10:11 вә «Кол.» 2:16-17дики баянлири бойичә Тәвратта барлиқ хатириләнгән ишлар Инжил дәвридиму Худаниң хәлқи үчүн көп ибрәт-саватларни бериду; чүнки улар биз Мәсиһдә муйәссәр болған бәхит-бәрикәт вә имтиязларни алдин-ала көрсәтти. «Ибранийлар»ниң муәллипиму «муқәддәс чедир»ни бүгүн етиқат арқилиқ бизгә несип болған әрштики әмәлийәтләрниң нусхиси яки сайисидур, дәп алаһидә көрситиду («Ибр.» 9:1-5, 23, 10:1-2).

Шуниң үчүн биз чедирниң барлиқ тәпсилатлириниң (һәтта «**һойлиниң хадилири**»ниң атмиш мис тәглигидин тартип «**өшкә тивитидин ишләнгән йопуқ**»ниң икки парчисини бир-биригә бағлайдиған «**әллик мис илмәк**»кичә (өз вақтида техи әмәлгә ашурулмиған), һәммисиниң Мәсиһдә болған нижатни алдин-ала аян қилидиған бирхил роһий әһмийити бар, дәп ишинимиз. Инжилниң бир нәччә қисимлирида оқурмән бу «бешарәтлик схема»ниң бәзи җәһәтлириниң чүшәндүрүшини көрәләйду.

«Бешарәтлик схема»ниң әң ениқ вә муһим тәрипи болса интайин аддийдур; муқәддәс чедирда биринчидин Худаниң һозури «аппақ бир там» билән, йәни һойлисиниң пәрдиси билән тосалған. Пәрдә бәш гәз егизликтә болғачқа, инсан һойлиниң ичини көрәлмәйтти. Шүбһисизки, һойлисиниң шу егиз ақ канап рәхтлик

пәрдиси Худаниң мутләқ һәққанийлиғини көрситиду — инсан униң сиртида турғанда ичини көрәлмәйтти вә униңдин өтүп кирәлмәйтти («Вәһ.» 15:6, 19:8, 14ни көрүң).

Иккинчидин Худаниң һозури чедир билән йошурунатти. Худаниң җуласи чедирниң ичидә болғини билән, у инсанларниң көзлиригә йошурун еди; чүнки чедир бәк қелин болуп, төрт қат пәрдә-йопуқ билән тосулған. Худаниң парлақ шан-шәриви бүгүнму техичә инсанниң көзлиридин йошурун туриду («1Тим.» 6:1). Һалбуки, һойлида, андин чедириниң өзидә бир «кириш еғизи» бардур! Әнди биз бүгүн бу «кириш еғизи»ни қәйәрдин тапимиз? җавапни Инҗилдин тапимиз; чүнки Рәббимиз Әйса Мәсиһ Өзи тоғрилиқ наһайити ениқ қилип бизгә: «**Мән Ишиктурмән**» («Юһ.» 10:9) андин «**Мән Йолдурмән**» дәйду («Юһ.» 14:6).

Рәббимизниң өлүмидә бу ишниң толуқ әһмийитини көримиз: «**Вә мана, шу пәйттә ибадәтханиниң ичкири пәрдиси жуқуридин төвәнгә икки парчә бөлүп житилди. Йәр-зимин тәвринип, ташлар йерилди,...**» («Мат.» 27:51). Бу иш, дәрвәқә, етиқат қилғучи барлиқ кишиләр үчүн Худаниң һозуриға баридиған йолни мәңгү очуқ туриду, дәп көрситиду. Бу йол «**житилған пәрдә**»дин, йәни Мәсиһниң житилған әт-тенидин өтиду («Ибр.» 10:20).

Муқәддәс чедирниң «бешарәтлик схема» болғанлиғиниң нурғун башқа тәрәплириму бардур. Худа буйруса, буларни айрим йәрдә тәпсилийрақ шәрһләймиз. Шундақ дегинимиз билән билгинимиз интайин чәкликтур, бу бизниң чедирниң һәр қайси инчикә тәпсилатлирини чүшәндүрәләймиз, дегәнлигимиз әмәс (Худа бизни тәлвиләрчә тәсәввурлардин сақлисун!). Шундақтиму, чедирниң чүшәнгили болидиған көп җәһәтлири бар; буларни чүшинип йәтсәк, етиқат қәдәмлиримизгә риғбәт берип күчләндүриду.

Оқурмәнләр муқәддәс чедирниң түрлүк қисимлири, шундақла каһинлиқ кийимләрни сүпәтләйдиған рәсим-схемиларниму көрсун.

Тәврат 3-қисим

«Лавийлар»

(«Каһин-лавийларниң дәстури»)

Кириш сөз

Худаниң Йәһудий хәлқини Мисирдин чиқирип, Синай теғида уларға Өз һәққанийлиғи аян қилинған қанун-бәлгүлимиләрни тапшурғандин кейинки Муса пәйғәмбәргә тапилиған тунҗа әмри шуки, «**Исраилларға буйруғинки, уларниң арисида турушум үчүн маңа бир туралғу ясисун**» («Мис.» 25:1-8). Униң арзу-тәшнаси Өз хәлқигә йеқинлишиштин ибарәт еди. Һалбуки, пак-муқәддәс бир Худа қандақму гунакар хәлиқ арисида турсун? «Каһин-лавийларниң дәстури» дегән мәзкур китап бу соалға қисмән җавапларни тәминләйду — гунасиз бир һаят қурбанлиқ қилинип, андин инсанлар Худаға йеқинлашса болиду. Демәк, гунасиз бир һайванниң қени төкүлүп, қурбанлиқ қилиниши билән Худаниң муқәддәс чедирида униңға йеқин беришни арзу қилғучиларниң гуналири йепилған («кафарәт қилинған») һесаплинатти. Бу гунасиз һаят буқа, қой, өшкә яки һәтта кәптәрниң һаяти болатти. Инҗилда бу соалға толуқ җавап берилиду: — Худа инсанийәтниң барлиқ гуналири үчүн «ахирқи қурбанлиқ»ни тәминлигән еди; Мәсиһ Әйсаниң, йәни бирдин-бир мукәммәл гунасиз адәмниң өлүми арқилиқ һәр қандақ ишәнгүчи Худаниң һозуриға беваситә кирип, униңға йеқинлишалайду.

Демәк, «каһин-лавийларниң дәстури» дегән китап қурбанлиқ қилишниң тәпсилий қолланмисидур; униңда йәнә Худаниң Өз хәлқидин тәләп қилидиған «рәсимий паклиқ» (мурасимларға қатнишиштики шәртләр) вә һәқиқий, роһ-көңүлдики пак-муқәддәслик тоғрилиқ тәпсилатлар баян қилиниду. Бу көрсәтмиләр авал каһин-лавийларға тапшурулған (шуңа мәзкур китапни «Каһин-лавийларниң дәстури» дәп атидуқ). Каһин-лавийлар бу көрсәтмиләрни пухраларға үгитишкә мәсъул еди.

Гәрчә пүтүн дуниядики мусулман хәлиқләр һәр жили «қурбан һейт»та «қурбанлиқ» қилсиму, әмәлийәттә улар «бу қурбанлиқ қилишниң гуналарни йепиш үчүнлиги»дин ибарәт әслидики уқумдин наһайити жирақлап кәтти. Адәттә һейттики бу «қурбанлиқ» пүтүнләй өйидикиләр вә достлар тәрипидин йәветилиду; бәзидә униңдин бир қисми кәмбәғәлләргә берилиду. Амма Тәвратта үгитилишичә «қурбанлиқ» һәммидин авал Худаниң Өзи үчүндур. Тәвратта, әгәр қурбанлиқ қилғучи кишиниң қурбанлиғи «инақлиқ қурбанлиғи» яки «тәшәккүр қурбанлиғи» болса, ундақта униң қурбанлиқтин бир қисмини йейиш имтиязи болиду; бирақ у хилдики қурбанлиқ болмиса, у униңдин азрақму йейишкә болмайду. Бәзидә қурбанлиқни өткүзүвалғучи каһин, шундақла униң аилисидикиләр униңдин йейишкә болатти, амма һәр хил қурбанлиқниң көп қисми, бәзидә униң һәммиси Худаға атап көйдүрүләтти.

Мәзкур китапта җәмий бәш хил һәдийә-қурбанлиқ тәсвирлиниду; шундақла каһинларниң каһинлиқ хизмәт-вәзипилиригә киришиштики «сәккиз күнлүк

тәйярлиқ»ниң тәпсилатлири көрситилиду вә жуқурида ейтқинимиздәк, Худаниң «рәсимий паклиқ» һәм «роһ-көңүлдики паклиқ» тоғрилиқ тәпсилий тәләплири көрситилиду. Униңда йәнә Исраил үчүн бекиткән йәттә чоң һейт-байрамниң тәпсилатлири, хәлиққә итаәтмәнликниң бәхит ата қилидиғанлиғи һәмдә итаәтсизликниң бәхитсизлик елип келидиғанлиғи тоғрилиқ баян қилинған бешарәтләрму көрситилиду.

«Муқәддәс» вә «пак»лиқ тоғрилиқ

Оқурмәнләр үчүн изаһат: — Тәврат-Инҗилда, «муқәддәс» дегән сөз «мутләқ пак», «Худаға аталған» «Худаға алаһидә хас», «Худа алаһидә ишлитидиған» (мәйли адәмләр яки нәрсиләр болсун) дегән мәнани билдүриду (уйғур хәлқи арисидики «улуқ» дегән мәнада әмәс).

Худаниң ибадәт чедиридики хизмитини жүргүзүш үчүн каһинлар рәсимий «муқәддәс» болуши керәк; Лавийлар болса уларға һәмдәмдә болуш үчүн рәсимий «пак» болуши керәк еди. Амма Худаниң хәлқиниң һәммиси роһ-көңүл җәһәттә һәрдайим муқәддәс туруши керәк: «**Мән Худайиңлар Пәрвәрдигар муқәддәс болғачқа, силәрму муқәддәс болушуңлар керәк**» (19:2).

«Тәбирләр»дики «**өзәңларни пак қилиңлар**» вә «**өзәңларни пак-муқәддәс қилиңлар**» дегәнниму көрүң.

Мошу йәрдә ейтип өтүшимиз керәкки, Тәврат дәвридә «тәндики напаклиқ» кишиләрниң Худаға дуа қилишиға һеч қандақ толсалғу әмәс еди.

Мәзмун: —

(а) Бәш хил һәдийә-қурбанлиқ (1-7-баплар)
(ә) Каһинларниң вәзиписигә киришиши (8-10-баплар)
(б) «Пак» вә «напак» һайванлар (11-бап)
(в) «Рәсимий паклиқ» тоғрилиқ бәлгүлимиләр (12-15-баплар)
(г) «Кафарәт күни» (16-бап)
(ғ) Қурбанлиқ қилиш тоғрилиқ башқа бәлгүлимиләр (17-бап)
(д) Хурапийлиқлар вә һәр хил жиркиничлик ишлар (18-20-баплар)
(е) Каһинларни башқуридиған бәлгүлимиләр (21-22-баплар)
(ж) Пәрвәрдигар бекиткән йәттә һейт-байрам (23-бап)
(җ) Чирақдан үчүн зәйтун мейини тәйярлаш вә башқа ишлар (24-бап)
(з) «Шабат жили» вә «азат жили» (25-бап)
(и) Бәрикәт вә ләнәтләр (26-бап)
(й) Қәсәмләр (27-бап)

Лавийлар

«Каһин-лавийларниң дәстури»
Көйдүрмә қурбанлиқ тоғрисидики бәлгүлимиләр

1 1 Вә Пәрвәрдигар Мусани чақирип җамаәт чедиридин униңға сөз қилип мундақ деди:
—
2 Сән Исраилларға сөз қилип уларға мундақ дегин: — Әгәр силәрдин бириңлар Пәрвәрди-
гарниң алдиға бир қурбанлиқни сунмақчи болсаңлар, қурбанлиғиңларни чарпайлар-
дин, йәни кала яки ушшақ маллардин сунушуңлар керәк.
3 Әгәр униң сунидиғини калилардин көйдүрмә қурбанлиқ болса, ундақта у бежирим әр-
кәк һайванни кәлтүрсун; униң Пәрвәрдигарниң алдида қобул болуши үчүн уни җамаәт
чедириниң кириш ағзиниң алдида сунсун. 4 У қолини көйдүрмә қурбанлиқниң бешиға
қойсун; шуниң билән қурбанлиқ униң орниға кафарәт болушқа қобул қилиниду. 5 Андин
у Пәрвәрдигарниң һозурида буқини боғузлисун; каһинлар болған Һаронниң оғуллири
қенини кәлтүрүп, җамаәт чедириниң кириш ағзидики қурбангаһниң үсти қисминиң
әтрапиға сәпсун. 6 Андин қурбанлиқ қилғучи көйдүрмә қурбанлиқ қилинған һайван-
ниң терисини союп, тенини парчилисун 7 вә Һарун каһинниң оғуллири қурбангаһта от
қалап отниң үстигә отунларни тизсун. 8 Андин каһинлар болған Һарунниң оғуллири
гөш парчилирини, беши вә мейи билән қошуп, қурбангаһдики отниң үстидики отун-
ниң үстигә тәртип билән тизип қойсун. 9 Лекин униң ич-қарни билән пачақлирини
қурбанлиқ сунғучи суда жуйсун; андин каһин һәммисини елип келип қурбангаһниң
үстидә көйдүрсун. Бу от арқилиқ сунулидиған қурбанлиқ һесавида, Пәрвәрдигарға хуш-
буй чиқирилидиған көйдүрмә қурбанлиқ болиду.

Қой падисидин қилинған қурбанлиқ

10 Әгәр у көйдүрмә қурбанлиқ қилиш үчүн ушшақ маллардин қой я өшкә қурбанлиқ
қилай десә, ундақта у бежирим болған бир әркикини кәлтүрсун. 11 У уни қурбангаһ-
ниң шимал тәрипидә Пәрвәрдигарниң һозурида боғузлисун. Андин каһинлар болған
Һарунниң оғуллири қенини елип, қурбангаһниң үсти қисминиң әтрапиға сәпсун.
12 қурбанлиқ қилғучи болса гөшни парчилап, беши билән мейини кесип айрисун. Андин
каһин буларни елип қурбангаһтики отниң үстидики отунниң үстидә тәртип бойичә ти-
зип қойсун. 13 Лекин униң ич-қарни билән пачақларни қурбанлиқ сунғучи суда жуйсун;
андин каһин һәммисини елип келип қурбангаһниң үстидә көйдүрсун. Бу от арқилиқ
сунулидиған қурбанлиқ һесавида, Пәрвәрдигарға хушбуй чиқирилидиған көйдүрмә
қурбанлиқ болиду.

1:1 **«Вә»** — «Лавийлар» яки «Каһин-лавийларниң дәстури» дегән китап «вә» дегән сөз билән башлиниду. Шуниң билән бу сөз «Каһин-лавийларниң дәстури»ни «Мисирдин чиқиш» дегән китапниң әң ахирқи айити *(40-бап, 38-айәт)* билән зич бағлайду. Мәзкур китап униң давамидур. «Кириш сөз»имизни көрүң. **«җамаәт чедири»** — яки «көрүшүш чедири». «җамаәт чедири» дегән сөздики «җамаәт» ибраний тилида «Худа билән учришиш» яки «Худа билән дидарлишиш» дегән уқумни билдүриду.

1:3 Мис. 29:10

1:4 ***«кафарәт болуш»*** — *(ибраний тилида «кафар» яки «киппур»)* түп мәнаси «йепиш». Гуналарға «кафарәт кәлтүрүш» дегәнлик «гуналарни йепиш» дегәнликтур. Тәврат дәвридә Худа гуналарни вақитлиқ япатти вә шуниңдәк шу гуналардин товва қилип қурбанлиқ кәлтүргән бәндилирини кәчүрүм қилатти. Инҗил дәври кәлгәндә у Мәсиһниң қурбанлиғи вастиси билән инсанларниң гуналирини «елип ташлайду» *(«Юһ.» 1:29, 36ни көрүң)*.

1:8 **«каһинлар болған Һарунниң оғуллири»** — Һарун баш каһин, оғуллири каһинлар қилип бекитилгән еди *(«Мис.» 28:1)*.

Учар-қанатлардин қилинған көйдүрмә қурбанлиқ

14 Әгәр қурбанлиқ қилғучи Пәрвәрдигарға атап учар-қанатлардин көйдүрмә қурбан-
лиқ қилай десә, ундақта у пахтәкләрдин яки кәптәр балилиридин қурбанлиқ кәл-
түрсун. 15 Каһин уни қурбангаһниң йениға елип келип, бешини толғап үзүп уни қур-
бангаһниң үстидә көйдүрсун; униң қени сиқилип қурбангаһниң темиға сүртүлсун.
16 Лекин ташлиғини пәйлири билән қошуп қурбангаһниң шәриқ тәрипидики күллүккә
ташливәтсун; 17 у қурбанлиқни икки қанитиниң оттурисидин ярсун, бирақ уни икки
парчә қиливәтмисун. Андин каһин буни елип қурбангаһдики отниң үстидики отунниң
үстигә қоюп көйдүрсун; бу от арқилиқ сунулидиған қурбанлиқ һесавида, Пәрвәрдигарға
хушбуй чиқирилидиған көйдүрмә қурбанлиқ болиду.

Ашлиқ һәдийәлири

2 1 Әгәр бирким Пәрвәрдигарниң һозуриға ашлиқ һәдийәси сунмақчи болса һәдийәси
есил ундин болуши керәк; у униңға зәйтун мейи қуюп андин үстигә мәстики
салсун. 2 У уни елип каһинлар болған Һарунниң оғуллириниң алдиға кәлтүрсун;
андин каһин һәдийә сунғучиниң ядлиниши үчүн зәйтун мейи иләштүрүлгән ундин
бир чаңгал елип, һәммә мәстики билән қошуп, бу һәдийәни қурбангаһта көйдүрсун;
бу от арқилиқ сунулидиған, Пәрвәрдигарға хушбуй чиқирилидиған һәдийә болиду.
3 Амма ашлиқ һәдийәсидин қалғини болса, Һарун билән униң оғуллириға тәвә болсун.
Бу Пәрвәрдигарға от арқилиқ сунулғанларниң ичидә «әң муқәддәсләрниң бири»
һесаплиниду.

Пиширилған ашлиқ һәдийәлири

4 Әгәр сән тонурда пиширилған нәрсиләрдин ашлиқ һәдийәси сунай десәң, улар зәйтун
мейи иләштүрүлгән есил ундин пиширилған тоғачлар яки зәйтун мейи сүрүлүп мә-
сиһләнгән петир һәмәк нанлардин болсун.
5 Әгәр сениң кәлтүридиған һәдийәң тавида пиширилған ашлиқ һәдийәси болса у зәйтун
мейи ишләштүрүлүп есил ундин петир һалда етилсун. 6 Сән уни уштуп үстигә зәйтун
мейи қуйғин; у ашлиқ һәдийәси болиду.
7 Сениң кәлтүридиған һәдийәң қазанда пиширилған ашлиқ һәдийәси болса ундақта у
есил ун билән зәйтун мейида етилсун. 8 Шу йолларда тәйярланған ашлиқ һәдийәлири-
ни Пәрвәрдигарниң һозуриға кәлтүргин; уни каһинға бәргин, у уни қурбангаһқа елип
бариду. 9 Каһин болса ашлиқ һәдийәсидин «ядлиниш үлүши»ни елип қурбангаһниң
үстидә көйдүрсун. Бу от арқилиқ сунулидиған, Пәрвәрдигарға хушбуй чиқирилидиған
һәдийә болиду. 10 Амма ашлиқ һәдийәсидин қалғини болса, Һарун билән униң оғул-
лириға тәвә болсун. Бу Пәрвәрдигарға от арқилиқ сунулғанларниң ичидә «әң муқәд-

1:16 **«ташлиғини пәйлири билән қошуп...»** — яки «қуйруқ пәйлири билән үчәйлирини қошуп...».

2:1 **«есил ун»** — ибраний тилида тәкитләнгини яхши тартилған, бир хил юмшақлиқта, һеч қандақ кепәк арилашмиған ун.

2:1 Мис. 6:15; 9:17; Чөл. 15:4

2:2 Лав. 6:8

2:3 **«Пәрвәрдигарға от арқилиқ сунулғанларниң ичидә «әң муқәддәсләрниң бири»»** — һәдийә-қурбанлиқлар «әң муқәддәс» вә «муқәддәс» дәп бөлиниду. ««әң муқәддәс» болған һәдийә-қурбанлиқларни пәқәт каһинлар өзила йейишкә, шундақла муқәддәс җайдила йейишкә болатти. «муқәддәс» һесапланған таамлардин аилидикилири йейишкә болатти.

2:3 Лав. 10:12

2:4 **«тоғачлар»** — ибраний тилида бу сөз яки һалқисиман яки чәккүч билән тешилгән бир хил нанларни көрситиду.

дәсләрниң бири» һесаплиниду.
[11] Силәр Пәрвәрдигарниң һозуриға сунидиған һәр қандақ ашлиқ һәдийәлири ечитқу
билән тәйярланмисун. Чүнки силәрниң Пәрвәрдигарға отта сунулидиған һәдийәңлар-
ниң һеч қайсисида ечитқу яки һәсәлни көйдүрүшкә болмайду. [12] Буларни Пәрвәрдигар-
ниң алдиға «дәсләпки һосул» сүпитидә сунсаңлар болиду, лекин улар хушбуй сүпитидә
қурбангаһниң үстидә көйдүрүлүп сунулмисун.
[13] Сениң һәр бир ашлиқ һәдийәң туз билән тузлиниши керәк; һәдийәңни Худайиңниң
әһдә тузидин мәһрум қилмай, һәммә ашлиқ һәдийәлириңни туз билән тузлиғин.
[14] Әгәр сән Пәрвәрдигарға «дәсләпки һосул»дин ашлиқ һәдийәси сунай десәң, ундақта
зираәтниң йеңи пишқан көк бешини елип, данларни отта қоруп, езип талқан сүпитидә
сунғин; бу «дәсләпки һосул» һәдийәси болиду; [15] сән униңға зәйтун мейи қуюп үстигә
мәстики салғин; бу ашлиқ һәдийәси болиду. [16] Каһин болса униңдин, йәни қоруп езил-
гән данлар билән зәйтун мейидин бир қисмини елип һәммә мәстики билән қошуп, бо-
ларни «ядлиниш үлүши» сүпитидә көйдүрсун. Бу от арқилиқ Пәрвәрдигарға сунулған
һәдийә болиду.

Енақлиқ қурбанлиқлири

3 [1] Бирисиниң сунидиғини енақлиқ қурбанлиғи болса, шундақла калилардин сунса,
у Пәрвәрдигарниң һозуриға бежирим бир әркикини яки чишисини кәлтүрсун.
[2] У сунидиған бу һайванниң бешиға қолини қоюп, андин уни җамаәт чедириниң
кириш еғизи алдида боғузлисун. Андин каһинлар болған Һарунниң оғуллири
қенини қурбангаһниң үсти қисминиң әтрапиға сәпсун. [3] Сунғучи киши бу енақлиқ
қурбанлиғидин Пәрвәрдигарға атап отта сунулидиған һәдийә сүпитидә бир қисмини
елип бեғишлисун, йәни ич қарнини йөгәп турған майни, шундақла барлиқ ич мейини
елип. [4] икки бөрәкни вә уларниң үстидики һәмдә икки янпишидики майни ажритип,
җигәрниң бөрәккичә болған чава мейини кесип, елип кәлсун. [5] Һарунниң оғуллири
болса буларни қурбангаһниң үстигә кәлтүрүп от үстигә қоюлған отунниң үстидики
көйдүрмә қурбанлиққа қошуп көйдүрсун. Бу от арқилиқ сунулидиған, Пәрвәрдигарға
хушбуй чиқирилидиған қурбанлиқ болиду.

Қой падисидин болған енақлиқ қурбанлиғи

[6] Бирисиниң Пәрвәрдигарға қилидиған енақлиқ қурбанлиғи үчүн сунидиғини ушшақ
малдин болса, ундақта у бежирим бир әркикини яки чишисини кәлтүрсун. [7] Әгәр униң
қурбанлиғи қой болса уни Пәрвәрдигарниң алдиға кәлтүрүп, [8] қурбанлиқ қилидиған бу
һайванниң бешиға қолини қоюп, андин уни җамаәт чедириниң кириш ағзиниң алди-
да боғузлисун. Андин Һарунниң оғуллири қенини елип қурбангаһниң үсти қисминиң
әтрапиға сәпсун. [9] Сунғучи киши бу енақлиқ қурбанлиғидин Пәрвәрдигарға атап отта
сунулидиған һәдийә сүпитидә бир қисмини, йәни униң мейини елип беғишлисун, —
пүтүн майлиқ қуйруғини униң омуртқисиға йеқин йәрдин ажритип елип, ич қарни-
ни йөгәп турған майни, шундақла барлиқ ич мейини елип, [10] икки бөрәкни вә уларниң
үстидики һәмдә икки янпишидики майни ажритип, җигәрниң бөрәккичә болған чава
мейини кесип, елип кәлсун. [11] Каһин буларни қурбангаһниң үстидә көйдүрсун; бу отта

2:12 Чөл. 18:12
2:13 Мар. 9:49
3:3 Мис. 29:13,22
3:5 Мис. 29:25; Лав. 6:5

сунулидиған, Пәрвәрдигарға аталған таам һәдийәси болиду.
[12] Униң сунидиғини өшкә болса, буни Пәрвәрдигарниң һозуриға кәлтүрсун. [13] У қолини
униң бешиға қоюп, андин уни җамаәт чедириниң алдида боғузлисун. Андин Һарунниң
оғуллири қенини елип қурбангаһниң үсти қисминиң әтрапиға сәпсун. [14] Андин сунғу-
чи киши бу қурбанлиқтин Пәрвәрдигарға атап отта сунулидиған һәдийә сүпитидә бир
қисмини елип бәғишлисун, йәни ич қарнини йөгәп турған майни, шундақла барлиқ ич
мейини елип, [15] икки бөрәкни вә уларниң үстидики һәмдә икки янпишидики майни
аҗритип, җигәрниң бөрәккичә болған чава мейини кесип, елип кәлсун. [16] Каһин булар-
ни қурбангаһниң үстидә көйдүрсун; бу отта сунулидиған, хушбуй чиқиридиған таам
һәдийәси болиду. Майниң һәммиси Пәрвәрдигарға тәвәдур.
[17] Бу һәр қандақ турар җайиңларда силәргә әбәдий бәлгүлимә болиду; силәр һеч қандақ
май яки қан йемәслигиңлар керәк.

Гуна қурбанлиғи, йәни «гунани тиләш қурбанлиғи»

4 [1] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[2] Исраилларға сөз қилип мундақ дегин: — «Бириси билмәй езип, Пәрвәрдигар «қил-
ма» дәп буйруған һәр қандақ әмирләрдин биригә хилаплиқ қилип селип, гуна қилса,
төвәндикидәк қилсун: —
[3] — әгәр мәсиһләнгән каһин хәлиқни гунаға путлаштуридиған бир гунани қилса, ун-
дақта у бу қилған гунайи үчүн бир бежирим яш топақни елип келип, Пәрвәрдигарға
гуна қурбанлиғи сүпитидә сунсун. [4] У топақни җамаәт чедириниң кириш ағзиниң
йениға, Пәрвәрдигарниң алдиға кәлтүрүп, қолини униң бешиға қоюп, андин топақни
Пәрвәрдигарниң һозурида боғузлисун. [5] Андин мәсиһләнгән каһин топақниң қени-
дин азғина елип, җамаәт чедири ичигә көтирип апарсун; [6] каһин шу йәрдә бармиғи-
ни қанға чилап, қанни әң муқәддәс җайниң пәрдисиниң алдида, Пәрвәрдигарниң
һозурида йәттә мәртивә сәпсун. [7] Шундақла каһин қандин елип, җамаәт чедири ичи-
дә Пәрвәрдигарниң алдида турған хушбуйгаһниң мүңгүзлиригә сүрсун. Топақниң
қалған һәммә қенини болса, җамаәт чедириниң кириш ағзиниң алдидики көйдүрмә
қурбанлиқ қурбангаһиниң түвигә төкүп қойсун; [8] андин у гуна қурбанлиғи болған то-
пақниң ичидин һәммә мейини аҗритип чиқарсун — йәни ич қарнини йөгәп турған
май билән қалған ич мейи, [9] икки бөрәкни вә уларниң үстидики һәмдә икки янпи-
шидики майни аҗритип, җигәрниң бөрәккичә болған чава мейини аҗратсун [10] (худди
енақлиқ қурбанлиғи болған калиниң ичидики май аҗритилғандәк); андин каһин бу-
ларни көйдүрмә қурбанлиқ қурбангаһиниң үстидә көйдүрсун. [11] Лекин топақниң те-
риси билән һәммә гөши, баш билән пачақлири, ич қарни билән жинини, [12] йәни пүт-
күл топақниң қалған қисимлирини чедиргаһниң сиртиға елип чиқип, пак бир йәргә,
йәни күлләр төкүлидиған җайға елип чиқип, отунниң үстидә отта көйдүрсун. Булар

3:11 **Лав. 21:6,8,17,21,22; 22:25; Әз. 44:7; Мал. 1:12**
3:17 **«әбәдий»** — Тәвраттики «әбәдий» дегән сөз ибраний тилида икки мәнада ишлитилиду: *(1)* мәңгү; *(2)* шу вақиттики чеки бекитилмигән, қәрәлсиз, мөһләтсиз узун бир мәзгилни көрситиду. «қошумчә сөз»имизниму көрүң.
3:17 **Яр. 9:4; Лав. 7:26; 17:10,14**
4:3 **«мәсиһләнгән каһин»** — бәлким «баш каһин»ни көрситиши мумкин. «Мәсиһ қилиш» яки «мәсиһләш» тоғрисида «Мис.» 28:41ни вә изаһатини көрүң.
4:5 **Лав. 16:14; Чөл. 19:4**
4:7 **Лав. 9:9**
4:8 **Лав. 3:3, 4**
4:10 **Лав. 3:5**
4:11 **Мис. 29:14; Чөл. 19:5**

күлләр төкүлидиған җайда көйдүрүветилсун.
[13] Әгәр пүткүл Исраил җамаити өзи билмигән һалда езип гуна қилған болса, Пәрвәр-
дигарниң «қилма» дәп буйруған һәр қандақ әмирлиригә хилаплиқ ишларниң бири-
ни қилип селип, гунаға чүшүп қалса, [14] шундақла уларниң садир қилған гунайи ай-
диңлашқан болса, ундақта җамаәт гуна қурбанлиғи сүпитидә бир яш топақни сунуп
җамаәт чедириниң алдиға кәлтүрсун. [15] Җамаәтниң ақсақаллири Пәрвәрдигарниң
алдида қоллирини топақниң бешиға қоюп, андин топақни Пәрвәрдигарниң алдида
боғузлисун. [16] Мәсиһләнгән каһин топақниң қенидин азғина елип җамаәт чедири
ичигә елип кирсун; [17] шу йәрдә бармиғини қанға чилап, қанни әң муқәддәс җайниң
пәрдисиниң алдида, Пәрвәрдигарниң һозурида йәттә мәртивә сәпсун. [18] Шундақла
каһин қандин елип җамаәт чедири ичидә Пәрвәрдигарниң алдида турған хушбуй-
гаһниң мүңгүзлиригә сүрсун. Топақниң қалған һәммә қенини болса, җамаәт чеди-
риниң кириш ағзиниң алдидики көйдүрмә қурбанлиқ қурбангаһиниң түвигә төкүп
қойсун; [19] каһин топақниң ичидин барлиқ мейини аҗритип елип, қурбангаһниң
үстидә көйдүрсун. [20] У гуна қурбанлиғи болған илгәрки топақни қилғиниға охшаш
бу топақниму шундақ қилсун; вә дәл шундақ қилиши керәк; шу йол билән каһин
улар үчүн кафарәт кәлтүриду; шу гуна улардин кәчүрүлиду. [21] Андин у топақни че-
дирғаһниң ташқириға елип чиқип, илгәрки топақни көйдүргәндәк бу топақниму
көйдүрсун. Бу җамаәт үчүн гуна қурбанлиғи болиду.

[22] Әгәр бир әмир билмәй униң Худаси Пәрвәрдигарниң «қилма» дегән һәр қандақ әмир-
лириниң биригә хилаплиқ қилип селип, гунаға чүшүп қалса, [23] вә қилған гунайи өзигә
мәлум қилинған болса, ундақта у өзи қурбанлиқ үчүн бежирим бир текини сунсун; [24] у
қолини текиниң бешиға қоюп, андин уни көйдүрмә қурбанлиқ қилинидиған һайван-
ларни боғузлайдиған җайға елип берип Пәрвәрдигарниң алдида боғузлисун. Бу бир
гуна қурбанлиғи болиду. [25] Каһин гуна қурбанлиғиниң қенидин бармиғиға азғина елип,
уни көйдүрмә қурбанлиқ қурбангаһиниң мүңгүзлиригә сүрүп қойсун; андин қалған
қенини көйдүрмә қурбанлиқ қурбангаһиниң түвигә төкүп қойсун. [26] У енақлиқ қурбан-
лиғи қилинған һайванниң мейини көйдүргәндәк, униң барлиқ мейини қурбангаһта
көйдүрсун. Бу йол билән каһин уни гунайидин пакландуруш үчүн кафарәт кәлтүриду
вә шу гунайи униңдин кәчүрүлиду.

[27] Әгәр пухралардин бири билмәй униң Худаси Пәрвәрдигарниң «қилма» дегән һәр қан-
дақ әмирлириниң биригә хилаплиқ қилип селип, гунаға чүшүп қалса, [28] вә қилған гу-
найи өзигә мәлум қилинған болса, ундақта у өзиниң, йәни у садир қилған гунайи үчүн
қурбанлиқ қилишқа бежирим бир чиши өшкини сунсун; [29] у қолини гуна қурбанлиғи-
ниң бешиға қоюп, андин уни көйдүрмә қурбанлиқларни боғузлайдиған җайға елип
берип боғузлисун. [30] Андин каһин униң қенидин бармиғиға азғина елип уни көйдүрмә

4:12 **«күлләр»** — мошу йәрдә қурбанлиқларниң күллирини көрситиду.
4:12 Лав. 16:27; Чөл. 19:3; Ибр. 13:11
4:13 **«җамаәт өзи билмигән»** — бу ибраний тилида «бу иш җамаәтниң көзигә йәтмигән» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
4:13 Лав. 9:15; Чөл. 15:24-31
4:16 **«Мәсиһләнгән каһин»** — яки «мәсиһ қилинған каһин» бәлким «баш каһин»ни көрситиши мүмкин.
4:23 **«вә»** — ибраний тилида «ва» дегән сөз билән ипадилиниду; һәмдә «вә» һәм «яки» дегән икки хил мәнани билдүриду.
4:27 Чөл. 15:27
4:28 **«вә қилған гунайи өзигә мәлум қилинған болса...»** — ибраний тилида «вә» «ва» дегән сөз билән ипадилиниду; һәмдә «вә» һәм «яки» дегән икки хил мәнани билдүриду.

қурбанлиқ қурбангаһиниң мүңгүзлиригә сүрүп қойсун; қалған барлиқ қенини қурбан-
гаһниң түвигә төкүп қойсун. [31] Енақлиқ қурбанлиғи қилинған һайванниң мейи ичидин
ажритилғандәк униңму һәммә мейини ажритип чиқарсун; каһин уни Пәрвәрдигарниң
алдида хушбуй кәлтүрсун дәп қурбангаһниң үстидә көйдүрсун. Шу йол билән каһин
униң үчүн кәфарәт кәлтүриду; шу гуна униңдин кәчүрүлиду.

[32] Әгәр у киши гуна қурбанлиғи үчүн қоза кәлтүрүшни халиса, бежирим бир чиши қози-
ни сунсун. [33] У қолини гуна қурбанлиғи қозисиниң бешиға қоюп, көйдүрмә қурбанлиқлар
боғузлинидиған жайға елип берип, уни гуна қурбанлиғи сүпитидә боғузлисун. [34] Андин
каһин гуна қурбанлиғиниң қенидин бармиғиға азғина елип уни көйдүрмә қурбанлиқ қур-
бангаһиниң мүңгүзлиригә сүрүп қойсун; униң қалған барлиқ қенини у қурбангаһниң түви-
гә төкүп қойсун. [35] Енақлиқ қурбанлиғи қилинған қозиниң мейи ичидин ажритилғандәк,
униңму һәммә мейини ажритип чиқарсун; каһин буларни Пәрвәрдигарға атап отта сунули-
диған барлиқ қурбанлиқларға қошуп, қурбангаһниң үстидә көйдүрсун. Шу йол билән каһин
униң садир қилған гунайи үчүн кәфарәт кәлтүриду; шу гуна униңдин кәчүрүлиду.

Итаәтсизлик қурбанлиғи, йәни «итаәтсизликни тиләш қурбанлиғи»

5 [1] Әгәр бириси мәлум ишқа гувачи болуп, шундақла униңға қәсәм буйрулғинида
көргини яки билгинидин мәлумат бәрмисә, ундақта у қәбиһлигиниң жазасиға
тартилиду. [2] Әгәр бириси өзи билмәй напак бир нәрсигә тегип кәтсә — мәйли у напак бир
һайванниң жәсити болсун, мәйли напак бир чарпайниң жәсити болсун, яки напак бир
өмилигүчи һайванниң жәсити болсун, мошундақ нәрсигә тегип кәтсә уму напак санилип
гунакар һесаплиниду; [3] әгәр шуниңдәк бириси өзи туймай мәлум кишиниң адәмни напак
қилидиған һәр қандақ нижаситигә тегип кәтсә, шундақла у буни билип йәтсә, ундақта
у гунакар һесаплиниду. [4] Әгәр бириси аңсиз рәвиштә яман яки яхши бир ишни қилай
дәп қәсәм қилип салса (кишиләр һәртүрлүк иш тоғрисида аңсиз рәвиштә қәсәм қилиши
мүмкин), шундақла у буни тонуп йәтсә, у бу ишлар түпәйлидин гунакар һесаплиниду.
[5] Бириси жуқурики һәр қайси ишларда мән гунакар болдум дәп билсә, у өз гунайини
«мән мундақ гуна қилдим» дәп иқрар қилсун; [6] андин өзи садир қилған гунайиниң ка-
фарити үчүн Пәрвәрдигарниң алдиға «итаәтсизликни тилигүчи қурбанлиқ» сүпитидә
ушшақ малдин сағлиқ вә я бир чиши өшкини гуна қурбанлиғи қилип кәлтүрсун; андин
каһин уни гунайидин пакландурушқа униң үчүн кәфарәт кәлтүрсун.

[7] Әгәр у қойлардин қурбанлиқ қилишқа қурби йәтмисә, у қилған итаәтсизлиги үчүн икки
пахтәк яки икки бачкини елип келип, бирини гуна қурбанлиғи үчүн, йәнә бирини көй-
дүрмә қурбанлиқ үчүн Пәрвәрдигарниң алдиға сунсун. [8] У буларни каһинниң қешиға
кәлтүргәндә, каһин авал гуна қурбанлиғиға тәйярланғанни қурбанлиқ қилип бойнини
үзмәй, бешиға йеқин жайидин толғисун, лекин бешини бойнидин үзүвәтмисун; [9] андин
гуна қурбанлиғиниң қенидин азғина елип қурбангаһниң темиға чачсун; қалған қени бол-
са қурбангаһниң түвигә сиқип чиқирилсун. Буниң өзи гуна қурбанлиғи болиду.
[10] Амма иккинчисини болса бекитилгән бәлгүлимә бойичә көйдүрмә қурбанлиқ
қилип сунсун. Бу йол билән каһин униң қилған гунайи үчүн кәфарәт кәлтүриду вә

4:31 Мис. 29:18; Лав. 3:3, 4 ,14
5:2 һаг. 2:13; 2Кор. 6:17
5:7 Лав. 12:8; Луқа 2:24
5:8 **«каһин авал гуна қурбанкиқиға ...»** — ибраний тилида «у авал гуна қурбанкиқиға..».
5:8 Лав. 1:15

шу гуна униңдин кәчүрүлиду.
[11] Әгәр икки пахтәк яки икки бачкини кәлтүрүшкә қурби йәтмисә, ундақта гуна қилған
киши гуна қурбанлиғи үчүн есил ундин бир әфаһниң ондин бирини кәлтүрсун; бу гуна
қурбанлиғи болғачқа у униң үстигә зәйтун мейи қуймисун яки үстигә һеч қандақ мә-
стики салмисун; чүнки у гуна қурбанлиғи болиду. [12] У уни каһинниң қешиға кәлтүр-
сун вә каһин буниңдин сунғучиниң «ядлиниш үлүши» сүпитидә бир чаңгал елип, шуни
Пәрвәрдигарға атап отта сунулған қурбанлиқларға қошуп, қурбангаһниң үстидә көй-
дүрсун. Буниң өзи гуна қурбанлиғи болиду. [13] Бу йол билән у шу гуналардин қайсисини
қилған болса, каһин униң үчүн кафарәт кәлтүриду. ашлиқ һәдийәлиридикигә охшаш
қалған қисми каһинға тәвә болиду.
[14] Андин Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[15] Бириси билмәй Пәрвәрдигарға аталған муқәддәс нәрсиләргә нисбәтән итаәтсиз-
лик қилип гуна өткүзсә, ундақта у Пәрвәрдигарниң алдиға ушшақ малдин бежирим
бир қочқарни итаәтсизлик қурбанлиғи қилип кәлтүрсун; шу итаәтсизлик қурбанлиғи
болған қочқарниң баһасини сән муқәддәс җайдики шәкәлниң өлчәм бирлиги бойичә
күмүч шәкәлгә тохтатқин. [16] Андин шу киши муқәддәс нәрсиләргә нисбәтән өткүзгән
хаталиғидин болған зиянни толдурсун, шундақла зиянниң бәштин бири бойичә қошуп
каһинға төләм төлисун. Бу йол билән каһин итаәтсизлик қурбанлиғи болған қочқарниң
вастиси билән униң үчүн кафарәт кәлтүриду; шу гуна униңдин кәчүрүлиду.
[17] Әгәр бириси билмәй Пәрвәрдигарниң «қилма» дегән һәр қандақ әмирлириниң
бирәрисигә хилаплиқ қилип, гунакар болған болса у қәбиһлигиниң җазасиға тарти-
лиду; [18] шундақ болса, у ушшақ малдин сән тохтатқан қиммәттә бежирим бир қочқар-
ни итаәтсизлик қурбанлиғи қилип сунсун. Бу йол билән каһин униң билмәй өткүзгән
итаәтсизлиги үчүн кафарәт кәлтүриду вә шу итаәтсизлик гунайи униңдин кәчүрүлиду.
[19] Бу итаәтсизлик қурбанлиғи болиду; чүнки у дәрһәқиқәт Пәрвәрдигарниң алдида
итаәтсизлик қилған.

6 [1] Андин Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[2] Әгәр бириси гуна қилип Пәрвәрдигарниң алдида вапасизлиқ қилип, хошниси
өзигә аманәт яки капаләткә бәргән бир нәрсә яки хошнисидин зораванлиқ билән
буливалған мәлум бир нәрсә тоғрисида ялған гәп қилған болса яки хошнисидин
наһәқлиқ билән мәлум нәрсини тартивалған болса, [3] яки жүтүп кәткән бир нәрси-

---

5:10 Лав. 1:15
5:11 **«бир әфаһ»** — тәхминән 2 күрә яки 22 литр.
5:12 Лав. 2:2; 4:35
5:13 Лав. 2:3
5:15 **«сән... тохтатқин»** — бу айәттики әмир Муса пәйғәмбәргә ейтилған; шүбһисизки, униңдин кейин қайси каһин мәсъул болса шуниңғиму ейтилиду. **«шәкәл»** — күмүчниң өлчими болуп, адәттә 11.4 грамға баравәр болуши мүмкин. «Муқәддәс җайдики шәкәлниң өлчәм бирлиги» шүбһисизки, пүткүл әл үчүн өзгәрмәс өлчәм болсун дәп муқәддәс җайда сақланған, муқим бекитилгән бир нәччә хил өлчәм бирлиги болса керәк. **«... ушшақ малдин бежирим бир қочқарни итаәтсизлик қурбанлиғи қилип кәлтүрсун; шу итаәтсизлик қурбанлиғи ... өлчәм бирлиги бойичә күмүч шәкәлгә тохтатқин»** — йәнә бир хил тәрҗимиси: — «...ушшақ малдин бежирим бир қочқарни итаәтсизлик қурбанлиғи қилип сунсун яки итаәтсизлик қурбанлиғиниң орниға сән каһин муқәддәс җайдики күмүч шәкәлниң бирлиги бойичә тохтатқан баһа бойичә күмүч шәкәл кәлтүрисун».
5:15 Мис. 30:13; Лав. 27:2-27.
5:16 **«... хаталиғидин болған зиянни толдурсун, шундақла зиянниң бәштин бири бойичә қошуп каһинға төләм төлисун»** — мошу айәтләрдики «зиян» әслидә кәлтүрүш керәк болған бир қурбанлиқ яки һәдийәниң қиммитини яки напак һаләттә булғап қойған муқәддәс нәрсиләрниң қиммитини көрсәтсә керәк. Ундақ гуна қилған киши: *(1)* бежирим бир қочқар елип келиду; *(2)* каһин шу қочқарға баһа қойиду; *(3)* қочқарниң баһаси зияндин кам болса шу киши толдуриду; *(4)* униңдин башқа зиянға бәштин бирини қошуп төләйду.

ни тепивелип униңдин танса яки кишиләрниң гуна садир қилған һәр қандақ бир
Иши тоғрисида ялған қәсәм ичсә, [4] У гуна қилған ишта өзини гунакар дәп тонуп йәт-
сә, ундақта у буливалған яки наһәқ тартивалған нәрсә яки униңға аманәткә берил-
гән нәрсә болсун, яки жүтүп кетип тепивалған нәрсә болсун, [5] яки у һәр қандақ нәрсә
тоғрисида ялған қәсәм ичкән болсун, униң һәммисини толуқ баһаси бойичә төлисун,
шундақла шу баниң бәштин бир қисми бойичә қошуп төлисун; у итаәтсизлик қурбан-
лиғини қилған күнидә төләмни егисигә тапшуруп бәрсун. [6] Андин у Пәрвәрдигарниң
алдиға итаәтсизлик қурбанлиғи сүпитидә ушшақ малдин сән тохтатқан қиммәт бой-
ичә бежирим бир қочқарни итаәтсизлик қурбанлиғи қилип каһинниң қешиға елип
кәлсун. [7] Каһин бу йол билән униң үчүн Пәрвәрдигарниң алдида кәфарәт кәлтүриду
вә у һәр қайси ишта итаәтсизлик қилған болсиму у униңдин кәчүрүлиду.
[8] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[9] Сән Һарун билән оғуллириға көйдүрмә қурбанлиқ тоғрисида әмир қилип мундақ де-
гин: — Көйдүрмә қурбанлиқ тоғрисидики қаидә-низам мундақ болиду: — Көйдүрмә
қурбанлиқ пүтүн кечә таң атқичә қурбангаһтики очақниң үстидә көйүп турсун; вә қур-
бангаһниң отини өчүрмәй йениқ турғузуңлар. [10] Каһин канап тонини кийип, ялаңач-
лиғини йепип, сағрисиғичә канап ич тамбал кийип турсун; қурбангаһниң үстидики от
билән көйдүрүлгән көйдүрмә қурбанлиқниң күлини елип, қурбангаһниң бир тәрипидә
қойсун; [11] андин кийимлирини селиветип башқа кийимләрни кийип, күлини чедиргаһ-
ниң сиртиға елип чиқип пакиз бир жайда қойсун. [12] Қурбангаһниң оти болса һемишә
йенип турсун; уни һеч вақит өчүрүшкә болмайду, каһин өзи һәр күни әтигәндә униңға
отун селип, үстигә көйдүрмә қурбанлиқни тизсун вә униң үстигә енақлиқ қурбанлиқ-
лириниң мейини қоюп көйдүрсун. [13] Үзүлмәс бир от қурбангаһниң үстидә һемишә көй-
үп турсун; у һәргиз өчүрүлмисун.

Аддий пухраларниң ашлиқ һәдийәлири

[14] Ашлиқ һәдийәси тоғрисидики қаидә-низам мундақ: — Һаруннниң оғуллиридин бири уни
Пәрвәрдигарниң алдиға, қурбангаһниң алдиға кәлтүрсун. [15] У ашлиқ һәдийәси болған есил
унға қолини селип униңдин шундақла униңдики зәйтун мейидин бир чаңгал елип вә һә-
дийәниң үстидики барлиқ мәстикини қошуп, буларни қурбангаһ үстидә көйдүрсун; бу
һәдийәниң «ядлиниш үлүши» болуп, Пәрвәрдигарниң алдида хушбуй кәлтүрүш үчүн қи-
линған болиду. [16] Ешип қалғанлирини болса Һарун билән оғуллири йесун; у ечитқу селин-
май пиширилуп муқәддәс бир жайда йейилсун; улар уни жамаәт чедириниң һойлисида
йесун. [17] У мутләқ ечитқусиз пиширилсун. Мән отта Маңа сунулидиған қурбанлиқ-һәдий-
әләр ичидин шуни уларниң өз үлүши болсун дәп уларға һәқ қилип бәрдим; у гуна вә итаәт-
сизликни тилигүчи қурбанлиқларға охшаш «әң муқәддәсләрниң бири» һесаплиниду. [18] Һа-
рунниң әвладидин болған әркәкләрниң һәммиси буниңдин йесун; бу дәвирдин-дәвиргә
араңларда әбәдий бир бәлгүлимә болиду; Пәрвәрдигарға атап отта сунулғанлиридин булар

6:3 Чөл. 5:6

6:4 **«у гуна қилған ишта өзини гунакар дәп тонуп йәтсә,...»** — йәнә бир хил тәржимиси: «у гуна қилған ишта итаәтсизлик қилса,...».

6:6 **«сән тохтатқан қиммәт бойичә...»** — «сән» бу йәрдә Һарунни көрситиду; шүбһисизки, униңдин кейин қайси каһин мәсъул болса шуниму көрситиду.

6:11 Ибр. 13:11-13, Юһ. 19:41

6:14 Чөл. 15:4-21.

6:15 Лав. 2:9

уларниң үлүши болсун. Униңға қол тәккүзгүчи җәзмән муқәддәс болуши керәк.
[19] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[20] Һарун мәсиһлинидиған күнидә у вә оғуллириниң Пәрвәрдигарниң алдиға сунидиғини мундақ болуши керәк: — Улар үзүлмәс ашлиқ һәдийәси сүпитидә есил ундин бир әфаһниң ондин бирини сунуши керәк; әтигини йеримини, ахшими йәнә йеримини сунсун. [21] У тавида зәйтун мейи билән етилсун; у зәйтун мейиға чилап пиширилғандин кейин сән уни елип кир; ашлиқ һәдийәсиниң пиширилған парчилирини хушбуй сүпитидә Пәрвәрдигарға атап сунғин. [22] Һарунниң оғуллириниң қайсиси униң орнида турушқа мәсиһләнгән болса уму һәдийәни шундақ тәйярлап сунсун; бу әбәдий мутләқ бир бәлгүлимә болиду. Бу һәдийә Пәрвәрдигарға атап толуқ көйдүрүлсун. [23] Каһинниң һәр бир ашлиқ һәдийәси болса пүтүнләй көйдүрүлсун; у һәргиз йейилмисун.

Гуна қурбанлиғи тоғрисидики қаидә-низам

[24] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[25] Һарун билән оғуллириға мундақ дегин: — Гуна қурбанлиғи тоғрисидики қаидә-низам мундақ: — Гуна қурбанлиғиму көйдүрмә қурбанлиқ боғузлинидиған җайда, Пәрвәрдигарниң алдида боғузлансун; бу хил қурбанлиқ «әң муқәддәсләрниң бири» һесаплиниду.
[26] Гуна қурбанлиғини өткүзгүчи каһин өзи уни йесун; қурбанлиқ муқәддәс бир йәрдә, җамаәт чедириниң һойлисида йейилсун. [27] Униң гөшигә қол тәккүзгүчи һәр ким муқәддәс болмиса болмайду, шуниңдәк әгәр униң қени бирисиниң кийимигә чачрап кәтсә, ундақта қан чечилған җай муқәддәс бир йәрдә жуюлсун. [28] Қайси сапал қазанда қурбанлиқ қайнитилип пиширилған болса, у сундурулсун. Әгәр у мис қазанда қайнитип пиширилған болса, у қирип сүрүлсун һәм су билән жуюлсун. [29] Каһинлардин болған барлиқ әр кишиләр униңдин йесә болиду. Бу «әң муқәддәсләрниң бири» һесаплиниду.
[30] Һалбуки, муқәддәс җайда кафарәт кәлтүрүш үчүн қени җамаәт чедириға киргүзүлгән һәр қандақ гуна қурбанлиғи болса, һәргиз йейилмисун, бәлки пүтүнләй көйдүрүлсун.

Итаәтсизлик қурбанлиғи тоғрисидики қаидә-низам

7 [1] Итаәтсизлик қурбанлиғи тоғрисидики қаидә-низам мана мундақ: — Бу қурбанлиқ
«әң муқәддәсләрниң бири» һесаплиниду. [2] Көйдүрмә қурбанлиқ боғузлинидиған
җайда итаәтсизликни тиләш қурбанлиғиму боғузлиниду; каһин қенини қурбангаһниң
үсти қисминиң әтрапиға сәпсун. [3] Қурбанлиқ қилғучи киши барлиқ мейини сунсун;
йәни майлиқ қуйруғи билән ич қарнини йөгәп турған майни, [4] икки бөрәкни вә уларниң
үстидики һәмдә икки янпишидики майни аҗритип, җигәрниң бөрәккичә болған
чава мейини аҗритип сунсун. [5] Каһин буларни Пәрвәрдигарға атап отта сунулидиған
қурбанлиқ сүпитидә қурбангаһта көйдүрсун. Бу итаәтсизлик қурбанлиғи болиду.
[6] Каһинлардин болған әр кишиләрниң һәммиси буни йесун; у муқәддәс йәрдә йейилсун;
у «әң муқәддәсләрниң бири» һесаплиниду.

6:18 **«униңға қол тәккүзгүчи җәзмән муқәддәс болуши керәк»** — яки «униңға тәккүчи һәр қандақ нәрсә муқәддәс нәрсә болуши керәк».
6:18 Мис. 29:37
6:20 **«бир әфаһ»** — тәхминән 2 күрә яки 22 литр.
6:21 **«... кейин сән уни елип кир»** — «сән» бу йәрдә Һарунни көрситиду; шүбһисизки, униңдин кейин қайси каһин мәсъул болса шуниму көрситиду.
6:26 Һош. 4:8
6:30 Лав. 4:5; Ибр. 13:11
7:3 **«Қурбанлиқ қилғучи киши»** — ибраний тилида «У».
7:6 **«муқәддәс йәрдә»** — бу сөзләр муқәддәс җайниң әтрапидики һойлини көрситиду, «муқәддәс чедир» («әң

[7] Гуна қурбанлиғи қандақ болса итаәтсизлик қурбанлиғиму шундақ болиду; улар икки-
си тоғрисидики қаидә-низам охшаш; бу қурбанлиқ кәфарәт кәлтүрүшкә қурбанлиқ өт-
күзгүчи каһинниң өзигә тәвә болсун.

Көйдүрмә қурбанлиқлар вә ашлиқ һәдийәлиридин каһинларға тегидиған үлүши тоғрилиқ бәлгүлимә

[8] Каһин бирисиниң сунған көйдүрмә қурбанлиғини өткүзгән болса, көйдүрмә қурбан-
лиқниң териси шу каһинниң болиду. [9] Тонурда пиширилған һәр бир ашлиқ һәдийәси,
шундақла қазанда яки тавида етилгән һәр бир ашлиқ һәдийәси болса уни өткүзгән
каһинниң болиду, йәни каһинниң өзигә тәвә болиду. [10] Һәр бир ашлиқ һәдийәси, мәйли
зәйтун мейи арилаштурулған болсун, яки қуруқ кәлтүрүлгән болсун, булар Һаронниң
оғуллириниң һәр биригә баравәр бөлүп берилиду.

Енақлиқ қурбанлиғи тоғрисидики қаидә-низам

[11] Пәрвәрдигарға атап кәлтүрүлгән енақлиқ қурбанлиғи тоғрисидики қаидә-низам мундақ: —
[12] Сунмақчи болған киши уни тәшәккүр ейтиш үчүн сунса, ундақта у «тәшәккүр қурбан-
лиғи» билән биллә зәйтун мейи иләштүрүлгән петир тоғачлар, зәйтун мейи сүрүлүп
мәсиһләнгән петир һәмәк нанлар вә есил ундин зәйтун мейиға чилап пиширилған
тоғачларниму кәлтүрсун. [13] Шу тоғачлардин башқа, йәнә тәшәккүр ейтидиған енақлиқ
қурбанлиғи билән биллә ечитқу селинған нанларниму сунсун; [14] у шу сунғанлириниң
һәр бир түридин бирни елип Пәрвәрдигар үчүн қош қоллап сунидиған «көтәрмә һә-
дийә» қилип кәлтүрсун; бу енақлиқ қурбанлиғиниң қенини қурбангаһниң үстигә сәп-
кән каһинниң өзигә тәгсун. [15] Тәшәккүр билдүридиған енақлиқ қурбанлиғиниң гөши
болса қурбанлиқ қилинған шу күни йейилиши керәк; қурбанлиқни сунғучи киши таң
атқичә униң һеч немисини қалдурмисун.
[16] Әгәр униң сунған қурбанлиғи қәсимигә хас қурбанлиқ яки ихтиярий кәлтүргән қур-
банлиқ болса, ундақта һайванниң гөши қурбанлиқ қилинған күндә йейилсун; униңдин
ешип қалғинини болса, әтисиму йейишкә болиду; [17] лекин қурбанлиқниң гөшидин
үчинчи күнигичә ешип қалса, у отта көйдүрүлүши керәк. [18] Енақлиқ қурбанлиғиниң гө-
шидин үчинчи күнидә йейилсә, ундақта қурбанлиқ қобул болмайду, қурбанлиқ сунғу-
чиниң һесавиғиму һесапланмайду, бәлки мәкруһ болиду; кимдәким униңдин йесә өз
қәбиһлигиниң җазасиға тартилиду.
[19] Шундақла напак нәрсигә тегип қалған гөшму йейилмәслиги керәк, бәлки отта көй-
дүрүлүши керәк. Һәр қандақ пак адәм напак нәрсигә тәгмигән қурбанлиқниң гөшини
йесә болиду. [20] Лекин кимки напак һаләттә туруп Пәрвәрдигарға аталған енақлиқ қур-
банлиғидин йесә, ундақта у өз хәлқидин үзүп ташлиниду. [21] Кимки напак бир нәрсигә

---

*муқәддәс җай» вә «муқәддәс җай»)*ни өз ичигә алмайду.
7:12 **«петир тоғачлар»** — ибраний тилида бу сөз яки һалқисиман яки чәккүч билән тешилгән бир хил нанларни көрситиду.
7:12 Зәб. 115:8
7:14 **«көтәрмә һәдийә»** — каһин яки һәдийәни сунған киши Пәрвәрдигарниң алдиға икки қоллап алаһидә егиз көтирип атиған һәдийә. «Көтәрмә һәдийә» адәттә қурбанлиққа мәсъул каһинға тәвә болиду.
7:15 **«қурбанлиқни сунғучи киши»** — ибраний тилида «у».
7:16 Лав. 19:6
7:20 **«өз хәлқидин үзүп ташлиниду»** — мошу сөзләрниң мундақ бир нәччә чүшәнчиси болуши мүмкин: *(1)* Пәрвәрдигар Өзи уни өлтүриду; *(2)* җамаәт уни өлтүрүши керәк; *(3)* җамаәт уни ибадәт сорунлиридин һайдиветиши яки пүткүл җәмийәт уни паливетиши керәк; *(4)* униңдин һеч нәсил қалдурулмайду. Бизниңчә башқа айәттә еник буйруқ көрситилмигәчкә, мошу йәрдә биринчи чүшәнчә *(Худа Өзи шу адәмни дуниядин кәткүзиду)* тоғра болуши мүмкин, дәп қараймиз.
7:20 Лав. 15:3

тегип кәтсә (мәйли напак һаләттики адәм болсун, напак бир һайван болсун яки һәр қан-
дақ напак жиркиничлик нәрсә болсун) вә шундақла Пәрвәрдигарға хас аталған енақлиқ
қурбанлиғиниң гөшидин йесә, ундақта у өз хәлқидин үзүп ташлиниду.

Аддий пухраларға қаритилған бәлгүлимиләр

[22] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[23] Исраилларға мундақ дегин: — Силәр кала, қой вә өшкиләрниң мейини һәргиз
йемәңлар. [24] Өзлүгидин өлгән яки житқучлар боғуп қойған һайванниң җәситиниң мей-
ини һәр қандақ ишқа ишләткили болиду, лекин һәргиз униңдин йемәңлар. [25] Чүнки
кимки Пәрвәрдигарға атап отта сунулидиған һәр қандақ һайванниң мейини йесә, шуни
йегән киши өз хәлиқлиридин үзүп ташлиниду.
[26] Силәр һәр қандақ турар җайиңларда һеч қандақ қанни, йәни учар-қанатларниң бол-
сун яки чарпайларниң болсун қенини һәргиз естимал қилмаңлар. [27] Кимдәким һәр қан-
дақ қанни естимал қилса, шу киши өз хәлиқлиридин үзүп ташлиниду.

Енақлиқ қурбанлиқлириниң каһинларға тәқдим қилинидиған қисимлири

[28] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[29] Исраилларға мундақ дегин: — Кимки Пәрвәрдигарға атап бир енақлиқ қурбанлиғи
сунса, ундақта у Пәрвәрдигарға хас болған һәдийәни шу енақлиқ қурбанлиқтин айрип
кәлтүрсун. [30] Өз қоли билән Пәрвәрдигарға атиған, отта сунулидиған һәдийәләрни, йәни
май билән төшни қошуп елип келип, төшни «пулаңлатма һәдийә» сүпитидә Пәрвәрди-
гарниң алдида пулаңлатсун. [31] Каһин мейини қурбангаһ үстидә көйдүрүвәтсун. Төш
болса Һарун билән униң оғуллириға хас болсун.
[32] Енақлиқ қурбанлиқлириңларниң оң арқа путини силәр «көтәрмә һәдийә» сүпитидә
каһинға бериңлар. [33] Һарунниң оғуллиридин қайсиси енақлиқ қурбанлиғиниң қени
билән мейини сунған болса өз үлүши үчүн оң арқа путини өзи алсун. [34] Чүнки Мән Исра-
илларниң енақлиқ қурбанлиқлиридин «пулаңлатма һәдийә» болған төш билән «көтәр-
мә һәдийә» болған арқа путини әбәдий бир бәлгүлимә билән Исраиллардин елип, каһин
Һарун вә униң оғуллириниң һәққи болсун дәп уларға тәқдим қилдим.

[35] Муса Һарун билән оғуллирини Пәрвәрдигарниң қуллуғида каһин болушқа униң ал-
диға кәлтүргән күнидә, уларға Пәрвәрдигарға атап отта сунулидиған қурбанлиқлардин
тәқдим қилинидиған каһинлиқ үлүши мана шудур. [36] Муса уларни мәсиһлигән күни-
дә, Пәрвәрдигар бу үлүшни Исраиллардин елип уларға берилсун дәп әмир қилған. Бу
Исраилларға дәвирдин дәвиргичә әбәдий бир бәлгүлимә болиду.

7:21 **«өз хәлқидин үзүп ташлиниду»** — 20-айәт вә изаһатини көрүң.
7:25 **«өз хәлқидин үзүп ташлиниду»** — 20-айәт вә изаһатини көрүң.
7:26 Яр. 9:4; Лав. 3:17; 17:14
7:27 **«өз хәлқидин үзүп ташлиниду»** — 20-айәт вә изаһатини көрүң.
7:30 **«пулаңлатма һәдийә»** — Пәрвәрдигарниң алдида егиз көтирип алаһидә пулаңлитидиған һәдийәдур. «Пулаңлатма һәдийә» адәттә барлиқ каһинларға тәвә болиду.
7:30 Мис. 29:24
7:34 **«әбәдий бир бәлгүлимә»** — Тәвраттики «әбәдий» дегән сөз ибраний тилида икки мәнада ишлитилиду: *(1)* мәңгү; *(2)* шу вақиттики чеки бекитилмигән, қәрәлсиз, мөһләтсиз узун бир мәзгилни көрситиду. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң.
7:34 Мис. 29:27; Чөл. 18:11
7:35 **«Муса»** — ибраний тилида «у».
7:36 **«Муса»** — ибраний тилида «у».

Хуласә

[37] Көйдүрмә қурбанлиқ билән ашлиқ һәдийәси, гуна қурбанлиғи билән итаәтсизлик
қурбанлиғи, каһинлиққа тикләш қурбанлиғи билән енақлиқ қурбанлиғи тоғрисиди-
ки қаидә-низам мана шудур. [38] Пәрвәрдигар Исраиллларға: «Силәр бу Синай баяванида
Пәрвәрдигарниң алдиға қурбанлиқлириңларни сунуңлар» дәп буйруған күнидә, у бу-
ларниң һәммисини Синай теғида Мусаға тапшурған еди.

Каһинларниң хас хизмәтләргә айрилиши — «Мис.» 40:17-38ниму көрүң

8 [1] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип: — [2] Һарунни оғуллири билән биллә, вә уларниң
мәхсус кийимлирини, «мәсиһләш мейи»ни, гуна қурбанлиғи болидиған топақ билән
икки қочқарни, петир нан селинған севәтни елип келип, [3] Исраилниң пүтүн җамаитини
җамаәт чедириниң кириш ағзиниң алдиға җәм қилғин, — деди.
[4] Муса Пәрвәрдигар униңға буйруғинидәк қилди, җамаәт җамаәт чедириниң кириш ағ-
зиниң алдиға жиғилди. [5] Андин Муса җамаәткә: — Пәрвәрдигар буйруған иш мана мун-
дақ, — деди.

[6] Шуниң билән Муса Һарун билән униң оғуллирини алдиға кәлтүрүп уларни су билән
жуюп, [7] Һарунға көйнәк кийдүрүп, бәлвағ бағлап, тонни кийдүрди вә үстигә әфодни
япти; у әфодниң бәлвеғини бағлап, әфодни униңға тақап қойди. [8] Андин Муса униңға
«қошен»ни тақап, қошенниң ичигә «урим билән туммим»ни селип, [9] Бешиға сәллә
йөгәп Пәрвәрдигар униңға буйруғинидәк сәллиниң алди тәрипигә «алтун тахтилиқ
муқәддәс отуғат»ни бекитип қойди.

[10] Андин Муса мәсиһләш мейини елип ибадәт чедири билән ичидики барлиқ нәрсиләр-
ниң һәммисини мәсиһләп муқәддәс қилди. [11] У майдин елип қурбангаһқа йәттә мәр-
тивә чечип, қурбангаһ билән униң барчә қача-қучилирини, жуюнуш деси вә тәглигини
Худаға атап муқәддәс қилишқа мәсиһлиди. [12] У йәнә мәсиһләш мейидин азрақ елип Һа-
рунниң бешиға қуюп уни Худаға атап муқәддәс қилишқа мәсиһлиди.
[13] Андин Муса Һарунниң оғуллирини алдиға кәлтүрүп, Пәрвәрдигар униңға буйруғини-
дәк уларға көйнәк кийдүрүп, бәллиригә бәлвағ бағлап, уларға егиз бөкләрниму тақап
қойди.

7:37 **«каһинлиққа тикләш қурбанлиғи»** — бу хил қурбанлиқ енақлиқ қурбанлиғиға охшап кетиду, бу 8-бап, 22-32-айәтләрдә тәпсилий тәсвирлиниду. Ибраний тилида «каһинлиққа тикләш қурбанлиғи» «*(қолларни)* толдуруш қурбанлиғи» дегән сөзләр билән ипадилиниду — чүнки Худа бу мурасим арқилиқ Һарунниң әвлатлири болған каһинларниң қоллирини *(1)* қурбанлиқлар билән вә *(2)* каһинлиқ мәсъулийитини тапшуруш билән «толдурди».
8:2 **«мәсиһләш мейи»** — бу тоғрилиқ «Мис.» 30:23-33ни көрүң.
8:2 Мис. 28:1, 2; 30:25
8:5 Мис. 29:4
8:7 Мис. 28:4
8:8 **«әфод», «қошен», «урим вә туммим»** — каһинлиқ кийимләр; «әфод», «қошен» *(«мәйдилик»)* вә «урим вә туммим» тоғрилиқ «Мис.» 28-бапни көрүң.
8:8 Мис. 28:30
8:9 Мис. 28:36; 29:6
8:12 Зәб. 132:2
8:13 **«егиз бөкләр»** — бу сөз Һарунниң баш кийимидин башқа бир хил баш кийимни, бәлким егизрәк бир хил баш кийимни көрситиши мүмкин.
8:13 Мис. 29:9

Каһинларни «Худаға атап тикләш» қурбанлиқлири

[14] Андин у гуна қурбанлиғи қилинидиған топақни йетиләп кәлди; Һарун билән униң
оғуллири гуна қурбанлиғи қилинидиған топақниң бешиға қоллирини қойди. [15] У уни
боғузлиди, андин Муса қенидин елип, өз бармиғи билән қурбангаһниң мүңгүзлири-
гә, чөрисигә сүрүп қурбангаһни гунадин паклиди; қалған қанни болса у қурбангаһниң
түвигә төкүп, муқәддәс болушқа кафарәт кәлтүрди. [16] Андин у ич қарнини йөгәп турған
майниң һәммисини, жигәрниң үстидики чава майни, икки бөрәк вә үстидики майли-
рини қошуп алди; андин Муса буларни қурбангаһниң үстидә көйдүрди. [17] Бирақ Муса
топақниң териси билән гөши вә тезигини болса Пәрвәрдигар өзигә буйруғинидәк че-
дирғаһниң ташқирида отта көйдүрүвәтти.
[18] Андин у көйдүрмә қурбанлиқ қилинидиған қочқарни кәлтүрди; Һарун билән униң
оғуллири қоллирини қочқарниң бешиға қойди. [19] Һарун қочқарни боғузлиди; андин
Муса қенини елип қурбангаһниң үсти қисминиң әтрапиға сәпти; [20] Һарун қочқарни пар-
чә-парчә қилип парчилиди; андин Муса бешини, парчиланған гөшлирини барлиқ мейи
билән қошуп көйдүрди. [21] Үчәй-қеринлири билән пачақлирини суда жуйди. Андин Муса
қочқарни пүтүн пети қурбангаһ үстидә көйдүрди. Бу Пәрвәрдигар Мусаға буйруған,
«Пәрвәрдигарға атап отта сунулидиған хушбуй чиқидиған қурбанлиқ» еди.
[22] Андин у каһинлиққа тикләш қурбанлиғи қилинидиған қочқарни, иккинчи қочқарни
кәлтүрди; Һарун билән униң оғуллири қоллирини қочқарниң бешиға қойди. [23] У уни
боғузлиди; вә Муса униң қенидин елип Һаpунниң оң қулиқиниң юмшиқи билән оң қо-
линиң баш бармиғиға сүрүп вә оң путиниң чоң бармиғиғиму сугап қойди. [24] Андин Муса
Һарунниң оғуллирини алдиға кәлтүрүп, қандин елип уларниң оң қулақлириниң юм-
шиқи билән оң қоллириниң баш бармақлириға сүрди, уларниң оң путлириниң чоң бар-
мақлириғиму сугап қойди, қалған қанни Муса қурбангаһниң чөрисигә сәпти. [25] Шундақ
қилип, у мейи билән майлиқ қуйруғини, ич қарнини йөгәп турған барлиқ май билән
жигәрниң үстидики чава мейини, икки бөрәк вә үстидики майлирини қошуп елип оң
арқа путиниму кесип елип, [26] Пәрвәрдигарниң алдидики петир нан селинған севәттин
бир петир тоғач билән бир зәйтун май тоғичи вә бир данә һәмәк нанни елип буларни
май билән оң арқа путниң үстидә қойди; [27] андин буларниң һәммисини Һарун билән
униң оғуллириниң қоллириға тутқузуп, пулаңлатма һәдийә болсун дәп Пәрвәрдигар-
ниң алдида пулаңлатти. [28] Андин Муса буларни уларниң қоллиридин елип қурбан-
гаһтики көйдүрмә қурбанлиқниң үстидә қоюп көйдүрди. Бу «каһинлиққа тикләш қур-
банлиғи» болуп, Пәрвәрдигарға атап отта сунулидиған, хушбуй чиқидиған қурбанлиқ
еди. [29] Андин Муса төшни елип пулаңлатма һәдийә сүпитидә Пәрвәрдигарниң алдида
пулаңлатти; Пәрвәрдигарниң униңға буйруғини бойичә, «каһинлиққа тикләш қурбан-
лиғи» болған қочқарниң бу қисми Мусаниң үлүши еди.

8:14 Мис. 29:1
8:16 **«Андин у ич қарнини...»** — «у» Һарунни көрситиши мүмкин.
8:17 **«Муса...»** — ибраний тилида «у» — Мусани көрситиши мүмкин.
8:17 Мис. 29:14; Лав. 4:11
8:18 **«...у ... кәлтүрди;...»** — «у» Мусани көрситиши мүмкин.
8:19 **«Һарун қучқарни боғузлиди...»** — ибраний тилида «у қучқарни боғузлиди...».
8:20 **«Һарун қучқарни парчә-парчә қилип парчилиди»** — ибраний тилида «у қучқарни парчә-парчә қилип парчилиди;...».
8:21 Мис. 29:18
8:23 **«У уни боғузлиди...»** — «у» Һарунни көрситиши мүмкин.
8:25 Мис. 29:22
8:27 Мис. 29:24
8:29 Мис. 29:26; Лав. 7:33

Һарун вә оғуллирини мәсиһ қилиш

30 Андин Муса мәсиһләш мейидин вә қурбангаһниң үстидики қандин бир аз елип, Һарун
билән униң кийимлиригә вә оғуллири билән уларниң кийимлиригә сәпти. Шундақ қи-
лип, у Һарун вә кийимлирини, оғуллири билән уларниң кийимлирини муқәддәс қилди.
31 Муса Һарун билән униң оғуллириға мундақ буйруди: — «Бу гөшни жамаәт чедири-
ниң кириш ағзида қайнитип пиширип шу йәрдә олтирип «каһинлиққа тикләш қурбан-
лиғи»ға тәвә болған севәттики нан билән қошуп йәңлар; буларни Һарун билән оғуллири
йесун, дәп буйруғинимдәк уни йәңлар; 32 лекин гөш билән нандин ешип қалғанлириниң
һәммисини отта көйдүрүветиңлар.
33 Силәр йәттә күнгичә жамаәт чедириниң кириш ағзидин чиқмай, Худаға атап каһин-
лиққа тикләш күнлириңлар тошқичә шу йәрдә туруңлар; чүнки силәрни Худаға атап
каһинлиққа тикләш үчүн йәттә күн кетиду.
34 Бүгүн қилинған ишлар Пәрвәрдигарниң буйруғини бойичә силәр үчүн кәфарәт кәл-
түрүлсун дәп қилинди. 35 Силәр өлмәслигиңлар үчүн Пәрвәрдигарниң әмрини тутуп
жамаәт чедириниң кириш ағзиниң алдида кечә-күндүз йәттә күн турушуңлар керәк;
чүнки маңа шундақ буйрулди».
36 Һарун билән оғуллири Пәрвәрдигарниң Мусаниң вастиси билән буйруғининиң һәм-
мисини беҗа кәлтүрди.

Каһинларниң хизмитиниң муқәддәс ибадәт чедирида башлиниши

9 1 Сәккизинчи күни Муса Һарун билән униң оғуллири вә Исраилниң ақсақаллирини
чақирип, 2 Һарунға мундақ деди: — «Сән гуна қурбанлиғиға бежирим бир мозайни,
көйдүрмә қурбанлиққа бежирим бир қочқарни өзүң үчүн елип, Пәрвәрдигарниң алдиға
кәлтүргин, 3 андин Исраилларға сөз қилип: — Силәр гуна қурбанлиғи үчүн бир текә
елип келиңлар, көйдүрмә қурбанлиқ үчүн бир мозай вә бир қоза елип келиңлар, һәр
иккиси бежирим, бир яшқа киргән болсун; 4 Пәрвәрдигарниң алдида сунушқа енақлиқ
қурбанлиғи сүпитидә бир топақ билән бир қочқарни елип, зәйтун мейи иләштүрүлгән
ашлиқ һәдийәси билән биллә кәлтүрүңлар; чүнки бүгүн Пәрвәрдигар Өзини силәргә аян
қилиду, дегин».

5 Улар Муса буйруған нәрсиләрни жамаәт чедириниң алдиға елип кәлди; пүткүл жамаәт
йеқин келип, Пәрвәрдигарниң алдида һазир болуп турди. 6 Муса: — Мана, бу Пәрвәрди-
гар буйруған иштур; буни қилсаңлар Пәрвәрдигарниң шан-шәриви силәргә аян болиду,
деди.
7 Шуниң билән Муса Һарунға: — Сән қурбангаһқа йеқин берип гуна қурбанлиғиң билән
көйдүрмә қурбанлиғиңни сунуп өзүң вә хәлиқ үчүн кәфарәт кәлтүргин; андин хәлиқ-
ниң қурбанлиғиниму сунуп, Пәрвәрдигар әмир қилғандәк улар һәққидә кәфарәт кәл-
түргин» — деди.

8:30 Мис. 29:21
8:31 Мис. 29:32; Лав. 24:9
8:33 **«Худаға атап каһинлиққа тикләш»** — бу айәттики «Худаға атап каһинлиққа тикләш» ибраний тилида «қолни толдуруш» дегән ибарә билән ипадилиниду. 7:37 вә «Мис.» 28:41 вә изаһатини көрүң. Каһинлиқ вәзиписи асасән Худаниң қурбанлиқлирини өз қолиға елиш билән башлинатти.
8:34 **«Бүгүн қилинған ишлар ... кәфарәт кәлтүрүлсун дәп қилинди»** — яки «силәр үчүн кәфарәт кәлтүрүлсун дәп, бүгүн қилинғандәк мундин кейинму һәм қилинсун, дәп Пәрвәрдигар буйруди».
9:2 Мис. 29:1
9:7 Лав. 16:6; Ибр. 7:27

[8] Шуни девиди, һарун қурбангаһқа йеқин берип өзи үчүн гуна қурбанлиғи болидиған
мозайни боғузлиди. [9] һарунниң оғуллири қанни униңға сунуп бәрди; у бармиғини
қанға тәккүзүп, қурбангаһниң мүңгүзлиригә сүрди, қалған қанни қурбангаһниң түвигә
қуйди. [10] Гуна қурбанлиғиниң мейи билән икки бөрәк вә жигәрниң үстидики чава май-
ни елип, Пәрвәрдигар Мусаға буйруғинидәк уларни қурбангаһ үстидә көйдүрди. [11] Гөш
билән терисини болса чедиргаһниң ташқириға елип чиқип отта көйдүрди.
[12] Андин у көйдүрмә қурбанлиқ қилидиған қочқарни боғозлиди; һарунниң оғуллири
униңға қанни сунуп бәрди; у буни қурбангаһниң үсти қисминиң әтрапиға сәпти. [13] Ан-
дин улар парчә-парчә қилинған көйдүрмә қурбанлиқни беши билән биллә униңға су-
нуп бәрди; у буларни қурбангаһта көйдүрди. [14] У ич қарни билән пачақлирини жуюп,
буларниму қурбангаһниң үстидә, көйдүрмә қурбанлиқниң үстигә қоюп көйдүрди.
[15] Андин у хәлиқниң қурбанлиғини кәлтүрди; хәлиқниң гуна қурбанлиғи болған текини
боғузлап, илгири һайванни сунғандәк униму гуна қурбанлиғи қилип сунди. [16] У көй-
дүрмә қурбанлиқ қилидиған мални кәлтүрүп униму бәлгүлимә бойичә сунди. [17] Андин
у ашлиқ һәдийәсини кәлтүрүп униңдин бир чаңгал елип әтигәнлик көйдүрмә қурбан-
лиққа қошуп қурбангаһ үстидә көйдүрди.

[18] Андин хәлиққә болидиған енақлиқ қурбанлиғи болидиған топақ билән қочқарни
боғузлиди. һарунниң оғуллири қенини униңға сунуп бәрди; у буни қурбангаһниң үсти
қисминиң әтрапиға сәпти. [19] Улар топақ билән қочқарниң май қисмини, йәни майлиқ
қуйруғи, ич қарнини йөгәп турған майлирини, икки бөрәк вә жигәрниң чава мейини
елип, [20] Бу май парчилирини икки төшниң үстидә қойди, һарун буларни қурбангаһниң
үстидә көйдүрди. [21] Ахирида һарун икки төш билән оң арқа путини пулаңлатма һәдийә
сүпитидә Мусаниң буйруғинидәк Пәрвәрдигарниң алдида пулаңлатти. [22] Андин һарун
қоллирини хәлиққә қаритип көтирип, уларға бәхит тилиди; у гуна қурбанлиғи, көйдүр-
мә қурбанлиқ вә енақлиқ қурбанлиғини сунуп, қурбангаһтин чүшти.

[23] Муса билән һарун жамаәт чедириға кирип, йәнә йенип чиқип хәлиққә бәхит тилиди;
шуниң билән Пәрвәрдигарниң шан-шәриви пүткүл хәлиққә аян болди; [24] Пәрвәрдигар-
ниң алдидин от чиқип, қурбангаһ үстидики көйдүрмә қурбанлиқ билән майларни жу-
туп кәтти. Пүткүл хәлиқ буни көрүп, товлишип, дүм жиқилишти.

Надаб билән Абиһу вә «ғәйрий от»

10 [1] һарунниң оғуллири Надаб билән Абиһу иккиси өз хушбуйденини елип униңға от
йеқип үстигә хушбуйни селип, Пәрвәрдигар уларға буйруп бақмиған ғәйрий бир
отни Пәрвәрдигарға сунди; [2] шуниң билән Пәрвәрдигарниң алдидин от чиқип уларни
йәвәтти; шуан улар Пәрвәрдигарниң алдида өлди.

9:15 **Лав. 4:13**
9:17 **«әтигәнлик көйдүрмә қурбанлиқ»** — һәр әтигәндә сунулуши керәк болған қоза қурбанлиғи (*«Мис.» 29:38-40ни көрүң*).
9:17 **Мис. 29:38; Лав. 2:1**
9:20 **«һарун ... көйдүрди»** — ибраний тилида «у ... көйдүрди».
9:21 **Лав. 7:32**
9:24 **1Пад. 18:38; 2Тар. 7:1**
10:1 **«ғәйрий от»** — Надаб вә Абиһу бәлким *(1)* хушбуй пуритишта чоғни бәлким қурбангаһтин башқа бир йәрдин алған; *(2)* улар сунидиған хушбуйни тоғра арилаштурмиған (*«Мис.» 30:9ни көрүң*); *(3)* улар хушбуй сунғанда Пәрвәрдигарниң ибадәтханисиға мунасивәтлик әмирләрниң бирәрсигә хилаплиқ қилған болса керәк.
10:2 **Чөл. 3:4; 26:61; 1Тар. 24:2**

3 Муса Һарунға: — Мана, бу Пәрвәрдигарниң: «Мән Маңа йеқин кәлгән адәмләрдә Өзүм-
ниң муқәддәс екәнлигимни көрситимән вә барлиқ хәлиқниң алдида улуқлинимән» де-
гән сөзиниң өзидур, деди. Шуни девиди, Һарун җим туруп қалди.
4 Муса Һарунниң тағиси Уззиәлниң оғуллири болған Мишаәл билән Әлзафанни чақирип
уларға: — Силәр йеқин келип өз қериндашлириңларни муқәддәс җайниң алдидин көти-
рип, чедиргаһниң ташқириға елип чиқиңлар» — деди.
5 Шуниң билән улар йеқин келип, уларни кийиклик көйнәклири билән көтирип Муса-
ниң буйруғинидәк чедиргаһниң ташқириға елип чиқти.
6 Муса Һарун вә оғуллири Әлиазар билән Итамарға: — Силәр башлириңларни очуқ қой-
маңлар, кийимлириңларни житмаңлар; болмиса өзүңлар өлүп, пүткүл җамаәткә ғәзәп
кәлтүрисиләр; лекин қериндашлириңлар болған пүткүл Исраил җәмәти Пәрвәрдигар
яққан от түпәйлидин матәм тутуп жиғлисун. 7 Амма силәр болсаңлар Пәрвәрдигарниң
мәсиһләш мейи үстүңларға сүрүлгән болғачқа, җамаәт чедириниң ташқириға чиқ-
маңлар; болмиса өлисиләр, деди.
Шуни девиди, улар Мусаниң буйруғинидәк қилди.

Һарун вә әвлатлириға тапиланған бәлгүлимиләр

8 Пәрвәрдигар Һарунға сөз қилип мундақ деди: — 9 «Сән өзүң вә оғуллириң шарап вә я
башқа күчлүк һарақларни ичип, җамаәт чедириға һәргиз кирмәңлар; болмиса, өлүп ке-
тисиләр. Бу силәр үчүн дәвирдин-дәвиргә әбәдий бир бәлгүлимә болиду. 10 Шундақ қил-
саңлар, муқәддәс билән адәттикини, пак билән напакни пәриқ етип айриталайдиған
болисиләр; 11 шундақла Пәрвәрдигар Мусаниң вастиси билән Исраилларға тапшурған
һәммә бәлгүлимиләрни уларға үгитәләйсиләр».
12 Муса Һарун вә униң тирик қалған оғуллири Әлиазар билән Итамарға мундақ деди: —
«Силәр Пәрвәрдигарға атап отта сунулидиған қурбанлиқ-һәдийәләрдин ешип қалған
ашлиқ һәдийәсини елип уни қурбангаһниң йенида ечитқу арилаштурмиған һалда
йәңлар; чүнки у «әң муқәддәсләрниң бири» һесаплиниду. 13 Бу Пәрвәрдигарға атап
отта сунулидиған нәрсиләрдин сениң несивәң вә оғуллириңниң несивиси болғачқа,
уни муқәддәс җайда йейишиңлар керәк; чүнки маңа шундақ буйрулғандур. 14 Униң-
дин башқа пулаңлатма һәдийә қилинған төш билән көтәрмә һәдийә қилинған арқа
путни сән вә оғул-қизлириң биллә пак бир җайда йәңлар; чүнки булар сениң несивәң
билән оғуллириңниң несивиси болсун дәп, Исраилларниң енақлиқ қурбанлиқлиридин
силәргә берилгән. 15 Улар көтәрмә һәдийә қилинған арқа пут билән пулаңлатма һәдийә
қилинған төшни отта сунулидиған майлири билән қошуп, Пәрвәрдигарниң алдида пу-
лаңлатма һәдийә сүпитидә пулаңлитиш үчүн кәлтүрсун; Пәрвәрдигарниң буйруғини
бойичә булар сениң вә оғуллириңниң несивиси болиду; бу әбәдий бир бәлгүлимә бо-
лиду».

Гуна қурбанлиғиниң бузулуши

16 Андин Муса гуна қурбанлиғи қилидиған текини издивиди, мана у аллиқачан көй-
дүрүлүп болған еди. Бу сәвәптин у Һарунниң тирик қалған икки оғли Әлиазар билән
Итамарға аччиқлинип: 17 — Немишкә силәр гуна қурбанлиғиниң гөшини муқәддәс җай-

10:3 **Лав. 8:35**
10:7 **Лав. 21:12**
10:12 **«отта сунулидиған қурбанлиқ-һәдийәләр»** — «отта сунулидиған қурбанлиқ-һәдийәләр»дин бәзидә бир қисими қалдурулуп, каһинға вә бәзидә сунғучи кишиниң өзигиму йейишкә берилиду. Қалған қисми көйдүрүлиду, әлвәттә.
10:13 **Лав. 2:3; 6:16**

да йемидиңлар? Чүнки у «әң муқәддәсләрниң бири» һесаплинатти, Пәрвәрдигар силәр-
ни жамаәтниң гунайини көтирип улар үчүн униң алдида кәфарәт кәлтүрсун дәп, шуни
силәргә тәқсим қилған еди. [18] Мана, униң қени муқәддәс жайниң ичигә кәлтүрүлмиди;
силәр әслидә мән буйруғандәк уни муқәддәс жайда йейишиңлар керәк еди, — деди.
[19] Лекин Һарун Мусаға: — Мана, булар бүгүн тоғра иш қилип өзлириниң гуна қурбан-
лиғи билән көйдүрмә қурбанлиғини Пәрвәрдигарниң алдида сунди; мениң бешимға шу
ишлар кәлди; әгәр мән бүгүн гуна қурбанлиғиниң гөшини йегән болсам, Пәрвәрдигар-
ниң нәзиридә убдан болаттиму? — деди.
[20] Муса буни аңлап жававидин рази болди.

Һалал вә һарам жаниварлар

11 [1] Пәрвәрдигар Муса билән Һарунға мундақ деди: —
[2] Исраилларға мундақ дегин: — Йәр йүзидики барлиқ һайванларниң ичидин
силәргә йейишкә болидиған жаниварлар шуки: —
[3] Һайванлар ичидә һәм туяқлири пүтүн ачимақ (туяқлири пүтүнләй йериқ) һәм көшигү-
чи һайванларниң һәр бирини йесәңлар болиду. [4] Лекин көшигүчи яки ачимақ туяқлиқ
һайванлардин төвәндикиләрни йемәслигиңлар керәк: —
Төгә: чүнки у көшигини билән туйиғи ачимақ әмәс. Шуңа у силәргә һарам болиду.
[5] Суғур болса көшигини билән туйиғи ачимақ әмәс — у силәргә һарам болиду.
[6] Тошқан болса буму көшигини билән туйиғи ачимақ әмәс — у силәргә һарам болиду.
[7] Чошқа болса туяқлири ачимақ (туяқлири пүтүнләй йериқ) болғини билән көшимиги-
ни үчүн силәргә һарам болиду.
[8] Силәр шу һайванларниң гөшидин йемәслигиңлар керәк вә уларниң өлүгигиму тәг-
мәңлар. Улар болса силәргә һарам болиду.

[9] Суда яшайдиған жаниварлардин төвәндикиләрни йейишкә болиду: — судики, йәни
дәрия-деңизлардики жаниварлардин қанити вә қасирақлири болғанларни йейишкә
болиду; [10] лекин дәрия-деңизларда яшайдиған, йәни суларда топ-топ үзидиған барлиқ
жаниварлардин, қасирақлири яки қанити болмиғанлирини йемәслигиңлар керәк; улар
силәргә жиркиничлик саналсун.
[11] Мәзкур жаниварлар дәрвәқә силәргә жиркиничлик саналсун; силәр уларниң гөшидин
йемәслигиңлар керәк; уларниң өлүгини жиркиничлик дәп қараңлар. [12] Судики жани-
варларниң ичидин қанити билән қасириғи болмиған жаниварларниң һәммиси силәргә
жиркиничлик саналсун.

Һалал вә һарам қушлар

[13] Учар-қанатлардин төвәндикиләр силәргә жиркиничликтур; улар йейилмәслиги керәк
вә силәргә жиркиничлик болсун: — йәни бүркүт, қорултаз-тапқушлар, деңиз бүркүти,
[14] қарлиғач қуйруқлуқ сар, лачин вә уларниң хиллири, [15] һәммә қарға-қозғунлар вә

10:18 **«униң қени муқәддәс жайниң ичигә кәлтүрүлмиди»** — каһинлар вә пүтүн хәлиқ жамаитиниң гуна қурбанлиғиниң қени муқәддәс жайниң ичигә елип кирилиду; каһинлар мошу хил қурбанлиқниң гөшини йейишигә болмайтти *(4:1-21ни көрүң)*.

10:18 Лав. 4:5; 6:26; 16:27

11:2 Қан. 14:4; Рос. 10:14

11:3 **«көшигүчи»** — мошу йәрдә икки-үч ашқазини бар һайванларнила әмәс, бәлки йәнә озуқни юмшақ чайнайдиған барлиқ һайванларни көрситиду.

11:5 **«суғур»** — яки «сичқан» — тағларда яшайдиған кичик бир һайван.

11:13 **«қорултаз-тапқушлар»** — ибраний тилида «устихан чаққучи қуш». Йәни бир тәржимиси «белиқъалғуч».

уларниң хиллири, [16] мөшүкяпилақ, төгиқуш, чайка, сар вә уларниң хиллири, [17] һувқуш,
қарна, ибис, [18] аққу, сақийқуш, белиқъалғуч, [19] ләйләк, турна вә униң хиллири, һөпүп вә
шәпәрәң қатарлиқлар силәргә һарам саналсун.

Һалал вә һарам һашарәтләр

[20] Буниңдин башқа төрт путлап маңидиған, учидиған ушшақ җаниварларниң һәмми-
си силәргә жиркиничлик болиду. [21] Һалбуки, төрт путлап маңидиған, учидиған ушшақ
җаниварлардин төвәндикиләрни йесәңлар болиду: — пути билән үгилик пачиғи болуп,
йәр йүзидә сәкрәләйдиғанларни йесәңлар болиду; [22] буларниң ичидин силәргә йейиш-
кә болидиғанлири: — чекәткә вә униң хиллири, қара чекәткә вә униң хиллири, томузға
вә униң хиллири, чақчиқиз вә униң хиллири. [23] Лекин төрт путлуқ болған өмилигүчи
һәм учидиған һәммә башқа җаниварлар силәргә жиркиничлик саналсун.

Өлүкләр тоғрилиқ

[24] Бу җаниварлардинму мундақ йол билән напак болисиләр; бирким уларниң өлүк те-
нигә тәгсә кәч киргичә напак һесаплиниду. [25] Кимдәким буларниң өлүгиниң бир қис-
мини көтәрсә өз кийимлирини жуюши керәк, у киши кәч киргичә напак һесаплиниду.
[26] Туяқлири ачимақ, бирақ пүтүнләй бөлүнмигән яки көшимәйдиған һайванларниң
һәммиси силәргә һарамдур; һәр ким уларниң өлүгигә тәгсә напак саналсун. [27] Төрт
пути билән маңидиған һайванларниң ичидин тапини билән маңидиғанларниң һәмми-
си силәргә напак болуп, һәр ким уларниң өлүк тәнлиригә тәгсә кәч киргичә напак са-
нилиду. [28] Кимки уларниң өлүгини көтәрсә өз кийимлирини жуюши керәк, у киши кәч
киргичә напак туриду. Бу һайванлар болса силәргә һарам болиду.

[29] Йәр йүзидә өмилигүчи ушшақ җаниварларниң ичидин силәргә һарам болғанлар му-
нулар: — қариғу зокор, чашқан, кәсләнчүк вә уларниң түрлири, [30] салма, қизил кәслән-
чүк, там кәсләнчүги, түгүрүк кәсләнчүк вә хамелеон қатарлиқлар һарам болиду. [31] Бу-
ларниң һәммиси йәр йүзидә өмилигүчи һәммә ушшақ җаниварларниң ичидә силәргә
һарам болиду; уларниң өлүгигә тәгсә, кәч киргичә напак санилиду.
[32] Бу җаниварларниң өлүги һәр қандақ немигә чүшүп қалса шу немә напак һесаплиниду
— һәр қандақ яғач қача-қуча болсун, кийим болсун, терә болсун, тағар болсун, һәр қан-
дақ ишқа ишлитилидиған әсвап болсун, суға чилиниши керәк; улар кәч киргичә напак
санилип, кейин пак болиду.

11:17 **«һувқуш»** — яки «кичик һувқуш». **«қарна»** — яки «суға суңгүгүчи». Буниң қандақ қуш екәнлигини билиш тәс.
11:18 **«аққу»** — буниң қандақ қуш екәнлигини билиш тәс. **«белиқъалғуч»** — яки «доғдақ»
11:19 **«турна»** — яки «қотан». **«..., турна вә униң хиллири, һөпүп вә шәпәрәң қатарлиқлар...»** — бу тизимликтики қушларниң көпинчисиниң ибраний тилидики нами Тәвратта пәқәт бир-икки қетим көрүнгән болғачқа, уларниң қайси қушлар екәнлигини топтоғра бекитиш бәзидә мүмкин болмайду. Һалбуки, уларниң умумий типлири, шүбһисизки, тәрҗимимиздәк болиду.
11:21 **«төрт путлап маңидиған»** — ибранийларниң көзқаришичә һашарәтләр төрт пути билән маңиду, уларниң алдинқи иккиси «қол» һесаплиниду.
11:23 **«силәргә йейишкә болидиғанлири: — чекәткә вә униң хиллири, ... чақчиқиз вә униң хиллири... һәммә башқа җаниварлар силәргә жиркиничлик саналсун»** — «чекәткә»дин башқа, ибраний тилидин бу һарашәтләрниң намлирини җәзмләштүрүш тәс. Биз «қошумчә сөз»имиздә һалал-һарам һайванлар үстидә тохтилимиз.
11:26 **«һәр ким уларниң өлүгигә тәгсә...»** — ибраний тилида «һәр ким уларға тәгсә...» — шүбһисизки, бу уларниң өлүклирини көрситиду *(24-айәтни көрүң)*. Чүнки алайли, ешәкни миниш адәмни напак қилмайду.
11:29 **«чашқан»** — яки «сесиқ күзән».
11:30 **«... түгүрүк кәсләнчүк вә хамелеон қатарлиқлар»** — «хамелеон»дин башқа җаниварларниң намлирини ибраний тилидин җәзмләштүрүш тәс.
11:32 Лав. 15:12

[33] Буларниң бири сапалдин ясалған һәр қандақ қача ичигә чүшүп қалса, шу қача ичи-
дики һәммә нәрсә напак саналсун вә қача өзи сундурулсун. [34] Әгәр қачидики судин
аш-таам үстигә чачрап кәтсә, аш-таам напак саналсун вә шундақла қачидики һәр қандақ
ичимликму напак саналсун. [35] Һәр немигә ундақ өлүкниң бирәр қисми чүшүп қалсиму,
напак саналсун. Әгәр тонур вә очақ болса, напак болди дәп чеқиветилсун; улар силәргә
һарам болсун. [36] Лекин шундақ әһвалда булақ яки су жиғилидиған көлчәк йәнила пак
санилиду; амма биркимм уларниң өлүк тенигә тәгсә напак болиду. [37] Әгәр ундақ өлүкниң
бирәр қисми теришқа тәйярланған данларға чүшүп қалса, буму йәнила пак санилиду.
[38] Лекин әгәр данниң үстигә су қуюлғандин кейин шундақ бир өлүкниң бирәр қисми
чүшүп қалса, ундақта бу данлар силәргә напак саналсун.
[39] Әгәр силәргә йейишкә болидиған һайванлардин бири өлүп қалса, униң өлүгигә
тәккән киши кәч киргичә напак саналсун. [40] Кимки ундақ өлүкниң гөшидин йесә,
өз кийимлирини жуюши керәк вә кәч киргичә напак саналсун; шундақла ундақ бир
өлүкни көтәргән кишиму кийимлирини жуюши керәк вә у киши кәч киргичә напак
саналсун.
[41] Йәр йүзидә өмилигүчи һәммә ушшақ җаниварлар жиркиничлик санилип, һәргиз йей-
илмисун. [42] Қосиғи билән беғирлап маңидиған җанивар болсун, йәр йүзидә жүрүп төрт
пути билән яки көп путлири билән маңидиған өмилигүчи җаниварларниң һәртүрлүги-
ни болса, уларни һәргиз йемәңлар; чүнки улар жиркиничликтур.
[43] Силәр болсаңлар мундақ өмилигүчи җаниварниң сәвәвидин өзүңларни жиркиничлик
қилмаслиғиңлар керәк. Өзүңларни улар түпәйлидин напак қилмаңлар, болмиса улар-
ниң сәвәвидин булғинип қалисиләр; [44] чүнки Мән Худайиңлардурмән. Силәр өзүңлар-
ни Өзүмгә атап муқәддәс қилишиңлар керәк; Мән Өзүм муқәддәс болғач силәрму
өзүңларни муқәддәс тутушуңлар керәк. Силәр өзүңларни йәр йүзидә өмилигүчи ушшақ
һәр қандақ җаниварларниң сәвәвидин напак қилмаңлар. [45] Чүнки Мән өз Худайиңлар
болушқа силәрни Мисир зиминидин чиқирип кәлгән Пәрвәрдигардурмән; силәр муқәд-
дәс болуңлар, чүнки Мән муқәддәстурмән.
[46] Шулар болса чарпай билән учар-қанатлар, суда жүридиған һәр бир җанивар билән йәр
йүзидә өмилигүчи һәр бир ушшақ җаниварлар тоғрисидики қанун-бәлгүлимидур. [47] Бу-
лар билән һарам-һалални уқуп, йейишкә болидиған һайван билән йейишкә болмай-
диған һайванларни пәриқ етәләйсиләр.

Аял кишиниң туғуттин кейинки «паклиниши»

12 [1] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[2] Исраилларға сөз қилип мундақ дегин: — «Аял киши һамилдар болуп оғул туғса,
адәт көрүп ағриқ болған күнлиридикидәк йәттә күнгичә напак саналсун. [3] Сәккизин-
чи күни оғли болса хәтнә қилинсун. [4] Аял болса шуниңдин кейин оттуз үч күнгичә
«қан паклиниш»та турсун; паклиниш күнлири тамам болмиғичә һеч бир муқәддәс
нәрсигә тәгмисун, муқәддәс җайғиму кирмисун. [5] Әгәр у қиз туғса ундақта адәт күн-

11:44 Лав. 19:2; 20:7; 1Пет. 1:16
12:2 **«адәт көрүп ағриқ болған күнлири»** — ибраний тилида «айрим туруш күнлири». Қиз-аяллар адәт көргән вақтида «напак» һесаплинип, ери билән биллә болса ериму кәч киргичә «напак» һесаплиниду, шундақла муқәддәс ибадәтханиға кирсә яки қурбанлиқларниң гөшлиридин йесә болмайду. Лекин Тәврат-Инҗил бойичә һәр қандақ вақитларда Худаниң хәлқи дуа-ибадәт қилса болувериду!
12:3 **«хәтнә қилинсун»** — ибраний тилида «униң хәтнилиги кесилсун» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
12:3 Яр. 17:12; Луқа 1:59; 2:21; Юһ. 7:22
12:4 **«шуниңдин кейин оттуз үч күнгичә «қан паклиниш»та турсун»** — аял өз еригә йеқинлишиш тәрәптә «пак» һесаплинатти, лекин муқәддәс чедирға кирип қурбанлиқ қилишқа болмайтти.

лиридикидәк икки һәптигичә напак туруп, андин атмиш алтә күнгичә «қан пакли-
ниш»та турсун.
6 Мәйли оғул яки қиз туғсун, қан паклиниш күнлири тамам болғандин кейин у аял
көйдүрмә қурбанлиқ үчүн бир яшқа киргән қозини, гуна қурбанлиғи үчүн бир бач-
ка яки пахтәкни елип җамаәт чедириниң кириш ағзиға, каһинниң қешиға кәлтүрсун.
7 Каһин уни Пәрвәрдигарниң алдида сунуп, шу аял үчүн кафарәт кәлтүриду; шуниң
билән у хунидин пак болиду. Оғул яки қиз туққан аял тоғрисидики қанун-бәлгүлимә
мана шудур.
8 Әгәр униң қозиға қурби йәтмисә, у икки пахтәк яки икки бачка кәлтүрсун; уларниң
бири көйдүрмә қурбанлиқ үчүн, йәнә бири гуна қурбанлиғи үчүн болиду; шу йол
билән каһин униң үчүн кафарәт кәлтүриду; у аял пак болиду.

Һәр хил терә кесәллири тоғрилиқ бәлгүлимиләр

13 1 Пәрвәрдигар Муса билән Һарунға сөз қилип мундақ деди: —
2 Бирисиниң бәдининиң терисидә бир чиқан, яки тәмрәткә яки пақирақ ташма
чиқип, униңдин бәдининиң терисидә песә-мохо кесилиниң җараһити пәйда болған
болса, у киши Һарун каһинниң яки униң каһин оғуллиридин бириниң қешиға кәл-
түрүлсун. 3 Каһин униң бәдининиң җараһитигә қарайду; җараһәт болған җайниң түки
ақирип кәткән һәмдә җараһәтму әтрапидики теридин чоңқурақ көрүнсә, бу песә-мохо
кесәллигидур. Шуңа каһин уни көргәндин кейин шу кишини «напак» дәп җакалисун.
4 Лекин әгәр униң бәдининиң терисидики пәйда болған әшу ялтирақ чиқан ақ болуп,
әтрапидики теридин чоңқурақ көрүнмисә вә түкиму ақирип кәтмигән болса, каһин бу
җараһәт бар кишини йәттә күнгичә айрим солап қойсун. 5 Йәттинчи күни каһин униңға
қарисун вә әгәр җараһәт охшаш туруп, терисидә кеңийип кәтмигән болса, каһин уни
йәнә йәттә күнгичә айрим солап қойсун. 6 Йәттинчи күни каһин униңға йәнә қарисун вә
җараһәтниң рәңги суслашқан вә кеңийип кәтмигән болса, ундақта каһин уни «пак» дәп
җакалисун; җараһәтниң пәқәт бир чақа екәнлиги бекитилип, кесәл киши өз кийимли-
рини жуюп пак саналсун.
7 Лекин әгәр у каһинға көрүнүп «пак» дәп җакаланғандин кейин шу чақа терисидә
кеңийип кәтсә, ундақта у йәнә бир қетим каһинға көрүнсун. 8 Каһин униңға йәнә қари-
сун вә әгәр чақа униң терисидә кеңийип кәткән болса, каһин уни «напак» дәп җакали-
сун; у җараһәт песә-моходур.
9 Әгәр биркимдә песә-мохо җараһити пәйда болуп қалса каһинниң қешиға кәлтүрүл-
сун. 10 Каһин униң җараһитигә сәпселип қарисун; вә әгәр терисидә ақ бир чиқан пәйда
болған, түки ақирип кәткән болса вә чиқан чиққан җайда әт-гөши көрүнүп қалған болса,
11 бу униң бәдининиң терисигә чүшкән кона песә-мохо җараһитиниң қайтидин қозғи-
лиши болуп, каһин уни «напак» дәп җакалисун. У напак болғини үчүн уни солашниң
һаҗити йоқ.
12 Лекин әгәр песә-мохо қозғилип, җараһити бар кишиниң терисигә йейилип кәткән бол-
са, каһин нәгила қариса шу йәрдә шу «песә-мохо» болса, терисини бешидин путиғичә
қаплап кәткән болса, 13 ундақта каһин униңға сәпселип қарисун; мана, шу песә-мохо җа-

---

12:8 **«Әгәр униң қозиға қурби йәтмисә...»** — ибраний тилида: — «Әгәр униң қоза елишқа қоли қисқилиқ қилса...». **«у аял пак болиду»** — бу бабтики «аялларниң паклиғи» дегән тема тоғрилиқ көп уқушмаслиқлар болғачқа, биз у тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
13:2 **«бәдининиң терисидә»** — демәк, сақал яки чачлири ичидә әмәс *(29-37ниму көрүң)*. **«песә-мохо»** — бу баблардики «песә-мохо» кесили пәқәт мохо кесили болупла қалмай, бәлки нәччә хил терә кесәлликлирини көрситиши мүмкин. «Қошумчә сөз»имизни көрүң.

раһити пүтүн бәдинини қаплап кәткән болса, у җараһити бар кишини «пак» дәп җакалисун; чүнки униң пүтүн бәдини ақирип кәткән болуп, у «пак» дәп саналсун.
[14] Лекин қачаники униңда әт-гөши көрүнүп қалса, у киши напак саналсун. [15] Каһин мундақ көрүнгән әт-гөшигә қарап, у кишини «напак» дәп җакалисун; чүнки шу әт-гөш напак болуп, у песә-мохо кесилидур.
[16] Һалбуки, әгәр әт-гөши қайтидин өзгирип, ақарса у киши йәнә каһинниң қешиға кәлсун. [17] Каһин униңға сәпселип қарисун; җараһәт ақарған болса, каһин җараһити бар кишини «пак» дәп җакалисун; у пак санилиду.
[18] Әгәр биркимниң бәдининиң терисигә һүррәк чиқип сақийип, [19] һүррәкниң орнида ақ чиқан яки қизғуч дағ пәйда болған болса, каһинға көрситилсун. [20] Каһин униңға сәпселип қарисун; әгәр дағ әтрапидики теридин чуңқурақ көрүнсә, шундақла униңдики түкләр ақирип қалған болса, ундақта каһин уни «напак» дәп җакалисун; чүнки бу һүррәктин қозғилип пәйда болған песә-мохо кесили җараһитидур.
[21] Лекин каһин униңға сәпселип қариғанда, дағ чиққан җайда ақирип қалған түкләр болмиса, вә дағму әтрапидики теридин чуңқурақ болмиса, рәңги сәл сусрақ болған болса, ундақта каһин уни йәттә күнгичә айрим солап қойсун. [22] Әгәр дағ дәрвәқә терисигә йейилип кәткән болса, каһин уни «напак» дәп җакалисун; чүнки бу песә-мохо җараһитидур.
[23] Амма әгәр дағ өз җайида тохтап йейилмиған болса, бу пәқәт һүррәкниң зәхми, халас; каһин уни «пак» дәп җакалисун.

Көйүк яриси тоғрилиқ

[24] Әгәр бирисиниң бәдининиң терисиниң мәлум җайи көйүп қелип, көйгән җай ақ-қизғуч яки пүтүнләй ақ дағ болуп қалса, [25] каһин униңға сәпселип қарисун; әгәр шу дағдики түкләр ақирип кәткән, дағму әтрапидики теридин чуңқурақ болуп қалған болса, ундақта бу көйүк ярисидин пәйда болған песә-мохо кесилидур; каһин уни «напак» дәп җакалисун; чүнки у песә-мохо җараһитидур.
[26] Лекин әгәр каһин сәпселип қариғанда, дағниң орнида һеч қандақ ақирип кәткән түк болмиса, шундақла дағму әтрапидики теридин чуңқур болмиса, бәлки рәңги сус болса, ундақта каһин уни йәттә күнгичә айрим солап қойсун. [27] Йәттинчи күни каһин униңға йәнә қарисун; дағ терисидә кеңийип кәткән болса, каһин уни «напак» дәп җакалисун; чүнки у песә-мохо җараһитидур.
[28] Амма әгәр дағ җайида тохтап, йейилмиған болса, шундақла рәңги сус болса, бу пәқәт көйүктин болған чавартқу, халас; каһин уни «пак» дәп җакалисун; чүнки у көйүкниң татуғи, халас.

Чач яки сақал ичидә пәйда болған җараһәтләр

[29] Әгәр бир әр яки аял кишиниң бешида яки сақилида җараһәт пәйда болса, [30] каһин җараһәткә сәпселип қарисун; әгәр җараһәт әтрапидики теридин чуңқурақ көрүнсә, үстидә шалаң сериқ түк болса, ундақта каһин уни «напак» дәп җакалисун; чүнки бу җараһәт қақач болуп, баш яки сақалдики песә-мохониң аламитидур.
[31] Әгәр каһин қақач җайға сәпселип қариғанда, у әтрапидики теридин чуңқур көрүнмисә, шундақла униң ичидә һеч қандақ қара түкму болмиса, ундақта каһин қақичи бар кишини йәттә күнгичә айрим солап қойсун. [32] Каһин йәттинчи күни қақачқа йәнә сәпселип қарисун; қақач кеңийип кәтмәй, үстидиму һеч қандақ сериқ түк болмиса, шундақла қақач әтрапидики теридин чуңқур көрүнмисә, [33] җараһити бар киши барлиқ чач-сақилини чүшүрүвәтсун; қақачниң өзини ғирдимисун. Каһин қақичи бар кишини йәнә йәттә күнгичә айрим солап қойсун. [34] Йәттинчи күни каһин қақачқа сәпселип қарисун; әгәр

қақач теридә кеңийип кәтмигән болса, шундақла әтрапидики теридин қеник көрүн-
мисә, каһин уни «пак» дәп җакалисун. Андин у кийимлирини жуйсун; шуниң билән у
пак санилиду.
[35] Лекин әгәр у «пак» дәп җакаланғандин кейин қақач теридә кеңийип кәтсә, [36] каһин
униңға йәнә сәпселип қарисун; әгәр қақач теридә кеңийип кәткән болса, сериқ түкниң
бар-йоқлуғини тәкшүрүшниң һаҗити йоқ; чүнки бу киши напактур. [37] Әгәр қақач җайи-
да шу пети қелип, үстидин қара түк үнүп чиққан болса, қақач сақайған болиду; шу киши
пак болғачқа, каһин уни «пак» дәп җакалиши керәк.
[38] Әгәр әр яки аял кишиниң бәдининиң терисидә дағ пәйда болуп, бу дағлар пақирақ
һәм ақ болса [39] каһин сәпселип қарисун; әгәр бәдәнниң терисидики шу дағлар суслишип
боз рәңгә йүзләнгән болса, бу теридин чиққан бир ташма, халас; бу киши пак саналсун.

Пайнәкбаш тоғрилиқ

[40] Әгәр биркимниң бешиниң түклири чүшүп кәткән болса, у пәқәт бир тақир баш, халас;
у пак саналсун. [41] Әгәр униң бешиниң түки пешанә тәрипидин чүшкән болса, у пәқәт
пайнәкбаш, халас; у йәнила пак саналсун. [42] Лекин әгәр униң тақир беши яки пайнәк бе-
шида қизғуч ақ дағ көрүнсә, ундақта шу җараһәт униң тақир беши яки пайнәк бешиди-
ки песә-мохо кесилиниң бир аламитидур. [43] Каһин җараһитигә сәпселип қарисун; әгәр
униң тақир бешида яки пайнәк бешида ишшиқ җараһәт болса һәмдә песә-мохо кесили-
ниң аламитидәк қизғуч ақ көрүнсә, [44] ундақта у песә-мохо кесилигә гириптар болған
адәм болуп, напак һесаплиниду. Униң бешиға шундақ җараһәт чүшкән болғач, каһин
уни мутләқ «напак» дәп җакалисун.
[45] Шундақ җараһити бар песә-мохо кесили болған киши кийимлири житиқ, чачлири
чувуқ, бурут-сақили йепиқлиқ һалда: «Напак, напак!» дәп товлап жүрүши керәк. [46] Шу
җараһити болған барлиқ күнләрдә у «напак» санилиду; у напак болғачқа, айрим туруши
керәк; униң туралғуси чедирғаһниң сиртида болсун.

Кийим-кечәк, рәхт яки терә-хурумларда пәйда болған «песә-мохо» кесили

[47] Әгәр бир кийимдә, мәйли жуңдин яки канаптин тикилгән болсун униңда песә-мохо
из-деғи пәйда болса, [48] йәни канап яки жуңдин тоқулған рәхттә, өрүш жипида яки арқақ
жиплирида болсун, терә-хурумда яки теридин етилгән һәр қандақ нәрсиләрдә песә-мо-
хо из-деғи болса, [49] шундақла кийим-кечәк яки терә-хурумда, өрүш жип яки арқақ
жиплирида, я терә-хурумдин етилгән нәрсиләрдә пәйда болған из-дағ йешилрақ яки
қизғуч болса бу из-дағ «песә-мохо из-деғи» дәп қарилип каһинға көрситилсун. [50] Каһин
даққа сәпселип қарисун, андин из-дағ пәйда болған нәрсини йәттә күнгичә айрим сақ-
лисун. [51] У йәттинчи күни из-дағқа қарап бақсун; из-дағ чүшкән кийим-кечәк, мәйли
арқақ жипта яки өрүш жипта болсун, яки терә-хурумда яки терә-хурумдин етилгән
нәрсидә болсун, у кеңийип кәткән болса, бу из-дағ чириткүч песә-мохо кесили дәп һе-
саплинип, улар напак саналсун. [52] Шуниңдәк каһин өрүш жип яки арқақ жипида из-дағ
болса кийим-кечәк яки терә-хурумдин етилгән нәрсидә шундақ из-дағ болса уларниму
көйдүрүвәтсун; чүнки бу чириткүч песә-мохо кесилидур. Мундақ нәрсиләрниң һәмми-

13:45 **«чачлири чувуқ»** — яки «беши очуқ».
13:45 Жиғ. 4:15
13:47 **«песә-мохо из-деғи»** — ибраний тилида «песә-мохо яриси».
13:48 **«өрүш жипида»** — яки «тәг жипи» — тоқулмиларниң бойиға тартилған жипи.
13:49 **«...кийим-кечәк яки терә-хурумда ... пәйда болған из-дағ йешилрақ яки қизғуч болса бу из-дағ «песә-мохо из-деғи» дәп қарилип каһинға көрситилсун»** — бу айәтләрдә тилға елинған «песә-мохо кесили»ниң рәхт-кийимгә яки терә-хурумға жуқуши бәлким адәмни һәйран қалдурарлиқ иш болуши мумкин. Бу тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

сини отта көйдүрүш керәктур.
[53] Лекин каһин униңға сәпселип қариғанда, из-дағ кийим-кечәктики өрүш жипта бол-
сун, арқақ жипта болсун, яки терә-хурумдин етилгән нәрсидә болсун, из-дағ кеңәйми-
гән болса, [54] ундақта каһин деғи бар нәрсини жуюлсун дәп буйруп, иккинчи қетим уни
йәттә күнгичә сақлисун. [55] Бу нәрсә жуюлғандин кейин каһин йәнә даққа сәпселип қа-
рисун; әгәр униң рәңги өзгәрмигән болса (гәрчә кеңийип кәтмигән болсиму), у йәнила
напактур; сән уни отта көйдүргин. Чүнки мәйли униң из-деғи ич йүзидә болсун яки таш
йүзидә болсун у чириткүч из-дағ һесаплиниду.
[56] Лекин әгәр каһин сәпселип қариғанда, мана, дағниң рәңги жуюлғандин кейин сус-
лишип кәткән болса, у шу қисмини кийим-кечәктин, өрүш жиптин яки арқақ жиптин
болсун, яки терә-хурумдин болсун уни житип елип, ташливәтсун. [57] Әгәр бу из-дағ кий-
им-кечәктә, мәйли арқақ жипта яки өрүш жипта болсун, я терә-хурумдин етилгән нәр-
сидә көрүнсун, бу кеңийдиған бир хил песә-мохо из-деғи дәп саналсун; сән у чаплашқан
кийим-кечәкни көйдүрүвәткин. [58] Лекин әгәр из-дағ кийим-кечәктә болсун (өрүш жи-
пида яки арқақ жипида болсун) яки терә-хурумдин етилгән нәрсидә болсун, жуюлуш
билән чиқип кәтсә, ундақта бу егин иккинчи қетим жуюлсун, андин пак саналсун.
[59] Песә-мохо кесилиниңкидәк из-дағ пәйда болған жуң яки канап рәхттин тоқулған кий-
им-кечәк (из-дағ өрүш жипта яки арқақ жипта болсун) яки терә-хурумдин етилгән нәр-
силәр тоғрисидики қанун-бәлгүлимә мана шудур; буниң билән уларни пак яки напак
җакалашқа болиду.

Песә-мохо кесәллиридин паклиниш бәлгүлимилири

14 [1] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[2] Песә-мохо болған киши пак қилинидиған күнидә бежа қилиш керәк болған қа-
нун-бәлгүлимә мана төвәндикидәктур: — У каһинниң алдиға кәлтүрүлсун. [3] Каһин че-
дирғаһниң ташқириға чиқип, песә-мохо болған кишигә сәпселип қарисун; әгәр песә-мо-
хо болған киши кесилидин сақайған болса, [4] Ундақта каһин пак қилинидиған кишигә
пак, тирик қуштин иккини униңға қошуп кедир яғичи, қизил рәхт вә зофа кәлтүрүшкә
буйрусун. [5] Андин каһин қушларниң бирини еқин су қачиланған сапал козиниң үстидә
боғузлаңлар дәп буйрусун; [6] андин тирик қушни болса, каһин уни кедир яғичи, қизил
рәхт вә зофа билән елип келип, бу нәрсиләрниң һәммисини тирик қуш билән биргә
еқин суниң үстидә боғузланған қушниң қениға чилисун, [7] андин песә-моходин пак қи-
линидиған кишигә йәттә қетим сепиши билән уни пак дәп җакалисун; вә тирик қушни
далаға қоюп бәрсун.

«Пак қилиниш»тики йәттә күн

[8] Песә-моходин пак қилинидиған киши кийимлирини жуюп, бәдинидики барлиқ
түкләрни чүшүрүп, суда жуюнғандин кейин пак һесаплиниду. Андин униңға чедир-
гаһқа киришкә иҗазәт болиду; пәқәт у йәттә күнгичә өз чедириниң тешида туруши
керәк. [9] Йәттинчи күни у бәдинидики һәммә түкләрни чүшүрсун; башниң чач-сақалли-
ри вә қешини, йәни барлиқ түклирини чүшүрсун; у кийимлирини жуюп өз бәдинини
суда жуйсун, андин пак болиду.

14:2 Мат. 8:4; Мар. 1:44; Луқа 5:14; 17:14
14:4 **«қизил рәхт»** — яки «қизил жип». **«зофа»** — бир хил өсүмлүк; башқа бир исми «лепәкгүл».
14:5 **«еқин су қачиланған сапал козиниң үстидә...»** — яки «еқин су үстидә тутуп турулған сапал козиниң үстидә...».

Сәккизинчи күни

[10] Сәккизинчи күни у икки бежирим әркәк қоза билән бир яшқа киргән бежирим чиши
қозидин бирни, шуниңдәк бир әфаһниң ондин үчигә баравәр зәйтун мейи иләштүрүл-
гән есил ун «ашлиқ һәдийәси»ни, бир лог зәйтун мейини кәлтүрсун. [11] Уни «пак» дәп
җакалайдиған бу рәсим-қаидини өткүзидиған каһин пак қилинидиған кишини вә у
нәрсиләрни җамаәт чедириниң кириш ағзида, Пәрвәрдигарниң алдида һазир қилсун.
[12] Андин каһин әркәк қозиларниң бирини елип итаәтсизлик қурбанлиғи қилип сунуп,
униң билән биллә шу бир лог зәйтун мейиниму кәлтүрүп, пулаңлатма һәдийә сүпитидә
Пәрвәрдигарниң алдида пулаңлатсун. [13] Қоза болса муқәддәс бир җайниң ичидә гуна
қурбанлиғи билән көйдүрмә қурбанлиқлар боғузлинидиған җайда боғузлансун; чүн-
ки итаәтсизлик қурбанлиғи болса гуна қурбанлиғиға охшаш, каһинға тәвә болуп «әң
муқәддәсләрниң бири» санилиду.
[14] Каһин итаәтсизлик қурбанлиғиниң қенидин елип пак қилинидиған кишиниң оң қу-
лиқиниң юмшиқиға вә оң қолиниң чоң бармиғи билән оң путиниң чоң бармиғиғиму
сүрүп қойсун. [15] Андин каһин шу бир лог зәйтун мейидин елип, өзиниң сол қолиниң
алиқиниға азғина қуйсун. [16] Каһин оң бармиғини сол қолидики зәйтун мейиға чилап,
Пәрвәрдигарниң алдида йәттә қетим бармиғи билән сәпсун.
[17] Андин каһин қолидики қалған майдин елип, пак қилинидиған кишиниң оң қулиқи-
ниң юмшиқиға, оң қолиниң баш бармиғиға вә оң путиниң баш бармиғиға сүрүлгән
итаәтсизлик қурбанлиғиниң қениниң үстигә сүрүп қойсун. [18] Сүрүп болуп, каһин қо-
лидики ешип қалған майни пак қилинидиған кишиниң бешиға қуйсун. Бу йол билән
каһин униң үчүн Пәрвәрдигарниң алдида кәфарәт кәлтүриду. [19] Андин каһин гуна қур-
банлиғини сунуп, пак қилинидиған кишини напаклиғидин пак қилишқа кәфарәт кәл-
түриду; ахирида у көйдүрмә қурбанлиқни боғузлисун. [20] Каһин көйдүрмә қурбанлиқ
билән ашлиқ һәдийәсини қурбангаһта сунсун. Бу йол билән каһин униң үчүн кәфарәт
кәлтүрүп, у киши пак болиду.
[21] Лекин у кәмбәғәлликтин шундақ қилишқа қурби йәтмисә, өзигә кәфарәт кәлтүрүш
үчүн «пулаңлатма һәдийә» сүпитидә ялғуз бир әркәк қозини итаәтсизлик қурбан-
лиғи қилип кәлтүрсун, шуниңдәк ашлиқ һәдийәси үчүн бир әфаһниң ондин биригә
баравәр зәйтун мейи иләштүрүлгән есил ун билән бир лог зәйтун мейини кәлтүрсун
[22] вә өз әһвалиға яриша икки пахтәк яки икки бачка елип кәлсун; бири гуна қурбан-
лиғи үчүн, йәнә бири көйдүрмә қурбанлиқ үчүн болсун; [23] сәккизинчи күни буларни
өзиниң пак қилиниши үчүн җамаәт чедириниң кириш ағзиға елип келип, Пәрвәрди-
гарниң алдида каһинниң қешиға кәлтүрсун. [24] Каһин итаәтсизлик қурбанлиғи боли-
диған әркәк қоза билән шу бир лог майни елип, буларни пулаңлатма һәдийә сүпити-
дә Пәрвәрдигарниң алдида пулаңлатсун. [25] Итаәтсизлик қурбанлиғи қилинған әркәк
қозини болса өзи боғузлисун; андин каһин итаәтсизлик қурбанлиғиниң қенидин
азғина елип, пак қилинидиған кишиниң оң қулиқиниң юмшиқиға, оң қолиниң баш
бармиғиға вә оң путиниң баш бармиғиға сүрсун. [26] Андин каһин майдин елип, сол
қолиниң алиқиниға азғина қуйсун. [27] Шундақ қилип, каһин оң бармиғи билән сол
қолидики майдин Пәрвәрдигарниң алдида йәттә қетим сәпсун. [28] Андин каһин өзи

14:10 **«бир лог»** — бәлким тәхминән бир летрниң йерими болуши мумкин.
14:13 **«муқәддәс бир җай»** — мошу йәрдә муқәддәс җайниң һойлисини көрситиду.
14:13 Лав. 7:7
14:21 **«кәфарәт кәлтүрүш үчүн ... ялғуз бир әркәк қозини итаәтсизлик қурбанлиғи қилип кәлтүрсун»** — мошу йәрдә «итаәтсизлик қурбанлиғи»ниң сәвәп-мәхсити ениқ көрүниду — кесәл болған киши кесили түпәйлидин Худаға һеч қандақ қурбанлиқ яки һәдийә суналмиса, шу вақиттики сунмиған қурбанлиқлири үчүн Худаға қәриздар дәп һесаплиниду. «Итаәтсизлик қурбанлиғи» болса бу қәризниң орнида болатти. Мәсилән мәзкур китап, 5-бап, 14-19-айәтни көрүң.

қолидики майдин елип, пак қилинидиған кишиниң оң қулиқиниң юмшиқиға вә оң
қолиниң баш бармиғи билән оң путиниң баш бармиғиға итаәтсизлик қурбанлиғи-
ниң қениниң үстигә сүрсун. [29] Шуниң билән Пәрвәрдигарниң алдида униңға кәфарәт
кәлтүрүшкә каһин қолидики майниң қалғинини пак қилинидиған кишиниң бешиға
қуйсун; [30] андин шу киши өз қурбиға қарап пахтәктин бирни яки бачкидин бирни
сунсун; [31] өз қурбиға қарап, бирини гуна қурбанлиғи, йәнә бирини көйдүрмә қур-
банлиқ қилип ашлиқ һәдийәси билән биллә сунсун. Бу йолда каһин Пәрвәрдигарниң
алдида пак қилинидиған киши үчүн кәфарәт кәлтүриду.
[32] Өзидә песә-мохо болған, пак қилиниши үчүн важип болидиған нәрсиләрни кәл-
түрүшкә қурби йәтмәйдиған кишиләр тоғрисидики қанун-бәлгүлимә мана шулардур.

Песә-мохо кесили басқан өйләр тоғрилиқ

[33] Пәрвәрдигар Муса билән Һарунға мундақ деди: — [34] — Силәр Мән өзүңларға мирас қи-
лип беридиған Қанаан зиминиға киргәндин кейин, Мән силәр егә болидиған шу зимин-
дики бир өйгә бир хил песә-мохо ярисини әвәтсәм, [35] өйниң егиси каһинниң қешиға бе-
рип, униңға буни мәлум қилип: «Мениң өйүмгә ваба жуққандәк көрүниду», дәп мәлум
қилиши керәк.
[36] Каһин болса: — Өйдики һәммә нәрсиләр напак болмисун үчүн мән берип бу вабаға
сәпселип қараштин бурун өйни бекарлаңлар, дәп буйрусун. Андин каһин кирип өйгә
сәпселип қарисун. [37] У шу вабаға сәпселип қариғинида, мана өйниң тамлириға ваба
дағлири жуққан җайлар кавак болса, һәм йешилға майил яки қизғуч болуп, тамниң
йүзидин қениқрақ болса, [38] каһин өйниң ишигиниң алдиға чиқип, ишикни йәттә күн-
гичә тақап қойсун. [39] Андин каһин йәттинчи күни йенип келип, сәпселип қариғинида,
өйниң тамлиридики из-дағ кеңийип кәткән болса, [40] каһин: — Ваба жуққан ташларни
чиқирип шәһәрниң сиртидики напак бир җайға ташливетиңлар, дәп буйрусун. [41] Шуниң
билән биргә у өйниң ичиниң төрт әтрапини қирдурсун вә улар қирған сугақни болса
шәһәрниң тешидики напак бир җайға төкүвәтсун. [42] Андин улар башқа ташларни елип,
илгәрки ташларниң орнида қойсун вә башқа һак лай етип, униң билән өйни қайтидин
сугисун.
[43] Әгәр у ташларни чиқирип, өйни қирдуруп қайтидин сугатқандин кейин, өйдә ваба
деғи йәнә пәйда болса, [44] ундақта каһин йәнә кирип буниңға сәпселип қарисун. Сәпсе-
лип қариғинида, мана из-дағ өйдә кеңийип кәткән болса, бу өйгә жуққини чириткүч
ваба болиду; өй напак санилиду. [45] Бу вәҗидин улар өйни, йәни яғач-таш вә барлиқ су-
гиқи билән биллә чүшүрүп, һәммисини көтирип шәһәрниң сиртидики напак бир җай-
ға ташливәтсун. [46] Кимдәким өй тақалған мәзгилдә униңға кирсә, у кәч киргичә напак
санилиду. [47] Әгәр бирким өй ичидә ятқан болса, кийимлирини жуйсун; вә әгәр бириси
өйдә ғизаланған болса, уму өз кийимлирини жуйсун. [48] Лекин каһин кирип, өйгә сәпсе-
лип қариғинида өй сугалғандин кейин ваба униңда кеңийип кәтмигән болса, ундақта
каһин өйни «пак» дәп җакалисун; чүнки униңдики ваба сақайған болиду.
[49] Андин у өйниң пак қилиниши үчүн икки қуш, кедир яғичи, қизил рәхт билән зофа
елип келип, [50] қушларниң бирини еқин су қачиланған сапал козиниң үстидә боғузли-
сун; [51] андин у кедир яғичи, зофа, қизил рәхт вә тирик қушни биллә елип келип, бу нәр-

14:35 **«мениң өйүмгә ваба жуққандәк көрүниду»** — бу айәтләрдә тилға елинған «песә-мохо Кесили»ниң өйләргә жуқуши бәлким адәмни һәйран қиларлиқ иш болуши мүмкин. Бу тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
14:37 **«... кавак болса»** — яки «томпийип чиққан болса». Ибраний тилидики бу сөз Муқәддәс Китапта бирла қетим тепилиду.
14:50 **«...еқин су қачиланған сапал козиниң үстидә»** — яки «... еқин су үстидә тутуп турулған сапал козиниң үстидә».

силәрниң һәммисини боғузланған қушниң қениға, шундақла еқин суға чилап, өйгә йәт-
тә мәртивә сәпсун; [52] бу йол билән у өйни қушниң қени, еқин су, тирик қуш, кедир яғичи,
зофа вә қизил рәхт арқилиқ напакликтин паклайду. [53] Андин у тирик қушни шәһәрниң
сиртида, далада қоюп бәрсун. У шундақ қилип, өй үчүн кәфарәт кәлтүриду; у өй пак
санилиду.
[54] Булар болса һәр хил песә-мохо жараһити, қақач, [55] кийим-кечәк вә өйгә жуққан
песә-мохо вабаси, [55b] теридики чиқанлар, тәмрәткә вә пақирақ ақ из-дағлар тоғрисиди-
ки қанун-бәлгүлимидур. [56] Шу бәлгүлимиләр билән бир нәрсиниң қайси әһвалда напак,
қайси әһвалда пак болидиғанлиғини пәриқ етишкә көрсәтмә беришкә болиду; мана бу
песә-мохо тоғрисидики қанун-бәлгүлимидур.

Ақма тоғрилиқ

15 [1] Пәрвәрдигар Муса билән Һарунға сөз қилип мундақ деди: —
[2] Исраилларға мундақ дәңлар: — һәр қандақ әркәкниң өз тенидин ақма чиқса шу
киши шу ақма сәвәвидин напак саналсун. [3] Ақма чиқиштин болған напаклиқ тоғрисиди-
ки һөкүм шуки, ақмиси мәйли тенидин еқип турсун яки еқиштин тохтитилған болсун,
шу киши йәнила напак саналсун; [4] мундақ ақма болған киши ятқан һәр бир орун-көр-
пә напак санилиду вә у қайси нәрсиниң үстидә олтарса шу нәрсиму напак санилиду.
[5] Кимки у ятқан орун-көрпигә тәгсә, өз кийимлирини жуюп, суда жуюнсун, андин кәч
киргичә напак саналсун. [6] Шуниңдәк кимки мундақ ақма болған киши олтарған нәрсидә
олтарса өз кийимлирини жуюп, суда жуюнсун вә кәч киргичә напак саналсун. [7] Кимки
ақма болған кишиниң тенигә тәгсә, өз кийимлирини жуюп, суда жуюнсун, вә кәч кир-
гичә напак саналсун. [8] Әгәр ақма болған киши пак бирисигә түкүрсә, шу киши өз кийим-
лирини жуюп, суда жуюнсун, кәч киргичә напак саналсун.
[9] Қайсибир егәр-тоқумниң үстигә ақма болған киши минсә, шу нәрсә напак саналсун.
[10] Кимки униң тегидә қоюлған нәрсиләргә тәгсә кәч киргичә напак санилиду; вә кимки
шу нәрсиләрни көтәрсә, өз кийимлирини жуюп, суда жуюнсун, вә кәч киргичә напак
саналсун.
[11] Ақма болған киши қолини жуймастин биркимгә тәккүзсә, шу киши өз кийимлирини
жуюп, суда жуюнсун вә кәч киргичә напак саналсун. [12] Ақма болған киши сапал қачини
тутуп салса, шу қача чеқиветилсун; яғач қача болса суда жуюлсун.

«Ақмидин паклиниш» тоғрилиқ

[13] Қачаники ақма бар киши ақма һалитидин қутулса, өзиниң пак қилиниши үчүн
йәттә күнни һесаплап өткүзүп, андин кийимлирини жуюп, еқин суда жуюнсун; ан-
дин пак санилиду. [14] Сәккизинчи күни икки пахтәк яки икки бачкини елип, жамаәт
чедириниң кириш ағзиға, Пәрвәрдигарниң алдиға кәлтүрүп, каһинға тапшурсун.
[15] Каһин улардин бирини гуна қурбанлиғи үчүн, йәнә бирини көйдүрмә қурбанлиқ
үчүн сунсун. Бу йол билән каһин Пәрвәрдигарниң алдида униң ақма болғанлиғиға
кәфарәт кәлтүриду.
[16] Әгәр бир әркәкниң мәниси өзлүгидин чиқип кәткән болса, у пүтүн бәдинини суда
жуйсун, у кәч киргичә напак саналсун. [17] Шуниңдәк адәмниң мәниси қайси кийими-
гә яки терисигә жуқуп қалса, суда жуюлсун вә кәч киргичә напак саналсун.

15:2 **«...әркәкниң өз тенидин ақма чиқса...»** — бу айәтләрдики «әркәкниң тени» дегән сөз көп йәрләрдә әврәт, уят йәрлирини көрситиду.
15:12 Лав. 6:21; 11:33

18 Әр вә аял киши бир-биригә йеқинлишиши билән мәни чиқса, иккиси жуюнсун вә
кәч киргичә напак саналсун.

Аял кишиләрдики ақма келиш тоғрилиқ

19 Әгәр аял кишиләр ақма келиш һалитидә турса вә ақмиси хун болса, у йәттә күнгичә
«айрим» турсун; кимки униңға тәгсә кәч киргичә напак саналсун. 20 «Айрим» туруш
мәзгилидә, қайси нәрсиниң үстидә ятса, шу нәрсә напак санилиду, шундақла қайси нәр-
синиң үстидә олтарған болса, шу нәрсиму напак саналсун. 21 Һәр ким униң орун-көрпи-
сигә тәгсә өз кийимлирини жуюп, суда жуюнсун вә кәч киргичә напак саналсун. 22 Һәр
ким у олтарған нәрсигә тәгсә, өз кийимлирини жуюп, суда жуюнсун вә кәч киргичә на-
пак саналсун. 23 Вә әгәр бирким у ятқан яки олтарған җайда қоюлған бирәр нәрсигә тәг-
сә, кәч киргичә напак саналсун.
24 Әгәр бир әр киши шу һаләттики аял билән биргә ятса, шундақла униң хун напаклиғи
шу әргә жуқуп қалса, у йәттә күнгичә напак саналсун; у ятқан һәр бир орун-көрпиму
напак саналсун.
25 Әгәр аял кишиниң адәт вақтиниң сиртидиму бир нәччә күнгичә хуни келип турса, яки
хун ақмиси адәт вақтидин ешип кәткән болса, ундақта бу напак қан еқип турған күнли-
риниң һәммисидә, у адәт күнлиридә турғандәк саналсун, йәнә напак саналсун. 26 Қан
кәлгән һәр бир күндә у қайси орун-көрпә үстидә ятса, булар у адәт күнлиридә ятқан
орун-көрпиләрдәк һесаплиниду; у қайси нәрсиниң үстидә олтарған болса, шу нәрсә
адәт күнлириниң напаклиғидәк напак саналсун. 27 Һәр ким бу нәрсиләргә тәгсә напак
болиду; шу киши кийимлирини жуюп, суда жуюнсун вә кәч киргичә напак саналсун.

Аял кишиләрниң һәйиздин башқа хун келиштин паклиниши

28 Аял киши қачан хун келиштин сақайса, у йәттә күнни һесаплап, өткүзүп болғанда пак
санилиду. 29 Сәккизинчи күни у икки пахтәк яки икки бачкини елип җамаәт чедириниң
кириш ағзиға, каһинниң қешиға кәлтүрсун. 30 Каһин буларниң бирини гуна қурбанлиғи
үчүн, йәнә бирини көйдүрмә қурбанлиқ үчүн өткүзсун; бу йол билән каһин униң напак
ақма қенидин пак болушиға униң үчүн Пәрвәрдигарниң алдида кафарәт кәлтүриду.

Хуласә

31 Силәр мошу йол билән Исраилларни напаклиғидин үзүңлар; болмиса, улар на-
паклиғида туруверип, уларниң арисида турған мениң туралғу чедиримни булғиши
түпәйлидин напак һалитидә өлүп кетиду. 32 Ақма келиш һалитидә болған киши вә мәни
кетиш билән напак болған киши тоғрисида, 33 Шуниңдәк хун келиш күнлиридики ағриқ
аял киши тоғрилиқ, ақма һаләттә болған әр вә аял тоғрилиқ, напак һаләттики аял биллә
ятқан әр тоғрилиқ кәлгән қанун-бәлгүлимә мана шулардур.

15:19 **«ақма келиш һалити»** — бу айәтләрдә көрсилитилгән ағриқларниң көпинчиси әврәт, уят йәрлиридики һаләтләтни көрсәтсә керәк. **«айрим»** — бу айәттики «айрим» — айрим солап қоюлсун дегәнни билдүрмәйду *(мәсилән, 24-айәтни көрүң)*.

15:24 **«хун напаклиғи»** — әр-аял биллә ятқанда аялниң адити туюқсиз келип қелип, хун қени тәсадипийлиқтин әр кишигә тегип кетишини көрситиду. Әгәр әр киши аялниң адәт көргинини билип туруп униңға йеқинлашқан болса, ундақта һәр иккиси *(аял киши мәҗбурланмиған болса, әлвәттә)* Худаниң беваситә көрситидиған җазасиға учрайду *(20:18ни көрүң)*. Шүбһисизки, Худаниң бу әмирдики мәхсити, аял кишиләргә айниң әң қийин вақтида арам бериштин ибарәт еди.

15:24 Лав. 18:19

15:25 Мат. 9:20

«Кәфарәт күни»

16 [1] Һарунниң икки оғли Пәрвәрдигарниң алдиға йеқинлишиши билән өлүп кәтти.
Улар өлүп кәткәндин кейин, Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилди. [2] Пәрвәрдигар Мусаға
мундақ деди: — «Сән өз қериндишиң Һарунға: «Сән өлүп кәтмәслигиң үчүн пәрдиниң
ичидики муқәддәс жайға қоюлған әһдә сандуғиниң үстидики «кәфарәт тәхти»ниң
алдиға һәр вақит кәлмә», дегин. Чүнки Мән «кәфарәт тәхти»ниң үстидики булутта
аян болимән. [3] Һарун әң муқәддәс жайға муну йол билән кирсун: — Гуна қурбанлиғи
үчүн бир яш топақ, көйдүрмә қурбанлиқ үчүн бир қочқарни кәлтүрсун; [4] өзи муқәддәс
канап халта көйнәкни кийип, әтлирини япидиған канап иштанниму кийип, белигә бир
канап бәлвағни бағлап, бешиға канап сәллини йөгәп кәлсун. Булар муқәддәс кийимләр
болғачқа, кийиштин илгири бәдинини суда жуйсун.
[5] У Исраилларниң жамаитидин гуна қурбанлиғи үчүн икки текә, көйдүрмә қурбан-
лиқ үчүн бир қочқарни тапшурувалсун. [6] Шуниң билән Һарун авал гуна қурбанлиғи
болидиған топақни сунуп, өзи вә өз өйидикиләр үчүн кәфарәт кәлтүрүши керәк. [7] Ан-
дин у икки текини елип, уларни жамаәт чедириниң кириш ағзиниң алдиға кәлтүрүп,
Пәрвәрдигарниң алдида турғузсун. [8] Андин Һарун бу икки текә тоғрисида чәк ташли-
сун; чәкниң бирини «Пәрвәрдигар үчүн», йәнә бирини «азазәл үчүн» ташлисун. [9] Һарун
Пәрвәрдигарға чәк чүшкән текини кәлтүрүп, гуна қурбанлиғи сүпитидә сунсун. [10] Ле-
кин «азазәл»гә чәк чүшкән текини болса, кәфарәт кәлтүрүши үчүн чөлгә һайдилишкә,
шундақла «азазәл»гә әвәтилишкә Пәрвәрдигарниң алдида тирик қалдурулсун. [11] Андин
Һарун гуна қурбанлиғини, йәни өзи үчүн болған топақни кәлтүрүп, өзи вә өз өйиди-
киләр үчүн кәфарәт кәлтүрүшкә өзигә гуна қурбанлиғи болидиған бу топақни боғуз-
лисун; [12] Андин у Пәрвәрдигарниң алдидики қурбангаһтин елинған чоғ билән толған
бир хушбуйданни елип, икки қоллап юмшақ езилгән есил хушбуй әтир билән толдуруп,
буни пәрдиниң ичигә елип барсун; [13] андин хушбуй ис-түтики һөкүм-гува сандуғиниң
үстидики кәфарәт тәхтини қаплисун дәп, хушбуйни Пәрвәрдигарниң һозуридики от-
ниң үстигә қойсун; шуниң билән у өлмәйду. [14] У топақниң қенидин елип өз бармиғи
билән кәфарәт тәхтиниң шәриқ тәрипигә чечип, кәфарәт тәхтиниң алдиғиму өз бар-
миғи билән қандин елип, йәттә қетим сәпсун.
[15] Андин у хәлиқ үчүн гуна қурбанлиғи қилинидиған текини боғузлисун; қенини пәр-
диниң ичигә кәлтүрүп, топақниң қенини қилғандәк қилсун, йәни униң қенидин елип
кәфарәт тәхтигә вә кәфарәт тәхтиниң алдиға чачсун. [16] У бу йол билән муқәддәс жай
үчүн кәфарәт кәлтүрүп, уни Исраилларниң напаклиғидин, һәммә итаәтсизликлирини
елип баридиған гуналиридин паклайду вә шуниңдәк уларниң напаклиғи арисида ту-
руватқан жамаәт чедири үчүнму шундақ кәфарәт қилсун. [17] У кәфарәт кәлтүрүш үчүн
әң муқәддәс жайға киргәндин тартип униңдин чиққичә һеч бир адәм жамаәт чедири
ичидә болмисун; бу йол билән у өзи, өйидикиләр вә Исраилниң пүткүл жамаити үчүн
кәфарәт кәлтүриду.

16:1 Лав. 10:1, 2
16:2 Мис. 30:10; Ибр. 9:7
16:4 **«әтлири»** — бу айәттики «әтлири» дегән сөз әврәт, уят йәрлирини көрситиду.
16:6 Ибр. 7:27,28
16:8 **«Азазәл»** — алимлар «азазәл» тоғрилиқ төрт пикирдә болуп кәлгән: *(1)* бу исим «текә» билән «һайдалмәк» дегән сөзләрниң бирикмиси болуп, «һайдиватқан текә» дегәнни билдүриду; *(2)* «вәйранә қилиш» яки «елип ташлиниш» дегәнни билдүриду; *(3)* тик бир яр; *(4)* бир хил жин-алвастиниң исми. Биз биринчи яки иккинчи пикиргә майилмиз *(иккилиси тоғра болуши мүмкин)*. «қошумчә сөз»имиздә бу тоғрилиқ тохтилимиз. Һеч болмиғанда төртинчи пикирни әң намувапиқ дәп қараймиз; 23-бап вә «қошумчә сөз»ни көрүң.
16:14 **«шәриқий тәрипи»** — сандуқниң алди тәрипи. **«кәфарәт тәхтиниң алдиғиму»** — бәлким кәфарәт тәхтиниң алдидики йәр йүзигә.
16:14 Лав. 4:6; Ибр. 9:25; 10:4

[18] Андин у Пәрвәрдигарниң алдидики қурбангаһқа чиқип, униң үчүнму кәфарәт кәл-
түриду; шуниңдәк топақниң қени билән текиниң қенидин елип қурбангаһниң чөриси-
дики мүңгүзләргә сүрсун; [19] у бармиғи билән қандин елип қурбангаһниң үстигә йәттә
қетим сәпсун; шуниң билән у уни Исраилларниң напаклиқлиридин паклап Худаға атап
муқәддәс қилиду.

Гуна қурбанлиғи болидиған тирик текә тоғрилиқ

[20] — Муқәддәс жай, жамаәт чедири вә қурбангаһ үчүн кәфарәт кәлтүрүп болғандин кей-
ин, у тирик текини кәлтүрсун; [21] андин Һарун икки қолини тирик текиниң бешиға қоюп
туруп, униң үстидә туруп, Исраилларниң барлиқ қәбиһликлири вә итаәтсизликлирини
елип баридиған гуналирини иқрар қилип, уларни текиниң бешиға артсун; андин уни
йенида тәйяр туридиған бир адәмниң қоли билән чөлгә әвәтивәтсун. [22] Бу йол билән
текә уларниң һәммә қәбиһликлирини өз үстигә елип, адәмзатсиз чөлгә кетиду. Шуңа у
текини чөлгә қоюватсун.

Ахирқи рәсмийәтләр

[23] — Андин Һарун жамаәт чедириға кирип муқәддәс жайға киргән вақитта кийгән канап
кийимлирини селип шу йәрдә уларни қоюп қойсун. [24] У муқәддәс йәрдә өз бәдинини
суда жуюп, өз кийимлирини кийип ташқириға чиқип, өзиниң көйдүрмә қурбанлиғи
билән хәлиқниң көйдүрмә қурбанлиғини сунуп, шу йол билән өзи вә хәлиқ үчүн кә-
фарәт кәлтүриду. [25] Шундақла у гуна қурбанлиғиниң мейини қурбангаһта көйдүрсун.
[26] «Азазәл»гә бекитилгән текини елип берип қоюваткән киши өз кийимлирини жуюп,
бәдинини суда жуюп, андин чедиргаһқа киришкә болиду. [27] Кәфарәт кәлтүрүш үчүн
қени әң муқәддәс жайға елип кирилип, гуна қурбанлиғи қилинған топақ билән гуна
қурбанлиғи қилинған текини бириси чедиргаһниң ташқириға елип чиқип, уларниң те-
риси, гөши вә тезәклирини отта көйдүрсун. [28] Уларни көйдүргән киши өз кийимлирини
жуюп, бәдинини суда жуюп, андин чедиргаһқа киришкә болиду.

Умумий бәлгүлимиләр

[29] — Мана бу силәргә бир әбәдий қанун-бәлгүлимә болсун: — Һәр йәттинчи айниң онин-
чи күнидә силәр өз нәпсиңларни тартип өзүңларни төвән тутуңлар вә һеч қандақ иш
қилмаңлар; мәйли йәрликләр болсун яки араңларда туруватқан Яқ. жутлуқлар болсун
шундақ қилишиңлар керәк. [30] Чүнки шу күнидә силәрни паклашқа силәр үчүн кәфарәт
кәлтүрүлиду; Пәрвәрдигарниң алдида силәр һәммә гуналириңлардин пак болисиләр.
[31] Бу күн силәргә пүтүнләй арам алидиған шабат күни болуп, нәпсиңларни тартип
өзүңларни төвән тутисиләр; бу әбәдий бир бәлгүлимидур.

16:18 **«Пәрвәрдигарниң алдидики қурбангаһ»** — *(1)* муқәддәс жайдики «хушбуйгаһ» яки *(2)* һойлидики қурбангаһни көрситиду. Бизниңчә, 20-айәттики сөзләрдин *(ибадәт чедириниң уч қисми үчүн кәфарәт кәлтүрүлгәнлигидин)* қариғанда, муқәддәс жайдики хушбуйгаһни көрситиши мүмкин.
16:21 **«...икки қолини тирик текиниң бешиға қоюп туруп»** — ибраний тилида: «икки қолини тирик текиниң бешиға қоюп еғирини артип,..»
16:22 **«... Шуңа у текини чөлгә қоюватсун»** — бу икки текә тоғрисидики тәпсилатлар тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизниму көрүң.
16:27 Лав. 6:23; Ибр. 13:11
16:29 **«нәпсиңларни тартип өзүңларни төвән тутуңлар»** — ибраний тилида бирла сөз билән ипадилиниду. Йәһудий әнъәнилири бойичә бу ишлар роза тутушни өз ичигә алатти. **«мәйли йәрликләр болсун...»** — «йәрликләр» Қанаан зиминда туғулған Исраилларни көрситиду.
16:29 Лав. 23:27
16:31 **«пүтүнләй арам алидиған шабат»** — ибраний тилида «шабатларниң шабати».

[32] Кимки атисиниң орнида каһинлиқ жүргүзүш үчүн мәсиһ қилинип, Худаға атап
тикләнгән каһин болса шу йол билән кафарәт кәлтүриду. У канаптин етилгән муқәд-
дәс кийимни кийип туруп, [33] Әң муқәддәс жай үчүн кафарәт кәлтүриду; жамаәт чедири
билән қурбангаһ үчүнму кафарәт кәлтүриду; қалған каһинлар билән барлиқ хәлиқниң
жамаити үчүн һәм кафарәт кәлтүриду.
[34] Бу болса силәр үчүн әбәдий бир бәлгүлимә болиду; шуниң билән Исраилларни барлиқ
гуналиридин паклаш үчүн жилда бир қетим кафарәт кәлтүрүп берисиләр».
Шуниң билән Һарун Пәрвәрдигар Мусаға буйруғинидәк қилди.

Бутпәрәсликниң алдини елиш — тоғра ибадәт тоғрилиқ

17 [1] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[2] Һарун билән оғуллири вә барлиқ Исраилларға мундақ дегин: — Пәрвәрдигар
силәргә буйруған һөкүм шуки: —
[3-4] Исраилниң жәмәтлиридин болған һәр қандақ киши қурбанлиқ қилмақчи болуп, кала
яки қой яки өшкини жамаәт чедириниң кириш ағзида, Пәрвәрдигарниң туралғу чеди-
риниң алдиға, Пәрвәрдигарға аталған қурбанлиқ сүпитидә йетиләп әпкәлмәй, бәлки
чедиргаһниң ичидә яки ташқирида боғузлиса, униңдин аққан қан шу кишиниң гәди-
нигә артилиду; бу адәм «қан төккән» дәп, өз хәлқидин үзүп ташлиниду. [5] Бу һөкүмниң
мәхсити Исраилларниң һазирқидәк далада мал союп қурбанлиқ қилишниң орниға,
қурбанлиқлирини жамаәт чедириниң кириш ағзида Пәрвәрдигарниң алдиға кәлтүрүп,
каһинға тапшуруп Пәрвәрдигарға енақлиқ қурбанлиқлири сүпитидә сунуп боғузлиши
үчүндур. [6] Каһин қанни елип жамаәт чедириниң кириш ағзиниң йенидики Пәрвәрди-
гарниң қурбангаһиниң үстигә сепип, Пәрвәрдигарға хушбуй кәлтүрүш үчүн майни
көйдүрсун. [7] Шуниң билән улар әнди бурунқидәк бузуқлуқ қилип текә-жинларниң кәй-
нидә жүрүп, уларға өз қурбанлиқлирини өткүзүп жүрмисун. Мана бу улар үчүн дәвир-
дин-дәвиргичә әбәдий бир бәлгүлимә болсун.
[8] Сән уларға: — Исраилниң жәмәтидин яки уларниң арисида туруватқан яқа жутлуқлар-
дин бири көйдүрмә қурбанлиқ яки башқа қурбанлиқ өткүзмәкчи болса, [9] уни Пәрвәрди-
гарға атап сунуш үчүн жамаәт чедириға кириш ағзиниң алдиға кәлтүрмисә, у киши өз
хәлиқлиридин үзүп ташлансун» — дегин.

Қан йемәслик тоғрилиқ

[10] Әгәр Исраилниң жәмәтидин болған һәр қандақ адәм яки уларниң арисида туруватқан
яқа жутлуқлар қан йесә, Мән йүзүмни қанни йегән шу кишигә қарши қилимән, уни өз
хәлқидин үзүп ташлаймән. [11] Чүнки һәр бир жаниварниң жени болса униң қенидидур;
Мән уни жениңлар үчүн қурбангаһ үстигә кафарәт кәлтүрүшкә бәргәнмән. Чүнки қан

16:32 **«Худаға атап тикләнгән каһин»** — баш каһин, демәк.
16:34 Мис. 30:10; Ибр. 9:7
17:3-4 **«изаһат»** — бу айәт йәнә «Исраилниң жәмәтлиридин болған һәр қандақ киши кала, қой яки өшкини чедиргаһниң ичидә яки ташқирида боғузлап, жамаәт чедириниң кириш ағзида, йәни Пәрвәрдигарниң туралғу чедириниң алдиға кәлтүрүп Пәрвәрдигарға атап қурбанлиқ сүпитидә сунмиған болса, ундақта, аққан қан шу кишиниң гәдинигә артилиду» дәп тәржимә қилиниду. Бу тәржимини қоллайдиған пикирләргә майил әмәсмиз. Чүнки алтә йүз миң аилилик һәр күни өзлири үчүн *(қурбанлиқ үчүн әмәс)* сойидиған мални «чедириниң кириш ағзида» союши һәргиз мүмкин әмәс. «Қошумчә сөз»имизни көрүң.
– –«Өз хәлқидин үзүп ташлиниш» — Худаниң Өзи шу адәмниң бешиға беваситә жаза чүшүридиғанлиғини көрсәтсә керәк. Бизниңчә бу сөзләр *(башқа сөзләр қошулмиған әһвалда)* Исраилларға: — «силәр шу адәмни өлүмгә мәһкүм қилишиңлар керәк» дегәнлик әмәс.
17:6 Мис. 29:18; Лав. 4:31
17:10 Яр. 9:4; Лав. 3:17; 7:27; 19:26; Қан. 12:16,23; 1Сам. 14:33

өзидики жанниң вастиси билән кафарәт кәлтүриду. [12] Шуңа бу сәвәптин Мән Исраил-
ларға: — «Силәрниң һеч бириңлар қан йемәслигиңлар керәк, араңларда туруватқан
яқа жутлуқларму қан йемәслиги керәк» — дегән едим. [13] Әгәр Исраиллардин бири яки
уларниң арисида туруватқан яқа жутлуқларниң бири йейишкә болидиған бир чарпай
һайван яки қушни овлап, қенини төксә, уни топа билән йепип қойсун. [14] Чүнки һәр бир
жаниварниң жени болса, униң қенидин ибарәттур. Униң жени қенида болғач мән Исра-
илларға: «Силәр һеч қандақ жаниварниң қенини йемәңлар, чүнки һәр бир жаниварниң
жени униң қенидидур; кимки уни йесә үзүп ташлиниду» — дедим.

Һайванларниң өлүклири тоғрилиқ

[15] Кимдәким өлүп қалған яки житқучлар боғуп титма-титма қиливәткән бир һайванни
йесә, мәйли у йәрлик яки яқа жутлуқ болсун өз кийимлирини жуюп, суда жуюнсун вә
кәч киргичә напак саналсун; андин у пак болиду. [16] Лекин у яки кийимлирини юмиса,
яки суда бәдинини юмиса, шу киши өз қәбиһлигиниң жазасини тартиду.

Итаәтмән хәлиқ болуш — мәнъий қилинған жинсий мунасивәтләр

18 [1] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: — [2] Сән Исраилларға мундақ дегин:
— «Мән болсам Худайиңлар Пәрвәрдигардурмән. [3] Силәр илгири турған Мисир
зиминидикидәк ишларни қилмаңлар вә яки Мән силәрни елип баридиған Қанаан
зиминидикидәк ишларни қилмаңлар; уларниң рәсим-адәтлиридә жүрмәңлар, [4] бәлки
Мениң һөкүмлиримгә әмәл қилип, қанун бәлгүлимилиримни тутуп шу бойичә
меңиңлар. Мән Худайиңлар Пәрвәрдигардурмән. [5] Силәр чоқум Мениң бәлгүлимилирим
билән һөкүмлиримни тутушуңлар керәк; инсан уларға әмәл қилидиған болса уларниң
сәвәвидин һаятта болиду. Мән Пәрвәрдигардурмән.
[6] — һеч ким өзигә йеқин туққан болған аялға йеқинлиқ қилип әвритини ачмисун. Мән
Пәрвәрдигардурмән.
[7] Анаңниң әвритигә тәгмә, бу атаңниң әвритигә тәккиниң болиду; у сениң анаң болғачқа
униң әвритигә тәгсәң болмайду.
[8] Атаңниң аялиниң әвритигиму тәгмә, чүнки шундақ қилсаң атаңниң әвритигә тәккән-
дәк болиду.
[9] Сән ача-сиңлиңниң, бир атидин болған яки бир анидин болған, яки шу өйдә туғулған
яки башқа йәрдә туғулған болсун, униң әвритигә тәгмә.
[10] Сән өз оғлуңниң қизи вә яки қизиңниң қизиниң әвритигә тәгмә; чүнки уларниң әври-
ти сән өзүңниң әвритидур.
[11] Сән атаңниң аялиниң қизиниң әвритигә тәгмә; у атаңдин туғулған, сениң ача-сиңлиң,
шуңа униң әвритигә тәгмә.

17:11 **«һәр бир жаниварниң...»** — ибраний тилида «һәр бир әт егисиниң».
17:14 Яр. 9:4
17:15 Мис. 22:31; Лав. 11:40; Әз. 44:31
18:5 **«һаятта болиду»** — әһмийәтлик, һәқиқий роһий һаятта.
18:5 Әз. 20:11,13; Рим. 10:5; Гал. 3:12
18:7 **«әвраткә тегиш»** — жинсий мунасивәт өткүзмәк *(ибраний тилида «әврәтни ечиш» дегән сөз билән ипадилиниду)*. Ибраний тилида «анаңниң әвритини ачма, бу атаңниң әвритини ачқиниң». Худа алдида әр-хотун бир тән болғачқа, анисиниң әвритини ечиш атисиниң әвритини ачқанға баравәрдур. Мундақ қилмиш анисиғиму, атисиғиму чоң һөрмәтсизлик, әлвәттә.
18:8 Лав. 20:11; 1Кор. 5:1
18:11 **«атаңниң аяли»** — мошу йәрдә өгәй аниси яки атисиниң тоқилини көрситиду.
18:11 Лав. 20:17

[12] Сән атаңниң ача-сиңлисиниң әвритигиму тәгмә, чүнки у атаңниң биртуққинидур.
[13] Сән анаңниң ача-сиңиллириниң әвритигиму тәгмә, чүнки у анаңниң биртуққинидур.
[14] Атаңниң ака-инилириниң аялиниң әвритигә тәгмә; уларниң аяллириға йеқинлиқ қилма; чүнки улар сениң һаммаңдур.
[15] Сән келиниңниң әвритигә тәгмә; у сениң оғлуңниң аяли болғачқа, униң әвритигә тәгсәң болмайду.
[16] Сән ака-инилириңниң аялиниң әвритигә тәгмә; чүнки бу өз ака-инилириңниң әвритигә тәккәндәк болиду.
[17] Сән бир аялға вә шуниң билән биргә униң қизиниң әвритигә тәгмә; шундақла униң оғлиниң қизи вә қизиниң қизиниму хотунлуққа елип әвритигә тәгмә. Улар бир-биригә йеқин туққан болғачқа, мундақ иш пәсәндиликтур.
[18] Сән аялиң һаят вақтида, униң ача-сиңлисини хотунлуққа елип әвритигә тәгмә. Ундақ қилсаң хотунуңға күндәшлик азавини кәлтүрисән.
[19] Сән бир аялниң адәт көрүп напак турған вақтида йеқинлиқ қилип әвритигә тәгмә.
[20] Сән өз хошнаңниң аяли билән зина қилип өзүңни униң билән напак қилма.
[21] Сән өз нәслиңдин һеч бирини Моләк мәбудиға атап оттин өткүзсәң қәтъий болмайду. Әгәр шундақ қилсаң Худайиңниң намини напак қилған болисән. Мән Өзүм Пәрвәрдигардурмән.
[22] Сән аяллар билән биргә болғандәк әр киши билән биргә болма. Бу иш жиркиничликтур.
[23] Сән һеч һайван билән мунасивәт қилип өзүңни напак қилма; шуниңдәк аял кишиму мунасивәт қилдуруш үчүн бир һайванниң алдиға бармисун. Бу иш ипласлиқтур.
[24] Силәр бу ишларни қилип өзүңларни напак қилмаңлар, чүнки мән силәрниң алдиңлардин чиқириватқан таипиләр болса шундақ ишларни қилип өзлирини напак
қилған [25] вә зиминиму напак болғандур. Буниң үчүн Мән у зиминниң қәбиһлигини өз бешиға чүшүримән, шуниңдәк у зиминму өзидә туруватқанларни қусуп чиқириветиду.
[26] Лекин силәр болсаңлар Мениң бәлгүлимилирим билән һөкүмлиримни тутуңлар; силәрдин һеч ким, мәйли йәрлик яки араңларда туруватқан яқа жутлуқ болсун бу жиркиничлик ишлардин һеч бирини қилмисун
[27] (чүнки бу барлиқ жиркиничлик ишларни силәрдин илгири шу зиминда турған хәлиқ қилип кәлгәчкә, зиминниң өзи напак болуп
қалди). [28] Шундақ қилип зиминни напак қилсаңлар, зимин өзи силәрдин илгири өзидә
турған әлләрни қусуп чиқарғандәк, силәрниму қусуп чиқириветиду. [29] Чүнки бу жиркиничлик ишларниң һәр қандиқини қилғучи, — мундақ қилмишларни қилған һәр қандақ киши өз хәлқи арисидин үзүп ташлиниду.
[30] Силәр Мән силәргә тапилиғинимға әмәл қилишиңлар зөрүрдур; — демәк, силәр

18:12 Лав. 20:19
18:14 Лав. 20:20; Әз. 22:11
18:15 Лав. 20:12
18:16 Лав. 20:21
18:17 Лав. 20:14
18:19 **«адәт көрүп»** — ибраний тилида «айрим һаләттә болуп» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
18:19 Лав. 20:18
18:20 Лав. 20:10; Қан. 22:22; Юһ. 9:5
18:21 **«Сән өз нәслиңдин һеч бирини ... оттин өткүзсәң қәтъий болмайду»** — «оттин өткүзүш» инсаний қурбанлиқларни көрсәтсә керәк.
18:21 Лав. 20:2; Қан. 18:10; 2Пад. 17:17; 23:10
18:22 Лав. 20:13
18:23 Лав. 20:15,16
18:26 Лав. 20:22
18:29 **«өз хәлқидин үзүп ташлиниду»** — 17-бап, 5-айәт вә униң изаһатини көрүң.

өзүңлардин илгири өткәнләр тутқан шу жиркиничлик рәсим-қаидиләрни тутуп,
өзүңларни напак қилмаслиғиңлар керәк. Мән Худайиңлар Пәрвәрдигардурмән.

Һәр хил бәлгүлимиләр вә һөкүмләр

19 1 Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
2 Сән Исраилларниң пүткүл җамаитигә сөз қилип уларға мундақ дегин: — «Мән
Худайиңлар Пәрвәрдигар муқәддәс болғачқа, силәрму муқәддәс болушуңлар керәк.
3 Силәр һәр бириңлар анаңлар билән атаңларни иззәтләңлар; Мениң шабат күнлиримни
болса, уларни тутушуңлар керәк. Мән өзүм Худайиңлар Пәрвәрдигардурмән.
4 Силәр әрзимәс бутларға таянмаңлар, өзүңлар үчүн қуйма бутларни ясимаңлар. Мән
өзүм Худайиңлар Пәрвәрдигардурмән.
5 Силәр Пәрвәрдигарға енақлиқ қурбанлиғини кәлтүрүшни халисаңлар, қобул қилинғи-
дәк йол билән уни сунуңлар. 6 Силәр уни сунған күни вә әтиси у йейилсун; үчинчи кү-
нигә қалғини болса отта көйдүрүлсун. 7 Әгәр униңдин бир қисми үчинчи күни йейилсә
қурбанлиқ һарам һесаплинип қобул қилинмайду. 8 Кимки униңдин йесә өз гунайини
өз үстигә алиду, чүнки у Пәрвәрдигарға атап муқәддәс қилинған нәрсини напак қилди;
ундақ киши өз хәлқидин үзүп ташлиниду.

9 Силәр зиминиңлардики һосулни жиғсаңлар, сән етизиңниң булуң-пушқақлириғичә
тамам жиғивалма вә һосулуңдин қалған васаңни теривалмиғин. 10 Үзүм таллириңни
пасаңдиватма вә үзүм таллиридин чүшкән үзүмләрниму теривалма, бәлки буларни
кәмбәғәлләр билән мусапирларға қойғин. Мән Өзүм Худайиңлар Пәрвәрдигардурмән.

11 Силәр оғрилиқ қилмаңлар, алдамчилиқ қилмаңлар, бир-бириңларға ялған сөз-
лимәңлар.
12 Мениң намим билән ялған қәсәм ичмәңлар, ундақ қилсаң Худайиңниң намини
булғайсән. Мән Пәрвәрдигардурмән.
13 Өз хошнаңға зулум қилма, униңкини өзүңниң қиливалма.
Мәдикарниң һәққини кечичә йениңда қондуруп қалма.
14 Гас кишини тиллима, кор кишиниң алдида путлишаңғу нәрсини қойма; бәлки өз Ху-
дайиңдин қорққин. Мән Пәрвәрдигардурмән.
15 Һөкүм қилғиниңларда һеч наһәқлиқ қилмаңлар; намратқиму ян басмай, байғиму
йүз-хатирә қилмай, бәлки адиллиқ билән өз хошнаң үстидин тоғра һөкүм қилғин.
16 Өз хәлқиңниң арисида гәп тошуғучи болуп жүрмә; хошнаңниң җениға һеч қандақ зи-
ян-зәхмәт йәткүзмә. Мән Пәрвәрдигардурмән.
17 Сән көңлүңдә өз қериндишиңдин нәпрәтләнмигин; хошнаңда гуна болса сән униң
сәвәвидин бешиңға гуна келип қалмаслиғи үчүн униңға тәнбиһ-несиһәт бәргин.

19:2 Лав. 11:44; 20:7,26; 1Пет. 1:16
19:3 Мис. 20:12; 31:13; Лав. 26:2
19:4 «әрзимәс бутлар» — ибраний тилида «әрзимәс илаһлар» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
19:4 Мис. 34:17
19:6 Лав. 7:16
19:9 Лав. 23:22; Қан. 24:19
19:11 Мис. 20:15
19:12 Мис. 20:7; Қан. 5:11
19:13 Қан. 24:14; Яқ. 5:4
19:15 Қан. 1:17; 16:19; Пәнд. 24:23
19:16 Мис. 23:1
19:17 Мат. 18:15; Луқа 17:3; 1Юһ. 2:9,11; 3:15

[18] Сән интиқам алмиғин вә өз хәлқиңниң нәслигә һеч адавәтму сақлимиғин, бәлки хош-
наңни өзүңни сөйгәндәк сөйгин. Мән Пәрвәрдигардурмән.
[19] Силәр Мениң қанун-бәлгүлимилиримни тутуңлар. Сән өз чарпайлириңни башқа
нәсилләр билән чепиштурма, етизиңға икки хил уруқ салмиғин, икки хил жиптин
тоқулған кийимни киймә.
[20] Әгәр бир әр киши қиз-чокан билән йетип мунасивәт өткүзсә, вә у башқа бири билән
вәдиләшкән дедәк болса, бу дедәкниң һөрлүк пули тапшурулмиған болса, яки униңға
һөрлүк берилмигән болса, мувапиқ жаза берилсун. Лекин қиз-чокан һөр қилинмиғачқа,
һәр иккиси өлтүрүлмисун. [21] Әр киши болса өзиниң итаәтсизлик қурбанлиғини жамаәт
чедириниң кириш ағзиниң алдиға, Пәрвәрдигарниң алдиға кәлтүрсун; итаәтсизлик
қурбанлиғи бир қочқар болсун. [22] Каһин у итаәтсизлик қурбанлиғи үчүн кәлтүргән
қочқарни елип униң садир қилған гунайи үчүн Пәрвәрдигарниң алдида кәфарәт кәл-
түриду; униң қилған гунайи униңдин кәчүрүлиду.
[23] Силәр зиминға кирип һәр хил йәйдиған мевилик дәрәқләрни тиккән болсаңлар, ме-
вилирини «хәтнисиз» дәп қараңлар; үч жилғичә буни «хәтнисиз» дәп қарап униңдин
йемәңлар. [24] Төртинчи жили уларниң һәммә мевилири Пәрвәрдигарға мәдһийә сүпи-
тидә муқәддәс қилип беғишлансун. [25] Андин бәшинчи жилдин тартип силәр уларниң
мевилиридин йейишкә башлаңлар. Шундақ қилсаңлар зимин мәһсулатлирини силәргә
зиядә қилиду. Мән Худайиңлар Пәрвәрдигардурмән.
[26] Силәр қан чиқмиған нәрсини йемәңлар. Нә палчилиқ нә жадугәрлик қилмаңлар.
[27] Силәр бешиңларниң чекә-чөрисидики чачни чүшүрүп дүгиләк қиливалмаңлар, сақал-
ниң уч-янлирини бузмаңлар.

[28] Силәр өлгәнләр үчүн бәдиниңларни зәхим йәткүзүп тилмаңлар, өзүңларға һеч қандақ
гүл-сүрәт чәкмәңлар. Мән Пәрвәрдигардурмән.
[29] Сән қизиңни бузуқлуқ-паһишиликкә селип напак қилмиғин. Болмиса, зиминдикиләр
бузуқлуқ-паһишиликкә берилип, пүткүл зиминни әйш-ишрәт қаплап кетиду.
[30] Силәр Мениң шабат күнлиримни тутуңлар, Мениң муқәддәс жайимни һөрмәтләңлар.
Мән Пәрвәрдигардурмән.
[31] Жинкәшләр билән сеһиргәрләргә таянмаңлар, уларниң кәйнидин жүрүп өзүңларни
напак қилмаңлар. Мән өзүм Худайиңлар Пәрвәрдигардурмән.
[32] Ақ баш кишиниң алдида орнуңдин тур, қериларни һөрмәт қилғин; Худайиңдин
қорққин. Мән Пәрвәрдигардурмән.
[33] Бир мусапир зиминда араңларда туруватқан болса силәр униңға зулум қилмаңлар,
[34] бәлки араңларда туруватқан мусапир силәргә йәрлик кишидәк болсун; уни өзүңни
сөйгәндәк сөйгин; чүнки силәрму Мисир зиминида мусапир болғансиләр. Мән Худай-
иңлар Пәрвәрдигардурмән.
[35] Силәрниң һөкүм чиқиришиңларда, узунлуқ, еғирлиқ вә һәжим өлчәштә һеч қандақ
наһәқлик болмисун; [36] силәрдә адил тараза, адил тараза ташлири, адил әфаһ кәмчини

19:18 **Мат. 5:39,43,44; 22:39; Луқа 6:27; Рим. 12:19; 13:9; 1Кор. 6:7; Гал. 5:14; 1Тес. 5:15; 1Пет. 3:9; Яқ. 2:8**
19:19 **Қан. 22:9,11**
19:20 **«мувапиқ жаза берилсун»** — бәлким әр киши дедәкниң егисигә яки униң билән вәдиләшкән кишигә жәриманә төлиши керәк.
19:26 **«Силәр қан чиқмиған нәрсини йемәңлар»** — қан йейиш әпсунчилик-жадугәрликниң айрилмас бир қисми болатти.
19:27 **Лав. 21:5**
19:28 **Қан. 14:1**
19:31 **Лав. 20:6**
19:33 **Мис. 22:21**

билән адил һин кәмчини болсун. Мән силәрни Мисир зиминидин чиқирип кәлгән Ху-
дайиңлар Пәрвәрдигардурмән.
37 Силәр Мениң барлиқ қанун-бәлгүлимилирим вә барлиқ һөкүмлиримни тутуп, уларға
әмәл қилиңлар; мән Пәрвәрдигардурмән.

Өлүмгә лайиқ гуналар

20 1 Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
2 Сән Исраилларға сөз қилип мундақ дегин: — Әгәр Исраилларниң бири вә яки
Исраил зиминида туруватқан мусапирларниң бири Моләк бутиға нәслиниң бирини
беғишлиса, униңға өлүм жазаси берилиши керәк; зиминдикиләр уни чалма-кесәк
қилсун. 3 Вә Мән Өз йүзүмни бу кишигә қарши қилимән, чүнки өзи өз әвлатлириниң
бирини Моләк бутиға беғишлап муқәддәс жайимни паскина қилип, Мениң намимни
булғиғини үчүн уни өз хәлқидин үзүп ташлаймән. 4 Әгәр зиминда туруватқанлар өз
нәслидин бирини Моләккә беғишлиғанда шу кишигә көзлирини жумуп, униң билән
кари болмиса, шундақла уни өлтүрмисә, 5 Мән Өзүм йүзүмни у киши билән униң аи-
лисигә қарши қилимән, уни вә униңға әгишип бузуқчилиқ қилғучилар, йәни Моләк-
ниң кәйнидин жүрүп бузуқчилиқ қилғучиларниң һәммисини өз хәлқидин үзүп
ташлаймән.
6 Жинкәшләр билән сеһиргәрләргә тайинип, уларниң кәйнигә кирип бузуқчилиқ қилип
жүргүчиләр болса, Мән йүзүмни шу кишиләргә қарши қилип, уни өз хәлқидин үзүп
ташлаймән.
7 Шуңа өзүңларни пак қилип муқәддәс болуңлар, чүнки Мән Худайиңлар Пәрвәрдигар-
дурмән. 8 Қанун-бәлгүлимилиримни тутуп, уларға әмәл қилиңлар; Мән болсам силәр-
ни муқәддәс қилғучи Пәрвәрдигардурмән.
9 Әгәр бирким өз атиси яки анисини қарғиса, уларға өлүм жазаси берилмисә болмайду;
чүнки у өз ата-анисини қарғиғини үчүн өз қени өз бешиға чүшкән болиду.
10 Әгәр бирким башқисиниң аяли билән зина қилса, йәни өз хошнисиниң аяли билән
зина қилса, зина қилған әр билән аял иккиси өлүм жазасини тартмиса болмайду.
11 Әгәр бириси атисиниң аяли билән ятса, өз атисиниң әвритигә тәккән болиду; улар ик-
киси өлүм жазасини тартмиса болмайду; уларниң қени өз бешиға чүшкән болиду.
12 Бириси өз келини билән ятса, иккиси ипласлиқ қилғини үчүн өлүм жазасини тартми-
са болмайду; уларниң қени өз бешиға чүшкән болиду.
13 Бириси аял киши билән ятқандәк әр киши билән ятса иккиси жиркиничлик иш
қилған болиду; уларға өлүм жазаси берилмисә болмайду. Өз қени өз бешиға чүшкән
болиду.

19:36 **«бир әфаһ»** — тәхминән 2 күрә яки 22 литр. **«бир һин»** — тәхминән 3.6 литр.
19:36 Пәнд. 11:1; 16:11; 20:10
20:2 Лав. 18:21
20:5 **«өз хәлқидин үзүп ташлаймән»** — бу ибарә адәттә адәмниң Худаниң беваситә жазаси билән дуниядин жуда қилинишини көрситиду.
20:6 Лав. 19:31
20:7 Лав. 11:44; 19:2; 1Пет. 1:16
20:9 Мис. 21:17; Пәнд. 20:20; Мат. 15:4
20:10 Лав. 18:20; Қан. 22:22; Юһ. 8:5
20:11 **«атисиниң аяли»** — мошу йәрдә өгәй аниси яки атисиниң тоқилини көрситиду.
20:11 Лав. 18:8
20:12 Лав. 18:15
20:13 Лав. 18:22

14 Әгәр бириси қизи билән анисини қошуп хотунлуққа алса пәсәндилик қилған болиду. Әр билән икки аял отта көйдүрүлсун. Шуниң билән араңларда һеч пәсәндилик иш болмайду.
15 Бириси бир һайван билән мунасивәт өткүзсә, у өлүм жазасини тартсун, һайванниму өлтүрүңлар.
16 Әгәр аял киши бир һайванниң қешиға берип мунасивәт қилдурса, аял билән һайванниң иккисини өлтүрүңлар; өз қени өз бешиға чүшкән болиду.
17 Бириси ача-сиңлисини, йәни атисидин яки анисидин болған қизни елип, әвритигә тәгсә вә бу қизму униң әвритигә тәгсә уятлиқ иш болиду; шуниң үчүн әр-аял иккиси өз хәлқиниң көз алдидин үзүп ташлансун; у өз һәдә яки сиңлисиниң әвритигә тәккәчкә, өз қәбиһлиги өз бешиға чүшкән болиду.
18 Бириси адәт көргән ағриқ вақтида бир аял билән биргә йетип, униң әвритигә тәгсә, ундақта у униң қан мәнбәсигә тәккән, аялму қан мәнбәсини ечип бәргән болуп, иккиси өз хәлқидин үзүп ташлиниду.
19 Сән өз анаңниң ача-сиңлиси вә атаңниң ача-сиңлисиниң әвритигә тәгмә; чүнки кимки шундақ қилса йеқин туққинининиң әвритигә тәккән болиду; улар иккилисиниң өз қәбиһлиги өз бешиға чүшкән болиду.
20 Бириси тағисиниң аяли билән ятса тағисиниң әвритигә тәккән болиду; иккилиси өз гунайини өз бешиға алиду; улар пәрзәнтсиз өлиду.
21 Бириси ака-инисиниң аялини алса паскина бир иш болиду. У өз биртуққан ака-инисиниң әвритигә тәккән болиду; улар иккилиси пәрзәнтсиз қалиду.

Паклиқ, муқәддәслик, итаәтмәнлик

22 Силәр Мениң барлиқ қанун бәлгүлимилирим билән барлиқ һөкүмлиримни тутуп,
буниңға мувапиқ әмәл қилиңлар; болмиса, Мән силәрни елип берип турғузидиған
зимин силәрни қусуп чиқириветиду.
23 Силәр Мән алдиңлардин һайдиветидиған
әлләрниң рәсим-қаидилири бойичә маңсаңлар болмайду; чүнки улар бу жиркиничлик ишларниң һәммисини қилип кәлди, вә шуниң үчүн улар Маңа жиркиничлик
болди.
24 Шуниң үчүн Мән силәргә: «Силәр уларниң зиминини мирас қилип алисиләр; Мән шу сүт билән һәсәл ақидиған зиминни силәргә беримән», дәп ейтқан едим; силәрни башқа хәлиқләрдин айрим қилған Худайиңлар Пәрвәрдигардурмән.

20:14 **«бириси қизи билән анисини қошуп хотунлуққа алса»** — яки «... бириси қизи билән анисини қошуп улар билән зина қилип ятса...». **«отта көйдүрүлүш»** — улар боғузланғандин кейин, әлвәттә. Бу жаза болса уларни дәпнә қилиниш имтиязидин мәһрум қилиду.
20:14 Лав. 18:17
20:15 Лав. 18:23
20:17 Лав. 18:9
20:18 Лав. 18:19
20:19 Лав. 18:12,13
20:20 Лав. 18:14
20:21 **«....У өз биртуққан ака-инисиниң әвритигә тәккән болиду; улар иккилиси пәрзәнтсиз қалиду»** — 18-19-бапларда агаһ қилған гуналарниң жазалири 20-бапта көрситилгән болуп, бу жазаларниң түрлири сәккиз хил: — *(1)* өлүм жазаси *(намәлум йол билән)*; *(2)* чалма-кесәк қилиш *(мәсилән, 1-айәт)*; *(3)* «өз хәлқидин үзүп ташлиниш» — Худаниң бир кишини беваситә жазалап уни бу дунيادин жуда қилиши; *(4)* «униң қени униң бешиға чүшиду» — намәлум йол билән Худа тәрипидин өлүм жазаси берилиду; *(5)* дәпнә қилинмай отта көйдүрүлүш *(боғузланғандин кейин)*; *(6)* «хәлиқниң көз алдидин үзүп ташлиниш» — бу хәлиқниң көз алдида Худа тәрипидин намәлум йол билән өлүм жазасиға тартилиш; *(7)* «өз гунайи өз бешиға чүшкән болиду» — буниңда, бәлким, Худаниң шу кишигә беваситә мувапиқ амма намәлум бир жазани чүшүрүши; *(8)* әвлатсиз қалдуруш.
20:21 Лав. 18:16
20:22 Лав. 18:26
20:23 Лав. 18:3,30
20:24 Мис. 3:8

[25] Шуңа силәр пак вә напак чарпайларни пәриқ етип, пак вә напак учар-қанатларни
тонуп, Мән силәр үчүн айрип, напак қилип бекитип бәргән жаниварларниң ичидин
һәр қандиқи, чарпай яки учар-қанат болсун яки йәрдә өмилигүчи жанивар болсун,
уларниң һеч бири билән өзүңларни напак қилмаңлар. [26] Силәр Маңа хас пак-муқәд-
дәс болушуңлар керәк; чүнки Мән Пәрвәрдигар пак-муқәддәстурмән, силәрни Маңа
хас болсун дәп барлиқ әллһрдин айрим қилғанмән.

Жинкәш-җадугәрләрдин агаһ болуш тоғрилиқ

[27] Жинкәш яки сеһиргәр болған һәр қандақ әр яки хотун кишигә өлүм җазаси бе-
рилмисә болмайду; хәлиқ уларни чалма-кесәк қилсун; уларниң қени өз бешиға
чүшкән болиду.

Каһинларни башқуридиған бәлгүлимиләр

21 [1] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
Сән каһинлар болған Һарунниң оғуллириға мундақ дегин: — бир каһин өз хәлқи-
ниң арисидики өлгәнләр вәҗидин өзини напак қилмисун. [2] Пәқәт өзиниң йеқин туққан-
лири үчүн — аниси билән атиси, оғли билән қизи вә ака-инисиниң өлүги түпәйлидин
өзини напак қилса болиду; [3] шуниңдәк әгәр ача-сиңлиси әргә тәгмәй пак қиз һаләттә
өзи билән биллә туруватқан болса, униң өлүги түпәйлидин өзини напак қилса болиду;
[4] чүнки каһин өз хәлқиниң арисида мөтивәр болғачқа, өзини напак қилип булғимас-
лиғи керәк.
[5] Каһинлар бешини йерим-ята қилип чүшүрмәслиги, сақилиниң уч-янлирини һәм
чүшүрмәслиги, бәдинигиму зәхим йәткүзүп тилмаслиғи керәк, [6] бәлки улар өз Худа-
сиға муқәддәс туруп, Худасиниң намини булғимаслиғи керәк; чүнки улар Пәрвәрди-
гарға атап отта сунулидиған қурбанлиқларни, өз Худасиниң нинини суниду; шуңа улар
муқәддәс болуши керәк.
[7] Улар бир аялни өз әмригә алғанда паһишә аялниму, бузуқ аялниму алмаслиғи керәк
вә ери қоюватқан аялниму алмисун. Чүнки каһин болса өз Худасиға хас муқәддәс қи-
линған. [8] У Худайиңниң нинини сунғини үчүн у саңа нисбәтән муқәддәс дәп санилиши
керәк; чүнки силәрни муқәддәс қилғучи Пәрвәрдигар Өзүм муқәддәстурмән.
[9] Әгәр бир каһинниң қизи паһишилик қилип өзини булғиған қилса, өз атисини булғиған
болиду; у отта көйдүрүлсун.

Баш каһин тоғрилиқ бәлгүлимиләр

[10] Бешиға мәсиһләш зәйтун мейи төкүлгән, каһинлиқ кийимләрни кийишкә тикләнгән-
гән, өз қериндашлириниң арисида баш каһин қилинған киши яланбаш болмисун, кий-
имлириниму житмисун; [11] У йәнә һеч өлүккә йеқинлашмаслиғи керәк, һәтта атиси вә
яки анисиниң өлүклириниң вәҗидин өзини напак қилмаслиғи керәк. [12] У вәзиписидә

20:25 Лав. 11:2; Қан. 14:4
20:27 Қан. 18:10; 1Сам. 28:7
21:4 **«чүнки каһин өз хәлқиниң арисида мөтивәр болғачқа, өзини напак қилип булғимаслиғи керәк»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «чүнки у *(каһин)* өз хәлқи ичидә аялниң ери сүпитидә өзини напак қилип булғимаслиғи керәк». Бу тәрҗиминиң мәнаси: «у аял тәрәпниң уруқ-туққанлириниң өлүклиригә йеқин кәлмәслиги, униңға тәгмәслиги керәк».
21:10 **««яланбаш болуш» вә «кийимләрни житиш»»** — һәр икки һәрикәт матәм тутушниң бир хил ипадиси еди. Баш каһинниң алаһидә һәм муқәддәс вәзиписи болғачқа, һәтта матәм ишлиридиму хизмәт орни вә бурчидин айрилмаслиғи керәк еди *(11-12-айәтниму көрүң)*.
21:11 **«У йәнә һеч өлүккә йеқинлашмаслиғи керәк,... өлүклириниң вәҗидин өзини напак қилмаслиғи керәк»** —

туруватқанда муқәддәс җайдин һәргиз айрилмисун вә шуниңдәк Худасиниң муқәддәс
җайини булғимаслиғи керәк; чүнки униң Худасиниң уни Өзигә хас қилған «мәсиһләш
мейи» униң бешида туриду. Мән Пәрвәрдигардурмән.
[13] У хотун алса пак қизни елиши керәк; [14] тул вә яки әрдин қоюветилгән аял вә яки бу-
зуқ вә яки паһишә аял болса буларни алмаслиғи, бәлки өз хәлқидин болған пак қизни
хотунлуққа елиши керәк. [15] Болмиса у өз хәлқиниң арисида өз уруғини напак қилиду;
чүнки уни муқәддәс қилғучи Пәрвәрдигар Мәндурмән.

Каһинлар тоғрисидики йәнә бир нәччә бәлгүлимә

[16] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: — [17] Сән Һарунға мундақ дегин: —
«Әвлаттин-әвлатқичә сениң нәслиңдин болған бириси мәйип болса, Худаниң ненини
сунуш үчүн йеқин кәлмисун; [18] мәйип болған һәр қандақ киши һәргиз йеқин кәлмисун
— яки кор болсун, токур болсун, панақ болсун яки бир әзаси йәнә бир җүпидин узун
болған адәм болсун, [19] пути яки қоли сунуқ болсун, [20] док болсун, парпа болсун, көзидә
ақ болсун, қичишқақ болған болсун, тәмрәткә басқан болсун яки уруқдени езилгән
һәр ким болсун,
[21] Һарун каһинниң нәслидин болған ундақ мәйип кишиләрниң һеч бири Пәрвәрдигарға
атап отта сунулидиған нәрсиләрни кәлтүрүшкә йеқин бармисун; ундақ киши мәйиптур;
у өз Худасиниң ненини сунушқа йеқин кәлмисун. [22] Һалбуки, у өз Худасиниң ненини,
йәни «әң муқәддәс» вә «муқәддәс» һесапланған нәрсиләрниң һәр иккисидин йесун.
[23] Пәқәт у пәрдидин өтүп ичкирисигә кирмәслиги яки қурбангаһқиму йеқин бармас-
лиғи керәк; чүнки у мәйиптур; болмиса, у Мениң муқәддәс җайлиримни булғиған бо-
лиду; чүнки уларни муқәддәс қилғучи Пәрвәрдигар Өзүмдурмән».
[24] Бу сөзләрниң һәммисини Муса Һарун билән униң оғуллири вә Исраилларниң һәмми-
сигә ейтип бәрди.

Муқәддәс нәрсиләрдин ким бәһримән болиду?

22 [1] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[2] Сән Һарун билән униң оғуллириға мундақ дегин: — «Силәр Исраилларниң Маңа
атиған муқәддәс һәдийәләрни еһтиятчанлиқ билән бир тәрәп қилиңлар, болмиса улар
намимни булғиши мүмкин. Мән Пәрвәрдигардурмән». [3] Уларға мундақ дегин: — «Силәр
һәр бир дәвирләрдә, барлиқ нәсиллиңлардин һәр қайсиси Исраиллар Пәрвәрдигарға
атиған пак нәрсиләргә напак һаләттә йеқинлашса, ундақ киши Мениң алдимдин үзүп
ташлиниду. Мән Пәрвәрдигардурмән.
[4] Һарунниң нәслидин бири песә-мохо яки ақма кесили болған болса, пак болмиғичә
муқәддәс нәрсиләрдин йемисун. Бирким өлүкниң сәвәвидин напак болған биркимгә
вә яки мәниси еқип кәткән кишигә тегип кәтсә, [5] яки адәмни напак қилидиған өми-
лигүчи җаниварға тәгсә яки һәр қандақ жуқуп қалидиған напаклиғи бар бир адәмгә
тегип кәтсә, (напаклиғи немидин болушидин қәтъинәзәр) [6] мундақ нәрсиләргә тәк-
кән киши кәч киргичә напак болуп, муқәддәс нәрсиләрдин йемисун. У бәдинини суда
жуйсун [7] андин күн олтарғанда пак санилип, муқәддәс нәрсиләрдин йейишкә болиду;
чүнки булар униң озуғидур.

бириси өлүккә тәгсә «напак» дәп һесапланғачқа, каһин бир өлүккә тәккән болса өз вәзиписини жүргөзәлмәйдиған болуп қалиду.
21:20 **«ярпа болсун»** — яки «йигләп қалған болсун».
22:4 Лав. 15:2

[8] У өзлүгидин өлгән вә яки житқучлар боғуп қойған һайванни йейиш билән өзини напак
қилмисун. Мән Пәрвәрдигардурмән.
[9] Улар Мениң бу тапилиғанлиримни тутуши керәк; болмиса, буниңға ихлассизлиқ қил-
са, шу өлүк түпәйлидин гунакар болуп өлиду; уларни муқәддәс қилғучи Пәрвәрдигар
Өзүмдурмән.
[10] Каһинларға ят болған һеч қандақ киши муқәддәс нәрсиләрдин йемисун. Каһинниң
йенидики мусапир-меһман вә яки мәдикари болсун уларму муқәддәс нәрсиләрдин йе-
мисун. [11] Һалбуки, каһин өзи пул чиқирип сетивалған қул униңдин йейишкә болиду;
шуниңдәк униң өйидә туғулған кишиму униңдин йесә болиду.
[12] Каһинниң қизи ят кишигә тәккән болса уму «көтәрмә һәдийә» сүпитидә аталған
муқәддәс нәрсиләрдин йемисун. [13] Лекин әгәр каһинниң қизи тул болуп қелип, яки
қоюп берилип пәрзәнтсиз һаләттә атисиниң өйигә йенип келип, яш вақтидикидәк ол-
тарған болса, ундақта атисиниң таамидин йейәләйду; лекин һеч бир ят киши униңдин
йемәслиги керәк.
[14] Әгәр бирким билмәй, муқәддәс нәрсиләрдин йәп салса, ундақта у униңға шуниң
бәштин бирини қошуп, муқәддәс нәрсиниң өзи билән каһинға қайтуруп бәрсун.
[15] Каһинлар Исраилларниң Пәрвәрдигарға атиған нәрсилирини булғимаслиғи керәк;
[16] болмиса, хәлиқ муқәддәс һәдийиләрдин йейиши билән, каһинлар хәлиқниң гәдинигә
итаәтсизлик гунайини жүкләп қойған болиду; чүнки уларни муқәддәс қилғучи Пәрвәр-
дигар Өзүмдурмән».

Қәсәмгә бағлиқ қурбанлиқ вә ихтиярий қурбанлиқлар

[17] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: — [18] Сән Һарун билән униң оғуллири вә
Исраилларниң һәммисигә мундақ дегин: — Әгәр Исраил жәмәтидин бири вә яки Исра-
ил зиминида туруватқан мусапирларниң бири өз қәсәмлиригә бағлиқ қурбанлиқ яки
ихтиярий қурбанлиқни сунуп, Пәрвәрдигарға атап көйдүрмә қурбанлиқ қилмақчи бол-
са, [19] ундақта у қобул қилиниши үчүн бежирим әркәк кала, қой яки өшкиләрдин кәл-
түрүңлар. [20] Әйиви болмиған бир жаниварни сунушуңлар керәк; чүнки шундақ болғини
силәр үчүн қобул қилинмас.
[21] Бириси калилардин яки ушшақ малдин өз қәсәмлиригә бағлиқ қурбанлиқ яки ихтия-
рий қурбанлиқни сунуп, Пәрвәрдигарға атап енақлиқ қурбанлиғи қилмақчи болса, су-
нулған һайван қобул қилиниши үчүн бежирим болуши керәк; униң һеч қандақ әйиви
болмисун. [22] Кор яки ақсақ-чолақ, чонақ яки яриси йириңдап кәткән, тәмрәткә басқан
яки қотур-чақа бесип қалған һайванлар болса — буларни Пәрвәрдигарға атап сунсаңлар
яки буларни Пәрвәрдигарға атап қурбанлиқ сүпитидә қурбангаһта отта көйдүрсәңлар
болмайду.
[23] Топақ яки қойниң мәлум жүп әзасидин бири узунрақ я қисқа болса, мундақларни их-
тиярий қурбанлиқ сүпитидә өткүзсәң болиду, лекин қәсәмгә бағлиқ болса қурбанлиқ
үчүн қобул қилинмас.
[24] Уруқдини зәхимләнгән, езилип кәткән, йерилған яки пичилған һайванни Пәрвәрди-
гарға атап қурбанлиқ қилмаңлар. Мундақ ишни өз зиминиңлардиму һәргиз қилмаңлар.

22:8 Мис. 22:31; Лав. 17:15; Әз. 44:31
22:12 **«ят киши»** — мошу йәрдә каһин болмиған кишини көрситиду.
22:13 Лав. 10:14
22:15 **«Каһинлар»** — ибраний тилида «Улар». Каһинлар хәлиқниң муқәддәс нәрсиләрдин йемәслигигә мәсъул еди *(16-айәтни көрүң)*. Бәзи алимлар «улар»ни «хәлиқ» дәп тәрҗимә қилиду.
22:16 **«чүнки уларни муқәддәс қилғучи Пәрвәрдигар Өзүмдурмән»** — мошу йәрдә «уларни» бәлким каһинларниң өзлирини көрситиши мүмкин.
22:21 Қан. 15:21; 17:1

25 Худайиңларниң нени сүпитидә яқа жутлуқ кишиниң қолидин шундақ һайванлардин
һеч қайсисини елип сунмаңлар; чүнки улар мәйип болғачқа, силәр үчүн қобул қилин-
майду.

Башқа бир нәччә бәлгүлимә

26 Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: — 27 Бир мозай, қоза яки оғлақ туғулса
йәттә күнгичә анисини әмсун; сәккизинчи күнидин башлап Пәрвәрдигарға атап отта су-
нидиған қурбанлиқ сүпитидә қобул болушқа ярайду.
28 Мәйли кала болсун, қой болсун, силәр аниси билән балисини бир күндә боғузлимаңлар.
29 Силәр Пәрвәрдигарға атап бир тәшәккүр қурбанлиғи сунмақчи болсаңлар, қобул
қилинишқа лайиқ болған йол билән сунуңлар. 30 У сунулған күнидә йейилиши керәк;
униңдин һеч немини әтисигә қалдурмаслиғиңлар керәк. Мән Пәрвәрдигардурмән.
31 Силәр Мениң әмирлиримни чиң тутуп, уларға әмәл қилиңлар. Мән Пәрвәрдигар-
дурмән. 32 Мениң муқәддәс намимни булғимаңлар, Мән әнди Исраилларниң арисида
муқәддәс дәп билинимән. Мән силәрни муқәддәс қилғучи Пәрвәрдигар болуп, 33 Ху-
дайиңлар болушқа силәрни Мисир зиминидин чиқирип кәлдим. Мән Пәрвәрдигар-
дурмән.

Худа Исраилға бекиткән һейт-байрамлар

23 1 Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: — 2 Сән Исраилларға мундақ дегин:
— Пәрвәрдигар бекиткән һейтлар, силәр муқәддәс сорунлар болсун дәп чақирип
җакалайдиған һейтлирим мана мунулардур: —
3 (алтә күн иш-әмгәк қилинсун; лекин йәттинчи күни «хас шабат күни», муқәддәс сорун-
лар күни болиду; у күни һеч қандақ иш-әмгәк қилмаңлар. Қәйәрдила турсаңлар бу күн
Пәрвәрдигарға аталған шабат күни болиду).

«Өтүп кетиш һейти» вә «петир нан һейти»

4 Силәр бекитилгән күнлири муқәддәс сорунлар болсун дәп чақирип җакалайдиған,
Пәрвәрдигарниң һейтлири мана мунулардур: — 5 Биринчи айниң он төртинчи күни гу-

22:25 **«Худайиңларниң нени»** — униңға аталған түрлүк һәдийә-қурбанлиқлар. Мошу йәрдә көздә тутулғини һайванлардур.
–Башқа бир хил тәрҗимиси: «Худайиңларниң нени сүпитидә силәр яқа жутлуқ кишиниң қолидин һеч қурбанлиқни елип сунмаңлар вә силәр шундақ һайванлар *(мәйип һайванлар)*дин һеч қайсисини сунмаңлар; чүнки улар мәйип болғачқа, силәр үчүн қобул қилинмайду». Лекин бизниңчә бу тәрҗимә тоғра әмәс; чүнки Мусаға чүшүрүлгән қанун бойичә яқа жутлуқлар хәтнә қобул қилса, қурбанлиқларни сунушқа болатти. **«силәр үчүн қобул қилинмайду»** — мошу йәрдә «силәр» қурбанлиқ сунған яқа жутлуқни өз ичигә алиду.
22:27 **«анисини әмсун»** — ибраний тилида «ана астида турсун».
22:30 Лав. 7:15
23:2 **«Пәрвәрдигар бекиткән һейтлар»** — мошу ибарини тоғрирақ баян қилсақ «Пәрвәрдигар бекиткән вақит-пәсилләр» дегән болиду. Бу «пәсил-вақитлар»ниң көпинчиси шатлинидиған, хушал пәйтләр болсиму, лекин «кәфарәт күни» ундақ күн әмәс. **«сорунлар»** — мошу йәрдә «сорун» *(яки «жиғилиш»)* дегән сөз «сорунға чақирилиш» дегән мәнани билдүриду. Нәгә чақирилиду? Тәкитлинидиған иш хәлиқниң җәм болуши әмәс, бәлки «**Худаниң** йениға жиғилишқа чақирилиш»тин ибарәттур. Әмәлийәттә, бәзи һейтлар вә шабат күнлиридә хәлиқниң һәммиси жиғилип әмәс, бәлки һәр бир аилә «қәйәрдә турса», шу өй-чедирларда җәм болуп Худа бәргән арамдин бәһримән болиду. Шундақла улар шу күни Худани сеғинип, униңға тәшәккүр-мәдһийә қайтуруши мүмкин, лекин бу ишлар муқәддәс қанунда рәсмий бекитилгән әмәс.
23:3 **«хас шабат күни»** — ибраний тилида «шабатларниң шабати» — мәхсус арам алидиған күн. **«сорунлар»** — мошу «сорунлар» дегәнниң мәнаси тоғрилиқ 2-айәттики изаһатни көрүң. **«шабат күни»** — мошу йәрдә «шабат күни»ниң тилға елинишиниң сәвәви бәлким шуки, мәлум бир һейт шабат күнигә тоғра келип қалған болса, шу күнидә охшашла иш қилмай арам елиши керәк еди.
23:3 Мис. 20:9; 23:12; Қан. 5:13; Луқа 13:14
23:4 **«Пәрвәрдигарниң һейтлири»** — һейтлар тоғрилиқ «Чөл.» 28-бап, «Қан.» 16:1-17ниму көрүң.

гумда Пәрвәрдигарға аталған «өтүп кетиш һейти» болиду.

[6] Шу айниң он бәшинчи күни Пәрвәрдигарға аталған «петир нан» һейти болиду; силәр
йәттә күнгичә петир нан йәйсиләр. [7] Биринчи күнидә силәр муқәддәс жиғилиш қилип,
һеч қандақ иш-әмгәк қилмаңлар. [8] Силәр йәттә күнгичә Пәрвәрдигарға атап отта суни-
диған қурбанлиқларни сунуп туруңлар. Йәттинчи күнидә муқәддәс жиғилиш болиду;
һеч қандақ иш-әмгәк қилмаңлар.

«Дәсләпки һосул» һейти

[9] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[10] Сән Исраилларға мундақ дегин: — Силәр Мән өзүңларға тәқдим қилидиған зиминға
кирип, униңдин һосул жиққиниңларда, һосулуңларниң дәсләпки пишқинидин бир
бағламни каһинниң қешиға елип бериңлар. [11] Каһин силәр үчүн қобул болушқа уни
Пәрвәрдигарниң алдида пулаңлатсун; уни пулаңлатқан вақит болса шабатниң әтиси
болиду. [12] Силәр уни пулаңлатқан күндә силәр бир яшқа киргән бежирим бир қозини
Пәрвәрдигарға атап көйдүрмә қурбанлиқ сүпитидә сунуңлар; [13] шуниңға қошуп ашлиқ
һәдийәси сүпитидә зәйтун мейи иләштүрүлгән есил ундин бир әфаһниң ондин бирини
Пәрвәрдигарға хушбуй кәлтүрсун дәп отта сунуңлар; буниңға қошуп шарап һәдийәси
сүпитидә шараптин бир һинниң төрттин бирини сунуңлар. [14] Силәр Худайиңларға хас
болған бу һәдийәни сунидиған күндин илгири йеңи һосулдин һеч немини, нә нан нә қо-
мач нә көк баш болсун йемәңлар. Бу дәвирдин-дәвиргичә силәр үчүн қәйәрдә турсаңлар
әбәдий бир бәлгүлимә болсун.

«Һәптиләр һейти» — бәзидә «орма һейти», «дәсләпки орма һейти» дәпму атилиду

[15] Андин силәр шу шабат күнниң әтисидин, йәни шу бир бағламни пулаңлатма һәдийә
сүпитидә сунған күнниң әтисидин тартип, йәттә һәптә санаңлар (улар толуқ һәптә
болуши керәк); [16] йәттинчи шабатниң иккинчи күнигичә әллик күнни санаңлар; андин
Пәрвәрдигарға атап йеңи һосулдин бир ашлиқ һәдийәси сунуңлар. [17] Өзүңлар туру-
ватқан җайлардин пулаңлатма һәдийә сүпитидә есил ундин бир әфаһниң ондин икки-
сидә етилгән икки нанни елип кәлтүрүңлар; улар ечитқу селип етилгән болсун; булар
Пәрвәрдигарға аталған дәсләпки һосул һәдийәси дәп һесаплиниду. [18] Нандин башқа
йәнә бир яшлиқ йәттә бежирим қоза, яш бир топақ вә икки қочқарни көйдүрмә қур-
банлиқ сүпитидә Пәрвәрдигарға атап сунуңлар; уларға хас ашлиқ һәдийәлири вә шарап
һәдийәлирини қошуп, һәммиси Пәрвәрдигарға хушбуй кәлтүрүшкә сунулсун.
[19] Буниңдин башқа силәр гуна қурбанлиғи үчүн бир текини, енақлиқ қурбанлиғи үчүн
бир яшлиқ икки қозини кәлтүрүңлар; [20] каһин буларни, йәни шу икки қозини дәсләпки
һосул нанлириға қошуп пулаңлатма һәдийә сүпитидә Пәрвәрдигар алдида пулаңлат-

23:5 **«гугумда»** — ибраний тилида «икки кәч арилиғида» дегән сөз билән ипадилиниду — Демәк, күн петиватқан чағдин қараңғу чүшкичә болған арилиқтики вақит. **«өтүп кетиш *«пасха»* һейти»** — бу һейт тоғрилиқ «Мисирдин чиқиш» 12-бап, болупму 13-айәт вә изаһатини, шундақла «қошумчә сөз»имизни көрүң.

23:5 Мис. 12:18; 23:15; Чөл. 28:16; Қан. 16:1

23:10 **«һосулуңларниң дәсләпки пишқинидин бир бағламни каһинниң қешиға елип бериңлар»** — бу айәттики һосул болса арпа һосули еди. Буғдай һосули кейин болиду *(16-айәт)*.

23:11 **«уни пулаңлатқан вақит болса шабатниң әтиси болиду»** — «өтүп кетиш» *(биринчи айниң он төртинчи күни)* һейтиниң әтисидин башлап йәттә күнлүк «петир нан һейт»и болиду. Йәһудий әнъәнилири бойичә бу йәттә күн ичидә кәлгән шабат күнниниң иккинчи күни «дәсләпки һосул һейти» болиду.

23:15 Қан. 16:9,10

23:17 **«булар ... дәсләпки һосул һәдийәси дәп һесаплиниду»** — бу һосул болса, буғдай һосули еди. «Дәсләпки һосул һейти»дики һосул болса арпа һосули еди.

сун. Булар болса Пәрвәрдигарға аталған муқәддәс санилип, каһинға тәгсун. [21] Шу күни
силәр «бүгүн бизләргә муқәддәс жиғилиш болиду» дәп җакалаңлар; шу күни һеч қандақ
иш-әмгәк қилмаңлар. Бу силәр үчүн қәйәрдила турсаңлар әбәдий бир бәлгүлимә боли-
ду.

Һосул оруш тоғрилиқ бәлгүлимә

[22] Етизиңниң булуң-пучқақлириғичә тамам жиғивалмаңлар, вә һосулуңдин қалған ва-
саңни теривалмиғин, бәлки буларни кәмбәғәлләр билән мусапирларға қойғин. Мән
Өзүм Худайиңлар Пәрвәрдигардурмән.

«Канай челиш һейти»

[23] Пәрвәрдигар Мусаға мундақ деди: — [24] Сән Исраилларға мундақ дегин: —
Силәр йәттинчи айниң биринчи күни толуқ арам елип, канайлар челиниш билән әсләт-
мә йосунда һейт қилип, муқәддәс сорунларни түзүңлар. [25] У күндә һеч қандақ иш-әмгәк
қилмаңлар; Пәрвәрдигарға атап отта сунулидиған бир қурбанлиқ сунуңлар.

«Кәфарәт күни»

[26] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[27] Йәттинчи айниң онинчи күни болса кәфарәт күни болиду; у күн силәр үчүн муқәддәс
жиғилиш күни болиду; шу күни нәпсиңларни тартип өзүңларни төвән тутуп, Пәрвәр-
дигарға атап отта сунулидиған қурбанлиқни сунуңлар; [28] У күндә һеч қандақ иш-әмгәк
қилмаңлар; чүнки у бир кәфарәт күни болуп, шу күн өзүңлар үчүн Худайиңлар Пәрвәр-
дигар алдида кәфарәт қилинишқа бекитилгәндур. [29] Һәр ким шу күни нәпсини тартмай
өзини төвән тутмиса өз хәлқидин үзүп ташлиниду. [30] Кимдәким шу күндиму һәр қандақ
бир иш қилса, Мән шу адәмни өз хәлқидин үзүп ташлаймән. [31] Шу күни һеч қандақ иш
қилмаңлар; бу дәвирдин-дәвиргичә силәр үчүн қәйәрдә турсаңлар бир әбәдий бәлгү-
лимә болиду. [32] У күн силәр үчүн толуқ арам алидиған шабат күни болиду; нәпсиңларни
тартип өзүңларни төвән тутуңлар. Шу айниң тоққузинчи күни гугумдин тартип әтиси
гугумғичә шабат күнигә риайә қилип арам елиңлар.

«Кәпиләр һейти»

[33] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[34] Сән Исраилларға мундақ дегин: — Йәттинчи айниң он бәшинчи күнидин башлап,
йәттә күнгичә Пәрвәрдигарниң «кәпиләр һейти» болиду. [35] Биринчи күндә муқәддәс
жиғилиш болиду; һеч қандақ иш-әмгәк қилмаңлар. [36] Йәттә күнгичә Пәрвәрдигарға атап
отта сунулидиған қурбанлиқ сунуңлар; сәккизинчи күндә силәргә муқәддәс жиғилиш
болиду; Пәрвәрдигарға атап отта сунулидиған қурбанлиқ сунуңлар. Бу өзи тәнтәнилик
жиғилиш болғач, у күни һеч қандақ иш-әмгәк қилмаңлар.
[37] Силәр «муқәддәс сорунлар болсун» дәп җакалайдиған, йәни Пәрвәрдигар бекиткән

23:22 Лав. 19:9; Қан. 24:19
23:24 **«канайлар»** — яки «бурғилар» *(қочқарниң мүңгүзлири).*
23:24 Чөл. 29:1
23:27 **«кәфарәт күни»** — ибраний тилида «кәфарәтләр күни». **«нәпсиңларни тартип өзүңларни төвән тутуп, ...»** — ибраний тилида бирла сөз билән ипадилиниду. Йәһудий әнәнилири бойичә бу ишлар роза тутушни өз ичигә алатти. 16:29-31ниму көрүң.
23:27 Лав. 16:29,31; Чөл. 29:7
23:34 **«йәттинчи ай»** — ибраний тилида «бу йәттинчи ай».
23:34 Мис. 23:16; Чөл. 29:12; Қан. 16:15
23:36 Юһ. 7:37

һейтлар мана шулардур. Шу сорунларда силәр һәр қайси күнгә бекитилгини бойичә,
Пәрвәрдигарға атап отта сунулидиған һәдийә-қурбанлиқ, йәни көйдүрмә қурбанлиқ,
ашлиқ һәдийәси, башқа һәр хил қурбанлиқлар вә шарап һәдийәләрни сунисиләр; [38] бу-
лардин башқа, Пәрвәрдигарниң шабат күнлирини тутисиләр вә Пәрвәрдигарға атап
қалған һәдийәлириңларни берип, қәсәм қурбанлиқлириңларниң һәммисини ада қи-
лип, ихтиярий қурбанлиқлириңларниң һәммисини сунисиләр.
[39] Силәр әнди зиминдин һосул-мәһсулатлирини жиғип болуп, йәттинчи айниң он бә-
шинчи күнидин башлап йәттә күн Пәрвәрдигарниң һейтини өткүзүңлар. Биринчи күни
толуқ арам елиш болиду, сәккизинчи конидиму толуқ арам елиш болиду. [40] Биринчи
күни силәр есил дәрәқләрдин шах-путақларни чатап, йәни хорма дәрәқлири билән
қоюқ йопурмақлиқ дәрәқләрниң шахлирини кесип, ериқ бойидики сөгәт чивиқлирини
қирқип Худайиңлар Пәрвәрдигар алдида йәттә күнни шундақ шат-хурам өткүзисиләр.
[41] Силәр һәр жили бу йәттә күнни Пәрвәрдигарға атиған бир һейт сүпитидә өткүзүңлар;
дәвирдин-дәвиргичә бу силәр үчүн әбәдий бир бәлгүлимә болиду. Силәр һейтни йәт-
тинчи айда өткүзүңлар. [42] Йәттә күнгичә кәпиләрдә туруңлар. Исраилда туғулғанлар-
ниң һәммиси кәпидә турсун. [43] Буниң билән Мән Исраилларни Мисир зиминидин
чиқарғинимда, уларни кәпиләрдә турғузғинимни әвлатлириңлар билиду. Өзүм Худай-
иңлар Пәрвәрдигардурмән.
[44] Шундақ қилип Муса Пәрвәрдигарниң бекиткән шу һейтлирини Исраилларға баян
қилди.

«Чирақдан» вә «тәқдим нан ширәси тоғрисидики бәлгүлимиләр

24 [1] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[2] Исраилларға чирақ һемишә йениқ туруши үчүн зәйтундин соқуп чиқирилған
сап майни саңа елип келишкә буйруғин. [3] Һарун жамаәт чедириниң ичидә, һөкүм-гува-
лиқ сандуғиниң удулидики пәрдиниң сиртида һәр кечиси әтигәнгичә Пәрвәрдигарниң
алдида чирақларни шундақ пәрләп турсун. Бу дәвирдин-дәвиргичә силәр үчүн әбәдий
бир бәлгүлимә болиду. [4] Һарун һемишә Пәрвәрдигарниң алдида бу чирақларни пак чи-
рақданниң үстигә тизип қойсун.
[5] Сән йәнә есил буғдай унидин он икки тоғачни әткин. Һәр бир тоғач бир әфаһниң ондин
иккисигә баравәр болсун. [6] Андин сән Пәрвәрдигарниң алдидики пак ширәниң үстигә
алтидин икки қатар қилип тизғин. [7] Һәр бир қатарниң үстигә сап мәстики қойғин; шу-
ниң билән улар Пәрвәрдигарға атап отта сунулидиған һәдийә, әсләтмә нан болиду.

[8] Буларни у Исраилларға вакалитән һәр бир шабат күни Пәрвәрдигарниң алдида тиз-
сун; бу әбәдий бир әһдидур. [9] Нанлар Һарун билән униң оғуллириға тәвә болиду; улар
уларни муқәддәс жайда йесун; чүнки бу нәрсиләр Пәрвәрдигарға атап отта сунулған

23:39 «һосул-мәһсулатлири» — мошу «һосул-мәһсулатлири» ашлиқлар һәм һәр хил мевә-чивә мәһсулатлирини өз ичигә алиду.
23:40 «есил дәрәқләрдин шах-путақларни чатап, ...» — ибраний тилида «есил дәрәқләрдин мевини чатап, ...».
23:42 «Йәттә күнгичә кәпиләрдә туруңлар, ...» — бу кәпиләр жуқуридики шах-чивиқлардин ясилиши керәк.
24:3 «һөкүм-гувалиқ сандуғи» — мошу йәрдә «һөкүм-гувалиқ» Худаниң Исраилға болған түп әмирлирини, шундақла униң Исраил билән болған әһдисини көрситиду; Худаниң муқәддәс маһийити вә характери шу әмирләрдә аян қилинғачқа, «һөкүм-гува» дәпму атилиду. Оқурмәнләргә аянки, шу әмирләр әһдә сандуғи ичидә сақлақлиқ таш тахтайлар үстидә пүтүклүк еди. Шуңа бәзидә сандуқ «һөкүм-гувалиқ сандуғи», ибадәт чедири болса, «һөкүм-гувалиқ чедири» дәп атилиду.
24:4 «пак чирақдан» — яки «сап алтун чирақдан».
24:6 «пак ширә» — яки «сап алтун ширә».

нәрсиләр ичидә «әң муқәддәсләрниң бири» дәп санилип, Һарунға тәвә болиду; бу әбәдий бир бәлгүлимидур.

Худаниң намиға күпүрлүк қилиш гунайиниң җазаси

10 Аниси Исраилий, атиси Мисирлиқ бир оғул бар еди. У Исраилларниң арисиға барди;
у чедирғаһта бир Исраилий билән урушуп қалди. 11 Улар соқушқанда Исраилий аялниң
оғли күпүрлүк қилип, Пәрвәрдигарниң намини булғап қарғиди. Хәлиқ уни Мусаниң алдиға елип барди. У кишиниң анисиниң исми Шеломит болуп, у Дан қәбилисидин болған
Дибриниң қизи еди.
12 Шуниң билән улар Пәрвәрдигарниң һөкүм буйруғи чиққичә у кишини солап қойди.
13 Андин Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
14 Қарғиғучини чедирғаһниң ташқириға елип чиқиңлар. Униң ейтқинини аңлиғанларниң һәммиси қоллирини униң бешиға қойсун, андин пүткүл җамаәт бир болуп уни чалма-кесәк қилсун.
15 Һәмдә сән Исраилларға мундақ дегин: — Әгәр бирким өз Худасини һақарәтләп
қарғиса өз гунайини тартиду.
16 Пәрвәрдигарниң намиға күпүрлүк қилған һәр қандақ киши өлүмгә мәһкүм қилинсун; пүткүл җамаәт чоқум бир болуп уни чалма-кесәк қилсун; мәйли у мусапир болсун яки йәрлик болсун, муқәддәс намға күпүрлүк қилса өлтүрүлсун.
17 Әгәр бириси башқа бирисини уруп өлтүрсә, у өлүмгә мәһкүм қилинсун.
18 Бириси бир чарпайни өлтүрсә, униң үчүн һайванни төләп, җанға-җан төләп бәрсун.
19 Бирким өз хошнисини мәйип қилса, у өзгигә қандақ қилған болса, униң өзигиму шундақ қилинсун.
20 Бирәр әзаси сундуруветилгән болса, униңму сундурулсун; көзигә-көз, чишиға-чиш накар қилинсун; башқа кишини қандақ зәхимләндүргән болса уму һәм шундақ қилинсун.
21 Кимдәким бир чарпайни өлтүрсә, чарпай төләп бәрсун; адәмни уруп өлтүргән киши болса, өлүм җазасиға мәһкүм қилинсун.
22 Силәрдә бирла қанун болсун. мусапир яки йәрлик болсун, баравәр муамилә қилинсун; чүнки Мән Худайиңлар Пәрвәрдигардурмән.
23 Муса Исраилларға шуларни деди; шуниң билән улар шу қарғиғучини чедирғаһниң ташқириға елип чиқип, чалма-кесәк қилди. Шундақ қилип, Исраиллар Пәрвәрдигарниң Мусаға әмир қилғинидәк қилди.

Зиминниң «шабат жили»

25 1 Пәрвәрдигар Синай теғида Мусаға сөз қилип мундақ деди: — 2 Сән Исраилларға
мундақ дегин: — Мән силәргә беридиған зиминға киргиниңларда у зиминниң
өзиму Пәрвәрдигарға атап бир шабат арамини алсун. 3 Сән алтә жил етизиңни терип,
алтә жил таллиқ беғиңни чатап, улардин һосулларни жиққин; 4 амма йәттинчи
жили зиминниң өзи үчүн бир «шабатлиқ арам» болсун; у Пәрвәрдигарға аталған
бир «шабат» һесаплиниду. Шу жили сән етизиңни теримайсән вә таллиғиңни

24:9 Мис. 29:32; Лав. 8:31; 1Сам. 21:6; Мат. 12:4
24:11 **«муқәддәс нам»** — мошу йәрдә ибраний тилида «муқәддәс нам» әмәс, пәқәт «Нам» дейилиду. Демәк, Пәрвәрдигарниң нами *(16-айәтни көрүң)*.
24:12 **«...Пәрвәрдигарниң һөкүм буйруғи чиққичә,...»** — ибраний тилида «...Пәрвәрдигарниң ағзиға қарап, у һөкүм чиқарғичә,...».
24:16 **«муқәддәс нам»** — мошу йәрдә ибраний тилида пәқәт «Нам» дейилиду.
24:20 Мис. 21:24; Қан. 19:21; Мат. 5:38
25:2 Мис. 23:10

чатимайсән. [5] Өзлүгидин үнүп чиққан һосулни ормайсән; вә чаталмиған таллириңниң
үзүмлирини үзмәйсән; чүнки шу жил зимин арам алидиған жилдур.
[6] Һалбуки, зимин шабат жилида чиқарған һосул һәммиңларға озуқ болиду, йәни өзүң
үчүн, қул-дедигиң үчүн, мәдикариң үчүн вә сениңкидә туруватқан мусапир үчүн, шу-
ниңдәк мал-варанлириң үчүн [7] Вә зиминиңдики явайи һайванлар үчүнму озуқ болиду;
зиминниң һәммә һосули озуқ болиду.

«Канай-бурға чалидиған жили», йәни «азатлиқ жили», «шатлиқ жили»

[8] Шуниңдәк сән йәттә қетимлиқ шабат жилини, йәни йәттә һәссә йәттә жилни санիғин;
йәттә шабат жил күнлири қириқ тоққуз жил болиду. [9] Шунчилик вақит өтүп, йәттинчи
айда, айниң онинчи күни, кәфарәт күнидә бурға челип садасини жуқури чиқирисиләр;
кәфарәт күниниң өзидә силәр пүткүл зиминиңларда бурғиниң садасини аңлитисиләр.
[10] Шу әллигинчи жилини силәр муқәддәс дәп билип, пүткүл зиминда униңда барлиқ
туруватқанларниң һәммисигә азатлиқни жакалишиңлар керәк. Шу жил силәргә «азат-
лиқ жили» болиду, һәр бириңлар өз йәр-мүлүклириңларға қайтисиләр, һәр бириңлар
өз аилә-жәмәтиңларға қайтип барисиләр. [11] Бу әллигинчи жили силәргә бир азатлиқ
жили болсун; у жили һеч немә теримайсиләр, өзлүгидин үнүп чиққан һосулниму ор-
майсиләр вә чаталмиған таллириңларниң үзүмлириниму жиғмайсиләр. [12] Чүнки бу
азатлиқ жили болуп, силәргә муқәддәс һесаплансун; униң һосулини болса, етиз-дали-
лардин тепип һәммиңлар йәйсиләр.

Йәр-мүлүкләрниң яндурулуши

[13] Азатлиқ жили араңлардики һәр бир адәм өз йәр-мүлкигә қайтсун. [14] Силәр хош-
наңларға бир немә сетип бәрсәңлар, яки хошнаңлардин бир немә сетивалсаңлар,
бир-бириңларни бозәк қилмаңлар. [15] Хошнаңдин йәрни сетивалсаң, ундақта «азатлиқ
жили»дин кейин өткән жилларниң санини һесаплап униңдин сетивелишиң керәк; уму
қалған жилларниң саниға қарап, йәрниң кейинки һосуллириға асасән саңа сетип бәр-
сун. [16] «Азатлиқ жили»ғичә болған жиллар көпрәк болса, баһасини шуниңға мувапиқ
жуқури көтирисән; қалған жиллар азрақ болса, баһасини шуниңға мувапиқ кемәйт-
сун. Чүнки қалған жилларниң һосуллири қанчә болса, у шу бойичә саңа сетип бериду.
[17] Силәр бир-бириңларни бозәк қилмаңлар, бәлки Худайиңлардин қорқуңлар; чүнки
Мән болсам Худайиңлар Пәрвәрдигардурмән.
[18] Силәр Мениң бәлгүлимилиримни тутуп, һөкүмлиримдә туруп, шуларға әмәл қи-
лиңлар; силәр шундақ қилсаңлар, зиминиңларда теч-аман турисиләр. [19] Шуниң билән
зимин силәргә өз мевисини бериду, силәр тойғидәк йәп, униңда теч-аман турисиләр.
[20] Әгәр силәр: — Мана, бизгә терип һосулни жиғишқа иҗазәт берилмисә, йәттинчи жили
немә йәймиз, дәп сорисаңлар, [21] силәргә мәлум болсунки, алтинчи жилида үч жилниң
һосулини бәрсун дәп, Мән үстүңларға бәрикитимни «чүш» дәп буйруймән. [22] Вә шун-

---

25:7 **«... зиминиңдики явайи һайванлар үчүнму озуқ болиду; зиминниң һәммә һосули озуқ болиду»** — демәк, *(1)* етиз-таллиқниң егиси өз йеридин өзлүгидин үнүп чиққан «тәбиий һосул»ни оғақ вә пичақ билән һәргиз алмаслиғи керәк; *(2)* барлиқ хәлиқ шу «тәбиий һосул»дин, шундақла һәр хил дәрәқләрниң мевисини вә зиминдики башқа тәбиий озуқлуқни *(кимниң йеридә болушидин қәтъийнәзәр)* халиғанчә қол билән үзсә болатти; *(3)* һәтта зиминдики явайи һайванларму униңдин бәһримән болушқа болатти; шуниң үчүн етиз әтрапидики читқашаларни ечип бериши керәк еди.

25:10 **«Азатлиқ жили»** — әслидә ибраний тилида «бурға *(челиш)* жили» дәп атилатти. Кейин, униң чүшәнчиси тезла «азатлиқ жили», «шатлиқ жили» дегәнгә өзгәрди.

25:12 **«шабат жили»** — бу иш тоғрисидики бәлгүлимиләрни, 5-7-айәтләрдин вә изаһатлиридин көрүң.

25:14 **«Силәр хошнаңларға бир немә сетип бәрсәңлар, яки хошнаңлардин бир немә сетивалсаңлар»** — бу айәттики «бир немә» шүбһисизки йәр-зиминларни яки егиликни көрситиду *(13-айәтни көрүң)*.

дақ болидуки, силәр сәккизинчи жили терийсиләр, амма тоққузинчи жилиғичә ешип
қалған кона һосулдин техичә йәйсиләр; шу тоққузинчи жилиғичә силәр кона ашлиқтин
йәйсиләр.
23 Йәр-зимин сетилса, мәңгүлүк сетилмисун, чүнки зиминниң өзи Мениңкидур, силәр
болсаңлар Мениң йенимдики мусапир вә меһман, халас. 24 Силәр егә болидиған пүткүл
зиминда йәр-зиминниң егилиригә уни «қайтурувелиш һоқуқи»ни яритип беришиңлар
керәк. 25 Әгәр қериндашлириңлардин бири кәмбәғәллишип, өз мирас йерини сетиватқан
болса, униң йеқин туққини, йәни «һәмҗәмәт шапаәтчи»си келип өз қериндиши сатқан
йәрни қайтуруп сетивалсун. 26 Әгәр униң һеч шапаәтчи туққини болмиса, лекин у янду-
рувелишқа керәклик пулни тапалиса, 27 Ундақта сатқиниға қанчә жил болғанлиғини һе-
саплап, азадлиқ жилиғичә қалған жиллар үчүн сетивалған кишигә мувапиқ пул берип,
өз йеригә қайтсун. 28 Лекин әгәр у яндурувелишқа керәклик пулни тапалмиса, өзи сетип
бәргән йәр азатлиқ жилиғичә алғучиниң қолида турсун; азатлиқ жили кәлгәндә йәр йәр
сетивалғучиниң қолидин чиқсун, өз егиси өз йәр-мүлкигә қайтсун.

Сетип бәргән өйләр тоғрилиқ

29 Әгәр бириси сепиллиқ шәһәрниң ичидики бир туралғу өйни сатқан болса, сетип бир
жил ичидә уни яндурувелиш һоқуқи бардур. Толуқ бир жил түгәп болғичә, яндуруве-
лиш һоқуқи бардур. 30 Лекин пүтүн жил ичидә яндурувелинмиса, сепиллиқ шәһәрниң
ичидики бу өй нәсилдин-нәсилгә алған кишиниң қолида болуп, азатлиқ жили кәлсиму
яндурулмас.
31 Лекин сепилсиз кәнтләрниң өйлири болса зиминниң етизлиридәк һесаплиниду;
уларни яндуруп сетивалғили болиду; азатлиқ жили кәлгәндә әсли егисиниң қолиға ян-
дурулиду.
32 Лекин Лавий шәһәрлиридә болса, Лавийлар өз мираси болған шәһәрләрдики өйли-
рини халиса һәр қачан қайтурувелиш һоқуқи бардур. 33 Лавийлардин бири өйлирини,
йәни өз мираси болған шәһәрдики бир өйни қайтурувелиш һоқуқи бар болсиму, лекин
қайтуруп алмиған болса, ундақ әһвалда у азатлиқ жили кәлгәндә яндурулиду; чүнки
Лавий шәһәрлириниң өйлири болса Лавийларниң Исраилларниң арисидики мираси
болиду. 34 Шундақ һәм буларниң шәһәрлириниң чөрисидики етиз-йәрлири болса, улар-
ниң әбәдий мираси болғачқа, сетилса болмайду.

Қәризләр вә қуллар тоғрилиқ бәлгүлимиләр

35 Саңа хошна болған, қериндашлириңлардин бири кәмбәғәллишип, өз җенини бақал-
май қалса, сән уни мусапир яки яқа жутлуқ меһмандәк йениңда турғузуп, униңдин
хәвәр алғин. 36 Сән униңдин өсүм вә яки пайда алмиғин; сән Худайиңдин қорқуп, қе-

---

25:25 **«һәмҗәмәт шапаәтчи»** — мошу сөз ибраний тилидики «гоел»ниң тәрҗимисидур. Тәвраттики нурғун йәрләрдә бу сөз тепилиду *(мәсилән, «Аюп» 19:25ни вә изаһатни көрүң)*. Бәзидә «һәмҗәмәт қутқузғучи» дәп тәрҗимә қилиниду. Бу сөз умумән бирисиниң мәлум аваричиликкә учриғинида, униңға туққанчилиқ *(һәмҗәмәтлик)* қилип уни қутқузуш үчүн бәдәл төләйдиған қутқузғучи туққинини билдүриду.

25:26 **«лекин у яндурувелишқа керәклик пулни тапалиса»** — ибраний тилида «у» «униң қоли» дегән сөз билән ипадилиниду.

25:32 **«Лавийларниң шәһәрлири»** — Исраил ичидә Лавийларға алаһидә хас болған 48 шәһәр бар еди *(«Чөл.» 35-бап, «Йәшуа» 21-бапни көрүң)*.

25:33 **«Лавийлардин бири өйлирини... қайтурувелиш һоқуқи бар болсиму,... у азатлиқ жили кәлгәндә яндурулиду»** — яки «Әгәр Лавийлардин бири башқа бирисидин *(йәни башқа бир Лавий адәмдин)* өз мираси болған шәһиридә бир өйни сетивалсиму, азатлиқ жили кәлгәндә яндурулиду». Бу айәтниң йәнә бәзи башқа тәрҗимилири яки шәрһлири учриши мүмкин.

25:34 **«... буларниң шәһәрлириниң чөрисидики етиз-йәрлири ... сетилса болмайду»** — бу етизлар уларниң хусусий тәәллуқати әмәс, бәлки уларниң «коллектип» тәәллуғи еди.

риндишиңни қешиңда турушқа қойғин. [37] Пулуңни униңға өсүмгә бәрмә, ашлиғиңниму
пайда елиш мәхситидә униңға өтнә бәрмигин.
[38] Худайиңлар болушқа, Қанаан зиминини силәргә беришкә силәрни Мисир зиминидин
чиқирип кәлгән Худайиңлар Пәрвәрдигар Өзүмдурмән.
[39] Әгәр саңа хошна болған қериндишиң кәмбәғәллишип, өзини саңа сатса, уни қул-
дәк қуллуқ хизмитигә салмиғин; [40] бәлки у қешиңда мәдикар яки мусапирдәк турсун;
азатлиқ жилиғичә сениң хизмитиңдә болсун; [41] андин азат болуп өзи билән балилири
қешиңдин чиқип, өз җәмәтигә йенип берип, ата-бовилириниң йәр-мүлкигә қайтсун.
[42] Чүнки улар Мән Өзүм Мисир зиминидин чиқирип елип кәлгән қул-бәндилирим
болғачқа, уларни қулдәк сетишқа йол қоймаңлар. [43] Сән уларға қаттиқ қоллуқ билән
ғоҗилиқ қилмайсән, бәлки Худайиңдин қорққин.
[44] Лекин өзүңгә қул яки дедәк алмақчи болсаң, уларни әтраптики ят әллардин шундақ
қул я дедәк сетивалсаң болиду. [45] Булардин башқа, араңларда олтирақлашқан мусапир-
ларниң пәрзәнтлирини вә шуларниң җәмәтидин, йәни силәр билән биллә туруватқан,
зиминиңларда туғулғанлардин қуллар сетивалсаңлар болиду; шуниң билән улар
силәрниң мүлкүңлар болуп қалиду. [46] Силәр мошуларни өзүңлардин кейинки балили-
риңларға мирас қилип, уларға мүлүк болушқа қалдурсаңлар болиду; мошуларни әбәт-
кичә қул қилсаңлар болиду; лекин өз қериндашлириңлар болған Исраиллар арисида
болса, бир-бириңларға қаттиқ қоллуқ билән ғоҗилиқ қилмаслиғиңлар керәк.
[47] Әгәр араңларда олтиришлиқ бир мусапир яки яқа жутлуқ бейиған вә униңға хошна
қериндишиң кәмбәғәллишип, өзини шу хошна мусапирға вә яки шу мусапирниң мәлум
бир әвладиға сатса, [48] у сетилгандин кейин униңда пул төләп һөрлүккә чиқиш һоқуқи
қалиду; униң ака-укилириниң һәр қайсиси уни һөрлүккә сетивалса болиду. [49] Шуниңдәк
униң тағиси яки тағисиниң оғли вә яки җәмәтидин болған һәр қайси йеқин туққини
уни һөрлүккә сетивалса болиду; яки өзиниң қурби йәтсә, пул берип өз-өзини һөрлүккә
сетивалса болиду. [50] Уни сетивалидиған киши униң ғоҗиси билән гәплишип сетилгән
жилдин тартип азатлиқ жилиғичә қанчилик болғанлиғини һесаплап, сетивелиш баһа-
сини жилларниң саниға қарап һесаплисун; һөрлүк пули һесаплашта қулниң ғоҗисиға
ишләшкә керәк болған қалған күнлириниң һәққи «мәдикарниң ишлигән күнлири»дәк
һесаплансун. [51] Азатлиқ жилиға йәнә хелә жиллар болса, шуни һесаплап, сетилгән пул-
ниң нисбити бойичә һөрлүк пулини һесаплап бәрсун; [52] әгәр азатлиқ жилиға аз жиллар
қалған болса, уни һесап қилип, қалған қуллуқ жиллириға мувапиқ пулни яндуруп бәрсун.
[53] Болмиса, қул шу ғоҗисиниң йенида жиллиқ мәдикардәк туруши керәк; униң ғоҗиси
сениң көз алдиңда униңға қаттиқ қоллуқ билән ғоҗилиқ қилмисун.
[54] Әгәр қул жуқуриқи йоллар билән һөрлүккә чиқалмиса, азатлиқ жили кәлгәндә қоюп
берилсун — у балилири билән қошулуп азат болиду. [55] Чүнки Исраилларниң өзи Маңа

25:36 Мис. 22:25; Қан. 23:18; Пәнд. 28:8; Әз. 18:8; 22:12
25:39 Мис. 21:2; Қан. 15:12; Йәр. 34:14
25:41 **«андин қул азат болуп өзи билән балилири ... ата-бовилириниң йәр-мүлкигә қайтсун»** — «Мис.» 21:2-6-айәтләрдә берилгән бәлгүлимиләр бойичә ибраний қул алтә жил ишләп болғандин кейин азатлиққа қоюп берилиши керәк. Лекин «азатлиқ жили» униң ишләшкә керәк болған алтә жил тошмайла кәлсә, шу жили у аилиси билән азатлиққа чиқиду.
25:43 Әф. 6:9; Кол. 4:1
25:49 **«...өзиниң қурби йәтсә, пул берип өз-өзини һөрлүккә сетивалса болиду»** — демәк, ғоҗайини ят әллик болса, «Мис.» 21:2-6-айәтләрдики «қул алтә жил ишләп андин азат болиду» дегән бәлгүлимә инавәтлик болмайду.
25:50 **«... қалған күнлириниң һәққи «мәдикарниң ишлигән күнлири»дәк һесаплансун»** — демәк, қалған жилларға мәдикарниң иш һәққи өлчими бойичә пул һесаплап төлиши керәк.
25:53 **«... униң ғоҗиси сениң көз алдиңда униңға қаттиқ қоллуқ билән ғоҗилиқ қилмисун»** — демәк, Йәһудийлардин бири яқа жутлуқ бир ғоҗайинниң қол астида қул болуп ишлисә, хошна болған Йәһудий қериндашлири униң һалиға йетип, униңдин хәвәр елиши керәк.

қул-бәндиләрдур; улар Мән Өзүм Мисир зиминидин чиқирип кәлгән қул-бәндилиримдур. Худайиңлар Пәрвәрдигар Өзүмдурмән.

Худаға итаәтмән болушниң бәхит-бәрикити, итаәтсизлик кәлтүридиған балаю-апәтләр

26 [1] Силәр өзүңлар үчүн һеч қандақ бут ясимаңлар яки өзүңларға һеч ойма мәбуд яки һәйкәл-түврүкни турғузмаңлар яки уларға баш урушқа оюлған нәқишлик ташларни зиминиңларда һәргиз тиклимәңлар; чүнки Өзүм Худайиңлар Пәрвәрдигардурмән.
[2] Мениң шабат күнлиримни тутуп, муқәддәс җайимға ихласмән болуңлар. Мән Пәрвәрдигардурмән.
[3] Әгәр силәр мениң бәлгүлимилиримдә меңип, әмирлиримни тутуп уларға әмәл қилсаңлар,
[4] Мән йериңларниң өз һосулини берип турушиға, даладики дәрәқләрниң мевисини чиқиришиға вақтида ямғурлириңларни яғдуруп туримән.
[5] Шуниң билән хаман тепиш вақти үзүм жиғиш пәслигичә болиду, үзүм жиғиш вақти терилғу вақтиғичә болиду; силәр нениңларни тоюнғичә йәп, өз зиминиңларда теч-аман турисиләр.
[6] Мән зиминға арам-течлиқ ата қилимән, шуниң билән һеч ким силәрни қорқуталмайду, арамхуда йетип ухлайсиләр; вәһший һайванларни зиминдин йоқитимән, қиличму зиминиңлардин өтмәйду;
[7] силәр дүшмәнлириңларни қоғлайсиләр, улар алдиңларда қиличлинип жиқилиду.
[8] Силәрдин бәш киши йүз кишини қоғлайду, йүз киши он миңни қачуриду; дүшмәнлириңлар болса алдиңларда қиличлинип жиқилиду.
[9] Мән силәргә йүзүмни қаритип, силәрни пәрзәнт көргүзүп көпәйтимән, силәр билән бағлиған әһдәмни мәзмут турғузимән.
[10] Силәр техичә узун сақланған кона ашлиқни йәватқиниңларда, йеңи ашлиқ чиқиду; йеңиси вәҗидин конисини чиқириветисиләр.
[11] Мән Өз маканимни араңларда турғузимән вә қәлбим силәрдин нәпрәтләнмәйду.
[12] Мән араңларда меңип силәрниң Худайиңлар болимән вә силәр Мениң хәлқим болисиләр.
[13] Мән силәрни Мисирда уларниң қуллири болуштин һөр қилишқа шу зиминидин чиқарған Худайиңлар Пәрвәрдигардурмән; Мән боюнтуруғуңларниң асарәтлирини сундуруп, қәддиңларни тик қилип маңғуздум.
[14] Һалбуки, әгәр силәр Маңа қулақ салмай, бу әмирләрниң һәммисигә әмәл қилмай,
[15] бәлгүлимилиримни ташлап, қәлбиңлардин һөкүмлиримни яман көрүп, барлиқ әмирлиримни тутмай, әһдәмни бузсаңлар,
[16] Мәнму бешиңларға шу ишларни чүшүримәнки, — Мән силәргә вәһимә селип, көзүңларни кор қилидиған, җениңларни зәипләштүридиған сил-ваба кесили, кезик кесилини бешиңларға чүшүримән. Силәр уруғуңларни бекар чечип-терийсиләр, чүнки дүшмәнлириңлар уни йәп кетиду.
[17] Мән йүзүмни силәргә қарши қилимән, шуниң билән силәр дүшмәнлириңлардин урулуп қачидиған болисиләр; силәрни өч көргүчиләр үстүңлардин һөкүмранлиқ қилиду; һеч ким силәрни қоғлимисиму, қачисиләр.
[18] Булардин һеч ибрәт алмай, бәлки Маңа йәнә қулақ салмисаңлар, Мән гуналириңлар түпәйлидин силәргә болған җазани йәттә һәссә еғирлитимән,
[19] күч-һәйвәңлардин

26:1 Мис. 20:4; Қан. 5:8; 16:22; Зәб. 96:7
26:2 Лав. 19:30
26:3 Қан. 28
26:5 Лав. 25:19
26:6 Аюп 11:18,19
26:8 Йә. 23:10
26:11 Әз. 37:26; 2Кор. 6:16
26:14 Қан. 28:15; Жиғ. 2:17; Мал. 2:2
26:17 Пәнд. 28:1

болған һакавурлуғиңларни сундуримән; асминиңларни төмүрдәк қилип, йериңларни
мистәк қиливетимән; 20 әҗир-җапайиңлар бекарға кетиду, йериңлар һосул бәрмәйду,
даладики дәрәқләргә мевә чүшмәйду.
21 Әгәр йәнила Мән билән қарши маңсаңлар, шундақла Маңа қулақ салмисаңлар, Мән гу-
налириңларға лайиқ бешиңларға чүшидиған ваба-күлпәтләрни йәнә йәттә һәссә еғир-
литимән. 22 Араңларға силәрни балилириңлардин җуда қилидиған, чарпайлириңларни
йоқитидиған, силәрни азлитидиған явайи һайванларни әвәтимән; йол-кочилириңлар
адәмзатсиз чөлдәк болуп қалиду. 23 Силәр бу ишлар арқилиқ ибрәт-тәрбийә алмай,
бәлки йәнила Маңа қарши маңсаңлар, 24 Мәнму силәргә қарши меңип, гунайиңлар
түпәйлидин болған җазани йәнә йәттә һәссә еғирлитип, Мән Өзүм силәрни уримән;
25 үстүңларға әһдәмни бузғанлиқниң интиқамини алидиған қилич чүшүримән; шуниң
билән силәр шәһәрләргә жиғиливалисиләр, Мән араңларға ваба чүшүримән; шуниң
билән силәр дүшмәнләрниң қолиға чүшисиләр. 26 Силәргә йөләнчүк болған ашлиқни
қурутуветимән; он аял бир болуп бир тонурда нан йеқип, нанларни силәргә таразида
тартип бериду, амма буни йегиниңлар билән тоймайсиләр.
27 Әгәр булардин һеч ибрәт алмай, маңа қулақ салмисаңлар, бәлки маңа қарши маң-
саңлар, 28 Мәнму қәһр билән силәргә қарши маңимән; Мән, йәни Мән Өзүм гунали-
риңлар түпәйлидин җаза-тәрбийини йәнә йәттә һәссә еғирлитип чүшүримән. 29 Шуниң
билән силәр оғуллириңларниң гөши вә қизлириңларниң гөшини йәйсиләр; 30 шундақла
Мән қурбанлиқ «жуқури җай»лириңлани вәйран қилип, «күн түврүк»лириңларни сун-
дуруп, өлүклириңларни сунуқ бутлириңларниң үстигә ташливетимән; Мениң қәлбим
силәрдин нәпрәтлиниду. 31 Мән шәһәрлириңларни вәйран қилип, муқәддәс җайли-
риңларни харап қилип, қурбанлиғиңларниң хушбуйлирини йәнә пуримаймән; 32 зи-
минни һалакәткә елип баримән; униңда олтирақлашқан дүшмәнлириңлар бу әһвалға
һәйрануһәс қалиду. 33 Силәрни әлләрниң арисиға таритип, кәйниңлардин қилични
суғуруп қоғлаймән; шуниң билән зиминиңлар вәйран болуп шәһәрлириңлар харап қи-
линиду. 34 У вақитта, силәр дүшмәнлириңларниң зиминида туруватқиниңларда, зимин
вәйранә болған барлиқ күнләрдә, зимин өз шабат күнлиридин сөйүниду; у заманда зи-
мин дәрвәқә арам елип өз шабатлиридин сөйүниду. 35 Өзи вәйранә болуп турған бар-
лиқ күнлиридә у арам алиду, йәни силәр униңда туруватқан вақиттики шабат күнли-
риңларда һеч алмиған арамни әнди алиду.
36 Араңлардин қутулуп қалғанлар болса, улар дүшмәнләрниң зиминлирида турғини-
да көңүллиригә жүрәкзадилик салимән, шуниң билән улар чүшкән бир йопурмақниң
шәписини аңлиса қиличтин қачқандәк қачиду; һеч ким қоғлимисиму жиқилип чүшиду.
37 Гәрчә һеч ким уларни қоғлимисиму, дәрвәқә қиличтин жиқитилғандәк улар бир-би-

---

26:19 **«... асминиңларни төмүрдәк қилип, йериңларни мистәк қиливетимән»** — демәк, асмандин һөл-йеғин чүшмәйду һәмдә бәлким уларниң дуалири асмандин жуқуриға өтмәйду, йәр сусиз болуп интайин қаттиқлишип болиду.

26:24 2Сам. 22:27; Зәб. 17:27-28

26:26 **«силәргә йөләнчүк болған ашлиқни қурутуветимән; ...»** — сөзмусөз тәрҗимә қилғанда «Мән силәрниң «нан һаса»ңларни сундурувәткинимдә, ...». «Йөләнчүк» дегән сөз ибраний тилида адәттә «таяқ» яки «һаса»ни билдүриду. Мүмкинчилиги барки, қедимки заманларда Йәһудий хәлқи өз нанлирини бир таяқта *(зихқа өткүзгәндәк)* көтирип маңатти. Умумән, мәнаси бизниң тәрҗимә қилғинимиздәк болса керәк.

26:29 Қан. 28:53; 2Пад. 6:28; Жиғ. 4:10

26:30 **«жуқури җайлар»** — Исраил вә Йәһуда узундин бери тағ чоққилири қатарлиқ җайларда һәр хил бутларға чоқунуп, һәтта әшу җайларда «инсан қурбанлиқ»ларни қилип кәлгән *(«Әз.» 16:21, 20:28 қатарлиқларни көрүң)*. **««күн түврүк»лириңларни»** — «күн түврүк»ләр бәлким күнгә чоқунушқа мунасивәтлик бут-һәйкәлләр болуши мүмкин. Башқа бир хил тәрҗимиси: — «исриқданлириңларни».

26:30 2Тар. 34:7

26:34 Лав. 25:2

риниң үстигә путлишип жиқилиду; силәрдә дүшмәнлириңларға қарши турғидәк күч
қалмайду. [38] Әлләрниң арисида һалак болисиләр, дүшмәнлириңларниң зимини силәр-
ни йәп кетиду. [39] Араңлардин қутулуп қалғанлири болса өз рәзиллиги түпәйлидин дүш-
мәнлириңларниң зиминида зәиплишиду; вә ата-бовилириниң рәзиллигидиму жүрүп,
шулар зәипләшкәндәк уларму зәиплишиду.

Гуналарни иқрар қилип нижат тепиш

[40] Һалбуки, улар өзи қилған рәзиллиги билән ата-бовилириниң садир қилған рәзилли-
гини, Маңа йүз өрүп асийлиқ қилғинини, шундақла уларниң Маңа қарши туруп маңғи-
нини бойниға алиду, [41] шуниңдәк Мениң уларға қарши маңғинимға, шуниңдәк уларни
дүшмәнлириниң қолиға тапшурғинимға иқрар болиду. Шуңа әгәр у вақитта уларниң
хәтнисиз көңли төвән қилинип, өз қәбиһлигиниң жазасини қобул қилса, [42] ундақта Мән
Яқуп билән бағлиған әһдәмни яд қилип, Исһақ билән бағлиған әһдәмниму вә Ибраһим
билән бағлиған әһдәмниму есимгә кәлтүримән, зиминниму яд қилимән. [43] Чүнки зи-
мин улардин ташлинип, уларсиз болуп харабә турған вақитта, шабат күнлиридин сөй-
үниду; улар болса өз қәбиһлигиниң жазасини қобул қилиду; сәвәви дәл шуки, улар Ме-
ниң һөкүмлиримни ташлиди, бәлгүлимилиримни қәлбидин яман көргән еди.
[44] Һалбуки, шундақ болсиму, улар өз дүшмәнлириниң зиминида турғинида Мән уларни
ташлимаймән яки уларға өчлүк қилмаймән, шуниңдәк улар билән бағлиған әһдәмни
бузмаймән, уларни йоқатмаймән; чүнки Мән Өзүм уларниң Худаси Пәрвәрдигардур-
мән. [45] Мән бәлки уларни дәп, уларниң Худаси болушқа әлләрниң көзи алдида Мисир
зиминидин чиқирип кәлгән ата-бовилири билән бағлашқан әһдәмни есимдә тутимән.
Мән Пәрвәрдигардурмән.

Хуласә

[46] Пәрвәрдигар Мусани васитә қилип, Синай теғида өзи билән Исраилларниң оттуриси-
да бекиткән һөкүмләр, бәлгүлимиләр вә қанунлар мана шулар еди.

Қошумчә қисим — Қәсәм билән Худаға аталған кишиләр тоғрилиқ

27 [1] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[2] Сән Исраилларға мундақ дегин: — Әгәр бириси пәвқулъаддә бир қәсәм қилип
мәлум кишиниң женини Пәрвәрдигарға атиған болса, ундақта шу кишигә сән бекиткән
жениниң қиммитиниң нәрхи төвәндикидәк болиду; [3] Йеши жигирмә билән атмишниң
арилиғида болған әр киши болса, сән тохтитидиған қиммити муқәддәс жайдики шәкәл-
ниң өлчәм бирлиги бойичә болсун; униң қиммити әллик шәкәл күмүчкә тохтитилсун.

26:39 **«ата-бовилириниң рәзиллигидиму жүрүп, шулар зәипләшкәндәк уларму зәиплишиду»** — яки «өзлиридики, шундақла ата-бовилириниң рәзиллигидә жүрүп зәиплишиду».
26:40 **«... Маңа қарши туруп маңғинини бойниға алиду»** — шу айәтниң қизиқ бир йери шуки, униңда еniқ һалда хәлиқниң бирла чоң рәзиллиги, бирла чоң асийлиғи көрситилгәндәк туриду. Қайси «бирла гуна» десәк, жавап шүбһисизки, Инжилда тепилиду — у болсиму, өз Қутқузғучи-Мәсиһини рәт қилиштин ибарәт.
26:44 Қан. 4:31; Рим. 11:1,26
27:2 **«сән бекиткән жениниң қиммитиниң нәрхи төвәндикидәк болиду»** — шүбһисизки, мошу йәрдә «сән» баш каһин яки бу ишқа мәсъул болған каһинни көрситиду.
27:3 **«муқәддәс жайдики шәкәлниң өлчәм бирлиги»** — шүбһисизки, пүткүл әл үчүн өзгәрмәс өлчәм болсун дәп муқәддәс жайда сақлақлиқ, муқим бекитилгән бир нәччә хил өлчәмләрдин бири болуши керәк. «Шәкәл» күмүчниң *(яки алтунниң)* өлчими болуп, адәттә 11.4 грам әтрапида болуши мүмкин. **«... Униң қиммити әллик шәкәл күмүчкә тохтитилсун»** — ибраний тилида «сән... униң қиммитини тохтитип бәргин» дейилиду. Биз уни «...униң қиммити ... тохтитилсун» дәп мәжһул шәкилдә алдуқ. Кейинки айәтләрдиму биз шу ибарини «мәжһул шәкил»дә ипадилидуқ.

4 Аял киши болса, араңларда тохтитилған қиммити оттуз шәкәл болсун. 5 Әгәр йеши бәш билән жигирминиң арилиғида болса, әркәк үчүн тохтитилидиған қиммити жигирмә шәкәл болуп, аял киши үчүн он шәкәл болсун. 6 Әгәр йеши бир ай билән бәш яшниң арилиғида болса, тохтитилидиған қиммити оғул бала үчүн бәш шәкәл, қиз бала үчүн үч шәкәл күмүч болсун. 7 Әгәр атмиш я униңдин чоңрақ яштики киши болса, тохтитилидиған қиммити әр киши үчүн он бәш шәкәл, хотун киши үчүн он шәкәл болсун.
8 Әгәр бириси тохтитилған қиммитини төләшкә қурби йәтмисә, у өзини каһинниң алдида тәқ қилсун; каһин униң қиммитини бекитсун. Каһин қәсәм қилғучиниң әһвалиға қарап униң қиммитини тохтитип бәрсун.

Қошумчә қисим — қәсәм үчүн Худаға аталған һайванлар тоғрилиқ

9 Әгәр бириси қәсәм қилип Пәрвәрдигарға қурбанлиқ болушқа лайиқ болидиған бир һайванни униңға атиған болса, ундақта шундақ һайванлар Пәрвәрдигарға атап мутләқ муқәддәс саналсун; 10 һайван начар болса униң орниға яхшини яки яхшиниң орниға начирини тегишишкә яки орниға башқисини алмаштурушқа һәргиз болмайду. Мабада атиғучи у һайванниң орниға йәнә бир һайванни йәңгүшлимәкчи болса, Авалқиси билән орниға әкәлгининиң һәр иккиси муқәддәс саналсун. 11 Әгәр һайван Пәрвәрдигарға аталған қурбанлиққа лайиқ болмайдиған бир «напак» һайван болса, ундақта у һайванни каһинниң алдиға елип кәлсун; 12 андин каһин өзи униң яхши-яманлиғиға қарап қиммитини тохтатсун; каһин қиммитини қанчә тохтатқан болса шундақ болсун.
13 Әгәр егиси пул төләп һайванни қайтурувлмақчи болса, тохтитилған қиммитигә йәнә униң бәштин бирини қошуп бәрсун.

Қәсәм үчүн Худаға аталған өйләр тоғрилиқ

14 Әгәр бириси Пәрвәрдигарға муқәддәс болсун дәп өйини униңға атап муқәддәс қилса, каһин униң яхши-яманлиғиға қарап қиммитини тохтатсун; каһин униң қиммитини қанчә тохтатқан болса, шу қиммити инавәтлик болиду. 15 Кейин әгәр өйни атиғучи киши уни қайтурувалмақчи болса, у тохтитилған қиммитигә униң бәштин бирини қошуп бәрсун; андин өй йәнә униң болиду.

Қәсәм үчүн Худаға аталған йәр-етизлар тоғрилиқ

16 Әгәр бириси өз мал-мүлки болған етизлиқниң бир қисмини Пәрвәрдигарға атап муқәддәс қилса, қиммити униңға қанчилик уруқ терилидиғанлиғиға қарап тохтитилсун; бир хомир арпа уруғи кетидиған йәр болса, қиммити әллик шәкәл көмүшкә тохтитилсун. 17 Әгәр бириси «азатлиқ жили»дин тартип өз етизлиғини муқәддәс қилса, сән қанчә тохтатсаң шу болсун. 18 Лекин әгәр бириси «азатлиқ жили»дин кейин өз етизлиғини муқәддәс қилған болса, каһин келидиған азатлиқ жилиғичә қанчилик жил-

---

27:9 **«Пәрвәрдигарға атап мутләқ муқәддәс саналсун»** — демәк, қурбанлиқларға лайиқ болған һайванлар қәсәм билән Худаға аталған болса, кейин уларни пул төләп қайтувелишқа һеч болмайду. У яки қурбанлиқ болиду яки Худаға вакалитән турған каһин-лавийларға тегиду.

27:16 **«Етизлиқни Пәрвәрдигарға атап муқәддәс қилиш»** — бу иш бәлким етизлиқни Худаниң вәкиллири, йәни каһин-лавийларға тапшуруш еди; шундақ болса, улар шу етизлиқниң пайдисини жилму-жил алалайтти; яки болмиса атиғучи киши өзи каһин тәрипидин тохтитилған пулини беваситә каһин-лавийларға тапшуратти. **«хомир»** — «хомир»ниң әслий мәнаси «ешәк көтирәлигидәк жүк» болуп, тәхминән 220-300 литр.

27:17 **«... сән қанчә тохтатсаң шу болсун»** — бу айәттики «сән» шүбһисизки, әйни вақиттики каһинни көрситиду. «азатлиқ жилидин тартип» һесаплиған баһа болса чоқум жуқурики 16-айәт бойичә қанчә хомир уруқ чечилидиған болса, униң әллик һәссиси *(тоғрирақ, 49 һәссиси)* болған шәкәл болиду, дегән көрсәтмә билән һесаплиниду. 18-19-айәттә башқа әһваллар көрситилиду.

лар қалғанлиғини һесаплап қиммитини тохтатсун. Өтүп кәткән жилларға қарап толуқ баһадин мувапиқ пул кемәйтилсун.
[19] Әгәр бириси өз етизлиғини муқәддәс қилғандин кейин пул төләп уни қайтурувалмақчи болса, у сән тохтатқан қиммитигә йәнә униң бәштин бирини қошуп бәрсун; шуниң билән етизлиқ униң өз қолиға қайтиду.
[20] Әгәр у пул берип етизлиқни қайтурувалмиған болса яки башқа бирисигә сетип бәргән болса, кейин шу етизлиқни қайтурувелишқа болмайду, [21] Бәлки азатлиқ жили кәлгәндә етизлиқ «егисигә қайтурулидиғанда» у мутләқ беғишланған йәргә охшаш, Пәрвәрдигарға атап муқәддәс қилинип, мирас һоқуқи каһинға өтиду.
[22] Әгәр бириси сетивалған амма өз мираси болмиған бир парчә йәр-етизни Пәрвәрдигарға атап муқәддәс қилған болса, [23] каһин азатлиқ жилиғичә қалған жилни һесаплап, қиммитини тохтатсун. Андин у күни шу киши тохтитилған қиммитини Пәрвәрдигарға муқәддәс қилған нәрсә сүпитидә кәлтүрсун. [24] Лекин азатлиқ жили кәлгәндә, етизлиқ кимдин елинған болса, шу кишигә, йәни әслидики егисигә қайтуруп берилсун.
[25] Сән тохтитидиған барлиқ қиммәтләр болса һемишә муқәддәс җайдики шәкәлниң өлчәм бирлиги бойичә һесаплансун; бир шәкәл жигирмә гәраһқа баравәр болиду.

Тунҗи туғулғинини Худаға бәдәл төләп қайтурувелиш

[26] Лекин чарпайниң тунҗа балиси тунҗа бала болғанлиғи сәвәвидин әслидинла Пәрвәрдигарға атилидиған болғачқа, кала болсун, қой-өшкә болсун һеч ким уни «Худаға атап» муқәддәс қилмисун; чүнки у әслидә Пәрвәрдигарниң еди. [27] Әгәр у напак бир һайвандин туғулған болса, егиси сән тохтатқан қиммәткә йәнә униң бәштин бирини қошуп берип, андин өзигә қайтурувалсун; лекин әгәр егиси уни өзигә қайтурувалмаймән десә, бу һайван сән тохтатқан қиммәткә сетилсун.

Пәрвәрдигарға мутләқ аталған нәрсиләр тоғрилиқ

[28] Әгәр бириси Пәрвәрдигарға өз мелидин, адәм болсун, һайван болсун яки мирас йери болсун, Пәрвәрдигарға мутләқ атиған болса, ундақ нәрсә һәргиз сетилмисун яки бәдәл төләш биләнму қайтурулмисун. Пәрвәрдигарға мутләқ аталған һәр нәрсә болса «әң муқәддәсләрниң бири» һесаплинип, униңға хас болиду. [29] Әгәр бир адәм Худаға мутләқ хас аталған болса, ундақта униң үчүн бәдәл берилип, қайтурувелинишқа һәргиз болмайду; у чоқум өлтүрүлүши керәк.

27:20 **«... яки башқа бирисигә сетип бәргән болса,...»** — «яки» дегәнниң башқа бир хил тәрҗимиси: «бирақ». **«башқа бирисигә сетип бериш»** — бәлким ишлитиш һоқуқини башқа бирисигә сетиш. Бәзи шәрһчиләр мошу йәрни «башқа бирисигә сатқучи»ни етизлиққа мәсъул каһинни көрситиду, дәп қарайду.
27:21 **«мутләқ беғишланған йәргә охшаш»** — «мутләқ беғишланған» ибраний тилида «һәрәм» яки «хәрәм» дегән сөз билән ипадилиниду. Бу сөз адәттә Худаға мутләқ аталған нәрсиниң һеч қандақ адәмгә тәвә болмайдиғанлиғини билдүриду. Гаһи әһвалда «һәрәм» дәп бекитилгән *(Худаға мутләқ аталған)* нәрсиләр пүтүнләй вәйран қилиниши керәк.
27:25 Мис. 30:13; Чөл. 3:47; Әз. 45:12
27:26 Мис. 13:2; 22:29; 34:19; Чөл. 3:13; 8:17
27:27 **«...игиси сән тохтатқан қиммәткә йәнә униң бәштин бирини қошуп берип,...»** — бу айәттики «сән» шүбһисизки, әйни вақиттики каһинни көрситиду. **«... бу һайван сән тохтатқан қиммәткә сетилсун»** — «Мис.» 34:19-20-айәтниму көрүң. Биринчи бөлгүлимә чөл-баяванда болған вақитта инавәтлик еди, бу иккинчи бөлгүлимә болса зиминға киргәндин кейин инавәтлик болатти.
27:28 Йә. 6:18; 7:13-26.
27:29 **«у өлтүрүлүши керәк»** — Худа Өзи бир нәрсини «бу Маңа «һәрәм» *(яки «хәрәм»)* *(мутләқ аталған)* болсун» дегән болса, адәттә шу нәрсә жиркиничлик болуп, һалакәткә лайиқ еди. «һәрәм» дегән сөз «йоқитиш керәк болған» дегән мәнада. Бир нәччә мисаллар төвәндики айәтләрдә тепилиду: — «Мис.» 22:20, «Чөл.» 18:14, 21:2-3, «Қан.» 13:15, «Йәшуа» 6:17-18, 21. Бәзидә «һәрәм» Худаға аталған есил, яхши нәрсиниму көрситиду.

«Ондин бир» өшрә болған нәрсиләрни қайтурувелиш тоғрилиқ

30 Йәр-зиминдин чиққан һәммә һосулниң ондин бири болған өшрә болса, йәрниң дан-
лиқ зираәтлири болсун яки дәрәқләрниң мевиси болсун, Пәрвәрдигарниңки болиду; у
Пәрвәрдигарға муқәддәс қилинғандур. 31 Бириси өз өшрилиридин мәлум бир нәрсини
бәдәл берип қайтурувалмақчи болса, у шуниңға йәнә униң қиммитиниң бәштин бири-
ни қошуп берип, қайтурувалсун.
32 Кала яки қой-өшкә падисидин елинидиған өшрә болса падичиниң тайиғи астидин
өткүзүлгән һайванлардин һәр онинчиси болсун; Пәрвәрдигарға атилип муқәддәс қи-
линғини шу болсун. 33 Һеч ким униң яхши-яманлиғиға қаримисун вә яки уни алмаштур-
мисун; әгәр уни алмаштуримән десә, Авалқиси билән орниға алмаштурулған һәр икки-
си муқәддәс саналсун; у һәргиз бәдәл төлүп қайтурувелинмисун.
34 Пәрвәрдигар Синай теғида Мусаға тапилған, Исраилларға тапшуруш керәк болған
әмирләр мана шулар еди.

27:30 **«... һәммә һосулниң ондин бири болған өшрә»** — «әшрә» дегән сөз мошу йәрдә Худаға аталған, мәһсулатлардин ондин бирини көрситиду. **«данлиқ зираәтлири»** — ибраний тилида «данлири».

Қошумчә сөз

«Әбәдий» вә «мәңгү» тоғрилиқ

«Әбәдий» вә «мәңгү» ибраний тилида «әл-олам» дегән сөз билән ипадилиниду. Тәвратта «әл-олам» дегән сөз көп қисим йәрләрдә «әбәдий» яки «мәңгү» дәп тәрҗимә қилиниду. Һалбуки, бу сөзниң толуқ мәнаси: — «инсанларға һазир намәлум болған, билгили болмайдиған кәлгүсидики бир мәнзилгичә» дегәндәк болиду. Ундақ вақит интайин узун болуши керәк, әлвәттә. Һалбуки, әгәр бундақ «мәнзил»ниң чекини бекитишкә қәтъий мүмкин болмиса яки алди-кәйнидики сөзләрдин һеч қандақ башқа мәна чиқмиса, ундақта «мәңгү» яки «әбәдий» «чеки йоқ» дегән мәнада чүшәнсәк тоғра болиду. Буларға мисал: —

(«Яр.» 3:22) «**Пәрвәрдигар Худа сөз қилип: Мана, адәм яхши билән яманни билидиған, Бизләрдин биридәк болуп қалди. Әнди қолини узитип һаятлиқ дәриғидин елип йәп, әбәткичә һаят қалмисун үчүн уни тосушимиз керәк, деди**».

(«Мис.» 15:3) «**Худа Мусаға йәнә: — Исраилларға: —**
«Ата-бовилириңларниң Худаси, Ибраһимниң Худаси, Исһақниң Худаси вә Яқупниң Худаси болған «Яһвәһ» мени қешиңларға əвәтти; У: Яһвәһ дегән бу нам әбәткичә Мениң намим болиду, дәвирдин-дәвиргичә Мән шу нам билән әскә елинимән, дәйду» — дегин».

Һалбуки, Муқәддәс Китапта, «әл-овлам» дегән сөз ишилитилгән айәтләр тоғрилиқ кейин Худа тәрипидин бир вәһий чүшүп, униңда мәнзил-чәк аян қилинған болса, ундақта «әл-овлам» дегән бу сөзни: «шу мәнзилгичила болған» дегән мәнада чүшиниш керәк. Төвәндә униңға мисал: —

(«Мис.» 29:28) «**Шуңа, униңдин кейин... Исраиллар инақлиқ қурбанлиғини бәргәндә, у икки хил гөш Һарун вә униң оғуллириниң несивиси болиду. Бу мәңгүлүк** («әл-овлам») **бир бәлгүлимә болиду**»

(«Чөл.» 25:13) «**«У униңға вә униң әвлатлириға тәвә болидиған мәңгүлүк** («әл-овлам») **каһинлиқ әһдиси болиду, чүнки у өз Худасини дәп вапасизлиққа һәсәт қилип, Исраиллар үчүн кафарәт кәлтүрди» — дәп җакалиған**»

(«Қан.» 23:6) «**Силәр һәммә күнлириңларда уларниң** (Қанаанлиқларниң) **аман-есәнлиги билән аватлиғини һәргиз** («әл-овлам») **истимәңлар**».

(«Топ.» 1:4) «**Бир дәвир өтиду, йәнә бир дәвир келиду;**
Бирақ йәр-зимин мәңгүгә («әл-овлам») **давам қилиду**».

Бу төрт айәттә бирхил «мәнзил, нуқта» бар. Һарунға тапшурулған каһинлиқ тоғирисида Инҗилдин бизгә мәлумки, шу каһинлиқ әслидә Мәсиһ дунияға келип өлүп тирилгичә бекитилгән еди; Мәсиһ һәқиқәтән «**Мәлкизәдәкниң каһинлиқ түзүми тәртивидә мәңгү каһиндур**» («Зәб.» 110:4, «Ибр.» 7:11-28).

Қанаанлиқларға болса, уларниң үстигә бекитилгән ләнәт («Қан.» 23:6) елип ташланған, чүнки Рәб Әйса Мәсиһ барлиқ инсанлар үчүн уларға тегишлик болған ләнәтни өз үстигә алған («Гал.» 3:13, «Мат.» 5:28).

Йәр-зимин болса, у Худа бекиткән вақитқичә туриду («Топ.» 1:4). Инсанлар уни вәйран қилалмайду, лекин Худа мәлум бир күни шундақ қилиду; У уни йоқитип орниға йеңи асман йеңи зимин яритиду («2Пет.» 3:10-13).

Бәш хил һәдийә-қурбанлиқлар вә уларниң әһмийити (1-7-бап)

Һәммидин авал шуниңға диққәт қилайли: — «қурбан» яки «қурбанлиқ» әслидә ибраний тилидики «қорбан» дегән сөздин кәлгән. «Қорбан»ниң йилтизи «қарав» болуп, шу сөзниң мәнаси «йеқин келиш»тур. Демәк, «қурбанлиқ»ниң түп мәнаси вә түп мәхсити «Худаға йеқинлишиш», «Худа билән алақидә болуш»тин ибарәттур.

Һәдийә-қурбанлиқ бәш хил болиду: —

(а) көйдүрмә қурбанлиқ (1-бап)
(ә) ашлиқ һәдийә (2-бап)
(б) инақлиқ қурбанлиғи (3-бап)
(в) гуна қурбанлиғи (4:1-5:13)
(г) итаәтсизлик қурбанлиғи (5:14-6:7)

1:1-7:6-айәтләрдә һәдийә-қурбанлиқ түзүми һәдийә-қурбанлиқ сунғучи кишиләрниң нуқтисидин баян қилиниду.

6:8-7:38-айәтләрдә һәдийә-қурбанлиқ түзүми каһин нуқтисидин баян қилиниду.

Расул Павлусниң «Кол.» 2:16-17 вә Инҗилдики башқа йәрләрдә учрайдиған тәлими бойичә, муқәддәс қанунниң барлиқ рәсмий тәпсилатлири болса, «Мәсиһниң җисмидин чүшкән көләңгә»дур, улар кәлгүси заман (Қутқазғучи-Мәсиһ дунияға келидиған заман) дики реаллиқни көрситиду. Шуңа биз бу бәш хил һәдийә-қурбанлиқни «Мәсиһниң көләңгиси»ниң муһим бир қисми, йәни «мәсһниң қурбанлиғиниң көләңгиси» дәп қараймиз. Бу қараш «Зәб.» 40:6-8дә тәстиқлиниду һәм шундақла шуниңға испат бериш үчүн, «Ибр.» 10:5дин бу айәтләрни нәқил кәлтүримиз: —

«**Нә қурбанлиқ** (инақлиқ қурбанлиғи)**,**
Нә аш һәдийәләр Сениң тәләп-арзуюң әмәс,
Бирақ Сән маңа очуқ қулақларни (яки «тән») **тәйярлап бәрдиң;**
Нә көйдүрмә қурбанлиқ, нә гуна қурбанлиғини тәләп қилмидиң;
Шуңа җавап бәрдимки — «Мана мән кәлдим!» — дедим.
Йөгимә қанун дәстуруңда мән тоғрилиқ пүтүлгән: —
«Худайим, Сениң көңлүңдики болса, өзәмниң хурсәнлигимдур;
Сениң Тәврат-қануниң қәлбимдә пүтүклүктур».

Бу бешарәттә Мәсиһ Өзи Давутниң ағзи арқилиқ Өзиниң дунияға келиши тоғрилиқ ейтиду (Давут Мәсиһтин 1000 жил илгири яшиған, әлвәттә). Бешарәттә шу ениқки, бу төрт хил һәдийә-қурбанлиқ Худаниң тәләп-арзусини қанаәтләндүрәлмәйду; бирақ Худа Мәсиһкә беридиған тени, шундақла шу тәндә өтәйдиған хизмити болса Худаниң тәләп-арзусини толуқ қанаәтләндүриду.

Сәһипә чәклимиси болғачқа, мошу йәрдә шу улуқ ишлар тоғрилиқ тәпсилий тохталмаймиз. Биз пәқәт һәр хил қурбанлиқлардин байқиғинимизни ейтип беримиз; бу ойлиримиз оқурмәнләр үчүн өзлириниң давамлиқ тәкшүрүп-издинишлиригә азрақ ярдәмдә болар дәп үмүт қилимиз.

(а) Көйдүрмә қурбанлиқ

Бириси Худаға пәқәтла Униң маһийитиниң гөзәллиги вә җула-шәриви үчүн ибадәт қилмақчи болса, көйдүрмә қурбанлиқ сунатти. Шу қурбанлиқ һеч қандақ тәләп, мәлум бир бәхит-бәрикәт үчүн тәшәккүр ейтиш яки мәлум гуна тиләшкә бағланған әмәс; көйдүрмә қурбанлиқ болса пүтүнләй пәқәт Худағила сунулиду вә Униң үчүн болиду.

Мәсиһниң өлүми көйдүрмә қурбанлиққа мунасивәтлик бешарәтниң әмәлгә ашурулғанлиғидур («Зәб.» 40:8, «Ибр.» 9:14); У Өзини толиму бежирим қурбанлиқ сүпитидә Худаға атиған болғачқа, Худаниң барлиқ арзу-тәшналирини толуқ қанаәтләндүргән болиду.

(ә) Ашлиқ һәдийә

Кейинки муқәддәс айәтләрдин көримизки, «ашлиқ һәдийә» һеч қачан айрим сунулмайду; у дайим көйдүрмә қурбанлиққа қошуп сунулатти (мәсилән, «Чөл.» 28-29-бапларни көрүң). Шундақла, һәр бир ашлиқ һәдийә болса зәйтун мейи билән етиләтти, яки зәйтун мейиға чилинатти яки зәйтун мейи сүрүләтти (ибраний тилида «мәсиһ қилинған»). Униң үстигә дайим мәстики қоюлатти.

Иишинимизки, «ашлиқ һәдийә» (болупму Худаниң нуқтисидин) Мәсиһниң һаятини көрситиду; «көйдүрмә қурбанлиқ» болса униң өлүмини билдүриду. Шу сәвәптин ашлиқ һәдийә дайим көйдүрмә қурбанлиқ билән биллә сунулиду. Чүнки Мәсиһниң өлүминиң әһмийити дәл шуки, әшу өлүмигичә у пүтүнләй дағсиз, гунасиз бир һаятни өткүзгән; бу иш Худа тәрипидин тәстиқланған вә муқәддәс язмиларда толиму испатланғандур.

Муқәддәс язмиларда май (зәйтун мейи) дайим Худаниң Өз Роһини, шундақла Униңдин кәлгән шат-хорамлиқ һәм сағламлиқни билдүриду («Зәб.» 45:7, 104:15). Мәсиһ Роһтин туғулған («зәйтун мейи билән етилгән»дәк — «Луқа» 1:35), Роһ билән мәсиһ қилинған («Луқа» 3:22, 4:18, «Рос.» 10:38), Роһ билән толдурулған («Луқа» 4:1). Униң йәр йүзидики барлиқ күнлиридә һәм Униң өлүмидиму һәқиқий инсан сүпитидә Худаниң Роһиға пүтүнләй таянған («Ибр.» 9:14).

Ашлиқ һәдийә «есил ун»дин болуши керәк еди. «Есил» дегән сөз ибраний тилида «пүтүнләй езилгән» «юмшақ тартилған» дегәнни билдүриду. Демәк, унниң һәммиси бир хил еди; бир-биригә охшимайдиған йери йоқ еди. Мана бу Мәсиһниң ички характери вә мүҗәзидур. Униң һеч қандақ бир хил болмиған йери йоқтур — һәммиси охшаш. һаятидики һәммә иш Худаға һәм инсанға бағланған мукәммәл муқәддәс муһәббәткә уйғун келиду.

(б) Инақлиқ қурбанлиғи

Инақлиқ қурбанлиғи исми-җисмиға лайиқ Худа билән бағланған алақини тәбрикләш үчүн сунулатти. Бәзидә алаһидә бир бәхит-бәрикәт үчүн сунулиду, бәзидә мәлум бир дуа-тиләккә бағланған қәсәм билән сунулиду. Шуниң билән уни сунғучи каһин һәм елип кәлгүчи киши иккиси униңдин йәп бәһримән болуши мувапиқ еди.

Ишинимизки, «инақлиқ қурбанлиғи» Мәсиһниң инсанларниң Худа билән инақ алақә орнитишини билдүриду. Етиқат қилғучилар Худа билән орнитилған шу йеңи инақ алақидин бәһримән болиду, шундақла Худаниң барлиқ муқәддәс бәндилири биләнму йеңи инақ алақидә яшалайду (мәсилән, «Әф.» 2:14-15ни көрүң).

(в) Гуна қурбанлиғи

Гуна қурбанлиғиниң әһмийити ениқ көрүнүп туриду; у адәмниң гуналири үчүн «кафарәт» (ибраний тилида «кофар», әрәб тилида «кафарәт») кәлтүрәтти, йәни уларни Худа алдида йепип қоятти. «Көйдүрмә қурбанлиқ» кәлтүрмәкчи болған һәр бир киши авал гуна қурбанлиғини кәлтүрүши керәк еди.

«Каһин-лавийларниң дәстури» 4-5-бапларни әстайидиллиқ билән оқусақ, «гуна қурбанлиғи» пәқәт билмигән һалда яки мәхсәтсиз түрдә садир қилған гуналар үчүн қилинатти. Бу ишниң өзи биз инсанларниң хәтәрлик әһвалини вә гунайиниң қанчилик еғир һалға келип қалғанлиғини аян қилиду — һәммигә Қадирға гуна қилишимиз, шундақла қилған гунайимизни билмәй қелишимиз мүмкиндур! Һалбуки, гуна қурбанлиғи муқәддәс қанун астида өлүм җазасини елип келидиған гуналарни япалмайтти. Бундақ гуналарға кәчүрүм тепиш үчүн гуна садир қилған киши пәқәт Худадин беваситә тиләләйтти. Лекин гәрчә Худаниң кәчүрүмигә еришсиму, шу кәчүрүм уни қанунниң җазаси, йәни җисманий өлүмдин қутулдурмайтти.

Биз Мәсиһниң «гуна қурбанлиғи»ни әмәлгә ашурғанлиғи тоғрилиқ төвәндә, «итаәтсизлик қурбанлиғи» дегән темида тохтилимиз.

(г) Итаәтсизлик қурбанлиғи

Итаәтсизлик қурбанлиғи билән гуна қурбанлиғиниң оттурисидики пәриқ шуниңда көрүнидуки, өткүзгән гунайи сәвәвидин келип чиққан зиянни һесаплашқа болидиған болса, ундақта итаәтсизлигини тиләш қурбанлиғи керәк болатти. Бу зиянни Худа тартқан болуши мүмкин (мәсилән, бириси ичкән қәсәмни ада қилмиған яки мәлум бир қурбанлиқни натоғра йосунда өткүзгән болса) яки инсан тартқан болуши мүмкин (мәсилән, бириси башқа бирисиниң нәрсисини оғрилиған яки өзигә аманәт қилинған мәлум бир нәрсини йиттирип қойған болса). Һалбуки, итаәтсизлик қурбанлиғи уни сунғучи кишини шу зиянни қайтуруп беришниң яки ишни әслигә кәлтүрүш пәрзидин халас қилмайду. Һәр хил әһвалниң тәпсилатлири 5:14-6:17дә тәминлиниду.

Әстаидил оқурмәнләр бәлким оғрилиқ тоғрисида мәзкур китаптики бәлгүлимиләр билән «Мис.» 22:1-6дики бәлгүлимиләрдә тәсвирләнгән җазаларда пәриқләрниң барлиғини байқиши мүмкин. Мәзкур китаптики бәлгүлимиләрдә көздә тутулғини гуна садир қилған киши өзлүгидин гунайини иқрар қилған әһвалдур. «Мисирдин чиқиш»тики бәлгүлимиләрдә, көздә тутулғини оғри башқилар тәрипидин тутулғанлиғи болиду. Шуңа «Мисирдин чиқиш»та бекитилгән җазалар еғиррақ болғанлиғи толиму мувапиқ.

Әнди Мәсиһниң қурбанлиқ өлүминиң қайси тәрәплири бу икки (гуна вә итаәтсизлик тилигүчи) қурбанлиқта әкс әттүрүлиду?

Гуна қурбанлиғида, «гуна»ниң адәмниң вуҗудида йошурунған характери вә маһийити, шундақла йошурун қилғучи бир күч-амил болғанлиғи аян қилиниду. Шуңа гуна қурбанлиғида, Мәсиһниң өлүминиң «гунаниң күчи»ни бир тәрәп қилғанлиғи көрситилиду, дәп қараймиз. Мәсиһниң өлүми (Инҗилдики хуш хәвәрни қобул қилсақ) адәмни гунаниң ички күч-қудритидин азат қилиду («Римлиқларға» 6-бап вә шуниңға бағлиқ изаһатлиримизни көрүң). «Итаәтсизлик қурбанлиғи» болса униң өлүми «гуналар»ни, йәни биз садир қилған әмәлий гуналиримизни бир-бирләп бир тәрәп қилғанлиғини көрситиду. «Гуна» (бирхил күч-қудрәт) билән «гуналар» оттурисидики бундақ пәриқ расул Павлусниң «Римлиқларға»дики ниҗат тоғрисидики шәрһлиридә аян болиду — 1:1-5:11дә «гуналардин халас болуш», 5:12-8-бапта «гунадин азат болуш» дәп баян қилиниду).

Ахирида еник қилип ейтсақ, «итаәтсизлик қурбанлиғи» бизгә шуни еник көрситидуки, Худа алдида «товва қилиш» пәқәт Худаға гуналиримизни иқрар қилиш болупла қалмай, бәлки башқиларға йәткүзгән зиянниң орнини толдурушимизни өз ичигә алиду. Бу һәр бир виждан егисигә еник болуши керәк. Оғрилиған нәрсиләрни мувапиқ қошумчә төләмләр билән егисигә яндурушимиз керәк, ялған гәпләрни (болупму төһмәт қилғанда) түзитишимиз керәк, һәр бир қәризни егилиригә қайтуруш керәк; йәткүзгән зиянни һесаплашқа мүмкин болмиса, зиян тартқанлардин әпу сораш лазим. Дәрвәқә, бундақ ишларни ада қилиш қисқа вақит ичидила болуши мүмкин әмәс, амма һалқилиқ мәсилә қәлбимиздә шундақ нийәт-ирадә барму-йоқ? Демисәкму, барлиқ қәлбләрни тәкшүргүчи Худа ундақ қарарларниң қәлбимиздә бар-йоқлуғини еник көриду; бар болса, ундақта гуналиримизни иқрар қилған шу дәқиқидин башлап униң толуқ кәчүрүми берилиду («1Юһ.» 1:8).

Һәдийә-қурбанлиқларниң иккигә бөлүнүши

Шундақ қараймизки, һәдийә-қурбанлиқлар икки бөләккә бөлүниду. Биринчиси авалқи үч һәдийә-қурбанлиқ, иккинчиси, ахирқи икки һәдийә-қурбанлиқ, уларниң бәзи пәриқлири төвәндикидәк: —

(а) биринчи бөләктики үч қурбанлиқ «Худаға хушбуй кәлтүриду», иккинчи бөләктики икки қурбанлиқниң ундақ мәзмуни йоқ.

(ә) биринчи бөләктикиси ихтиярән болиду, иккинчи бөләктикиси мәҗбурий болуп, чоқум кәлтүрүлүш керәк.

(б) биринчи бөләктикиси мәзкур китапта Худаниң биринчи ейтқан сөзи билән тәсвирлиниду, иккинчи бөләктикиси Униң иккинчи сөзи билән тәсвирлиниду.

(в) биринчи бөләктикиси Худа билән болған алақә-инақлиқни тәкитләйду, тәбрикләйду вә давамлаштуриду; иккинчи бөләктикиси шу алақә үзүлгән һаләттә уни әслигә кәлтүрүш үчүн, Худаниң кәчүрүмигә еришиш үчүн сунулуши керәк болиду.

Гуна қурбанлиғи вә итаәтсизлик қурбанлиқлириниң бир қанчә шәрт-чәклири: —

(а) шу қурбанлиқлар пәқәт иман-ишәштә болғанлар үчүн инавәтлик еди

(ә) шу икки хил қурбанлиқ пәқәт бир қанчә хил гуналарни бир тәрәп қилатти. Қәстән қилған гуналарға нисбәтән вә өлүм җазаси кәлтүридиған гуналарға нисбәтән карға кәлмәйтти.

(б) қурбанлиқлардин болидиған нәтиҗиләр вә имтиязлар пәқәт Худа әһдиләшкән хәлиқ Исраилларғила тегәтти

(в) кафарәт күнидики қурбанлиқлардин башқа, адәмләр һәр бир гунайи үчүн айрим бир қурбанлиқ елип келиши керәк еди.

(г) мәзкур қурбанлиқларниң нәтиҗилири (Тәвраттики пәйғәмбәрләрниң язмилири вә Инҗилға асасән) әмәлийәттә қурбанлиқларниң өзлиридин, қанлиридин яки шу мурасимларниң өзидин болмайду, бәлки улар арқилиқ бешарәт қилинған Мәсиһниң өлүмидин болиду. Шуниң билән Тәврат дәвридикиләр (Худаниң сөзигә һәқиқий иман-ишәштә болса) өз гуналирини йепиш үчүн («кафарәт» кәлтүрүш үчүн) елип кәлкән һайван қурбанлиқлирини Худа қобул қилип уларни кәчүрди. Чүнки Худа шу сунған кишиләрниң етиқади билән елип кәлгән һайван қурбанлиқлирини Өзи алдин орунлаштурған Мәсиһниң өлүминиң қиммитигә охшаш һесаплайтти.

Дейишниң һаҗити йоқки, мәзкур икки хил қурбанлиқта бешарәт қилинған Мәсиһниң қурбанлиғи болған өлүмидә биз жуқурида ейтқан чәкләр йоқ — у һәр дәвирниң һәр бир вақтида яшаватқан һәр йәрдики адәмләрниң һәр бир гунайи үчүн пәқәт кафарәт (йепиш)нила әмәс, бәлки мәңгүлүк кәчүрүм кәлтүриду һәмдә ишәнгүчи адәмни шу гунаниң күчидин азат қилиду. Бу «кафарәт»тин миң һәссә чоң бир иштур.

Немишкә һайванларни «пак» вә «напак» дәп бекиткән?

Һәммидин авал бизгә көп учрайдиған уқушмаслиқни һәл қилмақчимиз. Көп адәмләр: «Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанунда пәқәт икки хил, йәни «һарам» вә «һалал» һайванлар бар», дәп ойлайду. Амма Тәвратта һайванлар тоғрисида икки хил пәриқ бар: — «пак» һәм «напак» (һайванлар) вә «йегили болидиған» (һалал) һәм «йегили болмайдиған» (һарам) һайванлар.

«Пак» һайванларни йегили болупла қалмай, бәлки улар қурбанлиқ қилинип, Худа тәрипидин қобул қилинишқа мувапиқ болиду. Мәсилән «Яр.» 7:2ни көрүң. Нуһ пәйғәмбәргә чоң топандин илгири пәқәт мева-көктатларнила йейишкә рухсәт еди; лекин шу чағдиму у қайси һайванниң пак, қайсилириниң напаклиғини биләтти («Яр.» 7:2) — чүнки пак һайванларнила қурбанлиқ қилишқа болатти (8:20ни көрүң. Топандин кейин униңға барлиқ һайванларни йейишкә рухсәт берилгән (9:3)).
Исраилға мәсилән жәрән йейишкә рухсәт еди («Қан.» 14:5). Лекин уни қурбанлиқ һайван сүпитидә сунушқа болмайтти.

Бу бәлгүлимиләрниң биринчи мәхсити болса, Исраилни әтрапидики бутпәрәс әлләрдин айрийдиған бирхил «ара там» яки «қаша» қилиш еди, дәп ишинимиз («Мисирдин чиқиш»тики «қошумчә сөз»имиздә «Қанаанийларни йоқитиш» (мәсилән, «Мис.» 23:23-24) дегән тема тоғрисидики баянимизни көрүң). Һәммимизгә толиму аянки, бириси билән һәмдәстихан болалмиса, ундақта униң билән дост болуш мүмкин болмайду.

Бу бәлгүлимиләрдә саламәтлик тәрәплириму болуши мүмкин — мәсилән, чошқилар вә сәдәпләр муһитни булғайдиған нәрсиләрни йейиш билән уни өз тенигә сиңдүрүвалиду; Оттура Шәриқтә уларниң гөшлири тез чирип кетиши мүмкин. Һалбуки, мошу тәрәпләр Худаниң бәлгүлимиләрдики алаһидә мәхсити болмиса керәк, дәп ойлаймиз.

Шундақтиму, биз Худаниң қедимки хәлқи үчүн немиләрни йейишкә болидиған, немиләрни йейишкә болмайдиғанлиғи тоғрисидики бәлгүлимилириниң һеч болмиғанда йәнә бир мәхсити бар еди, дәп қараймиз, йәни бешарәт болуш. Жуқирида ейтқинимиздәк, бу тәпсилий бәлгүлимиләрни ««Мәсиһниң жисмидин чүшкән көләңгә», улар кәлгүси заман (Мәсиһниң жисмидин чүшкән көләңгә», улар кәлгүси заман (Қутқазғучи-Мәсиһ дунияға келидиған заман)дики реаллиқни көрситидиған бешарәтләр» дәпму қараймиз.
Мошу хил бешарәтләр бу «йегили болидиған» вә «йегили болмайдиған» нәрсиләрниң бу тизимликлиридә қандақму көрүниду?

Мошу йәрдә һәр бир нәрсә тоғрилиқ тохталмаймиз. Биринчидин, улардин бәзилириниң ибранийчә исимлирини қандақ тәрҗимә қилсақ тоғра болидиғанлиғи бүгүн бизгә намәлум. Һалбуки, улардин бәзилирини таллап мисал қилип елип, Мәсиһдә болған һаятимиз үчүн қандақ даналиқ яки көрсәтмиләрниң барлиғи тоғрилиқ пикир берәләймиз: —

(а) «пак» яки йегили болидиған һайванлар болса озуқни көшигүчиләр, юмшақ чайнап йәйдиғанлар вә ачимақ туяқлиқ һайванлардур. Бу аламәтләр Худаға һаяти пак бир адәмни билдүрәмду? Улар роһий озуқ болған Худаниң сөзини убдан «чайнайдиған»лар, йәни Униң сөзини чоңқур ойлинип өзигә сиңдүридиғанлар вә иш-әмәллиридә «айриш» яки «бөлүнүш»ниң излири барлардур — улар Худани нарази қилидиған барлиқ һәр қандақ ишлардин өзлирини айрийду.

(ә) «напак» яки йегили болмайдиған һайванлар болса бәзидә башқиларни овлайдиған яки олҗа қилидиған һайванлар. Худаниң хәлқиниң һаятида ундақ ишлар (башқа адәмләрни өз олҗиси қилиш) болмайду.

(б) хамелеонни йейишкә болмайду (11:10). Бундақ һайван өз рәңгини әтрапидики мәнзиригә охшаш қилип өзгәртәләйду. Шүбһисизки, у бизгә сахтипәзликниң характерини убдан көрситиду! Сахтипәзләр һәрдайим өзиниң әтрапидики адәмәләргә охшаш екәнлигини көрситишкә яки шу кишиләрниң «яхши көридиған нәмунә»сидәк көрүнүшкә тиришиду.

(в) суда яки деңизда жүридиған «пак» яки йегили болидиған һайванлар «еқимға қарши» жүрүшкә күчи бар һайванлардур — напаклар болса (мәсилән, сәдәпләр яки қалпақлиқ медуза) дайим еқин билән тәң дегидәк ләйләп еқип кетиду. Худаниң хәлқи «шамалға әгәшкүчи»ләр әмәс, бәлки биринчи типтин болуп «еқимға қарши» жүрәләйду.

Қиз-аяллардики «напаклиқ» вә бәзи чоң уқушмаслиқлар (12-бап)

Бу иш тоғрилиқ көп уқушмаслиқлар болғачқа, у тоғрилиқ бир нәччә еғиз сөз қилишқа тоғра келиду: —

(а) Туғутниң өзи аялни «напак» қилмайду. Бала туғуш әслидә аялар үчүн бәхитлик бир иш; мәсилән «Яр.» 1:28, «Зәб.» 127:3, 128:3дә бу нуқта еник көрситилиду.

(ә) Туғутта болған «напаклиқ» тәндики ақма (мошу йәрдә Қан. 4:5, 7:4) түпәйлидин болиду. «Лав.» 15:19-33дә бу нуқта еник көрситилиду. Әр кишиләр (тенидики) ақмилар түпәйлидин «напак» болиду («Лав.» 15:1-18). Мошу йәрдә әр-аяллар қариқоюқ муамилигә учрайду — һеч қандақ «җинсий кәмситиш» йоқ. Туғутта көп қан төкүлүш вә қаттиқ азаплар Адәм атимизниң гунайи пүтүн инсанийәткә елип кәлгән бир нәтиҗә, дәп қараймиз («Яр.» 3:16ни көрүң).

(б) Жуқирида тилға елинған «напаклиқ» һәргиз бирхил әхлақий яки роһий напаклиқ әмәс, бәлки «рәсимий» напаклиқ еди. Шу напаклиқниң мәнаси — қурбанлиқлардин йейишкә болмайтти яки муқәддәс чедирға йеқинлишишқа болмайтти.

(в) Тәндики ақмилар (мәйли қан болсун башқа нәрсә болсун)ға бағлиқ барлиқ бәлгүлимиләргә охшаш, бу қурбанлиқму һәм әр кишигә һәм аялға (әр киши аяли үчүн қурбанлиқ сунуши керәк, әлвәттә) пүтүн инсанларниң гуналиқ һаләткә чүшкән вә пәқәт

қурбанлиқ қени билән униңдин пак қилинишқа болидиғанлиғиға еник бир әслатмә еди.

(г) Немишкә қиз балини туққандин кейин «паклиниш вақти» узунрақ, йәни 80 күн, оғул балини туққандин кейинки паклиниш вақти пәқәт 40 күн болиду? Сәвәвини билип йетиш анчә асан әмәс. Бәлким бир сәвәви оғул-қиз үчүн әсли 80 күн өткүзүши керәк еди. Лекин оғул балиниң «сәккизинчи күнидә» хәтнисини қилиш керәклиги («Яр.» 17:12) түпәйлидин әслидики «напаклиқ»тики алдинқи икки һәптә бир һәптигә қисқартилған еди. Болмиса, аял кишиниң «напаклиғи» хәтнә өткүзүшкә бирхил дәхли яки тосалғу болатти. Шу нисбәт бойичә, қалған 66 күнлүк вақит 33 күнгә қисқартилған еди.

(ғ) Ахирқи қурбанлиқлар (һәм гуна қурбанлиғи һәм көйдүрмә қурбанлиқ)ниң оғул бала вә қиз бала үчүн охшаш екәнлиги Худа алдида қиз бала һәм оғул балиниң қиммитиниң охшашлиғини испатлайду.

Инсанларда болидиған «песә-мохо кесили» қандақ кесәл? (13-14-баплар)

Бу «песә-мохо кесили» қандақ кесәл? Бу бапларни оқуп тәкшүргән дохтурлар мошу йәрләрдә көздә тутулған кесәлниң аламәтлиригә қарап, «песә-мохо кесили» (ибранийи тилида «тсарат») бирбәччә кесәлни өз ичигә елиши мүмкин, дәп қарайду. Уларниң ичидә мохо кесили («Хансәнниң кесили») чоқум бар. Униң үстигә мошу бапларда йәнә бир қанчә башқа терә кесәлликниң аламәтлириму тәсвирлиниду, һәтта бәлким бүгүнки күндики натонуш интайин жуқумлуқ бирхил терә кесәллигини көрситиду. Шу көзқаришимиз Йәһудийларниң кона тарихий китаплирини асас қилиду. Чүнки қедимки Йәһудий өлималарниң һәммиси: «песә-мохо кесили» һеч қачан шипа тапқан әмәс, дәйду. Шуңа бу «песә-мохо кесили»гә гириптар болған бирәр бимарниң «паклиниш»иға мунасивәтлик 14-бапта тәпсилий тәсвирләнгән мурасим Исраилниң 1500 жиллиқ тарихида бир қетимму өткүзүлгән әмәс! Шу сәвәптин «Раббилар» (Йәһудий өлималар) Қутқазғучи-Мәсиһ кәлгинидә, Униң алаһидә хизмити «песә-мохо кесили»ни сақайтишни чоқум өз ичигә алиду, дәп қарайтти. «Мат.» 8:2-4ни көрүң. Әйса Мәсиһ мошу йәрдә «песә-мохо кесили»гә гириптар болған кишини сақайтқандин кейин уни каһинларниң алдиға мошу баптики мурасимни өткүзүшкә әвәтти. Буниң билән каһинларға Униң ким екәнлиги тоғрилиқ еник испат болған болатти. Амма шу киши Рәббимиз униңға тапилиғинини ада қилған әмәс («Мар.» 1:40-45).

Худаниң мошу бәлгүлимиләрдә көздә тутқан мәхситиниң бир қисми, шүбһисизки, Өз хәлқиниң умумий саламәтлигини көздә тутқан: — мәзкур кесәлниң тарап кетишиниң алдини елиштин ибарәт еди. Бу тибапәтчиликтики һазирқи замандики «айриш» яки «карантин» дегән ишқа охшаш еди.

«Песә-мохо кесили» бизгә бешарәттәк гунаниң өзиниң немә екәнлигини убдан сүрәтләйду. У авал бәк кичиккинә бир аламәт билән пәйда болиду, аста-аста адәмниң пүтүн бәдинини қаплайду. Нәтиҗидә, инсан билән инсан һәм инсан билән Худа айрилиду («песә-мохо кесили» болған киши муқәддәс чедирға киришкә болмайтти, һәмдә башқилардин айрим туруши керәк еди). Ахир берип у һәммә йәрни қаплап өлүмгә елип бариду. Пәқәт Қутқазғучи-Мәсиһ Өзи уни бир тәрәп қилалайду — һәм шундақ қилишқа разидур, Худаға тәшәккүр! («Мат.» 8:2-3ни көрүң).

«Песә-мохо кесили» — қандақму рәхт-теридә вә имарәтләрдә пәйда болсун? (13-14-баплар)

Мошу бапларда көздә тутулған «песә-мохо кесили» һәм инсанларға, һәм рәхт-териләргә һәм өй-имарәтләрниң сугақ, хишлар вә яғачлириға жуқуш әһвали тәсвирлиниду. Бу иш бәлки оқурмәнләргә сәл ғәлитә туюлиши мүмкин. Лекин биз жуқурида ейтқинимиздәк, Тәвраттики бир нәччә қисимларда тилға елинған «песә-мохо кесили» (ибраний тилида «тсарат» дегән сөз) пәвқулъаддә бир кесәл (мохо кесили) дин башқа нәччә хил жуқумлуқ ваба-кесәлни өз ичигә алғандәк, мошу бапларда у маддий буюмларға жуққучи бир нәччә зияндаш жуққақ зәмбуруғларни өз ичигә алиду. Шуниң билән мошу айәтләрдә тәсвирләнгән рәхт-кийимдә пәйда болған һаләтләр дәрвәқә һөл климатлардики кийим-кечәк, өйләргә интайин зиянлиқ болған түрлүк «көкирик зәмбуруғ»ларни өз ичигә алиду. Шуниңдәк өй-имарәтләргә тегидиған, шу бапларда көрситилгән шу «песә-мохо кесили»дики һаләтләр «қуруқ чириш кесили»ниму өз ичигә алиду. Шуңа «песә-мохо кесили» әмәлийәттә йәнә бирхил «зәмбуруғ ваба» болуп, өй-имарәтләргә чоң зиян йәткүзиду (шуңлашқа, әгәр алди елинмиса бәк хәтәрлик әһвалларни пәйда қилиду). Йеқинда илим-пән тәрәққий қилип, уни бир тәрәп қилидиған бир нәччә хил дора барлиққа кәлди; лекин шу дорилар мәйданға кәлгичә «қуруқ чириш кесили»ни бир тәрәп қилидиған бирдин-бир тәдбир бу бапларда ейтилғандәк, өй-имарәтләрдин тәсир йәткүзүлгән барлиқ йәрләр (ташлар, хишлар, яғач, сугақ қатарлиқ)ни чиқирип ташлаштин ибарәт еди.

Оттура Асияда климатимиз қурғақ болғачқа (Худаға тәшәккүр!), биздә шундақ һаләтләр аз учриған.

16-бап «Кафарәт күни» тоғрилиқ

Бу күн баш каһин «әң муқәддәс җай»ға киришкә болидиған бирдин-бир күн еди. Инҗилдики «Ибранийлар»ни язғучи шу китаптики 9-бапта бу иш тоғрилиқ шәрһ бериду, шу бапни көрүң. Баш каһин авал өз гуналири үчүн андин хәлиқ үчүн кафарәт бериши керәк еди.

Бу бапта ейтилған икки өшкә немини көрситиду? Қисқиси, икки өшкә Мәсиһниң өлүминиң икки тәрипини билдүриду, дәп қараймиз; қурбанлиқ қилинған биринчиси Униң җисманий тәрәптики өлүмини алдин-ала көрситиду; чөлгә («**азазәл үчүн**») һайдиветилгән иккинчиси Мәсиһниң бизниң гунайимизни көтирип болған өлүмидә һәм инсанлар тәрипидин һәм униңдин муһими, Худа тәрипидин ташливетилгәнлигини алдин-ала көрситиду.

Әнди «**азазәл**» (16:8, 10, 26) дегән ким яки немә? Жуқирида 16:8дики изаһатимиз бойичә, «азазәл» дегән сөз һәм «өчкә» һәм «һайдалған» яки «ташланған» яки «чәткә қеқилған» дегән мәналарни билдүриду. Өшкиниң «азазәл»гә чөл-баяванға һайдалғанлиги: (а) Мәсиһниң Исраил тәрипидин вә һәтта Өзиниң мухлислири тәрипидинму чәткә қеқилиш азап-оқубәтлирини алдин-ала көрситиду (мухлисларниң һәммиси Уни ташлап йенидин қачқан еди — «Мат.» 26:31, «Юһ.» 16:32) вә: (ә) Униң бизни дәп Худа тәрипидин чәткә қеқилиш азап-оқубәтлирини тартидиғанлиғиниму алдин-ала көрситиду. У бизниң гуналиримизни көтәрди вә бизни дәп Өзи гунаниң өзини бир тәрәп қилди — мана Униң: «**Мениң Худайим, Мениң Худайим, немишкә Сән Мени ташиливәткәнсән?!**» дәп вақиришиниң сәвәвидур («Мат.» 26:46, «2Кор.» 5:18). Гуна өзи

униңда вәйран қилинип, Униң пак-диянәтлик вә муқәддәслиги һеч қандақ дағ-нуқсан жуқулмай мутләқ пак һаләттә келип, У Худа Атисиниң йениға қайтидин қобул қилинди.

17:3-4 Тәрҗимиси тоғрилиқ

Бизниң тәрҗимимиз: —

«**Исраилниң җәмәтлиридин болған һәр қандақ киши қурбанлиқ қилмақчи болуп, кала яки қой яки өшкини җамаәт чедириниң кириш ағзида, Пәрвәрдигарниң туралғу чедириниң алдиға, Пәрвәрдигарға аталған қурбанлиқ супитидә йетиләп әпкәлмәй, бәлки чедиргаһниң ичидә яки ташқирида боғузлиса, униңдин аққан қан шу кишиниң гәдинигә артилиду; бу адәм «қан төккән» дәп, өз хәлқидин үзүп ташлиниду**»

Башқа бирхил тәрҗимиси: — «Исраилниң җәмәтлиридин болған һәр қандақ киши кала, қой яки өшкини чедиргаһниң ичидә яки ташқирида боғузлап, җамаәт чедириниң кириш ағзида, йәни Пәрвәрдигарниң туралғу чедириниң алдиға кәлтүрүп Пәрвәрдигарға атап қурбанлиқ супитидә сунмиған болса, ундақта, аққан қан шу кишиниң гәдинигә артилиду».

Кейинки тәрҗимини тоғра дегән көзқараштa болғанлар мундақ пикирдә туриду: —

(1) Исраиллар чөл-баяванда җүргинидә көп гөш йемәйтти («Мис.» 16-бапни көрүң). Кала-қойларниң көпинчиси сүт үчүн беқилатти;

(2) Улар һазир Мисирдин йеңила чиққан болғачқа, Мисирдики бутпәрәсликниң тәсиридин толуқ азат болуши керәк, адәттики «мал союш» билән «қурбанлиқ қилиш» асанла арилишип кетидиған болғачқа, гөш йейиш үчүн мал соймақчи болған һәр бир кишиму чоқум уни муқәддәс чедир алдида қурбанлиқ супитидә союши керәк (17:7, 10-15-айәттә, Мисирлиқларниң бутпәрәс өрп-адәтлири көрситилиши мүмкин). Мошу алимларниң пикричә, ушбу һөкүм Исраиллар пәқәт чөл-баяванда җүргән вақиттила инавәтлик болуп, кейин Пәләстин зиминиға киргәндин кейин әмәлдин қалған («Қан.» 12:15-28ни көрүң).

Уларниң бу дегини орунлуқтәк көрүнсиму, бизниңчә 7- вә 8-9-айәткә қариғанда, көздә тутулған муһим иш гөш йейиш үчүн мал союш әмәс, бәлки йәнила қурбанлиқ қилишниң өзидин ибарәт еди. Әмәлийәттә, бизниңчә, Исраилниң баргаһида турған икки милийон хәлқиниң чарпай мели аз болсиму, бир күндә гөш йәймиз дегән һәр бир аилиниң һәммиси соймақчи болған мални боғузлаш үчүн муқәддәс чедирниң алдиға елип келиши мүмкин болмайтти.

Исраилға бекитилгән һейт-байрамлар — Уларниң бешарәтлик маһийити (23-бап)

Бу улуқ тема тоғрилиқ шәрһ сөзләр көп болсиму, лекин йәнила сәһипә чәклимиси билән қисқирақ бир нәччә сөз қилимиз; Худа буйруса, шулар оқурмәнләргә ачқучтәк нәччә йеңи истиқамәт йоллирини ачсун дегән үмүттә болимиз.

Бу бапта йәттә һейт-байрам тәсвирлиниду. Муқәддәс язмиларда «йәттә» сани көрүлсә, шу «йәттә» көп җайларда «төрт» вә «үч»кә бөлүниду (оқурмән өзи тәкшүрсун). Бу йәрдиму шундақтур: —

Биринчи түркүм: (Мәсиһниң дунияға биринчи қетимлиқ келишини алдин-ала көрситиду)
(а) «өтүп кетиш һейти»
(ә) «петир нан һейти»
(б) «дәсләпки һосул һейти»
(в) «һәптиләр һейти» (һосул елиш һейти)

Иккинчи түркүм: (Мәсиһниң дунияға иккинчи қетимлиқ келишини алдин-ала көрситиду)
(г) «канай челиш һейти»
(ғ) «кафарәт күни»
(д) «кәпиләр һейти»

Мошундақ бөлүнүштә биринчи түркүм һейтларниң һәммиси қисқа бир вақитқа (йәни йәттә һәптә ичидә) мәркәзләшкән, һәммиси терим пәслиниң бешида пәқәт йәттә һәптә ичидә өткүзүлиду; иккинчи түркүм һейтлар жиғим пәслиниң ахирида, мевә һосулни жиғиш вақтида үч һәптә ичидә өткүзүлиду.

Әнди һәр бир һейтниң тәминлигән бешарәтлири немә?

(а) «Өтүп кетиш» һейти

Бу һейт, шүбһисизки, Мәсиһниң өлүмини көрситиду. Биринчи «өтүп кетиш»тики қозиниң өлүми вә қениниң төкүлүши билән Исраил Мисирниң қуллуғидин қутқузулуп йеңи бир һаятқа чиқирилип азат қилинған. Чөмүлдүргүчи Йәһия шу сәвәптин Рәббимиз Мәсиһни көрситип Уни «**дунияниң гунайини елип кетидиған Худаниң қозиси**» дәп атиди («Юһ.» 1:29). «1Кор.» 5:7, 10:1-2ни көрүң.

(ә) «Петир нан» һейти

Муқәддәс язмиларда «хемиртуруч» яки ечитқуни дайим гуна, тәкәббурлуқ яки сахтипәзликниң символи қилип ишлитиду. «Петир нан» һейти вақтида, һәр бир Исраилий өйдин барлиқ ечитқулирини издәп тепип ташливетиду. Бу иш һазирқи һаятимизда бизниң «өтүп кетиш» һейтидики қозимиз болған Мәсиһ Әйсани истемал қилип, өзимиздин барлиқ «конилиқ»ни тазилаш, товва қилиш жәриянини билдүриду. «Йәттә» болса «камиллиқ»ни билдүридиған рәқәм болуп, бизгә Худаға ишәнсәк, товва қилиш жәрияни арқилиқ у «барлиқ ечитқу»ни биздин елип ташлайду, дәп риғбәтләндүриду: —«**«Кичиккинә хемиртуруч пүткүл хемирни болдуруп йоғинитиду» дәп билмәмсиләр?**

Кона хемиртуручни чиқириветиңлар; шуниң билән силәр әсли хемиртуручсиз хемирдәк йеңи бир зугула болисиләр; чүнки «өтүп кетиш һейти»дики Қозимиз болған Мәсиһ қурбанлиқ қилинди; шуңа һейтни яман нийәтлик вә рәзиллик болған хемиртуруч билән әмәс, бәлки сәмимийлик вә һәқиқәт болған петир нан билән тәнтәнә қилип өткүзәйли» («1Кор.» 5:6-8)

(б) «Дәсләпки һосул һейти»

Бу һейтниң Мәсиһниң өлүмдин тирилишини көрситидиған бир бешарәт екәнлиги бәк ениқ көрүниду. Мәсиһниң өлүмдин тирилиши дәл шу күнидә, йәни биринчи «өтүп кетиш» һейтидин кейинки биринчи шабатниң кейинки күнидә (һәптиниң биринчи күнидә, йәни йәкшәнбә) болди. Рәббимиз Өзи Өз тирилиши тоғрилиқ сөзлигәндә,

«Мениң өлүмүм мол «һосул»ниң уруғи болиду» дәп тәсвирләп, Өзәм шу «һосулниң дәсләпкиси» дәп көрсәткән — «Юһ.» 12:24, «1Кор.»» 15:20, 23ни көрүң. Шу һейтта, арпа һосулиниң биринчи беғи Пәрвәрдигар алдида Униңға атап көтирилгәндәк, Рәббимиз тирилгәндин кейин Худаатиға көтирилди («Юһ.» 20:17).

(в) «Һәптиләр һейти» («һосул елиш һейти», «дәсләпки орма һейти»)

Мәзкур һейт әтияздики арпа һәм буғдай һосуллирини жиғишни тәбрикләш һейти еди (шуңа бәзидә «дәсләпки һосул һейти» дәпму атилиду — чүнки буғдай һосули һейт вақтида башлиниду). Шу буғдай данлиридин етилгән нан Пәрвәрдигарға атап сунулиду. Ғәлитә иш шуки, шу икки нан ечитқу билән йеқилиши керәк.

Муқәддәс Роһ жамаәтниң үстигә чүшүши дәл шу күнидә болғачқа («Рос.» 2-бап), биз иккиләнмәй шу икки нан жамаәтниң салаһийитини көрситиду, дәп қараймиз. Жамаәт икки тәрәптин, йәни Йәһудийлар вә Йәһудий әмәсләр («ят әлләр»)дин тәркип тапқан. Сиртқи көрүнүштә шу адәмләр дәрвәқә икки түркүм болиду, лекин Худа алдида улар әмәлийәттә бирдур («Әф.» 2:15-16ни көрүң). Нанларда қалған хемиртуруч болса шуни көрситидуки, Мәсиһниң жамаити (шундақла Униң һәр бир әзаси) туғулишидила йәнә өзидин тазилап чиқириш керәк болған, өзигә техи йошурун бир нәччә илләт мәвжут еди. Һәр биримиз Худа тәрипидин қобул қилинғинимиз билән өзимиздики «ечитқу» қәйәрдә тепилса шу йәрдин чиқириш бурчи бардур («1Кор.» 5:6-8). Жамаәт нижат тепип, Муқәддәс Роһ тәрипидин роһий һаят ата қилиниш биләнла, муқәддәс қилиниш жәрияни башлиниду һәмдә Рәббимиз қайтип кәлгичә давамлишиду.

Қизиқ бир иш шуки, Исраилниң Тәвраттики календарида һейтсиз бир арилиқ тепилиду. Мошу 23-бапта тәсвирләнгән шу икки түркүм һейт оттурисида һосул елиш тоғрисидики бир нәччә бәлгүлимиләр тилға елиниду. Авалқи һейтларниң төртинчиси жамаәтниң туғулушини билдүриду. Ахирқи үч һейт дегинимиздәк ахирқи заман (Мәсиһ қайтип келидиған заман)ни көрситиду. «Жамаәтниң туғулушидин тартип (миладийә 33-жилидики «орма һейти» болуши мүмкин) һазирғичә вә мошу дәвирдин ахирқи заманғичә болған арилиқтики вақит дәрвәқә һосул вақти болиду. Хуш хәвәр арқилиқ нурғун кишиләр Рәббимизгә қошулуп Худаниң падишалиғи үчүн мол һосул болмақта.

(г) Канай челиш һейти

Бу һейт йәттинчи ай (Сентәбр яки Өктәбр)ниң биринчи күни болидиған һейт болуп, «канай челиш»тин башқа һеч қандақ алаһидилиги йоқтәк көрүниду. Исраилниң чедиргаһида канайлар хәлиқни яки жиғилишқа яки йолға чиқишқа чақириш үчүн, агаһ сигнали бериш яки қурбанлиқларни елан қилиш үчүн ишлитиләтти («Чөл.» 10:1-10ни көрүң).

Исраил шу һейт үчүн Йерусалимға жиғилишқа чақирилған әмәс; «Мис.» 23:15-17 бизгә көрситидуки, мундақ иш жилда пәқәт үч қетимла — йәни «өтүп кетиш һейти» (шундақла «петир нан һейти»), «һосул оруш һейти» вә йәттинчи айниң он бәшинчи күнидә болидиған «кәпиләр һейти»дә болатти (Қан.» 16:16ниму көрүң). Шүбһисизки, «канай челиш һейти» күнининң мәхсити, хәлиқни икки әң муһим һейт, йәни «кафарәт күни» вә «кәпиләр һейти» йеқинлаштил, дәп ойғитиштин ибарәт еди.

Әзакиял пәйғәмбәр бир чағда қуруқ-қақшал сүйәкләргә толған бир жилғини көрсәткән ғайипанә бир көрүнүшни көргән («Әзакиял» 37-бап). Худа униңдин: «**Инсан оғли, бу сүйәкләр яшинамду?**» дәп сориди. Пәйғәмбәр униңға: — «**И Пәрвәрдигар, Сән Өзәң билисән!**» дәп ақиланә жавап бәрди. Худа униңға: «**Мошу сүйәкләргә «жиғилиңлар» дәп бешарәт жақалиғин!**» дәп буйруди. У шундақ қиливиди, сүйәкләр бир-биригә

улинип, уларниң үстигә әт-гөшләр пәйда болди. Һалбуки, улар техи тирик һаләттә әмәс еди. Шуниң билән Әзакияләға: «**Шамалға, бу сүйәкләр үстигә пүвлигин, дәп бешарәт қилғин**» дәп ейтилди. Шундақ қилип сүйәкләр тирилди. Андин Әзакияләға «**Инсан оғли, бу сүйәкләр пүткүл Исраил жәмәтидур...**» дейилди. Шуниңдәк, Исраилниң йәнә әл-дөләт болушқа «тирилиши» икки басқучта болиду: —

(а) Исраилларни өз зиминиға қайтуруш;

(ә) Улар ичигә роһий һаятни пүвләш. Биринчи басқуч, йәни Исраиллар өз зиминиға қайтурулуши аллиқачан башланған. Исраилниң чедирғаһида уларни ойғитип жиғилишқа ишләткән канайлардәк, «канай челиш һейти» уларни роһида ойғитип жиғишни билдүрәмду? Қандақла болмисун, өткән 20-30 жил ичидә, Мәсиһ Әйсани өз Қутқузғучум дәп етирап қилған Йәһудийлар буниңдин илгәрки 1500 жил тарихида ойғинип ишәнгән Йәһудийлардин көп болди.

(ғ) «Кафарәт күни»

«Өтүп кетиш һейти» Мәсиһниң чапрас яғачлинип өлгәнлигини билдүрсә, йәнә бир һейт күни шу ишни билдүрүшниң немә һаҗити? Оқурмәнләр бәлким шуни байқиғандуки, бу икки һейтниң бир пәрқи шуки, «кафарәт күни»дә Худаниң хәлқи «**өз нәпсини тартип, өзини төвән тутуш**»и керәк еди. Тарихта адәмни әң һәйран қилидиған пакитлардин бири шуки, Исраил Мәсиһ тоғрилиқ шунчә ениқ бешарәтләргә егә болғини билән, Уни тонуп йәтмәй Уни қобул қилишни рәт қилипла қалмай, бәлки Уни чәткә қеқип өлүм җазасиға тапшурған еди. Тәвратта һәтта бу ишниң өзиму бешарәт қилиниду вә уни алдин-ала сүрәтләйдиған бир нәччә тарихий тәсвирләр учрайду: (а) һәзрити Йүсүпниң тарихи («Яр.» 37-45-баплар), Муса пәйғәмбәрниң тарихи («Мис.» 2-4-баплар), Давут падишаниң тарихи («Самуил (1)» 16-бап-«Самуил (2)» 5:5). Худа тәрипидин Исраилни қутқузушни бекиткән бу адәмләрниң һәммиси Исраил тәрипидин авал чәткә қеқилған еди; пәқәт кейинки вақитларда қийинчилиққа учриғандила андин улар мошу адәмләрниң һәр бирини өз тәртивидә йетәкчимиз вә қутқазғучимиз дәп етирап қилған. «Қан.» 33:15-21, «Зәбур» 22-күй, «Йәш.» 53-бапниму көрүң.

Һалбуки, Исраилниң өз гунакар һалитини тонуп йетип, Худа бизләрни қутқузушқа әвәткән ниҗаткарни рәт қилдуқ дәп иқрар қилидиған улуқ бир күни келиду! Әшу күни Рәббимизниң өлүминиң әмәлий нәтиҗилири уларниңки болиду. Улар Худа өзлирини қутқузушқа әвәткән Мәсиһни чәткә қаққанлиғиға ойғитилип қаттиқ жиға-зарлар көтириду. «Зәк.» 12:10-13:1, «Амос» 8:10ни көрүң. Муқәддәс Роһтин кәлгән бу вәһийгә асасән Зәкәрия пәйғәмбәр мундақ дәйду: —

«**Шу күни Давут жәмәти һәм Йерусалимда туруватқанлар үчүн гунани вә паскинилиқни жуйидиған бир булақ ечилиду**».

Йәшая пәйғәмбәр: — «**Кимниң мошундақ иш тоғрилиқ хәвири барду?**
Ким мошундақ ишларни көрүп баққан?
Зимин бир әлни бир күн ичидила туғидиған иш барму?
Дәқиқә ичидила бир әлниң туғулуши мүмкинму?
Чүнки Зионниң толғиғини басай дейишигила, у оғул балилирини туғди!» (66:8).

Расул Павлус: «**Андин пүтүн Исраил қутқузулиду. Бу тоғрилиқ муқәддәс язмиларда мундақ йезилған: —**
«Қутқазғучи Зиондин келип,
Яқупниң әвладидин ипласлиқни йоқ қилиду.

Мән уларниң гуналирини елип ташливәткинимдә,
Мана бу улар билән түзидиған әһдәм болиду» дәп баян қилиду («Рим.» 11:26).

Пүткүл Исраил хәлқи роһий әл болушқа бир күндила ойғинип, мәңгүлүк һаятқа ериштүрүлүп туғулиду.

(д) «Кәпиләр һейти»

«Кәпиләр һейти» барлиқ һейтларниң ичидә әң дағдуғилиқ болидиған, жуқури пәллигә чиқидиған һейт болуп, сәккиз күн өткүзүлиду. Жиғим пәслиниң ахирида келип, барлиқ һосулни, дан вә мевә һосуллирини тәбрикләйду; шуниңдәк у йәнә мошу ахирқи замандики роһий һосулға тәмсил болиду. Исраил бу һейтта өз һосуллиридин шат-хорам қилғинидәк, Худа вә Өзигә тәвә болған барлиқ инсанлар Мәсиһниң («өтүп кетиш һейти»да билдүрүлгән) өлүмидин болған роһий һосулдин шат-хорам болиду. «Кәпиләр һейти» йәнә Исраилниң Мисирдин биринчи қетимлиқ азат болушини әсләш үчүн Исраилға дәрәқләрниң шах-чивиқлиридин өзлиригә аддий чедир-кәпиләрни ясаш буйрулиду. Бу иш уларниң Мисирдин чиқип чөл-баявандин өтүп маңғинида чедир-кәпиләрдә туруши керәк болғанлиғи тоғрилиқ бир әсләтмә болуш үчүн еди. Ғәлитә бир иш шуки, Исраил Йәшуа пәйғәмбәрниң вақтидин тартип Нәһәмияниң дәвригичә һейтниң шу тәрипини сақлап кәлмигән еди («Нәһ.» 8:17). Сәвәп шүбһисизки, сәккиз күн бир чедирда туруш анчә «қолайлиқ» яки «раһәтлик» әмәс еди.

Бу һейт тоғрилиқ хуласимиз шуки, у һәммидин авал Худаниң («өтүп кетиш һейти»да тәбрикләнгән) Мәсиһниң өлүмидики «инсанлар билән макан тутуш» дегән түп мәхситини көрситиду («2Пет.» 3:13, «Вәһ.» 21:3; йәнә «Юһ.» 1:14 вә изаһатлирини көрүң). «Кәпиләр һейти» болса һәм Мәсиһниң йәр йүзини башқуридиған миң жиллиқ падишалиғини һәм шуниңдин жирақ кәлгүсидики йеңи асман вә йеңи зиминдики ахирқи вә түпки «Инсанлар билән биллә маканлишимән» дегән мәхситини сүрәтләп бериду, дәп ишинимиз.

Мәсиһниң миң жиллиқ падишалиғиға кәлсәк, шуниң бешида Исраил аллиқачан нижат тапиду («Зәф.» 3:14-20) вә Мәсиһ әлләрниң үстигә Исраил арқилиқ һөкүмран болиду («Йәш.» 2:1-4, «Вәһ.» 19:11-20:6). Шу вақитта барлиқ йәр йүзидикиләр һәр жили «кәпиләр һейти»ни тәбрикләшкә Йерусалимға чиқиши керәк болиду. «Зәк.» 14:16-21ни көрүң.

Бу ишлар тоғрисида йәнә тохтилидиған нурғун сөзлиримиз бар еди; пәйт-пурсәт яр бәрсә, шуларни бежа кәлтүримиз!

Тәврат 4-қисим

«Чөл-Баявандики сәпәр»

(«Нопус сани» дәпму атилиду)

Кириш сөз

Тәвратниң көп тәрҗимилиридә, мәсилән кона грекчә (LXX-тәрҗимә), инглизчә вә хәнзучә тәрҗимиләрдә мәзкур китап «Нопус сани» дәп атилиду. Сәвәви, китапта Исраил хәлқиниң икки қетимлиқ санақтин өткүзүлүп ройхәткә елинғанлиғи хатирилиниду — биринчи қетимки ройхәт уларниң чөл-баявандин өтидиған сәпәрниң бешида, иккинчи қетимлиғи 38 жилдин кейин, шу сәпәрниң ахирида болди. Амма китапниң асасий темиси шу оттуз сәккиз жил чөл-баявандин өтидиған сәргәрданлиқ сәпәр болғачқа, биз уни «Чөл-Баявандики сәпәр» дәп атидуқ.

Немишкә Исраил хәлқи шундақ узун вақитни чөл-баяванда өткүзгәнду? Тәвраттики «қанун шәрһи»ниң бешида: «**Һорәб теғидин чиқип, Сеир теғиниң йоли билән Қадәш-Барнеаға барғичә җәмий он бир күнлүк йол еди**» дәп хәвәрлинимиз. Әнди Худаниң қутқузуши билән Мисирниң қуллуғидин қутулуп, шу йәрдин чиқип «**сүт вә һәсәл еқип туридиған**» Қанаан зиминиға йетип беришқа он бир күн кетидиған сәпәргә немишкә ахирида оттуз сәккиз жил вақит керәк болди? Мәзкур китап шу соалға җавап бериду.

Дәрвәқә Худаниң әслидики мәхсити Исраилларни Қанаан зиминиға кириштин илгири уларға чөл-баявандики сәпәрниң җапа-мушәққәтлирини тетитиш еди. Сәвәви Тәвратниң бәшинчи қисмида бир қәдәр еник баян қилинған: — «**Дәрвәқә У сени төвән қилип, сени ач қоюп, сән әслидә билмәйдиған, шундақла ата-бовилириң көрүп бақмиған «манна» билән озуқландурған; У саңа инсан пәқәт йемәклик биләнла әмәс, бәлки Пәрвәрдигар Худайиңниң ағзидин чиққан барлиқ сөзлири биләнму яшайдиғанлиғини билдүрүш үчүн шундақ қилди**» («Қан.» 8:3). Һалбуки, Худаниң әслидә шу сәпәргә бекиткән мөһлити пәқәт бир жил икки айчә еди. Бу вақитниң бир қисми Синай теғида муқәддәс қанунни тапшурувелиш, «ибадәт чедири» ясап тикиш вә Лавий-каһинларниң роһий хизмитини башлаш билән өтти («Мисирдин чиқиш» 19-40-бап, «Каһин-лавийлар»). Шу мәзгил өткәндин кейин, гәрчә улар сәпәр җәриянида Худаниң әҗайип вә мөҗизилик тәминләшлирини көп көрүп кәлгән болсиму, Пәрвәрдигар уларни Өзи вәдә қилған Қанаан зимининиң чегарасиға елип кәлгәндә, улар қорқунуч вә ишәшсизлик билән зиминға кириштин баш тартқан. Улар һәтта Худа бизни мошу йәргә өлтүрүш мәхситидә әкәлгән, дәп қақшишип Муса вә Һарунға: «Иккиңларни өлтүрүветимиз!» — дәп тәһдид салди.

Худа уларға тапшурған қанун-түзүм толиму йеңи еди, шуниңдәк У уларниң әл болуп туғулушиниң бешида, уларниң кәм-күтилиригә хелә рәһимдил болуп кәлгән еди. Амма У уларниң Өзигә миннәтдар болуп Өзигә ишинишини үмүт қилған еди. Һалбуки, улар шу ишни қилмиди. Пәрвәрдигар уларға: — «Силәрдин Маңа асийлиқ қилған чоңлар (шу вақитта жигирмә яштин ашқанлар)ниң һәр бири өлүп түгәп, зиминға киришкә

тәйяр болған йеңи бир дәвир кәлгичә чөл-баяванда жүрисиләр» деди. Дәрвәқә Худа уларни шундақ җазалиди. Шу мәзгил оттуз сәккиз жил еди; улар җәмий болуп қириқ жил чөл-баяванда жүрди. Сәпәрниң ахирида асийлиқ қилған илгәрки дәвирдикиләрниң һәр бири өлүп кәткәнлиги иккинчи қетимлиқ ройхәт билән испатланди; шүбһисизки, ройхәткә елишниң мәхсәтлириниң бири Худаниң шу һөкүминиң әмәлгә ашурулғанлиғини испатлаштин ибарәт еди. Шу илгәрки дәвирдикиләрдин пәқәт икки адәм, йәни Каләб вә Йәшуа Худаға садиқ дәп һесапланғачқа, йеңи зиминни көрүшкә муйәссәр болди (Муса Пәйғәмбәр бир қетимлиқла Пәрвәрдигарға ишәнмигини үчүн, хәлиққә савақ болсун дәп, Пәрвәрдигар униңға «зиминға кирмәйсән» дегән еди).

Буниң билән оқурмәнләр бу китапниң Исраил хәлқиниң шүкүрсизлик, ишәшсизлик вә асийлиғиниң тарихи екәнлигини рошән байқайду. «Қошумчә сөз»имиздә биз мошу ишлар үстидә тәпсилийрәк тохтилимиз.

Биринчи ройхәттин шу мәлумки, Мисирдин чиққан чағда хәлиқтин жигирмә яштин ашқан әркәкләрниң сани алтә йүз миңдин көп еди. Шундақла қириқ жилдин кейинки иккинчи ройхәттиму Қанаан зиминға киришкә тәйяр турған әркәкләрниң сани шуниңға йеқин еди. Униңдин хәлиқниң пүткүл нопус сани, җүмлидин барлиқ бала-җақилири икки миллиондин кам әмәс еди, дәп мөлчәрлисәк хата болмайду. Дәвирдин дәвиргә капирлар мошу санларға қарап, шунчә көп кишиләр шундақ дәһшәтлик җаңгалда, һәтта гүл-гия үнмигән сусиз бир чөл-баяванда қириқ жиллиқ сәпәрдин тирик чиқиш һәргиз мүмкин әмәс, дәп мәсқирә қилип кәлди. Худа хәлиқни һәркүни мөҗизилик йемәклик билән тәминләйтти («Мисирдин чиқиш» 16-бап) вә бир нәччә йәрләрдә уларға карамәт йоллар билән су ата қилди («Мис.» 17:1-7, «Чөл.» 20:1-13). Бундақ қириқ жиллиқ тәминләш пүткүл инсанийәтниң тарихида бәлким әң узун вақитлиқ мөҗизә дәп һесаплиниши керәк; амма биз Худаниң һәқиқәтән асман-зиминни Яратқучи Худа екәнлигигә ишәнсәк, бу ишниң Униң үчүн тәс иш әмәслигигә ишинимиз!

Мәзмун: —

1:1-10:10 Синай теғида — қанунниң әмир-бәлгүлимилири тапшурулиду (19 күн)
Хәлиқ ройхәткә елиниду
Баргаһниң тәртиви вә паклиғи
10:11-12:16 Сәпәрләр — Синай теғидин Қадәшкичә (11 күн)
13:1-20:21 Қадәштә — Қанунниң йәнә бир нәччә әмир-бәлгүлимилири тапшурулиду (вақти намәлум)
Хәлиқниң асийлиғи, Худа җазалирини җакалайду
20:22-21:35-Сәпәрләр — Қадәштин Моабқичә (38 жил)
22:1-36:13 Қанунниң йәнә бир нәччә әмир-бәлгүлимилири тапшурулиду (3 ай)
Хәлиқ иккинчи қетим ройхәткә елиниду
Зиминни бөлүп тәқсимләш тоғрилиқ көрсәтмиләр

••••••••

Чөл-баявандики сәпәр

Исраил хәлқиниң биринчи қетим ройхәткә елиниши

1 1 Вә Исраиллар Мисирдин чиққандин кейин иккинчи жили иккинчи айниң биринчи
күни Пәрвәрдигар Синай чөлидә, җамаәт чедирида туруп Мусаға мундақ деди: —
2 Силәр пүткүл Исраил җамаитини қәбилиси, ата җәмәти бойичә санини елип чиқиңлар;
адәмләрниң исми асас қилинип, барлиқ әркәкләр тизимлансун. 3 Исраиллар ичи-
дә умумән жигирмә яштин ашқан, җәңгә чиқалайдиғанларни Һарун билән иккиңлар
уларниң қошун-қисмилири бойичә санақтин өткүзүңлар. 4 Һәр бир қәбилидин силәр-
гә ярдәмлишидиған бирдин киши болсун; уларниң һәр бири уларниң ата җәмәтиниң
беши болиду. 5 Төвәндикиләр силәргә ярдәмлишидиғанларниң исимлиғи: — Рубән қә-
билисидин Шидөрниң оғли Әлизур; 6 Шимеон қәбилисидин Зури-шаддайниң оғли Ше-
лумийәл; 7 Йәһуда қәбилисидин Амминадабниң оғли Наһшон; 8 Иссакар қәбилисидин
Зуарниң оғли Нәтанәл; 9 Зәбулун қәбилисидин Һелонниң оғли Елиаб; 10 Йүсүп әвлатлири
ичидә Әфраим қәбилисидин Аммиһудниң оғли Әлишама; Манассәһ қәбилисидин Пи-
даһзурниң оғли Гамалийәл; 11 Бинямин қәбилисидин Гидеониниң оғли Абидан; 12 Дан
қәбилисидин Аммишаддайниң оғли Аһиезәр; 13 Ашир қәбилисидин Окранниң оғли Па-
гийәл; 14 Гад қәбилисидин Деуәлниң оғли Әлиасаф; 15 Нафтали қәбилисидин Енанниң
оғли Аһира».
16 Булар җамаәт ичидин чақирилғанлар, йәни ата җәмәт-қәбилилириниң башлиқлири,
миңлиған Исраилларниң баш сәрдарлири еди. 17 Шуниң билән Муса билән Һарун исми
аталған бу кишиләрни башлап, 18 иккинчи айниң биринчи күни пүткүл җамаәтни жиғ-
ди; улар хәлиқниң һәр бириниң қәбилә-нәсәби, ата җәмәти бойичә исмини асас қилип,
жигирмә яштин жуқуриларниң һәммисини бир-бирләп тизимлиди. 19 Пәрвәрдигар Му-
саға қандақ буйруған болса, Муса Синай чөлидә уларни шундақ санақтин өткүзди.
20 Исраилниң тунҗа оғли Рубәнниң әвлатлири ата җәмәти, аилиси бойичә, исми асас қи-
линип, жигирмә яштин ашқан, җәңгә чиқалайдиған әркәкләрниң һәммиси бир-бирләп
тизимланди; 21 Рубән қәбилисидин санақтин өткүзүлгәнләр җәмий қириқ алтә миң бәш
йүз киши болди.
22 Шимеонниң әвлатлири ата җәмәти, аилиси бойичә, исми асас қилинип, жигирмә
яштин ашқан, җәңгә чиқалайдиған әркәкләрниң һәммиси бир-бирләп тизимланди;
23 Шимеон қәбилисидин санақтин өткүзүлгәнләр җәмий әллик тоққуз миң үч йүз киши
болди.
24 Гадниң әвлатлири ата җәмәти, аилиси бойичә, исми асас қилинип, жигирмә яштин
ашқан, җәңгә чиқалайдиғанларниң һәммиси бир-бирләп тизимланди; 25 Гад қәбилиси-
дин санақтин өткүзүлгәнләр җәмий қириқ бәш миң алтә йүз әллик киши болди.

1:1 **«Вә Исраиллар Мисирдин чиққандин кейин»** — «вә» дегән бу сөз «Чөл-баявндики сәпәр» дегән китапниң «Каһин-лавийларниң дәстури» вә «Мисирдин чиқиш» дегән китаплар билән зич бағланғанлиғини көрситиду. «Мисирдин чиқиш» 40-бап, 1- вә 38-айәтни көрүң. Мәзкур китап бу икки китапниң давамидур. **«җамаәт чедири»** — яки «көрүшүш чедири». «җамаәт чедири» дегән сөздә «җамаәт» дегәнлик ибраний тилида «Худа билән учришиш» дегән уқумни билдүриду.

1:2 Мис. 30:12

1:16 **«җамаәт ичидин чақирилған»** — демәк, Худа тәрипидин. Башқа бир хил тәрҗимиси: «җамаәт тәрипидин сайланған».

1:21 **«миң»** — бәзи алимлар ибраний тилидики «миң» дегән сөзни «җәмәт» дәп тәрҗимә қилиду. Лекин ундақ тәрҗимә мәзкур китапниң көп йәрлиригә зит келиши мүмкин.

26 Йәһуданиң әвлатлири ата җәмәти, аилиси бойичә, исми асас қилинип, жигирмә
яштин ашқан, җәңгә чиқалайдиғанларниң һәммиси бир-бирләп тизимланди; 27 Йәһуда
қәбилисидин санақтин өткүзүлгәнләр җәмий йәтмиш төрт миң алтә йүз киши болди.
28 Иссакарниң әвлатлири ата җәмәти, аилиси бойичә, исми асас қилинип, жигирмә
яштин ашқан, җәңгә чиқалайдиғанларниң һәммиси бир-бирләп тизимланди; 29 Иссакар
қәбилисидин санақтин өткүзүлгәнләр җәмий әллик төрт миң төрт йүз киши болди.
30 Зәбулунниң әвлатлири ата җәмәти, аилиси бойичә, исми асас қилинип, жигирмә
яштин ашқан, җәңгә чиқалайдиғанларниң һәммиси бир-бирләп тизимланди; 31 Зәбулун
қәбилисидин санақтин өткүзүлгәнләр җәмий әллик йәттә миң төрт йүз киши болди.
32 Йүсүпниң әвлатлири: — униң оғли Әфраимниң әвлатлири ата җәмәти, аилиси бой-
ичә, исми асас қилинип, жигирмә яштин ашқан, җәңгә чиқалайдиғанларниң һәммиси
бир-бирләп тизимланди; 33 Әфраим қәбилисидин санақтин өткүзүлгәнләр җәмий қириқ
миң бәш йүз киши болди.
34 Йүсүпниң иккинчи оғли Манассәһниң әвлатлири ата җәмәти, аилиси бойичә, исми
асас қилинип, жигирмә яштин ашқан, җәңгә чиқалайдиғанларниң һәммиси бир-бирләп
тизимланди; 35 Манассәһ қәбилисидин санақтин өткүзүлгәнләр җәмий оттуз икки миң
икки йүз киши болди.
36 Биняминниң әвлатлири ата җәмәти, аилиси бойичә, исми асас қилинип, жигирмә
яштин ашқан, җәңгә чиқалайдиғанларниң һәммиси бир-бирләп тизимланди; 37 Биня-
мин қәбилисидин санақтин өткүзүлгәнләр җәмий оттуз бәш миң төрт йүз киши болди.
38 Данниң әвлатлири ата җәмәти, аилиси бойичә, исми асас қилинип, жигирмә яштин
ашқан, җәңгә чиқалайдиғанларниң һәммиси бир-бирләп тизимланди; 39 Дан қәбилиси-
дин санақтин өткүзүлгәнләр җәмий атмиш икки миң йәттә йүз киши болди.
40 Аширниң әвлатлири ата җәмәти, аилиси бойичә, исми асас қилинип, жигирмә яштин
ашқан, җәңгә чиқалайдиғанларниң һәммиси бир-бирләп тизимланди; 41 Ашир қәбили-
сидин санақтин өткүзүлгәнләр җәмий қириқ бир миң бәш йүз киши болди.
42 Нафталиниң әвлатлири ата җәмәти, аилиси бойичә, исми асас қилинип, жигирмә
яштин ашқан, җәңгә чиқалайдиғанларниң һәммиси бир-бирләп тизимланди; 43 Нафта-
ли қәбилисидин санақтин өткүзүлгәнләр җәмий әллик үч миң төрт йүз киши болди.
44 Жуқириқилар болса санақтин өткүзүлгәнләр болуп, Муса билән Һарун һәм Исраил-
ларниң он икки әмри (һәр бири өз ата җәмәтигә вәкил болди) уларни санақтин өткәз-
гән. 45 Шундақ қилип, Исраилларниң һәммиси, йәни Исраилда жигирмә яштин ашқан-
лардин, җәңгә чиқалайдиғанларниң һәммиси ата җәмәтлири бойичә тизимланди;
46 Санақтин өткүзүлгәнләр җәмий алтә йүз үч миң бәш йүз әллик киши болди.

Лавийларниң һесапқа киргүзүлмигәнлиги

47 Бирақ Лавийлар ата җәмәт-қәбилиси бойичә санақниң ичигә киргүзүлмиди.
48 Чүнки Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип: — 49 «Сән пәқәт Лавий қәбилисинила шу һеса-
пқа киргүзмигин, уларниң умумий санини му Исраилларниң қатариға киргүзмигин.
50 Лекин сән Лавийларни Худаниң һөкүм-гувалиғи сақлақлиқ чедир вә униң ичидики
барлиқ кача-куча әсвапларни һәм униңға даир барлиқ нәрсиләрни башқурушқа тайин-
лиғин; улар ибадәт чедирини вә униң ичидики барлиқ кача-куча әсвапларни көтириду;
ибадәт чедириниң хизмитини қилғучилар шулар болсун, улар чедирниң төрт әтрапида

1:46 Мис. 38:26
1:49 **«Сән пәқәт Лавий қәбилисинила шу һесапқа киргүзмигин»** — кейин Муса уларни айрим санақтин өткүзүши керәк еди *(26:32)*.

өз чедирлирини тиксун. [51] Чедирни көчүридиған чағда уни Лавийлар сөксун; чедирни
тикидиған чағда уни Лавийлар тиксун; Лавийларға ят болған һәр қандақ адәм униңға
йеқинлашса өлүмгә мәһкүм қилинсун. [52] Исраиллар барғаһ қурғанда һәр адәм өз қисми-
да, өзигә хас туғ астиға чедир тиксун. [53] Бирақ Худаниң ғәзиви Исраил жамаитиниң
үстигә чүшмәслиги үчүн, Лавийлар Худаниң һөкүм-гувалиғи сақлақлиқ чедирниң төрт
әтрапиға барғаһ қурсун; Лавийлар Худаниң һөкүм-гувалиғи сақлақлиқ чедирни муһа-
пизәт қилишқа мәсъул болиду» — дегән еди.
[54] Исраиллар әнә шундақ қилди; Пәрвәрдигар Мусаға қандақ буйруған болса, улар шун-
дақ қилди.

Һәр қайси қәбилиләрниң барғаһ қуруш тәртиви вә орни

2 [1] Пәрвәрдигар Муса билән Һарунға мундақ деди: —
[2] Исраиллар һәр бири өзлириниң туғи астиға, өзлириниң ата жәмәтиниң байриғи
астида чедир тиксун; жамаәт чедириниң төрт әтрапидин сәл жирақрақ барғаһ қурсун.
[3] Күн чиқиш тәрәпкә, шәриқ тәрәпкә қаритип өз туғи астида қошун-қисми бойичә барғаһ
қуридиғини Йәһуда болсун; Йәһудаларниң әмри Амминадабниң оғли Наһшон болсун.
[4] Униң қошуни, йәни санақтин өткүзүлгәнләр жәмий йәтмиш төрт миң алтә йүз киши.
[5] Униң йенида барғаһ қуридиғини Иссакар қәбилиси болсун; Иссакарларниң әмри Зуар-
ниң оғли Нәтанәл болсун. [6] Униң қошуни, йәни санақтин өткүзүлгәнләр жәмий әллик
төрт миң төрт йүз киши. [7] Уларниң йенида йәнә Зәбулун қәбилиси болсун; Зәбулунлар-
ниң әмри Һелонниң оғли Елиаб болсун. [8] Униң қошуни, йәни санақтин өткүзүлгәнләр
жәмий әллик йәттә миң төрт йүз киши. [9] Умумән Йәһуда барғаһиға қарайдиғанлар-
ниң һәммиси, йәни қошун-қисимлири бойичә санақтин өткүзүлгәнләр жәмий бир йүз
сәксән алтә миң төрт йүз киши; улар алди билән йолға чиқсун.
[10] — Жәнуп тәрәптә, туғ тикләп, қошун тәртиви билән барғаһ қуридиғини Рубән қәби-
лиси болсун; Рубәнларниң әмри Шидәрниң оғли Әлизур болсун. [11] Униң қошуни, йәни
санақтин өткүзүлгәнләр жәмий қириқ алтә миң бәш йүз киши. [12] Униң йенида барғаһ
қуридиғини Шимеон қәбилиси болсун; Шимеонларниң әмри Зури-шаддайниң оғли Ше-
лумийәл болсун. [13] Униң қошуни, йәни санақтин өткүзүлгәнләр жәмий әллик тоққуз
миң үч йүз киши. [14] Уларниң йенида Гад қәбилиси болсун; Гадларниң әмри Деуәлниң
оғли Әлиасаф болсун. [15] Униң қошуни, йәни санақтин өткүзүлгәнләр жәмий қириқ бәш
миң алтә йүз әллик киши. [16] Рубән барғаһиға қарайдиғанларниң һәммиси, йәни қошуни
бойичә санақтин өткүзүлгәнләр жәмий бир йүз әллик бир миң төрт йүз әллик киши;
улар иккинчи сәп болуп йолға чиқсун.
[17] Андин жамаәт чедири билән Лавийларниң барғаһи башқа барғаһларниң оттурисида
маңсун; улар қандақ барғаһ қурған болса, шундақ йолға чиқсун; һәр қайсиси өз орнида
өз туғи астида болсун.
[18] — Күн петиш тәрәптә, туғ тикләп, қошун тәртиви билән барғаһ қуридиғини Әфраим
қәбилиси болсун; Әфраимларниң әмри Аммиһудниң оғли Әлишама болсун. [19] Униң қо-
шуни, йәни санақтин өткүзүлгәнләр жәмий қириқ миң бәш йүз киши. [20] Униң йенида
барғаһ қуридиғини Манассәһ қәбилиси болсун; Манассәһләрниң әмри Пидаһзурниң

1:50 **«Худаниң һөкүм-гувалиғи сақлақлиқ чедир»** — «ибадәт чедири»ниң башқа бир нами. «Гувалиқ» яки «һөкүм-гувалиқ» болса Худаниң Исраилға болған түп әмирлирини, шундақла униң Исраил билән болған әһдисини көрситиду; Худаниң муқәддәс маһийити вә характери шу әмирләрдә аян қилинғачқа, «һөкүм-гува» дәпму атилиду.

1:52 **«туғ»** — мошу йәрдә бәлким һәр қәбилиниң өз туғини көрситиду *(2:2ни көрүң)*.

2:14 **«Деуәл»** — яки «Реуәл».

оғли Гамалийәл болсун. [21] Униң қошуни, йәни санақтин өткүзүлгәнләр җәмий оттуз
икки миң икки йүз киши. [22] Уларниң йенида Бинямин қәбилиси болсун; Биняминлар-
ниң әмри Гидеониниң оғли Абидан болсун. [23] Униң қошуни, йәни санақтин өткүзүлгән-
ләр җәмий оттуз бәш миң төрт йүз киши. [24] Умумән Әфраим баргаһиға қарайдиғанлар-
ниң һәммиси, йәни қошун қисимлири бойичә санақтин өткүзүлгәнләр җәмий бир йүз
сәккиз миң бир йүз киши; улар үчинчи сәп болуп йолға чиқсун.
[25] — Шимал тәрәптә, туғ тикләп, қошун тәртиви билән баргаһ қуридиғини Дан қәбилиси
болсун. Данларниң әмри Аммишаддайниң оғли Аһиезәр болсун. [26] Униң қошуни, йәни
санақтин өткүзүлгәнләр җәмий атмиш икки миң йәттә йүз киши. [27] Униң йенида баргаһ
қуридиғини Ашир қәбилиси болсун; Аширларниң әмри Окранниң оғли Пагийәл бол-
сун. [28] Униң қошуни, йәни санақтин өткүзүлгәнләр җәмий қириқ бир миң бәш йүз киши.
[29] Уларниң йенида Нафтали қәбилиси болсун; Нафталиларниң әмри Енанниң оғли Аһи-
ра болсун. [30] Униң қошуни, йәни санақтин өткүзүлгәнләр җәмий әллик үч миң төрт йүз
киши. [31] Дан баргаһиға қарайдиғанларниң һәммиси, йәни қошун-қисимлири бойичә са-
нақтин өткүзүлгәнләр җәмий бир йүз әллик йәттә миң алтә йүз киши; улар өз туғлири
астида һәмминиң кәйнидә йолға чиқсун.
[32] Жуқиридикиләр өз ата җәмәти бойичә санақтин өткүзүлгән Исраиллардур; қошун-қи-
симлири бойичә баргаһларда санақтин өткүзүлгәнләр җәмий алтә йүз үч миң бәш йүз
әллик киши болди. [33] Бирақ Лавийларла, Пәрвәрдигарниң Мусаға қилған әмри бойичә,
Исраиллар қатарида санақтин өткүзүлмиди.
[34] Исраиллар Пәрвәрдигарниң Мусаға қилған барлиқ әмри бойичә иш тутуп, өзлири-
ниң туғи бойичә баргаһ қуратти; улар өз қәбилиси вә ата җәмәти тәртиви бойичә йолға
чиқатти.

Һарунниң әвлатлири

3 [1] Пәрвәрдигар Синай теғида Муса билән сөзләшкән күнләрдә, Һарун билән Мусаниң
әвлатлири төвәндикиләрдин ибарәт еди. [2] Һарунниң оғуллириниң исми мундақ:
тунҗа оғлиниң исми Надаб еди, униң йәнә Абиһу, Әлиазар, Итамар дегән оғуллири
бар еди. [3] Һарунниң оғуллириниң исми әнә шундақ еди, улар мәсиһләнгән каһинлар
еди; Муса уларни каһинлиқ вәзиписини өтәшкә Худаға атап айриған еди. [4] Лекин
Надаб билән Абиһу Синай чөлидә ғәйрий бир отни Пәрвәрдигарниң алдиға сунғини
түпәйлидин Пәрвәрдигар алдида өлди вә уларниң һеч нәсли қалдурулмиди; Әлиазар
билән Итамар өз атиси Һарун алдида каһинлиқ вәзиписини өтиди.

Лавийларниң вәзиписи

[5] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип: —
[6] Сән Лавий қәбилисини алдиңға кәлтүрүп, уларни каһин Һарунниң хизмитидә болушқа
униң алдиға һазир қил. [7] Улар Һарунниң һаҗити вә пүткүл җамаәтниң һаҗитидин
чиқип җамаәт чедириниң алдида вәзипә өтәп, ибадәт чедириниң хизмитини беҗирсун.

2:32 Мис. 38:26; Чөл. 1:46
2:33 Чөл. 1:48, 49
3:1 **«күнләрдә»** — ибраний тилида «күндә».
3:2 Мис. 6:23
3:3 **«Худаға атап айриш»** — бу айәттики «Худаға атап айриш» ибраний тилида «қолға селиш» яки «қолни толдуруш» билән билдүрүлиду. «Мис.» 28:41 вә изаһатини көрүң. Каһинлиқ вәзиписи асасән Худаниң қурбанлиқлирини өз қолиға елиши билән башлинатти.
3:4 Лав. 10:1-7; Чөл. 26:61; 1Тар. 24:2
3:6 Чөл. 16:9; 18:2

[8] Улар йәнә җамаәт чедиридики барлиқ қача-қуча әсвапларни башқуруш билән Исра-
илларниң хизмитидә болуп вәзипә өтәп, ибадәт чедириниң ишлирини бежирсун. [9] Сән
Лавийларни Һарун билән униң оғуллириға тәқсимләп бәргин; улар Исраиллар ичидин
мәхсус униңға таллап берилгән. [10] Һарун билән оғуллирини болса сән өзиниң каһинлиқ
вәзиписини өтәшкә бекиткин; һәр қандақ ят киши йеқинлашса өлтүрүлсун, — деди.

Лавийларниң таллиниши

[11] Андин Пәрвәрдигар Мусаға мундақ деди: —
[12] — Қара, Мән Исраиллар ичидин Лавийларни таллидим, уларни Исраил ичидә бали-
ятқуниң барлиқ тунҗа мевисиниң орниға, йәни чоң оғуллириниң орниға қойимән,
шуңа Лавийлар Мениң болиду. [13] Чүнки тунҗа оғулларниң һәммиси Мениңкидур; Мән
Мисир зиминида тунҗа туғулғанларниң һәммисини қәтл қилған күнидә Исраиллар-
ниң ичидики тунҗиларниң һәммисини, мәйли адәм болсун яки һайван болсун, муқәд-
дәс һесаплап Мениңки қилған едим. Улар Мениңкидур; Мән Пәрвәрдигардурмән.

Лавийларниң нопусиниң санақтин өткүзүлүши

[14] Андин Пәрвәрдигар Синай чөл-баяванида Мусаға: —
[15] — Сән Лавийларни ата җәмәти, аилиси бойичә санақтин өткүз; барлиқ әркәкләрни,
йәни бир айлиқтин ашқанларниң һәммисини санақтин өткүз, — деди. [16] Шуниң билән
Муса Пәрвәрдигарниң әмри бойичә, өзигә дейилгәндәк Лавийларни санақтин өткүзди.
[17] Лавийниң оғуллириниң исми мундақ: — Гәршон, Коһат, Мәрари. [18] Гәршонниң
оғуллириниң исми аилилири бойичә Либни вә Шимәй еди. [19] Коһатниң оғуллири
аилилири бойичә Амрам, Изһар, Һеброн вә Уззиәл еди. [20] Мәрариниң оғуллири аи-
лилири бойичә Маһли вә Муши еди. Буларниң һәммиси ата җәмәти бойичә Лавий-
ларниң җәмәти болди.
[21] Гәршондин Либниларниң җәмәти билән Шимәйләрниң җәмәти вуҗудқа кәлди; булар
Гәршонларниң җәмәтлири еди. [22] Барлиқ әрләрниң саниға асасән, бир айлиқтин ашқан-
лириниң санақтин өткүзүлгәнлири җәмий йәттә миң бәш йүз киши болди. [23] Гәршон-
ниң җәмәти ибадәт чедириниң арқа тәрипидә, йәни ғәрип тәрәптә баргаһ қурди; [24] Гәр-
шон җәмәтиниң әмри Лаәлниң оғли Әлиасаф еди. [25] Гәршонларниң җамаәт чедиридики
вәзиписи ибадәт чедириниң өзидики астинқи икки япқуч-пәрдә, униң үстидики йопуқ
вә җамаәт чедириниң ишик пәрдисигә, [26] шундақла һойла әтрапидики пәрдиләр, һойла
дәрвазисиниң пәрдиси (һойла пәрдилири ибадәт чедири билән қурбангаһни чөридәп
туратти) вә һойлида ишлитилидиған мунасивәтлик барлиқ таниларға қараш еди.
[27] Коһаттин Амрамларниң җәмәти, Изһарларниң җәмәти, Һебронларниң җәмәти вә
Уззиәлләрниң җәмәти вуҗудқа кәлди; бу Коһатларниң җәмәтлири еди. [28] Барлиқ әр-
кәкләрниң сани бойичә, бир айлиқтин ашқанлар җәмий сәккиз миң алтә йүз адәм болуп
чиқти; улар муқәддәс җайға қараш вәзиписини өтәйдиған болди. [29] Коһат әвлатлириниң

3:12 **«тунҗа балилар Мениңкидур»** — Худа әслидә Исраилларни Мисирдин қутқузуш йолида Мисирлиқларниң барлиқ тунҗа оғуллирини вә һәтта һайванларниң тунҗа балилириниму өлтүрүвәткән еди. Бирақ Исраиллар «өтүп кетиш һейтиниң қозиси» (*«пасха қоза»*)ниң қенини ишик кешәклиригә сепиши билән, уларниң тунҗа оғуллири вә һайванларниң тунҗа балилири шу ақивәттин қутқузуп қилинған. Худа Исраилларниң тунҗилирини алайитән қутқузған болғачқа, һазир хәлиққә: «тунҗа балилар Мениңкидур» дәйду. Демәк, улар әслидә Худаниң қуллуғида болуши керәк еди, лекин Худа «Мән уларниң орниға Лавийларни қойимән» дәп Өз хизмитигә Лавийларни уларниң орниға қобул қилди (*13-айәтниму көрүң*).

3:12 Мис. 13:2

3:13 Мис. 13:2; 22:29; 34:19; Лав. 27:26; Чөл. 8:16; Луқа 2:22

3:17 Мис. 6:16, 17, 18; Чөл. 26:57; 1Тар. 6:1, 16; 23:6

3:25 **«чедириниң өзидики астинқи икки япқуч-пәрдә»** — ибраний тилида «туралғу өзи вә чедирни» — мәнаси чоқум тәрҗимимиздәк болуши керәк. «Мис.» 25:1-13ни көрүң.

җәмәтлири җамаәт чедириниң җәнуп тәрипидә баргаһ тикти. 30 Коһат җәмәтиниң әмри
Уззиәлниң оғли Әлизафан еди. 31 Уларниң вәзиписи әһдә сандуғи, ширә, чирақдан, икки
қурбангаһ, шуниңдәк муқәддәс җайниң ичидә ишлитидиған қача-қуча, пәрдә вә ибадәт
чедириниң ичидә ишлитидиған барлиқ нәрсиләргә қараш еди.
32 Лавийларниң әмирлириниң әмри болса каһин Һарунниң оғли Әлиазар еди; у муқәд-
дәсханиға қараш вәзиписини өтәйдиғанлар үстидин назарәт қилидиған болди.
33 Мәраридин Маһли җәмәти билән Муши җәмәти вуҗудқа кәлди; булар Мәрариниң
җәмәтлири болди. 34 Барлиқ әркәкләрниң саниға асасән, бир айлиқтин жуқури болған-
лар санақтин өткүзүлгәндә җәмий алтә миң икки йүз киши чиқти. 35 Мәрариниң
җәмәтиниң әмри Абиһайилниң оғли Зурийәл болди; улар ибадәт чедириниң шимал
тәрипигә баргаһ қурди. 36 Мәрари әвлатлириниң вәзиписи ибадәт чедириниң тахтайли-
ри, балдақлири, хадилириға, тәгликлири барлиқ әсвап-җабдуқлириға қараш, шуниңдәк
буларға мунасивәтлик ишлитилидиған барлиқ нәрсиләргә, 37 шундақла һойлиниң төрт
әтрапидики хадиларға вә уларниң тәгликлири, қозуқ вә таниларға мәсъул болушқа бәл-
гүләниди.
38 Ибадәт чедириниң алдиға, шәриқ тәрипигә, йәни җамаәт чедириниң күнчиқиш тәри-
пигә баргаһ қурғанлар Муса, Һарун вә Һарунниң оғуллири еди; улар Исраилларниң хиз-
митидә болуш вәзиписини өтәп, муқәддәс җайға қарайдиған болди; уларға ят болған
һәр қандақ адәм муқәддәс җайға йеқинлашса, өлтүрүләтти.
39 Муса билән Һарун Пәрвәрдигарниң әмри бойичә, санақтин өткүзгән барлиқ Лавийлар,
җәмәтлири бойичә, йәни бир айлиқтин жуқури санақтин өткүзүлгән әркәкләр җәмий
жигирмә икки миң чиқти.

Лавийларниң Исраилларниң тунҗилириниң орнини бесип Худаға атилиши

40 Пәрвәрдигар Мусаға: — Сән Исраиллар ичидә бир айлиқтин ашқан тунҗа оғулларни
санақтин өткүзүп, исим-фамилиси бойичә тизимлап чиқ. 41 Сән Лавийларни Исраил-
ларниң барлиқ тунҗилириниң орнида Маңа хас қил (Мән Пәрвәрдигардурмән); Лавий-
ларниң мал-чарвилириниму Исраилларниң барлиқ тунҗа мал-чарвилириниң орнида
Маңа хас қил, — деди.
42 Муса Пәрвәрдигарниң әмри бойичә, Исраилларниң тунҗилирини қоймай санақтин
өткүзди. 43 Бир айлиқтин жуқури тунҗа оғул балилирини исим-фамилиси билән са-
нақтин өткүзгәндә, улар җәмий жигирмә икки миң икки йүз йәтмиш үч киши чиқти.
44 Пәрвәрдигар Мусаға мундақ деди: — 45 Сән Лавийларни Исраилларниң тунҗилири-
ниң орнида Маңа талла, шундақла Лавийларниң мал-чарвилириниму Исраилларниң
мал-чарвилириниң орнида Маңа талла; шуниң билән Лавийлар Мениңки болиду; Мән
Пәрвәрдигардурмән. 46 Вә Лавийларниң санидин артуқ чиққан Исраилларниң тунҗили-
ри, йәни шу икки йүз йәтмиш үчи үчүн һөрлүк һәққини қобул қилғин; 47 шуларниң һәр
бири үчүн бәш шәкәл күмүч ал, киши саниға қарап болсун; муқәддәс җайдики шәкәлниң
өлчәм бирлиги бойичә улардин алғин (бир шәкәл жигирмә гәраһдур). 48 Артуқ чиққан
адәмләрниң, йәни һөрлүк һәққини төлиши керәк болғанларниң күмүчини Һарун билән
униң оғуллириға бәр.

3:38 Чөл. 3:10; 16:40
3:46 **«икки йүз йәтмиш үчи»** — «Исраилларниң тунҗа оғуллири»ниң сани 22273 *(43-айәт)* «Лавийларниң» болса 22000 еди *(39-айәт)*, әнди «Лавийларниң санидин артуқ чиққан Исраилларниң тунҗилири»ниң сани 273 адәм еди.
3:47 **«бир шәкәл»** — тәхминән 11.4 грам болуши мүмкин, бәш шәкәл 57 грам. **«муқәддәс җайдики шәкәлниң өлчәм бирлиги»** — «муқәддәс җайдики шәкәлниң өлчәм бирлиги» шүбһисизки, пүткүл әл үчүн өзгәрмәс өлчәм болсун дәп, муқәддәс җайда сақлақлиқ, муқим бекитилгән бир нәччә хил өлчәмләрдин бири болуши керәк еди.
3:47 Мис. 30:31; Лав. 27:25; Чөл. 18:16; Әз. 45:12

[49] Әнди Лавийлар тәрипидин «һөрлүккә чиқирилған» дәп һесапланған тунҗа оғуллар-
дин артуқ чиққанлардин болса, Муса улардин шу һөрлүк һәққини алди; [50] у Исраиллар-
ниң тунҗилиридин шу күмүчни, йәни муқәддәс җайдики шәкәлниң өлчәм бирлиги
бойичә җәмий бир миң үч йүз атмиш бәш шәкәл алди. [51] Муса Пәрвәрдигарниң әмри
бойичә «һөрлүккә чиқирилған»ларниң күмүчини дәл Пәрвәрдигар буйруғинидәк, Һа-
рун билән униң оғуллириға бәрди.

Коһат әвлатлириниң вәзиписи

4 [1] Андин Пәрвәрдигар Муса билән Һарунға сөз қилип мундақ деди: —
[2] Сән Лавийлар ичидин ата җәмәти бойичә Коһат әвлатлириниң умумий санини ти-
зимлиғин, [3] оттуз яштин әллик яшқичә болған, җамаәт чедирида иш-хизмәт қилишқа
келәләйдиғанларниң һәммисини тизимлап чиқ. [4] Коһат әвлатлириниң җамаәт чедири
ичидики вәзиписи әң муқәддәс буюмларни башқуруш болиду. [5] Баргаһ көчүрүлидиған
чағда, Һарун билән униң оғуллири кирип «әң муқәддәс җай»дики «айрима пәрдә-йо-
пуқ»ни чүшүрүп, униң билән һөкүм-гувалиқ сандуғини йөгисун; [6] андин униң үстини
делфинниң терисидин етилгән йопуқ билән орап, үстигә көк бир рәхтни йепип, андин
көтиридиған балдақларни өткүзсун. [7] Тәқдим нан тизилған ширәгә көк бир рәхт сели-
нип, үстигә легән, тәхсә, пиялә вә шарап һәдийәлирини чачидиған қәдәһләр тизип қо-
юлсун; ширәдиму «дайимий нан» тизилип туривәрсун; [8] бу нәрсиләрниң үсти қизил
рәхт билән, униң үсти йәнә делфин терисидә етилгән бир йопуқ билән йепилип, андин
көтиридиған балдақлар өткүзүп қоюлсун. [9] Улар көк рәхт елип, униң билән чирақдан
билән үстидики чирақларни, пилик қисқучларни, күлданларни вә чирақданға ишлити-
диған, барлиқ май қачилайдиған қачиларни йепип қойсун. [10] Улар йәнә чирақдан билән
чирақданға ишлитидиған һәммә қача-қуча әсвапларни делфин терисидин етилгән йо-
пуқ билән йөгәп, андин әпкәшкә селип қойсун.
[11] Алтун хушбуйгаһқа көк бир рәхт селип, йәнә делфин терисидә етилгән йопуқ билән
йепип, андин көтәргүчкә қош балдақларни өткүзүп қойсун. [12] Муқәддәс җайниң ичидә
ишлитидиған барлиқ қача-қучиларни көк бир рәхт билән йөгәп, андин үстигә делфин
терисидә етилгән йопуқни йепип, андин бир әпкәшкә селип қойсун.
[13] Улар қурбангаһни күлидин тазилап, үстигә сөсүн рәңлик бир рәхтни йейип қойсун.
[14] Андин йәнә қурбангаһта ишлитилидиған әсваплар — күлдан, илмәк, бәлгүҗәк, чи-
ниләр, шундақла барлиқ әсвапларни қурбангаһ үстигә тизип, андин делфин терисидә
етилгән бир йопуқ билән йепип, андин көтиридиған балдақларни өткүзүп қойсун.
[15] Пүтүн баргаһтикиләр йолға чиқидиған чағда, Һарун билән униң оғуллири муқәд-
дәс җай вә муқәддәс җайдики барлиқ қача-қуча әсвапларни йепип болғандин кейин,
Коһатниң әвлатлири келип көтәрсун; лекин өлүп кәтмәслик үчүн муқәддәс буюмларға
қол тәккүзмисун. Җамаәт чедири ичидики нәрсиләрдин шуларни Коһатниң әвлатлири
көтириши керәк.

3:50 **«бир миң үч йүз атмиш бәш шәкәл»** — тәхминән 16.4 килограм.
4:3 **«иш-хизмәт қилишқа келәләйдиғанлар»** — ибраний тилида «иш-хизмәт қилишқа келәләйдиған қошун» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
4:6 **«делфинниң териси»** — яки «деңиз ейиқиниң териси» яки «борсуқниң териси».
4:7 **«тәқдим нан ширәси»** — яки «һозурий нан ширәси» *(«Худаниң һозуридики нан»лар)* — Мошу йәрдә пәқәт «Худаниң һозуридики ширә» дегән сөз билән ипадилиниду. Нанлар вә алтун ширә тоғрилиқ «Мис.» 25:23-30 вә «Лав.» 24:5-9ни көрүң. **«дайимий нан»** — «тәқдим нан»ниң башқичә атилиши.
4:7 Мис. 25:30
4:9 Мис. 25:31,38
4:11 **«алтун хушбуйгаһ»** — ибраний тилида «алтун қурбангаһ».

[16] Һарунниң оғли Әлиазарниң вәзиписи чирақ мейи, хушбуй әтир, дайимий тәқдим қилинидиған ашлиқ һәдийәси билән мәсиһләш мейиға қараш, шундақла пүткүл ибадәт чедири билән униң ичидики барлиқ нәрсиләр, муқәддәс җай һәм муқәддәс җайдики қача-қуча әсвапларға қараштин ибарәт.
[17] Андин Пәрвәрдигар Муса билән Һарунға сөз қилип мундақ деди: —
[18] Силәр Коһат җәмәтидикиләрни Лавийлар арисидин қәтъий йоқитип қоймаңлар;
[19] бәлки уларниң өлмәй, һаят қелиши үчүн улар «әң муқәддәс» буюмларға йеқинлашқан чағда, Һарун билән униң оғуллири кирип уларниң һәр биригә қилидиған вә көтиридиған ишларни көрситип қойсун; [20] улар пәқәт муқәддәс җайға киргәндә муқәддәс буюмларға бир дәқиқиму қаримисун, ундақ қилип қойса өлүп кетиду.

Гәршон әвлатлириниң вәзиписи

[21] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[22-23] Гәршон әвлатлири ичидә ата җәмәти вә аилилири бойичә, оттуз яштин әллик яшқичә болған, җамаәт чедири ичидә хизмәт қилиш сепигә кирәләйдиған һәммисини санақтин өткүзүп умумий санини ал. [24] Гәршон аилилириниң қилидиған хизмити вә улар көтиридиған нәрсиләр төвәндикичә: [25] — улар җамаәт чедириниң өзини, йәни астидики ички пәрдилири вә сиртқи пәрдилирини, униң япқучини, шундақла үстигә япқан делфин терисидә етилгән йопуқни вә җамаәт чедириниң кириш ишигиниң пәрдисини, [26] ибадәт чедири билән қурбангаһни чөридәп тартилған һойлидики пәрдиләр билән кириш дәрвазисиниң пәрдисини, шуларға хас танилирини вә ишлитидиған барлиқ қача-қуча әсвапларни көтәрсун; бу әсвап-үскүниләргә мунасивәтлик керәк болған ишларни қилсун. [27] Гәршон әвлатлириниң пүтүн вәзиписи, йәни улар көтиридиған вә бежиридиған барлиқ ишлар Һарун вә униң оғуллириниң көрсәтмилири бойичә болсун; уларниң немә көтиридиғанлиғини силәр бәлгүләп бериңлар. [28] Гәршон әвлатлириниң җәмәтлириниң җамаәт чедириниң ичидә қилидиған хизмити шулар; улар каһин Һарунниң оғли Итамарниң қол астида туруп ишлисун.

Мәрари әвлатлириниң вәзиписи

[29] Мәрариниң әвлатлириниму, уларни ата җәмәти, аилилири бойичә, санақтин өткүзүп; [30] оттуз яштин әллик яшқичә болған, җамаәт чедири ичидә хизмәт қилиш сепигә кирәләйдиған һәммисини санақтин өткүзүп умумий санини ал. [31] Уларниң җамаәт чедири ичидики барлиқ хизмити, йәни көтириш вәзиписи мундақ: — Улар җамаәт чедириниң тахтайлири, балдақлири, хадилири вә уларниң тәгликлири, [32] һойлиниң төрт әтрапидики хадилар, уларниң тәгликлири, қозуқлири, таналири, барлиқ әсвап-үскүнә һәм шуларға керәклик болған барлиқ нәрсиләрни көтириш болсун; улар көтиридиған әсвап-үскүниләрни намини атап бир-бирләп һәр адәмгә көрситип бериңлар.

4:16 Мис. 29:40; 30:23,24,34,35
4:20 **«улар пәқәт ... бир дәқиқиму қаримисун»** — демәк, Һарунниң оғуллири каһинлар муқәддәс буюмларни йепиватқан вақитта муқәддәс чедирға кирмәслиги керәк, пәқәт буюмлар йепилғандин кейин киришкә болиду.
4:22-23 **«хизмәт қилиш сепигә кирәләйдиғанлар»** — ибраний тилида «җәңгә чиқалайдиған қошундикиләр» дегән сөзләр билән ипадилиниду. Ички мәнаси, шүбһисизки, каһинларниң муқәддәс җайда Исраил үчүн қурбанлиқларни өткүзүп, уларға роһий вәкил болуши Исраиллар үчүн җин-шәйтанлар билән роһий уруш хизмити қилғанға баравәр.
4:25 **«астидики ички пәрдилири вә сиртқи пәрдилири»** — ибраний тилида «туралғуниң пәрдилири вә җамаәт чедири». Мәнаси чоқум тәрҗимимиздәк болиду. Чедирниң төрт қәвәт йопуғи бар еди; *(1)* ички пәрдилири; *(2)* өшкә терилири; *(3)* қизил буялған қочқар терилири; *(4)* делфин терилири. Бәзи вақитларда 2-қәвити, йәни өшкә терисидин етилгән пәрдиләр «җамаәт чедир»ниң өзи дәп һесаплинатти. «Мисирдин чиқиш» 25:1-15ни көрүң.
4:30 **«хизмәт қилиш сепигә кирәләйдиғанлар»** — 23-айәтни вә изаһатини көрүң.

33 Мәрари җәмәт-аилилириниң җамаәт чедири ичидә қилидиған барлиқ ишлири әнә
шулар; улар каһин Һарунниң оғли Итамарниң қол астида туруп ишлисун.

Лавийларниң нопусиниң санақтин өткүзүлүши

34-35 Муса билән Һарун вә җамаәтниң әмирлири Коһатниң әвлатлириниң оттуз яштин
әллик яшқичә болған, җамаәт чедирида хизмәт қилиш сепигә кирәләйдиғанларниң
һәммисини ата җәмәти, аилилири бойичә санақтин өткүзди. 36 Улардин җәмәти бойичә
санақтин өткүзүлгәнләр җәмий икки миң йәттә йүз әллик киши болуп чиқти. 37 Мошу-
лар Коһат җәмәтидин санақтин өткүзүлгәнләр болуп, җамаәт чедирида иш қилидиған
һәр бири, йәни Пәрвәрдигарниң Мусаниң вастиси билән қилған әмри бойичә Муса
билән Һарун санақтин өткүзгәнләр еди.
38-39 Гәршонларниң ата җәмәти, аилилири бойичә, оттуз яштин әллик яшқичә болған,
җамаәт чедирида хизмәт қилиш сепигә кирәләйдиған һәммиси санақтин өткүзүлди;
40 ата җәмәти, аилилири бойичә санақтин өткүзүлгәнләр җәмий икки миң алтә йүз от-
туз киши болуп чиқти. 41 Мошулар Гәршон җәмәтидин санақтин өткүзүлгәнләр болуп,
җамаәт чедирида иш қилидиған һәр бири, йәни Пәрвәрдигарниң Мусаниң вастиси
билән қилған әмри бойичә Муса билән Һарун санақтин өткүзгәнләр еди.
42-43 Мәрариларниң ата җәмәти, аилилири бойичә, оттуз яштин әллик яшқичә болған,
җамаәт чедирида хизмәт қилиш сепигә кирәләйдиған һәммиси санақтин өткүзүлди;
44 ата җәмәти, аилилири бойичә санақтин өткүзүлгәнләр җәмий үч миң икки йүз киши
болуп чиқти. 45 Мошулар Мәрари җәмәтидин санақтин өткүзүлгәнләр болуп, җамаәт че-
дирида иш қилидиған һәр бири, йәни Пәрвәрдигарниң Мусаниң вастиси билән қилған
әмри бойичә Муса билән Һарун санақтин өткүзгәнләр еди.
46-47 Санақтин өткүзүлгән Лавийлар мана шулар еди; Муса билән Һарун һәм Исраил-
ларниң әмирлири улардин ата җәмәти, аилилири бойичә, оттуз яштин әллик яшқичә
болған, җамаәт чедирида хизмәт қилиш вә жүк көтүрүш вәзиписигә кирәләйдиғанлар-
ни санақтин өткүзгән. 48 Уларниң сани җәмий сәккиз миң бәш йүз сәксән адәм болуп
чиқти. 49 Пәрвәрдигарниң әмри бойичә, улар Муса тәрипидин санақтин өткүзүлди; һәр
ким өзи қилидиған Иши вә көтиридиған жүкигә асасән санақтин өткүзүлди. Буларниң
һәммиси Пәрвәрдигарниң Мусаға әмир қилғинидәк болди.

Напакларни барғаһтин айриш керәк

5 1 Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип: — 2-3 Сән Исраилларға әмир қилип: «Силәр писә-
мохо кесили билән ақма кесилигә гириптар болғанларни, шундақла өлүккә тегиши
билән напак болуп қалған һәммисини әр-аял демәй барғаһтин чиқириветиңлар.
Барғаһларни булғиватмаслиғи үчүн уларни барғаһтин чиқириветиңлар; чүнки Мән
барғаһ оттурисида макан қилдим» — дегин, — деди.
4 Исраиллар шундақ қилип уларни барғаһтин чиқиривәтти; Пәрвәрдигар Мусаға қандақ
әмир қилған болса, Исраиллар шундақ қилди.

Төләм төләш низами — «итаәтсизлик қурбанлиғи» вә қошумчә төләм

5 Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —

4:34-35 **«сепигә кирәләйдиғанлар»** — 23-айәтни вә изаһатини көрүң. 39-, 43-айәттә охшаш сөзләр тепилиду.
5:2-3 **«писә-мохо кесили билән ақма кесилигә гириптар болғанлар»** — «Лав.» 13-бапни, 15-бап 16-, 19-, 25-, 31-айәтни көрүң. **«өлүккә тегиши билән напак болуп қалған...»** — мәсилән, уруқ-туққинини дәпнә қилиши билән. **«барғаһлар»** — һәр қайси қәбилиләрниң өз барғаһлири, демәкчи.
5:2-3 Лав. 13:3, 46; 15:2; 21:1

6 Сән Исраилларға ейтқин: — Мәйли әр яки аял болсун, әгәр у инсанларниң Пәрвәр-
дигарға вапасизлиқ қилидиған һәр қандақ гуналиридин бирини садир қилип, шуниң
билән гунакар дәп бекитилсә, 7 ундақта у өзи өткүзгән гунайиға иқрар қилип, итаәтсиз-
лиги кәлтүрүп чиқарған, зиянланғучиниң зийинини толуқ төләп бериши керәк вә униң
сиртида у кишигә йәнә бәштин бир үлүшни қошуп төләп бәрсун. 8 Зиянланғучиниң
мабада итаәтсизлик кәлтүрүп чиқарған зиянға берилгән төләм пулини алғидәк туққи-
ни болмиса, төләм пули гунакар болған кишиниң кафаритигә сунулидиған қошқарға
қошулуп, Пәрвәрдигарға атилип, каһинға берилсун. 9 Шуниңдәк Исраилларниң Худаға
атиған барлиқ муқәддәс һәдийәлири, йәни каһинға кәлтүргән нәрсиләрдин барлиқ
«көтәрмә қурбанлиқ-һәдийә»ләр каһинға һесап болсун. 10 Һәр ким Худаға атиған һәдий-
әләр муқәддәс дәп һесаплансун, шундақла каһинниң болсун; кишиләр каһинға немә һә-
дийә қилса, униң һәммиси каһинниң болсун.

Зина қилди дәп әрз қилинған хотунни синаш усули вә бир тәрәп қилиш низами

11 Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
12 Сән Исраилларға сөз қилип мундақ дегин: — Әгәр бирисиниң хотуни өз еридин йүз
өрүгән, садақәтсизлик қилған болса, 13 — демәк, башқа бириси билән йеқинлашқан,
шундақла униң булғанғанлиғи ериниң көзлиридин йошурун болған болса, һеч гувачи
болмиған һәм гуна қилған чеғида тутулупму қалмиған болса, 14 шундақ әһвалда, ери өз
хотунидин гуман қилип күнлисә, хотуни растла зина қилип булғанған болса (яки өз хо-
туниға гуман қилип күнлисиму, хотуни зина қилмиған вә булғанмиған болса) 15 әһвали-
ни испатлаш үчүн бу адәм хотунини каһинниң йениға әкәлсун һәм хотуни үчүн зөрүр
ашлиқ һәдийәси, йәни арпа ундин ондин бир әфаһни алғач кәлсун; шу һәдийәниң үсти-
гә у һеч зәйтун мейи қуймисун яки һеч мәстики қошуп қоймисун; чүнки бу күндашлиқ
һәдийәси, әсләтмә ашлиқ һәдийәси болуп, уларниң қәбиһлигигә болған әсләтмидур.
16 Каһин у хотунни алдиға кәлтүрүп, Пәрвәрдигарниң һозурида турғузсун. 17 Каһин
комзәккә муқәддәс судин қуюп, ибадәт чедириниң йәр тописидин бир чимдим елип
суға чечип қойсун. 18 Каһин у хотунни Пәрвәрдигарниң һозурида турғузуп, бешини
ечип, әсләтмә ашлиқ һәдийәси, йәни күндашлиқ һәдийәсини униң қолиға тутқузсун,
андин каһин қолиға қарғиш кәлтүргүчи әләм сүйини алсун. 19 Каһин у хотунға қәсәм
ичкүзүп, униңға «Дәрвәқә сән һеч қандақ адәм билән биллә ятмиған, ериңниң орни-
да башқа бириси билән биллә болушқа езип бузуқлуқ қилмиған болсаң, ундақта сән бу
қарғиш кәлтүргүчи әләм сүйидин халас болғайсән. 20 Лекин сән ериңниң орнида башқа
бирисигә йеқинлишип өзүңни булғиған болсаң, ериңдин башқа бир әр сән билән бил-
лә ятқан болса, —» десун; 21-22 андин каһин у хотунға қарғиш қәсимини ичкүзгәндин
кейин, йәнә униңға: «— Пәрвәрдигар янпашңни йиглитип, қосиғиңни ишшитивәтсун,
шуниңдәк Пәрвәрдигар сени өз хәлқиң ичидә қарғиш вә қәсәм ичиш дәстикигә айлан-
дурсун; бу қарғиш сүйи ич-қарниңға кирип, қосиғиңни ишшитивәтсун, янпашңни йиг-
литивәтсун» дегәндә, у хотун: «Амин, амин» десун.

5:6 Лав. 5:21, 22
5:7 Лав. 5:24
5:8 Лав. 5:21-26
5:10 Лав. 10:12
5:15 **«бир әфаһ»** —— тәхминән 2 күрә яки 22 литр еди.
5:17 **«муқәддәс су»** — «жуюнуш деси»дин елинған су болса керәк.
5:19 **«ериңниң орнида»** — бу дегәнликниң башқа бир хил тәрҗимиси «ериңниң әмри астида туруп».

[23] Шуниңдәк каһин бу қарғиш сөзлирини дәптәргә пүтүп қойсун, шундақла язған
сөзләрни әләм сүйигә чилисун, [24] андин у хотунға бу қарғиш кәлтүргүчи әләм сүйини
ичкүзсун, бу қарғиш кәлтүргүчи су униң ичигә кириши биләнла униңға азап-әләм бо-
лиду. [25] Каһин у хотунниң қолидин күндашлиқ ашлиқ һәдийәсини елип, уни Пәрвәр-
дигарниң һозурида пулаңлитип болғандин кейин, қурбангаһқа елип кәлсун. [26] Каһин
һәдийәдин бир сиқим ун елип, хатирә һесавида қурбангаһқа қоюп көйдүрсун; андин у
хотунға бу суни ичкүзсун.
[27] Каһин әнди у хотунға суни ичкүзгәндин кейин, әгәр у һәқиқий булғанған болуп, өз
еригә садақәтсизлик қилған болса, чоқум шундақ болидуки, бу қарғиш сүйи униң ичигә
киргәндин кейин униңға азап-әләм кәлтүриду; униң қосиғи ишшип, янпиши йигиләп
кетиду; шуниң билән у хотун өз хәлқи ичидә қарғишқа кетиду. [28] Лекин әгәр у хотун
булғанмиған пак болса, шу иштин халас болиду вә әксичә һамилдар болуп пәрзәнтлик
болиду.
[29] Мана бу күндашлиқ тоғрисидики қанундур; хотун өз еринiң орнида башқа бириси
билән биллә болуши билән езип булғанған болса [30] вә яки бириси хотунидин гуман қи-
лип күнлисә, ундақта у хотунини Пәрвәрдигарниң алдида турғузсун, каһин униңға шу
қанун бойичә һәммини ижра қилсун. [31] Әнә шундақ қилғанда, әр гунадин халас болуп,
хотун өз гунайини көтириду.

«Назарийлар»ниң низами

6 [1] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[2] Сән Исраилларға ейтқин: «Мәйли әр яки аял болсун, «Өзүмни Пәрвәрдигарға атап,
назарийлардин болимән» дегән алаһидә бир қәсәмни ичкән болса, [3] ундақта у өзини һа-
рақ-шараптин айрип пәрһиз тутсун; һарақ-шарап билән ишләнгән сиркиниму ичмисун
яки һәр қандақ үзүм шәрбитини ичмисун вә һөл-қуруқ үзүмләрниму йемисун. [4] Өзини
Пәрвәрдигарға атиған барлиқ күнләрдә, үзүм телидин чиққан һәр қандақ нәрсини, мәй-
ли үзүм уруғи болсун, шакили болсун, уларни йейишкә болмайду.
[5] Өзүмни Пәрвәрдигарға атидим дәп қәсәм қилған күнлиридә, уларниң бешиға устира
тәккүзүшкә болмайду; өзини Пәрвәрдигарға атиған күнләр өтүп болмиғичә, у муқәддәс
болуши керәк; улар чачлирини узун қоюши керәк. [6] У қәсәм ичкән барлиқ күнлиридә
һеч қандақ өлүкләргә йеқинлишишқа болмайду. [7] Униң өз атиси, аниси, қериндиши яки
һәдә-сиңиллири өлүп қалған болса, уларни дәп өзини напак қилмаслиғи керәк; чүнки
бешида Пәрвәрдигарғила хас болимән дәп бәргән вәдисиниң бәлгүси болиду. [8] Өзини
Худаға ативәткән барлиқ күнләрдә у Пәрвәрдигар алдида муқәддәс болуп турсун.
[9] Мабада бир киши униң йенида туюқсиз өлүп қелип, өзини Пәрвәрдигарға атиғанлиқ-

---

5:29 **«ериңниң орнида»** — бу дегәнликниң башқа бир хил тәрҗимиси «ериниң әмри астида туруп».
5:31 **«хотун өз гунайини көтириду»** — гунайи бар болса, әлвәттә. Бу қанунда әр билән хотунға нисбәтән бирәр баравәрсизлик барму? Мошу иш тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
6:2 **«Назарий»** — «назарий» дегән сөз «*(Худаға)* атиған» дегән мәнани билдүриду.
6:4 **«Назарий болимән»** — «Назарий болимән» дәп қәсәм қилған кишиләр өзини мәлум бир мөһләттә яки өмүрвайәт Худаға атайду *(мәсилән, «Һак.» 13:5, «Луқа» 1:15ни көрүң)*.
6:5 **«чачлирини узун қоюши керәк»** — бу ишта *(а)* матәм билдүрүштә чачлирини чүшүрүш мәнъий қилиниду; *(ә)* өзигә бир хил номуслуқ кәлтүриду *(чүнки у аялдәк көрүниду)*. Шуниң билән өзини қәсәм ичип Худаға атиғанлиғини һәммә адәмгә аян болиду.
6:5 Һак. 13:5; 1Сам. 1:11
6:6 **«өлүкләр»** — бу сөз һайванларниң таплириниму өз ичигә алиду.
6:7 **«өзини напак қилмаслиғи»** — оқурмәнләргә аянки, ким бир җәсәткә тәккән болса вақитлиқ «напак» дәп һесаплиниду *(униң муқәддәс җайға йеқинлишишиға яки қурбанлиқ қилишиға болмайтти. «Лавийларниң дәстури» 5:2-3, 11-бапни көрүң)*. **«бешида... бәлгүси болиду»** — узун чачлири, демәк.

ниң бәлгүси болған беши булғанған болса, у өзини паклаш күни вә кейинки йәттинчи
күниму чечини алдурсун. [10] Сәккизинчи күни у икки пахтәкни яки икки бачкини елип
җамаәт чедириниң дәрвазиси алдида каһинға тапшурсун. [11] Каһин бирини гуна қурбан-
лиғи, йәнә бирини көйдүрмә қурбанлиқ сүпитидә сунуп, өлүк сәвәвидин напак болуп
қалған гунайини тиләп кафарәт қилсун; назарий шу күнниң өзидә өз бешини қайтидин
муқәддәс-пак қилсун, [12] у өзини Пәрвәрдигарға атиған күнлирини яңливаштин башли-
сун, шуниң билән бир яшлиқ бир әркәк қозини итаәтсизлик қурбанлиғи қилип сун-
сун; илгәрки күнлири болса инавәтсиз һесаплансун; чүнки униң өзини Пәрвәрдигарға
атиған һалити булғанған.
[13] Назарийлардин бири өзини Пәрвәрдигарғила атиған күнләр тошқан күнидә у тоғри-
лиқ қанун-бәлгүлимә мундақ: — Кишиләр уни җамаәт чедириниң дәрвазиси алдиға
әкәлсун; [14] у өзи Пәрвәрдигарға сунулидиған көйдүрмә қурбанлиқ үчүн бир яшлиқ бежи-
рим әркәк қозини, гуна қурбанлиғи үчүн бир яшлиқ чиши бежирим бир қозини, енақ-
лиқ қурбанлиғи үчүн бежирим бир қошқарни кәлтүрсун, [15] шундақла бир севәт петир
нан, зәйтун мейи иләштүрүлгән есил ундин пиширилған тоғачлар һәмдә зәйтун мейи
сүрүлүп мәсиһләнгән петир һәмәк нанлар вә шу қурбанлиқларниң қошумчә ашлиқ һә-
дийәлири вә шарап һәдийәлирини кәлтүрсун. [16] Каһин буларни Пәрвәрдигарниң һозу-
риға кәлтүрүп, Назарийниң шу гуна қурбанлиғи билән көйдүрмә қурбанлиғини сун-
сун; [17] у Пәрвәрдигарға аталған енақлиқ қурбанлиғи сүпитидә қошқарни сунсун, униңға
қошуп бир севәт петир нанни сунсун; каһин шулар билән тәң Назарий қошуп тәқдим
қилған ашлиқ һәдийәси билән шарап һәдийәсини кәлтүрүп сунсун. [18] Назарий җамаәт
чедириниң дәрвазиси алдида өзини Пәрвәрдигарға атиғанлиғиға бәлгү қилип қоювәткән
чечини чүшүрүп, чечини елип енақлиқ қурбанлиғи астидики отқа қойсун. [19] Назарий шу
тәриқидә өзини Пәрвәрдигарғила атиғанлиқ чечини чүшүрүп болғандин кейин, каһин
қайнап пиширилған қошқарниң бир алди қолини һәм севәттин бир петир нан билән бир
петир һәмәк нанни елип келип Назарийниң қолиға тутқузсун. [20] Каһин буларни Пәрвәр-
дигарниң алдида пулаңлатма қурбанлиқ сүпитидә өрүсун; булар пулаңлатма қурбанлиқ
сүпитидә сунған төш билән көтәрмә һәдийә қилинған алди қол билән қошулуп, муқәддәс
дәп һесаплинип каһинға берилсун; андин кейин Назарий шарап ичсә болиду.
[21] Шулар болса қәсәм ичкән Назарий тоғрисида, өзини Пәрвәрдигарға аташта сунуш
зөрүр болған қурбанлиқ-һәдийәләр тоғрисида бекитилгән қанун-бәлгүлимидур; шу-
ниңдәк униң қоли немигә йәтсә шуни сунсиму болиду; у ичкән қәсими бойичә, йәни
өзини Худаға аташ вәдиси тоғрилиқ шу низам-бәлгүлимә бойичә һәммә ишни ада қил-
сун; вәдисигә әмәл қилсун.

Каһинларниң бәхит-бәрикәт тиләп қилған сөзи

[22] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[23] Сән Һарун билән униң оғуллириға сөз қилип мундақ дегин: — Силәр Исраилларға мун-
дақ бәхит-бәрикәт тиләңлар: —
[24] «Пәрвәрдигар силәргә бәхит-бәрикәт ата қилғай, силәрни Өз панаһида сақлиғай;
[25] Пәрвәрдигар йүзини силәрниң үстүңларда йорутуп, силәргә шапаәт қилғай;
[26] Пәрвәрдигар йүзини үстүңларға қаритип көтирип, силәргә хатирҗәмлик бәргәй!» —
дәп тиләңлар.

6:15 **«тоғачлар»** — ибраний тилида бу сөз яки һалқисиман яки чәккүч билән тешилгән бир хил нанларни көрситиду.
6:18 Рос. 21:24
6:20 Мис. 29:27

[27] Улар шундақ қилип намимни Исраилларниң үстигә қондуриду вә Мән уларға бәхит-бәрикәт ата қилимән.

Һәр қайси қәбилә әмирлириниң һәдийәлири

7 [1-2] Муса ибадәт чедирини тиклигән күни, у чедирни мәсиһ қилип майлап муқәддәс
қилди, шундақла униң ичидики барлиқ әсвап-җабдуқлар, қурбангаһ вә униң барлиқ
қача-куча әсваплирини мәсиһ қилип майлап муқәддәс қилди; шу күни шундақ болдики,
Исраилниң әмирлири, йәни уларниң ата җәмәтиниң башлиқлири болған, қәбилә
әмирлири келип һәдийәләрни сунди; шу қәбилиләрниң әмирлири санақтин өткүзүш
ишиға назарәт қилғучилар еди. [3] Улар өзлириниң һәдийәлирини Пәрвәрдигарниң
һозуриға һазир қилишти, кәлтүрүлгән бу һәдийәләр җәмий болуп алтә һарву, он икки
өкүздин ибарәт еди; һәр икки әмир бирлишип бирдин сайивәнлик һарву, һәр бир
әмир бирдин өкүз елип кәлди; улар бу һәдийәләрни чедириниң алдиға әкилишти.
[4] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип: —
[5] Җамаәт чедириниң ишлириға ишлитиш үчүн сән бу нәрсиләрни қобул қилип, Лавийларниң һәр бириниң бежиридиған ишлири бойичә уларниң ишлитишигә бәргин, — деди.
[6] Шуниң билән Муса һарву билән өкүзләрни қобул қилип Лавийларға тапшуруп бәрди.
[7] У Гәршон әвлатлириниң қилидиған ишлириға асасән, уларға икки һарву билән төрт
өкүз бәрди. [8] Мәрари әвлатлириниң қилидиған ишлириға асасән, уларға төрт һарву
билән сәккиз өкүз бәрди; уларниң һәммиси каһин Һаруннниң оғли Итамарға қарайтти;
[9] лекин у Коһатниң әвлатлириға һеч немә бәрмиди; чүнки улар муқәддәс нәрсиләрни
көтиришкә мәсъул еди; демәк, улар мәсъул болған нәрсиләрни өз мүрисидә көтирәтти.
[10] Қурбангаһ майлинип мәсиһләнгән күни, уни Худаға беғишлаш йолида әмирләр сунидиған һәдийәлирини елип келип, қурбангаһ алдиға қоюшти. [11] Пәрвәрдигар Мусаға: —
Улар қурбангаһни беғишлаш йолида һәдийәлирини сунсун; һәр бир әмир өз күнидә
сунсун, — деди.
[12] Биринчи күни һәдийә сунғучи Йәһуда қәбилисидин Амминадабниң оғли Наһшон бол-
ди. [13] У сунған һәдийә еғирлиғи бир йүз оттуз шәкәл келидиған бир күмүч легән, еғирлиғи йәтмиш шәкәл келидиған бир күмүч дас болуп, булар муқәддәс җайдики шәкәлниң өлчәм бирлиги бойичә өлчәнди; ашлиқ һәдийәси болсун дәп иккисигә зәйтун мейи
арилаштурулған есил ун толдурулған еди; [14] он шәкәл еғирлиқта, хушбуй толдурулған
бир алтун пиялә; [15] көйдүрмә қурбанлиқ үчүн бир әркәк топақ, бир қочқар, бир яшлиқ
бир әркәк қоза; [16] гуна қурбанлиғи үчүн бир текә; [17] енақлиқ қурбанлиғи үчүн икки буқа,
бәш қочқар, бәш текә, бир яшлиқ бәш әркәк қоза; булар Амминадабниң оғли Наһшон
сунған һәдийәләр еди.
[18] Иккинчи күни һәдийә сунғучи Иссакарниң әмри Зуарниң оғли Нәтанәл болди. [19] У
сунған һәдийә еғирлиғи бир йүз оттуз шәкәл келидиған бир күмүч легән, еғирлиғи йәтмиш шәкәл келидиған бир күмүч дас болуп, булар муқәддәс җайдики шәкәлниң өлчәм бирлиги бойичә өлчәнди; ашлиқ һәдийәси болсун дәп иккисигә зәйтун мейи арилашту-

7:1-2 **«ибадәт чедири тикләш»** қатарлиқ ишлар «Мис.» 40-бап, 17-34-айәтләрдә тәсвирлиниду. Демәк, «шу күни»дики ишлар «Чөл.» 1-6-баплардики ишлардин авал, шундақла «Лав.» 8:11тики ишлардин кейин йүз бәргән еди.
7:1-2 Мис. 40:18
7:9 **«муқәддәс нәрсиләр»** — башқа бир хил тәрҗимиси «муқәддәс җай».
7:13 **«шәкәл»** — күмүчниң өлчими болуп, адәттә 11.4 грамға баравәр болуши мүмкин. Шуңа 130 шәкәл 1.5 килограм, 70 шәкәл 0.8 килограм болуши мүмкин. **«муқәддәс җайдики шәкәлниң өлчәм бирлиги бойичә»** — 3:47-айәттики изаһатни көрүң.

рулған есил ун толдурулған еди; [20] он шәкәл еғирлиқта, хушбуй толдурулған бир алтун
пиялә; [21] көйдүрмә қурбанлиқ үчүн бир топақ, бир қочқар, бир яшлиқ бир әркәк қоза;
[22] гуна қурбанлиғи үчүн бир текә; [23] енақлиқ қурбанлиғи үчүн икки буқа, бәш қочқар,
бәш текә, бир яшлиқ бәш әркәк қоза; булар Зуарниң оғли Нәтанәл сунған һәдийәләр еди.
[24] Үчинчи күни һәдийә сунғучи Зәбулун әвлатлириниң әмри Һелонниң оғли Елиаб бол-
ди. [25] У сунған һәдийә еғирлиғи бир йүз оттуз шәкәл келидиған бир күмүч легән, еғир-
лиғи йәтмиш шәкәл келидиған бир күмүч дас болуп, булар муқәддәс җайдики шәкәл-
ниң өлчәм бирлиги бойичә өлчәнди; ашлиқ һәдийәси болсун дәп иккисигә зәйтун мейи
арилаштурулған есил ун толдурулған еди; [26] он шәкәл еғирлиқта, хушбуй толдурулған
бир алтун пиялә; [27] көйдүрмә қурбанлиқ үчүн бир топақ, бир қочқар, бир яшлиқ бир
әркәк қоза; [28] гуна қурбанлиғи үчүн бир текә; [29] енақлиқ қурбанлиғи үчүн икки буқа, бәш
қочқар, бәш текә, бир яшлиқ бәш әркәк қоза; булар Һелонниң оғли Елиаб сунған һәдий-
әләр еди.
[30] Төртинчи күни һәдийә сунғучи Рубән әвлатлириниң әмри Шидәрниң оғли Әлизур
болди. [31] У сунған һәдийә еғирлиғи бир йүз оттуз шәкәл келидиған бир күмүч легән,
еғирлиғи йәтмиш шәкәл келидиған бир күмүч дас болуп, булар муқәддәс җайдики
шәкәлниң өлчәм бирлиги бойичә өлчәнди; ашлиқ һәдийәси болсун дәп иккисигә зәйтун
мейи арилаштурулған есил ун толдурулған еди; [32] он шәкәл еғирлиқта, хушбуй толду-
рулған бир алтун пиялә; [33] көйдүрмә қурбанлиқ үчүн бир топақ, бир қочқар, бир яшлиқ
бир әркәк қоза; [34] гуна қурбанлиғи үчүн бир текә; [35] енақлиқ қурбанлиғи үчүн икки буқа,
бәш қочқар, бәш текә, бир яшлиқ бәш әркәк қоза; булар Шидәрниң оғли Әлизур сунған
һәдийәләр еди.
[36] Бәшинчи күни һәдийә сунғучи Шимеон әвлатлириниң әмри Зури-шаддайниң оғли
Шелумийәл болди. [37] У сунған һәдийә еғирлиғи бир йүз оттуз шәкәл келидиған бир
күмүч легән, еғирлиғи йәтмиш шәкәл келидиған бир күмүч дас болуп, булар муқәддәс
җайдики шәкәлниң өлчәм бирлиги бойичә өлчәнди; ашлиқ һәдийәси болсун дәп икки-
сигә зәйтун мейи арилаштурулған есил ун толдурулған еди; [38] он шәкәл еғирлиқта, хуш-
буй толдурулған бир алтун пиялә; [39] көйдүрмә қурбанлиқ үчүн бир топақ, бир қочқар,
бир яшлиқ бир әркәк қоза; [40] гуна қурбанлиғи үчүн бир текә; [41] енақлиқ қурбанлиғи үчүн
икки буқа, бәш қочқар, бәш текә, бир яшлиқ бәш әркәк қоза; булар Зури-шаддайниң оғли
Шелумийәл сунған һәдийәләр еди.
[42] Алтинчи күни һәдийә сунғучи Гад әвлатлириниң әмри Деуәлниң оғли Әлиасаф бол-
ди. [43] У сунған һәдийә еғирлиғи бир йүз оттуз шәкәл келидиған бир күмүч легән, еғир-
лиғи йәтмиш шәкәл келидиған бир күмүч дас болуп, булар муқәддәс җайдики шәкәл-
ниң өлчәм бирлиги бойичә өлчәнди; ашлиқ һәдийәси болсун дәп иккисигә зәйтун мейи
арилаштурулған есил ун толдурулған еди; [44] он шәкәл еғирлиқта, хушбуй толдурулған
бир алтун пиялә; [45] көйдүрмә қурбанлиқ үчүн бир топақ, бир қочқар, бир яшлиқ бир
әркәк қоза; [46] гуна қурбанлиғи үчүн бир текә; [47] енақлиқ қурбанлиғи үчүн икки буқа, бәш
қочқар, бәш текә, бир яшлиқ бәш әркәк қоза; булар Деуәлниң оғли Әлиасаф сунған һә-
дийәләр еди.
[48] Йәттинчи күни һәдийә сунғучи Әфраим әвлатлириниң әмри Аммиһудниң оғли Әли-
шама болди. [49] У сунған һәдийә еғирлиғи бир йүз оттуз шәкәл келидиған бир күмүч ле-
гән, еғирлиғи йәтмиш шәкәл келидиған бир күмүч дас болуп, булар муқәддәс җайдики
шәкәлниң өлчәм бирлиги бойичә өлчәнди; ашлиқ һәдийәси болсун дәп иккисигә зәйтун
мейи арилаштурулған есил ун толдурулған еди; [50] он шәкәл еғирлиқта, хушбуй толду-
рулған бир алтун пиялә; [51] көйдүрмә қурбанлиқ үчүн бир топақ, бир қочқар, бир яшлиқ
бир әркәк қоза; [52] гуна қурбанлиғи үчүн бир текә; [53] енақлиқ қурбанлиғи үчүн икки буқа,

бәш қочқар, бәш текә, бир яшлиқ бәш әркәк қоза; булар Аммиһудниң оғли Әлишама
сунған һәдийәләр еди.
[54] Сәккизинчи күни һәдийә сунғучи Манассәһ әвлатлириниң әмри Пидаһзурниң оғли
Гамалийәл болди. [55] У сунған һәдийә еғирлиғи бир йүз оттуз шәкәл келидиған бир
күмүч легән, еғирлиғи йәтмиш шәкәл келидиған бир күмүч дас болуп, булар муқәддәс
җайдики шәкәлниң өлчәм бирлиги бойичә өлчәнди; ашлиқ һәдийәси болсун дәп икки-
сигә зәйтун мейи арилаштурулған есил ун толдурулған еди; [56] он шәкәл еғирлиқта, хуш-
буй толдурулған бир алтун пиялә; [57] көйдүрмә қурбанлиқ үчүн бир топақ, бир қочқар,
бир яшлиқ бир әркәк қоза; [58] гуна қурбанлиғи үчүн бир текә; [59] енақлиқ қурбанлиғи үчүн
икки буқа, бәш қочқар, бәш текә, бир яшлиқ бәш әркәк қоза; булар Пидаһзурниң оғли
Гамалийәл сунған һәдийәләр еди.
[60] Тоққузинчи күни һәдийә сунғучи Бенямин әвлатлириниң әмри Гидеониниң оғли
Абидан болди. [61] У сунған һәдийә еғирлиғи бир йүз оттуз шәкәл келидиған бир күмүч
легән, еғирлиғи йәтмиш шәкәл келидиған бир күмүч дас болуп, булар муқәддәс җай-
дики шәкәлниң өлчәм бирлиги бойичә өлчәнди; ашлиқ һәдийәси болсун дәп иккисигә
зәйтун мейи арилаштурулған есил ун толдурулған еди; [62] он шәкәл еғирлиқта, хушбуй
толдурулған бир алтун пиялә; [63] көйдүрмә қурбанлиқ үчүн бир топақ, бир қочқар, бир
яшлиқ бир әркәк қоза; [64] гуна қурбанлиғи үчүн бир текә; [65] енақлиқ қурбанлиғи үчүн
икки буқа, бәш қочқар, бәш текә, бир яшлиқ бәш әркәк қоза; булар Гидеониниң оғли
Абидан сунған һәдийәләр еди.
[66] Онинчи күни һәдийә сунғучи Дан әвлатлириниң әмри Аммишаддайниң оғли Аһиезәр
болди. [67] У сунған һәдийә еғирлиғи бир йүз оттуз шәкәл келидиған бир күмүч легән,
еғирлиғи йәтмиш шәкәл келидиған бир күмүч дас болуп, булар муқәддәс җайдики
шәкәлниң өлчәм бирлиги бойичә өлчәнди; ашлиқ һәдийәси болсун дәп иккисигә зәйтун
мейи арилаштурулған есил ун толдурулған еди; [68] он шәкәл еғирлиқта, хушбуй толду-
рулған бир алтун пиялә; [69] көйдүрмә қурбанлиқ үчүн бир топақ, бир қочқар, бир яшлиқ
бир әркәк қоза; [70] гуна қурбанлиғи үчүн бир текә; [71] енақлиқ қурбанлиғи үчүн икки буқа,
бәш қочқар, бәш текә, бир яшлиқ бәш әркәк қоза; булар Аммишаддайниң оғли Аһиезәр
сунған һәдийәләр еди.
[72] Он биринчи күни һәдийә сунғучи Ашир әвлатлириниң әмри Окранниң оғли Пагий-
әл болди. [73] У сунған һәдийә еғирлиғи бир йүз оттуз шәкәл келидиған бир күмүч ле-
гән, еғирлиғи йәтмиш шәкәл келидиған бир күмүч дас болуп, булар муқәддәс җайдики
шәкәлниң өлчәм бирлиги бойичә өлчәнди; ашлиқ һәдийәси болсун дәп иккисигә зәйтун
мейи арилаштурулған есил ун толдурулған еди; [74] он шәкәл еғирлиқта, хушбуй толду-
рулған бир алтун пиялә; [75] көйдүрмә қурбанлиқ үчүн бир топақ, бир қочқар, бир яшлиқ
бир әркәк қоза; [76] гуна қурбанлиғи үчүн бир текә; [77] енақлиқ қурбанлиғи үчүн икки буқа,
бәш қочқар, бәш текә, бир яшлиқ бәш әркәк қоза; булар Окранниң оғли Пагийәл сунған
һәдийәләр еди.
[78] Он иккинчи күни һәдийә сунғучи Нафтали әвлатлириниң әмри Енанниң оғли Аһи-
ра болди. [79] У сунған һәдийә еғирлиғи бир йүз оттуз шәкәл келидиған бир күмүч ле-
гән, еғирлиғи йәтмиш шәкәл келидиған бир күмүч дас болуп, булар муқәддәс җайдики
шәкәлниң өлчәм бирлиги бойичә өлчәнди; ашлиқ һәдийәси болсун дәп иккисигә зәйтун
мейи арилаштурулған есил ун толдурулған еди; [80] он шәкәл еғирлиқта, хушбуй толду-
рулған бир алтун пиялә; [81] көйдүрмә қурбанлиқ үчүн бир топақ, бир қочқар, бир яшлиқ
бир әркәк қоза; [82] гуна қурбанлиғи үчүн бир текә; [83] енақлиқ қурбанлиғи үчүн икки буқа,
бәш қочқар, бәш текә, бир яшлиқ бәш әркәк қоза; булар Енанниң оғли Аһира сунған һә-
дийәләр еди.

84 Қурбангаһ майлинип мәсиһләнгән күнидә, Исраил әмирлири қурбангаһқа сунған
һәдийәләр: — җәмий он икки күмүч легән, он икки күмүч дас, он икки алтун пиялә
болди, 85 һәр бир күмүч легәнниң еғирлиғи бир йүз оттуз шәкәл, һәр бир күмүч дас-
ниң еғирлиғи йәтмиш шәкәл еди; мошу қача-қучиға кәткән күмүч муқәддәс җайдики
шәкәлниң өлчәм бирлиги бойичә өлчәнгәндә, җәмий икки миң төрт йүз шәкәл чиқти;
86 хушбуй билән толдурулған алтун пиялә он икки болуп, муқәддәс җайдики шәкәлниң
өлчәм бирлиги бойичә өлчәнгәндә, һәр бир алтун пиялиниң еғирлиғи он шәкәл чиқти;
бу алтун пиялиләрниң алтуни җәмий бир йүз жигирмә шәкәл чиқти; 87 көйдүрмә қур-
банлиқлар үчүн болған маллар: — җәмий он икки топақ, он икки қочқар, он икки бир
яшлиқ әркәк қоза еди, һәр бири тегишлик ашлиқ һәдийәлири билән биллә сунулди; он
икки текә гуна қурбанлиғи үчүн сунулди; 88 енақлиқ қурбанлиқлири үчүн сунулғини
җәмий жигирмә төрт буқа, атмиш қочқар, атмиш текә, бир яшлиқ атмиш әркәк қоза еди.
Қурбангаһ майлинип мәсиһлинип, уни Худаға беғишлаш йолида сунулған һәдийәләр
мана мошулар.
89 Муса Пәрвәрдигар билән сөзләшкили җамаәт чедириға кириган чеғида, у «һөкүм-гу-
валиқ сандуғи»ниң үстидики «кәфарәт тәхти»ниң икки тәрипидики керубниң оттури-
сидин униң өзигә гәп қилған авазини аңлап турди; Пәрвәрдигар шу йолда униңға сөз
қилатти.

Алтун чирақдан

8 1 Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип: —
2 Сән Һарунға: «Сән чирақлар яқидиған чағда йәттә чирақниң һәммиси чирақданниң
алдини йорутидиған болсун» дәп ейтип қой, — деди.
3 Һарун шундақ қилди; у чирақдан үстидики чирақларниң һәммисини яндуруп, худди
Пәрвәрдигарниң Мусаға ейтқинидәк, чирақ нурини чирақданниң алдини йорутидиған
қилип қойди. 4 Чирақданниң ясилиши мундақ: у алтундин болқа билән соқуп ясалған,
путидин гүллиригичә болқа билән соқуп чиқирилған. Пәрвәрдигар Мусаға көрсәткән
нусхидәк, у чирақданни шундақ ясатти.

Лавийларниң Худаниң хизмитигә атап паклинип айрилиши

5 Пәрвәрдигар Мусаға мундақ деди: —
6 «Сән Исраилларниң ичидин Лавийларни таллап чиқип паклиғин. 7 Уларни паклаш
үчүн уларға мундақ қил: «кәфарәт сүйи»ни уларниң бәдинигә чачқин; андин улар өз-
лири пүтүн бәдинини устура билән чүшүрсун, кийимлирини жуюп өзини пак қилсун.
8 Андин кейин улар бир топақ билән шуниңға қошуп ашлиқ һәдийәсини, йәни зәйтун
мейи иләштүрүлгән есил унни кәлтүрсун; сән гуна қурбанлиғи үчүн йәнә бир топақни
кәлтүр. 9 Сән Лавийларни җамаәт чедириниң алдиға кәлтүр вә пүтүн Исраил җамаи-
тини жиғип кәл; 10 Лавийларни Пәрвәрдигарниң һозуриға һазир қилғин; андин Исра-
иллар келип қоллирини уларниң үстигә қойсун. 11 Һарун Лавийларни Исраилларниң
«пулаңлатма қурбанлиқ»и сүпитидә Пәрвәрдигарниң хизмитини қилсун дәп, Пәрвәр-

---

7:89 **«Пәрвәрдигар билән»** — Ибраний тилида «униң билән». **«Пәрвәрдигар шу йолда...»** — Ибраний тилида «У шу йолда...».

8:2 Мис. 25:37

8:4 Мис. 25:31

8:7 **«кәфарәт сүйи»** — ибраний тилида «гуна сүйи» яки «гунадин паклаш сүйи». Бу су 19-бапта тәпсилий тәсвирлиниду.

дигарға һәдийә қилсун. [12] Лавийлар қоллирини һелиқи икки топақниң бешиға қойсун; сән бирини гуна қурбанлиғи болсун, бирини көйдүрмә қурбанлиқ болсун, Лавийлар үчүн кәфарәт кәлтүрсун дәп Пәрвәрдигарға сунғин. [13] Сән андин Лавийларни Һарун билән униң оғуллириниң алдида турғузуп, уларни пулаңлатма қурбанлиқ сүпитидә Пәрвәрдигарға һәдийә қил.

[14] Лавийлар Мениңки болсун дәп, сән Лавийларни әнә шу тәриқидә Исраиллардин айрип чиқ. [15] Андин Лавийлар кирип жамаәт чедириниң ишлирини қилса болиду; сән уларни пакландур, уларни пулаңлатма қурбанлиқ сүпитидә һәдийә қил. [16] Чүнки улар Исраиллар ичидә пүтүнләй Маңа аталған; Мениң уларни Мениңки болсун дәп таллишим уларни Исраилларниң арисида балиятқуниң тунжа мевиси орнида қойғанлиғимдур. [17] Чүнки Исраилларниң тунжиси, мәйли у инсан яки һайван болсун, пүтүнләй Маңа тәвәдур; Мән Мисир зиминида барлиқ тунжиларни өлтүргән күни уларни Өзүмгә муқәддәс қилип еливалған едим. [18] Мениң Лавийларни у йол билән таллишим уларни Исраилларниң ичидики тунжилириниң орнида қоюшум үчүндур. [19] Вә жамаәт чедирида Исраилларниң хизмитидә болсун вә Исраилларниң гунайини тиләп кәфарәт кәлтүрсун, шуниңдәк Исраиллар муқәддәс жайға йеқинлашқанда улар арисида бала-қаза чиқмисун дәп, Мән Исраиллар ичидин Лавийларни Һарун билән униң оғуллириға бәрдим».

[20] Муса, Һарун вә пүткүл Исраил жамаити Лавийларни шундақ қилди; Пәрвәрдигарниң Лавийлар тоғрилиқ Мусаға буйруғинидәк Исраиллар һәммисини бежа кәлтүрди. [21] Лавийлар шундақ қилип өзлирини гунадин паклап, кийим-кечәклирини жуюп пакизлиди; Һарун уларни пулаңлатма қурбанлиқ сүпитидә Пәрвәрдигарға һәдийә қилди; Һарун йәнә уларни паклашқа гунайини тиләп кәфарәт қилди. [22] Андин кейин Лавийлар кирип Һарунниң алдида, шундақла униң оғуллириниң алдида, жамаәт чедири ичидики ишларни қилишқа киришти; Пәрвәрдигар Лавийлар тоғрилиқ Мусаға қандақ буйруған болса, Исраиллар уни шу бойичә бежа кәлтүрди.

[23] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —

[24] «Лавийларниң вәзиписи мундақ болсун: — Жигирмә бәш яштин жуқурилири кирип жамаәт чедири ичидики ишларни қилишқа сәпкә кирсун; [25] әллик яшқа йәткәндин кейин сәптин чекинип шу хизмәтни қилмисун; [26] лекин улар жамаәт чедири ичидә қериндашлириға ярдәмлишип, уларниң һаҗәтлиридин чиқишқа болиду, амма чедирдики рәсмий вәзипидә болмисун. Лавийларниң вәзипилири һәққидә уларға әнә шундақ қил».

Синай чөл-баяванида «өтүп кетиш һейти»ни өткүзүш

9 [1] Мисир зиминидин чиққандин кейинки иккинчи жили биринчи айда, Пәрвәрдигар Синай чөлидә Мусаға буйруп: —

[2] Исраиллар бекитилгән вақитта өтүп кетиш һейтини өткүзсун; [3] йәни мошу айниң он төртинчи күни гугумда, бекитилгән вақитта, барлиқ бәлгүлимә вә қаидә-тәртип бойичә һейтни өткүзүңлар, — деди. [4] Шуниң билән Муса Исраилларға сөз қилип өтүп кетиш

8:11 **«һәдийә қилсун»** — ибраний тилида «ирғаңлатсун».
8:12 **«сән ... Пәрвәрдигарға сунғин»** — Тәврат бойичә, бу Муса пәйғәмбәрниң өзи каһинниң орнида бирдин-бир қурбанлиқ қилған вақти еди.
8:14 Чөл. 3:45
8:17 Мис. 13:2; 22:29; 34:19; Лав. 27:26; Чөл. 3:13; Луқа 2:23
8:18 Чөл. 3:12
8:24 **«сәпкә кирсун»** — ибраний тилида «жәң үчүн қошунға кирсун» дегән сөзләр билән ипадилиниду. 4:23ни вә изаһатини көрүң.
9:2 Мис. 12:1-28; Лав. 23:5; Чөл. 28:16; Қан. 16:2
9:3 **«гугум»** — ибраний тилида «икки кәч арилиғида» дегән сөзләр билән ипадилиниду — демәк шәпәқ вақти,

һейтини өткүзүшни буйруди. [5] Улар биринчи айниң он төртинчи күни гугумда, Синай
чөлидә өтүп кетиш һейтини өткүзди; Пәрвәрдигар Мусаға қандақ буйруған болса, Исра-
иллар шундақ қилди.
[6] Бир нәччәйлән бир өлүккә тегип кетип напак болуп қалғанлиғи үчүн, улар шу күни
өтүп кетиш һейтини өткүзәлмиди-дә, улар шу күни Муса билән Һарунниң алдиға келип
Мусаға: —
[7] Биз өлүп қалған адәмгә тегип кетип напак болуп қалған болсақму, лекин немишкә
Исраилларниң қатарида, бекитилгән вақитта Пәрвәрдигарға сунушқа керәк болғинини
елип келиштин рәт қилинимиз? — дейишти.
[8] — Тохтап туруңлар, мән берип Пәрвәрдигар силәр тоғраңларда немә буйруйдикин,
аңлап бақай, — деди Муса уларға.
[9] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[10] Сән Исраилларға мундақ дегин: «Силәр вә силәрниң әвлатлириңлар ичидә бәзиләр
өлүкләргә тегип кетип напак болуп қалған болса яки узақ сәпәр үстидә болса, улар
йәнила Пәрвәрдигар үчүн өтүп кетиш һейтини өткүзүшкә болиду. [11] Ундақ кишиләр
иккинчи айниң он төртинчи күни гугумда һейтни өткүзсун; һейт таамини петир
нан вә аччиқ көктатлар билән биллә йесун; [12] улардин әтигә азрақму қалдурмисун вә
қозисиниң устиханлиридин бирәрсиниму сундурғучи болмисун; улар һейтни өтүп ке-
тиш һейтиниң барлиқ бәлгүлимилири бойичә өткүзсун. [13] Һалбуки, пак болған, сәпәр
үстидиму болмиған амма өтүп кетиш һейтини өткүзүшкә етивар бәрмигән киши болса
өз хәлқидин үзүп ташлиниду; чүнки бекитилгән вақитта Пәрвәрдигарға сунуш керәк
болғинини сунмиғанлиғи үчүн, у өз гунайини өз үстигә алиду. [14] Әгәр араңларда туру-
ватқан ят әллик бир мусапир Пәрвәрдигар үчүн өтүп кетиш һейтини өткүзүшни халиса,
у өтүп кетиш һейти тоғрисидики бәлгүлимә вә қаидә-тәртип бойичә өткүзсун; ят әллик
мусапирлар үчүн вә зиминда туғулғанлар үчүнму араңларда шу бирла низам болсун.

Худаниң Исраилларни чөл-баяванда Өз булути вә оти билән йетәклиши

[15] Ибадәт чедири тикләнгән күни, булут ибадәт чедирини, йәни һөкүм-гувалиқ чедири-
ни қаплап турди; кәчтин таки әтигәнгичә, булут худди оттәк ибадәт чедириниң үсти-
дә турди. [16] Дайим шундақ болатти; күндүзи булут ибадәт чедирини қаплап туратти,
кечиси у отқа охшайтти. [17] Қачаники булут җамаәт чедириниң үстидин көтирилсә,
Исраиллар йолға чиқатти; булут қәйәрдә тохтиса, Исраиллар шу йәрдә баргаһ тикәтти.
[18] Исраиллар Пәрвәрдигарниң буйруғи бойичә маңатти, Пәрвәрдигарниң буйруғи бой-
ичә баргаһ тикәтти; булут ибадәт чедириниң үстидә қанчә узақ тохтиса, улар баргаһта
шунчә узақ туратти. [19] Булут ибадәт чедириниң үстидә хелә күнләргичә тохтап турса,
Исраилларму Пәрвәрдигарниң көрситмисини тутуп сәпәргә чиқмайтти; [20] мабада булут
ибадәт чедириниң үстидә пәқәт бир нәччә күнла тохтиса, улар Пәрвәрдигарниң буй-

---

«күн петиш» вә қараңғулуқ арилиғида болған вақит.
9:5 **«гугум»** — 3-айәттики изаһатни көрүң.
9:10 **«улар йәнила Пәрвәрдигар үчүн өтүп кетиш өткүзүшкә болиду»** — яки «у йәнила Пәрвәрдигар үчүн өтүп кетиш һейтини өткүзиду».
9:11 **«гугум»** — 3-айәттики изаһатни көрүң.
9:12 **««өтүп кетиш һейти»дики қоза»** — «Мис.» 12:46, «Юһ.» 19:36ни көрүң.
9:12 Мис. 12:46; Юһ. 19:33, 36
9:13 **«өз хәлқидин үзүп ташлиниду»** — бу ибарә адәттә адәмниң Худаниң беваситә җазаси билән дуниядин кетишини көрситиду. «Мис.» 12:19дики изаһатни көрүң.
9:14 Мис. 12:49
9:15 **«Ибадәт чедирини қаплиған булут»** — «Мис.» 40:34-38ни көрүң.
9:15 Мис. 40:34
9:18 1Кор. 10:1

руғи бойичә шу вақитта барғаһ қуруп ятатти, андин йәнә Пәрвәрдигарниң буйруғи бой-
ичә сәпәргә атлинатти. [21] Вә мабада булут пәқәтла кәчтин әтигәнгичә тохтап, әттигәндә
булут йәнә көтирилсә, улар йәнә йолға чиқатти; мәйли күндүзи яки кечиси булут көти-
рилсила, улар сәпәргә чиқатти. [22] Булут ибадәт чедириниң үстидә узунрақ турса, мәй-
ли икки күн, бир ай, бир жил турсиму, Исраиллар йолға чиқмай барғаһта туруверәтти;
лекин булут көтирилип маңсила улар сәпирини давамлаштуратти. [23] Пәрвәрдигарниң
буйруғи билән улар барғаһ қуратти, Пәрвәрдигарниң буйруғи билән улар сәпәрни да-
вамлаштуратти; улар Пәрвәрдигарниң Мусаниң вастиси билән бәргән әмри бойичә,
Пәрвәрдигарниң көрситмисини тутатти.

Күмүч канай челиниш вақитлири

10 [1] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[2] Сән өзүңгә икки канай ясатқин; уларни күмүчтин соқтур. Улар җамаәтни
жиғишқа, шундақла җамаәтни барғаһлирини жиғиштуруп йолға чиқишқа чақириш
үчүн ишлитилиду. [3] Икки канай челинғанда пүткүл җамаәт сениң йениңға җамаәт че-
дири дәрвазисиниң алдиға жиғилидиған болсун. [4] Әгәр ялғуз бири челинса, әмирлири,
йәни миңлиған Исраилларниң миң бешилири сениң йениңға келип жиғилсун. [5] Силәр
қаттиқ жуқури аваз билән чалғанда күн чиқиш тәрәптики барғаһлар йолға чиқсун. [6] Ан-
дин силәр иккинчи қетим қаттиқ, жуқури аваз билән чалғанда җәнуп тәрәптики бар-
ғаһлар йолға чиқсун; улар йолға чиққан чағда канай қаттиқ, жуқури аваз билән чели-
ниши керәктур.
[7] Җамаәтни жиғилишқа чақиридиған чағда, канай челиңлар, амма қаттиқ, жуқури аваз
билән чалмаңлар; [8] Һаруннниң әвлатлири, каһин болғанлар канайларни чалсун; булар
силәргә әвлатму-әвлат бир әбәдий бәлгүлимә болсун. [9] Әгәр силәр өз зиминиңларда
силәргә зулум салған дүшминиңлар билән җәң қилишқа чиқсаңлар, қаттиқ, жуқури
аваз билән челиңлар. Шуниң билән өзүңларниң Худаси болған Пәрвәрдигарниң алдида
яд етилип, дүшминиңлардин қутулисиләр. [10] Бунилдин башқа, хошал күнлириңларда,
бекитилгән һейтлириңларда вә айниң биринчи күнлиридә, силәр көйдүрмә қурбанлиқ
вә енақлиқ қурбанлиқлирини сунғиниңларда, қурбанлиқларниң алдида туруп канай
челиңлар; шуниң билән канайлар силәрни Худайиңларға әсләткүчи болиду; Мән Худай-
иңлар Пәрвәрдигардурмән.

Синайдин йолға чиқиш тәртиви

[11] Иккинчи жили, иккинчи айниң жигирминчи күни булут һөкүм-гувалиқ чедириниң
үстидин көтирилди; [12] шуниң билән Исраиллар Синай чөлидин чиқип, йол елип сәпәр-
лирини башлиди; булут Паран чөлидә тохтиди. [13] Бу уларниң биринчи қетим Пәрвәр-
дигарниң Мусаниң вастиси билән қилған әмри бойичә йолға чиқиши болди. [14] Йәһуда
барғаһи өзиниң туғи астида қошун-қошун болуп алди билән йолға чиқти; қошунниң
башлиғи Амминадабниң оғли Наһшон еди. [15] Иссакар қәбилиси қошунининиң башлиғи
Зуарниң оғли Нәтанәл еди. [16] Зәбулун қәбилиси қошунниң башлиғи Һелонниң оғли

9:22 Мис. 40:36, 37
10:5 **«қаттиқ жуқури аваз билән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «ағаһ авази билән».
10:8 **«булар»** — канайлар өзлири.
10:11 **«һөкүм-гувалиқ»** — мошу йәрдә «һөкүм-гувалиқ» Худаниң Исраилға ата қилған түп әмирлирини, шундақла униң Исраил билән болидиған әһдисини көрситиду *(«Мис.» 20-бапни көрүң)*. Худаниң муқәддәс маһийити вә характери шу әмирләрдә аян қилинғачқа, униң «һөкүм-гувалиқ»и дәпму атилиду. Шу әмирләр «әһдә сандуғи» ичидә сақлақлиқ таш тахтайлар үстигә пүтүлгән *(«Мис.» 40:20ни көрүң)*.
10:14 Чөл. 1:7; 2:3

Елиаб еди. [17] Андин ибадәт чедири чувулуп, Гәршонниң әвлатлири билән Мәрариниң
әвлатлири уни көтирип йолға чиқти.
[18] Рубән барғаһи өзиниң туғи астида қошун-қошун болуп йолға чиқти; қошунниң
башлиғи Шидәрниң оғли Әлизур еди. [19] Шимеон қәбилиси қошунининиң башлиғи Зу-
ри-шаддайниң оғли Шелумийәл еди. [20] Гад қәбилиси қошунининиң башлиғи Деуәлниң
оғли Әлиасаф еди. [21] Андин Коһатлар муқәддәс буюмларни көтирип йолға чиқти; улар
йетип келиштин бурун ибадәт чедирини көтәргүчиләр келип уни тикләп қоюшқан еди.
[22] Әфраим барғаһи өзиниң туғи астида қошун-қошун болуп йолға чиқти; қошунниң
башлиғи Аммиһудниң оғли Әлишама еди. [23] Манассәһ қәбилиси қошунининиң башлиғи
Пидаһзурниң оғли Гамалийәл еди. [24] Бинямин қәбилиси қошунининиң башлиғи Гидеони-
ниң оғли Абидан еди.
[25] Дан барғаһи һәммә барғаһларниң арқа муһапизәтчиси болуп, өзиниң туғи астида қо-
шун-қошун болуп йолға чиқти; қошунниң башлиғи Аммишаддайниң оғли Аһиезәр еди.
[26] Ашир қәбилиси қошунининиң башлиғи Окранниң оғли Пагийәл еди. [27] Нафтали қәбили-
си қошунининиң башлиғи Енанниң оғли Аһира еди.
[28] Булар Исраиллар йолға чиққанда қошун-қошун болуп меңиш тәртиви еди; улар шу
тәриқидә йолға чиқти.

Мусаниң қейнакиси Һобабқа болған тәливи

[29] Муса өзиниң қейинатиси, Мидиянлиқ Реуәлниң оғли Һобабқа: — Биз Пәрвәрдигар вәдә
қилған йәргә қарап сәпәр қиливатимиз, У: «Мән у йәрни силәргә мирас қилип беримән»
дегән; өзлириниң биз билән биллә меңишлирини өтүнимән, биз силигә яхши караймиз,
чүнки Пәрвәрдигар Исраил тоғрилиқ бәхит-саадәт ата қилимән дәп вәдә бәргән, — деди.
[30] Лекин Һобаб Мусаға: — Яқ, мән өз жутум, өз урук-туққанлиримға кетимән, — деди.
[31] Муса униңға: Биздин айрилип кәтмисилә; чүнки сили чөлдә қандақ барғаһ қуруши-
миз керәклигини билила, сили бизгә көз болуп бәрсилә. [32] Шундақ болидуки, биз билән
биллә барсила, кәлгүсидә Пәрвәрдигар бизгә қандақ яхшилиқ қилса, бизму силигә шун-
дақ қилимиз! — деди.
[33] Исраиллар Пәрвәрдигар теғидин йолға чиқип үч күн йол маңди; Пәрвәрдигарниң
әһдә сандуғи уларға арам алидиған йәр издәп уларниң алдида үч күн йол башлап
маңди.
[34] Улар чедирлирини жиғиштуруп йолға чиқидиған чағларда, Пәрвәрдигарниң бу-
лути һаман уларниң үстидә болатти. [35] Әһдә сандуғи йолға чиқидиған чағда Муса:
«Орнуңдин турғайсән, и Пәрвәрдигар; дүшмәнлириң тирипирән болсун; Саңа өчләр
йүзүңниң алдидин қачсун!» — дәйтти. [36] Әһдә сандуғи тохтиған чағда у: «Қайтип
кәлгәйсән, и Пәрвәрдигар, миңлиған-түмәнлигән Исраил хәлқи арисиға қайтип кәл-
гәйсән!» — дәйтти.

Хәлиқниң йол бойи ғотулдишип Пәрвәрдигарниң аччиғини кәлтүрүши

11 [1] Вә шундақ болдики, хәлиқ ғотулдишатти, уларниң ғотулдашлири Пәрвәрдигарниң
қулиқиға йетип интайин рәзил аңланди; У бу сөзләрни аңлиди вә Униң
ғәзиви қозғалди; Пәрвәрдигарниң от-ялқуни уларниң арисида тутишип, барғаһниң
четидики бәзиләрни көйдүрүшкә башлиди. [2] Хәлиқ бу чағда Мусаға ялвуривиди, Муса

10:21 Чөл. 4:4
10:35 Зәб. 67:1-3
11:1 Қан. 9:22; Зәб. 77:21; 105:13-18

Пәрвәрдигардин тилиди; шуниң билән от пәсийип өчти. [3] Пәрвәрдигарниң оти уларниң
оттурисида туташқанлиғи үчүн у у йәргә «Табәраһ» дәп ат қойди.

Хәлиқниң озуқ тоғрилиқ ғотулдашлири

[4] Уларниң арисидики шалғут кишиләрниң нәпси тақилдап кәтти, Исраилларму йәнә
жиғлашқа башлиди: «Әнди бизгә ким гөш бериду? [5] Һелиму есимиздики, биз Мисир-
дики чағларда пул хәжлимәй турупму белиқ йейәләйттуқ, йәнә тәрхәмәк, тавуз, пияз
вә күдә пияз билән самсақму бар еди. [6] Мана бу йәрдә һазир көз алдимизда маннадин
башқа һеч немә йоқ, әнди бизниң җенимизму қуруп кетиватиду» дейишти.
[7] Манна гоя юмғақсүт уруғиға, көрүнүши гоя кәһриваға охшайтти. [8] Кишиләр уян-буян
чепип уни жиғип, бәзидә ярғунчақта езип, бәзидә һаванчида соқуп, я бәзидә қазанда пи-
ширип нан қилип йәйтти; тәми зәйтун майлиқ тоғачларға охшайтти. [9] Кечидә барғаһқа
шәбнәм чүшкәндә, маннаму шуниң үстигә чүшәтти.
[10] Муса хәлиқниң аилиму-аилә һәр бири өз чедириниң ишиги алдида жиға-зерә қили-
шиватқинини аңлиди; буниңға Пәрвәрдигарниң ғәзиви қаттиқ қозғалди, бу иш Муса-
ниң нәзиридиму яман көрүнди. [11] Муса Пәрвәрдигарға: —
Сән бу барлиқ хәлиқниң еғир жүкини маңа артип қоюп, мән қулуңни немишкә бундақ
қийнайсән; немишкә мән Сениң алдиңда илтипат тапмаймән? [12] Я мән бу пүтүн хәлиққә
һамилдар болуп, уларни туғдумму? Сән техи маңа: «Сән уларни Мән қәсәм ичип улар-
ниң ата-бовилириға мирас қилған шу йәргә йәткүзгичә, худди баққан атиси әмчәктики
бовақни бағриға алғандәк бағриңға елип көтирип маң» дәватисән? [13] Мән бу хәлиққә
нәдин гөш тепип берәләймән? Чүнки улар маңа жиғлап: «Сән бизгә йегидәк гөш тепип
бәр!» дейишмәктә. [14] Мән бу хәлиқни көтиришни ялғуз үстүмгә елип кетәлмәйдикән-
мән, бу иш маңа бәк еғир келиватиду. [15] Әгәр Сән маңа мошундақ муамилә қилмақчи
болсаң, мән өтүнүп қалай, бу харап һалитимни маңа көрсәтмәй, илтипат қилип мени
өлтүрүвәт! — деди.

Пәрвәрдигарниң Мусаға йәтмиш ақсақални таллап чиқишни буйруши

[16] Пәрвәрдигар Мусаға мундақ деди: —
Исраил ақсақаллири ичидин, сән йенимға тонуйдиған хәлиқ ақсақаллири вә бәгләр-
дин йәтмишни таллап жиққин, уларни җамаәт чедириниң алдиға әкәл. Улар сениң
билән биллә шу йәрдә турсун. [17] Мән шу йәргә чүшүп сениң билән сөзлишимән; вә сениң
үстүңдә туруватқан Роһни елип уларниң үстигиму бөлүп қоймән. Шуниң билән улар
сән билән биллә хәлиқни көтириш мәсъулийитини үстигә алиду, андин сән уни өзүң
ялғуз көтәрмәйдиған болисән. [18] Сән хәлиққә мундақ дегин: «Әтә гөш йийишкә тәйярли-
нип өзәңләрни Худаға атап пакланңлар; чүнки силәр Пәрвәрдигарниң қулиқини ағритип
жиғлап: «Әнди ким бизгә гөш бериду? Аһ, Мисирдики һалимиз бәк яхши еди!» дегән
едиңлар әмәсму? Пәрвәрдигар дәрвәқә силәргә гөш бериду, силәр униңдин йәйсиләр.
[19] Силәр бир күн, икки күн әмәс, бәш күн, он күн әмәс, жигирмә күнму әмәс, [20] бәлки
пүтүн бир ай йәйсиләр, таки бурниңлардин етилип чиқип һө болғичә йәйсиләр; чүн-
ки силәр араңларда туруватқан Пәрвәрдигарни мәнситмәй, униң алдида жиғлап туруп:

11:3 **«Табәраһ»** — «көйүш» дегән мәнада.
11:4 **«шалғут кишиләр»** — бәзиләр «бекар тәләпләр» дәп тәрҗимә қилиду. Лекин кейинки сөзләрдин қариғанда, улар бәлким Исраилларниң айрим, башқа бир нәччә милләтләрдин болған бир түркүм кишиләр болуши мүмкин.
11:4 Мис. 12:38; 16:3; Зәб. 105:14; 1Кор. 10:6
11:7 Мис. 16:14, 31; Зәб. 77:24-25; Юһ. 6:31, 49
11:8 **«тәми зәйтун майлиқ тоғачларға охшайтти»** — яки «тәми татлиқ зәйтун майға охшайтти».
11:17 **«сениң үстүңдә туруватқан Роһ»** — шүбһисизки, Худаниң Өзиниң Муқәддәс Роһи. 29-айәтни көрүң.

«Биз немә үчүн Мисирдин чиқтуқ?» — дедиңлар».
21 Муса: — Мән уларниң арисида туруватқан бу хәлиқтин йолға чиқалайдиған әркәкләр
алтә йүз миң турса, Сән техи: «Мән уларни гөш йәйдиған, һәтта пүтүн бир ай гөш йәйдиған
қилимән» дәйсән; 22 әмисә қой, кала падилириниң һәммиси союлса уларға йетәмду? Яки
деңиздики һәммә белиқ уларға тутуп берилсә, уларниң йийишигә йитәрму? — деди.
23 Шуниң билән Пәрвәрдигар Мусаға: — Пәрвәрдигарниң қоли қисқа болуп қаптиму?
Әнди көрүп баққинә, Мениң саңа дегән сөзүм әмәлгә ашуруламду-йоқ? — деди.
24 Шуниң билән Муса чиқип Пәрвәрдигарниң сөзини хәлиққә йәткүзди вә хәлиқ ичиди-
ки ақсақаллардин йәтмиш адәмни таллап жиғип уларни жамаәт чедириниң әтрапида
турғузди. 25 Андин Пәрвәрдигар булут ичидин чүшүп, Муса билән сөзлишип, униңдики
Роһтин елип йәтмиш ақсақалға қойди; Роһ уларниң үстигә қонуши билән улар бешарәт
беришкә киришти. Лекин шу вақиттин кейин улар ундақ қилмиди. 26 Лекин у чағда
улардин икки адәм баргаһта қалди; бирисиниң исми Әлдад, иккинчиси Медад еди (улар
әслидә ақсақалларниң арисида тизимланған еди, лекин ибадәт чедириға чиқмай қалған
еди). Роһ уларниң үстидиму қонди вә улар баргаһ ичидә бешарәт беришкә башлиди.
27 Яш бир жигит жүгүрүп келип Мусаға: —
Әлдад билән Медад баргаһта бешарәт бериватиду, — деди. 28 Мусаниң хизмәткари, Муса
таллиған сәрхил жигитлиридин бири, Нунниң оғли Йәшуа қопуп: —
И ғожам Муса, уларни тосуғайла, — деди. 29 Лекин Муса униңға: — Сән мениң сәвәвим-
дин һәсәт қиливатамсән? Пәрвәрдигарниң пүтүн хәлқи пәйғәмбәр болуп кәтсә еди,
Пәрвәрдигар Өзиниң Роһини уларниң үстигә қойса еди! — деди.
30 Шуниң билән Муса билән Исраил ақсақаллириниң һәммиси баргаһқа қайтип кетишти.

Пәрвәрдигарниң бөдүнә чүшүрүши

31 Әнди Пәрвәрдигар алдидин бир шамал чиқип, у деңиз тәрәптин бөдүниләрни учуртуп
келип, баргаһниң әтрапиға йейивәтти; бөдүниләр баргаһниң у тәрипидиму бир күнлүк
йол, бу тәрипидиму бир күнлүк йол кәлгидәк йәр йүзини икки гәз егизликтә кәлгидәк
қаплиди.
32 Хәлиқ орнидин туруп пүткүл шу күни, шу кечиси вә әтиси пүтүн күн бөдүнә тутуп
жиғди, әң аз дегәнлириму алаһазәл икки хомир жиғди; улар буларни баргаһниң төрт
әтрапиға өзлири үчүн йейишти. 33 Улар гөшни чайнап езип болмай, гөш техи чишли-
ри арисида турғанда, Пәрвәрдигарниң ғәзиви уларға қозғилип, хәлиқни интайин еғир
бир ваба билән урди. 34 Шуңа кишиләр шу йәрни «Қиброт-һаттаваһ» дәп атиди; чүнки
улар шу йәрдә нәпси тақилдиған кишиләрни йәрликкә қойған еди. 35 Кейин хәлиқ Қи-
брот-һаттаваһтин йолға чиқип Һазиротқа келип, Һазиротта тохтиди.

11:20 Чөл. 21:5
11:21 **«йолға чиқалайдиған әркәкләр»** — яки «пиядә әскәрләр». 1:46ни көрүң.
11:22 Юһ. 6:7
11:23 Йәш. 50:2; 59:1
11:31 **«Йәр йүзини икки гәз егизликтә кәлгидәк қаплиди.»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «йәр йүзидин алаһазәл икки гәз егизликтә учуп кәлди». **«гәз»** — Муқәддәс Китапта ишлитилгән «гәз» адәмниң қолиниң җәйнәктин бармақниң учиғичә болған арилиғи *(тәхминән 45 сантиметр)* еди.
11:31 Мис. 16:13; Зәб. 77:26-28
11:32 **«хомир»** —— Бир «хомир» тәхминән 2-300 литргә баравәр. Бөдүниләрниң йейилиши, шүбһисизки, гөшини қақлаш үчүн еди.
11:33 **«Пәрвәрдигарниң ғәзиви уларға қозғилип, хәлиқни... урди»** — Худа немишкә хәлиқ қақшиған вақтида әмәс, бәлки дәл бөдүниләргә еғиз тәккәндә уларни урди? Шүбһисизки, У уларни шу иштә синиди. Улар әслидә Униңдин нарази болуп гуманлинип: «Әнди бизгә ким гөш бериду?» — дейишкән еди *(4-айәт)*. Бирақ Худа уларға көз алдида гөш бәргини билән, улар гуманидин товва қилмиди яки тәшәккүр ейтмиди.
11:33 Зәб. 77:29-31
11:34 **«Қиброт-һаттаваһ»** — мәнаси «Нәпсанийәтниң қәбирлири».

Мәрийәм билән Һарунниң Мусаға қара чаплиғанлиғи

12 [1] Мәрийәм билән Һарун Мусаниң һәбәшлик қизни хотунлуққа алғини үчүн униңға
қарши сөз қилди (чүнки у һәбәшлик бир қизни алған еди). [2] Улар: — Пәрвәрдигар
пәқәт Муса биләнла сөзлишип, биз билән сөзләшмәптиму? — дейишти. Бу гәпни
Пәрвәрдигар аңлиди. [3] Муса дегән бу адәм интайин кәмтәр-мөмин адәм болуп, бу
тәрәптә йәр йүзидикиләр арисида униң алдиға өтидиғини йоқ еди.
[4] Пәрвәрдигар Муса, Һарун вә Мәрийәмгә туюқсиз: — Силәр үчүңлар җамаәт чедириға
келиңлар, — деди.
Үчилиси чиқип кәлди.
[5] Андин Пәрвәрдигар әрштин булут түврүги ичидә чүшүп, җамаәт чедириниң алдида
тохтап, Һарун билән Мәрйәмни чиқиривиди, улар алдиға кәлди.
[6] У уларға: — Әнди силәр гепимни аңлаңлар, әгәр силәрниң араңларда пәйғәмбәр болса,
Мән Пәрвәрдигар аламәт көрүнүштә униңға Өзүмни аян қилимән, чүшидә униң билән
сөзлишимән. [7] Лекин қулум Мусаға нисбәтән ундақ әмәс; у барлиқ аиләм ичидә толиму
садиқтур; [8] Мән униң билән тепишмақ ейтип олтармай, йүзму йүз туруп беваситә сөзли-
шимән; у Мән Пәрвәрдигарниң қияпитини көрәләйду. Әнди силәр немишкә қулум Муса
тоғрилиқ яман гәп қилиштин қорқмидиңлар? — деди.
[9] Пәрвәрдигарниң отлуқ ғәзиви уларға қозғалди вә у кетип қалди.

Мәрйәмниң мохо болуп қалғанлиғи

[10] Шуниң билән булут җамаәт чедири үстидин кәтти, вә мана, Мәрйәм худди аппақ
қардәк песә-мохо болуп кәтти; Һарун бурулуп Мәрйәмгә қаривиди, мана, у песә-мохо
болуп қалған еди. [11] Һарун Мусаға: —
Вай ғоҗам! Наданлиқ қилип гуна өткүзүп қойғанлиғимиз сәвәвидин бу гунани бизниң
үстимизгә артмиғайсән. [12] У худди анисиниң қосиғидин чиққандила бәдини йерим чи-
рик, өлүк туғулған балидәк болуп қалмиғай! — деди.
[13] Шуниң билән Муса Пәрвәрдигарға: — И Тәңри, униң кесилини сақайтиватқән болсаң,
— дәп нида қилди.
[14] Пәрвәрдигар Мусаға: — Әгәр атиси униң йүзигә түкүргән болса, у йәттә күн хиҗилчи-
лиқ ичидә турған болатти әмәсму? Әнди у барғаһниң сиртиға йәттә күн қамап қоюлсун,
андин у қайтип кәлсун, — деди.
[15] Шуниң билән Мәрйәм барғаһ сиртиға йәттә күн қамап қоюлди, таки Мәрйәм қайтип
кәлгичә хәлиқ йолға чиқмай туруп турди.

13 [1] Андин кейин хәлиқ Һазироттин йолға чиқип, Паран чөлидә барғаһ қурди.

Мусаниң Қанаанни чарлап келишкә он икки чарлиғучи әвәтиши

[2] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип: —
[3] Мән Исраилларға мирас қилип бәргән Қанаан зиминини чарлап келишкә адәмләрни
әвәткин; һәр бир ата җәмәткә тәвә қәбилидин бирдин адәм чиқирилсун, улар өз қәби-

---

12:1 **«һәбәшлик»** — «Ефиопийәлик» дегәнниң башқичә атилиши. Тексттә, Мусаниң биринчи аяли болған Зиппораһниң һаят яки һаят әмәслиги тоғрилиқ хәвәр берилмәйду.
12:8 **«йүзму йүз»** — ибраний тилида «еғизму еғиз».
12:8 Мис. 33:11; Қан. 34:10
12:14 **«атиси униң йүзигә түкүргән болса, у йәттә күн хиҗилчилик ичидә турған болатти әмәсму?»** — бу сөзләр ибранийлар арисидики қедимки бир өрп-адәтни көрсәтсә керәк.

лисидики әмир болсун, — деди. [4] Муса Пәрвәрдигарниң әмри бойичә, уларни Паран чөлидин йолға салди; уларниң һәммиси Исраилларниң башлири еди.
[5] Төвәндикиләр уларниң исимлири: — Рубән қәбилисидин Заккурниң оғли Шаммуя,
[6] Шимеон қәбилисидин Хориниң оғли Шафат, [7] Йәһуда қәбилисидин Йәфуннәһниң оғли
Каләб, [8] Иссакар қәбилисидин Йүсүпниң оғли Игал, [9] Әфраим қәбилисидин Нунниң оғли
Һошия, [10] Бинямин қәбилисидин Рафуниң оғли Палти, [11] Зәбулун қәбилисидин Содиниң
оғли Гаддийәл, [12] Йүсүп қәбилисидин, йәни Манассәһ қәбилисидин Сусиниң оғли Гадди,
[13] Дан қәбилисидин Гималлиниң оғли Аммийәл, [14] Ашир қәбилисидин Микаилниң оғли
Сәтур, [15] Нафтали қәбилисидин Вофсиниң оғли Наһби, [16] Гад қәбилисидин Макиниң оғли
Геуәл. [17] Мана булар Муса чарлап келиңлар дәп Қанаан зиминиға әвәткән адәмләрниң исми. Муса Нунниң оғли Һошияни Йәһошуя дәп атиди.
[18] Муса уларни чарлап келишкә Қанаанға сәпәрвәр қилип: — Силәр мошу йәрдин Нәгәв чөли тәрәпкә қарап меңиңлар, андин тағлиқ районға чиқиңлар. [19] У йәрниң қандақ
екәнлигини, у йәрдикиләрниң күчлүк-ажизлиғини, аз яки көплүгини көрүп бекиңлар;
[20] улар туруватқан йәрниң қандақ екәнлигини, яхши-яманлиғини көрүңлар; улар туруватқан шәһәрләрниң қандақ екәнлигини, баргаһлиқ шәһәр яки сепил-қәлъәлик
шәһәр екәнлигини; [21] у йәрниң мунбәт яки мунбәтсиз екәнлигини, дәл-дәрәқлириниң бар-йоқлуғини көрүп келиңлар. Жүрәкликрәк болуп, мевә-чивилиридин алғач келиңлар, — деди.
Бу чағ дәл үзүм пишип қалған вақит еди. [22] Улар шу тәрәпләргә чиқип, зиминни Зин чөлидин тартип таки Һамат еғизиниң йенидики Рәһобқичә берип чарлашти. [23] Улар җәнуп
тәрәптә Һебронға барди, у йәрләрдә Анақийларниң әвлатлиридин Аһиман, Шишай, Талмай дегәнләр олтиришлиқ еди. Әслидә Һеброн шәһири Мисирдики Зоан шәһиридин
йәттә жил илгири ясалған еди. [24] Улар «Әшкол җилғиси»ға кәлди, у йәрдә бир сап үзүми
бар бир үзүм шехини кесип, бир балдаққа есип икки адәмгә көтәргүзүп маңди; улар
азрақ анар билән әнҗирму елип қайтип кәлди. [25] Исраиллар шу йәрдә кесивалған әшу
үзүм сәвәвидин у йәр «Әшкол җилғиси» («үзүм сапиғи җилғиси») дәп аталди.
[26] Улар қириқ күндин кейин у йәрләрни чарлап түгитип, қайтип кәлди.

Чарлиғучиларниң мәлумати

[27] Улар келип, Паран чөллүгидики Қадәштә Муса, Һарун вә пүтүн Исраил җамаити билән көрүшти. Улар иккиләнгә һәм пүткүл Исраил җамаитигә мәлумат бәрди һәм зиминниң
мевилирини уларға көрсәтти. [28] Улар Мусаға мәлумат берип: —
Биз өзлири бериңлар дегән йәрләргә бардуқ, растинла сүт билән һәсәл еқип туридиған йәр екән, мана булар шу йәрниң мевилири. [29] Бирақ у йәрдикиләр бәк күчтүңгүр екән,
шәһәрләр сепиллиқ болуп һәм пухта-һәйвәтлик екән. Униң үстигә, биз у йәрдә Анақийларниң әвлатлиринիму көрдуқ. [30] Амаләкләр җәнуп тәрәптә туридикән; Һиттийлар,
Йәбусийлар, Аморийлар тағларда туридикән; Қананийлар деңиз бойлирида вә Иордан дәрияси бойлирида туридикән, — деди.
[31] Каләб Мусаниң алдида көпчиликни тиничлитип: —
Биз дәрһал атлинип берип у йәрни егиләйли! Чүнки биз чоқум ғалип келимиз — деди.

13:17 **«Һошия»** — ибраний тилида «у қутқузиду», «Йәһошуя» — «Пәрвәрдигар *(Яһвәһ)* қутқузиду» дегән мәнада. Қисқартиилған шәкли «Йәшуа». «Әйса» ибраний тилида дәл шу исимдур.
13:18 **«Нәгәв чөли»** — «Нәгәв» дегән чөл Пәләстинниң җануби тәрипидә болуп, мошу йәрдә вә көп башқа йәрләрдә «җәнуп»ни билдүриду.
13:23 **«җәнуп»** — ибраний тилида «Нәгәв».
13:24 **«Әшкол»** — мәнаси «үзүмләр».
13:28 Мис. 3:8; 33:3

[32] Лекин униң билән биллә чиққан башқилар болса: —
Улар биздин күчлүк екән, шуңа уларға һуҗум қилсақ болмайду, — дейишти. [33] Андин
чарлиғучилар өзлири чарлап кәлгән зиминниң әһвалидин Исраилларға яман мәлумат
берип:
— Биз кирип чарлап өткән зимин болса өз аһалисини йәйдиған зимин екән; биз у йәрдә
көргәнләрниң һәммиси йоған адәмләр екән. [34] Биз у йәрләрдә «Нәфилийләр» дегән
гигант адәмләрни көрдуқ (дәрвәқә Анақийларниң әвлатлири Нәфилийләрдин чиққан-
дур); биз өзимизгә қарисақ чекәткидәк туридикәнмиз, биз уларғиму шундақ көрини-
дикәнмиз, — деди.

Исраилларниң тапа-тәнә қилиши

14 [1] Шуниң билән барлиқ җамаәт дад-пәряд көтирип жиғлиди; улар кечичә жиға-
зерә қилишип чиқти. [2] Исраиллар Муса билән Һарунға тапа-тәнә қилип: — Биз
балдурла Мисирда өлүп кәтсәк боптикән! Мошу чөл-җәзиридә өлүп кәтсәк боптикән!
[3] Пәрвәрдигар немишкә бизни қилич астида өлсун, хотун бала-җақилиримиз булинип,
дүшмәнниң олҗиси болсун дәп бизни бу йәргә башлап кәлгәнду? Униңдин көрә,
Мисирға қайтип кәткинимиз яхши әмәсму? — дәп ғотулдашти. [4] Шуниң билән улар бир-
биригә: — Башқидин бир башлиқ тикләп Мисирға қайтип кетәйли, — дейишти.
[5] Муса билән Һарун пүтүн Исраил җамаити алдида жиқилип дүм ятти. [6] Шу йәрни чар-
лап кәлгәнләр ичидики Нунниң оғли Йәшуа билән Йәфуннәһниң оғли Каләб кийимли-
рини житип, [7] пүтүн Исраил җамаәтчилигигә: — Биз чарлап келишкә өтүп барған зимин
интайин бәк яхши зимин екән. [8] Әгәр Пәрвәрдигар биздин сөйүнсә, бизни шу зиминға,
йәни һәсәл билән сүт еқип туридиған шу зиминға башлап берип, уни бизгә бериду.
[9] Силәр пәқәт Пәрвәрдигарға асийлиқ қилмаңлар! У зиминидикиләрдин қорқмаңлар,
чүнки улар бизгә нисбәтән бир ғизадур; уларниң панаһдарлири улардин кәтти, Пәрвәр-
дигар болса биз билән биллә; улардин қорқмаңлар, — деди.
[10] Һалбуки, пүткүл җамаәт тәрәп-тәрәптин: — У иккисини чалма-кесәк қилип өл-
түрүветәйли, дейишти. Лекин Пәрвәрдигарниң җуласи җамаәт чедирида Исраилларға
аян болди.

Худаниң җазаси, Мусаниң хелқ үчүн нида қилғанлиғи

[11] Пәрвәрдигар Мусаға: — Бу хәлиқ Мени қачанғичә мәнситмәйду? Гәрчә уларниң отту-
рисида шунчә мөҗизилик аламәтләрни яратқан болсамму, лекин улар Маңа қачанғичә
ишинишмәйдикән? [12] Мән уларни ваба билән уруп йоқитимән, шуниң билән сени улар-
дин техиму чоң вә қудрәтлик бир әл қилимән, — деди.
[13] Муса болса Пәрвәрдигарға мундақ деди: —
«Бундақ болидиған болса бу ишни мисирлиқлар аңлап қалиду, чүнки Сән улуқ қудри-
тиң билән бу хәлиқни уларниң арисидин елип чиққан едиң; [14] вә Мисирлиқлар бу ишни
шу зиминдики хәлиқләргиму ейтиду. У зиминдики аһалиму Сән Пәрвәрдигарниң бу
хәлиқниң арисида екәнлигиңни, Сән Пәрвәрдигарниң уларниң алдида йүзму-йүз

13:34 **«Нәфилийләр»** — топандин илгири пәйда болған гигантлар еди. Һәммиси топанда йоқитилған болғачқа, чарлиғучиларниң шу гепи пәқәт өзлириниң тоқуған әпсанилири, халас. Гәрчә «Анақийлар»му гигантлар болсиму (*«Қан.» 9:1-2ни көрүң*), уларниң «Нәфилийләр» билән һеч қандақ мунасивити йоқ еди.
–Һалбуки, роһий җәһәттин бу гигантларниң «Нәфилийләр»ниң әслидики келип чиқиши билән мунасивити болуши мүмкин (*«Яр.» 6:1-4*).

14:9 Қан. 20:3

14:13 Мис. 32:12

көрүнгәнлигиңни, Сениң булутиң дайим уларға сайә чүшүрүп кәлгәнлигини, шундақла
Сениң күндүзи булут түврүгидә, кечиси от түврүгидә уларниң алдида маңғанлиғиң-
ни аңлиған еди. [15] Әнди Сән бу хәлиқни худди бир адәмни өлтүргәндәк өлтүрүвәтсәң,
Сениң нам-шөһритиңни аңлиған әлләрниң һәммиси: [16] «Пәрвәрдигар бу хәлиқни Өзи
уларға беришкә қәсәм қилған зиминға башлап баралмайдиғанлиғи үчүн, шуңа улар-
ни әшу чөл-җәзиридә өлтүрүветипту» дәп қалиду. [17] Әнди өтүниманки, Рәббим қу-
дритиңни җари қилдурғайсән, Өзүңниң: [18] «Пәрвәрдигар асанлиқчә аччиқланмайду,
Униң меһир-муһәббити тешип туриду; У гуна вә итаәтсизликни кәчүриду, лекин гу-
накарларни һәргиз гунасиз дәп қаримайду, атиларниң қәбиһлигини атисидин бали-
сиғичә, һәтта нәврә-чәврилиригичә уларниң үстигә жүкләйду» дегиниңдәк қилғайсән.
[19] Меһир-шәпқитиңниң кәңрилиги бойичә, Мисирдики чағдин таки һазирғичә дайим
кәчүрүп кәлгиниңдәк, бу хәлиқниң қәбиһлигини кәчүргәйсән!».
[20] Пәрвәрдигар: — «Бопту, сән дегәндәк уларни кәчүрдүм. [21] Лекин Өз һаятим билән
қәсәм қилиманки, пүткүл йәр йүзи Мән Пәрвәрдигарниң шан-шәриви билән толиду.
[22] Һалбуки, Мениң җулайимни, Мисирда вә чөл-җәзиридә көрсәткән мөҗизилик аламәт-
лиримни көрүп турупму Мени мошундақ он қетимлап синап йәнә авазимға қулақ сал-
миғанлар, [23] Мән қәсәм ичип уларниң ата-бовилириға мирас қилип беримән дегән у
зиминни һәргиз көрәлмәйду; Мени мәнситмигәнләрдин бириму у жутни көрәлмәйду.
[24] Лекин өзидә башқичә бир роһниң болғини, пүтүн қәлби билән Маңа әгәшкини үчүн
қулум Каләбни у киргән йәргә башлап киримән; униң әвлатлириму у йәргә мирасхор
болиду. [25] (шу чағда Амаләкләр билән Қананийлар тағлиқ җилғиларда турувататти)
— Әтә силәр йолуңлардин бурулуп, Қизил Деңизға баридиған йол билән меңип чөлгә
сәпәр қилиңлар» — деди.

Пәрвәрдигарниң Исраилларни җазалиши

[26] Пәрвәрдигар Муса билән Һарунға сөз қилип мундақ деди:
[27] — Мән Мениң яман гепимни қилип ғотулдишидиған бу рәзил җамаәткә қачанғичә
чидишим керәк? Исраилларниң Мениң яман гепимни қилғанлири, шу тохтавсиз ғотул-
дашлириниң һәммисини аңлидим. [28] Сән уларға: — Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Мән
һаятим билән қәсәм қилиманки, хәп, Мән силәргә қулиқимға киргән сөзлириңлар бой-
ичә муамилә қилмайдиған болсам! [29] Силәрниң өлүгүңлар мошу чөлдә ятиду; силәр-
ниң ичиңларда санақтин өткүзүлгәнләр, йәни йеши жигирмидин ашқан, Мениң яман
гепимни қилип ғотулдиғанларниң һәммиси пүтүн сани бойичә. [30] Силәргә қол көти-
рип қәсәм қилип, туралғуңлар қилип беримән дегән зиминға һеч кирәлмәйду; пәқәт
Йәфуннәһниң оғли Каләб билән Нунниң оғли Йәшуала кириду. [31] Силәрниң кичик ба-
лилириңлар, йәни «Булинип, дүшмәнниң олҗиси болуп қалиду» дейилгәнләрни Мән
башлап киримән, улар силәр кәмситкән у зиминдин бәһримән болиду. [32] Бирақ силәр
болсаңлар, силәр жиқилип, өлүгүңлар бу чөлдә қалиду. [33] Силәрниң балилириңлар бу-

14:14 Мис. 13:21; 40:38
14:16 Қан. 9:28
14:18 «атиларниң қәбиһлигини атисидин балисиғичә, һәтта нәврә-чәврилиригичә уларниң үстигә жүкләйду» — бу муһим сөз тоғрилиқ «Әзакиял»дики «қошумчә сөз»имизни *(18-, 33-баплар тоғрилиқ)* көрүң.
14:18 Мис. 20:5; 34:6; Қан. 5:9; Зәб. 85:15; 102:8; 144:8; Юн. 4:2
14:21 Йәш. 6:3, 11:9; Зәб. 72:9; Һаб. 2:14
14:23 Қан. 1:35, 36
14:24 Йә. 14:8, 9
14:27 Зәб. 105:24-26
14:28 Чөл. 26:65; 32:11
14:29 Қан. 1:35; Ибр. 3:17
14:30 Йә. 14:6

зуқлуқ-вапасизлиғиңларниң әлимини тартип, өлүгүңлар чөлдә йоқалғичә, бу чөлдә қириқ жил сәргәрдан болуп жүриду.[34] Силәрниң шу зиминни чарлиған күнлириңларниң сани бойичә, қириқ күнниң һәр бир күнини бир жил һесаплап, қәбиһликлириңларни қириқ жил өз үстүңларға елип жүрисиләр; шу чағда Мениң өзүңлардин ятлашқинимниң немә екәнлигини билип йетисиләр» — дегин.[35] Мән Пәрвәрдигар шундақ дегән екәнмән, жиғилип Маңа қарши чиққан бу рәзил хәлиқ жамаитигә Мән чоқум шундақ қилимән; улар мошу чөл-жәзиридә йәветилиду, шу йәрдә өлиду.
[36] Муса у зиминни чарлап келишкә әвәткәнләр қайтип кәлгәндә, у зимин тоғрилиқ яман хәвәр елип келиш билән пүтүн жамаәтни ғотулдитип, Мусаниң яман гепини қилғузғанлар, [37] йәни у зимин тоғрилиқ яман хәвәр әкәлгән бу кишиләрниң һәммиси ваба кесили тегип Пәрвәрдигарниң алдида өлди.[38] Зиминни чарлап келишкә барған адәмләр ичидин пәқәт Нунниң оғли Йәшуа билән Йәфуннәһниң оғли Каләбла һаят қалди.

Өз мәйличә һужумға өтүп мәғлуп болуп қечиш

[39] Муса бу гәпләрни пүткүл Исраил жамаитигә ейтивиди, һәммиси бәк һәсрәт чәкти.
[40] Улар әтигән таң атқанда туруп таққа чиқип: — Мана биз кәлдуқ! Пәрвәрдигар ейтқан жутқа чиқип һужум қилайли; чүнки биз гуна қилдуқ, — дейишти.
[41] — Силәр йәнә немишкә Пәрвәрдигарниң әмригә хилаплиқ қилисиләр? — деди Муса, — Бу иш ғәлибилик болмайду![42] Пәрвәрдигар араңларда болмиғачқа, дүшмәнниң қиличи астида өлүп, мәғлуп болмаслиғиңлар үчүн һужумға чиқмаңлар. [43] Чүнки Амаләкләр билән Қананийлар у жутта, силәрниң алдиңларда туриду; силәр қилич астида өлүп кетисиләр; чүнки силәр Пәрвәрдигардин тенип кәттиңлар, Пәрвәрдигар силәр билән биллә болмайду.
[44] Лекин, гәрчә Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғи вә Муса баргаһтин қозғалмиған болсиму, улар йәнила өз мәйличә таққа чиқип һужумға әтти. [45] Шуниң билән Амаләкләр билән шу тағда турушлуқ Қананийлар чүшүп уларни таки Хормаһғичә қоғлап, битчит қилип қирғин қилди.

Түрлүк қурбанлиқлар тоғрисидики қаидә-низам

15 [1] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[2] Сән Исраилларға мундақ дегин: — Силәр маканлишишиңлар үчүн силәргә тәқдим қилип беридиған зиминға киргән чеғиңларда, [3] әгәр Пәрвәрдигарға атап отта сунулидиған, униңға хушбуй болсун дәп бирәр һәдийә-қурбанлиқ қилмақчи болсаңлар, қурбанлиқ кала яки қой-өшкә падисидин болсун. У көйдүрмә қурбанлиқ болсун, қәсәмни ада қилиш қурбанлиғи болсун, ихтиярий қурбанлиқ яки силәргә бекитилгән һейтлардики зөрүр қурбанлиқ болсун,[4-5] қурбанлиқ сунғучи киши Пәрвәрдигарға атиғиниға бир ашлиқ һәдийәсини қошуп кәлтүрсун. Көйдүрмә қурбанлиқ яки башқа қурбанлиқ қоза болса, ундақта ашлиқ һәдийәси зәйтун мейидин бир һинниң төрттин бири иләштүрүлгән есил ундин әфаһниң ондин бири болсун; униңға йәнә шарап һәдийәси

14:33 **«бузуқлуқ-вапасизлиғиңлар»** — ибраний тилида «паһишивазлиқлириңлар». Худадин езип кетиш Тәврат-Инжилда «паһишивазлиқ» дәп һесаплиниду.
14:34 Зәб. 94:8-11
14:37 1Кор. 10:10; Йәһ. 5
14:41 Қан. 1:41
15:3 **«бирәр һәдийә-қурбанлиқ қилмақчи болсаңлар»** — бу айәттә көздә тутулған қурбанлиқларниң һәммиси «көйдүрмә қурбанлиқ» яки «енақлиқ қурбанлиғи»дур *(5-айәтни көрүң)*.

сүпитидә төрттин бир һин шарапни қошуп сунсун.
[6] Қурбанлиғиң қочқар болса, сән униңға ашлиқ һәдийәси сүпитидә үчтин бир һин зәй-
тун мейи иләштүрүлгән есил ундин әфаһниң ондин иккиси болсун [7] вә шарап һәдийәси
сүпитидә үчтин бир һин шарапни қошуп сунсун; булар Пәрвәрдигарға хушбуй чиқар-
сун дәп сунулсун. [8] Әгәр сән Пәрвәрдигарға көйдүрмә қурбанлиқ, яки қәсәм ада қилиш
қурбанлиғи яки енақлиқ қурбанлиғи сүпитидә топақ атиған болсаң, [9] ундақта топаққа
ашлиқ һәдийәси сүпитидә йерим һин зәйтун мейи иләштүрүлгән есил ундин әфаһниң
ондин үчини, [10] шарап һәдийәси сүпитидә йерим һин шарапни қошуп сунғин; булар
Пәрвәрдигарға атилип отта сунулуп, хушбуй чиқарсун дәп кәлтүрүлсун.
[11] Һәр бир сунулған топақ, қочқар, қоза яки оғлаққа нисбәтән мошундақ қилинсун.
[12] Силәр сунидиғиниңларниң сани бойичә, һәр хил қурбанлиқниң саниға қарап шундақ
қилисиләр.
[13] Шу зиминда туғулғанларниң һәммиси Пәрвәрдигарға хушбуй чиқарсун дәп, отта су-
нулидиған қурбанлиқ қилмақчи болса әнә шундақ қилсун. [14] Шуниңдәк силәр билән
биллә туруватқан мусапир яки әвлатму-әвлат силәр билән биллә туруватқанлар бол-
са, хушбуй чиқарсун дәп отта сунулидиған қурбанлиқ қилмақчи болса, силәр қандақ
қилған болсаңлар, уларму шундақ қилсун. [15] Пүткүл җамаәткә, мәйли силәр болуңлар
яки силәр билән биллә туруватқан мусапир болсун, һәммиңлар үчүн охшаш бир бәл-
гүлимә болиду; силәр үчүн дәвирму-дәвир әбәдий бир бәлгүлимә болиду; Пәрвәрдигар
алдида силәр қандақ болсаңлар, мусапирларму шундақтур. [16] Силәргиму, араңларда ту-
руватқан мусапирларғиму охшаш бир қанун-бәлгүлимә, охшаш бир һөкүм болсун.
[17] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[18] Сән Исраилларға сөз қилип уларға мундақ дегин: — «Силәр Мән силәрни әкиридиған
зиминға йетип барғанда, [19] шу йәрдин чиққан ашлиқни йәйдиған чеғиңларда, Пәрвәрди-
гарға бир «көтәрмә һәдийә» тәқдим қилиңлар. [20] Силәр һәр бир йеңи хемирдин пишқан
нанлардин бирини «көтәрмә һәдийә» қилип тәқдим қилиңлар; силәр уни тәқдим
қилғанда худди хаманниң «көтәрмә һәдийә»сигә охшаш болсун. [21] Дәвирдин-дәвир-
гә силәр дәсләпки һосулдин чиққан хемирдин бир нанни «көтәрмә һәдийә» сүпитидә
Пәрвәрдигарға сунуңлар.

Билмәй қилған гунайи үчүн кәфарәт кәлтүрүш

[22] Әгәр силәр өзүңлар билмәй езип гуна қилип, Пәрвәрдигарниң Мусаға буйруған бу
барлиқ әмирлиригә әмәл қилмиған болсаңлар, [23] йәни Пәрвәрдигар буйруған күндин
етиварән барлиқ әвлатлириңларғичә Пәрвәрдигарниң Мусаниң вастиси билән силәргә
буйруған барлиқ ишлириға әмәл қилмиған болсаңлар, [24] җамаәт шундақ бирәр гуна-
ниң билмәй өткүзүлгәнлигидин хәвәрсиз болса, ундақта пүткүл җамаәт Пәрвәрдигарға
хушбуй чиқарсун дәп яш бир топақни көйдүрмә қурбанлиқ сүпитидә сунсун һәмдә
қаидә-низам бойичә униңға мунасивәтлик ашлиқ һәдийәси билән шарап һәдийәсини

15:4-5 **«бир әфаһ»** — тәхминән 2 күрә яки 22 литр еди. Бир һин тәхминән 3.6 литр еди.

15:4-5 Лав. 2:1; 6:14

15:15 Мис. 12:49; Чөл. 9:14

15:20 **«Силәр һәр бир йеңи хемирдин пишқан наналардин бирини «көтәрмә һәдийә» қилип тәқдим қилиңлар»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Силәр дәсләпки һосулдин чиққан хемирдин бир нан пиширип уни «көтәрмә һәдийә» қилип тәқдим қилиңлар» *(бирақ тәрҗимимиз «Әз.» 44:30дин қариғанда тоғирақ болуши мумкин)*. **«хаманниң «көтәрмә һәдийә»сигә охшаш болсун»** — оқурмәнләргә мәлумки, Исраиллар йеңи пишқан һосулниң тунҗа қисмини хамандин айрип, Худаға атиши керәк *(«Мис.» 23:19, 34:22 вә 26ни көрүң.)*

15:22 **«әмәл қилмиған болсаңлар»** — бу айәтләрдә көздә тутулған гуна Худаниң әмирлиригә **әмәл қилмаслиқтин** ибарәт; «Лав.» 4-бапта тилға елинған қурбанлиқлар Худаниң әмирлиригә **хилаплиқ қилған ишларға** кәфарәт кәлтүридиған қурбанлиқлардин ибарәт.

қошуп сунсун, вә униң үстигә бир текини гуна қурбанлиғи сүпитидә сунсун. [25] Шу йол
билән каһин пүткүл Исраил җамаити үчүн кәфарәт кәлтүрүп, бу гуна улардин кәчүрүм
қилиниду; чүнки бу билмәй өткүзүп қойған гуна вә улар өзлириниң билмәй өткүзүп
қойған гунайи үчүн қурбанлиқ, йәни Пәрвәрдигарға атап отта сунулидиған қурбанлиқ
вә гуна қурбанлиғини бирликтә Пәрвәрдигар алдиға сунған. [26] Бу гуна пүткүл Исраил
җамаити билән уларниң арисида туруватқан мусапирларниң һәммисидин кәчүрүм қи-
линиду, чүнки бу пүткүл хәлиқ билмәй туруп өткүзүп қойған гунадур.
[27] Әгәр бир киши билмәстин гуна қилип қойған болса, у бир яшлиқ бир чиши оғлақни
гуна қурбанлиғи сүпитидә сунсун. [28] Каһин шу йол билән билмәй гуна қилип қойған
адәм үчүн кәфарәт кәлтүриду; униң үчүн кәфарәт кәлтүрсә униң Пәрвәрдигар алдида
билмәй өткүзгән гунайи униңдин кәчүрүм қилиниду. [29] Билмәй бирәр сәһвәнлик өт-
күзүп қойған барлиқ кишиләргә, мәйли шу зиминда туғулған Исраиллар болсун яки
уларниң арисида туруватқан мусапирларға болсун, — силәрниң һәммиңларға охшаш
бир қанун-бәлгүлимә тәтбиқлиниду.

Билип туруп қилған гуналар тоғрилиқ

[30] Лекин җүригини қаптәк қилип иш көргән киши, мәйли у зиминда туғулған болсун
яки мусапир болсун, Пәрвәрдигарға һақарәт кәлтүргән болиду; у һаман өз хәлқидин
үзүп ташлиниду. [31] У Пәрвәрдигарниң сөзини мәнситмигән екән, Пәрвәрдигарниң
әмригә хилаплиқ қилған екән; шуниң үчүн у чоқум үзүп ташлиниду; гунайи өзиниң
бешиға чүшиду.

Шабат күнигә хилаплиқ қилғучиларға берилидиған җаза

[32] Исраиллар чөл-җәзиридики вақитлирида, бир кишиниң шабат күнидә отун тәргән-
лиги байқалди. [33] Отун териватқанлиғини байқап қалғанлар уни Муса, Һарун вә пүткүл
җамаәтниң алдиға елип кәлди. [34] Уни қандақ бир тәрәп қилиш керәклиги техи көрси-
тилмигәчкә, улар уни қамап қойди. [35] Пәрвәрдигар Мусаға: — У адәм өлтүрүлмисә бол-
майду; пүтүн җамаәт уни барғаһниң тешиға әпчиқип чалма-кесәк қилип өлтүрсун,
— деди. [36] Андин пүтүн җамаәт у адәмни барғаһ сиртиға әпчиқип, худди Пәрвәрдигар
Мусаға буйруғандәк, чалма-кесәк қилип өлтүрди.

Кийим-кечәкләргә чуча тутуш низами

[37] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[38] Сән Исраилларға мундақ дегин, улар әвлатму-әвлат кийим-кечәклириниң чөри-
сигә чучиларни тутсун һәм бүҗигидики чучилириниң һәр биригә көк шойна тикип
қойсун; [39] бу хил чучилар силәрниң уни тикип турушуңлар үчүн болиду; уни көргән-
дә Пәрвәрдигарниң барлиқ әмирлирини есиңларда тутуп, уларға әмәл қилишиңлар
үчүн бу силәргә бир әслətмә болиду; шуниңдәк силәрниң һазирқидәк өзүңларниң
көңлүңлар вә көзүңларниң кәйнигә кирип, қатирап бузуқлуқ қилип кәтмәслигиңла
р, [40] Мениң барлиқ әмирлиримни әстә тутушуңлар һәм униңға әмәл қилип, Худай-
иңларға атап пак-муқәддәс болушуңлар үчүн болсун. [41] Мән Худайиңлар болуш үчүн

15:27 **Лав. 4:27**
15:32 **«бир кишиниң шабат күнидә отун тәргәнлиги байқалди»** — шүбһисизки, бу вақиә жуқуриқи 30-31-айәттики принсипқа мисал кәлтүрүлүш үчүн баян қилиниду.
15:34 **Лав. 24:12**
15:38 **Қан. 22:12; Мат. 23:5**
15:39 **«бузуқлуқ»** — Тәвраттики көп қисимларда көрситилгән бу «бузуқлуқ»ниң һәм җисманий җәһәти *(әйш-ишрәт)* һәм роһий җәһәти *(бутпәрәслик қилип Худаға вапасизлиқ қилиш)* бардур.

силәрни Мисир зиминидин елип чиққан Пәрвәрдигардурмән; Мән Пәрвәрдигар Ху-
дайиңлардурмән.

Кораһ, Датан вә Абирамниң асийлиқ қилиши

16 [1] Лавийниң әвриси, Коһатниң нәвриси, Изһарниң оғли Кораһ вә Рубәнниң
әвлатлиридин Елиабниң оғуллири Датан билән Абирам вә Пәләтниң оғли Он
[2] Исраиллар ичидики жамаәт әмирлири болған, жамаәт ичидин сайлап чиқилған
мөтивәрләрдин икки йүз әллик кишини башлап келип Мусаға қарши чиқти. [3] Улар
жиғилип Мусаға қарши һәм Һарунға қарши чиқип: —
Силәр һәддиңлардин бәк аштиңлар, пүткүл жамаәтниң һәммиси пак-муқәддәс, Пәрвәр-
дигарму уларниң арисида, шундақ туруғлуқ силәр немә дәп өзүңләрни Пәрвәрдигарниң
жамаитидин үстүн қоюсиләр? — деди.
[4-5] Муса уларниң гепини аңлап дүм жиқилип, Кораһ билән униң гуруһидикиләргә сөз
қилип: —
Әтә әтигәндә Пәрвәрдигар кимләрниң Өзигә мәнсуп екәнлигини, кимләрниң пак-муқәд-
дәс екәнлигини аян қилиду; шу кишини Өзигә йеқинлаштуриду; кимни таллиған болса,
уни Өзигә йеқинлаштуриду. [6] Силәр мундақ қилиңлар: — Сән Кораһ вә сениң гуруһиң-
дикиләр һәммиси хушбуйданларни әпкелиңлар; [7] әтә Пәрвәрдигарниң алдида хушбуй-
данларға от йеқип, хушбуйни униң үстигә қоюңлар; Пәрвәрдигар кимни таллиса, шу
муқәддәс-пак болған болсун! Әй силәр Лавийлар, һәддиңлардин бәк аштиңлар! — деди.
[8] Муса йәнә Кораһқа:
— И Лавийлар, гепимгә қулақ селиңлар. [9-10] Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар силәрни
Өзиниң чедириниң ишлирини қилсун дәп һәмдә жамаәтниң алдида уларниң хизмити-
дә болсун дәп Өзигә йеқинлаштуруш үчүн силәрни Исраил жамаитидин айрип чиққан
— йәни Пәрвәрдигар сени вә сениң һәммә қериндашлириң болған Лавийниң әвлатлири-
ни бирдәк Өзигә йеқинлаштурғанлиғи силәрчә кичик ишму? Силәр йәнә техи каһинлиқ
вәзиписини тама қиливатамсиләр? [11] Шу вәжидин сән вә сениң гуруһиңдикиләр һәм-
миси жиғилип Пәрвәрдигарға қарши чиқиветипсиләр-дә; Һарун немиди, силәр униң
үстидин шунчилик ағринип ғотулдишип кәткидәк? — деди.
[12] Муса Елиабниң оғли Датан билән Абирамни чиқирип келишкә адәм әвәтивиди, улар:
— Бармаймиз! [13] Сениң бизни сүт билән һәсәл ақидиған зиминдин башлап чиқип бу
чөл-җәзиридә өлтәрмәкчи болғанлиғиңниң өзи кичик ишму? Сән техи өзүңни пади-
ша һесаплап бизниң үстимиздин һөкүмранлиқ қилмақчиму? [14] Һалбуки, сән бизни сүт
билән һәсәл ақидиған жутқа башлап кәлмидиң, етиз вә үзүмзарлиқларниму бизгә ми-
рас қилип бәрмидиң. Сән бу хәқниң көзиниму оювалмақчиму? Биз бармаймиз! — деди.
[15] Буни аңлап Муса қаттиқ ғәзәплинип Пәрвәрдигарға: —
Уларниң соғат-һәдийәсигә етивар қилмиғайсән; мән уларниң һәтта бирәр ешигиниму
тартивалмидим, бирәр адимигиму һеч зиян-зәхмәт йәткүзмидим, — деди.

16:1 Чөл. 26:9; 27:3; Йәһ. 11
16:9-10 **«Пәрвәрдигар силәрни,** ***йәни Лавийларни...*** **Өзигә йеқинлаштуруш үчүн силәрни Исраил жамаитидин айрип чиққан...»** — оқурмәнләрниң есидә болуши керәкки, Худа әслидә Лавий қәбилиси ичидин Һарун вә униң әвлатлирини өзигә каһин болушқа таллиған еди, қалған Лавийларни муқәддәс чедирдики хизмәттә болуп каһинларға ярдәмчи рольда болушқа бекиткән еди.
16:13 **«бизни сүт билән һәсәл ақидиған зиминдин башлап чиқип...»** — мошу адәмләр Мисир зиминини махтимақчи болуп, шу йәрдики қуллуқ һаятини пүтүнләй унтуди.
16:15 1Сам. 12:3

Худаниң җазаси

[16] Муса Кораһқа: —
Әтә сән вә сениң гуруһиңдикиләр — сән, улар вә Һарун Пәрвәрдигарниң алдиға келиңлар. [17] Һәр бириңлар өзүңларниң хушбуйданлириңларни әкилип униң үстигә хушбуйни селиңлар; һәр бириңлар өзүңларниң хушбуйданлириңларни, йәни җәмий икки йүз әллик хушбуйданни елип уни Пәрвәрдигарниң һозурида тутуп туруңлар; сәнму, Һарунму һәр бириңлар өз хушбуйданлириңларни елип келиңлар, — деди.
[18] Шуниң билән һәр бир адәм өзиниң хушбуйданини елип, отни йеқип, хушбуй селип, Муса вә Һарун билән бирликтә җамаәт чедириниң дәрвазиси алдида турушти. [19] Кораһ
Муса билән Һарунға һуҗум қилғили пүтүн җамаәтни жиғип җамаәт чедириниң дәрвазиси алдиға келивиди, Пәрвәрдигарниң җуласи пүткүл җамаәткә аян болди. [20] Пәрвәрдигар Муса билән Һарунға сөз қилип: —
[21] Силәр бу хәлиқниң арисидин нери туруңлар, мән көз жумуп ачқичә уларни жутуветимән, — девиди, [22] Муса билән Һарун дүм жиқилип: —
И Тәңрим, барлиқ әт егилириниң роһлириниң Худаси, бир адәм гуна қилса, ғәзивиңни пүтүн җамаәткә чачамсән? — деди.
[23] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип: — [24] Сән җамаәткә: «Силәр Кораһ, Датан вә Абирамниң турар җайлиридин айрилип улардин нери кетиңлар» — дәп буйруқ бәр, — деди.
[25] Шуниң билән Муса орнидин туруп Датан билән Абирам тәрәпкә қарап маңди; Исраил ақсақаллириму униңға әгишип маңди. [26] Муса җамаәткә: — Силәрдин өтүнимән, бу рәзил адәмләрниң чедирлиридин жирақ кетиңлар, уларниң барлиқ гуналири сәвәвидин улар билән биллә вәйран болмаслиғиңлар үчүн уларниң һеч нәрсисигә қол тәккүзмәңлар, — деди.
[27] Шуниң билән җамаәт Кораһ, Датан, Абирамниң чедирлириниң төрт әтрапидин нери кәтти; Датан билән Абирам болса өз аяллирини, оғул-қизлирини вә бовақлирини елип чиқип өз чедириниң ишиги алдида турди.
[28] Муса: — Буниңдин силәр шуни билисиләрки, бу ишларниң һәммиси мениң көңлүмдин чиққан әмәс, бәлки Пәрвәрдигар мени уларни ада қилишқа әвәткән: [29] — әгәр бу адәмләрниң өлүми адәттики адәмләрниң өлүмигә охшаш болидиған яки уларниң бешиға чүшидиған қисмәтләр адәттики адәмләр дучар болидиған қисмәтләргә охшаш болидиған болса, Пәрвәрдигар мени әвәтмигән болатти. [30] Әгәр Пәрвәрдигар йеңи бир ишни қилип, йәр ағзини ечип уларни вә уларниң пүтүн нәрсисини жутуп кетиши билән, улар тирикла тәһтисараға чүшүп кәтсә, у чағда силәр бу адәмләрниң Пәрвәрдигарни мәнситмигәнлигини билип қалисиләр, — деди.
[31] Мусаниң бу гепи ахирлишиши биләнла уларниң пути астидики йәр йерилди. [32] Йәр ағзини ечип уларни барлиқ аилисидикиләр билән, шуниңдәк Кораһқа тәвә һәммә адәмләрни қоймай тәәллуқатлири билән қошуп жутуп кәтти. [33] Шундақ қилип, улар вә уларниң тәвәсидикиләрниң һәммиси тирикла тәһтисараға чүшүп кәтти, йәр уларниң үстидә йепилди. Улар шу йол билән җамаәтниң арисидин йоқалди. [34] Уларниң әтрапида турған Исраилларниң һәммиси уларниң налисини аңлап: «Йәр бизниму жутуп кетәрмекин!» дейишип қечишти.
[35] Андин Пәрвәрдигарниң алдидин бир от чиқип, хушбуй сунуватқан һелиқи икки йүз әллик адәмниму жутуп кәтти.

16:22 Чөл. 27:16; Ибр. 12:9
16:32 Чөл. 26:10; 27:3; Қан. 11:6; Зәб. 105:17
16:35 Зәб. 105:18

Яднамә қилишқа қалдурулған хушбуйданлар

36 Пәрвәрдигар Мусаға мундақ деди: —
37 Сән каһин Һаруннниң оғли Әлиазарға буйруғин, у хушбуйданларни от арисидин тери-
велип, чоғлирини жирақларға чечивәтсун, чүнки у хушбуйданлар Худаға аталғандур;
38 шуңа өзиниң җениға өзи замин болған гунакарларниң хушбуйданлирини теривалғин;
улар қурбангаһни қаплаш үчүн соқуп непиз түникә қилинсун, чүнки бу хушбуйданлар
әслидә Пәрвәрдигарниң һозуриға сунулуп униңға аталип муқәддәс қилинған. Шундақ
қилип улар кейин Исраилларға ибрәт болидиған ишарәт-бәлгү болиду.
39 Шуниң билән каһин Әлиазар отта көйдүрүветилгәнләр сунған мис хушбуйданлар-
ни теривалди; улар қурбангаһни қаплитишқа непиз түникә қилип соқулди. 40 Шуниң
билән қурбангаһниң бу қаплимиси Һаруннниң әвлатлириға ят адәмләрниң худди Кораһ
билән униң гуруһидикиләргә охшаш қисмәткә қалмаслиғи үчүн, Пәрвәрдигарниң һозу-
рида хушбуй көйдүрүшкә йеқинлашмаслиғиға Исраиллар үчүн бир әсләтмә болди. Бу
Пәрвәрдигарниң Мусаниң вастиси билән Әлиазарға буйруғанлиридур.

Җамаәтниң Һаруннниң ялвуруши сәвәвидин қутулуп қелиши

41 Әтиси пүткүл Исраил җамаити Муса билән Һаруннниң яман гепини қилип: —
Силәр Пәрвәрдигарниң хәлқини өлтүрдүңлар, — дәп ғотулдашти. 42 Вә шундақ болдики,
җамаәт Муса билән Һарунға һуҗум қилишқа жиғиливатқанда, җамаәт бурулуп җамаәт
чедириға қаривиди, вә мана, булут чедирни қапливалди һәм Пәрвәрдигарниң җуласи
аян болди. 43 Шуниң билән Муса билән Һарун җамаәт чедириниң алдиға берип турди.
44 Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип: —
45 Мән көзни жумуп ачқичә уларни йоқитип ташлишим үчүн иккиңлар бу җамаәттин
чиқип нери кетиңлар, — дәп буйрувиди, иккилән жиқилип йәрдә дүм ятти. 46 Муса Һа-
рунға: —
Сән хушбуйданни елип униңға қурбангаһтики оттин сал, униңға хушбуй қоюп, улар
үчүн кафарәт кәлтүрүшкә тезликтә җамаәтниң арисиға апар; чүнки қәһр-ғәзәп Пәрвәр-
дигарниң алдидин чиқти, ваба басқили турди, — деди. 47 Һарун Мусаниң дегинидәк қи-
лип, хушбуйданни елип җамаәтниң арисиға жүгүрүп кирди; вә мана, ваба кишиләрниң
арисида башланған еди; у хушбуйни хушбуйданға селип, хәлиқ үчүн кафарәт кәлтүрди.
48 У өлүкләр билән тирикләр оттурисида турувиди, ваба тохтиди. 49 Кораһниң вақиәси
мунасивити билән өлгәнләрдин башқа, ваба сәвәвидин өлгәнләр он төрт миң йәттә йүз
киши болди. 50 Һарун җамаәт чедириниң дәрвазиси йенида турған Мусаниң йениға йе-
нип кәлди; ваба тохтиди.

Һаруннниң һасисиниң чечәклиши

17 1 Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: — 2 «Сән Исраилларға сөз қилип,
улардин ата җәмәти бойичә, һәр қәбилиниң әмридин бирдин он икки һаса алғин;
сән уларниң һәр бириниң исмини өзиниң һасисиға йезип қойғин. 3 Лавий қәбилисиниң
һасисиға Һаруннниң исмини язғин, чүнки һәр бир ата җәмәт қәбилә башлиғи үчүн бир
һаса вәкил болиду. 4 Сән бу һасиларни җамаәт чедиридики һөкүм-гувалиқ сандуғиниң

16:49 ««Кораһ вә аилисидикиләр» тоғрилиқ — изаһат» — Кораһ вә аилисидикиләр шундақ әшәддий ақивәткә учриғини билән, униң кейинки бәзи әвлатлири «Зәбур»ниң бәзи қисимлирини *(мәсилән, 41-48-күйләрни)* язған. Кораһдикиләрниң бәзилири 24-айәттә көрситилгән әмиргә итаәт қилған болса керәк.

алдиға, йәни Мән сениң билән көрүшидиған йәргә қойғин. [5] Вә шундақ болидуки,
Мән таллиған кишиниң болса, униң һасиси бих сүриду; шундақ қилип Исраилларниң
силәргә ғудурашқан гәплирини тохтитип Маңа аңланмайдиған қиливетимән».
[6] Шуниң билән Муса Исраилларға шундақ сөз қилди; уларниң һәммә әмирлири униңға
бирдин һасини, җәмий болуп он икки һасини бәрди; һәр бир ата җәмәткә бир һаса
вәкил болди, Һаронниң һасисиму шуларниң ичидә еди. [7] Муса һасиларни һөкүм-гува-
лиқ чедириға әкирип Пәрвәрдигарниң һозуриға қойди.
[8] Вә шундақ болдики, Муса әтиси һөкүм-гувалиқ чедириға кирививди, мана, Лавий
җәмәтигә вәкил болған Һаронниң һасиси бих сүрүп, ғунчилап, чечәкләп, бадам чүшкән
еди. [9] Муса һасиларниң һәммисини Пәрвәрдигарниң алдидин елип чиқип, Исраил
хәлқигә көрсәтти; улар көргәндин кейин һәр ким өз һасилирини елип кетишти.
[10] Пәрвәрдигар Мусаға: — Шу асийлиқ қилғучи балиларға бир агаһ бәлгүси болсун дәп
Һаронниң һасисини һөкүм-гуваниң алдиға әкирип қойғин. Шундақ қилсаң сән уларниң
ғудурашқан гәплирини тохтитип, Маңа аңланмайдиған қилисән; уларму шуниң билән
өлүп кәтмәйду, — деди.
[11] Муса шундақ қилди; Пәрвәрдигар өзигә қандақ буйруған болса у шундақ қилди.
[12] Исраиллар Мусаға сөз қилип: —
Биз нәпәстин қалай дәватимиз, биз түгәштуқ, биз һәммимиз түгәштуқ! [13] Пәрвәрдигар-
ниң ибадәт чедириға йеқинлашқанлар өлмәй қалмайду, шундақ екән, биз һәммимиз
мутләқ нәпәстин қелишимиз керәкму? — дейишти.

Каһин вә Лавийларниң вәзиписи

18 [1] Пәрвәрдигар Һаронға мундақ деди: —
Сән, оғуллириң вә ата җәмәтиңдикиләр сениң билән бирликтә муқәддәс җайға
мунасивәтлик болған гунани, шуниңдәк сән вә оғуллириң бирликтә каһинлиқ вәзипи-
сигә мунасивәтлик болған гунани үстүңларға алисиләр. [2] Сән қериндашлириң болған
Лавий қәбилисидикиләрни, йәни ата-бовилириңниң қәбилисидикиләрни өзүң билән
бирләштүр һәм уларни хизмитиңни қилиши үчүн башлап елип кәл; бирақ сән билән
оғуллириң сениң билән бирликтә һөкүм-гувалиқ чедири алдида хизмәтләрни қилсун.
[3] Улар сениң буйруқлириңға тәйяр туруп, шундақла чедирдики барлиқ хизмәт-вәзипи-
сини өтәйду; пәқәт муқәддәс җайдики қача-қуча әсвапларға вә қурбангаһқа йеқинлаш-
мисун; ундақ қилса, уларму, силәрму өлүп кетисиләр. [4] Улар сениң билән бирлишип,
җамаәт чедиридики вәзипини өтәп, қилидиған һәр бир ишини қилсун; пәқәтла һеч ят
кишиләр силәргә йеқинлашмисун. [5] Қәһр-ғәзәп йәнә Исраилларниң бешиға чүшмисун

17:4 «һөкүм-гувалиқ» — мошу йәрдә «һөкүм-гувалиқ» Худаниң Исраилға болған түп әмирлирини, шундақла униң Исраил билән болған әһдисини көрситиду; Худаниң муқәддәс маһийити вә характери шу әмирләрдә аян қилинғачқа, «һөкүм-гува» дәпму атилиду.
–Оқурмәнләргә аянки, шу әмирләр әһдә сандуғи ичидә сақлақлиқ таш тахтайлар үстидә пүтүклүк еди. Шуңа бәзидә сандуқ «һөкүм-гувалиқ сандуғи», ибадәт чедири «һөкүм-гувалиқ чедири» дәп атилиду.
17:4 Мис. 25:22
17:10 «һөкүм-гува» — 17:4тики изаһатта көрситилгәндәк, мошу йәрдә «һөкүм-гува» Худаниң Исраилға болған түп әмирлирини көрситиду, шундақла уларни сақлайдиған әһдә сандуғини көрситиду.
17:10 Ибр. 9:4
18:1 «муқәддәс җайға мунасивәтлик болған гуна» — демәк, муқәддәс җай билән мунасивәтлик мәлум гуна өткүзүлсә, шу гунаниң мәсъулийитини биринчи үстигә алғучи каһинлар һәм Лавийлар болиду; гуна каһинлиқ билән мунасивәтлик иш болса мәсъулийәтни биринчи үстигә алғучи каһинлар болуши керәк. Мошу агаһ, шүбһисизки, 17-баптики вақиә билән мунасивәтлик агаһтур.
18:2 «бирләштүр» — бу сөз мошу йәрдә вә 4-айәттә ибраний тилида «Лавий» дегән сөз билән ипадилиниду (*«Яр.» 29:34ни көрүң*).

үчүн, силәр муқәддәс җайдики вәзипә билән қурбангаһдики вәзипини өтәшкә мәсъул
болуңлар. 6 Мана, Мән Өзүм силәрниң қериндашлириңлар болған Лавийларни Исраил-
лар ичидин таллап чиқтим; улар җамаәт чедириниң ишлирини қилишқа Пәрвәрдигарға
тәқдим қилинған болуп, силәргә соға сүпитидә ата қилинған. 7 Лекин сән вә оғуллириң
сениң билән бирликтә каһинлиқ вәзипәңләрдә туруп, қурбангаһтики барлиқ ишларни
һәм пәрдә ичидики ишларни беҗириңлар; силәрниң вәзипәңләр шундақ болсун. Каһин-
лиқ вәзиписини, хизмитимдә болушуңлар үчүн силәргә соға қилип бәрдим; ят адәмләр
йеқинлашса, өлтүрүветилсун.

Каһинларниң елишқа тегишлик үлүши

8 Пәрвәрдигар Һарунға мундақ деди: —
Мән Маңа сунулған көтәрмә һәдийәләрни, йәни Исраиллар Маңа муқәддәс дәп атиған
барлиқ нәрсиләрни үлүшүңлар болсун дәп, мана мәңгүлүк бәлгүлимә билән саңа вә
сениң әвлатлириңға тәқдим қилдим. 9 Исраиллар отта сунидиған, «әң муқәддәс» нәр-
силәрдин силәргә мунулар қалдуруп берилиду: — уларниң Маңа атап сунған барлиқ
нәрсилири, йәни барлиқ ашлиқ һәдийәлиридин, барлиқ гуна қурбанлиқлиридин, бар-
лиқ итаәтсизлик қурбанлиқлиридин «әң муқәддәс» һесапланғанлири, саңа вә әвлат-
лириңға ата қилиниду. 10 Сән шу үлүшүңни «әң муқәддәс» сүпитидә йегин, силәрдин
болған һәр бир әр киши уни йесун; у саңа «әң муқәддәс» дәп билинсун.
11 Мунуларму сениң болиду: — Исраилларниң соғатлири ичидин көтәрмә һәдийәләр,
барлиқ пулаңлатма һәдийәләр сениң; Мән уларни саңа, шундақла оғуллириң билән
қизлириңға мәңгүлүк бәлгүлимә билән тәқдим қилдим; сениң өйүңдики һәр бир пак
адәм униңдин йесә болиду. 12 Зәйтун мейидин әң есилини, йеңи шараптин әң есилини,
шундақла ашлиқтин әң есилини, йәни Исраиллар Пәрвәрдигарға атап сунған дәсләпки
пишқан мәһсулатларниң һәммисини Мән саңа тәқдим қилип бәрдим. 13 Улар йәрдин
елип Пәрвәрдигарға атап әкәлгән дәсләпки пишқан нәрсиләрниң һәммиси сениң бол-
сун; өйүңдики һәр бир пак адәм униңдин йесә болиду.
14 Исраилда Худаға мутләқ атилидиған һәр бир нәрсә сениң болиду.
15 Улар Пәрвәрдигарға атап кәлтүридиған барлиқ җаниварларниң тунҗилири, мәйли
инсан яки улақ-чарпай болсун сениң болиду; һалбуки, инсанларниң тунҗилирини бол-
са уларни төләм төләп яндурувалсун вә напак һайванларниң тунҗилирини төләм төләп
яндурувалсун. 16 Төләм төләш керәк болғанлар үчүн йеши бир айлиқтин ашқанда төләм
пули төләнсун; уларға сән тохтатқан баһа бойичә, йәни муқәддәс җайдики шәкәлниң
өлчәм бирлиги бойичә (бир шәкәл жигирмә гәраһдур) баһа қоюп, бәш күмүч шәкәл
ал. 17 Пәқәт тунҗа кала, тунҗа қой яки тунҗа оғлаққа төләм алсаң болмайду; уларниң
һәммиси муқәддәстур. Сән уларниң қенини қурбангаһқа чечип, мейини Пәрвәрдигарға
атап отта сунулидиған, Униңға хушбуй кәлтүридиған қурбанлиқ сүпитидә көйдүр-
гин. 18 Уларниң гөши сениң болиду; худди «көтәрмә һәдийә» қилинған төш вә оң арқа
путиға охшаш, саңа тәвә болиду. 19 Исраиллар Пәрвәрдигарға атап сунған муқәддәс нәр-

---

18:6 Чөл. 3:45
18:10 **«сән шу үлүшүңни «әң муқәддәс» сүпитидә йегин»** — «әң муқәддәс» һесапланған нәрсиләр «муқәддәс йәрдә», йәни муқәддәс җайдики һойлида йейилиши керәк еди. Мәсилән, «Лав.» 6:16ни көрүң.
18:11 Лав. 10:14
18:14 Лав. 27:28
18:15 **«барлиқ җаниварларниң тунҗилири»** — ибраний тилида «барлиқ әт егиси *(болған җанивар)*ниң балиятқусини ачидиғанлар». **«төләм төләп яндурувалсун»** — демәк, хәлиқ уларниң орнида каһинларға пул бериши керәк.
18:15 Мис. 13:2; 22:29; Лав. 27:26; Чөл. 3:13
18:16 Мис. 30:13; Лав. 27:25; Чөл. 3:47; Әз. 45:12

силәр ичидики көтәрмә һәдийә-қурбанлиқниң һәммисини Мән саңа вә сениң билән
биллә туруватқан оғул-қизлириңға мәңгүлүк бәлгүлимә билән тәқдим қилдим. Бу
Пәрвәрдигар алдида сән вә сениң билән биллә туруватқан әвлатлириң үчүн мәңгүлүк
тузлуқ әһдә болиду.

Лавийларниң вәзипилири һәм үлүшлири

[20] Пәрвәрдигар Һарунға мундақ деди: —
Исраил зиминида сениң һеч қандақ мирасиң болмайду, уларниң арисидиму һеч қандақ
несивәң болмайду; Исраиллар арисида мана Мән Өзүм сениң несивәң, сениң мирасиң-
дурмән. [21] Лавийларға болса, уларниң өтәйдиған хизмәтлири, йәни жамаәт чедириди-
ки хизмити үчүн, мана Мән Исраилда тәқдим қилинған барлиқ «ондин бир үлүш»ниң
һәммисини уларға мирас қилип бәргәнмән. [22] Буниңдин кейин, гунакар болуп өлүп
кәтмәслиги үчүн, Исраиллар жамаәт чедириға йеқинлашмисун. [23] Жамаәт чедиридики
хизмәтни болса, уни өтигүчиләр пәқәт Лавийларла болиду вә шу ишта болған гунайи-
ни өзлири үстигә алиду, бу силәр үчүн әвлатму-әвлат мәңгүлүк бир бәлгүлимә болиду;
уларниң Исраилларниң ичидә һеч қандақ мираси болмайду. [24] Чүнки Исраилларниң
Пәрвәрдигарға атап көтәрмә һәдийә сүпитидә сунған «ондин бир үлүши»ни Лавийларға
мирас қилип тәқдим қилидиған болдум; шуңа Мән улар тоғрилиқ: Исраиллар ичидә һеч
қандақ мираси болса болмайду, — дедим.
[25] Пәрвәрдигар Мусаға мундақ деди: —
[26] Сән Лавийларға ейтқин: «Силәр Исраилларниң қолидин Мән силәргә мирас болсун
дәп тәқдим қилған «ондин бир үлүш»ни алған екәнсиләр, силәр шу ондин бир үлүш-
ниң йәнә ондин бир үлүшини айрип, уни Пәрвәрдигарға атап көтәрмә һәдийә сүпити-
дә сунуңлар. [27] Бу йол билән силәрниң шу «көтәрмә һәдийә»ңлар силәргә «хамандики
ашлиғиңлар»дин һәм «шарап көлчигидики толуп ташқан шарабиңлар»дин аталғанлар
һесаплиниду. [28] Бундақ болғанда, силәр Исраилларниң қолидин алған ондин бир үлүш-
ниң һәммисидин Пәрвәрдигарға атап көтәрмә һәдийә сунисиләр; силәр Пәрвәрдигарға
атиған шу «көтәрмә һәдийә»ни каһин Һарунға бериңлар. [29] Силәргә тәқдим қилинған
барлиқ нәрсиләрдин әң есилини елип шуларни муқәддәс һесаплап «Пәрвәрдигарға
аталған толуқ көтәрмә һәдийә» сүпитидә сунуңлар».
[30] Шуңа сән Лавийларға ейтқинки, «Силәр шулардин әң есилини көтирип сунсаңлар,
бу силәр Лавийларниң хамандики ашлиғиңлар вә шарап көлчигидики шарабиңларға
охшаш һесаплиниду. [31] Шундақ қилғандин кейин силәр вә өйдикилириңлар шу «ондин
бир үлүш»ләрни халиған йәрдә йесәңлар болиду, чүнки бу силәрниң жамаәт чедири-
дики хизмитиңларниң инъами болиду; [32] Силәр шу үлүшләрдин әң есилини көтирип
сунсаңлар, мошу ишиңлар сәвәвидин гунакар болмайсиләр. Ундақ қилсаңлар силәр
Исраиллар атиған муқәддәс нәрсиләрни булғимайсиләр, шуниң билән өлмәйсиләр».

18:20 Қан. 10:9; 18:2; Әз. 44:28

18:23 **«шу ишта болған гунайини өзлири үстигә алиду»** — демәк, мабада Лавийлар муқәддәс чедирни булғап, гуна садир қилса, шундақла уларниң бехәстилигидин хәлиқ муқәддәс чедирни булғап һәр қандақ гуна садир қилған болса, баш мәсъулийәтни Лавийлар өз үстигә елиши керәк.

18:27 **«...силәрниң шу «көтәрмә һәдийә»ңлар... дин аталғанлар һесаплиниду»** — Лавийларниң һеч қандақ хамини яки шарап көлчәклири йоқ еди, әлвәттә. Шуңа улар өзлири хәлиқтин қобул қилған «ондин бир үлүш»ләрдин ондин бирини елип, Пәрвәрдигарға «көтәрмә һәдийә»ләрни атиши керәк. Шу йол билән уларниң сунғини худди деханларниң Пәрвәрдигарға өз һосулидин сунғиниға охшаш болиду.

18:31 **«силәр вә өйдикилириңлар»** — мошу йәрдә Лавийларни көрситиду.

18:32 **«силәр Исраиллар атиған муқәддәс нәрсиләрни булғимайсиләр, шуниң билән өлмәйсиләр»** — башқа бир хил тәржимиси: «силәр Исраиллар атиған муқәддәс нәрсиләрни һеч булғимаңлар; болмиса, өлисиләр».

Қизил сийирниң күли

19 1 Пәрвәрдигар Муса билән Һарунға сөз қилип мундақ деди: —
2 Мән Пәрвәрдигар әмир қилған қанун-бәлгүлимә шуки: — Сән Исраилларға буй-
руғин, улар бежирим, нуқсансиз, боюнтуруқ селинмиған қизил яш сийирдин бирни
сениң йениңға әкәлсун. 3 Сән сийирни каһин Әлиазарға тапшур, у уни чедиргаһның сир-
тиға әпчиқсун, андин бириси сийирни униң алдида боғузлисун.
4 Каһин Әлиазар бармиғини қанға миләп, җамаәт чедириниң алдиға қаритип йәттә
мәртәм чачсун. 5 Андин бириси Әлиазарниң көз алдида пүткүл сийирни көйдүрсун,
йәни униң териси, гөши, қени вә тезәклирини көйдүрсун. 6 Каһин кедир яғичи, зофа
өсүмлүги вә қизил рәхтни сийир көйдүрүлидиған отқа ташлисун. 7 Андин каһин өз
кийимини жуйсун вә бәдинини суда жуйсун, андин кейин баргаһқа киришкә болиду;
лекин каһин кәч киргичә напак саналсун. 8 Сийирни көйдүргән кишиму кийимлирини
су билән жуюп, өз бәдинини суда жуйсун, андин у кәч киргичә напак саналсун. 9 Пак бир
адәм сийирниң күлини жиғип баргаһниң сиртидики пак бир йәргә қойсун; у Исраил
җамаити үчүн «напаклиқни чиқарғучи су»ни ясашқа шу йәрдә сақлансун, у бир «гунани
паклиғучи»дур. 10 Сийирниң күлини жиғиштурған адәм өзиниң кийимлирини жуйсун
вә кәч киргичә напак саналсун. Бу Исраилларға вә уларниң арисида туруватқан муса-
пирларға мәңгүлүк қанун-бәлгүлимә болиду.

Хәлиқни напаклиқтин паклаш низами

11 — Өлүккә, йәни һәр қандақ өлгән кишиниң җәситигә тегип кәткән һәр бир киши йәттә
күн напак санилиду. 12 У адәм үчинчи күни ашу су билән өзини паклисун, һәмдә йәт-
тинчи күниму паклисун, андин у пак санилиду; әгәр у үчинчи күни һәмдә йәттинчи
күни өзини паклимиса, пак саналмайду. 13 Һәр қандақ адәм өлүккә, йәни һәр қандақ
өлгән кишиниң җәситигә тегип кәтсә, һәмдә өзини паклимиса, Пәрвәрдигарниң чеди-
рини булғиған болиду; шу киши Исраил арисидин үзүп ташлиниду; чүнки «напаклиқни
чиқарғучи су» униңға сепилмигәчкә, у напак санилиду; униң напаклиғи техичә үстидә
туриду.
14 Әгәр бирәр киши бир чедир ичидә өлүп қалған болса, у тоғрилиқ қанун-бәлгүлимә
мундақ болиду: — шу чедирға киргән һәр бирси вә чедирда туруп қалғанларниң һәр
бири йәттә күн напак санилиду. 15 Һәр бир очуқ турған, ағзи йепилмиған қача-қучилар-
ниң һәммиси напак санилиду. 16 Шуниңдәк далада қилич-шәмшәр билән өлтүрүлгән-
ләргә, яки өзи өлүп қалғанниң өлүгигә, яки адәмниң устихининиға яки қәбригә тәккән
һәр бир киши йәттә күнгичә напак санилиду. 17 Кишиләр бу напак киши үчүн «паклан-
дурғучи қурбанлиқ»ниң күлидин азрақ елип комзәккә селип, уларниң үстигә еқин су
қуйсун. 18 Андин пак бир киши зофа өсүмлүгини елип шу суға тәккүзүп уни чедирға
вә ичидики барлиқ қача-қучиларға һәм шу йәрдә турған барлиқ кишиләрниң үсти-
гә сепип қойсун, вә йәнә уни устиханға, өлтүрүлгүчигә яки қәбиргә тәккән кишиниң
үстигә сепип қойсун. 19 Үчинчи күни вә йәттинчи күни һелиқи пак адәм пак болмиған
адәмләрниң үстигә шу суни сепип қойсун; шундақ қилғанда, йәттинчи күнигә кәлгәндә

19:3 Ибр. 13:11, 12
19:4 Ибр. 9:13
19:5 Мис. 29:14; Лав. 4:11, 12
19:6 **«қизил рәхтни»** — яки «қизил жипни».
19:11 Чөл. 31:19; Һаг. 2:13
19:12 **«Изаһат»** — толуқ айәтниң башқа бир хил тәрҗимиси: «У адәм үчинчи күни әнә шундақ *(напаклиқни чиқарғучи)* су билән өзини паклисун, йәттинчи күни у пак санилиду; әгәр у үчинчи күни өзини паклимиса, йәттинчи күни пак саналмайду».
19:18 Зәб. 50:9

у киши пакланған болиду; андин у киши кийимлирини жуюп, бәдинини суда жуйсун, кәч киргәндә у пак санилиду.
[20] Лекин напак болуп қелип, өзини паклимиған киши Пәрвәрдигарниң муқәддәс жайини булғиғини үчүн, жамаәт арисидин үзүп ташлиниду; «напаклиқни чиқарғучи су» униң үстигә сепилмигән, шуңа у напак санилиду. [21] Бу Исраилларға мәңгүлүк бәлгүлимә болиду, «напаклиқни чиқарғучи су»ни сәпкән киши болса өзиниң кийимлирини жуйсун вә «напаклиқни чиқарғучи су»ға тәккән киши кәч киргичә напак саналсун. [22] Напак киши тәккән һәр қандақ нәрсиму напак санилиду; бу нәрсиләргә тәккән кишиләрму кәч киргичә напак саналсун.

Мәрйәмниң вапат болуши

20 [1] Биринчи айниң ичидә Исраиллар, йәни пүткүл Исраил жамаити Зин чөлигә йетип келип, Қадәштә туруп қалди; Мәрйәм шу йәрдә вапат болди вә шу йәргә дәпнә қилинди.

Мәрибаһ сүйи — хәлиқниң йәнә қақшиши

[2] Жамаәткә ичидиғанға су йоқ еди, улар жиғилип Муса билән Һарунға һужум қилғили турди. [3] Хәлиқ Муса билән тәгишип: — Қериндашлиримиз Пәрвәрдигарниң алдида өлгән чағда бизму биллә өлсәк боптикән! [4] Силәр немә үчүн биз вә чарпайлиримизни бу йәрдә өлүп кәтсун дәп, Пәрвәрдигарниң жамаитини бу чөл-жәзиригә башлап кәлдиңлар? [5] Силәр немә үчүн бизни Мисирдин елип чиқип бундақ дәһшәтлик йәргә әкәлдиңлар? Бу йәрдә я терикчилик қилғили йәр болмиса, я әнжир, үзүм, анар болмиса, ичидиғанға суму болмиса, — дейишти.
[6] Шуниң билән Муса билән Һарун жамаәттин айрилип жамаәт чедириниң дәрвазиси алдиға келип дүм жиқиливиди, Пәрвәрдигарниң жулаши у иккисигә аян болди. [7] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[8] Һасини қолуңға ал, андин сән акаң Һарун билән бирликтә жамаәтни жиғип, уларниң көз алдидила қорам ташқа буйруқ қил; шундақ қилсаң қорам таш өз сүйини чиқириду; шу йол билән сән уларға су чиқирип, жамаәт вә чарпайлири ичидиғанға су берисән.
[9] Шуниң билән Муса Пәрвәрдигарниң әмри бойичә Пәрвәрдигарниң һозуридин һасини алди. [10] Муса билән Һарун иккиси жамаәтни қорам ташниң алдиға жиғди вә Муса уларға: — Гепимгә қулақ селиңлар, и асийлар! Биз силәргә бу қорам таштин су чиқирип берәйлиму?! — деди. [11] Андин Муса һасиси билән қорам ташни икки қетим урувиди, наһайити көп су еқип чиқти, судин жамаәтму, чарпайларму ичишти. [12] Пәрвәрдигар Муса билән Һарунға: —
Силәр Маңа ишәнмәй, Исраиллар алдида Мени муқәддәс дәп һөрмәтлимигиниңлар үчүн, иккиңларниң бу жамаәтни Мән уларға тәқдим қилип бәргән земинға башлап киришиңларға йол қоймаймән, — деди. [13] Су чиқирилған жай «Мәрибаһ сулири» дәп

20:3 Чөл. 16:32, 49
20:8 **«Һасини қолуңға ал»** — Мусаниң шу һасиси көп қетим Худаниң йолида ишлитилип келингән. Биринчи қетимқиси «Мис.» 4:2дә тепилиду.
20:8 Нәһ. 9:15; Зәб. 77:15, 16; 104:41; 113:8
20:10 Қан. 32:51; Зәб. 105:32,33
20:11 Зәб. 77:15-16; 104:41; Йәш. 43:20; 48:21; 1Кор. 10:4
20:12 **«Силәр Маңа ишәнмәй, Исраиллар алдида Мени муқәддәс дәп һөрмәтлимигиниңлар үчүн»** — Муса билән Һарунниң «Исраиллар алдида Худани муқәддәс дәп һөрмәтлимәслик» гунайи тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз. «Қорам таш» тоғрилиқ «1Кор.» 10:4ни вә изаһатини көрүң.
20:12 Чөл. 27:14; Қан. 1:37

аталған; Исраиллар шу йәрдә Пәрвәрдигар билән такаллашқанлиғи үчүн, У уларниң оттурисида Өзиниң муқәддәс екәнлигини көрсәтти.

Едомларниң Исраилларниң чегаридин өтүшигә йол қоймаслиғи

[14] Муса Қадәштин Едом падишаси билән көрүшүшкә әлчи әвәтип униңға: «Қериндашлири Исраил мундақ дәйду: — Биз тартиватқан жәбр-жапаларниң қандақлиғи өзлиригә мәлум, [15] бизниң ата-бовилиримиз Мисирға чүшкән болуп, биз Мисирда узақ заман туруп кәттуқ; мисирлиқлар бизгиму, бизниң ата-бовилиримизғиму яман муамилә қилди;
[16] биз Пәрвәрдигарға йелиниведуқ, У бизниң зarimизға қулақ селип, Пәриштә әвәтип бизни Мисирдин елип чиқти. Һазир мана, биз өзлириниң чегарисиға жайлашқан Қадәш дегән бир шәһәрдә туруватимиз. [17] Әнди бизниң зиминлиридин өтүшимизгә рухсәт қилған болсила, биз етиз-ерик вә үзүмзарлиқлардин өтмәймиз, қудуқлириңладин суму ичмәймиз; «Хан йоли» билән меңип чегарилиридин өтүп кәткичә оң-солға бурулмаймиз» — деди.
[18] Лекин Едомлар униңға: «Силәрниң бизниң зиминимиздин өтүшүңләргә болмайду, өтимән десәңлар қилич көтирип силәргә жәңгә чиқимиз» — деди.
[19] Исраиллар униңға: «Биз «көтирилгән йол» билән маңимиз, өзимиз вә маллиримиз сүйүңларни ичсәк, нәрхи бойичә һәққини беримиз; биз пәқәт пиядә өтүп кетимиз, башқа һеч тәливимиз йоқ» девиди, [20] Едом падишаси: «Яқ. Өтмәйсиләр!» деди. Едом падишаси наһайити көп адимини башлап чиқип Исраилларға зор һәйвә көрсәтти.
[21] Шундақ қилип Едомлар Исраилларниң уларниң тәвәлигидин өтүшигә әнә шу йосунда йол қоймиди; шуниң билән Исраиллар Едомларниң алдидин бурулуп кәтти.

Һарунниң вапат болғанлиғи

[22] Улар Қадәштин йолға чиқти; пүткүл Исраил хәлқи Һор теғиға кәлди. [23] Пәрвәрдигар Едомниң чегарисидики Һор теғида Муса билән Һарунға сөз қилип мундақ деди: —
[24] Һарун өз хәлиқлиригә қошулуп кетиду; иккиңлар Мәрибаһ сулири дегән жайда Мениң әмримгә хилаплиқ қилғиниңлар үчүн, униң Мән Исраилларға тәқдим қилип бәргән зиминға киришигә болмайду. [25] Сән Һарун билән оғли Әлиазарни елип Һор теғиға чиққин; [26] Һарунниң кийимлирини салдуруп, оғли Әлиазарға кийдүрүп қой; Һарун шу йәрдә өлүп, өз хәлиқлиригә қошулиду.
[27] Муса Пәрвәрдигарниң дегинидәк қилди, үчәйлән пүткүл жамаәтниң көз алдида Һор теғиға чиқти. [28] Муса Һарунниң кийимлирини салдуруп униң оғли Әлиазарға кийдүрүп

20:13 **«Мәрибаһ»** — «такаллишиш» дегән мәнада. **«*Пәрвәрдигар* уларниң оттурисида өзиниң муқәддәс екәнлигини көрсәтти»** — Худа Муса вә Һарунниң Өзини һөрмәтлимигини үчүн, уларни жазалап, Мусаниң хәлиқ алдида қилған беһөрмәтлик сөзлириниң Өзигә вәкиллик қилмайдиғанлиғини ипадиләп, хәлиқ алдида Өзиниң пак-муқәддәслигини көрсәтти.
20:14 Қан. 23:6; Об. 10; Об. 12
20:16 **«Пәриштә»** — бәзиләр «Әлчи» дәп тәрҗимә қилиду. Лекин «Мис.» 23:20, 23, 34:32дин қариғанда, мәнаси дәрвәқә «Пәриштә»дур.
20:16 Мис. 2:23; 14:19
20:18 **«... бизниң зиминимиздин ... силәргә жәңгә чиқимиз»** — ибраний тилида «... мениң зиминимдин... силәргә жәңгә чиқимән» дейилиду.
20:19 **«биз»** — ибраний тилида «мән».
20:20 **«Едом падишаси»** — ибраний тилида «Едом».
20:21 Һак. 11:18
20:22 Чөл. 33:37
20:24 **«өз хәлиқлиригә қошулуш»** — мошу ибарә тоғрилиқ «Яр.» 25:8 вә изаһатини көрүң. Шүбһисизки, бу ибарә адәм өлгәндин кейин, роһиниң йәнила һаят болидиғанлиғини көрситиду.
20:25 Чөл. 33:38; Қан. 32:50

қойди; Һарун тағниң чоққисида өлди. Андин Муса билән Әлиазар тағдин чүшүп кәлди.
[29] Пүткүл җамаәт Һарунниң өлгәнлигини билди; шуниң билән пүтүн Исраил җәмәти Һа-
рун үчүн оттуз күн матәм тутти.

Қананийларниң мәғлуп қилиниши

21 [1] Җанупта турушлуқ Арад мәмликитиниң Қананийлардин болған падишаси
Исраилларниң Атарим йоли билән келиватқанлиғини аңлап, чиқип улар билән
соқушуп, нәччәйләнни тутқун қилип кәтти. [2] Андин Исраиллар Пәрвәрдигарға қәсәм
ичип: «Әгәр бу хәлиқни бизниң қолимизға пүтүнләй тапшуридиған болсаң, уларниң
шәһәрлирини вәйран қилип ташлаймиз» — деди. [3] Пәрвәрдигар Исраилларниң пәрядини
аңлап, Қанаанлийларни уларниң қолиға тапшурди, шуниң билән улар Қананийларни
уларниң шәһәрлири билән қошуп вәйран қилди; шу сәвәптин улар шу йәрни «Хормаһ»
дәп атиди.

Зәһәрлик иланлар билән мис илан

[4] Улар Һор теғидин йолға чиқип, Едом зиминини айлинип өтүш үчүн, Қизил Деңиз
бойидики йолни бойлап маңди; хәлиқ мошу йол сәвәвидин көңлидә толиму тақәтсиз
болуп, [5] Худаға вә Мусаға қарши чиқип: — Силәр немә үчүн бизни чөл-җәзиридә өлсун
дәп Мисир зиминидин башлап чиққансиләр? Бу йәрдә я ашлиқ, я су йоқ, көңлимиз бу
әрзимәс нанлардин бизар болди, дейишти. [6] Шу сәвәптин Пәрвәрдигар уларниң ари-
сиға зәһәрлик иланларни әвәтти; иланлар уларни чақти, шу сәвәптин Исраиллардин
нурғун адәм өлүп кәтти. [7] Хәлиқ Мусаниң алдиға келип униңға: — Биз ағзимизни бузуп,
Пәрвәрдигарға һәм саңа һуҗум қилип, яман гәп қилип гуна қилдуқ; Пәрвәрдигарға ти-
лавәт қилсаң, у бу иланларни аримиздин елип кәткәй, — девиди, Муса хәлиқ үчүн дуа
қилди.
[8] Пәрвәрдигар Мусаға: —
Сән бир зәһәрлик иланниң шәклини ясап хадиға есип қойғин; илан чеқивалған һәр бири
униңға қарисила қайта һаятқа еришиду, — деди. [9] Муса мистин бир илан яситип хадиға
есип қойди; вә шундақ болдики, илан биркимни чеқивалған болса, у бу мис иланға қа-
рисила, улар һаят қалди.

Оботтин Писгаһқичә меңиш

[10] Исраиллар йәнә йолға чиқип Ободқа келип чедир тикти. [11] Йәнә Оботтин йолға чиқип,
Моаб зимининиң удулида күн чиқиш тәрәптики Ийә-Ибаримға келип чедир тикти.
[12] Улар йәнә у йәрдин йолға чиқип Зәрәд җилғисида чедир тикти. [13] Йәнә у йәрдин
меңип Аморийларниң зимининиң четидин чиқип чөл-баявандин өтүп, еқип турған Ар-
нон дәриясиниң у қетида чедир тикти (чүнки Арнон дәрияси Моабийларниң чегариси

20:28 Қан. 10:6; 32:50
21:1 **«Җанупта»** — ибраний тилида «Нәгәвдә». Нәгәв болса Пәләстин зимининиң җануп тәрипидики чоң чөллүк йәрдур.
21:3 **«Хормаһ»** — дегәнниң мәнаси «вәйранә».
21:5 **«әрзимәс нанлар»** — бу сөз Худа уларниң үстигә һәр күни чүшүридиған «манна»ни көрситиду. «Мис.» 16:13-36ни көрүң.
21:6 **«зәһәрлик иланлар»** —— Ибраний тилида «от иланлар».
21:6 1Кор. 10:9
21:8 Юһ. 3:14
21:9 **«мистин бир илан... яситип хадиға есип қойғин»** — бу вақиә тоғрилиқ йәнә «Юһ.» 3:14-15ни көрүң.
21:9 2Пад. 18:4; Юһ. 3:14
21:10 Чөл. 33:43

болуп, Моабийлар билән Аморийларниң оттурисида еди. [14-15] Шуңа «Пәрвәрдигарниң
җәңнамиси» дегән китапта: —
«Суфаһдики Ваһәб вә дәрия-вадилири,
Арнон дәрияси вә җилғилириниң янбағирлири,
Арниң туралғусиғичә йетип,
Моабниң чегарисиға чүшиду» дәп пүтүлгән еди).
[16] Исраиллар йәнә у йәрдин меңип Бәәргә кәлди; «Бәәр» қудуқ дегән мәнада болуп, ил-
гири Пәрвәрдигар Мусаға: «Сән хәлиқни жиғ, Мән уларға ичидиған су берәй» дегәндә шу
қудуқни көздә тутқан. [17] Шу чағда Исраиллар муну нахшини ейтишқан: —
«Аһ қудуқ, чиқсун сүйүң булдуқлап,
Нахша ейтиңлар, қудуққа беғишлап:
[18] Бу қудуқни әмирләр,
Хәлиқниң каттилири қазған,
Қанун чиқарғучиниң сөзи билән,
Һасилири билән қазған».
Исраиллар чөл-баявандин йәнә Маттанаһқа, [19] Маттанаһтин Наһалийәлгә, Наһалий-
әлдин Бамотқа, [20] Бамоттин Моаб даласидики җилғиға, йәнә чөл-баяван тәрәпкә қарап
турған Писгаһ теғиниң чоққисиға йетип барди.

Аморийларниң падишаси билән Башан падишасини йәңгәнлиги

[21] Исраиллар Аморийларниң падишаси Сиһонниң алдиға әлчиләрни әвәтип: [22] — Биз-
ниң өз зиминлиридин өтүвелишимизгә иҗазәт бәргәйла; биз силиниң етизлиқлириға
вә үзүмзарлиқлириға кирмәймиз, қудуқлиридин суму ичмәймиз; тәвәлиридин өтүп
кәткичә «Хан йоли»дин чиқмаймиз, — деди. [23] Сиһон Исраилларни өз чегарисидин өт-
кили қоймайла қалмастин, әксичә у Исраиллар билән соқушимән дәп, өзиниң барлиқ
хәлқини жиғип чөлгә қарап атланди. У Яһазға келип Исраилға һуҗум қилди. [24] Исра-
иллар уни қилич билән чепип өлтүрүп, униң жутини Арнон дәриясидин Яббок дәрия-
сиғичә, йәни Аммонийларниң чегарисиғичә егилиди; Аммонийларниң чегариси болса
бәк мустәһкәм еди. [25] Исраиллар бу йәрдики һәммә шәһәрни егилиди һәм Аморийлар-
ниң шәһәрлиригә, йәни Һәшбонға вә униңға тәвә барлиқ йеза-қишлақларғиму кирип
орунлашти. [26] Чүнки Һәшбон әслидә Аморийларниң падишаси Сиһонниң мәркизий
шәһири еди; Сиһон әслидә Моабниң илгәрки падишаси билән соқушқан, униң Арнон
дәриясиғичә болған һәммә зиминини тартивалған еди. [27] Шу сәвәптин шаирлар: —
«Һәшбонға келиңлар!
Мана Сиһонниң шәһири яңливаштин қурулсун,

21:13 Һак. 11:18
21:14-15 **«тәрҗимә»** — бу қедимки шеирниң бир нәччә хил тәрҗимилири бар. Бу йәрдә Муса пәйғәмбәрниң уни нәқил кәлтүрүшиниң мәхсити, шүбһисизки, Пәрвәрдигар қедимдин тартип Моаб үчүн бекиткән чегараниң Арнон дәрияси билән Ар шәһири екәнлигини испатлаш үчүндур.
21:18 **«қанун чиқарғучиниң сөзи билән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: — «таяқлири билән». **«хәлиқниң каттилири қазған, ... һасилири билән қазған»** — бу ишниң шу алаһидилиги барки, пәқәт аддий пуқраларла әмәс, хәлиқниң каттилириму әмгәк қилип қудуқ колашти.
21:21 **«изаһат»** — «Қан.» 2:26-3:11ниму көрүң.
21:21 Қан. 2:26; Һак. 11:19
21:22 Чөл. 20:17
21:23 Қан. 2:30; 29:7; Йә. 24:8; Һак. 11:20
21:24 **«Аммонийларниң чегарисиғичә егилиди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Аммонийларниң чегариси Яазәр еди» *(32-айәтни көрүң)*.
21:24 Қан. 2:33,37; 29:7; Йә. 12:2; 24:8; Һак. 11:2; Зәб. 134:10-12; 135:19-21; Ам. 2:9
21:25 Қан. 2:34, 35

Сиһонниң шәһири мәһкәм қилинсун.
[28] Чүнки Һәшбонниң өзидин чиқти бир от,
Сиһонниң шәһиридин бир ялқун ялқунлап,
Жутувәтти Моабтики Ар шәһирини,
Арнондики егиз жайларниң әмирлирини.
[29] Вай саңа әй Моаб!
Һәй Кемошниң үммити, түгәштиңлар!
Чүнки Кемош өз оғуллирини қачқунға айландурди,
Қизлирини әсирликкә берип, Аморийларниң падишаси Сиһонға тутуп бәрди! [30] Биз
уларни жиқитивәттуқ,
Һәшбон таки Дибонғичә һалак болди;
Биз һәтта Нофаһқичә (Нофаһтин Мәдәбаға йетиду) уларниң жутини вәйран қиливәт-
туқ!» — дәп шеир йезишқан еди.
[31] Шуниң билән Исраиллар әнә шу тәриқидә Аморийларниң жутиға орунлашти. [32] Муса
Язәрни чарлап келишкә чарлиғучиларни әвәтти; андин Исраиллар Язәрниң йеза-қи-
шлақлирини ишғал қилип, у йәрләрдики Аморийларни йеридин қоғливәтти. [33] Шуниң-
дин кейин Исраиллар бурулуп, Башанниң йолини бойлап маңди; Башанниң падиша-
си Ог вә униң барлиқ хәлқи чиқип Әдрәйдә Исраиллар билән җәң қилишқа сәп түзди.
[34] Пәрвәрдигар Мусаға: — Қорқма, Мән уни, униң барлиқ хәлқи һәм зиминини қолуңға
тапшуримән; сән уни илгири Һәшбонда турушлуқ Аморийларниң падишаси Сиһонни
қилғандәк қилисән, — деди. [35] Шуниң билән улар Ог билән униң оғуллирини һәм барлиқ
хәлқиниң бирини қоймай қирип ташлиди вә униң зиминини егилиди.

Моаб падишаси Балақниң Балаамни Исраилни қарғашқа чақириши

22 [1] Исраиллар йәнә йолға чиқип Моаб түзләңликлиридә, йәни Иордан дәриясиниң
шәриқ тәрипидә, Йерихониң удулида чедир тикти. [2] Исраилларниң Аморийларға
қилған ишлириниң һәммисини Зиппорниң оғли Балақ көрүп турған еди. [3] Моаблар
хәлиқтин интайин қорқушти, чүнки улар бәк көп еди; Моабийлар Исраилларниң
сәвәвидин бәк алақзадә болуп кетишти. [4] Моабийлар Мидиян ақсақаллириға: «Бу бир топ
адәм әтрапимиздики һәммә нәрсини, худди кала етиздики отни ялмиғандәк ялмап йәп
кетидиған болди» — дейишти. У чағда Зиппорниң оғли Балақ Моабниң падишаси еди.
[5] У әлчиләрни Беорниң оғли Балаамниң алдиға, Балаамниң ана жутидики улуқ дәрия
бойидики Петор шәһиригә берип, Балаамни чақирип келишкә әвәтип: падишасимиз: —
«Қарисила, бир хәлиқ Мисирдин чиққан еди; мана, улар пүтүн зиминға ямрап кәтти,
мана улар бизниң удулимизға келип чүшти. [6] Улар мениңдин күчлүк болғачқа, әнди
өзлири келип бу хәлиқни мән үчүн бир қарғап бәргән болсила; бәлким мән уларни
йеңип, бу зиминдин қоғлап чиқиришим мумкин; чүнки өзлири кимгә бәхит тилисилә
шуниң бәхит кучидиғанлиғини, кимни қарғисила, шуниң қарғишқа қалидиғанлиғини

21:28 Йәш. 48:45
21:29 «Кемош» — Кемош Моаб чоқунған бут еди. Моабийларниң униңға өз балилирини қурбанлиқ қилиш адити бар еди (*«2Пад.» 3:27ни көрүң*). Бу тарихқа қариғанда, Кемошниң «өз хәлқигә» һеч пайдиси болмиған еди!
21:29 1Пад. 11:7, 33
21:30 «биз уларни жиқитивәттуқ» — яки «биз уларға аттуқ».
21:33 Қан. 3:1; 29:7
21:34 Зәб. 135:20
21:35 Зәб. 135:20, 21, 22
22:5 «Балаам» — Балаамниң ким екәнлиги тоғрилиқ йәнә «қошумчә сөз»имизни көрүң.
22:5 Йә. 24:9

билимән» дәйду, дәңлар, — деди. [7] Моабниң ақсақаллири билән Мидиянниң ақсақаллири қоллирида пал селиш инъамлирини елип маңди; улар Балаамниң алдиға келип Балақниң гәплирини йәткүзди. [8] Балаам уларға: —
Бүгүн ахшам мошу йәрдә қонуп қелиңлар, мән Пәрвәрдигарниң маңа қилған сөзи бойичә силәргә жавап йәткүзимән, — деди. Шуниң билән Моабниң шу әмирлири Балаамниңкидә қонуп қалди.
[9] Худа Балаамниңкигә келип: —
Сениң билән биллә турған бу адәмләр ким? — девиди, [10] Балаам Худаға: — Моаб падишаси Зиппорниң оғли Балақ әлчиләрни әвәтип маңа: [11] «Қарисила, Мисирдин бир хәлиқ чиққан еди, улар пүтүн зиминға ямрап кәтти; бу йәргә келип мениң үчүн уларни қарғап бәрсилә, шундақ қилсила бәлким уларни йеңип, бу йәрдин қоғливетәлишим мумкин» — деди, — деди.
[12] Худа Балаамға:
Сән улар билән биллә барсаң болмайду, у хәлиқни қарғисаңму болмайду, чүнки уларға бәхит-бәрикәт ата қилинған, — деди. [13] Балаам әтигән туруп Балақниң әмәлдарлириға: —
Силәр өз жутуңларға қайтип кетиңлар, чүнки Пәрвәрдигар мениң силәр билән биллә беришимға рухсәт қилмиди, — деди. [14] Моабниң әмәлдарлири қопуп Балақниң йениға келип униңға: —
Балаам биз билән биллә келишкә унимиди, — деди.
[15] Шуниң билән Балақ техиму көп вә техиму мөтивәр әмәлдарларни әвәтти, [16] Улар Балаамниң алдиға келип униңға: —
«Зиппорниң оғли Балақ мундақ дәйду: — «Һеч немә силиниң йенимға келишлирини тосмиғай; [17] чүнки мән өзлирини зор шан-шөһрәткә егә қилимән; немә десилә мақул дәймән; шуңа маңа әшу хәлиқни қарғап бәрсилила болиду», — деди.
[18] Балаам Балақниң хизмәткарлириға жававән: —
Балақ маңа өзиниң алтун-күмүчкә лиқ толған өз өйини бәрсиму, мәйли чоң яки кичик иш қилай, Худайим Пәрвәрдигарниң маңа буйруғанлиридин һалқип кетәлмәймән. [19] Силәрму бүгүн ахшам мошу йәрдә қонуп қелиңлар, Пәрвәрдигар йәнә шу ишлар тоғрисида маңа немә дәйдикин, шуни биләй, — деди.
[20] Шу кечиси Худа Балаамниңкигә келип униңға: —
У кишиләр сени тәклип қилип кәлгән болса, улар билән биллә барғин, лекин сән Мениң саңа ейтидиғанлирим бойичә иш қилишиң керәк, — деди.

Пәрвәрдигарниң Пәриштиси билән Балаамниң ешиги

[21] Балаам әтигән туруп ешигини тоқуп Моабниң әмирлири билән биллә маңди. [22] Худа Балаамниң маңғанлиғидин ғәзәпләнди; Пәрвәрдигарниң Пәриштиси уни тосушқа йолда туратти. У шу чағда ешигигә минип икки ғулами билән биллә кетивататти. [23] Мада ешәк Пәрвәрдигарниң Пәриштисиниң қолиға қилич алған һалда йолда турғанлиғини көрүп, йолдин чиқип етизлиқ билән меңивиди, Балаам ешәкни йолға чиқип меңишқа думбалап урди. [24] Пәрвәрдигарниң Пәриштиси икки тәрипи тосма там билән тосулған үзүмзарлиқтики тар бир йолда турувалди. [25] Ешәк Пәрвәрдигарниң Пәриштисини көрүп,

---

22:8 **«Улуқ дәрия»** — Әфрат дәриясини көрситиши мумкин.
22:18 Чөл. 24:13
22:20 **«У кишиләр сени тәклип қилип кәлгән болса»** — яки «У кишиләр *(йәнә)* сени тәклип қилип кәлсә,...».
22:22 **«Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»** — Тәврат дәвридә интайин алаһидә бир шәхс еди. Бәзи ишларда У Худаниң орнида көрүнәтти *(мәсилән, Тәвраттики «Яр.» 16:4-17-айәт, 18-бапни һәмдә «Тәбирләр»ниму көрүң)*.
22:23 2Пет. 2:16; Йәһ. 11

тамға қистилип меңип, Балаамниң путини тамға қистап яриландуруп қойди; Балаам
ешәкни йәнә думбалиди. [26] Пәрвәрдигарниң Пәриштиси болса йәнә алдиғирақ берип, оң
я солға бурулушқа болмайдиған техиму тар бир йәрдә күтүп турди. [27] Ешәк Пәрвәрди-
гарниң Пәриштисини көрүп маңмай, Балаамниң астида йетивалди; Балаам қаттиқ хапа
болуп, ешәкни һасиси билән қаттиқ думбалап кәтти. [28] Бу чағда Пәрвәрдигар ешәккә зу-
ван киргүзүвиди, ешәк Балаамға: —
Мени үч қетим думбалайдиғанға саңа немә яманлиқ қиптимән? — девиди, [29] Балаам
ешәккә: —
Сән мени сәтләштүрдүң, қолумда қилич болған болса еди, сени чепип өлтүрүветәттим!
— деди.
[30] Ешәк Балаамға: — Мән сениңки болғинимдин тартип минип кәлгән ешигиң мән
әмәсму? Илгири мән саңа мошундақ қилиш адитим болуп баққанму? — девиди,
— Яқ, — деди Балаам.

Балаамниң әйиплиниши

[31] Әнә шу чағда Пәрвәрдигар Балаамниң көзлирини ачти, Балаам Пәрвәрдигарниң
Пәриштисиниң қиличини ғилипидин чиқирип, йолда турғанлиғини көрди; у йәргә бе-
шини қоюп сәждә қилди. [32] Пәрвәрдигарниң Пәриштиси униңға: —
Сән ешигиңни немә үчүн үч қетим думбалайсән? Қариғина, маңған йолуң Мениң нә-
зиримдә тәтүр болғачқа, сени тосушқа чиққучи Мән Өзүм едим. [33] Ешәк Мени көрүп үч
қетим Мениң алдимдин бурулуп кәтти; әгәр ешәк Мениң алдимдин бурулуп кәтмигән
болса, Мән аллиқачан сени өлтүрүп ешәкни тирик қалдурған болаттим, — деди.
[34] Балаам Пәрвәрдигарниң Пәриштисигә: —
Мән гунакармән, Өзлириниң йолда мени тосуп турғанлиқлирини көрмәптимән; мабада
әнди мениң беришим нәзәрлиридә рәзил көрүнсә, мән қайтип кетәй, — деди.
[35] Пәрвәрдигарниң Пәриштиси Балаамға йәнә: — Бопту, бу кишиләр билән биллә барғин,
бирақ пәқәт Мән саңа дегән сөзнила дегин, — деди. Шуниң билән Балаам Балақниң
әмәлдарлири билән биллә маңди.

Балақниң Балаамни қарши елиши

[36] Балақ Балаамни келиветипту дәп аңлап, қарши елиш үчүн Моабниң Арнон дәриясиниң
бойидики, чегариниң әң бешидики шәһиригә кәлди: [37] — Мән силини чақиришқа шунчә
җиддий әлчи әвәткән едим, немә үчүн келишкә унимидила? Мән силини шан-шөһрәткә
егә қилалмайттимму? — деди Балақ Балаамға.
[38] — Қарисила, мана кәлдимғу, әнди мән өз алдимға бир немә дейәләйттимму? — деди
Балаам, — Худа ағзимға немә гәпни салса, мән шунила дәймән.
[39] Балаам Балақ билән биллә йолға чиқип Кириат-Хузотқа кәлди. [40] Балақ кала, қойларни
союп қурбанлиқ қилип, уларниң гөшидин Балаам вә униң билән биллә болған әмирләр-
гә әвәтип бәрди. [41] Андин Балақ әтиси сәһәрдә Балаамни Баалниң егиз җайлириға елип
чиқти; у шу йәрдин Исраил хәлқиниң әң чәттики бир қисмини көрди.

22:28 2Пет. 2:16; Йәһ. 11
22:32 2Пет. 2:15
22:36 **«әң бешидики шәһиригә»** — падишаниң меһманни қарши елиш үчүн, шунчә узун йолға берип алдиға чиқиши униңға болған чоңқур һөрмитини билдүрүш үчүн еди, әлвәттә.
22:41 **«Баалниң егиз җайлириға елип чиқти»** — «Баал» бутниң исми. Шу чағларда бутпәрәсләр дайим өз бутлириға қурбанлиқ қилип ибадәт қилишқа йеқин әтраптики мәлум бир нәччә егиз җайларға чиқатти. Башқа бир хил тәрҗимиси: «Бамот-Баалға елип чиқти».

Балақ билән Балаамниң қурбанлиқ сунуши

23 1 Балаам Балаққа: —
Сили мошу йәргә маңа йәттә қурбангаһ яситип бәрсилә, мошу йәргә йәнә йәттә
буқа билән йәттә қошқарму һазирлап бәрсилә, — деди. 2 Балақ Балаамниң дегинидәк қи-
лип бәрди; Балақ билән Балаам иккиси һәр бир қурбангаһқа қурбанлиқ қилишқа бир-
дин буқа билән бирдин қошқар сунди. 3 Балаам Балаққа: —
Сили өз көйдүрмә қурбанлиқлириниң йенида турсила, мән алдиға баримән, Пәрвәрди-
гар мениң билән көрүшүшкә келәмдикин? У маңа немә дәп көрсәтмә бәрсә, мән өзлири-
гә шуни дәп беримән, — деди вә бир дөңгә чиқти.
4 Худа Балаам билән көрүшти; Балаам Худаға: —
Мән йәттә қурбангаһ һазирлаттим, һәр бир қурбангаһқа қурбанлиқ сүпитидә бирдин
буқа билән бирдин қошқар сундум, — деди. 5 Пәрвәрдигар Балаамниң ағзиға бир сөзни
селип: — Балақниң йениға қайтип берип униңға мундақ, мундақ дегин, — деди. 6 Шуниң
билән у Балақниң йениға қайтип барди. Мана, у вә Моабниң барлиқ әмирлири униң
көйдүрмә қурбанлиғиниң йенида туратти.

Балаамниң биринчи қетим бешарәт бериши

7 Балаам калам сөзини ағзиға елип мундақ деди: —
Балақ мени Арам дегән жуттин,
Моаб шаһи Балақ мени мәшриқ тағлиридин елип келип,
Мундақ деди: —
Кәл, мениң үчүн Яқупни қарғиғин.
Кәл, Исраилни раса бир сөкүп әйиплигин.
8 Тәңри Өзи қарғимиған бирәвни мән қандақ қарғай?
Пәрвәрдигар Өзи сөкүп әйиплимигән бирәвни мән қандақ сөкүп әйипләй?
9 Мән қорам ташларниң чоққилирида туруп уни көрмәктимән,
Дөңләрдә туруп униңға нәзәр салмақтимән;
Мана, улар йәккә яшайдиған бир қовм,
Улар башқа қовмларниң қатарида саналмайду.
10 Яқупниң топилирини ким һесаплап чиқалайду?
Һәтта Исраилниң төрттин бириниму ким санап чиқалайду?
Мениң җеним һәққанийниң өлүмидәк өлсун,
Мениң ахирим униңкидәк болғай!
11 Балақ Балаамға қарап: —
Сән маңа немә қиливатисән?! Мән сени дүшмәнлиримни қарғап беришкә чақиритқан
турсам, мана сән әксичә пүтүнләй уларға амәт тилидиң! — деди.
12 — Пәрвәрдигарниң ағзимға салғинини йәткүзүшкә көңүл коймисам боламти? — дәп
җавап бәрди Балаам.
13 Балақ Балаамға: — Мениң билән биллә башқа бир йәргә барсила, уларни шу йәрдин
көрәләйла; бирақ уларниң һәммисини әмәс, уларниң чегаридики бир қисминила
көрәләйла; сили шу йәрдә туруп уларни мән үчүн қарғап бәрсилә, — деди.
14 Шуниң билән Балақ Балаамни «Зофимниң даласи»ға, Писгаһ теғиниң чоққисиға
башлап берип, шу йәрдә йәттә қурбангаһ салдуруп, һәр бир қурбангаһқа қурбанлиқ

23:7 **«калам сөзи»** — Худа үгәткән сөз (*5-айәтни көрүң*). Гәрчә Балаам әски адәм, һәтта «сахта пәйғәмбәр» вә палчи болғини билән, Худа мошу йәрдә униң ағзи арқилиқ Исраилға болған меһир-шәпқитини ениқ көрситиду.
23:9 Қан. 33:28
23:10 **«Яқупниң топилирини ким һесаплап чиқалайду?»** — мәнаси бәлким «толилиғида топидәк болған Яқупни ким һесаплап чиқалайду?» — дегәндәк болуши керәк.

сүпитидә бирдин буқа, бирдин қошқар сунди. [15] Балаам Балаққа: —
Сили мошу йәрдә өзлириниң көйдүрмә қурбанлиқлириниң йенида туруп турсила, мән
аву яққа берип көрүшүп келәй, — деди. [16] Пәрвәрдигар Балаам билән көрүшүп, униң ағ-
зиға бир сөзни селип: —
Сән Балақниң йениға қайтип униңға мундақ, мундақ дегин, — деди. [17] Балаам Балақниң
йениға қайтип кәлгәндә, мана, у вә Моабниң барлиқ әмирлири униң көйдүрмә қурбан-
лиғиниң йенида туратти.
— Пәрвәрдигар немә деди? — дәп сориди Балақ.

Балаамниң иккинчи қетим бешарәт бериши

[18] Балаам калам сөзини ағзиға елип мундақ деди: —
«Һәй Балақ, сән қопуп аңлиғин,
Аһ , Зиппорниң оғли, маңа қулақ салғин.
[19] Тәңри инсан әмәстур, У ялған ейтмайду,
Яки адәм балисиму әмәстур, У пушайман қилмайду.
У дегән екән, ишқа ашурмай қаламду?
У сөз қилған екән, вуҗудқа чиқармай қаламду?
[20] Мана, маңа «бәрикәтлә» дәп тапшурулди,
У бәрикәтлигән екән, буни мән яндуралмаймән.
[21] У Яқупта һеч гуна көрмигән,
Исраилда наһәқлиқни учратмиған.
Худаси Пәрвәрдигар униң билән биллә,
Падишаһниң тәнтәнә авази униң арисидидур.
[22] Тәңри уни Мисирдин елип чиққан;
Униңда явайи калиниңкидәк күч бардур.
[23] Чүнки Яқупларға әпсун карға кәлмәйду,
Исраилларғиму пал карға кәлмәйду.
Вақти-саити кәлгәндә,
Яқуп билән Исраил тоғрисида: —
«Тәңри нәқәдәр карамәт иш қилип бәргән-һә!»
Дәп җакаланмай қалмайду!
[24] Мана, бу қовм чиши ширдәк қопиду,
Әркәк ширдәк қәддини руслайду;
Өзи овлиған овни йемигичә,
Өлтүргәнләрниң қенини ичмигичә, һәргиз ятмайду!».
[25] Балақ Балаамға: — Болди, сили уларни азрақму қарғимисила, уларға амәтму тилими-
силә! — деди.
[26] Балаам Балаққа җавап қилип: — Мән силигә: — «Пәрвәрдигарниң маңа ейтқанлири-
ниң һәммисигә әмәл қилмисам болмайду» дегән әмәсмидим? — деди.

23:14 **«Зофимниң даласи»** — яки «Күзәтчиләрниң даласи».
23:15 **«көрүшүп келәй»** — Пәрвәрдигар билән көрүшүш, әлвәттә. Балаам Балақни хапа қилмаслиқ үчүн, бәлким Пәрвәрдигарниң намини беваситә тилға алмайду.
23:16 Чөл. 22:35
23:19 1Сам. 15:29; Яқ. 1:17
23:21 **«наһәқлиқ»** — яки «балаю-апәт» яки «балаю-апәтниң сәвәви». **«падишаниң тәнтәнә авази»** — яки «падишаниң *(қарши елиниш)* тәнтәниси».
23:21 Зәб. 31:1, 2; 50:11-12; Йәр. 50:20; Рим. 4:7
23:22 **«униңда явайи калиниңкидәк күч бардур»** — ибраний тилида «униң явайи калиниң мүңгүзлири бардур».
23:22 Чөл. 24:8

Балаамниң үчинчи қетим бешарәт бериши

27 Балақ Балаамға: — Кәлсилә, мән силини башқа бир йәргә апирай, Худаниң нәзири-
дә сили шу йәрдә туруп уларни қарғашлири мувапиқ тепилармекин? — деди. 28 Шу-
ниң билән Балақ Балаамни башлап, чөл-баяванға қарайдиған Пеор теғиниң чоққи-
сиға кәлди.
29 Балаам Балаққа: — Сили бу йәрдә маңа йәттә қурбангаһ салдуруп бәрсилә, йәттә буқа
билән йәттә қошқарму тәйярлап бәрсилә, — деди. 30 Балақ Балаамниң дегинидәк қилди,
һәр бир қурбангаһқа бирдин буқа билән бирдин қочқар сунди.

24 1 Балаам Пәрвәрдигарниң Исраилларға бәхит-бәрикәт ата қилишни мувапиқ
көргәнлигини көрүп йетип, алдинқи икки қетимқидикидәк сеһир ишлитишкә
бармиди, бәлки йүзини чөл-баяван тәрәпкә қаратти. 2 Балаам бешини көтирип
Исраилларниң қәбилә бойичә чедирларда олтирақлашқанлиғини көрди, Худаниң Роһи
униң үстигә чүшти. 3 Шуниң билән у ағзиға калам сөзини елип мундақ деди: —
«Беорниң оғли Балаам йәткүзидиған калам сөзи,
Көзи ечилмиған адәмниң ейтидиған калам сөзи,
4 Йәни Тәңриниң сөзлирини аңлиғучи,
Һәммигә Қадирниң аламәт көрүнүшини көргүчи,
Мана әнди көзи ечилип дүм жиқилған киши йәткүзгән калам сөзи: —
5 Аһ Яқуп, чедирлириң нәқәдәр гөзәл,
Туралғулириң нәқәдәр гөзәл, аһ Исраил!
6 Гоя кеңәйгән дәрия вадилиридәк,
Худди дәрия бойидики бағлардәк,
Гоя Пәрвәрдигар тикип өстүргән уд дәрәқлиридәк,
Дәрия бойидики кедир дәрәқлиридәк;
7 Сулар униң соғилиридин еқип чиқиду,
Әвлатлири сүйи мол жайларда болиду;
Падишаси Гогдин ешип кетиду,
Униң падишалиғи үстүн қилинип гүллиниду.
8 Тәңри уни Мисирдин елип чиққан,
Униңда явайи буқиниң күчи бардур;
Дүшмән әлләрни у йәп кетиду,
Устиханлирини езип ташлайду,
Оқя етип уларни тешип ташлайду.
9 У бағирлап ятса, әркәк ширдәк,
Ятса һәм чиши ширдәк,
Ким уни қозғитишқа петинар?
Ким саңа бәхит-бәрикәт тилисә, бәхит-бәрикәт тапиду.
Ким сени қарғиса, қарғишқа кетиду».

24:4 «көзи ечилип дүм жиқилған киши йәткүзгән калам сөзи» — башқа бир хил тәрҗимиси: «... көзлири ечилған адәм ейтидиған калам сөзи», йәни «Тәңриниң сөзлирини аңлиғучи, һәммигә Қадирниң аламәт көрүнүшини көргүчи, көзи очуқ туруп дүм жиқилған киши йәткүзгән калам сөзи». Мүмкинчилиги барки, Балаам 22-баптики вақиәни әсләйду; шу чағда «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»ни униң ешиги көргән, амма у көрмигән, андин Худа «униң көзини ачти»

24:7 «Гог» — башқа бир хил тәрҗимиси: «Агаг».

24:7 Әз.38:1-16, 17, 39-бап

24:8 Чөл. 23:22; Һош.11:1

24:9 Яр. 49:9; Чөл. 23:24

[10] Балақ Балаамға аччиқлинип, қолини қолиға уруп кәтти; Балақ Балаамға: — Мән сили-
ни дүшминимни қарғап беришкә қичқиртқан едим вә мана, сили үч қетим пүтүнләй
уларға амәт тилидилә! [11] Әнди тездин жутлириға қечип кәтсилә; мән әслидә силиниң
иззәт-һөрмәтлирини катта қилай дегән едим, мана Пәрвәрдигар силини бу катта из-
зәт-һөрмәткә наил болуштин тосуп қойди, — деди.
[12] Балаам Балаққа: — Мән әслидә өзлириниң әлчилиригә: [13] «Балақ маңа өзиниң ал-
тун-күмүчкә лиқ толған өз өйини бәрсиму, Пәрвәрдигарниң буйруғинидин һалқип,
өз мәйлимчә яхши-яман иш қилалмаймән; Пәрвәрдигар маңа немә десә, мән шуни
дәймән» дегән әмәсмидим? [14] Әнди мән өз хәлқимгә қайтимән; кәлсилә, мән өзлиригә
бу хәлиқниң күнләрниң ахирида силиниң хәлиқлиригә қандақ муамилә қилидиған-
лиғини ейтип берәй, — деди.

Балаамниң төртинчи қетим бешарәт бериши

[15] У калам сөзини ағзиға елип мундақ деди: —
Беорниң оғли Балаам йәткүзидиған калам сөзи,
Көзлири ечилмиған киши ейтқан калам сөзи,
[16] Тәңриниң сөзлирини аңлиғучи,
Һәммидин Алийниң вәһийлирини билгүчи,
Һәммигә Қадирниң аламәт көрүнүшини көргүчи,
Мана әнди көзи ечилған дүм жиқилиған киши йәткүзидиған калам сөзи: —
[17] Мән Уни көримән, лекин һазир әмәс;
Мән Униңға қараймән, лекин йеқин йәрдин әмәс;
Яқуптин чиқар бир юлтуз,
Көтириләр Исраилдин бир шаһанә һаса;
Чеқиветәр у Моабниң чекисини,
Барлиқ Шетләрниң бешини янжийду.
[18] Едом униңға тәвә болиду,
Йәнә техи дүшмини Сеирлар униңға тәвә болиду;
Исраил болса батурлуқ қилиду.
[19] Яқуптин чиққан бири сәлтәнәт сүриду,
Шәһәрдә қалған һәммәйләнни йоқитиду».

24:13 Чөл. 22:18
24:16 **«көзи ечилған дүм жиқилиған киши йәткүзидиған калам сөзи»** — башқа бир хил тәржимиси: «... көзлири ечилған адәм ейтидиған калам сөзи». Демәк, «Тәңриниң сөзлирини аңлиғучи, һәммигә Қадирниң аламәт көрүнүшини көргүчи, көзи очуқ дүм жиқилған киши йәткүзгән калам сөзи».
24:17 **«йеқин йәрдин әмәс»** — яки «пат арида әмәс». **«Шетләр»** — мәлум қәбилини яки техиму мүмкинчилиги барки, Адәм атиниң оғли Шетниң әвлатлирини, йәни *(Нуһ пәйғәмбәрниң әвлатлири болған)* барлиқ инсанларни көрситиши мүмкин. Ундақта бу бешарәт Мәсиһниң барлиқ инсанлар үстидин һөкүмранлиқ қилидиғанлиғини көрситиду. «Шетләр» дегәнниң башқа бир хил тәржимиси: «ғовға-топилаң көтәргүчиләр». **«бешарәтни шәрһләш»** —бу бешарәт *(16-19)* авал Давут падишани, андин Давутниң әвлади болған Мәсиһни көрситиду. Бу бешарәттә Давут падишаниң Моаб, Едом вә Сеирни *(Сеир Едом турған жутниң башқа бир исми)* ишғал қилидиғанлиғи ейтилиду, дәрвәқә Давут у йәрләрни ишғал қилиду *(«2Сам.» 8:2, «Зәб.» 59:1-3)*. Ахирқи заманда Мәсиһ Исраилни қутқузуш үчүн, Исраилларниң дүшмәнлиригә шу охшаш ишларни қилиду.
24:17 Йәр. 48:45
24:19 **«Шәһәр»** — бәлким Моабниң пайтәхтини көрситиши мүмкин. «Шәһәрдә қалған һәммәйлән» дегәнниң башқа бир хил тәржимиси: «шәһәрниң қалдуғи» *(демәк, шәһәрниң қалған йәрлири)*.
24:19 2Сам. 8:14

Балаамниң ахирқи бешарити

[20] Андин Балаам Амаләкни көрүп, мундақ калам сөзини ейтти: —
«Амаләк еди әсли әлләр арисида баш,
Әнди һалакәттур тәғдир-қисмити».

[21] Андин Балаам Кенийләрни көрүп мундақ калам сөзини ейтти: —
«Сениң маканиң мустәһкәм болуп,
Чаңғаң қорам таш ичидә болсиму,
[22] Лекин силәр Кенийләр һалак қилинип турисиләр;
Таки Ашур силәрни тутқун қилип кәткичә».

[23] Балаам йәнә калам сөзини давам қилип мундақ деди: —
«Аһ , Тәңри бу ишларни қилған чеғида,
Ким тирик қелишқа қадир болар?
[24] Киттим тәрәплиридин кемиләр келип,
Зулум-зәхмәт салиду Ашурға,
Зулум-зәхмәт салиду Ебәргә;
Лекин Киттимдин кәлгүчи өзиму һалакәткә йүзлинәр.

[25] Шуниң билән Балаам орнидин қопуп өз жутиға қайтти; Балақму өз йолиға маңди.

Исраилларниң Пеорда езиқтурулуп бузуқлуқ қилиши

25 [1] Исраиллар Шиттимда турған мәзгилдә, хәлиқ Моаб қизлири билән бузуқлуқ
қилишқа берилип кәтти. [2] У қизлар Исраилларни өз илаһлириға аталған
қурбанлиқларға қатнишишқа чақирди; Исраилларму қурбанлиқлардин йәйдиған,
уларниң илаһлириға бирликтә чоқунидиған болди. [3] Исраиллар Баал-Пеор билән әнә шу
тәриқидә бағлинип кәткәнлиги үчүн, Пәрвәрдигарниң Исраилларға аччиғи қозғалди.
[4] Пәрвәрдигар Мусаға: —
Пәрвәрдигарниң қаттиқ ғәзиви Исраилларға чүшмисун үчүн, хәлиқниң әмирлириниң
һәммисини тутуп, уларни Мениң алдимда аптапта есип қойғин, — деди.
[5] Шуниң билән Муса Исраилниң сорақчилириға: — Силәр берип һәр бириңлар өзүңлар-

---

24:20 **«Амаләк еди әсли әлләр арисида баш»** — бәлким һәҗвий, кинайилик гәп. Амаләк дегән әл Исраилға биринчи болуп һуҗум қилған еди, бәлким улар өзлирини «әлләрниң беши» дәп чағлиған болуши мүмкин — Лекин улар һалак болиду. Бу иш авал Саул падиша *(«1Сам.» 14-15-бап)* андин Давут падиша арқилиқ *(«1Сам.» 27:8, «2Сам.» 12:8)*, ахирида Шимеонлар арқилиқ болған *(«2Тар.» 4:34)*.

24:22 **«Ашур»** — Асурийәни көрситиду. Бешарәт бәлким Асурийә империйәси тәрипидин әмәлгә ашурулған. Асурийә императори Тиглат-Пиләсәр III миладийәдин илгәрки 742-жили, Шалманезәр V миладийәдин илгәрки 722-жили кенийләрни Исраиллар билән биргә тутқун қилип, елип кәткән болуши мүмкин. Бәзи алимлар бешарәтни башқа бир «Ашур» дәп аталған хәлиқни көрситиду, дәп қарайду *(«Яр.» 25:3, «2Сам.» 2:9)*.

24:24 **«Ебәр»** — Ибранийларниң әҗдатини, шундақла мошу йәрдә Йәһудий хәлқини көрситиши мүмкин. **«Киттим»** — Тәвратниң авалқи дәвирлиридә «Киттим» Кретләрни көрситәтти. Бешарәт авал миладийәдин илгәрки 13-әсирдә Филистийләрниң оттура шәриққә таҗавуз қилишини көрситиду. Кейинки вақитларда «Киттим» дегән бу исим Оттура Деңиз тәрәптин яки мәғриб тәрәптин келип таҗавуз қилидиған һәр қайси әлләрни көрсәткән. Шуңа бу бешарәт йәнә Рим империйәсиниң оттура шәриққә таҗавуз қилишини *(миладийәдин илгәрки 190-жили башланған)* көрситиши мүмкин *(«Дан.» 11:30ни вә изаһатларни көрүң)*. Ахир берип Рим империйәси һалак болди; у ахир заманда йәнә бир қетим дәҗҗалниң башқуруши астида болуп, йәнә бир шәкилдә пәйда болуши мүмкин; ахирда Мәсиһ дәҗҗалниң империйәсини мутләқ һалак қилиду.

25:1 Чөл. 31:16; 33:49

25:2 Зәб. 105:28; Һош. 9:10

25:3 **«Баал»** — бутниң исми; «Баал-Пеор» дегән сөз Пеор дегән җайни «алаһидә башқурған Баал»ни көрситиду.

25:3 Зәб. 105:29

25:4 Қан. 4:3; Йә. 22:17

ниң Баал-Пеор билән бағлинип кәткән адәмлирини өлтүрүветиңлар, — деди.
6 Вә Муса пүткүл Исраил җамаити билән җамаәт чедириниң дәрвазиси алдида жиға-
зерә қилип туруватқанда, мана Исраиллардин бирәйлән келип уларниң көз алдиди-
ла Мидияний бир қизни өз қериндашлириниң йениға елип маңди. 7 Каһин Һарунниң
нәвриси, Әлиазарниң оғли Финиһас буни көрүп, җамаәт ичидин қопти-дә, қолиға нәй-
зә елип, 8 һелиқи Исраил адәмниң арқисидин чедирниң ичкиригә кирип, қиз билән
иккисиниң қарниға нәйзә тиқивәтти. Исраиллар арисида тарқалған ваба әнә шу чағ-
дила тохтиди. 9 Шу чағда ваба тегип өлгәнләр җәмий жигирмә төрт миң адәмгә йәткән
еди. 10 Андин Пәрвәрдигар Мусаға мундақ деди: —
11 — «Каһин Һарунниң нәвриси, Әлиазарниң оғли Финиһас Мени дәп вапасизлиққа
болған һәситимни өз һәсити билип, Мениң Исраилларға болған ғәзивимни яндурди.
Шуңа гәрчә Мән вапасизлиққа болған һәситимдин ғәзәпләнгән болсамму, Исраиллар-
ни йоқитивәтмидим. 12 Шуңа сән: — «Мана, Мән униңға өз аман-хатирҗәмлик әһдәм-
ни тәқдим қилимән! 13 Бу әһдә униңға вә униң әвлатлириға тәвә болидиған мәңгүлүк
каһинлиқ әһдиси болиду, чүнки у өз Худасини дәп вапасизлиққа һәсәт қилип, Исраил-
лар үчүн кафарәт кәлтүрди» — дәп җакалиғин».
14 Өлтүрүлгән йәни һелиқи Мидияний қиз билән биллә өлтүрүлгән Исраил адәмниң
исми Зимри болуп, Салуниң оғли, Шимеон қәбилисидики бир җәмәтниң әмри еди.
15 Өлтүрүлгән Мидияний қизниң исми Козби болуп, Зурниң қизи еди; Зур болса Миди-
яний бир қәбилиниң башлиғи еди. 16 Пәрвәрдигар Мусаға: —
17 Сән Мидиянийларға арам бәрмәй зәрбә бәргин; 18-19 Чүнки улар һейлә-микир ишлитип
силәргә арам бәрмигән; Пеордики ишта, шундақла уларниң сиңлиси болған Мидиянниң
бир әмириниң қизи Козбиниң ишидиму һейлә-микир ишлитип силәрни аздурған, — деди.
Козби ваба тарқалған күнидә Пеордики иш сәвәвидин өлтүрүлди.

Исраилларниң иккинчи қетим санақтин өткүзүлүши

26 1 Вабадин кейин Пәрвәрдигар Муса билән Һарунниң оғли Әлиазарға сөз қилип: —
2 Силәр пүткүл Исраилларниң җамаити ичидә жигирмә яштин ашқан, җәңгә чиқа-
лайдиғанларни ата җәмәти бойичә һесаплап санақтин өткүзүңлар, — деди.
3 Шуниң билән Муса билән каһин Әлиазар Моаб түзләңликлиридә, йәни Йерихониң
йенидики Иордан дәриясиниң бойида Исраиллар билән сөзлишип уларға: 4 «Пәрвәрди-
гарниң Муса вә Мисирдин чиққан Исраилларға буйруғини бойичә, силәрдин жигирмә
яштин ашқанларниң һәммиси тизимлинип санақтин өткүзүлүши керәк» дәп уқтурди.
тизимлитилған санлар мундақ болди: —

25:7 Зәб. 105:30
25:9 1Кор. 10:8
25:11 2Кор. 11:2
25:12 Зәб.105:31
25:17 Чөл. 31:2
25:18-19 Вәһ. 18:6
26:1 **вабадин кейин** — бу ваба билән әйни чағда Пәрвәрдигарға асийлиқ қилған чоңларниң қалдуқлири өлтүрүлди *(64-65-айәтләрни көрүң)*.
26:2 Чөл. 1:3
26:4 **һәммиси тизимлинип санақтин өткүзүлүши керәк** — бу санақтин өткүзүшниң мәхсәтлири шүбһисизки: *(1)* Қанаан зиминиға киргәндин кейин улар көп қетим җәңгә чиқиши керәк болатти. Шуниңға тәйярлиқ қилиш үчүн Исраилларниң һәр бир җәңчиси сәп-сәпләрдә орунлаштурулуши керәк; *(2)* улар Қанаан зиминиға кириш алдида туриду; пат арида шу зимин һәр бир қәбилигә, җәмәткә, аилигә санлириға қарап тәқсим қилиниду *(34:16-29)*. Шуңа хәлиқниң санлири қәбилә-җәмәт бойичә тәпсилий ениқлиниши керәк еди; *(3)* Худаниң сөзиниң әмәлгә ашурулуши билән әслидә өзигә қарши чиққан «чоңлар»ниң һәммисиниң йоқалғанлиғини испатлаш үчүн болди *(64-65-айәтни көрүң)*.
26:4 Чөл. 1:1, 2, 3

5 Исраилниң тунҗа оғли Рубән еди. Рубәнниң әвлатлири, йәни Һануқниң нәслидин
болған Һануқ җәмәти; Паллуниң нәслидин болған Паллу җәмәти; 6 Һәзрон нәсли-
дин болған Һәзрон җәмәти; Карми нәслидин болған Карми җәмәти. 7 Булар Рубәнниң
җәмәтлири болуп, улардин санақтин өткүзүлгини җәмий қириқ үч миң йәттә йүз оттуз
киши болди.
8 Паллуниң оғли Елиаб; 9 Елиабниң оғуллири Нимуәл, Датан, Абирам еди. Датан билән
Абирам әслидә җамаәт ичидин чақирилған мөтивәрләр болсиму, Кораһ гуруһидикиләр
Пәрвәрдигар билән такаллашқанда, улар билән бирлишип Муса вә Һарун билән такал-
лашқан еди. 10 Йәр ағзини ечип уларни Кораһ билән биргә жутуп кәткән; шу чағда Кораһ
гуруһидикиләрниң һәммиси өлгән; башқиларға ибрәт болсун дәп, от униң икки йүз әл-
лик адимини жутуп кәткән. 11 Лекин Кораһниң әвлатлири өлүп кәтмигән.
12 Шимеонниң әвлатлири, җәмәт бойичә, Нәмуәлниң нәслидин болған Нәмуәл җәмәти;
Ямин нәслидин болған Ямин җәмәти; Яқин нәслидин болған Яқин җәмәти; 13 Зәраһ нәс-
лидин болған Зәраһ җәмәти; Саул нәслидин болған Саул җәмәти. 14 Булар Шимеонниң
җәмәтлири болуп, җәмий жигирмә икки миң икки йүз адәм чиқти.
15 Гад қәбилисидин, җәмәт бойичә, Зәфон нәслидин болған Зәфон җәмәти; Һагги нәс-
лидин болған Һагги җәмәти; шуни нәслидин болған шуни җәмәти; 16 Озни нәслидин
болған Озни җәмәти; ери нәслидин болған ери җәмәти; 17 Арод нәслидин болған Арод
җәмәти; Арәли нәслидин болған Арәли җәмәти. 18 Булар Гад әвлатлириниң җәмәтли-
ри болуп, улар җәмәтлири бойичә санақтин өткүзүлгәндә җәмий қириқ миң бәш йүз
адәм чиқти.
19 Йәһуданиң оғуллири Ер билән Онан еди; бу иккиси Қанаан зиминида өлүп кәткән.
20 Йәһуданиң әвлатлири, җәмәти бойичә, Шилаһниң нәслидин болған Шилаһ җәмәти;
Пәрәзниң нәслидин болған Пәрәз җәмәти; Зәраһниң нәслидин болған Зәраһ җәмәти.
21 Пәрәзниң әвлатлири Һәзронниң нәслидин болған Һәзрон җәмәти; Һамулниң нәсли-
дин болған Һамул җәмәти. 22 Булар Йәһуданиң җәмәтлири болуп, улар җәмәт бойичә
санақтин өткүзүлгәндә җәмий йәтмиш алтә миң бәш йүз адәм чиқти.
23 Иссакарниң әвлатлири, җәмәт бойичә, Толаниң нәслидин болған Тола җәмәти; Пу-
аһниң нәслидин болған Пуаһ җәмәти; 24 Яшубниң нәслидин болған Яшуб җәмәти;
Шимронниң нәслидин болған Шимрон җәмәти. 25 Булар Иссакарниң җәмәтлири болуп,
улар җәмәт бойичә санақтин өткүзүлгәндә җәмий атмиш төрт миң үч йүз адәм чиқти.
26 Зәбулунниң әвлатлири, җәмәти бойичә, Сәрәдниң нәслидин болған Сәрәд җәмәти;
Елон нәслидин болған Елон җәмәти; Җаһлийәлниң нәслидин болған Җаһлийәл җәмәти.
27 Булар Зәбулунниң җәмәтлири болуп, улар җәмәт бойичә санақтин өткүзүлгәндә җә-
мий атмиш миң бәш йүз адәм чиқти.
28 Йүсүпниң оғуллири: — җәмәт бойичә, Манассәһ билән Әфраим еди. 29 Манассәһниң
әвлатлири: — Макирниң нәслидин болған Макир җәмәти (Макирдин Гилеад төрәлгән),
Гилеадниң нәслидин болған Гилеад җәмәти еди. 30 Төвәндикиләр Гилеадниң әвлатли-
ри: — Йәәзәрниң нәслидин болған Йәәзәр җәмәти; Һәләкниң нәслидин болған Һәләк
җәмәти; 31 Асрийәлниң нәслидин болған Асрийәл җәмәти; Шәкәмниң нәслидин болған
Шәкәм җәмәти; 32 Шәмиданиң нәслидин болған Шәмида җәмәти; Һәфәрниң нәслидин

26:5 **Яр. 46:9; Мис. 6:14; 1Тар. 5:1**
26:9 **«чақирилған мөтивәрләр болсиму»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «чақирилған болсиму,...»
26:9 **Чөл. 16:12**
26:12 **«Нәмуәл»** —— «Яр.» 46:10дә «Йәмуәл».
26:19 **Яр. 38:7, 10; 46:12**
26:21 **Яр. 46:12**
26:29 **Йә. 17:1**

болған Һәфәр җәмәти. 33 Һәфәрниң оғли Зәлофиһад оғул пәрзәнт көрмәй қиз пәрзәнт
көргән; Зәлофиһадниң қизлириниң исми Маһлаһ, Ноаһ, Һоглаһ, Милкаһ, Тирзаһ еди.
34 Булар Манассәһниң җәмәтлири болуп, санақтин өткүзүлгәндә җәмий әллик икки миң
йәттә йүз адәм чиқти.
35 Төвәндикиләр Әфраимниң әвлатлири, җәмәти бойичә: — Шутилаһниң нәслидин
болған Шутилаһ җәмәти; Бәкәрниң нәслидин болған Бәкәр җәмәти; Таһанниң нәсли-
дин болған Таһан җәмәти. 36 Шутиланиң әвлатлири Еранниң нәслидин болған Еран
җәмәти. 37 Мана булар Әфраим әвлатлириниң җәмәтлири болуп, һәр қайси җәмәтләр
бойичә санақтин өткүзүлгәндә җәмий оттуз икки миң бәш йүз адәм чиқти. Җәмәтлири
бойичә, уларниң һәммиси Йүсүпниң әвлатлири еди.
38 Биняминниң әвлатлири, җәмәти бойичә, Беланиң нәслидин болған Бела җәмәти;
Ашбәлниң нәслидин болған Ашбәл җәмәти; Аһирамниң нәслидин болған Аһирам
җәмәти; 39 Шәфуфамниң нәслидин болған Шуфам җәмәти; Һуфамниң нәслидин болған
Һуфам җәмәти. 40 Ард билән Нааман Беланиң оғуллири еди; Ардниң нәслидин болған
Ард җәмәти; Нааманниң нәслидин болған Нааман җәмәти. 41 Булар Биняминниң әвлат-
лири болуп, җәмәт бойичә санақтин өткүзүлгәндә җәмий қириқ бәш миң алтә йүз адәм
чиқти.
42 Төвәндикиләр Данниң әвлатлири болуп, җәмәт бойичә, Шуһамниң нәслидин болған
Шуһам җәмәти; җәмәт бойичә булар Данниң җәмәтлири еди. 43 Шуһамниң һәммә
җәмәти санақтин өткүзүлгәндә җәмий атмиш төрт миң төрт йүз адәм чиқти.
44 Аширниң әвлатлири, җәмәт бойичә, Йимнаһниң нәслидин болған Йимнаһ җәмәти;
Йишвиниң нәслидин болған Йишви җәмәти; Берияһниң нәслидин болған Берияһ
җәмәти. 45 Берияһниң әвлатлири, җәмәт бойичә, Һәбәрниң нәслидин болған Һәбәр
җәмәти; Малкиәлниң нәслидин болған Малкиәл җәмәти. 46 Аширниң қизиниң исми Се-
раһ еди. 47 Булар Ашир әвлатлириниң җәмәтлири болуп, улар җәмәт бойичә санақтин
өткүзүлгәндә җәмий әллик үч миң төрт йүз адәм чиқти.
48 Нафталиниң әвлатлири, җәмәт бойичә, Яһзиәлниң нәслидин болған Яһзиәл җәмәти;
Гуниниң нәслидин болған Гуни җәмәти; 49 Йәзәрниң нәслидин болған Йәзәр җәмәти;
Шилләмниң нәслидин болған Шилләм җәмәти. 50 Булар Нафталиниң җәмәтлири болуп,
җәмәт бойичә санақтин өткүзүлгәндә җәмий қириқ бәш миң төрт йүз адәм чиқти.
51 Жуқириқилар Исраиллардин санақтин өткүзүлгәнләр болуп, җәмий алтә йүз бир миң
йәттә йүз оттуз адәм чиқти.
52 Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
53 Зимин мошуларға ройхәткә елинған сан бойичә мирас қилип тәқсим қилинсун. 54 Ми-
расни адәм сани көп қәбилиләргә көпрәк, адәм сани аз қәбилиләргә азрақ бөл; мирас
ройхәттин өткүзүлгән адәм саниға қарап һәр бир адәмгә бөлүп берилсун. 55 Һалбуки,
зимин чәк ташлиниш йоли билән бөлүнсун; улар мирасқа өзлириниң ата җәмәт-қәби-
лисиниң нами бойичә варислиқ қилсун. 56 Мирас уларға чәк ташлаш йоли билән адәм
санининң аз-көплүгигә қарап һәр бир аилә-җәмәткә бөлүп берилсун.
57 Төвәндикиләр ата җәмәт бойичә санақтин өткүзүлгән Лавийлар: — Гәршонниң нәс-
лидин болған Гәршон җәмәти; Коһатниң нәслидин болған Коһат җәмәти; Мәрариниң

26:33 Чөл. 27:1
26:39 **«Шәфуфамниң»** — яки «Шуфамниң».
26:46 **«Сераһ»** — яки «Сараһ».
26:53 **«ройхәткә елинған сан бойичә»** — ибраний тилида «адәм исми билән елинған сан бойичә».
26:54 Чөл. 33:54
26:55 Чөл. 33:54; Йә. 11:23; 14:2

нәслидин болған Мәрари җәмәти. [58] Булар Лавийларниң җәмәтлири: — Либни җәмәти,
Һеброн җәмәти, Маһли җәмәти, Муши җәмәти, Кораһ җәмәти. Коһаттин Амрам төрәл-
гән. [59] Амрамниң аялиниң исми Йокәбәд болуп, Лавийниң Мисирда туғулған қизи еди; у
Амрамға Һарун, Муса вә уларниң һәдиси Мәрйәмни туғуп бәргән.
[60] Һарундин Надаб, Абиһу, Әлиазар, Итамар төрәлгән. [61] Лекин Надаб билән Абиһу
Пәрвәрдигарниң алдиға ғәйрий бир отни сунғанда өлүп кәткән. [62] Лавийлар ичидә бир
айлиқтин ашқан барлиқ әркәкләр санақтин өткүзүлгәндә җәмий жигирмә үч миң адәм
чиқти. Улар Исраиллар ичидә санақтин өткүзүлмигән, чүнки уларға Исраиллар ичидә
һеч қандақ мирас зимин бөлүп берилмигән.
[63] Жуқирида ейтилған адәмләр Моаб түзләңликлиридә, Йерихониң удулидики Иордан
дәрияси бойида Муса билән каһин Әлиазар тәрипидин санақтин өткүзүлгән Исраиллар-
дур. [64] Бирақ бу адәмләр ичидә Муса билән каһин Һарун илгири Синай чөлидә санақтин
өткүзгәндә санақтин өткүзүлгән бирму адәм йоқ еди. [65] Чүнки Пәрвәрдигар улар тоғри-
сида: «Улар чөлдә өлмәй қалмайду» дәп ейтқан еди. Шуңа, Йәфуннәһниң оғли Каләб
билән Нунниң оғли Йәшуадин башқа бириму қалмиған.

Зәлофиһадниң қизлири — Мирас тоғрисидики алаһидә бәлгүлимиләр

27 [1] Йүсүпниң оғли Манассәһниң нәслидин болған җәмәтләр ичидә Манассәһниң
чәвриси, Макирниң әвриси, Гилеадниң нәвриси, Һәфәрниң оғли Зәлофиһадниң
қизлири болуп, уларниң исми Маһлаһ, Ноаһ, Һоглаһ, Милкаһ, вә Тирзаһ еди. [2] Улар
җамаәт чедириниң дәрвазиси алдиға келип, Муса билән каһин Әлиазар вә әмирләр
билән пүткүл җамаәтниң алдида туруп: [3] — Бизниң атимиз чөлдә өлүп кәткән; у у йәрдә
Пәрвәрдигарға һуҗум қилғили жиғилғанлардин әмәс, йәни Кораһ гуруһидикиләрдин
әмәс; у бәлки өз гунайи ичидә өлгән, вә униң оғул пәрзәнти йоқ еди. [4] Немә үчүн
атимизниң оғли йоқлуғи сәвәплик униң нами униң җәмәтидин өчүрүветилиду?
Өзлириниң бизгә атимизниң қериндашлири қатарида мирас бөлүп беришлирини
өтүнимиз, — деди.
[5] Муса уларниң бу ишини Пәрвәрдигарниң алдиға қойди. [6] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қи-
лип мундақ деди: —
[7] Зәлофиһадниң қизлириниң ейтқини дурус, сән чоқум уларға атисиниң қериндашлири
қатарида мирас бәр; уларниң атисиниң мирасини уларға өткүзүп бәргин. [8] Сән Исра-
илларға ейтқин: «Бир адәм өлүп кәткән чағда униң оғли болмиса, ундақта силәр униң
мирасини қизиға өткүзүп бериңлар. [9] Қизи болмиса, мирасини қериндашлириға бе-
риңлар. [10] Қериндашлири болмиса, мирасини ата җәмәт тағилириға бериңлар. [11] Әгәр
униң атисиниң қериндашлири болмиса, ундақта униң мирасини униң җәмәтидики әң
йеқин бир туққиниға бериңлар; у адәм униң мирасиға егә болсун. Бу Пәрвәрдигар Му-
саға буйруғандәк, Исраилларға чүшүрүлгән һөкүм, қанун-бәлгүлимә болуп қалсун».

26:57 Мис. 6:17, 18, 19, 20
26:59 Мис. 2:1, 2; 6:19
26:61 **«ғәйрий от»** — мошу вақиә «Лав.» 10-бапта хатирилиниду; «Лав.» 10:1дики изаһатниму көрүң.
26:61 Лав. 10:2; Чөл. 3:4; 1Тар. 24:2
26:65 Чөл. 14:28, 29, 34, 35; 1Кор. 10:5, 6
27:1 Чөл. 26:33; 36:2; Йә. 17:3
27:3 Чөл. 14:35; 16:1; 26:64
27:7 Чөл. 36:2

Йәшуаниң Мусаниң вәзиписигә варислиқ қилиши

[12] Пәрвәрдигар Мусаға: —
Сән маву Абарим теғиға чиқип, Мән Исраилларға тәқдим қилған зиминға қарап бақ.
[13] Көрүп болғандин кейин сәнму акаң Һарунға охшаш өз хәлиқлириңгә қошулисән.
[14] Чүнки Зин чөлидә, җамаәт җедәл чиқарған чағда, иккиңлар Мениң буйруғимға асий-
лиқ қилип, суниң ишида (Зин чөлидә, Қадәштики «Мәрибаһ сулири» дегән җайда) Мени
җамаәтниң алдида муқәддәс дәп һөрмәтлимидиңлар, — деди.
[15] Муса Пәрвәрдигарға сөз қилип: [16-17] — И Пәрвәрдигар, барлиқ әт егилириниң роһли-
риниң Худаси, Өз җамаитиниң падичисиз падидәк болуп қелишиниң алдини елиш
үчүн җамаәтни идарә қилидиған, уларниң алдиға кирип чиқалайдиған, уларни башлап
маңалайдиған бир адәмни тикләп беришиңни тиләймән, — деди.
[18] Сән Нунниң оғли Йәшуани таллиғин, — деди Пәрвәрдигар Мусаға, — Униңда Роһум
бар, сән қолуңни униң бешиға қой, [19] уни каһин Әлиазар вә барлиқ җамаәтниң алдида
турғузуп вәзипигә қой. [20] Сән пүткүл Исраил җамаити униң гепигә кириши үчүн өзүң-
ниң иззәт-шөһритиңдин бир қисмини униңға бәргин. [21] У каһин Әлиазарниң алдида
турсун, Әлиазар уримниң һөкүмини васитә қилип туруп, Пәрвәрдигарниң һозурида
униң үчүн йол сорисун; Исраил хәлқи, йәни пүткүл җамаәт униң буйруғи билән чиқи-
ду, униң буйруғи билән кириши керәк.
[22] Шуниң билән Муса Пәрвәрдигарниң буйруғи бойичә иш көрүп, Йәшуани башлап келип,
каһин Әлиазарниң вә барлиқ җамаәтниң алдида турғузди; [23] Әлиазар қолини униң бешиға
қоюп, уни Пәрвәрдигарниң Мусаниң вастиси билән буйруғинидәк вәзипигә қойди.

Дайимлиқ көйдүрмә қурбанлиқ, йәни күнлүк көйдүрмә қурбанлиқ сунуш тоғрисидики низам

28 [1] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[2] Сән Исраилларға буйруп: — «Маңа сунулған һәдийә-қурбанлиқларни, йәни Маңа
озуқ болидиған, хушбуй кәлтүридиған отта сунулидиған һәдийә-қурбанлиқларни бол-
са, силәр һәр бирини бекитилгән қәрәлидә сунушқа көңүл қоюңлар» — дегин. [3] Сән
уларға йәнә: «Силәрниң Пәрвәрдигарға атап отта сунидиған көйдүрмә қурбанлиғиңлар
мундақ болиду: — һәр күни бежирим бир яшлиқ әркәк қозидин иккини дайимий көй-
дүрмә қурбанлиқ қилиңлар. [4] Әтигини бирни, гугумда бирни сунуңлар; [5] йәнә төрттин

27:12 **«Изаһат»** — «Қан.» 31:1-8ниму көрүң.
27:12 Қан. 32:48, 49
27:13 **«өз хәлиқлириңгә қошулисән»** — бу ибарә тоғрилиқ «Яр.» 25:8 вә изаһатини көрүң.
27:13 Чөл. 20:24
27:14 Чөл. 20:12
27:16-17 **«алдиға кирип чиқалайдиған»** — ибраний тилида «*(хәлиқниң)* алдида чиқип кирәләйдиған». Бу ибарә ибраний тилида хәлиқни сирттики дүшмәнләргә тақабил турушқа йетәкчилик қилалайдиған вә ички ишларни убдан бир тәрәп қилалайдиған дегәнни билдүриду. **«башлап маңалайдиған»** — ибраний тилида «башлап чиқип кирәләйдиған». Жуқирқи изаһатни көрүң.
27:16-17 Чөл. 16:22; Ибр. 12:9; 1Пад. 22:17; Мат. 9:36; Мар. 6:34
27:18 **«Роһум бар»** — ибраний тилида «Роһ бар» — Худаниң Муқәддәс Роһи.
27:18 Қан. 3:21; 34:9
27:21 **«урим»** — бир хил таш еди. Уларниң қандақ екәнлигини һазир бир немә демәк тәс. Лекин улар арқилиқ Худа Өзиниң ирадисини издәйдиғанларға йол көрситәтти. «Мис.» 28:30 вә изаһатни көрүң.
27:21 Мис. 28:30; Лав. 8:8
28:1 **«Дайимлиқ көйдүрмә қурбанлиқ»** — яки «дайимий көйдүрмә қурбанлиқ» яки «күнлүк көйдүрмә қурбанлиқ». «Мис. » 29:38-46ниму көрүң.
28:3 Мис. 29:38
28:4 **«гугум»** — ибраний тилида «икки кәч арилиғида» дегән сөз билән ипадилиниду — демәк, күн петиватқан вақит билән қараңғу чүшүш арилиғида болған вақит.

бир һиндин соқуп чиқирилған зәйтун мейи иләштүрүлгән есил ундин ондин бир әфаһни ашлиқ һәдийәси сүпитидә сунуңлар. [6] Синай теғида бәлгүләнгән, Пәрвәрдигарға атап хушбуй чиқарсун дәп, отта сунулидиған дайимий көйдүрмә қурбанлиқ мана шудур. [7] Һәр бир қоза үчүн униңға қошулидиған шарап һәдийәси төрттин бир һин шарап болиду; ечитма ичимлик болған шарап һәдийәси муқәддәс җайда Пәрвәрдигарға сунуп төкүлсун. [8] Сән иккинчи бир қозини гугумда сунғин; уни әтигәнкидәк ашлиқ һәдийәси вә шарап һәдийәси билән қошуп сунғин; у хушбуй кәлтүрүш үчүн Пәрвәрдигарға атап отта сунулидиған көйдүрмә қурбанлиқ болиду.

Шабат күни сунулидиған қурбанлиқ

[9] — Шабат күни бежирим бир яшлиқ икки әркәк қоза сунулсун; униңға қошуп зәйтун мейи иләштүрүлгән есил ундин әфаһниң ондин иккиси ашлиқ һәдийәси сүпитидә сунулсун вә шарап һәдийәси сунулсун; [10] бу һәр бир шабат күнидә сунулидиған шабат күнидики қурбанлиқтур; униң билән дайимий көйдүрмә қурбанлиқ вә қошумчә сунулидиған шарап һәдийәси биллә сунулсун.

Айниң биринчи күни сунулидиған қурбанлиқ

[11] — Һәр айниң биринчи күни Пәрвәрдигарға атилидиған көйдүрмә қурбанлиқ сунуңлар; йәни икки яш топақ, бир қочқар, бир яшлиқ бежирим йәттә әркәк қозини сунуңлар.
[12] Һәр топақ бешиға зәйтун мейи иләштүрүлгән есил ундин әфаһниң ондин үчи ашлиқ һәдийәси сүпитидә, қошқарға зәйтун мейи иләштүрүлгән есил ундин әфаһниң ондин иккиси ашлиқ һәдийәси сүпитидә, [13] һәр бир қоза бешиға зәйтун мейи иләштүрүлгән есил ундин әфаһниң ондин бири ашлиқ һәдийәси сүпитидә сунулсун; бу Пәрвәрдигарға отта сунулидиған, хушбуй чиқиридиған бир көйдүрмә қурбанлиқтур. [14] Уларниң шарап һәдийәлири болса: — һәр бир топақ бешиға шараптин йерим һин, қошқар бешиға һинниң үчтин бири, һәр бир қоза бешиға һинниң төрттин бири сунулсун. Бу һәр айда сунулидиған айлиқ көйдүрмә қурбанлиқ болуп, жилниң һәр ейида шундақ қилинсун. [15] Буларниң үстигә Пәрвәрдигарға атилидиған гуна қурбанлиқ сүпитидә бир текә сунулсун; шуларниң һәммиси дайимий көйдүрмә қурбанлиқ вә қошумчә шарап һәдийәси билән биллә сунулсун.

«Өтүп кетиш һейти» һәм «петир нан һейти»дики қурбанлиқлар

[16] Биринчи айниң он төртинчи күни Пәрвәрдигарға аталған «өтүп кетиш» қозиси сунулсун. [17] Шу айниң он бәшинчи күни һейт башлиниду; йәттә күн петир нан йейилсун. [18] Биринчи күни муқәддәс жиғилиш өткүзүлсун, һеч қандақ иш-әмгәк қилмаслиғиңлар керәк, [19] шу күни отта сунулидиған, Пәрвәрдигарға аталған көйдүрмә қурбанлиқ сүпитидә яш топақтин иккини, бир қочқар вә йәттә бир яшлиқ әркәк қоза сунуңлар; улар алдиңларда бежирим көрүнсун; [20] шуларға қошулидиған ашлиқ һәдийәлири зәйтун мейи иләштүрүлгән есил ун болуп, һәр бир топақ бешиға әфаһниң ондин үчи, қочқар бешиға әфаһниң ондин иккиси, [21] шу йәттә қоза бешиға әфаһниң ондин бири сунулсун; [22] шуниңдәк гунайиңлар үчүн кәфарәт кәлтүрүшкә гуна қурбанлиғи сүпи-

---

28:5 **«бир әфаһ»** — тәхминән 2 күрә яки 22 литр еди. Бир һин тәхминән 3.6 литр еди.
28:5 Мис. 16:36; 29:40; Лав. 2:1
28:7 **«муқәддәс жай»** — мошу йәрдә ибадәт чедириниң һойлисини көрсәтсә керәк.
28:16 **«Пәрвәрдигарға аталған «өтүп кетиш» қозиси сунулсун»** —— Ибраний тилида «Пәрвәрдигарға аталған «өтүп кетиш» болиду». Бу һейт тоғрилиқ «Лав.» 23.5-14ниму көрүң.
28:16 Мис. 12:18; 23:15; Лав. 23:5
28:18 Лав. 23:7

тидә бир текә сунулсун. [23] Буларниң һәммисини әтигәнлик көйдүрмә қурбанлиқ, йәни дайимий көйдүрмә қурбанлиқтин айрим сунуңлар. [24] Силәр бу тәриқидә уда йәттә күн Пәрвәрдигарға атап отта сунулидиған, хушбуй кәлтүридиған ашундақ һәдийә-қурбанлиқларни сунуңлар; шуларниң һәммиси дайимий көйдүрмә қурбанлиқ вә қошуп сунулидиған шарап һәдийәсиниң сиртида сунулиду. [25] Йәттинчи күни муқәддәс жиғилиш өткүзүңлар, шу күни һеч қандақ иш-әмгәк қилишқа болмайду.

«Һәптиләр һейти», йәни «Дәсләпки орма һейти»дики қурбанлиқлар

[26] «Дәсләпки орма» күни, йәни «һәптиләр һейти»ңларда силәр йеңи ашлиқ һәдийәсини Пәрвәрдигарға сунған чағда муқәддәс жиғилиш өткүзүңлар; һеч қандақ иш-әмгәк қилмаңлар. [27] Силәр Пәрвәрдигарға аталған, хушбуй кәлтүридиған көйдүрмә қурбанлиқ сүпитидә яш топақтин иккини, қочқардин бирни, бир яшлиқ әркәк қозидин йәттини сунуңлар. [28] Шуларға қошуп сунулидиған ашлиқ һәдийәси зәйтун мейи иләштүрүлгән есил ундин болуп, һәр бир топақ бешиға әфаһниң ондин үчи, қочқар бешиға әфаһниң ондин иккиси, [29] шу йәттә қоза бешиға әфаһниң ондин бири сунулсун; [30] шуниңдәк силәрниң гунайиңлар үчүн кәфарәт кәлтүрүшкә гуна қурбанлиғи сүпитидә бир текә сунулсун. [31] Шуларниң һәммиси дайимий көйдүрмә қурбанлиқ вә униң ашлиқ һәдийәсигә қошуп (буларниң һәммиси алдиңларда бежирим көрүнсун), шарап һәдийәлири билән биллә сунулсун.

Канай челиш һейтидики қурбанлиқлар
«Лав.» 23:23-25ниму көрүң

29 [1] Йәттинчи айниң биринчи күни силәр муқәддәс жиғилиш өткүзүңлар; у күни һеч қандақ иш-әмгәк қилмаслиғиңлар керәк. Бу силәр үчүн канайлар челинидиған күни болиду. [2] Силәр Пәрвәрдигарға аталған, хушбуй кәлтүридиған көйдүрмә қурбанлиқ сүпитидә яш бир топақ, бир қочқар, йәттә бир яшлиқ бежирим әркәк қозини сунуңлар. [3] Шуларға қошуп сунулидиған ашлиқ һәдийәси зәйтун мейи иләштүрүлгән есил ундин болуп, һәр бир топақ бешиға әфаһниң ондин үчи, қочқар бешиға әфаһниң ондин иккиси, [4] шу йәттә қоза бешиға әфаһниң ондин бири сунулсун; [5] шуниңдәк силәрниң гунайиңлар үчүн кәфарәт кәлтүрүшкә гуна қурбанлиғи сүпитидә бир текә сунулсун. [6] Шуларни айниң биринчи күнидики көйдүрмә қурбанлиқ вә униңға қошумчә болған ашлиқ һәдийәси, дайимий көйдүрмә қурбанлиқ, униңға қошумчә болған ашлиқ һәдийәси вә буларға қошулидиған шарап һәдийәлириниң сиртида сунуңлар; буларниң һәммиси һәр бири бәлгүлимә бойичә Пәрвәрдигарға атап отта хушбуй кәлтүрсун дәп сунулсун.

Кәфарәт күни сунулидиған қурбанлиқлар
«Лав.» 23:26-32ниму көрүң.

[7] Йәттинчи айниң онинчи күни силәр муқәддәс жиғилиш өткүзүңлар; нәпсиңларни тартип өзүңларни төвән тутуңлар. У күни һеч қандақ иш-әмгәк қилишқа болмайду. [8] Силәр

28:24 **«хушбуй кәлтүридиған ашундақ һәдийә-қурбанлиқларни сунуңлар»** — демәк, биринчи күндики гунаһ қурбанлиқи *(текә)* сунулмайду; чүнки у хушбуй кәлтүридиған қурбанлиқ әмәс.

28:26 **««Дәсләпки орма» күни, йәни «һәптиләр һейти»ңларда»** — яки «йәни *(силәр)* һәптәңларни *(демәк, йәттә һәптә)* өткүзгәндин кейин». «Лав.» 23:15-22ниму көрүң.

29:1 **«муқәддәс жиғилиш»** — «муқәддәс жиғилиш»лар яки «муқәддәс сорун»лар тоғрилиқ «Лав.» 23:2 вә изаһатини көрүң.

29:1 Лав. 23:24

29:7 **«нәпсиңларни тартип өзүңларни төвән тутуп»** —— Ибраний тилида бирла сөз билән ипадилиниду. Йәһудий әнъәнилири бойичә бу ишлар роза тутушни өз ичигә алатти. 16:29-31ниму көрүң.

29:7 Лав. 16:29, 31; 23:27

Пәрвәрдигарға аталған, хушбуй кәлтүридиған көйдүрмә қурбанлиқ сүпитидә яш бир
топақ, бир қочқар, бир яшлиқ әркәк қозидин йәттини сунуңлар (буларниң һәммиси
алдиңларда бежирим көрүнсун).
9 Шуларға қошуп сунулидиған ашлиқ һәдийәси зәй-
тун мейи иләштүрүлгән есил ундин болуп, һәр бир топақ бешиға әфаһниң ондин үчи,
қочқар бешиға әфаһниң ондин иккиси,
10 шу йәттә қоза бешиға әфаһниң ондин бирини,
11 шуниңдәк гуна қурбанлиғи сүпитидә бир текә сунуңлар; уларниң һәммиси кәфарәт
күнидики гуна қурбанлиғи, дайимий көйдүрмә қурбанлиқ, униң қошумчә ашлиқ һә-
дийәси вә буларниң шарап һәдийәлири биллә сунулсун.

«Кәпиләр һейти»дики қурбанлиқлар
«Лав.» 23:33-44ниму көрүң.

12 Йәттинчи айниң он бәшинчи күни муқәддәс жиғилиш өткүзүңлар; у күни һеч қан-
дақ иш-әмгәк қилишқа болмайду. Пәрвәрдигарға атап йәттә күн һейт қилиңлар;
13 силәр
Пәрвәрдигарға атап, хушбуй кәлтүрсун дәп отта сунулидиған көйдүрмә қурбанлиқ
сүпитидә яш топақтин он үчни, икки қочқар, бир яшлиқ әркәк қозидин он төртни су-
нуңлар (шулар һәммиси бежирим болсун).
14 Шуларға қошуп сунулидиған ашлиқ һәдий-
әси зәйтун мейи иләштүрүлгән есил ундин болуп, он үч топақ бешиға әфаһниң ондин
үчи, икки қочқар бешиға әфаһниң ондин иккиси,
15 он төрт қоза бешиға әфаһниң ондин
бирини,
16 шуниңдәк гуна қурбанлиғи сүпитидә бир текә сунуңлар; шуларниң үстигә
дайимий көйдүрмә қурбанлиқ, униң қошумчә ашлиқ һәдийәси вә шарап һәдийәси бил-
лә сунулсун.
17 Иккинчи күни яш топақтин он иккини, икки қочқар, бир яшлиқ әркәк қозидин он
төртни сунуңлар (шулар һәммиси бежирим болсун)
18 вә шундақла топақлар, қочқарлар
вә әркәк қозиларниң саниға қарап бәлгүлимә бойичә қошумчә сунулидиған ашлиқ һә-
дийәлири билән шарап һәдийәлирини сунуңлар.
19 Шуниңдәк гуна қурбанлиғи сүпити-
дә бир текә сунуңлар; шуларниң үстигә дайимий көйдүрмә қурбанлиқ, униң қошумчә
ашлиқ һәдийәси вә шуларниң шарап һәдийәлири биллә сунулсун.
20 Үчинчи күни бир яш топақтин он бирни, икки қочқар, бир яшлиқ әркәк қозидин он
төртни сунуңлар (шулар һәммиси бежирим болсун)
21 вә шундақла топақлар, қочқарлар
вә әркәк қозиларниң саниға қарап бәлгүлимә бойичә қошумчә сунулидиған ашлиқ һә-
дийәлири билән шарап һәдийәлирини сунуңлар;
22 шуниңдәк гуна қурбанлиғи сүпити-
дә бир текә сунуңлар; шуларниң үстигә дайимий көйдүрмә қурбанлиқ, униң қошумчә
ашлиқ һәдийәси вә шарап һәдийәси биллә сунулсун.
23 Төртинчи күни яш топақтин онни, икки қочқар, бир яшлиқ әркәк қозидин он төртни
сунуңлар (шулар һәммиси бежирим болсун)
24 вә шундақла топақлар, қочқарлар вә әр-
кәк қозиларниң саниға қарап бәлгүлимә бойичә қошумчә сунулидиған ашлиқ һәдийә-
лири билән шарап һәдийәлирини сунуңлар;
25 шуниңдәк гуна қурбанлиғи сүпитидә бир
текә сунуңлар; шуларниң үстигә дайимий көйдүрмә қурбанлиқ, униң қошумчә ашлиқ
һәдийәси вә шарап һәдийәси биллә сунулсун.
26 Бәшинчи күни яш топақтин тоққузни, икки қочқар, бир яшлиқ әркәк қозидин он төрт-
ни сунуңлар (шулар һәммиси бежирим болсун)
27 вә шундақла топақлар, қочқарлар вә
әркәк қозиларниң саниға қарап бәлгүлимә бойичә қошумчә сунулидиған ашлиқ һәдий-
әлири билән шарап һәдийәлирини сунуңлар;
28 шуниңдәк гуна қурбанлиғи сүпитидә
бир текә сунуңлар; шуларниң үстигә дайимий көйдүрмә қурбанлиқ, униң қошумчә
ашлиқ һәдийәси вә шарап һәдийәси биллә сунулсун.
29 Алтинчи күни яш топақтин сәккизни, икки қочқар, бир яшлиқ әркәк қозидин он төрт-

29:8 Чөл. 28:19

ни сунуңлар (шулар һәммиси бежирим болсун) [30] вә шундақла топақлар, қочқарлар вә
әркәк қозиларниң саниға қарап бәлгүлимә бойичә қошумчә сунулидиған ашлиқ һәдий-
әлири билән шарап һәдийәлирини сунуңлар; [31] шуниңдәк гуна қурбанлиғи сүпитидә
бир текә сунуңлар; шуларниң үстигә дайимий көйдүрмә қурбанлиқ, униң қошумчә
ашлиқ һәдийәси вә шарап һәдийәси биллә сунулсун.
[32] Йәттинчи күни яш топақтин йәттини, икки қочқар, бир яшлиқ әркәк қозидин он төрт-
ни сунуңлар (шулар һәммиси бежирим болсун) [33] вә шундақла топақлар, қочқарлар вә
әркәк қозиларниң саниға қарап бәлгүлимә бойичә қошумчә сунулидиған ашлиқ һәдий-
әлири билән шарап һәдийәлирини сунуңлар; [34] шуниңдәк гуна қурбанлиғи сүпитидә
бир текә сунуңлар; шуларниң үстигә дайимий көйдүрмә қурбанлиқ, униң қошумчә
ашлиқ һәдийәси вә шарап һәдийәси биллә сунулсун.
[35] Сәккизинчи күни силәр муқәддәс жиғилиш өткүзүңлар; у күни һеч қандақ иш-әмгәк
қилмаңлар. [36] Силәр Пәрвәрдигарға атап, хушбуй кәлтүрсун дәп отта сунулидиған көй-
дүрмә қурбанлиқ сүпитидә бир топақ, бир қочқар вә бир яшлиқ әркәк қозидин он төрт-
ни (шулар һәммиси бежирим болсун) [37] һәмдә топақ, қочқар вә әркәк қозиларниң са-
ниға қарап, бәлгүлимә бойичә қошумчә сунулидиған ашлиқ һәдийәлири билән шарап
һәдийәлирини сунуңлар; [38] шуниңдәк гуна қурбанлиғи сүпитидиму бир текә сунуңлар;
шуларниң үстигә дайимий көйдүрмә қурбанлиқ, униң қошумчә ашлиқ һәдийәси вә ша-
рап һәдийәси биллә сунулсун.
[39] Бәлгүләнгән һейтлириңларда Пәрвәрдигарға атап сунулидиған қурбанлиқ-
һәдийәләр әнә шулардур; силәрниң қәсәмгә бағлиқ яки ихтиярән сунидиғанлириңлар,
көйдүрмә қурбанлиқлириңлар, ашлиқ һәдийәлириңлар, шарап һәдийәлириңлар вә
енақлиқ қурбанлиқлириңлар болса, уларниң сиртидидур. 30 [1] Шундақ қилип, Муса
Пәрвәрдигарниң өзигә буйруғанлириниң һәммисини қалдурмай Исраилларға уқтурди.

Қәсәм қилиш низами

[2] Муса Исраилларниң қәбилә башлиқлириға сөз қилип мундақ деди: — Пәрвәрдигарниң
буйруғанлири мундақ: —
[3] Әгәр бирәв Пәрвәрдигарға қәсәм ичкән болса яки өз өзини чәклимәкчи болуп қәсәм
ичкән болса, ләвзидин қайтишқа болмайду, һаман ағзидин чиққан һәммә гәп бойичә
иш тутуши керәк.
[4] Қиз бала яш болуп, техи атисиниң өйидики чағда, өз-өзини чәкләш тоғрилиқ Пәрвәрди-
гарға қәсәм бәргән болса, [5] амма атиси қизиниң қәсимини яки өз-өзини чәкләш тоғри-
сида бәргән вәдисини аңлиған вә қизиниң алдида үндимәй шүк турған болса, ундақта
униң барлиқ қәсәмлири вә өз-өзини чәкләш тоғрисида қилған һәммә вәдиси инавәтлик
болиду. [6] Лекин қизниң атиси аңлиған чағда уни тосқан болса, униң қилған қәсәмли-
ри яки өз-өзини чәкләш тоғрисида қилған вәдилиридин һеч бири инавәтлик болмайду;
атиси уни тосқан болғачқа, Пәрвәрдигарму уни кәчүриду.
[7] — Әгәр у қәсәм қилған яки өз-өзини чәкләшкә ағзида тәнтәклик билән вәдә қилған
һаләттә әргә тәккән болса, [8] ери шуни аңлиған болса, лекин аңлиған күни үндимәй шүк
турған болса, ундақта униң қилған қәсәмлири яки өз-өзини чәкләшкә қилған гәплири
инавәтлик болиду. [9] Әгәр ери аңлиған күни уни тосқан болса, униң қилған қәсимини вә
өз-өзини чәкләш тоғрилиқ ағзидин чиқарған тәнтәк гәплирини бекар қилса, ундақта
улар инавәтсиз болиду; Пәрвәрдигар уни кәчүриду.

29:35 Лав. 23:36
30:3 Қан. 23:20

[10] Лекин тул хотун яки еридин ажришип кәткән хотунлар қилған қәсәм, йәни униң өзи-
ни чәкләш тоғрилиқ қилған барлиқ вәдилири болса инавәтлик болиду. [11] Әгәр у ери-
ниң өйидә қәсәм қилған яки өз-өзини чәкләш тоғрилиқ қәсәм-вәдә ичкән, [12] ери аңлап
туруқлуқ шүк турувелип тосмиған болса, ундақта униң барлиқ қилған қәсәмлири вә
өз-өзини чәкләш тоғрилиқ қилған барлиқ вәдилири инавәтлик болиду. [13] Лекин униң
ери аңлап турған чағда униң қәсәм-вәдилирини ениқ рәт қилған болса, аял ағзидин
чиқарған вәдә бериш вә өз-өзини чәкләп туруш тоғрилиқ қилған барлиқ вәдилириниң
һеч қайсиси инавәтлик болмайду; униң ери буларни рәт қилған болғачқа, Пәрвәрдигар
уни кәчүриду.
[14] Аялниң бәргән вәдисини вә униң чидап туруп өзүмни чәкләймән дәп қилған қәсәм-вә-
дисини униң ери инавәтликму қилалайду, инавәтсизму қилалайду. [15] Әгәр униң ери һәр
күни униң алдида шүк турувелип гәп қилмиса, ундақта униң бәргән барлиқ қилған
қәсәмлирини вә өз-өзини чәкләп туруш тоғрилиқ қилған һәммә вәдилирини инавәтлик
қилғанлиғи һесаплиниду; чүнки ериниң аңлап турған күнидә гәп қилмай шүк турған-
лиғи униң аялиниң қәсәм-вәдилирини күчкә егә қилғанлиғидур. [16] Лекин ери аялиниң
қәсәм-вәдилирини аңлап наһайити узақ вақитлардин кейин андин униң қәсәм-вәдили-
рини инавәтсиз қилса, ундақта у аялиниң гунайини өз үстигә алған болиду.
[17] Жуқириқилар Пәрвәрдигарниң Мусаға буйруғанлири, йәни ери билән аяли, ата билән
өз өйидә туруватқан, техи яшлиғида болған қизи оттурисидики низам-бәлгүмиләрдур.

Мидиянларға жәң қилиш вәзиписи

31 [1] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип: —
[2] Сән Мидиянлардин Исраилларниң интиқамини ал, андин өз хәлиқлириңгә қо-
шулисән, — деди.
[3] Муса хәлиққә мундақ деди: — Араңлардин жәңгә чиқишқа бир түркүм адәмләрни қу-
ралландуруңлар; андин улар Мидиянлардин Пәрвәрдигар үчүн интиқам елишқа атлан-
сун. [4] Силәр Исраилларниң һәр бир қәбилисидин жәң қилишқа миңдин адәм маңду-
руңлар.
[5] Шуниң билән түмәнлигән Исраил хәлқиниң һәр қәбилисидин миңдин, жәмий он икки
миң адәм жәң қилишқа қуралландурулди. [6] Муса һәр қәбилидин миңдин адәмни жәң
қилишқа маңдурди һәмдә Әлиазарниң оғли Финиһасни улар билән биллә маңдурди,
Финиһасниң қолида муқәддәс әсваплар вә агаһ канай бар еди.
[7] Улар Пәрвәрдигарниң Мусаға буйруғини бойичә Мидиянлар билән соқушқили чиқип,
әркәкләрниң һәммисини өлтүрүвәтти; [8] мошу өлтүрүлгәнләрдин башқа, йәнә Мидиян-
ниң Әви, Рәкәм, Зур, Хур вә Рәба дегән бәш падишасини өлтүрди; йәнә Беорниң оғли
Балаамни қилич билән чепип ташлиди. [9] Исраиллар Мидиянларниң хотун-қизлири вә
балилирини тутқун қилип кәтти, йәнә уларниң пүтүн чарва маллири, қой падилири вә
мал-мүлүклирини олжа қилди; [10] улар туруватқан йәрләрдики барлиқ шәһәр вә барлиқ
баргаһлириға от қоювәтти; [11] улар адәм болсун мал болсун барлиқ ғәниймәт, барлиқ
олжини елип кәтти; [12] улар тутқан әсирләрни һәм олжа-ғәниймәтни Моаб түзләңликли-

31:2 Чөл. 25:17; 27:13
31:6 **«муқәддәс әсваплар»** — немә екәнлиги һазир ениқ әмәс. «урим» вә «туммим» болуши мүмкин. «Агаһ канай» бәлким 10:2дә тилға елинған икки канай еди.
31:7 **«Мидиянлар билән соқушқили чиқип, әркәкләрниң һәммисини өлтүрүвәтти»** — Пәрвәрдигарниң Мидиянлар тоғрилиқ бу буйруғи 25:16-18диму хатирилиниду. «Әркәкләрниң һәммиси» — жәңгә қатнашқан әркәкләр, әлвәттә.
31:8 Йә. 13:21, 22
31:11 Қан. 20:14

ригә, Иордан дәрияси бойиға җайлашқан Йерихониң удулидики баргаһқа әкилип, Муса билән каһин Әлиазарға, шундақла Исраилларниң җамаитигә тапшурди. [13] Муса, каһин Әлиазар вә җамаәтниң барлиқ әмирлири баргаһниң сиртиға чиқип уларни қарши алди.
[14] Лекин Муса җәңдин қайтқан һәрбий сәрдарларға, йәни миң беши, йүз бешиларға хапа болуп: —
[15] Силәр аялларниң һәммисини тирик қалдурдуңларму? [16] Қараңлар, дәл шулар Балаамниң һейлә-мәслиһәти билән Пеордики ишта Исраилларни Пәрвәрдигар алдида гунаға патқузуши билән, Пәрвәрдигарниң җамаитигә ваба яғдурулған әмәсму? [17] Әнди силәр барлиқ оғул балиларни өлтүрүветиңлар, әрләр билән мунасивәт өткүзгән аялларни қоймай өлтүрүветиңлар. [18] Бирақ яш қизлар, йәни әрләр билән мунасивәт өткүзмигәнләрни болса, өзлириңларға тирик қалдуруңлар.
[19] Силәр баргаһ сиртида йәттә күн чедир тикип туруңлар; адәм өлтүргән вә өлүккә тәккән һәр ким үчинчи күни вә йәттинчи күни өзини паклисун; силәр вә силәр әсир қилған кишиләрниң һәммиси шундақ қилсун. [20] Барлиқ кийим-кечәк, терә әсвап үскүниләр, тивитта тоқулған барлиқ нәрсиләр һәм яғач әсвап-үскүниләрниң һәммисини пакланлар, — деди.
[21] Каһин Әлиазар җәңгә чиқип қайтқан ләшкәрләргә:
— Мана Пәрвәрдигар Мусаға буйруған қанун-бәлгүлимә: [22] алтун, күмүч, мис, төмүр, қәләй, қоғушун қатарлиқ [23] отқа чидамлиқ нәрсиләрниң һәммисини оттин өткүзүңлар, шундақ қилсаңлар пак һесаплиниду; шундақтиму, йәнила «напаклиқни чиқарғучи су» билән пакизлаңлар; отқа чидамсиз нәрсиләрни шу судин өткүзүңлар. [24] Йәттинчи күни кийимлириңларни жуюңлар, андин силәр пак һесаплинисиләр; андин кейин баргаһқа кирсәңлар болиду, — деди.

Җәң ғәниймәтлириниң тәқсим қилиниши

[25] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[26] Сән каһин Әлиазар вә җамаәт ичидики қәбилә каттилири билән бирликтә елинған олҗа-ғәнимәтниң, адәм болсун, чарпай болсун, шуларниң умумий санини һесаплап чиққин; [27] олҗа-ғәниймәтни иккигә бөл, йеримини җәңгә чиққанларға бәр, қалған йеримини барлиқ җамаәткә бәр. [28] Сән йәнә чиқип җәңгә қатнашқан ләшкәрләр алидиған адәм, кала, ешәк яки қой падилиридин бәш йүздин бирини Пәрвәрдигарға аталған үлүш болсун дәп айриғин; [29] силәр шуни ләшкәрләргә тәвә болған йеримидин елип Пәрвәрдигарға аталған «көтәрмә һәдийә» сүпитидә каһин Әлиазарға тапшуруңлар. [30] Исраилларға тәвә болған йериминиң адәм, кала, ешәк, қой падилири, шундақла һәр хил һайванлардин әлликтин бирини Пәрвәрдигарниң җамаәт чедириға қарашқа мәсъул болған Лавийларға бериңлар.
[31] Шуниң билән Муса билән каһин Әлиазар Пәрвәрдигарниң Мусаға буйруғинидәк қилди.
[32] Әнди олҗа-ғәниймәт, йәни җәңгә чиққан ләшкәрләр еливалған нәрсиләрдин қалғини қой җәмий алтә йүз йәтмиш бәш миң, [33] кала йәтмиш икки миң, [34] ешәк атмиш бир миң,

---

31:16 **«*Мидиянлиқ аяллар ...* Исраилларни... гунаға патқузуши билән, Пәрвәрдигарниң җамаитигә ваба яғдурулған әмәсму?»** — бу ваба тоғрилиқ 25:1-3ни көрүң.
31:16 Чөл. 25:1, 2, 18; 2Пет. 2:15; Вәһ. 2:14
31:17 Һак. 21:11
31:18 **«яш қизлар»** — яки «қиз балилар».
31:19 **«Силәр баргаһ сиртида йәттә күн чедир тикип туруңлар... үчинчи күни вә йәттинчи күни өзини паклисун»** — яки «һәр ким адәм өлтүргән вә өлүккә тәккән болса, силәр баргаһ сиртида йәттә күн чедир тикип туруңлар; һәр ким үчинчи күни вә йәттинчи күни өзини паклисун».
31:23 Чөл. 19:9
31:27 1Сам. 30:24

35 әркәкләр билән мунасивәт өткүзмигән қизлар оттуз икки миң чиқти. 36 Җәңгә чиққан-
ларниң үлүши, йәни уларға тәвә йерими, қой җәмий үч йүз оттуз йәттә миң бәш йүз;
37 бу қой падилиридин Пәрвәрдигарға аталғини алтә йүз йәтмиш бәш болди; 38 кала от-
туз алтә миң, буниңдин Пәрвәрдигарға аталғини йәтмиш икки болди. 39 Ешәк оттуз миң
бәш йүз чиқти, буниңдин Пәрвәрдигарға аталғини атмиш бир болди. 40 Адәм он алтә
миң чиқти, буниңдин Пәрвәрдигарға аталғини оттуз икки адәм болди. 41 Муса Пәрвәр-
дигар өзигә буйруғини бойичә Пәрвәрдигарға сунулидиған «көтәрмә һәдийә» болған
үлүшни каһин Әлиазарға тапшуруп бәрди.
42 Исраилларға тәвә болған йерими, йәни Муса җәңгә чиқип кәлгәнләрдин елип бөлүп
бәргини — 43 җамаәткә тәвә болған шу йерими — қой үч йүз оттуз йәттә миң бәш йүз,
44 кала оттуз алтә миң, 45 ешәк оттуз миң бәш йүз, 46 адәм он алтә миң еди. 47 Муса Пәрвәр-
дигар өзигә буйруғини бойичә, Исраилларға тәвә болған шу йериминиң, мәйли адәм
яки һайван болсун, әлликтин бирини айрип елип Пәрвәрдигарниң ибадәт чедириға қа-
рашқа мәсъул болған Лавийларға тапшурди.
48 Пүткүл қошунниң сәрдарлири, миң беши, йүз бешилири Муса билән көрүшкили ке-
лип, 49 Мусаға: — Хизмәткарлириниң қол астида җәң қилған ләшкәрләрниң умумий са-
нини санақтин өткүзсәк бириму кам чиқмиди. 50 Шуңа, мана Пәрвәрдигарниң һозури-
да өзимизниң гунайиниң кафарити үчүн һәр қайсимиз еришкәнләрни Пәрвәрдигарға
аталған һәдийә қилимиз — алтун буюмлар, пут-қол зәнҗирлири, биләйүзүк, мөһүр
үзүк, зирә-һалқа, марҗанларниң һәммисини елип кәлдуқ, — деди.
51 Шуниң билән Муса билән каһин Әлиазар улар әкәлгән алтунларни, йәни алтунда
ясалған һәр хил буюмларни алди. 52 Уларниң миң беши вә йүз бешилиридин алғи-
ни Пәрвәрдигарға аталған «көтәрмә һәдийә» сүпитидә сунулди; барлиқ алтун җәмий
он алтә миң йәттә йүз әллик шәкәл чиқти 53 (ләшкәрләрниң һәр бири өзлири үчүн
мал-мүлүкни булаң-талаң қилишқан еди). 54 Муса билән каһин Әлиазар миң беши вә йүз
бешилириниң қолидин алтунни елип, җамаәт чедириниң ичигә әкирип, уни Пәрвәрди-
гарниң һозурида Исраиллар үчүн яднамә қилди.

Икки қәбилиниң дәрияниң күн чиқиш тәрипидики зиминни тәләп қилғанлиғи

32 1 Рубәнниң әвлатлири билән Гадниң әвлатлириниң кала падилири толиму
көпәйгән еди; уларниң Яазәрниң зимини билән Гилеадниң зиминиға көзи чүшти;
вә мана, шу зимин чарва беқишқа мас келидиған йәр еди. 2 Шуңа улар Муса, каһин
Әлиазар вә җамаәтниң әмирлириниң алдиға келип уларға: —
3 Атарот, Дибон, Яазәр, Нимраһ, Һәшбон, Әләаләһ, Сәбам, Небо, Бәон дегән йәрләр,
4 йәни Исраил җамаити алдида Пәрвәрдигар мағлуп қилип бәргән йәрләр болуп, чарва
беқишқа бап йәрләр екән, қуллириниңму чарва мели бар, — деди 5 вә йәнә: — Әгәр сили-
ниң алдилирида илтипатлириға еришкән болсақ, бизни Иордан дәриясидин өт демәй,
бу йәрни бизгә мирас қилип бәрсилә, — деди.
6 Муса Гадниң әвлатлири билән Рубәнниң әвлатлириға: — Қериндашлириңлар җәң-
гә чиққан вақтида силәр мошу йәрдә турамтиңлар? 7 Силәр немә үчүн Исраилларниң
дәриядин өтүп Пәрвәрдигар уларға ата қилип бәргән зиминға киришигә көңуллирини

31:41 Чөл. 18:8,19
31:53 Қан. 20:14
32:1 **«Изаһат»** — «Қан.» 3:12-22ниму көрүң.
32:3 **«Сибмаһ»** — яки «Сибмаһ».

совутисиләр? [8] Илгири мән Қадәш-Барнеадин ата-бовилириңларни шу зиминни чарлап
келишкә әвәткинимдә уларму шундақ қилишқан еди. [9] Улар Әшкол җилғисиға чиқип,
у зиминни көрүп, Исраилларниң көңлини Пәрвәрдигар ата қилип бәргән зиминға
кириштин совутқан. [10] Шу чағда Пәрвәрдигарниң аччиғи келип қәсәм қилип: [11] «Ми-
сирдин чиққан жигирмә яштин жуқурилар чин көңлидин Маңа әгәшмигәчкә, улар
Мән Ибраһим, Исһақ, Яқупларға «Силәргә ата қилимән» дәп қәсәм қилған зиминни
көрсә, Мән Пәрвәрдигар болмай кетәй! [12] Пәқәт кәниззийләрдин болған Йәфуннәһниң
оғли Каләб билән Нунниң оғли Йәшуала Маңа чин көңлидин әгәшкән болғачқа, зи-
минни көрәләйду», дегән еди. [13] Шуниң билән Пәрвәрдигарниң Исраилларға аччиғи
қозғалғачқа, Пәрвәрдигарниң алдида рәзил болғанни қилған әшу бир әвлат өлүп түги-
гичә, у уларни чөл-баяванда қириқ жил сәргәрданлиқта жүргүзди. [14] Әнди мана, гуна-
карларниң әвлатлири болған силәрму ата-боваңларниң изини бесип Пәрвәрдигарниң
Исраилларға болған қаттиқ ғәзивини техиму қозғимақчи бопсиләр-дә! [15] Әгәр силәр
униңға әгишиштин бурулуп кәтсәңлар, ундақта У Исраилларни йәнә чөл-баяванға
ташливетиду, бу һалда силәр бу барлиқ хәлиқни харап қилған болисиләр, — деди.
[16] Икки қәбилиниң адәмлири Мусаниң алдиға келип униңға: —
Биз бу йәрдә маллиримизға қотан, балилиримизға қәлъә-шәһәр салайли. [17] Биз бол-
сақ қураллинип, Исраилларни өзигә тәвә җайлириға башлап барғичә сәпниң алдида
маңимиз; бу зиминдики ят хәлиқләр сәвәплик, бизниң кичик балилиримиз мустәһкәм
шәһәрләрдә туруши керәк. [18] Исраиллар өз мираслириға егә болмиғичә биз өйимизгә
һәргиз қайтмаймиз. [19] Чүнки биз улар билән Иордан дәриясиниң күн петиш тәрипиди-
ки зиминға яки униңдинму жирақтики зиминға тәң егидар болмаймиз, чүнки мираси-
миз Иордан дәриясиниң бу тәрипидә, йәни күн чиқиштидур, — деди.
[20] Муса уларға: — Әгәр шундақ қилсаңлар, йәни Пәрвәрдигарниң алдида қураллинип
җәңгә чиқип, [21] силәрдин қуралланғанларниң һәммиси Иордан дәриясидин өтүп,
Пәрвәрдигар Өз дүшмәнлирини уларниң зиминидин қоғлап чиқирип болғанда, [22] шу
зимин Пәрвәрдигар алдида бойсундурулуп болғанда андин қайтсаңлар, силәр Пәрвәр-
дигар вә Исраиллар алдида гунасиз һесаплинисиләр; бу зиминму Пәрвәрдигар алдида
силәргә мирас қилип берилиду. [23] Лекин бундақ қилмисаңлар, мана, Пәрвәрдигар алди-
да гунакар болисиләр; шуни убдан билишиңлар керәкки, гунайиңлар өзүңларни қоғлап
бешиңларға чүшиду. [24] Әнди силәр ағзиңлардин чиққан гепиңлар бойичә иш тутуңлар,
балилириңлар үчүн шәһәр, қой падилириңлар үчүн қотан селиңлар, — деди.
[25] Гадниң әвлатлири билән Рубәнниң әвлатлири Мусаға: —
Қуллири ғоҗам ейтқинидәк қилиду. [26] Хотун-бала чақилиримиз, калилар вә барлиқ
чарпайлиримиз Гилеадниң һәр қайси шәһәрлиридә қалиду; [27] Лекин қуллири, җәңгә
тәйярлинип қуралланғанларниң һәр бири ғоҗам ейтқандәк дәриядин өтүп Пәрвәрди-
гарниң алдида җәң қилиду, — деди.
[28] Шуниң билән Муса улар тоғрилиқ каһин Әлиазар билән Нунниң оғли Йәшуаға вә Исра-
илниң барлиқ қәбилә башлиқлириға тапилап, [29] уларға: — Әгәр Гадниң әвлатлири билән
Рубәнниң әвлатлири қураллинип Пәрвәрдигарниң алдида җәңгә чиқишқа силәр билән
бирликтә Иордан дәриясидин өтсә, у зимин силәрниң алдиңларда бой сундурулса, ун-
дақта силәр Гилеад зиминини уларға мирас қилип бериңлар. [30] Әгәр улар қураллинип
силәр билән биллә өтмәймиз десә, ундақта уларниң мираси араңларда, йәни Қанаан
зиминида болсун, — деди.

32:8 Чөл. 13:3; Қан. 1:22
32:11 Чөл. 14:28; Қан. 1:35
32:28 Йә. 1:13; 4:12

31 Гадниң әвлатлири билән Рубәнниң әвлатлири: —
Пәрвәрдигар қуллириға қандақ буйруған болса, биз шундақ қилимиз. 32 Биз қураллинип
Пәрвәрдигарниң алдида дәриядин өтүп Қанаан зиминиға киримиз, андин Иордан дәри-
ясиниң бу йеқидики зимин бизгә мирас қилип берилидиған болиду, — дейишти.
33 Шуниң билән Муса Аморийларниң падишаси Сиһонниң падишалиғи билән Башанниң
падишаси Огниң падишалиғини, зимин вә тәвәсидики шәһәрләрни, әтрапидики шәһәр-
ләр билән қошуп, һәммисини Гадниң әвлатлириға, Рубәнниң әвлатлириға вә Йүсүпниң
оғли Манассәһниң йерим қәбилисигә бәрди. 34 Гадниң әвлатлири Дибон, Атарот, Ароәр,
35 Атрот-Шофан, Язәр, Йогбиһаһ, 36 Бәйт-Нимраһ, Бәйт-Һаран қатарлиқ мустәһкәм
шәһәрләрни салди вә шундақла қотанларни салди.
37 Рубәнниң әвлатлири йеңидин Һәшбон, Әләаләһ, Кириатайим, 38 Небо, Баал-Меон
(жуқуриқи исимлар өзгиртилгән) вә Сибмаһни салди; һәм улар салған шәһәрләргә
йеңидин нам бәрди.
39 Манассәһниң оғли Макирниң әвлатлири Гилеадқа жүрүш қилип, у йәрни елип, шу
йәрдә турушлуқ Аморийларни қоғливәтти. 40 Шуниң билән Муса Гилеадни Манассәһ-
ниң оғли Макирға беривиди, у шу йәрдә туруп қалди.
41 Манассәһниң оғли Яир Аморийларниң йеза-қишлақлирини һуҗум қилип елип, бу йе-
за-қишлақларни Һаввот-Яир дәп атиди.
42 Нобаһ Кинат вә униңға қарашлиқ йеза-қишлақларни һуҗум қилип елип Кинатни өз
исми билән Нобаһ дәп атиди.

Мисирдин Абәл-Шитимғичә болған қириқ жиллиқ сәргәрданлиқ сәпәр

33 1 Төвәндикиләр өз қошунлири бойичә, Муса билән Һарунниң йетәкчилиги
астида Мисир зиминидин чиққан Исраилларниң маңған йоллиридур; 2 Муса
Пәрвәрдигарниң әмри бойичә, өзлириниң сәпәр қилған йоллирини пүтүп қойди,
уларниң сәпәр қилған йоллири мундақ: —
3 Биринчи айниң он бәшинчи күни Исраиллар Рамсәс шәһиридин сәпәргә чиқти; өтүп
кетиш һейтиниң әтиси улар барлиқ Мисирлиқларниң көз алдида мәртанилик билән
йолға чиқти. 4 Бу чағда Мисирлиқлар уларниң арисидики Пәрвәрдигар тәрипидин
өлтүрүлгәнләрни, йәни барлиқ тунҗа оғуллирини дәпнә қиливатқан еди; Пәрвәрди-
гар Мисирлиқларниң мәбудлириниң үстидин һөкүм чүшүрди. 5 Исраиллар Рамсәстин
йолға чиқип Суккотқа берип чедир тикти. 6 Улар Суккоттин йолға чиқип чөл-баяванниң
айиғидики Етамға берип чедир тикти. 7 Етамдин йолға чиқип, айлинип Баал-Зефон-
ниң удулидики Пи-Хахиротқа берип Мигдолниң алдида чедир тикти. 8 Пи-хахироттин
йолға чиқип, деңизниң оттурисидин өтүп, Етам чөлидә үч күн йол жүрүп Мараһда че-
дир тикти. 9 Мараһдин йолға чиқип Елимгә кәлди; Елимдә он икки булақ билән йәтмиш
хорма дәриғи бар еди; улар шу йәрдә чедир тикти. 10 Елимдин йолға чиқип Қизил Деңиз

32:33 Қан. 3:12; Йә. 13:8; 22:4
32:39 Яр. 50:23
32:41 **«Һаввот-Яир»** — «Яирниң йезилири» дегән мәнада.
33:3 **«мәртанилик билән»** — ибраний тилида «қолини жуқуриға көтәргән һалда».
33:3 Мис. 12:37
33:4 **«Пәрвәрдигар Мисирлиқларниң мәбудлириниң үстидин һөкүм чүшүрди»** — «Мис.» 12:12ни вә изаһатини көрүң.
33:6 Мис. 13:20
33:7 Мис. 14:2
33:8 Мис. 15:22, 23
33:9 Мис. 15:27

бойида чедир тикти. 11 Қизил Деңиздин йолға чиқип Син чөлидә чедир тикти. 12 Син чө-
лидин йолға чиқип Дофқаһқа келип чедир тикти. 13 Дофқаһдин йолға чиқип Алушқа бе-
рип чедир тикти. 14 Андин кейин Алуштин йолға чиқип Рифидимға келип чедир тикти, у
йәрдә хәлиққә ичидиған су тепилмай қалди. 15 Рифидимдин йолға чиқип, Синай чөлигә
берип чедир тикти.

Чөлдә сәргәрдан болуш

16 Синай чөлидин йолға чиқип Қиброт-Һаттаваһқа келип чедир тикти. 17 Қиброт-Һат-
таваһдин йолға чиқип Һазиротта чедир тикти. 18 Һазироттин йолға чиқип Ритмаһда че-
дир тикти. 19 Ритмаһдин йолға чиқип Риммон-Пәрәздә чедир тикти. 20 Риммон-Пәрәздин
йолға чиқип Либнаһда чедир тикти. 21 Либнаһдин йолға чиқип Риссаһда чедир тикти.
22 Риссаһдин йолға чиқип Кәһәлатаһда чедир тикти. 23 Кәһәлатаһдин йолға чиқип Шафир
теғида чедир тикти. 24 Шафир теғидин йолға чиқип Һарадаһта чедир тикти. 25 Һарадаһдин
йолға чиқип Макһилотта чедир тикти. 26 Макһилоттин йолға чиқип Таһатта чедир тикти.
27 Таһаттин йолға чиқип Тәраһда чедир тикти. 28 Тәраһдин йолға чиқип Митқаһда чедир
тикти. 29 Митқаһдин йолға чиқип Һашмонаһта чедир тикти. 30 Һашмонаһтин йолға чиқип
Мошәротта чедир тикти. 31 Мошәроттин йолға чиқип Бәнә-Яаканда чедир тикти. 32 Бәнә-Яа-
кандин йолға чиқип Хор-Һагидгадқа берип чедир тикти. 33 Хор-Һагидгадтин йолға чиқип
Йотбатаһқа келип чедир тикти. 34 Йотбатаһтин йолға чиқип Абронаһқа келип чедир тик-
ти. 35 Абронаһтин йолға чиқип Әзион-Гәбәргә келип чедир тикти. 36 Әзион-Гәбәрдин йолға
чиқип Зин чөлидә, йәни Қадәштә чедир тикти. 37 Қадәштин йолға чиқип Едом зимини-
ниң чегарисидики Һор теғида чедир тикти. 38 Исраиллар Мисир зиминидин чиққандин
кейинки қириқинчи жили бәшинчи айниң биринчи күни, каһин Һарун Пәрвәрдигарниң
әмри бойичә Һор теғиға чиқип шу йәрдә өлди. 39 Һарун Һор теғида өлгән чеғида бир йүз
жигирмә үч яшта еди.

40 У чағда, Қанаан зимининиң җәнубида турушлуқ Қананийларниң падишаси Арад Исра-
иллар келиветипту дәп аңлиған еди. 41 Исраиллар Һор теғидин йолға чиқип Залмонаһда
чедир тикти. 42 Залмонаһдин йолға чиқип Пунонға келип чедир тикти. 43 Пунондин йолға
чиқип Оботқа келип чедир тикти. 44 Оботтин йолға чиқип Моабниң чегарисидики Ийә-А-
баримға келип чедир тикти. 45 Ийимдин йолға чиқип Дибон-Гадқа келип чедир тикти.
46 Дибон-Гадтин йолға чиқип Алмон-Диблатайимға келип чедир тикти. 47 Алмон-Дибла-
тайимдин йолға чиқип Небониң алдидики Абарим тағлиғиға келип чедир тикти. 48 Аба-
рим тағлиғидин йолға чиқип Йерихониң удулида Иордан дәриясиниң бойидики Моаб
түзләңликлиридә чедир тикти. 49 Моаб түзләңликлиридә Иордан дәриясини бойлап тик-
кән чедирлири Бәйт-Йәшимоттин тартип Абәл-Шиттимғичә барди.

33:11 Мис. 16:1
33:14 Мис. 17:1
33:15 Мис. 19:1
33:16 Чөл. 11:34, 35
33:30 Қан. 10:6
33:36 Чөл. 20:1
33:37 Чөл. 20:22
33:38 Чөл. 20:25; Қан. 32:50
33:40 Чөл. 21:1
33:41 Чөл. 21:4
33:43 Чөл. 21:10
33:45 **«Ийим»** — «Ийә-Абарим» дегәнниң қисқартилған шәкли.
33:49 **«Абәл-Шиттим»** —— «Акатсийә чимәнзарлиғи» дегән мәнада.
33:49 Чөл. 25:1; Йә. 2:1

[50] Пәрвәрдигар Моаб түзләңликлиридики Иордан дәрияси бойида Йерихониң удулида
Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[51] Сән Исраилларға сөз қилип мундақ буйруғин: — «Силәр Иордан дәриясидин өтүп Қа-
наан зиминиға кәлгән чеғиңларда, [52] зиминдики барлиқ туруватқанларни алдиңлардин
һайдиветиңлар, уларниң барлиқ ойма, қуйма бутлирини чеқип ташлаңлар һәм барлиқ
«жуқури жай»лирини вәйран қилип ташлаңлар. [53] Силәр шу зиминни егиләп маканли-
шиңлар, чүнки Мән у зиминни силәргә мирас қилип бәргәнмән. [54] Силәр җәмәт бойичә
чәк ташлап, зиминни өзүңләргә мирас қилип елиңлар; адими көпрәкләргә көпрәк мирас
бөлүп бериңлар; адими азрақларға азрақ мирас бөлүп бериңлар; чәк ташланғанда ким-
ләргә қәйәр чиққан болса, шу йәр униң мираси болсун; силәр мирасқа ата қәбилә-җәмәт
бойичә варислиқ қилиңлар. [55] Һалбуки, әгәр у зиминда туруватқанларни алдиңлардин
һайдивәтмисәңлар, улардин қелип қалғанлар чоқум көзүңләргә тикән, биқиниңларға
янтақ болуп санҗилиду, турған зиминиңларда силәрни паракәндә қилиду; [56] вә шундақ
болидуки, Мән әслидә уларға қандақ муамилә қилмақчи болған болсам, силәргә шундақ
муамилдә болимән».

Қанаан зимининиң чегараси

34 [1] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[2] Сән Исраилларға сөз қилип мундақ буйруғин: «Силәр Қанаан зиминиға киргән
чағда, силәргә мирас болушқа тәқсим қилинидиған зимин Қанаан зимини болиду; зи-
минниң бекитилгән жай-чегаралири мундақ болиду: —
[3] Силәрниң җәнуп тәрипиңләр Зин чөлидин башлап Едом чегарисиға тақалсун; андин
җәнуп тәрәптики чегараңлар «Шор Деңизи»ниң җәнуп тәрипиниң әң айиғиға йәтсун;
[4] шу йәрдин чегараңлар «Серик Ешәк давини»ниң җәнуп тәрипидин бурулуп зинға өт-
сун; униң айиғи топтоғра Қадәш-Барнеаниң җәнубида болиду; андин у йәрдин йәнә Һа-
зар-Аддарға берип, Азмонға тутишиду; [5] андин чегара Азмондин бурулуп меңип, Мисир
еқиниға бариду вә деңизғичә тутишиду.
[6] Күн петиш тәрәптә чегараңлар «Улуқ деңиз»ниң өзи болиду, йәни униң бойлири боли-
ду; мана бу силәрниң күн петиш тәрәптики чегараңлар болиду.
[7] Шимал тәрәптики чегараңлар мундақ болиду: — «Улуқ деңиз»дин башлап Һор теғиғичә
пасил сизилсун; [8] пасил сизиғи Һор теғидин башлап Хамат еғизиға созулуп, андин чега-
ра Зәдадқа туташсун; [9] чегара йәнә Зифронға өтүп Һазар-Енанда ахирлашсун; мана бу
силәрниң шималий чегараңлар болиду.
[10] Андин шәрқий чегарайиңларниң пасил сизиғи Һазар-Енандин Шефамғичә сизилсун.
[11] Бу чегара Шефамдин Айинниң күн чиқиш тәрипидики Риблаһқа чүшиду; андин чега-
ра шу йәрдин чүшүп Киннәрәт деңизиниң давинидин өтүп күн чиқиш тәрәпкә тутиши-

---

33:52 **««жуқури жай»лар»** — әслидә бутпәрәсләр мәбудлириға чоқунидиған, тавап қилидиған тағ чоққилири қатарлиқ жайлар еди. Исраиллар кейинки вақитларда шу йәрләрдә Пәрвәрдигарға ибадәт қилатти, бирақ узун өтмәйла бутпәрәс хәлиқләргә әгишип шу йәрләрни бутпәрәслик қилидиған жайлар қиливалди. «Лав.» 26:30ни вә изаһатини көрүң.
33:52 Қан. 7:2-26
33:54 Чөл. 26:54-65
33:55 Йә. 23:13; Һак. 2:3
34:3 **«Шор Деңизи»** — йәнә «Өлүк Деңиз» дәпму атилиду.
34:3 Йә. 15:1
34:4 **«Серик Ешәк давини»** — ибраний тилида «Акраббим давини».
34:6 **«Улуқ деңиз»** — һазир «Оттура деңиз» дәп атилиду.
34:8 **«Хамат еғизи»** — яки «Либо-Хаматқа».

ду. [12] Андин чегара төвәнләп Иордан дәриясини бойлап чүшүп, Шор Деңизиғичә йәтсун.
Мана бу чегаралар билән бекитилгән зиминиңлар болиду».
[13] Муса Исраилларға сөз қилип мундақ дәп буйруди: — «Мана бу Пәрвәрдигар тоққуз қә-
билә вә йерим қәбилигә тәқдим қилинсун дәп буйруған, чәк ташлиниш арқилиқ өзүңлар
варислиқ қилидиған зиминиңлар болиду; [14] чүнки Рубән қәбилисидикиләр ата җәмәти
бойичә вә Гад қәбилисидикиләр ата җәмәти бойичә өз мирасиға аллиқачан варислиқ
қилип уни егилигән, Манассәһниң йерим қәбилисиму өз мирасиға варислиқ қилип уни
егилигән; [15] Бу икки қәбилә вә йерим қәбилә Йерихониң удулида, Иордан дәриясиниң
шәрқий қирғиқидики күн чиқиш тәрәптә өз мираслирини елип болған».

Зиминни тәқсим қилишқа назарәт қилғучи хадимлар

[16] Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: — [17] Төвәндикиләр зиминни силәргә тәқ-
сим қилип бәргүчиләрниң исимлиғи: — Каһин Әлиазар вә Нунниң оғли Йәшуа. [18] Силәр-
му йәнә зимин тәқсим қилишқа ярдәмлишиш үчүн һәр қәбилидин бирдин әмир таллап
бериңлар.
[19] Буларниң исми мундақ: — Йәһуда қәбилисидин Йәфуннәһниң оғли Каләб. [20] Шимеон
қәбилисидикиләрдин Аммиһудниң оғли Шәмуәл. [21] Бинямин қәбилисидин Кислонниң
оғли Әлидад. [22] Дан қәбилисидикиләрдин Йоглиниң оғли, әмир Букки еди. [23] Йүсүпниң
әвлатлиридин: — Манассәһ қәбилисидикиләрдин Әфодниң оғли әмир Һаннийәл [24] һәм
Әфраим қәбилисидикиләрдин Шифтанниң оғли әмир Кәмуәл. [25] Зәбулун қәбилисиди-
киләрдин Парнақниң оғли әмир Әлизафан; [26] Иссакар қәбилисидикиләрдин Аззанниң
оғли әмир Палтийәл; [27] Ашир қәбилисидикиләрдин Шеломиниң оғли әмир Ахиһуд;
[28] Нафтали қәбилисидикиләрдин Аммиһудниң оғли әмир Пәдаһәл еди.
[29] Мана булар Пәрвәрдигар әмир қилип Исраилларға Қанаан зиминидики мираслирини
тәқсим қилишқа бекиткәнләр еди.

Лавийларниң шәһәрлири

35 [1] Пәрвәрдигар Йерихониң удулида, Иордан дәриясиниң бойидики Моаб
түзләңликлиридә Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
[2] Сән Исраилларға мундақ әмир қил, улар мирас қилип еришкән зиминдики бәзи шәһәр-
ләрни Лавийларниң олтиришиға бәрсун; у шәһәрләрниң өп-чөрисидики яйлақларни-
му Лавийларға бәрсун. [3] Шундақ қилип уларниң туридиған шәһәрлири болиду вә шу
шәһәрләргә тәвә яйлақларға уларниң чарпайлири, башқа мал-мүлүклири һәмдә барлиқ
һайванлири орунлаштурулиду.
[4] Силәр Лавийларға беридиған шәһәрләрдики яйлақлар сепилидин башлап һесаплиған-
да миң гәз болсун. [5] Силәр йәнә шәһәр сиртидин күн чиқиш тәрәпкә қарап икки миң
гәз, җәнуп тәрәпкә қарап икки миң гәз, күн петиш тәрәпкә қарап икки миң гәз, шимал
тәрәпкә қарап икки миң гәз өлчәңлар, шәһәр оттурида болсун; шәһәрләр әтрапидики
мошу йәрләр улар үчүн яйлақлар болсун. [6] Силәр Лавийларға бәргән шәһәрләр ичидә

34:11 **«Киннәрәт деңизи»** — яки «Киннәрәт көли» кейин «Галилийә деңизи», «Тибериус деңизи» дәпму аталған. «Киннәрәт»ниң мәнаси «чилтар» — көлниң шәкли чилтарсимандур.
34:17 Йә. 14:1
34:19 **«Йәһуда Йәһуда қәбилисидин»** — яки «Йәһуда қәбилиси үчүн».
34:20 **«Шәмуәл»** — яки «Самуил».
35:2 Йә. 21:2
35:4 **«гәз»** — Муқәддәс Китапта ишлитилгән «гәз»ни бәлким бир «җәйнәк» дейишкә тоғра келиду — йәни адәмниң җәйнигидин бармақлириниң учиғичә болған арилиқ *(тәхминән 45 сантиметр)*.
35:5 **«айәтниң шәрһи»** — мошу айәттики «икки миң гәз» бәлким шу яйлақларниң узунлуғи болуши мүмкин.

алтә шәһәр «панаһлиқ шәһири» болсун; силәр шуларни адәм өлтүрүп қойған кишиләр-
ниң шу шәһәрләргә қечип беривелишиға бикитиңлар; булардин башқа уларға йәнә қи-
риқ икки шәһәр бериңлар. 7 Силәр Лавийларға беридиған шәһәрләр җәмий қириқ сәк-
киз болуп, шу шәһәрләр билән уларға тәвә яйлақлар уларға берилсун. 8 Силәр уларға
беридиған шу шәһәрләр Исраиллар мирас қилған тәвәликләрдин болсун; адими көпрәк
болғанлардин көпрәк, адими азрақ болғанлардин азрақ елиңлар; һәр бир қәбилә өзигә
тәқсим қилинған мирасқа асасән шәһәрләрдин бәзилирини елип Лавийларға тәқсим
қилип бәрсун.

Панаһлиқ шәһирлири
«Қан» 19:1-13; «Йәшуа» 20:1-9ни көрүң

9 Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
10 Сән Исраилларға мундақ дегин: «Силәр Иордан дәриясидин өтүп Қанаан зиминиға
киргиниңларда, 11 тәсадипийлиқтин адәм өлтүрүп қойғанларниң панаһлиниши үчүн
қечип беривелишиға бир нәччә шәһәр таллап бекитиңлар. 12 Шундақ қилғанда бу шәһәр-
ләр адәм өлтүргүчи таки җамаәт алдида сораққа тартилғичә, қисаскарниң өлтүрүп
қоюшидин панаһлинидиған шәһәрләр болиду. 13 Силәр бекиткән бу шәһәрләр силәргә
панаһлинидиған алтә шәһәр болиду. 14 Панаһлиқ шәһири үчүн Иордан дәриясиниң күн
чиқиш тәрипидә үч шәһәр, Қанаан зиминидиму үч шәһәрни айрип қоюңлар. 15 Бу алтә
шәһәр Исраиллар, ят әлдикиләр вә уларниң арисида арилишип олтарған мусапирлар
үчүн панаһлиқ шәһәрлири болсун; тәсадипийлиқтин адәм өлтүрүп қойған һәр бир
киши шу йәрләргә қечишқа болиду.
16 — Әгәр бирәв төмүр әсвап билән уруп адәм өлтүрүп қойған болса, у қәстән адәм өл-
түргән қатил болиду; қәстән адәм өлтүргүчи җәзмән өлтүрүлүши керәк. 17 Әгәр бирәв
қол көтирип адәм өлтүргидәк таш билән уруп адәм өлтүрүп қойған болса, у қәстән
адәм өлтүргән қатил болиду; қәстән адәм өлтүргүчи җәзмән өлтүрүлүши керәк. 18 Әгәр
бирәв адәм өлтүргидәк калтәк билән уруп адәм өлтүрүп қойған болса, у қәстән адәм
өлтүргән қатил болиду; қәстән адәм өлтүргүчи җәзмән өлтүрүлүши керәк. 19 Қан қисас
алғучи киши шу қатилни өлтүрсун; у қатилни учратқан йеридә өлтүрсун. 20 Әгәр бирәв
өчмәнлик билән бирисини иштирип жиқитиветип яки мөкүп туруп бирәр нәрсә етип
өлтүрүп қойған болса, 21 яки өчәкишип мушт билән уруп өлтүрүп қойған болса, адәм
урғучи җәзмән өлтүрүлүши керәк, чүнки у қатил болиду; қан қисас алғучи киши қатил-
ни учриған йәрдә өлтүрүвәтсун.
22 Лекин у адәмниң өчи йоқ, тәсадипий иштиривәтиш яки мәхсәтсизла бирәр нәрсә
етип, 23 яки адәм өлтүргидәк һәр қандақ бир ташни адәмни көрмәй етип селип, адәм

Демәк, Лавийларниң улар туридиған шәһәр әтрапида уларға яйлиқ қилип айрилған төрт парчә йери бар еди; һәр бир парчә йәр сепилға яндаш болуп, узунлуғи икки миң гәз, кәңлиги бир миң гәз келәтти.

35:6 **«чүшәнчиси»** — төвәндики 10-34-айәтләрдики қанунни көрүң.

35:6 Йә. 21:21

35:8 **«панаһлиқ шәһәрлири»** — Лавийлар ялғуз бу шәһәрләрдә турған әмәс; бирақ бәлким өзлири шу шәһәрләрдин турушқа халиған өйләрни әтраптики қәбилидикиләрдин авал таллаш һоқуқи болуши мумкин. Мәсилән, «Һак.» 9:1дә «Шәқәм» *(Лавийларниң бир шәһири)*дә йәнә «Абимәләк вә қериндашлири» туратти.

35:10 Қан. 19:2; Йә. 20:2

35:12 **«Қисаскар» *яки «қисас алғучи»*** — *(ибраний тилида «гоел»)* мошу йәрдә өлтүрүлгүчиниң йеқин бир туққинини көрситиду. Бириси башқа бирисини *(мәйли қәстән яки қәстән болмисун)* өлтүргән болса, өлтүрүлгүчиниң аилисидин бириси «қан қисаси алимән» дегән бир киши өлтүргүчиниң қенини елиш һоқуқи бар еди. «Панаһлиқ шәһәрләр» дегән низам-түзүм өлтүрүш ишниң қатиллиқ яки тәсадипийлиқтин болғанлиғини ениқлашқа йитәрлик вақит болсун дегән мәхсәт билән бекитилгән. «Гоел» тоғрилиқ йәнә «Аюп» 19:25 вә изаһатини көрүң.

35:14 Қан. 4:41; Йә. 20:8

35:20 Қан. 19:11

35:22 **«мәхсәтсизла»** — ибраний тилида «мөкүнгән һалда әмәс болуп...».

өлтүрүп қойған болса, униң әслидә униңға һеч қандақ өчи болмиса, униңға зиянкәшлик
қилиш нийитиму болмиса; [24] бундақ әһвалда, җамаәт шу қанун-һөкүмләргә асасән адәм
өлтүргүчи билән қан қисас алғучи оттурисида кесим қилсун. [25] Җамаәт тәсадипий адәм
өлтүрүп қойғучини қан қисас алғучи кишиниң қолидин җәзмән қутқузувалсун; улар
уни қечип беривалған панаһлиқ шәһиригә аман-есән қайтуруп бәрсун; андин муқәддәс
май билән мәсиһләнгән баш каһин өлүп кәткичә у шу шәһәрдә турсун. [26] Лекин тәса-
дипийлиқтин адәм өлтүрүп қойған киши әгәр қечип беривалған панаһлиқ шәһириниң
тәвәсидин чиқип кәткән болса, [27] шундақла қан қисас алғучи киши уни панаһлиқ шәһи-
риниң пасиллириниң сиртида учритип қелип өлтүрүвәткән болса, ундақта қан қисас
алғучи қан төкүш гунайини тартмайду; [28] чүнки тәсадипийлиқтин адәм өлтүрүп қойған
киши әслидә баш каһин өлүп кәткичә панаһлиқ шәһиридә туруши керәк еди; баш каһин
өлүп кәткәндин кейин өз тәвәлиги болған зиминға қайтип барса болиду.
[29] — Булар силәр турушлуқ һәммә йәрдә әвлатму-әвлат қанун-бәлгүлимиләр болсун.
[30] Башқа бирисини өлтүргән қатилни болса, бир нәччә гувачиниң гувалиғидин кейин
андин өлтүрүшкә болиду; лекин пәқәт бирла гувачиниң гувалиғи болса, у уни өлтүрүш-
ниң сәвәви болмайду.
[31] Өлүмгә лайиқ гуна өткүзгәнләргә, йәни қәстән адәм өлтүргәнләр үчүн силәр һеч қан-
дақ төләм пулини қәтъий қобул қилмаңлар; ундақ киши җәзмән өлтүрүлүши керәк.
[32] Шуниңдәк панаһлиқ шәһәргә қечип беривалған киши үчүн баш каһин өлүп кетиштин
илгири өз йеригә қайтип келивелишиға һеч қандақ төләм пулини қәтъий қобул қил-
маңлар.
[33] Шундақ қилсаңлар, өзүңлар турған зиминни булғиған болмайсиләр, чүнки қан зи-
минни булғайду; зиминда төкүлгән қанға дәл шу қанни төккән кишиниң өз җенидин
башқа һеч қандақ кәфарәт кәлтүрүшкә болмайду. [34] Өзүңлар олтарған зиминни, йәни
Мән Өзүм макан қилған зиминни булғимаңлар; чүнки Мән Пәрвәрдигар Исраиллар ари-
сида макан тутқучидурмән.

Аял мирасхорниң турмуш қуруши тоғрисидики низам

36 [1] Йүсүп әвлатлириниң җәмәтлиридин Манассәһниң нәвриси, Макирниң оғли
Гилеадниң әвлатлириниң җәмәт башлиқлири Муса вә Исраилларниң каттилири
болған әмирләрниң алдиға келип мундақ деди: — [2] «Пәрвәрдигар илгири ғоҗамға
чәк ташлап зиминни Исраил хәлқигә мирас қилип тәқсим қилип беришни буйруған;
ғоҗамму Пәрвәрдигарниң қериндишимиз Зәлофиһадниң мирасини униң қизлириға
тәқсим қилип бериш тоғрисидики буйруғиниму алған. [3] Лекин, улар Исраилларниң
башқа қәбилисидикиләргә ятлиқ болуп кәтсә, уларниң мирасиму ата-бовилиримизниң
мирасидин чиқип уларниң әрлириниң қәбилисиниң мирасиға қошулуп кетиду; ундақ
болғанда биз чәк ташлап еришкән мирас түгәйду. [4] Исраилларниң «азатлиқ жили»
кәлгәндә уларниң мираси уларниң әрлириниң қәбилисиниң мирасиға қошулуп кетиду;
бундақ болғанда уларниң мираси бизниң ата-бовилиримизниң мирасидин елип
кетилиду».
[5] Муса Пәрвәрдигарниң сөзи бойичә Исраилларға сөз қилип мундақ әмир қилип: —
Йүсүп қәбилисидикиләр тоғра ейтиду. [6] Зәлофиһадниң қизлири тоғрисида Пәрвәрди-

---

35:30 Қан. 17:6; 19:15
36:2 Чөл. 26:55, 56; 27:7; 33:54; Йә. 17:3, 4
36:4 **«азатлиқ жили»** — әслидә ибраний тилида «бурға *(челиш)* жили» дәп атилатти. Кейин, униң чүшәнчиси тезла «азатлиқ жили», «шатлиқ жили» дегәнгә өзгәрди. «Лав.» 25-бап, болупму 25:10 вә изаһатини көрүң.

гарниң буйруғини мундақ: «Улар өзлири халиған әргә ятлиқ болса болуверниду, лекин
өз җәмәти, өз ата қәбилисидин болған биригә ятлиқ болуши керәк. [7] Шундақ болғанда
Исраилларниң мираси бир қәбилидин йәнә бир қәбилигә йөткилип кәтмәйду; Исра-
илларниң һәр бири өз ата-бовилириниң қәбилисиниң мирасини чиң тутуп қоюп бәр-
мәслиги керәк. [8] Исраилларниң һәр бири өз ата-бовилириниң мирасини егиләш үчүн
Исраил қәбилилиридин мирасқа варислиқ қилған һәр бир қиз-аял өз ата-бовилириниң
қәбилисидин болған бирисигә ятлиқ болуши керәк. [9] Мошундақ болғанда, Исраиллар-
ниң мираси бир қәбилидин йәнә бир қәбилигә йөткилип кәтмәйду; чүнки Исраил қәби-
лилири өз мирасини қолидин бәрмәслиги керәк, — деди.
[10] Пәрвәрдигар Мусаға қандақ әмир қилған болса, Зәлофиһадниң қизлириму шундақ
қилди. [11] Зәлофиһадниң қизлиридин Маһлаһ, Тирзаһ, Һоглаһ, Милкаһ вә Ноаһлар өз
тағилириниң оғуллириға ятлиқ болди. [12] Улар Йүсүпниң оғли Манассәһниң әвлатлири-
ниң җәмәтидикиләргә ятлиқ болди; уларниң мираси йәнила атисиниң қәбилиси ичидә
қалди.
[13] Булар Пәрвәрдигар Йерихониң удулида, Иордан дәриясиниң бойидики Моаб түзләң-
ликлиридә Мусаниң вастиси билән Исраилларға буйруған әмирләр вә һөкүмләрдур.

36:11 Чөл. 27:1

Қошумчә сөз

Биз «Чөл-баявандики сәпәр»дин қайси савақ, қайси ибрәтләрни алимиз?

«Кириш сөз»имиздә ейтқинимиздәк, «Чөл-баявандики сәпәр» дегән китап Худаниң тохтавсиз көрсәткән шапаәтлири вә мөҗизилик тәминләшлиригә мухалип келидиған шүкүрсизлик, ишәшсизлик вә асийлиқни хатирилигән бир тарихтур. Буниңдин Исраилниң әшу дәвридики адәмләрни зиядә рәзил яки шу дәвирни интайин қәбиһ бир дәвир екән, һечболмиғанда биз улардин яхшикәнмиз, дегән хуласигә келәмдуқ?

Биз шундақ бир хуласигә қәтъий кәлмәслигимиз керәк. Ким билиду, биз охшаш әһваллар астида немә ишларни қилаттуқкин? Дәрвәқә, биз Йәрәмия Пәйғәмбәрниң тәлимидин шундақ чүшинишимиз керәкки, «**Қәлб һәммидин алдамчи, униң даваси йоқтур. Кимму уни чүшинәлисун?**» («Йәр.» 17:9). Исраил өз гунайида көрүнгинидә башқа инсанлардин бәттәр болған әмәс, бәлки «Худаниң қанун-әмирлириниң синашлири вә тәкшүрүшлири астида (паш қилинған) инсанийәтниң бир әвришкиси болған, халас» дегинимиз түзүк. Уларниң көңлидә йошурун болуп кәлгән нурғун гуна вә ишәшсизлик әслидә бар еди, шундақла «нормал әһвалда» улар давамлиқ йошурун қалатти; Худаниң Исраилға тапшурған қанун әмирлири болса шу йошурун гуна вә ишәшсизликни паш қилиш қурали болған, халас («Рим.» 7:13, «Гал.» 3:24-25). Әгәр Худаниң һеч қандақ синиқи болмиса, мошундақ гуналар йошурун қеливериду, әлвәттә. Уларниң пажиәлик тарихидин пайдилинип, һәр биримиз өзимизниң гунакар тәбиитимизниң Исраил хәлқиниң ишлирида әкс етилгәнлигини билишимиз керәк.

Қедимки замандики бир алим мундақ деди: — «Худа үчүн Өз хәлқини Мисирдин чиқириш асан гәп, лекин Өз хәлқиниң қәлбидин Мисирни чиқириш (Мисирға бағлиқ арзу-һәвәсләр, гуналар вә бутпәрәсликни чиқириш) интайин тәс болди!». Өз хәлқини Мисирдин қутқузушта пәқәт җисманий мөҗизиләрла керәк еди. Лекин қәлбимиз, роһумизни өзгәртип паклап сап қилиш роһий мөҗизидиндур; буниң әмәлгә ешишида Рәб Әйса Мәсиһниң өлүши вә өлүмдин тирилиши керәк еди. Худаға миң тәшәккүр, бу улуқ иш барлиқ етиқат қилғанлар үчүн әмәлгә ашурулған реаллиқтур!

Етиқат қилған болсақ, расул Павлусниң мәзкур китапта хатириләнгән вақиәләр үстидә тохталған сөзлиригә көңүл бөләйли: —

«**Чүнки, и қериндашлар, мән силәрниң ата-бовилиримизниң һәммисиниң булут астида жүргәнлигидин вә һәммисиниң деңиздин өтүп маңғанлиғидин хәвәрсиз жүрүшүңларни халимаймән; уларниң һәммиси булутта һәм деңизда Мусаниң йетәкчилигигә чөмүлдүрүлгән; уларниң һәммиси охшаш роһий таамни йегән, һәммиси охшаш роһий ичимликни ичкән; чүнки улар өзлиригә һәмраһ болуп әгишип жүргән роһий уюлташтин ичәтти (әмәлийәттә, мошу уюлташ Мәсиһниң Өзи еди); шундақтиму, Худа уларниң көпинчисидин рази болмиған еди; чүнки Худаниң җазаси билән «уларниң җәсәтлири чөл-баяванда чечилип қалған».**

Амма бу ишлар уларниң бешиға бизләргә мисал-бешарәт болсун үчүн чүшкән еди; буниңдин мәхсәт бизниң уларниң яман ишларға һәвәс қилғинидәк һәвәс қилмаслиғимиз үчүндур. Силәр йәнә уларниң бәзилиригә охшаш бутқа чоқунидиғанлардин болмаңлар;

булар тоғрилиқ: «хәлиқ йәп-ичишкә олтурди, андин кәйп-сапаға турди» дәп пүтүлгән. Биз йәнә уларниң бәзилириниң бузуқлуқ қилғинидәк бузуқлуқ қилмайли; чүнки шу вәҗидин улардин жигирмә үч миң киши бир күндила өлди. Йәнә уларниң бәзилириниң Мәсиһни синиғинидәк Мәсиһни синимайли; чүнки шу сәвәптин улар иланлар чеқиши билән һалак болди. Йәнә уларниң бәзилири ағринғандәк ағринип қақшимаңлар — нәтиҗидә, улар җан алғучи пәриштә тәрипидин өлтүрүлди. Әнди бу вақиәләрниң һәммиси уларниң бешиға бешарәтлик мисаллар сүпитидә чүшкән вә ахирқи заманлар бешимизға келиватқан бизләрниң улардин савақ-ибрәт елишимиз үчүн хатириләнгән еди. Шуниң билән «Мән чиң тирәп турмақтимән» дегән киши өзиниң жиқилип кетишидин һези болсун!» («1Кор.» 10:1-12).

Зина қилди дәп әрз қилинған аялни «ләнәт кәлтүридиған әләм сүйи» билән синаш усули вә низамида (5:11-31) — баравәрсизлик барму-йоқ?

Бәзиләр бу низам бөлгүлимини оқуп: «Немишкә бундақ синаш пәқәт аял кишиләргила ишлитилгән? Аял киши өз ери тоғрилиқ «У зина қилди» дәп гуманланған болса, бу синаш усулини немишкә әргә тәтбиқлашқа болмайду» дәп ойлиши мүмкин.

Әмәлийәттә болса бу соал «Тәврат-Инҗилға асасән, әр-аяллиқ мунасивәт қандақ болуши керәк?» дегән техиму кәң соалниң бир қисмидур; мошу йәрдә биз униңға пәқәт бир қисмән җавап берәлишимиз мүмкин. Һәммидин авал шуни ениқ баян қилишимиз керәкки, Тәврат һәм Инҗилдики тәлимгә асасән «Аял киши әр кишиниң бир хил тәәллуқати, халас», дегән уқум қәтъий чәткә қеқилиду. Қиз-аял кишиниң салаһийити вә қиммити Мусаға чүширилгән муқәддәс қанун алдида, Инҗилдики тәлим алдида әр кишиниңкигә оп-охшаш. Мәсилән, Тәврат бойичә аял кишини өлтүргән қатил вә әр кишини өлтүргән қатил охшашла өлүм җазасини тартатти.

Инҗилда әр-хотунлуқ тоғрисидики берилгән тәлим бойичә аял киши Мәсиһгә әгишәй десә, биринчи мәсъулийити Рәбниң Өзигә бойсунуш, иккинчидин еригә бойсунуштур; еригә бойсунмаслиқниң пәқәт бир тоғра сәвәви бар; мабада ери өзидин бирәр наәхлақ яки сәмимәйәтсизлик қилишни тәләп қилса, ундақта у бойсунмайду. Башқа нормал әһвалларда бойсунуш униң бурчидур. Бу ишлар биз «Коринтлиқларға»(1)»дики изаһатлар вә «қошумчә сөз»дә сәл тәпсилийрақ тохтилимиз. Мана бу һазирқи соалдин кәңрәк соалдур.

Мошу йәрдә «**қарғиш кәлтүргүчи әләм сүйи**» дегән мәсилидә иккинчи бир мәсилини, йәни Муса Пәйғәмбәрниң вастиси билән тапшурулған қанунниң мәхсити вә чәклимилири тоғрилиқ бир мәсилини учритимиз. Мәсилән, Инҗилда Рәббимиз Өзигә әгәшкәнләргә, әр-хотунлуқ тоғрилиқ пәқәт вапасизлиқ, бузуқлуқ қилиш сәвәвидин башқа, өз җорисиға талақ беришкә болмайду, дәп тәлим бериду. Шуңа Пәрийсиләр буни билип униңдин «**Ундақта, Муса Пәйғәмбәр немә үчүн Тәврат қанунида әр киши өз аялиға талақ хетини бәрсила, уни қоюветишкә болиду, дәп буйруған?**» — дәп сорашти. җававән Рәббимиз Тәвраттики қанунниң чәклимилирини тилға елип мундақ деди: —

«**Таш жүрәклигиңлардин Муса Пәйғәмбәр аяллириңларни талақ қилишқа рухсәт қилған; лекин аләмниң башлимида бундақ әмәс еди**» («Матта» 19:8).

Муқәддәс қанун Муса Пәйғәмбәрниң вастиси билән тапшурулған чағда Худаниң Мәсиһдә болған толуқ нижати техи назил қилинған әмәс — шу чағда Мәсиһ техи өлмигәчкә, Муқәддәс Роһ техи кәлмигән. Биз һазир башқичә бир дәвирдә болуп, Худаниң шапаәтлик Роһи етиқат қилғучиларда ишлигәчкә: «**Худаниң гөзәл хаһиши бойичә силәрниң ирадә тиклишиңларға вә уни әмәлгә ашурушуңларда ичиңларда ишлигүчи Униң Өзидур**» («Фил.» 2:13). Етиқат қилсақ, Худа биздин «**таш жүрәк**»имизни елип ташлап бизгә «**меһриван бир қәлб**» ата қилиду («Әз.» 11:19, 36:26). Шуниң билән Худаға миң тәшәккүр, униң барлиқ, толуқ әмирлиригә әмәл қилишқа күч-қудритимиз бардур.

Һалбуки, Худа Муса арқилиқ шу қанунни тапшурған Исраил шундақ әмәс еди. Худа уларниң қәлблириниң қаттиқлиғини убдан биләтти; әр кишиләргиму охшаш бир синақ усули бекитилгән болса толиму адил болатти, лекин у шундақ бекиткән болсиму, Исраил охшашла шундақ бәлгүлимигә қәтъий риайә қилмайтти вә яки уни бурап барлиқ мәнасини вә мәзмунини униңдин мәһрум қилидиғанлиғини убдан биләтти («Зәбур» 119:126, «Маркус» 7:13). Көп сәвәпләр ичидә мана бу шундақ бәлгүлимә берилмигәнликниң аддий бир сәвәви болиду.

Гәрчә аял кишиләргә бағланған 5:11-31дә тапшурулған бәлгүлимә жуқурида ейтқинимиздәк чәклик болғини билән, униңда Худаниң даналиғи толиму күчлүк еди. Чүнки бу бәлгүлимә аял кишиләрни әр-аяллиқ оттурисидики әң зәһәрлик вә хәтәрлик амиллардин бири болған һәсәтхорлуқтин, шундақла һәсәтхорлуқтин дайим чиқидиған зораванлиқ муамилидин қоғдаш тәдбири еди. Пәрвәрдигарниң шапаити һәм вәдисидә турғанлиғиға толиму ишәнгән ихласмән бир аял киши адаләтсизликтин «зина қилған» дәп әрз қилинған болса, өзи шундақ бир синақни өткүзсун дәп тәләп қилатти. Униң ери рәт қилса («**күндашлиқ «ашлиқ һәдийәси»**» үчүн ун чиқарғучи шу әр киши болатти, әлвәттә) ундақта униң аяли шәһәрдики ақсақал-сотчилардин ериниң шикайәтни тохтитишини тәләп қилатти. Мабада әр киши: «Вай-вуй, чөлдики азрақ топа арилашқан суни ичкәнгә, униңға һеч зиян йәтмәйду, бу синақ һесапланмайду!» десә, ундақта у өзиниң Худаға ишәнмигүчи капир екәнлигини испатлиған болиду. Чүнки Худа Өзи бекиткән синаққа «кимниң гунайи бар, кимниң гунайи йоқлуғини испатлаймән» дегән вәдисини қошқан еди.

Муса Пәйғәмбәр су чиқириш үчүн қорам ташни урғанда, Худа уни әйипләп: «Мени жамаәтниң алдида муқәддәс дәп һөрмәтлимидиңлар» дәп, униң гунайиға бәргән жаза немишкә шундақ қаттиқ болди? («Чөл.» 20:1-13)

Биз бу ишни хатирилигән муну айәтләрни қайтидин оқуйли: —

«**Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: — Һасини қолуңға ал, андин сән акаң Һарун билән бирликтә жамаәтни жиғип, уларниң көз алдидила қорам ташқа буйруқ қил; шундақ қилсаң қорам таш өз сүйини чиқириду; шу йол билән сән уларға су чиқирип, жамаәт вә чарпайлири ичидиған су берисән.**

Шуниң билән Муса Пәрвәрдигарниң әмри бойичә Пәрвәрдигарниң һозуридин һасини алди. Муса билән Һарун иккиси жамаәтни қорам ташниң алдиға жиғди вә Муса уларға: — Гепимгә қулақ селиңлар, и асийлар! Биз силәргә бу қорам таштин су чиқирип берәйлиму?! — деди. Андин Муса һасиси билән қорам ташни икки қетим урувиди, наһайити көп су еқип чиқти, судин жамаәтму, чарва чарпайларму ичишти. Пәрвәрдигар

Муса билән Һарунға: —

Силәр Маңа ишәнмәй, Исраиллар алдида Мени муқәддәс дәп һөрмәтлимигиниңлар үчүн, силәрниң бу жамаәтни Мән уларға тәғдим қилип бәргән зиминға башлап киришиңларға йол қоймаймән, — деди».

Муса Пәйғәмбәр мошу йәрдә қайси тәрәпләрдә Пәрвәрдигарға итаәтсизлик қилған? Биринчидин, Худа («Мис.» 17:6дә хатириләнгән) илгәрки шуниңға охшап кетидиған бир әһвал астида униңға «Қорам ташни урғин» дегән әмәс, бәлки «Униңға сөз қилғин» дәп буйруған. Муса ундақ қилмиди. Буниңға қарап Худа униңға «Силәр Маңа ишәнмидиңлар» дәп әйиплиди.

Иккинчидин, гәрчә хәлиқ шундақ қақшап ағринған вә Өзидин гуманланған болсиму, муқәддәс язмилардин қариғанда Худа шу вақитта уларға ғәзәпләнгән әмәс. Гәрчә шундақ болсиму, лекин Муса өзи ғәзәпләнди («Зәб.» 106:32).

Униң үстигә Пәрвәрдигарниң: «Силәр Маңа ишәнмәй, Исраиллар алдида Мени муқәддәс дәп һөрмәтлимигәнсиләр» дегән сөзлиридин қариғанда Мусаниң итаәтсизлигидә жуқурики икки иштин техиму еғир бир гунайи болған болуши керәк. Бу сөзләр Муса билән Һарунға ейтилған, болупму Мусани көрситиши керәк. Әнди Пәрвәрдигарни «муқәддәс дәп һөрмәтләш» дегән уқумниң немә екәнлигини соришимиз керәк. Тәвратниң башқа йәрлиридә көрсәткинимиздәк, «муқәддәс» дегәнниң бир нәччә тәрәплири бардур. Худаниң Өз шәхсидә барлиқ яратқан мәвҗудатлиридин мутләқ үстүн қандақтур бир хил саплиқ, паклик, мукәммәллик бардур, У һәрдайим «айрим» туриду. У Йәшая Пәйғәмбәргә мәбудлар тоғрилиқ гәп қилғанда:

«Мән Пәрвәрдигардурмән; мениң намим шудур;
Шан-шәривимни башқа бирисигә,
Яки Маңа тәвә болған мәдһийини оюлған мәбудларға бәрмәймән» дегән («Йәш.» 42:8).

Бутларни чәткә қақидиған бу сөз Худаниң шан-шәривини Өзиниңки қилмақчи болған инсанларниму охшаш чәткә қақиду. Муқәддәс Роһ Худа қилған улуқ ишларни инсанларниң «Мән қилған» дегәндәк мәғрулуғиға қәтъий йол қоймайду. Лекин бизниң көзқаришимизчә Муса Пәйғәмбәр мошу йәрдә дәл шу ишни қилған охшайду. У: «Гепимгә қулақ селиңлар, и асийлар! Биз силәргә бу қорам таштин су чиқирип берәйлиму?!» деди.

У қандақсигә: — (1) өзи билән Һарунларни «су бәргүчиләр» дәп көрсәтсун? (2) өзини вә бәлким Һарунниму Худаниң Өзигә шерик қилип «биз» десун? Бу «шерик қилиш» күпүрлүк гунайи әмәсму? Мана бу, Муса вә Һарунниң «Мени муқәддәс дәп һөрмәтлимигән»лиги еди.

Роһий йетәкчилик мәсъулийити барлар Худаниң падиси болған аддий мөмин бәндилири билән селиштурулғанда, Худа тәрипидин еғиррақ жаза-тәрбийиләрни көриду («Яқ.» 13:1). Шу жаза-тәрбийиләрниң бир қисми бәзи вақитларда Худаниң қозилири путлаштурулмаслиғи үчүн уларниң көз алдида чүширилиду. Мошу йәрдиму шундақ. Мусаниң начар үлгиси билән Исраиллар гунаға патқузулмаслиғи үчүн, Пәйғәмбәр очуқ жазалиниду.

Гәрчә шу вақитта Мусаға зиминға киришкә йол қоюлмиған болсиму, Худа кейин униң көңлидики тәләп-тәшнани иҗабәт қилған. Бир миң бәш йүз жилдин кейин Мусаниң роһи «**җулалиқта көрүнүш**» теғи (бәлким Пәләстиндики «Һәрмон теғи»)да Мәсиһ Әйсаниң Өзи билән көрүштүрүлди. Шүбһисизки, шу чағда Муса халиған болса, у Худа вәдә қилған зиминға яхши қаривалған болатти. Амма барлиқ шәриви ичидә көрүнгән Худаниң Өз Оғли билән робиро дидарлишиш һәм сирдишиштәк қиммәтлик пурсәткә муйәссәр болғачқа, бизниңчә шу чағда униң шу зиминға қарғуси йоқ дейәрлик болушиму мүмкин еди («Матта» 17:1-13, «Маркус» 9:1-12, «Луқа» 9:26-36).

«**Худаға шан-шәрәп бәрмәслик**»тики йәнә бир қорқунучлуқ мисал «Рос.» 12:21-23дә учрайду.

(22-24-баплар) Беорниң оғли Балаам — У ким? Худа уни немишкә шундақ еғир җазалиди?

Балаамниң тарихи, Балақ Падишаниң уни Исраилларни қарғаш үчүн яллиғини Тәвраттики әң ғәлитә баянлардин бири болуши керәк. Униңда биринчи сир — Балаам өзидур, — У зади қандақ адәм?

«Йәшуа» 13:22дә Балаам «палчи» дәп атилиду. У пәйғәмбәр әмәс, бәлки бутпәрәсләр үчүн пал-дәм салидиған сеһиргәр еди. Шу дәвирдики бутпәрәсләрниң көзқаришичә, һәр хил илаһларниң өз тәсир даириси яки башқуридиған зимини болған (көп йәрләрдә хәнзуларниң тутқан буддизми дәл шундақ уқумдидур); хәлиқләрниң қаришичә, Балаамдәк бир күчлүк палчи һәр хил илаһларға тәсир көрситәләйду, дәп ойлайтти. Бириси башқиларни қарғашни яки башқиларға тәсир көрситишни ойлиса, шу кишигә панаһ яки муһапизәтчи болған илаһ билән алақә қилип, шу илаһни шундақ қилишқа майил қилиш керәк; болмиса қарғаш йоли карға кәлмәйтти. «Майил қилиш» җәрияни түрлүк һайванларни қурбанлиқ қилиш, шундақла Балаам тоғрисидики баянда оқуғинимиздәк (23:1-4ни көрүң), шуни қилишта мувапиқ җайни тепиш керәк еди. Балаам Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар екәнлигини убдан биләтти, шуңа у Исраилни қарғап пул тапмақчи болса, Пәрвәрдигарни шу ишни қилишқа майил қилиш керәк дәп чүшинәтти. Балаамниң тарихидин қариғанда, у дәсләптә Пәрвәрдигарни көплигән илаһларниң ичидики бириси халас, дәп билгән; униң асман-зиминни яратқан Пәрвәрдигардин башқа һеч қандақ илаһниң йоқлуғи тоғрисида хәвири йоқ еди. Инҗилда аян қилинғандәк, Пәрвәрдигардин башқа «илаһлар» болса, пәқәт адәмләрни өзлиригә илаһ сүпитидә чоқунушқа алдайдиған җинлардин ибарәт, әлвәттә. Дәрвәқә Балаам Исраилни қарғаштики йолни издигинидә, у тезла Пәрвәрдигарниң бирдин-бир «Илаһларниң илаһи» екәнлигини тонуп йәткән еди (22:18дә у «Пәрвәрдигар Худайим» дәйду).

Балақниң әлчилири иккинчи қетим уни әкелишкә барғанда (арилиқ 150 километр еди) Худа уни синайду. У йәнә бир қетим Исраилни қарғаш йолини издәмду-йоқ? Худа аллиқачан униңға Исраил хәлқини қарғашқа болмайдиғанлиғини рошән аян қилғандин кейин, у дәрвәқә йәнила Худадин йәнә шу иш тоғрилиқ сорайду. Бу иштин кейин униң өз ағзидин муну сөзләр чиқиду: «**Худа инсан әмәстур, У ялған ейтмайду, яки адәм балисиму әмәстур, пушайман қилмайду**» (23:19). Униң шуни билип туруп Худадин қарғаш йолини сориши Худаниң ғәзивини қозғайду; амма Худа униңға иҗазәт

тәриқисидә: «**У кишиләр сени тәклип қилип кәлгән болса, улар билән биллә барғин, лекин сән Мениң саңа ейтидиғанлирим бойичә иш қилишиң керәк**» — дәйду. Худа әмәлийәттә уни вә Балақни очуқ җазалап, Өз қудритини, шундақла Исраилға болған муһәббитини көрсәтмәкчи еди. Шуңа бу пәқәт бир иҗазәт, әмир әмәс еди. Пулға көзи қизирип, өз мәнпәитини көзләп Худадин: «Өз нийитиңдин янғайсән» дәп тиләш интайин хәтәрлик иш болиду. Чүнки Балаамниң көңлидә пулпәрәсликтин башқа һеч қандақ нәрсә йоқ еди. У Худаниң хизмәткари әмәс. Шуңа Инҗил бизгә «Б**алаамниң йоли**» («2Пет.» 2:15) вә «**Балаамниң азған йоли**» («Йәһ.» 11) тоғрилиқ қаттиқ агаһландуриду. Мошу «йол» «Худаниң йолида маңимән» дәп туруп, пул-мәнпәәтни көзләштин башқа нәрсә әмәстур. Бундақ йолда меңиш Рәббимизниң нәзиридә интайин еғир гуна болиду. Шуниң билән Пәрвәрдигарниң Пәриштиси Балаам Балақ билән көрүшүшкә кетиватқинида, униң ешигини зуванға кәлтүрүп, Балаамниң шу гунайини қаттиқ әйипләйду. Бу вақиә арқилиқ Балаам Худаниң униңға «Ешигиңниң роһий көзлири бар, лекин сениңдә йоқ!» дегәндәк агаһини қобул қилиши керәк еди (ешәк Пәрвәрдигарниң Пәриштисини көриду, Баалам көрмәйду).

Балаам Балақ тәрипидин қарши елинғандин кейин Худаниң Роһиниң тәсири астида Исраил тоғрилиқ төрт қетим бешарәт берип, уларни Худа тәрипидин нурғун бәхит-бәрикәт көриду, дәйду. Төртинчи қетимлиқ бешаритидә у һәтта ахирқи заманлар вә Мәсиһниң келиши тоғрилиқ сөзләйду. Балақ Балаамға қаттиқ аччиқлинип, һәр иккиси өз йолиға маңиду. Һалбуки, кейин Моабий қиз-аяллар билән Мидияний қиз-аяллар бирлишип Исраил әркәклирини бузуқлуққа, андин бутпәрәсликкә езиқтурғанлиғини байқаймиз (25:1-3). Шуниң билән Худаниң ғәзиви Исраилниң бешиға чүшиду. Мәзкур китапта, 31:8дә Балаамниң Мидиянлар арисида турғанлиғини байқаймиз. Мидиянларниң болса, жуқурида байқиғинимиздәк Моабийлар билән мунасивити бар еди. 31:16дә Мидияний қиз-аялларниң Исраилларни езиқтурушини әслидә Балаамниң әқли екән, дәп уқимиз: —

«**Қараңлар, дәл шулар Балаамниң һейлә-мәслиһити билән Пеордики ишта Исраилларни Пәрвәрдигар алдида гунаға патқузуши билән, Пәрвәрдигарниң җамаитигә ваба яғдурулған әмәсму?**»

Бу әһвалға қариғанда, Балаам өзиниң Исраилни қарғалмайдиғанлиғини тонуп йәткән болсиму (чүнки Худа улар үчүн бәхит-бәрикәт бекиткән еди), у йәнила уларға зиян йәткүзүшкә рәзил бир тәдбирни ойлап чиқти. Әгәр Исраиллар өзлири Худаға итаәтсизлик қилишқа, шундақла Униң муқәддәс намини булғашқа езиқтурулса, ундақта өзлирини Худаниң қарғиши астида қойған болатти. Мәлум бир вақитта у мошу тәшәббусини оттуриға қоюшқа Балақниң йениға қайтқан болса керәк, вә шүбһисизки, у мунасип бир тартуққа егә болди. Шуңа ахир берип, Муса Мидиянийлардин Худа буйруған интиқамни алғанда Балаамниң уларниң арисида өлтүрүлүши толиму мувапиқ еди (31:8).

Рәббимиз Әйса Инҗилниң «Вәһий» дегән ахирқи қисми билән ахирқи сөзини расули Юһаннаға йәткүзгән чағда «**Балаамниң йоли**» әмәс, бәлки «**Балаамниң тәлими**» тоғрилиқ агаһландуриду: —

«**Лекин саңа шу бир нәччә етиразим барки, араңларда Балаамниң тәлимигә әгәшкәнләрдин бәзиләр болмақта — Балаам болса Балаққа Исраилларни бутқа атап қурбанлиқ қилинған гөшни йейиш вә җинсий бузуқлуқ қилишқа аздурушни үгәткән еди**» («Вәһий» 2:14).

Шуңа «**Балаамниң тәлими**» пәқәт Худаниң йолидин пайдилинип, Худаниң падисидин мал-дуниясини алдап еливелиш болупла қалмай, йәнә уларға: — «Бузуқлуқ вә бутпәрәслик өткүзүш гуна әмәс, һечвәқәси йоқ» дәп үгитиштинму ибарәт болиду. Бундақ әһвал һәтта Җуңго зиминидиму, көз алдимизда болмақта (мәсилән «Шәриқтин чиққан чақмақ» дегән мәзһәптикиләрниң тәлими шундақтур). Бундақ ләнәтлик ишларни үгитидиғанларниң бешиға Рәббимизниң әң қаттиқ җазаси чүшмәй қалмайду.

Тәврат - 5-қисим

«Қанун шәрһи»

(Муқәддәс Қанун — Тәврат Қанунининң Шәһри)

Кириш сөз

Арқа көрүнүш

Бәзи тәрҗимиләрдә мәзкур китап «Қанунниң (қайтидин) җакалиниши» (мәсилән, хәнзучә тәрҗимиләрдә), «Иккинчи қанун» (грек тили тәрҗимисидә) яки «Қанун шәрһи» дәп атилиду. Мәзкур китапта Муса әслидә Синай теғида чүширилгән муқәддәс қанунниң бәзи муһим нуқтилирини хәлиқ үчүн иккинчи қетим қайта җакалайду.

Әслидә Муса пәйғәмбәрниң вастиси билән назил қилинған Тәвраттики «Мисирдин чиқиш» вә «Каһин-лавийларниң дәстури» дегән қисимларда еник хатириләнгән қанун-әмирләр немишкә йәнә Муса тәрипидин бундақ қайта җакалиниду?

Әмәлийәттә бу муқәддәс қанун оттуз тоққуз жил илгири чүширилгән еди. Әслидә Худа хәлиққә қанун-әмирлирини тапшурғандин кейин, у уларни Қанаан зимининиң чегарисиға җайлашқан Қадәш-Барнеаға башлап келип, шу йәрдә уларға: «**Мән силәргә мирас қилидиған зиминға кирип уни егиләйдиған вақтиңлар кәлди**» дегән хуш хәвәрни йәткүзгән еди. Әслидә бундақ хәвәрдин хошал болушқа тоғра келәтти. Хәлиқ он икки адәмни у зиминдики әһвални билип келишкә әвәтти. Улардин он адәм қайтип келип: «**Бу зимин дәрвәқә сүт билән һәсәл еқип туридиған мунбәт зимин екән; һалбуки, униңда туруватқанлар гигант адәмләр екән, уларниң нәзиридә биз чекәткидәк екәнмиз, халас!**» дәп хәлиқниң көңлини паракәндә қилди. Қалған икки чарлиғучи, йәни Йәшуа вә Каләб болса: «**Дәрвәқә зиминда гигант адәмләр болғини билән, бизни Мисир зиминидин һәр хил мөҗизә-кераматләр билән қутқузуп чиққан, чөл-баяванда жүргинимиздә барлиқ һаҗитимиздин толуқ чиққан Худа бизни шу зиминға киргүзүп, уни егилитиду вә бу гигант адәмләрни бизгә озуқ қилип бериду!**» дәп хәлиқни риғбәтләндүрди. Лекин ечинишлиғи шуки, асий хәлиқ имансиз он адәмниң хәвирини қобул қилип, иман-ишәшлик Йәшуа билән Каләбниңкини рәт қилди. Улар Муса вә Һарунға наразилиқ билдүрди, һәтта ахир берип Йәшуа билән Каләбни чалма-кесәк қилмақчи болди.

Тәбиийки, Өзигә беһөрмәтлик һесаплинидиған бундақ ишәшсизлик Худаниң ғәзивини қозғиди. Шуниң билән: «**Маңа ишинишни рәт қилип: «Гигант адәмләр балилиримизни йәп кетиду» дегән чоңлардин һеч қайсиси бәхитлик зиминға кирәлмәйду; балилири болса, улар зиминға кирип уни егиләйду**» дегән һөкүмни аңлатти.

Мошу паҗиәлик иш Тәвраттики «Чөл-баявандики сәпәр» дегән қисимда хатириләнгән. Шундақ болдики, Исраиллар мирас қилип берилгән зиминға киришниң орниға, Худаниң җазаси билән йәнә бир дәвирни (қириқ жил) чөл-баяванда сәргәрдан болуп жүрүшкә мәһкум қилинди. Оттуз сәккиз жил өткәндә, Худа дәл уларға

жакалиғандәк, Худаға асийлиқ қилған жигирмә яштин жуқури болған һәр бир адәм өлүп түгиди. Пәқәт Йәшуа билән Каләб тирик қалди. Улар билән у зиминға тәң киришкә тәйяр турған йеңи бир дәвир адәмлири шу зиминниң чегариси алдида туруватәтти. Бундақ әһвал астида бу йеңи дәвир үчүн Муса пәйғәмбәрниң: (а) Худаниң қандақ қилип ата-бовилирини Мисирдики қуллуқтин чиқирип мөҗизә-карамәтләр билән қутқузғанлиғини, шундақла чөл-баявандин өтүшкә йетәклигән тарихни баян қилиши; (ә) Ата-бовилириға аллибурун тапшурулған қанун-әмирләрниң муһим тәпсилатлири һәм җәвһири, шуниңдәк зиминға киргәндин кейинки йеңи әһвалларға бағланған йеңи қанун-әмирләрни жакалиши; (б) Уларниң келәчики тоғрилиқ бешарәт бериши толиму зөрүр еди.

«Муқәддәс қанун шәрһи» дегән китапниң дәл бу үч қисимға бөлүнгәнлигини байқаймиз, улар төвәндикидәк: —

(а) Өтмүш; Худаниң хәлиққә көрсәткән мөҗизә-карамәтлири (1:1-4:43)
(ә) Һазирқи әһвал; кона әмирләрниң қайтидин жакалиниши, йеңи әмирләрниң қошулуши (4:44-26:19)
(б) Кәлгүси заманлар; бешарәтләр вә агаһлар (27:1-34:12)

Худа аллиқачан Мусаға өз өлүми тоғрилиқ агаһландуруп қойған еди. Мәзкур китапниң ахирқи бапида шу иш (бәлким Йәшуа пәйғәмбәр тәрипидин) хатириләнгән. Муса пәйғәмбәр дәл бу қанун-әмирләр вә җекиләшлирини хәлиққә тапшурғандин кейин «**таққа чиқип,... Пәрвәрдигарниң алдида өлди**».

Шуниң билән «муқәддәс қанун шәрһи» дегән китапни атиниң өз балилириға тапшурған ахирқи сөзлири яки вәсийити дейишкә болиду. Китап йәнә қедимки вақитлардики падишалар өз хәлқи билән келишип түзгән бир «әһдинамә» шәклидидур — демәк, Худа мәзкур китапта Өзиниң Исраил билән болған әһдисини қайтидин баян қилиду. Шуңа китапни оқуған һәр бир Исраил хәлқи дәрһал: «Худа дәрвәқә бизниң Падишаһимиздур, бизму Униңға хас хәлиқмиз» дәп билип йетиду.

Әлвәттә, биз «қошумчә сөз»имиздә оқурмәнләрниң диққитини китапниң алаһидә қизиқ нуқтилириға яки чүшинишкә тәсрәк болидиған бәзи йәрлиригә тартимиз. Бирақ буниңдин авал оқурмәнләргә төрт иш тоғрилиқ сәл тохталғимиз келиду: —

(а) Мәзкур китапта берилгән көп әмирләр Қанаан зиминида туруватқан әлләрниң иш-әмәллириниң дәл әксини көрситиду. Мәсилән, Худа уларға бутпәрәсликниң барлиқ шәкил-түрлиригә, палчилиқ вә җинкәшлик қилиш (йәни җинларға қараш)қа, инсанларни союп қурбанлиқ қилишқа, һәр хил җинсий бузуқлуқ, җүмлидин ғәйрий һәвәсләрниң кәйнигә кирип бәччивазлиқ вә йеқин туққанлири билән зинахорлуқ қилишқа, мәйипларға рәһимсизлик қилишқа, қериларға беһөрмәтлик қилишқа қәтъий қарши туруңлар дәп агаһландуриду. Буларниң һәммиси дәл әйни вақиттики Қанаанлиқлар арисида кәң тарқалған адәтләр болған еди. Мәсилән, Исраилларға каритилған «**Сән оғлақни анисиниң сүтидә қайнитип пишарсаң болмайду**» дегән бир әмирму баян қилиниду (21:14). Бундақ әмирниң әхлақий әһмийити барму-йоқ? — дегән соал каллимизни қаймақтуруши мүмкин. Әмәлийәттә Қанаанийлар арисида: «Оғлақни анисиниң сүтидә пишарсақ, уни өз аниси билән четиштурғанға баравәр болиду, шундақ

қилсақ йәр-зиминниң мунбәтлигини ашуримиз» дегәндәк бирхил хурапий көзқараш бар еди. Мәлум бир Исраилий шундақ ишни қилип қалса, бундақ хурапий муддиа униңда болуши натайин. Лекин Исраилларниң бутпәрәслик тәрәпкә езип кетишиниң алдини елиш үчүн Худа уларға уни қәтъий мәнъий қилишни буйруған. Чүнки башқиларниң шу ишиға қарап «Бизләрму шундақ қилсақ болиду» дәп путлишип кетиши мүмкин еди.

Қанаанийларниң жуқурида тилға елинған көп рәзил адәтлири түпәйлидин Пәрвәрдигар уларни йоқитишни буйруған. Мошу иш тоғрилиқ «Мисирдин чиқиш»тики «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

(ә) Китапта, Пәләстин (Қанаан) зимини тоғрилиқ: «**Бу зимин Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә беридиған зимин**» дегән баянни дайим учритимиз. Бу баян бизгә вә уларға шуни тәкитләйдуки, гәрчә Худа зиминни Йәһудий хәлқигә бәргини билән, улар әмәлийәттә Худаниң меһманлиридур, шуниңдәк улар зиминдин пайдиланғанда Худа алдида мәсъул еди. Зиминда муқим туруши уларниң итаәтмәнлиги билән зич бағлиқтур. Улар Худаға итаәтсизлик қилған болса, зиминда макан тутуш имтиязидин мәһрум болатти; бу иш тарихта аллиқачан үч қетим йүз бәргән.

(б) Мәзкур китапта «**Пәрвәрдигар Худайиңлар һәсәт қилғучи бир Худадур**» дегән сөзни учритимиз. Бу сөз бәлким оқурмәнләрниң бешини сәл қаймақтуруши мүмкин. Һәммигә егә болған Худа қандақму «һәсәт» қилсун?

Өз аялини мутләқ, сап, шәхсийәтсиз вә толиму мукәммәл муһәббәт билән сөйидиған бир әр киши бар дәйлуқ. Мабада шу кишиниң аяли башқа бириси билән вапасизлиқ өткүзүшкә station аздурулуп кәткән болса, ундақта шу кишиниң инкаси болмай қалмайду: —

(1) «Немишкә аялим униңға көрсәткән меһир-муһәббитимдин рази болмиди?» дәп, арзулириниң йәрдә қалғанлиғидин азаплиниду. Адаләтлик бир адәмниң буниңға ғәзиви келәмду-йоқ? Келиду, әлвәттә.

(2) Өз аялиға болған көйүми билән униңға әң яхшини бәргүси болғачқа, уни аздурғучи кишиниң аздурушидин вә алдишидин азат қилип өзигә қайтурушни халайду. Чүнки һелиқи иккинчи бир адәм униңға һәқиқий көңүл бөлмәйду, пәқәт өз һәвәслирини қандурушнила халайду, халас.

(3) Ундақ әр кишидә Худаниң характери бар болса, у (һәм өзини һәм аялини дәп) аялиниң вапасизлиғини тонуп йетип, товва қилишини халайду. У товва қилған болса уни кәчүриду вә өзигә қайтидин қобул қилиду. Пәқәт у һәқиқәтән товва қилған болса, әлвәттә.

Бу үч ишни Худаниң Өз хәлқигә болған «һәсәт»иниң асасий амили десәкму болиду. У Өз хәлқиниң бутпәрәсликниң алдам халтисиға чүшүп, зиян тартишиға йол қоялмайду. У Өзигә болған ундақ вапасизлиқтин азап тартиду, әлвәттә, лекин йәнә уларниң һәммә бутпәрәслик вә хурапийлиқ елип келидиған зиян-талапәткә учришиниң алдини елишни халайду. Чүнки барлиқ бутпәрәслик вә хурапийлиқ жин-шәйтанлар билән достлашқанға баравәрдур.

(п) Муса пәйғәмбәр биринчи қетим Худаниң вәһийси билән муқәддәс қанун-бәлгүлимилирини («Мисирдин чиқиш», «Кахин-лавийларниң дәстури») қобул

қилғандин кейин қириқ жил Худа билән биллә маңғачқа, җәзмән техиму чоңқур дәриҗидә бу муқәддәс қанунниң һөкүмлирини чүшинип йәткән болса керәк, дәп ойлаймиз. Шуңа бу «Қанун шәрһи»ниң көп қисимлирида у аңлиғучиларға Худаниң әмирлириниң түп муддиа-мәхсәтлирини ечип бериду. Бу иш униң 32:2-айәттә, йәни: —

«**Тәлимим болса ямғурдәк яғиду, сөзлирим шәбнәмдәк тамиду,юмран от-чөп үстигә чүшкән сим-сим ямғурдәк, көкзарлиқниң үстигә чүшкән хасийәтлик ямғурдәк болиду**» дегән сөзлиридә аян болиду. Шуңа мәзкур китапниң «қанун җәвһири» дәп атилишиму мувапиқ болуши мүмкин.

Мәзмунлар: —

(а) Кириш сөз (1:1-5)
(ә) Тарихий мулаһизә (1:6-4:49)
(б) Иман-ишәшниң асасий мәнтиқ-принсиплири (5-11-бап)
(в) Тәпсилий қанун бәлгүлимиләр (12-26-бап)
(г) Худаниң җаза-тәрбийилири тоғрилиқ агаһландурушлири (27-30-бап)
(ғ) Гувачиларни чақириш (кона әһдинамиләрдә падишалар өз «илаһлири»ни гувалиқ беришкә чақиратти, лекин мәзкур «әһдинамә»дә Худа «асман-зимин», җүмлидин барлиқ пәриштиләрни Өзиниң гувачилири болушқа чақириду) (30:19 , 31:19, 32-бап)
(д) Худаниң Өз хәлқиниң келәчики үчүн орунлаштурушлири (31-бап, 33-34-баплар)

••••••••

Қанун шәрһи

Пәрвәрдигарниң меһриванлиғи — тарихни қайта баян қилиш

1 1 Төвәндә хатириләнгини Мусаниң Иордан дәриясиниң шәрқий тәрипидики Паран
билән Тофәл, Лабан, Һазирот, Ди-Заһабниң оттурисида, йәни Суфниң удулидики чөл-
түзләңликтә, пүткүл Исраилға ейтқан сөзлиридур: —
2 Һорәб теғидин чиқип, Сеир теғиниң йоли билән Қадәш-барнеаға барғичә җәмий он бир
күнлүк йол еди. 3 Һалбуки, Муса бу барлиқ сөзләрни Пәрвәрдигарниң уларни дәп өзигә
тапилиғини бойичә Исраилларға ейтқан вақти қириқинчи жили, он биринчи айниң би-
ринчи күни болди; 4 бу вақит Муса Һәшбонни пайтәхт қилған Аморийларниң падиша-
си Сиһонни вә Аштарот вә Әдрәйни пайтәхт қилған Башанниң падишаси Огни мәғлуп
қилғандин кейинки мәзгил еди. 5 Шуниң билән Иордан дәриясиниң шәрқий тәрипиди-
ки Моаб зиминида Муса пәйғәмбәр бу қанун-тәлимни шәрһләшкә башлап, мундақ деди:
—

6 «Пәрвәрдигар Худайимиз Һорәб теғида бизгә сөз қилип: — «Силәрниң мошу тағ әтра-
пида турған вақтиңлар йетәрлик болди; 7 әнди бурулуп сәпәргә атлинип, Аморийлар
туруватқан егизликкә вә униңға йеқин болған барлиқ җайларға, җүмлидин Арабаһ
түзләңлигигә, тағлиқларға, ойманлиққа, җәнупқа, деңиз бойлириға, улуқ дәрия, йәни
Әфрат дәриясиғичә Қананийларниң зиминиға һәм Ливан зиминиға бериңлар. 8 Мана,
Мән шу зиминни силәрниң алдиңларға қойдум; кириңлар, Пәрвәрдигар ата-бовили-
риңларға, йәни Ибраһим, Исһақ, Яқуп вә уларниң әвлатлириға: «Силәргә беримән» дәп
қәсәм қилған зиминни егиләңлар» — дегән еди.
9 Шуңа Мән шу чағда силәргә: —
«Мән жүкүңларни ялғуз көтирәлмәймән. 10 Пәрвәрдигар Худайиңлар силәрни көпәйт-
ти; мана, бүгүн силәр асмандики юлтузлардәк нурғунсиләр. 11 Ата-боваңларниң Худаси
болған Пәрвәрдигар дәрвәқә силәрни һазирқидин йәнә миң һәссә көпәйткәй, шундақла
вәдә қилғинидәк силәргә бәхит-бәрикәт ата қилғай! 12 Лекин мән өзүм ялғуз қандақму
силәрниң җапалириңларни, жүкүңларни вә талаш-тартишиңларни көтирәләймән?
13 Өзүңлар үчүн һәр қайси қәбилилириңлардин данишмән, йорутулған мөтивәрләрни
таллаңлар, мән уларни үстүңларға йолбашчи қилимән» — дедим.
14 Силәр болсаңлар маңа: — «Сениң ейтқиниң яхши гәп болди», дедиңлар. 15 Шуниң
билән мән қәбилилириңлардин мунәввәр адәмләрни, йәни данишмән һәм мөтивәр
адәмләрни таллап, үстүңларға йолбашчи қилип, миң беши, йүз беши, әллик беши вә он
беши қилип тайинлап, қәбилилириңлар үчүн һәр хил әмәлләрни тутушқа тиклидим.
16 Шу чағда мән араңлардики сорақчиларға: «Қериндашлириңлар арисидики әрз-дәва-
ларни сораңлар, қериндаш билән қериндашниң оттурисида вә пухрайиң билән хошна
олтарған яқа жутлуқлар оттурисида адил һөкүм чиқириңлар; 17 һөкүм чиқарғанда һеч
қандақ кишиниң йүз-хатирисини қилмаңлар; мәйли кичик болсун, чоң болсун силәр
һәммисиниңла ишлирини сораңлар. Силәр инсанларниң сөлитидин қорқмаслиғиңлар
керәк, чүнки мошу һөкүм чиқириш иши Худаға тәвә иштур. Силәргә тәс чүшидиған иш

1:4 Чөл. 21:24,33
1:8 Яр. 15:18; 17:7, 8
1:9 Мис. 18:18
1:16 Юһ. 7:24

болса, мениң алдимға елип келиңлар, мән уни аңлаймән» — дедим. [18] Әйни чағда мән
қилишқа керәк болған барлиқ ишлар тоғрилиқ тапилиғанмән.

Қадәш-Барнеадики Худаға болған ишәшсизлик

[19] Биз Пәрвәрдигар Худайимиз бизгә буйруғандәк Һорәбтин чиқип, Аморийларниң
тағлиғиға бардуқ вә силәр шу йолдики бепаян, дәһшәтлик чөлни көрдүңлар; биз униң
һәммисидин өтүп, Қадәш-Барнеаға кәлдуқ. [20] Вә мән силәргә: — «Силәр Пәрвәрдигар Ху-
дайимиз бизгә ата қилидиған, Аморийларниң теғиға йетип кәлдуқ. [21] Мана, Пәрвәрди-
гар Худайиңлар бу зиминни алдиңларға қойди; ата-боваңларниң Худаси Пәрвәрдигар
силәргә ейтқандәк, шу йәргә чиқип уни егиләңлар; қорқмаңлар, һеч һодуқмаңлар» —
дедим.
[22] Шуниң билән силәр һәммиңлар йенимға келип маңа: — «Биз зиминға кириштин ил-
гири алдин адәмләрни әвәтәйли; улар биз үчүн у йәрни күзитип, чиқишимиз керәк
болған йол вә биз учрайдиған шәһәрләр тоғрилиқ хәвәр йәткүзсун» — дедиңлар.
[23] Бу иш нәзиримгә мувапиқ көрүнүп, мән араңлардин он икки адәмни, йәни һәр қайси
қәбилидин бирдин адәмни таллидим. [24] Улар йолға атлинип таққа берип, Әшкол җилғи-
сиға чүшүп у йәрни тәкшүрүп көрүшти. [25] Улар қоллириға шу зиминдики мевиләрдин
елип бизгә кәлтүрди вә мәлумат берип: «Пәрвәрдигар Худайимиз бизгә тәқдим қилған
бу зимин яхшидур» — деди.
[26] Һалбуки, силәр зиминға чиқишқа унимидиңлар, Пәрвәрдигар Худайиңларниң әмри-
гә қарши чиқип Униңға асийлиқ қилдиңлар [27] вә өз чедириңларда қақшап: «Пәрвәрди-
гар бизгә өч болғанлиғидин бизни Аморийларниң қолиға тапшуруп һалак қилиш үчүн
Мисир зиминидин чиқарған. [28] Әнди биз нәгә барармиз? Чүнки қериндашлиримиз: «Шу
йәрдики адәмләр биздин чоң һәм егиз бир хәлиқ екән; уларниң шәһәрлири интайин
чоң, сепиллири асманға тақишидикән; униң үстигә биз шу йәрдә Анакийларни байқи-
дуқ», дәп көңлимизни паракәндә қиливәтти» — дедиңлар.
[29] Шуңа мән силәргә: «Қорқмаңлар, уларниң алдида дәккә-дүккигә чүшмәңлар; [30] силәр-
ниң алдиңларда маңидиған Пәрвәрдигар Худайиңлар Мисир зиминида көз алдиңларда
барлиқ қилғанлиридәк силәр үчүн җәң қилиду; [31] силәр йәнә чөл-баявандиму барлиқ
маңған йоллириңларда мошу йәргә йетип кәлгичә инсан өз оғлини қучиғида көтәрги-
нидәк Пәрвәрдигар Худайиңларниңму силәрни көтәргинини көрдүңлар. [32-33] Шуниңдәк
гәрчә У йәнә кечидә отта, күндүздә булут ичидә силәрниң алдиңларда меңип, барғаһ
тиккидәк йәрләрни издәп тепиш үчүн жүргән болсиму, бу ишта Пәрвәрдигар Худай-
иңларға ишәнмидиңлар.
[34] Пәрвәрдигар бу сөзләрни қилған авазиңларни аңлап ғәзәплинип: [35] «Бу рәзил дәвир-
дикиләрдин һеч бир адәм һәр қандақ йол билән Мән ата-бовилириға тәқдим қилишни
қәсәм қилған бу яхши зиминни көргүчи болмайду! [36] Пәқәт Йәфуннәһниң оғли Каләб
пүтүн қәлби билән Пәрвәрдигарға әгәшкәчкә, шула зиминни көриду вә у өз пути билән

1:17 Лав. 19:15; 1Сам. 16:7; Пәнд. 24:23; Яқ. 2:1
1:23 Чөл. 13:2-38.
1:24 **«йолға атлинип»** — ибраний тилида «йолға бурулуп»
1:24 Чөл. 13:23
1:26 Чөл. 14:2
1:28 **«чоң һәм егиз бир хәлиқ»** — яки «көп һәм егиз бир хәлиқ». **«Анакийлар»** — йоған бойлуқ гигант адәмләр еди (*«Чөл.» 13:33, «Қан.» 2:10, 21, 9:2ни көрүң*).
1:28 Чөл. 13:28
1:32-33 Мис. 13:21
1:35 Чөл. 14:22, 23; Зәб. 94:10-11

кезип чиққан барлиқ йәрни униңға вә униң балилириға беримән» — дәп қәсәм қилди.
37 Шу чағда Пәрвәрдигар силәрниң сәвәвиңлардин мәндинму аччиқланди вә: «Сәнму шу
йәргә киргүчи болмайсән. 38 лекин алдиңда хизмәттә туруватқан Нунниң оғли Йәшуа
кирәләйду. Уни күчләндүргин, чүнки у Исраилларни униңға мирас қилдуриду. 39 Шу-
ниңдәк силәрниң: «Улар дүшмәнләрниң олҗиси болуп қалиду» дегән кичик балили-
риңлар, йәни бүгүнки күндә яхши-яманни пәриқ етәлмәйдиған балилириңлар болса,
кириду; Мән у йәрни уларға ата қилимән вә улар уни егиләйду.
40 Лекин силәр болсаңлар, бурулуп Қизил Деңизға баридиған йол билән чөл-баяванға
қайттиңлар» — деди.
41 Шу чағда силәр маңа җавап берип: «Биз дәрвәқә Пәрвәрдигар алдида гуна садир қил-
дуқ. Шуниң үчүн биз һазир Пәрвәрдигар Худайимиз бизгә қилған барлиқ әмри бойичә
җәң қилғили чиқимиз» — дедиңлар. Шуниң билән силәрниң һәр бириңлар өз бешимчи-
лиқ қилип қурал-ярақлириңларни есип, таққа чиқмақчи болдуңлар. 42 Лекин Пәрвәрди-
гар маңа: Уларға: — «Чиқмаңлар, җәң қилмаңлар, чүнки Мән араңларда әмәсмән; силәр
чоқум дүшмәнлириңлар алдида мағлуп болисиләр», дегин, деди.
43 Мән силәргә сөз қилдим, лекин силәр қулақ салмидиңлар, бәлки Пәрвәрдигарниң
сөзигә қарши чиқип асийлиқ қилип, өз бешимчилиқ қилип таққа чиқтиңлар. 44 Лекин
тағда турған Аморийлар силәргә қарши атлинип, бир топ һәриләрдәк силәрни таки Хор-
маһғичә қоғлап, Сеирда силәрни қиличлап өлтүрди. 45 Силәр қайтип келип Пәрвәрдигар
алдида жиға-зерә көтәрдиңлар, амма Пәрвәрдигар пәрядиңларни аңлимиди, я униңға
қулақ салмиди.
46 Шуниң билән силәр Кадәштә нурғун күнләр туруп қалдиңлар — силәр қанчә күнләр
шу йәрдә турдуңлар!

Кадәш-барнеадин Моабқа болған сәпәр

2 1 Андин биз бурулуп, Пәрвәрдигар маңа ейтқандәк Қизил Деңизға баридиған йол
билән сәпәргә атландуқ; биз нурғун күнләр Сеир теғи әтрапида айлинип жүрдуқ.
2 Пәрвәрдигар маңа сөз қилип: —
3 «Силәрниң мошу тағни айлинип турған вақтиңлар йетәрлик болди; әнди шимал тәрәп-
кә бурулуңлар. 4 Хәлиққә: — Силәр Сеирда туруватқан қериндишиңлар Әсавларниң чега-
рисидин өтидиған болдуңлар; улар силәрдин қорқиду, шуңа бәк еһтият қилип, 5 уларға
җәң қозғимаңлар; чүнки мән силәргә уларниң зиминидин һәтта тапанчилиқ йәрниму
бәрмәймән; чүнки Сеир теғини Әсавға мирас қилип бәрдим. 6 Силәр уларға пул төләп
озуқ-түлүк сетивелиңлар, пул төләп су сетивелиңлар. 7 Чүнки Пәрвәрдигар Худайиңлар
қолуңлардики барлиқ әҗирни бәрикәтләп кәлгән; У силәрниң бу бепаян чөл-баяван-
дин меңип өтүватқиниңларда һәммини билди; Пәрвәрдигар Худайиңлар бу қириқ жил

1:36 **«Пәқәт Йәфуннәһниң оғли Каләб пүтүн қәлби билән Пәрвәрдигарға әгәшкәчкә,...»** — мошу вақиә «Чөл.» 13-14-бапта хатирилиниду.
1:37 **«Шу чағда Пәрвәрдигар силәрниң сәвәвиңлардин мәндинму аччиқланди»** — мошу вақиә «Чөл.» 20:1-13дә хатирилиниду.
1:37 **Чөл. 20:12; 27:14; Қан. 3:26; 4:21; 34:4**
1:40 **«Қизил Деңиз»** — яки «Қомушлуқ деңиз».
1:46 **«...силәр Кадәштә нурғун күнләр туруп қалдиңлар — силәр қанчә күнләр шу йәрдә турдуңлар!»** — бу айәтниң ибраний тилидики мәнасини чүшиниш тәс. Башқа икки хил тәрҗимиси: «... силәр Кадәштә аллиқачан турған күнләрдәк *(йәни 40 күн)* шу йәрдә туруп қалдиңлар» яки «...силәр башқа йәрләрдә қанчилик турған болсаңлар, Кадәштиму шунчилик туруп қалдиңлар» *(демәк, чөл-баяванда кезип жүргән 38 жилниң йерими, йәни 19 жил Кадәш-Барнеада өткән)*.
2:5 **Яр. 36:8**
2:6 **«Силәр уларға пул төләп...»** —ибраний тилида «Силәр уларға күмүч төләп...».

силәр билән биллә болди; һеч нәрсидин кам болмидиңлар» — деди.
[8] Шуниң билән биз Сеирда туруватқан қериндашлиримиз Әсавларниң зиминидин вә Арабаһ түзләңлигидин, шундақла Елат вә Езион-Гәбәрдин өтүп, бурулуп Моабдики чөл-баяван йоли билән маңдуқ. [9] Пәрвәрдигар маңа: «Моабийларни аварә қилмаңлар яки уларға җәң қозғимаңлар; чүнки Мән уларниң зиминини силәргә мирас қилип бәрмәймән; чүнки Мән Ар шәһәр-зиминини Лутниң әвлатлириға мирас қилип бәрдим» — деди. [10] (Әмийләр әслидә шу йәрдә туратти; улар Анакийларға охшаш күчлүк, сани көп, егиз бойлуқ бир хәлиқ еди. [11] Улар Анакийлардәк «гигантлар» дәп һесаплиниду; лекин Моабийлар уларни «Әмийләр» дәп атайду. [12] Сеирда әслидә Һорийлар туратти; лекин Әсавлар Һорийларни зиминидин һайдиветип, уларни йоқитип орниға олтирақлашти — худди Исраиллар Мәнки Пәрвәрдигар уларға тәқдим қилған, уларниң тәвәлиги болған зиминға қилғиниға охшаш).
[13] Пәрвәрдигар: «Әнди һазир орнуңлардин туруп Зәрәд еқинидин өтүңлар» деди. Буни аңлап биз Зәрәд еқинидин өттуқ.
[14] Қадәш-Барнеадин айрилип Зәрәд еқинидин өткичә болған күнләр оттуз сәккиз жил болди; бу дәл худди Пәрвәрдигар уларға қәсәм қилғинидәк, у дәвирдики җәңчиләр барғаһтин пүтүнләй йоқитилғичә болған арилиқтики вақит еди. [15] Дәрвәқә Пәрвәрдигарниң қоли уларни барғаһтин йоқитип түгәткичә уларни һалак қилишқа қарши чиққан еди.
[16] Вә шундақ болдики, шу җәңчиләр өлүп хәлиқ арисидин пүтүнләй түгигәндин кейин,
[17] Пәрвәрдигар маңа сөз қилип: —
[18] «Силәр бүгүн Моабниң, йәни Арниң чегарисидин өтисиләр. [19] Шуниң билән силәр Аммонийларға йеқин келисиләр; амма уларни аварә қилмаңлар яки уларға җәң қозғимаңлар; чүнки Мән Аммонийларниң зиминини силәргә мирас қилип бәрмәймән; чүнки Мән уни Лутниң әвлатлириға мирас қилип бәрдим» — деди.
[20] (бу зиминму «гигантларниң зимини» һесаплиниду; чүнки илгири гигантлар шу йәрдә турған еди; Аммонийлар уларни «Замзумлар» дәп атайду. [21] Улар Анакийларға охшаш күчлүк, сани көп, егиз бойлуқ бир хәлиқ еди. Пәрвәрдигар уларни Аммонийларниң алдида йоқитиши билән Аммонийлар уларни зиминидин мәһрум қилип, уларниң орниға олтирақлашқан еди. [22] Пәрвәрдигар Сеирда турған Әсавлар үчүнму охшаш иш қилди, уларниң алдидин Һорийларни йоқатти; шуниң билән Әсавлар уларни зиминидин мәһрум қилип, бүгүнгә қәдәр уларниң орниға олтирақлашқан еди. [23] Вә Газа шәһиригичә кәнт-қишлақларда олтирақлашқан аввийларни болса, Кафтордин чиққан Кафторийлар йоқитип, уларниң орниға олтирақлашти).
[24] — «Әнди орнуңлардин қозғилиңлар, сәпириңларға чиқиңлар; Арнон дәриясидин

2:7 **«...У силәрниң... өтүватқиниңларда һәммини билди»...»** — мошу сөз бәлким «У *(Худа)* силәрдин хәвәр елип кәлди» дегән мәнани өз ичигә алиду.
2:9 **«Лутниң әвлатлири»** — демәк, Моабийлар вә Аммонийлар *(«Яр.» 19:30-38ни көрүң)*.
2:11 **«Улар Анакийлардәк «гигантлар» дәп һесаплиниду»** — ибраний тилида «Рәфайийлар» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
2:14 **«Қадәш-Барнеадин айрилип Зәрәд еқинидин өткичә болған күнләр оттуз сәккиз жил болди...»** — 1:34-39ни вә «Чөл.» 14:26-34ни көрүң. Худаниң сөзигә ишәнмигән, жигирмә яштин ашқан барлиқ «җәңчиләр»ниң һәммиси *(«шу дәвир»дә 20 яштин 60 яшқичә болғанлар)* Худа вәдә қилған зиминни көрмәй чөл-баяванда өлүп түгигән еди.
2:19 **«Лутниң әвлатлири»** — демәк, Моабийлар вә Аммонийлар *(«Яр.» 19:30-38ни көрүң)*.
2:20 **«гигантларниң зимини»** — яки «Рәфайийларниң зимини».
2:23 **«Газа»** — мошу йәрдә Газа «Аззаһ» дейилиду. **«....кәнт-қишлақларда олтирақлашқан аввийларни болса, Кафтордин чиққан Кафторийлар йоқитип, уларниң орниға олтирақлашти»** — Муса пәйғәмбәр немишкә Исраилларға бу төрт йәрдики гигантлар *(Әмийлар, Анакийлар, Һорийлар вә Аввийлар)*ни тилға алиду? Шүбһисизки, у Исраилларға: «Қараңлар, Худа бу етиқатсиз хәлиқләр *(Аммонийлар, Әсавлар қатарлиқ)* алдида бу гигантларни йоқатқан йәрдә, силәр Қанаанға чиқип шу йәрдә туруватқан гигантлар билән соқушуштин зади немишкә қорқисиләр?» дәп риғбәтләндүрмәкчи болиду.
–Кафтор — Крет арали.

өтүңлар; мана, Мән Һәшбонниң падишаси Аморий Сиһонни вә униң зимининиму қолуңларға тапшурдум; ишни башлаңлар, зиминни егиләшкә, униң билән җәң қилишқа чиқиңлар; [25] Мән бүгүндин башлап силәрниң қорқунучуңлар вә вәһшитиңларни пүткүл асман астидики хәлиқләр үстигә чүшүримән; улар силәрниң хәвириңларни аңлап силәрниң түпәйлиңлардин титрәп дәккә-дүккигә чүшиду».

Һәшбонниң падишаси Сиһон мәғлуп болиду

[26] Шу чағда мән Һәшбонниң падишаси Сиһонға Кәдәмот чөлидин әлчиләрни әвәтип, течлиқ салими йоллап: —

[27] «Бизниң зиминиңдин өтүшимизгә йол қойғайсән; оңға, солға бурулмай, пәқәтла йолдин чиқмай маңимиз. [28] Сән маңа озуқ-түлүкни пулға сетип берисән, суни пулға сетип берисән; биз пәқәтла пиядә меңип өтимиз, халас. [29] Сеирда туруватқан Әсавлар, Арда туруватқан Моабийлар бизгә муамилә қилғандәк сәнму биз Иордан дәриясидин өтүп, Пәрвәрдигар Худайимиз бизгә тәқдим қилидиған зиминға киргичә шундақ муамилә қилғайсән» — дедим.

[30] Лекин Һәшбонниң падишаси Сиһонниң бизниң у йәрдин өтүшимизгә йол қойғуси йоқ еди; чүнки Пәрвәрдигар Худайиңлар уни силәрниң қолуңларға тапшуруш үчүн униң роһ-қәлбини каттиқ, көңлини җаһил қиливәткән (бүгүнки әһвал дәрвәқә шундақ). [31] Пәрвәрдигар маңа: «Мана, Мән алдиңларда Сиһонни вә униң зиминини силәргә тапшурушқа башлидим; ишни башлаңлар, униң зиминини егиләш үчүн уни ишғал қилишқа киришиңлар» — деди.

[32] Сиһон дәрвәқә өзи вә барлиқ хәлқи биз билән қаршилишиш үчүн җәң қилишқа Яһазға чиқти. [33] Лекин Пәрвәрдигар Худайимиз уни бизниң алдимизда қолимизға тапшурди; биз униң өзини, оғуллирини вә барлиқ хәлқини уруп мәғлуп қилдуқ. [34] Шу чағда биз униң барлиқ шәһәрлирини ишғал қилип уларни пүтүнләй һалак қилдуқ; улардики барлиқ әркәк, қиз-аял вә балиларни бириниму қоймай йоқаттуқ; улардин һеч қайсисини тирик қоймидуқ. [35] Биз пәқәт өзлиримиз үчүн чарва маллирини вә ишғал қилған шәһәрләрдин олҗа ғәниймәт алдуқ.

[36] Арнон дәрияси бойидики Ароәрдин вә шу йәрдики җилғидики шәһәрдин тартип Гилеадқичә һеч қандақ шәһәр бизгә тәң келәлмиди; Пәрвәрдигар Худайимиз бизниң алдимизда һәммисини мәғлубийәткә учратти. [37] Һалбуки, силәр Аммонийларниң зиминиға, чегариси болған пүткүл Яббок вадисиға, тағдики шәһәрләргә яки Пәрвәрдигар Худайимиз бизгә мәнъий қилған һәр қайси йәргә йеқинлашмидиңлар.

Башанниң падишаси Огниң мәғлуп қилиниши

3 [1] Андин биз бурулуп, Башанға баридиған йол билән чиқип маңдуқ; Башанниң падишаси Ог вә барлиқ хәлқи бизгә қарши җәң қилишқа Әдрәйгә чиқти. [2] Пәрвәрдигар маңа: «Униңдин қорқмиғин; чүнки Мән уни, униң хәлқи вә зиминини қолуңға

2:26 Чөл. 21:21; Һак. 11:19
2:27 Чөл. 21:21,22
2:32 Чөл. 21:23
2:33 Қан. 29:6
2:34 «...биз униң барлиқ шәһәрлирини ишғал қилип уларни пүтүнләй һалак қилдуқ» — «һалак қилдуқ» дегән сөзләр Худаниң буйруши билән мәлум бир әл, шәһәр яки һәртүрлүк нәрсини тәлтөкүс йоқитишни билдүриду.
2:36 «Арнон дәрияси бойидики Ароәрдин вә шу йәрдики җилғидики шәһәрдин тартип...» — башқа бир хил тәрҗимиси: «Арнон дәрияси бойидики Ароәр, йәни җилғидики шәһәрдин тартип...». **«һеч қандақ шәһәр бизгә тәң келәлмиди»** — яки «бизгә нисбәтән һеч шәһәр сепили егиз кәлмиди».
3:1 Чөл. 21:33; Қан. 29:6

тапшурдум; Һәшбонда турған Аморийларниң падишаси Сиһонни немә қилған болса,
униму шундақ қилисән» — деди.
[3] Пәрвәрдигар Худайимиз дәрвәқә Башанниң падишаси Огни вә барлиқ хәлқини қолимизға тапшурди; биз униңға һуҗум қилип улардин һеч кимни қалдурмай қирдуқ. [4] Шу
вақитта биз униң барлиқ шәһәрлирини ишғал қилдуқ; биз униң шәһәрлиридин егилимигән бирисиму қалмиди. Булар Башандики Огниң падишалиғи, йәни пүткүл Аргоб
районини болуп, җәмий атмиш шәһәр еди. [5] Бу шәһәрләрниң һәммиси егиз сепиллар вә
балдақлиқ қовуқлири билән мустәһкәм қилинған еди; уларға қарашлиқ йеза-кәнтләр
интайин көп еди. [6] Биз уларни Һәшбонниң падишаси Сиһонни қилғинимиздәк тәлтөкүс йоқаттуқ — Барлиқ шәһәрләр, әрләр, аял-балиларни қоймай һәммисини тәлтөкүс
йоқаттуқ. [7] Биз пәқәт өзлиримиз үчүн барлиқ чарва-малларни вә шәһәрләрдин олҗа ғәниймәт алдуқ.
[8] Шу чағда биз Иордан дәриясиниң шәриқ тәрипидә турушлуқ Аморийларниң икки падишасиниң қолидин зиминини, йәни Арнон дәриясидин Һәрмон теғиғичә болған зиминини тартивалдуқ [9] (Һәрмон теғини Зидонийлар «Сирион», Аморийлар «Сенир» дәп
атайду); [10] Биз йәнә түзләңликтики барлиқ шәһәрләр, пүткүл Гилеад вә Башан падишаси Огниң падишалиғидики Саликаһ вә Әдрәй шәһәрлиригичә, Башанниң барлиқ зиминини
егилидуқ [11] (шу чағда гигантларниң қалдуғидин пәқәт Башанниң падишаси Ог қалған
еди; униң каривити төмүрдин ясалған еди; мана, у Аммонийларниң Раббаһ шәһиридә
сақлиниватмамду? Униң узунлуғи тоққуз гәз, кәңлиги төрт гәз. «Гәз» — адәттики адәмниң җәйниги өлчәм қилинған).
[12] Биз шу чағда егилигән зимин мундақ: — Арнон дәрияси йенидики Ароәр шәһиридин
тартип, Гилеад тағлиғиниң йеримини вә униңдики шәһәрләрни Рубән вә Гад қәбилисидикиләргә тәқдим қилдим; [13] Гилеадниң қалған зимини вә Ог падишаниң зимини
болған пүткүл Башанни мән Манассәһниң йерим қәбилисигә тәқдим қилдим (пүткүл
Аргоб районини, йәни пүткүл Башан «гигантларниң зимини» дейилиду. [14] Манассәһниң
оғли Яир пүткүл Аргоб районини, йәни Башанни Гәшурийлар вә Маакатийларниң чегарисиғичә егилигән вә уни өз исми билән «Һаввот-Яир» дәп атиған. Бүгүнгә қәдәр у
шундақ аталмақта). [15] Гилеадни болса мән Макирға тәқдим қилдим. [16] Рубәндикиләр вә
Гадтикиләргә мән Гилеадтин Арнон дәриясиғичә (вадиниң оттуриси чегара еди), шундақла Аммонийларниң чегараси болған Яббок дәриясиғичә болған зиминни тәқдим
қилдим; [17] йәнә Писгаһ таглиғи астида ятқан Арабаһ түзләңлиги (таглиқ түзләңликниң шәрқий тәрипидә) вә Иордан дәриясиниң Киннәрәт көлидин тартип Туз деңизғичә
болған қисмини уларға чегара қилип бәрдим.

3:2 Чөл. 21:34
3:6 **«тәлтөкүс йоқитиш»** — мошу сөз Худаниң буйруши билән мәлум бир әл, шәһәр яки һәртүрлүк нәрсини толуқ йоқитишни билдүриду.
3:8 **«Иордан дәриясиниң шәриқ тәрипидә»** — ибраний тилида «Иордан дәриясиниң бу тәрипидә»
3:11 **«гигантларниң қалдуқлиридин»** — ибраний тилида «Рәфайийларниң қалдуқлиридин». **«униң каривити»** — яки «униң мейит сандуғи». **«гәз»** — Муқәддәс Китапта ишлитилгән «гәз»ни бәлким бир «җәйнәк» дейишкә тоғра келиду, йәни адәмниң җәйнигидин бармақлириниң учиғичә болған арилиқ *(тәхминән 45 сантиметр)* еди. Мошу йәрдә «гәз» «гигантлар»ниң җәйниги билән әмәс, «адәттики адәм»ниң җәйниги билән һесаплиниду.
3:12 Чөл. 32:33
3:13 **«гигантларниң зимини»** — яки «Рәфайийларниң зимини».
3:14 **«Һаввот-Яир»** — йәни «Яирниң йеза-кәнтлири». Яир Манассәһниң әвлади.
3:17 **«Киннәрәт көли»** — «Киннәрәт көли» кейин «Галилийә деңизи», «Тибериус деңизи» дәпму аталған. «Киннәрәт»ниң мәнаси «чилтар» — көлниң шәкли чилтарсимандур. **«Туз деңизи»** — йәни «Өлүк Деңиз».

Иордан дәриясиниң шәрқий тәрипидики икки йерим қәбилигә болған көрсәтмиләр

[18] Мән шу чағда силәргә: —
Пәрвәрдигар Худайиңлар өзүңларниң тәәллуқатиңлар болсун дәп егилишиңлар үчүн
бу зиминни силәргә ата қилған; араңлардики җәңчиләр җәңгә тәйярлинип қуралланған
һалда қериндашлириңлар болған Исраилларниң алдида дәриядин өтүңлар;
[19] Пәқәт
бала-җақилириңлар вә мал-чарвилириңлар (мал-чарвилириңларниң көплигини билимән) мән силәргә тәқсим қилған шәһәрләрдә қалсун;
[20] Пәрвәрдигар қериндашлириңларға силәрниң арам алғиниңлардәк арам бәргичә, улар Пәрвәрдигар Худайиңлар
Иордан дәриясиниң у тәрипидә уларға тәқдим қилған зиминни егилигичә улар билән
биргә җәң қилиңлар; андин силәр һәр бириңлар мән силәргә тәқсим қилған өз тәәллуқатиңларға қайтисиләр» — дәп тапилиғанмән.
[21] Шу чағдиму мән Йәшуаға: «Сән Пәрвәрдигар Худайиңларниң мошу икки падишаға
қилғанлириниң һәммисини өз көзүң билән көрдүң; Пәрвәрдигар сән баридиған йәрдики падишалиқларниму шуниңға охшаш қилиду.
[22] Силәр улардин қорқмаңлар; чүнки
Пәрвәрдигар Худайиңлар өзи силәр үчүн җәң қилиду» — дәп тапилиғанмән.
[23] Шу чағда мән Пәрвәрдигардин өтүнүп: —
[24] «И Рәб Пәрвәрдигар, Сән Өз қулуңға Өз улуқлуғуң вә күчлүк қолуңни аян қилишқа кириштиң; чүнки мәйли асманларда яки зиминда болсун Сениң қилғанлириңға вә күч-қудритиңгә тәң кәлгидәк шундақ илаһ барму?
[25] Сәндин өтүнүмәнки, мени Иордан дәриясидин өтүп, шу йәрдики яхши зиминни — Шу яхши тағлиқни вә Ливанни көрүшкә несип
қилғайсән», — дедим.
[26] Лекин Пәрвәрдигар силәрниң сәвәвиңлар түпәйлидин маңа ғәзәплинип илтиҗайимға қулақ салмиди, бәлки маңа: «Болди, бәс! Бу ишни алдимда иккинчи тилға алғучи
болма.
[27] Сән Писгаһниң чоққисиға чиқип бешиңни көтирип, өз көзүң билән мағрибкә,
шималға, җәнупқа вә мәшриққә тикилип қара; чүнки сән мошу Иордан дәриясидин өтмәйсән.
[28] Йәшуаға вәзипини тапилиғин, уни риғбәтләндүрүп җүрәклик қил; чүнки у
бу хәлиқниң алдидин өтүп сән көридиған шу зиминға уларни егә қилғузиду» — деди.
[29] Шуниң билән биз Бәйт-Пеорниң удулидики вадида туруп қалдуқ.

Әһдидә көрситилгән имтиязлар — Муса сөзини давам қилиду

4 [1] — Әнди, и Исраил, мән силәргә үгитидиған мошу бәлгүлимиләргә һәм һөкүмләргә
қулақ селиңлар; уларға әмәл қилсаңлар һаятлиқ таписиләр вә шундақла ата-бовилириңларниң Худаси Пәрвәрдигар силәргә тәқсим қилидиған зиминға кирип
уни егиләйсиләр.
[2] Мән силәргә тапшуридиған Пәрвәрдигар Худайиңларниң мошу
әмирлиригә әмәл қилишиңлар үчүн, мән силәргә әмир қилған сөзгә һеч немини
қошмаңлар һәмдә униңдин һеч немини чиқиривәтмәңлар.
[3] Силәр өз көзлириңлар билән Пәрвәрдигарниң Баал-Пеорниң түпәйлидин қилған ишлирини көргәнсиләр; чүнки Баал-Пеорға әгәшкәнләрниң һәммисини Пәрвәрдигар Худай-

---

3:18 Чөл. 32:20
3:21 Чөл. 27:18
3:24 1Сам. 2:2; Зәб. 88:8, 9, 10
3:26 «...Пәрвәрдигар ... сәвәвиңлар ... маңа ғәзәплинип илтиҗайимға қулақ салмиди» — «Чөл.» 20:1-13ни көрүң.
3:26 Қан. 1:37; 31:2; 34:4
4:1 Лав. 19:37; 20:8; 22:31
4:2 Қан. 13:1; Пәнд. 30:6; Вәһ. 22:18

иңлар араңлардин йоқатти; [4] Лекин Пәрвәрдигар Худайиңларға чиң бағланғанлардин
һәр бириңлар бүгүнгә қәдәр һаят туруватисиләр.
[5] Мана, мән Пәрвәрдигар Худайим маңа әмир қилғандәк, кирип егиләйдиған зиминда
турғанда уларға әмәл қилсун дәп силәргә бәлгүлимә һәм һөкүмләрни үгәттим. [6] Силәр
уларни чиң тутуп әмәл қилиңлар; чүнки шундақ қилсаңлар бу һөкүмләрниң һәммиси-
ни аңлиған хәлиқләрниң көз алдида силәрниң дана вә йорутулған бир хәлиқ екәнли-
гиңлар испатлиниду; улар дәрвәқә: «Бу улуқ әл дәрһәқиқәт дана һәм йорутулған бир хә-
лиқ екән» — дәйду. [7] Чүнки Пәрвәрдигар Худайимизниң бизниң Униңға нида қилған һәр
бир тиләклиримиздә бизгә йеқин турғинидәк, өзигә йеқин турған бир Худаси болған
бизгә охшаш башқа бир улуқ әл барму? [8] Мән алдиңларға қойған мошу пүткүл қанун-
дикидәк адил бәлгүлимиләр һәм һөкүмләргә егә болған силәрдәк башқа бир улуқ әл
барму?

Һорәбтики әһдә тоғрилиқ әслитип-агаһландуруш

[9] Өз көзүңлар билән көргән ишларни унтумаслиғиңлар, һәтта өмрүңларниң барлиқ
күнлиридә қәлбиңлардин чиқармаслиғиңлар үчүн өзүңларға еһтият қилиңлар вә
ихласлиқ билән қәлбиңларни езиштин сақлаңлар; шуниңдәк силәр көргиниңларни
балилириңларға вә балилириңларниң балилириға йәткүзүңлар; [10] Силәр Һорәб теғида
Пәрвәрдигар Худайиңларниң алдида турған күни Пәрвәрдигар маңа: «Хәлиқни Мениң
сөзлиримни аңлиши үчүн йенимға жиққин; шуниң билән улар сөзлиримни үгинип, йәр
йүзидики барлиқ күнлиридә Мәндин әйминиду вә балилириға үгитиду» — дегән еди.
[11] Силәр йеқин келип тағниң түвидә турдуңлар; бу тағниң оти асманларниң бағриғичә
көйүп йәтти, һәмдә қараңғулуқ, булутлар вә сүр тағни қаплиди; [12] Пәрвәрдигар отниң
оттурисидин силәргә сөз қилди; силәр сөзләрниң садасини аңлидиңлар, лекин һеч
шәкилни көрмидиңлар; силәр пәқәт бир авазни аңлидиңлар. [13] Вә У шу чағда силәргә
әмир қилған әһдисини, йәни «он әмир»ни аян қилди вә уларни икки таш тахтай үстигә
пүтти. [14] Вә шу чағда Пәрвәрдигар маңа әмир қилип, силәр дәриядин өтүп егиләйдиған
зиминда уларни уларға әмәл қилишиңлар үчүн силәргә бәлгүлимиләр һәм һөкүмләрни
үгитишни тапилиди.
[15] Өзүңларға наһайити еһтият қилиңларки (чүнки Пәрвәрдигар Һорәб теғида от оттури-
сидин силәргә сөз қилғанда һеч қандақ шәкилни көрмигәнсиләр), [16-18] өзүңларни булғап,
мәйли әркәк яки аял сүритидә, мәйли йәр йүзидики һәр қандақ һайван яки асманда учи-
диған һәр қандақ қуш болсун, мәйли йәр йүзидә һәр қандақ өмилигүчи һайван яки йәр
астидики сулардики һәр қандақ белиқ болсун, уларниң сүритидә һеч қандақ шәкил-қи-
япәттики ойма бутни өзүңлар үчүн ясимаңлар, [19] яки шуниңдәк, бешиңларни көтирип
асманларға қарап, куяш, ай, юлтузлар, йәни пүткүл самави қошунни көрүп, көңлүңлар
майил болуп уларға баш егип қуллуғиға кирмәңлар; чүнки Пәрвәрдигар Худайиңлар
буларни пүткүл асман астидики барлиқ хәлиқләр үчүн орунлаштурған. [20] Лекин силәр-

---

4:3 **«Баал-Пеор»** — бир хил бут. «Чөл.» 25-бапни көрүң. **«Пәрвәрдигарниң Баал-Пеорниң түпәйлидин қилған ишлирини көргәнсиләр»** — «Чөл.» 25-бапни көрүң.

4:3 Чөл. 25:4; Йә. 22:17

4:7 Қан. 26:19

4:9 Қан. 6:7; 11:19

4:11 Мис. 19:18

4:13 **«он әмир»** — ибраний тилида «он сөз».

4:19 **«Пәрвәрдигар Худайиңлар буларни пүткүл асман астидики барлиқ хәлиқләр үчүн орунлаштурған»** — «самави қошун» дегән сөз *(1)* күн, ай вә нурғунлиған юлтузларни; *(2)* булар билән мунасивәтлик пәриштиләр яки асмандики роһий күчләрни көрситиду. Тәвраттин билимизки, асмандики юлтузларниң пәриштиләр вә бәлким асмандики яман күчләр биләнму мунасивити бар *(«Зәб.» 146:4, «Аюп» 38:4-7, «Вәһ.» 12:4ни көрүң)*.

–Бу айәттики учурға қариғанда Худа *(1)* күн, ай вә юлтузларни пүткүл инсанийәтниң мәнпәәти *(йәр*

ни болса Пәрвәрдигар Өз мираси болған бир хәлиқ болушуңлар үчүн «төмүр тавлаш хумдани»дин, йәни Мисирдин елип чиқти. [21] Лекин Пәрвәрдигар силәрниң вәҗәңлардин маңа ғәзәплинип, Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә мирас болуш үчүн ата қилидиған яхши зимин тоғрисида: — «Сән шу йәргә киришкә Иордан дәриясидин өтмәйсән» дәп қәсәм қилди. [22] Шуңа мән мошу зиминда өлүшүм муқәррәр; Иордан дәриясидин өтмәймән; бирақ силәр болсаңлар униңдин өтүп шу яхши зиминни егиләйсиләр.
[23] Пәрвәрдигар Худайиңларниң силәр билән түзгән әһдисини унтумаслиғиңлар, шундақла өзүңлар үчүн Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә мәнъий қилған ойма бутни яки һәр қандақ нәрсиниң шәкил-қияпитини ясимаслиғиңлар үчүн өзүңларға һези болуңлар. [24] Чүнки Пәрвәрдигар Худайиңлар һәммини жутқучи бир от, вапасизлиққа һәсәт қилғучи бир Худадур.

Әһдидин йенишниң ақивити вә униңға итаәт қилишниң бәрикити

[25] Силәр пәрзәнтләр, пәрзәнтиңларниң пәрзәнтлирини көрүп, зиминда узақ вақит турғандин кейин, бир хил шәкил-қияпәттә болған ойма бутни ясиған, шуниңдәк Пәрвәрдигар Худайиңларни рәнҗитип униң нәзиридә рәзил болғанни қилип өзүңларни булғиған болсаңлар, [26] мән асман-зиминни үстүңларға гувачи болушқа чақиримән, силәр Иордан дәриясидин өтүп, егиләйдиған шу зиминдин тезла пүтүнләй йоқ қилинисиләр; силәрниң униңда яшиған күнлириңлар узун болмайду, силәр бәлки униңдин пүтүнләй йоқ қилинисиләр. [27] Пәрвәрдигар силәрни барлиқ хәлиқләр арисиға тарқитиду, Пәрвәрдигарниң силәрни һайдиши билән силәр шу әлләр арисида кичик бир қалдуқ болисиләр. [28] Силәр шу йәрләрдә туруп яғачтин яки таштин ясалған, нә көрәлмәйдиған, нә аңлалмайдиған, нә йемәйдиған, нә пуралмайдиған, пәқәт инсанниң қолиниң ясиғини болған илаһларниң қуллуғида болисиләр. [29] Силәр шу йәрләрдә Пәрвәрдигар Худайиңларни издәйсиләр; пүтүн қәлбиңлар вә пүтүн җениңлар билән уни издисәңлар, уни тописиләр. [30] Силәр еғир азап-оқубәт тартқиниңларда, бу ишларниң һәммиси бешиңларға чүшкәндә, силәр Пәрвәрдигар Худайиңларға йенип келисиләр вә униң авазиға қулақ салисиләр. [31] Чүнки Пәрвәрдигар Худайиңлар рәһимдил бир Худадур; У силәрни ташливәтмәйду, нә һалак қилмайду, нә ата-бовилириңлар билән қәсәм ичип түзгән әһдисини һеч унтумайду.
[32] Әнди, силәрдин илгири, Худа инсанни йәр йүзидә яратқан күнидин тартип өткән күнләр тоғрилиқ сүрүштә қилиңлар, шундақла асманларниң бир четидин йәнә бир четигичә сүрүштә қилиңларки, мошуниңға охшаш улуқ бир иш болуп баққанму? Униңға охшаш бир ишни аңлап баққанму? [33] Силәргә охшаш, Худаниң от ичидин чиққан авазини аңлап тирик қалған башқа бир хәлиқ барму?
[34] Пәрвәрдигар Худайиңлар көз алдиңларда силәр үчүн Мисир зиминида қилғанлиридәк, қийин синақлар билән, мөҗизилик аламәтләр билән, карамәтләр билән, уруш

*йүзидикиләргә нур вә тәпт бериш, йолучилар үчүн йөнилишни көрситип бериш қатарлиқ)*ни көзләп яратти; *(2)* улар билән мунасивәтлик болған самави күчләр Худаға хас бәндиләрниң хизмитидә болушқа тәйяр туриду *(«Ибр.» 1:14ни көрүң)*; *(3)* Худа **Өзигә хас бәндилири**дин *(мошу йәрдә Исраилдин)* хәвәр алғанда пәқәт пәриштиләр арқилиқ ярдәмлишипла қалмай, бәлки өзи шәхсән һалини сорайду.
4:20 Мис. 19:5
4:21 Қан. 1:37; 3:26; 31:2; 34:4
4:24 «Пәрвәрдигар Худайиңлар ... вапасизлиққа һәсәт қилғучи бир Худадур» — мошу «һәсәт» Исраилниң Худасиға әмәс, бәлки түрлүк жиркиничлик бутларға ибадәт қилғанлиғиға қарап Муқәддәс Роһниң «ибадәт пәқәт Худағила мәнсуп болуш керәк» дәп бутларға яки бутларниң кәйнидә туруватқан җин-шәйтанларға вә уларниң вәкили болған сахта пәйғәмбәрләргә болған һәситини көрситиду. Бу тема тоғрилиқ «кириш сөз»имизниму көрүң.
4:24 Мис. 20:5; 34:14; Қан. 5:9; 6:15; 9:3; Ибр.12:29
4:27 Қан. 28:62,64
4:28 Зәб. 113:12-15; 134:15-17

билән, күчлүк қол һәм узитилған биләк билән вә дәһшәтлик вәһимиләр билән
силәрдин башқа бир хәлиқни ят бир әлниң арисидин чиқирип Өзигә хас қилиш үчүн
келип урунуп баққанму? [35] Пәрвәрдигарла Худадур, униңдин башқа бириси йоқтур,
дәп билишиңлар үчүн силәр бу улуғ ишларни көрүшкә муйәссәр қилинғансиләр.
[36] Силәргә тәлим бериш үчүн У асманлардин силәргә Өз авазини аңлатти; У йәр йүзидә Өзиниң улуқ отини көрсәтти; силәр шу отниң оттурисидинму униң авазини аңлидиңлар.
[37] Униң үстигә, ата-бовилириңларға бағлиған муһәббити түпәйлидин һәмдә уларниң
кейинки әвлатлирини таллиғанлиғи үчүн, У силәрни Мисирдин шәхсән Өзи зор қудри-
ти билән қутқузуп чиқарди; [38] У шуниңдәк силәрниң алдиңлардин өзүңлардин көп вә
күчлүк болған әлләрни земинидин һайдап, силәрни униңға киргүзүп, уни бүгүнки күн-
дикидәк силәргә мирас қилиш үчүнму шундақ қилғандур. [39] Шуңа бүгүн шуни билип қо-
юңларки вә көңлүңларни шуниңға бөлүңларки, Пәрвәрдигар жуқуридики асманларда
болсун, астидики йәр-земинда болсун Худадур; Униңдин башқа һеч бири йоқтур. [40] Шу-
ниңдәк силәрниң вә кейинки балилар-әвлатлириңларниң әһвали яхши болуш үчүн,
Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә ата қилидиған земинда күнлириңларни узун, һәтта
мәңгүлүк қилиш үчүн мән бүгүнки күндә силәргә тапилаватқан Униң бәлгүлимилири
вә әмирлирини тутуңлар».

Муса пәйғәмбәр «панаһлиқ шәһәр»ләрни айрип бекитиду
Тәпсилатлири «Чөл.» 35:6-34дә көрситилиду

[41] Андин Муса Иордан дәриясиниң шәрқий тәрипидә үч шәһәрни айрип бекитти; [42] мәх-
сити, һеч қандақ өч-адавити болмай, тәсадипий хошнисини өлтүрүп қойса, өлтүргән
киши шу йәрләргә, йәни шу шәһәрләрдин биригә қечип берип аман-есән қелиштин
ибарәт еди. [43] Бу шәһәрләр болса: — Рубәнләрниң земинидин чөл-баявандики Бәзәр,
Гадларниң земинидин Гилеадтики Рамот, Манассәһләрниң земинидин Башандики Го-
ландин ибарәт еди.

Әһдиниң қайта җакалиниши

[44] Муса Исраилларниң алдиға қойған қанун мана төвәндикидәк: —
[45] (булар болса Исраиллар Мисирдин чиққанда Муса пәйғәмбәр уларға җакалиған
агаһ-гувалар, бәлгүлимиләр һәм һөкүмләрдур; [46] Муса вә Исраиллар Мисирдин
чиққанда Аморийларниң Һәшбон шәһиридә турушлуқ падишаси Сиһонни өлтүргән
еди; Муса бу әмирләрни Сиһонниң земинида, Иордан дәриясиниң шәриқ тәрипидә,
Бәйт-Пеорниң удулидики вадида Исраилларға җакалиған. [47] Шу чағда Исраиллар
Сиһонниң вә Башанниң падишаси Огниң земинини, йәни Иордан дәриясиниң күн
чиқиш тәрипидики Аморийларниң икки падишасиниң земининиму егилигән еди;

4:34 **«...келип урунуп баққанму?»** — «келип» дегән сөз Худаниң хәлқини қутқузуш үчүн Өзи шәхсән кәлгәнлигини көрситиду. **«...дәһшәтлик вәһимиләр билән силәрдин башқа бир хәлиқни ... Өзигә хас қилиш үчүн келип урунуп баққанму?»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «....дәһшәтлик вәһимиләр билән башқа бир хәлиқни... өзигә хас қилиши үчүн келип урунуп баққан бир илаһ барму?».
4:35 Қан. 32:39; Йәш. 45:5,18,22; Мар.12:29,32
4:37 **«уларниң кейинки әвлатлирини»** — ибраний тилида «униң кейинки нәслини». **«шәхсән Өзи»** — ибраний тилида «Өзиниң йүзи билән».
4:37 Мис. 13:3,9,14
4:41 Чөл. 35:6,14
4:43 Йә. 20:8
4:46 **«шәриқ тәрипидә»** — ибраний тилида «бу тәрипидә».
4:46 Чөл. 21:24; Қан. 1:4
4:47 Чөл. 21:33; Қан. 3:3

[48] уларниң зимини Арнон дәриясиниң қирғиқидики Ароәрдин тартип Сион (йәни Һәрмон) теғиғичә, [49] шундақла Иордан дәриясиниң шәриқ тәрипидики пүткүл Арабаһ түзләңлиги вә Писгаһ теғиниң бағриға жайлашқан «Түзләңликтики деңиз»ғичә еди).

Әһдигә шәрһ бериш — кириш сөз

5 [1] Шуниң билән Муса пүткүл Исраилни чақирип уларға мундақ деди: — «И Исраил, мән бүгүн қулақлириңларға аңлитиватқан бу бәлгүлимиләргә һәм һөкүмләргә қулақ селиңлар, уларни үгиниңлар, уларға әмәл қилишқа көңүл бөлүңлар!
[2] Пәрвәрдигар Худайимиз биз билән Һорәб теғида әһдә түзди. [3] Бу әһдини Пәрвәрдигар ата-бовилиримиз билән түзгән әмәс, бәлки биз билән, йәни бүгүнки күндә тирик қалған бизләр билән түзди. [4] Тағда от ичидә туруп Пәрвәрдигар силәр билән йүз туранә сөзләшкән еди [5] (шу чағда силәргә Пәрвәрдигарниң сөз-каламини жакалаш үчүн мән силәр вә Пәрвәрдигарниң оттурисида турған едим; силәр отниң алдида қорқуп, таққа чиқишни халимидиңлар).

Он әмир

[6] У мундақ деди: — «Мән сени Мисир зиминидин, йәни «қуллуқ макани»дин чиқарған Пәрвәрдигариң Худадурмән.
[7] Сениң Мәндин башқа һеч қандақ илаһиң болмайду.
[8] Сән өзүң үчүн мәйли жуқуридики асманда болсун, мәйли төвәндики зиминда болсун, яки йәр астидики суларда болсун, һәр қандақ нәрсиниң қияпитидики һеч қандақ ойма шәкилни ясима; [9] Сән бундақ нәрсиләргә баш урма яки уларниң қуллуғиға кирмә. Чүнки Мәнки Пәрвәрдигар Худайиң вапасизлиққа һәсәт қилғучи Худадурмән. Мәндин нәпрәтләнгәнләрниң қәбиһликлирини өзлиригә, оғуллириға, һәтта нәврә-чәврилиригичә чүшүримән. [10] Амма Мени сөйидиған вә әмирлиримни тутидиғанларға миң әвладиғичә өзгәрмәс меһриванлиқ көрситимән.
[11] Пәрвәрдигар Худайиңниң намини қалаймиқан тилға алма; чүнки кимдәким намини қалаймиқан тилға алса, Пәрвәрдигар уни гунакар һесаплимай қалмайду.
[12] Пәрвәрдигар Худайиң саңа әмир қилғандәк шабат күнини муқәддәс дәп билип тут, униңға әмәл қил. [13] Алтә күн ишләп барлиқ ишлириңни түгәткин; [14] лекин йәттинчи күни Пәрвәрдигар Худайиңға аталған шабат күнидур. Сән шу күни һеч қандақ иш қилмайсән; мәйли сән яки оғлуң болсун, мәйли қизиң, мәйли қулуң, мәйли дедигиң, мәйли буқаң, мәйли ешигиң, мәйли һәр қандақ башқа улиғиң, яки сән билән бир йәрдә туру-

---

4:49 **«Түзләңликтики деңиз»** — мошу йәрдә «Өлүк Деңиз»ни көрситиду.
5:2 Мис. 19:5
5:5 Мис. 19:16; 20:18
5:6 Мис. 20:2-21; Зәб. 80:11
5:8 **«өзүң үчүн ... шәклидә... ясима»** — бу әмирниң көздә тутқини адәмләр чоқунуш мәхситидә ясиған һәр қандақ шәкилләрдур. Башқа мәхсәтләр билән ясиған шәкилләр тоғрулуқ сөз йоқ.
5:9 **«Мәндин нәпрәтләнгәнләрниң қәбиһликлирини өзлиригә, оғуллириға, һәтта нәврә-чәврилиригичә чүшүримән»** — бу муһим сөз тоғрилиқ «Мисирдин чиқиш»тики «қошумчә сөз»имизни *(20:5, 34:7 тоғрилиқ)*, шундақла «Әзакиял»дики «қошумчә сөз»имизни *(18-, 33-баплар тоғрилиқ)* көрүң.
5:9 Мис. 20:5; 34:7,14; Йәр. 32:18
5:10 **«миң әвладиғичә...»** — әслидә «миңлиған әвладиғичә...».
–Айәтниң башқа бир хил тәржимиси: — «Амма Мени сөйидиған вә әмирлиримни тутидиған миңлиғанлириға өзгәрмәс меһриванлиқ көрситимән». Бирақ 7:9ни көрүң.
5:11 Лав. 19:12; Мат. 5:33
5:12 Яр. 2:2; Мис. 23:12; 35:2; Лав. 23:3; Әз. 20:12; Ибр. 4:4

ватқан мусапир болсун, һеч қандақ иш қилмисун; шуниң билән қулуң вә дедигиң сән-
дәк арам алалайду. [15] Сән өзүңниң әслидә Мисир зиминида қул болғанлиғиңни, Пәрвәр-
дигар Худайиң күчлүк қоли вә узатқан билиги билән сени шу йәрдин чиқарғанлиғини
есиңдә тут; шу сәвәптин Пәрвәрдигар Худайиң саңа шабат күнини тутушни әмир қилған.
[16] Пәрвәрдигар Худайиң саңа әмир қилғандәк ата-анаңни һөрмәт қил. Шундақ қилсаң
Пәрвәрдигар Худайиң саңа ата қилмақчи болған зиминда узун өмүр көрисән, һалиң
яхши болиду.
[17] Қатиллиқ қилма.
[18] Һәм зина қилма.
[19] Һәм оғрилиқ қилма.
[20] Һәм хошнаң тоғрилиқ ялған гувалиқ бәрмә.
[21] Һәм хошнаңниң аялини тама қилма вә нә униң өйи, униң етизи, униң қули, нә униң
дедиги, нә униң калиси, нә униң ешигигә яки хошнаңниң һәр қандақ башқа нәрсисигә
көз қириңни салма».
[22] — Бу сөзләрни Пәрвәрдигар тағда, от, булут вә сүрлүк қараңғулуқ ичидин күчлүк ава-
зи билән силәрниң пүткүл жамаитиңларға ейтқан вә уларға Һеч башқа сөзләрни қош-
миған; у уларни икки таш тахтайға пүтүп маңа тапшурди.
[23] Вә шундақ болдики, қараңғулуқтин чиққан авазни аңлиғиниңларда вә отлуқ тағ көй-
гинидә силәр, йәни қәбилә башлиқлириңлар вә ақсақаллириңлар йенимға келип: —
[24] «Мана, Пәрвәрдигар Худайимиз өз шан-шәриви вә улуқлуғини аян қилди вә биз униң
авазини от оттурисидин аңлидуқ, шуниң билән биз бүгүнки күндә Худа инсанлар билән
сөзләшкән болсиму, уларниң тирик қалғанлиғини көрдуқ. [25] Әнди биз җенимизға тәвәк-
күл қилишимизниң немә һаҗити? Чүнки мошу дәһшәтлик от бизни жутуветиду. Әгәр
биз Пәрвәрдигар Худайимизниң авазини аңлавәрсәк өлүп кетимиз. [26] Чүнки әт егили-
ридин һаят егиси Худаниң отниң оттурисидин сөзлигән авазини аңлап, биздәк тирик
туруватқанлардин ким бар? [27] Сән өзүң Пәрвәрдигар Худайимизға йеқинлишип, униң
сөзлигәнлириниң һәммисини аңлиғин; андин Пәрвәрдигар Худайимиз саңа сөзлигән-
лириниң һәммисини бизгә ейтип берисән; шуниң билән биз уни аңлап әмәл қилимиз»
— дедиңлар.
[28] Пәрвәрдигар силәрниң бу маңа ейтқан сөзлириңларни аңлап маңа: «Бу хәлиқниң
саңа ейтқан сөзлирини аңлидим; уларниң барлиқ ейтқан сөзлири дурустур. [29] Кашки
уларда Мәндин қорқуп, әмирлиримни изчил тутидиған бир қәлб болсиди, уларниң
һали вә балилириңниң һали мәңгүгә яхши болатти! [30] Сән берип уларға: «Чедириңларға
қайтиңлар» — дегин. [31] Сән болсаң йенимда турғин; Мән сениң уларға үгитишиң керәк
болған әмирләр, бәлгүлимиләр вә һөкүмләрниң һәммисини саңа ейтип беримән; шу-
ниң билән улар Мән уларға тәвәлик қилип беридиған зиминда туруп буларға әмәл қи-
лидиған болиду.
[32] Әнди Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә әмир қилғандәк қилишқа көңүл бөлүңлар;

5:14 **«шабат күни»** — ибраний тилида «шабат» вә «йәттинчи» дегәнләр аһаңдаш сөз. **«сән билән бир йәрдә туруватқан»** — ибраний тилида «дәрвазилириң ичидә туруватқан» дегән сөз билән ипадилиниду.
5:16 Лав. 19:3; Мат. 15:4; Луқа 18:20; Әф. 6:2, 3
5:17 Мат. 5:21; Луқа 18:20; Рим. 13:9
5:18 Луқа 18:20
5:20 **«Хошнаң тоғрилиқ ялған гувалиқ бәрмә»** — Тәврат-Инҗил бойичә «хошнаң» Худа бизниң йенимизға йеқин қилған һәр бир адәмни көрситиду.
5:21 Рим. 7:7
5:22 Қан. 9:10, 11
5:26 Қан. 4:33; Һак. 13:22
5:27 Мис. 20:19; Ибр. 12:19

униңдин оң вә солға тайманлар! 33 Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә әмир қилған
барлиқ йоллирида меңиңлар; шундақ қилсаңлар һаятлиқ тепип, һалиңлар яхши бо-
лиду вә силәр егидарчилик қилидиған зиминда туруп күнлириңлар узун болиду».

Худаниң әһдисиниң жәвһири —
Униң әмирлиригә әмәл қилишниң бәхит-бәрикити

6 1 «Мана, булар Пәрвәрдигар маңа силәр дәриядин өтүп егиләйдиған зиминда
турғиниңларда уларға әмәл қилишиңлар үчүн силәргә үгитишни тапилиған әмирләр,
бәлгүлимиләр һәм һөкүмләрдур: —
2 (шуниң билән силәр, йәни сән өзүң, оғлуң вә нәврәң барлиқ тирик күнлириңларда
Пәрвәрдигар Худайиңлардин қорқуп, мән силәргә тапилаватқан униң барлиқ бәлгү-
лимә вә әмирлирини тутисиләр, шундақла узун күнләрни көрисиләр. 3 Сән, и Исраил,
уларни аңлап әмәл қилишқа көңүл қоюңлар; шуниң билән ата-бовилириңларниң Ху-
даси Пәрвәрдигар силәргә дегинидәк, сүт билән һәсәл еқип туридиған мунбәт зиминда
туруп, һалиңлар яхши болиду вә саниңлар интайин көпийиду): —
4 — Аңлаңлар, әй Исраил: — Пәрвәрдигар Худайимиз, Пәрвәрдигар бир бирликтур; 5 сән
Пәрвәрдигар Худайиңни пүтүн қәлбиң билән, пүтүн жениң билән вә пүтүн күчүң билән
сөйгин.
6 Мән саңа бүгүн тапилиған бу сөзләр қәлбиңдә болсун; 7 Сән уларни балилириңға
сиңдүрүп үгәт, мәйли өйдә олтарғанда, йолда маңғанда, орнуңда ятқанда вә орнуңдин
туруватқанда һәр вақит улар тоғрилиқ сөзлигин; 8 уларни қолуңға әсләтмә-бәлгү қи-
лип теңивал, пешанәңгә қашқидәк символ қилип орнитивал; 9 Сән уларни өйүңдики
кешәклириңгә вә дәрвазилириңға пүткүзгин.
10 Вә Пәрвәрдигар Худайиң сени қәсәм қилип ата-бовилириңға, йәни Ибраһим, Исһақ
вә Яқупқа вәдә қилған зиминни саңа ата қилиш үчүн сени униңға башлиғанда, — өзүң
қурмиған улуқ вә есил шәһәрләргә, 11 өзүң бисатлиқ қилмиған аллиқачан есил бисат-
лиқ қилинған өйләргә, өзүң колимиған, аллиқачан коланған қудуқларға, өзүң тикми-
гән үзүмзарлар вә зәйтунзарларға муйәссәр қилинишиң билән сән йәп тоюнғандин
кейин, 12 — әйни чағда сени Мисир зиминидин, йәни «қуллуқ макани»дин чиқарған
Пәрвәрдигарни унтуштин һези бол. 13 Сән Пәрвәрдигар Худайиңдин қорққин, ибадити-
дә болғин вә қәсәм қилсаң униң нами биләнла қәсәм ичкин. 14 Силәр башқа илаһлар,
йәни әтрапиңдики әлләрниң илаһлирини қәтъий издимәңлар; 15 Чүнки араңларда ту-
руватқан Пәрвәрдигар Худайиң вапасизлиққа һәсәт қилғучи Тәңридур. Әгәр шундақ
қилсаң Пәрвәрдигар Худайиңниң ғәзиви саңа қозғилип, У сени йәр йүзидин йоқатмай
қалмайду.

5:33 **«...һаятлиқ тепип, һалиңлар яхши болиду»** — Худаниң барлиқ әмирлири бу мәхсәттидур. Бу тема «Қанун Шәрһи»дики көп йәрләрдә көрүлидиған бир темидур.

6:4 **«Пәрвәрдигар Худайимиз, Пәрвәрдигар бир бирликтур»** — **«бирлик»** дегән сөз ибраний тилида «әқад» дейилиду. Бу сөз адәттә икки яки бир нәччә нәрсиниң бир гәвдилигини билдүриду (*«Яр.» 2:24, «Мис.» 24:3 қатарлиқлар)*.

–Башқа бир хил тәрҗимиси: «Пәрвәрдигар Худайимиздур, Пәрвәрдигар бирдур».

6:4 Қан. 4:35; Мар. 12:29; Юһ. 17:3; 1Кор. 8:4, 6
6:5 Қан. 10:12; Мат. 22:37; Луқа 10:27
6:7 Қан. 4:9; 11:19
6:11 Қан. 8:9,10
6:13 Қан. 10:20; Мат. 4:10; Луқа 4:8

[16] Силәр Пәрвәрдигар Худайиңларни Массаһта синиғандәк Уни синимаңлар. [17] Пәрвәр-
дигар Худайиңларниң әмирлирини, силәргә тапилиған гува-һөкүмлири вә бәлгүмили-
рини көңүл қоюп тутуңлар.
[18] Пәрвәрдигар Худайиңларниң нәзиридә дурус вә яхши болғанни қилиңлар; шундақ
қилғанда һалиңлар яхши болиду вә Пәрвәрдигар ата-бовилириңларға беришкә қәсәм
қилған зиминға кирип уни егиләйсиләр, [19] шундақла Пәрвәрдигар вәдә қилғандәк бар-
лиқ дүшмәнлириңларни алдиңлардин һайдап чиқириветисиләр.

Кейинки дәвирләрни әслитиш

[20] Кәлгүсидә оғлуң сәндин: — «Пәрвәрдигар Худайимиз силәргә тапилиған агаһ-гува,
бәлгүлимә һәм һөкүмләр немә?» дәп сориса, [21] сән оғлуңға мундақ дәйсән: «Биз әсли-
дә Мисирда Пирәвнниң қуллири екәнмиз; бирақ Пәрвәрдигар бизни Мисирдин күчлүк
бир қол билән чиқарған. [22] Пәрвәрдигар көз алдимизда улуқ һәм дәһшәтлик мөҗизи-
лик аламәтләр вә карамәтләрни көрситип, Пирәвнниң үстигә һәм униң барлиқ аили-
сидикиләрниң үстигә чүшүрди; [23] У ата-бовилиримизға қәсәм ичип вәдә қилған зи-
минни бизгә ата қилип, униңға бизни башлап киришкә шу йәрдин йетәкләп чиқарған.
[24] Пәрвәрдигар бизгә бу барлиқ бәлгүлимиләрни тутушни, Пәрвәрдигар Худайимиздин
қорқушни тапилиған; У һалимизниң дайим яхши болуши вә бизниң бүгүнкидәк тирик
сақланғандәк, Униң панаһида болушимиз үчүн шундақ тапилиғандур; [25] вә Пәрвәрдигар
Худайимизниң алдида у бизгә тапилиғандәк бу барлиқ әмирләргә әмәл қилишқа көңүл
бөлсәк бу биз үчүн һәққанийлиқ болиду».

Бутпәрәс әл-милләтләрни зиминдин йоқитиш

7 [1] Пәрвәрдигар Худайиң сени һазир егиләшкә кетиватқан зиминға башлап киргүзгәндин
кейин, алдиңдин көп ят әл-милләтләрни, йәни Һиттийлар, Гиргашийлар, Аморийлар,
Қананийлар, Пәриззийлар, Һивийлар, Йәбусийларни — сәндин күчлүк әл-милләтләрни
һайдиветиду. [2] Әнди Пәрвәрдигар Худайиң алдиңда уларни қолуңға тапшуруши
билән сән уларға һуҗум қилғиниңда, сән уларни тәлтөкүс йоқитишиң керәк; улар
билән һеч әһдә түзишиңгә вә уларға һеч рәһим қилишиңға болмайду. [3] Сениң улар
билән никаһлишишиңға болмайду; сән қизиңни уларниң оғуллириға беришиңгиму
вә уларниң қизини оғлуңға елип беришиңгиму болмайду; [4] чүнки улар оғлуңни Маңа
әгишиштин езиқтуриду вә шуниң билән оғуллириң башқа илаһларға чоқуниду; у чағда
Пәрвәрдигарниң ғәзиви силәргә қозғилип, силәрни тезла йоқитиду.
[5] Сән уларға шундақ муамилә қилғинки, уларниң қурбангаһлирини бузуветиңлар, бут
түврүклирини чеқиветиңлар, Ашәраһ бутлирини кесиветиңлар вә ойма бутлирини
от билән көйдүрүветиңлар; [6] чүнки силәр Пәрвәрдигар Худайиңларға пак-муқәддәс
бир хәлиқтурсиләр; Пәрвәрдигар Худайиңлар силәрни йәр йүзидики барлиқ башқа

6:16 **«Силәр Пәрвәрдигар Худайиңларни Массаһта синиғандәк Уни синимаңлар»** — «Мис.» 17:2-7ни көрүң. «Массаһ» дегәнниң мәнаси «синаш».
6:16 Мис. 17:2; Чөл. 20:3; Мат. 4:7; Луқа 4:12
7:1 Қан. 31:3
7:2 **«...уларға һеч рәһим қилишиңға болмайду»** — бу әмир *(вә униңға охшап кетидиған башқа барлиқ әмирләр)* тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
7:2 Мис. 23:32; 34:15; Чөл. 33:52; Йә. 11:11
7:3 Мис. 34:16; 1Пад. 11:2
7:5 **«Ашәраһ»** — «аял бутлар», бәлким бутпәрәсликкә беғишланған дәрәқликләрдур. Дәрәқләр бәлким бут шәклидә оюлған яки нәқишләнгән болуши мүмкин.
7:5 Мис. 23:24; 34:13; Қан. 12:2, 3

хәлиқләрдин үстүн қилип, Өзигә хас бир хәлиқ болушқа талливалған. 7 Пәрвәрдигар-
ниң силәргә меһир чүшүп силәрни талливалғини силәрниң башқа хәлиқләрдин көп
болғанлиғиңлар үчүн әмәс, әмәлийәттә силәр барлиқ хәлиқләр арисида әң аз едиңлар,
8 Пәрвәрдигарниң силәрни сөйгини сәвәвидин вә ата-бовилириңлар алдида бәргән қә-
симигә садиқ болғанлиғи үчүн Пәрвәрдигар силәрни күчлүк қол билән қутқузуп, һөр-
лүк бәдили төләп «қуллуқ макани»дин, йәни Мисир падишаси Пирәвнниң қолидин
чиқарған. 9 Шуңа силәр Пәрвәрдигар Худайиңларниң бәрһәқ Худа, вәдисидә турғучи
Тәңри екәнлигини билишиңлар керәк; У Өзини сөйүп, әмирлирини тутқанларға миң
дәвиргичә өзгәрмәс меһир көрситип әһдисидә турғучидур; 10 лекин Өзигә өчмәнләрниң
ишлирини өз бешиға очуқ-ашкарә чүшүрүп, уларни йоқитиду; Өзигә өчмәнләрниң һәр
биригә өзи қилған ишлирини уларниң бешиға очуқ-ашкарә қайтурушқа кечиктүрмәй-
ду. 11 Силәр Мән бүгүн силәргә тапилиған әмир, бәлгүлимиләр һәм һөкүмләргә әмәл
қилиш үчүн уларни чиң тутуңлар.

Әһдини тутушниң бәхит-бәрикәтлири

12 Чоқум шундақ болидуки, бу бәлгүлимиләргә қулақ селип, көңүл қоюп әмәл қили-
саңлар, Пәрвәрдигар Худайиңлар ата-бовилириңларға қәсәм билән вәдә қилған әһдә вә
меһирни силәргә көрситип туриду; 13 Сени сөйүп бәрикәтләп, ата-бовилириңға қәсәм
билән саңа беришкә вәдә қилған зиминда турғузуп көпәйтиду; шу йәрдә пәрзәнтлириң-
ни, йәр-туприғиңдики мәһсулатларни, буғдийиңни, йеңи шарабиңни, зәйтун мейиң-
ни, калилириңниң нәслини вә қойлириңниң қозилирини бәрикәтләп көпәйтиду. 14 Сән
барлиқ әлләрдин зиядә бәхит-бәрикәт көрисән; араңда, әр-аял яки мал-чарваң арисида
һеч туғмаслиқ болмайду; 15 Пәрвәрдигар сәндин барлиқ кесәлләрни нери қилиду вә сән
өзүң көргән Мисирдики дәһшәтлик вабалардин һеч қайсисини үстүңгә салмайду, бәлки
саңа өч болғанларға салиду.

Араңлардики барлиқ бутпәрәслик из-қалдуқлирини йоқитиш керәк

16 Сән Пәрвәрдигар саңа тапшурған барлиқ хәлиқләрни йоқитишиң керәк; сән уларни
көргәндә, уларға һеч рәһим қилмаслиғиң керәк, сән уларниң илаһлириниң қуллуғиға
кирмәслигиң керәк; әгәр шундақ қилсаң, бу иш саңа қилтақ болиду. 17 Әгәр сән көңлүңдә:
«Бу әлләр мәндин күчлүк; мән қандақ қилип уларни зиминидин қоғливетәләймән?» —
десәң, 18 улардин қорқма; Пәрвәрдигар Худайиңниң Пирәвн һәм барлиқ Мисирлиқларни
қандақ қилғанлиғини әслигин, 19 — йәни Пәрвәрдигар Худайиң сени шу йәрдин чиқи-
риш үчүн васитә қилған, өз көзүң билән көргән дәһшәтлик һөкүм-синақлар, мөҗизилик
аламәтләр вә карамәтләр, күчлүк қол вә созулған биләкни мәһкәм есиңдә тут; Пәрвәр-
дигар сән қорқуватқан барлиқ хәлиқниму шундақ қилиду. 20 Униң үстигә Пәрвәрдигар

7:6 Мис. 19:5; Қан. 4:20; 14:21; 26:18; 28:9; 1Пет. 2:9
7:8 **«һөрлүк бәдили төләп ...чиқарған»** — мошу сирлиқ сөзләр тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
7:8 Қан. 10:15
7:9 Мис. 20:5; Қан. 5:9
7:10 Наһ. 1:2
7:12 Лав. 26:3; Қан. 28:1
7:13 **«пәрзәнтлириң»** — мошу йәрдә ибраний тилида «балиятқуниң мевиси» билән ипадилиниду.
7:14 **«сән барлиқ әлләрдин зиядә бәхит-бәрикәт көрисән...»** — мошу йәрдә «сән» дегән сөз Худа пүткүл Исраилни бир адәмдәк көрүп, уларға бир гәвдә сүпитидә сөзләйду. **«араңда, әр-аял яки мал-чарваң арисида...»** — ибраний тилида «араңда, мәйли әркәкләр мәйли аялларда яки мал-чарваң арисида....».
7:14 Мис. 23:26
7:16 **«...уларни көргәндә, куларға һеч рәһим қилмаслиғиң керәк...»** — ибраний тилида «сениң көзүң уларни һеч айимисун...».
7:19 Қан. 4:34; 29:3

Худайиң таки уларниң сәндин йошурунған қалдуқлири йоқитилғичә уларниң арисиға
серик һәриләрни әвәтиду; [21] Сән улардин қорқмаслиғиң керәк; чүнки Пәрвәрдигар Ху-
дайиң араңдидур; У улуқ вә дәһшәтлик бир Илаһдур. [22] Пәрвәрдигар Худайиң шу әлләр-
ни алдиңдин пәйдинпәй һайдайду; сән уларни бирақла йоқитиветәлмәйсән; бирақла
йоқитиветкән тәғдирдиму, даладики һайванлар көпийип, үстүңгә бастуруп келиши
мүмкин.
[23] Лекин алдиңға илгириләп маңғиниңда Пәрвәрдигар Худайиң уларни қолуңға тапшу-
риду вә уларни паракәндә қилип, йоқитилғичә дәккә-дүккигә салиду. [24] У уларниң пади-
шалирини қолуңға тапшуриду, сән уларниң намлириниму асман астидин йоқ қилисән;
уларни йоқатқичә һеч бир адәм алдиңда туралмайду. [25] Силәр уларниң ойма бутини
от билән көйдүрүветиңлар; көз қириңларни шуларниң үстидики алтун-күмүчкә сал-
маңлар, уларни алмаңлар; болмиса у силәргә қилтақ болиду; чүнки у Пәрвәрдигар
Худайиң алдида жиркиничлик бир нәрсидур. [26] Сән һеч қандақ жиркиничлик нәрсини
өйүңгә елип кәлмә; болмиса сән униңға охшаш ләнәтлик нәрсә болуп қалисән; сән униң-
дин қаттиқ йиргән, униңға мутләқ нәпрәтлән; чүнки у ләнәтлик бир нәрсидур.

Пәрвәрдигарниң тәминатлирини әсләш

8 [1] Мән силәргә бүгүн тапилиған бу барлиқ әмирләргә әмәл қилишқа көңүл
қоюңлар; шундақ қилғанда силәр һаят болисиләр, көпийисиләр вә Пәрвәрдигар
ата-бовилириңларға қәсәм қилип вәдә қилған зиминға кирип уни егиләйсиләр. [2]
Пәрвәрдигар Худайиң сени төвән қилип, көңлүңдә немә барлиғини, униң әмирлирини
тутидиған-тутмайдиғанлиғиңни биләй дәп сени синаш үчүн бу қириқ жил чөл-баяванда
йетәклигән йолни әслигин. [3] Дәрвәқә у сени төвән қилип, сени ач қоюп, сән әслидә
билмәйдиған, шундақла ата-бовилириң көрүп бақмиған «манна» билән озуқландурған;
У саңа инсан пәқәт йемәклик биләнла әмәс, бәлки Пәрвәрдигар Худайиңниң ағзидин
чиққан барлиқ сөзлири биләнму яшайдиғанлиғини билдүрүш үчүн шундақ қилди. [4] Бу
қириқ жилда кийим-кечигиң кониримиди, путуң ишшип кәтмиди. [5] Сән шуни билип
қойғинки, адәм өз оғлини тәрбийилигәндәк, Пәрвәрдигар Худайиң сени тәрбийиләйду;
[6] Шуңа сән Униң йоллирида меңип вә Униңдин қорқуп, Пәрвәрдигар Худайиңниң
әмирлирини тутқин. [7] Чүнки Пәрвәрдигар Худайиң сени яхши бир зиминға — ериқ-
еқинлири, булақлири вә жилға-дөңләрдә урғуп чиқидиған улуқ сулири бар бир зиминға
— [8] буғдай вә арпа, үзүм таллири, әнжир дәрәқлири вә анарлири бар бир зиминға, зәйтун
дәрәқлири вә һәсәл бар бир зиминға, [9] — сән һеч немидин кәмлик тартмай озуқлуқ
йәйдиған бир зиминға — ташлири төмүр, тағлиридин мис колайдиған бир зиминға
йетәкләп кириду; [10] сән шу йәрдә йәп тоюнисән вә Пәрвәрдигар Худайиң саңа ата қилған
шу яхши зимин үчүн униңға тәшәккүр-мәдһийә ейтисән.
[11] Мән саңа бүгүн тапилиған Пәрвәрдигар Худайиңниң әмирлири, бәлгүлимилири һәм
һөкүмлирини тутмаслиқтин, Уни унтуп қелиштин һези бол; [12] болмиса, сән йәп тоюнған-
дин кейин, есил өйләрни қуруп уларда олтирақлашқандин кейин, [13] кала-қой падили-

7:20 **«серик һәрә»** — адәттики һәридин техиму чоң вә чаққақ бир хил һәрини көрситиши мүмкин.
7:20 Мис. 23:28; Йә. 24:12
8:3 **«манна»** — бу иш тоғрилиқ «Мис.» 16-бапни көрүң. **«... Худайиңниң ағзидин чиққан барлиқ сөзлири»** — ибраний тилида «...Худайиңниң ағзидин барлиқ чиққанлири». Оқурмәнләрниң есидә барки, Адәм ата әслидә «Худаниң нәпәси» билән һаятқа еришти.
8:3 Мис. 16:14,15; Мат. 4:4; Луқа 4:4
8:4 Қан. 29:6; Нәһ. 9:21
8:5 **«Сән шуни билип қойғинки...»** — ибраний тилида «Сән қәлбиңдә шуни билгинки...»
8:10 Қан. 6:11,12

риң көпийип, алтун-күмүчүң, шундақла сениң барлиғиң көпәйгәндин кейин, [14] көңлүң
мәғрурлинип сени Мисир зиминидин, йәни «қуллуқ макани»дин чиқирип қутқузған
Пәрвәрдигар Худайиңни унтуйсән; [15] (У сени бепаян вә дәһшәтлик чөл-баявандин, йәни
зәһәрлик иланлар вә чаянлар қаплап кәткән, сусирап қағҗирап кәткән бир чөл-баяван-
дин йетәкләп чиққан, шу йәрдә саңа чақмақ тешидин су чиқирип бәргән, [16] сени өзини
төвән тутсун дәп синап, саңа ахир раһәт-бәрикәт көрситиш үчүн чөл-баяванда ата-бови-
лириң көрүп бақмиған «манна» билән озуқландурған) [17] — әгәр уни унтусаң, көңлүңдә:
«Өз күчүм, өз қолумниң қудрити мени мошу дөләткә ериштүргән» дейишиң мүмкин.
[18] Шуңа Пәрвәрдигар Худайиңниң Өзи сени дөләткә ериштүргүчи қудрәтни бәргүчи
екәнлигини әсләп, Уни есиңдә тут; шуниң билән у ата-бовилириңға қәсәм қилип вәдә
қилған әһдини бүгүнки күндикидәк мәһкәм қилиду. [19] Әгәр сән Пәрвәрдигар Худайиң-
ни қачаники унтусаң, башқа илаһларға әгәшсәң, уларниң қуллуғида болуп уларға баш
урсаң, мән силәргә бүгүн шу агаһни берәйки, шундақ болидуки, силәр тәлтөкүс һалак
болисиләр. [20] Пәрвәрдигар көз алдиңларда йоқитиватқан әлләрдәк силәрму йоқитили-
силәр; чүнки силәр Пәрвәрдигар Худайиңларниң авазиға қулақ салмиғансиләр.

Худаниң әлләрни Қанаан зиминидин һайдишиниң сәвәви

9 [1-2] Аңла, и Исраил! Сән бүгүн өзүңдин чоң вә күчлүк әлләргә егә болуш үчүн, сепиллири
асманға тақишидиған чоң шәһәрләрни егиләш үчүн, Анакийларни қоғлап чиқириш
үчүн Иордан дәриясидин өтисән (сән уларни билисән, улар тоғрилиқ «ким Анакийлар
алдида туралисун!» дәп аңлиғансән). [3] Сән бүгүнки күндә шуни билип қойғинки, сениң
алдиңда маңғучи Пәрвәрдигар Худайиңниң Өзидур, У ялмап жутқучи оттур; у мошу
әлләрни һалак қилиду, алдиңда уларни тездин жиқитиду; сән уларниң тәвәлигини
егиләп, Пәрвәрдигар саңа ейтқандәк уларни тездин йоқитисән. [4] Пәрвәрдигар уларни
алдиңдин һайдиғанда сән көңлүңдә: «Һәққанийлиғим сәвәвидин Пәрвәрдигар мени
зиминни егиләш үчүн униңға йетәкләп кирди» демигин; бәлки шу әлләрниң рәзиллиги
түпәйлидин Пәрвәрдигар сениң алдиңда уларни тәәллуқатидин мәһрум қилиду.
[5] Сән уларниң зиминиға кирип уни егилишиң сениң һәққаний болғанлиғиңдин яки
көңлүңниң дурруслуғидин әмәс, бәлки бу әлләрниң рәзиллигидин вә Пәрвәрдигар
ата-бовилириң Ибраһим, Исһақ вә Яқупқа қәсәм қилған сөзигә әмәл қилиш үчүнму
Пәрвәрдигар Худайиң уларни сениң алдиңда тәәллуқатидин мәһрум қилиду. [6] Әнди
шуни билип қойғинки, Пәрвәрдигар Худайиң бу яхши зиминни саңа мирас қилғини
сениң һәққанийлиғиңдин әмәс, чүнки сән әсли бойни қаттиқ бир хәлиқсән.

Исраилниң җаһиллиғи

[7] Әнди сениң чөл-баяванда Пәрвәрдигар Худайиңни қандақ ғәзәпләндүргәнлигиңни
есиңдә тутқин — Уни унтума. Сән Мисир зиминидин чиққан күндин бери таки бу йәр-
гә кәлгичә Пәрвәрдигарға асийлиқ қилип кәлдиң. [8] Силәр Һорәб теғида Пәрвәрдигарни
ғәзәпләндүргән вә Пәрвәрдигар силәргә аччиқлинип, силәрни һалак қилмақчи болди.
[9] Шу чағда мән таш тахтайларни, йәни Пәрвәрдигар силәр билән түзгән әһдә тахтай-

8:15 «зәһәрлик иланлар...» — ибраний тилида «отлуқ иланлар».
8:15 Мис. 17:6; Чөл. 20:11; Зәб. 77:15-16; 113:8
8:16 Мис. 16:14,15
9:1-2 Чөл. 13:32,33
9:3 Қан. 4:24; Ибр. 12:29
9:5 Яр. 12:7; 13:15; 15:7; 17:8; 26:4; 28:13
9:7 Мис. 14:11; 16:2; 17:2; Чөл. 11:4
9:8 Мис. 32:4; Зәб. 105:19-21

лирини тапшурувелиш үчүн таққа чиққан едим; мән тағда қириқ кечә-күндүз турдум
(мән нә тамақ йемидим, нә су ичмидим); [10] Шуниң билән Пәрвәрдигар маңа Өз бармиғи
билән пүткән икки тахтайни тапшурди; уларда Пәрвәрдигар тағда от ичидә силәргә
сөзлигән чағда, жамаәт жиғилған күни ейтқан барлиқ сөзләр пүтүлгән еди. [11] Вә шун-
дақ болдики, қириқ кечә-күндүз өтүп, Пәрвәрдигар маңа икки таш тахтай, йәни әһдә
тахтайлирини бәрди. [12] Вә Пәрвәрдигар маңа: «Орнуңдин турғин, мошу йәрдин чүш-
кин; чүнки сән Мисирдин чиқарған хәлқиң өзлирини булғиди; улар тезла Мән уларға
тапилиған йолдин чәтнәп өзлиригә қуйма бир бутни ясиди» деди. [13] Пәрвәрдигар маңа
сөз қилип: «Мән бу хәлиқни көрүп йәттим; мана, у бойни қаттиқ бир хәлиқтур. [14] Мени
тосма, Мән уларни йоқитимән, уларниң намини асманниң тегидин өчүрүветимән вә
шундақ қилип, сени улардин чоң вә улуқ бир хәлиқ қилимән» — деди.
[15] Мән бурулуп, тағдин чүштүм; тағ болса от билән ялқунлаватытти; икки әһдә тахтийи
икки қолумда еди. [16] Мән көрдүм, мана силәр Пәрвәрдигар Худайиңлар алдида гуна қи-
липсиләр; силәр өзүңлар үчүн қуйма бир мозайни ясапсиләр; силәр тезла Пәрвәрди-
гар силәргә тапилиған йолдин чәтнәп кетипсиләр. [17] Мән икки тахтайни икки қолумға
елип, чөрүп ташлап, уларни көз алдиңларда чеқиветтим. [18] Силәр Пәрвәрдигарни ғәзә-
пләндүрүп барлиқ өткүзгән гунайиңлар, йәни Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болған-
ни қилғиниңлар үчүн, йәнә авалқидәк Пәрвәрдигар алдида жиқилип, қириқ кечә-күн-
дүз дүм яттим (мән һеч нәрсә йемидим, су ичмидим) [19] чүнки мән Пәрвәрдигарниң
силәрни йоқитидиған қаттиқ ғәзиви һәм қәһридин қорқтум. Пәрвәрдигар шу чағдиму
мениң тилигимни аңлиди. [20] Пәрвәрдигар Һарундин ғәзәплинип, униму йоқатмақчи
болди; мән Һарун үчүнму дуа қилдим. [21] Мән силәрниң гунайиңларни, йәни ясиған
мозайни елип уни отта көйдүрдүм вә уни янчип кукум-талқан қилип езиветтим; униң
тописини елип тағдин чүшидиған ериқ сүйигә чечиветтим. [22] (силәр йәнә Табәраһ, Мас-
саһ, Киброт-Һаттаваһдиму Пәрвәрдигарни ғәзәпләндүрдүңлар. [23] Пәрвәрдигар силәрни
Қадәш-Барнеадин Қанаанға маңдурмақчи болуп силәргә: «Чиқип, Мән силәргә тәқдим
қилған зиминни егиләңлар» — дегәндиму, силәр Пәрвәрдигар Худайиңларниң сөзи-
гә қарши чиқип асийлиқ қилдиңлар, нә Униңға ишәнмидиңлар, нә авазиға һеч қулақ
салмидиңлар. [24] Мән силәрни тонуған күндин тартип силәр Пәрвәрдигар Худайиңларға
асийлиқ қилип кәлдиңлар).
[25] Шуниң билән мән әшу чағда Пәрвәрдигар алдида өзүмни йәргә етип йәнә қириқ
кечә-күндүз дүм яттим; дәрвәқә дүм яттим; чүнки Пәрвәрдигар силәргә қарап «уларни
йоқитимән» дегән еди. [26] Шуңа мән Пәрвәрдигарға дуа қилип: «И Рәб Пәрвәрдигар, Сән
Өз улуқлуғуң арқилиқ Өзүң үчүн һөрлүк бәдили төләп сетивалған, Мисирдин күчлүк
қолуң билән чиқарған Өз хәлқиң болған мирасиңни йоқатмиғайсән; [27] Өз қуллириң
Ибраһим, Исһақ вә Яқупни есиңдә тутқайсән; бу хәлиқниң башбаштақлиғиға, уларниң
рәзиллиги яки гунайиға қаримиғайсән; [28] болмиса, сән бизни елип чиққан шу зиминди-
киләр: «Пәрвәрдигар бу хәлиқни уларға вәдә қилған зиминни егиләшкә елип кирәлмәй-

9:9 Мис. 24:18; 34:28
9:10 **«Өз бармиғи билән пүткән...»** — ибраний тилида «Худаниң бармиғи билән пүткән».
9:10 Мис. 31:18
9:13 Мис. 32:9; 33:3; 34:9; Қан. 10:16; 31:27; 2Пад. 17:14
9:14 Мис. 32:10; Зәб. 105:23
9:18 **«мән һеч нәрсә йемидим...»** — ибраний тилида «мән һеч нанни йемидим...».
9:21 Мис. 32:20
9:22 Мис. 17:7; Чөл. 11:1,4,34
9:23 Чөл. 13:3; 14:1
9:26 **«Өз хәлқиң болған мирасиң»** — «Худаниң мираси» мошу йәрдә Өз хәлқини көрситиду. Мәсилән, «Мис.» 34:9ни көрүң.
9:26 Мис. 32:11; Чөл. 14:13

диғанлиғи үчүн вә уларға нәпрәтләнгини түпәйлидин уларни чөл-баяванда йоқитишқа Мисирдин чиқарди» — дәйду.
[29] Қандақла болмисун, улар зор күчүң вә узартилған билигиң билән Мисирдин чиқарған хәлқиң вә сениң мирасиңдур» — дедим.

Йеңи пурсәт

10 [1] Шу чағда Пәрвәрдигар маңа: «Өзүң үчүн авалқидәк икки таш тахтайни оюп чиқип,
таққа йенимға кәл. Өзүңгә яғачтин бир сандуқ ясиғин. [2] Мән бу тахтайларға сән
чеқиватқан авалқи тахтайлардики сөзләрни язимән; сән уларни сандуққа қойисән» —
деди.
[3] Шуниң билән мән акатсийә яғичидин бир сандуқ ясидим, авалқидәк икки таш тахтай
оюп чиқтим; икки тахтайни қолумда көтирип тақҗа чиқтим. [4] Пәрвәрдигар әслидә от
ичидин тағда җамаәт жиғилған күндә силәргә ейтқан шу он әмирни авалқи пүтүктәк
тахтайларға язди; Пәрвәрдигар уларни маңа тапшурди. [5] Мән бурулуп тағдин чүшүп
тахтайларни өзүм ясиған сандуққа қойдум; Пәрвәрдигар маңа тапилиғинидәк улар
техи униңда турмақта.

Чөл-баявандики сәпәрниң хатимиси

[6] Шу чағда Исраиллар Бәәрот-Бәнә-Яакандин Мосәраһқа йол елип маңди; Һарун шу йәрдә
өлди вә шу йәрдә дәпнә қилинди; униң оғли Әлиазар униң орнини бесип каһинлиқ қил-
ди. [7] Исраиллар шу йәрдин Гудгодаһқа, андин Гудгодаһтин Йотбатаһқа сәпәр қилди
(Йотбатаһ ерик-еқини мол йәрдур). [8] Шу чағда Пәрвәрдигар әһдә сандуғини көтиришкә,
Пәрвәрдигарниң алдида хизмитидә туруп униң намида бәхит-бәрикәт тиләшкә Лавий
қәбилисини өзигә таллап айриди. Вә бүгүнгә қәдәр шундақ болуватиду. [9] Шуңа Лавий
қәбилисиниң Исраил қериндашлири ичидә несивиси яки мираси йоқтур; Пәрвәрдигар
униңға ейтқандәк, Пәрвәрдигар Өзи униң мирасидур.
[10] Мән әнди авалқи күнләрдикидәк қириқ кечә-күндүз Пәрвәрдигар алдида тағда тур-
дум; Пәрвәрдигар шу чағдиму тилигимгә қулақ салди; у силәрни йоқатмиди. [11] Пәрвәр-
дигар маңа: «Орнуңдин тур, хәлиқни башлап алдида йол алғин; шуниң билән улар Мән
уларға тәқдим қилишқа ата-бовилириға қәсәм қилип вәдә қилған зиминни егиләш үчүн
униңға кирсун» — деди.

Пәрвәрдигарни сөйгин, хәлиқни сөйгин

[12-13] Әнди, и Исраил, Пәрвәрдигар Худайиң сәндин немә тәләп қилиду? — Һалиң яхши
болсун дәп мениң бүгүн силәргә мошу тапилиғанлиримдин башқа нәрсини тәләп қи-
ларму? — Униң тәләп қилғини болса Пәрвәрдигар Худайиңдин қорқуп, Униң көрсәткән
барлиқ йоллирида меңип, Уни сөйүп, пүткүл қәлбиң вә пүткүл җениң билән Пәрвәр-
дигар Худайиңниң хизмитидә болуп, Пәрвәрдигарниң әмирлири вә бәлгүлимилирини

9:28 Мис. 32:12; Чөл. 14:16
10:1 Мис. 34:1
10:4 **«он әмир»** — ибраний тилида «он сөзни».
10:6 Чөл. 20:28; 33:30,38
10:7 Чөл. 33:32,33
10:9 **«Лавий қәбилисиниң... несивиси яки мираси йоқтур»** — Қанаан зиминиға киргәндин кейин Лавийлар вә каһинларниң *(башқа қәбилиләрниңкидәк)* шәхсий йәр-зимин яки шәһәрлири болмайду. Улардики һәр бир аилигә Исраилларниң шәһәрлири ичидин бирәр турар җай берилиду.
10:9 Чөл. 18:20-32; Қан. 18:1; Әз. 44:28
10:10 Қан. 9:18, 19

тутуштин ибарәт әмәсму?
[14] Мана, асманлар вә асманларниң асмини Пәрвәрдигар Худайиңға мәнсуптур; йәр йүзи
вә униңдики һәммә нәрсиләрму Униңға мәнсуптур. [15] Һалбуки, Пәрвәрдигар пәқәт
ата-бовилириңлардин сөйүнүп, уларни сөйди вә шуниң билән бүгүнкидәк барлиқ әл-
ләр арисидин ата-бовилириңларниң кейинки нәслини, йәни силәрни таллиди. [16] Шуңа
көңлүңларни хәтнилик қилиңлар, бойнуңларни йәнә қаттиқ қилмаңлар.
[17] Чүнки Пәрвәрдигар Худайиңлар худаларниң Худаси, рәбләрниң Рәбби, улуқ Илаһ, Қу-
дрәтлик вә Дәһшәтлик Болғучи, инсанларниң йүз-хатирисини қилмиғучи, һеч қандақ
парини алмиғучидур; [18] У житим-йесир вә тул хотунларниң дәвасини сорайду, муса-
пирни сөйүп униңға йемәк-ичмәк вә кийим-кечәкни бәргүчидур. [19] Шуңа силәрму му-
сапирни сөйүшүңлар керәк; чүнки силәрму Мисир зиминида мусапир едиңлар.
[20] Сән Пәрвәрдигар Худайиңдин қорққин; сән Униң ибадитидә болғин, Униңға бағланғин
вә пәқәт Униң намидила қәсәм ичкин. [21] У сән үчүн өз көзүң билән көргән бу улуқ вә
дәһшәтлик ишларни қилған; У сән мәдһийиләйдиған, сениң Худайиңдур; [22] ата-бови-
лириң җәмий йәтмиш җан Мисирға чүшкән еди; вә һазир Пәрвәрдигар Худайиң сени
асмандики юлтузлардәк көп қилди.

Худаға итаәтмән болушниң бәхит-бәрикити

11 [1] Әнди сән Пәрвәрдигар Худайиңни сөйгин, Униң тапилиғини, бәлгүлимилирини,
һөкүмлирини һәм әмирлирини изчил тутқин. [2-3] Шу ишларни бүгүн есиңларда
тутуңлар, чүнки мән Пәрвәрдигар Худайиңниң җаза-тәрбийиси, улуқлуғи, күчлүк
қоли вә узартилған билигини, Мисир зиминида Мисир падишаси Пирәвнгә һәм униң
пүткүл зимини үстигә көрсәткән мөҗизилик аламәтлири вә қилғанлирини көрмигән
балилириңларға сөзлимәймән. [4] (чүнки улар Пәрвәрдигарниң Мисирниң қошуни,
уларниң атлири, уларниң җәң һарвулириға қилған ишлири, йәни Қизил Деңизниң
сулири билән уларни ғәриқ қилип, үзүл-кесил һалак қилғанлиғи, [5] Униң силәр мошу
йәргә кәлгичә силәргә немә қилғанлиғи, [6] Униң Рубәнниң әвлади, Елиабниң оғуллири
Датан вә Абирамға немә қилғанлиғи, йәни пүтүн Исраиллар арисида йәр йүзиниң
ағзини қандақ ечип уларни аилисидикилири вә чедирлири билән қошуп барлиқ
тәәллуқатлири билән жутувәткәнлигини көрмигән еди;). [7] мән бәлки силәргә сөз
қилимән; чүнки силәрниң көзлириңлар Пәрвәрдигар қилған барлиқ улуқ ишларни
көрди.

Вәдә қилинған зиминниң мол байлиқлири

[8] Әнди, мән силәргә бүгүн тапилиған барлиқ әмирләрни тутуңлар; шундақ қилсаңлар

10:12-13 Қан. 6:5; Мат. 22:37; Луқа 10:27
10:14 Яр. 14:19; Зәб. 23:1; 113:24
10:16 Мис. 32:9; 33:3; 34:9; Қан. 9:13; Йәр. 4:4
10:17 2Тар. 19:6, 7; Аюп 34:19; Рос. 10:34; Рим. 2:11; Гал. 2:6; Әф. 6:9; Кол. 3:25; 1Пет. 1:17; Вәһ. 17:14
10:18 «житим-йесир» — ибраний тилида «атисизлар».
10:20 Қан. 6:13; 13:4; Мат. 4:10; Луқа 4:8
10:22 «ата-бовилириң җәмий йәтмиш җан Мисирға чүшкән еди...» — яки «ата-бовилириң йәтмиш җан билән Мисирға чүшкән еди...».
10:22 Яр. 15:5; 46:27; Мис. 1:5; Рос. 7:14
11:2-3 «шу ишларни бүгүн есиңларда тутуңлар...» — ибраний тилида «шу ишларни бүгүн билиңларки,...».
11:4 «...Пәрвәрдигарниң Мисирниң қошуни,,ни .... үзүл-кесил һалак қилғанлиғи» — ибраний тилида «Пәрвәрдигарниң Мисирниң қошуни..ни ...таки бүгүнгә қәдәр һалак қилғанлиғи» — бу ибарә уларниң түптин һалак қилинғанлиғини тәкитләйду.
11:6 Чөл. 16:31; 27:3; Зәб. 105:16-17

күчлинип, һазир өтүп егилимәкчи болған зиминға кирип уни егиләйсиләр [9] вә Пәрвәр-
дигар ата-бовилириңларға қәсәм қилип уларға һәм әвлатлириға беришкә вәдә қилған
земинда, йәни сүт билән һәсәл еқип туридиған мунбәт бир зиминда туруп узун өмүр
көрисиләр. [10] Чүнки силәр егиләшкә киридиған шу зимин силәр чиққан Мисир зими-
нидәк әмәс; у йәр болса, силәр униңға уруқ чачқандин кейин путуңлар билән суғи-
ридиған көктатлиқтәк зимин еди; [11] бирақ силәр егиләшкә өтидиған шу зимин болса
тағ-җилғилири болған бир зиминдур; у асмандики ямғурдин су ичиду, [12] у Пәрвәрдигар
Худайиң Өзи әзизләйдиған бир зиминдур; чүнки Пәрвәрдигар Худайиңниң көзлири
жилниң бешидин жилниң ахириғичә үзлүксиз униңға тикилиду. [13] Шундақ болидуки,
силәр Пәрвәрдигар Худайиңларни сөйүп, пүткүл қәлбиңлар вә пүткүл жениңлар билән
униң ибадитидә болуш үчүн мән силәргә бүгүн тапилиған әмирләргә көңүл қоюп қу-
лақ салсаңлар, [14] У: «Мән зиминиңларға өз пәслидә ямғур, йәни дәсләпки вә кейинки
ямғурларни ата қилимән; шуниң билән ашлиқлириңлар, йеңи шарабиңлар вә зәйтун
мейиңларни жиғалайсиләр; [15] Мән шундақла мал-варанлириң үчүн от-чөп беримән; сән
йәп-ичип тоюнисән» — дәйду.

Итаәтмән болуш вә балиларға тәрбийә беришниң бәхити

[16] Қәлбиңлар алдинип, башқа илаһларниң қуллуғиға кирип, уларға чоқунуп кәтмәсли-
гиңлар үчүн өзүңларға һези болуңлар; [17] болмиса, Пәрвәрдигарниң ғәзиви силәргә қозғи-
лип, ямғур яғмаслиғи үчүн асманларни етиветип ямғур яғдурмайду, тупрақ мәһсулатли-
рини бәрмәйду вә Пәрвәрдигар силәргә ата қилидиған мунбәт зиминдин йоқитилисиләр.
[18] Силәр мениң бу сөзлиримни қәлбиңларға пукүп жениңларда сақлаңлар, қолуңларға
әслатмә-бәлгү қилип теңивелиңлар, пешанәңләргә қашқидәк символ қилип орнити-
велиңлар; [19] Силәр уларни балилириңларға үгитисиләр; өйдә олтарғиниңларда, йолда
меңиватқиниңларда, ятқиниңларда вә орундин қопқиниңларда улар тоғрилиқ
сөзләңлар; [20] Уларни өйүңлардики кешәкләргә вә дәрвазилириңларға пүтүп қоюңлар.
[21] Шуниң билән силәрниң Пәрвәрдигар ата-бовилириңларға беришкә қәсәм қилип вәдә
қилған зиминда туридиған күнлириңлар вә балилириңларниң күнлири узун болиду,
йәр йүзидики күнлириңлар асманниң күнлиридәк болиду. [22] Мән бүгүнки күндә силәр-
гә тапилиған бу пүткүл әмирни ихлас билән тутсаңлар, йәни Пәрвәрдигар Худайиңлар-
ни сөйүп, униң барлиқ йоллирида меңишиңлар билән униңға бағлансаңлар, [23] ундақта
Пәрвәрдигар силәрниң көз алдиңларда бу барлиқ әлләрни зиминидин мәһрум қилип
һайдайду вә силәр өзүңлардин чоң вә күчлүк әлләрниң тәәллуқатини егиләйсиләр. [24] Та-
пиниңлар дәссигән һәр бир җай силәрниңки болиду; чегараңлар чөл-баявандин тартип,
Ливанғичә вә Әфрат дәриясидин Оттура Деңизғичә болиду. [25] Һеч ким алдиңларда ту-
ралмайду; Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә ейткинидәк, силәрдин болған қорқунуч вә
дәһшәтни силәр дәссигән барлиқ җайлар үстигә салиду.

11:10 **«путуңлар билән суғиридиған зимин»** — Мисирда етизлар *(бүгүнгә қәдәр)* инсанниң пути билән айландуридиған бир хил аддий насус билән суғирилиду.

11:14 **«дәсләпки вә кейинки ямғурлар»** — «дәсләпки ямғурлар» 10-айда яғиду вә тупрақ юмшитилиши билән йәр һайдашқа андин уруқ чечишқа мүмкин болиду. «кейинки ямғурлар» болса Қанаанда 3- яки -4-айда йеғип, әтиязлиқ зираәтләрни пишириш рольини ойнайду. Шуңа һәр бир дехан «кейинки ямғур»ға тәшнадур, улар уни бәк қәдирләйду.

11:16 Қан. 8:19

11:18 Қан. 6:6, 8

11:19 Қан. 4:9; 6:7

11:21 **«йәр йүзидики күнлириңлар асманниң күнлиридәк болиду»** — мәнаси бәлким күнләр көп һәм бәхитлик болиду, дегәндәк болуши мүмкин. Башқа бир нәччә хил тәрҗимилири учриши мүмкин.

11:24 **«Оттура Деңизғичә...»** — ибраний тилида «кәйни деңизғичә....».

11:24 Йә. 1:3; 14:9

11:25 Мис. 23:27

Муса «бәхит-бәрикәт вә ләнәт»ни Исраилниң алдиға қойиду

[26] Мана, мән бүгүн алдиңларға бәхит-бәрикәт вә ләнәтни қойимән; [27] Мән силәргә бүгүн
тапилиған Пәрвәрдигар Худайиңларниң әмирлиригә итаәт қилсаңлар, бәхит-бәрикәт
болиду; [28] Пәрвәрдигар Худайиңларниң әмирлиригә итаәт қилмисаңлар, бәлки силәр
тонумиған башқа илаһларға әгишип, мән бүгүн тапилиған йолдин чәтнәп кәтсәңлар,
силәргә ләнәт чүшиду.
[29] Шундақ қилишиңлар керәкки, Пәрвәрдигар Худайиңлар силәрни силәр егиләшкә
киридиған зиминға елип киргәндин кейин, бәхит-бәрикәтни Гәризим теғи үстидә вә
ләнәтни Әбал теғи үстидә туруп жақалайсиләр. [30] Бу тағлар Иордан дәриясиниң қарши
тәрипидә, Гилгалниң удулидики Арабаһ түзләңлигидә туруватқан Қананийларниң зи-
минида, мәғриб йолиниң арқисида, Морәһтики дуб дәрәқлиригә йеқин йәрдә әмәсму?
[31] Чүнки силәр Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә тәқдим қиливатқан зиминни егиләш
үчүн униңға киришкә Иордан дәриясидин өтисиләр; силәр дәрвәқә уни егиләйсиләр вә
униңда олтирақлишисиләр. [32] Силәр мән алдиңларға қойған бу барлиқ һөкүмләр вә бәл-
гүлимиләргә әмәл қилишқа көңүл қоюңлар.

Худа таллайдиған жайда, муқәддәсханида ибадәт қилиш

12 [1] Ата-бовилириңларниң Худаси болған Пәрвәрдигар силәрниң егилишиңларға
бериддиған зиминда турғанда, йәр йүзидики барлиқ күнлириңларда көңүл қоюп
тутушуңлар керәк болған бәлгүлимиләр һәм һөкүмләр мана мунулардур: —
[2] Силәр һайдап чиқарған әлләрниң егиз тағлар, дөңләр вә һәр бир йешил дәрәқ астиди-
ки өз илаһлириниң қуллуғида болған ибадәтгаһлирини тәлтөкүс йоқитишиңлар керәк;
[3] Уларниң қурбангаһлирини бузуңлар, бут түврүклирини чеқиңлар вә Ашәраһлирини
от билән көйдүрүветиңлар; илаһлириниң ойма мәбудлирини кесип ташлаңлар; улар-
ниң исим-намлириниму шу йәрдин йоқитишиңлар керәк.
[4] Силәр Пәрвәрдигар Худайиңларниң хизмитидә улардәк қилмаңлар, [5] бәлки Пәрвәрди-
гар Худайиңлар Өз намини тикләш үчүн барлиқ қәбилилириңларниң зиминлири ари-
сидин таллиған, Өз туралғуси болған жайни издәңлар, шу йәргә келиңлар; [6] шу йәргә
силәр көйдүрмә вә енақлиқ қатарлиқ қурбанлиғиңларни, мәһсулатлириңлардин ондин
бири болған өшриләрни, қолуңлардики көтәрмә һәдийәләрни, қәсәмгә бағлиқ һәдий-
әләрни, ихтиярий һәдийәләрни вә қой-кала падилириңларниң тунжа балилирини әки-
лисиләр; [7] Силәр аиләңдикиләр билән қошулуп шу йәрдә Пәрвәрдигар Худайиңларниң
алдида зияпәт қилиңлар, силәр Пәрвәрдигар Худайиңлар силәрни бәрикәтлигән қол
әмгигиңларниң мевисидин шатлинисиләр. [8] Силәр биз бүгүн қилғинимиздәк, йәни һәр
бириңлар өз билгиниңларчә қилғиниңлардәк қилмаслиғиңлар керәк; [9] Чүнки Пәрвәр-
дигар Худайиңлар силәргә бериддиған арамлиқ һәм мирасқа техи йетип кәлмидиңлар.
[10] Бирақ силәр Иордан дәриясидин өтүп, Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә мирас қилип
бериддиған зиминға олтирақлашқандин кейин, шундақла у силәрни әтрапиңлардики
барлиқ дүшмәнлириңлардин қутқузуп арам бәргәндин кейин, силәр теч-аман турған-
да, [11] шу чағда Пәрвәрдигар Худайиңлар Өз намини қойидиған бир жай болиду; силәр

11:29 **«Гәризим теғи үстидә... вә .. Әбал теғи үстидә туруп жақалайсиләр»** — ибраний тилида «Гәризим теғи үстигә... вә .. Әбал теғи үстигә қоюсиләр». Бу йәрләрдә әһдидики бәхит-бәрикәтләр вә ләнәтләр жақалиниду һәм таш үстигә пүтүлиду. Мошу ишниң тәпсилатлири 27-28-бапларда вә «Йәшуа» 8:30-35дә тепилиду.
11:29 Қан. 27:12,13; Йә. 8:33
12:2 Мис. 34:12,13; Қан. 7:5
12:3 Һак. 2:2
12:5 2Тар. 7:12
12:7 **«қол әмгигиңларниң мевисидин...»** — ибраний тилида «қолуңлардики оқәттин...»

шу йәргә көйдүрмә вә енақлиқ қатарлиқ қурбанлиғиңларни, мәһсулатлириңлардин
ондин бири болған өшриләрни, қолуңлардики көтәрмә һәдийәләрни вә Пәрвәрдигарға
атап қәсәм қилған есил һәдийәләрни әкилисиләр; [12] вә Пәрвәрдигар Худайиңлар алдида
шатлинисиләр, йәни силәр, оғул-қизлириңлар, қул-дедәклириңлар вә силәр билән бир
йәрдә туруватқан Лавийлар (чүнки уларниң араңларда һеч қандақ несивиси яки мираси йоқтур) һәммиңлар шатлинисиләр.
[13] Сән көйдүрмә қурбанлиқлириңни удул кәлгән җайларда қилмаслиқ үчүн көңүл қойғин; [14] Пәқәт Пәрвәрдигар һәммә қәбилилириңниң зиминлири арисидин таллиған җайда көйдүрмә қурбанлиқлириңни қил вә шу җайда мениң саңа барлиқ тапилиғинимға әмәл қил.
[15] Һалбуки, сән көңлүң тартқиничә Пәрвәрдигар Худайиң сени бәрикәтлигини бойичә
шәһәр-йезилириңда һалал һайванларни союп (худди җәрән яки кейик гөшидин йегәнгә
охшаш), гөш йесәң болиду; мәйли пак, мәйли напак кишиләр болсун уларниң гөшини
йесә болиду. [16] Силәр пәқәт уни қени билән қошуп йемәслигиңлар керәк; силәр қенини су төккәндәк йәргә төкүветишиңлар керәк. [17] Сән ашлиқтин, йеңи шараптин, зәйтун
мейидин ондин бири болған өшрилириңни яки кала-қой падилириңниң тунҗа балилирини, яки қәсәмгә бағлиқ һәдийәлириңни, ихтиярий һәдийәлириңни яки қолуңдики көтәрмә һәдийәлириңни шәһәр-йезилириңда йемәслигиң керәк; [18] бәлки буларни Пәрвәрдигар Худайиң алдида, Пәрвәрдигар Худайиң таллайдиған җайда йейишиң
керәк, йәни сән, оғлуң, қизиң, қул-дедигиң вә сән билән бир йәрдә туруватқан Лавийлар
биргә йесәң болиду; вә сән Пәрвәрдигар Худайиң алдида әмгигиңниң барлиқ мевисидин шатлинисән. [19] Өзүңгә һези болғинки, сән зиминда турған барлиқ күнлириңдә Лавийлардин ваз кәчмәслигиң керәк.

Қанни йемәслик керәк

[20] Пәрвәрдигар Худайиң саңа вәдә қилғандәк чегаралириңни кеңәйткәндә, сән көңлүң
тартип: «гөш йәймән» десәң, сән көңлүңниң тартқиничә гөш йесәң болиду. [21] Әгәр
Пәрвәрдигар Худайиңлар Өз намини қоюшқа таллайдиған җай сәндин бәк жирақ болса, сән Пәрвәрдигар саңа тәқдим қилған кала-қойлардин елип сойисән; мән саңа тапилиғандәк уларни сойисән вә шәһәр-йезилириң ичидә көңлүң тартқиничә боғузлап
йәйсән. [22] Җәрән яки кейик йегәндәк уларни йәйсән; мәйли пак мәйли напак кишиләр
болсун униң гөшидин йесә болиду. [23] Пәқәт шуниңдин һези болғинки, уларниң қенини
йемә; чүнки җан дегән қандидур; сән гөшни җан билән қошуп йемәслигиң керәк. [24] Сән
қанни йемәслигиң керәк; бәлки уни суни йәргә төккәндәк йәргә төкүвәт. [25] Сән уни
йемәслигиң керәк; шундақ қилсаң һалиң вә сәндин кейинки балилириңниң һали яхши
болиду; чүнки сән Пәрвәрдигарниң нәзиридә дурус болғанни қилған болисән.
[26] Бирақ сәндики Пәрвәрдигарға атиған вә қәсәмгә бағлиқ нәрсиләрни болса, сән уларни

12:11 1Пад. 8:29
12:12 **«силәр билән бир йәрдә туруватқан...»** — ибраний тилида «дәрвазилириң ичидә туруватқан» дегән сөз билән ипадилиниду.
12:12 Чөл. 18:20; Қан. 10:9; 18:1
12:15 **«шәһәр-йезаңларда...»** — Ибраний тилида «дәрвазилириңлар ичидә» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
12:16 Яр. 9:4; Лав. 7:26; 17:10; Қан. 15:23
12:17 **«шәһәр-йезаңларда турған»** — ибраний тилида «дәрвазилириңлар ичидә турған» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
12:18 **«сән билән бир йәрдә туруватқан»** — ибраний тилида «дәрвазилириң ичидә туруватқан» дегән сөз билән ипадилиниду. **«әмгигиңниң барлиқ мевисидин...»** — ибраний тилида «қолуңлардики барлиқ оқәттин...»
12:20 Яр. 9:4; Лав. 7:26; 17:10; Қан. 15:23
12:21 **«шәһәр-йезилириңлар ичидә»** — ибраний тилида «дәрвазилириңлар ичидә» дегән сөзләр билән ипадилиниду.

елип Пәрвәрдигар таллайдиған жайға апирисән; [27] сән шу йәрдә Пәрвәрдигар Худайиң-
ниң қурбангаһи үстидә көйдүрмә қурбанлиқлириңни, гөш билән қенини сунғин; башқа
қурбанлиқлириңниң қениниму Пәрвәрдигар Худайиңниң қурбангаһи үстидә қуйғин вә
гөшини йегин.
[28] Мән саңа тапилиған бу барлиқ сөзләргә қулақ селип көңүл бөлгин. Шундақ қилсаң,
Пәрвәрдигар Худайиңларниң нәзиридә яхши вә дурус болғанни қилған болисән вә өз
һалиң вә сәндин кейинки әвлатлириңниң һали яхши болиду.

Бутларниң жиркиничлиги

[29] Пәрвәрдигар Худайиң сән баридиған йәрдики әлләрниң зиминини егилишиң үчүн
уларни сениң алдиңда йоқитиду. Шу чағда, сән уларниң зиминини егиләп шу йәрдә
турғиниңда, [30] Шу әлләр алдиңда йоқитилғандин кейин, уларниң изидин меңишқа
езиқтурулмаслиғиң үчүн өзүңгә һези бол вә: — «Бу әлләр өз илаһлириниң ибадитини
қандақ тутқан болғийди? Мәнму шундақ қилип бақайчу!» дәп уларниң илаһлирини һеч
издимә. [31] Сән Пәрвәрдигар Худайиңниң хизмитидә болғиниңда қәтъий уларниң йоли
бойичә иш тутмаслиғиң керәк; чүнки немә иш Пәрвәрдигарға жиркиничлик болса, немә
иш Униңға нәпрәтлик болса, улар өз илаһлири үчүн шу ишларни қилған; улар һәтта өз
оғуллирини вә қизлиринию илаһлириға атап отта көйдүрүп кәлгән.

Бутпәрәслик вә сахта пәйғәмбәрләр

[32] Мән силәргә тапилиғанлиги әмәлләргә әмәл қилишқа көңүл бөлүңлар; униңға һеч
немә қошмаңлар, униңдин һеч нәрсини чиқиривәтмәңлар.

13 [1] Әгәр араңлардин пәйғәмбәр яки чүш көргүчи чиқип, силәргә мәлум бир
мөҗизилик аламәт яки карамәтни көрситип берәй десә [2] вә у силәргә алдин-
ала дегән мөҗизилик аламәт яки карамәт әмәлгә ашурулса, амма шуниң билән
мунасивәтлик «башқа илаһларға (йәни силәр тонумиған илаһларға) әгишәйли» вә
«уларниң қуллуғида болайли» десә, [3] шу пәйғәмбәр яки чүш көргүчиниң сөзлиригә
қулақ салмаңлар; чүнки шу тапта Пәрвәрдигар Худайиңлар силәрниң уни, йәни
Пәрвәрдигар Худайиңларни пүтүн қәлбиңлар вә пүтүн жениңлар билән сөйидиған-
сөймәйдиғиниңларни билиш үчүн синаватқан болиду.
[4] Силәр Пәрвәрдигар Худайиңларға әгишип меңишиңлар керәк; силәр Униңдин
қорқуңлар, әмирлирини тутуңлар, Униң авазиға қулақ селиңлар; силәр Униң хизмити-
дә болуп Униңға бағлиниңлар. [5] Шу пәйғәмбәр яки чүш көргүчи болса өлүмгә мәһкүм
қилиниши керәк; чүнки у силәрни Мисир зиминидин қутқузуп чиқарған, йәни «қул-
луқ макани»дин һөрлүк бәдили төләп қутқузған Пәрвәрдигар Худайиңларға асийлиқ
қилишни қутратти, шундақла Пәрвәрдигар Худайиңлар сени меңишқа әмир қилған
йолдин езиқтурушқа урунди; силәр мошундақ рәзилликни араңлардин йоқитишиңлар
керәк.

12:32 Қан. 4:2; Пәнд. 30:6; Вәһ. 22:18
13:4 Қан. 10:20
13:5 Қан. 18:20; Йәр. 14:15

Аилиниң ичидә пәйда болған сахта пәйғәмбәрләр

6-7 Қериндишиң, мәйли анаңниң оғли яки өз оғлуң яки қизиң, жан-жигириң болған ая-
лиң яки жан достуң астиртин сени аздурмақчи болуп: «Барайли, башқа илаһларниң
қуллуғиға кирәйли» десә, йәни өзүң яки ата-бовилириң һеч тонумайдиған, әтрапинди-
ки әлләрниң илаһлири болсун, йеқин болсун, жирақ болсун, һәтта йәр йүзиниң бу чети-
да яки у четида болсун, шуларниң қуллуғиға кирәйли десә, 8 ундақта сән униңға қошул-
ма яки униңға қулақ салма; сән уни һеч айима, униңға рәһим қилма вә униң гунайини
һеч йошурма; 9 қандақла болмисун, уни өлтүргин; уни өлтүрүшкә тунжа қол салғучи
сән бол, андин барлиқ хәлиқниң қоллири әгишип шундақ қилсун. 10 У сени Мисир зи-
минидин, «қуллуқ макани»дин қутқузуп чиқарған Пәрвәрдигар Худайиңни ташлашқа
езиқтурмақчи болди, шуңа сән уни өлтүрүшүң, чалма-кесәк қилишиң керәк; 11 Шуниң
билән пүткүл Исраил аңлайду, қорқиду, шуниңдин кейин йәнә шундақ рәзил ишни
араңларда қилмайду.

Мәлум жуттикиләр топлишип қилған бутпәрәсликниң жазаси

12-13 Әгәр Пәрвәрдигар Худайиң олтирақлишишқа саңа тәқдим қилған мәлум бир
шәһәрдә: «Аримиздин бәзи рәзил адәмләр чиқип: «Барайли, башқа илаһларниң қул-
луғида болайли» дәп силәр һеч тонумайдиған илаһларға әгишишкә өз шәһиридикиләр-
ни езиқтурди» дегән хәвәрни аңлисаң, 14 шу һаман тәкшүрүп сүрүштә қил; раст болса,
дәрвәқә бу жиркиничлик иш араңларда йүз бәргәнлиги испатланған болса, 15 ундақта
сән шу шәһәрдикиләрни қилич билән өлтүрүп, бу шәһәрни вә униң ичидики барлиқ
нәрсиләрни, жүмлидин мал-варанлирини тәлтөкүс һалак қиливәт. 16 Униңдики барлиқ
олжини оттуридики чоң мәйданға жиғип, шу шәһәрни барлиқ олжиси билән қошуп
Пәрвәрдигар Худайиңға аталған көйдүрмә қурбанлиқтәк от билән көйдүрүвәт; у мәңгү-
гә харабилик болиду — қайтидин қурулмаслиғи керәк. 17 Тәлтөкүс һалакәткә бекитил-
гән һеч бир нәрсә қолуңға чаплашмисун; шундақ қилсаң Пәрвәрдигар ғәзивидин йенип
саңа рәһим көрситиду; У саңа ичини ағритип, ата-бовилириңға қәсәм қилғандәк сени
көпәйтиду. 18 Сән мән бүгүн тапилиған Пәрвәрдигар Худайиңниң барлиқ әмирлирини
тутуп, униң нәзиридә дурус болғанни қилиш үчүн авазиға қулақ салсаң, һалиң шундақ
яхши болиду.

Пәрвәрдигар алдидики һалаллиқ вә һарамлиқ — һалал вә һарам жаниварлар

14 1 Силәр Пәрвәрдигар Худайиңларниң пәрзәнтлиридурсиләр; өлгәнләр үчүн
бәдиниңларни һеч кәсмәслигиңлар керәк вә яки маңлай чечиңларни қирип тақир
қилмаслиғиңлар керәк; 2 чүнки сән Пәрвәрдигар Худайиңға аталған муқәддәс бир
хәлиқтурсән; Пәрвәрдигар йәр йүзидики барлиқ хәлиқләр арисидин Өзиниң алаһидә
гөһири болған бир хәлиқ болуши үчүн сени таллиғандур. 3 Сән һеч қандақ жиркиничлик
нәрсини йемәслигиң керәк.

13:6-7 **«жан-жигириң болған аялиң»** — ибраний тилида «қучиғиңдики аялиң».
13:6-7 Қан. 17:2
13:8 **«сән уни һеч айима...»** — ибраний тилида «көзүң уларни һеч айимисун...».
13:9 Қан. 17:7
13:11 Қан. 17:13
13:12-13 **«бәзи рәзил адәмләр...»** — ибраний тилида «белиал *(Иблис)*ниң бәзи балилири...».
14:1 **«өлгәнләр үчүн ... маңлай чечиңларни қирип тақир қилмаслиғиңлар керәк»** — бутпәрәс Қананийлар арисида шундақ өрп-адәтләр көп еди.
14:1 Лав. 19:27,28; 21:5
14:2 Қан. 7:6; 26:18

[4] Төвәндикиләр силәр йейишкә болидиған һайванлар: — кала, қой, өчкә; [5] кейик, җәрән,
буға, явайи өчкә, аһу, бөкән, явайи қой, [6] шундақла һайванлар ичидә туяқлири пүтүнләй
ачимақ (туяқлири пүтүнләй йерик) һәм көшигүчи һайванларниң һәр хилини йесәңлар
болиду. [7] Лекин, көшигүчи яки ачимақ туяқлиқ һайванлардин төвәндикиләрни йемәс-
лигиңлар керәк:—
Төгә, тошқан вә суғур (чүнки улар көшигүчи болғини билән туйиғи ачимақ әмәстур.
Шуңа улар силәргә һарам болиду).
[8] Чошқа болса туяқлири ачимақ болғини билән көшимигини үчүн силәргә һарам боли-
ду. Шундақ һайванларниң гөшини йемәслигиңлар керәк вә һәм өлүклиригә тәгмәсли-
гиңлар керәк.
[9] Суда яшайдиған җаниварлардин төвәндикиләрни йейишкә болиду: — судики җанивар-
лардин қанити вә қасирақлири болғанларни йейишкә болиду, [10] лекин қанити вә қаси-
рақлири болмиғанларни йемәслигиңлар керәк; улар силәргә нисбәтән һарам болиду.
[11] Барлиқ һалал қушларни йесәңлар болиду; [12] бирақ төвәндики учар-қанатларни йемәс-
лигиңлар керәк: йәни бүркүт, тапқуш-ғечирлар, деңиз бүркүти, [13] қарлиғач қуйруқлуқ
сар, лачин, қорултаз-тапқушлар вә уларниң хиллири, [14] һәммә қарға-қозғунлар вә улар-
ниң хиллири, [15] мөшүкяпилақ, төгиқуш, чайка, сар вә уларниң хиллири, [16] һувқуш, ибис,
ақ қу, [17] сақийқуш, белиқъалғуч, қарна, [18] ләйләк, турна вә униң хиллири, һөпүп билән
шәпәрәң дегәнләр силәргә һарам саналсун. [19] Һәр бир қанатлиқ өмилигүчи һашарәтләр
болса силәргә нисбәтән һарам болиду; уларни йемәслигиңлар керәк.
[20] Силәр барлиқ һалал қушларни йесәңлар болиду.
[21] Силәр һеч қандақ өлүк җаниварни йемәслигиңлар керәк; силәр ундақ нәрсини шәһәр-йе-
заңлар ичидә туруватқан мусапирларға бериңлар; улар униңдин йесә болиду яки уни ят
әлликләркә сетивәтсиму болиду; чүнки сән Пәрвәрдигар Худайиңға аталған муқәддәс бир
хәлиқтурсән. Сән оғлақни анисиниң сүтидә қайнитип пишарсаң болмайду.

Пәрвәрдигарға беғишлаш

[22] Сән җәзмән һәр жили етиздики һәммә териқчилиқ мәһсулатлириңниң ондин бирини
айришиң керәк; [23] сән шуларни, йәни ашлиғиң, йеңи шарабиң, зәйтун мейиңниң ондин
бирини Пәрвәрдигар Худайиңниң алдида, йәни У Өз намини қалдурушқа таллайдиған
җайда йә, шундақла кала-қой падилиридин айрилған тунҗа балилирини шу йәрдә йә;
шундақ қилсаң Пәрвәрдигар Худайиңдин дайим қорқушни үгинисән.

14:4 Лав. 11:2

14:6 **«көшигүчи һайванлар»** — мошу йәрдә икки-үч ашқазини бар һайванларнила әмәс, бәлки йәнә озуқни юмшақ чайнайдиған барлиқ һайванларни өз ичигә алиду.

14:7 **«суғур»** — яки «сичқан» — тағларда яшайдиған кичик бир һайван.

14:12 **«тапқуш-ғечирлар»** — ибраний тилида «устихан чаққучи қуш». Йәни бир тәрҗимиси «белиқъалғуч».

14:16 **«һувқуш»** — яки «кичик һувқуш». **«ақ қу»** — ибраний тилидин буниң қандақ қуш екәнлигини билиш тәс.

14:17 **«сақийқуш»** — сақийқуш яки «суға сүңгүгүчи». Ибраний тилидин буниң қандақ қуш екәнлигини билиш тәс. **«қарна»** — яки «қотан».

14:18 **«турна»** — яки «қотан». **«ләйләк, турна ... дегәнләр силәргә һарам саналсун»** — бу һалал вә һарам нәрсиләр тоғрилиқ «Лавийлар»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң.

14:19 **«һәр бир қанатлиқ өмилигүчи һашарәтләр ... уларни йемәслигиңлар керәк»** — бу тизимликтики қушларниң көпинчисиниң ибраний тилидики нами Тәвратта пәқәт бир-икки қетим көрүнгән болғачқа, уларниң қайси қушлар екәнлигини топтоғра бекитиш бәзидә мүмкин болмайду. Һалбуки, уларниң умумий типлири, шүбһисизки, тәрҗимимиздәк болиду.

14:21 **«шәһәр-йезаңлар ичидә»** — ибраний тилида «дәрвазилириңлар ичидә» дегән сөзләр билән ипадилиниду. **«оғлақни анисиниң сүтидә қайнитип пишарсаң болмайду»** — бу әмир бәлким әтраптики бутпәрәс хәлиқләрниң мәлум өрп-адитигә әгәшмәслик керәклигини көрситиши мүмкин. Бу тоғрилиқ йәнә «Лавийлар»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң.

14:21 Мис. 23:19; 34:26

14:23 Қан. 12:17,18

[24] Вә Пәрвәрдигар Худайиң сени бәрикәтлигәндә, У Өз намини қалдурушқа таллиған шу
жай сәндин интайин жирақ болуп, мәһсулатлириңни шу йәргә апиралмиғидәк болсаң,
[25] сән шу чағда уни пулға сетип, пулни қолуңға теңип, Пәрвәрдигар Худайиң таллиған
жайға барғин вә [26] вә көңлүң немә тартса, мәйли кала, қой, мәй-шарап, мусәлләс болсун,
яки шуниңдәк көңлүң тартқан һәр қандақ нәрсини шу пулға алсаң болиду; андин сән
вә өйүңдикиләр шу йәрдә униңдин йәп-ичип, Пәрвәрдигар Худайиң алдида шат-хурам
болисиләр.
[27] Шәһәр-йезилириңда туруватқан Лавийларни унтумаслиғиң керәк, чүнки араңларда
униң һеч қандақ несивиси яки мираси йоқ. [28] Һәр үч жилниң ахирида сән шу жилдики
мәһсулатлириңдин ондин бирини өшрә қилип чиқар; сән уни шәһәр-йезилириң ичидә
топла; [29] шуниң билән Лавийлар (чүнки араңларда униң һеч қандақ несивиси яки мира-
си йоқ), мусапир, житим-йесирләр вә тул хотунлар келип униңдин йәп тоюнсун; шун-
дақ қилсаң Пәрвәрдигар Худайиң қолуңдики барлиқ мевини бәрикәтләйду.

Қәризләрдин халас қилиш

15 [1] Һәр бир йәттә жилниң ахирида сән бир «халас қилиш»ни жакалиғин. Бу «хала
қилиш» мундақ болиду: — барлиқ қәриз егилири хошнисиға бәргән қәризни
кәчүрүм қилиши керәк; уни хошнисидин яки қериндишидин тәләп қилмаслиғи керәк;
чүнки Пәрвәрдигар алдида бир «халас қилиш» жакаланди. [3] Чәтәлликтин болса тәләп
қилишқа болиду; лекин қериндишиңда болған қәризни кәчүрүм қилишиң керәк.
[4] Һалбуки, араңларда һаҗәтмәнләр болмайду; чүнки Пәрвәрдигар Худайиң силәргә ми-
рас болуш үчүн егилишиңларға беридиған шу зиминда турғиниңда сени зиядә бәрикәт-
ләйду; [5] Пәқәт силәр Пәрвәрдигар Худайиңларниң авазиға қулақ селип, мән силәр-
гә бүгүн тапилиған бу пүтүн әмиргә әмәл қилишқа көңүл бөлсәңлар шундақ болиду.
[6] Чүнки Пәрвәрдигар Худайиң саңа вәдә қилғандәк у сени бәрикәтләйду; сән көп әлләргә
капаләтлик елип қәриз берисән, лекин улардин қәриз алмайсән; сән көп әлләр үстигә
һөкүм сүрисән, лекин улар үстүңдин һөкүм сүрмәйду.

Сехий болуңлар!

[7] Пәрвәрдигар Худайиң саңа беридиған зиминда шәһәр-йезаңлар ичидә туруватқан қе-
риндашлириң арисидин кәмбәғәл бир адәм болса, сән униңға көңлүңни қаттиқ қилма
яки һаҗити чүшкән қериндишиңға қолуңни жумувалма; [8] сән бәлки сехийлиқ билән
униңға қолуңни очуқ қил вә униңда немә кам болса чоқум һаҗитидин чиқип униңға
өтнә берип тур. [9] Көңлүңдә намрат қериндишиңдин ағринип: Йәттинчи жил, йәни «ха-
лас жили» йеқинлашти, дәп рәзил ойда болуштин, униңға һеч нәрсә бәрмәсликтин һези
бол; шундақ болуп қалса у сениң тоғраңда Пәрвәрдигарға пәряд көтириши билән бу иш
саңа гуна һесаплиниду. [10] Сән чоқум униңға сехийлиқ билән бәргин; униңға бәргиниңдә

14:26 Мат. 21:12
14:27 **«Шәһәр-йезилириңда»** — ибраний тилида «Дәрвазилириң ичидә» дегән сөз билән ипадилиниду.
14:27 Чөл. 18:20, 24; Қан. 10:9; 12:12; 18:1, 2; 26:12
14:28 **«шәһәр-йезилириң ичидә»** — ибраний тилида «дәрвазилириң ичидә» дегән сөз билән ипадилиниду.
15:1 Мис. 21:2; Йәр. 34:14
15:2 **«... Пәрвәрдигар алдида бир «халас қилиш» жакаланди»** — бәзи алимлар бу «халас қилиш» дегәнниң мәнаси, қәриз егилири **йәттә жил ичидә** қәриздарлардин қәризни сorимаслиғи керәк; лекин йәттинчи жилдин кейин қәризләрни қайтидин сорашқа болиду, дәп бекитилгән, дәп қарайду.
15:7 **«шәһәр-йезаңлар ичидә»** — ибраний тилида «дәрвазилириңлар ичидә» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
15:9 **«...намрат қериндишиңдин ағринип»** — ибраний тилида «намрат қериндишиңға көзүңни рәзил қилип» дегән сөзләр билән ипадилиниду.

көңлүңдә нарази болма; чүнки бу иш үчүн Пәрвәрдигар Худайиң сени барлиқ ишли-
риңда вә қолуңдики барлиқ әмгигиңдә бәрикәтләйду. 11 Чүнки кәмбәғәлләр зиминдин
йоқап кәтмәйду; шуңа мән саңа: «Сән сехийлиқ билән зиминдики қериндишиңға, йәни
сениң наматлириңға вә һаҗәтмәнлириңгә қолуңни ачқин» — дәп тапилидим.

Қулларни қоюветиш

12 Сениң қериндишиң, мәйли ибраний әр яки ибраний аял болсун саңа сетилған болса,
у алтә жил қуллуғуңда болиду, андин йәттинчи жилида сән уни өзүңдин халас қилип
қоювәт. 13 Уни қоювәткәндә қуруқ қол қоювәтсәң болмайду; 14 сән чоқум қойлириңдин,
хаминиңдин вә шарап көлчигиңдин тәқдим қилишиң керәк; Пәрвәрдигар Худайиң сени
бәрикәтлигини бойичә сән униңға бәр. 15 Сениң әслидә Мисир зиминида қул болған-
лиғиңни, шуниңдәк Пәрвәрдигар Худайиң сени һөрлүк бәдили төләп қутқузғанлиғини
ядиңда тут; шуңа мән бүгүн бу ишни саңа тапилидим.
16 Һалбуки, шу қулуң саңа: «мән сәндин кәтмәймән» десә (чүнки у сени вә аиләнди-
киләрни сөйиду, сениң билән һали яхши болиду) 17 — шу чағда сән бигизни елип униң
қулиқини ишиктә тәш. Шуниң билән у мәңгүгә сениң қулуң болиду. Шуниңдәк деди-
гиңгиму шундақ муамилә қилғин.
18 Қулуңни йениңдин қоюветиш саңа еғир кәлмисун; чүнки у қуллуғуңда алтә жил
болғачқа, қиммити мәдикарниңкидин икки һәссә артуқ болиду; уни қоювәтсәң Пәрвәр-
дигар Худайиң барлиқ ишлириңда сени бәрикәтләйду.

Худаға әң есилни беғишлаш

19 Калилириң вә қойлириң арисида туғулған барлиқ тунҗа әркәк мозай-қозилириңни
Пәрвәрдигар Худайиңға ата; калилириңниң тунҗисини һеч қандақ әмгәккә салма, қойли-
риңниң тунҗисини қирқима. 20 Сән вә өйүңдикиләр һәр жили шу мелиңни Пәрвәрдигар
Худайиң алдида, Пәрвәрдигар таллайдиған җайда йәңлар. 21 Бирақ шу һайванларниң бир
йери мәйип болса, мәйли у мәҗруһ , кор яки униңда һәр қандақ нуқсан болса, уни Пәрвәр-
дигар Худайиңға қурбанлиқ қилмаслиғиң керәк. 22 Бәлки уни шәһәр-йезаңлар ичидә
йесәң болиду; кишиләр мәйли пак яки напак болсун, уни җәрән яки кейикни йегәндәк
йесә болиду. 23 Пәқәт сән униң қенини йемә; қенини суни йәргә төккәндәк төкүвәт.

«Өтүп кетиш һейти» вә «петир нан һейти»

16 1 Абиб ейини алаһидә есиңдә тут вә өтүп кетиш һейтини Пәрвәрдигар Худайиңға
атап тәбриклигин; чүнки Пәрвәрдигар Худайиң сени Абиб ейида Мисирдин
кечидә чиқарған. 2 Сән «өтүп кетиш һейти»ниң мелини (мәйли қой яки кала падисидин

15:10 Мат. 5:42; Луқа 6:35
15:11 Мат. 26:11; Юһ. 12:8
15:12 Мис. 21:2; Йәр. 34:14
15:17 Мис. 21:6
15:18 **«қиммити мәдикарниңкидин икки һәссә артуқ болиду»** — қул һәр күни егиси үчүн ишләйдиған вақит мәдикар ишлигән вақитниң икки һәссидин көп болуши мумкин; чүнки қул кечә-күндүз ғоҗайинниң буйруғи астида туруши керәк.
15:19 Мис. 13:2; 22:29; 34:19; Лав. 27:26; Чөл. 3:13
15:21 Лав. 22:20; Қан. 17:1
15:22 **«шәһәр-йезаңлар ичидә»** — ибраний тилида «дәрвазилириң ичидә» дегән сөз билән ипадилиниду.
15:23 Қан. 12:16,23
16:1 **«Абиб *яки «Нисан»* ейи»** — Худа ибранийларға тапшурған календарниң биринчи ейи. «Мис.» 12-бапни көрүң. **«өтүп кетиш һейти»** — ибраний тилида «пәсах» яки «пасха» дегән сөз билән билдүрүлиду.
16:1 Мис. 12:2; Лав. 23:5; Чөл. 9:1; 28:16

болсун) Пәрвәрдигар Худайиң таллап бекитидиған җайда униңға атап қурбанлиқ
қилғин; [3] шундақла сән һеч қандақ болдурулған нанни йемәслигиң керәк; сән униң
билән йәттә күн петир нан, йәни «күлпәт нени»ни йейишиң керәк; чүнки сән Мисир
зиминидин алдирашлиқта чиқтиң; шуниң билән сән өмрүңниң барлиқ күнлиридә
Мисир зиминидин чиққан шу күнни ядиңда тутқайсән. [4] Йәттә күн чегаралириң ичидә,
өйүңдә һеч қандақ ечитқу тепилмисун; сән биринчи күни кәчтә қилған қурбанлиқ
гөшләрни әтигәнгә қалдурмаслиғиң керәк.
[5] Сән өтүп кетиш һейти қурбанлиғини Пәрвәрдигар Худайиң саңа тәқдим қилидиған
шәһәр-йезилириңниң һәр қандиқида қилсаң болмайду; [6] бәлки өтүп кетиш һейти қур-
банлиғини сән Пәрвәрдигар Худайиң Өз намини турғузуш үчүн таллайдиған җайдила
қил; уни кәчқурун, күн петиш вақтида, йәни Мисирдин чиққандики вақитқа охшаш
вақитта қилисән. [7] Уни Пәрвәрдигар Худайиң таллайдиған җайда пиширип йегин; ан-
дин әтигәндә чедирлириңға қайтсаң болиду.
[8] Сән алтә күн петир нан йәйсән; йәттинчи күни Пәрвәрдигар Худайиң алдида тәнтәни-
лик сорун күни болиду; сән һеч қандақ иш-әмгәк қилмайсән.

«Һәптиләр һейти»

[9] Андин йәттә һәптини санайсән; ашлиққа оғақ салғандин башлап йәттә һәптини сана-
шқа башлайсән; [10] андин сән «һәптиләр һейти»ни Пәрвәрдигар Худайиң алдида қолуң-
дики ихтиярий һәдийә билән өткүзисән; Пәрвәрдигар Худайиң саңа бәрикәтлигинигә
қарап уни ихтиярән сунисән. [11] Шуниң билән сән Пәрвәрдигар Худайиң алдида, У Өз
намини турғузушқа таллайдиған җайда шатлинисән; сән өзүң, оғлуң, қизиң, қулуң, де-
дигиң, сән билән бир йәрдә туруватқан Лавийлар, араңлардики мусапирлар, житим-йе-
сирләр вә тул хотунлар шатлинисиләр. [12] Сән шуниң билән әслидә Мисирда қул болған-
лиғиңни есиңгә кәлтүрүп, бу барлиқ бәлгүлимиләрни тутуп әмәл қилғин.

[13-14] Сән «кәпиләр һейти»ни йәттә күн өткүзисән; сән хаман вә шарап көлчигиңни жиққан
чеғиңда, оғлуң, қизиң, қулуң, дедигиң, шәһәр дәрвазиси ичидә туридиған Лавийлар,
мусапирлар, житим-йесирләр вә тул хотунлар шу һейтта шатлинисиләр. [15] Пәрвәрдигар
таллайдиған җайда сән йәттә күн Пәрвәрдигар Худайиң алдида һейт өткүзисән; чүнки
Пәрвәрдигар Худайиң барлиқ мәһсулатлириңда, қолуң қилған ишларда сени бәрикәт-
ләйду вә сән дәрвәқә пүтүнләй шатлинисән.
[16] Жилда үч қетим, петир нан һейти, һәптиләр һейти вә кәпиләр һейтида сениң барлиқ
әркәклириң Пәрвәрдигар Худайиң алдида, у таллайдиған җайда һазир болуши керәк;
улар Пәрвәрдигар алдида қуруқ қол һазир болса болмайду; [17] бәлки Пәрвәрдигар Худай-
иңниң саңа тәқдим қилған бәрикити бойичә һәр бири қолидин келишичә сунсун.

Адаләт жүргүзүш

[18] Хәлиқниң үстидин адаләт жүргүзүп адил һөкүм чиқириш үчүн, сән Пәрвәрдигар
Худайиң саңа тәқдим қилидиған барлиқ шәһәр-йезилириң ичидә һәр бир қәбилидә
сорақчи вә әмәлдарларни бекитишиң керәк. [19] Адаләтни бурмилисаң болмайду; адәм-

16:3 Мис. 12:19; 34:18
16:4 Мис. 12:10, 13:7, 23:18, 34:25
16:9 **«ашлиқ»** — мошу йәрдә арпини көрситиду.
16:9 Мис. 23:16; Лав. 23:15; Чөл. 28:26
16:13-14 Мис. 23:16; Лав. 23:34
16:16 Мис. 23:15, 17; 34:23
16:18 **«шәһәр-йезаңлар ичидә»** — ибраний тилида «дәрвазилириңлар ичидә» дегән сөзләр билән ипадилиниду.

ләргә йүз-хатирә қилсаң болмайду; пара алсаң болмайду; пара болса ақиланиләрниң
көзлирини кор қилиду һәм адилларниң сөзлирини бурмилайду. [20] Сән мутләқ адаләтни
издишиң керәк; шундақ қилсаң һаят көрисән һәмдә Пәрвәрдигар Худайиң саңа тәқдим
қилидиған зиминни егиләйсән.

Һәр қандақ бутпәрәсликтин жирақ туруш

[21] Сән өзүң үчүн ясайдиған Пәрвәрдигар Худайиңниң қурбангаһиниң әтрапиға «Ашәраһ»
бути қилинидиған һеч қандақ дәрәқ тикмәслигиң керәк. [22] вә өзүң үчүн һеч қандақ бут
түврүги тиклимәслигиң керәк; ундақ нәрсиләр Пәрвәрдигар Худайиңға жиркиничлик-
тур.

17 [1] Пәрвәрдигар Худайиңға һәр қандақ нуқсани яки башқа кәмчилиги болған
кала яки қойни қурбанлиқ сүпитидә сунмаслиғиң керәк; чүнки ундақ қилиш
Пәрвәрдигар Худайиңға жиркиничликтур.
[2-3] Пәрвәрдигар Худайиң саңа тәқдим қилидиған шәһәр-йезаң ичидә әр болсун, аял
болсун, бирисиниң Пәрвәрдигар Худайиңниң алдида бирәр рәзил ишни қилғанлиғи
— Униң әһдисигә хилаплиқ қилғанлиғи, башқа илаһларға (мәсилән, Мән саңа ибадәт
қилишқа мәнъий қилған қуяш, ай яки пүткүл самави қошун болған юлтузларға), ибадәт
қилип уларға баш урғанлиғи байқалса, [4] — шундақ бир иштин хәвәр тапқан яки уни аң-
лиған болсаң, ундақта сән әстайидиллиқ билән сүрүштүргин; бу иш испатлинип раст
чиқса, дәрвәқә Исраилда шундақ жиркиничлик иш қилинған болса, [5] сән шу рәзил ишни
қилған әр яки аялни дәрвазилириңға елип чиқип, шу әр яки аялни өлүмгә мәһкүм қи-
лип чалма-кесәк қилишиң керәк. [6] Бирисини өлүмгә мәһкүм қилиш үчүн икки-үч гува-
чиниң сөзлири болуши керәк. Бирисини бирла гувачиниң сөзи билән өлтүрүшкә бол-
майду. [7] Өлтүрүлидиғанда авал гувачилар қол салсун, андин барлиқ хәлиқ қол салсун;
шундақ қилсаңлар силәр рәзилликни араңлардин һайдиветисиләр.

Алий сот

[8] Шәһәр-йезаңларда һөкүм чиқиришқа саңа тәс келидиған бир иш чиқса, мәйли хун
дәваси, һәқ-тәләп дәваси яки зораванлиқ дәвасида, һәр қандақ талаш-тартиш болса
орнуңлардин туруп Пәрвәрдигар Худайиң таллайдиған жайға бериңлар. [9] Силәр Ла-
вий каһинларниң вә шу чағда болидиған сорақчи бәгниң йениға барисиләр вә улардин
һөкүм сорайсиләр; улар силәр үчүн һөкүм чиқириду. [10] Силәр Пәрвәрдигар таллайдиған
әшу йәрдә турғанларниң силәргә тапшуридиған һөкүм сөзи бойичә ижра қилисиләр;

16:19 **Мис. 23:8; Лав. 19:15; Қан. 1:17**
16:21 **«Ашәраһ бути»** — бәлким бутпәрәсликкә беғишланған дәрәқликләрдур. Дәрәқләр бәлким аял бут шәклидә оюлған яки нәқишләнгән болуши мүмкин еди.
17:1 **Лав. 22:20-25; Қан. 15:21**
17:2-3 **«шәһәр-йезаңлар ичидә»** — ибраний тилида «дәрвазилириңлар ичидә» дегән сөзләр билән ипадилиниду. **«самави қошун болған юлтузлар»** — булар тоғрилиқ 4:19ни вә изаһатини кәрүң.
17:2-3 **Қан. 13:7**
17:6 **Чөл. 35:30; Қан. 19:15; Мат. 18:16; 2Кор. 13:1; Ибр. 10:28**
17:7 **Қан. 13:10**
17:8 **«... мәйли хун дәваси, һәқ-тәләп дәваси яки зораванлиқ дәвасида, һәр қандақ талаш-тартиш болса,... »** — ибраний тилида «қан вә қан арисида, дәва билән дәва арисида, мушт-таяқ билән мушт-таяқ арисида болсун, һәр қандақ талаш-тартиш болса...» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
17:8 **2Тар. 19:10; Мал. 2:7**
17:9 **«Лавий каһинлар»** — каһинлар Лавийларниң қәбилисидин бәлгүлиниду.

уларниң силәргә көрсәткининиң һәммисигә әмәл қилип көңүл бөлүшүңлар керәк.
[11] Силәр уларниң силәргә көрсәткән қанун һөкүми бойичә, чиқиридиған қарари бой-
ичә қилисиләр; улар силәргә тапшуридиған сөздин оң я солға чәтнәп кәтмәңлар. [12] Вә
башбаштақлиқ қилип, Пәрвәрдигар Худайиңниң хизмити үчүн шу йәрдә туридиған
каһинға яки сорақчи бәккә қулақ салмиған киши болса, шу адәм өлүмгә мәһкүм болиду;
шуниң билән силәр рәзилликни Исраилдин һайдап чиқирисиләр. [13] Шундақла, барлиқ
хәлиқ буларни аңлап қорқиду вә йәнә башбаштақлиқ қилмайду.

Падиша қандақ болуши керәк?

[14] Сән Пәрвәрдигар Худайиң саңа тәқдим қилидиған зиминға кирип уни егилигәндә,
шундақла униңда турғанда: «Мән әтрапимдики әлләрниңкидәк өзүмгә бир падиша
тиклимәкчимән» десәң, [15] шу чағда сән өзүңгә пәқәт Пәрвәрдигар Худайиң таллай-
диғинини тикләйсән; үстүңгә қериндаш болмиған чәтәлликни бекитмәслигиң керәк.
[16] Падишаһ болса өзи үчүн атларни көпәйтмәслиги яки атларни көпәйтимән дәп хәлиқ-
ни Мисирға қайтурмаслиғи керәк; чүнки Пәрвәрдигар силәргә: «Силәр шу йол билән
һәргиз қайтмаслиғиңлар керәк» дегән еди.
[17] Падиша көп аялларни өз әмригә алмаслиғи керәк; болмиса униң көңли езип кетиши
мүмкин. У өзи үчүн алтун-күмүчни көпәйтмәслиги керәк.
[18] Падишаһлиқ тәхтигә олтарғинида у өзи үчүн Лавий каһинларниң алдида мошу қа-
нунни бир дәптәргә көчүрүп пүтүши керәк. [19] Шу дәптәр униң йенида дайим болуши вә
уни өмриниң барлиқ күнлиридә оқуши керәк; шундақ қилса у Пәрвәрдигар Худасидин
қорқуп, мошу қанунниң сөзлири вә бәлгүлимилирини тутуп уларға әмәл қилишни үги-
ниду. [20] Шундақла униң көңли қериндашлири алдида һакавурлишип кәтмәйду, бу әмир-
ләрдин оң я солға чәтнәп кәтмәйду вә шуниңдәк Исраил арисида униң вә оғуллириниң
падишалиқ күнлири көп болиду.

Лавийлар вә каһинларниң несивиси

18 [1] Лавий каһинлар вә шуниңдәк барлиқ Лавийлар қәбилисиниң Исраилда һеч
қандақ несивиси яки мираси болмайду; улар Пәрвәрдигарға атап отта сунулидиған
қурбанлиқлардин вә Пәрвәрдигарниң мирасидин йейишкә болиду. [2] Бирақ уларниң
қериндашлири арисида һеч қандақ мираси болмайду; Пәрвәрдигар ейтқандәк, У Өзи
уларниң мирасидур. [3] Каһинларниң қурбанлиқ қилидиған хәлиқтин алидиған үлүши
мундақ: — (мәйли кала яки қой болсун) қол, еңәк гөши вә үчәй-қерини каһинларға
берилиду. [4] Силәрниң ашлиғиңлардин, йеңи шарабиңлардин вә зәйтун мейиңлардин
дәсләпки пишқан һосулни вә қойлириңлардин дәсләпки қирқилған жуңни униңға
берисиләр; [5] чүнки Пәрвәрдигар Худайиң уни вә униң әвлатлирини Өз намида
хизмитидә дайим турушқа барлиқ қәбилилириңлар ичидин талливалған.
[6] Әгәр Лавий болған бир адәм пүткүл Исраилдики һәр қандақ шәһәр-йезидин, йәни
өзи маканлашқан жайдин чиқип, Пәрвәрдигар таллайдиған жайға кәлсә [7] вә шу йәрдә

17:10 **«Пәрвәрдигар таллайдиған әшу жай»** — мошу 8-13-айәтләрдә «*(Худа)* таллайдиған жай»... «Пәрвәрдигар таллайдиған жай...» бәлким Лавийлар вә каһинлар һәмдә «сорақчи бәг» *(демәк, шу дәвирдики «батур һаким»)* туридиған шәһәр-йезиларни көрситиши мүмкин. «Йәшуа» 21:13-19ни көрүң. Тәвраттики «Батур һакимлар» вә «Самуил»да «дәва сорап һөкүм чиқириш» ишлири көп учрайду.

17:20 **«бу әмирләрдин...»** — ибраний тилида «бу әмирдин...».

18:1 **«Пәрвәрдигарниң мирасидин йейиш»** — демәк, Пәрвәрдигарниң мираси болған зиминдики мәһсулатлардин йейиш.

18:1 Чөл. 18:20; Қан. 10:9; 1Кор. 9:13

18:2 Чөл. 18:20-32; Қан. 10:9; Әз. 44:28

Пәрвәрдигар алдида турғучи барлиқ қериндашлириға охшаш Пәрвәрдигар Худасиниң
намида хизмәттә турған болса, 8 ундақта (мәйли у атисидин қалған мирасини сетивәт-
кән яки сетивәтмигән болсун) униң йәйдиған үлүши қериндашлирининңкидәк болуши
керәк.

Сеһир-җадугәрлик қилишқа болмайду, һәқиқий пәйғәмбәргә қулақ селиңлар

9 Сән Пәрвәрдигар Худайиң саңа беридиған зиминға киргән чағда, сән шу йәрдики әл-
ләрниң жиркиничлик адәтлирини үгәнмәслигиң керәк. 10 Араңларда өз оғли яки қизи-
ни оттин өткүзидиған, палчилиқ, рәмчилик, әпсанийлик, җадугәрлик 11 яки дәмиди-
чилик қилғучи яки җинкәш, сеһиргәр яки өлгәнләрдин йол сориғучи һеч қандақ киши
болмисун; 12 чүнки бундақ ишларни қилидиған һәр қандақ киши Пәрвәрдигарға нәпрәт-
лик болиду; бу жиркиничлик ишлар түпәйлидин Пәрвәрдигар Худайиң шу әлләрни ал-
диңлардин һайдап чиқириду.
13 Сән Пәрвәрдигар Худайиң алдида әйипсиз мукәммәл болушуң керәк; 14 чүнки сән зи-
миндин һайдайдиған бу әлләр рәмчиләр вә палчиларға қулақ салиду; бирақ Пәрвәрди-
гар Худайиң сени ундақ қилишқа йол қоймайду.

Кәлгүсидики улуқ пәйғәмбәр

15 Пәрвәрдигар Худайиң силәр үчүн араңлардин, қериндашлириңлар арисидин маңа
охшайдиған бир пәйғәмбәр турғузиду; силәр униңға қулақ селиңлар. 16 Бу силәр Һорәб
теғида жиғилған күндә Пәрвәрдигар Худайиңлардин: «Пәрвәрдигар Худайимниң ава-
зини йәнә аңлимайли, бу дәһшәтлик отни көрмәйли, болмиса өлүп кетимиз» дәп тәләп
қилғиниңларға пүтүнләй мас келиду. 17 Шу чағда Пәрвәрдигар маңа: «Уларниң маңа де-
гән сөзи яхши болди. 18 Мән уларға қериндашлири арисидин саңа охшайдиған бир пәй-
ғәмбәрни турғузимән, Мән Өз сөзлиримни униң ағзиға салимән вә у Мән униңға барлиқ
тапилиғинимни уларға сөзләйду. 19 Вә шундақ болидуки, у Мениң намимда дәйдиған
сөзлиримгә қулақ салмайдиған һәр қандақ киши болса, Мән униңдин һесап алимән.
20 Амма Мениң намимда башбаштақлиқ қилип Мән униңға тапилимиған бирәр сөзни
сөзлисә яки башқа илаһларниң намида сөз қилидиған пәйғәмбәр болса, шу пәйғәмбәр
өлтүрүлсун.
21 Әгәр сән көңлүңдә: «Пәрвәрдигар қилмиған сөзни қандақ пәриқ етимиз» десәң, 22 бир
пәйғәмбәр Пәрвәрдигарниң намида сөз қилған болса вә у бешарәт қилған иш тоғра чиқ-
миса яки әмәлгә ашурулмиса, ундақта бу сөз Пәрвәрдигардин чиқмиған; шу пәйғәмбәр
башбаштақлиқ билән сөзлигән дәп, униңдин қорқма.

18:8 «мәйли у атисидин қалған мирасини сетивәткән яки сетивәтмигән болсун,...» — Лавийларниң өз алдиға чоң зимини болмайтти, бәлки пәқәт бәзи шәһәрләрдә қору-җайлири вә әтрапида чәклик яйлақлирила болатти. «Чөл.» 35:1-8ни көрүң. Башқа нәччә хил тәрҗимилири учриши мүмкин.

18:10 «...балилирини оттин өткүзүш» — бәлким «инсан қурбанлиғи»ни көрситиши мүмкин.

18:10 Лав. 18:21; 20:27; 1Сам. 28:7; Йәш. 8:19

18:15 Юһ. 1:46; Рос. 3:22; 7:37

18:16 Мис. 20:19; Қан. 5:25; Ибр. 12:19

18:18 Юһ. 4:25

18:19 « *шу пәйғәмбәр* Мениң намимда дәйдиған сөзлиримгә қулақ салмайдиған һәр қандақ киши болса, мән униңдин һесап алимән» — бу улуқ пәйғәмбәрниң салаһийити тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

18:20 «башқа илаһларниң намида сөз қилидиған пәйғәмбәр ... өлтүрүлсун» — башқа бир хил тәрҗимиси: «башқа илаһларниң намида сөз қилидиған пәйғәмбәр ... өлиду» — демәк, өзлүгидин өлиду. Бизниңчә мошу йәрдә Худаниң көрсәткини шу пәйғәмбәрни өлтүрүш керәклиги болса керәк.

18:20 Қан. 13:6; Йәр. 14:14

Адәм өлтүрүш тоғрисидики қанун — панаһлиқ шәһәрлири

19 [1] Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә беридиған зиминдики таипиләрни силәрниң
алдиңлардин үзүп ташлиған вақтида вә силәр шундақла уларниң шәһәрлири вә
өйлиридә турғиниңларда, [2] силәр шу чағда Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә беридиған
зиминда үч шәһәрни айрим қилишиңлар керәк; [3] шундақла, адәм өлтүргән һәр бир киши
шу йәрләргә, шу шәһәрләрниң биригә қечип берипалсун дәп йол һазирлап, Пәрвәрдигар
Худайиңлар мирас болушқа силәргә беридиған зиминни үч районға бөлисиләр. [4] Тирик
қелиш үчүн шу йәрләргә қечип беривалған, адәм өлтүргән киши тоғрилиқ бәлгүлимә
мундақ: — у хошнисини тәсадипийлиқтин уруп өлтүрүп қойған, шундақла әслидә
униңға өч-адавити болмиған болса, шу йәргә қечип беривалса болиду. [5] Мәсилән,
у хошниси билән отун кесишкә орманға киргән болуп, дәрәқни кесишкә палтини
көтәргәндә палта беши сепидин ажрап кетип хошнисиға тегип кетип уни өлтүрүп
қойса, ундақта жавапкар киши бу шәһәрләрдин биригә қечип беривелип һаят қалиду;
[6] болмиса, қан қисаси алғучи ғәзиви қайниғанда адәм өлтүргән кишини қоғлайду вә йол
узун болғачқа, униңға йетишивелип өлтүрүветиши мүмкин; әмәлийәттә, у киши өлүмгә
лайиқ әмәс, чүнки униң әслидә хошнисиға һеч қандақ өч-адавити йоқ еди. [7] Шуңа мән
силәргә: «Өзүңлар шундақ үч шәһәрни айришиңлар керәк» дәп әмир қилимән.
[8] Пәрвәрдигар Худайиңлар ата-бовилириңларға қәсәм қилғинидәк чегарайиңларни
кеңәйтишни, ата-бовилириңларға вәдә қилған барлиқ зиминни силәргә тәқдим қи-
лишни халайду; [9] силәр Пәрвәрдигар Худайиңларни сөйүш вә униң йоллирида дайим
меңиш үчүн мән силәргә бүгүн тапилиған бу әмирни тутсаңларла У шундақ қилиду,
ундақта силәрму өзүңлар үчүн бу үч шәһәрдин башқа йәнә үч шәһәрни қошисиләр. [10] Вә
шундақ қилсаңлар Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә мирас қилип тәқдим қилидиған
зимин арисида наһәқ қан төкүлмәйду вә шуниңдәк гәдиниңларға хун гунайи чүшмәй-
ду. [11] Лекин бириси хошнисиға өч-адавәт тутқан болса, пайлап туруп униңға һуҗум қи-
лип, уруп өлтүрүвәтсә вә шу шәһәрләрдин биригә қечип беривалған болса, [12] ундақта
униң өз шәһиридики ақсақаллар адәм әвәтип уни шу йәрдин яндуруп келиши керәк,
андин уни өлтүрүлсун дәп «қан қисаси алғучи»ниң қолиға тапшуруши керәк. [13] Сән уни
һеч айимиғин, шундақ қилғанда Исраилдин төкүлгән гунасиз қанниң деғини тазилиған
болисиләр; андин һалиңлар яхши болиду.

Гувачилар тоғрилиқ қанун

[14] Пәрвәрдигар Худайиң саңа егиләш үчүн тәқдим қилидиған зиминда бурунқилар ми-
рас йериңдә бекиткән, хошнаңниң пасил тешини йөткимәслигиң керәк.
[15] Мәлум җинайәт яки гуна тоғрисида бирисигә «У гуна қилған» дәп әрз-шикайәт қи-
лишта ялғуз бирла гувачи болса купайә қилмайду, бәлки һәммә иш икки яки үч гувачи-

---

19:2 **Мис. 21:13; Чөл. 35:9-34; Йә. 20:2**
19:4 **Мис. 21:13; Қан. 4:41,42**
19:6 **«қан қисаси алғучи»** — қан қисасиға елишқа һоқуқлуқ кишиниң рольи тоғрисидики қанун-бәлгүлимиләр «Чөл.» 35:10-35дә көрситилиду. **«йол узун болғачқа»** — бирла панаһлинидиған шәһәр болғанда, адәм өлтүргән киши турған жай у шәһәргә жирақ болуп қелиши мүмкин; шуңа, Пәләстиндә бир-биридин тарқақ алтә шәһәр *(андин йәнә үч шәһәр)* таллинип «панаһлиқ шәһәр» дәп бекитилгән.
19:8 **Яр. 28:13; Қан. 12:20**
19:9 **«мән силәргә бүгүн тапилиған бу әмир»** — бәлким «Қанун Шәрһи» дегән китаптики әһдә, йәни барлиқ әмир-пәрманларни көрситиши мүмкин.
19:9 **Йә. 20:7**
19:11 **Яр. 9:6; Мис. 21:12,14; Лав. 24:17; Чөл. 35:16**
19:13 **«сән уни һеч айимиғин»** — ибраний тилида «көзүң уни һеч айимисун».
19:14 **Пәнд. 22:28**

ниң сөзи билән бекитилсун.
[16] Бириси тоғрилиқ «паланчи-покунчи гуна қилған» дәп әрз қилидиған қара нийәтлик
бир гувачи чиқса, [17] дәвалишип қалған икки адәм Пәрвәрдигарниң алдида, шу күнләрдә
болидиған каһинлар вә сорақчи бәгләр алдида һазир болсун; [18] сорақчи бәгләр әстай-
идиллиқ билән тәкшүрсун; әгәр һелиқи гувачи ялған гувачи болуп, өз қериндиши
тоғрилиқ ялған гувалиқ бәргән болса, [19] ундақта, силәр дәл у қериндишиға қилмақчи
болғинидәк униңғиму шундақ қилиңлар. Шундақ қилсаңлар рәзилликни араңлардин
йоқитисиләр. [20] Қалған хәлиқму бу ишни аңлайду вә қорқиду вә шундақла, араңларда
ундақ рәзил ишни йәнә қилмайду. [21] Силәр һеч рәһим қилмаңлар; жанға жан, көзгә көз,
чишқа чиш, қолға қол, путқа пут елинсун.

Дүшмәнләр билән җәң қилиш тоғрилиқ

20 [1] Әгәр сән дүшмәнлириңгә җәң қилғили чиқип, ат вә җәң һарвулирини, шундақла
өзүңдин көп болған бир әлни көрсәң, улардин һеч қорқма. Чүнки сени Мисир
зиминидин чиқирип кәлгән Пәрвәрдигар Худайиң Өзи сән билән биллидур. [2] Силәр
җәңгә чиқиш алдида каһин өзи алдиға чиқип хәлиққә сөз қилип [3] уларға: Әй Исраил,
аңлаңлар! Силәр бүгүн дүшмәнлириңлар билән соқушуш алдида турууватисиләр.
Көңүллириңлар җүръәтсиз болмисун; қорқмаңлар, титримәңлар, уларниң сәвәвидин
дәккә-дүккигә чүшмәңлар; [4] чүнки Пәрвәрдигар Худайиң Өзи дүшмәнлириңлар үстидин
ғәлибә қилишиңлар үчүн силәр билән биллә җәңгә чиқиду» — дәп ейтсун.
[5] Шу чағда әмәлдарлар хәлиққә мундақ десун: — «Араңларда бир йеңи өй селип, уни
Худаға атимиған бириси барму? Ундақта у өз өйигә йенип кәтсун, болмиса у җәңдә өлүп
кетип, башқа киши келип уни Худаға атиши мүмкин.
[6] Тәк селип үзүмзар бәрпа қилип, техи униң мевисини йемигән бирким барму? Бар бол-
са өйигә йенип кәтсун, болмиса у җәңдә өлүп кәтсә, башқа киши келип униң мевисини
йейиши мүмкин.
[7] Бир қиз билән вәдиләшкән болуп, техи уни өз әмригә алмиған бирким болса, у өйигә
йенип кәтсун, болмиса у җәңдә өлүп кәтсә, башқа киши келип уни өзигә хотунлуққа
елиши мүмкин».
[8] Андин мәнсәпдарлар хәлиққә йәнә сөзләп: «Қорқуп кәткән, җүръәтсиз бирким барму?
У өйигә йенип кәтсун. Болмиса қериндашлириниң җүригиму униңкидәк җасарәтсиз
болуп қелиши мүмкин» дәп ейтсун.
[9] Әмәлдарлар хәлиққә шуларни ейтқандин кейин улар хәлиқниң алдида йетәкчилик қи-
лишқа қошунларға сәрдарларни тиклисун.
[10] Силәр һуҗум қилишқа мәлум бир шәһәргә йеқинлашқиниңларда авал униңға сүлһи
тоғрисида сөз қилиңлар. [11] Әгәр улар сүлһини халаймиз, дәп җавап берип өз дәрвази-
лирини силәргә ачса, ундақта униңда турууватқан һәммә хәлиқ силәргә беқинип қул-
луқ һашарда болиду. [12] Лекин силәр билән сүлһи қилишқа унимай, бәлки силәр билән
җәң қилмақчи болса силәр уни қоршаңлар. [13] Пәрвәрдигар Худайиңлар уни қолуңларға

19:15 Чөл. 35:30; Қан. 17:6; Мат. 18:16; Юһ. 8:17; 2Кор. 13:1; Ибр. 10:2
19:19 Пәнд. 19:5
19:21 **«Силәр һеч рәһим қилмаңлар»** — ибраний тилида «көзүң һеч айимисун». **«жанға жан, чишқа чиш, путқа пут ... елинсун»** — бу сөзләр «қисас елиш» принсипи әмәс, бәлки Худаниң муқәддәс қанунининң адил тәливидур. Худаға тәшәккүр, Униң меһир-шәпқити адиллиғидин зиядә һалқип чиқиду! «Мат.» 5:38-48ни көрүң.
19:21 Мис. 21:23; Лав. 24:20; Мат. 5:38
20:6 Лав. 19:23,24,25
20:7 Қан. 24:5
20:8 Һак. 7:3

тапшурғанда униңдики һәр бир әркәкни қиличлап өлтүрүңлар; 14 лекин аяллар билән
балилири, кала билән шәһәрдики һәммә нәрсини, йәни барлиқ ғәниймәтни өзүңларға
олҗа қилип елиңлар; Пәрвәрдигар Худайиңлар өз дүшмәнлириңлардин силәргә елип
бәргән олҗидин йәп сөйүнисиләр. 15 Силәрдин жирақта болған, зиминға тәвә болмиған
әлләрниң шәһәрлиригә шундақ қилиңлар.

Қананийлар билән җәң қилиштики қанун

16 Лекин Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә мирас қилип беридиған зиминдики әлләр-
ниң шәһәрлирини болса, уларниң ичидики тиниқи бар һеч нәрсини тирик қоймай,
17 бәлки Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә буйруғандәк Һиттийлар билән Аморийлар,
Қананийлар билән Пәриззийләр, Һивийлар билән Йәбусийларниң һәммисини тәлтөкүс
йоқитишиңлар керәк. 18 Болмиса, улар өз илаһлириға чоқунуштики һәммә жиркинич-
лик ишлирини силәргә үгитип, Пәрвәрдигар Худайиңларға гуна қилидиған болисиләр.
19 Бир шәһәрни егиләш үчүн узун вақит җәң қилип қоршап турушқа тоғра кәлсә, униң
әтрапидики дәрәқләрни палта билән кесип вәйран қилмаңлар; чүнки уларниң мевиси-
ни йесәңлар болиду. Шуңа уларни кәсмәңлар; чүнки даладики дәрәқләр қоршивелиш
керәк болған адәммиди? 20 Лекин силәр мевилик дәрәқ әмәс дәп билгән дәрәқләрни ке-
сип йоқитип, силәр билән соқушқан шәһәрни һуҗум қилип ғулитишқа шу дәрәқләрдин
истиһкам-потәйләрни ясисаңлар болиду.

Ениқланмиған қатиллиқ делоси тоғрисида

21 1 Әгәр Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә мирас қилип егиләшкә беридиған
зиминда, далада өлтүрүлгән бир җәсәт тепилса, амма уни өлтүргән адәм мәлум
болмиса, 2 ақсақаллириңлар билән сорақчи бәглириңлар чиқип өлүк тепилған йәр
билән әтрапидики шәһәрләрниң арилиғини өлчисун; 3 өлтүрүлгүчиниң җәситигә әң
йеқин шәһәрниң ақсақаллири болса ишқа селинмиған, боюнтуруқму селинмиған
инәк тепип кәлсун; 4 шу шәһәрниң ақсақаллири инәкни сүйи тохтимай ақидиған,
һайдилип терилмиған бир җилғиға елип берип, шу җилғиниң өзидә инәкниң бойнини
сундурувәтсун; 5 шу чағда Лавийниң әвлатлири болған каһинлар уларниң қешиға
кәлсун; чүнки Пәрвәрдигар Худайиңлар уларни Өзиниң алдида хизмәттә болуп,
Пәрвәрдигарниң намида бәхит-бәрикәт тиләшкә таллиғандур. Һәр бир дәва вә һәр
бир таяқ җазаси уларниң сөзи бойичә кесилсун. 6 Өлтүрүлгүчиниң җәситигә әң йеқин
шәһәрдики ақсақалларниң һәммиси шу җилғиға келип, бойни сундурулған инәкниң
үстидә туруп, қоллирини жуюп 7 гувалиқ берип: «Қоллиримиз болса бу қанни төкмиди,
көзлиримиз бу ишни көрмиди; 8 әй Пәрвәрдигар, Сән Өзүң һөрлүк бәдили төләп
қутқузған хәлқиң Исраилни кәчүргәйсән вә наһәқ аққан қанниң гунайини Исраил
хәлқиңгә артмиғайсән» — десун; шундақ қилип бу қан гунайиға кәфарәт кәлтүрүлгән
болиду. 9 Силәр шундақ қилип Пәрвәрдигарниң нәзиридә тоғра болғанни қилип наһәқ
төкүлгән қанниң гунайини өзүңлардин чиқиривәткән болисиләр.

Хотунлуққа елинған әсир тоғрилиқ қанун

10 Әгәр силәр дүшмәнлириңлар билән җәң қилғили чиққиниңларда Пәрвәрдигар Худай-
иңлар уларни қолуңларға бәргәч, улардин әсир алған болсаңлар, 11 бу әсирләрниң ари-
сида чирайлиқ бир аялни көрүп, көңлүң униңға чүшүп, уни әмриңгә елишни халисаң,
12 ундақта уни өйүңгә елип барғин; у чечини чүшүрүп, тирнақлирини ясап, 13 әсирлик-

20:16 Чөл. 33:52; Қан. 7:1, 2

тә кийгән кийимлирини селип, өйүңдә олтирип толуқ бир ай ата-аниси үчүн матәм
тотсун; андин сән униң қешиға кирип уни өзүңгә аял қилип униңға әр болсаң болиду.
[14] Кейин, әгәрдә көңлүң униңдин сөйүнмисә, у қәйәрни халиса, барғили қоюшуң керәк;
уни пулға сатмиғин вә униңға дедәктәк муамилә қилмиғин, чүнки сән униңға йеқин-
лиқ қилип уят қилғансән.

Балилар тоғрилиқ қанун

[15] Әгәр бирисиниң икки аяли болуп уларниң биригә амрақлиқ, йәнә биригә өчлүк қилған
болса вә амрақ вә өч болған һәр иккисидин оғул туғулған болса, тунҗисини өч аялидин
тапқан болса [16] ундақта у киши оғуллириға барини мирас үчүн үләштүрүп бәргән кү-
нидә өч аялиниң оғли, йәни униң тунҗа оғлиниң орниға амрақ аялиниң оғлини тунҗа
оғуллуққа қоюшқа болмайду. [17] У бәлки өч аялиниң оғлини тунҗа оғлум дәп етирап
қилсун; чүнки бу униң күч-қуввити бар вақтидики дәсләпки мевисидур; тунҗа оғуллуқ
һоқуқи униңки болғачқа, атиси барлиқ мал-мүлүктин униңға икки үлүш мирас бәрсун.
[18] Әгәр бирисиниң башбаштақ вә итаәтсиз оғли болса, у нә атисиниң сөзигә, нә аниси-
ниң сөзигә қулақ салмай, һәтта таяқ-тәрбийиму кар қилмай, уларниң гепини йәнила
аңлимиса, [19] Униң ата-аниси уни тутуп, шәһәрниң дәрвазисиға елип берип, шәһәрниң
ақсақаллириниң қешиға кәлтүрсун; [20] улар шәһәрниң ақсақаллириға әрз қилип: — «Бу
оғлимиз башбаштақлиқ вә итаәтсизлик қилип, сөзимизни аңлимай жүриду; у нәпси
яман, шарапхор болуп қалди» дәп ейтсун. [21] Шуниң билән шәһәрниң һәммә хәлқи бир
болуп уни чалма-кесәк қилип өлтүрсун. Силәр бу йол билән өзүңлардин рәзилликни
чиқириветисиләр; пүткүл Исраил бу ишни аңлап қорқидиған болиду.

Җинайәтчиниң җәсити

[22] Әгәр бириси өлүм җазасиға лайиқ гуна садир қилип, өлтүрүлгән болса вә җәситини
бир дәрәққә есип қойған болсаңлар, [23] өлүги кечичә дәрәқтә қалмисун; қандақла бол-
мисун, силәр дәрәққә есилғучини шу күндә көмүветиңлар (чүнки кимдәким дәрәққә
есилған болса, Худа тәрипидин ләнәткә қалдурулған киши һесаплиниду). Шундақ қил-
саңлар, Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә мирас қилип бәргән зиминни булғимиған
болисиләр.

Жүткән җаниварлар, кийиниш қатарлиқлар тоғрилиқ бәлгүлимиләр

22 [1] Сән қериндишиңниң калиси я қойи езип кәткинини көрсәң, чатиқиң болмай
жүрмә; қандақла болмисун, уни қериндишиңниң қешиға йәткүзүп бәр. [2] Әгәрдә
қериндишиң саңа йеқин олтармиса вә яки егисини тонумисаң, шу һайванни өз өйүңгә
елип келип, қериндишиң уни издәп кәлгичә өзүң сақлап андин униңға тапшуруп
бәргин. [3] Сән охшашла униң жүткән ешиги яки кийимлириниму шундақ қил; шундақла
қериндишиңниң һәр қандақ жүткән нәрсисини тепивалсаң, униму шундақ қилғин; сән
өзүңни бу иштин қачурмиғин.
[4] Әгәр қериндишиңниң ешиги яки калисиниң йолда жиқилип чүшкинини көрсәң, сән бу
әһвалдин өзүңни қачурмиғин; қериндишиңға ярдәмлишип улиғини тартип турғузғин.
[5] Аял киши болса әрләрниң кийимини киймисун; шуниңға охшашла әр киши аял киши-

---

21:17 Яр. 49:3; 1Тар. 5:1; Зәб. 77:51
21:19 **«... уни тутуп, шәһәрниң дәрвазисиға ... шәһәрниң ақсақаллириниң қешиға кәлтүрсун»** — кона заманларда шәһәрниң ақсақаллири сорақ-дәвалар үстидин һөкүм чиқириш үчүн шәһәр дәрвазисида олтиратти.
21:23 Гал. 3:13
22:1 Мис. 23:4

ниң кийимини киймисун; чүнки кимки шундақ қилса, Пәрвәрдигар Худайиңниң алди-
да жиркиничлик болиду.
6 Әгәр сән йолда кетиветип, бир дәрәқтә яки йәрдә балилири яки тухумлири болған қуш-
ниң угисиға учрисаң, аниси тухум яки балилирини бесип ятқан болса, ана-балилирини
бирақла алмиғин; 7 һеч болмиғанда сән анисини қоюветип, балилиринила алсаң боли-
ду; шундақ қилсаң саңа яхши болуп узун өмүр көрисән.
8 Йеңи бир өй салсаң, өгүзүңгә бир тосма там ясиғин; болмиса бириси униңдин жиқи-
лип чүшсә, өзүңгә қан төкүлүш гунайини кәлтүрүшүң мүмкин.

Саплиқ тоғрисидики ишлар

9 Өз үзүмзарлиғиңға икки хил уруқ чачмиғин; болмиса териғиниңниң һәммиси вә
үзүмзарлиқниң мәһсулатлири булғанған һесаплиниду.
10 Сән кала билән ешәкни биргә қошуп йәр һайдимиғин.
11 Жуң вә канаптин ибарәт икки хил жиптин тоқулған кийимни киймигин.
12 Сән йепинған тонуңниң төрт бүҗигигә пөпүк қойғин.

Әр-хотунлуқта сап диллиқ болуш керәк

13 Әгәр бири хотун елип униңға йеқинчилиқ қилғандин кейин униңға өч болуп, 14 Униң
яман гепини қилип, униңға бәтнам чаплап, әрз қилип: «Мән бу хотунни алдим, лекин
униңға йеқинчилиқ қилсам униң қиз әмәслигини билдим» десә, 15 ундақта қизниң
ата-аниси қизниң паклиқ испатини елип шәһәр дәрвазисида олтарған шәһәрниң ақ-
сақаллириға кәлтүрсун, 16 андин қизниң атиси ақсақалларға сөз қилип: «Мән қизимни
бу кишигә хотунлуққа бәрдим, лекин у униңға өч болуп қалди; 17 вә мана, у униң яман
гепини қилип, бәтнам чаплап әрз қилип: «Қизиңниң қиз әмәслигини билдим» дәйду.
Бирақ мана қизимниң паклиқ испати!» дәп, испат рәхтни ақсақалларниң алдида йей-
ип қойсун. 18 У вақитта шәһәрниң ақсақаллири ерини тутуп униңға таяқ-тәрбийә берип,
19 Исраилдики бир пак қизниң яман гепини қилип, униңға бәтнам чаплидиң дәп, йүз
шәкәл күмүч төләтсун; андин улар пулни қизниң атисиға бәрсун дәп бекитсун. Амма
қиз болса шу кишиниң хотуни болуп турувериши керәк; әр пүтүн өмридә уни қоюп бәр-
сә болмайду.
20 Лекин бу сөз раст чиқип, қизниң паклиқ испати болмиса, 21 қизни атисиниң өйиниң
дәрвазиси алдиға апарсун вә атисиниң өйидә бузуқлуқ қилип Исраилниң ичидә шәр-
мәндилик қилғанлиғи үчүн униң шәһириниң адәмлири шу йәрдә уни чалма-кесәк
қилип өлтүрсун. Шундақ қилғиниңларда силәр өзүңлардин рәзилликни чиқиривети-
силәр.
22 Әгәр бириси ери бар хотун билән зина қилип тутулуп қалса, зина қилишқан әр-хотун ик-
килиси өлтүрүлсун. Шундақ қилғанда Исраилниң ичидин рәзилликни чиқириветисиләр.
23 Әгәр бириси шәһәрдә бирәв билән вәдилишип қойған бир қизни учритип, униң билән
биллә болса, 24 иккилисини шәһәрниң дәрвазисиға елип чиқип чалма-кесәк қилип
өлтүрүңлар; қиз болса шәһәрдә туруп вақиримиғини үчүн, әр болса башқисиниң вә-

22:9 **«Өз үзүмзарлиғиңға икки хил уруқ чачмиғин»** — мәнаси *(1)* үзүмзар ичидә икки хил ашлиқ теришқа болмайду; *(2)* үзүмзар ичидә, үзүм уруқлиридин башқа уруқларни теришқа болмайду. Бизниңчә биринчи мәнаси тоғридур *(«Лав.» 19:19ни көрүң)*. **«булғанған һесаплиниду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «муқәддәсликкә мусадирә қилиниду» — демәк, мусадирә қилинип Худаға, йәни ибадәтханидики хизмәттә ишлитишкә тапшурулуши керәк. – –Шүбһисизки, бу айәттики вә 10-11-айәтләрдики әмирләрниң һәм әмәлий пайдиси бар һәм роһий җәһәттин көп көчмә мәнаси бар. Оқурмәнләр өзлири Инҗилдин шу көп көчмә мәналирини тапалайду.
22:9 Лав. 19:19
22:12 Чөл. 15:38; Мат. 23:5
22:22 Лав. 20:10

диләшкән қизи билән ятқини үчүн өлтүрүлсун. Шундақ қилип, силәр өзүңлардин рәзилликни чиқириветисиләр.
[25] Әгәр әр киши башқиси билән вәдиләшкән қизни далада учритип, уни тутувелип униң
билән ятса, пәқәт қиз билән ятқан әр киши өлтүрүлсун. [26] Қизға болса, һеч немә қил-
маңлар, чүнки қизниң өзидә өлүмгә лайиқ һеч гуна йоқ. Бу иш болса бириси хошнисиға
һуҗум қилип уни өлтүрвәткәнгә охшаш иштур. [27] Чүнки у башқисиға вәдиләшкән қизни
далада тутувалғанда, қиз товлиған болсиму уни қутқузғидәк киши тепилмиған.
[28] Әгәр бириси бирәр әр билән вәдиләшмигән қизни тутувелип, униң билән йетип һәр
иккиси тутулса, [29] қиз билән ятқан адәм қизға йеқинчилиқ қилип хар қилғини үчүн қиз-
ниң атисиға әллик шәкәл күмүч бериши керәк; андин қизни өзигә хотун қилип елиши
керәк; у пүткүл өмридә уни қоюп бәрсә болмайду.
[30] Һеч ким атисиниң хотунини алмаслиғи керәк, атисиниң йотқинини ачмаслиғи керәк.

Җамаәтниң саплиғи

23 [1] Кимки соқулуш яки кесилиш түпәйлидин ахта қиливетилгән болса,
Пәрвәрдигарниң җамаитигә кирмисун.
[2] Кимки һарамдин туғулған болса Пәрвәрдигарниң җамаитигә кирәлмәс; онинчи әвла-
диғичә мундақлардин һеч ким Пәрвәрдигарниң җамаитигә кирмисун.
[3] Һеч бир Аммоний вә я һеч бир Моабий Пәрвәрдигарниң җамаитигә кирмисун; онин-
чи әвладиғичә улардин һеч ким Пәрвәрдигарниң җамаитигә һәргиз кирмисун. [4] Сәвәп
шуки, силәр Мисирдин чиққиниңларда улар алдиңларға йемәклик, су елип чиқмиди
вә силәргә зиянкәшлик қилишқа силәрни қарғисун дәп, Арам-Наһараимдики Петор-
луқ Беорниң оғли Балаамни яллиди. [5] Лекин Пәрвәрдигар Худайиңлар болса Балаам-
ниң сөзини аңлимай, бәлки силәр үчүн қарғишни бәрикәткә айландурувәтти; чүнки
Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә муһәббәт бағлиған. [6] Силәр һәммә күнлириңларда
Аммонийлар вә Моабийларниң аман-есәнлиги вә бәхитини һәргиз истимәңлар.
[7] Лекин Едомийлар қериндишиңлар болғач, уларға нәпрәт билән қаримаңлар. Мисир-
лиқларғиму нәпрәт билән қаримаңлар, чүнки силәр уларниң зиминида мусапир бо-
луп турған едиңлар. [8] Буларниң үчинчи әвладидин туғулған балилар Пәрвәрдигарниң
ибадәт җамаитигә кирсә болиду.

Шәхсий тазилиқ

[9] Дүшмәнлириңгә қарши җәңгә чиқип чедир тиксәң, һәр хил напакилиқтин еһтият
қилғин. [10] Әгәр араңларда кечиси бириси чүшидә Шәйтан атлап напак болған болса, у
чедиргаһдин чиқип кәтсун; чедиргаһқа удулла кирмисун; [11] кәчқурун киргәндә у суға

22:29 Мис. 22:16
22:30 **«атисиниң хотуни»** — өгәй аниси яки атисиниң тоқили. **«атисиниң йотқинини ачмаслиғи керәк»** — демәк, атисиниң тоқили яки өгәй аниси билән мунасивәт өткүзсә атисиниң номусиға тәккән болуп һесаплиниду.
23:1 **«Пәрвәрдигарниң җамаити»** — бу ибарә: биринчидин муқәддәс җай алдида болсун яки башқа йәрләрдә болсун ибадәт сорунлирини, шундақла Пәрвәрдигар Исраилға тапшурған һейт-байрамларға қатнишиш имтиязини көрситиду; иккинчидин, Исраилдики толуқ һоқуқлуқ пухралар, йәни әмәлдар, ақсақаллар яки сорақчи болалайдиғанларни көрсәтсә керәк.
–«...ахта болуп қалған болса Пәрвәрдигарниң ибадәт җамаитигә кирәлмәс» — қедимки заманларда бутпәрәсләр өз бутлириға садақәтлигини билдүрүш үчүн бәзидә өз җинсий әзалирини кесиветәтти.
23:3 Нәһ. 13:1
23:4 **«улар алдиңларға йемәклик, су елип чиқмиди»** — ибраний тилида «улар алдиңларға нан, су елип чиқмиди».
23:4 Чөл. 22-24
23:10 **«Шәйтан атлап»** — биз мошу сөзни тәрҗимимиздә ишләткинимиз Шәйтанниң бу ишқа мәсъул екәнлигини көрсәткинимиз йоқ. Оқурмәнләр бу сөзгә тонуш болғанлиғи үчүн ишләттуқ, халас.

чүшүп, күн патқанда чедиргаһға йенип кирсун.
[12] һажитиңлар үчүн чедиргаһниң сиртида бир җайиңлар болсун; тәрәткә шу йәргә бе-
риңлар. [13] Сайманлириң ичидә бир гүҗәк болсун; сән сиртта тәрәткә олтарсаң, униң
билән орәк колап тәритиңни көмүвәт. [14] Чүнки Пәрвәрдигар Худайиң сени қутқузушқа,
дүшмәнлириңни алдиңларға тапшурушқа чедиргаһиң оттурисида жүриду; шуңа сениң
чедиргаһиң пак болсун. Болмиса У сениңкидә бирәр паскинилиқ көрсә сәндин айрилип
кетиши мүмкин.

Қулларға қандақ муамилә қилиш

[15] Өз ғоҗисидин қечип йениңға кәлгән қулни өз ғоҗисиға тутуп бәрмигин. [16] У араңлар-
да силәр билән биллә туруп, қайси шәһәрниң дәрвазиси ичидә қайси йәрни таллиса, шу
йәрдә турсун. Силәр униңға зулум қилмаңлар.
[17] Исраилниң қизлириниң арисида һеч бир паһишә болмисун, Исраилниң оғуллири-
ниң арисида һеч бир паһишә һәзиләк болмисун. [18] Бир қәсәмни бежа кәлтүрмәк үчүн
Пәрвәрдигар Худайиңларниң өйигә паһишиниң пулини яки һәзиләкниң пулини кәл-
түрмигин; чүнки бу иккиси Пәрвәрдигар Худайиңниң алдида жиркиничликтур.

Өсүм вә қәсәмләр тоғрилиқ

[19] Силәр өз қериндишиңлардин өсүм алмаңлар; пулниң өсүми болсун, ашлиқниң өсү-
ми болсун яки һәр қандақ өсүм алғидәк башқа нәрсиниң өсүмини алсаңлар болмайду.
[20] Амма чәтәлликтин өсүм алсаңлар болиду, лекин қериндишиңлардин һеч өсүм ал-
маңлар. Шундақ қилсаңлар Пәрвәрдигар Худайиңлар силәр уни егиләшкә киридиған
зиминда, қоллириңларниң барлиқ әмгигидә силәргә бәрикәт бериду.
[21] Сән Пәрвәрдигар Худайиң алдида бир нәрсини аташқа қәсәм қилған болсаң, униңға
әмәл қилишқа һаял қилма. Болмиса, Пәрвәрдигар Худайиң уни сәндин тәләп қилғинида
гунакар болисән. [22] Лекин әгәр сән бир нәрсини аташқа қәсәм қилмисаң, у саңа һеч гуна
болмайду.
[23] Ағзиңдин чиққанға әмәл қилғин; Пәрвәрдигар Худайиңға қәсәм қилип атиғиниңни,
йәни ағзиңниң сөзи бойичә ихтиярий һәдийәңни сунушуң керәк.
[24] Сән хошнаңниң таллиғиға кирсәң халиқиниңчә йәп тоюн, амма қача-қучаңға елип
маңмиғин.
[25] Хошнаңниң пишқан зираәтлигигә кирсәң, қолуң билән зираәтниң бешини үзүп алсаң
болиду; амма хошнаңниң зираәтлиригә оғақ салғучи болма.

Талақ хети бериш тоғрилиқ

24 [1] Әгәр бириси бир аялни әмригә алғандин кейин униңда бирәр сәт ишни билип,
униңдин сөйүнмисә, ундақта у талақ хетини пүтүп, униң қолиға бериши керәк;
андин уни өз өйидин чиқиривәтсә болиду. [2] Аял униң өйидин чиққандин кейин башқа
әргә тәгсә болиду. [3] Бу иккинчи әрму уни яман көрүп, талақ хетини йезип қолиға берип

23:18 **«һәзиләк»** — ибраний тилида «ит». Айәттә алаһидә көздә тутулғини бутпәрәслик йолида паһишә болуп тенини сатқучилар.
23:19 Мис. 22:25; Лав. 25:36; Нәһ. 5:2-13; Луқа 6:34, 35
23:21 Чөл. 30:3
23:25 Мат. 12:1
24:1 **«бириси... *аялида* бирәр сәт ишни билип,...»** — бу йәрдики «сәт *(уятлиқ)* иш» зинани көрсәтмәйду; зинахорлуқ болса өлүм җазаси бериләтти. Шуңа «сәт иш» бәлким аялиниң башқа әрләргә қарап наз-кәрәшмә қилиши, зина қилмай лекин башқа бириси билән бир хил ойнишини көрситиши мүмкин.
24:1 Мат. 5:31; 19:7; Мар. 10:4

уни өз өйидин чиқиривәтсә яки уни алған иккинчи ери өлүп кәтсә [4] уни қоюп бәргән
авалқи ери уни напак һесаплап, иккинчи қетим хотунлуққа алмисун; чүнки ундақ
қилса, Пәрвәрдигарниң алдида жиркиничлик иш болиду. Сән Пәрвәрдигар Худайиң
саңа мирас қилип беридиған зиминниң үстигә гуна жүклимигин.

Рәһимдиллиқ, мохо кесили вә адаләт тоғрилиқ

[5] Әгәр бирким йеңидин хотун алған болса униңға нә жәңгә чиқиш, нә башқа бирәр ишқа
буйрулмисун; у бәлки алған хотунини хуш қилиш үчүн бир жилғичә әркин-азат болуп
өйидә олтарсун.
[6] Һеч ким ярғунчақ яки түгмәнниң үсти тешини капаләткә алмисун; чүнки бу иш бири-
синиң һаятини капаләткә алғандәк болиду.
[7] Әгәр бирким Исраиллардин болған қериндишиниң бирини булап келип, уни қул-
дәк ишләтсә вә яки уни сетивәтсә шу булаңчи өлтүрүлсун; силәр шундақ қилсаңлар
араңлардин рәзилликни чиқиривәтисиләр.
[8] Песә-мохо вабаси пәйда болса, өзүңларға пәхәс болуңлар, Лавий каһинларниң силәргә
барлиқ көрсәткинини қилиңлар; мән уларға қандақ әмир қилған болсам шуниңға көңүл
қоюп әмәл қилиңлар. [9] Мисирдин чиққиниңларда Пәрвәрдигар Худайиңларниң йолда
Мәрйәмгә қандақ қилғинини әскә елиңлар.
[10] Әгәр сән өз бурадәр-хошнаңға қәриз бәрсәң, капаләт елиш үчүн өйигә кирмигин; [11] бәл-
ки ташқирида туруп тур; саңа қәриздар киши өзи саңа беридиған капаләтни ташқириға
елип чиқсун. [12] Шу киши йоқсул болса сән униңдин капаләткә алған кийимни йепинип
ухлимиғайсән; [13] Һеч болмиғанда сән бәлки капаләтни күн патқанда униңға қайтуруп
бәргин; шундақ қилсаң у өз тонини йепинип ухлиғанда, саңа бәхит-бәрикәт тиләйду.
Шундақ қилсаң бу иш саңа Пәрвәрдигар Худайиңниң алдида һәққанийлиқ санилиду.
[14] Ажиз, намрат мәдикарға наһәқлик қилма, мәйли у қериндашлириңлардин болсун
яки йеза-шәһәрлириңларда турған мусапирлардин болсун. [15] У намратлиқтин өз һәққи-
гә интизар болғачқа, у ишлигән шу күни күн петиштин бурун һәққини чоқум бәргин;
болмиса, у сениң тоғраңда Пәрвәрдигарға пәряд көтириду, бу иш гуна болуп бешиңға
чүшиду.
[16] Балилириниң җинайити үчүн ата өлтүрүлмисун, балиларму атиниң җинайити үчүн
өлтүрүлмисун; бәлки җинайити бар болған һәр бир киши өз гунайи үчүн өлүм җазаси-
ни тартсун.
[17] Сән мусапир яки житим тоғрисидики һөкүмни бурмилима; тул аялниң кий-
им-кечәклиринему капаләткә алма, [18] бәлки өзүңниң Мисирда қул болуп Пәрвәрдигар
Худайиң сени шу йәрдин һөр қилип қутқузуп кәлгинини ядиңға кәлтүргин. Шуңа мән
саңа буниңға әмәл қилғин дәп буйруймән.
[19] Сән етизлиғиңниң һосулини жиққиниңда бир бағ өнчини унтуп қалған болсаң, уни

24:4 **«...ундақ қилса, Пәрвәрдигарниң алдида жиркиничлик иш болиду»** — немишкә бу иш «Пәрвәрдигарниң алдида жиркиничлик иш болиду»? Бу мәсилә тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
24:5 Қан. 20:7
24:7 Мис. 21:16
24:8 Лав. 13:2
24:9 **«... Пәрвәрдигар Худайиңларниң йолда Мәрйәмгә қандақ қилғинини әскә елиңлар»** — «Чөл.» 12:1-15ни көрүң.
24:9 Чөл. 12:10
24:12 **«сән униңдин капаләткә алған кийимни йепинип ухлимиғайсән»** — яки «кәчтә ухлиғиниңда униңдин капаләткә алған кийимни йениңда қалдурмиғин».
24:13 Мис. 22:26
24:14 Лав. 19:13; Як. 5:4
24:16 2Пад. 14:6; 2Тар. 25:4; Йәр. 31:30; Әз. 18:20
24:17 Мис. 22:21,22; Пәнд. 22:22; Йәш. 1:23; Йәр. 5:28; 22:3; Әз. 22:29; Зәк. 7:10

елип келиш үчүн йенип бармиғин; у өнчә мусапир, житим-йесир вә тул хотунға тәгсун. Шундақ қилғанда Пәрвәрдигар Худайиң сениң қоллириңниң барлиқ әмгигини бәрикәтләйду.
[20] Зәйтун дәриғиңни қаққиниңдин кейин шахлирида қалғанлирини қайта қақма; қалдуқлири мусапир, житим-йесир вә тул хотунға тәгсун.
[21] Үзүмзарлиғиңниң үзүмлирини жиғип болғандин кейин вашаң қилмиғин. Қалдуқлири мусапир, житим-йесир вә тул хотунға тәгсун.
[22] Өзүңниң Мисир зиминида қул болғиниңни ядиңға кәлтүргин; шуңа мән саңа буниңға әмәл қилғин дәп буйруймән.

Һәр түрлүк қанун-бәлгүлимиләр

25 [1] Әгәр икки киши бир нәрсини талишип қелип, һөкүм беришни тәләп қилип сот
алдиға кәлсә, ундақта сорақчилар дәваға һөкүм чиқирип һәқдарни һәқ, гунайи бар
адәмни гунакар дәп жақалисун. [2] Әгәр гунакар адәм дәрригә лайиқ болса, сорақчи уни
өзиниң алдида йәргә ятқузуп, униң қилған гунайиға лайиқ санап дәррилисун. [3] Лекин
пәқәт қириқ дәррила урулсун; шуниңдин зиядә урулмисун, көп урулса шу қериндишиң
көз алдиңда кәмситилгән болиду.
[4] Сән хаман тепиватқан калиниң ағзини боғмиғин.
[5] Әгәр бир йәрдә туридиған қериндаш ака-иниларниң бири бала йүзи көрмәй өлүп кәтсә, өлгән кишиниң аяли ят бир кишигә тәгмисун; бәлки униң ериниң биртуққан қериндиши униң қешиға кирип уни хотунлуққа елип, биртуққан қериндашлиқ бурчини ада
қилсун; [6] өлгән қериндишиниң исми Исраилдин өчүрүлмәслиги үчүн аялниң тунжа
балисиға униң исми қоюлсун.
[7] Лекин әгәр бу киши йәңгисини елишни халимиса, йәңгиси шәһәр дәрвазисидики ақсақалларниң қешиға берип: «Еримниң биртуққан қериндиши өз қериндишиниң исмини Исраилда қалдурушқа унимиди; у мән үчүн биртуққан қериндашлиқ бурчини ада қилишқа унимиди», дәп ейтсун.
[8] Андин униң шәһиридики ақсақаллар уни чақиртип униңға несиһәт қилсун; әгәр у:
«Мән уни хотунлуққа елишни халимаймән», дәп чиң турувалса, [9] йәңгиси ақсақаллар-
ниң көз алдида униң қешиға берип, униң путидин кәшини салдуруп, йүзигә түкүрүп:
«Бир туққан қериндиши үчүн аилә қурушқа унимиған кишигә шундақ қилинсун!» дәп
жақалисун. [10] Шу кишиниң нами Исраилниң ичидә: «Кәши селинғучиниң өйи» дәп
аталсун.
[11] Әгәр икки адәм бир-бири билән урушуп қалғинида бириниң аяли өзеригә ярдәмлишип ерини урғучиниң қолидин ажратмақчи болуп, қолини узитип урғучиниң жан йе-
рини тутувалса, [12] ундақта сән униңға һеч рәһим қилмай қолини кесивәт.
[13] Сениң халтаңда чоң-кичик икки хил тараза теши болмисун.
[14] Өйүңдә чоң-кичик икки хил әфаһ сақлима.
[15] Тараза тешиң топтоғра, дурус болсун; әфаһиңму топтоғра, дурус болсун. Шундақ қил-
саң Пәрвәрдигар Худайиң саңа беридиған зиминда өмрүң узун болиду. [16] Чүнки кимки

24:19 Лав. 19:9; 23:22
25:3 2Кор. 11:24
25:4 1Кор. 9:9; 1Тим. 5:18
25:5 Мат. 22:24; Мар. 12:19; Луқа 20:28
25:7 Рут 4:7
25:9 Рут 4:5
25:12 **«сән униңға һеч рәһим қилмай...»** — ибраний тилида «көзүң уни һеч айимай...».
25:14 **«әфаһ»** — ашлиқ-данларниң өлчәм бирлиги, тәхминән 20 яки 27 литр.

шундақ ишлар қилса, кимки наһәқ иш қилса, Худайиң Пәрвәрдигарниң алдида жиркиничлик санилиду.

Амаләкләрдин келидиған хәтәрни йоқитиш

[17] Мисирдин чиқип келиватқиниңларда Амаләкләрниң силәргә немә қилғинини
есиңларда тутуңлар; [18] улар Худадин қорқмай, йолда силәргә учрап, силәр һерип-чар-
чап һалиңлар қалмиған чағда, кәйниңларда қалған аҗиз кишиләрни уруп йоқатмиди-
му? У Худадин һеч қорқмиди. [19] Шуңа, Пәрвәрдигар Худайиң мирасиң болсун дәп саңа
егиләшкә беридиған зиминда, Пәрвәрдигар Худайиң әтрапиңдики барлиқ дүшмәнли-
риңдин аманлиқ бәргинидә, Амаләкләрниң намини асманниң тегидә әсләнмигидәк
дәриҗидә өчүрүвәт; бу ишни унутма.

Мевә вә башқа мәһсулатлардин «биринчи һосул»ни Худаға аташ

26 [1] Сән Пәрвәрдигар Худайиң саңа мирас қилип беридиған зиминға кирип уни
өзүңниң қилип егиләп олтирақлашқанда, [2] Пәрвәрдигар Худайиң саңа беридиған
зиминниң һосулини алғанда, сән йәрниң дәсләпки пишқан мевисини елип, севәткә
селип Пәрвәрдигар Худайиң Өз намини қоюшқа таллайдиған җайға елип беришиң
керәк; [3] андин шу вақиттики каһинниң қешиға кәлтүрүп, униңға: «Пәрвәрдигар
Өзи бизгә беришкә ата-бовилиримизға қәсәм қилған зиминға кирдим, бүгүн мән
Пәрвәрдигар Худайиңниң алдида шундақ болғиниға гувамән», дәп ейтисән.

[4] Каһин севәтни қолуңдин елип уни Пәрвәрдигар Худайиңниң қурбангаһиниң алдида
қойиду; [5] андин сән Пәрвәрдигар Худайиңниң алдида сөз қилип мундақ дәйсән: — «Ме-
ниң атам әсли ғериб бир арамий еди; Мисирға чүшүп олтирақлашти; улар шу йәрдә
сани аз мусапир болсиму, барғансери көпийип улуқ, күчлүк, чоң бир хәлиқ болди. [6] Ле-
кин Мисирлиқлар бизгә қаттиқ қоллуқ қилип, зулум селип бизни еғир әмгәккә салди.
[7] Амма биз ата-бовилиримизниң Худаси Пәрвәрдигарға пәряд қиливидуқ, Пәрвәрдигар
авазимизни аңлап биз тартиватқан харлиқ, җапа вә зулумға нәзирини салди. [8] Шуниң
билән Пәрвәрдигар күчлүк қол вә узартқан биләк, дәһшәтләр вә мөҗизилик аламәтләр
вә карамәтләр билән бизни Мисирдин чиқирип [9] бизни бу йәргә елип келип бу зиминға,
йәни сүт билән һәсәл еқип туридиған бир зиминға егә қилди!
[10] Әнди мана, әй Пәрвәрдигар, Сән маңа бәргән бу зиминниң мевисиниң дәсләпки
пишқинини Сениң қешиңға әкәлдим», дәйсән.
Шуларни дәп, севәтни Пәрвәрдигар Худайиңниң һозурида қоюп, Пәрвәрдигар Худай-
иңниң алдида сәҗдә қилисән; [11] шундақ қилип сән вә өйүңдикиләр Пәрвәрдигар Ху-
дайиңниң силәргә ата қилған һәммә нemәтлиридин хуш болуңлар; өзүң, Лавийлар вә
араңларда туридиған мусапирлар қошулуп шатлиниңлар.

Үчинчи жилдики өшрә

[12] Сән һәр үчинчи жилида, йәни ондин бири болған өшрә жилида һәммә һосулуңниң
ондин бирини өшрә айрип болғандин кейин, сән Лавий билән мусапирға, житим-йе-

25:16 Пәнд. 11:1
25:17 Мис. 17:8
26:2 Мис. 23:19; 34:26; Лав. 2:14; 23:10; Чөл. 15:17
26:5 «Мениң атам әсли ғериб...» — яки «мениң атам әсли сәргәрдан» яки «мениң атам әсли йоқап кәтәй дегән».
26:5 Яр. 46:1

сир, тул хотунларға дәрвазилириңниң ичидә шулардин йәп тоюнсун дәп берисән; [13] вә
сән Пәрвәрдигар Худайиңниң алдида сөз қилип шундақ дәйсән: «Мән өйүмдин Худаға
муқәддәс қилинған нәрсиләрни айрип елип чиқип, Сән маңа тапилиған әмир бойичә
буларни Лавий билән мусапирға, житим-йесир, тул хотунларға бәрдим; мән Сениң
әмирлириңниң һеч бирини нә бузмидим, нә һеч қачан унутмидим; [14] матәм тутқан-
лиримда шулардин һеч немини йемидим, напак һаләттә туруп буниңдин бир немини
алмидим; өлгән кишигә атап буниңдин һеч немә бәрмидим, бәлки Пәрвәрдигар Худай-
имниң авазини аңлап һәр ишта Сән маңа әмир қилғиниң бойичә қилдим. [15] Әнди Сән
муқәддәс маканиң болған асманлардин нәзәр селип Өз хәлқиң Исраилни, шундақла
ата-бовилиримизға қәсәм билән қилған вәдәң бойичә, һәсәл билән сүт ақидиған, бизгә
бәргән бу зиминни бәрикәтлигәйсән».

Хуласә

[16] Бүгүн Пәрвәрдигар Худайиң бу бәлгүлимиләргә һәм һөкүмләргә әмәл қилишқа әмир
қилди; пүтүн қәлбиң, пүтүн жениң билән уларни тутуп уларға әмәл қил.
[17] Сән бүгүн Пәрвәрдигарни өзүңниң Худайиң болушқа, шундақла Униң йоллирида
меңишқа, Униң бәлгүлимилиригә, Униң әмирлиригә, Униң һөкүмлиригә әмәл қилип
Униң авазиға қулақ селишқа қобул қилдиң; [18] вә Пәрвәрдигар болса бүгүн силәрни Өзи-
ниң хас хәлқи болушқа, униң барлиқ әмирлирини тутушқа (у силәргә вәдә қилғандәк)
силәрни қобул қилди.
[19] Шундақ болса, У силәргә иззәт, нам-шөһрәт вә шан-шәрәп берип, Өзи яратқан барлиқ
әлләрдин силәрни үстүн қилиду. Буниң билән силәр униң ейтқинидәк, Пәрвәрдигар Ху-
дайиңлар үчүн муқәддәс бир хәлиқ болисиләр.

Шәкәмдә жиғилиш — бәхит-бәрикәт вә ләнәтлик ишлар

27 [1] Муса вә Исраилниң ақсақаллири хәлиққә буйруп мундақ деди: —
«Мән бүгүн силәргә тапилиған бу барлиқ әмирни тутуңлар. [2] Иордан дәриясидин
өтүп Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә беридиған зиминға киргән күндә, силәр чоң-чоң
ташларни тикләп уларни һак билән ақартиңлар; [3] андин ата-бовилириңларниң Худа-
си Пәрвәрдигар силәргә вәдә қилғинидәк, Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә беридиған,
сүт билән һәсәл еқип туридиған зиминға киришиңлар үчүн дәриядин өткиниңләрдә,
бу қанунниң һәммә сөзлирини шу ташларға пүтүп қоюңлар. [4] Силәр Иордан дәрияси-
дин өтүп, мениң бүгүнки әмрим бойичә шу ташларни Ебал теғида тикләп, уларни һак
билән ақартиңлар. [5] Силәр шу йәрдә Пәрвәрдигар Худайиңлар үчүн төмүр әсвап тәгми-
гән ташлардин қурбангаһ ясаңлар; [6] Пәрвәрдигар Худайиңларниң бу қурбангаһи ойул-
миған, пүтүн ташлардин ясалсун; униң үстидә көйдүрмә қурбанлиқларни Худайиңлар
Пәрвәрдигарға атап сунуңлар, [7] вә шу йәрдә енақлиқ қурбанлиқлирениму сунуңлар,
улардин йәп Пәрвәрдигар Худайиңларниң һозурида шатлиниңлар. [8] Силәр шу ташлар
үстигә бу қанунниң һәммә сөзлирини еник пүтүп қоюңлар».
[9] Андин Муса билән Лавий каһинлар пүткүл Исраилға сөз қилип: «Әй Исраил, шүк туруп

26:12 Лав. 27:30; Чөл. 18:24; Қан. 14:28, 29
26:13 Қан. 14:27
26:15 Йәш. 63:15
26:17 Яр. 17:7
26:18 Мис. 19:5; Қан. 7:6; 14:2
26:19 Қан. 4:7
27:2 Йә. 4:1
27:5 Мис. 20:25; Йә. 8:31

аңлаңлар! Силәр бүгүн Пәрвәрдигар Худайиңларниң хәлқи болдуңлар. [10] Әнди Пәрвәрдигар Худайиңларниң авазиға қулақ селип, мән бүгүн силәргә тапилиған униң әмирлири вә бәлгүлимилиригә әмәл қилиңлар» — дейишти.
[11] Шу күни Муса хәлиққә әмир қилип мундақ деди: —
[12] Силәр Иордан дәриясидин өткәндин кейин, булар, йәни Шимеон, Лавий, Йәһуда, Иссакар, Йүсүп билән Бинyаминлар Гәризим теғиниң үстидә туруп, хәлиққә бәхит-бәрикәт
тилисун. [13] Булар, йәни Рубән, Гад, Ашир, Зәбулун, Дан билән Нафтали Ебал теғиниң үстидә ләнәт оқушқа турсун.

Әһдидә көрситилгән ләнәтлик ишлар

[14] У вақитта Лавийлар Исраилларниң һәммисигә жуқури аваз билән: —
[15] «Кимки һүнәрвәнниң қоли билән бирәр ойма яки қуйма мәбудни ясап чиқса (Пәрвәрдигар алдида жиркиничлик иштур!), уни йошурунчә тикләп қойса ләнәткә қалсун» дәп жақалисун. Андин хәлиқниң һәммиси жававән: — Амин! десун.
[16] «Кимки ата-анисини көзгә илмиса ләнәткә қалсун» дәп жақалисун. Андин хәлиқниң һәммиси жававән: — Амин! десун.
[17] «Кимки хошнисиниң пасил тешини йөткисә ләнәткә қалсун», дәп жақалисун. Андин хәлиқниң һәммиси жававән: — Амин! десун.
[18] «Кимки бир корни йолдин аздурса ләнәткә қалсун» дәп жақалисун. Андин хәлиқниң һәммиси жававән: — Амин! десун.
[19] «Кимки мусапир, житим-йесир вә тул хотун тоғрисидики һөкүмни бурмилиса, ләнәткә қалсун» дәп жақалисун. Андин хәлиқниң һәммиси жававән: — Амин! десун.
[20] «Кимки атисиниң хотуни билән ятса, атисиниң йотқинини ачқан болғачқа ләнәткә қалсун» дәп жақалисун. Андин хәлиқниң һәммиси жававән: Амин! — десун.
[21] «Кимки һайван билән мунасивәт қилса ләнәткә қалсун» дәп жақалисун. Андин хәлиқниң һәммиси жававән: Амин! — десун.
[22] «Кимки атисиниң қизи яки анисиниң қизи болған өз һәмшириси билән ятса ләнәткә қалсун» — дәп жақалисун. Андин хәлиқниң һәммиси жававән: Амин! — десун.
[23] «Кимки қейинаниси билән ятса ләнәткә қалсун» дәп жақалисун. Андин хәлиқниң һәммиси жававән: Амин! — десун.
[24] «Кимки хошнисини пайлап туруп йошурун өлтүрсә ләнәткә қалсун» дәп жақалисун. Андин хәлиқниң һәммиси жававән: — Амин! десун.
[25] «Кимки гунасиз адәмни өлтүрүп униң қени үчүн һәқ алса ләнәткә қалсун» дәп жақалисун. Андин хәлиқниң һәммиси жававән: — Амин! десун.
[26] «Кимки бу қанунниң сөзлиригә көңүл бөлмәй, униңға әмәл қилишта чиң турмиса, ләнәткә қалсун» дәп жақалисун. Андин хәлиқниң һәммиси жававән: — Амин! десун.

Әһдиниң бәхит-бәрикәтлири

28 [1] Әгәр сән Пәрвәрдигар Худайиңниң сөзини аңлап, Униң мән бүгүн саңа тапшуридиған әмирлиригә әмәл қилишқа көңүл бөлсәң, Худайиң Пәрвәрдигар сени йәр йүзидики һәммә әлләрниң үстигә чоң қилиду;

27:12 Қан. 11:29
27:15 **«ләнәткә қалсун»** — мошу сөзниң мошу йәрдики асасий уқуми хәлиқниң ләнитигә қалғанлиғи әмәс, бәлки «Худа ләнәт қилди», «Худаниң жазасиға учрайдиған» дегән уқумни билдүриду.
27:20 **«атисиниң йотқинини ачқан...»** — бу сөзләр тоғрилиқ 22:30ни вә изаһатини көрүң.
27:26 Гал. 3:10
28:1 Лав. 26:3

[2] Пәрвәрдигар Худайиңниң сөзини аңлисаң бу һәммә бәхит-бәрикәтләр саңа
әгишип үстүңгә чүшиду: —

[3] Сән шәһәрдә бәхит-бәрикәтлик болисән, сәһрадиму бәхит-бәрикәтлик болисән.
[4] Балиятқуңниң мевиси билән йериңниң мевиси, чарпайлириңниң мевиси, йәни калаң-
ниң нәсиллири вә қой падилириң туққини болса, бәхит-бәрикәтлик болиду.
[5] Севитиң бәхит-бәрикәтлик болиду, тәңнәңму бәхит-бәрикәтлик болиду.
[6] Сән кирсәңму бәхит-бәрикәтлик болисән, чиқсаңму бәхит-бәрикәтлик болисән.
[7] Саңа қарши чиққан дүшмәнлириңни Пәрвәрдигар алдиңда мәғлуп қилиду; улар бир
йол билән саңа һуҗумға келип, йәттә йол билән алдиңдин қачиду.
[8] Сениң амбарлириңда вә қолуң билән қилидиған барлиқ ишлириңда Пәрвәрдигар
үстүңгә бәхит-бәрикәт буйруйду; Пәрвәрдигар Худайиң саңа беридиған зиминда У сени
бәрикәтләйду.
[9] Әгәр сән Пәрвәрдигар Худайиңниң әмирлирини тутуп йоллирида маңсаң, Өзи қәсәм
билән саңа вәдә қилғандәк Пәрвәрдигар сени тикләп Өзигә муқәддәс бир хәлиқ қили-
ду. [10] Шуниң билән йәр йүзидики һәммә хәлиқләр сениң Пәрвәрдигарниң нами билән
аталғиниңни көрүп сәндин қорқиду. [11] Пәрвәрдигар сени яшнитиду; саңа беришкә
ата-бовилириңға қәсәм билән вәдә қилған зиминда сени өз бәдиниңниң мевиси билән
чарпайлириңниң мевиси вә йериңниң мевисини мол вә бәркәтлик қилиду.
[12] Пәрвәрдигар сениң зиминиңға өз вақтида ямғур берип қоллириңниң һәммә ишли-
рини бәрикәтләш үчүн өз ғәзниси болған асманни саңа ачиду; өзүң һеч кимдин қәриз
алмайсән, бәлки көп әлләргә қәриз берисән. [13] Пәрвәрдигар сени қуйруқ әмәс, баш қили-
ду; сән пәқәт үсти болуп, асти болмайсән. Әгәр мән силәргә бүгүн тапилиған Пәрвәрди-
гар Худайиңниң әмирлиригә қулақ селип, уларни тутуп әмәл қилсаң, [14] шундақла мән
бүгүн силәргә буйруған һәммә сөзләрниң һеч биридин оң яки солға чәтнәп кәтмисәң,
башқа илаһларға әгишип қуллуғиға кирмисәң, шундақ болиду.

Бәхит-бәрикәтниң ләнәткә айлиниши

[15] Лекин шундақ болидуки, әгәр Пәрвәрдигар Худайиңниң авазиға қулақ салмай, мән бү-
гүн силәргә тапилиған униң барлиқ әмирлири билән бәлгүлимилирини тутмисаңлар
һәм уларға әмәл қилмисаңлар, бу ләнәтләрниң һәммиси саңа әгишип үстүңгә чүшиду: —
[16] Сән шәһәрдә ләнәткә қалисән, сәһрадиму ләнәткә қалисән.
[17] Севитиң ләнәткә қалиду, тәңнәңму ләнәткә қалиду.
[18] Балиятқуңниң мевиси, йериңниң мевиси, калаңниң нәсиллири вә қой падилириңниң
туққини ләнәткә қалиду.
[19] Сән кирсәңму ләнәткә қалисән, чиқсаңму ләнәткә қалисән.
[20] Сениң Пәрвәрдигарни ташлиған рәзил қилмишлириң үчүн у сән йоқ қилинғичә, тез-
дин һалак қилинғичә, қолуң қилған барлиқ ишлириңда сениң үстүңгә ләнәт, паракән-
дилик вә дәшнәм чүшүриду. [21] Пәрвәрдигар сән егиләшкә киридиған зиминдин сени
йоқатқичә саңа ваба чаплаштуриду. [22] Пәрвәрдигар сени сил-ваба кесили, кезик кесили,
яллуғлуқ кесили вә бәзгәк кесилигә гириптар қилип, қурғақчилиқ, чавириш апити вә
һал апитигә муптила қилиду. Бу апәтләр сән йоқ қилинғичә сени қоғлайду.
[23] Бешиңниң үстидики асман мистәк, айиғиңниң астидики йәр төмүрдәк болиду.

28:11 Қан. 30:9
28:15 Лав. 26:14; Жиғ. 2:17; Дан. 9:11,13; Мал. 2:2
28:22 **«қурғақчилиқ»** — яки «қилич». **«чавириш апити»** — яки «қурғақ шамал».
28:22 Лав. 26:16
28:23 Лав. 26:19

[24] Пәрвәрдигар сениң зиминиңда яғидиған ямғурни топа-чаң вә қум қилиду; улар таки
сән һалак болғичә асмандин үстүңгә чүшиду.
[25] Пәрвәрдигар Өзи сени дүшмәнлириңниң алдида мәғлуп қилиду. Сән уларға қарши
бир йол билән берип, уларниң алдидин йәттә йол билән қачисән; йәр йүзидики һәммә
әлләрни дәккә-дүккигә салидиған объект болуп қалисиләр. [26] Өлүклириңлар асмандики
барлиқ учар-қанатлар билән йәр йүзидики һайванларға йәм болиду; уларни һайдиве-
тидиған һеч ким чиқмайду. [27] Пәрвәрдигар сени Мисирдики сақаймас яра-чақилири,
чиқан-һүррәкләр, тәмрәткә, қичишқақ билән уриду. [28] Пәрвәрдигар сени сараңлиқ, кор-
луқ вә паракәндилик билән уриду. [29] Сән күпкүндүздә кор киши қараңғуда тәмтилигән-
дәк тәмтиләп жүрисән, барлиқ йоллириң ақмайду; сән күндин-күнгә пәқәт зулум билән
булаңчилиққа учриғучи болисән, сени қутқузидиған һеч ким чиқмайду.
[30] Сән бир хотун билән вәдиләшсәң башқа бир адәм униң билән ятиду; өйни салсаң
униңда олтиралмайсән, тәк тиккән болсаң мевисини йейәлмәйсән. [31] Калаң көзлириң-
ниң алдида союлиду, лекин гөшидин йейәлмәйсән; қарап туруп ешигиң сәндин булап
кетилиду, саңа йенип кәлмәйду. Қойлириң дүшмәнлириңниң қолиға чүшүп кетиду,
уларни яндуруп келишкә ярдәмгә һеч ким чиқмайду.
[32] Оғул билән қизлириң башқа бир әлниң қолиға чүшүп, көзлириң пүтүн күн уларға тәл-
мүрүш билән чарчайду; лекин қолуң уларни қутқузушқа амалсиз қалиду.
[33] Йериңниң мәһсулатлири билән әмгигиңниң барлиқ мевисини сән тонумайдиған
бир әл йәп кетиду; сән барлиқ күнлириңдә езилип зулум тартисән; [34] Көзлириң көргән
ишлардин сән сараң болуп кетисән.
[35] Пәрвәрдигар сени тапиниңдин чоққаңғичә, тизиң билән пачақ-путлириңғичә сақай-
мас дәһшәтлик яра-чақилар билән уриду.

[36] Пәрвәрдигар сени өз үстүңгә тиклигән падишасиңға қошуп өзүң вә ата-бовилириң
тонумиған бир әлгә тутуп бериду. Сән шу йәрдә туруп яғач вә таштин ясалған башқа
илаһларға чоқунисән. [37] Сән Пәрвәрдигар сени елип баридиған һәммә әлләр арисида
вәһимә, сөз-чөчәк вә тапа-тәниниң объекти болуп қалисән.

Бәхит-бәрикәтниң ләнәткә айлиниши — давами

[38] Сән етизлиққа берип көп уруқ чачисән, лекин чекәткиләр уларни йәп кетип, униңдин
аз жиғип келисән.
[39] Талларни тикип пәрвиш қилсаңму, уларни қурутлар йәп кетип, нә мевисини жиғал-
майсән, нә шарап ичәлмәйсән.
[40] Зиминиңниң һәр йеридә зәйтун бағлириң болсиму, униң мейи билән бәдиниңни мә-
сиһләп майлалмайсән; чүнки дәрәқләрдики мевиләр пишмайла чүшүп кетиду.
[41] Оғул вә қиз пәрзәнт көрсәңму, лекин улар йениңда турмайду; чүнки улар сүргүн бо-
луп кетиду.
[42] Сениң һәр бир дәриғиң билән йериңниң барлиқ мәһсулатлирини чекәткиләр өзиниң
қилиду.
[43] Араңларда туруватқан мусапир сәндин барғансери үстүн болуп, сән барғансери төвән
болуп қалисән. [44] У саңа қәриз бәргүчи болиду, амма сән униңға қәриз берәлмәйсән. У
баш болиду, сән қуйруқ болисән.

28:27 «Мисирдики сақаймас яра-чақилири...» — бәлким Худа Исраилни Мисирдин қутқузғанда Мисирлиқларға чүшүргән яра-чақиларни көрситиши мүмкин (*«Мис.» 9:9-11ни көрүң*).

28:27 Мис. 9:9

28:38 Мик. 6:15; һаг. 1:6

[45] Сән Пәрвәрдигар Худайиңниң авазиға қулақ салмай, У саңа тапилиған әмир вә бәлгүлимиләрни тутмиғиниң үчүн бу ләнәтләрниң һәммиси сән һалак қилинғичә сени қоғлап йетип, үстүңгә чүшиду. [46] Бу ләнәтләр өзүң вә нәслиңниң үстигә мәңгүлүк чүшидиған мөҗизилик аламәт вә карамәт болуп қалиду.
[47] Сән кәңричиликтә шатлиқ вә көңүл хушлуғи билән Пәрвәрдигар Худайиңниң қуллуғида болмиғачқа, [48] буниң орниға сән ачлиқ вә уссузлуқ, ялаңачлиқ вә һәр нәрсиниң кәмчилигидә болуп Пәрвәрдигар саңа қарши әвәтидиған дүшмәнлириңниң қуллуғида болуп қалисән; У сени һалак қилғичә бойнуңға төмүр боюнтуруқни салиду. [49] Пәрвәрдигар жирақтин, йәни йәр йүзиниң четидин сән тилини билмәйдиған, бүркүттәк шуңғуп келидиған бир әлни саңа қарши әвәтиду. [50] У әлпази әшәддий, қериларға йүз-хатирә қилмайдиған вә яшларға меһир көрсәтмәйдиған бир әл болиду. [51] У сән һалак болғичә, чарвилириңниң нәсли билән йериңниң мәһсулатлирини йәп кетиду; чүнки у сени йоқитип болмиғичә саңа нә ашлиқ, нә йеңи шарап, нә зәйтун мейи, нә калаңниң мозайлири нә қой падилириңниң қозилиридин бир немини қоймайду. [52] Сән таянған пүткүл зиминиңдики һәммә егиз, мәһкәм сепиллириң өрүлүп чүшкичә, у пүткүл зиминиңдики барлиқ дәрвазилириң алдиға келип, сени қоршивалиду; у Пәрвәрдигар Худайиң саңа бәргән зиминиңниң һәр йеридики һәммә дәрвазилириң алдиға келип, сени қоршивалиду. [53] Шу вақитта дүшмәнлириңниң қистап келишлири билән болған қамал-қистаңниң азап-оқубәтлири ичидә, Пәрвәрдигар Худайиң саңа ата қилған, өз тениңниң меваси болған оғуллириңниң гөшини вә қизлириңниң гөшини йәйсән. [54] Вә шундақ болидуки, араңлардики назук, интайин силиқ-сипайә бир адәм қериндиши, қучиғидики аяли, шундақла техи тирик балилиридин қизғинип, уларға яман көзи билән қарайду; [55] шуңа, дүшмәнлириңниң қамал-искәнҗисидә сән өз дәрвазилириң ичидә қийналғиниңда һеч немә қалмиғанлиғи үчүн, у өзи йәватқан балилириниң гөшидин уларниң һеч қайсисиға азрақму бәрмәйду.
[56-57] Араңлардики әслидә назук вә силиқ-сипайә болған, силиқ-сипайилиги вә назуклуғидин пути билән йәргә дәссәшниму халимайдиған аял қучиғидики ери, оғул-қиз пәрзәнтлиридин қизғинип, уларға яман көзи билән қарайду; чүнки дүшмәнлириңниң қамал-искәнҗиси билән сән өз дәрвазилириң ичидә қийналғиниңда һеч нәрсә қалмиғачқа, у өз пути арилиғидин чиққан бала һәмраһи билән өзи туққан балилирини йошурунчә йәйду.

Худаниң әһдисидин чиқишниң ақивити

[58] Сән бу китапта пүтүлгән бу қанунниң барлиқ сөзлиригә әмәл қилишқа көңүл бөлмисәң, Пәрвәрдигар Худайиңниң улуқ вә һәйвәтлик намидин қорқмисаң, [59] Пәрвәрдигар сениң үстүңгә чүшүридиған вабалар һәм нәслиңниң үстигә чүшүридиған вабаларни әҗайип қилиду; У дәһшәтлик, узаққа созулидиған вабаларни вә еғир, узаққа созулидиған кесәлләрни үстүңгә вә нәслиңгә чүшүриду; [60] Пәрвәрдигар сән қорқидиған, Мисирдики барлиқ кесәлләрни үстүңгә чүшүрүп, саңа чаплаштуриду. [61] Шуниңдәк бу қануний китапта пүтүлмигән һәммә кесәл вә һәммә вабаниму Пәрвәрдигар таки сән һалак болғичә үстүңгә чүшүриду. [62] Шуниң билән әслидә асмандики юлтузлардәк нурғун болсаңларму, әндиликтә аз бир түркүм кишиләр болуп қалисиләр; чүнки силәр Пәрвәрдигар Худайиңларниң авазиға қулақ салмидиңлар.
[63] Вә шундақ болидуки, Пәрвәрдигар илгири силәргә яхшилиқ қилип, силәрни авутқинидин сөйүнгәндәк, У әнди силәрни йоқитип һалак қилидиғинидин сөйүниду; шуниң

28:53 Лав. 26:29; 2Пад. 6:29; Жиғ. 4:10

билән силәр егиләшкә киридиған зиминдин жулуп ташлинисиләр. 64 Пәрвәрдигар
силәрни йәр йүзиниң бу четидин у четигичә болған һәммә әлләрниң арисиға тарқитиду;
силәр өзүңлар яки ата-бовилириңлар тонумиған яғач билән таштин ясалған илаһлар-
ниң қуллуғида болисиләр; 65 Силәр у әлләрниң арисида нә арам тапалмайсиләр, нә та-
пиниңлар тирәп турғидәк һеч мәзмут жай болмайду; Пәрвәрдигар бәлки шу йәрдә силәр-
ниң көңлүңларни ғувалаштуруп титритип, көзүңларни қараңғулаштуруп жениңларни
солаштуриду. 66 Силәр қарап туруп жениңлар қилда есиқлиқтәк туриду; силәр кечә-күн-
дүз дәккә-дүккидә болуп женимдин айрилип қалармәнму? — дәп қорқисиләр; 67 көңлүң-
ни басқан вәһимә вә паракәндичилик вә көзлириң көргән көрүнүшләр түпәйлидин әти-
гини: «Кашки кәч болсиди!», кәчтә болса: «Кашки әтигән болсиди!» дәйсән. 68 Пәрвәрдигар
силәргә вәдә қилип: «Силәр бу йолни иккинчи йәнә көрмәйсиләр» дегән шу йол билән
силәрни кемигә чүшүрүп Мисирға яндуриду. Силәр шу йәрдә дүшмәнлириңларға қул-
дедәк болушқа өзүңларни сатисиләр, лекин силәрни алғили адәм чиқмайду.

Муса пәйғәмбәр хәлиққә сөз қилиду — әсләш вә жекиләш

29 1 Төвәндикиләр Пәрвәрдигар Исраиллар билән әһдә бағлаш үчүн Моаб зиминида
Мусаға тапилиған сөзләрдур. Бу әһдә Пәрвәрдигар улар билән Һорәбдә қилған
әһдидин башқа бир әһдә еди.
2 Муса пүткүл Исраилни чақирип уларға мундақ деди:
«Силәр Пәрвәрдигарниң Мисир зиминида Пирәвнгә, униң барлиқ хизмәткарлири вә зи-
минниң һәммә йеридә көз алдиңларда немә иш қилғинини көрдүңлар, 3 йәни шу чоң
апәтләр билән улуқ мөҗизилик аламәт вә карамәтләрни өз көзүңлар билән көрдүңла
р. 4 Лекин Пәрвәрдигар силәргә бүгүнгичә чүшәнгидәк көңүл, көргидәк көз вә аңлиғи-
дәк қулақ бәрмиди. 5 Мән қириқ жил силәрни баяванда йетәкләп жүрдүм; шу вақитларда
үстүңлардики кийимлириңлар кониримиди, путуңлардики кәшиңларму конирап кәт-
миди. 6 Худа Өзиниң силәрниң Пәрвәрдигар Худайиңлар екәнлигини билсун дәп, силәргә
йейишкә нан, ичишкә шарап яки күчлүк ичимлик несип қилмиди. 7 Силәр бу жайға йетип
кәлгиниңларда Һәшбонниң падишаси Сиһон билән Башанниң падишаси Ог биз билән жәң
қилғили чиқти; амма биз уларни уруп мәғлуп қилдуқ; 8 биз уларниң зиминлирини елип
Рубәнләр билән Гадлар вә Манассәһниң йерим қәбилисигә мирас қилип бәрдуқ.
9 Әнди силәр һәммә ишлириңларда раваж тепиш үчүн бу әһдиниң сөзлирини тутуп,
уларға әмәл қилиңлар.
10 Бүгүн һәммиңлар — қәбилә башлиқлириңлар, ақсақаллириңлар, әмәлдарлириңлар,
шуниңдәк Исраилниң һәммә әрлири, 11 кичик балилириңлар, аяллириңлар, чедир-
гаһиңларда туруватқан мусапирлар, шундақла отун кәскүчилириңлар вә су тошуғучи-
лириңларму, һәммиңлар Пәрвәрдигарниң алдида һазир туруватисиләр; 12 мәхсәт шуки,
Пәрвәрдигар Худайиңларниң әһдисигә, йәни Пәрвәрдигар Худайиңлар бүгүн силәргә
бәргән қәсими билән бағлиған әһдигә дахил болушуңлар үчүндур, 13 Вә шуниң билән
тәң У силәрни бүгүн Өзигә хас бир хәлиқ қилип силәргә вәдә қилғинидәк, ата-бовили-
риңларға, йәни Ибраһим, Исһақ вә Яқупқа қилған қәсими бойичә өзи силәргә Худа болуш

28:63 Йәш. 1:24
28:64 Қан. 4:27; Нәһ. 1:8
29:2 Мис. 19:4
29:3 Қан. 4:34; 7:19
29:7 Чөл. 21:24,33; Қан. 2:32; 3:1
29:8 Чөл. 32:33; Қан. 3:12; Йә. 13:8

тур. [14] Лекин мән бу әһдә вә қәсәмни ялғуз силәр биләнла әмәс, [15] бәлки бүгүн биз билән
бу йәрдә Пәрвәрдигар Худайимизниң алдида туруватқанлар, шундақла бүгүн бу йәрдә биз
билән биргә болмиған кишиләрниң һәммиси биләнму түзүшимән. [16] (чүнки силәр биз-
ниң Мисир зиминида қандақ турғанлиғимиз вә сәпиримиздә әлләрниң оттурисидин қан-
дақ өтүп кәлгинимизни убдан билисиләр; [17] Силәр уларниң арисидики жиргиничлик нәр-
силәрни, уларниң арисидики яғач, таш, алтун вә күмүчтин ясалған бутларни көрдүңлар).
[18] Әһдиниң мәхсити болса, силәрниң араңлардики һәр бир әр, һәр бир аял, һәр бир аилә вә
һәр бир қәбилилириңлардин бүгүн көңли Пәрвәрдигар Худайимиздин йенип, шу әлләр-
ниң илаһлириниң қуллуғиға кирип кетидиған һеч киши болмисун, шундақла араңларда
өт сүйи вә әмән чиқиридиған йилтиз пәйда болуп қалмисун үчүндур. [19] Дәрвәқә шундақ
болидуки, шу ләнәт сөзлирини аңлиғанда өз көңлидә өз-өзини бәхит-бәрикәтлик санап:
«Мән қанчә башбаштақлиқ билән маңсамму, теч-аманлиқта туруверимән», дегүчи шун-
дақ бир киши болиду; нәтижидә, нәм йәрму чаңқақ йәргә охшашла вәйран қилиниду.
[20] Пәрвәрдигар мундақ кишини әпу қилмайду, бәлки Пәрвәрдигарниң ғәзиви билән отлуқ
қәһри түтүндәк шу кишигә чүшиду; бу китапта пүтүлгән һәммә ләнәтләр униң бешиға
чүшиду; Пәрвәрдигар униң исмини асманниң тегидин өчүриду. [21] Пәрвәрдигар бу қанун
китавида пүтүлгән әһдиниң һәммә ләнәтлири бойичә Исраилниң барлиқ қәбилилири-
дин уни айрип чиқип, апәткә муптила қилиду.
[22] Кәлгүси дәвир болса, йәни силәрдин кейин чиқидиған балилириңлар вә шундақла
жирақ жуттин кәлгән мусапирлар Пәрвәрдигар шу зиминниң үстигә әвәткән балаю-а-
пәтләр билән кесәлләрни көриду; [23] Пәрвәрдигар ғәзиви вә қәһри билән вәйран қилған
Содом, Гоморра, Адмаһ вә Зәбоимларниң вәйранчилиғидәк зиминниң һәммә йери гуң-
гутлишип, шорлишип, көйүп кәткинини, териқчилиқму, һосулму болмиғинини, от-чөп-
му үнмигинини көриду; [24] буни көргәнләр, һәтта һәммә әл-жут: «Немишкә Пәрвәрдигар
бу зиминға мундақ қилғанду? Немишкә Униң ғәзиви шунчә қаттиқ, әшәддий болғанду?»
дәп сорайду; [25] андин уларға жавап берилип: «Улар ата-бовилириниң Худаси Пәрвәрди-
гарниң уларни Мисир зиминидин қутқузуп чиқарғинида улар билән бекиткән әһдини
ташлап, [26] берип уларниң несивиси болмиған, өзиму тонумиған илаһларниң қуллуғиға
кирип, уларға чоқунғини үчүн шундақ болди. [27] Мана бу сәвәптин Пәрвәрдигарниң ғә-
зиви бу зиминға тутишип, бу китапта пүтүлгән һәммә ләнәтни униң үстигә кәлтүр-
ди. [28] Шуниң үчүн Пәрвәрдигар ғәзәп, аччиқ вә зор қәһр билән уларни жутидин жулуп,
башқа бир жутқа ташлиди» — дейилиду.
[29] Һәр бир йошурун сирлар болса Пәрвәрдигар Худайимизниңкидур; лекин һәр қандақ
ашкариланған вәһийләр болса бу қанунниң сөзлиригә әмәл қилишимиз үчүн әбәткичә
биз вә балилиримизниңкидур.

30 [1] Вә шундақ болидуки, бу барлиқ ишлар, йәни мән сениң алдиңда қойған
бу бәрикәт билән ләнәт бешиңға чүшкинидә, Пәрвәрдигар Худайиң сени
һайдиватқан әлләрниң арисида туруп буларни есиңгә елип көңүл бөлүп, [2] өзүң вә
балилириң Пәрвәрдигар Худайиңниң йениға йенип Униң авазиға қулақ селип, мән

29:13 Яр. 17:7
29:15 **«Лекин мән бу әһдә... кишиләрниң һәммиси биләнму түзүшимән»** — мошу сөзләрдә *(14-15-айәттә)* «мән» дегән сөзлигүчи Муса пәйғәмбәр болса керәк.
29:18 Рос. 8:23; Ибр. 12:15
29:19 **«нәм йәрму чаңқақ йәргә охшашла вәйран қилиниду»** — яки «мәс киши уссуз кишигә қошулуп йоқитилиду». Башқа бир нәччә хил тәржимилириму учриши мүмкин. Лекин умумий мənаси шүбһисизки, һәммә адәм апәткә учрап йоқитилиду.
29:24 Йәр. 22:8

бүгүн саңа әмир қилған барлиқ ишларға пүтүн қәлбиң вә пүтүн жениң билән итаәт
қилсаң, 3 шу чағда Пәрвәрдигар Худайиң сени сүргүнлүктин қайтуруп, саңа ичини
ағритип, Пәрвәрдигар Худайиң Өзи һайдиватқан әллəрдин жиғип келиду. 4 Гәрчә
араңлардин һәтта асманларниң четигичиму һайдилип кәткәнләр болсиму, Пәрвәрдигар
Худайиң сени шу йәрдин жиғип җәм қилип келиду. 5 Пәрвәрдигар Худайиң сени
ата-бовилириңниң тәвәлиги болған зиминға кәлтүриду вә сән уни егиләйсән; У
саңа яхшилиқ қилип ата-бовилириңниң санидин зиядә көп қилиду; 6 Пәрвәрдигар
Худайиңни пүтүн қәлбиң, пүтүн жениң билән сөйүшкә Пәрвәрдигар Худайиң қәлбиңни
вә нәсиллириңниң қәлбини хәтнә қилиду; шуниң билән силәр һаят яшайсиләр.
7 Шундақла Пәрвәрдигар Худайиңлар бу һәммә ләнәтләрни дүшмәнлириңларниң
үстигә, силәргә нәпрәтлинидиғанларниң үстигә, силәргә зиянкәшлик қилғанларниң
үстигә чүшүриду. 8 Силәр болсаңлар йенип келип Пәрвәрдигар Худайиңларниң авазиға
қулақ селип, мән бүгүн силәргә тапилиған һәммә әмирлиригә әмәл қилисиләр. 9 Шундақ
қилсаңлар, Пәрвәрдигар Худайиңлар қоллириңларниң һәммә ишида, бәдиниңларниң
мевисини, чарпай маллириңларниң мевисини вә йериңниң мевисиниму көпәйтип
силәрни зор яшнитиду. Чүнки Пәрвәрдигар силәрниң ата-бовилириңларға яхшилиқ
қилиштин сөйүнгәндәк, силәргә яхшилиқ қилиштин сөйүниду. 10 Силәр Пәрвәрдигар
Худайиңларниң авазиға қулақ селип, бу қанун китавида пүтүлгән әмирләр билән
бәлгүлимиләрни тутуп, пүтүн қәлбиңлар, пүтүн жениңлар билән Пәрвәрдигар
Худайиңларниң тәрипигә бурулсаңларла, шундақ болиду.
11 Чүнки мән бүгүн саңа тапилиған бу әмир сән үчүн карамәт иш әмәс яки сәндин жи-
рақму әмәс. 12 Бу әмир асманниң үстидә әмәс, сениң: «Бизниң униңға әмәл қилмиқи-
миз үчүн ким асманға чиқип уни елип чүшүп бизгә аңлитиду?» дейишиңниң һаҗити
болмайду. 13 Вә шуниңдәк бу әмир деңизниң у тәрипидиму әмәстур, сениң: «Бизниң
униңға әмәл қилмиқимиз үчүн ким деңиздин өтүп, уни елип келип бизгә аңлитиду»
дейишиңниң һаҗити болмайду. 14 Чүнки бу сөз болса униңға әмәл қилмиқиң үчүн саңа
бәк йеқин, йәни ағзиңда вә көңлүңдә бардур.
15 Мана, мән бүгүн алдиңларда һаят билән яхшилиқ, өлүм билән яманлиқни қойдум;
16 чүнки өзүм саңа һөкүм берип: — Силәр Пәрвәрдигар Худайиңларни сөйүп, Униң йол-
лирида меңип, әмирлири, бәлгүлимилири һәм һөкүмлиригә әмәл қилиңлар, дәп бүгүн
силәргә тапилидим; шундақ қилсаңлар силәр яшап көпийип, уни егиләшкә киридиған
зиминға барғиниңларда Пәрвәрдигар Худайиңлар силәрни бәрикәтләйду. 17 Лекин әгәр
көңлүңни тәтүр қилип, қулақ салмай аздурулуп, башқа илаһларға баш уруп чоқунғи-
ли турсаң, 18 мән шуни бүгүн силәргә агаһландуруп ейтип қояйки, силәр һалак болмай
қалмайсиләр; силәр уни егиләшкә Иордан дәриясидин өтүп баридиған зиминға кирги-
ниңларда узун өмүр көрәлмәйсиләр.
19 Мән бүгүн һаят билән өлүмни, бәрикәт билән ләнәтни алдиңда қойғинимға асман
билән зиминни үстүңгә гува болушқа чақиримән; әнди өзүң вә нәслиң яшай десәңлар,

30:3 Нәһ. 1:8; Зәб. 105:45-47; Йәр. 32:37
30:4 Нәһ. 1:9
30:6 Йәр. 32:39; Әз. 11:19; 36:26
30:9 Қан. 28:11
30:10 Ибр. 3:7, 4:7
30:11 **«бу әмир сән үчүн карамәт иш әмәс»** — бу айәттики «карамәт» дегән сөз адәттә пәқәт Худала қилидиған ишни яки Худаниң сүпитини көрситиду. Бирақ 10-айәттики «пүтүн қәлбиңлар, пүтүн жениңлар билән Пәрвәрдигар Худайиңларниң тәрипигә бурулсаңларла...» дегәнлик билән зич мунасвити бар.
30:12 Рим. 10:6-8
30:14 **«... бу сөз ... саңа бәк йеқин, йәни ағзиңда вә көңлүңдә бардур»** — «Рим.» 10:6-10ни көрүң.

һаятни талливал; 20 Пәрвәрдигар Худайиңни сөйүп, Униң авазиға қулақ селип, Униңға бағланғин; чүнки У Өзи сениң һаятиң вә өмрүңниң узунлуғидур; чүнки шундақ қилсаң Пәрвәрдигар ата-бовилириң болған Ибраһим, Исһақ вә Яқупқа: «Мән силәргә уни беримән» дәп қәсәм қилип вәдә қилған зиминда турисән».

Йәшуа Мусаға орун басар қилип бекитилиду

31 1 Андин Муса берип һәммә Исраилға сөз қилди; 2 у мундақ деди: «Мән бүгүн бир йүз жигирмә яшқа кирдим; әнди силәргә сәрдар яки башлиғучи болалмаймән. Пәрвәрдигар маңа: Сән бу Иордан дәриясидин өтмәйсән, дегән еди.

3 Лекин Пәрвәрдигар Худайиңлар Өзи силәрни йетәкләп дәриядин өтүп, бу әлләрни алдиңларда вәйран қилиду; шуниң билән уларниң мал-мүлкини егиләйсиләр; Пәрвәрдигарниң ейтқинидәк, Йәшуа силәрниң алдиңларда башлап дәриядин өтиду. 4 Пәрвәрдигар Сиһон билән Ог дегән икки Аморий падишаси вә уларниң зиминини һалак қилғандәк, у бу әлләргиму шундақ қилиду. 5 Амма Пәрвәрдигар уларни қолуңларға тапшурғинида, мән силәргә тапилиған пүткүл әмир бойичә уларға муамилә қилисиләр. 6 Җүръәтлик вә қәйсәр болуңлар, уларниң алдида титримәңлар, улардин һеч қорқмаңлар; чүнки силәр билән биргә барғучи Пәрвәрдигар Худайиңлар Өзидур; У силәрдин ваз кәчмәйду, силәрни һәргиз ташливәтмәйду!».

7 Андин Муса Йәшуани чақирип пүткүл Исраилниң көз алдида униңға сөз қилип: «Сән җүръәтлик вә қәйсәр болғин; чүнки бу хәлиқ Пәрвәрдигар уларниң ата-бовилириға қәсәм қилип беришкә вәдә қилған зиминға киргәндә сән улар билән биллә беришиң керәк; сән уларға уни егилитип мирас қилдурисән. 8 Мана, сениң алдиңда маңғучи Пәрвәрдигар Өзидур; У сән билән биллә болуп сәндин ваз кәчмәйду, сени һәргиз ташливәтмәйду! Сән қорқмиғин, паракәндә болма!» — деди.

Мусаниң әһдинамә йезип тапшуруши

9 Муса бу қанунни йезип болуп, уни Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини көтиридиған Лавийниң әвлади болған каһинлар билән Исраилниң барлиқ ақсақаллириға тапшуруп бәрди. 10 Муса уларға мундақ буйруди: —

«Һәр йәттә жилниң ахирқи жилида, йәни «халас жили» дәп бекитилгән вақитта, «кәпиләр һейти» башланғанда, 11 Исраилниң һәммиси келип Пәрвәрдигар Худайиңниң һозурида җәм болуш үчүн у таллайдиған җайға жиғилғанда, уни аңлисун дәп пүткүл Исраилниң алдида бу қанунни оқуп берисән. 12 Шуниң үчүн шу чағда барлиқ хәлиқни, әр болсун, аял болсун, бала болсун, қовуқлириңниң ичидә туруватқан мусапир болсун, уларниң һәммиси аңлап, үгинип, Пәрвәрдигар Худайиңлардин қорқуп, бу қанунниң барлиқ сөзлирини тутуп униңға әмәл қилсун, дәп уларни жиққин. 13 Шундақ болса,

---

30:19 Қан. 4:26

30:20 **«...чүнки У Өзи сениң һаятиң вә өмрүңниң узунлуғиду;»** — мошу йәрдә «У Өзи» дегәнниң башқа бир хил чүшәнчиси «бу иш» *(йәни, Худаниң әмирлирини тутуш)*.

31:2 **«силәргә сәрдар яки башлиғучи болалмаймән»** — мошу йәрдә ибраний тилида «силәрниң алдиңларда чиқип-кирип җүрәлмәймән» дегән сөзләр билән ипадилиниду.

31:2 Чөл. 27:12; Қан. 3:26

31:3 Чөл. 27:18

31:4 Чөл. 21:24,33

31:5 Қан. 7:1, 2

31:6 Йә. 1:5; Ибр. 13:5

31:8 Йә. 1:9

31:11 Әзра 10:8; Нәһ. 8:1,2,3,8

31:12 **«... қовуқлириңниң ичидә туруватқан мусапир»** — демәк, «силәр билән биллә туруватқан мусапир».

уларниң бу қанунни тонумиған балилириму уни аңлап үгинип, силәр егиләшкә Иордан дәриясидин өтүп баридиған зиминда яшиған барлиқ күнлиридә Пәрвәрдигар Худайиңлардин қорқидиған болиду».

Муса Йәшуаға өз вәзиписи тоғрилиқ буйруйду

[14] Андин Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип: «Мана сениң өлидиған вақтиң йеқинлишип қалди. Әнди Йәшуани чақирғин, иккиңлар җамаәт чедириға берип шу йәрдә һазир болуңлар. Мән униңға вәзипә тапшуримән» деди.
Шуниң билән Муса билән Йәшуа иккиси берип, җамаәт чедирида һазир болди. [15] Пәрвәрдигар булут түврүгиниң ичидә көрүнди; булут түврүги чедирниң дәрвазисиниң үстидә тохтиди.
[16] Пәрвәрдигар Мусаға мундақ деди: «Мана, сән ата-бовилириңниң қешида ухлаш алдида турисән; андин бу хәлиқ қозғилип, баридиған зиминдики ят илаһларға әгишип бузуқчилиқ қилип, Мени ташлап, Мән улар билән бағлиған әһдини бузиду. [17] Шу вақитта
Мениң ғәзивим уларға тутишип, Мән уларниму ташлап, улардин йүзүмни йошуримән.
Улар жутуветилиду, көп балаю-апәт вә күлпәтләр бешиға чүшиду вә улар шу вақитта:
«Шүбһисизки, Худайимиз аримизда болмиғини үчүн, бу балалар бешимизға чүшти» —
дәйду. [18] Лекин Мән уларниң башқа илаһларға майил болуп әгишип, қилған һәммә рәзилликлири үчүн шу күни йүзүмни пүтүнләй йошуримән.
[19] Әнди силәр өзүңлар үчүн бу ғәзәлни пүтүп, уни Исраилларға үгитиңлар; бу ғәзәлниң кейин Исраилларниң әйивигә Мән үчүн гувачи болуши үчүн уни уларниң ағзиға салғин.
[20] Чүнки Мән уларни Мән ата-бовилириға қәсәм билән вәдә қилған, сүт билән һәсәл еқип туридиған жутқа киргүзимән; андин улар йәп тоюп, сәмригәндә башқа илаһларға әгишип, уларниң қуллуғиға кириду вә Мени көзгә илмай әһдәмни бузиду. [21] Амма шундақ болидуки, көп балаю-апәтләр билән күлпәтләр уларниң бешиға чүшкинидә, бу ғәзәл уларни әйипләп гува бериду; чүнки бу ғәзәл уларниң әвлатлириниң ағзида унтулмайду.
Чүнки Мән уларни уларға қәсәм билән вәдә қилған зиминға техи киргүзмәйла уларниң немә хиял қиливатқинини убдан билимән».
[22] Шуларни дәп, Муса шу күни бу ғәзәлни йезип, Исраилларға үгәтти. [23] Андин
Пәрвәрдигар Нунниң оғли Йәшуаға: «Җүръәтлик вә қәйсәр болғин, чүнки сән Мән Исраилларға қәсәм билән вәдә қилған зиминға уларни башлап кирисән вә Мән сән билән биллә болимән» дәп әмир қилди.
[24] Муса бу қанунниң сөзлирини бир китапқа пүтүнләй йезип болғандин кейин [25] у
Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини көтирип маңған Лавийларға буйруп мундақ деди:
[26] — Бу қанун китавини силәрниң әйивиңләргә гувачи болуп туруши үчүн Пәрвәрдигар Худайиңларниң әһдә сандуғиниң йениға қоюңлар. [27] Чүнки мән силәрниң асий вә бойнуңлар қаттиқ екәнлигиңларни билимән. Мана, мән техи араңларда тирик турсам Пәрвәрдигарға асийлиқ қилип кәлдиңлар; өлүмүмдин кейин силәр техиму шундақ қилисиләр!
[28] Мән уларниң қулақлириға бу сөзләрниң һәммисини аңлитишим үчүн, шундақла йәр билән асманни уларниң әйивигә гувачи болушқа чақиришим үчүн әнди мениң ал-

«Силәр билән биллә туруватқан» ибраний тилида адәттә «қовуқлириңлар ичидә туруватқан» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
31:16 **«бузуқчилиқ қилиш»** — мошу йәрдә Худаға вапасизлиқ яки асийлиқ қилишни билдүриду. Қанаандики әлләр арисида «бузуқчилиқ» роһий җәһәттә болупла қалмай, җисманий җәһәттиму бутпәрәсликкә мунасивәтлик җинсий бузуқчилиқ мәвҗут еди.
31:17 **«шу вақитта»** — ибраний тилида «шу күни».
31:23 Йә. 1:6
31:26 2Пад. 22:8

димға қəбилилириңларниң һəммə ақсақаллири вə əмəлдарлирини жиғиңлар. [29] Чүнки
өлүмүмдин кейин силəрниң түптин бузулуп, мəн силəргə əмир қилған йолдин чəтнəп
кетидиғиниңларни билимəн. Шуниң билəн күнлəрниң ахирида күлпəтлəр бешиңларға
чүшиду; чүнки силəр Пəрвəрдигарниң нəзиридə рəзил болғанни қилип, қоллириңлар-
ниң ишлири билəн униң ғəзивини қозғайсилəр».
[30] Андин Муса Исраилларниң пүткүл жамаити алдида бу ғəзəлниң текстини баштин-а-
хирғичə оқуп бəрди: —

Əһдə шəртлиригə гувачиларни чақириш — Мусаниң ғəзили

32 [1] «Қулақ селиңлар, əй асманлар, мəн сөзлəй;
Ағзимниң сөзлирини аңла, и йəр-зимин!
[2] Тəлимим болса ямғурдəк яғиду,
Сөзлирим шəбнəмдəк тамиду,
Юмран от-чөп үстигə чүшкəн сим-сим ямғурдəк,
Көкзарлиқниң үстигə чүшкəн хасийəтлик ямғурдəк болиду.
[3] Чүнки мəн Пəрвəрдигарниң намини баян қилимəн;
Əнди Худайимизни улуқ дəп жакалаңлар!
[4] У қорам таштур, Униң əмəллири мукəммəлдур;
Униң барлиқ йоллири һəққанийдур.
У наһəқлиғи йоқ, вападар бир Худа,
Адил вə диянəтликтур.
[5] Амма Өз хəлқи униңға бузуқлуқ қилди;
Уларниң қилмишлири Униң Өз балилириниңкидəк болмиди — мана бу уларниң əйи-
видур!
Улар əгир вə иплас бир нəсилдур!
[6] Əй ахмақ вə надан хəлиқ,
Пəрвəрдигарниң яхшилиғини шундақ яндурамсəн?
У сени бəдəл төлəп һөр қилған атаң əмəсму?
У сени яритип, сени тиклигəн əмəсму?
[7] Өткəн күнлəрни есиңгə алғин,
Дəвирдин-дəвиргичə өткəн жилларни ойлиғин;
Атаңдин сора, у саңа дəп бериду;
Ақсақаллириңға соал қой, улар сени хəвəрлəндүриду.
[8] Һəммидин алий болғучи əллəрниң үлүшини уларға үлəштүргəндə,
Адəм атиниң пəрзəнтлирини бир-биридин бөлгинидə,
У хəлиқлəрниң чегарилирини Исраил балилириниң саниға қарап бекиткəн.
[9] Чүнки Пəрвəрдигарниң несивиси болса униңға хас болған хəлқидур;
Яқуп худди чəк ташлинип чиққандəк, Униң мирасидур.
[10] У уни чөл бир зиминда,
Шамал һувлайдиған дəһшəтлик бир баяванда уни тапти;
Уни орап əтрапида қоғдап турди,

31:29 **«күнлəрниң ахирида»** — ахирқи заманни көрсəтсə керəк.
31:30 **«пүткүл жамаити алдида»** — ибраний тилида «...пүткүл жамаитиниң қулақлири ичигə....».
32:8 **«У хəлиқлəрниң чегарилирини Исраил балилириниң саниға қарап бекиткəн»** — бəзи кона көчүрмилəрдə: «У хəлиқлəрниң чегаралирини Худаниң оғуллириниң саниға қарап бекиткəн еди» дейилиду.
32:9 **«Яқуп»** — мошу йəрдə Исраилларни көрситиду.

Уни көз қаричуқидәк сақлиди;
11 Худди бүркүт өз чаңгисини тәвритип,
Балилириниң үстидә пәрваз қилип,
Қанатлирини йейип уларни пәйлириниң үстигә елип көтәргинидәк,
12 Пәрвәрдигармү униңға шундақ ялғуз йетәкчилик қилди;
Һеч қандақ ят илаһ униң билән биллә әмәс еди.
13 У уни йәр йүзиниң егиз җайлириға миндүрди,
Вә у етизлиқниң мәһсулатидин йеди,
У униңға қия таштин һәсәл шоритип,
Чақмақ тешидин зәйтун мейи шоратти;
14 Саңа кала қаймиғи билән қой сүтини ичкүзүп,
Қозиларниң йеғини,
Башандики қочқарлар вә текиләрниң гөшини йегүзүп,
Есил буғдайниң есил данлиридин йегүзди,
Сән болсаң үзүм қени болған сап шарапни ичтиң.
15 Лекин Йәшурун сәмрип тәпкәк болуп қалди;
Бәрһәқ, сән сәмрип кәттиң,
Бордилип кәттиң,
Тоюнуп кәттиң!
У өзини яратқан Тәңрини ташлап,
Өз ниҗатиниң Қорам Тешини көзгә илмиди.
16 Улар болса ят илаһларға әгишип Униң вапасизлиққа болған һәситини қозғиди,
Жиргиничлик ишлар билән Униң ғәзивини кәлтүрди.
17 Улар Егә-Тәңриси әмәс җинларға,
Өзи билмәйдиған илаһларға,
Ата-бовилириму қорқмайдиған,
Йеңи пәйда болуп қалған илаһларға қурбанлиқ қилди.
18 Сән өзүңни төрәлдүргән Қорам Ташни көңлүңдин чиқардиң,
Сени апиридә қилған Тәңрини унтудуң.
19 Пәрвәрдигар буни көрүп,
Оғул-қизлириниң Униң аччиғини кәлтүргинидин, улардин бизар болуп мундақ деди: —
20 «Мән улардин йүзүмни йошуримән,
Уларниң ақивитини көрүп бақай;
Чүнки улар иплас бир нәсилдур,
Қәлбидә вападарлиғи йоқ балилардур.
21 Егә-тәңриси әмәсләр билән һәситимни кәлтүрди,
Әрзимәс мәбудлири билән қәһримни қозғиди;
Шуңа «һеч хәлиқ әмәс» болған бир хәлиқ арқилиқ уларниң һәситини қозғаймән,
Надан бир әл арқилиқ уларниң аччиғини кәлтүримән.
22 Чүнки Мениң ғәзивимдин бир от туташти;
У тәһтисараниң тегигичә көйүп бариду,

32:10 **«уни орап әтрапида қоғдап турди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «у уни қоғдап жүрүп уни тәрбийилиди».
32:10 Яр.1:2
32:11 Яр. 1:2, Мат. 23:37
32:13 Қан. 33:26; Йәш. 58:14
32:15 **«Йәшурун»** — Исраилниң йәнә бир исми — мәнаси «тик туридиған», «дурус» дегәнлик.
32:21 **«Шуңа «һеч хәлиқ әмәс» болған бир хәлиқ арқилиқ... Надан бир әл арқилиқ уларниң аччиғини кәлтүримән»** — у улуқ бешарәтниң әмәлгә ашурулуши тоғрилиқ «Һош.» 1:9, 2:32, «Рим.» 10:19ни көрүң.
32:21 Рим. 10:19

У йәр билән униң мәһсулатини йәп кетиду,
Вә тағларниң һуллириниму туташтуриду.
23 Мән уларниң үстигә балаю-апәтләрни догилаймән;
Я-оқлиримни бирни қоймай уларға атимән.
24 Улар ачарчилиқтин йегиләп кетиду,
Томуз иссиқ вә вабаниң нәштәрлири тәрипидин йәп кетилиду;
Уларға қарши житқуч һайванларниң чишлирини,
Топида өмилигүчиләрниң зәһирини әвәтимән.
25 Ташқирида қилич уларни мусибәткә салиду,
Ичкиридә вәһимә басиду;
У жигит билән қизни,
Әмчәктики бала билән ақ чачлиқни һәммисини йоқитиду.
26 Мән: «Уларни чепиветимән,
Инсанларниң арисидин уларниң намини өчүримән» — дәйттим,
27 Бирақ дүшмәнниң мәсқирә қилишидин қорқтум;
Исраилниң рәқиплири бу ишни хата чүшинип: —
Бу иш бизниң қолимизниң күчлүклүгидин болған болса керәк,
Пәрвәрдигар буни һеч қилмиди» демисун дәп, бу ишни қилмидим.
28 Исраил несиһәттин мәһрум болған бир әл,
Уларниң һеч әқил-пәми йоқтур.
29 Аһ, улар дана болсиди!
Шундақ болса буни чүшинип,
Өз ақивити қандақ болидиғинини ойлайтти!
30 Әгәр уларниң Қорам Теши уларни сетивәтмигән болса,
Пәрвәрдигар уларни дүшмәнлиригә ташлап бәрмигән болса,
Бир киши қандақму миң кишини өз алдидин һайдийалайтти?,
Икки киши қандақму он миң кишини қачуралайтти?
31 Чүнки башқиларниң қорам теши болса бизниң Қорам Тешимиздәк әмәстур.
Буниңға дүшмәнлиримиз өзлири гувалиқ бәрсун!
32 Чүнки уларниң үзүм тели Содомниң үзүм телидин,
Гоморраниң етизлиқлиридин чиққандур;
Үзүмлири зәһәрлик үзүмләрдур,
Уларниң һәр бир сапиғи аччиқтур,
33 Шараби болса әждиһаларниң зәһиридур,
Кобраларниң әҗәллик зәһиридур.
34 Пәрвәрдигар: «Буларниң һәммиси Мениңкидә сақлақлиқ әмәсму?
Өз ғәзнилиримдә мөһүрләнгән әмәсму?
35 Интиқам Мениңкидур,
Яманлиқни қайтурушму шундақ,
Булар улар путлишидиған вақитқичә сақлақлиқ туриду,
Чүнки уларниң балаю-апәтлик күни йеқинлашмақта,

32:22 Йәр. 15:14
32:26 **«Уларни чепиветимән»** — яки «Уларни тарқитимән», «Уларни чечиветимән».

Уларниң бешиға чүшидиған ишлар болса тез келиватиду.
36 Чүнки Пәрвәрдигар уларниң күчи түгәп кәткәнлигини, уларниң азийип, һәтта ажиз яки мәйипләрниңму қалмиғинини көргәндә,
У Өз хәлқиниң үстигә һөкүм чиқириду,
Өз бәндилиригә меһир-шәпқәт көрситиду.
37 У вақитта У мундақ дәйду: «Қени, уларниң илаһлири?
Өзигә таянч қилған қорам теши әнди қәйәрдидур?
38 Уларниң өткүзгән қурбанлиқлириниң йеғини йегән,
Уларниң шарап һәдийәлиридики шарабини ичкәнләр қәйәргә кәтти?
Әнди улар орнидин туруп силәргә ярдәм берип, панаһиңлар болсун!
39 Әнди Мән Өзүм, пәқәт Мәнла «Шу»дурмән,
Маңа һәмраһ һеч қандақ илаһниң йоқлуғини көрүп билиңлар.
Мән өлтүрүп тирилдүримән,
Зәхимләндүрүп сақайтимән;
Вә һеч ким Мениң қолумдин қутқузалмайду.
40 Чүнки Мән қолумни асманларға көтирип: —
«Әбәткичә һаяттурмән» дәп ейтип,
41 Чақнап туридиған қиличимни иштик қилимән,
Мениң қолум адаләтни қурал қилип тутиду,
Дүшмәнлиримдин интиқам алимән,
Мәндин нәпрәтләнгүчиләрниң қилғанлирини уларға яндуримән!
42 Мән я оқлиримни қан ичкүзүп мәс қилимән,
Мениң қиличим гөш йәйду,
Мән уларни өлтүрүлгәнләр билән әсирләрниң қенини,
Дүшмәнниң сәрдарлириниң башлирини йәп-ичидиған қилимән».
43 Әй әлләр, Униң хәлқи билән биллә шатлиниңлар,
Чүнки У Өз бәндилириниң қениниң интиқамини алиду,
Өз дүшмәнлиригә қисас яндуриду,
Өз зимини билән хәлқи үчүн кәчүрүм-кафарәт кәлтүрүп бериду».

32:35 **«... Булар улар путлишидиған вақитқичә сақлақлиқ туриду»** — бизниңчә мошу айәттики «улар» Исраилларни көрситиду. Бәзи алимлар «Худаниң дүшмәнлири *(ят әлләр)*ни көрситиду» дәп қарайду. Лекин Худа интиқамлири билән ахирида Исраилниң әң ажиз пәйтидә уларни қутқузиду *(«Йәр.» 30-бапни, ушбу бабтики 36-, 42-айәтни көрүң)*.
32:35 Рим. 12:19; Ибр. 10:30; 1Пет. 2:23
32:36 **«...уларниң азийип, һәтта ажиз яки мәйипләрниңму қалмиғинини көргәндә»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «яки кичик яки чоң болса, уларниң азийип һеч кимниң қалмиғинини көргәндә,...». **«Өз хәлқи үстигә һөкүм чиқириду»** — өз ичигә икки тәрәпни елиши керәк: *(1)* Худаниң хәлқи униң тәрбийә җазалирини көргәндин кейин гуналирини иқрар қилип, униң кәчүрүмигә муйәссәр болиду; *(2)* Худа Өз хәлқигә рәзиллик қилғучиларға өзиниң қилған рәзиллигини өзигә яндуриду. **«Өз бәндилиригә меһир-шәпқәт көрситиду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Өз бәндилири тоғрилиқ нийитидин йениду».
32:36 Қан. 32:36; Ибр. 30:10
32:38 **«Әнди улар орнидин туруп силәргә ярдәм берип, панаһиңлар болсун!»** — Худа мошу йәрдә Исраил әслидә таянған бутларни мәсқирә қилиду.
32:39 **«Маңа һәмраһ һеч қандақ илаһниң йоқлуғини көрүп билиңлар»** — яки «Мәндин башқа һеч қандақ илаһ болмиғанлиғини көрүп белиңлар».
32:39 Қан. 4:35; 1Сам. 2:6; Йәш. 45:5,18,22
32:41 Ибр. 10:27
32:42 Зәб. 7:13-14; 67:22-24; Йәш. 34:6; Әз. 21:9-11
32:43 Рим. 15:10

Муса ғәзили тоғрисида буйруқ чүшүриду

44 Әнди Муса билән Нунниң оғли Йәшуа келип бу ғәзәлниң барлиқ сөзлирини хәлиқ-
ниң алдида оқуп бәрди. 45 Андин Муса бу һәммә сөзләрни барлиқ Исраил алдида ахир-
лаштуруп 46 уларға сөз қилип: «Мән бүгүн оттураңларда силәрни агаһландуруп гувалиқ
бәргән бу барлиқ сөзләргә көңүл бөлүңлар; силәр буларни балилириңларға тапилап:
«Бу қанунниң һәммә сөзлиригә әмәл қилишқа көңүл қоюңлар» дәп буйрушуңлар керәк.
47 Чүнки бу сөз силәргә мунасивәтсиз, қуруқ сөз әмәс, бәлки силәрниң һаятиңлардур!
Силәр у зиминни егиләшкә Иордан дәриясидин өтисиләр; өткәндин кейин у зиминда бу
сөз арқилиқ узун өмүр көрисиләр» — деди.

Мусаниң өлүми тоғрилиқ буйруқлар

48 Йәнә шу күни Пәрвәрдигар Мусаға сөз қилип мундақ деди: —
49 Сән ушбу Абарим теғиға, йәни Йерихониң уттуридики, Моабниң зиминидики Небо теғиға
чиққин вә шу йәрдә Мән Исраилларға өз тәвәлиги болуш үчүн беридиған Қанаан зиминини
көргин. 50 Андин акаң Һарун Һор теғида өлүп өз хәлиқлиригә қошулғандәк, сәнму чиқидиған
шу тағда өлүп хәлиқлириңгә қошулғин; 51 чүнки силәр Зин чөлидики Мәрибаһ-Қадәшниң
сулириниң йениға барғанда, иккиңлар Исраилларниң арисида Маңа вапасизлиқ көрситип,
Исраилларниң арисида Мени «муқәддәс» дәп һөрмәтлимидиңлар. 52 Шуңа сән Исраилларға
беридиған шу зиминни удулуңда көрисән, лекин униңға кирәлмәйсән.

Муса пәйғәмбәр Исраилға дуа қилип бәхит тиләйду

33 1 Худаниң адими болған Мусаниң өлүмидин илгири Исраилларни бәрикәтләшкә
тилигән бәхит-тиләклири мунулар: —
2 У мундақ деди: —
«Пәрвәрдигар Өзи Синай теғидин келип,
Сеирдин чиқип Исраил үстигә парлиди;
Паран теғидин пәйда болуп чақниди,
У түмәнлигән муқәддәсләрниң оттурисидин чиқип кәлди;
Оң қолидин Исраилға аталған отлуқ бир қанун чиқти.
3 Дәрһәқиқәт, У хәлиқни сөйиду;
Сениң барлиқ муқәддәс бәндилириң қолуңдидур;
Уларниң һәр бири айиғиң алдида олтирип,
Сөзлириңгә муйәссәр болиду.
4 Муса бизгә бир қанун буйруп,
Буни Яқупниң җамаитигә мирас қилип бәрди;
5 Хәлиқниң сәрдарлири җәм болуп,
Исраилниң қәбилилири бир йәргә жиғилғанда,
У Йәшурунниң оттурисида падишадәк болди.

32:44 **«Нунниң оғли Йәшуа»** — ибраний тилида: «Нунниң оғли Һошия» *(Һошия Йәшуаниң башқа бир хил атилиши).*
32:49 Чөл. 27:12
32:50 Чөл. 27:13; 33:38
32:51 Чөл. 20:12
33:2 **«Сеирдин Исраиллар чиқип үстигә парлиди»** — «Исраиллар» ибраний тилида: «улар». **«муқәддәсләр»** — пәриштиләрни көрсәтсә керәк. **«... Исраилға аталған»** — ибраний тилида: «..уларға аталған». **«... уларға аталған отлуқ бир қанун чиқти»** — башқа икки хил тәрҗимиси: «...уларға *(Исраилға)* аталған от ялқунлири чиқти» яки «... уларға *(Исраилға)* йетәклигүчи от ялқулири чиқти».
33:2 Һаб. 2:3, 4
33:5 **«У Йәшурунниң оттурисида падишадәк болди»** — мошу җүмлидики «У» Мусани көрситиду, дәп қараймиз.

Мусаниң қәбилиләр үчүн тилигән хәйр-дуалири вә бәргән бешарәтлири

6 «Рубән болса, адәмлири өлүп кәтмәй, һаят турсун;
Униң адәмлири аз болмисун».
7 Мусаниң Йәһуда тоғрисида тилигән бәхити мундақ: —
«Йәһуданиң авазини аңлиғайсән, и Пәрвәрдигар;
Уни өз хәлқигә қобул қилдурғайсән;
Униң қоллири улар үчүн күрәш қилсун;
Әнди өзини әзгүчиләргә қарши турушқа униңға мәдәт болғайсән».
8 У Лавий тоғрисида мундақ деди: —
«Сениң урим вә туммим ташлириң Сениң бу муқәддәс бәндәңгә тапшурулған;
Сән уни Массаһда синидиң,
Мәрибаһниң сулириниң йенида униң билән талаштиң.
9 У өз ата-аниси тоғрисида: «Уларға йүз-хатирә қилмаймән», дәп ейтти,
Өз қериндашлириниң һеч йүзини қилмай,
Өз балилириниму тонушни халимай,
Бәлки Сениң сөзүңгә әмәл қилип, әһдәңни чиң тутти.
10 Мана, Лавийлар Яқупқа һөкүмлириңни уқтуриду,
Улар Исраилға қанунуңни үгитиду;
Улар димиғиңға хушбуйни суниду,
Қурбангаһиңға пүтүн көйдүрмә қурбанлиқларни кәлтүриду.
11 И Пәрвәрдигар, униң тәәллуқатини бәрикәтлигәйсән,
Униң қоллириниң әҗри Сени хуш қилғидәк болғай,
Униңға қарши чиққанлар вә униңдин нәпрәтләнгәнләр болса,
Уларни қопалмиғидәк һалда бәллирини сундурғайсән!»
12 У Бинямин тоғрисида мундақ деди: —
«Пәрвәрдигарниң сөйгини болса,
У Униң йенида бехәтәр макан қилиду,
Пәрвәрдигар сайә болуп пүтүн күн уни сақлайду,
У уни мүриси оттурисида маканлаштуриду»
13 Йүсүп тоғрисида у мундақ деди: —
«Униң зимини Пәрвәрдигар тәрипидин бәрикәтлик болғай!
Асманларниң есил немәтлири билән,
Шәбнәм билән,
Йәр тегидики немәтлири билән,
14 Күндин һасил болидиған есил мәһсулатлири билән,
Айдин һасил болидиған есил немәтлири билән,

Бәзи алимлар Худани көрситиду, дәп қарайду.
33:7 **«Уни өз хәлқигә қобул қилдурғайсән»** — ибраний тилида сөзмусөз «Уни өз хәлқиниң арисиға киргүзгәйсән» дейилиду. Йәһуданиң кейинки тарихиға қариғанда, бу бешарәт Муса пәйғәмбәрниң Йәһуданиң нәсли болған Давутниң падишалиғи, әң муһими Давутниң нәсли Мәсиһ тоғрилиқ бешарәтлик дуаси болуши керәк. **«У қоллири улар үчүн күрәш қилсун»** — буниңда «улар» «өз хәлқи»ни көрсәтсә керәк. **«Униң қоллири улар үчүн күрәш қилсун»** — буниң башқа бир хил тәрҗимиси: «Униң қоллири өз һаҗитидин чиқсун».
33:8 **«урим вә туммим»** — тоғрилиқ «Мис.» 28:30ни көрүң. Худа Лавийларни таллишиниң бир сәвәви 32:25-29дә көрүлиду; Худа уни Өз хизмитидә болушқа таллиғачқа, мошу йәрдә Худа уни «Мениң муқәддәс бәндәм» дәп атайду. **«Массаһ»** — «Массаһ» дегән җайниң мәнаси «синаш» *(«Мис.» 17:7ни көрүң)*. **«Мәрибаһ»** — «Мәрибаһ» дегән җайниң мәнаси «талаш-тартиш, күрәш» *(«Чөл.» 20:13 вә 24ни көрүң)*.
33:9 **«Өз қериндашлириниң һеч йүзини қилмай, ...бәлки Сениң сөзүңгә әмәл қилип, әһдәңни чиң тутти»** — көздә тутулған вақиәләр «Мис.» 32:21-29дә хатирилиниду.
33:13 **«йәр теги»** — бәлким йәр астидики суларни яки деңиз тәглирини көрситиду.
33:13 Яр. 49:25

[15] Қедимки тағларниң алий немәтлири билән,
Мәңгүлүк дөңләрниң есил немәтлири билән,
[16] Йәрниң есил немәтлири вә униңға толған һәммә мәвҗудатлири билән,
Азғанлиқта турғучи Затниң шапаити билән бәрикәтләнсун!
Буларниң һәммиси Йүсүпниң бешиға,
Йәни өз қериндашлиридин айрилғанниң чоққисиға чүшсун.
[17] Униң һәйвиси өз буқисиниң тунҗисидәктур;
Униң мүңгүзлири явайи калиниң мүңгүзлиридәктур,
Улар билән у әл-жутларниң һәммисини бирақла йәр йүзиниң чәтлиригичә үсиду.
Мана Әфраимниң түмәнлигән адәмлири,
Манассәһниң миңлиған адәмлири шундақ болиду».
[18] Зәбулун тоғрисида у мундақ деди: —
«Әй Зәбулун, сән чиққиниңда шатланғин;
Әй сән Иссакар, өз чедирлириңда хуш болғин!
[19] Мана улар хәлиқләрни тағқа чақириду,
Шу йәрдә улар һәққанийлиқниң қурбанлиқлирини сунидуу,
Чүнки улар деңиздики мол дөләтләрни,
Қумға көмүлгән гөһәрләрни сүмүрүп уларға муйәссәр болиду».
[20] Гад тоғрисида у мундақ деди: —
«Гадниң зиминини кеңәйткүчигә бәхит-бәрикәт болғай;
Гад болса чиши ширдәк олтирақлашти;
У биләк һәм баш терисини титма-титма қиливетиду;
[21] Шу йәрдә у әң есил несивини таллиВалди;
Чүнки шу йәрдиму у һөкүм бекиткүчиниң үлүши болған җай сақлақлиқтур;
У хәлиқниң сәрдарлири билән келип,
Исраил билән биргә Пәрвәрдигарниң адалити билән һөкүмлирини жүргүзди».
[22] Дан тоғрисида у мундақ деди: —
«Дан болса яш бир ширдур;
У Башандин тақлап өтиду».
[23] Нафтали тоғрисида у мундақ деди: —
«Әй Нафтали, илтипатқа тоюнғансән,
Пәрвәрдигар тәрипидин кәлгән бәхит-бәрикәткә толуп,
Мәғрип билән җәнупни өзүңгә мүлүк қилип егиләйсән».
[24] Ашир тоғрисида у мундақ деди: —
«Ашир оғуллар билән бәрикәтлиниду;
У қериндашлири арисида илтипат көрсун;

33:16 **«Азғанлиқта турғучи Зат»** — мошу зат Пәрвәрдигарниң Пәриштисидур (*«Мис.» 3:2-6ни көрүң*).
33:16 Яр. 49:26
33:17 **«Униң һәйвиси өз буқисиниң тунҗисидәктур»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «униң буқисиниң тунҗиси униңға шәрәп кәлтүрсун». **«униң мүңгүзлири явайи калиниң мүңгүзлиридәктур»** — явайи кала болса нәсли қуруған интайин йоған бир хил кала еди. **«...Манассәһниң миңлиған адәмлири шундақ болиду»** — толуқ айәтниң мәнаси: *(1)* бу икки қәбилә Йүсүпниң мүңгүзлиридур; *(2)* жуқурида ейтилған бәхит-бәрикәтләр Йүсүпкә хас болуп, бу икки қәбилиниң бешиға чүшиду. Биз иккинчи мәнаға майилмиз.
33:20 **«Гад болса чиши ширдәк олтирақлашти»** — яки «Гад.... йетивалди». **«У биләк һәм баш терисини титма-титма қиливетиду»** — бәлким Гадниң дүшминигә қаттиқ зәрбә беридиғанлиғини көрситиду.
33:21 **«һөкүм бекиткүчи»** — *(1)* қанун бәргүчи (*Муса пәйғәмбәрниң өзи*)ни; *(2)* Қанаан зиминини бөлүп тәқсим қилғучи (*Йәшуа пәйғәмбәр*)ни көрситиду. Бизниңчә Муса пәйғәмбәрни көрситиду, чүнки у Гадниң йеридә Худа тәрипидин дәпнә қилинған.
33:22 **«У Башандин тақлап өтиду»** — бу сөзләр бәлким «Һак.» 18:27-28дә хатириләнгән вақиәни көрситидиған бешарәт болуши мумкин.

Пути майға чилансун.
[25] Дәрваза балдақлириң төмүр билән мистин болиду;
Күнлириң қандақ болса, күчүңму шуниңға мувапиқ тәң болиду».
[26] «— Әй Йәшурун, Тәңриңдәк башқа һеч ким йоқтур;
У саңа ярдәмгә асманлар үстигә,
Зор һәйвиси билән булутларниң үстигә минип келиду.
[27] Әзәлий Худа сениң башпанаһиңдур,
Астиңда әбәдий биләкләр туриду.
У сениң алдиңдин дүшмәнни һайдап: —
«Уларни һалак қилғин!» дәп саңа буйруйду.
[28] Шуниң билән Исраил ашлиқ билән йеңи шарап мол болған бир зиминда туруп,
Ялғуз аман-есән макан тутиду,
Яқупниң булиқи охшашла аман-есән болиду;
Униң асманлириму шәбнәм темитип туриду.
[29] Бәхитликсән, и Исраил!
Сәндәк Пәрвәрдигарниң Өзи қутқузған хәлиқтин йәнә ким бар?
У болса сениң мәдәткар қалқиниң,
Һәйвәтлик қиличиңдур!
Сениң дүшмәнлириң саңа зәиплишип бойсуниду;
Сән уларниң егиз җайлирида дәссәп маңисән».

Муса пәйғәмбәрниң өлүми

34 [1] Андин Муса Моабниң түзләңликлиридин чиқип Небо теғиниң үстигә,
йәни Йерихониң уттурисидики Писгаһ теғиниң чоққисиға чиқти. Шу йәрдә
Пәрвәрдигар униңға пүткүл зиминни көрсәтти; Гилеадтин Данғичә, [2] пүткүл Нафтали
билән Әфраим вә Манассәһниң зиминини, Йәһуданиң пүткүл зимини билән қошуп
мәғрибтики деңизғичә, [3] җәнуптики Нәгәв зиминини, «Хорма шәһири» дәп аталған
Йерихо вадисидики түзләңликни Зоар шәһиригә қәдәр, һәммини униңға көрсәтти.
[4] Андин Пәрвәрдигар униңға сөз қилип: «Мән қәсәм қилип: «Бу зиминни сениң нәслиңгә
беримән» дәп Ибраһим, Исһақ вә Яқупқа вәдә қилған зимин мана мошудур. Әнди саңа
уни өз көзүң билән көрүшкә несип қилдим, лекин сән шу йәргә өтүп кирәлмәйсән» де-
ди.
[5] Андин Пәрвәрдигарниң ейтқинидәк, Пәрвәрдигарниң қули Муса шу йәрдә, йәни Моаб-
ниң зиминида вапат болди. [6] У уни Моабниң зиминидики тағ җилғисида, Бәйт-Пеорниң
уттурисида дәпнә қилди; униң қәбриниң қәйәрдә екәнлигини бүгүнгичә һеч ким бил-
мәйду.

33:24 **«Ашир.... пути майға чилансун»** — кейин, Ашир турған җайда көп зәйтун мейи ишләп чиқарған.
33:25 **«Дәрваза балдақлириң»** — яки «Айиғиңниң боқучилири».
33:26 **«Әй Йәшурун, Тәңриңдәк башқа һеч ким йоқтур»** — яки «Әй Йәшурун, Тәңридәк башқа һеч ким йоқтур».
33:26 Қан. 32:13; Йәш. 58:14
33:27 Пәнд. 8:23
33:28 **«... Исраил ... мол болған бир зиминда туруп, ялғуз аман-есән макан тутиду»** — мошу җүмлидики «ялғуз» Худадин башқа һеч қандақ панаһ яки муһапизәт керәк болмайду, дегәнликни көрситиду.
–«Яқупниң булиқи»: — *(1)* Исраилниң зиминидики су мәнбәлирини көрситиши мүмкин; *(2)* Худа уларға булақтәк роһий һаятлиқ мәнбәси болуп, өзгәрмәй мәзмут туридиғанлиғини көрситиши мүмкин. Биз иккинчи мәнасиға майилмиз.
33:28 Йар. 23:6; 33:16; Зәб. 67:27
34:1 Қан. 3:27
34:4 Яр. 12:7; 13:15; 15:18; 26:4; 28:13

[7] Муса вапат болған вақитта бир йүз жигирмә яшқа киргән еди, лекин көзлири һеч торлашмиған вә мағдуридин һеч кәтмигән еди.
[8] Исраиллар Муса үчүн Моабдики түзләңликтә оттуз күнгичә матәм тутти. Шуниң билән Муса үчүн матәм тутуп жиғлайдиған күнләр түгигән еди.
[9] Муса қоллирини униң үстигә қойғачқа, Нунниң оғли Йәшуа даналиқ бәргүчи Роһ билән толған еди. Шуниң билән Исраиллар униңға итаәт қилип, Пәрвәрдигарниң Мусаға буйруғинидәк қилди.
[10] Мусадин кейин униңдәк Пәрвәрдигар билән йүз туранә сөзләшкән иккинчи бир пәйғәмбәр Исраил ичидә чиқмиди; [11] Пәрвәрдигарниң уни Мисир зиминиға әвәтиши билән у шу йәрдә Пирәвнгә, униң хизмәткарлири вә пүткүл зиминидикиләр алдида көрсәткән һәммә мөҗизилик аламәт вә карамәтләргә, [12] аян қилинған шу барлиқ улуқ қудрәткә вә Мусаниң пүткүл Исраилниң көз алдида көрсәткән барлиқ дәһшәтлик һәйвисигә тәң турғидәк һеч қандақ адәм чиқмиди.

34:9 Чөл. 27:18
34:12 **«... аян қилинған шу барлиқ улуқ қудрәткә...»** — ибраний тилида «аян қилинған шу барлиқ улуқ қудрәтлик қолға...».

Қошумчә сөз

Кәмбәғәлләр тоғрилиқ

«**Һалбуки, араңларда һаҗәтмәнләр болмайду**» (15:4)

Худаниң Исраилға бәргән шу әҗайип вәдиси уларниң Худаға болған итаәтмәнлиги билән бағлиқ, әлвәттә (5-айәт).

«**Пәқәт силәр Пәрвәрдигар Худайиңларниң авазиға қулақ селип, Мән силәргә бүгүн тапилиған бу пүтүн әмиргә әмәл қилишқа көңүл бөлсәңлар шундақ болиду**».

11-айәттә Худа уларға «**Әмәлийәттә, силәр Маңа итаәтмән болмайсиләр**» дәп алдин-ала ейтиду; шуңа, улар арисида һәрдайим башқиларниң ярдимигә муһтаҗ болидиған һаҗәтмән хәлиқләр мәвҗут болиду.

Қисас тоғрилиқ: «Көзигә көз, чишқа чиш» дегән қанун бәлгүлимә (19:21)

Оқурмәнләр Тәвратта һәм Инҗилда Худаниң: «**Сән интиқам алмиғин вә өз хәлқиңниң нәслигә һеч адавәтму сақлимиғин, бәлки хошнаңни өзәңни сөйгәндәк сөйгин. Мән Пәрвәрдигардурмән**» («Лав.» 19:18, «Рим.» 12:19), «**Интиқам Мениңкидур**» («Қан.» 32:35) дегән баянлирини оқуғандин кейин биз йәнила: «**Көзгә көз, чишқа чиш, қолға қол, путқа пут, көйүккә көйүк, зәхимгә зәхим, көккә көк төләнсун**» («Мис.» 21:24, «Лав.» 24:20, «Қан.» 19:12) дегән әмирни оқуғинимизда сәл һәйран қелишимиз мүмкин. Һалбуки, оқурмәнләр мошу айәтләрни тәпсилийрәк оқуш арқилиқ өзи үчүн җәзмәнләштүрәләйдуки, «**көзгә көз, чишқа чиш**» дегән бәлгүлимә зиян тартқан кишиниң қисас алидиғанлиғиға бағлиқ иш әмәс, бәлки җәмийәттә толуқ адаләт болсун дәп иҗра қилиш тәләп қилинған иштур. Әмәлийәттә, бу Мусаға чүширилгән муқәддәс қанунға аит принсип болуп, адәмләр яки пүткүл аилиләр, қәбилиләрниң арисида бир-биридин тохтавсиз қисас алидиған, узун вақит созулидиған, барғансери әдәп кетидиған шу хил дәһшәтлик җедәл-адавәтниң оттуриға чиқишиниң алдини елиштики йолдур.

Инҗил дәвридә, Рәббимиз бу иш тоғрилиқ тәлим бәргәндә, муқәддәс қанунниң адил тәләплиридин һалқип, Өзигә әгәшкәнләргә: һәммила адәмләргә муһәббәт көрситиңлар, һәтта дүшмәнлириңларниму кәчүрүм қилип, улар үчүн дуа-тилавәт қилиңлар дәп үгитиду («Мат.» 5:38-48).

«Қанаанийларни йоқитиңлар» дегән әмир тоғрилиқ

Бу муһим тема үстидә «Мисирдин чиқиш»тики «қошумчә сөз»имизни көрүң.

«Қан.» 7:8 тоғрилиқ

«**Пәрвәрдигарниң силәрни сөйгини сәвәвидин вә ата-бовилириңлар алдида бәргән қәсимигә садиқ болғанлиғи үчүн Пәрвәрдигар силәрни күчлүк қол билән қутқузуп, һөрлүк бәдили төләп «қуллуқ макани»дин, йәни Мисир падишаси Пирәвнниң қолидин чиқарған**»

Оқурмәнләр Тәвратни оқуғинида «**Худа бәдәл төләп өз бәндилирини сетивалди**»,

«**Худа һөрлүк бәдили төләп хәлқини қутқузди**» «**Худа Өз хәлқи үчүн бәдәл төләп уларни азат қилди**» дегәндәк ибариләр көп учрайду. Булар Муқәддәс Китапниң мошу йеридә тунҗа қетим көрүлиду. Ибраний тилида мошу ибарә «падаһ» дегән сөз билән ипадилиниду. Адәттә бу сөз «қул базиридин сетивелиш» «гөрү төләп азат қилиш» «рәнигә қойған нәрсини қайтурувелиш» дегәндәк мәналарда ишлитилиду. Әнди жуқурқи айәттә Худа хәлқини Мисирдин қутқузуш үчүн «һөрлүк бәдили» төлигән болса, «бу бәдәл» яки «бу төләм» кимгә төләнгән? — дегән соал дәрһал каллимизға келиду. Худа Исраилни Мисирдин қутқузғанда Пирәвнгә һеч төләм төлимиди; әмәлийәттә Исраиллар нәччә йүз жил қуллуқта болғини үчүн Пирәвн Исраилға төләм бәрди! Бәзиләр ғәлитә ойда болуп, Худа хәлқини қутқузушқа Иблисқа немидур бир төләм төлиди, дәп қарайду, лекин һазир төвәндә көридиғинимиздәк, бу көзқараш пүтүнләй хатадур.

Ғәлитә иш шуки, «Төләм кимгә төләнгән?» дегән соалға болған җавап Тәвраттин, «Йәшая» 53-бап вә «Зәбур» 40-күйдин башқа һеч йеридә беваситә көрүлмәйду. Соалниң толуқ җавави Инҗилда тәминлиниду. Әмәлийәттә Худаниң Тәвраттики пәйғәмбәрләр арқилиқ «падаһ» («бәдәл төләп қутқузуш») дегән сөзни ишләткининиң Өзи кәлгүси ишларни көрсәткән бирхил бешарәт еди. Буни чүшиниш үчүн төвәндики ишлар тоғрилиқ ойлинишимиз керәк: —

(a) Худа мутләқ һәққаний болғачқа, һеч қачан гунани җазалимай қоймайду. У Өзиниң пак-муқәддәс маһийитигә намувапиқ һеч қандақ иш қилмайду. Буни сүрәтләш үчүн, өз падишалиғи үчүн әтраплиқ түрлүк адил қанун-бәлгүлимиләрни чиқарған һәққаний бир падиша тоғрилиқ ойлинайлуқ. Бәлгүлимиләр арисида, бириси умумниң мал-мүлкигә зиян йәткүзсә, зиянни төлигәндин сирт, җәриманә төләш керәк, дегән бир қанун маддиси бар дәйли. Бир күни падиша өзи сорақ үстидә олтарғинида, қәдинас бир достиниң өзиниң алдиға кәлтүрүлгинини көрүп чөчүп кетиду. Шу қәдинас дости дәл шу гуна билән әйиплиниду! Униң үстигә униң дости шу гунани өз үстигә алиду. Амма дости қоли қисқилиғидин төләм вә җәриманини тапшуралмайду. Шундақ әһвалда қанунниң тәливи шуки, гунакар зинданға солинип әмгәк билән төләмни вә җәриманини төлиши керәк. Дости кәлтүрүп чиқарған зиян интайин еғирки, уни түмән жил ишлисиму, уни төлийәлиши мүмкин әмәс еди. Шуниң билән у зинданда өмүрвайәт ятиду вә шу йәрдә өлиду, аилисидикиләр яр-йөләксиз қалиду. Падиша қандақ қилар? Униң һоқуқи һәммидин үстүн болғачқа, адаләтни қоюп қоюп, өз адил қанун-бәлгүлимилиригә қаримай, достини кәчүрүм қилалайду, әлвәттә. Ундақта, униң пухралири униң «адалити» тоғрилиқ немә дейишиду? «дәрвәқә, арқа тириги барлар үчүн бир қанун, башқилар үчүн бир қанун!» дейишиду, әлвәттә. Бундақ әһвал һәммимизгә интайин тонуш. Әгәр падиша адил болуп дости үстидин адил һөкүм чиқирип, шу еғир төләм-җәриманини қойған болсичу? Шүбһисизки, көпчилик падишаниң һәтта өз достиғиму адиллиқни жүргүзгинини көрүп, сорақханини интайин сүрлүк бир җим-җитлиқ басиду. Шүбһисизки, униң дости йүзи татирип, титригән һалда туриду, лекин һеч немә дейәлмәйду; чүнки униң үстидин чиқирилған һөкүм толиму адилдур. Һалбуки, падиша шуан: «Мән өзәм бу төләм вә җәриманини өз ғәзнәмдин чиқирип төләп беримән» дәп елан қилиду. Һеч ким қарши чиқалмайду; демәк, падиша адил җазани өз үстигә елиш билән һелиқи кишигә рәһимини көрсәтти; биз буни «бәдәл төләп достини қутқузди» десәкму болиду. Буниң билән һәм адаләт һәм рәһим-шәпқәт қанаәтләндүрүлди. Буни Зәбурдики төвәндики сөзләр билән хуласилисәк толиму мувапиқ болиду: —

«**Өзгәрмәс муһәббәт вә һәқиқәт өз ара көрүшти;**
һәққанийәт вә аман-хатирҗәмлик бир-бирини сөйүшти» («Зәб.» 85:10).

(ә) Мәсиһ чапрас яғачқа миқланғинида дәл мошу ишни қилди. Худа Өзи Мәсиһдә инсанларниң барлиқ гуналирини кәчүрүм қилишқа бәдәл төләйду, шундақла Униң инсанларға көрситидиған барлиқ меһир-шәпқити үчүн һул салиду. Қайтилаймизки, Худа һәргиз гунадин өтүп «һеч вақиәси йоқ» дейәлмәйду. Униң төлимини төләш керәк, вә Мәсиһ Өзи дәл шу мәхсәт билән дунияға кәлди: —

«**Чүнки Инсаноғлиму дәрвәқә шу йолда көпчилик хизмитимдә болсун демәй, бәлки көпчиликниң хизмитидә болай вә җенимни пида қилиш бәдилигә нурғун адәмләрни һөрлүккә чиқирай дәп кәлди**» («Мар.» 10:45)

Башқа бир йәрдики бир баянни нәқил кәлтүрсәк: —«Бу «калам» — йәни Мәсиһ, гунакар адәмләрниң орнида әйиплиниш үчүн, Өзини чапрас яғачқа (дарға) миқлитип өлүшкә тутуп бәргән. У гунасиз, мукәммәл адәм болуп, чәклик вақит ичидә бурунқи вә кейинки һәммә адәмләрниң барлиқ гуналирини үстигә алған, у бизниң орнимизда Худаниң гуна үстигә төкмәкчи болған ғәзәплик җазалирини қобул қилған. Гунаниң җазаси — Худадин айрилиштур; шуңлашқа Униң роһи Худадин үч саатлик айрилған. Шу үч саатниң әң ахирқи минутлирида: —

«**Әйса жуқури аваз билән вақирап: «Әлоһий, Әлоһий! Ләмә шәвақтани?» — деди. (мәнаси: Худайим, Худайим! Немишкә Мени ташливәттиң?)**» («Мат.» 27:46, «Мар.», 15:24)

Демәк У, дуниядики миллионлиған адәмләрниң мәңгүлүк дозақ азаплирини (дозақ — Худадин айриветиштур) чәклик вақит ичидила бешидин өткүзгән, барлиқ бәдәлни төливәткән. Худа мана мошу вастиси билән бирла вақитта, һәм өзиниң адиллиғини қанаәтләндүргән һәм һәр бир адәмни өзиниң рәһимдиллигигә мәңгүлүк еришәләйдиған қилған. Худа өз калами болған Мәсиһниң мукәммәл қурбанлиғини қобул қилған. төвәндики айәтләрдиму бу һәқиқәт көрситилиду: —

«**Худа Уни** (Мәсиһни) **гуналарниң җазасини көтәргүчи кафарәт қурбанлиғи сүпитидә тайинлиди; инсанларниң Униң қурбанлиқ қениға ишәш бағлиши билән қурбанлиқ инавәтликтур. Худа бу арқилиқ бурунқи замандикиләрниң садир қилған гуналириға сәвир-тақәтлик болуп, җазалимай өткүзүветишиниң адиллиқ екәнлигини көрсәтти. Буниңға охшаш бу қурбанлиқ арқилиқ у һазирқи заманда болған һәққанийлиғиниму көрсәткән. Шундақ қилип У Өзиниң һәм һәққаний екәнлигини һәм Әйсаниң етиқадида болғучини һәққаний Қилғучи екәнлигини намайән қилди**» (Рим.» 3:25-26).

«**Гуналиримизни иқрар қилсақ,** (Худа) **бизниң гуналиримизни кәчүрүм қилип, бизни барлиқ һәққанийсизлиқтин пак қилишқа ишәшлик һәм адилдур**» («1Юһ.» 1:9)

Шуниң билән Худа һәр қандақ адәмгә рәһим-шәпқәт көрсәткинидә, Өзиниң «бәдәл төлигини» һәрдайим көз алдида туриду. Ибраһимниң нәсли Исраилни Өз хәлқи болушқа чарқирғандин кейин У бу һәқиқәтни уларға тонуштурушқа башлайду; чүнки У уларни Мисирдин қутқузғинида: «**Мән силәрни бәдәл төләп қутқузған едим**» дәйду. Шуниңдәк бу һәқиқәтни уларға сиңдүрүп үгитиш үчүн һәр қетим «өтүп кетиш һейти»да Исраиллар Худаниң қутқузуши (униң уларни җазалимай үстидин «өтүп кетиш»и)ни әсләп тәбриклигинидә һәр бир аилә өзи үчүн бир қозини қурбанлиқ қилип естимал

қилиши керәклигини бекиткән. Һәммимизгә аянки, бу қоза Мәсиһниң қурбанлиғини көрситдиған бир бешарәтлик символ яки сүрәттур («Юһ.» 1:29, «1Кор.» 5:7ни көрүң).

Тәрҗимимиздә, оқурмәнләрниң бу һәқиқәт үстидә ойлиниши үчүн Тәвраттики көп йәрләрдә «падаһ» дегән шу сөзни «бәдәл төләп қутқузуш» дәп тәрҗимә қилдуқ.

«Ондин бири» болған өшрә — үч хил өшрә

Оқурмән мәзкур китапни вә шундақла Тәвраттики «муқәддәс қанун»ниң башқа қисимлирини оқуп болғандин кейин бәлким шуни байқайдуки, Худаға тапшуруши керәк болған «өшрә» (ондин бири)дин үч хили бардур. Буларни төвәндикидәк жиғинчақлалаймиз: —

(а) «Умумий өшрә» — һәр жиллиқ барлиқ һосуллардин вә (игисидин өшрә елинған вақитта қол илкидә болған) барлиқ маллардин ондин бири («Лав.» 27:30-33, «Чөл.» 18:21-32, «Қан.» 12:5-11). Бу Лавийиларға тапшурилиду, Лавийларму униңдин йәнә «ондин бири»ни каһинларға беғишлайду.

(ә) Һәр жиллиқ ашлиқ вә һәр хил данлардин ондин бири. Уни «**Худа Өз намини қойған жай**»ға елип берип шу йәрдә өзлири вә Лавийларниң йәп-ичип, һейтларни тәбриклишигә ишлитиду. Бу өшридин йәрлик Лавийларға беришкиму болатти вә шу өшриләрдинму бәлким муқәддәс өйгә керәк болған көп қурбанлиқлар тәминләнгән болуши мүмкин еди («Қан.» 14:22-27).

(б) Һәр үч жилда жуқуриқи «ондин бири» («ә»)ни айрип, йәрлик Лавийлар, кәмбәғәлләр вә мәйипларниң бәһримән болушиға өз жут-шәһәрлири ичидә топлайтти («Қан.» 14:28-29).

Бәзи алимлар бу үчинчи хилдики (һәр үчинчи жилда елинидиған) өшрини биринчи вә иккинчи өшридин айрим бир өшрә, дәп қарайду; биз шундақ қаримаймиз; үчинчи өшрини пәқәт иккинчи хил өшриниң өзи шу, дәп қараймиз; бу иккинчи хилдики өшрә биринчи вә иккинчи жили ибадәт йолида ишлитилиду, лекин үчинчи жилға кәлгәндә, кәмбәғәлләр вә мәйипларниң бәһримән болуши үчүн ишлитилиду, дәп қараймиз.

Һазирқи замандики нурғун «тәлим бәргүчиләр» җамаәттикиләргә «Кириминңлардин «ондин бири (өшрә)»ни «Худаниң адәмлиригә» атишиңлар керәк» дәп бекитип, Тәвраттики өшрә түзүмини һазирқи дәвиргә сүрәп келиду. Һәммигә аян болуши керәкки, Инҗил дәвригә кәлгәндә, Инҗилда «өшрә» тоғрилиқ тәлим зади йоқ. Униң орнида биз бәлким бу һәқиқәтләрни байқаймизки: —

(а) Барлиқ пулимиз вә тәәллуқатлиримиз (җүмлидин вақит, қабилийәтләр вә талантлиримиз) әмәлийәттә бизниңки әмәс, бәлки Худаниң бизгә мәсъулийәтчан ғоҗидар сүпитидә ишлитишимизгә тапшурғини, дәп тонуп йетишимиз керәк;
(ә) Шуңа биз Худа бизгә тапшурған бу барлиқ байлиғимизни, җүмлидин пулимизни қандақ ишлитишимиз керәклиги тоғрисидики алаһидә йолйоруғини Худаниң Өзидин издишимиз лазимдур.

(б) Барлиқ хәйр-сахавәт вә Худаға беғишлаш ишлири толуқ шат-хорамлиқ ичидә өткүзүлүши керәк: «**Хәр адәм һеч қийнилип қалмай яки мәҗбурән әмәс, бәлки өз көңлидә пүккиничә бәрсун; чүнки Худа хошаллиқ билән бәргүчини яхши көриду**» («2Кор.» 9:7). «Қийнилип бәргән»дин бәрмигән яхши, чүнки уни Худа қобул қилмайду!

18-бап (15-19-айәт) кәлгүсидики улуқ пәйғәмбәр

«**Пәрвәрдигар Худайиң силәр үчүн араңлардин, қериндашлириңлар арисидин маңа охшайдиған бир пәйғәмбәр турғузиду; силәр униңға қулақ селиңлар. Бу силәр Һорәб теғида жиғилған күндә Пәрвәрдигар Худайиңлардин: «Пәрвәрдигар Худайимниң авазини йәнә аңлимайли, бу дәһшәтлик отни көрмәйли, болмиса өлүп кетимиз» дәп тәләп қилғиниңларға пүтүнләй мас келиду. Шу чағда Пәрвәрдигар маңа: «Уларниң Маңа дегән сөзи яхши болди. Мән уларға қериндашлири арисидин саңа охшайдиған бир пәйғәмбәрни турғузимән, Мән Өз сөзлиримни униң ағзиға салимән вә у Мән униңға барлиқ тапилиғинимни уларға сөзләйду. Вә шундақ болидуки, у Мениң намимда дәйдиған сөзлиримгә қулақ салмайдиған һәр қандақ киши болса, Мән униңдин һесап алимән**».

Бу «**улуқ пәйғәмбәр**» тоғрисидики бешарәттин шу ишни еniқ испатлайдиған бир нәччә нуқтиларни байқаймиз, «кәлгүсидики пәйғәмбәр» Мәсиһдин башқа һеч ким болмайду: —

(а) Пәйғәмбәр «**Араңлардин, қериндашлириң арисидин**» болиду — демәк, у өзи Ибранийлар арисида туғулуши вә өзи ибраний болуши муқәррәр.

(б) Келидиған шу пәйғәмбәрниң өзи хәлиқниң: «**Пәрвәрдигар Худайимниң авазини йәнә аңлимайли, бу дәһшәтлик отни көрмәйли, болмиса өлүп кетимиз!**» дегән тәливигә дәл Худадин кәлгән җавави болиду. Худаниң шан-шәривиниң ичи напак инсанлар арисида толуқ аян қилиниши қәтъий мүмкин әмәс; уни көрүшниң нәтиҗиси өлүмдин ибарәт болиду. Ундақта Худа қандақ йол билән Өзиниң «Инсанлар мени тонусун, толуқ билсун» дегән улуқ муддиа-мәхситини әмәлгә ашуриду? Бирдинбир йол авал Өзини «инсанлар йеқинлашқидәк қияпәттә» аян қилса андин мүмкин болатти (андин йәнә инсанниң қәлбини паклайдиған ниҗатлиқ билән тәминлиши билән болатти, әлвәттә!). Мана дәл шу иш Мәсиһниң Өзидә әмәлгә ашурулған: —

«**Калам инсан болди һәм аримизда маканлашти вә биз Униң шан-шәривигә каридуқ; у шан-шәрәп болса, Атиниң йенидин кәлгән, меһир-шәпқәт вә һәқиқәткә толған бирдин-бир йеганә Оғлиниңкидур... чүнки Тәврат қануни Муса пәйғәмбәр арқилиқ йәткүзүлгән еди; лекин меһир-шәпқәт вә һәқиқәт Әйса Мәсиһ арқилиқ йәткүзүлди. Худани һеч ким көрүп баққан әмәс; бирақ Атиниң қучиғида турғучи, йәни Униң бирдин-бир Оғли Уни аян қилди**» («Юһ.» 1:14-17; йәнә мәсилән, «Юһ.» 2:11, 14:6-11ни көрүң).

(б) Худа Муса пәйғәмбәргә: «**Саңа охшайдиған бир пәйғәмбәрни турғузимән**» дәйду. Бу «охшашлиқ» аз дегәндә үч җәһәттә көрүлиду, дәп қараймиз: —

Биринчидин, Мусаниң пәйғәмбәрлик хизмитиниң Тәврат дәври ичидики алаһидә тәрипи «**Худа униң билән йүз турانә сөзләшкән**»лиги еди («Чөл.» 12:6-8, «Қан.» 34:19). Шуңа кәлгүси «пәйғәмбәр» болса Мусаға охшаш Худа билән шундақ йеқин алақидә болуши керәк.

Иккинчидин, Худа Муса арқилиқ көрсәткән мөҗизиләр, аламәт-караматләрниң сани Худа Тәвраттики һәр қандақ башқа пәйғәмбәрләр арқилиқ көрсәткинидин көптин көп еди. Һалбуки, Инҗилни һәр бир оқуғучиға шу аян болидуки, Мәсиһни Муса билән селиштурғанда, Муса көрсәткинидин техиму көп, техиму улуқ мөҗизиләр, җүмлидин өлгәнләрни тирилдүрүшни көрсәтти («Юһ.» 21:25).

Үчинчидин, Тәврат дәвридә Муса Худаниң «кона әһдә»ни түзүш васитичиси болуп, Синай теғида Исраилни Худа билән биргә әһдилик мунасивәткә киргүзгүчи «ачқучлуқ пәйғәмбәр» еди. Мәсиһ болса Исраилнила әмәс, бәлки барлиқ етиқатчиларни Худа билән биргә йеңи мунасивәттә болуш үчүн тәңдашсиз улуқ «йеңи әһдә»гә киргүзиду. Бу йеңи әһдә Муса пәйғәмбәр арқилиқ берилгинидин өлчигүсиз дәриҗидә улуқдур, бу нуқта «Йәр.» 31:31-34, «2Кор.» 3:6-18, «Ибр.» 7:22, 8:6дә көрүнәрлик.

Бирақ бир җәһәттин «кәлгүси пәйғәмбәр» Мусаға «оп-охшаш» әмәс, бәлки униңдин көп үстүн туриду: —

«**Мән Өз сөзлиримни униң ағзиға салимән вә у Мән униңға барлиқ тапилиғинимни уларға сөзләйду**».

Муса пәйғәмбәр Худа тәрипидин биринчи қетим чақирилғанда, Худаниң сөзигә толуқ кирмигән болғачқа («Мис.» 4:10-17), вә кейин өзи ғәзәпләнгәнлиги сәвәвидин («Чөл.» 20:7-13, «Қан.» 3:23-26) Худаниң сөзлирини һәр бир қетим хәлиққә топтоғра, әйни пети йәткүзгән әмәс. Лекин Мәсиһ болса шундақ қилиду.

Мәсиһ билән Муса пәйғәмбәрниң башқа охшайдиған ортақ йәрлири тоғрисида «Мисирдин чиқиш»тики «қошумчә сөз»имизни көрүң.

Барлиқ оқурмәнләр Худаниң бу пәйғәмбәр тоғрилиқ Муса арқилиқ ейтқан ахирқи сөзлиригә көңүл бөлсун: —

«**Вә шундақ болидуки, у Мениң намимда дәйдиған сөзлиримгә қулақ салмайдиған һәр қандақ киши болса, Мән униңдин һесап алимән**».

24:1-4 тоғрилиқ

«**Әгәр бириси бир аялни әмригә алғандин кейин униңда бирәр сәт ишни билип униңдин сөйүнмисә, ундақта у талақ хетини пүтүп, униң қолиға бериши керәк; андин уни өз өйидин чиқиривәтсә болиду. Аял униң өйидин чиққандин кейин башқа әргә тәгсә болиду. Бу иккинчи әрму уни яман көрүп, талақ хетини йезип қолиға берип уни өз өйидин чиқиривәтсә, яки уни алған иккинчи ери өлүп кәтсә, уни қоюп бәргән авалқи ери уни напак һесаплап, иккинчи қетим хотунлуққа алмисун, чүнки шундақ қилса, Пәрвәрдигарниң алдида жиркиничлик иш болиду. Сән Пәрвәрдигар Худайиң саңа мирас қилип беридиған зиминниң үстигә гуна жүклимигин**»

Қоюветилгән аялни қайтурувелиш немишкә «**жиркиничлик иш**» болиду? Бу айәтләр тоғрисидики бәзи байқиғинимизни төвәндә беримиз: —

(1) Инҗил дәвригә кәлгәндә, Рәб Әйса «талақ қилиш» тоғрисидики мәсилә тоғрисида йеңи тәлим бәргән; У Өзигә етиқат қилип әгәшкәнләргә: Талақ қилиш дегән иш (өз

җөрисиниң зина қилған әһвалдин сирт) қәтъий болмайду, дәйду. У бу айәтләр тоғрилиқ: «**Таш җүрәклигиңлардин Муса пәйғәмбәр аяллириңларни талақ қилишқа рухсәт қилған**» дәйду. «Матта» вә «Коринтлиқларға (1)»дики (талақ қилиш тоғрилиқ) «қошумчә сөз»лиримизни көрүң.

(2) Аялини қоювәтмәкчи болған әр киши авал гувалиғи болған «талақ хети»ни бежириши керәк. Бу иш аялиға өзигә тәвә болған нәрсиләр вә керәк болған җүк-тақлирини жиғиштуруп, өйдин чиқишқа тәйярлашқа бир муддәт вақит бериду. Дуниядики бәзи қанун-түзүмләр астида, әр киши пәқәт аялиға үч қетим: «Сән талақ» дейиши биләнла андин аял киши һеч тәйярлиқ қилмай дәрһал өйдин чиқиши керәк.

(3) Мәзкур айәтләрдә биринчи хил талақ қилиш сәвәви: «Аялида бирәр сәт ишни билип униңдин сөйүнмәслик» дегәнликтур. Бу «сәт иш» зинахорлуқ яки бузуқлуқ болалмайду, чүнки зинахорлуқ яки бузуқлуқ садир қилған киши әр болсун, аял болсун өлүмгә мәһкүм қилиниши керәк еди. Шуңа сәвәви бәлким аяли башқа әр кишиләр алдида наз-кәрәшмә қилиши яки башқиларға һәддидин ашқан йеқинчилиқни көрситиши мүмкин. У аялини әйиплигән шу шараитлар астида у уни қоювәткинидә, аяли пәқәт тойлуқ вә өзигә тәвә болған нәрсиләрнила өйдин елип кетиши керәк болған болуши мүмкин (демәк, аялниң еriниң һеч қандақ мал-мүлкини елип чиқиш һоқуқи йоқ). Иккинчи хил «талақ қилиш»та алаһидә сәвәп ейтилмайду, пәқәт аялини яқтурмиғини үчүн талақ қиливетиду. Шу дәвирдики Қанаанниң әтрапидики башқа әлләрниң қанун-низам доклатлириға қариғанда бундақ шараитлар астида аял кишиниң иккинчи ериниң өйидин чиққинида униң мал-мүлкидин мәлум бир үлүшини елип чиқиш һоқуқи бар еди.

(4) Тексткә қариғанда, аял кишиниң иккинчи ери өлгәндин кейин яки униң ери өзини қоювәткәндин кейин аял киши халиса қайтидин башқа бириси билән той қилишқа болиду. Лекин биринчи еригә несбәтән у «напак» һесаплиниду. Биринчи ери уни қайтидин әмригә алса бу иш немишкә Худа алдида «жиркиничлик» дейилиду?

Инсанларниң гуналиқ тәбиийитигә қарап, бизниңчә сәвәви төвәндики икки ишлардин бири болуши мүмкин: —

(а) Аял кишиниң авалқи ери әмәлийәттә униңда һеч қандақ «сәт иш» көрмигән еди, бәлки көз қирини башқа бир қиз яки аялға ташлиған болуши мүмкиниди. Униң: Аялимниң «сәт иш»ини көрдүм, дегини шу иккинчи аялни елишиға бир банә еди, халас. Лекин жуқуриқи қанун бәлгүлимә униңға: «Һазирқи аялиңни қоювәтсәң уни қайта әмриңгә алалмайсән» дәп агаһ қилиду. Худа аял кишини әр кишигә тәвә бирхил мал-мүлүк болушқа яратқан әмәс; һәр қандақ инсан мәлум бир мал яки тамақни закас қилинғандәк, бирдәм «алимән», бирдәм «алмаймән» дегәндәк муамилигә учриса болмайду. Бундақ муамилә Худа алдида һәқиқий «жиркиничлик»тур. Шуңа мәзкур бәлгүлимә әр кишиниң аялини талақ қилиштин илгири уларниң әр-хотунниң мунасивитиниң қиммити тоғрилиқ убдан ойлинишқа түрткә болуш үчүн берилгән, дәп қараймиз.

(ә) Иккинчи мүмкинчилиги барки, әр киши һәқиқәтән аялида мәлум «сәт иш» көргән болуп талақ қилған еди. Һалбуки, аял киши иккинчи ери өлгәндин кейин яки униң тәрипидин қоювәтилгәндин кейин авалқи ери уни мал-мүлүклүк дәп байқап, униң билән қайтидин той қилмақчи. Лекин буниң сәвәви сахтипәзликтин башқа һеч нәрсә әмәс. Той қилиш нийити муһәббәт әмәс, сап ач көзлүктин ибарәттур. Шуңаму

шундақ мәхсәт билән қайтидин той қилиш Худа алдида «жиркиничлик» дәп бекитилиду вә бу әр кишигә нисбәтән униң бурунқи аяли «напак» дейилиду. Лекин, шу аял башқа әр киши билән той қилса болиду.

Тәврат 6-қисим

«Йәшуа»

(Йәшуа пәйғәмбәрниң китави)

Кириш сөз

Арқа көрүнүши

Исраил хәлқи Мисирдин чиқип, чөл-баяванда қириқ жил һәр жайда сәргәрданлиқ турмушини кәчүргәндин кейин Худа уларға тәғдим қилишқа «вәдә қилған зимин»ға киришкә тәйяр туриду. Муса пәйғәмбәр вапат болуп, у өз орнини бесишқа қойған Йәшуа хәлиқни шу зиминға башлап кириш алдида туратти. Муса әслидә Худаниң Йәшуаниң йетәкчилигидә қилмақчи болған карамәтлирини тәкитләш үчүн униң исмини Һошия (нижат-қутқузуш)дин Йәшуаға (Пәрвәрдигар нижат-қутқузуштур дегән мәнада) өзгәрткән еди. Йәшуа хәлиққә башламчи болғанда сәксән яшқа киргән болсиму, йәнила күчлүк, толиму сағлам адәм еди. У пәйғәмбәр болуп, өзи Худаниң сөз-каламини хәлиққә йәткүзиду (мәсилән, 23- вә 24-бапни көрүң).

Мәзкур китаптин, Худаниң вәдилириниң әмәлгә ашурулғанлиғини көрүпла қалмай, йәнә Униң қанун әмирлириниң Йәшуа арқилиқ бежа кәлтүрүлгинини вә Униң әһдисини толуқ тутмаслиғи түпәйлидин Исраилларға бәргән агаһлирини уларниң бешиға чүшәргәнлигини көримиз.

китаптики көпинчә мәзмун Исраилниң Қанаанийларниң йәттә қәбилиси билән болған жәңлириниң тарихидур. Худа әслидә Исраилни шу қәбилиләрни йоқитиши керәк, дәп бекиткән еди; буниң сәвәви үстидә «Мисирдин чиқиш»тики «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

Ушбу тарихта Худаниң вәдилиригә тайинишниң муһимлиғи тәкитлиниду. Бундақ иман-ишәш бу тарихта хатириләнгән Исраилниң ғәлибилири вә «тәбиий мөҗизиләр»гә ачқучтур. «Тәбиий мөҗизиләр» дегинимизгә мисал, Йерихониң сепиллириниң жиқилиши йәр тәврәш билән болған болуши мүмкин; лекин бу «тәбиий вақиә» дәл Исраил Пәрвәрдигардин мәдәт тиләп нида қилған дәқиқидила йүз бәргән. Йәшуа Пәрвәрдигарға Исраилниң ғалип келиши үчүн жәң вақтини узартип бәргәйсән дәп нида қилған вақтида йүз бәргән мөҗизә Муқәддәс Китапта хатириләнгән барлиқ мөҗизиләр ичидә әң чоң даирилик болуши мүмкин — чүнки Худа қуяш вә айни асманда тохтитиду. Буни бүгүнки заманда биз «Худа шу ишни қилиш үчүн йәр шариниң айлинишини тохтатқан болса керәк» дейишимиз мүмкин, лекин бу Униң шу мөҗизини қандақ яратқанлиғиға нисбәтән һеч қандақ чүшәндүрүш һесапланмайду, әлвәттә!

Археологийилик испатлар

«Йәшуа» дегән китапниң көп тарихий вә җуғрапийилик тәпсилатлири, мәсилән һәтта бәзи кичик йеза-кәнтләрниң намлири йеқиндики 200 жиллиқ археологийилик тепилмилар билән тәстиқланған.

Хәритиләр

Оқурмәнләрниң мәзкур китапниң көп тәпсилатлири, болупму җуғрапийилик тәпсилатлирини убданрақ чүшиниши үчүн хәритиләрни көрсун. Ушбу китапта тилға елинған қедимки замандики көп шәһәрләр, һәтта кәнт-қишлақлар археологийилик тәкшүрүшләр арқилиқ тепилған болсиму, уларниң бәзилириниң нәгә җайлашқини техи намәлум.

Мәзмун: —

1-бап: Худаниң Йәшуани Мусаниң орун басарлиғиға бекитип, униңға вәзипә тапшуруши
2-5-бап: Зиминға кириш
6-12-бап: Зиминни егиләш
13-22-бап: Зиминниң чәк ташлинип, 12 қәбилигә тәқсим қилиниши
23-24-бап: Йәшуаниң хәлиққә ахирқи агаһ-җекиләшлири; униң өлүми вә дәпнә қилиниши

••••••••

Йәшуа

Пәрвәрдигарниң Йәшуа пәйғәмбәрни чақириши, униңға вәзипә тапшуруши

1 1 Вә Пәрвәрдигарниң қули болған Муса вапат болғандин кейин шундақ болдики, Пәрвәрдигар Мусаниң хизмәткари, Нунниң оғли Йәшуаға сөз қилип мундақ деди: — 2 Мениң қулум Муса вапат болди. Әнди сән қозғилип, бу хәлиқниң һәммисини башлап Иордан дәриясидин өтүп, Мән уларға, йәни Исраилларға тәқдим қилидиған зиминға киргин. 3 Мән Мусаға ейтқинимдәк, путуңларниң тапини қәйәргә тәккән болса, шу җайни силәргә бәрдим; 4 чегараңлар чөл-баявандин тартип Ливанғичә, Һиттийларниң зиминини өз ичигә елип, Әфрат дәриясидин күн петиштики Оттура Деңизғичә болиду. 5 Сениң барлиқ һаят күнлириңдә һеч ким саңа қарши туралмайду. Мән Өзүм Муса билән биллә болғандәк сениң билән биллә болуп, сени һәргиз ташливәтмәймән. 6 Сән җүръәтлик вә қәйсәр болғин; чүнки сән бу хәлиқни Мән ата-бовилириға беришкә қәсәм билән вәдә қилған зиминға мирасхор қилип егилитисән. 7 Мениң қулум Муса саңа буйруған барлиқ қанунға әмәл қилишқа көңүл бөлүп, қәтъий җүръәтлик вә толиму қәйсәр болғин; сән қәйәргила барсаң ишлириң ғәлибилик болуши үчүн униңдин я оң я солға чәтнәп кәтмә; 8 бу қанун китавини өз ағзиңдин нери қилмай, униң ичидә пүтүлгәнниң һәммисини тутуп, уни кечә-күндүз зикир қилип ойла; шундақ қилсаң йоллириңда ғәлибилик болуп, өзүң ронақ таписән. 9 Мана саңа: — Җүръәтлик вә қәйсәр бол, дәп буйруған едимғу? Шуңа һеч вәһимигә чүшмә, җүрәксиз болма; чүнки қәйәргә барсаң Пәрвәрдигар Худайиң сән билән биргидур.

Йәшуаниң хәлиқни Қанаанға кирип җәң қилишқа тәйярлиши

10 Шуниң билән Йәшуа хәлиқниң башлириға буйруп: —

11 Силәр чедиргаһтин өтүп хәлиққә: — Өзүңлар үчүн озуқ-түлүк тәйяр қилиңлар, чүнки үч күн тошқанда силәр Иордан дәриясидин өтүп Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә беридиған зиминни егиләш үчүн кирисиләр, — дәңлар, деди.

12 Йәшуа Рубәнләр билән Гадлар вә Манассәһниң йерим қәбилисигә сөз қилип: —

13 Худаниң қули болған Мусаниң силәргә буйруп: — Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә арамлиқ ата қилип бу зиминни силәргә бәргән, дәп ейтқинини есиңларда тутуңлар.

1:1 **«Вә Пәрвәрдигарниң қули болған Муса вапат болғандин кейин...»** — мошу җүмлә «вә» дегән сөз билән башлинип, «Йәшуа» дегән китапниң «Қанун Шәрһи» дегән китап билән зич бағланғанлиғини көрситиду. «Қан.» 34:12-айәтни көрүң.

1:1 Қан. 1:38; 34:5

1:2 **«Мениң қулум Муса вапат болди»** — оқурмәнләрниң есидә барки, Муса таққа чиқип Худаниң һозурида ялғуз өлгән вә Худа тәрипидин дәпнә қилинған. Һеч ким бу ишларға көз гувачи болмиған еди (*«Қан.» 34:5-6*).

1:3 Қан. 11:24; Йә. 14:9

1:4 **«Оттура Деңизғичә...»** — ибраний тилида «Улуқ Деңизғичә...».

1:5 Қан. 31:6, 8; Ибр. 13:5, 6

1:6 Қан. 31:23

1:7 **«...қәтъий җүръәтлик вә толиму қәйсәр болғин»** — һәр қандақ киши Худаниң әмирлиригә асасән барлиқ хәлиққә йетәкчилик қилип, хәлиқниң ишлирини идарә қилиш үчүн интайин җүръәтлик болуши керәк.

1:7 Қан. 5:32; 28:14

1:8 **«китаптики бу қанун китави»** — *(яки «муқәддәс қанундики бу китап» яки «китаптики бу қанун»)* — яки «Қанун Шерһи» яки «Муса пәйғәмбәрниң бәш китави»ни *(йәни «Яритилиш», «Мисирдин Чиқиш», «Лавийлар» «Чөл-баяванддики сәпәр», шундақла «Қанун Шерһи»ни)* көрситиду.

1:8 Зәб. 1:2

1:13 **«Пәрвәрдигар Худайиңлар .... бу зиминни силәргә бәргән, дәп ейтқинини есиңларда тутуңлар»** — Муса пәйғәмбәрниң «Худа... силәргә арамлиқ ата қилип бу зиминни силәргә бәргән» дегән сөзлири мошу икки йерим

[14-15] Хотун бала-җақаңлар вә чарпайлириңлар Муса өзи силәргә тәқсим қилған, Иордан
дәриясиниң бу тәрипидики зиминда қалсун, лекин араңларда қанчилик батур палван
болсаңлар, силәр өз қериндашлириңларниң алдида сәптә туруп уларға ярдәм берип
җәң қилиңлар; таки Пәрвәрдигар Худайиңлар қериндашлириңларға силәргә ата қилғи-
ниға охшаш арам ата қилип, қериндашлириңларға у уларға мирас қилип беридиған
зиминни егиләткичә шундақ қилиңлар. Андин силәр тәвәлигиңлар болған зиминни,
йәни Худаниң қули болған Муса силәргә тәқсим қилған, Иордан дәриясиниң күн чиқиш
тәрипидики бу зиминни егиләш үчүн қайтип бериңлар, — деди.
[16] Улар Йәшуаға җавап берип: — Сән бизгә әмир қилғанниң һәммисигә әмәл қилимиз,
сән бизни қәйәргә әвәтсәң, шу йәргә баримиз. [17] Биз һәммә ишта Мусаниң сөзигә қу-
лақ салғинимиздәк саңа қулақ салимиз; бирдин-бир тилигимиз, Пәрвәрдигар Худай-
иң Муса билән биллә болғандәк сениң биләнму биллә болғай! [18] Кимки сениң әмриңгә
итаәтсизлик қилип, сән бизгә буйруған һәр қандақ сөзлириңгә қулақ салмиса, өлтүрү-
лиду! Сән пәқәтла җүръәтлик вә қәйсәр болғин, — деди.

Чарлиғучиларни әвәтиш

2 [1] Әнди Нунниң оғли Йәшуа икки чарлиғучини Шиттимдин әвәткән болуп, уларға: —
Силәр берип у зиминни, болупму Йерихо шәһирини чарлап келиңлар, деди. Шуниң
билән улар у йәргә берип, Раһаб атлиқ бир паһишиниң өйигә кирип қонди. [2] Лекин
бириси келип Йерихо падишасиға: — Бүгүн кечә Исраиллардин бир нәччә киши бу
зиминни чарлиғили кәпту, дәп хәвәр йәткүзди.
[3] Шуниң билән Йерихо падишаси Раһабниң қешиға адәм әвәтип: — Сениң қешиңға ке-
лип, өйүңгә киргән шу кишиләрни бизгә тапшуруп бәргин, чүнки улар бу зиминниң һәр
йерини пайлиғили кәпту, — деди.
[4] Лекин у аял у икки кишини елип чиқип йошуруп қойған еди; у җавап берип: — Дәрвәқә
бу кишиләр мениң қешимға кәлди, лекин мән уларниң нәдин кәлгәнлигини билмидим;
[5] қараңғу чүшүп, қовуқни етидиған вақит кәлгәндә шундақ болдики, бу адәмләр чиқип
кәтти. Мән уларниң қәйәргә кәткинини билмәймән. Уларни тездин қоғлисаңлар, чоқум
йетишивалисиләр, — деди.
[6] Лекин у аял уларни өгүзгә елип чиқип, өгүзниң үстидә рәтләп йейип қойған зиғир па-
халлириниң астиға йошуруп қойған еди. [7] У вақитта уларниң кәйнидин издәп қоғлиғу-
чилар Иордан дәриясиниң йоли билән чиқип дәрия кечиклиригичә қоғлап барди. Улар-
ни қоғлиғучилар шәһәрдин чиқиши биләнла, шәһәрниң қовуқи тақалди.
[8] Шу вақитта, у иккилән техи ухлашқа ятмиған еди, Раһаб өгүзгә чиқип уларниң қешиға
берип [9] уларға: — Пәрвәрдигарниң бу зиминни силәргә мирас қилип бәргәнлигини,
шундақла силәрдин болған вәһимәңлар бизләргә чүшүп, бу зиминдикиләрниң һәмми-
си алдиңларда һалидин кетәй дегинини билимән; [10] чүнки биз силәр Мисирдин чиққи-
ниңларда Пәрвәрдигарниң алдиңларда Қизил Деңизни қорутқанлиғини, шундақла
силәрниң Иордан дәриясиниң у тәрипидики Аморийларниң икки падишаси Сиһон
билән Огни қандақ қилғанлиғиңларни, уларни мутләқ йоқатқанлиғиңларни аңлидуқ.

қәбилиниң Иордан дәриясиниң **шәриқ тәрипидин** өзлири үчүн балдурла йәр-зимин егилигәнлигини көрситиду. Хәлиқ һазир дәриядин өтүпғәрбий тәрәптики зиминни егиләшкә кириду. Муса пәйғәмбәрниң бу сөзлири «Қан.» 3:18-20дә тепилиду.

1:14-15 **«бу тәрәп»** — дәрияниң шәриқ тәрипи, һазирқи Сурийә зиминини көрситиду.

2:1 **«Әнди Нунниң оғли Йәшуа икки чарлиғучини Шиттимдин әвәткән болуп..»** — бу буйруқ 1:10-айәттики буйруқ сәл алдида еди.

2:10 Мис. 14:21; Чөл. 21:24, 34; Йә. 4:23

[11] Буни аңлап жүригимиз су болуп, силәрниң сәвәвиңлардин һәр қайсимизниң роһи
чиқип кәтти. Чүнки Пәрвәрдигар Худайиңлар болса жуқурида, асманларниң һәмдә
төвәндә йәрниң Худасидур. [12-13] Әнди силәрдин өтүнимәнки, мән силәргә көрсәткән
һиммитим үчүн силәрму мениң атамниң җәмәтигә һиммәт қилишқа Пәрвәрдигарниң
нами билән маңа қәсәм қилиңлар, шундақла ата-анамни, ака-ука, ача-сиңил қериндашлиримни вә уларға тәвә барлиғиға чеқилмаслиғиңлар, җенимизни тирик қалдуруп,
өлүмдин қутқузушуңлар тоғрисида маңа бир капаләт бәлгүсини бериңлар, — деди.
[14] Иккилән униңға: — Әгәр сән бу ишимизни ашкарилап қоймисаң, силәр җениңлардин
айрилсаңлар, бизму җенимиздин айрилғаймиз! Шуниңдәк шундақ болидуки, Пәрвәрдигар бизгә бу зиминни егә қилғузғанда, биз җәзмән силәргә меһриванларчә вә сәмимий муамилидә болимиз, деди.

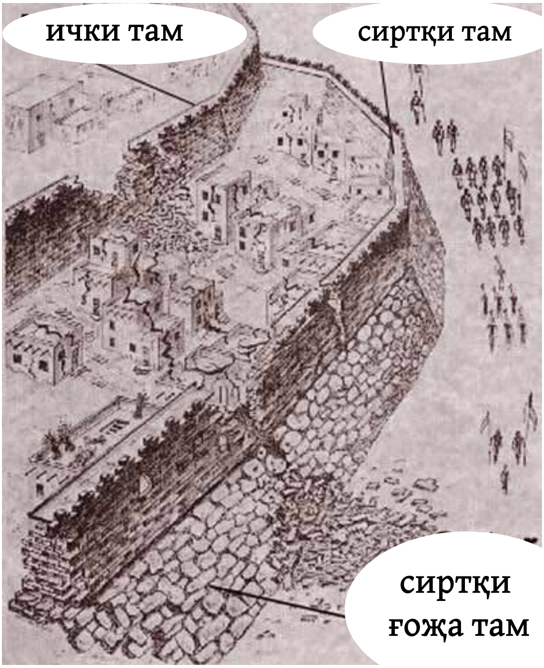

Йерихо шәһиридики қош қатламлиқ сәпилләр

[15] Шуниң билән аял уларни пәнҗиридин бир тана билән чүшүрүп қойди (чүнки униң
өйи шәһәрниң сепилида болуп, у сепилниң үстидә олтиратти).
[16] Аял у иккисигә: — Қоғлиғучилар силәргә учрап қалмаслиғи үчүн, таққа чиқип, у йәрдә
үч күн йошурунуп туруңлар; қоғлиғучилар шәһәргә қайтип кәлгәндин кейин, андин
силәр өз йолуңларға маңсаңлар болиду, — деди.
[17] Иккиси аялға: — Әгәр сән бизниң дегинимиздәк қилмисаң, сән бизгә қилғузған
қәсәмдин халас болимиз: — [18] Мана, биз зиминға киргән чағда, сән бизни чүшүрүшкә
ишләткән бу қизил танини пәнҗиригә бағлап қойғин; андин ата-анаңни, ака-ука қериндашлириңни, шундақла атаңниң барлиқ җәмәтидикиләрни өйүңгә, өзүңгә жиғип җәм

2:11 Қан. 4:39

қилғин. [19] Шундақ болидуки, өйүңниң ишиклиридин ташқириға чиққан һәр киминиң
қени өз бешида болиду; биз униңға мәсъул әмәсмиз; лекин бирәв өйүңдә сән билән бил-
лә болған бирисиниң үстигә қол салса, ундақта униң қени бизниң бешимизға чүшкәй!
[20] Әгәр сән бу ишимизни ашкарилап қойсаң, сән бизгә қилғузған бу қәсәмдин халас бо-
лимиз, — деди.
[21] Раһаб җавап берип: — Силәрниң дегиниңләрдәк болсун дәп, уларни йолға селип қой-
ди. Улар кәткәндин кейин, аял пәнҗиригә у қизил танини бағлап қойди.
[22] У иккиси у йәрдин айрилип, тақка чиқип, қоғлиғучилар шәһәргә қайтип кәткичә у
йәрдә үч күн турди. Қоғлиғучилар йол бойидики һәммә йәрни издәпму уларни тапал-
миди. [23] Андин бу иккиси тағдин чүшүп, қайтип маңди; улар дәриядин өтүп, Нунниң
оғли Йәшуаниң қешиға келип, бешидин кәчүргәнлириниң һәммисини униңға дәп бәр-
ди. [24] Улар Йәшуаға: — Пәрвәрдигар дәрвәқә барлиқ зиминни қолимизға тапшурди; зи-
минда туруватқанларниң һәммиси бизниң түпәйлимиздин роһи чиқип кәтти, — деди.

Исраилниң Иордан дәриясидин өтүши

3 [1] Йәшуа әтиси таң сәһәрдә туруп, пүткүл Исраил билән Шиттимдин айрилип
Иордан дәриясиға кәлди; улар дәриядин өткичә шу йәрдә баргаһ тикип турди. [2] Үч
күн тошуп, сәрдарлар чедиргаһтин өтүп, [3] хәлиққә әмир қилип: — Силәр Пәрвәрдигар
Худайиңларниң әһдә сандуғини, йәни Лавийларниң уни көтирип маңғинини көргән
һаман, турған орнуңлардин қозғилип, әһдә сандуғиниң кәйнидин әгишип меңиңлар.
[4] Лекин униң билән силәрниң арилиғиңларда икки миң гәз арилиқ қалсун; қайси йол
билән маңидиғиниңларни билишиңлар үчүн, униңға йеқинлашмаңлар; чүнки силәр
илгири мошу йол билән меңип бақмиғансиләр, — деди.
[5] Йәшуа хәлиққә: — Өзүңларни пак-муқәддәс қилиңлар, чүнки әтә Пәрвәрдигар араңлар-
да мөҗизә-кароматләрни көрситиду, — деди. [6] Андин Йәшуа каһинларға: — Әһдә сан-
дуғини көтирип хәлиқниң алдида дәриядин өтүңлар, дәп буйрувиди, улар әһдә сан-
дуғини елип хәлиқниң алдида маңди.
[7] Пәрвәрдигар Йәшуаға сөз қилип: — Һәммә Исраилниң Мениң Муса билән биллә болғи-
нимдәк, сениң биләнму биллә болидиғанлиғимни билиши үчүн бүгүндин етиварән
сени уларниң нәзиридә чоң қилимән. [8] Әнди сән әһдә сандуғини көтәргән каһинларға:
— Силәр Иордан дәриясиниң сүйиниң бойиға йетип кәлгәндә, Иордан дәрияси ичидә
туруңлар, — дегин, — деди.
[9] Йәшуа Исраилларға: — Бу яққа келиңлар, Пәрвәрдигар Худайиңларниң сөзини
аңлаңлар, деди.
[10-11] Андин Йәшуа: — Мана, силәр шу иш арқилиқ мәңгүлүк һаят Тәңриниң араңларда
екәнлигини, шундақла Униң силәрниң алдиңлардин Һиттийлар, Гиргашийлар, Амо-
рийлар, Қананийлар, Пәриззийлар, Һивийлар, Йәбусийларни һайдиветидиғанлиғини
билисиләр — пүткүл йәр-зиминниң егисиниң әһдә сандуғи силәрниң алдиңларда Иор-
дан дәрияси ичидин өткүзүлиду. [12] әнди Исраилниң қәбилилиридин он икки адәмни
таллаңлар, һәр қайси қәбилидин бирдин болсун; [13] шундақ болидуки, пүткүл йәр-зи-
минниң Егиси болған Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини көтәргән каһинларниң тапини
Иордан дәриясиниң сүйигә тәккәндә, Иордан дәриясиниң сүйи, йәни баш еқинидин

2:19 Мат. 27:25
3:2 Йә. 1:10
3:7 Йә. 1:5

еқип кәлгән сулар үзүп ташлинип, дәрия көтирилип дөң болиду, — деди.
14 Әнди шундақ болдики, хәлиқ чедирлиридин чиқип Иордан дәриясидин өтмәкчи
болғанда, әһдә сандуғини көтәргән каһинлар хәлиқниң алдида маңди; 15 әһдә сандуғи-
ни көтәргүчиләр Иордан дәриясиға йетип келип, путлири суға тегиши биләнла (орма
вақтида Иордан дәриясиниң сүйи дәрияниң икки қирғиқидин тешип чиқиду), 16 жуқу-
ри еқиндики сулар хелә жирақтила, Зарәтанниң йенидики Адәм шәһириниң йенида
тохтап, дөң болди; Арабаһ түзләңлиги бойидики деңизға, йәни «Шор Деңизи»ға еқип
чүшүватқан кейинки еқими үзүлүп қалди; хәлиқ болса Йерихо шәһириниң удулидин
дәриядин өтүп маңди. 17 Пүткүл Исраил қуруқ йәрни дәссәп, барлиқ хәлиқ Иордан дәри-
ясидин пүтүнләй өтүп болғичилик, Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини көтәргән каһинлар
Иордан дәриясиниң оттурисида қуруқ йәрдә мәзмут турди.

Дәриядин өткәнлиги хатириләш

4 1 Пүткүл хәлиқ Иордан дәриясидин тамамән өтүп болғанда, Пәрвәрдигар Йәшуаға сөз
қилип: —
2 Хәлиқниң арисидин он икки адәмни таллиғин, һәр қәбилидин бирдин адәм болсун,
3 уларға: — Силәр Иордан дәриясиниң оттурисидин, каһинларниң путлири мәзмут
турған жайдин он икки ташни елип, уларни көтирип келип өзүңлар бүгүн кечә барғаһ
тикидиған йәргә қоюңлар, дегин, деди.
4 Шуниң билән Йәшуа һәр қәбилидин бирдин адәмни, йәни Исраиллар арисидин тал-
лиған он икки кишини чақирди; 5 андин Йәшуа уларға: — Силәр Иордан дәриясиниң от-
турисиға чүшүп Пәрвәрдигар Худайиңларниң әһдә сандуғиниң алдиға берип, Исраил-
ниң он икки қәбилисиниң саниға мас һалда бирдин ташни елип мүрәңләргә қоюңлар.
6 Чүнки бу араңларда бир әслətмә-бәлгү болиду; кәлгүсидә балилириңлар: — Бу ташлар-
ниң силәргә немә әһмийити бар? — дәп сорап қалса, силәр уларға: —
7 Иордан дәриясиниң сулири Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғиниң алдида үзүп қоюлди;
әһдә сандуғи Иордан дәриясидин өткүзүлгәндә Иордан дәриясиниң сулири үзүп қо-
юлди; шуңа бу ташлар Исраилларға мәңгүлүк бир әсләтмә-бәлгү болиду, — дәп жавап
берисиләр.
8 Шуниң билән Исраиллар Йәшуа уларға буйруғандәк қилди. Пәрвәрдигарниң Йәшуаға
қилған әмри бойичә Исраилниң қәбилилириниң саниға мувапиқ Иордан дәриясиниң от-
турисидин он икки ташни елип, қонидиған жайға көтирип берип, шу йәрдә қоюп қойди.
9 Буниңдин башқа Йәшуа Иордан дәриясиниң оттурисида әһдә сандуғини көтәргән
каһинларниң путлири мустәһкәм турған жайда он икки ташни тикләп қойди. Бу ташлар
болса бүгүнгичә шу йәрдә туриду.
10 Пәрвәрдигар Йәшуаға хәлиққә ейтишқа тапилиған барлиқ ишлар орунланғичилик,
йәни Муса әслидә Йәшуаға буйруғанлириниң һәммиси бежа кәлтүрүлгичә, әһдә сан-
дуғини көтәргән каһинлар Иордан дәриясиниң оттурисида тохтап турди. Хәлиқ шу
йәрдин тездин өтүвататти. 11 Шундақ болдики, барлиқ хәлиқ тамамән өтүп болғанда,
Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғи билән каһинлар хәлиқниң алдидин өтти. 12 Рубәнләр
билән Гадлар вә Манассәһниң йерим қәбилисидикиләрму Мусаниң уларға буйруғини-

3:13 Зәб. 113:3
3:14 Рос. 7:45
3:15 1Тар. 12:16
3:16 **«Адәм шәһири»** — «Адәм» шәһәрниң нами. **«Шор деңизи»** — һазир «Өлүк Деңиз» дәп атилиду.
4:1 Йә. 3:12
4:7 Йә. 3:13

дәк сәптә түзүп Исраилларниң алдида дәриядин өтти. [13] Җәмий болуп қириқ миңчә қу-
ралланған киши Пәрвәрдигарниң алдидин өтүп, Йерихо түзләңликлиригә келип, җәң
қилишқа тәйяр турди.
[14] У күни Пәрвәрдигар Йәшуани пүткүл Исраилниң нәзиридә чоң қилди; улар униң
пүтүн өмридә Мусадин қорққандәк униңдинму қорқти.
[15] Пәрвәрдигар Йәшуаға сөз қилип: —
[16] Һөкүм-гувалиқ сандуғини көтәргән каһинларға: — Иордан дәриясидин чиқиңлар, дәп
буйруғин, деди.

[17] Шуңа Йәшуа каһинларға: — Иордан дәриясидин чиқиңлар, дәп буйруди. [18] Шундақ бол-
дики, Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини көтәргән каһинлар Иордан дәриясиниң оттуриси-
дин чиқип, путлириниң тапини қуруқлуқни дәссиши биләнла, Иордан дәриясиниң сүйи
йәнә өз җайиға қайтип келип, авалқидәк икки қирғиқиғичә тешип еқишқа башлиди.
[19] Хәлиқ болса биринчи айниң онинчи күни Иордан дәриясидин өтүп, Йерихониң
шәрқиниң әң чәт тәрипидики Гилгалға келип чедирғаһ тикти.
[20] Улар Иордан дәриясидин алғач кәлгән он икки ташни болса, Йәшуа уларни Гилгал-
да тикләп қойди; [21] андин Исраилларға: — Кейин балилириңлар өз атилиридин: — Бу
ташларниң әһмийити немә, дәп сориса, [22] силәр балилириңларға мундақ уқтуруп қо-
юңлар: — «Исраил илгири қуруқ йәрни дәссәп Иордан дәриясидин өткән еди; [23] чүнки
Пәрвәрдигар Худайиңлар биз Қизил Деңиздин өткичә алдимизда униң сулирини қуру-
туп бәргәндәк, Пәрвәрдигар Худайиңлар силәр өткичә алдиңларда Иордан дәриясиниң
сүйини қурутуп бәрди; [24] йәр йүзидики барлиқ әлләр Пәрвәрдигарниң қолиниң қанчи-
лик күчлүклүгини билсун, шундақла силәрниң Пәрвәрдигар Худайиңлардин һемишә
қорқушуңлар үчүн У шундақ қилди» — деди.

5 [1] Шундақ болдики, Иордан дәриясиниң ғәрип тәрипидики Аморийларниң һәммә
падишалири билән деңизниң йенидики Қананийларниң һәммә падишалири
Пәрвәрдигарниң Исраиллар өтүп кәткичә уларниң алдидин Иордан сулирини қандақ
қурутуп бәргинини аңлиғанда, жүрәклири су болуп, Исраилларниң сәвәвидин уларниң
роһи чиқай дәп қалди.

Йеңи бир дәвирниң сүннәт қилиниши

[2] У вақитта Пәрвәрдигар Йәшуаға сөз қилип: — Сән чақмақ ташлиридин пичақларни
ясап, Исраилларни иккинчи қетим хәтнә қилғин, деди.
[3] Шуниң билән Йәшуа чақмақ ташлиридин пичақларни ясап, Исраилларни «Хәтнилик
дөңлүги»дә хәтнә қилди. [4] Йәшуаниң уларни хәтнә қилишиниң сәвәви шу едики, Ми-
сирдин чиққан җәңгә яриғидәк һәммә әркәкләр Мисирдин чиққандин кейин чөллүк-

4:12 **«...Мусаниң уларға буйруғинидәк сәптә түзүп,...»** — яки «Мусаниң уларға буйруғинидәк қурал-ярақларни көтирип,...».
4:12 Чөл. 32:20, 29
4:14 Йә. 3:7
4:16 **«Һөкүм-гувалиқ сандуғи»** — мошу йәрдә «һөкүм-гувалиқ» Худаниң Исраилға болған түп әмирлирини, шундақла униң Исраил билән болған әһдисини көрситиду; Худаниң муқәддәс маһийити вә характери шу әмирләрдә аян қилинғачқа, «һөкүм-гува» дәпму атилиду. Оқурмәнләргә аянки, шу әмирләр әһдә сандуғи ичидә сақлақлиқ таш тахтайлар үстидә пүтүклүк еди. Шуңа бәзидә сандуқ «һөкүм-гувалиқ сандуғи», ибадәт чедири «һөкүм-гувалиқ чедири» дәп атилиду.
4:23 Мис. 14:21
5:2 Мис. 4:25
5:3 **«Хәтнилик дөңлүги»** — ибраний тилида «Гибеаһ һааралот».

ниң йолида өлүп түгигән еди. [5] Чүнки Мисирдин чиққан барлиқ хәлиқ хәтнә қилинған
болсиму, лекин Мисирдин чиқип чөллүкниң йолида жүргән вақитта Исраил арисида
туғулғанларниң һәммиси хәтнисиз қалған еди; [6] Чүнки әслидә Пәрвәрдигарниң авазиға
қулақ салмиған, Мисирдин чиққан хәлиқ ичидики җәңгә яриғидәк барлиқ әркәкләр
өлүп түгигичә Исраиллар қириқ жил чөлдә жүргән еди; Пәрвәрдигар уларға: — Силәрни
Мән ата-бовилириңларға беришкә қәсәм билән вәдә қилған зиминни, йәни сүт билән
һәсәл ақидиған жутни көргүчиләр қилмаймән, дәп қәсәм қилған еди. [7] Лекин Пәрвәр-
дигар уларниң орнини бастурған әвлатлири болса, йолда хәтнә қилинмиғачқа, Йәшуа
өзи уларни хәтнә қилди. [8] Барлиқ хәлиқ хәтнә қилинип, сақайғичилик чедирлирида, өз
орунлиридин чиқмай турди.
[9] У вақитта Пәрвәрдигар Йәшуаға: — Бүгүн Мән Мисирниң ар-номусини үстүңлардин
жумилитивәттим, деди. Шуниң билән у җайға «Гилгал» дәп нам қоюлуп, таки бүгүн-
гичә шундақ аталмақта.
[10] Шуниң билән Исраиллар Гилгалда чедир тикип турди. Биринчи айниң он төртин-
чи күни ахшими Йерихо дияриниң түзләңликлиридә «өтүп кетиш һейти»ни өткүз-
ди. [11] «Өтүп кетиш һейти»ниң әтиси улар шу йәрниң ашлиқ мәһсулатлиридин йеди,
җүмлидин шу күни петир нанларни вә қомачларни йеди. [12] Улар шу зиминниң ашлиқ
мәһсулатлиридин йегәндин кейин, әтиси «манна»ниң чүшүши тохтиди. Шу вақиттин
тартип Исраилларға һеч манна болмиди; шу жилда улар Қанаан зимининиң мәһсулат-
лиридин йеди.

Йерихо шәһириниң үстидин ғәлибә қилиш

[13] Амма Йәшуа Йерихоға йеқин кәлгәндә, бешини көтирип қаривиди, мана униң алдида
суғурулған қилични тутуп турған бир адәм туратти. Йәшуа униң қешиға берип униң-
дин: — Сән биз тәрәптиму, яки дүшмәнлиримиз тәрәптиму? — дәп сориди.
[14] У җавап берип: — Яқ, ундақ әмәс, бәлки Мән Пәрвәрдигарниң қошунлириниң Сәрдари
болуп кәлдим» — деди.
Йәшуа йәргә дүм жиқилип сәждә қилип униңға: — Рәббимниң қулиға немә тапшуруқ-
лири баркин? дәп сориди.
[15] Пәрвәрдигарниң қошунининң Сәрдари Йәшуаға: — Путуңдики кәшиңни салғин, чүнки
сән турған йәр муқәддәс җайдур, девиди, Йәшуа шундақ қилди.

[16] Йерихо сепилиниң қовуқ-дәрвазилири Исраилларниң сәвәвидин мәһкәм етилип, һеч
ким чиқалмайтти, һеч ким кирәлмәйтти.

5:6 Чөл. 14:23
5:9 **«Мисирниң ар-номуси»** — бу немини көрситиду? Бизниңчә у мундақ үч җәһәтни өз ичигә алиду: *(1)* сүннәт қилиниши билән улар бутпәрәс Мисирлиқларға охшимайдиған болди, Худаниң әһдисигә бағланған кишиләрдин болди *(«Яр.» 17:10-14ни көрүң)*; *(2)* Мисирлиқлар әслидә уларни мазақ қилип: «улар чөл-баяванда өлмәй қалмайду» дегән болуши мүмкин *(«Мис.» 32:12)*; улар вәдә қилинған зиминға кириши билән бу мазақ сөзи йоқ болатти; *(3)* Исраиллар һазир қуллуқта қелиш номуслуғидин азат болған. **«Гилгал»** — «жумилаш» дегән мәнада.
5:10 Мис. 12:6
5:11 Мис. 12:39; Лав. 2:14
5:13 Мис. 23:23
5:14 **«Йәшуа йәргә дүм жиқилип сәждә қилип...»** — хелә рошәнки, Йәшуа бу затни Худаниң сүпитидә дәп билип сәждә қилғанда, у зат уни тосмиди. Кейин *(6:2)* «Пәрвәрдигарниң қошунининң Сәрдари» болған шу зат Пәрвәрдигардәк сөзләйду. Бу «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» — Худаниң өзини ашкарилиши болуп, йәни Мәсиһниң Өзидин башқа һеч ким әмәстур. «Яр.» 16:7ни вә изаһатни көрүң.
5:14 Яр.17:1-3; Мис.23:20-22
5:15 Мис.3:5

6 1 Пәрвәрдигар Йәшуаға сөз қилип: — Мана, Мән Йерихо шәһирини, падишасини һәмдә
батур жәңчилирини қолуңға тапшурдум.
2 Әнди силәр, йәни барлиқ жәңчиләр шәһәрни бир қетим айлинип меңиңлар; алтә күн-
гичә һәр күни шундақ қилиңлар. 3 Һәмдә йәттә каһин әһдә сандуғиниң алдида қочқар
мүңгүзидин етилгән йәттә бурғини көтирип маңсун; йәттинчи күнигә кәлгәндә силәр
шәһәрни йәттә қетим айлинисиләр; каһинлар бурғиларни чалсун. 4 Шундақ болидуки,
улар қочқар бурғилири билән созуп бир аваз чиқарғинида, барлиқ кишиләр бурғиниң
авазини аңлап, қаттиқ тәнтәнә қилип товлисун; буниң билән шәһәрниң сепиллири те-
гидин өрүлүп чүшиду, һәр бир адәм алдиға қарап етилип кириду, — деди.
5 Шуниң билән Нунниң оғли Йәшуа каһинларни чақирип уларға: — Силәр әһдә сандуғи-
ни көтирип меңиңлар; йәттә каһин Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғиниң алдида йәттә
қочқар бурғисини көтирип маңсун, деди
6 У хәлиққә: — Чиқип шәһәрни айлиниңлар; қураллиқ ләшкәрләр Пәрвәрдигарниң әһдә
сандуғиниң алдида маңсун, деди.
7 Йәшуа буни хәлиққә буйруғандин кейин, Пәрвәрдигарниң алдида йәттә қочқар бурғи-
сини көтәргән йәттә каһин алдиға меңип бурғиларни чалди; Пәрвәрдигарниң әһдә сан-
дуғи болса уларниң кәйнидин елип меңилди. 8 Қураллиқ ләшкәрләр бурға челиватқан
каһинларниң алдида маңди; әһдә сандуғиниң арқидин қоғдиғучи қошун әгишип маңди.
Каһинлар маңғач бурға чалатти.

9 Йәшуа хәлиққә буйруп: — Мән силәргә: «Товлаңлар» демигичә нә товлимаңлар, нә ава-
зиңларни чиқармаңлар, нә ағзиңлардин һеч бир сөзму чиқмисун; лекин силәргә «Тов-
лаңлар» дегән күнидә, шу чағда товлаңлар, — дегән еди.
10 Шу тәриқидә улар Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини көтирип шәһәрни бир айланди.
Халайиқ чедиргаһқа қайтип келип, чедиргаһта қонди.
11 Әтиси Йәшуа таң сәһәрдә қопти, каһинларму Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини йәнә
көтәрди; 12 Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғиниң алдида йәттә қочқар бурғисини көтәргән
йәттә каһин алдиға меңип тохтимай челип маңатти; каһинлар маңғач бурға чалғанда,
қураллиқ ләшкәрләр уларниң алдида маңди, арқидин қоғдиғучи қошун әгишип маңди.
13 Иккинчи күниму улар шәһәрниң әтрапини бир қетим айлинип, йәнә чедиргаһқа йе-
нип кәлди. Улар алтә күнгичә шундақ қилип турди.
14 Йәттинчи күни улар таң сәһәрдә қопуп, охшаш һаләттә йәттә қетим шәһәрниң әтрапи-
ни айланди; пәқәт шу күнила улар шәһәрниң әтрапини йәттә қетим айланди. 15 Йәттин-
чи қетим айлинип болуп, каһинлар бурға чалғанда Йәшуа хәлиққә: — Әнди товлаңлар!
Чүнки Пәрвәрдигар шәһәрни силәргә тапшуруп бәрди! 16 Лекин шәһәр вә униң ичидики
барлиқ нәрсиләр Пәрвәрдигарға мутләқ аталғанлиғи үчүн силәргә «һарам»дур; пәқәт
паһишә аял Раһаб билән униң пүтүн өйидикиләрла аман қалсун; чүнки у биз әвәткән әл-
чилиримизни йошуруп қойған еди. 17 Лекин силәр қандақла болмисун «һарам» дәп бе-
китилгән нәрсиләрдин өзүңларни тартиңлар; болмиса, «һарам» қилинған нәрсиләрдин
елишиңлар билән өзүңларни һарам қилип, Исраилниң чедиргаһиниму һарам қилип
униң үстигә апәт чүшүрисиләр. 18 Амма барлиқ алтун-күмүч, мис вә төмүрдин болған

6:12 **«каһинлар маңғач бурға чалғанда, қураллиқ ләшкәрләр уларниң алдида маңди, арқидин қоғдиғучи қошун әгишип маңди»** — яки «қураллиқ адәмләр болса уларниң алдида маңди, арқидин қоғдиғучи қошун әгишип бурға чалғач маңди».

6:16 **«Пәрвәрдигарға мутләқ аталғанлиғи үчүн силәргә һарам болиду»** — «һарам» ибраний тилида «һәрәм» *(яки «хәрәм»)*. Мошу уқум ибраний тилида пәқәт «Пәрвәрдигарға «һәрәм» дәп атилиду» дегән сөзләр билән ипадилиниду. Ибраний тилида «һәрәм» дәп бекитилгән һәр бир нәрсә адәттә мутләқ һалак қилиниши керәк *(24-айәтни көрүң)*. Лекин мошу қетим шәһәрдин елинған металдин ясалған нәрсиләр Пәрвәрдигарниң йолида ишлитилишкә сақлансун, дәп буйрулған еди *(19-айәтни көрүң)*.

нәрсиләр болса Пәрвәрдигарға муқәддәс қилинсун; улар Пәрвәрдигарниң ғәзнисигә киргүзулсун, — деди.
[19] Шуниң билән хәлиқ товлишип, каһинлар бурға чалди. Шундақ болдики, хәлиқ бурға авазини аңлиғинида интайин қаттиқ товливиди, сепил тегидин өрүлүп чүшти; хәлиқ униң үстидин өтүп, һәр бири өз алдиға атлинип кирип, шәһәрни ишғал қилди. [20] Улар әр-аял болсун, қери-яш болсун, қой-кала вә ешәкләр болсун шәһәр ичидики һәммини қиличлап йоқатти.
[21] Йәшуа у зиминни чарлап кәлгән икки адәмгә: — Силәр у паһишә хотунниң өйигә кирип, униңға бәргән қәсимиңлар бойичә уни вә униңға тәвә болғанларниң һәммисини елип чиқиңлар, деди.
[22] Шуниң билән икки чарлиғучи яш жигит кирип, Раһабни ата-аниси билән қериндашлириға қошуп һәммә нәрсилири билән елип чиқти; улар униң барлиқ уруқ-туққанлирини елип келип, уларни Исраилниң чедиргаһиниң сиртиға орунлаштуруп қойди.
[23] Халайиқ шәһәрни вә шәһәр ичидики һәммә нәрсиләрни от йеқип көйдүрүвәтти. Пәқәт алтун-күмүч, мис вә төмүрдин болған қача-құча әсвапларни жиғип, Пәрвәрдигарниң өйиниң ғәзнисигә әкирип қойди.
[24] Лекин Йәшуа паһишә аял Раһабни, ата җәмәтидикиләрни вә униңға тәвә болғанлириниң һәммисини тирик сақлап қалди; у бүгүнгичә Исраил арисида турувати͏ду; чүнки у Йәшуа Йерихони чарлашқа әвәткән әлчиләрни йошуруп қойған еди.
[25] У чағда Йәшуа агаһ-бешарәт берип: — Бу Йерихо шәһирини қайтидин ясашқа қопқан киши Пәрвәрдигарниң алдида қарғиш астида болиду; у шәһәрниң улини салғанда тунҗа оғлидин айрилиду, шәһәрниң қовуқлирини орунлаштуридиған чағда кичик оғлидинму айрилиду, — деди.
[26] Пәрвәрдигар Йәшуа билән биллә еди; униң нам-шөһрити пүткүл зиминға кәң тарқалди.

Ақанниң гуна қилип Исраил үстигә апәт чүшүрүши

7 [1] Лекин Исраил «һарам» нәрсиләр үстидә итаәтсизлик қилди; чүнки Йәһуда қәбилисидин болған Зәраһниң әвриси, Забдиниң нәвриси, Карминиң оғли Ақан дегән киши һарам дәп бекитилгән нәрсиләрдин алған еди. Буниң билән Пәрвәрдигарниң ғәзиви Исраилға қозғалди.
[2] Йәшуа Йериходин Бәйт-Әлниң шәриқ тәрипидики Бәйт-Авәнниң йенида болған Айи шәһиригә бир нәччә адәм әвәтип уларға: — У йәргә чиқип у зиминни чарлап келиңлар, дәп буйруди. Шуниң билән у адәмләр чиқип Айи зиминини чарлап кәлди. [3] Улар қайтип келип, Йәшуаға: — Һәммә хәлиқниң у йәргә беришиниң һаҗити йоқ екән, икки-үч миңчә адәм болсила Айиға һуҗум қилип уни егиләләйду; у йәрдә олтиришлиқ кишиләр аз болғачқа, пүткүл хәлиқни аварә қилип у йәргә әвәтмигин, — деди.
[4] Шуниң билән хәлиқтин үч миңчә киши у йәргә чиқти; лекин булар Айиниң адәмлири алдидин қечип кетишти. [5] Айиниң адәмлири улардин оттуз алтичә кишини уруп өлтүрди; қалғанларни сепил қовуқиниң алдидин Шебаримғичә қоғлап берип, у йәрдики даванда уларни уруп мәғлуп қилди. Андин хәлиқниң жүриги су болуп, қаттиқ сара-

6:18 Чөл. 31:54
6:19 Ибр. 11:30
6:21 Йә. 2:14; Ибр. 11:31
6:25 **«У чағда Йәшуа агаһ-бешарәт берип...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: - «У чағда Йәшуа қәсәм ичип...». Лекин бизниңчә Йәшуаниң сөзи қәсәм әмәс. **«...шәһәрниң қовуқлирини орунлаштуридиған чағда кичик оғлидинму айрилиду»** — бу бешарәтниң әмәлгә ашурулуши «1Пад.» 16:34дә хатирилиниду.
6:25 1Пад. 16:34
7:1 Йә. 22:20; 1Тар. 2:7

симгә чүшти. [6] Йәшуа кийимлирини житип, Исраилниң ақсақаллири Пәрвәрдигарниң
әһдә сандуғиниң алдида йәргә дүм жиқилип, башлириға топиларни чечип, у йәрдә кәч
киргичә йетип қалди. [7] Йәшуа: — Аһ, Рәб Пәрвәрдигар, сән бизни Аморийларниң қолиға
тапшуруп һалак қилиш үчүн, бу хәлиқни немишкә Иордан дәриясиниң бу тәрипи-
гә өткүзгәнсән? Биз Иордан дәриясиниң у тәрипидә туривәргән болсақ боптикән! [8] Әй
Рәббим! Исраил өз дүшмәнлириниң алдидин бурулуп қачқан йәрдә мән немиму дей-
әләймән? [9] Қананийлар, шундақла зиминда барлиқ туруватқанлар буни аңлиса бизни
қапсивелип йәр йүзидин намимизни үзүп ташлайду; шу чағда Сән улуқ нам-шөһритиң
үчүн немиләрни қилисән?! — деди.
[10] Лекин Пәрвәрдигар Йәшуаға жавап берип мундақ деди: — «Орнуңдин қоп! Немишкә
шундақ дүм ятисән? [11] Исраил гуна қилди! Улар йәнә Мән уларға тапилиған әһдәмгә хи-
лаплиқ қилип, һарам дәп бекитилгән нәрсиләрдин елип, оғрилиқ қилип, алдамчилиқ
қилип һәм һарам бекитилгәнни өз маллириниң арисиға тиқип қойди. [12] Шуңа Исраил-
лар дүшмәнлириниң алдида тик туралмайду; улар өзлирини «һарам» қилип бекитип,
мутләқ йоқитилишқа йүзләнгәчкә, дүшмәнлириниң алдидин бурулуп арқисиға қачиду.
Әгәр силәр «һарам» дәп бекитилгәнни араңлардин тамамән йоқ қилмисаңлар, мундин
кейин мән силәр билән биллә болмаймән.
[13] Әнди сән туруп хәлиқни пак-муқәддәс қилип уларға: — «Әтә үчүн өзүңларни пак қи-
лиңлар; чүнки Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар шундақ дәйду: — Әй Исраил, сәндә «һа-
рам» дәп бекитилгән нәрсә бардур; бу һарам нәрсини араңлардин йоқ қилмиғичилик
дүшмәнлириңларниң алдида тик туралмайсиләр. [14] Әтә сәһәрдә силәр қәбилә бойичә
һазир қилинисиләр; шундақ болидуки, Пәрвәрдигар бекиткән қәбилә жәмәт-жәмәти
бойичә бирдин-бирдин алдиға кәлсун; Пәрвәрдигар бекиткән жәмәт аилә-аилә бойичә
бирдин-бирдин һазир болуп алдиға кәлсун; андин Пәрвәрдигар бекиткән аилидики
әркәкләр бирдин-бирдин алдиға келип һазир болсун. [15] Шундақ болидуки, һарам дәп
бекитилгән нәрсини өз йенида сақлиған киши тепилғанда, Пәрвәрдигарниң әһдисигә
хилаплиқ қилғанлиғи үчүн һәм шундақла Исраил ичидә рәзиллик садир қилғини үчүн
у вә униңға барлиқ тәвә болғанлар отта көйдүрүлсун, — дәйду», дәп ейтқин».
[16] Йәшуа әтиси таң сәһәрдә туруп Исраилни алдиға жиғип, қәбилә-қәбилини һазир
қиливиди, Йәһуда қәбилиси бекитилди; [17] у Йәһуданиң жәмәтлирини һазир қиливи-
ди, Зарһийлар жәмәти бекитилди. У Зарһийлар жәмәтини аилә-аилә бойичә алдиға
кәлтүрүвиди, Забди дегән киши бекитилди. [18] Забди өз аилисидики әркәкләрни бир-
дин-бирдин һазир қиливиди, Йәһуда қәбилисидин Зәраһниң әвлади, Забдиниң нәври-
си, Карминиң оғли Ақан бекитилди.
[19] Шуниң билән Йәшуа Ақанға: — Әй оғлум, Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарға шан-шәрәп-
ни қайтуруп берип, Униң һөрмити үчүн қилғанлириңни иқрар қилғин; мәндин һеч не-
мини йошурмай, қилғиниңниң һәммисини маңа ейтқин, деди.
[20] Ақан Йәшуаға жавап берип: — Мән дәрвәқә Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар алдида
гуна қилип, мундақ-мундақ қилдим: [21] мән олжиниң арисидин Шинарда чиққан чирай-

---

7:5 **«...қалғанларни сепил қовуқиниң алдидин Шебаримғичә»** — яки «қалғанларни сепил қовуқиниң алдидин «дәзләр» дегән жайғичә».

7:14 **«Пәрвәрдигар бекиткән қәбилә жәмәт-жәмәти бойичә бирдин-бирдин алдиға кәлсун...»** — Худа қайси йол билән гунакар қәбилини көрсәткәнлиги мошу йәрдә аян қилинмайду; шүбһисизки, көрситиш йоли чәк ташлаш яки баш каһин көтәргән «урим вә туммим» арқилиқ болған болса керәк.

7:17 **«Зарһийлар жәмәти»** — яки «Зарһийлар». «Зарһийлар» дегән «Зәраһлар»ниң башқа бир шәкли *(1:7ни көрүң)*.

7:18 **«Зәраһниң әвлади»** — ибраний тилида «Зәраһниң оғли».

7:19 **«Пәрвәрдигарға шан-шәрәпни қайтуруп берип Униң һөрмити үчүн қилғанлириңни иқрар қилғин»** — Ақанниң қилғанлирини иқрар қилғининиң өзи Худаға шан-шәрәпни қайтурушни болиду, чүнки бу иш Худаниң һәммә иштин хәвәрдар болғинини халайиқ алдида көрситидиған иштур.

лиқ бир тонға, икки йүз шәкәл күмүч, әллик шәкәл еғирлиқтики алтун тахтиға көзүм
қизирип уларни еливалдим. Мана, бу нәрсиләрни чедиримниң оттурисидики йәргә
көмүп қойдум, күмүч уларниң астида, — деди.
[22] Шуларни девиди, Йәшуа әлчиләрни әвәтти, улар чедирға жүгүрүп барди вә мана, нәр-
силәр дәрвәқә чедирда йошуруқлуқ болуп, күмүч буларниң астида еди. [23] Улар бу нәр-
силәрни чедирдин елип чиқип Йәшуаға, шундақла барлиқ Исраилларниң қешиға кәл-
түрүп, Пәрвәрдигарниң алдиға қойди. [24] Андин Йәшуа билән пүткүл Исраил жамаити
қопуп Зәраһниң оғли Ақанни, күмүч, тон вә алтун тахта билән қошуп, униң оғуллири
билән қизлирини, уйлири билән ешәклири, қойлири, чедири билән барлиқ тәвәликли-
рини елип Ақор жилғисиға кәлтүрди.
[25] Йәшуа Ақанға: — Сән бешимизға қанчилик апәт кәлтүрдүң! Мана, бүгүн Пәрвәрдигар
сениң үстүңгә апәт кәлтүриду, — деди. Андин пүткүл Исраил жамаити уни чалма-кесәк
қилип өлтүрди. Улар аилисидикиләрниму чалма-кесәк қилип өлтүргәндин кейин, һәм-
мини отта көйдүрүвәтти. [26] Андин халайиқ бир чоң дога ташни униң үстигә догилап
қойди. Бүгүнгә қәдәр у у йәрдә турмақта. Буниң билән Пәрвәрдигарниң ғәзиви янди.
Шуниң билән шу йәргә «Апәт жилғиси» «(Ақор жилғиси)» дәп нам қоюлди вә бу күнгичә
шундақ аталмақта.

Исраилниң Айи шәһири үстидин ғәлибә қилиши

8 [1] Пәрвәрдигар Йәшуаға: — Сән һеч қорқма, һәм һодуқмиғин. Туруп, барлиқ
жәңчиләрни өзүң билән елип, Айи шәһиригә чиққин. Мана, Мән Айиниң падишаси,
хәлқи, шәһири вә зиминини қошуп сениң қолуңға тапшурдум. [2] Сән Йерихо билән униң
падишасиға қандақ қилған болсаң Айи шәһири билән униң падишасиғиму шундақ
қилисән. Пәқәт силәр бу қетим шәһәрдин олжа вә чарпайларни алсаңлар болиду. Әнди
сән шәһәрниң кәйни тәрипигә һуҗум қилишқа пистирма қойғин, — деди.
[3] Шуниң билән, Йәшуа билән һәммә жәңчиләр қозғилип, Айиға һуҗум қилишқа чиқти.
Йәшуа оттуз миң батур жәңчини илғап кечидә уларни маңдурди [4] вә уларға мундақ та-
пилиди: — «Силәр агаһ болуп, шәһәрдин бәк нери кәтмәй шәһәрниң кәйнидә мөкүнүп
туруп, һәммиңлар бөктүрмә һуҗумға тәйяр туруңлар. [5] Мән өзүм билән қалған һәммә
кишиләрни елип шәһәргә йеқин баримән; шундақ болидуки, улар балдурқидәк алди-
мизға чиқип һуҗум қилғанда, биз уларниң алдидин қачимиз; [6] улар жәзмән бизниң
кәйнимиздин қоғлайду; улар: «Исраиллар балдурқидәк алдимиздин қечип кәтти» дәп
ойлайду, биз уларни аздуруп шәһәрдин жирақ елип чиқимиз. Шуниң үчүн биз улар-
ниң алдидин қачимиз. [7] У вақитта силәр бөктүрмидин қопуп чиқип, шәһәрни ишғал қи-
лиңлар; чүнки Пәрвәрдигар Худайиңлар бу шәһәрни силәрниң қолуңларға тапшуриду.
[8] Шәһәрни ишғал қилғандин кейин Пәрвәрдигарниң тапилиғини бойичә у шәһәрни от
йеқип көйдүрүветиңлар. Мана, мән силәргә әмир бәрдим».
[9] Йәшуа уларни йолға салди, улар берип Бәйт-Әл билән Айиниң оттурисида, Айиниң
ғәрип тәрипидә бөктүрмә селип марап олтарди. Йәшуа болса у кечиси хәлиқниң ари-
сида қонди. [10] Әтиси сәһәр Йәшуа қопуп, хәлиқни жиғип тәкшүрди; андин у Исраилниң

7:21 **«Шинар»** — Бабилниң башқа бир намидур.
7:25 **«...Исраил жамаити *Ақанни* чалма-кесәк қилип өлтүрди. Улар аилисидикиләрниму чалма-кесәк қилип өлтүргән...»** — Ақанниң аилисидикиләр чалма-кесәк қилинди; чүнки аилисидикиләр униң гунайини көрүп туруп униң тоғрилиқ жим турғачқа, униңға шерик болуп қалған.
7:26 **«Апәт жилғиси»** — ибраний тилида «Ақор жилғиси».
8:1 Қан. 1:21; 7:18
8:2 Қан. 20:14; Йә. 6:21

Йәшуа пәйғәмбәрниң Қанаанниң жәнубий тәрипидики һәрбий жүрүшлири

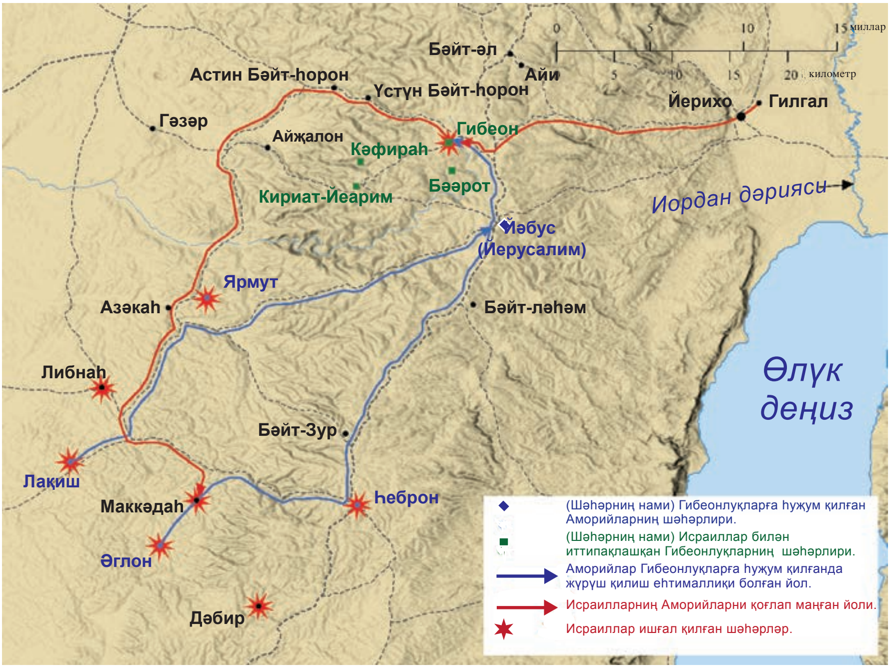

ақсақаллири билән биллә хәлиқниң алдида Айиға қарши маңди. [11] Униң билән биллә
болған һәммә җәңчиләрму униң билән чиқип, шәһәрниң алдиға йеқин берип, Айиниң
шимал тәрипидә чедир тикти. Улар чүшкән жай билән Айиниң оттурисида бир жилға
бар еди. [12] Йәшуа бәш миңчә адәмни таллап елип берип, Бәйт-Әл билән Айиниң отту-
рисида, шәһәрниң ғәрип тәрипидә бөктүрмә турғузған еди. [13] Шундақ қилип, барлиқ
хәлиқ, йәни шәһәрниң шимал тәрипидики барғаһтики қошун билән ғәрип тәрипиди-
ки пистирма қошун орунлаштуруп бөлүнди. Шу кечиси Йәшуа өзи жилғиниң оттури-
сиға чүшти. [14] Айиниң падишаси шу әһвални көрди вә шәһәрдикиләр алдирап сәһәр қо-
пушти; падиша билән барлиқ хәлқи Исраил билән соқушуш үчүн бәлгүләнгән вақитта
Арабаһ түзләңлигигә чиқти. Лекин падишаниң шәһәрниң кәйнидики пистирма қошун-
дин хәвири йоқ еди. [15] Йәшуа билән барлиқ Исраил болса өзлирини улардин йеңилгәнгә
селип, чөл тәрәпкә қачти. [16] Шәһәрдә бар хәлиқниң һәммиси уларни қоғлашқа чақирил-
ди; улар келип Йәшуани қоғлиғанда, улар аздурулуп шәһәрдин жирақ қилинди. [17] Айи
билән Бәйт-Әлниң ичидә Исраилни қоғлашқа чиқмиған һеч бир әр киши қалмиди; улар
шәһәрни очуқ қоюп, һәммиси Исраилни қоғлап чиқип кәтти.
[18] У вақитта Пәрвәрдигар Йәшуаға: — Қолуңдики нәйзини айиға қаритип узатқин; чүнки
Мән уни сениң қолуңға тапшурдум, — девиди, Йәшуа қолидики нәйзини шәһәргә қаритип
узатти. [19] У қолидики нәйзини узатқан һаман пистирмида ятқанлар жайидин тезла чиқип,
жүгүргиничә шәһәргә етилип кирип, уни ишғал қилип шуан от йеқип көйдүрүвәтти.

8:14 «бәлгүләнгән вақитта» — бәлким Бәйт-Әлдикиләр билән пүтүшкән мәлум бир вақит болуши мүмкин *(17-айәтни көрүң)*. Башқа бир хил тәрҗимиси «бәлгүләнгән жайда».

[20] Айиниң адәмлири бурулуп қаривиди, мана шәһәрдин асман-пәләк өрләватқан түтүнни
көрди, я у яққа я бу яққа қачайли десә, һеч һали қалмиған еди; чөл тәрәпкә қачқан Исра-
иллар бурулуп өзлирини қоғлап келиватқанларға һуҗум қилди. [21] Йәшуа билән барлиқ
Исраил пистирма қошунниң шәһәрни елип болғанлиғини, шундақла шәһәрдин түтүнниң
өрләп чиққинини көрүп, йенип келип, Айиниң адәмлирини өлтүргили турди. [22] Шуниң
билән бир вақитта шәһәрни алғанларму шәһәрдин чиқип уларға һуҗум қилди. Шуниң
билән улар Исраилларниң оттурисида, бәзилири бу тәрәптин, бәзилири у тәрәптин
қапсилип қалди. Исраиллар уларниң һеч бирини қоймай, һәммисини өлтүрүвәтти.
[23] Улар Айиниң падишасини тирик тутуп, Йәшуаниң алдиға елип барди. [24] Исраил дала-
да учриған барлиқ Айилиқларни, йәни өзлирини чөлгичә қоғлап кәлгәнләрни қирип
йоқатқандин кейин (уларниң һәммиси қиличлинип йоқитилған еди), барлиқ Исраил Ай-
иға йенип келип, у йәрдикиләрни қиличлап өлтүрди. [25] Шундақ болдики, шу күнидә өл-
түрүлгән әр-аяллар, йәни Айилиқларниң һәммиси он икки миң адәм еди. [26] Чүнки Йәшуа
Айида туруватқан һәммә адәм йоқитилмиғичә қолидики узутуп турған нәйзисини жиғ-
миған еди. [27] Һалбуки, Пәрвәрдигарниң Йәшуаға буйруған сөзи бойичә Исраиллар шәһәр-
дики чарпай билән олҗини өзлири үчүн алди. [28] Андин Йәшуа Айи шәһирини көйдүрүп,
уни әбәткичә Харабилик догисиға айландурувәтти; таки бүгүнгичә у шундақ турмақта.
[29] Айиниң падишасини болса, у бир дәрәққә астуруп, у йәрдә кәчкичә турғузди. Күн
патқанда Йәшуа әмир қиливиди, кишиләр униң өлүгини дәрәқтин чүшүрүп, уни шәһәр-
ниң қовуқиниң алдиға ташлап, үстигә чоң бир дога ташни догиливәтти; бу таш догиси
бүгүнгичә турмақта.

Исраилниң өзлирини Пәрвәрдигарниң әһдисигә қайтидин бағлиши

[30] Андин Йәшуа Ебал теғида Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарға қурбангаһ ясиди.
[31] Пәрвәрдигарниң қули Мусаниң Исраилға буйруғини бойичә, Мусаға назил қилинған
қанун китавида пүтүлгәндәк, қурбангаһ һеч бир төмүр әсвап тәккүзүлмигән пүтүн
ташлардин ясалған еди. Униң үстидә хәлиқ Пәрвәрдигарға атап көйдүрмә қурбанлиқлар
вә енақлиқ қурбанлиқлири сунуп турди. [32] Шу йәрдә Йәшуа униң ташлириниң үстигә
пүткүл Исраилниң алдида Муса пүткән қанунни көчүрүп пүтүп қойди. [33] Андин пүткүл
Исраил хәлқи, уларниң ақсақаллири, әмәлдарлири билән һакимлири, мәйли мусапир-
лар болсун яки уларниң арисида туғулғанлар болсун, һәммиси Пәрвәрдигарниң әһдә
сандуғиниң икки тәрипидә, әһдә сандуғини көтәргән каһинлар болған Лавийларниң
алдида өрә турди; Пәрвәрдигарниң қули Мусаниң дәсләптә буйруғини бойичә, Исраил-
ларниң бәхит-бәрикитини тиләшкә хәлиқниң йерими Гәризим теғи алдида, йәнә бир
йерими Ебал теғи алдида турди.
[34] Андин Йәшуа қанун китавида пүтүлгәнниң һәммисигә мувапиқ қанундики һәммә
сөзләрни, җүмлидин бәхит-бәрикәт сөзлири вә ләнәт сөзлирини оқуп бәрди. [35] Йәшуа
буларни пүткүл Исраил җамаитигә, җүмлидин аяллар, балилар вә уларниң арисида ту-
руватқан мусапирларға оқуп бәрди; Мусаниң барлиқ буйруғанлиридин һеч бир сөзни
қалдурмиди.

8:22 Қан. 7:2
8:27 Чөл. 31:22, 26; Йә. 8:2
8:29 Қан. 21:22, 23
8:31 Мис. 20:25; Қан. 27:4
8:32 Қан. 27:3
8:33 **«Андин пүткүл Исраил хәлқи... һәммиси ... каһинлар болған Лавийларниң алдида өрә турди; ... хәлиқниң йерими Гәризим теғи алдида, йәнә бир йерими Ебал теғи алдида турди»** — бу ишни Худа илгири Исраилға бекиткән *(«Қан.» 11:29 вә 27-28-бапларни көрүң)*.
8:35 Қан. 31:11

Гибеонлуқларниң Исраилни алдап қоюши

9 1 Әнди шундақ болдики, Иордан дәриясиниң ғәрип тәрипидики, йәни тағлиқ
районидики, Шәфәлаһ ойманлиғидики, Улуқ Деңиз бойидики, Ливанниң удулиғичә
созулған барлиқ жутлардики падишалар вә шуниңдәк Һиттийлар, Аморийлар,
Қананийлар, Пәриззийләр, Һивийлар, Йәбусийларниң падишалири бу иштин
хәвәр тапқанда, 2 һәммиси бир болуп Йәшуа билән Исраилға қарши җәң қилғили
иттипақлашти.
3 Амма Гибеон аһалилири Йәшуаниң Йерихо билән Айиға немә қилғинини аңлиғанда,
4 улар һейлә-микир ишлитип, өзлирини узун сәпәрдә болғандәк көрситип, ешәкләргә
кона тағар-хурҗун билән кона, житиқ-ямақ шарап тулумлирини артип, 5 путлириға
ямақ чүшкән кона кәшләрни кийип, кона җул-җул егинләрни үстигә ориған еди; улар
сәпәргә алған нанларниң һәммиси пахтилишип қуруп кәткән еди. 6 Улар Гилгал чедир-
гаһиға берип Йәшуаниң қешиға кирип униң билән Исраилларға: — Биз жирақ жуттин
кәлдуқ; биз билән әһдә түзсәңлар, деди.
7 Лекин Исраиллар Һивийларға җавап берип: — Силәр бизниң аримизда туруватқан
мошу йәрликләр болушуңлар мүмкин; ундақта биз силәр билән қандақму әһдә түзи-
миз? — деди.
8 Улар Йәшуаға: — Биз сениң қуллириңмиз, деди. Йәшуа улардин: — Силәр ким, қәйәр-
дин кәлдиңлар? — дәп сориди.
9 Улар униңға җавап берип: — Сениң қуллириң болса Пәрвәрдигар Худайиңниң намини
аңлиғанлиғи үчүн наһайити жирақ жуттин кәлди. Чүнки биз Униң нам-шөһритини вә
Униң Мисирда қилған һәммә ишлирини, 10 шундақла Униң Иорданниң у тәрипидики
Аморийларниң икки падишаси, йәни Һәшбонниң падишаси Сиһон билән Аштаротта
туруқлуқ Башанниң падишаси Огқа немә қилғинини аңлидуқ. 11 Шуңа ақсақаллиримиз
билән жутта турғучи һәммә хәлиқ бизгә сөз қилип: — Қолуңларға сәпәргә лазимлиқ
озуқ-түлүк елип, берип Исраиллар билән көрүшүп уларға: «Биз силәрниң қуллуғуңлар-
да болимиз; шуңа биз билән әһдә түзүңлар», дәңлар, дәп бизни әвәтти. 12 Силәрниң қе-
шиңларға қарап йолға чиққан күнидә биз сәпиримиз үчүн өйимиздин алған нан иссиқ
еди, мана һазир у қуруп, пахтилишип кетипту. 13 Бу шарап тулумлири болса шарап қа-
чилиғанда йеңи еди, мана әнди житилип кетипту. Биз кийгән бу кийимләр вә кәшләр
сәпәрниң интайин узунлуғидин конирап кәтти, — деди.
14 Шуниң билән Исраиллар уларниң озуқ-түлүгидин азрақ алди, лекин Пәрвәрдигардин
йол сorимиди.
15 Шундақ қилип, Йәшуа улар билән сүлһи түзүп, уларни тирик қоюшқа улар билән әһд
бағлиди; җамаәт әмирлириму уларға қәсәм қилип бәрди.
16 Улар әһдә бағлишип үч күндин кейин, бу хәлиқниң өзлиригә хошна екәнлигини, өз-
лириниң арисида олтиришлиқ екәнлиги уларға мәлум болди. 17 Исраиллар сәпирини
давамлаштуруп үчинчи күни уларниң шәһәрлиригә йетип кәлди; уларниң шәһәрлири
Гибеон, Кәфираһ, Бәэрот билән Кириат-Йеарим еди. 18 Җамаәтниң әмирлири илгири
Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарниң нами билән уларға қәсәм қилған болғачқа, Исраил-
лар уларға һуҗум қилмиди. Буниң билән пүткүл җамаәт әмирләр үстидин ғотулдашқи-

9:1 **«Улуқ деңиз»** — һазирқи «Оттура Деңиз»дур.
9:4 **«өзлирини узун сәпәрдә болғандәк көрситип...»** — яки «өзлирини әлчиләр қилип көрсәткән,...» яки «бир мунчә озуқ-түлүк тәйярлиған,...».
9:5 **«сәпәргә алған нанлар... қуруп кәткән еди»** — яки «сәпәргә алған нанлар... увилип кәткән еди».
9:10 Чөл. 21:24, 33; Қан. 1:4
9:14 **«уларниң озуқ-түлүгидин азрақ алди»** — бәлким уларниң сөзлири раст-ялғанлиғини билиш үчүн озуқ-түлүктин азрақ елип тетип баққан болуши мүмкин.

ли турди. 19 Лекин әмирләрниң һәммиси пүткүл жамаәткә: — Биз уларға Исраилниң Ху-
даси Пәрвәрдигарниң нами билән қәсәм қилип бәргәчкә, уларға қол тәккүзәлмәймиз.
20 Биз уларға қилған қәсәмимиз түпәйлидин, үстимизгә ғәзәп чүшмәслиги үчүн уларни
тирик қалдурушмиз керәк; уларға шундақ қилмисақ болмайду, деди. 21 Андин әмирләр
жамаәткә йәнә: — Уларни тирик қоюңлар; һалбуки, улар пүткүл жамаәт үчүн отун ярғу-
чи вә су тошуғучилар болиду, деди. Бу иш әмирләр жамаәткә дегәндәк болди.
22 У вақитта Йәшуа уларни чақирип уларға: — Силәр аримиздики йәрликләр туруп, не-
мишкә биз жирақтин кәлдуқ, дәп бизни алдидиңлар? 23 Буниң үчүн силәр әнди ләнәткә
қелип, араңларда Худайимниң өйи үчүн отун яридиған вә су тошуйдиған қул болуштин
бирәр адәмму мустәсна болмайду, — деди.
24 Шуниң билән улар Йәшуаға жавап берип: — Пәрвәрдигар Худайиңниң Өз қули болған
Мусаға әмир қилип, барлиқ зиминни силәргә беришкә, шундақла зиминда туруватқан-
ларниң һәммисини алдиңлардин йоқитишқа вәдә қилғанлиғи қуллириң болған пеқир-
ларға ениқ мәлум қилинди; шуңа биз силәрниң түпәйлиңлардин җенимиздин җәзмән
айрилип қалимиз дәп вәһимигә чүшүп, бу ишни қилип салдуқ. 25 Әнди биз қолуңға
чүштуқ; нәзириңгә немә яхши вә дурус көрүнсә шуни қилғин, — деди.

26 Йәшуа әнә шундақ қилиш билән уларни Исраилниң қолидин қутқузди; Исраиллар
уларни өлтүрмиди. 27 Лекин шу күни Йәшуа Пәрвәрдигар таллайдиған җайда жамаәт
үчүн вә Пәрвәрдигарниң қурбангаһи үчүн уларни отун ярғучилар вә су тошуғучилар
дәп бекитти. Улар бүгүнгә қәдәр шундақ қилип кәлмәктә.

Аморийларниң иттипақдаш қошунниң үстидин ғалип келиши — әҗайип бир мөҗизә

10 1 Шундақ болдики, Йерусалимниң падишаси Адони-зәдәк Йәшуаниң Айи
шәһирини ишғал қилип, уни мутләқ йоқатқанлиғини, Йерихо билән униң
падишасиға қилғинидәк, Айи билән униң падишасиғиму шундақ қилғинини, Гибеонда
олтарғучиларниң Исраил билән сүлһ түзүп, уларниң арисида туруватқанлиғини
аңлап, 2 у вә хәлқи қаттиқ қорқти; чүнки Гибеон болса Айидин чоң шәһәр болуп, пайтәхт
шәһәрлиридәк еди; униң һәммә адәмлири толиму батур палванлар еди. 3 Шуниң
билән Йерусалимниң падишаси Адони-зәдәк Һебронниң падишаси Һоһам, Ярмутниң
падишаси Пирам, Лақишниң падишаси Яфия вә Әглонниң падишаси Дәбиргә хәвәр
әвәтип: — 4 Мениң йенимға келип Гибеонларға һуҗум қилишимиз үчүн маңа мәдәт
бериңлар; чүнки улар болса Йәшуа вә Исраиллар билән сүлһ түзүвалди, — деди.
5 Шундақ қилип Аморийларниң бәш падишаси, йәни Йерусалимниң падишаси, Һеброн-
ниң падишаси, Ярмутниң падишаси, Лақишниң падишаси вә Әглонниң падишаси —
улар өзлири барлиқ қошунлири билән биллә чиқип, Гибеонниң удулида барғаһ тикип,
униңға һуҗум қилди.
6 Буниң билән Гибеонлуқлар Гилгалдики чедиргаһқа, Йәшуаниң қешиға адәм әвәтип:
— Сән өз қуллириңни ташливәтмәй, дәрһал қешимизға келип мәдәт берип, бизни
қутқузғин; чүнки тағлиқ районда олтиришлиқ Аморийларниң барлиқ падишалири бир-
лишип бизгә һуҗум қилди, — деди.

9:24 Қан. 7:1, 2
10:1 **«Йерусалимниң падишаси Адони-зәдәк»** — оқурмәнләргә ениқки, шу чағда Йерусалим шәһири техи Исраилларға тәвә әмәс.
10:1 Йә. 6:15; 9:15
10:6 **«сән өз қуллириңни ташливәтмәй,...»** — ибраний тилида «қолуңни қуллириңдин елип кәтмигәй,...».

[7] Буни аңлап Йәшуа барлиқ жәңчиләрни, йәни һәммә батур палванларни елип Гилгал-
дин йолға чиқти. [8] Пәрвәрдигар Йәшуаға: — Улардин қорқмиғин; чүнки Мән уларни се-
ниң қолуңға тапшурдум, уларниң һеч бири алдиңда пут тирәп туралмайду, — деди.
[9] Йәшуа Гилгалдин чиқип пүтүн кечә меңип уларниң үстигә туюқсиз чүшти. [10] Пәрвәр-
дигар уларни Исраилниң алдида тирипирән қилди, Йәшуа уларни Гибеонда қаттиқ
мәғлуп қилип қирип, Бәйт-Һоронға чиқидиған даван йолида қоғлап, Азикаһ билән
Маккәдаһқичә сүрүп-тоқай қилди. [11] Улар Исраилдин қечип, Бәйт-Һоронниң даванидин
чүшүватқанда, Пәрвәрдигар таки улар Азикаһқа йәткичә асмандин уларниң үстигә чоң-
чоң мөлдүр-ташларни яғдурди. Улар өлди; мошу мөлдүрләр билән өлтүрүлгәнләр Исра-
иллар қиличлап өлтүргәнләрдин көп еди.
[12] Андин Йәшуа Пәрвәрдигарға сөз қилди, — йәни Пәрвәрдигар Аморийларни Исраил-
ниң алдиға тапшурған күнидә у Исраилниң көз алдида Пәрвәрдигарға мундақ деди: —
«Әй қуяш, Гибеон үстидә тохтап тур! Әй ай, Айжалон жилғиси үстидә тохтап тур!»
[13] Шуни девиди, хәлиқ дүшмәнләрдин интиқам елип болғичилик қуяш маңмай тохтап
турди, айму тохтап турди. Бу вақиә Яшарниң китавида пүтүлгән әмәсмиди? Қуяш тәх-
минән пүтүн бир күн асманниң оттурисида тохтап олтиришқа алдиримиди. [14] Пәрвәр-
дигар бир инсанниң нидасиға қулақ салған шундақ бир күн илгири болуп бақмиған вә
кейинму болуп бақмиди; чүнки Пәрвәрдигар Исраил үчүн жәң қилди.
[15] Андин Йәшуа билән пүткүл Исраил Гилгалдики чедиргаһқа йенип кәлди. [16] Амма у
бәш падиша болса қечип Маккәдаһтики ғарға йошурунувалди.
[17] Шуниң билән бириси Йәшуаға мәлум қилип: — У бәш падиша тепилди; улар Мак-
кәдаһтики ғарға йошурунувапту, деди. [18] Йәшуа: — Ундақ болса ғарниң ағзиға чоң-чоң
ташларни жумилитип қоюңлар, андин униң алдида адәмләрни күзәткә қоюңлар. [19] Ле-
кин силәр тохтап қалмай дүшмәнлириңларни қоғлап кәйнидә қалғанларни қириңлар;
уларни өз шәһәрлиригә киргүзмәңлар, чунки Пәрвәрдигар Худайиңлар уларни қо-
луңларға тапшуруп бәрди, — деди.
[20] Андин шундақ болдики, Йәшуа билән Исраиллар буларни қирип қаттиқ мәғлуп қилип
йоқатти; лекин қечип қутулған бир қалдуқ мустәһкәм шәһәрлиригә киривалди. [21] Ан-
дин барлиқ хәлиқ Маккәдаһтики чедиргаһқа, Йәшуаниң қешиға тинич-саламәт йенип
кәлди. Һеч ким Исраилларға қарши еғиз ечишқа җүрьәт қилалмиди.
[22] Йәшуа: — Ғарниң ағзини ечип, у бәш падишани ғардин чиқирип мениң қешимға елип
келиңлар, — деди.
[23] Улар шундақ қилип бәш падишани, йәни Йерусалимниң падишаси, Һебронниң па-
дишаси, Ярмутниң падишаси, Лақишниң падишаси вә Әглонниң падишасини ғардин
чиқирип униң қешиға елип кәлди. [24] У падишалар Йәшуаниң қешиға кәлтүрүлгәндә,
Йәшуа Исраилниң һәммә адәмлирини чақирип, өзи билән жәңгә чиққан ләшкәр сәр-
дарлириға: — Келип путлириңларни бу падишаларниң гәдинигә қоюңлар, — деди. Шун-
дақ девиди, улар келип путлирини уларниң гәдәнлиригә қойди. [25] Андин Йәшуа уларға:
— Қорқмаңлар вә һеч һодуқмаңлар, қәйсәр вә ғәйрәтлик болуңлар; чүнки Пәрвәрдигар
силәр һуҗум қилған барлиқ дүшмәнлириңларға шундақ ишни қилиду, — деди.
[26] Андин Йәшуа падишаларни қиличлап өлтүрүп, җәсәтлирини бәш дәрәққә есип қой-
ди; улар дәрәқләрниң үстидә кәчкичә есиқлиқ турди. [27] Күн патқанда Йәшуаниң буй-
руғи билән кишиләр өлүкләрни дәрәқләрдин чүшүрүп, улар илгири йошурунған ғарға

10:13 **«Яшарниң китави»** — яки «Адаләтпәрвәр кишиниң китави». Бу китап Тәвратта тепилмайду; «2Сам.» 1:18диму тилға елиниду.

10:21 **«...қарши еғиз ечишқа җүрьәт қилалмиди»** — яки «...тәһдит селишқа җүрьәт қилалмиди».

10:26 Қан. 21:23; Йә. 8:29

ташлап, ғарниң ағзиға чоң-чоң ташларни қоюп қойди. Бу ташлар таки бүгүнгә қәдәр шу
йәрдә турмақта.

Зиминниң җәнубий тәрипидә уруш қилиш

28 У күни Йәшуа Маккәдаһни ишғал қилип, униң падишаси билән шәһиридики һәм-
мә хәлиқниң бириниму қоймай қиличлап мутләқ йоқатти; у Йерихониң падишасиға
қилғинидәк Маккәдаһниң падишасиғиму шундақ қилди.
29 Андин Йәшуа билән барлиқ Исраиллар Маккәдаһтин чиқип, Либнаһқа берип Либ-
наһ шәһиригә һуҗум қилди. 30 Пәрвәрдигар униму падишаси билән қошуп Исраилниң
қолиға тапшуруп бәрди; Йәшуа уни қилич билән уруп, шәһиридики һәммә хәлиқниң
бириниму қоймай қиличлап өлтүрди; у Йерихониң падишасиға қилғинидәк униң пади-
шасиғиму шундақ қилди.
31 Андин Йәшуа билән барлиқ Исраил Либнаһдин чиқип, Лақишқа берип, уни қамал қи-
лип униңға һуҗум қилди. 32 Пәрвәрдигар Лақишни Исраилниң қолиға тапшурди; улар
иккинчи күнила уни қилич билән елип, дәл Либнаһқа қилғинидәк, шәһиридики хәлиқ-
ниң бириниму қоймай қиличлап өлтүрди.
33 У вақитта Гәзәрниң падишаси Һорам Лақиш шәһиригә мәдәт бериш үчүн чиқип кәлди;
лекин Йәшуа уни барлиқ адәмлири билән қошуп уруп, улардин һеч кимни тирик қой-
май өлтүрди.
34 Андин Йәшуа билән барлиқ Исраил Лақиштин чиқип, Әглонға берип уни қамал қилип,
у шәһәргә һуҗум қилди. 35 Улар шу күни шәһәрни елип, униңдики адәмләрни қилич-
лиди; шу күни Йәшуа шәһәрдики барлиқ кишиләрни тәлтөкүс йоқатти; у дәл Лақишқа
қилғинидәк, уларғиму шундақ қилди. 36 Андин Йәшуа билән Исраилниң һәммиси
Әглондин чиқип Һебронға берип, у шәһәргә һуҗум қилди. 37 Улар уни елип, дәл Әглон-
да қилғандәк униң падишасини қиличлап, униңға қарашлиқ һәммә йеза-кәнтлирини
елип, уларниң ичидә олтиришлиқ һәммә адәмниң һеч бирини қоймай қиличлап йоқат-
ти. Йәшуа шәһәрни вә ичидики барлиқ адәмләрни мутләқ йоқатти.
38 Андин Йәшуа билән барлиқ Исраиллар Дәбиргә берип, у шәһәргә һуҗум қилди. 39 У
шәһәрни елип вә униңға қарашлиқ һәммә йеза-кәнтлирини қилич билән уруп, пади-
шасини тутуп, булардики барлиқ адәмләрниң һеч бирини қоймай тәлтөкүс йоқатти.
Йәшуа Һебронға қилғинидәк, Либнаһқа вә униң падишасиға қилғинидәк, Дәбир билән
униң падишасиғиму шундақ қилди.
40 Бу тәриқидә Йәшуа шу пүтүн жутни, йәни тағлиқ районни, җәнубий Нәгәв жутини,
Шәфәлаһ ойманлиғини, давандики жутларни һуҗум қилип елип, һәммә жутни ишғал
қилип барлиқ падишалири билән мағлуп қилди. Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар буй-
руғинидәк, у һеч кимни қоймай, бәлки нәпәси барларниң һәммисини мутләқ йоқат-
ти. 41 Йәшуа Қадәш-Барнеадин тартип Газағичә болған жутларни, шуниңдәк Гошәнниң
пүткүл жутини таки Гибеонғичиму һуҗум билән алди. 42 Бу қетимқи урушта Йәшуа бу
падишаларни мағлуп қилип, уларниң зиминини егилиди. Чүнки Исраилниң Худаси
Пәрвәрдигар Исраил тәрәптә туруп җәң қилди.
43 Андин Йәшуа билән барлиқ Исраил Гилгалдики чедиргаһқа йенип кәлди.

Шималий иттипақдаш әлләр билән уруш қилиш

11 1 Амма Һазорниң падишаси Ябин буларни аңлап Мадонниң падишаси Йобаб
билән Шимронниң падишаси вә Ақсафниң падишасиға адәм әвәтти, 2 шундақла

10:40 Қан. 7:2; 20:16, 17; Йә. 8:2

шималдики тағлиқ районлики падишаларға, Киннәротниң җәнубидики түзләңлик,
ойманлиқ вә ғәриптики Дор егизлигидики һәммә падишаларға әлчи әвәтти; [3] У йәнә
шәриқ билән ғәрип тәрәптики Қананийлар, Аморийлар, Һиттийлар, Пәриззийләр
билән тағлиқ районлики Йәбусийлар вә Һәрмон теғиниң етигидики Мизпаһ жутида
туруватқан Һивийларни чақирди. [4] Улар, йәни падишалири вә барлиқ қошунлири
чиқти; уларниң сани деңиз саһилидики қумдәк көп еди, уларниң нурғун ат вә җәң
һарвулири бар еди. [5] Бу һәммә падишалар бир болуп жиғилип, Исраил билән җәң қилиш
үчүн Мәром сулириниң бойида чедирларни тикти.
[6] Лекин Пәрвәрдигар Йәшуаға: — Сән улардин һеч қорқмиғин; чүнки Мән әтә мошу
вақитларда уларниң һәммисини Исраилниң алдида һалакәткә тапшуримән. Сән улар-
ниң атлириниң пәйлирини кесип, һарвулирини отта көйдүрүветисән, — деди.

11:2 **«Дор егизлиги»** — яки «Нафат-Дордики».

Йәшуа пәйғәмбәрниң Қанаанниң шималий тәрипидики һәрбий жүрүшлири

7 Буни аңлап Йәшуа билән униң һәммә җәңчилири Мәром сулириниң йениға берип,
уларниң үстигә туюқсиз чүшүп һуҗум қилди. 8 Пәрвәрдигар уларни Исраилниң қолиға
тапшурди; уларни уруп Чоң Зидон вә Мисрәфот-Майимғичә, шундақла шәриқ тәрәпти-
ки Мизпаһ вадисиғичә сүрүп берип, улардин һеч бирини қоймай қиличлап өлтүрди.
9 Йәшуа Пәрвәрдигарниң өзигә буйруғинидәк қилип, уларниң атлириниң пәйлирини
кесип, һарвулирини отта көйдүрүвәтти.
10 Шу чағда Йәшуа қайтип берип, Һазорни ишғал қилип, униң падишасини қиличлап өл-
түрди. Һазор болса шу дәвирләрдә әшу барлиқ әлләрниң беши еди. 11 Исраиллар шәһәр
ичидә олтиришлиқ һәммисини қиличлап өлтүрүп, һеч нәпәс егисини қоймай һәмми-
сини үзүл-кесил йоқатти; Һазорни Йәшуа отта көйдүрүвәтти, 12 Шу падишаларниң бар-
лиқ пайтәхт шәһәрлирини елип, уларниң падишалирини мағлуп қилди; Пәрвәрдигар-
ниң қули болған Муса буйруғинидәк, у уларни қиличлап үзүл-кесил йоқатти. 13 Лекин
егизликкә селинған шәһәрләрни болса, Исраил көйдүрмиди; Йәшуа улардин пәқәт Һа-
зорнила көйдүрүвәтти. 14 Исраиллар бу шәһәрләрдики ғәниймәтләрни вә чарпайларни
өзлиригә олҗа қилип алди, лекин ичидики һәммә адәмләрни қиличлап йоқатти; улар
бирму нәпәс егисини тирик қоймиди.
15 Пәрвәрдигар Өз қули болған Мусаға немә буйруған болса, Мусаму Йәшуаға шуни буй-
руған еди вә Йәшуаму шундақ қилди. У Пәрвәрдигарниң Мусаға буйруғинидин һеч не-
мини қалдурмай һәммини шу бойичә ада қилди.
16 Шу тәриқидә Йәшуа шу зиминниң һәммисини, йәни тағлиқ районлики зиминларни,
барлиқ җәнубий Нәгәв зиминини, барлиқ Гошән зиминини, ойманлиқтики зиминлар-
ни, түзләңликтики зиминларни вә Исраилниң тағлиқ районлирини вә Шәфәлаһ ойман-
лиғини, 17 Сеир давиниғичә созулған Һалак теғидин таки Һәрмон теғиниң етигидики
Ливан җилғисиға җайлашқан Баал-Гадқичә болған зиминни егилиди; у уларниң һәммә
падишалирини тутуп уларни өлүмгә мәһкүм қилди. 18 Шу тәриқидә Йәшуа бу һәммә па-
дишалар билән узун вақит җәң қилди. 19 Гибеонда олтирақлашқан һивийлардин башқа,
һеч бир шәһәр Исраил билән сулһ түзмиди. Исраил уларниң һәммисини җәң арқилиқла
алди. 20 Чүнки уларниң көңлиниң қаттиқ қилиниши, Исраил билән җәң қилиш нийи-
тидә болуши Пәрвәрдигардин еди; буниң мәхсити, уларниң үзүл-кесил йоқитилиши;
йәни, уларға һеч рәһим қилинмай, әксичә Пәрвәрдигар Мусаға буйруғинидәк уларниң
йоқитилиши үчүн еди.
21 У вақитта Йәшуа келип Анакийларға һуҗум қилип уларни тағлиқ районлин, Һеброн-
дин, Дәбирдин, Анабдин, Йәһуданиң һәммә тағлиқ райони билән Исраилниң һәммә тағ-
лиқ районидин йоқатти; Йәшуа уларни шәһәрлири билән қошуп үзүл-кесил йоқатти.
22 Шуниң билән Исраилларниң зиминида Анакийлардин һеч бириму қалдурулмиди;
пәқәт Газа, Гат вә Ашдодта бир нәччисила қалди.
23 Шу тәриқидә Йәшуа Пәрвәрдигар Мусаға вәдә қилғандәк пүткүл зиминни алди; Йәшуа
уни Исраилға уларниң қошун-қәбилиси бойичә мирас қилип тәқсим қилди. Андин зи-
мин җәңдин арам тапти.

11:12 **Қан. 20:16, 17; Йә. 10:40**
11:15 **Мис. 23:32, 33; 34:12; Чөл. 33:52; Қан. 7:2; 20:16**
11:16 **«Исраил тағлиқ районлири»** — шу районниң кейинки нами.
11:17 **«Һалак теғи»** — яки «Силиқ Тағ».
11:21 **«Анакийлар»** — гигантлардин болған бир қәбилә.

Ишғал қилинған зимин вә шәһәрләр

12 1 Исраил Иордан дәриясиниң у тәрипидә, йәни күн чиқиш тәрипидә икки падишани
өлтүрди. Улар уларниң зиминини, йәни Арнон дәриясидин тартип Һәрмон
тағлиғиға туташқан зимин билән шәриқ тәрәптики барлиқ Арабаһ түзләңлигини
егилиди. Шу икки падишалар болса: —
2 бирси Һәшбонда турушлуқ Аморийларниң падишаси Сиһон; у Ароәр (Ароәр Арнон
дәриясиниң бойида) вә Арнон җилғисидики шәһәрдин тартип, Гилеадниң йеримини
өз ичигә алған Яббок дәриясиғичә (бу Аммонийларниң чегариси еди) болған йәрләрдә
сәлтәнәт қилатти; 3 у сәлтәнәт қилған зимин йәнә шәриқ тәрәптики Киннәрот деңизи-
дин тартип Арабаһ деңизиғичә, йәни Шор Деңизиғичә созулған Арабаһ түзләңлиги-
ни, шундақла шәриқ тәрәптики Бәйт-Йәшимотқа баридиған йолни вә җәнуп тәрипидә
Писгаһ теғиниң даванлириниң четигичә созулған зиминни өз ичигә алатти.
4 Униңдин башқа Исраил Башан падишаси Огниң зиминини алди; у Рәфайийлар
дейилидиған гигантларниң қалдуғидин бири еди (улар Аштарот вә Әдрәйдә туратти).
5 У Һәрмон теғидики жутларға, Салкаһ вә пүткүл Башан зиминиға, йәни Гәшурийлар
билән Маакатийларниң чегарисиғичә, шуниңдәк Гилеадниң йеримиға, таки Һәшбон-
ниң падишаси Сиһонниң чегарисиғичә сәлтәнәт қилатти.
6 Пәрвәрдигарниң қули болған Муса билән Исраиллар буларға һуҗум қилип мағлуп
қилған еди вә Пәрвәрдигарниң қули Муса шу зиминни Рубәнләргә, Гадларға вә Манас-
сәһниң йерим қәбилисигә мирас қилип бәргән еди.
7 Төвәндикиләр Йәшуа билән Исраиллар Иордан дәриясиниң ғәрип тәрипидә һуҗум қи-
лип мағлуп қилған падишалардур; уларниң зиминлири Ливан җилғисидики Баал-Гад-
тин тартип, Сеирниң даванлириниң йенидики Һалак теғиғичә болған зиминлардин
ибарәт еди. Йәшуа бу зиминларни Исраилниң қошун-қәбилилири бойичә уларға мирас
қилип бәрди, 8 җүмлидин тағлиқ жутни, Шәфәлаһ ойманлиғини, Арабаһ түзләңлигини,
егизликтики даванларни, чөллүкни вә җәнуптики Нәгәв зиминини, Һиттийлар, Амо-
рийлар, Қананийлар, Пәриззийләр, Һивийлар вә Йәбусийларниң зиминлирини бөлүп
бәрди: —
9 Уларниң падишалириниң бири Йерихониң падишаси, бири Бәйт-Әлниң йенидики Ай-
иниң падишаси, 10 бири Йерусалимниң падишаси, бири Һебронниң падишаси, 11 бири
Ярмутниң падишаси, бири Лақишниң падишаси, 12 бири Әглонниң падишаси, бири
Гәзәрниң падишаси, 13 бири Дәбирниң падишаси, бири Гәдәрниң падишаси, 14 бири Хор-
маһниң падишаси, бири Арадниң падишаси, 15 бири Либнаһниң падишаси, бири Адул-
ламниң падишаси, 16 бири Маккәдаһниң падишаси, бири Бәйт-Әлниң падишаси, 17 бири
Таппуаһниң падишаси, бири Һәфәрниң падишаси, 18 бири Афәкниң падишаси, бири
Лашаронниң падишаси, 19 бири Мадонниң падишаси, бири Һазорниң падишаси, 20 бири
Шимрон-Мәронниң падишаси, бири Ақсафниң падишаси, 21 бири Таанақниң падишаси,
бири Мәгиддониң падишаси, 22 бири Кәдәшниң падишаси, бири Кармәлниң йенидики
Йокнеамниң падишаси, 23 бири Дор егизлигидики Дорниң падишаси, бири Гойимниң
падишаси, 24 бири Тирзаһниң падишаси болуп, җәмий оттуз бир падиша еди.

12:1 **«Изаһат»** — мошу баблардики мәзмунларни убданрақ чүшиниш үчүн мунасивәтлик хәритиләрни көрүң.
12:3 **«Киннәрот деңизи»** — яки «Галилийә деңизи». **«Шорлуқ деңиз»** — һазир «Өлүк Деңиз» дәп атилиду.
12:4 Қан. 1:4
12:6 Чөл. 21:24; 32:33
12:7 Йә. 10:40
12:23 **«Дор егизлигидики Дорниң падишаси»** — яки «Нафат-Дордики дорниң падишаси».

Қанаан (Палестин)
(Йәшуа пәйғәмбәреминни тәқсим қилғандин кейин)

Пәрвәрдигарниң йәнә Йәшуаға сөз қилиши

13 [1] Амма Йәшуа яшинип, йеши хелә бир йәргә берип қалған еди. Пәрвәрдигар
униңға мундақ деди: — «Сән әнди қерип қалдиң, йешиңму чоңийип қалди,
лекин йәнә егилиниши керәк болған нурғун зимин бар. [2] Бу зиминлар болса мунулар:
— Филистийләрниң вә Гәшурийларниң барлиқ жутлири, [3-4] йәни Мисирниң шәриқ
тәрипидики Шиһор дәриясидин тартип, шимал тәрипидики Әкрон шәһириниң
чегаралириғичә созулған йәрләр (шу жут Қананийларниң зимини һесаплинатти),
жүмлидин Газа, Ашдод, Ашкелон, Гат вә Әкрондики бәш Филистий әмир башқуридиған
жутлар билән Аввийларниң жәнуп тәрәптики жутлири; Зидонийларға тәвә болған
Мәараһдин тартип Афәк билән Аморийларниң чегарасиғичә болған Қананийларниң
барлиқ зимини; [5] Гәбалийларниң зимини вә барлиқ Ливан зимини, йәни күн

13:3-4 **«Мәараһдин»** —яки «Араһдин».

чиқиш тәрәптики Һәрмон теғиниң етигидики Баал-Гадтин тартип, Хамат райониға
кириш еғизиғичә болған зиминлар; [6] Ливандин тартип Мисрәпот-Майимғичә
созулған тағлиқта барлиқ олтуруватқанларниң, йәни Зидонийларниң зимини
қатарлиқлардин ибарәттур. Бу зиминдики хәлиқниң һәммисини Мән Исраил
алдидин қоғливетимән. Шуңа сән чоқум Мениң саңа буйруғиним бойичә буни чәк
ташлап Исраиллиқларға мирас қилип тәқсим қилип беришиң керәк. [7] Сән әнди бу
зиминларни тоққуз қәбилә билән Манассәһниң йерим қәбилисигә мирас қилип
бөлгин».

Иордан дәриясиниң шәриқ тәрипидики мирас зиминлар

[8] Рубәнләр билән Гадлар болса, Манассәһниң йерим қәбилиси билән бирликтә Иордан
дәриясиниң у қети, йәни шәриқ тәрипидә Мусаниң уларға бәргән мирасиға егә болди;
буни Пәрвәрдигарниң қули болған Муса уларға мирас қилип бәргән еди: — [9] Уларниң
зиминлири Арнон җилғисиниң бойидики Ароәрдин тартип, җүмлидин җилғиниң от-
турисидики шәһәр вә Дибонғичә созулған Мәдәба түзләңлиги, [10] Һәшбонда сәлтәнәт
қилған, Аморийларниң падишаси Сиһонниң Аммонийларниң чегарисиғичә болған
һәммә шәһәрлири; [11] Гилеад билән Гәшурийлар вә Маакатийларниң чәт жутлири,
Һәрмон теғиниң һәммиси вә Салкаһғичә созулған барлиқ Башан зимини; [12] гигантлар
болған Рәфайийларниң қалдуқ нәслидин болған Аштарот билән Әдрәйдә сәлтәнәт
қилған Огниң Башандики пүткүл падишалиқ зиминидин ибарәт еди; мошу зиминди-
киләрни Муса мәғлуп қилип, зиминлириға егә болди. [13] Лекин Исраиллар Гәшурийлар
билән Маакатийларни өз жутлиридин қоғливәтмиди; шуңа Гәшурийлар билән Маака-
тийлар бүгүнгичә Исраил арисида турмақта.

[14] Лекин Муса Лавий қәбилисигә һеч мирас зиминни бәрмигән; Исраилниң Худаси
Пәрвәрдигар уларға ейтқинидәк, Пәрвәрдигарға атап отта сунулған қурбанлиқлар улар-
ниң мирасидур.
[15] Муса Рубәнләр қәбилисигә, җәмәт-аилилири бойичә жутларни мирас қилип бәрди.
[16] Уларниң зимини болса Арнон җилғисиниң йенидики Ароәрдин тартип, җилғиниң
оттурисидики шәһәр вә Мәдәбаниң йенидики пүткүл түзләңлик, [17] Һәшбон вә униңға
қарашлиқ түзләңликтики һәммә шәһәрләр, Дибон, Бамот-Баал, Бәйт-Баал-Ме-
он, [18] Яһаз, Кәдәмот, Мәфаат, [19] Кириатайим, Сибмаһ, вә «Җилға теғи»дики Зәрәт-
Шаһар, [20] Бәйт-Пеор, Писгаһ теғидики даванлар, Бәйт-Йәшимот, [21] түзләңликтики
барлиқ шәһәрләр вә Һәшбонда сәлтәнәт қилған, Аморийларниң падишаси болған
Сиһонниң пүткүл сәлтәнитиниң зиминини өз ичигә алди. Бу падиша вә униң билән
шу жутта олтиришлиқ, Сиһонға бекинған сәрдарлар Әви, Рәкәм, Зур, Хур вә Рәба
қатарлиқ Мидиян әмирлири болса Муса тәрипидин өлтүрүлгән еди. [22] Шу вақитта
Исраиллар өлтүргәнләр ичидә Беорниң оғли палчи Балаамму бар еди; униму улар
қиличлап өлтүргән еди.

13:5 **«Хамат райониға кириш еғизиғичә...»** — яки «Либо-Хаматқичә...».
13:8 **«Рубәнләр билән Гадлар болса, Манассәһниң йерим қәбилиси билән бирликтә...»** — ибраний тилида «Рубәнләр билән Гадлар болса, униң билән бирликтә...».
13:12 **«Рәфайийлар»** — гигантлар еди. Улар тоғрилиқ «Қан.» 2:10-11, 20, 3:11ни көрүң.
13:14 **«... Муса Лавий қәбилисигә һеч мирас зиминни бәрмигән»** — ибраний тилида «... у Лавий қәбилисигә һеч мирас зиминни бәрмигән».
13:18 **«Яһаз»** — яки «Яһазаһ».
13:22 Чөл. 31:8

23 Рубәнләрниң земининиң чегараси Иордан дәриясиниң өзи еди. Рубәнләрниң
җәмәт-аилилири бойичә уларға бөлүнгән мираси мана бу шәһәрләр билән кәнт-қи-
шлақлири еди.

24 Муса йәнә Гад қәбилисигә, йәни Гадларниң җәмәт-аилилири бойичә уларға ми-
рас бөлуп бәргән еди. 25 Уларниң зиминлири болса Яазәр билән Гилеадниң барлиқ
шәһәрлири, Аммонийларниң земининиң йерими таки Раббаһ алдидики Ароәргичә,
26 Һәшбондин тартип Рамат-Мизпәһ вә Бәтонимғичә, Маһанайимдин тартип Дәбирниң
чегарисиғичә, 27 җилғиға җайлашқан Бәйт-Һарам, Бәйт-Нимраһ, Суккот вә Зафонлар,
Һәшбонниң падишаси Сиһонниң сәлтәнитиниң Иордан дәриясиниң шәрқий қетидики
қалған қисми, дәрияни яқилап Киннәрәт Деңизиниң у бешиғичә еди.
28 Гадларниң җәмәт-аилилири бойичә уларға бөлүнгән мираси мана бу шәһәрләр билән
кәнт-қишлақлири еди.
29 Муса Манассәһниң йерим қәбилисигиму мирас бәргән еди; Манассәһниң йерим қәби-
лисигә җәмәт-аилилири бойичә бу мирас бөлуп берилгән еди: — 30 зиминлири Маһанай-
имдин тартип, пүткүл Башан зимини, Башанниң падишаси Огниң пүткүл сәлтәнитиниң
зимини вә Яирниң барлиқ йеза-кәнтлири (бу йеза-кәнтләр Башанниң өзигә җайлашқан
болуп, җәмий атмиш еди), 31 Гилеадниң йерими билән Башан падишаси Огниң сәлтә-
нитидики Аштарот вә Әдрәй шәһәрлири Манассәһниң оғли Макирниң әвладиға тәвә
қилинған болуп, Макирларниң йерим қисмиға җәмәт-аилилири бойичә мирас қилип
бөлуп берилгән еди.
32 Муса Иордан дәриясиниң шәриқ қетида, Йерихониң удулида, Моабниң түзләңликли-
ридә болған вақтида бөлүп бәргән мираслар мана бу зиминлар еди.
33 Лекин Муса Лавий қәбилисигә һеч мирас зиминни тәқдим қилмиди; Исраилниң Худа-
си Пәрвәрдигар уларға ейтқинидәк, У Өзи уларниң мирасидур.

Йәһудаға тәқдим қилинған зиминлар

14 1 Исраилларниң Қанаан зиминидин алған мираслири төвәндикидәк; Әлиазар
каһин билән Нунниң оғли Йәшуа вә Исраил қәбилилиридики җәмәт-аилә
башлиқлири мошу мирасларни уларға бөлүп бәргән. 2 Пәрвәрдигар Мусаниң вастиси
билән тоққуз йерим қәбилә тоғрисида буйруғинидәк, уларниң һәр бириниң үлүши
чәк ташлаш билән бөлүп берилди. 3 Чүнки қалған икки қәбилә билән Манассәһниң
йерим қәбилисиниң мирасини болса Муса Иордан дәриясиниң у тәрипидә уларға
тәқсим қилған еди; лекин у Лавийларға уларниң арисида һеч мирас бәрмигән
еди 4 (Йүсүпниң әвлатлири Манассәһ вә Әфраим дегән икки қәбилигә бөлүнгән
еди. Лавийларға болса, турушқа болидиған шәһәрләр бекитилип, шундақла шу
шәһәрләргә тәвә яйлақлардин чарпайлирини бақидиған вә мал-мүлүклирини
орунлаштуридиған йәрләрдин башқа уларға һеч үлүшләрни бәрмигән еди).

13:23 **«Рубәнләрниң земининиң чегараси Иордан дәриясиниң өзи еди»** — ибраний тилида «Рубәнләрниң земининиң чегараси Иордан дәриясиниң өзи вә униң чегариси еди».
13:23 Чөл. 34:14, 15
13:30 Чөл. 32:14; Қан. 3:4, 14
13:32 **«Муса Иордан дәриясиниң шәриқ қетида, Йерихониң удулида, Моабниң түзләңликлиридә болған вақтида...»** — «Чөл.» 22-бапни көрүң.
13:33 Чөл. 18:20; Қан. 10:9; 18:2
14:1 Чөл. 34:17
14:2 Чөл. 26:55

5 Пәрвәрдигар Мусаға қандақ буйруған болса, Исраиллар шундақ қилип зиминни
бөлүшүвалди.

Каләбкә тәқдим қилинған зимин

6 Йәһудалар Гилгалға, Йәшуаниң қешиға кәлди, Кәниззий Йәфуннәһниң оғли Каләб Йә-
шуаға мундақ деди: — «Пәрвәрдигар Өз адими болған Мусаға мән билән сениң тоғраңда
Қадәш-Барнеада немә дегәнлигини билисәнғу; 7 Пәрвәрдигарниң адими Муса мени
Қадәш-Барнеадин зиминни чарлап келишкә әвәткәндә, мән қириқ яшта едим; чин
етиқатлиқ көңлүм билән униңға хәвәр йәткүзгән едим. 8 Амма мән билән чиққан қе-
риндашлирим хәлиқниң көңлини су қиливәткән еди. Лекин мән болсам пүтүн қәл-
бим билән Пәрвәрдигар Худайимға әгәштим. 9 У күни Муса қәсәм қилип: — «Сән пүтүн
қәлбиң билән Пәрвәрдигар Худайиңға әгәшкиниң үчүн, сениң путуң дәссигән зимин
җәзмән әбәткичә сениң билән нәслиңниң мираси болиду» — дегән еди. 10 — Мана Исра-
ил чөлдә сәргәрдан болуп жүргәндә, Пәрвәрдигар Мусаға шу сөзләрни дегән күнидин
кейинки қириқ бәш жил ичидә Өзи ейтқинидәк мени тирик сақлиди. Мана мән бүгүн
сәксән бәш яшқа кирдим. 11 Мән мошу күндиму Муса мени чарлашқа әвәткән күндики-
дәк күчлүкмән, мәйли җәң қилиш болсун яки бир йәргә берип-келиш болсун, мениң
йәнила балдурқидәк күч-дәрманим бардур. 12 Әнди Пәрвәрдигар шу күнидә вәдә қилған
бу тағлиқ жутни маңа мирас қилип бәргин; чүнки у күни сәнму у йәрдә Анакийлар ту-
ридиғанлиғини, шундақла чоң һәм мустәһкәм шәһәрләр барлиғини аңлидиңғу. Лекин
Пәрвәрдигар мән билән биллә болсила, Пәрвәрдигар ейтқинидәк мән уларни қоғливе-
тимән».
13 Буни аңлап Йәшуа Йәфуннәһниң оғли Каләбкә бәхит-бәрикәт тиләп, Һебронни униңға
мирас қилип бәрди. 14 Шуңа Һеброн таки бүгүнгичә Кәниззий Йәфуннәһниң оғли Каләб-
ниң мираси болуп турмақта; чүнки у пүтүн қәлби билән Исраилниң Худаси Пәрвәрди-
гарға әгәшкән 15 (илгири Һеброн болса Кириат-Арба дәп атилатти. Арба дегән адәм Ана-
кийлар арисида әң даңқи чиққан адәм еди). Шундақ қилип зимин җәңдин арам тапти.

Йәһудаларға тәқдим қилинған зиминниң чегараси вә шәһәрлири

15 1 Йәһудалар қәбилисиниң мираси болса җәмәт-аилилири бойичә чәк ташлинип
еришкән зимин болуп, җәнубий тәрәпниң учи Едомниң чегарисиға вә Зин чөлигә
туташти; 2 җәнубий чегариси «Шор Деңизи»ниң айиғидин, йәни җәнубий тәрәпкә
чоқчийип чиққан қолтуқтин башлинип, 3 «Сериқ Ешәк давини»ниң җәнуп тәрипидин
өтүп, Зинға туташти; андин Қадәш-Барнеаниң җәнубини яқилап Һәзронға өтүп, Аддарға
берип, Каркааһқа бурулуп, 4 Азмонға өтүп Мисир еқини билән чиқип, учи деңизға
тақишатти. Бу уларниң җәнубий чегариси еди.

14:6 Чөл. 14:24; Қан. 1:36
14:7 **«чин етиқатлиқ көңлүм билән»** — ибраний тилида «пүтүн көңлүм билән» дәп ипадилиниду. Чарлиғучилардин пәқәт Каләб билән Йәшуала зимин тоғрилиқ адәмниң иман-етиқатини риғбәтләндүридиған хәвәрләрни йәткүзгән еди (*«Чөл.» 13-14-бап*).
14:8 Чөл. 14:24
14:11 **«...бир йәргә берип-келиш болсун...»** — ибраний тилида «чиқиш-кириш болсун...» билән ипадилиниду.
14:11 Чөл. 27:17; Қан. 31:2
14:12 **«Анакийлар»** — гигантлардин болған бир қәбилә.
14:15 **«Кириат-Арба»** — «Арбаниң йеза-кәнтлири» дегән мәнада.
15:2 **«Шор деңизи»** — йәнә «Өлүк Деңиз» дәпму атилиду.
15:2 Чөл. 34:4
15:3 **«Сериқ Ешәк давини»** — ибраний тилида «Акраббим давини», бәзидә шундақ атилиду.
15:4 **«учи деңизға тақишатти»** — бу деңиз «Оттура Деңиз»дур. **«уларниң җәнубий чегариси»** — ибраний тилида

[5] Шәрқий чегариси болса Шор Деңизидин Иордан дәриясиниң деңизға қуюлидиған
еғизиғичә еди; шималий чегариси болса деңизниң Иордан дәриясиниң деңизға қу-
юлидиған еғизидин башлинип, [6] андин Бәйт-Һоглаһқа берип, Бәйт-Арабаһниң ши-
малидин өтүп, Рубәнниң оғли Боһанниң тешиниң қешиғичә еди; [7] андин чегара Ақор
җилғисидин Дәбиргә қарап өтүп, у йәрдин шимал тәрипигә бурулуп, җилғиниң җәнуп
тәрипидики Адуммимға чиқидиған даванниң удулидики Гилгалға йетип берип, андин
Ән-Шәмәш сулиридин өтүп, Ән-Рогәл булиқиға тутишатти; [8] у йәрдин «Бән-Һинномниң
җилғиси»ға чиқип, Йәбусийлар егизлигидин, йәни Йерусалимниң җәнуп тәрипиди-
ки давандин өтүп, андин Һинном җилғисиниң алдиға, йәни ғәрип тәрәпкә, Рәфайий-
ларниң җилғисиниң шималий бешидики тағниң чоққисиға чиқти; [9] чегара бу тағниң
чоққисидин Нәфтоаһ сүйиниң булиқиға берип, андин Әфрон теғидики шәһәрлириниң
йени билән чиқип, у йәрдин Баалаһ (йәни Кириат-Йеарим)ға йетип берип, [10] андин Баа-
лаһтин өтүп, ғәрип тәрипигә қайрилип Сеир теғиға берип, Йеарим теғи (йәни Кесалон)
ниң шималий бағридин өтүп, Бәйт-Шәмәшкә чүшүп, Тимнаһтин өтти; [11] андин шималға
қарап Әкронниң давини билән чиқип Шикронға өтүп, Баалаһ теғиниң йениға тутишип,
Ябнәәлгә йетип, андин учи деңизға тақашқан еди. [12] Ғәрип тәрипидики чегариси болса
«Улуғ Деңиз» бойлири еди. Йәһудаларниң җәмәт-аилилири бойичә уларға тохтитилған
төрт тәрипидики чегара мана шу еди.
[13] Йәфуннәһниң оғли Каләбгә болса, Пәрвәрдигарниң Йәшуаға бәргән әмри бойичә,
униңға Йәһудаларниң арисида бир үлүш, йәни Анакниң атиси Арбаниң шәһири болған
Һеброн ата қилинди. [14] Каләб шу йәрдин Шешай, Аһиман вә Талмай дегән үч Анакийни
қоғливәтти; улар үчи Анакниң әвлади еди. [15] Андин шу йәрдин чиқип, Дәбирдә туру-
ватқанларға һуҗум қилди (илгири Дәбирниң нами Кириат-Сәфәр еди). [16] Каләб: — Ким-
ки Кириат-Сәфәргә һуҗум қилип уни алса, униңға қизим Аксаһни хотунлуққа беримән,
дегән еди.
[17] Каләбниң укиси Кеназниң оғли Отнийәл уни ишғал қилди, Каләб униңға қизи Аксаһ-
ни хотунлуққа бәрди. [18] Шундақ болдики, қиз ятлиқ болуп униң қешиға барар чағда, ери-
ни атисидин бир парчә йәр сорашқа үндиди. Аксаһ ешәктин чүшүшигә Каләб униңдин:
— Сениң немә тәливиң бар? — дәп сориди.
[19] У җавап берип: — Мени алаһидә бир бәрикәтлигәйсән; сән маңа Нәгәвдин қағҗирақ
йәр бәргән екәнсән, маңа бир нәччә булақниму бәргәйсән, — деди. Шуни девиди, Каләб
униңға үстүн булақлар билән астин булақларни бәрди.

[20] Төвәндикиләр Йәһуда қәбилисигә уларниң җәмәт-аилилири бойичә тәккән мирас
үлүшләрдур: —
[21] Йәһуда қәбилисиниң әң җәнубиға җайлашқан, Едом чегариси тәрәптики шәһәрләр: —
Кабзәәл, Едәр, Ягур, [22] Кинаһ, Димонаһ, Ададаһ, [23] Кәдәш, Һазор, Йитнан, [24] Зиф, Тәләм,

---

«силәрниң җәнубий чегараңлар».
15:8 **«Бән-Һинном»** — «Һинномниң оғли» дегән мәнада.
15:12 **«Улуғ Деңиз»** — йәни «Оттура Деңиз».
15:12 Чөл. 34:6
15:13 Йә. 14:15; Һак. 1:20
15:14 Һак. 1:10
15:18 **«Аксаһ ешәктин чүшүшигә Каләб униңдин ... сориди»** — бу иш сәл сирлиқ туюлиду. Немишкә Отнийәлниң өзи бу тәләпни қоймайду? 18-айәткә қариғанда, пурсәт кәлкәндә, Аксаһ өзи дадисиға 19-айәттики тәләпни қойиду.
15:19 **«сән маңа Нәгәвдин қағҗирақ йәр бәргән екәнсән...»** — ибраний тилида пәқәт «сән маңа Нәгәвдин йәрни бәргән екәнсән...» дейилиду. Әмәлийәттә Дәбир дегән шәһәр Нәгәвдә әмәс *(Нәгәв Йәһуданиң җәнубий тәрипидики чөллүк еди)*, бәлки тағлиқ районда еди. Лекин әтрапида су аз болғачқа, Аксаһ шу йәрни «Нәгәвдәк *(демәк, қағҗирақ)* бир йәр» дәп пуритиду.

Беалот, [25] Һазор-Һадаттаһ, Кериот-Һәзрон (йәни Һазор), [26] Амам, Сема, Моладаһ, [27] Һа-
зар-Гаддаһ, Һәшмон, Бәйт-Пәләт, [28] Һазар-Шуал, Бәәр-Шеба, Бизиотия, [29] Баалаһ, Ижим,
Езәм, [30] Әлтолад, Кесил, Хормаһ, [31] Зиклаг, Мадманнаһ, Сансаннаһ, [32] Либаот, Шилһим,
Айин вә Риммон қатарлиқлар җәмий жигирмә тоққуз шәһәр вә уларға қарашлиқ
кәнт-қишлақлар еди.

[33] Шәфәлаһ ойманлиғидики шәһәрләр болса Әштаол, Зореаһ, Ашнаһ, [34] Заноаһ, Ән-Ган-
ним, Таппуаһ, Әнам,

[35] Ярмут, Адуллам, Сокоһ, Азикаһ, [36] Шаарайим, Адитаим, Гәдәраһ вә Гәдәротаим болуп,
җәмий он төрт шәһәр вә уларға қарашлиқ кәнт-қишлақлар еди. [37] Булардин башқа йәнә
Зинан, Һадашаһ, Мигдал-Гад, [38] Дилеан, Мизпаһ, Йоқтәәл, [39] Лақиш, Бозкат, Әглон, [40] Каб-
бон, Лаһмас, Қитлиш, [41] Гәдәрот, Бәйт-Дагон, Наамаһ вә Маккәдаһ болуп, җәмий он алтә
шәһәр вә уларға қарашлиқ кәнт-қишлақлар еди.

[42] Буниңдин башқа йәнә Либнаһ, Етәр, Ашан, [43] Йәфтаһ, Ашнаһ, Нәзиб, [44] Кеилаһ, Ақзиб вә
Марәшаһ болуп, җәмий тоққуз шәһәр вә йәнә уларға қарашлиқ кәнт-қишлақларму бар
еди; [45] йәнә Әкрон билән униңға қарашлиқ йеза-кәнтләр, [46] шундақла Әкронниң ғәрип
тәрипидин тартип Ашдодниң йенидики һәммә шәһәрләр билән уларниң кәнт-қишлақ-
лири қошулуп, [47] Ашдод вә униңға қарашлиқ йезилар вә кәнт-қишлақлар, Газа шәһири вә
шундақла Мисир еқиниғичә вә Улуқ Деңизниң қирғиқиғичә, униңға қарашлиқ йезилар
вә кәнт-қишлақлар бар еди.

[48] Тағлиқ районидики шәһәрләр: — Шамир, Яттир, Сокоһ, [49] Даннаһ, Кириат-Саннаһ (йәни
Дәбир), [50] Анаб, Әштәмоһ, Аним, [51] Гошән, Һолон вә Гилоһ болуп, җәмий он бир шәһәр вә
уларға қарашлиқ кәнт-қишлақлар еди.

[52] Буниңдин башқа йәнә Араб, Думаһ, Ешан, [53] Яним, Бәйт-Таппуаһ, Афикаһ, [54] Һумтаһ,
Кириат-Арба (йәни Һеброн) вә Зиор болуп, җәмий тоққуз шәһәр вә уларға қарашлиқ
кәнт-қишлақлар бар еди.

[55] Буниңдин башқа йәнә Маон, Кармәл, Зиф, Юттаһ, [56] Йизрәәл, Йокдеам, Заноаһ, [57] Кай-
ин, Гибеаһ вә Тимнаһ болуп, җәмий он шәһәр вә уларға қарашлиқ кәнт-қишлақлар бар
еди.

[58] Буниңдин башқа йәнә Һалһул, Бәйт-Зур, Гәдор, [59] Маарат, Бәйт-Анот вә Әлтәкон болуп,
җәмий алтә шәһәр вә уларға қарашлиқ кәнт-қишлақлар бар еди.

[60] Буниңдин башқа йәнә Кириат-Баал (йәни Кириат-Йеарим) вә Раббаһ дегән икки шәһәр
вә уларға қарашлиқ кәнт-қишлақлар бар еди.

[61] Чөлдики шәһәрләр болса: — Бәйт-Арабаһ, Миддин, Сәкакаһ, [62] Нибшан, «Шор Шәһири»
вә Ән-Гәди, җәмий алтә шәһәр вә уларға қарашлиқ кәнт-қишлақлар еди.

[63] Лекин Йерусалимда олтирақлиқ Йәбусийларни болса Йәһудалар қоғливетәлмигән;
шуңа та бүгүнгичә Йәбусийлар Йәһудалар билән Йерусалимда биллә турмақта.

15:32 **«... җәмий жигирмә тоққуз шәһәр вә уларға қарашлиқ кәнт-қишлақлар еди»** — тизимланған шәһәрләр 29 әмәс, бәлки 36 шәһәр; тизимланған шәһәрләрниң намлири бәлким «қарашлиқ кәнт-қишлақлар»дин бир нәччисини өз ичигә алса керәк *(мәсилән, 23- вә 25-айәттики «Һазор»)*.

15:38 **«Мизпаһ»** — яки «Мизпәһ».

15:40 **«Лаһмас»** — яки «Лаһмам».

15:49 **«Кириат-Саннаһ»** — яки «Кириат-Сәфәр».

15:50 **«Әштәмоһ»** — яки «Әштәмоа».

15:62 **«Шор Шәһири»** — яки «Ир-Һаммәлаһ».

Йүсүф қәбилисиниң мираси — йәни Әфраим вә Манассәһ қәбилилириниң мираси

16 1 Йүсүпниң әвлатлириға чәк ташлинип чиққан мирас зимин болса Йерихоға туташ
болған Иордан дәриясидин тартип, Йерихониң шәриқ тәрипидики көлләргичә
болған жутлар вә Йериходин чиқип, чөлдин өтүп Бәйт-Әлниң тағлиқ райониға созулған
жутлар еди. 2 Чегариси Бәйт-Әлдин тартип Лузға, андин Аркийларниң чегарисидики
Атаротқа йетип, 3 андин ғәрип тәрипигә берип, Яфләтийләрниң чегарисиға тутишуп,
Астин Бәйт-Һоронниң четигә чүшүп, Гәзәргә берип деңизда ахирлишатти. 4 Йүсүпниң
әвлатлири, йәни Манассәһ билән Әфраимлар еришкән мирас үлүши мана шу еди.
5 Әфраимларниң җәмәт-аилири бойичә алған зимининиң чегариси төвәндикидәк: —
мирас зиминниң шәриқ тәрәптики чегариси Атарот-Аддардин тартип үстүн Бәйт-Һо-
ронғичә йетип, 6 андин деңизға берип шималға қарап Микмитатқа чиқти; андин йәнә
шәриқ тәрипидики Таанат-Шилоһқа қайрилип, униңдин өтүп шәриқ тәрәпкә қарап
Яноаһқа, 7 Яноаһдин чүшүп Атарот билән Нааратқа йетип, Йерихоға тутишип Иордан
дәриясиға чиқти.
8 Чегара Таппуаһдин ғәрип тәрәпкә чиқип Канаһ еқиниғичә берип, деңизға йетип
аяқлашти. Әфраимниң қәбилисигә, йәни уларниң җәмәт-аилилиригә тәккән мирас үлү-
ши шу еди. 9 Буниңдин башқа Әфраимлар үчүн Манассәһниң мирасиниң оттурисида бир
нәччә шәһәрләр айрилған еди; бу айрилған шәһәрләрниң һәммиси қарашлиқ кәнт-қи-
шлақлири билән қошулған еди. 10 Амма Әфраимлар Гәзәрдә олтиришлиқ Қананийларни
қоғливәтмигән еди; шуңа Қананийлар та бүгүнгичә Әфраимниң арисида туруп, мәхсус
һашарчи мәдикарлар болуп турмақта.

Манассәһниң мираси

17 1 Манассәһ Йүсүпниң тунҗа оғли болғачқа, униң қәбилисигиму чәк ташлинип
мирас берилгән. Манассәһниң тунҗа оғли Макирниң әвлатлири (Макир Гилеадниң
атиси еди) батур палван болғачқа, уларға Гилеад билән Башан мирас қилип берилди.
2 Манассәһниң қалған әвлатлириму, җүмлидин Абиезәрләр, Һәләкләр, Асриәлләр,
Шәкәмләр, Һәфәрләр билән Шемидалар өз җәмәт-аилилири бойичә мирас үлүшини
алди. Булар болса Йүсүпниң оғли Манассәһниң әр җәмәт аилилири еди.
3 Әнди Манассәһниң чәвриси, Макирниң әвриси, Гилеадниң нәвриси, Һәфәрниң оғли
Зәлофиһадниң оғул пәрзәнтлири йоқ болуп, пәқәт қизлирила бар еди. Униң қизли-
риниң исимлири Маһлаһ, Ноаһ, Һоглаһ, Милкаһ вә Тирзаһ еди. 4 Улар каһин Әлиазар
билән Нунниң оғли Йәшуа вә әмирләрниң қешиға берип уларға: — Пәрвәрдигар Мусаға
биз тоғрилиқ қериндашлиримиз қатарида мирас беришкә әмир қилған еди, деди. Шуни
девиди, Йәшуа Пәрвәрдигарниң әмри бойичә уларниң атисиниң қериндашлири қатари-
да уларға мирас бәрди. 5 Буниң билән Иордан дәриясиниң у тәрипидики Гилеад билән
Башан зиминлиридин башқа, Манассәһкә йәнә он үлүш йәр берилди. 6 Чүнки Манассәһ-
ниң қизлири униң оғуллириниң қатарида мирасқа егә болған еди; Гилеад зимини Ма-
нассәһниң қалған әвлатлириға тәккән еди.

16:1 **«шәриқ тәрипидики көлләргичә»** — яки «шәриқ тәрипидики булақларғичә».
17:1 **«...уларға Гилеад билән Башан мирас қилип берилди»** — ибраний тилида «...униңға Гилеад билән Башан мирас қилип берилди». Муқәддәс Китапда пүтүн бир җәмәт бәзидә пәқәт атисиниң исми билән атилип бир адәмдәк көрситилиду.
17:1 Яр. 46:20
17:3 Чөл. 26:33; 27:1
17:4 Чөл. 27:7; 36:2
17:6 **«Манассәһниң қизлири униң оғуллириниң қатарида...»** — мошу айәттики «Манассәһниң қизлири» вә

7 Манассәһниң зимининиң чегариси болса Аширдин тартип Шәкәмниң уттуридики
Микмитатқа берип, андин җәнуп тәрипигә қайрилип, Ән-Таппуаһда турғучиларниң
җайиғичә тутишатти. 8 Чүнки Таппуаһниң зимини болса Манассәһкә тәккән еди; лекин
Манассәһниң чегарисидики Таппуаһ шәһири Әфраимға тәвә еди. 9 Чегариси у йәрдин
Канаһ еқиниға чүшүп, җилғиниң җәнуп тәрипи билән чиқти. У йәрдики шәһәрләр болса
Манассәһниң шәһәрлириниң арисида болсиму, Әфраимға тәгди. Манассәһниң чегариси
җилғиниң шимал тәрипи билән берип деңизға йетип ахирлишатти. 10 Җилғиниң җәнуп
тәрипидики зимин Әфраимға, шимал тәрипидики зимин Манассәһкә тәвә еди; ғәрип
тәрипиниң чегариси деңиз еди. Уларниң зимини шимал тәрипидә Аширниң үлүшигичә
йетип, шәриқ тәрипи Иссакарниң үлүшигә туташқан еди.
11 Манассәһкиму Иссакар билән Аширниң үлүшлири ичидин Бәйт-Шеан вә униңға қа-
рашлиқ кәнтләр, Иблеам билән униңға қарашлиқ кәнтләр, Дор аһалиси билән Дорға
қарашлиқ кәнтләр, Ән-Дор аһалиси билән Ән-Дорға қарашлиқ кәнтләр, Таанақ аһали-
си билән Таанаққа қарашлиқ кәнтләр вә Мегиддо аһалиси билән Мегиддоға қарашлиқ
кәнтләр, йәни «Үч Егизлик» дегән жут тәгди. 12 Лекин Манассәһ бу шәһәрдикиләрни қоғ-
ливитәлмиди; Қананийлар шу жутларда туруверишкә нийәт бағлиған еди. 13 Исраиллар
барғансери күчәйгәчкә Қананийларни өзлиригә һашарчи қилип бекиндурди, лекин
уларни өз йәрлиридин мутләқ қоғливетәлмиди.

14 Йүсүпләр болса Йәшуаға: — Бизләр Пәрвәрдигар һазирғичә шундақ бәрикәтләп кәлгән,
чоң бир хәлиқ турсақ, сән немишкә чәк ташлаш билән бизгә пәқәт бир үлүш мирас, бир
парчә йәрла бәрдиң? — деди.
15 Йәшуа уларға җавап берип: — Әгәр силәр чоң бир хәлиқ болсаңлар, Әфраимниң тағлиқ
жути силәргә тар кәлгән болса, орманға берип у йәрдики Пәриззийләр билән гигант
Рәфайийлар жутида дәрәқләрни кесип, өзүңлар үчүн бир җайни чиқиривелиңлар, деди.

16 Лекин Йүсүпләр: — Тағлиқ жут бизгә йәтмәйду; шуниң билән бир вақитта җилғида туру-
ватқанлар, мәйли Бәйт-Шеанда вә униңға қарашлиқ кәнтләрдә болсун яки Йизрәәл җилғи-
сида туруватқан Қананийлар болсун, һәммисиниң төмүрдин җәң һарвулири бар екән, деди.
17 Шундақ девиди, Йәшуа Йүсүп җәмәти болған Әфраим билән Манассәһкә сөз қилип:
— Силәр дәрвәқә чоң бир хәлиқсиләр вә зор күчүңлар бардур; шуңа силәргә пәқәт бир
үлүшла мирас берилсә болмайду; 18 әшу пүткүл тағлиқ жутму силәргә берилиду; гәр-
чә у орманлиқ болсиму, силәр уни кесип бошитисиләр вә униң әтраплириғиму егә бо-
лисиләр; Қананийларниң төмүр җәң һарвулири бар, шундақла күчлүк болсиму, силәр
уларни һайдап чиқиривитәләйсиләр, — деди.

Шилоһда жиғилиш — қалған йәттә қәбилиниң мираси

18 1 Пүткүл Исраиллар җамаити Шилоһқа жиғилип, у йәрдә ибадәт чедири тикти.
Гәрчә зимин уларниң алдида бойсундурулған болсиму, 2 лекин Исраиллар арисида
өз мирас үлүши техи тәқсим қилинмиған йәттә қәбилә қалған еди. 3 Шуңа Йәшуа

«оғуллири» дегән сөз униң қиз әвлатлири вә оғул әвлатлирини көрситиду.
17:7 **«җәнуп тәрипи»** — мошу йәрдә ибраний тилида «оң тәрипи» дегән сөзләр билән ипадиләнгән.
17:11 **«Бәйт-Шеан»** — бәзигә «Бәйт-Шан» дейилиду. **««Үч Егизлик» дегән жут»** — башқа бир нәччә тәрҗимилирини учриши мүмкин.
17:12 һак. 1:27
17:18 **«униң әтраплириғиму егә болисиләр»** — демәк, пәқәт тағлиқ районға әмәс, бәлки әтрапидики вә оттурисидики җилғиларда турған Қананийларни һайдиветип, шу йәрләргиму егә болисиләр.
18:1 **«Шилоһ»** — муқәддәс чедир тунҗа тикләнгән шәһәр еди.

Исраилларға мундақ деди: — «Ата-бовилириңларниң Худаси Пәрвәрдигар силәргә
бәргән бу зиминни қолуңларға елишқа суслуқ қилип қачанғичә кәйнигә сүрисиләр?
[4] Силәр өзүңлар үчүн һәр қәбилидин үч адәмни таллаңлар; мән уларни қозғилип бу
пүткүл зиминни айлинип чиқип, уни һәр бир қәбилә өз мирас үлүшигә мувапиқ сизип-
хатириләшкә, андин қешимға йенип келишкә әвәтимән. [5] Улар зиминни йәттә үлүшкә
бөлсун; лекин Йәһуда қәбилиси болса җәнуптики өз үлүш зиминида туривәрсун,
Йүсүпниң җәмәтиму шимал тәрәптики өз үлүш зиминида туривәрсун. [6] Силәр
зиминни йәттә үлүшкә бөлүп, пасилини хатириләп сизип йенимға келиңлар; андин
мән Пәрвәрдигар Худайимизниң алдида бу йәрдә силәр үчүн чәк ташлаймән. [7] Амма
Лавийларниң болса, араңларда үлүши болмайду, чүнки Пәрвәрдигарниң каһинлиғи
уларниң мирасидур. Гад билән Рубән вә Манассәһ йерим қәбилиси болса Иордан
дәриясиниң у қети, шәриқ тәрипидә Пәрвәрдигарниң қули болған Муса уларға мирас
қилип бәргән йәрләрни аллиқачан алғандур».
[8] Зиминни хатириләшкә бекиткән кишиләр қозғилип йолға чиққанда, Йәшуа уларға
қаттиқ җекиләп: — Силәр берип зиминни айлинип, уни сизип-хатириләп мениң қешимға йенип келиңлар; андин мән мошу йәрдә, Шилоһниң өзидә Пәрвәрдигарниң алдида силәр үчүн чәк ташлаймән, деди.
[9] Шундақ девиди, бу адәмләр берип зиминни айлинип, уни сизип-хатириләп, шәһәрләр бойичә йәттә үлүшкә бөлүп, хатиригә сизип, Шилоһдики чедиргаһқа, Йәшуаниң қешиға йенип кәлди.
[10] Андин Йәшуа Шилоһда Пәрвәрдигарниң алдида улар үчүн чәк ташлиди вә шу йәрдә қәбилә-җәмәти бойичә зиминни Исраилларға тәқсим қилип бәрди.

Бинияминниң мираси

[11] Биняминлар қәбилисигә җәмәт-аилилири бойичә чәк тартилди; улар чәк арқилиқ
еришкән зимин Йәһудалар билән Йүсүпләрниң зимини оттурисидики жут болди.
[12] Уларниң шималий чегариси Иордан дәриясидин башлап, Йерихониң шимал тәрипидики даванни яндап, ғәрип тәрипигә қарап тағлиқ жутқа чиқип вә Бәйт-Авәнниң чөлигә тутишатти;
[13] андин Лузға чиқип, луз, йәни Бәйт-Әлниң җәнуп тәрипини яндап
өтүп, астин Бәйт-Һоронниң җәнубидики тағқа йеқин Атарот-Аддарға чүшти; [14] чегара
шу йәрдин өтүп ғәриптин җәнупқа қайрилип, Бәйт-Һоронниң җәнубиниң удулидики
тағдин Йәһудаларниң шәһәрлиридин бири болған Кириат-Баал (йәни Кириат-Йеарим)
ға туташти. Бу ғәрип тәрәпниң чегариси еди. [15] Җәнуп тәрәпниң чегариси Кириат-Йеаримниң четидин башлап ғәрип тәрипигә меңип, Нәфтоаһтики су мәнбәсигә туташти;
[16] чегара андин Рәфайийларниң җилғисиниң шимал тәрипигә җайлашқан Бән-Һинномниң җилғисиниң удулидики тағниң бешиға чүшүп, андин Һинномниң җилғиси билән йәнә чүшүп, Йәбусийларниң егизлигиниң җәнуп тәрипи билән меңип, андин Ән-Рогәл булиқиға йәтти;
[17] андин шимал тәрипигә қайрилип Ән-Шәмәш булиқидин өтүп, Адуллам давининиң удулидики Гәлилотқа берип, Рубәнниң оғли Боһанниң тешиға чүшүп,
[18] вә Арабаһ түзләңлигиниң шимал тәрипидики егизликтин өтүп, Арабаһ түзләңлигигә чүшти.
[19] Андин чегара шимал тәрипигә чиқип Бәйт-Һоглаһниң давиниға тутишип,
Иордан дәриясиниң җәнубий еғизида, йәни Шор Деңизиниң шималий қолтуғида ахирлашти. Бу җәнуп тәрәпниң чегариси еди.
[20] Шәриқ чегариси болса Иордан дәриясиниң

18:12 Йә. 7:2
18:15 **«Нәфтоаһтики су мәнбәсигә»** — ибраний тилида «Нәфтоаһтики суларниң булиқиға».
18:16 Йә. 15:7, 8
18:17 Йә. 15:6

өзи еди. Бу Биняминларниң үлүши болуп, уларға җәмәт-аилири бойичә тохтитилған
мирас зимининиң чегариси шу еди.
[21] Биняминлар қәбилисигә җәмәт-аилилири бойичә тәккән шәһәрләр болса төвәнди-
киләрдур: — Йерихо, Бәйт-Һоглаһ, Емәк-Кәзиз, [22] Бәйт-Арабаһ, Зәмарайим, Бәйт-Әл,
[23] Аввим, Параһ, Офраһ, [24] Кәфар-Һаамонай, Офни вә Геба болуп, җәмий он икки шәһәр
вә уларға қарашлиқ кәнт-қишлақлар еди; [25] Буниңдин башқа Гибеон, Рамаһ, Бәәрот,
[26] Мизпаһ, Кәфираһ, Мозаһ, [27] Рәкәм, Ирпәәл, Таралаһ, [28] Зәлаһ, Һа-Әләф, Йәбуси (йәни Йе-
русалим), Гибеаһ вә Кириат болуп, җәмий он төрт шәһәр вә униңға қарашлиқ кәнт-қи-
шлақларму бар еди. Бу болса Биняминларниң мирас үлүши болуп, җәмәт-аилилири
бойичә уларға берилгән еди.

Шимеонниң мираси

19 [1] Иккинчи чәк Шимеонға чиқти, йәни Шимеонлар қәбилисигә җәмәт-аилилири
бойичә тартилди; уларниң мираси болса Йәһудаларниң мирас үлүшиниң арисида
еди. [2] Уларниң еришкән мираси ичидә Бәәр-Шеба, Шеба, Моладаһ, [3] Һазар-Шуал, Балаһ,
Езәм, [4] Әлтолад, Битул, Хормаһ, [5] Зиклаг, Бәйт-Маркабот, Һазар-Сусаһ, [6] Бәйт-Либаот вә
Шаруһән болуп, җәмий он үч шәһәр вә уларға қарашлиқ кәнт-қишлақлар еди.
[7] Буниңдин башқа йәнә Айин, Риммон, Етәр, Ашан болуп, җәмий төрт шәһәр вә уларға қа-
рашлиқ кәнт-қишлақлар [8] һәмдә җануп тәрәптики Баалат-Бәәр (йәни җанупдики Рамаһ)
ғичә болған бу төрт шәһәрниң әтрапидики һәммә кәнт-қишлақларму бар еди. Булар Ши-
меонлар қәбилисиниң үлүши болуп, җәмәт-аилилири бойичә еришкән мираси еди.
[9] Шимеонларниң мирас үлүши Йәһудаларниң үлүшиниң ичидин елип берилди; чунки
Йәһудаларниң мирас үлүши өзлиригә көплүк қилған еди, шуңа Шимеонларниң мирас
үлүши уларниң мирас үлүшиниң ичидин берилди.

Зәбулунниң мираси

[10] Үчинчи чәк Зәбулунлар қәбилисигә җәмәт-аилилири бойичә тартилди; уларниң ми-
рас чегариси Саридқа баратти, [11] чегариси ғәрип тәрәптә Мареалаһқа берип Даббәшәткә
йетип Йокнеамниң удулидики еқинға тутишатти; [12] У Саридтин шәриқ тәрипигә қай-
рилип, күн чиқишқа бурулуп Кислот-Табор жутиға тутишип, Дабиратқа өтүп, Яфияға
барди; [13] андин шу йәрдин у шәриқ тәрипигә күн чиқишқа йәнә бурулуп, Гат-Һәфәр вә
Әт-Казинға келип Неаһқа созулған Риммон жутиға йетип барди. [14] Андин у йәрдин ши-
мал тәрәпкә қайрилип, Һаннатонға йетип берип, Йифтаһ-Әлниң җилғисида ахирлашти.
[15] Уларниң үлүши йәнә Каттат, Наһалал, Шимрон, Йидалаһ вә Бәйт-Ләһәмниму орап, җә-
мий он икки шәһәр вә уларға қарашлиқ кәнт-қишлақларниму өз ичигә алатти.
[16] Бу болса, йәни бу шәһәрләр вә уларға қарашлиқ кәнт-қишлақлар Зәбулунларниң ми-
рас үлүши болуп, җәмәт-аилилири бойичә уларға берилгән еди.

Иссакарниң мираси

[17] Төртинчи чәк Иссакарға чиқти, йәни Иссакарлар қәбилисигә җәмәт-аилилири бой-
ичә тартилди; [18] уларға берилгән жутлар Йизрәәлгичә болуп, Кәсуллот, Шунәм, [19] Һа-
фарайим, Шион, Анаһарат, [20] Раббит, Кишион, Ебәз, [21] Рәмәт,Ән-Ганним,Ән-Һаддаһ вә
Бәйт-Паззәзни өз ичигә алди; [22] андин чегариси Табор, Шаһазимаһ вә Бәйт-Шәмәшкә
йетип, Иордан дәриясида ахирлашти; уларниң үлүши җәмий он алтә шәһәр вә уларға
қарашлиқ кәнт-қишлақлар еди.

18:28 **«Һа-Әләф»** — яки пәқәт «Әләф» *(мениси «миң»)*

[23] Бу болса, йәни бу шәһәрләр вә уларға қарашлиқ кәнт-қишлақлар Иссакарларниң ми-
рас үлүши болуп, жәмәт-аилилири бойичә уларға берилгән еди.

Аширниң мираси

[24] Бәшинчи чәк Аширлар қәбилисигә жәмәт-аилилири бойичә тартилди; [25] уларниң зи-
мини Һәлкат, Һали, Бәтән, Ақсаф, [26] Алламмәләк, Амеад вә Мишални өз ичигә алди; че-
гариси ғәрип тәрәптә Кармәл билән Шиһор-Либнатқа тутишип, [27] андин шәриқ тәрәпкә
қайрилип Бәйт-Дагонға берип, Зәбулун зимини билән Йифтаһ-Әл жилғисиниң шимал
тәрипидин өтүп, Бәйт-Емәк билән Неиәлгә йетип берип Кабулниң шимал тәрипигә чиқ
ти; [28] Еброн, Рәһоб, Һаммон вә Канаһни өз ичигә елип Чоң Зидонға йетип барди. [29] андин
чегариси Рамаһ тәрипигә қайрилип, Тур дегән мустәһкәм шәһиргә берип, Хосаһқа қай-
рилип, Ақзиб билән Һәбәлгә туташ болған деңизда ахирлашти; [30] зимини Уммаһ, Афәк
вә Рәһобниму өз ичигә алған; жәмий жигирмә икки шәһәр вә уларға қарашлиқ кәнт-қи-
шлақларни өз ичигә алған еди.
[31] Бу болса, йәни бу шәһәрләр вә уларға қарашлиқ кәнт-қишлақлар Аширларниң мирас
үлүши болуп, жәмәт-аилилири бойичә уларға берилгән еди.

Нафталиниң мираси

[32] Алтинчи чәк Нафталиға чиқти, йәни Нафталилар қәбилисигә жәмәт-аилилири бой-
ичә тартилди; [33] уларниң чегариси болса Һәләфтин чиқип, Заананнимдики дуб дәриғи-
дин өтүп, Адами-Нәкәб вә Ябнәәлдин чиқип, Лаккумға йетип Иордан дәриясиға берип
ахирлашти. [34] Андин ғәрип тәрәпкә қайрилип Азнот-Таборға берип, шу йәрдин Һуқ-
коққа чиқип, жәнупта Зәбулунниң үлүш зиминиға тутишип, шималда Аширниң үлүш
зиминиға йетип, күн чиқиш тәрипидә Иордан дәриясиниң йенида, Йәһуданиң үлүш
зиминиға улашти. [35] Нафталиниң мустәһкәм шәһәрлири Зиддим, Зәр, Һаммат, Рақ-
кат, Киннәрәт, [36] Адамаһ, Рамаһ, Һазор, [37] Кәдәш, Әдрәй,Ән-Һазор, [38] Йирон, Мигдал-Әл,
Һорәм, Бәйт-Анат вә Бәйт-Шәмәшләр болуп, жәмий он тоққуз шәһәр вә уларға қарашлиқ
кәнт-қишлақлар еди.
[39] Бу болса, йәни бу шәһәрләр вә уларға қарашлиқ кәнт-қишлақлар Нафталилар қәбили-
синиң мирас үлүши болуп, жәмәт-аилилири бойичә уларға берилгән еди.

Данниң мираси

[40] Йәттинчи чәк Данларниң қәбилисигә чиқти; у уларниң жәмәт-аилилири бойичә тар-
тилди. [41] Уларниң мирас зимини болса Зореаһ, Әштаол, Ир-Шәмәш, [42] Шаалаббин, Айжа-
лон, Йитлаһ, [43] Елон, Тимнатаһ, Әкрон, [44] Әл-тәкәһ, Гиббетон, Баалат, [45] Йәһуд, Бәнә-Ба-
рак, Гат-Риммон, [46] Мә-Яркон, Раккон вә Яфониң удулидики жутни өз ичигә алди.
[47] Лекин Данларниң зимини өз қолидин кәткән болғачқа, Данлар чиқип Ләшәмгә һужум
қилип уни ишғал қилди; аһалисини қиличлап йоқитип, у йәрни өзиниң қилип макан-
лашти; андин улар Ләшәмгә атиси Данниң исмини қоюп, уни Дан дәп атиди.
[48] Мана булар, йәни бу шәһәрләр вә уларға қарашлиқ кәнт-қишлақлар Данлар қәбилиси-
гә, уларниң жәмәт-аилилири бойичә мирас қилип берилгән еди.

19:27 **«шимал тәрипи»** — ибраний тилида «сол тәрипи» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
19:29 **«Ақзиб билән Һәбәлгә туташ болған»** — яки «Ақзиб жутиниң йенида».
19:33 **«Адами-Нәкәб»** — яки «Адами, Нәкәб».
19:42 **«Шаалаббин»** — яки «Шаалбим»]
19:43 **«Тимнатаһ»** — яки «Тимнаһ».
19:47 **«Лекин Данларниң зимини өз қолидин кәткән болғачқа, Данлар чиқип...»** — башқа бир хил тәржимиси: — «Лекин Данларниң зимини шулар *(шу шәһәрләр)* билән чәкләнгән болғачқа, Данлар чиқип...».

Йәшуа пәйғәмбәрниң мирас үлүши

[49] Бу тәриқидә Исраиллар зиминни чегара-чегара бойичә бөлүп болди; андин улар Нунниң оғли Йәшуаға өз арисидин мирас бөлүп бәрди. [50] Пәрвәрдигарниң буйруғи бойичә Йәшуа тилигинидәк униңға Әфраим тағлиқ жутидики Тимнат-Сераһ дегән шәһәрни бәрди; буниң билән у шәһәрни қуруп чиқип, униңда турди.
[51] Мана булар Әлиазар каһин билән Нунниң оғли Йәшуа вә Исраилниң қәбилә-җәмәтлириниң каттабашлири бир болуп Шилоһда, җамаәт чедириниң дәрвазисиниң алдида туруп, Пәрвәрдигарниң алдида чәк ташлап бөлүп тәқсим қилған мираслардур. Бу тәриқидә улар зиминниң тәқсиматини түгәтти.

Панаһлиқ шәһәрләр

20 [1] Пәрвәрдигар Йәшуаға сөз қилип мундақ деди: —
[2] Сән Исраилларға мундақ дегин: — «Өзүм Мусаниң вастиси билән силәргә буйруғандәк, өзүңлар үчүн «панаһлиқ шәһәрләр»ни таллап бекитиңлар; [3] билмәй, тәсадипийлиқтин адәм уруп өлтүрүп қойған һәр қандақ киши у шәһәрләргә қечип кәтсун. Буниң билән бу шәһәрләр силәргә қан интиқамини алғучидин панаһгаһ болиду. [4] Адәмни шундақ өлтүргән киши бу шәһәрләрниң биригә қечип берип, шәһәрниң қовуқиға келип, шу йәрдә шәһәрниң ақсақаллириға өз әһвалини ейтсун; улар уни өзигә қобул қилип шәһәргә киргүзүп, униң өзлири билән биллә турушиға униңға җай бәрсун.
[5] Әнди қан қисасини алғучи уни қоғлап кәлсә, улар адәм өлтүргән кишини қисаскарниң қолиға тапшуруп бәрмисун; чүнки шу кишиниң бурундин өз хошнисиға һеч өч-адавити болмиған, бәлки тәсадипий уруп өлтүрүп қойған. [6] Адәм өлтүргән киши җамаәт алдида сорақ қилинғичә шу шәһәрдә турсун; андин шу вақиттики баш каһин өлүп кәткәндә, у шу шәһәрдин айрилип, өз шәһиригә, йәни қечип чиққан шәһәрдики өйигә йенип кәлсун.
[7] Шуниң билән улар Нафтали тағлиқ жутидики Кәдәшни, Әфраимниң тағлиқ жутидики Шәкәмни вә Йәһуданиң тағлиқ жутидики Кириат-Арба, йәни Һебронни, [8] Йерихониң шәриқ тәрипидики, Иордан дәриясиниң у қетидики Рубән қәбилисиниң зиминидин түзләңликниң чөлидики Бәзәрни, Гад қәбилисиниң зиминидин Гилеадтики Рамотни вә Манассәһ қәбилисиниң зиминидин Башандики Голанни таллап бекитти.
[9] Мана бу шәһәрләр барлиқ Исраиллар вә уларниң арисида туруватқан мусапирлар үчүн панаһгаһ болушқа бекитилгән шәһәрләрдур; кимки билмәй, тәсадипийлиқтин адәм өлтүргән болса, униң җамаәт алдида сорақ қилинишидин бурун, қан қисаскарниң қолида өлмәслиги үчүн шу шәһәрләргә қечип кетишкә бу шәһәрләр бекитилгән.

Лавийларниң турушиға шәһәрләрни бекитиш

21 [1] У вақитта Лавий җәмәтлириниң каттивашлири каһин Әлиазар, Нунниң оғли Йәшуа вә Исраил қәбилилириниң каттивашлириниң қешиға берип, [2] Қанаан зиминидики Шилоһда уларға: — Мусаниң вастиси арқилиқ Пәрвәрдигар биз тоғрилиқ: «Уларға турушқа шәһәрләрни, маллири үчүн яйлақларни қошуп бәргин», дәп ейтқан, деди.

20:2 Мис. 21:13; Чөл. 35:6; Қан. 19:1, 2
20:4 Чөл. 35:22, 23; Қан. 19:4, 5
20:8 Қан. 4:43
21:1 1Тар. 6:39
21:2 Чөл. 35

3 Шуни девиди, Исраиллар Пәрвәрдигарниң әмри бойичә өз мирас үлүшлиридин муну
шәһәрләр билән яйлақларни қошуп Лавийларға бәрди: —
4 биринчи ташланған чәк Коһат җәмәтлиригә чиқти; чәк ташлинип, Лавийлар ичидики
каһин Һарунниң әвлатлириға Йәһуда қәбилиси, Шимеон қәбилиси вә Бинямин қәбили-
синиң зиминлиридин он үч шәһәр бекитилди; 5 Андин Коһатниң қалған әвлатлириға
чәк ташлинип, Әфраим қәбилә-җәмәтлириниң зиминидин, Дан қәбилисиниң зимини-
дин вә Манассәһ йерим қәбилисиниң зиминлиридин он шәһәр бекитилди.
6 Гәршонниң әвлатлириға чәк ташлинип, Иссакар қәбилә-җәмәтлириниң зиминидин,
Ашир қәбилисиниң зиминидин, Нафтали қәбилисиниң зиминидин вә Манассәһниң
йәнә бир йерим қәбилисиниң зиминидин он үч шәһәр бекитилди.
7 Мәрариниң әвлатлириға, җәмәт-аилилири бойичә чәк ташлинип, Рубән қәбилисиниң
зиминидин, Гад қәбилисиниң зиминидин вә Зәбулун қәбилисиниң зиминидин он икки
шәһәр бекитилди.
8 Бу тәриқидә Пәрвәрдигар Мусаниң вастиси билән буйруғинидәк Исраиллар чәк ташлап
бу шәһәрләр билән яйлақлирини қошуп, Лавийларға бәрди.
9 Улар Йәһуданиң қәбилиси билән Шимеонниң қәбилисиниң зиминидин төвәндә ти-
зимланған муну шәһәрләрни бәрди: — 10 (чәк ташланғанда, Лавийларниң нәсли болған
Коһатлар җәмәтидики Һарунниң әвлатлириға биринчи чәк чиққачқа муну шәһәрләр
берилди): —
11 уларға Йәһуданиң тағлиқ районидики Кириат-Арба (Арба Анакниң атиси еди), йәни
Һеброн билән әтрапидики яйлақларни қошуп бәрди. 12 Лекин шәһәргә тәвә етизлар
билән кәнт-қишлақларни Йәфуннәһниң оғли Каләбкә мирас қилип бәрди. 13 Шундақ
қилип улар Һарун каһинниң әвлатлириға адәм өлтүргән кишиләр панаһлинидиған
шәһәр Һеброн вә яйлақлирини, йәнә уларға Либнаһ билән яйлақлирини, 14 Яттир билән
яйлақлирини, Әштәмоа билән яйлақлирини, 15 Һолон билән яйлақлирини, Дәбир билән
яйлақлирини, 16 Айин билән яйлақлирини, Юттаһ билән яйлақлирини, Бәйт-Шәмәш
билән яйлақлирини бәрди; бу икки қәбилиниң зиминлиридин җәмий тоққуз шәһәрни
бәрди. 17 Мундин башқа уларға Бинямин қәбилисиниң зиминидин Гибеон билән яйлақ-
лирини, Геба билән яйлақлирини, 18 Анатот билән яйлақлирини, Алмон билән яйлақли-
рини қошуп җәмий төрт шәһәр бәрди.
19 Бу тәриқидә каһинлар, йәни Һарунниң әвлатлириға берилгән шәһәрләр он үч болди;
булар әтрапидики яйлақлири билән берилди.
20 Улар йәнә Лавийларниң нәслидин болған Коһатниң қалған җәмәтлиригиму шәһәр-
ләрни бәрди. Чәк ташлаш билән уларға бекитилгән шәһәрләр мунулар: — уларға Әфра-
им қәбилисиниң зиминидин 21 Әфраимниң тағлиқ районидики адәм өлтүргән кишиләр
панаһлинидиған шәһәр Шәкәм билән яйлақлирини, йәнә Гәзәр билән яйлақлири, 22 Киб-
заим билән яйлақлири вә Бәйт-Һорон билән яйлақлири болуп, җәмий төрт шәһәрни
бәрди; 23 буниңдин башқа Дан қәбилисиниң зиминидин Әлтәкәһ билән яйлақлири, Гиб-
бетон билән яйлақлири, 24 Айҗалон билән яйлақлири вә Гат-Риммон билән яйлақлири
болуп, җәмий төрт шәһәрни бәрди. 25 Буниңдин башқа Манассәһ йерим қәбилисиниң
зиминидин Таанақ билән яйлақлири, Гат-Риммон билән яйлақлири болуп, җәмий икки
шәһәрни бәрди. 26 Бу тәриқидә Коһатларниң қалған җәмәтлиригә берилгән шәһәрләр он
болди; булар әтрапидики яйлақлири билән берилди.
27 Лавийларниң җәмәтлиридин болған Гәршонларға болса улар Манассәһниң йерим
қәбилисиниң зиминидин адәм өлтүргән кишиләр панаһлинидиған шәһәр Башанди-
ки Голан билән яйлақлирини, шундақла Бәәштераһ билән яйлақлирини, җәмий икки
шәһәрни бәрди; 28 йәнә Иссакар қәбилисиниң зиминидин Кишион билән яйлақлири,

Дабират билән яйлақлири, [29] Ярмут билән яйлақлири вә Ән-Ганним билән яйлақлири
болуп, җәмий төрт шәһәрни бәрди; [30] буниңдин башқа Ашир қәбилисиниң зиминидин
Мишал билән яйлақлири, Абдон билән яйлақлири, [31] Һәлкат билән яйлақлири вә Рәһоб
билән яйлақлири болуп, җәмий болуп төрт шәһәрни бәрди; [32] буниңдин башқа Нафтали
қәбилисиниң зиминидин адәм өлтүргән кишиләр панаһлинидиған шәһәр Галилийә-
дики Кәдәш билән яйлақлирини, йәнә Һаммот-Дор билән яйлақлири вә Картан билән
әтрапидики яйлақлири болуп, җәмиий үч шәһәрни бәрди.

[33] Бу тәриқидә Гәршонларға берилгән шәһәрләр он үч болди; булар әтрапидики яйлақ-
лири билән берилди.

[34] Қалған Лавийларға, йәни Мәрарилар җәмәтлиригә Зәбулун қәбилисиниң зиминидин
Йокнеам билән яйлақлири, Картаһ билән яйлақлири, [35] Димнаһ билән яйлақлири вә
Наһалал билән яйлақлири болуп, җәмий төрт шәһәрни бәрди. [36] Буниңдин башқа Рубән
қәбилисиниң зиминидин Бәзәр билән яйлақлири, Яһаз билән яйлақлири, [37] Кәдәмот
билән яйлақлири вә Мәфаат билән яйлақлири болуп, җәмий төрт шәһәрни бәрди. [38] Бу-
ниңдин башқа Гад қәбилисиниң зиминидин адәм өлтүргән кишиләр панаһлинидиған
шәһәр Гилеадтики Рамот билән яйлақлирини, йәнә Маһанайим билән яйлақлири,
[39] Һәшбон билән яйлақлири вә Җаазәр билән яйлақлири болуп, җәмий төрт шәһәрни
бәрди.

[40] Булар болса қалған Лавийларниң җәмәтлиригә, йәни Мәрарилар җәмәтлиригә берил-
гән барлиқ шәһәрләрдур; уларға чәк ташлиниш билән берилгән үлүши он икки шәһәр
еди.

[41] Исраилларниң зимини ичидин Лавийларға бекитип берилгән шәһәрләр җәмий қириқ
сәккиз еди; булар әтрапидики яйлақлири билән берилди. [42] Бу шәһәрләрниң һәр бири-
ниң әтрапида яйлақлири бар еди; шәһәрләрниң һәммиси шундақ еди.

[43] Пәрвәрдигар шу тәриқидә Исраилларниң ата-бовилириға беришкә қәсәм билән вәдә
қилған пүткүл зиминни уларға бәрди; улар келип уни егиләп, у йәрдә олтарди.

[44] У вақитта Пәрвәрдигар илгири уларниң ата-бовилириға қәсәм билән вәдә қилғини-
дәк, уларға һәр әтрапида тинич-арамлиқ бәрди; уларниң дүшмәнлиридин һечқандиқи
уларниң алдида қәддини руслап тик туралмайтти; бәлки Пәрвәрдигар һәммә дүшмән-
лирини уларниң қолиға тапшурди. [45] Пәрвәрдигарниң Исраилниң җәмәтигә вәдә қилған
һиммәтлиридин һеч бири қалдурулмай әмәлгә ашурулди.

Шәриқ тәрәптики зиминлар тәқсим қилинған қәбилиләрниң өз мирасиға қайтип бериши

22 [1] У вақитта Йәшуа Рубәнләр, Гадлар вә Манассәһ йерим қәбилисидикиләрни
чақирип уларға: —

[2] Силәр болсаңлар Пәрвәрдигарниң қули Мусаниң силәргә буйруғинининиң һәммисигә
әмәл қилдиңлар, мениң силәргә әмир қилған барлиқ сөзлиримгиму қулақ салдиңлар;
[3] силәр бу нурғун күнләрдә таки бүгүнгә қәдәр қериндашлириңларни ташливәтмәй,
бәлки Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә әмир қилған вәзипини тутуп кәлдиңлар; [4] әнди
Пәрвәрдигар Худайиңлар вәдә қилғинидәк, қериндашлириңларға арамлиқ бәрди; шуңа
силәр Пәрвәрдигарниң қули Муса Иордан дәриясиниң у тәрипидә силәргә бәргән мирас

21:28 **«Дабират»** — яки «Дабрат».
21:36 **«Яһаз»** — яки «Җаһзаһ» яки «Яһазаһ».
22:2 Чөл. 32:20; Қан. 3:18

зиминиңларға, өз чедирлириңларға қайтип бериңлар. [5] Пәқәтла Пәрвәрдигарниң қули
Муса силәргә буйруп тапшурған қанун-әмирләргә әмәл қилишқа, йәни Пәрвәрдигар Ху-
дайиңларни сөйүп, Униң барлиқ йоллирида меңип, әмирлирини тутуп униңға бағли-
нип, пүтүн қәлбиңлар вә пүтүн җан-дилиңлар билән Униң хизмитидә болушқа ихлас
билән көңүл бөлүңлар, — деди.
[6] Шуниң билән Йәшуа уларни бәхит-бәрикәт тиләп, йолға салди; улар өз чедирлириға
қайтип кетишти.
[7] Манассәһ йерим қәбилисигә болса Муса уларға Башанни мирас қилип бәргән еди; йәнә
бир йерим қәбилигә Йәшуа Иордан дәриясиниң бу қети, йәни ғәрип тәрипидә уларниң
қериндашлириниң арисида мирас бәрди. Йәшуа уларни өз чедирлириға қайтиш йолиға
салған вақтида, у уларғиму бәхит-бәрикәт тиләп, [8] уларға: — Интайин көп байлиқлар,
интайин көп чарпайларни, шундақла көп миқдарда күмүч, алтун, мис, төмүр вә кий-
им-кечәкләрни елип, өз чедириңларға қайтип бериңлар; дүшмәнлириңлардин алған
олҗини қериндашлириңларға үләштүрүп бериңлар, деди.
[9] У вақитта Рубәнләр, Гадлар вә Манассәһ йерим қәбилиси Қанаан зиминидики Шилоһ-
дин чиқип Исраиллардин айрилип, Пәрвәрдигарниң Мусаниң вастиси билән қилған
әмри бойичә уларниң тәәллуқати болған өз мирас зимини Гилеад жутиға қарап қайтип
маңди.

Чоң уқушмаслиқ — ички урушниң алдини елиш

[10] Рубәнләр, Гадлар вә Манассәһ йерим қәбилиси Қанаан зиминидики Иордан дәрия-
синиң бойидики Гәлилотқа йетип кәлгәндә, у йәрдә Иордан дәриясиниң бойида бир
қурбангаһни ясиди; қурбангаһ наһайити чоң вә һәйвәтлик ясалған еди. [11] Исраилларға:
«Мана Рубәнләр, Гадлар вә Манассәһ йерим қәбилиси Қанаан зиминидики Иордан дәри-
ясиниң у қетидики Гәлилотта, йәни Исраилларниң удулида бир қурбангаһни ясапту»
дегән хәвәр аңланди.
[12] Исраиллар бу хәвәрни аңлиған һаман, уларниң пүткүл җамаити улар билән урушуш
үчүн Шилоһқа топланди.
[13] У вақитта Исраиллар каһин Әлиазарниң оғли Финиһасни Гилеад зиминидики Рубән-
ләр, Гадлар вә Манассәһ йерим қәбилисигә маңдурди [14] вә шундақла униң билән он
әмирни, Исраилниң һәр бир қәбилисидин җәмәт башлиғи болған бирдин әмирни
униңға һәмраһ қилип әвәтти; һәр бир әмир һәр қайси ата җәмәттики миңлиған Исраил-
ларниң каттиваши еди.
[15] Булар әнди Гилеад зиминиға, Рубәнләр, Гадлар вә Манассәһ йерим қәбилисигә келип
уларға: — [16] Мана Пәрвәрдигарниң пүткүл җамаити силәргә мундақ дәйду: «Силәрниң
Пәрвәрдигарға әгишиштин йенип, өзүңларға қурбангаһни ясап, Исраилниң Худасидин
йүз өрүп, Пәрвәрдигарға асийлиқ қилип өткүзгән бу рәзиллигиңлар зади қандақ иш?
[17] Пеорда бурун өткүзгән қәбиһлигимиз бизгә йетип ашмасму? Гәрчә Пәрвәрдигарниң
җамаитиниң бешиға ваба чүшкән болсиму, биз техи бүгүнгә қәдәр бу иштин өзимизни

22:4 Чөл. 32:33; Қан. 3:13; 29:8; Йә. 13:8
22:5 Қан. 10:12
22:8 **«алған олҗини қериндашлириңларға үләштүрүп бериңлар»** — яки «алған олҗини қериндашлириң билән үлишип елиңлар».
22:10 **«...дәриясиниң бойидики Гәлилотқа»** — нуниң башқа бир хил тәрҗимиси: «...дәриясиниң бойидик даириси» яки «...дәриясиниң бойидик дүгиләк догилири».
22:10 Йә. 18:7
22:16 **«Силәрниң Пәрвәрдигарға әгишиштин йенип, өзүңларға қурбангаһни ясап...»** — Муса пәйғәмбәргә назил қилинған қанун бойичә, Пәрвәрдигарниң ибадити үчүн ялғуз бирла қурбангаһ бекитилгән, шундақла қурбангаһ Пәрвәрдигар өзи бекиткән җайда туруши керәк еди (*«Мис.» 24:20, «Лав.» 17:3-4, «Қан.» 12:5-6ни көрүң*).

пакландурмидуқ. [18] Силәр бүгүн Пәрвәрдигарға әгишиштин яндиңлар; шундақ болиду-
ки, силәр бүгүн Пәрвәрдигарға асийлиқ қилған болғачқа, у җәзмән әтә Исраилниң пүт-
күл җамаитигә ғәзәплиниду. [19] Һалбуки, мабада силәр мирас қилип алған зимин напак
болуп қалған болса, Пәрвәрдигарниң тәвәлиги болған зиминға, Униң чедири тикләнгән жутқа йенип келип, аримизда мирас елиңлар. Пәқәт Пәрвәрдигар Худайимизниң
қурбангаһидин башқа өзүңлар үчүн қурбангаһ ясаш билән Пәрвәрдигарға вә бизләргә
асийлиқ қилмаңлар. [20] Зәраһниң оғли Ақан һарам бекитилгән нәрсиләрдин елип, итаәт-
сизлик қилған әмәсму? Шу сәвәптин қәбиһлиги үчүн ялғуз улар өлтүрүлүп қалмай,
Пәрвәрдигарниң ғәзиви йәнә пүткүл Исраил җамаитиниң үстигә чүшкән әмәсму?».
[21] Шуниң билән Рубәнләр, Гадлар вә Манассәһ йерим қәбилиси миңлиған Исраилларниң
каттивашлириға җавап берип мундақ деди: —
[22] «Илаһларниң илаһи Пәрвәрдигардур! Илаһларниң илаһи болған Пәрвәрдигар Өзи
буни билиду, Исраилму уни билгәй! Әгәр бу иш асийлиқ болса яки Пәрвәрдигарға
итаәтсизлик болса, әнди бизләрни бүгүн өлүмдин айимаңлар! [23] Әгәр бизниң өзимиз
үчүн қурбангаһни ясишимиз Пәрвәрдигарға әгишиштин йениш үчүн болған болса,
шундақла қурбангаһниң үстидә көйдүрмә қурбанлиқ сунуш, ашлиқ һәдийәлирини су-
нуш, енақлиқ қурбанлиқлирини сунуш үчүн болған болса, ундақта Пәрвәрдигар Өзи бу
иш тоғрилиқ биздин һесап алсун; [24] әксичә бу ишни қилишимизниң сәвәви һәқиқәтән
шуки, кәлгүсидә силәрниң балилириңлар бизниң балилиримизға: «Силәрниң Исраил-
ниң Худаси Пәрвәрдигар билән қандақ мунасивитиңлар бар? [25] Әй Рубәнләр вә Гадлар,
Пәрвәрдигар биз билән силәрниң оттуримизда Иордан дәриясини чегара қилип қойған
әмәсму? Шуңа силәрниң Пәрвәрдигардин һеч қандақ несивәңлар йоқтур!» дейишидин
әндишә қилдуқ. [26] Шуңа биз: «Қопуп бир қурбангаһ ясайли; лекин бу көйдүрмә қурбан-
лиқлар үчүнму әмәс, башқа хил қурбанлиқлар үчүнму әмәс, [27] бәлки кәлгүсидә Пәрвәр-
дигарниң алдида көйдүрмә қурбанлиқлиримиз билән башқа хил қурбанлиқлиримиз вә
енақлиқ қурбанлиқлиримиз билән униң ибадитидә болушимиз үчүн, силәр вә бизниң
оттуримизда, шундақла кейинки дәвирлиримиздә бир әсләтмә гувалиқ болсун үчүн
уни ясидуқ; балилириңларниң кәлгүсидә балилиримизға «Пәрвәрдигардин һеч қан-
дақ несивәңлар йоқ» демәслиги үчүн шундақ қилдуқ. [28] Әгәр улар кәлгүсидә биз билән
әвлатлиримизға шундақ десә, биз җавап берип: «Мана, көйдүрмә қурбанлиқ сунуш үчүн
яки башқа хил қурбанлиқларни сунуш үчүн ясалған әмәс, бәлки силәр билән бизниң
оттуримизда бир гувалиқ болсун дәп ясалған, бу Пәрвәрдигарниң ата-бовилиримиз
ясиған қурбангаһиниң әндизисидур!» дейәләймиз.
[29] Пәрвәрдигарға асийлиқ қилип, Пәрвәрдигарға әгишиштин йенип, Пәрвәрдигар Ху-
дайимизниң чедириниң алдида турған қурбангаһтин башқа иккинчи бир қурбангаһ-
ни ясап, униң үстидә көйдүрмә қурбанлиқ, ашлиқ һәдийәлири вә башқа хил қурбан-
лиқларни өткүзүш нийити биздин нери болғай!».
[30] Каһин Финиһас вә униң билән биллә кәлгән җамаәт әмирлири, йәни миңлиған Исра-
илларниң каттивашлири Рубәнләр, Гадлар вә Манассәһләрниң ейтқан сөзлирини аң-
лиғанда улар шуниңдин хуш болди. [31] Әлиазарниң оғли каһин Финиһас Рубәнләр, Гад-
лар вә Манассәһләргә: — Силәр Пәрвәрдигарға бу итаәтсизликни қилмиғиниңлар үчүн
Пәрвәрдигарниң оттуримизда туруватқанлиғини әнди билдуқ; силәр бу иш билән Исра-
илларни Пәрвәрдигарниң қолидин қутқуздуңлар, деди.

22:17 **«Пеорда бурун өткүзгән қәбиһлигимиз бизгә йетип ашмасму?»** — Пеорда өткүзгән гуналар вә кейинки вақиә «Чөл.» 25-бапта хатириләнгән.
22:17 Чөл. 25:3; Қан. 4:3
22:22 Зәб. 49:1
22:27 Яр. 31:48; Йә. 24:27

[32] Андин Әлиазар каһинниң оғли Финиһас билән әмирләр Рубәнләр вә Гадларниң йенидин, Гилеад зиминидин чиқип Қанаан зиминиға Исраилларниң йениға йенип келип бу хәвәрни уларға дәп бәрди. [33] Бу иш Исраилларниң нәзиридә яхши көрүнди; Исраиллар Худаға һәмдусана ейтип, Рубәнләр билән Гадларға һуҗум қилип, улар билән урушуп уларниң туруватқан зиминини вәйран қилайли, дегән гәпни иккинчи тилға алмиди.
[34] Рубәнләр билән Гадлар бу қурбангаһқа «Гувалиқ» дәп ат қойди; чүнки улар: — «У аримизда Пәрвәрдигарниң Худа екәнлигигә гувадур» деди.

Йәшуа пәйғәмбәрниң Исраилниң әмир-ақсақаллирини агаһландуруп, уларға несиһәт бериши

23 [1] Пәрвәрдигар Исраилға әтрапидики дүшмәнлиридин арам берип узун заманлар
өтүп, шундақла Йәшуа қерип, йешиму чоңийип қалғанда, [2] Йәшуа пүткүл
Исраилни, уларниң ақсақаллирини, башлиқлири, һаким-сорақчилири билән бәг-
әмәлдарлирини чақирип уларға мундақ деди: — «Мән қерип қалдим, йешимму чоңийип
қалди. [3] Пәрвәрдигар Худайиңларниң силәр үчүн мошу йәрдики барлиқ таипиләргә
қандақ ишларни қилғинини өзүңлар көрдүңлар; чүнки силәр тәрәптә туруп җәң
қилғучи Пәрвәрдигар Худайиңлар Өзидур. [4] Мана, мән өзүм йоқатқан һәммә әлләрниң
зиминлири билән қалған бу таипиләрниң зиминлирини қошуп қәбилә-җәмәтиңлар
бойичә чәк ташлап Иордан дәриясидин тартип күн петиш тәрәптики Улуқ Деңизғичә,
силәргә мирас қилип тәқсим қилип бәрдим. [5] Пәрвәрдигар Худайиңлар Өзи уларни
алдиңлардин қоғлап чиқирип, көзүңлардин нери қилип, Пәрвәрдигар Худайиңлар
силәргә ейтқинидәк силәр уларниң зиминиға егә болисиләр. [6] Шуңа силәр толиму
қәйсәр болуп Мусаниң қанун китавида пүтүлгәнниң һәммисини тутуп, оң я солға
чәтнәп кәтмәй, униңға әмәл қилишқа көңүл бөлүңлар; [7] шундақ қилип, араңларда қелип
қалған бу таипиләр билән барди-кәлди қилмаңлар; шуниңдәк уларниң илаһлириниң
намлирини тилға алмаңлар яки уларниң нами билән қәсәм қилмаңлар; уларға ибадәт
қилмаңлар, уларға баш урмаңлар; [8] бәлки бүгүнгичә қилғиниңлардәк, Пәрвәрдигар
Худайиңларға бағлинип туруңлар. [9] Чүнки Пәрвәрдигар алдиңлардин чоң-чоң вә
күчлүк әлләрни қоғлап чиқириватқәндур; бүгүнгичә һеч қандақ адәм алдиңларда пут
тирәп туралмиди. [10] Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә ейтқини бойичә силәр тәрәптә
туруп җәң қилғини үчүн силәрдин бир адимиңлар уларниң миң адимини тирипирән
қилиду.
[11] Шуңа Пәрвәрдигар Худайиңларни сөйүш үчүн өз көңлүңларға қаттиқ сәгәк болуңлар!
[12] Чүнки әгәр силәр Униңдин йүз өрүп араңларда қалған бу әлләр билән арилишип-бағ-
линип, улар билән қуда-бажа болуп, улар билән бериш-келиш қилсаңлар, [13] ундақта
силәргә шу иш аян болсунки, Пәрвәрдигар Худайиңлар алдиңлардин бу әлләрни иккин-
чи қоғлап чиқармайду, бәлки булар силәргә қапқан вә қилтақ болуп, биқиниңларға қам-
ча болуп чүшүп, көзүңләргә тикән болуп санҗилиду; ахирда Пәрвәрдигар Худайиңлар
силәргә бәргән бу яхши зиминдин мәһрум болуп йоқилисиләр.
[14] Мана, мән бүгүн барлиқ адәмләр муқәррәр бесип өтидиған йолни маңимән; силәр-
ниң пүтүн дилиңлар вә вуҗудуңларға шу рошәнки, Пәрвәрдигар Худайиңларниң силәр

22:34 «Гувалиқ» — ибраний тилида «Ед».
23:5 Мис. 14:14; 23:27; Чөл. 33:53; Қан. 6:19; Йә. 13:6
23:6 Қан. 5:32; 28:14
23:7 Мис. 23:13; Зәб. 15:4; Йәр. 5:7; Зәф. 1:5; Әф. 5:3
23:8 Қан. 11:22
23:10 Лав. 26:8; Қан. 32:30

тоғрилиқ қилған мубарәк вәдилириниң һеч бири әмәлгә ашурулмай қалмиди; һәммиси
силәр үчүн бежа кәлтүрүлүп, һеч қайсиси йәрдә қалмиди. [15-16] Лекин силәр Пәрвәрдигар
Худайиңларниң силәргә әмир қилип тохтатқан әһдисини бузғанда, Пәрвәрдигар Худай-
иңлар силәргә вәдә қилған һәммә бәрикәт үстүңларға чүшүрүлгәндәк, шундақ болиду-
ки, Пәрвәрдигар Худайиңлар силәрни Өзи силәргә бәргән зиминдин йоқатқичә бар-
лиқ агаһ қилған ишни чүшүриду; силәр берип, униң әһдисини бузуп башқа илаһларға
ибадәт қилип баш урсаңлар, Пәрвәрдигарниң ғәзиви силәргә тутишип, силәрни Өзи
силәргә бәргән яхши зиминдин тезла йоқ қилиду».

Йәшуа пәйғәмбәрниң пүткүл Исраилни агаһландуруп, уларға несиһәт қилиши

24 [1] Андин Йәшуа Исраилниң һәммә қәбилилирини Шәкәмгә жиғип, Исраилниң
ақсақаллири, башлиқлири, һаким-сотчилири билән бәг-әмәлдарлирини чақирди;
улар өзлирини Худаниң һозуриға һазир қилғанда [2] Йәшуа пүткүл хәлиққә: Исраилниң
Худаси Пәрвәрдигар: — «Қедимки заманда ата-бовилириңлар, жүмлидин Ибраһим
билән Наһорниң атиси Тәраһ дәрияниң у тәрипидә олтиратти; улар башқа илаһларниң
қуллуғида болатти. [3] Лекин Мән атаңлар Ибраһимни дәрияниң у тәрипидин елип
келип, уни башлап пүткүл Қанаан зиминини айландуруп, униң нәслини көпәйтип
униңға Исһақни бәрдим. [4] Андин Мән Исһаққа Яқуп билән Әсавни бәрдим; Әсавға Сеир
тағлиқ районини тәвәлик қилип бәрдим, Яқуп билән оғуллири болса Мисирға чүшүп
барди. [5] Кейинрәк Мән Муса билән Һарунни әвәтип, Мисирлиқлар арисида әмәллирим
билән уларға дәһшәтлик вабаларни чүшүрдум; андин силәрни шу йәрдин елип
чиқтим. [6] Мән бу тәриқидә ата-бовилириңларни Мисирдин елип чиқип, улар Қизил
Деңизға йетип кәлгинидә, мисирлиқлар жәң һарвулири вә атлиқ әскәрлири билән
ата-бовилириңларни қоғлап деңизғичә кәлди. [7] Исраиллар шуан Пәрвәрдигарға нида
қиливиди, У силәр билән Мисирлиқларниң арисиға тум қараңғулуқ чүшүрди; андин
деңизни уларниң үстигә бастуруп япти. Силәр Өз көзлириңлар билән Мениң Мисирда
немә қилғинимни көрдүңлар; андин силәр узун вақитқичә чөлдә турдуңлар. [8] Кейинрәк
Мән силәрни Иордан дәриясиниң у тәрипидә турған Аморийларниң зиминиға башлап
кәлдим; улар силәр билән соқушқанда мән уларни қолуңларға берип, силәр уларниң
зиминини егилидиңлар. Мән уларни алдиңлардин йоқитивәттим.
[9] У вақитта Моабниң падишаси, Зиппорниң оғли Балақ қопуп, Исраил билән жәңгә
чүшти вә силәрни қарғаш үчүн Беорниң оғли Балаамни чақирип кәлди; [10] лекин Мән
Балаамниң сөзигә қулақ салмидим; шуниң билән у силәргә қайта-қайта бәхит-бәрикәт
тилиди вә Мән силәрни Балақниң қолидин қутқуздум.
[11] Кейинрәк силәр Иордан дәриясидин өтүп Йерихоға барғанда Йерихониң адәмлири
Аморийлар, Пәриззийләр, Қананийлар, Һиттийлар, Гиргашийлар, Һивийлар вә Йәбу-
сийлар силәр билән урушқа қопқини билән Мән уларни қолуңларға тапшуруп бәрдим;
[12] Мән алдиңларға серик һәрини әвәттим, серик һәрә Аморийларниң иккила падишаси-

24:2 **«дәрияниң у тәрипидә»** — мошу йәрдә «дәрия» «Әфрат дәрияси»ни көрситиду.
24:2 Яр. 11:26, 31; Қан. 26:5
24:3 **«дәрияниң у тәрипидин»** — мошу йәрдә «дәрия» «Әфрат дәрияси»ни көрситиду.
24:3 Яр. 12:1; 21:2.
24:4 Яр. 25:24; 36:8; 46:1
24:5 Мис. 3:10-22; 4:1-17; 12:37
24:6 **«улар Қизил Деңизға йетип кәлгинидә»** — мошу йәрдә «улар» ибраний тилида «силәр» ейтилиду.
24:6 Мис. 14:1
24:8 Чөл. 21:21, 33
24:11 Йә. 3:14; 6:1, 20; 10:8; 11:8

ни һайдиватқандәк уларниму һайдиватти; бу иш силәрниң қиличиңлар яки оқяйиңлар
билән болмиди. [13] Мән силәргә өз қолуңлар билән әмгәк сиңдүрмигән бир зиминни,
өзүңлар ясимиған шәһәрләрни бәрдим, вә силәр шуларда макан қилдиңлар; өзүңлар
тикмигән үзүмзарлиқлар билән зәйтунзарлиқлардин мевилирини йәватисиләр» дәй-
ду, — деди.
[14] — Шуңа әнди силәр Пәрвәрдигардин қорқуп ихласмәнлик вә һәқиқәт ичидә униң
ибадитидә болуңлар; ата-бовилириңлар дәрияниң у тәрипидә вә Мисирда чоқунған
илаһларни ташлап, пәқәт Пәрвәрдигарниң қуллуғида болуңлар.
[15] Лекин әгәр Пәрвәрдигарниң ибадити силәргә яман көрүнсә, кимгә ибадәт қилидиғи-
ниңларни талливелиңлар — мәйли ата-бовилириңлар дәрияниң у тәрипидә турғанда
чоқунған илаһлар болсун яки силәр туруватқан зиминдики Аморийларниң илаһлири
болсун, уларни таллаңлар; лекин мән билән өйүмдикиләр болсақ Пәрвәрдигарниң иба-
дитидә болимиз, — деди.
[16] Хәлиқ җавап берип: — Пәрвәрдигарни тәрк етип башқа илаһларниң ибадитидә болуш
биздин нери болсун! [17] Чүнки биз билән ата-бовилиримизни «қуллуқ макани» болған
Мисир зиминидин чиқирип, көзимизниң алдида бу чоң мөҗизилик аламәтләрни көр-
ситип, қайси йолда маңмайли, қайси хәлиқниң арисидин өтмәйли, бизни сақлиғучи
Пәрвәрдигар Худайимиз Өзидур! [18] Пәрвәрдигар бу зиминда турған барлиқ таипиләрни,
җүмлидин Аморийларни алдимиздин қоғливәтти; шуңа бизму Пәрвәрдигарниң ибади-
тидә болимиз; чүнки У бизниң Тәңримиздур! — деди.
[19] Йәшуа хәлиққә: — Силәр Пәрвәрдигарниң ибадитидә болалмайсиләр, чүнки У муқәд-
дәс бир Худадур; У вапасизлиққа һәсәт қилғучи бир Тәңри болғачқа, итаәтсизликли-
риңлар билән гуналириңларни кәчүрәлмәйду. [20] Әгәр силәр Пәрвәрдигарни ташлап, ят
илаһларға чоқунған болсаңлар Уму силәрдин йүз өрүп, силәргә яхшилиқ қилип кәлгән-
ниң орнида силәргә бала кәлтүрүп йоқитиду, — деди.
[21] Лекин хәлиқ Йәшуаға җавап берип: — Һәргиз ундақ болмайду! Биз Пәрвәрдигарниң
ибадитидә болимиз, — деди.
[22] Буни аңлап Йәшуа хәлиққә: — Өзүңларниң Пәрвәрдигарни, Униң ибадитидә болушни
таллиғанлиғиңларға өз-өзүңларға гувачи болдуңлар, девиди, улар: — Өзимиз гува! —
дәп җавап бериштиi.
[23] У: — Ундақ болса әнди араңлардики ят илаһларни чиқирип ташливетип, көңлүңларни
Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарға интилидиған қилиңлар, деди.
[24] Хәлиқ Йәшуаға җавап берип: — Биз Пәрвәрдигар Худайимизниң ибадитидә болуп,
униң авазиғила қулақ салидиған болимиз, деди.
[25] Шуниң билән Йәшуа у күни хәлиқ билән әһдә бағлишип, Шәкәмдә улар үчүн һөкүм-бәл-
гүлимиләрни тохтитип бәрди. [26] Андин Йәшуа бу һәммә сөзләрни Пәрвәрдигарниң қа-
нун китавиға пүтүп, йоған бир ташни елип келип, уни Пәрвәрдигарниң муқәддәс җайи-
ниң йенидики дуб дәриғиниң астиға тикләп қойди. [27] Андин Йәшуа хәлиққә: — Мана бу
таш болса бизгә гува болуп туриду; чүнки у Пәрвәрдигарниң бизгә қилған һәммә сөз-
лирини аңлап турди; у Пәрвәрдигар Худайиңлардин танмаслиғиңлар үчүн үстүңларда
гувачи болуп туриду, — деди.

24:12 **«серик һәрә»** — ибраний тилида адәттики һәридин техиму чоң вә чаққақ бир хил һәрини көрситиши мүмкин.
24:12 Мис. 23:28; Қан. 7:20; Зәб. 43:4
24:13 Қан. 6:10, 11, 12
24:14 **«дәрияниң у тәрипидә»** — мошу йәрдә «дәрия» «Әфрат дәрияси»ни көрситиду.
24:20 Йә. 23:15
24:25 Мис. 15:25

[28] Йәшуа шуларни дәп хәлиқни йолға селип, һәр бирини өз мирас йеригә яндурди.
[29] Бу ишлардин кейин Нунниң оғли, Пәрвәрдигарниң қули Йәшуа бир йүз он йешида
вапат болди. [30] Улар уни елип берип, Әфраим тағлиқ районида, Гааш теғиниң шимал
тәрипидики өз мирас үлүши болған Тимнат-Сераһ дегән җайда дәпнә қилди.
[31] Йәшуаниң пүткүл һаят күнлиридә, шундақла Йәшуадин кейин қалған, Пәрвәрдигарниң Исраил үчүн қилған һәммә мөҗизилик әмәллирини убдан билидиған ақсақалларниң пүткүл һаят күнлиридиму Исраил Пәрвәрдигарниң ибадитидә болуп турди.
[32] Йүсүпниң сүйәклирини болса, Исраиллар уларни Мисирдин елип кәлгән еди. Улар буларни Шәкәмгә елип берип, Яқуп Шәкәмниң атиси Һаморниң оғуллиридин йүз кәситаһ күмүчкә сетивалған йәрдә дәпнә қилди. Шу йәр Йүсүпләрниң мирас үлүши болуп қалди.
[33] Һарунниң оғли Әлиазарму вапат болди; улар уни оғли Финиһасқа мирас қилип берилгән Әфраимниң тағлиқ районидики Гибеаһ дегән җайда дәпнә қилди.

24:30 Йә. 19:50; Һак. 2:9
24:32 **«кәситаһ»** — һазирғичә қиммити ениқланмиған бир хил күмүч тәңгә еди (*«Яр.» 33:19 вә «Аюп» 42:11*).
24:32 Яр. 33:18-20; Яр. 50:25; Мис. 13:19
24:33 **«Әфраимниң тағлиқ районидики Гибеаһ»** — яки «Әфраимниң тағлиқ районидики дөң».

Қошумчә сөз

Төвәндә биз ушбу тарихта тәсвирләнгән бир нәччә иш-вақиәләр вә адәмләр үстидә азрақ тохтилимиз.

Чарлиғучиларни әвәтиш — бу тоғра ишму?

Худа әслидә Исраил Пәләстин (Қанаан)дики зиминни беришкә вәдә қилған вә униң үстигә шу зиминни «интайин яхши» дәп баян қилған. Ундақта зиминни тәкшүрүп чиқишқа чарлиғучиларни әвәтиш имансилиқ қилғанлиқму?

Биз ундақ ойлимаймиз. Кейин Рәб Әйса Мәсиһ инсанниң Худаниң йолиға чиқиши, йәни Өзигә мухлис болуштин авал, униңда қанчилик бәдәл төлишим керәк дегәнни олтирип һесаплисун, дегән принсипни көрситиду («Луқа» 14:25-35, болупму 28-айәтни көрүң). Йәшуаниң чарлиғучиларни әвәтиши дәл шу принсип бойичә болған. Исраил зиминға еришиш үчүн уруш қилишқа қанчилик бәдәл төлишимиз керәк дәп һесаплиши керәк еди — Худа улар үчүн җәңдә улар билән биллә болатти, әлвәттә; лекин У Исраилниң Қанаан зиминиға кириштин авал Өзигә ишинишкә қәтъий нийәт бағлишини халатти.

Паһишә аял Раһаб

Раһаб паһишә болсиму, Инҗилда иман-етиқади үчүн тәриплиниду: —

«**Етиқади болғачқа, паһишә аял Раһаб Исраил чарлиғучилирини достларчә күтүвалғачқа, итаәтсизләр болған өз шәһиридикиләр билән бирликтә һалак болмиди**» («Ибр.» 11:31)

«**Мошуниңға охшаш, паһишә аял Раһаб Исраил чарлиғучилирини өз өйидә күтүп, уларни башқа йол билән қачурувәткәнлиги үчүн, у охшашла иш-әмили билән һәққаний дәп җакаланған болмамду?**» («Яқ.» 2:25).

Ибранийларға йезилған мәктупта униң етиқади көрситилиду, расул Яқуп язған хетидә шуниң етиқадидин чиққан әмәллирини тәрипләйду. У ялған сөзлири үчүн әмәс (2:5), бәлки у өзиниң «чарлиғучиларни Худаниң адәмлири болғачқа, қоғдишим керәк» дегәндәк иман-ишәши үчүн тәриплиниду. Кейин Раһаб Йәһуда қәбилисидики Салмон исимлиқ адәмгә ятлиқ болуп, Боазниң аниси болди вә шундақла, Давут падиша униң чәвриси еди; шу тәриқидә у Мәсиһниң дунияға келишидики «зәнҗирни улаштики бир һалқа» болуп қалди.

Пәрвәрдигарниң қошунлириниң Сәрдари (5:13-6:5)

Оқурмәнләр Йерихо шәһиригә һуҗум қилиштин илгири Йәшуаниң «**суғурулған қилични тутқан**» «**Пәрвәрдигарниң қошунлириниң Сәрдари**» дегән сирлиқ затни учратқанлиғини билиду. Йәшуа тәбиий һалда униңдин: —

«**Сән биз тәрәптиму, яки дүшмәнлиримиз тәрәптиму?**» дәп сорайду. Униң җавави Йәшуани дәсләптә бәлким сәл каймақтуруп қойған болуши мүмкин: — «**Яқ. Ундақ әмәс, бәлки Мән Пәрвәрдигарниң қошунлириниң сәрдари болуп кәлдим**».

Чүнки Худани һәргиз өз қолайлиғимиз үчүн ишлитәлмәймиз. Һалқилиқ, әң муһим соал: — «У биз тәрәптә турамду?» дегән соал әмәс, бәлки «Биз униң тәрипидә турамдуқ?» дегәндин ибарәттур. Йәшуа гәрчә йәр йүзидә Исраилниң сәрдари болғини билән пәқәт асмандики сәрдарға бойсунса ғәлибә қазиниду. Исраил гәрчә Худа тәрипидин талланған болсиму, улар вә шундақла бизләрму бу муһим савақни үгинишимиз керәк.

Йәшуаниң мошу затни көргән чағдики инкаси дәрһал дүм жиқилип униңға сәждә қилиш болди. У бу һәрикәт үчүн әйипләнгән әмәс; шуңа бу затни биз пәқәт бир пәриштә халас, дәп қаримаймиз («Вәһ.» 19:10 вә 22:9дә расул Юһанна пәриштигә сәждә қилғанлиғи түпәйлидин әйиплиниду). Биз бу затни илаһий зат, Худалиғи бар зат дәп қараймиз; У «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси», Худаниң Өз ипадиси вә Калами болған Мәсиһтин башқа һеч ким әмәстур; Тәврат дәвридә У шу тәриқидә дунияда туғулуштин авал көп қетим көрүнди.

Ақандин алған бир нәччә савақлар (7-бап)

Ақанниң тарихидин төвәндики нуқтиларға диққәт қилишқа тегишлик дәп қараймиз: —

(а) Ақанниң гунайи пүткүл хәлиққә сәлбий тәсир йәткүзди. Биз Иблисниң «гуна пәқәт өзәңгила зиян йәткүзиду» дегән алдамчилиғини қобул қилмаслиғимиз керәк. У пәқәт өзимизгила әмәс, бәлки аилимизгә, шундақла һәтта пүткүл хәлқимизгә тәсир йәткүзәләйду («Пәнд.» 14:34).

(ә) Изаһатлиримизда көрсәткинимиздәк, пәқәт Ақанла әмәс, бәлки униң барлиқ аилисидикиләр өлүм жазасиға тартилди. Сәвәви, уларниң жим туруп, униң гунайи тоғрилиқ һеч немә демәслиги униңға шерик болғанға баравәр еди.

(б) Кейин Һошия пәйғәмбәр Ақан чалма-кесәк қилинған жай, йәни «Ақор жилғиси» тоғрилиқ бешарәт бериду: —

«**Вә Мән униңға шу йәрдә үзүмзарлирини қайтуримән вә «Ақор жилғиси»ни «үмүт ишиги» қилип беримән**» («Һош.» 2:15, йәнә «Йәш.» 65:10ни көрүң). Бу бешарәтниң мәнаси немә?

«Ақор жилғиси»да биз бир адәмниң гуна түпәйлидин азап тартқанлиғини көримиз. Буниң нәтиҗисидә, пүткүл хәлиқ азаптин қутқузулиду. Демәк, қаришимизчә бешарәтниң мәнаси — кәлгүсидә ялғуз бир адәм (йәни Мәсиһ, әлвәттә) гунани үстигә алиду, нәтиҗидә барлиқ етиқади бар адәмләр, йәни Худаниң хәлқи гунадин азат болуп қутқузулиду («Юһ.» 11:50).

«Вәдә қилинған зимин» — Мәсиһдә болған мирасни көрситидиған бирхил «бешарәтлик тарих» яки «бешарәтлик сүрәт»

Көп етиқатчилар «вәдә қилинған зимин» җәннәтни, шундақла «Иордан дәриясидин өтүш» дегән вақиәни «өлүмдин өтүп җәннәткә кириш»ни көрсәткән «бешарәтлик сүрәт» яки «бешарәтлик символ» дәп қарайду. Дәрвәқә, Исраилниң чөл-баявандин өтүп

сәпәр қилиши, шүбһисизки, бизниң қапқан-қилтақ билән толдурулған, езитқу вә әгир-тоқай бу дуниядин өтидиған, Худаниң күч-қудритигә таянған роһий сәпиримизни көрситиду («1Кор.» 10:1-14, «1Пет.» 1:17, 2:11).

Биз «Иордан дәриясидин өтүш» билән ««вәдә қилинған зимин»ға кириш»ни «бешарәт» дәп қарайдикәнмиз, ундақта бу бешарәттә муһим көрситилгән иш җисманий өлүш әмәс, бәлки Мәсиһдә болуп «гунаға, шундақла мошу рәзил дунияға нисбәтән өлүш», андин Мәсиһдә болған толуқ роһий мирасимизға еришиштур, дәп қараймиз. Демәк, бешарәттә көрситилгини бизниң өзгәртилип, Худа нийәт қилған хәлиқниң характерида болуп чиқишимиздин ибарәттур.

Буниңға һеч қандақ гуман болмаслиғи керәк, чүнки Исраил «вәдә қилинған зимин»ға еришиш үчүн җәң қилиши керәк еди; җәннәттә болса һеч қандақ җәң болмайду!

Бу «бешарәтлик сүрәт»тин, йәни «вәдә қилинған зиминға кириштики җәң» билән «роһий һаятқа ериштүрүштики җәң»ниң селиштурмисидин, төвәндики бир нәччә йүзәки байқиғанлиримиз бардур: —

(а) «Иордан дәриясидин өтүш» дәрвәқә өлүмниң бир символидур — Лекин пикримизчә бу «өлүм» җисманий өлүмни әмәс, бәлки бу өлүм шәхсий арзу-һәвәслири алдида өлүшни билдүриду, йәни Рәббимизниң «**Мән үчүн өз һаятидин мәһрум болған киши униңға еришиду**» дегәндәк өлүшни, яки суға чөмүлдүрүлүштә «**гунаға нисбәтән өлүш**»ни көрситиду («Мат.» 10:38-39, «Рим.» 6:1-14, «Кол.» 2:10-12). Барлиқ башқа нәрсиләргә — мәйли пул-байлиқларға, мәнсәп-һоқуққа, нам-аброй яки башқиларниң сөйгү-һөрмитигә нисбәтән өлүшкә рази болмиған киши һеч қачан Худаниң өз һаяти, йәни мәңгүлүк һаятиға муйәссәр болалмайду.

(ә) Исраил зиминға киргәндин кейин күчлүк бир дүшмәнгә йүзлиниши керәк еди. Бизниң Худаниң ниҗатиға толуқ муйәссәр болушмизға пүткүл күчи билән қарши туруватқан бир дүшминимиз бардур.

(б) Гәрчә у шундақ күчлүк болсиму, Худаниң меһри-шәпқитигә таянсақ униң вә барлиқ җинлириниң үстидин ғәлибә қилмай қалмаймиз («Қан.» 7:17-24).

(в) Мәсиһдә болған толуқ вә мол һаяттин бәһримән болуш үчүн биз һеч қандақ бутпәрәслик, хурапийлиқ, ачкөзлүк яки рәзил арзу-һәвәсләр билән мурәссә қилмаслиғимиз керәк («Қан.» 7:1-6, 25-26).

(г) Гәрчә Исраил җәң қилип «вәдә қилинған зимин»дин нурғун җисманий бәхит-бәрикәтләрни көргән болсиму (вә кәлгүсидә охшаш бәхит-бәрикәтләрни көриду — «Қан.» 7:12-16), җамаәтниң Мәсиһдә еришкиниң көпинчиси роһий бәхит-бәрикәтләрдур («Әф.» 3:1).

(ғ) Пүткүл зиминда һәр бир қәбилиниң, һәр бир җәмәтниң, һәр бир аилиниң өз мирас зимини болған. Шуниңға охшаш, җамаәтниң һәр бир әзасиға Худадин мирас болған хас чақириқ, роһий илтипат, функсийә вә хизмәт имтиязлири бардур («1Кор.» 12:4-11, «Әф.» 4:47).

(д) Исраилниң барлиқ қәбилилири мәлум бир қәбилисиниң өз мирасиға егә болуши үчүн көп қетимлап улар билән биргә җәң қилди («Чөл.» 32-бап, «Йәш.» 22:1-9). Буниңға охшаш бизму бир-биримизгә мәдәт берип, Худа һәр биримиз үчүн әзәлдин тәйярлиған роһий мирасқа вә илтипатлириға егә болушқа вә Униң чақириқи билән болған хизмәткә киришишкә көп ишларда бир-биримизгә мәдәт берип риғбәтләндүрүшимизгә тоғра келиду.

Мошундақ селиштуруштин башқа йәнә нурғун пайдилиқ савақлар бардур, сәһипә вә вақит яр бәрсә мошу музакирини давамлаштурмақчимиз.

Тәврат 7-қисим
«Батур һакимлар»

Кириш сөз

«Батур һакимлар» дегән затлар кимләр?

Рошәнки, Йәшуа пәйғәмбәр Исраил хәлқигә өзиниң өлүмидин кейин Худаниң уларға қандақ бир хил йетәкчини беридиғанлиғи тоғрилиқ һеч сөз қилмиди. У бәлки пәқәт уларға көңүллиридә Пәрвәрдигарға әгишишкә қәтъий нийәт тикләшкә көп жекиләшләр вә қаттиқ агаһларни тапшурди («Йәшуа» 24-бап, болупму 23-айәтни көрүң). Һәр бир қәбилиниң өз ақсақаллири бар еди, амма он икки қәбилә бирликтә иш көрүши керәк болса, ундақта Худаниң қандақ көрсәтмиси барду? Худа уларға шу чағда еник бирхил йетәкчилик шәклини бәрмигининиң өзи бизгә Худаниң «Батур һакимлар» дәвридики муддиа-мәхсәтлири тоғрилиқ азрақ бир хәвәрни пуритип бериду. У уларниң Өзигә болған қәтъий һажитини биринчи муһим иш дәп тонушини халайтти.

2:10-19дә биз төвәндикиләрни оқуп көрәйли: —

«(Йәшуа пәйғәмбәр вә ақсақалларни тонуйдиған) **...бу дәвридикиләрниң һәммиси өлүп өз ата-бовилириға қошулуп кәтти; улардин кейин Пәрвәрдигарниму тонумайдиған, шундақла Униң Исраил үчүн қилған әмәллирини билмигән бир дәвир пәйда болди. Шуниңдин тартип Исраил Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилип Баал-бутларниң ибадитигә киришти. Улар өзлирини Мисир зиминидин чиқирип таипиләрниң илаһлиридин болған ят илаһларға әгишип, уларға баш уруп, Пәрвәрдигарниң ғәзивини қозғиди...**

Буниң билән Пәрвәрдигарниң ғәзиви Исраилға тутишип, харап қилинсун дәп, У уларни талан-тараж қилғучиларниң қолиға ташлап бәрди, йәни әтрапидики дүшмәнлириниң қолиға тапшуруп бәрди; шуниң билән улар дүшмәнлириниң алдида баш көтирәлмиди. Улар қәйәргә бармисун, Пәрвәрдигарниң қоли уларни апәт билән урди, худди Пәрвәрдигарниң дегинидәк, вә Пәрвәрдигарниң уларға қәсәм қилғинидәк, улар толиму азаплиқ һаләткә чүшүп қалди. Андин Пәрвәрдигар уларниң арисидин батур һакимларни турғузди, улар Исраилларни талан-тараж қилғучиларниң қолидин қутқузуп чиқти.

Шундақтиму, улар өз һакимлириға қулақ салмиди; әксичә улар ят илаһларға әгишип бузуқлуқ қилип, уларға баш уруп чоқунди; ата-бовилириниң маңған йолидин, йәни Пәрвәрдигарниң әмирлиригә итаәт қилиш йолидин тезла чиқип кәтти; улар һеч итаәт қилмиди. Пәрвәрдигар қачаники улар үчүн батур һакимларни турғузса, Пәрвәрдигар һаман шу батур һаким билән биллә болатти, батур һакимниң һаят күнлиридә уларни дүшмәнлириниң қутқузуп чиқатти; чүнки уларни харлап әзгәнләр түпәйлидин көтирилгән аһ-зарларни аңлаған Пәрвәрдигар уларға ичини ағритатти.

Лекин батур һаким өлүп кетиши биләнла, улар арқисиға йенип, ят илаһларға әгишип, уларниң қуллуғиға кирип, уларға баш урушуп, өзлирини ата-бовилиридинмй зиядә булғайтти; улар нә шу қилмишлиридин тохримайтти, нә өз жаһил йолидин һеч янмайтти».

Бу айәтләрдин көрүшкә болидуки, «һакимлар» биринчидин «кризис козири» еди, йәни хәлиқ Худаниң ярдимини тиләп, налә-пәряд көтәргинидә У улар үчүн туюқсиз турғузидиған адәмләр еди. Ибраний тилида бу адәмләр «шафат»лар дәп атилиду. Бу сөзниң мәнаси адәттә «һөкүм чиқарғучи» яки «сорақчи» дегән мәнаниму билдүриду. Уларниң ролиниң бир қисми, шүбһисизки, һәр хил қануний ишлар вә сот-дәваларни һәл қилиш вә шуниңдәк он икки қәбилигә четишлиқ қарарларни чиқириштин ибарәт еди («1Сам.» 7:16).

Иккинчидин, «батур һакимлар» падишалардәк әмәс еди, бәлки хәлиқ арисидики аддий пухра еди; һакимлиқ иши билән бир йәргә барса, иши түгигичә пәқәт аддий өй вә йемәк-ичмәкликла керәк болатти. Башқа тәрәптин ейтқанда «һаким» «ақсақаллар арисидики ақсақал» еди. «Һакимлар» өз һакимлиғини оғуллириға өткүзүп, һеч қандақ «сулалә» бәрпа қилған әмәс. Керәк болғанда Худа хәлиқ арисидин йеңи бир һакимни турғузған. Шуниң үчүн хәлиқ һәрдайим Худаниң илтипатиға қарап, Униң өзлиригә мувапиқ йетәкчи турғузуши үчүн Униңға тайиниши лазим еди.

Яқуп пәйғәмбәрниң һаятиниң ахирида бәргән бешаритидин Исраилниң ахирда падишалиқ бир хәлиқ болидиғанлиғи, шундақла шу падишалиқниң ахирида Қутқазғучи-Мәсиһгә тәвә болидиғанлиғи ениқ көрүниду демәк, Мәсиһ Өзи ахирқи падиша болиду; «Яр.» 49:10ни көрүң: —

«**Шаһанә һаса Йәһудадин кетип қалмайду,**

Йәһуданиң пуштидин қанун чиқарғучи (яки «идарә қилғучиниң тутқан тайиғи») **өксүмәйду,**

Таки шу һоқуқи Егиси кәлгичә күтиду,

Кәлгәндә жаһан хәлиқлири Униңға итаәт қилиду».

Худа Муса пәйғәмбәр тапшурған «Қанун шәрһи» дегән китапта Худа Исраилға «Силәрни падишалиқ болған хәлиқ қилимән» дегәндәк вәдә қилиду. Бу бешарәт вә шундақла «һакимлиқ дәври»ниң зөрүрийитиниң сәвәви тоғрилиқ «Самуил» 1- вә 2-китапниң «қошумчә сөз»идә тохтилимиз.

Худаниң мошу китапта аян қилинған мәхсити (1)

Тәврат вә Инжилни оқуғучилар башқа адәмләрдин көп жәһәтләрдә зор артуқчилиқларға муйәссәр болиду — улардин бири тарих тоғрилиқ чүшәнчиләрни өзләштүрүштин ибарәттур.

Тарихшунасларниң арисида давам қилиниватқан бирхил талаш-тартиш бар. Биринчи көзқараш: — тарихниң «йөнилиши» бар («инсаний дуния мәлум түп принсип бойичә кәйнигә қайтмай, дәвирләнмәй «илгириләйду»»); иккинчи көзқараш: — тарих «дәврийлик» болиду (йәни, гәрчә империйәләр пәйда болуп йоқап турсиму, һеч қандақ түп өзгиришләр яки «илгириләш»ләр болмайду). Тәврат һәм Инжилда аян қилинғанки, мәлум жәһәттин шу икки көзқарашниң һәр иккиси тоғридур. Әмәлийәттә, тарихниң икки «тарихий еқин»и бар. Улардин бири «нижатлиқ еқини» — йәни, Худаға етиқат қилип, Униң мәңгү муддиа-мәхсәтлиригә бағланғанларниң тарихий еқини. Иккинчиси, етиқатсиз инсанларниң тарихий еқини — улар гунаниң қуллуғи һәм өзлириниң чириклиги түпәйлидин түгимәс бир дәврийликкә чүшүп, униңға әсир болуп қалған

болиду. Кийим-кечәклиридә өзгиришләр болсиму, пән-техникида «илгириләшләр» болсиму, амма гуна вә чириклик қатарлиқ түп һадисләр худди өрдәккә су юқмиғандәк шу пети қеливериду. Инсан ракетани ай шариға йәткүзәлсиму, өз мүҗәзини башқуралмайду.

«Ниҗатлиқ тарихий еқини»ниң түп принсипи Худаниң Ибраһимға: «**Мән саңа бәхит-бәрикәт ата қилимән... сән арқилиқ йәр йүзидики барлиқ аилә-қәбилиләр бәхит-бәрикәт тапиду!**» дегән вәдисидә аян қилиниду («Яр.» 12:1-3). Худаниң бу мәхситиниң һәм узун вақит давамида әҗайип әмәлгә ашурулуши Ибраһимниң Худаниң чақириқиға қулақ селип, иман-ишәшниң биринчи қәдәмлирини бесиши билән башлиниду. Худа Ибраһимдин Исһақни, Исһақтин Яқупни, Яқуптин Исраил хәлқини чиқириду; У Өзиниң пак-муқәддәс характерини Исраилға вәһий билән аян қилиду; Исраилдин Мәсиһ чиқиду вә Мәсиһдин барлиқ инсанлар үчүн ниҗат һәм мәңгүлүк һаят чиқиду.

Оқурмәнниң қолидики Тәвратниң «Батур һакимлар» дегән қисмида биз бу икки «тарихий еқин»ни көримиз; һалбуки, гуна вә чирикликниң дәврийлиги әң көрүнәрлик болиду. Исраилниң тарихида биз шу «дәврийлик»ни пәвқулъаддә бир шәкилдә көримиз: —

(а) Исраил гуналири түпәйлидин мәлум бирхил зулумға учрайду.
(ә) Исраил Пәрвәрдигар алдида гунайидин йенип Униңға: «Бизни қутқузғайсән» дәп нида қилип пәряд көтириду.
(б) Пәрвәрдигар уларни қутқузуш үчүн бир қутқазғучи «батур һаким»ни турғузиду.
(г) Исраил йәнә бир қетим гунаға, болупму бутпәрәслик гунайиға чүшүп кетиду.
(ғ) «Дәврийлик» йәнә башлиниду. Исраил йәнә бир қетим зулумға учрайду.

Мошу қетимлиқ зулум биринчи қетимқисидин еғиррақ болиду. У уларниң земининиң башқа милләтләр тәрипидин ишғал қилинишини өз ичигә алған болуши мүмкин. Жуқирида нәқил кәлтүргән айәтлиримиздә (2:11-23дә) бу «дәврийлик» йәкүнлиниду.

Әмәлийәттә Исраилниң тарихида шу «гуналиқ дәвир» қайта-қайта тәкрарлиниду. Оқурмән «батур һакимлар» дегән китапда униң йәттә қетим қайтиланғинини байқайду. Худаниң бу ишларда түп мәхсити расул Павлусниң «Римлиқларға» язған хетидики: «**Чүнки яритилған каинат Худаниң ләнити астида қелип, бемәналиққа чөктүрүлди. Бу, каинатниң өз ихтияри билән әмәс, бәлки уни Чөктүргүчиниң ирадиси билән болди вә шундақ үмүти билән болдики, каинатниң өзиму чиркилишиши болған қуллуғидин қутқузулуп, Худаниң пәрзәнтлиригә беғишлинидиған шан-шәрәпкә тәвә болған һөрлүккә еріштүрүлүштин ибарәт еди. Чүнки пүтқүл каинатниң һазирғичә налә-пәяд көтирип, туғут толғиғиниң азавини бирликтә тартивалатқанлиғини билимиз**» дегән сирлиқ баянида тәсвирлиниду («Рим.» 8:20-22).

Пәқәт инсанлар өз қабилийитидин, йәни өз-өзини гунаниң қуллуғидин қутқузушидин үмүтини үзгән болса, андин Мәсиһдә болған ниҗатни қобул қилишқа тәйяр болиду. Шу чаққичә бу «дәһшәтлик дәврийлик» давамлишивериду. Мана бу «Батур һакимлар» дегәнниң түп хәвиридур; Худа инсанниң «Мени қутқузғайсән» дегән налә-пәрядини күтиду; Мәсиһ кәлгичә гунадин тамамән қутулуш йолиниң болмайдиғанлиғини уқимиз.

«Батур һакимлар»

Худаниң шу күнләрдә Исраилға қаратқан вақитлиқ мәхсити «батур һакимлар»да төрт қетим қайтланған бир баянида пуритилиду: —

«**Шу күнләрдә Исраилда һеч падиша болмиди; һәр ким өз нәзиридә яхши көрүнгәнни қилатти**» (17:5, 18:1, 19:1, 21:25). «**Шу күнләрдә**» дегән ибарә бизгә шуни уқтуридуки, «Батур һакимлар» дегән китап пүтүлгән вақитларда Исраилда падишалиқ бар еди; Самуил пәйғәмбәрниң шу мәзкур хатириләрниң муәллипи болуш еһтималиғи бар. Исраилниң һалити падиша болғанда яхширақ болиду; һалбуки, улар йәнә бешидин көп аччиқ ишларни кәчүриду; шуниң билән улар падиша мукәммәл болмиса, ишимиз йәнила чатақ болидикән, дәп билип йетиду! Бу җәриянлар арқилиқ уларниң арзу-үмүтлири йәнила пәқәт «мукәммәл падиша» сүпитидә болған Мәсиһгила бағлиниду; Мәсиһниң падиша болидиғанлиғи тоғрисида «Яр.» 49:10дә бешарәт берилиду. Бу ишлар тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә һәмдә «Самуил» вә «Падишалар» дегән китаплардики «кириш сөз» вә «қошумчә сөз»ләрдә йәнә тохтилимиз.

Оқурмәнниң һаятидики «гуна дәврийлиги» «һакимлар»да хатириләнгәндәк болмисун, униң Худаға нида қилиши билән өзиниң «ниҗатлиқ тарихи» башлансун!

Китапниң қурулмиси вә мәзмуни: —

(1) Исраилниң дайим гунаға мурәссә қилиши; Худаниң уларға болған садақәтлиги (1-2-баплар)

(2) «Гунаниң дәврийлиги» давамлишиду; Худаниң «қутқазғучи һакимлар»и — Отниәл, Әхуд, Шамгар, Дәбораһ билән Барақ, Гидеон, Тола, Яир, Елон, Ибзан, Абдон вә Шимшон (3-16-баплар)

(3) Исраил техиму бузуқчилиққа патиду: —
(а) Шималий тәрәптики бутпәрәслик («Дан»да)
(ә) Җәнубий тәрәптики бузуқчилик («Бинямин»да) (17-21-баплар)

Батур Һакимлар

Исраилларниң Қананийлар билән җəң қилип, зиминини қисмән егилиши

1 [1] Вə Йəшуа вапат болғандин кейин шундақ болдики, Исраиллар Пəрвəрдигардин: — Биздин ким авал чиқип Қананийлар билән соқушсун? — дəп сориди.
[2] Пəрвəрдигар сөз қилип: — Йəһуда чиқсун; мана, Мән зиминни униң қолиға тапшурдум, — деди.
[3] У вақитта Йəһуда акиси Шимеонға: — Сән мениң билән биллə Қананийлар билән соқушушқа, маңа чәк ташлинип мирас қилинған зиминға чиқсаң, мәнму саңа чәк ташлинип мирас қилинған зиминға сән билән биллə чиқип соқушимән, девиди, Шимеон униң билән биллə чиқти.
[4] Йəһуда у йәргә чиққанда, Пəрвəрдигар Қананийлар вə Пәриззийләрни уларниң қолиға тапшурди. Шуниң билән улар Безәк дегән җайда уларни уруп қирип, он миң адимини өлтүрди. [5] Улар Безәктә Адони-Безәк дегән падиша билән учришип қелип, униң билән соқушуп Қананийлар билән Пәриззийләрни уруп қирди. [6] Адони-Безәк қачти, улар қоғлап берип, уни тутувелип, қоллириниң чоң бармиғи билән путлириниң чоң бармиғини кесивәтти. [7] Шуниң билән Адони-Безәк: — Әйни чағда қоллириниң чоң бармиғи билән путлириниң чоң бармиғи кесиветилгән йәтмиш падиша дәстихинимниң тегидики увақларни терип йегән еди. Мана әнди Худа мениң қилғанлиримни өзүмгә яндурди, деди.
Андин улар уни Йерусалимға елип барди, кейин у шу йәрдә өлди.

[8] Йəһудалар Йерусалимға һуҗум қилип шәһәрни ишғал қилған еди; улар у йәрдә олтарғучиларни қиличлап қирип, шәһәргә от қоюватқан еди.
[9] Андин Йəһудалар чүшүп, тағлиқ район, җәнуптики Нәгәв вә Шәфәлаһ ойманлиғида туруватқан Қананийлар билән соқушти.
[10] Андин Йəһудалар Һеброндики Қананийларға һуҗум қилип, Шешай, Аһиман вә Талмайларни уруп қирди (илгири Һеброн «Кириат-Арба» дәп атилатти). [11] Андин улар у

1:1 **«Вə Йəшуа вапат болғандин кейин шундақ болдики...»** — мошу җүмлә «Вə» дегән сөз билән башлинип, «Батур һакимлар» дегән китапниң «Йәшуа» дегән китап билән зич бағланғанлиғини көрситиду. «Йәшуа» 24:33-айәтни көрүң. Мәзкур китап «Йәшуа» дегән китапниң давамидур.
1:1 Һак. 20:18
1:2 **«Йəһуда»** — мошу йәрдә Йəһуда қәбилисини көрситиду.
1:3 **«Шимеон»** — мошу йәрдә Шимеон қәбилисини көрситиду. **«Сән мениң билән биллə Қананийлар билән соқушушқа, маңа чәк ташлинип мирас қилинған зиминға чиқсаң,....»** — мошу айәттики «сән», «мән», «маңа», «униң» дегәнләр қәбилидики көп адәмләрни көристиду.
1:5 **«Адони-Безәк»** — бәлким шу падишаниң исми әмәс, бәлким униң унвани болуши мүмкин; мәнаси «Безәкниң әмри».
1:7 **«...Андин улар *Адони-Безәкни* Йерусалимға елип барди, кейин у шу йәрдә өлди»** — Йəһуда вə Шимеонларниң Адони-Безәкни тирик қалдуруши Муса пәйғәмбәр вә Йәшуа пәйғәмбәрниң бу таипиләр тоғрисида тапилиғиниға хилап еди (*мәсилән, «Қан.» 7:16, «Йә.» 10:40, 11:12*).
1:8 **«...шәһәрни ишғал қилған еди.... шәһәргә от қоюватқан еди»** — бу шлар алиқачан йүз бәргән еди. Йә. 15:63ни көрүң.
1:8 Йә. 15:63
1:9 Йә. 10:36; 11:21; 15:13
1:10 **«Шешай, Аһиман вә Талмайлар»** — бу үч адәм гигант еди (*«Йә.» 15:14*).
– Дәсләптә Йәшуа Һеброн шәһирии қолиға алған еди (*Йә. 10:36-37*). Қарииғанда Қананийлар уни қайтурувалған еди,
1:10 Йә. 10:36-37: 15:14

йәрдин чиқип, Дәбирдә туруватқанларға һуҗум қилди (илгири Дәбир «Кириат-Сәфәр» дәп атилатти).

[12] Каләб: — Кимки Кириат-Сәфәргә һуҗум қилип уни алса, униңға қизим Аксаһни хотун-
луққа беримән, дегән еди.
[13] Каләбниң укиси Кеназниң оғли Отнийәл уни ишғал қилди, Каләб униңға қизи Аксаһ-
ни хотунлуққа бәрди. [14] Вә шундақ болдики, қиз ятлиқ болуп униң қешиға барар чағда,
ерини атисидин бир парчә йәр сорашқа үндиди. Аксаһ ешәктин чүшүшигә Каләб униң-
дин: — Сениң немә тәливиң бар? — дәп сориди.
[15] У җавап берип: — Мени алаһидә бир бәрикәтлигәйсән; сән маңа Нәгәвдин қағҗирақ
йәр бәргән екәнсән, маңа бир нәччә булақниму бәргәйсән, деди. Шуни девиди, Каләб
униңға үстүн булақлар билән астин булақларни бәрди.

[16] Мусаниң қейинатисиниң әвлатлири болған Кенийләр Йәһудаға қошулуп «Һормилиқ
Шәһәр»дин чиқип Арадниң җәнуп тәрипидики Йәһуда чөлигә берип, шу йәрдики хәлиқ
билән биллә турған еди.
[17] Йәһуда болса акиси Шимеон билән биллә берип, Зәфат шәһиридә туруватқан Қана-
нийларни уруп қирип, шәһәрни мутләқ вәйран қилди; шуниң билән шәһәрниң исми
«Хормаһ» дәп аталған.
[18] Андин Йәһудалар Газа билән униң әтрапини, Ашкелон билән униң әтрапини, Әкрон
билән униң әтрапини егилиди. [19] Пәрвәрдигар Йәһуда билән биллә болғач, улар тағлиқ
жутни мәғлуп қилип алди; лекин җилғидикиләрни болса, уларниң төмүр җәң һарвули-
ри болғачқа, уларни зиминидин қоғливетәлмиди.
[20] Улар Мусаниң буйруғинидәк Һебронни Каләбкә бәрди. Шуниң билән Каләб Анакниң
үч оғлини у йәрдин қоғливәтти.

[21] Лекин Биняминлар болса Йерусалимда олтириватқан Йәбусийларни қоғлап чиқи-
риветәлмиди; шуңа та бүгүнгичә Йәбусийлар Биняминлар билән Йерусалимда биллә
турмақта.

[22] Йүсүпниң җәмәти Бәйт-Әлгә һуҗум қилди; Пәрвәрдигар улар билән биллә еди.
[23] Йүсүпниң җәмәти Бәйт-Әлниң әһвалини билип келишкә чарлиғучиларни әвәтти (ил-
гири шәһәрниң нами Луз еди). [24] Чарлиғучилар шәһәрдин бир кишиниң чиқип кели-

1:11 Йә. 15:15-19.
1:12 Йә. 15:16-19
1:14 **«Аксаһ ешәктин чүшүшигә Каләб униңдин ... сориди»** — бу иш сәл сирлиқ туюлиду. Немишкә отнийәлниң өзи бу тәләпни қоймайду? Аксаһ тойға барғанда униң атисиму униңға һәмраһ болуп барған болса керәк; шуниң билән Отнийәлниңкигә барғанда Аксаһ өзи алдирап кетип беваситә атисиға шу тәләпни қойған болса керәк.
1:15 **«сән маңа Нәгәвдин қағҗирақ йәр бәргән екәнсән»** — ибраний тилида пәқәт «сән маңа Нәгәвдин йәр бәргән екәнсән...» дейилиду. Әмәлийәттә Дәбир дегән шәһәр Нәгәвдә әмәс (*Нәгәв Йәһуданиң җәнубий тәрипидики чөллүк еди*); бәлки тағлиқ районда еди. Лекин әтрапида су аз болғачқа, Аксаһ шу йәрни «Нәгәвдәк (*демәк, қағҗирақ*) бир йәр» дәп пуритиду.
1:16 **«Һормилиқ Шәһәр»** — Йерихониң башқа бир нами. Йәшуа Йерихо шәһирини харабә қилған еди (*«Йә.» 6:24*); шуңа «Һормилиқ Шәһәр» мошу йәрдә Йерихониң әтраплирини көрсәтсә керәк. **«Мусаниң қейинатисиниң әвлатлири болған Кенийләр Йәһудаға қошулуп ... шу йәрдики хәлиқ билән биллә турған еди»** — бу хәвәрни беришниң сәвәви Кенийләрниң Йәһуда қәбилисидикиләргә болған амрақлиғини көрситиштин ибарәт болса керәк.
1:17 **«Һормаһ»** — буниң мәнаси «вәйран қилиш».
1:19 **«...җилғидикиләр»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «... төвән жуттикиләр».
1:20 Чөл. 14:24; Йә. 14:13
1:23 Яр. 28:19

ватқинини байқап униңға: — Шәһәргә киридиған йолни бизгә көрситип қойсаң, саңа
шапаәт көрситимиз, — деди.
25 Шуниң билән шу киши шәһәргә киридиған йолни уларға көрситип қойди. Улар берип
шәһәрдикиләрни уруп қиличлиди; лекин у адәм билән аилисидикиләрни аман қойди.
26 У адәм кейин Һиттийларниң зиминиға берип, шу йәрдә бир шәһәр бәрпа қилип, нами-
ни Луз дәп атиди. Та бүгүнгичә униң нами шундақ аталмақта.
27 Лекин Манассәһләр болса Бәйт-Шеанни вә униңға қарашлиқ кәнтләрни, Таанақни вә
униңға қарашлиқ кәнтләрни ишғал қилмиди; улар Дор вә униңға қарашлиқ кәнтләр-
дики хәлиқни, Иблеам вә униңға қарашлиқ кәнтләрдики хәлиқни, Мегиддо вә униңға
қарашлиқ кәнтләрдики хәлиқни қоғливәтмиди, зиминни алмиди; Қананийлар шу зи-
минда туруверишкә бәл бағлиған еди. 28 Исраил барғансери күчәйгәчкә Қананийлар-
ни өзлиригә һашарчи қилип беқиндурди, лекин уларни өз йәрлиридин пүтүнләй қоғ-
ливәтмиди.
29 Әфраимларму Гәзәрдә туруватқан Қананийларни қоғливәтмиди; шуниң билән Қана-
нийлар Гәзәрдә улар билән биллә туривәрди.

30 Зәбулун нә Қитронда туруватқанларни нә Наһалолда туруватқанларни қоғливәтмиди;
шуниң билән Қананийлар уларниң арисида олтирақлишип, уларға һашарчи мәдикар
болди.

31 Ашир болса нә Аккода туруватқанларни нә Зидонда туруватқанларни қоғливәтмиди,
шундақла Аһлаб, Ақзиб, Һәлбаһ, Афәк Рәһобларда туруватқанларниму қоғливәтмиди.
32 Шуниң билән Аширлар шу зиминда туруватқанларниң арисида, йәни Қананийларниң
арисида олтирақлишип қалди; улар Қананийларни өз йеридин қоғливәтмиди.
33 Нафталилар нә Бәйт-Шәмәштә туруватқанларни нә Бәйт-Анатта туруватқанларни
қоғливәтмиди; шуниң билән улар шу зиминда туруватқанларниң арисида, йәни Қана-
нийларниң арисида олтирақлишип қалди; Бәйт-Шәмәш вә Бәйт-Анаттики хәлиқ уларға
һашарчи мәдикар болди.
34 Аморийлар Данларни тағлиқ районға мәҗбурий һайдап чиқиривәтип, уларни
җилға-түзләңликкә чүшүшкә йол қоймиди. 35 Аморийлар Һәрәс теғи, Айҗалон вә Ша-
албимда туруверишкә нийәт бағлиған еди; лекин Йүсүп җәмәтиниң қоли күчәйгәндә,
Қананийлар уларға һашарчи мәдикар болди. 36 Аморийларниң чегариси болса «Серик
Ешәк давини»дин қорам тешиға өтүп жуқури тәрипигә баратти.

1:25 **«... шу киши шәһәргә киридиған йолни уларға көрситип қойди»** — Йүсүпниң җәмәтидикиләр шәһәрни алликачан қоршивалған еди; бу киши шәһәргә киридиған мәхпий йолни көрситип қойған охшайду.
1:27 **«Манассәһләр»** — оқурмәнләрниң есидә барки, Йүсүп қәбилиси Манассәһ қәбилиси вә Әфраим қәбилиси дәп иккигә бөлүнәтти.
1:27 Йә. 17:11, 12
1:29 **«Әфраимларму...»** — жуқурики 27-айәттики изаһатни көрүң. Йүсүп қәбилиси Манассәһ қәбилиси вә Әфраим қәбилиси дәп иккигә бөлүнәтти.
1:29 Йә. 16:10
1:30 **«Наһалол»** — яки «Наһалал».
1:31 **«Афәк»** — яки «Афик».
1:36 **«Серик Ешәк давини»** — бәзидә *(ибраний тилиға әгишип)* «Акраббим давини» дәп атилиду. **қорам теши»** — яки «Села». **«Аморийларниң чегариси ... «Серик Ешәк давини»дин қорам тешиға өтүп жуқури тәрипигә баратти»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Аморийларниң чегариси болса «Серик Ешәк давини»дики қорам тешидин тартип жуқури тәрипигә баратти».

Пәрвәрдигарниң Пәриштисиниң Исраилға тәнбиһ бериши

2 1 Пәрвәрдигарниң Пәриштиси Гилгалдин Бокимға келип: — Мән силәрни Мисирдин
чиқирип, ата-бовилириңларға қәсәм қилип бәргән зиминға елип келип: «Мән
силәр билән қилған әһдәмни әбәткичә бекар қилмаймән; 2 Лекин силәр бу зиминниң
хәлқи билән һеч қандақ әһдә бағлимаңлар, бәлки уларниң қурбангаһлирини бузуп
ташлишиңлар керәк» — дегән едим; лекин силәр Мениң авазимға қулақ салмидиңлар.
Бу силәрниң немә қилғиниңлар?! 3 Шуңа Мән шу чағда силәргә: «Шундақ қилсаңлар
уларни силәрниң алдиңлардин қоғливәтмәймән; улар биқиниңларға янтақ болуп
санҗилиду, уларниң илаһлири силәргә тор-қапқан болиду» — дәп агаһландурдум, —
деди.
4 Пәрвәрдигарниң Пәриштиси барлиқ Исраилларға буларни дегәндә, улар үн селип
жиғлап кетишти. 5 Шуниң билән бу җайниң нами «Боким» дәп қоюлди; улар шу йәрдә
Пәрвәрдигарға атап қурбанлиқларни сунди.

Йәшуа пәйғәмбәрниң дәвридин кейин болған ишлар тәкрар өткүзүш

6 Йәшуа хәлиқни тарқитивәтивиди, Исраиллар һәр қайсиси өзлиригә мирас қилинған
зиминни егиләш үчүн қайтип кетишти. 7 Йәшуаниң пүткүл һаят күнлиридә, шундақла
Йәшуадин кейин қалған, Пәрвәрдигарниң Исраил үчүн қилған һәммә карамәт әмәлли-
рини убдан билгән ақсақалларниң пүткүл һаят күнлиридиму Исраил хәлқи Пәрвәрди-
гарниң ибадитидә болуп турди. 8 Әнди Нунниң оғли, Пәрвәрдигарниң қули Йәшуа бир
йүз он йешида вапат болди. 9 Улар уни елип берип, Әфраим тағлиқ районида, Гааш теғи-
ниң шимал тәрипидики өз мирас үлүши болған Тимнат-Сераһ дегән җайда дәпнә қил-
ди. 10 Бу дәвирдикиләрниң һәммиси өлүп өз ата-бовилириға қошулуп кәтти; улардин
кейин Пәрвәрдигарниму тонумайдиған, шундақла униң Исраил үчүн қилған әмәллири-
ни билмигән бир дәвир пәйда болди.

Исраилниң гунани үзлүксиз тәкрарлиши

11 Шуниңдин тартип Исраил Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилип Баал-бут-
ларниң ибадитигә киришти. 12 Улар өзлирини Мисир зиминидин чиқирип елип кәлгән
ата-бовилириниң Худаси Пәрвәрдигарни ташлап, әтрапидики таипиләрниң илаһлири-
дин болған ят илаһларға әгишип, уларға баш уруп, Пәрвәрдигарниң ғәзивини қозғиди.
13 Улар Пәрвәрдигарни ташлап, Баал вә Ашәраһларниң қуллуғиға киришти.
14 Буниң билән Пәрвәрдигарниң ғәзиви Исраилға тутишип, харап қилинсун дәп, у улар-
ни талан-тараҗ қилғучиларниң қолиға ташлап бәрди, йәнә әтрапидики дүшмәнлири-
ниң қолиға тапшуруп бәрди; шуниң билән улар дүшмәнлириниң алдида баш көтирәл-
миди. 15 Улар қәйәргә бармисун, Пәрвәрдигарниң қоли уларни апәт билән урди, худди
Пәрвәрдигарниң дегинидәк, вә Пәрвәрдигарниң уларға қәсәм қилғинидәк, улар толиму

2:1 **«Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»** — «тәбирләр»ни көрүң.
2:1 Яр. 17:7; Мис. 23:20-22; Қан. 29:13, 14
2:2 Қан. 7:2; 12:3
2:3 **«улар биқиниңларға янтақ болуп санҗилиду»** — яки «улар силәрни қилтақларға чүшүриду».
2:3 Мис. 23:33; 34:12; Қан. 7:16; Йә. 23:13
2:5 **«Боким»** — мәнаси «жиғлиғучилар». **«... улар шу йәрдә Пәрвәрдигарға атап қурбанлиқларни сунди»** — бу ишқа қариғанда, «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» аян болған чағда, шу йәрләрдә қурбанлиқ қилса болатти. Адәттә пәқәт Худа бекиткән җайдила қурбанлиқ сунушқа болатти *(«Қан.» 12:5-14ни көрүң)*.
2:6 Йә. 24:28
2:9 **«Тимнат-Сераһ»** — яки «Тимнат-Һәрәс».
2:13 **««Ашәраһлар»** ***яки Ашәраһ бутлар*»** — бәлким бутпәрәсликкә беғишланған дәрәқликләрдур. Дәрәқләр бәлким аял бут шәклидә оюлған яки нәқишләнгән болуши мүмкин.
2:14 Зәб. 43:13-15; Йәш. 50:1

азаплиқ һаләткә чүшүп қалди. 16 Андин Пәрвәрдигар уларниң арисидин батур һаким-
ларни турғузди, улар Исраилларни талан-тараж қилғучиларниң қолидин қутқузуп
чиқти.
17 Шундақтиму, улар өз һакимлириға қулақ салмиди; әксичә улар ят илаһларға әгишип
бузуқлуқ қилип, уларға баш уруп чоқунди; ата-бовилириниң маңған йолидин, йәни
Пәрвәрдигарниң әмирлиригә итаәт қилиш йолидин тезла чиқип кәтти; улар һеч итаәт
қилмиди. 18 Пәрвәрдигар қачаники улар үчүн батур һакимларни турғузса, Пәрвәрдигар
һаман шу батур һаким билән биллә болатти, батур һакимниң һаят күнлиридә уларни
дүшмәнлириниң қолидин қутқузуп чиқатти; чүнки уларни харлап әзгәнләр түпәйли-
дин көтирилгән аһ-зарларни аңлиған Пәрвәрдигар уларға ичини ағритатти.
19 Лекин батур һаким өлүп кетиши биләнла, улар арқисиға йенип, ят илаһларға әги-
шип, уларниң қуллуғиға кирип, уларға баш урушуп, өзлирини ата-бовилиридинму
зиядә булғайтти; улар нә шу қилмишлиридин тохтимайтти, нә өз жаһил йолидин һеч
янмайтти. 20 Шуниң билән Пәрвәрдигарниң ғәзиви Исраилға қаттиқ туташти, У: — «Бу
хәлиқ Мән уларниң ата-бовилириға тапилиған әһдәмни бузуп, авазимға қулақ сал-
миғини үчүн, 21 буниңдин кейин Мән Йәшуа өлгәндә бу жутта қалдурған таипиләрдин
һеч бирини уларниң алдидин қоғливәтмәймән; 22 буниңдики мәхсәт, Мән шулар арқи-
лиқ Исраилниң уларниң ата-бовилири тутқандәк, Мән Пәрвәрдигарниң йолини тутуп
маңидиған-маңмайдиғанлиғини синаймән» — деди.
23 Шуниң билән Пәрвәрдигар шу таипиләрни қалдуруп, уларни нә дәрһалла зиминидин
мәһрум қилип қоғливәтмиди нә Йәшуаниң қолиғиму тапшуруп бәрмигән еди.

3 1 Төвәндикиләр Пәрвәрдигар Қананийлар билән болған жәңни бешидин өткүзмигән
Исраилниң әвлатлирини синаш үчүн қалдуруп қойған таипиләр 2 (У Исраилларниң
әвлатлирини, болупму жәң-урушларни көрүп бақмиғанларни пәқәт жәңни өгүнсун дәп
қалдурған еди): —
3 — улар Филистийләрниң бәш әмирлиги, барлиқ Қананийлар, Зидонлуқлар вә Ба-
ал-Һәрмон теғидин тартип Хамат еғизиғичә Ливан тағлиғида туруватқан Һивийлар
еди; 4 Уларни қалдуруп қоюштики мәхсити Исраилни синаш, йәни уларниң Пәрвәрди-
гарниң Мусаниң вастиси билән ата-бовилириға буйруған әмирлирини тутидиған-тут-
майдиғанлиғини билиш үчүн еди. 5 Шуниң билән Исраиллар Қананийлар, йәни Һит-
тийлар, Аморийлар, Пәриззийләр, Һивийлар вә Йәбусийлар арисида турди; 6 Исраиллар
уларниң қизлириға өйлинип, өз қизлирини уларниң оғуллириға берип, уларниң илаһ-
лириниң қуллуғиға кирди.

Биринчи «батур һаким» — Отнийәл

7 Исраиллар Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилип, өз Худаси Пәрвәрдигар-
ни унтуп, Бааллар вә Ашәраһларниң қуллуғиға кирди. 8 Шуниң билән Пәрвәрдигарниң
ғәзиви Исраилға тутишип, уларни Арам-Наһараимниң падишаси Қушан-Ришатаимниң
қолиға тапшурди. Бу тәриқидә Исраиллар сәккиз жилғичә Қушан-Ришатаимға бекин-

2:15 Лав. 26; Қан. 28
2:19 һак. 3:12
2:21 Йә. 23:13
2:23 **«Шуниң билән Пәрвәрдигар шу таипиләрни қалдуруп, уларни ... нә Йәшуаниң қолиғиму тапшуруп бәрмигән еди»** — бу айәтләр, йәни 10-23-айәтләр «Батур һакимлар» дегән китапниң қисқа йәкүнидин ибарәттур.
3:3 **«Хамат еғизиғичә...»** — яки «Либо-һаматқичә...».

«Батур һакимлар»ниң дəври

ди болди. 9 Исраиллар Пəрвəрдигарға пəряд көтəргəндə, Пəрвəрдигар улар үчүн бир
қутқузғучини турғузуп, у уларни қутқузди. У киши Калəбниң иниси Кеназниң оғли От-
нийəл еди.
10 Пəрвəрдигарниң Роһи униң үстигə чүшүп, у Исраилға һакимлиқ қилди; у җəңгə чиқи-
види, Пəрвəрдигар Арамниң падишаси Кушан-Ришатаимни униң қолиға тапшурди; бу-
ниң билəн у Кушан-Ришатаимниң үстидин ғалип кəлди. 11 Шуниңдин кейин зиминда
қириқ жилғичə аманлиқ болди; Кеназниң оғли Отнийəл аləмдин өтти.

3:8 **«Хамат еғизиғичə...»** — «Арам-Наһараим» яки «Месопотамия», йəни «Икки дəрияниң оттурисидики район».
3:10 **«Арам»** — «Сурийə»ниң қедимки нами.

Исраилниң йәнә гуна қилиши вә җазалиниши, «батур һаким Әһуд»

[12] Андин Исраиллар йәнә Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилди; улар Пәрвәр-
дигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилғачқа, у Моабниң падишаси Әглонни Исраил
билән қаришилишишқа күчләндүрди. [13] У Аммонийлар вә Амаләкийләрни өзигә тар-
тип, җәңгә чиқип Исраилни уруп қирип, «Һормилиқ Шәһәр»ни ишғал қилди. [14] Буниң
билән Исраиллар он сәккиз жилғичә Моабниң падишаси Әглонға беқинди болди.
[15] Шуниң билән Исраиллар Пәрвәрдигарға пәряд көтәрди; Пәрвәрдигар улар үчүн бир
қутқузғучи, йәни Бинямин қәбилисидин болған Гәраниң оғли Әһудни турғузди; у сол-
хай еди. Исраил униң қоли билән Моабниң падишаси Әглонға соғат әвәтти.
[16] Әнди Әһуд өзигә бир гәз узунлуқта икки бислиқ бир шәмшәр ясатқан еди; уни кий-
иминиң ичигә, оң янпишиниң үстигә қистурувалди; [17] У шу һаләттә соғатни Моабниң
падишаси Әглонниң алдиға елип кәлди. Әглон толиму семиз бир адәм еди. [18] Әһуд соғат-
ни тәқдим қилип болғандин кейин, соғатни көтирип кәлгән кишиләрни кәткүзүвәт-
ти; [19] андин өзи Гилгалниң йенидики таш оймилар бар җайдин йенип, падишаниң
қешиға келип: — Әй падиша, мәндә өзлиригә дәйдиған бир мәхпийәтлик бар еди, — де-
види, падиша: — Җим тур! — деди. Шуниң билән әтрапидики хизмәткарларниң һәмми-
си сиртқа чиқип кәтти.
[20] Андин Әһуд падишаниң алдиға кәлди; падиша ялғуз салқин балиханида олтиратти.
Әһуд: — Мәндә сили үчүн Худадин кәлгән бир сөз бар, девиди, падиша орундуқтин қо-
пуп өрә турди. [21] Шуниң билән Әһуд сол қолини узитип оң янпишидин шәмшәрни суғу-
руп елип, униң қосиғиға тиқти. [22] Шундақ қилип шәмшәрниң дәстисиму тиғи билән
қошулуп кирип кәтти, семиз ети шәмшәрни қисивалғачқа, Әһуд шәмшәрни қосиғидин
тартип чиқиривалмиди; үчәй-поқи арқидин чиқти.
[23] Андин Әһуд даланға чиқип, балиханиниң ишиклирини ичидин етип қулуплап қойди.
[24] У чиқип кәткәндә, падишаниң хизмәтчилири келип қариса, балиханиниң ишиклири
қулуплақлиқ еди. Улар: — Падиша салқин өйдә чоң тәрәткә олтарған болса керәк, дәп
ойлиди.
[25] Улар узун сақлап кирмисәк сәт боларму дәп ойлашти; у йәнила балиханиниң ишикли-
рини ачмиғандин кейин, ачқучни елип ишикләрни ечивиди, мана, ғоҗисиниң йәрдә
өлүк ятқинини көрди. [26] Әнди улар иккилинип қарап турған вақтида, Әһуд қечип чиққан
еди; у таш оймилар бар җайдин өтүп, Сеираһқа қечип кәлгән еди. [27] Шу йәргә йәткән-
дә, у Әфраим тағлиқ районида канай челивиди, Исраиллар униң билән биргә тағлиқ
райондин чүшти, у алдида йол башлап маңди. [28] У уларға: — Маңа әгишип жүрүңлар,
чүнки Пәрвәрдигар дүшминиңлар Моабийларни қолуңларға тапшурди, — девиди, улар
униңға әгишип чүшүп, Иордан дәриясиниң кечиклирини тосуп, һеч кимни өткүзмиди.
[29] У вақитта улар Моабийлардин он миңчә әскәрни өлтүрди; буларниң һәммиси тәмбәл
палванлар еди; улардин һеч бир адәм қечип қутулалмиди.

3:13 **«Һормилиқ Шәһәр»** — Йерихониң башқа бир нами.
3:19 **«Гилгалниң йенидики таш оймилар бар җай...»** — яки «Гилгалниң йенидики таш оймилар бар җай ойма бутлар...» яки «Гилгалниң йенидики ташлиқлар...». **«Җим тур!»** — бу буйруқ мошу йәрдә «Бу мәхпий хәвәрни хизмәткарлирим алдида демә, мән халий болушум керәк» дегән мәнада болса керәк. Шуңа хизмәткарлири чекиниду.
3:22 **«... үчәй-поқи арқидин чиқти»** — айәтниң бу ахирқи қисминиң башқа икки-үч тәрҗимилири бар: «у *(шәмшәр)* арқидин чиқти», «у *(шәмшәр)* икки пути оттурисидин чиқти», «у *(Әһуд) (балиханиниң)* кәйнидин чиқти».
3:24 **«чоң тәрәткә олтарған болса керәк»** — ибраний тилида: «путлирини япқан болса керәк» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
3:29 **«...улар Моабийлардин он миңчә әскәрни өлтүрди...»** — бу он миңчә әскәр бәлким Моабниң Исраилларни қуллуқта чиң тутуп туруш үчүн Исраил зиминини идарә қилишқа қалдурған қошуни болса керәк. Әһудниң Иордан дәриясиниң кечиклирини тосуши уларниң Моаб зиминиға қечиш йолини тосуштин ибарәт еди. **«... тәмбәл палванлар...»** — яки «... семиз палванлар..».

30 Шу күни Моаб Исраилниң қолида бесиқтурулди. Зимин сәксән жилғичә аман-теч-
ликта турди.

Шамгар

31 Әһуддин кейин Анатниң оғли Шамгар һаким болди; у алтә йүз Филистийәликни би-
рақла кала санҗиғуч билән өлтүрди; уму Исраилни қутқузди.

Дәбораһ вә Барақ

4 1 Әнди Әһуд вапат болғандин кейин Исраиллар Пәрвәрдигарниң нәзиридә йәнә
рәзил болғанни қилғили турди. 2 Шуниң билән Пәрвәрдигар уларни Қананийларниң
падишаси Ябинниң қолиға ташлап бәрди. Ябин Һазор шәһиридә сәлтәнәт қилатти;
униң қошун сәрдариниң исми Сисера болуп, у Һарошәт-Гойим дегән шәһәрдә туратти.
3 Исраиллар Пәрвәрдигарға налә-пәряд көтәрди, чүнки Ябинниң тоққуз йүз төмүр җәң
һарвуси болуп, Исраилларға жигирмә жилдин буян толиму зулум қилип кәлгән еди.
4 У вақитта Лапидотниң хотуни Дәбораһ дегән аял пәйғәмбәр Исраилға һаким еди. 5 У
Әфраим тағлиғидики Рамаһ билән Бәйт-Әлниң оттурисидики «Дәбораһниң хорма
дәриғи»ниң түвидә олтиратти; барлиқ Исраиллар дәвалири тоғрисида һөкүм сориғили
униң қешиға келәтти.
6 У адәм әвәтип Нафтали жутидики Кәдәштин Абиноамниң оғли Барақни чақиртип ке-
лип, униңға: — Мана, Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар мундақ әмир қилған әмәсму?!
У: — Сән берип Нафталилар қәбилиси һәм Зәбулун қәбилисидин он миң адәмни өзүң
билән биллә елип Табор теғиға чиққин; 7 шуниң билән Мән Ябинниң қошун сәрдари
Сисерани җәң һарвулири вә қошунлири билән қошуп Кишон еқининиң бойиға, сениң
қешиңға барғуси нийәткә селип, уни қолуңға тапшуримән дегән, — деди.
8 Барақ униңға: — Әгәр сән мән билән биллә барсаң, мәнму баримән. Сән мән билән бар-
мисаң, мәнму бармаймән! — деди.
9 Дәбораһ җававән: — Мақул, мән сән билән барсам барай; һалбуки, сәпириң саңа һеч
шан-шәрәп кәлтүрмәйду; чүнки Пәрвәрдигар Сисерани бир аял кишиниң қолиға тапшу-
риду, — деди. Шуниң билән Дәбораһ қопуп Барақ билән биллә Кәдәшкә маңди.

10 Барақ Зәбулунлар вә Нафталиларни Кәдәшкә чақиртти; шуниң билән он миң адәм
униңға әгәшти; Дәбораһму униң билән чиқти 11 (шу чағда Кенийләрдин болған Һәбәр
өзини Мусаниң қейининиси Һобабниң нәслидин болған кенийләрдин айрип чиқип,
Кәдәшниң йенидики Заанаимниң дуб дәриғиниң йенида чедир тиккән еди).

3:31 **«Әһуддин кейин Анатниң оғли Шамгар һаким болди... уму Исраилни қутқузди»** — Шамгарниң Филистийләр билән җәң қилғанлиғи униң Исраилниң мәғриб тәрипидә, деңиз бойидики түзләңликтә һаким екәнлигини көрситиши мүмкин. 4:1гә қариғанда, «Дәборaһ вә Барақ» Шамгар билән замандаш болса керәк; лекин улар зиминниң шимал вә шәриқ тәрипидә һакимлиқ қилатти.
4:2 **«Қананийларниң падишаси Ябин...»** — «Ябин» Һазор падишасиниң исми әмәс, бәлки униң унвани болуши мүмкин. **«... Ябинниң қолиға ташлап бәрди»** — ибраний тилида «Ябинниң қолиға сетип бәрди». **«Һарошәт-Гойим дегән шәһәр...»** — яки «Таипиләрниң орманлиқ шәһири».
4:2 1Сам. 12:9
4:6 **«... Пәрвәрдигар мундақ әмир қилған әмәсму?!»** — яки «... Пәрвәрдигар саңа әмир қилған әмәсму?».
4:6 Ибр. 11:32
4:7 Зәб. 82:10-11
4:9 **«... Пәрвәрдигар Сисерани бир аял кишиниң қолиға тапшуриду»** — ибраний тилида «Пәрвәрдигар Сисерани бир аял кишиниң қолиға сетип бериду».
4:11 **«қейининиси Һобаб»** — ибраний тилида «қейинини» дегән бу сөз кишинң аялидиики һәрқандақ әр қериндишин билдүрәләйду.
4:11 Чөл. 10:29; һак. 1:16

Табор теғиниң мәнзириси (Йизрәәл түзләңлигидин қарайдиған) «Һак.» 4:12

[12] Әнди Сисераға: — Абиноамниң оғли Барақ Табор теғиға чиқипту, дегән хәвәр йәт-
күзүлди. [13] Шуни аңлап Сисера барлиқ жәң һарвулирини, йәни тоққуз йүз төмүр жәң
һарвусини вә барлиқ әскәрлирини жиғип, Һарошәт-Гойимдин чиқип, Кишон еқинининң
йенида топлиди.
[14] Дәборaһ Бараққа: — Қопқин; бүгүн Пәрвәрдигар Сисерани сениң қолуңға тапшури-
диған күндүр. Мана, Пәрвәрдигар алдиңда йол башлиғили чиқти әмәсму?! — деди. Шуни
девиди, Барақ вә он миң адәм униңға әгишип Табор теғидин чүшти. [15] Пәрвәрдигар Сисе-
рани, униң һәммә жәң һарвулири вә барлиқ қошунини қошуп Барақниң қиличи алдида
тирипирән қилди; Сисера өзи жәң һарвусидин чүшүп, пиядә қечип кәтти.
[16] Барақ жәң һарвулирини вә қошунни Һарошәт-Гойимгичә қоғлап барди; Сисераниң
барлиқ қошуни қилич астида жиқилди, бириму қалмиди. [17] Лекин Сисера пиядә қечип,
Кенийләрдин болған Һәбәрниң аяли Яәлниң чедириға барди; чүнки Һазорниң падишаси
Ябин билән Кенийләрдин болған Һәбәрниң жәмәти оттурисида достлуқ алақиси бар еди.
[18] Яәл Сисерани қарши елишқа чиқип униңға: — Әй ғожам, киргинә! Қорқма, мениңкигә
киргин, деди.
Шуниң билән Сисера униң чедириға кирди, у униң үстигә йотқан йепип қойди.
[19] У униңға: — Мән уссап кәттим, маңа бир отлам су бәргинә, девиди, аял берип сүт тулу-
мини ечип, униңға ичкүзүп, андин йәнә уни йепип қойди.
[20] Андин Сисера униңға: — Сән чедирниң ишигидә сақлап турғин. Бирким келип сәндин:
— Бу йәрдә бирәрси барму, дәп сориса, йоқ дәп жавап бәргин, — деди.
[21] Әнди Һәбәрниң аяли Яәл қопуп, бир чедир қозуғини елип, қолида болқини тутқи-
ничә шәпә чиқармай униң қешиға барди; у һерип кәткәчкә, қаттиқ ухлап кәткән еди.

4:15 Зәб. 82:10-11
4:19 Һак. 5:25

Яәл униң чекисигә қозуқни шундақ қақтики, қозуқ чекисидин өтүп йәргә кирип кәтти.
Буниң билән у өлди.
22 Шу чағда, Барақ Сисерани қоғлап кәлди, Яәл алдиға чиқип униңға: — Кәлгин, сән издәп
кәлгән адәмни саңа көрситәй, — деди. У униң чедириға кирип қаривиди, мана Сисера
өлүк ятатти, қозуқ техичә чекисигә қеқиқлиқ туратти.
23 Шундақ қилип, Худа шу күни Қанаан падишаси Ябинни Исраилларниң алдида төвән
қилди. 24 Шу вақиттин тартип Исраиллар барғансери күчийип, Қанаан падишаси Ябин-
дин үстүнлүкни егилиди; ахирда улар Қанаан падишаси Ябинни йоқатти.

Нусрәт нәзмиси

5 1 Шу күни Дәбораһ вә Абиноамниң оғли Барақ мундақ нәзмә оқуди: —

2 Исраилда йетәкчиләр йол башлиғини үчүн,
Хәлиқ ихтиярән өзлирини пида қилғини үчүн,
Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә оқуңлар!
3 Әй падишалар, аңлаңлар,
Әй әмирләр, қулақ селиңлар!
Мән, мән Пәрвәрдигарға атап нәзмә оқуймән,
Мән Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарға күй ейтимән.
4 И Пәрвәрдигар, сән Сеирдин чиққиниңда,
Едомниң яйлиғидин чиқип жүрүш қилғиниңда,
Йәр титрәп, асманлардин сулар тамчиди,
Шундақ, булутлар ямғурлирини яғдурди;
5 Тағлар Пәрвәрдигарниң алдида тәврәнди,
Әнә Синай теғиму тәвринип кәтти,
Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарниң алдида.
6 Анатниң оғли Шамгарниң күнлиридә,
Һәм Яәлниң күнлиридә,
Чоң йоллар ташлинип қелип,
Йолучилар әгир-тоқай чиғир йоллар билән маңатти;
7 Исраилда әзимәтләр йоқап кәтти,
Таки мәнки Дәбораһ қозғилип,
Исраилда бир ана сүпитидә пәйда болғинимғичә.
8 Исраиллар йеңи илаһларни таллиди;
Уруш дәрвазилириға йетип кәлди.
Қириқ миңчә Исраиллиқниң арисида,
Я бир қалқан я бир нәйзә тепилисичу?!
9 Қәлбим Исраилниң әмирлиригә қайилдур,
Улар хәлиқ арисида өзлирини ихтиярән пида қилди;
Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә оқуңлар!

5:4 Зәб. 67:8, 9, 10
5:5 **«... Әнә Синай теғиму тәвринип кәтти, Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарниң алдида»** — яки «йәни Синай теғида аян болған Худаниң алдида,
-— Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарниң алдида».
5:5 Мис. 19:18; Зәб. 67:16, 17, 18; 96:5
5:7 **«Исраилда әзимәтләр йоқап кәтти»** — яки «Исраилда кәнт-қишлақлар йоқап кәтти».
5:8 **«Уруш дәрвазилириға йетип кәлди»** — демәк, Исраил тирик Худани ташлап бутларни талливалғини үчүн Худаниң шу жазаси уларниң бешиға чүшти.

10 И ақ ешәкләргә мингәнләр,
 И нәпис зилчиләрниң үстидә олтарғанлар,
И йолда жүргәнләр, көңүл бөлүңлар!
11 Су әкилидиған җайларда олҗа бөлүшүватқанларниң җушқун авазилирини аңлаңлар!
Улар шу йәрләрдә Пәрвәрдигарниң һәққаний әмәллирини мәдһийиләп,
Униң Исраилдики әзимәтлириниң һәққаний әмәллирини тәриплишиду.
Шу вақитта Пәрвәрдигарниң хәлқи чүшүп дәрвазиларға йетип келип: —
12 «И Дәбораһ, ойған, ойған!
Ойған, ойған, ғәзәл ейтқин!
 Орнуңдин тур, и Барақ,
 Әсирлириңни ялап маң, и Абиноамниң оғли!» — дейишиду.
13 Мана хәлиқниң аз бир қалдиси алийҗанабларға әгишиш үчүн чүшти,
 Пәрвәрдигарниң хәлқи йенимға палван кәби чүшүп кәлди.
14 Мана, Әфраимлардин Амаләктә йилтиз тартип қалғанлар кәлди;
Мана, Биняминларму қовмлириңға қошулуп әгишип кәлди;
Макирдин әмирләр чүшүп кәлди,
Зәбулундин сәрдарлиқ һасисини тутқанлар йетип кәлди.
15 Иссакарниң әмирлири Дәбораһқа қошулди;
Барақ немә қилған болса Иссакарму шундақ қилип,
 Униң кәйнидин җилғиға тап бастуруп етилип чүшти!
Рубәнниң аилә-җәмәтлиридикиләрниң арисида шунчә улуқ нийәтләр қәлблиригә пүкүлгән еди!
16 Сән немишкә қотанларниң ичидә туруп,
 Қойларға челинған нәйниң авазини аңлашни халап қалдиң?
Рубәнниң аилә-җәмәтлиридикиләрниң арисида шунчә улуқ нийәтләр қәлблиригә пүкүлгән еди!
17 Гилеадлар болса Иордан дәриясиниң у тәрипидә туруп қалди;
 Данларму немишкә кемиләрниң йенида тохтап қалди?
 Аширлар болса деңиз бойида җим олтиривалди,
Деңиз қолтуқлирида туруп қалди.

5:10 **«нәпис зилчиләрниң үстидә олтарғанлар»** — яки «тоқумларниң үстидә олтарғанлар». **«И ақ ешәкләргә мингәнләр, и нәпис зилчиләрниң үстидә олтарғанлар, и йолда жүргәнләр...»** — бу айәттә пуритилған мәна бәлким «И, Исраилда һазир раһәт күнләрни көргүчиләр, силәр үчүн өз һаятини тәвәккүл қилғанларни әсләңлар!» дегәндәк болуши мүмкин.

5:11 **«Су әкилидиған җайларда олҗа бөлүшүватқанлар...»** — демәк, нусрәт қазанғанлиқтин һәтта су әкәлгили чиққанларму олҗидин өз ара бөлүшиду.

–Башқа бир хил тәрҗимиси: — «Оқячиларниң ғовғасидин қутулғанлар су алидиған җайларда туруп, Пәрвәрдигарниң һәққаний әмәллирини мәдһийиләп, униң Исраилдики әзимәтлириниң һәққаний әмәллирини тәриплишиду. Шу вақитта...».

5:12 **«И Дәбораһ, ойған, ойған! ... орнуңдин тур, и Барақ!...»** — 12-айәттики нәзмә хәлиқ кечип чиқивалған тағлиқтин аман-есән чүшүп, өз шәһириниң дәрвазилириға кәлгәндә хошаллиғидин Дәбораһ вә Бараққа ейтқан сөйүнүш сөзлири болса керәк.

5:13 **«Мана хәлиқниң аз бир қалдиси алийҗанабларға әгишиш үчүн чүшти»** — демәк, Худаға садиқ болған «хәлиқ қалдиси» аз болсиму, Барақ вә башқа җасарәтлик әзимәтләргә әгәшкән. Башқа бир хил тәрҗимиси: «Хәлиқниң аз бир қалдиси күчлүкләрниң үстидин ғалип кәлди». **«Пәрвәрдигарниң хәлқи йенимға палван кәби чүшүп кәлди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Пәрвәрдигарниң хәлқи залимларға қарши чиқишқа мениң йенимға чүшти». Бу айәтниң йәнә бир нәччә хил тәрҗимилири учриши мүмкин.

5:14 **«Мана, Әфраимлардин Амаләктә йилтиз тартип қалғанлар кәлди»** — Әфраим қәбилиси әслидә Амаләкләрниң зиминини егилигән вә уларни һайдиветкән еди. **«Макирдин...»** — «Макир» мошу йәрдә Манассәһ қәбилисигә вәкиллик қилиду.

5:15 **«Рубәнниң аилә-җәмәтлиридикиләрниң арисида»** — яки «Рубәнниң еқинлириниң бойида». **«Рубәнниң аилә-җәмәтлиридикиләрниң арисида шунчә улуқ нийәтләр қәлблиригә пүкүлгән еди!»** — бу наһайити һәҗвий, кинайилик гәп. Рубәнләрдә шунчә жүксәк нийәт болғини билән һеч немә қилмиди *(16-айәтни көрүң)*.

18 Зәбулунлар җанлирини өлүмгә тәвәккүл қилди;
Нафталиларму җәң мәйданидики жуқури җайларда һәм шундақ қилди!

19 Падишаһлар һәммиси келип, соқушти,
Қананийларниң падишалириму урушқа чиқти;
Таанақта, Мегиддониң су бойлирида урушти.
Лекин бир азму күмүч олҗа алалмиди!
20 Асманларда юлтузларму җәң қилди,
Орбитилиридин Сисераға қарши җәңгә атланди.
21 Кишон дәриясиниң еқини дүшмәнни еқитип кәтти;
Шу қедимий дәрия, у Кишон дәриясидур!
Әй мениң җеним, пүтүн күчүң билән алға басқин!
22 Уларниң атлириниң туяқлири такираң-такираң қилмақта,
Тулпарлири чапмақта, чапмақта.
23 Мәрозға ләнәт оқуңлар, дәйду Пәрвәрдигарниң Пәриштиси,
У йәрдә олтарғучиларға ләнәт оқуңлар,
Қаттиқ ләнәт оқуңлар;
Чунки улар Пәрвәрдигарға ярдәмгә кәлмиди,
Залимларға қарши Пәрвәрдигарға ярдәмгә кәлмиди.
24 Аяллар ичидә кәнийлик Һәбәрниң аяли Яәл бәхит-бәрикәтләнсун,
Чедирда турған аяллар ичидә у бәхит-бәрикәт тапсун!
25 Сисера су соривиди, у униңға сүт бәрди,
Есилзадиләргә лайиқ бир қачида қаймақ тутти;
26 У сол қолини чедир қозуғиға,
Оң қолини төмүрчиниң болқисиға узатти;
Сисерани уруп,
Баш сөңүкини чеқип,
Чекисидин янчип өткүзүвәтти.
27 Сисера униң икки путиниң арилиғиға қийсайди,
У жиқилди, у өлүктәк ятти,
У униң икки путиниң арилиғиға қийсайди, у жиқилди,
Қийсайған йәрдә у жиқилип, җан бәрди.

28 Сисераниң аниси пәнҗиридин сиртқа сәп салди,
У пәнҗириниң рожикидин товлап: —
«Униң җәң һарвуси немишкә шунчә узаққичә кәлмәйду?
Җәң һарвулириниң атлириниң туяқ садаси немишкә шунчә һаял болиду? — деди.
29 Униң дедәклири арисида даналар җавап бериду,
Шундақла, у дәрвәқә өз-өзигә җавап бериду: —
30 «Улар олҗилирини жиғип бөлүшүватқан болмисун йәнә?!
Һәр бир әркәккә аяғ асти қилишқа бир-иккидин қиз тәккәнду,

5:21 **«Кишон дәриясиниң еқини уларни еқитип кәтти»** — мошу сөзләр жуқуриқи «асманлардики юлтузлар җәң қилди» дегән сөзләрни йорутиду. Язда Кишон дәрияси еқинида су йоқ дейәрлик болиду; қишта күчлүк ақиду. Шуңа, шу хуласигә келимизки, һава райи өзгирип, көп ямғур яққачқа, Кишон дәрияси тешип, Сисераниң җәң һарвулирини еқитип кәтти яки уларни патқаққа патуруп қойди (*4-айәттә шу қаттиқ ямғур тилға елиниду*).
5:23 **«Залимларға қарши Пәрвәрдигарға ярдәмгә кәлмиди»** — яки «Батурлирини елип, Пәрвәрдигарға ярдәмгә кәлмиди».
5:26 **«Яәл сол қолини чедир қозуғиға, ... чекисидин янчип өткүзүвәтти»** — бу айәтләргә қариғанда Яәл Сисераниң бешиға қаққан қозуқни болқа билән үч қетим урған.

Сисераға рәңдар кийимләр,
Гүл кәштиләнгән рәңдар кийимләрдин олжа тәккәнду,
Булаңчиниң бойниға алди-кәйни кәштиләнгән рәңдар кийимләр тәккән болса керәк!
[31] И Пәрвәрдигар, Сениң барлиқ дүшмәнлириң әнә шундақ йоқитилғай!
Лекин Сени сөйгәнләр қуяшниң өрләватқандики қудритидәк күчлүк болғай!».
Шуниң билән зимин қириқ жилғичә теч-аманлиқ тапти.

Исраилниң гуна қилиши, жазалиниши; Худаниң Гидеонни һакимлиққа чақириши

6 [1] Исраиллар Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилди; шуниң билән
Пәрвәрдигар уларни йәттә жилғичә Мидиянийларниң қолиға тапшуруп бәрди. [2] У
вақитта Мидиянийлар Исраилниң үстидин ғалип келип, Исраил Мидиянийларниң
сәвәвидин өзлири үчүн тағлардин, өңкүрләрдин вә қорам ташлардин панаһ жайларни
ясиди.
[3] Һәр қетим Исраиллар уруқ териғанда шундақ болаттики, Мидиянийлар, Амаләкийләр
вә мәшриқтикиләр келип уларға һуҗум қилатти. [4] Уларға һуҗум қилишқа барғаһларни
тикип, зиминдики һосулни вәйран қилип, Газағичә Исраилға һеч қандақ ашлиқ қалдур-
май, уларниң қой, кала, ешәклиринниму елип кетәтти. [5] Чүнки улар чекәткиләрдәк көп
болуп, өз мал-чарвилири вә чедирлирини елип келәтти; уларниң адәмлири вә төгили-
ри сан-санақсиз болуп, зиминни вәйран қилиш үчүн таҗавуз қилатти. [6] Шуниң билән
Исраил Мидиянийларниң алдида толиму хар һаләткә чүшүп қалди; андин Исраиллар
Пәрвәрдигарға налә-пәряд көтәрди.

[7] Мидиянийларниң дәстидин Исраил Пәрвәрдигарға пәряд көтәргинидә шундақ болди-
ки, [8] Пәрвәрдигар Исраилға бир пәйғәмбәрни әвәтти. У келип уларға: — Исраилниң Худа-
си Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Мән силәрни Мисирдин чиқирип, «қуллуқ макани»дин
елип чиққан едим; [9] силәрни мисирлиқларниң қолидин, шундақла силәргә барлиқ зу-
лум қилғучиларниң қолидин қутқузуп, уларни алдиңлардин қоғливетип, уларниң зи-
минини силәргә бәрдим [10] вә силәргә: «Мана, Мән Пәрвәрдигар силәрниң Худайиңлар-
дурмән; силәр Аморийларниң зиминида турғиниңлар билән уларниң илаһлиридин
қорқмаңлар» дегән едим. Лекин силәр Мениң авазимға қулақ салмидиңлар», — деди.
[11] Андин Пәрвәрдигарниң Пәриштиси келип Офраһ дегән жайда Абиезәр җәмәтидики
Йоашқа тәвә болған дуб дәриғиниң түвидә олтарди. У вақитта Йоашниң оғли Гидеон
Мидиянийларниң булаңчилиғидин сақлиниш үчүн шарап көлчиги ичидә буғдай тепи-
вататти.
[12] Пәрвәрдигарниң Пәриштиси униңға көрүнүп: — Әй җасарәтлик палван, Пәрвәрдигар
сән билән биллидур! — деди.
[13] Гидеон униңға җавап берип: — И ғоҗам, әгәр Пәрвәрдигар биз билән биллә болған бол-
са, бу көргүлүкләр немишкә үстимизгә кәлди? Ата-бовилиримиз бизгә сөзләп бәргән
униң барлиқ мөҗизилири қени? Булар тоғрисида ата-бовилиримиз: «Мана, Пәрвәрди-

---

5:30 **«Булаңчиниң бойниға алди-кәйни кәштиләнгән рәңдар кийимләр тәккән болса керәк!»** — яки «Мениң бойнумға икки алди-кәйни кәштиләнгән кийимләр олжа қилип тәккән болса керәк!».
6:2 **«қорам ташлардин панаһ жайларни ясиди»** — яки «қорғанлардин панаһ жайларни ясиди». Ибраний тилида «истиһкамлиқ жайлардин панаһ жайларни ясиди».
6:10 2Пад. 17:35, 38
6:11 **«... шарап көлчиги ичидә буғдай тепиватавтти»** — шарап көчлигидә буғдай тепиш толиму қолайсиз, әлвәттә; бу Гидеонниң Мидиянийлардин қорққанлиғини көрситиду.

гар бизни Мисирдин чиқирип кәлмигәнмиди?» — деди. Лекин бүгүнки күндә Пәрвәрди-
гар бизни ташлап, Мидияннниң қолиға тапшуруп бәрди! — деди.
[14] Пәрвәрдигар униңға қарап: — Сән мошу күчүңгә тайинип, берип Исраилни Мидиян-
ниң қолидин қутқузғин! Мана, Мән сени әвәткән әмәсму? — деди.
[15] Гидеон Униңға: — И Рәб, мән Исраилни қандақ қутқузалаймән? Мениң аиләм болса
Манассәһ қәбилиси ичидә әң намрити, өзүм атамниң җәмәтидә әң кичигидурмән, —
деди.
[16] Пәрвәрдигар униңға: — Мән җәзмән сән билән биллә болимән; шуңа сән Мидиянларни
бир адәмни урғандәк уруп қирисән, — деди.
[17] Гидеон Униңға илтиҗа қилип: — Мән нәзириңдә илтипат тапқан болсам, мән билән
сөзләшкүчиниң һәқиқәтән Сән Өзүң екәнлигигә бир аламәт көрсәткәйсән; [18] өтүнимән,
мән йенип келип өз һәдийә-қурбанлиғимни алдиңға қойғичә бу йәрдин кәтмигәйсән,
— деди.
У җавап берип: — Сән йенип кәлгичә күтимән, деди.
[19] Гидеон берип өйгә кирип бир оғлақни тәйярлап, бир әфаһ есил ундин петир нан пи-
ширип, гөшни севәткә селип, шорписини кориға усуп буларни униң қешиға елип келип,
униңға сунди (У техичә дуб дәриғиниң түвидә олтиратти). [20] Андин Худаниң Пәриштиси
униңға: — Бу гөш билән петир нанларни елип берип, мошу йәрдики қорам ташниң үсти-
гә қоюп, шорпини төккин, — девиди, у шундақ қилди. [21] Пәрвәрдигарниң Пәриштиси қо-
лидики һасини узитип учини гөш билән петир нанларға тәккүзивиди, қорам таштин от
чиқип, гөш билән петир нанларни йәп кәтти. Шу һаман Пәрвәрдигарниң Пәриштисиму
униң көзидин ғайип болди.
[22] Шуниң билән Гидеон униң Пәрвәрдигарниң Пәриштиси екәнлигини билип: — Апла, и
Рәб Пәрвәрдигар! Чатақ болди, чүнки мән Пәрвәрдигарниң Пәриштиси билән йүзму-йүз
көрүшүп қалдим...! — деди.
[23] Лекин Пәрвәрдигар униңға: — Хатирҗәм болғин! Қорқмиғин, өлмәйсән, — деди.
[24] Шуниң билән Гидеон Пәрвәрдигарға атап у йәрдә бир қурбангаһ ясап, униң исмини
«Яһвәһ-шалом» дәп атиди. Бу қурбангаһ та бүгүнгичә Абиезәр җәмәтиниң Офраһ дегән
җайида бар.
[25] У кечиси Пәрвәрдигар униңға: — Сән атаңниң чоң буқиси вә йәттә яшлиқ иккинчи
буқисини елип атаңға тәвә болған Баал қурбангаһини өрүп, униң йенидики Ашәраһ бу-
тини кесивәткин. [26] Андин мошу қорғанниң үстигә Пәрвәрдигар Худайиңға аталған, бәл-
гүләнгән рәсим бойичә бир қурбангаһ ясап, иккинчи бир буқини елип, өзүң кесивәткән
Ашәраһниң парчилирини отун қилип қалап, уни көйдүрмә қурбанлиқ қилғин, — деди.

6:14 1Сам. 12:11; Ибр. 11:32
6:19 **«бир әфаһ»** — 22 литр. Ашлиқ аз болған күнләрдә намрат бир аилә үчүн бу наһайити чоң бир һәдийә-қурбанлиқ болатти.
6:23 **«Хатирҗәм болғин»** — ибраний тилида «Шалом еләйкум!» *(Саламуәләйкум)*. Ибраний тилида мәнаси адәттә «саңа аман-саламәтлик болғай!».
6:24 **«Яһвәһ-шалом»** — буниң мәнаси: «Пәрвәрдигар хатирҗәмликтур».
6:25 **«Сән атаңниң буқиси вә йәттә яшлиқ иккинчи буқисини елип...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Сән атаңниң яш буқисини, йәни униң йәттә яшлиқ иккинчи буқисини елип,...». **«Баал қурбангаһини өрүп...»** — Баалға аталған қурбангаһ бәк чоң болса керәк. Икки буқа бәлким қурбангаһни тартип өрүш үчүн керәк болуши мүмкин. **«...униң йенидики Ашәраһ бутини кесивәткин»** — ««Ашәраһ»лар тоғрилиқ 2:13 вә изаһатини көрүң.
6:26 **«...мошу қорғанниң үстигә...»** — яки «...қорам тешиниң үстигә...» **«бәлгүләнгән рәсим бойичә»** — «Қан.» 25:6-7ни көрүң. **«өзүң кесивәткән Ашәраһниң парчилирини отун қилип қалап, уни көйдүрмә қурбанлиқ қилғин»** — 2:5 вә изаһатини көрүң. Пәрвәрдигарниң Пәриштиси яки Пәрвәрдигар Өзи мөмин бәндилиригә көрүнгән йәрләрдә, у қурбангаһлар вә қурбанлиқлар тоғрисидики бекиткән бәлгүлимиләр бәзидә башқичә болуши мүмкин. Гәрчә шу йәр Пәрвәрдигар Исраилларға қурбанлиқ қилиш үчүн рәсмий бекиткән җай болмисиму, шундақла Гидеон өзи каһин болмисиму, Худа бәрибир өзи бекиткән бәлгүлимилиригә өзи егидур; униң Гидеонға қилған бу әмирлири өзиниң шундақ пәвқулъаддә җиддий әһвалларда гаһи вақитларда өз бәлгүлимилирини өзгәртидиғанлиғини

27 Шуниң билән Гидеон өз хизмәтчилиридин он адәмни елип берип, Пәрвәрдигарниң
өзигә ейтқинидәк қилди; лекин у атисиниң өйидикиләрдин вә шәһәр адәмлиридин
қорққини үчүн, у бу ишни күндүзи қилмай, кечиси қилди. 28 Әтиси сәһәрдә шәһәр
хәлқи қопуп қариса, мана, Баал қурбангаһи өрүветилгән, униң йенидики Ашәраһ бути
кесиветилгән еди вә йеңи ясалған қурбангаһниң үстидә иккинчи буқа қурбанлиқ қи-
линған еди. 29 Буни көрүп улар бир-биригә: — Бу ишни ким қилғанду? — дейишти. Улар
сүрүштүривиди, буни Йоашниң оғли Гидеонниң қилғанлиғи мәлум болди. 30 Шуниң
үчүн шәһәрниң адәмлири Йоашқа: — Оғлуңни чиқирип бәргин! У Баал қурбангаһини
өрүп, униң йенидики Ашәраһни кесивәткини үчүн өлтүрүлсун! — деди.
31 Бирақ Йоаш өзигә қаршилишишқа турған көпчиликкә җавап берип: — Силәр Баал үчүн
дәвалашмақчимусиләр? Силәр уни қутқузмақчиму? Кимки униң тоғрисида дәвалашса
әтигә қалмай өлүмгә мәһкүм қилинсун! Әгәр Баал дәрвәқә бир худа болса, ундақта униң
қурбангаһини бириси өрүвәткини үчүн, у шу адәм билән өзи дәвалашсун! — деди.
32 Бу сәвәптин атиси Гидеонни «Йәруббаал» дәп атиди, чүнки атиси: «У Баалниң қурбан-
гаһини өрүвәткини үчүн, Баал өзи униң билән дәвалашсун!» дегән еди.
33 Амма Мидиян, Амаләкләр вә мәшриқтикиләрниң һәммиси жиғилип, Иордан дәрияси-
дин өтүп Йизрәәл җилғисида чедирлирини тикишти. 34 У вақитта Пәрвәрдигарниң Роһи
Гидеонниң үстигә чүшти; у канай челивиди, Абиезәр җәмәтидикиләр жиғилип униң
кәйнидин әгишип маңди. 35 Андин у әлчиләрни Манассәһниң зиминиға берип, у йәр-
ни айлинип келишкә әвәтивиди, Манассәһләр жиғилип униңға әгишип кәлди. У Ашир-
ларға, Зәбулунларға вә Нафталиларға әлчи әвәтивиди, уларму униң алдиға чиқишти.

Гидеонниң Худадин икки қетим аламәт сориши

36 Гидеон Худаға: — Әгәр Сән һәқиқәтән ейтқиниңдәк мениң қолум билән Исраилни
қутқузидиған болсаң, 37 Ундақта мана, мән хаманға бир парчә қой териси қоюп қой-
имән; әгәр пәқәт териниң үстигила шәбнәм чүшүп, чөрисидики йәрләрниң һәммиси
қуруқ турса, мән Өзүң ейтқиниңдәк мениң қолум арқилиқ Исраилни қутқузмақчи
болғиниңни билимән, — деди.
38 Иш дәрвәқә шундақ болди. Әтиси сәһәрдә Гидеон қопуп, жуңни сиқивиди, лиқ бир пи-
ялә шәбнәм сүйи чиқти.
39 Андин Гидеон Худаға йәнә: Ғәзивиңни маңа қозғимиғайсән, мән пәқәт мошу бир қе-
тимла дәймән! Сәндин өтүнәй, мән пәқәт йәнә бу қетим бу терә билән синап бақай; ил-
тиҗа қилимәнки, әнди бу қетим пәқәт терә қуруқ болуп, чөрисидики йәрниң һәммиси-
гә шәбнәм чүшкәй, — деди.
40 Бу кечисиму Худа шундақ қилди; дәрвәқә пәқәт терила қуруқ болуп, чөрисидики йәр-
ниң һәммисигә шәбнәм чүшкән еди.

Худаниң Гидеонни икки қетим синиши вә хатирҗәм қилиши

7 1 Йәруббаал (йәни Гидеон) вә өзигә қошулған һәммә хәлиқ әтиси сәһәр қопуп, Һарод
дегән булақниң йениға берип чедир тикти. Мидиянийларниң ләшкәргаһи болса
униң шимал тәрипидә, Морәһ егизлигиниң йенидики җилғида еди. 2 Әнди Пәрвәрдигар

испатлайду.
6:31 **«Силәр Баал үчүн дәвалашмақчимусиләр?»** — яки «Силәр Баал үчүн җәң қилмақчимусиләр?». **«...әтигә қалмай өлүмгә мәһкүм қилинсун!»** — яки «...мошу әтигәндила қалмай өлүмгә мәһкүм қилинсун!».
6:32 **«Бу сәвәптин атиси...»** — ибраний тилида «Бу сәвәптин у...» яки «Бу сәвәптин улар...». **«Йәруббаал»** — бу исимниң мәнаси: «Баалниң өзи униң билән җәң қилсун!» *(яки «дәвалашсун!»)*.
6:39 Яр. 18:32

Гидеонға: — Саңа әгәшкән хәлиқниң сани интайин көп, шуңа Мән Мидиянийларни
уларниң қолиға тапшуралмайман. Болмиса Исраил: «Өзимизни өзимизниң қоли
қутқузди» дәп махтинип кетиши мүмкин. [3] Шуниң үчүн сән әнди хәлиққә: «Кимләр
қорқуп титрәк басқан болса, улар Гилеад теғидин йенип кәтсун» дәп җакалиғин — деди.
Шуниң билән хәлиқниң арисидин жигирмә икки миң киши қайтип кетип, пәқәт он
миңила қелип қалди.
[4] Пәрвәрдигар Гидеонға йәнә: — Хәлиқниң сани йәнила интайин көп; әнди сән буларни
суниң левигә елип кәлгин. У йәрдә Мән уларни сән үчүн синақтин өткүзәй; Мән кимни
көрситип: «У сән билән барсун десәм», у сән билән барсун; лекин Мән кимни көрситип:
«У сән билән бармисун» десәм, у сән билән бармисун, — деди.
[5] Шуниң билән Гидеон хәлиқни суниң левигә елип кәлди. Пәрвәрдигар униңға: — Кимки
ишт су ичкәндәк тили билән ялап су ичсә, уларни айрим бир тәрәптә турғузғин; һәм
кимки тизлинип туруп су ичсә, уларниму айрим бир тәрәптә турғузғин, — деди.
[6] Шундақ болдики, очумини ағзиға тәккүзүп ялап су ичкәнләрдин үч йүзи чиқти. Қалған-
ларниң һәммиси тизлинип туруп су ичти. [7] Андин Пәрвәрдигар Гидеонға: — Мән мошу
суни ялап ичкән үч йүз адәмниң қоли билән силәрни қутқузуп, Мидиянни сениң қо-
луңға тапшуримән; лекин қалған хәлиқ болса һәммиси өз җайиға йенип кәтсун, — деди.
[8] Шуниң билән бу үч йүз адәм озуқ-түлүк вә канайлирини қолиға елишти; Гидеон Исра-
илниң қалған барлиқ адәмлирини өз чедириға қайтурувәтип, пәқәт шу үч йүз адәм-
ни елип қалди. Әнди Мидиянийларниң ләшкәргаһи болса уларниң төвән тәрипидики
җилғида еди.
[9] Шу кечиси шундақ болдики, Пәрвәрдигар униңға: — Сән қопуп ләшкәргаһқа чүшкин,
чүнки Мән уни сениң қолуңға тапшурдум; [10] әгәр сән чүшүштин қорқсаң, өз хизмәтка-
риң Пураһни биллә елип ләшкәргаһқа чүшкин. [11] Сән уларниң немә дейишиватқинини
аңлайсән, андин сән ләшкәргаһқа һуҗум қилип чүшүшкә җүръәт қилалайсән, деди.
Буни аңлап у хизмәткари Пураһни елип ләшкәргаһниң четидики әскәрләрниң йениға
барди. [12] Мана Мидиян, Амаләк вә барлиқ мәшриқтикиләр чекәткиләрдәк көп болуп,
җилғиниң бойиға йейилған еди; уларниң төгилири көплигидин деңиз саһилидики
қумдәк һәдди-һесапсиз еди.
[13] Гидеон барғанда, мана, у йәрдә бириси һәмраһиға көргән чүшини сөзләп бериватати:
— Мана, мән бир чүш көрдум, чүшүмдә мана, бир арпа тоғичи Мидиянниң ләшкәргаһиға
домулап чүшүптудәк; у чедирға келип соқулуптидәк, шуниң билән чедир өрулүп, дүм
көмтүрүлүп кетипту — дәвататти.
[14] Униң һәмраһи җававән тәбир берип: — Буниң мәнаси шуки, у тоғач Йоашниң оғли,
Исраиллиқ адәм Гидеонниң қиличидин башқа нәрсә әмәстур; Худа Мидиян вә униң бар-
лиқ қошунини униң қолиға тапшурупту, деди.
[15] Шундақ болдики, Гидеон бу чүшни вә униң берилгән тәбирини аңлап, сәҗдә қилди.
Андин у Исраилниң ләшкәргаһиға йенип келип: — Қопуңлар, Пәрвәрдигар Мидиянниң
ләшкәргаһини қолуңларға тапшурди, — деди.

7:3 Қан. 20:8
7:7 **«Мән мошу суни ялап ичкән үч йүз адәмниң қоли билән силәрни қутқузуп, Мидиянни сениң қолуңға тапшуримән...»** — бу синашниң әһмийити бәлким кимниң җәң тәрәпкә ойғақ туруватқанлиғини көрситиши мүмкин. Су ичкәндә тизлинип йүзини суға тиқип ичкәнләр хәтәргә анчә сәгәк болмиса керәк. Бу ишлар тоғрилиқ башқа хил чүшәнчиләрму бар.
7:11 **«җүръәт қилалайсән»** — ибраний тилида «қолуң күчләндүрүлиду».
7:12 Һак. 6:3, 5, 33

Гидеонниң ғәлибә қилиши

[16] Шуниң билән у бу үч йүз адәмни үч гуруппиға бөлүп, һәммисиниң қолиға бирдин
канай билән бирдин қуруқ комзәкни бәрди; һәр бир комзәк ичидә бирдин мәшъәл қо-
юлди.
[17] У уларға: — Силәр маңа қарап, мениң қилғинимдәк қилиңлар. Мана, мән ләшкәр-
гаһниң қешиға барғанда, немә қилсам, силәрму шуни қилиңлар; [18] мән вә мән билән
һәмраһ болуп маңған барлиқ адәмләр канай чалсақ, силәрму ләшкәргаһниң чөрисидә
туруп канай челиңлар вә: «Пәрвәрдигар үчүн һәм Гидеон үчүн!» дәп товлаңлар, — деди.
[19] Кейинки йерим кечилик күзәтниң башлинишида, күзәтчиләр йеңидин алмашқан-
да, Гидеон вә униң билән биллә болған йүз адәм ләшкәргаһниң қешиға кәлди; андин
улар канай челип қоллиридики комзәкләрни чақти. [20] Шу һаман үч гуруппидикиләр-
ниң һәммиси канай челип, комзәкләрни чеқип, сол қоллирида мәшъәлләрни тутуп,
оң қоллирида канайларни елип: — Пәрвәрдигарға вә Гидеонға аталған қилич! — дәп
товлашқиничә, [21] уларниң һәр бири ләшкәргаһниң әтрапида, өз җайида турушти; яв
қошуни тәрәп-тәрәпкә петирап, вақирап-җақириған пети қачқили турди. [22] Бу үч йүз
адәм канай чалғанда, Пәрвәрдигар пүткүл ләшкәргаһтики яв ләшкәрлирини бир-бири-
ни қиличлашқа селип қойди, шуниң билән яв қошуни Зерәраһқа баридиған йолдики
Бәйт-Шиттаһ тәрәпкә қачти; улар Таббатниң йенидики Абәл-Мәһолаһниң чегарисиғичә
қачти.
[23] Андин Нафтали, Ашир вә пүткүл Манассәһниң қәбилилиридин Исраиллар чақирип
келинди вә улар Мидиянийларни қоғлиди.
[24] Шуниң билән Гидеон Әфраим пүткүл тағлиғини арилап келишкә әлчиләрни әвәтип
Әфраимларға: — «Силәр чүшүп Мидиянийларға һуҗум қилиңлар, Бәйт-Бараһқичә, шун-
дақла Иордан дәриясиғичә барлиқ еқин кечиклирини егиләп, уларни тосувелиңлар»,
деди. Шуниң билән Әфраимниң һәммә адәмлири жиғилип, Бәйт-Бараһқичә вә Иордан
дәриясиғичә барлиқ еқин кечиклирини егилиди. [25] Улар Мидиянниң Орәб вә Зәәб дегән
икки әмрини тутувалди; Орәбни улар «Орәб қорам теши» үстидә, Зәәбни «Зәәб шарап
көлчиги»дә өлтүрди, Мидиянийларни қоғлап берип, Орәб вә Зәәбниң башлирини елип,
Иордан дәриясиниң у тәрипигә Гидеонниң қешиға кәлди.

8 [1] (Кейин, Әфраимлар униңға: — Сән немишкә бизгә шундақ муамилә қилисән,
Мидиянийлар билән соқушқа чиққанда, бизни чақирмидиңғу, дәп униң билән
қаттиқ дейишип кәтти. [2] У уларға җававән: — Мениң қилғанлиримни қандақму
силәрниң қилғиниңларға тәңләштүргили болсун? Әфраимниң үзүмләрни пасаңдиғини,
Абиезәрләрниң үзүм үзгинидин артуқ әмәсму? [3] Худа Мидиянниң әмирлири Орәб билән
Зәәбни қолуңларға тапшурған йәрдә, мениң қолумдин кәлгинини қандақму силәрниң
қилғиниңларға тәңләштүргили болсун? — деди. Шундақ девиди, уларниң униңға болған
аччиғи янди).
[4] Әнди Гидеон Иордан дәриясиниң бойиға йетип кәлди. У вә өзигә һәмраһ болған үч йүз
адәм һерип кәткән болсиму, улар йәнила Мидиянийларни қоғлап дәриядин өтти. [5] Ги-
деон Суккот шәһиридикиләргә: — Маңа һәмраһ болуп кәлгән кишиләргә нан бәрсәңлар,

7:22 Зәб. 82:10-11
7:25 Зәб. 82:12-13; Йәш. 10:26
8:1 һак. 12:1
8:3 **«уларниң униңға болған аччиғи янди»** — ибраний тилида «униңға қарап уларниң роһлири тиничландурулди».
8:4 **«Әнди Гидеон Иордан дәриясиниң бойиға йетип кәлди... дәриядин өтти»** — 1-3-айәттә хатириләнгән вақиәләр *(Әфраимларниң Гидеонларға аччиқлиниши)* 4-21-айәтләрдә хатириләнгән вақиәләрдин кейин болған болса керәк.

чүнки улар һерип-чарчап кәтти. Биз Мидияннниң икки падишаси Зәбаһ вә Залмуннани
қоғлап кетип баримиз, — деди.
[6] Лекин Суккотниң чоңлири жавап берип: — Зәбаһ вә Залмунна һазир сениң қолуңға
чүштиму?! Биз сениң мошу ләшкәрлириңгә нан берәмдуқ?! — деди.
[7] Гидеон: — Хәп! Шундақ болғини үчүн Пәрвәрдигар Зәбаһ вә Залмуннани мениң қолумға
тапшурғанда, әтлириңларни чөлдики янтақ вә шоха билән хаманда тепимән, — деди.
[8] Гидеон у йәрдин Пәнуәлгә берип, у йәрдики адәмләргиму шундақ девиди, Пәнуәлдики
кишиләрму униңға Суккоттикиләрдәк жавап бәрди. [9] У Пәнуәлдикиләргә: — Мән ғәлибә
билән йенип кәлгинимдә, бу мунарыңларни өрүветимән, — деди.
[10] У чағда Зәбаһ вә Залмунна Каркор дегән жайда еди; улар билән маңған қошунда он
бәш миңчә ләшкәр бар еди. Булар болса мәшриқлиқларниң пүткүл қошунидин қелип
қалғанлири еди, чүнки улардин қилич тутқанлиридин бир йүз жигирмә миңи өл-
түрүлгән еди. [11] Гидеон болса Нобаһ вә Йогбихаһниң шәрқидики көчмәнләр йоли билән
чиқип Мидияннниң ләшкәргаһиға һужум қилип, уларни тар мар қилди; чүнки ләшкәр-
гаһтикиләр толиму әндишсиз турған еди. [12] Зәбаһ вә Залмунна қечип кәтти; Гидеон кәй-
нидин қоғлап берип, Мидияннниң бу икки падишаси Зәбаһ вә Залмуннани тутувалди; у
пүткүл ләшкәргаһтикиләрни алақзадә қилип тирипирән қиливәтти.
[13] Андин Йоашниң оғли Гидеон һәрәс давинидин өтүп, жәңдин қайтип кәлди. [14] У Сук-
котлуқ бир яш жигитни тутувелип, униңдин сүрүштә қиливиди, жигит униңға Суккот-
ниң чоңлири вә ақсақаллириниң исимлирини йезип бәрди. Улар жәмий болуп йәт-
миш йәттә адәм еди. [15] Андин Гидеон Суккотниң адәмлириниң қешиға йетип барғанда:
— Силәр мени заңлиқ қилип: «Зәбаһ вә Залмунна һазир сениң қолуңға чүштиму? Биз
сениң билән биллә маңған мошу һарғин адәмлириңгә нан берәмдуқ?» дегән едиңлар!
Мана, у Зәбаһ вә Залмунна дегәнләр! — деди.
[16] Шуни дәп у шәһәрниң ақсақаллирини тутуп келип, чөлдики янтақ билән шохиларни
елип келип, улар билән Суккотниң адәмлирини уруп әдивини бәрди.
[17] Андин у Пәнуәлниң мунарини өрүп, шәһәрдики адәмләрни өлтүрди.
[18] Гидеон Зәбаһ вә Залмуннани сорақ қилип: — Силәр иккиңлар Таборда өлтүргән адәм-
ләр қандақ адәмләр еди? — дәп соривиди, улар жавап берип: — Улар саңа интайин ох-
шайтти; уларниң һәр бири шаһзадидәк еди, — деди.
[19] У буни аңлап: — Улар мениң бир туққанлиримдур, биз бир аниниң оғуллиримиз.
Пәрвәрдигарниң һаяти билән қәсәм қилимәнки, силәр әйни вақитта уларни тирик қой-
ған болсаңлар, мән силәрни һәргиз өлтүрмәйттим, — деди;
[20] шуниң билән у чоң оғли Йәтәргә: — Сән қопуп буларни өлтүргин, — деди. Лекин оғул
кичик болғачқа қорқуп, қиличини суғурмиди.
[21] Шуниң билән Зәбаһ вә Залмунна: — Сән өзүң қопуп бизни өлтүргин; чүнки адәм қандақ
болса күчиму шундақ болиду, — деди. Шундақ девиди, Гидеон қопуп Зәбаһ вә Залмунна-
ни өлтүрди. У төгилириниң бойнидики һилал ай шәкиллик безәкләрни еливалди.

8:6 **«Зәбаһ вә Залмунна һазир сениң қолуңға чүштиму?!»** — ибраний тилида «Зәбаһ вә Залмуннаниң алқанлири һазир сениң қолуңға чүштиму?!». **«Биз сениң мошу ләшкәрлириңгә нан берәмдуқ?!»** — уларниң нан бәрмәслик сәвәви бәлким шуки, биз нан бәргәндин кейин Гидеон мәғлуп болса *(униң аран үч йүз адими бар еди)*, Мидиянийлар қайтип келип биздин өч алиду, дәп қорққан яки болмиса уларниң Мидиянийлар билән иттипақи болса керәк.
8:9 **«Мән ғәлибә билән йенип кәлгинимдә...»** — ибраний тилида «Мән аман-течлиқ елип йенип кәлгинимдә...».
8:11 **«... шәрқидики көчмәнләр йоли...»** — ибраний тилида «... шәрқидики чедирларда турғучилар йоли». Шу йәр Мидиянийларниң зимини ичидә еди.
8:12 Зәб. 82:12-13
8:15 **«Зәбаһ вә Залмунна»** — ибраний тилида «Зәбаһ вә Залмуннаниң алқанлири».
8:16 **«... улар билән Суккотниң адәмлирини уруп әдивини бәрди»** — яки «...улар билән Суккотниң адәмлирини «хаманда тәпти»». Уларни өлтүргән болуши мүмкин *(17-айәтниму көрүң)*.
8:21 Зәб. 82:12-13

Гидеонниң падиша болушни рәт қилиши вә бутпәрәслик йолиға кириши

22 Андин Исраиллар Гидеонға: — Сән бизни Мидиянниң қолидин қутқузған екәнсән, өзүң бизгә падиша болғин; оғлуң вә оғлуңниң оғлиму бизниң үстимизгә һөкүм сүрсун, — деди.
23 Амма Гидеон уларға жавап берип: — Мән үстүңларға сәлтәнәт қилмаймән, оғлумму үстүңләргә сәлтәнәт қилмайду; бәлки Пәрвәрдигар Өзи үстүңләргә сәлтәнәт қилиду, деди.
24 Андин Гидеон уларға йәнә: — Силәргә пәқәт бирла илтимасим бар: — һәр бириңлар өз олжаңлардин һалқа-зериләрни маңа бериңлар, деди (Мидиянлар Исмаиллардин болғачқа, һәр бири алтун зирә-һалқиларни тақайтти).
25 Улар жававән: — Беришкә разимиз, дәп йәргә бир йепинчини селип, һәр бири униң үстигә олжисидин зирә-һалқиларни елип ташлиди. 26 У сорап жиққан алтун зириләр-
ниң еғирлиғи бир миң йәттә йүз шәкәл алтун еди, буниңдин башқа Мидиян падишали-
ри өзигә асқан һилал ай шәкиллик буюмлар, зуннар, учисиға кийгән сөсүн егинләр вә төгиләрниң бойниға асқан алтун зәнжирләрму бар еди.
27 Гидеон бу нәрсиләрдин бир әфод яситип, өз шәһири Офраһта қоюп қойди. Нәтижидә, пүткүл Исраил уни издәп бузуқчилиқ қилди. Буниң билән бу нәрсә Гидеон вә униң пүтүн аилисигә бир тор-қапқан болди.
28 Мидиянийлар шу тәриқидә Исраилларниң алдида бойсундурулуп, иккинчи баш көтирәлмиди; зимин Гидеонниң күнлиридә қириқ жилғичә тинич-арамлиқ тапти.
29 Йоашниң оғли Йәруббаал қайтип берип, өз өйидә олтарди. 30 Гидеонниң аяллири көп
болғачқа, униң пуштидин йәтмиш оғул төрәлди. 31 Шәкәмдә униң бир кенизигиму бар
еди; у униңға бир оғул туғуп бәрди, Гидеон униң исмини «Абимәләк» дәп қойди.
32 Йоашниң оғли Гидеон узун өмүр көрүп, қерип аләмдин өтти. У Абиезәрләргә тәвә болған Офраһда, өз атиси Йоашниң қәбригә дәпнә қилинди.
33 Гидеон өлгәндин кейин Исраиллар кәйнигә йенип, Баал бутлириға әгишип бузуқчи-
лиқ қилди вә «Баал-Берит»ни өзлириниң илаһи қилип бекитти. 34 Шундақ қилип Исра-
иллар өзлирини әтрапидики барлиқ дүшмәнлириниң қолидин қутқузған өз Худаси
Пәрвәрдигарни унтуди 35 вә шуниңдәк Гидеонниң Исраилға қилған һәммә яхшилиқлирини һеч әслимәй, Йәруббаал (йәни Гидеон)ниң жәмәтигә һеч бир меһриванлиқ көрсәтмиди.

8:23 «Мән үстүңларға сәлтәнәт қилмаймән» — Исраилниң тәливи *(22-айәт)*: «Сән Гидеон бизгә падиша болғайсән» дегәнликтур. Гидеон уларға һакимлиқ қилғини билән уларниң тәливини қәтъий рәт қилиду *(«Кириш сөз»имизни, «Самуил (1)»* 8- вә 12-бап вә «Самуил *(1)*»дики «Қошумчә сөз»имизниму көрүң).

8:26 «1700 шәкәл» — алтун болса бәлким 20 килограмчә келәтти.

8:27 «әфод» — әслидә баш каһин кийидиған алаһидә бир хил кийим еди. У тоғрилиқ «Мис.» 28:6-30 вә изаһатлирини көрүң. Муса пәйғәмбәр Исраилларға бекиткән қанун бойичә пүткүл Исраил үчүн пәқәт бирла әфод болуши керәк; униң үстигә пәқәт Баш каһинла уни тақиши керәк еди. **«...пүткүл Исраил *әфодни* издәп бузуқчилиқ қилди»** — Муса пәйғәмбәр бекиткән қанун бойичә «әфод» арқилиқ Исраил хәлқи Худадин йол соралайтти. Лекин Гидеон ясиған бу әфод Худа бекиткән әфод әмәс вә каһинларниң йетәкчилиги астида ишлитилгән әмәс. Нәтижидә Гидеон вә аилисидикиләр шу әфод арқилиқ һоқуқини чәктин ашуруп жүргүзгән вә Исраиллар әфодқа бут сүпитидә чоқунуп кәткән охшайду.

–«Бузуқчилиқ» — Худа алдида һәр қандақ бутпәрәслик «роһий бузуқлуқ» яки «роһий паһишивазлиқ» дәп һесаплиниду.

8:31 «...у *Гидеонға* бир оғул туғуп бәрди, Гидеон униң исмини «Абимәләк» дәп қойди» — қизиқ бир йери шуки, Гидеон падиша болушни рәт қилғини билән падишадәк көп аяллиқ болған вә Шәкәмдики кенизигидин туғулған оғлиға «мениң атам падишадур» *(«Абимәләк»)* дәп исим қойған.

Абимәләкниң ака-укилирини өлтүрүши вә падиша болувелиши

9 [1] Әнди Йәруббаалниң оғли Абимәләк Шәкәмдики анисиниң ака-укилириниң қешиға
берип, улар вә анисиниң атисиниң пүткүл җәмәтидикиләргә: — [2] Силәр Шәкәмдики
барлиқ адәмләрниң қулиқиға сөз қилип уларға: «Силәр үчүн йәтмиш киши, йәни
Йәруббаалниң оғуллири үстүңларға һөкүм сүргини яхшиму яки бирла адәмниң
үстүңлардин һөкүм сүргини яхшиму? Есиңларда болсунки, мән силәрниң қан-
қериндишиңлармән» — дегән гепимни йәткүзүңлар, — деди.
[3] Шуниң билән униң анисиниң ака-укилири у тоғрилиқ бу гәпләрниң һәммисини Шәкәм-
дикиләрниң қулақлириға ейтти. Уларниң көңли Абимәләккә майил болуп: — У бизниң
қериндишимиз екәнғу, дейишип, [4] Баал-Беритниң бутханисидин йәтмиш шәкәл күмүчни
елип, униңға бәрди. Бу пул билән Абимәләк бир мунчә бекар тәләп лүкчәкләрни яллап,
уларға баш болди. [5] Андин у Офраһқа, атисиниң өйигә берип өзиниң ака-укилири, йәни
Йәруббаалниң оғуллири болуп җәмий йәтмиш адәмни бир ташниң үстидә өлтүрүвәтти.
Лекин Йәруббаалниң кичик оғли Йотам йошурунувалғачқа, қутулуп қалди.
[6] Андин пүткүл Шәкәмдикиләр вә Бәйт-Миллодикиләрниң һәммиси жиғилишип берип
Абимәләкни Шәкәмдики дуб дәриғиниң түвидә падиша қилип тиклиди.
[7] Бу хәвәр Йотамға йәткүзүлди; у берип Гәризим теғиниң чоққисиға чиқип, у йәрдә
туруп жуқури авазда көпчиликкә товлап: — Әй Шәкәм чоңлири, мениң сөзүмгә қулақ
селиңлар, андин Худаму силәргә қулақ салиду. [8] Күнләрдин бир күни дәрәқләр өзлири-
ниң үстигә һөкүм сүридиған бир дәрәқни мәсиһләп падиша тикләшкә издәп чиқип, зәй-
тун дәриғигә: — Үстимизгә падиша болуп бәргин, дәптикән. [9] Зәйтун дәриғи уларға җа-
вап берип: — Худаға вә инсанларға болған һөрмәтни ипадиләйдиған мейимни ташлап,
башқа дәрәқләрниң үстидә туруп пулаңлашқа кетәмдим? — дәпту.
[10] Буни аңлап дәрәқләр әнҗир дәриғиниң қешиға берип: — Сән келип үстимизгә пади-
ша болғин, дәп илтиҗа қипту; [11] Әнҗир дәриғи уларға җавап берип: — Мән өз ширнәм
билән яхши мевәмни ташлап, башқа дәрәқләрниң үстидә туруп пулаңлашқа кетәмдим?
— дәпту.
[12] Шуниң билән дәрәқләр үзүм таллиғиниң қешиға берип: — Сән келип бизниң үстимиз-
гә падиша болғин, дәпту, [13] үзүм тели уларға җавап берип: — Мән Худа билән адәмләрни
хуш қилидиған йеңи шарапни ташлап, башқа дәрәқләрниң үстидә туруп пулаңлашқа
кетәмдим? — дәпту.
[14] Андин дәрәқләрниң һәммиси азғанниң қешиға берип: — Сән келип бизниң үстимизгә
падиша болғин, дәпту; [15] азған уларға җавап берип: — Әгәр силәр мени сәмимий нийи-
тиңлар билән үстүңларға падиша қилишни халисаңлар, келип мениң сайәмниң астида
панаһлиниңлар; болмиса, азғандин бир от чиқиду вә Ливанниң кедир дәрәқлирини йәп
кетиду! — дәпту.
[16] Әгәр силәрниң Абимәләкни падиша қилғиниңлар раст сәмимий вә дурус нийәт билән
болған болса, Йәруббаал вә униң аилисидикиләргә яхшилиқ қилған, униң қилған әмәл-

---

9:2 **«...мән силәрниң қан-қериндишиңлармән»** — ибраний тилида «...мән силәрниң сүйәк вә әтлириңлардинмән».
9:6 **«*улар*... жиғилишип берип Абимәләкни Шәкәмдики дуб дәриғиниң түвидә падиша қилип тиклиди»** — илгири Йәшуа пәйғәмбәр шу җайда хәлиқ билән «Худаниң йолида маңайли» дәп әһдә түзүп, әһдинамини шу дуб дәриқиниң түвигә көмүп қойған *(«Йә.» 26:24)*.
9:6 Йә. 24:26
9:7 **«у берип Гәризим теғиниң чоққисиға чиқип, у йәрдә туруп жуқури авазда көпчиликкә товлап...»** — демисәкму, Гәризим теғи Шәкәм шәһириниң удулида туриду.
9:15 **«... болмиса, азғандин бир от чиқиду вә Ливанниң кедир дәрәқлирини йәп кетиду!»** — Йотамниң бу тәмсили өз атисини көрситиду, әлвәттә; Гидеон гәрчә «теги пәс» адәм болсиму, Исраилға йетәкчилик қилишқа өз һаятини бир нәччә қетим тәвәккүл қилди; шуниң үчүн Исраиллар униңға вә аилисигә меһир-шәпқәт көрситиши керәк.

лири бойичә униңға қайтурған болсаңлар — [17] (чүнки атам силәр үчүн җәң қилип, өз
җенини хәтәргә тәвәккул қилип силәрни Мидияннниң қолидин қутқузди! [18] Лекин силәр
бүгүн атамниң җәмәтигә қарши қозғилип, униң оғуллирини, җәмий йәтмиш адәмни
бир ташниң үстидә өлтүрүп, униң дедигиниң оғли Абимәләкни туққиниңлар болғини
үчүн Шәкәм хәлқиниң үстигә падиша қилип тикләпсиләр!) [19] — әнди әгәр силәр Йәруб-
баал вә җәмәтигә сәмимий вә дурус муамилә қилған болсаңлар, силәр Абимәләктин хо-
шаллиқ тапқайсиләр, уму силәрдин хошаллиқ тапқай! [20] Лекин болмиса, Абимәләктин
от чиқип, Шәкәмдикиләр вә Бәйт-Миллониң хәлқини йәп кәтсун; шундақла, Шәкәмди-
киләр вә Бәйт-Миллониң хәлқидин от чиқип, Абимәләкни йәп кәтсун! — деди.
[21] Йотам қериндиши Абимәләктин қорқуп, қечип Бәәр дегән җайға берип, у йәрдә олти-
рақлишип қалди.
[22] Абимәләк Исраилға үч жил сәлтәнәт қилди. [23] Худа Абимәләк билән Шәкәмниң адәм-
лири оттурисиға бир яман роһ әвәтти; шуниң билән Шәкәмдикиләр Абимәләккә асий-
лиқ қилишқа қозғалди. [24] Буниң мәхсити, Йәруббаалниң йәтмиш оғлиға қилинған зо-
раванлиқ вә қан қәризни уларни өлтүргән қериндиши Абимәләкниң бойниға чүшүрүш,
шундақла өз ака-укилирини өлтүрүшкә уни қоллап-қувәтлигән Шәкәмдики кишиләр-
ниң бешиға чүшүрүштин ибарәт еди.

[25] Шәкәмдики кишиләр Абимәләкни тутмақчи болуп, тағларниң чоққилириға пайлақ-
чиларни бөктүрмә қилип турғузди; улар у йәрдин өткән йолучиларниң һәммисини бу-
лаң-талаң қилди. Бу иш Абимәләккә йәткүзүлди.
[26] Әбәдниң оғли Гаал өз ака-укилири билән Шәкәмгә көчүп келивиди, Шәкәмдики ки-
шиләр униңға ишәш бағлап уни өз яр-йөлиги қилди. [27] Шундақ қилип улар шәһәрдин
етизлиққа чиқип, үзүмзарларниң үзүмлирини үзүп сиқип, шарап ясап, шатлиқ қилип
өз бутиниң ибадәтханисиға кирип, йәп-ичишип Абимәләкниң үстидин ләнәт оқуғили
турди. [28] Әбәдниң оғли Гаал: — Абимәләк дегән ким еди? Шәкәм дегән немә еди, биз немә
дәп униңға хизмәт қилғидәкмиз?! У Йәруббаалниң оғли әмәсму? Зәбул униң назарәтчи-
си әмәсму? Силәр Шәкәмниң атиси Һаморниң адәмлириниң хизмитидә болсаңлар бо-
лиду! Биз немишкә Абимәләкниң хизмитидә болидикәнмиз? [29] Кашки бу хәлиқ мениң
қол астимда болса еди! У чағда мән Абимәләкни һайдиветәттим! Мән Абимәләккә: — Өз
қошуниңни көпәйтип, җәңгә чиққин! — дегән болаттим.
[30] Әнди шәһәр башлиғи Зәбул Әбәдниң оғли Гаалниң бу сөзлирини аңлиғинида, аччиғи
келип, [31] әлчиләрни Абимәләкниң қешиға йошурунчә әвәтип: «Мана, Гаалниң оғли қе-
риндашлири билән Шәкәмгә келиватиду; мана, шәһәрни силигә қарши чиқишқа қутри-
тиватиду. [32] Шуңа сили адәмлирини елип бүгүн кечә шәһәр әтрапидики етизлиққа бе-

9:16 **«Йәруббаал»** — йәни «Гидеон» — 6:32ни көрүң. **«униң қилған әмәллири бойичә...»** — ибраний тилида «униң қоллириниң әмәллири бойичә...».
9:23 **«бир яман роһ»** — бир җин, демәк.
9:27 **«шарап ясап,...»** — ибраний тилида «үзүмләрни дәссәп,...».
9:28 **«Абимәләк дегән ким еди? Шәкәм дегән немә еди, биз немә дәп униңға хизмәт қилғидәкмиз?! У Йәруббаалниң оғли әмәсму?»** — оқурмәнләрниң есидә барки, «Йәруббаал» дегәнниң мәнаси «Баалниң өзи келип униң билән җәң қилсун!» дегәнлик болуп, Гидеон *(йәни, Йәруббаал)*ниңму Баалға қарши туридиғанлиғини билдүрәтти. Шуңа Гаалниң сөзиниң мәнаси Шәкәмдикиләр баалпәрәсләр туруп, немишкә Баалға қарши турған адәмниң оғлиниң хизмитидә болиду?» дегәндәк еди. **«силәр Шәкәмниң атиси Һаморниң адәмлириниң хизмитидә болсаңлар болиду»** — оқурмәнләрниң есидә барки, Яқуп пәйғәмбәрниң дәвридә Шәкәмдикиләр Һамор дегән бир кишигә беқинди еди *(«Яр.» 34-бапни көрүң)*. Һамор тунҗа оғлиға шәһәрниң намини исим қилип қойған. «Шәкәмниң атиси» дәл мошу Һаморни көрситиду; Абимәләк шәһәрни сораштин бурун «шәһәр башлиғи» Һаморниң җәмәтидикиләрдин чиққан болса керәк.
9:31 **«Мана, шәһәрни силигә қарши чиқишқа қутритиватиду»** — яки «Мана, шәһәрни силигә қарши турушқа мустәһкәмләватиду».

рип марап олтарғайла; [33] әтә күн чиққан һаман қозғилип шәһәргә һуҗум қилғайла; у вә
униң адәмлири силигә қарши чиққанда, сили әһвалға қарап униңға тақабил турғайла,
— деди.
[34] Буни аңлап, Абимәләк һәммә адәмлирини елип, кечиси чиқип, төрт топқа бөлүнүп,
йошурунуп Шәкәмгә һуҗум қилишқа марап олтарди.
[35] Әбәдниң оғли Гаал сиртқа чиқип шәһәрниң дәрвазисида өрә турғанда, Абимәләк өз
адәмлири билән йошурунған җайдин чиқти. [36] Гаал хәлиқни көрүп Зәбулға: — Мана тағ
чоққилиридин адәмләр чүшүватиду, деди. Лекин Зәбул униңға җававән: — Тағларниң
көләңгиси саңа адәмләрдәк көрүниду, — деди.
[37] Гаал йәнә сөз қилип: Мана, бир топ адәмләр дөңләрдин чүшүп келиватиду, йәнә бир
топ адәмләр «Палчиларниң дуб дәриғи»ниң йоли билән келиватиду, — деди.
[38] Андин Зәбул униңға: — Сениң: «Абимәләк дегән ким еди, биз униң хизмитидә болат-
туқму?» дәп чоң гәп қилған ағзиң һазир қени? Мана булар сән көзгә илмиған хәлиқ
әмәсму? Әнди чиқип улар билән соқушуп баққин! — деди.
[39] Шуниң билән Гаал Шәкәмдикиләр билән чиқип Абимәләк билән соқушушқа башли-
ди. [40] Лекин Абимәләк уни мәғлуп қилип қоғлиди; у униң алдидин қачти, шундақла
нурғун яриланған адәмләр шәһәрниң дәрвазисиғичә йетишип кәткән еди. [41] Андин
Абимәләк Арумаһда туруп қалди. Зәбул болса Гаал вә униң қериндашлирини қоғлап,
уларниң Шәкәмдә турушиға йол қоймиди. [42] Әтиси Гаалдикиләр далаға чиқти; бу хәвәр
Абимәләккә йәткәндә [43] у хәлқини елип, уларни үч топқа бөлүп, далада йошурунуп ма-
рап турди; у қарап турувиди, Шәкәм хәлқи шәһәрдин чиқти. У қопуп уларға һуҗум қил-
ди. [44] Абимәләк вә униң билән болған биринчи топ атлинип шәһәрниң дәрвазисиниң
алдиға бесип берип, у йәрдә турди; қалған икки топ етилип берип далада турған адәм-
ләргә һуҗум қилип уларни қиривәтти. [45] Шу тәриқидә Абимәләк пүтүн бир күн шәһәргә
һуҗум қилип, уни елип, униңда туруватқан хәлиқни өлтүрүп, шәһәрни ханивәйран қи-
лип үстигә тузларни чечивәтти.
[46] Шәкәм мунаридики адәмләрниң һәммиси буни аңлап, Берит дегән бутниң ибадәтха-
нисидики қорғанға киривалди. [47] Шәкәм мунаридики адәмләр бир йәргә жиғиливапту,
дегән хәвәр Абимәләккә йәтти. [48] Шуниң билән Абимәләк адәмлирини елип Залмон
теғиға чиқти; у қолиға палтини елип дәрәқниң бир шехини кесип елип, өшнисигә қоюп,
андин өзи билән болған хәлиққә: — Мениң немә қилғинимни көрдүңлар, әнди силәрму
тездин шундақ қилиңлар, — деди.
[49] Буни аңлап хәлиқниң һәр бири Абимәләктәк бирдин шахни кесип елип, униңға әги-
шип берип, шахларни қорғанниң йениға догилап, от қоюп қорған вә униңда болғанлар-
ни көйдүрүвәтти. Буниң билән Шәкәмниң мунаридики һәммә адәмләр, җәмий миңчә
әр-аял өлди.
[50] Андин Абимәләк Тәбәзгә берип, у йәрдә баргаһ қуруп Тәбәзкә қоршап, һуҗум қилип
уни ишғал қилди. [51] Лекин шәһәрниң оттурисида мустәһкәм бир мунар бар еди; барлиқ
әр-аял, җүмлидин шәһәрниң һәммә чоңлири у йәргә қечип берип, дәрвазини ичидин
тақап, мунарниң үстигә чиқивалди. [52] Абимәләк мунарға һуҗум қилип, униңға от қо-
юшқа мунарниң дәрвазисиға йеқинлашқанда, [53] бир аял ярғунчақниң үстүнки теши-
ни Абимәләкниң бешиға етип униң баш сөңикини сундурувәтти. [54] Андин Абимәләк
дәрһал өз яриғини көтәргүчи жигитни чақирип униңға: — Қиличиңни суғуруп мени

9:46 **«Шәкәм мунаридики адәмләр... буни аңлап, Берит дегән бутниң ибадәтханисидики қорғанға киривалди»** — бу айәткә қариғанда «Шәкәм мунари» Шәкәм шәһиридин айрим турса керәк. Мүмкинчилиги барки, у «Бәйт-Милло» дегән җайға охшаштур *(9:20-айәттә хатириләнгән ләнәтни көрүң)*.
9:53 2Сам. 11:21

өлтүрүвәткин; болмиса, хәлиқ мениң тоғрамда: «Бир аял киши уни өлтүрүветипту» дейишиду, — деди. Буни аңлап жигит уни санҗип өлтүрүвәтти.
[55] Андин Исраилниң адәмлири Абимәләкниң өлгинини көрүп, уларниң һәммиси өз
җайлириға қайтип кетишти. [56] Шундақ қилип Худа Абимәләкниң өзиниң йәтмиш ака-у-
кисини өлтүрүп, атисиға қилған рәзиллигини униң өз бешиға яндурди; [57] шуниңдәк
Худа Шәкәмниң адәмлири қилған барлиқ яманлиқлириниму уларниң бешиға яндуруп чүшүрди. Буниң билән Йәруббаалниң оғли Йотам ейтқан ләнәт уларниң үстигә кәлди.

Тола вә Яирниң «һаким» болуши

10 [1] Абимәләктин кейин Иссакар қәбилисидин болған Додониң нәвриси, Пуаһниң оғли Тола дегән киши Исраилни қутқузушқа турди; у Әфраимниң тағлиридики Шамир дегән җайда туратти; [2] у Исраилға жигирмә үч жил һаким болуп аләмдин өтти вә Шамирда дәпнә қилинди.
[3] Униңдин кейин Гилеадлиқ Яир турди; у Исраилға жигирмә икки жил һаким болди.
[4] Униң оттуз оғли болуп, улар оттуз тәхәйгә минип жүрәтти. Улар оттуз шәһәргә егидарчилиқ қилатти; бу шәһәрләр Гилеад жутида болуп, та бүгүнгичә «Яирниң кәнтлири» дәп аталмақта. [5] Яир вапат болуп, Камонда дәпнә қилинди.

Исраилниң йәнә гунаға петиши

[6] Лекин Исраиллар йәнә Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилип, Баал билән Ашәраһ бутлириға баш уруп, шундақла Сурийәниң илаһлири, Зидондикиләрниң илаһлири, Моабниң илаһлири, Аммонийларниң илаһлири вә Филистийләрниң илаһлириниң ибадитигә кирип, Пәрвәрдигарни ташлап, униңға ибадәттә болмиди. [7] Шуниң
билән Пәрвәрдигарниң ғәзиви Исраилға қозғилип, уларни Филистийләрниң вә Аммо-
нийларниң қолиға ташлап бәрди. [8] Булар болса шу жили Исраилларни қаттиқ бесип
әзди; андин улар Иордан дәриясиниң мәшриқ тәрипидә Аморийларниң зиминидики
Гилеадта олтиришлиқ барлиқ Исраил хәлқигә он сәккиз жилғичә зулум қилди. [9] Аммо-
нийлар йәнә Иордан дәриясидин өтүп, Йәһуда, Бинямин вә Әфраим җамәтигә қарши һуҗум қилди: шуниң билән пүткүл Исраил қаттиқ азапланди.
[10] Шуниң билән Исраиллар Пәрвәрдигарға пәряд қилип: — Биз саңа гуна қилдуқ, өз Худайимизни ташлап, Баал бутлириниң қуллуғиға кирип кәттуқ, деди.
[11] Пәрвәрдигар Исраилларға: — Мән силәрни мисирлиқлардин, Аморийлардин, Аммо-
нийлардин вә Филистийләрдин қутқузған әмәсмидим? [12] Зидонийлар, Амаләкләр вә
Маонлар келип силәргә зулум қилғинида, Маңа пәряд қилғиниңларда силәрни уларниң
қолидин қутқузған әмәсмидим? [13] Шундақтиму, силәр йәнә Мени ташлап, ят илаһлар-
ниң қуллуғиға кирдиңлар. Мән силәрни әнди қутқузмаймән! [14] Әнди берип өзүңлар
таллиған илаһларға пәряд қилиңлар, қийинчилиққа қалған чеғиңларда шулар силәрни қутқузсун, — деди.
[15] Амма Исраиллар Пәрвәрдигарға ялвуруп: — Биз гуна қилдуқ! Әнди нәзириңгә немә яхши көрүнсә бизгә шундақ қилғин, бизни пәқәт мошу бир қетимла қутқузувалғайсән! — деди.

10:4 **«Яирниң кәнтлири»** — яки «Һаввот-Яир».
10:6 **«Сурийә»** — ибраний тилида «Арам».
10:6 Һак. 2:11; 3:7; 4:1; 6:1
10:7 **«... Аммонийларниң қолиға ташлап бәрди»** — ибраний тилида «...Аммонийларниң қолиға сетип бәрди».
10:8 **«... Иордан дәриясиниң мәшриқ тәрипидә»** — ибраний тилида «... Иордан дәриясиниң у тәрипидә».
10:13 Қан. 32:15; Йәр. 2:13

16 Шуниң билән Исраил ят илаһларни өз арисидин чиқирип ташлап, Пәрвәрдигарниң
ибадитигә кириშти; Пәрвәрдигар Исраилниң тартиватқан азап-оқубәтлирини көрүп,
көңли йерим болди.

Ғерип адәмниң сәрдар болуши — Йәфтаһ

17 Шу вақитта Аммонийлар топлинип Гилеадта чедирғаһ тикти; Исраилларму жиғилип
келип Мизпаһқа чүшүп чедирғаһ тикти. 18 Гилеадтики хәлиқниң чоңлири өз ара: — Ким
Аммонийлар билән соқушушқа башламчи болса, у барлиқ Гилеадттикиләргә баш боли-
ду, деди.

11

1 Шу чағда Гилеадлиқ Йәфтаһ дегән киши батур палван еди. У бир паһишә аялниң
оғли болуп, Гилеадтин төрәлгән еди. 2 Лекин Гилеадниң өз аяли униңға бир нәччә
оғул бала туғуп бәргән еди; бу аялдин туғулған оғуллири чоң болғанда Йәфтаһни өйдин
қоғлап: — Сән башқа хотундин болған оғул болғачқа, атимизниң өйидин мирасқа егә
болмайсән, — деди.
3 Шуниң билән Йәфтаһ қериндашлиридин қечип, Тоб дегән зиминда туруп қалди. Шу
йәрдә бир мунчә бекар тәләпләр Йәфтаһниң әтрапиға бир-бирләп жиғилди. Улар униң
билән кирип-чиқип жүрәтти.
4 Амма бир нәччә вақит өткәндә Аммонийлар Исраил билән соқушқа чиқти. 5 Аммоний-
лар Исраилға һуҗум қилғанда Гилеадниң ақсақаллири Йәфтаһни Тоб зиминидин елип
кәлмәкчи болуп униң йениға барди. 6 Улар берип Йәфтаһқа илтиҗа қилип: — Бизниң
Аммонийлар билән уруш қилишимиз үчүн сән келип бизгә сәрдар болуп бәргин, — деди.
7 Йәфтаһ Гилеадниң ақсақаллириға җававән: — Силәр мени өч көрүп атамниң җәмәти-
дин һайдиватқән едиңларғу, әнди бешиңларға балаю-апәт чүшкәндә қандақсигә мениң
қешимға келип қалдиңлар, — деди.
8 Гилеадниң ақсақаллири Йәфтаһқа: — Дурус, лекин сени биз билән биллә берип Аммо-
нийларға қарши җәң қилип, Гилеадта һәммә олтириватқанларға баш болсун дәп, қе-
шиңға кәлдуқ, — деди.
9 Йәфтаһ Гилеадниң ақсақаллиридин: — Әгәр силәр мени Аммонийлар билән соқушушқа
яндуруп барғиниңларда, Пәрвәрдигар уларни мениң қолумға тапшурса, мән силәргә
баш боламдимән? — дәп сориди.
10 Гилеадниң ақсақаллири Йәфтаһқа җавап берип: —Ейтқиниңдәк қилмисақ, Пәрвәрди-
гар Өзи аримизда гува болуп һөкүм чиқарсун! — деди.
11 Буни аңлап Йәфтаһ Гилеадниң ақсақаллири билән барди; хәлиқ уни өзлиригә һәм баш
һәм сәрдар қилип тиклиди. Йәфтаһ Мизпаһқа барғанда һәммә сөзлирини Пәрвәрдигар-
ниң алдида баян қилди.

10:18 Һак. 11:6, 9, 10, 11

11:1 **«*Йәфтаһ* бир паһишә аялниң оғли болуп, Гилеадтин төрәлгән еди»** — Йәфтаһниң атиси Гилеад Манассәһниң нәвриси Гилеад әмәс, әлвәттә (*«Чөл.» 26:29*). Лекин у Гилеадтикиләр арисида уларниң чоңлириниң бири болса керәк.

–«Гилеад» (*мәнаси «ташлиқ район»*) дегән җай хелә бурунла шу нам билән тонулған (*мәсилән «Яр.» 31:21*). Манассәһниң нәвриси Гилеадқа шу йәрниң намини исим қилип қойған охшайду; кейин униң әҗдатлири дәрвәқә шу районда олтирақлашти.

11:1 Ибр. 11:32

11:3 **«... чиқип-кирип жүрәтти»** — ибраний тилида бу ибарә бәлким булаңчилиқ қилишқа чиқишни көрситиши мүмкин.

11:11 **«...һәммә сөзлирини Пәрвәрдигарниң алдида баян қилди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «һәммә ишларни Пәрвәрдигарниң алдида жүргүзәтти».

Йәфтаһниң тарихтин дәрс бериши

[12] Андин Йәфтаһ Аммонийларниң падишасиға әлчиләрни әвәтип, униңдин: — Мениң зиминимға бесип кирип, мән билән соқушушқа мәндә немә һәққиң бар еди? — дәп сориди.
[13] Аммонийларниң падишаси Йәфтаһниң әлчилиригә җавап берип: — Чүнки Исраиллар Мисирдин чиқип кәлгәндә улар Арнон дәриясидин тартип шималдики Яббок еқиниғичә вә ғәриптә Иордан дәриясиғичә мениң зиминимни булап егиливалған еди. Әнди сән бу йәрләрни течлиқ билән маңа яндуруп бәр! — деди.
[14] Йәфтаһ әлчиләрни Аммонийларниң падишасиниң қешиға йәнә әвәтип [15] униңға: —
Йәфтаһ сөз қилип мундақ дәйду: «Исраил нә Моабниң зиминини нә Аммонниң зиминини егилимиди, [16] бәлки улар Мисирдин чиқип кәлгәндә чөл-баяванда меңип Қизил
Деңиздин өтүп, андин Кадәш дегән җайға йетип кәлгән еди; [17] шу чағда Исраиллиқлар
Едом падишасиниң қешиға әлчиләр әвәтип: «Зиминлиридин кесип өтүвелишқа иҗазәт бәргәйла» дәп соривиди, Едом падишаси унимиған еди. Шуниң билән улар Моаб падишасиниң қешиға илтиҗа билән әлчиләрни әвәтсә, уму қошулмиған еди. Шу сәвәптин
Исраиллар Кадәштә туруп қалған; [18] андин улар чөл-баяван билән меңип Едом зимини
билән Моаб зиминини айлинип өтүп, Моаб зимининиң шәриқ тәрипидин келип, ахирида Арнон дәриясиниң шу қетида чедир тикти. Улар Моабниң чегариси ичигә кирмиди;
чүнки Арнон дәрияси Моабниң чегарасидур. [19] Андин Исраил Аморийларниң падишаси
Сиһонға, йәни Һәшбонниң падишасиниң қешиға әлчиләрни әвәтип: «Бизниң зиминлириниң ичидин өтүп өз җайимизға беривелишимизға иҗазәт бәргәйла» — деди.
[20] Лекин Сиһон Исраилға ишәш қилалмай, жутидин өткили қоймиди; у бәлки хәлиқлириниң һәммисини жиғип, Җаһзаһ дегән җайға чүшүп чедирғаһ тикип, Исраил билән
урушти. [21] Амма Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар Сиһонни барлиқ хәлқи билән қошуп
Исраилниң қолиға тапшурди, Исраиллар уларни уруп қирди. Андин Исраил шу йәрдә
олтиришлиқ Аморийларниң һәммә зиминини егилиди. [22] Арнон дәриясидин тартип
Яббок еқиниғичә, чөл-баявандин тартип Иордан дәриясиғичә Аморийларниң пүткүл
зиминини егилиди. [23] Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар Аморийларни Өз хәлқи болған
Исраилниң алдидин қоғлап чиқарди, әнди сән шу жутқа егә болмақчимусән? [24] Сениң
илаһиң Қемош саңа егиләткән йәргә өзүң егә болдуңғу? Шуниңға охшаш Пәрвәрдигар Худайимиз алдимиздин һайдап чиқириветкән хәлиқниң йеригә болса, бизму шуниңға егә болимиз.
[25] Әнди сән дәрвәқә Моабниң падишаси болған Зиппорниң оғли Балақтинму күчлүкму? У қачан Исраил билән тиркәшкән яки Исраил билән җәң қилишқа җүръәт қилған?
[26] Йәнә келип, Исраил Һәшбон вә униңға қарашлиқ йеза-қишлақларда, Ароәр вә униңға қарашлиқ йеза-қишлақларда һәмдә Арнон дәриясиниң бойидики барлиқ шәһәрләрдә үч йүз жил макан тутуп олтарған вақитларда, немишкә силәр шу йәрләрни қайтурувалмидиңлар?
[27] Шуңа мән саңа гуна қилмидим, бәлки маңа таҗавуз қилип, яманлиқ қилғучи сән өзүңдурсән. Бирдин-бир адаләт чиқарғучи Пәрвәрдигар Өзи бүгүн Исраиллар билән

11:15 Чөл. 21:13; Қан. 2:9, 19
11:17 Чөл. 20:17
11:19 Чөл. 21:22; Қан. 2:26
11:22 Қан. 2:36
11:24 «Сениң илаһиң Қемош саңа егиләткән йәргә өзүң егә болдуңғу?» — Йәфтаһниң «илаһиң Қемош» дегини һәргизму Қемошни һәқиқәтән «бир худа» дәп етирап қилғини әмәс, әлвәттә. У пәқәт ишларни Аммонийларниң падишасиниң көзқариши бойичә баян қилиду, халас. 27-айәтни көрүң.
11:25 Чөл. 22:2
11:26 «Исраил Һәшбон ... һәмдә Арнон дәриясиниң бойидики барлиқ шәһәрләрдә үч йүз жил макан тутуп олтарған вақитларда» — бу «300 жил»ниң қандақ һесапланғанлиғини «қошумчә сөз»имиздин көрүң.

Аммонийларниң оттурисида һөкүм чиқарсун!» — деди.
[28] Лекин Аммонийларниң падишаси Йәфтаһниң әлчи әвәтип ейтқан сөзлирини тиңшимиди.

Йәфтаһниң қәсәм қилиши

[29] Шу вақитта Пәрвәрдигарниң Роһи Йәфтаһниң үстигә чүшүп, у қувәтлинип Гилеад
билән Манассәһләрниң жутидин өтүп Гилеадтики Мизпаһқа берип, андин Гилеадтики
Мизпаһдин Аммонийлар тәрәпкә маңди. [30] Шу чағда Йәфтаһ Пәрвәрдигарға қәсәм ичип:
— Әгәр Сән дәрвәқә Аммонийларни қолумға тутуп бәрсәң, [31] ундақта мән Аммонийлар-
ниң қешидин теч-аман йенип кәлгинимдә, өйүмниң ишигидин чиқип маңа тунжа йо-
луққини Пәрвәрдигарға аталған болиду, мән уни көйдүрмә қурбанлиқ қилимән, — де-
ди.
[32] Шуниң билән Йәфтаһ чиқип Аммонийлар билән соқушқили улар тәрәпкә өтти;
Пәрвәрдигар уларни униң қолиға тапшурди. [33] Шуниң билән у Ароәрдин тартип Мин-
нитқичә уларни қаттиқ уруп қирип, жигирмә шәһәрни елип, Абәл-Қерамимғичиму йе-
тип барди. Буниң билән Аммонийлар Исраилға бойсундурулди.
[34] Андин Йәфтаһ Мизпаһқа қайтип өйигә кәлгәндә өз қизи дап челип уссул ойнап униң
алдиға көрүшкили чиқти. Бу униң ялғуз қизи болуп, униңдин башқа һеч оғул-қизи йоқ
еди. [35] У уни көргәндә өз егинлирини житип: — Аһ, аһ, мениң қизим! Сән мени интайин
яман һалға чүшүрдүң, мени дәрдкә чүшүргүчиләрдин бири болуп қалдиң; чүнки мән
Пәрвәрдигарға ағзимни ечип, ейтқан гепимдин йенивалалмаймән, — деди.
[36] Қизи униңға: — Әй ата, Пәрвәрдигарға ағзиңни ечип вәдә қилған болсаң, ағзиңдин
чиққини бойичә, маңа шуни қилғин; чүнки Пәрвәрдигар сениң дүшмәнлириң болған
Аммонийлардин интиқамиңни елип бәрди, — деди.
[37] Андин у атисиға йәнә: — Мениң шу илтимасимни қобул көргинки, маңа икки айлиқ
мөһләт бәрсәң; мән қиз достлирим билән берип тағларда жүрүп, қизлиғим үчүн матәм
тутувалай, — деди.
[38] Атиси жавап берип: — Барғин, деди. Униңға икки айлиқ мөһләт берип далаға әвәтти.
У берип, қиз достлирини елип тағларға чиқип, икки айғичә өзиниң қиз пети қалғиниға
аһ-зар көтирип жиғлап жүрди. [39] Шундақ болдики, у икки айдин кейин атисиниң қе-
шиға йенип кәлгәндә, атиси униң үстигә қилған қәсимини бежа кәлтүрди. Бу қиз болса
һеч әр кишигә йеқинлашмиған еди. Шуниң билән Исраилда шундақ бир өрп-адәт пәй-
да болдики, [40] һәр жили Исраилниң қизлири өйдин чиқип Йәфтаһниң қизини төрт күн
әсләп хатириләйдиған болди.

Исраилда һәсәтхорлуқ түпәйлидин жедәл пәйда болуши

12 [1] Лекин Әфраимийлар болса топлишип Зафон тәрәпкә өтүп Йәфтаһқа соал қоюп: —
Сән Аммонийлар билән жәң қилғили барғиниңда немишкә бизни биллә беришқа

11:31 «.... өйүмниң ишигидин чиқип маңа тунжа йолуққини...» — Йәфтаһниң мошу йәрдә көздә тутқини әслидә инсан әмәс, бәлки бирәр чарпай болса керәк.
11:35 «Сән мени интайин яман һалға чүшүрдүң, мени дәрдкә чүшүргүчиләрдин бири болуп қалдиң» — ибраний тилида: «Сән мени бәк пәскә чүшүрдүң, мени паракәндә қилғучиларниң бири болуп чиқтиң».
11:37 «...қизлиғим үчүн матәм тутувалай» — демәк, әй-очақсиз, пәрзәнтсиз болуп бу дунияддин кетидиғини үчүн.
11:39 «...атиси *Йәфтаһ* униң үстигә қилған қәсимини бежа кәлтүрди» — Йәфтаһ өз қизини қурбанлиқ қилдиму? Яки бу сөзләрниң башқа мәнаси барму? «Қошумчә сөз»имиздә алимларниң пикирлири тоғрилиқ азрақ мулаһизә жүргүзимиз.
11:40 «...Йәфтаһниң қизини төрт күн әсләп хатириләйдиған болди» — яки «... Йәфтаһниң қизини төрт күн әсләп матәм тутидиған болди».

чақирмайсән? Әнди биз өйүңни өзүң билән қошуп отта көйдүрүветимиз, — деди.
[2] Йәфтаһ уларға җавап берип: — Мән билән хәлқим Аммонийларға қарши қаттиқ җәң
қиливатқанда, силәрни чақирсам, мени уларниң қолидин қутқузмидиңлар. [3] Силәрниң
келип мени қутқузмайдиғанлиғиңларни көрүп, җенимни алқинимға елип қоюп, Ам-
монийларға һуҗум қилишқа атландим, Пәрвәрдигар уларни қолумға тапшурди. Әнди
силәр немишкә бүгүн келип маңа һуҗум қилмақчисиләр? — деди.
[4] Лекин Әфраимлар Гилеадларни һақарәтләп: — Силәр и Гилеадлар, Әфраимниң арисида
вә Манассәһниң арисида туруватқан мусапирлар, Әфраимда туруватқан қачқунсиләр,
халас! — деди. Шуниң билән Йәфтаһ барлиқ Гилеадтикиләрни жиғип Әфраим билән
соқушти. Улар Әфраимларни уруп қирип мәғлуп қилди. [5] Андин Гилеадтикиләр Иордан
дәриясиниң кечиклирини тосуп, Әфраимларни өткүзмиди. Шундақ болдики, Әфраим-
лиқ бирәр қачқун кечиккә келип: — Мени өткили қойғин, десә Гилеадтикиләр униңдин:
— Сән Әфраимийму? — дәп сорайтти. У киши «яқ» десә, [6] улар униңға: — «Шиболәт» де-
гин! — дәйтти. Әгәр у киши натоғра тәләппуз қилип «сиболәт» дәп җавап берип қалса,
улар уни тутуп Иордан дәриясиниң кечигиниң йенида өлтүрүветәтти. Шу тәриқидә шу
вақитта қириқ икки миңчә Әфраимий өлтүрүлди.
[7] Йәфтаһ алтә жил Исраилға һаким болди. Андин Гилеадлиқ Йәфтаһ аләмдин өтүп, Ги-
леад шәһәрлириниң биридә дәпнә қилинди.

Ибзанниң һаким болуши

[8] Униңдин кейин Бәйт-Ләһәмлик Ибзан Исраилға һаким болди. [9] Униң оттуз оғли, оттуз
қизи болуп, оттуз қизини сиртқа әргә берип, сирттин оттуз қизни оғуллириға елип бәр-
ди. У йәттә жилғичә Исраилға һаким болди. [10] Андин Ибзан өлүп, Бәйт-Ләһәмдә дәпнә
қилинди.

Елон вә Абдонниң һаким болуши

[11] Униңдин кейин Зәбулун қәбилисидин болған Елон Исраилға һаким болуп, он жил
Исраилда һөкүм сүрди. [12] Андин Зәбулун қәбилисидин болған Елон өлүп, Зәбулун зими-
нидики Айҗалон дегән җайда дәпнә қилинди.
[13] Униңдин кейин Пиратонлуқ Һилләлниң оғли Абдон Исраилға һаким болди. [14] Униң
қириқ оғли вә оттуз нәвриси бар еди. Улар йәтмиш ешәккә минип маңатти. У Исраилға
сәккиз жил һаким болди. [15] Андин Пиратонлуқ Һилләлниң оғли Абдон өлүп, Әфраим
зиминида, Амаләкләрниң тағлиқ районидики Пиратон дегән җайда дәпнә қилинди.

12:1 **«...Зафон тәрәпкә өтүп...»** — яки «шимал тәрәпкә өтүп...».
12:1 һак. 8:1
12:3 **«...һуҗум қилишқа атландим»** — ибрабий тилида «...һуҗум қилишқа өттүм». Мәлум бир дәрия-өстәңдин өткән болса керәк.
12:4 **«Силәр и Гилеадлар, Әфраимниң арисида вә Манассәһниң арисида туруватқан мусапирлар, Әфраимда туруватқан қачқунсиләр, халас!»** — Гилеадлар әслидә Манассәһ қәбилисидин келип чиққан еди.
12:5 **«Андин Гилеадтикиләр Иордан дәриясиниң кечиклирини тосуп, Әфраимларни өткүзмиди»** — яки «Андин Гилеадтикиләр Әфраимниң удулидики Иордан дәриясиниң кечиклирини тосувалди».
12:6 **«Шиболәт»** —Бу сөзниң мәнаси «еқин» яки «кәлкүн» болуп, мошу вақитларда пәқәт кечиккә йәткән адәмләрниң тәләппузини синаш үчүн ишлитилгән, халас. Рошәнки, Әфраимийлар адәттә «ш»ниң тәләппузини чиқаралмайтти. **«Сиболәт»** — буниң мәнаси «буғдай башиқи».
12:9 **« *Ибзанниң* оттуз оғли, оттуз қизи болуп...»** — рошәнки, Ибзан Йәфтаһқа охшимайтти, у көп аяллиқ болған еди.
12:14 һак. 10:4

Шимшонниң туғулуши

13 [1] Лекин Исраиллар Пәрвәрдигарниң нәзиридә йәнә рәзил болғанни қилди; шуниң
билән Пәрвәрдигар уларни қириқ жилғичә Филистийләрниң қолиға ташлап қойди.

[2] Шу чағда Зореаһ дегән жайда, Дан жәмәтидин болған, Маноаһ исимлиқ бир киши бар
еди. Униң аяли туғмас болуп, һеч балиси йоқ еди. [3] Пәрвәрдигарниң Пәриштиси бу аялға
аян болуп униңға: — Мана, сән туғмас болғиниң үчүн бала туғмидиң; лекин әнди сән
һамилдар болуп бир оғул туғисән. [4] Амма сән сәгәк болуп, шарап яки күчлүк һарақ ичмә,
һеч напак нәрсиниму йемигин. [5] Чүнки мана, сән һамилдар болуп бир оғул туғисән. Бу
бала анисиниң қосиғидики чағдин тартип Худаға аталған «назарий» болидиғини үчүн,
униң бешиға һәргиз устира селинмисун. У Исраилни Филистийләрниң қолидин қутқу-
зуш ишини башлайду, — деди.

[6] Аял ериниң қешиға берип, униңға: — Мана, Худаниң бир адими йенимға кәлди; униң
турқи Худаниң Пәриштисидәк, интайин дәһшәтлик екән; лекин мән униңдин: «Нәдин
кәлдиң» дәп соримидим, уму өз нам-шәривини маңа дәп бәрмиди. [7] У маңа: — «Мана,
сән һамилдар болуп бир оғул туғисән; у бала анисиниң қосиғидики чағдин тартип өли-
диған күнигичә Худаға аталған бир назарий болидиған болғачқа, әнди сән шарап яки
күчлүк һарақ ичмә вә һеч напак нәрсиниму йемигин» деди, — деди.
[8] Буни аңлап Маноаһ Пәрвәрдигарға дуа қилип: — Аһ Рәббим, Сән бу йәргә әвәткән Ху-
даниң адими бизгә йәнә келип, туғулидиған балиға немә қилишимиз керәклигини үги-
тип қойсун, дәп илтижа қилди.
[9] Худа Маноаһниң дуасини аңлиди; аял етизлиқта олтуғинида, Худаниң Пәриштиси
йәнә униң қешиға кәлди. Амма униң ери Маноаһ униң қешида йоқ еди. [10] Андин аял
дәрһал жүгүрүп берип, еригә хәвәр берип: — Мана, һелиқи күни йенимға кәлгән адәм
маңа йәнә көрүнди, девиди, [11] Маноаһ дәрһал қопуп аялиниң кәйнидин меңип, у адәм-
ниң қешиға келип: — Бу аялға келип сөз қилған адәм сәнму? — дәп соривиди, у жававән:
— Шундақ, мәндурмән, деди.
[12] Маноаһ униңдин: — Ейтқан сөзлириң беҗа кәлтүрүлгәндә, бала қайси тәриқидә чоң
қилиниши керәк, у немә ишларни қилиду? — дәп сориди.
[13] Пәрвәрдигарниң Пәриштиси Маноаһқа жавап берип: — Мән бу аялға ейтқан нәрсиләр-
ниң һәммисидин у һези болуп өзини тартсун; [14] у үзүм телидин чиққан һеч қандақ нәр-
сидин йемисун, шарап яки күчлүк һарақ ичмисун, һеч напак нәрсиләрдин йемисун;
мән униңға барлиқ әмир қилғинимни тутсун, деди.
[15] Маноаһ Пәрвәрдигарниң Пәриштисигә: — Илтипат қилип, кәтмәй турсила, өзлиригә бир
оғлақ тәйярлайли, девиди, [16] Пәрвәрдигарниң Пәриштиси Маноаһқа жавап берип: — Сән
Мени тутуп қалсаңму, Мән нениңдин йемәймән; әгәр сән бирәр көйдүрмә қурбанлиқ сун-
мақчи болсаң, уни Пәрвәрдигарға атап сунушуң керәк, деди (униң шундақ дейишиниң
сәвәви, Маноаһ униң Пәрвәрдигарниң Пәриштиси екәнлигини билмигән еди).
[17] Андин Маноаһ Пәрвәрдигарниң Пәриштисидин: — Өзлириниң нам-шәриви немиду?
Ейтип бәргән болсила, сөзлири әмәлгә ашурулғинида, силигә һөрмитимизни бил-
дүрәттуқ, — деди.

13:1 һак. 2:11; 3:7; 4:1; 6:1; 10:6
13:4 Чөл. 6:2, 3
13:5 **«Назарий»** — Худаниң йолиға алаһидә аталған бир киши. Улар тоғрилиқ «Чөл.» 6-бап вә изаһатларни көрүң.
13:5 Чөл. 6:5; 1Сам. 1:11
13:6 **«Худаниң Пәриштисидәк»** — аял көргән мошу Пәриштиниң «Худаниң пәриштиси» яки «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» *(демәк, Мәсиһ)* дегән затниң өзи *(«Тәбирләр»имизни вә кейинки 16-айәтни көрүң)*.

18 Пәрвәрдигарниң Пәриштиси униңға җававән: — Намимни сорап қалдиңғу? Мениң на-
мим карамәт тилсиматтур, — деди.
19 Шуниң билән Маноаһ оғлақ билән ашлиқ һәдийәсини елип берип уни қорам ташниң
үстидә Пәрвәрдигарға атап сунди. Пәрвәрдигарниң Пәриштиси уларниң көз алдида
әҗайип карамәт бир ишни қилип көрсәтти; Маноаһ вә аяли қарап турди. 20 Шундақ бол-
дики, от ялқуни қурбангаһтин асманға көтирилгәндә, Пәрвәрдигарниң Пәриштисиму
қурбангаһтин чиққан от ялқуни ичидә жуқуриға чиқип кәтти. Маноаһ билән аяли буни
көрүп, өзлирини йәргә ташлап йүзлирини йәргә йеқип дүм ятти.
21 Шуниңдин кейин Пәрвәрдигарниң Пәриштиси Маноаһқа вә униң аялиға қайта көрүн-
миди. Маноаһ шу вақитта униң Пәрвәрдигарниң Пәриштиси екәнлигини билди. 22 Ан-
дин Маноаһ аялиға: — Мана, биз чоқум өлимиз, чүнки биз Худани көрдуқ! — деди.
23 Лекин аяли униңға җавап берип: — Әгәр Пәрвәрдигар бизни өлтүрүшкә лайиқ көргән
болса, ундақта у көйдүрмә қурбанлиқ билән ашлиқ һәдийәсини қолимиздин қобул қил-
миған болатти, бу ишниму көрсәтмигән болатти вә шундақла бундақ сөзләрни бизгә
ейтмиған болатти, — деди.
24 Шу иштин кейин аял бир оғул туғди, униң исмини Шимшон қойди. Бу бала өсүп, чоң
болди вә Пәрвәрдигар уни бәрикәтлиди.
25 Зореаһ билән Әштаолниң оттурисидики Маһанәһ-Данда Пәрвәрдигарниң Роһи униңға
өз тәсирини көрситишкә башлиди.

Шимшонниң Филистий бир қизни әмригә алмақчи болуши

14 1 Бир вақитта, Шимшон Тимнаһқа чүшүп, у йәрдә бир қизни көрди; у Филистий
қизлиридин бири еди. 2 У шу йәрдин чиқип ата-анисиниң йениға қайтип: — Мән
Тимнаһда Филистий қизлиридин бирини көрдүм, уни маңа хотунлуққа елип бериңлар,
— деди.
3 Бирақ ата-аниси униңға: — Қериндашлириңниң қизлириниң ичидә яки бизниң пүткүл
қовмимизниң арисидин саңа бир қиз чиқмасму? Немишкә хәтнисиз болған Филистий-
ләрниң қешиға берип, улардин хотун алмақчи болисән? — деди; амма Шимшон атисиға:
— Уни маңа елип бәргин, чүнки у маңа бәк яқти, — деди.
4 Униң ата-аниси бу ишниң Пәрвәрдигар тәрипидин болғинини билмиди. Чүнки Фили-
стийләр шу чағда Исраил үстидин һөкүм сүрүп турған болғачқа, У Филистийләргә тақа-
бил турушқа пурсәт яратмақчи еди.
5 Әнди Шимшон ата-аниси билән Тимнаһқа чүшти; улар Тимнаһдики үзүмзарлиқларға
йетип кәлгәндә, мана бир яш шир һөкиригән пети униңға етилди. 6 Шуан Пәрвәрдигар-
ниң Роһи униң үстигә чүшүп, у қолида һеч немә болмиған һаләттә ширни тутуп, уни
оғлақни житқандәк житип титма-титма қиливәтти. Лекин у бу ишни ата-анисиға де-

---

13:18 **«Намимни сорап қалдиңғу? Мениң намим карамәт тилсиматтур»** — Маноаһ өз дуасиға җававән кәлгән Пәрвәрдигарниң Пәриштисини инсан дәп ойлайду. «Карамәт тилсимат» дегән мошу сүпәт ибраний тилида *(«пәлә»)* пәқәт Худаниң Өзини яки униң қилған ишлирини сүпәтләш үчүн ишлитилиду.
13:22 Мис. 33:20; Қан. 5:26; Һак. 6:22, 23
13:24 **«Шимшон»** — «қуяштәк *(күчлүк)*» яки «рошән, парлиқ адәм».
13:24 Ибр. 11:32
13:25 **«Маһанәһ-Дан»** — яки «Данниң барганһи».
14:1 **«Тимнаһ»** — яки «Тимнатаһ».
14:3 **«бизниң пүткүл қовмимизниң арисидин...»** — ибраний тилида «мениң пүткүл қовмим арисидин...».
14:4 **«...яратмақчи еди»** — ибраний тилидики мошу сөз адәттә «издимәкчи еди» дегәнни билдүриду. Мүмкинчилиги барки, Худаниң Роһи Шимшонни тезрәк Филистийләргә һуҗум қилишқа қозғиғини билән, лекин у Худаниң Роһиниң шу түрткисигә техичә етивар қилмайвататти.

миди. [7] Андин у Тимнаһқа чүшүп, у қиз билән параңлашти, у қиз Шимшонға бәк ярап
кәтти.
[8] Бирмәзгилдин кейин у қизни елип келиш үчүн қайта барғанда, ширниң өлүгини көрүп
бақай дәп йолдин бурулуп қаривиди, мана ширниң искилитиниң ичидә бир топ һәсәл
һәрилири билән һәсәл туратти. [9] У һәсәлдин очумиға елип йәп маңди; ата-анисиниң
йениға кәлгәндә, уларғиму бәрди, уларму йеди, лекин өзиниң һәсәлни ширниң иски-
литиниң ичидин елип кәлгинини уларға демиди. [10] Униң атиси униңға һәмраһ болуп
чүшүп қизниң өйигә кәлди, у йәрдә Шимшон бир зияпәт бәрди, чүнки бурундинла той
қилидиған жигитләр шундақ қилидиған рәсм-қаидә бар еди. [11] Улар Шимшонни көрүп,
униңға һәмраһ болушқа оттуз жигитни тепип кәлди; улар униңға һәмраһ болди. [12] Шим-
шон уларға: — Мән силәрдин бир тепишмақ сорай, әгәр силәр зиярәт қилинидиған йәттә
күн ичидә униң мәнасини маңа дәп берәлисәңлар, мән силәргә оттуз данә канап көйнәк
билән оттуз жүрүш егин беримән; [13] әгәр уни йешип берәлмисәңлар, силәр маңа оттуз
данә канап көйнәк билән оттуз жүрүш егин бериңлар, — деди. Улар униңға: — Мақул,
ундақ болса тепишмиқиңни ейтқин, қени аңлайли, — деди.
[14] У уларға: — Йейилидиғини йегүчиниң ичидин чиқти; татлиқ күчтүңгүрниң ичидин
чиқти, бу немә? — деди. Улар үч күнгичә бу тепишмақни тапалмиди. [15] Йәттинчи күни
шундақ болдики, улар Шимшонниң аялиниң қешиға берип: — Сән ериңни алдап-сийлап,
тепишмақниң мәнасини бизгә ейтип беришкә мақул қилғин; болмиса сени атаңниң
өйи билән қошуп көйдүрүветимиз. Силәр бизни йоқсул қилишқа бу йәргә чақирғанму?!
— деди.
[16] Шимшонниң аяли униң алдида жиғлап туруп: — Сән маңа өч, мени пәқәт сөймәйсән;
сән мениң қовмимниң балилиридин бир тепишмақни соридиң, амма маңа мәнасини
ейтип бәрмидиң, дәп жиғлиғили турди. Шимшон униңға жававән: — Мана, мән уни
ата-анамғиму дәп бәрмигән турсам, саңа дәп берәмдим? — деди.
[17] Зияпәт өткүзүлгән йәттә күнидә у ериниң алдида жиғлапла жүрди. Шундақ болдики,
йәттинчи күни болғанда аяли уни қистап турувалғачқа, униңға тепишмақниң мәнаси-
ни ейтип бәрди. Андин аял берип өз хәлқиниң адәмлиригә тепишмақниң мәнасини дәп
бәрди. [18] Шуниң билән йәттинчи күни күн патмаста, шәһәрниң адәмлири униңға жавап
берип: — Һәсәлдинму татлиғи барму? Ширдинму күчтүңгүри барму? — деди.
У уларға жавап берип: — Әгәр силәр мениң иниким билән йәр ағдурмиған болсаңлар,
тепишмиқимни һәргиз тапалмайттиңлар! — деди.
[19] У вақитта Пәрвәрдигарниң Роһи униң үстигә чүшти; у Ашкелонға чүшүп, Ашкелонди-
киләрдин оттуз кишини өлтүрүп, улардин олжа елип, олжидин егинләрни елип келип,
тепишмақниң мәнасини йешип бәргәнләргә бәрди. Шуниңдәк Шимшонниң ғәзиви ке-
лип, ата-анисиниң өйигә йенип кәтти.
[20] Андин Шимшонниң аяли Шимшонниң һәмраһлиридин қолдаш болған жигиткә тәвә
қилинди.

14:6 **«Лекин *Шимшон* бу ишни ата-анисиға демиди»** — Шимшон «назарий» болғачқа, һеч қандақ үзүмдин болған нәрсини йемәслиги керәк еди. Шуңа Шимшон үзүмзарлиқ билән маңмай, ата-анисидин айрилип маңған болса керәк. Лекин ата-аниси «назарий» болмиғачқа үзүмзарлиқтин удул өтсә болатти. Шу сәвәптин Шимшонниң ата-аниси униң ширни өлтүргинини билмиди.
14:11 **«...оттуз жигитни тепип кәлди»** — шимшунниң тойида униңға һәмраһ болушқа чақирған болса керәк.
14:15 **«йәттинчи күни...»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «төртинчи күни...» дейилиду.
14:17 **«Зияпәт өткүзүлгән йәттә күнидә у ериниң алдида жиғлапла жүрди»** — яки «Зияпәт өткүзүлгән йәттә күнлүк зияпәтниң қалған вақтида у униңға *(Шимшонға)* ешиливелип жиғлапла турди».
14:19 **«Ашкелон»** — Филистийләрниң чоң бир шәһири.
14:20 **«қолдаш болған жигиткә...»** — яки «өзигә ағинә қилған жигиткә».

Шимшонниң Филистийләр билән қаршилишишқа башлиши

15 1 Амма бир нәччә вақит өтүп буғдай оруш мәзгили кәлгәндә шундақ болдики,
Шимшон бир оғлақни елип өз аялиниң өйигә берип: «Мән хотунумниң қешиға
униң һуҗрисиға киримән» деди. Лекин аялиниң атиси уни ичкиригә киришигә йол
қоймиди. 2 Қейинатиси униңға: — Мән һәқиқәтән сизни униңға мутләқ өч болуп кәтти,
дәп ойлидим; шуңа мән уни сизниң қолдишиңизға бериваткән едим. Һалбуки, униң
кичик сиңлиси униңдин техиму чирайлиққу? Униң орниға шуни алған болсиңиз! —
деди.
3 Амма Шимшон уларға: — Әнди мән бу қетим Филистийләргә зиян йәткүзсәм, маңа гуна
болмайду! — деди.
4 Шуни дәп Шимшон берип үч йүз чилбөрини тутуп келип, отқашларни тәйярлап,
чилбөриләрни җүпләп қуйруқлирини бир-биригә четип, икки қуйруқиниң оттурисиға
бирдин отқашни асти; 5 отқашларға от йеқип чилбөриләрни елип берип, Филистийләр-
ниң етиздики ормиған зираәтлиригә қоюп бәрди. Шуниң билән у дога-дога өнчиләрни,
орулмиған зираәтләрни, шундақла зәйтун бағлириниму көйдүрүвәтти. 6 Филистийләр
буни көрүп: Буни ким қилди, — дәп сориса, хәлиқ җавап берип: — Тимнаһлиқ адәмниң
күйоғли Шимшон қилди; қейинатиси униң аялини униң қолдишиға бериваткини үчүн
шундақ қилди, — деди. Шуниң билән Филистийләр чиқип, у аял билән атисини отта
көйдүрүвәтти.
7 Шимшон уларға: — Силәр шундақ қилғиниңлар үчүн, мән силәрдин интиқам алмай
болди қилмаймән, — деди.
8 Шуниң билән Шимшон уларни қир-чап қилип қәтл қиливәтти; андин у берип Етам қо-
рам тешиниң өңкиридә турди.
9 У вақитта Филистийләр чиқип, Йәһуда жутида чедир тикип, Леһи дегән җайда йейил-
ди. 10 Йәһудалар болса: — Немишкә бизгә һуҗум қилмақчи болисиләр? — девиди, улар
җавап берип: — Биз Шимшонни тутуп бағлап, у бизгә қандақ қилған болса, бизму униңға
шундақ қилимиз, дәп чиқтуқ, — деди.
11 Шуниң билән Йәһуда жутидики үч миң киши Етам қорам тешиниң өңкиригә чүшүп,
Шимшонға: — Сән Филистийләрниң үстимиздин һөкүм сүрүватқинини билмәмсән?
Шуни билип туруп, сән немишкә бизгә шундақ қилдиң? — деди. У уларға: — Улар маңа
қилғандәк, мәнму уларға қилдим, дәп җавап бәрди.
12 Улар униңға: — Биз сени бағлап Филистийләрниң қолиға тапшуруп бериш үчүн кәл-
дуқ, девиди, Шимшон уларға: — «Биз өзимиз саңа һуҗум қилип өлтүрмәймиз», дәп
маңа қәсәм қилиңлар, деди.
13 Улар униңға: — Сени өлтүрмәймиз; пәқәт сени чиң бағлап, уларниң қолиға тапшуруп
беримиз; һәргиз өлүмгә мәһкүм қилмаймиз, дәп җавап бәрди. Шуни дәп улар икки йеңи
арғамча билән уни бағлап, қорам ташниң үстидин елип маңди. 14 У Леһигә кәлгәндә,
Филистийләр вақирашқиничә униң алдиға жүгүрүшүп кәлди. Амма Пәрвәрдигарниң
Роһи униң үстигә чүшүп, қоллирини бағлиған арғамчилар от туташқан кәндир жиптәк
үзүлүп, түгүчләр қоллиридин йешилип кәтти. 15 Андин у ешәкниң йеңи бир еңәк сүйи-

15:2 **«...уни сизниң қолдишиңизға бериваткән едим»** — яки «уни синиң ағинәңгә бериваткән едим».
15:4 **«үч йүз чилбөрә»** — бәзи тәрҗимиләрдә «үч йүз түлкә» дейилиду. Лекин чилбөриләр топ болуп жүргәчкә, азрақ гөшни йәмчүк қилиш билән уларни тутувелиш түлкиләрни тутувелиштин көп асан болиду.
15:5 **«етиздики ормиған зираәтлири»** — ибраний тилида «етиздики өрә турған зираәтлири» — демәк, пишай дәп қалған зираәтләр.
15:8 **«Шимшон уларни қир-чап қилип қәтл қиливәтти»** — ибраний тилида «Шимшон уларни янпаш вә пачақлириға уруп, уларни өлтүрүвәтти».
15:9 **«Леһи дегән җайда йейилди»** — яки «Леһи дегән җайда җәңгә сәп түзди».

гини көрүп, қолини узитипла елип, униң билән миң адәмни уруп өлтүрди.
[16] Шимшон: —
«Ешәкниң бир еңәк сүйиги билән адәмләрни өлтүрүп,
Уларни дога-дога қиливәттим,
Ешәкниң бир еңәк сүйиги билән миң адәмни өлтүрдүм!» — деди.
[17] Буларни дәп ешәкниң еңәк сүйигини ташливәтти. Шуниңдәк у шу жайға «Рамот-Леһи»
дәп нам қойди.
[18] У интайин уссап Пәрвәрдигарға пәряд қилип: — Сән Өз қулуңниң қоли билән бунчә
чоң нусрәтни барлиққа кәлтүрдүң, әнди мән һазир уссузлуқтин өлүп, хәтнисизләрниң
қолиға чүшүп қалармәнму? — деди.
[19] Шуниң билән Худа Леһидики азгални ярди, су униңдин урғуп чиқти. Шимшон ичип,
роһи урғуп жан кирди. Бу сәвәптин бу булаққа «Ән-Һаккорә» дәп нам қоюлди; та бүгүн-
гичә у Леһида бар.
[20] Шимшон Филистийләрниң дәвридә жигирмә жилғичә Исраилға һаким болди.

Шимшонниң мәғлуп болуши

16 [1] Андин Шимшон Газаға барди, у у йәрдә бир паһишә аялни көрүп, кирип униң
билән йеқинчилиқ қилди. [2] Лекин Газалиқлар бирисиниң: — Шимшон бу йәргә
кәлди, дегинини аңлап, шәһәрни қоршап, кечичә шәһәрниң қовуқида үн чиқармай
марап турди вә: Әтә таң йоруғанда уни өлтүримиз, — дейишти.
[3] Шимшон йерим кечигичә ятти; андин орнидин туруп шәһәр қовуқиниң икки қанити-
ни тутуп, уни икки кешики вә балдақ-тақиқи билән қошуп, бирақла қомуруп, өшнисигә
артип Һебронниң удулидики тағқа елип чиқип кәтти.
[4] Кейин у Сорәк жилғисида олтиришлиқ Дилилаһ исимлиқ бир аялни көрүп, униңға ашиқ
болуп қалди. [5] Буни билип Филистийләрниң әмирлири у аялниң қешиға берип униңға: —
Сән уни алдап, униң күчтүңгүрлүгиниң зади нәдин болғанлиғини колап сорап, бизниң
қандақ қилсақ уни йеңәләйдиғанлиғимизни, уни бағлап бойсундуралайдиғанлиғимизни
ейтип бәрсәң, биз һәр биримиз саңа бир миң бир йүз күмүч тәңгә беримиз, — деди.
[6] Шуниң билән Дилилаһ Шимшондин: — Сән күчтүңгүрлүгүңниң зади нәдин болған-
лиғини, шундақла қандақ қилғанда сени бағлап бойсундурғили болидиғанлиғини ей-
тип бәргин! — деди.
[7] Шимшон униңға җававән: — Адәмләр мени йәттә тал қурутулмиған йеңи я киричи
билән бағлиса, мән аҗизлап башқа адәмләрдәк болуп қалимән, — деди.
[8] Шуниң билән Филистийләрниң әмирлири йәттә тал қурутулмиған йеңи я киричини

15:15 **«у ешәкниң йеңи бир еңәк сүйигини көрүп...»** — кона сүйәк болған болса, чүрүклигидин асанла сунуп кәткән болатти.
15:16 **«Уларни дога-дога қиливәттим»** — яки «Уларни икки дога қиливәттим». Бу шеирдин қариғанда, Шимшон икки яки униңдин көп қетим Филистийләр билән соқушқан болуши мүмкин.
15:17 **«Рамот-Леһи»** — «Леһиниң егизлиги».
15:18 1Сам. 17:26, 36; 2Сам. 1:2
15:19 **«Ән-Һаққорә»** — «пәряд көтәргүчиниң булиқи».
15:20 **«Шимшон .... жигирмә жилғичә Исраилға һаким болди»** — Шимшонниң һаким болған вақти бәлким Абимәләк вә Йәфтаһниң һөкүм сүргән вақитлири билән замандаш болса керәк; у Пәләстинниң ғәрбидә, улар шәриқ вә шималида һөкүм сүрәтти.
16:3 **«Һебронниң удулидики тағ»** — бәлким Газадин 40 километер жирақлиқта еди.
16:7 **«Адәмләр мени йәттә тал қурутулмиған йеңи я киричи билән бағлиса...»** — Шимшон назарий болғачқа, «йеңи я киричлири» әслидә өлүк һайванниң җәситидин елинидиғини үчүн униңға нисбәтән «напак» һесаплинатти. Униң гепи ялған болғини билән, һәқиқәткә йеқин еди; униң күчтүңгүрлүги униң назарий болғанлиғидин болған. Униң «йеңи» *(башқилар ишләтмигән)* дейишиниң сәвәви «Бириси мени шундақ йеңи киричләр билән бағлиса, киричләрниң мени напак қилиш тәсири азрақ болиду» дәп ойлиғинидин болса керәк.

елип келип, бу аялға беривиди, у бу киричләр билән уни бағлап қойди [9] (Дилилаһ бир
нәччә адәмни һуҗрида пайлап турушқа йошуруп қойған еди). У Шимшонға: — Әй Шим-
шон, Филистийләр сени тутқили кәлди! — деди.
У қопуп киричләрни чигә шойна отта көйүп үзүлүп кәткәндәк үзүвәтти. Шуниң билән
униң күчтүңгүрлигиниң сири ашкариланмиди.
[10] Буни көрүп Дилилаһ Шимшонға: — Мана, сән мени алдап, маңа ялған ейтипсән! Әнди
маңа сени немә билән бағлиса болидиғанлиғини ейтип бәргин, — деди.
[11] У җавап берип: — Адәмләр мени һеч ишләтмигән йеңи арғамча билән бағлиса, мән
аҗизлап башқа адәмләрдәк болуп қалимән, — деди.
[12] Шуниң билән Дилилаһ йеңи арғамча елип келип, уни бағлап: — Әй Шимшон, Фили-
стийләр сени тутқили кәлди! — деди (әслидә бир нәччә адәм һуҗрида йошурунуп, уни
пайлап турушқан еди). Лекин Шимшон өз қолидики арғамчиларни жипни үзгәндәк
үзүп ташлиди.
[13] Буни көрүп Дилилаһ Шимшонға: — Сән һазирғичә мени алдапсән, маңа ялған ейтип-
сән; әнди маңа сени немә билән бағлиса болидиғанлиғини ейтип бәргин, — деди. У җа-
вап берип: — Сән мениң бешимдики йәттә өрүм чачни дукандики өрүш жип билән қо-
шуп өрүп қойсаңла болиду, — деди.
[14] Шуниң билән (Шимшон ухлиғанда у униң бешидики йәттә тал чачни өрүш жип билән
қошуп өрүп), қозуққа бағлап қоюп униңға: — Әй Шимшон, Филистийләр сени тутқили
кәлди! — деди. Шимшон уйқидин ойғинип, өрүш жип билән қозуқни бирақла тартип
юлувәтти.
[15] Андин аял униңға: — Маңа көңлүң йоқ туруп, қандақсигә саңа ашиқ болдум, дәйсән?
Сән мени үч қетим алдап, күчтүңгүрлүгүңниң нәдин болғанлиғини маңа ейтип бәрми-
диңғу, — деди.
[16] Униң һәр күни сөзлири билән уни қисташлири вә ялвурушлири билән Шимшонниң
өлгидәк ичи пушти вә шундақ болдики, [17] у көңлидики сирини қоймай униңға ашкарә
қилип: — Мән анамниң қосиғидики чағдин тартип Худаға атилип назарий болғиним
үчүн, бешимға һәргиз устира селинип бақмиған; әгәр мениң чечим чүшүрүветилсә,
күчүм мәндин кетип, мән аҗизлап башқа адәмләрдәк болуп қалимән, — деди.
[18] Дилилаһ униң өзигә көңлидики һәммә сирини дәп бәргинини көрүп, Филистий-
ләрниң әмирлирини чарқирип келишкә адәм маңдуруп: — «Бу қетим силәр йәнә бир
чиқиңлар, чүнки Шимшон көңлидики һәммә сирни маңа ашкарә қилди» деди. Шуниң
билән Филистийләрниң әмирлири қоллириға күмүчләрни елип, униң қешиға чиқти.
[19] Андин Дилилаһ уни өз янпишиға ятқузуп, ухлитип қоюп, бир адәмни чақирип кирип
униң бешидики йәттә өрүм чачни чүшүрүвәтти; шундақ қилип у Шимшонниң бозәк қи-
линишини башлиғучи болди. Шимшон күчидин кәткән еди. [20] У: — Әй Шимшон, Фили-
стийләр сени тутқили кәлди! — девиди, у уйқидин ойғинип: — Мән орнумдин туруп, ил-
гәрки бир қанчә қетимқидәк, бошинип кетимән, дәп ойлиди. Лекин у Пәрвәрдигарниң
өзидин кәткинини билмәйтти. [21] Шуниң билән, Филистийләр уни тутувелип, көзлирини
оюп, Газаға елип чүшүп, уни мис зәнҗирләр билән бағлап, зинданда ун тартишқа салди.

16:10 **«Мана, сән мени алдап, маңа ялған ейтипсән! ....»** — рошәнки, «пайлап олтарғучилар» бағлаш усулиниң нәтиҗисини күтүп өзлири йошурунған йәрдин чиқмиди. Шимшон өйдә Дилилаһ билән иккимизла бар, дәп ойлайду.
16:13 **«дукандики өрүш жип билән»** — яки «дукандики тәг жипи билән», йәни тоқулмиларниң бойиға тартилған жипи билән.
16:14 **«Шимшон ухлиғанда у униң бешидики йәттә тал чачни өрүш жип билән қошуп өрүп...»** — мошу сөзләрни кона грек нусхисидин алдуқ.
16:21 **«уни мис зәнҗирләр билән бағлап, зинданда ун тартишқа салди»** — ун тартиш адәттә аял кишиниң иши еди.

[22] Лекин бешидики чүшүрүветилгән чечи йәнә өсүшкә башлиди.

Шимшонниң шәрәплик һалда өлүши вә дәпнә қилиниши

[23] Кейин, Филистийләрниң әмирлири өз илаһи болған Дагон үчүн чоң бир қурбанлиқ
өткүзүшкә һәм тәбрикләп шатлинишқа жиғилди. Чүнки улар: — Мана, илаһимиз дүш-
минимиз болған Шимшонни қолимизға тапшуруп бәрди, — дейишти.
[24] Хәлиқ Шимшонни көргәндә, өз илаһини даңлап: — Илаһимиз болса, жутимизни вәй-
ран қилғучини, адәмлиримизни көп өлтүргән дүшминимизни қолимизға чүшүрүп бәр-
ди! — дейишти.
[25] Улар таза шат-хурамлиқ кәйпигә чөмүп: — Шимшон кәлтүрүлсун, у бизгә бир оюн көр-
ситип бәрсун, дейишти; улар Шимшонни зиндандин елип чиқти. У уларниң алдида оюн
көрсәтти. Әнди улар уни икки түврүкниң оттурисида тохтитип қойған еди. [26] Шуниң
билән Шимшон қолини тутуп турған жигиткә: — Мени қоювәт, өйни көтирип турған
түврүкләрни силап, уларға йөлинивалғили қойғайсән, — деди.
[27] У чағда өй әр-аяллар билән лиқ толған еди, Филистийләрниң әмирлириниң һәммиси-
му шу йәрдә еди; өгүздиму Шимшонниң көрситиватқан оюнини көрүватқан тәхминән
үч миңчә әр-аял бар еди.
[28] Шимшон Пәрвәрдигарға нида қилип: — Әй Рәб Пәрвәрдигар, мени яд қилип пәқәт
мошу бир қетим маңа күч ата қилғайсән; и Худа, шуниң билән икки көзүмниң интиқа-
мини Филистийләрдин бир йолила алғузғайсән! — деди.
[29] Шимшон шуларни дәп өйни көтирип турған оттуридики икки түврүкни тутувалди;
бирини оң қоли билән, йәнә бирини сол қоли билән тутуп, уларға тайинип турди.
[30] Андин: «Филистийләр билән бирликтә өлүп кәтсәм!» дәп бәдинини егип күчини
жиғип иттиривиди, өй өрүлүп, у йәрдики әмирләр билән барлиқ хәлиқниң үстигә
чүшти. Буниң билән өз өлүми билән өлтүргән адәмләр униң тирик вақтида өлтүргән-
лиридин көп болди. [31] Андин кейин униң қериндашлири вә атисиниң барлиқ жәмәти
чүшүп, уни көтирип, Зореаһ билән Әштаолниң оттурисиға елип берип, атиси Маноаһ-
ниң қәбридә дәпнә қилди. У жигирмә жил Исраилға һаким болған еди.

Исраилларниң бутпәрәслик йолиға кириши

17 [1] Әфраимниң тағлирида Микаһ исимлиқ бир киши бар еди. [2] У анисиға: — Сениң
һелиқи бир миң бир йүз күмүч тәңгәң оғрилап кетилгән еди; сән тәңгиләрни
қарғидиң вә буни маңа дәп бәрдиң. Мана, күмүч мәндә, уни мән алғандим, девиди,
аниси: — Әй оғлум, Пәрвәрдигар сени бәрикәтлигәй!, — деди.
[3] Микаһ бу бир миң бир йүз күмүч тәңгини анисиға яндуруп бәрди. Аниси: — Мән әслидә
бу пулни сән оғлумни дәп Пәрвәрдигарға беғишлап, униң билән ойма бут вә қуйма бут
ясашқа ативәткән едим; әнди йәнила саңа берәй, деди.
[4] Лекин Микаһ күмүчни анисиға қайтуруп бәрди; аниси униңдин икки йүз күмүч тәңги-
ни елип бир зәргәргә берип, бир ойма бут билән бир қуйма бут ясатти; улар Микаһниң

16:28 Ибр. 11:32
17:2 **«...тәңгиләрни қарғидиң...»** — қарғашниң мәзмуни бәлким «Бу пул бәрикәтлик болмисун, алғучи кишигә палакәт чүшүрсун» дегәндәк болса керәк. **«...вә буни маңа дәп бәрдиң»** — ибраний тилида: «...вә мениң қулақлиримға сөзлидиң».
17:3 **«Мән әслидә бу пулни сән оғлумни дәп Пәрвәрдигарға беғишлап, униң билән ойма бут вә қуйма бут ясашқа ативәткән едим; әнди йәнила саңа берәй»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Мән һазир бу пулни сән оғлумни дәп Пәрвәрдигарға беғишлаймән, униң билән ойма бут вә қуйма бут ясашқа ативетимән; әнди һазир саңа берәй». Бундақ тәрҗимиси тоғра болса, мәниси «Мениң қарғишим оғлумға чүшмисун дәп, һазир бу пулни Пәрвәрдигарға беғишлаймән» дегәндәк болуши мумкин.

өйигә қоюп қоюлди. [5] Микаһ дегән бу киши әслидә бир бутхана пәйда қилған, шуниңдәк
өзигә бир әфод билән бир нәччә «тәрафим»ни ясиған еди; андин өз оғуллиридин бири-
ни каһинлиққа мәхсус тайинлап, уни өзигә каһин қилди.
[6] Шу күнләрдә Исраилда һеч падиша болмиди; һәр ким өз нәзиридә яхши көрүнгәнни
қилатти.

Микаһниң бир Лавийни «каһин болуш»қа яллиши

[7] Йәһуда җәмәтиниң тәвәсидики Бәйт-Ләһәмдә Лавий қәбилисидин болған бир жигит
бар еди; у шу йәрдә мусапир болуп туруп қалған еди. [8] Бу жигит бир җай тепип турай
дәп, Йәһудаларниң жутидики Бәйт-Ләһәм шәһиридин чиқти. У сәпәр қилип, Әфраим
тағлиғиға, Микаһниң өйигә келип чүшти. [9] Микаһ униңдин: — Қәйәрдин кәлдиң, дәп со-
ривиди, у униңға җававән: — Мән Йәһудаларниң жутидики Бәйт-Ләһәмлик бир Лавий-
мән, бир җай тепип турай дәп чиқтим, — деди.
[10] Микаһ униңға: — Ундақ болса мән билән туруп, маңа һәм ата һәм каһин болуп бәргин;
мән саңа һәр жили он күмүч тәңгә, бир жүрүш егин вә күндилик йемәк-ичмикиңни
берәй, — деди. Буни аңлап Лавий киши униңкигә кирди.
[11] Лавий у киши билән турушқа рази болди; жигит шу кишигә өз оғуллиридин биридәк
болуп қалди. [12] Андин Микаһ бу Лавий кишини каһинлиққа мәхсус тайинлиди. Шуниң
билән Лавий жигит униңға каһин болуп, Микаһниң өйидә туруп қалди.
[13] Андин Микаһ: — Бир Лавий киши маңа каһин болғини үчүн, Пәрвәрдигарниң маңа
яхшилиқ қилидиғинини билимән, — деди.

Дан қәбилисиниң өзлири үчүн бир мирас җайни тепиши

18 [1] Шу күнләрдә Исраилда һеч падиша болмиди; шундақла шу күнләрдә Данларниң
қәбилиси өзлиригә олтирақлишиш үчүн җай издәватқан еди, чүнки шу күнгичә
улар Исраил қәбилилири арисида чәк ташлинип бекитилгән мирас зиминға еришмигән
еди. [2] Шуниң билән Данлар пүткүл җәмәтидин Зореаһ вә Әштаолда олтиришлиқ бәш

17:4 **«...аниси униңдин икки йүз күмүч тәңгини елип бир зәргәргә берип, бир ойма бут билән бир қуйма бут ясатти...»** — мошу сөздин қариғанда, аписи нийитидин йенип, пулниң бир қисмини өзидә қалдурған еди.
17:5 **«әфод»** — «әфод» тоғрилиқ 8:27 вә изаһатини көрүң. «Әфод» әслидә баш каһин кийидиған алаһидә бир хил кийим еди. У тоғрилиқ «Мис.» 28:5-30 вә изаһатлирини көрүң. **«тәрафим»** — ибраний тилидики сөз болуп, «өй бутлири» дегәнни билдүриду. Бу бутлар қолда көтәргидәк кичик болуп, адәттә күмүчтин ясилатти. Қедимки вақитлардики бәзи бутпәрәс җамийәтләрдә «тәрафим»ға егә болған адәм өйниң барлиқ тәәллуқатиниң егиси, ғоҗайини дәп һесаплинатти. **«... өз оғуллиридин бирини каһинлиққа мәхсус тайинлап, уни өзигә каһин қилди»** — пәқәт Һарунниң әвлатлирила каһин болушқа һоқуқлуқ еди.
17:6 **«Шу күнләрдә Исраилда һеч падиша болмиди; һәр ким өз нәзиридә яхши көрүнгәнни қилатти»** — мошу сөзләр, шүбһисизки, Худаниң вақти кәлгәндә Исраилға Өзи падиша тайинлаш мәхситидә болғанлиғини көрситиду.
17:6 һак. 18:1; 21:25
17:7 **«Йәһуда җәмәтиниң тәвәсидики Бәйт-Ләһәм»** — Бәйт-Ләһәм Лавийларға бекитилгән шәһәрләрдин әмәс еди. Бу кишиниң шу йәргә немигә барғини еник әмәс.
17:12 **«Микаһ бу Лавий кишини каһинлиққа мәхсус тайинлиди»** — ибраний тилида: «Микаһ бу Лавий кишиниң қолини толдурди». Бу сөз мошу йәрдә икки бислиқтур — *(1)* у Микаһниң қолини мәхсус каһинлиқ вәзиписи билән «толдурди» вә *(2) (һәҗвий җәһәттин)* пул билән толдурди. **«Шуниң билән Лавий жигит униңға каһин болуп, Микаһниң өйидә туруп қалди»** — пәқәт Һарунниң әвлатлирила каһин болушқа һоқуқлуқ еди; башқа Лавийларниң каһин болуш һоқуқи йоқтур, әлвәттә.
17:13 **«Бир Лавий киши маңа каһин болғини үчүн, Пәрвәрдигарниң маңа яхшилиқ қилидиғинини билимән»** — демисәкму, бу сөзләр пүтүнләй хурапий бир көзқараш, әлвәттә. 18-бапта сөзләрниң хаталиғи чиқип туриду.
18:1 **«Шу күнләрдә Данларниң қәбилиси өзлиригә олтирақлишиш үчүн җай издәватқан еди»** — «Йәшуа» 19:40-48дә бу ишлар баян қилиниду. Шу айәтләрдин қариғанда: «чәк ташлинип бекитилгән мирас зиминға еришмигән еди» дегәнниң мәнаси «...толуқ еришәлмигән еди» дегәндәк болса керәк.
18:1 һак. 17:6; 21:25

палванни зиминни чарлап келишкә әвәтти вә уларға тапилап: — Силәр берип зиминни
чарлап келиңлар, деди. Улар сәпәр қилип Әфраим тағлиқ жутиға келип Микаһниң өйигә
чүшүп у йәрдә қонди. [3] Улар Микаһниң өйиниң йенида турғинида Лавий жигитниң
авазини тонуп, униң қешиға кирип униңдин: — Сени ким бу җайға елип кәлди? Бу йәрдә
немә иш қилисән? Бу җайда немигә ериштиң? — дәп сориди.
[4] У уларға җававән: — Микаһ маңа мундақ-мундақ қилип, мени яллап өзигә каһин қилди, деди.
[5] Буни аңлап улар униңға: — Ундақ болса бизниң маңған сәпиримизниң оңушлуқ болидиған-болмайдиғанлиғини билмикимиз үчүн, Худадин сорап бәргин, — деди.
[6] Каһин уларға: — Хатирҗәм беривериңлар. Маңған йолуңлар Пәрвәрдигарниң алдидидур, — деди.
[7] Шуниң билән бу бәш адәм чиқип, Лаиш дегән җайға йетип кәлди. Улар у йәрдики хәлиқниң теч-аман яшаватқинини, турмушиниң Зидонийларниң өрп-адәтлири бойичә екәнлигини, хатирҗәмлик вә раһәт ичидә туруватқинини көрди; шу зиминда уларни хар қилғучи һеч қандақ һоқуқдар йоқ еди; улар Зидонийлардин жирақта туратти, шундақла башқилар биләнму һеч қандақ барди-кәлди қилишмайтти.
[8] Бәш палван Зореаһ вә Әштаолға өз қериндашлириниң қешиға қайтип кәлди. Қериндашлири улардин: — Немә хәвәр елип кәлдиңлар? — дәп сориди.
[9] Улар җававән: — Биз қопуп уларға һуҗум қилайли! Чүнки биз шу зиминни чарлап кәлдуқ, мана, у интайин яхши бир жут екән. Әнди немишкә қимир қилмай җим олтирисиләр?
Әнди дәрһал берип, у жутни елишқа әзмәңләрни әзмәңлар, берип һуҗум қилип зиминни
егиләңлар. [10] У йәргә барғиниңларда силәр теч-аман туруватқан бир хәлиқни, һәр әтрапиға
созулған кәң-азатә бир зиминни көрисиләр! Худа у йәрни силәрниң қолуңларға тапшурғандур. У жутта йәр йүзидә тепилидиған барлиқ нәрсиләрдин һеч бири кам әмәс, деди.
[11] Шуниң билән Данларниң җамәтидин алтә йүз адәм җәңгә қураллинип, Зореаһ вә
Әштаолдин чиқип маңди. [12] Улар Йәһуда жутидики Кириат-Йеарим дегән җайға берип,
чедир тикти (шуңа бу җай таки бүгүнгичә «Данниң ләшкәргаһи» дәп аталмақта; у Кириат-Йеаримниң арқа тәрипигә җайлашқан еди).
[13] Андин улар у йәрдин Әфраим тағлиқ
районига берип, Микаһниң өйигә йетип кәлди.
[14] Лаиш жутиға чарлаш үчүн барған бәш киши өз қериндашлириға: — Биләмсиләр? Бу өйдә бир әфод тони, бир нәччә тәрафим бутлири, бир ойма мәбуд вә қуйма мәбуд бардур! Әнди қандақ қилишиңлар керәклигини ойлишиңлар! — деди.
[15] Улар бурулуп Лавий жигитниң өйигә (Микаһқа тәвә өйгә) кирип униңдин һал сориди.
[16] Дан қәбилисидин болған җәң қураллирини көтәргән алтә йүз киши дәрваза алдида
туруп турди. [17] У зиминни чарлашқа барған бәш адәм бутханиға кирип, ойма бут, әфод
тони, тәрафим бутлири вә қуйма бутни елип чиқти. Каһин җәң қураллирини көтәргән
алтә йүз киши билән биллә дәрвазида туратти. [18] Бу бәш адәм Микаһниң өйигә кирип
ойма бут, әфод тонини, тәрафим бутлири вә қуйма бутни елип чиққанда каһин улар-

---

18:3 **«Лавий жигитниң авазини тонуп...»** — яки «Лавий жигитниң тәләппузини тонуп...».
18:6 **«Маңған йолуңлар Пәрвәрдигарниң алдидидур»** — демәк, йолуңлар Худаниң нәзиригә яхши көрүниду.
18:7 **«турмушиниң Зидонийларниң өрп-адәтлири бойичә екәнлигини»** — мошу шәһәр бәлким Зидонийларниң бир мустәмлигиси болған болуши мүмкин еди. **«шу зиминда уларни хар қилғучи һеч қандақ һоқуқдар йоқ еди»** — әгәр Лаиштикиләрдин пайдилинидиған башқа бир йәрлик һакимийәт бар болса, Лаишни егиләш үчүн мошу һакимийәт биләнму соқушуш керәк болатти, әлвәттә.
–Шу сөзниң башқа бир хил тәрҗимиси: «уларниң үстидә номус ишларни әйипләйдиған һеч қандақ һаким йоқ еди».
18:12 **«Данниң ләшкәргаһи»** — ибраний тилида «Маһанәһ-Дан». **«арқа тәрипи»** — бу сөзниң башқа бир хил тәрҗимиси «ғәрип тәрипи».
18:12 Һак. 13:25
18:14 **«тәрафим бутлири»** — 17:5дики изаһатни көрүң.

дин: — Бу немә қилғиниңлар?! — дәп сориди.
19 Улар униңға: — Үн чиқармай, ағзиңни қолуң билән етип, биз билән меңип, бизгә һәм
ата һәм каһин болуп бәргин. Сениң пәқәт бир адәмниң өйидикиләргә каһин болғиниң
яхшиму, яки Исраилниң бир жамәти болған пүтүн бир қәбилигә каһин болғиниң ях-
шиму? — деди.
20 Шундақ девиди, каһинниң көңли хуш болуп, әфод, тәрафим бутлири вә ойма мәбудни
елип хәлиқниң арисиға кирип турди. 21 Андин улар бурулуп, у йәрдин кәтти; улар бали-
лири вә чарпайларни вә жүк-тақлириниң һәммисини алдида маңдуруватқан еди. 22 Ми-
каһниң өйидин хелә жирақлиғанда Микаһниң өйиниң әтрапидики хәлиқләр жиғилип,
Данларға қоғлап йетишти. 23 Улар Данларни товлап чақирди, Данлар бурулуп Микаһқа:
— Саңа немә болди, бунчивила көп хәлиқни жиғип келип немә қилмақчисән?! — деди.
24 У жавап берип: — Силәр мән ясатқан мәбудларни каһиним билән қошуп алдиңлар,
андин кәттиңлар! Маңа йәнә немә қалди?! Шундақ туруқлуқ силәр техи: «Саңа немә бол-
ди?» — дәватисиләрғу! — деди.
25 Данлар униңға: — Үнүңни чиқарма, болмиса аччиғи яман кишиләр сени тутувелип,
сени вә аиләңдикиләрни жанлиридин жуда қилмисун, йәнә, — деди.
26 Буларни дәп Данлар өз йолиға маңди; Микаһ уларниң өзидин күчлүк екәнлигини
көрүп, йенип өз өйигә кәтти.
27 Улар Микаһ ясатқузған нәрсиләр вә униң каһинини елип, Лаишқа һуҗум қилди;
у йәрдики хәлиқ теч-аман вә хатирҗәм туруватқан еди; улар уларни қиличлап қи-
рип, шәһәрни отта көйдүрүвәтти. 28 Шәһәрни қутқузғидәк һеч адәм чиқимиди; чүнки
бу шәһәр Зидондин жирақта еди, хәлқи һеч ким билән барди-кәлди қилишмайтти.
Шәһәр Бәйт-Рәһобниң йенидики жилғида еди. Данлар шәһәрни қайтидин қуруп, олти-
рақлашти. 29 Улар бу шәһәргә Исраилниң оғуллиридин болған, өз атиси Данниң исмини
қоюп Дан дәп атиди. Илгири у шәһәрниң нами Лаиш еди.
30 Данлар шу йәрдә бу ойма бутни өзлиригә тиклиди; Мусаниң оғли Гәршомниң әвла-
ди Йонатан вә униң оғуллири болса шу зиминниң хәлқи сүргүн болушқа елип кетил-
гән күнгичә Данларниң қәбилисигә каһин болуп турған еди. 31 Худаниң өйи Шилоһда
турған барлиқ вақитларда, Данлар өзлири үчүн тиклигән, Микаһ ясатқузған ойма
мәбуд Данда турғузулди.

Әшәддий бузуқчилик

19 1 Исраилда техи падиша тикләнмигән шу күнләрдә, Әфраим тағлиқ райониниң
чәт тәрипидә олтиришлиқ бир Лавий киши бар еди; у Йәһуда жутидики Бәйт-
Ләһәмлик бир қизни кенизәкликкә алди. 2 Лекин у кенизәк еригә вапасизлиқ қилип,
униң йенидин чиқип, Йәһуда жутидики Бәйт-Ләһәмгә атисиниң өйигә берип, төрт айчә
турди.
3 У вақитта униң ери қопуп кенизигигә яхши гәпләрни қилип, көңлини елип яндуруп ке-
лишкә кенизигиниң йениға кәлди. У бир хизмәткарини вә икки ешәкни елип барди. Ке-
низәк ерини атисиниң өйигә елип кирди; атиси уни көрүп хуш болуп қарши алди. 4 Униң

18:29 **Йә.** 19:47
18:30 **«Гәрсомниң әвлади»** — ибраний тилида «Гәрсомниң оғли».
18:31 **«Худаниң өйи Шилоһда турған барлиқ вақитларда»** — Шилоһ шәһири муқәддәс чедир тунҗа тикләнгән жай еди (*«Йә.» 18:10, 19:51, «1Сам.» 3:1ни көрүң*). Сулайман падиша ибадәтханини Йерусалимда қуруштин илгири (*қайси вақит екәнлиги бизгә намәлум*) Шилоһ ибадәт соруни сүпитидә ишлитилмәй ташливетилгән еди (*«Йәр.» 7:12ни көрүң*).
19:1 **Һак.** 17:6; 18:1; 21:25
19:2 **«Лекин у кенизәк еригә вапасизлиқ қилип...»** — яки «лекин у кенизәк еридин яманлап кетип...».

қейинатиси, йәни қизниң атиси уни тутуп қалди, у у йәрдә үч күнгичә йәп-ичип, униң
билән йетип қопти. [5] Төртинчи күни Лавий киши сәһәр қопуп маңғили тәйярлинивиди,
кенизигиниң атиси күйоғлиға: — Бир тоғрам нан йәп жүригиңни қувәтләндүрүп андин
маңғин, — деди.
[6] Шуниң билән улар иккиси олтирип биллә йәп-ичип тамақланди. Қизниң атиси у ки-
шигә: — Сәндин өтүнәй, бу кечиму қонғин, көңлүң ечилсун, деди.
[7] Бу киши маңғили қопувиди, лекин қейинатиси уни зорлап, йәнә елип қалди, у йәнә
бир күн қонди. [8] Бәшинчи күни у сәһәр қопуп маңғили тәйярланди, лекин қизниң атиси
униңға: — Авал жүригиңни қувәтләндүргин, деди. Шуниң билән улар иккиси күн егил-
гичә олтирип, биллә тамақланди.
[9] Андин бу киши кенизиги вә хизмәткарини елип маңғили тәйярлинивиди, қейинатиси,
йәни қизниң дадаси униңға: — Мана, кәч кирәй дәватиду, сәндин өтүнәй, бу йәрдә йәнә
бир кечини өткүзүңлар; мана, күн мәғрипкә егилипту, бу йәрдә қонғин, көңлүң ечил-
сун; андин әтә сәһәрдә йолға чиқип, өйүңларға кетиңлар, — деди.
[10] Лекин у киши әнди йәнә бир кечә қонушқа унимай, қопуп йолға чиқип Йәбусниң,
йәни Йерусалимниң удулиға кәлди. Униң билән биллә икки тоқуқлуқ ешәк вә кенизиги
бар еди. [11] Улар Йәбусқа йеқин кәлгәндә күн олтирай дәп қалғачқа, хизмәткари ғожи-
сиға: — Йәбусийларниң бу шәһиригә кирип, шу йәрдә қонайли, деди.
[12] Лекин ғожиси униңға жавап берип: — Биз Исраиллар турмайдиған, ят әлләр тури-
диған шәһәргә кирмәйли, бәлки Гибеаһқа өтүп кетәйли, деди.
[13] Андин у йәнә хизмәткариға: — Кәлгин, биз йеқиндики жайлардин биригә барайли,
Гибеаһда яки Рамаһда қонайли, деди.
[14] Шуниң билән улар меңип, Бинямин жутидики Гибеаһниң йениға йетип барғанда күн
олтарған еди. [15] Улар Гибеаһқа кирип, у йәрдә қонмақчи болди; шәһәрниң чоң мәйда-
ниға кирип олтиришти; лекин һеч ким уларни қондурушқа өйигә тәклип қилмиди.
[16] Һалбуки, у кечиси қери бир адәм ишини түгитип, етизлиқтин йенип келиватқан еди.
У әслидә Әфраим тағлиқ районилиқ адәм еди, у Гибеаһда мусапир болуп, олтирақли-
шип қалған еди; лекин у йәрдики хәлиқләр Биняминлардин еди.
[17] У бешини көтирип қарап, бу йолучиниң шәһәрниң мәйданида олтарғинини көрүп
униңдин: — Қәйәрдин кәлдиң? Қәйәргә барисән? — дәп сориди.
[18] У жавап берип: — Биз Йәһуда жутидики Бәйт-Ләһәмдин Әфраим тағлиғиниң чәт яқи-
лириға кетип баримиз; мән әсли шу жайдин болуп, Йәһуда жутидики Бәйт-Ләһәмгә
барған едим; ишлирим Пәрвәрдигарниң өйигә мунасивәтлик еди; лекин бу йәрдә һеч
ким мени өйигә тәклип қилмиди. [19] Бизниң ешәклиримизгә беридиған саман вә боғу-
зимиз бар, өзүм, дедәклири, шундақла кәминилириң билән болған жигиткиму нан вә
шараплар бар, бизгә һеч немә кам әмәс, — деди.
[20] Буни аңлап қери киши: — Теч-аман болғайсән; силәриң муһтажлириңларниң һәмми-
си мениң үстүмгә болсун, амма кочида ятмаңлар! — дәп, [21] уни өз өйигә елип берип,
ешәклиригә йәм бәрди. Меһманлар путлирини жуюп, йәп-ичип ғизаланди. [22] Улар көң-
лидә хуш болуп турғинида, мана, шәһәрниң адәмлиридин бир нәччәйлән, йәни бир
қанчә лүкчәк келип өйни қоршивелип, ишикни уруп-қеқип, өйниң егиси болған қери
кишигә: — Сениң өйүңгә кәлгән шу кишини бизгә чиқирип бәргин, униң билән йеқин-
чилиқ қилимиз, — деди.

19:9 **«андин әтә сәһәрдә ... өйүңларға кетиңлар»** — ибраний тилида «андин әтә сәһәрдә ... чедириңларға кетиңлар».
19:18 **«Пәрвәрдигарниң өйи *, йәни муқәддәс чедир*»** — шу чағда Йерусалимда әмәс, Шилоһда еди.
19:22 **«лүкчәк»** — ибраний тилида «Белиалниң *(Иблисниң)* балилири».
–Башқа бир хил тәрҗимиси «шәһәрдики адәмләр, лүкчәкләр...»
19:22 Яр. 19:1-4; Һош. 9:9; 10:9

23 Буни аңлап өй егиси уларниң қешиға чиқип уларға: — Болмайду, әй бурадәрлирим,
силәрдин өтүнүп қалай, мундақ рәзилликни қилмаңлар; бу киши мениң өйүмгә меһ-
ман болуп кәлгән екән, силәр бундақ ипласлиқ қилмаңлар. 24 Мана, мениң пак бир қи-
зим бар, йәнә у кишиниң кенизиги бар. Мән уларни қешиңларға чиқирип берәй, силәр
уларни аяқ асти қилсаңлар мәйли, нәзириңларға немә хуш яқса уларни шундақ қи-
лиңлар, лекин бу кишигә мошундақ ипласлиқ ишни қилмаңлар, — деди.
25 Лекин у адәмләр униңға қулақ салмиди; йолучи кенизигини уларниң алдиға сөрәп
чиқирип бәрди. Улар униң билән биллә болуп кәчтин әтигәнгичә аяқ асти қилди; улар
таң йоруғанда андин уни қоюп бәрди.
26 Чокан таң сәһәрдә қайтип келип, униң ғоҗиси қонған өйниң дәрвазисиниң босуғисиға
кәлгәндә жиқилип қелип, таң атқичә шу йәрдә йетип қалди. 27 Әтигәндә униң ғоҗиси
қопуп өйниң ишигини ечип, йолға чиқмақчи болуп тешиға чиқивиди, мана, униң кени-
зиги болған чокан өйниң дәрвазиси алдида қоллири босуғиниң үстигә қоюқлуқ һалда
ятатти. 28 У униңға: — Қопқин, биз маңайли, деди. Лекин чокан һеч бир җавап бәрмиди.
Шуниң билән у чоканни ешәккә артип, қозғилип өз өйигә җүрүп кәтти.
29 Өз өйигә кәлгәндә, пичақни елип кенизигиниң җәситини сүйәклири бойичә он икки
парчә қилип, пүткүл Исраил жутиниң чәт-яқилириғичә әвәтти.
30 Шундақ болдики, буни көргәнләрниң һәммиси: «Исраил Мисирдин чиққан күндин
тартип бүгүнгичә бундақ иш болуп бақмиған еди яки көрүлүп бақмиған еди. Әнди бу
ишни убдан ойлишип, қандақ қилиш керәклигини мәслиһәтлишәйли» — дейишти.

Ички урушниң партлиши

20 1 Шуниң билән Исраилларниң һәммиси чиқип, җамаәт Дандин тартип Бәәр-
Шебағичә жиғилип Гилеад зимининиң хәлқи билән қошулуп Мизпаһда,
Пәрвәрдигарниң алдиға келип бир адәмдәк болди. 2 Пүткүл қовмниң чоңлири, йәни
Исраилниң һәммә қәбилисиниң башлиқлири Худаниң хәлқиниң җамаити арисида
һазир болди. Җамаәт җәмий болуп төрт йүз миң қилич тутқан пиядә әскәр еди
3 (Биняминлар Исраилниң Мизпаһда җәм болғинидин әнди хәвәр тапқан еди).
Исраиллар сүрүштә қилип: «Бу рәзил иш қандақ йүз бәрди?» — дәп сориди.
4 Өлтүрүлгән чоканниң ери Лавий киши җавап берип мундақ деди: — «Мән болсам өз
кенизигимни елип, Биняминниң Гибеаһ шәһиригә қонғили барған едим; 5 Гибеаһниң
бәглири кечидә маңа һуҗум қилмақчи болуп, мени дәп өйни қоршивалди. Улар мени

19:24 **«Мана, мениң пак бир қизим бар, йәнә у кишиниң кенизиги бар... силәр уларни аяқ асти қилсаңлар мәйли...»** — шу қери адәм меһмандостлуқни вә меһманларға болған мәсъулийәтчанлиқни шунчә «муқәддәс» дәп қарисиму, униң ағзидин чиққан жуқуриқи гәплиридин шу чағдики Исраилларниң бузуқчилиқ-әхлақсизлиғиниң қандақ дәриҗигә берип йәткәнлиги ениқ көрүниду. Меһманларниң һаятини қоғдаш үчүн өз һаятини пида қилса болатти; лекин өз қизини мошу рәзилләргә «һәдийә қилиш»қа һәр қандақ виждан егисигә жиргиничлик болса керәк.

19:28 **«*Лавий киши* униңға: — Қопқин, биз маңайли, деди»** — бу чоканниң «ғоҗа»синиң таш жүрәклиги билән шу йәрлик лүкчәкләрниң рәзиллигиниң пәрқи барму?

20:1 **«Дандин тартип Бәәр-Шебағичә жиғилип, Гилеад зимининиң хәлқи билән қошулуп...»** — Дан шәһири *(18:29да көрситилгән)* зиминниң шималий четидә; Бәәр-Шеба шәһири болса зиминниң җәнубий четидә; «Гилеад» болса зиминниң Иордан дәриясиниң шәриқ тәрипидики чәт қисми еди. Демәк *(Бинямин хәлқидин башқа)*, пүткүл Исраилниң адәмлири Мизпаһқа жиғилди.

20:3 **«... Исраиллар сүрүштә қилип: «бу рәзил иш қандақ йүз бәрди?» — дәп сориди»** — шу чағда Биняминларниң вәкиллириниң нәқ мәйданда бар-йоқлуғи ениқ әмәс. Лавий киши, шүбһисизки, кенизигиниң җәситидин бир қисмини уларғиму әвәткән *(11:29)*. Бу соал Бинямин вәкиллиригә қоюлған болса, «Бу рәзил ишниң сәвәвини бизгә чүшәндүрүп бериңлар» дегәндәк тәрҗимә қилиниши керәк еди. Лекин 4-айәттин қариғанда соал Лавий кишигә қоюлған.

өлтүрүшни қәстлидиди, кенизигимни болса улар аяқ асти қилип өлтүрүвәтти. [6] Шуниң
билән мән кенизигимниң җәситини парчә-парчә қилип, кишиләргә көтәрткүзүп Исра-
илниң мираси болған зиминниң һәр бир жутиға әвәттим. Чүнки улар Исраил ичидә па-
сиқлиқ вә ипласлиқ қилди. [7] Мана, әй барлиқ Исраиллар, силәр һәммиңлар ойлинип,
мәслиһәт көрситиңлар».
[8] Шуниң билән һәммә хәлиқ бир адәмдәк қопуп: — Аримиздин нә һеч ким өз чедиригә
бармисун нә һеч ким өз өйигә қайтмисун, [9] бәлки биз Гибеаһқа шундақ қилайлиги: —
Биз чәк ташлап униңға һуҗум қилайли; [10] биз Исраилниң һәммә қәбилисидикиләрдин
йүзниң ичидин онни, миңдин йүзни, он миңдин миңни таллап чиқип, уларни хәлиқ
үчүн озуқ-талқан йәткүзүшкә тайинлайли. Шундақ қилип хәлиқ Бинямин жутидики
Гибеаһ шәһиригә берип, уларниң Исраил ичидә қилған барлиқ ипласлиғини уларниң
өз бешиға яндурсун, — дейишти.
[11] Шуниң билән Исраилниң һәммә адәмлири бир адәмдәк болуп, у шәһәргә һуҗум қи-
лишқа топланди.
[12] Андин Исраил қәбилилири Биняминниң барлиқ җәмәтлиригә әлчи әвәтип: — Араңлар-
да йүз бәргән бу рәзиллик зади немә иш? [13] Әнди Гибеаһдики бу лүкчәкләрни бизгә ту-
туп бериңлар. Шуниң билән биз уларни өлүмгә мәһкүм қилип, Исраилдин рәзилликни
йоқ қилайли, — деди. Лекин Бинямилар өз қериндашлири болған Исраилларниң сөзи-
ни тиңшимиди, [14] бәлки Бинямилар Исраилға қарши җәң қилиш үчүн шәһәр-шәһәр-
ләрдин келип Гибеаһда жиғилди. [15] У вақитта Бинямилардин шәһәр-шәһәрләрдин ти-
зимланғанлар жигирмә алтә миң қилич тутқан әркәк еди. Униңдин башқа Гибеаһдин
хилланған йәттә йүз әскәр бар еди. [16] Бу пүткүл қошун арисида хилланған йәттә йүз сол-
хай әскәр болуп, салғуға ташни селип нишанға атса, қилчиму қейип кәтмәйтти.
[17] Бинямин қәбилисидин башқа, Исраилниң адәмлири санақтин өткүзүлүвиди, қилич
тутқанлар төрт йүз миң әркәк чиқти; буларниң һәммиси җәңчиләр еди.
[18] Исраил қопуп Бәйт-Әлгә чиқип Худадин: — Бизниң аримиздин ким авал чиқип Биня-
минлар билән соқушсун, дәп соривиди, Пәрвәрдигар җавап берип: — Йәһуда авал чиқ-
сун, деди.
[19] Шуниң билән Исраиллар әтиси сәһәр қопуп Гибеаһниң удулида чедирғаһ тикти. [20] Ан-
дин Исраилниң адәмлири Бинямин билән урушушқа чиқип, Гибеаһниң йенида расли-
нип уларға қарши сәп түзди. [21] Шу күни Бинямилар Гибеаһдин чиқип, Исраилдин жи-
гирмә икки миң кишини өлтүрүп, йәргә йәксан қиливәтти.
[22] Лекин Исраилниң адәмлири җасарәткә келип, авалқи күни сәп түзгән җайда иккинчи
күни йәнә сәп түзди. [23] сәп түзүштин авалқи ахшими Исраил Пәрвәрдигарниң алдиға
берип, кәч киргичә пәряд қилип жиғлап, Пәрвәрдигардин йол сорап: — Биз өз қериндИ-
шимиз болған Бинямин нәсиллири билән йәнә урушушқа чиқсақ боламду, болмамду?
— дәп соривиди, Пәрвәрдигар җавап берип: — Уларға һуҗум қилиңлар, деди.
[24] Шуниң билән Исраиллар иккинчи күни Бинямиларға йеқин келип һуҗум қилди.
[25] Биняминму иккинчи күни Гибеаһдин чиқип Исраиллар билән соқушуп, уларниң
он сәккиз миң адимини өлтүрүп, йәргә йәксан қиливәтти; буларниң һәммиси қилич
тутқанлардин еди.

20:5 **«...мени дәп өйни қоршивалди»** — яки «... мән бар өйни қоршивалди».
20:13 **«лүкчәкләр»** — ибраний тилида «Белиалниң *(Иблисниң)* балилири».
20:13 һак. 19:22; һош. 9:9; 10:9
20:16 һак. 3:15
20:18 **«Исраил қопуп Бәйт-Әлгә чиқип Худадин: ... дәп соривиди»** — бу айәттин қариғанда, Худаниң муқәддәс чедири гәрчә шу жилларда Шилоһда болсиму *(«Йә.» 18:1, «һак.» 18:31, 21:12, «1Сам.» 1:3ни көрүң)*, мәлум сәвәптин *(дүшмәнләрниң таҗавузлири түпәйлидин?)* Бәйт-Әлдә вақитлиқ турғузулған охшайду *(27-28-айәтни көрүң)*.

[26] Андин Исраилларниң һәммиси, йәни пүтүн қошун қопуп Бәйт-Әлгә чиқип жиғлап, шу
күни Пәрвәрдигарниң алдида кәчкичә роза тутуп, Пәрвәрдигарниң алдида көйдүрмә
қурбанлиқ билән енақлиқ қурбанлиқлири өткүзди. [27-28] Шу күнләрдә Худаниң әһдә сан-
дуғи шу йәрдә болуп, Һарунниң әвлади, Әлиазарниң оғли Финиһас униң алдида хизмәт
қилатти; шуниң билән Исраиллар Пәрвәрдигардин йол сорап: — Биз өз қериндишимиз
болған Бинյаминниң нәсиллири билән йәнә урушушқа чиқамдуқ яки тохтап қаламдуқ?
— дәп сориди; Пәрвәрдигар жававән: — Чиқиңлар, чүнки әтә Мән уларни сениң қолуңға
тапшуримән, деди.
[29] Буни аңлап Исраил хәлқи Гибеаһниң әтрапиға әскәрләрни пистирма қойди; [30] үчинчи
күни Исраиллар илгәрки икки қетимқидәк Бинյаминларға һуҗум қилишқа Гибеаһниң
удулиға келип сәп түзди. [31] Бинյамин Исраил хәлқигә қарши җәңгә чиқивиди, хәлиқ
уларни шәһәрдин аздуруп чиқти. Улар Бәйт-Әлгә чиқидиған йол вә Гибеаһқа бари-
диған йолниң үстидә һәм далада хәлиқни илгәрки икки қетимқидәк уруп қирғили тур-
ди. Исраилниң адәмлиридин оттузчә кишини өлтүрди. [32] Бинյаминлар: — Улар йәнила
авалқидәк мәғлуп болди, — дейишти. Амма Исраил: — Бизләр қечип уларни шәһәрдин
әгәштүрүп чиқип, йолларға елип чиқайли, дәп мәслиһәтлишивалған еди.
[33] Шуниң билән Исраилниң һәммә адәмлири өз җайидин қопуп Баал-Тамарға берип сәп
түзди, пистирмида турған Исраилларму өз җайидин, йәни Гебадики чимәндин чиқип
кәлди. [34] Исраилниң арисидин сәрхил он миң киши Гибеаһниң удулидин униңға һуҗум
қилди, җәң қаттиқ болди. Лекин Бинյаминлар өзлириниң үстигә бала йеқинлашқинини
билмәй қалди.
[35] Пәрвәрдигар Бинյаминларни Исраилниң алдида мәғлуп қилғачқа, улар у күни Биня-
минлардин жигирмә бәш миң бир йүз қилич тутқан адәмни өлтүрди. [36] Әнди Бинյамин-
лар өзлириниң мәғлуп болғинини көрди.
Исраилниң адәмлири әслидә Гибеаһқа қойған пистирмидики кишилиригә ишәш қи-
лип, Бинյаминларни алдап, алдида чекингән еди. [37] У вақитта пистирмидикиләр тездин
атлинип Гибеаһқа һуҗум қилип бесип кирип, шәһәрдикиләрниң һәммисини қиличлап
қирди. [38] Исраиллар әслидә пистирмидикиләр билән алдин-ала нишан үчүн бәлгү бе-
киткән еди, йәни шәһәргә от қоюп, қелин түтүн түврүгиниң асманға көтирилишини
бәлгү қилишқа келишивалған еди. [39] Шуңа Исраилниң адәмлири уруштин вақтинчә че-
кингәндә, Бинյаминлар Исраилниң адәмлирини уруп соқуп, оттузчә кишини өлтүрүп:
— Мана, Исраил авалқи җәңдикидәк алдимизда шәксиз тар мар болиду, — дейишти.
[40] Лекин шәһәрниң ичидин түтүн түврүк өрләп чиққанда, Бинյаминлар кәйнигә бурулуп
қаривиди, мана, пүткүл шәһәр ис-түтәк болуп асманларға көтирилип кетивататти. [41] Шу
һаман Исраилниң адәмлири бурулуп йенип кәлди, Бинյаминниң адәмлири болса: Бизгә
бала йеқинлашти дәп, вәһимигә чүшти.
[42] Улар Исраилларниң алдидин бурулуп чөллүккә маңидиған йол билән қечип кәтти;
лекин җәң уларниң кәйнидин из бесип манди; әтрапидики һәр қайси шәһәрләрдин
адәмләр чиқип уларни ариға елип һалак қилди. [43] Шу тәриқидә улар Бинյаминларни
қоршивалди, уларни күн чиқиш тәрипидики Гебаниң удулиғичә тохтимай қоғлап бе-

20:27-28 **«Исраиллар Пәрвәрдигардин йол сорап: — ... — дәп сориди»** — шу чағда, Исраилниң Пәрвәрдигардин «йол сориши» шүбһисизки, баш каһин Финиһасниң каһинлиқ кийимигә тақалған әфодтики «урим вә туммим» арқилиқ еди *(«Мис.» 28-бапни вә изаһатлирини көрүң)*.
–Исраилларниң тартқан талапәтлири, шүбһисизки, Худаниң пүткүл қовминиң үстигә қойған агаһ-җазалири еди. Худаниң йолидин чиққанлар пәқәт Бинյаминларла әмәс, бәлки пүткүл Исраил хәлқи болуши мүмкин еди.
20:29 Йә. 8:4
20:33 **«Гебадики»** — яки «Гибеаһдики». «Гибеаһ» вә «Геба» *(а)* охшаш бир җай болуши мүмкин, яки *(ә)* бир-биригә интайин йеқин икки җай болуши мүмкин. **«чимәндин чиқип кәлди»** — яки «гәрип тәрәптин чиқип кәлди».
20:37 **«Гибеаһқа һуҗум қилип...»** — бу сөзләрниң башқа бир хил тәрҗимиси: «Гибеаһғичә башламчилиқ қилип».

рип, чәйләп өлтүрди. 44 Буниң билән Биняминлардин он сәккиз миң киши өлди, улар-
ниң һәммиси батур палванлар еди. 45 Башқилири бурулуп чөл тәрәпкә қечип, Риммон
қорам тешиға барди; амма Исраиллар йолларда худди башақ тәргәндәк улардин бәш
миң адәмни өлтүрди; андин уларниң кәйнидин Гидомғичә қоғлап берип, йәнә икки
миң адәмни өлтүрди.
46 У күни Биняминлардин өлтүрүлгәнләр жигирмә бәш миң адәм еди. Буларниң һәмми-
си палванлар болуп, қилич тутқанлар еди.
47 Һалбуки, улардин пәқәт алтә йүз адәм қалған еди, улар бурулуп чөл тәрәпкә қечип,
Риммондики тик ярға барди. Улар Риммондики тик ярда төрт ай турди.
48 Исраиллар йәнә Биняминларниң зиминиға йенип келип, һәммә шәһәрләрдики адәм-
ләрни, чарпайларни һәм учриғанларниң һәммисини қилич билән қиривәтти, шундақла
от қоюп, удул кәлгән шәһәрлириниң һәммисини көйдүрүвәтти.

Бинямин қәбилисиниң нәсли қуруп кетиштин қутулуши

21 1 Әслидә Исраилниң адәмлири Мизпаһда қәсәм қилишип: — Бизниң ичимиздин
һеч ким өз қизини Биняминларға хотунлуққа бәрмисун, — дейишкән еди. 2 Шуниң
үчүн хәлиқ Бәйт-Әлгә келип, у йәрдә кәч киргичә Худаниң алдида пәряд көтирип қаттиқ
жиғлишип: — 3 Әй Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар, Исраилда немишкә шундақ иш йүз
бериду, немишкә Исраилниң қәбилилиридин бири йоқап кәтсун? — дейишти.
4 Әтиси хәлиқ сәһәр қопуп, у йәрдә қурбангаһ ясап, көйдүрмә қурбанлиқ вә енақлиқ
қурбанлиқлири сунди. 5 Исраиллар өз ара: — Исраилниң һәр қайси қәбилилиридин жа-
маәткә қошулуп Пәрвәрдигарниң алдида һазир болушқа кәлмигән кимләр бар? — дәп
сорашти, чүнки улар кимки Мизпаһқа Пәрвәрдигарниң алдида һазир болмиса, у шәк-
сиз өлүмгә мәһкүм қилинсун, дәп қаттиқ қәсәм қилишқан еди. 6 Исраил өз қериндиши
болған Бинямин тоғрилиқ пушайман қилип: — Мана, әнди Исраил арисидин бир қәбилә
үзүветилди. 7 Биз Пәрвәрдигарниң намида бизниң ичимиздин һеч қайсимиз өз қизи-
мизни Биняминларға хотунлуққа бәрмәймиз, — дәп қәсәм қилған едуқ; әнди қандақ
қилсақ улардин қалғанлирини хотунлуқ қилалаймиз — дейишти.
8 Улар йәнә өз ара: — Исраил қәбилилиридин қайсиси Мизпаһқа, Пәрвәрдигарниң ал-
диға чиқмиди? — дәп сорашти. Мана, Ябәш-Гилеадлиқлардин һеч қайсиси чедиргаһқа,
жамаәткә қошулушқа кәлмигән еди. 9 Чүнки хәлиқни санап көргәндә Ябәш-Гилеадниң
адәмлиридин у йәрдә һеч ким йоқ еди. 10 Шуниң билән жамаәт он икки миң палванни
у йәргә әвәтип, уларға тапилап: — Ябәш-Гилеадта туруватқанларни, жүмлидин аяллар
вә балиларни уруп-қирип қиличлап өлтүрүветиңлар; 11 шундақ қилиңларки, барлиқ әр-
кәкләрни вә әрләр билән биллә болған барлиқ аялларни өлтүрүветиңлар, деди.
12 Улар шундақ қилип Ябәш-Гилеадтики хәлқиниң ичидә техи әрләр билән биллә болуп
бақмиған төрт йүз қизни тепип, уларни тутуп Қанаан зиминидики Шилоһқа, чедир-
гаһға елип кәлди.
13 Андин пүткүл жамаәт Риммондики тик ярдики Биняминларға адәм әвәтип, уларға
течлиқ салимини жакалиди. 14 Шуниң билән Биняминлар қайтип кәлди; Исраиллар

20:43 **«Геба»** — яки «Гибеаһ». Амма шу зиминниң жуғрапийилик орниға қариғанда у Геба болуши мүмкин. Бу айәтниң башқа бир нәччә хил тәржимилири бар. **«...уларни күн чиқиш тәрипидики Гебаниң удулиғичә тохтимай қоғлап берип, чәйләп өлтүрди»** — бу сөзләрниң башқа хил тәржимиси: «уларни Ноһаһдин қоғлап берип, Гебаһниң шәриқ тәрипидики бир йәрдә чәйләп өлтүрди».
20:47 Һак. 21:13
21:11 Чөл. 31:17
21:13 Һак. 20:47

Ябәш-Гилеадтики һаят қалған қизларни уларға хотунлуққа бәрди, лекин булар уларға
йетишмиди. [15] Вә хәлиқ Бинямин тоғрилиқ пушайман қилди; чүнки Пәрвәрдигар Исра-
илниң қәбилилириниң арисида кәмтүк пәйда қилип қойған еди.
[16] Бу вақитта җамаәтниң ақсақаллири: — Биняминниң қиз-аяллири йоқитиветилди,
әнди биз қандақ қилсақ қалғанлирини хотунлуқ қилалаймиз, — деди.
[17] Андин йәнә: — Биняминдин қечип қутулған қалдисиға мирас сақлиниши керәк-
ки, Исраилниң бир қәбилисиму өчүп кәтмәслиги керәк. [18] Пәқәт бизла қизлиримизни
уларға хотунлуққа бәрсәк болмайду, чүнки Исраиллар: «Өз қизини Биняминларға хо-
тунлуққа бәргән киши ләнәткә қалсун!» дәп қәсәм қилишқан, — дейишти.
[19] Улар йәнә: — Мана, Бәйт-Әлниң шимал тәрипидики, Бәйт-Әлдин Шәкәмгә чиқидиған
йолниң шәриқ тәрипидики, Либонаһниң җәнуп тәрипидики Шилоһда һәр жили Пәрвәр-
дигарниң бир һейти болуп туриду, — деди. [20] Андин Исраиллар Биняминларға буйруп:
— Силәр берип, шу йәрдики үзүмзарлиқларға йошурунувелиңлар. [21] Күзитип туруңлар,
қачаники Шилоһдики қизларниң уссул ойниғили чиққинини көрсәңлар, үзүмзар-
лиқлардин чиқип һәр бириңлар Шилоһниң қизлиридин бирини өзүңларға хотунлуққа
елип қечиңлар, андин Биняминниң зиминиға кетиңлар. [22] Шундақ болидуки, әгәр улар-
ниң атилири я ака-укилири келип бизгә пәряд көтәрсә, биз уларға: «Бизгә йүз-хатирә
қилип, уларға йол қоюңлар, чүнки биз җәңдә уларниң һәммисигә хотунлуққа толуқ
бирдин қиз алалмидуқ; униң үстигә силәр бу қетим қизлириңларни өз ихтиярлиғиңлар
билән уларға бәрмидиңлар; ихтиярән бәргән болсаңлар, гунаға тартилаттиңлар», дәй-
миз, — деди.
[23] Биняминлар шундақ қилип сани бойичә уссул ойнайдиған қизлардин өзлиригә хо-
тунлуққа елип қечип, өз мирас зиминиға қайтип берип, шәһәрләрни йәнә ясап у йәрдә
турди.
[24] У вақитта Исраил у йәрдин айрилип, һәр бири өз қәбилилири вә җәмәтигә йенип бар-
ди, андин һәр бири өз мирас зиминиға кәтти.
[25] Шу күнләрдә Исраилда һеч падиша болмиди; һәр ким өз нәзиридә яхши көрүнгәнни
қилатти.

21:22 **«...җәңдә уларниң һәммисигә хотунлуққа толуқ бирдин қиз алалмидуқ»** — әслидә Биняминлардин алтә йүз киши аялсиз қалған еди. Исраиллар Ябәш-Гилеадлар билән җәң қилип қиздин төрт йүзни тапқан еди, лекин йәнила икки йүз адәм аялсиз қалди. Шуниң үчүн улар «җәңдә уларниң һәммисигә хотунлуққа толуқ бирдин қиз алалмидуқ» дәйду. **«силәр ... қизлириңларни өз ихтиярлиғиңлар билән уларға бәрмидиңлар; ихтиярән бәргән болсаңлар, гунаға тартилаттиңлар»** — уларниң әзлидики «һеч ким Биняминларға өз қизини бәрмисун» дегән қәсими билән, «силәр Шилоһтикиләр қизлириңларни Биняминларға ихтиярән ятлиқ қилған болсаңлар, гунакар болаттиңлар. Һазир болса, қизлириңлар булап кетилди, Шуа силәр гунакар һесапланмайсиләр» дегәндәк мәнтиқидә болған.

21:25 **«...һәр ким өз нәзиридә яхши көрүнгәнни қилатти»** — 17:6 вә изаһатини көрүң.

21:25 Һак. 17:6; 18:1; 19:1

Қошумчә сөз

Китапниң мәхсити (2)

Худаниң Исраил билән бағлиған әһдисигә болған садақәтлигиниң намайәндиси

Кириш сөзимиздә биз мәзкур китапниң түп мәхситини, йәни Исраилниң гунаниң қуллуғида болғанлиғини, шундақла уларниң Қутқазғучи-Мәсиһгә болған мутләқ муһтаҗлиғини (һәм бизниңкини, әлвәттә) аян қилиштин ибарәт болиду, дәп баян қилған едуқ.

Мошу сәһипиләрдә Худаниң Өз хәлқи билән бағлиған әһдисигә мутләқ садақәтлиги биринчидин, улар Өзигә итаәтмән болса бәхит-бәрикәт ата қилиши билән, иккинчидин, итаәт қилмиса уларни қәдәмму-қәдәм җазалиши билән, үчинчидин, уларда һәқиқий товва болса уларни кәчүрүм қилип әслигә кәлтүрүши билән ениқ көрүниду. Башқа «қошумчә сөзләр»дә биз Худаниң Исраил билән болған әһдисидә униң «җаза-тәрбийисиниң бәш басқучи» барлиғини көрсәткән едуқ. Биз төвәндә оқурмәнләр үчүн буларни йәнә баян қилимиз: —

Худаниң Исраил билән түзгән әһдиси — «Худаниң җаза-тәрбийисиниң бәш басқучи»

(Худа Исраил билән түзгән әһдидики «җаза-тәрбийиниң бәш басқучи»ниң тәпсилатлири Муса пәйғәмбәр арқилиқ берилгән, «Лав.» 26:14-26 вә «Қан.» 28-бапта тепилиду).

Қисқичә қилип ейтқанда, Худа Исраилға, Өзәмгә итаәтмән болсаңлар, силәргә меһир-шәпқәт көрсәткүчи вә қоғдиғучи болимән, дәп көп йәрләрдә ениқ вәдә қилған. Бирақ улар әксичә итаәтмән болмиған болса, униң җаза-тәрбийиси тәдриҗий бешиға чүшиду. Бу җаза-тәрбийиниң бәш басқучини төвәндикидәк жиғинчақлашқа болиду. Итаәтсизлиги еғирлашқансери җаза-тәрбийиму еғирлишип бариду: —

(1) Ваба-қизитминиң чүшүши, дүшмәнләрниң «ишик алдида» туруши, дүшмәнләр алдида асанла мәғлуп болуши («Лав.» 26:14-17).

(2) Ямғур аз, һосулниң начар болуши («Лав.» 26:18-20).

(3) Явайи житқуч һайванларниң көпийиши, уларниң инсанларға вә малларға һуҗум қилиши (буниң көчмә мәнаси бәлким дөләт ичидики муқимсизлиқ, тәртипсизлик вә қанунсизлиқниму көрситиду) («Лав.» 26:21-24).

(4) Шәһәрләрниң муһасиригә елиниши, қәһәтчилик, уларниң дүшмәнләр вә яқа жутлуқларниң алдида бойсундурулуши вә шуларниң қаттиқ башқуруш түзүми астида яшиши («Лав.» 26:25-27).

(5) Дүшмәнләрниң өч елиши, қайтидин шәһәрләрни қоршивелиши, шәһәрләр вә йәр-зиминниң вәйран болуши, сүргүн болуши, сүргүн болғинида вәһимә астида яшиши («Лав.» 26:27-39).

«Батур һакимлар»дики хатириләрдин оқурмәнләрниң өзи бу тәдриҗий җазалар

арқилиқ Исраилға вә Йәһудаға көрситилгән агаһ-бешарәтләрни байқалайду. Һалбуки, бәшинчи басқуч, йәни «сүргүн қилиниш» болса пәқәт Исраилниң техиму көп итаәтсизлик вә асийлиғидин кейин келиду. Исраил қәтъий товва қилмиғачқа, сүргүн болушиғичә шунчә узун муддәтниң берилиши бизгә Пәрвәрдигарниң сәвир-тақитиниң улуқлуғиға чоң бир испат болуши керәктур.

Гидеонниң тарихидин елинған бәзи савақ-ибрәтләр

Гидеон батур һакимлар ичидә расул Павлус Инҗилда баян қилған икки зөрүр роһий принсипни намайән қилған әҗайип үлгә еди.

Биринчи принсип: — «**Бәлки Худа даналарни хиҗаләткә қалдуруш үчүн бу дуниядики ахмақ саналғанларни талливалди; күчлүкләрни хиҗаләткә қалдуруш үчүн бу дуниядики аҗиз саналғанларни талливалди; У йәнә бу дуниядики қәдирсиләрни, пәс көрүлидиғанларни талливалди, «йоқ болған нәрсиләр»ни мәвҗут шәйиләрни йоққа чиқиричетиш үчүн талливалди. Униң мәхсити Худа алдида һеч әт егиси махтанмаслиқ үчүндур... шуниңдәк Тәвратта пүтүлгәндәк: «Пәхирлинип махтанғучи болса Рәбдин пәхирлинип махтисун!»**» («1Кор.» 1:27-29, 31).

Худа Исраилни Мидиянлардин қутқузуш үчүн таллиған киши ишәши камил, өзи батур, әзимәт киши әмәс еди; у бәлки «**Мидиянийларниң булаңчилигидин сақлини үчүн шарап көлчиги ичидә буғдай тепиватқан**», «**аҗиз саналған**», «**пәс көрүлидиған**» бир адәм еди. У йәнә өзи тоғрилиқ «**И Рәб, мән Исраилни қандақ қутқузалаймән? Мениң аиләм болса Манассәһ қәбилиси ичидә әң намрити, өзәм атамниң җәмәтидә әң кичикдурмән**» — дәйду. Худа униңға аилисидики «Баал» дегән бутқа аталған қурбангаһни өрүп, йеңи бир қурбангаһ ясап, униңда аилисидә мәхсус қурбанлиққа сақланған бир топақни қурбанлиқ қилишни әмир қилғандин кейин, у бу ишни йошурунчә қилиду. Һалбуки, Худа униң шундақ қилғинини Өзигә итаәт қилиш дәп қобул қилип, униң атисиниң вастиси билән Гидеонниң етиқадини күчләндүриду (6:11-32).

Гидеон дадиллиқ билән Исраилни қошун болушқа чақирғандин кейин Худа «қой териси вә шәбнәм» аламәтлири арқилиқ йәнә униң иман-ишәшини риғбәтләндүриду (6:36-40). Андин У қошунниң санини 32000дин 300гә азайтиши билән униң иман-ишәшини синайду. Авал Худа Гидеонға: «**Барлиқ қорқуп кәткәнләр өйгә қайтсун**» дегән әмирни тапшуруши билән 22000 адәм өйгә қайтип кетиду; 10000и қалиду. Андин у уларға «**Су бойиға чүшүп су ичсун**» дегән пәрман чиқириду. Пәқәт «**Ишт су ичкәндәк тили билән ялап су ичкәнләр**» Худа тәрипидин Мидиянийларниң санақсиз қошуни билән соқушушқа бекитилиду!

Дәрвәқә, нусрәт қазанғандин кейин Исраил бу нусрәттин «**пәхирлинип махтиғанда**» өзини әмәс, бәлки «**Рәбдин пәхирлинип даңлайдиған**» болиду! Бәрһәқ, шан-шәрәп Гидеонниңки әмәс, Худаниңки еди!

Иккинчи принсип: (төвәндики сөзләрдә тепилиду) — (Худа Ибраһим пәйғәмбәргә ейтилған) «**«Сени нурғун қовмниң атиси қилдим» дәп йезилғандәк, Ибраһим һәммимизниң атисидур. Дәрһәқиқәт, у өлүкләрни тирилдүридиған, мәвҗут болмиған нәрсиләрни бар дәп мәвҗут қилидиған, өзи етиқат бағлиған Худа алдида һәммимизниң**

атиси болди» («Яр.» 17:4, «Рим.» 4:17). Бәрһәқ, Худа болса «**өлүкләрни тирилдуридиған, мәвжут болмиған нәрсиләрни бар дәп мәвжут қилидиған**» Худадур. Мана бу иккинчи принсиптин ибарәттур.

Мошу йәрдә Худа Ибраһимға сөзлигән вақтида, гәрчә Ибраһим варислиқ нуқтисидин балисиз болсиму, Худа йәнила униңға «**Сени нурғун қовмниң атиси қилдим**» дәйду. Кимдә һәқиқий иман-ишәш болса, мәйли барлиқ көрүнүшләр вә әһваллар Худаниң дегининиң әкси болсиму, у йәнила Униң дегинини һәқиқәт дәп һесаплайду. Гидеон өзини аҗиз һәм керәксиз дәп көрәтти (дәрвәқә өзиму шундақ еди); һалбуки, Пәрвәрдигарниң Пәриштиси униңға сөз қилғанда, У уни «**Әй җасарәтлик палван, Пәрвәрдигар сән билән биллидур!**» дәп чақирди (6:12). Ибраһим Худаниң: «Сени ата қилдим» дегән сөзини чин көңлидин (аллиқачан әмәлгә ашурулғандәк) қобул қилиши билән Худаниң бу сөзи әмәлгә ашурулди; ахирида Йәһудий вә әрәбий хәлиқләр униңдин чиқти. Охшаш йолда, Худаниң сөзини қобул қилғачқа, Гидеонму қорқунучақ бир жигиттин әзимәт вә батур йетәкчигә айландурулди.

Гидеонниң тарихидин йәнә көп қиммәтлик сават-ибрәтләрни үгәнгили болиду; мошу йәрдә биз пәқәт униң падишалиқ орнини қобул қилишни рәт қилғанлиғи үстидила тохтилимиз (8:23). Бу ишта у һәқиқәтән Худаниң «һакимлар» дәвригә болған ирадисини билип йәткән еди. Худаниң халиғини шуки, хәлиққә падиша бекитилиштин илгири, уларниң өзлириниң һәқиқий һөкүм сүргүчисиниң Униң Өзи екәнлигини убдан билип йетишидин ибарәт еди («1Сам.» 8:1-9, 11:16-25ниму көрүң). (Етиқатчилар җамаәтлириму мошундақ «Өзи үчүн падиша издәш» дегән аздурушлардин сақлиниши керәк; демәк, җамаәтләр ичидә һәммә адәмгә һәммә ишта немини қилиш керәк, дәп әмир қилидиған мәлум бир кишини тиклимәслиги яки йолға қоймаслиғи керәк; чүнки Худаниң «йеңи әһдиси»дә, Униң ирадиси шуки, һәр бир аилә һәм айрим шәхс өз мәсъулийәтчанлиғи билән вижданиға қарап өзигә керәклик қарарлирини өзлири чиқарсун, дегәнликтур).

Әнди Гидеон падишалиқ орнини рәт қилғандин кейин, өзини каһин қилип тикләп өзигә «бир әфод ясаш»қа езип кәткини немидегән паҗиәлик иш-һә! (бу «әфод»ниң тәпсилатлири тоғрилиқ «Мис.» 25:14-26 вә изаһатларни көрүң). Кейин, шу «тор-қапқан»тин, йәни каһинлиқ орнини издәштин (8:27) өз аилисидә чиққан өз ара һәсәтхорлуқлар пүткүл өйидикиләрни дегидәк һалакәткә елип барди («Һак.» 9-бап).

«Батур һакимлар»дики тарих тоғрилиқ:

11:26 «**Йәнә келип, Исраил Һәшбон вә униңға қарашлиқ йеза-кишлақларда, Ароәр вә униңға қарашлиқ йеза-кишлақларда һәмдә Арнон дәриясиниң бойидики барлиқ шәһәрләрдә үч йүз жил макан тутуп олтарған вақитларда, немишкә силәр шу йәрләрни қайтурувалмидиңлар?**» (Йәфтаһниң сөзи).

Йәфтаһниң Исраил Қанаан зиминини ишғал қилип турған вақитни «үч йүз жил» дәп ейтиши (бәлким тәхминий бир сан болуши мүмкин) «батур һакимлар»ниң һөкүм сүргән дәвриниң тәхминән 350 жил екәнлигини испатлайду (Йәфтаһ һөкүм сүргән вақтидин Самуил пәйғәмбәрниң вақтиғичә бәлким тәхминән 50 жил болуши мүмкин). Йәфтаһ һөкүм сүрүп, иккинчи жилидин Сулайман сәлтәнитиниң төртинчи жилиғичә болған 144 жилни, вә «Мисирдин чиқиш»тин Һәшбонни ишғал қилғичә болған 38 жилни

бу 300 жилға қошқанда, ундақта умумий вақит 482 (38+300+144) жил болиду. «1Пад.» 6:1дә Сулайман сәлтәнитиниң төртинчи жили, йәни падиша муқәддәс ибадәтханини Худаға атап беғишлиған жили дәл «**Исраиллар Мисирдин чиққандин кейинки 480-жили еди**» дейилиду; бу икки сан бир-биригә бәк йеқин.

Исраиллар Қанаан зиминиға киргәндин тартип «Һак.» 11:26дики вақитқичә жәмий 319 жил болиду; бирақ Аммонийлар Исраилниң зиминини ишғал қилип уларға зулум салған 18 жилни шу сандин чиқириватқәндә 301 жил болиду. Шундақ һесапланғанда, Йәфтаһ ейтқан тәхминий сан «300 жил» тоғра чиқиду; шуниң билән Аммоний падишаниң хаталиғи паш қилиниду.

Худа буйруса биз кәлгүсидә Муқәддәс Китаптики жилнамиләрни тәпсилий жәдвәлләштүрүп чиқармақчимиз.

Һазирчә «батур һакимлар» тарихиниң жилнамилирини төвәндики жәдвәлдикидәк дәп ойлаймиз: —

Исраил дәври вә һөкүм сүргүчи	Жил сани
«Мисирдин чиқиш» вә чөл-баяванда жүрүшләр — Муса пәйғәмбәрниң йетәкчилигидә	40
Қанаан зиминини ишғал қилиш жәрияни — Йәшуа пәйғәмбәрниң йетәкчилигидә	7
Зиминниң тәқсим қилинишидин Кушанниң зулум селишиғичә (Йәшуа пәйғәмбәр)	10
Кушанниң зулум селиши (2-бап, 8-айәт)	8
Отнийәлниң һөкүм сүрүши; аман-течлиқ күнләр	40
Моабниң зулум селиши	18
Әһудниң һөкүм сүрүши; аман-течлиқ күнләр	80
Ябинниң зулум селиши	20
Барақниң һөкүм сүрүши; аман-течлиқ күнләр	40
Мидиянниң зулум селиши	7
Гидеонниң һөкүм сүрүши; аман-течлиқ күнләр	40
Абимәләк «падиша»ниң һөкүм сүрүши	3

Толаниң һөкүм сүрүши		23
Яирниң һөкүм сүрүши		22
		җәмий 358
Иордан дәриясиниң икки тәрипи		
Ғәрбий — Филистийләр	**Шәрқий**	
(1) Әһдә сандуғидин мәһрум болуши	(1) Аммонийларниң зулум селиши	
(2) Шимшонниң әмәллири, Самуил пәйғәмбәрниң чиқиши	(2) Йәфтаһниң һаким болуши	
(3) Филистийләрниң мәғлуп қилиниши; Самуилниң һөкүм сүрүши	(3) Ибзанниң һаким болуши	
(4) Әһдә сандуғидин қайтурулуши	(4) Елонниң һаким болуши	
	(5) Абдонниң һаким болуши	җәмий 59
Саулниң һөкүм сүрүши (Самуил пәйғәмбәрниң һаким болғандин кейинки 20 жил)		20
Давутниң Һәбронда һөкүм сүрүши		7
Давутниң Йерусалимда һөкүм сүрүши		33
Сулайманниң муқәддәс ибадәтханини беғишлишиғичә һөкүм сүрүши		3
Жилларниң умумий сани («Падишалар (1)» 6:1 билән селиштуруң)		480

Оқурмән көрәләйдуки, 10:4дә пуритилғандәк, «батур һакимлар»дин бәзилири замандаш болуп охшаш вақитта Исраилниң башқа-башқа қисми үчүн мәсъул болған.

Йәфтаһниң ичкән қәсими — У һәқиқәтән өз қизини қурбан қилдиму? (11:29-40)

(11:29-40) Йәфтаһ «**униң үстигә қилған қәсимини бежа кәлтүрди**». Йәфтаһ өз қизини қурбанлиқ қилғанму-йоқ? Яки бу сөзләрниң башқа мәнаси барму?

Йәфтаһ һәқиқәтән өз қизини Худаға көйдүрмә қурбанлиқ сүпитидә сунған, дәп қарайдиған вә шундақ қаримайдиған алимлар бар. «Қурбанлиқ қилмиған» дәп қарайдиғанлар Йәфтаһ әмәлийәттә қизини муқәддәс чедирға мунасивәтлик Худаниң хизмитигә атап беғишлиған, дәп қарайду. Уларниң мошу көзқарашта болуши төвәндикидәк мунасивәтлик сәвәплири бар: —

(1) Муқәддәс чедирда ишләйдиған, өзлирини Худаға атап беғишлиған бир түркүм қиз-аяллар болған болуши мүмкин («Мис.» 38:8, «1Сам.» 2:22)

(2) «Инсан қурбанлиғи» Муса пәйғәмбәргә тапшурулған қанун бойичә очуқ мәнъий қилинған, шундақла Худаға «жиркиничлик иш» дәп қаралған («Лав.» 18:21, 20:2-5, «Қан.» 12:31, 18:10)

(3) Йәфтаһниң бу қәсәмни қилған вақти дәл «**Пәрвәрдигарниң Роһи униң үстигә чүшкән**» вақиттин кейин еди (11:30-31). Қәсәм дәрвәқә Муқәддәс Роһниң тәсири билән қилинған болса, ундақта униң һеч қандақ инсан қурбанлиғини сунушқа қәсәм қилиши қәтъий мүмкин әмәс болатти. Бу көзқарашниң әксичә қараштa болғанлар 30-айәт вә 31-айәтниң арисида мәлум бир вақит бар, дәп қарайду; лекин әйни тексттә бундақ вақитниң һеч қандақ сайиси көрүнмәйду.

(4) Бу текстләрдә пәқәт Йәфтаһниң қизиниң «қизлиғи үчүн матәм тутувелиш»и тәкитлиниду. Әгәр муқәддәс чедирға шу йол билән беғишланған болса, ундақта өй-очақлиқ, балилиқ болушқа муйәссәр болалмайтти.

(5) Мәзкур китапниң муәллипи Йәфтаһниң өз қизини көйдүрмә қурбанлиқ қилғанлиғи тоғрилиқ беваситә һечйәрдә хатирилигән әмәс.

(6) Йәфтаһниң Аммонийларниң падишасиға ейтқан мәнтиқилиқ сөзлири униң еғир-бесиқ, салмақ бир шәхс екәнлигини испатлайду. У қарам, тәнтәк адәм әмәс еди.

Һалбуки, башқа алимлар, текст бизгә Йәфтаң тоғрилиқ пәқәт: «**Униң** (демәк, қизиниң) **үстигә қилған қәсимини бежа кәлтүрди**» дегән интайин аддий, беваситә хәвәр йәткүзиду, дәп ойлайду. Шу қарашичә, гәрчә Мусаға чүширилгән муқәддәс қанун бойичә инсан қурбанлиғи қәтъий болмайду (жуқуриқи (3)-сәвәвини көрүң) дегән болсиму, «батур һакимлар»ниң күнлиридә каһинлар вә Лавийлар хәлиққә муқәддәс қанунни үгитиш вәзиписидә («Мал.» 2:7) хелә мәсъулийәтсизлик қилип хәлиқни толимй ғәпләттә қалдурди. Шуңа «**Шу күнләрдә Исраилда һеч падиша болмиди; һәр ким өз нәзиридә яхши көрүнгәнни қилатти**» (17:5, 18:1, 19:1, 21:25). Инҗилда Йәфтаһ иман-етиқади түпәйлидин тәриплиниду («Ибр.» 11:31). Шуниң билән бу алимларниң пикри мундақ: У һәқиқәтән «**униң** (демәк, қизиниң) **үстигә қилған қәсимини бежа кәлтүрди**», қизни қурбанлиқ қилди. Шундақ қилизи сәмимийлик билән чин көңлидин болған

болсиму, униң ундақ қилғини Худа алдида тоғра болмиди. Шуңа (бу алимларниң пикричә) «батур һакимлар»ни язған тарихчиниң бу ишларни хатириләштики мәхсити: «**Шу күнләрдә Исраилда һеч падиша болмиди; һәр ким өз нәзиридә яхши көрүнгәнни қилатти**» дегән пакитни тәкитләш үчүн еди.

«Батур һакимлар» дегән китапниң «Рут» дегән китап билән болған мунасивити

«Батур һакимлар»да хатириләнгән чүшкүнлүк һәм пажиәләрдин Исраил хәлқиниң һәммисини қараңғулуқ вә зулмәт-ғәпләт ичидә яшаватқан, дәп хуласигә келишимиз мүмкин. Шуниң үчүн биз «Батур һакимлар» дегән тарих билән замандаш болған «Рут» дегән хатиридики гөзәл тарихни оқуғинимизда, көңлимиз көтирилиду. Чүнки «Рут» дегән тарихта бир аилә ичидә болған өз ара меһир-муһәббәт, садақәтлик вә һөрмәт-иззәтни көрәләймиз. Мошу тарих бизгә Худаниң кәлгүсидә Исраилға нисбәтән немә планлири барлиғини көрситиду. «Рут»тики «қошумчә сөз»имиздә мәзкур икки китапниң мунасивити үстидә тохтилимиз.

Тәврат 8-қисим

«Рут»

Кириш сөз

Арқа көрүнүши

Тәвратниң «Рут» дегән қисми «батур һакимлар» дәвридә өткән Йәһудий болмиған Рут вә уни қобул қилған Йәһудий аилиси тоғрисидики хатиридур. Биз «Батур һакимлар»ниң «қошумчә сөз»идә дегинимиздәк: ««Батур һакимлар»да хатириләнгән чүшкүнлүк һәм пажиәләрдин Исраил хәлқиниң һәммисини қараңғулуқ вә зулмәт-ғәпләт ичидә яшаватқан, дәп хуласигә келишимиз мүмкин. Шуниң үчүн биз «батур һакимлар» дегән тарих билән замандаш болған «Рут» дегән хатиридики гөзәл тарихни оқуғинимизда, көңлимиз көтирилиду. Чүнки «Рут» дегән тарихта бир аилә ичидә болған өз ара меһир-муһәббәт, садақәтлик вә һөрмәт-иззәтни көрәләймиз. Мошу тарих бизгә Худаниң кәлгүсидә Исраилға нисбәтән немә планлири барлиғини көрситиду».

Мәзкур тарих Худа пажиәни шат-хорамлиққа айландурған бир тарихтур. Мошу дәвирдә Исраил қәһәтчилик апитигә учрайду. Худаниң Исраил билән болған әһдисигә қариғанда, бу һеч қандақ «тәсадипий иш» әмәс, бәлки Худаниң Өзигә вапасиз бир хәлиқниң үстигә жүргүзгән һөкүмидин ибарәт еди (қәһәтчилик болса «Худаниң жаза-тәрбийисиниң бәш басқучи»ниң иккинчи басқучиниң бир қисми еди. «Батур һакимлар»дики «қошумчә сөз»имиздә, «Худаниң жаза-тәрбийисиниң бәш басқучи» үстидә тохталғинидуқ). Исраиллиқ Әлимәләк дегән киши аилиси билән жан беқишқа өз жутини тәрк етип Моаб зиминиға бариду вә Моабниң шәһәрлиридә турмай, бәлки сәһрасиға берип туриду.

Моабийлар Лутниң әвлатлири еди; уларниң әждади Лут әслидә Исраилниң әждади Ибраһимниң дуа-тилавәтлири арқилиқ Худаниң жазалишидин қутқузулған болғачқа, Исраил хәлқигә дост болуши керәк болатти («Яр.» 18-19-бап; Моабниң келип чиқиши тоғрилиқ 19:30-38ни көрүң). Һалбуки, әксичә Моаб Исраилға һәсәтхорлуқ қилип («Чөл.» 22-25-баплар), Исраил ажиз болған вақитларда дайим уларға һужум қилип булаң-талаң қилатти («Һак.» 3-бап, «1Сам.» 12:9). Униң үстигә, Моабийлар «Кемош» дегән бутқа чоқунғучи бутпәрәсләр еди; уларниң бу «илаһ»и Моабтикиләрдин «инсан қурбанлиғи» вә көп башқа жиркиничлик ишларни «тәләп қилатти» (1:15, «1Пад.» 7:11, «2Пад.» 3:27).

Жуқирида тилға елинған өчмәнлик вә жиркиничлик бутпәрәслик түпәйлидин Әлимәләк вә аилисидикиләрниң Моабийлар арисида күн өткүзүши интайин тәскә тохтиған болса керәк. Униңдин уларниң Моабниң шәһәрлириниң биридә турмай, бәлки сәһрада турушиниң сәвәвини чүшинивелиш тәс әмәс.

Әлимәләк намәлум бир иш сәвәвидин Моабта өлиду; униң икки оғли Маһлон вә Килийон Моаблиқ қизлардин хотун алиду. Мәлум бир вақиттин кейин вә йәнә намәлум бир сәвәптин Маһлон вә Килийонму қаза қилиду. Лекин күтмигән йәрдин, улар әмригә

алған икки аял қейинаниси Наомиға вападар вә меһриван болуп чиқиду. Наоми (бәлким Исраил зиминидин айрилған вақтидин он жил өткәндин кейин) Исраил зиминиға қайтишни қарар қилиду; Рут болса өз аилиси, вәтини вә хәлқидин ваз кечип Наомиға яр-йөләктә болушқа униңға һәмраһ болуп биргә қайтишқа нийәт бағлайду. Униң бу әһмийәтлик қарари толиму улуқ нәтиҗиләрни елип келиду. Рут Давут падишаниң әҗдади, шуниңдәк Мәсиһниң әҗдади болуп чиқиду.

«һәмҗәмәт қутқазғучи» яки «һәмҗәмәт ниҗаткар»

Бу тарихниң бир нуқтисини сәл тәпсилийрәк чүшәндүрүш керәк. Мусаға тапшурулған қанун бойичә, бириси намратлишип қәриздар болуп қелип, өз йәрлирини сетишқа, һәтта өзи яки аилисидикиләрни қуллуққа сетишқа мәҗбур болғанда, бундақ сода-сетиқ муддити «азатлиқ жили» (йәни «канай-бурға чалидиған жили», «шатлиқ жили», һәр 50-жили)ғичә болатти («Лавийлар» 25:10-55ни көрүң). Шу жилда барлиқ тәвәликләр әслидики егисигә яки (у аләмдин өткән болса) әң йеқин туққиниға қайтурулуши керәк еди. Һалбуки, «азатлиқ жили»дин илгири намрат кишиниң мәлум бир туққининиң уни яки аилисини намратлиқтин қутқузуш нийити болса, ундақта уларниң йерини қайтуруп сетивелиш һоқуқи бар еди; аилиси қуллуқта болса уларни қуллуқтин һөр қилип сетивелиш һоқуқи бар еди. Қанун бойичә баһаси адил болса һеч ким һелиқи туққанниң бу йолини тосиялмайтти. Ибраний тилида бундақ туққинини сүпәтләйдиған сөз «гоел» дейиләтти; биз «гоел»ни уйғурчиға тәрҗимә қилғанда «һәмҗәмәт қутқазғучи» яки «һәмҗәмәт ниҗаткар» дегәнни талливодуқ.

Аилиниң бир әзаси башқилар тәрипидин мәлум зәхимгә учриған яки әҗәллик бир зәрбә билән өлгән болуп, пакити толуқ болса, шу аилиниң әзасиға «һәмҗәмәт-қутқазғучи»лиқ ролини өз үстигә елишқа рази болған бир туққининиң җавапкардин зиянни төлитивелиш һоқуқи бар еди («Қан.» 19:1-13, «Йәшуа» 20:1-9).

Наоми вә Рут Пәләстин (Қанаан) зиминиға қайтқанда бәлким толиму йоқсул болса керәк. Уларниң бәхитигә яриша, уларға туққан болған бириси, йәни Боаз исимлиқ бир киши уларға һәр тәрәптин «һәмҗәмәт ниҗаткар» болушқа рази болиду.

Бу ишлар тоғрисида «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

Мәзмунлар вә чоң темилар: —

(1) Бир қейинана учриған күлпәт; Әлимәләк аилисиниң Моабқа бериши (1:1-5)
(2) Бир келинниң вападарлиғи; Наоми билән Рутниң биргә Бәйт-Ләһәмгә қайтип келиши (1:6-22)
(3) «һәмҗәмәт ниҗаткар»ниң меһир-муһәббити: —
    (а) Рутниң «тәсадипийлиқтин» Боазниң етизида башақ териши (2-бап)
    (ә) Рутниң хаманға берип, Боаз билән көрүшүши (3-бап)
    (б) Боазниң Рутни никаһиға елиши (4:1-12)
(4) Падиша Давутниң нәсәпнамиси: Давут падиша Боаз билән Рутниң әвладидур (4:13-22)

••••••••

Рут

Әлимәләк аилисиниң Моабқа бериши

1 1 Батур һакимлар һөкүм сүргән мәзгилдә шундақ болдики, зиминда ачарчилиқ йүз
бәрди. Шу вақитта бир адәм аяли вә икки оғлини елип Йәһуда зиминидики Бәйт-
Ләһәмдин чиқип, Моабниң сәһралирида бир мәзгил туруп келишкә барди. 2 У кишиниң
исми Әлимәләк , аялиниң исми Наоми, икки оғлиниң исми Маһлон билән Килйон еди.
Улар Бәйт-Ләһәмдә олтирақлиқ, Әфрат җәмәтидин еди. Улар Моабниң сәһрасиға келип
шу йәрдә олтирақлашти. 3 Кейин Наоминиң ери Әлимәләк өлди; аяли икки оғли билән
қалди. 4 Улар Моаб қизлиридин өзлиригә хотун алди. Бириниң ети Орпаһ, йәнә бириниң
ети Рут еди. Улар шу йәрдә он жилдәк турди.
5 Маһлон билән Килйон һәр иккиси өлди; шуниң билән аписи ери һәм оғуллиридин ай-
рилип ялғуз қалди.

Наоми билән Рутниң Бәйт-Ләһәмгә қайтип келиши

6 Шуниң билән аял икки келини билән қопуп Моабниң сәһрасидин қайтип кәтмәкчи
болди; чүнки у Пәрвәрдигарниң Өз хәлқини йоқлап, ашлиқ бәргәнлиги тоғрисидики
хәвәрни Моабниң сәһрасида туруп аңлиған еди. 7 Шуниң билән у икки келини билән
биллә турған йеридин чиқип, Йәһуда зиминиға қайтишқа йолға чиқти. 8 Наоми икки ке-
линигә: — һәр иккиңлар қайтип өз анаңларниң өйигә бериңлар. Силәрниң мәрһумларға
вә маңа меһриванлиқ көрсәткиниңлардәк Пәрвәрдигарму силәргә меһриванлиқ көр-
сәткәй! 9 Пәрвәрдигар силәр иккиңларни өз ериңларниң өйидә арам тапқузғай! — дәп,
уларни сөйүп қойди. Улар һөкирәп жиғлишип 10 униңға: — Яқ, биз чоқум сениң билән
тәң өз хәлқиңниң йениға қайтимиз, — дейишти.
11 Лекин Наоми: — Йенип кетиңлар, әй қизлирим! Немишкә мениң билән бармақчи-
силәр? Қосиғимда силәргә әр болғидәк оғуллар барму? 12 Йенип кетиңлар, әй қизли-
рим! Чүнки мән қерип кәткәчкә, әргә тегишкә яримаймән. Дәрһәқиқәтән бүгүн кечә бир
әрлик болушқа, шундақла оғуллуқ болушқа үмүт бар дегәндиму, 13 улар жигит болғичә
сәвир қилип тураттиңларму? Уларни дәп башқа әргә тәгмәй сақлап тураттиңларму? Яқ,
болмайду, қизлирим! Чүнки Пәрвәрдигарниң қоли маңа қарши болуп мени азаплай-
диғини үчүн, мән тартидиған дәрд-әләм силәрниңкидин техиму еғир болиду, — деди.
14 Улар йәнә һөкирәп жиғлашти. Орпаһ қейинанисини сөйүп хошлашти, лекин Рут уни
чиң қучағлап турувалди. 15 Наоми униңға: — Мана, келин сиңлиң өз хәлқи билән илаһ-
лириниң йениға йенип кәтти! Сәнму келин сиңлиңниң кәйнидин йенип кәткин! — деди.
16 Лекин Рут җававән: — Мениң сениң йениңдин кетишимни вә саңа әгишиш нийитим-
дин йенишни өтүнмә; чүнки сән нәгә барсаң мәнму шу йәргә баримән; сән нәдә қонсаң
мәнму шу йәрдә қонимән; сениң хәлқиң мениңму хәлқимдур вә сениң Худайиң мениң-

1:1 **«мәзгилдә»** - ибраний тилида «күнләрдә». **«сәһралирида»** - ибраний тилида «етизлиқлирида». Моабтикиләр Йәһудийларға өч еди. Бу Әлимәләк вә аилисидикиләрниң Моабниң шәһәрлиригә әмәс, бәлки сәһрасиға беришиниң бир сәвәви болса керәк.
1:13 **«Мән тартидиған дәрд-әләм силәрниңкидин техиму еғир болиду»** — гәрчә Рут билән Орпаһ һәр иккиси еридин айрилиш азавини тартқан тул хотунлар болсиму, Наоминиң азави техиму еғир еди; униң еридин һәм икки оғлидин айрилип қелиш азави бар еди. Униң үстигә, у икки келининиң өзидәк яқа жутта тул болуп туруш дәрдини таритишини халимайтти.
–Бу сөзниң йәнә икки тәрҗимиси бар: «Мән силәр үчүн *(тул қалғанлиғиңлардин)* интайин азаплинимән» яки «Мениң дәрд-әлимим силәргә бәк еғир жүк болуп қалиду, силәр көтирәлмәйсиләр»

му Худайимдур. [17] Сән нәдә өлсәң мәнму шу йәрдә өлимән вә шу йәрдә ятимән; өлүмдин
башқиси мени сәндин айриватсә Пәрвәрдигар мени урсун һәм униңдин ашуруп җазали-
сун! — деди.
[18] Наоми униң өзигә әгишип беришқа қәтъий нийәт қилғинини көрүп, униңға йәнә еғиз
ачмиди.
[19] Иккиси меңип Бәйт-Ләһәмгә йетип кәлди. Шундақ болдики, улар Бәйт-Ләһәмгә йетип
кәлгинидә пүткүл шәһәрдикиләр уларни көрүп зил-зилигә кәлди. Аяллар болса: — Бу
растинла Наомимиду? — дейишти.
[20] У уларға җававән: — Мени Наоми демәй, бәлки «Мара» дәңлар; чүнки Һәммигә Қадир
маңа зәрдаб жутқузди. [21] Тоққузум тәл һаләттә бу йәрдин чиқтим; лекин Пәрвәрдигар
мени қуруқ қайтқузди. Пәрвәрдигар мени әйипләп гувалиқ бәрди, Һәммигә Қадир мени
харлиған екән, немишкә мени Наоми дәйсиләр? — деди.
[22] Шундақ қилип Наоми билән келини Моаб қизи Рут Моабниң сәһрасидин қайтип кәл-
ди; улар иккиси Бәйт-Ләһәмгә йетип келиши билән тәң арпа ормиси башланған еди.

Рутниң Боазниң етизида башақ териши

2 [1] Наоминиң еригә туққан келидиған Боаз исимлик бир адәм бар еди. У Әлимәләкниң
җәмәтидин болуп, интайин бай адәм еди. [2] Моаб қизи Рут Наомиға: — Мән етизлиққа
барай, бирәркимниң нәзиридә илтипат тепип, униң кәйнидин меңип арпа башақлирини
тәрсәм? — деди.
У униңға: — Барғин, әй қизим, деди.
[3] Шуниң билән у чиқип етизлиқларға келип, у йәрдә ормичиларниң кәйнидин башақ
тәрди. Бәхитигә яриша, дәл у кәлгән етизлиқ Әлимәләкниң җәмәти болған Боазниң
етизлиқлири еди.

[4] Мана, у вақитта Боаз Бәйт-Ләһәмдин чиқип келип, ормичилар билән саламлишип: —
Пәрвәрдигар силәр билән биллә болғай! — деди.
Улар униңға җававән: — Пәрвәрдигар саңа бәхит-бәрикәт ата қилғай! — деди.
[5] Боаз ормичиларниң үстигә назарәткә қоюлған хизмәткаридин: — Бу яш чокан кимниң
қизи болиду? — дәп сориди.
[6] Ормичиларниң үстигә қоюлған хизмәткар җавап берип: — Бу Наоми билән биллә Мо-
абниң сәһрасидин қайтип кәлгән Моабий чокан болиду. [7] У: «Ормичиларниң кәйнидин
өнчиләрниң арисидики чечилип кәткән башақларни теривалайму?» дәп тәләп қилди. Ан-
дин у келип әтигәндин һазирғичә ишләватиду; у пәқәт кәпидә бир аз дәм алди, — деди.

1:17 **«Пәрвәрдигар мени урсун һәм униңдин ашуруп җазалисун!»** - ибраний тилида: «... Пәрвәрдигар маңиму шундақ қилсун вә униңдин ашуруп қилсун!»
1:20 **«Мени Наоми демәй...»** -- «Наоми» дегәнниң мәнаси: «йеқимлиқ», «көңүллүк», «һурузлуқ»; «Мара» болса «аччиқ», «әләмлик», «зәрдаблиқ» дегән мәнада.
1:21 **«Пәрвәрдигар мени әйипләп гувалиқ бәрди»** — башқа бир хил тәрҗимилири: — «Пәрвәрдигар маңа қарши чиқти» яки «мени азаплиди». Бу сөзләр тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
2:1 Мат. 1:5
2:2 **«Башақ териш»** - Тәврат қануни бойичә намрат кишиләр вә яқа жутлуқларниң ормичиларниң арқисидин чечилип кәткән башақларни теришигә рухсәт берилиши керәк *(«Лав.» 19:9-10ни көрүң)*.
–Гәрчә Наоминиң өзиниң бир парчә етизи бар болсиму *(4:3)*, униңға шу пәсилдә бир нәрсә терилмиған еди. Рут мошу илтимаси билән Наомини «башақ териш» хиҗаләтчилигидин қутқузиду, әлвәттә.
2:5 **«Хизмәткаридин»** - ибраний тилида «жигитидин». **«Бу яш чокан кимниң қизи болиду? »** - Шу чағда Рут техи тул болғачқа, шуниңға яриша алаһидә кийимлирини кийватқан еди. 3:3ни вә изаһатини көрүң.
2:7 **«Кәпидә»** - ибраний тилида «өйдә». Орма мәзгилдә ормичилар бәлким етизлиқта дәм елишқа вақитлиқ кәпә салған болса керәк.

[8] Боаз Рутқа: — Әй қизим, аңлаватамсән?! Сән башақ тәргили башқа бир кимниң етиз-
лиғиға бармиғин, бу йәрдинму кәтмә, мениң дедәклирим билән биргә мошу йәрдә
турғин. [9] Диққәт қилғин, қайси етизда орма орған болса, дедәкләргә әгишип барғин.
Мән жигитләргә: Униңға чеқилмаңлар, дәп тапилап қойдум! Әгәр уссап қалсаң берип,
идишлардин жигитлирим қудуқтин тартқан судин ичкин, — деди.

[10] Рут өзини йәргә етип тизлинип, бешини йәргә тәккүзүп тазим қилип, униңға: — Мән
бир биганә турсам, немишкә маңа шунчә ғәмхорлуқ қилғидәк нәзириңдә шунчилик ил-
типат тапқанмән? — деди.
[11] Боаз униңға җававән: — Ериң өлүп кәткәндин кейин қейинанаңға қилғанлириңниң
һәммиси, шундақла сениң ата-анаңни вә өз вәтиниңдин қандақ айрилип, сән бурун
тонумайдиған бир хәлиқниң арисиға кәлгиниң маңа пүтүнләй аян болди; [12] Пәрвәр-
дигар қилғиниңға мувапиқ саңа яндурғай, сән қанатлириниң тегидә панаһ изди-
гән Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар тәрипидин саңа Униң толуқ инъами берилгәй,
деди. [13] Рут җававән: — Әй ғоҗам, нәзириңдә илтипат тапқаймән; мән сениң дедигиң
болушқиму яримисамму, сән маңа тәсәлли берип, дедигиңгә меһриванә сөзләрни
қилдиң, — деди.
[14] Тамақ вақтида Боаз униңға: — Қени, буяққа кәлгин, нандин йә, нанни сиркигә төгүр-
гин! — деди. Рут ормичиларниң йениға келип олтарди; Боаз қомачтин елип униңға
тутти. У униңдин тойғичә йеди вә йәнә азрақ ашуруп қойди.
[15] У башақ тәргили қопқанда, Боаз жигитлиригә буйруп: — Уни һәтта өнчиләрниң ари-
сида башақ тәргили қоюңлар, уни һеч хиҗаләттә қалдурмаңлар. [16] Һәтта һәм униң үчүн
азрақ башақларни өнчиләрдин әтәй айрип, униңға тәргили чүшүрүп қоюңлар, уни һеч
әйиплимәңлар, деди.
[17] Шундақ қилип у кәчкичә етизлиқта башақ тәрди, теривалғанлирини соққанда, тәх-
минән бир әфаһ арпа чиқти. [18] Андин у арписини елип, шәһәргә кирди, қейинаниси
униң тәргән арписини көрди; у йәнә у йәп тоюнғандин кейин сақлап қойғинини чиқи-
рип униңға бәрди.
[19] Қейинаниси униңға: — Сән бүгүн нәдә башақ тәрдиң, нәдә ишлидиң? Саңа ғәмхорлуқ
қилған шу кишигә бәхит-бәрикәт ата қилинғай! — деди.
У қейинанисиға кимниңкидә иш қилғинини ейтип: — Мән бүгүн ишлигән етизниң еги-
синиң исми Боаз екән, деди.
[20] Наоми келинигә: — Тирикләргиму, өлгәнләргиму меһриванлиқ қилиштин баш тарт-
миған киши Пәрвәрдигардин бәхит-бәрикәт көргәй! — деди. Андин Наоми униңға йәнә:
— У адәм бизниң йеқин туққинимиздур, у бизни қутқузалайдиған һәмҗәмәтләрдин би-
ридур, — деди.

2:8 **«Дедәклирим билән биргә мошу йәрдә турғин»** - дедәкләрниң иши бәлким арпа пайлирини жиғип өнчә қилиш еди. Рут «уларниң қешида» ишлисә көпрәк башақларни терәләйтти, әлвәттә.

2:13 **«дедигиң»** - ибраний тилида «дедәк»ни тәсвирләйдиған икки сөз бар. Рут бу айәттә булардин әң төвән орунни көрситидиған сөзни ишлитип өзини тәсвирләйду.

2:17 **«Бир әфаһ арпа»** - тәхминән 15 килограмчә еди.

2:20 **«Бизни қутқузалайдиған һәмҗәмәтләрдин бири»** - *(««һәмҗәмәт-ниҗаткар»имиздин бири» яки ««һәмҗәмәт-қутқузғучи»имиздин бири»)* — бу ибраний тилида «гоел» дегән сөз билән ипадилиниду. Бу сөзиниң алаһидә мәнаси бар. Бириси намратлиқтин өзини қуллуққа сетиватқән болса яки башқа қийин әһвалға учрап мал-мүлүгини сатқан болса, Муса пәйғәмбәр тапшурувалған қанунға асасән, шу кишиниң йеқин уруқ-туққанлири, һәмҗәмәтлириниң уни һөрлүккә чиқирип қутқузуш һоқуқи бар еди. Демәк, у сетивалғучиға адил бир баһада пул бәрсила, у униң өз қериндишини һөр қилип қутқузуш һоқуқи бар еди. Һоқуқни ишлитиш һәмҗәмәтиниң өз ихтиярлиғи билән болатти, әлвәттә. У һоқуқини ишләтмәкчи болса, һеч ким уни тосалмайтти. Наоми мошу йәрдә: «Биздин хәвәр елиш мәсъулийити болған йеқин туққанлиримиздин бири бар» демәкчи болиду.

[21] Моаб қизи Рут йәнә: — У маңа йәнә: «Мениң жигитлирим пүтүн һосулумни жиғип болғичә улар билән биргә болғин» деди, — деди.
[22] Наоми келини Рутқа: — Әй қизим, бирисиниң саңа яманлиқ қилмаслиғи үчүн башқисиниң етизлиғиға бармай, униң дедәклири билән биллә чиқип ишлисәң яхшидур, деди.
[23] Шуниң билән арпа вә буғдай һосули жиғилип болғичә, Рут Боазниң дедәклири билән жүрүп башақ тәрди. У қейинаниси билән биллә туриварди.

Рутниң хаманға берип, Боаз билән көрүшүш

3 [1] Шу күнләрдә, қейинаниси Наоми униңға: — Әй қизим, һал-әһвалиңниң яхши болуши
үчүн, сениң арам-бәхитиңни издимәймәнму? [2] Сән дедәклири билән ишлигән Боаз
бизгә туққан келиду әмәсму? Мана, бүгүн ахшам у хаманда арпа соруйду. [3] Әнди сән
жуюнуп-таринип, өзүңгә этирлик май сүрүп, есил кийимлириңни кийип, хаманға
чүшкин; лекин у әр киши йәп-ичип болмиғичә, өзүңни униңға көрсәтмигин. [4] У ятқанда
униң ухлайдиған йерини көрүвал. Андин сән кирип, аяқ тәрипини ечип, шу йәрдә
йетивалғин. Андин у саңа немә қилиш керәклигини ейтиду, — деди.
[5] Рут униңға: — Сән немә десәң мән шуни қилимән, — деди. [6] У хаманға чүшүп, қейинаниси униңға тапилиғандәк қилди. [7] Боаз йәп-ичип, көңлини хуш қилип чәшниң айиғиға
берип ятти. Андин Рут шәпә чиқармай келип, аяқ тәрипини ечип, шу йәрдә ятти. [8] Йерим кечидә Боаз чөчүп, алдиға еңишкәндә, мана бир аял айиғида ятатти!
[9] Ким сән?! — дәп сориди у.
Рут жававән: — Мән хизмәткариң Рут болимән. Сән мениң һәмҗәмәт-ниҗаткарим болғиниң үчүн хизмәткариңниң үстигә тонуңниң етигини йейип қойғайсән, — деди.
[10] У жававән: — Әй қизим, Пәрвәрдигардин бәхит-бәрикәт тапқайсән! Сениң кейин көрсәткән садақәт-меһриванлиғиң илгири көрсәткиниңдинму артуқтур; чүнки сени издигән жигитләр, мәйли кәмбәғәл болсун, бай болсун, уларниң кәйнидин кәтмидиң.
[11] И қизим, әнди қорқмиғин! Дегиниңниң һәммисини орундап беримән; чүнки пүткүл шәһиримиздики мөтивәрләр сени пәзиләтлик аял дәп билиду.
[12] Дурус, саңа һәмҗәмәт-ниҗаткар болғиним раст; лекин сениң мәндин йеқинрақ йәнә

2:22 **«Бирисиниң саңа яманлиқ қилмаслиғи үчүн»** - Наоминиң бу агаһ сөзлири бизгә «Батур һакимлар» дәвридики умумий әһвални аян қилса керәк.
3:1 **«Сениң арам-бәхитиңни издимәймәнму?»** - Наоминиң мошу «арам-бәхит» дегини Рутни қайтидин өй-очақлиқ қилишни көрситиду.
3:3 **«Өзүңгә этирлик май сүрүп»** - ибраний тилида «өзүңни мәсиһ қилип» яки «өзүңни мәсиһләп».
3:8 **«Чөчүп, ...»** - башқа бир хил тәрҗимиси «титрәп кетип, ...». Һеч болмиғанда, Боаз путлириға соғ урулғанда ойғинип кәткән болса керәк. **«Еңишкәндә»** - башқа бир хил тәрҗимиси «өрүлгәндә»
3:9 **«Хизмәткариң»** — оқурмәнләрниң есидә барки, ибраний тилида «дедәк»ни тәсвирләйдиған икки сөз бар. Бу айәттә Рут орнини жуқурирақ көрситидиған сөзни өзигә ишләтти *(2:13ни вә изаһатни көрүң)* **«Һәмҗәмәт-ниҗаткар»** дегән уқум тоғрилиқ 2:20ни вә изаһатни көрүң. **«Тониңниң етигини хизмәткариңниң үстигә йепип қойғайсән»** - Рут ейтқан «Тониңниң етигини хизмәткариңниң үстигә йепип қойғайсән» дегән ибарә: — «Мени сайәңниң астиға алғин, мени әмриңгә алғин» дегәнни вә өзиниң Боазниң аяли болушқа рази екәнлигини билдүриду. Худаму Исраилни өз қанити астиға алғанлиғи тоғрилиқ шу сөзни қилған — «Әз.» 16:8ни көрүң.
3:10 **«Сени издигән жигитләр»** - Боазниң сөзигә қариғанда *(шүбһисизки, у һәм тиришчан һәм чирайлиқ болғачқа)* Рутни бир қанчә жигит издәп кәлгән. Лекин Рут өз мәйлигә әгишип уларни таллимай, бәлки орниға қейинаниси Наомиға яхши болсун дәп рәхмәтлик еригә «һәмҗәмәт-ниҗаткар» болған Боазниң панаһлиғини издигән. Шуниң билән Боаз Рутниң қилғини тоғрилиқ: «Сениң кейин көрсәткән садақәт-меһриванлиғиң илгири көрсәткиниңдинму артуқтур» дәйду. Рутниң «илгири көрсәткән *(садақәт-меһриванлиғи)*» болса қейинанисиға болған садақәтлигини, униңға һәмраһ болуп өз жутини ташлап Исраилларниң арисиға кәлгәнлигини көрситиду. Боазниң «Сән кейин көрсәткән садақәт-меһриванлиқ» дегини болса өзини издигәнлигини көрситиду.
3:11 **«Пүткүл шәһиримиздики мөтивәрләр»** - ибраний тилида «хәлқимниң шәһириниң дәрвазисидики кишиләр» — қедимки заманда «шәһәрниң дәрвазиси» ақсақаллар вә мөтивәрләр олтиридиған жай еди; шу йәрдә сот ечилатти. Шуңа Боазниң сөзиниң толуқ мәнаси «Мениң шәһиримдики барлиқ мөтивәрләр сени пәзиләтлик аял дәп қарайду».

бир һәмҗәмәтиң бар. [13] Әнди кечичә бу йәрдә қалғин; әтә сәһәрдә әгәр у һәмҗәмәтлик
һоқуқини ишлитип сени елишни халиса, у алсун; лекин һәмҗәмәтлик һоқуқи бойичә
сени алмиса, Пәрвәрдигарниң һаяти билән қәсәм қилимәнки, мән саңа һәмҗәмәтлик
қилип сени алай. Таң атқичә бу йәрдә йетип турғин! — деди.
[14] У униң айиғида таң атқичә йетип, кишиләр бир-бирини тонуғидәк болуштин бурун
қопти. Чүнки Боаз: — бир аялниң хаманға кәлгинини һеч ким билмисун, дәп ейтқан
еди.
[15] У йәнә Рутқа: — Сән кийгән йепинчини ечип турғин, деди. У уни ечип турувиди, Боаз
арпидин алтә кәмчән кәмләп берип, униң өшнисигә артип қойди. Андин у шәһәргә кир-
ди. [16] Рут қейинанисиниң йениға кәлди. У: — Әй қизим, сән һазир ким?! — дәп сориди.
Шуниң билән у қейинанисиға у кишиниң қилғанлириниң һәммисини дәп бәрди. [17] У: —
У бу алтә кәмчән арпини маңа бәрди, чүнки у: «қейинанаңниң йениға қуруқ қол қайтип
бармиғин» деди, — деди.
[18] Наоми: — Әй қизим, бу ишниң ахириниң қандақ болидиғинини билгичә мошу йәрдә
тәхир қилғин; чүнки у адәм бүгүн мошу ишни пүткүзмәй арам алмайду, деди.

Боазниң Рутни никаһиға елиши, һәмҗәмәт-ниҗаткарлиқ бурчини ада қилиши

4 [1] Боаз шәһәр дәрвазисиға чиқип, шу йәрдә олтарди. Мана, у вақитта Боаз ейтқан
һелиқи һәмҗәмәтлик һоқуқиға егә киши келиватати. Боаз униңға: — Әй бурадәр,
келип бу йәрдә олтарғин, девиди, у келип олтарди.
[2] Андин Боаз шәһәрниң ақсақаллиридин он адәмни чақирип, уларғиму: — Бу йәрдә олти-
риңлар, деди. Улар олтарғанда [3] у һәмҗәмәтлик һоқуқиға егә кишигә: — Моабниң сәһра-
сидин йенип кәлгән Наоми қериндишимиз Әлимәләккә тәвә шу зиминни сатмақчи бо-
луватиду. [4] Шуңа мән мошу ишни саңа хәвәрләндүрмәкчи едим, шундақла мошу йәрдә
олтарғанларниң алдида вә хәлқимниң ақсақаллириниң алдида «Буни сетивалғин»
демәкчимән. Сән әгәр һәмҗәмәтлик һоқуқиға асасән алай десәң, алғин; һәмҗәмәтлик
қилмай, алмаймән десәң, маңа ейтқин, мән буни биләй; чүнки сәндин авал башқисиниң
һәмҗәмәтлик һоқуқи болмайду; андин сәндин кейин мениң һоқуқум бар, деди.
У киши: — Һәмҗәмәтлик қилип уни алимән, деди.
[5] Боаз униңға: — Ундақта йәрни Наоминиң қолидин алған күнидә мәрһумниң мирасиға
униң нами билән аталған бирәр әвлади қалдурулуши үчүн мәрһумниң аяли, Моаб қизи
Рутниму елишиң керәк, — деди.
[6] Һәмҗәмәт киши: — Ундақ болса һәмҗәмәтлик һоқуқумни ишлитип етизни алсам бол-
миғидәк; алсам өз мирасимға зиян йәткүзгидәкмән. Һәмҗәмәтлик һоқуқини сән өзүң

3:14 **«Ейтқан еди»** - ибраний тилида «ейтқан еди» яки «ойлиған еди» дегән мәна бирла сөз билән ипадилиниду. Биз бу йәрдә «ейтқан еди» дәп тәрҗимә қилдуқ.
3:15 **«Алтә кәмчән»** - бәлким «алтә әфаһ», йәни 27-45 килограмни көрситиши мумкин.
3:16 **«Сән һазир ким?»** - Наоминиң бу соали билән Рутниң һазирқи салаһийитини сорайду: у: «һазир сән Боазниң аяли болдуңму-йоқ?» дегән мәнани билдүриду.
4:1 **«Әй бурадәр!»** - ибраний тилида «Әй, паланчи-покунчи!» дейилиду. Бу адәм бәлким Рут вә Наомиға қарита һәмҗәмәтлик бурчини өз үстигә елишни рәт қилғачқа, у бу баянда намсиз қалған болса керәк.
4:5 **«Моаб қизи Рутниму елишиң керәк»** — «Лав.» 25:25-34 вә 47-55гә, вә «Қан.» 25:5-10ға қараң. «Рут» 4:6-12-айәттики ишларға қариғанда, Бәйт-Ләһәмдә «пәрзәнтсиз қалған қериндишиниң тул хотунини елиш» тоғрисидики бәлгүлимә бежа кәлтүрүлүватқанда, қошумчә маддилар қошулған болса керәк (*әслидики қанун бәлгүлимиси бойичә, бириси пәрзәнтсиз өлгән болса, униң акиси яки укиси униң мирасиға мирасхор қалдуруш үчүн тул хотунини елиш керәк еди; Бәйт-Ләһәмдикиләр мошу бәлгүлимигә ака-укисидин башқа барлиқ уруқ-туққанлириниму өз ичигә алиду, дәп қошқан охшайду*). «Яр.» 38:8-10ниму көрүң.

Боаз Рутни өз әмригә илиши арқилиқ йәрни қайтуруп сетивалиду «Рут» 4:9

ишлитип, йәрни сетивалғин; мән ишлитәлмәймән, деди.
[7] Қедимки вақитларда Исраилда һәмҗәмәтлик һоқуқиға яки алмаштуруш-тегишиш
ишиға мунасивәтлик мундақ бир рәсим-қаидә бар еди: — ишни кәсмәк үчүн бир тәрәп
өз кәшини селип, иккинчи тәрәпкә берәтти. Исраилда сода-сетиқни бекитиштә мана мо-
шундақ бир усул бар еди. [8] Шуңа һәмҗәмәт һоқуқиға егә киши Боазға: — Сән уни алғин,
дәп, өз кәшини селивәтти. [9] Боаз ақсақалларға вә көпчиликкә: — Силәр бүгүн мениң
Әлимәләк кә тәвә болған һәммини, шундақла Килйон билән Маһлонға тәвә болған һәм-
мини Наоминиң қолидин алғинимға гувадурсиләр. [10] Униң үстигә мәрһумниң нами қе-
риндашлири арисидин вә шәһириниң дәрвазисидин өчүрүлмәслиги үчүн мәрһумниң
мирасиға униң нами болған бирәр әвлади қалдурулсун үчүн Маһлонниң аяли, Моаб
қизи Рутни хотунлуққа алдим. Силәр бүгүн буниңға гувадурсиләр, деди.
[11] Дәрвазида турған һәммә хәлиқ билән ақсақаллар: — Биз гувадурмиз. Пәрвәрдигар се-
ниң өйүңгә киргән аялни Исраилниң җәмәтини бәрпа қилған Раһилә билән Леяһ икки-
сидәк қилғай; сән өзүң Әфратаһ җәмәти ичидә баяшат болуп, Бәйт-Ләһәмдә нам-иззитиң
зиядә болғай; [12] Пәрвәрдигар саңа бу яш чокандин тапқузидиған нәслиң түпәйлидин се-
ниң җәмәтиң Тамар Йәһудаға туғуп бәргән Пәрәзниң җәмәтидәк болғай! — деди.

Падиша Давут Боаз билән Рутниң әвладидур

[13] Андин Боаз Рутни әмригә елип, униңға йеқинлиқ қилди. Пәрвәрдигар униңға шапаәт
қилип, у һамилдар болуп бир оғул туғди. [14] Қиз-аяллар Наомиға: — Исраилниң арисида
саңа һәмҗәмәт-ниҗаткар нәслини үзүп қоймиған Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә
қайтурулсун! Шу нәслиңниң нами Исраилда иззәт-абройлуқ болғай! [15] У саңа жениң-
ни йеңилиғучи һәм қериғиниңда сени әзизлиғучи болиду; чүнки сени сөйидиған, саңа

4:6 **«мән *шу һоқуқни* ишлитәлмәймән»** - бу киши бәлким: «Әгәр Руттин пәрзәнт көрсәм, улар мениң балилирим һесапланмайду; һалбуки, улар башқа аялимдин болған пәрзәнтлирим билән тәң мениң мирасимға варис болуши мумкин, шуниң билән өз пәрзәнтлирим еришидиған мирасиниң үлүши әслидикидин азлап кетиду» дәп ойлиса керәк; шуңа у «алмаймән» дегән қарарға кәлгән.
4:7 Қан. 25:7
4:8 **«Өз кешини селивәтти»** - бу кәшни Боаз елип кетиду. У мәзкур сода-сетиққа испат болиду. Кәш бәлким бир парчә йәрниң тәвәлигигә символ болуши мумкин еди *(«Қан.» 11:24 вә 25:7-10ни көрүң)*.
4:10 **«Шәһәрниң дәрвазиси»** - оқурмәнләрниң есидә барки, «шәһәрниң дәрвазиси» қедимки заманларда ақсақаллар вә мөтивәрләр олтиридиған җай еди.
4:11 **«Раһилә вә Леяһ»** - Яқупниң икки аяли болуп, көп пәрзәнт көргән.
4:11 Яр. 29:32-35; 30:1-25; 35:17, 18
4:12 Яр. 38:29; 1Тар. 2:4; Мат. 1:3
4:14 **«һәмҗәмәт-ниҗаткар»** - шу «һәмҗәмәт-ниҗаткар» болса туғулған бала өзидур. 15-айәтни көрүң.

йәттә оғулдин әвзәл болған келиниң уни туғди, — деди. [16] Наоми балини елип, бағриға
басти вә униңға баққучи ана болди. [17] Униңға хошна болған аяллар «Наомиға бир бала
туғулди» дәп, униңға исим қойди. Улар униңға «Обәд» дәп ат қойди. У Йәссәниң атиси
болди, Йәссә Давутниң атиси болди.

Давут падиша, йәни Давут пәйғәмбәрниң нәсәбнамиси

[18] Пәрәзниң нәсәбнамиси төвәндикидәктур: — Пәрәздин Һәзрон төрәлди, [19] Һәзрондин
Рам төрәлди, Рамдин Амминадаб төрәлди, [20] Амминадабтин Наһшон төрәлди, Наһшон-
дин Салмон төрәлди, [21] Салмондин Боаз төрәлди, Боаздин Обәд төрәлди, [22] Обәдтин Йәс-
сә төрәлди вә Йәссәдин Давут төрәлди.

4:16 **«баққучи ана»** — бәлким қанун җәһәттин балиниң атақ аниси болғанлиғини көрситиши мумкин.
4:17 **«Обәд»** — «қул», «хизмәткар» дегән мәнада. **«Давут»** — Давут падиша, Давут пәйғәмбәр.
4:18 1Тар. 2:5; Мат. 1:3

Қошумчә сөз

Биз «Рут» дегән китапни оқуғинимизда, уни «Батур һакимлар» дегән тарих билән селиштуруп оқусақ пайдилиқ болиду. Икки тарих охшаш бир дәвирни баян қилған. Лекин көп җәһәтләрдин икки тарихниң оттурисидики пәриқләр интайин чоң.

«Батур һакимлар» билән «Рут» дегән китапниң селиштурмиси: —

(а) «Батур һакимлар»да тарихқа мунасивәтлик шәхсләр интайин көп; «Рут»та интайин аз.

(ә) «Батур һакимлар» бир қәдәр узун китап; «Рут» болса интайин қисқа.

(б) «Батур һакимлар»да пүткүл Исраил хәлқи вә зимининиң ишлири йезилған; «Рут»та пәқәт кичиккинә бир шәһәрдики ишлар йезилған.

(в) «Батур һакимлар»ниң тарихи 300 жиллиқ бир мәзгилни өз ичигә алиду; «Рут» пәқәт бир әвлатниң ишлирини өз ичигә алиду.

(г) «Батур һакимлар»ниң тарихида қирғинчилиқ, басқунчилиқ, бир кенизәкниң җәситиниң парчә-парчә қилиниши, ички уруш, рәзил каһинлар қатарлиқлар баян қилинған. Бу вақиәләрниң бәзилири йүз бәргән Бинямин зимини Бәйт-Ләһәм шәһиригә пәқәт үч-төрт километр кәлсиму, лекин «Рут»та хатириләнгән ишлар «Батур һакимлар»да хатириләнгән ишларға мутләқ охшимайду.

Бу икки китапни селиштуруп оқуш арқилиқ биз мундақ аддий бир саватқа егә болимиз: — гәрчә өз дәвримиздикиләрниң һәммиси дегидәк қайта-қайта гуна қиливеридиған «гунаниң дәврлиги»гә чүшүп қелишқан болсиму, униңға езип әгишишкә мәҗбурланған әмәсмиз. Биз Худадин әйминип, Уни издисәк, һаятимиз әтрапимиздикиләрдин толиму пәриқлиқ болалайду.

Әлимәләкниң Исраилни тәрк қилиш қарари

Әгәр Әлимәләк вә Наоми әҗдади Ибраһимниң аилисидики тарихтин сават-ибрәт алған болса, озуқ-түлүк тапимиз дәп Худа Исраил хәлқигә ата қилған зиминдин чиқип кетишиниң дайим чатақларни пәйда қилидиғанлиғидин ибарәт савақни билгән болатти. Ибраһим, Исһақ вә Яқупларниң тарихлириниң һәммиси бу ишқа гувалиқ бериду. Худа Өз хәлқигә «Силәргә яхши зиминни ата қилимән» дегән вәдини қилған екән, Униң шу йәрдә олтарақлашқан Исраилларни беқиши турған гәп еди. Амма мәзкур тарихта Әлимәләкниң зиминдин айрилиши тоғрилиқ Пәрвәрдигардин йол сориғанлиғи һәққидә һеч қандақ сөз йоқ; қариғанда, униң бу планини Худадин әмәс, бәлки пүтүнләй бир «инсаний план» дегили болиду. Қәһәчиликтә улар Пәрвәрдигардин йол сориған болса, шүбһисизки, Худа буниң мәлум бир йол арқилиқ уларға жүргүзгән «тәрбийилик җаза»синиң бир қисми екәнлигини, шуниңдәк Өз хәлқи Өзигә қарап товва қилип қайтип кәлсә, уларға озуқ-түлүкниң болидиғанлиғини көрситәтти (Худаниң шундақ «тәрбийилик җаза»лири тоғрилиқ «кириш сөз»имиз вә «Батур һакимлар»дики «қошумчә сөз»имизниму көрүң).

Әмилийәттә уларниң қарари әһвалини техиму бәттәрләштүрди. Уларниң «инсаний план»и өзлирини азап-оқубәттин вә өлүмдин қутқузмиди.

Һалбуки, хәқниң нәзири чүшмәйдиған йоқсул бир аялниң қарари бу аилиниң пүтүн әһвалини өзгәртиду. Наоми Пәләстингә (Қанаанға) қайтишни қарар қилғандин кейин, Рут униңға һәмраһ болуп беришни нийәт қилиду; нәтиҗидә, у ахирида Рәббимиз Әйса Мәсиһниң әҗдади болушқа муйәссәр болиду. Матта тәрипидин пүтүлгән Мәсиһниң нәсәпнамисида Рут тилға елиниду; Йәһудий хәлқиниң әнъәнилири бойичә нәсәпнамиләрдә пәқәт әрләрниң исмилирила хатирилиниду («Мат.» 1:5); Рут аял һәм Моаблиқ болуп, Йәһудий болмисиму, йәнила шу нәсәпнамида тепилиду.

«Рут»та көрүнгән исимларниң мәналири

«Әлимәләк» — «мениң Худайим падишадур». Гәрчә униң шундақ яхши исми болсиму, Әлимәләк Худаниң Исраилниң пүткүл зиминиға егә екәнлигини, Өзидин қорққанларни сақлаймән дегән вәдилиридә туридиғанлиғини чиң тутмиған охшайду.

«Наоми» — «йеқимлиқ», «көңүллүк» дегән мәнада. Наоминиң өз исми тоғрилиқ аччиқ сөзлирини 1:20дә көрүң. Амма ахирқи һалитидин униң исми һәқиқәтән җисмиға лайиқ болди.

Әлимәләкниң икки оғлидин: — «Маһлон» — «бимар», «ағриқ» дегәнни, «Килийон» — «аҗиз», «зәип», «бош» дегәнни билдүриду. Уларниң исимлири дәрвәқә яки уларниң җисманий һалини яки бәлким бешарәтлик һалда уларниң «иман-ишәши аҗиз» дегән роһий һалитини сүпәтлигән болса керәк.

«Рут» — «достлуқ» яки «дост» дегәнни билдүриду. Рут дәрвәқә интайин садиқ дост еди.

«Орпаһ» — «җәрән» дегән мәнада болуши мүмкин.

«Боаз» — бәлким «униңда күч бар» яки «чаққанлиқ», «җүрүшлүк» дегән мәнада. Бу икки тәрәп дәрвәқә униңда көрүнәрликтур. Боазниң аниси (Салмонниң аяли) Йериходики «паһишә аял Раһаб» еди («Йәшуа» 2-бап, 6:17, 23, «Мат.» 1:5, «Ибр.» 11:31ни көрүң). Боаз бирисиниң яқа жутта мусапир болғандики қийинчилиғини убдан чүшәнгән.

Муәллипниң китапни йезишта немә мәхсәтлири бар?

Муәллипниң (вә шуниңдәк Худаниң Өзиниң, әлвәттә) китапда болған мәхсәтлири төвәндикиләрни өз ичигә алиду, дәп ишинимиз: —

(1) Давут падишаниң Йәһуданиң нәсли екәнлигини испатлаш;

(2) Худасизлиқ бир дәвирдә Худаға итаәтмән вә ихласмән болушқа мүмкинчилик болидиғанлиғини испатлаш; Худаниң «қалдиси» өзигә садиқ туруверидү.

(3) «Һәмҗәмәт-ниҗаткар» дегәнниң ролини баян қилиш. Буниң муһимлиғи дәл шуки, Тәврат һәм Инҗилда Худаниң Өзи Униң әвәткән Мәсиһи арқилиқ Исраилға, андин пүткүл дунияға «Һәмҗәмәт-Ниҗаткар» болидиғанлиғи көрситилиш;

(4) Давутниң җәмәтиниң тарихини көрситиш.

«Рут»ниң ахирқи айәтлиридин қариғанда, ениқки, китап униңда тәсвирләнгән вақиәләрдин аз дегәндә үч дәвирдин кейин һазирқи шәкилдә йезилған. Шүбһисизки, мәзкур китап йезилған вақитқичә, бу ишлар Боаз җәмәти үчүн интайин қәдирләнгән

бир аилә тарихи болуп кәлгән. Амма китапниң Давут тәхткә олтириштин бурун йезилғанлиғи йәнә еник; чүнки 17:4дә «У (Обәд) Йәссәниң атиси болди; Йәссә падиша Давутниң атиси болди» демәй, бәлки «**У** (Обәд) **Йәссәниң атиси болди; Йәссә Давутниң атиси болди**» дәп йезилғандур.

Тәвраттики «Самуил» дегән тарихни оқуғанлар Исраилниң биринчи падишаси Бинямин қәбилисидин болған Саул екәнлигини билиду. Һалбуки, Саул һөкүм сүрүш вәзиписини яхши башлиған болсиму, у ахирида вапасизлиқ түпәйлидин Худа тәрипидин падишалиғидин чәткә қеқилиду. Самуил пәйғәмбәр астиртин Давутни кәлгүси падиша болушқа мәсиһләйду («1Сам.» 16-бап). Саул вапат болғандин кейин Исраил хәлқи Давутни һәқиқий Йәһудий әмәс» дәп қариши мүмкин еди; чүнки униң нәсәпнамисидә «Йәһудий болмиған» икки аял, йәни «паһишә Раһаб» вә «Моаб қизи Рут» бар еди. Шуңа бәзилири Давутниң падиша болушини қобул қилишқа қарши пикирдә болған болуши мүмкин еди. Улардин бәзилири дәрвәқә Саулниң оғли Ишбошәткә әгәшкән («2Сам.» 8-10-бап). Шуниң үчүн мүмкинчилиги барки, Самуил пәйғәмбәр хәлиқниң һәқиқий әһвални вә Боаз җәмәтидикиләрниң һәқиқий пәзиләтлирини билип йетиши үчүн «Рут» дегән мәзкур тарихни язған; әмәлийәттә Боаз вә Рутниң җүксәк әмәллири Бинямин қәбилисидикиләрниң (йәни Саулниң җәмәтидикиләрниң) дәһшәтлик тарихи («Батур һакимлар»да хатириләнгән) билән селиштурғанда, пүтүнләй охшимайду.

«Батур һакимлар» вә «Рут»ниң Давутниң падиша болушидин илгири йезлиғанлиғиға йәнә кичик бир парчә испат бар. «Батур һакимлар»дики 1-бапта, «**Лекин Бинямлинлар болса Йерусалимда олтириватқан Йәбусийларни қоғлап чиқириветәлмиси; шуңа та бүгүнгичә Йәбусийлар Бинямлинлар билән Йерусалимда турмақта**» дейилиду («Һак.» 1:21). Һалбуки, Давут падиша болуп тикләнгәндин кейин дәсләпки әмәллириниң бири Йерусалимни ишғал қилип, өз пайтәхти қилиштин ибарәт еди («2Сам.» 5:6-7). Шуниң үчүн мәзкур китаплар шу вақиәдин илгири, амма Давут аллиқачан мәшһур болуп қалған бир мәзгилдә (бәлким Самуил пәйғәмбәр тәрипидин) йезилған болса керәк.

(5) Худаниң меһир-шәпқитиниң «Йәһудий әмәсләр» («ят әлләр», «таипиләр»)ни өз ичигә алғанлиғини испатлаш.

(6) Мәсиһниң «Һәмҗәмәт-Ниҗаткар» болидиғанлиғиға бир хил «бешарәтлик тарих» яки «бешарәтлик рәсим»ни көрситиш.

Мәсиһ Әйсаниң барлиқ инсанларға «һәмҗәмәт-ниҗаткар» болуши

Тәвраттики пәйғәмбәрләрниң Худани «Һәмҗәмәт-Ниҗаткар» (ибраний тилида «гоел») дәп көрситишиниң өзи адәмни интайин һәйран қиларлиқ иштур. Чүнки Худа қандақму инсанға «һәмҗәмәт» яки «туққан» болсун? Мәсилән, «Аюп» 19:25дә мундақ дейилиду: —

«**Мән шуни билимәнки, өзәмниң Һәмҗәмәт-Қутқазғучим һаяттур,**
У ахирәт күнидә йәр йүзидә туруп туриду!»

Биз болупму «Рут» дегән китап арқилиқ «һәмҗәмәт ниҗаткар» болуш иши тоғрилиқ техиму хәвәрдар болғачқа, Аюп пәйғәмбәрниң бу бешаритини: «Мениң әрштә бир йеқиним, маңа туққан болған бириси бар; у маңа туққан болғачқа мени қутқузушқа рази болиду; у ахирқи заманда келип, Худаниң һөкүмлирини сүрүп, барлиқ ишни сорап һәммисини дурус қилиду!» дегәндәк чүшәнсәк болиду.

Рәббимиз Әйса Мәсиһ әрштин келип, инсан болуп туғулғачқа («Юһ.» 1:14), у пүткүл инсанийәт үчүн «һәмҗәмәт-Ниҗаткар» болуш орнини алиду.

«һәмҗәмәт ниҗаткар»ниң мәлум бир туққинини қуллуқтин қутқузуши үчүн төвәндики салаһийәтлири болуши керәк: —

(1) Униң йеқин туққини болуши керәк;
(2) һөрлүк бәдилини төләшкә рази болуши керәк;
(3) Униңда һөрлүк бәдили болуши керәк вә уни нәқ мәйданда төләләйдиған болуши керәк!
(4) Өзи әркин киши болуши керәк (уни тосидиған яки униңға чаплишивалидиған башқа бир иш яки әһвал болмаслиқ керәк);

Инҗилни оқуғанда, оқурмәнләр Рәббимиз Әйса Мәсиһниң бу салаһийәтлириниң һәммиси бар болғанлиғини көрәләйду. Боаз «һәмҗәмәт-ниҗаткар»лиқ ишини ада қилиши билән у Йәһудий болмиған Рутни Худаниң хәлқиниң Тәвраттики «ниҗатлиқ тарих»ниң бир қисми қилип киргүзиду. Мәсиһ Әйса «һәмҗәмәт-ниҗаткар»лиқ ишини ада қилиши билән Йәһудий болмиған бизләрни (ишәнгән болсақ) Худаниң хәлқиниң толуқ һәм мәңгүлүк «ниҗатлиқ тарих»иниң бир қисми қилип киргүзиду. Боаз вә Рутниң оттурисидики «ашиқ-мәшуқлуқ тарих» болса Мәсиһ билән нурғунлиған «ят әлликлер»дин тәркип тапқан җамаитиниң оттурисидики чоңқур меһир-муһәббәт вә мунасивитини көрситидиған әҗайип бир рәсим болиду. Шуниңдәк әмәлийәттә, пүткүл Муқәддәс Китапни Худаниң Өз хәлқи болған җамаәткә чоңқур меһир-муһәббитини аян қилған, «Қозиниң той зияпити» билән ахирлишидиған бирхил «романтик һекайә» дегили болиду («Вәһ.» 19:9, 21:9-27).

Тәврат 9- вә 10-қисим

«Самуил «1» вә «2»»

Кириш сөз

(Биринчи вә иккинчи қисмиға)

Тәвраттики барлиқ тарихий қисимларға охшаш, «Самуил» дегән китап Худаниң пүткүл инсанийәткә қаратқан нижатлиқ планини илгири сүрүш жәриянениң хатирисиниң бир қисмидин ибарәт. Бу жәриян Қутқазғучи Мәсиһниң дунияға келишини мәнзил қилған.

Гәрчә «Муқәддәс Китап»ниң көп нусхилирида «Самуил» дайим икки китап қилип («Самуил (1)» вә «Самуил (2)») нәшир қилинсиму, әмәлийәттә «Самуил» әслидә ибраний тилида бирла китап еди. Шуңа биз уларни «Самуил — биринчи қисим» вә «Самуил — иккинчи қисим» дәп атидуқ. Бирақ ихчам болсун үчүн йәнила «Самуил (1)» вә «Самуил (2)» дәп атаймиз. Бу кириш сөз «Самуил (1)» вә «Самуил (2)»гиму ортақ болиду.

Ушбу тарих он икки қәбилидин тәркип тапқан Исраил хәлқиниң «һакимлиқ» түзүмидин падишалиқ түзүмигә өтүш жәриянини көрситиду («һакимлиқ» түзүми вә «падишалиқ» түзүминиң пәрқи тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз). Бу жәриян Самуил пәйғәмбәрниң вастиси билән йүз бериду. Самуил болса Исраилниң «батур һаким»лириниң әң ахирқиси һәм Тәвраттики әң улуқ пәйғәмбәрләрдин бири еди. Униң «һакимлиқ» хизмити вә Исраилниң биринчи вә иккинчи падишаси Саул билән Давутниң һөкүмранлиқ дәври ушбу китапта хатирилиниду (намәлум сәвәптин Саул Куранда «Таллот» дәп атилиду).

Тарих туғмас аялниң оғул бала тилигән дәрдлик дуаси билән башлиниду. Мана мошундақ кичиккинә, һәтта кишиниң диққитини тартмайдиған бир иш билән Худаниң нижат планиниң йеңи бир бапи ечилиду, Униң улуқ мәхсәтлири алға сүрүлиду. Худаниң йоллири дайим дегидәк шундақ болиду.

Һаннаһниң оғул бала тилиги илтижа қилиниду. Һаннаһ қәсимидә чиң туруп, туққан балиси Самуил (мәнаси, «Худадин тилигән» яки «Худа аңлиди»)ни өмүрвайәт ибадәт чедириниң хизмитидә болушқа Пәрвәрдигарға атап тапшуриду. Шуниң билән Самуилни әмчиктин айриш биләнла ибадәт чедириға елип берип Әли дегән баш каһин, йәни шу чағдики «һаким»ға тапшуриду. Кичик бала шу йәрдә қалиду. Әли яшанған болғачқа, шүбһисизки, Самуил униң жениға әсқатиду һәм униңға тәсәлли болиду.

Шу вақит Исраилниң тарихида зулмәтлик күнләр еди. «Батур һакимлар» дегән китап шуниңға испат беридуки, Худа таллиған әл ичидә бутпәрәслик, хурапийлиқ вә түрлүк номуссизлиқ әвж алған еди. Улар дайим әтрапидики әлләр вә қарақчилар тәрипидин булаң-талаңға учрайтти. Әлиниң өз оғуллири ибадәт чедиридики хизмәтни

пул тапидиған алдамчилиққа айландурувалған еди. Шундақ әһвалда һәммигә Қадир Худа Өз сөз-каламини кичик бир бала арқилиқ йәткүзмәкчи болғанлиғини һеч ким ойлимиған еди. У арқилиқ Худаниң Исраил хәлқимни җазалаймән, дегән сөзи йәткүзүлгәндә, у бәлким пәқәт бәш-алтә яшта болуши мүмкин. Худаниң җазаси болса, дайим авал әң чоң мәсъулийити бар кишиниң бешиға чүшиду — шуңа шу чағда Әли вә җәмәтидикиләргә чүшти. Әли өзи дурус адәм болсиму, у йәнила оғуллирини яман йоллардин тосмиғанлиғиға җавапкар еди.

Мана бу Самуил пәйғәмбәрниң Худаниң Исраилға болған сөз-каламини йәткүзүш хизмитиниң башлиниши еди. Гәрчә бу хизмитиниң көп тәпсилатлири бизгә ейтилмиған болсиму, ениқки, у қурамиға йәткичә Худаниң һәр хил ишлар тоғрилиқ сөзлирини барғансери күчлүк һалда йәткүзүп кәлгән еди.

Самуилдин илгәрки бир пәйғәмбәрниң бәргән бешарити бойичә, Әли вә оғуллири дуниядин кетиши билән Исраилға «һаким болуш» мәсъулийити Самуилниң зиммисигә чүшти. Шуниңдәк Исраил үчүн баш каһинлиқ ролиниң бир қисмиму униң үстигә чүшти («1Сам.» 2:35дики бешарәтниң биринчи қисмида дәл мошу иш көрситилгән, бирақ Самуилниң каһинлиққа варис болидиған Лавийлар қәбилисидин екәнлиги ениқ әмәс). Шүбһисизки, әйни чағда каһинлиқ кишиләрни шунчә бизар қилған еди, бу иш Худаниң каһинлиқни чирикликтин халий қилип түзүтүшидики вақитлиқ амма зөрүр әплик орунлаштуруши еди. Амма Худаниң бу орунлаштуруши ахир берип Лавийларға тапшурулған каһинлиқ түзүмини башқа әвзәл каһинлиқ түзүми арқилиқ әмәлдин қалдуриду, дәп пуритиду. Дәрвәқә, Мәсиһниң каһинлиғи барлиққа келиши билән Лавийларниң каһинлиғиниң һаҗити қалмиди.

Бизгә хәвәрләндүрүлидуки, Самуил Исраилға барлиқ күнлиридә пәқәт Тәврат қанунини пак-диянәтлик бежа кәлтүрүш билән әмәс, бәлки пәйғәмбәрлик көрсәтмиләр, әхлақлиқ тәлимләр вә һәммидин муһими, өзиниң пәзиләтлик үлгиси биләнму һакимлиқ вәзиписини өтигән. Бу мәзгилниң ахирида Исраил әндишигә чүшкән еди. Худаниң бу пәзиләтлик адиминиң орнини ким басиду? Самуилниң икки оғли униң изини басмайтти. Исраилниң ақсақаллири Самуилниң қешиға келип униңға: — Сәндин кейин Худа бурунқидәк йәнә болғуси һакимни тайинларму? — дәйду. Улар бундақ сөзләр билән Худаниң хелә бурунқи орунлаштурушлириға болған гуманини билдүрүп, өз әқли-хаһиши бойичә Самуилға: «**Бизгә бир падиша тикләп берилсун!**» — дәп тәләп қойиду. Уларниң Худаниң улардин давамлиқ хәвәр елишиға ишәнмәслиги Пәрвәрдигарниң көңлигә қаттиқ тегиду. Һалбуки, У Самуил пәйғәмбәр арқилиқ уларниң тилигини иҗабәт қилиду. Улар бу тилигини билдүрүп бир мәзгилдин кейин, падиша таллаш тоғрилиқ көрсәтмә берилди — қәдди-қамәтлик, қияпити келишкән Саул исимлиқ бир киши уларға көрситилиду. Һалбуки, гәрчә Саул дәсләптә Худаниң һәқиқий башпанаһ вә таянч екәнлигини испатлиған вә өзиниң җүрәклик вә кәң қосақлиғини көрсәткән болсиму, һалқилиқ пәйттә у пәқәт өзиниң әқлигила тайинип, Худаға бағлиған ишәштин айрилиду, һәтта каһинлиқ түзүмигә һарамлиқ қилип уни булғайду. Бу еғир асийлиқ үчүн Самуил униңға, Худа сени падишалиқтин өрүйду, дәп хәвәр йәткүзиду һәмдә Худа көңлидикидәк башқа бир адәмни падиша болушқа аллиқачан таллиған, дәйду.

Худа астиртин Самуилға кейинки падишаниң ким екәнлигини, йәни яш бир жигит падичи Давут екәнлигини аян қилиду. Шуниң билән Самуил берип, Давутни аилисидикиләр алдида падиша болушқа мәсиһ қилиду. Амма бу иш улар арисида мәхпий тутулиду. Узун өтмәй Давут өзи ордиға падишаниң хизмитидә болуш үчүн кириду вә өзиниң адәттин ташқири жүръәт һәм қабилийәтни намайән қилиду. Саул униң мәнсивини көтириду, амма Давутниң хәлиқ арисидики инавити вә тәсиригә һәсәт қилиду. Шуниң билән узун өтмәй, Давут Саулниң сәрдари сүпитидә әмәс, бәлки Саул җенини алмақчи болған качқун «җинайәтчи» болуп қалиду. Давут бир нәччә жил мошундақ хәтәрлик вә мушәққәтлик сәргәрданлиқ һаятини өткүзиду. Ахир берип Саул дүшмәнлири билән җәңдә өлтүрүлиду, Давут падиша болиду. Давутниң өмриниң ахириғичә жүргүзгән сәлтәнитиниң тәпсилатлири «Самуил»ниң иккинчи қисмида баян қилиниду.

Китапта хатириләнгән вақиәләр һәм Худаниң Исраил падишалиғида болған муддиа-мәхсәтлири үстидә «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

Китапниң муәллипи

Ушбу китаптики тарихларниң инчикә тәпсилатлириға қариғанда, тарихчи (яки тарихчилар) тәсвирләнгән вақиәләргә йеқин мунасивәттә болған болса керәк. У (яки улар) өзлириниң салаһийитини бизгә ейтмайду; пәрзимизчә китапниң муәллипи Самуил пәйғәмбәрниң өзи вә «қошумчә муәллипи» кейинчә Давутниң ордиси билән йеқин мунасивәттә болған Натан пәйғәмбәр болуши еһтималға наһайити йеқин.

Мәзмун («Самуил (1)»): —

1-3 бап:	Самуилниң туғулуши; Худа уни чақириду.
4-бап:	Худаниң «әһдә сандуғи» булап кетилиду; Әлиниң оғуллири вә Әли өлиду.
5-7 бап:	Худа Филистийләрни җазалайду; «әһдә сандуғи» Исраилға қайтурулуп келиду.
8-бап:	Исраил Самуилдин, үстимизгә падиша тайинлансун, дәп тәләп қилиду.
9-10 бап:	Саул падишалиққа таллиниду.
11-15 бап:	Саулниң дәсләпки сәлтәнити; у чәткә қеқилиду.
16-бап:	Самуил Давутни падишалиққа мәсиһ қилиду; Давут Саулниң хизмитидә болиду.
17-бап:	Давут Голиат гигантни өлтүриду.
18-20 бап:	Давут көтирилиду; Давутниң Йонатан билән болған достлуғи; Саул уни өлтүрүшкә қәстләйду.
21-27 бап:	Давут қачиду, сәргәрдан «җинайәтчи» болуп қалиду.
28-31 бап:	Саул бахши аялдин ярдәм сорайду; Филистийләр билән җәң қилишқа чиқиду; у өлтүрүлиду.

Мәзмун («Самуил (2)»): —

1-бап:	Давут Саул вә Йонатан үчүн матәм тутиду
2-бап:	Давут Йәһуда қәбилисигә падиша болиду
3-4 бап;	Давутқа әгәшкәнләр билән Саулниң оғли Ишбошәт арисида уруш болиду
5-6 бап:	Барлиқ Исраил Давуттин падишаси болушни тәләп қилиду; Давут Филистийләрниң үстидин ғәлибә қилиду
7-бап:	Давутниң Худа үчүн өй («ибадәтхана») бена қилмақчи болуши; Худаниң униңға: «Мән сән үчүн мәңгүлүк бир өй қилимән» дегән вәдиси
8-10 бап:	Давутниң сәлтәнити; әтрапидики дүшмән әлләр билән болған ғәлибилик җәңлири
11-12 бап:	Давутниң рәзил гунайи
13-14 бап:	Давутниң аилисидә асийлиқ вә һәр хил қәбиһлик пәйда болиду. Оғли Абшалом паланди қилиниду вә қайтип келиду
15-19 бап:	Абшалом исиян көтириду. Ички уруш болиду
20-бап:	Иккинчи ички уруш
21-бап:	Ачарчилиқ — Саулниң Гибеонлуқларға қилған гунайи түзитилиду
22 – бап:	Давутниң ибадити вә бешарәтлик күй.
23 – бап:	Давутниң батур палванлири
24 – бап:	Давут гуна қилип хәлиқниң санини алиду; ваба Исраилға чүшиду; Давут хәлиқ үчүн дуа қилиду; ибадәтхана үчүн орун бекитилиду.

••••••••

Самуил «1»

Дәрд-әләмдин болған тиләк

1 1 Әфраим тағлиғидики Раматаим-Зофимда Әлканаһ исимлиқ бир киши бар еди.
У әфраимлиқ болуп, Йәроһамниң оғли, Йәроһам Елихуниң оғли, Елиху Тохуниң
оғли, Тоху Зуфниң оғли еди. 2 Униң икки аяли бар еди. Бирисиниң исми Һаннаһ, йәнә
бирисиниң исми Пәниннаһ еди. Пәниннаһниң балилири бар еди, лекин Һаннаһниң
балиси йоқ еди. 3 Бу адәм һәр жили өз шәһиридин самави қошунларниң Сәрдари болған
Пәрвәрдигарға сәждә қилип қурбанлиқ сунғили Шилоһға баратти. У йәрдә Әлиниң
Хофний вә Финиһас дегән икки оғли Пәрвәрдигарниң каһинлири болуп ишләйтти. 4 Һәр
қетим Әлканаһ қурбанлиқ қилған күнидә у қурбанлиқтин аяли Пәниннаһ вә униң һәр
бир оғул-қизлириға өз үлүшини берәтти. 5 Амма Һаннаһқа болса у икки һәссилик үлүш
берәтти; чүнки у Һаннаһни толиму сөйәтти. Лекин Пәрвәрдигар уни туғмас қилған
еди. 6 Пәрвәрдигарниң уни туғмас қилғанлиғидин униң күндәш рәқиби Пәниннаһ
Һаннаһни азаплаш үчүн униң билән қаттиқ қеришатти. 7 Вә һәр жили, Һаннаһ һәр қетим
Пәрвәрдигарниң өйигә чиққанда, Пәниннаһ униңға азар берәтти. Пәниннаһ шундақ
қилғачқа, у жиғлап һеч немә йемәйтти. 8 Ахири униң ери Әлканаһ униңға: — И Һаннаһ,
немишкә жиғлайсән? Немишкә бир нәрсә йемәйсән? Немишкә көңлүң азар йәйду? Мән
өзүм саңа он оғулдин әвзәл әмәсму?! — деди.
9 Улар Шилоһда йәп-ичкәндин кейин (Әли дегән каһин шу чағда Пәрвәрдигарниң
ибадәтханисиниң ишиги йенидики орундуқта олтиратти) Һаннаһ дәстихандин турди;
10 у қаттиқ азап ичидә Пәрвәрдигарға дуа қилип зар-зар жиғлайтти. 11 У қәсәм ичип: —
И самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, әгәр дедигиңниң дәрдигә йетип,
мени яд етип дедигиңни унтумай, бәлки дедигиңгә бир оғул бала ата қилсаң, уни пүтүн
өмриниң күнлиридә Сән Пәрвәрдигарға беғишлаймән; униң бешиға устира һеч қачан
селинмайду, деди.
12 У Пәрвәрдигарниң алдида дуасини давам қиливатқанда, Әли униң ағзиға қарап турди;
13 чүнки Һаннаһ дуани ичидә қилғачқа ләвлири мидирлаватқини билән авази аңлан-
майтти. Шуңа Әли уни мәс болуп қапту, дәп ойлиди. 14 Әли униңға: — Қачанғичә мәс
жүрисән? Шарабиңни өзүңдин нери қил, деди.
15 Лекин Һаннаһ җававән: — Ундақ әмәс, и ғоҗам! Көңли сунуқ бир мәзлуммән. Мән
шарапму, һарақму ичмидим, бәлки җеним дәрдини Пәрвәрдигарниң алдида төктүм; 16

1:1 1Тар. 6:11, 12
1:3 Мис. 23:14; Қан. 16:16.
1:5 **«Лекин Пәрвәрдигар уни туғмас қилған еди»** — ибраний тилида: «Лекин Пәрвәрдигар униң балиятқусини етиватқан еди».
1:7 **«Вә һәр жили, Һаннаһ һәр қетим Пәрвәрдигарниң өйигә чиққанда, Пәниннаһ униңға азар берәтти»** — немишкә улар һәр қетим «Пәрвәрдигарниң өйигә чиққанда» шундақ болиду? — бизниңчә һәр қетим бир ибраний аилә Худаниң алдиға шундақ кәлгәндә, улар барлиқ балилири үчүн алаһидә тәшәккүр ейтиши мумким. Шу чағларда Пәниннаһ Һаннаһқа «Сән бир туғмас!» дәп әслитәтти.
–Бәзи тәрҗимиләрдә мошу җүмлиниң бешида: «У *(Әлканаһ)* һәр жили Пәрвәрдигарниң өйигә чиққанда, Һаннаһ униңға һәмраһ болуп барғанда...» дейилиду.
1:8 Рут 4:15.
1:11 **«униң бешиға устира һеч қачан селинмайду»** — Тәврат дәвридә бәзи кишиләр өзлирини Худаниң ибадитигә беғишлаш мәхситидә өзлирини «назарий» дәп атайтти; «назарий»лар *(назарий болушқа қәсәм ичип бекитилгән мәһләттә)* һарақ ичмәйтти, чачлирини һеч чүшүрмәйтти. «Чөл.» 6:1-22ни көрүң.
1:11 Һак. 13:5.
1:15 Зәб. 61:9; 141:2

дедәклирини яман хотун дәп билмигәйла. Чүнки мениң зор дәрдим вә азаплиримдин
бу күнгичә шундақ нида қиливатимән, деди.
17 Әли униңға жавап берип: — Теч-аман қайтқин; Исраилниң Худаси Өзидин тилигән
илтижайиңни ижабәт қилғай, деди.
18 Һаннаһ: — Дедәклири көз алдилирида илтипат тапқай, деди. У шуларни дәп чиқип,
ғиза йеди вә шуниңдин кейин чирайида илгәркидәк ғәмкинлик көрүнмиди.
19 Улар әтиси таң сәһәрдә орнидин туруп Пәрвәрдигарниң һозурида сәждә қилип болуп,
Рамаһдики өйигә йенип кәлди. Әлканаһ аяли Һаннаһқа йеқинчилиқ қилди; Пәрвәрди-
гар уни әслигән еди. 20 Һаннаһ һамилдар болуп, вақти-саити тошуп, бир оғул туғди. У:
«Мән уни Пәрвәрдигардин тиләп алдим» дәп, исмини Самуил қойди.

Һаннаһ Самуилни Пәрвәрдигарға атайду

21 Униң ери Әлканаһ өйидики һәммиси билән Пәрвәрдигарға атидиған һәр жиллиқ қур-
банлиқни қилғили вә қилған қәсимини ада қилиш үчүн Шилоһға чиқти. 22 Лекин Һан-
наһ биллә бармай еригә: — Бала әмчәктин айрилғандила андин мән униң Пәрвәрдигар-
ниң алдида һазир болуши үчүн уни елип баримән; шуниң билән у у йәрдә мәңгү туриду,
деди. 23 Ери Әлканаһ униңға: — Өзүңгә немә яхши көрүнсә, шуни қилғин. Уни әмчәктин
айриғичә туруп турғин. Пәрвәрдигар Өз сөз-каламиға әмәл қилғай, деди. Аяли өйдә қе-
лип балиси әмчәктин айрилғичә емитти. 24 Балиси әмчәктин айрилғандин кейин у уни
елип, шундақла үч буқа, бир әфаһ ун вә бир тулум шарапни елип Пәрвәрдигарниң Ши-
лоһдики өйигә апарди. Бала болса техи кичик еди. 25 Улар бир буқини союп балини әли-
ниң қешиға елип кәлди. 26 Шуниң билән Һаннаһ униңға: — И ғожам, өзлиридә һаят раст
болғинидәк, бу йәрдә силиниң қашлирида туруп Пәрвәрдигарға нида қилған мәзлум
мән болимән, деди. 27 Мән мошу оғул бала үчүн дуа қилдим вә мана, Пәрвәрдигар мениң
тилигән илтижайимни ижабәт қилди. 28 Әнди һазир мән уни Пәрвәрдигарға тапшуруп
бәрдим. Өмриниң һәммә күнлиридә у Пәрвәрдигарға беғишланған болиду, деди. Шуниң
билән улар у йәрдә Пәрвәрдигарға сәждә қилди.

Һаннаһ тәнтәнә билән Пәрвәрдигарни мәдһийиләйду

2 1 Һаннаһ дуа қилип мундақ деди: —
«Мениң қәлбим Пәрвәрдигар билән яйрайду,
Мениң мүңгүзүм Пәрвәрдигар билән егиз көтирилди;
Ағзим дүшмәнлиримниң алдида тәнтәниликтә ечилди;
Чүнки Сениң нижатиңдин шатлинимән.

1:16 **«дедәклирини яман хотун дәп билмигәйла...»** — ибраний тилида «дедәклирини «Белиалниң қизи» дәп билмигәйла» дейилиду. «Белиал»ниң мәнаси «әрзимәс» дегәнлик болуп, бәлким Иблисни көрситиду.
1:20 **««Мән уни Пәрвәрдигардин тиләп алдим» дәп, исмини Самуил қойди»** — ибраний тилида «Самуил» дегәнниң мәнаси «Худа аңлиди» яки «Худадин тилигән» дегәнгә йеқин келиду.
1:24 **«бир әфаһ ун»** — «әфаһ» ашлиқ-данларниң өлчәм бирлиги еди, тәхминән 27 литр. Буқа қурбанлиқ қилинғанда, униңға қошуп ундин «қошумчә ашлиқ һәдийәси» қилинишиму керәк еди.
1:24 Луқа 2:41.
1:25 **«Улар бир буқини союп балини әлиниң қешиға елип кәлди»** — қалған икки буқа бәлким елиға Самуилни беқиш үчүн бәргән «беқиш һәққи» болуши мүмкин. Башқа бир еһтималлиқ барки, 24-айәтниң мәнаси: «...үч буқа» әмәс, бәлки «....үч яшлиқ бир буқа» болуши мүмкин. Бирақ бу айәтни шундақ чүшәнгән алимлар аз.
1:28 **«...улар у йәрдә Пәрвәрдигарға сәждә қилди»** — **«улар»** бәзи кона көчүрмиләрдә «у у йәрдә Пәрвәрдигарға сәждә қилди» дейилиду (*демәк, Самуилни көрситиду*).
2:1 **«Мениң мүңгүзүм Пәрвәрдигар билән егиз көтирилди»** — Тәвратта, «мүңгүз»ләр көп һалларда адәмләрниң аброй-шөһритини яки күчини билдүриду. Мошу йәрдә Қутқузғучи-Мәсиһни көрситиши мүмкин. «Зәб.», 131:17ни көрүң. Бу мүңгүзләр адәмниң бешида өскән әмәс, әлвәттә!
2:1 Луқа 1:46.

2 Пәрвәрдигардәк муқәддәс болғучи йоқтур;
Чүнки Сәндин башқа һеч ким йоқ,
Худайимиздәк һеч уюлташ йоқтур.
3 И инсанлар, кибирлик сөзлириңларни көпәйтивәрмәңлар,
Йоған гәпләрни ағзиңлардин чиқармаңлар;
Чүнки Пәрвәрдигар билим-һидайәткә егә Худадур.
Инсанларниң әмәллири Униң тәрипидин таразида тартилиду.
4 Палванларниң оқ-ялири сундурилди;
Лекин путлишип жиқилғанларниң бели болса қудрәт билән бағланди.
5 Қосиғи тоқ болғанлар нан тепиш үчүн өзини ялланмилиққа бәрди;
Лекин ач қалғанлар һазир ач қалмиди;
Һәтта туғмас аял йәттини туғиду;
Лекин көп балилиқ болған солишип кетиду.
6 Пәрвәрдигар һәм өлтүриду, һәм һаят бериду;
У адәмни тәһтисараға чүшүриду, у йәрдин йәнә турғузиду;
7 Пәрвәрдигар адәмни һәм намрат қиливетиду, һәм бай қилиду;
У кишини һәм пәс қилиду, һәм егиз көтириду.
8 У өзи мискинни топидин қопуриду,
Қиғлиқтин йоқсулни көтириду;
Уларни есилзадиләр арисида тәң олтарғузиду;
Уларни шан-шәрәплик тәхтигә мирас қилдуриду;
Чүнки йәрниң түврүклири Пәрвәрдигарниңкидур;
У Өзи дунияни уларниң үстигә салған еди.
9 Өз муқәддәс бәндилириниң путлирини У мәзмут қилиду;
Амма рәзилләр болса, қараңғуда шүк қилиниду;
Чүнки һеч ким өз қудрити билән нусрәт тапмайду.
10 Пәрвәрдигар билән қаршилашқанлар парә-парә қиливетилиду;
У Өзи асманлардин уларға қарши гүлдүрләйду.
Пәрвәрдигар йәр йүзиниң чәтлиригичә һөкүм чиқириду;
У Өзи тиклигән падишаға қудрәт бериду,
У Өзи мәсиһлигининиң мүңгүзини егиз көтириду!».

11 Әлканаһ болса Рамаһдики өз өйигә йенип барди. Бала болса әлиниң қешида Пәрвәрдигарға хизмәт қилип қалди.

2:2 Қан. 3:24; Зәб. 85:8.
2:5 Зәб. 33:10-11; Жиғ. 5:6; Луқа 1:53.
2:6 **«тәһтисара»** — өлгәнләрниң роһи баридиған жай.
2:6 Қан. 32:39; Әз. 37:11-14
2:8 Аюп 36:15; Зәб. 112:7, 8; Луқа 1:52; Зәб. 23:1-2; 101:26; 103:5.
2:10 **«У Өзи мәсиһлигининиң мүңгүзини егиз көтириду!»** — «мәсиһлимәк» яки «мәсиһ қилиш»: Худаниң йолйоруғи билән Исраилға йеңи бир падиша бекитиш үчүн униң бешиға зәйтун мейи сүрүлүши керәк еди. Мошу мурасим «мәсиһ қилиниш» яки «мәсиһлиниш» дәп атилатти вә шундақла шу чағдин башлап шу падиша «Худаниң мәсиһлигини» дәп атилатти. Каһинлар вә бәзи вақтида пәйғәмбәрләрму «мәсиһ қилинатти». Исраилда шу чағда падиша болмиғачқа, Һаннаһниң бу сөзи дәрвәқә кәлгүси ишларни алдин-ала көрсәткән бешарәт еди.
2:10 1Сам. 7:10; Зәб. 2:6; 20:9; 88:25

Əлиниң оғуллириниң каһинлиқ мәнсивидин рәзиллик билән пайдилинишлири

[12] Амма Әлиниң оғуллири интайин яман кишиләрдин болуп, Пәрвәрдигарни тонумайт-
ти. [13] Каһинларниң хәлиқләргә мундақ адити болған: — Бириси қурбанлиқ қилип, гөш
қайнап пишиватқанда каһинниң хизмәткари келип үч тиллиқ чаңгакни қолида тутуп
[14] даш, қазан, даңқан яки корининң ичигә санҗип, чаңгакқа немә елинған болса каһин
шуни өзигә алатти. Уларниң Шилоһға қурбанлиқ қилғили кәлгән һәммә Исраилларға
шундақ адити болған. [15] Шундақла һәтта яғни көйдүрмәстә каһинниң хизмәткари ке-
лип қурбанлиқ қиливатқан адәмгә: — Каһинға кавап үчүн гөш бәргин, чүнки у сәндин
қайнап пишқан гөш қобул қилмайду, бәлки хам гөш лазим, дәйтти. [16] Әгәр қурбанлиқ
қилғучи униңға: — Авал йеғи көйдүрүлүп болсун, андин немини халисаң шуни алғин,
десә, у: — Болмайду, маңа дәрһал бәр! Болмиса мәҗбурий алимән, дәйтти; [17] Шундақ
қилип бу икки яшниң гунайи Пәрвәрдигарниң алдида толиму еғир болған еди; чүнки
униң сәвәвидин хәқ Пәрвәрдигарға атиған қурбанлиқлар көзгә илинмайвататти.
[18] Амма Самуил нарәсидә бала болуп канаптин тоқулған бир әфодни кийип Пәрвәрди-
гарниң алдида хизмәт қилатти. [19] Буниңдин башқа униң аниси һәр жилда униңға бир
кичик тон тикип, һәр жиллиқ қурбанлиқни қилғили ери билән барғанда алғач келәт-
ти. [20] Әли Әлканаһ вә аялиға бәхит тиләп дуа қилип: — «Аялиңниң Пәрвәрдигарға беғи-
шлиғининиң орниға саңа униңдин башқа нәсил бәргәй, деди. Андин бу иккиси өз өйи-
гә янди. [21] Шуниң билән Пәрвәрдигар Һаннаһни йоқлап бәрикәтләп, у һамилдар болуп
җәмий үч оғул вә икки қиз туғди. Кичик Самуил болса Пәрвәрдигарниң алдида туруп
өсүвататти.
[22] Әли бәк қерип кәткән еди. У оғуллириниң пүткүл Исраилға һәммә қилғанлирини аң-
лиди һәм җамаәт чедириниң ишигидә хизмәт қилидиған аяллар билән ятқининиму аң-
лиди. [23] У уларға: — Силәр немә үчүн шундақ ишларни қилисиләр? Чүнки бу хәлиқниң
һәммисидин силәрниң яманлиғиңларни аңлаватимән, деди. [24] Болмайду, и оғулли-
рим! Мән аңлиған бу хәвәр яхши әмәс, Пәрвәрдигарниң хәлқини аздурупсиләр. [25] Әгәр
бир адәм йәнә бир адәмгә гуна қилса, башқа бириси униң үчүн Худадин рәһим сориса
болиду; лекин әгәр бириси Пәрвәрдигарға гуна қилса, ким униң гунайини тиләләйду?
— деди. Лекин улар атисиниң сөзигә қулақ салмиди; чүнки Пәрвәрдигар уларни өл-
түрүшни нийәт қилған еди. [26] Амма Самуил дегән бала өсүвататти, Пәрвәрдигар һәм
адәмләрниң алдида илтипат тапқан еди.

2:12 **«...интайин яман кишиләрдин болуп»** — ибраний тилида: «Белиалниң *(Иблисниң)* оғуллиридин болуп» дейилиду. «Белиал»ниң мәнаси «әрзимәс», бәлким Шәйтанни көрситиду.

2:14 **«Уларниң Шилоһға қурбанлиқ қилғили кәлгән һәммә Исраилларға шундақ адити болған»** — мошу хил қурбанлиқлар, шүбһисизки, «тәшәккүр қурбанлиқлири» яки «енақлиқ қурбанлиқлири» еди. Каһинларниң мошу адити Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанунниң бәлгүлимилиригә асасланған әмәс. Каһинларниң «һоқуқ үлүши» болса «Лав.» 7:11-18, 28-34-айәтләрдә көрситилиду. Амма әлиниң оғуллири ачкөзлүгидин бу адәтни толиму һәддидин ашурувәткән еди. Кейинки айәтләрни көрүң.

2:16 **«Авал йеғи көйдүрүлүп болсун, андин немини халисаң шуни алғин»** — Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә қурбанлиқлардики барлиқ яғлар Пәрвәрдигарға атап көйдүрүләтти. Адәмниң уни йейиши мәнъий қилинатти.

2:18 **«Самуил нарәсидә бала болуп канаптин тоқулған бир әфодни кийип Пәрвәрдигарниң алдида хизмәт қилатти»** — «әфод» дегән немә? Худа Муса пәйғәмбәргә чүшүргән қанун бойичә, баш каһин кийдиған бир алаһидә калтә чапан болуп, униң ичидики икки хил таш арқилиқ Худадин йол сориғили болатти. Самуил Лавий қәбилисидин болмисиму, бу айәткә қариғанда «каһинлиқ кийим» кийип, каһинлиқ хизмитини қиливататти.

2:21 **«...йоқлап бәрикәтләп»** — ибраний тилида пәқәт «йоқлап» дейилиду. Худаниң «йоқлиши» тоғрилиқ «тәбирләр»ниму көрүң.

2:22 **«җамаәт чедири»** — йәни «ибадәт чедири» яки «муқәддәс чедир».

2:24 **«Пәрвәрдигарниң хәлқини аздурупсиләр»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Пәрвәрдигарниң хәлқи арисида тарқалған хәвәр яхши әмәс».

2:26 Луқа 2:52.

[27] Худаниң бир адими Әлиниң йениға келип мундақ деди: — Пәрвәрдигар шундақ дәйду: «Мисирда, Пирәвнниңкидә турғанда Өзүмни атаңниң җәмәтигә очуқ аян қилмидимму? [28] Мән уни каһиним болуш, Өз қурбангаһимда қурбанлиқ қилиш, хушбуй йеқиш вә Мениң алдимда әфод тонини кейип хизмәт қилишқа Исраилниң һәммә қәбилилиридин таллимиған едимму? Шуниңдәк Мән Исраилниң отта көйдүридиған һәммә қурбанлиқлирини атаңға тапшуруп тәқдим қилған әмәсму? [29] Немишкә Мән буйруған, туралғу җайимдики қурбанлиғим билән ашлиқ һәдийәлирини дәпсәндә қилисиләр? Немишкә хәлқим Исраиллар кәлтүргән һәммә һәдийәләрниң есилидин өзлириңларни сәмритип, өз оғуллириңларниң һөрмитини Мениңкидин үстүн қилисән?». [30] Униң үчүн Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Мән дәрһәқиқәт сениң вә атаңниң җәмәтидикиләр Мениң алдимда хизмитимдә мәңгү маңиду, дәп ейтқан едим; лекин әнди Мән Пәрвәрдигар шуни дәймәнки, бу иш һазир Мәндин нери болсун! Мени һөрмәт қилғанларни Мән һөрмәт қилимән, лекин Мени кәмситкәнләр пәс қарилиду. [31] Мана шундақ күнләр келидуки, сениң билигиңни вә атаңниң җәмәтиниң билигини тәң кесиветимән; шуниң билән җәмәтиңдә бирму қериған адәм тепилмайду! [32] Сән туралғу җайимда дәрд-қайғу көрисән; Исраиллар һәр қандақ һозур-бәхитни көргини билән, сениң җәмәтиңдә әбәткичә бирму қериған адәм тепилмайду. [33] Вә Мән қурбангаһимниң хизмитидин үзүп ташлимиған адимиң бар болса, у көзлириңниң хирәлишиши билән жениңниң азаплинишиға сәвәп болиду. Җәмәтиңдә туғулғанларниң һәммиси балағәттин өтмәй өлиду. [34] Саңа бу ишларни испатлашқа, икки оғлуң Хофний билән Финиһасниң бешиға чүшидиған мундақ бир аламәт бешарәт болиду: — уларниң иккилиси бир күндә өлиду. [35] Амма Өзүмгә Роһум вә дилимдики нийитим бойичә иш қеридиған садиқ бир каһинни тикләймән; Мән униңға мәзмут бир җәмәт қуримән; у Мениң мәсиһ қилғинимниң алдида мәңгү меңип хизмәт қилиду. [36] Шундақ болидуки, сениң җәмәтиңдикиләрдин һәр бир тирик қалғанлар бир сәр күмүч вә бир чишләм нан тиләшкә униң алдиға келип униңға тазим қилип: «Қаһинлиқ хизмәтлиридин маңа бир орун бәрсилә, йегили бир чишләм нан тапай дәп ейтидиған болиду» дәйду.

Пәрвәрдигар Самуилни чақириду

3 [1] Самуил дегән бала болса әлиниң алдида Пәрвәрдигарниң хизмитидә болатти. Әнди Пәрвәрдигарниң сөзи у күнләрдә кам еди; вәһийлик көрүнүшләрму көп әмәс еди.
[2] Вә шундақ болдики, бир күни Әли орнида ятқан еди (униң көзлири торлишип көрмәс

2:27 Рос. 7:25.
2:28 **«... Мән Исраилниң отта көйдүридиған һәммә қурбанлиқлирини атаңға тапшуруп тәқдим қилған әмәсму?»** — Тәвратқа асасән, каһинларниң һәр қандақ қурбанлиқлардин өзигә хас бир үлүшни елиш һоқуқи бар еди.
2:28 Лав. 10:14.
2:29 Қан. 32:15.
2:30 Мис. 28:43; 29:9.
2:31 **«... сениң билигиңни вә атаңниң җәмәтиниң билигини тәң кесиветимән»** — «адәмниң билиги» униң күчи, қабилийити вә һоқуқини билдүрәтти.
2:32 **«Сән туралғу җайимда дәрд-қайғу көрисән»** — яки «Сән туралғу җайимда дүшмән көрисән». **«сениң җәмәтиңдә әбәткичә бирму қериған адәм тепилмайду»** — бу бешарәт төвәндики бабларда ечилиду. Әли өзи Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғиниң булап кетилгәнлигини көриду; бирақ кейинки күнләрдә, йәни Давут падишаниң күнлиридики бәхит-бәрикәтни у көрмәйду (*Әлиниң җәмәтиниң кейинки тарихи 22-бап, 1-22, «1Пад.» 2:26-27дә көрүлиду*).
2:33 **«көзлириңниң хирәлишиши»** — бу ибарә адәттә көз яшлириниң көп төкүлгәнлигидин яки зор ғәмкинликтин болған һаләтни көрситиду.
2:35 **«...Мениң мәсиһ қилғинимниң алдида»** — Мениң падишасимниң алдида, демәкчи. Бизниңчә бу бешарәт авал Самуилниң өзидә андин каһин Задокниң җәмәтидә әмәлгә ашурулди. **«мәңгү меңип хизмәт қилиду»** — ибраний тилида «барлиқ күнләрдә меңип хизмәт қилиду».

болуп қалай дегән еди). [3] Худаниң чириғи техи өчмигән болуп, Самуил Пәрвәрдигарниң
ибадәтханисида, Худаниң әһдә сандуғиға йеқинла йәрдә ятатти. [4] Пәрвәрдигар Самуилни
чақирди. У: — Мана мән бу йәрдә, деди. [5] У Әлиниң қешиға жүгүрүп берип: — Мана мән,
мени чақирдиңғу, деди. Лекин у жавап берип: — Мән чақирмидим; қайтип берип ятқин,
деди. Шуниң билән у берип ятти. [6] Пәрвәрдигар йәнә: «Самуил!» дәп чақирди. Самуил
қопуп әлиниң қешиға берип: Мана мән, мени чақирдиңғу, деди. Лекин у жавап берип: —
Мән чақирмидим и оғлум, йәнә берип ятқин, деди.
[7] Самуил Пәрвәрдигарни техи тонумиған еди; Пәрвәрдигарниң сөзи униңға техи аян қи-
линмиған еди. [8] Лекин Пәрвәрдигар йәнә үчинчи қетим: «Самуил!» дәп чақирди; у қопуп
әлиниң қешиға берип: — Мана мән; сән мени чақирдиң, деди. У вақитта Әли Пәрвәрди-
гар балини чақирипту, дәп билип йәтти. [9] Шуниң билән Әли Самуилға: — Берип ятқин. У
әгәр сени чақирса, сән: — И Пәрвәрдигар, сөз қилғин, чүнки қулуң аңлайду, дәп ейтқин,
девиди, Самуил берип орнида ятти. [10] Вә Пәрвәрдигар келип йеқин туруп илгәркидәк:
— «Самуил, Самуил!» дәп чақирди. Самуил: — Сөз қилғин, чүнки қулуң аңлайду, дәп
жавап бәрди.
[11] Пәрвәрдигар Самуилға: — Мана Мән аңлиғанларниң икки қулиқини зиңилдатқи-
дәк бир ишни Исраилниң арисида қилмақчимән. [12] Шу күнидә Мән бурун Әлиниң
жәмәтидикиләр тоғрисида ейтқинимниң һәммисини униң үстигә чүшүримән; баштин
ахирғичә ада қилимән! [13] Чүнки өзигә аян болған қәбиһлик түпәйлидин Мән униңға, се-
ниң жәмәтиңдин мәңгүлүк һөкүм чиқармақчимән, дәп ейтқанмән: чүнки у оғуллири-
ниң ипласлиғини билип туруп уларни тосмиди. [14] Униң үчүн Әлиниң жәмәтидикиләр-
гә қәсәм қилғанмәнки, Әлиниң жәмәтидикиләрниң қәбиһлиги мәйли қурбанлиқ билән
болсун, мәйли һәдийә билән болсун кәфарәт қилинмай, әбәткичә кәчүрүм қилинмайду,
деди.
[15] Самуил әтиси таң атқичә йетип, андин Пәрвәрдигарниң өйиниң ишиклирини ачти.
Амма Самуил вәһийлик көрүнүшни Әлигә ейтиштин қорқти. [16] Лекин Әли Самуилни
чақирип: — И Самуил оғлум, деди. У: — Мана мән, дәп жавап бәрди. [17] У: — У саңа немә
сөз қилди? Сәндин өтүнәй, уни мәндин йошурмиғин. Әгәр Униң саңа ейтқанлириниң
бирини маңа ейтмай қойсаң, Худа дегинини сениң бешиңға чүшүрсун вә униңдин ар-
туқ чүшүрсун! — деди. [18] Шуниң билән Самуил униңға һеч немини қалдурмай һәммини
дәп бәрди. Әли: — Мана, У Пәрвәрдигардур; У немини лайиқ тапса, шуни қилсун, деди.
[19] Самуил өсүп чоң болуватватти вә Пәрвәрдигар униң билән биллә болуп, униң ейтқан
бешарәтлик сөзлиридин һеч қайсисини йәрдә қалдурмайтти. [20] Шуниң билән пүткүл
Исраил Дандин тартип Бәәр-Шебағичә Самуилниң Пәрвәрдигарниң пәйғәмбири қилип
тикләнгәнлигини билип йәтти. [21] Шу вақитта Пәрвәрдигар Шилоһда Өзини йәнә аян
қилди. Чүнки Пәрвәрдигар Шилоһда Өз сөз-калами арқилиқ Самуилға Өзини аян қилди;
вә Самуил Униң сөзини пүткүл Исраилға йәткүзди.

3:2 1Сам. 4:15.
3:10 **«Самуил, Самуил!»** — Тәврат-Инжилда Худа бир кишиниң исмини қайтилап чақирған болса, у адәмниң өзигә интайин сөйүмлүк екәнлигини көрситиду.
3:11 2Пад. 21:12; Йәр. 19:3.
3:12 1Сам. 2:31.
3:13 **«Мән униңға, сениң жәмәтиңдин мәңгүлүк һөкүм чиқармақчимән, дәп ейтқанмән»** — яки «Мән униңға, сениң жәмәтиңдин мәңгүлүк һөкүм чиқармақчимән, дәп ейтқин». **«чүнки у оғуллириниң ипласлиғини билип туруп уларни тосмиди»** — яки «чүнки у оғуллириниң Худани қарғиғанлиғини билип туруп уларни тосмиди».
3:20 **«Дандин тартип Бәәр-Шебағичә»** — «Дан» Исраилниң шималий четидә, «Бәәр-Шеба» униң жәнубий четидә еди.
3:21 **«Самуил Униң сөзини пүткүл Исраилға йәткүзди»** — яки «Самуил ейтқан бу сөз пүткүл Исраилда йүз бәрди». **«Пәрвәрдигар Шилоһда Өз сөз-калами арқилиқ Самуилға Өзини аян қилди;»** —ибраний тилида: «Пәрвәрдигар Шилоһда Пәрвәрдигарниң сөз-калами арқилиқ Самуилға Өзини аян қилди;».

Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғи Филистийләрниң қолиға чүшиду

4 1 У вақитта Исраил Филистийләр билән җәң қилғили чиқип Әбән-Езәргә йеқин жайда
баргаһ-чедирларни тикти. Филистийләр болса Афәк дегән жайда баргаһ-чедирларни
тикти. 2 Филистийләр Исраиллар билән соқушқили сәп тизип турди. Җәң кеңәйгәндә
Исраил Филистийләр алдида тар мар болди; Филистийләр уларниң җәң сәплиридин төрт
миңчә адәмни өлтүрди. 3 Халайиқ баргаһқа йенип кәлгәндә, Исраилниң ақсақаллири:
— Немишкә Пәрвәрдигар бүгүн бизни Филистийләр тәрипидин тар мар қилдурди?
Биз Шилоһдин Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини қешимизға елип келәйли; у аримизда
болса, бизни дүшминимизниң қолидин қутқузиду, деди.
4 Шу гәптин кейин халайиқ Шилоһға адәм мандуруп, шу йәрдин керубларниң оттури-
сида олтарған самави қошунларниң Сәрдари Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини елип
көтирип кәлди. Шуниңдәк Әлиниң икки оғли Хофний билән Финиһасму Худаниң әһдә
сандуғи билән биллә кәлди. 5 Вә шундақ болдики, Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғи ләшкәр-
гаһқа елип келингәндә пүткүл Исраил йәрни тәврәткидәк күчлүк бир чуқан көтиришти.
6 Филистийләр күчлүк тәнтәнә авазини аңлап: — Ибранийларниң ләшкәргаһидин
аңланған бу күчлүк чуқан немә вәҗидин чиққанду, дәп ейтишти. Арқидинла улар
Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғиниң уларниң ләшкәргаһиға кәлтүрүлгинини билип йәт-
ти. 7 Шуниң билән Филистийләр қорқуп: — Илаһлар уларниң ләшкәргаһиға кәпту, һа-
лимизға вай! Мундақ иш бу вақитқичә һеч болған әмәс, дейишти. 8 Һалимизға вай! Биз-
ни бу қудрәтлик илаһларниң қолидин ким қутқузиду? Мана баяванда мисирлиқларни
түрлүк бала-вабалар билән урған илаһлар дәл шулардур! 9 И Филистийләр, өзлириңлар-
ни җасур көрситип әркәктәк туруңлар. Болмиса, ибранийлар бизгә қул болғандәк биз
уларға қул болимиз; әркәктәк болуп җәң қилиңлар! — деди.
10 Шуниң билән Филистийләр Исраиллар билән җәң қилди. Исраил тар мар қилинип,
һәр бири тәрәп-тәрәпкә өз чедиригә бәдәр қачти. Җәңдә қаттиқ қирғинчилик болуп,
Исраилдин оттуз миң пиядә әскәр өлтүрүлди. 11 Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғи олҗа бо-
луп кәтти вә Әлиниң икки оғли Хофний билән Финиһасму өлтүрүлди.

12 Шу күни бир Биняминлиқ җәң мәйданидин қечип кийим-кечәклири житиқ, үстибе-
ши топа-чаң һалда Шилоһға жүгүрүп кәлди. 13 У йетип кәлгәндә, мана Әли йолниң чети-
дә өз орундуқида олтирип тақити-тақ болуп күтүвататти; униң көңли Пәрвәрдигарниң
әһдә сандуғиниң ғемидә паришан еди. У киши хәвәрни йәткүзгили шәһәргә киргәндә,
пүткүл шәһәр пәряд-чуқан көтәрди. 14 Әли пәряд садасини аңлап: — Бу зади немә ва-
раң-чуруң? дәп сориди. У киши алдирап келип Әлигә хәвәр бәрди 15 (Әли тохсән сәккиз
яшқа киргән, көзлири қетип қалған болуп, көрмәйтти). 16 У киши Әлигә: — Мән җәңдин
қайтип кәлгән кишимән, бүгүн җәң мәйданидин қечип кәлдим, деди. Әли: — И оғлум,
немә иш йүз бәрди? — дәп сориди. 17 Хәвәрчи җавап берип: — Исраил Филистийләрниң
алдидин бәдәр қачти. Хәлиқ арисида қаттиқ қирғинчилик болди! Сениң икки оғлуң, Хо-
фний билән Финиһасму өлди һәмдә Худаниң әһдә сандуғиму олҗа болуп кәтти, деди.
18 Вә шундақ болдики, хәвәрчи Худаниң әһдә сандуғини тилға алғанда, Әли дәрвазиниң
йенидики орундуқтин кәйнигә жиқилип чүшүп, бойни сунуп өлди; чүнки у қерип, бә-

4:4 **«...керубларниң оттурисида олтарған самави қошунларниң Сәрдари Пәрвәрдигар»** — «керублар» пәриштиләрниң шәклидә болуп, әһдә сандуғиниң икки тәрипидә туратти. «Мис.» 25:17-22ни көрүң. Худа «керубларниң оттурисида, әһдә сандуғиниң үстидә һозурумни олтарғузимән, дәп вәдә қилған еди.

4:4 2Сам. 6:2; Зәб. 79:1-2; 98:1
4:9 Һак. 13:1.
4:11 1Сам. 2:34; Зәб. 77:59-61
4:12 Йә. 7:6.
4:15 1Сам. 3:2

диниму еғирлишип кәткән еди. У қириқ жил Исраилниң һакими болған еди.
[19] Униң келини, йәни Финиһасниң аяли һамилдар болуп туғушқа аз қалған еди. У Худа-
ниң әһдә сандуғиниң олҗа болуп кәткәнлиги вә қийинатиси билән ериниңму өлгәнлик
хәвирини аңлиғанда, бирдинла қаттиқ толғақ тутуп, пүкүлүп балини туғди. [20] У өләй
дәп қалғанда, чөрисидә турған аяллар: — Қорқмиғин, сән оғул бала туғдуң, деди. Лекин
у буниңға җавапму бәрмиди һәм көңүл бөлмиди. [21] У: «Шан-шәрәп Исраилдин кәтти»
дәп балиға «Ихабод» дәп исим қойди; чүнки Худаниң әһдә сандуғи олҗа болуп кәткән
һәм қейинатиси билән ериму өлгән еди. [22] У йәнә: — Шан-шәрәп Исраилдин кәтти; чүн-
ки Худаниң әһдә сандуғи олҗа болуп кәтти! — деди.

5 [1] Филистийләр Худаниң әһдә сандуғини олҗа елип, уни Әбән-Езәрдин елип Ашдодқа
барди. [2] У йәрдә Филистийләр Худаниң әһдә сандуғини елип Дагон бутханисиға
әкирип, Дагон дегән бутниң йениға қойди. [3] Ашдодтикиләр этиси сәһәр қопуп кәлсә,
мана Дагон бути Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғиниң алдида жиқилғиничә дүм ятатти.
Шуңа улар Дагон бутни елип йәнә өз орнида турғузуп қойди. [4] Лекин этиси сәһәр қопуп
кәлсә, мана, Дагон Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғиниң алдида жиқилғиничә дүм ятатти;
Дагонниң беши һәм қоллири босуғида чеқилған еди; Дагонниң пәқәт белиқсиман тени
қалған еди. [5] Шуңа бүгүнгә қәдәр Ашдодта я Дагонниң каһинлири болсун я Дагонниң
бутханисиға киргүчиләр болсун, Дагонниң босуғисиға дәссимәйду.
[6] Андин Пәрвәрдигарниң қоли Ашдодтикиләрниң үстигә қаттиқ чүшүп, уларни вәйран
қилип, Ашдод билән әтрапидикиләрни һүррәк кесили билән урди. [7] Ашдодтикиләр бу-
ларни көрүп: — Исраилниң Худасиниң әһдә сандуғи бизләрдә турмисун! Чүнки униң
қоли бизни вә илаһимиз Дагонни қаттиқ бесивалди, дейишти. [8] Шуниң билән улар
адәм мәңдуруп Филистийләрниң һәммә ғоҗилирини чақиртип җәм қилип улардин: —
Исраилниң Худасиниң әһдә сандуғини қандақ бир тәрәп қилимиз? дәп сориди. Улар:
— Исраилниң Худасиниң әһдә сандуғи Гатқа чәт йол билән йөткәлсун, дәп җавап бе-
ришти. Шуниң билән улар Исраилниң Худасиниң әһдә сандуғини у йәргә чәт йол билән
йөткиди. [9] Вә шундақ болдики, улар уни чәт йол билән йөткигәндин кейин Пәрвәрди-
гарниң қоли у шәһәргә чүшүп кишиләрни қаттиқ сарасимигә чүшүрди. У кичикләрдин
тартип чоңларғичә шәһәрдикиләрни урди, улар һүррәк кесилигә гириптар болди. [10]
Шуниң билән улар Худаниң әһдә сандуғини Әкронға әвәтти. Лекин Худаниң әһдә сан-
дуғи Әкронға йетип кәлгәндә, Әкрондикиләр пәряд қилип: — Биз билән хәлқимизни өл-
түрүш үчүн улар Исраилниң Худасиниң әһдә сандуғини бизгә йөткиди! — деди. [11] Улар
адәм мәңдуруп Филистийләрниң ғоҗилирини чиқчартип җәм қилип уларға: — Биз
билән хәлқимизни өлтүрмәслиги үчүн Исраилниң Худасиниң әһдә сандуғини бу йәр-
дин өз җайиға кәткүзүңлар, деди; чүнки қаттиқ вәһимә шәһәрни басқан еди; Худаниң
қоли уларниң үстигә толиму еғир чүшкән еди. [12] Өлмигән адәмләр болса һүррәк кесили
билән урулуп, шәһәрниң пәряди асманға көтирилди.

4:18 **«У қириқ жил Исраилниң һакими болған еди»** — «һаким»ларниң йетәкчи һәм сорақчи ролини чүшиниш үчүн Тәвраттики «Батур һакимлар»ни көрүң.
4:21 **«У: «шан-шәрәп Исраилдин кәтти» дәп балиға «Ихабод» дәп исим қойди»** — «Ихабод» бәлким «Шан-шәрәп қени?» яки «Шан-шәрәп кәтти» дегәнни билдүриду.
5:4 **«Дагон Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғиниң алдида жиқилғиничә дүм ятатти»** — «Дагон» дегән бутта адәмниң беши вә белиқниң тени бар еди.
5:6 **«һүррәк кесили»** — яки «өсмиләр» яки «бовасир кесили».
5:6 Зәб. 77:60-66.
5:8 **«Гатқа чәт йол билән йөткәлсун»** — бәлким башқа шәһәр-кәнтләрдин өткүзмәслик үчүн.

Филистийләр әһдә сандуғини қайтуруп әвәтиду

6 1 Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғи Филистийләрниң жутида йәттә ай турди.
2 Филистийләр каһинлар билән палчиларни чақирип уларға: — Пәрвәрдигарниң
әһдә сандуғини қандақ қилимиз? Уни қандақ қилип өз жайиға әвәтәләймиз? Йол
көрситиңлар, деди. 3 Улар: — Әгәр Исраилниң Худасиниң әһдә сандуғини қайтуруп
әвәтсәңлар, қуруқ әвәтмәңлар, һеч болмиғанда униң билән бир «итаәтсизлик
қурбанлиғи»ни биргә әвәтишиңлар зөрүрдур, деди. Шундақ қилғанда шипа таписиләр,
шундақла Униң қолиниң немә үчүн силәрдин айрилмиғанлиғини билисиләр, деди.
4 Улар: — Биз немини итаәтсизлик қурбанлиғи қилип әвәтимиз? — дәп сориди. Улар:
— Филистийләрниң ғожилириниң сани бәш; шуңа бәш алтун һүррәк вә бәш алтун
чашқан ясап әвәтиңлар; чүнки силәргә вә ғожаңларға охшашла бала-қаза чүшти.
5 Һүррәклириңларниң шәклини вә зиминиңларни вәйран қилидиған чашқанларниң
шәклини нәқиш қилип ясап, Исраилниң Худасиға шан-шәрәп кәлтүрүңлар. Шуниң
билән у бәлким силәрниң, илаһлиримизниң вә зиминиңларниң үстини басқан қолини
йеникләтәрмекин: — 6 Мисирлиқлар билән Пирәвн өз көңүллирини қаттиқ қилғандәк
силәрму немишкә өз көңлүңларни қаттиқ қилисиләр? У мисирлиқларға зор қаттиқ
қоллуқ көрсәткәндин кейин, улар Исраилларни қоюп бәрмидиму, улар шуниң билән
қайтип кәлмидиму? 7 Әнди йеңи бир һарву ясап, техи боюнтуруққа көндүрүлмигән
мозайлиқ икки инәкни һарвуға қошуңлар; уларнин мозайлирини айрип, өйдә елип
қелиңлар; 8 андин Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини көтирип һарвуға селиңлар; вә униңға
әвәтидиған итаәтсизлик қурбанлиғи қилидиған алтун буюмларни бир қапқа селип
сандуққа яндап қоюңлар вә сандуқни шу пети маңдуруңлар; 9 андин қарап туруңлар.
Әгәр һарву Исраил чегарисидики йол билән Бәйт-Шәмәшкә маңса, бизгә кәлгән шу чоң
бала-қазани чүшүргүчиниң өзи Пәрвәрдигар болиду. Ундақ болмиса, бизни урған Униң
қоли әмәс, бәлки бизгә чүшкән тәсадипийлиқ болиду, халас, дейишти.
10 Шуниң билән Филистийләр шундақ қилди. Улар Мозайлиқ икки инәкни һарвуға қо-
шуп, мозайлирини өйдә солап қоюп, 11 Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини һарвуға селип,
алтун чашқан вә қуйма һүррәкләр қачиланған қапни униңға яндап қойди. 12 Инәкләр
Бәйт-Шәмәшкә баридиған йол билән удул жүрүп кәтти. Улар көтирилгән йол билән
маңғач мөрәйтти, я оң тәрәпкә я сол тәрәпкә қейип кәтмиди. Филистийләрниң ғожи-
лири уларниң арқисидин Бәйт-Шәмәшниң чегарисиғичә барди. 13 Бәйт-Шәмәштикиләр
жилғида буғдай орувататти, улар башлирини көтирип әһдә сандуғини көрүп хуш
болушти. 14 Һарву Бәйт-Шәмәшлик Йәшуаниң етизлиғиға келип, у йәрдики бир чоң
ташниң йенида тохтап қалди. Улар һарвуни чеқип, икки инәкни Пәрвәрдигарға атап
көйдүрмә қурбанлиқ қилди. 15 Лавийлар Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғи билән алтун
буюмлар бар қапни чүшүрүп чоң ташниң үстигә қойди. Шу күни Бәйт-Шәмәшти-
киләр Пәрвәрдигарға көйдүрмә қурбанлиқлар вә башқа қурбанлиқларни қилди. 16
Филистийләрниң бәш ғожиси буларни көрүп шу күни Әкронға қайтип кәтти. 17 Фи-
листийләрниң Пәрвәрдигарға итаәтсизлик қурбанлиғи қилип бәргән алтун һүррики:
— Ашдод үчүн бир, Газа үчүн бир, Ашкелон үчүн бир, Гат үчүн бир вә Әкрон үчүн бир
еди. 18 Алтун чашқанларниң сани болса Филистийләрниң бәш ғожисиға тәвә барлиқ

6:6 Мис. 12:31.

6:14 **«Һарву Бәйт-Шәмәшлик Йәшуаниң етизлиғиға келип, у йәрдики бир чоң ташниң йенида тохтап қалди»** — демисәкму, Бәйт-Шәмәштикиләр Исраиллар еди, Бәйт-Шәмәш Исраил билән Филистийә оттурисидики чегара еди.

6:15 **«Бәйт-Шәмәштикиләр Пәрвәрдигарға көйдүрмә қурбанлиқлар вә башқа қурбанлиқларни қилди»** — «башқа қурбанлиқлар» бәлким «тәшәккүр қурбанлиқлири»ни көрситиду. Ундақ қурбанлиқларни йейишкә болиду.

шәһәрниң сани билән баравәр еди. Бу шәһәрләр сепиллиқ шәһәрләр вә уларға қарашлиқ сәһра-кәнтләрни, шундақла улар Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини қойған чоң чимәнзарғичә һәммә җайни өз ичигә алатти. Бу чимәнзар һазирму Бәйт-Шәмәшлик Йәшуаниң етизлиғида бар.
[19] Амма Бәйт-Шәмәштикиләр өз мәйличә әһдә сандуғиниң ичигә қариғини үчүн Пәрвәрдигар улардин йәтмиш адәмни, җүмлидин чоңлардин әлликни урди. Пәрвәрдигар хәлиқни мундақ қаттиқ урғанлиғи үчүн пүтүн хәлиқ матәм тутти. [20] Бәйт-Шәмәштикиләр: — Бу муқәддәс Худа Пәрвәрдигарниң алдида ким өрә туралайду? Әһдә сандуғи бизниң бу йәрдин кимниң қешиға апирилиши керәк? — деди. [21] Андин улар Кириат-Йеаримдикиләргә әлчиләрни әвитип: — Филистийләр Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини қайтуруп бәрди. Бу йәргә келип уни өзүңларға елип кетиңлар, деди.

Исраиллар Филистийләр билән йәнә соқушиду

7 [1] Шуниң билән Кириат-Йеаримдики адәмләр келип Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини
елип чиқип, дөңниң үстидики Абинадабниң өйидә қойди вә униң оғли Әлиазарни
әһдә сандуғиға қарашқа Пәрвәрдигарға атап бекитти. [2] Әһдә сандуғи Кириат-Йеаримда
қоюлғандин тартип узун вақит, йәни жигирмә жил өтти. Исраилниң пүткүл җамәти
Пәрвәрдигарни сеғинди.
[3] Вә Самуил Исраилниң пүткүл җамәтигә: — Әгәр пүтүн қәлбиңлар билән Пәрвәрдигарниң йениға қайтип, ятларниң илаһлири билән Аштаротларни өз араңлардин йоқитип, көңлүңларни Пәрвәрдигарға бағлап, хас Униң ибадитидила болсаңлар У силәрни Филистийләрниң қолидин қутқузиду, деди.
[4] Шуниң билән Исраил Бааллар билән Аштаротларни ташлап хас Пәрвәрдигарниң ибадитидила болди.
[5] Андин Самуил: — Пүткүл Исраилни Мизпаһ шәһиригә җәм қилсаңлар, мән силәр үчүн Пәрвәрдигарниң алдида дуа қилай, деди.
[6] Әнди улар Мизпаһқа җәм болуп, у йәрдә су тартип уни Пәрвәрдигар алдиға қуйди вә у күни роза тутуп: — Биз Пәрвәрдигарниң алдида гуна садир қилдуқ, деди. Шуниң билән Самуил Мизпаһта Исраилларниң әрз-дәвалири үстидин һөкүм чиқарди.
[7] Филистийләр Исраилларниң Мизпаһда җәм болғинини аңлиди; Филистийләрниң ғоҗилири Исраил билән җәң қилғили чиқти. Исраиллар буни аңлап Филистийләрдин қорқти.
[8] Исраиллар Самуилға: — Биз үчүн Пәрвәрдигар Худайимиз бизни Филистийләрниң қолидин қутқузуши үчүн униңға нида қилиштин тохтимиғин, деди.
[9] Самуил анисини емиватқан бир қозини елип толуқ бир көйдүрмә қурбанлиқ қилип Пәрвәрдигарға сунди; Самуил Исраилниң һәққидә Пәрвәрдигарға пәряд көтәрди; Пәрвәрдигар дуасини аңлиди.
[10] Самуил көйдүрмә қурбанлиқ қиливатқанда Филистийләр Исраил билән соқушқили йеқинлап кәлди. Лекин Пәрвәрдигар шу күни Филистийләрниң үстигә қат-

---

6:18 **«Бу шәһәрләр сепиллиқ шәһәрләр вә уларға қарашлиқ сәһра-кәнтләрни, шундақла улар Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини қойған чоң чимәнзарғичә һәммә җайни өз ичигә алатти. Бу чимәнзар һазирму Бәйт-Шәмәшлик Йәшуаниң етизлиғида бар»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «*(бу шәһәрләр сепиллиқ шәһәрләрни вә униңға қарашлиқ сәһра-кәнтләрни, шундақла улар Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини қойған чоң ташқичә һәммини өз ичигә алған еди)* бу чоң таш бүгүнгичә Бәйт-Шәмәшлик Йәшуаниң етизлиғида турмақта». Йәнә башқа тәрҗимилири учриши мүмкин.

6:19 **«...йәтмиш адәмни, җүмлидин чоңлардин әлликни урди»** — буниң башқа бир хил тәрҗимиси: «...бәш түмән йәтмиш адәмни урди». Аз бир қисим кона көчүрмиләрдиму пәқәт «йәтмиш адәм» дәп хатириләнгән.

7:1 2Сам. 6:4.

7:3 **«Аштаротлар»** — яки «Ашәраһлар» — алаһидә дәрәқләр билән мунасивәтлик аял бутларни көрситиду; дәрәқләр бәлким аял бут шәклидә оюлған яки нәқишләнгән болуши мүмкин еди.

7:3 Қан. 6:13; 10:20; Мат. 4:10; Луқа 4:8

7:6 **«...Самуил ... Исраил хәлқиниң әрз-дәвалириниң үстидин һөкүм чиқарди»** — Самуил пәйғәмбәр Исраил үстигә һөкүм сүргән «батур һакимлар» яки «қутқузғучи батурлар»ниң әң ахирқиси еди.

тиқ гүлдүрмама гүлдүрлитип уларни алақзадә қиливәтти; шуниң билән улар Исраил
алдида тар мар болди. [11] Исраиллар Мизпаһтин чиқип уларни Бәйт-Карниң түвигичә
қоғлап қирди.
[12] У вақитта Самуил бир ташни елип, уни Мизпаһ билән шәнниң оттурисида тикләп: —
«Пәрвәрдигар бизгә һазирғичә ярдәм бериватиду» — дәп уни Әбән-Езәр дәп атиди.
[13] Шуниң билән Филистийләр бесиқип Исраилниң зиминиға йәнә тажавуз қилмиди;
Самуил һаким болған барлиқ күнләрдә Пәрвәрдигарниң қоли Филистийләрниң үстигә
қарши болди; [14] шундақ қилип Әкрондин тартип Гатқичә Филистийләр Исраилдин ели-
валған шәһәрләрниң һәммиси Исраилға яндурулди; шәһәрләргә тәвә зиминлирниму
Исраил Филистийләрниң қолидин яндуруп алди. Буниңдин башқа Исраил билән Амо-
рийлар оттурисида течлиқ болди.
[15] Самуил болса пүтүн өмридә Исраилни сориди. [16] Һәр жили у Бәйт-Әл, Гилгал вә
Мизпаһларни айлинип, мошу йәрләрдә Исраил үстидин һөкүм жүргүзәтти. [17] Андин у
Рамаһқа йенип баратти; чүнки униң өйи шу йәрдә еди һәм у у йәрдиму Исраил үстидин
һөкүм жүргүзәтти. У у йәрдиму Пәрвәрдигарға бир қурбангаһ ясиған еди.

8 [1] Шундақ болдики, Самуил қериғанда оғуллирини Исраилға һаким қилип қойди.
[2] Униң тунжисиниң исми Йоел болуп, иккинчисиниң исми Абияһ еди. Булар
Бәәр-Шебада һакимлиқ қилди. [3] Лекин оғуллири униң йоллирида жүрмәйтти, бәлки
мәнпәәтни көзләп езип, пariларни йәп, һәқ-наһәқни астин-үстүн қилди.
[4] У вақитта Исраилниң һәммә ақсақаллири Рамаһда жәм болуп Самуилниң қешиға ке-
лип [5] униңға: — Мана сән қеридиң, оғуллириң болса сениң йоллириңда жүрмәйду. Бар-
лиқ әлләрдә болғандәк үстимизгә һөкүм сүридиған бир падиша бекиткин, деди.
[6] Уларниң «Үстимизгә һөкүм сүридиған бир падиша бекиткин» дегини Самуилниң көң-
лигә еғир кәлди. Самуил Пәрвәрдигарға дуа қиливиди, [7] Пәрвәрдигар Самуилға жававән:
— Хәлиқ саңа һәр немә ейтса уларға қулақ салғин; чүнки улар сени әмәс, бәлки «Үсти-
мизгә падиша болмисун» дәп Мени ташлиди. [8] Мән уларни Мисирдин чиқарған күндин
тартип бүгүнки күнгичә улар шундақ ишларни қилип, Мени ташлап башқа илаһларға
ибадәт қилип кәлгән. Әнди улар саңа һәм шундақ қилиду. [9] Шуниң үчүн уларниң сөзигә
униғин. Лекин уларни қаттиқ агаһландуруп кәлгүсидә уларниң үстидә сәлтәнәт қили-
диған падишаниң уларни қандақ башқуридиғанлиғини билдүргин, деди.
[10] Самуил өзидин бир падиша сориған хәлиққә, Пәрвәрдигарниң ейтқинининиң һәмми-
сини дәп бәрди.
[11] У: — Үстүңларда сәлтәнәт қилидиған падишаниң тутидиған йоли мундақ боли-
ду: — У оғуллириңларни өз ишиға қоюп, жәң һарвулирини һайдашқә, атлиқ әскәрли-
ри болушқа салиду; улар униң һарвулириниң алдида жүгүриду; [12] уларни өзи үчүн
миң беши вә әллик беши болушқа, йерини һайдашқә, һосулини орушқа, жәң қурал-
лири билән һарву әсваплирини ясашқа салиду. [13] Қизлириңларни әтир ясашқа, тамақ
етишкә вә нан йеқишқа салиду. [14] Әң есил зиминлириңлар, үзүмзарлириңлар билән
зәйтунлуқлириңларни тартивелип өз хизмәткарлириға бериду. [15] У уруғуңлардин,

7:10 Йә. 10:10.
7:12 **«Самуил бир ташни елип... Пәрвәрдигар бизгә һазирғичә ярдәм бериватиду» — дәп уни Әбән-Езәр дәп атиди»** — «Әбән-Езәр» дегәнниң мәнаси: «ярдәм теши».
7:12 1Сам. 4:1.
7:17 1Сам. 8:4.
8:3 Мис. 18:21; Қан. 16:19.
8:5 Һош. 13:10; Рос. 13:21.
8:6 1Сам. 12:17.

үзүмзарлириңларниң һосулидин ондин бир үлүшини өзиниң ғожидарлири вә хизмәткар-
лириға бөлүп бериду. [16] У қуллириңлар, дедәклириңлар, әң келишкән жигитлириңларни вә
ешәклириңларни өз ишиға салиду. [17] У қойлириңлардин ондин бир үлүшини алиду; силәр
униң қул-хизмәткарлири болисиләр. [18] Силәр у күндә өзүңларға таллиған падиша түпәйли-
дин пәряд көтирисиләр; лекин Пәрвәрдигар у күнидә силәргә қулақ салмайду, деди.
[19] Хәлиқ болса Самуилниң сөзигә қулақ салмай: — Яқ, бәлки үстимизгә сәлтәнәт қили-
диған бир падиша болсун, деди. [20] —Шундақ қилип биз башқа һәр бир әлләргә охшаш бо-
лимиз; бизниң падишасимиз үстимиздин һөкүм чиқирип, бизни башлайду вә биз үчүн
җәң қилиду, деди.
[21] Самуил хәлиқниң һәммә сөзлирини аңлап, уларни Пәрвәрдигарға йәткүзди. [22]
Пәрвәрдигар әнди Самуилға: — Сән уларниң сөзигә қулақ селип, уларға бир падиша бе-
киткин, деди. Самуил Исраилларға: — Һәр бириңлар өз шәһириңларға қайтиңлар, деди.

Саул Самуилниң қешиға келиду

9 [1] Бинямин қәбилисидин Киш атлиқ бир киши бар еди. У Абиәлниң оғли, Абиәл
Зерорниң оғли, Зерор Бикоратниң оғли, Бикорат Афияниң оғли еди; Афия болса
Биняминлиқ еди. У өзи батур вә дөләтмән киши еди. [2] Кишниң Саул исимлиқ, есил вә
хушхуй бир оғли бар еди. Исраиллар арисида униңдин чирайлиқ адәм йоқ еди; у шундақ
егиз бойлуқ әр едики, хәлиқниң һәр қандиқи униң мүрисигиму кәлмәйтти.
[3] Саулниң атиси Кишниң ешәклири жүтүп кәткән еди. Буниң билән Киш оғли Саулға: —
Сән хизмәткарлардин бирини өзүң билән биллә елип, ешәкләрни тепип кәлгин, деди.
[4] Улар берип Әфраим едирлиғидин өтүп, Шалишаһ зиминини кезип, уларни издәп та-
палмиди; улар Шаалим зиминидинму өтти, ешәкләр у йәрдиму йоқ еди. Андин Биня-
мин зиминини кезип өтти, уларни йәнә тапалмиди. [5] Улар Зуф зиминиға йәткәндә Саул
өзи билән кәлгән хизмәткариға: — Болә, өйгә янайли; болмиса атам ешәкләрдин әнсир-
мәй, әксичә бизниң ғемимизни йәп кетәрмики, деди.
[6] Лекин у униңға: — Мана, бу шәһәрдә Худаниң бир адими бар. У мөһтәрәм бир адәм, һәр
немә десә әмәлгә ашмай қалмайду. Әнди у йәргә барайли; у бизгә баридиған йолимизни
көрситип қоярмекин, деди.
[7] Шуңа Саул хизмәткариға: — Лекин униң йениға барсақ у кишигә немә беримиз? Чүнки
хурҗунлиримизда нан түгәп қалди, қолимизда Худаниң адимигә бәргидәк соғитимиз
йоқ. Йенимизда йәнә немә бар? — деди.
[8] Хизмәткар Саулға җавап берип: — Мана қолумда чарәк шәкәл күмүч бар. Маңидиған
йолимизни дәп бәрсун, Худаниң адимигә шуни берәй, деди. [9] (бурун Исраилда бир адәм
Худадин йол соримақчи болса: — Келиңлар, алдин көргүчиниң қешиға барайли, дәйтти.
Һазир «пәйғәмбәр» дегәнни өткән заманда «алдин көргүчи» дәйтти).
[10] Саул хизмәткариға: — Мәслиһәтиң яхши болди. Биз маңайли, деди. Шуниң билән улар
Худаниң адими турған шәһәргә барди. [11] Улар шәһәргә чиқидиған йолда кетиватқанда,
су тартқили чиққан бир нәччә қизға учриди вә улардин: — Алдин көргүчи мошу йәрди-
му? — дәп сориди.

8:15 **«уруғуңлар»** — бәлким ашлиқниң өзини көрситиши мумкин. **«өзиниң ғожидарлири вә хизмәткарлириға ...»** — яки «өзиниң ағватлири вә хизмәткарлириға ...».
8:21 **«Самуил ... сөзлирини аңлап, уларни Пәрвәрдигарға йәткүзди»** — ибраний тилида «Самуил ... сөзлирини аңлап, уларни Пәрвәрдигарниң қулиқиға қайтилап бәрди».
9:1 1Сам. 14:51.
9:8 **«Мана қолумда чарәк шәкәл күмүч бар»** — «шәкәл» еғирлиқ миқдари, күмүч бәлким 11.4 грам еди.
9:9 Яр. 25:22.

[12] Улар җавап берип: — Шундақ. Мана у алдиңларда туриду; тез бериңлар, чүнки халай-
иқ бүгүн шәһәрниң жуқури җайида қурбанлиқ қилмақчи, шуңа у бүгүн шәһәргә кир-
ди. [13] У қурбанлиқтин йейишкә техи жуқури җайға чиқмай турупла, силәр униң билән
шәһәрдә учришисиләр. Хәлиқ у кәлмигичә таам йемәйду, чүнки у авал қурбанлиқни
бәрикәтләйду; андин чақирилған меһманлар таамға еғиз тегиду. Һазир чиқиңлар, чүн-
ки бу дәл уни тапқили болидиған вақит, деди.
[14] Улар шәһәргә чиқип шәһәр мәркизигә кәлгәндә, мана Самуил жуқури җайға чиқишқа
уларға қарап келивататти.
[15] Пәрвәрдигар Саул келиштин бир күн илгири Самуилға:
[16] — Әтә мошу вақитларда Мән йениңға Бинямин зиминидин бир адәмни әвәтимән. Сән
уни Мениң хәлқим Исраилниң үстигә әмир болушқа мәсиһ қилғин. У Мениң хәлқимни
Филистийләрниң қолидин қутқузиду. Чүнки Мениң хәлқимниң пәряди Маңа йәткини
үчүн уларға илтипат билән қаридим, — деди.
[17] Самуил Саулни көргәндә Пәрвәрдигар униңға: — Мана, Мән саңа сөз қилған адәм мо-
шудур. Бу адәм Мениң хәлқимниң үстидә сәлтәнәт қилиду, дәп изһар қилди.
[18] Саул дәрвазида турған Самуилниң қешиға берип: Силидин сорай, алдин көргүчиниң
өйи нәдә, дәп сориди.
[19] Самуил Саулға: — Алдин көргүчи мән өзүм шу. Мәндин авал жуқури җайға чиққин.
Бүгүн силәр мән билән таам йәйсиләр; әтә сени узутуп чиққанда, көңлүңдики һәр
бир ишларни саңа дәп берәй, — дәп җавап бәрди. [20] Амма үч күн бурун жүтүп кәткән
ешәкләрдин болса, әндишә қилмиғин; улар тепилди. Әнди Исраилниң һәммә арзуси
кимгә майил? Саңа вә атаңниң пүткүл җәмәтигә әмәсму? — деди.
[21] Саул җавап берип: — Мән Исраил қәбилилири ичидики әң кичик қәбилә болған Би-
няминдин, җәмәтимму Бинямин қәбилиси ичидики әң кичиги турса? Немә үчүн бу
сөзләрни маңа дәйла? — деди.
[22] Самуил болса Саулни вә хизмәткарини башлап, меһманхана өйигә кирди вә уларни
чақирилғанларниң арисида төрдә олтарғузди. Улар оттузчә адәм еди. [23] Самуил ашпәз-
гә: — Мән сақлап қойғин дәп, саңа тапшурған һелиқи таамни елип кәлгин, деди.
[24] Шуниң билән ашпәз сақлап қойған чоң аҗритилған қолни елип Саулниң алдиға қой-
ди. Самуил: — Мана, саңа сақлап қоюлғини шудур! Уни алдиңға елип йегин; чүнки у
мән хәлиқни чақирған чеғимда атайин саңа атап елип қойғандин тартип бу бекитилгән
вақитқичә сақланди, деди. Шуниң билән у күни Саул билән Самуил тамақта биллә бол-
ди. [25] Улар жуқури җайдин чүшүп шәһәргә кирди, Самуил өгүздә Саул билән сөзләшти.
[26] Әтиси таң шәһәрдә орундин турғанда Самуил Саулни өгүздин чақирип: — Орнуңдин
тур, мән сени узутуп қояй, деди. Саул орундин турди вә иккиси биллә чиқти, — һәм
у Самуил билән биллә кочиға чиқти. [27] Улар шәһәрниң айиғиға кетиватқанда, Самуил
Саулға: Хизмәткарға алдимизда маңғач турғин, дәп буйруғин, деди. У шундақ қилди.
Андин Самуил: — Сән туруп тур, Пәрвәрдигарниң сөз-каламини саңа йәткүзәй, деди.

9:13 **«...у авал қурбанлиқни бәрикәтләйду»** — «қурбанлиқни бәрикәтләш» мошу йәрдә *(1)* тәшәккүр ейтиш; *(2)* қурбанлиқ қобул қилинғай дәп тиләшни билдүриду.
9:15 1Сам. 15:1.

Самуил Саулни мәсиһ қилиду

10 1 Самуил бир май комзикини елип униң бешиға төкүп уни сөйүп мундақ деди:
— «Мана бу, Пәрвәрдигарниң сени Өз мирасиға әмир болушқа мәсиһ қилғини
әмәсму?
2 Сән бүгүн мәндин айрилғандин кейин Бинямин зимининиң чегарисидики Зәлзаһқа
йетип барғиниңда Раһиләниң қәбриниң йенида саңа икки киши учрайду; улар саңа:
«Сән издәп барған ешәкләр тепилди, вә мана, атаң ешәкләрдин ғәм қилмай, бәлки силәр
үчүн: Оғлумни қандақ қилип тапармән, дәп әнсиримәктә» дәп ейтиду. 3 Сән у йәрдин
меңип, Табордики дуб дәриғигә йәткәндә Пәрвәрдигарниң алдиға бериш үчүн Бәйт-Әл-
гә чиқип кетиватқан үч кишигә учрайсән. Улардин бири үч оғлақ, бири үч нан вә йәнә
бири бир тулум шарапни көтирип келиду.
4 — Улар саңа салам қилип икки нанни суниду; сән бәргинини қоллиридин алғин.
5 Андин сән «Худаға аталған Гибеаһ шәһиригә барисән (у йәрдә Филистийләрниң бир
ләшкәргаһи бар); сән шу шәһәргә кәлсәң чилтар, тәмбур, нәй вә лириларни көтирип
жуқури жайидин чүшкән бир бөләк пәйғәмбәрләр саңа учрайду. Улар бешарәтлик
сөзләрни қилиду. 6 Шуниң билән Пәрвәрдигарниң Роһи сениң вуҗудуңға чүшиду, сән
улар билән бирликтә бешарәтлик сөзләрни қилисән вә йеңи бир адәм болисән. 7 Мошу
аламәтләр саңа кәлгәндә, қолуңдин немә кәлсә шуни қилғин. Чүнки Худа сән билән бил-
лидур. 8 Андин мәндин илгири Гилгалға чүшүп барисән. Мана, мән һәм йениңға чүшүп
көйдүрмә қурбанлиқлар сунуш вә енақлиқ қурбанлиқлири қилиш үчүн келимән. Мән йе-
ниңға берип, немә қилишиң керәклигини уқтурмиғичә, мени йәттә күн сақлап турғин».
9 Вә шундақ болдики, у бурулуп Самуилдин айрилғанда Худа униңға йеңи бир қәлб ата
қилди; вә бу аламәтләрниң һәммиси әшу күни әмәлдә көрситилди.
10 Улар Гибеаһқа йетип кәлгәндә мана, бир бөләк пәйғәмбәрләр униңға учриди; Ху-
даниң Роһи униң вуҗудиға чүшти, буниң билән у уларниң арисида бешарәт қилишқа
башлиди. 11 Уни илгири тонуйдиғанларниң һәммиси униң пәйғәмбәрләрниң арисида
бешарәт қилғинини көргәндә улар бир-биригә: — Кишниң оғлиға немә бопту? Саулму
пәйғәмбәрләрдин бири болдиму немә? — дейишти. 12 Амма йәрлик бир адәм: — Булар-
ниң атилири кимләр? — деди. Шуниң билән: «Саулму пәйғәмбәрләрниң биримиду?»
дәйдиған гәп пәйда болди.
13 Әнди Саул бешарәтлик сөзләрни қилип болуп, жуқури жайға чиқип кәтти. 14 Саул-
ниң тағиси униңдин вә униң хизмәткаридин: — Нәгә берип кәлдиңлар? дәп сориди. У: —
Ешәкләрни издигили чиқтуқ; лекин уларни тапалмай Самуилниң қешиға бардуқ, деди.

10:1 **«мана бу, Пәрвәрдигарниң сени өз мирасиға әмир болушқа мәсиһ қилғини әмәсму?»** — бәзи кона көчүрмиләрдә Самуилниң сөзлири: «Пәрвәрдигар сени Өз хәлқи Исраил үстигә һөкүмран қилди. Сән Пәрвәрдигарниң хәлқи үстигә сәлтәнәт қилисән вә уларни әтрапидики дүшмәнләрниң қолидин қутқузисән. Мана, шу иш Пәрвәрдигар сени Өз мирасиға баш болғили мәсиһ қилған әмәсму?» буниңға қошуп дейилиду.

10:1 Рос. 13:21.

10:4 Һак. 18:15.

10:5 **«Худаға аталған Гибеаһ шәһиригә барисән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Худаниң дөңигә барисән». Ибраний тилида: «Худаниң Гибеаһи» *(Гибеаһ бир шәһәр, мәнаси «дөң», «едир»)*. **«лириларни көтирип жуқури жайидин чүшкән бир бөләк пәйғәмбәрләр»** — яки «лириларни көтирип жуқури жайидин чүшидиған бир бөләк пәйғәмбәрләр».

10:5 1Тар. 16:39; Чөл. 11:25

10:8 1Сам. 13:8.

10:10 1Сам. 19:19.

10:12 **«Буларниң, *йәни пәйғәмбәрләрниң* атилири кимләр?»** — мошу соал бәлким пәйғәмбәр болуш үчүн алийҗанаб яки есилзадә аилисидә туғулуш шәрт әмәс, дегәнни көрситиду. **«Саулму пәйғәмбәрләрниң биримиду?»** — мошу гәп бәлким *(1)* мәлум бирисиниң улуқ бир иш қилалайдиғанлиғиға болған гуманни билдүриду; *(2)* униң әксичә, Саул әсли «улуқ әрбаб» болмисиму, аддий адәм немишкә улуқ ишни қилалмайдикән, дегән пикирни билдүриду. 12-айәттики «йәрлик адәм»ниң соалиға қариғанда, биз иккинчи пикиргә майилмиз.

10:12 Гал. 1:24; 1Сам. 19:25

[15] Саулниң тағиси: — Самуилниң силәргә немә дегинини маңа ейтип бәргинә, деди.
[16] Саул тағисиға: — У җәзм билән бизгә ешәкләр тепилди, дәп хәвәр бәрди, деди. Лекин
Самуилниң падишалиқ иши тоғрилиқ ейтқан сөзини униңға дәп бәрмиди.

Самуил хәлиқни агаһландуриду

[17] Самуил әнди хәлиқни Пәрвәрдигарниң алдиға җәм болуңлар дәп, Мизпаһқа чақирди. [18]
У Исраилға: — Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Мән силәр Исраилни Ми-
сирдин чиқирип мисирлиқларниң қолидин азат қилип, силәргә зулум қилған һәммә па-
дишалиқларниң қолидин қутқуздум. [19] Лекин бүгүнки күндә силәрни бешиңларға чүшкән
барлиқ балаю-апәтләрдин вә барлиқ мушәққәтләрдин қутқузғучи Худайиңлардин ваз ке-
чип униңға: «Яқ. Үстимизгә бир падиша бекитип бәргәйсән» — дедиңлар. Әнди өзүңларни
қәбиләңлар бойичә, җәмәтиңлар бойичә Пәрвәрдигарниң алдиға һазир қилиңлар» — деди.

[20] Шуниң билән Самуил Исраилниң һәммә қәбилилирини алдиға җәм қилип, чәк
ташливиди, чәк Бинямин қәбилисигә чиқти. [21] У Бинямин қәбилисини җәмәт-җәмәт-
лири бойичә өз алдиға кәлтүрүп чәк ташливиди, чәк Матриниң җәмәтигә чиқти. Андин
кейин йәнә чәк ташливиди, Кишниң оғли Саулға чиқти. Улар уни издивиди, амма уни
тапалмиди.
[22] Шуңа улар Пәрвәрдигардин йәнә: — У киши бу йәргә келәмду? — дәп сориди.
Пәрвәрдигар җававән: — Мана, у жүк-тақларниң арисиға йошурунувалди, деди. [23] Шуңа
улар жүгүрүп берип уни шу йәрдин елип кәлди. У хәлиқниң оттурисида турғанда ха-
лайиқниң бойи униң мүрисигиму кәлмиди.
[24] Самуил барлиқ хәлиққә: — Әнди Пәрвәрдигар таллиған кишигә қараңлар! Дәрвәқә
барлиқ хәлиқниң ичидә униңға йетидиған бириси йоқтур, деди. Вә хәлиқниң һәммиси:
— Падиша яшисун! — дәп товлашти.
[25] Самуил хәлиққә падишалиқ һоқуқ-қанунлирини уқтурди вә уни орам язма қилип йе-
зип чиқип, Пәрвәрдигарниң алдиға қойди. Андин Самуил һәммә хәлиқни, һәр қайси-
сини өз өйлиригә қайтурди. [26] Саулму һәм Гибеаһдики өйигә қайтти; көңүллири Худа
тәрипидин тәсирләндүрүлгән бир түркүм батур киши униң билән биллә барди. [27] Лекин
бир нәччә рәзил киши: — Бу киши қандақму бизни қутқузалисун? — дәп уни кәмситип
униңға һеч соғат бәрмиди; амма у аңлимаслиққа салди.

Саул Ябәштикиләргә ярдәмгә бариду

11 [1] Шу вақитта Аммоний Наһаш чиқип Ябәш-Гилеадни муһасиригә алди. Ябәшниң
һәммә адәмлири Наһашқа: — Әгәр биз билән әһдә түзсәң, саңа бойсунимиз, деди.
[2] Лекин Аммоний Наһаш уларға: — Пүткүл Исраилға дәшнәм қилиш үчүн һәр бириңлар-
ниң оң көзини оюп андин силәр билән әһдә қилай, деди.
[3] Ябәшниң ақсақаллири униңға: — Бизгә йәттә күн мөһләт бәргин; биз Исраилниң пүт-
күл жутиға әлчиләрни мәңдуруп андин кейин бизни қутқузидиған адәм чиқмиса, өзи-
миз чиқип саңа тәслим болимиз, деди.

10:19 1Сам. 8:7; 1Сам. 8:19; 12:12.
10:20 Йә. 7:14
10:23 1Сам. 9:2
10:26 1Сам. 13:2.
10:27 **«бир нәччә рәзил киши»** — ибраний тилида: «Белиалниң (*Шәйтанниң*) бир нәччә балилири».
10:27 1Сам. 11:12; 2Тар. 17:5.
11:1 **«Ябәш-Гилеад»** — демәк, Гилеад (*райони*)дики Ябәш.

4 Әнди әлчиләр Саулниң шәһири Гибеаһқа келип мошу сөзләрни хәлиқниң қулиқиға
йәткүзди; һәммә хәлиқ пәряд көтирип жиғлиди. 5 Вә мана, Саул етизлиғидин чиқип ка-
лиларни һайдап келивататти, у: — Хәлиқ немә дәп жиғлайду, дәп сориди. Улар Ябәштин
кәлгән кишиләрниң сөзлирини униңға дәп бәрди. 6 Саул бу сөзләрни аңлиғанда Худа-
ниң Роһи униң үстигә келип, униң ғәзиви қаттиқ қозғалди. 7 У бир жүп уйни чепип пар-
чилап, парчилирини әлчиләрниң қоли арқилиқ пүткүл Исраил зиминиға тарқитип: —
Һәр ким келип Саул билән Самуилға әгәшмисә, уларниң уйлириму мошуниңға охшаш
қилиниду, деди.
Шуниң билән Пәрвәрдигарниң қорқунучи хәлиқниң үстигә чүшти; шундақ болдики,
улар иттипақлишип бир адәмдәк җәңгә чиқти. 8 Саул уларни Безәк дегән җайда са-
ниғанда Исраиллар үч йүз миң, Йәһуданиң адәмлири болса оттуз миң чиқти. 9 Улар
кәлгән әлчиләргә: — Гилеадтики Ябәшниң адәмлиригә шундақ ейтиңларки, әтә күн чүш
болғанда ниҗат силәргә келиду, деди.
Әлчиләр берип шуни Гилеадтики Ябәшлиқларға йәткүзди; улар интайин хошал болушти.
10 Шуниң билән Ябәштикиләр: — Әтә биз қешиңларға чиқип тәслим болимиз, силәр биз-
ни қандақ қилишқа лайиқ көрсәңлар, шундақ қилиңлар, деди.
11 Әтиси шундақ болдики, Саул хәлиқни үч бөләк қилди; улар кечә төртинчи җесәктә
ләшкәргаһқа кирип Аммонийларни күн чүш болғичә уруп қирди. Тирик қалғанлар бол-
са шундақ паракәндә болдики, улардин икки адәмму бир йәргә келәлмиди.

Саул падиша қилиниду

12 Хәлиқ әнди Самуилға: — Бизниң үстимизгә Саул падиша болмисун дәп ейтқанлар
кимләр? Бу кишиләрни кәлтүрүп, уларни өлтүрәйли, деди.
13 Лекин Саул: — Бүгүн һеч ким өлтүрүлмисун. Чүнки бүгүн Пәрвәрдигар Исраилға ну-
срәт бәрди, деди.
14 Самуил хәлиққә: — Қени, Гилеадқа берип у йәрдә падишалиқни йеңибаштин тикләй-
ли, дәп ейтти.
15 Шуни девиди, һәммә хәлиқ Гилеадқа берип Гилеадта Пәрвәрдигарниң алдида Саулни
падиша қилди; улар у йәрдә Пәрвәрдигарниң алдида енақлиқ қурбанлиқлирини кәл-
түрди. Саул һәм шуниңдәк барлиқ Исраил шу йәрдә зор хошаллиққа чөмди.

12 1 Самуил пүткүл Исраилға: — Мана, мән силәрниң барлиқ ейтқан сөзлириңларни
аңлап үстүңларға бир падиша қойдум; 2 Мана әнди падиша силәрниң алдиңларда
жүрмәктә, мән болсам қерип бешим ақарди; мана, мениң оғуллиримму араңларда
туриду. Яшлиғимдин тартип бу күнгичә силәрниң алдиңларда меңип кәлдим.
3 Мана бу йәрдә туруптимән. Пәрвәрдигарниң алдида вә униң мәсиһ қилинғинининиң ал-
дида маңа әрзиңлар болса дәвериңлар; кимниң уйини тартивалдим? Кимниң ешигини
тартивалдим? Кимниң һәққини йедим? Кимгә зулум қилдим? Яки мән көзүмни кор
қилиш үчүн кимдин пара алдим? Шундақ болса дәңлар, вә мән уни силәргә төләп бе-
римән, деди.

11:7 Һак. 20:1.
11:12 1Сам. 10:27.
12:1 **«мән силәрниң барлиқ ейтқан сөзлириңларни аңлап үстүңларға бир падиша қойдум»** — ибраний тилида: «мән силәрниң ейтқан сөзлириңларниң һәммисидә авазиңларға қулақ селип бир падиша қойдум» дейилиду.
12:2 **«мана, мениң оғуллиримму араңларда туриду»** — Самуилниң дегининиң мәнаси, шүбһисизки: «Өзүм қери; мениң оғуллирим өз гуналириға өзлири мәсъул — силәр уларни қандақ бир тәрәп қилсаңлар өз ихтияриңлар. Мән өзүм силәрниң алдиңларда гунакар әмәсмән» дегәндәк.

4 Улар җавап берип: — Сән бизниң һәққимизни йемидиң, һеч кимгә зулум қилмидиң вә
һеч кишиниң қолидин бирәр нәрсиниму еливалмидиң, деди.
5 У уларға: — Мәндә һеч һәққиңлар қалмиғанлиғиға Пәрвәрдигар силәргә гува болуп вә
униң мәсиһ қилғини һәм бүгүн гувачи болсун, девиди, улар: — У гувадур, деди.
6 Самуил хәлиққә мундақ деди: «Гувачи болса дәрвәқә Муса билән Һарунни тикләп
ата-бовилириңларни Мисир зиминидин чиқарғучи Пәрвәрдигардур! 7 Әнди орнуңлар-
дин туруңлар, мән Пәрвәрдигарниң алдида Пәрвәрдигарниң силәргә вә ата-бовили-
риңларға жүргүзгән һәққаний әмәллирини силәрниң алдиңларға қоюшқа сөз қилай.
8 Яқуп Мисирға киргәндин кейин ата-бовилириңлар Пәрвәрдигарға пәряд қилғанда,
Пәрвәрдигар Муса билән Һарунни әвәтти. Улар ата-бовилириңларни Мисирдин чиқи-
рип бу йәрдә олтирақлаштурди. 9 Амма улар өз Худаси Пәрвәрдигарни унтуди; шуңа у
уларни Һазорниң қошунидики сәрдар Сисераниң қолиға, Филистийләрниң қолиға һәм
Моабниң падишасиниң қолиға тапшуруп бәрди; булар улар билән җәң қилишти. 10 Шу-
ниң билән улар Пәрвәрдигарға пәряд қилип: «Биз гуна қилип Пәрвәрдигарни ташлап
Бааллар вә Аштаротларниң ибадитидә болдуқ; амма әнди бизни дүшмәнлиримизниң
қолидин қутқузғин, биз саңа ибадәт қилимиз» деди. 11 Вә Пәрвәрдигар Йәруббаал,
Бедан, Йәфтаһ вә Самуилни әвәтип, әтрапиңлардики дүшмәнлириңларниң қолидин
силәрни қутқузди, шуниң билән теч-аман туруватқан едиңлар.
12 Лекин Худайиңлар Пәрвәрдигар Өзи падишасиңлар болсиму, Аммонниң падишаси
Наһашниң силәргә қарши қопқинини көргиниңларда силәр: Яқ! Бир падиша үстимизгә
сәлтәнәт қилсун дәп маңа ейттиңлар. 13 Әнди силәр халап таллиған, силәр тилигән па-
дишаға қараңлар; мана, Пәрвәрдигар силәрниң үстүңларға бир падиша қойди.
14 Әгәр силәр Пәрвәрдигардин қорқуп, униң қуллуғида болуп, Униң авазиға қулақлириңлар-
ни селип, Униң әмригә асийлиқ қилмисаңлар, силәр һәм үстүңларда сәлтәнәт қилған
падиша Худайиңлар Пәрвәрдигарға әгәшсәңлар, әнди силәргә яхши болиду. 15 Лекин
Пәрвәрдигарниң сөзигә қулақ салмай, бәлки Пәрвәрдигарниң әмригә асийлиқ қилсаңлар,
Пәрвәрдигарниң қоли ата-бовилириңларға қарши болғандәк силәргиму қарши болиду.
16 Әнди туруңлар, Пәрвәрдигар көзлириңларниң алдида қилидиған улуқ карамәтни
көрүңлар! 17 Бүгүн буғдай оридиған вақит әмәсму? Мән Пәрвәрдигарға нида қилай, У
гүлдүрмама билән ямғур яғдуриду. Шуниң билән силәрниң бир падиша тилигиниңлар-
ниң Пәрвәрдигарниң нәзиридә зор рәзиллик екәнлигини көрүп йетисиләр».
18 Андин Самуил Пәрвәрдигарға нида қилди; шуниң билән Пәрвәрдигар шу күни гүл-
дүрмама билән ямғур яғдурди. Хәлиқ Пәрвәрдигардин вә Самуилдин бәк қорқти. 19
Хәлиқниң һәммиси Самуилға: — Худайиң Пәрвәрдигарға бизни өлмисун дәп кәмини-
лириң үчүн дуа қилғин; чүнки һәммә гуналиримизниң үстигә йәнә яманлиқ ашуруп
өзимизгә бир падиша тилидуқ, деди.
20 Самуил хәлиққә мундақ деди: — Қорқмаңлар; силәр дәрвәқә бу һәммә рәзилликни
қилғансиләр, лекин әнди Пәрвәрдигарға әгишиштин чәтнимәй, пүткүл көңүллириңлар

12:8 **«Яқуп Мисирға киргәндин кейин...»** — «Яқуп» мошу йәрдә Яқупниң әвлатлири, йәни Исраилни көрситиду.
12:8 Яр. 46:5; Мис. 2:23; Мис. 3:10.
12:9 Һак. 4:2; Һак. 10:7; Һак. 3:12.
12:10 **«Пәрвәрдигарни ташлап Бааллар вә Аштаротларниң ибадитидә болдуқ»** — «Бааллар» вә «Аштаротлар» икки хил бутларни көрситиду.
12:11 **«Пәрвәрдигар Йәруббаал, Бедан, Йәфтаһ вә Самуилни әвәтип...»** — «Бедан» бәлким Баракни көрситиду (*«Һак.» 4-бапни көрүң*).
12:11 Һак. 6:14; 10:3; 11:15.
12:12 1Сам. 8:5, 19.
12:13 1Сам. 10:19.
12:14 Қан. 1:26.

билән Пәрвәрдигарниң ибадитидә болуңлар; 21 адәмгә пайда йәткүзмәйдиған яки адәм-
ни қутқузалмайдиған беһудә ишларни издәп, йолдин езип кәтмәңлар; чүнки уларниң
тайини йоқтур. 22 Чүнки Пәрвәрдигар Өз улуқ нами үчүн Өз хәлқини ташлимайду; чүн-
ки Пәрвәрдигар силәрни Өз хәлқи қилишни лайиқ көргәндур.
23 Маңа нисбәтән, силәр үчүн дуа қилиштин тохташ билән Пәрвәрдигарға гуна қилиш
мәндин нери болсун; бәлки мән силәргә яхши вә дурус йолни үгитимән. 24 Пәқәт силәр
Пәрвәрдигардин қорқуп пүткүл көңүллириңлар вә һәқиқәт билән униң ибадитидә бо-
луңлар; чүнки силәр үчүн қилған улуқ карамәтләргә қараңлар!
25 Лекин яманлиқ қилсаңлар, һәм өзүңлар һәм падишасиңлар һалак қилинисиләр».

Саул Пәрвәрдигарниң сөзлиридин чиқип кетиду

13 1 Саул оттуз яшта падиша болуп Исраилниң үстидә икки жил сәлтәнәт қилғандин
кейин. 2 Өзигә Исраилдин үч миң адәмни илғап алди. Икки миңи Микмашта вә Бәйт-
Әл тағлирида Саулниң қешида, бир миңи Бинямин зиминидики Гибеаһда Йонатанниң
қешида еди. Амма у қалған хәлиқниң һәр бирини өз өйлиригә кәткүзүвәтти.
3 Йонатан болса Филистийләрниң Гебадики ләшкәргаһиға һуҗум қилди, Филистийләр
буниңдин хәвәр тапти. Саул болса: — Пүткүл зиминдики ибранийлар аңлап ойғансун
дәп, канай чалдурди. 4 Пүткүл Исраил Саулниң Филистийләрниң ләшкәргаһиға һуҗум
қилғанлиғидин һәмдә Исраилниң Филистийләргә нәпрәтлинидиғанлигидин хәвәр
тапти. Хәлиқ Саулниң кәйнидин Гилгалға берип жиғилди.
5 Филистийләрдин Исраил билән җәң қилғили үч миң җәң һарвуси, алтә миң атлиқ
ләшкәр вә деңиз саһилидики қумдәк көп пиядә ләшкәр жиғилди. Улар келип Бәйт-Авән-
ниң шәриқ тәрипидики Микмашта баргаһ тикти.
6 Исраилниң адәмлири өзлириниң қаттиқ хийим-хәтәрдә қалғанлиғини көрүп ғарларға,
чатқаллиқларға, қия ташлиқларға, жуқури җайларға вә азгалларға йошурунувелишти;
7 бәзи Ибранийлар Иордан дәриясидин өтүп, Гад вә Гилеадниң зиминиға қечип барди.
Лекин Саул Гилгалда қалди, адәмлириниң һәммиси униңға титригән һалда әгәшти.
8 Әнди Саул Самуил униңға бекиткән вақитқичә йәттә күн күтүп турди; лекин Самуил
Гилгалға кәлмиди, хәлиқ униңдин тарилип кәткили турди. 9 Саул: — Көйдүрмә қурбан-
лиқ билән енақлиқ қурбанлиқлирини бу йәргә — йенимға елип келиңлар, деди. Андин
у өзи көйдүрмә қурбанлиқ өткүзди. 10 Вә шундақ болдики, у көйдүрмә қурбанлиқни тү-
гитиши биләнла, мана Самуил кәлди. Саул униңға салам қилғили алдиға чиқти.
11 Лекин Самуил: — Немә ишларни қилдиң?! — дәп сориди. Саул: — Хәлиқ мәндин тари-
лип кәткәнлигини, силиниң бекиткән вақитта кәлмигәнликлирини, Филистийләрниң
Микмашта жиғилғинини көрдум, 12 мән ичимдә: Әнди Филистийләр Гилгалға чүшүп
маңа һуҗум қилмақчи, мән болсам техи Пәрвәрдигарға илтиҗа қилмидим, дедим.
Шуңа көйдүрмә қурбанлиқ қилишқа өзүмни мәҗбурлидим, деди.
13 Самуил Саулға: — Сән ахмақлиқ қилдиң; сән Худайиң Пәрвәрдигар саңа буйруған
әмирни тутмидиң; шундақ қилған болсаң Пәрвәрдигар Исраилниң үстидики сәлтәни-

---

13:1 **«Саул оттуз яшта падиша болуп Исраилниң үстидә икки жил сәлтәнәт қилғандин кейин...»** — қедимки көчүрмиләрдә бу айәт башқа шәкилләрдә көрүлиду. «Саул **оттуз** яшта...» дегән сөз Тәвратниң грекчә тәрҗимиси *(LXX)*дә көрүлиду. Саул җәмий қириқ жил сәлтәнәт қилди *(«Рос.» 13:21)*.

13:5 **«Филистийләрдин Исраил билән җәң қилғили үч миң җәң һарвуси, ...йиғилди»** — көп кона көчүрүлмиләрдә: «Филистийләрдин Исраил билән җәң қилғили оттуз миң җәң һарвуси... жиғилди» дейилиду. Лекин бундақ көп болуши мүмкин әмәс. Һеч болмиғанда мошу «җәң һарвулири» ичидә жүк-тақларни елип маңған һарвуларму бар еди. **«Бәйт-Авән»** — йәни «Бәйт-Әл».

13:6 **«Исраилниң адәмлири өзлириниң қаттиқ хийим-хәтәрдә қалғанлиғи»** — «өзлириниң қаттиқ хийим-хәтәрдә қалғанлиғи» бәлким қошунининң әһвалини көрситиши мүмкин.

тиңни мәңгү мустәһкәм қилатти, деди. [14] Лекин әнди сәлтәнитиң мустәһкәм турмайду.
Пәрвәрдигар Өз көңлидикидәк мувапиқ бир адәмни издәп тапти. Пәрвәрдигар уни Өз
хәлқиниң башламчиси қилди, чүнки сән Пәрвәрдигар саңа буйруғанни тутмидиң, деди.
[15] Андин Самуил орнидин туруп Гилгалдин кетип Бинямин зиминидики Гибеаһқа бар-
ди. Саул болса өз йенидики адәмләрни саниди; улар алтә йүзчә чиқти. [16] Саул билән
оғли Йонатан вә уларниң кәйнидә қалған хәлиқ Бинямин зиминидики Гебада қелип қал-
ди, Филистийләр болса Микмашта барғаһ тиккән еди.
[17] Қарақчилар дайим Филистийләрниң барғаһидин чиқип үч бөләккә бөлүнәтти. Бир
бөләк Шуал зиминидики Офраһқа баридиған йолға атлинатти, [18] бир бөләк Бәйт-Һо-
ронға баридиған йол билән маңатти, йәнә бир бөләк чөлниң четидики Зәбоим җилғи-
сиға қарайдиған зиминдики йолға маңатти.
[19] Амма пүткүл Исраил зиминида һеч бир төмүрчи тепилмайтти; чүнки Филистий-
ләр: — Ибранийлар өзлиригә қилич яки нәйзә ясалмисун, дәп ойлайтти. [20] Бу сәвәптин
Исраиллар һәммиси сапан чишлири, кәтмәнлирини, палтилирини вә оғақлирини бис-
лаш үчүн Филистийләрниң кешиға баратти. [21] Улар сапан чишлири вә кәтмәнләр үчүн
үчтин икки шәкәл, җоту, палта вә зихларни бислаш үчүн үчтин бир шәкәлни төләйтти.
[22] Шуңа уруш болғанда Саул вә Йонатанниң кешидики хәлиқниң һеч биридә қилич я
нәйзә йоқ еди; пәқәт Саул билән оғли Йонатандила бар еди.

Йонатан ялғуз җәңгә чиқиду

[23] У вақитта Филистийләрниң бир қараууллар әтрити Микмаштики даванға чиққан еди.

14 [1] Бир күни Саулниң оғли Йонатан ярақ көтәргүчисигә: — Кәлгин, удулимиздики
Филистийләрниң қараууллар әтритиниң йениға чиқайли, деди. Амма у атисиға
һеч немә демиди. [2] Саул болса Гибеаһниң четидики Мигрондики анар дәрихиниң
тегидә қалди. Униң кешидики хәлиқ алтә йүзчә еди. [3] (у вақитта әфодни Ахитубниң
оғли, Ихабодниң акиси Ахияһ кийәтти; у Шилоһда туруватқан, Пәрвәрдигарниң каһини
еди. Ахитуб Финиһасниң оғли, Финиһас Әлиниң оғли еди). Хәлиқ болса Йонатанниң
кәткинлигини билмигән еди.
[4] Йонатан Филистийләрниң қараууллар әтрити тәрәпкә өтмәкчи болған даванниң икки
тәрипидә түврүктәк тик қия ташлар бар еди. Бириниң нами Бозәз, йәнә бириниң нами
Сәнәһ еди. [5] Бир қия таш шималий тәрипидә болуп, Миқмаш билән қаришип туратти,
йәнә бири җәнуб тәрипидә Гебаниң удулида еди. [6] Йонатан ярақ көтәргүчисигә: — Кәл,
бу хәтнисизләрниң қараууллар әтритигә чиқайли; Пәрвәрдигар биз үчүн бир иш қилса
әҗәб әмәс, чүнки Пәрвәрдигарниң қутқузуши үчүн адәмләрниң көп яки аз болуши һеч
тосалғу болмайду, деди.
[7] Униң ярақ көтәргүчиси униңға: — Көңлүңдә һәр немә болса шуни қилғин; барғин,
мана, көңлүң немини халиса мән сән билән биллимән, деди.
[8] Йонатан: — Мана, биз у адәмләр тәрәпкә чиқип өзимизни уларға көрситәйли; [9] әгәр
улар бизгә: — Биз силәрниң кешиңларға барғичә туруп туруңлар, десә уларниң кешиға
чиқмай өз җайимизда туруп турайли; [10] лекин улар: — Бизниң кешимизға чиқиңлар,

---

13:19 Һак. 5:8.
14:1 **«ярақ көтәргүчи»** — бу ибариниң башқа бир хил тәрҗимиси «савут-қалқан көтәргүчи».
14:2 1Сам. 13:15
14:3 **«у вақитта әфодни Ахитубниң оғли, Ихабодниң акиси Ахияһ кийәтти»** — «әфод»ниң немә екәнлигини чүшиниш үчүн «Мис.» 28-бапни вә изаһатлирини көрүң. Бәзи вақитларда униң арқилиқ Пәрвәрдигарниң ирадисини яки һөкүмлирини пәриқ әткили болатти. Адәттә пәқәт «баш каһин» әфодни кийәтти.

десә, чиқайли. Чүнки шундақ болса Пәрвәрдигар уларни қолимизға берипту, дәп билимиз; мошундақ иш бизгә бир бешарәт болиду, деди.
[11] Иккилән өзини Филистийләрниң қаравуллар әтритигә көрсәтти. Филистийләр: — Мана, Ибранийлар өзини йошурған азгаллардин чиқиватиду, деди. [12] Әтрәттикиләр Йонатан билән ярақ көтәргүчисигә: — Бизгә чиқиңлар, биз силәргә бир нәрсини көрситип қоймиз, деди. Йонатан ярақ көтәргүчисигә: — Маңа әгишип чиққин; чүнки Пәрвәрдигар уларни Исраилниң қолиға бәрди, деди. [13] Йонатан қол-путлири билән өмиләп чиқти, ярақ көтәргүчиси кәйнидин униңға әгәшти. Филистийләр Йонатанниң алдида жиқилишти; ярақ көтәргүчиси кәйнидин келип уларни қәтл қилди.
[14] Шу тунҗа һуҗумда Йонатан билән ярақ көтәргүчиси тәхминән йерим қошлуқ йәрдә өлтүргәнләр жигирмидәк адәм еди. [15] Андин ләшкәргаһдикикәрни, далада туруватқанларни, барлиқ әтрәтләрдикиләрни вә булаң-талаң қилғучиларни титрәк басти. Улар һәм титрәп қорқти, йәрму тәвринип кәтти; чүнки бу чоң қорқунуч Худа тәрипидин кәлгән еди.
[16] Әнди Бинямин зиминидики Гибеаһда туруватқан пайлақчилар көрдики, мана, ләшкәр топлири тар мар болуп уян-буян жүгүрүшүп кәтти. [17] Саул қешидики хәлиққә: Адәмлиримизни санап кимниң бу йәрдин кәткәнлигини ениқлаңлар, деди. Улар санивиди, мана, Йонатан билән ярақ көтәргүчиси йоқ чиқти. [18] Саул Ахияһқа: — Худаниң әһдә сандуғини елип кәлгин, деди. Чүнки у вақитта Худаниң әһдә сандуғи Исраилниң арисида еди.
[19] Саул каһинға сөз қиливатқанда Филистийләрниң ләшкәргаһида болған ғәлвә барғансери күчийип кәтти. Саул каһинға: — Қолуңни жиққин, деди. [20] Андин Саул вә униң билән болған һәммә хәлиқ жиғилип җәңгә чиқти; вә мана, Филистийләрниң һәр бири өз сәпдишиға қарши қилич көтирип зор паракәндилик болди.
[21] У вақиттин илгири Филистийләрниң арисида болған, улар билән биллә ләшкәргаһниң әтрапиға чиққан Ибранийлар бар еди; уларму Саул вә Йонатан билән биллә болған Исраилларға қошулди. [22] Шуниңдәк Әфраим тағлирида өзини йошурған Исраиллар Филистийләрниң қачқинини аңлиғанда соқушқа чиқип уларни қоғлиди. [23] Шуниң билән Пәрвәрдигар у күни Исраилға нусрәт бәрди. Соқуш Бәйт-Авәнниң у тәрипигә өтти.
[24] Лекин Исраилниң адәмлири у күни зор бесим астида қалди. Чүнки Саул уларға қәсәм ичкүзүп: — Мән дүшмәнлиримдин интиқам алмиғичә кәч болуштин илгири таам йегән кишигә ләнәт болсун, дәп ейтқан еди. Шуниң үчүн хәлиқтин һеч ким таам йемиди. [25]
Амма барлиқ зиминдики қошун бир орманлиққа киргәндә йәр йүзидә һәсәл бар еди. [26]
Хәлиқ орманлиққа киргәндә, мана бу һәсәл еқип туратти; лекин һеч ким қолини ағзиға көтәрмиди, чүнки хәлиқ қәсәмдин қорқатти.
[27] Лекин Йонатан атисиниң хәлиққә қәсәм ичкүзгәнлигини аңлимиған еди. Шуңа у қолидики һасини сунуп учини һәсәл көнигигә тиқип қоли билән ағзиға салди. Шундақ қилип көзлири нурланди. [28] Амма хәлиқтин бири: Сениң атаң хәлиққә чиң қәсәм ичкүзүп: — Бүгүн таам йегән кишигә ләнәт болсун! дәп ейтқан еди. Шуниң үчүн хәлиқ һалсизлинип кәтти, деди.
[29] Йонатан: — Мениң атам зиминға азар бәрди; қараңлар, бу һәсәлдин кичиккинә тетишим биләнла көзлиримниң шунчә нурланғинини көрмидиңларму? [30] Хәлиқ бүгүн

14:14 **«йерим қошлуқ йәр»** — «бир қошлуқ йәр» кала билән бир күн ичидә һайдап болғили болидиған йәр.
14:18 **«Худаниң әһдә сандуғини елип кәлгин»** — бәзи кона көчүрмиләрдә: «әфодни елип кәлгин» дейилиду.
14:19 **«Саул каһинға: — Қолуңни жиққин, деди»** — шүбһисизки, Саул каһиндин әфодтики «урим вә туммим» *(«Мис.» 28:30, «Лав.» 8:8, «Чөл.» 27:21)* арқилиқ Худадин йолйоруқ соримақчи еди. Лекин кейинки хәвәргә қариғанда, Саул немә йолйоруқни күтмәй, дәрһал дүшмәнләрни қоғллиғили турди.
14:20 **«жиғилип җәңгә чиқти»** — яки «җар селишип жиғилип җәңгә чиқти».

дүшмәнләрдин тартивалған олҗидин халиқинини йегән болса Филистийләрниң арисидики қирғинчилиқ техиму зор болмасмиди? — деди.
[31] Әшу күни улар Микмаштин тартип Филистийләрни қоғлап Айҗалонғичә уруп қиришти; хәлиқ тола һерип кәткән еди. [32] Шуниң билән хәлиқ олҗа үстигә етилип берип, қой, кала вә мозайларни тутуп шу йәрдила сойди. Андин хәлиқ гөшни қанни адаливәтмәйла йеди.
[33] Саулға хәвәр келип: Мана, хәлиқ қанни адаливәтмәйла гөшни йәп Пәрвәрдигарға гуна қиливатиду, дәп ейтилди. У: Силәр Пәрвәрдигарға асийлиқ қилдиңлар! Әнди бу йәргә йенимға чоң бир ташни домилитип келиңлар, деди. [34] Саул йәнә: Силәр хәлиқниң арисиға чиқип уларға: Һәр бири өз калисини, өз қойини қешимға елип келип бу йәрдә союп йесун; лекин гөшни қанни адаливәтмәй йәп, Пәрвәрдигарға гуна қилмаңлар, дәңлар, деди. Бу кечә хәлиқниң һәммиси һәр бири өз калисини елип келип у йәрдә сойди. [35]
Саул болса Пәрвәрдигарға бир қурбангаһ ясиди. Бу униң Пәрвәрдигарға ясиған тунҗа қурбангаһи еди.
[36] Саул: — Бу кечидә Филистийләрниң пейигә чүшүп, әтә таң атқичә уларни талап һеч бирини тирик қоймайли, деди. Хәлиқ: — Немә саңа яхши көрүнсә шуни қилғин, дәп җавап бәрди. Лекин каһин сөз қилип: — Пәрвәрдигарниң йениға кирип йолйоруқ сорап чиқайли, деди. [37] Саул Худадин: — Я Филистийләрниң кәйнидин чүшәйму? Сән уларни Исраилниң қолиға тапшурамсән? — дәп сориди. Лекин у күни У униңға һеч җавап бәрмиди. [38] Саул: — И хәлиқниң һәммә чоңлири, бу йәргә чиқиңлар. Бүгүн ким гуна қилғанлиғини ениқлап беқиңлар. [39] Чүнки Исраилға нусрәт бәргән Пәрвәрдигарниң һаяти билән қәсәм қилимәнки, бу гуна һәтта оғлум Йонатанда тепилсиму у җәзмән өлтүрүлсун, деди. Лекин пүткүл хәлиқтин һеч ким униңға җавап бәрмиди.
[40] Андин у пүткүл Исраилға: — Силәр бир тәрәптә туруңлар, мән оғлум Йонатан йәнә бир тәрәптә турайли, деди. Хәлиқ униңға: — Немә саңа яхши көрүнсә, шуни қилғин, деди.
[41] Саул Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарға: — Бу чәк билән әйни әһвални ашкарә қилғайсән, деди. Чәк болса Саул билән Йонатанни көрсәтти, хәлиқ қутулди.
[42] Саул: — Мениң билән оғлум Йонатанниң оттурисиға чәк ташлаңлар, деди. Шундақ қиливиди, чәк Йонатанға чиқти. [43] Саул Йонатанға: — Қилғиниңни маңа ейтқин, деди. Йонатан униңға: — Қолумдики һаса билән кичиккинә һәсәл елип тетип бақтим вә мана, шуниң үчүн мән өлүмгә мәһкүм болдум! — дәп җавап бәрди.
[44] Саул: — Сән чоқум өлүшүң керәк, и Йонатан; ундақ қилмисам, Худа маңа сениң бешиңға чүшкәндинму артуқ чүшүрсун! — деди.
[45] Лекин хәлиқ Саулға: — Исраилда бу улуқ нусрәтни қазанған Йонатан өлтүрүләмду? Бундақ иш биздин нери болғай! Пәрвәрдигарниң һаяти билән қәсәм қилимизки, униң бешидин бир тал чач йәргә чүшмәйду; чүнки бүгүнки ишни у Худаниң ярдими билән әмәлгә ашурди, деди. Шундақ қилип хәлиқ Йонатанни өлүмдин халас қилди. [46] Андин
Саул Филистийләрни қоғлаштин тохтиди; Филистийләрму өз җайиға қайтип кәтти.
[47] Шундақ қилип Саул Исраилниң сәлтәнитини өзиниң қилди; андин у чөрисидики дүшмәнлиригә, йәни Моаблар, Аммонийлар, Едомийлар, Зобаһдики падишалар вә Фи-

14:32 «Шуниң билән хәлиқ олҗа үстигә етилип берип, қой, кала вә мозайларни тутуп шу йәрдила сойди. Андин хәлиқ гөшни қанни адаливәтмәйла йеди» — Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә, қанни авал адаливәтмәй гөшни йейиш гуна болатти.
14:38 «Саул: — И хәлиқниң һәммә чоңлири, бу йәргә чиқиңлар. Бүгүн ким гуна қилғанлиғини ениқлап беқиңлар» — Худа Өзигә җавап бәрмигәчкә, Саул аримизда гуна бар, дәп билди.
14:38 Һак. 20:2
14:41 «Бу чәк билән әйни әһвални ашкарә қилғайсән» — Грек тилидики LXX тәрҗимисидә «Немишқа бүгүн қулуңға җавап бәрмәйсән? Әйип мәндә яки оғлум Йонатанда болса «урим» чиқсун; Исраилларда болса «туммим» чиқсун» deyilidu.

листийләргә һуҗум қилди. У қайси тәрәпкә йүзләнсә ғалип келәтти. [48] У зор җасарәт
көрситип Амаләкләрни уруп Исраилни булаң-талаң қилғучилардин қутқузди.

Саулниң җәмәти

[49] Саулниң оғуллири Йонатан, Йишви вә Малқи-Шуа еди; униң икки қизиниң исми бол-
са — чоңиниң Мераб, кичигиниң Миқал еди. [50] Саулниң аялиниң исми Аһиноам болуп,
у Ахимаазниң қизи еди. Саулниң қошунининиң сәрдари Абнәр еди; у Саулниң тағиси Нәр-
ниң оғли еди. [51] Саулниң атиси Киш вә Абнәрниң атиси Нәр болса, иккиси Абиәлниң
оғуллири еди. [52] Саул пүткүл өмридә Филистийләр билән қаттиқ җәңдә болуп турди.
Саул өзи һәр қачан батур я палванларни көрсә, уни өз хизмитигә салатти.

Саулниң падишалиқ һоқуқидин мәһрум қилиниши

15 [1] Әнди Самуил Саулға: — Пәрвәрдигар сени Өз хәлқи Исраил үстигә падиша болуш
үчүн мәсиһ қилғили мени әвәткән еди; әнди Пәрвәрдигарниң сөзини аңлиғин.
[2] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мән Амаләкләрниң
Исраилға қилған муамилисини, йәни Исраил Мисирдин чиққанда уларниң йолда уларға
қандақ қаршилиқ көрсәткәнлигини көңлүмгә пүккәнмән. [3] Әнди берип Амаләкләрни
уруп уларниң һәммисини вәйран қилип уларни һеч айимайла, әр болсун, аял болсун,
өсмүр болсун, бовақ болсун, кала-қой, төгә вә ишәк һәммисини йоқатқин, деди. [4] Саул
хәлиқни җәм қилип уларни Тәлаим шәһиридә санивиди, икки йүз миң пиядә әскәр,
Йәһуда қәбилисидин он миң адәм чиқти. [5] Саул Амаләкләрниң шәһиригә кәлгәндә шу
йәрдики вадида бөктүрмә қойди.
[6] Андин Саул Кенийләргә: — Чиқип кетиңлар, силәрни улар билән қошуп йоқатмаслиғим
үчүн Амаләкләрниң арисидин чиқип кетиңлар; чүнки Исраил Мисирдин чиққанда
силәр уларниң һәммисигә меһриванлиқ көрсәткәнсиләр, деди. Шуниң билән Кенийләр
Амаләкләрдин чиқип кәтти. [7] Әнди Саул Амаләкләрни Һавилаһдин тартип Мисирниң
удулидики Шурғичә қоғлап урди. [8] У Амаләкләрниң падишаси Агагни тирик тутти,
амма барлиқ хәлиқни қилич биси билән пүтүнләй йоқатти.
[9] Лекин Саул билән хәлиқ Агагни айиди вә қой-кала, бордалған мал вә қозилардин әң
есилләрниң һәммисини, җүмлидин немә яхши болса шуни аяп уларни һалак қилишқа
қоли бармиди; лекин немә яримас вә зәип болса шуларниң һәммисини улар йоқатти.
[10] Шуниң билән Пәрвәрдигарниң сөзи Самуилға келип мундақ дегәндә: — [11] «Саулни
падиша қилғинимға пушайман қилдим, чүнки у маңа әгишиштин йенип Мениң сөзүмгә
әмәл қилмиди».
Самуил азар чекип пүткүл бир кечә Пәрвәрдигарға пәряд көтәрди.
[12] Әтиси Самуил Саулниң алдиға чиқиш үчүн таң сәһәрдила орнидин турди. Самуи-
лға: — Саул Кармәлгә барди вә мана, у өзигә бир абидә турғузуп андин йенип Гилгалға

14:47 **«У қайси тәрәпкә йүзләнсә ғалип келәтти»** — яки «у қайси тәрәпкә йүзләнсә уларни вәйран қилатти».
15:2 Мис. 17:8, 14; Қан. 25:17
15:5 **«Амаләкләрниң шәһиригә»** — яки «Амаләкләрниң шәһәрлиригә».
15:6 Мис. 18:10, 19; Чөл. 10:29; Һак. 1:16
15:8 Чөл. 24:7
15:9 **«Саул билән хәлиқ ... қой-кала, бордалған мал вә қозилардин әң есилләрниң һәммисини ...һалак қилишқа қоли бармиди»** — «бордалған мал» дегәнниң башқа хил тәрҗимиси: «иккинчи туғулған мал».
15:10 **«Пәрвәрдигарниң сөзи Самуилға келип мундақ дегәндә...»** — яки «Пәрвәрдигарниң сөзи Самуилға келип мундақ деди» дәп ипадилиниду. Тавратта бир йүздин артуқ қетимму «Пәрвәрдигарниң сөзи паланчи адәмгә келип мундақ деди» дегән ибарә тепилиду. Еникки,«Пәрвәрдигарниң сөзи» бир шәхсгә охшайду. Яр. 3:8 «Улар Пәрвәрдигар Худаниң авазиниң бағда маңғанлиқини аңлап келип...» дегәнликтиму «Пәрвәрдигар Худаниң авази» бир шәхсни көрситиду. Хуб̆һисизки, бу Шәхс «Үчтә бир»дики иккинчи Шәхсдур.

чүшүпту, дегән хәвәр берилди.
[13] Самуил Саулниң қешиға кәлгәндә Саул униңға: — Пәрвәрдигар сени мубарәклигәй! Пәрвәрдигарниң сөзлиригә әмәл қилдим, деди.
[14] Лекин Самуил: — Ундақ болса қулиқимға аңланған қойниң мәриши билән мән аңлаватқан калиниң мөриши зади нәдин кәлди? — деди.
[15] Саул җавап берип: — Улар Амаләкләрдин елип келинди; чүнки хәлиқ Худайиң Пәрвәрдигарға қурбанлиқ қилиш үчүн қой-калиниң есиллирини аяп қалдуруп қойди; қалғинини болса пүтүнләй йоқаттуқ, деди.
[16] Самуил Саулға: — Қой, бу гепиңни! Мән Пәрвәрдигарниң бу кечә маңа немә дегинини саңа ейтип берәй, деди. У униңға: — Ейтқин, деди.
[17] Самуил мундақ деди: — Өз нәзириңдә кичик һесапланған вақтиңдила Пәрвәрдигар
сени Исраилниң үстигә падиша болсун дәп, мәсиһ қилиши билән сән Исраил қәбилилириниң беши болған әмәсмидиң? [18] Андин Пәрвәрдигар сени: — Сән берип гунакар
Амаләкләрни һалак қилғин; уларни йоқатқичә улар билән соқушқин, дәп әвәткән еди.
[19] Әнди немишкә Пәрвәрдигарниң сөзигә қулақ салмай, бәлки олҗа үстигә дүм чүшүп, Пәрвәрдигарниң нәзиридә яман болғанни қилдиң?
[20] Саул Самуилға: — Мән һәқиқәтән Пәрвәрдигарниң сөзигә қулақ салдимғу! Пәрвәрдигар мени әвәткән йол билән маңдим вә Амаләкләрниң падишаси Агагни елип келип
Амаләкләрниң өзини пүтүнләй йоқаттим. [21] Амма хәлиқ болса олҗидин қой билән
кала, йәни йоқитишқа бекитилгән нәрсиләрдин әң есилини елип Худайиң Пәрвәрдигарға Гилгалда қурбанлиқ қилиш үчүн елип кәлди, деди.
[22] Самуил: — Пәрвәрдигар көйдүрмә қурбанлиқлар билән тәшәккүр қурбанлиқлирини кәлтүрүштин сөйүнәмду, я Пәрвәрдигарниң сөзигә итаәт қилиштин сөйүнәмду? Мана итаәт қилмақлиқ қурбанлиқ қилмақлиқтин әвзәл, көңүл қоюш қочқар йеғини сунуштин әвзәлдур.
[23] Чүнки асийлиқ болса җадугәрлик гунайи билән охшаштур,
Башбаштақлиқ қәбиһлик вә бутпәрәсликкә баравәрдур.
Сән Пәрвәрдигарниң сөзини ташлиғиниң үчүн,
Пәрвәрдигар сени ташлап падишалиқтин мәһрум қилди, — деди.
[24] Саул Самуилға: — Мән гуна садир қилдим, чүнки мән Пәрвәрдигарниң әмридин вә сениң сөзүңдинму чиқтим; чүнки мән хәлиқтин қорқуп уларниң сөзигә кирдим. [25] Әнди
гунайимни әпу қилғин; мениң Пәрвәрдигарға сәҗдә қилишим үчүн мениң билән қайтип барғин, деди.
[26] Самуил Саулға: — Мән сениң билән қайтип бармаймән; чүнки сән Пәрвәрдигарниң сөзини ташлиғансән, вә Пәрвәрдигар сени ташлап падишалиқтин мәһрум қилди, деди.
[27] Самуил кетишкә бурулғинида Саул униң тонининиң пешини тутувалди, у житилип кәтти. [28] Самуил униңға: — Пәрвәрдигар бүгүн Исраилниң падишалиғини сәндин житип
елип сәндин әвзәл болған бир йеқиниңға тапшурди. [29] Исраилниң Җанабий Алийиси
Болғучи ялған сөзлимәйду яки нийитидин янмайду; чүнки у адәм балисидәк нийитидин янғучи әмәстур, деди.
[30] Саул: — Мән гуна садир қилдим. Лекин хәлқимниң ақсақаллириниң вә Исраилниң алдида маңа иззәт қилип мениң билән йенип барғин; шуниң билән Худайиң Пәрвәрдигарға сәҗдә қилалаймән, деди.
[31] Шуниң билән Самуил Саул билән йенип барди вә Саул Пәрвәрдигарға сәҗдә қилди.

15:22 Топ. 4:17; Һош. 6:6; Мат. 9:13; 12:7
15:29 **«Исраилниң Җанабий Алийиси Болғучи»** — Худани көрситиду, әлвәттә.
15:29 Чөл. 23:19; Яқ. 1:17

32 Андин Самуил: — Амаләкләрниң падишаси Агагни мениң алдимға елип келиңлар,
деди. Агаг болса хушлуқ билән униң қешиға барди. Агаг көңлидә: — Шүбһисизки, өлүм
дәһшити өтүп кәтти, деди.
33 Амма Самуил: — Сениң қиличиң хотунларни балисиз қилғандәк сениң анаңму хотунларниң арисида балисиз болиду, девиди, Самуил Агагни Гилгалда Пәрвәрдигарниң
алдида чанап парә-парә қилди.
34 Андин Самуил Рамаһқа барди. Саул болса «Саулниң жути Гибеаһ» дегән жайдики өй-
игә чиқип кәтти. 35 Самуил өлгән күнигичә Саул билән қайта көрүшмиди. Амма Саму-
ил Саул үчүн қайғурди. Пәрвәрдигар Саулни Исраилниң үстигә падиша қилғанлиғидин
әпсусланди.

Самуил Давутниң падиша болуши үчүн уни мәсиһ қилиду

16 1 Пәрвәрдигар Самуилға: — Сән қачанғичә Саул үчүн қайғуруп жүрисән? Мән уни
Исраилға сәлтәнәт қилиштин мәһрум қилип ташлиған әмәсму? Мүңгүзүңни
зәйтун мейи билән толдуруп барғин. Мән сени Бәйт-Ләһәмлик Йәссәниң қешиға
әвәтимән. Униң оғуллиридин падиша болушқа өзүмгә бирни бекиттим, деди.
2 Самуил болса: — Мән қандақ баримән? Саул бу ишни аңлиса мени өлтүрүветиду! —
деди. Пәрвәрдигар: — Өзүң билән бир инәкни алғач берип Пәрвәрдигарға қурбанлиқ қи-
лиш үчүн кәлдим, дегин. 3 Йәссәни қурбанлиққа чақирғин, андин Мән саңа қилидиғи-
ниңни аян қилимән; вә Мән саңа дегән бирисини Өзүм үчүн мәсиһ қилғин, деди.
4 Самуил Пәрвәрдигарниң дегинини ада қилип Бәйт-Ләһәмгә барди. Йетип кәлгәндә
шәһәрниң ақсақаллири титригән һалда чиқип: — Бизгә теч-аманлиқ елип кәлдиңму?
— дәп сориди.
5 У: — Теч-аманлиқ елип кәлдим; Пәрвәрдигарға қурбанлиқ сунушқа кәлдим. Силәр
өзүңларни һарамдин паклап мән билән биллә қурбанлиққа келиңлар, деди. Шуниң
билән у Йәссә билән оғуллирини һалал қилип қурбанлиққа чақирди. 6 Улар кәлгәндә
Самуил Елиабни көрүп ичидә: — Пәрвәрдигарниң мәсиһ қилидиғини шүбһисизки Өзи-
ниң алдида туриду, деди.
7 Лекин Пәрвәрдигар Самуилға: — Униң тәқи-турқиға яки бойиға қаримиғин. Мән уни
шалливәттим, чүнки Худа инсан көргәндәк көрмәйду; инсан болса сиртқи қияпитигә
қарайду, лекин Пәрвәрдигар қәлбгә қарайду, деди.
8 Андин Йәссә Абинадабни чақирип Самуилниң алдидин өткүзди. Амма Самуил: —
Пәрвәрдигар буни һәм таллимиди, деди.
9 Андин Йәссә Шаммаһни униң алдидин өткүзди. Амма Самуил: — Пәрвәрдигар буни
һәм таллимиди, деди.
10 Шуниңға охшаш Йәссә оғуллириниң йәттисини Самуилниң алдидин өткүзди. Лекин
Самуил Йәссәгә: — Пәрвәрдигар буларни һәм таллимиди, деди.
11 Самуил Йәссәдин: — Барлиқ жигитләр мошуларму? дәп сориди. У: — Һәммидин ки-
чиги қалди. Лекин мана, у қой беқиватиду, деди. Самуил Йәссәгә: — Уни чақиртип елип
кәлгин, чүнки у кәлмигичә дәстиханда олтармаймиз, деди.
12 Йәссә адәм маңдуруп уни кәлтүрди. У чирайида қан жүгүрүп туридиған, көзлири чи-
райлиқ вә келишкән жигит еди. Пәрвәрдигар: — Қопуп уни мәсиһ қилғин, чүнки Мениң

15:32 **«... Агаг болса хушлуқ билән униң қешиға барди. Агаг көңлидә: — Шүбһисизки, өлүм дәһшити өтүп кәтти, деди»** — бу айәтни ибраний тилида чүшиниш тәс. Башқа бир тәрҗимиси: «... Агаг болса титригән һалда униң қешиға барди. Агаг: — Дәрвәқә өлүмниң аччиғи қорқунучлуқтур! — деди».

16:7 1Тар. 28:9; Зәб. 7:10; ; 146:10-11; Йәр. 11:20; 17:10; 20:12

16:11 2Сам. 7:8; Зәб. 77:70-71

таллиғиним шудур! деди. [13] Самуил май мүңгүзини елип уни қериндашлириниң ари-
сида мәсиһ қилди. У күндин тартип Пәрвәрдигарниң Роһи Давутниң вуҗудиға чүшти.
Самуил болса қопуп Рамаһқа кәтти.

Давут Саулниң алдиға келиду

[14] Әнди Пәрвәрдигарниң Роһи Саулдин кәткән еди, вә Пәрвәрдигар тәрипидин бир яман
роһ уни паришан қилди. [15] Саулниң хизмәткарлири униңға: — Мана Худа тәрипидин
бир яман роһ сени паришан қилиду. [16] Әнди ғоҗимиз өзлири алдилиридики хизмәт-
карлирини дәрһал буйруғайлиги, улар чилтар челишқа уста адәмни тапсун; вә шундақ
болидуки, Худа тәрипидин яман роһ үстлиригә кәлсә у чилтар чалсун, униң билән һал-
лири убдан болиду, деди.
[17] Саул хизмәткарлириға: — Мениң үчүн чилтар челишқа уста бир адәмни тепип қе-
шимға елип келиңлар, деди.
[18] Ғуламлардин бири униңға: — Мана Бәйт-Ләһәмлик Йәссәниң чилтарға уста бир оғ-
лини көрдүм. У өзи батур бир җәңчи, гәптә һошияр вә келишкән адәм екән, шундақла
Пәрвәрдигар униң билән биллә екән, деди.
[19] Шуниң билән Саул Йәссәгә әлчиләрни мадуруп: — Қой бақидиған оғлуң Давутни
маңа әвәткин, дәп ейтти.
[20] Йәссә бир ешәкни тәйярлап униңға нан билән бир тулум шарап вә бир оғлақни артип,
буларни оғли Давутниң қоли билән Саулға әвәтти. [21] Шуниң билән Давут Саулниң қе-
шиға келип униң алдида турди. Саул униңға толиму амрақ еди; у Саулниң ярақ көтәргү-
чиси болди. [22] Андин Саул Йәссәгә хәвәр әвәтип: — Давут мениң алдимда турсун; чүнки
у нәзиримгә яқти, дәп ейтти.
[23] Әнди шундақ болидуки, у яман роһ Худа тәрипидин Саулниң үстигә кәлгәндә Давут
чилтарни елип қоли билән чалди. Буниң билән Саул арам тепип һали убдан болуп яман
роһ униңдин чиқип кәтти.

Давут билән Голиат

17 [1] Амма Филистийләр җәң қилиш үчүн қошунлирини жиғди. Улар Йәһудаға
тәвә Сокоһда җәм болуп, Сокоһ билән Азикаһ оттурисидики Әфәс-Даммимда
чедирларни тикти. [2] Саул билән Исраилларму җәм болуп Елаһ җилғисида чедирлирини
тикип Филистийләр билән җәң қилғили сәп түзди. [3] Филистийләр бир тәрәптики тағда,
Исраиллар йәнә бир тәрәптики тағда туратти; оттурисида җилға бар еди.
[4] Шу вақитта Филистийләрниң ләшкәргаһидин Гатлиқ Голиат исимлиқ бир чемпий-
он палван чиқип кәлди. Униң егизлиги алтә гәз бир ғерич еди. [5] Бешиға мис дубулға,
учисиға қасирақлиқ савут кийгән еди. Униң бу мис савути болса бәш миң шәкәл келәт-
ти. [6] Пачақлириға мистин тизлиқ бағлиған, өшнисигә мис атма нәйзә қистурувалған
еди. [7] Униң нәйзисиниң сепи болса бапкарниң хадисидәк еди; нәйзисиниң беши алтә
йүз шәкәл келәтти; қалқан көтәргүчиси униң алдида маңатти.
[8] У орнида туруп Исраилниң қошунлириға мундақ товлайтти: — «Силәр немишкә җәң
қилиш үчүн сәп түзгәнсиләр? Мән Филистий әмәсму? Силәр болсаңлар Саулниң қулли-

16:13 Зәб. 88:21-22; Рос. 7:46; 13:22
17:2 **«Елаһ җилғисида»** — яки «дублар җилғисида».
17:4 **«Униң егизлиги алтә гәз бир ғерич еди»** — Тәвраттики «гәз» бир җәйнәккә баравәр болуп, йәни 45 сантиметр еди. Демәк Голиатниң егизлиги 2.8 метр еди.
17:5 **«Униң бу мис савути болса бәш миң шәкәл келәтти»** — «бәш миң шәкәл» бәлким 60-100 килограм болуши мүмкин.

риғу? Араңлардин бир адәмни таллап чиқиңлар, у мән билән елишишқа чүшсун! [9] У мән
билән елишип мени уруп өлтүрәлсә, биз силәрниң қуллириңлар болимиз. Лекин мән
уни мәғлуп қилип өлтүрсәм, силәр бизниң қуллиримиз болуп бизниң хизмитимиздә
болусиләр». [10] Шу Филистий йәнә сөз қилип: — Мән бүгүн Исраилниң қошуниға һақарәт
қилдимғу? Силәр бир адәмни чиқириңлар, биз елишайли! — деди.
[11] Саул билән һәммә Исраил бу Филистийниң сөзлирини аңлап, алақзадә болуп бәк
қорқти.
[12] Давут Йәһуда жутидики Бәйт-Ләһәмдә олтирақлиқ Йәссә дегән Әфратлиқ адәмниң
оғли еди. Йәссәниң сәккиз оғли бар еди. Саулниң күнлиридә у хелә яшинип қалған
еди. [13] Йәссәниң үч чоң оғли Саул билән җәңгә чиққан еди. Җәңгә чиққан үч оғулниң
тунҗисиниң исми Елиаб, иккинчисиниң исми Абинадаб вә үчинчисиниң Шаммаһ еди.
[14] Давут һәммидин кичиги еди. Үч чоң оғли Саулға әгишип чиққан еди. [15] Бәзидә Давут
Саулниң қешидин өз атисиниң қойлирини бақиш үчүн қайтип келәтти.
[16] Әшу Филистий болса қирик күнгичилик һәр әтигән вә кәчтә чиқип турди.
[17] Йәссә оғли Давутқа: — Бу әфаһ қомачни вә бу он нанни елип ләшкәргаһға тез берип
акилириңға бәргин, [18] бу он парчә қурутни уларниң миң бешиға берип акилириңниң
әһвалини сорап уларниң кепил хетини елип кәлгин, деди.
[19] Саул, шу үч оғул вә Исраилниң һәммә адәмлири Елаһ җилғисида туруп Филистийләр-
гә қарши җәң қилатти.
[20] Давут болса әтиси сәһәр қопуп қойларни бир баққучиниң қолиға тапшуруп,
ашлиқ-түлүкни елип Йәссә униңға тапилиғандәк, қошун истиһкамиға йәткәндә, җәң-
гә чиқидиған ләшкәрләр сөрән көтириватқан еди. [21] Исраил вә Филистийләр бир-би-
ригә удулму удул туруп соқушқа сәп түзди. [22] Давут болса елип кәлгән нәрсиләрни
жүк-тақларға қариғучиниң қолиға тапшуруп сәп арисиға жүгүрүп берип акилиридин
течлиқ сориди. [23] У улар билән сөзлишип турғанда, Филистийләрдин болған Голиат де-
гән чемпион палван Филистийләрниң сепидин чиқип йәнә һелиқи гәпни қилди; Давут
уни аңлиди. [24] Исраилниң һәммә адәмлири бу адәмни көргәндә қечип кетишти вә бәк
қорқти.
[25] Исраилниң адәмлири бир-биригә: — Чиқиватқан бу адәмни көрдүңларму? У Исраилға
һақарәт қилиш үчүн чиқиду. Шундақ болидуки, уни өлтүргән адәмгә падиша көп мал-
мүлүк инъам қилиду, өз қизини униңға хотунлуққа бериду һәм атисиниң җәмәтини
Исраил тәвәсидә баҗ-алвандин халас қилиду, деди.
[26] Давут өз йенида турған адәмләрдин: — Бу Филистийни өлтүрүп Исраилға қилинған
шу һақарәтни йоқатқан кишигә немә қилиниду? Чүнки бу хәтнисиз Филистий зади
ким? У қандақсигә мәңгү һаят болғучи Худаниң қошунлириға һақарәт қилишқа пети-
ниду? — деди.
[27] Халайиқ униңға алдинқиларниң дегән сөзи бойичә җавап берип: — Уни өлтүргән ки-
шигә мундақ-мундақ қилиниду, деди.
[28] Лекин униң чоң акиси Елиаб униң у адәмләр билән сөзләшкинини аңлап қалди; Ели-
абниң Давутқа аччиғи келип: — Немишкә бу йәргә кәлдиң? Чөлдики у азғинә қойни
кимгә ташлап қойдуң? Мән кибирлигиңни вә көңлүңниң яманлиғини билимән. Сән
алайитән җәңни көргили кәлдиң, деди.
[29] Давут: — Мән немә қилдим? Пәқәт бир сөз қилсам болмамдикән? — деди.

17:15 **1Сам. 16:19**
17:17 **«бу әфаһ қомач»** — бир «әфаһ» 27-30 литр болуши мүмкин.
17:18 **«акилириңниң әһвалини сорап уларниң кепил хетини елип кәлгин»** — мошу «кепил хети» бәлким улар Давут апарған нәрсиләрни қобул қилғанлиғиниң испати болуши мүмкин.
17:20 **1Сам. 26:5**

30 Давут бурулуп башқисидин алдинқидәк сориди, хәлиқ алдида ейтқандәк униңға жавап бәрди.
31 Амма бириси Давутниң ейтқан сөзлирини аңлап қелип Саулға йәткүзди; у Давутни
чақиртип кәлди. 32 Давут Саулға: — Бу кишиниң сәвәвидин һеч кимниң жүриги су болмисун. Силиниң қуллири бу Филистий билән соқушқили чиқиду, деди.
33 Саул Давутқа: — Сән бу Филистий билән соқушқили барсаң болмайду! Сән техи яш, амма у яшлиғидин тартипла жәңчи еди, деди.
34 Давут Саулға: — Қуллири өз атисиниң қойлирини беқип кәлдим. Бир шир яки ейиқ
келип падидин бир қозини елип кәтсә, 35 мән униң кәйнидин қоғлап уни уруп қозини ағзидин қутқузуп алаттим. Әгәр қопуп маңа һуҗум қилса мән уни яйлидин тутувелип
уруп өлтүрәттим. 36 Қуллири һәм шир һәм ейиқни өлтүргән; бу хәтнисиз Филистийму уларға охшаш болиду. Чүнки у мәңгү һаят болғучи Худаниң қошуниға һақарәт кәлтүрди
— деди. 37 Давут сөзини давам қилип: — Мени ширниң чаңгилидин вә ейиқниң чаңгилидин қутқузған Пәрвәрдигар охшашла бу Филистийниң қолидин қутқузиду, деди. Саул Давутқа: — Барғин, Пәрвәрдигар сениң билән биллә болғай, деди.
38 Андин Саул Давутқа өз җәң кийимлирини кийгүзүп, бешиға мис дубулғини тақап вә
униңға бир җәң савутини кийгүзди. 39 Давут болса Саулниң қиличини кийимниң үстигә есип, меңип бақти; чүнки у буларни кийип бақмиған еди. Шуниң билән Давут Саулға: — Мән буларни кийип маңалмайдикәнмән; чүнки бурун кийип бақмиған, дәп уларни се-
ливәтти. 40 У қолиға һасисини елип, ериқтин бәш силиқ таш илғап падичи халтисиниң янчуқиға салди; у салғусини қолиға елип Филистийгә йеқин барди. 41 Филистий болса чиқип Давутқа йеқинлашти, қалқан көтәргүчисиму униң алдида маңди.
42 Филистий Давутқа бирқур сәпселип қарап мәсқирә қилди. Чүнки у техи яш, буғдай
өңлүк вә келишкән жигит еди. 43 Филистий Давутқа: — Сән һаса көтирип алдимға кәпсән? Сән мени ишт дәп ойлап қалдиңму? — дәп өз бутлириниң намлирини тилға
елип Давутни қарғиди. 44 Филистий Давутқа йәнә: — Бу яққа кәл, мән гөшүңни асмандики учар-қанатларға вә далалардики житқучларға йәм қилимән, деди.
45 Давут Филистийкә: — Сән қилич, нәйзә вә атма нәйзини көтирип маңа һуҗум қилғили кәлдиң; лекин мән сән һақарәт қилған, Исраилниң қошунлириниң Худаси болған Пәрвәрдигарниң нами билән алдиңға һуҗумға чиқтим — деди.
46 «Дәл бүгүн Пәрвәрдигар сени мениң қолумға тапшуриду. Мән сени өлтүрүп бешиңни кесип алимән; мән ләшкәргаһдики Филистийләрниң җәсәтлириниму асмандики учар-қанатларға вә далалардики житқучлириға йәм қилимән. Буниң билән пүткүл
җаһан Исраилда бир Худаниң бар екәнлигини билиду 47 вә бу пүткүл җамаәт Пәрвәрдигарниң нусрәт беришиниң қилич, нәйзә билән әмәс екәнлигини билиду; чүнки бу җәң болса Пәрвәрдигарниңкидур, У сени қолимизға тапшуриду».
48 Филистий Давутқа һуҗум қилғили қопуп йеқин кәлгәндә Давут униңға һуҗум қилғили Филистий қошуниниң сепигә қарап жүгүрди. 49 Давут қолини халтисиға тиқип бир ташни чиқирип салғуға селип Филистийгә қаритип атти; таш Филистийниң пешанисигә тәгди. Таш униң пешанисигә петип кәтти, у дүм чүшүп йәргә жиқилди.
50 Шундақ қилип Давут Филистийни салғу вә таш билән мәғлуп қилип уни уруп өлтүрди; Давутниң қолида һеч қилич йоқ еди. 51 Давут жүгүрүп берип, Филистийниң үстидә туруп, қиличини қинидин тартип елип уни өлтүрүп, униң бешини алди. Филистийләр
өз батуриниң өлгинини көрүпла, бәдәр қачти. 52 Исраиллар билән Йәһудалар болса орнидин қопуп сөрән селишип Филистийләрни җилғиғичә вә Әкрон дәрвазилириғичә кәйнидин қоғлап кәлди; өлтүрүлгән Филистийләр Шааримға баридиған йолда Гат вә
Әкронғичә йетип кәткән еди. 53 Исраил Филистийләрни қоғлаштин йенип келип улар-

ниң ләшкәргаһини булаң-талаң қилди. 54 Давут Филистийниң бешини Йерусалимға
елип барди; униң яриғини болса өз чедириға қойди.
55 Саул Давутниң Филистийниң алдиға чиққинини көргәндә қошунниң сәрдари Абнәр-
дин: — И Абнәр, бу жигит кимниң оғли? — дәп сориди. Абнәр: — И падиша, һаятиң билән
қәсәм қилимәнки, билмәймән, деди.
56 Падиша: — Бу жигит кимниң оғли екән дәп сорап баққин, деди.
57 Давут Филистийни қирип қайтип кәлгәндә Абнәр уни падишаниң қешиға елип барди;
Филистийниң беши техичә униң қолида туратти.
58 Саул униңдин: — И жигит, кимниң оғлисән? дәп сориди. Давут: — Мән силиниң қул-
лири Бәйт-Ләһәмлик Йәссәниң оғлимән, дәп җавап бәрди.

Саулниң Давуттин һәсәт қилиши

18 1 Давут билән Саулниң сөһбити аяқлашқанда, Йонатанниң көңли Давутниң
көңлигә шундақ бағландики, уни өз җенидәк сөйди. 2 Саул болса у күни уни өз
йенида елип келип, уни атисиниң өйигә қайтқили қоймиди.
3 Йонатан Давут билән әһдә қилишти; чүнки у уни өз җенидәк сөйәтти. 4 Йонатан учи-
сидики тонни селип Давутқа бәрди, йәнә җәң кийимлирини, җүмлидин һәтта қиличи,
оқяси вә кәмириниму униңға бәрди. 5 Саул Давутни нәгила әвәтсә у шу йәргә баратти,
шундақла ишларни җайида қилатти. Шуниң үчүн Саул уни ләшкәрләрниң үстигә қойди.
Бу иш барлиқ хәлиққә вә һәм Саулниң хизмәткарлириғиму яқти.
6 Давут Филистийни өлтүрүп көпчилик билән янғанда Исраилниң һәммә шәһәрлири-
дики қиз-аяллар Саулни нахша ейтип уссул ойнап қарши алғили чиқти; улар хушлуқ
ичидә дап вә үчтар билән нәғмә челишти. 7 Қиз-аяллар нәғмә чалғанда: — Саул миңлап
өлтүрди, вә Давут он миңлап өлтүрди, дәп оқушатти.
8 Буни аңлап Саул наһайити хапа болди; бу сөз униң көңлигә тәгди. У: — Давутқа он
миңлап һесапланди, амма маңа пәқәт миңлап һесапланди; әнди падишалиқтин башқа
униңға һеч нәрсә кам әмәс, деди. 9 Шу күндин тартип Саул Давутни көзләп жүрди.
10 Әтиси Худа тәрипидин қабаһәтлик бир роһ Саулниң үстигә чүшти вә у өйидә қалай-
миқан җөйлигили турди. Әнди Давут башқа вақиттикидәк қоли билән чилтар чалди;
Саулниң қолида нәйзә бар еди. 11 Саул: — Давутни тамға нәйзә билән қадиветимән дәп,
нәйзини атти; лекин Давут икки қетим өзини далдиға алди.
12 Пәрвәрдигарниң Давут биләнла болуп, өзидин жирақлап кәткини үчүн Саул Давуттин
қорқатти. 13 Шуниң үчүн Саул Давутни өз йенидин айрип, уни ләшкәрләргә миң беши
қилип қойди; у ләшкәрләрни елип җәңгә чиқип туратти.
14 Давут болса һәммә ишларни пәм билән қилатти; чүнки Пәрвәрдигар униң билән бил-
лә еди. 15 Саул униң пәмлик екәнлигини көрүп униңдин бәк қорқатти.
16 Амма пүткүл Исраил билән Йәһуда хәлқи Давутни сөйәтти; чүнки у уларни йетәкләп
җәңгә чиқатти. 17 Саул Давутқа: — Мана, чоң қизим Мераб — мән уни саңа хотунлуққа
бәргүм бар. Сән пәқәт хизмитимгә җан-пида болуп, Пәрвәрдигарниң җәңлиридә күрәш
қилғин, деди. Чүнки Саул ичидә: — У мениң қолум билән әмәс, бәлки Филистийләрниң

18:7 Мис. 15:21; 1Сам. 21:11; 29:5
18:10 **«Әтиси Худа тәрипидин қабаһәтлик бир роһ Саулниң үстигә чүшти вә у өйидә қалаймиқан җөйлигили турди»** — ибраний тилида мошу айәттики «җөйлүш» «урғуп чиқиш» дегән сөз билән ипадилиниду. Башқа әһвалда бу сөз «бешарәт бериш»ни көрситиду.
18:13 **«у ләшкәрләрни елип җәңгә чиқип туратти»** — ибраний тилида «у ләшкәрләр *(хәлиқ)* алдида чиқип кирәтти» дегән сөз билән ипадилиниду.
18:16 **«чүнки у уларни йетәкләп җәңгә чиқатти»** — ибраний тилида «чүнки у улар алдида чиқип кирәтти».

қоли билән йоқитилсун, дәп хиял қилған еди.
[18] Амма Давут Саулға: — Мән ким едим, мениң атамниң җәмәти Исраил арисида немә
еди, мән қандақму падишаниң күйоғли болай? — деди.
[19] Лекин Саулниң қизи Мераб Давутқа берилидиған вақитта, у Мәһолатлиқ Адриәлгә хо-
тунлуққа берилди. [20] Амма Саулниң қизи Миқалниң көңли Давутқа чүшкән еди. Башқи-
лар буни Саулға ейтти, бу иштин Саул хуш болди. [21] Саул: — Қизимни Давутқа берәй, у
униңға бир сиртмақ болуп, Филистийләрниң қолида йоқитилсун, дәп ойлиди. Шуниң
билән Саул Давутқа: — Бүгүн иккинчи қетим күйоғлум болисән, деди.
[22] Саул өз ғуламлириға: — Давутқа астиртин: — Мана, падиша сәндин сөйүниду, вә һәм-
мә ғуламлири саңа амрақ. Шуниң үчүн падишаниң күйоғли болғин, дәп ейтиңлар, дәп
тапилиди. [23] Саулниң ғуламлири бу сөзләрни Давутниң қулиқиға йәткүзди. Лекин Да-
вут: — Нәзириңларда падишаниң күйоғли болуш кичик ишму? Мән болсам бир кәмбәғәл
вә этиварсиз адәммән — деди.
[24] Саулниң ғуламлири Саулға Давутниң дегәнлирини өз әйни йәткүзди.
[25] Саул: — Силәр Давутқа: — Падиша саңа башқа тойлуқ алғузмайду, пәқәт падиша дүш-
мәнлиридин интиқам елиш үчүн йүз Филистийниң хәтнилигинила алиду, дәп ей-
тиңлар, деди (Саулниң мәхсити болса Давутни Филистийләрниң қолида йоқитиш еди).
[26] Ғуламлар бу сөзләрни Давутқа йәткүзди; падишаниң күйоғли болуш Давутқа йеқип
қалди. Әнди бекитилгән мөһләт тошмайла, [27] Давут туруп өз адәмлири билән чиқип
икки йүз Филистийни өлтүрди. Давут уларниң хәтнилигини кесип елип падишаниң
күйоғли болуш үчүн буларниң һәммисини падишаға тапшурди. Саул қизи Миқални
униңға хотунлуққа бәрди.
[28] Саул Пәрвәрдигарниң Давут билән биллә екәнлигини вә өз қизи Миқалниң уни сөй-
идиғанлиғини көрүп [29] Давуттин техиму қорқти. Шуниң билән Саул үзлүксиз Давутқа
дүшмән болди.
[30] Филистийләрниң әмирлири дайим соқушқа чиқатти; амма һәр қетим чиқсила Да-
вутниң ишлири Саулниң һәммә хизмәткарлириниңкидин мувәппәқийәтлик болатти;
шуниң билән униң нами халайиқ тәрипидин толиму һөрмәткә сазавәр болатти.

Саул Давутни өлтүрүшкә интилиду

19 [1] Саул өз оғли Йонатан вә һәммә хизмәткарлириға Давутни өлтүрүшкә буйруқ
қилди. Лекин Саулниң оғли Йонатан Давутқа бәк амрақ еди. [2] Йонатан Давутқа: —
Атам Саул сени өлтүрмәкчи; әнди әтә әтигән қаттиқ еһтият қилғин, бир мәхпий җайни
тепип өзүңни йошурғин; [3] мән өзүм чиқип сән йошурунған етизлиққа берип атамниң
йенида туруп атам билән сениң тоғраңда сөзлишип бақай; әһвални ениқ билгәндин
кейин саңа хәвәр қилай, деди.
[4] Йонатан атиси Саулға Давутниң яхши гепини қилип: — Падиша өз хизмәткариға, йәни
Давутқа яманлиқ қилмиғай! Чүнки у саңа гуна қилмиған; бәлки униң әмәллири өзүңгә
көп яхшилиқларни елип кәлгән: — [5] у өз җенини алқиниға елип қопуп һелиқи Фили-
стийни өлтүрди вә шуниң билән Пәрвәрдигар пүткүл Исраил үчүн чоң нусрәт бәрди.
Шу чағда сән өзүң көрүп хуш болған әмәсму? Әндиликтә немишкә Давутни сәвәпсиз өл-
түрүп наһәқ қан төкүп гунакар болмақчи болисән? — деди.
[6] Саул Йонатанниң сөзигә кирди. У: — Пәрвәрдигарниң һаяти билән қәсәм қилимәнки,

---

18:21 **«Бүгүн иккинчи қетим күйоғлум болисән»** — яки «Бүгүн иккидин бирида *(демәк, икки қизимдин бирида)* күйоғлум болисән».
18:27 2Сам. 3:14

у өлүмгә мәһкүм қилинмайду, деди. [7] Андин Йонатан Давутни чақирип, Давутқа болған
ишларниң һәммисини дәп бәрди. Андин кейин Йонатан Давутни Саулниң қешиға елип
кәлди вә у илгәркидәк униң хизмитидә болди.
[8] Амма йәнә җәң болди; Давут чиқип Филистийләр билән җәң қилип, уларни қаттиқ қирип мағлуп қилди; улар униң алдидин бәдәр қечисти.
[9] Әнди Пәрвәрдигар тәрипидин қабаһәтлик бир роһ йәнә Саулни басти. У өз өйидә қолида нәйзисини тутуп олтиратти; Давут болса қоли билән саз челип туратти.
[10] Саул нәйзә
билән Давутни санҗип тамға қадап қоймақчи боливиди, лекин Давут өзини қачурувалди, нәйзә тамға қадилип қалди. Давут шу кечиси қечип қутулди.
[11] Саул бир нәччә чапармәнләрни Давутниң өйигә әвәтип уни пайлап туруп әтиси таң
йоруғанда уни өлтүрүшкә мандурди. Амма Давутниң аяли Миқал униңға: — Әгәр бу кечә
жениңни елип қачмисаң, әтә өлтүрүлисән, деди.
[12] Шуңа Миқал Давутни пәнҗирдин
чүшүрүп қойди. Шундақ қилип у қечип қутулди.
[13] Андин Миқал бир «тәрафим» бутни елип кариватқа ятқузуп, бешиға өшкә жуңидин қилинған бир ястуқни қоюп, әдиял
билән йепип қойди.
[14] Саул Давутни тутуш үчүн чапармәнләрни әвәткәндә Миқал: — У ағрип қалди, деди.
[15]
Саул чапармәнләрни қайтидин әвәтип: — Уни кариват билән қошуп елип келиңлар, уни
өлтүримән, дәп буйруди.
[16] Чапармәнләр киргәндә, мана кариватта бу бут ятатти, бешиға өшкә жуңидин қилинған ястуқ қоюлған еди.
[17] Саул Миқалға: — Немишкә мени бундақ алдап, дүшминимни қачуруветисән? — деди. Миқал Саулға җавап берип: — У: «Мени қоюваткин; болмиса
сени өлтүрүветимән» деди, деди.
[18] Давут қечип қутулуп, Рамаһқа Самуилниң қешиға берип, Саулниң униңға қилғанлириниң һәммисини дәп бәрди. Андин у Самуил билән Найотқа берип олтирақлашти.
[19] Бириси Саулға: — Давут Рамаһдики Найотта бар екән, дәп хәвәр бәрди.
[20] Саул Давутни тутуп келишкә чапармәнләрни мандурди. Амма улар йетип барғанда пәйғәмбәрләрниң бир җамаити бешарәт бериватқанлиғини вә Самуилниңму уларниң арисида туруп
уларға назарәтчилик қиливатқанлиғини көрди; шундақ болдики, Худаниң Роһи Саулниң чапармәнлириниң вуҗудиғиму чүшүп, уларму һәм бешарәт беришкә башлиди.
[21] Бу хәвәр Саулға ейтилди; у йәнә башқа чапармәнләрни әвәтти, лекин уларму бешарәт
беришкә чүшти. Андин Саул үчинчи қетим йәнә чапармәнләрни мандурди. Уларму һәм
бешарәт беришкә чүшти.
[22] Андин Саул өзи Рамаһқа берип, Сәкудики чоң кудуққа йетип
кәлгәндә, «Самуил билән Давут нәдә?» — дәп сориди. Бириси: — Улар Рамаһдики Найотта бар екән, дәп җавап бәрди.
[23] Шуңа у Рамаһдики Найотқа йетип кәлди; Худаниң Роһи униң вуҗудиғиму чүшти; шуниң билән уму пиядә меңип Рамаһдики Найотқа барғичә бешарәт берип манди.
[24] У
һәтта кийимлирини селиветип Самуилниң алдида бешарәт бәрди; пүтүн бир кечә вә
пүтүн бир күндүз у йәрдә яланач ятти. Буниң билән: — «Саулму пәйғәмбәрләрдинму?»
дәйдиған гәп пайда болди.

19:9 1Сам. 16:14; 18:10
19:13 **«тәрафим»** — бир хил бут. Миқалниң йенида бундақ бутниң болуши Тәвратқа хилап, әлвәттә.
19:17 **«У: «Мени қоюваткин; болмиса сени өлтүрүветимән» деди»** — ибраний тилида: «У: «Мени қоюваткин; сени өлтүрүшүмниң немә һаҗити?» деди».
19:24 **«Буниң билән: — «Саулму пәйғәмбәрләрдинму?» дәйдиған гәп пайда болди»** — 10-бап, 12-айәт вә униңдики изаһатни көрүң.

Йонатан Давутни қоғдимақчи

20 [1] Давут Рамаһдики Найоттин қечип Йонатанниң қешиға берип униңға: — Мән немә
қилиптимән? Немә қәбиһлик қилиптимән? Атаң алдида немә гуна қилиптимән, у
мениң җенимни алмақчи болуватиду? — деди.
[2] У униңға: — Йоқсу, бундақ иш нери болсун! Сән өлмәйсән. Чоң иш болсун, кичик иш
болсун атам маңа демәй қоймайду. Немишкә атам бу ишни мәндин йошуридикинә?
Һәргиз ундақ болмайду, деди.
[3] Лекин Давут йәнә қәсәм қилип: — Атаң сениң нәзириңдә илтипат тапқинимни җәзмән
билиду. Шуңа у көңлидә: — Йонатан буни билип қалмисун; болмиса униңға азар болиду,
дегәнду. Лекин Пәрвәрдигарниң һаяти билән, җениң вә һаятиң билән алдиңда қәсәм
қилимәнки, маңа өлүмниң арилиғи бир қәдәмла қалди, деди.
[4] Йонатан Давутқа: — Көңлүң немини халиса шуни қилай, деди.
[5] Давут Йонатанға мундақ деди: — Мана әтә «йеңи ай» болиду; мән адәттикидәк падиша
билән һәмдәстихан болмисам болмайду. Лекин мени қоюп бәргин, мән үчинчи күни
ахшимиғичә далада мөкүнүвалай. [6] Атаң мениң сорунда йоқлуғимни көрүп сориса, сән
униңға: «Давут мәндин өз шәһири Бәйт-Ләһәмгә тезрақ берип келишкә җиддий рухсәт
сориди, чүнки у йәрдә пүткүл аилиси үчүн бир жиллиқ қурбанлиқ өткүзидикән», дегин,
деди. [7] Әгәр у: — Убдан бопту, десә, қулуң теч-аман болиду: — Лекин у аччиқланса, униң
маңа яманлиқ қилишни нийәт қилғанлиғидин гуман қилмиғин. [8] Сән қулуңға илтипат
көрсәткин; чүнки сән өзүң билән Пәрвәрдигарниң алдида қулуңни әһдиләштүргән-
сән. Лекин әгәр мәндә бир яманлиқ болса сән өзүңла мени өлтүргин; мени елип берип
атаңға тапшурушниң немә һаҗити? — деди.
[9] Йонатан: — Ундақ хиял сәндин нери болсун! Әгәр атамниң саңа яманлиқ қилидиған
нийити барлиғини билип қалсам, саңа дәйттим әмәсму? — деди.
[10] Давут Йонатанға: — Әгәр атаң саңа қаттиқ гәп билән җавап бәрсә, ким маңа хәвәр бе-
риду? — деди.
[11] Йонатан Давутқа: — Кәлгин, далаға чиқайли, деди. Шуниң билән иккиси далаға чиқти.
[12] Йонатан Давутқа мундақ деди: — Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар маңа гуваки, мән
әтә яки өгүнлүккә мошу вақитта атамниң нийитини билип, саңа илтипатлиқ болса, мән
адәм маңдуруп саңа мәлум қилмамдим? [13] Әгәр атам саңа яманлиқ қилмақчи болса,
мән сени теч-аман йолға селиш үчүн саңа адәм әвәтип хәвәр бәрмисәм, Пәрвәрдигар
маңа сениң бешиңға чүшкәндинму артуқ чүшүрсун; әнди Пәрвәрдигар атам билән бил-
лә болғандәк сениң билән биллә болсун.
[14] Һаятла болсам мени өлмисун дәп Пәрвәрдигарниң меһриванлиғини маңа көрсәткәй-
сән. [15] Мән өлүп кәткән тәғдирдиму, өйдикилиримдин һәм һеч вақит меһриванлиғиңни
үзмигәйсән; Пәрвәрдигар сән Давутниң һәммә дүшмәнлирини йәр йүзидин йоқатқан-
дин кейинму шундақ қилғайсән».
[16] Шуниң билән Йонатан Давутниң җәмәти билән әһдә қилишип: — Пәрвәрдигар Давут-
ниң дүшмәнлиридин һесап алсун, деди. [17] Андин Йонатан йәнә өзиниң Давутқа болған
муһәббити билән униңға қәсәм қилдурди; чүнки у уни өз җенидәк сөйәтти.
[18] Йонатан Давутқа мундақ деди: — Әтә йеңи ай болиду. Мана сениң орнуң бош қалиду,
кишиләр сениң йоқлуғиңға диққәт қилиду. [19] Үчинчи күни сән чүшүп алдинқи қетим
бу ишқа йолуққиниңда өзүңни йошурған җайға берип «Езәл» дегән ташниң йенида ту-
руп турғин. [20] Нән ташниң йенидики бир җайға худди нишанни қаралиғандәк үч пай я
оқи атай.
[21] Андин ғуламни маңдуруп: — «Я оқлирини тепип кәлгин» — дәймән. Әгәр мән ғуламға:

20:8 1Сам. 18:3

— Әнә, оқлар арқа тәрәптә туриду, уларни елип кәл, десәм, сән чиқип йенимға кәлгин;
шундақ болғанда, Пәрвәрдигарниң һаяти билән қәсәм қилиманки, сән үчүн теч-аманлиқ
болиду, һеч иш болмайду. [22] Лекин ғуламға: — Әнә, оқлар алдиңда туриду, десәм, сән кәт-
кин, чүнки ундақ болса, Пәрвәрдигар сени кәткүзүвәткән болиду. [23] Әндиликтә мән билән
сән сөзләшкән иш тоғрилиқ, Пәрвәрдигар сән билән мениң оттуримда гувачидур.
[24] Шуниң билән Давут далада мөкүнүвалди. Йеңи ай кәлгәндә, падиша таам йегили дә-
стиханда олтарди. [25] Падиша болса бурунқидәкла өз орнида тамниң йенидики төрдә ол-
тарди. Йонатан орнидин турди, Абнәр Саулниң йенида олтарди. Лекин Давутниң орни
бош қалди. [26] Амма Саул у күни һеч немә демиди. Чүнки у: — Давутқа бир иш болди, у
напак болуп қалди. У җәзмән напак болуп қапту, дәп ойлиди. [27] Лекин Давутниң орни
йеңи айниң әтисиму, йәни айниң иккинчи күниму бош еди. Саул оғли Йонатандин: —
Немишкә Йәссәниң оғли яки түнүгүн яки бүгүн тамаққа кәлмәйду, дәп сориди.
[28] Йонатан Саулға җавап берип: — Давут Бәйт-Ләһәмгә барғили мәндин җиддий рухсәт
сорап: — [29] Мениң беришимға рухсәт қилғин, аилимизниң шәһәрдә бир қурбанлиқ иши
болғач акам мениң беришимни ейтипту; әгәр сениң нәзириңдә илтипат тапқан болсам
қериндашлирим билән көрүшүп келишкә рухсәт бәргин, деди. Шуңа у падишаниң дә-
стихиниға кәлмиди, деди.
[30] Саулниң Йонатанға қаттиқ ғәзиви келип: — И бузуқ, каҗ хотунниң оғли, немишкә
Йәссәниң оғлини өзүңгә таллап, өзүңни шәрмәндә қилип вә анаңни номусқа қойғи-
ниңни билмәмдимән? [31] Әгәр Йәссәниң оғли йәр йүзидә тирик болсила, сән һәм сениң
падишалиғиң мустәһкәм болмайду. Шуңа әнди адәм әвәтип уни мениң қешимға елип
кәлгин, чүнки у өлүмгә мәһкумдур! — деди.
[32] Йонатан атиси Саулға җавап берип: — У немишкә өлүмгә мәһкүм қилиниши керәк? У
немә қипту? — деди.
[33] Андин Саул Йонатанға санҗиш үчүн униңға нәйзини атти; буниң билән Йонатан ати-
синиң Давутни өлтүрмәкчи болғанлиғини ениқ билип йәтти. [34] Йонатан болса қаттиқ
аччиқлап дәстихандин қопуп кәтти вә йеңи айниң иккинчи күни һеч таам йемиди. Чүн-
ки атисиниң Давутни шундақ һақарәтлиши униңға қаттиқ азар болған еди.
[35] Әтиси Йонатан далаға чиқип Давут билән келишкән җайға барди. Униң билән бир
кичик ғулам биллә барди.
[36] У ғуламға: — Сән жүгүр, мән атқан я оқлирини тепип кәлгин, деди. Ғулам жүгүрди, у
бир оқни униң алди тәрипигә атти. [37] Ғулам Йонатан атқан оқ чүшкән җайға кәлгәндә
Йонатан ғуламни чақирип: — Оқ сениң алди тәрипиңдә турмамду? — деди. [38] Андин
Йонатан ғуламни йәнә чақирип: — Бол, иштик бол, һаял болмиғин! — деди. Йонатанниң
ғулами я оқини жиғип ғоҗисиға елип кәлди. [39] Лекин ғуламниң болған иштин хәвири
йоқ еди. Буни ялғуз Йонатан билән Давутла биләтти.
[40] Андин Йонатан ғуламиға яроқлирини берип униңға: — Уларни шәһәргә елип кәт-
кин, деди.
[41] Ғулам кәткәндин кейин Давут ташниң җәнуп тәрипидин чиқип йәргә жиқилип үч
қетим тазим қилди. Улар бир-бирини сөйүшти, бир-биригә есилишип жиғлашти, бо-
лупму Давут қаттиқ жиғлиди.

20:25 **«Падиша болса бурунқидәкла өз орнида тамниң йенидики төрдә олтарди. Йонатан орнидин турди, Абнәр Саулниң йенида олтарди»** — Йонатанниң «орнидин туруши» бәлким тағиси Абнәрниң һөрмити үчүн униңға Саулниң йенидики орунни бошитиш үчүн.
–Башқа хил тәрҗимиси: «Йонатан униң *(Саулниң)* удулида еди»
20:26 **«Давутқа бир иш болди, у напак болуп қалдин»** — «напак болуш»: Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә, бириси мәсилән бир өлүккә тәккән болса бир мәзгил «напак» болатти — шундақ болса униң һеч қурбанлиқ *(мәсилән, йеңи айдики қурбанлиқлар)*дин йейишигә болмайтти.

[42] Йонатан Давутқа: — Сәпириң теч-аман болсун; чүнки биз иккимиз: — Пәрвәрдигар мениң билән сениң оттуруңда вә мениң нәслим билән сениң нәслиң оттурисида мәңгүгә гува болсун, дәп Пәрвәрдигарниң нами билән қәсәм ичишкән, деди. Давут орнидин қопуп маңди, Йонатанму шәһәргә кирип кәтти.

Давут Ноб шәһиригә бариду

[43] Давут әнди Нобқа келип Ахимәләк каһинниң қешиға барди.

21 [1] Лекин Ахимәләк Давутни көргәндә титрәп қорқуп униңға: — Немишкә бириму
сән билән кәлмәй ялғуз кәлдиң? — деди.
[2] Давут Ахимәләк каһинға: — Падиша маңа мәлум бир ишни буйруп: — Мән саңа буйруған иш яки саңа тапилған йолйоруқ тоғрисидин һеч ким бир немә билмисун, дегән еди. Өз ғуламлиримни болса мәлум бир җайға беришқа бекитип қойдум. [3] Әнди қолуңда
немә бар? Бәш нан, яки немә болса, шуни маңа бәргин, деди.
[4] Каһин Давутқа җавап берип: — Қолумда адәттики нан йоқ, пәқәт муқәддәс нан бар. Әгәр ғуламлар аялларға йеқинлашмиған болса йесә рава болиду, деди.
[5] Давут каһинға җавап берип: — Бәрһәқ, мән башқа вақитларда чиққинимға охшаш, аяллар биздин жирақ болғили үч күн болди. Мән һәр қетим чиққанда, гәрчә адәттики сәпәр болсиму, ғуламларниң қачилири пак болидиған йәрдә, бүгүн улар вә қачилири техиму пак болмамду, деди.
[6] Шуниң билән каһин униңға муқәддәс нандин бәрди, чүнки бу йәрдә «тәкдим нан»дин башқа һеч қандақ нан йоқ еди. Бу нан Пәрвәрдигарниң һозуриға йеңи иссиқ нан қоюлған күни алмаштурулған нанлар еди. [7] (лекин у күни Саулниң хизмәткарлиридин
мәлум бириси у йәрдә Пәрвәрдигарниң һозурида қалдурулған еди. Униң исми Доәг болуп Саулниң падичилириниң чоңи еди).
[8] Давут Ахимәләккә: — Қолуңда нәйзә яки қилич йоқму? Падиша тапшурған иш җиддий болғач яки қилич яки башқа яриқлиримни елип келәлмидим, деди.
[9] Каһин: — Сән Елаһ җилғисида өлтүргән Филистий Голиатниң қиличи бу йәрдә бар, у әфодниң кәйнидә, бир парчә рәхткә орақлиқ һалда туриду. Халисаң алғин, униңдин башқиси йоқ, деди. Давут: — Бу тәңдиши йоқ қиличтур, шуни маңа бәргин, деди.
[10] Давут у күни қопуп Саулдин қечип Гатниң падишаси Ақишниң қешиға барди.
[11] Лекин Ақишниң хизмәткарлири униңға: — Бу зиминниң падишаси Давут әмәсму? Униң тоғрисида қиз-аяллар бир-биригә: —
Саул миңлап өлтүрди,
Вә Давут он миңлап өлтүрди,
— дәп нахша-ғәзәл оқушуп уссул ойниған әмәсму, деди.
[12] Давут бу сөзләрни көңлигә пүкүп Гатниң падишаси Ақиштин бәк қорқти. [13] Шуниң
үчүн уларниң көз алдида өзиниң жүрүш-турушлирини өзгәртип, уларниң қолида турған вақтида өзини сараңдәк көрсәтти; у дәрвазиларниң ишиклиригә җиҗип, түкүрүгини сақилиға ақтуратти.
[14] Ақиш хизмәткарлириға: — Мана бу адәмниң сараңлиғини көрмәмсиләр? Уни немишкә мениң алдимға елип кәлдиңлар? [15] Мәндә сараңлар кәмчилмиди? Силәр бу ки-

21:5 **«...гәрчә адәттики сәпәр болсиму, ғуламларниң қачилири пак болидиған йәрдә, бүгүн улар вә қачилири техиму пак болмамду»** — башқа нәччә тәрҗимиси учриши мүмкин.
21:6 **«чүнки бу йәрдә «тәкдим нан»дин башқа һеч қандақ нан йоқ еди»** — «тәкдим нан»: — яки «(*Худаниң*) һозури нени», яки «тизилған нан». «Мис.» 25- вә 35-бапни көрүң.
21:6 Мат. 12:3; Мар. 2:25; Луқа 6:3
21:11 1Сам. 18:7

шини алдимға саранлиқ қилғили елип кәлдиңларму? Бу адәм мениң өйүмгә кириши
керәкму? — деди.

Давут Мизпаһ вә Адулламға бариду

22 [1] Давут у йәрдин кетип Адулламдики ғарға қачти. Униң қериндашлири билән
атисиниң пүткүл җәмәти буни аңлап униң қешиға барди. [2] Езилгән, қәриздар
болған вә дәрдмәнләрниң һәммиси жиғилип униң йениға кәлди вә у уларниң сәрдари
болди. Униңға қошулған адәмләр болса төрт йүзчә еди.
[3] Давут у йәрдин чиқип Моабдики Мизпаһқа берип Моабниң падишасидин: — Худаниң
мени немә қилидиғинини билгичә, ата-анамниң бу йәргә келип араңларда турушиға
йол қойғайла, дәп тәләп қилди. [4] Давут атиси вә анисини Моабниң падишасиниң қешиға
елип кәлди. Давут қорғанда турған пүткүл күнләрдә ата-аниси униң билән биллә турди.
[5] Амма Гад пәйғәмбәр Давутқа: — Қорғанда турмай, бу йәрдин чиқип, Йәһуда зиминиға
барғин, деди. Шуниң билән Давут у йәрдин айрилип, Һәрәт орманлиғиға барди.

Саул Нобдики каһинларни өлтүриду

[6] Саул Давутниң нәдә туруватқанлиғидин хәвәр тапти. Саул бу вақитта Рамаһдики Ги-
беаһда егиз бир җайда жулғун дәриғиниң түвидә олтиратти. Униң қолида нәйзиси
бар еди, барлиқ хизмәткарлири чөрисидә туратти. [7] Саул чөрисидә турған хизмәткар-
лириға: — И Бинияминлиқлар, қулақ селиңлар! Йәссәниң оғли һәр бириңларға етизлар
билән үзүмзарларни тәқсим қилип берәмду? Һәммиңларни миң беши вә йүз беши қи-
ламду? [8] Силәр һәммиңлар маңа қәст қилдиңлар, өз оғлумниң Йәссәниң оғли билән
әһдә қилишқинини һеч ким маңа уқтурмиди. Һеч қайсиңлар маңа ич ағритмидиңлар
яки өз оғлумниң мениң хизмәткаримни маңа йошурун һуҗум қилишқа қутратқинидин
маңа хәвәр бәрмидиңлар, деди.
[9] Андин Саулниң хизмәткарлириниң ичигә кириваланған Доәг: — «Мән Йәссәниң оғлиниң
Нобқа Ахитубниң оғли Ахимәләкниң қешиға кәлгинини көрдүм, [10] — Ахимәләк униң
үчүн Пәрвәрдигардин йол сориди вә униңға озуқ-түлүк билән Филистий Голиатниң қи-
личини бәрди» — деди.
[11] Падиша адәм әвәтип Ахитубниң оғли каһин Ахимәләкни, шундақла униң атисиниң
пүткүл җәмәтини, йәни Нобдики каһинларниму чақиртип кәлди. Уларниң һәммиси па-
дишаниң қешиға кәлди.
[12] Саул: — И Ахитубниң оғли аңлиғин, деди. У: — И ғоҗам, мана мән, деди.
[13] Саул униңға: — Немишкә силәр, сән билән Йәссәниң оғли, маңа қәст қилисиләр? Сән
униңға нан вә қилич берип, униң үчүн Худадин йол соридиңғу? Мана әнди у бүгүнкидәк
маңа һуҗум қилмақчи болуп пайлап жүрмәктә! — деди.
[14] Ахимәләк падишаға җавап берип: — Силиниң барлиқ хизмәткарлириниң арисида Да-
вуттәк садиқ ким бар? У падишаниң күйоғли, силиниң мәхпий мәслиһәтлиригә ишти-
рак қилғучи вә ордилири ичидә иззәтлик әмәсмиди? [15] Мән пәқәт униң үчүн Худадин
йол сорашни бүгүнла башлидимму? Асийлиқ қилиш мәндин нери болсун! Падиша өз
қулини вә атамниң пүткүл җәмәтини әйипкә буйрумиғайла, чүнки қуллириниң бу
иштин қилчә хәвири йоқ, деди.
[16] Лекин падиша: — И Ахимәләк, сән өлисән, сән вә атаңниң пүткүл җәмәти чоқум өли-

22:3 **«Моабдики Мизпаһ»** — яки «Моабдики Мизпәһ».
22:15 **«чүнки қуллириниң бу иштин қилчә хәвири йоқ»** — ибраний тилида «чүнки қуллириниң бу иштин азму, җиқму хәвири йоқ».

силәр, деди. [17] Падиша өз чәрисидики чапарманлириға: — Маң, Пәрвәрдигарниң каһин-
лирини өлтүрүңлар! Чүнки улар һәм Давутқа һәмдәм болди һәм униң қачқинини билип
туруп маңа хәвәр бәрмиди, деди. Лекин падишаниң қол астидикилири Пәрвәрдигарниң
каһинлирини өлтүрүшкә қол көтәргили унимиди.
[18] Әнди падиша Доәгкә: — Сән берип каһинларни өлтүрүвәткин, деди. Едомлуқ Доәг бе-
рип каһинларни өлтүрди; бу күни у канаптин тоқулған әфод кийгән сәксән бәш адәмни
өлтүрди.
[19] Андин у каһинларниң шәһири Нобда олтарғучиларни қирди, йәни әр вә аяллар, бали-
лар вә бовақлар, кала, ешәк, қойлар — һәммисини қиличлиди. [20] Амма Ахитубниң оғли
Ахимәләкниң Абиятар дегән бир оғли қутулуп Давутниң қешиға қечип кәлди. [21] Абия-
тар Давутқа Саул Пәрвәрдигарниң каһинлирини өлтүрди, дәп хәвәр бәрди.
[22] Давут Абиятарға: — У күни Доәгниң у йәрдә екәнлигини көрүп, униң җәзмән Саулға
хәвәр беридиғинини билгән едим. Мән атаңниң пүткүл җәмәтиниң өлтүрүлүшигә за-
мин болдум, деди. [23] Мән билән биллә турғин, һеч қорқмиғин. Чүнки мениң җенимни
алмақчи болғанлар сениң җениңниму һәм алмақчи. Мениң қешимда бехәтәр турисән,
деди.

Давут Кеилаһ шәһирини қутқузиду

23 [1] Бириси Давутқа хәвәр берип: — Мана Филистийләр Кеилаһқа һуҗум қилип
хаманларни булап-талимақта, деди.
[2] Давут Пәрвәрдигардин: — Мән берип бу Филистийләргә зәрбә бериманму? — дәп сори-
ди. Пәрвәрдигар Давутқа: — Берип Филистийләргә зәрбә берип Кеилаһни азат қилғин,
деди.
[3] Лекин Давутниң адәмлири униңға: — Мана биз Йәһуда зиминида турупму қорқуватқан
йәрдә, Кеилаһқа берип Филистийләрниң қошунлириға һуҗум қилсақ қандақ болар? —
деди.
[4] Шуңа Давут йәнә бир қетим Пәрвәрдигардин соривиди, Пәрвәрдигар униңға җавап
берип: — Сән орнуңдин туруп Кеилаһқа барғин; чүнки Мән Филистийләрни қолуңға
тапшуримән, деди. [5] Буниң билән Давут өз адәмлири билән Кеилаһқа берип Филистий-
ләр билән соқушуп, маллирини олҗа қилип, уларни қаттиқ қирди. Давут шундақ қилип
Кеилаһда туруватқанларни қутқузди.

Давут Саулниң чаңгилидин йәнә қутулиду

[6] Әнди Ахимәләкниң оғли Абиятар Кеилаһқа қечип келип Давутниң қешиға кәлгәндә,
униң қолида әфод бар еди.
[7] Бириси Саулға, Давут Кеилаһқа кәпту, дәп хәвәр бәрди. Саул: — Әнди Худа уни мениң
қолумға ташлап тапшурди. Чүнки у дәрвазилири вә тақақлири бар шәһәргә киргәчкә со-
линип қалди, деди. [8] Әнди Саул Давут билән адәмлирини муһасиригә елиш үчүн һәммә
хәлиқни Кеилаһқа берип җәң қилишқа чақирди.
[9] Давут Саулниң өзини қәстләйдиғанлиғини билип, Абиятар каһинға: — Әфодни елип
кәлгин, деди. [10] Андин Давут: — И Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар, мәнки Сениң қулуң
Саулниң бу шәһәрни мениң сәвәвимдин харап қилиш үчүн Кеилаһқа келишкә қәст-
ләватқанлиғини ениқ аңлиди. [11] Кеилаһдикиләр мени униң қолиға тутуп берәрму?

23:6 1Сам. 22:20
23:9 «Давут Саулниң өзини қәстләйдиғанлиғини билип, Абиятар каһинға: — Әфодни елип кәлгин, деди» — көрүнидуки, 10-12-айәттики соалларни Давут әфод васитиси билән Пәрвәрдигардин сорайду.

Саул өз бәндәң аңлиғандәк бу йәргә келәрму? И Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар, Сәндин
өтүнимәнки, өз бәндәңгә билдүргәйсән, деди. Пәрвәрдигар: — У бу йәргә келиду, деди.
12 Давут йәнә: — Кеилаһтикиләр мени вә адәмлиримни Саулниң қолиға тутуп берәрму,
деди. Пәрвәрдигар: — Улар силәрни тутуп бериду, деди.
13 Әнди Давут адәмлири билән (тәхминән алтә йүзчә) орнидин туруп Кеилаһдин чиқип,
өзлири баралайдиған тәрәпкә қарап кәтти. Саулға, Давут Кеилаһтин қечипту дәп хәвәр
берилгәндә у уни қоғлашқа чиқмиди.
14 Давут болса чөлдики қорған-қияларда һәмдә Зиф чөлиниң тағлирида турди. Саул уни
һәр күни издәйтти; лекин Худа уни униң қолиға тапшурмиди.
15 Әнди Давут Саулниң өзини өлтүргили чиқидиғанлиғини байқап қалди. Шу чағда у
Зиф чөлидики бир орманлиқта туратти. 16 Саулниң оғли Йонатан болса орманлиққа
чиқип Давутниң қешиға берип, уни Худа арқилиқ риғбәтләндүрүп униңға: — 17 Қорқ-
миғин; чүнки атам Саулниң қоли сени тапалмайду. Сән бәлки Исраилниң үстидә пади-
ша болисән, мән болсам сениң вәзириң болимән, буни атам Саулму билиду, деди.
18 Андин улар иккилән Пәрвәрдигарниң алдида әһдә қилишти; Давут болса, орманлиқта
туруп қалди, Йонатан өз өйигә йенип кәтти.
19 Шуниңдин кейин Зифтикиләр Гибеаһта туруватқан Саулниң қешиға келип: — Мана,
Давут Хақилаһниң егизлигидики Йәшимонниң җәнуби тәрипигә җайлашқан орман-
лиқтики қорғанларда йошурунувалди, билмәмдила? 20 Шуңа, и падиша, қачан көңүлли-
ри тартса шу чағда кәлсилә; бизниң бурчимиз уни падишаниң қолиға тутуп бериштур,
деди.
21 Саул: Маңа ич ағритқиниңлар үчүн Пәрвәрдигар силәргә бәхит ата қилғай. 22 Әнди
силәрдин өтүнимәнки, берип зади қайси йәрдә туридиғинини җәзмләштүрүңлар, униң
из-деригини ениқлап, вә кимниң уни көргәнлигини билип келиңлар; чүнки кишиләр
ейтишичә у интайин һейлигәр екән, деди.
23 Шуңа берип, униң йошурунған барлиқ мәхпий җайлирини ениқ көрүп келиңлар, йе-
нимға йенип келип маңа әйнини ейтиңлар. Андин мән силәр билән биллә баримән; вә
шундақ болидуки, әгәр у зиминда болсила, мән Йәһудийларниң миңлиғанларниң ари-
сидин уни издәп тапимән, деди.
24 Улар қопуп Саулдин илгири Зифқа барди; лекин Давут өз адәмлири билән Маон чөл-
лүгидики Йәшимонниң җәнуп тәрипидики Арабаһ түзләңлигидә туруватАтти. 25 Саул
адәмлири билән Давутни издәп барди. Кишиләр бу хәвәрни Давутқа ейтти; шуниң
билән у чүшүп, қияға берип Маон чөлидә турди. Саул буни аңлап Давутниң кәйнидин
қоғлап Маонниң чөлигә чиқти. 26 Саул тағниң бу тәрипидә маңди, амма Давут адәмлири
билән тағниң у тәрипидә маңди. Давут Саулдин қечиш үчүн алдириватқан еди; лекин
Саул адәмлири билән Давут вә униң адәмлирини тутимиз дәп уларни қоршиғили тур-
ди. 27 Амма бир хәвәрчи Саулниң қешиға келип униңға: — Филистийләр зиминимизниң
җәнуп тәрипигә кирип булаң-талаң қиливатиду, тездин қайтсила, деди.
28 Шуниң билән Саул йенип Давутни қоғлаштин тохтап Филистийләр билән соқушқили
чиқти. Шуңа у йәр Села-һаммаһлекот дәп аталди. 24 29 Давут болса у йәрдин чиқип Ән-
Гәдиниң тағ-қорғанлиғида турди.

Давут Саулни аяйду

23:11 **«...келәрмй?.... келиду»** — ибраний тилида «...чүшәрмй?.... чүшиду» дейилиду.
23:15 **«Зиф чөлидики бир орманлиқта..»** — яки «Зиф чөлидики хораш шәһиридә...».
23:16 **«Йонатан... *Давутни* .... риғбәтләндүрди»** — ибраний тилида: «Йонатан ... униң (*Давутниң*) қолини күчләндүрди» дейилиду.
23:28 **«Села-һаммаһлекот»** — мәнаси бәлким «айриғучи Қорам таш».

1 Саул Филистийләрни қоғлап чиқирип янғанда униңға: — Мана, Давут Ән-Гәдидики чөл-
дә туруветипту, дегән хәвәр берилди. 2 Саул әнди пүткүл Исраилдин хилланған үч миң
адәмни елип Давут билән адәмлирини издигили «Явайи текиләр» қорам ташлиғиға
чиқти. 3 У йолниң йенидики қой қотанлириға кәлгәндә, шу йәрдә бир ғар бар еди. У
тәрәт қилиш үчүн ғарға кирди; Давут билән адәмлири ғарниң ичкирисидә олтиратти.
4 Давутниң адәмлири униңға: — Мана Пәрвәрдигарниң саңа: — Өз дүшминиңни сениң
қолуңға беримән, немә саңа лайиқ көрүнсә шуни қилғин, дегән күни дәл мошу күн
екән, деди. Давут қопуп Саулниң тонениң пешини туйдурмай кесивалди. 5 Лекин Са-
улниң тонениң пешини кәскини үчүн Давут көңлидә қаттиқ әпсусланди. 6 У өз адәм-
лиригә: — Пәрвәрдигар мени Пәрвәрдигар Өзи мәсиһ қилған ғоҗамға бундақ қолумни
узартиштин сақлисун, чүнки у Пәрвәрдигарниң мәсиһлигинидур, деди.
7 Шу сөз билән Давут өз адәмлирини тосуп Саулға чеқилғили қоймиди. Саул болса қопуп
ғардин чиқип өз йолиға кәтти. 8 Андин Давутму туруп ғардин чиқип Саулниң кәйнидин:
— И ғоҗам падиша! — дәп чақирди. Саул кәйнигә қаравиди, Давут егилип йүзини йәргә
яққан һалда тазим қилди. 9 Давут Саулға мундақ деди: — «Мана, Давут сени қәстләшкә
пурсәт издәватиду, дәйдиған кишиләрниң сөзигә немишкә қулақ салила? 10 Мана бү-
гүн өз көзлири билән көрдилиги, Пәрвәрдигар бүгүн ғарда силини өз қолумға бәргән
еди. Бәзиләр маңа уни өлтүрүвәткин, деди; лекин мән силини аяп: — Ғоҗамға қолумни
узартмаймән, чүнки у Пәрвәрдигарниң мәсиһлигинидур, дедим. 11 Қарисила, и ата, қо-
лумдики тонлириниң пешигә. Силини өлтүрмәй тонлириниң пешини кәскәнлигимдин
шуни билсиләки, көңлүмдә силигә я яманлиқ я асийлиқ йоқ, силигә гуна қилғиним
йоқ, лекин сили җенимни алғили пайлимақтила. 12 Пәрвәрдигар мән билән силиниң
оттуримизда һөкүм қилсун, мениң һесавимни силидин Пәрвәрдигар алсун; лекин ме-
ниң қолум силигә көтирилмәйду. 13 Конилар: — «Рәзиллик рәзилләрдин чиқиду» дәп
ейтқан екән, лекин өз қолум силигә көтирилмәйду. 14 Исраилниң падишаси кимни
тутқили чиқти? Кимни қоғлап жүриду? Бир өлүк иштни, халас! Ялғуз бир бүргини, ха-
лас! 15 Пәрвәрдигар сорақчи болуп мән билән силиниң оттуримизда һөкүм чиқарсун! У
һәқ-наһәқни айрип, дәвайимни сорап мени силиниң қоллиридин халас қилип, адаләт
жүргүргәй!» — деди.
16 Давут Саулға бу сөзләрни ейтқанда Саул: — Бу сениң авазиңму, и оғлум Давут? —
деди. Андин Саул жуқури аваз билән жиғлап кәтти. 17 У Давутқа: — «Сән мәндин адил-
сән, чүнки сән маңа яхшилиқ қайтурдуң, лекин мән саңа яманлиқ қайтурдум. 18 Сән бү-
гүн маңа яхшилиқ қилғанлиғиңни убдан көрситип бәрдиң; Пәрвәрдигар мени қолуңға
тапшурған болсиму, сән мени өлтүрмидиң. 19 Бириси өз дүшминини тапса, уни аман-
есән кәткили қоямду? Пәрвәрдигар сениң маңа бүгүн қилған яхшилиғиң үчүн саңа ях-
шилиқ яндурғай. 20 Әнди мана, шуни билдимки, сән җәзмән падиша болисән, Исраил-
ниң падишалиғи сениң қолуңда тиклиниду. 21 Лекин һазир Пәрвәрдигар билән маңа
қәсәм қилғинки, мәндин кейин мениң нәслимни йоқатмай, намимни атамниң җәмәти-
дин өчүрмигәйсән», деди.
22 Шуниң билән Давут Саулға қәсәм қилди. Саул өз өйигә йенип кәтти; Давут адәмлири
билән қорған-қияға чиқип шу йәрдә турди.

24:11 **«көңлүмдә силигә я яманлиқ я асийлиқ йоқ»** — ибраний тилида «қолумда силигә я яманлиқ я асийлиқ
йоқ».

Самуил өлиду

25 [1] Самуил өлди. Пүткүл Исраил жиғилип униң үчүн матәм тутти; улар уни униң Рамаһдики өйидә дәпнә қилди. Давут болса қопуп Паран чөлигә барди.

Давут, Набал, Абигаил

[2] Әнди тирикчилиги Кармәлдә болған, Маонда олтирақлиқ бир адәм бар еди. Бу киши бәк бай болуп үч миң қой, бир миң өшкиси бар еди. У өз қойлирини Кармәлдә қирқивататти. [3] У адәмниң исми Набал болуп, аялиниң исми Абигаил еди; аяли һәм пәм-парасәтлик һәм әпт-турқи чирайлиқ, лекин ери қаттиқ қол вә рәзил еди; у Каләбниң әвладидин еди.

[4] Давут чөлдә туруп Набалниң өз қойлирини қирқийдиғанлиғини аңлап [5] Он яш жигитни у йәргә мәңдуруп уларға: — Силәр Кармәлгә чиқип Набалниң қешиға берип, мәндин униңға салам ейтиңлар. [6] Униңға: — «Яшиғайсән; сизгә теч-аманлиқ болғай, өйиңизгә теч-аманлиқ болғай, һәммә барлиғиңизға теч-аманлиқ болғай! [7] Мән қирқиғучиларниң сиздә иш башлиғанлиғини аңлидим. Сизниң падичилириңиз биз тәрәпләрдә турғанда уларға һеч зәхмә йәткүзмидуқ; биз Кармәлдә турған вақитта уларниң һеч нәрсиси жүтүп кәтмиди. [8] Өз жигитлириңиздин сорисиңиз улар сизгә дәп бериду. Шуңа биз қутлуқ бир күнидә кәлдуқ, шуңа жигитлиримиз нәзириңиздә илтипат тапсун; өз қолиңизға немә чиқса шуни кәминилириңизгә вә оғлиңиз Давутқа немә чиқса шуни бәргәйсиз», дәңлар, — деди.

[9] Давутниң жигитлири у йәргә берип бу гәпләрниң һәммисини Давутниң намида униңға ейтип андин җим туруп сақлиди.

[10] Набал Давутниң хизмәткарлириға җавап берип: — Давут дегән ким? Йәссәниң оғли дегән ким? Бу күнләрдә өз ғоҗилирини ташлап кетиватқан хизмәткарлар тола. [11] Мән өзүмниң йемәк-ичмәклиримни вә жуң қирқуғучилиримға сойған гөшни кәлгән җайи намәлум болған кишиләргә берәмдим? — деди.

[12] Давутниң жигитлири кәлгән йолиға йенип кәтти. Йенип келип улар Давутқа һәммә гәпни дәп бәрди. [13] Давут өз адәмлиригә: — һәр бириңлар өз қиличиңларни есиңлар, деди. Шуниң билән һәр бири өз қиличини тасмисиға асти, Давутму өз қиличини асти. Андин төрт йүзчә адәм Давут билән чиқти, вә икки йүз киши җабдуқлар билән қалди.

[14] Амма Набалниң хизмәткарлиридин бири униң аяли Абигаилға: — Давут әлчиләрни чөлдин ғоҗимизға салам беришкә әвәткән екән; лекин у уларни тиллап кайип кәтти. [15] Бу адәмләр болса, бизгә көп яхшилиқ қилған. Биз далада уларниң йенида жүргән вақитлиримизда бизгә һеч яманлиқ кәлмиди, бизниң һеч нәрсимизму жүтүп кәтмигән еди. [16] Биз уларға йеқин җайда қой бақҗан вақитта улар кечә-күндүз бизгә сепилдәк болған еди. [17] Әнди бу иштин хәвәрдар болдила, қандақ қилиш керәклигини ойлишип баққайла. Болмиса, ғоҗимизға вә пүткүл өйдикилиригә бир бала-қаза кәлмәй қалмайду. У шунчә каҗ бир адәмки, һеч ким униңға сөз қилишқа петиналмайду, деди.

[18] Абигаил дәрһал икки йүз нан, икки тулум шарап, бәш пиширилған қой, бәш сеаһ қомач, бир йүз кишмиш пошкили, икки йүз әнҗир пошкили елип ешәкләргә артип [19] өз жигитлиригә: — Мениң алдимда бериңлар; мана, мән кәйниңлардин барай, деди. Лекин у өз ери Набалға бу ишни демиди. [20] У өз ешигигә минип тағниң етигидин чүшкәндә, мана Давут адәмлири билән униң удулиға чүшүп униң билән учрашти.

25:1 1Сам. 28:3

25:3 **«У адәмниң исми Набал болуп...»** — «Набал»ниң мәнаси «ахмақ, қопал».

25:11 **«йемәк-ичмикимни»** — ибраний тилида «неним вә сүйүм».

25:17 **«У шунчә каҗ бир адәмки...»** — ибраний тилида «У Белиалниң *(Шәйтанниң)* шундақ бир оғлиги...».

25:18 **«бәш сеаһ қомач»** — «сеаһ» үчтин бир әфаһ, йәни ашлиқ-данларниң өлчәм бирлиги еди, тәхминән 9 литр.

[21] Давут әслидә: — Мән бу кишиниң мелини чөлдә бекардин бекар қоғдап, униң бар-
лиғидин һеч немини жүтүргүзмигән едим; лекин у яхшилиқниң орнида маңа яман-
лиқ қилди. [22] Униң адәмлиридин әтигичә бирәр әркәкни қалдуруп қойсам, Худа мән
Давутни униңдинму артуқ җазалиғай, дегән еди. [23] Абигаил Давутни көрүп, алдирап
ешәктин чүшүп, Давутниң алдида жиқилип йүзини йәргә йеқип тазим қилди; [24] униң
путлириға есилип мундақ деди: — «И ғоҗам, бу қәбиһлик маңа һесаплансун; әнди шуни
өтүнимәнки, дедәклириниң силигә сөз қилишиға иҗазәт қилип, дедиклириниң сөзи-
гә қулақ салғайла: — [25] өтүнимәнки, ғоҗам бу рәзил адәм Набалға писәнт қилмиғайла;
чүнки униң мүҗәзи худди исмиға охшаштур; униң исми «каҗ», дәрвәқә униңда каҗлиқ
толиму еғирдур. Лекин мән дедәклири болса ғоҗам әвәткән жигитләрни көрмидим. [26]
Әнди и ғоҗам, Пәрвәрдигарниң һаяти билән вә сениң җениң билән қәсәм ичимәнки,
Пәрвәрдигар силини өз қоллири билән қан төкүп интиқам елиштин сақлиди. Әнди дүш-
мәнлириму, сили ғоҗамға яманлиқ қилмақчи болғанларму Набалға охшаш болсун. [27]
Әнди дедәклири ғоҗамға елип кәлгән бу соғат болса ғоҗамға әгәшкән жигитләргә тәқ-
сим қилинсун.
[28] Силидин өтүнимәнки, дедәклириниң сәһвәнлигини кәчүргәйла; чүнки сили, и ғоҗам
Пәрвәрдигарниң җәңлирини қилип кәлгәнлири үчүн, барлиқ күнлиридә силидә яман-
лиқ тепилмиғини үчүн Пәрвәрдигар җәзмән җәмәтлирини мәзмут қилиду. [29] Бириси
қопуп силини қоғлап җанлирини издисә, сили ғоҗамниң җени Пәрвәрдигар Худали-
риниң қешидики тирикләр халтиси ичидә орилип сақлиниду, лекин дүшмәнлириниң
җанлирини болса, у салғуға селип чөрүп ташлайду.
[30] Әнди Пәрвәрдигар сили ғоҗам тоғрисида ейтқан барлиқ яхши вәдилиригә әмәл қи-
лип, силини Исраилға баш қилғанда шундақ болидуки, [31] сили ғоҗамниң наһәқ қан
төкмигәнликлири яки өз интиқамлирини алмиғанлиқлири үчүн көңүллиригә путли-
кашаң яки дәрд болмайду. Вә Пәрвәрдигар ғоҗамға нусрәт бәргинидә сили өз дедәкли-
рини яд қилғайла».
[32] Давут Абигаилға: — Сени бүгүн мениң билән учришишқа әвәткән Исраилниң Худаси
Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә қайтурулғай! [33] Әнди әқил-параситиңгә барикалла,
саңиму барикалла! Чүнки сән бүгүн мени өз қолум билән қан төкүп интиқам елиштин
тостуң.
[34] Лекин мени саңа зиян-зәхмәт йәткүзүштин сақлиған Исраилниң Худаси Пәрвәрди-
гарниң һаяти билән қәсәм қилимәнки, сән мениң алдимға тезлинип кәлмигән болсаң,
Набалниң адәмлиридин һеч әркәк әтигичә тирик қалмас еди, деди.
[35] Андин Давут униң өзигә кәлтүргән нәрсилирини қолидин тапшуруп елип униңға: —
Теч-аман өйүңгә барғин, мана сөзлириңгә қулақ селип, көңлүңни қобул қилдим, деди.
[36] Абигаил Набалниң қешиға кәлди; мана, у өйидә шаһанә зияпәттәк бир зияпәт өт-
күзүвататти. Набал көңлидә хошал еди вә интайин мәс болуп кәткән еди. Шуңа Абигаил
әтиси таң атқичә униңға һеч немә демиди. [37] Лекин әтиси Набал мәсликтин йешилгәндә
аяли униңға болған вақиәләрни дәп беривиди, униң жүриги өлгәндәк болуп, өзи таштәк
болуп қалди. [38] Вә шундақ болдики, тәхминән он күндин кейин Набални Пәрвәрдигар
урди вә у өлди.

25:22 **«Униң адәмлиридин әтигичә бирәр әркәкни қалдуруп қойсам...»** — мошу йәрдә «бирәр әркәк» ибраний тилида «тамға қарап бирәр сийгүчи» билән ипадилиниду. **«Худа мән Давутни униңдинму артуқ җазалиғай»** — яки «Худа Давутниң дүшмәнлиригә униңдинму артуқ қилғай» *(бәзи кона көчүрмиләрдә шундақ йезилиду)*.
25:25 **«ғоҗам бу рәзил адәм Набал»** — ибраний тилида «ғоҗам белиалниң *(Шәйтанниң)* бу оғли Набал» дейилиду. **«униң исми «каҗ», дәрвәқә униңда каҗлиқ толиму еғирдур»** — ибраний тилида «Набал» дегәнниң мәнаси «каҗ».
25:34 **«Набалниң адәмлиридин һеч әркәк әтигичә тирик қалмас еди»** — мошу йәрдә «әркәк» ибраний тилида «тамға қарап сийгүчи» билән ипадилиниду.

[39] Давут Набалниң өлгинини аңлап: — Пәрвәрдигар мубарәктур. Чүнки У мән Набалдин
тартқан һақарәт үчүн дәвайимни сорап Өз қулини яманлиқтин сақлиди; әксичә Пәрвәр-
дигар Набалниң яманлиғини өз бешиға яндурди, деди. Андин Абигаилни өз әмримгә
алай дәп, униңға сөз қилғили әлчи мандурди. [40] Давутниң хизмәткарлири Кармәлгә
Абигаилниң қешиға келип униңға: — Сени әмримгә алай дәп Давут саңа сөз қилғили
бизни әвәтти, деди.
[41] Абигаил болса қопуп йүзини йәргә тәккидәк тазим қилип: — Мана, дедигиң ғоҗамниң
хизмәткарлириниң путлирини жуюшқа қул болсун, деди. [42] Андин Абигаил шу һаман
өзигә һәмраһ болған бәш чөриси билән ешәккә минип Давутниң әлчилириниң кәйни-
дин берип, униң аяли болди.
[43] Давут Йизрәәллик Аһиноамни һәм хотунлуққа алған еди. Шуниң билән бу иккиси
униңға хотун болди.
[44] Лекин Саул Давутқа хотун қилип бәргән қизи Миқални Галлимдики Лаишниң оғли
Фалтиға хотунлуққа бәргән еди.

Давут Саулни йәнә рәһим қилип аяйду

26 [1] Әнди Зифлиқлар Гибеаһқа Саулниң қешиға келип: — Давут Йәшимонға йеқин
һақилаһ егизлигигә йошурунувапту әмәсму? — деди.
[2] Саул қопуп Исраилдин хилланған үч миң адәмни елип, Зиф чөлидә Давутни издигили
у йәргә барди. [3] Саул болса йол бойида, Йәшимонға йеқин Һақилаһ егизлигидә чедир
тикти. Давут чөлдә турувататти; у Саулниң чөлгә өз кәйнидин чиққинидин хәвәр та-
пқанда [4] Давут пайлақчиларни мандуруп Саулниң растла кәлгәнлигини билди. [5] Давут
қопуп Саул чедир тиккән җайға барди; у Саул билән қошун сәрдари, Нәрниң оғли Абнәр
ятқан йәрни көрди. Саул болса қошун истиһками ичидә ухлап ятқан еди, адәмлири че-
дирлирини униң әтрапиға тиккән еди.
[6] Давут әнди Һиттийлардин болған Ахимәләк вә Йоабниң иниси Зәруияниң оғли Аби-
шайға: — Ким мән билән ләшкәргаһқа чүшүп, Саулниң йениға бариду? — дәп сориди.
Абишай: — Мән сениң билән барай, деди.
[7] Шуниң билән Давут вә Абишай кечидә қошун бар йәргә беривиди, мана Саул қошун
истиһками ичидә ухлап ятқан еди; униң нәйзиси тәкийисиниң йенида йәргә қадақлиқ
туратти; Абнәр билән адәмлири униң әтрапида ятатти. [8] Абишай Давутқа: — Худа бүгүн
дүшминиңни қолуңға тапшурди. Сәндин өтүнимәнки, маңа нәйзә билән бирла санҗип
уни йәргә қадап қоюшқа иҗазәт бәргәйсән! Икки қетим санҗишимниң лазими йоқтур,
деди.
[9] Давут Абишайға: — Уни йоқатмиғин. Ким Пәрвәрдигарниң мәсиһ қилғиниға қол узи-
тип гунаға тартилмиған? — деди.
[10] Давут йәнә: — Пәрвәрдигарниң һаяти билән қәсәм қилимәнки, Пәрвәрдигар җәзмән
уни уриду; я униң өлидиған күни келиду я у җәңгә чүшүп һалак болиду. [11] Пәрвәрдигар
мени Пәрвәрдигарниң мәсиһлигинигә қол узитишидин сақлиғай! Амма униң бешиди-
ки нәйзә билән су идишини алғин, андин кетәйли, деди. [12] Шуниң билән Давут нәйзә
билән идишни Саулниң бешиниң йенидин елип, иккиси чиқип кәтти. Амма һеч ким
көрмиди, туюпму қалмиди һәм ойғинип кәтмиди, бәлки һәммиси ухлаварди; чүнки
Пәрвәрдигар бир қаттиқ уйқини уларниң үстигә чүшүргән еди.

25:41 **«Мана, дедигиң ғоҗамниң хизмәткарлириниң путлирини жуюшқа қул болсун»** — Исраилда вә оттура шәриқтә шундақ адәт барки, өйгә меһман кәлсә, саһибхан яки хизмәткарлири уларниң путлирини жуйиду.
25:44 2Сам. 3:15

[13] Давут удулдики тәрәпкә өтүп жирақрақ бир дөңниң төписидә турди; уларниң ари-
лиғи жирақ еди. [14] Давут қошун билән Нәрниң оғли Абнәргә товлап: — Жавап бәрмәм-
сән, и Абнәр! — деди. Абнәр: — Падишаға товлиғучи ким сән? — деди.
[15] Давут Абнәргә: — Сән батур әмәсму? Исраилда саңа ким тәң келәләйду? Немиш-
кә ғожаң падишани қоғдимидиң? Чүнки хәлиқтин бир киши ғожаң падишани һалак
қилғили кирипту. [16] Сениң бундақ қилғиниң яхши әмәс! Пәрвәрдигарниң һаяти билән
қәсәм қилимәнки, Пәрвәрдигар мәсиһ қилған ғожаңларни қоғдимиғанлиғиңлар үчүн
өлүмгә лайиқ болдуңлар. Әнди падишаниң нәйзиси вә бешиниң йенидики су идишиниң
қәйәрдилигигә қарап беқиңлар, деди.
[17] Саул Давутниң авазини тонуп: — Бу сениң авазиңму, и оғлум Давут! — деди. Давут:
— И ғожам падиша, бу мениң авазимдур, деди. [18] У йәнә: — Немишкә ғожам өз қулини
мундақ қоғлайду? Мән немә қилиптимән? Қолумда немә яманлиқ бар? [19] Әнди ғожам
падиша өз қулиниң сөзигә қулақ салғай. Пәрвәрдигар силини маңа қарши қозғатқан
болса бир һәдийә-қурбанлиқ униң көңлини рази қилғай; лекин инсан балилири болса,
улар Пәрвәрдигарниң алдида ләнәткә қалсун, чүнки уларниң әнди мени Пәрвәрдигар-
ниң мирасидин бәһримән болуштин мәһрум қилип, мени башқа илаһларға ибадәт қил,
дегини болиду. [20] Әнди мениң қеним Пәрвәрдигарниң һозуридин жирақ йәргә төкүл-
мисун; чүнки тағларда бир кәкликни овлиғандәк Исраилниң падишаси бир ялғуз бүр-
гини издигили чиқипту, деди.
[21] Саул: — Мән гуна қилдим; йенип кәлгин и оғлум Давут; мениң женим бүгүн көзли-
риңдә әзиз саналғини үчүн мән саңа бундин кейин һеч зиян-зәхмәт йәткүзмәймән;
мана, ахмақлиқ қилдим, бәк езиптимән, деди.
[22] Давут жавап берип: — Мана падишаниң нәйзиси, ғуламлардин бири келип уни ян-
дуруп алсун. [23] Пәрвәрдигар һәр адәмниң һәққанийлиғи билән садиқлиғиға қарап ян-
дурғай. Чүнки бүгүн Пәрвәрдигар силини мениң қолумға тапшурди, лекин мән Пәрвәр-
дигарниң мәсиһлигинигә қол узитишни халимидим. [24] Мана, бүгүн силиниң жанлири
мениң көзлиримдә әзиз болғандәк мениң женим Пәрвәрдигарниң көзидә әзиз болғай, у
мени һәммә аваричиликтин қутқузғай, деди.
[25] Саул Давутқа: — Әй оғлум Давут, бәрикәтләнгәйсән. Сән жәзмән улуқ ишларни қи-
лисән, ишлириң жәзмән раважлиқ болиду, деди. Андин Давут өз йолиға кәтти, Саулму
өз жайиға йенип барди.

Давут Филистийләргә қошулиду

27 [1] Давут көңлидә: — Һаман бир күни Саулниң қолида һалак болидиған охшаймән.
Шуңа Филистийләрниң зиминиға тездин кечип кетишимдин башқа амал йоқ.
Шундақ қилсам Саул Исраил зимини ичидә мени тепиштин үмүтсизлинип, издәштин
қол үзиду, вә мән униң қолидин қутулимән, дәп ойлиди. [2] Шуниң билән Давут қопуп
униңға әгәшкән алтә йүз адәмни елип Гатниң падишаси Маоқниң оғли Ақишниң қешиға

26:19 **«... Пәрвәрдигар силини маңа қарши қозғатқан болса бир һәдийә-қурбанлиқ униң көңлини рази қилғай...»** — мәнаси: *(1)* Давут мәлум яманлиқ қилған болса, Пәрвәрдигар уни қурбанлиқ арқилиқ кәчүрүм қилиду; *(2)* Пәрвәрдигар Саулни жазалаш үчүн уни Давутқа қарши чиқишқа қозғиған болса, шүбһисизки, у қурбанлиқ арқилиқ Саулни кәчүрүм қилиду. **«чүнки уларниң әнди мени Пәрвәрдигарниң мирасидин бәһримән болуштин мәһрум *қилмақчи*...»** — мошу йәрдә «Пәрвәрдигарниң мираси»: *(1)* Худа Исраилға вәдә қилған Қанаан зиминини; *(2)* Худаниң ибадәт чедиридики түзүми арқилиқ болған көп имтиязлардин, жүмлидин каһин-лавийлар арқилиқ Худаниң тәлим-каламини аңлаштин бәһримән болушни өз ичигә алиду. ***«уларниң* мени башқа илаһларға ибадәт қил, дегини болиду»** — Давут өзи Исраилниң зиминидә турмиған болғачқа, Худаниң ибадәт чедириға баралмайду.
26:20 1Сам. 24:15

барди. [3] Әнди Давут вә адәмлири, йәни һәр бири өз аилисидикиләр билән биллә Гатта
Ақиш билән турди. Давут икки аяли, йәни Йизрәәллик Аһиноам вә Набалниң тул хотуни
Кармәллик Абигаил билән биллә шу йәрдә турди.
[4] Саул: — Давут Гатқа қечипту, дегән хәвәрни аңлиғанда, уни йәнә издәп жүрмиди.
[5] Давут Ақишқа: — Әгәр көзлириниң алдида илтипат тапқан болсам, олтиришим үчүн
сәһрадики бир шәһәрдин бизгә бир җай бәргәйла; қулуң қандақму шаһанә шәһәрдә си-
линиң қашлирида турсун, деди.
[6] У күни Ақиш униңға Зиклаг шәһирини бәрди. Шуниң үчүн Зиклаг бүгүнки күнгичә
Йәһуда падишалириға тәвә болуп кәлмәктә. [7] Давут Филистийләрниң зиминида турған
вақит бир жил төрт ай болди.
[8] Давут болса өз адәмлири билән чиқип Гәшурийларға, Гәзрийләргә вә Амаләкләргә
һуҗум қилип, уларни булаң-талаң қилип туратти (чүнки улар қедимдин тартип Шу-
риға кириш йолидин тартип Мисир зиминиғичә болған шу жутта туратти). [9] Давут һәр
қетим зиминдикиләрни қирип әр яки аял болсун, бирниму тирик қалдурмайтти вә қой,
кала, ешәк, төгә вә кийим-кечәкләрни елип Ақишниң йениға йенип келәтти.
[10] Ақиш: — Бүгүн қайси җайларни булаң-талаң қилдиңлар, дәп сорайтти; Давут: — Йәһу-
да зимининиң җәнуп тәрипини, Йәраһмийәлликләрниң җәнуп тәрипини вә Кенийләр-
ниң җәнуп тәрипини булаң-талаң қилдуқ, дәйтти.
[11] Давут әр яки аялларниң бириниму Гатқа тирик елип кәлмәйтти; чүнки у: — Улар биз-
ниң тоғримиздин, «Давут ундақ-мундақ қилди» дәп гәп қилиши мүмкин, дәйтти. Давут
Филистийләрниң зиминида турған вақтида у дайим шундақ қилатти.
[12] Шуңа Ақиш Давутқа ишәнди: — «Әнди у хәлқи Исраилни өзидин сәскәндүрүвәтти; ме-
ниң хизмитимдә мәңгү қул болиду», дәп ойлиди.

Ән-Дордики җадугәр аял

28 [1] У күнләрдә Филистийләр Исраилға қарши җәң қилиш үчүн өз қошунлирини
жиғди. Ақиш Давутқа: — Билишиң керәкки, адәмлириңни елип мениң билән
җәзмән җәңгә чиқишиң лазим, деди.
[2] Давут Ақишқа: — Ундақта сили қуллириниң немә қилалайдиғанлиғини билип қалила
— деди. Ақиш Давутқа: — Мана, сени өзүмгә мәңгүлүк пасибан қилай, деди.
[3] (Самуил өлгән еди вә пүткүл Исраил униң үчүн матәм тутуп уни өз шәһири болған
Рамаһда дәпнә қилған еди. Саул болса җинкәшләр билән палчиларни зиминдин қоғлап
чиқарди). [4] Филистийләр топлишип чиқип Шунәмдә чедир тикти. Саулму һәм пүткүл
Исраилни жиғип, Гилбоаһда чедир тикти. [5] Саул әнди Филистийләрниң қошун барғаһи-
ни көргәндә қорқуп, жүриги су болуп кәтти.
[6] Саул Пәрвәрдигардин йол сориди; лекин Пәрвәрдигар я чүш билән я «урим» билән я
пәйғәмбәрләр арқилиқ униңға җавап бәрмиди.
[7] Шуниң билән Саул хизмәткарлириға: — Маңа палчи җинкәш бир хотунни тепип бе-
риңлар, мән берип униңдин йол сорай, деди. Хизмәткарлири униңға: — Ән-Дорда
җинкәш бир хотун бар екән, деди. [8] Саул ниқаплинип, башқа кийимләрни кийип икки

28:3 **«Саул болса җинкәшләр билән палчиларни зиминдин қоғлап чиқарди»** — мошу йәрдә «җинкәшләр» өлгәнләрниң роһлирини чақирғучиларни көрситиду. Мошундақ һәрикәтләр Тәвратта қаттиқ мәнъий қилинған; әмәлийәттә, ундақ қилған кишиләр дайим дегидәк җинлар тәрипидин алдинип кетиду.
28:3 1Сам. 25:1
28:6 **«Пәрвәрдигар я чүш билән я «урим» билән ... униңға җавап бәрмиди»** — «урим» бир хил таш. У каһин кийгән «әфод»ниң янчуқида туриду. Бу ташлар арқилиқ Исраил хәлқи Худадин йол сориса болатти. «Мис.» 28:28-30ни көрүң.
28:7 **«Маңа палчи җинкәш бир хотунни тепип бериңлар»** — «палчи җинкәш хотун» ибраний тилида: «палчи җини

адәмни һәмраһ қилип барди. Улар кечиси берип хотунниң қешиға кәлди. У хотунға: — Маңа җин чақирип пал ечип, мән дегән бирисини қешимға кәлтүргин, деди.
[9] Хотун униңға: — Мана, Саулниң қилғанлирини, йәни зиминдин җинкәшләрни вә палчиларни йоқатқанлиғини өзүң билисән; немишкә мени өлтүрүшкә җенимға қапқан қойисән, деди.
[10] Саул униңға Пәрвәрдигар билән қәсәм қилип: — Пәрвәрдигарниң һаяти билән қәсәм қилимәнки, бу иш үчүн саңа җаза болмайду, деди.
[11] Хотун: — Саңа кимни чиқиримән? — дәп сориди. У: — Маңа Самуилни чиқарғин, деди.
[12] Хотун Самуилни көргәндә қаттиқ аваз билән чирқириди, андин Саулға: — Немишкә мени голлайсән? Сән өзүң Саулғу! — деди.
[13] Падиша униңға: — Қорқмиғин! Немини көрдүң? — деди. У Саулға: — Мән бир илаһниң йәрдин чиққинини көрдүм, деди.
[14] У: — Униң қияпити қандақ екән? деди. Хотун: — Қери бир бовай чиқиватиду; у йепинча кийгән екән, деди. Саул: — У Самуил екән, дәп билип, йүзини йәргә йеқип тазим қилди.
[15] Самуил Саулға: — Немишкә мени аварә қилип чиқардиң? — деди. Саул: — Мән толиму пәришан болдум; чүнки Филистийләр маңа қарши җәң қиливатиду, вә Худа мәндин жирақлап, маңа яки пәйғәмбәрләр арқилиқ яки чүшләр арқилиқ һеч җавап бәрмәйватиду. Шуңа мениң немә қилишим керәклигини маңа билдүргәйсән дәп, сени чақирдим, деди.
[16] Самуил: — Пәрвәрдигар сәндин жирақлап, дүшминиң болғандин кейин немишкә мәндин мәслиһәт сорайсән? — деди.
[17] —Пәрвәрдигар Өзи үчүн мән арқилиқ ейтқинини қилди; Пәрвәрдигар падишалиқни
қолуңдин житип елип, хошнаңға, йәни Давутқа бәрди. [18] Сән Пәрвәрдигарниң сөзигә қулақ салмай, униң Амаләкләргә қаратқан қаттиқ ғәзивини жүргүзмигиниң үчүн Пәрвәрдигар бүгүн саңа шу ишни қилди. [19] Пәрвәрдигар өзүң билән Исраилниму Филистийләрниң қолиға тапшуриду; әтә сән вә оғуллириң мениң билән биллә болисиләр; вә Пәрвәрдигар Исраилниң қошуниниму Филистийләрниң қолиға тапшуриду, деди.
[20] Саул шуан йәргә дүм жиқилди, Самуилниң сөзлиридин қаттиқ қорқуп кәтти; бир кечә-күндүз тамақму йемигәчкә, мағдуриму қалмиди.
[21] Аял әнди Саулниң қешиға берип униң толиму пәришан болғинини көрүп, униңға:
— Мана, дедәклири җенини алқиниға елип қоюп тапилиғанлириға бенаән қилдим. [22]
Әнди силидин өтүнимән, дедиклириниң сөзигә киргәйла; мени силиниң алдилириға бир чишләм нан кәлтүрүшкә униғайла; шуниң билән сили йәп қувәт тепип андин өз йоллириға кетәләйла, деди.
[23] Лекин у рәт қилип: — Йемәймән, дәп унимиди. Униң хизмәткарлири һәм аялму йейишни униңға дәвәт қилишти; у йәрдин қопуп кариватта олтарди. [24] Аялниң өйидә бир
бордақ мозай бар еди. У дәрһал уни сойди; һәм хемир жуғуруп петир нан пишүрүп бәрди. [25] У уни Саул билән хизмәткарлириниң алдиға қойди. Улар йәп болуп, шу кечиси кәтти.

бар хотун» яки «палчи җинни чақирғучи хотун» дегән сөз билән ипадилиниду. Мошу сөзләр униңға чаплашақан җин хелә күчлүк екән, дегәнни пуритиду.
28:17 **«Пәрвәрдигар өзи үчүн мән арқилиқ ейтқинини қилди; Пәрвәрдигар падишалиқни ... хошнаңға, йәни Давутқа бәрди»** — оқурмәнләрниң есидә барки, Самуил әслидә Саулға: «Пәрвәрдигар бүгүн Исраилниң падишалиғини сәндин житип елип сәндин әвзәл болған бир йеқиниңға тапшурди» дәп Худаниң җазасини уқтурған еди *(15:28)*.

Филистий әмирләр Давутни өз сепидин чиқириветиду

29 1 Филистийләр һәммә қошунлирини жиғип Афәктә жәм қилди; Исраиллар
Йизрәәлдики булақниң йенида чедир тикти. 2 Филистийләрниң сәрдарлири йүз
яки миңдин әскәрни башлап, сәп тизип кәлди; уларниң кәйнидин Давут өз адәмлирини
башлап Ақиш билән чиқип сәп түзди.
3 Филистийләрниң әмирлири: — Бу Ибранийлар бу йәрдә немә иш қилиду? — деди.
Ақиш Филистийләрниң әмирлиригә: — Бу Исраилниң падишаси Саулниң хизмәткари
Давут әмәсму? У бу йәрдә бир нәччә күн, бир нәччә жиллардин бери мән билән турған
әмәсму? У маңа кәлгән күндин тартип бу күнгичә униңдин һеч әйип байқимидим, деди.
4 Амма Филистийләрниң әмирлири униңға аччиқланди. Филистийләрниң әмирлири
униңға: — Уни қайтурувәт! Бу киши сән өзүң униңға орунлаштурған жайға кәтсун; биз
билән биллә соқушқа чүшмисун, болмиса, у соқушта бизгә рәқип болуп қелиши мүм-
кин. Бу адәм өз ғожиси билән немиси арқилиқ яришиду? Бу адәмләрниң башлирини
елиш билән болмамду? 5 Бу қиз-аяллар бурун униң тоғрисида уссул ойнап қошақ қетип:
— Саул миңлап өлтүрди, вә Давут он миңлап өлтүрди, дегән Давут әмәсму? — деди.
6 Ақиш Давутни чақирип униңға: — Пәрвәрдигарниң һаяти билән қәсәм қилип
ейтимәнки, сән дурус адәмсән, сениң мениң билән ләшкәргаһта хизмәттә болушуң
көзлиримдә яхши иштур; чүнки маңа кәлгән күнидин тартип бу күнгичә сәндин һеч
яманлиқ байқимидим. Лекин сән әмирләргә яқмапсән. 7 Шуңа теч-аман йенип кәткин,
болмиса Филистийләрниң әмирлирини нарази қилип қойисән, деди.
8 Давут Ақишқа: — Мән немә қилдим? Силиниң қашлириға кәлгән күндин тартип бу
күнгичә қилған қайси яманлиғим үчүн мени ғожам падишаниң дүшмәнлири билән
соқушқили барғузмайла? — деди.
9 Ақиш Давутқа жавап берип: — Көзлиримдә Худаниң бир пәриштисидәк маңа яхши
екәнлигиңни билимән. Лекин Филистийләрниң әмирлири сени биз билән биллә жәңгә
чиқмисун дәватиду, деди.
10 Шуңа әтә сәһәрдә қопуңлар, өзүң вә биллә кәлгәнләр, йәни мән ғожаңниң хизмәткар-
лири; сәһәрдә қопуңлар, таң йоруши биләнла чиқип кетиңлар, деди.
11 Шуңа Давут өз адәмлири билән сәһәрдә туруп Филистийләрниң зиминиға маңди. Фи-
листийләр болса Йизрәәлгә чиқти.

Давут Амаләкләрдин бала-җақилирини қутқузиду

30 1 Шундақ болдики, Давут вә адәмлири үчинчи күни Зиклагқа йетип кәлди; мана,
Амаләкләр җәнуп тәрәпкә вә Зиклагқа һуҗум қилип, Зиклагни вәйран қилип от қоюп
көйдүргән еди. 2 Улар шәһәрдики қиз-аялларни, чоң болсун, кичик болсун, уларниң
һәммисини әсиргә алди. Улардин һеч кимни өлтүрмәй, һәммисини елип, йолиға
чиққан еди.
3 Давут өз адәмлири билән шәһәргә кәлгәндә, мана, шәһәр аллиқачан көйүп түгигән
еди; уларниң аяллири вә оғул-қизлири әсиргә елинған еди. 4 Әнди Давут вә униң билән
биллә болған хәлиқ қаттиқ жиға-зерә көтиришти, таки мағдури қалмиғичә жиғлашти.
5 Давутниң икки аяли, Йизрәәллик Аһиноам билән Кармәллик Набалдин тул қалған

29:4 1Тар. 12:20
29:5 1Сам. 18:7
29:6 **«сениң мениң билән ләшкәргаһта хизмәттә болушуң...»** — ибраний тилида «сениң мениң билән ләшкәргаһға кирип-чиқишиң».

Абигаилму әсиргә елинған еди. [6] Давут қаттиқ азапланди; чүнки барлиқ халайиқ, һәр
бири өз оғул-қизлири үчүн қайғуруп ғәзәплинип уни чалма-кесәк қилип өлтүрәйли,
дейишиватати. Амма Давут өзини Худаси Пәрвәрдигардин күч-қуввәтләндүрди.
[7] Давут Ахимәләкниң оғли каһин Абиятарға: — Әфодни йенимға елип кәлгин, деди.
[8] Давут Пәрвәрдигардин: — Бу қошунни қоғлайму? Уларға йетишәләрмәнму? — дәп со-
риди. У: — Қоғла; сән җәзмән уларға йетишивалисән һәм һәммисини қайтуруп келәләй-
сән, деди.
[9] Давут вә униң билән биллә болған алтә йүз адәм берип Бесор вадисиға йетип кәлгәндә,
кәйнидә сөрүлүп қалғанлар шу йәрдә қалди. [10] Давут өзи төрт йүз адәм билән давам-
лиқ қоғлап маңди; икки йүз адәм һалсирап кәткәчкә, Бесор вадисидин өтәлмәй кәйнидә
қалған еди.
[11] Улар далада Мисирлиқ бир адәмни учратти. Улар уни Давутниң қешиға елип келип,
униңға нан берип йегүзди, су ичкүзди; [12] униңға бир парчә әнҗир пошкили билән икки
кишмиш пошкилиниму бәрди. У буларни йәп, униңға қайтидин җан кирди; чүнки у үч
кечә-күндүз нан йемигән, суму ичмигән еди. [13] Давут униңдин: — Сән кимгә тәвә? Сән
қәйәрликсән? — дәп сориди. У: — Мән Мисирлиқ жигит болуп, бир Амаләкниң қулимән.
Лекин мән үч күн илгири кесәл болуп қалғачқа, ғоҗам мени ташливәтти. [14] Биз әсли
Кәрәтийләрниң жутиниң җәнуп тәрипигә вә Йәһуда зиминиға вә Каләбниң зимининиң
җәнуп тәрипигә һуҗум қилип булаң-талаң қилдуқ; шундақла Зиклагни көйдүрүвәткән
едуқ, деди.
[15] Давут униңдин: — Бизни у дүшмән қошуни тәрәпкә башлап бараламсән, деди. У: — Ху-
даниң нами билән мән сени өлтүрмәймән, сени ғоҗаңниң қолиғиму тутуп бәрмәймән
дәп қәсәм қилсила, силини у қошунниң қешиға башлап барай, деди.
[16] Уни у йәргә башлап барғанда, мана улар пүткүл йәргә йейилип, йәп-ичип Филистий-
ләрниң зиминидин һәм Йәһуда зиминидин алған чоң олҗилиридин хуш болуп уссул
ойнишиватати.
[17] Амма Давут шу күни гугумдин тартип иккинчи күни кәчкичә уларни уруп қирди.
Төгигә минип бәдәр қачқан төрт йүз жигиттин башқа һеч бир адәм қечип қутулмиди; [18]
вә Давут Амаләкләр буливалған һәммә нәрсини яндуруп алди; өзиниң икки аялиниму
қутқузувалди. [19] Амаләкләр елип кәткән оғул-қиз, мал-мүлүкләр вә башқа һәммә нәр-
сини Давут улардин қайтурувалди. Һеч немә, чоң болсун кичик болсун чүшүп қалмиған
еди.
[20] Давутниң адәмлиди қайтурувалған маллириниң алдиға олҗа алған башқа қой вә кала
падиларни селип һайдап кетиватати. Униң адәмлири кетиветип: — Булар Давутниң
олҗиси, дейишти; Давут уларниң һәммисини өзигә алди.
[21] Давут һалсизлинип өзи билән биллә баралмиған Бесор вадисиниң бойида қалдуруп
кәткән икки йүз адәмниң қешиға йетип кәлди; улар Давут вә униң билән кәлгән адәм-
ләрниң алдиға чиқти, Давут хәлиқниң қешиға берип уларға салам қилди.
[22] Лекин Давут билән барғанларниң арисидики рәзил адәмләр вә әрзимәсләрниң һәм-
миси қопуп: — Булар биз билән бармиғандин кейин биз яндуруп алған олҗидин уларға
һеч немә бәрмәйли. Улар пәқәт һәр бири өз хотун-балилирини елип кәтсун, деди.
[23] Амма Давут: — Яқ, и бурадәрлирим; Пәрвәрдигар бизгә тәқсим қилғанни уларғиму
тәқсим қилмисақ болмайду. Чүнки У бизни қоғдап бизниңкигә таҗавуз қилғанларни

30:7 **«Әфодни йенимға елип кәлгин»** — «әфод» тоғрилиқ 2:18дики изаһатни көрүң.
30:20 **«Давутниң адәмлиди қайтурувалған маллириниң алдиға ... башқа қой вә кала падиларни селип һайдап кетиватати»** — бәлким Амаләкләр илгири Давут вә адәмлиридин буливалған мал әмәс, бәлки Амаләкләрниң өзлириниң башқа маллири болуши мүмкин.
30:22 **«рәзил адәмләр вә әрзимәсләр...»** — ибраний тилида: «рәзил адәмләр вә Белиалниң *(Иблисниң)* оғуллири...».

қолимизға тапшурди. [24] Бу ишта ким силәргә мақул дәйду? Чүнки соқушқа чүшкәнниң
үлүши қандақ болса жүк-тақларға қариғучиларниңму үлүши шундақ болиду; һәммә
адәм тәң бөлүшсун — деди. [25] Шу күндин тартип бу Исраил үчүн һөкүм-бәлгүлимә қи-
лип бекитилди. Бүгүнгичә һәм шундақ. [26] Давут Зиклагқа йетип кәлгәндә, олҗидин до-
стлири болған Йәһуда ақсақаллириға әвәтип: — Мана, Пәрвәрдигарниң дүшмәнлиридин
алған олҗа силәргә бир соғат болсун, деди.
[27] У олҗидин һәм Бәйт-Әлдикиләргә, җәнубий Рамоттикиләргә, Яттирдикиләргә, [28]
Ароәрдикиләргә, Сифмоттикиләргә, Әштәмоадикиләргә, [29] Рақалдикиләргә, Йәраһ-
мийәлликләрниң шәһәрлиридикиләргә вә Кенийләрниң шәһәрлиридикиләргә, [30] Хор-
маһтикиләргә, Қорашандикиләргә, Атақтикиләргә, [31] Һеброндикиләргә вә Давут вә
адәмлири биллә жүргән һәммә йәрдикиләргә соғат әвәтти.

Саул қаза қилиду, Исраил мәғлуп болиду

1Тар. 10:1-12

31 [1] Әнди Филистийләр Исраил билән җәң қилди. Исраилниң адәмлири
Филистийләрниң алдидин қечип, Гилбоа теғида қирип жиқитилди. [2] Филистийләр
Саул вә униң оғуллирини тап бесип қоғлавататти. Филистийләр болса Саулниң оғуллири
Йонатан, Абинадаб, Мәлкишуани уруп өлтүрди. [3] Саулниң әтрапини уруш қаплиди;
оқячилар Саулға йетишти; у я оқи билән еғир яриландурулди.
[4] Андин Саул ярақ көтәргүчисигә: — Қиличиңни суғуруп мени санҗип өлтүрүвәткин;
болмиса бу хәтнисизләр келип мени санҗип, мени хорлуққа қоюши мүмкин, деди. Ле-
кин ярақ көтәргүчиси интайин қорқуп кетип, унимиди. Шуниң билән Саул қилични
елип үстигә өзини ташлиди. [5] Ярағ көтәргүчиси Саулниң өлгинини көрүп, уму охшашла
өзини қиличниң үстигә ташлап униң билән тәң өлди. [6] Шуниң билән Саул, үч оғли, ярақ
көтәргүчиси вә униң һәммә адәмлири шу күндә биралә өлди.
[7] Әнди вадиниң у тәрипидики һәмдә Иордан дәриясиниң бу йеқидики Исраиллар әскәр-
лириниң қачқанлиғини вә Саул билән оғуллириниң өлгинини көргинидә, шәһәрләрни
ташлап қачти, Филистийләр келип у җайларда орунлашти.
[8] Әнди шундақ болдики, әтиси Филистийләр өлтүрүлгәнләрниң кийим-кечәклирини
салдурувалғили кәлгәндә Гилбоа теғида Саул билән оғуллириниң өлүк ятқанлиғини
көрди. [9] Улар униң бешини кесип савут-ярақлирини салдуруп буларни Филистийләр-
ниң зимининиң һәммә йәрлиригә апирип бутханилирида вә хәлиқниң арисида бу хуш
хәвәрни тарқатти. [10] Улар униң савут-ярақлирини Аштарот бутханисида қоюп өлүгини
Бәйт-Шан шәһиридики сепилға есип қойди.
[11] Әнди Ябәш-Гилеадта олтарғучилар Филистийләрниң Саулға немә қилғинини аң-
лиғанда [12] уларниң ичидики һәммә батурлар атлинип кечичә меңип, Саул билән оғул-
лириниң өлүклирини Бәйт-Шандики сепилдин чүшүрүп, уларни Ябәшкә елип берип у
йәрдә көйдүрди. [13] Андин уларниң сүйәклирини Ябәштики жулғунниң түвигә дәпнә
қилип йәттә күн роза тутти.

30:30 **«Қорашандикиләргә...»** — яки «Борашандикиләргә...».
31:7 **«Иордан дәриясиниң бу йеқи...»** — бәлким Иордан дәриясиниң ғәрбий тәрипини көрситиду.
31:9 **«Улар ... савут-ярақлирини салдуруп буларни Филистийләрниң зимининиң һәммә йәрлиригә апирип бутханилирида ...хуш хәвәрни тарқатти»** — яки «Улар ... савут-ярақлирини салдуруп, еланчиларни Филистийләрниң зимининиң һәммә йәрлиригә әвәтип бутханилирида ...хуш хәвәрни тарқатти».
31:9 1Тар. 10:9

Самуил «2»

Саул вә Йонатан үчүн һәсрәт чекиш

1 [1] Саул өлгәндин кейин, Давут Амаләкләрни қирғин қилип йенип кәлгәндә, у Зиклагда
икки күн турди. [2] Үчинчи күни шундақ болдики, мана Саулниң ләшкәргаһидин
кийими житиқ вә бешиға топа-чаң чачқан бир адәм кәлди. У Давутниң қешиға кәлгәндә,
йәргә жиқилип баш урди.
[3] Давут униңдин: Нәдин кәлдиң? дәп сориди. У җавап берип: Исраилниң ләшкәргаһидин
қечип кәлдим — деди.
[4] Давут униңдин: Иш қандақ болди? Маңа дәп бәргин, дәп сориди. У: Хәлиқ җәңдин
қачти, хәлиқтин бәк жиқ киши соқушта өлди. Саул билән оғли Йонатанму өлди, — деди.
[5] Давут хәвәр елип кәлгән жигиттин: Саул билән оғли Йонатанниң өлгинини қандақ
билдиң? — дәп сориди.
[6] Униңға хәвәр бәргән жигит: Мән тәсадипий Гилбоа теғиға чиққан едим, мана Саул нәй-
зигә йөлинип турупту; җәң һарвулири вә атлиқлар униңға һуҗум қилип уни қоғлава-
татти. [7] У кәйнигә қарап мени көрүп чақирди. Мән «Мана мән», дедим.
[8] У: Өзүң ким болисән, дәп мәндин соривиди, мән Амаләклардинмән, дедим.
[9] У йәнә маңа: Үстүмдә туруп мени өлтүрүвәткин; гәрчә җеним мәндә болсиму, мән бәк
азаплинип кетиватимән — деди.
[10] Шуңа мән униң үстидә туруп, уни өлтүрдүм, чүнки, у шу һалда жиқилсила, тирик қал-
майдиғанлиғини биләттим. Андин бешидики тажни вә билигидики биләйүзүкни елип
мошу йәргә ғоҗамға елип кәлдим, — деди.
[11] Шуан Давут өз кийимлирини житип, тилма-тилма қиливәтти; униң билән болған
барлиқ адәмләрму һәм шундақ қилди. [12] Улар Саул билән оғли Йонатан үчүн, Пәрвәр-
дигарниң хәлқи үчүн, шундақла Исраилниң җамәти үчүн матәм тутуп аһ-зар көтирип
кәчкичә роза тутти; чүнки улар қилич астида жиқилип қаза қилған еди.
[13] Давут униң өзигә хәвәр бәргән жигиттин: Қәйәрдин сән? — дәп сориди. У: Мән бир
Амаләк мусапирниң оғлимән — деди.
[14] Давут униңға: Сән қандақму Пәрвәрдигарниң мәсиһ қилғинини һалак қилишқа қо-
луңни созуштин қоркмидиң? — деди.
[15] Андин Давут өз ғуламлиридин бирини чақирип униңға: Буяққа кәл, униңға етилип
берип, уни өлтүргин — дәп буйруди. Шуниң билән у уни урувиди, Амаләк өлди.
[16] Давут униңға: Қан қәрзиң бешиңға чүшсун! Чүнки өз ағзиң Пәрвәрдигарниң мәсиһ
қилғинини өлтүргиниңгә гувалиқ берип әйиплиди, — деди.
[17] Шуниң билән Давут Саул билән оғли Йонатан үчүн матәм тутуп мундақ бир нәзмә
оқуди [18] (у «Оқя» дәп аталған бу нәзмини пүткүл Йәһуда хәлқигә үгитиңлар, дәп буйру-

---

1:1 1Сам. 30:17
1:9 **«мән бәк азаплинип кетиватимән»** — яки «мениң бешим айлиниватиду».
1:10 **«Шуңа мән униң үстидә туруп, уни өлтүрдүм, ... андин ... тажни вә ... биләйүзүкни елип ... ғоҗамға елип кәлдим»** — «1Сам.» 30-баптики тәпсилатларға қариғанда, бу жигитниң дегәнлириниң һәммиси ялған, Давуттин мәлум инъам яки мәртивигә еришиш мәхситидә ейтқан болса керәк; лекин ялғанчилиғи өзиниң һаятиға замин болиду.
1:11 2Сам. 3:31; 13:31
1:14 **«Пәрвәрдигарниң мәсиһ қилғини»** — Худа бекиткән падисаһ, демәкчи. «Тәбирләр»ни көрүң.

ди. Дәрвәқә у «Яшар» дегән китапта пүтүлгән еди): —
19 — И Исраил, сениң гөзәл әзизиң жуқури жайлириңда қирғин болуп ятиду!
Палванлар шундақ дәһшәтлик жиқилдиғу!?
20 Гат шәһиридә бу хәвәрни бәрмәңлар,
Ашкелонниң кочилирида уни елан қилмаңлар,
Филистийиниң қизлири шатланмисун,
Хәтнисизләрниң қизлири тәнтәнә қилмисун!
21 И Гилбоа тағлири, үстүңларға нә шәбнәм болмисун, нә ямғур чүшмисун,
Нә силәрдә көтирмә һәдийәләр үчүн һосул беридиған етизлар йәнә көрүнмисун!
Чүнки у йәрдә палванларниң қалқини булғанди;
Саулниң қалқини яғ билән сүрүлмәйдиған болди.
22 Қирилидиғанларниң қенини төкмәй,
Палванларниң тенидики йеғини чапмай,
Йонатанниң оқяси һеч қачан жәңдин янған әмәс,
Саулниң қиличи һеч қачан қиниға қайтқан әмәс.
23 Саул билән Йонатан һаят вақтида сөйүмлүк һәм йеқимлиқ еди,
Улар өлүмидиму бир-биридин айрилмиди;
Улар бүркүтләрдин чаққан, ширлардин күчлүк еди.
24 И Исраил қизлири, Саул үчүн жиғлаңлар,
У силәрни безәп қизғуч кийимләрни кийдүрүп,
Кийимлириңларни алтун зибу-зиннәт билән зиннәтлигән еди.
25 Палванлар кәскин жәңдә шундақ дәһшәтлик жиқилдиғу!?
Йонатан жуқури жайлириңда қирғин болуп ятиду!
26 Сән үчүн һәсрәттә қалдим, и иним Йонатан! Маңа шунчә сөйүмлүк едиң!
Маңа болған муһәббитиң қалтис еди,
Һәтта қиз-аялларниң муһәббитидин артуқ еди.
27 Палванлар шундақ дәһшәтлик жиқилдиғу!
Жәң қураллири шундақ дәһшәтлик вәйран қилиндиғу!»

Давут мәсиһ қилинип падиша болиду

2 1 Андин кейин Давут Пәрвәрдигардин йол сорап: Йәһуда шәһәрлириниң биригә
чиқайму? деди; Пәрвәрдигар униңға: — Чиққин, деди. Давут, нәгә чиқай? — дәп
соривиди, У: Һебронға чиққин — деди.

1:18 **«Дәрвәқә у «Яшар» дегән китапта пүтүлгән еди»** — мошу йәрдә «у» «Оқя» дәп аталған нәзминиң өзини яки Давутниң бу нәзмини үгәткәнлигини көрситиду. «Оқя» дегән нәзмә болса бәлким төвәндики 19-27-айәттики мәрсийәни көрситиши мүмкин. **««Яшар» дегән китап»** — һазир йоқилип кәткән қедимки бир китап *(«Йә.» 10:12-13ни көрүң)*.
1:18 Йә. 10:13
1:19 **«сениң гөзәл әзизиң»** — ибраний тилида «сениң гүзилиң». Бу Исраилниң пәзиләтлик қәһриманлири болған Саул вә Йонатанни көрситиду.
1:20 Мик. 1:10
1:21 **«И Гилбоа тағлири, үстүңларға нә шәбнәм болмисун, нә ямғур чүшмисун,... һосул беридиған етизлар йәнә көрүнмисун!»** — Саул вә Йонатан Гилбоа тағлири үстидә жиқилип өлгән еди. **«палванларниң қалқини булғанди»** — яки «палванларниң қалқини һақарәт қилинди» яки «палванларниң қалқини ләнәтлик нәрсидәк ташланди». **«Саулниң қалқини яғ билән сүрүлмәйдиған»** — кона заманларда жәңчиләр қалқанниң териси *(қалқанниң бир қисмиға терә ишлитәтти)* қуруп йерилип кәтмисун дәп, қалқанларға май сүрәтти. Мошу йәрдә «сүрүш» ибраний тилида «мәсиһ қилиш» билән ипадилиниду.
1:24 **«У силәрни безәп қизғуч кийимләрни кийдүрүп...»** — қизил яки қизғуч рәхт интайин қиммәтлик еди.
1:26 **«Маңа болған муһәббитиң қалтис еди»** — «қалтис» яки «карамәт» дегән бу сөз ибраний тилида адәттә Худаға хас болған хусусийәтләрни көрситиду.

[2] Шуниң билән Давут икки аяли билән, йәни Йизрәәллик Аһиноам вә әсли Кармәллик
Набалниң аяли болған Абигаил билән у йәргә чиқти. [3] Давут униң билән биргә болған
адәмләрниң һәр бирини һәм уларниң һәр бири өз өйидикиләрни у йәргә елип чиқти;
улар Һебронниң шәһәрлиридә олтирақлашти. [4] Йәһуданиң адәмлириму у йәргә келип
Давутни Йәһуда җамәтигә падиша болушқа мәсиһ қилди. Давутқа Саулни дәпнә қилған-
лар Ябәш-Гилеадтикиләр, дәп хәвәр берилди; [5] Давут Ябәш-Гилеадтикиләргә әлчиләр
әвәтип уларға: — «Ғоҗаңлар болған Саулға шундақ яхшилиқ қилип, уни дәпнә қилғи-
ниңлар үчүн Пәрвәрдигар силәргә бәхит-бәрикәт ата қилғай. [6] Пәрвәрдигар силәрги-
му меһриванлиқ вә өз вапалиқини көрсәткәй; силәр бундақ қилғиниңлар үчүн мән-
му бу яхшилиғиңларни силәргә қайтуримән. [7] Әнди һазир ғәйрәтлик болуңлар; чүнки
ғоҗаңлар Саул өлди, Йәһуда җамәти мени мәсиһ қилип, өзлиригә падиша қилди» — дәп
хәвәр йәткүзди.

Давутниң қошуни Саулниң қошуни билән соқушиду

[8] Амма Саулниң қошунининиң сәрдари Нәрниң оғли Абнәр Саулниң уғли Ишбошәтни
Маһанаимға елип берип, [9] уни Гилеадқа, Гәшурийларға, Йизрәәлгә, Әфраимға, Биня-
минға вә шундақла пүткүл Исраилға падиша қилди. [10] Саулниң оғли Ишбошәт падиша
болғанда қириқ яшқа киргән еди. У Исраилниң үстидә икки жил сәлтәнәт қилди. Һалбу-
ки, Йәһуда җамәти Давутқа әгишәтти. [11] Давутниң Һебронда Йәһуда җамәти үстидә сәл-
тәнәт қилған вақти йәттә жил алтә ай болди.
[12] Бир күни Нәрниң оғли Абнәр Саулниң оғли Ишбошәтниң адәмлири билән Маһанаим-
дин чиқип Гибеонға барди. [13] Шу чағда Зәруияниң оғли Йоаб билән Давутниң адәмлири
чиқип улар билән Гибеондики көлниң йенида учрашти. Улардин бир тәрәп көлниң у
йеқида, йәнә бир тәрәп көлниң бу йеқида олтарди. [14] Абнәр Йоабқа: Жигитләр қопуп
алдимизда елишип ойнисун — деди. Йоаб: Қопсун — деди.
[15] Улар бекитилгән сан бойичә Бинямин билән Саулниң оғли Ишбошәт тәрәптин он икки
киши вә Давутниң адәмлиридин он икки киши чиқип оттуриға өтти. [16] Улар бир-бири-
ниң бешини қамаллап тутуп һәр бири рәқибиниң биқиниға қиличи билән санҗишти,
һәммиси жиқилип өлди. Шуниң билән у йәр «Қилич бислириниң етизи» дәп аталди; у
Гибеондидур.
[17] У күндики болған соқушуш интайин әшәддий болди; Абнәр билән Исраилниң адәмли-
ри Давутниң адәмлири тәрипидин мағлуп қилинди.
[18] Шу йәрдә Зәруияниң оғуллири Йоаб, Абишай вә Асаһәл дегән үчәйлән бар еди. Асаһәл
худди даладики җәрәндәк чаққан еди. [19] Асаһәл Абнәрниң кәйидин қоғлап жүгүрди; Аб-
нәргә әгишип оңға яки солға бурулмай тап бесип қоғлиди. [20] Абнәр кәйнигә қарап: Сән
Асаһәлмусән? — дәп сориди. У: — Шундақ, мән шу, дәп җавап бәрди.
[21] Абнәр униңға: Я оңға я солға бурулуп жигитләрниң биригә һуҗум қилип униң яриғи-
ни өзүңгә тартивалғин, деди. Лекин Асаһәл уни қоғлаштин бурулушқа унимиди.

2:9 **«Гәшурийларға»** — яки «Ашурлар (*Асурийәликләр*)». **«...пүткүл Исраилға падиша қилди»** — мошу йәрдә «пүткүл Исраил» асасән Исраилниң шималий вә шәрқий тәрәплири, йәни он бир қәбилини көрситиду. Давут болса Йәһуда қәбилисигә падиша болди.

2:11 2Сам. 5:5; 1Пад. 2:11

2:12 **«Ишбошәтниң адәмлири»** — ибраний тилида «Ишбошәтниң хизмәткарлири» — мошу йәрдә шүбһисизки, әскәрлирини көрситиду.

2:14 **«Жигитләр қопуп алдимизда елишип ойнисун»** — әмәлийәттә болса бу «оюн» әмәс, бәлки мусабиқә характеридики соқушуш. Икки тәрәптин бәлгүләнгән адәмләр оттуриға чиқиду, бир тәрәп қарши тәрәпниң адимини пүтүнләй яткузувәтсә, шу тәрәп ғалибә қилған болуп «оюн» ахирлишиду. Лекин бу қетим бир тәрәп ениқ ғалибә қилмиған болғачқа, «оюн» ахир берип икки қошунниң чоң соқушиға айланди.

2:16 **«Қилич бислириниң етизи»** — яки «чақмақ ташлири етизи». Ибраний тилида: «Һәлқут-Һаззурим».

22 Абнәр Асаһәлгә йәнә: Мени әнди қоғлимай бурулуп кәткин; мән сени немә дәп уруп
жиқитқидәкмән? Ундақ қилсам акаң Йоабниң алдида қандақму йүзүмни көтириләй-
мән? — деди.
23 Лекин Асаһәл йәнила қоғлаштин тохтимиди; шуниң билән Абнәр нәйзисиниң тутқу-
чини униң қосиғиға тиқиветти. Нәйзә дүмбисини тишип чиқти; у шу йәрдә жиқилип
өлди. Шундақ болдики, Асаһәл жиқилип өлгән йәргә һазир келидиған һәр бир кишиләр
у йәрдә тохтап қалиду.
24 Шуниң билән Йоаб билән Абишай Абнәрни қоғлашти. Күн патқанда улар Гибеонниң
чөлигә маңидиған йолниң бойиға, Гиаһ йезисиниң удулидики Аммаһ едирлиғиға йетип
кәлди; 25 Биняминлар болса Абнәрниң кәйнидә қошундәк сәп болуп, бир дөң төписигә
чиқип турди. 26 Абнәр Йоабни чақирип: Қилич дайим адәмләрни йәп туруши керәкму?
Бу ишларниң ақивити пәқәт өч-адавәттин ибарәт болидиғанлиғини билмәмсән? Сән
қачанғичә хәлиқләргә: «Қериндашлириңларни қоғлаштин тохтаңлар» дәп буйрумай
туруверисән?
27 Йоаб: Худаниң һаяти билән қәсәм қилимәнки, әгәр сән мошу сөзни қилмиған болсаң,
көпчиликниң һеч бири қериндашлирини қоғлаштин әтигәнгичиму янмайтти — деди.
28 Буниң билән Йоаб канай чалди; һәммә Йәһудалар шуан тохтиди вә қайта Исраилни
қоғлимиди, улар билән қайта җәң қилишмиди. 29 Абнәр билән адәмлири болса кечичә
меңип, Арабаһ түзләңлигидин чиқип, Иордан дәриясидин өтүп Битрон дегән пүткүл
жутни кезип өтүп, Маһанайимға йетип кәлди.
30 Йоаб Абнәрни қоғлаштин йенип барлиқ адәмләрни җәм қилди. Асаһәлдин башқа Да-
вутниң ғуламлиридин он тоққуз адәм йоқ чиқти; 31 Лекин Давутниң адәмлири Биня-
минлардин вә Абнәрниң адәмлиридин үч йүз атмиш кишини уруп өлтүргән еди.
32 Улар Асаһәлни елип Бәйт-Ләһәмдә өз атисиниң қәбридә дәпнә қилди; андин Йоаб
билән адәмлири кечичә меңип, таң атқанда Һебронға йетип кәлди.

3 1 Һалбуки, Саулниң җәмәти билән Давутниң җәмәти оттурсидики җәң узун вақитқичә
давамлашти; Давутниң җәмәти барғансери күчәйди, лекин Саулниң җәмәти
барғансери аҗизлашмақта еди.
2 Һебронда Давут бир қанчә оғуллуқ болди, униң тунҗиси Амнон болуп, Йизрәәллик
Аһиноамдин туғулди; 3 иккинчиси Килеаб болуп Кармәллик Набалниң аяли болған
Абигаилдин туғулди. Үчинчиси Абшалом еди. У Гәшорниң падишаси Талмайниң қизи
Маакаһдин туғулған еди, 4 төртинчиси Адония болуп Һаггиттин туғулған еди. Бәшинчи-
си Шәфатия болуп Абиталдин туғулған еди. 5 Алтинчиси Йитриам болуп Давутниң аяли
Әглаһдин туғулди. Давутниң бу алтә оғлиниң һәммиси Һебронда туғулди.
6 Саулниң җәмәти билән Давутниң җәмәти оттурисидики җәң давамида, Абнәр Саулниң
җәмәтидә өз һоқуқини күчәйтти. 7 Әнди Саулниң бир кенизики бар еди; у Аяһниң қизи
болуп, исми Ризпаһ еди. Бир күни Ишбошәт Абнәргә: Немишкә атамниң кенизиги билән
биллә болдуң? — деди.
8 Абнәр Ишбошәтниң бу сөзлиригә интайин аччиқлинип мундақ деди: — «Мән бүгүнки
күндиму атаң Саулниң җәмәтигә, униң уруқ-туққанлириға вә достлириға меһриванлиқ

2:22 **«мән сени немә дәп уруп жиқитқидәкмән»** — мошу йәрдә «уруп жиқитиш» өлтүрүшни билдүриду.
2:23 **«Асаһәл ... өлгән йәргә һазир келидиған һәр бир кишиләр у йәрдә тохтап қалиду»** — демәк, Асаһәлниң һөрмити үчүн тохтайду. Башқа бир хил тәрҗимиси: «Асаһәл жиқилип өлгән йәргә кәлгән һәр бир кишиләр у йәрдә тохтап қалди».
3:2 1Тар. 3:1-9
3:7 2Сам. 21:8, 10, 11

көрситип, сени Давутниң қолиға тапшурмиған турсам, мени Йәһудаға тәвә бир ишти-
ниң бешидәк көрүп, бүгүн бу хотун үчүн мени гунаға буйрумақчимусән? [9] Мән Пәрвәр-
дигарниң Давутқа қәсәм билән вәдә қилғинидәк қилмисам Худа мәнки Абнәрни қаттиқ
урсун вә униңдин артуқ урсун! [10] — йәни, падишалиқни Саулниң җәмәтидин йөткәп, Да-
вутниң тәхтини Дандин Бәәр-Шебағичә пүткүл Исраил билән Йәһуданиң үстигә тикли-
мисәм!».
[11] Ишбошәт Абнәрдин қорқуп, униңға җававән бир еғиз сөз қилишқиму җүръәт қилал-
миди.
[12] Абнәр болса өзи үчүн әлчиләрни Давутниң қешиға маңдуруп униңға: Зимин ким-
ниңки? Мән билән әһдә түзгин, мениң қолум сениң тәрипиңдә болуп, пүткүл Исраилни
саңа майил қилимән — деди.
[13] Давут җавап берип: — Болиду, мән сән билән әһдә қилай. Пәқәт бирла ишни тәләп қи-
лай; мениң қешимға кәлгәндә Саулниң қизи Миқални елип кәлмисәң, йүзүмни көрәл-
мәйсән, деди.
[14] Андин Давут Ишбошәтниң қешиға әлчиләрни маңдуруп: Мән бир йүз Филистийниң
хәтнилиги бәдили билән алған аялим Миқални маңа қайтуруп бәргин — деди.
[15] Ишбошәт адәм әвәтип Миқални униң еридин, йәни Лаишниң оғли Палтийәлдин
елип кәлди. [16] Лекин униң ери Бахуримғичә униң кәйнидин жиғлиған пети әгишип
маңди. Ахир берип Абнәр униңға: — Йенип кәткин, девиди, у қайтип кәтти.
[17] Әнди Абнәр Исраилниң ақсақаллириға: Силәр бурун Давут үстимизгә падиша
болсун, дегән арзу-истәктә болдуңлар. [18] Әнди һазир һәрикәт қилиңлар; чүнки
Пәрвәрдигар Давут тоғрисида: — Қул-бәндәм Давутниң қоли билән Исраил хәлқим-
ни Филистийләрниң қолидин, шундақла барлиқ дүшмәнлирининиң қолидин қутқу-
зимән, — дегән еди.
[19] Абнәр йәнә Биняминларниң қулиқиғиму мошу сөзләрни ейтти. Андин Исраил билән
Биняминниң пүткүл җәмәтиниң арзу-истәклирини Давутниң қулиқиға ейтишқа Һе-
бронға барди. [20] шундақ қилип Абнәр жигирмә адәмниң һәмраһлиғида Һебронға Давут-
ниң қешиға кәлгәндә Давут Абнәр вә униң адәмлиригә бир зияпәт тәйярлиди. [21] Абнәр
Давутқа: Мән қозғилип пүткүл Исраилни ғоҗам падишаниң алдиға җәм қилай, улар се-
ниң билән әһдә қилишсун, андин сән өз көңлүң халиғанниң барлиғи үстидин сәлтәнәт
қилалайдиған болисән, деди. Шуниң билән Давут Абнәрни йолға селип қойди, у аман-
есән қайтип кәтти.

3:8 **«Саулниң ... уруқ-туққанлириға...»** — ибраний тилида «Саулниң... қериндашлириға».
3:9 **«Худа мәнки Абнәрни қаттиқ урсун вә униңдин артуқ урсун!»** — ибраний тилида «Худа Абнәрниң бешиға мундақ иш чүшүрсун яки техиму еғир иш чүшүрсун».
3:10 **«Дандин Бәәр-Шебағичә»** — «Дан» Исраилниң әң шималий жути, «Бәәр-Шеба» Йәһуданиң әң җәнубидики җай еди.
3:12 **«Абнәр болса өзи үчүн әлчиләрни Давутниң қешиға маңдуруп униңға....»** — мошу йәрдә «өзи үчүн» дегәнниң ибраний тилида үч хил чүшәнчиси бар: — *(1)* «Абнәрниң өзи үчүн» (*Ишбошәт билмигән һалда*); *(2)* «униң үчүн» *(йәни Ишбошәт үчүн)*; *(3)* «нәқ мәйданда». Биз биринчи тәрҗимигә майилмиз.
3:14 **«Мән бир йүз Филистийниң хәтнилиги бәдили билән алған аялим Миқални маңа қайтуруп бәргин»** — мошу иш тоғрилиқ «1Сам.» 18:20-27ни көрүң.
3:14 1Сам. 18:25, 27
3:15 **«Лаишниң оғли Палтийәл»** — «1Сам.» 25:44дә «Лаишниң оғли Фалти» яки «Лаишниң оғли Палти» дәп атилиду.
3:15 1Сам. 25:44
3:21 **«Мән қозғилип пүткүл Исраилни ғоҗам падишаниң алдиға җәм қилай...»** — яки «Мән һазир чиқип пүткүл Исраилни ғоҗам падишаниң алдиға җәм қилай...» яки «Мән орнумдин туруп ғоҗам падишаниң алдиға җәм қилай...».

Абнәр өлтүрүлиду

[22] Мана, шу әснада Давутниң адәмлири билән Йоаб бир йәргә һуҗум қилип нурғун олҗа
елип қайтип кәлди. Лекин Абнәр шу чағда Һебронда Давутниң қешида йоқ еди; чүнки
Давутниң узитип қоюши билән аман-есән қайтип кәткән еди. [23] Йоаб вә униң билән
болған пүткүл қошун йетип кәлгәндә, хәлиқ униңға: Нәрниң оғли Абнәр падишаниң қе-
шиға кәлди, падиша уни йолға селип қоюши билән у аман-есән қайтип кәтти — деди.
[24] Андин Йоаб падишаниң қешиға берип: Бу сениң немә қилғиниң?! Мана, Абнәр қе-
шиңға кәпту! Немишкә уни йолға селип қойдуң? У һазир кетипту! [25] Сән Нәрниң оғли
Абнәрни билисәнғу! Униң келиши җәзмән сени алдаш үчүн, сениң чиқип-киридиған
йолуңни, шундақла барлиқ иш-паалийитиңни биливелиш үчүндур, — деди.
[26] Йоаб Давутниң қешидин чиқиши билән у хәвәрчиләрни Абнәрниң кәйнидин маңдур-
ди. Улар уни Сираһ қудуғиниң йенидин яндуруп елип кәлди; лекин Давут бу иштин
бехәвәр еди. [27] Абнәр Һебронға йенип кәлгәндә Йоаб уни шәһәр қовуқида учритип,
«Саңа дәйдиған мәхпий сөзүм бар еди» дәп уни бир чәткә әкилип у йәрдә иниси Асаһәл-
ниң қан қисасини елиш үчүн қосиғиға пичақ салди, шуниң билән у өлди.
[28] Кейин, Давут бу ишни аңлап: Мән вә падишалиғим Пәрвәрдигарниң алдида Нәрниң
оғли Абнәрниң аққан қени үчүн мәңгү бегунадурмиз; [29] униң қенини аққузуш гунайи
Йоабниң бешиға вә атисиниң җәмәтиниң бешиға қайнам болуп чүшсун; Йоабниң аи-
лисидин ақма яра кесили, яки мохо кесили, яки һасиға таянғучи, қиличтин өлгүчи яки
аш-түлүксизләр өксүмисун! — деди.
[30] Шундақ қилип, Абнәр Гибеондики җәңдә уларниң иниси Асаһәлни өлтүргини үчүн,
Йоаб билән иниси Абишай уни өлтүрди.
[31] Давут Йоабқа вә униңға әгәшкән барлиқ хәлиққә: Кийимлириңларни житиңлар!
Бөз кийим кийиңлар! Абнәрниң мейити алдида матәм тутуңлар! деди. Давут падиша
Абнәрниң җиназисиниң кәйнидин маңди. [32] Улар Абнәрни Һебронда дәпнә қилди, па-
диша Абнәрниң қәбриниң йенида авазини көтирип жиғлиди; хәлиқниң һәммисиму
жиғлашти. [33] Падиша Абнәр үчүн мәрсийә оқуп:
— «Абнәрниң ахмақтәк өлгини тоғриму?
[34] Қоллириң бағлағлиқ болмисиму,
Путлуруң ишкәллик болмисиму,
Лекин сән кишиләрниң рәзилләрниң қолида жиқилғинидәк, жиқилип өлгәнсән!» —
деди.
Шуниң билән хәлиқниң һәммиси униң үчүн йәнә жиғлашти. [35] Андин барлиқ хәлиқ Да-
вутниң йениға келип, униңға күн патқичә тамақ йейишни өтүнди. Амма Давут қәсәм
ичип: Мән күн патмаста я нан я башқа һәр қандақ нәрсини тетисам, Худа мени урсун
яки униңдин артуқ җазалисун, — деди.
[36] Барлиқ хәлиқ буни байқап, бу иштин рази болди; әмәлийәттә падиша қилған һәр бир
иш барлиқ хәлиқни рази қилатти.
[37] Шуниң билән барлиқ хәлиқ, шундақла пүткүл Исраил шу күни Нәрниң оғли Абнәрниң
өлтүрүлишиниң падишаниң көрсәтмиси әмәслигини билип йәтти. [38] Падиша өз хизмәт-
карлириға: Биләмсиләр? Бүгүн Исраилда бир сәрдар, улуқ бир зат жиқилди! [39] Гәрчә
мән мәсиһ қилинип падиша тикләнгән болсамму, мән аҗиз бир бәндимән. Бу адәмләр,

---

3:27 2Сам. 2:23; 1Пад. 2:5
3:29 **«һасиға таянғучи»** — яки «чақ егиргүчи».
3:35 **«Худа мени урсун яки униңдин артуқ җазалисун»** — ибраний тилида «Худа мениң бешиға бундақ яки ундақ қилсун яки униңдин техиму артуқ қилсун!».
3:38 **«Падиша өз хизмәткарлириға: Биләмсиләр?...»** — ибраний тилида «Падиша өз хизмәткарлириға: Билмәмсиләр...?».

йәни Зәруияниң оғуллириниң вәһшийилигини мән көтирәлмигидәкмән; Пәрвәрдигар рәзиллик қилғучиниң рәзиллигини өз бешиға қайтурсун! — деди.

Ишбошәт өлтүрүлиду

4 [1] Саулниң оғли Абнәрниң Һебронда өлгинини аңлиғанда қоли бошишип кәтти, барлиқ Исраил дәккә-дүккигә чүшти.
[2] Саулниң оғлиниң қошунининиң алдин жүрәр қисмида икки сәрдари болуп, бириниң исми Баанаһ, йәнә бириниң исми Рәкаб еди. Улар Бинямин қәбилисидин болған Бәәротлуқ Риммонниң оғуллири еди (чүнки Бәәрот Бинямин қәбилисигә тәвә һесаплинатти;
[3] лекин Бәәротлуқлар Гиттаимға қечип берип у йәрдә бу күнгичә мусапирдәк яшаватиду).
[4] Саулниң оғли Йонатанниң бир оғли болуп, пути ақсақ еди. Саул билән Йонатанниң өлгәнлиги тоғрилиқ хәвәр Йизрәәлгә йәткәндә, у бәш яшқа киргән еди. Иник аниси уни елип қачти; лекин шундақ болдики, у алдирап жүгүргәчкә, бала чүшүп кетип, ақсақ болуп қалған еди. Униң исми Мәфибошәт еди.
[5] Әнди бир күни Бәәротлоқ Риммонниң оғуллири Рәкаб билән Баанаһ чиңқи чүш вақтида Ишбошәтниң өйигә барди. Ишбошәт чүшлүк уйқида ухлаватқан еди. [6] Улар буғдай алимиз дегәнни банә қилип, өйиниң ичкиригә кирип, Ишбошәтниң қосиғиға пичақ санҗиди. Андин Рәкаб вә Баанаһ қечип кәтти [7] (улар Ишбошәт һуҗрисида кариватта ятқинида, өйгә кирип, уни өлтүргән еди). Улар униң каллисини кесип, андин каллисини елип кечичә Арабаһ түзләңлигидин меңип өтти. [8] Улар Ишбошәтниң каллисини Һебронға, Давутниң қешиға елип берип, падишаға: Мана, бу җанаблириниң җенини издигән дүшмәнлири Саулниң оғли Ишбошәтниң каллиси! Бүгүн Пәрвәрдигар ғоҗам падишани Саул билән нәслидин интиқам елишқа муйәссәр қилди — деди.
[9] Давут Бәәротлуқ Риммонниң оғуллири Рәкаб билән иниси Баанаһға: Мени барлиқ қийинчилиқлардин қутқузған Пәрвәрдигарниң һаяти билән қәсәм қилимәнки, [10] бурун бириси Давутқа хуш хәвәр елип кәлдим, дәп ойлап, маңа: — Мана, Саул өлди, дәп кәлгәндә, мән уни елип Зиклагта өлтүрүвәттим. Бәрһәқ, мана бу униң йәткүзгән хәвириниң мукапати болған еди! [11] Әнди мән шундақ қилған йәрдә, рәзил адәмләр өз өйидә орунда ятқан бир һәққаний кишини өлтүргән болса, мән немә қилай?! Униң аққан қан қәрзини силәрниң қолуңлардин елип, силәрни йәр йүзидин йоқатмамдим? — деди.
[12] Давут ғуламлириға буйруқ қиливиди, улар буларни қәтл қилди. Уларниң қол-путлирини кесип, уларни Һеброндики көлниң йенида есип қойди; лекин улар Ишбошәтниң бешини елип Һебронда Абнәрниң қәбридә дәпнә қилди.

Давут Исраилға падиша болушқа мәсиһ қилиниду

1Тар. 11:1-9; 14:1-17

5 [1] Андин кейин Исраилниң барлиқ қәбилилири Һебронға Давутниң қешиға келип: Қарисила, биз өзлириниң әт-сүйәклиридурмиз! [2] Бурун Саул бизниң үстимиздә сәлтәнәт қилғандиму Исраил хәлқигә җәңгә чиқип-киришкә йолбашчи болған өзлири

4:2 Йә. 9:17; 18:25
4:4 2Сам. 9:3-13
4:10 2Сам. 1:15
4:12 « *Рәкаб билән Баанаһниң* **қол-путлирини кесип, уларни Һеброндики көлниң йенида есип қойди»** — «уларни» бәлким Рәкаб билән Баанаһниң қол-путлиринила әмәс, бәлки җәсәтлирини көрситиши мүмкин.
4:12 2Сам. 3:32

едила; Пәрвәрдигар силигә: Сән Мениң хәлқим Исраилниң падичиси болуп, уларни
бақисән, Исраилниң әмри болисән, дегән еди — деди.
[3] Шуниң билән Исраилниң һәммә ақсақаллири Һебронға падишаниң қешиға кәлди; Да-
вут падиша Һебронда, Пәрвәрдигарниң алдида улар билән әһдә түзүшти. Андин улар
Давутни Исраилға падиша болушқа мәсиһ қилди.
[4] Давут падиша болғанда оттуз яшқа киргән болуп, қириқ жил сәлтәнәт қилди. [5] У Һе-
бронда Йәһуданиң үстидә йәттә жил алтә ай сәлтәнәт қилип, Йерусалимда пүткүл Исра-
ил билән Йәһуданиң үстидә оттуз үч жил сәлтәнәт қилди.
[6] Падиша өз адәмлири билән Йерусалимға чиқип, шу зиминда турған Йәбусийлар билән
җәң қилғили барди. Улар Давутқа: Сән бу йәргә кирәлмәйсән, бәлки һәтта корлар билән
ақсақлар сени чекиндүриду! — деди. Чүнки улар: «Давут бу йәргә қәтъий кирәлмәйду»,
дәп ойлайтти. [7] Лекин Давут Зион қорғинини алди (бу йәр Давутниң шәһири дәп ати-
лиду).
[8] Давут у күни: Кимки Йәбусийларни урай десә сүңгүч билән чиқиши керәк, андин у
Давут қин-қинидин өч көридиған бу кор, ақсақлар билән һесаплишалайду, деди. Шуниң
билән «Қорлар я ақсақлар өйгә кирмисун» дәйдиған мақал пәйда болди.
[9] Шундақ қилип Давут қорғанда турди вә у йәрни «Давутниң шәһири» дәп атиди. Давут
шәһәрниң әтрапиға Миллодин тартип ич тәрәпкичә имарәт салди. [10] Давут барғансе-
ри қудрәт тапти; самавий қошунларниң Сәрдари болған Худа Пәрвәрдигар униң билән
биллә еди.
[11] Турниң падишаси Һирам Давутниң қешиға әлчиләрни әвәтти вә улар билән қошуп,
кедир яғачлири, яғаччилар вә ташчиларни әвәтти; улар Давут үчүн бир орда ясап бәрди.
[12] Давут Пәрвәрдигарниң өзини Исраилға падиша тикләп, өз хәлқи Исраил үчүн өзиниң
падишалиғини гүлләндүргәнлигини билип йәтти.
[13] Давут Һеброндин кәлгәндин кейин Йерусалимдин йәнә аялларни вә кенизәкләрни
алди; шуниң билән Давутқа йәнә көп оғул-қизлар туғулди.
[14] Йерусалимда униңдин туғулғанларниң исимлири мана мундақ еди: Шаммуа, Шобаб,
Натан, Сулайман, [15] Ибһар, Елишуа, Нәфәг, Яфия, [16] Елишама, Елиада вә Елифәләт.

5:2 **«Исраил хәлқигә җәңгә чиқип-киришкә йолбашчи болған өзлири едила»** — ибраний тилида «Исраилниң чиқишида һәм киришидә уларға башлиғучи едила» дегәнлик билән ипадилиниду; мошу ибарә Исраилниң барлиқ паалийәтлирини му көрситиши мүмкин.

5:2 2Сам. 7:7; Зәб. 77:71-72

5:5 2Сам. 2:11; 1Пад. 2:11; 1Тар. 3:4

5:6 **«бәлки һәтта корлар билән ақсақлар сени чекиндүриду! — деди. Чүнки улар: «Давут бу йәргә қәтъий кирәлмәйду», дәп ойлайтти»** — бу икки җүмлиниң башқа бир хил тәрҗимиси: — «бәлки сән корлар билән ақсақларни һайдивәтмисәң, бу йәргә кирәлмәйсән, — деди, Давутни һәргиз бу йәргә кирмәйду, дәп ойлатти».

5:7 **«Зион қорғинини»** — «Зион» Йерусалимниң ичидики егизлик болуп, шу йәргә дайим қорған селинип туратти. Кейин ибадәтханиму Зионда қурулған. Кейин «Зион» дегән исим бәзидә пүткүл Йерусалим шәһиригиму вә бәзидә Исраилниң өзигиму вәкиллик болған.

5:8 **«Кимки Йәбусийларни урай десә, сүңгүч билән чиқиши керәк»** — бу сирлиқ сөзниң мәнаси пәқәт йеқинда археологлар тәкшүрүп тапқан тарихий излардин ениқланди. Әслидә Йерусалим шәһириниң астида мәхпий бир су йоли бар еди; шәһәрдә бу су йолиға тутишидиған тик бир қудуқ бар еди. Давутниң адәмлири шу қудуқтин ямишип чиққан болса керәк. **«корлар я ақсақлар өйгә кирмисун»** — бу сөзниң мәнаси бәлким *(1)* һеч қандақ бутпәрәс адәмләрниң *(мәсилән, Йәбусийларниң)* падишаниң ордисиға киришигә рухсәт йоқ; *(2)* Давут Йәбусийлар таянған һәр қандақ бутлар *(«кор вә ақсақлар)*ни һәргиз өйигә киришкә рухсәт қилмайтти *(демәк, бутлар «кор», «ақсақ»лардәк һеч нәмә қилалмайду)*. Бу сөз корлар вә ақсақларниң өзлирини көрсәтмәйду, чүнки кейин ақсақ болған Мәфибошәт һәр күни Давут билән һәмдәстихан олтиратти.

5:8 1Тар. 11:6

5:9 **«Миллодин тартип ич тәрәпкичә имарәт салди»** — «Милло»: «пәләмпәйлик йәр» дегән мәнада болуши мүмкин.

5:13 1Тар. 3:9; 14:3-7

Филистийә билән җәң қилиш

[17] Филистийләр Давутниң Исраилға падиша болушқа мәсиһләнгинини аңлиғанда, улар
һәммиси Давутни тутқили чиқти, Давут буни аңлапла, қорғанға чүшти.
[18] Филистийләр келип «Рәфайим җилғиси»да йейилип турди; [19] Давут Пәрвәрдигардин
йол сорап: Филистийләргә қарши атлинайму? Уларни қолумға тапшурарсәнму? — деди.
Пәрвәрдигар Давутқа: Чиққин! Чүнки, Мән Филистийләрни җәзмән қолуңға тапшу-
римән — деди.
[20] У вақитта Давут Баал-Пәразимға барди. У йәрдә Давут уларни тар мар қилди. У: —
«Пәрвәрдигар мениң алдимда дүшмәнлирим үстигә худди кәлкүн ярни елип кәткәндәк
бөсүп кирди» — деди. Шуниң билән у йәрни «Баал-Пәразим» дәп атиди. [21] Филистийләр
у йәрдә өз мәбудлирини ташлап кәтти; Давут билән адәмлири уларни елип кәтти.
[22] Әнди Филистийләр йәнә чиқип «Рәфайим җилғиси»да йейилип турди.
[23] Давут Пәрвәрдигардин йол сориди. Пәрвәрдигар: Сән у йәргә чиқмай, бәлки уларниң
кәйнидин айлинип өтүп үҗмә дәрәқлириниң удулидин һуҗум қилғин — деди,
[24] Шундақ болидуки, сән үҗмә дәрәқлигиниң үстидин аяқ тивишини аңлишиң биләнла
дәрһал атлан; чүнки шу тапта Пәрвәрдигар Филистийләрниң қошуниға һуҗумға чиққан
болиду, — деди.
[25] Давут Пәрвәрдигарниң униңға әмир қилғинидәк қилип, Филистийләрни Гибеондин
Гәзәргичә қоғлап қирди.

Давут әһдә сандуғини Йерусалимға әкилиду

1Тар. 13:1-14; 15:25-29;16:1-3

6 [1] Давут Исраилниң арисидин барлиқ сәрхил адәмләрни җиғивиди, булар оттуз
миң чиқти. [2] Андин Давут вә униңға әгәшкәнләрниң һәммиси Худаниң әһдә
сандуғини йөткәп келиш үчүн Йәһудадики Баалаһқа чиқти; сандуқ муқәддәс нам
билән, йәни керубларниң оттурисида олтарғучи самавий қошунларниң Сәрдари
болған Пәрвәрдигарниң нами билән аталған еди. [3] Улар Худаниң әһдә сандуғини дөңдә
олтиришлиқ Абинадабниң өйидә йеңи бир һарвуға селип, уни шу йәрдин елип чиқти.
Абинадабниң оғуллири Уззаһ билән Аһийо у йеңи һарвуни һайдиди. [4] Улар һарвуни
Худаниң әһдә сандуғи билән дөңдә олтиришлиқ Абинадабниң өйидин елип чиқти;
Аһийо әһдә сандуғиниң алдида маңди. [5] Давут билән пүткүл Исраил җамәтидикиләр
Пәрвәрдигарниң алдида тәнтәнә қилип күй оқуп чилтар, тәмбур, дап, дақа-думбақ вә
җаңлар челип уссул ойниди.
[6] Лекин улар Наконниң хаминиға кәлгәндә, калилар алдиға мүдүрәп кәткәнлиги үчүн,
Уззаһ қолини созуп Худаниң әһдә сандуғини тутувалди. [7] Пәрвәрдигарниң ғәзиви Уз-
заһқа қозғалди; у хата қилғини үчүн, уни Худа шу йәрдә урди. Шуниң билән Уззаһ Худа-
ниң әһдә сандуғиниң йениға жиқилип өлди.

5:18 **«Рәфайим җилғиси»** — Йерусалимға йеқин, Һинном җилғисиниң җәнубий тәрипидә.
5:20 **«Баал-пәразим»** — «бөсүп чиққучиларниң Рәбби» дегән мәнада.
5:20 Йәш. 28:21
5:23 **«үҗмә дәрәқлири»** — бу бизниң қиясимиз. Ибраний тилида «жиғлиғучи дәрәқләр». Зади қайси дәрәқ екәнлиги бизгә намәлум. Башқа бир қияс «хинә дәрәқлири».
5:25 **«Гибеондин»** — яки «Гебадин».
6:2 **«Йәһудадики Баалаһ»** — *(яки «Баалаһ-Йәһудаға»)* — башқа исми «Кириат-Йеарим» *(«1Сам.» 7:2, «1Тар.» 13:6ни көрүң)*.
6:3 1Сам. 6;7, 8; 7:1,2
6:5 **«тәнтәнә қилип күй оқуп... »** — яки «һәр хил арча яғачлиридин ясалған сазларни челип...». **«дақа-думбақ»** — яки «шақилдақ*(лар)*».

8 Лекин Давут болса Пәрвәрдигарниң Уззаһниң тенини бөскәнлигигә аччиқланди вә у
йәрни «Пәрәз-Уззаһ» дәп атиди; у йәр бүгүнки күнгичә шундақ атилиду. 9 У күни Да-
вут Пәрвәрдигардин қорқуп: Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини өзүмниңкигә қайси йол
билән әкеләрмән? — деди.
10 Шуниң үчүн Давут Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини «Давут шәһири»гә, өзиниңкигә
йөткәшни халимиди; Давут уни елип берип, Гатлиқ Обәд-Едомниң өйидә қалдурди.
11 Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғи Гатлиқ Обәд-Едомниң өйидә үч ай турди; Пәрвәрдигар
Обәд-Едом вә униң пүткүл өйидикиләрни бәрикәтлиди.
12 Давут падишаға: — «Пәрвәрдигар Өз әһдә сандуғи вәҗидин Обәд-Едом вә униң барини
бәрикәтлиди» дәп ейтилди. Шуңа Давут Худаниң әһдә сандуғини Обәд-Едомниң өйидин
елип чиқип, хушлуқ билән Давутниң шәһиригә елип кәлди.
13 Пәрвәрдигарниң сандуғини көтәргәнләр алтә қәдәм меңип, шундақ болдики, у бир
буқа билән бир бордақ мозайни қурбанлиқ қилди. 14 Давут болса канап әфодни кий-
ип Пәрвәрдигарниң алдида күчиниң баричә уссул ойнайтти; 15 Давут билән Исраилниң
пүткүл җамәти тәнтәнә қилип вақиришип, канай челишип Пәрвәрдигарниң әһдә сан-
дуғини елип чиқивататти.
16 Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғи Давутниң шәһиригә елип кирилгинидә, Саулниң қизи
Миқал деризидин қарап, Давут падишаниң сәкрәп Пәрвәрдигарниң алдида уссул ойна-
ватқанлиғини көрүп, уни өз көңлидә мәнситмиди.
17 Улар Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини елип кирип, Давут униң үчүн тиктүргән чедир-
ниң оттурсида қойди. Андин Давут Пәрвәрдигарниң алдида көйдүрмә қурбанлиқ билән
енақлиқ қурбанлиқлирини сунди.
18 Давут көйдүрмә қурбанлиқ билән енақлиқ қурбанлиқлирини кәлтүрүп болуп, халай-
иққа самавий қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң намида бәхит-бәрикәт ти-
лиди. 19 У пүткүл Исраил җамаитигә, әр билән аялларниң һәр биригә бирдин қотурмач,
бирдин хорма пошкили вә бирдин үзүм пошкилини тәқсим қилип бәрди. Андин хәлиқ-
ниң һәр бири өз өйигә йенип кәтти.
20 Давут өз аилисидикиләрни мубарәкләш үчүн йенип кәлгәндә, Саулниң қизи Миқал
униң алдиға чиқип: Бүгүн Исраилниң падишаси өзини шунчә шәрәплик көрсәттиму,
қандақ? У худди пәс бир адәмниң номуссизлачә өзиниялаңачлиғиниға охшаш, хизмәт-
карлириниң дедәклириниң көз алдида өзини ялаңачлиди!
21 Давут Миқалға: Ундақ шадланғиним Пәрвәрдигар алдида еди. У атаң вә униң пүткүл
җәмәтини өрүп, мени Пәрвәрдигарниң хәлқи болған Исраил үстигә башламчи қилип
тиклиди. Шуңа мән Пәрвәрдигарниң алдида уссул ойнаймән! 22 Әмәлийәттә мән өзүмни
техиму әрзимәс қилип, өз нәзиримдә өзүм төвән болушқа разимән. Лекин сән ейтқан у

6:8 **«Пәрәз-Уззаһ»** — «Уззаһқа бөсүп кириш» дегән мәнада.
6:12 **«Пәрвәрдигар Өз әһдә сандуғи вәҗидин...»** — ибраний тилида «Пәрвәрдигар Худаниң әһдә сандуғи вәҗидин...».
6:13 **«Пәрвәрдигарниң сандуғини көтәргәнләр алтә қәдәм меңип, шундақ болдики, у бир буқа билән бир бордақ мозайни қурбанлиқ қилди»** — «алтә қәдәм» бизниңчә бу дәсләпки алтә қәдәмни көрситиду. Башқа бир хил тәрҗимиси «Улар һәр алтә қәдәм маңғанда, бир қетим буқа вә бордақ мозай қурбанлиқ қилди». Лекин ундақ болса, илгәрләш бәк аста болатти!
6:14 **«Давут болса канап әфодни кийип...»** — «әфод» адәттә пәқәт каһинлар кийидиған җилиткидәк қисқа бир көйнәк еди. Бизниң «тәбирләр»имизни көрүң. Давутниң әфодни кийиши бәлким уссул ойнашқа азатә болуш үчүн еди (*14-айәтни көрүң*).
6:19 **«бирдин хорма пошкили»** — яки «бир житум шарап» яки «бир парчә гөш».
6:20 **«...өз аилисидикиләрни мубарәкләш үчүн...»** — «мубарәкләш» мошу йәрдә «бәхит-бәрикәт тиләш»ни өз ичигә алиду. **«Бүгүн Исраилниң падишаси ... хизмәткарлириниң дедәклириниң көз алдида өзини ялаңачлиди!»** — «өзини ялаңачлиди» дегән гәп әркинрәк уссул ойнашқа Давутниң «әфод»ни кийгәнлигини көрситиду.

дедәкләрниң нәзиридә болса, һөрмәткә сазавәр болимән — деди.
[23] Саулниң қизи Миқал болса, өлидиған күнигичә бала туғмиди.

Пәрвәрдигарниң Давутқа қилған улуқ вәдилири

1Тар. 17:1-5, , 6-27

7 [1] Падиша өз ордисида туратти, Пәрвәрдигар униңға әтрапидики барлиқ
дүшмәнлиридин арам бәргәндин кейин, [2] падиша Натан пәйғәмбәргә: Мана қара, мән
кедир яғичидин ясалған өйдә олтиримән, лекин Худаниң әһдә сандуғи бир чидирниң
ичидә туруватиду — деди.
[3] Натан падишаға жавап берип: Көңлүңдә немә ойлиғиниң болса, шуни қилғин; чүнки
Пәрвәрдигар сениң билән биллидур — деди.
[4] Лекин кечидә шундақ болдики, Пәрвәрдигарниң сөзи Натанға келип мундақ дегәндә:
[5] — Берип қулум Давутқа дегин: «Пәрвәрдигар: — «Сән дәрвәқә Маңа туридиғанға өй
салмақчимусән?» — дәйду. [6] — «Мән Исраилларни Мисирдин чиқарғандин тартип, бу
күнгичә бир өйдә олтармидим, бәлки бир чедирни макан қилип, кезип жүрдүм. [7] Мән
Өзүм барлиқ Исраиллар билән жүргән һәммә йәрләрдә, хәлқим Исраилни падичи болуп
беқишқа әмир қилғанларға, йәни Исраилниң һәр қандақ қәбилисиниң бир йетәкчисигә:
Немишкә Маңа кедир яғачтин бир өй ясимайсиләр? — дәп баққанму? [8] Әнди қулум Да-
вутқа мундақ дегин: — Самавий қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар: — Сени
хәлқим Исраилға башламчи қилип тикләш үчүн сени яйлақлардин, қой беқиштин елип
кәлдим, — дәйду, [9] — вә мәйли қәйәргә бармиғин, Мән һаман сениң билән биллә болдум
вә сениң алдиңдин барлиқ дүшмәнлириңни йоқитип кәлдим; йәр йүзидики улуқлар
нам-шөһрәткә егә болғандәк сени улуқ нам-шөһрәткә сазавәр қилдим. [10-11] Мән хәлқим
болған Исраилға бир жайни бекитип, уларни шу йәрдә тикип өстүримән; шуниң билән
улар өз земинида туридиған, паракәндичиликкә учримайдиған болиду. Рәзилләр
дәсләптидикидәк, шундақла Мән хәлқим Исраил үстигә һөкүмранлиқ қилишқа һаким-
ларни тайинлиған күнләрдикидәк, уларға қайтидин зулум салмайду. Мән һазир саңа
һәммә дүшмәнлириңдин арам бәрдим. Әнди Мәнки Пәрвәрдигар саңа шуни ейтип қо-
йәки, Мән сениң үчүн бир өйни қуруп беримән!» — дәйду.

[12] «Күнлириң тошуп, ата-бовилириң билән өлүмдә ухлиғиниңда, Мән өз пуштиңдин
болған нәслиңни сениң орнуңда турғузуп, падишалиғини мәзмут қилимән. [13] Мениң
намим үчүн бир өйни ясиғучи у болиду, вә Мән униң падишалиқ тәхтини әбәткичә
мустәһкәм қилимән. [14] Мән униңға ата болимән, у Маңа оғул болиду. Әгәр у қәбиһлик
қилса, униңға инсанларниң тайиғи билән вә адәм балилириниң савақ-думбалашлири

7:2 **«Худаниң әһдә сандуғи бир чидирниң ичидә туруватиду»** — мошу йәрдә «чедирниң ичидә» ибраний тилида «пәрдиләр ичидә» дегән сөз билән ипадилиниду.
7:5 **«қулум Давут»** — «қул» дегән уқум тоғрилиқ «тәбирләр»имизни көрүң.
7:7 **«Исраилниң һәр қандақ қәбилисиниң бир йетәкчиси...»** — «1Тар.» 17:6дә «Исраилниң һәр қандақ йетәкчи һакими» дейилиду.
7:9 **2Сам. 8:6,14**
7:10-11 **«Мән сениң үчүн бир өй қуруп беримән»** — Давут әсли Худа үчүн бир өй қурмақчи болған, лекин Худа Давутқа: Саңа бир өй *(аилә, жәмәт, сулалә дегән мәнада)* қуруп беримән» дәп жавап бериду.
7:12 **«Мән өз пуштиңдин болған нәслиңни сениң орнуңда турғузуп, ...»** — мошу йәрдә «пуштиңдин» — ибраний тилида «ич-бағриңдин».
7:12 **1Пад. 8:20**
7:13 **1Пад. 5:19; 6:12; 1Тар. 22:10**

билән тәрбийә беримән. [15] Амма Мән сениң алдиңда өрүвәткән Саулдин меһир-шәпқи-
тимни жуда қилғинимдәк, униңдин меһир-шәпқитимни жуда қилмаймән. [16] Шуниң
билән сениң өйүң вә сениң падишалиғиң алдиңда һемишә мәзмут қилиниду; тәхтиң
әбәткичә мәзмут турғузулиду».
[17] Натан бу барлиқ сөзләр вә барлиқ вәһийни һеч немә қалдурмай, Давутқа ейтип бәрди.
[18] Андин Давут падиша кирип, Пәрвәрдигарниң алдида олтирип мундақ деди: «И, Рәб
Пәрвәрдигар, мән зади ким едим, мениң өйүм немә еди, Сән мени мошу дәриҗигә
көтургидәк? [19] Лекин, и Рәб Пәрвәрдигар, мениң бу мәртивәм Сениң нәзириңдә кичик-
кинә бир иш һесапланди; чүнки Сән мән қулуңниң өйиниң жирақ кәлгүси тоғрилиқ сөз-
лидиң; бу һәммила адәмгә дайим болидиған ишму, и, Рәб Пәрвәрдигар? [20] Әнди Давут
Саңа йәнә немә десун? Сән Өз қулуңни тонуйсән, и, Рәб Пәрвәрдигар! [21] Сән сөз-вәдәң
вәҗидин, Өз көңлүңдикигә асасән бу улуқ ишниң һәммисини қулуң билсун дәп бекитип
қилғансән. [22] Шуңа Сән улуқсән, и Пәрвәрдигар; қулақлиримиз барлиқ аңлиғинидәк, Се-
ниң тәңдишиң йоқ, Сәндин башқа һеч қандақ илаһ йоқтур.
[23] Хәлқиң Исраилдәк йәнә башқа бир әл барму, улар жаһанда алаһидә туриду? — Чүн-
ки Сән Худа уларни Мисирдин қутқузуп Өзүңгә хас бир хәлиқ қилиш үчүн, шундақла
нам-шөһрәткә егә болуш үчүн, Өзүң бардиң; Сән Өзүң үчүн Мисирдин, әллардин вә
уларниң илаһлиридин қутқузуп чиққан хәлқиң алдида зиминиң үчүн улуқ вә дәһшәт-
лик ишларни қилдиң. [24] Сән хәлқиң Исраилни Өзүң үчүн әбәткичә бир хәлиқ болушқа
бекиттиң; Сән, и Пәрвәрдигар, уларниң Худаси болдуң.
[25] Әнди һазир, и Пәрвәрдигар Худа, Өз қулуң вә униң өйи тоғрисида ейтқан вәдәңгә әбәт-
кичә мәзмут әмәл қилғин; Сән дегәнлириң бойичә ишни ада қилғайсән! [26] Сениң намиң
әбәткичә улуқлинип: — Самавий қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар Исраилниң
үстидә туридиған Худадур, дәп ейтилсун, шундақла Өз қулуңниң өй-сулалиси сениң ал-
диңда мәзмут турғузулсун.
[27] Чүнки Сән, и самавий қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, Исраилниң Худаси
Өз қулуңға: Мән саңа бир өй-сулалә қуруп беримән, дәп вәһий қилдиң; шуңа қулуң бу
дуани сениң алдиңда қилишқа жүръәт қилди.
[28] Әнди сән, и Рәб Пәрвәрдигар, бирдин-бир Худадурсән, Сениң сөзлириң һәқиқәттур вә
Сән бу бәхит-илтипатни Өз қулуңға вәдә қилдиң; [29] шуңа қулуңниң өй-җәмәтини Сениң
алдиңда мәңгү турушқа несип қилип бәрикәтлигәйсән; чүнки Сән, и Рәб Пәрвәрдигар,
буни вәдә қилғансән; бу бәхит-илтипатиң билән Өз қулуңниң өй-җәмәти әбәткичә бә-
хит-илтипатқа несип болиду».

7:14 **«униңға инсанларниң тайиғи билән вә адәм балилириниң савақ-думбалашлири билән тәрбийә беримән»** — демәк, Давутниң әвлатлиридин болған падишалар гуна қилса, Худа уларға инсаний васитә *(бәлким дүшмәнниң вастиси)* билән тәрбийә бериду.

7:14 Зәб. 88:27-28, 32; Ибр. 1:5

7:16 **«...сениң өйүң вә сениң падишалиғиң алдиңда һемишә мәзмут қилиниду»** — яки «...сениң өйүң вә сениң падишалиғиң алдимда һемишә мәзмут қилиниду».

7:19 **«мениң бу мәртивәм Сениң нәзириңдә кичиккинә бир иш һесапланди»** — демәк, «Сән *(аллиқачан)* мени мошу *(жуқури)* дәриҗигә көтургән екәнсән...» дегән сөз *(18-айәтни көрүң)* униң падиша болғанлиғини көрситиду. Лекин Худа бу имтияздин йәнә көп имтиязларни қошуп бәрмәкчи. 9-16-айәтләрни қайтидин көрүң. «Бу һәммила адәмгә дайим болидиған ишму, и, Рәб Пәрвәрдигар? » — башқа бир хил тәрҗимиси: «Бу иш барлиқ инсанийәткә даим болидиған бир вәһий, и, Рәб Пәрвәрдигар!».

7:22 Қан. 3:24; 4:35; 32:39; 1Сам. 2:2; Зәб. 85:8; Йәш. 45:5, 18, 22; Мар. 12:29, 32

7:23 **«уларни... қутқузуп Өзүңгә хас бир хәлиқ қилиш үчүн, шундақла нам-шөһрәткә егә болуш үчүн, өзүң бардиң»** — текстниң еник мәнаси шуки, Исраилни Мисирдин қутқузуш үчүн Худа Өзи шәхсән Мисирға барған. **«...уларни... әллардин вә уларниң илаһлиридин қутқузуп чиққан»** — мошу ибарә бәлким Худаниң Исраил алдида Пәләстин зиминида туруватқан бутпәрәс әлләрни қоғливетишини көрситиши мүмкин.

7:23 Қан. 4:7, 34; 10:21; 33:29; Зәб. 147:8-9

7:28 Юһ. 17:17

Давут әтрапидики әлләрни өзигә беқиндүриду

1Тар. 18:1-14

8 1 Бу ишлардин кейин шундақ болдики, Давут Филистийләргә һуҗум қилип, уларни
бойсундурди. Шундақ қилип, Давут Филистийләрниң қолидин мәркизий шәһәрниң
һоқуқини алди.
2 У һәм Моабийларға һуҗум қилип, уларниму мағлуп қилди. У уларни йәргә ятқузуп,
тана билән өлчәп, икки тана кәлгәнләрни өлтүрди, бир тана кәлгәнләрни тирик қалдур-
ди. Моабийлар болса Давутқа беқинип, униңға селиқ тапшурди.
3 Андин Зобаһниң падишаси Рәһобниң оғли Һададезәр Әфрат дәриясиға чиқип, шу йәр-
дики һакимийәтни өзигә қайтидин тартивалмақчи болғанда, Давут униңға һуҗум қи-
лип, мағлуп қилди. 4 Давут униң қошунидин бир миң йәттә йүз атлиқ әскәрни вә жи-
гирмә миң пиядә әскәрни әсир қилди; Давут һарву атлириниң пийини кәстүрди, лекин
өзигә йүз һарвулуқ атни қалдуруп қойди.
5 Дәмәшқтики Сурийләр Зобаһниң падишаси Һададезәргә ярдәм бериш үчүн чиқти, ле-
кин Давут Сурийләрдин жигирмә икки миң адәмни өлтүрди. 6 Андин Давут бир нәччә
баргаһ әскәрләрни Дәмәшқтики Сурийләрниң зиминида турғузди; шуниң билән Сурий-
ләр Давутқа беқинип униңға селиқ тапшурди. Давут қәйәргә барса, Пәрвәрдигар униңға
нусрәт берәтти.
7 Давут Һададезәрниң ғуламлириға тәминләнгән алтун қалқанни тартивелип, Йеруса-
лимға кәлтүрди 8 вә Һададезәрниң шәһәрлири болған Битаһ билән Биротай шәһәрлири-
динму интайин көп мисни қолға чүшүрди.
9 Хаматниң падишаси Той Давутниң Һададезәрниң пүтүн қошунини мағлуп қилғини-
ни аңлап, 10 өз оғли Йорамни Давутниң һалини сорашқа вә Давутниң Һададезәр билән
җәң қилип уни мағлуп қилғиниға уни тәбрикләшкә әвәтти. Чүнки Һададезәр дайим Той
билән җәң қилип келиватати. Йорам болса күмүч, алтун вә мис қача-буюмларни елип
кәлди. 11-12 Давут падиша мошуларни вә өзи беқиндурған һәммә әлләрдин, җүмлидин
Сурийләрдин, Моабийлардин, Аммонийлардин, Филистийләрдин вә Амаләкләрдин
олҗа алған алтун-күмүчләрни Пәрвәрдигарға атап беғишлиди. Булар Зобаһниң пади-
шаси Рәһобниң оғли Һададезәрдин алған олҗини өз ичигә алиду.
13 Давут Сурийләрни мағлуп қилип, йәни он сәккиз миң адәмни «Шор вадиси»да өл-
түрүп янғанда, униң нам-даңқи хелә чиққан еди. 14 У Едомда әскәр баргаһлирини
турғузди; пүтүн Едомда баргаһларни қурди. Шуниң билән Едомийларниң һәммиси Да-
вутқа беқинди. Давут қәйәргә барса, Пәрвәрдигар униңға нусрәт берәтти.
15 Давут пүткүл Исраил үстигә сәлтәнәт қилди; у пүткүл хәлқини сорап, адил һөкүмләр
чиқирип адаләт жүргүзәтти.

8:1 **«...мәркизий шәһәрниң һоқуқини алди»** — яки «Мәттәг-Аммаһ шәһирини алди».
8:4 **«бир миң йәттә йүз атлиқ әскәр»** — яки «бир миң йәттә йүз җәң һарвуси».
8:4 1Тар. 18:4
8:5 **«Дәмәшқтики Сурийләр»** — йәни «Дәмәшқтики Сурийәликләр».
8:6 **«Сурийләр»** — яки «Арамийлар». Һазирқи Сурийәдикиләр улардин, йәни Арамийлардин чиққан.
8:8 **«Битаһ»** — яки «Тебаһ» — «1Тар.» 18:8ни көрүң.
8:10 **«Той ... өз оғли Йорамни ... тәбрикләшкә әвәтти»** — «1Тар.» 18:10дә «Йорам» «Хадорам» дегән башқа бир исим билән атилиду.
8:11-12 **«Сурийләрдин»** — яки «Едомлардин» — 14-айәтни вә «1Тар.» 18:11ни көрүң.
8:13 Зәб. 59:1-5

Орда әмәлдарлири

2Сам. 20:23-26; 1Тар. 18:15-17

16 Зәруияниң оғли Йоаб қошунниң сәрдари болди; Аһилудниң оғли Йәһошафат мирза
болди; 17 Ахитубниң оғли Задок билән Абиятарниң оғли Ахимәләк каһин болди; Серая
катип болди. 18 Йәһояданиң оғли Беная Кәрәтийләр билән Пәләтийләрниң йолбашчиси
болди; Давутниң оғуллириму каһин болди.

Мәфибошәткә шәпқәт көрситиш

9 1 Давут: Саулниң өйидин тирик қалған бирәрси бармекин, бар болса мән Йонатанниң
һөрмитидә униңға шапаәт көрситәй? — деди.
2 Әнди Саулниң аилисидики Зиба дегән бир хизмәткар қалған еди. Улар уни Давутниң
қешиға чақирди. Кәлгәндә, падиша униңдин: Сән Зибаму? дәп сориди. У: Пеқир мән шу!
— деди.
3 Падишаһ: Саулниң аилисидин бирәрси тирик қалдиму? Мән униңға Худаниң шапаи-
тини көрситәй дәватимән, — деди. Зиба падишаға: Йонатанниң бир оғли тирик қалди;
униң икки пути ақсайду — деди.
4 Падиша униңдин: У қәйәрдә, дәп сориди. Зиба падишаға: У Ло-Дибарда, Аммиәлниң
оғли Макирниң өйидә туриду — деди.
5 Шуңа Давут падиша киши әвәтип уни Ло-Дибардин, Аммиәлниң оғли Макирниң өйи-
дин елип кәлди.
6 Саулниң нәвриси, Йонатанниң оғли Мәфибошәт Давутниң алдиға кәлгәндә, йүзини
йәргә йиқип, тазим қилди. Давут: Сән Мәфибошәтму? — дәп чақиривиди, у: Пеқир шу!
— дәп жавап қайтурди.
7 Давут униңға: Қорқмиғин, атаң Йонатан үчүн, саңа шапаәт қилмай қалмаймән; боваң
Саулниң һәммә йәр-зиминлирини саңа қайтуруп берәй, сән һемишә мениң дәстихи-
нимдин ғизалинисән — деди.
8 Мәфибошәт тазим қилип: Қулуң немә еди, мәндәк бир өлүк ишт алийлири қәдирлиги-
дәк немә едим? — деди.
9 Андин падиша Саулниң хизмәткари Зибани чақирип униңға: Саулниң вә пүткүл аили-
синиң һәммә тәәллуқатини мана мән ғожаңниң оғлиниң қолиға бәрдим. 10 Сән билән
оғуллириң вә хизмәткарлириң униң үчүн шу зиминда териқчилиқ қилип, чиққан мәһ-
сулатлирини ғожаңниң оғлиға йейишкә тапшуруңлар. Ғожаңниң оғли Мәфибошәт мән
билән һемишә һәмдәстихан болуп ғизалиниду, — деди (Зибаниң он бәш оғли вә жигир-
мә хизмәткари бар еди).
11 Зиба падишаға: Ғожам падиша қуллириға буйруғанниң һәммисигә каминилири әмәл
қилиду, — деди. Падиша Давут йәнә: Мәфибошәт болса падишаниң бир оғлидәк дәсти-
хинимдин таам йесун — деди.

8:18 **«Кәрәтийләр билән Пәләтийләр»** — бәлким Давутқа алаһидә муһапизәтчиләр яки алаһидә зәрбидар әскәрләр болған болуши мүмкин еди. **«Давутниң оғуллириму каһин болди»** — мошу йәрдә «каһин» бәлким *(1)* уларниң Худаниң ибадитидә адәттики каһинлардин башқа алаһидә вәзипилири барлиғини; *(2)* һакимийәттә бир хил вәзирлигини көрситиши мүмкин *(«1Тар.» 18:17ниму көрүң)*.

9:2 2Сам. 16:1-4; 19:17

9:3 **«Йонатанниң бир оғли тирик қалди; униң икки пути ақсайду»** — Зибаниң бу сөзни дейиши, бәлким, Давутниң Саулниң жәмәтидикиләрни издәштики мәхсити өз тәхтигә һеч қандақ тәһдит болмаслиғи үчүн, уларни йоқитиш, дәп ойлиса керәк; шуңа у Мәфибошәтни ақсақ дәйду — ақсақ бир адәм тәхткә һеч қандақ тәһдит болмайду, әлвәттә.

9:3 2Сам. 4:4

9:7 **«боваң Саул»** — ибраний тилида «атаң Саул» дегән сөз билән ипадилиниду. «Ата» дегәнниң ибраний тилида мәнаси кәңдур.

12 Мәфибошәтниң Мика дегән кичик бир оғли бар еди. Зибаниң өйидә туруватқанлар-
ниң һәммиси Мәфибошәтниң хизмәткарлири болди. 13 Әнди Мәфибошәт Йерусалимда
туратти; чүнки у һемишә падишаниң дәстихинидин таам йәп туратти. Униң икки пути
ақсақ еди.

Давут вә Аммонийлар

1Тар. 19:1-19

10 1 Кейин шундақ иш болдики, Аммонийларниң падишаси өлди вә униң Һанун дегән
оғли орнида падиша болди.
2 Давут болса: Униң атиси маңа илтипат көрсәткәндәк мән Наһашниң оғли Һанунға ил-
типат көрситәй, — деди. Андин Давут атисиниң пәтисигә Һанунниң көңлини сорашқа өз
хизмәткарлиридин бир нәччини маңдурди. Давутниң хизмәткарлири Аммонийларниң
зиминиға кәлгәндә, 3 Аммонийларниң әмәлдарлири ғоҗиси Һанунға: Сили Давутни
растла атилириниң һөрмити үчүн қашлириға көңүл сорап адәм әвәтипту, дәп қарамла?
Давутниң хизмәткарлирини қашлириға әвәткини шәһәрни пайлап униңдин мәлумат
елиш, андин бу шәһәрни ағдуруш үчүн әмәсму? — деди.
4 Шуниң билән Һанун Давутниң хизмәткарлирини тутуп, сақаллириниң йеримини
чүшүрүп, кийимлириниң бәлдин төвинини кәстүрүп, көтини ечип кәткүзүвәтти. 5 Бу
хәвәр Давутқа йәткүзүлди; у уларни күтүвелишқа алдиға адәм маңдурди; чүнки улар
интайин номус һес қилған еди. Падиша уларға: Сақал-бурутуңлар өскичилик Йерихо
шәһиридә туруп, андин йенип келиңлар, — деди.
6 Аммонийлар өзлириниң Давутниң нәпритигә учриғанлиғини билип, адәм әвәтип
Бәйт-Рәһобдики Сурийләр билән Зобаһдики Сурийләрдин жигирмә миң пиядә әскәр,
Маакаһниң падишасидин бир миң адәм вә Тобдики адәмләрдин он икки миң адәмни
яллап кәлди. 7 Давут буни аңлап, Йоабниң пүткүл җәңгивар қошунини уларниң алдиға
маңдурди. 8 Аммонийлар чиқип шәһәрниң дәрвазисиниң алдида сәп түзди; Зобаһ билән
Рәһобдики Сурийләр вә Тоб билән Маакаһниң адәмлири далада сәп түзди; 9 Йоаб җәң-
ниң алди һәм кәйнидин болидиғанлиғиға көзи йетип, Исраилдин бир қисим сәрхил
адәмләрни илғап, Сурийәләргә қарши сәп түзди; 10 қалғанларни Аммонийларға қарши
сәп тизғин дәп иниси Абишайниң қолиға тапшуруп, униңға:
11 — Әгәр Сурийләр маңа күчлүк кәлсә, сән маңа ярдәм бәргәйсән; амма Аммонийлар
саңа күчлүк кәлсә, мән берип саңа ярдәм берәй. 12 Җүръәтлик болғин! Өз хәлқимиз үчүн
вә Худайимизниң шәһәрлири үчүн батурлуқ қилайли. Пәрвәрдигар Өзигә лайиқ көрүн-
гинини қилғай! — деди.
13 Әнди Йоаб вә униң билән болған адәмләр Сурийләргә һуҗум қилғили чиқти; Сурий-
ләр униң алдида қачти. 14 Аммонийлар Сурийләрниң қачқинини көргәндә, уларму Аби-
шайдин қечип, шәһәргә кириваллди. Йоаб болса Аммонийлар билән җәң қилиштин чеки-
нип, Йерусалимға йенип кәлди.
15 Сурийләр болса өзлириниң Исраилларниң алдида мәғлуп болғинини көргәндә, йәнә
җәм болушти. 16 Һададезәр адәмләрни әвәтип, Әфрат дәриясиниң нери тәрипидики Су-
рийләрни ярдәмгә чақирип, уларни йөткәп кәлди; улар Хелам шәһиригә кәлгәндә, Һа-
дадезәрниң қошунининң сәрдари Шобак уларға башчилиқ қилди.
17 Бу хәвәр Давутқа йәткәндә, у пүткүл Исраилни жиғдуруп, Иордан дәриясидин өтүп,
Хелам шәһиригә барди. Сурийләр Давутқа қарши сәп тизип, униңға һуҗум қилди. 18 Су-
рийләр йәнә Исраилдин қачти. Давут болса йәттә йүз җәң һарвулиқни, қириқ миң атлиқ

10:8 «шәһәрниң дәрвазиси» — «шәһәр» бәлким уларниң пайтәхти Раббаһни көрситиду *(14-айәтни көрүң)*.

әскәрни қирди һәм қошунининң сәрдари Шобакни у йәрдә өлтүрди.
19 Һададезәргә беқинған һәммә падишалар өзлириниң Исраил алдида йеңилгинини
көргәндә, Исраил билән сүлһ қилишип уларға беқинди. Шуниңдин кейин Сурийләр Ам-
монийларға йәнә ярдәм биришкә җүръәт қилалмиди.

Давутниң еғир гунайи

11 1 Шундақ болдики, йеңи жилниң бешида, падишалар җәңгә атланған вақитта
Давут Йоабни адәмлири билән һәмдә һәммә Исраилни җәңгә мандурди; улар
Аммонийларниң зиминини вәйран қилип, Раббаһ шәһирини муһасиригә алди. Лекин
Давут Йерусалимда қалди.
2 Бир күни кәчтә Давут кариваттин қопуп, падиша ордисиниң өгизисидә айлинип жүрәт-
ти; өгүздин у мунчида жуюнуватқан бир аялни көрди. Бу аял бәк чирайлиқ еди. 3 Давут
адәм әвәтип, аялниң хәвирини сориди; бириси униңға: — Бу Елиамниң қизи, Һиттий
Урияниң аяли Бат-Шеба әмәсму? — деди.
4 Давут киши әвәтип, уни қешиға әкәлтүрди (у вақитта у адәттин паклиниватқан еди). У
униң қешиға кәлгәндә, Давут униң билән биллә болди; андин у өз өйигә йенип кәтти.
5 Шуниң билән у аял һамилдар болди, һәм Давутқа: Мениң боюмда қапту, дәп хәвәр
әвәтти.
6 Шуниң билән Давут Йоабқа хәвәр йәткүзүп: Һиттий Урияни мениң қешимға
әвәтиңлар, деди. Йоаб Урияни Давутниң қешиға мандурди. 7 Урия Давутниң қешиға
кәлгәндә, у Йоабниң һалини, хәлиқниң һалини вә җәң әһвалини сориди. 8 Андин Да-
вут Урияға: Өз өйүңгә берип путлириңни жуйғин, деди. Урия падишаниң ордисидин
чиққанда, падиша кәйнидин униңға бир соға әвәтти. 9 Лекин Урия өз өйигә бармай,
падишаниң ордисиниң дәрвазисида, ғоҗисиниң башқа қул-хизмәткарлириниң ари-
сида ятти.
10 Улар Давутқа: Урия өз өйигә бармиди, дәп хәвәр бәрди. Давут Урийдин: Сән жирақ
сәпәрдин кәлдиң әмәсму? Немишкә өз өйүңгә кәтмидиң? — дәп сориди.
11 Урия Давутқа: Мана, әһдә сандуғи, Исраиллар вә Йәһудалар болса кәпиләрдә туруп,
ғоҗам Йоаб билән ғоҗамниң хизмәткарлири очуқ далада чедир тикип йетиватса, мән
йәп-ичип, аялим билән йетишқа өйүмгә барайму? Сениң җениң билән вә һаятиң билән
қәсәм қилиманки, мән ундақ ишни қилмаймән — деди.
12 Давут Урияға: Бүгүн бу йәрдә қалғин, әтә сени кәткүзүветимән, — деди. Урия у күни вә
әтиси Йерусалимда қалди. 13 Давут уни чақирип һәмдәстихан қилип, йәп-ичкүзүп мәс
қилди. Лекин шу кечиси Урия өз өйигә бармай, чиқип ғоҗисиниң қул-хизмәткарлири-
ниң арисида өз каривитида ухлиди.

10:18 **«қириқ миң атлиқ әскәр»** — яки «қириқ миң пиядә әскәрни» — «1Тар.» 19:18ни көрүң. Шу йәрдә «йәттә миң җәң һарвуси» дейилиду. Пәрқиниң сәвәви бәлким: *(1)* қолимиздики көчүрмиләрдә көчүргүчиниң сәһвәнлиги болуши мүмкин; *(2)* икки айәттә хатириләнгән санларни һесаплаш нуқтиси охшимайдиған болуши мүмкин.

11:1 **«йеңи жилниң бешида»** — Худа Йәһудий хәлқигә тапшурған календар бойичә «йеңи жил» әтиязда башлинатти *(«Мис.» 12:1)*.

11:1 1Тар. 20:1-3

11:4 **«у вақитта у адәттин паклиниватқан еди»** — яки «у вақитта у йеңила пакланған еди». Мусаға чүшүрүлгән қанун бойичә *(«Лав.» 15:19-20)* әр кишиниң өз аялиниң адәт вақтида *(7 күн һесаплинатти)* униң билән биллә йетишиға болмайтти, болмиса у ибадәткә нисбәтән «напак» қилинатти *(аял кишиниң «адәттин йеңила пакланған» вақтида һамилдар болуши әң мүмкин болған вақит, әлвәттә)*. «Пак» болсун «напак» болсун башқа бирисиниң аялиға тегиш интайин еғир гунадур, әлвәттә.

11:4 Лав. 15:19-24; 18:19

11:8 **«Өз өйүңгә берип...»** — ибраний тилида «Өз өйүңгә чүшүп» — орда Йерусалимниң бәк жуқури бир җайида еди. **«путлириңни жуйғин...»** — демәк, «раһәтлән».

[14] Әтиси Давут Йоабқа хәт йезип, Урияниң алғач кетишигә бәрди. [15] Хәттә у: Урияни
соқуш әң кәскин болидиған алдинқи сәптә турғузғин, андин униң өлтүрүлүши үчүн
униңдин чекинип туруңлар, дәп язған еди.
[16] Шуниң билән Йоаб шәһәрни күзитип, Урияни палванлар кәскин соқушқан йәргә маң-
дурди. [17] Шәһәрдики адәмләр чиқип, Йоаб билән соқушқанда хәлиқтин, йәни Давутниң
адәмлиридин бир нәччиси жиқилди; Урияму өлди.
[18] Йоаб адәм әвәтип җәңниң һәммә вақиәлиридин Давутқа хәвәр бәрди. [19] У хәвәрчи-
гә мундақ тапилиди: Падишаға җәңниң һәммә вақиәлирини дәп болғиниңда, [20] әгәр
падиша ғәзәплинип сениңдин: Соқушқанда немишкә шәһәр сепилиға шундақ йеқин
бардиңлар? Уларниң сепилидин я атидиғанлиғини билмәмтиңлар? [21] Йәруббәшәтниң
оғли Абимәләкни ким өлтүргинини билмәмсән? Бир хотун сепилдин униңға бир пар-
чә ярғунчақ тешини етип, у Тәбәз шәһиридә өлмидиму? Немишкә сепилға ундақ йеқин
бардиңлар? — Десә, сән: Силиниң қуллири Һиттий Урияму өлди, дәп ейтқин — деди.
[22] Хәвәрчи берип Йоаб униңға тапшуруп әвәткән хәвәрниң һәммисини Давутқа дәп бәр-
ди. [23] Хәвәрчи Давутқа: Дүшмәнләр биздин күчлүк келип, далада бизгә һуҗум қилди;
лекин биз уларға зәрбә берип чекиндүрүп, шәһәрниң дәрвазисиғичә қоғлидуқ. [24] Андин
я атқучилар сепилдин қул-хизмәткарлириңға я етип, падишаниң қул-хизмәткарлири-
дин бир нәччини өлтүрди. Қуллири Урияму өлди — деди.
[25] Давут хәвәрчигә: Йоабқа мундақ дегин: — Бу иш нәзириңдә еғир болмисун, қилич я
уни я буни йәйду; шәһәргә болған һуҗумиңларни қаттиқ қилип, уни ғулитиңлар, дәп
ейтип уни җүръәтләндүргин — деди.
[26] Урияниң аяли ери Урияниң өлгинини аңлап, ери үчүн матәм тутти.
[27] Матәм күнлири өткәндә Давут адәм әвәтип уни ордисиға кәлтүрди. Шуниң билән у
Давутниң аяли болуп, униңға бир оғул туғди. Лекин Давутниң қилған иши Пәрвәрди-
гарниң нәзиридә рәзил еди.

Натан пәйғәмбәр Давутқа тәнбиһ бериду

12 [1] Пәрвәрдигар Натанни Давутниң қешиға маңдурди. У Давутниң қешиға келип
униңға мундақ деди: «Бир шәһәрдә икки адәм бар болуп, бириси бай, йәнә
бириси кәмбәғәл еди. [2] Байниң интайин тола қой вә кала падилири бар еди. [3] Лекин
кәмбәғәлниң өзи сетивелип баққан кичик бир сағлиқ қозидин башқа бир нәрсиси йоқ
еди. Қоза кәмбәғәлниң өйидә балилири билән тәң өсүп чоң болди. Қоза униң йегинидин
йәп, униң ичкинидин ичип, униң қучиғида ухлиди; униң нәзиридә у өз қизидәк еди.
[4] Бир күни бир йолучи байниңкигә кәлди. Амма у өзигә кәлгән меһман үчүн өзиниң қой
яки кала падилиридин бирини йегүзүшкә тәйярлашқа көзи қиймай, бәлки кәмбәғәлниң
қозисини тартивелип союп, кәлгән меһман үчүн тәйярлиди».
[5] Давут буни аңлап у кишигә қаттиқ ғәзәпләнди. У Натанға: Пәрвәрдигарниң һаяти билән
қәсәм қилимәнки, шуни қилған адәм өлүмгә лайиқтур! [6] У һеч рәһимдиллиқ көрсәтмәй
бу ишни қилғини үчүн қозиға төрт һәссә төләм төлисун — деди.
[7] Натан Давутқа: Сән дәл шу кишидурсән! Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар мундақ дәй-
ду: «Мән сени Исраилниң үстидә падиша болғили мәсиһ қилдим вә Саулниң қолидин

11:21 «Бир хотун сепилдин униңға бир парчә ярғунчақ тешини етип, у ... өлмидиму?» — бу вақиә «һак.» 9:50-57дә тепилиду.
11:21 Һак. 9:52, 53
12:6 «бу ишни қилғини үчүн қозиға төрт һәссә төләм төлисун» — «Мис.» 22:1ни көрүң.
12:6 Мис. 22:1

қутқуздум; [8] Мән ғоҗаңниң җәмәтини саңа берип, ғоҗаңниң аяллирини қучиғиңға
ятқузуп, Исраилниң җәмәти билән Йәһуданиң җәмәтини саңа бәрдим. Әгәр сән буни
аз көргән болсаң, Мән саңа йәнә һәссиләп берәттим; [9] Немишкә Пәрвәрдигарниң сөзини
көзгә илмай, униң нәзиридә рәзил болғанни қилдиң? Сән Һиттий Урияни қилич билән
өлтүргүзүп, униң аялини өзүңгә аял қилдиң, сән уни Аммонийларниң қиличи билән
қәтл қилдиң. [10] Әнди сән Мени көзгә илмай, Һиттий Урияниң аялини өзүңгә аял қилғиниң үчүн, қилич сениң өйүңдин айрилмайду».
[11] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Мана өз өйүңдин саңа яманлиқ кәлтүрүп, көзлириңниң алдида аяллириңни елип, саңа йеқин бирисигә беримән, у болса күпкүндүздә аяллириң билән ятиду. [12] Сән болсаң у ишни мәхпий қилдиң, лекин Мән бу ишни пүткүл
Исраилниң алдида күндүздә қилимән» — деди.
[13] Давут Натанға: — Мән Пәрвәрдигарниң алдида гуна қилдим — деди. Натан Давутқа:
Пәрвәрдигар һәм гунайиңдин өтти; сән өлмәйсән. [14] Һалбуки, бу иш билән Пәрвәрдигарниң дүшмәнлиригә күпүрлүк қилишқа пурсәт бәргиниң үчүн, сениңдин туғулған оғул
бала чоқум өлиду, — деди.
[15] Шуниң билән Натан өз өйигә қайтип кәтти. Пәрвәрдигар Урияниң аялидин Давутқа
туғулған балини шундақ урдики, у қаттиқ кесәл болди.
[16] Давут бала һәққидә Худаға йелинди. У роза тутуп, кечиләрдә ичкиригә кирип йәрдә
дүм ятатти. [17] Униң җәмәтиниң ақсақаллири қопуп униң қешиға берип, уни йәрдин
қопурмақчи болди; лекин у унимиди вә улар билән тамақ йейишни рәт қилди. [18] Йәттинчи күни бала өлди. Давутниң хизмәткарлири бала өлди, дегән хәвәрни униңға беріштин қорқуп: «Бала тирик вақитида падиша бизниң сөзлиримизгә қулақ салмиди,
әнди биз қандақму униңға бала өлди, дәп хәвәр беримиз? У өзини зәхимләндүрүши
мүмкин!» — дейишти.
[19] Лекин Давут хизмәткарлириниң пичирлашқинини көрүп, балиниң өлгинини уқти.
Шуңа Давут хизмәткарлиридин: Бала өлдиму? дәп сориди. Улар: Өлди, — дәп җавап бәрди.
[20] Шуниң билән Давут йәрдин қопуп, жуюнуп, хушбуй май билән мәсиһлинип, кийимлирини йәңгүшләп, Пәрвәрдигарниң өйигә кирип ибадәт қилди; андин өз өйигә қайтип
өзигә тамақ әкәлтүрүп йеди. [21] Хизмәткарлири униңға: Силиниң бу немә қилғанлири?
Бала тирик чағда роза тутуп жиғлидила, лекин бала өлгәндин кейин қопуп тамақ йедила, — деди.
[22] У: Мән: «Ким билсун, Пәрвәрдигар маңа шапаәт көрситип, балини тирик қалдурармекин» дәп ойлап, бала тирик вақитта роза тутуп жиғлидим. [23] Лекин әнди у өлгәндин
кейин немишкә роза тутай? Мән уни яндуруп алалаймәнму? Мән униң йениға баримән,
лекин у йенимға йенип келәлмәйду, — деди
[24] Давут аяли Бат-Шебаға тәсәлли бәрди. У униң қешиға кирип униң билән ятти; у бир
оғул туғивиди, Давут уни Сулайман дәп атиди. Пәрвәрдигар уни сөйди, [25] вә Натан пәйғәмбәр арқилиқ вәһий йәткүзүп, униңға Пәрвәрдигар үчүн «Йәдидия» дәп исим қойди.

12:7 1Сам. 16:13
12:8 **«Мән ғоҗаңниң җәмәтини саңа берип, ғоҗаңниң аяллирини қучиғиңға ятқузуп...»** — «ғоҗаң» Саул падишани көрситиду.
12:11 Қан. 28:30; 2Сам. 16:22
12:16 **«У роза тутуп, кечиләрдә ичкиригә кирип йәрдә дүм ятатти»** — яки «У роза тутуп, кечидә ичкиригә кирип йәрдә дүм ятти».
12:24 **«Давут уни Сулайман дәп атиди»** — «Сулайман» ибраний тилида «шалом» — аман-течлиқ, хатирҗәмлик дегән мәнадики сөз билән мунасивәтлик.
12:24 1Тар. 22:9; Мат. 1:6
12:25 **«Натан пәйғәмбәр арқилиқ ... униңға ... «Йәдидия» дәп исим қойди»** — «Йәдидия»: «Пәрвәрдигар сөйгән»,

Давутниң қошунлири Аммонийларни мәғлуп қилиду

1Тар. 20:1-3

[26] Йоаб Аммонийларниң шаһанә пайтәхти Раббаһқа һуҗум қилип уни алди. [27] Андин
Йоаб хәвәрчиләрни Давутниң қешиға мандуруп: Мән Раббаһқа һуҗум қилип, шәһәрниң
су бар қисмини алдим. [28] Һазир сән қалған әскәрләрни жиғип, шәһәрни қамал қилип,
уни ишғал қилғин; болмиса мән шәһәрни алсам, мениң исмим билән атилиши мүмкин
— деди.
[29] Шуңа Давут һәммә хәлиқни җәм қилип, Раббаһқа һуҗум қилип уни алди.
[30] У уларниң падишасиниң таҗини униң бешидин алди. Униң үстидики алтунниң еғир-
лиғи бир талант еди, вә униң көзидә бир гөһәр бар еди. Кишиләр бу таҗни Давутниң
бешиға кийгүзди, Давут болса у шәһәрдин нурғун олҗа алди.
[31] Амма у йәрдики хәлиқни шәһәрдин чиқирип уларни һәрә, хаман тепидиған тирнилар
вә төмүр палтилар билән ишләтти яки хумданда қаттиқ әмгәккә салди; Давут Аммоний-
ларниң һәммә шәһәрлиридә шундақ қилди; андин Давут барлиқ хәлиқ билән Йеруса-
лимға йенип кәлди.

Давутниң қизи Тамар зиянкәшликкә учрайду

13 [1] Давутниң оғли Абшаломниң Тамар дегән чирайлиқ бир сиңлиси бар еди. Бу
ишлардин кейин, Давутниң оғли Амнон униңға ашиқ болуп қалди. [2] Амнон
сиңлиси Тамарниң ишқида шунчә дәрд тарттики, у кесәл болуп қалди. Амма Тамар техи
қиз еди; шуниң билән Амнонға уни бир иш қилиш мүмкин болмайдиғандәк көрүнди.
[3] Лекин Амнонниң Йонадаб исимлиқ бир дости бар еди. У Давутниң акиси Шимеаһниң
оғли еди. Бу Йонадаб толиму һейлигәр бир киши еди.
[4] У Амнонға: Сән падишаниң оғли туруп, немишкә күндин күнгә бундақ җүдәп кетисән?
Қени, маңа ейтип бәр, деди. Амнон униңға: Мән иним Абшаломниң сиңлиси Тамарға
ашиқ болдум, деди.
[5] Йонадаб униңға: Сән ағрип орун тутуп, йетип қалған болувал; атаң сени көргили кәл-
гәндә униңға: Сиңлим Тамар келип маңа тамақ бәрсун; униң тамақ әткинини көрүшүм
үчүн, алдимда тамақ етип бәрсун, мән униң қолидин тамақ йәй, дәп ейтқин, деди.
[6] Шуниң билән Амнон йетивелип өзини кесәл көрсәтти. Падиша уни көргили кәлгәндә,
Амнон падишаға: Өтүнимән, сиңлим Тамар бу йәргә келип, маңа икки қотурмач тәйяр
қилип бәрсун, андин мән униң қолидин елип йәй, деди.
[7] Шуниң билән Давут ордисиға адәм әвәтип Тамарға: Сәндин өтүнимәнки, акаң Амнон-
ниң өйигә берип, униңға йегидәк бир немә тәйярлап бәргин, дәп ейтти.
[8] Тамар Амнонниң өйигә барди; у ятқан еди. У ун елип жуғуруп, қотурмачларни көз ал-
дида әтти.
[9] Андин у қотурмачни қазандин елип, униң алдиға қойди. Лекин у йегили унимиди; у: —
Һәммә адәм мениң қешимдин чиқип кәтсун, деди. Шуниң билән һәммә кишиләр униң

дегән мәнада.
12:26 1Тар. 20:1-3
12:30 **«алтунниң еғирлиғи бир талант еди»** — «бир талант» бәлким 34 килограмдур. **«униң көзидә бир гөһәр бар еди»** — яки «униңға бир нәччә гөһәр қадалди».
12:30 1Тар. 20:2
12:31 **«у ... уларни һәрә, хаман тепидиған тирнилар вә төмүр палтилар билән ишләтти яки хумданда қаттиқ әмгәккә салди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «у ... уларни һәриләрниң тегигә бесип яки хаман тепидиған тирнилар астиға яки палтиниң астиға алди яки уларни хумдандин өткүзди» *(демәк, уларни интайин қийниди)*.
12:31 1Тар. 20:3
13:4 **«күндин күнгә ...»** — ибраний тилида «әтигәндин әтигәнгә...».

қешидин чиқип кәтти.
10 Андин Амнон Тамарға: Таамни ичкирики һуҗриға елип киргин, андин қолуңдин
елип йәймән, — деди. Тамар өзи әткән қотурмачни ичкирики һуҗриға, акиси Амнон-
ниң қешиға елип кирди.
11 Тамар уларни униңға йегүзүп қоймақчи болувиди, у уни тутувелип: И сиңлим, кәл!
Мән биләнятқин! деди.
12 Лекин у униңға җавап берип: Яқ, и ака, мени номусқа қоймиғин! Исраилда бундақ иш
йоқ! Сән бундақ пәскәшлик қилмиғин! 13 Мән бу шәрмәндичиликни қандақму көтирип
җүрәләймән?! Сән болсаң Исраилниң арисидики ахмақлардин болуп қалисән. Өтүнүп
қалай, пәқәт падишаға десәңла, у мени саңа тәвә болуштин тосимайду, — деди.
14 Лекин у униң сөзигә қулақ салмиди. У униңдин күчлүк келип, уни зорлап аяқ асти
қилип униң билән ятти.
15 Андин Амнон униңға интайин қаттиқ нәпрәтләнди; униң униңға болған нәприти униңға
болған әслидики муһәббитидин зиядә болди. Амнон униңға: Қопуп, йоқал! — деди.
16 Тамар униңға: Яқ! Мени һайдиған гунайиң сән һели маңа қилған шу иштин бәттәрдур,
деди. Лекин Амнон униңға қулақ салмиди, 17 бәлки хизмитидики яш жигитни чақирип:
Бу хотунни маңа чаплаштурмай, сиртқа чиқиривәт, андин ишикни тақап қой, деди.
18 Тамар толиму рәңдар бир көйнәк кийгән еди; чүнки падишаниң техи ятлиқ болмиған
қизлири шундақ кийим кийәтти. Амнонниң хизмәткари уни қоғлап чиқирип, ишик-
ни тақивалди. 19 Тамар бешиға күл чечип, кийгән рәңдар көйнигини житип, қолини
бешиға қоюп жиғлиған пети кетивататти. 20 Акиси Абшалом униңға: Акаң Амнон сән
билән яттиму? Һазирчә җим турғин, сиңлим. У сениң акаң әмәсму? Бу ишни көңлүңгә
алмиғин, — деди. Тамар акиси Абшаломниң өйидә көңли сунуқ һалда туруп қалди.
21 Давут падишаму болған барлиқ ишларни аңлап интайин аччиқланди.
22 Абшалом болса Амнонға я яхши, я яман һеч гәп қилмиди. Чүнки Абшалом сиңлиси
Тамарни Амнонниң хорлиғанлиғидин уни өч көрәтти.

Абшалом Амнонни өлтүриду

23 Толуқ икки жил өтүп, Әфраимға йеқин Баал-Һазорда Абшаломниң қирқиғучилири
қойлирини қирқиватати; у падишаниң һәммә оғуллирини тәклип қилди. 24 Абшалом
падишаниң қешиға келип: Мана қуллири қойлирини қирқитиватиду, падиша вә хизмәт-
карлириниң силиниң қуллири билән биллә беришини өтүнимән, — деди.
25 Падиша Абшаломға: Яқ, оғлум, биз һәммимиз бармайли, саңа еғирчилик чүшүп қал-
мисун, — деди. Абшалом шунчә десиму, у барғили унимиди, бәлки униңға амәт тилиди.
26 Лекин Абшалом: Әгәр беришқа унимисила, акам Амнонни биз билән барғили қойси-
ла, — деди.
Падиша униңдин: Немишкә у сениң билән бариду?» — дәп сориди.
27 Амма Абшалом уни көп зорлиғини үчүн у Амнонниң, шундақла падишаниң һәммә
оғуллириниң униң билән биллә беришиға қошулди.
28 Абшалом өз ғуламлириға буйруп: Сәгәк туруңлар, Амнон шарап ичип хуш кәйп
болғанда, мән силәргә Амнонни уруңлар десәм, уни дәрһал өлтүрүңлар. Қорқмаңлар!

13:17 **«бу хотунни маңа чаплаштурмай...»** — ибраний тилида «буни маңа чаплаштурмай...».
13:23 **«икки жил өтүп,... Баал-Һазорда Абшаломниң қирқиғучилири қойлирини қирқиватати»** — ибраний тилида: «... икки жил өтүп,... Абшаломниң ...Баал-Һазорда *(қой)* қирқиғучилири бар еди».
13:26 **«Әгәр беришқа унимисила, акам Амнонни биз билән барғили қойсила»** — Абшалом атиси Давутниң гуманини қозғап қоймаслиқ үчүн *(тәкәллуп бойичә)* уни авал тәклип қилиду. У падиша қошулмасалиғи мүмкин, дәп биләтти *(падиша дәрвәқә унимиди)*; шуниң билән у тәкәллуп билән падишаниң тунҗа оғли Амнонни тәклип қилалайтти.

Буларни силәргә буйруғучи мән әмәсму? Җүръәтлик болуп батурлуқ көрситиңлар — деди.
[29] Шуниң билән Абшаломниң ғуламлири Амнонға Абшалом өзи буйруғандәк қилди.
Шуан падишаниң һәммә оғуллири қопуп, һәр бири өз қечириға минип қачти. [30] Шундақ
болдики, улар техи йолда қечип кетиватқанда, «Абшалом падишаниң һәммә оғуллири-
ни өлтүрди. Уларниң һеч бири қалмиди» дегән хәвәр Давутқа йәткүзүлди.
[31] Падиша қопуп кийимлирини житип йәрдә дүм ятти; униң һәммә қул-хизмәткарлири
болса кийимлири житиқ һалда йенида туратти. [32] Амма Давутниң акиси Шимеаһниң
оғли Йонадаб униңға: — Ғоҗам, улар падишаниң оғуллири болған һәммә жигитләрни
өлтүрди, дәп хиял қилмисила. Чүнки пәқәт Амнон өлди; у иш Амнонниң Абшаломниң
сиңлиси Тамарни хар қилған күндин башлап Абшаломниң ағзидин чиқармиған нийи-
ти еди. [33] Әнди ғоҗам падиша «Падишаһниң һәммә оғуллири өлди» дегән ойда болуп
көңүллирини беарам қилмисила. Чүнки пәқәт Амнонла өлди — деди.
[34] Абшалом болса қечип кәткән еди. Йерусалимдики күзәтчи ғулам қаривиди, мана,
ғәрип тәрипидин тағниң йенидики йол билән нурғун адәмләр келиватәтти. [35] Йонадаб
падишаға: Мана, падишаниң оғуллири кәлди. Дәл қуллири дегәндәк болди — деди.
[36] Сөзини түгитип туривиди, падишаниң оғуллири келип қаттиқ жиға-зерә қилди. Па-
диша билән хизмәткарлириму қаттиқ жиғлашти. [37] Лекин Абшалом болса Гәшурниң
падишаси, Аммиһудниң оғли Талмайниң қешиға барди. Давут оғли үчүн һәр күни һаза
тутуп қайғурди.
[38] Абшалом қечип, Гәшурға берип у йәрдә үч жил турди. [39] Давут падишаниң қәлби Аб-
шаломниң йениға беришқа интизар болди; чүнки у Амнонға нисбәтән тәсәлли тапқан
еди, чүнки у өлгән еди.

Абшалом Йерусалимға қайтип келиду

14 [1] Әнди Зәруияниң оғли Йоаб падиша қәлбиниң Абшаломға тәлмүрүватқанлиғини
байқиди. [2] Шуниң үчүн Йоаб Тәкоаға адәм әвәтип у йәрдин данишмән бир хотунни
әкәлдүрүп униңға: Сәндин өтүнәй, өзүңни матәм тутқан кишидәк көрситип қарилиқ
кийими кийип, өзүңни әтирлик май билән яғлимай, бәлки өзүңни өлгүчи үчүн узун
вақит һазидар болған аялдәк қилип [3] Давут падишаниң қешиға берип униңға мундақ
дегин, — деди.
Шундақ қилип, Йоаб демәкчи болғанлирини у аялға үгәтти. [4] Шуниң билән Тәкоалиқ
бу аял падишаниң алдиға берип, тазим қилип, баш уруп: И падишасим, мени қутқузу-
валғайла, — деди.
[5] Падиша униңдин: Немә дәрдиң бар? дәп сориди. У җавап берип: Мән дәрвәқә бир тул
хотунмән! Ерим өлүп кәтти; [6] Дедәклириниң икки оғли бар еди. Иккиси етизлиқта уру-

---

13:31 2Сам. 1:11
13:34 **«ғәрип тәрипидин...»** — яки «униң кәйни тәрипидин...».
13:37 **«Абшалом болса Гәшурниң падишаси, Аммиһудниң оғли Талмайниң қешиға барди»** — Талмай Абшаломниң чоң атиси *(аписиниң атиси)* еди *(«1Тар.» 2:3)*.
13:39 **«Давут падишаниң қәлби Абшаломниң йениға беришқа интизар болди»** — бу айәтниң биринчи қисми тоғрилиқ башқа бир хил чүшәнчә: «Давут падиша қәлбидә «мән чиқип Абшаломни урай» дегән нийәттин йенип қалди».
14:1 **«...Йоаб падиша қәлбиниң Абшаломға тәлмүрүватқанлиғинитәлмүрүватқанлиғини байқиди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «...Йоаб падиша қәлбиниң Абшаломға өч болғанлиғини байқиди». Бирақ Йоабниң ишләткән тәдбиридин *(2-23)* қариғанда, бизниң тәрҗимимизни шу әһвалға бәкрәк маслишиду, дәп қараймиз.
14:2 **«өзүңни әтирлик май билән яғлимай,...»** — ибраний тилида «өзүңни әтирлик май билән мәсиһлимәй,...». Кона заманларда оттура шәриқтики әлләр арисида кишиләрдә *(әрләр вә аяллардиму)* йүзлирини әтирлик май билән сүрүш адити бар еди. Лекин матәм тутқанлар қайғуни билдүрүш үчүн шундақ қилмайтти.

шуп келип, ариға чүшидиған адәм болмиғачқа, бири йәнә бирини уруп өлтүрүп қойди.
[7] Мана, һазир пүтүн өйдикиләр дедәклиригә қарши қопуп, инисини өлтүргинини бизгә
тутуп бәргин; инисиниң җенини елип, қәтл қилғини үчүн биз җанға җан алимиз. Шу-
ниң биләнму мирас алғучини йоқитимиз, дәватиду. Улар шундақ қилип ялғуз қалған
чоғумни өчүрүп, еримгә нә нам нә йәр йүзидә әвлатму қалдурғили қоймайду, — деди.
[8] Падиша аялға: Өйүңгә барғин, мән әһвалға қарап сән тоғрилиқ һөкүм чиқиримән, —
деди.
[9] Тәкоалиқ аял падишаға: И, ғоҗам падиша, бу ишта гуна болса, һәммиси мениң билән
атамниң җәмәти үстидә болсун, падиша вә униң тәхти билән мунасивәтсиз болсун, —
деди.
[10] Падишаһ: Бирәр ким саңа бу тоғрилиқ гәп қилса, уни мениң қешимға елип кәлгин, у
сени йәнә аварә қилмайдиған болиду, — деди.
[11] Аял җавап берип: Ундақта падиша Пәрвәрдигар Худалирини яд қилғайла, қанға қан
интиқам алғучиларниң оғлумни йоқатмаслиғи үчүн, уларниң һалак қилишиға йол
қоймиғайла, — деди. Падишаһ: Пәрвәрдигарниң һаяти билән қәсәм қилимәнки, Сениң
оғлуңниң бир тал чечи йәргә чүшмәйду, — деди.
[12] Лекин аял: Дедәклири ғоҗам падишаға йәнә бир сөзни дегили қойғайла, девиди, у:
Ейтқин — деди. [13] Аял йәнә мундақ деди: Әнди сили немишкә Худаниң хәлқигә шуниңға
охшаш зиянлиқ бир ишни нийәт қилдила? Падиша шу гепи билән өзини гунакар қилип
бекитиватиду, чүнки у өзи палиған кишини қайтуруп әкәлмиди. [14] Дәрвәқә һәммимиз
чоқум өлүп, йәргә төкүлгән, қайтидин жиғивалғили болмайдиған судәк болимиз. Ле-
кин Худа адәмниң җенини елишқа әмәс, бәлки Өз паланғинини Өзигә қайтуруп әки-
лишкә илаж қилиду.
[15] Әмәлийәттә, мениң ғоҗам падишаға шу иш тоғрисидин сөз қилғили келишимниң
сәвәви, хәлиқ мени қорқатти. Лекин дедәклири: Бу гәпни падишаға ейтай! Падиша бәл-
ким өз чөрисиниң илтимасини беҗа кәлтүрәр, дегән ойда болди. [16] Чүнки падиша аңли-
ши мүмкин, чөрисини һәм оғлумни Худаниң мирасидин тәң йоқатмақчи болған киши-
ниң қолидин қутқузуп қалар. [17] Шуңа дедәклири, ғоҗам падишаниң сөзи маңа арамлиқ
берәр, дәп ойлидим. Чүнки ғоҗам падиша Худаниң бир пәриштисидәк яхши-яманни
пәриқ әткүчидур. Пәрвәрдигар Худалири сили билән биллә болғай!
[18] Падиша аялға җавап берип: Сәндин өтүнимәнки, мән сәндин соримақчи болған ишни
мәндин йошурмиғайсән, деди. Аял: Ғоҗам падиша сөз қилсила, деди.
[19] Падишаһ: Бу гәплириңниң һәммиси Йоабниң көрсәтмисиму, қандақ? — деди. Аял җа-
вап берип: И, ғоҗам падиша, силиниң җанлири билән қәсәм қилимәнки, ғоҗам падиша
ейтқанлири оңғиму, солғиму қаймайдиған һәқиқәттур. Дәрвәқә силиниң қуллири Йоаб
маңа шуни тапилап, бу сөзләрни дедәклириниң ағзиға салди. [20] Йоабниң бундақ қили-

---

14:9 «бу ишта гуна болса,...» — Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә, бириси башқа бирисини бекардин-бекар өлтүргән болса, өлтүрүлгүчиниң йеқин уруқ-туққанлириниң униң үчүн қисас елиш һоқуқи бар еди *(«Чөл.» 35:9-34)*. Бириси бирәрсини тәсадипийлиқтин өлтүрүп қойса, өлтүргүчи киши чәтәлгә яки «панаһлиқ шәһири»гә қачса болатти. Амма мошу йәрдә падиша шу аялниң туққанлириниң «қисас елиш»тин ибарәт қанунлуқ һоқуқини тосмақчи болиду. Кейин у шуни билидуки, һәммә сөзләр пәқәт бир тәмсилдур, халас.
14:11 «падиша Пәрвәрдигар Худалирини яд қилғайла...» — дегәнниң мәнаси бәлким «падиша Пәрвәрдигарниң нами билән қәсәм қилғайла...».
14:14 «Худа... паланғинини Өзигә қайтуруп әкилишкә илаж қилиду» — ибраний тилида: «Худа... Өзиниң паликинини Өзидин паланди қеливәрмәслигигә илаж қилиду» дегән сөз билән ипадилиниду.
14:16 «Худаниң мираси» — шүбһисизки, тул хотун вә оғлиға *(Худаниң бир нәччә дәвир илгири Исраил хәлқиниң әҗдатлириға тапшурған көрсәтмисигә асасән) («Йә.» 12:7 қатарлиқлар)* мирас қалған зиминини көрситиду.
14:19 «Йоабниң көрсәтмиси» — ибраний тилида: «Йоабниң қоли». **«ғоҗам падиша ейтқанлири оңғиму, солғиму қаймайдиған һәқиқәттур»** — ибраний тилида «Бириси ғоҗам падиша ейтқанлиридин оңғиму, солғиму бурулса, у һәқиқәттә турмайду».

ши бу ишни һәл қилиш үчүн еди. Ғожамниң даналиғи Худаниң бир пәриштисиниңки-
дәк екән, зиминда йүз бериватқан һәммә ишларни билидикән, — деди.
21 Шуниң билән падиша Йоабқа: Мақул! Мана, бу ишқа иҗазәт бәрдим. Берип у жигит
Абшаломни елип кәлгин, деди.
22 Йоаб йәргә жиқилип баш уруп, падишаға бәхит-бәрикәт тилиди. Андин Йоаб: И ғоҗам
падиша, өз қулуңниң тәливигә иҗазәт бәргиниңдин, өз қулуңниң сениң алдиңда илти-
пат тапқинини бүгүн билдим, — деди.
23 Андин Йоаб қозғилип, Гәшурға берип Абшаломни Йерусалимға елип кәлди. 24 Амма
падиша: — У мениң йүзүмни көрмәй, өз өйигә барсун, дегән еди. Шуңа Абшалом пади-
шаниң йүзини көрмәй, өз өйигә кәтти.
25 Әнди пүткүл Исраил тәвәсидә Абшаломдәк чирайлиқ дәп махталған адәм йоқ еди.
Тапинидин тартип чоққусиғичә униңда һеч әйип йоқ еди. 26 Униң чечини чүшүргәндә (у
һәр жилниң ахирида чечини чүшүрәтти; чечи еғирлишип кәткәчкә, шуңа уни чүшүрәт-
ти), чечини падишаниң «өлчәм тараза»си билән тартса икки йүз шәкәл чиқатти. 27 Аб-
шаломдин үч оғул вә Тамар исимлиқ бир қиз туғулди. Қизи толиму чирайлиқ еди.
28 Абшалом падишаниң йүзини көрмәй, Йерусалимда топтоғра икки жил тошқичә тур-
ди; 29 Абшалом Йоабқа адәм мәңдуруп, өзини падишаниң қешиға әвәтишини өтүнди,
амма у кәлгили унимиди. Абшалом иккинчи қетим униң йениға адәм әвәтти, лекин
Йоаб келишни халимиди.
30 Шуниң билән Абшалом өз хизмәткарлириға: — Йоабниң мениңкигә яндаш арпа те-
риқлиқ бир парчә етизлиғи бар. Берип униңға от қоюңлар, дәп буйруди. Шундақ қилип,
Абшаломниң хизмәткарлири Йоабниң бу бир парчә етизлиғиға от қойди. 31 Андин Йоаб
қозғилип Абшаломниң өйигә кирип униңдин: Немишкә хизмәткарлириң етизлиғимға
от қойди! — дәп сориди.
32 Абшалом Йоабқа җавап берип: Мана, мән саңа адәм әвәтип: Қешимға кәлсун, андин
падишаниң қешиға маңа вакалитән барғузуп униңға: Мән немишкә Гәшурдин йенип
кәлгәндимән? У йәрдә қалсам, яхши болаттикән, дәп ейтқузмақчи едим. Әнди падиша
билән дидарлашсам дәймән; мәндә қәбиһлик болса, у мени өлтүрсун, — деди.
33 Шуниң билән Йоаб падишаниң қешиға берип, униңға бу хәвәрни йәткүзди. Падиша
Абшаломни чақирди; у падишаниң қешиға келип, падишаниң алдида тазим қилип баш
урди; падиша Абшаломни сөйди.

Абшалом падишаға исян көтириду

15 1 Бу ишлардин кейин Абшалом өзигә җәң һарвуси билән атларни тәйярлатти һәм
өз алдида жүгүридиған әллик әскәрни бекитти. 2 Абшалом таң сәһәрдә қопуп,
дәрвазиға баридиған йолниң йенида туратти. Қачан бириси дәвайимни кәссун дәп,
падишаға әрз тутқили кәлсә, Абшалом уни чақирип: Сән қайси шәһәрдин кәлдиң, —
дәп сорайтти. У киши: Қулуң Исраилниң паланчи қәбилисидин кәлди, десә, 3 Абшалом
униңға: Мана, дәвайиңлар дурус вә һәқ екән, лекин падиша тәрипидин өзигә вакалитән
әрзиңни аңлашқа қоюлған адәм йоқ, дәйтти. 4 Андин Абшалом йәнә: Кашки, мән
зиминда сорақчи қилинсам еди, һәр кимниң әрзи яки дәвайи болуп, мениң қешимға
кәлсә, униңға адаләт көрситәттим! — дәйтти.
5 Бирким униңға тазим қилғили алдиға барса, Абшалом қолини узутуп, уни тутуп сөйәт-
ти. 6 Абшалом шундақ қилип падишаниң һөкүм чиқиришиға кәлгән Исраилниң һәр бир
адәмлириниң көңүллирини утувалатти.

14:26 **«икки йүз шәкәл»** — 1.4 килограм болуши мүмкин.

[7] Төрт жил өткәндә, Абшалом падишаға: Мениң Һебронда Пәрвәрдигарға ичкән қаси-
мимни ада қилишим үчүн, шу йәргә беришқа иҗазәт бәрсәң; [8] чүнки қулуң Сурийәдики
Гәшурда турғинимда қәсәм ичип: Әгәр Пәрвәрдигар мени Йерусалимға қайтурса, мән
Пәрвәрдигарға ибадәт қилимән, дәп ейтқан еди, — деди.
[9] Падиша униңға: Теч-аман берип кәлгин, девиди, у қозғилип Һебронға кәтти.
[10] Лекин Абшалом Исраилниң һәммә қәбилилиригә мәхпий әлчиләрни мандуруп: Бурға
авазини аңлиғиниңларда: «Абшалом Һебронда падиша болди!» дәп елан қилиңлар,
деди.
[11] Әнди икки йүз адәм тәклип билән Абшалом билән биргә Йерусалимдин барған еди.
Улар һәқиқий әһвалдин бехәвәр болғачқа, саддилиқ билән барған еди. [12] Абшалом қур-
банлиқ өткүзгәндә, у адәм әвәтип Давутниң мәслиһәтчиси болған Гилоһлуқ Аһитофәл-
ни өз шәһири Гилоһдин елип кәлди. Шуниң билән қәст барғансери күчәйди, Абшаломға
әгәшкәнләр барғансери көпийивататти.

Давут Йерусалимдин қачиду

[13] Давутқа бир хәвәрчи келип: Исраилниң адәмлириниң көңүллири Абшаломға майил
болди, — деди.
[14] Шуниң билән Давут Йерусалимда униң билән болған һәммә қул-хизмәткарлириға:
Қопуп қачайли! Болмиса, Абшаломдин қутулалмаймиз. Иштик кетәйли; болмиса, у ту-
юқсиз үстимизгә бесип келип, бизгә бала кәлтүрүп шәһәр хәлқини қилич биси билән
уриду, деди.
[15] Падишаһниң қул-хизмәткарлири падишаға: Ғоҗам падиша немә бекитсә, шуни қи-
лимиз, деди.
[16] Шуниң билән падиша пүтүн аилисидикиләрни елип, чиқип кәтти; амма падиша ке-
низәклиридин онни ордиға қарашқа қойди. [17] Падиша чиқип кәткәндә һәммә хәлиқ
униңға әгәшти; улар Бәйт-Мәрһакта туруп қалди. [18] һәммә хизмәткарлири униң билән
биллә Кидрон еқинидин өтүвататти; барлиқ Кәрәтийләр, барлиқ Пәләтийләр, барлиқ
Гатлиқлар, йәни Гат шәһиридин чиқип униңға әгәшкән алтә йүз адәм падишаниң алди-
да маңатти. [19] Падиша Гатлиқ Иттайға: Сән немишкә биз билән барисән? Йенип берип
падишаниң қешида турғин; чүнки сән өз жутуңдин мусапир болуп паланғансән. [20] Сән
пәқәт түнүгүнла кәлдиң, мән бүгүн қандақсигә сени өзүм билән биллә сәрсан қилай?
Мән болсам, нәгә баралисам, шу йәргә баримән. Қериндашлириңни елип йенип кәткин;
Худаниң рәһим-шәпқити вә һәқиқити саңа яр болғай! — деди. [21] Лекин Иттай падишаға
җавап берип: Пәрвәрдигарниң һаяти билән вә ғоҗам падишаниң һаяти билән қәсәм қи-
лимәнки, мәйли һаят яки мамат болсун, ғоҗам падиша қәйәрдә болса, қулуң шу йәрди-
му болиду! — деди.
[22] Давут Иттайға: Әнди сәнму берип еқиндин өткин, деди. Шуниң билән Гатлиқ Иттай
һәммә адәмлири вә униң билән маңған барлиқ бала-җақилири өтүп кәтти. [23] һәммә
хәлиқ өтүватқанда, пүткүл шу жуттикиләр қаттиқ аваз билән жиғлиди. Падиша өзиму

15:7 **«төрт жил өткәндә...»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «қириқ жил өткәндә...» дейилиду. Бу бәлким көчүрмичиниң хаталиғидин болған.
15:17 **«Бәйт-Мәрһак»** — яки «жирақтики орда».
15:18 **«Кидрон дәриясидин»** — бу сөзләр ибраний текстидә йоқ, лекин «өтүвататти» дегән сөз бу мәнани көрситиду *(23-айәтни көрүң)*. Кидрон еқини Йерусалимниң шәрқий тәрипигә йеқин болуп, Иордан дәриясиға маңғанда униңдин өтүши керәк.
15:18 **2Сам. 8:18; 1Пад. 1:38; 1Тар. 18:17**
15:19 **«йенип берип падишаниң қешида турғин...»** — Давут «падиша» дегән сөзни ишлитип, Абшалом «йеңи падиша»ни көрситиду. 34-айәтниму көрүң.
15:22 **«еқиндин өткин»** — бәлки Кидрон дәриясидин *(23-айәтни көрүң)*.

Кидрон еқинидин өткәндә, барлиқ хәлиқ чөллүк тәрипигә қарап йол алди.
24 Вә мана, Задок билән Лавийларму Худаниң әһдә сандуғини көтирип биллә кәлди;
улар Худаниң әһдә сандуғини йәрдә қойди. Барлиқ хәлиқ шәһәрдин чиқип өткичә Абия-
тар болса, қурбанлиқларни сунуп туратти. 25 Падиша Задокқа: Худаниң әһдә сандуғини
шәһәргә яндуруп елип киргин. Мән әгәр Пәрвәрдигарниң көзлиридә илтипат тапсам, У
чоқум мени яндуруп келиду вә У маңа әһдә сандуғини вә Өз маканини йәнә көргүзиду;
26 лекин У мениң тоғрамда: Сәндин хурсәнлигим йоқ, десә, мана мән; У мени қандақ
қилишни лайиқ көрсә, шундақ қилсун, — деди.
27 Падиша каһин Задокқа: Сән алдин көргүчи әмәсму? Сән вә өз оғлуң Ахимааз вә Аби-
ятарниң оғли Йонатан, йәни иккиңларниң икки оғлуңлар саңа һәмраһ болуп теч-аман
шәһәргә қайтқин. 28 Мана, мән силәрдин хәвәр кәлгичә чөлдики өткәлләрдә күтүп ту-
рай, — деди.
29 Шуниң билән Задок билән Абиятар Худаниң әһдә сандуғини Йерусалимға қайтуруп
берип, у йәрдә қалди.
30 Лекин Давут Зәйтун теғиға чиққанда, бешини йепип ялаң аяқ болуп жиғлаватати;
униң билән болған һәммә хәлиқниң һәр бири бешини йепип жиғлап чиқиватати. 31 Би-
риси келип Давутқа: Аһитофәлму Абшаломниң қәстигә қатнашқанлар ичидә екән, деди.
Шуниң билән Давут дуа қилип: И Пәрвәрдигар, Аһитофәлниң мәслиһәтини ахмақани-
ликкә айландурғайсән, деди.
32 Давут тағниң чоққисиға, йәни адәттә у мәхсус Худаға ибадәт қилидиған жайға йәт-
кәндә, Аркилиқ Һушай тони житиқ, бешиға топа-чаң чечилған һалда униң алдиға кәлди.
33 Давут униңға: Мениң билән барсаң, маңа жүк болуп қалисән; 34 лекин шәһәргә қайтип
берип Абшаломға: И падиша, мән бүгүнгә қәдәр атаңниң қул-хизмәткари болғандәк,
әнди сениң қул-хизмәткариң болай, десәң, сән мән үчүн Аһитофәлниң мәслиһәтини
бекар қиливетәләйсән. 35 Мана Задок вә Абиятар дегән каһинларму шу йәрдә сән билән
биллә болиду әмәсму? Падишаһниң ордисидин немә аңлисаң, Задок билән Абиятар
каһинларға ейтқин. 36 мана, уларниң икки оғли, йәни Задокниң оғли Ахимааз билән
Абиятарниң оғли Йонатанму шу йәрдә уларниң йенида туриду. Һәр немә аңлисаң, улар
арқилиқ маңа хәвәр йәткүзгин — деди.
37 Шуниң билән Давутниң дости Һушай шәһәргә барди; Абшаломму дәл шу чағда Йеру-
салимға кирди.

Давут Зибадин соғатларни қобул қилиду

16 1 Давут тағниң чоққисидин әндила өтүшигә Мәфибошәтниң хизмәткари Зиба
икки йүз нан, бир йүз кишмиш пошкили, йүз язлиқ мевә пошкили вә бир тулум
шарапни икки ешәккә артип униң алдиға чиқти.
2 Падиша Зибаға: Буларни немә үчүн әкәлдиң? деди. Зиба: Ешәкләрни падишаниң аили-
сидикиләр мениши үчүн, нанлар билән язлиқ мевиләрни ғуламларниң йейиши үчүн,
шарапни чөлдә һерип кәткәнләрниң ичиши үчүн әкәлдим — деди.
3 Падишаһ: Ғожаңниң оғли нәдә? — дәп сориди. Зиба падишаға жавап берип: У йәнила
Йерусалимда қалди, чүнки у: Бүгүн Исраил жәмәтидикиләр атамниң падишалиғини
маңа яндуруп бериду, дәп олтириду — деди.

15:23 Юһ. 18:1
15:24 **«Барлиқ хәлиқ шәһәрдин чиқип өткичә Абиятар болса, қурбанлиқларни сунуп туратти»** — башқа бир хил тәржимиси: «Барлиқ хәлиқ шәһәрдин чиқип өткичә Абиятар сақлап туруп, андин өтти».
16:1 **«йүз язлиқ мевә пошкили»** — яки «йүз әнжир пошкили».
16:3 2Сам. 19:27

[4] Падиша Зибаға: Мана Мәфибошәтниң һәммиси саңа тәвә болсун, девиди, Зиба: Мән си-
лигә тазим қилимән; силиниң алдилирида илтипат тапсам, и ғоҗам падиша, — деди.
[5] Давут падиша Баһуримға кәлгәндә, мана Саулниң җәмәтидин болған, Гераниң оғли
Шимәй исимлик бир адәм шу йәрдин униң алдиға чиқти; у бу яққа кәлгәч кимду би-
рини қарғаватати. [6] У Давутниң өзигә вә Давут падишаниң барлиқ хизмәткарлириға
қарап ташларни атти; һәммә хәлиқ билән барлиқ палванлар падишаниң оң тәрипидә вә
сол тәрипидә туратти.
[7] Шимәй қарғап: Йоқал, йоқал, һәй сән қанхор, иплас! [8] Сән Саулниң орнида падиша
болдуң, лекин Пәрвәрдигар униң җәмәтиниң қенини сениң бешиңға қайтурди; әнди
Пәрвәрдигар падишалиқни оғлуң Абшаломниң қолиға бәрди; мана, өзүңниң рәзилли-
гиң сениң үстүңгә чүшти, чүнки сән бир қанхорсән! — деди.
[9] Зәруияниң оғли Абишай падишаға: Немишкә бу өлүк ишт ғоҗам падишани қарғисун?
У йәргә берип униң бешини кәскили маңа иҗазәт бәргәйсән! — деди.
[10] Лекин падиша: И Зәруияниң оғуллири, мениң билән немә кариңлар? У қарғиса қарғи-
сун! Әгәр Пәрвәрдигар униңға, Давутни қарғиғин, дәп ейтқан болса, ундақта ким униңға:
Немишкә бундақ қилисән? — дейәлисун?
[11] Давут Абишайға вә барлиқ хизмәткарлириға: Мана өз пуштумдин болған оғлум ме-
ниң җенимни издигән йәрдә, бу Бинямин киши униңдин артуқрақ қилмамду? Уни
қарғиғили қойғин, чүнки Пәрвәрдигар униңға шундақ буйрупту. [12] Пәрвәрдигар бәлким
мениң дәрдлиримни нәзиригә елип, бу адәмниң бүгүн мени қарғиғанлириниң орнида
маңа яхшилиқ яндурар, деди.
[13] Шуниң билән Давут өз адәмлири билән йолда меңиварди. Шимәй болса Давутниң
удулдики тағ бағрида маңғач қарғайтти һәм таш етип топа-чаң чачатти.
[14] Падиша вә униң билән болған хәлиқниң һәммиси һерип, мәнзилгә барғанда у йәрдә
арам алди.

Аһитофәлниң мәслиһәти

[15] Әнди Абшалом барлиқ Исраиллар билән Йерусалимға кәлди; Аһитофәл униң билән
биллә еди. [16] Давутниң дости аркилиқ Һушай Абшаломниң қешиға кәлгәндә, у Абша-
ломға: Падиша яшисун! Падиша яшисун! — деди.
[17] Абшалом Һушайға: Бу сениң достуңға көрситидиған һиммитиңму? Немишкә достуң
билән бармидиң? — деди.
[18] Һушай Абшаломға: Яқ, ундақ әмәс, бәлки Пәрвәрдигар вә бу хәлиқ һәмдә Исраиллар-
ниң һәммиси кимни таллиса, мән униңға тәвә болай вә униң йенида туримән. [19] Шу-
ниңдин башқа кимниң хизмитидә болай? Униң оғлиниң қешида хизмәт қилмамдим?
Сениң атаңниң қешида хизмәт қилғандәк, әнди сениң қешиңда хизмәт қилай, — деди.
[20] Андин Абшалом Аһитофәлгә: Мәслиһәтлишип йол көрситиңлар; қандақ қилсақ бо-
лар? — деди.
[21] Аһитофәл Абшаломға: Атаңниң ордисиға қариғили қойған кенизәклири билән бил-
лә ятқин; шуниң билән пүткүл Исраил сениң өзүңни атаңға нәпрәтлик қилғанлиғиңни
аңлайду; шундақ қилип саңа әгәшкәнләрниң қоллири күчләндүрүлиду, деди.
[22] Шуниң билән улар Абшалом үчүн ординиң өгүзидә бир чедир тикти; Абшалом һәммә
Исраилниң көзлири алдида өз атисиниң кенизәклири билән биллә болди.
[23] У күнләрдә Аһитофәлниң бәргән мәслиһәти худди киши Худадин сорап еришкән

16:5 1Пад. 2:8
16:7 **«һәй сән қанхор, иплас!»** — «иплас» ибраний тилида: «Иблис *(Белиял)*ниң оғли».
16:9 1Сам. 24:15; 2Сам. 9:8

сөз-каламдәк һесаплинатти. Униң Давутқа вә Абшаломға бәргән һәммә мәслиһәтиму
һәм шундақ қарилатти.

Аһитофәлниң мәслиһәти бекар қилиниду

17 1 Аһитофәл Абшаломға: Маңа он икки миң адәмни талливелишқа рухсәт бәрсәң,
мән бүгүн кечә қозғилип, Давутни қоғлай; 2 Мән униң үстигә чүшкинимдә у һерип,
қоллири аҗиз болиду; мән уни алақзадә қиливетимән, шундақла униң билән болған
барлиқ хәлиқ қачиду. Мән пәқәт падишанила уруп өлтүримән, 3 андин һәммә хәлиқни
саңа беқиндуруп қайтуримән. Сән издигән адәм йоқалса, һәммә хәлиқ сениң қешиңға
қайтиду; шуниң билән һәммә хәлиқ аман-есән қалиду, деди.
4 Бу мәслиһәт Абшаломға вә Исраилниң барлиқ ақсақаллириға яқти, 5 лекин Абшалом:
Аркилиқ Һушайниму чақириңлар; униң сөзиниму аңлайли, — деди.
6 Һушай Абшаломниң қешиға кәлгәндә, Абшалом униңға: Аһитофәл мундақ-мундақ ейт-
ти; у дегәндәк қилайлиму? Болмиса, сән бир мәслиһәт бәргин, — деди.
7 Һушай Абшаломға: Аһитофәлниң бу вақитта бәргән мәслиһәти яхши әмәс, — деди.
8 Һушай йәнә мундақ деди: «Сән атаң билән адәмлирини билисәнғу — улар палванлар-
дур, һазир даладики балилиридин җуда қилинған чиши ейиқтәк пәйли яман. Атаң бол-
са һәқиқий җәңчидур, өз адәмлири билән биргә қонмайду. 9 Мана у һазир бир ғарда я
башқа бир йәрдә мөкүнүвалған болса керәк. Мабада у авал хәлқимиз үстигә чүшсә шуни
аңлиған һәр ким: Абшаломға әгәшкәнләр қирғинчилиққа учрапту, — дәйду. 10 У вақитта
һәтта шир жүрәк палванларниң жүрәклириму су болуп кетиду; чүнки пүткүл Исраил
атаңниң батур екәнлигини, шундақла униңға әгәшкәнләрниңму палван екәнлигини би-
лиду. 11 Шуңа мәслиһәтим шуки, пүткүл Исраил Дандин тартип Бәәр-Шебағичә сениң
қешиңға тез жиғилсун (улар деңиздики қумлардәк көптур!). Сән өзүң уларни башлап
җәңгә чиққин. 12 Биз уни қәйәрдә тапсақ, шәбнәм йәргә чүшкәндәк униң үстигә чүшәй-
ли. Шуниң билән униң өзи вә униң билән болған кишиләрдин һеч кимму қалмайду. 13
Әгәр у бир шәһәргә киривалсиму, пүткүл Исраил шу йәргә арғамчиларни елип келип,
шәһәрни һәтта униңдики кичик шеғил-ташларниму қалдурмай сөрәп әкилип, дәрия
җилғисиға ташливетимиз».
14 Абшалом билән Исраилниң һәммә адәмлири: Аркилиқ Һушайниң мәслиһәти Аһито-
фәлниң мәслиһәтидин яхши екән, дейишти. Чүнки Пәрвәрдигар Абшаломниң бешиға
бала кәлсун дәп, Аһитофәлниң яхши мәслиһәтиниң бекар қилинишини бекиткән еди.
15 Һушай Задок билән Абиятар каһинларға: Аһитофәлниң Абшалом билән Исраилниң
ақсақаллириға бәргән мәслиһәти мундақ-мундақ, амма мениң мәслиһәтим болса мун-
дақ-мундақ; 16 һазир силәр дәрһал адәм әвәтип Давутқа: Бу кечидә чөлниң кечиклиридә
қонмай, бәлки тез өтүп кетиңлар, болмиса падиша вә униң билән болған һәммә хәлиқ
һалак болуши мүмкин, дәп йәткүзүңлар — деди.
17 У вақитта Йонатан билән АхимаазӘн-Рогәлдә күтүп туратти; улар башқиларниң
көрүп қалмаслиғи үчүн шәһәргә кирмиди; бир дедәкниң чиқип уларға хәвәр бериши
бекитилди. Улар берип Давут падишаға хәвәрни йәткүзди.
18 Лекин бир яш жигит уларни көрүп келип, Абшаломға дәп қойди. Амма бу иккилән
иштик берип, Баһуримдики бир адәмниң өйигә кирди. Бу адәмниң һойлисида қудуқ
бар еди; улар шуниңға чүшүп йошурунди. 19 Униң аяли қудуқниң ағзиға япқучини йе-

17:3 **«Сән издигән адәм йоқалса, һәммә хәлиқ сениң қешиңға қайтиду»** — ибраний тилида: «Барлиқ адәмниң қайтип келиши, сән издигән адәмниң җениға баравәрдур».
17:9 **«Мабада у авал хәлқимиз үстигә чүшсә...»** — яки «Дәсләптә хәлиқ(*имиз*)дин нәччиси жиқилип өлтүрүлсә,...»

пип үстигә соқулған буғдайни төкүп қойди; шуниң билән һеч иш ашкариланмиди.
[20] Абшаломниң хизмәткарлири өйгә кирип аялниң қешиға келип: Ахимааз билән Йонатан қәйәрдә? — дәп сориди. Аял: Улар ериқтин өтүп кәтти, деди. Кәлгәнләр уларни издәп тапалмай, Йерусалимға қайтип кәтти.
[21] Улар кәткәндин кейин, бу иккилән қудуқтин чиқип, берип Давут падишаға хәвәр бәрди. Улар Давутқа: Қопуп, судин өткин; чүнки Аһитофәл сени тутуш үчүн шундақ мәслиһәт берипту, — деди.
[22] Шуниң билән Давут вә униң билән болған барлиқ хәлиқ қозғилип Иордан дәриясидин өтти; таң атқичә Иордан дәриясидин өтмигән һеч ким қалмиди.
[23] Аһитофәл өз мәслиһәтини қобул қилмиғанлиғини көрүп ешигини тоқуп, өз шәһиридики өйигә берип, өйидикиләргә вәсийәт тапшурғандин кейин, есилип өлүвалди. У өз атисиниң қәбридә дәпнә қилинди.
[24] Шу арилиқта Давут Маһанаимға йетип кәлгән еди, Абшалом вә униң билән болған Исраилниң һәммә адәмлириму Иордан дәриясидин өтүп болған еди.
[25] Абшалом Йоабниң орнида Амасани қошунниң үстигә сәрдар қилип қойди. Амаса болса Йитра исимлиқ бир Исраиллиқ кишиниң оғли еди. У киши Наһашниң қизи Абигаил билән йеқинчилиқ қилған еди. Наһаш Йоабниң аниси Зәруия билән ача-сиңил еди.
[26] Исраил билән Абшалом Гилеадниң зиминида барғаһ тикти.
[27] Давут Маһанаимға йетип кәлгәндә, Аммонийларниң Раббаһ шәһиридин болған
Наһашниң оғли Шоби билән Ло-Дибарлиқ Аммиәлниң оғли Макир вә Рогелимдин
болған Гилеадлиқ Барзиллай дегәнләр [28] йотқан-көрпә, дас, қача-қуча, буғдай, арпа,
ун, қомач, почақ, қизил маш, қоруған почақлар, [29] һәсәл, қаймақ вә қойларни кәлтүрүп,
кала сүтидә қилинған қурут-иримчик қатарлиқларни Давут билән хәлиққә йейиш үчүн елип кәлди, чүнки улар: Шүбһисизки, хәлиқ чөлдә һерип-ечип, уссап кәткәнду, дәп ойлиған еди.

Абшаломниң өлүши

18 [1] Давут өзи билән болған хәлиқни жиғип едитлиди вә уларниң үстигә миң беши
билән йүз беши қойди. [2] Андин Давут хәлиқни үч бөләккә бөлүп җәңгә чиқарди;
биринчи бөләкни Йоабниң қол астида, иккинчи бөләкни Зәруияниң оғли, Йоабниң иниси Абишайниң қол астида вә үчинчи бөләкни Гатлиқ Иттайниң қол астида қойди. Падиша хәлиққә: Бәрһәқ, мәнму силәр билән җәңгә чиқимән, деди.
[3] Лекин хәлиқ: Сили чиқмисила, әгәр биз қачсақ дүшмән бизгә пәрва қилмайду; һәтта йеримимиз өлүп кәтсәкму бизгә пәрва қилмайду. Чүнки өзлири бизниң он миңимизгә баравәр болила. Яхшиси сили шәһәрдә туруп бизгә һәмдәм болушқа тәйяр турғайла, деди.
[4] Падиша уларға: Силәргә немә лайиқ көрүнсә, шуни қилимән, — деди. Шуниң билән хәлиқ йүздин, миңдин болуп шәһәрдин чиқиватқанда, падиша дәрвазиниң йенида турди.
[5] Падиша Йоаб билән Абшай вә Иттайға: Мән үчүн Абшаломға яхши муамилидә болуп аяңлар, деди. Падишаһниң һәммә сәрдарлириға Абшалом тоғрисида шундақ тапилиғинида, барлиқ хәлиқ тапилиғинини аңлиди. [6] Андин хәлиқ Исраил билән соқушқили
мәйданға чиқти; соқуш Әфраимниң орманлиғида болди.
[7] У йәрдә Исраил Давутниң адәмлиридин мәғлуп болди. У күни улар қаттиқ қирғин қилинди — жигирмә миңи өлди. [8] Соқуш шу зиминға йейилди; орманлиқ йәвәткәнләр қиличта өлгәнләрдин көп болди.

17:27 2Сам. 19:31, 32; 1Пад. 2:7

9 Абшалом Давутниң ғуламлири билән туюқсиз учришип қалди; Абшалом өз қечириға
минип, чоң дуб дәриғиниң қоюқ шахлириниң тегидин өткәндә, униң беши дәрәқ ше-
хиға кәплишип қелип, у есилип қалди; у мингән қечир болса алдиға кетип қалди. 10 Би-
риси буни көрүп Йоабқа хәвәр берип: Мана, мән Абшаломниң бир дуб дәриғидә саңги-
лап турғинини көрдүм, деди.
11 Йоаб хәвәр бәргән адәмгә: Немә! Сән уни көрүп туруп, немишкә уни уруп өлтүрүп
йәргә чүшүрмидиң? Шундақ қилған болсаң, саңа он күмүч тәңгә вә бир кәмәр берәт-
тим, — деди.
12 У адәм Йоабқа: Қолумға миң күмүч тәңгә тәгсиму, қолумни падишаниң оғлиға узат-
майттим! Чүнки падишаниң һәммимиз алдида саңа, Абишайға вә Иттайға: Мениң үчүн
һәр бириңлар Абшаломни аяңлар, дәп буйруғинини аңлидуқ. 13 Әгәр мән өз җенимни
тәвәккул қилип, шундақ қилған болсам (һәр қандақ иш падишадин йошурун қалмайду!)
сән мени ташлап, дүшминиң қатарида көрәттиң, — деди.
14 Йоаб: Сениң билән бундақ дейишишкә чолам йоқ! — деди-дә, қолиға үч нәйзини елип
дәрәқтә саңгилақлиқ һалда тирик турған Абшаломниң жүригигә санҗиди. 15 Андин
Йоабниң ярақ көтәргүчиси болған он ғулам Абшаломниң чөрисигә жиғилип, уни уруп
өлтүрди.
16 Андин Йоаб канай чалди; хәлиқ Исраилни қоғлаштин янди; чүнки Йоаб қошун-
ни чекинишкә чақирди. 17 Улар Абшаломни орманлиқтики чоң бир азгалға ташлап
үстигә нурғун ташларни догилап қойди. Исраиллар болса қечип һәр бири өз мака-
ниға кәтти.
18 Абшалом тирик вақтида падиша вадисида өзигә бир абидә турғузған еди. Чүнки
у: Мениң намимни қалдуридиғанға оғлум йоқ дәп, у таш абидини өз нами билән
атиған еди. Шуниң билән бу таш бүгүнгә қәдәр «Абшаломниң ядикари» дәп атилиду.

Давут Абшаломниң өлүмидин хәвәр тапиду

19 Задокниң оғли Ахимааз Йоабқа: Пәрвәрдигар сени дүшмәнлириңдин қутқузуп сән
үчүн интиқам алди, дәп падишаға хәвәр беришкә мени дәрһал маңғузғин, — деди.
20 Лекин Йоаб униңға: Сән бүгүн хәвәр бәрмәйсән, бәлки башқа бир күни хәвәр берисән;
падишаниң оғли өлгини түпәйлидин, бүгүн хәвәр бәрмәйсән, деди.
21 Шуниң билән Йоаб Кушийға: Берип падишаға көргиниңни дәп бәргин, деди. Куший-
лиқ Йоабқа тазим қилип жүгүрүп кәтти.
22 Лекин Задокниң оғли Ахимааз Йоабқа йәнә: Қандақла болмисун бу Кушийниң кәй-
нидин жүгүрүшкә маңа иҗазәт бәргин, — деди. Йоаб: И оғлум, саңа һеч қандақ сөйүнчи
бәргидәк хәвәр болмиса, немишкә жүгүрүшни халайсән? — деди.
23 У йәнә: Қандақла болмисун, мени жүгүргүзгин, деди. Йоаб униңға: Маң, жүгүр, деви-
ди, Ахимааз Иордан дәриясидики түзләңлик билән жүгүрүп Кушийгә йетишип униң-
дин өтүп кәтти.
24 Давут ички-ташқи дәрвазиниң оттурисида олтиратти. Күзәтчи дәрвазиниң өгүзидин

18:9 «униң беши ... кәплишип қелип, у есилип қалди» —Ибраний тилида: «униң беши ... кәплишип қелип, у асман-зимин оттурисида есилип қалди».
18:14 «дәрәқтә саңгилақлиқ һалда тирик турған Абшаломниң жүригигә санҗиди» — ибраний тилида «дәрәқниң жүригидә саңгилақлиқ тирик турған Абшаломниң жүригигә санҗиди» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
18:17 «Исраиллар болса қечип һәр бири өз маканиға кәтти» — ибраний тилида: «Исраиллар болса қечип һәр бири өз чедириға кәтти».
18:18 «Мениң намимни қалдурдиғанға оғлум йоқ...» — Абшаломниң бу сөзидин қариғанда, униң үч оғли *(14:27)* һәммиси балдур өлгән еди.
18:21 «Шуниң билән Йоаб Кушийға... деди» — «Куший»: һәбәш, Ефиопийәлик. Ефиопийәликләрниң бүгүнгә қәдәр узунға жүгүрүштә даңқи бар.

сепилниң үстигә чиқип, бешини көтирип қаривиди, мана бир адәмниң жүгүрүп келиватқинини көрди.
25 Күзәтчи вақирап падишаға хәвәр бәрди. Падишаһ: Әгәр у ялғуз болса униңда чоқум хәвәр бар, деди. Хәвәрчи болса йеқинлишип келиватратти. 26 Андин күзәтчи йәнә бир адәмниң жүгүрүп кәлгинини көрди. Күзәтчи дәрвазивәнгә: Мана йәнә бир адәм ялғуз жүгүрүп келиватиду, — деди. Падишаһ: Буму хәвәрчи екән, деди.
27 Күзәтчи: Авалқисиниң жүгүрүши маңа Задокниң оғли Ахимаазниң жүгүршидәк көрүнди, — деди. Падишаһ: У яхши адәм, хуш хәвәр йәткүзиду, — деди.
28 Ахимааз падишаға товлап: Салам! дәп падишаға йүзини йәргә тәккүзүп тазим қилип: Ғоҗам падишаға зиян йәткүзүшкә қоллирини көтәргән адәмләрни мәғлубийәткә муптила қилған Пәрвәрдигар Худалири мубарәктур! — деди.
29 Падишаһ: Абшалом саламәтму? — дәп сориди. Ахимааз җавап берип: Йоаб падишаниң қули вә пеқирлирини маңдурғанда, пеқир кишиләрниң чоң қалаймиқанчилиғини көрдум, лекин немә иш болғанлиғини билмидим, — деди.
30 Падишаһ: Болди, буяқта туруп турғин, деди. У бир тәрәпкә берип турди.
31 Вә мана, Куший йетип кәлди; Куший: Ғоҗам падиша хуш хәвәрни аңлиғайла. Пәрвәрдигар бүгүн асийлиқ қилип қозғалған һәммисидин силини қутқузуп, улардин интиқам алди, деди.
32 Падиша Кушийға: Жигит Абшалом саламәтму? дәп сориди. Куший: Ғоҗам падишаниң дүшмәнлири вә силини қәстләшкә қозғалғанларниң һәммиси у жигиткә охшаш болсун! — деди.
33 Падиша толиму азаплинип, дәрвазиниң төписидики балиханиға жиғлиған пети чиқти; у маңғач: И оғлум Абшалом! И оғлум, оғлум Абшалом! Кашки, мән сениң орнуңда өлсәм болмасмиди! И Абшалом, мениң оғлум, мениң оғлум! деди.

19 1 Бириси Йоабқа: Падиша Абшалом үчүн жиғлап матәм тутмақта, дәп хәвәр бәрди.
2 Шуниң билән шу күндики нусрәт хәлиқ үчүн мусибәткә айланди; чүнки хәлиқ
шу күнидә: Падиша өз оғли үчүн қайғу-һәсрәт тартиватиду, дәп аңлиди. 3 У күни хәлиқ
соқуштин қечип хиҗаләттә қалған адәмләрдәк, оғриликчә шәһәргә кирди. 4 Падиша
йүзини йепип: И, оғлум Абшалом, и Абшалом, мениң оғлум, мениң оғлум! — дәп қаттиқ
аваз билән пәряд көтәрди.
5 Лекин Йоаб падишаниң өйигә кирип, униң қешиға келип: Өз җениңни, оғуллириң билән
қизлириңниң җенини, аяллириңниң җени билән кенизәклириңниң җенини қутқузған
һәммә хизмәткарларниң йүзини сән бүгүн хиҗаләттә қалдурдуң! 6 Сән өзүңгә нәпрәт-
линидиғанларни сөйисән, сени сөйидиғанларға нәпрәтлинидиғандәк қилисән! Чүнки
сән бүгүн сәрдарлириңни яки хизмәткарлириңни нәзириңдә һеч нәрсә әмәс дегәндәк
қилдиң! Чүнки бүгүн Абшалом тирик қелип, биз һәммимиз өлгән болсақ, нәзириңдә
яхши болаттикән, дәп билип йәттим. 7 Әнди чиқип хизмәткарлириңниң көңлигә тәсәл-
лий бәргин; чүнки мән Пәрвәрдигар билән қәсәм қилимәнки, әгәр чиқмисаң, бүгүн кечә
һеч адәм сениң билән қалмайду. Бу бала яшлиғиңдин тартип бүгүнки күнгичә үстүңгә
чүшкән һәр қандақ баладин еғир болиду, — деди.
8 Шуниң билән падиша чиқип дәрвазида олтарди, һәммә хәлиққә: Мана, падиша дәрвазида олтириду, дегән хәвәр йәткүзүлгәндә, уларниң һәммиси падишаниң қешиға кәлди.

18:24 **«Давут ички-ташқи дәрвазиниң оттурисида олтиратти»** — ибраний тилида «Давут икки дәрвазиниң оттурисида олтиратти». Пәрзимизчә «бу икки дәрваза» шәһәрниң ички вә ташқи қовуқи болса керәк.
18:28 **«Салам!»** — *(ибраний тилида «Шалом»)*ниң мәнаси: «Течлиқ! Хатирҗәмлик!».

Амма Исраиллар болса һәммиси қечип, өз өйигә қайтип кәтти.
[9] Әнди Исраил қәбилисидики һәммә хәлиқ ғул-ғула қилишип: Падиша бизни дүшмәнли-
римизниң қолидин азат қилған, бизни Филистийләрниң қолидин қутқузған еди. Амма,
у һазир Абшалом түпәйлидин зиминдин өзини қачуруватиду. [10] Лекин биз үстимизгә
падиша болушқа мәсиһ қилған Абшалом болса җәңдә өлди. Әнди немишкә падишани
яндуруп елип келишкә гәп қилмайсиләр? дейишти.
[11] Давут падиша Задок билән Абиятар каһинларға адәм әвәтип: Силәр Йәһуданиң ақ-
сақаллириға: Падиша мундақ дәйду: — һәммә Исраилларниң падишани ордисиға қай-
туруп келәйли, дейишкән тәлиплириниң һәммиси падишаниң қулиқиға йәткән йәрдә,
немишкә силәр бу ишта улардин кейин қалисиләр? [12] Силәр мениң қериндашлирим,
мениң әт-устиханлирим туруп, немишкә падишани елип келиштә һәммисидин кейин
қалисиләр?! — дәңлар. [13] Вә шундақла йәнә Амасағиму: Падиша мундақ дәйду: — Сән
мениң әт-устиханлирим әмәсмусән? Әгәр сени Йоабниң орнида мениң қешимда дайим
туридиған қошунниң сәрдари қилмисам, Худа мени урсун һәм униңдин артуқ җазали-
сун — дәңлар, — деди.
[14] Буниң билән у Йәһудадики адәмләрниң көңуллирини бир адәмниң көңлидәк өзигә
майил қилди. Улар падишаға адәм мандуруп: Сән өзүң билән һәммә хизмәткарлириң
биргә йенип келиңлар, дәп хәвәр йәткүзди.
[15] Шуниң билән падиша йенип Иордан дәриясиғичә кәлди. Йәһудадики адәмләр па-
дишани Иордан дәриясидин өткүзимиз дәп, падишаниң алдиға Гилгалға барған еди.
[16] Баһуримдин чиққан Биняминлиқ Гераниң оғли Шимәй алдирап келип, Йәһудадики
адәмләр билән чүшүп, падишаниң алдиға чиқти.
[17] Шимәйгә Бинямин қәбилисидин миң адәм әгәшти; улар билән Саулниң җәмәтидә
хизмәткар болған Зиба, униң он бәш оғли вә жигирмә хизмәткариму униңға қошулуп
кәлди; буларниң һәммиси Иордан дәриясидин өтүп падишаниң алдиға чиқти.
[18] Бир кемә падишаниң ихтияриға қоюлуп, аилә тавабиатлирини өткүзүш үчүн уян-бу-
ян өтүп жүрәтти. Падиша Иордан дәриясидин өткәндә, Гераниң оғли Шимәй келип униң
алдида жиқилип туруп. [19] падишаға: Ғоҗам куллириға қәбиһлик санимиғайла; ғоҗам
падиша Йерусалимдин чиққан күндә қуллириниң қилған қәбиһлигини әслиригә кәл-
түрмигәйла; у падишаниң көңлигә кәлмисун. [20] Чүнки қуллири өзиниң гуна қилғиним-
ни убдан билиду; шуңа мана, мән Йүсүпниң җәмәтидин һәммидин авал бүгүн ғоҗам
падишани қарши елишқа чиқтиммән, — деди.
[21] Зәруияниң оғли Абишай буни аңлап: Шимәй Пәрвәрдигарниң мәсиһ қилғинини
қарғиған турса, өлүмгә мәһкүм қилиниш лазим болмамду? — деди.
[22] Лекин Давут: И Зәруияниң оғуллири, силәрниң мениң билән немә кариңлар? Бүгүн
силәр маңа қарши чиқмақчимусиләр? Бүгүнки күндә Исраилда адәмләр өлүмгә мәһкүм
қилиниши керәкму? Бүгүн Исраилға падиша екәнлигимни билмәймәнму? — деди.
[23] Андин падиша Шимәйгә: Сән өлмәйсән, — деди. Падиша униңға қәсәм қилди.

19:8 **«...һәммиси қечип, өз өйигә қайтип кәтти»** — ибраний тилида «... һәммиси қечип, өз чедириға қайтип кәтти». Мошу айәттики «Исраиллар» Абшаломға әгәшкән Исраилларни көрситиду, әлвәттә (*уларниң көпинчиси Йәһуда вә Биняминдин башқа он қәбилидин еди*).

19:10 **«...немишкә падишани яндуруп елип келишкә гәп қилмайсиләр?»** — ибраний тилида «немишкә падишани яндуруп елип келишкә сүкүт қилисиләр?».

19:13 2Сам. 17:25

19:16 2Сам. 16:5; 1Пад. 2:8

19:18 **«Бир кемә падишаниң ихтиярига қоюлуп, аилә тавабиатлирини ... өтүп жүрәтти»** — бәзиләр: «Улар өзлирини падишаниң ихтиярига қоюп, дәрия кечигидә аилә тавабиатлирини ... өтүп жүрәтти» дәп тәрҗимә қилиду.

19:22 **«...силәр маңа қарши чиқмақчимусиләр?»** — ибраний тилида: «силәр маңа шәйтан болмақчимусиләр?»

24 Әнди Саулниң нәвриси Мәфибошәт падишани қарши алғили кәлди. Падиша кәткән
күндин тартип сақ-саламәт қайтип кәлгән күнгичә, у я путлириниң тирниқини ал-
миған я сақилини ясимиған вә яки кийимлирини жуймиған еди. 25 У падишани қар-
ши алғили Йерусалимдин кәлгәндә, падиша униңдин: И Мәфибошәт, немишкә мениң
билән бармидиң? — дәп сориди.
26 У: И, ғожам падиша, қуллири ақсақ болғачқа, ешигимни тоқуп, минип падиша билән
биллә барай, дедим. Амма хизмәткарим мени алдап қоюпту; 27 у йәнә ғожам падиша-
сиң алдида қуллириниң ғәйвитини қилди. Лекин ғожам падиша Худаниң бир пәришти-
сидәктур; шуниң үчүн силигә немә лайиқ көрүнсә, шуни қилғайла. 28 Чүнки атамниң
жәмәтиниң һәммиси ғожам падишаниң алдида өлгән адәмләрдәк еди; лекин сили өз
қуллирини өзлири билән һәмдәстихан болғанлар арисида қойдила; мениң падишаниң
алдида пәряд қилғили немә һәққим бар? — деди.
29 Падиша униңға: Немишкә ишлириң тоғрисида сөзләверисән? Мениң һөкүмүм, сән
билән Зиба йәрләрни бөлүшүвелиңлар, — деди.
30 Мәфибошәт падишаға: Ғожам падиша аман-есән өз өйигә кәлгәндин кейин, Зиба һәм-
мисини алсиму разимән! — деди.
31 Гилеадлиқ Барзиллайму Рогелимдин чүшүп падишани Иордан дәриясидин өткүзүп
қоюшқа келип, падиша билән биллә Иордан дәриясидин өтти. 32 Әнди Барзиллай хелә
яшанған бир адәм болуп, сәксән яшқа киргән еди. Падиша Маһанаимда турған вақитта,
уни қамдиған дәл мошу адәм еди; чүнки у хелә катта бир киши еди. 33 Падиша Барзил-
лайға: Мениң билән барғин, мән сәндин Йерусалимда өзүмниңкидә хәвәр алимән, деди.
34 Лекин Барзиллай падишаға: Мениң бир нәччә күнлүк өмрүм қалғанду, падиша билән
биргә Йерусалимға барамдим? 35 Қуллири сәксән яшқа кирдим. Яхши-яманни йәнә
пәриқ етәләймәнму? Йәп-ичкинимниң тәмини теталамдим? Жигит нәғмичиләр билән
қиз нәғмичиләрниң авазини аңлалармдим? Немишкә қуллири ғожам падишаға йәнә жүк
болимән? 36 Қуллири пәқәт падишани Иордан дәриясидин өткүзүп андин азрақ узитип
қояй дегән; падиша буниң үчүн немишкә маңа шунчә шапаәт көрситидила? 37 Қуллири-
ниң өлгәндә өз шәһиримдә, атам билән анамниң қәбриниң йенида йетишим үчүн қай-
тип кетишигә ижазәт бәргәйлә. Әнди мана, бу йәрдә өз қуллири Кимһам бар әмәсму? У
ғожам падиша билән өтүп барсун, униңға өзлиригә немә лайиқ көрүнсә шуни қилғайла,
— деди.
38 Падишаһ: Кимһам мениң билән өтүп барсун; саңа немә лайиқ көрүнсә униңға шуни
қилай, шундақла сән мәндин һәр немә сорисаң, саңа қилимән, — деди.
39 Андин хәлиқниң һәммиси Иордан дәриясидин өтти, падишаму өтти. Андин падиша
Барзиллайни сөйүп униңға бәхит тилиди; Барзиллай өз жутиға йенип кәтти.
40 Падиша Гилгалға чиқти, Кимһам униң билән барди. Йәһудадики барлиқ адәмләр
билән Исраилниң хәлқиниң йерими падишани дәриядин өткүзүп узитип қойған еди. 41
Андин мана, Исраилниң барлиқ адәмлири падишаниң қешиға келип: Немишкә қерин-
дашлиримиз Йәһуданиң адәмлири оғриликчә падишани вә падишаниң аилә-тавабиат-
лирини, шундақла Давутқа әгәшкән һәммә адәмләрни Иордан дәриясидин өткүзүшкә
муйәссәр болиду? — деди.

19:25 **«У ... Йерусалимдин кәлгәндә...»** — яки, «у ... Йерусалимға кәлгәндә...».
19:27 2Сам. 16:3
19:28 **«...атамниң жәмәтиниң һәммиси ғожам падишаниң алдида өлгән адәмләрдәк еди»** — мәнаси бәлким, «биз һәммимиз әслидә сениң алдиңда өлүмгә мәһкүм қилинишқа лайиқ едуқ».
19:32 2Сам. 17:27-29; 1Пад. 2:7
19:34 **«Мениң бир нәччә күнлүк өмрүм қалғанду?»** — ибраний тилида «Мениң өмрүмдики жилларниң күнлири қанчиду?» дегән сөзләр билән ипадилиниду.

[42] Йәһуданиң һәммә адәмлири Исраилниң адәмлиригә җавап берип: Чүнки падиша билән бизниң туққанчилиғимиз бар, немишкә бу иш үчүн биздин хапа болисиләр? Биз падишаниңкидин бир немини йидуқму, яки у бизгә бир инъам бәрдиму? — деди.
[43] Исраилниң адәмлири Йәһуданиң адәмлиригә җавап берип: Қәбилә бойичә алғанда, падишаниң он икки үлүштин они бизгә тәвәдур, силәргә нисбәтән бизниң Давут билән техиму чоңрақ бурадәрчилигимиз бар. Немишкә бизни көзгә илмайсиләр? Падишасимизни яндуруп елип келишкә авал тәшәббус қилғанлар биз әмәсмидуқ? — деди. Амма Йәһуданиң адәмлириниң сөзлири Исраилниң адәмлириниң сөзлиридин техиму қаттиқ еди.

Шебаниң көтәргән исяни

20 [1] Вә шундақ болдики, шу йәрдә Бинямин қәбилисидин, Бикриниң оғли Шеба исимлиқ бир иплас бар еди. У канай челип: —
Бизниң Давутта һеч қандақ ортақ несивимиз йоқ; Йәссәниң оғлидин һеч қандақ мирасимиз йоқ! И Исраил, һәр бирлириңлар өз өйүңларға йенип кетиңлар, — деди.
[2] Шуниң билән Исраилниң һәммә адәмлири Давуттин йенип Бикриниң оғли Шебаға әгәшти. Лекин Йәһуданиң адәмлири Иордан дәриясидин тартип Йерусалимғичә өз падишасиға чиң бағлинип, униңға әгәшти. [3] Давут Йерусалимға келип ордисиға кирди.
Падиша ордиға қарашқа қоюп кәткән әшу он кенизәкни бир өйгә қамап қойди. У уларни бақти, лекин уларға йеқинчилиқ қилмиди. Шуниң билән улар у йәрдә тул аяллардәк өлгичә қамалған пети турди.
[4] Андин падиша Амасаға: Үч күн ичидә Йәһуданиң адәмлирини чақирип, жиғип кәлгин; өзүңму бу йәрдә һазир болғин, деди.
[5] Шуниң билән Амаса Йәһуданиң адәмлирини чақирип жиққили барди. Лекин униң ундақ қилиши падиша бекиткән вақиттин кейин қалди, [6] у вақитта Давут Абишайға:
Әнди Бикриниң оғли Шеба бизгә чүшүридиған апәт Абшаломниң чүшүргинидин техиму яман болиду. Әнди ғоҗаңниң хизмәткарлирини елип уларни қоғлап барғин. Болмиса, у мустәһкәм шәһәрләрни егиливелип, биздин өзини қачуруши мүмкин, — деди.
[7] Шуниң билән Йоабниң адәмлири вә Кәрәтийләр, Пәләтийләр, шундақла барлиқ палванлар униңға әгишип чиқти; улар Йерусалимдин чиқип, Бикриниң оғли Шебани қоғлиғили барди. [8] Улар Гибеондики қорам ташқа йеқин кәлгәндә Амаса уларниң алдиға
чиқти. Йоаб үстибешиға җәң либасини кийип, белигә ғилаплиқ бир қиличини асқан кәмәр бағлиған еди. У алдиға меңивиди, қилич ғилаптин чүшүп кәтти.
[9] Йоаб Амасадин: Течлиқму, иним? — дәп сориди. Йоаб Амасани сөймәкчи болғандәк оң қоли билән уни сақилидин тутти. [10] Амаса Йоабниң йәнә бир қолида қилич барлиғиға
диққәт қилмиди. Йоаб униң қосиғиға шундақ тиқтики, үчәйлири чиқип йәргә чүшти. Иккинчи қетим селишниң һаҗити қалмиған еди; чүнки у өлди. Андин Йоаб билән иниси Абишай Бикриниң оғли Шебани қоғлиғили кәтти.
[11] Йоабниң ғуламлиридин бири Амасаниң йенида туруп: Ким Йоаб тәрәптә туруп Давутни қоллиса, Йоабқа әгәшсун, дәйтти.

19:43 **«падишаниң он икки үлүштин они бизгә тәвәдур»** — дегән ибарә бәлким Исраилниң он қәбилә екәнлигини, Йәһуданиң Бинyаминни қошқанда пәқәт икки қәбилә екәнлигини көрситиду.
20:1 **«Бикриниң оғли Шеба исимлиқ бир иплас»** — «бир иплас» ибраний тилида «Шәйтан *(Белиал)*ниң бир оғли». **«һәр бирлириңлар өз өйүңларға йенип кетиңлар»** — ибраний тилида: «һәр бирлириңлар өз чедириға йенип кетиңлар».
20:10 1Пад. 2:5

12 Амма Амаса өз қенида жумилинип, йолниң оттурсида ятатти; уни көргән хәлиқниң һәр бири тохтайтти. У киши һәммә хәлиқниң тохтиғинини көрүп, Амасаниң җәситини йолдин етизлиққа тартип қойди һәм бир кийимни униң үстигә ташлиди. 13 Җәсәт йолдин йөткәлгәндин кейин хәлиқниң һәммиси Бикриниң оғли Шебани қоғлиғили Йоабқа әгәшти.

14 Шеба болса Бәйт-Маакаһдики Абәлгичә вә Берийликләрниң жутиниң һәммә йәрлирини кезип Исраилниң һәммә қәбилилиридин өтти. Берийликләрму җәм болуп униңға әгишип барди.[169] 15 Шуниң билән Йоаб вә адәмлири келип, Бәйт-Маакаһдики Абәлдә уни муһасиригә алди. Улар шәһәрниң чөрисидики сепилниң удулида бир истиһкам салди; Йоабқа әгәшкәнләрниң һәммиси келип, сепилни өрүшкә базғанлаватқанда, 16 Данишмән бир хотун шәһәрдин товлап: Қулақ селиңлар! Қулақ селиңлар! Йоабни бу йәргә чақирип келиңлар, мениң униң билән сөзләшмәкчи болғинимни униңға ейтиңлар, — деди.

17 У йеқин кәлгәндә хотун униңдин: Сили Йоабму? — дәп сориди. У: Шундақ, мән шу, деди. Хотун униңға: Дедәклириниң сөзини аңлиғайла, деди. У: Аңлаватимән, деди.

18 Хотун: Кониларда Абәлдә мәслиһәт тапқин, андин мәсилиләр һәл қилиниду, дегән гәп бар; 19 Исраилниң тинич вә мөмин бәндилиридин биримән; сили һазир Исраилдики ана кәби чоң бир шәһәрни харап қиливатидила; немишкә Пәрвәрдигарниң мирасини йоқатмақчи болила? — деди.[170]

20 Йоаб җавап берип: Ундақ иш мәндин нери болсун! Мәндин нери болсун! Мениң һеч немини жутувалғум яки йоқатқум йоқтур; 21 иш ундақ әмәс, бәлки Әфраимдики едирлиқтин Бикриниң оғли Шеба дегән бир адәм Давут падишаға қарши қолини көтирипту. Пәқәт уни тапшурсаңлар, андин шәһәрдин кетимән, деди. Хотун Йоабқа: Мана униң беши сепилдин силигә ташлиниду, — деди.

22 Андин хотун өз даналиғи билән һәммә хәлиққә мәслиһәт бәрди; улар Бикриниң оғли Шебаниң бешини кесип, Йоабқа ташлап бәрди. Йоаб канай чалди, униң адәмлири шуни аңлап, шәһәрдин кетип, һәр бири өз өйигә қайтти. Йоаб Йерусалимға падишаниң қешиға барди.[171]

23 Әнди Йоаб пүткүл Исраилниң қошунининиң сәрдари еди; Йәһояданиң оғли Беная болса Кәрәтийләр билән Пәләтийләрниң үстигә сәрдар болди. 24 Адонирам баҗ-алванға баш болди, Аһилудниң оғли Йәһошафат болса диван беги болди; 25 Шева катип, Задок билән Абиятар каһин еди; 26 Йирлиқ Ира болса Давутқа хас каһин болди.[172]

Гибеонлуқлар қисас сорайду

21

1 Амма Давутниң күнлиридә уда үч жил ачарчилиқ болди. Давут униң тоғрилиқ Пәрвәрдигардин сориди. Пәрвәрдигар униңға: Ачарчилиқ Саул вә униң қанхор җәмәтидикиләр сәвәвидин, йәни униң Гибеонлуқларни қирғин қилғинидин болди, деди.[173]

2 Падиша Гибеонлуқларни чақирип, улар билән сөзләшти (Гибеонлуқлар Исраиллардин әмәс еди, бәлки Аморийларниң бир қалдиси еди. Исраил әслидә улар билән әһдә

20:14 **«Берийликләрму җәм болуп...»** — яки «У йәрдики кишиләрму җәм болуп...».

20:19 **«сили һазир Исраилдики ана кәби чоң бир шәһәрни харап қиливатидила»** — «ана кәби чоң бир шәһәр» дегәнниң мәнаси бәлким, башқа шәһәрләр Абәлгә беқиниду. Башқа бир хил тәрҗимиси «бир шәһәр вә Исраилдики бир ана болғучини харап қиливатидила».

20:22 **«шуни аңлап... һәр бири өз өйигә қайтти»** — ибраний тилида: «шуни аңлап... һәр бири өз чедириға қайтти».

20:26 **«Йирлиқ Ира болса Давутқа хас каһин болди»** — яки «Йирлиқ Ира болса Давутниң баш вәзири болди».

21:1 **«Амма Давутниң күнлиридә уда үч жил ачарчилиқ болди...»** — 21-24-баплар бәлким тарихқа қошулған қошумчә сөз болуп, «Самуил *(2)*»дики жиллар арилиғида йүз бәргән башқа муһим ишларни тәсвирләйду.

қилип қәсәм ичкән еди; лекин Саул Исраил вә Йәһудаларға болған қизғинлиғи билән
уларни өлтүрүшкә интилгән еди).
[3] Давут Гибеонлуқларға: Силәргә немә қилип берәй? Мән қандақ қилип бу гунани кәфарәт
қилип япсам, андин силәр Пәрвәрдигарниң мирасиға бәхит-бәрикәт тиләләйсиләр? — деди.
[4] Гибеонлуқлар униңға: Бизниң Саул вә униң җәмәтидикиләрдин алтун-күмүч сораш
һәққимиз йоқ, вә бизниң сәвәвимиздин Исраилдин бир адәмниму өлүмгә мәһкүм қил-
дуруш һәққимиз йоқ, деди. Давут: Силәр немә десәңлар, мән шундақ қилай, деди.
[5] Улар падишаға: Бурун бизни йоқатмақчи болған, бизни Исраилниң барлиқ пасиллири
ичидә турғидәк йери қалмисун дәп, бизни һалак қилишқа қәстлигән һелиқи кишиниң,
[6] һазир униң әркәк нәслидин йәттиси бизгә тапшуруп берилсун, биз Пәрвәрдигарниң
таллиғини болған Саулниң Гибеаһ шәһиридә, Пәрвәрдигарниң алдида уларни өлтүрүп,
есип қояйли, деди. Падишаһ: — Мән силәргә чоқум тапшуруп беримән, деди.
[7] Лекин Давут билән Саулниң оғли Йонатанниң Пәрвәрдигар алдида ичишкән қәсими
вәҗидин падиша Саулниң нәвриси, Йонатанниң оғли Мәфибошәтни айиди.
[8] Падиша Аяһниң қизи Ризпаһниң Саулға туғуп бәргән икки оғли Армони вә Мәфибо-
шәтни вә Саулниң қизи Миқал Мәһолатлиқ Барзиллайниң оғли Адриәл үчүн беқивалған
бәш оғулни тутуп, [9] Гибеонлуқларниң қолиға тапшурди. Булар уларни дөңдә Пәрвәрди-
гарниң алдида есип қойди. Бу йәттәйлән бир күндә өлтүрүлди; улар өлтүрүлгәндә арпа
ормиси алдидики күнләр еди.
[10] Андин Аяһниң қизи Ризпаһ бөз рәхтни елип, қорам үстигә йейип салди. У орма
башланғандин тартип асмандин ямғур чүшкән вақитқичә, у йәрдә олтирип күндүзи
қушларниң җәсәтләрниң үстигә қонушиға, кечиси житқучларниң уларни дәссәп чәй-
лишигә йол қоймиди.
[11] Бириси Саулниң кенизиги, Аяһниң қизи Ризпаһниң қилғанлирини Давутқа ейтти.
[12] Шуниң билән Давут Ябәш-Гилеадтикиләрниң қешиға берип, у йәрдин Саулниң вә
униң оғли Йонатанниң сүйәклирини елип кәлди (Филистийләр Гилбоада Саулни өлтүр-
гән күнидә уларниң җәсәтлирини Бәйт-Шандики мәйданда есип қойған еди; Ябәш-Ги-
леадтикиләр әслидә буларни шу йәрдин оғриликчә елип кәткән еди). [13] Давут Саул
билән униң оғли Йонатанниң сүйәклирини шу йәрдин елип кәлди; улар есип өлтүрүл-
гән йәттәйләнниң сүйәклириниму жиғип қойди, [14] андин шуларни Саул билән оғли Йо-
натанниң сүйәклири билән Бинямин зиминидики Зелада, атиси Кишниң қәбридә дәпнә
қилди. Улар падиша әмир қилғандәк қилди. Андин Худа хәлиқниң зимин тоғрилиқ ду-
алирини иҗабәт қилди.

Филистийлә билән қайта җәң қилиш

1Тар. 20:4-8

[15] Филистийләр билән Исраилниң оттурсида йәнә җәң болди, Давут өз адәмлири билән
чүшүп, Филистийләр билән соқушти. Амма Давут толиму чарчап кәтти; [16] Рафаһниң

21:2 **«Исраил әслидә улар билән әһдә қилип қәсәм ичкән еди»** —Бу иш «Йәшуа» 9-бапта хатириләнгән.
21:2 Йә. 9:19
21:3 **«... Андин силәр Пәрвәрдигарниң мирасиға бәхит-бәрикәт тиләләйсиләр»** — демәк, уларниң Исраилға болған бу адивити түгәйду.
21:7 1Сам. 18:3; 20:15, 42; 23:18
21:8 **«Саулниң қизи Миқал Мәһолатлиқ Барзиллайниң оғли Адриәл үчүн беқивалған бәш оғул...»** — Миқал бәлким һәдиси Мәрабниң бу бәш оғлини беқивалған *(6:23ни, «1Сам.» 18:19ни көрүң)*. Бәзи кона көчүрмиләрдә «Мәрабниң Мәһолатлиқ Барзиллайниң оғли Адриәл үчүн туғуп бәргән бәш оғлини» дейилиду.
21:12 1Сам. 31:10-13
21:14 **«Андин Худа хәлиқниң зимин тоғрилиқ дуалирини иҗабәт қилди»** — «зимин тоғрилиқ дуалири» — демәк, қәһәтчиликниң түгитилиши үчүн.

әвлатлиридин болған Ишби-Бinoб Давутни өлтүрмәкчи еди; униң мис нәйзисиниң
еғирлиғи үч йүз шәкәл еди; униңға йәнә йеңи савут бағлақлиқ еди. [17] Лекин Зәруияниң
оғли Абишай униңға ярдәмгә келип Филистийни қиличлап өлтүрди. Шу күни Давутниң
адәмлири униңға қәсәм қилип: Сән йәнә биз билән җәңгә чиқмиғин! Болмиса Исраил-
ниң чириғи өчүп қалиду, — деди.
[18] Бу иштин кейин шундақ болдики, Гобта Филистийләр билән йәнә җәң болди; у вақит-
та Һушатлиқ Сиббикай Рафаһниң әвладидин болған Сафни өлтүрди.
[19] Гобта йәнә бир қетим Филистийләр билән җәң болди; у чағда Бәйт-Ләһәмлик Яирниң
оғли Әл-Һанан Гатлиқ Голиятниң инисини өлтүрди. Униң нәйзисиниң сепи бапкарниң
хадисидәк еди.
[20] Йәнә бир җәң Гатта болди; у йәрдә егиз бойлуқ бир адәм бар еди, қоллириниң алти-
дин бармақлири, путлириниң алтидин бармақлири болуп җәмий жигирмә төрт бар-
миғи бар еди. У һәм Рафаһниң әвлади еди. [21] У Исраилларниң алдида туруп уларни ма-
зақ қилди; лекин Давутниң акиси Шимияниң оғли Йонатан уни өлтүрди.
[22] Бу төрт киши Гатлиқ Рафаһниң әвлади болуп, һәммиси Давутниң қолида яки униң
хизмәткарлириниң қолида өлтүрүлди.

Давутниң мәдһийә күйи

Зәб. 17

22 [1] Пәрвәрдигар уни барлиқ дүшмәнлиридин һәм Саул падишаниң қолидин
қутқузған күни, у Пәрвәрдигарға бу күйни ейтти: —

[2] У мундақ деди: — Пәрвәрдигар мениң хада теғим, мениң қорғиним, мениң ниҗатка-
римдур!
[3] Худа мениң қорам тешимдур, мән Униңға тайинимән —
У мениң қалқиним, мениң қутқузғучи мүңгүзүм,
Мениң егиз мунарим вә башпанаһим, мениң қутқузғучимдур;
Сән мени зораванлардин қутқузисән!
[4] Мәдһийиләргә лайиқ Пәрвәрдигарға мән нида қилимән,
Шундақ қилип, мән дүшмәнлиримдин қутқузулимән;
[5] Чүнки өлүмниң асарәтлири мени қоршивалди,
Ихлассизларниң ямрап кетиши мени қорқутувәтти;
[6] Тәһтисараниң танилири мени чирмивалди,
Өлүм сиртмақлири алдимға кәлди.
[7] Қийналғинимда мән Пәрвәрдигарға нида қилдим,

21:16 **«Рафаһниң әвлатлиридин болған Ишби-Бinoб»** — «Рафаһниң әвлатлири» һәммиси дегидәк йоған адәмләр еди *(18, 20, 22ни көрүң)*. **«униң мис нәйзисиниң еғирлиғи»** — яки «униң нәйзиниң мис бешиниң еғирлиғи». **«300 шәкәл»** — бәлким 3.5 килограм еди. **«униңға йәнә йеңи савут бағлақлиқ еди»** — яки, «униңға йәнә йеңи бир қурали бар еди».

21:17 Пәнд. 13:9

21:18 1Тар. 20:4

21:19 **«Бәйт-Ләһәмлик Яир»** — бәзи кона көчүрүлмиләрдә «Яир» «Яир-Оригим» дәп атилиду. **«Голиятниң иниси»** — бәзи кона көчүрмиләрдә пәқәт «Голият» дейилиду.

22:1 **«...у Пәрвәрдигарға бу күйни ейтти»** — Зәбур 17-күй вә униң изаһатлири билән селиштуруң.

22:3 **«...мениң қутқузғучи мүңгүзүм»** — ибраний тилида «....ниҗатимниң мүңгүзи». **«Сән мени зораванлардин қутқузисән!»** — ибраний тилида «Сән мени зораванлиқтин қутқузисән».

22:3 Ибр. 2:13

22:5 **«Ихлассизларниң ямрап кетиши мени қорқутувәтти»** — ибраний тилида «Ихлассизларниң қиян-ташқинлири мени қорқутувәтти».

Худайимға пәряд көтәрдим;
У ибадәтханисидин авазимни аңлиди,
Мениң пәрядим Униң қулиқиға кирди.
8 Андин йәр-зимин тәврәп силкинип кәтти,
Асманларниң һуллири дәһшәтлик тәврәнди, силкинип кәтти;
Чүнки У ғәзәпләнди.
9 Униң димиғидин ис өрләп туратти,
Ағзидин чиққан от һәммисини жутувәтти;
Униңдин көмүр чоғлири чиқти;
10 У асманларни еңиштүрүп егип чүшти,
Пути астида тум қараңғулуқ еди.
11 У бир керуб үстидә пәрваз қилди,
У шамалниң қанатлирида көрүнди.
12 У қараңғулуқни, шундақла жиғилған суларни,
Асманларниң қоюқ булутлирини,
Өз әтрапида чедири қилди.
13 Униң алдида турған йоруқлуқтин,
Отлуқ чоғлар чиқип өтти;
14 Пәрвәрдигар асманда гүлдүрлиди;
Һәммидин алий Болғучи авазини яңратти;
15 Бәрһәқ, У оқлирини етип, дүшмәнлиримни тарқитивәтти;
Чақмақларни чақтуруп, уларни қийқас-сүрәнгә салди;
16 Шуниң билән деңизниң тәкти көрүнүп қалди,
Аләмниң һуллири ашкариланди,
Пәрвәрдигарниң тәнбиһи билән,
Димиғиниң нәпәсиниң зәрбиси билән.
17 У жуқуридин қолини узитип, мени тутти;
Мени улуқ сулардин тартип алди.
18 У мени күчлүк дүшминимдин,
Маңа өчмәнләрдин қутқузди;
Чүнки улар мәндин күчлүк еди.
19 Күлпәткә учриған күнүмдә, улар маңа қарши һуҗумға өтти;
Бирақ Пәрвәрдигар мениң таянчим еди.
20 У мени кәңри-азатә бир җайға елип чиқарди;
У мени қутқузди, чүнки У мәндин хурсән болди.
21 Пәрвәрдигар һәққанийлиғимға қарап маңа илтипат көрсәтти;
Қолумниң һалаллиғини У маңа қайтурди;
22 Чүнки Пәрвәрдигарниң йоллирини тутуп кәлдим;
Рәзиллик қилип Худайимдин айрилип кәтмидим;
23 Чүнки униң барлиқ һөкүмлири алдимдидур;
Мән Униң бәлгүлимилиридин чәтнәп кәтмидим;
24 Мән Униң билән ғубарсиз жүрдум,
Өзүмни гунадин нери қилдим.
25 Вә Пәрвәрдигар һәққанийлиғимға қарап,
Көз алдида болған һалаллиғим бойичә қилғанлиримни қайтурди.

22:15 **«бәрһәқ, у ... дүшмәнлиримни тарқитивәтти»** — ибраний тилида «бәрһәқ, У ... уларни тарқитивәтти». 18-айәтни көрүң.

26 Вападар-меһриванларға Өзүңни вападар-меһриван көрситисән;
Ғубарсизларға Өзүңни ғубарсиз көрситисән;
27 Сап диллиқларға Өзүңни сап диллиқ көрситисән;
Тәтүрләргә Өзүңни тәтүр көрситисән;
28 Чүнки Сән ажиз мөмин хәлиқни қутқузисән;
Бирақ көзлириңни тәкәббур үстигә тикип,
Уларни шәрмәндә қилисән;
29 Чүнки Сән Пәрвәрдигар мениң чириғимдурсән;
Пәрвәрдигар мени басқан қараңғулуқни нурландуриду;
30 Чүнки Сән арқилиқ дүшмән қошуни арисидин жүгүрүп өттүм;
Сән Худайим арқилиқ мән сепилдин атлап өттүм.
31 Тәңрим — Униң йоли мукәммәлдур;
Пәрвәрдигарниң сөзи синап испатланғандур;
У Өзигә таянғанларниң һәммисигә қалқандур.
32 Чүнки Пәрвәрдигардин башқа йәнә ким илаһтур?
Бизниң Худайимиздин башқа ким қорам таштур?
33 Тәңри мениң мустәһкәм қорғинимдур;
У йолумни мукәммәл, түп-түз қилиду;
34 У мениң путлиримни кейикниңкидәк қилиду;
У мени жуқури жайлиримға турғузиду;
35 Қоллиримни уруш қилишқа үгитиду,
Шуңлашқа биләклирим мис каманни керәләйду;
36 Сән маңа нижатиңдики қалқанни бәрдиң,
Сениң мулайим кәмтәрлигиң мени улуқ қилди.
37 Сән қәдәмлирим астидики жайни кәң қилдиң,
Мениң путлирим тейилип кәтмиди.
38 Мән дүшмәнлиримни қоғлап йоқаттим,
Улар һалак болмиғичә һеч янмидим.
39 Қайта туралмиғидәк қилип,
Уларни һалак қилип янжидим,
Улар путлирим астида жиқилди.
40 Сән жәң қилишқа күч билән белимни бағлидиң;
Сән маңа һуҗум қилғанларни путум астида егилдүрдүң;
41 Дүшмәнлиримни маңа арқини қилип қачқуздуң,
Шуниң билән мән маңа өчмәнләрни йоқаттим.
42 Улар тәлмүрди, бирақ қутқузидиған һеч ким йоқ еди;
Һәтта Пәрвәрдигарға қаривиди, Уму уларға жавап бәрмиди.
43 Мән уларни соқуп йәрдики топидәк қиливәттим;
Кочидики патқақтәк мән уларни чәйливәттим;
Уларниң үстидин петиқдивәттим.
44 Сән мени хәлқимниң низалиридин қутқузғансән;
Сән мени әлләрниң беши болушқа сақлидиң;
Маңа ят болған бир хәлиқ хизмитимдә болмақта.

22:29 Пәнд. 13:9
22:30 **«дүшмән қошуни арисидин жүгүрүп өттүм»** — «жүгүрүп өттүм» дегән мошу сөзләр «бөсүп өттүм» дегән мәнани өз ичигә алиду.
22:31 Қан. 32:4; Дан. 4:34; Зәб. 11:7; 118:140; Пәнд. 30:5; Вәһ. 15:3
22:32 Қан. 32:39; 1Сам. 2:2; Зәб. 85:8; Йәш. 45:5

45 Ят әлдикиләр маңа зәиплишип тәслим болиду;
Аңлиши биләнла улар маңа итаәт қилиду;
46 Ят әлдикиләр чүшкүнлишип кетиду;
Улар өз истиһкамлиридин титригән һалда чиқип келиду;
47 Пәрвәрдигар һаяттур!
Мениң Қорам Тешим мубарәкләнсун;
Нижатим болған қорам таш Худа алийдур, дәп мәдһийиләнсун!
48 У, йәни мән үчүн толуқ қисас алғучи Тәңри,
Хәлиқләрни маңа бойсундурғучидур;
49 У мени дүшмәнлирим арисидин чиқарған;
Бәрһәқ, Сән мени маңа һуҗум қилғанлардин жуқури көтәрдиң;
Зораван адәмдин Сән мени қутулдурдуң.
50 Мошу сәвәплик мән әлләр арисида саңа тәшәккүр ейтимән, и Пәрвәрдигар;
Намиңни улуқлап күйләрни ейтимән;
51 У болса Өзи тиклигән падишаға зор қутқузушларни беғишлайду;
Өзи мәсиһ қилғиниға,
Йәни Давутқа һәм униң нәслигә мәңгүгә өзгәрмәс муһәббәтни көрситиду.

Давутниң ахирқи сөзлири

23 1 Төвәндикиләр Давутниң ахирқи сөзлиридур: —
Исраилниң күйлириниң сөйүмлүк темиси Болғучини,
Йәни Яқупниң Худаси Мәсиһини мәлум қилиш үчүн,
Жуқири мәртивигә көтирилгән адәм мунақ сөзләйду,
Йәссәниң оғли Давутниң мундақ бешарәт бериду: —
2 Пәрвәрдигарниң Роһи мән арқилиқ сөз қилди,
Униң сөзлири тилимдидур.
3 Исраилниң Худаси сөз қилди,
Исраилниң Қорам Теши маңа шундақ деди: —
Кимки адәмләрниң арисида адаләт билән сәлтәнәт қилса,
Кимки Худадин қорқуш билән сәлтәнәт қилса,
4 У қуяш чиққандики таң нуридәк,
Булутсиз сәһәрдәк болиду,
Ямғурдин кейин асман сүзүк болуши билән,
Юмран майсилар тупрақтин чиқиду, мана у шундақ болиду.
5 Мениң өйүм Тәңри алдида шундақ болмисиму,
У уәнила мән билән мәңгүлүк әһдә түзди,
Әһдә һәммә ишларда мупәссәл һәм мустәһкәмдур;
Гәрчә У буни техи бәрқ урғузмиған болсиму,
Бу мениң барлиқ нижатлиқ ишлирим,
Мениң һәммә интизарлиғимдур!

22:50 Рим. 15:9
23:1 **«Исраилниң күйлириниң сөйүмлүк темиси Болғучини, йәни Яқупниң Худаси Мәсиһини мәлум қилиш үчүн жуқири мәртивигә көтирилгән адәм мунақ сөзләйду, Йәссәниң оғли Давутниң мундақ бешарәт бериду...»** — бурунқи бир хил тәржимимиз: — «Йәссәниң оғли Давутниң бешарити, Жуқири мәртивигә көтирилгән, Яқупниң Худаси тәрәпидин мәсиһләнгән, Исраилниң сөйүмлүк күйчисиниң бешарәт сөзлири мана...». Йеқиндики тәтқиқат һазирқи тәржимимизни тәстиқләйду.
23:4 **«У қуяш чиққандики таң нуридәк,...»** — яки «қуяш чиққандәк, таң нуридәк,...».

[6] Лекин ипласларниң һәммиси тикәнләрдәк,
Һеч ким қолида туталмиғачқа, чөрүветилиду.
[7] Уларға қол узатқучи өзини төмүр қурал вә нәйзә сепи билән қуралландурмиса болмайду;
Улар һаман турған йеридә отта көйдүрүветилиду!

Давутниң палванлири

1Тар. 11:10-47

[8] Давутниң палванлириниң исимлири төвәндикидәк хатириләнгәндур: —
Тахкимонлуқ Йошәб-Башсәбәт сәрдарларниң беши еди. У бир қетимлиқ җәңдә нәйзә
ойнитип, сәккиз йүз адәмни өлтүргән еди.
[9] Кейинкиси Ахохий Додониң оғли Әлиазар еди; Филистийләр жиғилип җәң қилмақчи болди; шу вақитта Давут вә униңға һәмраһ болуп чиққан үч палван уларни җәңгә
чақирди; Әлиазар шу үчтин бири еди. Лекин Исраиллар чекинди; [10] у қозғилип, таки
белиги телип, қоли қиличқа чаплишип қалғичә Филистийләрни қирди. У күни Пәрвәрдигар Исраилларни чоң нусрәткәериштүрди. Хәлиқ униң кешиға қайтқанда пәқәт олҗа
жиғиш ишила қалған еди.
[11] Вә униңдин кейинкиси Һарарлиқ Агийниң оғли Шаммаһ еди. Бир күни Филистийләр қошун болуп жиғилған еди; йеқин әтрапта қоюқ өскән бир қизил машлиқ бар еди.
Кишиләр Филистиләрниң алдидин қачқан еди, [12] Шаммаһ болса қизил машлиқ оттурисида мәзмут туруп, уни қоғдап Филистийләрни қирди; шуниң билән Пәрвәрдигар
Исраилларға ғайәт зор нусрәт ата қилди.
[13] Орма вақтида оттуз йолбашчи ичидин йәнә үчи Адулламниң ғариға чүшүп, Давутниң
йениға кәлди. Филистийләрниң қошуни Рәфайим вадисиға барғаһ қурған еди; [14] у чағда
Давут қорғанда еди, Филистийләрниң қаравулгаһи болса Бәйт-Ләһәмдә еди. [15] Давут
уссап: Аһ, бириси маңа Бәйт-Ләһәмниң дәрвазисиниң йенидики қудуқтин су әкилип
бәргән болса яхши болатти! — девиди, [16] бу үч палван Филистийләрниң ләшкәргаһидин бөсүп өтүп, Бәйт-Ләһәмниң дәрвазисиниң йенидики қудуқтин су тартти вә Давутқа
елип кәлди; лекин у униңдин ичкили унимиди, бәлки суни Пәрвәрдигарға атап төкүп:
[17] — И Пәрвәрдигар, бундақ иш мәндин нери болсун! Бу үч адәмниң өз һаятиға тәвәккул қилип берип әкәлгән бу су уларниң қениға охшаш әмәсму! — деди. Шуниң үчүн у
ичишкә унимиди. Бу үч палван қилған ишлар дәл шулар еди. [18] Зәруияниң оғли Йоабниң иниси Абишай бу үчиниң беши еди. У үч йүз адәм билән қаршилишип нәйзисини
пиқиритип уларни өлтүргән. Шуниң билән у бу «үч палван» ичидә нами чиққан еди.
[19] У бу үчәйләнниң ичидә әң һөрмәтлиги еди, шуңа уларниң беши еди; лекин у авалқи
үчәйләнгә йәтмәйтти.
[20] Йәһояданиң оғли Бенaя Кабзәәлдин болуп, бир батур палван еди; у көп қалтис ишларни қилған. У Моабий Ариәлниң икки оғлини өлтүргән. Йәнә қар яққан бир күни азгалға
чүшүп, бир ширни өлтүргән еди. [21] У һәм күчтүңгүр бир мисирлиқни өлтүргән еди.
Мисирлиқниң қолида бир нәйзә бар еди, лекин Бенаяниң қолида бир һасила бар еди.
У мисирлиқниң қолидин нәйзисини тартивелип, өз нәйзиси билән уни өлтүрди. [22] Бу

23:6 **«ипласларниң һәммиси»** — ибраний тилида: «Белиал *(Шәйтан)*ниң оғуллириниң һәммиси».
23:8 **«У бир қетимлиқ җәңдә нәйзә ойнитип, сәккиз йүз адәмни өлтүргән еди»** — кона көчүрүлмиләрниң көпинчисидә: «Униң башқа исми «Әзнилиқ Адино»; чүнки у бир қетимдила сәккиз йүз адәмни өлтүргән еди» дейилиду. Биз мошу йәрдә грек тилидики *(«LXX»)* тәрҗимисигә әгишимиз *(«1Тар.» 11:11ни көрүң)*.
23:9 **«...Ахохий Додониң оғли...»** — яки «...Ахохиниң нәвриси, Додониң оғли,...»
23:11 **«Бир күни Филистийләр қошун болуп жиғилған еди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Бир күни Филистийләр Леһи *(йезиси)*да жиғилған еди».
23:20 **«У Моабий Ариәлниң икки оғлини өлтүргән»** — яки «У Моабтики икки ширдәк кишини өлтүргән».

ишларни Йәһояданиң оғли Беная қилған болуп, у үч палван арисида нам чиқарған еди.
23 У оттуз йолбашчи ичидә һөрмәтлик еди. Лекин у авалқи үч палванға йәтмәйтти. Да-
вут уни өзиниң пасибан беги қилди.
24 Оттуз йолбашчи ичидә Йоабниң иниси Асаһәл, Бәйт-Ләһәмлик Додониң оғли Әл-һа-
нан бар еди. 25 Бунилдин башқа: һародлуқ Шаммаһ, һародлуқ Елика, 26 Патлилиқ һәләз,
Тәкоалиқ Иккәшниң оғли Ира, 27 Анатотлуқ Абиезәр, һушатлиқ Мибоннай, 28 Ахоһлуқ
Залмон, Нитофатлиқ Маһарай, 29 Нитофатлиқ Баанаһниң оғли Хәләб, Бинияминлардин
Гибеаһлиқ Рибайниң оғли Иттай, 30 Пиратонлуқ Беная, Гааш вадилиридин һиддай, 31
Арбатлиқ Аби-Албон, Барһумлуқ Азмавәт, 32-33 Шаалбонлуқ Әлияһба, Яшәнниң оғулли-
ри, һарарлиқ Шаммаһниң оғли Йонатан, һарарлиқ Шарарниң оғли Аһиям, 34 Маакатий
Ахасбайниң оғли Әлифәләт, Гилонлуқ Аһитофәлниң оғли Елиям, 35 Кармәллик һәзрай,
Арбилиқ Паарай, 36 Зобаһдин болған Натанниң оғли Игал, Гадлиқ Банни, 37 Аммоний
Зәләк, Бәәротлуқ Наһарай (у Зәруияниң оғли Йоабниң ярақ көтәргүчиси еди), 38 Йитри-
лиқ Ира, Йитрилиқ Гарәб 39 вә һиттий Урия қатарлиқлар болуп, уларниң һәммиси оттуз
йәттә киши еди.

Давутниң Исраилларни ройхәткә елиш гунайи

1Тар. 21

24 1 Пәрвәрдигарниң ғәзиви Исраилға йәнә қозғалди. Шуниң билән У уларни
жазалаш үчүн Давутни қозғивиди, у адәм чиқирип, уларға: — Исраиллар билән
Йәһудалиқларниң санини ал, деди.
2 Падиша өз йенида турған қошун сәрдари Йоабқа: Барғин, Дандин тартип Бәәр-Ше-
бағичә Исраилниң һәммә қәбилилириниң жутлирини кезип, хәлиқни санап чиққин,
мән хәлиқниң санини биләй, деди.
3 Йоаб падишаға: Бу хәлиқ һазир мәйли қанчилик болсун, Пәрвәрдигар Худайиң улар-
ниң санини йүз һәссә ашурғай. Буни ғожам падиша өз көзи билән көргәй! Лекин ғожам
падиша немишкә бу иштин хуш болидикин? — деди.
4 Амма Йоаб билән қошунниң башқа сәрдарлири унимисиму, падишаниң ярлиғи улар-
дин күчлүк еди; шуниң билән Йоаб билән қошунниң башқа сәрдарлири Исраилниң
хәлқини саниғили падишаниң қешидин чиқти. 5 Улар Иордан дәриясидин өтүп Язәр-
гә йеқин Гад вадисида Ароәрдә, йәни шәһәрниң жәнуп тәрипидә барғаһ тикти. 6 Андин
улар Гилеадқа вә Тахтим-һодшиниң жутиға кәлди. Андин Дан-Яанға келип айлинип Зи-
донға барди. 7 Андин улар Тур дегән қорғанлиқ шәһәргә, шундақла һивийлар билән Қа-
нанийларниң һәммә шәһәрлиригә кәлди; андин улар Йәһуда жутиниң жәнуп тәрипигә,
шу йәрдики Бәәр-Шебағичә барди. 8 Шундақ қилип улар пүткүл зиминни кезип, тоққуз
ай жигирмә күн өткәндин кейин, Йерусалимға йенип кәлди.
9 Йоаб падишаға хәлиқниң санини мәлум қилип: Исраилда қилич көтирәләйдиған ба-

23:29 **«Баанаһниң оғли Хәләб»** — яки «Баанаһниң оғли Хәләд».
23:32-33 **«һарарлиқ Шаммаһниң оғли Йонатан»** — ибраний тилида «оғли» дегән сөз тепилмайду. Йонатанниң Шаммаһ *(Шаги)* билән болған мунасивити «1Тар.» 11:34дин көрүлиду.
23:39 **«... вә һиттий Урия қатарлиқлар болуп, уларниң һәммиси оттуз йәттә киши еди»** — бу тизимликтә Йәһудий әмәсләрдин бир нәччиси бар — мәсилән Аммонлуқ Зәләк, һиттий Урия вә Моаблиқ Йитма бар.
24:1 **« *Худа* уларни жазалаш үчүн Давутни қозғивиди, у ...: — Исраиллар билән Йәһудалиқларниң санини ал, деди»** — шүбһисизки, Давут әсли шу нийәттә еди. Мәхсити бәлким өз улуқлуғини көрситиш яки шуниңға охшаш тәкәббурлуқ нийити болса керәк. Пәрвәрдигар Исраилға ғәзивини көрситиш үчүн, Давутниң бу яман ишни қилишиға йол қойди.
24:3 **«Лекин ғожам падиша немишкә бу иштин хуш болидикин?»** — ғәлитә иш шуки, һәтта Худадин қорқмайдиған Йоабтәк бир киши бу ишниң Худаға яқмайдиғанлиғини билиду.

турдин сәккиз йүз миңи, Йәһудада бәш йүз миңи бар екән, деди.
[10] Давут хәлиқниң санини алғандин кейин, виждани азапланди вә Пәрвәрдигарға: Бу қилғиним еғир гуна болупту. И Пәрвәрдигар, қулуңниң қәбиһлигини көтиривәткәйсән; чүнки мән толиму ахмақанилик қиптимән, деди.
[11] Давут әтигәндә турғанда Пәрвәрдигарниң сөзи Давутниң алдин көргүчиси болған Гад пәйғәмбәргә келип дегәндә:
[12] — «Берип Давутқа ейткин, Пәрвәрдигар: —
Мән үч бала-қазани алдиңға қойимән, уларниң бирини талливалғин, мән шуни үстүңгә чүшүримән, дәйду — дегин».
[13] Шуниң билән Гад Давутниң қешиға келип буни униңға деди. У униңға: «Йәттә жилғичә зиминиңда ачарчилиқ саңа болсунму? Яки дүшмәнлириң үч айғичә сени қоғлап, сән улардин қачамсән? Вә яки үч күнгичә зиминиңда ваба тарқалсунму? Әнди сән убдан ойлап, бир немә дегин, мән мени Әвәткүчигә немә дәп жавап берәй?» — деди.
[14] Давут Гадқа: Мән толиму тәңликтә қалдим! Сәндин өтүнәйки, биз Пәрвәрдигарниң қолиға чүшәйли; чүнки Униң рәһимдиллиғи зордур; инсанниң қолиға пәқәт чүшүп қалмиғаймән! — деди.
[15] Шуниң билән Пәрвәрдигар әтигәндин тартип бекитилгән вақитқичә ваба чүшүрди. Дандин тартип Бәәр-Шебағичә йәтмиш миң адәм өлди. [16] Әнди пәриштә қолини Йерусалимға узутуп шәһәрни һалак қилай дегәндә, Пәрвәрдигар еғир һөкүмидин пушайман қилип, хәлиқни һалак қиливатқан Пәриштигә: Әнди болди қилғин; қолуңни жиққин, — деди. У вақитта Пәрвәрдигарниң Пәриштиси Йәбусий Аравнаһниң хаманиниң йенида еди.
[17] Давут хәлиқни йоқитиватқан пәриштини көргәндә Пәрвәрдигарға: Мана, гуна қилған мән, қәбиһлик қилғучи мәндурмән. Лекин бу қойлар болса немә қилди? Сениң қолуң мениң үстүмгә вә атамниң жәмәтиниң үстигә чүшсун! — деди.

Давут хаманни сетивелип қурбангаһ қуриду

[18] Шу күни Гад Давутниң қешиға келип униңға: Берип Йәбусий Аравнаһниң хаминиға Пәрвәрдигарға атап бир қурбангаһ ясиғин, деди.
[19] Давут Гадниң сөзи бойичә Пәрвәрдигар буйруғандәк қилди.
[20] Аравнаһ қарап падиша билән хизмәткарларниң өз тәрипигә келиватқинини көрүп, алдиға чиқип падишаниң алдида йүзини йәргә тәккүзүп, тазим қилди. [21] Аравнаһ: Ғожам падиша немә иш билән қуллириниң алдиға кәлдилигин? — дәп сориди. Давут: Хәлиқниң арисида вабани тохтитиш үчүн, бу хаманни сәндин сетивелип, бу йәрдә Пәрвәрдигарға бир қурбангаһ ясиғили кәлдим, — деди.
[22] Аравнаһ Давутқа: Ғожам падиша өзлири немини халисила шуни елип қурбанлиқ қилсила. Мана бу йәрдә көйдүрмә қурбанлиқ үчүн калилар бар, отун қилишқа хаман тепидиған тирнилар билән калиларниң боюнтуруқлири бар. [23] И падиша, буниң һәммисини мәнки Аравнаһ падишаға тәқдим қилай, деди. У йәнә падишаға: Пәрвәрдигар Худалири силини қобул қилип шәпқәт көрсәткәй, деди.
[24] Падиша Аравнаһға: Яқ, қандақла болмисун буларни сәндин өз нәрхидә сетивалмисам болмайду. Мән бәдәл төлимәй Пәрвәрдигар Худайимға көйдүрмә қурбанлиқларни һәргиз сунмаймән, — деди. Андин Давут хаман билән калиларни әллик шәкәл күмүчкә сетивалди.

24:10 «Давут хәлиқниң санини алғандин кейин, виждани азапланди... толиму ахмақанилик қиптимән, деди» — «хәлиқни санақтин өткүзүш» дегән гуна тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
24:16 «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» — бу алаһидә шәхс тоғрилиқ бизниң «Тәбирләр»имизни көрүң.
24:17 «Лекин бу қойлар болса нимә қилди?» — «бу қойлар» Худаниң хәлқини көрситиду.
24:24 «әллик шәкәл» — бәлким 600 грам әтрапида еди.

[25] Андин Давут у йәрдә Пәрвәрдигарға бир қурбангаһ ясап, көйдүрмә қурбанлиқлар билән енақлиқ қурбанлиқлири қилди. Пәрвәрдигар зимин үчүн қилған дуаларни қобул қилип, ваба Исраилниң арисида тохтид

Қошумчә сөз (1- вә 2-қисмиға)

Худаниң әһдә сандуғиниң булап кетилиши («1Сам.» 4-7-бап)

Филистийләр Исраилниң зиминиға пат-пат таҗавуз қилғинидәк, улар булаң-талаң қилиш вә қулларни тутқун қилишқа һуҗум башлиған еди. Шундақ «таҗавуз қилиш вақиәлири» әслидә Исраилларни өзлириниң Пәрвәрдигарниң әһдисигә болған асийлиғиға нисбәтән ойғитиш болуши керәк еди. Чүнки әслидә Худа Исраилни Муса пәйғәмбәр арқилиқ: — Әһдәмни бузсаңлар, үстүңларға җазалирим қәдәммуқәдәм чүшиду, дәп ениқ агаһландурған еди. «Таҗавуз қилиниш» болса бу җазаларниң бәш қедиминиң биринчиси еди. Бу «бәш қәдәм» «Лав.» 26:14-46 вә «Қанун шәрһи» 28-бапта көрситилиду.

Демәк, Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанундики бешарәтләр бойичә, Худа дүшмәнни Исраилларға таҗавуз қилишқа йол қойса, улар «Худа бизни җазалашқа башлиди» дәп билиши керәк. Шу чағда бу «таҗавуз җазаси» уларға: «Силәр йолумдин чәтнәп кәттиңлар, товва қилмисаңлар бу иш техиму еғирлишип кетиду» дегәндәк бир агаһқа баравәр еди. Бирақ Исраиллар бу қетимқи Филистийләрниң таҗавузидин ибрәт елип «Немә гуна қилдуқ?» дәп һеч сорап бақмиди. Буниң орниға намәлум бир киши Худадин һеч йол соримайла, қошун топлап Филистийләр билән җәң қилишқа киришти. Дәсләптә қаттиқ мәғлубийәткә дуч кәлгәндин кейин, ақсақаллар алақзадә болуп кәткән хәлиқни риғбәтләндүрүш үчүн, өзлириниң «ихласмәнлиги»ни көрситип, әһдә сандуғини өз арисиға елип келишни орунлаштурди. Исраил Худаниң хәлқиғу?! Каһинлар чөл-баявандин вә Иордан дәриясидин өтүп, Қанаан зиминиға кирип әһдә сандуғини көтәргәндә, Худа Өз хәлқи үчүн мөҗизиләр көрсәткән әмәсмиди?! Лекин һазир уларниң «әһдә сандуғи»ни елип келиши әмәлийәттә болса мәңгүлүк һаят Худаға тайиниш әмәс, бәлки хурапийлиқ яки пәқәт диний бир паалийәттин ибарәт еди, халас. Уларниң сөзлиригә диққәт қилиң: — «**Биз Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини қешимизға елип кeләйли;** у **бизни қутқузиду**». Қәдирлик оқурмән, адәмни қутқузалайдиған һеч қандақ бир «у» йоқтур (демәк, Худаниң Өзидин башқа һеч қандақ нәрсә яки адәм қутқазғучи болалмайду). Бәзи вақитларда Худа Өз хәлқигә ниҗатни билдүридиған символларни яки Өзиниң һазир болушиға испатларни беришни лайиқ көргән болсиму, У һәргиз хәлқиниң бу символлар яки испатларни бирәр сеһиргәрлик әсваплириға айландурувелишиға йол қоймайду. Қәлбимизниң товисизлиғи, көплигән гуна һәм напаклиқлиримизниң Униңға жиркиничлик екәнлигини билип туруп вә уларда чиң туруп, Худадин ярдәм тиләш Униңға немидегән һақарәтлик-һә! Вә шундақ әһвалда туруп, адәмниң қоли ясиған бир объект, бир нәрсини қолға елип: «Бу ... бизни қутқузиду» десәк Худаға техиму һақарәт болиду. Бундақ қилиш сеһиргәрлик вә хурапийлиқтур, халас. Лекин шунчә көп кишиләр «Бу бизни қутқузиду!» дәп ойлап, тилтумар яки һәтта «чапрас яғач»ни тақишиду! Бу етиқат әмәс, хурапийлиқтур. Қәлбимиз Худаниң Мәсиһдә болған ниҗати билән пакланмиған болса, Униң күч-қудритини билдүридиған қандақтур бир нәрсә яки символ бизни Шәйтанниң қилтақлиридин яки җинларниң алдамчилиғидин қоғдайду, дәп ойлисақ, у беһудиликтур. Әксичә биз Муқәддәс Роһ арқилиқ Һәммигә Қадирниң достлуғи вә алақисидә болсақ, биз һеч қандақ «тилтумар» яки башқа шуниңға охшаш нәрсиләргә керәк болмаймиз (Худа Тәвратта бундақ нәрсиләрни тақашни ениқ мәнъий қилиду).

Әмәлийәттә Филистийләрниң аддий җасарити Исраилниң хурапийлиғиға тәнбиһ беришкә чами йетәтти: «**И филистийиләр, өзлириңларни җәсур көрситип әркәктәк туруңлар**» (4:9).

Җәңниң нәтиҗиси мәғлубийәт билән ахирлишиши турған гәп еди — Исраил пүтүнләй мәғлуп болупла қалмай, униңдинму ечинишлиғи қиммәтлик әһдә сандуғи бутпәрәсләрниң қолиға чүшүп қалди. Бу немидегән хорлуқ! Немидегән шәрмәндилик! Шүбһисизки, Филистийләр: — Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар бизниң илаһлиримизға охшаштур, лекин илаһлиримиздин аҗиздур!» — дәп ойлайтти.

Амма шу иш интайин әҗайипки, Худа өзиниң сөз-вәдилиридә чиң туруп, әмәл қилишни өз аброй-инавитини әтиварлаштин көп жуқури орунға қойиду; өзиниң дайим пак-муқәддәсликтә иш көрүшини ишлириниң «тоғра дәп испатлиниш»идин көп жуқури орунға қойиду. Бу, шүбһисизки, «Зәбур» 138:2дики айәт: «**Сән пүтүн нам-шөһритиңдинму вәдәңдә турушни улуқ қилғансән**»ниң сирлиқ мәнасидур.

Мана Худаниң бу йоли инсанниң интилишлириниң дәл әксидур. Көпимиз дайим сәмимий болушқа, вәдидә турушқа әмәс, бәлки аброй-инавәткә көп көңүл бөлүмиз. Иш-әһвалларниң әйнийитигә әмәс, бәлки қияпәт-көрүнүшигә шунчә көңүл қойимиз.

Һалбуки, Худаниң нам-шөһритигә кәлсәк, һеч кимдә гуман болмаслиғи керәкки, ахир берип, Худаниң барлиқ қилғанлирида Униң һәм пүтүнләй һәққаний һәм пүтүнләй адил болғанлиғи ениқ испатлиниду. Вә Худаға тәшәккүр, Униңға тайинип сәмимий вә вападар болушни аброй-инавәттин жуқури қойған кишиләр болса, ахир берип Худа уларниң қилғанлирини тоғра вә адил дәп испатлап бериду — бу дунияда болмиса, у дунияда һәммә иштин һесап тапшурғанда, шундақ болиду.

Әслидә Исраил Филистийләргә Худаға һәқиқий итаәт қилиш җәһәттә үлгә болса яхши болатти! Шуниң билән Филистийләр улар арқилиқ Худаниң һәққанийлиғи, шан-шәриви вә Өзигә итаәт қилған бир хәлиққә болған бәрикитини көргән болатти. Толиму әпсус, Исраил шундақ болмиди! Амма Өз хәлқи Өзигә мәйли садиқ болсун, мәйли вапасиз болсун, Худа бәрибир Өзи үчүн инсанийәткә дайим гувалиқ кәлтүриду. Филистийләрму Пәрвәрдигарни «өз бутимиздин төвән туриду» дегән хаталиғи түпәйлидин Униң «тәрбийә җазаси»ни көрүп, ибрәт елиш керәк.

Худаниң Филистийләргә йәткүзгән тәдриҗий тәрбийә-савақлириниң маһийитигә диққәт қилсақ, бизгиму яхши тәрбийә-савақ болиду. Җазалириниң һәммиси уларға бирақла чүшмәйду. У уларға рәһим көрситип (Худа уларниң бутпәрәс бир хәлиқ екәнлиги билгәч), авал пәқәт уларниң һәрикәтлириниң Өзиниң наразилиғини қозғиғанлиғини ениқ көрситидиған балаю-апәтләрни бир-бирләп чүшириду.

Биринчидин, уларниң мәбуди Дагон әһдә сандуғи алдиға жиқилип чүшиду. Филистийләрдәк хурапийлиқни тутқан, өзлириниң бутини «һәқиқәтән бир һаят нәрсә» дәп ишәнгән бундақ бир әл үчүн, бу ишниң өзи аллиқачан ениқ бир агаһ болуши керәк еди! Лекин улар буниңдин агаһ алмай, мәбудини қайтидин өз җайиға қойиду! Әтиси әтигәндә Дагонниң парә-парә чеқилғанлиғини байқайду! Амма улар техичә һеч қандақ хуласигә кәлмәйду. Қандақтур бир хил һүррәк вабаси уларниң арисида әвҗ алиду (бәзи

тәрҗиманлар буни «геморрой» яки «бовасир» дәп тәрҗимә қилиду. Лекин гәрчә бовасир болған һәммә адәмгә мәлум болғинидәк, бовасир адәмни көп қийнисиму, у адәттә адәмни өлтүрмәйду; лекин бу ваба адәмниң җениға замин болған болуши мумкин. Филистийләр әһдә сандуғини қайтуруп апириветишкә елип маңғанда, униң йениға «алтун чашқан»ларни қойғанлиғиға қариғанда, бу ваба чашқанлар билән мунасивәтлик болуши мумкин еди. Шуңа, бу ваба чашқанлар арқилиқ жуқтурулидиған, адәмгә көп қорқунучлуқ һүррәкләрни чиқиридиған «чума» дегән кесәл болуши мумкин (6:4ни көрүң)).

Вақиәниң башқа тәпсилатлири үстидә анчә тохталмаймиз, пәқәт оқурмәнниң диққитини шуниңға тартқумиз барки, Худаниң бу дунияда бизгә учрайдиған «тәрбийилик җазалири» әмәлийәттә Униң бизгә көрситидиған рәһимдиллиғи вә мулайимлиғи болиду. Чүнки улар нәзиримизни ахирқи һөкүм-җазаниң җәзмән келишигә тартиду. Бу җаза һәр қандақ «һуррәклик ваба»дин дәһшәтлик болиду. Ундақ агаһлар яки «тәрбийилик җазалар» һәр адәмгә яки һәр қайси әл-милләтләргә башқа-башқа йоллар билән келиду, лекин уларниң мәхсити бирдур, йәни бизниң ахирәттә һалак болмай, бәлки товва қилип Худани һаятимизда тегишлик орунға қоюшимиздин ибарәттур. Филистийләр ахир берип бу агаһни қобул қилип, бундақ җисманий җаза тохтисун дәп, әһдә сандуғини қайтуруп апириветиду. Бу иш яхши башлиниш еди, лекин улар кейин ахирәт тоғрилиқ ойлидиму-йоқ билмәймиз. Биз болсақчу?

«Һакимлиқ» вә «падишалиқ»ниң пәриқлири

(1) «Батур һакимлар» дәвридики һакимлар болса һәрдайим хәлиқ арисида болуп, улардин бири болған еди. «Һакимлар»ниң дәвридә, һәр бир қәбилидә адәттики ишлар ақсақаллар тәрипидин башқурулатти. Бәлким һәр бир қәбилидә дайим бир нәччә ақсақал болатти. «Һаким» болса һәр жили Исраил зиминини айлинип мурәккәп дәва-әрзләр яки мәсилиләрни аңлайтти («1Сам.» 7:16ни көрүң). Қәбилиләр арисида җедәл пәйда болса, һакимниң бетәрәп һөкүм чиқириш вәзиписи бар еди; дүшмәнләр таҗавуз қилғанда һаким йетәкчилик қилиш вә бәлким пәйғәмбәрлик көрсәтмиләр билән тәминләш үчүн оттуриға чиқатти. Гәрчә Исраил кичиккинә бир әл болғини билән, оқурмән Тәвраттики «Батур Һакимлар» дегән китап арқилиқ, Худаниң «батур һакимлар»ни васитә қилип, Исраилға «арқида туруп васитилик йетәкчи» болуп, уларға әһдиси бойичә һәрдайим башпанаһ болғанлиғини көрәләйду. Һалқилиқ иш һакимниң өзиниң алаһидә қабилийәтлири әмәс, бәлки пүтүн хәлиқниң Худа алдида кәмтәрлик билән җүрүп, бир-биригә меһриванлиқ көрситип һәмдә өзлирини һәр қандақ бутпәрәслик яки хурапийлиқтин нери тутушидин ибарәт еди. Исраилниң аҗизлиғи вә униң дүшмәнләрниң һуҗум қилишиға очуқ турғанлиғи яхши иш — чүнки дәл шу түпәйлидин Худа Өз даналиғи вә қудритини бутларға ишәнгән әлләргә көрситәләйтти — пәқәт Өз хәлқи Өзигә ишәш бағлиған болсила!

(2) Падиша болса, хәлиқтин айрим туридиған вә улардин жуқури адәм болуши керәк еди. У дайим вәзир-вузирлар вә һәр дәриҗилик әмирләрни әтрапиға жиғип җүрүши керәк вә башқа падишалар яки әлчиләрни күтүш һәмдә «әлниң шәриви»ни билдүрүш үчүн, өзиниң һәшәмәтлик «рәсмий орда»си болуши керәк еди; һоқуқ бир йәргә мәркәзлишиши керәк. Ордидикиләр вә мунтизим қошунни қуруш үчүн падиша баҗ-алван салидиған түзүмниму жүргүзүши керәк. «Һаким»ға болса барған йеридә турған

вақтида пәқәт аддий қоналғу вә йемәк-ичмәкла купайә болиду. Һаким «ақсақаллар арисидики ақсақал» еди. Падишаниң һоқуқи ақсақалларниңкидин көп жуқури болғини билән, чирикликкә аздурулуш пурситиму көп болиду. Падиша күтүлмигән әһвалларға тәйяр туруши үчүн ғәзнигә һаҗити чүшәтти; андин ғәзнини қоғдаш үчүн қәлъә яки қорған вә қаравуллар керәк еди.

(3) Падишалиқ болса адәттә сулалә түзүми билән жүргүзүлиду. Падиша һоқуқини өз оғуллиридин биригә, бәлким чоңиға тапшуриду. Кейинки йетәкчиниң ким екәнлигини ениқлаш үчүн, Худани издәп Униңдин соришиниң һаҗити болмайду; барлиқ ишлар падишаниң қарари билән болиду.

Шу сәвәпләрдин Самуил хәлиқниң падиша тикләш тәливигә қарши чиқиду; Худаму Өз наразилиғини көрситиду. Һалбуки, Худа Самуилға хәлиқниң тәливини қобул қилишқа әмир қилиду. Хәлиққә бир падиша (Саул) тикләп берилиду. Саулниң падишалиғи авал ишәш вә кәмтәрлик билән яхши башлиниду, амма кейин Худа униң итаәтсизлиги вә ишәшсизлиги түпәйлидин уни чәткә қақиду.

Яқуп пәйғәмбәр өмриниң ахирида оғуллириға Худа Исраилға Йәһуда қәбилиси ичидин падиша бекитип тикләйду, һәмдә униң падишалиғи Мәсиһ билән ахирлишиду, дәп бешарәт бериду: —

«**Йәһудадин падишалиқ шаһанә һасиси,**
Вә униң әвлатлиридин идарә қилғучиниң һоқуқлуқ тайиғи,
таки «Шилоһ» (мәнаси, «һоқуқ Униңкидур») **кәлгичә кәтмәйду,**
Андин пүткүл хәлиқләр Униңғила итаәт қилиду» («Яр.» 49:10).

Тәвраттики «Қанун шәрһи» дегән китапта Муса пәйғәмбәрму шуниңға бешарәт қилидуки, Исраилниң кәлгүсидә чоқум бир падишаси болиду (17-бап, 14-20-айәт) вә падиша Йәһудадин чиқиду (33:7). Әнди Исраил падиша тәләп қилғанда Худа наразилиғини билдүргән турса, ундақта униң падишалиқ тоғрисидики әсли вәдилириниң немә мәхсити бар еди?

Бу мәсилә тоғрилиқ биз падишалиқниң толуқ тарихи хатириләнгән «Падишалар» дегән китапниң «қошумчә сөз»идә тәпсилийрақ тохталмақчимиз.

Давутниң Қутқазғучи-Мәсиһ билән мунасивити

(1) «Давутниң өйи» («2Сам.» 7:8-17)

Худаниң Давутқа «өй» тоғрилиқ қилған вәдисигә нәзиримизни ағдурайли. Давут әслидә Худа үчүн бир өй салмақчи болған нийитини ейтқан, лекин Худа буниңға җававән әксичә «Яқ, Мән сән үчүн бир өй салимән; Сениң оғлуң болса Мән үчүн өй салиду» дәйду (Натан пәйғәмбәр арқилиқ): —

«**Әнди қулум Давутқа мундақ дегин: — Самавий қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар: — Сени хәлқим Исраилға башламчи қилип тикләш үчүн сени яйлақлардин, қой бекиштин елип кәлдим, — дәйду. — Вә мәйли қәйәргә бармиғин, Мән һаман сениң билән биллә болдум вә сениң алдиңдин барлиқ дүшмәнлириңни йоқитип кәлдим; йәр йүзидики улуқлар нам-шөһрәткә егә болғандәк сени улуқ нам-шөһрәткә сазавәр**

қилдим. Мән хәлқим болған Исраилға бир җайни бекитип, уларни шу йәрдә тикип өстүримән; шуниң билән улар өз зиминида туридиған, паракәндичиликкә учримайдиған болиду. Рәзилләр дәсләптидикидәк, шундақла Мән хәлқим Исраил үстигә һөкүмранлиқ қилишқа һакимларни тайинлиған күнләрдикидәк, уларға қайтидин зулум салмайду. Мән һазир саңа һәммә дүшмәнлириңдин арам бәрдим. Әнди Мәнки Пәрвәрдигар саңа шуни ейтип қояйки, Мән сениң үчүн бир өйни қуруп беримән!» — дәйду.

Күнлириң тошуп, ата-бовилириң билән өлүмдә ухлиғиниңда, Мән өз пуштиңдин болған нәслиңни сениң орнуңда турғузуп, падишалиғини мәзмут қилимән. Мениң намим үчүн бир өйни ясиғучи у болиду, вә Мән униң падишалиқ тәхтини әбәткичә мустәһкәм қилимән. Мән униңға Ата болимән, у Маңа оғул болиду. Әгәр у қәбиһлик қилса, униңға инсанларниң тайиғи билән вә адәм балилириниң савақ-думбалашлири билән тәрбийә беримән. Амма Мән сениң алдиңда өрүвәткән Саулдин меһир-шәпқитимни жуда қилғинимдәк, униңдин меһир-шәпқитимни жуда қилмаймән. Шуниң билән сениң өйүң вә сениң падишалиғиң алдиңда һемишә мәзмут қилиниду; тәхтиң әбәткичә мәзмут турғузулиду».

Натан бу барлиқ сөзләр вә барлиқ вәһийни һечнимә қалдурмай, Давутқа ейтип бәрди» (7:8-17).

Худаниң Давут үчүн ейтқан сөзи униң оғлиниң Худаниң ибадәтханисини қуруши тоғрилиқ еди. Шу вақиттин тартип Исраил шуни чүшәндики: (1) бешарәт Сулайманниң ишлирида әмәлгә ашурулди; (2) һалбуки, кәлгүсидә бешарәтниң Давутниң нәсли Мәсиһ арқилиқ техиму улуқ әмәлгә ашурулуши болиду; У техиму улуқ, техиму шәрәплик мәңгүлүк ибадәтхана қуриду. «Һагай»дики «қошумчә сөз»имиздә «ибадәтхана» тоғрилиқ тохталғинимизни һәмдә «Падишалар»дики «қошумчә сөз»имиздә Сулайман билән Мәсиһниң мунасивити тоғрилиқ тохталғинимизни көрүң.

(2) Давутниң күйи («2Сам.» 22-бап)

Диққәт билән бу күйни («Зәбур» 18-күйдиму хатириләнгән) оқусақ, униңда Давутниң өз дәвридин узун вақиттин кейинки әһваллар тоғрилиқ бешарәт беридиғанлиғини байқаймиз. Мәсилән: —

«Қийналғинимда мән Пәрвәрдигарға нида қилдим,
Худайимға пәряд көтәрдим;
У ибадәтханисидин авазимни аңлиди,
Мениң пәрядим Униң қулиқиға кирди.
Андин йәр-зимин тәврәп силкинип кәтти,
Асманларниң һуллири дәһшәтлик тәврәнди, силкинип кәтти;
Чүнки У ғәзәпләнди.
Униң димиғидин ис өрләп туратти,
Ағзидин чиққан от һәммисини жутувәтти;
Униңдин көмүр чоғлири чиқти;
У асманларни еңиштүрүп егип чүшти,
Пути астида тум қараңғулуқ еди» (7-10).

Бу күчлүк җавап, Давутниң дуалириға болған һәр қандақ җаваплардин техиму күчлүк бир җавапни көрситиду; шүбһисизки, у Худаниң Мәсиһниң дәһшәтлик чапрас

яғачләнгән вақиттики азаптин көтәргән нидасиға болған җававидур; чүнки у вақитта «**Гунаға һеч тонуш болмиған кишини Худа бизни дәп гунаниң өзи қилди; мәхсити шуки, бизниң Униңда Худаниң һәққанийлиғи болушимиз үчүндур**» («2Кор.» 5:18). Буниңдин азаплиқ яки дәһшәтлик иш болмас.

«**Пәрвәрдигар һәққанийлиғимға қарап маңа илтипат көрсәтти;**
Қолумниң һалаллиғини У маңа қайтурди;
Чүнки Пәрвәрдигарниң йоллирини тутуп кәлдим;
Рәзиллик қилип Худайимдин айрилип кәтмидим» (21-22).

Давут өзи мукәммәл әмәс; Бат-Шебаниң ишида у интайин дәһшәтлик гуна қилған еди. Дунияға кәлгәнләр арисида пәқәт бирла адәм мошундақ сәмимийлик билән дуа қилалайтти; у болса һеч қандақ гуна садир қилип бақмиған Мәсиһ Әйса еди.

«**Мән дүшмәнлиримни қоғлап йоқаттим,**
Улар һалак болмиғичә һеч янмидим.
Қайта туралмиғидәк қилип,
Уларни һалак қилип янҗидим,
Улар путлирим астида жиқилди.
Сән җәң қилишқа күч билән белимни бағлидиң;
Сән маңа һуҗум қилғанларни путум астида егилдүрдуң;
Дүшмәнлиримни маңа арқини қилип қачқуздуң,
Шуниң билән мән маңа өчмәнләрни йоқаттим.
Улар тәлмүрди, бирақ қутқузидиған һеч ким йоқ еди;
Һәтта Пәрвәрдигарға каривиди, Уму уларға җавап бәрмиди.
Мән уларни соқуп йәрдики топидәк қиливәттим;
Кочидики патқақтәк мән уларни чәйливәттим;
Уларниң үстидин петиқдивәттим.
Сән мени хәлқимниң низалиридин қутқузғансән;
Сән мени әлләрниң беши болушқа сақлидиң;
Маңа ят болған бир хәлиқ хизмитимдә болмақта.
Ят әлдикиләр маңа зәиплишип тәслим болиду;
Аңлиши биләнла улар маңа итаәт қилиду;
Ят әлдикиләр чүшкүнлишип кетиду;
Улар өз истиһкамлиридин титригән һалда чиқип келиду» (38-46).

Гәрчә Худа Давутқа шәрәплик һоқуқ вә сәлтәнәт, һәтта бәзи ят әлләр үстигиму һоқуқ беғишлиған болсиму, у «**Сән мени** (барлиқ) **әлләрниң беши болушқа сақлидиң**» дегән бешарәт униңда һеч қачан әмәлгә ашурулған әмәс. Шуниң билән бу бешарәтләр чоқум «улуқ Давутниң техиму улуқ оғли» болған Мәсиһ тоғрилиқ ейтилған; у бир күни пүткүл йәр йүзи үстигә падиша болиду.

«**Пәрвәрдигар һаяттур!**
Мениң Қорам Тешим мубарәкләнсун;
Ниҗатим болған Қорам Таш Худа алийдур, дәп мәдһийиләнсун!
У, йәни мән үчүн толуқ қисас алғучи Тәңри,
Хәлиқләрни маңа бойсундурғучидур;

У мени дүшмәнлирим арисидин чиқарған;
Бәрһәқ, Сән мени маңа һуҗум қилғанлардин жуқури көтәрдиң;
Зораван адәмдин Сән мени қутулдурдуң.
Мошу сәвәплик мән әлләр арисида Саңа тәшәккүр оқуймән, и Пәрвәрдигар;
Намиңни улуқлап күйләрни ейтимән» (47-50).

Расул Павлус бизгә «Рим.» 15:9дә көрситидуки, бу ахирқи айәттә Мәсиһ сөз қилидиғанлиғини ейтиду; демәк, Мәсиһ бу айәттә Муқәддәс Роһ арқилиқ пүткүл җамаәткә, җүмлидин Өзи чақирған «әлләр» (Йәһудий әмәсләр)гә Худаниң атилиқ маһийитини аян қилиду.

(3) Давутниң азап-оқубәт тартиши вә чәткә қеқилиши

Давутниң тарихи әҗайип. Гәрчә у Худа алдида Исраилниң һәқиқий падишаси болсиму, у Саул тәрипидин чәткә қеқилған вә һәтта өз хәлқи тәрипидин сатқунлуқ қилинған (мәсилән «1Сам.» 23:12ни көрүң). Шундақ болсиму, у уларни кәчүрүм қилған, уларға шапаәт көрсәткән, һәмдә кейин азаптин көтирилип, ахир берип хәлқи тәрипидин падиша дәп етирап қилиниду. Бу ишларниң өзи Мәсиһниң һаятиға бешарәт берип «бешарәтлик рәсим» болиду. Мәсиһ гәрчә Худа алдида Исраилниң һәқиқий падишаси болсиму (мәсилән, «Мат.» 1:1-11), Өз хәлқи вә уларниң «падишаси» тәрипидин чәткә қеқилди, падиша тәрипидин қоғлинип қачқун болди; гәрчә шундақ болған болсиму, У уларға дайим меһир-муһәббәт көрситип, улар үчүн кәчүрүм тилиди («Луқа» 23:34); андин азаптин көтирилди. Ахирқи заманларда ишинимизки, Йәһудий хәлқи Уни етирап қилип, һәқиқий падиша сүпитидә қобул қилиду. Шуңа биз Давутниң падишалиғини вә униң оғли Сулайманниң падишалиғини кәлгүси ишларни, болупму Мәсиһниң падишалиғини сүпәтләйдиған бешарәтлик рәсим болушқа Худа тәрипидин алаһидә орунлаштурулған еди, дәп ишинимиз.

«Хәлиқни санақтин өткүзүш» немишкә гуна һесапланди? («Самуил» 24-бап)

Муса пәйғәмбәр һаят вақтида, Худа униңға хәлқини санақтин өткүзүш тоғрилиқ умумий көрсәтмиләрни тапшурған еди. Шу вақитларда хәлиқ өз җени үчүн «һаятлиқ төләм пули», йәни һәр бир адәм өзи үчүн йерим шәкәл төлиши керәк еди. Бу «һаятлиқ пули» муқәддәс чедирниң ибадәт хизмити үчүн ишлитиләтти. Гәрчә «хәлиқни санақтин өткүзүш» Худаниң буйруғи билән болған болсиму, һәр ким Униң көрсәтмилиридин қилчә чиққан болса, бу санақ хәтәрлик болатти, дәп байқаймиз. Төвәндики сөзләрни көрүң: —

«**Сән Исраилларниң нопусини тәкшүргән вақтиңда, ройхәткә елинған һәр бир әр өзлириниң бала-қазадин сақлиниши үчүн, Мән — Пәрвәрдигарға һаятлиқ төләм пули тапшурсун**» («Мис.» 30:12).

Кейин, Худа йәнә икки қетим Муса пәйғәмбәргә чөл-баявандин өтүватқан Исраил хәлқини санақтин өткүзүшни буйруди. Биринчи қетимлиғи Исраиллар чөл-баяванни кезиш сәпириниң бешида болған. Бу санақ икки басқучқа бөлүнгән еди — биринчи басқучта Исраилниң нопусидин жигирмә яштин ашқан әркәгләр («Чөл.» 1:1-46дә хатириләнгән), иккинчи басқучта бир айлиқтин ашқан әркәкләр саналған еди («Чөл.»

3:15-51). Иккинчи қетимлиқ санақ чөл-баяванни кезиш сәпириниң ахирида болған. Бу «Чөл.» 26-бапта хатирилиниду. Ахирқи қетимқи санашниң мәхсити, Худа Исраилға вәдә қилған Пәләстиндики зиминни уларниң қәбилә-җәмәтлириниң санлириға асасән, уларға адил тәқсим қилип бериштин ибарәт еди.

Бу икки қетимлиқ санаштин башқа, толуқ Муқәддәс Китапниң һеч йеридә, Худаниң Исраилниң нопусини санақтин өткүзүш тоғрилиқ әмрини тапалмаймиз. «2Сам.» 24-бап вә «1Тар.» 21-бапта хатириләнгән Давутниң санақтин өткүзүши рошәнки, Худаниң ирадисигә хилап еди.

Кейинки дәвирләрдә Амазия исимлиқ бир падиша хәлиқни бир қетим санақтин өткүзди («2Тар.» 25:5). Шу чағда униң шундақ қилғиниға Худа тәрипидин тәнбиһ берилмигән; униңға тәнбиһ бәрмәсликниң сәвәви, бәлким шу вақитларда Амазия таҗавуз қилиниш хәтиридә туруватқан еди. Һалбуки, бир пәйғәмбәр униң йениға келип: «**Сениң қошунуң һәддидин артуқ чоң, Исраил падишалиғидин кәлгәнләрни өйлиригә қайтурғин**» дегән хәвәрни йәткүзди. Амазия Худаниң бу сөзигә кирди вә җәңдә нусрәт қазанди.

Умумән қилип ейтқанда, «хәлиқни санақтин өткүзүш»кә болмайдиғанлиғиға мундақ икки яхши сәвәпни көрәләймиз: —

(1) Чөлдики сәпәр ениқланғандин кейин, бу бәлким падиша вә хәлқиниң тәкәббурлуқ қилишиниң вә по етишиниң сәвәви болуп келиши мүмкин: «Бизниң қанчә-қанчә миң батур әзимитимиз бар...» дегәндәк.

(2) Инсанлар қийинчилиққа учрап яр-йөләнчүк издигән вақитлирида дайим дегидәк көрүнмәс Худаниң шапаити вә күч-қудритигә әмәс, бәлки көрүнгән мәлум күчләргә үмүт бағлиши мүмкин. Умумән етқанда, Худаниң бизгә нисбәтән ирадиси шуки, кәлгүсидики көп ишларни билмигән яки чүшәнмигән әһвалда, Худаниң Өзигә таянишимиздин ибарәттур; башқичә ейтқанда, У Өзи бизни Униңғила таянсун дәп бу билмәслик вә чүшәнмәсликни бекиткәндур. Шуниң үчүн палчи-рәмчиләрдин йол сораш гунадур; чүнки ундақ қилиш әмәлийәттә Худани: «Сән маңа көрсәткән хәвәр йетәрлик болмиди, мән Сәндин башқа бир роһий күчтин издишим керәк» дәп һақарәтлигәнгә баравәрдур. Шуңа, көп әһвалларда җамаәтниң санлири яки әмәлий күчимизни билмәслигизгә тоғра келишиму мүмкин.

Өткән өмримиздә, «Мениң җамаитимдә интайин көп адәм бар» дәп по атидиған тәлим бәргүчиләрни яки җамаәттикиләрни көп көргәнмиз. Худа бирисиниң Өз хәлқини бирхил по атидиған статистика қилишини халимайду. Униң мөмин бәндилириниң һәр бири Өз алдида интайин қиммәтлик әзиз шәхстур; кимдәким уларға башқичә қариса яки муамилә қилса, шу адәмниң һалиға вай!

Тәврат 11- вә 12-қисим

«Падишалар «1» вә «2»»

Кириш сөз

(«1- вә 2-қисим»ға)
китапниң мәхсити — Худаниң әһдисидә мутләқ туридиғанлиғини аян қилиш

Ушбу китапниң бәтлиридә Худаниң Өз хәлқигә болған садиқлиғи, әһдидики барлиқ вәдилиридә мутләқ туридиғанлиғи рошән аян қилиниду. Бу садиқлиғи төвәндики җәһәтләрдә көрүниду: —

(а) Униң улар Өзигә итаәт қилғанда, уларни мол бәрикәтлиши билән;
(ә) Өзидин йүз өригәндә, уларниң бешиға қәдәммуқәдәм тәрбийә җазалирини чүшириши билән;
(б) Улар товва қилғанда, рәһим-шәпқәтни көрситиши вә гуналирини кәчүрүм қилиши билән.

«Падишалар»ни пүтүн Муқәддәс Китап (Тәврат-Инҗил)ниң башқа қисимлири билән бирләштүрүп оқуғинимизда жуқуриқи бу үч җәһәттин йәнә бир җәһәт көрүниду: —

(в) Худаниң толуқ ниҗати болмиса, инсанниң түп тарихи әхлақ вә роһий җәһәттики мәғлубийәткә (гәрчә улар һәтта Худаниң Өз қануни вә пәйғәмбәрләрниң йол-йоруқлириға муйәссәр болсиму), әхлақ вә роһий җәһәттики гуналарға пайдинпай чөкүп кетидиған йөнилишкә маңиду. Бундақ тарихлар, шундақла пүткүл инсанийәтниң Ниҗаткарға болған мутләқ муһтаҗлиғиму «Падишалар» дегән қисимда рошән көрүниду.

«Падишалар» дегән китап «Самуил»ниң давамидур. Жуқирида дегинимиздәк, «Падишалар» дегән китап «Самуил» дегән тарихқа охшаш, Худаниң пүткүл инсанийәткә қаратқан ниҗатлиқ планини илгири сүрүш җәриянининң қисмән хатирисидин ибарәттур. Бу җәриян Қутқазғучи Мәсиһниң дунияға келишини мәнзил қилған.

Бу тарихлар хатирилигән мәзгил тәхминән миладийәдин илгәрки 975-660-жиллардин ибарәт. Муһим вақиәләр Давут падишаниң аләмдин өтүши, Сулайман падишаниң сәлтәнитиниң улуқ башлиниши вә кейинки чүшкүнлишиши, Исраилниң икки падишалиққа, йәни «Йәһуда» (җәнубий падишалиқ, икки қәбилә) вә «Исраил» (шималий падишалиқ, он қәбилә)гә бөлүнүши, андин икки падишалиқларниң айрим тарихлири хатирилиниду; тарих ахир берип Исраилниң Асурийә империйәсигә сүргүн болуши вә Йәһуданиң Бабил империйәсигә сүргүн болуши билән түгәйду. Бу вақиәләр йүз бәргән мәзгил 400 жил болғачқа, уларни хатирилигән катиплар бир нәччә болған болса керәк (тарихий җәдвәлниму көрүң).

«Падишалар «1»»

Бу тарихларни язған намсиз җүръәтлик катиплар немишкә уларни пүткән? Худа Исраил арқилиқ Өзиниң чәксиз бәхит-бәрикити, болупму Давут пәйғәмбәрниң әвлади болған Мәсиһ арқилиқ ниҗатниң шапаити пүткүл дунияға келиду, дегән вәдиләрни қилған еди. Биздә һеч қандақ гуман йоққи, бу катиплар Худаниң бу вәдилирини чиң тутқан кишиләр еди. Шуңа улар Исраилда йүз бәргән вақиәләрниң һәммисини, һәтта сәлбий җәһәттики вақиәләргиму вәзийәтни аләмшумул ниҗатқа қарап илгирилитиватиду дәп ишинип, уларға дайим зор қизиқиш билән нәзәр салатти. Улар бу вақиәләрни шу ишәштә хатириләйду; гәрчә улар өзлири ушбу вақиәләрдә Худаниң ниҗат муддиа-мәхсәтлириниң қандақ йол билән алға бастурулғанлиғини көрәлмигән болсиму, кейинки дәвирләр буни көрәләйду, дегән ишәш билән тарихларни топлиған («Мат.» 13:17ни көрүң). Шуниңдәк улар Худаниң Муса пәйғәмбәр арқилиқ Исраил билән түзгән әһдисиниң толиму садиқлиқ билән әмәлгә ашурулғинини ениқ көргүчиләр еди. Әһдә бойичә Исраил көргән ғәлибиләр, мағлубийәтләр, дуч кәлгән синақлар вә қийинчилиқлар дәл уларниң Худаға болған вапалиғи яки вапасизлиғини әкс әттүргән. Бу катиплар бу ишларни убдан чүшәнди вә Худаниң Роһиниң вәһийи вә көрсәтмиси билән бизгә мәдәт-илһам болсун дәп, ушбу тарихларни язған. «Қошумчә сөз»имиздә биз бу «Худаниң әһдиси вә Исраилниң тарихи» дегән тема үстидә йәнә азрақ тохтилимиз.

Немишкә жуқурида бу адәмләрни «җүръәтлик» дедуқ? Оқурмәнләр өзи оқуған башқа «дөләт тарихлири» тоғрилиқ ойлисила, андин бу нуқтини чүшиниду. Биз сорайמизки, бундақ хатириләр мәзкур дөләттики «сәлбий тарих» (һөкүмдарларниң әхлақсизлиғи, җәңдә болған мағлубийәтләр, чириклишиш мәсилилири, әл-жутниң өз гуналири)ни өз ичигә аламду? Улар дәрвәқә бир хил — «Хәлқимизниң шан-шәрәплик тарихнамилири» дегәндәк ғәлибиләр, мувәппәқийәт вә пәзиләтлик батурлуқ билән толдурулған әмәсму? Уларниң язғини һәқиқәтму? Барлиқ әқил егиси бу һәқиқәт әмәс, дәп билиду. Инсанниң тәбиити биринчидин, өз әл-жутидики мувәппәқийәтсизликләрни вә гуналарни йепиш, иккинчидин, һәр бир дәвирдики һәр бир түркүм һөкүмдарлар өзиниң «ордисидики тарихчилар»дин пәқәт хушамәт-ялақчилиқни тәләп қилиду; көп вақитларда азғинә тәнқит сөзиниң көрүлүши билән тарихни язғучиларниң каллиси кетиду. Лекин Муқәддәс Китаптики тарихчилар пүтүнләй буниң әксидур. Дәрвәқә уларниң өз әл-жути вә әл-жутниң падишаси һөкүмранлири тоғрилиқ хатирилигәнлириниң көп қисмини «сәлбий тарих» дегили болиду. Бу пакит Муқәддәс Китапниң Худаниң илһами вә вәһийи билән йезилған дунияда бирдин-бир китап екәнлигигә аддий амма күчлүк испаттур.

Әнди бу катиплар кимләр? Улар намсиз тарихчилардур. Һалбуки, уларниң бизгә өзимизниңки болған «ниҗат тарихи»ниң мошу хатирисини садиқлиқ билән һәқиқий хатириләп тәминлигини үчүн уларға мәңгүлүк қәриздармиз. Худаға миң тәшәккүр!

Гәрчә көп «Муқәддәс китап» нусхилирида «Падишалар» дайим икки китап қилип («Падишалар (1)» вә «Падишалар (2)») нәшир қилинсиму, әмәлийәттә «Падишалар» әслидә ибраний тилида бирла китап еди. Лекин биз уларни йәнила «Падишалар (биринчи қисим)» вә «Падишалар (иккинчи қисим)» дәп атидуқ. Ихчам болсун үчүн «Падишалар(1)» вә «падишалар(2)» дәп атаймиз. Бу кириш сөз «Падишалар(1)» вә «Падишалар(2)»гә ортақтур.

Мәзмун: —

«Падишалар — биринчи қисми»

1-2 бап:	Давутниң өлүми
3-10 бап:	Сулайманниң улуқ сәлтәнити
11-бап:	Сулайманниң чүшкүнлишиши
12-14 бап:	Рәһобоам вә Йәробоам — Исраил икки падишалиққа бөлүниду
15-16 бап:	Йәһудада Абия вә Сса, Исраилда Бааша вә Омри падиша болиду
17-19 бап:	Илияс пәйғәмбәрниң тарихи — униң асмандин от чүшириши
20-22 бап:	Аһабниң мувәппәқийити, рәзиллиги, өлүми

«Падишалар — Иккинчи қисми»

1-2 бап:	Илияс пәйғәмбәрниң асманға көтирилиши
3-7 бап:	Елиша пәйғәмбәр яратқан нурғун мөҗизиләр
8-10 бап:	Һазаәл вә Йәһуниң Исраилни җазалаш үчүн мәсиһ қилиниши
11-16 бап:	Исраил вә Йәһуданиң бир нәччә падишалири
17-бап:	Исраилдики он қәбилә сүргүн болуши
18-20 бап:	Һәзәкияниң улуқ сәлтәнити
21-23 бап:	Манассәһниң рәзил сәлтәнити, Йосияниң адил сәлтәнити
24-25 бап:	Йерусалимниң вәйран қилиниши, Йәһуданиң Бабилонға сүргүн болуши

••••••••

Падишалар «1»

Давут падиша оғли Сулайманни өз орниға тәхткә олтарғузиду

1 [1] Давут падиша хелә яшинип қалған еди; уни йотқан-әдиял билән япсиму, у
иссимайтти.
[2] Хизмәткарлири униңға: — Ғоҗам падиша өзлири үчүн, алдилирида туридиған бир пак
қиз тапқузайли; у падишадин хәвәр елип, силиниң қучағлирида ятсун; шуниң билән
ғоҗам падиша иссийла — деди.
[3] Улар пүткүл Исраил зиминини кезип гөзәл бир қизни издәп жүрүп, ахири Шунамлиқ
Абишагни тепип падишаниң алдиға елип кәлди. [4] Қиз интайин гөзәл еди; у падишадин
хәвәр елип униң хизмитидә болатти, амма падиша униңға йеқинчилиқ қилмайтти.
[5] Амма Һаггитниң оғли Адония мәртивисини көтәрмәкчи болуп: «Мән падиша бо-
лимән» деди. У өзигә җәң һарвулири билән атлиқларни вә алдида жүридиған әллик
әскәрни тәйяр қилди. [6] (униң атиси һеч қачан: «Немишкә бундақ қилисән?» дәп, униңға
тәнбиһ-тәрбийә берипму бақмиған еди һәм у наһайити келишкән жигит болуп, аниси
уни Абшаломдин кейин туққан еди). [7] У Зәруияниң оғли Йоаб вә каһин Абиятар билән
мәслиһәт қилишип турди. Улар болса Адонияға әгишип униңға ярдәм берәтти. [8] Лекин
каһин Задок вә Йәһояданиң оғли Беная, Натан пәйғәмбәр, Шимәй, Рәй вә Давутниң өз
палванлири Адонияға әгәшмиди.
[9] Адония қой, кала вә бордиған топақларни Ән-Рогәлниң йенидики Зоһәләт дегән ташта
сойдуруп, һәммә ака-укилирини, йәни падишаниң оғуллири билән падишаниң хизми-
тидә болған һәммә Йәһудаларни чақирди. [10] Лекин Натан пәйғәмбәр, Беная, палванлар
вә өз иниси Сулайманни у чақирмиди.
[11] Натан болса Сулайманниң аниси Бат-Шебаға: — «Аңлимидиңму? Һаггитниң оғли Адо-
ния падиша болди, лекин ғоҗимиз Давут униңдин хәвәрсиз. [12] Әнди мана, өз жениң вә
оғлуң Сулайманниң женини қутқузушқа мениң саңа бир мәслиһәт беришимкә иҗазәт
бәргәйсән. [13] Давут падишаниң алдиға берип униңға: — Ғоҗам падиша өзлири қәсәм қи-
лип өз кәминилиригә вәдә қилип: «Сениң оғлуң Сулайман мәндин кейин падиша болуп
тәхтимдә олтириду» дегән әмәсмидилә? Шундақ туруқлуқ немишкә Адония падиша бо-
лиду? — дегин. [14] Мана, падиша билән сөзлишип турғиниңда, мәнму сениң кәйниңдин
кирип сөзүңни испатлаймән, — деди.
[15] Бат-Шеба ичкири өйгә падишаниң қешиға кирди (падиша толиму қерип кәткән еди,

1:3 **«Шунамлиқ Абишаг»** — яки «Шунәмлик Абишаг».
1:4 **«падиша униңға йеқинчилиқ қилмайтти»** — ибраний тилида «падиша уни тонумайтти» дегән ибарә билән ипадилиниду.
1:5 **«Һаггитниң оғли Адония»** — Адония Давутниң оғуллиридин бири. Һаггит Давутниң аяллиридин бири еди *(«2Сам.» 3:4)* **«өз алдида жүридиған... әскәрләр»** — демәк, улар өзлириниң хусусий муһапизәтчилири еди.
1:5 2Сам. 15:1
1:6 **«униң атиси ... униңға *йәни Адонияға* тәнбиһ-тәрбийә берипму бақмиған еди һәм у ... келишкән жигит болуп, аниси уни Абшаломдин кейин туққан еди»** — Абшалом Давутниң йәнә бир аяли Маакаһдин туғулған оғли еди. Адония Давутниң төртинчи оғли болуп, шу чағда бәлким Давутниң оғуллири арисида «чоңи» һесаплинатти. *(2:15ни көрүң).* Адония бәлким атиси тәрипидин әркә чоң қилинғанлиғи һәм өзиниң келишкәнлигидин шундақ мәғрурлинип кәткән охшайду.
1:6 1Тар. 3:2
1:7 1Пад. 2:22, 28
1:9 **«Ән-Рогәл»** — буниң мәнаси бәлким «Рогәлниң булиқи» яки «Пак қизниң булиқи».
1:9 Йә. 15:7; 18:16

Шунамлиқ Абишаг падишаниң хизмитидә болувататти). [16] Бат-Шеба падишаға еңишип
тазим қилди. Падишаһ: — Немә тәливиң бар? — дәп сориди.
[17] У униңға: — И ғожам, сили Пәрвәрдигар Худалири билән өз дедәклиригә: «Сениң
оғлуң Сулайман мәндин кейин падиша болуп тәхтимдә олтириду» дәп қәсәм қилған
едила. [18] Әнди мана, Адония падиша болди! Лекин и ғожам падиша, силиниң униңдин
хәвәрлири йоқ. [19] У көп калиларни, бордақ топақлар билән қойларни сойдуруп, падиша-
ниң һәммә оғуллирини, Абиятар каһинни вә қошунниң сәрдари Йоабни чақирди. Лекин
қуллири Сулайманни у чақирмиди. [20] Әнди, и ғожам падиша, пүткүл Исраилниң көзли-
ри силигә тикилмәктә, улар ғожам падишаниң өзлиридин кейин тәхтлиридә кимниң
олтиридиғанлиғи тоғрисида уларға хәвәр беришлирини күтүшүватиду; [21] бир қарарға
кәлмисилә, ғожам падиша өз ата-бовилири билән биллә ухлашқа кәткәндин кейин, мән
билән оғлум Сулайман гунакар санилип қалармизмекин, — деди.
[22] Мана, у техи падиша билән сөзлишип турғинида Натан пәйғәмбәрму кирип кәлди. [23]
Улар падишаға: — Натан пәйғәмбәр кәлди, дәп хәвәр бәрди. У падишаниң алдиға кирип-
ла, йүзини йәргә йеқип туруп падишаға тазим қилди.
[24] Натан: — И ғожам падиша, сили Адония мәндин кейин падиша болуп мениң тәхтимдә
олтириду, дәп ейтқан едилиму? [25] Чүнки у бүгүн чүшүп, көп буқа, бордиған топақлар
билән қойларни сойдуруп, падишаниң һәммә оғуллирини, қошунниң сәрдарлирини,
Абиятар каһинни чақирди; вә мана, улар униң алдида йәп-ичип: «Яшисун падиша Адо-
ния!» — дәп товлашмақта. [26] Лекин қуллири болған мени, Задок каһинни, Йәһояданиң
оғли Бенаяни вә қуллири болған Сулайманни у чақирмиди. [27] Ғожам падиша кимниң
өзлиридин кейин ғожам падишаниң тәхтидә олтиридиғанлиғини өз қуллириға уқтур-
май у ишни буйрудилиму? — деди.
[28] Давут падиша: — Бат-Шебани алдимға қичқириңлар, деди. У падишаниң алдиға ки-
рип, униң алдида турди. [29] Падиша болса: — Җенимни һәммә қийинчилиқтин қутқузған
Пәрвәрдигарниң һаяти билән қәсәм қилимәнки, [30] мән әслидә Исраилниң Худаси
Пәрвәрдигар билән саңа қәсәм қилип: «Сениң оғлуң Сулайман мәндин кейин падиша
болуп орнумда мениң тәхтимдә олтириду» дәп ейтқинимдәк, бүгүнки күндә мән бу
ишни чоқум вуҗудқа чиқиримән, — деди.
[31] Вә Бат-Шеба йүзини йәргә йеқип туруп падишаға тазим қилип: — Ғожам Давут падиша
әбәдий яшисун! — деди.
[32] Давут падиша: — Задок каһинни, Натан пәйғәмбәрни, Йәһояданиң оғли Бенаяни ал-
димға чақириңлар, деди. Улар падишаниң алдиға кәлди.
[33] Падиша уларға: — Ғожаңларниң хизмәткарлирини өзүңларға қошуп, Сулайманни өз
қечиримға миндүрүп, Гиһонға елип бериңлар; [34] у йәрдә Задок каһин билән Натан пәй-
ғәмбәр уни Исраилниң үстигә падиша болушқа мәсиһ қилсун. Андин канай челип: — Су-
лайман падиша яшисун! дәп товлаңлар.
[35] Андин у тәхтимдә олтиришқа бу йәргә кәлгәндә, униңға әгишип меңиңлар; у ме-
ниң орнумда падиша болиду; чүнки мән уни Исраил билән Йәһуданиң үстигә падиша
болушқа тайинлидим, — деди.
[36] Йәһояданиң оғли Беная падишаға җавап берип: — Амин! Ғожам падишаниң Худаси
Пәрвәрдигарму шундақ буйрусун! [37] Пәрвәрдигар ғожам падиша билән биллә болған-

1:34 **«Задок каһин билән Натан пәйғәмбәр уни Исраилниң үстигә падиша болушқа мәсиһ қилсун»** — «мәсиһ қилиш»: — Худаниң йолйоруғи билән Исраилға йеңи бир падиша бекитиш үчүн униң бешиға каһин яки пәйғәмбәр тәрипидин зәйтун мейи сүрүлүши керәк еди. Мошу мурасим «мәсиһ қилиш» яки «мәсиһләш» дейилгән. Шу мурасимдин кейин мошу падиша «Худаниң мәсиһ қилғини» дәп атилип, һөкүм сүрүшкә Худаниң һоқуқиға егә, дәп қарилатти. Каһинлар вә бәзи вақитларда пәйғәмбәрниму өз вәзиписигә бекитиш үчүн «мәсиһ қилиниш» мурасими өткүзүләтти.

дәк, Сулайман билән биллә болуп, униң тәхтини ғожам Давут падишаниңкидин техиму
улуқ қилғай! — деди.
38 Задок каһин, Натан пәйғәмбәр, Йәһояданиң оғли Беная вә Кәрәтийләр билән Пәләтий-
ләр чүшүп, Сулайманни Давут падишаниң қечириға миндүрүп, Гиһонға елип барди. 39
Задок каһин ибадәт чедиридин май билән толған бир мүңгүзни елип, Сулайманни мә-
сиһ қилди. Андин улар канай чалди. Хәлиқниң һәммиси: — Сулайман падиша яшисун!
— дәп товлашти.
40 Хәлиқниң һәммиси униң кәйнидин әгишип, сүнай челип зор шатлиқ билән йәр йе-
рилғидәк тәнтәнә қилишти. 41 Әнди Адония вә униң билән җәм болған меһманлар ғи-
залинип чиққанда, шуни аңлиди. Йоаб канай авазини аңлиғанда: — Немишкә шәһәрдә
шунчә қийқас-сүрән селиниду? — дәп сориди. 42 У техи сөзини түгәтмәйла, мана Аби-
ятар каһинниң оғли Йонатан кәлди. Адония униңға: — Киргин, қәйсәр адәмсән, чоқум
бизгә хуш хәвәр елип кәлдиң, — деди.
43 Йонатан Адонияға җавап берип: — Ундақ әмәс! Ғожимиз Давут падиша Сулайманни
падиша қилди! 44 Вә падиша өзи униңға Задок каһинни, Натан пәйғәмбәрни, Йәһояда-
ниң оғли Бенаяни вә Кәрәтийләр билән Пәләтийләрни һәмраһ қилип әвитип, уни пади-
шаниң қечириға миндүрди; 45 андин Задок каһин билән Натан пәйғәмбәр уни падиша
болушқа Гиһонда мәсиһ қилди. Улар у йәрдин чиқип шатлиқ қилип, пүткүл шәһәрни
қийқас-сүрән билән ләрзигә салди. Сиз аңлаватқан сада дәл шудур. 46 Униң үстигә Су-
лайман һазир падишалиқ тәхтидә олтириватиду. 47 Йәнә келип падишаниң хизмәткар-
лири келип ғожимиз Давут падишаға: «Худалири Сулайманниң намини силиниңкидин
әвзәл қилип, тәхтини силиниңкидин улуқ қилғай!» дәп бәхит тиләп мубарәкләшкә ке-
лишти. Падиша өзи ятқан орунда сәҗдә қилди 48 вә падиша: — «Бүгүн мениң тәхтимгә
олтарғучи бирисини тайинлиған, өз көзлиримгә шуни көргүзгән Исраилниң Худаси
Пәрвәрдигар мубарәкләнсун!» — деди — деди.
49 Шуни аңлап Адонияниң барлиқ меһманлири һодуқуп, орнидин қопуп һәр бири өз
йолиға кәтти. 50 Адония болса Сулаймандин қорқуп, орнидин қопуп, ибадәт чедириға
берип қурбангаһниң мүңгүзлирини тутти.
51 Сулайманға шундақ хәвәр берилип: — «Адония Сулайман падишадин қорқиду; чүн-
ки мана, у қурбангаһниң мүңгүзлирини тутуп туруп: — «Сулайман падиша бүгүн маңа
шуни қәсәм қилсунки, у өз қулини қилич билән өлтүрмәсликкә вәдә қилғай» деди», —
дейилди.
52 Сулайман: — У дурус адәм болса бешидин бир тал чач йәргә чүшмәйду. Лекин униңда
рәзиллик тепилса, өлиду, деди.
53 Сулайман падиша адәм әвитип уни қурбангаһдин елип кәлди. У келип Сулайман па-
дишаниң алдида еңишип тазим қилди. Сулайман униңға: — Өз өйүңгә кәткин, — деди.

1:38 **«Кәрәтийләр билән Пәләтийләр»** — булар болса Давутниң хусусий муһапизәтчилиридин еди (*«2Сам.» 8:18ни көрүң*). Кәрәтийләр әслидә Крет арилидин кәлгән болуши мүмкин еди.
1:39 1Сам. 20:24
1:40 **«Хәлиқниң һәммиси ... сүнай челип зор шатлиқ билән йәр йерилғидәк тәнтәнә қилишти»** — ибраний тилида: «Хәлиқниң һәммиси ... сүнай челип зор шатлиқ билән тәнтәнә қилишип йәрни йериветти». Мүмкинчилиги барки, йәр дәрвәқә авазлар билән йерилип кәткән еди. Мәсиһниң келишидиму чоң йәр тәвраш болиду (*«Зәк.» 14:5, «Вәһ.» 6:12, 16:18*).
1:50 **«Адония ... Сулаймандин қорқуп, ... ибадәт чедириға берип қурбангаһниң мүңгүзлирини тутти»** — шу чағларда «қурбангаһниң мүңгүзлирини тутуш» падишадин һимайә тиләшни билдүрүшниң ипадиси еди.

Давут Сулайманға ахирқи несиһәтни қилиду

2 [1] Давутниң өлидиған вақти йеқинлашқанда, оғли Сулайманға тапилап мундақ деди: —
[2] «Әнди йәр йүзидикиләрниң һәммиси баридиған йол билән кетимән. Жүрәклик бо-
луп, әркәктәк болғин! [3] Сән барлиқ қиливатқан ишлириңда һәмдә барлиқ нийәт қилған
ишлириңда раваж тепишиң үчүн Мусаға чүшүрүлгән қанунда пүтүлгәндәк, Пәрвәр-
дигар Худайиңниң йоллирида меңип, Униң бәлгүлимилири, Униң әмирлири, Униң
һөкүмлири вә агаһ-гувалиқлирида чиң туруп, Униң тапшуруғини чиң тутқин. [4] Шундақ
қилғанда Пәрвәрдигар маңа: «Әгәр әвлатлириң өз йолиға көңүл бөлүп, Мениң алдимда
пүтүн қәлби вә пүтүн жени билән һәқиқәттә маңса, саңа әвладиңдин Исраилниң тәхти-
дә олтиришқа бир зат кам болмайду» дәп ейтқан сөзигә әмәл қилиду.
[5] Амма Зәруияниң оғли Йоабниң маңа қилғинини, йәни униң өзи қандақ қилип Исра-
илниң қошунидики икки сәрдарни, йәни Нерияниң оғли Абнәр билән Йәтәрниң оғли
Амасани уруп өлтүрүп, тинич мәзгилдә җәңдә төкүлгәндәк қан төкүп, белигә бағлиған
кәмәргә вә путиға кийгән кәшигә җәңдә төкүлгәндәк қан чечип, дағ қилғанлиғини били
сән. [6] Сән уни даналиғиңға мувапиқ бир тәрәп қилип, униң ақ бешиниң гөргә саламәт
чүшүшигә йол қоймиғайсән.
[7] Лекин Гилеадлиқ Барзиллайниң оғуллириға меһриванлиқ көрситип, дәстихиниңдин
нан йегүзгин; чүнки мән акаң Абшаломдин қачқинимда, улар йенимға келип маңа шун-
дақ қилған.
[8] Вә мана Баһуримдин кәлгән Бинямин қәбилисидин Гераниң оғли Шимәй йениңда
туриду. У мән Маһанаимға баридиғанда, әшәддий ләнәт билән мени қарғиди. Кейин
у Иордан дәриясиға берип мениң алдимға кәлгәндә, мән Пәрвәрдигарниң нами билән
униңға: «Сени қилич билән өлтүрмәймән» дәп қәсәм қилдим. [9] Амма һазир уни гунас-
из дәп санимиғин. Өзүң дана киши болғандин кейин униңға қандақ қилишни билисән;
һәрһалда униң ақ бешини қанитип гөргә чүшүргин».
[10] Давут өз ата-бовлири билән бир йәрдә ухлиди. У «Давутниң шәһири» дегән җайда
дәпнә қилинди. [11] Давутниң Исраилға сәлтәнәт қилған вақти қириқ жил еди; у Һеброн-
да йәттә жил сәлтәнәт қилип, Йерусалимда оттуз үч жил сәлтәнәт қилди.

Сулайманниң орни мустәһкәмлиниду

[12] Сулайман атиси Давутниң тәхтидә олтарди; униң сәлтәнити хелә мустәһкәмләнди. [13]
Амма Һаггитниң оғли Адония Сулайманниң аниси Бат-Шебаниң қешиға барди. У униң-
дин: — Течлиқ мәхситидә кәлдиңму? — дәп сориди. У: — Шундақ, течлиқ мәхситидә, деди.

2:3 **«барлиқ нийәт қилған ишлириңда...»** — ибраний тилида: «сән қәйәргә бурулсаң,...» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
2:3 Қан. 17:18; 29:9; Йә. 1:7
2:4 2Сам. 7:12; Зәб. 131:12
2:5 2Сам. 3:27; 20:10
2:6 **«униң ақ бешиниң гөргә саламәт чүшүшигә йол қоймиғайсән»** — мошу йәрдә «гөр» «тәһтисара» дегәнни билдүриду.
2:7 2Сам. 17:27; 19:31
2:8 2Сам. 16:5; 19:19
2:9 **«...һәрһалда униң ақ бешини қанитип гөргә чүшүргин»** — мошу йәрдә «гөр» «тәһтисара» дегәнни билдүриду. **«Зәруияниң оғли Йоаб... Бинямин қәбилисидин Гераниң оғли Шимәй»** — бу икки адәмниң Сулайманға дүшмән болидиғанлиғиға Давут падишаниң көзи йәтти. Әслидә у уларни җазалашқа тоғра келәтти; бирақ өзи еғир гуна садир қилғанлиғи түпәйлидин *(«2Сам.» 11-бап)* хиҗаләттә келип, қоли бу ишларға һеч бармайтти.
2:10 **«Давут өз ата-бовилири билән бир йәрдә ухлиди»** — мошундақ ибариләр үстидә «Яритилиш»тики «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз. **««Давутниң шәһири» дегән җай»** — «Давутниң шәһири»: — Зионни, йәни Йерусалимдики егиз дөңгә җайлашқан, Давут қурған қәлъәни көрситиду.
2:10 Рос. 2:29; 13:36
2:11 1Тар. 29:27
2:12 1Тар. 29:23; 2Тар. 1:1

[14] У йәнә: — Саңа бир сөзүм бар еди, деди. У: — Сөзүңни ейтқин, деди.
[15] У: — Билисәнки, падишалиқ әслидә мениңки еди, вә пүтүн Исраил мени падиша болиду дәп, маңа қарайтти. Лекин падишалиқ мәндин кетип, инимниң илкигә өтти; чүнки
Пәрвәрдигарниң ирадиси билән у униңки болди. [16] Әнди саңа бир илтимасим бар. Мени
яндурмиғин, деди. У: — Ейтқин, деди.
[17] У: — Сәндин өтүнимән, Сулайман падишаға мән үчүн ейтқинки — чүнки у саңа як демәйду! — У Шунамлиқ Абишагни маңа хотунлуққа бәрсун, деди.
[18] Бат-Шеба: — Мақул; сән үчүн падишаға сөз қилай, деди.
[19] Бат-Шеба Адония үчүн сөз қилғили Сулайман падишаниң алдиға барди. Падиша қопуп алдиға берип, анисиға тазим қилди. Андин тәхтигә берип олтирип падишаниң анисиға бир тәхтни кәлтүрди. Шуниң билән у униң оң йенида олтирип, униңға: — [20] Саңа
кичиккинә бир илтимасим бар. Мени яндурмиғин, деди. Падиша униңға: — И ана, соравәргин, мән сени яндурмаймән, деди.
[21] У: — Акаң Адонияға Шунамлиқ Абишагни хотунлуққа бәргүзгин, деди.
[22] Сулайман падиша җавап берип анисиға: — Немишкә Адония үчүн Шунамлиқ Абишагни сорайсән? У акам болған екән, униң үчүн, Абиятар каһин үчүн вә Зәруияниң оғли Йоаб үчүн падишалиқниму соримамсән! — деди.
[23] Сулайман падиша Пәрвәрдигар билән қәсәм қилип мундақ деди: — Адония шу сөзни
қилғини үчүн өлмисә, Худа мени урсун яки униңдин артуқ җазалисун! [24] Мениң орнумни мустәһкәм қилған, атамниң тәхтидә олтарғузған, Өз вәдиси бойичә маңа бир өйни қурған Пәрвәрдигарниң һаяти билән қәсәм қилимәнки, Адония бүгүн өлүмгә мәһкүм қилиниду, деди.
[25] Шуниң билән Сулайман падиша Йәһояданиң оғли Бенаяни бу ишқа әвәтти; у уни чепип өлтүрди.
[26] Падиша Абиятар каһинға: — Маң, Анатоттики өз етизлиғиңға барғин. Сән өлүмгә лайиқсән, лекин сән Рәб Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини атам Давутниң алдида көтәргәнлигиң түпәйлидин, вә атамниң тартқан һәммә азап-оқубәтлиридә униңға һәмдәрд болғиниң үчүн, мән һазир сени өлүмгә мәһкүм қилмаймән, деди.
[27] Андин Сулайман Абиятарни Пәрвәрдигарға каһин болуштин җуда қилип һайдиди. Шуниң билән Пәрвәрдигарниң Әлиниң җәмәти тоғрилиқ Шилоһда ейтқан сөзи әмәлгә ашурулди.
[28] Буниң хәвири Йоабқа йәткәндә (чүнки Йоаб Абшаломға әгәшмигән болсиму, Адонияға әгәшкән еди) Йоаб Пәрвәрдигарниң чедириға қечип қурбангаһниң мүңгүзлирини
тутти. [29] Сулайман падишаға: «Мана, Йоаб Пәрвәрдигарниң чедириға қечип берип, қурбангаһниң йенида туриду» дегән хәвәр йәткүзүлди. Сулайман Йәһояданиң оғли Бенаяни шу йәргә әвәтип: — Маң, уни өлтүрүвәткин, деди.
[30] Бенаяя Пәрвәрдигарниң чедириға берип униңға: — «Падиша сени буяққа чиқсун!» деди, деди. У: — Яқ, мошу йәрдә өлимән, деди. Бенаяя падишаниң йениға қайтип униңға

2:15 1Тар. 22:9; 28:5

2:22 **«Немишкә Адония үчүн Шунамлиқ Абишагни сорайсән? У акам болған екән, униң үчүн, ... падишалиқниму соримамсән!»** — мүмкинчилиги барки, Адония атисиниң кенизигини әмригә алса, хәлиқ уни атисиға баравәр екән, шуңа падиша болушқа лайиқ дәп қарайтти. Сулайманниң көзлири бу ишқа йәтти.

2:24 **«*Пәрвәрдигар*... Өз вәдиси бойичә маңа бир өйни қурған...»** — «өй» мошу йәрдә Сулаймандин болидиған шаһанә сулалини көрситиду.

2:24 2Сам. 7:12, 13

2:26 1Сам. 22:20-23; 2Сам. 15:24

2:27 **«Пәрвәрдигарниң Әлиниң җәмәти тоғрилиқ Шилоһда ейтқан сөзи әмәлгә ашурулди»** — бу сөз «1Сам.» 2:27-36дә вә 3:11-14дә хатириләнгән.

2:27 1Сам. 2:31-36

2:28 1Пад. 1:50

хәвәр берип: — Йоаб мундақ-мундақ деди, маңа шундақ җавап бәрди, деди.
31 Падиша униңға: — У өзи дегәндәк қилип, уни чепип өлтүргин вә уни дәпнә қилғин.
Шуниң билән Йоаб төккән наһәқ қан мәндин вә атамниң җәмәтидин көтирилип кәт-
кәй. 32 Шундақ қилип атам Давут бехәвәр әһвалда у өзидин адил вә есил икки адәмни,
йәни Исраилниң қошунининиң сәрдари нәрниң оғли Абнәр билән Йәһуданиң қошунининиң
сәрдари Йәтәрниң оғли Амасани қиличлиғини үчүн, Пәрвәрдигар у төккән қанни өз бе-
шиға яндуриду. 33 Уларниң қени Йоабниң беши вә нәслиниң бешиға мәңгү янғай; ле-
кин Давут, униң нәсли, җәмәти вә тәхтигә әбәдил-әбәткичә Пәрвәрдигардин тинич-ха-
тирҗәмлик болғай, деди.
34 Йәһояданиң оғли Беная чиқип уни чепип, өлүмгә мәһкүм қилди. Андин у чөлдики өз
өйидә дәпнә қилинди.
35 Падиша Йәһояданиң оғли Бенаяни униң орниға қошунниң сәрдари қилди; падиша
Абиятарниң орниға Задокни каһин қилип тайинлиди.
36 Андин кейин падиша Шимәйни чақирип униңға: — Йерусалимда өзүңгә бир өй селип
у йәрдә олтарғин. Башқа һеч йәргә чиқма. 37 Әгәр сән чиқип Кидрон җилғисидин өтсәң,
шуни ениқ билип қойки, шу күндә сән шәксиз өлисән. Сениң қениң өз бешиңға чүшиду,
деди.
38 Шимәй падишаға: — Ғоҗамниң сөзи бәрһәқтур. Ғоҗам падиша ейтқандәк қуллири
шундақ қилиду, деди. Шуниң билән Шимәй узун вақитқичә Йерусалимда турди.
39 Үч жилдин кейин шундақ болдики, Шимәйниң қуллиридин иккиси қечип Маакаһниң
оғли, Гатниң падишаси Ақишниң қешиға барди. Шимәйгә: — Мана қуллириң Гат шәһи-
ридә туриду, дегән хәвәр йәткүзүлди. 40 Шимәй ешигини тоқуп қуллирини издигили
Гатқа, Ақишниң йениға барди. Андин у йенип өз қуллирини Гаттин елип кәлди.
41 Сулайманға: — Шимәй Йерусалимдин Гатқа берип кәлди, дәп хәвәр йәткүзүлди. 42
Падиша Шимәйни чақиртип униңға: — Мән сени Пәрвәрдигар билән қәсәм қилдуруп:
— Шуни ениқ билип қойки, сән қайси күни чиқип бирәр йәргә барған болсаң, сән шу
күнидә шәксиз өлисән, дәп агаһландуруп ейтмиғанмидим? Өзүңму, мән аңлиған сөз
бәрһәқ, дегән едиңғу? 43 Шундақ болған екән, немишкә өзүң Пәрвәрдигар алдида қилған
қәсимиңни бузуп, мән саңа буйруған буйруғумниму тутмидиң? — деди.
44 Падиша Шимәйгә йәнә: Сән атам Давутқа қилған һәммә рәзилликни убдан билисән,
у көңлүңгә аяндур. Мана Пәрвәрдигар рәзиллигиңни өз бешиңға яндуриду. 45 Лекин
Сулайман падиша болса бәрикәтлинип, Давутниң тәхти Пәрвәрдигарниң алдида әбә-
дил-әбәт мустәһкәм қилиниду, деди.
46 Андин падишаниң буйруғи билән Йәһояданиң оғли Беная чиқип уни чепип өлтүрди.
Падишаһлиқ болса Сулайманниң қолида мустәһкәм қилинди.

Пәрвәрдигар Сулайманға даналиқ бериду

2Тар. 1:1-12

3 1 Сулайман Мисирниң падишаси Пирәвн билән иттипақ түзүп Пирәвнниң қизини
хотунлуққа алди. Өз ордиси, Пәрвәрдигарниң өйи вә Йерусалимниң чөрисидики
сепилни ясап пүткүзгичилик у уни «Давутниң шәһири»гә апирип турғузди.
2 Шу вақитларда Пәрвәрдигарниң нами үчүн бир ибадәтхана ясалмиғини үчүн хәлиқ

2:35 1Сам. 2:35
2:44 2Сам. 16:5, 6, 7
2:46 2Тар. 1:1
3:1 1Пад. 7:8

«жуқури жайлар»да қурбанлиқлирини қилатти.
[3] Сулайман Пәрвәрдигарни сөйүп, атиси Давутниң бәлгүлигәнлиридә маңатти. Пәқәт «жуқури жайлар»да қурбанлиқ қилип хушбуй яқатти.
[4] Падиша қурбанлиқ қилғили Гибеонға барди; чүнки у йәр «улуқ жуқури жай» еди. Сулайман у йәрдики қурбангаһта бир миң көйдүрмә қурбанлиқ сунди. [5] Пәрвәрдигар Гибеонда Сулайманға кечиси чүшидә көрүнди. Худа униңға: — Мениң саңа немә беришимни лайиқ тапсаң, шуни тилигин, деди.
[6] Сулайман жававән мундақ деди: — Қулуң атам Давут Сениң алдиңда һәқиқәт, һәққанийлиқ вә көңлиниң сәмимийлиги билән маңғанлиғи билән Сән униңға зор меһриванлиқни көрсәткән едиң; вә Сән шу зор меһриванлиқни давам қилип, бүгүнки күндикидәк өз тәхтидә олтарғили униңға бир оғул бәрдиң. [7] Әнди и Пәрвәрдигар Худайим, қулуңни атам Давутниң орнида падиша қилдиң. Амма мән пәқәт бир гөдәк бала халас, чиқиш-киришниму билмәймән. [8] Өз қулуң Сән таллиған хәлқиң, көплүгидин санап болмайдиған һесапсиз улуқ бир хәлиқ арисида туриду. [9] Шуңа Өз қулуңға хәлқиңниң үстигә һөкүм қилишқа яхши-яманни пәриқ етидиған ойғақ бир қәлбни бәргәйсән; болмиса, ким бу улуқ хәлқиң үстигә һөкүм қилалисун? — деди.
[10] Сулайманниң шуни тилигини Рәбни хуш қилди.
[11] Худа униңға: — Сән шуни тилигиниң үчүн — Я өзүң үчүн узун өмүр тилимәй, я өзүң үчүн дөләт-байлиқ тилимәй, я дүшмәнлириңниң жанлирини тилимәй, бәлки тоғра һөкүм қилғили ойғақ болушқа өзүң үчүн әқил-парасәтни тилигиниң үчүн, [12] мана, сөзүң бойичә шундақ қилдим. Мана саңа шундақ дана вә йорутулған қәлбни бәрдимки, сәндин илгири саңа охшайдиғини болмиған, сәндин кейинму саңа охшайдиғини болмайду. [13] Мән сән тилимигән нәрсиниму, йәни дөләт-байлиқ вә шан-шөһрәтни саңа бәрдим. Шуниң билән барлиқ күнлириңдә падишаларниң арисида саңа охшаш болидиғини чиқмайду. [14] Әгәр атаң Давут маңғандәк Мениң йоллиримда меңип, бәлгүлимилирим вә әмирлиримни тутсаң күнлириңни узартимән, деди.
[15] Сулайман ойғанғанда, мана бу бир чүш еди. У Йерусалимға келип Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғиниң алдиға келип, өрә туруп көйдүрмә қурбанлиқларни қилип, енақлиқ қурбанлиқлирини өткүзүп, һәммә хизмәткарлириға зияпәт қилип бәрди.

3:2 **«хәлиқ «жуқури жайлар»да қурбанлиқлирини қилатти»** — «жуқури жайлар»: — Тәвраттики «Қан.» 12:5-14дә вә башқа мунасивәтлик йәрләрдә, Худа Исраилларға: — Бириси маңа атап қурбанлиқ қилса, пәқәт «Өзүм таллиған жай»да қурбанлиқ қилсун, дәп тапилайду. Исраилниң тарихида Худа мошундақ қурбанлиқ қилидиған бир нәччә жайни бекиткән еди *(бир вақитта пәқәт бирла жайни бекитәтти)*. Бирақ Исраиллар бәлким өз қолайлиғини көзләп *(вә бәлким бутпәрәсләрниң иш-һәрикәтлирини дорап)* Худаниң әмрини нәзиридин сақит қилип тағ чоққилири қатарлиқ жуқури жайларда Худаға ибадәт қилип қурбанлиқ қилатти. Буниң шундақ бир хәтири бар едики, улар әтрапидики бутпәрәсләрниң тәсирини қобул қилип, шу йәрдә һәр хил бутларғиму чоқунуп, һәтта бутпәрәсләргә әгишип «инсан қурбанлиқ»ларниму қилиши мүмкин вә дәрвәқә көп вақитларда шундақ қилатти *(мәсилән, «Әз.» 16:21, 20:26ни көрүң)*.
3:2 Қан. 12:5
3:3 **«Сулайман Пәрвәрдигарни сөйүп, атиси Давутниң бәлгүлигәнлиридә маңатти; пәқәт «жуқури жайлар»да ... хушбуй яқатти»** — «Давутниң бәлгүлигәнлири»: — шүбһисизки, Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән барлиқ бәлгүлимиләрни өз ичигә алған. Уларниң ичидә, қурбанлиқ қилиш «жуқури жайлар»да әмәс, бәлки Пәрвәрдигар бекиткән жайдила болуши керәк, дәп бекитилгән *(«Қан.» 12:10-14)*.
3:4 2Тар. 1:3
3:5 1Пад. 9:2
3:7 2Тар. 2:7
3:8 2Тар. 1:9
3:9 **«яхши-яманни пәриқ етидиған ойғақ бир қәлб»** — ибраний тилида «аңлашқа ойғақ бир қәлб».
3:11 2Тар. 1:11
3:12 Топ. 1:16
3:13 Мат. 6:33; Әф. 3:20

Сулайманниң даналиғи аян болиду

[16] Шуниңдин кейин икки паһишә аял падишаниң қешиға келип униң алдида турди.
[17] Биринчи аял: — И ғоҗам! Мән вә бу хотун бир өйдә олтиримиз; у мән билән өйдә
турғинида бир балини туғдум. [18] Мән балини туғуп үч күндин кейин у хотунму бир бала
туғди. Биз иккилән у йәрдә олтардуқ; өйдә биздин башқа һеч ят адәм йоқ еди, ялғуз
биз иккилән өйдә едуқ. [19] Шу кечидә бу хотунниң балиси өлди; чүнки у балисини бе-
сип өлтүрүп қойған еди. [20] У йерим кечидә қопуп дедәклири ухлап қалғанда, йенимдин
оғлумни елип өз қучиғиға селип, өзиниң өлгән оғлини мениң қучиғимға селип қоюпту.
[21] Әтиси қопуп баламни емитәй десәм мана өлүк туриду. Лекин әтигәндә қарисам, у мән
туққан бала әмәс еди, деди.
[22] Иккинчи аял: — Яқ, ундақ әмәс. Тирик қалғини мениң оғлум, өлгини сениң оғлуң,
деди. Лекин биринчи аял: — Яқ, өлгини сениң оғлуң, тирик қалғини мениң оғлум, деди.
Улар шу һаләттә падишаниң алдида талишип туратти.
[23] Падишаһ: — Бири: «Тирик қалғини мениң оғлум, өлгини сениң оғлуң» дәйду. Амма
йәнә бири: «Яқ, өлгини сениң оғлуң, тирик қалғини мениң оғлум» дәйду, деди.
[24] Падишаһ: Маңа бир қилич елип келиңлар, деди. Улар қилични падишаға елип кәлгән-
дә [25] падиша: Тирик балини оттуридин кесип икки парчә қилип йеримини биригә, йәнә
бир йеримни иккинчисигә бериңлар, деди.
[26] У вақитта тирик балиниң аниси өз балисиға ичини ағритип падишаға: — Аһ ғоҗам!
Тирик балини униңға бәрсилә, һәргиз уни өлтүрмигәйлә! — дәп ялвурди. Лекин иккин-
чиси: — Уни нә мениңки нә сениңки қилмай, оттуридин кесиңлар, деди.
[27] Падиша җававән: — Тирик балини униңға бериңлар, уни һеч өлтүрмәңлар; чүнки бу
балиниң аниси шудур, деди.
[28] Пүткүл Исраил падишаниң қилған һөкүми тоғрисида аңлиди вә улар падишадин
қорқти, чүнки улар Худаниң адил һөкүмләрни чиқириш даналиқиниң униңда барлиғи-
ни көрди.

Сулайманниң әмәлдарлири вә хизмәткарлири

4 [1] Сулайман падиша пүткүл Исраилға падиша болди.
[2] Униң чоң әмәлдарлири мунулар: — Задокниң оғли Азария каһин еди; [3] Шишаниң
оғуллири Елихорәф вә Ахияһ катиплар еди; Аһилудниң оғли Йәһошафат тәзкиричи еди;
[4] Йәһояданиң оғли Беная қошунниң баш сәрдари еди. Задок билән Абиятар каһинлар
еди; [5] Натанниң оғли Азария назарәт беги, Натанниң йәнә бир оғли Забуд һәм каһин вә
падишаниң мәслиһәтчиси еди. [6] Ахишар ординиң ғоҗидари, Абданиң оғли Адонирам
баж-алван беги еди.
[7] Пүткүл Исраил зиминида Сулайман падишаниң өзи үчүн вә ордидикилири үчүн
йемәк-ичмәк тәминләйдиған, он икки назарәтчи тайинланған еди; уларниң һәр бири
жилда бир айдин йемәк-ичмәк тәминләшкә мәсъул еди. [8] Уларниң исми төвәндә хати-
риләнгән: Әфраим тағлиқ райониға Бән-Хур; [9] Маказ, Шаалбим, Бәйт-Шәмәш вә Елон-
Бәйт-һананға Бән-Дәкәр; [10] Аруботқа Бән-Хәсәд; у йәнә Сокоһ вә Хәфәр дегән барлиқ
жутқиму мәсъул еди; [11] йәнә Нафат-Дорға Бән-Абинадаб (у Сулайманниң қизи Тафатни
хотунлуққа алған); [12] Таанақ, Мәгиддо вә Йизрәәлниң төвәнки тәрипидики Зарәтанниң
йенида болған пүткүл Бәйт-Шанға, шундақла Бәйт-Шандин тартип Абәл-Мәһолаһғичә,
Җокнеамдин өткичә болған зиминларға Аһилудниң оғли Баана; [13] Рамот-Гилеадқа Бән-

4:6 1Пад. 12:18
4:10 «Сокоһ» — яки «Соко».

Гәбәр; у йәнә Гилеад жутиға жайлашқан, Манассәһниң оғли Яирға тәвә болған кәнтләр
вә һәм Башандики жут Аргоб, жүмлидин у йәрдики сепили, мис балдақлиқ қовуқлири
болған атмиш чоң шәһәргиму мәсъул еди.
14 Маһанаимға Иддониң оғли Аһинадаб; 15 Нафталиға Ахимааз (у Сулайманниң қизи Ба-
симатни хотунлуққа алған еди). 16 Ашир вә Алотқа Һушайниң оғли Баанаһ; 17 Иссакарға
Паруаһниң оғли Йәһошафат; 18 Бинямин зиминиға Еланиң оғли Шимәй; 19 Гилеад зи-
миниға (әслидә Аморийларниң падишаси Сиһон вә Башанниң падишаси Огниң зимини
еди) Уриниң оғли Гәбәр. У шу жутқа бирдин-бир назарәтчи еди.

Сулайманниң дөлити вә шөһрити

20 Йәһуда билән Исраилниң адәмлири деңиз саһилидики қумдәк нурғун еди. Улар
йәп-ичип, хошаллиқ қилатти. 21 Вә Сулайман болса Әфрат дәриясидин тартип Фили-
стийләрниң зиминиға вә Мисирниң чегаралириғичә болған һәммә падишалиқларниң
үстидә сәлтәнәт қилатти. Улар олпан кәлтүрүп Сулайманниң пүтүн өмридә униң хиз-
митидә болатти. 22 Сулайманниң ордисиға кетидиған күнлүк тәминат үчүн оттуз кор
тасқиған ақ ун, атмиш кор қара ун, 23 он бордиған уй, яйлақтин кәлтүрүлгән жигирмә
уй, йүз қой кетәтти; буниңдин башқа буғилар, жәрәнләр, кейикләр вә бордиған тохулар
лазим еди. 24 Чүнки у Тифсаһдин тартип Газағичә, Әфрат дәриясиниң бу тәрипидики
һәммә жутларниң үстидә, йәни Әфрат дәриясиниң бу тәрипидики барлиқ падишалар-
ниң үстигә һөкүм сүрәтти; униң төрт әтрапи тинич еди. 25 Сулайманниң пүткүл күн-
лиридә Дандин тартип Бәәр-Шебағичә Йәһуда билән Исраил адәмлириниң һәр бири өз
үзүм тели вә өз әнҗир дәрихиниң тегидә аман-есән олтиратти.
26 Сулайманниң җәң һарвулириниң атлири үчүн төрт миң атханиси, он икки миң
чәвәндизи бар еди.
27 Мәзкур назарәтчиләрниң һәр бири өзигә бекитилгән айда Сулайман падишаға вә
униң дәстихиниға кәлгәнләрниң һәммисиниң йемәк-ичмәклирини кемәйтмәй тәмин-
ләйтти. 28 Хәлиқ болса һәр бири өзигә бекитилгән норма бойичә ат-қечирлар үчүн арпа
билән саманларни назарәтчиләр бар йәргә елип келәтти.
29 Худа Сулайманға деңиз саһилидики қумдәк даналиқ, интайин мол пәм-парасәт ата
қилип, униң қәлбини кәң қилип зор йорутти. 30 Шуниң билән Сулайманниң даналиғи
барлиқ шәриқтикиләрниң даналиғидин вә Мисирдики барлиқ даналиқтин ашти. 31
Чүнки у барлиқ адәмләрдин, жүмлидин әзраһлиқ Етан билән Махолниң оғуллири Һе-
ман, Калкол вә Дарда дегәнләрдин дана еди; вә униң шөһрити әтрапидики һәммә әл-
ләр арисида йейилди. 32 У ейтқан пәнд-несиһәт үч миң еди; униң шеир-күйлири бир
миң бәш еди. 33 У Ливандики кедир дәриғидин тартип тамда өсидиған лепәкгүлгичә
дәрәқ-гияларниң һәммисини баян қилип хатирилигән еди; у йәнә мал вә һайванлар,
қушлар, һашарәт-өмилигүчиләр вә белиқлар тоғрисида баян қилип хатирилигән еди.
34 Сулайманниң даналиқини аңлиғили кишиләр барлиқ әлләрдин келәтти, шундақла
униң даналиғи тоғрилиқ хәвәр тапқан йәр йүзидики һәммә падишалардин кишиләр
кәлмәктә еди.

4:19 **«У шу жутқа бирдин-бир назарәтчи еди»** — яки «Вә пүткүл земин үситидә йәнә бир назарәтчи бар еди». Бәзи алмимлар бу «йәнә бир» назарәтчини кәбсә жиллардики «13-ай»ниң һаҗитигә мәсъул еди, деп қарайду.
4:22 **«оттуз кор»** — бир кор 220 литр, 30 кор 6600 литр.
4:25 Лав. 26:5
4:26 **«төрт миң атханиси»** — көп кона көчүрмиләрдә «қириқ миң атханиси» дейилиду. Лекин биз бу санни көчүргүчиләрниң хаталиғи дәп қараймиз. «2Тар.» 9:25дә вә бу текстниң бәзи грек тәрҗимилиридә «төрт миң» дейилиду. **«он икки миң чәвәндизи»** — яки «он икки миң ети».
4:26 1Пад. 10:26; 2Тар. 1:14; 9:25
4:29 **«униң қәлбини кәң қилип зор йорутти»** — яки «униң көкси-қарнини бәк кәң қилди».

Ибадәтханини қурушқа материялларни топлаш

2Тар. 2:1-17

5 [1] Турниң падишаси Һирам Сулайманни атисиниң орниға падиша болушқа мәсиһ
қилинған дәп аңлап, өз хизмәткарлирини униң қешиға әвәтти; чүнки Һирам Давутни
изчил сөйгүчи еди. [2] Сулайман Һирамға адәм әвитип мундақ учурни йәткүзди: —
[3] «Өзүң билисәнки, атам Давутниң дүшмәнлирини Пәрвәрдигар униң пути астиға
қойғичә, у әтрапида һәр тәрәптә җәң қилғанлиғи түпәйлидин Пәрвәрдигар Худасниң
намиға бир ибадәтхана ясалмиди. [4] Әнди һазир Пәрвәрдигар Худайим маңа һәммә
тәрәптин арам бәрди; һеч бир дүшминим йоқ, һеч бир бала-қаза йоқ. [5] Мана, Пәрвәрди-
гарниң атам Давутқа: «Мән сениң орнуңға өз тәхтиңгә олтарғузған оғлуң болса, у ме-
ниң намимға бир ибадәтхана ясайду» дәп ейтқинидәк, мән Пәрвәрдигар Худайимниң
намиға бир ибадәтхана ясай дәп нийәт қилдим; [6] әнди мән үчүн адәмлириңгә Ливан-
дин кедир дәрәқлирини кесиңлар, дәп ярлиқ чүшүргин; мениң хизмәткарлирим сениң
хизмәткарлириңға һәмдәмдә болиду. Сениң бекиткиниң бойичә хизмәткарлириңға бе-
рилидиған иш һәққини саңа төләймән; чүнки өзүңгә аянки, дәрәқ кесиштә аримизда
һеч ким Зидондикиләрдәк уста әмәс».
[7] Һирам Сулайманниң сөзини аңлиғанда интайин хошал болуп: — Бүгүн бу улуқ хәлиқ
үстигә һөкүм сүрүшкә Давутқа шундақ дана бир оғул бәргән Пәрвәрдигарға тәшәккүр
ейтилсун! — деди. [8] Һирам Сулайманға адәм әвитип: — Сән маңа қойған тәләплириңни
аңлап қобул қилдим. Мән сениң кедир яғичи вә арча яғичи тоғрилиқ арзу қилғанли-
риңниң һәммисини ада қилимән; [9] Мениң хизмәткарлирим шуларни Ливандин деңизға
апириду; мән уларни сал қилип бағлап, деңиз билән сән маңа бекиткән йәргә йәткү-
зимән, андин шу йәрдә уларни йәшкүзимән. Шуниң билән сән уларни тапшурувелип,
елип кетисән. Буниң һесавиға сән тәләплирим бойичә ордидикилирим үчүн йемәк-ич-
мәк тәминлигәйсән, — деди.
[10] Шундақ қилип, Һирам Сулайманға барлиқ тәливи бойичә кедир яғачлири вә арча
яғачлирини бәрди. [11] Сулайман Һирамға ордидикилириниң йемәк-ичмикигә жигирмә
миң кор буғдай вә жигирмә бат сап зәйтун мейини әвәтип бәрди. Һәр жили Сулайман
Һирамға шундақ берәтти. [12] Пәрвәрдигар Сулайманға вәдә қилғандәк униңға даналиқ
бәргән еди. Һирам билән Сулайманниң арисида енақлиқ болуп, иккиси әһдә түзүшти.
[13] Сулайман падиша пүтүн Исраилдин һашарға ишләмчиләрни бекитти, уларниң сани
оттуз миң еди. [14] У буларни нөвәт билән һәр айда он миңдин Ливанға әвәтәтти; шун-
дақ қилип, улар бир ай Ливанда турса, икки ай өйидә турди. Адонирам һашарчиланиң
үстидә туратти. [15] Сулайманниң йәтмиш миң һаммили, тағларда ишләйдиған сәксән
миң ташчиси бар еди. [16] Униңдин башқа Сулайманниң мәнсәпдарлиридин иш үстигә
қоюлған үч миң үч йүз иш беши бар еди; улар ишләмчиләрни башқуратти.
[17] Падиша ярлиқ чүшүрүши билән улар ибадәтханиниң улини селишқа ойулған, чоң вә
қиммәтлик ташларни кесип кәлтүрди. [18] Вә Сулайманниң тамчилири билән Һирамниң
тамчилири вә Гәбаллиқлар қошулуп ташларни оюп, өйни ясаш үчүн яғач һәм ташларни
тәйярлап қойди.

5:1 2Сам. 5:11; 1Тар. 14:1
5:3 1Тар. 28:3
5:5 2Сам. 7:13; 1Тар. 22:10; 2Тар. 1:18
5:11 **«жигирмә бат»** — бир «бат» тәхминән 27 литр, 20 бат 540 литр.
5:12 1Пад. 3:12
5:18 **«Гәбаллиқлар»** — яки «Библослуқлар», яки «гирвәкләрни кәскүчиләр».

Муқәддәс ибадәтханиниң қурулуши

2Тар. 3:1-14

6 [1]Исраиллар Мисирдин чиққандин кейинки төрт йүз сәксининчи жили, Сулайманниң
Исраилниң үстидики сәлтәнитиниң төртинчи жилиниң иккинчи ейида, йәни Зиф
ейида у Пәрвәрдигарниң өйини ясашқа башлиди.
[2]Сулайман падиша Пәрвәрдигарға ясиған ибадәтханиниң узунлуғи атмиш гәз, кәңлиги
жигирмә гәз вә егизлиги оттуз гәз еди. [3]Ибадәтханидики «муқәддәс жай»ниң алдиди-
ки айванниң узунлуғи ибадәтханиниң кәңлиги билән баравәр болуп, жигирмә гәз еди.
Ибадәтханиниң алдидики айванниң кәңлиги он гәз еди.
[4]У ибадәтханиға рожәклик деризә-пәнжириләрни орнатти. [5]Ибадәтхана темиға, йәни
муқәддәс жай вә «каламхана»ниң темиға яндаш үч қәвәтлик бир имарәтни салди вә
униң ичигә һуҗриларни ясиди.
[6]Ташқириқи имарәтниң төвәнки қәвитиниң кәңлиги бәш гәз, оттура қәвитиниң кәң-
лиги алтә гәз, үчинчи қәвитиниң кәңлиги йәттә гәз еди. Чүнки ибадәтханиниң ташқи
темида лимларни орнатқан төшүкләр болмаслиғи үчүн у тамға тәкчә чиқирилған еди.
[7]Ибадәтхана пүтүнләй тәйяр қилип елип келингән ташлардин бена қилинған еди. Шун-
дақ қилғанда, уни ясиған вақитта нә болқа нә палта нә башқа төмүр әсвапларниң авази
у йәрдә һеч аңланмайтти.
[8]Төвәнки қәвәтниң һуҗрилириниң кириш ишиги ибадәтханиниң оң тәрипидә еди; бир
айланма пәләмпәй оттура қәвәткә андин оттура қәвәттин үчинчи қәвәткә чиқатти.
[9]Шундақ қилип Сулайман ибадәтханини ясап пүттүрди. Ибадәтханиниң үстигә
хар-лимларни бекитип, уни кедир тахтайлар билән қаплиди. [10] У ибадәтханиға яндаш
имарәтниң қәвәтлириниң егизлигини бәш гәздин қилди. Шу имарәтниң қәвәтлири
ибадәтханиға кедир лимлири арқилиқ тутушуқлуқ еди.

[11] Пәрвәрдигарниң сөзи Сулайманға келип мундақ дегәндә: —
[12] «Сән Маңа ясаватқан бу ибадәтханиға кәлсәк, әгәр сән бәлгүлимилиримдә меңип,
һөкүмлиримгә риайә қилип, барлиқ әмирлиримни тутуп уларда маңсаң, Мән атаң Да-
вутқа сән тоғрилиқ ейтқан сөзүмгә әмәл қилимән; [13] Мән Исраилларниң арисида макан
қилип өз хәлқим Исраилни әсла ташлимаймән».
[14] Сулайман ибадәтханини ясап пүттүрди. [15] Ибадәтханиниң тамлириниң ич тәрипини
у кедир тахтайлири билән ясап, ибадәтханиниң тегидин тартип торусниң лимлириғичә
яғач билән қаплиди; вә арча тахтайлири билән ибадәтханиға пол ятқузди.

6:1 2Тар. 3:2; Рос. 7:47

6:2 **«ибадәтханиниң узунлуғи...»** — ибраний тилида «өйниң узунлуғи...». **«Пәрвәрдигарға ясиған ибадәтханиниң узунлуғи атмиш гәз...»** — Муқәддәс Китапта ишлитилгән «гәз»ни бәлким бир «җәйнәк» дейишкә тоғра келиду — Йәни адәмниң җәйнигидин бармақлириниң учиғичә болған арилиқ *(тәхминән 45 сантиметр)* еди.

6:3 Юһ. 10:23; Рос. 3:11; 5:12

6:4 **«У ибадәтханиға рожәклик деризә-пәнжириләрни орнатти»** — башқа бир нәччә хил тәрҗимиләр учриши мүмкин болғини билән һәрһалда бу сөзләр деризиләрни көрситиду.

6:5 **«Ибадәтхана темиға, йәни муқәддәс жай вә «каламхана»ниң темиға...»** — мошу йәрдә «каламхана» «әң муқәддәс жай»ниң башқа бир хил исмидур. 6:16ни вә изаһатини көрүң. «Каламхана» дейилишиниң сәвәви, «әң муқәддәс жай» ичидә «әһдә сандуғи» бар еди, «әһдә сандуғи» ичидә Худаниң Исраил билән түзгән әһдинамиси сақлақлиқ еди.

6:6 **«...ибадәтханиниң ташқи темида лимларни орнатқан төшүкләр болмаслиғи үчүн у тамға тәкчә чиқирилған еди»** — лимниң йәнә бир учи «ташқи имарәт»ниң ташқи темиға бекитилиши үчүн шу тәрәптә төшүк тешилгән болса керәк. «Ибадәтхана схемиси»ни көрүң.

6:8 **«Төвәнки қәвәтниң һуҗрилириниң кириш ишиги ибадәтханиниң оң тәрипидә еди»** — биз мошу йәрдә *(«төвәнки қәвәт» дегән сөзләр билән)* кона грек тилидики тәрҗимигә әгәштуқ. «ибадәтханиниң оң тәрипи» ибадәтханиниң җәнубий тәрипидур.

6:12 2Сам. 7:13; 1Пад. 2:4; 9:4; 1Тар. 22:10, 19

Сулайман қурған ибрадәтхана —

бу сүрәт ян теми чиқириветилип, ичи ениқ көрситилгән сүрәт

Сулайман падиша миладийәдин илгирики 960-жили «Пәрвәрдигарниң өйи»ни Йерусалимда Мория теғиға қурушқа башлиди («Падишалар (1)» 6:1, «Тарих-тәзкирә (2)» 3:1-2). Йәттә жилдин кейин у уни пүткүзди («Падишалар (1)» 6:33). Ибадәтханиниң өзиниң узунлуғи (чөрисидики үч қәвәтлик һуҗриларни һесаблимиғанда) 60 гәз, кәңлиги 20 гәз, егизлиги 30 гәз (бир гәз = 460 мм). Ибадәтханиниң һойлиси әтрапиға чоң пасил там чөрүлгән.

Ибадәтханиниң әң ичидики өйи («әң муқәддәс жай»)ниң узунлуғи 20 гәз, кәңлиги 20 гәз, егизлиги 20 гәз еди («Падишалар (1)» 6:15-29, «Тарих-тәзкирә (2)» 3:8-14). Икки йоған керуб «әһдә сандуқи»ниң икки тәрипидә туриду; һәрбириниң егизлиги 10 гәз, һәрбириниң қанитиниң учидин йәнә бир қанитиниң учиғичә 10 гәз еди («Падишалар (1)» 6:23-28) Әһдә сандуқи икки керубниң оттурисиға қоюлиду («Падишалар (1)» 8:1-11, «Тарих-тәзкирә (2)» 5:2-14ни көрүң).

Ибадәтханидики «муқәддәс жай»ниң узунлуғи 40 гәз, кәңлиги 20 гәз («Падишалар (1)» 6:15, 17-18, «Тарих-тәзкирә (2)» 3:5-7ниму көрүң). Ичидә алтун «хушбуйгаһ», «тәқдим нан» қоюлидиған алтун ширә вә он алтун чирағдан (бәши шимал тәрипигә, бәши җәнуп тәрипигә) қоюлған («Падишалар (1)» 7:48-49, «Тарих-тәзкирә (2)» 4:7).

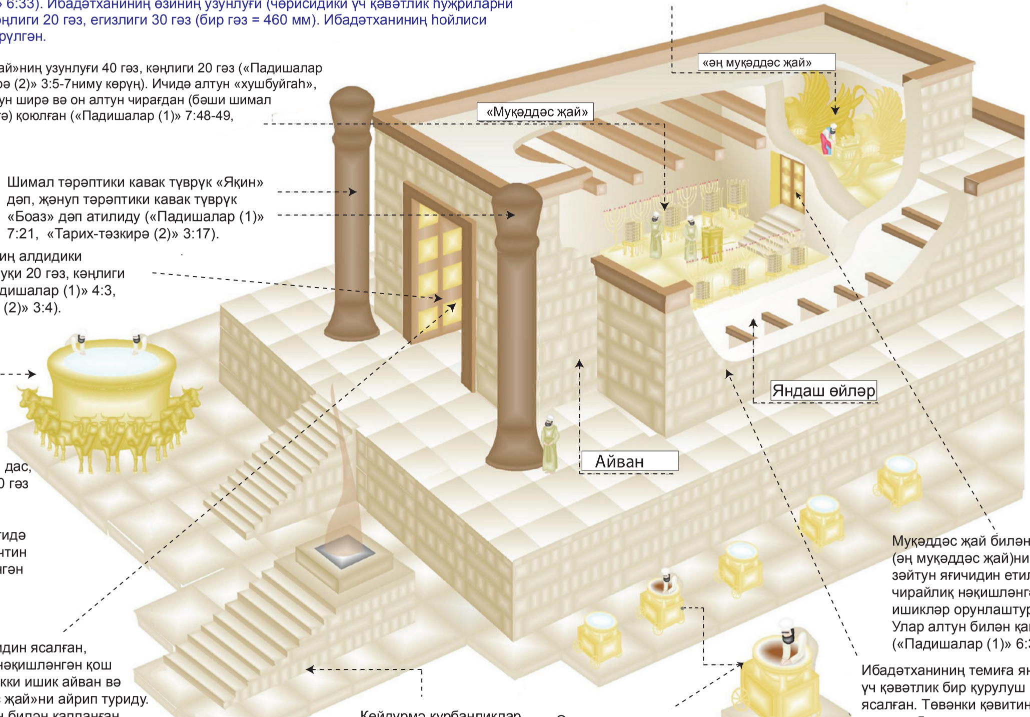

Шимал тәрәптики кавак түврүк «Яқин» дәп, җәнуп тәрәптики кавак түврүк «Боаз» дәп атилиду («Падишалар (1)» 7:21, «Тарих-тәзкирә (2)» 3:17).

Муқәддәс жайниң алдидики айванниң узунлуқи 20 гәз, кәңлиги 10 гәз еди («Падишалар (1)» 4:3, «Тарих-тәзкирә (2)» 3:4).

«Деңиз» дәп аталған йоған дас, егизлиги 5 гәз, диаметри 10 гәз болуп, униңға икки миң бат (44000 литр) су сиғиду. Дас он икки буқа шәкли үстидә турғузулған; булар үчтин-үчтин болуп, төрт тәрәпкә йүзләнгән («Падишалар (1)» 7:23-26, «Тарих-тәзкирә (2)» 4:2-5ниму көрүң).

Арча яғичидин ясалған, чирайлиқ нәқишләнгән қош қанатлиқ икки ишик айван вә «муқәддәс жай»ни айрип туриду. Улар алтун билән қапланған («Падишалар (1)» 6:33-35).

Көйдүрмә қурбанлиқлар өткүзүлидиған мис қурбангаһниң узунлуғи 20 гәз, кәңлиги 20 гәз, егизлиги 10 гәз («Тарих-тәзкирә (2)» 4:1).

Он «жуюш деси» мистин ясалған; көйдүрмә қурбанлиқларға ишлитидиған буюм-әсваплирини һәммиси уларда жуюлатти («Падишалар (1)» 7:27-38, «Тарих-тәзкирә (2)» 4:6).

Муқәддәс жай билән каламхана (әң муқәддәс жай)ниң оттурисиға зәйтун яғичидин етилгән, чирайлиқ нәқишләнгән қош ишикләр орунлаштурулған. Улар алтун билән қапланған («Падишалар (1)» 6:31-32)

Ибадәтханиниң темиға яндаш үч қәвәтлик бир курулуш ясалған. Төвәнки қәвитиниң кәңлиги 5 гәз, оттура қәвитиниң кәңлиги 6 гәз, үчинчи қәвитиниң 7 гәз еди; һәрбир қәвәттә һуҗрилар ясалған (бир гәз = 460 мм). («Падишалар (1)» 6:5-6, 8, 10)

[16] У ибадәтханиниң арқа темидин жигирмә гәз өлчәп ара там ясап, ичкирики ханини
һасил қилди; у тегидин тартип торус лимлириғичә кедир тахтайлири билән қаплиди.
Бу әң ичкирики хана болуп, йәни «каламхана», «әң муқәддәс жай» еди.
[17] Униң алдидики өй, йәни муқәддәс ханиниң узунлуғи қириқ гәз еди. [18] Ибадәтхани-
ниң ички тамлириға қапақ вә чечәкниң нусхилири нәқиш қилинған еди. Ибадәтхана
пүтүнләй кедир тахтайлар билән қапланған еди. Һеч таш көрүнмәйтти.
[19] Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини у йәрдә қоюш үчүн, у ибадәтханиниң ичкиридики
каламханини ясиди. [20] Каламханиниң узунлуғи жигирмә гәз, тоғриси жигирмә гәз,
егизлиги жигирмә гәз еди; у уни сап алтундин қаплиди, шундақла униң алдидики ке-
дир яғачлиқ қурбангаһниму шундақ қаплиди. [21] Сулайман ибадәтханиниң ичини сап
алтун билән қаплиди; у ички каламханиниң алдини алтун зәнҗирләр билән тосиди; ка-
ламханини алтун билән қаплиди. [22] Шу тәриқидә у пүткүл ибадәтханини, йәни пүткүл
ибадәтханиниң ичини алтун билән толуқ қаплиған еди. Каламханиға тәәллуқ болған
қурбангаһниму пүтүнләй алтун билән қаплиған еди.
[23] Каламханиға у зәйтун яғичидин икки керубниң шәклини ясиди. Һәр бириниң егизли-
ги он гәз еди. [24] Бир керубниң бир қанитиниң узунлуғи бәш гәз вә йәнә бир қанитиниң
узунлуғи һәм бәш гәз болуп, бир қанитиниң учидин йәнә бир қанитиниң учиғичә он
гәз еди. [25] Иккинчи керубниң икки қанити қошулуп он гәз еди. Икки керубниң чоң-ки-
чиклиги вә шәкли охшаш еди. [26] Бир керубниң егизлиги он гәз болуп, иккинчи керуб-
ниңкиму һәм шундақ еди. [27] У керубларни ичкирики ханида қойди. Керубларниң қанат-
лири йейилип туратти. Бирисиниң бир қанити бир тамға тегип, иккинчисиниң қанити
удулидики тамға тегип туратти; иккисиниң ичидики қанатлири ханиниң оттурисида
бир-биригә тегишип туратти. [28] У керубларни алтун билән қаплиди.
[29] У ибадәтханиниң тамлириниң пүткүл ич чөрисини, йәни ичкирики ханиниң вә һәм
ташқириқи ханиниң чөрисини керуб билән хорма дәрәқлириниң шәкиллири вә чечәк
нусхилири билән нәқиш қилди. [30] Ибадәтханиниң полини, йәни ичкирики ханиниң
һәм ташқириқи ханиниңкини алтун билән қаплиди.
[31] Каламханиниң кириш еғизиға у зәйтун яғичидин етилгән қош ишикләрни ясиди.
Ишикләрниң кешәклири вә беши өйниң тоғрисиниң бәштин бир қисми еди. [32] Бу қош
ишикләр зәйтун яғичидин етилгән еди; у ишикләрниң үстигә керублар, хорма дәрәқ-
лири вә чечәк нусхилири нәқиш қилинип зиннәтләнгән еди; у ишикләрни, җүмлидин
керуб билән хорма дәрәқлириниң нәқишлирини алтун билән қаплиди.
[33] Ибадәтханиниң ташқи ханисиниң ишигиниң кешәклирини зәйтун яғичидин ясиди;
улар өйниң тоғрисиниң төрттин бир қисми еди; [34] қош қанатлиқ ишик болса арча яғи-
чидин ясалди. Бир қанити йейилип қатлинатти, иккинчи қанитиму йейилип қатли-

6:16 **«Бу әң ичкирики хана болуп, йәни «каламхана», «әң муқәддәс жай» еди»** — «әң муқәддәс жай»ниң «каламхана» дәп атилишиниң сәвәви, униңда Худа Муса пәйғәмбәргә тапшурған «әһдә таш тахтилири» *(Худаниң калами)* «әһдә сандуғи» ичидә туратти; вә униң үстигә бәлким бәзи вақтида, баш каһин шу «әң муқәддәс жай»ға киргәндә, Худаниң бешарәтлири уларға келиши мүмкин еди.

6:20 **«у ... униң алдидики кедир яғачлиқ қурбангаһниму шундақ қаплиди»** — бу ичидики қурбангаһқа қурбанлиқлар сунулмайтти; у «хушбуйдан» яки «хушбуйгаһ» еди.

6:22 **«Каламханиға тәәллуқ болған қурбангаһ»** — бу «қурбангаһ», йәни «хушбуйдан» адәттә каламханиниң сәл алдида, «муқәддәс жай»ниң ичидә еди.

6:23 **«Керублар»** — керублар болса Худаниң һөкүм-җазалирини йәткүзидиған, интайин күчлүк пәриштиләрдур. Мәсилән, «Яр.» 3:24 вә «Әз.» 10-бапни көрүң.

6:23 Мис. 25:18

6:27 Мис. 25:20

6:31 **«Ишикләрниң кешәклири вә беши өйниң тоғрисиниң бәштин бир қисми еди»** — башқа тәрҗимиси: «Ишикләрниң кешәклири бәш часилиқ еди». Ибраний тилини чүшиниш тәс.

6:33 **« *кешәкләр* өйниң тоғрисиниң төрттин бир қисми еди»** — башқа тәрҗимиси: «улар *(кешәкләр)* төрт часилиқ еди». Ибраний текстни чүшиниш тәс.

натти. [35] У уларниң үстигә керублар, хорма дәрәқлири вә чечәк нусхилирини нәқиш
қилди; андин уларниң үстигә, җүмлидин нәқишләр үстигә алтун қаплиди.
[36] Ичкирики һойлиниң темини болса у үч қәвәт ойулған таш билән бир қәвәт кедир
яғичидин ясиди.
[37] Сулайманниң сәлтәнитиниң төртинчи жилиниң Зиф ейида Пәрвәрдигарниң ибадәт-
ханисиниң ули селинди. [38] Вә он биринчи жилиниң Бул ейида, йәни сәккизинчи айда
ибадәтханиниң һечйери қалдурулмай, лайиһә бойичә пүтүнләй тамам болди. Шундақ
қилип униң өйни ясишиға йәттә жил кәтти.

Ординиң қурулуши

7 [1] Сулайман өз ордисини болса, он үч жилда ясап пүттүрди.
[2] У ясиған бу «Ливан ормини сарийи»ниң узунлуғини йүз гәз, кәңлигини әллик гәз вә
егизлигини оттуз гәз қилди. Кедир яғичи түврүгидин төрт қатар вә түврүкләрниң үсти-
гә кедир лимлири қоюлған еди. [3] Түврүкләрниң үстидики лим көтирип турған өгүзиму
кедир яғичидин еди. Лимлар җәмий қириқ бәш болуп һәр қатарда он бәштин еди. [4] Униң
үч қәвәт деризиси бар еди, үч қәвәттики деризиләр бир-биригә удулму удул еди.
[5] Барлиқ ишикләр вә кешәкләр төрт часилиқ қилинғанди; ишикләр үч көзнәклик болуп,
ишикләр бир-биригә удулму удул еди.
[6] У узунлуғини әллик гәз, тоғрисини оттуз гәз қилип, түврүклүк бир дәһлиз ясиди; униң
алдида йәнә бир дәһлиз бар еди, вә униң алдида йәнә түврүклүк айван бар еди.
[7] Андин кейин у сорақ сорайдиған тәхти үчүн «Сорақ дәһлизи» дәп аталған йәнә бир
дәһлизни ясиди. У дәһлизниң тегидин тартип торусниң лимлириғичә кедир яғичи
билән капланған еди.
[8] Сулайман өзи олтиридиған сарай, йәни дәһлизниң арқа һойлисиға җайлашақан сарай-
ниң лайиһиси «сорақ өйи»ниңкигә охшаш еди. Сулайман өз әмригә алған Пирәвнниң
қизи үчүн шу дәһлизгә охшаш бир сарайни ясатти.
[9] Бу имарәтләрниң һәммиси ичкирики тамлиридин тартип чоң һойлиниң тамлириғичә,

---

6:37 **«төртинчи жилиниң Зиф ейида...»** — «Зиф» ейи иккинчи ай. Бу бәлким миладийәдин илгәрки 966-жили, Апрел яки Май айлири болуши мүмкин еди.

6:38 **«лайиһә бойичә пүтүнләй тамам болди»** — мошу йәрдә «лайиһә» бәлким Давут Муқәддәс Роһниң көрсәтмиси арқилиқ алдин көрсәткән схемисини көрситиду «1Тар.» 28:19).

7:1 **«Сулайман өз ордисини болса, он үч жилда ясап пүттүрди»** — Сулайман ибадәтханини қурушқа 7 жил, өз ордисини қурушқа 13 жил вақит сәрп қилди. Пүткүл Муқәддәс Китапта «7» дегән рақәм бәзидә Худа вә униң мукәммәллигигә бағлиқ, «13» болса гуна вә асийлиқ билән бағлиқ болиду. Биздә һеч гуман йоқки, Сулайманниң өз ордисиға 13 жил сәрп қилиши униң аллиқачан тәкәббур болуп кәткәнлигини пуритип бериду. Һеч болмиғанда, у көпрәк вақтини өз өйи үстигә сәрп қилған.

7:1 1Пад. 9:10

7:2 **«Ливан ормини сарийи»** — Сулайманниң ордисиниң «Ливан ормини сарийи» дәп атилишиниң сәвәви униң қурулушида Ливандин кәлтүрүлгән чирайлиқ кедир яғачлирини көп ишләткәнликтин болған еди. Орда ичидә «кедир яғичи түврүгидин төрт қатар» болғини үчүн «ормандәк» көрүнгән болса керәк.

7:4 **«үч қәвәттики деризиләр бир-биригә удулму удул еди»** — бу айәттики бәзи ибраний сөзләр интайин аз учрайдиған болғачқа, мәнасини пәқәт пәрәз қилғили болиду. Башқа бир тәрҗимиси бәлким: «үч қәвәттики һәр бир деризә көзнәклик еди».

7:5 **«ишикләр үч көзнәклик болуп, ишикләр бир-биригә удулму удул еди»** — көп башқа хил тәрҗимилири учришиму мүмкин.

7:6 **«униң алдида йәнә бир дәһлиз бар еди, вә униң алдида йәнә түврүклүк айван бар еди»** — бу айәтниң иккинчи қисмидики ибранийчә ибариләр интайин аз учрайдиған болғачқа, мәнасини пәқәт пәрәз қилғили болиду. «...униң алдида йәнә түврүклүк айван бар еди» дегәнниң башқа бир хил тәрҗимиси «...униң алдида йәнә түврүкләр вә пәләмпәй бар еди».

7:8 **«...йәни дәһлизниң арқа һойлисиға җайлашақан сарайниң...»** — башқа бир хил тәрҗимиси «...йәни шу өйдин айрим болған, бир һойлилиқ, дәһлиз ичигә җайлашқан өйниң...».

7:8 1Пад. 3:1

Сулайман қурған инадәтхана вә дәргаһ-сарай

Давут падишаһ қайтидин салған шәһәрдин Сулауман йеңи қуруп салған жут-мәһәллигә кириш үчүн, кона шәһәрдики қовуқтин өтүп чиқиши керәк еди. Шималға қарап маңғанда, кишиләр авал бир дәһлизга, йәни «Түврүклүк айван»ға киридикән («1Пад.» 7:6). Сол тәрәптә «Ливан ормини сарайи» тепилди («1Пад.» 7:2-5). Бу сарай асасән савут-қораллар сақлақлик орун еди («1Пад.» 10:16-17); униңдики чоң зал болса төрт қатар кедир түврүкләр үстигә селинған, тамларға алтун қалқан-сипарлар есилған.
Оң тәрәптә «Сорақ Дәһлизи» тепилди; шу залда Сулайман сорақ қилип хәлиқ үчүн һөкүм чиқиратти. Залда униң интайин нәпис ишләнгән чоң тәхти селинған еди.
«Түврүклүк айван»дин өткәндә кишиләр Сулауманниң орда-сарайиниң өзигә кирәләйтти («1Пад.» 7:8а). Орда-сарай Сулайман аяли, Пирәвнниң қизи үчүн мәхсус салған қәсирни өз ичигә алған («1Пад.» 7:8б)
Шебаниң аял падишаһи Сулайманни йоқлиғанда бу орда-сарайлиридин интайин тәсирләнгәниди («1Пад.» 10-бап).
Сулауманниң бу сарай-дәргаһниң асас қурулуши вә селинған тәртипиниң археологлар шималий Сурийәдә қезип чиққан кәдимий шаһанә сарай-дәргаһларниң қурулуш-тәртипигә охшап кетидиған бирнәччә жайлири бардур.

Хәритә - Сулатман падиша қурған «Леван ормини ордиси», чоң ордиси вә ибадәтхана «1 Пад.» 7

улидин тартип өгүзниң пәвазиғичә қиммәт ташлардин, йәни өлчәм бойичә оюлуп андин ич-теши һәрә билән кесилгән ташлардин ясалған еди. [10] Һуллири болса чоң вә қиммәт ташлардин, узунлуғи он гәз вә сәккиз гәз болған ташлардин қилинған еди. [11] Һулларниң үстигә йәнә бекитилгән өлчәм бойичә оюлған қиммәт есил ташлар вә кедир лимлири қоюлған еди. [12] Чоң һойлиниң чөрисидики там үч қәвәт оюлған таш вә бир қәвәт ойулған кедир лимлиридин ясалған еди. Пәрвәрдигарниң ибадәтханисиниң ичкирики һойлисиниң теми вә йәнә ордидики дәһлизиниң темиму шундақ ясалған еди.

Уста мискәр Һирамниң ибадәтханидики ишлири

2Тар. 3:15-17; 2Тар. 4; 2Тар. 5:1

[13] Сулайман падиша адәм әвәтип Һирамни Турдин кәлтүрди. [14] У киши Нафтали қәбилисидин болған бир тул хотунниң оғли болуп, атиси Турлуқ бир мискәр еди. Һирам мискәрчиликтә түрлүк ишларни қилишқа толиму уста, пәм-парасәтлик вә билимлик еди. У Сулайман падишаниң қешиға келип, униң һәммә ишини қилди. [15] У өзи икки түврүкни мистин ясиди. Һәр бир түврүкниң егизлиги он сәккиз гәз болуп, айланмиси он икки гәз еди.
[16] Бу түврүкләрниң үстигә қоюш үчүн мистин икки тажни қуюп ясап, униң үстигә қойди. Бир тажниң егизлиги бәш гәз, иккинчи тажниң егизлигиму бәш гәз еди. [17] Түврүкләрниң төписидики тажлар торларға охшаш зиннәтлинип, зәнҗирләр вә торланған һалқилар билән тоқуқлуқ еди. Бир тажниң шундақ йәттә қатар тор һалқилири бар еди, иккинчи тажниңму һәм шундақ йәттә қур тор һалқилири бар еди. [18] У йәнә анарларни, йәни түврүкләрниң үстидики һәр бир тажни йепип туридиған тор һалқиларниң үстигә икки қатар анарни ясиди. У биринчи вә иккинчи тажғиму охшашла шундақ қилди. [19] Айвандики түврүкләрниң үстидики тажлири нилупәр шәкиллик болуп, егизлиги төрт гәздин еди. [20] Икки түврүкниң тажлиридики тор һалқилириға йеқин томпийип чиққан җайниң үстидә қәвәтму-қәвәт чөридигән икки йүз анар нусхиси бар еди. Иккинчи тажниң чөрисиму охшаш еди.
[21] У түврүкләрни ибадәтханиниң алдидики айванға тиклиди. Оң тәрипигә бирни тикләп намини «Яқин», сол тәрипигә бирни тикләп, намини «Боаз» атиди. [22] Түврүкләрниң үсти нилупәр шәклидә ясалған еди. Буниң билән түврүкләрниң ишлири пүткән еди.
[23] У мистин «деңиз» дәп аталған йоған дас ясиди. Униң шәкли дүгиләк болуп, у гирвикидин бу гирвикигичә он гәз келәтти; егизлиги бәш гәз, айланмиси оттуз гәз еди. [24] Дасниң гирвики асти чөридәп қапақ нусхилири билән зиннәтләнгән еди. Булар дасниң чөрисиниң һәр бир гезигә ондин, икки қатар қоюлған еди. Улар дас билән бир вақитта қуюп чиқирилған еди. [25] Дас он икки буқа шәкли үстидә турғузулған еди. Буларниң үчи шимал тәрәпкә, үчи ғәрип тәрәпкә, үчи җәнуп тәрәпкә, үчи шәриқ тәрәпкә йүзләнгән еди. «деңиз» буларниң үстидә еди; уларниң арқиси ич тәрипидә еди. [26] Дасниң қелинлиғи алиқанниң кәңлигидәк болуп, униң гирвики пиялиниң гирвикидәк, шәкли ечилған нилупәрдәк еди. Униңға икки миң бат су сиғатти.

7:12 **«ордидики дәһлизиниң теми...»** — яки «ибадәтханидики айвининиң теми...»
7:13 2Тар. 2:12
7:14 Мис. 31:3
7:15 2Пад. 25:16, 17; Йәр. 52:21
7:21 **«Оң тәрипигә бирни тикләп намини «Яқин», сол тәрипигә бирни тикләп, намини «Боаз» атиди»** — «Яқин» дегәнниң мәнаси бәлким «у мустәһкәмләйду», «Боаз»ниң мәнаси бәлким «униңда күч бар». Ондин солға оқуғанда «У *(Пәрвәрдигар)* күч билән уни *(бу өйни)* мустәһкәмләйду».
7:23 2Тар. 4:2; Йәр. 52:20
7:24 2Тар. 4:3
7:26 **«икки миң бат»** — бир бат 22 литр болуши мүмкин еди; ундақта 2000 бат 44000 литр еди. «Деңиз»ниң шәкли «даңқан шәкли»дики дас болса керәк.

[27] Униңдин башқа у мистин он тәгликни ясиди. Һәр бир тәгликниң узунлуғи төрт гәз,
кәңлиги төрт гәз болуп, егизлиги үч гәз еди. [28] Бу тәгликләр шундақ ясалған едики,
уларниң рәсимлик тахтилири бар еди; тахтилири рамкилар ичигә орнитилған еди. [29]
Рамкиларниң оттурисидики рәсим тахтайлирида вә рамкиларниң өзидиму ширлар,
буқилар вә керубларниң сүрәтлик зиннәтлири бар еди; ширлар вә буқиларниң асти вә
үсти зәнҗирсиман гүл чәмбирәк шәклидә зиннәтләнгән еди. [30] Һәр бир тәгликниң мис
оқлири билән төрт чақи бар еди; тәгликниң дасни көтирип туридиған төрт бүҗигидә
җазиси бар еди; дас астидики путлириниң һәр тәрипидә торланған қуйма гүл шахлири
орнитилған еди. [31] Һәр тәгликниң ичидә чоңқурлуғи бир гәз келидиған «кичик тәглик»
болуп, ағзи дүгиләк еди; кичик тәгликниң узунлуғи бир йерим гәз еди; ағзиниң әтрапи-
да нәқишләр бар еди; уларниң рамкилири дүгиләк әмәс, бәлки төрт часилиқ еди.
[32] Төрт чақи рәсимлик тахтайлири астида болуп, уларниң оқлири тәгликкә бекитилгән
еди. Һәр бир чақниң егизлиги бир йерим гәз еди. [33] Чақларниң қурулмиси җәң һарвули-
риниң чақлиридәк еди. Уларниң қазанлири, қасқанлири, четиқлири вә оқлириниң һәм-
миси мистин қуюлған еди. [34] Һәр бир тәгликниң төрт бүҗигидә бирдин төрт тутқучи бар
еди; улар тәгликтин чиқип туратти вә улар тәглик билән тәң қуюлған. [35] Һәр бир тәглик-
ниң төписидә егизлиги йерим гәз келидиған бир жумилақ җаза бар еди. Һәр бир тәглик-
ниң төписидә тирәк вә рәсимлик тахтайлар бар еди. Улар тәглик билән тәң қуюлған. [36] У
мошу тирәк вә рәсим тахтайлиридики бош орунларға керуб, шир вә хорма дәрәқлириниң
нусхилирини вә чөрисигә торланған гүл шахлирини нәқиш қилди. [37] Шу тәриқидә у мошу
он тәгликни ясап болди. Һәммиси бир нусхида қуюлуп, охшаш чоңлуқта вә шәкилдә еди.
[38] У мистин он дас ясиған болуп, һәр бир дасқа қириқ бат су сиғатти; һәр бир дасниң
тоғриси төрт гәз еди. Он тәгликниң һәр бириниң төписидә бирдин дас бар еди. [39] У
бәш дасни ибадәтханиниң оң йенида вә бәшни ибадәтханиниң сол йенида қойди; мис
деңизни ибадәтханиниң оң тәрипигә, йәни шәрқий җәнуп тәрипигә қойди.
[40] Һирам шуларға тәәллуқ дас, күрәк вә қача-қучиларниму ясап тәйяр қилди. Шундақ
қилип Һирам Сулайман падиша үчүн Пәрвәрдигарниң өйиниң барлиқ қурулуш хизми-
тини пүткүзди: —
[41] икки түврүк, икки түврүкниң үстидики апқурсиман икки баш вә бу икки башни йе-
пип туридиған икки торни яситип пүттүрди, [42] шу икки тор үстигә қайчилаштурулған
төрт йүз анарни ясатти. Бир торда икки қатар анар болуп, түврүк үстидики; апқурсиман
икки башни йепип туратти. [43] У он дас тәглиги вә дас тәглигигә қоюлидиған он «жуюш
деси»ни, [44] «мис деңиз» вә униң астидики он икки мис буқини ясатқузди, [45] қазанлар-
ни, күрәкләрни вә қача-қучиларниму тәйяр қилди. Һирам Пәрвәрдигарниң өйи үчүн
Сулайман падишаниң әмри билән ясиған бу һәммә нәрсиләр пақирайдиған мистин еди.
[46] Падиша уларни Иордан түзләңлигидә, Суккот билән Зарәтанниң оттурисида, шу
йәрдики сеғизлайда қелип ясап, қуйдуруп чиқти.
[47] Бу нәрсиләр шунчә көп болғачқа, Сулайман уларниң еғирлиғини өлчимиди. Шуниң
билән мисниң еғирлиғи мәлум болмиди.
[48] Сулайман йәнә Пәрвәрдигарниң өйи ичидики барлиқ әсвапларни ясатти: — йәни

7:29 **«гүл чәмбирәк шәклидә зиннәтләнгән еди»** — ибраний тилидики нусхисида қандақ мәнада ишлитилгини бизгә техи ениқ әмәс.

7:31 **«Һәр тәгликниң ичидә чоңқурлуғи бир гәз келидиған «кичик тәглик» болуп, ... уларниң рамкилири дүгиләк әмәс, бәлки төрт часилиқ еди»** — пүткүл айәтниң мәнасини алимлар техи толуқ ениқлиған әмәс. Бизниң «пәрәзий схема»мизни көрүң.

7:34 **«Һәр бир тәгликниң төрт бүҗигидә бирдин төрт тутқучи бар еди»** — мошу йәрдә ибраний тилида «бүҗәк» *(«мүрилири»)* дегән бу сөзниң мошу йәрдә қандақ мәнада ишлитилгини техи ениқ әмәс. «Тутқучи» дегән мәнаси еһтималлиққа әң йеқин.

7:38 2Тар. 4:6

алтун хушбуйгаһни, «тәкдим нан» қоюлидиған алтун ширәни, [49] Каламхана алди-
да туридиған сап алтун чирақданларни (бәшни оң йенида, бәшни сол йенида) ясатти;
вә шуларниң гүлсиман зиннәтлирини, чирақлирини, чирақ қисқучлирини алтундин
ясатти; [50] дас-пиялилирини, пичақлирини, қачилирини, тәхсилирини вә күлданлар-
ниң һәммисини сап алтундин ясатти; у ичкирики ханиниң, йәни әң муқәддәс җайниң
қатлинидиған, қош қанатлиқ ишикләрниң гирәлирини вә өйдики муқәддәс җайниң
ишиклириниң гирәлирини алтундин ясатти.
[51] Сулайман падиша Пәрвәрдигарниң өйи үчүн қилдуридиған һәммә қурулушлар та-
мам болғанда, у атиси Давут Худаға атиған нәрсиләрни (йәни күмүч, алтун вә түрлүк
башқа буюмларни) әкәлтүрүп Пәрвәрдигарниң өйиниң ғәзнилиригә қойдурди.

Сулайман әһдә сандуғини ибадәтханиға әкилип қойиду

2Тар. 5:2-14; 2Тар. 6; 2Тар. 7:1-10

8 [1] Шу чағда Сулайман Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини «Давут шәһири»дин, йәни
Зиондин йөткәп келиш үчүн Исраил ақсақаллирини, қәбилә бәглирини вә Исраил
җәмәтлириниң бәглирини Йерусалимға өз йениға жиғилишқа чақирди.
[2] Буниң үчүн Исраилниң һәммә адәмлири Етаним ейида, йәни йәттинчи айдики беки-
тилгән һейтта Сулайман падишаниң қешиға жиғилди. [3] Исраилниң һәммә ақсақаллири
йетип кәлгәндә Лавийлар әһдә сандуғини көтирип маңди. [4] Улар Пәрвәрдигарниң әһдә
сандуғини, җамаәт чедири билән униң ичидики барлиқ муқәддәс буюмларни көтирип
елип чиқти. Каһинлар билән Лавийлар мошуларни елип чиқти.
[5] Сулайман падиша вә униң алдиға жиғилған барлиқ Исраил җамаити әһдә сандуғиниң
алдида меңип, көплигидин санини елип болмайдиған сан-санақсиз қой билән кали-
ларни қурбанлиқ қилишатти. [6] Каһинлар Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини өз җайиға,
ибадәтханиниң ички «каламхана»сиға, йәни әң муқәддәс җайға елип кирип, керублар-
ниң қанатлириниң астиға қойди.
[7] Чүнки керубларниң йейилип турған қанити әһдә сандуғиниң орни үстидә болғачқа,
әһдә сандуғи билән уни көтирип туридиған балдақларни йепип туратти. [8] Бу балдақлар
наһайити узун болғачқа, каламханиниң алдидики муқәддәс җайда туруп, әһдә сандуғи-
ниң йенидики икки балдақниң учлирини көргили болатти, бирақ өйниң сиртида улар-
ни көргили болмайтти; бу балдақлар таки бүгүнгә қәдәр шу йәрдә турмақта. [9] Әһдә сан-
дуғиниң ичидә Муса пәйғәмбәр Һорәб теғида турғанда ичигә салған икки таш тахтайдин
башқа һеч нәрсә йоқ еди (Исраиллар Мисир зиминидин чиққандин кейин Пәрвәрдигар

7:48 «тәкдим нанлар» — башқа хил тәрҗимилири: «һозурий нан»лар, «Худаниң һозуридики нан»лар) яки «тизилған нан». Улар вә алтун ширә тоғрилиқ «Мис.» 25:23-30 вә «Лав.» 24:5-9ни көрүң.
7:48 Мис. 25:23; 30:1
7:51 2Сам. 8:7, 11; 2Тар. 5:1
8:1 ««Давут шәһири»..., йәни Зион...» — «Зион» Йерусалимниң ичидики егизлик болуп, шу йәргә дайим қорған селинип туратти. Кейин ибадәтханиму Зионда қурулған.
8:1 2Сам. 5:9; 6:12, 17; 2Тар. 5:2
8:2 «йәттинчи айдики бекитилгән һейт» — йәни «кәпиләр һейти» яки «мевә һосул һейти». Бу һейт 7-айниң 15-22 күнлиридә өткүзүлиду (*«Лав.» 23:34-43*). Исраилниң әрлири униңға Йерусалимда қатнишиши лазим еди.
8:4 «җамаәт чедири» — йәни «җамаәт жиғилидиған чедир» яки «ибадәт чедири».
8:6 «каламхана» — 6:16 вә изаһатини көрүң.
8:8 «бу балдақлар таки бүгүнгә қәдәр шу йәрдә турмақта» — «бүгүнгә қәдәр...» дегән сөзләр ибадәтхана техи өз җайида турған вақтида хатириләнгән, әлвәттә, вә шуңлашқа шуни испатлайдуки, «Падишаһлар»ниң көп қисимлири Йәһудадикиләрниң сүргүн болушидин илгири йезилған. «2пад.» 24-25 баблирини бәлким кейинки бир пүтүкчи қошуп язған болуши мүмкин.

улар билән Һорәбдә әһдә түзгән еди).
10 Вә шундақ болдики, каһинлар муқәддәс җайдин чиқишиғила, бир булут Пәрвәрди-
гарниң ибадәтханисини қапливалди. 11 Каһинлар булут түпәйлидин өз вәзипилирини
өтәшкә өрә туралмайтти; чүнки Пәрвәрдигарниң җуласи Пәрвәрдигарниң өйини тол-
дурған еди.
12 Бу пәйттә Сулайман: — Пәрвәрдигар тум қараңғулуқ ичидә туримән, дәп ейтқан еди;
13 лекин, и Пәрвәрдигар, мән дәрвәқә Сениң үчүн бир һәйвәтлик макан болсун дәп,
Сән мәңгү туридиған бир өйни ясидим, деди. 14 Андин падиша бурулуп барлиқ
Исраил җамаитигә бәхит тилиди; Исраилниң барлиқ җамаити униң алдида туратти.
15 У мундақ деди: — «Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә болғай!
У Өз ағзи билән атам Давутқа вәдә қилған еди вә Өз қоли билән уни әмәлгә ашурди.
У Давутқа йәнә: —
16 «Мән Өз хәлқим Исраилни Мисир зиминидин елип чиққан күндин буян намим үчүн
бу йәрдә бир өй салай дәп Исраилниң һәр қайси қәбилилириниң шәһәрлиридин һеч
қайсисини таллимидим; бирақ хәлқим болған Исраилға һөкүмранлиқ қилсун дәп Да-
вутни таллидим» дегән еди. 17 Әнди атам Давутниң Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарниң
намиға атап бир өй селиш арзу-нийити бар еди. 18 Бирақ Пәрвәрдигар атам Давутқа:
«Көңлүңдә Мениң намимға бир өй ясашқа қилған нийитиң яхшидур; 19 амма шу өйни
сән ясимайсән, бәлки сениң пуштуңдин болидиған оғлуң, у Мениң намимға атап шу
өйни салиду», дегән еди.
20 Мана әнди Пәрвәрдигар Өз сөзигә әмәл қилди. Мән Пәрвәрдигар вәдә қилғинидәк,
атамниң орнини бесип, Исраилниң тәхтигә олтардим; Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар-
ниң намиға атап бу өйни салдим. 21 Өйдә әһдә сандуғи үчүн бир җайни раслидим; әһдә
сандуғи ичидә Пәрвәрдигарниң ата-бовилиримизни Мисир зиминидин елип чиққанда,
улар билән түзгән әһдә тахтилири бардур».

Сулайман Исраил үчүн дуа қилиду

22 Андин Сулайман Исраилниң барлиқ җамаитигә йүзлинип, Пәрвәрдигарниң қурбан-
гаһиниң алдида туруп, қоллирини асманға қаритип көтирип 23 мундақ дуа қилди: — «И
Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар! Нә жуқуриқи асманда нә төвәнки йәрдә сәндәк Худа
йоқтур; алдиңда пүтүн қәлби билән маңидиған қуллириң үчүн әһдәңдә туруп өзгәрмәс
муһәббитиңни көрсәткүчисән. 24 Чүнки Сән Өз қулуң атам Давутқа бәргән вәдидә тур-
дуң; Сән Өз ағзиң билән ейтқан сөзүңгә мана бүгүнкидәк Өз қолуң билән әмәл қилдиң.
25 Әнди һазир, и Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар, Өз қулуң атам Давутқа: — «Әгәр сениң
әвлатлириң өз йоллириға сәгәк болуп сән Мениң алдимда маңғандәк маңидиған болса,
саңа әвладиңдин Исраилниң тәхтидә олтиридиған бир зат кам болмайду» дәп бәргән
вәдәңдә турғайсән. 26 Әнди һазир, и Исраилниң Худаси, Сән қулуң Давутқа ейтқан сөз-
лириң әмәлгә ашурулғай, дәп өтүнимән!

8:9 **«Һорәб теғи»** —Синай теғиниң башқа бир исмидур.
8:9 Мис. 34:27
8:11 Мис. 40:34, 35; 2Тар. 7:2
8:12 Мис. 20:21; Лав. 16:2; Қан. 4:11; 5:22; 2Тар. 6:1
8:13 **«сениң үчүн бир һәйвәтлик макан»** — йәнә бир хил тәрҗимиси «сениң үчүн бур туралғу макан». **«һәйвәтлик макан»** — йәнә бир хил тәрҗимиси «туралғу макан».
8:13 1Пад. 8:39□ 49; Мис. 15:17; Йуһ. 14:2
8:16 2Сам. 7:6; 2Тар. 6:5
8:17 2Сам. 7:2; 1Тар. 17:1; 2Тар. 6:7
8:22 2Тар. 6:12
8:25 2Сам. 7:12, 16; 1Пад. 2:4; Зәб. 131:12

27 Лекин Худа Өзи растла йәр йүзидә макан қиламду? Мана, асманлар билән асманларниң
асмини сени сиғдуралмиған йәрдә, мән ясиған бу өй қандақму Сениң маканиң болалису
н?! 28 Лекин и Пәрвәрдигар Худайим, қулуңниң дуаси билән илтиҗасиға қулақ селип, қу-
луңниң бүгүн Саңа көтәргән нидаси вә тилигини аңлиғайсән; 29 шуниң билән Өз көзлириң-
ни кечә-күндүз бу өйгә, йәни Сән: «Мениң намим у йәрдә аян болсун» дәп ейтқан җайға
кечә-күндүз тиккәйсән; Өз қулуңниң у җайға қарап қилған дуасиға қулақ салғайсән. 30 қу-
луң вә хәлқиң Исраил бу җайға қарап дуа қилған чағда, уларниң илтиҗасиға қулақ селип,
Өз маканиң қилған асманлардин туруп аңлиғайсән, аңлиғиниңда уларни кәчүргәйсән.
31 Әгәр бириси өз хошнисиға гуна қилса вә шундақла ишниң раст-ялғанлиғини бекитиш
үчүн қәсәм ичкүзүлсә, бу қәсәм бу өйдики қурбангаһиңниң алдиға кәлсә, 32 Сән қәсәм-
ни асманда туруп аңлап, амал қилип өз бәндилириң оттурисида һөкүм чиқарғайсән;
гунайи бар адәмни гунаға тартип, өз йолини өз бешиға яндуруп, гунасиз адәмни ақлап,
өз адиллиғиға қарап униңға һәққини бәргәйсән.
33 Өз хәлқиң Исраил Сениң алдиңда гуна қилғини үчүн дүшмәндин йеңилсә, Саңа қай-
тип бу өйдә туруп, намиңни етирап қилип, Саңа дуа билән илтиҗа қилса, 34 Сән асман-
да аңлап, Өз хәлқиң Исраилниң гунайини кәчүрүп, уларни Сән ата-бовилириға тәқдим
қилған зиминға қайтуруп кәлгәйсән.
35 Улар Саңа гуна қилғини үчүн асман етилип ямғур яғмайдиған қиливетилгән болса,
лекин улар бу җайға қарап Саңа дуа қилип намиңни етирап қилип, Сениң уларни қий-
инчилиққа салғиниң түпәйлидин өз гунайидин йенип товва қилса, 36 Сән асманда ту-
руп қулақ селип, қуллириңниң вә хәлқиң Исраилниң гунайини кәчүргәйсән; чүнки Сән
уларға меңиш керәк болған яхши йолни үгитисән вә Өз хәлқиңгә мирас қилип бәргән
зиминниң үстигә ямғур яғдурисән!
37 Әгәр зиминда ачарчилиқ я ваба болса, я зираәтләр Дан алмиса я һал чүшсә я уни чекәт-
киләр яки чекәткә личинкилири бесивалса, я дүшмәнләр уларниң зиминдики шәһәрли-
риниң қовуқлириға һуҗум қилип қоршивалса, я һәр қандақ апәт я кесәллик болса, 38
Сениң хәлқиң болған Исраилдики һәр қандақ киши өз көңлидики вабани билип, улар-
дин һәр қайси киши қоллирини бу өйгә сунуп, һәр қандақ дуа яки илтиҗа қилған болса,
39 әнди Сән туруватқан маканиң асманда туруп аңлап, кәчүрүм қилғайсән; Сән һәр бир
адәмниң қәлбини билгәчкә, амал қилип өзиниң йоллирини өзигә яндурғайсән (чүнки
Сәнла, ялғуз Сәнла һәммә инсан балилириниң қәлблирини билгүчидурсән); 40 шундақ
қилип, улар Сән ата-бовилиримизға тәқдим қилған зиминда олтирип өмриниң һәммә
күнлиридә сәндин қорқидиған болиду.
41 Өз хәлқиң Исраилдин болмиған, Сениң улуқ намиң түпәйлидин жирақ-жирақлардин
кәлгән мусапир болса 42 (чүнки улар Сениң улуқ намиң, қудрәтлик қолуң вә созған би-
лигиң тоғрисида аңлийлайду), — ундақ бириси келип бу өй тәрәпкә қарап дуа қилса, 43
Сән туруватқан маканиң болған асманларда униңға қулақ селип, у мусапир Саңа нида
қилип тилигининиң һәммисигә мувапиқ қилғайсән; шуниң билән йәр йүзидики бар-
лиқ әлләр намиңни тонуп йетип, Өз хәлқиң Исраилдәк Сәндин қорқидиған болуп, мән
ясиған бу өйниң Сениң намиң билән аталғинини билиду.

8:27 2Тар. 2:5; Йәш. 66:1; Йәр. 23:24; Рос. 7:49
8:29 **«у җайға қарап қилған дуасиға...»** — яки болмиса: «у җай тоғрисидики дуаси...».
8:29 Қан. 12:11
8:31 **«Әгәр бириси өз хошнисиға ... ишниң раст-ялғанлиғини бекитиш үчүн қәсәм ичкүзүлсә, бу қәсәм бу өйдики қурбангаһиңниң алдиға кәлсә...»** — бундақ қәсәм тоғрилиқ «Чөл.» 5:11-31ни көрүң. «Қәсәм бу өйдики қурбангаһниң алдиға кәлсә...» — мүмкинчилиги барки, Исраилда мошундақ қәсәмләрни ичиш үчүн қурбангаһниң алдиға келиш керәк әмәс еди, пәқәт: «Худаниң қурбангаһи алдида қәсәм қилимәнки...» дегәндәк сөзләр ейтилған болса «қурбангаһ өз алдида турғандәк» һесаплинатти.
8:43 **«бу өй Сениң намиң билән атилиду»** — бу ибарә Худаниң ибадәтханиси тоғрилиқ «бу өй Мениңкидур» вә «бу

[44] Әгәр Сениң хәлқиң Сениң тапшуруғуң билән дүшмини билән җәң қилишқа чиққанда,
Сән таллиған бу шәһәргә, шундақла мән наминңға атап ясиған бу өй тәрәпкә қарап Сән
Пәрвәрдигарға дуа қилса, [45] Сән асманларда туруп уларниң дуаси билән илтиҗасиға
қулақ селип, уларни нусрәткә ериштүргәйсән.
[46] Әгәр улар саңа гуна садир қилған болса (чүнки гуна қилмайдиған һечкиши йоқтур)
Сән уларға ғәзәплинип, уларни дүшмәнлириниң қолиға тапшурған болсаң, булар улар-
ни жирақ-йеқинға, өзлириниң зиминиға сүргүн қилип елип барған болса, [47] лекин улар
сүргүн қилинған жутта әс-һошини тепип товва қилип, өзи сүргүн болған жутта Саңа:
— Биз гуна қилип, қәбиһликкә берилип Сәндин йүз өрүп кәттуқ, дәп йелинса, [48] — әгәр
уларни сүргүн қилған дүшмәнлириниң зиминида пүтүн қәлби вә пүтүн җенидин Сениң
тәрипиңгә йенип, Сән уларниң ата-бовилириға тәқдим қилған зиминға, Сән таллиған
шәһәр тәрәпкә вә мән наминңға атап ясиған бу өй тәрәпкә йүзини қилип, Саңа қарап дуа
қилса, [49] Сән туруватқан маканиң болған асманларда туруп уларниң дуаси вә илтиҗа-
сини аңлап улар үчүн һөкүм чиқирип, [50] Өз хәлқиңниң Саңа садир қилған гунайини,
Саңа өткүзгән һәммә итаәтсизликлирини кәчүрүм қилғайсән вә уларни сүргүн қилған-
ларниң алдида уларға рәһим тапқузғайсәнки, шулар уларға рәһим қилсун [51] (чүнки
улар Өзүң Мисирдин, йәни төмүр тавлаш печидин чиқарған Өз хәлқиң вә Өз мирасиң-
дур); [52] Сениң көзлириң Өз қулуңниң илтиҗасиға вә Өз хәлқиңниң илтиҗасиға очуқ
болғай, улар һәр ишта саңа нида қилип тилигинидә уларға қулақ салғайсән; [53] чүнки
Сән ата-бовилиримизни Мисирдин чиқарғиниңда Өз қулуң Муса арқилиқ ейтқиниңдәк,
Сән хәлқиңни Өзүңгә хас мирасиң болсун дәп, йәр йүзидики һәммә әлләр арисидин
уларни айрим елип таллидиң, и Рәб Пәрвәрдигар!».
[54] Сулайман Пәрвәрдигарға шу барлиқ дуа вә илтиҗалирини қилип болғанда, қолли-
рини асманға қарап көтирип Пәрвәрдигарниң қурбангаһиниң алдида тизлинип турған
йәрдин қопуп, [55] өрә туруп Исраилниң барлиқ җамаитигә жуқури авазда бәхит тиләп
мундақ деди: — [56] «Униң барлиқ вәдә қилғини бойичә Өз хәлқи Исраилға арам бәргән
Пәрвәрдигар мубарәктур! У Өз қули Мусаниң вастиси билән қилған һәммә меһриванә
вәдиләрниң һеч бири йәрдә қалмиди!
[57] Пәрвәрдигар Худайимиз ата-бовилиримиз билән болғандәк биз билән биллә болғай;
У нә биздин ваз кәчмисун нә бизни ташлимисун; [58] буниң билән У қәлбимизни Униң
йоллирида меңишқа, Өзи ата-бовилиримизға буйруған әмирләр, бәлгүлимиләр вә
һөкүмләрни тутушқа Өзигә майил қилғай; [59] мениң Пәрвәрдигарниң алдида илтиҗа
қилған бу сөзлирим кечә-күндүз Пәрвәрдигар Худайимизниң йенида турсун; шуниң
билән Өз қулуң үчүн тоғра һөкүм қилип, хәлқиң Исраил үчүн тоғра һөкүм қилип, һәр
күндики дәрдигә йәткәйсән; [60] шуниң билән йәр йүзидики һәммә әлләр Пәрвәрдигар
Өзи Худадур, Униңдин башқиси һеч қайсиси йоқтур дәп билгәй, [61] шундақла бүгүн
қилғиниңларға охшаш Униң бәлгүлимилиридә меңишқа вә әмирлирини тутушқа қәл-
биңлар Пәрвәрдигар Худайимизға мукәммәл болғай!».

Сулайман ибадәтханини Худаға атайду

[62] Вә падиша пүтүн Исраил билән биллә Пәрвәрдигарниң алдида қурбанлиқларни
қилди. [63] Сулайман Пәрвәрдигарға енақлиқ қурбанлиғи сүпитидә жигирмә икки миң

өйдә Мениң ким екәнлигим аян қилиниду» дегәндәк икки мәхситини көрситиду.
8:46 2Тар. 6:36; Пәнд. 20:9; Топ. 7:20; 1Юһ. 1:8, 10
8:53 Мис. 19:5; Қан. 4:20; 7:6; 9:26, 29; 14:2
8:56 Йә. 21:45
8:60 Қан. 4:35, 39

кала вә бир йүз жигирмә миң қой қурбанлиқ қилди. Падиша билән барлиқ Исраиллар
шундақ қилип Пәрвәрдигарниң өйини униңға беғишлиди. [64] Шу күни падиша Пәрвәр-
дигарниң өйиниң алдидики һойлисиниң оттурисини айрип муқәддәс қилип, у йәрдә
көйдүрмә қурбанлиқлар, ашлиқ һәдийәлири вә енақлиқ қурбанлиқлириниң яғлирини
сунди; чүнки Пәрвәрдигарниң алдида турған мис қурбангаһ көйдүрмә қурбанлиқлар,
ашлиқ һәдийәлири вә енақлиқ қурбанлиқлириниң яғлирини қобул қилишқа кичик кәл-
ди. [65] Шуниң билән у вақитта Сулайман вә униң билән болған пүтүн Исраил, йәни Хамат
райониға кириш еғизидин тартип Мисир еқиниғичә һәммә йәрләрдин кәлгән зор бир
җамаәт Пәрвәрдигар Худайимизниң алдида йәттә күн вә йәнә йәттә күн, җәмий он төрт
күнгичилик һейт өткүзди. [66] Сәккизинчи күнидә у хәлиқни қайтурди; улар падиша-
ниң бәхитини тилиди; андин улар Пәрвәрдигарниң Өз қули Давутқа вә хәлқи Исраилға
қилған яхшилиқлири үчүн қәлбидә шат-хурам болуп өз өй-чедирлиригә қайтип кәтти.

Пәрвәрдигар Сулайманға вәдә һәм агаһ бериду

2Тар. 7:11-22

9 [1] Сулайман Пәрвәрдигарниң өйи, падиша ордиси вә шундақла қурушни арзу қилған
башқа қурулушларни көңлидикидәк пүткүзүп болғанда, [2] Пәрвәрдигар Сулайманға
Гибеонда көрүнгәндәк әнди иккинчи қетим униңға көрүнди.
[3] Пәрвәрдигар униңға мундақ деди: — «Сән Мениң алдимда қилған дуа вә илтиҗайиң-
ни аңлидим; Мениң намим униңда әбәткичә аян қилиниши үчүн, сән ясиған бу өйни
Өзүмгә муқәддәс қилдим. Мениң көзлирим вә көңлүм шу йәрдә һемишә болиду. [4] Сән
болсаң, атаң Давутниң алдимда маңғинидәк, сәнму саңа буйруғинимниң һәммисигә
мувапиқ әмәл қилиш үчүн, бәлгүлимилирим вә һөкүмлиримни тутуп, пак көңүл вә
дуруслуқ билән алдимда маңсаң, [5] Мән әнди атаң Давутқа: «Исраилниң тәхтидә саңа
әвладиңдин олтиришқа бир зат кам болмайду» дәп вәдә қилғинимдәк, Мән падишалиқ
тәхтиңни Исраилниң үстидә әбәткичә мәһкәм қилимән. [6] Лекин өзүң я оғуллириң Маңа
әгишиштин ваз кечип Мән алдиңларда қойған әмирлирим билән бәлгүлимилиримни
тутмай, бәлки башқа илаһларниң қуллуғиға кирип уларға сәҗдә қилсаңлар, [7] шу чағда
Мән Исраилни уларға тәқдим қилған зиминидин үзүп чиқиримән; вә Өз намимни көр-
ситишкә Өзүмгә муқәддәс қилған бу өйни нәзиримдин ташлаймән вә Исраил һәммә хә-
лиқләр арисида сөз-чөчәк вә тапа-тәниниң объекти болиду; [8] Бу өй гәрчә һазир көркәм
көрүнсиму, шу заманда униңдин өткәнләрниң һәммиси зор һәйран қелишип үшқир-
тип: «Пәрвәрдигар бу зиминға вә бу өйгә немишкә шундақ қилди?» дәп сорайду.
[9] Кишиләр: — Чүнки зиминдики хәлиқләр өз ата-бовилирини Мисир зиминидин

8:63 2Тар. 7:5-10
8:64 2Тар. 7:7
8:65 **«Хамат райониға кириш еғизидин тартип...»** — яки «Либо-Хаматтин тартип». **«...җамаәт Пәрвәрдигар Худайимизниң алдида йәттә күн вә йәнә йәттә күн, җәмий он төрт күнгичилик һейт өткүзди»** — «кәпиләр һейти»ниң бекитилгән вақти йәттә күн еди. Исраиллар мошу вақитқа йәнә йәттә күн қошти.
8:66 **«Сәккизинчи күнидә»** — демәк, иккинчи «йәттә күн»дин кейинки күндә.
9:1 2Тар. 7:11
9:2 1Пад. 3:5
9:3 Қан. 12:11; 1Пад. 8:29
9:5 2Сам. 7:12, 16; 1Пад. 6:12; 2:4; 1Тар. 22:10; Зәб. 88:29-30; 131:12
9:6 2Сам. 7:14; Зәб. 88:31-33
9:7 Қан. 28:37; Йәр. 7:15
9:8 **«бу өй гәрчә һазир көркәм көрүнсиму,...»** — башқа бир хил тәрҗимиси (*бәзи кона текстләргә әгишип*): «бу өй бир харабә болиду,...»
9:8 Қан. 29:23; 2Тар. 7:21; Йәр. 22:8

чиқарған Пәрвәрдигар Худасини ташлап, өзлирини башқа илаһларға бағлап, уларға сәждә қилип қуллуғида болғанлиғи үчүн, Пәрвәрдигар бу пүткүл күлпәтни уларниң бешиға чүшүрүпту, дәп жавап бериду.

Ташқи ишлар вә башқа қурулушлар

2Тар. 8:1-18

[10] Шундақ болдики, жигирмә жил өтүп, Сулайман у икки өйни, йәни Пәрвәрдигарниң
өйи билән падиша өйини ясап болғандин кейин, [11] Турниң падишаси Һирам Сулай-
манға барлиқ тәләплири бойичә кедир дәрәқлири, арча дәрәқлири вә алтун тәминли-
гини үчүн Сулайман падиша униңға Галилийә өлкисидин жигирмә шәһәрни бәрди. [12]
Һирам Сулайман униңға бәргән шәһәрләрни көрүшкә Турдин чиқип кәлди; лекин улар
униңға һеч яқмиди. [13] У: — Һәй бурадирим, сән мошу маңа бәргиниң зади қандақ шәһәр-
ләр?! — деди. У уларни «Кабулниң жути» дәп атиди, вә улар бүгүнки күнгичә шундақ
атилиду. [14] Һирам болса падишаға бир йүз жигирмә талант алтун әвәткән еди.

[15] Сулайман падиша Пәрвәрдигарниң өйини, өз өйини, Миллони, Йерусалимниң сепи-
лини, Һазорни, Мәгиддони вә Гәзәр шәһәрлирини ясаш үчүн һашарға тутқан ишлигү-
чиләрниң ишлири мундақ: — [16] (Мисирниң падишаси Пирәвн чиқип Гәзәргә һуҗум қи-
лип елип, уни отта көйдүрүп, шәһәрдә туруватқан Қананийларни қирип, шәһәрни той
соғиси сүпитидә Сулайманниң хотуни болған өз қизиға бәргән еди) [17] Сулайман Гәзәр
билән төвәнки Бәйт-Һоронни бена қилди; [18] у Баалат билән өз зиминидики чөлгә җай-
лашқан Тадморниму йеңидин ясиди, [19] шундақла өзигә хас һәммә амбар шәһәрлирини,
«җәң һарвуси шәһәрлири»ни, «атлиқлар шәһәрлири»ни вә Йерусалимда, Ливанда вә
өзи сорайдиған барлиқ зиминда халиқинини бена қилди.
[20] Исраиллардин болмиған Аморийлар, Һиттийлар, Пәриззийләр, Һивийлар вә Йәбу-
сийлардин Исраил зиминида қелип қалғанларниң һәммисини болса, [21] Сулайман бу-
ларни, йәни Исраиллар пүтүнләй йоқиталмиған әлләрниң қалдуқ әвлатлирини қуллуқ
һашарға тутти. Улар бүгүнки күнгичә шундақ болуп кәлди.
[22] Лекин Сулайман Исраиллардин һеч кимни қул қилмай, бәлки уларни ләшкәр,
хизмәткар, һөкүмдар-әмәлдар, һарву билән атлиқларниң сәрдарлири қилди. [23] Булар-
дин Сулайманниң ишлирини башқуридиған, йәни ишлигүчиләрниң үстигә қоюлған
чоң назарәтчиләр бәш йүз әллик еди.
[24] Пирәвнниң қизи Давутниң шәһиридин көчүп Сулайман униң үчүн ясиған өйдә ол-
тарғинида, у Милло қәлъәсини ясиди. [25] Сулайман Пәрвәрдигарға ясиған қурбангаһта
жилда үч қетим көйдүрмә қурбанлиқлар билән енақлиқ қурбанлиқлирини сунатти вә
Пәрвәрдигарниң алдидики хушбуйгаһта хушбуй яқатти. Шу тәриқидә у ибадәтханиниң

9:10 2Тар. 8:1

9:13 **«Кабулниң жути»** — «кабул» дегәнниң мәнаси бәлким «чәклик» болуши мүмкин. Ибраний тилида сөзниң аһаңи «әрзимәс»кә йеқин келиду.

9:14 **«бир йүз жигирмә талант алтун»** — бир талант *(алтун)* бәлким 27 килограм еди. 120 талант 3240 килограм; һазирқи пулда болса *(2008-жили)* 100 миллион доллар болиду.

9:15 **«Милло»** — бәлким Йерусалимдики егизликкә җайлашқан бир қәлъә яки истиһкам еди.

9:18 2Тар. 8:6

9:21 **Исраиллар пүтүнләй йоқиталмиған әлләрниң қалдуқ әвлатлири...»** — бу ишларниң тарихи «Йәшуа пәйғәмбәр» дегән қисмида пүтүлгән. Тәвраттики «Йәшуа»ни көрүң. Мошу һашарчилар 13:5-16дә хатириләнгәнләрдин башқа һашарчилар болса керәк еди. **«Улар Қананийлар қатарлиқлар бүгүнки күнгичә шундақ болуп кәлди»** — бу сөз Исраиллар техи өз вәтинидә турған вақтида хатириләнгән, әлвәттә.

9:22 Лав. 25:39

9:24 2Тар. 8:11

ишлирини пүткүзди.
[26] Сулайман падиша Езион-Гәбәрдә бир түркүм кемиләрни ясиди. У йәр болса Едом зи-
минида, Қизил Деңиз бойидики Елатниң йенида еди. [27] Һирам өз хизмәткарлири, йәни
деңизчилиқни убдан билидиған нәччә кемичиләрни Сулайманниң хизмәткарлириға
қошулуп кемиләрдә ишләшкә әвәтти. [28] Улар Офирға берип, у йәрдин төрт йүз жигирмә
талант алтунни елип келип, Сулайман падишаға апарди.

Шебаниң аял падишаси Сулайманни издәп келиду

2Тар. 9:1-12

10 [1] Шебаниң аял падишаси болса Сулайманниң Пәрвәрдигарниң нами билән
бағлинишлиқ болған даңқ-шөһритини аңлап, уни қийин чигиш-соаллар билән
синиғили кәлди. [2] У хушбуй буюмлар, интайин тола алтун вә яқут-гөһәрләр артилған
төгиләрни елип, чоң дәбдәбә билән Йерусалимға кәлди. Сулайманниң қешиға кәлгәндә
өз көңлигә пүккән һәммә иш тоғрилиқ униң билән сөзләшти. [3] Сулайман униң һәммә
сориғанлириға жавап бәрди. Һеч немә падишаға қараңғу әмәс еди, бәлки һәммисидә
униңға жавап бәрди.
[4] Шебаниң аял падишаси Сулайманниң даналиғиға, ясиған орда-сарайға, [5] дәстихандики
таамларға, әмәлдарларниң қатар-қатар олтиришлириға, хизмәткарлириниң қатар-қа-
тар турушлириға, уларниң кийгән кийимлиригә, униң сақийлириға вә униң Пәрвәрди-
гарниң өйидә атап сунған көйдүрмә қурбанлиқлириға қарап, үни ичигә чүшүп кәтти.

[6] У падишаға: — Мән өз жутумда силиниң ишлири вә даналиқлири тоғрисида аңлиған
хәвәр раст екән; [7] Амма мән келип өз көзлирим билән көрмигичә бу сөзләргә ишәнми-
гән едим; вә мана, мән йериминиму аңлимиған екәнмән; силиниң даналиқлири билән
бәрикәт-баяшатлиқлири мән аңлиған хәвәрдин зиядә екән. [8] Силиниң адәмлири неми-
дегән бәхитлик-һә! Һемишә силиниң алдилирида туруп даналиқлирини аңлайдиған бу
хизмәткарлар нәқәдәр бәхитликтур! [9] Силидин сөйүнгән, силини Исраилниң тәхтигә
олтарғузған Пәрвәрдигар Худалири мубарәктур! Пәрвәрдигар Исраилға мәңгүлүк бағ-
лиған муһәббити үчүн, У силини тоғра һөкүм вә адаләт сүргили падиша қилди, деди.
[10] У падишаға бир йүз жигирмә талант алтун, интайин көп хушбуй буюмлар вә
яқут-гөһәрләрни соға қилди. Шебаниң аял падишаси Сулайман падишаға сунған шун-
чә зор миқдардики хушбуй буюмлар униңдин кейин һеч көрүнгән әмәс [11] (Һирамниң
Офирдин алтун әпкелидиған кемилириму Офирдин йәнә интайин зор миқдардики сән-
дәл яғичи вә яқут-гөһәрләрни елип кәлди. [12] Падиша сәндәл яғичидин Пәрвәрдигарниң
өйи үчүн вә падишаниң ордиси үчүн пәләмпәй-саласунлар ясатти һәм нәғмә-навачилар
үчүн чилтарлар вә сазларни шуниңдин ясатти. Шу вақиттин кейин шундақ зор миқдар-
дики есил сәндәл яғичи бу вақитқичә һеч кәлтүрүлмиди я көрүлүп бақмиди). [13] Сулай-

---

9:25 **«Шу тәриқидә у ибадәтханиниң ишлирини пүткүзди»** — бу жүмлиниң мәнаси бәлким Сулайман һейтләрни мошу ибадәтханида өткөзүшлири билән һәр бир башқа «ибадәт жайлири», болупму «жуқури жайлар»ниң инавәтсизлигини көрсәтти. Демәк, шу чағдин башлап Пәрвәрдигар қурбанлиқларни қобул қилған жай пәқәт Йерусалимдики ибадәтханила еди.
9:26 **«Қизил Деңиз бойидики Елат»** — яки «Қизил Деңиз бойидики Елат» *(һазирқи нами «Елат»)*.
9:28 **«төрт йүз жигирмә талант алтун»** — бир талант *(алтун)* бәлким 27 килограм еди. Үндақта 420 талант 11340 килограм.
10:2 2Тар. 9:1; Мат. 12:42; Луқа 11:31
10:5 **«.. униң , *йәни Шебаниң айал падишаниң*... үни ичигә чүшүп кәтти»** — ибраний тилида «униңда роһ қалмиди». Демәк, интайин һәйран қалди.
10:12 2Тар. 9:11

ман падиша Шебаниң аял падишасиға өз шаһанә сахавитидин бәргәндин башқа, аял падишаниң көңли тартқан һәммини — немә сориса, шуни бәрди; андин у хизмәткарлири билән йолға чиқип өз жутиға қайтип кәтти.

Сулайманниң байлиқлири

2Тар.9:13-28

14 Сулайманға һәр жили кәлтүрүлгән алтунниң өзи алтә йүз атмиш алтә талант еди. 15
Бу киримдин башқа, тиҗарәтчиләрдин, оқәтчиләрниң содисидин, барлиқ Әрәбийә падишалиридин вә өз зиминидики әмәлдарлардин һәм алтун кәлтүрүлди.
16 Сулайман падиша икки йүз чоң сипарни соқтурди вә һәр сипарға алтә йүз шәкәл ал-
тун кәтти; 17 шундақла үч йүз қалқанни япилақланған алтундин ясиди; һәр бир қалқанни ясашқа үч мина алтун ишлитилди; падиша уларни «Ливан ормини сарийи»ға есип қойди.
18 Падиша пил чишлиридин чоң бир тәхтни ясап, уни тавланған алтун билән қаплатти.
19 Тәхтниң алтә қәвәтлик пәләмпийи бар еди. Тәхтниң баш йөләнчүки жумилақ болуп, орундуқниң икки йенида таянғучиси бар еди, һәр бир таянғучниң йенида бирдин өрә
турған ширниң һәйкили бар еди. 20 Алтә қәвәтлик пәләмпәйниң үстидә, оң вә сол тәрипидә өрә турған он икки ширниң һәйкили болуп, һәр бир басқучниң оң-сол тәрипидә бирдин бар еди; башқа һеч қандақ әлдә униңға охшаш ясалғини йоқ еди.
21 Сулайман падишаниң барлиқ җам-пиялилири алтундин ясалған; «Ливан ормини сарийи»дики барлиқ қача-қучилар тавланған алтундин ясалған; уларниң һеч қайсиси күмүчтин ясалмиған; Сулайманниң күнлиридә күмүч һеч немигә әрзимәйтти. 22
Чүнки падишаға қарашлиқ деңизда жүридиған, Һирамниң кемилиригә қошулуп «Таршиш кемә» әтритиму бар еди; «Таршиш кемә әтрити» үч жилда бир қетим келип алтун-күмүч, пил чишлири, маймунлар вә тозларни әкеләтти.
23 Сулайман падиша йәр йүзидики барлиқ падишалардин байлиқта вә даналиқта үстүн
еди. 24 Худа Сулайманниң көңлигә салған даналиқни аңлаш үчүн йәр йүзидикиләр һәммиси униң билән дидарлишиш арзуси билән келәтти. 25 Кәлгәнләрниң һәммиси өз соғитини елип келәтти; йәни күмүч қача-қучилар, алтун қача-қучилар, кийим-кечәкләр, дубулға-савутлар, тетитқулар, атлар вә қечирларни елип келәтти. Улар һәр жили бәлгүлик миқдарда шундақ қилатти.
26 Вә Сулайман җәң һарвулири вә атлиқ әскәрләрни жиғди; униң бир миң төрт йүз җәң һарвуси, он икки миң атлиқ әскири бар еди; у уларни «җәң һарвуси шәһәрлири»гә вә өзи туруватқан Йерусалимға орунлаштурди.

10:14 **«666 талант»** — 22 тонна.
10:16 **«600 шәкәл»** — 600 шәкәл бәлким 7 килограмға йеқин.
10:16 1Пад. 14:26
10:17 **«үч мина алтун»** — «мина» еғирлиқ бирлиги еди, һазирқи бирликләрдә қанчә екәнлиги еник әмәс.
10:17 1Пад. 7:2
10:18 2Тар. 9:17
10:22 **«Таршиш кемә»** —Бәлким Таршиш дегән портқа берип келиш сәпиригә чидамлиқ болған кемини көрситәтти. «Таршиш» дегән исим Испанийә, шималий Африқа яки Британийәни яки үчиниң һәммисини көрситиду. Бәзи илимлар Сомалийәниң *(шәрқий Африқаниң)* деңиз бойида төртинчи бир Таршишму болған, дәп қарайду.
10:23 1Пад. 3:12, 13
10:25 **«тетитқулар»** — яки «хушбуй буюмлар». **«Улар һәр жили бәлгүлик миқдарда шундақ қилатти»** — яки «жилмужил улар шундақ қилатти».
10:26 1Пад. 5:20; 2Тар. 1:14; 9:25

[27] Падиша Йерусалимда күмүчни таштәк көп, кедир дәрәқлирини җәнубий түзләңлик-
тики үҗмә дәрәқлиригә охшаш нурғун қилди.
[28] Сулайман алған атлар Мисирдин вә Кувәдин еди; падишаниң тиҗарәтчилири улар-
ни Кувәдин бекитилгән баһада алатти. [29] Мисирдин елип кәлгән бир җәң һарвусиниң
баһаси алтә йүз күмүч тәңгә, һәр ат болса йүз әллик тәңгә еди; вә улар йәнә Һиттийлар-
ниң падишалири һәм Сурийә падишалири үчүнму охшаш баһада елип чиқти.

Сулайман көп аялларни елип, уларниң езитқулуғи билән бутпәрәсликкә тейилип кетиду

11 [1] Лекин Сулайман падишаниң көңли Пирәвнниң қизидин башқа көп чәтәллик
аялларға, җүмлидин Моабий, Аммоний, Едомий, Зидоний, Һиттий аяллириға
чүшкән еди. [2] Пәрвәрдигар әслидә мошу әлләр тоғрилиқ Исраилларға: «Уларниң
қизлирини издәп бармаңлар, вә уларни силәрниңкиләргә киргүзмәңлар; чүнки
улар көңүллириңларни чоқум өз мәбудлириға аздуриду» дәп агаһландурған. Бирақ
Сулайманниң көңли дәл шуларға бағланди. [3] Униң йәттә йүз аяли, йәни ханиши вә үч
йүз кенизиги бар еди; аяллири униң көңлини аздуруп буриветкән еди.
[4] Шундақ болдики, Сулайман яшанғанда, униң аяллири униң көңлини башқа илаһларға
аздуруп бурувәтти; шуниң үчүн униң көңли атиси Давутниңкидәк Пәрвәрдигар Худа-
сиға мутләқ садиқ болмиди.
[5] Шуңа Сулайман Зидонийларниң мәбуди Аштаротни, Аммонийларниң жиркиничлик
мәбуди Милкомни издиди; [6] Шуниң билән Сулайман Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил-
лик қилди; у атиси Давут Пәрвәрдигарға әгәшкәндәк изчиллиқ билән әгәшмиди.
[7] Андин Сулайман Йерусалим алдидики едирлиқта Моабийларниң жиркиничлик мәбу-
ди Кемош һәм Аммонийларниң жиркиничлик мәбуди Милком үчүн бир «жуқури җай-
»ни ясиди; [8] шуниңдәк өзиниң мәбудлириға хушбуй яқидиған вә қурбанлиқ қилидиған
һәр бир ят әллик аяли үчүнму у шундақ қилди; [9-10] Шуңа Пәрвәрдигар Сулаймандин
рәнҗиди; гәрчә У униңға икки қетим көрүнгән болсиму, шундақла униңға дәл мошу
иш тоғрилиқ, йәни башқа илаһларни издимәслигини тапилиған болсиму, униң көңли
Исраилниң Худаси Пәрвәрдигардин айнип кәтти; у Пәрвәрдигарниң тапилиғиниға әмәл
қилмиди. [11] Шуниң үчүн Пәрвәрдигар Сулайманға мундақ деди: — «Сән шундақ қиливе-
рип, Мениң саңа буйруған әһдәм билән бәлгүлиримни тутмиғиниң үчүн, Мән җәзмән

10:27 **«кедир дәрәқлирини...»** — яки «кедир яғичини...». Лекин бизниңчә Сулайман кедир яғичини ишлитипла қалмай, шу чирайлиқ дәрәқләрдин Йерусалим әтрапиға көп тиктүрди (*«Топ.» 2:5ни көрүң*). **«җәнубий түзләңликтики...»** — ибраний тилида «Шәфәлаһдики...». «Шәфәлаһ» бу йәрниң (*түзләңликниң*) исми.
10:27 2Тар. 1:15; 9:27
10:28 **«падишаниң тиҗарәтчилири уларни Кувәдин бекитилгән баһада алатти»** —Бу җүмлиниң башқа бир хил тәрҗимиси: «падишаниң тиҗарәтчилири уларни карванға қошуп алатти». «Кувә» болса һазирқи Түркийәниң җәнубий тәрипидә.
10:28 2Тар. 1:16; 9:28
10:29 **«бир җәң һарвусиниң баһаси алтә йүз күмүч тәңгә...»** — мошу айәттики «тәңгә»ниң қиммити һазирғичә ениқ әмәс. Әгәр «шәкәл» болса 11.4 грамни көрситиду.
10:29 2Тар. 1:17
11:1 **«Лекин Сулайман падишаниң көңли Пирәвнниң қизидин башқа көп чәтәллик аялларға, җүмлидин Моабий, Аммоний, Едомий, Зидоний, Һиттий аяллириға чүшкән еди»** — бу бабта хатириләнгән һәммә ишлар «Қанун Шәрһи»дики әмирләргә хилап. «Қан.» 17:16-20ни көрүң.
11:1 Қан. 17:17
11:2 Мис. 34:16; Қан. 7:3
11:5 Һак. 2:13; 2Пад. 23:13
11:7 **«жиркиничлик мәбуд Милком»** — «Милком» ибраний тилида мошу йәрдә «Моләк» дәп ипадилиниду.
11:7 2Пад. 23:13
11:9-10 1Пад. 3:5; 9:2; 1Пад. 6:12

падишалиқни сәндин житиветип хизмәткариңға беримән. [12] Лекин атаң Давутниң
вәҗидин сениң өз күнлиридә Мән шундақ қилмаймән, бәлки оғлуңниң қолидин уни
житиветимән. [13] Лекин пүтүн падишалиқни униңдин житивәтмәймән, бәлки қулум
Давутниң вәҗидин вә Өзүм таллиған Йерусалим үчүн оғлуңға бир қәбилини қалдуруп
қойимән».
[14] Амма Пәрвәрдигар Сулайманға бир дүшмән, йәни Едомлуқ Һададни қозғиди, у киши
Едомниң падишасиниң нәслидин еди. [15-16] Әслидә Давут Едом билән җәң қилған вақит-
та, қошунниң сәрдари Йоаб Едомниң һәммә әрлирини йоқатқан еди (чүнки Едомдики
һәммә әрләрни йоқатқичә, Йоаб билән барлиқ Исраиллар у йәрдә алтә ай турған еди); у
өлтүрүлгәнләрни көмгили чиққанда. [17] Һадад атисиниң бир нәччә Едомий хизмәтчили-
ри билән Мисирға қечип кәткән еди. Һадад у чағда кичик бала еди. [18] Улар Мидиян зи-
минидин чиқип Паранға кәлди. Улар Парандин бир нәччә адәмни елип өзлиригә қошуп
Мисирға, йәни Мисирниң падишаси Пирәвнниң қешиға кәлди. Пирәвн униңға бир өй
тәқсим қилип, озуқ-түлүкму тәминлиди һәмдә бир парчә йәрниму униңға тәқдим қил-
ди. [19] Һадад Пирәвнниң нәзиридә көп илтипат тапқан болуп, у өз хотунининиң сиңлисини,
йәни Таһпәнәс ханишниң сиңлисини униңға хотун қилип бәрди. [20] Таһпәнәсниң сиңли-
си униңға бир оғул, Генубатни туғуп бәрди. Таһпәнәс Пирәвнниң ордисида уни өзи чоң
қилди. Андин Генубат Пирәвнниң аилиси, йәни Пирәвнниң оғуллири арисида турди.
[21] Һадад Мисирда: «Давут ата-бовилириниң арисида ухлап қалди» вә «Қошунниң сәр-
дари Йоабму өлди» дәп аңлиғанда Пирәвнгә: — Мениң өз жутумға беришимға иҗазәт
қилғайла, деди.
[22] Пирәвн униңға: — Сениң өз жутумға барай дегиниң немә дегиниң, мениң қешимда
саңа немә кәмлик қилиду? — деди. У җававән: — Һеч нәрсә кам әмәс, амма немила бол-
мисун мени кәткили қойғайла, деди.
[23] Худа Сулайманға йәнә бир дүшминини қозғиди; у болса ғоҗиси, йәни Зобаһниң
падишаси Һададезәрниң йенидин қечип кәткән Елиаданиң оғли Рәзон еди. [24] Давут
Зобаһлиқларни қәтл қилғанда Рәзон улардин бир топ адәмни өзигә топлап уларниң
сәрдари болди. Андин кейин булар Дәмәшққә берип у йәрдә туруп, Дәмәшқ үстидин
һөкүм сүрди. [25] Шуниң билән Һадад Исраилға аваричилик туғдурғандин башқа, Рәзон
Сулайманниң барлиқ күнлиридә Исраилниң дүшмини еди; у Исраилни өч көрәтти, өзи
Сурийә үстидә падиша еди.
[26] Сулайманниң Йәробоам дегән бир хизмәткари бар еди. У Зәрәдаһдин кәлгән Әфра-
имий Нибатниң оғли болуп, аниси Зәруаһ исимлиқ бир тул аял еди. Йәробоамму па-
дишаға қарши чиқти. [27] Униң падишаға қарши чиқиштики сәвәви мундақ еди: Сулай-
ман Милло қәлъәсини ясиғанда, атиси Давутниң шәһиридики сепилниң бир бөсүкини

11:11 **«Мән җәзмән падишалиқни сәндин житиветип хизмәткариңға беримән»** — «житиветип ... беримән» — демәк, Пәрвәрдигар падишалиғини Сулаймандин зораванлиқ билән тартивелип униң қол астидики бирисигә бәрмәкчи. 28-33-айәтни көрүң.
11:11 1Пад. 12:15
11:15-16 **«*Давут* өлтүрүлгәнләрни көмгили чиққанда...»** — өз адәмлирини көмүш үчүн, демәк. Бу сөзгә қариғанда Йоабниң Едомларни шундақ өлтүрүши қисас мәхситидә еди.
11:15-16 2Сам. 8:14; 1Тар. 18:12, 13
11:20 **«Таһпәнәс Пирәвнниң ордисида уни өзи чоң қилди»** — яки «Таһпәнәс Пирәвнниң ордисида уни өзи әмчәктин айриди».
11:23 2Сам. 8:3; 10:18
11:24 **«Давут Зобаһлиқларни қәтл қилғанда Рәзон улардин бир топ адәмни өзигә топлап уларниң сәрдари болди. Андин кейин булар Дәмәшққә берип...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Рәзон бир топ адәмни өзигә қошуп уларниң сәрдари болди. Давут уларни өлтүрмәкчә болғанда, улар Дәмәшққә берип...».
11:24 2Сам. 8:3
11:26 **«Әфраимий Нибат»** — мошу айәттә «Әфраимий» ибраний тилида «Әфратлиқ» дегән сөз билән ипадилиниду.
11:26 2Тар. 13:6

ясавататти; 28 Йәробоам қавул қәйсәр жигит еди; Сулайман жигитниң ишчан вә чаққан
екәнлигини көрүп, уни Йүсүпниң җәмәтигә буйрулған ишниң үстигә қойди. 29 Шу күн-
ләрдә Йәробоам Йерусалимдин чиқиватқанда, уни издәватқан Шилоһлуқ Ахияһ пәй-
ғәмбәр уни йолда учратти. Ахияһ жипйеңи бир тонни кийивалған еди. Иккиси далада
ялғуз қалғанда 30 Ахияһ үстидики тонни қолиға елип, уни житип он икки парчә қилип
31 Йәробоамға мундақ деди: — «Өзүңгә он парчини алғин; чүнки Исраилниң Худаси
Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Мана, падишалиқни Сулайманниң қолидин житиве-
тип он қәбилини саңа беримән. 32 Бирақ Қулум Давутниң вәҗидин вә Йерусалим, йәни
Исраилниң һәммә қәбилилиридин таллиған шәһәр үчүн бир қәбилә униңға қалиду. 33 —
Чүнки улар Мени ташлап Зидонийларниң аял мәбуди Аштаротқа, Моабийларниң мәбу-
ди Кемошқа вә Аммонийларниң мәбуди Милкомға сәҗдә қилип, униң атиси Давутниң
қилинғинидәк қилмай, Мениң бәлгүлимилирим билән һөкүмлиримгә әмәл қилмай,
нәзиримдә дурус болғанни қилмиди, Мениң йоллиримда маңмиди; 34 лекин пүткүл
падишалиқни униң қолидин тартивалмаймән; чүнки Мән таллиған, Өз әмирлирим вә
бәлгүлимилиримни тутқан қулум Давутни дәп, униң өмриниң барлиқ күнлиридә уни
һөкүм сүргүчи қилип қалдуримән. 35 Амма падишалиқни униң оғлиниң қолидин тар-
тип елип, саңа беримән, йәни он қәбилини беримән.
36 Лекин Мениң намимниң шу йәрдә болушиға Өзүм таллиған шәһәр Йерусалимда, Ме-
ниң алдимда қулум Давут үчүн һемишә йоруқ бир чирақ болсун дәп, униң оғлиға бир
қәбилини берәй. 37 Мән сени таллап, сени барлиқ халиған йәрләр үстигә һөкүм сүргү-
зимән, сән Исраилға падиша болисән. 38 Вә шундақ болидуки, әгәр сән һәммә буйруған-
лиримни аңлап, Мениң йоллиримда меңип, нәзиримдә дурус болғанни қилип, қулум
Давут қилғандәк Мениң бәлгүлирим билән әмирлиримни тутсаң, әнди Мән сән билән
биллә болимән вә Давутқа бир җәмәт тиклигинимдәк, саңиму мустәһкәм бир җәмәт
тикләймән вә Исраилни саңа тәқдим қилимән. 39 Давутниң нәслини шу ишлар түпәй-
лидин харлап пәс қилимән, лекин мәңгүлүк әмәс»».

40 Шуниң үчүн Сулайман Йәробоамни өлтүрүшкә пурсәт издәйтти. Лекин Йәробоам қе-
чип Мисирниң падишаси Шишакниң қешиға барди; Сулайман өлгичә у Мисирда турди.
41 Сулайманниң башқа ишлири, униң һәммә қилған әмәллири вә униң даналиғи болса
«Сулайманниң Әмәллири» дегән китапқа пүтүлгән әмәсмиди? 42 Сулайманниң Йеру-
салимда Исраилниң үстигә һөкүм сүргән вақти қириқ жил болди. 43 Сулайман ата-бо-
вилириниң арисида ухлиди вә атиси Давутниң шәһиридә дәпнә қилинди. Андин оғли
Рәһобоам орнида падиша болди.

11:31 1Сам. 15:28
11:36 **«Мениң алдимда қулум Давут үчүн йоруқ бир чирақ болсун»** — бу көчмә мәналиқ сөз болуп, Давутниң ханданини көрситиду; ханданниң мәвҗут болғанлиғи *(1)* Давутниң Худаға садиқ болғанлиғиға гувалиқ беридиған «чирақ» болиду; *(2)* Худаниң Давутқа, сән арқилиқ пүткүл дунияни сорайдиған Мәсиһ туғулиду, дәп бәргән вәдисидә туридиғанлиғиға гувалиқ беридиған «чирақ» болиду.
11:36 1Пад. 15:4; Зәб. 131:17-18; Пәнд. 13:4
11:38 **«Давутқа бир җәмәт тиклигинимдәк...»** — ибраний тилида «Давутқа бир өй тиклигинимдәк...».
11:41 **««Сулайманниң Әмәллири» дегән китап»** — бу китаптин һазир хәвиримиз йоқ.
11:41 2Тар. 9:29-31
11:42 2Тар. 9:30

Рәһобоам падишалиғидин мәһрум болиду

2Тар. 10:1-19; 11:1-4

12 1 Рәһобоам Шәкәмгә барди; чүнки пүткүл Исраил уни падиша тиклигили Шәкәмгә
кәлгән еди. 2 Нибатниң оғли Йәробоам шу ишни аңлиғанда, шундақ болдики, у
техи Мисирда еди (чүнки Йәробоам Сулайман падишадин қечип Мисирда турувататти).
3 Әнди улар адәм әвәтип уни чақиртип кәлди. Шуниң билән Йәробоам вә пүткүл Исраил
жамаити келип Рәһобоамға сөз қилип: 4 — Силиниң атилири бойнимизға салған
боюнтуруғини еғир қилди. Сили әнди атилириниң бизгә қойған қаттиқ тәләплири
билән еғир боюнтуруғини йениклитип бәрсилә, силиниң хизмәтлиридә болимиз,
дейишти.
5 У уларға: — Һазирчә қайтип үч күндин кейин андин қешимға йәнә келиңлар, деди. Шу-
ниң билән хәлиқ тарилип кәтти.
6 Рәһобоам падиша өз атиси Сулайман һаят вақтида униң хизмитидә турған мойсипит-
лардин мәслиһәт сорап: — Бу хәлиққә беридиған жававим тоғрисида немә мәслиһәт
көрситисиләр? — деди.
7 Улар униңға: — Әгәр сили разилиқ билән бүгүн бу хәлиқниң хизмитидә болимән де-
силә, (вә дәрвәқә уларниң хизмитидә болсила) уларға яхши сөзләр билән жавап қилси-
ла, улар силиниң барлиқ күнлиридә хизмәтлиридә болиду, деди.
8 Лекин у мойсипитларниң көрсәткән мәслиһәтини қайрип қоюп, өзи билән чоң болған,
алдида хизмитидә болуватқан яшлардин мәслиһәт сорап 9 уларға: — Маңа «Силиниң
атилири бизгә салған боюнтуруқни йениклəткәйла» дәп тилигән бу хәлиққә жавап бе-
ришимиз тоғрилиқ қандақ мәслиһәт берисиләр? — деди.
10 Униң билән чоң болған бу яшлар униңға: — «Силиниң атилири боюнтуруғимизни
еғир қилди, әнди сили уни бизгә йеник қилғайла» дәп ейтқан бу хәлиққә сөз қилип:
— «Мениң чимчилақ бармиғим атамниң белидин томрақтур. 11 Атам силәргә еғир бо-
юнтуруқни салған, лекин мән боюнтуруғуңларни техиму еғир қилимән. Атам силәргә
қамчилар билән тәнбиһ-тәрбийә бәргән болса, мән силәргә «чаянлиқ қамчилар» билән
тәнбиһ беримән», дегәйла, — деди.
12 Рәһобоам падиша уларға: «Үч күндин кейин андин қешимға йәнә келиңлар» дегини-
дәк, Йәробоам вә барлиқ хәлиқ үчинчи күни униң қешиға кәлди.
13 Падиша мойсипитларниң униңға бәргән мәслиһәтини ташлап, хәлиққә қаттиқлиқ
билән жавап бәрди. 14 У яшларниң мәслиһәти бойичә уларға: — Атам силәргә еғир бо-
юнтуруқни салған, лекин мән боюнтуруғуңларни техиму еғир қилимән. Атам силәргә
қамчилар билән тәнбиһ-тәрбийә бәргән болса мән силәргә «чаянлиқ қамчилар» билән
тәнбиһ-тәрбийә беримән, деди.
15 Шуниң билән падиша хәлиқниң сөзини аңлимиди. Бу иш Пәрвәрдигар тәрипидин
болған; чүнки буниң билән Пәрвәрдигарниң Шилоһлуқ Ахияһниң вастисидә Нибатниң
оғли Йәробоамға ейтқан сөзи әмәлгә ашурулидиған болди.
16 Пүткүл Исраил падишаниң уларниң сөзигә қулақ салмиғинини көргәндә хәлиқ пади-
шаға жавап берип: — Давуттин бизгә немә несивә бар? Йәссәниң оғлида бизниң һеч ми-
расимиз йоқтур! Өз өй-чедирлириңларға қайтиңлар, и Исраил! И Давут, сән өз жәмәтиң-

---

12:1 2Тар. 10:1
12:2 1Пад. 11:40
12:4 2Тар. 10:4
12:11 **«чаянлиқ қамчилар»** — яки болмиса «чаянлар» дегәнниң немә екәнлиги һазир мәлум әмәс, һеч болмиғанда падишаниң интайин қаттиқ муамилисини көрситиду.
12:15 1Пад. 11:11, 31

Қанаан (Палестин) зимини — «Падишалар»ниң дәври

«Исраил» вә «Йәһуда» дегән икки падишалиқ (бир-биридин бөлүнгән)|«1 Пад.» 12

гила егә бол, — деди. Шуниң билән Исраиллар өз өй-чедирлириға қайтип кетишти.
[17] Амма Йәһуда шәһәрлиридә олтарған Исраилларға болса, Йәробоам уларниң үстигә
һөкүм сүрди. [18] Рәһобоам падиша бaж-алван беги Адорамни Исраилларға әвәтти, лекин
пүткүл Исраил уни чалма-кесәк қилип өлтүрди. У чағда Рәһобоам падиша алдирап, өзи-
ниң җәң һарвусиға чиқип, Йерусалимға тикивәтти.
[19] Шу тәриқидә Исраил Давутниң җәмәтидин йүз өрүп, бүгүнгә қәдәр униңға қарши
чиқип кәлди. [20] Исраилниң һәммиси Йәробоамниң йенип кәлгәнлигини аңлиғанда,
адәм әвәтип уни хәлиқниң җамаитигә чақирди. Улар уни пүткүл Исраилниң үстигә
рәсмий падиша қилди. Йәһуда қәбилисидин башқа һеч ким Давутниң җәмәтигә әгәш-
миди.
[21] Рәһобоам Йерусалимға қайтип келип, Исраилниң җәмәти билән җәң қилип, пади-
шалиқни Сулайманниң оғли болған өзигә қайтуруп әкилиш үчүн Йәһуданиң пүткүл
җәмәтидин вә Бинямин қәбилисидин бир йүз сәксән миң хилланған җәңгивар әскәрни
топлиди.
[22] Лекин Худаниң сөзи Худаниң адими Шемаяға келип мундақ дегәндә: —
[23] «Йәһуданиң падишаси, Сулайманниң оғли Рәһобоамға, пүтүн Йәһуда билән Биня-
минниң җәмәтигә вә хәлиқниң қалғанлириға сөз қилип: — [24] «Пәрвәрдигар мундақ дәй-
ду: — Һуҗумға чиқмаңлар, қериндашлириңлар Исраиллар билән җәң қилмаңлар; һәр
бириңлар өз өйүңларға қайтип кетиңлар; чүнки бу иш Мәндиндур», дегин».
Улар Пәрвәрдигарниң сөзигә қулақ салди. Пәрвәрдигарниң сөзи бойичә улар өйлиригә
қайтип кәтти.

Йәробоам алтун мозайларни ясайду

[25] Йәробоам болса Әфраим тағлиғидики Шәкәм шәһирини ясап шу йәрдә турди; кей-
ин у йәрдин чиқип Пәнуәлни ясиди. [26] Рәһобоам көңлидә өз-өзигә: — Әнди падишалиқ
Давутниң җәмәтигә йениши мүмкин. [27] Әгәр бу хәлиқ Пәрвәрдигарниң өйидә қурбан-
лиқ қилишқа Йерусалимға чиқса, бу хәлиқниң қәлби өз ғоҗиси, йәни Йәһуда падишаси
Рәһобоамға йәнә майил болиду, андин улар мени өлтүрүп йәнә Йәһуда падишаси Рәһо-
боамниң тәрипигә янармекин, деди. [28] Падиша мәслиһәт сорап, алтундин икки мозай
һәйкилини яситип хәлиққә: — Йерусалимға чиқиш силәргә еғир келиду. И Исраил, мана
силәрни Мисир зиминидин чиқарған илаһлар! — деди.
[29] Бирини у Бәйт-Әлдә, йәнә бирини Данда турғузуп қойди. [30] Бу иш гунаға сәвәп болди,
чүнки хәлиқ мозайлириниң бириниң алдида баш урғили һәтта Данғичә баратти.
[31] У һәм «егиз җайлар»да ибадәт өйлирини ясиди вә һәм Лавийдин болмиған адәмләр-
ни каһин қилип тайинлап қойди.

12:16 **«...Исраиллар өз өй-чедирлириға қайтип кетишти»** — ибраний тилида «Исраиллар өз чедирлириға қайтип кетишти».
12:16 2Сам. 20:1
12:17 **«Йәһуда шәһәрлиридә олтарған Исраиллар»** — буларниң көпинчиси Йәһуда вә Бинямин қәбилилиридин болған.
12:18 1Пад. 4:6; 5:14
12:19 **«Шу тәриқидә Исраил Давутниң җәмәтидин йүз өрүп, ... униңға қарши чиқип кәлди»** — бу тарихта мошу йәрдин башлап «Исраил» дегән сөз адәттә «шималий падишалиқ», йәни «он қәбилә»ни көрситиду.
12:19 2Пад. 17:21
12:21 2Тар. 11:1
12:22 2Тар. 11:2
12:25 Мис. 32:30
12:28 Мис. 32:8; 2Пад. 17:16
12:31 **«у һәм ... ибадәт өйлирини ясиди»** — яки «у һәм ибадәт өйини ясиди». Амма 32-айәтни көрүң.
12:31 Чөл. 3:10; 1Пад. 13:33; 2Пад. 17:32; 2Тар. 11:15

32 Йәробоам йәнә сәккизинчи айниң он бәшинчи күнини худди Йәһуданиң зиминиди-
ки һейткә охшаш бир һейт қилип бекитти. У өзи қурбангаһ үстигә қурбанлиқ қилғили
чиқти. Шундақ қилип у Бәйт-Әлдә өзи әткүзгән мозай мәбудлиригә қурбанлиқ өткүз-
ди. У йәнә Бәйт-Әлдә салдурған шу «егиз җайлар» үчүн каһинларни тайинлиди. 33 У
Бәйт-Әлдә ясиған қурбангаһ үстигә сәккизинчи айниң он бәшинчи күни (бу ай-күнни у
өз мәйличә таллиған еди) қурбанлиқларни сунушқа чиқти; шу тәриқидә у Исраилларға
бир һейт яратти; у өзи қурбангаһ үстигә қурбанлиқларни сунди вә хушбуй яқти.

Намсиз бир пәйғәмбәр Бәйт-Әл тоғрилиқ бешарәт бериду

13 1 Вә мана, Пәрвәрдигарниң буйруғи билән Худаниң бир адими Йәһудадин
чиқип Бәйт-Әлгә кәлди; шу пәйттә Йәробоам хушбуй йеқишқа қурбангаһниң
йенида туратти; 2 шу адәм қурбангаһқа қарап Пәрвәрдигарниң әмри билән чақирип:
— И қурбангаһ, и қурбангаһ! Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана Давутниң җәмәтидә
Йосия исимлиқ бир оғул туғулиду. У болса сениң үстүңдә хушбуй яққан «жуқури
җайлар»дики каһинларни союп қурбанлиқ қилиду; шундақла сениң үстүңдә адәм
сүйәклири көйдүрүлиду! — деди.
3 У күни у бир бешарәтлик аламәтни җакалап: Пәрвәрдигарниң мошу сөзини испатлай-
диған аламәт шу болидуки: — Мана, қурбангаһ йерилип, үстидики күлләр төкүлүп ке-
тиду, — деди.
4 Вә шундақ болдики, Йәробоам падиша Худаниң адиминиң Бәйт-Әлдики қурбангаһқа
қарап җакалиған сөзини аңлиғанда, у қурбангаһта туруп қолини созуп: — Уни тутуңлар,
деди. Лекин униңға қаритип созған қоли шуниң билән шу пети қуруп кәтти, уни өзигә
йәнә жиғалмиди. 5 Андин Худаниң адими Пәрвәрдигарниң сөзи билән ейтқан мөҗизи-
лик аламәт йүз берип, қурбангаһ һәм йерилип үстидики күлләр төкүлүп кәтти. 6 Па-
диша Худаниң адимидин: — Пәрвәрдигар Худайиңдин мениң һәққимдә өтүнгәйсәнки,
қолумни әслигә кәлтүргәй, дәп ялвурди. Худаниң адими Пәрвәрдигарниң илтипатини
өтүнгинидә, падишаниң қоли йәнә өзигә жиғилип әслигә кәлтүрүлди.
7 Падиша Худаниң адимигә: — Мениң билән өйүмгә берип өзүңни қутландурғин, мән
саңа инъам берәй, деди.
8 Лекин Худаниң адими падишаға җавап берип: — Сән маңа ордаңниң йеримини бәрсәң-
му, сениң билән бармаймән яки бу йәрдә нан йәп су ичмәймән. 9 Чүнки Пәрвәрдигар Өз
сөзини йәткүзүп маңа буйруп: «Сән нә нан йемә нә су ичмә, барған йолуң билән қайтип
кәлмә» дегән, деди.
10 Шуниң билән у Бәйт-Әлгә кәлгән йол билән әмәс, бәлки башқа бир йол билән қайтип кәтти.
11 Лекин Бәйт-Әлдә яшанған бир пәйғәмбәр туратти. Униң оғуллири келип Худаниң
адиминиң у күни Бәйт-Әлдә қилған барлиқ әмәллирини униңға дәп бәрди, шундақла
униң падишаға қилған сөзлириниму атисиға ейтип бәрди.

12:32 **«Йәһуданиң зиминидики һейт»** — мошу йәрдә «һейт» йәттинчи айниң он бәшинчи күнидә өткүзүлгән «орма һейти» яки «кәпиләр һейти» еди.

12:33 **«*Йәробоам* өзи қурбангаһ үстигә қурбанлиқларни сунди вә хушбуй яқти»** — мошундақ ишларни пәқәт Лавий қәбилиси, Һаронниң җәмәтидин болғанлар, йәни һәқиқий каһинлар қилишқа болатти, әлвәттә.

13:2 **«сениң үстүңдә адәм сүйәклири көйдүрүлиду»** — мошу һәрикәт бу қурбангаһни «напак» яки «һарам» қиливәткән болатти.

13:2 2Пад. 23:15-20

13:6 Мис. 8:4; 9:28; 10:17; Чөл. 21:7; Рос. 8:24

13:8 Чөл. 22:18

13:9 **«Чүнки Пәрвәрдигар Өз сөзини йәткүзүп маңа буйруп...»** — ибраний тилида: «Чүнки Пәрвәрдигар сөзи билән маңа мундақ буйрулди...»

12 Атиси улардин, у қайси йол билән кәтти, дәп сориди; чүнки оғуллири Йәһудадин кәл-
гән Худаниң адиминиң қайси йол билән кәткинини көргән еди.
13 У оғуллириға: — Маңа ешәкни тоқуп бериңлар, дәп тапилиди. Улар униңға ешәкни
тоқуп бәргәндә у униңға минип 14 Худаниң адиминиң кәйнидин қоғлап кәтти. У уни
бир дуб дәриғиниң астида олтарған йеридин тепип униңдин: — Йәһудадин кәлгән Ху-
даниң адими сәнму? — дәп сориди. У: — Мән шу, дәп җавап бәрди.
15 У униңға: — Мениң билән өйүмгә берип нан йегин, деди.
16 У җававән: — Мән нә сениң билән қайталмаймән, нә сениңкигә кирәлмәймән; мән нә
бу йәрдә сениң билән нан йәп су ичәлмәймән; 17 чүнки Пәрвәрдигар өз сөзи билән маңа
тапилап: «У йәрдә нан йемә, су ичмигин; барған йолуң билән қайтип кәлмигин» дегән,
деди.
18 Қери пәйғәмбәр униңға: — Мән һәм сәндәк бир пәйғәмбәрдурмән; вә бир пәриштә
Пәрвәрдигарниң сөзини маңа йәткүзүп: — «Униңға нан йегүрүп, су ичкүзгили өзүң
билән өйүңгә яндуруп кәл» деди, дәп ейтти. Лекин у шуни дәп униңға ялған ейти-
ватәтти.
19 Шуниң билән Худаниң адими униң билән йенип өйдә нан йәп су ичти. 20 Лекин улар
дәстиханда олтарғинида, Пәрвәрдигарниң сөзи уни яндуруп әкәлгән қери пәйғәмбәргә
кәлди. 21 У Йәһудадин кәлгән Худаниң адимини чақирип: — Пәрвәрдигар мундақ дәйду:
— «Сән Пәрвәрдигарниң сөзигә итаәтсизлик қилип, Пәрвәрдигар Худайиңниң буйруған
әмрини тутмай, 22 бәлки йенип, У саңа: — Нан йемә, су ичмә, дәп мәнъий қилған йәрдә
нан йәп су ичкиниң түпәйлидин, җәситиң ата-бовилириңниң қәбридә көмүлмәйду»,
дәп товлиди.
23 Вә шундақ болдики, Худаниң адими нан йәп су ичип болғанда, униңға, йәни өзи янду-
руп әкәлгән пәйғәмбәргә ешәкни тоқуп бәрди. 24 У йолға чиқти. Кетиватқинида, йолда
униңға бир шир учрап, уни өлтүрүвәтти. Шуниң билән униң җәсити йолда ташлинип
қалди, ешиги болса униң йенида туратти; ширму җәсәтниң йенида туратти.
25 Мана бир нәччә адәм өтүп кетиветип, йолда ташлинип қалған җәсәт билән җәсәтниң йе-
нида турған ширни көрди; улар қери пәйғәмбәр турған шәһәргә келип у йәрдә шу хәвәрни
йәткүзди. 26 Уни йолдин яндурған пәйғәмбәр буни аңлап: — У дәл Пәрвәрдигарниң сөзигә
итаәтсизлик қилған Худаниң адимидур. Шуңа Пәрвәрдигар уни ширға тапшурди; Пәрвәр-
дигар униңға қилған сөзи бойичә шир уни титма-титма қилип өлтүрди, деди.
27 У оғуллириға: — Маңа ешәкни тоқуп бериңлар, деди; улар уни тоқуп бәрди.
28 У йолда ташлақлиқ җәсәт билән җәсәтниң йенида турған ешәк вә ширни тапти. Шир
болса нә җәсәтни йемигән еди нә ешәкниму талимиған еди. 29 Пәйғәмбәр Худаниң ади-
миниң җәситини елип ешәккә артип янди. Қери пәйғәмбәр униң үчүн матәм тутуп уни
дәпнә қилғили шәһәргә кирди. 30 У җәсәтни өз қәбирстанлиғида қойди. Улар униң үчүн
матәм тутуп: — Аһ бурадирим! — дәп пәряд көтәрди.
31 Уни дәпнә қилғандин кейин у өз оғуллириға: — Мән өлгәндә мени Худаниң адими
дәпнә қилинған гөргә дәпнә қилиңлар; мениң сүйәклиримни униң сүйәклириниң йе-
нида қоюңлар; 32 чүнки у Пәрвәрдигарниң буйруғи билән Бәйт-Әлдики қурбангаһқа

13:12 **«...чүнки оғуллири ... қайси йол билән кәткинини көргән еди»** — яки, «андин оғуллири ... қайси йол билән кәткинини униңға көрсәтти».
13:15 **«өйүмгә берип нан йегин»** — «нан йегин» уйғурларниң «чай ичиң» дегинидәк, «тамақ йегин» дегән мәнада.
13:17 **« чүнки Пәрвәрдигар өз сөзи билән маңа тапилап: «....» дегән, деди»** — ибраний тилида: « чүнки Пәрвәрдигарниң сөзи билән маңа тапилап: «....» дейигән, деди. »
13:18 **«бир пәриштә Пәрвәрдигарниң сөзини маңа йәткүзүп: — «...» деди,...»** — ибраний тилида: «бир пәриштә Пәрвәрдигарниң сөзи билән маңа тапилап: — «...» деди,..».
13:18 Гал. 1:8
13:24 1Пад. 20:36

қариған вә Самарийәдики шәһәрләрниң «жуқури жай»лиридики ибадәт өйлиригә қа-
риған, униң жар қилған сөзи әмәлгә ашурулмай қалмайду, — деди.
[33] Лекин Йәробоам бу вақиәдин кейинму өз рәзил йолидин янмай, бәлки «жуқури жай-
лар»ға һәр хил хәлиқтин каһинларни тайинлиди; ким халиса, у шуни «муқәддәс қилип»
каһинлиқ мәнсивигә беғишлайтти; шуниң билән улар «жуқури жайлар»да қурбанлиқ
қилишқа каһин болатти. [34] Шу иш түпәйлидин Йәробоам җәмәтиниң һесавиға гуна бо-
луп, уларниң йәр йүзидин үзүп елинип һалак болушиға сәвәп болди.

Худа йәнә Йәробоамни агаһландуриду

14 [1] У вақитта Йәробоамниң оғли Абияһ кесәл болуп қалди. [2] Йәробоам аялиға: —
Орнуңдин қопуп, һеч ким сениң Йәробоамниң аяли екәнлигиңни тонумиғидәк
қилип өз қияпитиңни өзгәртип, Шилоһқа барғин. Мана маңа: «Бу хәлиқниң үстидә
падиша болисән» дәп ейтқан Ахияһ пәйғәмбәр у йәрдә олтириду. [3] Қолуңға он нан,
бир нәччә пошкал, бир қута һәсәлни елип униң қешиға барғин. У жигитимизниң немә
болидиғанлиғини саңа дәп бериду, деди.
[4] Йәробоамниң аяли шундақ қилип, Шилоһқа берип Ахияһниң өйигә кәлди. Ахияһниң
көзлири қериликтин кор болуп көрәлмәйтти. [5] Лекин Пәрвәрдигар Ахияһқа: — Мана,
Йәробоамниң аяли өз оғли тоғрисида сәндин сориғили келиду, чүнки у кесәлдур.
Униңға мундақ-мундақ дегин; чүнки у кәлгәндә башқа қияпәткә киривалған болиду,
дәп ейтқан еди.
[6] У ишиктин киргәндә Ахияһ аяқ тивишини аңлап мундақ деди: — «Һәй, Йәробоамниң
аяли, киргин; немишкә башқа қияпәткә киривалдиң? Саңа бир шум хәвәрни бериш маңа
буйрулди. [7] Берип Йәробоамға мундақ дегин: — «Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар мундақ
дәйду: — «Мән сени хәлиқниң арисидин елип көтирип, өз хәлқим Исраилға һөкүмран
қилип [8] Падишаһлиқни Давутниң җәмәтидин житиветип, саңа бәрдим; лекин сән Ме-
ниң әмирлиримни тутуп, нәзиримдә пәқәт дурус болғаннила қилишта пүтүн қәлбидин
маңа әгәшкән қулум Давутқа охшаш болмидиң, [9] Бәлки өзүңдин илгири кәлгәнләрниң
һәммисидин артуқ рәзиллик қилип, Мениң ғәзивимни қозғап, Мени арқаңға ташлап,
берип өзүңгә ғәйрий илаһларни, қуйма мәбудларни ясаттиң. [10] Шуниң үчүн Мән Йәро-
боамниң җәмәтигә бала чүшүрүп, Йәробоамниң Исраилдики ханданидин һәммә әркәк-
ни, һәтта аҗиз яки мәйип болсиму һәммисини үзүп ташлаймән, адәмләр поқ-тезәкләр-
ни сүпүргәндәк Йәробоамниң җәмәтидин қалғинини йоқ болғичә сүпүримән.
[11] Йәробоамдин болғанлардин шәһәрдә өлгинини иштлар йәйду; сәһрада өлгинини ас-
мандики қушлар йәйду. Чүнки Пәрвәрдигар шундақ сөз қилғандур. [12] Әнди сән болсаң,

---

13:32 **«чүнки *пәйғәмбәр* Пәрвәрдигарниң буйруғи билән ... жар қилған сөзи әмәлгә ашурулмай қалмайду, — деди»** — бу сирлиқ вақиә үстидә «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
13:32 2Пад. 23:16
13:33 **«...у шуни «муқәддәс қилип» каһинлиқ мәнсивигә беғишлайтти»** — мошу йәрдә «муқәддәс қилип» *(каһинлиқ мәнсивигә беғишлаш»)* интайин кинайилик гәп. Худаға каһин болуш үчүн «муқәддәс қилип Худаға атилиши» керәк еди. Лекин мошу йәрдә мошу «каһинлар» бутларға атилиду.
13:33 1Пад. 12:31, 32
14:2 1Пад. 11:31
14:6 **«Саңа бир шум хәвәрни бериш маңа буйрулди»** — «маңа буйрулди» дегәнлик ибраний тилида: «мән әвәтилдим» дегән билән ипадилиниду.
14:7 1Пад. 12:15
14:10 **«һәммә әркәк»** — ибраний тилида: «тамға қарап сийидиған һәр бири» дегәнлик билән ипадилиниду. **«... һәтта аҗиз яки мәйип болсиму һәммисини үзүп ташлаймән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «... яки кичик яки чоң болса, һәммисини ташлаймән». **«адәмләр поқ-тезәкләрни сүпүргәндәк ... йоқ болғичә сүпүримән»** — яки «адәмләр тезәк көйдүргәндәк ... йоқ болғичә көйдүрүветимән».
14:10 1Сам. 25:22, 34; 1Пад. 15:29; 16:11; 21:21; 2Пад. 9:8

қопуп өз өйүңгә барғин; айиғиң шәһәргә киргән һаман, бала өлиду. [13] Пүтүн Исраил
униң үчүн матәм тутуп уни дәпнә қилиду. Чүнки Йәробоамниң җәмәтидин қәбиргә
қоюлидиған ялғуз шула болиду; чүнки Йәробоамниң җәмәтиниң арисида Исраилниң
Худаси Пәрвәрдигарниң алдида пәқәт шуниңда пәзиләт тепилди.
[14] Әнди Пәрвәрдигар Өзигә Йәробоамниң җәмәтини үзүп ташлайдиған, Исраилниң
үстигә һөкүм сүридиған бир падишани тикләйду. Дәрһәқиқәт, у пат арида болиду!
[15] Пәрвәрдигар Исраилни уруп, худди суда лиңшип қалған қумуштәк қилип қойиду,
ата-бовилириға тәқдим қилған бу яхши зиминдин қомуруп, уларни Әфрат дәриясиниң
у тәрипигә тарқитиду; чүнки улар өзигә «Ашәраһ бутлар»ни ясап Пәрвәрдигарниң ғә-
зивини қозиғиди. [16] Йәробоамниң садир қилған гуналири түпәйлидин, униң Исраилни
гуна қилдурғини түпәйлидин, Худа Исраилни ташлап бериду!»».
[17] Шуниң билән Йәробоамниң аяли қопуп, йолға чиқип Тирзаһқа қайтип кәлди. У өй-
иниң босуғисидин атлишиға бала өлди. [18] Улар уни дәпнә қилди. Пәрвәрдигарниң Өз
қули Ахияһ пәйғәмбәр арқилиқ ейтқан сөзидәк, пүтүн Исраил униң үчүн матәм тутти.
[19] Әнди Йәробоамниң башқа ишлири, йәни җәңлири вә қандақ сәлтәнәт қилғанлири
тоғрисида мана, «Исраил падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүл-
гәндур. [20] Йәробоамниң сәлтәнәт қилған вақти жигирмә икки жил болуп, у өз ата-бови-
лириниң арисида ухлиди. Оғли Надаб униң орнида һөкүм сүрди.

Рәһобоамниң сәлтәнити

2Тар. 12:1-16

[21] Вә Сулайманниң оғли Рәһобоам болса Йәһуданиң үстигә һөкүм сүрди. Рәһобоам па-
диша болғанда қириқ бир яшқа киргән еди; у Пәрвәрдигарниң Өз намини аян қилиш
үчүн, Исраилниң һәммә қәбилилири арисидин таллиған Йерусалим шәһиридә он йәт-
тә жил һөкүм сүрди; униң анисиниң исми Наамаһ болуп, Аммоний еди. [22] Йәһудалар
болса Пәрвәрдигарниң нәзиридә яманлиқ қилди; улар өз ата-бовилири садир қилған-
лиридин зиядә гуналарни қилип, униң һәсәтлик ғәзивини қозғиған еди. [23] Чүнки улар
«жуқури җайлар»ни, «бут түврүк»ләрни вә һәм һәр бир егиз дөңлар үстидә, һәр бир көк
дәрәқләрниң астида «Ашәраһ» бутларни ясиди. [24] Вә зиминда кәспий бәччивазларму
бар еди. Улар Пәрвәрдигар әслидә Исраилларниң алдидин һайдап чиқарған әлләрниң
барлиқ жиркиничлик һарам ишлирини қилатти.
[25] Рәһобоам падишаниң сәлтәнитиниң бәшинчи жилида шундақ болдики, Мисирниң
падишаси Шишак Йерусалимға һуҗум қилди. [26] У Пәрвәрдигарниң өйидики гөһәр-бай-
лиқларни һәм падишаниң ордисидики гөһәр-байлиқларни елип кәтти; у һәммисини,
җүмлидин Сулайман ясатқан алтун сипарларниму елип кәтти. [27] Уларниң орнида Рәһо-
боам падиша мистин бир мунчә сипар-қалқанлар яситип, уларни падиша ордисиниң
кириш йолини сақлайдиған пасибан бәглириниң қолиға тапшурди. [28] Шундақ қилип,
падиша һәр қетим Пәрвәрдигарниң өйигә киридиған чағда, пасибанлар у сипар-қалқан-

14:14 1Пад. 15:28, 29
14:15 **«Ашәраһ бутлар»** — бәлким бутпәрәсликкә беғишланған дәрәқликләрдур. Дәрәқләр бәлким аял бут шәклидә оюлған яки нәқишләнгән болуши мүмкин еди.
14:15 2Пад. 17:18
14:19 **«Исраил падишалириниң тарих-тәзкирилири»** — бу китап Тәвраттики «Тарих-Тәзкирә» дегән китап әмәс, бирақ шүбһисизки, Тәвраттики «Тарих-Тәзкирә»ниң муәллиплири униңдин көп учурларни алған еди.
14:21 2Тар. 12:13
14:24 **«кәспий бәччивазлар»** — бу кишиләр бутпәрәсликкә яки бутханиларға мунасивәтлик болуп, пул үчүн бәччивазлиқ қилатти.
14:25 2Тар. 12:2
14:26 1Пад. 10:16, 17; 2Тар. 9:15

ларни көтирип чиқатти, андин уларни йәнә пасибанханиға әкирип қоюшатти. 29 Амма
Рәһобоамниң башқа ишлири вә қилғининиң һәммиси «Йәһуда падишалириниң та-
рих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?
30 Рәһобоам билән Йәробоам барлиқ күнлиридә бир-бири билән җәң қилишип турған
еди. 31 Рәһобоам өз ата-бовилириниң арисида ухлиди вә «Давутниң шәһири»дә дәпнә
қилинди. Униң анисиниң исми Наамаһ болуп, бир Аммоний еди. Рәһобоамниң оғли
Абиям атисиниң орнида падиша болди.

Абияһ Йәһудаға һөкүм сүриду

2Тар. 13:1-23

15 1 Нибатниң оғли Йәробоам падишаниң сәлтәнитиниң он сәккизинчи жилида
Абиям Йәһуданиң үстигә падиша болуп. 2 Йерусалимда үч жил сәлтәнәт қилди.
Униң анисиниң исми Маакаһ болуп, Абишаломниң қизи еди. 3 Абиямниң қәлби
бовиси Давутниң көңлидәк Худаси Пәрвәрдигарға пүтүнләй беғишланған әмәс еди,
бәлки атиси Рәһобоамниң униңдин илгири қилған барлиқ гуналирида маңатти.
4 Шундақтиму Давутниң сәвәвидин Худаси Пәрвәрдигар Йерусалимда униңға йоруқ
бир чирақни қалдуруш үчүн, Давутниң әвладини униңдин кейинму тикләп турғузди
вә Йерусалимни қоғдиди. 5 Чүнки Давут Пәрвәрдигарниң нәзиридә дурус болғанни
қилип, һиттий Урияға қилғанлиридин башқа өмриниң һәммә күнлиридә Пәрвәрдигар
униңға әмир қилғанлиридин чиқмиди.
6 Әнди Абиямниң пүтүн өмридә Рәһобоам билән Йәробоам бир-бири билән җәң қили-
шип турди.
7 Абиямниң башқа ишлири вә қилғанлириниң һәммиси «Йәһуда падишалириниң та-
рих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди? Абиям билән Йәробоам бир-би-
ри билән җәң қилишип туратти.
8 Абиям өз ата-бовилириниң арисида ухлиди; улар уни «Давутниң шәһири»дә дәпнә
қилди. Андин оғли Аса орнида падиша болди.

14:29 **«Йәһуда падишалириниң тарих-тәзкирилири»** — бу китап Тәвраттики «Тарих-Тәзкирә» дегән китап әмәс, бирақ шүбһисизки, Тәвраттики «Тарих-Тәзкирә»ниң муәллиплири униңдин көп учурлар алған еди.

14:31 **«Рәһобоамниң оғли Абиям»** — мошу йәрдә вә 15:1-8дә ибраний тилида «Абияһ»ниң имласи «Абиям» болиду.

15:1 **«Абиям»** — башқа хил шәкли «Абияһ».

15:1 2Тар. 13:1

15:2 **«Абишаломниң қизи»** — яки «Абшаломниң қизи». Бу «Абишалом» Давутниң оғли Абшалом болуши мүмкин.

15:2 2Тар. 13:2

15:4 **«Давутниң әвлади»** — ибраний тилида «Давутниң оғли». **«Шундақтиму Давутниң сәвәвидин Худаси Пәрвәрдигар Йерусалимда униңға йоруқ бир чирақни қалдуруш үчүн, Давутниң әвладини ... турғузди вә Йерусалимни қоғдиди»** — Худаниң Давутқа бир «чирақ» қалдурғанлиғи, бәлким униң кейинки көп дәвирләргә: «Давут Мениң садиқ қулум еди» дәп испатлаш үчүн дайим униң хандандикиләрдин бирини Йерусалимдики тәхтидә олтарғузуп келиватқанлиғини көрситиду. Шуниңдәк, Худа бу иш арқилиқ *(Давутниң әвлатлириниң узунғичә тәхттә олтириши)*, әслидә Давутқа: Кәлгүси бир заманда сениң әвладиң *(Мәсиһ)* дунияға келип, дунияни Худаниң падишалиғи қилиду» дегән вәдәмни чоқум әмәлгә ашуримән, дәпму көрситиду.

15:4 1Пад. 11:36

15:5 2Сам. 11:4, 15; 12:9

15:6 **«Абиямниң пүтүн өмридә Рәһобоам билән Йәробоам бир-бири билән җәң қилишип турди»** — шүбһисизки, мошу айәттә «Рәһобоам» болса Рәһобоам җамәтини вә «Йәробоам» болса Йәробоам җамәтини көрситиду.

15:8 2Тар. 13:23

Аса Йәһудаға һөкүм сүриду

2Тар. 14:1-2; 15:16; 16:6,11-14

[9] Исраилниң падишаси Йәробоам сәлтәнитиниң жигирминчи жилида Аса Йәһуданиң
үстигә падиша болуп [10] Йерусалимда қириқ бир жил сәлтәнәт қилди. Униң чоң аниси-
ниң исми Маақаһ болуп, Абишаломниң қизи еди. [11] Аса атиси Давут қилғандәк Пәрвәр-
дигарниң нәзиридә дурус болғанни қилди. [12] У кәспий бәччивазларни зиминдин һай-
дап, ата-бовилири ясатқан һәммә жиркиничлик мәбудларни йоқитивәтти. [13] У йәнә
чоң аниси Маақаһни жиркиничлик бир «Ашәраһ» түврүкни ясиғини үчүн ханишлиқ
мәртивисидин чүшүрүвәтти. Аса бу жиркиничлик бутни кесип Кидрон җилғисида көй-
дүрүвәтти. [14] «Жуқири җайлар» йоқитилмисиму, Асаниң қәлби өмриниң барлиқ күн-
лиридә Пәрвәрдигарға пүтүнләй беғишланған еди. [15] Һәм атиси һәм у өзи Пәрвәрдигарға
атап ясиған нәрсиләрни, җүмлидин күмүч билән алтунни вә түрлүк қача-қучиларни
Пәрвәрдигарниң өйигә кәлтүрди.
[16] Әнди Аса вә Исраилниң падишаси Бааша барлиқ күнлиридә бир-бири билән җәң қи-
лишип турди. [17] Исраилниң падишаси Бааша Йәһудаға қарши һуҗум қилди; һеч ким
Йәһуданиң падишаси Аса билән барди-кәлди қилмисун дәп, Рамаһ шәһирини мәһкәм
қилип ясиди. [18] У вақитта Аса Пәрвәрдигарниң өйидики ғәзниләрдә қалған барлиқ ал-
тун-күмүч вә падишаниң ордисидики ғәзниләрдә қалған алтун-күмүчни елип хизмәт-
карлириниң қолиға тапшурди; андин Аса падиша уларни Дәмәшқтә турушлуқ Сурийә
падишаси Һезионниң нәвриси, Табриммонниң оғли Бән-Һададқа әвәтти вә шулар билән
бу хәвәрни йәткүзүп: —
[19] «Мениң атам билән силиниң атилириниң арисида болғандәк мән билән силиниң
арилирида бир әһдә болсун. Мана, силигә күмүч билән алтундин һәдийә әвәттим; әнди
Исраилниң падишаси Бааша билән болған әһдилиридин қоллирини үзсилә; шуниң
билән у мени қамал қилиштин қол үзсун» — деди.
[20] Бән-Һадад Аса падишаниң сөзигә кирип, өз қошунининиң сәрдарлирини Исраилниң
шәһәрлиригә һуҗум қилишқа әвәтип, Иҗон, Дан, Бәйт-Маақаһдики Абәл, пүткүл Кин-
нәрәт жути билән Нафталиниң пүткүл зиминини бекиндурди. [21] Бааша бу хәвәрни
аңлап, Рамаһ истиһкамини ясаштин қолини жиғип, Тирзаһқа берип турди.
[22] Аса падиша болса пүткүл Йәһуданиң адәмлирини һеч бирини қоймай чақирип жиғ-
ди; улар Бааша Рамаһ шәһирини ясашқа ишләткән ташлар билән яғачларни Рамаһтин
тошуп елип кәтти. Аса падиша мошуларни ишлитип Бинямин зиминидики Гебани вә
Мизпаһни мәһкәм қилип ясиди.
[23] Әнди Асаниң башқа ишлири, униң зор қудрити, униң қилғининиң һәммиси, шундақла
ясиған шәһәрләр тоғрисида «Йәһуда падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән китап-
та пүтүлгән әмәсмиди? Лекин қериғанда, униң путида бир кесәл пәйда болди. [24] Аса өз
ата-бовилири арисида ухлиди вә Давутниң шәһиридә дәпнә қилинди. Андин униң оғли
Йәһошафат орнида падиша болди.

15:10 **«униң чоң анисиниң исми Маақаһ болуп...»** — бу ибаридә ибраний тилида «чоң аниси» дегән «униң аниси» билән ипадилиниду. Ибраний тилида гаһи вақитларда «ата» яки «ана» адәмниң әҗдатини көрситиду. Мәсилән, 11-айәтни көрүң.

15:12 **«кәспий бәччивазлар»** — бу кишиләр бутпәрәсликкә яки бутханиларға мунасивәтлик еди.

15:12 1Пад. 22:47

15:13 **«у йәнә чоң аниси Маақаһни ... ханишлиқ мәртивисидин чүшүрүвәтти»** — «ханишлиқ мәртивиси»: Бу сөзгә қариғанда униң чоң аниси Маақаһ падишалиқта иккинчи орунда туратти.

15:13 2Тар. 15:16

15:15 Лав. 5:15

15:17 2Тар. 16:1

15:18 1Пад. 20:1; 2Тар. 16:2-14

15:24 2Тар. 16:13; 17:1

Надаб Исраил үстигә һөкүм сүриду

[25] Йәһуданиң падишаси Асаниң сәлтәнитиниң иккинчи жилида Йәробоамниң оғли На-
даб Исраил үстигә һөкүм сүрүшкә башлиди; у Исраилға икки жил падиша болди. [26] У
Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилип атисиниң йолида меңип, атисиниң
Исраилни гунаға путлаштурған гуналирида маңди.
[27] Лекин Иссакар жәмәтидин болған Ахияһниң оғли Бааша униңға қәст қилип, уни Фи-
листийләрниң тәвәсидики Гиббетонда өлтүрди. Шу чағда Надаб пүтүн Исраиллар билән
бирликтә Гиббетонға қоршап һуҗум қиливататти.
[28] Йәһуда падишаси Асаниң сәлтәнитиниң үчинчи жилида Бааша Надабни өлтүрүп, өзи
униң орнида падиша болди. [29] Вә шундақ болдики, у падиша болғанда Йәробоамниң
пүткүл жәмәтини чепип өлтүрди; Пәрвәрдигарниң қули Шилоһлуқ Ахияһниң васти-
си билән ейтқан сөзи әмәлгә ашурулуп, у Йәробоамниң жәмәтидин нәпәси барларни
бириниму қоймай пүтүнләй йоқатти. [30] Бу иш Йәробоамниң садир қилған гуналири
һәм униң Исраилни гунаға путлаштурған гуналири түпәйлидин болди; у шулар билән
Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарниң ғәзивини қаттиқ қозғиған еди. [31] Надабниң башқа
ишлири билән қилғанлириниң һәммиси «Исраил падишалириниң тарих-тәзкирили-
ри» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?
[32] Аса вә Исраилниң падишаси Бааша барлиқ күнлиридә бир-бири билән җәң қилишип
турди.

Бааша Исраил үстигә һөкүм сүриду

[33] Йәһуданиң падишаси Асаниң сәлтәнитиниң үчинчи жилида Ахияһниң оғли Бааша
пүтүн Исраил үстигә Тирзаһта һөкүм сүрүшкә башлиди; у жигирмә төрт жил сәлтәнәт
қилди. [34] У Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилди; у Йәробоамниң йолида
жүрүп, Исраилни гунаға патқузған гунайида маңди.

16 [1] Пәрвәрдигарниң сөзи Һананиниң оғли Йәһуға келип Баашани әйипләп мундақ
дегәндә: — [2] «Мана, Мән сени топа-чаң ичидин чиқирип, хәлқим Исраилға
һөкүмран қилип қойдум. Лекин сән Йәробоамниң йолида жүрүп хәлқим Исраилни
гунаға путлаштурдуң, улар гуналири билән ғәзивимни қозғиди. [3] Мана, Мән Баашани
өз жәмәти билән сүпүрүп йоқитип, жәмәтиңни Нибатниң оғли Йәробоамниң жәмәтигә
охшаш қилимән. [4] Баашадин болғанлардин шәһәрдә өлгинини иштлар йәйду; сәһрада
өлгинини асмандики қушлар йәйду».
[5] Баашаниң башқа ишлири вә униң қилғанлири билән қудрити тоғрисида «Исраил пади-
шалириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди? [6] Бааша өз ата-бо-
вилири арисида ухлиди вә Тирзаһта дәпнә қилинди; андин униң оғли Елаһ орнида па-
диша болди.
[7] Баашаниң Пәрвәрдигарниң нәзиридә қилған барлиқ рәзиллиги түпәйлидин, Пәрвәр-
дигарниң Баашаниң бешиға вә униң жәмәтиниң бешиға чүшүргини тоғрилиқ сөзи Һа-
нанининиң оғли Йәһу пәйғәмбәр арқилиқ берилгән еди. Чүнки у Йәробоамниң жәмәти
қилғиниға охшаш қилип өз қоллириниң ишлири (җүмлидин Йәробоамниң жәмәтини
чепип өлтүргәнлиги) билән Пәрвәрдигарниң ғәзивини қозғиди.

15:29 1Пад. 14:10, 14
16:2 1Пад. 14:7
16:3 1Пад. 15:29
16:4 1Пад. 14:11; 15:29; 16:12

Елаһ Исраил үстигә һөкүм сүриду

[8] Йәһуда падишаси Асаниң сәлтәнитиниң жигирмә алтинчи жилида, Баашаниң оғли
Елаһ Тирзаһта Исраилға падиша болуп, икки жил сәлтәнәт қилди. [9] Лекин униң жәң
һарвулириниң йеримиға сәрдар болған хизмәткари Зимри униңға қәст қилди; Елаһ
Тирзаһта Тирзаһтики ордисидики ғоҗидар Арзаниң өйидә шарап ичип мәс болғанда [10]
Зимри кирип уни чепип өлтүрди. Бу вақит Йәһуданиң падишаси Асаниң сәлтәнитиниң
жигирмә йәттинчи жили еди. Зимри Елаһниң орнида падиша болди.
[11] У падиша болуп өз тәхтидә олтириши биләнла у Баашаниң барлиқ җәмәтини чепип
өлтүрди; у униң уруқ-туққанлири вә достлиридин бир әркәкниму тирик қалдурмиди.
[12] Шундақ қилип Зимри Пәрвәрдигарниң Йәһу пәйғәмбәр арқилиқ Баашани әйиплигән
сөзини әмәлгә ашуруп, Баашаниң пүткүл җәмәтини йоқатти. [13] Бу иш Баашаниң бар-
лиқ гуналири билән униң оғли Елаһниң гуналири, җүмлидин уларниң Исраилни гунаға
путлаштурған гуналири, әрзимәс бутлири билән Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарниң
ғәзивини қозғап, шундақ болди.
[14] Елаһниң башқа ишлири вә қилғанлириниң һәммиси «Исраил падишалириниң та-
рих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?

Зимри Исраил үстигә һөкүм сүриду

[15] Йәһуданиң падишаси Асаниң сәлтәнитиниң жигирмә йәттинчи жилида Зимри Тир-
заһта йәттә күн сәлтәнәт қилди. Хәлиқ Филистийләргә тәвә болған Гиббетонни қорши-
велип баргаһ тиккән еди. [16] Баргаһта турған халайиқ: — «Зимри қәст қилип падишани
өлтүрди» дәп аңлиди. Шуниң билән пүткүл Исраил шу күни баргаһта қошунниң сәрда-
ри Омрини Исраилға падиша қилди. [17] Андин Омри Исраилниң һәммисини йетәкләп,
Гиббетондин чиқип, Тирзаһни қоршиди. [18] Вә шундақ болдики, Зимри шәһәрниң
елинғанлиғини көрүп, падиша ордисидики қорғанға кирип, ордиға от қоювәтти, өзи
көйүп өлди. [19] Бу иш өзиниң гуналири үчүн, йәни Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзиллик
қилип, Йәробоамниң йолида жүрүп, Исраилни гунаға путлаштурған гунада маңғини
үчүн шундақ болди. [20] Зимриниң башқа ишлири вә қәст қилғини тоғрисида «Исраил
падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?
[21] Амма Исраил хәлқи иккигә бөлүнүп, уларниң йерими Гинатниң оғли Тибнини па-
диша қилишқа униңға әгәшти; башқа йерими болса Омригә әгәшти. [22] Әнди Омригә
әгәшкән хәлиқ Гинатниң оғли Тибнигә әгәшкән хәлиқтин күчлүк чиқти. Тибни өлди;
Омри падиша болди.
[23] Йәһуданиң падишаси асаниң оттуз биринчи жилида Омри Исраилға падиша болуп он
икки жил сәлтәнәт қилди. У Тирзаһта алтә жил сәлтәнәт қилди. [24] У Шәмәрдин Самарийә
егизлигини икки талант күмүчкә сетивелип, шу егизлик үстигә қурулушларни селип
бир шәһәр бена қилип, уни егизликниң әслий егиси Шәмәрниң нами билән «Самарийә»
дәп атиди. [25] Омри Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилди, өзидин илгәрки
падишаларниң һәммисидин бәттәр болуп яманлиқ қилди. [26] У Нибатниң оғли Йәробо-
амниң һәммә йоллирида, шундақла җүмлидин униң Исраилни гунаға путлаштурған
гунайи ичидә маңди; улар әрзимәс бутлири билән Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарниң
ғәзивини қозғиди.
[27] Омриниң башқа ишлири, униң қилғанлириниң һәммиси, көрсәткән қудрити тоғри-

16:10 2Пад. 9:31
16:11 **«униң уруқ-туққанлири вә достлиридин бир әркәкниму тирик қалдурмиди»** — буниңда «*(һәр бир)* әркәк» ибраний тилида: «тамға қарап сийдиған һәр бири» дегәнлик билән ипадилиниду.
16:13 **«әрзимәс бутлири билән...»** — ибраний тилида «йоқ болған нәрсилири билән...»

сида «Исраил падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?
28 Омри ата-бовилири арисида ухлиди вә Самарийәдә дәпнә қилинди. Андин униң оғли
Аһаб орнида падиша болди.

Аһаб хәлиқни бутпәрәсликкә техиму аздуриду

29 Йәһуда падишаси Асаниң сәлтәнитиниң оттуз сәккизинчи жилида Омриниң оғли
Аһаб Исраилға падиша болди. Омриниң оғли Аһаб Самарийәдә жигирмә икки жил Исра-
илниң үстидә сәлтәнәт қилди. 30 Амма Омриниң оғли Аһаб Пәрвәрдигарниң нәзиридә
өзидин илгәркиләрниң һәммисидин ашуруп яманлиқ қилди. 31 Вә шундақ болдики, у
Нибатниң оғли Йәробоамниң гуналирида жүрүш анчә еғир гуна әмәстәк, у Зидоний-
ларниң падишаси Әтбаалниң қизи Йизәбәлни хотунлуққа алди вә шуниң билән у Баал
дегән бутниң қуллуғида болуп, униңға сәждә қилди. 32 У Самарийәдә ясиған Баалниң
бутханиси ичигә Баалға бир қурбангаһ ясиди.
33 Аһаб һәм бир «Ашәраһ бут»ниму ясатти; Аһаб шундақ қилип униңдин бурун өт-
кән Исраилниң һәммә падишалириниң Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарниң ғәзивини
қозғиған ишлиридин ашуруп яманлиқ қилди. 34 Униң күнлиридә Бәйт-Әллик Хиәл Йе-
рихо шәһирини ясиди; лекин у униң улини салғанда тунҗа оғли Абирам өлди; вә дәрва-
зилирини салғанда униң кәнҗи оғли Сәгуб өлди; шуниң билән Пәрвәрдигарниң Нунниң
оғли Йәшуа арқилиқ Йерихо тоғрилиқ ейтқан сөзи әмәлгә ашурулди.

Илияс пәйғәмбәр мәйданға чиқиду

17 1 Әнди Гилеадта туруватқанлардин болған Тишбилиқ Илияс Аһабқа: — Мән
хизмитидә туруватқан Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарниң һаяти билән қәсәм
қилимәнки, мениң сөзүмсиз бу жилларда нә шәбнәм нә ямғур чүшмәйду, деди.
2 Андин Пәрвәрдигарниң сөзи униңға келип мундақ дегәндә: —
3 «Бу йәрдин кетип, мәшриқ тәрәпкә берип, Иордан дәриясиниң у тәрипидики Қе-
рит еқинининиң бойида өзүңни йошурғин; 4 вә шундақ болидуки, сән еқинниң сүйидин
ичисән; мана, саңа у йәрдә озуқ йәткүзүп беришкә қарға-қузғунларни буйрудум».
5 Шуниң билән у Пәрвәрдигар буйруғандәк қилип, Иордан дәриясиниң у тәрипидики Қе-
рит еқиниға берип, у йәрдә турди. 6 Қарға-қузғунлар әтигәндә нан билән гөш, һәр кәчтә
йәнә нан билән гөш йәткүзүп берәтти. У өзи еқинниң сүйидин ичәтти. 7 Лекин зиминда
ямғур яғмиғини үчүн бирмәзгилдин кейин еқин су қуруп кәтти. 8 У вақитта Пәрвәрди-
гарниң сөзи униңға келип мундақ дегәндә: — 9 «Орнуңдин туруп Зидондики Зарәфатқа
берип, у йәрдә турғин; мана, Мән у йәрдики бир тул хотунни сени беқишқа буйрудум».
10 У орнидин туруп Зарәфатқа берип, шәһәрниң дәрвазисиға кәлгәндә, мана у йәрдә бир
тул хотун отун терип туратти. У тул хотунни чақирип: — Өтүнимән, қачида маңа ички-
ли азрақ су елип кәлгәйсән, деди.

16:34 **«у униң улини салғанда тунҗа оғли Абирам өлди; вә дәрвазилирини салғанда униң кәнҗи оғли Сәгуб өлди. Шуниң билән Пәрвәрдигарниң ... Йәшуа арқилиқ ейтқан сөзи әмәлгә ашурулди»** — Йәшуа пәйғәмбәрниң Йерихо шәһиригә қарита ләнити тоғрилиқ «Йәшуа» 6:26ни көрүң.
16:34 Йә. 6:26
17:1 **«Гилеадта туруватқанлардин болған Тишбилиқ Илияс...»** — «Илияс» ибраний тилидики «Елияһ» дегәнниң әрәбчә тәләппузидур. «Елияһ»ниң мәнаси «Пәрвәрдигар *(Яһ)* мениң Худайим». «Илияс» оқурмәнләргә тонуш болғачқа, пәйғәмбәрниң наминиң әрәбчә тәләппузини ишләттуқ. **«Мән хизмитидә туруватқан Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар»** —Ибраний тилида «Мән униң *(Худаниң)* алдида туруватқан, Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар» дегән сөз билән ипадилиниду. Илияс өзини падишаниң ордисида дайим ғоҗисиниң алдида туруватқан хизмәткарға охшитиду.
17:1 Яқ. 5:17
17:9 Луқа 4:25, 26

[11] У су алғили маңғанда, у йәнә: — Өтүнимән, маңа қолуңда бир чишләм нанму алғач
кәлгәйсән, деди.
[12] Амма у: — Пәрвәрдигар Худайиңниң һаяти билән, саңа қәсәм қилимәнки, мәндә һеч
нан йоқ, пәқәт идишта бир чаңгал ун, козида азғинә май бар, мана икки тал отун тери-
ватимән; андин берип өзүм билән оғлумға нан етип, уни йәп өлимиз, деди.
[13] Илияс униңға: — Қорқмиғин; берип ейтқиниңдәк қилғин; лекин авал бир кичик тоғач
етип, маңа елип кәлгин; андин өзүң билән оғлуңға нан әткин. [14] Чүнки Исраилниң Ху-
даси Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Пәрвәрдигар йәр йүзигә ямғур яғдуридиған күнги-
чилик идиштики ун түгимәйду вә козидики май кемәймәйду», деди.
[15] Шуниң билән у берип, Илияснин ейтқинидәк қилди вә у, Илияс вә аялниң өйиди-
киләр хелә күнләргичә йеди. [16] Пәрвәрдигарниң Илияс арқилиқ ейтқан сөзи бойичә,
идиштики ун түгимиди вә козидики майму кемәймиди. [17] Шу ишлардин кейин шундақ
болдики, өйниң егиси болған бу аялниң оғли кесәл болди. Униң кесили шундақ еғирли-
шип кәттики, униңда нәпәс қалмиди.
[18] Аял Илиясқа: — И Худаниң адими, мениң сән билән немә алақәм бар еди? Сән гунай-
имни ядқа кәлтүрүп, оғлумниң жениға замин болушқа кәлдиңму? — деди.
[19] У униңға: — Оғлуңни қолумға бәргин, дәп уни униң қучиғидин елип өзи олтарған
балиханиға елип чиқип өз орниға қоюп, [20] Пәрвәрдигарға пәряд қилип: — И Худайим
Пәрвәрдигар, мән меһман болған бу тул хотунниң оғлини өлтүрүш билән униң бешиғи-
му бала чүшүрдуңму? — дәп нида қилди.
[21] У балиниң үстигә үч қетим өзини чаплап, Пәрвәрдигарға пәряд қилип: — И Пәрвәрди-
гар Худайим, бу балиниң жени өзигә йәнә йенип кирсун! — дәп нида қилди.
[22] Пәрвәрдигар Илияснин пәрядини аңлиди; балиниң жени униңға йенип кириши билән
у тирилди. [23] Илияс балини балиханидин елип чүшүп, өйгә кирип, анисиға тапшуруп
бәрди. Илияс: — Мана оғлуң тириктур, деди.
[24] Аял Илиясқа: — Мән шу иш арқилиқ әнди сениң Худаниң адими екәнлигиңни, ағзиң-
дин чиққан Пәрвәрдигарниң сөзи һәқиқәт екәнлигини билдим, деди.

Илияс пәйғәмбәр Исраилни товва қилишқа чақириду

18 [1] Узун вақит өтүп, Пәрвәрдигарниң сөзи қурғақчилиқниң үчинчи жилида Илиясқа
келип мундақ дегәндә: — «Сән берип өзүңни Аһабниң алдида аян қилғин, вә Мән
йәр йүзигә ямғур яғдуримән».
[2] Шуниң билән Илияс өзини Аһабниң алдида аян қилғили чиқип кәтти. Ачарчилиқ болса
Самарийәдә қаттиқ еди. [3] Аһаб ордисидики ғожидар Обадияни чақирди (Обадия толи-
му тәқвадар киши болуп Пәрвәрдигардин интайин қорқатти. [4] Йизәбәл Пәрвәрдигар-
ниң пәйғәмбәрлирини өлтүрүп йоқитиватқанда Обадия йүз пәйғәмбәрни елип әллик-
тин-әлликтин айрим-айрим икки ғарға йошуруп, уларни нан вә су билән баққан еди).
[5] Аһаб Обадияға: — Зиминни кезип һәммә булақ вә һәммә жилғиларға берип баққин; у
йәрләрдә ат-қечирларни тирик сақлиғидәк от-чөп тепилармекин? Шундақ болса биз-
ниң улақлиримизниң бир қисмини соймай туралармиз, деди.
[6] Улар һәр бири жайларға бөлүнүп маңди; Аһаб өз алдиға маңди, Обадияму өз алдиға
маңди. [7] Обадия өз йолида кетип барғанда, мана, униңға Илияс учриди. У уни тонуп йәр-
гә жиқилип дүм йетип: Бу раст сән, ғожам Илиясму? — дәп сориди.
[8] У униңға: — Бу мән. Берип өз ғожаңға: — Илияс қайтип кәлди! дәп ейтқин, деди.

17:21 **«бу балиниң жени өзигә йәнә йенип кирсун!»** — «балиниң жени»: Ибраний тилида «жан» вә «нәпәс» бир сөздур.

[9] У Илиясқа мундақ деди: — «Сән қандақсигә каминәңни өлтүргили Аһабниң қолиға
тапшурмақчи болисән, мән зади немә гуна қилдим? [10] Өз Худайиң Пәрвәрдигарниң һа-
яти билән қәсәм қилимәнки, ғоҗам адәм әвәтип сени издимигән һеч әл вә мәмликәт
қалмиди. Шу әл, мәмликәтләр: «У бу йәрдә йоқ» десә, падиша уларға сени тапалмиғанға
қәсәм ичкүзди. [11] Лекин сән маңа һазир: — «Берип ғоҗаңға: — Илияс қайтип кәлди! де-
гин» — дәйсән! [12] Мән қешиңдин кәткәндин кейин, Пәрвәрдигарниң Роһи сени мән бил-
мигән йәргә елип бариду; шундақта мән Аһабқа хәвәр йәткүзүп, лекин у сени тапалми-
са, мени өлтүриду. Әмәлийәттә, каминәң яшлиғимдин тартип Пәрвәрдигардин қорқуп
кәлгәнмән. [13] Йизәбәл Пәрвәрдигарниң пәйғәмбәрлирини өлтүргәндә мениң қандақ
қилғиним, йәни мән Пәрвәрдигарниң пәйғәмбәрлиридин йүзни әлликтин-әлликтин
айрим-айрим икки ғарға йошуруп, уларни нан вә су билән тәминләп баққанлиғим сән
ғоҗамға мәлум қилинған әмәсму? [14] Әнди сән һазир маңа: — «Берип ғоҗаңға: — Мана
Илияс кәлди дегин», — дедиң. Шундақ қилсам у мени өлтүриду!».
[15] Лекин Илияс: — Мән хизмитидә туруватқан самави қошунларниң Сәрдари болған
Пәрвәрдигарниң һаяти билән қәсәм қилимәнки, мән җәзмән бүгүн униң алдида аян бо-
лимән, деди.
[16] Шуниң билән Обадия Аһабниң қешиға берип униңға хәвәр бәрди. Аһаб Илияс билән
көрүшкили барди. [17] Аһаб Илиясни көргәндә униңға: — Бу сәнму, и Исраилға бала кәл-
түргүчи?! — деди.
[18] У җавап берип: — Исраилға бала кәлтүргүчи мән әмәс, бәлки сән билән атаңниң
җәмәтидикиләр! Чүнки силәр Пәрвәрдигарниң әмирлирини ташлап Баал деген бут-
ларға тайинип әгәшкәнсиләр. [19] Әнди адәм әвәтип Кармәл теғида пүткүл Исраилни йе-
нимға җәм қил, шундақла Йизәбәлниң дәстихинидин ғизалинидиған Баалниң төрт йүз
әллик пәйғәмбири билән Ашәраһниң төрт йүз пәйғәмбирини жиғдур, — деди.
[20] Шуниң билән Аһаб Исраилларниң һәммисигә адәмләрни әвәтип, пәйғәмбәрләрни
Кармәл теғиға жиғдурди.
[21] Илияс барлиқ хәлиққә йеқин келип: — Қачанғичә икки пикир арисида арисалди ту-
рисиләр? Әгәр Пәрвәрдигар Худа болса, униңға әгишиңлар; Баал Худа болса, униңға әги-
шиңлар, деди. Амма хәлиқ униңға җавап бәрмәй, үн-тин чиқармиди.
[22] Илияс хәлиққә: — Пәрвәрдигарниң пәйғәмбәрлиридин пәқәт мән ялғуз қалдим. Амма
Баалниң пәйғәмбәрлири төрт йүз әллик кишидур. [23] Әнди бизгә икки буқа берилсун.
Улар өзлиригә бир буқини таллап, союп парчилап отунниң үстигә қойсун, амма от яқ-
мисун. Мәнму башқа бир буқини тәйяр қилип от яқмай отунниң үстигә қояй. [24] Силәр
болсаңлар, өз илаһлириңларниң намини чақирип нида қилиңлар. Мән болсам, Пәрвәр-
дигарниң намини чақирип нида қилимән. Қайси Худа от билән җавап бәрсә, шу Худа
болсун, деди. Һәммә хәлиқ: — Бу убдан гәп, дәп җавап бәрди.
[25] Илияс Баалниң пәйғәмбәрлиригә: Силәр көп болғач авал өзүңлар үчүн бир буқини
таллап тәйяр қилиңлар; андин һеч от яқмай өз илаһиңларниң намини қичқирип нида
қилиңлар, деди.
[26] Улар униң дегини бойичә өзлиригә берилгән буқини елип уни тәйяр қилди. Әти-
гәндин чүшкичә улар Баалниң намини қичқирип: — И Баал, бизгә җавап бәргин! дәп
нида қилди. Лекин һеч аваз яки һеч җавап болмиди. Улар расланған қурбангаһ чөри-
сидә тохтимай сәкрәйтти. [27] Чүш киргәндә Илияс уларни заңлиқ қилип: — Үнлүкрәк

18:15 **«Мән хизмитидә туруватқан Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар»** — ибраний тилида «Мән униң *(Худаниң)* алдида туруватқан, Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар» дегән сөз билән ипадилиниду. Илияс өзини падишаниң ордисида дайим ғоҗисиниң алдида туруватқан хизмәткарға охшитиду.
18:17 Ам. 7:10
18:21 Йә. 24:15

қичқириңлар; чүнки у бир илаһ әмәсму? Бәлким у чоңқур хиялға чөмүп кәткәнду, яки
иш билән чиқип кәткәнду, яки бир сәпәргә чиқип кәткәнду? Яки болмиса у ухлаватқан
болуши мүмкин, уни ойғитишиңлар керәк?! — деди.
28 Улар техиму үнлүк чақирип өз қаидиси бойичә қанға милинип кәткичә өзлирини
қилич вә нәйзә билән тилатти. 29 Чүштин кейин улар «бешарәт бериватқан» һаләткә
чүшүп кәчлик қурбанлиқ вақтиғичә шу һаләттә турди. Лекин һеч аваз аңланмиди, яки
жавап бәргүчи яки ижабәт қилғучи мәлум болмиди.
30 Илияс һәммә хәлиққә: — Йенимға йеқин келиңлар, деди. Һәммә хәлиқ униңға йеқин
кәлгәндин кейин у Пәрвәрдигарниң шу йәрдики жиқитилған қурбангаһини қайтидин
қуруп чиқти. 31 Илияс он икки ташни алди. Бу ташларниң сани Пәрвәрдигарниң «Намиң
Исраил болсун» дегән сөзини тапшурувалған Яқупниң оғуллиридин чиққан қәбилиләр-
ниң сани билән охшаш еди. 32 Шу ташлардин у Пәрвәрдигарниң нами билән бир қурбан-
гаһни ясиди. У қурбангаһниң чөрисидә икки сеаһ дан патқидәк азгал колиди. 33 Андин
у отунни растлап, буқини парчилап отунниң төписигә қойди.
34 У: — Төрт идишни суға тошқузуп уни көйдүрмә қурбанлиқ вә отунниң үстигә
төкүңлар, — деди. Андин: Йәнә бир қетим қилиңлар» — девиди, улар шундақ қилди. У
йәнә: — Үчинчи мәртивә шундақ қилиңлар, деди. Улар үчинчи мәртивә шундақ қилған-
да 35 су қурбангаһниң чөрисидин еқип чүшүп, коланған азгалниму су билән толдурди.
36 Кәчлик қурбанлиқниң вақти кәлгәндә Илияс пәйғәмбәр қурбанлиққа йеқин келип
мундақ дуа қилди: — Әй Пәрвәрдигар, Ибраһим билән Исһақ вә Исраилниң Худаси,
Өзүңниң Исраилда Худа болғиниңни ашкарә қилғайсән, шундақла мениң Сениң қулуң
болуп буларниң һәммисини буйруғуң билән қилғанлиғимни бүгүн билдүргәйсән. 37
Маңа ижабәт қилғайсән, әй Пәрвәрдигар, ижабәт қилғайсән; шуниң билән бу хәлиққә
сән Пәрвәрдигарниң Худа екәнлигиңни һәмдә уларниң қәлблирини тоғра йолға ян-
дурғучи өзүң екәнлигиңни билдүргәйсән, деди.
38 Шуниң билән Пәрвәрдигарниң оти чүшүп көйдүрмә қурбанлиқни, отунни, ташларни
вә топини көйдүрүп азгалдики суниму йоқитивәтти.
39 Хәлиқләрниң һәммиси буни көрүпла, улар дүм жиқилип: — Пәрвәрдигар, у Худадур,
Пәрвәрдигар, у Худадур, дейишти.
40 Илияс хәлиққә буйруп: — Баалниң пәйғәмбәрлирини тутуңлар, һеч қайсини қоюп
бәрмәңлар, — деди. Улар уларни тутқанда Илияс уларни кишун жилғисиға елип берип,
у йәрдә қәтл қилдурди.
41 Илияс Аһабқа болса: — Чиқип йәп-ичкин. Чүнки қаттиқ ямғурниң шалдирлиған авази
аңланмақта, — деди.
42 Аһаб қопуп йәп-ичиш үчүн чиқти. Амма Илияс Кармәлниң чоққисиға чиқип йәргә
еңишип, бешини тизиниң оттурисиға қоюп тизлинип 43 хизмәткариға: — Чиқип деңиз
тәрәпкә қариғин, деди. У чиқип сәпселип қарап: — Һеч нәрсә көрүнмәйду, деди. У җәмий
йәттә қетим: — Берип қарап баққин, дәп буйруди.
44 Йәттинчи қетим кәлгәндә у: — Мана, деңиздин чиқиватқан, адәм алиқинидәк кичик
бир булутни көрдум — деди. Илияс униңға: — Чиқип Аһабқа: — «Һарвуни қетип төвәнгә
чүшкин, болмиса ямғур сени тосувалиду», дәп ейтқин, — деди.
45 Аңғичә асман булут билән тутулуп, боран чиқип қаттиқ бир ямғур яғди. Аһаб һарвуға

18:29 «Чүштин кейин улар «бешарәт бериватқан» һаләткә чүшүп кәчлик қурбанлиқ вақтиғичә шу һаләттә турди» — «бешарәт бериватқан» ибраний тилида «пәйғәмбәрчилик қиливатқан» дегән ибарә билән ипадилиниду. «кәчлик қурбанлиқ» чүштин кейин саат үчләрдә болатти.

18:31 Яр. 32:27; Йә. 4:5, 20; 2Пад. 17:34

18:32 «икки сеаһ» — бир сеаһ бәлким 13.5 литр еди, 2 сеаһ 27 литр.

18:36 Мис. 3:6; Мат. 22:32; Мар. 12:26; Луқа 20:37; Рос. 7:32

чиқип Йизрәәлгә кәтти. 46 Пәрвәрдигарниң қоли Илияснiң вужудида турғач, у белини
бағлап Аһабниң алдида Йизрәәлниң кириш еғизиғичә жүгүрүп маңди.

Илияс пәйғәмбәр Йизәбәлдин қачиду

19 1 Лекин Аһаб Илияснiң һәммә қилғинини, жүмлидин һәммә пәйғәмбәрләрни
қиличлап өлтүргинини Йизәбәлгә ейтип бәрди.
2 Йизәбәл болса Илиясқа бир хәвәрчи әвәтип: — Әгәр әтә мошу вақитқичә сән шуларниң
жанлириға қилғиниңдәк мән сениң жениңни охшаш қилмисам, илаһлар маңиму шун-
дақ қилсун һәмдә униңдинму зиядә қилсун! — дәп ейтқузди.
3 У буни билгәндә, өз женини қутқузмақ үчүн қечип Йәһуда тәвәсидики Бәәр-Шебаға
барди. У у йәрдә өз хизмәткарини қалдуруп қоюп, 4 өзи чөлниң ичигә қарап бир күн йол
маңди. У у йәрдики бир шивақниң қешиға келип униң астида олтирип, өзиниң өлүми-
гә тиләк тиләп: — И Пәрвәрдигар әнди болди, женимни алғин; немила дегәнбилән мән
ата-бовилиримдин артуқ әмәсмән, — деди.
5 У шу шивақ астида йетип ухлап қалди. Мана бир пәриштә уни ноқуп униңға: — Қопуп,
нан йегин, деди.
6 У кариса бешида қизиқ чоғларда пишиватқан бир пошкал вә бир коза су туратти. У
йәп-ичип йәнә ухлиғили ятти. 7 Андин Пәрвәрдигарниң Пәриштиси йәнә келип иккин-
чи қетим уни ноқуп униңға: — Қопуп нан йегин. Болмиса йолуңниң еғирини көтирәл-
мәйсән, деди.
8 У қопуп йәп-ичти. Шу таамдин алған қувәт билән у қириқ кечә-күндүз меңип Худаниң
теғи Һорәбгә йетип барди. 9 У у йәрдики ғарға кирип қонди. Вә мана, Пәрвәрдигарниң
сөзи униңға келип мундақ дегәндә: — И Илияс, бу йәрдә немә қиливатисән?
10 У жавап берип: — Самави қошунларниң Сәрдари болған Худа Пәрвәрдигар үчүн зор
отлуқ муһәббәт билән һәсәт қилдим. Чүнки Исраиллар Сениң әһдәңни ташлап қурбан-
гаһлириңни жиқитип, Сениң пәйғәмбәрлириңни қилич билән өлтүрди. Мән, ялғуз мән-
ла қалдим вә улар мениң женимни алғили қәстләватиду, деди.
11 У униңға: — Чиқип, Пәрвәрдигарниң алдида тағда турғин, деди. Мана, Пәрвәрдигар
өтүп кетивататти; униң алдида зор күчлүк бир шамал чиқип, тағларни сундуруп, қорам
ташларни парчилап чеқиватти. Лекин Пәрвәрдигар шамалда әмәс еди. Шамалдин кей-
ин бир йәр тәврәш болди. Лекин Пәрвәрдигар йәр тәврәштә әмәс еди. 12 Йәр тәврәштин
кейин бир лавулдиған от көтирилди. Лекин Пәрвәрдигар отта әмәс еди. Оттин кейин
бошқина, мулайим бир аваз аңланди.
13 Вә шундақ болдики, Илияс шуни аңлап, йүзини йепинчиси билән орап ғарниң ағзиға бе-
рип турди. Мана, бир аваз чиқип униңға: — И Илияс, сән бу йәрдә немә қиливатисән? — деди.
14 У жавап берип: — Самави қошунларниң Сәрдари болған Худа Пәрвәрдигар үчүн зор от-
луқ муһәббәт билән һәсәт қилдим. Чүнки Исраиллар Сениң әһдәңни ташлап қурбангаһ-

---

19:8 **«Худаниң теғи Һорәб»** — «Һорәб теғи» дәл Паран чөл-баяваниға жайлашқан, Муса пәйғәмбәр туруп Исраил үчүн «Тәврат қануни»ни қобул қилған «Синай теғи»дур.
19:8 Мис. 34:28; Мат. 4:2
19:9 **«У у йәрдики ғарға кирип қонди»** — ибраний тилида «У **әшу** ғарға кирип қонди» дейилиду. «Әшу ғар» дегән сөзгә қариғанда ойлаймизки, бу ғар тонуш бир жай болса керәк. Йәһудий өлимилар бу ғарни Худа Муса пәйғәмбәрни йошуруп қойған жай еди дәп қарайтти, биз бу пикиргә қайилмиз *(«Мис.» 33:21-22ни көрүң)*.
19:10 **«Пәрвәрдигар үчүн зор отлуқ муһәббәт билән һәсәт қилдим»** — демисәкму, Илияснiң: «отлуқ муһәббәт билән һәсәт қилдим» дегини өзиниң Исраилниң Худаға әмәс, бәлки түрлүк жиркиничлик бутларға ибадәт қилғанлиғиға қарап «ибадәт пәқәт Худағила мәнсуп болуш керәк» дәп бутларға яки бутларниң кәйнидә туруватқан жин-шәйтанларға вә уларниң вәкили болған сахта пәйғәмбәрләргә болған һәситини көрситиду.
19:10 Рим. 11:3
19:12 **«бошқина, мулайим бир аваз аңланди»** — яки «йеник, бош бир тиниш аваз аңланди».

лириңни жиқитип, Сениң пәйғәмбәрлириңни қилич билән өлтүрди. Мән ялғуз мәнла
қалдим вә улар мениң җенимни алғили қәстләватиду, деди.
[15] Пәрвәрдигар униңға мундақ деди: — «Барғин, кәлгән йолуң билән қайтип, ан-
дин Дәмәшқниң чөлигә барғин. У йәргә барғанда Һазаәлни Сурийә үстигә падиша
болушқа мәсиһ қилғин.[289] [16] Андин Нимшиниң оғли Йәһуни Исраилниң үстигә падиша
болушқа мәсиһ қилғин; өз орнуңға пәйғәмбәр болушқа Абәл-Мәһолаһлиқ Шафатниң
оғли Елишаниму мәсиһ қилғин. [17] Вә шундақ болидуки, Һазаәлниң қиличидин қе-
чип қутулған һәр бирини Йәһу өлтүриду; Йәһуниң қиличидин қечип қутулған һәр
бирини Елиша өлтүриду.[290] [18] Лекин Исраилда йәттә миң кишини, йәни Баалниң ал-
дида тизлирини пүкмигән вә униңға ағзини сөйгүзмигән һәр бирини өзүмгә сақлап
қалдурдум».[291][292]
[19] У у йәрдин чиқип, Шафатниң оғли Елишани тапти. У чағда у йәр һайдавататти; униң
алдида он икки җүп уй бар еди, у он иккинчиси билән қош һайдавататти. Илияс келип
униң үстигә өз йепинчисини ташлап артип қойди.[293] [20] У уйларни ташлап Илиясниң кәй-
нидин жүгүрүп келип: — Мени берип атам билән анамни сөйгили қойғин, андин мән
келип саңа әгишәй, — деди. У униңға: — Қайтқин; мән саңа немә қилдим? — деди.[294]
[21] У униңдин айрилип, өзи ишләткән бир җүп уйни союп, уларниң җабдуқини отун қи-
лип, гөшини пиширип хәлиққә беривиди, улар йеди. Андин у орнидин қопуп Илиясниң
кәйнидин әгишип, униң хизмитидә болди.

Худа Исраилни Сурийәдин қутқузиду

20 [1] Сурийәниң падишаси Бән-Һадад пүткүл қошунини җәм қилди; у оттуз икки
падишани ат вә җәң һарвулири билән елип чиқип, Самарийәгә қоршап һуҗум
қилди. [2] У әлчиләрни шәһәргә киргүзүп Исраилниң падишаси Аһабниң қешиға әвәтип
униңға: — [3] «Бән-Һадад мундақ дәйду: — Сениң күмүч билән алтунуң, сениң әң чирайлиқ
хотунлириң билән балилириңму мениңкидур» дәп йәткүзди.
[4] Исраилниң падишаси униңға: — И ғоҗам падиша, сили ейтқанлиридәк мән өзүм вә
барлиғим силиниңкидур, дәп җавап бәрди.
[5] Әлчиләр йәнә келип: — «Бән-Һадад сөз қилип мундақ дәйду: — Саңа дәрвәқә: — Сениң
күмүч билән алтунуңни, сениң хотунлириң билән балилириңни маңа тапшуруп бери-
сән, дегән хәвәрни әвәттим. [6] Лекин әтә мошу вақитларда хизмәткарлиримни йениңға
әвәтимән; улар ордаң билән хизмәткарлириңниң өйлирини ахтуруп, сениң көзлириңдә
немә әзиз болса, улар шуни қолиға елип келиду» — деди.
[7] У вақитта Исраилниң падишаси зиминдики һәммә ақсақалларни чақирип уларға: —
Бу кишиниң қандақ аваричилик чиқармақчи болғанлиғини билип қелиңлар. У маңа
хәвәр әвәтип мәндин хотунлирим билән балилирим, күмүч билән алтунлиримни тәләп
қилғинида мән униңға яқ демидим, деди.

19:15 **«Һазаәлни Сурийә үстигә падиша болушқа мәсиһ қилғин»** — «мәсиһ қилиш» тоғрисида 1:34дики изаһатни көрүң.
19:17 2Пад. 9:14-37
19:18 **«униңға ағзини сөйгүзмигән һәр бирини өзүмгә сақлап қалдурдум»** — Худаниң Илияс пәйғәмбәргә ейтқан сөзлириниң әһмийити, шундақла Илиясниң Һорәб теғиға сәпириниң мәхсити тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
19:18 Рим. 11:4
19:19 **« *Илияс*... Шафатниң оғли Елишани тапти... униң үстигә өз йепинчисини ташлап артип қойди»** — Илияс мошу һәрикити билән «Сән Елишаға пәйғәмбәрлик хизмитим тапшурулди» дегәндәк еди.
19:20 **«Қайтқин; мән саңа немә қилдим?»** — Илиясниң бу дегини бәлким Елишаға: «Пәйғәмбәрлик йоли тәс, сениңдә Худаниң чақириқи болмиса маңа һәргиз әгәшмә!» дегәндәк бир агаһ болуши мүмкин. «Падишаһлар *(2)*» 2-бапта Илияс Елишаға йәнә буниңға охшап кетидиған сөзни қилиду.

[8] Барлиқ ақсақаллар билән хәлиқниң һәммиси униңға: — Қулақ салмиғин, униңға мақул
демигин, деди.
[9] Буниң билән у Бән-Һададниң әлчилиригә: — Ғоҗам падишаға, сили адәм әвәтип, өз
кәминилиридин дәсләптә сориғанниң һәммисини ада қилимән; лекин кейинкисигә
мақул дейәлмәймән, дәп бериңлар, — деди. Әлчиләр йенип берип шу сөзни йәткүзди.
[10] Бән-Һадад униңға йәнә хәвәр әвәтип: — «Пүткүл Самарийә шәһиридә маңа әгәшкән-
ләрниң қоллириға очумлиғидәк топа қелип қалса, илаһлар маңиму шундақ қилсун вә
униңдин ашуруп қилсун!» — деди.
[11] Лекин Исраилниң падишаси җавап берип: — «Савут-қураллар билән җабдунғучи са-
вут-қураллардин йешингүчидәк махтинип кәтмисун!» дәп ейтиңлар, — деди.
[12] Бән-Һадад бу сөзни аңлиғанда һәр қайси падишалар билән чедирлирида шарап ичи-
шиватахти. У хизмәткарлириға: — Сәпкә тизилиңлар, деди. Шуни девиди, улар шәһәргә
һуҗум қилишқа тизилишти.

Пәрвәрдигар Исраилни қутқузиду

[13] У вақитта бир пәйғәмбәр Исраилниң падишаси Аһабниң қешиға келип: — Пәрвәрдигар
мундақ дәйду: — «Бу зор бир топ адәмни көрдүңму? Мана, Мән бу күни уларни сениң қо-
луңға тапшуримән; шуниң билән сән Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни билисән», деди.
[14] Аһаб: — Кимниң вастиси билән болиду? дәп сориди. У: — Пәрвәрдигар мундақ дәйду:
«Валийларниң ғуламлири билән болиду», деди. У йәнә: — Ким һуҗумни башлайду? —
дәп сориди. У: — Сән өзүң, деди.
[15] У вақитта валийларниң ғуламлирини санивиди, уларниң сани икки йүз оттуз икки
нәпәр чиқти. Андин кейин у һәммә хәлиқни, йәни барлиқ Исраилларни санивиди, улар-
ниң сани йәттә миң нәпәр чиқти. [16] Исраиллар шәһәрдин чүш вақтида чиқти. Бән-Һадад
билән шу падишалар, йәни ярдәмгә кәлгән оттуз икки падиша болса чедирлирида ша-
рап ичип мәс болушқан еди. [17] Валийларниң ғуламлири җүрүштә авал маңди. Бән-Һа-
дад адәм әвәтивиди, улар униңға хәвәр берип: — «Самарийәдин адәмләр келиватиду»
— деди.
[18] У: — Әгәр сүлһи түзүшкә чиққан болса уларни тирик тутуңлар, әгәр соқушқили чиққан
болсиму уларни тирик тутуңлар, деди.
[19] Әнди валийларниң бу ғуламлири вә уларниң кәйнидики қошун шәһәрдин чиқип, [20]
һәр бири өзигә учриған адәмни чепип өлтүрди. Сурийләр қачти; Исраил уларни қоғли-
ди. Сурийәниң падишаси Бән-Һадад болса атқа минип атлиқлар билән қечип қутулди.
[21] Исраилниң падишаси чиқип һәм атлиқларни һәм җәң һарвулирини битчит қилип
Сурийләрни қаттиқ қир-чап қилди.
[22] Пәйғәмбәр йәнә Исраилниң падишасиниң қешиға келип униңға: — Өзүңни мустәһкәм-
ләп, өзүңни убдан дәңсәп, немә қилишиң керәклигини ойлап баққин. Чүнки келәр жили
әтиязда Сурийәниң падишаси сән билән җәң қилғили йәнә чиқиду, деди.
[23] Сурийәниң падишасиниң хизмәткарлири униңға мундақ деди: — «Уларниң илаһи тағ
илаһи болғачқа, улар бизгә күчлүк кәлди. Лекин биз түзләңликтә улар билән соқушсақ,
җәзмән уларға күчлүк келимиз. [24] Әнди шундақ қилғайлиги, падишаларниң һәр бири-
ни өз мәнсивидин чүшүрүп, уларниң орнида валийларни тиклигәйла. [25] Андин сили
мәһрум болған қошунлириға баравәр болған йәнә бир қошунни, йәни атниң орниға
ат, һарвуниң орниға һарву тәйяр қилдуруп өзлиригә жиққайла; биз түзләңликтә улар

20:11 **«Савут-қураллар билән җабдунғучи савут-қураллардин йешингүчидин махтинип кәтмисун!»** — дегән мақал-тәмсилниң мәнаси бәлким «Җәң алдида туруп өзүңни ғәлибичи санима» — «Чүчүрини хам санима» дегәндәк.

билән соқушайли; шуниң билән уларға күчлүк кәлмәмдуқ?». У уларниң сөзигә қулақ
селип шундақ қилди.
[26] Кейинки жили әтияздa Бән-Һадад Сурийләрни едитлап толуқ жиғип, Исраил билән
җәң қилғили Афәк шәһиригә чиқти. [27] Исраилларму өзлирини едитлап, озуқ-түлүк тәй-
ярлап, улар билән җәң қилишқа чиқти. Исраиллар уларниң удулида барғаһ тикливиди,
Сурийләрниң алдида худди икки топ кичик оғлақ падисидәк көрүнди. Лекин Сурийләр
пүткүл зиминни қаплиған еди.
[28] Амма Худаниң адими Исраилниң падишасиниң қешиға келип униңға: — Пәрвәрдигар
мундақ дәйду: — «Сурийләр: Пәрвәрдигар тағ илаһидур, җилғиларниң илаһи әмәс, дәп
ейтқини үчүн, Мән бу зор бир топ адәмниң һәммисини сениң қолуңға тапшуримән; шу-
ниң билән силәр Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни билип йетисиләр», деди.
[29] Икки тәрәп йәттә күн бир-бириниң удулида барғаһлирида турди. Йәттинчи күни
соқуш башланди. Исраиллар бир күндә Сурийләрдин йүз миң пиядә әскәрни өлтүрди.
[30] Қалғанлар Афәк шәһиригә қечип кириволди; лекин сепили өрүлүп улардин жигирмә
йәттә миң адәмниң үстигә чүшүп бесип өлтүрди. Бән-Һадад өзи бәдәр қечип шәһәргә
кирип ичкиридики бир өйгә мөкүвалди.
[31] Хизмәткарлири униңға: — Мана биз Исраилниң падишалирини рәһимлик падишалар
дәп аңлидуқ; шуниң үчүн бәллиримизгә бөз бағлап башлиримизға кула йөгәп Исраил-
ниң падишасиға тәслимгә чиқайли. У силиниң җанлирини аярмекин? — деди. [32] Шуниң
билән улар бәллиригә бөз бағлап башлириға кула йөгәп Исраилниң падишасиниң қе-
шиға берип униңға: — Кәминилири Бән-Һадад: «Җенимни айиғайла», дәп илтиҗа қил-
ди, деди. У болса: — У техи һаятму? У мениң бурадирим, деди.
[33] Бу адәмләр бу сөзни яхшилиқниң аламити, дәп ойлап, дәрһалла униң бу сөзини чиң
тутувелип: — Бән-Һадад силиниң бурадәрлиридур! — деди. У: — Уни елип келиңлар, дәп
буйруди. Шуниң билән Бән-Һадад униң қешиға чиқти; шуниң билән у уни қолидин тар-
тип җәң һарвусиға чиқарди.
[34] Бән-Һадад униңға: — Мениң атам силиниң атилиридин алған шәһәрләрни силигә
қайтуруп берәй. Атам Самарийәдә рәстә-базарлирини тиклигәндәк сили өзлири үчүн
Дәмәшқтә рәстә-базарларни тикләйлә, — деди. Аһаб: — Бу шәрт билән сени қоюп берәй,
деди. Шуниң билән иккиси әһдә қилишти вә у уни қоюп бәрди.
[35] Пәйғәмбәрләрниң шагиртлириниң бири Пәрвәрдигарниң буйруғи билән йәнә бири-
гә: — Сәндин өтүнимән, мени урғин, деди. Лекин у адәм уни урғили унимиди. [36] Шуниң
билән у униңға: — Сән Пәрвәрдигарниң сөзини аңлимиғиниң үчүн мана бу йәрдин кәт-
кәниңдә бир шир сени боғуп өлтүриду, — деди. У униң йенидин чиққанда, униңға бир
шир учрап уни өлтүрди.
[37] Андин кейин у йәнә бир адәмни тепип униңға: — Сәндин өтүнимән, мени урғин, деди.
У адәм уни қаттиқ уруп зәхимләндүрди. [38] Андин пәйғәмбәр берип өз қияпитини өзгәр-
тип, көзлирини теңиқ билән теңип йол бойида падишани күтүп турди.
[39] Падиша шу йәрдин өткәндә у падишани чақирип: — Кәминилири кәскин җәң мәйда-
ниға чиққан едим, вә мана, бир адәм маңа бурулуп, бир кишини тапшуруп: «Бу кишигә
чиң қариғин, һәр қандақ сәвәптин у йоқап кәтсә, сән өз җениңни униң җениниң орниға
төләйсән; болмиса бир талант күмүч төләйсән», деди. [40] Лекин мән кәминилири у-бу
иш билән бәнд болуп кетип, уни йоқитип қойдум, деди. Исраилниң падишаси униңға: —
Өзүң бекиткиниңдәк саңа һөкүм қилиниду! — деди.
[41] У дәрһал көзлиридин теңиқни еливәтти; Исраилниң падишаси уни тонуп униң пәй-

20:35 **«Пәйғәмбәрләрниң шагиртлири»** — бу ибарә сөз ибраний тилида «пәйғәмбәрләрниң оғуллири» дегәнлик билән ипадилиниду.

ғәмбәрләрдин бири екәнлигини көрди. [42] Пәйғәмбәр униңға: — Пәрвәрдигар мундақ дәй-
ду: — «Мән һалакәткә бекиткән адәмни қолуңдин қутулғили қойғиниң үчүн сениң җениң
униң җенениң орнида елиниду; сениң хәлқиң униң хәлқиниң орнида елиниду», деди.
[43] Шуниң билән Исраилниң падишаси хапа болуп, ғәшликкә чөмгән һалда Самарийәгә
қайтип ордисиға кирди.

Аһаб қатиллиқ қилип Наботни өлтүриду

21 [1] Бу ишлардин кейин шундақ болдики, Йизрәәллик Наботниң Йизрәәлдә,
Самарийәниң падишаси Аһабниң ордисиниң йенида бир үзүмзарлиғи бар
еди. [2] Аһаб Наботқа сөз қилип: — Өз үзүмзарлиғиңни маңа бәргин, мениң өйүмгә йеқин
болғач, уни бир сәй-көктатлиқ бағ қилай. Униң орнида саңа убданрақ бир үзүмзарлиқ
берәй яки лайиқ көрсәң баһасини нәқ беримән, деди.
[3] Амма Набот Аһабқа: — Пәрвәрдигар мени ата-бовилиримниң мирасини саңа сетишни
мәндин нери қилсун, деди.
[4] Аһаб Йизрәәллик Наботниң: «Ата-бовилиримниң мирасини саңа бәрмәймән» дәп ей-
тқан сөзидин хапа болуп ғәшликкә чөмгән һалда ордисиға қайтти; у кариватта йетип
йүзини там тәрәпкә өрүп нанму йемиди. [5] Хотуни Йизәбәл униң қешиға келип: Роһий
кәйпиятиң немишкә шунчә төвән, немишкә нан йемәйсән? — деди.
[6] У униңға: — Мән Йизрәәллик Наботқа сөз қилип: «Үзүмзарлиғиңни маңа пулға бәрсәң,
яки лайиқ көрсәң униң орниға башқа үзүмзарлиқ берәй» дедим. Лекин у: «Саңа үзүм-
зарлиғимни бәрмәймән» деди, — деди.
[7] Хотуни Йизәбәл униңға: — Сән һазир Исраилниң үстигә сәлтәнәт қилғучи әмәсму?
Қопуп нан йәп, көңлүңни хуш қилғин; мән саңа Йизрәәллик Наботниң үзүмзарлиғини
ериштүримән, деди.
[8] Андин у Аһабниң намида бир хәт йезип, үстигә униң мөһүрини бесип, хәтни Наботниң
шәһиридә униң билән туруватқан ақсақаллар вә мөтивәрләргә әвәтти. [9] Хәттә у мун-
дақ язған еди: — «Роза тутуш керәк дәп буйруп, хәлиқниң арисида Наботни төрдә ол-
тарғузғин; [10] икки адәмни, йәни Белиялниң балисини униң удулида олтарғузуп, уларни
Наботниң үстидин әрз қилғузуп: «Сән Худаға вә падишаға ләнәт оқудуң» дәп гувалиқ
бәргүзүңлар. Андин уни елип чиқип чалма-кесәк қилип өлтүрүңлар».
[11] Шәһәрниң адәмлири, йәни униң шәһиридә туруватқан ақсақалар билән мөтивәрләр
Йизәбәлниң уларға әвәткән хетидә пүтүлгәндәк қилди; [12] улар розини буйруп, хәлиқ-
ниң арисида Наботни төрдә олтарғузди. [13] Андин у икки адәм, йәни Белиялниң бали-
лири хәлиқниң алдида Набот үстидин әрз қилип: «Набот Худаға вә падишаға дәшнәм
қилди» дәп гувалиқ бәрди. Шуниң билән улар Наботни шәһәрниң ташқириға сөрәп елип
чиқип, ташлар билән чалма-кесәк қилип өлтүрди. [14] Андин улар Йизәбәлгә адәм әвәтип:
«Набот чалма-кесәк қилип өлтүрүлди» дәп хәвәр бәрди.
[15] Йизәбәл Наботниң чалма-кесәк қилинип өлтүрүлгәнлигини аңлиғанда Аһабқа: Қо-
пуп, Йизрәәллик Наботниң саңа пулға бәргили унимиған үзүмзарлиғини тапшуруп
алғин; чүнки Набот һаят әмәс, бәлки өлди, деди.
[16] Шундақ болдики, Аһаб Наботниң өлгәнлигини аңлап, Йизрәәллик Наботниң үзүмзар-
лиғини егиләш үчүн шу йәргә барди. [17] Лекин Пәрвәрдигарниң сөзи Тишбилиқ Илиясқа
келип мундақ дегәндә: — [18] Қопуп берип, Самарийәдә олтиришлиқ Исраил падишаси

20:42 1Пад. 22:37, 38
21:10 **«Белиялниң балиси»** — ибраний тилида «Белиал» Иблисниң *(йәни Шәйтанниң)* йәнә бир исми. Демәк, бу сөз толиму иплас адәмни көрситиду.

Аһаб билән учрашқин; мана у Наботниң үзүмзарлиғида туриду; чүнки уни егиливелиш
үчүн у йәргә барди. 19 Униңға: — «Адәм өлтүрдүңму, йерини егиливалдиңму?» — дегин.
Андин униңға йәнә сөз қилип: — Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Наботниң қенини ишт-
лар ялиған жайда сениң қениңниму иштлар ялайду» — дегин».
20 Аһаб Илиясқа: — И дүшминим, мени таптиңму? — деди. У жававән мундақ деди: —
Раст, мән сени таптим; чүнки сән Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзиллик қилиш үчүн
өзүңни сетивәттиң. 21 Пәрвәрдигар: «Мана, Мән үстүңгә бала чүшүрүп нәслиңни йоқи-
тип, сән Аһабниң Исраилда қалған җәмәтидики һәммә әркәкни, һәтта аҗиз яки мәйип
болсун, һәммисини үзүп йоқитимән; 22 вә сән Мениң ғәзивимни қозғап Исраилни гу-
наға аздурғиниң үчүн сениң җәмәтиңни Нибатниң оғли Йәробоамниң җәмәти вә Ахи-
яһниң оғли Баашаниң җәмәтигә охшаш қилимән» — дәйду, — деди.
23 — Йизәбәл тоғрисидиму Пәрвәрдигар сөз қилип: «Йизрәәлниң сепилиниң тешида
иштлар Йизәбәлни йәйду. 24 Аһабниң җәмәтидикиләрдин шәһәрдә өлгәнләрни иштлар
йәйду; сәһрада өлгәнләрни болса асмандики қушлар йәйду» деди 25 (Бәрһәқ, хотуни
Йизәбәлниң қутритишлири билән Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзиллик қилғили өзини
сатқан Аһабдәк һеч ким йоқ еди. 26 У Пәрвәрдигар Исраилларниң алдидин һайдап қоғ-
ливәткән Аморийларниң қилғинидәк қилип, жиркиничлик бутларға тайинип әгишип,
ләнәтлик ишларни қилатти).
27 Лекин Аһаб бу сөзләрни аңлиғанда өз кийимлирини житип бәдинигә бөз йөгәп, роза
тутти. У бөз рәхттә ятатти, җим-җит маңатти.
28 У вақитта Пәрвәрдигарниң сөзи Тишбилиқ Илиясқа келип мундақ дегәндә: —
29 «Аһабниң Мениң алдимда өзини қандақ төвән тутуватқанлиғини көрдүңму? У өзини
Мениң алдимда төвән тутуватқанлиғи түпәйлидин, бу балани униң күнлиридә кәлтүр-
мәймән, бәлки униң оғлиниң күнлиридә униң җәмәтигә кәлтүримән».

Аһаб җәңдә өлиду

2Тар. 18:2-34

22 1 Үч жилғичә Сурийә билән Исраилниң оттурисида җәң болмиғачқа, улар
течлиқта өтти. 2 Үчинчи жилда болса Йәһуданиң падишаси Йәһошафат Исраилниң
падишасини йоқлап барди. 3 Исраилниң падишаси өз хизмәткарлириға: — Гилеадтики
Рамот бизниңки екәнлигини билисиләрғу? Шундақ екән, немишкә биз җим олтирип,
техичә Сурийәниң падишасиниң қолидин уни алмаймиз? — деди.
4 У Йәһошафаттин: — Җәң қилғили мениң билән Гилеадтики Рамотқа беришқа мақул
боламдила? — дәп сориди. Йәһошафат Исраилниң падишасиға җавап берип: — Биз си-
линиң-мениң дәп айримаймиз; мениң хәлқим өзлириниң хәлқидур, мениң атлирим
силиниң атлиридур, деди.
5 Лекин Йәһошафат Исраилниң падишасиға: — Өтүнимәнки, бүгүн авал Пәрвәрдигарниң
сөзини сорап көргәйла, деди.

21:21 **«Мән ... нәслиңни йоқитип,...»** — яки «Мән нәслиңни...көйдүрүветип,...». **«Аһабниң Исраилда қалған җәмәтидики һәммә әркәк»** — ибраний тилида: «Аһабниң Исраилда қалған җәмәтидә, тамға қарап сийидиған һәр бири» дегәнлик билән ипадилиниду. **«һәтта аҗиз яки мәйип болсун, һәммисини...»** — буниң башқа бир хил тәрҗимиси: «яки қул яки һөр болсун, һәммисини...».
21:21 2Пад. 9:7, 8, 9
21:22 1Пад. 15:29; 16:3, 11
21:23 2Пад. 9:35, 36, 37
21:25 1Пад. 16:33
22:4 **«Биз силиниң-мениң дәп айримаймиз»** —Ибраний тилида «Мән өзүм саңа охшаш болимән» дегән сөз билән ипадилиниду.

[6] Шуниң билән Исраилниң падишаси пәйғәмбәрләрни, йәни төрт йүзчә адәмни жиғдуруп улардин: — Соқушқили Гилеадтики Рамотқа чиқсам боламду, йоқ? — дәп соривиди, улар: — Чиққин, Рәб уни падишаниң қолиға бериду, дейишти.
[7] Лекин Йәһошафат болса: — Булардин башқа, йол сориғидәк Пәрвәрдигарниң бирәр пәйғәмбири йоқму? — дәп сориди.
[8] Исраилниң падишаси Йәһошафатқа жавап берип: — Пәрвәрдигардин йол сорайдиған йәнә бир адәм бар; лекин у мениң тоғрамда қутлуқни әмәс, бәлки балаю-апәтни көрситип бешарәт бәргәчкә, мән уни өч көримән. У болса Имлаһниң оғли Микаядур, деди. Йәһошафат: — И алийлири, сили ундақ демигәйла, деди.
[9] Андин Исраилниң падишаси бир чакирини чақирип униңға: — Чаққан берип, Имлаһниң оғли Микаяни чақиртип кәл, дәп буйруди.
[10] Әнди Исраилниң падишаси билән Йәһуданиң падишаси Йәһошафат шаһанә кийимлирини кийишип, Самарийәниң дәрвазисиниң алдидики хаманда һәр бири өз тәхтидә олтиришти. Уларниң алдида пәйғәмбәрләрниң һәммиси бешарәт бәрмәктә еди.
[11] Кәнанаһниң оғли Зәдәкия болса өзи төмүрдин мүңгүзләрни ясап чиқип: — Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Мошу мүңгүзләр билән Сурийләрни йоқатқичә үсүп урсила», деди.
[12] Һәммә пәйғәмбәрләр шуниңға охшаш бешарәт берип: «Гилеадтики Рамотқа чиқип сөзсиз мувәппәқийәт қазинила; чүнки Пәрвәрдигар уни падишаниң қолиға тапшуридикән», дейишти.
[13] Микаяни қичқирғили барған хәвәрчи униңға: — Мана, һәммә пәйғәмбәрләр бирдәк падишаға яхши хәвәр бәрмәктә; әнди өтүнимән, сениң сөзүңму уларниң сөзи билән бирдәк болуп, яхши бир хәвәрни бәргин, деди.
[14] Амма Микая: — Пәрвәрдигарниң һаяти билән қәсәм қилимәнки, Пәрвәрдигар маңа немә ейтса, мән шуни ейтимән, деди.
[15] У падишаниң алдиға кәлгәндә падиша униңдин: И Микая, җәң қилғили Гилеадтики Рамотқа чиқсақ боламду, йоқ? — дәп соривиди, у униңға жавап берип: — Чиқип мувәппәқийәт қазинисән; чүнки Пәрвәрдигар шәһәрни падишаниң қолиға бериду, деди.
[16] Лекин падиша униңға: — Мән саңа қанчә қетим Пәрвәрдигарниң намида раст гәптин башқисини маңа ейтмаслиққа қәсәм ичкүзүшүм керәк?! — деди.
[17] Микая: — Мән пүткүл Исраилниң тағларда падичисиз қойлардәк тарилип кәткәнлигини көрдүм. Пәрвәрдигар: «Уларниң егиси йоқ; уларниң һәр бири теч-аман өз өйигә қайтсун», деди, — деди.
[18] Исраилниң падишаси Йәһошафатқа: — Мана, мән силигә «У мениң тоғрамда қутлуқни әмәс, бәлки һаман балаю-апәтни көрситип бешарәт бериду», демигәнмидим? — деди.
[19] Микая йәнә: — Шуңа Пәрвәрдигарниң сөзини аңлиғин; мән Пәрвәрдигарниң өз тәхтидә олтарғанлиғини, асманниң пүткүл қошунлири униң йенида, оң вә сол тәрипидә
турғанлиғини көрдүм. [20] Пәрвәрдигар: «Ким Аһабни Гилеадтики Рамотқа чиқип, шу
йәрдә һалак болушқа алдайду?» — деди. Бириси ундақ, бириси мундақ дейишти; [21] шу
вақитта бир роһ чиқип Пәрвәрдигарниң алдида туруп: «Мән берип алдай», деди. Пәрвәрдигар униңдин: «Қандақ усул билән алдайсән?» — дәп соривиди, [22] у: — «Мән чиқип

22:7 **«Булардин башқа, йол сориғидәк Пәрвәрдигарниң бирәр пәйғәмбири йоқму?»** — Йәһошафат *(5-айәттә)*: «Бүгүн авал Пәрвәрдигарниң сөзини сорап көргәйла» дәйду . Лекин «пәйғәмбәрләр» «Пәрвәрдигар» *(ибраний тилида «Йәһвә, Йәһовah»)* дегән намни *(авал)* ишләтмәй, бәлки «Худа» *(ибраний тилида «Әлоһим»)* яки «Рәб» *(«Адонай»)* дәп ишлитиду. Шуңа Йәһошафат «пәйғәмбәрләр»ниң бешарәтлиридин қаттиқ гуман қилған болса керәк. 7-айәт вә кейинки айәтләрниму көрүң.
22:10 2Тар. 18:9
22:15 **«Пәрвәрдигар шәһәрни падишаниң қолиға бериду»** — шүбһисизки, Микая бу сөзни кинайилик тәләппуз билән ейтиду. Чүнки падиша дәрһал униңдин гуманлинип қалиду *(16-айәтни көрүң)*.
22:19 2Тар. 18:18; Аюп 1:6-12; 2:1

униң һәммә пәйғәмбәрлириниң ағзида ялғанчи бир роһ болимән», деди. Пәрвәрдигар:
— «Уни алдап илкиңгә алалайсән; берип шундақ қил» — деди. [23] Мана әнди Пәрвәрдигар
сениң бу һәммә пәйғәмбәрлириңниң ағзиға ялғанчи бир роһни салди; Пәрвәрдигар се-
ниң тоғраңда балаю-апәт көрситип сөзлиди» — деди.
[24] Шуни аңлап Кәнанаһниң оғли Зәдәкия келип Микаяниң качитиға бирни селип: —
Пәрвәрдигарниң Роһи қайси йол билән мәндин өтүп, саңа сөз қилишқа барди?! — деди.
[25] Микая жавап берип: — Өзүңни йошуруш үчүн ичкиридики өйгә жүгүргән күнидә
шуни көрисән, деди.
[26] Исраилниң падишаси әнди: — Микаяни елип қайтуруп берип, шәһәр һакими Амон
билән падишаниң оғли Йоашқа тапшуруп, [27] уларға тапилап: «Падиша мундақ дәйду: —
Уни зинданға солап мән теч-аман йенип кәлгичилик қийнап нан билән суни аз-аз берип
туруңлар» — дегин, дәп буйруди.
[28] Микая: — Әгәр сән һәқиқәтән теч-аман йенип кәлсәң, Пәрвәрдигар мениң васитәм
билән сөз қилмиған болиду, деди. Андин у йәнә: — Әй жамаәт, һәр бириңлар аңлаңлар,
деди.

[29] Исраилниң падишаси билән Йәһуданиң падишаси Йәһошафат Гилеадтики Рамотқа
чиқти. [30] Исраилниң падишаси Йәһошафатқа: — Мән башқа қияпәткә кирип жәңгә
чиқай; сили болсила өз кийимлирини кийип чиққайла, деди. Исраилниң падишаси
башқа қияпәт билән жәңгә чиқти.
[31] Сурийәниң падишаси жәң һарвулири үстидики оттуз икки сәрдарға: — Чоңлири яки
кичиклири билән әмәс, пәқәт Исраилниң падишаси билән соқушуңлар, дәп буйруди.
[32] вә шундақ болдики, жәң һарвулириниң сәрдарлири Йәһошафатни көргәндә: — Уни
чоқум Исраилниң падишаси дәп, униңға һуҗум қилғили бурулди. Лекин Йәһошафат
пәряд көтәрди. [33] жәң һарвулириниң сәрдарлири униң Исраилниң падишаси әмәсли-
гини көргәндә уни қоғлимай, бурулуп кетип қелишти. [34] Амма бирәйлән қарисиғила
бир оқя етивиди, оқ Исраилниң падишасиниң савутиниң мүрисидин төвәнки улиқидин
өтүп тәгди. У һарвукешигә: Һарвуни яндуруп мени сәптин чиқарғин; чүнки мән яридар
болдум, деди. [35] У күни жәң барғансери қаттиқ болди. Падиша болса Сурийләрниң уду-
лида өз жәң һарвусиға йөлинип өрә турди. Зәхмидин қени һарвуниң тегигичә еқип, кәч
киргәндә у өлди.
[36] Күн патарда қошун арисида бир қаттиқ сада аңлинип: — Һәр адәм өз шәһиригә янсун!
Һәр бири өз жутиға йенип кәтсун! — дейилди.
[37] Падиша өлди, кишиләр уни Самарийәгә елип кәлди; улар падишани Самарийәдә дәп-
нә қилди. [38] Бириси падишаниң һарвусини Самарийәниң көлидә юғанда (бу көл паһишә
аяллар жуюнидиған жай еди), Пәрвәрдигарниң ейтқан сөзи әмәлгә ашурулуп, иштлар
униң қенини ялиди.
[39] Аһабниң башқа ишлири, қилғанлириниң һәммиси, жүмлидин униң ясиған «пил чиш
сарийи» вә бена қилған һәммә шәһәрләр тоғрилиқ «Исраил падишалириниң тарих-тәз-
кирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?
[40] Аһаб ата-бовилири арисида ухлиди. Андин униң оғли Аһазия орнида падиша болди.

22:22 **«У** ***роһ:*** **- «Мән чиқип униң һәммә пәйғәмбәрлириниң ағзида ялғанчи бир роһ болимән», деди. Пәрвәрдигар: — «уни алдап илкиңгә алалайсән; берип шундақ қил» — деди»** — бу айәтләрдин бу роһниң бир ялған сөзләйдиған жин екәнлиги көрүниду. Худаниң Өз Роһи яки пәриштилири һеч қачан ялған сөз қилалмайду. Демәк, Худа жин-шәйтанларға Аһаб падишани алдашқа йол қойиду.
22:25 **«Өзүңни йошуруш үчүн ичкиридики өйгә жүгүргән күни...»** — яки «Өзүңни йошуруш үчүн өйдин өйгә жүгүргән күни...».
22:28 Мик. 1:2

Йәһошафат Йәһуда үстигә һөкүм сүриду

2Тар. 20:30-37; 21:1

[41] Асаниң оғли Йәһошафат Исраилниң падишаси Аһабниң сәлтәнитиниң төртинчи
жилида Йәһудаға падиша болди. [42] Йәһошафат падиша болғанда оттуз бәш яшта еди, у
Йерусалимда жигирмә бәш жил сәлтәнәт қилди. Униң анисиниң исми Азубаһ болуп, у
Шилһиниң қизи еди. [43-44] У һәр ишта атиси Асаниң барлиқ йоллирида жүрүп, улардин
чиқмай Пәрвәрдигарниң нәзиридә дурус болғанни қилатти. Пәқәт «жуқури жайлар»ла
йоқитилмиған еди; халайиқ йәнила «жуқури жайлар»да қурбанлиқ қилип хушбуй яқат-
ти.
[45] Вә Йәһошафат билән Исраилниң падишаси оттурисида течлиқ болди.
[46] Йәһошафатниң башқа ишлири, униң көрсәткән қудрити, қандақ җәң қилғанли-
ри тоғрисида «Йәһуда падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән
әмәсмиди?
[47] У атиси асаниң күнлиридә зиминдин қоғливетилмигән кәспий бәччивазларни зими-
нидин һайдап чиқарди.
[48] У вақитта Едомниң падишаси йоқ еди, бәлки бир валий һөкүм сүрәтти.
[49] Йәһошафат Офирдин алтун елип келиш үчүн бир «Таршиш кемә» әтритини қурди. Ле-
кин кемиләр һечйәргә баралмиди; чүнки улар Әзион-Гәбәрдә урулуп вәйран болған еди.
[50] У вақитта Аһабниң оғли Аһазия Йәһошафатқа: — Мениң хизмәткарлирим сениң
хизмәткарлириң билән кемиләрдә барсун, деди. Лекин Йәһошафат унимиди.
[51] Йәһошафат өз ата-бовилири арисида ухлиди вә «Давутниң шәһири»дә ата-бовилири-
ниң қәбридә дәпнә қилинди. Андин оғли Йәһорам орнида падиша болди.

Аһазия Исраил үстигә һөкүм сүриду

[52] Аһабниң оғли Аһазия Йәһуданиң падишаси Йәһошафатниң сәлтәнитиниң он йәттин-
чи жилида Самарийәдә Исраилниң үстидә падиша болуп икки жил сәлтәнәт қилди. [53] У
Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилип атисиниң йолида вә анисиниң йолида
жүрүп, шундақла Исраилни гунаға путлаштурған Нибатниң оғли Йәробоамниң йоли-
да маңди; [54] у атиси қилғанниң һәммисини қилип, Баалниң қуллуғида болуп, униңға
сәҗдә қилип, Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарниң ғәзивини қозғиди.

22:41 2Тар. 20:31
22:47 **«кәспий бәччивазлар»** — бу кишиләр бутпәрәсликкә яки бутханиларға мунасивәтлик еди.
22:49 **«Йәһошафат ... бир «Таршиш кемә» әтритини қурди»** — «Таршиш кемә» бәлким Таршиш дегән портқа берип келиштики узун сәпәргә чидамлиқ болған кемини көрситәтти. «Таршиш» дегән исим Испанийә, шималий Африқа яки Британийәни яки үчиниң һәммисини көрситиду.

Падишалар «2»

«Падишаһлар» — китапниң давами

1 [1] Аһаб өлгәндин кейин Моаб Исраилға исян көтәрди.

Илияс пәйғәмбәр Аһазияға тәнбиһ бериду

[2] Аһазия Самарийәдә турғанда ордисидики балиханиниң пәнҗирисидин жиқилип чүшүп, кесәл болуп қалди. У хәвәрчиләрни әвәтип уларға: — Әкрон шәһиридики илаһ Баал-Зәбубдин мениң тоғрамда, кесилидин сақиямду, дәп сораңлар, деди.
[3] Лекин Пәрвәрдигарниң Пәриштиси болса Тишбилиқ Илиясқа: — Орнуңдин тур, Самарийә падишасиниң әлчилириниң алдиға берип, уларға: — Исраилда Худа йоқму, Әкрондики илаһ Баал-Зәбубдин йол сориғили маңдиңларму? [4] Шуниң үчүн Пәрвәрдигар һазир мундақ дедики: «Сән чиққан кариваттин чүшәлмәйсән; сән чоқум өлисән» дегин, — деди.
Шуниң билән Илияс йолға чиқти.
[5] Хәвәрчиләр падишаниң йениға қайтип кәлди; у улардин: Немишкә йенип кәлдиңлар, дәп сориди.
[6] Улар униңға: — Бир адәм бизгә учрап бизгә: — Силәрни әвәткән падишаниң йениға қайтип берип униңға: «Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Исраилда Худа йоқму, Әкрондики илаһ Баал-Зәбубдин йол сориғили адәмләрни әвәттиңму? Шуниң үчүн сән чиққан кариваттин чүшәлмәйсән; сән чоқум өлисән!» дәңлар, — деди.
[7] Падиша улардин: Силәргә учрап бу сөзләрни қилған адәм қандақ адәм екән? — дәп сориди.
[8] Улар униңға: У түклүк, белигә тасма бағлиған адәм екән, деди. Падишаһ: У Тишбилиқ Илияс екән, деди.
[9] Андин падиша бир әллик бешини қол астидики әллик адими билән Илияснiң қешиға маңдурди; бу киши Илияснiң қешиға барғанда, мана у бир дөңниң үстидә олтиратти. У униңға: И Худаниң адими, падиша сени чүшүп кәлсун! дәйду, деди.
[10] Лекин Илияс әллик бешиға: Әгәр мән Худаниң адими болсам, асмандин от чүшүп сән билән әллик адимиңни көйдүрсун, дәп җавап бәрди. Шуан асмандин от чүшүп, униң өзи билән әллик адимини көйдүрүвәтти.
[11] Шуниң билән падиша йәнә бир әллик бешини униң қол астидики әллик адими билән униң қешиға маңдурди. У униңға: И Худаниң адими, падиша ейтти: Сени дәрһал чүшүп кәлсун! — деди.
[12] Лекин Илияс әллик бешиға: Әгәр мән Худаниң адими болсам, асмандин от чүшүп сән билән әллик адимиңни көйдүрсун, дәп җавап бәрди. Шуан Худаниң оти асмандин чүшүп униң өзи билән әллик адимини көйдүрүвәтти.
[13] Падиша әнди үчинчи бир әллик бешини қол астидики әллик адими билән униң қешиға маңдурди; әллик беши берип Илияснiң алдиға чиқип, тизлинип униңға ялвуруп: И Худаниң адими, мениң җеним билән сениң бу әллик қулуңниң җанлири нәзириңдә әзиз болсун! [14] Дәрвәқә, асмандин от чүшүп, илгәрки икки әллик бешини уларниң қол

1:1 2Пад. 3:5

астидики әллик адими билән көйдүрүвәтти. Лекин һазир мениң җеним сениң нәзириңдә әзиз болсун, деди.
[15] Пәрвәрдигарниң Пәриштиси Илиясқа: Сән чүшүп униң билән барғин; униңдин қорқмиғин, деди. У орнидин туруп униң билән чүшүп падишаниң қешиға берип [16] падишаға: Пәрвәрдигар сөз қилип: «Исраилда вәһий сориғили болидиған Худа йоқму, Әкрондики илаһ Баал-Зәбубдин йол сориғили әлчиләрни әвәттиңғу? Шуниң үчүн сән чиққан кариваттин чүшәлмәйсән; сән чоқум өлисән!» дәйду, — деди.
[17] Шуниң билән Илияс дегәндәк, Пәрвәрдигарниң сөзи бойичә Аһазия өлди. Униң оғли болмиғачқа, Йәһорам униң орнида падиша болди. Бу Йәһошафатниң оғли, Йәһуда падишаси Йәһорамниң иккинчи жили еди.
[18] Әнди Аһазияниң башқа ишлири, униң қилған әмәллири болса, улар «Исраил падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?

Илияс асманға көтирилиду

2 [1] Пәрвәрдигар Илиясни қара қуюнда асманға көтәрмәкчи болған вақитта Илияс билән Елиша Гилгалдин чиқип кетивататти.
[2] Илияс Елишаға: — Сәндин өтүнимән, бу йәрдә қалғин; чүнки Пәрвәрдигар мени Бәйт-Әлгә маңғузди, деди. Елиша: Пәрвәрдигарниң һаяти билән, вә сениң һаятиң билән қәсәм қилимәнки, сениңдин һәргиз айрилмаймән! деди. Шуниң билән улар Бәйт-Әлгә
чүшүп кәлди. [3] У вақитта Бәйт-Әлдики пәйғәмбәр шагиртлири Елишаниң қешиға келип униңға: Биләмсән, Пәрвәрдигар бүгүн ғоҗаңни сәндин елип кетиду? — деди. У: Билимән; шүк туруңлар, деди.
[4] Илияс Елишаға: — Сәндин өтүнимәнки, бу йәрдә қалғин; чүнки Пәрвәрдигар мени Йерихоға маңғузди. Елиша: Пәрвәрдигарниң һаяти билән, вә сениң һаятиң билән қәсәм қилимәнки, сениңдин һәргиз айрилмаймән, деди. Шуниң билән улар иккиси Йерихоға барди.
[5] У вақитта Йериходики пәйғәмбәр шагиртлири Елишаниң қешиға келип униңға: Биләмсән, Пәрвәрдигар бүгүн ғоҗаңни сәндин елип кетиду? — деди. У: Билимән; шүк туруңлар, деди.
[6] Илияс Елишаға: — Сәндин өтүнимәнки, бу йәрдә қалғин; чүнки Пәрвәрдигар мени Иордан дәриясиға маңғузди, деди. Елиша: Пәрвәрдигарниң һаяти билән, вә сениң һаятиң билән қәсәм қилимәнки, сениңдин һәргиз айрилмаймән, деди, шуниң билән улар иккиси меңивәрди.
[7] Әнди пәйғәмбәр шагиртлиридин әллик киши берип, уларниң удулида жирақтин қарап туратти. Амма у иккилән Иордан дәриясиниң бойида тохтап турди. [8] Илияс йепинчисини қатлап, униң билән суни урувиди, су иккигә бөлүнүп турди; улар иккиси қуруқ йол-

1:17 **«...Йәһорам униң орнида падиша болди»** — бу «Йәһорам» бәлким Аһазияниң иниси. У Йәһуданиң падишаси Йәһорам дегән адәм әмәс. **«Бу Йәһошафатниң оғли, Йәһуда падишаси Йәһорамниң иккинчи жили...»** — мошу айәттә икки Йәһорам бар; биринчиси Исраил, йәни шималий падишалиқниң падишаси, иккинчиси Йәһуданиң падишаси.
1:18 **«...улар «Исраил падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?»** — бу китап Тәвраттики «Тарих-тәзкирә» әмәс, бирақ шүбһисизки, Тәвраттики «Тарих-тәзкирә» бу китаптин көп учурларни алған.
2:3 **«пәйғәмбәр шагиртлири»** — ибраний тилида «пәйғәмбәрниң оғуллири». Булар бәлким өз жутини ташлап, мәлум бир пәйғәмбәргә әгишип униңдин тәлим-тәрбийә алидиған вә шундақла Худадин пәйғәмбәрлик илтипат-қабилийәтни тиләйдиған адәмләр еди. **«Пәрвәрдигар бүгүн ғоҗаңни сәндин елип кетиду»** — «сәндин» ибраний тилида «бешиңдин» дәп ипадилиниду. Демәк, кейин Илияс Елишаниң беши болмайду.
2:5 **«Пәрвәрдигар бүгүн ғоҗаңни сәндин елип кетиду?»** — «сәндин» ибраний тилида «бешиңдин» дәп ипадилиниду.

дин өтти. [9] Өтүп болғандин кейин Илияс Елишаға: Мән сәндин айрилмаста, сениң өзүң
үчүн мәндин немә тилигиң болса, дәвәргин, деди. Елиша: Сениң үстүңдә турған Роһниң
икки һәссиси үстүмгә қонсун, — деди.
[10] У: Бу тилигиңгә еришмәк қийиндур; мән сәндин елип кетилгән вақтимда, мени көрүп турсаң, саңа шундақ берилиду; болмиса, берилмәйду, — деди.
[11] Вә шундақ болдики, улар сөзлишип маңғанда, мана, отлуқ бир җәң һарвуси билән отлуқ атлар намайән болди; улар иккисини айривәтти вә Илияс қара қуюнда асманға көтирилип кәтти.
[12] Елиша буни көрүп: И атам, и атам, Исраилниң җәң һарвуси вә атлиқ әскәрлири! — дәп вақириди. Андин у уни йәнә көрәлмиди. У өз кийимини тутуп, уларни житип икки парчә қиливәтти.
[13] Андин у Илияснiң учисидин чүшүп қалған йепинчисини йәрдин елип, Иордан дәрия-
синиң қирғиқиға қайтип кәлди. [14] У Илиясниң үстидин чүшүп қалған йепинчиси билән
суни уруп: «Илиясниң Худаси Пәрвәрдигар нәдидур?», деди. Елиша суни шундақ урған-
да су иккигә бөлүнди; Елиша судин өтүп кәтти.
[15] Йериходики пәйғәмбәр Шагиртлири қарши қирғақта туруп уни көрди вә: «Илияс-
ниң роһи Елишаниң үстидидур» дәп униң алдиға берип, баш уруп тазим қилди. [16] Улар
униңға: Мана сениң кәминилириң арисида әллик әзимәт бар; өтүнимиз, булар ғоҗаңни издигили барсун. Пәрвәрдигарниң Роһи бәлким уни көтирип тағларниң бир йеридә яки җилғиларниң бир тәрипидә ташлап қойдимики, деди. Лекин у: Силәр һеч адәмни әвәтмәңлар, деди.
[17] Амма уларниң уни қиставериши билән у хиҗаләт болуп: Адәм әвәтиңлар, деди. Шуңа
улар әллик кишини әвәтти; булар үч күн уни издиди, лекин һеч тапалмиди. [18] Улар Ели-
шаниң йениға қайтип кәлгәндә (у Йерихода турувататти) у уларға: Мән дәрвәқә силәргә «Издәп бармаңлар!» демидимму? — деди.

Елиша пәйғәмбәрниң пәйғәмбәрлик һоқуқи намайән болиду

[19] Шәһәрдики адәмләр Елишаға: Ғоҗам көргәндәк, шәһәр өзи убдан җайдидур, лекин су начар вә тупрақ туғмастур, деди.
[20] У: Йеңи бир коза елип келип, ичигә туз қоюп, маңа бериңлар, деди. Улар уни елип келип униңға бәрди.
[21] У булақниң бешиға берип униңға тузни төкти вә: Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Мән бу суларни сақайттим; әнди улардин қайта өлүм болмайду вә йәрниң туғмаслиғи болмайду» — деди.
[22] Худди Елишаниң ейтқан бу сөзидәк, у су таки бүгүнгә қәдәр пак болуп кәлди.
[23] Елиша Йериходин чиқип Бәйт-Әлгә барди. У йолда кетип барғанда, бәзи балилар шәһәрдин чиқип уни заңлиқ қилип: Чиқип кәт, и тақир баш! Чиқип кәт, и тақир баш! — дәп вақирашти.
[24] У бурулуп уларға қарап Пәрвәрдигарниң нами билән уларға ләнәт оқуди; шуниң
билән орманлиқтин икки чиши ейиқ чиқип, балилардин қириқ иккини житивәтти. [25] У
у йәрдин кетип, Кармәл теғиға берип, у йәрдин Самарийәгә йенип барди.

2:12 **«Исраилниң җәң һарвуси вә атлиқ әскәрлири!»** — бәлким Елиша һазир көргән җәң һарвуси вә атлирини көрситиду. Илияс пәйғәмбәр Исраил арисида турған вақтида Худаниң самавий күчлири униң вастиси билән Исраилға ярдәмдә болатти. Шу нуқтидин пәйғәмбәрниң өзи Исраилға нисбәтән «җәң һарвуси вә атлиқ әскәрлири» болатти. Лекин у асманға көтирилгәндин кейин қандақ болар?
2:12 2Пад. 13:14
2:21 **«Мән бу суларни сақайттим»** — яки «Мән бу суларни тазилидим».

Моаб Исраил билән җәң қилиду

3 1 Йәһуда падишаси Йәһошафатниң сәлтәнитиниң он сәккизинчи жили, Аһабниң
оғли Йәһорам Самарийәдә Исраилға падиша болуп, он икки жил сәлтәнәт қилди.
2 У өзи Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилатти, лекин атиси билән аниси
қилған дәриҗидә әмәс еди. У атиси ясатқан «Баал түврүги»ни елип ташлиди. 3 Лекин
у Исраилни гунаға путлаштурған Нибатниң оғли Йәробоамниң гуналирида чиң туруп,
улардин һеч янмиди.
4 Моабниң падишаси Меша наһайити чоң қойчи еди; у Исраилниң падишасиға йүз миң
қоза һәм йүз миң қочқарниң жуңини олпан қилатти. 5 Әнди шундақ болдики, Аһаб өлүп
кәткәндин кейин Моабниң падишаси Исраилниң падишасиға йүз өрүди.
6 У вақитта Йәһорам падиша Самарийәдин чиқип һәммә Исраилни җәң үчүн едитлиди.
7 У йәнә адәм әвитип Йәһуданиң падишаси Йәһошафатқа хәвәр берип: Моабниң пади-
шаси мәндин йүз өриди; Моаб билән соқушқили чиқамсән? — деди. У: Чиқимән; биздә
мениң-сениң дәйдиған гәп йоқтур, мениң хәлқим сениң хәлқиңдур, мениң атлирим
сениң атлириңдур, деди.
8 У йәнә: Қайси йол билән чиқайли, дәп сориди. Йәһорам: Биз Едом чөлиниң йоли билән
чиқайли, дәп җавап бәрди.
9 Андин Исраилниң падишаси билән Йәһуданиң падишаси Едомниң падишасиға қошу-
луп маңди. Улар йәттә күн айлинип жүрүш қилғандин кейин, қошун вә улар елип кәл-
гән ат-улақларға су қалмиди. 10 Исраилниң падишаси: Апла! Пәрвәрдигар биз үч пади-
шани Моабниң қолиға чүшсун дәп, бир йәргә җәм қилған охшайду, деди.
11 Лекин Йәһошафат: Пәрвәрдигардин йол соришимиз үчүн бу йәрдә Пәрвәрдигарниң
бир пәйғәмбири йоқму? — деди. Исраилниң падишасиниң чакарлиридин бири: Илияс-
ниң қолиға су қуюп бәргән Шафатниң оғли Елиша бу йәрдә бар, деди.
12 Йәһошафат: Пәрвәрдигарниң сөз-калами униңда бар, деди. Шуниң билән Исраилниң
падишаси билән Йәһошафат вә Едомниң падишаси униң қешиға чүшүп барди.
13 Елиша Исраилниң падишасиға: — Мениң сениң билән немә карим! Өз атаңниң пәйғәм-
бәрлири билән анаңниң пәйғәмбәрлириниң қешиға барғин, деди.
Исраилниң падишаси: Ундақ демигин; чүнки Пәрвәрдигар бу үч падишани Моабниң қо-
лиға тапшуруш үчүн җәм қилған охшайду, — деди.
14 Елиша: Мән хизмитидә туруватқан Пәрвәрдигарниң һаяти билән қәсәм қилимәнки,
әгәр Йәһуданиң падишаси Йәһошафатниң һөрмитини қилмиған болсам, сени көзгә ил-
миған яки саңа қаримиған болаттим. 15 Лекин әнди берип бир сазчини маңа елип ке-
лиңлар, — деди.
Сазчи саз чалғанда, Пәрвәрдигарниң қоли униң үстигә чүшти. 16 У: Пәрвәрдигар сөз қи-

---

3:2 1Пад. 16:32

3:4 **«йүз миң қоза һәм йүз миң қочқарниң жуңини олпан қилатти»** — яки «йүз миң қозиниң вә йүз миң қочқарниң жуңини олпан әвәтәтти».

3:5 2Пад. 1:1

3:7 **«биздә мениң-сениң дәйдиған гәп йоқтур»** — ибраний тилида «мән өзүм саңа охшаш болимән» дегән сөз билән ипадилиниду.

3:7 1Пад. 22:4

3:11 1Пад. 22:7

3:13 1Пад. 18:19

3:14 **«Мән хизмитидә туруватқан»** — ибраний тилида «Мән Униң *(Худаниң)* алдида туруватқан» дегән сөз билән ипадилиниду. Елиша өзини падишаниң ордисида дайим ғоҗисиниң алдида туруватқан хизмәткарға охшитиду.

3:14 1Пад. 17:1

3:15 **«Сазчи саз чалғанда, Пәрвәрдигарниң қоли униң үстигә чүшти»** — яки «Сазчи чалса, Пәрвәрдигарниң қоли... чүшәтти».

лип: «Бу вадиниң һәммә йеригә ора колаңлар» деди, — деди андин йәнә:
[17] — Чүнки Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Силәр я шамал я ямғур көрмисәңларму, бу вади
суға толуп, өзүңлар билән ат-улақлириңлар һәммиси су ичисиләр». [18] Лекин бу Пәрвәр-
дигарниң нәзиридә кичик иш болуп, У Моабниму силәрниң қоллириңларға тапшуриду.
[19] Силәр барлиқ мустәһкәм шәһәрләрни вә барлиқ есил шәһәрләрни бөсүп өтүп, барлиқ
яхши дәрәқләрни кесип ташлап, һәммә булақларни тиндуруп, һәммә мунбәт екинзар-
лиқни ташлар билән қаплап харап қилисиләр» — деди.
[20] Вә әтиси әтигәнлик қурбанлиқ сунулған вақтида, мана, су Едом зимини тәрәптин
еқип келип, һәммә йәрни суға тошқузди. [21] Амма Моабларниң һәммиси: Падишаһлар
биз билән җәң қилғили чиқипту, дәп аңлиған болуп, савут-қалқан көтирәлигидәк
чоң-кичик һәммиси чегарада тизилип сәптә турди. [22] Улар әтиси сәһәрдә қопуп қариса,
күн нури уларниң удулидики су үстигә чүшкән еди; күнниң шолисида су уларға қандәк
көрүнди. Улар: —
[23] Бу қан екән! Падишаһлар урушуп бир-бирини қирған охшайду. И Моаблар! Дәрһал
олҗиниң үстигә чүшүп бөлишивалайли! деди.
[24] Лекин улар Исраилниң ләшкәргаһиға йәткәндә, Исраиллар орнидин қопуп Моабларға
һуҗум қилиши билән улар бәдәр қачти. Исраиллар уларни сүрүп-тоқай қиливәтти.
[25] Улар шәһәрләрни вәйран қилип, һәр бир адәм таш елип, һәммә мунбәт екинзарлиқ-
ни толдурувәткичә таш ташлиди. Улар һәммә булақ-қудуқларни тиндуруп, һәммә яхши
дәрәқләрни кесивәтти. Улар Кир-Һарәсәт шәһиридики ташлардин башқа һеч немини
қалдурмиди. Шу шәһәргә болса, салға атқучилар униңға чөргиләп һуҗум қилди.
[26] Моабниң падишаси җәңниң өзигә зиядә қаттиқ кәлгинини көрүп өзи билән йәттә йүз
қиличвазни елип Едомниң падишасиға һуҗум қилип бөсүп өтүшкә атланди; лекин улар
бөсүп өтәлмиди.
[27] Шуниң билән тәхтигә варислиқ қилғучи тунҗа оғлини елип, сепилниң төписидә уни
көйдүрмә қурбанлиқ қилди. У вақитта Исраил Пәрвәрдигарниң қаттиқ қәһригә учриған
еди. Шуниң билән бу үч падиша Моаб падишадин айрилип, һәр қайсиси өз жутиға ке-
тишти.

Елиша пәйғәмбәр тул хотун вә униң оғуллириға ярдәм бериду

4 [1] Пәйғәмбәр шагиртлиридин бириниң тул қалған хотуни Елишаға пәряд қилип:
Сениң қулуң болған мениң ерим өлүпту. Билисәнки, сениң қулуң Пәрвәрдигардин
қорққан адәм еди. Әнди қәриз егиси мениң икки оғлумни қуллуққа алғили кәлди.
[2] Елиша униңдин: Сениң үчүн немә қилай? Дегинә, өйүңдә немәң бар? — дәп сориди. У:

3:25 **«Улар Кир-Һарәсәт шәһиридики ташлардин башқа һеч немини қалдурмиди»** — буниң мәнаси бәлким «Улар Кир-Һарәсәт шәһириниң өзини вәйран қилмиди» дегәндәк болса керәк.

3:27 **«Пәрвәрдигарниң қаттиқ қәһри...»** — ибраний тилида «униң қаттиқ қәһри...». **«Пәрвәрдигарниң қаттиқ қәһригә учриған еди»** — Исраилниң шу чағда немишкә Пәрвәрдигарниң қәһригә учраш сәвәви мошу йәрдә ейтилмайду. Бир нәччә алим мошу «қәһр»ни Пәрвәрдигардин әмәс, бәлки Едом тәрипидин кәлгән, дәп қарап, төвәндикидәк тәрҗимә билән шәрһ берип чүшәндүриду: «*(26)* Моабниң падишаси ... Едомниң падишасиға һуҗум қилип бөсүшкә атланди; лекин улар бөсүп өтәлмиди. *(27)* Шуниң билән униң *(Едомниң)* тәхтигә варислиқ қилғучи тунҗа оғлини елип келип, сепилниң үстидә уни көйдүрмә қурбанлиқ қилди. У вақитта Исраил қаттиқ қәһргә учриған еди *(Едомлар: «Биз Исраиллар билән иттипақдаш болғачқа, биз уларниң касапитигә учридуқ» дәп Исраилға қаттиқ ғәзәпләнгән еди». Демәк, шу алимлар шу «қәһр» Едомлар тәрипидин кәлди, дәп қарайду).*

–Бирақ бизниңчә бундақ тәрҗимидә икки муһим нуқтини пәрәзий тәрҗимә қилған болғачқа, униңға қайил болмидуқ. Шуңа биз йәнила айәттики «қәһр»ни Худа тәрипидин болған, дәп қараймиз.

4:1 Лав. 25:39

Дедигиңниң өйидә кичик бир коза майдин башқа һеч нәрсә йоқ, — деди.
3 У: Берип һәммә хошнилириңдин чөгүн-коза, йәни бош чөгүн-козиларни өтнә алғин,
улар аз болмисун. 4 Андин өзүң билән оғуллириң өйгә киргин, ишикни йепип һәммә
чөгүн-козиларға май қачилиғин. Тошқанлирини бир чәткә елип қойғин, — деди.
5 Шуниң билән у у йәрдин айрилип оғуллири билән өйгә кирип ишикни япти. Оғулли-
ри чөгүн-козиларни униң алдиға елип кәлгәндә, у май қуйди. 6 Вә шундақ болдики, чө-
гүн-козиларниң һәммиси толғанда у оғлиға: Йәнә бир коза елип кәл, деди. Амма оғли:
Әнди коза қалмиди, деди. У вақитта май тохтап қалди.
7 Әнди у берип Худаниң адимигә хәвәр йәткүзди. У: Берип майни сетивәт, қәрзиңни тү-
гәткин; андин қалған пул билән өзүң вә оғуллириңниң җенини беқиңлар, деди.

Елиша өлгән балини тирилдүриду

8 Бир күни Елиша Шунәм шәһиригә барди. У йәрдә бир бай аял бар еди вә у уни өз өйидә
тамаққа тутуп қалди. Шуниңдин кейин һәр қачан у йәрдин өтүп маңса, у униң өйигә
кирип ғизалинатти. 9 Бир күни у өзеригә: Бу йәрдин дайим өтидиған киши Худаниң
бир муқәддәс адими екәнлигини билип йәттим. 10 Биз өгүздә униңға бир кичикрәк өй
салайли. Униңға өйдә кариват, ширә, орундуқ вә чирақдан тәйярлап берәйли; вә шундақ
болсунки, у қачанла йенимизға кәлсә шу өйдә турсун, — деди.
11 Әнди пәйғәмбәр бир күни у йәргә кәлгәндә, шу балиханиға кирип йетип қалди. 12 У
өз хизмәткари Гәһазиға: Сән у Шунәмлик аялни чақирғин, деди. У уни чақирғанда, аял
униң қешиға кәлди.
13 Пәйғәмбәр хизмәткариға: Сән униңға: «Сили бизниң ғемимизни йәп мошундақ өзли-
рини көп аварә қилдила; мән сили үчүн немә қилип берәй? Падишаға яки қошун сәрда-
риға бирәр тәләплирини йәткүзәйму?» — дегин, деди.
Аял буниңға җавап берип: — Мән өз хәлқим арисида яшаватимән, болди! деди.
14 Әнди Елиша Гәһазидин, униңға немә қилип бериш керәк? — дәп сориди. Гәһази: Униң
оғул балиси йоқ екән, вә ериму қери екән, деди.
15 У: Уни чақирғин, деди. Аялни чақиривиди, аял ишиккә келип турди.
16 Пәйғәмбәр униңға: Келәр жили тәхминән мошу вақитта қучағлирида бир оғуллири
болиду, деди. У: Яқ, и ғоҗам! И Худаниң адими, дедигиңгә ялған ейтмиғин, деди.
17 Әнди Елиша униңға дегәндәк у аял һамилдар болуп, иккинчи жили бекитилгән вақит-
та оғул туғди.
18 Бала өсүп чоңрақ болди. Бир күни шундақ болдики, у атиси бар йәргә, ормичиларниң
қешиға чиқип кәтти. 19 У атисиға: Вай бешим, вай бешим, дәп вайсиди. У хизмәткариға,
уни анисиниң қешиға елип барғин, деди.
20 У уни көтирип анисиниң йениға апирип қойди. Бала анисиниң етигидә чүшкичә
олтарди, андин өлүп қалди. 21 Андин аниси чиқип, уни Худаниң адиминиң өйидики
кариватқа ятқузуп қоюп, ишикни йепип чиқип кәтти. 22 У ерини чақирип униңға: Ғу-
ламлардин бирини маңдурғин, у бир ешәкни елип кәлсун; мән уни чаптуруп, Худаниң
адиминиң қешиға дәрһал берип келәй, деди.
23 Ери униңға: Немишкә униң қешиға бүгүн барисән? Бүгүн я йеңи ай я шабат күни бол-
миса, деди. Аяли униңға, һәммә иш течлиқ — деди.

4:2 **«кичик бир коза май»** — бу май бәлким зәйтун мейи еди.
4:16 **«мошу вақитта»** — яки «әтиязда».
4:16 Яр. 18:10, 14
4:23 **«немишкә униң қешиға бүгүн барисән?»** — ери бәлким аялиниң бериш мәхситини чүшәнмиди. Ериниң сөзигә қариғанда «йеңи ай» яки «шабат күни» пәйғәмбәрләр билән көрүшүш қолайлиқ вақит болатти. **«һәммә иш течлиқ»** — яки «хатирҗәм болғин».

24 У ешәкни тоқутуп ғуламиға: Иштик һайдап маң; мән демигичә тохтимиғин, деди.
25 Шуниң билән у Кармәл теғиға берип Худаниң адими алдиға кәлди. Вә шундақ бол-
дики, Худаниң адими уни жирақтинла көрүп өз хизмәткари Гәһазиға: Мана Шунәмлик
аял келиватиду; 26 Сән униң алдиға жүгүрүп берип униңдин: Сили течлиқму? Әрлири
течлиқму? Балилири течлиқму?» — дәп сориғин, деди.
— Һәммә иш течлиқ, дәп ейтти аял.
27 Әнди таққа чиқип Худаниң адиминиң қешиға кәлгәндә, у униң путлирини қучағлиди.
Гәһази униң йениға берип уни иштиривәтмәкчи болди; лекин Худаниң адими: — Уни
өз ихтиярига қойғин; чүнки униң көңли интайин сунуқ вә Пәрвәрдигар бу ишни маңа
демәй йошурупту, деди.
28 Аял: Мән ғожамдин бир оғул тилидимму? Маңа ялған сөз қилмиғин, дәп сәндин өтүн-
мидимму? — деди.
29 Пәйғәмбәр Гәһазиға: — Белиңни чиң бағлап, мениң һасамни елип маңғин. Бирисигә
учрисаң, униңға салам қилмиғин, бириси саңа салам қилса, сән униңға жавап бәрми-
гин. Мениң һасамни балиниң йүзигә қойғин, деди.
30 Балиниң аниси: Пәрвәрдигарниң һаяти билән вә сениң һаятиң билән қәсәм қилимән-
ки, сәндин айрилмаймән, деди. Елиша орнидин туруп униң кәйнидин әгәшти.
31 Гәһази улардин бурун берип һасисини балиниң йүзигә қойған еди. Амма һеч аваз яки
тивиш чиқмиди. Шуниң билән у йенип Елишаниң алдиға берип униңға: Бала ойғанми-
ди, деди.
32 Елиша өйгә келип қариса, мана, бала униң каривитида өлүк ятатти. 33 У бала билән
өзини айрим қалдуруп, ишикни йепиветип Пәрвәрдигарға дуа қилди. 34 Андин у кари-
ватқа чиқип балиниң үстигә өзини қоюп ағзини униң ағзиға, көзлирни униң көзлиригә,
қоллирини униң қоллириға йеқип ятти. Шуниң билән балиниң бәдини иссишқа башли-
ди. 35 У чүшүп өйдә у яқ-бу яққа меңип андин йәнә кариватқа чиқип йәнә балиниң үсти-
гә егилди. У вақитта бала йәттә қетим чүшкүрди, андин көзлирини ачти.
36 Пәйғәмбәр Гәһазини чақирип униңға: Шунәмлик аялни чақирғин, деди. У уни чақи-
рип қойди. У Елишаниң йениға кәлгәндә. У униңға: Оғуллирини көтирип алсила, деди.
37 У өйигә кирипла униң айиғи алдиға жиқилип дүм ятти, беши йәргә тәккидәк тазим
қилди. Андин өз оғлини көтирип чиқип кәтти.

Ачарчилиқта болған мөҗизиләр

38 Елиша Гилгалға йенип барди. Шу чағда жутта ачарчилиқ болған еди. Пәйғәмбәрләр-
ниң шагиртлири Елишаниң йенида олтарғанда у өз хизмәткариға: Сән чоң қазанни есип
пәйғәмбәрләрниң шагиртлириға шорпа пиширип бәргин, деди.
39 Улардин бириси отяш тәргили далаға чиқип явайи қапақ пелигини тепип, униңдин
явайи қапақ үзүп етигини толдуруп келип, тоғрап қазанға салди; чүнки улар буларниң

4:24 **«Иштик һайдап маң; мән демигичә тохтимиғин»** — ғулами бәлким ешәкниң йенида жүгүрүп, аялға һәмраһ болса керәк.
4:28 **«мән ғожамдин бир оғул тилидимму?»** — оқурмәнләрниң есидә барки, бу аял әслидә Елишадин бирәр нәрсә тилимәкчи әмәс еди. У оғул пәрзәнт көрүшкә зор интизар болсиму, йәнә оғул тиләштин қорқатти.
4:28 2Пад. 4:16
4:29 **«бирисигә учрисаң, униңға салам қилмиғин, бириси саңа салам қилса, сән униңға жавап бәрмигин»** — оттура шәриқтә йолда кетиватқанлар бир-бири билән саламлашқанда адәттә узун вақит кетәтти.
4:29 Луқа 10:4
4:33 Мат. 6:6
4:35 1Пад. 17:21; 2Пад. 8:1; Рос. 20:10

зиянлиқ екәнлигини билмәйтти.
[40] Андин улар йәңлар дәп адәмләргә усуп бәрди. Лекин улар тамақни йегили башлиған-
да: И Худаниң адими, қазанда өлүм бар, дәп вақиращти. Һеч ким униңдин йейәлмиди.
[41] Елиша: Азраққинә ун елип келиңлар, деди. У шуни қазанға ташлап: Хәлиққә усуп бәр-
гин, йесун, деди. Вә мана, қазанда һеч зәһәр қалмиди.
[42] Әнди Баал-Шалишаһдин бир адәм келип, Худаниң адимигә арпа һосулиниң тунҗа ме-
висидин аш-нан, йәни жигирмә арпа нанни вә бир халта көк башни елип келивиди, у:
Хәлиққә йегили алдиға қойғин, деди.
[43] Униң хизмәткари: Шуни бир йүз адәмниң алдида қандақ қоялаймән? деди. Елиша: Хә-
лиққә йегили бәргин; чүнки Пәрвәрдигар мундақ дәйду: Улар йәйду вә униңдин ешип
қалиду, деди.
[44] Шуниң билән у шуни уларниң алдида қойди; улар йеди вә дәл Пәрвәрдигарниң деги-
нидәк, униңдин ешип қалди.

Сурийәниң қошунининиң сәрдари Нааманниң сақайтилиши

5 [1] Сурийә падишасиниң қошун сәрдари Нааман өз ғоҗисиниң алдида толиму
қәдирләнди вә иззәтләнди, чүнки Пәрвәрдигар униң қоли арқилиқ Сурийәгә
нусрәтләр бәргән еди. У батур җәңчи болғини билән, лекин мохо кесилигә гириптар
болуп қалған еди.
[2] Әнди Сурийләр топ-топ болуп, булаңчилиққа чиқип Исраилдин бир кичик қизни тутуп
кәлгән еди; бу қиз Нааманниң аялиниң хизмитини қилатти. [3] У ханимға: Кашки, мениң
ғоҗам Самарийәдики пәйғәмбәрниң қешида болсиди! У уни мохо кесилидин сақайтат-
ти, деди.
[4] Нааман берип ғоҗисиға: — Исраилниң жутидин болған кичик қиз мундақ-мундақ ейт-
ти, деди.
[5] Сурийә падишаси: Яхши! Сән барғин, мән Исраилниң падишасиға бир мәктуп әвәтимән,
деди. Нааман он талант күмүч билән алтә миң шәкәл алтун вә һәм он кишилик кийимни
елип Исраилға барди.
[6] У мәктупни Исраилниң падишасиға апирип тапшуруп бәрди. Мәктупта: — «Бу мәктуп
саңа йәткәндә билгәйсәнки, мән өз хизмәткарим Нааманни сениң қешиңға маңдурдум.
Сән уни мохо кесилидин сақайтқайсән», дәп пүтүлгән еди.
[7] Исраилниң падишаси хәтни оқуп болуп, өз кийимлирини житип-житивәтти вә: — Мән
Худаму? Кишини өлтүрүп һәм тирилдүрәләйманму? Немишкә у киши: — Бу адәмни
мохо кесилидин сақайтқин, дәп һавалә қилиду? Қени, ойлинип көрүңлар, у дәрвәқә мән
билән җәң қилғили банә издәйду, деди.
[8] Вә шундақ болдики, Худаниң адими Елиша Исраилниң падишасиниң өз кийимлири-
ни житқинини аңлиғанда, падишаға адәм әвитип: Немишкә өз кийимлириңни життиң?
У киши һазир бу йәргә кәлсун, андин у Исраилда бир пәйғәмбәр бар екән дәп билиду,
деди.
[9] Нааман атлири вә җәң һарвуси билән келип, Елишаниң өйиниң ишиги алдида тохтиди.

4:39 **«явайи қапақ»** — биз пәризимиз бойичә шундақ тәрҗимә қилдуқ. Лекин бу өсүмлүк вә мевисиниң зади немә екәнлиги бизгә һазир намәлум.
4:41 Мис. 15:25
4:43 Юһ. 6:9, 11
5:5 **«он талант күмүч»** — бир талант бәлким 30.6 килограм еди, шуңа бу 306 килограм күмүч еди. «Алтә миң шәкәл алтун» — 70 килограмчә болуши мүмкин еди.
5:7 Қан. 32:39; 1Сам. 2:6

[10] Елиша бир хəвəрчини мандуруп Нааманға: — Берип Иордан дəриясида йəттə қетим
жуюнуп кəлгин; шундақ қилсаң əтлириң əслигə келип пакиз болисəн, деди.
[11] Лекин Нааман аччиқлинип йенип келип: — Мана, у чоқум чиқип, мениң билəн көри-
шиду, өрə туруп Худаси Пəрвəрдигарниң намиға нида қилип, яра җайниң үстидə қоли-
ни силкип, мохо кесилини сақайтиду, дəп ойлап кəлгəн едим. [12] Дəмəшқниң дəрияли-
ри, йəни Абарна билəн Фарпар дəриясиниң сулири Исраилниң һəммə сулиридин яхши
əмəсму? Мəн уларда жуюнсам пакиз болмамдим? — деди. У қаттиқ ғəзəплинип бурулуп
йолға чиқти.
[13] Лекин униң хизмəткарлири униң қешиға берип: — И атам, əгəр пəйғəмбəр силигə еғир
бир ишни тапилиған болса, қилмасмидила? Ундақ болған йəрдə, у силигə суға чүшүп
жуюнуп, пакиз болисила, дегəн болса шундақ қилмамла? — дейишти.
[14] Шуңа у чүшүп, Худаниң адиминиң сөзигə бенаəн Иордан дəриясида йəттə қетим
чөмүлди. Шуниң билəн униң ети паклинип, кичик балиниң етидəк болуп сақайди.
[15] Шуниң билəн у барлиқ һəмраһлири билəн Худаниң адиминиң қешиға қайтип келип,
униң алдида туруп: — Мана əнди пүткүл йəр йүзидə Исраилдин башқа йəрдə Худа йоқ
екəн, дəп билип йəттим; əнди һазир, өз кəминəндин бир соғатни қобул қилғин, деди.
[16] Лекин Елиша: Мəн хизмитидə туруватқан Пəрвəрдигарниң һаяти билəн қəсəм қи-
лимəнки, һеч немини қобул қилмасмəн, деди. Нааман тола чиң турувалсиму, һеч қобул
қилмиди.
[17] Андин Нааман мундақ деди: — Əгəр қобул қилмисаң, кəминəңгə топидин икки қе-
чир жүк берилсун; чүнки кəминəң бундин кейин Пəрвəрдигардин башқа һеч қан-
дақ илаһларға көйдүрмə қурбанлиқ яки енақлиқ қурбанлиғини кəлтүмəйду. [18] Лекин
Пəрвəрдигар кəминəңниң шу бир ишини кəчүрүм қилғай: ғоҗамниң өзи Риммонниң
бутханисиға сəҗдə қилмақ үчүн киргəндə, мениң қолумға йөлəнсə мəн Риммонниң
бутханисида тиз пүксəм, мошу амалсиз тиз пүккиним үчүн Пəрвəрдигар мəн кəминəң-
ни кəчүргəй, деди.
[19] Елиша униңға: — Сəн аман-хатирҗəмлиткə кəткин, деди. У униңдин айрилип азғинə
йол маңди. [20] Лекин Худаниң адими Елишаниң хизмəткари Гəһази көңлидə: — Мана,
у Сурийəлик Нааман елип кəлгəн нəрсилиридин ғоҗам һеч немини алмай, уни бекар
кəткүзүветипту. Лекин Пəрвəрдигарниң һаяти билəн қəсəм қилимəнки, мəн униң кəй-
нидин жүгүрүп берип, униңдин азрақ бир нəрсə алай, дəп ойлиди. [21] Шуни дəп Гəһази
Нааманниң кəйнидин барди. Нааман бир кимниң кəйнидин жүгүрүп келиватқинини
көрүп, һарвусидин чүшүп униң алдиға берип: Һəммə иш течлиқму? — дəп сориди.
[22] У: — Течлиқ, — деди, — амма ғоҗам мени маңдуруп: Мана əнди Əфраим тағлиғидин
пəйғəмбəрлəрниң шагиртлиридин икки жигит қешимға кəлди. Буларға бир талант
күмүч билəн икки кишилик кийим бəрсилə, дəп ейтти, — деди.
[23] Нааман: — Икки талант күмүчни қобул қилғин, дəп уни зорлап икки талант күмүчни
икки халтиға чегип, икки кишилик кийимни чиқирип бəрди. Буларни Нааман ғуламли-
ридин икки жигиткə йүдкүзди; улар Гəһазиниң алдида буларни көтирип маңди.
[24] У турған дөңгə йəткəндə буларни уларниң қоллиридин елип өйигə тиқип қойди;
андин бу адəмлəрни кəткүзүвəтти. [25] Андин у ғоҗисиниң алдиға кирип турди. Елиша
униңдин: — И Гəһази, нəгə берип кəлдиң? — дəп сориди. У җавап берип: Қулуң һечйəргə
бармиди, — деди.

5:14 Луқа 4:27
5:17 **«енақлиқ қурбанлиғи»** — яки пəқəт «қурбанлиқ». Адəттə бу сөз «енақлиқ қурбанлиғи» яки «тəшəккүр қурбанлиғи»ни билдүриду. Униң топини тəлəп қилиши бəлким Исраилдики шу топа *(қурбангаһ супитидə)* үстидə өз қурбанлиқлирини қилмақчи болған болуши мүмкин.
5:18 **«Риммон»** — Сурийəниң «боран чиқарғучи бут»и еди.

[26] Елиша униңға: — Шу киши һарвусидин чүшүп, кәйнигә йенип, сениң алдиңға кәлгән-
дә, мениң роһум шу чағда сениң билән биргә барған әмәсму? Бу пәйт күмүч билән кий-
им, зәйтун бағлири билән үзүмзарлар, қой билән кала, малайлар билән кенизәкләрни
қобул қилидиған вақитму? [27] Лекин һазир Нааманниң мохо кесили саңа һәм нәслиңгә
мәңгүгә чаплишиду, — деди. Шуниң билән у Елишаниң қешидин чиққанда қардәк ақ
мохо болуп қалди.

Палтиниң бешини су үстидә ләйлитиши

6 [1] Пәйғәмбәрләрниң шагиртлири Елишаға: — Мана бизгә сениң алдиңда туруватқан
йеримиз тар кәлди. [2] Иордан дәриясиниң бойиға берип, һәр биримиз бирдин яғач
елип, шу йәрдә туридиғанға бир туралғу өй ясайли, — деди.
— Бериңлар, дәп жавап бәрди у.
[3] Уларниң бири йәнә: — Илтипат қилип қәминилириң билән биргә барғин, деди. У: —
Биллә барай, деди.
[4] У улар билән маңди. Улар Иордан дәриясиға берип, дәрәқ кесишкә башлиди. [5] Лекин
уларниң бири дәрәқ кесиватқанда палтиниң беши суға чүшүп кәтти. У вақирап: — Вай
ғоҗам, бу өтнә алған палта еди, деди.
[6] Худаниң адими: Нәгә чүшти, дәп сориди. У чүшкән йәрни көрситип бәрди. У бир шахни
кесип, уни суға ташливиди, Палтиниң беши ләйләп чиқти.
[7] У: Уни қолуңға алғин, девиди, у киши қолини узутуп уни тутувалди.

Елиша пүтүн бир қошунни мәғлуп қилиду

[8] Сурийәниң падишаси Исраил билән җәң қиливататти. У өз хизмәткарлири билән мәс-
лиһәтлишип, паланчи-покунчи йәрдә баргаһ тикимән, дәп бекитәтти.
[9] Худаниң адими Исраилниң падишасиға хәвәр әвитип: — Сән паланчи-покунчи йәргә
бериштин еһтият қилғин, чүнки Сурийләр у йәргә чүшмәкчи, деди.
[10] У вақитларда Исраилниң падишаси Худаниң адими өзигә көрсәткән җайға адәм
әвәтип у йәрдики адәмлиригә еһтият қилишни агаһландурди. Бундақ иш бир қанчә қе-
тим болди.
[11] Буниң сәвәвидин Сурийәниң падишаси көңлидә қаттиқ аччиқлинип, өз хизмәткар-
лирини чақирип улардин: — Аримиздин кимниң Исраилниң падишаси тәрипидә тури-
диғанлиғини маңа көрситип бәрмәмсиләр?! — дәп сориди.
[12] Лекин хизмәткарлириниң бири: — И ғоҗам падиша ундақ әмәс; бәлки Исраилда тури-
диған Елиша дегән пәйғәмбәр сән ятқан һоҗраңда қилған сөзлириңни Исраил падиша-
сиға ейтип бериду, — деди.
[13] У: Берип униң нәдә екәнлигини пайлап келиңлар, мән адәм маңдуруп уни тутуп
келәй, деди. Улар: — У Дотан шәһиридә екән, дәп хәвәр қилди.
[14] Шуниң билән у шу йәргә атлиқлар, җәң һарвулири вә зор бир қошунни маңдурди.
Улар кечиси йетип келип шәһәрни қоршивалди.
[15] Худаниң адиминиң малийи сәһәрдә туруп чиқса, мана, бир атлиқлар вә җәң һарвули-
ри қошуни шәһәрни қоршивалған еди. Малай униңға: Апла, и ғоҗам, қандақ қилармиз?
— деди.

5:27 Чөл. 12:10; 2Тар. 26:19, 20
6:8 **«...мәслиһәтлишип, паланчи-покунчи йәрдә баргаһ тикимән, дәп бекитәтти»** — яки «... мәслиһәтлишип, улар униңға: — Паланчи-покунчи җайда һуҗум қилғайла, деди».
6:10 **«бир қанчә қетим»** — ибраний илида «бир қетим, икки қетим әмәс» дегән сөзләр билән ипадилиниду.

[16] Лекин у: Қорқмиғин; мана биз билән биргә болғанлар улар билән биргә болғанлар-
дин көптур, деди. [17] Әнди Елиша дуа қилип: И Пәрвәрдигар, малайимниң көзлирини
көрәләйдиған қилип ачқайсән, деди. У вақитта Пәрвәрдигар жигитниң көзлирини ачти
вә у әйни әһвални көрди; мана, пүткүл тағ Елишани чөридәп турған ялқунлуқ ат вә җәң
һарвулири билән толған еди.
[18] Сурийләр чүшүп у тәрәпкә кәлгәндә, Елиша Пәрвәрдигарға дуа қилип: Бу хәлиқни кор-
луқ билән урғин, деди. Шуниң билән У Елишаниң тилиги бойичә уларни корлуқ билән
урди.
[19] Елиша уларға: Бу силәр издигән йол әмәс вә силәр издигән шәһәр әмәс; мениң кәй-
нимдин әгишиңлар, силәрни силәр издигән адәмниң қешиға башлап барай, дәп улар-
ни Самарийәгә башлап барди. [20] Вә шундақ болдики, улар Самарийәгә киргәндә Елиша:
И Пәрвәрдигар, уларниң көзлирини көрәләйдиған қилип ачқайсән, деди. Пәрвәрдигар
уларниң көзлирини ачти; вә мана, улар Самарийәниң оттурисида туратти.
[21] Исраилниң падишаси уларни көргәндә Елишадин: И атам, уларни өлтүрүветәйму?
Уларни өлтүрүветәйму? дәп сориди.
[22] У: — Сән уларни өлтүрмә; һәтта өзүң қилич вә оқяйиң билән әсир қилғанлириңни өл-
түрмәйдиған йәрдә, буларни өлтүрүшкә боламти? Әксичә, уларниң алдиға нан, су қой-
ғин; шуниң билән улар йәп-ичип өз ғоҗисиға йенип кәтсун, деди.
[23] Шундақ қилип, у уларға чоң зияпәт бәрди; улар йәп-ичип болғандин кейин, андин
уларни йолға салди. Улар ғоҗисиниң йениға қайтти. Шуниңдин кейин Сурийәдин бу-
лаңчилар шайкилири Исраилниң зиминиға қайта бесип кирмиди.

Пәрвәрдигар Самарийәни қутқузиду

[24] Кейин шундақ болдики, Сурийәниң падишаси Бән-һадад пүткүл қошунини жиғип Са-
марийәни муһасиригә алди. [25] Шуниң билән Самарийәдә зор ачарчилиқ болди. Улар уни
шунчә узун қамал қилдики, бир ешәк беши сәксән шәкәл күмүчкә, вә кәптәр майиқиниң
бир чинисиниң төрттин бири бәш шәкәл күмүчкә ярайтти. [26] Исраилниң падишаси се-
пилниң үстидин өткәндә, бир аял униңға: И ғоҗам падиша, ярдәм бәргинә! дәп пәряд
көтәрди.
[27] У: Әгәр Пәрвәрдигар саңа ярдәм бәрмисә, мән саңа қандақ ярдәм қилай? Я хамандин я
үзүм көлчигидин ярдәм тепиламду?, — деди.
[28] Падиша әнди униңдин йәнә: Немә дәрдиң бар? дәп сориди. У: Мана бу хотун маңа:
Оғлуңни бәргин, биз уни бүгүн йәйли. Әтә болса мениң оғлумни йәймиз, деди. [29] У
вақитта биз мениң оғлумни қайнитип пиширип йедуқ. Әтиси мән униңға: Әнди сән
оғлуңни бәргин, уни йәйли десәм, у өз оғлини йошуруп қойди, — деди.
[30] Падиша аялниң сөзини аңлап кийимлирини житип-житиветти. У сепилда кети-
ватқанда, хәлиқ униң кийиминиң ичигә, йәни етигә бөз кийгәнлигини көрүп қалди.
[31] Падишаһ: — Әгәр Шафатниң оғли Елишаниң беши бүгүн тенидә қалса, Худа мениң бе-
шимни алсун вә униңдинму артуқ җазалисун! — деди.

6:22 «...буларни өлтүрүшкә боламти?» — демәк, сән өзүң мошу Сурийләрни әсиргә тутқан әмәссән; һәтта уларни шундақ тутқан болсаңму, у чағда *(кона «уруш әхлақи» бойичә)* уларни өлтүрүвәтмәйттиң.

6:25 «сәксән шәкәл» — 900 грам, «бәш шәкәл» 55 грам болатти. Мошу йәрдики «бир чинининң төрттин бири»ниң һәҗими бәлким 0.25 литрчә еди; «чинә» ибраний тилида «каб» билән ипадилиниду.

6:29 Қан. 28:53

6:31 «Әгәр Шафатниң оғли Елишаниң беши бүгүн тенидә қалса...» — Исраилниң падишаси *(Йорам, 8-бапни көрүң)* немишкә Елишаға шундақ өч? Шүбһисизки, у падишани бутпәрәслиги *(3:3ни көрүң)* үчүн дайим әйиплигәчкә, униңға өч еди; Елиша йәнә, бу балаю-апәтләр дәл бутпәрәслигимиздин бешимизға чүшкән, дәп агаһ бәргән болса керәк.

6:31 1Пад. 19:2

[32] Амма Елиша өз өйидә олтиратти; ақсақалларму униң билән биллә олтарған еди. Падиша униң алдиға бир адәмни маңдурған еди. Лекин у хәвәрчи у йәргә йетип бармайла, Елиша ақсақалларға: — Мана бу җаллатниң балисиниң бешимни алғили адәм маңдурғанлиғини көрдүңларму? Әнди хәвәрчи кәлгәндә ишикни чиң тақап ичидин тиривелиңлар. Мана униң кәйнидин кәлгән ғоҗисиниң қәдиминиң авази аңлиниватмамду? — деди.
[33] У улар билән сөзлишиватқанда, мана хәвәрчи униң қешиға чүшүп келип: «Падишаһ: «Мана бу балаю-апәтниң өзи Пәрвәрдигар тәрипидин кәлди; мән зади немә дәп Пәрвәрдигарға йәнә үмүт бағлиялармән?» дәйду, деди.

7 [1] Елиша: Пәрвәрдигарниң сөзини аңлаңлар! Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Әтә мошу вақитларда Самарийәниң дәрвазисида бир халта ақ ун бир шәкәлгә вә икки халта арпа бир шәкәлгә сетилиду, — деди.
[2] Амма падиша белигини тутуп маңған қошун әмәлдари болса, Худаниң адимигә: Мана, һәтта Пәрвәрдигар асманға түңлүк ачсиму, ундақ ишниң болуши мүмкинму?! деди. У: — Сән өз көзүң билән көрисән, лекин шуниңдин йемәйсән, деди.
[3] Әнди дәрвазиниң түвидә төрт мохо кесили бар адәм олтиратти. Улар бир-биригә: Немә үчүн мошу йәрдә өлүмни күтүп олтиримиз? [4] Шәһәргә кирәйли десәк, шәһәрдә ачарчилиқ болғачқа, у йәрдә өлимиз; бу йәрдә олтарсақму өлимиз. Қопуп Сурийләрниң ләшкәргаһиға кетәйли. Улар бизни айиса тирик қалимиз; бизни өлтүрәйли десә өлимиз, халас, — дейишти.
[5] Шуни дәп улар кәчқурун Сурийләрниң ләшкәргаһиға барғили қопти. Ләшкәргаһиниң қешиға йетип кәлгәндә, мана һеч киши йоқ еди. [6] Чүнки Рәб Сурийләрниң ләшкәргаһиға җәң һарвулири, атлар вә зор чоң қошунниң садасини аңлатқан еди. Шуни аңлап улар бир-биригә: Мана, Исраилниң падишаси бишәк Һиттийларниң падишалирини вә Мисирлиқларниң падишалирини үстимизгә һуҗум қилғили ялливапту, дейишти; [7] кәчқурун қозғилип чедирлирини, ат билән ешәклирини ташлап ләшкәргаһни шу пети қоюп, өз җанлирини қутқузуш үчүн бәдәр қачқан еди.
[8] Мохо кесили бар адәмләр ләшкәргаһниң йениға келип, бир чедирға кирип, йәп-ичип униңдин күмүч билән алтунни вә кийимләрни елип йошуруп қоюшти. Андин улар йенип келип, йәнә бир чедирға кирип у йәрдики олҗиниму елип йошуруп қоюшти.
[9] Андин улар бир-биригә: Бизниң бундақ қилғинимиз дурус әмәс. Бүгүн қутлуқ хәвәр бар күндур, лекин биз тинмай туруватимиз. Сәһәргичә қалсақ бу яманлиқ бешимизға чүшиду. Униң үчүн әнди берип падишаниң ордисидикиләргә бу хәвәрни йәткүзәйли, деди. [10] Шуниң билән улар берип шәһәрниң дәрвазисидики пасибанларни чақирип уларға: Биз Сурийләрниң ләшкәргаһиға чиқсақ, мана һеч ким йоқ екән, һәтта адәмниң шәпәсиму йоқтур; бәлки атлар бағлақлиқ, ешәкләр бағлақлиқ болуп, чедирлар әйни пети туриду, деди.
[11] Дәрвазидики пасибанлар шу хәвәрни товлап елан қилип, падишаниң ордисиға хәвәр йәткүзди.
[12] Падиша кечиси қопуп хизмәткарлириға: — Мән Сурийләрниң бизгә немә қилмақчи болғинини силәргә дәп берәй. Улар бизниң ачарчилиқта қалғинимизни билип, ләшкәр-

6:33 **«хәвәрчи униң қешиға чүшүп келип: «Падишаһ: «Мана бу балаю-апәтниң өзи... йәнә үмүт бағлиялармән?» дәйду, деди»** — хәвәрчи, шүбһисизки, падишаниң өз сөзлирини йәткүзүватиду.
7:1 **«халта»** — мошу айәттә «халта» *(ибраний тилида «сеаһ»)* тәхминән 4 литрчә келиду.
7:3 **Лав. 13:46**
7:6 **Йәш. 13:4**

гаһдин чиқип далада мөкүнүвелип: — Исраиллар шәһәрдин чиқса, биз уларни тирик тутуп, андин шәһәргә кирәләймиз, дейишкән гәп, деди.
[13] Хизмәткарлиридин бири жавап берип: — Бир нәччә кишини шәһәрдә қалған атлардин бәшни елип (уларниң ақивити бу йәрдә қалған Исраилниң барлиқ кишилириниңкидин, һәтта һалак болғанларниңкидин бәттәр болмайду!), уларни көрүп келишкә әвәтәйли, деди.
[14] Шуниң билән улар икки жәң һарвуси билән уларға қатидиған атларни тәйяр қилди. Падиша уларни Сурийләрниң қошунининң кәйнидин әвәтип: — Берип әһвални көрүп келиңлар, дәп буйруди.
[15] Булар уларниң изидин Иордан дәриясиғичә қоғлап барди; вә мана, пүткүл йол бойи Сурийләр алдирап қачқанда ташливәткән кийим-кечәк вә һәр хил әсвап-үскүниләр билән толған еди. Әлчиләр йенип келип падишаға шуни хәвәр қилди.
[16] У вақитта хәлиқ чиқип Сурийләрниң ләшкәргаһидин олжиларни талиди; шуниң билән Пәрвәрдигарниң ейтқан сөзидәк, бир халта ақ ун бир шәкәлгә, икки халта арпа
бир шәкәлгә сетилди. [17] Әнди падиша билигини тутуп маңған һелиқи әмәлдарни дәрвазини башқурушқа тайинлап қойған еди. Әнди халайиқ дәрвазидин етилип чиққанда уни дәссәп-чәйливәтти вә шуниң билән у өлди. Бу иш падиша Худаниң адимини тутмақчи болуп, униң алдиға барғанда, дәл Елиша ейтқандәк болди. [18] Шуниң билән Худаниң
адими падишаға ейтқан шу сөз әмәлгә ашурулди: «Әтә мошу вақитларда Самарийәниң дәрвазисида икки халта арпа бир шәкәлгә вә бир халта ақ ун бир шәкәлгә сетилиду».
[19] Амма һелиқи әмәлдар Худаниң адимигә: — «Мана, һәтта Пәрвәрдигар асманға түңлүк ачсиму, ундақ бир ишниң болуши мүмкинму?!» дегән еди. У: — «Сән өз көзүң билән көрисән, лекин шуниңдин йемәйсән», дегән еди.
[20] Униңға һәм дәл шундақ болди; чүнки хәлиқ уни дәрвазида дәссәп өлтүргән еди.

Елиша йәнә бир қетим Шунәмлик аялға ярдәм бериду

8 [1] Елиша өзи оғлини тирилдүргән аялға несиһәт қилип: — Сән вә өз өйдикилириң билән берип, қәйәрдә олтарғидәк жай тапсаң, у йәрдә турғин; чүнки Пәрвәрдигар: — Ачарчилиқ болсун, дәп бекитти. Бу ачарчилиқ зиминда йәттә жилғичә түгимәйду, деди.
[2] Шуниң билән у аял Худаниң адими ейтқандәк өз өйдикилири билән берип, Филистийләрниң жутида йәттә жилғичә турди.
[3] Вә шундақ болдики, йәттә жил өткәндә, аял Филистийләрниң жутидин йенип кәлди; у падишадин өйи билән зиминини өзигә қайтуруп беришни илтимас қилғили барди.
[4] Шу вақитта падиша Худаниң адиминиң хизмәткари Гәһази билән сөзлишип униңға:
— Елиша қилған һәммә улуқ әмәлләрни маңа баян қилип бәргин, дәвататти. [5] Вә шундақ болдики, у падишаға Елишаниң қандақ қилип бир өлүкни тирилдүргәнлигини дәп бериватқанда, Елиша оғлини тирилдүргән шу аял падишадин өз өйи вә зиминини қайтуруп беришни илтимас қилғили кәлди. Гәһази: — И падиша ғожам, мана, булар мән ейтқан аял вә Елиша өлүмдин тирилдүргән оғли дәл шу, деди.
[6] Падиша аялдин соривиди, у шу вақиәни униңға дәп бәрди. Шуниң билән падиша бир ағватни бәлгүләп: — Униң һәммә тәәллуқатлирини яндуруп бәргин вә шуниңдәк өз жутидин кәткән күндин тартип бу вақитқичә йеридин чиққан һосулниң барлиқ киримини униңға бәргин, деди.

Елиша Һазаәл билән көрүшиду

8:1 2Пад. 4:34

[7] Әнди Елиша Сурийәниң падишаси Бән-Һадад кесәл ятқинида Дәмәшққә кәлди. Падишаға: Худаниң адими бу йәргә кәлди, дәп хәвәр берилди. [8] Падиша Һазаәлгә: — Өзүң бир соға елип, Худаниң адиминиң алдиға берип униң билән көрүшүп, у арқилиқ Пәрвәрдигардин мениң тоғрамда: «У бу кесәлдин сақиямду, сақаймайду» дәп сориғин, — деди.
[9] Шуниң билән Һазаәл униң билән көрүшүшкә барди. У өзи билән Дәмәшқтики һәр хил есил маллардин қириқ төгә соға елип, униң алдиға берип: «Оғлуң Сурийәниң падишаси Бән-Һадад мени әвәтип, бу кесәлдин сақийимәнму, сақаймаймәнму?» дәп сорайду, — деди.
[10] Елиша униңға: — Берип униңға: — Чоқум сақийисән, дәп ейтқин. Лекин Пәрвәрдигар маңа қандақла болмисун у чоқум өлиду, дәп вәһий қилди, деди.
[11] Худаниң адими таки Һазаәл хиҗил болуп кәткичә униңға тикилип қарап турди, андин Худаниң адими жиғлашқа башлиди.
[12] Һазаәл: — Ғоҗам немишкә жиғлайла! дәп сориди. У: — Мән сениң Исраилларға қилидиған яман ишлириңни билимән; чүнки сән уларниң қорғанлирини көйдүрүп, жигитлирини қилич билән өлтүрүп, ушшақ балилирини чөрүп ташлап, һамилдар аяллириниң қарнини йериветисән, деди.
[13] Һазаәл: — Мәнки ишттәк бир қулуң немә едим, ундақ улуқ ишларни қилаламтим? Елиша: — Пәрвәрдигар маңа сениң Сурийәниң падишаси болидиғанлиғиңни мәлум қилди, деди.
[14] У Елишаниң қешидин чиқип ғоҗисиниң йениға барди. Бән-һадад униңдин: — Елиша саңа немә деди, дәп сориди. У: — У маңа силиниң тоғрилирида, чоқум сақийду, дәп ейтти, деди.
[15] Әтиси Һазаәл бир парчә бөзни елип, суға чилап падишаниң йүзини әтти. Шуниң билән у өлди; вә Һазаәл униң орнида падиша болди.

Йәһошафатниң оғли Йәһорам Йәһуданиң падишаси болуши атиси билән

2Тар. 21:2-20

[16] Исраилниң падишаси, Аһабниң оғли Йорамниң сәлтәнитиниң бәшинчи жилида, Йәһошафат техи Йәһуданиң падишаси вақтида, Йәһошафатниң оғли Йәһорам Йәһуданиң падишаси болди. [17] У падиша болғанда оттуз икки яшта болуп, Йерусалимда сәккиз жил сәлтәнәт қилди. [18] У Аһабниң җәмәти қилғандәк Исраил падишалириниң йолида жүрди (чүнки униң аяли Аһабниң қизи еди); у Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилди . [19] Лекин Пәрвәрдигар Давутқа: — Сениң билән оғуллириңға «мәңгү өчмәйдиған чирақ» беримән дегән вәдиси түпәйлидин у Йәһудани харап қилишни халимиди.
[20] Униң күнлиридә Едом Йәһуданиң идарә қилишиға исян көтирип, азат болуп өз алдиға бир падишалиқ тиклиди. [21] Шуниң билән Йорам һәммә җәң һарвулири билән йолға чиқип Заир шәһиригә өтти. У кечиси орнидин туруп, өзини вә җәң һарвулириниң сәрдарлирини қоршивалған Едомларға һуҗум қилип, уларни мәғлуп қилди; лекин ахири-

8:8 1Пад. 14:2, 3; 2Пад. 1:2
8:12 2Пад. 10:32; 12:17; 13:7
8:16 **«Йорам»** — «Йәһорам»ниң башқа бир хил шәкли. Мошу айәттә икки Йәһорам бар; биринчиси Исраил, йәни шималий падишалиқниң падишаси, иккинчиси Йәһуданиң падишаси. **«Йәһошафат техи Йәһуданиң падишаси вақтида, Йәһошафатниң оғли Йәһорам Йәһуданиң падишаси болди»** — демәк, Йәһошафат вә оғли Йәһорам иккиси тәң сәлтәнәт қилиду.
8:16 2Тар. 21:4, 5
8:19 **«Давут ... бир чирақ... беримән»** — «1Пад.» 11:36 вә изаһатни көрүң. «Чирақ» — бу көчмә мәналиқ сөз болуп, Давутниң хanданини көрситиду, әлвәттә; ханданниң мәвҗут болғанлиғи *(1)* Давутниң Худаға садиқ болғанлиғиға гувалиқ беридиған «чирақ» болиду; *(2)* Худаниң Давутқа: Сән арқилиқ пүткүл дунияни сорайдиған Мәсиһ туғулиду, дәп бәргән вәдисидә туридиғанлиғиға гувалиқ беридиған «чирақ» болиду.
8:19 2Сам. 7:13; 1Пад. 11:36; 15:4; Зәб. 131:17-18
8:20 Яр. 27:40; 2Тар. 21:8

да Йәһуда ләшкәрлири өз өйлиригә қечип кәтти. [22] Шуниң билән Едомлар Йәһуданиң һөкүмранлиғидин бүгүнгичә азат болди. У вақитта Либнаһму исян көтирип азат болди. [23] Әнди Йорамниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси болса «Йәһуда падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди? [24] Йорам өз ата-бовилири арисида ухлиди вә «Давутниң шәһири»дә ата-бовилириниң йенида дәпнә қилинди. Оғли Аһазия униң орнида падиша болди.

Аһазия сәлтәнәт қилиду

2Тар. 22:1-6

[25] Исраилниң падишаси, Аһабниң оғли Йорамниң сәлтәнитиниң он иккинчи жили, Йәһуда падишаси Йәһорамниң оғли Аһазия Йәһудаға падиша болди. [26] Аһазия падиша болғанда жигирмә икки яшта болуп, Йерусалимда бир жил сәлтәнәт қилди. Униң анисиниң исми Аталия еди; у Исраил падишаси Омриниң қизи еди. [27] Аһазия Аһабниң җәмәтиниң йолида жүрүп Аһабниң җәмәти қилғандәк, Худаниң нәзиридә рәзил болғанни қилди; чүнки у Аһабниң күйоғли болуп униңға һәмҗәмәт еди. [28] Аһабниң оғли Йорам Сурийәниң падишаси Һазаәл билән Гилеадтики Рамотта соқушқанда Аһазия униңға һәмдәмлишип соқушқа чиққан еди. Сурийләр Йорамни зәхимләндүрди. [29] Йорам падиша Рамаһда Сурийә падишаси Һазаәл билән соқушқанда Сурийләрдин йегән зәхмини давалитиш үчүн, Йизрәәлгә йенип кәлди. Аһабниң оғли Йорам кесәл болғачқа, Йәһуданиң падишаси, Йәһорамниң оғли Аһазия уни йоқлиғили Йизрәәлгиму барди.

Йәһу падиша болиду

9 [1] Елиша пәйғәмбәр пәйғәмбәрләрниң шагиртлиридин бирини чақирип, униңға: — «Белиңни бағлап бу май қачисини қолуңға елип, Гилеадтики Рамотқа барғин. [2] У йәргә барғанда Нимшиниң нәвриси, Йәһошафатниң оғли Йәһуни тепип, өйигә кирип, уни өз бурадәрлири арисидин орнидин турғузуп, ичкирики өйгә башлап кир. [3] Андин қачидики майни бешиға қуюп: Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мән сени Исраилға падиша болушқа мәсиһ қилдим, дегин; шуни дәп болупла ишикни ечип, қечип чиққин, һаял болма» — деди.

[4] Шуниң билән шу яш пәйғәмбәр жигит Гилеадтики Рамотқа барди. [5] У йәргә кәлгәндә, мана, қошунниң сәрдарлири у йәрдә олтиратти. У: — И сәрдар, саңа бир сөзүм бар, деди.

Йәһу: — Қайсимизға? — дәп сориди.

У: — Саңа, и сәрдар, деди.

[6] У қопуп өйгә кирди. Жигит бешиға майни қуюп униңға мундақ деди: Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мән сени Пәрвәрдигарниң хәлқигә, йәни Исраилға падиша болушқа мәсиһ қилдим. [7] Сән өз ғоҗаң Аһабниң җәмәтини йоқитисән; чүнки өз қуллирим пәйғәмбәрләрниң қени үчүн вә Пәрвәрдигарниң һәммә қуллириниң қени

8:21 **«Йорам һәммә җәң һарвулири билән...»** — «Йорам» яки «Йәһорам». **«Заир шәһиригә өтти»** — йәни Иордан дәриясидин өтти. **«ахирида Йәһуда ләшкәрлири өз өйлиригә қечип кәтти»** — әйни тексттә «Йәһуда» дегән сөз йоқ. Лекин мошу йәрдә «ләшкәрләр» *(ибраний тилида «хәлиқ»)* Йәһудий ләшкәрләрни көрсәтсә керәк.

8:23 **«Йәһуда падишалириниң тарих-тәзкирилири»** — бу китап Тәвраттики «Тарих-тәзкирә»ниң өзи әмәс, бирақ шүбһисизки, Тәвраттики «Тарих-тәзкирә» бу китаптин көп учурларни алған.

8:24 2Тар. 21:19
8:25 2Тар. 22:1
8:26 2Тар. 22:2
8:29 2Пад. 9:15; 22:6, 7
9:1 1Пад. 19:16
9:3 2Тар. 22:7

үчүн Йизәбәлдин интиқам алай. [8] Аһабниң пүткүл җәмəти йоқилиду; Аһабниң җәмəти-
дин Исраилдики һәммә әркәкләрни һәтта аҗиз яки мәйип болсун һәммисини һалак қи-
лимән. [9] Мән Аһабниң җәмəтини Нибатниң оғли Йәробоамниң җәмəтидәк вә Ахияһниң
оғли Баашаниң җәмəтидәк йоқ қилимән. [10] Иштлар Йизәбәлни Йизрәәлдики шу парчә
йәрдә йәйду. Һеч ким уни дәпнә қилмайду».
Шуни дәп болупла жигит ишикни ечип қечип кәтти.
[11] Йәһу өз ғоҗисиниң хизмәткарлириниң қешиға йенип чиққанда, улар униңдин: —
Һәммә иш течлиқму? Бу тәлвә сени немә иш билән издәп кәпту? — дәп сориди.
У уларға: Силәр шу киши вә униң сәпсәтәлирини билисиләр, — деди.
[12] Улар: Ялған ейтма! Бизгә дәп бәргинә! девиди, у: — У маңа мундақ-мундақ дәп, Пәрвәр-
дигар мундақ дәйду: — «Сени Исраилниң үстидә падиша болушқа мәсиһ қилдим» дәп
ейтти — деди.
[13] Шуниң билән уларниң һәммиси тонлирини селип, пәләмпәйдә йейип униңға паяндаз
қилди. Улар канай челип: «Йәһу падиша болди!» дәп җакалашти.
[14] Шуниң билән Нимшиниң нәвриси, Йәһошафатниң оғли Йәһу Йорамни қәстлимәкчи
болди. У вақитта Йорам билән барлиқ Исраиллар Гилеадтики Рамотта туруп, у җайни
Сурийәниң падишаси Һазаәлниң һуҗумидин муһапизәт қиливататти. [15] Әнди Йорам
падиша Сурийәниң падишаси Һазаәл билән соқушқанда Сурийләрдин йегән зәхмидин
сақийиш үчүн Йизрәәлгә йенип кәлгән еди. Йәһу болса өзигә әгәшкәнләргә: Силәргә
лайиқ көрүнсә, Йизрәәлгә берип хәвәр бәргидәк һеч кимни шәһәрдин қачурмаңлар, де-
гән еди.
[16] Йәһу бир җәң һарвусини һайдап Йизрәәлгә барди, чүнки Йорам у йәрдә кесәл билән
ятқан еди (Йәһуданиң падишаси Аһазия Йорамни йоқлиғили чүшүп кәлгән еди). [17] Әнди
күзәтчи Йизрәәлниң мунарида туруп, Йәһу қатарлиқ бир топ адәмләрни көрди. У: «Бир
топ адәмләрни көрдум» деди. Йорам: Бир атлиқ кишини уларниң алдиға әвәтиңлар, у
улардин: — һәммә иш течлиқму? — дәп сорисун, деди. [18] Шуниң билән атлиқ бир киши
уларниң алдиға берип: — Падишаһ, һәммә иш течлиқму, дәп сориди, деди.
Йәһу: — Течлиқму, әмәсму, буниң билән немә кариң? Бурулуп мениң кәйнимдин маң,
— деди. Күзәтчи падишаға хәвәр берип: — Хәвәрчи уларниң қешиға барди, лекин қайтип
кәлмиди» — деди.
[19] Шуниң билән у йәнә бир атлиқ кишини маңдурди. У уларниң алдиға берип: — Пади-
шаһ, һәммә иш течлиқму, дәп сориди, деди.
Йәһу: — Течлиқму, әмәсму, буниң билән немә кариң? Бурулуп мениң кәйнимдин маң,
деди.
[20] Күзәтчи падишаға хәвәр берип: — Хәвәрчи уларниң қешиға барди, лекин қайтип кәл-
миди. Әнди уларниң һарву һайдиши Нимшиниң оғли Йәһуниң һайдишидәк екән, чүнки
у тәлвиләрчә һайдайду, деди.
[21] Йорам: — Һарвуни қетиңлар, дәп буйрувиди, униң җәң һарвусини қетип тәйярлиди.
Андин Исраилниң падишаси Йорам билән Йәһуданиң падишаси Аһазия, һәр бири өз

9:7 **«Йизәбәлдин интиқам алай»** — ибраний тилида «Йизәбәлниң қолидин интиқам алай».
9:8 **«һәммә әркәкләр»** — ибраний тилида: «тамға қарап сийидиған һәр бири» дәп ипадилиниду. **«аҗиз яки мәйип болсун һәммисини»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «яки қул яки һөр болсун, һәммисини...».
9:8 1Пад. 21:21
9:9 1Пад. 14:10; 15:29; 16:3,11
9:10 **«Йизрәәлдики шу парчә йәр»** — Аһаб падиша Наботтин қәстләп таритивалған йәрни көрситиду. «1Пад.» 21:1-24ни көрүң.
9:10 1Пад. 21:23
9:11 **«сәпсәтәлири»** — яки пәқәт «гәплири».
9:15 2Пад. 8:29

җәң һарвусиға олтирип, Йәһуниң алдиға беришқа чиқти; улар униң билән Йизрәәллик
Наботниң етизлиғида учрашти.
[22] Йорам Йәһуни көргәндә, «И Йәһу, һәммә иш течлиқму? дәп сориди. У: — Анаң Йизәбәл-
ниң қилған бузуқчилиқлири вә җадугәрлиги шунчә җиқ турса, қандақму течлиқ боли-
ду?! — деди.
[23] Шуниң билән Йорам һарвуни яндуруп Аһазияға: «И Аһазия, асийлиқ!» дәп вақирап
бәдәр қачти.
[24] Йәһу оқясини қолиға елип, оқ селип Йорамниң кәйни тәрипидин униң икки мүри-
синиң арилиғидин атти. Я оқи униң җүригидин тешип чиқти вә у өз һарвусиға жиқи-
лип чүшти. [25] Йәһу өз йенидики әмәлдари Бидкарға: Уни елип Йизрәәллик Наботниң
етизлиғиға ташлиғин. Ядиңда болсунки, мән билән сән униң атиси Аһабниң кәйнидин
биллә маңғанда, Пәрвәрдигар униң тоғрисида мундақ бир һөкүм-вәһийни ейтқан: —
[26] «Мән түнүгүн Наботниң қени билән униң оғуллириниң қенини көрдүм, дәйду Пәрвәр-
дигар: Мана бу қан қәрзини дәл бу етизлиқта саңа яндуримән, дәйду Пәрвәрдигар».
Әнди Пәрвәрдигарниң шу сөзи бойичә, уни елип шу йәргә ташлиғин, — деди.
[27] Йәһуданиң падишаси Аһазия буни көргәндә «Бағдики равақ йоли» билән қачти. Лекин
Йәһу униң кәйнидин қоғлап: «Уни етиңлар!» дәп буйрувиди, улар уни Иблеамниң йе-
нида, Гур егизлигигә чиққан йолда атти. У Мәгиддоғичә қечип у йәрдә өлди. [28] Шуниң
билән униң хизмәткарлири униң җәситини җәң һарвусиға селип, Йерусалимға елип
берип, «Давутниң шәһири»дә ата-бовилириниң йениға өз қәбридә дәпнә қилди [29] (Аһаб-
ниң оғли Йорамниң сәлтәнитиниң он биринчи жилида Аһазия Йәһудаға падиша болған
еди).
[30] Йәһу әнди Йизрәәлгә кәлди, Йизәбәл шуни аңлап көзлиригә сүрмә сүрүп, чачлирини
тарап, деризидин қарап туратти. [31] Йәһу дәрвазидин киргәндә у униңдин: И Зимри, өз
ғоҗаңниң қатили, һәммә иш течлиқму? — дәп сориди.
[32] Йәһу бешини көтирип, деризигә қарап туруп: — Мән тәрәптә туридиған ким бар? дәп
соривиди, икки-үч ағват деризидин униңға қариди.
[33] У: Шу аялни төвәнгә ташлаңлар, дейишигила, улар уни төвәнгә ташлиди. Шуниң билән
униң қени һәм тамға һәм атларға чечилди. У уни атлириға дәсситип үстидин өтүп кәт-
ти.
[34] Андин у өйгә кирип йәп-ичкәндин кейин: Бу ләнити аялниң җәситини тәкшүрүп, уни
дәпнә қилиңлар. Чүнки немила болмисун у падишаниң мәликисидур, деди. [35] Лекин
улар уни дәпнә қиливетәйли дәп беривиди, униң баш сүйиги, аяқлири вә қолиниң алқи-
нидин башқа һеч йерини тапалмиди.
[36] Улар йенип келип бу хәвәрни униңға дегәндә у: — Бу иш Пәрвәрдигар Өз қули Тишби-
лиқ Илияс арқилиқ ейтқан муну сөзиниң әмәлгә ашурулушидур: — «Иштлар Йизрәәл-
дики шу парчә йәрдә Йизәбәлниң гөшини йәйду. [37] Йизәбәлниң өлүги сиртта, Йизрәәл-
дики шу парчә йәрдә қиғдәк йейилип кетиду вә шуниң билән һеч ким: «У Йизәбәл екән»

9:21 «улар униң билән Йизрәәллик Наботниң етизлиғида учрашти» — «1Пад.» 21:1-24ни көрүң.
9:22 «бузуқчилиқ» — мошу йәрдә һәм зинахорлуқниң өзи һәм көчмә мәнада бутпәрәсликни көрсәтсә керәк.
9:25 «...мундақ бир һөкүм-вәһийни ейтқан» — ибраний тилида «...мундақ бир жүкни салған». Адәттә «жүк» Худаниң һөкүми яки җазасини җакалайдиған вәһийи еди.
9:26 1Пад. 21:19
9:27 ««Бағдики равақ йоли» билән» — яки «Бәйт-Һагганға баридиған йол билән».
9:27 2Тар. 22:7-9
9:31 «Зимри» — 44 жил илгири Исраил падиша Елаһдин йүз өрүп уни өлтүргән. «1Пад.» 16:9-20ни көрүң.
9:31 1Пад. 16:18
9:34 1Пад. 16:31
9:36 1Пад. 21:23

дейәлмәйду» — деди.

Йәһу Аһабниң җәмәтидикиләрни йоқитиду

10 [1] Әнди Самарийәдә Аһабниң йәтмиш оғли бар еди. Йәһу хәтләрни йезип
Самарийәгә, йәни Йизрәәлдики әмәлдар-ақсақалларға вә Аһабниң җәмәтидики
пасибанларға əвәтти. Хәтләрдә мундақ дейилди: —
[2] «Силәр билән биллә ғоҗаңларниң оғуллири, җәң һарвулири билән атлар, қорғанлиқ
шәһәр вә савут-қуралларму бардур; шундақ болғандин кейин бу хәт силәргә тәккәндә,
[3] өз ғоҗаңларниң оғуллиридин әң яхшисини таллап, өз атисиниң тәхтигә олтарғузуп,
ғоҗаңларниң җәмәти үчүн соқушқа чиқиңлар!».
[4] Лекин улар дәккә-дүккигә чүшүп интайин қорқушуп: Мана икки падиша униң алдида
пут тирәп туралмиған йәрдә, биз қандақму пут тирәп туралаймиз? — дейишти.
[5] Шуниң билән орда беши, шәһәр башлиғи, ақсақаллар билән пасибанлар Йәһуға хәвәр
йәткүзүп: Биз сениң қуллириңмиз; сән һәр немә буйрусаң шуни қилимиз; һеч кимни
падиша қилмаймиз. Саңа немә мувапиқ көрүнсә шуни қилғин, дәп ейтти.
[6] Йәһу иккинчи хәтни йезип, хәттә: — «Әгәр мән тәрәптә болуп, мениң сөзлиримгә ки-
ришкә рази болсаңлар өз ғоҗаңларниң оғуллириниң башлирини елип, әтә мошу вақит-
та Йизрәәлгә, мениң қешимға уларни кәлтүрүңлар. Әнди падишаниң оғуллири йәтмиш
киши болуп, өзлирини баққан шәһәрниң улуқлириниң қешида туратти. [7] Хәт уларға
тәккәндә улар шаһзадиләрни, йәтмишәйләнниң һәммисини өлтүрүп, башлирини севәт-
ләргә селип, Йизрәәлгә Йәһуға әвәтти. [8] Бир хәвәрчи келип Йәһуға: Улар шаһзадиләрниң
башлирини елип кәлди, дәп хәвәр бәргәндә, у: Уларни икки дога қилип, дәрвазиниң ал-
дида әтә әтигәнгичә қоюңлар, деди.
[9] Әтигәндә у чиқип, у йәрдә туруп пүткүл халайиққа: Силәр бегунасиләр; мана, мән
өзүм ғоҗамға қәст қилип уни өлтүрдүм; лекин буларниң һәммисини ким чепип өл-
түрди? [10] Әнди шуни билиңларки, Пәрвәрдигарниң һеч сөзи, йәни Пәрвәрдигар Аһабниң
җәмәти тоғрисида ейтқинидин һеч бир сөз йәрдә қалмайду. Чүнки Пәрвәрдигар Өз қули
Илияс арқилиқ ейтқиниға әмәл қилди, — деди.
[11] Андин кейин Йәһу Йизрәәлдә Аһабниң җәмәтидин қалғанларниң һәммиси, униң
тәрипидики барлиқ әрбаблар, дост-ағинилири вә каһинлирини һеч кимни қалдурмай
өлтүрди. [12] Андин у орнидин туруп, Самарийәгә барди. Йолда кетиветип «падичиларға
тәвә Бәйт-Әкәд»кә йәткәндә [13] Йәһу Йәһуда падишаси Аһазияниң қериндашлири билән
учрашти. У улардин: Силәр ким? — дәп сориди.
«Биз Аһазияниң қериндашлири, һазир падишаниң оғуллири вә ханишниң оғуллиридин
һал сориғили чүшүватимиз» — деди.
[14] У: Уларни тирик тутуңлар! дәп буйруди. Андин адәмлири уларни тирик тутти, андин
һәммисини Бәйт-Әкәдниң қудуғиниң йенида өлтүрүп, уларниң һеч бирини қоймиди.

10:6 **«башлирини елиңлар»** — Йәһуниң тәливи бәлким қәстән мүҗмәл дейилгән еди. Ибраний тилида «башлирини елиш» дегәнлик «өзлирини елип келиш» яки «өлтүрүш» дегән икки бислиқ мәнада еди. Ақсақаллар вә пасибанлар падишаниң оғуллирини өлтүргәндин кейин, Йәһу уларни «Улар мән билән тәң бу ишларға мәсъул» дәп көрситәләйтти.

10:9 **«Силәр бегунасиләр; мана, мән өзүм ғоҗамға қәст қилип уни өлтүрдүм; лекин буларниң һәммисини ким чепип өлтүрди?»** — Йәһу һейлигәрлик билән шәһәрдики вә Йизрәәлдики әмәлдарларни мән тәрәптә туриду, мән билән тәң мошу ишларға мәсъул, дәп халайиққа көрсәтмәкчи.

10:10 1Пад. 21:19, 21, 29

10:12 **««падичиларға тәвә Бәйт-Әкәд»кә»** — яки «қой падичилар жиғилидиған җай»ға...»

10:13 **«һал сориғили баримиз»** — ибраний тилида «һал сориғили чүшимиз».

10:13 2Тар. 22:8

Улар җәмий қириқ икки адәм еди. [15] У у йәрдин кетип барғанда униң алдиға чиққан
Рәкабниң оғли Йәһонадабқа йолуқти. У униңға салам қилип: Мениң көңлүм саңа садиқ
болғандәк, сениң көңлүңму маңа садиқму? — деди.
Садиқ, деди Йәһонадаб.
Йәһу: — Ундақ болса қолуңни маңа бәргин, деди. У қолини берививиди, Йәһу уни җәң
һарвусиға елип чиқип, өз йенида җай берип [16] униңға: Мән билән берип, Пәрвәрдигарға
болған қизғинлиғимни көргин, деди. Шуниң билән у уни җәң һарвусиға олтарғузуп
һайдап маңди.
[17] У Самарийәгә кәлгәндә Аһабниң җәмәтидин Самарийәдә қалғанларниң һәммисини
қирип түгәткичә өлтүрди. Бу иш Пәрвәрдигарниң Илиясқа ейтқан сөзиниң әмәлгә ашу-
рулуши еди.

Йәһуниң Баал дегән бутниң каһин-пәйғәмбәрлирини қәтл қилиши

[18] Андин Йәһу һәммә халайиқни жиғдуруп, уларға мундақ деди: — Аһаб Баалниң хизми-
тини аз қилған, лекин Йәһу униң хизмитини көп қилиду. [19] Буниң үчүн Баалниң барлиқ
пәйғәмбәрлирини, униң қуллуғида болғанларниң һәммиси билән барлиқ каһинлирини
маңа чақириңлар; һеч ким қалмисун, чүнки Баалға чоң қурбанлиқ сунғум бар; һәр ким
һазир болмиса җенидин мәһрум болиду, деди. Лекин Йәһу бу ишни баалпәрәсләрни
йоқитиш үчүн һейлигәрлик билән қилди.
[20] Шуниң билән Йәһу: Баалға хас бир һейт бекитиңлар, девиди, улар шундақ елан қилди.
[21] Йәһу пүткүл Исраилға тәклип әвәткәндә, барлиқ баалпәрәсләр кәлди; улардин һеч
бири кам қалмай кәлди. Улар Баалниң бутханисиға кирди; шуниң билән Баалниң бут-
ханиси бу бешидин йәнә бир бешиғичә лиқ толди. [22] У мурасим кийими бегигә: Һәммә
Баалпәрәсләргә ибадәт кийимлирини әчиқип бәр, девиди, у кийимләрни уларға әчиқип
бәрди.
[23] Йәһу билән Рәкабниң оғли Йәһонадаб Баалниң бутханисиға кирип баалпәрәсләргә:
Тәкшүрүп беқиңлар, бу йәрдә Пәрвәрдигарниң бәндилиридин һеч бири болмисун, бәл-
ки пәқәт баалпәрәсләр болсун, деди.
[24] Улар тәшәккүр қурбанлиқлири билән көйдүрмә қурбанлиқларни өткүзгили кирди.
Йәһу сәксән адимини тешида қоюп уларға: Мән силәрниң илкиңларға тапшурған бу
адәмләрдин бириси қолуңлардин қечип кәтсә, җениниң орнида җан берисиләр, деди.
[25] Улар көйдүрмә қурбанлиқни өткүзүп болушиғила, Йәһу орда пасибанлири вә сәр-
дарларға: Кирип уларни қәтл қилип, һеч кимни чиққили қоймаңлар, дәп буйруди. Шу-
ниң билән орда пасибанлири билән сәрдарлар уларни қилич биси билән қәтл қилип,
өлүкләрни шу йәргә ташливәтти. Андин Баалниң бутханисиниң ичкиригә кирип [26] бут
түврүкләрни Баалниң бутханисидин елип чиқип көйдүрүвәтти. [27] Улар йәнә Баалниң
түврүк-һәйкилини чеқип, Баалниң бутханисини жиқитип уни бүгүнгә қәдәр һаҗәтха-
ниға айландурди. [28] Йәһу шу йол билән Баални Исраил ичидин йоқ қилди.

Йәһуниң сәлтәнитиниң хуласиси

[29] Йәһу Нибатниң оғли Йәробоамниң Исраилни гунаға путлаштурған гуналиридин,
йәни Бәйт-Әл билән Дандики алтун мозай бутлиридин өзини жиғмиди. [30] Пәрвәрдигар

10:15 **«саңа садиқ»** — ибраний тилида «көңлүңгә садиқ» дәп ипадилиниду. **«саңа садиқ болғандәк»** — яки «саңа дурус болғандәк». **«маңа садиқму»** — яки «маңа дурусму». Бу айәттики «Рәкабниң оғли Йәһонадаб» «Йәр.» 35:1-16дә тилға елинған «Рәкабниң оғли Йәһонадаб *(Йонадаб)*»қа охшаш адәм болуши мумкин.
10:17 2Тар. 22:8
10:24 **«тәшәккүр қурбанлиқлири»** — яки пәқәт «қурбанлиқлар».
10:29 1Пад. 12:28

Йәһуға: Сән убдан қилдиң; Мениң нәзиримгә мувапиқ көрүнгинини ада қилип, Аһабниң
җәмәтигә көңлүмдики һәммә нийәтни бежа қилип пүткүзгиниң үчүн, сениң оғуллириң
төртинчи нәслигичә Исраилниң тәхтидә олтириду, деди.
[31] Лекин Йәһу пүтүн қәлбидин Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарниң муқәддәс қанунида
меңишқа көңүл бөлмиди; у Исраилни гунаға путлаштурған Йәробоамниң гуналиридин
нери турмиди.
[32-33] Шу күнләрдә Пәрвәрдигар Исраилниң зиминини кесип-кесип азайтишқа башлиди.
Чүнки Һазаәл Иордан дәриясиниң мәшриқ тәрипидин башлап Исраилниң чегаралири-
дин бөсүп өтүп уларға һуҗум қилди; у барлиқ Гилеад жутини, Арнон җилғисиниң йе-
нидики Ароәрдин тартип Гилеадтин өтүп Башанғичә, Гад, Рубән вә Манассәһниң барлиқ
жутлирини ишғал қилди.
[34] Әнди Йәһуниң башқа әмәллири һәм қилғанлириниң һәммиси, җүмлидин сәлтәни-
тиниң һәммә қудрити «Исраил падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта
пүтүлгән әмәсмиди?
[35] Йәһу өз ата-бовилири арисида ухлиди вә Самарийәдә дәпнә қилинди. Андин оғли
Йәһоаһаз униң орнида падиша болди. [36] Йәһуниң Исраилниң үстидә Самарийәдә сәл-
тәнәт қилған вақти жигирмә сәккиз жил еди.

Ханиш Аталияниң өлтүрүлүши

2Тар. 22:10-12; 23:1-21

11 [1] Әнди Аһазияниң аниси Аталия оғлиниң өлгинини көргәндә, барлиқ шаһ нәслини
өлтүрүшкә қозғалди.
[2] Лекин Йорам падишаниң қизи, йәни Аһазияниң сиңлиси Йәһошеба өлтүрүлүш алди-
да турған падишаниң оғуллириниң арисидин Аһазияниң оғли Йоашни оғриличә елип
чиқип, уни вә иник анисини ястуқ-кирлик амбириға йошуруп қойди. Йоаш шу йол
билән Аталиядин йошуруп қелинип өлтүрүлмиди. [3] Андин кейин иник аниси билән
Пәрвәрдигарниң өйидә алтә жилғичә йошурунуп турди. Шу вақитларда Аталия зимин-
да сәлтәнәт қилди.
[4] Йәттинчи жили Йәһояда адәм әвәтип Карийлар һәм орда пасибанлириниң йүз
бешилирини Пәрвәрдигарниң өйигә чақиртип келип, улар билән әһдә қилишти. У
уларға Пәрвәрдигарниң өйидә қәсәм ичкүзүп, падишаниң оғлини көрсәтти. [5] Андин
уларға буйруп: Мана силәр қилишиңлар керәк болған иш шуки: — Шабат күнидә па-
сибанлиқ нөвити кәлгән үчтин бири падишаниң ордисида пасибанлиқ күзити қил-
сун. [6] Үчтин бири Сүр дегән дәрвазида турсун вә үчтин бири орда пасибанлар һой-
лисиниң кәйнидики дәрвазида турсун; шундақ қилип силәр орда үчүн пасибанлиқ
қилисиләр. [7] Шабат күнидә пасибанлиқ нөвитини қилип болған үчтин икки қисми
Пәрвәрдигарниң өйидә падишаниң қешида пасибанлиқ қилсун. [8] Силәр падишаниң
әтрапида туруп, һәр бириңлар қолуңларға өз қуралиңларни елип, кимдәким се-
пиңлардин өткили урунса уни өлтүрүңлар; падиша чиқип-кирсә униң билән биллә
жүрүңлар, деди.
[9] Йүз бешилар каһин Йәһояда барлиқ тапилиғанлирини бежа кәлтүрүшти; һәр бир йүз

10:30 2Пад. 15:12
11:1 2Тар. 22:10
11:4 **«Карийлар»** — бәлким бир түркүм чәтәллик ләшкәрләрни көрситиду. Башқа бир нәччә хил тәрҗимилири учриши мүмкин.
11:4 2Тар. 23:1
11:6 **«Сүр дегән дәрвази»** — яки «һул дәрвазиси».

беши өз адәмлирини, һәм шабат күнидә пасибанлиқ нөвитигә кәлгәнләрни һәм пасибанлиқ нөвитидин янғанларни қалдуруп қалди; андин Йәһояда каһинниң қешиға кәлди. [10] Каһин болса Давут падишаниң Пәрвәрдигарниң өйидә сақлақлиқ нәйзә вә қалқанлирини йүз бешиларға тарқитип бәрди.
[11] Орда пасибанлири тизилип, һәр бири өз қолида қуралини тутуп, ибадәтханиниң оң тәрипидин тартип сол тәрипигичә қурбангаһ билән ибадәтханини бойлап падишаниң әтрапида турди. [12] Йәһояда шаһзадини оттуриға чиқирип униң бешиға тажни кийгүзүп, униңға гуванамиләрни берип, падиша болушқа хушбуй май билән мәсиһ қилди. Һәммәйлән чавак челип: — «Падиша яшисун!» дәп товлашти.
[13] Аталия орда пасибанлири билән хәлиқниң товлашлирини аңлиғанда, Пәрвәрдигарниң өйигә кирип, көпчиликниң арисиға кәлди. [14] У қаривиди, мана падиша қаидә-рәсим бойичә түврүкниң йенида туратти. Падишаһниң йенида әмәлдарлар билән канайчилар тизилған еди; барлиқ жут хәлқи шатлинип, канай челишатти. Буни көргән Аталия кийимлирини житип: — Асийлиқ, асийлиқ! — дәп вақириди.
[15] Амма Йәһояда каһин қошунға мәсъул болған йүз бешиларға: Уни сәплириңлар оттурисидин сиртқа чиқириветиңлар; кимдәким униңға әгәшсә қиличлансун, дәп буйруди. Чүнки каһин: — У Пәрвәрдигарниң өйидә өлтүрүлмисун, дәп ейтқан еди.
[16] Шуниң билән улар униңға йол бошитип бәрди; вә у падиша ордисиға киридиған ат йолиға йетип кәлгәндә, улар у йәрдә уни өлтүрди.
[17] Йәһояда: — «Пәрвәрдигарниң хәлқи болайли» дәп Пәрвәрдигарниң вә падиша билән хәлиқниң оттурисида бир әһдә тохтатти; падиша билән хәлиқниң оттурисида һәм бир әһдә бағланди. [18] Андин барлиқ зиминдики хәлиқ Баалниң бутханисиға берип уни бузуп ташлиди; униң қурбангаһлири билән мәбудлирини чеқип парә-парә қилип, Баалниң каһини Маттанни қурбангаһларниң алдида өлтүрди. Андин кейин Йәһояда каһин Пәрвәрдигарниң өйигә пасибанларни тайинлиди. [19] Андин у йүз бешилар, Карийлар, орда пасибанлири вә жутниң һәммә хәлқини өзи билән елип келип, падишани Пәрвәрдигарниң өйидин башлап чүшүп, ордидики «Пасибанларниң дәрвазиси»дин падишаниң ордисиға киргүзди; Йоаш падишалиқ тәхтигә олтарди.
[20] Жутниң барлиқ хәлқи шатлинатти; улар Аталияни падишаниң ордисиниң йенида қиличлап өлтүргәндин кейин, шәһәр тинич болуп қалди.

Йәһоаш Йәһудаға падиша болиду

2Тар. 24:1-27

[21] Йәһоаш йәттә яшқа киргәндә падиша болди.

12 [1] Йәһуниң сәлтәнитиниң йәттинчи жилида Йәһоаш падиша болди; у қириқ жил
Йерусалимда сәлтәнәт қилди. Униң аниси Бәәр-Шебалиқ Зибияһ еди. [2] Йәһоаш
Йәһояда каһин униңға несиһәт қилип турған барлиқ күнләрдә, Пәрвәрдигарниң

11:9 2Тар. 23:8
11:16 **«улар униңға йол бошитип ... ат йолиға йетип кәлгәндә, улар у йәрдә уни өлтүрди»** — яки «улар уни тутуп падиша ордисиға киридиған ат йолиға йетип кәлгәндә, шу йәрдә уни өлтүрди».
11:17 2Тар. 23:16
12:1 **«Йәһоаш»** — «Йоаш»ниң башқа шәкли.

нәзиридә дурус болғанни қилди. [3] Пәқәт «жуқури жайлар»ла йоқитилмиди; хәлиқ
йәнила «жуқури жайлар»ға чиқип қурбанлиқ қилип хушбуй яқатти.
[4] Йәһоаш каһинларға: — Пәрвәрдигарниң өйигә Худаға аталған һәммә пул, жүмлидин
ройхәттин өткүзүлгән һәр кишиниң баж пули, қәсәм ичкәнләрниң пули вә һәр ким их-
тияри билән Пәрвәрдигарниң өйигә беғишлап әкәлгән һәммә пулни [5] каһинлар ғәзни-
чиләрдин тапшурувелип Пәрвәрдигарниң өйиниң қайси йери бузулған болса, шу пулни
ишлитип шуларни оңшисун, деди.
[6] Лекин Йәһоаш падишаниң сәлтәнитиниң жигирмә үчинчи жилиғичә, каһинлар
ибадәтханиниң бузулған йәрлирини техичә оңлимиған еди. [7] Андин Йәһоаш падиша
Йәһояда каһин вә башқа каһинларни чақирип уларға: — Немишкә ибадәтханиниң бу-
зулған йәрлирини оңшимидиңлар? Мундин кейин ғәзничиләрдин пул алмаңлар вә
өзүңлар ибадәтханиниң бузулған йәрлирини оңлатмаңлар, деди.
[8] Шуниң билән каһинлар мақул болушуп: Биз буниңдин кейин хәлиқтин пул алмаймиз
һәм өзимиз ибадәтханиниң бузулған йәрлиниму оңшимаймиз, деди.
[9] Әнди Йәһояда каһин бир сандуқни елип чиқип, япқучидин бир төшүк тешип уни қур-
бангаһниң йениға қойди; кишиләр Пәрвәрдигарниң өйигә киргәндә, у оң тәрәптә ту-
ратти. Дәрвазиға қарайдиған каһинлар Пәрвәрдигарниң өйигә кәлтүрүлгән барлиқ
пулни униңға салатти. [10] Вә шундақ болаттики, улар сандуқта көп пул чүшкәнлигини
көрсә, падишаниң кативи билән баш каһин ибадәтханиға чиқип, Пәрвәрдигарниң өйи-
дики пулни халтиға чигип, санап қоятти. [11] Андин улар Пәрвәрдигарниң өйини оңшай-
диған иш башлириға өлчәп-һесаплап берәтти. Улар болса уни Пәрвәрдигарниң өйини
оңшайдиған яғаччи билән тамчилар, [12] ташчилар билән таштирашларға берәтти. Улар
мошу пулни Пәрвәрдигарниң өйиниң бузулған йәрлирини оңшашқа лазим болған яғач
билән оюлған ташларни сетивелишқа, шуниңдәк ибадәтханини оңшашқа вә һәммә
башқа чиқимға ишлитәтти. [13] Лекин Пәрвәрдигарниң өйигә кәлтүрүлгән пул ибадәтха-
ниға атилидиған күмүч қача-қучилар, пичақлар, пиялиләр, канайлар, я алтундин яки
күмүчтин ясалған башқа һәр қандақ нәрсиләрни яситишқа ишлитилмәйтти. [14] Улар бәл-
ки шу пулни иш бешилириға берип, Пәрвәрдигарниң өйини оңшитатти. [15] Улар пулни
иш бежиргүчиләрниң ишләмчиләргә тәқсим қилип бериши үчүн тапшуратти; лекин
униң һесаватини қилмайтти; чүнки булар инсап билән иш қилатти. [16] Лекин итаәтсиз-

12:2 **«Йәһоаш Йәһояда каһин униңға несиһәт қилип турған барлиқ күнләрдә, ... дурус болғанни қилди.»** — бу сөзгә қариғанда Йоаш Йәһояда өлгәндин кейин Пәрвәрдигарниң йолидин чиқип кәтти; вә дәрвәқә шундақ болди *(«2Тар.» 24:17-27ни көрүң)*.

12:3 **«жуқури жайлар»** — Тәвраттики «Кан.» 12:5-14дә вә башқа мунасивәтлик йәрләрдә, Худа Исраилларға: Бириси Маңа атап қурбанлиқ қилса, пәқәт «Өзүм таллиған жай»да қурбанлиқ қилсун, дәп тапилайду. Исраилниң тарихида Худа мошундақ қурбанлиқ қилидиған бир нәччә жайни бекиткән еди *(бир вақитта пәқәт бирла жайни бекитәтти)*. Бирақ Исраиллар бәлким өз қолайлиғини көзләп *(вә бәлким бутпәрәсләрниң иш-һәрикәтлирини дорап)* Худаниң әмрини нәзиридин сақит қилип тағ чоққилири қатарлиқ жуқури жайларда Худаға ибадәт қилип қурбанлиқ қилатти. Буниң шундақ бир хәтири бар едики, улар әтрапидики бутпәрәсләрниң тәсирини қобул қилип, шу йәрдә һәр хил бутларғиму чоқунуп, һәтта бутпәрәсләргә әгишип «инсан қурбанлиқ»ларниму қилиши мүмкин вә дәрвәқә көп вақитларда шундақ қилатти *(мәсилән, «Әз.» 16:21, 20:26ни көрүң)*.

12:4 **«ройхәттин өткүзүлгән һәр кишиниң баж пули, қәсәм ичкәнләрниң пули»** — «Мис.» 30:11-16, «Лав.» 27-бапни көрүң.

12:4 2Пад. 22:3-21

12:5 **«каһинлар ғәзничиләрдин...»** — яки «каһинлар өз тонушлиридин...». «Каһинлар» — ибраний тилида «һәр бир каһин...» дейилиду — демәк, һәр бир каһинниң бу ишқа болған айрим мәсъулийити барлиғи сәл тәкитлиниду.

12:7 **«...Мундин кейин ғәзничиләрдин пул алмаңлар вә өзүңлар ибадәтханиниң бузулған йәрлирини оңлатмаңлар»** — бу сөзгә қариғанда каһинлар һеч болмиғанда ибадәтханини оңшитиш хизмитидә мәсъулийәтсизлик қилған болса керәк. Бу сөзләрдин улар мошу пулларни хиянәт қилғанлиғи натайин.

– Башқа бир хил тәрҗимиси: «Муниңдин башлап ибадәтханиниң бузулған йәрлирини оңлитиш мәхситидә башқа ғәзничиләрдин пул алмаңлар». 8-айәт бизниң тәрҗимимизгә масрақ келиду.

12:12 **«таштирашлар»** — йәни таш нәқишчиләр еди.

лик қурбанлиғи пули билән гуна қурбанлиғиға мунасивәтлик пуллар Пәрвәрдигарниң
өйигә елип келинмәйтти; у каһинларға тәвә еди.
17 У вақитта Сурийә падишаси Һазаәл Гат шәһиригә һуҗум қилип, уни ишғал қилди. Ан-
дин Һазаәл Йерусалимға һуҗум қилишқа йүзләнди. 18 Шуниң билән Йәһуданиң пади-
шаси Йәһоаш өз ата-бовилири болған Йәһуда падишалири Йәһошафат, Йорам вә Аһазия
Пәрвәрдигарға тәқдим қилған һәммә муқәддәс буюмларни, вә өзи тәқдим қилғанлири-
ни Пәрвәрдигарниң өйи һәм падишаниң ордисиниң ғәзнилиридин издәп тапқан барлиқ
алтунға қошуп, һәммисини Сурийәниң падишаси Һазаәлгә әвәтти; андин Һазаәл Йеру-
салимдин чекинди.
19 Йоашниң башқа әмәллири һәм қилғанлириниң һәммиси «Йәһуда падишалириниң та-
рих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?
20 Әнди Йәһоашниң хизмәткарлири униңға қәст қилип Силла давини тәрипидики Мил-
ло қәлъәсидә уни өлтүрди. 21 Униң хизмәткарлиридин Шимеатниң оғли Йозақар вә
Шомәрниң оғли Йәһозабад уни зәхимләндүрди, шуниң билән у өлди. У өз ата-бовили-
риниң арисида «Давутниң шәһири»дә дәпнә қилинди. Оғли Амазия униң орнида пади-
ша болди.

Йәһоаһаз Исраил үстидин һөкүм сүриду

13 1 Аһазияниң оғли, Йәһуданиң падишаси Йоашниң сәлтәнитиниң жигирмә үчинчи
жили, Йәһуниң оғли Йәһоаһаз Самарийәдә Исраилға падиша болуп, Самарийәдә
он йәттә жил сәлтәнәт қилди. 2 У Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилип,
Исраилни гунаға путлаштурған Нибатниң оғли Йәробоамниң гуналириға әгишип
маңди; у улардин һеч чиқмиди. 3 Буниң үчүн Пәрвәрдигарниң ғәзиви Исраилға
қозғалди; у уларни Сурийәниң падишаси Һазаәлниң вә Һазаәлниң оғли Бән-Һададниң
қолиға тапшуруп бәрди.
4 Йәһоаһаз Пәрвәрдигардин рәһим тилиди; вә Пәрвәрдигар Исраилниң қисилип қалған-
лиғини көрүп дуасиға қулақ салди. Чүнки Сурийәниң падишаси уларға зулум қилива-
татти. 5 Пәрвәрдигар Исраилға бир қутқузғучи тайинлиди; шуниң билән улар Сурийләр-
ниң қолидин азат болуп қутулди. Кейин Исраил йәнә бурунқидәк өз өй-чедирлиридә
маканлашти. 6 Лекин улар Исраилни гунаға путлаштурған Йәробоам җәмәтиниң гуна-
лиридин чиқмиди; улар йәнила шу йолда маңатти. Һәтта Самарийәдә бир «Ашәраһ»
бутму қалған еди.
7 Сурийәниң падишаси Йәһоаһазға пәқәт әллик атлиқ ләшкәрни, он җәң һарвуси билән
он миң пиядә әскиринила қалдурған еди. Чүнки у Йәһоаһазниң қошунини йоқитип ха-
мандики топа-чаңдәк қиливәткән еди.
8 Әнди Йәһоаһазниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси, җүмлидин сәлтәни-
тиниң һәммә қудрити «Исраил падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта
пүтүлгән әмәсмиди? 9 Йәһоаһаз ата-бовилириниң арисида ухлиди вә Самарийәдә дәпнә
қилинди. Андин оғли Йоаш орнида падиша болди.

12:17 2Пад. 8:12; 13:25; 2Тар. 24:23
12:18 2Пад. 18:15
12:19 **«Йәһуда падишалириниң тарих-тәзкирилири»** — бу китап Тәвраттики «Тарих-тәзкирә» әмәс, бирақ шүбһисизки, Тәвраттики «Тарих-тәзкирә» униңдин көп учурлар алған еди.
12:20 2Пад. 14:5
13:6 **««Ашәраһ» бутлар»** — бәлким бутпәрәсликкә беғишланған дәрәқләрдур. Дәрәқләр бәлким аял бут шәклидә оюлған яки нәқишләнгән болуши мүмкин.

Йоаш Самарийә үстидин һөкүм сүриду
«Йоаш»ниң башқа шәкли «Йәһоаш»

10 Йәһуданиң падишаси Йоашниң сәлтәнитиниң оттуз йәттинчи жилида Йәһоаһазниң
оғли Йәһоаш Самарийәдә Исраилға падиша болуп, он алтә жил сәлтәнәт қилди. 11 У
Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилди; у Исраилни гунаға путлаштурған,
Нибатниң оғли Йәробоамниң гуналириниң һеч қайсисини ташлимиди; у шу йолда
маңатти.
12 Әнди Йоашниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси, жүмлидин униң Йәһу-
даниң падишаси Амазия билән жәң қилип көрсәткән қудрити «Исраил падишалириниң
тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди? 13 Йоаш ата-бовилириниң ари-
сида ухлиди вә Йәробоам униң тәхтигә олтарди. Йоаш Самарийәдә Исраилниң падиша-
лири арисида дәпнә қилинди.

Елишаниң ахирқи бешарити

14 Елиша өз әҗилини йәткүзидиған кесәл билән ятти. Исраилниң падишаси Йоаш униң
қешиға келип униң йүзигә еңишип жиғлап: И атам, и атам, Исраилниң жәң һарвуси һәм
атлиқ әскәрлири!» дәп пәряд көтәрди.
15 Елиша униңға: Бир я билән я оқлирини кәлтүргин, деди. У я билән я оқлирини кәлтүр-
гәндә 16 Елиша Исраилниң падишасиға: Қолуңни яға селип тутқин, деди. У қолини қой-
ғанда Елишаму қоллирини падишаниң қоллириниң үстигә қоюп, униңға: 17 — Мәшриқ
тәрәптики деризини ачқин, деди. У уни ачқанда Елиша: Атқин, деди. У етивиди, Елиша
униңға: Мана бу Пәрвәрдигарниң нусрәт я оқи, йәни Сурийәниң үстидин нусрәт қази-
нидиған я оқидур. Сән Сурийләрни йоқатқичә Афәқтә улар билән жәң қилисән, деди.
18 Андин у: — Я оқлирини қолуңға алғин, деди. Уларни алғанда, Елиша Исраилниң па-
дишасиға: Улар билән йәргә урғин, деди. У үч қетим уруп тохтиди. 19 Худаниң адими
униңға аччиқлинип: Сән бәш-алтә қетим урушуңға тоғра келәтти. Шундақ қилған бол-
саң, сән Сурийләрни уруп йоқитип үзүл-кесил мәғлуп қилаттиң; лекин әнди Сурийләр-
ни уруп, пәқәт үч қетимла мәғлуп қилалайсән, деди.
20 Елиша өлүп дәпнә қилинди.
Әнди һәр жили, жил бешида Моаблардин топ-топ булаңчилар жутқа паракәндичилик
салатти. 21 Бир күни шундақ болдики, хәлиқ бир өлгән адәмни йәрлигигә қоюватқанда,
мана, улар бир топ булаңчиларни көрүп қалди, улар жәсәтни Елишаниң гөригә ташли-
ди. Жәсәт Елишаниң устихиниға тәккәндә, у тирилип, қопуп тик турди.
22 Амма Сурийәниң падишаси Һазаәл болса Йәһоаһазниң һәммә күнлиридә Исраилға за-
лимлиқ қилатти. 23 Лекин Пәрвәрдигар уларға меһриван болуп ич ағритатти; Ибраһим
билән Исһақ вә Яқупқа бағлиған әһдиси түпәйлидин У уларға илтипат қилип, уларни
бүгүнгә қәдәр һалак қилмай, Өз һозуридин чиқириветишни халимиған еди.
24 Сурийәниң падишаси Һазаәл өлди вә оғли Бән-Һадад униң орнида падиша болди. 25 Ан-
дин кейин Йәһоаһазниң оғли Йәһоаш Һазаәлниң оғли Бән-Һададниң қолидин Һазаәл өз
атиси Йәһоаһаздин жәңдә тартивалған шәһәрләрни яндурувалди. Йәһоаш уни уруп, үч
қетим мәғлуп қилип, шуниң билән Исраилниң шәһәрлирини яндурвалди.

13:10 **«Йәһоаш»** — «Йоаш»ниң башқа шәкли.
13:14 **«Исраилниң жәң һарвуси»** — яки «Исраилниң жәң һарвулири». **«Исраилниң жәң һарвуси һәм атлиқ әскәрлири!»** — дегән ибарә бәлким падишаниң Елиша пәйғәмбәргә болған һөрмитини билдүрәтти — Елиша пәйғәмбәр *(Илияс пәйғәмбәрдәк)* Исраилға һәм башпанаһ һәм өзи «бир кишилик қошун»дәк болуп кәлгән еди.
13:14 2Пад. 2:12
13:17 1Пад. 20:30

Амазиянич Йәһудаға болған сәлтәнити

2Тар. 25:1-28

14 [1] Исраилниң падишаси Йәһоаһазниң оғли Йоашниң сәлтәнитиниң иккинчи
жилида Йәһудадики Йоашниң оғли Амазия Йәһудаға падиша болди. [2] Падиша
болғанда у жигирмә бәш яшқа киргән еди; у Йерусалимда жигирмә тоққуз жил сәлтәнәт
қилди. Униң аниси Йерусалимлиқ Йәһоаддан еди.
[3] Амазия Пәрвәрдигарниң нәзиридә дурус болғанни қилатти, лекин әҗдати Давут
қилғандәк әмәс, бәлки атиси Йоашниң барлиқ қилғанлири бойичә иш көрәтти. [4] Пәқәт
«жуқури җайлар»ла йоқитилмиди; хәлиқ йәнила «жуқури җайлар»ға чиқип қурбанлиқ
қилип хушбуй яқатти.
[5] Вә шундақ болдики, сәлтәнити униң қолида муқим болғанда, у падиша атисини өлтүргән хизмәткарлирини тутуп өлтүрди. [6] Лекин Мусаға чүшүрүлгән қанун китавида
Пәрвәрдигарниң: «Атиларни оғуллири үчүн өлүмгә мәһкүм қилишқа болмайду я оғуллирини атилири үчүн өлүмгә мәһкүм қилишқа болмайду, бәлки һәр бири өз гунайи үчүн өлүмгә мәһкүм қилинсун» дәп пүтүлгән әмри бойичә, у өлтүргүчиләрниң балилирини өлүмгә мәһкүм қилмиди.
[7] У «Шор вадиси»да Едомийлардин он миң әскәрни өлтүрди вә җәң қилип Селани ишғал
қилип уни Йоқтәәл дәп атиди; бүгүнгичә у шундақ атилип кәлмәктә. [8] Андин кейин Ама-
зия Исраилниң падишаси Йәһуниң нәвриси, Йәһоаһазниң оғли Йәһоашниң алдиға әлчиләрни мандуруп: «Қени, җәң мәйданида йүз турандә көрүшәйли» деди.
[9] Исраилниң падишаси Йәһоаш Йәһуданиң падишаси Амазияға әлчи әвәтип мундақ сөзләрни йәткүзди: — «Ливандики тикән Ливандики кедир дәриғигә сөз әвәтип: Өз қизиңни оғлумға хотунлуққа бәргин, деди. Лекин Ливандики бир явайи һайван өтүп кетиветип, тикәнни дәссивәтти.
[10] Сән дәрвәқә Едомниң үстидин ғәлибә қилдиң; көңлүңдә өз-өзүңдин мәғрурлинип кәттиң. Әнди яйрап пәхирлән, бирақ өйдә қалғин; немишкә бешиңға күлпәт кәлтүрүп, өзүңни вә өзүң билән Йәһудани балаға жиқитисән?».
[11] Амма Амазия қулақ салмиди. Исраилниң падишаси Йәһоаш җәңгә чиқти; шуниң билән
у Йәһуданиң падишаси Амазия билән Йәһудадики Бәйт-Шәмәштә учришип соқушти.
[12] Йәһуданиң адәмлири Исраилниң адәмлири тәрипидин тирипирән қилинип, һәр бири
өз өйигә қечип кәтти. [13] Вә Исраилниң падишаси Йәһоаш Бәйт-Шәмәштә Аһазияниң нәвриси, Йәһоашниң оғли, Йәһуданиң падишаси Амазияни әсир қилип, Йерусалимға елип барди; у Йерусалимниң сепилиниң Әфраим дәрвазисидин тартип бүҗәк дәрвазисиғичә болған төрт йүз гәзлик бир бөлигини өрүвәтти.
[14] У Пәрвәрдигарниң өйидин һәмдә падишаниң ордисидики ғәзнидин тепилған барлиқ алтун-күмүч, һәммә қача-қучиларни буливалди вә кепиллик сүпитидә бир нәччә
тутқунни елип Самарийәгә йенип кәтти. [15] Амма Йәһоашниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси, җүмлидин униң Йәһуданиң падишаси Амазия билән җәң қилип көрсәткән қудрити «Исраил падишалириниң Тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән

14:2 2Тар. 25:1

14:3 **«әҗдати Давут»** — ибраний тилида «атиси Давут».

14:6 Қан. 24:16; Әз. 18:20

14:10 **«Немишкә бешиңға күлпәт кәлтүрүп, өзүңни вә өзүң билән Йәһудани балаға жиқитисән?»** — Йәһоаш ейтқан тәмсилниң умумий мәнаси: «Сән пәқәт бир тикәндурсән, өзүм кедирдәк улуқ адәммән, өзүңгә унчивала ишинип кәтмә. Сениң улуқ планиң һәртүрлүк тәсадипийлиқтин мәғлуп болуши мүмкин» дегәндәк. Гәрчә Йәһоаш падишани «бутпәрәс капир» дәп һесаплиғили болсиму, мошу йәрдә униң несиһәти тоғра еди.

14:13 **«төрт йүз гәзлик...»** — Тәвратта «гәз» *(яки «җайнәк»)* қолниң җәйнәктин бармақниң учиғичә болған узунлуғи, йәни 0.454 метр узунлуқ еди.

әмәсмиди?
[16] Йәһоаш өз ата-бовилириниң арисида ухлиди вә Самарийәдә Исраилниң падишали-
риниң арисида дәпнә қилинди. Оғли Йәробоам униң орниға падиша болди. [17] Исраил-
ниң падишаси Йәһоаһазниң оғли Йәһоаш өлгәндин кейин, Йәһоашниң оғли, Йәһуданиң
падишаси Амазия он бәш жил өмүр көрди. [18] Әнди Амазияниң башқа әмәллири һәм
қилғанлириниң һәммиси «Йәһуда падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән китап-
та пүтүлгән әмәсмиди? [19] У Йерусалимда бәзиләр уни қәстләшкә киришкән еди, Лақиш
шәһиригә қечип кәтти; лекин қәстлигүчиләр кәйнидин Лақишқа адәм әвәтип у йәрдә
уни өлтүрди. [20] Андин улар уни атларға артип Йерусалимға елип барди. У Йерусалимда
ата-бовилириниң арисида «Давутниң шәһири»дә дәпнә қилинди. [21] Йәһуданиң барлиқ
хәлқи униң он алтә яшқа киргән оғли Азарияни тикләп, уни атиси Амазияниң орни-
да падиша қилди. [22] (падиша атиси ата-бовилириниң арисида ухлиғандин кейин, Елат
шәһирини қайтидин ясап, Йәһудаға йәнә тәвә қилғучи дәл Азария еди).

Йәробоам II-ниң Исраил үстигә падиша болуши

[23] Йәһуданиң падишаси Йоашниң оғли Амазияниң сәлтәнитиниң он бәшинчи жилида,
Исраилниң падишаси Йәһоашниң оғли Йәробоам һөкүм сүрүшкә башлап, Самарийәдә
қириқ бир жил сәлтәнәт қилди. [24] У Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилди; у
Исраилни гунаға путлаштурған Нибатниң оғли Йәробоамниң гуналириниң һеч бирини
ташлимиди.
[25] Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарниң өз қули Гат-Һәфәрлик Амиттайниң оғли Юнус
пәйғәмбәр арқилиқ ейтқан сөзи әмәлгә ашурулуп, у шималда Хамат райониға кириш
еғизидин тартип жәнупта «Арабаһ деңизи»ғичә Исраилниң чегаралирини кеңәйтип
әслигә кәлтүрди. [26] Чүнки Пәрвәрдигар Исраилниң тартқан азаплириниң интайин қат-
тиқ екәнлигини көрди; аҗизлар һәм мәйиплардин башқа һеч ким қалмиди, Исраилға
мәдәткар йоқ еди. [27] Пәрвәрдигар: «Исраилниң намини асманниң астидин йоқитимән»
дегән әмәс еди; шуңа У Йәһоашниң оғли Йәробоамниң қоли билән уларни қутқузди.
[28] Әнди Йәробоамниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси, җүмлидин униң
сәлтәнитиниң қудрити вә қандақ җәң қилип, әсли Йәһудаға тәвә болған Дәмәшқ билән
Хаматни яндурувалғанлиғи «Исраил падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән ки-
тапта пүтүлгән әмәсмиди?
[29] Йәробоам ата-бовилири, йәни Исраилниң падишалириниң арисида ухлиди вә оғли
Зәкәрия униң орнида падиша болди.

Азария — йәни Уззия — Йәһудаға сәлтәнәт қилиду

2Тар. 26:1-23

14:19 2Тар. 25:27
14:21 2Тар. 26:1
14:22 **«падиша ...Елат шәһирини қайтидин ясап, Йәһудаға йәнә тәвә қилғучи дәл Азария еди»** — яки «падиша атиси өз ата-бовилириниң арисида ухлиғандин кейин, Азария Елат шәһирини қайтидин ясап уни Йәһудаға йәнә тәвә қилди»
14:25 **«Хамат райониға кириш еғизидин тартип...»** — яки «Либо-Хаматтин тартип...». **«Арабаһ деңизи»** — «Өлүк Деңиз»дур.
14:25 Юн. 1:1; Мат. 12:39, 40
14:26 **«аҗизлар һәм мәйиплардин башқа һеч ким қалмиди, Исраилға мәдәткар йоқ еди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «мәйли қул болсун, һөр болсун, Исраилға мәдәткар йоқ еди».

15 1 Исраилниң падишаси Йәробоамниң сәлтәнитиниң жигирмә йәттинчи жилида
Амазияниң оғли Азария Йәһуданиң падишаси болди. 2 Он алтә яшқа киргәндә
падиша болуп Йерусалимда әллик икки жил сәлтәнәт қилди. Униң анисиниң исми
Йәколия болуп, у Йерусалимлиқ еди. 3 У атиси Амазияниң барлиқ қилғанлиридәк
Пәрвәрдигарниң нәзиридә дурус болғанни қилатти. 4 Пәқәт «жуқури жайлар»ла
йоқитилмиди; хәлиқ йәнила «жуқури жайлар»ға чиқип қурбанлиқ қилип хушбуй
яқатти.
5 Амма Пәрвәрдигар падишани уруп, униң өлүмигичә уни мохо кесилигә муптила
қилғач, у айрим өйдә туратти вә падишаниң оғли Йотам ордини башқуруп жутниң
хәлқиниң үстигә һөкүм сүрәтти.
6 Азарияниң башқа әмәллири һәм қилғанлириниң һәммиси «Йәһуда падишалириниң
тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди? 7 Азария ата-бовилириниң ари-
сида ухлиди; кишиләр уни «Давутниң шәһири»дә ата-бовилириниң арисида дәпнә қил-
ди. Оғли Йотам униң орнида падиша болди.

Исраил үстигә йәнә бир нәччә падиша қисқа вақит сәлтәнәт қилиду

8 Йәһуда падишаси Азарияниң сәлтәнитиниң оттуз сәккизинчи жилида, Йәробоамниң
оғли Зәкәрия Самарийәдә Исраилға падиша болуп, алтә ай сәлтәнәт қилди. 9 У ата-бови-
лири қилғандәк Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилатти; у Исраилни гунаға
путлаштурған Нибатниң оғли Йәробоамниң гуналиридин чиқмиди.
10 Ябәшниң оғли Шаллум униңға қәст қилип, уни хәлиқниң алдида уруп өлтүрди вә
униң орнида падиша болди. 11 Зәкәрияниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәмми-
си «Исраил падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?
12 Униң өлтүрүлүши Пәрвәрдигарниң Йәһуға: — Сениң оғуллириң төртинчи нәслигичә
Исраилниң тәхтидә олтириду, дегән сөзини әмәлгә ашурди. Дәрвәқә шундақ болди.
13 Ябәшниң оғли Шаллум Йәһуда падишаси Азарияниң сәлтәнитиниң оттуз тоққузин-
чи жилида падиша болуп, Самарийәдә толуқ бир ай сәлтәнәт қилди. 14 Гадиниң оғли
Мәнаһәм Тирзаһдин чиқип, Самарийәгә келип, Ябәшниң оғли Шаллумни шу йәрдә уруп
өлтүрди вә униң орнида падиша болди.
15 Шаллумниң башқа ишлири, җүмлидин униң қәст қилишлири, мана «Исраил падиша-
лириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгәндур.
16 Шу чағда Мәнаһәм Типсаһ шәһиригә һуҗум қилип, у йәрдә туруватқанларниң һәмми-
сини өлтүрди; у йәнә Тирзаһдин тартип униңға тәвә барлиқ зиминлирини вәйран қил-
ди. Улар тән берип дәрвазини ачмиғини үчүн шәһәргә шундақ һуҗум қилдики, һәтта
униңдики җими һамилдар аялларниң қарнини житип өлтүрди.

Мәнаһәмниң Исраил үстигә болған сәлтәнити

17 Йәһуда падишаси Азария сәлтәнитиниң оттуз тоққузинчи жилида, Гадиниң оғли
Мәнаһәм Исраилға падиша болуп, Самарийәдә он жил сәлтәнәт қилди. 18 У Пәрвәрдигар-
ниң нәзиридә рәзил болғанни қилип, пүтүн өмридә Исраилни гунаға путлаштурған Ни-
батниң оғли Йәробоамниң гуналиридин чиқмиди. 19 Асурийәниң падишаси Пул Исраил
зиминиға таҗавуз қилди; у вақитта Мәнаһәм: «Падишаһлиғимниң мустәһкәмлиги үчүн

15:1 **«Азария»** — «Азария»ниң башқа шәкли «Уззия».
15:1 2Пад. 14:21; 2Тар. 26:1
15:2 2Тар. 26:1, 3; 2Тар. 27:3
15:5 **«Пәрвәрдигар падишани уруп, униң өлүмигичә уни мохо кесилигә муптила қилғач, у айрим өйдә туратти»** — бу вақиә тоғрилиқ «2Тар.» 26:16-21ни көрүң.
15:12 2Пад. 10:30

маңа ярдәм қилғайла» дәп униңға миң талант күмүч бәрди. [20] Мәнаһәм Асурийәниң
падишасиға беридиған шу пулни Исраилниң һәммә бай адәмлиригә баж селиш билән
алди; у һәр биридин әллик шәкәл күмүч алди. Шуниң билән Асурийәниң падишаси қай-
тип кәтти вә бу зиминда туруп қалмиди.
[21] Мәнаһәмниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси «Исраил падишалириниң
тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди? [22] Мәнаһәм ата-бовилириниң
арисида ухлиди вә оғли Пәкаһия орнида падиша болди.

Пәкаһияниң Исраил үстигә болған сәлтәнити

[23] Йәһуда падишаси Азарияниң сәлтәнитиниң әллигинчи жилида, Мәнаһәмниң оғли
Пәкаһия Самарийәдә Исраилға падиша болуп, икки жил сәлтәнәт қилди. [24] У Пәрвәрди-
гарниң нәзиридә рәзил болғанни қилип, Исраилни гунаға путлаштурған Нибатниң оғли
Йәробоамниң гуналиридин чиқмиди.
[25] Вә униң сәрдари Рәмалияниң оғли Пикаһ униңға қәст қилип уни Самарийәдә, падиша
ордисидики қәлъәдә өлтүрди; шу ишта Аргоб билән Арийә вә әллик Гилеадлиқ киши
Пикаһ тәрәптә турди; у Пәкаһияни өлтүрүп униң орнида падиша болди. [26] Пәкаһияниң
башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси болса, мана «Исраил падишалириниң та-
рих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгәндур.

Пикаһниң Исраил үстигә болған сәлтәнити

[27] Йәһуданиң падишаси Азарияниң сәлтәнитиниң әллик иккинчи жилида, Рәмалияниң
оғли Пикаһ Самарийәдә Исраилға падиша болуп, жигирмә жил сәлтәнәт қилди. [28] У
Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилип Исраилни гунаға путлаштурған Ни-
батниң оғли Йәробоамниң гуналиридин чиқмиди.
[29] Исраилниң падишаси Пикаһниң күнлиридә Асурийәниң падишаси Тиглат-Пиләсәр
келип Ийон, Абәл-Бәйт-Маакаһ, Яноаһ, Кәдәш, Һазор, Гилеад, Галилийә, жүмлидин Наф-
талиниң пүткүл зиминини ишғал қилип, шу йәрдики хәлиқни тутқун қилип, Асурийәгә
елип барди.
[30] Әлаһниң оғли Һошия Рәмалияниң оғли Пикаһқа қәст қилип уни өлтүрди. Уззияниң
оғли Йотамниң сәлтәнитиниң жигирминчи жилида, у Пикаһниң орнида падиша болди.
[31] Пикаһниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси болса, мана «Исраил падиша-
лириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгәндур.

Йотамниң Йәһуда үстигә болған сәлтәнити

2Тар. 27:1-9

[32] Исраилниң падишаси Рәмалияниң оғли Пикаһниң сәлтәнитиниң иккинчи жилида,
Уззияниң оғли Йотам Йәһудаға падиша болди. [33] У падиша болғанда жигирмә бәш яшқа
киргән болуп, Йерусалимда он алтә жил сәлтәнәт қилди. Униң анисиниң исми Йәруша
еди; у Задокниң қизи еди.
[34] Йотам атиси Уззияниң барлиқ қилғанлиридәк Пәрвәрдигарниң нәзиридә дурус
болғанни қилатти. [35] Пәқәт «жуқури жайлар»ла йоқитилмиди; хәлиқ йәнила «жуқури
жайлар»ға чиқип қурбанлиқ қилип хушбуй яқатти.

15:19 **«миң талант күмүч»** — бир талант бәлким 30.6 килограм еди, шуңа бу 30.6 тонна күмүч еди.
15:19 1Тар. 5:26
15:20 **«әллик шәкәл»** — бәлким 570 грам күмүч болатти.
15:29 Йәш. 8:23
15:30 **«Уззия»** — «Азария»ниң иккинчи шәклидур.
15:33 2Тар. 27:1-9

Пәрвәрдигарниң өйиниң «Жуқириқи дәрвaза»сини ясиғучи шу еди.
[36] Йотамниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси «Исраил падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?
[37] Шу чағларда Пәрвәрдигар Сурийәниң падишаси Рәзин билән Рәмалияниң оғли Пикаһни Йәһудаға һуҗум қилишқа қозғиди.
[38] Йотам ата-бовилири арисида ухлиди вә ата-бовилириниң арисида атиси Давутниң шәһиридә дәпнә қилинди. Оғли Аһаз орнида падиша болди.

Аһазниң Йәһуда үстигә болған сәлтәнити

2Тар. 28:1-27

16 [1] Рәмалияниң оғли Пикаһниң он йәттинчи жилида, Йотамниң оғли Аһаз Йәһудаға
падиша болди. [2] Аһаз падиша болғанда жигирмә яшқа киргән болуп, Йерусалимда
он алтә жил сәлтәнәт қилған еди. У атиси Давут қилғандәк әмәс, әксичә Худаси
Пәрвәрдигарниң нәзиридә дурус болғанни қилмиди. [3] У Исраилниң падишалириниң
йолида маңатти, һәтта Пәрвәрдигар Исраилниң алдидин һайдап чиқарған әлләрниң
жиркиничлик гуналириға әгишип, өз оғлини оттин өткүзүп көйдүрди. [4] У «жуқури
җайлар»да, дөңләрдә вә һәр бир көк дәрәқләрниң астида қурбанлиқ қилип, күҗә
көйдүрәтти.
[5] Шу вақитта Сурийәниң падишаси Рәзин билән Исраилниң падишаси, Рәмалияниң оғли
Пикаһ Йерусалимға һуҗум қилип, падиша Аһазни муһасиригә елип қоршивалғини
билән, лекин уни мәғлуп қилалмиди. [6] Әшу вақитта Сурийәниң падишаси Рәзин Елат
шәһирини Сурийәгә қайтурувалди вә шу йәрдә туруватқан Йәһудаларни һайдивәтти.
Андин Сурийләр келип у йәрдә олтирақлашти; улар бүгүнгичә шу йәрдә турмақта.
[7] Аһаз Асурийәниң падишаси Тиглат-Пиләсәргә әлчиләрни әвәтип: Мән силиниң қуллири, силиниң оғуллири болимән; маңа һуҗум қиливатқан Сурийәниң падишасиниң
қолидин вә Исраилниң падишасиниң қолидин қутқузушқа чиққайла, деди. [8] Шуни ейтип Аһаз Пәрвәрдигарниң өйи вә падишаниң ордисидики ғәзниләрдики күмүч билән
алтунни соға қилип, Асурийәниң падишасиға әвәтти.
[9] Асурийәниң падишаси униң тәливигә қошулди; шуниң билән Асурийәниң падишаси Дәмәшққә һуҗум қилип уни ишғал қилди; униңдики аһалини тутқун қилип Кир
шәһиригә елип барди вә Рәзинни өлтүрди. [10] Аһаз падиша әнди Асурийәниң падишаси
Тиглат-Пиләсәр билән көрүшкили Дәмәшққә барди вә шундақла Дәмәшқтики қурбангаһни көрди. Андин Аһаз падиша шу қурбангаһниң рәсимини, униң барлиқ ясилиш
тәпсилатлириниң лайиһисини сизип, уни Урия каһинға йәткүзди. [11] Шуниң билән Урия
каһин Аһаз падиша Дәмәшқтин әвәткән барлиқ тәпсилатлар бойичә бир қурбангаһ ясиди. Аһаз падиша Дәмәшқтин йенип кәлмәстә, Урия каһин уни шундақ тәйяр қилған еди.
[12] Падиша Дәмәшқтин йенип келип, қурбангаһни көрүп, қурбангаһқа берип, униң үстигә
қурбанлиқ сунди; [13] у қурбангаһниң үстигә көйдүрмә қурбанлиқ вә ашлиқ һәдийәсини
көйдүрүп, шарап һәдийәсини төкүп, енақлиқ қурбанлиқлириниң қенини чачти.
[14] Шундақ қилип у Пәрвәрдигарниң һозуриниң алдидики мис қурбангаһни елип уни
Пәрвәрдигарниң өйи билән өзиниң қурбангаһиниң оттурисидин өткүзүп, өз қурбан-

15:37 2Пад. 16:5; Йәш. 7:1
16:1 2Тар. 28:1
16:3 Лав. 18:21; 20:2, 3; 2Пад. 17:31
16:5 Йәш. 7:1
16:8 2Тар. 28:21

гаһиниң шимал тәрипигә қойдурди. [15] Аһаз падиша Урия каһинға буйруқ қилип: Мошу
чоң қурбангаһ үстигә әтигәнлик көйдүрмә қурбанлиқ билән кәчлик ашлиқ һәдийәси-
ни, падишаниң көйдүрмә қурбанлиғи билән ашлиқ һәдийәсини, һәммә жутниң пүтүн
хәлқиниң көйдүрмә қурбанлиғи, ашлиқ һәдийәлири вә шарап һәдийәлирини көйдүрүп
сунисән. Көйдүрмә қурбанлиқларниң барлиқ қанлири вә башқа қурбанлиқларниң бар-
лиқ қанлирини ушбу қурбанлиқниң үстигә төкисән. Мис қурбангаһ болса мениң йол
сорришим үчүн болсун, деди.
[16] Шуниң билән Урия каһин Аһаз падиша буйруғанниң һәммисини ада қилди.
[17] Аһаз падиша дас тәгликлиригә бекитилгән тахтайларни кесип ажритип, дасларни тәг-
ликлиридин еливәтти; у мис «деңиз»ни тегидики мис уйларниң үстидин көтирип елип,
уни таш тахтайлиқ бир мәйданға қойдурди. [18] У Асурийә падишасини рази қилиш үчүн
Пәрвәрдигарниң өйигә тутишидиған «Шабат күнидики айванлиқ йол» билән падиша
ташқиридин киридиған йолни етивәтти.
[19] Аһазниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси «Йәһуда падишалириниң та-
рих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?
[20] Аһаз өз ата-бовилири арисида ухлиди; у ата-бовилириниң арисида «Давутниң шәһи-
ри»дә дәпнә қилинди; оғли Һәзәкия орнида падиша болди.

Һошия Исраил үстигә һөкүм сүриду

17 [1] Йәһуданиң падишаси Аһазниң сәлтәнитиниң он иккинчи жилида, Елаһниң
оғли Һошия Самарийәдә Исраилға падиша болуп, тоққуз жил сәлтәнәт қилди.
[2] У Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилатти; лекин униңдин илгири өткән
Исраилниң падишалиридәк ундақ рәзиллик қилмайтти.
[3] Асурийәниң падишаси Шалманезәр униңға һуҗум қилғили чиққанда, Һошия униңға
бекинип соға-салам бәрди. [4] Амма Асурийәниң падишаси Һошияниң асийлиқ қил-
мақчи болғинини байқиди; чүнки Һошия бурунқидәк Асурийәниң падишасиға жил-
лиқ соға-салам йоллимай, бәлки Мисирниң падишаси соға әлчиләрни маңдурған
еди. Униң үчүн Асурийәниң падишаси уни тутуп, бағлап зинданға соливәтти. [5] Ан-
дин Асурийәниң падишаси чиқип пүткүл Исраил зиминини талан-тараж қилип, Са-
марийәни үч жилғичә қамал қилди. [6] Һошияниң сәлтәнитиниң тоққузинчи жилида,
Асурийәниң падишаси Самарийәни ишғал қилип, Исраилларни Асурийәгә сүргүн
қилип, уларни Халаһ шәһири, Гозандики Хабор дәриясиниң бойлири вә Медиалар-
ниң шәһәрлиригә орунлаштурди.

Исраил, йәни шималий падишалиқниң гуналири вә җазалиниши — хуласә

[7] Мана, шундақ ишлар болди; чүнки Исраиллар өзлирини Мисирниң падишаси Пирәвн-
ниң қолидин қутқузуп, Мисир зиминидин чиқарған Пәрвәрдигар Худасиға гуна қилип
башқа илаһлардин қорқуп [8] Пәрвәрдигар Исраилларниң алдидин һайдиваткән ят әлли-
кләрниң қаидә-бәлгүлимилиридә, шундақла Исраилниң падишалири өзлири чиқарған

16:14 **«Пәрвәрдигарниң өйи»** — мошу йәрдә ибадәтханидики «муқәддәс жай»ни көрситиду.
16:15 **«мис қурбангаһ болса мениң йол соришим үчүн болсун»** — падишаниң сөзиниң мәнаси бәлким «бу қурбангаһниң вастиси билән Пәрвәрдигардин йол сораймән». Қизиқ йери шуки, Аһаздәк бир инсан бутпәрәсликкә берилип кәткәндин кейин, йәнила Пәрвәрдигардин йол соримақчи болиду.
16:17 1Пад. 7:23-51
17:5 2Пад. 18:9
17:6 2Пад. 18:10; Йәш. 8:4

қаидә-бәлгүлимилиридә маңған еди. [9] Вә Исраиллар өз Пәрвәрдигар Худасиға қар-
ши чиқип, йошурунларчә тоғра болмиған ишларни қилди; улар барлиқ шәһәрлиридә
күзәт мунаридин мустәһкәм қорғанғичә «жуқури жайлар»ни ясиди. [10] Улар һәммә егиз
дөңләрдә вә һәммә көк дәрәқләрниң астида «бут түврүк» вә «Ашәраһ» бути турғузди.
[11] Пәрвәрдигар уларниң алдидин һайдап чиқарған ят әлликләр қилғандәк, улар һәммә
«жуқури жайлар»да хушбуй яқатти вә Пәрвәрдигарниң ғәзивини кәлтүридиған һәр хил
рәзил ишларни қилатти. [12] Гәрчә Пәрвәрдигар уларға: — «Бу ишни қилмаңлар!» дегән
болсиму, улар бутларниң қуллуғиға берилип кәткән еди.
[13] Пәрвәрдигар һәммә пәйғәмбәрләр билән һәммә алдин көргүчиләрниң вастиси билән
һәм Исраилни һәм Йәһудани агаһландуруп: Рәзил йоллириңлардин йенип, ата-бовили-
риңларға тапиланған вә қуллирим болған пәйғәмбәрләр арқилиқ силәргә тәстиқлиған
пүтүн қанунға бойсунуп, Мениң әмирлирим вә Мениң бәлгүлимилиримни тутуңлар,
дегән еди. [14] Лекин улар қулақ салмай, Пәрвәрдигар Худасиға ишәнмигән ата-бовили-
ри қилғандәк, боюнлирини қаттиқ қилди. [15] Улар Униң бәлгүлимилирини, шундақла У
уларниң ата-бовилири билән түзгән әһдини вә уларға тапшурған агаһ-гуваларни чәткә
қаққан; улар әрзимәс нәрсиләргә әгишип, өзлири әрзимәс болуп чиқти; Пәрвәрдигар
уларға: — Әтрапиңлардики әлликләрниң қилғинидәк қилмаңлар, дегән дәл шу әлләргә
әгишип, рәзиллик қилатти. [16] Улар Худаси болған Пәрвәрдигарниң барлиқ әмирлирини
ташлап, өзлири үчүн қуйма мәбудларни, йәни икки мозайни қуйдурди, бир «Ашәраһ
бут» қилдурди, асмандики нурғунлиған ай-юлтузларға баш урди вә Баалниң қуллуғиға
кирди. [17] Улар өз оғуллири билән қизлирини оттин өткүзди, палчилиқ вә җадугәрлик
ишләтти, шундақла Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилиш үчүн, өзлирини
сетип Униң ғәзивини қозғиди. [18] Шуниң үчүн Пәрвәрдигар Исраилға интайин аччиқли-
нип, уларни Өз нәзиридин нери қилди; Йәһуданиң қәбилисидин башқа һеч қайсиси өз
зиминида қалдурулмиди.
[19] Лекин Йәһудаму өз Худаси Пәрвәрдигарниң әмирлирини тутмиди, бәлки Исраил
чиқарған қаидә-бәлгүлимиләр ичидә маңди. [20] Униң үчүн Пәрвәрдигар Исраилниң бар-
лиқ нәслини чәткә қақти; уларни Өз нәзиридин ташлиған күнигичә зиминида харлиққа
қалдуруп, булаңчиларниң қолиға тапшуруп бәрди. [21] У Исраилни Давутниң җәмәтидин
тартивалған еди. Улар Нибатниң оғли Йәробоамни падиша қилди вә Йәробоам болса

17:8 Лав. 18:3

17:9 **«күзәт мунаридин мустәһкәм қорғанғичә»** — мәнаси бәлким сепилдики мунардин шәһәрниң әң ичкирисидики қорғанғичә — башқичә ейтқанда, «сирттин ичкиригичә».

17:10 **««Ашәраһ» бутлар»** — бәлким бутпәрәсликкә беғишланған дәрәқләрдур. Дәрәқләр бәлким «аял мәбуд» шәклидә оюлған яки нәқишләнгән болуши мүмкин еди.

17:12 Мис. 20:3, 4, 5; Қан. 5:7, 8, 9

17:13 **«тәстиқлиған»** — яки «әвәткән».

17:13 Йәр. 18:11; 25:5; 35:15

17:14 Қан. 31:27; Мал. 3:7

17:15 **«әрзимәс нәрсиләр»** — мошу йәрдә бутларни көрситиду.

17:16 **«асмандики нурғунлиған ай-юлтузлар»** — ибраний тилида «асмандики қошун» дегән сөз билән ипадилиниду. Тәвраттин билимизки, асмандики юлтузларниң пәриштиләр вә бәзи әһвалда асмандики яман күчләр биләнму мунасивити бар (*«Зәб.» 146:4, «Аюп» 38:4-7, «Вәһ.» 12:4ни көрүң*).

17:16 Мис. 32:8; 1Пад. 12:28

17:17 **«оғул-қизлирини оттин өткүзүш»** — бәлким уларни «инсан қурбанлиғи» қилиштин ибарәт болуши мүмкин еди.

17:17 Лав. 20:3, 4; Қан. 18:10; 2Пад. 16:3

17:18 Һош. 1:6

17:19 Лав. 18:3

17:20 **«Пәрвәрдигар.... уларни Өз нәзиридин ташлиған күни»** — бунинда көздә тутулғини Худаниң Исраилларни Өз зиминидин сүргүн қилдуруш күнидин ибарәттур (*23-айәтниму көрүң*). Исраил хәлқиниң «Худаниң нәзиридин ташлиниши», йәни сүргүн болуши уларға нисбәтән Худаниң әң дәһшәтлик җазаси, әлвәттә.

Исраилни Пәрвәрдигарниң йолидин яндуруп, уларни еғир бир гунаға патқузуп аздур-
ди. 22 Исраиллар Йәробоамниң қилған һәммә гуналирида жүрүп, улардин чиқмиди.
23 Ахир берип Пәрвәрдигар Өз қуллири болған пәйғәмбәрләрниң вастиси билән ейтқан-
дәк, Исраилни Өз нәзиридин нери қилди; Исраиллар өз жутидин Асурийәгә елип кети-
лип, у йәрдә бүгүнгә қәдәр туруп кәлди.
24 Амма Асурийәниң падишаси Бабил, Куттаһ, Авва, Хамат вә Сәфарваимдин хәлиқни
йөткәп Исраилниң орниға Самарийәниң шәһәрлиригә маканлаштурди. Улар шуниң
билән Самарийәгә егидарчилиқ қилип шәһәрләрдә олтарди. 25 Вә шундақ болдики, улар
у йәрдә дәсләптә олтарғинида Пәрвәрдигардин қорқмиған еди; Пәрвәрдигар уларни
қийма-җийма қилидиған бир нәччә ширларни уларниң арисиға әвәтти. 26 Шуниң билән
Асурийәниң падишасиға хәвәр йәткүзүлүп: — Сили йөткәп Самарийәниң шәһәрлиридә
маканлаштурған хәлиқләр шу жутниң илаһиниң қаидә-йосунлирини билмәйду; шуңа
У уларниң арисиға ширларни әвәтти; мана булар уларни өлтүрмәктә, чүнки хәлиқ жут-
ниң илаһиниң қаидә-йосунлирини билмәйду, дейилди.
27 Шуниң билән Асурийәниң падишаси әмир қилип: — Силәр у йәрдин елип кәлгән
каһинларниң бирини йәнә у йәргә апириңлар; у у йәрдә туруп, уларға у жутниң илаһи-
ниң қаидә-йосунлирини үгәтсун, — деди.
28 Униң буйруғи билән улар Самарийәдин йөткигән каһинларниң бири келип, Бәйт-Әл-
дә туруп Пәрвәрдигарниң қорқунучини уларға үгәтти. 29 Лекин шу хәлиқләрниң һәр
бири өз илаһлириниң бутлирини ясап, Самарийәликләр салған «жуқури җайлар»дики
ибадәтгаһлар ичигә турғузди; һәр бир хәлиқ өзи турған шәһәрдә шундақ қилди. 30 Ба-
билдин кәлгәнләр Суккот-Бинот дегән мәбудни ясиди, Куттин кәлгәнләр Нәргал бутни,
Хаматтин кәлгәнләр Ашима бутни, 31 Аввийлар Нибһаз билән Тартак бутларни ясиди;
Сәфарвийлар Сәфарваимдики бутлири болған Адраммәләк билән Анаммәләккә өз ба-
лилирини атап отта көйдүрди.

32 Улар әнди мошундақ һаләттә Пәрвәрдигардин қорқуп, өз арисидики һәр түрлүк адәм-
ләрни өзлири үчүн «жуқури җайлар»дики бутханиларда қурбанлиқларни сунидиған
каһин қилип бекиткән. 33 Улар Пәрвәрдигардин қорқатти вә шуниң билән тәң қайси әл-
дин кәлгән болса, шу әлниң қаидә-йосунлирида өз илаһлириниң қуллуғидиму болатти.
34 Бүгүнгә қәдәр улар илгәрки адәтләр бойичә меңип кәлмәктә; улар Пәрвәрдигардин
қорқмай, Пәрвәрдигар Исраил дәп атиған Яқупниң әвлатлириға тапилиған бәлгүли-
миләр вә һөкүмләр, қанун вә әмирләргә мувапиқ иш көрмәйду. 35 Пәрвәрдигар улар
билән бир әһдә қилишип уларға буйруп: — «Башқа илаһлардин қорқмай, уларға сәҗдә
қилмай яки уларға баш урмай вә уларға қурбанлиқ қилмаңлар — 36 пәқәт зор қудрәт

17:21 **«У Исраилни Давутниң җәмәтидин тартивалған еди»** — ибраний тилида «У Исраилни Давутниң җәмәтидин житивалған еди». «1Пад.» 11:11, 11:31, 14:8ни көрүң.

17:21 1Пад. 12:16, 17, 26

17:23 **«У йәрдә , *йәни Асурийәдә* бүгүнгә қәдәр туруп кәлди»** — мошу сөзләр «Тарих-тәзкирә»ниң Йәһудадикиләр Бабил империйәсидин қайтип келиш *(миладийәдин илгәрки 539-жили)*тин илгири хатириләнгәнлигини аян қилиду.

17:32 1Пад. 12:31

17:33 Зәф. 1:5

17:34 **«Улар Пәрвәрдигардин қорқмай, Пәрвәрдигар Исраил дәп атиған Яқупниң әвлатлириға тапилиған бәлгүлимиләр вә һөкүмләр, қанун вә әмирләргә мувапиқ иш көрмәйду»** — яки «Улар Пәрвәрдигардин қорқмай, өзлириниң бәлгүлимилири вә һөкүмлиригә мувапиқ иш көрмәйду вә Пәрвәрдигар Исраил дәп атиған Яқупниң әвлатлириға тапилиған қанун вә әмирләргә мувапиқ иш көрмәйду». Бу тәрҗимә тоғра болса, «өзлириниң бәлгүлимилири вә һөкүмлири» дегән бу сөз уларниң өз илаһлириниң бәлгүлимилири вә һөкүмлирини көрситиду.

17:34 Яр. 32:27; 35:10; 1Пад. 18:31

17:35 Һак. 6:10

вә узатқан билиги билән силәрни Мисир зиминидин чиқарған Пәрвәрдигардинла
қорқуңлар, униңға сәҗдә қилиңлар вә униңға қурбанлиқ сунуңлар. [37] У силәр үчүн
пүткүзгән бәлгүлимиләр, һөкүмләр, қанун вә әмирни болса, уларни әбәткичә көңүл
бөлүп тутуңлар; башқа илаһлардин қорқмаңлар. [38] Мән силәр билән қилған әһдини
унтумаңлар я башқа илаһлардин қорқмаңлар, [39] бәлки Худайиңлар Пәрвәрдигардин
қорқуңлар; вә У силәрни һәммә дүшмәнлириңларниң қолидин қутқузиду» — дегән еди.
[40] Лекин улар қулақ салмай, илгәрки қаидә-йосунларни жүргүзәтти.
[41] Мошу әлләр шу тәриқидә Пәрвәрдигардин қорқатти һәм ойма мәбудларниң қуллуғи-
да болатти; уларниң балилири билән балилириниң балилириму шундақ қилатти; өз
ата-бовилири қандақ қилған болса, уларму бүгүнки күнгичә шундақ қилип кәлди.

Һәзәкия Йәһуданиң үстигә һөкүм сүриду

2Тар. 29:1-2; 31:1

18 [1] Елаһниң оғли, Исраилниң падишаси Һошияниң сәлтәнитиниң үчинчи жилида,
Йәһуданиң сабиқ падишаси Аһазниң оғли Һәзәкия Йәһудаға падиша болди. [2] У
падиша болғанда жигирмә бәш яшта болуп, Йерусалимда жигирмә тоққуз жил сәлтәнәт
қилди. Униң анисиниң исми Аби еди; у Зәкарияниң қизи еди.
[3] Һәзәкия болса атиси Давутниң барлиқ қилғинидәк, Пәрвәрдигарниң нәзиридә ду-
рус болғанни қилатти. [4] У «жуқури жайлар»ни йоқитип, «бут түврүкләр»ни чекип
«Ашәраһ»ларни кесип ташлап, Муса ясатқан мис иланни чеқип парә-парә қилип (чүн-
ки у чаққичә Исраиллар униңға хушбуй яқатти), униңға «Нәһуштан!» дәп исим қойди.
[5] Һәзәкия Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарға таянди. Бу җәһәттә нә униңдин кейин кәл-
гән нә униңдин илгири өткән Йәһуда падишалириниң арисидики һеч бири униңға йәт-

---

18:1 2Тар. 28:27; 29:1
18:4 **«Нәһуштан!»** — «бир парчә мис, халас!» дегән мәнада. Бу илан тоғрилиқ «Чөл.» 21:4-9ни көрүң.
18:4 2Тар. 31:1

мәйтти. [6] У Пәрвәрдигарға чиң бағлинип униңға әгишиштин чиқмай, бәлки Пәрвәрди-
гар Мусаға буйруған әмирләрни тутатти.
[7] Пәрвәрдигар униң билән биллә еди; у қайсила ишқа чиқса шунинда раваҗлиқ болатти.
У Асурийә падишасиниң һакимийитигә қарши чиқип униңға бекинди болуштин янди.
[8] У Филистийләргә һуҗум қилип уларни Газа шәһири вә униң әтрапидики зиминли-
риғичә, күзәт мунаридин мустәһкәм қорғанғичә бесип мәғлуп қилди.
[9] Вә шундақ болдики, Һәзәкия падишаниң сәлтәнитиниң төртинчи жилида, йәни Исра-
илниң сабиқ падишаси Елаһниң оғли Һошияниң сәлтәнитиниң йәттинчи жилида, Асу-
рийәниң падишаси Шалманезәр Самарийәгә һуҗум қилип уни қамал қилди. [10] Үч жил-
дин кейин улар шәһәрни алди; Һәзәкияниң сәлтәнитиниң алтинчи жили, йәни Исраил
падишаси Һошияниң сәлтәнитиниң тоққузинчи жилида, Самарийә ишғал қилинди.
[11] Андин Асурийәниң падишаси Исраилларни Асурийәгә елип кетип, уларни Халаһда,
Гозандики Хабор дәриясиниң бойлирида вә Медиаларниң шәһәрлиридә маканлаштур-
ди. [12] Чүнки улар өз Худаси Пәрвәрдигарниң авазиға итаәт қилмиди, бәлки Униң әһди-
сигә, йәни Пәрвәрдигарниң қули Муса буйруғанниң һәммисигә хилаплиқ қилди; улар
яки қулақ салмиди, яки әмәл қилмиди.

Сәннахериб Йәһудаға таҗавуз қилиду

2Тар. 32:1-9; Йәш. 36:1-22

[13] Һәзәкия падишаниң сәлтәнитиниң он төртинчи жили, Асурийәниң падишаси Сәнна-
хериб Йәһуданиң барлиқ қорғанлиқ шәһәрлиригә һуҗум қилип чиқип, уларни ишғал
қилди. [14] У вақитта Йәһуданиң падишаси Һәзәкия Лақишқа адәм әвәтип, Асурийәниң
падишасиға: Мән гунакар! Мәндин чекингәйла, үстүмгә һәр немә чүшүрсилә шуни
төләймән, — деди.
Асурийәниң падишаси Һәзәкияға үч йүз талант күмүч билән оттуз талант алтун тохти-
тип қойди. [15] Һәзәкия Пәрвәрдигарниң өйидики вә падишаниң ордисиниң ғәзнисидики
барлиқ күмүчни елип бәрди. [16] Шуниң билән бир вақитта Йәһуданиң падишаси Һәзәкия
Пәрвәрдигарниң өйиниң ишиклиридин вә өзи әслидә қаплатқан ишик кешәклиридин
алтунни аҗритип елип, Асурийәниң падишасиға бәрди.
[17] Шу чағда Асурийә падишаси Сәннахериб Тартан, Раб-Сарис вә Раб-Шакәһлирини чоң
қошун билән Лақиш шәһиридин Йерусалимға, Һәзәкияниң йениға әвәтти. Улар Йеру-
салимға чиқип кәлди. Чиққанда, улар кир жуйғучиларниң етизиниң бойидики йолда,
жуқури көлчәкниң нориниң бешиға келип турди. [18] Улар падишани чақирғанда, Һилқи-
яниң оғли, ордини башқуридиған Елиаким, ординиң кативи Шәбна вә Асафниң оғли,
орда тәзкиричиси Йоаһлар уларниң йениға кәлди. [19] Вә Раб-Шакәһ уларға мундақ деди:

18:5 «бу җәһәттә» — демәк, Худаға тайиниш җәһәттә, иман-ишәшни ипадиләш тәрәптә.
18:8 «күзәт мунаридин мустәһкәм қорғанғичә» — мәнаси бәлким сепилдики мунардин шәһәрниң әң ичкирисидики қорғанғичә — башқичә ейтқанда, «сирттин ичкиригичә».
18:8 Йәш. 14:29, 30
18:9 2Пад. 17:3
18:10 2Пад. 17:6
18:13 2Тар. 32:1; Йәш. 36:1
18:14 «йүз талант күмүч билән оттуз талант алтун» — бир талант бәлким 30.6 килограм еди, шуңа бу 9.06 тонна күмүч вә 0.906 тонна алтун еди.
18:16 «Һәзәкия Пәрвәрдигарниң өйиниң ишиклиридин ... алтунни аҗритип елип...» — бу текстә «алтун» дегән сөзниң өзи йоқ. Лекин ибадәтхана ичидики барлиқ яғачларға чапланған метал алтун болуши керәк еди (*«1Пад.» 6:32-35ни көрүң*).
18:17 «Тартан» — Асурийә қошунлириниң баш сәрдариниң, «Раб-Сарис» баш ағватниң, «Раб-Шакәһ» падишаниң мәслиһәтчисиниң унвани болуши мүмкин еди. **«Улар кир жуйғучиларниң етизиниң бойидики йолда, жуқури көлчәкниң нориниң бешиға келип турди»** — мошу йәр дәл Йәшая пәйғәмбәр Аһаз падиша билән көрүшүп, Асурийәниң таҗавузи тоғрилиқ агаһландурған йәр (*«Йәш.» 7-бапни көрүң*).

—
«Силәр Һәзәкияға: — «Улуқ падиша, йәни Асурийә падишаси саңа мундақ деди, дәңлар:
—
Сениң мошу ишәнгән таянчиң зади немиди?
20 Сән: «Уруш қилишқа тәдбир-мәслиһәтимиз һәм күчимиз бар, дәйсән — бу пәқәт бир
қуруқ гәп, халас! — Сән зади кимгә тайинип маңа қарши өктә қописән? 21 Мана әнди сән
йериқи бар әшу қомуш һаса, йәни Мисирға тайинисән. Бириси униңға йөләнсә, униң
қолиға санҗип кириду; Мисир падишаси Пирәвнгә таянғанларниң һәммиси шундақ болиду!
22 Әгәр силәр маңа: «Биз Худайимиз болған Пәрвәрдигарға тайинимиз» — десәңлар,
Һәзәкия өзи Йәһудадикиләргә вә Йерусалимдикиләргә: «Силәр пәқәт Йерусалимдики
мошу ибадәтгаһ алдидила ибадәт қилишиңлар керәк» дәп, униңға аталған «жуқури
җайлар»ни һәм қурбангаһларни йоқ қиливәттиғу? Улар әшу Пәрвәрдигарниң жуқури
җайлири әмәсмиди?
23 Әнди һазир ғоҗайиним Асурийә падишаси билән бир тохтамға келиңлар: — «Әгәр
силәрдә уларға минәлигидәк әскәрлириңлар болса, мән силәргә икки миң атни бекарға
берәй!».
24 Силәрдә ундақлар болмиса, ғоҗайинимниң әмәлдарлириниң әң кичиги болған бир
ләшкәр бешини қандақму чекиндүрәләйсиләр?! Гәрчә силәр җәң һарвулири вә атларни
елиш үчүн Мисирға тайинисиләр! 25 Мән мошу йәрни һалак қилиш үчүн Пәрвәрдигарсиз кәлдимму? Чүнки Пәрвәрдигар маңа: «Мошу зиминни һалак қилишқа чиққин» —
деди!».

26 Елиаким, Шәбна вә Йоаһ Раб-Шакәһгә: —
Пеқирлириға арамий тилида сөзлисилә; биз буни чүшинимиз. Бизгә ибраний тилида
сөзлимисилә, гәплири сепилда турғанларниң қулиқиға кирмисун! — деди.
27 Бирақ Раб-Шакәһ: —
Ғоҗайиним мени мошу гәпни ғоҗайиниңларға вә силәргила ейтишқа әвәткәнму? Мошу
гәпни силәр билән бирликтә сепилда олтарғанларға дейишкә әвәткән әмәсму? Чүнки
улар өз поқини йегүчи һәм өз сүйдүгини ичкүчи болиду!» — деди. 28 Андин Раб-Шакәһ
ибраний тилида жуқури аваз билән: «Улуқ падиша, йәни Асурийә падишасиниң сөзлирини аңлап қоюңлар!» — дәп вақириди.
29 — «Падиша мундақ дәйду: — Һәзәкия силәрни алдап қоймисун! Чүнки у силәрни
падишаниң қолидин қутқузалмайду. 30 Униң силәрни: — «Пәрвәрдигар бизни җәзмән
қутқузиду; мошу шәһәр Асурийә падишасиниң қолиға чүшүп кәтмәйду» дәп Пәрвәр-

18:20 **«уруш қилиш тәдбир-мәслиһитимиз һәм күчимиз бар... сән зади кимгә тайинип маңа қарши өктә қописән?»** — мошу гепигә қариғанда, Асурийәдикиләрниң Йәшаяниң «Пәқәт Пәрвәрдигарға тайинишимиз керәк» дегән бешарәтлиридин хәвири бар охшайду.

18:21 Йәш. 36:6; Әз. 29:6, 7

18:22 **«... Улар әшу Пәрвәрдигарниң жуқури җайлири әмәсмиди?»** — Муса пәйғәмбәргә вәһий қилинған қанунға асасән, Исраиллар пәқәт Йерусалимдики ибадәтханидики қурбангаһтила қурбанлиқ қилишқа болатти. Әслидә Һәзәкия мошу пәрманға асасән бутпәрәслик қилидиған қурбангаһларни һәм хата йол билән қурулған, «Пәрвәрдигарға атап» ибадәт қилидиған «жуқури җайлар»ни йоқатқан. Раб-Шакәһ шу гәп билән уни аңлиғучи Исраилларни қаймуқтурмақчи еди, әлвәттә.

18:23 **«Әгәр силәрдә уларға минәлигидәк әскәрлириңлар болса, мән силәргә икки миң атни бекарға берәй!»** — бу кинайилик, һәҗвий гәп, әлвәттә. Адәттики чағларда Йәһудада атлар наһайити аз еди. Уруш вақтида техиму азлап кетәтти. Атлиқ әскәрләр әмәс, һәтта аддий әскәрләрму наһайити аз еди.

18:26 **«арамий тили»** — Сурийәниң кона исми «Арам» еди. Кона заманда «сурийә тили» «арамий тили» дейиләтти. Асурийәму арамий тилини ишләткән.

18:27 **«... Улар өз поқини йегүчи һәм өз сүйдүгини ичкүчи болиду!»** — шәһәр муһасиригә чүшүп, униңда аш вә су қалмиған һаләттә хәлиқләр мошундақ қилишқа мәҗбур болиду.

дигарға таяндурушиға йол қоймаңлар! 31 Һәзәкияға қулақ салмаңлар; чүнки Асурийә
падишаси мундақ дәйду: — Мән билән сүлһилишип, мән тәрәпкә өтүңлар; шундақ қил-
саңлар һәр бириңлар өзүңларниң үзүм бариңидин һәм өзүңларниң әнҗир дәриғидин
мевә йәйсиләр, һәр бириңлар өз су көлчигиңлардин су ичисиләр; 32 та мән келип силәр-
ни буғдайлиқ һәм шараплиқ бир зиминға, нени, үзүмзарлири вә зәйтун дәрәқлири бар,
һәсәл чиқиридиған бир зиминға, йәни зиминиңларға охшаш бир зиминға апирип қой-
ғичә йәп-ичивериңлар! Шуниң билән силәр тирик қелип, өлмәйсиләр! Һәзәкия силәргә:
— «Пәрвәрдигар бизни қутқузиду» десә униңға қулақ салмаңлар!
33 Әл-жутларниң илаһ-бутлириниң бири өз зиминини Асурийә падишасиниң қолидин
қутқузғанму? 34 Хамат вә Арпад дегән жутларниң илаһ-бутлири қени? Сәфарваим, Хена вә
Ивваһ шәһәрлириниң илаһ-бутлири қени? Улар Самарийәни мениң қолумдин қутқузған-
му?! 35 Мошу әл-жутларниң илаһ-бутлиридин өз зиминини қутқузған зади ким бар? Шун-
дақ екән, Пәрвәрдигар Йерусалимни мениң қолумдин қутқузаламду?» — деди.
36 Амма хәлиқ сүкүт қилип униңға жававән һеч қандақ бир сөз қилмиди; чүнки падиша-
ниң буйруғи шуки: —
«Униңға жавап бәрмәңлар».
37 Андин Һилқияниң оғли, ордини башқуридиған Елиаким, орда кативи Шәбна вә Асаф-
ниң оғли, орда тәзкиричиси Йоаһлар кийим-кечәклирини житишип, Һәзәкияниң йе-
ниға келип, Раб-Шакәһниң гәплирини униңға уқтурди.

Һәзәкия Худадин йол сорайду

2Тар. 32:20-21; Йәш. 37:1-38

19 1 Шундақ болдики, Һәзәкия буни аңлиғанда, кийим-кечәклирини житип, өзини бөз
билән қаплап Пәрвәрдигарниң ибадәтханисиға кирди. 2 У ордини башқуридиған
Елиаким, орда кативи Шәбна вә каһинларниң ақсақаллирини бөз қапланған пети
Амозниң оғли Йәшаая пәйғәмбәргә әвәтти.
3 Улар униңға: —
Һәзәкия мундақ дәйду: —
«Балилар туғулай дәп қалғанда аниниң туққидәк һали қалмиғандәк, мошу күн ава-
ричилик, рәсва қилинидиған, мазақ қилинидиған бир күнидур. 4 Өз ғожайини болған
Асурийә падишаси тирик Худани мазақ қилишқа әвәткән Раб-Шакәһниң мошу барлиқ
гәплирини Пәрвәрдигар Худайиң нәзиригә елип тиңшиса, буларни аңлиған Пәрвәрди-
гар Худайиң шу гәпләр үчүн униң дәккисини берәрмекин? Шуңа қелип қалған қалдиси
үчүн авазиңни көтирип, бир дуайиңни бәрсәң» — деди.
5 Шу гәпләр билән Һәзәкия падишаниң хизмәткарлири Йәшааяниң алдиға кәлди. 6 Йәшаая
уларға: —
«Ғожайиниңларға: — Пәрвәрдигар мундақ деди: —
«Асурийә падишасиниң чапармәнлириниң сән аңлиған әшу Маңа күпүрлүк қилғучи
гәплиридин қорқма; 7 Мана, Мән униңға бир роһни киргүзимән; шуниң билән у бир
иғвани аңлап, өз жутиға қайтиду. Мән уни өз зиминида турғузуп қилич билән өлтүргү-
зимән» — дәңлар» — деди.

18:32 **«...мән келип силәрни ... зиминиңларға охшаш бир зиминға апирип қойғичә йәп-ичивериңлар!»** — мошу гәпләр чирайлиқ болғини билән мәнаси еniққи: — «Мениң әсирлирим, қуллирим болисиләр!» дегәнлик. Жуқирида ейтқинимиздәк, Асурийә падишаси учиға чиққан һейлигәр алдамчи еди.
19:2 Йәш. 1:1
19:7 **«... Мән униңға бир роһни киргүзимән; шуниң билән у бир иғвани аңлап, өз жутиға қайтиду. Мән уни өз зиминида турғузуп қилич билән өлтүргүзимән»** — Йәшааяниң мошу вәһийини диққәт билән оқусиңиз,

[8] Раб-Шакәһ өзи кәлгән йоли билән қайтип маңғанда, Асурийә падишасиниң Лақиш
шәһиридин чекингәнлигини аңлап, Либнаһ шәһиригә қарши җәң қиливатқан падиша-
ниң йениға кәлди. [9] Чүнки падиша: «Мана, Ефиопийә падишаси Тирһақаһ сизгә қарши
җәң қилмақчи болуп йолға чиқти» дегән хәвәрни аңлиған еди. Лекин у йәнә Һәзәкияға
әлчиләрни мундақ хәт билән әвәтти: —
[10] «Силәр Йәһуда падишаси Һәзәкияға мундақ дәңлар: —
«Сән тайинидиған Худайиңниң саңа: «Йерусалим Асурийә падишасиниң қолиға тапшу-
рулмайду» дегинигә алданма; [11] мана, сән Асурийә падишалириниң һәммә әл-жутларни
немә қилғанлирини, уларни өз илаһ-бутлириға атап һалак қилғанлиғини аңлиғансән;
әнди өзүң қутқузуламсән?. [12] Ата-бовилирим һалак қилған әлләрниң өз илаһ-бутлири
уларни қутқузғанму? Гозан, Һаран, Рәзәф шәһиридикиләрничу, Телассарда турған Едән-
ләрничу? [13] Хамат падишаси, Арпад падишаси, Сәфарваим, Хена һәм Ивваһ шәһәрлири-
ниң падишалири қени?»».
[14] Шуниң билән Һәзәкия хәтни әкәлгүчиләрниң қолидин елип оқуп чиқти. Андин у
Пәрвәрдигарниң өйигә кирип, Пәрвәрдигарниң алдиға хәтни йейип қойди. [15] Вә Һәзәкия
Пәрвәрдигарға дуа қилип мундақ деди: —
«И керублар оттурисида турған Пәрвәрдигар, Исраилниң Худаси: —
Сән Өзүңдурсән, җаһандики барлиқ әл-жутларниң үстидики Худа пәқәт Өзүңдурсән;
асман-зиминни Яратқучисән. [16] И Пәрвәрдигар, қулиқиңни төвән қилип аңлиғайсән;
көзүңни ачқайсән, и Пәрвәрдигар, көргәйсән; Сәннахерибниң адәм әвәтип мәңгү һаят
Худани һақарәтләп ейтқан гәплирини аңлиғайсән! [17] И Пәрвәрдигар, Асурийә падиша-
лири һәқиқәтән һәммә жутларни, шуларға беқинди болған жутларниму харабә қилип,
[18] уларниң илаһ-бутлирини отқа ташливәткән; чүнки уларниң илаһлири илаһ әмәс,
бәлки инсан қоли билән ясалғанлири, яғач вә таш, халас; шуңа асурийлар уларни һа-
лак қилди. [19] Әнди, и Пәрвәрдигар Худайимиз, җаһандики барлиқ әл-жутларға Сениң,
пәқәт Сениңла Пәрвәрдигар Худа екәнлигиңни билдүрүш үчүн, бизни униң қолидин
қутқузғайсән!».
[20] Шуниң билән Амозниң оғли Йәшая Һәзәкияға сөз әвәтип мундақ деди: —
— Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Сениң Маңа Асурийә падишаси Сәннахериб тоғрилиқ қилған дуайиңни аңлидим.
[21] Пәрвәрдигарниң униңға карита дегән сөзи шудурки: —

у һәзәкияниң *(6-айәттики)* тәливи бойичә дуа қилмай, бәлки беваситә хәвәрчиләргә җавап бәрди. Чүнки у аллибурун Асурийә тоғрилиқ нурғун бешарәтләрни қилған. Худа мошу пәйт-әһвал тоғрилиқ Исраилға уқтурған *(мәсилән, «Йәш.» 10:5-21, 14:24-25ни көрүң)*. Бирақ Һәзәкия вә ордисидикиләр мошуларни вә униңдин башқа көргән карамәт мөҗизиләрни *(«Йәш.» 38-бапниму көрүң)* пүтүнләй унтуп қалған охшайду.

19:9 **«Ефиопийә падишаси Тирһакаһ сизгә қарши җәң қилмақчи болуп йолға чиқти»** — бу иш әмәлийәт әмәс, һәмдә шу чағда мүмкин болмиған еди. Бирақ Худа Өзи әвәткүзгән «алдамчи роһ»ниң тәсири билән уни ишәндүргән.

19:11 **«өз илаһ-бутлириға атап һалак қилиш»** — бу дегәнлик ибраний тилида пәқәт бир сөз биләнла, йәни ««һарам» қилиш» яки ««һәрәм» қилиш» биләнла ипадилиниду.

19:13 **«Хамат, Арпад, Сәфарваим, Хена вә Ивваһ»** — мошу шәһәрләрниң бәзилириниң нәдә екәнлигини хәритидин көргили болиду, бәзилири бизгә бүгүнгә қәдәр намәлум.

19:15 **«керублар оттурисида турған»** — муқәддәс ибадәтханидики әң ичкири өй, йәни «әң муқәддәс җай» дегән өйдә, Худаниң «рәһим көрситидиған орун-тәхти» *(«кафарәт тәхти»)* *(«рәһимгаһ»)* бар еди. Мошу орунда Худа Исраилниң алаһидә қурбанлиқлириниң қанлирини қобул қилатти. Орниниң икки тәрипиниң һәр биридә алтундин ясалған, тәхткә қаритилған бирдин «керуб» бар еди. Мусаниң дәвридин тартип Худаниң парлақ шан-шәриви сирлиқ һалда шу тәхтниң үстидә, йәни «керублар оттурисида» турған еди.
–Керублар болса интайин күчлүк бир хил пәриштиләр болуп, Худаниң чиқарған һөкүм-җазалирини бәҗириду.
–«Керублар оттурисида турған» дегини, сән бизгә йеқинлашқан һәм бизгә рәһим көрсәтмәкчи болған Худасән» дегәнликтур.

19:17 **«шуларға беқинди болған жутлар»** — мошу ибарини сөзмусөз тәрҗимә қилғанда «беқинди» дегән сөз йоқ. Биз шәрһләш үчүн уни қоштуқ.

«Пак қиз, йәни Зионниң қизи сени кәмситиду,
Сени мазақ қилип күлиду;
Йерусалимниң қизи кәйниңгә қарап бешини чайқайду;
22 сән кимни мазақ қилип күпүрлүк қилдиң?
Сән кимгә қарши авазиңни көтирип,
Нәзириңни үстүн қилдиң?
Исраилдики Муқәддәс Болғучиға қарши!
23 Әлчилириң арқилиқ сән Рәбни мазақ қилип; —
«Мән нурғунлиған жәң һарвулирим билән тағ чоққисиға,
Ливан тағ бағрилириға йетип кәлдимки,
Униң егиз кедир дәрәқлирини, есил қариғайлирини кесиветимән;
Мән униң әң чәт туралғусиға,
Униң әң бүк-барақсан орманзарлиғиға кирип житимән.
24 Өзүм қудуқ колап яқа жутниң сүйини ичтим;
Путумниң учидила мән Мисирниң барлиқ дәрия-өстәңлирини қурутуваттим — дедиң.
25 — Сән шуни аңлап бақмиғанмидиң?
Узундин буян Мән шуни бекиткәнмәнки,
Қедимдин тартип шәкилләндүргәнмәнки,
Һазир уни әмәлгә ашурдумки,
Мана, сән қәлъә-қорғанлиқ шәһәрләрни харабиләргә айландурдуң;
26 Шуниң билән у йәрдә туруватқанлар күчсизлинип,
Йәргә қаритип қоюлди, шәрмәндә қилинди;
Улар өсүватқан от-чөптәк,
Юмран көк чөпләрдәк,
Өгүздики от-чөпләр өсмәй қуруп кәткәндәк болди.
27 Бирақ сениң олтарғиниңни, орнуңдин турғиниңни, чиқип-киргиниңни вә Маңа қар-
ши ғалҗирлишип кәткиниңни билимән;
28 Сениң Маңа қарши ғалҗирлишип кәткәнлигиңниң, һакавурлишип кәткәнлигиңниң
қулиқимға йәткәнлиги түпәйлидин,
Мән қармиғимни бурниңдин өткүзимән,
Жүгинимни ағзиңға салимән,
Вә өзүң кәлгән йол билән сени қайтуримән.
29 И Һәзәкия, шу иш саңа аламәт бешарәт болидуки,
Мошу жили өзлүгидин өскән,
Иккинчи жили шулардин чиққанларму силәрниң рисқиңлар болиду;

19:22 **«күпүрлүк»** — ким өзини Худаниң орнида қоюп, «һәммә ишни қилалаймән» десә, күпүрлүк қилған болиду, шундақла һаман бир күни жиқитилиду.
19:23 **«Униң әң бүк-барақсан орманзарлиғи»** — бу айәттики «бүк-барақсан» дегән сөз ибраний тилида «кармәл» дегән сөз билән ипадилиниду. Кармәл болса Исраилниң әң мунбәт вә чирайлиқ жайи еди. Шуниң билән падишаниң «униң «Кармәл» орманзарлиғиға киримән» дегини «униң *(Ливанниң)* әң чирайлиқ жайиға *(һеч тосалғусиз)* баримән» дегәндәк по атидиған мәнани ипадиләйтти. Ливанда «Кармәл» дегән жай йоқ.
19:24 **«... Путумниң учидила мән Мисирниң барлиқ дәрия-өстәңлирини қурутуваттим»** — жуқуриқи 22-айәттә падиша өзиниң тәс ишларни қилалайдиғанлиғини, мәсилән Ливан районидики әң жуқури тағларға чиқалайдиғанлиғини *(көчмә мәнаси, бәлким алийҗанап, күчлүк падишалардин үстүнлүккә еришидиғанлиғини көрситиду)*, әң есил нәрсиләргә еришидиғанлиғини тәсвирләйду. Мошу 24-айәттики «путум... қурутуваттим» дегини, деханниң пути биләнла топини иштирип ериқни тосуп, суни қурутуваткинидәк, «Мән халисамла наһайити асанла һәр қандақ ишни қилалаймән, һәтта Нил дәриясиниму қурутуветәләймән» дегән мәнмәнликни билдүрмәкчи.
19:26 **«өгүздики от-чөпләр...»** — бу дегәнликниң башқа хил тәрҗимилирини учритиш мүмкин.
19:28 **«Мән қармиғимни бурниңдин өткүзимән, жүгинимни ағзиңға салимән...»** — Асурийә падишалири мошундақ рәһимсиз йол билән әсирләрни ялап маңатти.

Үчинчи жили болса терийсиләр, орисиләр, үзүм көчәтлирини тикисиләр;
Улардин чиққан мевиләрни йәйсиләр.
30 Йәһуда жәмәтиниң қечип қутулған қалдиси болса йәнә төвәнгә қарап йилтиз тартиду,
Жуқириға қарап мевә бериду;
31 Чүнки Йерусалимдин бир қалдиси,
Зион теғидин қечип қутулғанлар чиқиду;
Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң отлуқ муһәббити мошуни ада қилиду.
32 Шуңа, Пәрвәрдигар Асурийә падишаси тоғрилиқ мундақ дәйду: —
У нә мошу шәһәргә йетип кәлмәйду,
Нә униңға бир тал оқму атмайду;
Нә қалқанни көтирип алдиға кәлмәйду,
Нә униңға қарита қашаларниму ясимайду.
33 У қайси йол билән кәлгән болса,
У йол билән қайтиду вә мошу шәһәргә кәлмәйду — дәйду Пәрвәрдигар,
34 — Чүнки Өзүм үчүн вә Мениң қулум Давут үчүн уни әтрапидики сепилдәк қоғдап қутқузимән».
35 Шу кечә шундақ болдики, Пәрвәрдигарниң Пәриштиси чиқип, Асурийәликләрниң бар-
гаһида бир йүз сәксән бәш миң әскәрни урди; мана, кишиләр әтигәндә орнидин турған-
да, уларниң һәммисиниң өлгәнлигини көрди!
36 Шуңа Асурийә падишаси Сәннахериб чекинип, йолға чиқип, Нинәвә шәһиригә қайтип
турди. 37 Вә шундақ болдики, у өз бути Нисроқниң бутханисида униңға чоқунуватқанда,
оғуллири Адраммәләк һәм Шарезәр уни қиличлап өлтүрүвәтти; андин улар болса Ара-
рат дегән жутқа қечип кәтти. Униң оғли Есарһаддон униң орнида падиша болди.

Һәзәкия еғир кесәл болиду, дуа қилиду

2Тар. 32:24; Йәш. 38:1-22

20 1 Шу күнләрдә Һәзәкия әҗәл кәлтүргүчи бир кесәлгә муптила болди. Амозниң оғли
Йәшая пәйғәмбәр униң қешиға берип, униңға: —
«Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
— Өйүң тоғрилиқ вәсийәт қилғин; чүнки әҗәл кәлди, яшимайсән» — деди.
2 Һәзәкия болса йүзини там тәрәпкә қилип Пәрвәрдигарға дуа қилип: —
3 И Пәрвәрдигар, Сениң алдиңда мениң һәқиқәт вә пак дил билән меңип жүргәнлигим-
ни, нәзириң алдида дурус болған ишларни қилғанлиғимни әсләп қойғайсән, — деди.

19:29 **«Мошу жили өзлүгидин өскән, иккинчи жили шулардин чиққанларму силәрниң рисқиңлар болиду; үчинчи жили болса терийсиләр, орисиләр, үзүм көчәтлирини тикисиләр; улардин чиққан мевиләрни йәйсиләр»** — мошу мөҗизә ишәш-етиқатни күчәйтиш үчүн һәм хәлиқни қутқузуш үчүн берилгән. Уруш вақтида териқчилиқ қилиш мүмкин әмәс; Асурийә қошуни кәткәндин кейинки жилидиму, қошунидин қелип қалғанлири паракәндичилик қилиши мүмкин еди. Шуңа мөҗизә үчинчи жилғичә созулиду.
–«Үзүм көчәтлирини тикисиләр... мевисини йәйсиләр» дегән вәдә, течлиқ мәзгилниң узун болидиғанлиғини көрситиду *(үзүм таллирини өстүрүшкә узун вақит кетиду, әлвәттә)*.
–Кишиләрниң Асурийә қошунлириниң туюқсиз чекинишини «тәсадипийлиқтин» демәслиги үчүн, бу иккинчи мөҗизә берилди. Шундақтиму, мәзкур «Падишаһлар» дегән китапқа қариғанда, хәлиқләр йәнила икки мөҗизини тезла унтуйду, Худаға вапасизлиқ қиливериду.
19:34 2Пад. 20:6
19:35 **«Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»** — Тәврат дәвридә интайин алаһидә шәхс еди. Бәзи ишларда у Худаниң орнида көрүнәтти *(мәсилән, Тәвраттики «Яр.» 18-бапни көрүң)*. «Тәбирләр»ниму көрүң.
19:35 Йәш. 37:36
19:37 **«У өз бути Нисроқниң бутханисида униңға чоқунуватқанда, оғуллири Адраммәләк һәм Шарезәр уни қиличлап өлтүрүвәтти»** — мошу вақиә Сәннахериб Исраилдин чекиништин 20 жил кейин *(миладийәдин илгәрки 681-жили)* болди.
19:37 2Тар. 32:21; Йәш. 37:38
20:1 2Тар. 32:24; Йәш. 38:1

Вә Һәзәкия жиғлап еқип кәтти.
4 Йәшая чиқип ордидики оттура һойлиға йәтмәстә, Пәрвәрдигарниң сөзи униңға йетип
мундақ дегәндә: —
5 Йенип берип хәлқимниң башламчиси Һәзәкияға мундақ дегин: —
«Пәрвәрдигар, атаң Давутниң Худаси мундақ дәйду: —
«Дуайиңни аңлидим, көз яшлириңни көрдүм; мана, Мән сени сақайтимән. Үчинчи күнидә Пәрвәрдигарниң өйигә чиқисән.
6 Күнлириңгә Мән йәнә он бәш жил қошимән; шуниң билән Мән сени вә бу шәһәрни Асурийә падишасиниң қолидин қутқузимән; Өзүм үчүн вә қулум Давут үчүн Мән бу шәһәрни әтрапидики сепилдәк қоғдаймән.
7 (Йәшая болса: — «Әнҗир пошкили тәйярлаңлар, деди. Улар уни елип келип, ярисиға
чапливиди, у сақайди.
8 Һәзәкия Йәшаядин: Пәрвәрдигар мени сақайтип, үчинчи күни униң өйигә чиқидиғанлиғимни испатлайдиғанға қандақ бешарәтлик аламәт болиду?
— дәп сориған еди.
9 Йәшая: — Пәрвәрдигарниң Өзи ейтқан ишини җәзмән қилидиғанлиғини саңа испатлаш үчүн Пәрвәрдигардин шундақ бешарәтлик аламәт болидуки, сән қуяшниң пәләмпәй үстигә чүшкән сайисиниң он басқуч алдиға меңиши яки он басқуч кәйнигә йенишини халамсән? — деди.
10 Һәзәкия: Қуяш сайисиниң он басқуч алдиға меңиши асан; сайә он башқуч кәйнигә янсун, дегән еди.
11 Шуниң билән Йәшая пәйғәмбәр Пәрвәрдигарға нида қилди вә У қуяшниң Аһаз падиша қурған пәләмпәй басқучилири үстигә чүшкән сайисини яндуруп, он басқуч кәйнигә маңдурди).

Бабил падишасидин кәлгән әлчиләр
Чоң бир хаталиқ

2Тар. 32:31-33; Йәш. 39:1-8

12 Шу пәйттә Баладанниң оғли Бабил падишаси Меродақ-Баладан, Һәзәкияни кесәл болуп йетип қапту, дәп аңлап, хәтләр һәдийә билән әвәтти.
13 Һәзәкия болса әлчиләрниң гепини тиңшап, уларға барлиқ ғәзнә-амбарлирини, күмүчни, алтунни, дора-дәрманларни, сәрхил майларни, савут-қураллар амбиридики һәммини вә байлиқлириниң барлиғини көрсәтти; ордиси вә пүткүл падишалиғи ичидики нәрсиләрдин Һәзәкия уларға көрсәтмигән бириму қалмиди.
14 Андин Йәшая пәйғәмбәр Һәзәкияниң алдиға берип, униңдин: —
«Мошу кишиләр немә деди? Улар сени йоқлашқа нәдин кәлгән?» — дәп сориди.
Һәзәкия: — «Улар жирақ бир жуттин, йәни Бабилдин кәлгән» деди.
15 Йәшая йәнә: — «Улар ордаңда немини көрди?» дәп сориди.
Һәзәкия: — «Ордамда бар нәрсиләрни улар көрди; байлиқлиримниң арисидин мән уларға көрсәтмигән бириму қалмиди» — деди.
16 Йәшая Һәзәкияға: Пәрвәрдигарниң сөзини аңлап қойғин: —
17 — Мана шундақ күнләр келидуки, ордаңда бар нәрсиләр вә бүгүнгә қәдәр ата-бовилириң топлап, сақлап қойған һәммә Бабилға елип кетилиду; һеч нәрсә қалмайду — дәйду Пәрвәрдигар.
18 — Һәмдә Бабилліқлар оғуллириңни, йәни өзүңдин болған әвлатлириңни елип кети-

---

20:5 **«атаң Давут»** — Һәзәкия Давут пәйғәмбәрниң он үчинчи әвлади еди.
20:12 **«Меродақ-Баладан»** — яки «Беродақ-Баладан». **«Бабил падишаси Меродақ-Баладан... хәтләр һәдийә билән әвәтти»** — Меродақ-Баладан Асурийә падишаси Сәннахериб тәрипидин миладийәдин илгәрки 702-жили ғулитилди. Мошу ишму шу жилда болған болуши керәк. Демәк, бу иш, йәни 20-бапта вә «Йәш.» 38-39-бапта тәсвирләнгән ишлар «2пад.» 18:17-37 вә 19-баптики ишлардин **илгири** йүз бәргән. Әнди немишкә улардин кейин хатириләнгән? Мошу иш тоғрилиқ «Йәш.» 39:1дики изаһатни көрүң.

ду; шуниң билән улар Бабил падишасиниң ордисида ағват болиду.
[19] Һәзәкия әнди өз-өзигә «Өз күнлиримдә болса аман-течлиқ, Худаниң һәқиқәт-вапа-
лиғи болмамду?», дәп Йәшаяға: — «Сиз ейтқан Пәрвәрдигарниң мошу сөзи яхши екән»
— деди.
[20] Һәзәкияниң башқа әмәллири, җүмлидин униң сәлтәнитиниң қудрити, униң қандақ
қилип шәһәргә су тәминләш үчүн көл, шундақла су апиридиған нор ясиғанлиғи «Йәһу-
да падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?
[21] Һәзәкия ата-бовилириниң арисида ухлиди; оғли Манассәһ орнида падиша болди.

Манассәһниң Йәһуданиң үстидики сәлтәнити

2Тар. 33:1-9, 20

21 [1] Манассәһ падиша болғанда он икки яшта болуп, Йерусалимда әллик бәш
жил сәлтәнәт қилди. Униң анисиниң исми Һәфзибаһ еди. [2] У Пәрвәрдигар
Исраилларниң алдидин һайдап чиқиривәткән ят әлликләрниң жиркиничлик адәтлиригә
охшаш ишлар билән Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилди. [3] У атиси Һәзәкия
бузуп йоқатқан «жуқури җайлар»ни қайтидин ясатти; у Баалға атап қурбангаһларни
салдуруп, Исраилниң падишаси Аһаб қилғандәк бир Ашәраһ мәбуд ясиди; у асмандики
нурғунлиған ай-юлтузларға баш урди вә уларниң қуллуғиға кирди. [4] У Пәрвәрдигарниң
өйидиму қурбангаһларни ясатти. Шу ибадәтхана тоғрилиқ Пәрвәрдигар: Мән
Йерусалимда Мениң намимни қоймән, дегән еди. [5] У Пәрвәрдигарниң өйиниң
икки һойлисида «асманниң қошуни»ға қурбангаһларни атап ясатти. [6] Өз оғлини
оттин өткүзди; җадугәрчилик билән палчилиқ ишләтти, өзигә җинкәшләр билән
әпсунчиларни бекитти; у Пәрвәрдигарниң нәзиридә сан-санақсиз рәзилликни қилип
униң ғәзивини қозғиди. [7] У ясатқан «Ашәраһ» ойма мәбудни Худаниң өйигә қойди.
Шу өй тоғрилиқ Пәрвәрдигар Давутқа вә униң оғли Сулайманға: — «Бу өйдә, шундақла
Исраилниң һәммә қәбилилириниң зиминлири арисидин Мән таллиған Йерусалимда

20:18 **«Бабиллиқлар оғуллириңни, йәни өзүңдин болған әвлатлириңни елип кетиду ... улар Бабил падишасиниң ордисида ағват болиду»** — көрүнүштә аддий көрүнгән мошу вақиә үчүн немишкә мошу қаттиқ җазалиқ сөз чиқиду? Пикримизчә, үч сәвәви бар: —
–*(1)* Һәзәкия Худаға: «Қәдәмлиримни санап маңимән» дегән вәдини бәргән еди, лекин бу қетим Худадин һеч соримай шундақ қилған;
–*(2)* Әлчиләрниң кәлгәнлигидин у бәлким: «һазир мән «җаһанға даңқи чиққан адәммән», «кичик дөлитимизниң җаһанда орни бар» дәп тәкәббурлишип кәткән болуши мумкин.
–*(3)* Мошулардин сирт, билишимизчә Меродак-Баладан Асурийә империйәсигә қарши бир иттипақни бәрпа қилмақчи. У «тәкәллуп көрситидиған» мошу пурсәттин пайдилинип, Һәзәкияни иттипаққа қатнишишқа тәклип қилған. Өзини өлүмдин қутқузғанлиғини, қуяшниң нуриниң «кәйнигә янғанлиғи»дәк интайин карамәт мөҗизини көргән, Худаниң «Мән силәрни Асурийәдин қутқузимән» дегән вәдисини аңлиған Һәзәкия қандақму худасиз бир әл-жут билән иттипақлашмақчи болғанду?
–«Ағват» — пичиветилгән адәм, «Йәш.» 56:4-айәттики изаһатни көрүң.
20:19 **«Өз күнлиримдә болса аман-течлиқ, Худаниң һәқиқәт-вапалиғи болмамду?»** — Һәзәкия мошу сөзләрни йәнә очуқ ейтиши мумкин. **«Сиз ейтқан Пәрвәрдигарниң мошу сөзи яхши екән»** — мошу айәттә, Һәзәкияниң өз-өзигә дегәнлири башқиларға, һәтта өз җәмәтигә болған бир хил беғәм, көйүмсиз позитсийисини билдүриду. Йәшая дегән бешарәт әмәлийәттә йүз жилдин кейин әмәлгә ашурулған; вақитниң созулуши болса бәлким Йәһуданиң кейинки бир падишаси *(Йосия)*ниң қаттиқ товва қилиши түпәйлидин болди.
20:20 2Тар. 32:30
21:1 2Тар. 33:1
21:3 **«асмандики нурғунлиған ай-юлтузлар»** — ««асманниң қошуни» дегән сөз билән ипадилиниду. Тәвраттин билимизки, асмандики юлтузларниң пәриштиләр вә бәзи әһвалда асмандики яман күчләр, йәни җин-шәйтанлар биләнму мунасивити бар *(«Зәб.» 146:4, «Аюп» 38:4-7, «Вәһ.» 12:4ни көрүң)*.
21:3 2Пад. 18:4
21:4 Қан. 12:5, 11; 2Сам. 7:13; 1Пад. 8:29; 9:3; 2Тар. 7:12; Зәб. 131:13, 14; Йәр. 32:34
21:5 **«асманниң қошуни»** — мошу йәрдә қуяш, ай вә юлтузларни көрситиду.

Өз намимни әбәткичә қалдуримән;[225] [8] әгәр Исраил пәқәт Мән уларға тапилиған барлиқ
әмирләргә, йәни Өз қулум Муса уларға буйруған барлиқ қанунға мувапиқ әмәл қилишқа
көңүл қойсила, Мән уларниң путлирини ата-бовилириға тәқсим қилған бу зиминдин
қайтидин нери қилмаймән», дегән еди. [9] Лекин улар қулақ салмайтти; шуңлашқиму,
Манассәһ уларни шундақ аздурдики, улар Пәрвәрдигар Исраилларниң алдидин һалак
қилған ят әлликләрдин ашуруп рәзиллик қилатти.
[10] Шуңа Пәрвәрдигар Өз қуллири болған пәйғәмбәрләрниң вастиси арқилиқ мундақ
деди: —
[11] Йәһуданиң падишаси Манассәһ бу жиркиничлик ишларни қилип, һәтта униңдин
илгири өткән Аморийлар қилған барлиқ рәзилликтин зиядә рәзиллик қилип, униң
бутлири билән Йәһуданиму гунаға аздурғини үчүн[226] [12] Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар
мундақ дәйду: —
«Мана, Йерусалим билән Йәһуданиң үстигә шундақ балаю-апәт кәлтүримәнки, кимки
уни аңлисила қулақлири зиңилдап кетиду. [13] Мән Самарийәни өлчигән тана вә Аһаб-
ниң җәмәтини тәкшүргән тик өлчигүч жип билән Йерусалимни тәкшүртимән; киши
қачини чайқап сүрткәндин кейин дүм көмтүрүп қойғандәк, Йерусалимни чайқап
өрүймән.[227] [14] Мән мирасимниң қалғанлиридинму ваз кечип, дүшмәнлириниң қолиға
тапшуримән; уларни һәммә дүшмәнлиригә булаң-талаң объекти вә олҗа қилип бери
мән;[228] [15] Чүнки улар Мениң нәзиримдә рәзил болғанни қилип, уларниң ата-бовилири
Мисирдин чиққан күндин тартип бүгүнгичә ғәзивимни қозғап кәлди».
[16] Манассәһ әнди пүткүл Йерусалимни бир четидин йәнә бир четигичә қанға толду-
руп, көп наһәқ қан төккүзди вә охшашла өзи қиливатқан гунайи билән Йәһудаларни
аздуруп, уларниң Пәрвәрдигарниң нәзиридики рәзилликни қилишиға сәвәп болди.
[17] Манассәһниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси, җүмлидин у садир
қилған гуна «Йәһуда падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән
әмәсмиди?
[18] Манассәһ ата-бовилириниң арисида ухлиди вә өз өйиниң бeғида, йәни Уззаһниң
беғида дәпнә қилинди. Андин оғли Амон униң орнида падиша болди.[229]

Амонниң Йәһуданиң үстидики сәлтәнити

2Тар. 33:21-25

[19] Амон падиша болғанда жигирмә икки яшта болуп, Йерусалимда икки жил сәлтәнәт
қилди. Униң анисиниң исми Мәшулләмәт еди; у Йотбаһлиқ Һарузниң қизи еди. [20] Амон
атиси Манассәһ қилғандәк Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилатти. [21] У ати-
си маңған барлиқ йолларда маңатти; у атиси қуллуғида болған бутларниң қуллуғида
болуп, уларға сәҗдә қилип, [22] Пәрвәрдигарниң йолида жүрмәй, өз ата-бовилириниң Ху-
даси Пәрвәрдигарни тәрк қилди. [23] Әнди Амонниң хизмәткарлири падишани қәстләп,

---

21:7 2Сам. 7:10; 1Пад. 8:16, 29; 9:3; 2Пад. 23:27

21:11 Йәр. 15:4

21:13 **«Самарийәни өлчигән тана»** — шүбһисизки, Худаниң Самарийәниң үстигә чүшүргән җаза һөкүмини көрситиду; «Аһабниң җәмәтини тәкшүргән тик өлчигүч жип» — Худаниң Аһабниң җәмәтиниң үстигә чүшүргән җаза һөкүмини көрситиду. «Ам.» 7:7-8ни көрүң. **«киши қачини чайқап сүрткәндин кейин дүм көмтүрүп қойғандәк, Йерусалимни чайқап өрүймән»** — бу сөз, бәлким, Худаниң Йерусалимдин барлиқ аһалисини жирақ қилип, уни астин-үстин қиливетидиғанлиғини көрситиду. 14-айәтни көрүң.

21:14 **«мирасим»** — Исраилдики он икки қәбилә; «мирасимниң қалғанлири» — Исраилдин ялғуз қалған қәбилә, йәни Йәһудани көрситиду.

21:18 2Тар. 33:20

уни өз ордисида өлтүрди. [24] Лекин жут хәлқи Амон падишани қәстлигәнләрниң һәмми-
сини өлтүрди; андин жут хәлқи униң орнида оғли Йосияни падиша қилди.
[25] Амонниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси «Йәһуда падишалириниң та-
рих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?
[26] У Уззаһниң беғида өз қәбридә дәпнә қилинди. Андин оғли Йосия униң орнида падиша
болди.

Йосияниң Йәһуданиң үстидики сәлтәнити

2Тар. 34:1-28

22 [1] Йосия падиша болғанда сәккиз яшта болуп, Йерусалимда оттуз бир жил сәлтәнәт
қилди. Униң анисиниң исми Йәдидаһ еди; у Бозкатлиқ Адаяниң қизи еди. [2] Йосия
Пәрвәрдигарниң нәзиридә дурус болғанни қилип, һәр иште атиси Давутниң барлиқ
йолида жүрүп, нә оңға нә солға чәтнәп кәтмиди.
[3] Падиша Йосия сәлтәнитиниң он сәккизинчи жилида, падиша Мәшулламниң нәвриси,
Азалияниң оғли катип Шафанни Пәрвәрдигарниң өйигә әвәтип: [4] «Баш каһин Һилқия-
ниң қешиға чиқип шуни буйруғинки, у Пәрвәрдигарниң өйигә елип келингән, дәрва-
зивәнләр хәлиқтин жиққан пулни санисун. [5-6] Андин улар Пәрвәрдигарниң өйини
оңшайдиған ишларни назарәт қилғучи ишчиларға тапшуруп бәрсун. Булар һәм Пәрвәр-
дигарниң өйидики бузулған йәрләрни оңшашқа өйдә ишлигүчиләргә, йәни яғаччилар,
тамчилар вә таштирашларға бәрсун. Улар мошу пул билән өйни оңшашқа лазим болған
яғач билән оюлған ташларни сетивалсун, дегин» — деди.
[7] Лекин уларниң қолиға тапшурулған пулниң һесави қилинмиди. Чүнки улар инсап
билән иш қилатти.
[8] Баш каһин Һилқия катип Шафанға: — Мән Пәрвәрдигарниң өйидә бир Тәврат китавини
таптим, деди. Шуни ейтип Һилқия китапни Шафанға бәрди. У уни оқуди. [9] Андин кей-
ин катип Шафан падишаниң қешиға берип падишаға хәвәр берип: — Хизмәткарлири
ибадәтханидики пулни жиғип Пәрвәрдигарниң өйини оңшайдиған иш бешилириниң
қоллириға тапшуруп бәрди, деди. [10] Андин катип Шафан падишаға: Һилқия маңа бир ки-
тапни бәрди, деди. Андин Шафан падишаға уни оқуп бәрди. [11] Вә шундақ болдики, пади-
ша Тәврат китавиниң сөзлирини аңлиғанда, өз кийимлирини житти.
[12] Падиша Һилқия каһин билән Шафанниң оғли Аһикамға, Микаяниң оғли Акбор билән
Шафан катипқа вә падишаниң хизмәткари Асаяға буйруп: — [13] Берип мән үчүн вә хә-
лиқ үчүн, йәни пүткүл Йәһудадикиләр үчүн бу тепилған китапниң сөзлири тоғрисида
Пәрвәрдигардин йол сораңлар. Чүнки ата-бовилиримиз бу китапниң сөзлиригә, униң-
дики бизләргә пүтүлгәнлиригә әмәл қилишқа қулақ салмиғанлиғи түпәйлидин Пәрвәр-
дигарниң бизгә қозғалған ғәзиви интайин дәһшәтлик, деди.
[14] Шуниң билән Һилқия каһин, Аһикам, Акбор, Шафан вә Асаялар Һархасниң нәвриси, Ти-
кваһниң оғли кийим-кечәк беги Шаллумниң аяли аял пәйғәмбәр Һулдаһниң қешиға бе-
рип, униң билән сөзләшти. У Йерусалим шәһириниң иккинчи мәһәллисидә олтиратти.
[15] У уларға мундақ деди: — Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Силәрни
әвәткән кишигә мундақ дәңлар: —
[16] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана Мән Йәһуданиң падишаси оқуған китапниң һәммә

21:26 Мат. 1:10
22:1 2Тар. 34:1
22:11 **«падиша Тәврат китапниң сөзлирини аңлиғанда...»** — тепивелинған китап Тәвратниң қайси қисми болуши керәк? Падишаһниң инкаси, йәни кейинки һәрикәтлиригә, болупму «жуқури жайлар»ни йоқитишиға қариғанда, «тепивелинған китап» чоқум бу ишни тәкитләйдиған «Қанун шәрһи»ни өз ичигә алған.

сөзлирини әмәлгә ашуруп, бу жайға вә бу йәрдә турғучиларға балаю-апәт чүшүримән.
[17] Чүнки улар Мени ташлап, башқа илаһларға хушбуй йеқип, қоллириниң һәммә ишли-
ри билән Мениң аччиғимни кәлтүрди. Униң үчүн Мениң қәһрим бу йәргә қарап янди
һәм өчүрүлмәйду.
[18] Лекин силәрни Пәрвәрдигардин йол сориғили әвәткән Йәһуданиң падишасиға болса
шундақ дәңлар: Сән аңлиған сөзләр тоғрисида Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар шундақ
дәйду: — [19] Чүнки көңлүң юмшақ болуп, мошу жай вә униңда турғучиларниң вәйранә
вә ләнәткә айландурулидиғанлиғи тоғрисида уларни әйипләп ейтқан сөзлиримни аң-
лиғиниңда, Пәрвәрдигарниң алдида өзүңни төвән қилип, кийимлириңни житип, Ме-
ниң алдимда жиғлиғиниң үчүн, Мәнму дуайиңни аңлидим, дәйду Пәрвәрдигар. [20] Бу-
ниң үчүн сени ата-бовилириң билән жиғилишқа, өз қәбрәңгә аман-хатирҗәмлик ичидә
беришқа несип қилимән; сениң көзлириң Мән бу жай үстигә чүшүридиған барлиқ күл-
пәтләрни көрмәйду».
Улар йенип берип, бу хәвәрни падишаға йәткүзди.

Йосия падиша ислаһат қилиду

2Тар. 34:29-30; 35:1-27

23 [1] Падиша адәмләрни әвәтип, Йәһуда билән Йерусалимниң һәммә ақсақаллирини
өз қешиға чақиртип кәлди. [2] Падиша Пәрвәрдигарниң өйигә чиқти; барлиқ
Йәһудадики әр кишиләр вә Йерусалимда туруватқанларниң һәммиси, каһинлар билән
пәйғәмбәрләр, йәни барлиқ хәлиқ, әң кичигидин тартип чоңиғичә һәммиси униң
билән биллә чиқти. Андин у Пәрвәрдигарниң өйидә тепилған әһдә китавиниң һәммә
сөзлирини уларға оқуп бәрди.
[3] Падиша түврүкниң йенида туруп Пәрвәрдигарниң алдида: — Пәрвәрдигарға әгишип
пүтүн қәлбим вә пүткүл җеним билән Униң әмирлирини, һөкүм-гувалиқлири вә бәл-
гүлимилирини тутуп, ушбу китапта пүтүлгән әһдигә әмәл қилимән дәп әһдигә өзини
бағлиди. Шуниң билән хәлиқниң һәммисиму әһдә алдида туруп униңға өзини бағлиди.
[4] Андин кейин падиша баш каһин Һилқия билән орун басар каһинларға вә һәм дәрва-
зивәнләргә: — Баалға, Ашәраһ бутиға вә асманниң барлиқ қошуниға атап ясалған барлиқ
әсвап-үскүниләрни Пәрвәрдигарниң өйидин чиқириветиңлар, дәп әмир қилди; у булар-
ни Йерусалимниң сиртида, Кидрон етизлиғида көйдүрди вә күллирини Бәйт-Әлгә елип
барди. [5] У Йәһуда падишалириниң Йәһуда шәһәрлиридики «жуқури жайлар»да һәмдә
Йерусалимниң әтраплиридики «жуқури жайлар»да хушбуй яндурушқа тиклигән бут
каһинлирини, шуниңдәк Баалға, қуяшқа, айға, юлтуз түркүмлиригә һәмдә асманниң
барлиқ қошуниға хушбуй яққучиларни иштин һайдивәтти. [6] У Пәрвәрдигарниң өйидин
Ашәраһ бутни елип чиқип Йерусалимниң сиртиға елип берип, Кидрон җилғисиға апи-
рип шу йәрдә көйдүрүп кукум-талқан қилип езип, тописини аддий пухраларниң қәбир-
лири үстигә чечивәтти. [7] Андин у Пәрвәрдигарниң өйигә жайлашқан бәччивазларниң
туралғулирини чеқип ғулатти; бу өйләрдә йәнә аяллар Ашәраһ бутқа чедир тоқуйтти.
[8] У Йәһуда шәһәрлиридин барлиқ каһинларни чақиртип, өзигә жиғди. Андин у Гәбадин
тартип Бәәр-Шебағичә каһинлар хушбуй яқидиған «жуқури жайлар»ни бузуп булғивәт-

23:1 2Тар. 34:29
23:2 **«һәммә сөзлирини уларға оқуп бәрди»** — ибраний тилида: «һәммә сөзлирини уларниң қулақлириға оқуп бәрди».
23:3 **«түврүкниң йенида»** — яки «пәштақ үстидә». **«китапта пүтүлгән әһдигә...»** — ибраний тилида «китапта пүтүлгән әһдә сөзлиригә...».
23:5 **«...иштин һайдивәтти»** — яки «... һалак қилди».

ти; у «дәрвазилардики жуқури җайлар»ни чеқип бузди; булар «Шәһәр башлиғи Йә-
шуаниң қувиқи»ниң йенида, йәни шәһәр қувиқиға кириш йолиниң сол тәрипидә еди.
[9] (әнди «жуқури җайлар»дики каһинларниң Йерусалимда Пәрвәрдигарниң қурбан-
гаһиға чиқиши чәкләнгән еди; лекин улар давамлиқ өз қериндашлири билән биргә пи-
тир нанлардин йейишигә муйәссәр еди).
[10] Йосия һеч ким өз оғли яки қизини Моләккә атап оттин өткүзмисун дәп, Һинномниң оғ-
линиң җилғисидики Тофәтниму бузуп булғиветти. [11] Пәрвәрдигарниң өйигә киридиған
йолниң еғизида Йәһуда падишалири қуяшқа тәқдим қилип қойған атларни шу йәрдин
йөткәп, «қуяш һарвулири»ни отта көйдүрди (улар ибадәтханиниң һойлилириға җай-
лашқан, Натан-Мәләк дегән ағватниң өйиниң йенида туратти). [12] Падиша йәнә Йәһуда
падишалири Аһазниң балиханисиниң өгүзидә салдурған қурбангаһларни вә Манассәһ
Пәрвәрдигарниң өйиниң икки һойлисиға ясатқан қурбангаһларни чеқип кукум-талқан
қиливәтти; у уларниң тописини у йәрдин елип, Кидрон җилғисиға чечивәтти. [13] Исра-
илниң падишаси Сулайман Йерусалимниң мәшриқ тәрипигә вә «Һалак теғи»ниң җәну-
биға Зидонийларниң жиркиничлик бути Аштарот, Моабийларниң жиркиничлик бути
Кемош вә Аммонларниң жиркиничлик бути Милкомға атап ясатқан «жуқури җайлар»-
ниму падиша бузуп булғиветти. [14] У бут түврүкләрни парчилап, Ашәраһ бутлирини ке-
сип жиқитип, улар турған йәрләрни адәм сүйәклири билән толдурди.
[15] У йәнә Исраилни гунаға путлаштурған, Нибатниң оғли Йәробоам Бәйт-Әлдә салдурған
қурбангаһ билән «жуқури җай»ни, уларни бузуп чақти, андин кейин «жуқури җай»ни
көйдүрүп кукум-талқан қиливәтти, Ашәраһ бутиниму көйдүрүвәтти. [16] Йосия бурулуп
қарап, тағдики қәбирләрни көрүп, адәм әвәтип қәбирләрдики сүйәкләрни колап чиқи-
рип, қурбангаһ үстидә көйдүрди, шу йол билән уни булғиветти. Бу ишлар Пәрвәрди-
гарниң каламини йәткүзүп, дәл уларни алдин-ала бешарәт қилип җакалиған Худаниң
адиминиң сөзиниң әмәлгә ашурулуши еди. [17] Андин Йосия: Көз алдимдики бу қәбир
теши кимниң? — дәп сориди.
Шәһәрдикиләр униңға: Бу Йәһудадин кәлгән, силиниң Бәйт-Әлдики қурбангаһни бузған
мошу ишлирини бешарәт қилған Худаниң адиминиң қәбри екән, деди.
[18] Йосия: — Уни қоюңлар, һеч ким униң сүйәклирини мидирлатмисун, дәп буйруди. Шу-
ниң билән улар униң сүйәклири билән Самарийәдин кәлгән пәйғәмбәрниң сүйәклири-
гә һеч кимни тәккүзмиди.
[19] Андин Йосия Исраилниң падишалири Пәрвәрдигарниң ғәзивини қозғиған, Самарий-

---

23:8 **«Гебадин Бәәр-Шебағичә»** — «Геба» Йәһуданиң шималий четидә, «Бәәр-Шеба» униң җәнубий четидә еди. **«У ... барлиқ каһинларни чақиртип, ... андин у ... каһинлар хушбуй яқидиған «жуқури җайлар»ни бузуп булғиветти»** — Йосия мошу йәрләрни булғаш билән бутпәрәсләрниң кейин у йәрни «булғанған, һарам» дәп қарап, қайтидин шундақ йолда ишлитишини мүмкин әмәс қилиш үчүн еди. **«дәрвазилардики жуқури җайлар»** — яки «тавапгаһлари».

23:10 **«өз оғли яки қизини... оттин өткүзүш»** — инсаний қурбанлиқларни көрситиши мүмкин. **«Һинномниң оғлиниң җилғиси»** — бу йәр йәнә «Һинномниң җилғиси», йәни «Ге-һинном» дәп атилатти *(әрәбчә «җәһәннәм»)*.

23:11 **«қуяшқа тәқдим қилип қойған атлар»** — бу атлар тирик атлар яки ат һәйкили болуши мүмкин еди. **«Натан-Мәләк дегән ағватниң өйи»** — бәлким муқәддәс ибадәтханиниң бирәр һойлисида болуши мүмкин еди.

23:13 **«Һалак теғи»** — мошу йәрдә «Зәйтун теғи»ни көрситиду. Бутпәрәсликтин булғинип кәткини түпәйлидин униңға шундақ һәҗвий, кинайилик исим қоюлған.

23:14 **«У бут түврүкләрни парчилап,... улар турған йәрләрни адәм сүйәклири билән толдурди»** — Йосияниң мошу йәрләрни «адәмләрниң сүйәклири» билән толдуруши бутпәрәсләрниң кейин у йәрләрни «булғанған, һарам» дәп қарап, қайтидин шундақ йолда уларни ишлитишини мүмкин әмәс қилиш үчүн еди.

23:14 **Мис. 23:24; 34:13; Чөл. 33:52; Қан. 7:5, 25; 12:3**

23:15 **1Пад. 12:32, 33**

23:16 **«Йосия ... тағдики қәбирләрни көрүп, адәм әвәтип қәбирләрдики сүйәкләрни колап чиқирип, қурбангаһ үстидә көйдүрди»** — жуқуриқи изаһатни көрүң. **«Пәрвәрдигарниң каламини йәткүзүп, дәл уларни алдин-ала бешарәт қилип җакалиған Худаниң адиминиң сөзи»** — «1Пад.» 13:30-32ни көрүң.

23:16 **1Пад. 13:2**

әниң шәһәрлиридә ясатқан «жуқури жайлар»дики барлиқ өйләрни чақти; у уларни
Бәйт-Әлдә қилғандәк қилип, йоқатти.
[20] У у йәрләрдики «жуқури жайлар»ға хас болған
һәммә каһинларни қурбангаһниң үстидә өлтүрүп, қурбанлиқ қилди, андин уларниң
үстигә адәм сүйәклирини көйдүрди; у ахирда Йерусалимға йенип барди.

Йосия падиша «өтүп кетиш һейти»ни өткүзиду

2Тар. 35:1-19

[21] Падиша барлиқ хәлиққә ярлиқ чүшүрүп: — Бу әһдә китавида пүтүлгәндәк, Худайиңлар Пәрвәрдигарға «өтүп кетиш һейти»ни өткүзүңлар, дәп буйруди.
[22] «Батур һакимлар» Исраилниң үстидин һөкүм сүргән күнләрдин тартип, нә Исраил падишалириниң
вақитлирида нә Йәһуда падишалириниң вақитлирида ундақ бир «өтүп кетиш һейти»
өткүзүлүп бақмиған еди;
[23] Йосия падишаниң сәлтәнитиниң он сәккизинчи жилида,
Пәрвәрдигарға атап бу «өтүп кетиш һейти» Йерусалимда өткүзүлди.
[24] Шуниңдәк Йосия Йәһуда жутида вә Йерусалимда пәйда болған җинкәшләр вә палчиларни, тәрафим мәбудлири, һәр қандақ бутлар вә барлиқ башқа ләнәтлик нәрсиләрни
зиминдин йоқатти. Униң шундақ қилишиниң мәхсити, Һилқия каһин Пәрвәрдигарниң
өйидин тапқан китапта хатириләнгән Тәвраттики сөзләргә әмәл қилиштин ибарәт еди.
[25] Униңдәк Мусаға чүшүрүлгән қанунға интилип пүтүн қәлби, пүтүн җени вә пүтүн
күчи билән Пәрвәрдигарға қайтип, өзини беғишлиған бир падиша униңдин илгири болмиған еди вә униңдин кейинму униңға охшаш бириси болуп бақмиди.
[26] Лекин Пәрвәрдигарниң аччиғи Манассәһниң Өзини рәнҗиткән барлиқ рәзилликлири түпәйлидин
Йәһудаға туташқандин кейин, Өзиниң шиддәтлик ғәзивидин янмиди.
[27] Пәрвәрдигар:
— Исраилни ташлиғандәк Йәһуданиму Өз көзүмдин нери қилимән вә Өзүм таллиған бу
шәһәр Йерусалимни вә Мән: — «Мениң намим шу йәрдә болиду» дегән шу ибадәтханини
тәрк қилимән, деди.
[28] Йосияниң башқа әмәллири һәм қилғанлириниң һәммиси «Йәһуда падишалириниң
тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?
[29] Униң күнлиридә Мисирниң падишаси Пирәвн-Нәко Асурийәниң падишасиға һуҗум
қилғили Әфрат дәриясиға барди. У чағда Йосия падиша Пирәвн билән соқушушқа чиқти;
лекин Пирәвн уни көрүп Мәгиддода уни өлтүрди.
[30] Җан һәлқумида хизмәткарлири уни
җәң һарвусиға селип Мәгиддодин Йерусалимға елип келип, уни өз қәбридә дәпнә қилди.
Жут хәлқи Йосияниң оғли Йәһоаһазни мәсиһ қилип, атисиниң орнида падиша қилди.

Йәһоаһазниң Йәһуданиң үстидики сәлтәнити

2Тар. 36:1-4

[31] Йәһоаһаз падиша болғанда жигирмә үч яшта болуп, үч ай Йерусалимда сәлтәнәт қилди. Униң анисиниң исми Һамутал еди; у Либнаһлиқ Йәрәмияниң қизи еди.
[32] Йәһоаһаз
бовилири барлиқ қилғанлиридәк, Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилди.
[33] Әнди Пирәвн-Нәко униң Йерусалимда сәлтәнәт қилмаслиғи үчүн, уни Хамат жутиди-

---

23:19 2Тар. 34:6
23:21 Мис. 12:3; Қан. 16:2; 2Тар. 35:1
23:24 **«тәрафим мәбудлири»** — кичик, елип жүргидәк «қолайлиқ бутлар» еди.
23:24 Лав. 19:31; 20:27; Қан. 18:11; Йәш. 8:19
23:25 **«униңдәк ... қанунға интилип пүтүн қәлби, пүтүн җени вә пүтүн күчи билән Пәрвәрдигарға қайтип, өзини беғишлиған бир падиша ... болуп бақмиди»** — бу сөзләр униң Пәрвәрдигарға қайтип қаттиқ товва қилиши вә һәққанийлиққа болған интилишлири җәһәттә ейтилиду.
23:27 **«шу ибадәтханини...»** — ибраний тилида «шу өйни...».
23:27 2Пад. 17:18, 20; 24:3
23:30 2Тар. 36:1

ки Риблаһда солап қойди вә Йәһуда зиминиға йүз талант күмүч билән бир талант ал-
тун селиқ чүшүрди. [34] Андин Пирәвн-Нәко Йосияниң оғли Елиакимни атисиниң орнида
падиша қилип, исмини Йәһоакимға өзгәртти. У Йәһоаһазни өзи билән Мисирға елип
кәтти; Йәһоаһаз Мисирға келип шу йәрдә өлди.
[35] Йәһоаким күмүч билән алтунни Пирәвнгә бәрди; лекин Пирәвнниң шу буйруғини
ижра қилип пулни тапшуруш үчүн жутқа һәр бир адәмниң чамиға қарап баж-алван қой-
ған еди; алтун вә күмүчни у жутниң хәлқидин, һәр биригә салған өлчәм бойичә Пирәвн-
Нәкоға беришкә жиққан еди.
[36] Йәһоаким падиша болғанда жигирмә бәш яшта болуп, он бир жил Йерусалимда сәл-
тәнәт қилди. Униң анисиниң исми Зибидаһ еди; у Румаһлиқ Пәдаяниң қизи еди. [37] Йәһо-
аким бовилири барлиқ қилғанлиридәк Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қи-
латти.

Йәһоаким Йәһуда үстигә сәлтәнәт қилиду

24 [1] Униң күнлиридә Бабилниң падишаси Небоқаднәсар Йәһудаға һуҗум қилишқа
чиқти; Йәһоаким униңға үч жилғичә беқинди болди, андин униңдин тенип
униң һөкүмранлиғиға қарши чиқти. [2] Шу вақитларда Пәрвәрдигар униңға һуҗум
қилишқа Калдийләр булаңчилар шайкиси, Сурийләр булаңчилар шайкиси, Моабийлар
булаңчилар шайкиси, вә Аммонийлар булаңчилар шайкилирини қозғиди; у уларни
Йәһудани һалак қилиш үчүн қозғиди. Бу ишлар Пәрвәрдигар Өз қуллири болған
пәйғәмбәрләр арқилиқ агаһ қилған сөз-каламиниң әмәлгә ашурулуши еди. [3] Дәрвәқә
Пәрвәрдигарниң ейтқинидәк, Манассәһниң гуналири түпәйлидин Йәһудани Өз
көзлиридин нери қилиш үчүн, бу ишлар уларниң бешиға чүшти. [4] Чүнки Манассәһниң
наһәқ қан төкүп, Йерусалимни наһәқ қанлар билән толдурғини түпәйлидин,
Пәрвәрдигар Йәһудаларни әпу қилишқа көңли унимайтти.
[5] Йәһоакимниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси «Йәһуда падишалириниң
тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?
[6] Йәһоаким ата-бовилириниң арисида ухлиди; оғли Йәһоакин униң орнида падиша
болди.
[7] Мисирниң падишаси болса өз жутидин иккинчи чиқмиди. Чүнки Бабилниң падишаси
«Мисир еқини»дин тартип Әфрат дәриясиғичә болған Мисир падишасиға тәвә зиминни
тартивалған еди.

Йәһоакин сәлтәнәт қилиду

2Тар. 36:9-10

[8] Йәһоакин падиша болғанда он сәккиз яшта болуп, үч ай Йерусалимда сәлтәнәт қилди.
Униң анисиниң исми Нәһушта еди; у Йерусалимлиқ Әлнатанниң қизи еди. [9] Йәһоакин
атисиниң барлиқ қилғанлиридәк Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилди.
[10] Бабилниң падишаси Небоқаднәсарниң сәрдарлири Йерусалимға җәң қилғили чиқип,

---

23:33 **«йүз талант күмүч»** — бир талант бәлким 30.6 килограм еди.
23:34 **«Елиаким»** — бу исимниң мәнаси «Худа *(Әлоһим)* турғузиду»; «Йәһоаким» дегәнниң мәнаси «Пәрвәрдигар *(Яһвәһ)* турғузиду». Пирәвнниң ундақ қилиштики мәхсити бәлким бир хил һәҗвий-кинайилик қилиш яки Худаға болған күпүрлүк болса керәк.
23:34 Мат. 1:11
23:35 2Тар. 36:5-8
24:1 2Тар. 36:6
24:2 2Пад. 20:17; 23:27
24:7 **«Мисир еқини»** — Нил дәрияси әмәс, бәлки Синай чөлиниң шәриқ тәрипидики кичик дәриядур.

шәһәрни қамал қилди. 11 Униң сәрдарлири шәһәрни қамал қилип турғанда Небоқаднә-
сар өзиму шәһәрниң сиртиға чиқти.
12 Андин Йәһуданиң падишаси Йәһоакин билән аниси, барлиқ хизмәткарлири, әмәлдар-
лири вә ағватлири Бабил падишасиниң алдиға чиқип униңға тән бәрди. Шундақ қилип
Бабилниң падишаси өз сәлтәнитиниң сәккизинчи жилида уни әсир қилип тутти. 13 Не-
боқаднәсар Пәрвәрдигарниң өйидики барлиқ ғәзниләр билән падишаниң ордисидики
ғәзниләрни елип кәтти; Пәрвәрдигар агаһ бәргинидәк, у Исраилниң падишаси Сулай-
ман Пәрвәрдигарниң ибадәтханиси үчүн ясатқан һәммә алтун қача-әсвапларни кесип
сөкти. 14 Йерусалимниң барлиқ аһалисини, җүмлидин һәммә әмәлдарлар, һәммә батур
палванлар, җәмий болуп он миң әсирни вә барлиқ һүнәрвәнләр вә төмүрчиләрниму
елип кәтти; жуттики хәлиқтин әң намратлардин башқа һеч ким қалмиди. 15 У Йәһоакин-
ни Бабилға елип кәтти вә шуниңдәк падишаниң анисини, падишаниң аяллирини, униң
ағватлири вә жуттики мөтивәрләрни әсир қилип Йерусалимдин Бабилға елип барди.
16 У батур-палванларниң һәммисини (йәттә миң еди), һүнәрвән вә төмүрчиләрни (җә-
мий бир миң еди) — буларниң һәммиси җәңгивар адәмләр болуп, Бабилниң падишаси
уларни әсир қилип, Бабилға елип кәтти.
17 Андин Бабилниң падишаси Йәһоакинниң тағиси Маттанияни униң орнида падиша
қилип, униң исмини Зәдәкияға өзгәртти.

Зәдәкия Йәһуда үстидә сәлтәнәт қилиду

2Тар. 36:11-21; Йәр. 52:1-30

18 Зәдәкия падиша болғанда жигирмә бир яшта болуп, он бир жил Йерусалимда сәлтәнәт
қилди. Униң аниси Либнаһлиқ Йәрәмияниң қизи болуп, исми Һамутал еди. 19 Зәдәкия
Йәһоакимниң барлиқ қилғинидәк, Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилат-
ти. 20 Пәрвәрдигарниң Йерусалимға һәм Йәһудаға қаратқан ғәзиви түпәйлидин, Пәрвәр-
дигар уларни Өз һозуридин һайдиваткичә болған арилиқта, төвәндики ишлар йүз бәр-
ди: — авал, Зәдәкия Бабил падишасиға исян көтәрди.

Небоқәднәсар Йерусалим шәһиригә бөсүп кирип, уни ишғал қилиду

25 1 Андин шундақ болдики, униң сәлтәнитиниң тоққузинчи жили, онинчи айниң
онинчи күнидә Бабил падишаси Небоқәднәсар пүткүл қошуниға йетәкчилик
қилип Йерусалимға һуҗум қилишқа кәлди; һәмдә уни қоршивелип барғаһ қуруп, униң
әтрапида қаша-потәйләрни қурушти. 2 Шуниң билән шәһәр Зәдәкияниң он биринчи
жилиғичә муһасиридә турди. 3 Шу жили төртинчи айниң тоққузинчи күни шәһәрдә
еғир қәһәтчилик һәммини басқан вә зиминдикиләр үчүнму һеч аш-озуқ қалмиған еди.

24:10 **«сәрдарлири»** — ибраний тилида «хизмәткарлири».
24:10 Дан. 1:1
24:12 **«ағватлири»** — яки «ордидики ғоҗидарлири».
24:13 2Тар. 20:17; Йәш. 39:6
24:15 2Тар. 36:10; Әст. 2:6
24:16 Йәр. 52:28
24:17 Йәр. 37:1; 52:1
25:1 **«*Небоқәднәсарниң* сәлтәнитиниң тоққузинчи жили, онинчи айниң онинчи күни»** — миладийәдин илгири 588-жили, 15-Январ еди.
25:1 2Тар. 36:17 Йәр. 32:2; 39:1; 52:4
25:3 **«зиминдикиләр үчүнму һеч аш-озуқ қалмиған еди»** — башқа бир хил тәрҗимиси «әтрапидики зиминдикиләр үчүнму һеч аш-озуқ қалмиған еди». Бу тәрҗимә тоғра болса, «әтрапидики зиминдикиләр» шәһәр әтрапидики зиминдин көчип панаһ издәп шәһәргә киргәнләрни көрситиду.
25:3 Йәр. 52:6

[4] Шәһәр сепили бөсүлди; барлиқ җәңгивар ләшкәрләр қачмақчи болуп, түн кечидә бәдәр тикиветишти. Улар падишаниң бағчисиға йеқин «икки сепил» арилиғидики дәрвазидин кетишти (калдийләр болса шәһәрниң һәрйенида туратти). Улар Иордан җилғисидики «Арабаһ түзләңлиги»ни бойлап қечишти. [5] Лекин калдийләрниң қошуни падишани қоғлап Йерихо түзләңлигидә Зәдәкияға йетишти; униң пүтүн қошуни униңдин тарқилип кәткән еди. [6] Вә улар падишани тутуп, Риблаһ шәһиригә, Бабил падишасиниң алдиға апарди; улар шу йәрдә униң үстигә һөкүм чиқарди. [7] Бабил падишаси Зәдәкияниң оғуллирини униң көз алдида қәтл қилди; андин Зәдәкияниң көзлирини оюветти; у уни мис кишәнләр билән бағлап, Бабилға елип барди.

Муқәддәс ибадәтханиниң харап қилиниши

[8] Вә бәшинчи айниң йәттинчи күнидә (бу Бабил падишаси Небоқәднәсарниң он тоққузинчи жили еди) Бабил падишасиниң хизмәткари, пасибан беги Небозар-Адан Йерусалимға йетип кәлди. [9] У Пәрвәрдигарниң өйини, падишаниң ордисини вә шәһәрдики барлиқ өйләрни көйдүрүвәтти; барлиқ бәһәйвәт имарәтләргә у от қоюп көйдүрүвәтти. [10] Вә пасибан беги йетәкчилигидики калдийләрниң пүткүл қошуни Йерусалимниң әтрапидики пүткүл сепилини өрүвәтти.
[11] Пасибан беги Небозар-Адан шәһәрдә қалған башқа кишиләрни, Бабил падишаси тәрәпкә қечип тәслим болғанларни вә қалған һүнәрвәнләрни әсир қилип уларни елип кәтти. [12] Лекин пасибан беги зиминдики әң намратларниң бир қисмини үзүмзарлиқларни пәрвиш қилишқа вә териқчилиқ қилишқа қалдурди.
[13] Калдийләр Пәрвәрдигарниң өйидики мистин ясалған икки түврүкни, дас тәгликлирини вә Пәрвәрдигарниң өйидики мистин ясалған «деңиз»ни чеқип, барлиқ мислирини Бабилға елип кәтти. [14] Улар йәнә ибадәттә ишлитилидиған идишлар, гүҗәк-бәлгүҗәкләр, лахшигирлар, пиялә-тәхсиләр һәм мистин ясалған барлиқ әсвапларни елип кәтти; [15] хушбуйданлар вә қачиларни болса, алтундин ясалған болсиму, күмүчтин ясалған болсиму, уларниң һәммисини пасибан беги елип кәтти. [16] Вә Сулайман падиша Пәрвәрдигарниң өйи үчүн мистин ясатқан икки түврүк вә «деңиз»ни, шундақла дас тәгликлирини елип кәтти; бу мис сайманларниң еғирлиғини өлчәш мүмкин әмәс еди.
[17] Биринчи түврүкниң егизлиги он сәккиз гәз, униң үстидики таҗи болса мис болуп, егизлиги үч гәз еди; униң пүтүн айланмиси тор шәклидә һәм анар нусхисида безәлгән еди, һәммиси мистин еди; иккинчи түврүкму униңға охшаш болуп, уму анар нусхисида безәлгән еди.
[18] Пасибан беги Небузар-Адан болса баш каһин Серая, орунбасар каһин Зәфания вә ибадәтханидики үч нәпәр ишикбақарниму әсиргә алди. [19] У шәһәрдин ләшкәрләрни башқуридиған бир ағват әмәлдарни, шәһәрдин тапқан орда мәслиһәтчилиридин бәшини, йәрлик хәлиқни ләшкәрликкә тизимлиғучи, йәни қошунниң сәрдариниң кативини

25:8 **«бәшинчи айниң йәттинчи күни... Бабил падишаси Небоқәднәсарниң он тоққузинчи жили...»** — миладийәдин илгири 586-жили, 14-Авғуст еди. «Йәр.» 52:12ниму көрүң.
25:11 **«қалған һүнәрвәнләр»** — яки «топ-топ адәмләр».
25:13 **«дас тәгликлири»** — булар болса «деңиз»дин кичик болған дасларни көтиридиған тәгликләрни көрситиду. Бу айәтләрдә тилға елинған җабдуқ-бисатларни көпрәк чүшиниш үчүн «1Пад.» 7:8-51-айәтни көрүң.
25:13 2Пад. 20:17; Йәр. 20:5; 27:19
25:15 **«хушбуйданлар вә қачиларни болса, ... уларниң һәммисини пасибан беги елип кәтти»** — бу алтун-күмүч вә мистин ясалған барлиқ қача-қучилар вә барлиқ әсваплар Йәрәмия пәйғәмбәрниң илгәрки бир бешарити бойичә, 54 жилдин кейин Парс императори Қорәшниң пәрмани билән Йерусалимға қайтурулди *(«Йәр.» 27:21-22ни көрүң)*.
25:17 **«гәз» яки «җәйнәк»»** — җәйнәктин қолниң учиғичә болған арилиқтур, тәхминән 40-45 сантиметр. **«егизлиги үч гәз еди»** — «Йәр.» 52:22дә «бәш гәз» дейилиду. Сәвәп, бәлким үстидики пәрдазлирини өз ичигә алиду.
25:17 1Пад. 7:15; 2Тар. 3:15; Йәр. 52:21

вә шәһәрдин атмиш нәпәр йәрлик кишини тутти. [20] Пасибан беги Небузар-Адан буларни
Бабил падишасиниң алдиға, Риблаһқа елип барди. [21] Бабил падишаси Хамат зиминиди-
ки Риблаһда бу кишиләрни қиличлап өлтүрүвәтти.
Шу йол билән Йәһуда өз зиминидин сүргүн қилинди.

Йәһуда Бабилға сүргүн қилиниду

[22] Йәһуда зиминида қалған кишиләрни, йәни Бабил падишаси Небоқаднәсар қалдурған
кишиләрни болса, у уларни идарә қилиш үчүн, уларниң үстигә Шафанниң нәвриси, Аһи-
камниң оғли Гәдалияни тайинлиди. [23] Далада қалған Йәһуданиң ләшкәр башлиқлири
һәм ләшкәрлири Бабил падишасиниң Шафанниң нәвриси, Аһикамниң оғли Гәдалия-
ни зимин үстигә һөкүмранлиқ қилишқа бәлгүлигәнлигини аңлап қалди; шуниң билән
бу ләшкәр башлиқлири адәмлири билән Мизпаһ шәһиригә, Гәдалияниң йениға кәлди;
башлиқлар болса Нәтанияниң оғли Ишмаил, Кареаһниң оғли Йоһанан, Нәтофатлиқ Тан-
хумәтниң оғли Серая вә Маакат җәмәтидин бирисиниң оғли Җаазания еди. [24] Гәдалия
улар вә адәмлиригә: «Калдийләргә беқиништин қорқмаңлар; зиминда олтирақлишип Ба-
бил падишасиға беқиниңлар, шундақ қилсаңлар силәргә яхши болиду» дәп қәсәм қилди.
[25] Әнди йәттинчи айда шундақ болдики, шаһзадә Әлишаманиң нәвриси, Нәтанияниң оғли
Ишмаил он адәм елип келип, Гәдалияни һәм Мизпаһда униң йенида турған Йәһудийлар
вә Калдийләрни уруп өлтүрди. [26] Шуниң билән барлиқ хәлиқ, кичик болсун, чоң болсун, вә
ләшкәр башлиқлири орнидин туруп Мисирға кирди; чүнки улар Калдийләрдин қорқатти.

Йәһоакинниң сүргүн болуш җәряни

Йәр. 52:31-34

[27] Вә шундақ болдики, Йәһуда падишаси Йәһоакин сүргүн болған оттуз йәттинчи жили
он иккинчи айниң жигирмә йәттинчи күни муну иш йүз бәрди; Әвил-Меродақ Бабилға
падиша болған биринчи жили, Йәһуда падишаси Йәһоакинниң қәддини көтирип, уни
зиндандин чиқарди; [28] У униңға мулайим сөз қилип, униң орнини өзи билән биргә Ба-
билда турған башқа падишаларниң орнидин жуқури қилди; [29] Шуниң билән Йәһоакин
зиндандики кийимлирини селиветип, өмриниң қалған һәр бир күнидә һәрдайим пади-
ша билән биллә һәмдәстихан болушқа муйәссәр болди. [30] Униң несивиси болса, Бабил
падишасиниң униңға беғишлиған дайимлиқ илтипати еди; бу илтипат күндилик еди,
йәни униңға өмриниң һәр бир күни муйәссәр қилинған.

25:19 **«бир ағват әмәлдар»** — яки пәқәт «бир әмәлдар».
25:22 Йәр. 40:5, 9
25:23 Йәр. 40:7
25:27 **«он иккинчи айниң жигирмә йәттинчи күни»** — «Йәр.» 52:31дә «он икки айниң жигирмә бәшинчи күни» дейилиду. Азат болуш җәрянида нәччә күн өтсә керәк.

Қошумчә сөз (1- вә 2-қисмиға)

Мошу йәрдә биз пәқәт бу хатирилләрдики көп қизиқ вақиәләр вә шәхсий тарихлардин бир нәччини таллап қисқичә тохтилимиз.

Сулайманниң ғәлибилири вә мәғлубийәтлири

Давут Худа үчүн бир ибадәтхана қурмақчи болғанда Худа униңға: «Сән мән үчүн бир өй ясимақчимусән? — ....Яқ, Мән сән үчүн өй қуруп беримән... лекин сениң оғлуң болса... Мән үчүн өй қуриду» — дегән еди. Худаниң дегәнлири төвәндикидәк хатириләнгән: —

«**Мән һазир саңа һәммә дүшмәнлириңдин арам беримән; әнди Мәнки Пәрвәрдигар саңа шуни дәйдимәнки, Пәрвәрдигар саңа бир өй қуруп бериду» — дәйду».**

Күнлириң тошуп, ата-бовилириң билән өлүмдә ухлиғиниңда Мән өз пуштиңдин болған нәслиңни сениң орнуңда турғузуп, падишалиғини мәзмут қилимән. Мениң намим үчүн бир өйни ясиғучи у болиду, вә Мән униң падишалиқ тәхтини әбәткичә мустәһкәм қилимән. Мән униңға Ата болимән, у Маңа оғул болиду. Әгәр у гуна қилса инсанларниң тайиғи билән вә адәм балилириниң савақ-думбалашлири билән тәрбийә беримән. Амма Мән сениң алдиңда өрүвәткән Саулдин меһир-шәпқитимни жуда қилғинимдәк, униңдин меһир-шәпқитимни жуда қилмаймән. Шуниң билән сениң өйүң вә сениң падишалиғиң алдиңда һемишә мәзмут қилиниду; тәхтиң әбәткичә мәзмут турғузулиду» («2Сам.» 7:11-16).

Мошу йәрдә Худа Давутқа асасән «**Сениң оғлуңниң тәхти мәңгү мустәһкәм туриду... вә у Мениң өйүмни қуриду**» дегәндин кейин, Давутниң оғлиниң гуна қилиш мүмкинчилиги, шундақла тәрбийә җазаси берилиш керәклиги тилға елиниду. Амма тәхт «әбәткичә» болиду. Бу вәдә Зәбур 72-күйдә қайтилиниду. Исраилдики «Раббилар» (устазлар)ниң һәммиси дәвирдин-дәвиргичә бу сөзләрни, Давутниң Сулаймандин техиму улуқ болидиған бир әвлади, йәни Қутқазғучи-Мәсиһ дунияға келиду, дәп чүшәндүрүп кәлгән. Улар: «**мәңгү туридиған тәхт**» Униңкидур, вә У Сулайман қурған ибадәтханидин техиму улуқ мәңгү бир ибадәтханини қурғучи болиду, дәп қарайтти. Биз уларниң бу шәрһини тоғра, шундақла Насарәтлик Әйсада әмәлгә ашурулди, дәп қараймиз.

Шуңа биз Сулайманниң ғәлибилири вә аватлиғини кәлгүсидә Мәсиһниң чәксиз улуқ ғәлибилири вә аватлиғини алдин-ала көрсәткән бир хил бешарәт, дәп ишинимиз. Сулайман қурған «Худаниң өйи»му дәрвәқә Мәсиһ кәлгүсидә қуридиған «Худаниң тирик өйи» болған җамаәтни алдин-ала көрситиду («Мат.» 16:18, «Рос.» 7:44-50, «Әф.» 2:19-22, «1Пет.» 2:4-10ни, шундақла «Һагай»дики «қошумчә сөз»дики «Худаниң өйи» тоғрилиқ изаһатларниму көрүң).

Сулайманниң ғәлибилири вә аватлиғи ахир берип чүшкүнлишиши билән түгәйду. Шуңа хелә рошәнки, Натан пәйғәмбәр Давутқа йәткүзгән бешарәтни (жуқурида нәқил кәлтүргән «2Сам.» 7:11-16) әмәлгә ашурғучи пәқәт Мәсиһдур. Һеч ким үмүтлирини Мәсиһдин башқа бирисигә бағлимисун!Сулайманниң чүшкүнләшкәнлиги үстидә йәнә «Һекмәт топлиғучи»тики «қошумчә сөз»дә вә «Күйләрниң күйи»ниң шәрһидә тохталдуқ.

Муқәддәс ибадәтхана вә Сулайманниң ордиси тоғрилиқ немишкә шунчә көп тәпсилатлар бизгә тәминлиниду?

Әгәр дегинимиздәк мәзкур китап «ниҗатниң тарихи»ниң бир қисми болса, авал муқәддәс ибадәтханидики шунчә көп тәпсилатлар, андин Сулайманниң өз ордисидики тәпсилатларниң ниҗат билән зади немә алақиси барду? 5-7-бапларниң һәммиси дегидәк бу икки өйниң инчикә тәпсилатлиридин тәркип тапқан. китапниң ахирида оқурмән нурғун әмгәкләрниң нәтиҗиси болған буларниң һәммисиниң вәйран қилинғанлиғини көриду. Авал ибадәтхана һәм Сулайманниң ордисиниң һәйвәтлик пәрдазлири вә қиммәтлик буюмлири Мисирниң падишаси Шишак Пирәвн тәрипидин булап кетилиду («1Пад.» 14:26). Гәрчә Йәһуданиң кейинки падишалири буларниң көп қисмини әслигә кәлтүргән болсиму, мошу безәкләр узун өтмәйла Сурийә падишасиға пара бериш үчүн қайтидин қирип еливетилиду («2Пад.» 12:18), андин йәнә Исраил падишаси Йоаш тәрипидин булап кетилиду («2Пад.» 14:14). Кейин йәнә икки қетим Асурийә падишасиға пара бериш үчүн қирилиду (16:816, 18:16). Ахир берип Бабил падишаси келип уларни қайтидин яланъачлайду («2Пад.» 24:13); андин Худа Бабил падишасини Йәһуданиң һәм Өзигә һәм инсанға болған вапасизлиғини җазалаш қурали қилип, униң вастиси арқилиқ Йерусалимниң көп қисмини, җүмлидин ибадәтханини көйдүрүветиду («2Пад.» 25:8-18).

Бу тоғрилиқ «толуқ чүшәнчигә егимиз» дейәлмәймиз, амма пикримизни оттуриға қойимиз. Бизниңчә, бу тәпсилатлар Исраил вә Йәһудийәгә чүширилкән күлпәт-паҗиәни тәкитләш, шундақла техиму рошән қилиш үчүн көрситилиду. Худаниң нәзиридә беналар яки чирайлиқ буюмларниң қанчә қиммәтлик болушидин қәтъийнәзәр, инсанлар һаман уларниң һәрқандиқидин көп қиммәтликтур, әлвәттә. Шуңа бу икки бенаниң чирайлиқ безәк-буюмлириниң йоқитилиши бирхил тәмсилдур, дәп қараймиз. Қанчилик әқил-парасәт, қанчилик сәдиқә-төһпиләр, қанчилик вақит вә әҗир-әмгәк Худаниң ибадәтханиси вә Сулайманниң ордисиға сиңдүрүлгән-һә! Йәттә жил қошулған он үч жил вақит сәрп қилинип ясалған бу имарәтләр нәтиҗидә қандақ болди?! Шуниңға охшаш, Худа Исраил хәлқини тәрбийә көргән, маңа гувалиқ беридиған, даналиқни көрситидиған бир хәлиқ болсун дәп, уларға қанчилик әҗир сиңдүргәнду? — Лекин ахир берип һәммиси уларниң ахмақлиги билән учурулуп кәткән еди. Һәм йәнә шуниңға охшаш, Худаниң қанчилик муһәббити, қанчилик даналиғи вә ғәмхорлуғи һәр бир инсан балисини яритиш үчүн сиңдүрүлгәнду? («Зәбур» 139:1-18ни көрүң). Мошундақ бибаһа дәсмайини әтиварлаймизму? Яки бизниң Яратқучимизға қулақ салмаслиғимиз түпәйлидин буларниң һәммисиму паҗиәлик һалда пүтүнләй исрап болуп йоққа чиқамду?

Худаниң Исраил билән түзгән әһдиси — «Худаниң җаза-тәрбийисиниң бәш басқучи»

Худа Исраил билән түзгән әһдидики «җаза-тәрбийиниң бәш басқучи»ниң тәпсилатлири Муса пәйғәмбәр арқилиқ берилгән, «Лав.» 14:26-26 вә «Қан.» 28-бапта тепилиду).

Қисқичә қилип ейтқанда, Худа Исраилға, Өзәмгә итаәтмән болсаңлар, силәргә меһир-шәпқәт көрсәткүчи вә қоғдиғучи болимән, дәп көп йәрләрдә еник вәдә қилған. Бирақ улар әксичә итаәтмән болмиған болса, униң җаза-тәрбийиси тәдриҗий бешиға

чүшиду. Бу жаза-тәрбийиниң бәш басқучини төвәндикидәк жиғинчақлашқа болиду. Итаәтсизлиги еғирлашқансери жаза-тәрбийиму еғирлишип бариду: —

(1) Ваба-қизитминиң чүшүши, дүшмәнләрниң «ишик алдида» туруши, дүшмәнләр алдида асанла мәғлуп болуши («Лав.» 26:14-17).

(2) Ямғур аз, һосулниң начар болуши («Лав.» 26:18-20).

(3) Явайи житқуч һайванларниң көпийиши, уларниң инсанларға вә малларға һуҗум қилиши (буниң көчмә мәнаси бәлким дөләт ичидики муқимсизлиқ, тәртипсизлик вә қанунсизлиқниму көрситиду) («Лав.» 26:21-24).

(4) Шәһәрләрниң муһасиригә елиниши, қәһәтчилик, уларниң дүшмәнләр вә Яқ. жутлуқларниң алдида бойсундурулуши вә шуларниң қаттиқ башқуруш түзүми астида яшиши («Лав.» 26:25-27).

(5) Дүшмәнләрниң өч елиши, қайтидин шәһәрләрни қоршивелиши, шәһәрләр вә йәр-зиминниң вәйран болуши, сүргүн болуши, сүргүн болғинида вәһимә астида яшиши («Лав.» 26:27-39).

«Падишалар»дики хатириләрдин оқурмәнләрниң өзи Исраилға вә Йәһудаға бу тәдриҗий жазалар арқилиқ көрситилгән агаһ-бешарәтләрни байқалайду. Оқурмән йәнә бәлким бу агаһ-бешарәтләрниң пәйғәмбәрләрниң сөзлири билән һәрдайим тәкитләнгәнлигини көрүши мүмкин. Лекин ахир берип һәммиси бекар болиду. «Падишалар» дегән тарих мошу «жаза-тәрбийиниң бәшинчи басқучи», йәни пүткүл хәлиқниң сүргүн болуши билән ахирлишиду.

Худаниң падишалиққа болған муддиа-мәхсәтлири; падишалиқниң кәмчиликлири

Мошу йәрдә биз йәнә «Самуил»дики «қошумчә сөз»дин төвәндики сөзләрни алимиз: —

«Яқуп пәйғәмбәр өмриниң ахирида оғуллириға Худа Исраилға Йәһуда қәбилиси ичидин падиша бекитип тикләйду, һәмдә униң падишалиғи Мәсиһ билән ахирлишиду, дәп бешарәт бериду: —

«**Шаһанә һаса Йәһудадин кетип қалмайду,**
Йәһуданиң пуштидин қанун чиқарғучи өксүмәйду,
Таки шу һоқуқ Егиси кәлгичә күтиду;кәлгәндә,
Җаһан хәлиқлири Униңға итаәт қилиду» («Яр.» 49:10).

Тәвраттики «Қанун шәрһи» дегән китапта Муса пәйғәмбәрму шуниңға бешарәт қилидуки, Исраилниң кәлгүсидә чоқум бир падишаси болиду (17:14-20) вә падиша Йәһудадин чиқиду (33:7). Әнди Исраил падиша тәләп қилғанда Худа наразилиғини билдүргән турса, ундақта Униң падишалиқ тоғрисидики әслий вәдилириниң немә мәхсити бар еди?».

Худа «батур һакимлар»ниң дәвридә пәйғәмбәр-һакимлар арқилиқ Исраилға «арқида туруп васитилик йетәкчилик» қилған еди. Шундақ йетәкчилиги астида Униң улар билән түзгән әһдиси бойичә пәқәт улар Өзигә итаәтмән болсила, У уларға йетәкчи, қоғдиғучи вә дайим бәрикәтлигүчи болушқа капаләт бәргән еди. Әнди У уларниң Өзиниң шундақ йетәкчилигигә ишәнмәйдиғанлиғини алдин-ала убдан билгәчкә, әслидила уларға бир падиша тайинлашни ирадә қилған еди, дәп ишинимиз. Бирақ Исраил һәтта Униң шу планида бекитилгән вақитни күтмәйла, Униңға техиму ишәнмигән һалда алдирап «**Падиша бәргәйсән!**» дәп тәләп қилди. «1Сам.» 8:4-8дә мундақ хатирә бар: —

«**У вақитта Исраилниң һәммә ақсақаллири Рамаһда жәм болуп Самуилниң қешиға келип униңға: — Мана сән қеридиң, оғуллириң болса сениң йоллирида жүрмәйду. Башқа әлләрдә болғандәк үстимизгә һөкүм сүридиған бир падиша бекиткин, деди.**

Уларниң «Үстимизгә һөкүм сүридиған бир падиша бекиткин» дегини Самуилниң көңлигә еғир кәлди. Самуил Пәрвәрдигарға дуа қиливиди, Пәрвәрдигар Самуилға: — Хәлиқ саңа һәр немә ейтса уларға қулақ салғин; чүнки улар сени әмәс, бәлки үстимизгә падиша болмисун дәп Мени ташлиди. Мән уларни Мисирдин чиқарған күндин тартип бүгүнки күнгичә улар шундақ ишларни қилип, Мени ташлап башқа илаһларға ибадәт қилип кәлгән. Әнди улар саңа һәм шундақ қилиду».

Бир қетим Әйса Мәсиһ Худаниң хәлқи арисида талақ бәрмәслик керәк, дәп тәлим бәргәндә, пәрисийләр Униңға мундақ бир соални қойиду: —«**Ундақта, Муса пәйғәмбәр немә үчүн Тәврат қанунида әр киши өз аялиға талақ хетини бәрсила андин уни қоюветишкә болиду, дәп буйруған?**»

У уларға мундақ жавап бәрди: — «**Таш жүрәклигиңлардин Муса пәйғәмбәр аяллириңларни талақ қилишқа рухсәт қилған; лекин аләмниң башлимида бундақ әмәс еди**» («Мат.» 19:7-8).

Биз мошу йәрдә охшаш йолда «Немишкә Худа әсли шундақ қилишни халимиса, Самуил арқилиқ Исраилға падиша тайинлиди?» дәп сориған болсақ, у бәлким охшашла «Таш жүрәклигиңлар түпәйлидин Самуил пәйғәмбәр силәргә бир падиша тайинлиди» дәп жавап бериши мүмкин болатти.

Биз һеч қачан «Мана, бу ишларни толуқ чүшинимиз» дейәлмәймиз. Лекин биздә шуниңға қилчә гуман йоққи, Худаниң түп мәхсәт-плани ахирида уларға бирдин-бир һәқиқий падишани, йәни Өз Сөз-Калами болған Әйса Мәсиһни падиша сүпитидә тайинлаштин ибарәт еди. Вә гаһи вақитларда Худа бәзи падишаларда кәлгүсидики һәқиқий мәңгү падишани көрситидиған «бешарәтлик тарих» яки «бешарәтлик қияпәтләр»ни бизгә қалдурған. Мәсилән Давут: —

(1) Бәйт-Ләһәмдә туғулди.
(2) Кәмбәғәл, орни төвән аилидә чоң болди.
(3) У падичи еди.
(4) У пәйғәмбәр еди.
(5) Гәрчә у «падиша» дәп мәсиһ қилинған болсиму, у өз хәлқи, жүмлидин һөкүмдар тәрипидин чәткә қеқилди. Лекин чәткә қеқилған вақитларда Худа униңға көп «мухлислар»ни бәргән. Шу чағдиму у «ят әлләр» тәрипидин иззәт-һөрмәткә сазавәр болди.

(6) Азап-оқубәтләр арқилиқ андин өз хәлқиниң мәғлубийәтлири билән у «падишаси, «Исраилниң пада баққучиси» дәп етирап қилинған, шан-шәрәпкә еришкән.

Сулайман данилиғида вә раваж тапқинида вә Һәзәкия падиша иман-етиқади арқилиқ Исраилниң дүшмини Асурийәниң үстидин ғәлибә қазанғинидиму бизгә Мәсиһни көрситидиған «бешарәтлик образ»ларни қалдурған. Оқурмән хатириләрни оқуғанда өзи башқа шундақ образларни көрәләйду, дәп ишинимиз.

Йолидин янған пәйғәмбәр («1Пад.» 13-бап)

Худаниң мундақ намсиз хизмәткариға тапшурған сирлиқ әмригә бәлким һәйран келишимиз мүмкин: — «**Чүнки Пәрвәрдигар Өз сөзини йәткүзүп маңа буйруп: Сән йә нан йемә йә су ичмә, барған йолуң билән қайтип кәлмә, — дегән, деди**».

Әмриниң биринчи қисмини расул Павлусниң сөзлири арқилиқ чүшинишимиз бәлки тоғридур: — «**Етиқатсизлар билән бир боюнтуруққа четилип тәңсизликтә болмаңлар; чүнки һәққанийлиқ вә қәбиһлик оттурисида қандақму ортақлиқ болсун? Йоруқлуқниң қараңғулуқ билән қандақ һәмраһлиғи болсун?**» («2Кор.» 6:14). Бәйт-Әлдә немә йоруқлуқ болатти? — чүнки Худа немишкә уларниң бутпәрәслигиниң үстигә Өз һөкүмини җакалашқа башқа бир жуттики адәмни әвәтиши керәк?

Әмирниң иккинчи қисми сирлиқрақтур — «**Барған йолуң билән қайтип кәлмә**» дегәнниң немә әһмийити бар? Мошу соалға толуқ җавап беримиз дейәлмәймиз; пәқәт шуни байқаймизки, Исраилниң «чөл-баяванда кезиш» вақитлирида Худа уларни йетәклигинидә бир қетимму кәйнигә маңдурғини йоқ. Вә биз болсақ «Муқәддәс Роһта меңиш»имизда (мәсилән «Гал.» 5:16) роһий җәһәттин һеч қачан «кәлгән йол билән йенип маңғинимиз» йоқ. Чүнки Худаниң йоллирида һәр бир иш һәрдайим йепйеңидур («2Кор.» 5:17ни көрүң). Һеч болмиғанда, Худа бизгә немә көрсәтмә тапшурса чүшәнсәкму, чүшәнмисәкму ада қилишимиз лазим.

Бәйт-Әлдики «қери пәйғәмбәр» һелиқи намсиз пәйғәмбәрни чақирип: «**Мән һәм сәндәк бир пәйғәмбәрдурмән; вә бир пәриштә Пәрвәрдигарниң сөзини маңа йәткүзүп: — униңға нан йегүрүп, су ичкүзгили өзәң билән өйүңгә яндуруп кәл, деди**» дәп униңға ялған гәп қилғини Худаниң адиминиң гуманини дәрһал қозғиши керәк еди. Бәйт-әлдә турған бу «қери пәйғәмбәр»ниң роһий әһвали қандақ еди? Немишкә у Бәйт-Әлдә шунчә узун турупму шу йәрдики бутпәрәслик тоғрилиқ һеч қандақ әйиплик бешарәт йәткүзмигәнду?! Ундақ адәмгә ишинишниң немә һаҗити? Худаниң әмирлири бир-биригә зит боламду?

Әнди у немишкә униң билән қайтип кәтти? Ялғузлуқтинму? Бириси уни һәқиқий пәйғәмбәр дәп билип һөрмитини қилғини үчүнму? Яки пәқәт ачлиқ яки уссузлуқтинму? (у шу күни бәлким аз дегәндә 25 километр йол маңған еди).

У шу «қери пәйғәмбәр» билән қайтқанда өзигә тапшуруулған әмирниң икки қисмиға хилаплиқ қилди. У һәм «йәп-ичти» һәм «кәлгән йол билән қайтти».

Бу «қери пәйғәмбәр»гә немә түрткә болғанлиғи үстидә тохтилишниң анчә һаҗити йоқ. Бу түрткиләрниң немә болушидин қәтъийнәзәр улар һәсәтхорлуқ вә қайғу-һәсрәтни (немишкә Худа бу бешарәтни йәткүзүшкә мени ишләтмигән, дегәндәк) өз ичигә алған болса керәк. Вә ахир берип Худа дәрвәқә уни ишлитиду — униң бешарити өзини вә меһманни уятқа қалдуриду.

Бу ишларда бизгә нисбәтән аддий лекин еғир савақлар бардур: —

(1) Худаниң йоллирида яки әмирлиридә һеч қандақ зитлиқ болмайду вә һеч қачан болмайду. У һәрдайим һәр әһвалда охшаш; Униң йоллири һәрдайим бирхилдур. Униң аллиқачан рошән аян қилған вәһийлиригә маслашмайдиған һәр қандақ «бешарәт», тәлим яки музакирини дәрһал чәткә қеқиш керәк. Һәммидин үстүн туридиған вәһийи болса муқәддәс язмилар, әлвәттә.

(2) Худа бизгә мәлум бешарәт яки шәхсий вәзипини аян қилған болса (мошу намсиз бәндигә аян қилғандәк), биринчидин бу бешарәт Униңдин кәлгәнлигини җәзмләштүрүшимиз зөрүр (муқәддәс язмиларниң йоруқлуғи билән сүрүштүрүп); иккинчи, җәзмләштүргәндин кейин уни ада қилғичә һәр қандақ адәм яки һәр қандақ иш сәвәвидин уни қолдин берип қоймаслиғимиз, униңдин оңғиму, солғиму қейип кәтмәслигимиз керәк.

Бу вақиә тоғрилиқ бәлким йәнә ахирқи бир соал болуши мүмкин. Пәқәт бир вахлиқ тамақ үчүнла, Худаниң җазаси немишкә шунчә еғир болиду? Шүбһисизки, җавап Худа бизгә еғир мәсъулийәтни, мәсилән, шу йәрдикидәк Өз сөз-каламини мәлум бир падишаға вә шундақла пүткүл бир әлгә йәткүзүшни тапшурған болса, лекин хәвәрчиниң Униң әмрини аңлимиған бирәр йери болса, У көп вақитларда уни рошән җазалимиса болмайду. Шундақ қилмиса, У йәткүзгән хәвәр аңлиғучиларниң нәзиридә суслашқан болиду.

Илияс пәйғәмбәрниң Һорәб теғиға болған сәпири («1Пад.» 19-бап)

Илияс пәйғәмбәр немишкә Һорәб теғиға («Худаниң теғи)ға узун сәпәр қилди? Шу йәрдә йүз бәргән ишларни қандақ чүшәндүрәләймиз?

Буни чүшиниш үчүн Илияс пәйғәмбәрниң Һорәб теғиға қилған сәпиридин бурунқи ишларни әсләп өтәйли. Илияс пәйғәмбәр Исраилни товиға ойғитиветилсун дәп, иман-ишәшлик дуа қилиши билән Худа үч йерим жил асманни ямғур бериштин тохтитип қойған еди. Андин Худаниң оти асмандин чүшкәндә, хәлиқ көрүнүштә товва қилип Баал (улар әсли чоқунған бут)ниң «пәйғәмбәр»лирини өлтүрүветиду (18-бап). Амма ханиш Йизәбәл йәнә Илиясқа, сениң калләңни алмисам, дәп хәвәр әвәтип тәһдид салиду. Шүбһисизки, Илияс Аһаб падиша товва қилғанду, дәп ойлиған яки һеч болмиғанда, хәлиқ Йизәбәлниң мошундақ тәһдидигә қаршилиқ көрситип, униңға йол қоймас, дәп үмүт қилатти. Худаниң күч-қудрити шунчә рошән аян қилинған туруқлуқ, хәлиқ қандақму йәнила шунчә пассип, йәнила шунчә номуссиз қорқунучақ болиду? Уни дәһшәтлик бирхил ялғузлуқ бесивалди. У зади немә дәп бу хәлиқ үчүн җапа тартип, нәччә жил дуа-тилавәт қилип кәлгән? У хәлиқни товваға кәлтүрүшкә давамлиқ интилсә немә пайда?!

Униң күчлүк ирадиси сундурулди. Гәрчә у әслидә нәччә жил Йизәбәл ханиш алға сүрүватқан бутпәрәсликкә қорқмай иман-ишәши билән қаршилиқ көрсәтән болсиму, у һазир зор аччиқ роһий азапта болуп, униңдин өзини качурди. Униң сәпириниң мәнзили Һорәб, йәни Синай теғи еди (19:7-8). Шу йәрдә Худа Муса пәйғәмбәргә аян болуп униңға Тәврат қанунини тапшуруп Исраил билән әһдисини түзгән еди. Илиясниң мәхсәтлири тоғрилиқ пәқәт пәрәз қилалаймиз; лекин Худаниң униң бу узун сәпиригә йол қойғанлиғини, шундақла сәпәр үчүн мөҗизә билән уни қуวәтләндүргәнлигини көримиз (19:8). Әнди пикримиз шуки, Илиясниң түп мәхсәтлири Исраилниң Худаниң хәлқи болушқа «туғулған» җайға, йәни Худа Муса арқилиқ әслидә улар билән әһдә түзүп уларни «Мениң хәлқим» дәп бекәткән җайға қайтмақчи еди. У толиму тәңликтә, Худадин Өз хәлқиниң чүшкүнләшкәнлиги тоғрилиқ «Хәлқиңниң бу нәччә йүз жиллиқ тарихиниң зади немә мевиси бар?» дәп соримақчи болиду. «Бу хәлиқниң қәбиһлигигә қара! Муддиа-мәхсәтлириң мағлуп болмидиму? Һәммимиз үмүт қилип кәлгән шәрәплик мәнзил қени? Сән: — «**Һаятим билән қәсәм қилимәнки, пүткүл йәр йүзи Мениң шан-шәривим билән қаплиниду!**» дәп вәдә қилған едиңғу! («Чөл.» 14:21). Қени, бу шан-шәрәп қәйәрдә?!...».

Илиясниң пәйғәмбәрлик хизмитидики түрткилирини униң Худаниң соалиға болған җававида көримиз (14-айәт): «**Самави қошунларниң Сәрдари болған Худа Пәрвәрдигар үчүн зор отлуқ муһәббәт билән һәсәт қилдим. Чүнки Исраиллар Сениң әһдәңни ташлап қурбангаһлириңни жиқитип, Сениң пәйғәмбәрлириңни қилич билән өлтүрди. Мән, ялғуз мәнла қалдим вә улар мениң җенимни алғили қәстләватиду**». Бир инсанниң Худа үчүн қизғин болуши улуқ иштур. Буниңда отлуқ муһәббәт һәм бирхил һәсәт бар — демәк, инсанларниң Худадин башқа илаһларға ибадәт қилишиға чидимай, шан-шәрәпни Униңдин башқа һәр қандақ шәхскә биришкә болған көрәлмәсликтур. Худа Өзиниң җамаитигә шундақ бир роһта болған адәмләрни бәргәй! Шундақ түрткиләр адәмни көйдүриду: — «**Сениң өйүңгә болған отлуқ муһәббитим өзәмни чулғивалди**» («Юһ.» 2:17). Лекин Худаниң шан-шәриви үчүн көйгән киши башқиларға нисбәтән көпрәк синақларға учриши мүмкин — униң қизғинлиғи пәқәт өз ишини билгән киши билән селиштурғанда өзигә көпрәк соалларни қоюшқа һайдайду. Пәқәт у Худаниң даналиғи һәм ишәшлигигә мутләқ ишәнмисә, бәлким өзини шүбһә вә тәңликкә чөктүрүп қоюши мүмкин. Илияс пәйғәмбәр вә Чөмүлдүргүчи Йәһияниң нурғун охшайдиған йәрлириниң болуши әҗәб иштур. Иккисиниң ахирда шүбһигә чөмүп кетиши бу охшаш йәрлиридин биридур («Мат.» 17:10-13, «Луқа» 1:17, «Мал.» 4:5, 6ни көрүң).

Әмәлийәттә Илияс узундин буян һерип-чарчиғинидин Пәрвәрдигарға (14-айәттә) сәмимий җавап бәрмәйду «**Мән, ялғуз мәнла қалдим вә улар мениң җенимни алғили қәстләватиду**». Әмәлийәттә Илиясниң аз дегәндиму Худаға садиқ болған йәнә йүз бир киши тоғрилиқ хәвири бар еди («1Пад.» 17:4ни көрүң — шу йәрдә Обадия Пәрвәрдигарниң пәйғәмбәрлиридин йүзини елип падишадин йошуруп қойғанлиғи тилға елиниду (бу йүз пәйғәмбәр Өзигә охшаш җасарәтлик билән Худаниң хәвирини җакалиған болмисиму, улар Баал дегән бутқа чоқунуп тизланмиғанлар еди). Худа бир аздин кейин Илиясниң хата көзқаришини техиму түзүтүп қойиду.

Биз биринчидин байқаймизки, Илияс һорәбкә йәткәндә «ғарға кирди». «Ғар» ибраний тилида «**әшу ғар**» дейилиду. Демәк, у ғар тонуш бир җай еди. Йәһудий өлимилар («рабби»лар) бу ғарни Худа Муса пәйғәмбәрниң алдидин өтүп кетиветип, шан-шәривиниң бир қисмини униңға аян қилиш үчүн Мусани йошуруп қойған җай еди, дәп қарайтти («Мис.» 33:21-22ни көрүң). Биз бу қарашқа орунлуқ дәп қайилмиз.

Лекин Худаниң Илиясқа дегини вә көрсәткәнлири Муса пәйғәмбәргә көрсәткәнлиригә охшаш әмәс еди. Худа Илиясни ғарниң ағзиға чиқишқа буйруп: «**Мән өтүп кетимән**» деди. Мусаниң Синай теғида турған вақтидикигә охшаш, Илиястиму бир нәччә һәйвәтлик ишлар йүз бәрди — дәһшәтлик шамал, йәр тәврәш вә от Илиясниң көз алдидин өтти. Лекин Худаниң һозури бу үч һадисиниң һеч қайсисида әмәс еди. Андин «**бошқина, мулайим бир аваз аңланди**» вә Илияс Пәрвәрдигарниң бу авазида һазир болушини билди.

Худа Илиястин «**Бу йәрдә немә қилисән?**» дәп сорайду. У дад-пәрядлирини төкүп бериду. Биз жуқурида ейтқинимиздәк, униң дад-пәрядлири тоғрисида ейтқанлири толуқ тоғра болуп кәтмисиму, лекин Худа уни әйиплимәйду, бәлки униңға қайтип берип хизмитини давам қилишқа орун басарларни бәлгүләшкә буйруйду. Илиясниң Худаниң җазалирини елип бериш хизмитигә Йәһу вә Һазаәлни, пәйғәмбәрлик хизмитигә Елишани орун басарлар, дәп бекитип «мәсиһ қилиш»и керәк болиду. Андин Худа униңға, әмәлийәттә сән ялғуз әмәс, Исраил ичидә Маңа садиқ болған йәнә йәттә миң адәм бар, дәйду.

Илияс әслидә Худадин «өлсәм» дәп тилиди. Худа бизниң дуа-тиләклиримизни дайим дәл сориғинимиздәк иҗабәт қилмаслиғи әмәлийәттә бәхитимиздур. Ахирида Худа Илияс пәйғәмбәрни Өзигә тирик һалда елип кәтти!

Әнди шамал, йәр тәврәш, от вә «**бошқина, мулайим бир аваз**» вә Худаниң җавави тоғрилиқ немә дәймиз? Шүбһисизки, улар Илиясқа (вә бизгә) аз дегәндиму үч муһим савақни үгитиш үчүн берилиду: —

(а) Бизниң издигинимиз башқа бирисиниңкигә охшаш болған кәчүрмиш (Илияс Муса пәйғәмбәрниң кәчүрмишигә охшаш болған кәчүрмишни издигәндәк) әмәс, бәлки Худаниң Өзи болуши керәк. Илияс әслидә Исраилни товиға кәлтүрүш үчүн иман-ишәш арқилиқ асмандин от чүшәргән еди. Исраил техичә товва қилмиған еди. Әнди Илияс уларниң һәқиқий һалда товва қилиши үчүн Худа Өз күч-қудритини техиму һәйвәтлик вә дәһшәтлик һалда көрсәтмисә болмайду, дәп ойлиғанлиғиға ишинимиз. Лекин Худа Өзиниң тинич, шивирлапму, һәтта йошурун һалда ишләләйдиғанлиғиниму көрсәтти. Бу ишлар ичидә Худа Илиястин сориған йошурун бир соал бар: «Мениң йоллиримдин разимусән? Маңа һәқиқий ишәнәмсән?»

(ә) Гаһи вақитларда өзимизни пүткүл дунияда ялғуз (һеч ким маңа охшаш дәрдлик әмәс; һеч ким мениң һалимға йетәлмәйду яки мени чүшәнмәйду) дәп һес қилишимиз мүмкин. Әмәлийәт ундақ әмәс. Һалбуки, Худа гаһи вақитларда етиқадимизни тавлаш үчүн бу хәвәрни бизгә ениқ көрсәтмәйду яки бизгә охшаш дәрддашлар билән учраштурмайду.

(б) Худа һәйвәтлик яки карамәт ишларда болуши натайин. Бирақ бу күнләрдә көп адәмләр шундақ ойлайду. Буниң билән улар аталмиш «пәйғәмбәрләр», «расуллар» яки «мөҗизә яратқучилар» тәрипидин асанла алдинип кетиду. Вә биз өз дәвримиздикиләрни ойғитиш үчүн керәк болғини карамәт ишлар вә мөҗизиләрдур, дәп ойлисақ хаталашқан болушимиз мүмкин; Худаниң башқа йоллири бар, мәсилән Һазаәл вә Йәһу арқилиқ аста жүргүзүлгән «ойғитиш җазалири» билән яки «**бошқина, мулайим бир аваз**» билән ишлишиму мүмкин.

«Пәйғәмбәрни уруш» («1Пад.» 20-бап)

Бу бапта бир пәйғәмбәрниң хәвәрни асийлиқ қилған Аһаб падишаға йәткүзүш үчүн, ғәлитә бир тәдбирни ишләткәнлиги хатирилиниду. Биз бу йәрдә хәвәрниң өзи үстидә әмәс (оқурмән униң мәзмунини өзи чүшинәләйду), бәлки адәмниң бешини қатуруши мүмкин болған хәвәрни йәткүзүш тәдбири үстидә тохтилимиз. Мәсилидә икки соал бар: —

(а) Хәвәр немишкә шундақ қан еқитиш усули билән йәткүзүлүши керәк? Йәни, хәвәр йәткүзгән пәйғәмбәр немишкә башқа пәйғәмбәр тәрипидин урулуши керәк?

(ә) Немишкә уни урушни рәт қилған пәйғәмбәр шунчә еғир җазаға учриған? Мунасивәтлик айәтләр (35-38) төвәндикидәк: —

«**Пәйғәмбәрләрниң шагиртлириниң бири Пәрвәрдигарниң буйруғи билән йәнә биригә: Сәндин өтүнимән, мени урғин, деди. Лекин у адәм уни урғили унимиди. Шуниң билән у униңға: — Сән Пәрвәрдигарниң сөзини аңлимиғиниң үчүн мана бу йәрдин кәткиниңдә бир шир сени боғуп өлтүриду, — деди. У униң йенидин чиққанда, униңға бир шир учрап уни өлтүрди.**

Андин кейин у йәнә бир адәмни тепип униңға: Сәндин өтүнимән, мени урғин, деди. У адәм уни қаттиқ уруп зәхмиләндүрди. Андин пәйғәмбәр берип өз қияпитини өзгәртип, көзлирини теңиқ билән теңип йол бойида падишани күтүп турди» (35-38).

(а) Хәвәр йәткүзгән пәйғәмбәр немишкә башқа пәйғәмбәр тәрипидин урулуши керәк?

Биринчидин, Аһаб падишадәк җаһил вә каҗ адәмниң диққитини тартиш үчүн, толиму алаһидә бир усул керәк еди. Кейин, Рәб Әйса охшаш сәвәптин каҗ Исраилларни ойғитиш вә ойландуруш үчүн көп һәқиқәтләрни тәмсил билән үгитәтти. Бирақ Худаниң шундақ йолда Өз хәлқини беваситә азаплайдиған ишни буйруши интайин аз учрайдиған иштур. Дәрвәқә, Тәвратта Худа Муса пәйғәмбәр арқилиқ хәлқигә өзигә гүл чәктүрүш яки матәм билдүрүш үчүн өзини кесишни мәнъий қилған («Лав.» 19:28). Бу йәрдә йәткүзүлгән хәвәрниң толиму еғир екәнлигини тәкитләш үчүн, уни йәткүзүш йолида бир адәм ярилиниши керәк еди.

Аддий қилип ейтқанда, бу пәйғәмбәрниң ярилинишиниң өзи Аһаб падишаға «Сениң итаәтсизлигиң түпәйлидин көп Исраиллар охшашла яридар болуп, зиян тартиду» дегәндәк хәвәрниму йәткүзди.

(ә) Йәткүзгән пәйғәмбәр немишкә башқа пәйғәмбәр тәрипидин урулуши керәк? вә (б) немишкә уни урушни рәт қилған пәйғәмбәр шунчә еғир җазаға учриған?

Һәр қандақ адәм өз-өзини уруши интайин тәс иш, әлвәттә. Әгәр пәйғәмбәр аддий бир пухрадин «Мени ур» дәп тәләп қилған болса, у («кона әһдә» дәвридә) бундақ ғәлитә буйруқниң һәқиқәтән Худаниң ирадиси екәнлигини қандақ биләтти? Лекин башқа бир пәйғәмбәр болса бу ишниң Худаниң ирадиси екәнлигини көрәләйдиған болуши керәк еди. Биринчи адәмниң рәт қилишиниң нәтиҗиси ширниң уни житип өлтүрүши йәнә бу хәвәрниң тори барлиғини тәкитләйду. Мәлум бир әлниң һаят-мамат ишлири бирисиниң каламға итаәт қилишқа зич бағланған әһвалда, Худаниң бәндилири Худаниң сөз-каламиға итаәт қилишни өз ихтиеридики бир иш дәп қариса қәтъий болмайду. Мошу йәрдә Аһаб падишаниң Бән-Һадад дегән бу рәзил адәмни қоюветиши дәл мошундақ бир әһвал еди; бу Исраилниң қисмити билән зич бағлинишлиқ. Шу мәзгилдә Худаниң җазалири шунчә рошән қилинған вақитларда, Униң муддиа-мәхсәтлирини тосуш интайин еғир хәтәрлик бир иштур. Болупму Униң һөкүм-җазалири йәр йүзидә ашкарилинидиған күнләрдә, Униң сөз-каламини убдан билиш вә Униңға итаәт қилиш инсанниң бирдин-бир бехәтәр башпанаһи болиду.

«У ата-бовилири арисида ухлиди» (1:21, 2:10, 11:21, 11:43 вә башқа йәрләрдә)

— «Тәбирләр»ни көрүң.

Тәврат 13- вә 14-қисим

«Тарих-тәзкирә «1» вә «2»»

Кириш сөз

(Биринчи вә иккинчи қисмиға)

Тәврраттики барлиқ тарихий қисимларға охшаш, «Тарих-Тәзкирә» дегән китап Худаниң пүткүл инсанийәткә қаратқан ниҗатлиқ планини илгири сүрүш җәриянининиң қисмән хатирисидин ибарәт. Бу җәриян Қутқазғучи Мәсиһниң дунияға келишини мәнзил қилған, әлвәттә.

Гәрчә көп «Муқәддәс Китап» нусхилирида «Тарих-Тәзкирә» дайим икки китап қилип («Тарих-Тәзкирә (1)» вә «Тарих-Тәзкирә (2)») нәшир қилинсиму, әмәлийәттә «Тарих-Тәзкирә» әслидә ибраний тилида бирла китап еди. Лекин биз уларни йәнила «Тарих-Тәзкирә (биринчи қисим)» вә «Тарих-Тәзкирә (иккинчи қисим)» дәп атидуқ. Ихчам болсун үчүн «Тарих-Тәзкирә (1)» вә «Тарих-Тәзкирә (2)» дәп атаймиз. Бу кириш сөз «Тарих-Тәзкирә (1)» вә «Тарих-Тәзкирә (2)»гә ортақтур.

«Тарих-Тәзкирә»дә тәсвирләнгән тарихлар билән Тәврраттики «Падишалар» дегән китапта хатириләнгән тарихларниң көп ортақ йәрлири бар; бу ортақ йәрләр Саул, Давут вә Сулайман (миладийәдин илгири 1000-жиллири)дин башлап җәнубий падишалиқ (Йәһуда) үстигә һөкүм сүргән падишаларниң иш-излирини өз ичигә алиду. Шуңа, «Самуил» вә «Падишалар»дики бәзи тәпсилатлар «Тарих-Тәзкирә»дә қайтилиниду. Оқурмәнләрниң шундақ қайтилинишниң сәвәвини толиму билгүси келиши мүмкин. Униң үстигә, ушбу китап узун нәсәпнамиләр билән башлиниду. Өзиниң яки башқа милләт яки әлниң тарихини аздур-көптур ойлиған кишиләр бу нәсәпнамиләрниң мәхсәтлирини пәрәз қилалиши мүмкин; шундақтиму, биз буларниң шундақла бу қайтилинишниң мәхсәтлири үстидә «қошумчә сөз»имиздә сәл тохтилимиз. «Самуил» вә «Падишалар»дики «кириш сөз»ләрниму көрүң.

Әмәлийәттә болса, «Тарих-Тәзкирә» дегән китапниң мәхсити «Падишалар»ниңкигә көп җәһәтләрдә охшимайду. «Тарих-Тәзкирә»дә, көздә тутулғини җәнубий падишалиқ, йәни Йәһуданиң тарихидин ибарәттур; шималий падишалиқта болған иш-вақиәләр җәнубий падишалиқта йүз бәргән ишларға мунасивәтлик болмиса, хатириләнмәйду. Умумән ейтқанда, китапниң муәллипи яки «баш муһәррир»и болса Йәһуданиң падишалириниң яхши әмәллирини (бар болса) көпрәк тилға алиду, уларниң сәһвәнлик-гуналирини аз тилға алиду. Бундақ қилиш бир хил милләтчиликтин яки «орда тарихчилири»дәк падишаларни махташтин болғанму? Биз ундақ қаримаймиз; буниң сәвәплири роһий тәрәптин болған (йәни, Муқәддәс Роһтин чиққан); төвәндә бу сәвәпләрни көрситимиз вә «қошумчә сөз»имиздә улар тоғрилиқ тохтилимиз.

«Тарих-тәзкирә «1»»

Ушбу китап қачан йезилған, ким тәрипидин йезилған? Кимләр үчүн йезилған?

«Падишалар»дәк, «Тарих-Тәзкирә»му шүбһисизки, дәвирдин-дәвиргә яшаватқан нурғун мирза-тарихчиларниң әҗриниң нәтиҗисидур. Йәһудий хәлқи Бабил империйәсигә сүргүн болуп, Пәләстингә (Қанаанға) қайтип кәлгән (миладийәдин илгири 539-жили)дин кейин бир яки бир нәччә муһәррир бу мирза-тарихчиларниң материяллирини топлап, рәтлигән, дәп ишинимиз («2Тар.» 36:23ни көрүң). Демисәкму, бу мирза-тарихчилар вә муһәррирләрниң хизмәтлириниң һәммиси Һәммигә Қадирниң көрсәтмиси билән вә Муқәддәс Роһниң йетәкчилигидә қилинған.

«Падишалар»дики хатириләр Исраилларниң Бабилға сүргүн болуши билән ахирлишиду вә шундақла йезилиш сәвәплиридин бири сүргүн болғанларниң: «Биз немә сәвәптин сүргүн болғанмиз?» дегән соалиға җавап бериш үчүн еди; «Тарих-Тәзкирә» болса бир нәччә түмән Йәһудий хәлқи сүргүн болуштин миң тәсликтә қайтип кәлгәндин кейин йезилған; улар шу сүргүнлүкниң сәвәплирини убдан биләтти. Шүбһисизики, улар үчүн муһим соал «Биз немә сәвәптин сүргүн болғанмиз?» әмәс, бәлки «Алдимизда немә ишлар бар?» еди.

Тарих-Тәзкирә» дегән китапниң йезилишиниң бир сәвәви, бизниңчә, бу қайтип кәлгән «Худаниң қалдиси»ни риғбәтләндүрүш еди. Китапни оқуғанлар Худаниң Исраил хәлқигә көрсәткән шапаити вә қилған вәдилиридә турғинидин чоң илһам вә риғбәт алмай қалмайтти. Улар шуниң билән Худаниң нишан-мәхсәтлиригә иман-ишәш бағлап, хатирҗәмлик вә интизарлиқ билән кәлгүсидики ишларға қарайдиған болатти.

«Қошумчә сөз»имиздә биз бу темиға қайтимиз.

Китапниң мәзмуни: —

1-қисим — Ихласмән падиша Давут

1-9-баплар: Адәм атимиздин Саул падишағичә — нәсәпнамиләр
10-29-баплар: Давут вә «әһдә сандуғи»; Исраилниң әң яхши падишаси-

2-қисим — Ихласмән падишалар

1-9-баплар: Сулайман вә ибадәтхана; Исраил вә Йәһуда бир-биридин айрилиду
10-36-баплар: Йәробоам падишадин Зәдәкияғичә болған тарих; Йәһудадикиләрниң сүргүн болуши вә қайтип келиши

••••••••

Тарих-тәзкирә «1»

Адәм атидин Ибраһимғичә болған нәсәбнамә

Яр. 5:1-32; 10:1-32; 11:10-26; 25:1-6.

1 1 Адәм ата, Шет, Енош, 2 Кенан, Маһалалел, Ярәд, 3 һанох, Мәтушәлаһ, Ләмәх, 4 Нуһ.
Нуһтин Шәм, һам, Яфәтләр төрәлгән.

Яфәтниң әвлатлири

5 Яфәтниң оғуллири Гомәр, Магог, Мадай, Яван, Тубал, Мәшәк вә Тирас еди. 6 Гомәрниң
оғуллири Ашкиназ, Дифат вә Тогармаһ еди. 7 Яванниң оғуллири Елишаһ, Таршиш еди,
Киттийлар билән Роданийлар униң әвлатлири еди.

һамниң әвлатлири

8 һамниң оғуллири куш, Мисир, Пут вә Қанаан еди. 9 Кушниң оғуллири Себа, һавилаһ, Са-
бтаһ, Раамаһ вә Сабтика еди. Рааманиң оғли Шеба вә Дедан еди. 10 Куштин йәнә Нимрод
төрәлгән; у йәр йүзидә наһайити зәбәрдәс бир адәм болуп чиқти. 11 Мисирниң әвлат-
лири Лудийлар, Анамийлар, Ләһабийлар, Нафтуһийлар, 12 Патросийлар, Каслуһийлар
(Филистийләр Каслуһийлардин чиққан) вә Кафторийлар еди.
13 Қанаандин тунҗа оғул Зидон төрилип, кейин йәнә һәт төрәлгән. 14 Униң әвлатлири
йәнә Йәбусийлар, Аморийлар, Гиргашийлар, 15 һивийлар, Арқийлар, Синийлар, 16 Арва-
дийлар, Зәмарийлар вә Хаматийлар еди.

17 Шәмниң оғуллири Елам, Ашур, Арфахшад, Луд, Арам; Арамниң оғуллири Уз, һул,
Гәтәр, Мәшәк еди. 18 Арфахшадтин Шелаһ төрәлди, Шелаһтин Ебәр төрәлди. 19 Ебәрдин
икки оғул төрәлгән болуп, бириниң исми Пәләг еди, чүнки у яшиған дәвирдә йәр йүзи
бөлүнүп кәткән еди; Пәләгниң инисиниң исми Йоқтан еди. 20 Йоқтандин Алмодад,
Шәләф, Хазармавәт, Йераһ, 21 һадорам, Узал, Диклаһ, 22 Ебал, Абимаәл, Шеба, 23 Офир, һа-
вилаһ, Йобаб төрәлди. Буларниң һәммиси Йоқтанниң оғуллири еди.

Ибраһимниң әҗдатлириниң нәсәбнамиси

24 Шәм, Арфахшат, Шелаһ, 25 Ебәр, Пәләг, Рәу, 26 Серуг, Наһор, Тәраһ, 27 андин Абрам дуни-
яға кәлди (Абрам болса Ибраһимниң өзи).

1:6 **«Дифат»** — яки «Рифат» *(«Яр.» 10:3ни көрүң)*.
1:8 **«Мисир»** — ибраний тилида «Мизраим». **«Пут»** — Пут Ливийәликләрниң әҗдати болди.
1:17 **«Арамниң оғуллири»** — «Арамниң оғуллири» дегән сөзләр бәзи кона көчүрмиләрдин йоқап кәткән. «Яр.» 10:3 билән селиштуруң.
1:18 **«Ебәр»** — мәнаси бәлким «*(дәриядин)* өткүчи». «Ибраний» бәлким бу сөздин чиққан.
1:19 **«Пәләг»** — дегән сөзниң тәләппузи «бөлүнүш»кә йеқиндур. «У яшиған дәвирдә йәр йүзи бөлүнүп кәткән еди» — үч имканийәт бар: *(1)* бу сөзләр Бабил мунаридики вақиәдә, Худаниң тилни бөлүши билән әлләрниму бөлгәнлигини, шундақла «йәр йүзидикиләр бөлүнүп кәткән»лигини көрситиду; *(2)* йәр-зиминниң бөлүнүп кәткәнлигини көрситиду *(«Яр.» 1:9 бойичә йәр-зимин әслидә бир қуруқлуқ еди, андин кейин чоқум мәлум вақитта һазирқи Асия, Явропа, Африқа, Америка қитъәлиригә бөлүнүп кәткән)*; *(3)* жуқурида тилға елинған икки имканийәтниң тәң йүз бәргәнлигини көрситиду. Биз шу ахирқи имканийәткә майилмиз.
1:22 **«Ебал»** — «Яр.» 28:10дә «Обал».

Ибраһимниң әвлатлири

Яр. 25:12-18

[28] Ибраһимниң оғуллири Исһақ билән Исмаил еди.
[29] Төвәндикиләр уларниң әвлатлири: Исмаилниң тунҗа оғли Небайот болуп, қалғанлири Кедар, Адбәәл, Мибсам, [30] Мишма, Думаһ, Масса, Һадад, Тема, [31] Йәтур, Нафиш, Қәдәмаһ; буларниң һәммиси Исмаилниң оғуллири еди.
[32] Ибраһимниң тоқили Кәтураһдин төрәлгән оғуллар Зимран, Йоқшан, Медан, Мидиян, Ишбак вә Шуаһ еди. Йоқшанниң оғуллири Шеба билән Дедан еди. [33] Мидиянниң оғуллири Әфаһ, Ефәр, Һанох, Абида, Әлдааһ еди. Буларниң һәммиси Кәтураһниң әвлатлири.

[34] Ибраһимдин Исһақ төрәлди. Исһақниң оғуллири Әсав билән Исраил еди. [35] Әсавниң оғуллири Елифаз, Реуәл, Йәуш, Яалам вә Кораһ еди. [36] Елифазниң оғуллири Теман, Омар, Зәфи, Гатам, Кеназ, Тимна вә Амаләк еди. [37] Реуәлниң оғуллири Наһат, Зәраһ, Шаммаһ билән Миззаһ еди.

Сеирниң әвлатлири

Яр. 36:20-30

[38] Сеирниң оғуллири Лотан, Шобал, Зибион, Анаһ, Дишон, Езәр вә Дишан еди. [39] Һори билән Һомам Лотанниң оғуллири еди (Тимна Лотанниң сиңлиси еди). [40] Шобалниң оғуллири Алян, Манаһат, Әбал, Шәфи билән Онам еди. Зибионниң оғуллири Аяһ билән Анаһ еди.
[41] Анаһниң оғли Дишон еди. Дишонниң оғуллири Һамран, Әшбан, Итран билән Керан еди.
[42] Езәрниң оғуллири Билһан, Зааван, Яакан еди. Дишанниң оғуллири уз билән Арран еди.

Едом падишалири

Яр. 36:31-43

[43] Исраилларға һөкүмранлиқ қилидиған падиша болмиған заманларда, Едом зиминиға падиша болғанлар муну кишиләр: Беорниң оғли Бела; униң пайтәхти Динһабаһ дәп атилатти. [44] Бела өлгәндин кейин Бозраһлиқ Зәраһниң оғли Йобаб униң орниға падиша болди. [45] Йобаб өлгәндин кейин Тәманларниң жутидин болған Һушам униң орниға падиша болди. [46] Һушам өлгәндин кейин Бедадниң оғли Һадад униң орниға падиша болди; Һадад дегән бу адәм Моаб даласида Мидиянларни тар мар қилған, униң пайтәхтиниң исми Авит еди. [47] Һадад өлгәндин кейин Масрәкаһлиқ Самлаһ униң орниға падиша болди.
[48] Самлаһ өлгәндин кейин дәрия бойидики Рәһоботтин кәлгән Саул униң орниға падиша болди. [49] Саул өлгәндин кейин Акборниң оғли Баал-Һанан униң орниға падиша болди.
[50] Баал-Һанан өлгәндин кейин Һадад униң орниға падиша болди. Униң пайтәхтиниң исми Пай еди. Униң аялиниң исми Мәһетабәл болуп, Мәй-Заһабниң нәвриси, Матрәдниң қизи еди. [51] Андин Һадад өлди.

1:28 **«Исмаил»** — ибраний тилида «Ишмаил».
1:32 Яр. 25:1-6
1:34 **«Исраил»** — тунҗа исми Яқуп, әлвәттә.
1:34 Яр. 25:24-27; 35:27-29
1:36 **«Зәфи»** — яки «Зәфо» — «Яр.» 36:11ни көрүң. **«Тимна вә Амаләк»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Тимнадин болған Амаләк». «Яр.» 36:12ни көрүң.
1:39 **«Тимна Лотанниң сиңлиси»** — бу «Тимна» бәлким 36-айәттики «Тимна». 36-айәттики изаһатни көрүң.
1:40 **«Алян»** — яки «Алван» — «Яр.» 36:23ни көрүң. **«Шәфи»** — яки «Шефо» — «Яр.» 36:23ни көрүң.
1:41 **«Һамран»** — «Яр.» 36:23дә «Һәмдан».
1:42 **«Яакан»** — «Яр.» 36:23дә башқа шәклидә «Акан» дәп оқулиду. **«Дишан»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «Дишон» тепилиду. «Дишан» тоғридур. 38-айәтни вә «Яр.» 36:28ни көрүң.
1:48 **«дәрия»** — бәлким Әфрат дәриясини көрситиду.
1:50 **«Пай»** — яки «Пау» — «Яр.» 36:39ни көрүң.

Едомдики қәбилә башлиқлири

52 Едомлуқларниң қәбилә башлиқлири: Қәбилә башлиғи Тимна, қәбилә башлиғи Алия,
қәбилә башлиғи Йәтәт, қәбилә башлиғи Оһолибамаһ, қәбилә башлиғи Әлаһ, қәбилә
башлиғи Пинон, 53 Қәбилә башлиғи Кеназ, қәбилә башлиғи Теман, қәбилә башлиғи Миб-
зар, 54 Қәбилә башлиғи Магдийәл, қәбилә башлиғи Ирам; буларниң һәммиси Едомдики
қәбилә башлиқлиридур.

Исраил — йәни Яқуп— униң әвлатлири

2 1 Исраилниң оғуллири Рубән, Шимеон, Лавий, Йәһуда, Иссакар, Зәбулун, 2 Дан, Йүсүп,
Бинямин, Нафтали, Гад вә Аширдин ибарәт.

Йәһуданиң әвлатлири

3 Йәһуданиң оғли Ер, Онан вә Шилаһ еди. Бу үчәйлән Қанаанлиқ Шуяниң қизидин болған.
Йәһуданиң тунҗа оғли Ер Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанлиғидин Пәрвәрдигар
униң җенини алған. 4 Йәһудаға келини Тамардин Пәрәз билән Зәраһ төрәлгән. Йәһуда-
ниң җәмий бәш оғли болған.
5 Пәрәзниң оғуллири Һәзрон билән Һамул еди. 6 Зәраһниң оғуллири Зимри, Етан, Һеман,
Калкол билән Дара қатарлиқ бәш еди.
7 Карминиң оғли Акар еди. Акар болса Худа ләнәт қилған нәрсини елип, «Исраилға ба-
ла-қаза кәлтүргүчи» болуп чиқти. 8 Етанниң оғли Азария еди.

Һәзронниң әвлатлири

9 Һәзрондин төрәлгән оғуллар Йәраһмийәл, Рам вә Каләб еди. 10 Амминадаб Рамдин
төрәлгән; Наһшон Амминадабтин төрәлгән; Наһшон Йәһуда қәбилисиниң башлиғи
болған. 11 Салмон Наһшондин төрәлгән; Боаз Салмондин төрәлгән. 12 Обәд Боаздин
төрәлгән; Йәссә Обәддин төрәлгән. 13 Йәссәниң оғуллириниң тунҗиси Елиаб, иккинчи-
си Абинадаб, үчинчиси Шимия, 14 төртинчиси Нәтанәл, бәшинчиси Раддай, 15 алтинчиси
Озәм, йәттинчиси Давут еди. 16 Зәруия билән Абигаил уларниң сиңлиси еди. Зәруияниң
Абишай, Йоаб вә Асаһәл дегән үч оғли бар еди. 17 Амаса Абигаилдин төрәлди; Амасаниң
атиси Исмаиллардин болған Йәтәр еди.

Каләбниң әвлатлири

18 Каләб Азубаһ (Йериот дәпму атилиду)тин оғул көрди; Азубаһтин болған оғуллири
Йәшәр, Шобаб вә Ардон еди. 19 Азубаһ өлгәндин кейин Каләб йәнә Әфратни алди; Әфрат
униңға Хурни туғуп бәрди. 20 Хурдин Ури төрәлди; Уридин Бәзаләл төрәлди.

1:52 **«Едомлуқларниң қәбилә башлиқлири»** — буниң авалқи хәвәрлирини оқурмәнләргә қолайлиқ яритиш үчүн әнъәнивий тәртипдики 1-айәттин -2-айәткә көчүрүп қойдуқ. **«Алия»** — яки «Алва» — «Яр.» 36:40ни көрүң.
2:4 **«... келини Тамардин... төрәлгән»** — мошу қизиқ вақиә «Яр.» 38-бапта хатирилиниду.
2:7 **«Акар»** — ибраний тилида «аварә, күлпәт, бала-қаза» дегәнни билдүриду. «Йәшуа» 6:1 вә 7:25ни көрүң. Шу йәрдә Акар «Акан» дәп атилиду.
2:9 **«Каләб»** — «Каләб» мошу йәрдә «Калубай» шәклидә. 18-айәтни көрүң.
2:11 **«Салмон»** — яки «Салма». «Рут» 4:21ни көрүң.
2:13 **«Шимия»** — «1Сам.» 17:13дә «Шаммаһ».
2:16 **«Абишай»** — яки «Абшай».
2:17 **«Амасаниң атиси Исмаиллардин болған Йәтәр»** — «2Сам.» 17:25ни көрүң. Йәтәр *(Итра)* бәлким әслидә Исмаиллар арисида туғулған яки турған еди.
2:18 **«Каләб Азубаһ Йериот дәпму атилидудин оғул көрди»** — яки «Каләб Азубаһдин оғул тапти, шундақла Йериоттин оғул көрди». **«Азубаһтин болған оғуллири Йәшәр...»** — ибраний тилида «Униңдин болған оғуллири Йәшәр...».

[21] Кейин Һәзрон Гилеадниң атиси Макирниң қизини елип бир ястуққа баш қоюивиди (у
атмиш яшқа киргәндә уни алған), униңдин Сәгуб төрәлди.
[22] Сәгубтин Яир төрәлди; Яирниң Гилеад зиминида жигирмә үч шәһири бар еди. [23] Гәшур
билән Арам шу жуттикиләрдин «Яирниң йеза-қишлақлири»ни, Кинатни вә униңға қа-
рашлиқ йезилар болуп җәмий атмиш йеза-шәһәрни тартивалди.
Жуқириқиларниң һәммиси Гилеадниң атиси Макирниң әвлатлиридур.
[24] Һәзрон Каләб-Әфратаһда өлгәндин кейин, аяли Абияһ униңға Ашхорни туғди; Ашхор
Тәкоаниң атиси еди.

Йәраһмийәлниң әвлатлири

[25] Һәзронниң тунҗа оғли Йәраһмийәлниң оғуллири Рам, Бунаһ, Орән, Озәм вә Ахияһ еди.
[26] Йәраһмийәлниң Атараһ дегән йәнә бир аяли бар еди, у Онамниң аниси еди. [27] Йәраһ-
мийәлниң тунҗа оғли Рамниң оғуллири Мааз, Ямин вә Екәр еди. [28] Онамниң оғуллири
Шаммай билән Яда еди; Шаммайниң оғуллири Надаб билән Абишур еди. [29] Абишурниң ая-
линиң исми Абиһайил болуп, Абиһайилдин униңға Аһбан билән Молид төрәлди. [30] Надаб-
ниң оғуллири Сәләд билән Аппайим еди; Сәләд та өлгичә оғул пәрзәнт көрмигән. [31] Йиши
Аппайимниң оғли; Шешан Йишиниң оғли; Ахлай Шешанниң оғли еди. [32] Шаммайниң
иниси Яданиң оғуллири Йәтәр билән Йонатан еди; Йәтәр таки өлгичә оғул пәрзәнт көр-
мигән. [33] Пәләт билән Заза Йонатанниң оғуллири еди. Жуқириқиларниң һәммиси Йәраһ-
мийәлниң әвлатлиридур. [34] Шешан қиз пәрзәнт көрүп, оғул пәрзәнт көрмигән еди; Ше-
шанниң Мисирлиқ Ярха дәйдиған бир малийи бар еди. [35] Шешан қизини малийи Ярхаға
хотунлуққа бәргән, униңдин Ярхаға Аттай төрәлгән. [36] Аттайдин Натан; Натандин Забад
төрәлгән. [37] Забадтин Ифлал; Ифлалдин Обәд төрәлгән. [38] Обәдтин Йәһу; Йәһудин Азария
төрәлгән. [39] Азариядин Һәләз; Һәләздин Әласаһ төрәлгән. [40] Әласаһтин Сисмай; Сисмайдин
Шаллум төрәлгән. [41] Шаллумдин Йәкамия; Йәкамиядин Әлишама төрәлгән.

Каләбниң башқа әвлатлири

[42] Йәраһмийәлниң иниси Каләбниң оғуллири төвәндикиләр: Миша униң тунҗа оғли
болуп, Зифниң атиси еди; Маришаһму униң оғли болуп, Һебронниң атиси еди. [43] Һе-
бронниң оғуллири Кораһ, Таппуаһ, Рәкәм вә Шема еди. [44] Шемадин Раһам төрәлгән; у
Йоркеамниң атиси еди; Шаммай Рәкәмдин төрәлгән. [45] Маон Шаммайниң оғли; Маон
Бәйт-Зурниң атиси еди. [46] Каләбниң тоқили Әфаһдин Һаран, Моза вә Газәз төрәлгән. Һа-
рандин Газәз төрәлгән.
[47] Яхдайниң оғуллири Рәгәм, Йотам, Гәшан, Пәләт, Әфаһ вә Шаафлар еди. [48] Каләбниң тоқи-
ли Маакаһдин Шебәр билән Тирханаһ төрәлгән; [49] Униңдин йәнә Мадманнаһниң атиси
Шааф, Макбинаниң атиси вә Гибеаһниң атиси Шива төрәлгән. Аксаһ Каләбниң қизи еди.
[50] Жуқириқиларниң һәммиси Каләбниң әвлатлири.
Әфратаһниң тунҗа оғли Хурниң оғуллири: Кириат-Йеаримниң атиси Шобал,
[51] Бәйт-Ләһәмниң атиси Салма, Бәйт-Гадәрниң атиси Харәф еди.
[52] Кириат-Йеаримниң атиси Шобалниң әвлатлири: Хароәһ һәмдә Манахатларниң йери-
ми еди.
[53] Кириат-Йеарим җәмәтлиридикиләр Итрийләр, Путийлар, Шуматийлар, Мишраийлар
болуп, бу җәмәтләрдин йәнә Зоратийлар билән Әштайолийлар айрилип чиққан. [54] Сал-

2:42 **«Маришаһму униң оғли болуп, Һебронниң атиси еди»** — бу айәтниң иккинчи қисмини чүшиниш тәс, башқа тәрҗимилири учриши мумкин.
2:50 **«Әфратаһ»** — ибраний тилида «Әфрат» униң қисқартилған шәклидур. 19-айәтни көрүң. **«Хурниң оғуллири»** — ибраний тилида «Хурниң оғли» — мошу йәрдә бир нәччә оғуллирини өз ичигә алиду.
2:52 **«Манахатлар»** — яки «Мәнухийларниң»

маниң әвлатлири Бәйт-Ләһәм билән Нитофатлар, Атрот-Бәйт-Йоаблар, Манаһатларниң
йерим қисми, зорийлар, [55] Ябәздә олтирақлишип қалған Тәврат хәттатлири, йәни Тира-
тийлар, Шимятийләр билән Сукатийлар еди. Буларниң һәммиси Кенийләр болуп, Рәкаб
җәмәтиниң бовиси Хаматниң әвлатлиридин еди.

Давутниң оғуллири

3 [1] Давутниң Һебронда туғулған оғуллири: тунҗа оғли Амнон болуп, Йизрәәллик
Ахиноамдин болған; иккинчи оғли Данияал Кармәллик Абигаилдин болған; [2] үчинчи
оғли Абшалом Гәшурниң падишаси Талмайниң қизи Маакаһдин болған; төртинчи
оғли Адония болуп, Һаггиттин болған еди; [3] бәшинчи оғли Шәфатия болуп, Абиталдин
болған еди; алтинчи оғли Итриям болуп, униң аяли Әглаһдин болған еди. [4] Бу алтә
оғул Давуттин Һебронда төрәлгән; у Һебронда йәттә жил алтә ай, Йерусалимда болса
оттуз үч жил сәлтәнәт қилған. [5] Йерусалимда униңға Аммийәлниң қизи Бат-Шуадин бу
төртәйлән төрәлгән: улар Шимия, Шобаб, Натан вә Сулайман еди.
[6] Йәнә Ибһар, Әлишама, Әлифәләт, [7] Ноғаһ, Нәфәг, Яфия, [8] Әлишама, Әлияда, Әлифәләт
қатарлиқ тоққуз оғул болған. [9] Буларниң һәммиси Давутниң оғуллири еди; униңдин
башқа тоқаллиридин болған оғуллар бар еди; Тамар уларниң сиңлиси еди.

Сулайманниң әвлатлири

[10] Сулайманниң оғли Рәһобоам, Рәһобоамниң оғли Абия, Абияниң оғли Аса, Асаниң оғли
Йәһошафат, [11] Йәһошафатниң оғли Йорам, Йорамниң оғли Аһазия, Аһазияниң оғли Йо-
аш, [12] Йоашниң оғли Амазия, Амазияниң оғли Азария, Азарияниң оғли Йотам, [13] Йотам-
ниң оғли Аһаз, Аһазниң оғли Һәзәкия, Һәзәкияниң оғли Манассәһ, [14] Манассәһниң оғли
Амон, Амонниң оғли Йосия еди. [15] Йосияниң оғуллири: тунҗа оғли Йоһанан, иккинчи
оғли Йәһоаким, үчинчи оғли Зәдәкия, төртинчи оғли Шаллум еди. [16] Йәһоакимниң оғул-
лири: оғли Йәконияһ билән оғли Зәдәкия.

Падиша җәмәтиниң нәсәбнамиси — Сүргүн болғандин кейин

[17] Сүргүн қилинған Йәконияһниң оғуллири: — Шеалтиәл униң оғли еди; [18] йәнә Малқи-
рам, Пәдаяһ, Шәназзар, Йәкамия, Һошама вә Нәбадия еди.
[19] Пәдаяһниң оғуллири Зәруббабәл билән Шимәй еди; Зәруббабәлниң пәрзәнтлири: —
Мәшуллам билән Һанания вә уларниң сиңлиси Шеломит еди; [20] Униң йәнә Һашубаһ,
Оһәл, Бәрәкия, Һасадия, Юшаб-һәсәд қатарлиқ бәш оғли бар еди.
[21] Һананияниң оғуллири Пилатия вә Йәшаят еди; униң әвлатлири йәнә Рефаяниң оғулли-
ри, Арнанниң оғуллири, Обадияниң оғуллири вә Шеканияниң оғуллири еди. [22] Шекани-
яниң әвлатлири мунулар: униң оғли Шемая; Шемаяниң оғуллири Һаттуш, Йигеал, Ба-
рия, Неария, Шафат болуп җәмий алтә еди. [23] Неарияниң оғуллири Әлйойинай, Һәзәкия,
Азрикам болуп җәмий үч еди. [24] Әлйойинайниң оғуллири Ходавия, Әлияшиб, Пәлая, Ак-
куб, Йоһанан, Делая, Анани болуп җәмий йәттә еди.

2:55 **«Тәврат хәттатлири»** — бәлким хәлиқниң хизмитидә болуп Тәврат көчүрмилирини йезип чиққучилар еди. **«Рәкаб җәмәтиниң...»** — яки «Бәйт-Рәкабниң...».
3:5 **«Бат-Шуа»** — яки «Бат-Шеба» — «1Сам.» 11:3ни көрүң.
3:6 **«Әлишама»** — яки «Әлишуа» — 14:5ни көрүң. **«Әлифәләт»** — яки «Әлпәләт» — 14:5ни көрүң.
3:11 **«Йорам»** — бәзи йәрләрдә «Йәһорам» дейилиду.
3:16 **«Йәконияһ»** — башқа шәкли «Йәһоакин».
3:17 **«Шеалтиәл»** — башқа шәкли «Салатиәл».
3:22 **«Йигеал»** — яки «Игал».

Йәһуда әвлатлириниң тәкрар баян қилиниши

4 1 Йәһуданиң оғуллири Пәрәз, һәзрон, Карми, Хур вә Шобал еди. 2 Шобалниң оғли
Реаядин Җаһат төрәлди; Җаһаттин Ахумай билән Лахад төрәлди. Булар Зоратий
җәмәтидин еди. 3 Етамниң оғуллири Йизрәәл, Ишма, Идбаш еди; уларниң сиңлисиниң
исми һазилилпони еди. 4 Гәдорниң атиси Пәнуәл; Хушаһниң атиси Езәр еди; буларниң
һәммиси Бәйт-Ләһәмниң атиси болған Әфратаһниң тунҗа оғли Хурдин төрәлгән.
5 Тәкоаниң атиси Ашхорниң һелаһ вә Наараһ дегән икки аяли бар еди. 6 Наараһ Ашхорға
Ахуззам, һәфәр, Тәмәни, Ахаштарини туғуп бәрди; буларниң һәммиси Наараһниң оғул-
лири. 7 һелаһниң оғуллири Зәрәт, Зоһар билән Әтнан вә 8 Коз еди; Коздин Аноб, һаззиби-
ба билән Харумниң оғли Ахарһәлниң җәмәтлири төрәлди.
9 Ябәз өз қериндашлири ичидә һәммидин бәк һөрмәтлик еди, аниси: «Туғути үстидә бәк
азапландим» дәп униңға Ябәз дегән исимни қойған. 10 Ябәз Исраилниң Худасиға нида
қилип: «Мени наһайити көп бәрикәтлигән болсаң, зиминимни кеңәйтсәң, қолуң билән
мени йөләп, бала-қазадин сақлап, маңа азап-оқубәтни көрсәтмигәйсән!» — дәп тилиди.
Худа униң тилигини иҗабәт әйлиди.
11 Шухаһниң иниси Келубтин Мехир төрәлгән; Мехир Ештонниң атиси еди. 12 Ештондин
Бәйт-Рафа, Пасеаһ вә Ир-Наһашниң атиси Техиннаһ төрәлди; буларниң һәммиси Рикаһ-
лиқлар еди.
13 Кеназниң оғли Отнийәл билән Серая еди; Отнийәлниң оғли Хатат билән Меонотай еди.
14 Меонотайдин Офраһ төрәлди. Сераядин «һүнәрвәнләр җилғиси»дикиләрниң әҗдати
болған Йоаб төрәлди (улар әслидә һүнәрвәнләр еди). 15 Йәфуннәһниң оғли Каләбниң
оғуллири Иру, Елаһ билән Наам еди; Елаһниң оғли Кеназ еди. 16 Йәһаллиләлниң оғулли-
ри Зиф билән Зифаһ, Тирия билән Асарийәл еди. 17-18 Әзраниң оғуллири: — Йәтәр, Мерәд,
Ефәр вә Ялонлар; Мерәд Пирәвнниң қизи Битияни алди; у һамилдар болуп Мәрийәм,
Шаммай билән Ештемоаниң атиси Ишбаһни туғди. Булар Битиядин болған оғуллар.
Мерәдниң Йәһудалардин болған аяли болса Гәдорниң атиси Йәрәдни, Сокоһниң атиси
һәбәр билән Заноаһниң атиси Йәкутийәлни туғди.
19 Наһамниң сиңлиси Ходияниң аялидин Гармилиқ Кеилаһниң атиси билән Маакат
җәмәтидин болған Ештемоаниң атиси төрәлгән.
20 Шимонниң оғуллири Амнон вә Риннаһ, Бән-һанан билән Тилон еди.
Йишиниң оғуллири Зоһәт билән Бин-Зоһәт еди.
21 Шелаһ Йәһуданиң оғли еди; униңдин төрәлгән Лекаһниң атиси Ер, Марәшаһниң атиси
Лаадаһ вә Бәйт-Ашбияда олтирақлашқан чәкмән тоқуғучиларниң җәмәтлири 22 вә йәнә
Йоким, Козибалиқлар, Йоаш билән Сараф (булар иккиси Моаб жутиға һөкүмранлиқ
қилған) вә Яшуби-Ләһәмләрму бар еди (буларниң һәммиси қедимки хатириләрдур).
23 Булар Нетайим вә Гәдәраһда олтирақлашқан болуп, кулалчилар еди; улар шу йәрдә
туруп падишаниң хизмитидә болатти.

Шимеонниң әвлатлири

24 Нәмуәл вә Ямин, Яриб, Зәраһ билән Саул Шимеонниң оғуллири еди. 25 Шаллом Саулниң
оғли; Мибсам Шалломниң оғли, Мишма Мибсамниң оғли еди. 26 Мишманиң әвлатлири

4:3 **«Етамниң оғуллири Йизрәәл,...»** — яки «Етамниң атисидин болған: Йизрәәл,...» *(көп кона көчүрмиләрдә «атиси» дейилиду)*. Мошу йәрдә бир қисим қедимки тәрҗимә нусхилиридин пайдилинип «оғуллири» дәп алдуқ.
4:9 **«Ябәз өз қериндашлири ичидә... аниси: «Туғути үстидә бәк азапландим» дәп униңға Ябәз дегән исимни қойған»** — Ябәзниң Йәһуда җәмәтиниң қайси аилисидин чиққанлиғи тоғрилиқ башқа хәвиримиз йоқ. Корниң аилисидин болуши мүмкин *(8-айәтни көрүң)*. Ибраний тилида «азап» вә «Ябәз» дегәнниң тәләппузи йеқин.
4:12 **«Ир-Наһашниң атиси»** — яки «Наһаш шәһиридикиләрниң атиси».
4:14 **«һүнәрвәнләр җилғиси»** — ибраний тилида «Ге-Харашим».
4:24 **«Нәмуәл»** — «Яр.» 46:10да «Йәмуәл».

төвәндикиләр: — Мишманиң оғли Хаммуил; Хаммуилниң оғли Заккур; Заккурниң оғли Шимәй еди. [27] Шимәйниң он алтә оғли, алтә қизи бар еди; униң ака-инилириниң пәрзәнти көп болмиғачқа, уларниң һәр қайсисиниң җәмәтиниң пәрзәнтлири Йәһуда җәмәтиниңкидәк ундақ көп болмиған. [28] Улар Бәәр-Шеба, Моладаһ, Һазар-Шуал, [29] Билһаһ, Езәм, Толад, [30] Бетуәл, Хормаһ, Зиклаг, [31] Бәйт-Маркабот, Һазар-Сусим, Бәйт-Бири вә Шаараимға маканлашқан еди. Таки Давут падишаниң дәвригичә буларниң һәммиси уларниң шәһәрлири еди. [32] Улар олтирақлашқан җайлар Етам, Айин, Риммон, Токән вә Ашан қатарлиқ бәш шәһәрниму өз ичигә алған. [33] Вә бу шәһәрләрниң әпчүрисидики барлиқ йеза-кәнтләр таки Баалға қәдәр шуларға қарайтти. Булар болса улар маканлашқан җайлар болуп, уларниң өз нәсәбнамилириму бар еди.

[34] Уларниң җәмәт башлири Мешобаб, Ямләк, Амазияниң оғли Йошаһ, [35] Йоел, Йосибияниң оғли Йәһу (Йосибия Сераяниң оғли, Серая Асиәлниң оғли еди), [36] Әлйойинай, Яакобаһ, Йәшоһая, Асая, Адиәл, Йәсимиәл, Беная [37] вә Шифиниң оғли Зизалар еди (Шифи Аллонниң оғли, Аллон Йәдаяниң оғли, Йәдая Шимриниң оғли, Шимри Шемаяниң оғли еди). [38] Жуқирида хатириләп өтүлгән исимларниң һәммиси һәр қайси җәмәт башлири еди; буларниң җәмәтлириниң һәммиси наһайити гүлләнгән еди. [39] Улар қой падилириға отлақ изләп таки Гәдор еғизиғичә, йәни җилғиниң күн чиқиш тәрипигичә барған еди. [40] Улар шу йәрдә япйешил, наһайити мунбәт бир отлақ тапқан; у йәр толиму кәң, һәм таза һәм тинич еди. Илгири шу йәрдә олтирақлашқанлар Һамдикиләрдин екән.

[41] Жуқирида тилға елип өтүлгән кишиләр Йәһуданиң падишаси Һәзәкияниң заманида шу Һамдикиләрниң чедирлириға вә у йәрләрдә олтиришлиқ Мионлуқларға һуҗум қилип уларни тамамән йоқатқан еди, таки бүгүнгә қәдәр; улар шуларниң йәрлиригә маканлашти, чүнки у йәрләрдә падилирини баққидәк отлақ бар еди.

[42] Шу чағларда Шимеонлардин йәнә бәш йүз киши Сеир теғиға қарап маңди, уларниң йолбашчилири Йишиниң оғуллири Пилатия, Неария, Рефая билән Узриәл еди; [43] улар қечип тирик қалған Амаләкләрниму өлтүрүп, бүгүнгә қәдәр шу йәрдә маканлишип өтүватиду.

Рубәнниң әвлатлири

5 [1] Исраилниң тунҗа оғли Рубәнниң оғуллири мунулар: —
(Рубән гәрчә тунҗа оғул болғини билән, лекин атисиниң тоқили билән зина қилғанлиғи үчүн, униң чоң оғуллуқ һоқуқи Исраилниң оғли болған Йүсүпниң оғуллириға өткүзүветилгән. Шуңа нәсәбнамә бойичә у чоң оғул һесапланмайду. [2] Йәһуда қериндашлири ичидә үстүнлүккә егә болған болсиму вә идарә қилғучи униңдин чиққан болсиму, лекин чоң оғуллуқ һоқуқи Йүсүпкә тәвә болуп кәткән): —

[3] Исраилниң тунҗиси Рубәнниң оғуллири мунулар: — Һанох вә Паллу, Һәзрон вә Карми.

[4] Йоелниң әвлатлири мунулар: — Йоелниң оғли Шемая, Шемаяниң оғли Гог, Гогниң оғли Шимәй, [5] Шимәйниң оғли Микаһ, Микаһниң оғли Реая, Реаяниң оғли Баал, [6] Баалниң оғли Бәәраһ; Бәәраһ Асурийә падишаси Тилгат-Пилнәсәр тәрипидин тутқун қилип кетилгән. У чағда у Рубән қәбилисиниң башлиғи еди.

[7] Униң инилири нәсәбнамисидә хатириләнгәндәк, җәмәтлириниң тарихи бойичә йолбашчи болған Йәийәл, Зәкәрия вә Бела дәп пүтүлгән еди [8] (Бела Азазниң оғли, Азаз

4:33 **«Баалға қәдәр...»** — яки «Баалатқа қәдәр...».

5:1 **атисиниң тоқили билән зина қилғанлиғи үчүн...»** — ибраний тилида «атисиниң ятқан орнини булғиғини үчүн...» билән ипадилиниду. «Яр.» 35:22ни көрүң.

5:2 **«идарә қилғучи»** — бәлким Давут падиша вә униң әвлатлирини көрситиду.

5:6 **«Асурийә»** — Асурийә ибраний тилида «Ашур».

Шеманиң оғли, Шема Йоелниң оғли еди). Йоеллар Ароәрдә, Небо вә Баал-Меонғичә со-
зулған җайларда туратти. 9 Улар йәнә күн чиқишқа қарап таки Әфрат дәриясиниң бу
тәрипидики чөлниң кириш еғизиға қәдәр олтирақлашти; чүнки уларниң Гилеад жути-
дики чарва маллири көпийип кәткән еди. 10 Саулниң сәлтәнитиниң күнлиридә улар Һа-
гарийлар билән уруш қилишти; Һагарийлар уларниң қолида мәғлуп болғандин кейин
улар Гилеадниң күн чиқиш тәрипидики пүтүн зиминда Һагарийларниң чедирлирида
маканлашти.

Гадниң әвлатлири

11 Уларниң удулида Гадниң әвлатлири таки Саликаһқа қәдәр Башан зиминиға макан-
лашқан еди. 12 Башанда маканлашқанлардин қәбилә башлиғи Йоел, муавин қәбилә
башлиғи Шафам бар еди; йәнә Янай билән Шафатму бар еди.
13 Уларниң уруқ-туққанлири җәмәтнамиләр бойичә Микаил, Мәшуллам, Шеба, Йорай,
Якан, Зия вә Ебәр болуп, җәмий йәттә еди. 14 Жуқиридикиләрниң һәммиси Абиһайил-
ниң оғуллири еди. Абиһайил Хуриниң оғли, Хури Ярояһниң оғли, Ярояһ Гилеадниң
оғли, Гилеад Микаилниң оғли, Микаил Йәшишайниң оғли, Йәшишай Яһдониң оғли,
Яһдо бузниң оғли еди; 15 Гуниниң нәвриси, Абдиәлниң оғли Ахи уларниң җәмәт беши
еди. 16 Улар Гилеадқа, Башанға вә Башанға тәвә йеза-кәнтләргә, шундақла пүткүл Шарон
яйлиғиға, таки төрт четигичә маканлашқан еди. 17 Буларниң һәммиси Йәһуда падиша-
си Йотам вә Исраил падишаси Йәробоамниң сәлтәнитиниң күнлиридә нәсәбнамиләргә
пүтүлгән еди.
18 Рубән, Гад қәбилилириниң вә Манассәһ йерим қәбилисиниң батур, қалқан-қилич ту-
талайдиған, оқя аталайдиған һәм җәңгә маһир қириқ төрт миң йәттә йүз атмиш җәң-
гивар адими бар еди. 19 Улар Һагарийлар, Йәтурлар, Нафишлар вә Нодаблар билән җәң
қилған. 20 Улар җәң қилғанда мәдәт тепип, Һагарийлар вә улар билән иттипақдашлар-
ниң һәммиси уларниң қолиға тапшурулған; чүнки улар җәң үстидә Худаға нида қилған;
улар Униңға таянғачқа, Худа уларниң тилигини иҗабәт қилған.
21 Улар йәнә дүшмәнниң чарва-маллирини, җүмлидин әллик миң төгә, икки йүз әллик
миң қой, икки миң ешигини олҗа алған вә йүз миң җанни әсир алған. 22 Бу уруш Худа-
ниң нийитидин болғачқа, дүшмәндин өлгәнләр наһайити көп болған; сүргүн қилинғичә
улар шуларниң йерини ишғал қилип турған.

Манассәһниң йерим қәбилиси

23 Манассәһниң йерим қәбилисидикиләр Башандин Баал-һәрмон, Сенир, Һәрмон теғиға
қәдәр болған зиминда йейилип маканлашти. Улар зор көпәйгән. 24 Уларниң җәмәт
башлиқлири Ефәр, Иши, Әлийәл, Азриәл, Йәримия, Ходавия вә Яһдийәл еди; уларниң
һәммиси наһайити батур җәңчиләр, мәшһур мөтивәрләр, шундақла һәр қайсиси өз
җәмәтигә җәмәт беши еди. 25 Улар ата-бовилириниң Худасидин йүз өрүп, бузуқлуқ қи-
лип Худа әслидә өзлири алдида йоқатқан шу йәрдики таипиләрниң илаһлириға әгишип
кәтти. 26 Шуниң билән Исраилниң Худаси Асурийә падишаси Пул (йәни Асурийә пади-
шаси Тилгат-Пилнәсәр)ниң роһини қозғиши билән, у уларни, йәни Рубән қәбилисиди-
киләрни, Гад қәбилисидикиләрни вә Манассәһ йерим қәбилисидикиләрни Халаһ, Хабор
вә Хараға һәм Гозан дәрияси бойиға сүргүн қилип елип кәтти; уларниң әвлатлири таки
бүгүнгә қәдәр техичә шу йәрдә маканлишип турмақта.

5:25 **«бузуқлуқ қилиш»** — ибраний тилида «бузуқлуқ қилиш» «паһишивазлиқ қилиш» билән ипадилиниду. Көчмә мәнаси, Худаға вапасизлиқ қилип бутларниң кәйнидин меңиштин ибарәт. Униң үстигә бу бутпәрәсликкә мунасивәтлик «бутқа аталған паһишивазлиқ» дегән һәрикәтләрму бар еди.

Лавийларниң, җүмлидин баш каһинларниң нәсәбнамиси

6 [1] Лавийниң оғуллири Гәршон, Коһат вә Мәрари. [2] Коһатниң оғли Амрам, Йизһар,
Һеброн вә Уззиәл еди. [3] Амрамниң пәрзәнтлири Һарун, Муса вә Мәрйәм еди. Һарунниң
оғли Надаб, Абиһу, Әлиазар вә Итамар еди.
[4] Әлиазардин Финиһас, Финиһастин Абишуа, [5] Абишуадин Букки, Буккидин Уззи, [6] Уззи-
дин Зәраһия, Зәраһиядин Мерайот, [7] Мерайоттин Амария, Амариядин Ахитуб, [8] Ахитуб-
тин Задок, Задоктин Ахимааз, [9] Ахимааздин Азария, Азариядин Йоһанан, [10] Йоһанандин
Азария (бу Азария Йерусалимда Сулайман салғузған муқәддәс өйдә каһинлиқ хизмити-
дә болған), [11] Азариядин Амария, Амариядин Ахитуб, [12] Ахитубтин Задок, Задоктин Шал-
лум, [13] Шаллумдин Һилқия, Һилқиядин Азария, [14] Азариядин Серая, Сераядин Йәһозадак
төрәлди; [15] Пәрвәрдигар Небоқаднәсарниң вастиси билән Йәһудадикиләр билән Йеруса-
лимдикиләрни сүргүн қилидиған чағда, бу Йәһозадакму сүргүн қилинған.

Лавийниң башқа әвлатлири

[16] Лавийниң оғли Гәршом, Коһат вә Мәрари.
[17] Гәршомниң оғуллириниң исми Либни вә Шимәй еди. [18] Коһатниң оғуллири Амрам,
Йизһар, Һеброн вә Уззиәл еди. [19] Мәрариниң оғуллири Маһли вә Муши еди. Булар Лавий-
ларға мәнсуп һәр қайси җәмәтләр ичидики аилиләр еди.
[20] Гәршомниң әвлатлири төвәндикичә: Гәршомниң оғли Либни, Либниниң оғли Җаһат,
Җаһатниң оғли Зиммаһ, [21] Зиммаһниң оғли Йоаһ, Йоаһниң оғли Иддо, Иддониң оғли
Зәраһ, Зәраһниң оғли Йиятирай еди.
[22] Коһатниң әвлатлири төвәндикичә: Коһатниң оғли Амминадаб, Амминадабниң оғли
Кораһ, Кораһниң оғли Ассир, [23] Ассирниң оғли Әлканаһ, Әлканаһниң оғли Ебиасаф, Еби-
асафниң оғли Ассир, [24] Ассирниң оғли Таһат, Таһатниң оғли Уриәл, Уриәлниң оғли Уз-
зия, Уззияниң оғли Шаул еди.
[25] Әлканаһниң оғуллири Амасай вә Ахимот, [26] Ахимотниң оғли Әлканаһ, Әлканаһниң
оғли Зофай, Зофайниң оғли Наһат, [27] Наһатниң оғли Елиаб, Елиабниң оғли Йәроһам,
Йәроһамниң оғли Әлканаһ еди.
[28] Самуилниң оғуллири төвәндикичә: тунҗа оғли Йоел, иккинчи оғли Абия еди.
[29] Мәрариниң әвлатлири төвәндикичә: Мәрариниң оғли Маһли, Маһлиниң оғли Либни,
Либниниң оғли Шимәй, Шимәйниң оғли Узза, [30] Уззаниң оғли Шимия, Шимияниң оғли
Һаггия, Һаггияниң оғли Асая еди.

Давут нәғмә-нава ишлириға қойған мәхсус адәмләр

[31] Давут әһдә сандуғи убдан орунлаштурулғандин кейин Пәрвәрдигарниң өйидә нәғми-
чилик ишлириға мәсъул болушқа төвәндики кишиләрни қойди. [32] Улар таки Сулайман
Йерусалимда Пәрвәрдигарниң өйини ясатқанға қәдәр, «җамаәт чедири»ниң алдида
күй ейтиш хизмитини өтәп кәлди. Улар вәзиписини бәлгүләнгән тәртиви билән өтигән

6:3 **«Мәрйәм»** — ибраний тилида «Марям».
6:16 **«Гәршом»** — яки «Гәршон».
6:25 **«Әлканаһниң оғуллири Амасай вә Ахимот,...»** — төвәндики изаһатни көрүң.
6:26 **«Әлканаһниң оғуллири Амасай вә Ахимот, Ахимотниң оғли Әлканаһ, Әлканаһниң оғли...»** — *(25-26-айәтләрдә)* яки «Әлканаһниң оғуллири — униң *(йәни Ахимотниң)* оғли Әлканаһ, Әлканаһниң оғли...». Кона көчүрмиләрдә нәччә вариант бар.
6:27 **«Йәроһамниң оғли Әлканаһ еди...»** — грек тилидики тәрҗимиси *(LXX)*дә: «Әлканаһниң оғли Самуил» дегән сөзләр мошу йәрдә қошулиду. Дәрвәқә, Әлканаһниң оғли Самуил еди («1Сам.» 1:1-20ни көрүң.
6:31 **«әһдә сандуғи убдан орунлаштурулған...»** — ибраний тилида «әһдә сандуғи арамлиққа қоюлған...» дегән сөзләр билән ипадилиниду.

еди. [33] Төвәндикиләр вәзипә өтигән адәмләр вә уларниң әвлатлири: — Коһатниң әвлат-
лири ичидә: — нәғмичи Һеман бар еди. Һеман Йоелниң оғли, Йоел Самуилниң оғли
еди. [34] Самуил Әлканаһниң оғли, Әлканаһ Йәроһамниң оғли, Йәроһам Әлийәлниң оғли,
Әлийәл Тоаһниң оғли, [35] Тоаһ Зуфниң оғли, Зуф Әлканаһниң оғли, Әлканаһ Маһатниң
оғли, Маһат Амасайниң оғли, [36] Амасай Әлканаһниң оғли, Әлканаһ Йоелниң оғли, Йоел
Азарияниң оғли, Азария Зәфанияниң оғли, [37] Зәфания Таһатниң оғли, Таһат Ассирниң
оғли, Ассир Ебиасафниң оғли, Ебиасаф Кораһниң оғли, [38] Кораһ Изһарниң оғли, Йизһар
Коһатниң оғли, Коһат Лавийниң оғли, Лавий Исраилниң оғли еди. [39] Һеманниң оң тәри-
пидә хизмәттә турған қериндиши Асаф еди. Асаф болса Бәрәкияниң оғли, Бәрәкия Ши-
мияниң оғли, [40] Шимия Микаилниң оғли, Микаил Баасияниң оғли, Баасия Малкияниң
оғли, [41] Малкия Етниниң оғли, Етни Зәраһниң оғли, Зәраһ Адаяниң оғли, [42] Адая Етанниң
оғли, Етан Зиммаһниң оғли, Зиммаһ Шимәйниң оғли, [43] Шимәй Җаһатниң оғли, Җаһат
Гәршомниң оғли, Гәршом Лавийниң оғли еди.
[44] Һеман билән Асафниң сол тәрипидә хизмәттә турған қериндашлири Мәрариниң
әвлатлиридин Етанлар еди. Етан болса Кишиниң оғли еди, Киши Абдиниң оғли, Абди Мал-
луқниң оғли, [45] Маллуқ Һашабияниң оғли, Һашабия Амазияниң оғли, Амазия Һилқияниң
оғли, [46] Һилқия Амзиниң оғли, Амзи Баниниң оғли, Бани Шемәрниң оғли, [47] Шемәр Маһли-
ниң оғли, Маһли Мушиниң оғли, Муши Мәрариниң оғли, Мәрари Лавийниң оғли еди.

Һарун әвлатлириниң вәзипилири

[48] Уларниң қалған Лавий қериндашлири болса һәммиси Худаниң өйи, йәни ибадәт че-
диридики башқа хизмәтләрни бежиришкә аталған еди.
[49] Һарун вә униң әвлатлири болса Худаниң хизмәткари Мусаниң тапилиғинидәк көй-
дүрмә қурбанлиқ сунулидиған қурбангаһта қурбанлиқлар сунуп, хушбуйгаһта хушбуй
йеқип, муқәддәсгаһдики барлиқ хизмәтләрни ада қилатти, шундақла Исраиллар үчүн
кәчүрүм-кәфарәт ишлирини қилатти.
[50] Һарунниң әвлатлири төвәндикичә: Һарунниң оғли Әлиазар, Әлиазарниң оғли Фи-
ниһас, Финиһасниң оғли Абишуя, [51] Абишуяниң оғли Букки, Буккиниң оғли Уззи, Уззи-
ниң оғли Зәраһия, [52] Зәраһияниң оғли Мерайот, Мерайотниң оғли Амария, Амарияниң
оғли Ахитуб, [53] Ахитубниң оғли Задок, Задокниң оғли Ахимааз еди.

Һарун әвлатлириниң шәһәрлири

[54] Төвәндикиләр Һарунниң әвлатлириниң өз зимини ичидә макан тутуп олтарған йәр-
лири: — Коһат җамәтиниң йәрлири болса (мошу йәрләр чәк ташлаш арқилиқ уларға тәқ-
сим қилинған): —
[55] Йәһуда зиминидики Һеброн вә Һебронниң төрт әтрапидики етизлиқлири уларға
тәқсим қилинған [56] (лекин бу шәһәрниң әтрапидики отлуқлар вә шәһәргә қарашлиқ
йеза-кәнтләр болса Йәфуннәһниң оғли Каләбкә берилди). [57] Һарунниң әвлатлириға
«панаһлиқ шәһири» Һеброн берилди; буниңдин башқа Либнаһ билән униңға тәвә етиз-
лиқлар, Яттир, Ештемоа вә униңға тәвә етизлиқлар, [58] Һиләни вә униңға тәвә етизлиқлар,
Дәбир вә униңға тәвә етизлиқлар, [59] Ашан вә униңға тәвә етизлиқлар, Бәйт-Шәмәш вә

6:32 **«җамаәт чедири»** — яки «ибадәт макан-чедири». «1Пад.» 8:4ни көрүң.
6:40 **«Баасия»** — яки «Маасияһ».
6:49 **«Муқәддәсгаһ»** — яки «әң муқәддәс җай». **«кәфарәт»** — «гуналарни йепиш» дегән гәп.
6:54 **«чәк ташланғанда»** — Йәшуа пәйғәмбәр болған вақтида, Исраилниң һәр бир қәбилиси егиләйдиған йәрләр чәк ташлаш арқилиқ бекитилгән еди «Йәшуа» 21-бапни көрүң.
6:57 **«панаһлиқ шәһири»** — «Чөл.» 35:6-34ни вә шу айәтләрдики изаһатларни көрүң.
6:58 **«Һиләни»** — яки «Һиләз» яки «Һолон» *(«Йә.» 21:15)*.

униңға тәвә етизлиқларму тәқсим қилинған; [60] Йәнә Бинямин қәбилисидики зиминдин
Геба вә униңға тәвә етизлиқлар, Алләмәт вә униңға тәвә етизлиқлар, Анатот вә униңға
тәвә етизлиқлар бөлүп берилгән. Улар җәмәтлири бойичә еришкән шәһәр җәмий он үч
болди.
[61] Коһатниң башқа әвлатлириға болса ташланған чәккә чиққини бойичә, Манассәһ йе-
рим қәбилисиниң зиминидин он шәһәр бөлүп берилди.
[62] Гәршомниң әвлатлириға, җәмәтигә қарап, Иссакар қәбилиси, Ашир қәбилиси, Нафта-
ли қәбилиси вә Башан жутидики Манассәһ йерим қәбилисиниң зиминидин он үч шәһәр
бөлүп берилди.
[63] Мәрариниң әвлатлириға, җәмәтигә қарап, ташланған чәккә чиққини бойичә, Рубән қә-
билиси, Гад қәбилиси вә Зәбулун қәбилисидин он икки шәһәр бөлүп берилди.
[64] Исраиллар шундақ қилип бу шәһәрләрни вә уларға тәвә етизлиқларниң һәммисини
Лавийларға бөлүп бәрди. [65] Улар ташланған чәккә чиққини бойичә, йәнә жуқурида нами
аталған шәһәрләрни Йәһуда қәбилисидин, Шимеон қәбилисидин вә Бинямин қәбили-
сидин елип уларға бәрди.
[66] Коһатниң әвлатлиридин болған бәзи җәмәтләргә Әфраим қәбилисиниң зимини тәвә-
сидики шәһәрләрдин бөлүп берилгәнлириму болди. [67] Исраиллар уларға йәнә икки
«панаһлиқ шәһири», йәни Әфраим тағлиғиға җайлашқан Шәкәм вә униңға тәвә етиз-
лиқларни вә Гәзәр вә униңға тәвә етизлиқларни бәрди; [68] Йәнә Йокмиям вә униңға тәвә
етизлиқларни, Бәйт-Һорон вә униңға тәвә етизлиқларни, [69] Айжалон вә униңға тәвә
етизлиқларни, Гат-Риммон вә униңға тәвә етизлиқларни уларға бәрди. [70] Исраиллар
йәнә Манассәһ йерим қәбилисидин Анер вә униңға тәвә етизлиқларни, Билеам вә
униңға тәвә етизлиқларни Коһатниң қалған җәмәтлиригә бәрди.
[71] Гәршомниң әвлатлириға Манассәһ йерим қәбилисидики җәмәтләрниң зиминидин
Башандики Голан вә Голанға тәвә етизлиқлар, Аштарот вә униңға тәвә етизлиқлар бе-
рилди; [72] Иссакар қәбилисидин Кәдәш вә униңға тәвә етизлиқлар, Дабират вә униңға тәвә
етизлиқлар, [73] Рамот вә униңға тәвә етизлиқлар, Анәм вә униңға тәвә етизлиқлар берил-
ди; [74] Ашир қәбилисидин уларға Машал вә униңға тәвә етизлиқлар, Абдон вә униңға тәвә
етизлиқлар, [75] Хукок вә униңға тәвә етизлиқлар, Рәһоб вә униңға тәвә етизлиқлар берил-
ди; [76] Нафтали қәбилисидин Галилийәдики Кәдәш вә униңға тәвә етизлиқлар, Һаммон
вә униңға тәвә етизлиқлар, Кириатайим вә униңға тәвә етизлиқларму берилди.
[77] Мәрариниң қалған әвлатлириға болса Зәбулун қәбилисидин Риммоно вә униңға тәвә
етизлиқлар, Табор вә униңға тәвә етизлиқлар берилди; [78] Йәнә Рубән қәбилисиниңки-
дин, Иордан дәриясиниң у тәрипидин, Йерихониң шәрқий удулидики, йәни Иордан
дәриясиниң күнчиқиш бойидики йәрләрдин чөлдики Бәзәр вә униңға тәвә етизлиқлар,
Яһзаһ вә униңға тәвә етизлиқлар, [79] Кәдәмот вә униңға тәвә етизлиқлар, Мефаат вә
униңға тәвә етизлиқлар берилди; [80] Гад қәбилисидинму болса уларға Гилеадтики Рамот
вә униңға тәвә етизлиқлар, Маһанаим вә униңға тәвә етизлиқлар, [81] Һәшбон вә униңға
тәвә етизлиқлар, Яазәр вә униңға тәвә етизлиқлар берилди.

6:61 **«Манассәһ йерим қәбилисиниң зиминидин он шәһәр бөлүп берилди»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «Манассәһ йерим қәбилисиниң зиминидин, Әфраим қәбилиси *(зимини)*дин вә Дан қәбилиси *(зимини)*динму он шәһәр бөлүп берилди» дейилиду. 66-айәтниму көрүң.
6:72 **«Дабират»** — яки «Добрат».
6:77 **«Мәрариниң қалған әвлатлириға болса Зәбулун қәбилисидин Риммоно...»** — бәзи кона көчүрмиләрдә *(мәсилән, Тәвратниң грек тилидики тәрҗимиси LXXдә)* мошу йәрдә «Мәрариниң қалған әвлатлириға болса Зәбулун қәбилисидин Йокнеам вә униңға тәвә отлақлар, Картаһ вә униңға тәвә етизлиқлар вә Риммоно.... » дейилиду.

Иссакарниң әвлатлири

7 1 Иссакарниң оғуллири: — Тола, Пуаһ, Яшуб вә Шимрон дегән төртәйлән еди. 2 Толаниң
оғуллири: — Уззи, Рефая, Йерийәл, Яһмай, Йибсам вә Самуилдин ибарәт, буларниң
һәммиси җәмәт беши еди. Давутниң заманида Толаниң адәм сани нәсәбнамиләрдә
жигирмә икки миң алтә йүз батур җәңчи дәп хатириләнгән.
3 Уззиниң оғли Израқия еди, Израқияниң оғуллири Микаил, Обадия, Йоел вә Ишия еди.
Бу бәшәйләнниң һәммиси җәмәт беши еди. 4 Нәсәбнамиләр бойичә улар билән биллә
һесапланғанлардин җәңгивар оттуз алтә миң адәм бар еди; чүнки уларниң хотун, ба-
ла-җақилири наһайити көп еди.
5 Буларниң Иссакарниң барлиқ җәмәтлири ичидики батур җәңчи қериндашлири билән
қошулуп, нәсәб бойичә тизимға елинған җәмий сәксән йәттә миң адими бар еди.

Биняминниң әвлатлири

6 Биняминниң Бела, Бәкәр вә Йәдияйәл дегән үч оғли бар еди. 7 Беланиң Езбон, Уззи, Уз-
зиәл, Йәримот вә Ири дегән бәш оғли болуп, һәммиси җәмәт беши еди; уларниң нәсәб-
намилиригә тизимға елинған җәмий жигирмә икки миң оттуз төрт батур җәңчи бар
еди.
8 Бәкәрниң оғуллири Земираһ, Йоаш, Әлиезәр, Әлйойинай, Омри, Йәрәмот, Абия, Ана-
тот вә Аламәт еди. Буларниң һәммиси Бәкәрниң оғуллири болуп, 9 Җәмәт башлири еди;
уларниң нәсәбнамилиригә тизимға елинған җәмий жигирмә миң икки йүз батур җәң-
чи бар еди.
10 Йәдияйәлниң оғли Билһан еди; Билһанниң оғуллири Йәуш, Бинямин, Әхуд, Кәнаанаһ,
Зетан, Таршиш вә Ахишаһар еди; 11 Буларниң һәммиси Йәдияйәлниң әвлатлири, җәмәт
башлири вә батур җәңчиләр еди. Уларниң нәсәбнамилиригә тизимланғанларниң җәңгә
чиқилайдиғанлири җәмий он йәттә миң икки йүз еди. 12 Шуппийлар вә Хуппийлар бол-
са йәнә Ирниң әвлатлири еди; Хушийлар Ахәрниң әвлатлири еди.

Нафталиниң әвлатлири

13 Нафталиниң оғуллири: Яһзиәл, Гуни, Йәзәр, Шаллом; буларниң һәммиси Билһаһниң
оғуллири еди.

Манассәһниң әвлатлири

14 Манассәһниң оғуллири: — Униң Сурийәлик тоқилидин Асриәл төрәлгән; униңдин
йәнә Гилеадниң атиси Макир туғулған. 15 Макир Шуппийлар вә Хуппийлар арисидинму
аял алған (Макирниң сиңлисиниң исми Маакаһ еди). Макирниң йәнә бир әвладиниң
исми Зәлофиһад еди, Зәлофиһадниң пәқәт бир нәччә қизила болған.
16 Макирниң аяли Маакаһ оғул туғуп, униңға Пәрәш дәп ат қойған; Пәрәшниң инисиниң
исми Шәрәш еди; Шәрәшниң оғли Улам вә Ракәм еди. 17 Уламниң оғли Бедан еди. Булар-
ниң һәммиси Гилеадниң әвлатлири; Гилеад Макирниң оғли, Макир Манассәһниң оғли
еди.
18 Гилеадниң сиңлиси Һаммоләкәттин Ишһод, Абиезәр вә Маһалаһ туғулған. 19 Шемида-
ниң оғуллири Ахиян, Шәкәм,Ликхи вә Аниам еди.

7:12 **«Ахәр»** — яки «Ахирам» *(«Чөл.» 26:38ни көрүң).*
7:15 **«Макирниң сиңлиси»** — ибраний тилида «униң сиңлиси». **«Макирниң йәнә; бир әвладиниң исми...»** — ибраний тилида «Иккинчисиниң исми ...» дейилиду. Пәрзимизчә «иккинчиси» мошу йәрдә «*(униң)* йәнә бир әвлади» дегән мәнада.
7:18 **«Гилеадниң сиңлиси»** — ибраний тилида «униң сиңлиси».

Әфраимниң әвлатлири

[20] Әфраимниң әвлатлири: Униң оғли Шутилаһ, Шутилаһниң оғли Бәрәд, Бәрәдниң оғли Таһат, Таһатниң оғли Елиадаһ, Елиадаһниң оғли Таһат, [21] Таһатниң оғли Забад, Забадниң оғли Шутилаһ еди (Езәр билән Елиад Гатлиқларниң чарва маллирини булаң-талаң қилғили чүшкәндә, шу йәрлик Гатлиқлар тәрипидин өлтүрүлгән. [22] Уларниң атиси Әфраим бу балилири үчүн хелә күнләргичә матәм тутқачқа, униң бурадәрлири униңға тәсәлли бәргили кәлгән. [23] Әфраим аяли билән биллә қайта бир ястуққа баш қойған. Аяли һамилдар болуп, бир оғул туққан; Әфраим униңға аиләм бала-қазаға йолуқти дәп, Берияһ дәп исим қойған. [24] Униң қизи Үстүн Бәйт-Һорон билән Төвән Бәйт-Һоронни вә Уззән-Шәәраһни бена қилған).
[25] Берияһниң оғли Рефаһ билән Рәшәф еди; Рәшәфниң оғли Телаһ, Телаһниң оғли Таһан,
[26] Таһанниң оғли Ладан, Ладанниң оғли Аммиһуд, Аммиһудниң оғли Әлишама, [27] Әлишаманиң оғли Нун, Нунниң оғли Йәшуа еди.

Әфраимларниң шәһәрлири

[28] Әфраимларниң зимини вә маканлашқан йәрлири Бәйт-Әл вә униңға тәвә йеза-кәнтләр болуп, күнчиқиш тәрипидә Нараан, күнпетиш тәрипидә Гәзәр билән униңға тәвә йеза-кәнтләр; Шәкәм вә униңға тәвә йеза-кәнтләр, таки Газа вә униңға тәвә йеза-кәнтләргичә созулатти. [29] Манассәһ қәбилисиниң зиминиға туташқан йәнә Бәйт-Шеан вә униңға тәвә йеза-кәнтләр; Таанақ вә униңға тәвә йеза-кәнтләр; Мәгиддо вә униңға тәвә йеза-кәнтләр; Дор вә униңға тәвә йеза-кәнтләрму бар еди. Исраилниң оғли Йүсүпниң әвлатлири мана мошу йәрләргә маканлашқан еди.

Аширниң әвлатлири

[30] Аширниң оғуллири: — Йимнаһ, Йишваһ, Йишви вә Берияһ; уларниң Сераһ дегән сиңлисиму бар еди. [31] Берияһниң оғли Хәбәр билән Малкиәл болуп, Малкиәл Бирзавитниң атиси еди. [32] Хебәрдин Яфләт, Шомәр, Хотам вә уларниң сиңлиси Шуя төрәлгән.
[33] Яфләтниң оғуллири Пасақ, Бимһал вә Ашват; булар Яфләтниң оғуллири еди. [34] Шәмәрниң оғуллири Ахи, Роһгаһ, Хуббаһ вә Арам еди. [35] Шәмәрниң иниси Һәләмниң оғли Зофаһ, Йимна, Шәләш вә Амал еди; [36] Зофаһниң оғли Суаһ, Һарнәфәр, Шуал, Бери, Имраһ,
[37] Безәр, Ход, Шамма, Шилшаһ, Итран вә Бәәраһ еди. [38] Йәтәрниң оғуллири Йәфуннәһ, Писпаһ вә Ара еди. [39] Улланиң оғуллири Араһ, Ханниәл вә Ризия еди. [40] Буларниң һәммиси Аширниң әвлатлири болуп, һәр қайсиси җәмәт башлири, аламәт батур җәңчиләр, йолбашчилар еди; уларниң җәмәтлири бойичә нәсәбнамигә тизимланғанда, җәңгә чиқилайдиғанлири җәмий жигирмә алтә миң еди.

Биняминниң әвлатлири — давами

8 [1] Биняминниң тунҗа оғли Бела, иккинчи оғли Ашбәл, үчинчи оғли Ахараһ, төртинчи оғли Нохаһ, бәшинчи оғли Рафа еди. [3] Беланиң оғуллири Аддар, Гера, Абеһуд, [4] Абишуа,

---

7:23 **«Берияһ»** — Берияһниң мәнаси «бала-қаза» билән бағлиқ.
7:25 **«Берияһниң оғли»** — ибраний тилида «униң оғли». Бәзи алимлар «униң» дегәнни жуқуридики Шутилаһни көрситиду, дәп қарайду. **«Берияһниң оғли Рефаһ билән Рәшәф еди...»** — яки «Берияһниң оғли Рефаһ еди, Рефаһниң оғли Рәшәф еди...».
7:27 **«Йәшуа»** — бу «Йәшуа» Йәшуа пәйғәмбәрдур *(мошу йәрдә «Йәһошуа» дейилиду)*.
7:34 **«Шәмәр»** — бу Шәмәр шүбһисизки 32-айәттики «Шомәр»ниң варияти. **«Шәмәрниң оғуллири Ахи, Роһгаһ...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «униң иниси Шәмәрниң оғуллири Роһгаһ,...».
7:37 **«Итран»** — бәлким «Йәтәр»ниң башқа бир шәкли болуши мүмкин *(38-айәтни көрүң)*.
8:1 **«Биняминниң тунҗа оғли Бела, иккинчи оғли Ашбәл, үчинчи оғли Ахараһ...»** — мошу бапта Биняминниң

Нааман, Ахоаһ, [5] Гера, Шефуфан вә Һурам еди.
[6-7] Төвәндикиләр Әхудниң әвлатлири: —
Нааман, Ахияһ вә Гера (әслидә улар Гебалиқларниң җәмәт беши еди. Гебалиқлар Манаһатқа көчүрүветилгән еди. Буларни көчүрүвәткүчи болса Гера еди; униңдин Узза билән Ахиһуд төрәлгән).
[8] Шаһараим Һушим билән Баара дегән икки аялини қоювәткәндин кейин Моаб диярида
оғул пәрзәнт көргән. [9] Униң Ходәш дегән аялидин Йобаб, Зибия, Меша, Малкам, [10] Йәуз,
Шақия, Мирмаһ дегән оғуллар төрәлгән; униң бу оғуллириниң һәммиси җәмәт беши
болған еди. [11] Һушимдинму униңға Абитуб, Әлпаал дегән оғуллар төрәлгән.
[12] Әлпаалниң оғуллири Ебәр, Мишам вә Шемәд (Шемәд Оно билән Лод дегән икки шәһәрни вә уларға тәвә йеза-кәнтләрни бена қилған), [13] Берияһ вә Шема еди. У иккиси Айҗалондикиләр ичидә җәмәт башлири болуп, Гат аһалисини қоғливәткән еди.
[14] Ахийо, Шашақ, Йәрәмот, [15] Зәбадия, Арад, Едәр, [16] Микаил, Ишпаһ вә Йоха болса Берияһниң оғуллири еди.
[17] Зәбадия, Мәшуллам, Һизки, Хебәр, [18] Ишмерай, Йезлия вә Йобабларниң һәммиси Әлпаалниң оғуллири еди.
[19] Яким, Зикри, Забди, [20] Әлийәнай, Зилтай, Әлийәл, [21] Адая, Берая вә Шимратлар Шимәйниң оғуллири еди.
[22] Ишпан, Ебәр, Әлийәл, [23] Абдон, Зикри, Һанан, [24] Һанания, Елам, Антотия, [25] Ефдеаһ вә Пәнуәлләр Шашақниң оғуллири еди.
[26] Шамширай, Шехария, Аталия, [27] Яарешия, Әлия вә Зикрилар Йәроһамниң оғуллири еди.
[28] Жуқириқиларниң һәммиси нәсәбнамиләрдә хатириләнгән җәмәт беши еди; булар һәммиси мөтивәрләр болуп, Йерусалимға маканлашқан еди.

[29] Гибеонниң атиси Җәһийәл Гибеонға маканлашқан еди; униң аялиниң исми Маакаһ
еди. [30] Униң тунҗа оғли Абдон, қалған оғуллири Зур, Киш, Баал, Надаб, [31] Гедор, Ахийо,
Зекәр вә Миклот еди; [32] Миклоттин Шимея төрәлгән. Буларму қериндашлири билән Йерусалимда хошна олтиришатти.
[33] Нәрдин Киш төрәлгән; Киштин Саул төрәлгән; Саулдин Йонатан, Малкишуа, Абинадаб вә Еш-Баал төрәлгән. [34] Мериб-Баал Йонатанниң оғли еди; Микаһ Мериб-Баалдин
төрәлгән. [35] Микаһниң оғуллири Питон, Мәләк, Тария вә Аһаз еди. [36] Аһаздин Йәһоаддаһ
төрәлгән; Йәһоаддаһдин Аләмәт, Азмавәт вә Зимри төрәлгән; Зимридин Моза төрәлгән;
[37] Мозадин Бинеа төрәлгән; Бинеаниң оғли Рафа, Рафаниң оғли Елиасаһ, Елиасаһниң
оғли Азәл еди. [38] Азәлниң алтә оғли бар еди, уларниң исми Азрикам, Бокеру, Ишмаил,
Шеария, Обадия вә Һанан еди; буларниң һәммиси Азәлниң оғуллири еди. [39] Азәлниң
иниси Йешәкниң тунҗа оғлиниң исми Улам, иккинчи оғлиниң исми Йеуш, үчинчи оғлиниң исми Әлифәләт еди. [40] Уламниң оғуллириниң һәммиси батур җәңчи, оқячи еди;
уларниң оғуллири вә нәврилири наһайити көп болуп, җәмий бир йүз әллик еди.
Жуқириқиларниң һәммиси Бинямин әвлатлиридин еди.

әвлатлириниң нәсәбнамиси көп йәрләрдә пәқәт бәзи йеза-кәнтләр билән бағланған һалда көрүниду. Сәвәви, Бинямин қәбилисидикиләр еғир гуна садир қилип Худаниң қаттиқ җазасиға учриғандин кейин, пүткүл Исраил ичигә тарилип кәткән еди.
8:10 **«Шақия»** — яки «Шобия».
8:12 **«Шемәд»** — яки «Шемәр».
8:22 **«Ишпан»** — яки «Ишпаһ».
8:29 **«Җәһийәл»** — Тәвратниң грек тилидики тәрҗимиси *(LXX)*дә «Җийәл» тепилиду.
8:31 **«Миклот»** — «Миклот» Тәвратниң грек тилидики тәрҗимиси *(LXX)*дики бәзи көчүрмиләрдә тепилиду. 32-айәтни көрүң.

9 1 Пүткүл Исраиллар нәсәб бойичә тизимға елинған еди. Мана, улар «Исраил
падишалириниң хатириси» дегән китапқа пүтүлгәндур.

Бабилға сүргүн болуштин қайтип Йерусалимға маканлашқан Исраиллар

2 Йәһудалар болса асийлиқ қилғанлиғидин Бабилға сүргүн қилинған.
Һәммидин авал қайтип келип өз земини вә өз шәһәрлиригә маканлашқанлар болса
бир қисим Исраиллар, каһинлар, Лавийлар вә ибадәтхана хизмәткарлири еди. 3 Йеру-
салимға маканлашқанлар болса Йәһуда қәбилиси, Бинямин қәбилиси, Әфраим қәби-
лиси вә Манассәһ қәбилисидин бир қисимлири еди. 4 Уларниң ичидә Йәһуданиң оғли
Пәрәзниң әвлатлиридин Утай бар еди; Утай Аммиһудниң оғли, Аммиһуд Омриниң
оғли, Омри Имриниң оғли, Имри Банениң оғли еди. 5 Шилоһниң әвлатлири ичидә униң
тунҗа оғли Асая вә униң оғуллири бар еди. 6 Зәраһниң әвлатлиридин Йәуел вә уларниң
уруқ-туққанлири болуп җәмий алтә йүз тохсән адәм бар еди.
7 Бинянминниң әвлатлири ичидә Һассинуаһниң әвриси, Һодавияниң нәвриси, Мәшул-
ламниң оғли Саллу бар еди; 8 йәнә Йәроһамниң оғли Йибния, Микриниң нәвриси, Уззи-
ниң оғли Елаһ вә Ибинияниң әвриси, Реуәлниң нәвриси, Шәфатияниң оғли Мәшуллам
9 һәмдә уларниң уруқ-туққанлири бар еди; улар нәсәбнамиси бойичә тизимланғанда
җәмий тоққуз йүз әллик алтә адәм еди. Жуқирида тилға елинғанлар өз җәмәтигә җәмәт
беши еди.

Йерусалимда турушлуқ каһинлар

10 Каһинлар ичидә Йәдая, Йәһояриб, Яқин вә 11 Азария бар еди. Азария Худаниң өйини
башқурғучи болуп, Һилқияниң оғли, Һилқия Мәшулламниң оғли, Мәшуллам Задокниң
оғли, Задок Мерайотниң оғли, Мерайот Ахитубниң оғли еди. 12 Йәнә Малкияниң әври-
си, Пашхурниң нәвриси, Йәроһамниң оғли Адая һәмдә Адийәлниң оғли Маасай бар
еди; Адийәл Яһзәраһниң оғли, Яһзәраһ Мәшулламниң оғли, Мәшуллам Мәшиллемит-
ниң оғли, Мәшиллемит Иммәрниң оғли еди. 13 Уларниң қериндашлири һәммиси җәмәт
башлири болуп, җәмий бир миң йәттә йүз атмиш адәм еди; уларниң һәммиси Худаниң
өйидики хизмәтләрни қилишқа бекитилгән иқтидарлиқ кишиләр еди.

Йерусалимда турушлуқ Лавийлар

14 Лавий қәбилисидин Мәрариниң әвлатлири ичидә Һашабияниң әвриси, Азрикамниң
нәвриси, Һашшубниң оғли Шемая бар еди; 15 Йәнә Бақбаққар, Һәрәш, Галал вә Асафниң
әвриси, Зикриниң нәвриси, Миканиң оғли Маттания; 16 йәнә Йәдутунниң әвриси, Галал-
ниң нәвриси, Шемаяниң оғли Обадия һәмдә Әлканаһниң нәвриси, Асаниң оғли Бәрәкия
бар еди; буларниң һәммиси Нитофатлиқларниң йеза-кәнтлиригә маканлашқан еди.

Лавийларниң вәзипилири

17 Дәрвазивәнләр Шаллум, Аққуб, Талмон, Ахиман вә уларниң қериндашлири еди; Шал-
лум уларниң беши еди. 18 Улар таки һазирғичә шәриқ тәрәптики «падишаниң дәрвази-
си»да дәрвазивәнлик қилип кәлмәктә; улар илгири Лавийларниң чедиргаһида дәрва-
зивәнлик қилған еди.
19 Корәниң әвриси, Ебиасафниң нәвриси, Кораһниң оғли Шаллум һәмдә униң атисиниң
җәмәтидики қериндашлири болған Кораһийлар Худаниң өйиниң хизмитини башқу-
ратти, чедирниң ишиклирини бақатти; уларниң ата-бовилири әслидә Пәрвәрдигарниң

9:2 **«ибадәтхана хизмәткарлири»** — ибраний тилида «Нәтинийлар». Мәнаси бәлким «беғишланғанлар». Уларниң әҗдатлири бәлким «Гибеонлуқлар» еди. «Йәшуа» 9:27ни көрүң.

чедиргаһини башқурушқа қоюлған, ибадәт чедириниң ишигини баққан еди. [20] Илгири
Әлиазарниң оғли Финиһас уларниң йолбашчиси болған; Пәрвәрдигар униң билән бил-
лә болған. [21] Мәшәләмияниң оғли Зәкәрия болса җамаәт чедириниң дәрвазивәни болған
еди.
[22] Дәрвазивәнликкә талланған бу кишиләр җәмий икки йүз он икки киши еди; улар өз
йеза-кәнтлиридә, нәсәблири бойичә тизимланған (әслидә Давут вә алдин көргүчи Саму-
ил уларни аманәт қилинған вәзипилиригә бекиткән еди. [23] Улар вә уларниң әвлатлири
Пәрвәрдигарниң өйи, йәни муқәддәс чедирниң ишик-дәрвазилирини беқишқа бекитил-
гән еди).
[24] Шәрқий, ғәрбий, шималий вә җәнубий ишик-дәрвазилирида дәрвазивәнләр бекитил-
гән еди. [25] Уларниң йеза-кәнтләрдә олтиришлиқ қериндашлири болса һәр йәттә күндә
нөвәт бойичә келип улар билән биргә хизмәттә болатти. [26] Төрт дәрвазивән беги Лавий-
лардин еди; уларға тапшурулғини Пәрвәрдигарниң өйидики амбар-ғәзниләрни беқиш
еди. [27] Беқиш мәсъулийити уларниң үстидә болғачқа, улар кечидә Пәрвәрдигарниң өй-
иниң әтрапидики орунлирида туратти һәмдә һәр күни әтигәндә ишик-дәрвазиларни
ечишқа мәсъул еди.
[28] Улардин бир қисми ибадәтхана хизмитидә ишлитилидиған әсвап-үскүниләргә мә-
съул еди; улар санап әпчиқип, санап әпкирип қоятти. [29] Уларниң йәнә бир қисми тапшу-
рулғини бойичә қача-қучилар вә муқәддәс җайдики барлиқ әсвап-үскүниләр, шундақла
ақ ун, шарап, зәйтун мейи, мәстики вә хушбуй буюмларға мәсъул еди. [30] Каһинларниң
оғуллиридин бәзиләр хушбуй буюмлардин әтир ясайтти. [31] Лавийлардин Маттитияһ,
йәни Кораһийлардин Шаллумниң тунҗа оғлиниң вәзиписи қазан нени етишкә мәсъул
еди. [32] Уларниң қериндашлири, Коһатниң әвлатлири ичидә «тәқдим нан»ға мәсъул бо-
луп, һәр шабат күни тизидиғанға нанларни тәйярлайтти.
[33] Лавийларниң җәмәт башлири болған нәғмичиләр ибадәтханидики өйләрдә туруп,
башқа хизмәтләрни қилмай, кечә-күндүз өз ишлири биләнла болатти. [34] Жуқиридики
кишиләрниң һәммиси Лавийлар ичидики йолбашчилар болуп, һәммиси өз нәсәби бой-
ичә җәмәт беши еди; буларниң һәммиси Йерусалимда туратти.

Саулниң ата-бовилири, Җәһийәлниң әвлатлири

[35] Гибеонниң атиси Йәийәл Гибеонға маканлашқан еди. Униң аялиниң исми Маакаһ еди.
[36] Униң тунҗа оғли Абдон, қалған оғуллири Зур, Киш, Баал, Нәр, Надаб, [37] Гедор, Ахийо,
Зәкәрия вә Миклот еди. [38] Миклоттин Шимеям төрәлгән. Буларму өзлириниң қерин-
дашлириниң йенида Йерусалимда хошна олтиришатти.
[39] Нәрдин Киш төрәлгән, Киштин Саул төрәлгән, Саулдин Йонатан, Малкишуя, Абинадаб
вә Еш-Баал төрәлгән. [40] Мериб-Баал Йонатанниң оғли еди; Мериб-Баалдин Микаһ төрәл-
гән. [41] Микаһниң оғуллири Питон, Мәләк, Таһрия вә Аһаз еди. [42] Аһаздин Ярaһ төрәлди;
Ярaһдин Аләмәт, Азмавәт вә Зимри төрәлгән. Зимридин Моза төрәлгән; [43] Мозадин Би-
неа төрәлгән; Бинеаниң оғли Рефая, Рефаяниң оғли Елиасаһ, Елиасаһниң оғли Азәл еди.

9:19 **«чедир»** — «чедир» мошу йәрдә Худаниң қайтидин қурулған өйини көрситиши керәк. **«Пәрвәрдигарниң чедиргаһи»** — мошу йәрдә бәлким муқәддәс ибадәт чедириниң өзини әмәс, бәлки Исраиллар чөл-баяванда кезип жүргинидә «муқәддәс чедир»ниң әтрапидики Лавий-каһинларниң чедиргаһини көрситиши мүмкин.
9:23 **«Пәрвәрдигарниң өйи, йәни муқәддәс чедир»** — мошу йәрдә Давут дәвридики «муқәддәс чедир» һәмдә шундақла Сулайман қурған кейинки муқәддәс өйни көрситиши керәк.
9:38 **«Шимеям»** — 8:32дә «Шимея».
9:40 **«Мериб-Баал»** — «2Сам.» 4:4дә «Мәфибошәт».
9:41 **«Таһрия»** — 8:35дә «Тария».
9:42 **«Ярaһ»** — 8:36дә «Йәһоаддаһ».
9:43 **«Рефая»** — 8:36дә «Рафа».

[44] Азәлниң алтә оғли бар еди, уларниң исми Азрикам, Бокеру, Ишмаил, Шеария, Обадия
вә Һанан еди; буларниң һәммиси Азәлниң оғуллири.

Саул вә униң оғуллириниң қәтл қилиниши

1Сам. 31:1-13

10 [1] Филистийләр Исраилларға һуҗум қиливиди, Исраиллар Филистийләрниң
алдидин қачти, улар Гилбоа теғида қирип йоқитилди. [2] Филистийләр Саул
билән униң оғуллирини тап бесип қоғлиди; улар ахири Саулниң оғуллиридин
Йонатан, Абинадаб, малки-шуаларни уруп өлтүрди. [3] Саулға қарши җәң интайин
шиддәтлик болди; оқячилар Саулға йетишип оқя етип уни яриландурди. [4] Андин
Саул ярақ көтәргүчисигә: Қиличиңни суғуруп мени санҗип өлтүрүвәткин; болмиса
бу хәтнисизләр келип мени санҗип, мени хорлуққа қоюши мүмкин, деди. Лекин
ярақ көтәргүчиси интайин қорқуп кетип, унимиди. Шуниң билән Саул қилични елип
үстигә өзини ташлиди.
[5] Ярағ көтәргүчиси Саулниң өлгинини көрүп, уму охшашла өзини қиличниң үстигә
ташлап униң билән тәң өлди. [6] Шуниң билән Саул, үч оғли һәм пүтүн аилисидикиләр
шу күндә бирақла өлди. [7] Әнди вадида турған Исраиллар әскәрлириниң қачқанлиғини
вә Саул билән оғуллириниң өлгинини көргинидә, улар шәһәрлирини ташлап қачти, Фи-
листийләр келип у җайларда орунлашти.
[8] Әнди шундақ болдики, әтиси Филистийләр өлтүрүлгәнләрниң кийим-кечәклирини
салдурувалғили кәлгәндә Гилбоа теғида Саул билән оғуллириниң өлүк ятқанлиғини
көрди-дә, [9] кийимлирини салдуруп, каллисини вә савут-ярақлирини елип кәтти һәмдә
буларни Филистийләрниң зимининиң һәммә йәрлиригә апирип, өз бутлириға вә хә-
лиққә хуш хәвәр йәткүзди. [10] Улар Саулниң савут-ярақлирини уларниң бутханисида
қоюп, каллисини Дагон бутханисиға есип қойди.
[11] Әнди Ябәш-Гилеадда олтарғучилар Филистийләрниң Саулға барлиқ қилғанлири-
ни аңлиғанда [12] уларниң ичидики һәммә батурлар атлинип, Саул билән оғуллириниң
җәсәтлирини елип, уларни Ябәшкә қайтуруп келип, Ябәштики дуб дәриғиниң түвигә
дәпнә қилди вә йәттә күн роза тутти.
[13-14] Шуниң билән Саул Пәрвәрдигарға қилған вапасизлиғи үчүн өлди; у Пәрвәрдигарниң
сөз-каламиға кирмәй вә һәтта Пәрвәрдигардин йол сorimай, бәлки палчи җинкәшниң
йениға берип униңдин йол сориған еди. Шуңа Пәрвәрдигар уни өлтүрүп, падишалиғини
Йәссәниң оғли Давутқа өткүзүп бәрди.

Давутниң Йәһудийәгә падиша болушқа мәсиһ қилинғанлиғи

2Сам. 5:1-10

11 [1] У чағда барлиқ Исраил җамаити Һебронға келип Давутниң қешиға жиғилишип:
«Қарисила, биз өзлириниң әт-сүйәклиридурмиз! [2] Бурун Саул бизниң
үстимиздә сәлтәнәт қилғандиму Исраил хәлқигә җәңгә чиқип-киришкә йолбашчи
болған өзлири едила. Өзлириниң Худалири болған Пәрвәрдигарму өзлиригә: — Сән
Мениң хәлқим Исраилниң падичиси болуп уларни бақисән вә Исраилниң әмри

10:3 **«Оқячилар Саулға йетишип оқя етип уни яриландурди»** — яки «оқячилар Саулға йетишип, у оқячилардин азапланди».

10:9 **«...кийимлирини салдуруп, каллисини вә савут-ярақлирини елип кәтти һәмдә буларни Филистийләрниң зимининиң һәммә йәрлиригә апирип...»** — яки «..кийимлирини салдуруп, каллисини вә савут-ярақлирини елип кәтти һәмдә әлчиләрни Филистийләрниң зимининиң һәммә йәрлиригә әвәтип, ... хуш хәвәр йәткүзди».

болисән, дегән еди» — деди.
[3] Шуниң билән Исраил ақсақаллириниң һәммиси Һебронға келип падиша Давутниң қешиға келишти; Давут Һебронда Пәрвәрдигарниң алдида улар билән бир әһдә түзүшти. Андин улар Пәрвәрдигарниң Самуилниң вастиси билән ейтқини бойичә, Давутни мәсиһ қилип, Исраилни идарә қилишқа падиша қилип тиклиди.

Давутниң Йерусалимни ишғал қилиши

[4] Давут билән барлиқ Исраил хәлқи Йерусалимға кәлди (Йерусалим шу чағда «Йәбус»
дәп атилатти, зиминдики аһалә болған Йәбусийлар шу йәрдә туратти). [5] Йәбус аһалиси
Давутқа: «Сән бу йәргә һеч қачан кирәлмәйсән!» деди. Бирақ Давут Зион дегән қорғанни
алди (шу йәр «Давутниң шәһири» дәпму атилиду). [6] Давут: «Ким алди билән Йәбусий-
ларға һуҗум қилса, шу киши йолбашчи вә сәрдар болиду» деди. Зәруияниң оғли Йоаб
алди билән атлинип чиқип, йолбашчи болди. [7] Давут қорғанда туратти, шуңа кишиләр у
қорғанни «Давут шәһири» дәп аташти. [8] Давут шәһәрни Миллодин башлап төрт әтрапи-
дики сепилиғичә яңливаштин ясатти; шәһәрниң қалған қисмини Йоаб ясатти. [9] Давут
күндин күнгә қудрәт тапти, чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар
униң билән биллә еди.

Давутниң палванлири

2Сам. 23:8-39

[10] Төвәндикиләр Давутниң палванлири ичидә йолбашчилар еди; улар Пәрвәрдигарниң Исраилға ейтқан сөзи бойичә пүткүл Исраил билән бирлишип, Давутниң падишалиғини мустәһкәм қилип, бирликтә уни падиша қилишқа күчиди.
[11] Төвәндикиләр Давутниң палванлириниң тизимлиги бойичә хатириләнгәндур: —
Һакмонийлардин болған Яшобеам йолбашчилар ичидә беши еди; у нәйзисини пиқиритип бир қетимдила үч йүз адәмни өлтүргән. [12] Униңдин қалса Ахохий Додониң оғли
Әлиазар болуп, у «үч палван»ниң бири еди; [13] Илгири Филистийләр Пас-Даммимда җәң
қилишқа жиғилғанда, у Давут билән у йәрдә еди. У йәрдә арпа өсүп кәткән бир етизлиқ болуп, хәлиқ Филистийләрниң алдидин бәдәр қачқан еди; [14] улар болса етизлиқниң
оттурисида турувелип, һәм етизлиқни қоғдиған, һәм Филистийләрни тар мар қилған; Пәрвәрдигар әнә шу йол билән уларни ғайәт зор ғәлибигә ериштүргән.
[15] Оттуз йолбашчи ичидин йәнә үчәйлән Қорам ташлиқтики Адулламниң ғариға чүшүп Давутниң йениға кәлди. Филистийләрниң қошуни болса «Рәфайим җилғиси»да барғаһ қурған еди. [16] Бу чағда Давут қорғанда, Филистийләрниң каравулгаһи Бәйт-Ләһәмдә еди.
[17] Давут уссап: «Аһ, бириси маңа Бәйт-Ләһәмниң дәрвазисиниң йенидики қудуқтин су
әкилип бәргән болса яхши болатти!» девиди, [18] бу үч палван Филистийләрниң ләшкәргаһидин бөсүп өтүп, Бәйт-Ләһәмниң дәрвазисиниң йенидики қудуқтин су тартти вә Давутқа елип кәлди; лекин у униңдин ичкили унимиди, бәлки суни Пәрвәрдигарға атап
төкүп: [19] «Худайим бу ишни мәндин нери қилсун! Мән һаятиниң хәвптә қелишиға қари-

---

11:2 **«җәңгә чиқип-киришкә йолбашчи»** — ибраний тилида «Исраилниң чиқишида һәм киришидә уларға башлиғучи едила» дегәнлик билән ипадилинип, Исраилниң барлиқ паалийәтлирини көрситиду.
11:3 1Сам. 16:1, 13; 2Сам. 5:3
11:5 **«Зион дегән қорған»** — «Зион» Йерусалимниң ичидики егизлик болуп, шу йәргә дайим қорған селинип туратти. Кейин ибадәтханиму Зионда қурулған.
11:8 **«Милло»** — «пәләмпәйлик йәр» дегән мәнада болуши мүмкин.
11:11 **«йолбашчилар ичидә»** — бу ибариниң башқа хил тәрҗимиси «оттузи ичидә»
11:14 **«Улар болса етизлиқниң оттурисида турувелип,... Пәрвәрдигар ... Уларни ғайәт зор ғәлибигә ериштүргән»** — мошу айәттә «улар» бәлким Давут вә «үч палван»ни көрситиду. «2Сам.» 23:11-12дә Әлиазарниң авал бу җәңни башлиғанлиғи көрситилиду.

миған бу кишиләрниң қенини ичсәм қандақ болиду? Чүнки буни улар һаятиниң хәвптә
келишиға қаримай елип кәлгән!» деди. Шуңа Давут бу суни ичкили унимиди. Бу үч пал-
ван қилған ишлар дәл шулар еди.
[20] Йоабниң иниси Абишай үчиниң беши еди; у үч йүз адәм билән қаршилишип нәйзи-
сини пиқиритип уларни өлтүрди. Шуниң билән у бу «үч палван» ичидә нами чиққан
еди. [21] У мошу «үч палван» ичидә һәммидин бәк һөрмәткә сазавәр болған болсиму, ле-
кин йәнила авалқи үчәйләнгә йәтмәйтти. [22] Йәһояданиң оғли Беная Кабзәәлдин болуп,
бир батур палван еди; у көп қалтис ишларни қилған. У Моабий Ариәлниң икки оғлини
өлтүргән. Йәнә қар яққан бир күни азгалға чүшүп, бир ширни өлтүргән еди. [23] У йәнә
қолида бапкарниң оқидәк бир нәйзиси бар, бойиниң егизлиги бәш гәз келидиған бир
Мисирлиқни қәтл қилди; у бир һаса билән униңға һуҗум қилип, униң нәйзисини қоли-
дин тартивелип өз нәйзиси билән өлтүрди. [24] Йәһояданиң оғли Беная мана бу ишларни
қилған. Шуниң билән үч палван ичидә нам чиқарған еди. [25] Мана, у һелиқи оттуз пал-
вандинму бәкрәк шөһрәт қазанған болсиму, лекин алдинқи үч палванға йәтмәйтти. Да-
вут уни өзиниң пасибан беги қилип тайинлиған.
[26] Қошундики палванлар болса: —
Йоабниң иниси Асаһәл, Бәйт-Ләһәмлик Додониң оғли Әлһанан, [27] Һарорлуқ Шам-
мот, Пилонлуқ Һәләз, [28] Тәкоалиқ Иккәшниң оғли Ира, Анатотлуқ Абиезәр, [29] Хушат-
лиқ Сиббәкай, Ахоһлуқ Илай, [30] Нитофатлиқ Маһарай, Нитофатлиқ Баанаһниң оғли
Хәләб, [31] Бинямин әвлатлиридин Гибеаһлиқ Рибайниң оғли Иттай, Пиратонлуқ Бе-
ная, [32] Гааш вадилиридин кәлгән Хурай, Арбатлиқ Абийәл, [33] Баһарумлуқ Азмавәт,
Шаалбонлуқ Еляһба, [34] Гизонлуқ Һашәмниң оғуллири, Һарарлиқ Шагиниң оғли Йо-
натан, [35] Һарарлиқ Сакарниң оғли Аһиям, Урниң оғли Елифал, [36] Мәкәратлиқ Һәфәр,
Пилонлуқ Ахияһ, [37] Кармәллик Һәзро, Әзбайниң оғли Наарай, [38] Натанниң иниси
Йоел, Һагриниң оғли Мибһар, [39] Аммонлуқ Зәләк, Зәруияниң оғли Йоабниң яраќ
көтәргүчиси болған Бәәротлуқ Наһарай, [40] Итрилиқ Ира, Итрилиқ Гарәб, [41] Һиттий
Урия, Аһлайниң оғли Забад, [42] Рубән қәбилисидин Шизаниң оғли, Рубәнләр ичидә
йолбашчи болған Адина вә униңға әгәшкән оттуз адәм, [43] Маакаһниң оғли Һанан,
Митнилиқ Йошафат, [44] Аштаратлиқ Уззия,Ароәрлик Хотамниң оғли Шама билән
Йәийәл, [45] Шимриниң оғли Йедияйәл билән униң иниси тизилиқ Йоха, [46] Маһавилиқ
Әлийәл, Әлнаамниң оғуллири Йәрибай билән Йошавия, Моаблиқ Йитма, [47] Әлийәл,
Обәд вә Мәзобалиқ Ясийәллардин ибарәт еди.

11:20 **«...Шуниң билән у бу «үч палван» ичидә нами чиққан еди»** — бу айәтниң йәнә бир наччә хил тәрҗимиси бар. 21-айәттики изаһатни көрүң.
11:21 **«Шуниң билән у бу «үч палван» ичидә нами чиққан еди. У мошу «үч палван» ичидә һәммидин бәк һөрмәткә сазавәр болған болсиму, лекин йәнила авалқи үчәйләнгә йәтмәйтти»** — 20-21-айәтниң башқа бир хил тәрҗимиси: — «Шуниң билән у «үч палван» билән тәң шөһрәт қазанған. У «үч палван»дин икки һәссиләп һөрмәткә егә болған вә уларниң беши болған болсиму, лекин улардин бири болмиди». Амма бизниңчә тәрҗимимиз «2Сам.» 23:18-19гә мас келиду.
11:22 **«Моабий Ариәлниң икки оғли»** — йәнә бир хил тәрҗимиси: — «Моабтики икки шир...» яки «Моабтики икки ширдәк кишини...».
11:23 **«бәш гәз»** — икки метрдин артуқ *(2.2 метр)*.
11:24 **«үч палван ичидә нам чиқарған еди»** — яки «үч палван билән тәң нам чиқарған еди».
11:29 **«Сиббәкай»** — яки «Мәббунай» *(«2Сам.» 23:27ни көрүң)*.
11:32 **«Хурай»** — «2Сам.» 23:31дә «Һиддай».
11:34 **«Һашәмниң оғуллири»** — яки «Яшәнниң оғуллири». *(«2Сам.» 23:33ни көрүң)*.
11:46 **«...Моаблиқ Йитма»** — бу тизимликтә бир наччә Йәһудий әмәсләр — мәсилән, Аммонлуқ Зәләк, Һиттий Урия вә Моаблиқ Тимна бар.

Давутқа беқинған Бинямин палванлири

12 [1] Давут Кишниң оғли Саулниң бесими сәвәвидин Зиклагда йошурунуп ятқан чағда муну кишиләр Давутниң йениға келишти (уларниң һәммиси Давутқа җәң қилишта ярдәм бәргән батурлардин еди; [2] оқя билән қуралланған болуп, оң қоли биләнму, сол қоли биләнму оқя вә салға аталайтти; улар Саулниң Бинямин қәбилисидин болған туққанлири еди): [3] — уларниң йолбашчиси Ахиезәр, андин қалса Йоаш болуп, иккиси Гибеаһлиқ Шемааһниң оғли еди; йәнә Азмавәтниң оғли Йәзийәл билән Пәләтму; йәнә Бәракаһ билән Анатотлуқ Йәһу, [4] Гибеонлуқ Йишмаяму бар еди. Йишмая «оттуз палван» ичидә батур болуп шу оттузиға йетәкчилик қилғучи еди; йәнә Йәрәмия, Яһазийәл, Йоһанан вә Гәдәратлиқ Йозабад, [5] Әлузай, Йәримот, Биалия, Шәмария, Харуфлуқ Шәфатия, [6] Кораһлиқлардин болған Әлканаһ, Йисшия, Азарәл, Йоезәр вә Яшобеамлар; [7] йәнә Гәдорлуқ Йәроһамниң оғли Йоелаһ билән Зәбадия бар еди.

Давутқа беқинған Гад палванлири

[8] Гад қәбилисидин бәзиләр чөлдики қорғанға берип Давутқа беқинди. Уларниң һәммиси җәңгә маһир, қалқан вә нәйзә билән қуралланған батур җәңчиләр еди; уларниң турқи бәәйни шirға, чаққанлиғи бәәйни тағдики бөкәнгә охшайтти. [9] Уларниң биринчиси Езәр, иккинчиси Обадия, үчинчиси Елиаб, [10] төртинчиси Мишманнаһ, бәшинчиси Йәрәмия, [11] алтинчиси Аттай, йәттинчиси Әлийәл, [12] сәккизинчиси Йоһанан, тоққузинчиси Әлзабад, [13] онинчиси Йәрәмия, он биринчиси Макбаннай еди. [14] Буларниң һәммиси Гад қәбилисидин, қошун ичидә сәрдарлар еди; әң кичиги йүз ләшкәргә, әң чоңи миң ләшкәргә йетәкчи еди. [15] Биринчи айда, Иордан дәрияси тешип қирғақтин ашқан чағда, дәриядин өтүп, шәриққә вә ғәрипкә қарайдиған барлиқ җилғилардикиләрни тирипирән қилип қачурғанлар дәл мошу адәмләр еди.

Давутқа беқинған Биняминлар вә Йәһудалар

[16] Бинямин қәбилиси билән Йәһуда қәбилисидинму кишиләр қорғанға келип Давутқа беқинған. [17] Давут чиқип уларни қарши елип: «Әгәр силәр течлиқ нийитидә маңа ярдәм беришкә кәлгән болсаңлар, силәр билән бир җан бир дил болимән, лекин қоллиримда һеч наһәқлиқ болмиған мени дүшмәнлиримгә сетивәтмәкчи болсаңлар, ата-бовилиримниң Худаси буни нәзиригә елип һөкүм чиқарғай!» — деди.
[18] Бу чағда Худаниң Роһи һелиқи оттуз палванниң йолбашчиси Амасайға чүшүвиди, у:
«Аһ Давут, биз саңа беқиндуқмиз;
Аһ Йәссәниң оғли, биз сән билән биллидурмиз;
Өзүңгә аман-течлиқ, аман-течлиқ болғай!
Саңа ярдәм бәргүчиләргиму аман-течлиқ болғай!
Чүнки сениң Худайиң саңа мәдәткардур»
Шуниң билән Давут уларни елип келип, «зәрбидар әтрәт башлиқлири» қилди.

Давутқа беқинған Манассәһләр

[19] Давут илгири Филистийләр билән бирликтә Саулға қарши урушқа атланғанда, Манассәһ қәбилисидики бәзиләр Давут тәрәпкә өтти (лекин улар Филистийләргә ярдәм бәрмиди, чүнки Филистийләрниң әмирлири: «Давут өз ғоҗиси Саул тәрәпкә өтүп кети-

---

12:14 **«әң кичиги йүз ләшкәргә, әң чоңи миң ләшкәргә йетәкчи еди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «әң кичиги йүз адәмгә, әң чоңи миң адәмгә йетийтти».
12:15 **«биринчи ай»** — Март яки Апрел.
12:18 **«Худаниң Роһи»** — мошу йәрдә ибраний тилида пәқәт «Роһ» дейилиду.

ши мүмкин, ундақта бешимиз кәтмәй қалмайду!» дәп мәслиһәтлишип уларни қайту-
руп кәтмәкчи болған еди). 20 Давут Зиклагқа қайтип барғанда, Манассәһ қәбилисидики
Аднаһ, Йозабад, Йәдияйәл, Микаил, Йозабад, Елиху, Зилтайлар келип униңға қошулди.
Буларниң һәммиси Манассәһ қәбилисиниң миң бешилири еди. 21 Улар Давут қарақчи-
ларға қарши җәң қилғанда униңға ярдәмләшти; уларниң һәммиси батур палванлар, қо-
шундики йолбашчилар еди. 22 Чүнки шу күнләрдә Давутқа ярдәм бериш үчүн һәр күни
адәмләр келип қошулуп, худди Худаниң қошунидәк зор бир қошун болуп кәткән еди.

Давутқа келип қошулған қошунлар

23 Пәрвәрдигарниң сөз-калами әмәлгә ашурулуп, Саулниң падишалиғини Давутқа елип
бәрмәкчи болған қуралланған җәңчиләр йолбашчилири билән Һебронға, униң йениға
кәлди. Уларниң сани төвәндикичә: —
24 Йәһудалардин қалқан вә нәйзә билән қуралланғанлар җәмий алтә миң сәккиз йүз киши
болуп, һәммиси җәңгә тәйярланған еди. 25 Шимеонлардин җәңгә тәйярланған батур җәң-
чиләр җәмий йәттә миң бир йүз киши, 26 Лавийлардин җәмий төрт миң алтә йүз киши;
27 Йәһояда Һарунларниң җәмәт беши болуп, униңға әгәшкәнләр җәмий үч миң йәттә йүз
киши еди. 28 Йәнә яш бир батур җәңчи Задок вә униң җәмәтидин жигирмә икки йолбаш-
чи бар еди. 29 Биняминлардин, Саулниң уруқ-туққанлиридинму үч миң киши бар еди; шу
чаққа қәдәр буларниң көпинчиси Саул җәмәтини қоллап кәлмәктә еди.
30 Әфраимлардин, өз җәмәтлиридә йүз-аброй тапқан батур әзимәтләр җәмий жигирмә
миң сәккиз йүз киши еди. 31 Манассәһ йерим қәбилиси ичидә нами пүтүлгән, Давутни
падиша қилип тикләшкә кәлгәнләр җәмий он сәккиз миң киши еди. 32 Иссакарлардин
заман-вәзийәтни чүшинидиған, Исраилниң қандақ қилиши керәклигини билидиған
йолбашчилар җәмий икки йүз киши еди; уларниң һәммә қериндашлири уларниң әмри-
гә бойсунатти. 33 Зәбулунлардин җәңгә тәйярланған, һәр хил қурал-ярақлар билән қу-
ралланған, ала көңуллүк қилмайдиған, Давутниң ярдимигә кәлгән җәмий әллик миң
киши еди. 34 Нафталилардин йолбашчи болған миң киши бар еди; уларға әгишип қолиға
қалқан вә нәйзә алғанлар җәмий оттуз йәттә миң кишигә йетәтти. 35 Данлардин җәң-
гә тәйярланған җәмий жигирмә сәккиз миң алтә йүз киши еди. 36 Аширлардин җәңгә
чиқип қошун сепигә атлинишқа тәйяр болған җәмий қириқ миң киши еди. 37 Иордан
дәриясиниң шәриқ тәрипидики Рубән қәбилиси, Гад қәбилиси вә Манассәһ йерим қәби-
лисидин қолиға һәр хил қурал-ярақ елип җәңгә тәйярланған җәмий бир йүз жигирмә
миң киши еди.
38 Жуқирида тилға елинған бу әзимәтләрниң һәрбий жүрүши тәкши болуп, Давутни
пүткүл Исраил үстигә падиша қилип тикләш үчүн бир җан бир дил болуп, Һебронға
келишкән еди; қалған Исраилларму бир нийәт бир мәхсәттә Давутни падиша қилип
тиклимәкчи болушқан еди.
39 Улар шу йәрдә Давут билән үч күн биллә йәп-ичип ғизаланди, чүнки уларниң қерин-
дашлири уларға тәйярлап қоюшқан еди. 40 Уларниң өпчүрисидики хәлиқләр, һәтта Ис-
сакар, Зәбулун вә Нафталиларниң зиминидикиләр ешәк, төгә, қечир вә калиларға артип
уларға наһайити көп озуқлуқ елип кәлгән; улар зор миқдарда ун, әнҗир пошкили, үзүм
пошкили, шарап, зәйтун мейи вә нурғун қой-калиларни йәткүзүп беришкән еди; пүткүл
Исраил шат-хурамлиққа чөмгән еди.

12:19 **«Улар филистийләргә ярдәм бәрмиди, чүнки Филистийләрниң әмирлири: «Давут өз ғоҗиси Саул тәрәпкә өтүп кетиши мүмкин, ундақта бешимиз кәтмәй қалмайду!» дәп мәслиһәтлишип уларни қайтуруп кәтмәкчи болған еди»** — «1Сам.» 29:4ни көрүң.

12:21 **«Улар Давут қарақчиларға қарши җәң қилғанда униңға ярдәмләшти»** — көздә тутқини бәлким «1Сам.» 30-бапта хатириләнгән ишлар; шу чағда Давут Амаләк қарақчилириға һуҗум қилған.

Әһдә сандуғиниң апирилишида болған балаю-қаза

2Сам. 6:1-11

13 1 Давут миң беши, йүз беши вә барлиқ йолбашчилар билән мәслиһәтләшти;
2 андин пүтүн Исраил аммисиға: «Әгәр силәр мақул көрсәңлар, шундақла бу ишни
Худайимиз Пәрвәрдигардин дәп билсәңлар, биз Исраилниң зиминлириниң һәр қайси
жайлириға шу йәрдә қалған қериндашлиримизға һәмдә улар билән биллә шәһәрләрдә
вә етизлиқлирида туруватқан каһин һәм Лавийларға мошу йәргә жиғилиш тоғрилиқ
адәм әвәтәйли. 3 Биз Худайимизниң әһдә сандуғини мәшәгә йөткәп келәйли; чүнки
Саулниң күнлиридә һеч қайсимиз әһдә сандуғи алдида Худадин йол сорап бақмидуқ»
деди. 4 Бу ишни пүтүн амма тоғра тапқачқа, һәммәйлән мақул болушти.
5 Шуңа Давут Мисирниң Шиһор дәриясидин тартип Хамат еғизиғичә болған пүткүл
Исраил хәлқини чақиртип келип, Худаниң әһдә сандуғини Кириат-Йеаримдин йөткәп
кәлмәкчи болди. 6 Андин Давут билән пүткүл Исраил Худаниң әһдә сандуғини йөткәп
келиш үчүн Баалаһқа, йәни Йәһудаға тәвә болған Кириат-Йеаримға кәлди; икки керуб-
ниң оттурисида олтарғучи Пәрвәрдигар бу әһдә сандуғи үстигә Өз намини қойған еди.
7 Улар Худаниң әһдә сандуғини Абинадабниң өйидин елинған йеңи бир һарвуға қойди;
Уззаһ билән Ахийо һарвуни һайдиди. 8 Давут билән барлиқ Исраил жамаити Худаниң
алдида һә дәп нәғмә-нава қилип, чилтар, тәмбур, дап, жаңлар вә канай-сунайлар чалат-
ти.
9 Лекин улар Кидон хаминиға кәлгәндә калилар алдиға мүдүрәп кетип жиқилғанда Уз-
заһ әһдә сандуғини йөливалай дәп қолини униңға созди. 10 Уззаһниң әһдә сандуғиға
қоли тәккәнлиги үчүн, Худа униңға ғәзәплинип уни уруп өлтүрди. Шуниң билән Уззаһ
шу йәрдә Худаниң алдида өлди.
11 Лекин Давут Пәрвәрдигарниң Уззаһниң тенини бөскәнлигигә аччиқланди вә у йәрни
«Пәрәз-Уззаһ» дәп атиди; у йәр таки һазирғичә шу нам билән атилип кәлмәктә. 12 Шу
күни Давут Худадин қорқуп: «Мән зади қандақ қилип Худаниң әһдә сандуғини бу йәргә
йөткәп келәләймән?» деди.
13 Шуңа Давут әһдә сандуғини өзи туруватқан «Давут шәһири»гә йөткәп кәлмәй, Гат-
лиқ Обәд-Едомниң өйигә апирип қойди. 14 Худаниң әһдә сандуғи Обәд-Едомниң өйидә
үч ай турди; Пәрвәрдигар Обәд-Едомниң аилисини вә униң барлиқ тәәллуқатлирини
бәрикәтлиди.

Тур падишаси Давутниң орда селишиға ярдәмлишиду

1Сам. 5:11-25

14 1 Тур падишаси Һирам Давут билән көрүшүшкә әлчиләрни, шундақла униң
үчүн орда селишқа кедир яғичи, ташчи вә яғаччиларни әвәтти. 2 Бу чағда Давут
Пәрвәрдигарниң өзини Исраил үстигә һөкүмранлиқ қилидиған падиша болушқа
җәзмән тикләйдиғанлиғини көрүп йәтти; чүнки Пәрвәрдигар Өз хәлқи Исраил үчүн
униң падишалиғини гүлләндүргән еди.

13:5 **«Мисирниң Шиһор дәриясидин тартип Хамат еғизиғичә»** — җәнуптин шималғичә Исраилниң пүткүл зиминини көрситиду.

–«Хамат еғизи» дегәнниң башқа хил тәрҗимиси: «Либо-Хамат».

13:7 **«Улар Худаниң әһдә сандуғини Абинадабниң өйидин елинған йеңи бир һарвуға қойди»** — яки «улар Худаниң әһдә сандуғини йеңи бир һарвуға қоюп, уни Абинадабниң өйидин елип чиқти».

13:10 **«Уззаһниң әһдә сандуғиға қоли тәккәнлиги үчүн, Худа униңға ғәзәплинип уни уруп өлтүрди»** — муқәддәс қанун бойичә пәқәт каһинлар әһдә сандуғиға қол тәккүзүшкә вә уни көтиришкә болатти. Уни кала һарвуси үстигә қоюшқа болмайтти. Шуңа Давут вә пүткүл Исраиллар мошу ишта әйиплик еди.

13:11 **«Пәрәз-Уззаһ»** — мәнаси «Уззаһқа бөсүп кириш».

Давутниң Йерусалимда көргән оғуллири

3 Давут Йерусалимда йәнә бир мунчә хотун алди һәмдә йәнә оғул-қизларни көрди.
4 Төвәндикиләр униң Йерусалимда көргән пәрзәнтлириниң исимлири: Шаммуя, Шобаб,
Натан, Сулайман, 5 Ибһар, Әлишуя, Әлпәләт, 6 Ногаһ, Нәфәг, Яфия, 7 Әлишама, Бәәлияда
вә Әлифәләт.

Давутниң Филистийләрни икки қетим йәңгәнлиги

8 Давутниң мәсиһ қилинип пүткүл Исраилниң үстигә падиша қилинғанлиғини аңлиған
Филистийләрниң һәммиси Давут билән қаршилишиш пурситини издәп кәлди; Давут
буни аңлап уларға қарши җәңгә атланди. 9 Филистийләр «Рәфайим җилғиси»ға бу-
лаң-талаң қилғили кирди. 10 Давут Худадин: «Мән Филистийләргә қарши җәңгә чиқсам
боламду? Уларни мениң қолумға тапшурамсән?» дәп соривиди, Пәрвәрдигар униңға:
«Җәңгә чиқ, Мән уларни сөзсиз қолуңға тапшуримән» деди. 11 Филистийләр Баал-Пәра-
зимға һуҗум қилғили кәлгәндә, Давут уларни шу йәрдә мағлуп қилди вә: «Худа мениң
қолум арқилиқ дүшмәнлирим үстигә худди кәлкүн ярни елип кәткәндәк бөсүп кирди»
деди. Шуңа у йәр «Баал-Пәразим» дәп аталған. 12 Филистийләр өзлириниң бутлирини
шу йәргә ташлап қачқанлиқтин, Давут адәмлиригә уларни көйдүрүветишни тапилиди.
13 Филистийләр йәнә һелиқи җилғиға булаң-талаң қилғили киривиди, 14 Давут йәнә Ху-
дадин йол сориди. Худа униңға: «Уларни арқисидин қоғлимай, әгип өтүп, уларға үҗ-
миликниң удулидин һуҗум қилғин. 15 Сән үҗмә дәрәқлириниң үстидин аяқ тивишини
аңлишиң биләнла җәңгә атлан; чүнки у чағда Худа сениң алдиңда Филистийләрниң қо-
шуниға һуҗумға чиққан болиду» деди. 16 Шуниң билән Давут Худаниң дегини бойичә
иш тутуп, Филистийләрниң қошуниға Гибеондин Гәзәргичә қоғлап зәрбә бәрди. 17 Шу
сәвәптин Давутниң шөһрити барлиқ жут-зиминларға пур кәтти, Пәрвәрдигар униң
қорқунучини барлиқ әлләрниң үстигә салди.

Әһдә сандуғини йөткәшниң тәйярлиғи

15 1 Давут Давут шәһиридә өзигә өй-ордилар салдурди, һәм Худаниң әһдә сандуғиға
җай һазирлиди вә униңға чедир тиктүрди. 2 У чағда Давут: «Худаниң әһдә
сандуғини Лавийлардин бөләк кишиләрниң көтиришигә болмайду, чүнки Пәрвәрдигар
уни көтиришкә вә мәңгү өзиниң хизмитидә болушқа шуларни таллиған еди» деди.
3 Андин Давут Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини һазирлап қойған йәргә йөткәш үчүн
пүткүл Исраилларни Йерусалимға жиғди. 4 Давут йәнә Һарунниң әвлатлирини
вә Лавийларни жиғди: 5 Коһатниң әвлатлири җамәт беши болған Урийәл вә униң
қериндашлири бир йүз жигирмә киши; 6 Мәрари әвлатлиридин җамәт беши болған
Асая вә униң қериндашлиридин икки йүз жигирмә киши; 7 Гәршомниң әвлатлиридин
җамәт беши болған Йоел вә униң қериндашлири бир йүз оттуз киши; 8 Әлизафанниң
әвлатлиридин җамәт беши болған Шемая вә униң қериндашлири икки йүз
киши; 9 Һеброниниң әвлатлиридин җамәт беши болған Әлийәл вә униң қериндашлири
сәксән киши; 10 Уззийәлниң әвлатлиридин җамәт беши болған Амминадаб вә униң
қериндашлири бир йүз он икки киши еди.
11 Давут каһинлардин Задок билән Абиятарни, шуниңдәк лавилийлардин Урийәл, Асая,

---

14:7 **«Бәәлияда»** — яки «Әлия». «2Сам.» 5:16ни көрүң.
14:11 **«Баал-Пәразим»** — «Егәм бөсүп кирди» дегән мәнада.
14:15 **«үҗмә дәрәқлири»** — бу бизниң қиясимиз. Ибраний тилида «жиғлиғучи дәрәқләр». Зади қайси дәрәқ екәнлиги бизгә намәлум. Башқа бир қияс «хинә дәрәқлири».

Йоел, Шемая, Әлийәл вә Амминадабни чақиртип келип уларға: [12] «Силәр Лавий җәмәти-
ниң башлирисиләр; өзүңларни вә силәрниң қериндашлириңларни Исраилниң Худаси
Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини мән тәйярлап қойған йәргә көтирип келиш үчүн пак
қилиңлар. [13] Чүнки илгири силәр шундақ қилмай, бәлгүләнгән тәртип бойичә униңдин
йол соримиғинимиздин Худайимиз Пәрвәрдигар бизгә зәрбә бәргән» деди. [14] Шуниң
билән каһинлар билән Лавийлар Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини
көтирип меңиш үчүн өзлирини пак қилди. [15] Лавийлар әнди Мусаниң Пәрвәрдигарниң
сөз-калами билән тапилиғини бойичә, Худаниң әһдә сандуғини балдақ билән мүрисигә
елип көтәрди.

Нәғмә-навачилар һөрмәт әтрити

[16] Давут йәнә Лавийларниң йолбашчилириға өзлириниң қериндашлиридин нәғми-
чиләрни тайинлашни буйруди; улар җүмлидин тәмбур, чилтар, җаңлар қатарлиқ һәр
хил сазларни челип авазини жуқури көтирип шат-хурамлиқ ичидә күй ейтишқа тай-
инланди. [17] Шуңлашқа, Лавийлар Йоелниң оғли Һеманни вә униң җәмәтидики Бәрәки-
яниң оғли Асафни һәм уларниң қериндашлиридин болған Мәрарилардин Кушаяһниң
оғли Етанни бәлгүлиди. [18] Улар билән бирликтә йәнә қериндашлиридин Зәкәрия, Бин,
Яазийәл, Шемирамот, Йәһийәл, Унни, Елиаб, Бенаяһ, Маасеяһ, Маттитияһ, Әлифәләһ,
Мекния һәм дәрвазивән Обәд-Едом билән Йәийәлни иккинчи дәриҗилик әтрәт қилип
тәшкиллиди. [19] Нәғмичи Һеман, Асаф вә Етанлар мис җаңлар челип, яңрақ аваз чиқират-
ти; [20] Зәкәрия, Яазийәл, Шемирамот, Йәһийәл, Унни, Елиаб, Маасеяһ вә Бенаялар тәмбур
челип «Аламот услуби»да тәңкәш қилатти; [21] Маттитияһ, Әлифәләһ, Мекния, Обәд-Едом,
Йәийәл вә Азазиялар чилтар челип башламчилиқ қилип, «Шәминит услуби»да тәңкәш
болатти. [22] Лавийларниң йолбашчиси Кәнания музикиға наһайити пишшиқ болғачқа,
мәхсус нәғмә-навачилиққа мәсъул болуп музика үгитәтти. [23] Бәрәкия билән Әлканаһ
әһдә сандуғиға мәсъул ишикбақарлар еди. [24] Шәбания, Йәһошафат, Нәтанәл, Амасай,
Зәкәрия, Беная вә Әлиезәр қатарлиқ каһинлар Худаниң әһдә сандуғи алдида канай ча-
латти; Обәд-Едом билән Йәһияһму әһдә сандуғиға мәсъул ишикбақар қилинип қоюлған
еди.

Әһдә сандуғи «Давут шәһири»гә йөткәп келиниду

1Сам. 6:16-23

[25] Шуниң билән Давут Исраил ақсақаллири вә миң беши қатарлиқлар билән биргә
Обәд-Едомниң өйидин хошаллиққа чөмгән һалда Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини
көтирип чиққили барди. [26] Вә шундақ болдики, Давутлар Худа Пәрвәрдигарниң әһдә
сандуғини көтирип маңған Лавийларға ярдәм бәргәнлигини көрүп, йәттә буқа вә йәттә
қочқар қурбанлиқ қилди. [27] Давут вә шундақла әһдә сандуғини көтиридиған Лавийлар
һәмдә нәғмичиләр һәм нәғмә-нава беши болған Кәнанияларниң һәммиси канап либас

15:12 **«өзүңларни... пак қилиңлар»** — ибраний тилида «өзүңларни... пак-муқәддәс қилиңлар». Бу «пак-муқәддәслик» рәсмий иш болуп, «Мис.» 29-бапта вә «Лав.» 7-бапта көрситилгәндәк: *(1)* өлүк нәрсиләргә тәгмәслик; *(2)* тәнлирини жуюш; *(3)* пакиз кийим-кечәкни кийиш; *(4)* өзиниң гунайини тиләш үчүн «гуна қурбанлиғи сунуш дегән төрт ишни өз ичигә елиши мүмкин еди.

15:13 **«зәрбә бәргән»** — ибраний тилида «бөсүп басқан».

15:20 **«Аламот услуби»** — буниң мәнаси бизгә ениқ әмәс; бәлким «*(аялчә)* жуқури аваз билән» дегәнни билдүрүши мүмкин.

15:21 **«Шәминит услуби»** — буниң мәнаси бизгә ениқ әмәс; бәлким «әрәнчә төвән аваз билән» дегәнни билдүрүши мүмкин.

15:24 **«Йәһияһ»** — «Йәһияһ» вә «Җийәл» дегән бир исимдур.

кийишкән еди; Давут униң үстигә йәнә канап әфод кийгән еди. [28] Пүткүл Исраил хәлқи
әнди шу тәриқидә тәнтәнә қилип, бурға, канай, жаң-жаң, тәмбур, чилтар қатарлиқ түр-
лүк сазлар билән жуқури авазда музика челип, Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини көти-
рип келишти. [29] Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғи Давут шәһиригә йетип кәлгәндә Саулниң
қизи Миқал пәнҗирдин төвәнгә қарап туратти; у Давутниң сәкрәп ойнап-челип тәнтәнә
қиливатқинини көрүп ичидә уни заңлиқ қилди.

Мәдһийә оқуш, бәхит тиләш

16 [1] Улар Худаниң әһдә сандуғини көтирип кирип Давут униңға һазирлап қойған
чедирниң оттурисиға қоюп, андин Худаниң алдида көйдүрмә қурбанлиқ
билән енақлиқ қурбанлиқлири сунди. [2] Давут көйдүрмә қурбанлиғи билән енақлиқ
қурбанлиқлири сунуп болғандин кейин Пәрвәрдигарниң намида хәлиққә бәхит тилиди.
[3] У йәнә әр-аял демәй Исраилларниң һәр биригә бирдин нан, бирдин хорма пошкили,
бирдин үзүм пошкили үләштүрүп бәрди.

Лавийларниң әһдә сандуғи алдидики вәзипилири

[4] Давут бир қисим Лавийларға Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғи алдида хизмәттә болуш,
йәни дуа-тилавәт оқуш, Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарға тәшәккүр-рәхмәт ейтиш вә
күй-мунаҗат оқушни буйруди. [5] Уларниң йолбашчиси болса Асаф, андин Зәкәрия еди;
башқилири болса Йәийәл, Шемирамот, Йәһийәл, Маттитияһ, Елиаб, Беная, Обәд-Едом
вә Йәийәлләр еди. Улар тәмбур-чилтар челишқа қоюлди; Асаф болса жаңларни чалатти.
[6] Беная билән Яһазийәлдин ибарәт икки каһин Худаниң әһдә сандуғи алдида һәрдайим
канай челишқа қоюлди.

Давутниң Пәрвәрдигарға һәмдусана оқуған күйи

[7] Шу күни Давут Асаф вә қериндашлирини Пәрвәрдигарға тәшәккүр-рәхмәт ейтишқа
бәлгүләп уларға биринчидин муну күйни тапшурди: —

[8] «Пәрвәрдигарға тәшәккүр қилиңлар,
Униң намини чақирип нида қилиңлар,
Униң қилғанлирини әлләр арисида аян қилиңлар!
[9] Униңға нахшилар ейтип, Уни күйләңлар,
Униң пүткүл карамәт мөҗизилири үстидә сеғинип ойлиниңлар.
[10] Муқәддәс намидин пәхирлинип даңлаңлар,
Пәрвәрдигарни издигүчиләрниң көңли шатлансун!
[11] Пәрвәрдигарни вә Униң қудритини издәңлар,
Униң йүз-һозурини тохтимай издәңлар.
[12] Униң яратқан мөҗизилирини,
Карамәт аламәтлирини һәм ағзидин чиққан һөкүмлирини әстә тутуңлар,
[13] И униң қули Исраилниң нәсли,
Өзи таллиғанлири, Яқупниң оғуллири!
[14] У, Пәрвәрдигар — Худайимиз,

15:27 **«әфод»** — адәттә каһинлар алаһидә кийидиған пинҗәккә охшаш бир кийим еди («Мис.» 28-бапни көрүң. Ундақ кийим кийивелиш өзини Худаға алайитән беғишлашни билдүрәтти.
16:3 **«бирдин хорма пошкили»** — яки «бир парчидин гөш».
16:4 **«дуа-тилавәт оқуш»** — яки «әсләш», «тәнтәнә қилиш».
16:8 Зәб. 104:1-15; 95:1-13; 105:1, 47, 48

Униң һөкүмлири пүткүл йәр йүзидидур.
15 У Өзи түзгән әһдини әбәдий ядиңларда тутуңлар —
— Бу униң миң әвлатқичә вәдиләшкән сөзидур —
16 Ибраһим билән түзгән әһдиси,
Йәни Исһаққа ичкән қәсимидур.
17 У буни Яқупқиму низам дәп җәзмләштүрди,
Исраилға әбәдий әһдә қилип берип: —
18 «Саңа Қанаан зиминини беримән,
Уни мирасиң болған несивәң қилимән» — деди.
19 У чағда силәр аҗиз едиңлар, адимиңлар аз һәм у йәрдә мусапир едиңлар;
20 Бу әлдин у әлгә, бир қәбилидин йәнә бир қәбилигә көчүп жүргән.
21 Пәрвәрдигар һәр қандақ адәмниң уларни бозәк қилишиға йол қоймиди,
Уларни дәп падишаларғиму тәнбиһ берип: —
22 «Мән мәсиһ қилғанларға тәгмә,
Пәйғәмбәрлиримгә яман иш қилма!» — деди.
23 Пүтүн җаһан, Пәрвәрдигарни күйләңлар,
Ниҗатини һәр күни елан қилиңлар!
24 Униң җуласини әлләрдә баян қилиңлар,
Униң мөҗизилирини барлиқ хәлиқләр арисида җакалаңлар.
25 Чүнки Пәрвәрдигаримиз улуқдур,
Зор һәмдусанаға лайиқтур;
У барлиқ илаһлардин үстүн, Униңдин қорқуш керәктур;
26 Чүнки барлиқ әлләрниң илаһлири — бутлар халас,
Бирақ Пәрвәрдигар асман-пәләкни яратқандур.
27 Шану-шәвкәт вә һәйвәт Униң алдида,
Қудрәт вә хушлуқ Униң җайидидур.
28 Пәрвәрдигарға тәәллуғини бәргәйсиләр, и әл-қәбилиләр,
Пәрвәрдигарға шан-шәрәп вә қудрәтни бәргәйсиләр!
29 Пәрвәрдигарниң намиға лайиқ болған шан-шөһрәтни Униңға бәргәйсиләр;
Соға-салам елип Униң алдиға кириңлар,
Пәрвәрдигарға пак-муқәддәсликниң гөзәллигидә сәҗдә қилиңлар;
30 Пүткүл йәр-йүзи, Униң алдида титрәңлар!
Дуния мәзмут қилинған, у тәврәнмәс әсла.
31 Асманлар шатлансун, вә йәр-җаһан хуш болсун,
Әлләр арисида елан қилинсун: —
«Пәрвәрдигар һөкүм сүриду!».
32 Деңиз-океан вә униңға толған һәммә чуқан селип җуш урсун!
Далилар һәм улардики һәммә яйрисун!
33 У чағда ормандики пүткүл дәрәқләр Пәрвәрдигар алдида яңритип нахша ейтиду;
Чүнки мана, У пүтүн җаһанни сорақ қилишқа келиду!
34 Пәрвәрдигарға тәшәккүр ейтиңлар!

16:17 **«У буни Яқупқиму низам дәп җәзмләштүрди»** — мошу йәрдә «Яқуп» Яқупниң өзини *(Исраил хәлқи әмәс)* көрситиду.
16:25 **«Униңдин қорқуш керәктур»** — яки «У қорқунучлуқтур».
16:28 **«Пәрвәрдигарға... қудрәтни бәргәйсиләр»** — мошу сөзләр бәлким шуни билдүридуки, Худаға шан-шәрәп кәлтүрсәк, мошу қилғинимиз Униңға биз арқилиқ Өзиниң күч-қудритини көрситиш имканийитини яритиду.
16:29 **«Пәрвәрдигарға пак-муқәддәсликниң гөзәллигидә сәҗдә қилиңлар»** — яки «Пәрвәрдигарға пак-муқәддәс егинләр билән сәҗдә қилиңлар».

Чүнки У меһривандур,
Әбәдийдур Униң меһир-муһәббити.
35 Вә: Бизни қутқузғин, и нижатимиз болған Худа!
Бизни йениңға жиғивалғайсән,
Муқәддәс наминңға тәшәккүр қилишқа,
Яйрап Сени мәдһийиләшкә,
Бизни әлләрдин қутқузуп чиққайсән! — дәңлар!
36 Исраилниң Худаси болған Пәрвәрдигарға,
Әзәлдин та әбәткичә тәшәккүр-мәдһийә қайтурулсун!
Пүткүл хәлиқ «Амин!» деди һәмдә Пәрвәрдигарға һәмдусана оқушти.

Ибадәт чедиридики башқа вәзипиләр

37 Давут шу йәрдә, йәни Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғи алдида һәр күндики вәзипигә
мувапиқ, әһдә сандуғи алдидики хизмәттә давамлиқ болушқа Асаф билән униң қерин-
дашлирини қалдуруп қойди; 38 Уларниң ичидә Обәд-Едом билән униң қериндашлири-
дин атмиш сәккиз киши бар еди; шуниңдәк Йәдутунниң оғли Обәд-Едом билән Хосаһ
дәрвазивәнликкә қоюлди. 39 Каһин Задок билән униң каһин қериндашлири Гибеон
егизлигидики Пәрвәрдигарниң чедири алдида, 40 Пәрвәрдигарниң Исраилға тапилиған
қанун-әһкамлирида барлиқ йезилғини бойичә, һәр күни әтиси-ахшими көйдүрмә қур-
банлиқ қурбангаһи үстидә Пәрвәрдигарға атап көйдүрмә қурбанлиқларни сунушқа
қоюлди. 41 Улар билән биллә болғанлар, йәни Һеман, Йәдутун вә қалған талланғанлар,
шундақла барлиқ исми тизилғанлар Пәрвәрдигарға тәшәккүр-рәхмәт ейтишқа қоюлди
(чүнки Униң өзгәрмәс муһәббити әбәткичидур!). 42 Һеман вә Йәдутун болса нәғмичи-
ликкә, жүмлидин канай, жаң-жаң вә барлиқ мәдһийә сазлирини челишқа мәсъул қи-
линди. Йәдутунниң оғуллири дәрвазиға қарашқа қоюлди. 43 Бу ишлардин кейин барлиқ
хәлиқ өз өйлиригә қайтишти; Давутму өз өйидикиләргә бәхит тиләшкә қайтти.

Давутниң Пәрвәрдигарға өй селиш нийити

2Сам. 7:1-15

17 1 Давут өз өйидә туруватқан чеғида, Натан пәйғәмбәргә: «Қара, мән кедир яғичидин
ясалған өйдә туруватимән, Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғи болса чедир пәрдилири
астида туруватиду» деди. 2 Натан Давутқа: «Көңлүңдә пүккәнлириңгә әмәл қилғин;
чүнки Худа сән билән биллидур» — деди.
3 Шу күни кечидә Худаниң сөзи Натанға келип мундақ дегәндә: — 4 «Сән берип қулум
Давутқа мундақ дегин: — Пәрвәрдигар мундақ дәйду: Сән Мән үчүн туралғу өй салсаң
болмайду. 5 Чүнки Мән Исраилларни башлап чиққан күндин тартип бүгүнгә қәдәр бир
өйдә туруп бақмиғанмән, пәқәт бу чедирдин у чедирға, бир чедиргаһдин башқа биригә
йөткилип жүрдүм, халас. 6 Мән Исраил хәлқи билән биллә мәйли қәйәргә бармай, һеч
қачан Исраилниң бирәр һакимиға, йәни Мениң хәлқимни бақишни тапилиған бирәрси-
гә: Немишкә силәр Маңа кедир яғичидин өй селип бәрмәйсиләр? — дедимму?
7 Әнди сән қулум Давутқа мундақ дегин: — Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәр-
дигар ейтидуки, Мән сени әнди яйлақлардин, қойларниң арқисидин елип, хәлқим
Исраилниң үстигә әмир болуш үчүн чақиртип чиқтим. 8 Мәйли қәйәргә бармиғин, Мән
һаман сениң билән биллә болдум вә сениң алдиңдин барлиқ дүшмәнлириңни йоқитип
кәлдим; йәр йүзидики улуқлар нам-шөһрәткә егә болғандәк сени нам-шөһрәткә сазавәр
қилдим. 9-10 Мән хәлқим болған Исраилға бир жайни бекитип, уларни шу йәрдә тикип

өстүримән; шуниң билән улар өз зиминида туридиған, паракәндичиликкә учримай-
диған болиду. Рәзилләр дәсләптидикидәк вә мән хәлқим Исраил үстигә һөкүмранлиқ
қилишқа һакимларни тайинлиған күнләрдикидәк, уларға қайтидин зулум салмайду.
Мән барлиқ дүшмәнлириңни саңа беқиндүрдимән. Вә мәнки Пәрвәрдигар саңа шуни
ейтип қояйки, мән сениң үчүн бир өйни ясап беримән! [11] Сениң күнлириң тошуп, ата-бо-
вилириңниң йениға қайтқан вақтиңда сениң нәслиңдин, йәни оғуллириңдин бирини
сениң орнуңни басидиған қилимән; Мән униң падишалиғини мустәһкәм қилимән. [12] У
Маңа бир өй ясайду, Мән униң падишалиқ тәхтини мәңгү мустәһкәм қилимән. [13] Мән
униңға ата болимән, у Маңа оғул болиду; меһир-шәпқитимни сениңдин авал өткән
идарә қилғучидин жуда қилғинимдәк униңдин һәргиз жуда қилмаймән; [14] уни Мениң
өйүмдә вә Мениң падишалиғимда мәңгү турғузимән; униң тәхти мәңгү мәзмут болуп
турғузулиду». [15] Натан бу барлиқ сөзләр вә барлиқ вәһийни һеч немә қалдурмай, Да-
вутқа ейтип бәрди.

Давутниң дуаси вә һәмдусанаси

2Сам. 7:18-29

[16] Шуниң билән Давут кирип Пәрвәрдигарниң алдида олтирип мундақ деди: «И Худа
Пәрвәрдигар, мән зади ким едим, мениң өйүм немә еди, Сән мени мошу дәрижигә
көтургидәк? [17] Лекин и Худа Пәрвәрдигар, бу мәртивигә көтәргиниң сениң нәзириңдә
кичиккинә бир иш һесапланди; чүнки Сән мән қулуңниң өйиниң жирақ кәлгүси тоғри-
лиқ сөзлидиң вә мени улуқ мәртивилик зат дәп қаридиң, и Худа Пәрвәрдигар!
[18] Сән кәминәң үстигә чүшүргән шундақ шан-шәрәп тоғрилиқ Давут Саңа немә дийәли-
сун? Чүнки Сән дәрвәқә Өз қулуңни Өзүң билисән. [19] Аһ Пәрвәрдигар, пеқир қулуң үчүн
һәмдә Өз көңлүңдики нийитиң бойичә бу барлиқ улуқлуқни көрситип, бу чоң ишлар-
ниң һәммисини аян қилдиң. [20] Аһ Пәрвәрдигар, қулиқимиз толуқ аңлиғини бойичә Саңа
тәң кәлгидәк һеч ким йоқ; Сениңдин бөләк һеч бир илаһ йоқтур. [21] Дунияда қайси бир
әл хәлқиң Исраилға тәң келәлисун? Уларни Өзүңгә хас бирдин-бир хәлиқ болуш үчүн
қутулдурушқа бардиң һәмдә Мисирдин қутулдуруп чиққан хәлқиң алдидин ят әлләр-
ни қоғлап чиқирип, улуқвар вә бәһәйвәт ишлар арқилиқ Өз намиңни тиклидиң! [22] Сән
хәлқиң Исраилни мәңгү Өзүңниң хәлқиң қилдиң; аһ Пәрвәрдигар, Сәнму уларниң Ху-
даси болдуң.
[23] Аһ Пәрвәрдигар, әнди пеқир қулуң вә униң өйи тоғрилиқ қилған вәдәң мәңгүгә әмәл
қилинсун; Сән дегәнлириң бойичә ишни ада қилғайсән! [24] Амин, вәдәң әмәл қилинсун,
шундақла намиң мәңгү улуқлансун, кишиләр: «Самави қошунниң Сәрдари Пәрвәрдигар
Исраилниң Худаси, һәқиқәтән Исраилға Худадур!» десун; вә шундақ болуп, пеқир қулуң
Давутниң өй-җәмәти Сениң алдиңда мәзмут турғузулсун. [25] Аһ Худайим, Сән пеқир қу-
луңға саңа өй ясаймән, дегән вәһий кәлтүрдүң; шуңа қулуң Сениң алдиңда мошундақ
дуа қилишқа җүръәт қилди. [26] Аһ Пәрвәрдигар, Сән бирдин-бир Худадурсән, Сән пеқир
қулуңға мошундақ амәтни беришни вәдә қилдиң; [27] Әнди пеқир қулуңниң өй-җәмәти-
гә илтипат қилип, униң Сениң алдиңда мәңгү турушиға сақлиғайсән. Чүнки Сән, аһ
Пәрвәрдигар, пеқирниң өй-җәмәтигә илтипат қилдиң вә шуниң билән у мәңгүгә бә-
хит-илтипатқа несип болиду».

17:17 «бу мәртивигә көтәргиниң» — демәк, «Сән мени мошу дәрижигә көтургән» дегән сөз *(18-айәт)* униң падиша болғанлиғини көрситиду. Лекин Худа бу имтияздин йәнә көп имтиязларни қошуп бәрмәкчи. 9-16-айәтләрни қайтидин көрүң. **«мени улуқ мәртивилик зат дәп қаридиң»** — башқа бир хил тәрҗимиси «мени жуқуридики *(шу)* инсанниң қатарида қаридиң». Бу тәрҗимиси тоғра болса «жуқуридики инсан», йәни Мәсиһ тоғрилиқ бешарәт болиду.

Давут Филистий, Моабий вә Зобаһларни мәғлуп қилиду

2Сам. 8:1-15

18 [1]Шу иштин кейин шундақ болдики, Давут Филистийләргә һужум қилип уларни
бойсундуруп, уларниң қолидин Гатни вә униңға тәвә йеза-кәнтләрни тартивалди.
[2]У йәнә Моабийларға һужум қилди; Моабийлар униңға бeқинип, олпан төләйдиған
болди.
[3]Зобаһниң падишаси Һададезәр өз тәвәсини Әфрат дәриясиғичә кеңәйтишкә атлинип
чиққанда, Давут таки Хаматқа қәдәр униңға һужум қилди. [4]Давут униң миң җәң һар-
вусини олҗа алди, йәттә миң атлиқ ләшкирини, жигирмә миң пиядә ләшкирини әсир
алди. Давут барлиқ җәң һарвулириниң атлириниң пейини қирқитиветип, пәқәт йүз
һарвуға қошқидәк атнила елип қалди.

Давут Сурийләрни мәғлуп қилиду

[5]Дәмәшқтики Сурийләр Зобаһниң падишаси Һададезәргә ярдәм беришкә кәлди; Давут
Сурийләрдин жигирмә икки миң әскәрни өлтүрди. [6]Давут Сурийәдики Дәмәшқ рай-
ониға қаравул әтрәтлирини турғузувиди, Сурийләр Давутқа беқинип, униңға олпан
төләйдиған болди. Давут қәйәргә җәңгә чиқмисун, Пәрвәрдигар уни қоғдап турди.
[7]Давут Һададезәрниң хизмәткарлири ишлитидиған алтун қалқанларниң һәммиси-
ни Йерусалимға елип қайтти. [8]У йәнә Һададезәргә тәвә Тибһат билән кундин ибарәт
икки шәһәрдин нурғун мис олҗа алди; кейинки заманларда Сулайман мошу мисларни
ишлитип мис көл, мис түврүкләр вә башқа барлиқ мис әсвапларни ясатқан.
[9]Хамат падишаси Тов Давутниң Зобаһ падишаси Һададезәрниң пүтүн қошунини мәғлуп
қиғанлиғини аңлап, [10]Өз оғли Һадорамни Давутқа салам берип, униң Һададезәр билән
җәң қилип, уни мәғлуп қилған ғәлибисини тәбрикләшкә әвәтти. Чүнки Тов әслидә Һа-
дадезәр билән дайим урушуп туратти. Һадорам һәр хил алтун, күмүч, мис әсвап-җаб-
дуқларни соға қилип әкәлди. [11]Давут падиша бу әсвап-җабдуқларни һәр қайси әлләр-
дин, җүмлидин Едом, Моаб, Аммонлардин, Филистийләрдин вә Амаләкләрдин олҗа
алған алтун-күмүчләр билән қошуп һәммисини Пәрвәрдигарға беғишлиди.

Давут Едомларни мәғлуп қилиду

[12]Зәруияниң оғли Абишай «Шор вадиси»да Едомийлардин он сәккиз миң адәмни өл-
түрди. [13]Давут Едомда қаравул әтрәтлирини турғузди; Едомларниң һәммиси Давутқа
беқинди. Давут қәйәргә җәңгә чиқмисун, Пәрвәрдигар уни қоғдап турди.

Давутниң муһим хизмәткарлири

2Сам. 8:16-18; 20:23-26

[14]Давут падиша болуп пүтүн Исраил үстигә һөкүмранлиқ қилип, барлиқ хәлқигә адаләт
вә һәққанийлиқ билән муамилә қилди. [15]Зәруияниң оғли Йоаб қошунға сәрдар, Аһилуд-
ниң оғли Йәһошафат мирза, [16]Ахитубниң оғли Задок билән Абиятарниң оғли Абимәләк
баш каһин, Шавша катип, [17]Йәһояданиң оғли Беная Кәрәтийләр билән Пәләтийләрниң
йолбашчиси еди; Давутн

18:6 **«Пәрвәрдигар уни қоғдап турди»** — яки «Пәрвәрдигар ғәлибигә ериштүрүп турди».
18:8 **«Тибһат»** — яки «Тәбаһ».
18:9 **«Тов»** — «2Сам.» 9:9дә «Той».
18:13 **«Пәрвәрдигар уни қоғдап турди** — яки «Пәрвәрдигар ғәлибигә ериштүрүп турди».

Давутниң әлчилири һақарәтлиниду

2Сам. 10:1-19

19 1 Кейинки вақитларда шундақ болдики, Аммонларниң падишаси Наһаш өлди; оғли Һанун орниға падиша болди. 2 Давут: «Наһаш маңа илтипат көрсәткини үчүн, униң оғли Һанунға илтипат көрситимән» дәп, атисиниң пәтисигә униң көңлини сорашқа Һанунниң йениға әлчиләрни әвәтти. Давутниң әлчилири Аммонларниң зиминға йетип келип, көңлини сориғили Һанун билән көрүшмәкчи болди. 3 Лекин Аммонларниң әмәлдарлири Һанунға: «Давутни растла атилириниң иззәт-һөрмитини қилип силигә көңүл сориғили адәм әвәтипту, дәп қарамла? Униң хизмәткарлириниң өзлириниң алдилириға келиши бу йәрни күзитиш, ағдурмичилиқ қилиш, чарлаш үчүн әмәсмиду?» — деди. 4 Шуниң билән Һанун Давутниң хизмәткарлирини тутуп, уларниң сақал-бурутлирини чүшүргүзүветип һәм кийимлириниң бәлдин төвинини кәстүрүветип андин уларни қоюветти. 5 Бәзиләр келип Давутқа әлчиләрниң әһвалини уқтурди; у уларни күтүвелишқа алдиға адәм әвәтти, чүнки улар толиму иза-аһанәттә қалған еди. Шуңа падиша уларға: «Сақал-бурутиңлар өскичилик Йерихо шәһиридә туруп андин йенип келиңлар» деди.

Аммонлар урушқа тәйярлиниду

6 Аммонлар өзлириниң Давутниң нәпритигә учриғанлиғини билди, Һанун вә Аммонлар Арам-Наһараим, Арам-Маакаһ вә Зобаһдин җәң һарвуси вә атлиқ ләшкәр яллашқа адәм әвәтип миң талант күмүч бәрди. 7 Улар оттуз икки миң җәң һарвуси, шундақла Маакаһ падишаси билән униң қошунини ялливалди; улар Мәдәбаниң алдиға келип баргаһ қурди. Аммонларму җәң қилиш үчүн һәр қайси шәһәрлиридин келип җәм болушти. 8 Давут буни аңлап Йоаб билән барлиқ әскәр қошунини уларниң алдиға чиқарди. 9 Аммонлар чиқип шәһәр дәрвазисиниң алдида сәп түзүп турди; җәңгә атлинип чиққан падишаларму далада айрим сәп түзүп турушти.

Сурийләр билән Аммонлар мәғлуп болуп чекиниду

10 Йоаб өзиниң алди-кәйнидин һуҗумға учрайдиғанлиғини көрүп, пүтүн Исраилдин бир қисим сәрхил адәмләрни таллап, Сурийләр билән җәң қилишқа уларни сәптә турғузди; 11 у қалған адәмлирини иниси Абишайға тапшурди, шуниңдәк улар өзлирини Аммонлар билән җәң қилишқа сәп қилип тәйярлиди.

12 Йоаб Абишайға: «Әгәр Сурийләр маңа күчлүк кәлсә, сән маңа ярдәм бәргәйсән; амма Аммонлар саңа күчлүк кәлсә, мән берип саңа ярдәм берәй. 13 Җүръәтлик болғин! Өз хәлқимиз үчүн вә Худайимизниң шәһәрлири үчүн батурлуқ қилайли. Пәрвәрдигар Өзигә лайиқ көрүнгинини қилғай! — деди.

Давут Сурийләр билән Аммонларни мәғлуп қилиду

14 Әнди Йоаб вә униң билән болған адәмләр Сурийләргә һуҗум қилғили чиқти; Сурийләр униң алдидин қачти. 15 Сурийләрниң қачқанлиғини көргән Аммонларму Йоабниң иниси Абишайниң алдидин қечип, шәһәргә кириваліди. Андин Йоаб Йерусалимға қайтип кәлди.

16 Сурийләр болса өзлириниң Исраилларниң алдида мәғлуп болғинини көргәндә, әлчи әвәтип, Әфрат дәриясиниң у тәрипидики Сурийләрни чақиртип кәлди. Һададезәрниң қошуниниң сәрдари болған Шофақ уларға йетәкчи еди.

19:6 **«Арам-Наһараим»** — яки «Месопотамийә». «Арам» болса Сурийәниң кона намидур. **«миң талант күмүч»** — миң талант күмүч 30000 килограмчә болуши мүмкин.

[17] Буниңдин хәвәр тапқан Давут пүткүл Исраил хәлқини жиғип Иордан дәриясидин өтүп, Сурийләрниң йениға келип уларға қарши сәп түзүп турди. Давутниң сәп түзгәнлигини көргән Сурийләр җәңгә атланди. [18] Сурийләр Исраилларниң алдидин қачти; Давут Сурийләрдин йәттә миң җәң һарвулиқни вә қириқ миң пиядә ләшкәрни өлтүрди вә йәнә Сурийләрниң сәрдари Шофақни өлтүрди. [19] Һададезәрниң әмәлдарлири Исраил алдида йеңилгинини көргәндә, Давут билән сүлһ қилип униңға беқинди; шуниңдин кейин Сурийләр иккинчи Аммонийларға ярдәм беришни халимайдиған болди.

Йоабниң Аммонларниң пайтәхти Раббаһни һуҗум қилип алғанлиғи

2Сам. 12:26-31

20

[1] Шундақ болдики, йеңи жилниң бешида, падишалар җәңгә атланған вақитта, Йоаб күчлүк қисимни башлап келип, Аммонларниң йәрлирини вәйран қилип, андин Раббаһни муһасиригә алди. У чағда Давут Йерусалимда туруватати. Йоаб Раббаһқа һуҗум қилип шәһәрни вәйран қилип ташлиди. [2] Давут уларниң падишасиниң бешидин таҗни еливиди (алтунининиң еғирлиғи бир талант чиқти, униңға яқутлар қондурулған еди), кишиләр бу таҗни Давутниң бешиға кийдүрүп қойди. Давут шәһәрдин йәнә нурғун җәң ғәниймәтлирини елип кәтти. [3] У йәнә шәһәрдики хәлиқни елип чиқип һәрә, җоту вә палта билән ишләшкә салди; Давут Аммонниң һәр қайси шәһәрлиридики хәлиқләрниму шундақ ишләтти; андин Давут көпчилик билән Йерусалимға қайтти.

Давут Филистийләрни үч қетим мәғлуп қилиду. Төрт гигантниң қәтл қилиниши

2Сам. 21:18-22

[4] Шу вақиәдин кейин Исраиллар Гәзәрдә Филистийләр билән соқушти; у чағда Хушатлиқ Сиббикай Рәфайийлардин болған Сиппай исимлиқ бирини өлтүрүвәтти, Филистийләр тиз пүкти. [5] Кейинчә Исраиллар билән Филистийләр йәнә соқушти; Яирниң оғли Әлһанән Гатлиқ Голиятниң иниси Лахмини өлтүрди; бу адәмниң нәйзисиниң дәстиси бапкарниң оқидәк том еди. [6] Кейинки вақитларда Гатта йәнә соқуш болди; у йәрдә наһайити бәстлик бир адәм бар еди, униң қолидиму, путидиму алтидин бармақ болуп, җәмий жигирмә төрт бармиғи бар еди; уму Рәфайийлардин еди. [7] Бу адәм Исраилларни тиллиғили турувиди, Давутниң акиси Шимияниң оғли Йонатан чиқип уни өлтүрүвәтти. [8] Булар Гатлиқ Рафаниң әвлатлири болуп, һәммиси Давут вә униң хизмәткарлириниң қолида өлди.

19:18 **« қириқ миң пиядә ләшкәр»** — яки « қириқ миң атлиқ». «2Сам.» 10:18ни көрүң. Униңда «йәттә йүз җәң һарвуси» дейилиду. Пәрқиниң сәвәви бәлким: *(1)* қолимиздики көчүрмиләрдә көчүргүчиниң сәһвәнлиги болуши мүмкин; *(2)* икки айәттә хатириләнгән санларни һесаплаш нуқтиси охшимайдиған болуши мүмкин.

19:19 **«Һададезәрниң әмәлдарлири»** — яки «Һададезәргә беқинғанлар» — «2Сам.» 10:19ни көрүң

20:1 **«йеңи жилниң бешида»** — Худа Йәһудий хәлқигә тапшурған календар бойичә «йеңи жил» әтиязда башлинатти *(«Мис.» 12:2)*.

20:2 **«Давут уларниң падишасиниң бешидин таҗни еливиди ...»** — яки «Давут бути Милкомниң бешидин таҗни еливиди ...». **«еғирлиғи бир талант»** — бир талант бәлким 30 килограм еди.

20:2 2Сам. 12:30

20:4 **«Рәфайийлар»** — бәлким гигантлар еди. «2Сам.» 21:16-22ни көрүң.

20:6 **«Рәфайийлар»** — ибраний тилида «Рафаниң нәсли» дегән сөзләр билән ипадилиниду. Демәк, «Рәфайийлар» Рафаниң әвлатлири.

Давутниң гунайи — у аһалини санақтин өткүзиду

2Сам. 24:1-25

21 [1]Шәйтан Исраилларға зәрбә бериш үчүн, Давутни Исраилларни санақтин
өткүзүшкә езиқтурди. [2]Шуңа Давут Йоабқа вә хәлиқниң йолбашчилириға: «Силәр
Бәәр-Шебадин Данғичә арилап Исраилларни санақтин өткүзүп келип мениң билән
көрүшүңлар, уларниң санини биләй» деди. [3]Лекин Йоаб жававән: —«Пәрвәрдигар
Өз хәлқини һазир мәйли қанчилик болсун, йүз һәссә ашурувәткәй. Лекин и ғожам
падишасим, уларниң һәммиси өзүңниң хизмитиңдә туруватқанлар әмәсму? Ғожам
бу ишни зади немә дәп тәләп қилиду? Ғожам Исраилни немишкә гунаға муптила
қилидила?» — деди.
[4]Лекин падишаниң сөзи Йоабниң сөзини бесип чүшти; шуңа Йоаб чиқип пүтүн Исра-
ил зиминини арилап Йерусалимға қайтип кәлди. [5]Йоаб санақтин өткүзүлгән хәлиқниң
санини Давутқа мәлум қилди; пүтүн Исраилда қолида қилич көтирәләйдиған адәмләр
бир миллион бир йүз миң; Йәһудалардин қолида қилич көтирәләйдиған адәмләр төрт
йүз йәтмиш миң болуп чиқти. [6]Бирақ Лавийлар билән Бинияминларла санаққа кирмиди;
чүнки падишаниң бу буйруғи Йоабниң нәзиридә жиркиничлик еди.

Пәрвәрдигар жаза чүшүриду

[7]Худа бу ишни яман көргәчкә, Исраилларға зәрбә бәрди. [8]Давут Худаға: «Мән бу ишни
қилип чоң гуна өткүзүптимән; әнди мәнки кулуңниң бу қәбиһлигини кәчүрүшиңни
тиләймән, чүнки мән толиму әхмиқанә иш қиптимән» — деди.
[9]Пәрвәрдигар Давутниң алдин көргүчиси болған Гадқа: [10]Сән берип Давутқа ейтип:
«Пәрвәрдигар мундақ дәйдуки, Мән саңа үч бала-қазани алдиңда қоймән; шуниңдин
бирини талливал, Мән шуни бешиңларға чүшүримән» дегин, — деди.
[11]Шуниң билән Гад Давутниң йениға келип: «Пәрвәрдигар мундақ дәйду: [12]«Қени тал-
лиғин: Я үч жил ачарчиликта қелиштин, я үч ай дүшмәнләрниң алдидин қечип, явли-
риң тәрипидин қоғлап қиличлинишидин вә яки үч күн Пәрвәрдигарниң қиличиниң
уруши — йәни ваба кесилиниң зиминда тарқилиши, Пәрвәрдигарниң Пәриштисиниң
Исраилниң пүтүн чегарисини харап қилишидин бирини таллиғин». Әнди ойлинип көр,
бир немә дегин; мән мени әвәткүчигә немә дәп жавап берәй?» деди. [13]Давут Гадқа: «Мән
бәк қаттиқ тәңликтә қалдим; әнди Пәрвәрдигарниң қолиға чүшәй дәймән, чүнки У то-
лиму шәпқәтликтур. Пәқәт инсанларниң қолиға чүшмисәм, дәймән» деди.
[14]Шу сәвәплик Пәрвәрдигар Исраилға ваба тарқатти; Исраиллардин йәтмиш миң адәм
өлди. [15]Худа Йерусалимни вәйран қилип ташлаш үчүн бир Пәриштини әвәтти; у вәйран
қиливатқанда, Пәрвәрдигар әһвални көрүп өзи чүшүргән бу бала-қазадин пушайман
қилип қалди-дә, вәйран қилғучи Пәриштигә: «Бәс! Әнди қолуңни тарт!» деди. У чағда

21:1 **«Шәйтан Исраилларға зәрбә бериш үчүн, Давутни Исраилларни санақтин өткүзүшкә езиқтурди»** — «санақтин өткүзүш» дегән сөз Исраилниң әскирий күчини көздә тутиду. 5-айәтни көрүң.
–Башқа бир хил тәрҗимиси «Дүшмәнниң Исраилларға зәрбә бәрмәкчи болғини Давутни Исраилларни санақтин өткүзүшкә алдиратти» *(«Шәйтан» вә «дүшмән» ибраний тилида бир сөз биләнла ипадилиниду)*. Бизниңчә «езиқтуриду» яки «алдиратти» дегән сөз бир роһий күчниң мәвҗутлуғини көрситиду, шуңа «Шәйтан» дәп тәрҗимә қилдуқ. «2Сам.» 24:1ниму көрүң.
21:2 **«Бәәр-Шебадин Данғичә»** — «Бәәр-Шеба» Исраил зениминиң әң җәнубий четидә, «Дан» болса әң шималий четидә еди.
21:3 **«Ғожам Исраилни немишкә гунаға муптила қилидила?»** — қизиқ йери шуки, Йоаб адәттә Худадин анчә қорқмайдиған адәм болуп, мошу вақитларда ғожисиға қариғанда, Худаниң ирадисини убдан биләтти. «Хәлиқни санақтин өткүзүш» дегән гуна тоғрилиқ «Самуил»дики «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
21:7 **«Худа бу ишни яман көргәчкә, Исраилларға зәрбә бәрди»** — немишкә «хәлиқни санақтин өткүзүш» гуна һесаплиниду? Бу тоғрилиқ «Самуил»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң.

Пәрвәрдигарниң Пәриштиси Йәбусий Орнанниң хамининиң йенида туратти. [16] Давут
бешини көтирип, Пәрвәрдигарниң Пәриштисиниң асман билән йәрниң арилиғида, қо-
лидики ғилаптин суғурған қиличини Йерусалимға тәңләп турғанлиғини көрди. Давут
билән ақсақалларниң һәммиси бөз рәхткә оралған һалда йәргә дүм жиқилди. [17] Давут
Худаға: «Хәлиқниң санини елип чиқишни буйруғучи мән әмәсму? Гуна қилип бу рәзил-
лик өткүзгүчи мәндурмән; бу бир пада қойлар болса, зади немә қилди? Аһ, Пәрвәрдигар
Худайим, қолуң Өз хәлқиңгә әмәс, бәлки маңа вә мениң җәмәтимгә чүшкәй, вабани Өз
хәлқиңниң үстигә чүшүрмигәйсән!» деди.

Давут қурбангаһ селип қурбанлиқ суниду

[18] Пәрвәрдигарниң Пәриштиси Гадқа: Сән берип Давутқа ейтқин, у Йәбусий Орнанниң
хаминиға чиқип Пәрвәрдигарға бир қурбангаһ салсун, девиди, [19] Давут Гадниң Пәрвәр-
дигарниң намида ейтқини бойичә шу йәргә чиқти. [20] У чағда Орнан буғдай тепивататти;
Орнан бурулуп Пәриштини көрүп, өзи төрт оғли билән мөкүвалған еди. [21] Давут Орнан-
ниң йениға кәлгәндә, у бешини көтирип Давутни көрүп, хамандин чиқип кәлди-дә, бе-
шини йәргә тәккидәк егип Давутқа тазим қилди.
[22] Давут Орнанға: «Хәлиқ ичидә таралған вабани тосуп қелиш үчүн, мошу хаманни вә
әтрапидики йәрни маңа сетип бәрсәң, бу йәрдә Пәрвәрдигарға атап бир қурбангаһ салай
дәймән. Сән толуқ баһа қоюп бу йериңни маңа сетип бәрсәң» деди.
[23] — Алсила, ғоҗам падишасимниң қандақ қилғуси кәлсә шундақ қилғай; қарисила, қур-
банлиқ қилишқа калиларни берәй, хаман тепидиған тирниларни отун қилип қалисила,
буғдайни аш һәдийәсигә ишләтсилә; буларниң һәммисини мән өзлиригә туттум, деди
Орнан Давутқа.
[24] «Яқ», — деди Давут Орнанға, — «қандақла болмисун мән толуқ баһаси бойичә сети-
валимән; чүнки мән сениңкини еливелип Пәрвәрдигарға атисам болмайду, бәдәл тө-
лимәй көйдүрмә қурбанлиқни һәргиз сунмаймән».
[25] Шуниң билән Давут алтә йүз шәкәл алтунни өлчәп Орнанға берип у йәрни сетивалди.
[26] Давут у йәргә Пәрвәрдигарға атап бир қурбангаһ салди вә көйдүрмә қурбанлиқ вә
енақлиқ қурбанлиғи сунуп, Пәрвәрдигарға нида қилди; Пәрвәрдигар униң тилигини
қобул көрүп, җававән асмандин көйдүрмә қурбанлиқ қурбангаһиға от чүшүрди.
[27] Пәрвәрдигар Пәриштисини буйрувиди, У қиличини қайтидин ғилипиға салди.

Муқәддәс ибадәтхана селиш орнини бекитиш

[28] У чағда, Давут Пәрвәрдигарниң Йәбусийлардин болған Орнанниң хаминида униң ти-
лигигә җавап бәргәнлигини көрүп, шу йәрдә қурбанлиқ сунушқа башлиди. [29] У чағда,
Муса чөлдә ясатқан Пәрвәрдигарниң чедири вә көйдүрмә қурбанлиқ қурбангаһи Ги-
беонниң егизлигидә еди; [30] лекин Давут Пәрвәрдигарниң Пәриштисиниң қиличидин
қорқуп, у йәрниң алдиға берип Худадин йол сорашқа җүръәт қилалмайтти.

22

[1] Шуңа Давут: «Мана бу Пәрвәрдигар Худаниң өйи болидиған җай, мана бу Исраил
үчүн көйдүрмә қурбанлиқ сунидиған қурбангаһ болиду» — деди.

21:15 **«Орнан»** — яки «Аравна». «2Сам.» 24:16ни көрүң.
21:25 **«алтә йүз шәкәл алтун»** — 600 шәкәл 7 килограмчә болатти. «2Сам.» 24:24 бойичә у «хаман вә калилар» үчүн 50 шәкәл күмүч бериду. Мошу йәрдә у шүбһисизки Орнанниң пүткүл «йәр»ини сетивалиду.

Муқәддәс ибадәтхана салидиған материялларни һазирлаш

[2] Давут Пәрвәрдигарниң өйини салдуруш үчүн Исраил зиминидики ят әлдикиләрни
жиғишни буйруди һәм ташларни оюшқа ташчиларни тайинлиди. [3] Ишик-дәрвазиларға
ишлитишкә миқ вә гирә-балдақ ясаш үчүн нурғун төмүр тәйярлиди; йәнә нурғун мис
тәйярлидики, униң еғирлиғини таразилап болмайтти; [4] у йәнә сан-санақсиз кедир яғи-
чи тәйярлиди, чүнки Зидонлуқлар билән Турлуқлар Давутқа нурғун кедир яғичи йәт-
күзүп бәргән еди. [5] Давут көңлидә: «Оғлум Сулайман техи яш, бир юмран көчәт халас,
Пәрвәрдигарға селинидиған өй наһайити бәһәйвәт вә катта болуши, шан-шөһрити бар-
лиқ жутларға йейилиши керәк; шуниң билән бу өйгә кетидиған материялларни һазир-
лап қоюшум керәк» дәп ойлиди. Шуңа Давут өлүштин илгири нурғун материял һазир-
лап қойди.

Давут Сулайманға муқәддәс өй селишни вәсийәт қилиду

[6] Давут оғли Сулайманни қичқирип униңға Исраилниң Худаси болған Пәрвәрдигарға өй
селишни тапилиди. [7] Давут Сулайманға мундақ деди: «И оғлум, мән әслидә Пәрвәрдигар
Худайимниң намиға атап бир өй селишни ойлиған, [8] лекин Пәрвәрдигарниң сөзи маңа
келип мундақ дегәндә: «Сән нурғун адәмниң қенини төктүң, нурғун чоң җәңләрни қил-
диң; сениң Мениң намимға атап өй селишиңға болмайду, чүнки сән Мениң алдимда
нурғун адәмниң қенини йәргә төктүң. [9] Қара, сениңдин бир оғул төрүлиду; у арам-теч-
лиқ адими болиду, Мән уни һәр тәрәптики дүшмәнлиридин арам тапқузимән; униң
исми дәрвәқә Сулайман атилиду, у тәхттики күнлиридә Мән Исраилға арам-течлиқ вә
асайишлиқ ата қилимән. [10] У Мениң намимға атап өй салиду; у Маңа оғул болиду, Мән
униңға ата болимән; Мән униң Исраил үстидики падишалиқ тәхтини мәңгү мәзмут қи-
лимән».
[11] И оғлум, әнди Пәрвәрдигар сениң билән биллә болғай! Шуниң билән йолуң раван
болуп, Униң сениң тоғрилиқ бәргән вәдиси бойичә Пәрвәрдигар Худайиңниң өйини
салисән. [12] Пәрвәрдигар саңа пәм вә әқил бәргәй вә Исраилни идарә қилишқа көрсәт-
мә бәргәй, сени Пәрвәрдигар Худайиңниң муқәддәс қануниға әмәл қилидиған қилғай.
[13] Шу вақитта, Пәрвәрдигар Исраиллар үчүн Мусаға тапшурған бәлгүлимә-һөкүмләргә
әмәл қилсаң, йолуң раван болиду. Қәйсәр, батур бол! Қорқма, һодуқупму кәтмә. [14] Қара,
мән Пәрвәрдигарниң өйи үчүн җапа-мүшәққәтлирим арқилиқ йүз миң талант алтун,
миң миң талант күмүч вә интайин көп, сан-санақсиз мис, төмүр тәйярлидим; йәнә яғач
вә таш тәйярлидим; буниңға йәнә сән қошсаң болиду. [15] Буниңдин башқа сениңдә йәнә
таш кәскүчи, тамчи, яғаччи һәм һәр хил хизмәтләрни қилалайдиған нурғун устилар
бар; [16] алтун-күмүч, мис, төмүр болса сан-санақсиз; сән ишқа тутушушқа орнуңдин тур,
Пәрвәрдигарим сениң билән биллә болғай!»

Давут әмәлдарларға Сулайманниң өй селишиға ярдәмлишишни вәсийәт қилиду

[17] Давут йәнә Исраилдики әмәлдарларға оғли Сулайманға ярдәм беришни тапилап: [18] «Ху-
дайиңлар болған Пәрвәрдигар силәр билән биллә әмәсму? Һәр әтрапиңларда силәргә

22:3 **«гирә-балдақ»** — яки «илмәк-илгәкләр».
22:9 **«униң исми дәрвәқә Сулайман атилиду»** — «Сулайман» дегән исим ибраний тилидики «шалом» (*тинчлиқ, хатирҗәмлик*»кә бағлиқ (*әрәб тилида «салам»*).
22:13 **«һодуқупму кәтмә»** — яки «ғәйрәтсиз болма».
22:14 **«йүз миң талант алтун»** — аз дегәндә 3000 тонна алтун. **«миң миң талант»** — аз дегәндә 30000 тонна күмүч.
22:16 **«алтун-күмүч, мис, төмүр болса сан-санақсиз»** — яки «зәргәр, мискәр, төмүрчиләр болса санақсиздур».

тинич-арамлиқ бәргән әмәсму? Чүнки У бу зиминдики аһалини қолумға тапшурди;
зимин Пәрвәрдигарниң алдида вә хәлқиниң алдида тизгинләнди. [19] Әнди силәр пүтүн
қәлбиңлар, пүтүн жениңлар билән қәтъий нийәткә келип, Худайиңлар болған Пәрвәр-
дигарни изләңлар; Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини вә Худаниң муқәддәсханисидики
қача-әсваплирини Униң намиға атап селинған өйигә апирип қоюш үчүн, Пәрвәрдигар
Худаниң муқәддәсханисини селишқа орнуңлардин қопуңлар!» деди.

Лавийларниң вәзиписи вә гуруппилиниши

23 [1] Давут қерип күнлири тошай дәп қалғанда, оғли Сулайманни Исраил үстигә
падиша қилип тиклиди. [2] Давут Исраилдики әмәлдарларни, каһинларни вә
Лавийларни жиғди. [3] Лавийлардин оттуз яштин ашқанларниң һәммиси санақтин
өткүзүлди; тизимланғини бойичә, улардин әрләр җәмий оттуз сәккиз миң киши еди.
[4] Давут: «Буларниң ичидә жигирмә төрт миң киши Пәрвәрдигарниң өйини башқуруш
хизмитигә, алтә миң киши әмәлдар вә сотчилиққа, [5] төрт миң киши дәрвазивәнликкә
вә йәнә төрт миң киши мән ясиған сазлар билән Пәрвәрдигарға һәмдусана оқуш ишиға
қоюлсун» — деди. [6] Давут уларни Лавийниң оғли Гәршон, Коһат вә Мәрари җәмәтлири
бойичә гуруппиларға бөлди: —
[7] Гәршонийлардин Ладан билән Шимәй бар еди; [8] Ладанниң оғли: тунҗа оғли Йәһийәл,
йәнә Зитам билән Йоелдин ибарәт үч киши еди; [9] Шимәйниң оғлидин Шеломит, Һа-
зийәл вә Һарандин ибарәт үч киши еди; жуқуриқилар Ладанниң җәмәт башлиқлири
еди. [10] Шимәйниң оғуллири Җаһат, Зина, Йәуш вә Берияһ, бу төртәйләнниң һәммиси
Шимәйниң оғли еди. [11] Җаһат тунҗа оғул, Зиза иккинчи оғул еди; Йәуш билән Бери-
яһниң әвлатлири көп болмиғачқа, бир җәмәт гурупписи дәп һесапланған. [12] Коһатниң
оғуллири Амрам, Йизһар, Һеброн вә Уззийәлдин ибарәт төрт киши еди.
[13] Амрамниң оғли Һарун билән Муса еди. Һарун билән униң әвлатлири әң муқәддәс
буюмларни паклаш, Пәрвәрдигарниң алдида мәңгүгә қурбанлиқларни сунуш, униң
хизмитини қилиш, мәңгү униң намидин бәхит тиләп дуа беришкә айрилған еди. [14] Ху-
даниң адими Мусаға кәлсәк, униң әвлатлири Лавий қәбилисидин дәп һесаплинип
пүтүлгән. [15] Мусаниң оғли Гәршом билән Әлиезәр еди. [16] Гәршомниң оғуллиридин Шә-
буйәл чоң оғли еди. [17] Әлиезәрниң оғли Рәһабия еди; Әлиезәрниң башқа оғли болмиған,
лекин Рәһабияниң оғуллири наһайити көп еди. [18] Йизһарниң тунҗа оғли Шеломит еди.
[19] Һебронниң оғуллири: тунҗа оғли Йерия, иккинчи оғли Амария, үчинчи оғли Яһазий-
әл, төртинчи оғли Җәкамиям еди. [20] Уззийәлниң оғуллири: тунҗа оғли Микаһ, иккинчи
оғли Йисшия еди.
[21] Мәрариниң оғли Маһли билән Муши еди; Маһлиниң оғли Әлиазар билән Киш еди.
[22] Әлиазар өлгәндә оғли йоқ, қизлирила бар еди; уларниң туққанлири, йәни Кишниң
оғуллири у қизларни әмригә алди. [23] Мушиниң Маһли, Едәр вә Йәрәмот дегән үчла оғли
бар еди.
[24] Жуқириқиларниң һәммиси Лавийниң әвлатлири болуп, җәмәтлири бойичә, йәни
җәмәт башлири бойичә жигирмә яштин ашқан әркәкләр ройхәткә елинған; улар Пәрвәр-
дигарниң өйидики вәзипиләрни өтәшкә исмилири бойичә тизимланған еди.

22:19 **«Әнди силәр пүтүн қәлбиңлар, пүтүн жениңлар билән қәтъий нийәткә келип, Худайиңлар болған Пәрвәрдигарни изләңлар»** — ибраний тилида «Әнди Пәрвәрдигар Худайиңларни изләшкә жан-дилиңларни чиң қилиңлар» дегән билән ипадилиниду.
23:10 **«Зина»** — 11-айәттә «Зиза».
23:13 **«қурбанлиқларни сунуш»** — яки «хушбуй йеқиш».
23:17 **«Әлиезәрниң оғли»** — ибраний тилида «Әлиезәрниң оғуллири».

[25] Чүнки Давут: «Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар Өз хәлқигә арам берип, Өзи мәңгү Йерусалимда макан қилиду; [26] шуниң билән Лавийларниң муқәддәс чедирни вә униң ичидики һәр қайси қача-әсвапларни көтирип жүрүшниң һажити йоқ» дегән еди. [27] Шуңа Давутниң жан үзүш алдидики вәсийити бойичә, Лавийларниң жигирмә яштин жуқурилириниң һәммиси санақтин өткүзүлгән еди. [28] Уларниң вәзиписи болса Һарунниң әвлатлириниң йенида туруп, Пәрвәрдигарниң өйиниң ишлирини қилиш еди; улар һойла-арамларни башқуруш, барлиқ муқәддәс буюмларни пакиз тутуш, қисқиси, Пәрвәрдигарниң өйиниң хизмәт вәзипилирини бежиришкә мәсъул еди; [29] йәнә «тизилған тәқдим нан», аш һәдийә унлири, петир қотурмачлар, қазан нанлири вә майлиқ нанларға, шундақла һәр хил өлчәш әсваплириға мәсъул еди; [30] улар йәнә һәр күни әтигәндә өрә туруп Пәрвәрдигарға тәшәккүр ейтип һәмдусана оқуйтти, һәр күни кәчлигиму шундақ қилатти. [31] Йәнә шабат күни, һәр йеңи айда, шуниңдәк бекитилгән һейт-байрамларда сунулидиған барлиқ көйдүрмә қурбанлиқларға мәсъул еди. Өзлиригә қаритилған бөлгүлимә бойичә, улар дайим Пәрвәрдигарниң алдиға бекитилигән сани вә нөвити билән хизмәттә туратти. [32] Улар жамаәт чедирини һәм муқәддәс жайни бақатти, шундақла өзлириниң Пәрвәрдигарниң өйидики хизмәттә болуватқан қериндашлири, йәни Һарунниң әвлатлириға қарайтти.

Давут каһинларни нөвәт-гуруппиларға бөлиду

24 [1] Һарун әвлатлириниң нөвәтчиликкә бөлүнүши төвәндикичә: Һарунниң оғли Надаб, Абиһу, Әлиазар вә Итамар. [2] Надаб билән Абиһу атисидин бурун өлүп кәткән һәм пәрзәнт көрмигән еди; шуңа Әлиазар билән Итамар каһинлиқни тутатти. [3] Давут вә Әлиазарниң әвлатлиридин Задок вә Итамарниң әвлатлиридин Ахимәләк уларниң қериндашлирини гуруппиларға бөлүп, вәзиписи бойичә ишқа қойди; [4] Әлиазарниң әвлатлиридин жәмәт беши болғанлар Итамарниң әвлатлиридин жәмәт беши болғанлардин көп екәнлигини билип, уларни шуниңға асасән айрип нөвәт-гуруппиларға бөлди. Әлиазарниң әвлатлиридин жәмәт беши болғанлар он алтә киши еди, Итамарниң әвлатлиридин жәмәт беши болғанлар сәккиз киши еди; [5] улар чәк ташлаш йоли билән тәңшәп нөвәт-гуруппиларға бөлүнди. Шундақ қилип муқәддәсханидики ишларға мәсъул болғанлар вә Худаниң алдидики ишларға мәсъул болғанлар һәм Әлиазарниң әвлатлиридинму һәм Итамарниң әвлатлиридинму болди. [6] Лавий Нәтанәлниң оғли Шемая катип болса падиша, әмәлдарлар, каһин Задок, Абиятарниң оғли Ахимәләк, шундақла каһинларниң вә Лавийларниң жәмәт башлиқлири алдида уларниң исмини пүтүп қойди. Әлиазарниң әвлатлири ичидин бир жәмәт талланди, андин Итамарниң әвлатлири ичидинму бир жәмәт талланди.

[7] Биринчи чәк Йәһоярибқа, иккинчи чәк Йәдаяға, [8] үчинчи чәк Һаримға, төртинчи чәк Сеоримға, [9] бәшинчи чәк Малкияға, алтинчи чәк Мияминға, [10] йәттинчи чәк Һаккозға, сәккизинчи чәк Абияға, [11] тоққузинчи чәк Йәшуаға, онинчи чәк Шеканияға, [12] он биринчи чәк Әлияшибқа, он иккинчи чәк Якимға, [13] он үчинчи чәк Һуппаға, он төртинчи чәк Йәшәбиабқа, [14] он бәшинчи чәк Билгаһқа, он алтинчи чәк Иммәргә, [15] он йәттинчи чәк Һезирға, он сәккизинчи чәк Һаппизәзгә, [16] он тоққузинчи чәк Питаһияға, жигирминчи

23:31 **«Йәнә шабат күни, һәр йеңи айда, шуниңдәк бекитилгән һейт-байрамларда сунулидиған барлиқ көйдүрмә қурбанлиқларға мәсъул еди»** — Лавийлар өзлири қурбанлиқларни сунмайтти, бирақ уларни тәйярлашқа мәсъул еди.

24:5 **«муқәддәсханидики ишларға мәсъул болғанлар»** — бәлким ибадәтханидики ишларни көрситиду; «Худаниң алдидики ишларға мәсъул болғанлар» болса бәлким сот-сорақ ишлириға мәсъул еди. Әлиазар вә Итамар дегән икки жәмәттин икки хил вәзипини үстигә алғанлар бар еди.

чәк Йәһәзкәлгә, [17] жигирмә биринчи чәк Яқинға, жигирмә иккинчи чәк Гамулға, [18] жи-
гирмә үчинчи чәк Делаяға, жигирмә төртинчи чәк Маазияға чиқти. [19] Мана бу уларниң
хизмәт тәртиви; бу Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар уларниң атиси Һаруннниң вастиси
билән буйруған низам бойичә, Пәрвәрдигарниң өйигә кириш нөвити еди.

Лавийниң башқа әвлатлириниң вәзиписи

[20] Лавийниң қалған әвлатлири мунулар: Амрамниң әвлатлиридин Шубайәл; Шубайәл-
ниң әвлатлири ичидә Йәһдея бар еди. [21] Рәһабияға кәлсәк, униң оғуллири, жүмлидин
тунжа оғли Йисшия бар еди. [22] Йизһарниң оғуллири ичидә Шеломот; Шеломотниң оғул-
лири ичидә Жаһат бар еди. [23] Һебронниң оғуллири: тунжа оғли Йәрия, иккинчиси Ама-
рия, үчинчиси Яһазийәл, төртинчиси Жәкамиям еди. [24] Уззийәлниң оғуллири: Микаһ;
Микаһниң оғуллиридин Шамир бар еди. [25] Микаһниң иниси Йисшия еди; Йисшияниң
оғуллири ичидә Зәкәрия бар еди. [26] Мәрариниң оғуллири: Маһли вә Муши; Язияниң
оғли Бено еди. [27] Мәрариниң оғли Язиядин болған әвлатлири Бено, Шоһам, Заккур вә
Ибри бар еди. [28] Маһлиниң оғли Әлиазар еди; Әлиазарниң оғли йоқ еди. [29] Кишкә кәлсәк,
униң оғуллири ичидә Йәраһмийәл бар еди. [30] Мушиниң оғуллири Маһли, Едәр вә Йәри-
мот еди. Жуқириқиларниң һәммиси Лавийниң әвлатлири болуп, жәмәтлири бойичә
пүтүлгән еди. [31] Уларму уларниң қериндашлири Һаруннниң әвлатлириға охшаш, Давут
падиша, Задок, Ахимәләк вә шуниңдәк каһинлар вә Лавийларниң жәмәт башлиқлири-
ниң алдида чәк тартти; һәр қайси жәмәт башлири вә уларниң туққанлиридин әң ки-
чиклириму охшашла чәк тартти.

Давут нәғмичиләрни тәшкил қилиду

25 [1] Давут билән қошунниң сәрдарлири Асаф, Һеман вә Йәдутунларниң оғуллириғиму
вәзипә жүкләп, уларни чилтар, тәмбур вә жаң-жаңлар челип, бешарәт бериш
хизмитигә қойди. Улардин вәзипигә қоюлғанларниң сани төвәндикичә: [2] Асафниң
оғуллиридин Заккур, Йүсүп, Нитания вә Ашарилаһ бар еди; Асафниң оғуллириниң
һәммиси Асафниң көрсәтмисигә қарайтти; Асаф падишаниң көрсәтмиси бойичә
бешарәт берип сөзләйтти.
[3] Йәдутунға кәлгәндә, униң Гәдалия, Зери, Йәшая, Шимәй, Һашабия вә Маттитияһ дегән
алтә оғли болуп, атиси Йәдутунниң көрсәтмисигә қарайтти. Йәдутун Пәрвәрдигарға
тәшәккүр ейтип мәдһийә оқуш үчүн чилтар челип бешарәт берәтти.
[4] Һеманниң болса, униң Буккия, Маттания, Уззийәл, Шәбуйәл, Йәримот, Һанания, Һа-
нани, Әлията, Гиддалти вә Ромамти-Езәр, Йошбикаша, Маллоти, Һотир вә Махазиот де-
гән оғуллири бар еди. [5] Буларниң һәммиси Һеманниң оғуллири болуп, Худаға болған
мәдһийисини яңритиш үчүн қоюлған (Һеман болса падишаға Худаниң сөз-каламини
йәткүзидиған алдин көргүчи еди); Худа Һеманға он төрт оғул, үч қиз ата қилған еди.

24:16 **«Йәһәзкәл»** — Әзакиял дегән исминиң башқа бир шәкли.
24:23 **«Һебронниң оғуллири»** — бәзи кона көчүрмиләрдә пәқәт «униң оғуллири» дейилиду. Лекин 23:19ни көрүң.
24:26 **«Мәрариниң оғуллири: Маһли вә Муши; Язияниң оғли Бено еди»** — бу айәтниң башқа бир нәччә хил тәржимилири бар.
24:31 **«Уларму уларниң қериндашлири Һаруннниң әвлатлириға охшаш,... һәр қайси жәмәт башлири вә уларниң туққанлиридин әң кичиклириму охшашла чәк тартти.»** — мошу қалған Лавийларниң немә вәзипилири барлиғи мошу йәрдә ениқ ейтилмайду.
25:3 **«Гәдалия, Зери, Йәшая, Шимәй, Һашабия вә Маттитияһ»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «Шимәй» дегән исим йоқап кәткән.
25:5 **«Худаға болған мәдһийисини яңритиш»** — ибраний тилида «мүңгүзни *(яки бурғини)* көтириш» дегән сөзләр билән ипадилиниду. Мүңгүз болса адәмниң *(яки Худаниң)* улуқлуғини көрситиду. **«Худаға болған мәдһийисини яңритиш»** — Һеманниң қизлириму бу мәдһийә хизмитидә еди.

[6] Буларниң һәммиси атилириниң башламчилиғида болуп, Пәрвәрдигарниң өйидә
нәғмә-нава қилиш үчүн, жаң-жаң, тәмбур вә чилтар челип Худаниң өйидики вәзипи-
сини өтәйтти. Асаф, Йәдутун вә Һеман бу ишларда падишаниң көрсәтмисигә қарайт-
ти. [7] Улар вә уларниң қериндашлириниң сани жәмий икки йүз сәксән сәккиз еди (улар
һәммиси Пәрвәрдигарни мәдһийиләш нәғмә-навалиғида алаһидә тәрбийә көргән, күй
ейтишқа уста еди). [8] Булар чоң-кичигигә, устаз-шагиртлиғиға қаримай һәммиси бирдәк
чәк тартип гуруппиларға бөлүнгән еди.

Жигирмә төрт мәдһийиләш гурупписи

[9] Биринчи чәк Асафниң оғли Йүсүпкә, иккинчи чәк Гәдалияға чиқти; у, униң инилири вә
оғуллири болуп жәмий он икки киши еди; [10] үчинчи чәк Заккурға чиқти; у, униң оғул-
лири вә инилири болуп жәмий он икки киши еди; [11] төртинчи чәк Изриға чиқти; у,
униң оғуллири вә инилири болуп жәмий он икки киши еди; [12] бәшинчи чәк Нәтанияға
чиқти; у униң оғуллири вә инилири болуп жәмий он икки киши еди; [13] алтинчи чәк
Буккияға чиқти; у, униң оғуллири вә инилири болуп он икки киши еди; [14] йәттинчи
чәк Йәшарилаһқа чиқти; у, униң оғуллири вә инилири болуп жәмий он икки киши
еди; [15] сәккизинчи чәк Йәшаяға чиқти; у, униң оғуллири вә инилири болуп жәмий он
икки киши еди; [16] тоққузинчи чәк Маттанияға чиқти; у, униң оғуллири вә инилири
болуп жәмий он икки киши еди; [17] онинчи чәк Шимәйгә чиқти; у, униң оғуллири вә
инилири болуп жәмий он икки киши еди; [18] он биринчи чәк Азарәлгә чиқти; у вә униң
оғуллири, инилири болуп жәмий он икки киши еди; [19] он иккинчи чәк Һашабияға
чиқти; у, униң оғуллири вә инилири болуп жәмий он икки киши еди; [20] он үчинчи чәк
Шубайәлгә чиқти; у, униң оғуллири вә инилири болуп жәмий он икки киши еди; [21] он
төртинчи чәк Маттитияһқа чиқти; у, униң оғуллири вә инилири болуп жәмий он икки
киши еди; [22] он бәшинчи чәк Йәримотқа чиқти; у, униң оғуллири вә инилири болуп
жәмий он икки киши еди; [23] он алтинчи чәк Һананияға чиқти; у, униң оғуллири вә
инилири болуп жәмий он икки киши еди; [24] он йәттинчи чәк Йошбикашаға чиқти; у,
униң оғуллири вә инилири болуп жәмий он икки киши еди; [25] он сәккизинчи чәк Һана-
ниға чиқти; у, униң оғуллири вә инилири болуп жәмий он икки киши еди; [26] он тоққу-
зинчи чәк Маллотиға чиқти; у, униң оғуллири вә инилири болуп жәмий он икки киши
еди; [27] жигирминчи чәк Әлиятаға чиқти; у, униң оғуллири вә инилири болуп жәмий он
икки киши еди; [28] жигирмә биринчи чәк Һотирға чиқти; у, униң оғуллири вә инилири
болуп жәмий он икки киши еди; [29] жигирмә иккинчи чәк Гиддалтиға чиқти; у, униң
оғуллири вә инилири болуп жәмий он икки киши еди; [30] жигирмә үчинчи чәк Махази-
отқа чиқти; у, униң оғуллири вә инилири болуп жәмий он икки киши еди; [31] жигирмә
төртинчи чәк Ромамти-Езәргә чиқти; у, униң оғуллири вә инилири болуп жәмий он
икки киши еди.

–Толуқ айәтниң башқа бир хил тәрҗимиси: «Буларниң һәммиси Һеманниң оғуллири болуп, Худаниң Һеманға болған сөз-калами бойичә униң иззәт-һөрмитини көтириш үчүн униңға берилгән еди *(Һеман болса падишаниң алдин көргүчиси еди)*; Худа Һеманға он төрт оғул, үч қиз ата қилған еди».

25:6 **«Буларниң һәммиси атилириниң башламчилиғида болуп□...»** — «атилири» Асаф, Йәдутун вә Һемандин ибарәт. Асаф вә Һеманлар һәр бири Зәбурдики нәччә күйләрни язған *(мәсилән 49-, 72-81-күй, 87-күй. Йәдутун 38-, 61- вә 76-күйдә тилға елиниду)*.

25:9 **«униң инилири»** — яки «униң қериндашлири». 10-18-айәтләрдики «инилири»му шундақ.

25:11 **«Изри»** — яки «Зери» *(25:3ни көрүң)*.

25:14 **«Йәшарилаһ»** — яки «Ашарилаһ» *(25:2ни көрүң)*.

25:18 **«Азарәл»** — яки «Уззийәл» *(25:4ни көрүң)*.

Дәрвазивәнләрниң гуруппилиниши

26 1 Дәрвазивәнләрниң гуруппилиниши төвәндикидәк болди: Кораһ
җәмәтидикиләрдин Асафниң әвлатлири ичидә Корәниң оғли Мәшәләмия бар
еди. 2 Мәшәләмияниң бир нәччә оғли болуп, тунҗиси Зәкәрия, иккинчиси Йәдияйәл,
үчинчиси Зәбадия, төртинчиси Ятнийәл, 3 бәшинчиси Елам, алтинчиси Йәһоһанан,
йәттинчиси Әлйойинай еди. 4 Обәд-Едомниң оғуллири: тунҗа оғли Шемая, иккинчиси
Йәһозабад, үчинчиси Йоаһ, төртинчиси Сакар, бәшинчиси Нәтанәл, 5 алтинчиси
Аммийәл, йәттинчиси Иссакар, сәккизинчиси Пеултай; дәрвәқә Худа Обәд-Едомға
бәхит-саадәт ата қилған еди. 6 Униң оғли Шемаяму бир нәччә оғул пәрзәнт көргән
болуп, һәммиси ата җәмәти ичидә йолбашчи еди, чүнки улар батур әзимәтләр еди.
7 Шемаяниң оғуллири: Отни, Рефайәл, Обәд вә Әлзабад еди. Әлзабадниң инилири Елиху
билән Сәмакияниң иккиси батур еди. 8 Буларниң һәммиси Обәд-Едомниң әвлатлири
болуп, улар вә уларниң оғуллири, қериндашлириниң һәммиси Худаниң хизмитидә
қолидин иш келидиған адәмләр еди. Обәд-Едомниң әвлади җәмий атмиш икки адәм
еди. 9 Мәшәләмияниң оғуллири вә қериндашлири бар еди; һәммиси батур болуп,
җәмий он сәккиз адәм еди. 10 Мәрариниң әвлади болған Хосаһниң бир нәччә оғли
бар еди, чоң оғли Шимри (Шимри әслидә тунҗа оғул болмисиму, атиси уни чоң оғул
қилип тиклигән), 11 иккинчи оғли Һилқия, үчинчиси Тәбалия, төртинчиси Зәкәрия еди.
Хосаһниң оғуллири вә қериндашлири җәмий болуп он үч адәм еди.
12 Жуқириқиларниң һәммиси җәмәт башлири бойичә дәрвазивәнләрниң гуруппиларға
бөлүнүши еди; уларниң һәммисигә қериндашлири билән биллә Пәрвәрдигарниң өйи-
дики хизмәт вәзиписи тапшурулған еди. 13 Улар, мәйли чоң болсун яки кичик болсун, өз
җәмәти бойичә чәк тартип һәр бир дәрвазиға бәлгүләнди. 14 Шәрқий дәрвазида дәрва-
зивәнлик қилишқа чәк чиққини Шәләмия болди; андин улар униң оғли Зәкәрия (ақи-
ланә мәслиһәтчи еди) үчүн чәк тартти; униңға шималий дәрвазиниң дәрвазивәнлик
чеки чиқти. 15 Җәнубий дәрвазиниң чеки Обәд-Едомға чиқти. Униң оғуллири амбар-ғәз-
ниләргә мәсъул болди. 16 Шуппим билән Хосаһқа ғәрбий дәрвазиниң вә шуниңдәк да-
ван йолидики Шалләкәт дәрвазисиниң чеки чиқти; дәрвазивәнләр яндишип туратти.
17 Шәрқий дәрвазиға һәр күни алтә Лавий дәрвазивән мәсъул еди; шималий дәрвазиға
һәр күни төрт адәм, җәнубий дәрвазиға һәр күни төрт адәм мәсъул еди; амбар-ғәз-
ниләрниң һәр биригә икки адәм бир гуруппа болуп қарайтти. 18 Ғәрип тәрәптики дәһ-
лизниң алдидики йолда төрт киши, дәһлизниң өзидә икки киши пасибанлиқ қилатти.
19 Йоқуридики кишиләр дәрвазивәнләрниң гуруппилиниши болуп, Кораһниң вә Мәра-
риниң әвлатлиридин еди.

Муқәддәс өйниң ғәзнисини башқуридиған Лавийлар

20 Уларниң башқа Лавий қериндашлиридин Худаниң өйидики ғәзниләрни вә муқәддәс
дәп беғишланған буюмлар ғәзнисини башқурушқа Ахияһ қоюлди. 21 Гәршон җәмәтиди-
ки Ладанниң әвлатлиридин, Гәршоний Ладан җәмәтигә йолбашчи болғини: Җәһийәли
еди; 22 Җәһийәлиниң оғуллири Зетам билән униң иниси Йоел еди; улар Пәрвәрдигар-
ниң өйидики ғәзниләргә мәсъул еди.
23 Амрам җәмәти, Йизһар җәмәти, Һеброн җәмәти вә Уззийәл җәмәтидикиләрму
вәзипигә қоюлди: 24 Мусаниң нәвриси, Гәршомниң оғли Шибуәл баш ғәзничи болди.

26:6 **«улар батур әзимәтләр еди»** — яки «улар мөтивәрләр еди».
26:16 **«дәрвазивәнләр яндишип туратти»** — яки «дәрвазивәнләр удулму удул туратти».
26:20 **«Лавий қериндашлири»** — яки «Лавийлардин болған Ахияһ».
26:21 **«Ладан»** — йәнә «Либни» дейилиду, «Җәһийәли» йәнә «Җәһийәл» дәпму атилиду *(6:17, 23:7)*.

[25] Униң Әлиезәрдин болған қериндашлири: Әлиезәрниң оғли Рәһабия, Рәһабияниң
оғли Йәшая, Йәшаяниң оғли Йорам, Йорамниң оғли Зикри, Зикриниң оғли Шеломит
еди. [26] Мошу Шеломит билән униң қериндашлири муқәддәс дәп беғишланған буюм-
лар сақлинидиған барлиқ ғәзниләрни башқуратти; бу буюмларни әслидә Давут пади-
ша, җамәт башлиқлири, миң бешилар, йүз бешилар вә қошун сәрдарлири беғишлиған
еди. [27] Улар җәңгаһларда булаң-талаң қилип кәлгән мал-мүлүкләрдин вә олҗидин
Пәрвәрдигарниң өйини пухта қилишқа беғишлиған еди. [28] Буларниң ичидиму алдин
көргүчи Самуил, Кишниң оғли Саул, Нәрниң оғли Абнәр вә Зәруияниң оғли Йоаблар
муқәддәс дәп айриған нәрсиләр бар еди; барлиқ муқәддәс дәп айрилған нәрсиләрни Ше-
ломит билән униң қериндашлири башқуратти.

Мәнсәпкә қоюлған вә һаким болған Лавийлар

[29] Йизһар җәмәтидин Кенания вә униң оғуллири муқәддәс өйниң сиртида Исраилда
мәнсәпдар вә сотчилар қилип қоюлди.
[30] Һеброн җәмәтидин Һашабия вә униң қериндашлири, һәммиси батур болуп, Иордан
дәриясиниң ғәрбий тәрипидә Исраилда мәнсәп тутуп, Пәрвәрдигарниң хизмитигә вә
падишаниң ишлириға мәсъул болушқа қоюлған. Улар җәмий бирмиң йәттә йүз киши
еди. [31] Һеброн җәмәти ичидә, җәмәтниң нәсәбнамиси бойичә Йәрия җәмәт беши еди.
Давутниң сәлтәнитиниң қириқинчи жили нәсәбнамиләрни тәкшүрүш арқилиқ Гилеад-
ниң Яазәр дегән йеридә бу җәмәттинму батур әзимәтләр тепилди. [32] Йәрияниң қерин-
дашлиридин йәнә җәмий болуп икки миң йәттә йүз киши бар еди; уларниң һәммиси
батур болуп, шу җәмәт башлири еди; падиша Давут уларни Рубән қәбилиси, Гад қәби-
лиси вә Манассәһ йерим қәбилисидики Худаға вә падишаниң хизмитигә даир барлиқ
ишларни башқурушқа қойди.

Исраилниң һәрбий тәшкилати

27 [1] Төвәндикиләр Исраиллар ичидә падишаниң хизмитидә һәрбий қисимларға
мәсъул болған һәр қайси җәмәт башлири, миң беши, йүз беши вә барлиқ
мәнсәпдарлар еди. Улар саниға қарап қисимларға бөлүнгән еди. Улар һәр жили ай
бойичә нөвәтлишип туратти, һәр қисимда жигирмә төрт миң адәм бар еди.
[2] Биринчи айдики биринчи нөвәтчи қошунға Забдийәлниң оғли Яшобеам мәсъул
болған, униң әшу қисмида жигирмә төрт миң адәм бар еди. [3] У Пәрәз әвлатлиридин
болуп, биринчи айдики әшу қошун қисминиң сәрдарлирини башқуратти. [4] Иккинчи
айдики нөвәтчи қошунға мәсъул киши Аһоһлуқ Додай болуп, униң қошунининң орун-
басар сәрдари Миклот бар еди; бу қисимда жигирмә төрт миң адәм бар еди. [5] Үчинчи
айдики үчинчи нөвәтчи қошунниң сәрдари каһин Йәһояданиң оғли Бенаяеди; у униң
әшу қошуниға баш болуп, унинда жигирмә төрт миң адәм бар еди. [6] Бу Бенаяеди «оттуз
палван»ниң бири болуп, әшу оттуз адәмни башқуратти; униң қисмида йәнә униң оғли
Аммизабад бар еди. [7] Төртинчи айдики төртинчи нөвәтчи қошунниң сәрдари Йоабниң
иниси Асаһәл еди; униңдин кейин оғли Зәбадия униң орнини басти. Униң қисмида жи-
гирмә төрт миң адәм бар еди. [8] Бәшинчи айдики бәшинчи нөвәтчи қошунниң сәрдари
Израһлиқ Шамхут еди, униң қисмида жигирмә төрт миң адәм бар еди. [9] Алтинчи айди-
ки алтинчи нөвәтчи қошунниң сәрдари Тәкоалиқ Иккәшниң оғли Ира еди, униң қисми-
да жигирмә төрт миң адәм бар еди. [10] Йәттинчи айдики йәттинчи нөвәтчи қошунниң
сәрдари Әфраим әвлатлири ичидики Пилонлуқ Һәләз болуп, униң қисмида жигирмә

26:27 **«пухта қилишқа»** — яки «ремонт қилишқа».

төрт миң адәм бар еди. [11] Сәккизинчи айдики сәккизинчи нөвәтчи қошунниң сәрдари
Зәраһ җәмәтидики Хушатлиқ Сиббикай болуп, униң қисмида жигирмә төрт миң адәм
бар еди. [12] Тоққузинчи айдики тоққузинчи нөвәтчи қошунниң сәрдари Бинямин қәби-
лисидики Анатотлуқ Абиезәр болуп, униң қисмида жигирмә төрт миң адәм бар еди.
[13] Онинчи айдики онинчи нөвәтчи қошунниң сәрдари Зәраһ җәмәтидики Нитофатлиқ
Маһарай болуп, униң қисмида жигирмә төрт миң адәм бар еди. [14] Он биринчи айдики он
биринчи нөвәтчи қошунниң сәрдари Әфраим қәбилисидики Пиратонлуқ Беная болуп,
униң қисмида жигирмә төрт миң адәм бар еди. [15] Он иккинчи айдики он иккинчи нөвәт-
чи қошунниң сәрдари Отнийәл җәмәтидики Нитофатлиқ Һәлдай болуп, униң қисмида
жигирмә төрт миң адәм бар еди.

Исраилниң қәбилә башлиқлири

[16] Исраилниң һәр қайси қәбилилирини идарә қилип кәлгәнләр төвәндикиләр: Рубә-
нийлар үчүн Зикриниң оғли Әлиезәр қәбилә башлиғи еди; Шимеонийлар үчүн қәбилә
башлиғи Маакаһниң оғли Шәфатия; [17] Лавий қәбилиси үчүн Кәмуәлниң оғли Һашабия
қәбилә башлиғи еди; Һарунийлар үчүн җәмәт беши Задок; [18] Йәһуда қәбилиси үчүн Да-
вутниң акиси Елиху қәбилә башлиғи еди; Иссакарийлар үчүн Микаилниң оғли Омри
қәбилә башлиғи еди; [19] Зәбулунийлар үчүн Обадияниң оғли Йишмая қәбилә башлиғи
еди; Нафтали қәбилиси үчүн Азрийәлниң оғли Йәримот қәбилә башлиғи еди; [20] Әфра-
имийлар үчүн Азазияниң оғли Һошия қәбилә башлиғи еди; Манассәһ йерим қәбили-
си үчүн Пидаяниң оғли Йоел қәбилә башлиғи еди; [21] Гилеадта маканлашқан Манассәһ
йерим қәбилиси үчүн Зәкәрияниң оғли Иддо қәбилә башлиғи еди; Бинямин қәбилиси
үчүн Абнәрниң оғли Ясийәл қәбилә башлиғи еди; [22] Дан қәбилиси үчүн Йәроһамниң
оғли Азарәл қәбилә башлиғи еди. Жуқиридикиләр Исраил қәбилилири үчүн қәбилә
башлиғи еди.
[23] Давут Исраиллар ичидә жигирмә яштин төвәнләрни тизимлимиған; чүнки Пәрвәр-
дигар Исраилларниң санини асмандики юлтуздәк көп қилимән дегән еди. [24] Зәруия-
ниң оғли Йоаб санини елишқа киришкән, лекин түгимигән; чүнки мошу иш вәҗидин
Худаниң ғәзиви Исраилларниң бешиға яғдурулған; шу сәвәптин Исраилларниң сани
«Давут падишаниң жилнамилири» дегән хатиригә киргүзүлмигән.

Падиша ордисидики мал-мүлүк вә иш-оқәтни башқурғучи әмәлдарлар

[25] Падишаһниң амбар-ғәзнилирини башқурғучи Адийәлниң оғли Азмавәт еди; дала,
шәһәр, йеза-кәнт вә мунарлардики амбар-ғәзниләрни башқурғучи Уззияниң оғли Йона-
тан еди. [26] Етиз-ериқларда териқчилиқ қилғучиларни башқурғучи Келубниң оғли Әзри
еди; [27] Үзүмзарлиқларни башқурғучи Рамаһлиқ Шимәй; үзүмзарлиқлардики шарап ам-
барлирини башқурғучи Шифмилиқ Забди; [28] Шәфәлаһ түзләңлигидики зәйтун вә үҗмә
дәрәқлирини башқурғучи Гәдәрлик Баал-Һанан еди; май амбарлирини башқурғучи Йо-
аш; [29] Шаронда беқилидиған кала падилирини башқурғучи Шаронлуқ Ситрай; җилғи-
лардики кала падилирини башқурғучи Адлайниң оғли Шафат; [30] төгиләрни башқурғучи
Исмаиллардин Обил; ешәкләрни башқурғучи Миронотлуқ Йәһдия; [31] қой падилирини
башқурғучи Хагарлиқ Язиз еди. Буларниң һәммиси Давут падишаниң мал-мүлкини
башқурғучи әмәлдарлар еди.

27:11 **«Зәраһ»** — яки «Зарһи».
27:13 **«Зәраһ»** — яки «Зарһи».
27:28 **«Шәфәлаһ түзләңлиги»** — ибраний тилида «Шәфәлаһ» — пәқәт бирла түзләңликни көрситиду, Йерусалимниң җәнубий тәрипигә җайлашқан.

Давутниң муһим әмәлдарлири

[32] Давутниң тағиси Йонатан мәслиһәтчи болуп, данишмән һәм Тәврат хәттатчиси еди; Хақмонининиң оғли Йәһийәл падишаниң оғуллириниң устази еди. [33] Аһитофәлму падишаниң мәслиһәтчиси еди; Арклиқ Һушай падишаниң җан дости еди. [34] Аһитофәлдин кейин Бенаяниң оғли Йәһояда билән Абиятар униң орниға мәслиһәтчи болди; Йоаб падишаниң қошун сәрдари еди.

Давут муқәддәс өй селиш арзусини җакалайду

28 [1] Давут Исраилдики барлиқ әмәлдарларни, һәр қайси қәбилә башлиқлири, нөвәтлишип падишаниң хизмитини қилидиған қошун беши, миң беши, йүз беши, падиша вә шаһзадиләрниң барлиқ мал-мүлүк, чарва маллирини башқуридиған әмәлдарларни, шуниңдәк мәһрәм-ғоҗидарлар, палванлар вә барлиқ батур җәңчиләрни Йерусалимға чақиртип кәлди.
[2] Падиша Давут орнидин туруп мундақ деди:
— И бурадәрлирим вә хәлқим, гепимгә қулақ селиңлар: Көңлүмдә Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғи үчүн бир арамгаһ, Худайимизниң тәхтипәриси болидиған бир өй селиш арзуюм бар еди һәмдә уни селишқа тәйярлиқму көрүп қойған едим. [3] Лекин Худа маңа: «Сән Мениң намимға атап өй салсаң болмайду, чүнки Сән җәңчи, адәм өлтүрүп қан төккәнсән» деди. [4] Исраилниң Худаси болған Пәрвәрдигар атамниң пүтүн җәмәтидин мени әбәдил-әбәт Исраилға падиша болушқа таллиди; чүнки У Йәһудани йолбашчи болушқа таллиған; У Йәһуда җәмәти ичидә атамниң җәмәтини таллиған, атамниң оғуллири ичидә мәндин рази болуп, мени пүтүн Исраилға падиша қилип тиклигән; [5] мениң оғуллирим ичидин (Пәрвәрдигар дәрвәқә маңа көп оғул ата қилған) У йәнә оғлум Сулайманни Пәрвәрдигарниң падишалиғиниң тәхтигә олтирип, Исраилға һөкүмран болушқа таллиди.
[6] У маңа: «Сениң оғлуң Сулайман болса Мениң өйүм вә һойлилиримни салғучи болиду; чүнки Мән уни Өзүмгә оғул болушқа таллидим, Мәнму униңға ата болимән. [7] У Мениң әмир-бәлгүлимилиримгә бүгүнкидәк чиң туруп риайә қилидиған болса, униң падишалиғини мәңгү мустәһкәм қилимән» дегән еди.
[8] Шуңа бүгүн Пәрвәрдигарниң җамаити пүткүл Исраил хәлқиниң, шундақла Худайимизниң алдида шуни ейтимән: — Бу яхши жутқа егидарчилиқ қилиш үчүн вә кәлгүсидә балилириңларға мәңгүлүк мирас қилип қалдуруш үчүн, силәр Худайиңлар Пәрвәрдигарниң барлиқ әмирлирини издәп тутуңлар.
[9] — И, сән оғлум Сулайман, атаңниң Худаси болған Пәрвәрдигарни бил, сап дил вә пидакарлиқ билән Униң хизмитидә болғин. Чүнки Пәрвәрдигар җими адәмниң көңлини көзитип туриду, барлиқ ой-нийәтлирини пәриқ етиду. Сән Уни издисәң, У Өзини саңа тапқузиду; Униңдин тенип кәтсәң, сени мәңгү үзүп ташлайду. [10] Әнди сән көңүл қойғин, Пәрвәрдигар муқәддәсхана қилиш үчүн бир өйни селишқа сени таллиди; батур бол, уни ада қил!».

Давут муқәддәсханиниң лайиһиси тоғрисида Сулайманға көрситиду

[11] Давут муқәддәсгаһниң дәһлизи, ханилири, ғәзнилири, балиханилири, ички өйлири вә кәфарәт тәхтидики өйиниң лайиһисиниң һәммисини оғли Сулайманға тапшурди;

27:32 **«Тәврат хәттатчиси»** — яки «Тәвратшунас» яки «катип».
28:1 **«мәһрәм-ғоҗидарлар»** — яки «мәһрәм-ағватлар».
28:11 **«кәфарәт тәхти»** — яки «рәһим тәхти», «рәһимгаһ». «Мис.» 25:17-22ни көрүң. **«кәфарәт тәхтидики өйи»** — ибадәтханиниң әң ичкиридики өй болуп, йәнә «әң муқәддәс җай» дәп атилиду.

[12] Худаниң Роһидин тапшурувалғини бойичә у Пәрвәрдигарниң өйиниң һойлилири,
төрт әтрапидики кичик өйләр, муқәддәсханидики хәзинләр, муқәддәс дәп беғишланған
буюмлар қоюлидиған ғәзниләрниң лайиһилирини қалдурмай униңға көрсәтти.
[13] Йәнә
каһинлар билән Лавийларниң гуруппилиниши, Пәрвәрдигарниң өйидики һәр хил вәзипиләр, шуниңдәк Пәрвәрдигарниң өйигә еһтияҗлиқ барлиқ әсваплар тоғрисидики
бәлгүлимиләрни көрсәтти;
[14] вә һәр хил ишларға керәклик алтун әсвапларни яситишқа
кетидиған алтун, һәр хил ишларға керәклик күмүч әсвапларни яситишқа кетидиған
күмүч,
[15] алтун чирақданларға, уларға тәвә алтун чирақларға, йәни һәр бир чирақдан вә
чирақларға кетидиған алтун; күмүч чирақданларға, йәни һәр бир чирақдан вә шуниңға
тәвә чирақлар үчүн кетидиған күмүчни тапшуруп бәрди. У һәр бир чирақданға ишлитиш орниға қарап керәклигини бәрди;
[16] нан тизидиған алтун ширәләрни яситишқа,
йәни һәр бир ширә үчүн керәклик алтун бәрди; күмүч ширәләрни яситишқа керәклик
күмүч бәрди;
[17] вилка-илмәкләр, тәхсә-пиялә вә чөгүнләрни ясашқа, алтун чиниләр,
йәни һәр хил чинини ясашқа керәклик болған сап алтун бәрди; күмүч чиниләрни
ясашқа, йәни һәр бир чинә үчүн керәклик күмүч бәрди;
[18] хушбуйгаһ ясашқа керәклик
есил алтун бәрди. У йәнә қанатлирини керип Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини йепип
туридиған алтун керублар қарайдиған кәфарәт тәхтиниң нусхисини тапшуруп бәрди.
[19] «Буларниң һәммиси, Пәрвәрдигар Өз қолини үстүмгә қойғанда маңа көрсәткән барлиқ нусха-әндизиләр болғачқа, мән йезип қойдум» деди Давут.

Давут Сулайманға давамлиқ несиһәт қилиду

[20] Давут йәнә оғли Сулайманға: «Сән батур вә җасарәтлик бол, буни ада қил; қорқма,
алақзадиму болуп кәтмә; чүнки Пәрвәрдигар Худа, мениң Худайим сениң билән биллә
болиду; таки Пәрвәрдигарниң өйидики кейинки ибадәт хизмити үчүн тәйярлиқ ишлири түгигәнгә қәдәр У сәндин һеч айрилмайду яки ташлапму қоймайду.
[21] Қара, Худаниң өйидики барлиқ хизмитини беҗиридиған каһинлар вә Лавийларниң гуруппилири тәйяр туриду; сениң йениңда һәр хил һүнәргә уста, һәр бир хизмәткә тәйяр турған
һүнәрвәнләрму разилиқ билән туриду; униң үстигә әмәлдарлар вә барлиқ хәлиқ сениң
әмриңни күтиду» деди.

Давут вә халайиқниң Худаниң өйи үчүн беғишлиғанлири

29 [1] Давут пүткүл җамаәткә сөз қилип мундақ деди:
— Худа Өзи таллиған оғлум Сулайман техи яш, бир юмран көчәт, халас, бу қурулуш
болса толиму чоң; чүнки бу муқәддәс орда инсан үчүн әмәс, бәлки Пәрвәрдигар Худа
үчүн ясилиду.
[2] Мән Худайимниң өйи үчүн пүтүн күчүмни чиқирип, алтун билән ясилидиғанлириға алтун, күмүч билән ясилидиғанлириға күмүч, мис билән ясилидиғанлириға мис, төмүр билән ясилидиғанлириға төмүр, яғач билән ясилидиғанлириға яғач
тәйярлап қойдум; йәнә ақ һеқиқ, көзлүк яқут, рәңлик таш вә һәр хил есил ташларни,
йәнә наһайити көп мәрмәрни жиғип қойдум.
[3] Мән Худайимниң өйидин сөйүнидиған-

28:12 **«Худаниң Роһидин тапшурувалғини бойичә...»** — ибраний тилида «Роһтин тапшурувалғини бойичә...». Бизниңчә «Роһ» мошу йәрдә чоқум Худаниң Роһини көрситиду. Демәк, муқәддәсгаһниң барлиқ нусхилири вә ишлири Худаниң көрсәтмилири билән болди.
28:18 **«...хушбуйгаһ ясашқа керәклик есил алтун бәрди»** — бу 14-18-айәтләрдики «бәрди... бәрди.. бәрди» тоғрилиқ: Давут падиша Сулайманға *(1)* һәр бир нәрсә үчүн қанчилик алтун-күмүч керәк болғанлиғини көрсәтти; *(2)* әмәлийәттә қанчилик керәк болса шуни бәрди, дегән мәнада. Бизниңчә иккинчи вариант тоғридур. 29:2ни көрүң. **«кәфарәт тәхти»** — башқа бир хил тәрҗимиси «һарву». Лекин мошу йәрдә чоқум әң муқәддәс җайдики рәһимгаһ *(кәфарәт тәхти)*ни көрситиду.
29:2 **«көзлүк яқут»** — яки «сүрмә».

лиғим үчүн Худайимниң өйини селишқа тәйярлиған барлиқ нәрсиләрдин башқа, өзүм-
ниң тәәллуқатидин алтун-күмүчләрни Худайимниң өйигә атидим; [4] йәни өйниң там-
лирини қаплаш үчүн Офир алтунидин үч миң талант, сап күмүчтин йәттә миң талант
тәқдим қилдим; [5] алтундин ясилидиғанлириға алтун, күмүчтин ясилидиғанлириға
күмүч вә һүнәрвәнләрниң қоли билән һәр хил ясилидиғанлириға керәк болғинини тәқ-
дим қилдим. Бүгүн йәнә кимләрниң Пәрвәрдигарға бир немә атиғуси бар?».
[6] Шуниң билән Исраил қәбилилиридики һәр қайси җамәт башлири, қәбилә башлиқли-
ри, миң беши, йүз беши вә падишаниң ишлириға мәсъул болған ғоҗидарларму беғи-
шлашқа киришти. [7] Улар Худаниң өйидики ибадәт хизмәтлири үчүн бәш миң талант
алтун вә он миң дарик алтун, он миң талант күмүч, он сәккиз миң талант мис вә бир йүз
миң талант төмүр тәқдим қилди. [8] Яқути барлар яқутни Пәрвәрдигарниң өйиниң ғәзни-
сигә, йәни Гәршоний Йәһийәлниң қолиға тапшурди. [9] Халайиқ кишиләрниң мундақ өз
ихтиярлиғи билән тәқдим қилғанлиқлиридин хошал болуп кетишти; чүнки улар чин
қәлбидин Пәрвәрдигарға тәқдим қилишқан еди. Давутму аламәт хуш болди.

Давут Пәрвәрдигарға һәмдусана оқуйду

[10] Шуңа Давут пүткүл җамаәт алдида Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә ейтип мундақ
деди:
— «Аһ Пәрвәрдигар, бовимиз Исраилниң Худаси, Сән әбәдил-әбәткичә һәмдусанаға лай-
иқсән. [11] И Пәрвәрдигар, улуқлуқ, күч-қудрәт, шан-шәрәп, шану-шәвкәт вә һәйвәт Саңа
мәнсуптур; асмандики вә йәрдики бар-йоқи Сениңкидур; и Пәрвәрдигар, падишалиқ Се-
ниңкидур, һәммидин үстүн болған идарә қилғучисән. [12] Дөләт билән иззәт Сениңдинла
келиду, Сән һәммигә һөкүмдарсән. Күч билән қудрәт Сениң қолуңда; һәр кимни улуқ вә
қудрәтлик қилиш пәқәт қолуңдиндур. [13] Әнди, аһ Худайимиз, биз Саңа тәшәккүр оқуй-
миз, шан-шәрәплик намиңға мәдһийә оқуймиз!
[14] Мана мошундақ өзлүгүмиздин тәқдим қилалайдиған болған мән ким едим, хәлқим
немә еди? Чүнки барлиқ нәрсә Сәндин келиду, биз пәқәт Өз қолуңдин кәлгинидин Өзүң-
гә қайтурдуқ, халас! [15] Биз Сениң алдиңда яқа жутлуқлар, барлиқ ата-бовилиримизға
охшаш мусапирмиз, халас; йәр йүзидики күнлиримиз гоя бир сайә, үмүтсиз өткүзүли-
ду. [16] И Худайимиз Пәрвәрдигар, биз Сениң намиңға атап өй селишқа тәйярлап жиққан
бу байлиқ-дунияниң һәммиси Сениң қолуңдин кәлгән, әсли Сениңкидур. [17] И Худай-
им, шуни билимәнки, Сән инсанниң қәлбини синап, дуруслуқтин хурсән болисән; мән
болсам дурус қәлбимдин буларни ихтиярән тәқдим қилдим; вә бу йәрдә һазир турған
хәлқиңниңму Саңа тәқдим қилғинини хошал-хурамлиқ билән көрдүм. [18] И Пәрвәрди-
гар, ата-бовилиримиз болған Ибраһим, Исһақ вә Исраилниң Худаси, Өз хәлқиңниң көң-
лидики бундақ ой-нийәтни мәңгү мустәһкәм қилғайсән, көңлини Өзүңгә тартқузғай-
сән! [19] Оғлум Сулайманға Сениң әмирлириң, агаһ-гувалиқлириң вә бәлгүлимилириңни
тутуп, һәммини ада қилип, мән һазирлап қойғанлиримни ишлитип ордини ясашқа ду-
рус бир қәлб бәргәйсән».

29:4 **«Офир»** — алтун чиқидиған даңлиқ җай. **«талант»** — бир талант 30.6 килограм болуши мүмкин; шуңа 3000 талант алтун 101 тонна болиду, 7000 талант күмүч 235 тонна болуши мүмкин.
29:7 **«талант ... дарик...»** — бир талант 30.6 килограм болуши мүмкин; бир дарик бәлким 8-9 грам еди. Шундақ болғанда, алтундин 168 тонна һәм 80-90 килограм, күмүчтин 336 тонна, мистин 606 тонна, төмүрдин 3365 тонна тәқдим қилди.
29:15 **«йәр йүзидики күнлиримиз гоя бир сайә, үмүтсиз өткүзүлиду»** — «үмүтсиз өткүзүлиду» бәлким бу дунияға болған үмүтсизликни билдүриду.

Жамаәт Пәрвәрдигарға ибадәт қилиду

[20] Давут пүтүн жамаәткә: «Силәр Худайиңлар болған Пәрвәрдигарға тәшәккүр-һәмду-
сана оқуп мәдһийиләңлар!» девиди, пүтүн жамаәт ата-бовилириниң Худаси болған
Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә оқуп сәждә қилди; улар Пәрвәрдигар һәм падиша ал-
дида баш урди.
[21] Әтиси улар Пәрвәрдигарға атап қурбанлиқлар вә көйдүрмә қурбанлиқларни кәлтүрди;
шу күни улар миң буқа, миң қочқар, миң қозини шарап һәдийәлири билән қошуп тәқ-
дим қилди, шундақла йәнә пүтүн Исраил үчүн нурғун қурбанлиқларни тәқдим қилди.

Хәлиқ Сулайманни тәхткә олтарғузуп падиша қилиду

[22] Улар шу күни Пәрвәрдигарниң алдида аламәт хошал болуп ғизаланди. Улар Давутниң
оғли Сулайманни иккинчи қетим падиша тикләш мурасими өткүзди; уни Пәрвәрдигар-
ниң алдида шаһ болушқа, Задокни каһин болушқа мәсиһ қилди.
[23] Шуниңдин кейин Сулайман Пәрвәрдигарға тәвә тәхткә олтирип, атиси Давутниң ор-
ниға падиша болди вә интайин раваж тапти; пүткүл Исраил хәлқи униңға итаәт қилди.
[24] Барлиқ әмәлдарлар, палванлар вә шундақла падиша Давутниң оғуллириниң һәмми-
си Сулайманға беқинип бойсунди. [25] Пәрвәрдигар Сулайманни Исраил хәлқи алдида
наһайити улуқ қилди; У униңға ата қилған шаһанә һәйвәт шундақ жуқурики, униңдин
илгири өткән һәр қандақ Исраил падишалирида һеч болуп баққан әмәс.

Давут аләмдин өтиду

[26] Йәссәниң оғли Давут пүтүн Исраилға шундақ падиша болған еди. [27] Униң Исраилға
һөкүмранлиқ қилған вақти җәмий қириқ жил болди; у Һебронда йәттә жил, Йеруса-
лимда оттуз үч жил сәлтәнәт қилди. [28] У узун өмүр, дөләт-байлиқ вә иззәт-һөрмәт көрүп,
хелә көп яшап, аләмдин өтти; орниға униң оғли Сулайман падиша болди. [29] Падиша Да-
вутниң барлиқ ишлири, баштин ахириғичә мана алдин көргүчи Самуилниң хатирили-
ри, Натан пәйғәмбәрниң хатирилири вә алдин көргүчи Гадниң хатирилиридә пүтүл-
гәндур. [30] Униң сәлтәнити, көрсәткән күч-куввити, шундақла униң, Исраил вә һәр қайси
дөләт-мәмликәтләрниң бешидин өткән вақиәләрму шу хатириләрдә пүтүлгәндур.

29:21 **«улар Пәрвәрдигарға атап қурбанлиқлар ... кәлтүрди;»** — мошу йәрдә «қурбанлиқлар» бәлким «енақлиқ қурбанлиқлири»ни көрситиду; һәм сунғучиниң өзи, һәмраһлири һәм каһинларму униңдин бир қисмини йейәләйтти.
29:22 **«Улар ... ғизаланди»** — ибраний тилида «йәп-ичти». **«иккинчи қетим падиша тикләш»** — биринчи қетим 23:1дә хатирилиниду.

Тарих-тәзкирә «2»

Сулайман Исраил үстигә һөкүм сүриду

1Пад. 3:1-15

1 [1] Давутниң оғли Сулайманниң һөкүмранлиғи мустәһкәмләнди; чүнки униң Худаси
Пәрвәрдигар униң билән биллә болуп, уни бәк бүйүк қилди.
[2] Сулайман пүткүл Исраилларни, миң беши, йүз беши, сорақчи вә пүткүл Исраилниң қә-
билә-җәмәт башлиқлири болған әмәлдарларни чақиртип уларға сөз қилди. [3] Сулайман
барлиқ җамаәт билән бирликтә Гибеонниң егизлигигә барди; чүнки у йәрдә Худаниң
«җамаәт чедири», йәни Пәрвәрдигарниң қули Муса баяванда ясатқан чедир бар еди.
[4] Худаниң әһдә сандуғини болса Давут Кириат-Йеаримдин елип чиқип, өзи униңға тәй-
ярлиған йәргә әкәлгән еди; чүнки у Йерусалимда әһдә сандуғи үчүн бир чедир тиктүр-
гән еди. [5] Хурниң нәвриси, Уриниң оғли Бәзаләл ясиған мис қурбангаһ болса Гибеонда,
йәни Пәрвәрдигарниң җамаәт чедири алдида еди; Сулайман җамаәт билән бирликтә
берип, шу йәрдә Пәрвәрдигардин тиләк тилиди. [6] Сулайман җамаәт чедириниң алдиди-
ки мис қурбангаһниң йениға, Пәрвәрдигарниң алдиға келип, қурбангаһта миң мални
көйдүрмә қурбанлиқ қилди.
[7] Шу кечиси Худа Сулайманға аян болуп, униңға: — Сән немини тилисәң, шуни беримән, деди.
[8] Сулайман Худаға: — Сән атам Давутқа зор меһир-муһәббәт ата қилған, мени униң
орниға падиша қилдиң. [9] И Пәрвәрдигар Худа, әнди Сән атам Давутқа бәргән вәдәңни
пухта орунлиғайсән; чүнки Сән мени йәрдики топидәк нурғун хәлиққә һөкүмранлиқ
қилидиған падиша қилдиң. [10] Әнди Сән маңа бу хәлиққә йетәкчилик қилғидәк даналиқ
вә билим бәргәйсән; ундақ болмиса Сениң мунчивала чоң бу хәлқиңгә ким һөкүм сүрә-
лисун? — деди.
[11] Худа Сулайманға: — Мән сени хәлқимгә падиша қилип тиклидим. Әнди сән мошундақ
нийәткә келип, нә байлиқ, мал-мүлүк, нә иззәт-һөрмәт вә дүшмәнлириңниң җанлири-
ни тилимәй, нә узун өмүр көрүшни тилимәй, бәлки бу хәлқимгә һөкүм сүрүшкә дана-
лиқ вә билим тилигән екәнсән, [12] Даналиқ вә билим саңа тәқдим қилинди; вә Мән саңа
байлиқ, мал-мүлүк вә иззәт-һөрмәтму берәй; шундақ болидуки, сениңдин илгири өткән
падишаларниң һеч биридә ундақ болмиған, сениңдин кейин болғуси падишалардиму
ундақ болмайду, деди.

Сулайманниң бейишқа башлиши

1Пад. 10:26-29

[13] Бу иштин кейин Сулайман Гибеон егизлигидики «җамаәт чедири»дин Йерусалимға
қайтип келип, Исраил үстидә сәлтәнәт қилди. [14] Сулайман җәң һарвулири билән ат-
лиқ ләшкәрләрни топлиди: — униң бир миң төрт йүз җәң һарвуси, он икки миң ат-
лиқ ләшкири бар еди; у буларни «җәң һарвуси шәһәрлири»гә һәм падишаниң йенида
туруш үчүн Йерусалимға орунлаштурди. [15] Падиша Йерусалимда алтун-күмүчләрни
ташлардәк көп, кедир дәрәқлирини түзләңликтики үҗмә дәрәқлиридәк көп қилди.

1:3 **«Гибеонниң егизлиги»** — яки «Гибеондики «жуқури жай»ға». **«җамаәт чедири»** — яки «*(Худа билән)* көрүшүш чедири».
1:10 **«бу хәлиққә йетәкчилик қилғидәк»** — бу ибарә ибраний тилида «бу хәлиқниң алдида чиқип-киргидәк» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
1:15 **«кедир дәрәқлири»** — яки «кедир яғичи». Лекин бизниңчә Сулайман кедир яғичини ишлитипла қалмай, шу

[16] Сулайманниң атлири Мисирдин һәм кувәдин кәлтүрүләтти; падишаниң содигәрлири кувәдин тохтитилған баһаси бойичә сетивалатти. [17] Улар Мисирдин сетивалған һәр бир һарвуниң баһаси алтә йүз күмүч тәңгә, һәр бир атниң баһаси бир йүз әллик күмүч тәңгә еди; ат-һарвулар йәнә Һиттийларниң падишалири вә Сурийә падишалириғиму әнә шу содигәрләрниң вастиси билән сетивелинатти.

Сулайман ибадәтханини селиш үчүн материялларни топлайду

2 [1] Сулайман Пәрвәрдигарниң намиға атап бир өй һәм падишалиғи үчүн бир орда селиш
нийитигә кәлди. [2] Шуниңдин кейин Сулайман йәтмиш миң адәмни һаммаллиққа,
сәксән миң адәмни тағда таш кесишкә, үч миң алтә йүз кишини назарәтчиликкә
тайинлиди.
[3] Сулайман Тур падишаси Һурамға адәм әвәтип: «Өзлири атам Давутниң туралғуси болсун дәп орда селишиға кедир яғичи йәткүзүп бәргән едилиғу, маңиму шундақ қилғайла.
[4] Мана, мән әнди Пәрвәрдигар Худайимниң намиға атап бир өй салмақчимән; өй униң алдида хушбуй йеқиш, «тәқдим нанлар»ниң үзүлмәй қоюлуши, һәр күни әтә-ахшамлирида, шабат күнлиридә, йеңи айниң биринчи күнидә вә Пәрвәрдигар Худайимиз бекитип бәргән һейт-айәмләрдә көйдүрмә қурбанлиқларниң сунулуши үчүн болиду. Бу ишлар Исраил хәлқигә мәңгүлүк бир бәлгүлимә болиду.
[5] Мән салмақчи болған өй әҗайип һәйвәтлик болиду; чүнки бизниң Худайимиз һәммә илаһлардин үстүндур.
[6] Лекин асманлар вә асманларниң үстидики асманму Уни сиғдуралмайдиған турса, ким Униңға өй салалисун? Мән ким едим, қандақму Униңға өй салдурғидәк қудрәткә егә болай? Мән пәқәт Униң алдида қурбанлиқларни көйдүргидәкла адәммән, халас!
[7] Әнди өзлири маңа атам Давут Йәһудада вә Йерусалимда тәйярлап қойған устилар билән биллә ишләш үчүн, алтун-күмүчтә, мис вә төмүрдә ишләшкә пишшиқ, сөсүн, тоқ қизил вә көк рәңлик жип ишләшкә пухта һәм нәққашлиқни билидиған бир устамни әвәткәйла.
[8-9] һәм маңа Ливандин кедир, арча-қариғай вә сәндәл дәрәқлирини йәткүзүп бәргән болсила; чүнки өзлириниң хизмәткарлириниң Ливанда яғачни кесишкә устилиғини билимән; мана, маңа көпләп яғачларни тәйярлап бериш үчүн мениң хизмәткарлирим өзлириниң хизмәткарлири билән биллә ишлисун; чүнки мән салидиған өй интайин һәйвәтлик вә әҗайип карамәт болиду.
[10] Мана, мән өзлириниң яғач кесидиған хизмәткарлириға жигирмә миң кор буғдай, жигирмә миң кор арпа, жигирмә миң бат шарап, жигирмә миң бат зәйтун мейи беримән» — деди.
[11] Турниң падишаси Һурам Сулайманға җававән мәктуп йоллап: «Пәрвәрдигар Өз хәлқини сөйгәчкә У өзлирини уларниң үстигә падиша қилди» — деди.
[12] Һурам йәнә: «Асман-пәләк билән йәр-зиминни яратқан Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарға һәмдусана

чирайлиқ дәрәқләрдин Йерусалим әтрапиға көп тиктүрди (*«Топ.» 2:5ни көрүң*).
1:16 **«Сулайманниң атлири Мисирдин ... сетивалатти»** — бу айәтниң башқа бир хил тәрҗимиси: «Сулайманниң атлири Мисирдин кәлтүрүләтти; падишаниң сода карванлири кувәдин тохтитилған баһаси бойичә түркүм-түркүм сетивалатти».
1:17 **«Улар Мисирдин сетивалған һәр бир һарвуниң баһаси ... һәр бир атниң баһаси ... ат-һарвулар йәнә Һиттийларниң падишалири вә Сурийә падишалириғиму әнә ... сетивелинатти»** — Тәврат, «Қан.» 17:16дә Исраил падишалириға атларни елиш үчүн Мисирға бериш мәнъий қилинған еди.
2:1 **«орда»** — ибраний тилида «өй».
2:2 1Пад. 5:15-32
2:3 **«Һурам»** — бәзи йәрләрдә «Һирам» дәп атилиду.
2:6 **«Мән пәқәт Униң алдида қурбанлиқларни көйдүргидәкла адәммән, халас!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Өй пәқәт Униң алдида қурбанлиқларни көйдүргидәк бир җай болидиған турса, халас!».
2:10 **«жигирмә миң кор»** — бир кор 220 литр, 20000 кор 44 миллион литр, йәни бәлким 44,000 тонна болиду. **«жигирмә миң бат»** — бир бат 22 литр болуп, 20000 бат 440,000 литр болиду.

болғай! Чүнки У падиша Давутқа йорутулған, пәм-парасәтлик, Пәрвәрдигар үчүн бир өй, униң падишалиғи үчүн бир орда салалайдиған бир данишмән оғул бәрди. [13] Мана мән һазир өзлиригә һүнәрдә камаләткә йәткән, әқил-парасәт билән йорутулған, Һурам-Аби дегән бир адәмни әвәтәй. [14] Униң аниси Дан қәбилисилик бир аял, атиси Турлуқ екән. У алтун, күмүч, мис, төмүр, ташлар, яғаччилиқ ишлириға маһир, сөсүн, тоқ қизил, ақ вә көк рәңлик жип ишләшкә пухта, һәр хил нәққашлиқ ишлириғиму уста, тапшурулған һәр қандақ лайиһигә амалини қилалайду. Бу киши өзлириниң һүнәрвәнлири билән вә атилири болған ғожам Давутниң һүнәрвәнлири билән биллә ишлисун. [15] Әнди ғожам тилға алған буғдай, арпа, май вә шарап болса, буларни өз хизмәткарлириға йәткүзүп бәргәйла. [16] Биз болсақ силигә қанчә керәк болса Ливанда шунчә яғач кесип, сал қилип бағлап, деңиз арқилиқ Йоппаға йәткүзүп беримиз; андин сили у йәрдин Йерусалимға тошуп кәтсилә болиду» деди.

[17] Атиси Давут Исраил зиминида турушлуқ яқа жутлуқларни санақтин өткүзгәндәк, Сулайманму уларни санақтин өткүзди. Улар җәмий бир йүз әллик үч миң алтә йүз адәм чиқти. [18] У улардин йәтмиш миң кишини һаммаллиққа, сәксән миң кишини тағда таш кесишкә вә иш қиливатқанлар үстидин назарәт қилип турушқа үч миң алтә йүз кишини тайинлиди.

Ибадәтханини селиш

1Пад. 6:1-38; 7:13-51

3 [1] Сулайман Йерусалимда Пәрвәрдигар атиси Давутқа аян болған Мория теғида, йәни Йәбусий Орнанниң хаминида, Давут тәйяр қилип қойған йәрдә, Пәрвәрдигарниң өйини селиш ишини башлиди. [2] Сулайманниң сәлтәнитиниң төртинчи жили, иккинчи айниң иккинчи күни у қурулушни башлиди. [3] Сулайман салған Худаниң өйиниң ули мундақ: — узунлуғи (қедимки заманда қолланған өлчәм бойичә) атмиш гәз, кәңлиги жигирмә гәз еди. [4] Өйниң алдидики айванниң узунлуғи жигирмә гәз болуп, өйниң кәңлигигә тоғра келәтти; егизлиги жигирмә гәз еди; у ичини сап алтун билән қаплатти. [5] У өйниң чоң зелиниң тамлирини арча-қариғай тахтайлири билән қаплатти, андин кейин сап алтун қаплатти вә үстигә хорма дәриғиниң шәкли билән зәнҗир нәқишлирини ойдурди. [6] У өйни аламәт чирайлиқ қилип тамлирини йәнә есил таш-яқутлар билән зиннәтләтти. У ишләткән алтунлар пүтүнләй парвайим алтуни еди. [7] У пүтүн өйни, өйниң лимлири, ишик босуға-кешәклири, барлиқ тамлири вә ишиклирини алтун билән қаплиди; у тамға керубларниң нәқишлирини ойдурди. [8] Сулайман йәнә әң муқәддәс җайни ясатти; униң узунлуғи жигирмә гәз болуп (өйниң кәңлиги билән тәң еди), кәңлигиму жигирмә гәз еди; у униң ичини пүтүнләй сап алтун билән қаплатти; алтун җәмий болуп алтә йүз талалнт еди. [9] Алтун миқниң еғирлиғи җәмий әллик шәкәл болди. Балиханилириниң ичиму алтун билән қапланди.

[10] Әң муқәддәс җай ичидә у икки керубниң һәйкилини ясап, уларни пүтүнләй алтун билән қаплиди. [11] Икки керубниң қанитиниң узунлуғи җәмий жигирмә гәз еди; бир ке-

2:12 **«орда»** — ибраний тилида «өй».

3:2 **«Сулайманниң сәлтәнитиниң төртинчи жили, иккинчи ай...»** — бу вақит бәлким миладийәдин илгәрки 966-жили, 4-5-айда болуши мумкин еди.

3:3 **«узунлуғи ... атмиш гәз, кәңлиги жигирмә гәз»** — Муқәддәс Китапта ишлитилгән «гәз» адәмниң қолиниң җәйнигидин бармақлириниң учиғичә болған арилиғи *(тәхминән 45 сантиметр)* еди.

3:4 **«өйниң ... егизлиги жигирмә гәз еди»** — кона көчүрмиләрниң көпинчиси мошу йәрдә «бир йүз йигримә гәз еди» дейилиду. Биз мошу йәрдә кона «Сурияк» тәрҗимиси вә грек тилидики бир кона тәрҗимисигә әгишимиз.

3:8 **«алтә йүз талалнт»** — 600 талант бәлким 18.4 тонна еди.

3:9 **«әллик шәкәл»** — 50 шәкәл бәлким 600 грам.

рубниң бир қанитиниң узунлуғи бәш гәз болуп, өйниң темиға тегип туратти; иккин-
чи тәрәптики қанитиниң узунлуғиму бәш гәз болуп, иккинчи бир керубниң қанитиға
йетәтти. [12] Йәнә бир керубниң қанитиниң узунлуғиму бәш гәз болуп, уму өй темиға те-
гип туратти; иккинчи бир қанитиниң узунлуғиму бәш гәз болуп, алдинқи бир керубниң
қанитиға йетәтти. [13] Бу икки керубниң қанатлири йейилған һалда болуп, узунлуғи җә-
мий жигирмә гәз келәтти; иккила керуб өрә турғузулған болуп, йүзлири өйниң ичигә
қарайтти.
[14] Сулайман йәнә көк рәңлик, сөсүн рәңлик, тоқ қизил вә ақ рәңлик жип тоқулмили-
ридин вә нәпис канаптин өйниң ичидики пәрдисини ясатти, униң үстигә керубларни
кәштә қилип тоқутти.
[15] Өйниң алдиға йәнә егизлиги оттуз бәш гәз келидиған икки түврүк ясап қойдурди;
һәр түврүкниң бешиниң егизлиги бәш гәз келәтти. [16] У йәнә (ички каламханидикидәк)
марҗансиман зәнҗир яситип, түврүк башлири үстигә орнатти; у йүз данә анар яситип
уларни зәнҗирләргә орнатти. [17] У бу икки түврүкни өйниң алдиға, бирисини оң тәри-
пидә, бирисини сол тәрипидә турғузди; у оң тәрәптикисини Яқин, сол тәрәптикисини
Боаз дәп атиди.

4 [1] Узунлуғи жигирмә гәз, кәңлиги жигирмә гәз, егизлиги он гәз келидиған бир
мис қурбангаһ ясатти. [2] У мистин «деңиз» ясатти; униң шәкли дүгиләк болуп, у
гирвикидин бу гирвикигичә он гәз келәтти; егизлиги бәш гәз, айланмиси оттуз гәз
еди. [3] «Деңиз»ниң сиртқи аста қисми буқиниң шәкли билән чөрүлдүрүп безәлгән
болуп, буқилар һәр бир гәзгә ондин, икки қатар қилинип, мис «деңиз» билән тәң қуюп
чиқилған еди. [4] Мис «деңиз»ни он икки мис буқа көтирип туратти; униң үчи шималға,
үчи ғәрипкә, үчи җәнупқа, үчи шәриққә қарап туратти. «деңиз» буқиниң дүмбисигә
ятқузулған болуп, буқиларниң қуйруғи ичи тәрәптә еди. [5] Мис деңизниң қелинлиғи бир
алқан болуп, чөриси чинисиниң гирвикидәк нилупәр шәклидә қилинған, униңға үч миң
бат су пататти. [6] У йәнә он «жуюш деси» яситип, бәшини мис деңизниң оң тәрипигә,
бәшини сол тәрипигә қойғузди; көйдүрмә қурбанлиқларға ишлитидиған буюм-
әсваплириниң һәммиси шу дасларда жуюлатти; «деңиз» болса каһинларниң жуюнуши
үчүн ишлитиләтти.
[7] У йәнә бәлгүләнгән шәкилдә он алтун чирақдан яситип муқәддәс җайниң ичигә ор-
натти; униң бәшини оң тәрәпкә, бәшини сол тәрәпкә қойдурди. [8] Йәнә он ширә яситип
муқәддәс җайниң ичигә қойғузди; униң бәшини оң тәрәпкә, бәшини сол тәрәпкә қойғуз-
ди. У йәнә йүз данә алтун чинә ясатти.
[9] У йәнә «каһинлар һойлиси», чоң һойла вә чоң һойлиниң дәрвазилирини ясатти вә
дәрвазиларниң һәммисини мис билән қаплатти. [10] У мис «деңиз»ни ибадәтханиниң оң
тәрипигә, йәни шәрқий җәнуп тәрипигә қойғузди.
[11] Һурам йәнә қазан, күрәк вә қача-қучиларни әткүзди. Һурам шу тәриқидә Сулайман па-

3:16 «каламхана» — «әң муқәддәс җай»ниң «каламхана» дәп атилишиниң сәвәви, униңда Худа Муса пәйғәмбәргә тапшурған «әһдә таш тахтилири» *(Худаниң калами)* селинған «әһдә сандуғи» бар еди; вә униң үстигә бәлким бәзи вақтида, Баш каһин шу «әң муқәддәс җай»ға киргәндә, Худаниң бешарәтлири уларға келиши мүмкин еди.
3:17 «Яқин» ... «Боаз» — «Яқин» дегән сөз «У мустәһкәмләйду» дегән мәнада; «Боаз» бәлким «күч билән» яки «қудрәттә» дегән мәнада болуши мүмкин. Икки түврүкниң мәнаси шу чағда «У *(Худа)* буни *(муқәддәс өйни)* қудрәт билән мустәһкәмләйду» дегәнлик болиду.
4:2 «деңиз» — каһинлар жуюнидиған чоң бир дастур.
4:5 «үч миң бат су» — үч миң бат мошу йәрдә бәлким тәхминән 30000 литр болса керәк еди. Ибадәтханидики схемиларни көрүң.

диша үчүн Худаниң өйиниң барлиқ қурулуш хизмитини пүттүрди. [12] Йәни икки түврүк,
икки түврүкниң үстидики апқурсиман икки баш вә бу икки башни йепип туридиған
икки торни яситип пүттүрди. [13] Шу икки тор үстигә қайчилаштурулған төрт йүз анар-
ни ясатти; бир торда икки қатар анар болуп, түврүк үстидики апқурсиман икки баш-
ни йепип туратти. [14] У он дас тәглиги вә дас тәглигигә қоюлидиған он «жуюш деси»ни,
[15] «мис дениз» вә униң астидики он икки мис буқини ясатқузди. [16] Қазан, күрәк, вил-
ка-илмәкләр, вә мунасивәтлик барлиқ әсвапларни Һурам-Аби Пәрвәрдигарниң өйини
дәп Сулайман падишаға пақирайдиған миста яситип бәрди. [17] Падиша буларни Иордан
түзләңлигидә, Суккот билән Зәрәдатаһ оттурисида, шу йәрдики сеғиз лайда қелип ясап,
қуйдуруп чиқти. [18] Сулайман ясатқузған бу әсвапларниң сани интайин көп еди; кәткән
мисниң еғирлиғини өлчәп болмайтти.
[19] Сулайман йәнә Худаниң өйи ичидики барлиқ әсвапларни ясатти — йәни алтун хуш-
буйгаһни, «тәқдим нан» қоюлидиған ширәләрни [20] вә сап алтунда қилинған чирақдан-
лар билән чирақлирини ясатқузди; бу чирақлар бәлгүлимә бойичә ички «каламхана»
алдида яндуруш үчүн болди. [21] У йәнә чирақданниң гүллири, чирақ вә пилик қайчи-
лириниң һәммисини алтундин қилдурди (улар сап алдундин еди). [22] У йәнә печақлар,
тавақлар, пиялә-қача вә күлданларниң һәммисини сап алтундин қилдурди. У өйиниң
ишиклирини, йәни ичидики әң муқәддәс жайға киридиған ички қатлима ишикләр вә
өйиниң «муқәддәс жай»иниң ташқириқи ишиклирини алтундин қилдурди.

5 [1] Шуниң билән Сулайман Пәрвәрдигарниң өйи үчүн қилидиған барлиқ қурулушлар
тамам болғанда, у атиси Давут Худаға атап беғишлиған нәрсиләрни (йәни күмүч,
алтун вә һәммә башқа буюмларни) елип келип, Пәрвәрдигарниң өйиниң ғәзнилиригә
қойдурди.

Сулайман әһдә сандуғини ибадәтханиға елип кириду

1Пад. 8:1-66

[2] Шу чағда Сулайман Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини «Давут шәһири»дин, йәни Зион-
дин йөткәп келиш үчүн Исраил ақсақаллирини, қәбилә бәглирини вә Исраил жәмәт-
лириниң бәглирини Йерусалимға жиғилишқа чақирди. [3] Буниң үчүн Исраилниң һәммә
адәмлири Етаним ейида, йәни йәттинчи айда, бекитилгән һейтта падишаниң қешиға
жиғилди. [4] Исраилниң һәммә ақсақаллири йетип кәлгәндә Лавийлар әһдә сандуғини
көтирип маңди. [5] Улар әһдә сандуғини, жамаәт чедири билән униң ичидики барлиқ
муқәддәс буюмларни көтирип елип чиқти. Каһинлар болған Лавийлар мошуларни елип
чиқти.
[6] Сулайман падиша вә барлиқ Исраил жамаити әһдә сандуғиниң алдида меңип, көпли-
гидин санини елип болмайдиған сан-санақсиз қой билән калини қурбанлиқ қиливатат-

4:11 **«Һурам»** — йәни Һурам-аби. 2:13ни көрүң.
4:17 **«Зәрәдатаһ»** — яки «Зарәтан» *(«1Пад.» 17:46ни көрүң)*.
4:20 **«каламхана»** — «әң муқәддәс жай»ниң йәнә бир атилишидур. 3:16дики изаһатни көрүң.
4:22 **«печақлар»** — яки «пилик қайчилири» яки «лахшигирлар». **«У өйиниң ишиклирини, йәни ичидики әң муқәддәс жайға киридиған ички қатлима ишикләр ... алтундин қилдурди»** — башқа бир хил тәрҗимиси «У өйиниң ишиклири, йәни әң муқәддәс жайниң ичигә киридиған қатлима ишикләр вә өйиниң «муқәддәс жай»иниң ташқириқи ишиклириниң турум-үлгүҗәклирини алтундин қилдурди».
5:3 **«йәттинчи айда бекитилгән һейт»** — бу һейт «кәпиләр һейти» *(йәнә «чедир һейти» яки «мевә һосул һейти»му дәп атилатти)*, 7-айниң 15-22 күнлиридә өткүзүлиду *(«Лав.» 23:34)*. Исраилниң әрлири униңға Йерусалимда қатнишиши лазим еди.
5:5 **«жамаәт чедири»** — яки «жамаәт жиғилидиған чедир», йәни «ибадәт чедири».

ти. 7 Каһинлар Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғини өз җайиға, ибадәтханининиң ички «ка-
ламхана»сиға, йәни әң муқәддәс җайға елип кирип керубларниң қанатлиринин астиға
қойди. 8 Керубларниң йейилип турған қанити әһдә сандуғининң орни үстидә болғачқа,
әһдә сандуғи билән уни көтирип туридиған балдақларни йепип туратти. 9 Бу балдақлар
сандуқниң тутқучлиридин наһайити узун чиқип турғачқа, каламханининиң алдида туруп
әһдә сандуғининң йенидики икки балдақниң учлирини көргили болатти, бирақ өйниң
сиртида уларни көргили болмайтти; бу балдақлар таки бүгүнгә қәдәр шу йәрдә турмақ
та. 10 Әһдә сандуғининң ичидә Муса пәйғәмбәр Һорәб теғида турғанда ичигә салған икки
тахтайдин башқа һеч нәрсә йоқ еди (Исраиллар Мисир зиминидин чиққандин кейин
Пәрвәрдигар улар билән Һорәбдә әһдә түзгән еди).
11 Каһинлар муқәддәс җайдин чиқишти (шу йәрдә һазир болған барлиқ каһинлар, өз
нөвитигә қаримай өзлирини Худаға атап пакизлиған еди; 12 нәғмә-навачи барлиқ Ла-
вийлар, җүмлидин Асаф, Һеман, Йәдутун вә уларниң оғуллири һәм қериндашлири
чәкмән тонлирини кийишип, қурбангаһниң шәрқидә туруп җаң, тәмбур вә чилтарлар
челишиватқан еди; улар билән биллә канай челиватқан йәнә бир йүз жигирмә каһин
бар еди) 13 вә шундақ болдуки, канайчилар билән нәғмә-навачилар һәммиси бирдәк че-
лип, бир аваз билән Пәрвәрдигарға тәшәккүр-һәмдусана ейтиватқанда, йәни канайлар,
җаңлар вә һәр хил сазларни челип, жуқури аваз билән «Пәрвәрдигар меһривандур, өз-
гәрмәс муһәббити әбәдил-әбәткичидур» дәп Пәрвәрдигарни мәдһийәләватқанда — шу
һаман ибадәтхана, йәни Пәрвәрдигарниң өйи бир булут билән толдурулди; 14 каһинлар
әшу булут түпәйлидин вәзипилирини өтүшкә туралмайтти, чүнки Пәрвәрдигарниң жу-
ласи Худаниң өйини толдурған еди.

6 1 Бу пәйттә Сулайман: — Пәрвәрдигар тум қараңғулуқ ичидә туримән, дәп ейтқан еди;
2 Лекин, и Пәрвәрдигар, мән Сениң үчүн бир һәйвәтлик макан болсун дәп, Сән мәңгү
туридиған бир өйни ясидим, деди.
3 Андин падиша бурулуп барлиқ Исраил җамаитигә бәхит тилиди; Исраилниң барлиқ
җамаити униң алдида туратти. 4 У мундақ деди: — Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарға
тәшәккүр-мәдһийә болғай! У Өз ағзи билән атам Давутқа вәдә қилған еди вә Өз қоли
билән уни әмәлгә ашурди. У әслидә Давутқа: —
5 «Мән Өз хәлқим Исраилни Мисир зиминидин елип чиққан күндин буян намим үчүн бу
йәрдә бир өй салай дәп Исраилниң һәр қайси қәбилилириниң шәһәрлиридин һеч қай-
сисини таллимидим, яки хәлқим Исраилға һөкүмран болушқа һеч қайси адәмни талли-
мидим; 6 һалбуки, Мән намим шу йәрдә болсун дәп Йерусалимни таллидим вә хәлқим
болған Исраилға һөкүмранлиқ қилсун дәп Давутни таллидим» дегән еди.
7 Әнди атам Давутниң Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарниң намиға атап бир өй селиш
арзу-нийити бар еди. 8 Бирақ Пәрвәрдигар атам Давутқа: «Көңлүңдә Мениң намимға бир
өй ясашқа қилған нийитиң яхшидур; 9 амма шу өйни сән ясимайсән, бәлки пуштуңдин
болидиған оғлуң, у Мениң намимға атап шу өйни салиду», дегән еди.
10 Мана әнди Пәрвәрдигар Өз сөзигә әмәл қилди. Мән Пәрвәрдигар вәдә қилғинидәк,

5:7 **«каламхана»** — «әң муқәддәс җай»ниң йәнә бир атилишидур. 3:16дики изаһатни көрүң.
5:9 **«бүгүнгә қәдәр...»** — бу ибарә шуни испатлайдуки, «Тарих-тәзкирә»ниң хатирилириниң көпинчиси ибадәтхана техи өз җайида турған вақтида, сүргүн болуштин илгири йезилған *(36-бап, 11-23-айәтләрни бәлким кейинки бир хатиричи қошуп язған)*.
5:10 **«Һорәб теғи»** — Синай теғиниң башқа бир исмидур.
5:11 **«Каһинлар... өзлирини Худаға атап пакизлиған еди»** — мошу «пакизлаш» Тәвраттики таһарәт бәлгүлимиләргә әмәл қилиштин ибарәт еди *(мәсилән, «Лав.» 21-бап, 22:1-9ни көрүң)*.
6:2 **«һәйвәтлик макан»** — йәнә бир хил тәрҗимиси «туралғу-макан».

атамниң орнини бесип, Исраилниң тәхтигә олтардим; Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар-
ниң намиға атап бу өйни салдим. [11] Мән бу өйдә әһдә сандуғини қойдум; әһдә сандуғи
ичидә Пәрвәрдигарниң Исраиллар билән түзгән әһдә тахтилири бардур» деди.

Сулайман Исраил үчүн дуа қилиду

[12] Андин Сулайман Исраилниң барлиқ жамаитигә йүзлинип, Пәрвәрдигарниң қурбан-
гаһиниң алдида туруп қоллирини көтирип: — [13] (чүнки бая Сулайман мистин узунлуғи
бәш гәз, кәңлиги бәш гәз, егизлиги үч гәз келидиған бир пәштақ яситип, ташқириқи
һойлиниң оттурисиға жайлаштурған еди. У әнә шу пәштақ үстигә чиқип туруп, пүткүл
Исраил жамаити алдида жүкүнүп олтирип, асманға қарап ғуличини яйған еди) [14] — у
мундақ дуа қилди: — И Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар! Нә асманда нә зиминда Сәндәк
Худа йоқтур; Сениң алдиңда пүтүн қәлби билән маңидиған Өз қуллириң үчүн әһдәңдә
туруп өзгәрмәс муһәббитиңни көрситисән. [15] Чүнки Сән Өз қулуң атам Давутқа бәргән
вәдидә турдуң; Сән Өз ағзиң билән ейтқан сөзүңни мана бүгүнкидәк Өз қолуң билән
вужудқа чиқардиң. [16] Әнди һазир, и Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар, Өз қулуң атам Да-
вутқа: — «Әгәр сениң әвлатлириң өз йоллириға сәгәк болуп сән Мениң алдимда маңған-
дәк, қанунумға әмәл қилип маңсила, саңа әвладиңдин Исраилниң тәхтидә олтиридиған
бир зат кам болмайду» дәп бәргән вәдәңдә турғайсән. [17] Әнди һазир, и Исраилниң Худа-
си, Сән қулуң Давутқа ейтқан сөзлириң әмәлгә ашурулғай, дәп өтүнимән!
[18] Лекин Худа Өзи растла йәр йүзидә инсанлар билән макан қиламду? Мана, асманлар
билән асманларниң асмини Сени сиғдуралмайдиған йәрдә, мән ясиған бу өй қандақму
Сениң маканиң болалисун?! [19] Лекин и Пәрвәрдигар Худайим, қулуңниң дуа вә илтижа-
сиға қулақ селип, қулуңниң Саңа көтәргән нидаси вә тилигини аңлиғайсән. [20] Шуниң
билән Өз көзлириңни кечә-күндүз бу өйгә, йәни Сән: «Мениң намимни у йәрдә аян қи-
лимән» дәп ейтқан жайға кечә-күндүз тиккәйсән; Өз қулуңниң у жайға қарап қилған
дуасиға қулақ салғайсән. [21] Қулуң вә хәлқиң Исраил бу жайға қарап дуа қилған чағда,
уларниң илтижалириға қулақ селип, Өз маканиң қилған асманлардин туруп аңлиғай-
сән, аңлиғиниңда уларни кәчүргәйсән.
[22] Әгәр бириси өз хошнисиға гуна қилса вә шундақла ишниң раст-ялғанлиғини бекитиш
үчүн қәсәм ичкүзүлсә, бу қәсәм бу өйдики қурбангаһиңниң алдиға кәлсә, [23] Сән қәсәм-
ни асманда туруп аңлап, амал қилип Өз бәндилириң оттурисида һөкүм чиқарғайсән;
гунайи бар адәмниң гунайини өзигә қайтуруп, өз йолини өз бешиға яндуруп, гунасиз
адәмни ақлап өз адиллиғиға қарап униңға һәққини бәргәйсән.
[24] Өз хәлқиң Исраил Сениң алдиңда гуна қилғини үчүн дүшмәндин йеңилсә, яманлиғи-
дин қайтип бу өйдә туруп, намиңни етирап қилип саңа дуа билән илтижа қилса, [25] Сән
асманда аңлап, Өз хәлқиң Исраилниң гунайини кәчүрүп, уларни Сән ата-бовилириға вә
өзлиригә тәқдим қилған зиминға қайтуруп кәлгәйсән.
[26] Улар Саңа гуна қилғини үчүн асман етилип ямғур яғмайдиған қиливетилгән болса,
лекин улар бу жайға қарап Саңа дуа қилип намиңни етирап қилип, Сениң уларни қий-
инчилиққа салғиниң түпәйлидин өз гунайидин йенип товва қилса, [27] Сән асманда ту-
руп қулақ селип, қуллириңниң вә хәлқиң Исраилниң гунайини кәчүргәйсән; чүнки Сән
уларға меңиш керәк болған яхши йолни үгитисән вә Өз хәлқиңгә мирас қилип бәргән
зиминниң үстигә ямғур яғдурисән!

6:20 **«Өз қулуңниң у жайға қарап қилған дуаси»** — яки болмиса: «өз қулуңниң у жай тоғрисидики дуаси...»
6:22 **«Әгәр... ишниң раст-ялғанлиғини бекитиш үчүн қәсәм ичкүзүлсә...»** — бундақ қәсәм тоғрилиқ «Чөл.» 11:5-31ни көрүң. «Қәсәм бу өйдики қурбангаһниң алдиға кәлсә...» мүмкинчилиги барки, Исраилда мошундақ қәсәмләрни ичиш үчүн қурбангаһниң алдиға келиш керәк әмәс еди, пәқәт: «Худаниң қурбангаһи алдида қәсәм қилимәнки...» дегәндәк сөзләр ейтилған болса «нәқ қурбангаһ алдида турғандәк» һесаплинатти.

[28] Әгәр зиминда ачарчилиқ я ваба болса, я зираәтләр дан алмиса я һал чүшсә я уни чекәт-
киләр яки чекәткә личинкилири бесивалса, я дүшмәнләр уларниң зиминдики шәһәр-
лириниң қовуқлириға һуҗум қилип қоршивалса, я һәр қандақ апәт я кесәллик болса,
[29] ундақта барлиқ хәлқиң Исраил болсун, һәр қандақ киши болсун, өзигә кәлгән апәтни
вә өз дәрдини билип, қоллирини бу өйгә сунуп, мәйли қандақ дуа яки илтиҗа қилсун,
[30] әнди Сән туруватқан маканиң асманда туруп аңлап, кәчүрүм қилғайсән, Сән һәр бир
адәмниң қәлбини билгәчкә, өзиниң йоллирини өзигә яндурғайсән (чүнки Сәнла, пәқәт
Сәнла һәммә инсан балилириниң қәлблирини билгүчидурсән); [31] шундақ қилип, улар
Сән ата-бовилиримизға тәқдим қилған зиминда олтирип өмриниң һәммә күнлиридә
Сәндин қорқуп йоллириңда маңидиған болиду.
[32] Өз хәлқиң Исраилдин болмиған, Сениң улуқ намиң, қудрәтлик қолуң вә созған би-
лигиң түпәйлидин жирақ-жирақлардин кәлгән мусапир болса, у келип бу өй тәрәпкә
қарап дуа қилса, [33] Сән туруватқан маканиң болған асманларда униңға қулақ селип, у
мусапир Саңа нида қилип тилигининиң һәммисигә мувапиқ қилғайсән; шуниң билән
йәр йүзидики барлиқ әлләр намиңни тонуп йетип, Өз хәлқиң Исраилдәк Сәндин қорқи-
диған болуп, мән ясиған бу өйниң Сениң намиң билән аталғинини билиду.
[34] Әгәр Сениң хәлқиң Сениң тапшуруғуң билән дүшмини билән җәң қилишқа чиққанда,
Сән таллиған бу шәһәргә, шундақла мән намиңға атап ясиған бу өй тәрәпкә қарап Сән
Пәрвәрдигарға дуа қилса, [35] Сән асманларда туруп уларниң дуаси билән илтиҗасиға қу-
лақ селип, уларни нусрәткә eриштүргәйсән.
[36] Әгәр улар Саңа гуна садир қилған болса (чүнки гуна қилмайдиған һечкиши йоқтур)
Сән уларға ғәзәплинип, уларни дүшмәнлириниң қолиға тапшурған болсаң, булар улар-
ни жирақ-йеқинға, өз зиминиға сүргүн қилип елип барған болса, [37] лекин улар сүргүн
қилинған жутта әс-һошини тепип товва қилип, өзи сүргүн болған жутта Саңа: — Биз гуна
қилип, қәбиһликкә берилип Сәндин йүз өрүп кәттуқ, дәп йелинса, [38] — әгәр уларни сүр-
гүн қилғанларниң зиминида пүтүн қәлби вә пүтүн җенидин Сениң тәрипиңгә йенип,
Сән уларниң ата-бовилириға тәқдим қилған зиминға, Сән таллиған шәһәр тәрәпкә вә
мән намиңға атап ясиған бу өй тәрәпкә йүзини қилип дуа қилса, [39] Сән туруватқан мака-
ниң болған асманларда туруп уларниң дуаси вә илтиҗалирини аңлап улар үчүн һөкүм
чиқирип, Өз хәлқиңниң Саңа садир қилған гунайини кәчүрүм қилғайсән; [40] әнди и Ху-
дайим, Сәндин өтүнимән, бу йәрдә қилған дуаларға көзүң очуқ, қулиқиң диң болғай!
[41] Әнди орнуңдин турғин, и Пәрвәрдигар Худа,
Сән қудритиңниң ипадиси болған әһдә сандуғуң билән,
Өз арамгаһиңға киргәйсән!
Каһинлириң һәққанийлиқ билән кийдүрүлсун,
Мөмин бәндилириң яхшилиғиңдин шатлансун!
[42] И Пәрвәрдигар Худа, Өзүң мәсиһ қилғиниңниң йүзини яндурмиғайсән;
Қулуң Давутқа көрсәткән өзгәрмәс муһәббитиңни есиңдә тутқайсән!».

Сулайман ибадәтханини Худаға беғишлайду

7 [1] Сулайман дуасини түгитишигила, асмандин от чүшүп көйдүрмә қурбанлиқ
һәмдә башқа қурбанлиқларни қоймай көйдүрүвәтти; Пәрвәрдигарниң шан-шәриви

6:33 **«бу өйниң Сениң намиң билән аталғини»** — бу ибарә Худаниң ибадәтханиси тоғрилиқ «бу өй Мениңкидур» вә «бу өйдә Мениң ким екәнлигим аян қилиниду» дегәндәк икки мәхситини көрситиду.
6:42 **«Өзүң мәсиһ қилғиниң»** — бу, бәлким Давутниң әвлади болған Сулайман падишаниң өзи үчүн қилған дуаси. Худаниң «мәсиһ қилғини» тоғрилиқ «Зәбур» 2-күй вә изаһатларни көрүң. **«қулуң Давутқа көрсәткән өзгәрмәс муһәббитиң»** — шүбһисизки, бу ибарә Худаниң Давутқа қилған барлиқ вәдилирини өз ичигә алиду.

өйни толдурди. [2] Пәрвәрдигарниң шан-шәриви өйни толдурувәткәчкә, каһинлар
Пәрвәрдигарниң өйигә кирәлмиди. [3] От чүшкәнлигини вә Пәрвәрдигарниң шан-шәриви
өйниң үстидә тохтиғанлиғини көрүп, Исраилларниң һәммиси таш ятқузулған мәйданда
жүкүнүп баш уруп: «Пәрвәрдигар меһривандур, Униң өзгәрмәс муһәббити мәңгүгичә
туриду!» дәп Пәрвәрдигарға ибадәт қилип тәшәккүр-мәдһийә оқушти. [4] Падиша вә пүткүл
хәлиқ Пәрвәрдигарниң алдида қурбанлиқлирини сунди. [5] Сулайман падиша жигирмә
икки миң кала, бир йүз жигирмә миң қойни қурбанлиқ қилип сунди. Шундақ қилип
падиша вә пүткүл хәлиқ Худаниң өйини Худаға беғишлиди. [6] Каһинлар вә шундақла
Пәрвәрдигарға атиған сазларни тутқан Лавийлар өз орунлирида туратти (падиша Давут
бу сазларни Пәрвәрдигарниң мәдһийисидә ишләткили ясиған еди, у Пәрвәрдигарға:
«Униң өзгәрмәс муһәббити әбәткичидур» дәп мәдһийә оқуғинида уларни ишлитәтти);
каһинлар Лавийларниң удулида туруп канай челишатти; Исраилларниң һәммиси шу
йәрдә өрә турушқан еди.
[7] Сулайман Пәрвәрдигарниң өйиниң алдидики һойлисиниң оттурисини айрип муқәд-
дәс қилип, у йәрдә көйдүрмә қурбанлиқлар вә енақлиқ қурбанлиқлириниң яғлирини
сунди; чүнки Сулайман ясатқан мис қурбангаһ көйдүрмә қурбанлиқлар, аш һәдийили-
ри вә қурбанлиқларниң яғлирини қобул қилишқа кичик кәлди. [8] Шуниң билән у вақитта
Сулайман вә униң билән болған пүтүн Исраил, йәни Хамат райониға кириш еғизидин
тартип Мисир еқиниғичә һәммә йәрләрдин кәлгән зор бир җамаәт һейт өткүзди. [9] Сәк-
кизинчи күни улар тәнтәнилик бир ибадәт жиғилиши өткүзди; улар йәттә күн қурбан-
гаһни Худаға атап беғишлиған еди андин улар йәнә йәттә күн һейт өткүзди. [10] Йәттин-
чи айниң жигирмә үчинчи күни падиша хәлиқни өз өй-чедирлиригә қайтурди; улар
Пәрвәрдигарниң Давутқа, Сулайманға вә Өз хәлқи Исраилға қилған яхшилиқлири үчүн
қәлбидә шат-хурам болуп қайтип кәтти.

[11] Шундақ қилип Сулайман Пәрвәрдигарниң өйини вә падишаниң ордисини ясап пүт-
түрди. Сулайманниң көңлигә Пәрвәрдигарниң өйидә вә өзиниң ордисида немә қилиш
кәлгән болса, шу ишларниң һәммиси оңушлуқ пүтти.

Пәрвәрдигар Сулайманға вәдә һәм агаһ бериду

1Пад. 9:1-9

[12] Андин Пәрвәрдигар кечидә Сулайманға аян болуп униңға: «Мән сениң дуайиңни аң-
лидим вә Өзүмгиму бу җайни «қурбанлиқ өйи» болушқа таллидим. [13] Әгәр Мән асман-
ни ямғур яғмайдиған қилип етивәтсәм яки чекәткиләргә зиминдики мәһсулатларни
йәп ташлашни буйрусам вә яки хәлқим арисиға ваба тарқитивәтсәм, [14] шу чағда намим
билән аталған бу хәлқим өзини кәмтәр тутуп, дуа қилип йүзүмни изләп, рәзил йол-
лиридин янса, Мән асманда туруп аңлап, уларниң гунайини кәчүримән вә зиминини
сақайтимән. [15] Әнди бу йәрдә қилинған дуаларға Мениң көзлирим очуқ вә қулақлирим
диң болиду. [16] Мән әнди намим мәңгү бу йәрдә аян қилинсун дәп бу өйни таллап, уни
Өзүмгә муқәддәс қилдим; көзүмму, қәлбимму һемишә шу йәрдә болиду.
[17] Сән болсаң, атаң Давутниң алдимда маңғинидәк сәнму саңа буйруғинимниң һәм-
мисигә мувапиқ әмәл қилиш үчүн бәлгүлимилирим вә һөкүмлиримни тутуп алдимда

7:8 **«Хамат райониға кириш еғизидин тартип...»** — яки «Либо-Хаматтин тартип...».
7:9 **«... Йәнә йәттә күн һейт өткүзди»** — «кәпиләр һейти» бекитилгән вақит йәттә күн еди. Исраиллар мошу вақитқа йәнә йәттә күн қошти.
7:11 **«орда»** — бу айәттә «өй» дегән сөз билән ипадилиниду.
7:14 ***...уларниң зиминини сақайтимән*** — мошу дегәнлик Худаниң қәһәтчилик, чекәткиләр вә вабалар йәткүзгән зиянни әслигә кәлтүрүшини көрситиду.

маңсаң, [18] Мән әнди атаң Давутқа: «Исраилниң тәхтидә саңа әвладиңдин олтиришқа
бир зат кам болмайду» дәп әһдә қилғинимдәк, Мән сениң падишалиқ тәхтиңни Исра-
илниң үстидә мәһкәм қилимән. [19] Бирақ әгәр силәр Мениңдин йүз өрүп, Мән силәрниң
алдиңларда җакалиған бәлгүлимилирим вә әмирлиримни ташлап, башқа илаһларниң
қуллуғиға кирип чоқунсаңлар, [20] шу чағда Мән Исраилни уларға тәқдим қилған зими-
нидин жулуп ташлаймән; вә Өз намимни көрситишкә Өзүмгә муқәддәс қилған бу өйни
нәзиримдин ташлаймән вә Исраилни һәммә хәлиқләр арисида сөз-чөчәк вә тапа-тәни-
ниң объекти қилимән; [21] бу өй гәрчә һазир улуқ болсиму, шу заманда униңдин өткән-
ләрниң һәммиси қаттиқ һәйран қилишип: «Пәрвәрдигар бу зиминға вә бу өйгә немишкә
шундақ қилғанду?» дәп сорайду. [22] Кишиләр: — Чүнки зиминдики хәлиқләр ата-бовили-
риниң Худаси, йәни уларни Мисир зиминидин чиқарған Пәрвәрдигарни ташлап, өзли-
рини башқа иларһларға бағлап, уларға сәҗдә қилип қуллуғида болғанлиғи үчүн, У бу
пүткүл күлпәтни уларниң бешиға чүшүрүпту, дәп җавап бериду.

Қурулушлар вә сода-сетиқлар

1Пад. 9:10-28

8 [1] Шундақ болдики, жигирмә жил өтүп, Сулайман Пәрвәрдигарниң өйи билән
падишаниң өйини ясап болғандин кейин, [2] у Һирам өзигә соға қилған шәһәрләрни
қайтидин қуруп чиқти; Исраиллар шу йәрдә олтирақлашти.
[3] Сулайман Хамат-Зобаһ шәһиригә берип уни ишғал қилди.
[4] У йәнә чөлдики Тадморни вә өзиниң Хаматта қурған барлиқ ғәзнә шәһәрлирини йәнә
оңшитип қурди. [5] У йәнә Үстүнки Бәйт-Һорон билән Астинқи Бәйт-Һоронни сепил, бал-
дақлиқ қовуқлири болған қорғанлиқ шәһәрләргә айландурди; [6] Баалатни, шундақла
өзигә хас һәммә ғәзнә шәһәрлирини, «җәң һарвуси шәһәрлири»ни, атлиқларни орун-
лаштурған шәһәрләрни вә Йерусалимда, Ливанда вә өзи сорайдиған барлиқ зиминда
халиқинини бена қилди.
[7] Исраилдин болмиған Һиттийлар, Аморийлар, Пәриззийләр, Һивийлар вә Йәбусий-
лардин Исраил зиминида қелип қалғанларниң һәммисини болса, [8] Сулайман буларни,
йәни Исраиллар пүтүнләй йоқатмиған әлләрниң қалған әвлатлирини қуллуқ һашарға
тутти. Улар бүгүнки күнгичә шундақ болуп кәлди. [9] Лекин Исраиллардин Сулайман өз
ишлири үчүн һеч кимни қул қилмай, бәлки уларни ләшкәр, һөкүмдар-әмәлдар, һар-
ву билән атлиқларниң сәрдарлири қилди. [10] Булардин падиша Сулайманниң ишлигү-
чиләрниң үстигә қойған чоң назарәтчилири болуп, икки йүз әллик еди.
[11] Сулайман Пирәвнниң қизини «Давутниң шәһири»дин өзи униңға салдурған ордиға
әкәлтүрди; чүнки у: «Аялимниң Исраил падишаси Давутниң ордисида туруши мувапиқ
әмәс; чүнки Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғи барғанлиғи җайларниң һәммиси муқәд-
дәстур», — деди.

7:21 **«бу өй гәрчә һазир улуқ болсиму...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «бу өй бир харабә болиду,...»

8:2 **«Һирам»** — яки «Һурам», йәни Турниң падишаси.

8:8 **«Исраиллар пүтүнләй йоқатмиған әлләр...»** — бу вақиәләр Йәшуа пәйғәмбәр заманида болған. Тәвраттики «Йәшуа»ни көрүң. Мошу һашарчилар 13:5-16да хатириләнгәнләрдин башқа һашарчилар болса керәк еди. **«улар бүгүнки күнгичә шундақ болуп кәлди»** — бу сөз Исраиллар техи өз вәтинидә турған вақтида хатириләнгән, әлвәттә.

8:10 **«чоң назарәтчилири... Икки йүз әлликИди»** — «1Пад.» 9:23дә бу сан бәш йүз әллик дейилиду. Бәлки бу санлар башқа-башқа вақиттики әһвалларни көрситиши мүмкин.

8:11 **«Сулайман Пирәвнниң қизини ... өзи униңға салдурған ордиға әкәлтүрди; чүнки у: «Аялимниң Исраил падишаси Давутниң ордисида туруши мувапиқ әмәс»** — униң шундақ орунлаштурушиниң сәвәви, Пирәвнниң қизи Йәһудий болмиғачқа вә бәлким Пәрвәрдигардин қорқмиғанлиғи үчүн еди.

[12] Сулайман бу чағда Пәрвәрдигарниң қурбангаһида, йәни муқәддәс җайниң айвининиң
алдиға салдурған қурбангаһта Пәрвәрдигарға атап көйдүрмә қурбанлиқ тәқдим қилат-
ти; [13] — йәни Муса пәйғәмбәрниң тапшуруғи бойичә, һәр күни, шабат күнлиридә, айниң
биринчи күнлиридә вә һәр жилда үч қетим өткүзүлидиған алаһидә һейт күнлиридә —
«петир нан һейти», «һәптиләр һейти» вә «кәпиләр һейти»дики күнләрдә бекитилгән
бурчлуқ қурбанлиқларни қилатти. [14] Сулайман йәнә атиси Давутниң бәлгүләп бәргини
бойичә каһинларниң хизмәтлириниң вә Лавийларниң бурчлириниң ада қилиниши
үчүн нөвәт-гуруппиларни бекитти; Лавийларниң һәр күни мәдһийә оқуш вә каһинлар-
ниң алдида хизмәтләрни ада қилиш бурчи бар еди. Сулайман йәнә дәрвазивәнләрни
нөвити бойичә һәр дәрвазиниң хизмитини қилишқа бекитти; чүнки Худаниң адими Да-
вутниң буйруғи шундақ еди. [15] Каһин-лавийлар падишаниң каһинларға вә Лавийларға
буйруғанлиридин, мәйли қандақ иш болсун яки ғәзниләргә даир иш болсун һеч баш
тартмайтти.
[16] Пәрвәрдигарниң өйини селишта, өй ули селинған күндин тартип пүткичә Сулайман-
ниң барлиқ қурулуш ишлири пухта тамамланди. Шундақ қилип Пәрвәрдигарниң өйи
пүтти.
[17] Андин Сулайман Едом зиминида Қизил деңиз бойидики Әзион-Гәбәргә вә Елатқа қа-
рап маңди. [18] Һурам падиша өз хизмәткарлири арқилиқ кемиләр вә деңиз йоллириға
пишшиқ адәмлирини Сулайманниң йениға әвәтти. Улар Сулайманниң хизмәткарлири
билән биллә Офирға берип, у йәрдин төрт йүз әллик талант алтун елип, уни падиша
Сулайманниң қешиға йәткүзүп кәлди.

Шебаниң аял падишаси даналиқни издәп келиду

1Пад. 10:1-3

9 [1] Шебаниң аял падишаси болса Сулайманниң даңқ-шөһритини аңлап, уни қийин
чигиш-соаллар билән синиғили Йерусалимға кәлди. У хушбуй буюмлар, интайин
тола алтун вә яқут-гөһәрләр артилған төгиләрни елип, чоң дәбдәбә билән кәлди.
Сулайманниң қешиға кәлгәндә өз көңлигә пүккән һәммә иш тоғрилиқ униң билән
сөзләшти. [2] Сулайман униң һәммә сориғанлириға җавап бәрди. Һеч немә Сулайманға
қараңғу әмәс еди, бәлки һәммисидә униңға җавап бәрди.
[3] Шебаниң аял падишаси Сулайманниң даналиғиға, ясиған орда-сарайға, [4] дәстихандики
таамларға, әмәлдарларниң қатар-қатар олтиришлириға, хизмәткарлириниң қатар-қа-
тар турушлириға, уларниң кийгән кийимлиригә, униң сақийлири вә уларниң кийгән
кийимлиригә вә униң Пәрвәрдигарниң өйидә атап сунған көйдүрмә қурбанлиқлириға
қарап, үни ичигә чүшүп кәтти.
[5] У падишаға: — Мән өз жутумда силиниң ишлири вә даналиқлири тоғрисида аңлиған
хәвәр раст екән; [6] амма мән келип өз көзлирим билән көрмигичә бу сөзләргә ишәнми-
гән едим; вә мана, мән һәтта йериминиму аңлимиған екәнмән; силиниң даналиқлири
билән бәрикәт-баяшатлиқлири мән аңлиған хәвәрдин зиядә екән. [7] Силиниң адәмлири
немидегән бәхитлик-һә! Һемишә силиниң алдилирида туруп даналиқлирини аңлай-

8:13 **«петир нан һейти»** — йәнә «өтүп кетиш һейти» яки «пасха һейти» дәп атилиду. Әмәлийәттә «өтүп кетиш һейти» «петир нан һейти»ниң биринчи күнидила өткүзүлиду. **«кәпиләр һейти»** — «һәптиләр һейти» — йәни «дәсләпки һосул һейти» дәп атилиду.

8:18 **«төрт йүз әллик талант алтун»** — 450 талант бәлким 15 тонна еди. **«Һурам өз хизмәткарлири арқилиқ кемиләр вә деңиз йоллириға пишшиқ адәмлирини Сулайманниң йениға әвәтти. Улар ... Офирға берип, у йәрдин ... алтун елип, уни падиша Сулайманниң қешиға йәткүзүп кәлди»** — Һурамниң кемилири бәлким жуқурида 17-айәттә тилға елинған Әзион-Гәбәр вә Елат дегән портларға берип-келәтти.

9:4 **«үни ичигә чүшүп кәтти»** — ибраний тилида «униңда роһ қалмиди». Демәк, интайин һәйран қалди.

диған бу хизмәткарлири нәқәдәр бәхитликтур! [8] Силидин сөйүнгән, силини өзи үчүн
Исраилниң тәхтигә олтарғузған Пәрвәрдигар Худалири мубарәктур! Худалири Исра-
илға бағлиған муһәббити үчүн, уларни мәңгү мәзмут турсун дәп У силини тоғра һөкүм
вә адаләт сүргили улар үстигә падиша қилди, деди.
[9] У падишаға бир йүз жигирмә талант алтун, интайин көп хушбуй буюмлар вә
яқут-гөһәрләрни соға қилди. Шебаниң аял падишаси Сулайман падишаға сунған шунчә
зор миқдардики хушбуй буюмлар шуниңдин кейин һеч көрүнгән әмәс [10] (Офирдин ал-
тунларни әпкелидиған Һурамниң хизмәткарлири вә Сулайманниң хизмәткарлири йәнә
интайин зор миқдардики сәндәл яғичини вә яқут-гөһәрләрниму елип кәлди. [11] Падиша
сәндәл яғичидин Пәрвәрдигарниң өйи үчүн вә падишаниң ордиси үчүн пәләмпәйләр
ясап һәм нәғмә-навачилар үчүн чилтарлар вә сазларни шуниңдин ясатти. Шундақ есил
сәндәл яғичи Йәһуда зиминида бу вақитқичә һеч көрүлүп бақмиған еди). [12] Сулайман
падиша Шебаниң аял падишасиға униң өзигә қилған соғилиридин ашуруп соға тутти,
аял падишаниң көңли тартқан һәммини — немә сориса, шуни бәрди; андин у хизмәт-
карлири билән йолға чиқип өз жутиға қайтип кәтти.

Сулайманниң байлиқлири

1Пад. 10:14-29

[13] Сулайманға һәр жили кәлтүрүлгән алтунниң өзи алтә йүз атмиш алтә талант еди. [14] Бу
киримдин башқа, оқәтчи-тижарәтчиләр, барлиқ Әрәбийә падишалири вә өз зиминиди-
ки әмәлдарларму алтун-күмүчләрни елип Сулайманға тапшуратти.
[15] Сулайман падиша икки йүз чоң сипарни соқтурди вә һәр сипарға алтә йүз шәкәл алтун
кәтти . [16] Шундақла үч йүз қалқанни япилақланған алтундин ясиди; һәр бир қалқанни
ясашқа үч йүз шәкәл алтун ишлитилди; падиша уларни «Ливан ормини сарийи»ға есип
қойди.
[17] Падиша пил чишлиридин чоң бир тәхт ясап, уни сап алтун билән қаплатти. [18] Тәхтниң
алтә қәвәтлик пәләмпийи бар еди, униң бир алтун путпәриси тәхт билән тутишип ту-
ратти; орундуқниң икки йенида таянғучиси бар еди, һәр бир таянғучниң йенида бир-
дин өрә турған ширниң һәйкили бар еди. [19] Алтә қәвәтлик пәләмпәйниң үстидә, оң вә
сол тәрипидә өрә турған он икки ширниң һәйкили болуп, һәр бир басқучниң оң-сол
тәрипидә бирдин бар еди; башқа һеч қандақ әлдә униңға охшаш ясалғини йоқ еди.
[20] Сулайман падишаниң барлиқ жам-піялилири алтундин ясалған; «Ливан ормини Са-
райи»дики барлиқ қача-қучилар тавланған алтундин ясалған; Сулайманниң күнлиридә
күмүч һеч немә һесаплинатти. [21] Чүнки падишаниң кемилири Һурамниң хизмәткарли-
ри билән биллә Таршишқа берип туратти; «Таршиш кемә»ләр һәр үч жилда бир қетим
келип алтун-күмүч, пил чишлири, маймунлар вә тозларни әкеләтти.
[22] Сулайман падиша йәр йүзидики барлиқ падишалардин байлиқта вә даналиқта үстүн
еди. [23] Худаниң Сулайманниң көңлигә салған даналиқини аңлаш үчүн йәр йүзидики
барлиқ падишалар униң билән дидарлишиш арзуси билән келәтти; [24] кәлгәнләрниң

9:11 **«шундақ есил сәндәл яғичи»** — яки «ундақ сазлар».
9:13 **«алтә йүз атмиш алтә талант»** — 666 талант, 22 тонна.
9:15 **«алтә йүз шәкәл»** — 600 шәкәл бәлким 7 килограмға йеқин.
9:16 **«үч йүз шәкәл»** — 300 шәкәл бәлким 3.5 килограмға йеқин. **«Ливан ормини сарийи»** — Сулайманниң ордисиниң «Ливан ормини сарийи» дәп атилишиниң сәвәви униң қурулушида Ливандин кәлтүрүлгән чирайлиқ кедир яғачлирини көп ишләткәнликтин болған еди. Орда ичидә «кедир яғичи түврүгидин төрт қатар» болғини үчүн «ормандәк» көрүнгән болса керәк.
9:21 **«Таршиш** — «Таршиш» дегән исим Испанийә, шималий Африқа яки Британнийәни яки үчиниң һәммисини көрситиду. **«Таршиш кемә»** — бәлким Таршиш дегән портқа берип келиш сәпиригә чидамлиқ болған кемини көрситәтти.

һәммиси өз соғитини елип келәтти; йәни күмүч қача-қучилар, алтун қача-қучилар, кийим-кечәкләр, дубулға-савутлар, тетитқулар, атлар вә қечирларни елип келәтти. Һәр жили улар бәлгүлик миқдарда шундақ қилатти.
[25] Вә Сулайманниң җәң һарвусиға қатидиған атлири үчүн төрт миң еғили бар еди, шуниңдәк он икки миң атлиқ әскири бар еди; у уларни «җәң һарвуси шәһәрлири»гә вә
өзи туридиған Йерусалимға орунлаштурди. [26] Сулайман Әфрат дәриясидин Филистийә
зиминиғичә таки Мисирниң чегарисиға қәдәр болған барлиқ падишалиқлар үстидин
һөкүмранлиқ қилди. [27] Падиша Йерусалимда күмүчни таштәк көп, кедир дәрәқлирини
җәнубий түзләңликтики үҗмә дәрәқлиригә охшаш нурғун қилди. [28] Кишиләр атларни
Мисирдин вә һәр қайси жутлардин Сулайманға йәткүзүп берип туратти.

[29] Сулайманниң башқа әмәллири баштин ахириғичә «Натан пәйғәмбәрниң баянлири», «Шилоһлуқ Ахияһниң бишарити», шундақла Нибатниң оғли Йәробоамтоғрилиқ «Алдин көргүчи Иддо көргән аламәт көрүнүшләр» дегән китапларға пүтүлгән әмәсмиди?
[30] Сулайман Йерусалимда туруп пүтүн Исраилниң үстидин қириқ жил сәлтәнәт қилди.
[31] Сулайман ата-бовилири арисида ухлиди; халайиқ уни атиси Давутниң шәһиридә дәпнә қилди; униң оғли Рәһобоам униң орниға падиша болди.

Исраил иккигә бөлүнүп кетиду — шималий қәбилиләр Рәһобоамға қарши чиқиду

1Пад. 12:1-24

10 [1] Рәһобоам Шәқәмгә барди; чүнки пүткүл Исраил уни падиша тиклигили Шәқәмгә
кәлгән еди. [2] Нибатниң оғли Йәробоам шу ишни аңлиғанда шундақ болдики, Мисирдин қайтип кәлди (чүнки у Сулайман падишадин қечип Мисирда туруватати).
[3] Әнди халайиқ адәм әвәтип уни чақиртип кәлди. Шуниң билән Йәробоам вә пүткүл Исраил келип Рәһобоамға: —
[4] Силиниң атилири бойнимизға салған боюнтуруғини еғир қилди. Сили әнди атилириниң бизгә қойған қаттиқ тәләплири билән еғир боюнтуруғини йеникләтип бәрсилә, силиниң хизмәтлиридә болимиз, дейишти.
[5] У уларға: — Һазирчә қайтип үч күндин кейин андин қешимға йәнә келиңлар, деди.
Шуниң билән хәлиқ тарилип кәтти. [6] Рәһобоам падиша өз атиси Сулайман һаят вақтида униң хизмитидә турған мойсипитлардин мәслиһәт сорап: — Бу хәлиққә беридиған җававим тоғрисида немә мәслиһәт көрситисиләр? — деди.
[7] Улар униңға: — Әгәр сили разилиқ билән бүгүн бу хәлиқни хуш қилип уларға меһриван муамилә көрситип, уларға яхши сөзләр билән җавап қилсила, улар силиниң барлиқ күнлиридә хизмәтлиридә болиду, деди.
[8] Лекин у мойсипитларниң көрсәткән мәслиһәтини қайрип қоюп, өзи билән чоң болған,

9:24 **«тетитқулар»** — яки «хушбуй буюмлар».
9:25 **«җәң һарвусиға қатидиған атлири үчүн төрт миң еғил»** — яки «атлар үчүн төрт миң еғили, җәң һарвулири вә...». **«он икки миң атлиқ әскири»** — яки пәқәт «он икки миң атлири».
9:27 **«кедир дәрәқлири»** — яки «кедир яғичи». Лекин бизниңчә Сулайман кедир яғичини ишлитипла қалмай, шу чирайлиқ дәрәқләрдин Йерусалим әтрапиға көп тиктүрди («Топ.» 2:5ни көрүң). **«җәнубий түзләңлик»** — ибраний тилида «Шәфәлаһ» — бу йәр исми.
9:29 **«Натан пәйғәмбәрниң баянлири», «Шилоһлуқ Ахияһниң бишарити» вә «Алдин көргүчи Иддо көргән аламәт көрүнүшләр»** — мошу үч китаптин һазир хәвиримиз йоқ.
9:29 1Пад. 11:41-43
9:31 **«Сулайман... ата-бовилири арисида ухлиди»** — мошу ибарә вә униңға охшап кетидиған ибариләр үстидә «Падишаһлар»дики «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

алдида хизмитидә болуватқан яшлардин мәслиһәт сорап [9] уларға: — Маңа «Силиниң
атилири бизгә салған боюнтуруқни йеникләткәйла» дәп тилигән бу хәлиққә жавап бе-
ришимиз тоғрилиқ қандақ мәслиһәт берисиләр? — деди. [10] Униң билән чоң болған бу
яшлар униңға: — «Силиниң атилири боюнтуруғимизни еғир қилди, әнди сили уни биз-
гә йеник қилғайла» дәп ейтқан бу хәлиққә сөз қилип: — «Мениң чимчилақ бармиғим
атамниң белидин томрақтур. [11] Атам силәргә еғир боюнтуруқни салған, лекин мән бо-
юнтуруғуңларни техиму еғир қилимән. Атам силәргә қамчилар билән тәнбиһ-тәрбийә
бәргән болса мән силәргә «чаянлиқ қамчилар» билән тәнбиһ-тәрбийә беримән», дегәй-
ла, — деди.
[12] Рәһобоам падиша уларға: «Үч күндин кейин андин қешимға йәнә келиңлар» дегини-
дәк, Йәробоам вә барлиқ хәлиқ үчинчи күни униң қешиға кәлди. [13] Рәһобоам падиша
мойсипитларниң мәслиһәтини ташлап көпчиликкә қаттиқлиқ билән жавап бәрди. [14] У
яшларниң мәслиһәти бойичә уларға: — Атам силәргә еғир боюнтуруқни салған, лекин
мән уни техиму еғир қилимән. Атам силәргә қамчилар билән тәнбиһ бәргән болса мән
силәргә «чаянлиқ қамчилар» билән тәнбиһ-тәрбийә беримән, деди.
[15] Шуниң билән падиша хәлиқниң сөзини аңлимиди. Бу иш Худа тәрипидин болған; чүн-
ки буниң билән Пәрвәрдигарниң Шилоһлуқ Ахияһниң вастисидә Нибатниң оғли Йәро-
боамға ейтқан сөзи әмәлгә ашурулидиған болди.
[16] Пүткүл Исраил падишаниң уларниң сөзигә қулақ салмиғинини көргәндә хәлиқ пади-
шаға жавап берип: — Давуттин бизгә немә несивә бар? Йәссәниң оғлида бизниң һеч ми-
расимиз йоқтур! Һәр бириңлар өз өй-чедирлириңларға қайтиңлар, и Исраил! И Давут,
сән өз җәмәтиңгила егә бол — деди. Шуниң билән Исраиллар өз өй-чедирлириға қайтип
кетишти.
[17] Амма Йәһуда шәһәрлиридә олтарған Исраилларға болса, Йәробоам уларниң үстигә
һөкүм сүрди. [18] Рәһобоам падиша баж-алван беги Адорамни Исраилларға әвәтти, лекин
пүткүл Исраил уни чалма-кесәк қилип өлтүрди. У чағда Рәһобоам падиша алдирап, өзи-
ниң җәң һарвусиға чиқип, Йерусалимға тикивәтти. [19] Шу тәриқидә Исраил Давутниң
җәмәтидин йүз өрүп, бүгүнгә қәдәр униңға қарши чиқип кәлди.

Рәһобоамниң ишлири

11 [1] Рәһобоам Йерусалимға келип, Исраил билән җәң қилип падишалиқни өзигә
қайтуруп әкилиш үчүн Йәһуда билән Бинямин җәмәтидин бир йүз сәксән миң
хилланған җәңгивар әскәрни топлиди. [2] Лекин Худаниң сөзи Худаниң адими Шемаяға
келип мундақ дегәндә: —
[3] «Йәһуданиң падишаси, Сулайманниң оғли Рәһобоамға, Йәһуда билән Бинyaминдики
Исраилларға сөз қилип: —
[4] «Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Һуҗумға чиқмаңлар, қериндашлириңлар билән җәң
қилмаңлар; һәр бириңлар өз өйүңларға қайтип кетиңлар; чүнки бу иш Мәндиндур», де-
гин».

10:11 **«чаянлиқ қамчилар»** — яки болмиса «чаянлар» дегәнниң немә екәнлиги һазир мәлум әмәс, һеч болмиғанда падишаниң интайин қаттиқ муамилисини көрситиду, әлвәттә.
10:16 **«өй-чедирлириға қайтип кетишти»** — «ибраний тилида «өз чедирлириға қайтип кетишти».
10:17 **«Йәһуда шәһәрлиридә олтарған Исраиллар»** — буларниң көпинчиси Йәһуда вә Бинямин қәбилилиридин болған, әлвәттә. Башқа қәбилидикиләрмй болуши мүмкин.
10:19 **«Исраил»** — бу тарихта мошу йәрдин башлап адәттә «шималий падишалиқ», йәни «он қәбилә»ни көрситиду.
11:3 **«Йәһуда билән Биняминдики Исраиллар»** — бәлким Йәһуда қәбилисидикиләр, Бинямин қәбилисидикиләр *(өзлирини «Исраиллар» дәп һесаплиған, әлвәттә)* һәм Йәһуда вә Бинямин жутлирида турушлуқ башқа қәбилиләрдин кәлгән Исраилларни көрсәтсә керәк.

Вә улар Пәрвәрдигарниң сөзлиригә қулақ салди, Йәробоамға һуҗум қилиштин янди.
[5] Рәһобоам Йерусалимда туратти, вә Йәһудада қорғанлиқ шәһәрләрни салғузған еди.
[6] У Бәйт-Ләһәм, Етам, Тәкоа, [7] Бәйт-Зур, Сокоһ, Адуллам, [8] Гат, Марәшаһ, Зиф, [9] Адорай-
им, Лақиш, Азикаһ, [10] Зораһ, Айҗалон, Һебронни ясатти; буларниң һәммиси қорғанлиқ
шәһәрләр болуп, Йәһуда вә Биняминниң зиминида еди. [11] У барлиқ қәлъә-қорғанларни
мустәһкәмлиди вә уларда сәрдарларни тайинлиди, запас ашлиқ, май вә шарапларни
тәйярлиди. [12] У йәнә һәр қайси шәһәрләрни көплигән қалқан вә нәйзиләр билән қурал-
ландуруп, аламәт мустәһкәмливәтти. Йәһуда билән Бинямин униң тәрипидә туратти.
[13] Пүткүл Исраилда туруватқан каһинлар билән Лавийлар қайси жутта болмисун униң
тәрипидә туратти. [14] Чүнки Йәробоам билән униң оғуллири Лавийларни чәткә қеқип,
уларниң Пәрвәрдигарниң хизмитидә болуп каһинлиқ өткүзүшини чәклигәнлиги үчүн,
улар өзлириниң отлақлири вә мал-мүлкини ташлап Йәһуда зиминға вә Йерусалимға
келишкән еди [15] (чүнки Йәробоам «жуқури жайлар»дики хизмәт үчүн «текә илаһлири»
вә өзи ясиған мозай мәбудлириниң қуллуғида болушқа өзи үчүн каһинларни тайин-
лиған еди). [16] Вә бу Лавийларға әгишип, Исраилниң һәммә қәбилилиридин көңлидә
Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарни сеғинип-издәшкә ирадә тиклигәнләр ата-бовили-
риниң Худаси болған Пәрвәрдигарға қурбанлиқ қилиш үчүн Йерусалимға келишти.
[17] Шундақ қилип улар Йәһуда падишалиғиниң күчини ашуруп, Сулайманниң оғли Рәһо-
боамни үч жил күчләндүрди; чүнки Йәһудадикиләр үч жил Давутниң вә Сулайманниң
йолида маңған еди.
[18] Рәһобоам Маһалатни әмригә алди. Маһалат Давутниң оғли Йәримотниң қизи; униң
аниси Йәссәниң оғли Елиабниң қизи Абиһайил еди. [19] Маһалаттин Рәһобоамға Йәуш,
Шемария вә Заһам дегән оғуллар төрәлди. [20] Кейинки вақитларда Рәһобоам йәнә Абша-
ломниң нәврә қизи Маакаһни әмригә алди; у униңға Абия, Аттай, Зиза вә Шеломитларни
туғуп бәрди. [21] Рәһобоам Абшаломниң нәврә қизи Маакаһни әмригә алған барлиқ аялли-
ри вә кенизәклиридин бәкрәк сөйәтти; чүнки у җәмий он сәккиз аял вә атмиш кенизәк-
ни әмригә алған; у җәмий жигирмә сәккиз оғул, атмиш қиз пәрзәнт көргән. [22] Рәһобоам
Маакаһдин болған оғли Абияни қериндашлири ичидә һәммидин чоң шаһзадә қилип
тиклиди, чүнки у уни падишалиққа варис қилмақчи еди. [23] Рәһобоам ақиланилик билән
иш көрүп, оғуллирини Йәһуданиң барлиқ зиминлири вә Биняминниң барлиқ зиминли-
ридики барлиқ қорғанлиқ шәһәрләргә орунлаштуруп, уларни наһайити көп запас озуқ-
түлүк билән тәминлиди; у йәнә уларға нурғун хотун елип бәрди.

Рәһобоам Пәрвәрдигарға йүз өрийду

1Пад. 14:21-31

12 [1] Рәһобоамниң падишалиғи мустәһкәм болғанда, шундақла күчәйгәндә,
шундақ болдики, у Пәрвәрдигарниң қанун-әһкамлирини тәрк қилди вә пүткүл

11:10 **«Зораһ»** — яки «Зореаһ».
11:11 **«барлиқ қәлъә-қорғанлар»** — бәлким жуқурида тилға елинған шәһәрләрни, болмиса улардин айрим туридиған қәлъә-қорғанларни көрситиду.
11:12 **«униң тәрипидә туратти»** — яки «униңға тәвә еди».
11:15 **«жуқури жайлар»** — Тәвраттики «Қан.» 12:5-14дә вә башқа мунасивәтлик йәрләрдә, Худа Исраилларға: Бириси Маңа атап қурбанлиқ қилса, пәқәт «Өзүм таллиған жай»да қурбанлиқ қилсун, дәп тапилайду. Исраилниң тарихида Худа мошундақ қурбанлиқ қилидиған бир нәччә жайни бекиткән еди *(бир вақитта пәқәт бирла жайни бекиткән еди)*. Бирақ Исраиллар бәлким өз қолайлиғини көзләп *(вә бәлким бутпәрәсләрниң иш-һәрикәтлирини дорап)* Худаниң әмрини нәзиридин сақит қилип тағ чоққилири қатарлиқ жуқури жайларда Худаға ибадәт қилип қурбанлиқ қилған. Буниң шундақ бир хәтири бар едики, улар әтрапидики бутпәрәсләрниң тәсирини қобул қилип, шу йәрдә һәр хил бутларғиму чоқунуп, һәтта бутпәрәсләргә әгишип «инсан қурбанлиқ»ларниму қилиши мүмкин вә дәрвәқә көп вақитларда шундақ қилди *(мәсилән, «Әз.» 16:21, 20:26ни көрүң)*.

Исраилларму униңға әгишип кәтти. [2] Вә уларниң Пәрвәрдигарға вапасизлиқ қилғини
түпәйлидин, Рәһобоам сәлтәнитиниң бәшинчи жилида шундақ болдики, Мисирниң
падишаси Шишак Йерусалимға һуҗум қозғиди. [3] Шишак бир миң икки йүз җәң
һарвуси, атмиш миң атлиқ әскәрни башлап кәлди; у өзи билән билләә Мисирдин
елип чиққан ләшкәрләр, җүмлидин Ливийәликләр, Суккийләр вә Ефиопийләр
сан-санақсиз еди. [4] У Йәһудаға тәвә болған қорғанлиқ шәһәрләрни ишғал қилди,
андин Йерусалимға һуҗум қилишқа кәлди. [5] Бу чағда Шишак сәвәвидин Йәһуда
әмәлдарлири Йерусалимға жиғилишқан еди; Шемая пәйғәмбәр Рәһобоам вә
әмәлдарларниң йениға келип уларға: — Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Силәр
мениңдин ваз кәчкиниңлар үчүн, Мәнму силәрдин ваз кечип Шишакниң қолиға
тапшурдум» дәйду, деди.
[6] Шуни аңлап, Исраил әмәлдарлири билән падиша өзлирини төвән қилип: — Пәрвәрди-
гар адилдур, дейишти.
[7] Пәрвәрдигар уларниң өзлирини төвән қилғанлиғини көрүп Пәрвәрдигарниң сөзи Ше-
маяға йетип келип мундақ дегәндә: —«Улар өзлирини төвән қилған екән, Мән уларни
һалак қилмай, бәлки уларға азғинә ниҗат көрситимән вә Мениң қайнап турған ғәзивим
Шишакниң қоли билән Йерусалимға төкүлмәйду. [8] Һалбуки, уларниң Маңа беқиниш
билән дунниядики падишалиқларға беқинишниң қандақ пәрқи барлиғини билип йети-
ши үчүн, улар Шишакқа беқинди болиду».
[9] Шуниң билән Мисир падишаси Шишак Йерусалимға һуҗум қилип, Пәрвәрдигарниң
өйидики ғәзнә-байлиқлар билән падишаниң ордисидики ғәзнә-байлиқларни елип кәт-
ти. У һәммисини, җүмлидин Сулайман ясатқан алтун сипар-қалқанларни қоймай елип
кәтти. [10] Уларниң орнида Рәһобоам падиша мистин бир мунчә сипар-қалқанлар яситип,
уларни падиша ордисиниң кириш йолини сақлайдиған пасибан бәглириниң қолиға
тапшурди. [11] Падиша һәр қетим Пәрвәрдигарниң өйигә киридиған чағда, пасибанлар у
қалқанларни елип тутуп туратти, андин уларни йәнә пасибанханиға әкелип қоюшатти.
[12] Шуниң билән падиша өзини төвән қилғандин кейин, Пәрвәрдигарниң ғәзиви униңдин
йенип, уни тамамән йоқитивәтмиди; Йәһудадикиләр ичидиму аз-тола яхши ишлар те-
пилди.
[13] Падиша Рәһобоам Йерусалимда аста-аста қудрәт тепип, өз сәлтәнитини сүрәтти. Рәһо-
боам тәхткә чиққан чеғида қириқ бир яшта еди; у Йерусалимда, йәни Пәрвәрдигар Өз
намини тикләш үчүн пүткүл Исраил қәбилилири ичидин таллиған шәһәрдә он йәт-
тә жил сәлтәнәт қилди; Рәһобоамниң анисиниң исми Наамаһ болуп, у Аммоний еди.
[14] Рәһобоам көңлидә Пәрвәрдигарни издәшни нийәт қилмиғанлиғи түпәйлидин рәзил-
лик қилди.
[15] Рәһобоамниң барлиқ қилған ишлири баштин-ахириғичә нәсәп хатирилиридики «Ше-
мая пәйғәмбәрниң сөзлири» вә «Алдин көргүчи Иддониң сөзлири»дә пүтүлгән әмәсми-
ди? Рәһобоам билән Йәробоам оттурисида урушлар тохтимай болуп туратти. [16] Рәһо-
боам ата-бовилири арисида ухлиди, «Давутниң шәһири»гә дәпнә қилинди. Оғли Абия
униң орниға падиша болди.

12:7 **«... уларға азғинә ниҗат көрситимән»** — яки «...уларни бир аздин кейин қутқузимән» яки «...уларни вақтинчә қутқузимән».
12:12 **«Йәһудадикиләр ичидиму аз-тола яхши ишлар тепилди»** — яки «Йәһудадикиләр азрақ яхшилиқни көрди».

Абия Йәһуда үстигә һөкүм сүриду

1Пад. 15:1-8

13 1 Падиша Йәробоамниң сәлтәнитиниң он сәккизинчи жили Абия Йәһуданиң
үстигә падиша болди. 2 У Йерусалимда үч жил сәлтәнәт қилди; униң анисиниң
исми Микая болуп, у Гибеаһлиқ Урийәлниң қизи еди. Абия билән Йәробоам оттурисида
уруш болди. 3 Абия җәң қилиш үчүн хилланған җәңчиләрдин төрт йүз миңни башлап
чиқти; Йәробоамму хилланған батур җәңчиләрдин сәккиз йүз миңни башлап чиқип,
Абияға қарши сәп түзүп турди.
4 Абия Әфраим тағлиқ районидики Зәмарайим теғиға чиқип мундақ деди: — «И Йәробо-
ам вә Исраил хәлқи, гепимгә қулақ селиңлар! 5 Билмәмсиләр, Исраилниң Худаси Пәрвәр-
дигар «тузлуқ әһдә» қилип, Исраилниң үстидики падишалиқни Давутқа вә униң әвлат-
лириға мәңгүгә тәқдим қилғанғу? 6 Лекин Давутниң оғли Сулайманниң қули, Нибатниң
оғли Йәробоам қозғилип өз ғоҗисидин йүз өриди. 7 Шуниң билән бәзи муттәһәмләр,
«Белиялниң балилири» униң йениға жиғилип, Сулайманниң оғли Рәһобоам билән қар-
шилишишқа өзлирини күчләндүрди; Рәһобоам у чағда техи яш, сәбий балидәк болғачқа,
уларға тәң келәлмиди. 8 Әнди силәр Пәрвәрдигарниң Давутниң әвлатлириниң қолиға
тапшурған падишалиғиға қарши чиқип «өзимизни көрситимиз» дәйсиләр; силәрниң
адимиңлар дәрвәқә көптур; силәрдә йәнә Йәробоам силәргә ясап бәргән, илаһлар дәп
қарилидиған алтун мозайлар бар. 9 Силәр Пәрвәрдигарниң каһинлири болған Һаронниң
әвлатлири билән Лавийларни қоғливетип, йәр йүзидики башқа әлләр қилғинидәк өзли-
риңларға халиғанчә каһин тикливалған әмәсмидиңлар? Кимдәким бир топақ вә йәттә
қозини елип келип өзүмни каһинлиққа беғишлаймән десә, у Худа болмиған бутларға
каһин болалайду! 10 Лекин биз болсақ, Пәрвәрдигар бизниң Худайимиздур, биз униңдин
ваз кәчмидуқ; Пәрвәрдигарниң хизмитидә болған каһинлар болса Һаронниң әвлатли-
ридур, Лавийлар уларниң хизмитидә турмақта. 11 Улар һәр күни әтиси-ахшими Пәрвәр-
дигарға көйдүрмә қурбанлиқларни сунуп, есил хушбуй яқиду. Пакиз ширәгә «тәқдим
нанлар»му тизип қоюлиду, һәр күни кәчтә улар алтун чирақдан үстидики чирақларни
яндурулиду; чүнки биз Худайимиз Пәрвәрдигарниң тапшуруғиға әмәл қилип келивати-
миз. Бирақ силәр болсаңлар униңдин ваз кәчтиңлар. 12 Қараңлар, Худа бизни Башлиғучи
болуп биз билән биллидур; қоллириға канай алған, силәргә һуҗум қилишқа сигнал чи-
лишқа тәйяр туридиған униң каһинлириму биз билән биллидур. И Исраил балилири,
ата-боваңларниң Худаси болған Пәрвәрдигар билән җәң қилмаңлар; чүнки силәр һәр-
гиз ғәлибә қазиналмайсиләр».
13 Лекин Йәробоам уларниң арқисидин һуҗум қилмақ үчүн бөктүрмә қойған еди. Шун-
дақки, Исраиллар Йәһудаларниң алди тәрипидә еди вә бөктүрмә қошун уларниң арқа
тәрипидә сақлап туратти. 14 Йәһудалар бурулуп қариса, мана өзлири алди-арқидин
һуҗумға учраватафтти; улар Пәрвәрдигарға пәряд көтәрди, каһинларму канайларни
чалди. 15 Буниң билән Йәһудалар қаттиқ чуқан көтиришти; вә шундақ болдики, Йәһу-
далар қаттиқ чуқан көтиришүватқанда, Худа Йәробоам билән барлиқ Исраилларни
Абия билән Йәһудаларниң алдидин уруп тәрә-пәрәң қилди. 16 Исраиллар Йәһудалар-
ниң алдидин қачти; Худа уларни Йәһудаларниң қолиға тапшурди. 17 Абия билән униң
адәмлири Исраилларни қаттиқ қирғин қилди; Исраиллардин хилланған бәш йүз миң
әскәр қәтл қилинди. 18 Бу чағда Исраиллар төвән қилинди; Йәһудадикиләр ата-бовили-

---

13:5 **«тузлуқ әһдә»** — демәк, туз билән ипадиләнгән. «Лав.» 2:13 вә «Чөл.» 18:19ни көрүң. Тәврат вә Инҗилда *(уйғурлар арисида болғандәк)* туз болса «мәңгүлүк»ниң, «чиримаслиқ»ниң вә «тәм»ниң символидур.

13:7 **«Белиял»** — Шәйтанниң башқа бир исмидур. «Белиялниң балилири» иплас адәмләрни билдүриду.

13:10 **«Лавийлар уларниң хизмитидә турмақта»** — яки «Лавийлар униң хизмитидә турмақта» — йәни Худаниң хизмитидә.

риниң Худаси Пәрвәрдигарға таянғанлиғи үчүн ғәлибә қазанди. [19] Абия Йәробоамниң
кәйнидин қоғлап маңди; у униң илкидин бир қанчә шәһирини, йәни Бәйт-Әл вә униңға
қарашлиқ йеза-базарларни, Йешанаһ вә униңға қарашлиқ йеза-базарларни, Әфрон вә
униңға қарашлиқ йеза-базарларни тартивалди. [20] Йәробоам Абияниң күнлиридә қайти-
дин күчлинәлмиди. Пәрвәрдигарниң уни уруши билән у өлди.
[21] Абия болса өзини қудрәт тапқузди; у он төрт хотун елип, жигирмә икки оғул, он алтә
қиз пәрзәнт көрди. [22] Абияниң башқа ишлири, униң маңған йоллири вә ейтқан сөзлири
«Иддо пәйғәмбәрниң тәһлили»дә пүтүлгәндур.

Аса Йәһуда үстигә һөкүм сүриду — униң етиқади

1Пад. 15:9-12

14 [1] Абия ата-бовилири арисида ухлиди, кишиләр уни «Давут шәһири»гә дәпнә
қилди. Оғли Аса униң орниға падиша болди. Аса падиша болған күнләрдә он
жил тинич өтти. [2] Аса Худаси Пәрвәрдигарниң нәзиридә дурус вә тоғра болғанни
қилди. [3] У ят әлләрдин кәлгән бут қурбангаһлирини вә «жуқури жайлар»ни йоқитип,
«бут түврүк»ләрни өрүп чекип, Ашәраһ бутлирини кесип ташлиди, [4] Йәһудаларға ата-
бовилириниң Худаси болған Пәрвәрдигарни издәшни, муқәддәс қанун-әмирләрни
тутушни әмир қилди. [5] У йәнә Йәһуда зиминидики һәр бир шәһәрләрдин «жуқури
жайлар»ни вә «күн түврүклири»ни йоқатти. У чағда пүтүн падишалиқ униң
һөкүмранлиғида тинич-асайишлиқта өтти. [6] У йәнә Йәһуда зиминида бир нәччә
қорғанлиқ шәһәрләрни салдурди, чүнки жут-зимин арамлиқта болди; Пәрвәрдигар
униңға арамлиқ бәргәчкә, шу жилларда һеч уруш болмиди. [7] У Йәһудаларға: — Зимин
алдимизда тинич турғанда, бу шәһәрләрни сепил билән қоршалған, мунарлиқ,
балдақлиқ қовуқлири болған шәһәрләр қилип қурайли; чүнки биз Худайимиз
Пәрвәрдигарни издигинимиз үчүн У тиничлик бәрди; биз Уни издәп кәлдуқ вә У бизниң
төрт әтрапимизда бизгә арамлиқ бәрди, деди. Шуниң билән улар қурулушни башлиди
вә ишлири оңушлуқ болди. [8] Асаниң қошуни бар еди; Йәһуда қәбилисидин қалқан вә
нәйзә билән қуралланған үч йүз миң әскири, Бинямин қәбилисидин сипар вә оқя билән
қуралланған икки йүз сәксән миң кишилик; уларниң һәммиси батур әзимәтләр еди.
[9] У чағда Зәраһ исимлиқ бир Ефиопий миллион кишилик қошуни билән үч йүз жәң һар-
вусини башлап, Асаға һуҗум қозғап Марәшаһқа кәлди. [10] Аса униң билән қаршилишишқа
атланди; улар Марәшаһқа йеқин Зәфатаһ җилғисиға келип, бир-биригә қарши сәп түзүп
турушти. [11] Аса Худаси Пәрвәрдигарға нида қилип: — И Пәрвәрдигар, Өз бәндәңгә ярдәм
бәрсәң, у күчлүк болсун, ажиз болсун Сән үчүн һеч қанчә иш әмәс. И Пәрвәрдигар Ху-
дайимиз, бизгә ярдәм қилғайсән; чүнки биз Саңа тайинимиз вә Сениң намиңда бу зор
қошунға қарши атлинип чиқтуқ. И Пәрвәрдигар, Сән бизниң Худайимиздурсән, инсан-
лар Сениңдин ғалип кәлмисун! — деди.
[12] Шуниң билән Пәрвәрдигар Аса вә Йәһудалар алдида Ефиопийләрни уруп тири-
пирән қиливәтти, Ефиопийләр қачти. [13] Аса өз адәмлири билән бирликтә уларни таки
Гәрарғичә қоғлиди; Ефиопийләр шундақ жиқитилдики, улардин бир адәмму тирик қал-

---

13:18 **«төвән қилинди»** — яки «мағлуп қилинди».
14:3 **«у ят әлләрдин кәлгән бут қурбангаһлирини вә «жуқури жайлар»ни йоқитип...»** — 11:15 вә изаһатини көрүң. **««Ашәраһ» бутлар»** — бәлким бутпәрәсликкә беғишланған дәрәқликләрдур. Дәрәқләр бәлким «аял мәбуд» шәклидә оюлған яки нәқишләнгән болуши мүмкин еди.
14:5 **«күн түврүклири»** — яки «исриқгаһлар» яки «қуяш мәбудлири».
14:9 **«Ефиопий»** — яки «һәбәш» *(бир милләтниң нами)*. Ибраний тилида «Куший».
14:11 **«Өз бәндәңгә ярдәм бәрсәң, у күчлүк болсун, ажиз болсун Сән үчүн һеч қанчә иш әмәс»** — яки «күчлүкләр билән ажизлар оттурисидики жәңдә Сениңдин бөләк ярдәмчи йоқтур».

миди; чүнки улар Пәрвәрдигарниң алдида вә униң қошуни алдида кукум-талқан қи-
линди. Йәһудалар ғайәт зор җаң ғәниматлирини қолиға елип кәтти. 14 Улар йәнә Гәрар
әтрапидики барлиқ шәһәрләргә һуҗум қилип ишғал қилди; чүнки Пәрвәрдигардин зор
бир қорқунуч мошу шәһәрләрдикиләрни басқан еди. Йәһудалар йәнә һәммә шәһәрни
бирниму қоймай булаң-талаң қилди, чүнки уларда толиму көп мал-мүлүк бар еди.
15 Улар йәнә мал баққан чарвичиларниң чедир-қотанлириғиму зәрб қилип, наһайити
көп қой вә төгиләрни елип Йерусалимға қайтти.

Азария пәйғәмбәр Асаға агаһ вә риғбәт бериду; Аса униңға әмәл қилиду

15 1 Худаниң Роһи Одәдниң оғли Азарияниң үстигә чүшти. 2 Шуниң билән у Аса
билән көрүшүшкә чиқип униңға: — И Аса, пүткүл Йәһудалар вә Бинияминлар,
маңа қулақ селиңлар! Силәр Пәрвәрдигар билән биллә болғиниңларда, Уму силәр
билән биллә болиду. Силәр Уни излисәңлар У силәргә тапқузулиду; лекин силәр
Униңдин ваз кәчсәңлар У силәрдин ваз кечиду. 3 Исраиллар узун күнләргичә һәқиқий
Худа, тәлим беридиған каһин вә қанун-әһкамлардин җуда болуп жүрди; 4 Лекин
улар қийинчилиқта қалған вақитларда Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарға қайтип,
Уни издиди вә У уларға өзини тапқузди. 5 У вақитларда чиқип-кирип турғанларға
һеч арамлиқ болмиған, чүнки һәр қайси әл-жутлар малиманчилиқ ичидә туратти.
6 Худа уларни һәр хил қийинчилиқ-малиманчилиқ ичидә қалдурғачқа, мәмликәт
билән мәмликәт, шәһәр билән шәһәр өз ара соқушуп вәйран болди. 7 Лекин силәр
болсаңлар, қәйсәр болуңлар, мәзмут туруп қоллириңларни бошатмаңлар, чүнки
әмәллириңларниң әҗир-инъами бардур, деди.
8 Аса бу гәпләрни вә Одәд пәйғәмбәр бәргән бешарәтни аңлиғанда у дадиллишип,
пүтүн Йәһуда вә Бинямин зиминлирида, шундақла Әфраимниң тағлиқ районлири-
да қолға чүшүргән һәр қайси шәһәрләрдики жиркинчлик бутларни йоқатти вә йәнә
Пәрвәрдигарниң өйидики айван алдида турған Пәрвәрдигар қурбангаһини йеңи-
баштин ясатти. 9 У барлиқ Йәһудалар вә Бинyаминларни, шуниңдәк уларниң арисида
олтирақлашқан барлиқ Әфраимий, Манассәһий, Шимеоний мусапирлирини жиғди
(чүнки нурғун Исраиллар Асаниң Худаси Пәрвәрдигарниң униң билән биллә екән-
лигини көргән болуп, Исраилдин чиқип Аса тәрәпкә өткән еди). 10 Асаниң сәлтәнити-
ниң он бәшинчи жили үчинчи айда улар Йерусалимға жиғилди. 11 Шу күни улар елип
кәлгән җаң ғәниматлиридин йәттә йүз буқа вә йәттә миң қойни Пәрвәрдигарға атап
қурбанлиқ қилди. 12 Улар йәнә ата-бовилириниң Худаси болған Пәрвәрдигарни пүтүн
қәлби вә бүтүн җени билән издәшкә бир әһдә түзүшти; 13 әһдидә, Исраилниң Худаси
болған Пәрвәрдигарни издимигән қери-яш, әр-аял демәй һәммиси өлтүрүлсун, дей-
илди. 14 Улар жуқури аваз билән вақираш вә канай һәм бурға челиш билән Пәрвәрди-
гарға қәсәм бериште. 15 Пүткүл Йәһуда җамаити ичкән қәсимидин шатланди; чүнки
улар пүтүн қәлби билән қәсәм ичкән болуп, Пәрвәрдигарни толиму тәлмүрүп издиди;
вә У уларға Өзини тапқузди. Пәрвәрдигар уларға төрт әтрапида арамлиқ ата қилди.
16 Аса падиша йәнә чоң аниси Мааҗаһни жиркиничлик бир «ашераһ» түврүкни ясиғи-

---

15:8 «Аса бу гәпләрни вә Одәд пәйғәмбәр бәргән бешарәтни аңлиғанда...» — икки имканийәт бар: *(1)* Азария атиси Одәдниң исми билән атилатти; *(2)* униң атисиму Асаға бешарәт бәргән еди. Биз иккинчи пикиргә майилмиз; чүнки тексттә «бу гәпләрни вә... бешарәтни аңлиди» дейилиду. **«жиркинчлик бутлар»** — ибраний тилида «жиркиничлик нәрсиләрни».
15:11 «шу күни улар елип кәлгән җаң ғәниматлири...» — 14:14-15ни көрүң.
15:13 «қери-яш» — яки «чоң-кичик».
15:15 «толиму тәлмүрүп издиди» — ибраний тилида «барлиқ интизарлиғи билән издиди».

ни үчүн ханишлиқ мәртивисидин чүшүрүвәтти. Аса бу жиркиничлик бутни кесип, аяқ
астида чәйлиди вә Кидрон жилғисида көйдүрүвәтти.
[17] «Жуқири жайлар» йоқитилмисиму, Асаниң қәлби Пәрвәрдигарға пүтүнләй беғи-
шланған еди.[18-19] Һәм атиси һәм у өзи Пәрвәрдигарға атап ясиған нәрсиләрни, жүмли-
дин күмүч билән алтунни вә түрлүк қача-қучиларни Худаниң өйигә кәлтүрди.

Асаниң ишәш қилмайдиған йәрлири

1Пад. 15:16-24

16 [1] Шу вақиттин тартип таки Асаниң сәлтәнитиниң оттуз бәшинчи жилиғичә уруш
болуп бақмиди. Асаниң сәлтәнитиниң оттуз алтинчи жили, Исраилниң падишаси
Бааша Йәһудаға қарши һуҗум қилди; һеч ким Йәһуданиң падишаси Аса билән
барди-кәлди қилмисун дәп, Рамаһ шәһирини мәһкәм қилип ясиди.[2] У вақитта Аса
Пәрвәрдигарниң өйидики ғәзниләрдин вә падишаниң ордисидики ғәзниләрдин алтун-
күмүчни елип уларни Дәмәшқтә турушлуқ Сурийә падишаси Бән-Һададқа әвәтип вә бу
хәвәрни йәткүзүп: — [3] «Мениң атам билән силиниң атилириниң арисида болғандәк мән
билән силиниң арилирида бир әһдә болсун. Мана, силигә күмүч билән алтун әвәттим;
әнди Исраилниң падишаси Бааша билән болған әһдилиридин қоллирини үзсилә; шуниң
билән у мени қамал қилиштин қол үзсун» — деди.
[4] Бән-Һадад Аса падишаниң сөзигә кирип, өз қошуниниң сәрдарлирини Исраилниң
шәһәрлиригә һуҗум қилишқа әвәтип, Ижон, Дан, Абәл-майим, Нафталидики барлиқ ам-
бар шәһәрлирини бекиндурди. [5] Бааша бу хәвәрни аңлап, Рамаһ истиһкамини ясаштин
қолини жиғип, қурулушларниң һәммисини тохтатти. [6] Аса падиша болса пүткүл Йәһу-
даниң адәмлирини башлап, Бааша Рамаһ шәһирини ясашқа ишләткән ташлар билән
яғачларни Рамаһтин тошуп елип кәтти. У мошуларни ишлитип Гебани вә Мизпаһни
мәһкәм қилип ясиди.
[7] У чағда, алдин көргүчи Һанани Йәһуда падишаси асаниң йениға келип униңға: — Өзүң
Пәрвәрдигар Худайиңға әмәс, бәлки Сурийә падишасиға таянғанлиғиң үчүн Сурийә па-
дишасиниң қошуни өз қолуңдин қутулди. [8] Ефиопийләр билән Ливийәликләр чоң бир
қошун әмәсмиди? Җәң һарвулири вә атлиқ әскәрлири интайин көп әмәсмиди? Лекин
сән пәқәт Пәрвәрдигарға таянғанда, у уларни қолуңға тапшурған еди. [9] Чүнки Пәрвәр-
дигар көңли Маңа тамамән садиқ болғанларға ярдәмдә болуп, Өзүмни қудрәтлик көр-
ситәй дәп, көзлирини пүтүн йәр йүзидә уян-буян жүгүртиду. Сән бу ишта бәк ахмақлиқ
қилдиң. Әнди буниңдин кейин урушлардин халас болалмайсән, деди. [10] Буни аңлапла
Аса алдин көргүчигә интайин ғәзәплинип, уни зинданға солап қойди; униң бу сөзигә
қәһри қайнап кәтти. У шу вақитларда хәлиқтин бәзилиригә зулум селишқа башлиған
еди.
[11] Мана, Асаниң қилған ишлири баштин ахириғичә «Йәһуда вә Исраил падишалириниң
тарихнамиси»да пүтүлгәндур.[12] Асаниң сәлтәнитиниң оттуз тоққузинчи жилида пу-
тида бир кесәл пәйда болди; вә кесили барғансери еғирлишип кәтти; лекин у ағриған-
диму Пәрвәрдигарни издимиди, бәлки пәқәт тевиплардинла ярдәм издиди. [13] Аса сәл-

15:16 **«чоң аниси»** — мошу йәрдә ибраний тилида «аниси» билән ипадилиниду. **«ханиш мәртивиси»** — бу сөзгә қариғанда униң чоң аниси Мааҗаһ падишалиқта иккинчи орунда туратти.
15:16 1Пад. 15:13
15:17 1Пад. 15:14
15:18-19 1Пад. 15:15
16:1 **«16-бап»** — биз 15:19ни 16-бап ичигә киргүздуқ.
16:11 **«Йәһуда вә Исраил падишалириниң тарихнамиси»** — мүмкинчилиги барки, бу китап Тәвраттики «Падишаһлар»дур.

тәнитиниң қириқ биринчи жилида өлди, ата-бовилири арисида ухлиди. 14 Хәлиқләр
уни «Давут шәһири»дә өзигә атап тәйярлитип колиған қәбиргә дәпнә қилди. Улар уни
әттарларниң усули билән тәңшәлгән һәртүрлүк дора-дәрмандин болған бир арилашма
пүркәлгән җиназиға ятқузди һәмдә униңға атап нурғун хушбуй яндурди.

Йәһошафат Йәһудаға сәлтәнәт қилиду

17 1 Оғли Йәһошафат Асаниң орниға падиша болди; у Исраил падишалиғиға тақабил
туруш үчүн өзини күчәйтти. 2 У һәрбий күчлирини Йәһуданиң һәммә қорғанлиқ
шәһәрлиригә орунлаштурди һәмдә Йәһуда зиминиға вә атиси Аса ишғал қилған
Әфраимдики һәр қайси шәһәрләргә мудапиә күчлирини турғузди. 3 Пәрвәрдигар
Йәһошафат билән биллә болди, чүнки у атиси Давутниң башта жүргүзгән йоллирида
меңип Баал бутлирини издимиди, 4 бәлки атисиниң Худасинила издәп, Униң
әмирлиридә меңип, Исраилларниң қилмишлирини доримиди. 5 Шуңа, Пәрвәрдигар
униң падишалиқтики һөкүмранлиғини мустәһкәмлиди; пүткүл Йәһудадикиләр
униңға салам-соғиларни сунуп турди; шуниң билән униң мал-мүлки наһайити көп,
шан-шөһрити наһайити жуқури болди. 6 У Пәрвәрдигарниң йоллирида маңғачқа,
ғәйрәтлик болди; униң үстигә у Йәһуда зиминидин «жуқури җайлар»ни вә Ашәраһ
бутлирини йоқатти. 7 Униң сәлтәнитиниң үчинчи жили өзиниң әмәлдарлиридин
Бән-һайил, Обадия, Зәкәрия, Нәтанәл, Микаяларни Йәһуданиң шәһәрлиридә хәлиққә
тәлим беришкә әвәтти. 8 Улар билән биллә барғанлардин йәнә Шемая, Нәтания,
Зәбадия, Асаһәл, Шәмирамот, Йонатан, Адония, Тобия, Тоб-Адония қатарлиқ бир қанчә
Лавийлар, шундақла йәнә Әлишама билән Йәһорам дегән икки каһинму бар еди. 9 Улар
Пәрвәрдигарниң Тәврат қануни китавини алғач берип, Йәһуда зиминидики барлиқ
шәһәрләрни арилап жүрүп хәлиқ арисида тәлим берәтти.
10 Йәһуданиң әтрапидики мәмликәтләрниң һәммисини Пәрвәрдигарниң қорқунучи
басти вә улар Йәһошафат билән уруш қилишқа петиналмайтти. 11 Филистийләрдин бә-
зилири Йәһошафатқа соға-саламлар вә күмүч олпанлирини тапшурди; Әрәбләрму па-
дилиридин униңға йәттә миң йәттә йүз қочқар, йәттә миң йәттә йүз текә соға қилди.
12 Йәһошафат барғансери карамәт қудрәт тепип, Йәһудада бир нәччә қорған вә амбар
шәһири бена қилди. 13 У Йәһуданиң һәр қайси шәһәрлиридә нурғун маддий әшя запи-
си тәйярлиди; Йерусалимдиму униң зәбәрдәс батур җәңчилири бар еди. 14 Җәмәтлири
бойичә уларниң сани төвәндикичә: —
Йәһуда қәбилисидики миңбашлири ичидә Аднаһ сәрдар болуп, батур җәңчиләрдин үч
йүз миңға башламчилиқ қилатти; 15 Аднаһниң қол астида Йәһоһанан сәрдар болуп, икки
йүз сәксән миң адәмгә башламчилиқ қилатти; 16 Йәһоһананниң қол астида Зикриниң
оғли Амасия бар еди; у Пәрвәрдигарға өзини ативәткән адәм болуп, икки йүз миң ба-
тур җәңчигә башламчилиқ қилатти. 17 Бинямин қәбилиси ичидә Елияда дегән батур бир
җәңчи болуп, оқя вә қалқан билән қуралланған икки йүз миң батур җәңчигә башламчи-
лиқ қилатти; 18 Елияданиң қол астида Йәһозабад болуп, җәңгә тәйяр қошундин бир йүз
сәксән миң адәмгә башламчилиқ қилатти. 19 Буларниң һәммиси падишаниң хизмити-
дә һазир туратти; падишаниң йәнә пүтүн Йәһуда зиминидики қорғанлиқ шәһәрләргә
орунлаштурулған адәмлири болса, уларниң сиртида еди.

16:14 **«униңға атап нурғун хушбуй яндурди»** — яки «униң һөрмитидә чоң бир гүлхан яндурди».
17:7 **«Микаялар»** — яки «Микалар».
17:15 **«Йәһоһанан»** — яки «Йоһанан».
17:19 **«буларниң һәммиси»** — бәлким 14-18-айәттики йолбашчилар вә 18-айәттики «җәңгә тәйяр туридиғанлар»ни көрситиду.

Йәһошафат Аһаб билән иттипакдаш болиду

1Пад. 22:2-36

18 1 Йәһошафатниң мал-мүлки наһайити көп, шан-шөһрити наһайити жуқури болди;
у Аһаб билән қудилишип иттипақлашти. 2 Бир нәччә жилдин кейин у Аһаб билән
көрүшүшкә Самарийәгә барди. Аһаб болса униңға вә униң һәмраһлириға атап нурғун
кала, қой сойди; андин у уни Гилеадтики Рамотқа биллә һуҗум қилишқа унатти.
3 Исраил падишаси Аһаб Йәһуда падишаси Йәһошафаттин: — Өзлири мениң билән биллә
Гилеадтики Рамотқа беришқа мақул боламдила? — дәп соривиди, у: — Биз силиниң-
мениң дәп айримаймиз; мениң хәлқим өзлириниң хәлқидур. Мән өзлири билән биллә
җәң қилишқа бармай турмаймән, дәп җавап бәрди. 4 Лекин Йәһошафат Исраилниң
падишасиға: — Өтүниманки, бүгүн авал Пәрвәрдигарниң сөзини сорап көргәйла, деди.
5 Шуниң билән Исраилниң падишаси пәйғәмбәрләрни, йәни төрт йүз адәмни жиғдуруп
улардин: — Биз җәң қилғили Гилеадтики Рамотқа чиқсақ боламду, йоқ?» дәп соривиди,
улар: «Чиққин, Худа уни падишаниң қолиға бериду, дейишти.
6 Лекин Йәһошафат болса: — Булардин башқа йол сориғидәк, Пәрвәрдигарниң бирәр
пәйғәмбири йоқмиду? — дәп сориди.
7 Исраилниң падишаси Йәһошафатқа җавап берип: — Пәрвәрдигардин йол сорайдиған
йәнә бир адәм бар; лекин у мениң тоғрамда қутлуқни әмәс, бәлки дайим балаю-апәтни
көрситип бешарәт бәргәчкә, мән уни өч көримән. У болса Имлаһниң оғли Микаядур,
деди. Йәһошафат: — И алийлири, сили ундақ демигәйла, деди.
8 Андин Исраилниң падишаси бир чакирини қичқирип униңға: — Чаққан берип, Имлаһ-
ниң оғли Микаяни чақиртип кәл, дәп буйруди.
9 Әнди Исраилниң падишаси билән Йәһуданиң падишаси Йәһошафат шаһанә кийим-
лирини кийишип, Самарийәниң дәрвазисиниң алдидики хаманда һәр бири өз тәхтидә
олтиришти; уларниң алдида пәйғәмбәрләрниң һәммиси бешарәт бәрмәктә еди. 10 Кәна-
наһниң оғли Зәдәкия болса өзи төмүрдин мүңгүзләрни ясап: — Пәрвәрдигар мундақ
дәйду: — «Мошу мүңгүзләр билән Сурийләрни йоқатқичә үсүп урсила», деди. 11 Һәм-
мә пәйғәмбәрләр шуниңға охшаш бешарәт берип: «Гилеадтики Рамотқа чиқип сөзсиз
мувәппәқийәт қазинила; чүнки Пәрвәрдигар уни падишаниң қолиға тапшуридикән»,
дейишти.
12 Микаяни қичқирғили барған хәвәрчи униңға: — Мана, һәммә пәйғәмбәрләр бирдәк па-
дишаға яхши хәвәр бәрмәктә; әнди өтүнимән, сениң сөзүңму уларниңки билән бирдәк
болуп, яхши бир хәвәрни бәргин, деди.
13 Амма Микая: — Пәрвәрдигарниң һаяти билән қәсәм қилимәнки, Худайим маңа немә
ейтса, мән шуни ейтимән, деди.
14 У падишаниң алдиға кәлгәндә падиша униңдин: — И Микая, җәң қилғили Гилеадтики
Рамотқа чиқсақ боламду, йоқ? — дәп соривиди, у униңға җавап берип: — Чиқип мувәп-
пәқийәт қазинисиләр; чүнки дүшминиңлар қоллириңларға тапшурулиду, деди.
15 Лекин падиша униңға: — Мән саңа қанчә қетим Пәрвәрдигарниң намида раст гәптин
башқисини маңа ейтмаслиққа қәсәм ичкүзүшүм керәк?! — деди.

18:3 **«Биз силиниң-мениң дәп айримаймиз»** — ибраний тилида «Мән өзүм саңа охшаш болимән» дегән сөз билән ипадилиниду.

18:5 **«Чиққин, Худа уни падишаниң қолиға бериду»** — Йәһошафат: «Авал Пәрвәрдигарниң сөзини сорап кәлгәйла» дәйду *(4-айәт)*. Лекин «пәйғәмбәрләр» «Пәрвәрдигар» *(ибраний тилида «Йәһвә, Йәһовaһ»)* дегән намни ишләтмәй, бәлки «Худа» *(ибраний тилида «Әлоһим»)* дәп ишлитиду. Шуңа Йәһошафат «пәйғәмбәрләр»ниң бешарәтлиридин қаттиқ гуман қилған болса керәк. Кейинки айәтләрни көрүң.

18:14 **«Чиқип мувәппәқийәт қазинисиләр; чүнки дүшминиңлар қоллириңларға тапшурулиду»** — шүбһисизки, Микая бу сөзни кинайилик, һәҗвий тәләппуз билән ейтиду. Чүнки падиша дәрһал униңдин гуманлинип қалиду *(15-айәтни көрүң)*.

[16] Микая: — Мән пүткүл Исраилниң тағларда падичисиз қойлардәк тарилип кәткәнлигини көрдүм. Пәрвәрдигар: «Буларниң егиси йоқ; буларниң һәр бири теч-аман өз өйигә қайтсун» деди, — деди.
[17] Исраилниң падишаси Йәһошафатқа: — Мана, мән силигә «У мениң тоғрамда қутлуқни әмәс, бәлки һаман балаю-апәтни көрситип бешарәт бериду», демигәнмидим? — деди.
[18] Микая йәнә: — Шуңа Пәрвәрдигарниң сөзини аңлиғин; мән Пәрвәрдигарниң Өз тәхтидә олтарғанлиғини, асманниң пүткүл қошунлири униң йенида, оң вә сол тәрипидә турғанлиғини көрдүм. [19] Пәрвәрдигар: «Ким Аһабни Гилеадтики Рамотқа чиқип, шу
йәрдә һалак болушқа алдайду?» — деди. Бириси ундақ, бириси мундақ дейишти; [20] шу
вақитта бир роһ чиқип Пәрвәрдигарниң алдида туруп: «Мән берип алдай» деди. Пәрвәрдигар униңдин: «Қандақ усул билән алдайсән?» дәп соривиди, [21] у: «Мән чиқип униң
һәммә пәйғәмбәрлириниң ағзида ялғанчи бир роһ болимән», деди.
Пәрвәрдигар: «Уни алдап илкиңгә алалайсән; берип шундақ қил» — деди. [22] Мана әнди
Пәрвәрдигар сениң бу һәммә пәйғәмбәрлириңнниң ағзиға бир ялғанчи роһни салди; Пәрвәрдигар сениң тоғраңда балаю-апәт көрситип сөзлиди» — деди.
[23] Шуни аңлап Кәнанаһниң оғли Зәдәкия келип Микаяниң качитиға бирни селип: — Пәрвәрдигарниң Роһи қайси йол билән мәндин өтүп саңа сөз қилишқа барди?! — деди.
[24] Микая жавап берип: Өзүңни йошуруш үчүн ичкиридики өйгә жүгүргән күнидә шуни көрисән, деди.
[25] Исраилниң падишаси әнди: — Микаяни елип қайтуруп берип, шәһәр һакими Амон
билән падишаниң оғли Йоашқа тапшуруп, [26] Уларға тапилап: «Падиша мундақ дәйду:
— Уни зинданға солап мән теч-аман йенип кәлгичилик қийнап, нан билән суни аз-аз берип туруңлар» — дәңлар, дәп буйруди.
[27] Микая: — Әгәр сән һәқиқәтән теч-аман йенип кәлсәң, Пәрвәрдигар мениң васитәм билән сөз қилмиған болиду, деди. Андин у йәнә: — Әй җамаәт, һәр бириңлар аңлаңлар, деди.
[28] Исраилниң падишаси билән Йәһуданиң падишаси Йәһошафат Гилеадтики Рамотқа чиқти.
[29] Исраилниң падишаси Йәһошафатқа: — Мән башқа қияпәткә кирип җәңгә чиқай; сили болсила өз кийимлирини кийип чиқсила, деди. Исраилниң падишаси башқа қияпәт билән җәңгә чиқти.
[30] чүнки шундақ болдики, Сурийәниң падишаси җәң һарвуси сәрдарлириға: — Чоңлири яки кичиклири билән әмәс, пәқәт Исраилниң падишаси билән соқушуңлар, дәп буйруди.
[31] Вә шундақ болдики, җәң һарвулириниң сәрдарлири Йәһошафатни көргәндә: — Уни чоқум Исраилниң падишаси дәп, униңға олишип һуҗум қилмақчи болди; лекин Йәһошафат пәряд көтәрди, Пәрвәрдигар униңға ярдәм бәрди. Худа уларни униңдин жирақлаштурди; [32] чүнки шундақ болдики, җәң һарвулириниң сәрдарлири униң Исраилниң падишаси әмәслигини көргәндә уни қоғлимай, бурулуп кетип қелишти.
[33] Амма бирәйлән қарисиғила бир оқя етивиди, оқ Исраилниң падишасиниң савутиниң мүрисидин төвәнки улиқидин өтүп тәгди. У һарвукешигә: һарвуни яндуруп мени сәптин чиқарғин; чүнки мән яридар болдум, деди. [34] У күни җәң барғансери қаттиқ болди. Падиша кәчкичә Сурийләрниң удулида өз җәң һарвусиға йөлинип өрә турди. Күн петиши билән у өлди.

18:21 **«Мән чиқип униң һәммә пәйғәмбәрлириниң ағзида ялғанчи бир роһ болимән»** — бу айәтләрдин бу роһниң бир ялған сөзләйдиған җин екәнлиги көрүниду. Худаниң Өз Роһи яки пәриштилири һеч қачан ялған сөз қилмайду. Демәк, Худа җин-шәйтанларға Аһаб падишани алдашқа йол қойиду.
18:24 **«ичкиридики өйгә жүгүргән күни»** — яки «өйдин өйгә жүгүргән күни».

Йәһошафат Худадин агаһ қобул қилиду

19 1 Йәһуда падишаси Йәһошафат аман-есән Йерусалимдики ордисиға қайтип кәлди.
2 Алдин көргүчи Һананиниң оғли Йәһу падиша Йәһошафатниң алдиға чиқип: —
Сениң рәзилләрниң ярдимидә болуп, Пәрвәрдигарға өч болғанларни сөйгиниң дурусму?
Шу сәвәптин Пәрвәрдигарниң ғәзиви бешиңға чүшидиған болди. 3 Һалбуки, сән Ашәраһ
бутлирини зиминдин йоқитип ташлиғиниң вә Худани издәшкә нийәт қилғиниң үчүн
сәндиму яхшилиқ тепилди, деди.
4 Йәһошафат Йерусалимда олтиратти; кейинки вақитларда у хәлиқ арисиға чиқип,
Бәәр-Шебадин тартип Әфраим тағлириғичә сәпәр қилип, хәлиқни товва қилдуруп
ата-бовилириниң Худаси Пәрвәрдигарға яндурди. 5 У йәнә Йәһуда тәвәсидики барлиқ
қорғанлиқ шәһәрләрдә сорақчиларни тайинлиди; 6 у сорақчиларға: — Өз қилғанли-
риңларға еһтиятчан болуңлар; чүнки силәрниң һөкүм чиқиришиңлар инсан үчүн әмәс,
бәлки Пәрвәрдигар үчүндур; силәр һөкүм чиқарғиниңларда у чоқум силәр билән биллә
болиду. 7 Әнди Пәрвәрдигарниң вәһимиси көз алдиңларда болсун; өз қилғанлириңларға
еһтиятчан болуңлар; чүнки Пәрвәрдигар Худайимизда наһәқлиқ йоқ, йүз-хатир қилиш
йоқ, пара йейишму йоқтур, деди.
8 Йәһошафат Лавийлардин, каһинлардин вә Исраил җәмәтлириниң башлиридин бә-
зиләрни Йерусалимға қайтуруп келип, уларни Йерусалимдиму Пәрвәрдигарниң
һөкүмлирини чиқириш вә хәлиқниң әрз-дәвалирини бир тәрәп қилишқа тайинлиди.
9 Йәһошафат уларға: — Силәр бу ишларни Пәрвәрдигарниң қорқунучида болуп садақәт-
лик билән чин көңлүңлардин беҗириңлар. 10 Һәр қайси шәһәрләрдә туридиған қе-
риндашлириңларниң алдиңларға елип кәлгән барлиқ әрз-дәваси, мәйли у хун дәваси
болсун, қанун-әмир вә һөкүм-бәлгүлимиләр тоғрисидики әрз-дәва болсун, уларниң
Пәрвәрдигар алдида гунакар болуп қалмаслиғи үчүн, шундақла Пәрвәрдигарниң ғәзи-
ви өз бешиңларға вә қериндашлириңларниң бешиға келип қалмаслиғи үчүн, уларни
һаман агаһландуруп туруңлар; шундақ қилсаңлар, гунакар болмайсиләр. 11 Пәрвәрди-
гарға тәәллуқ ишларда силәрни баш каһин Амария башқуриду; падишаға даир ишларда,
силәрни Йәһуда җәмәтиниң йолбашчиси Исмаилниң оғли Зәбадия башқуриду; силәр-
ниң хизмитиңларда туридиған Лавийлар бар. Җасарәтлик болуп ишлириңларни қи-
лиңлар вә Пәрвәрдигар ишни дурус қилғучилар билән биллә болиду! — деди.

әҗайип бир нусрәт

20 1 Кейинки вақитларда шундақ болдики, Моабийлар, Аммонийлар вә Маонийлардин
бәзилири бирлишип келип Йәһошафатқа һуҗум қилишқа чиқти. 2 Чапармәнләр
келип Йәһошафатқа: — Өлүк деңизниң у қетидин, йәни Едомдин силигә һуҗум қилғили
зор бир қошун чиқип кәлди; мана, улар Һазазон-Тамарда, деди (Һазазон-Тамар йәнә «Ән-
Гәди» дәпму атилиду). 3 Буни аңлиған Йәһошафат қорқуп, Пәрвәрдигарни издәшкә нийәт
бағлап, пүтүн Йәһуда тәвәсидә «роза тутушимиз керәк» дәп җакалиди. 4 Йәһудалар әнди
Пәрвәрдигардин ярдәм тилигили жиғилди; хәлиқ Йәһуданиң һәр қайси шәһәрлиридин
чиқип Пәрвәрдигардин ярдәм тиләшкә келишти. 5 Йәһошафат Йәһуда вә Йерусалимдики
җамаәт арисиға чиқип, Пәрвәрдигар өйиниң йеңи һойлисиниң алдида өрә туруп
6 мундақ дуа қилип: —

19:4 **«Бәәр-Шебадин тартип Әфраим тағлириғичә»** — Бәәр-Шеба Йәһуда зиминидики әң җәнубий чегара, Әфраим тағлиғи болса шималий чегара еди.

19:8 **«Пәрвәрдигарниң һөкүмлирини чиқириш»** — яки «Пәрвәрдигар үчүн һөкүм чиқириш». Бу тәрҗимә тоғра болса, бәлким ибадәтханидики ишларни *(йәни, пухраларға аит болмиған ишларни)* көрситиши мүмкин.

«И Пәрвәрдигар, ата-бовилиримизниң Худаси, Сән әрштә турғучи Худа, барлиқ әл-мәмликәтләрниң үстидин һөкүм сүргүчи әмәсмидиң? Сениң қолуң күч-қудрәткә толғандур, һеч ким Сени тосалмайду.
[7] И Худайимиз, Сән бу зиминдики аһалини Өз хәлқиң Исраиллар алдидин қоғлап, уни Өз достуң Ибраһимниң нәслигә мәңгүлүк мирас қилип бәргән әмәсмидиң?
[8] Улар шу йәрдә турди һәм шу йәрдә Сениң намиңға атап бир муқәддәсхана селип:
[9] «Мабада бешимизға бирәр балаю-апәт кәлсә, мәйли у қилич, жаза, ваба, ачарчилиқ болсун, қийинчилиқта қалған вақтимизда, мошу өй, йәни Сениң алдиңда туруп, Саңа мурајиәт қилсақ (чүнки Сениң намиң мошу өйдидур), Сән аңлайсән вә қутқузисән» дегән еди.
[10] Әнди мана, бу йәргә Аммонийлар, Моабийлар вә Сеир теғидикиләр бесип келиватиду! Илгири Исраиллар Мисир зиминидин чиққан чағда Сән Исраилларниң уларға тајавуз қилишиға йол қоймиған едиң; у чағда Исраиллар уларни йоқатмай у йәрдин айлинип өткән.
[11] Әнди қара, һазир уларниң яхшилиғимизни қандақ йол билән қайтурмақчи болуватқиниға! Улар бизни Сән бизгә мирас қилип бәргән бу зиминдин қоғлап чиқармақчи болуватиду.
[12] И Худайимиз, Сән уларниң үстидин һөкүм чиқармамсән? Чүнки бизниң бизгә һујум қилишқа келиватқан бу зор қошун билән қаршилашқидәк күчимиз йоқ; немә қилишимизниму билмәй қалдуқ; лекин бизниң көзимиз Саңа тикилип турмақта» — деди.
[13] Бу чағда пүтүн Йәһуда хәлқи, уларниң қучақтики балилири, хотун бала-җақилириниң һәммиси Пәрвәрдигарниң алдида туратти.
[14] Вә шу пәйттә Пәрвәрдигарниң Роһи җамаәтниң оттурисида турған Лавийлардин Асафниң әвлади болған Маттанияниң чәвриси, Йәийәлниң әвриси, Бенаяниң нәвриси, Зәкәрияниң оғли Яһазийәлгә чүшти;
[15] У: — И пүтүн Йәһуда хәлқи, силәр Йерусалимда туруватқанлар вә падиша Йәһошафат, қулақ селиңлар! Пәрвәрдигар силәргә мундақ дәйду: — «Силәр бу зор қошундин қорқуп кәтмәңлар вә алақзадә болуп кәтмәңлар; чүнки бу җәң силәрниңки әмәс, бәлки Худаниң Өзиниңкидур.
[16] Әтә уларға һујум қилишқа чиқиңлар; мана, улар Зиз даванидин чиқип келиду вә силәр уларни Йәруәл чөлиниң алдидики җилға еғизида учритисиләр.
[17] Силәр бу дөрәм җәңдә урушушуңларниң һаҗити болмайду; пәқәт сәпкә тизилип туруңлар, силәр билән биллә болған Пәрвәрдигарниң ниҗат-нусритини көрүңлар! И Йәһуда, и Йерусалимдикиләр, қорқмаңлар, алақзадиму болуп кәтмәңлар; әтә уларға һујум қилишқа чиқиңлар, Пәрвәрдигар чоқум силәр билән биллә болиду!» — деди.
[18] Бу гәпни аңлап Йәһошафат бешини йәргә тәккүзүп тизланди вә барлиқ Йәһуда хәлқи һәм Йерусалимдикиләр Пәрвәрдигар алдида дүм жиқилип Пәрвәрдигарға сәҗдә қилди.
[19] Коһат әвлади вә Кораһ әвлади ичидики Лавийлардин болғанлар орунлиридин турушуп интайин күчлүк аваз билән Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарни мәдһийиләшти.
[20] Пүтүн хәлиқ әтиси қақ сәһәрдә туруп Тәкоа чөлигә қарап атланди; улар атлинип кетиватқанда, Йәһошафат орнидин туруп уларға: — И Йәһуда хәлқи, и Йерусалимдикиләр, гепимгә қулақ селиңлар! Худайиңлар Пәрвәрдигарға тайиниңлар, чоқум мәзмут турғузулисиләр; Униң пәйғәмбәрлиригә ишиниңлар, йолуңлар чоқум раван болиду! — деди.
[21] Андин у хәлиқ билән убдан мәслиһәтлишип, Пәрвәрдигарниң муқәддәс бәһәйвәтлигини мәдһийиләп, Униңға атап ғәзәл-күй ейтидиғанларни: «Силәр Пәрвәрдигарға рәхмәт-тәшәккүр ейтиңлар, чүнки Униң өзгәрмәс муһәббити мәңгүлүктур!» дәп оқушқа тайинлап, қошунниң алдида маңдурди.
[22] Улар тәнтәнә қилип һәмдусана оқуши билән, Пәрвәрдигар Йәһуда хәлқигә һујум қилишқа чиққан Аммонийлар, Моабийлар вә Сеир

20:21 **«муқәддәс бәһәйвәтлигини мәдһийиләп...»** — яки «пак-муқәддәсликниң гөзәллигидә мәдһийиләп...». «Зәб.» 28:2ни көрүң. Башқа бир хил тәрҗимиси: — «шаһанә кийимләрни кийгән...».

тегидикиләргә пистирма қошунни әвәтип, уларни тар мар қилдурди. [23] Шуниң билән
Аммонийлар билән Моабийлар Сеир тегидикиләргә һуҗум қилишқа өтти, уларни би-
рини қоймай қиривәтти; улар Сеир тегидикиләрни қирип түгәткәндин кейин йәнә
өзлири бир-бирини қирғин қилишқа чүшкән еди. [24] Йәһудалар чөлдики күзәтгаһқа ке-
лип шу зор қошун тәрәпкә қариса, мана қечип қутулған бирму адәм йоқ болуп, һәммә
йәрни өлүк қаплап кәткән еди. [25] Йәһошафат өзиниң адәмлири билән дүшмәндин олҗа
булаң-талаң қилишқа кәлгәндә, улар өлүкләр билән биллә нурғун мал-мүлүк вә көп
қиммәтлик буюмларни тапти. Улар салдурувалғанлириниң толилиғидин елип кетәл-
мәй қалди; олҗа шунчә көп болғачқа, уни жиғивелишқа үч күн кәтти. [26] Улар төртинчи
күни Бәракаһ җилғисиға жиғилип, Пәрвәрдигарға һәмдусана оқуп мубарәклиди; шуңа
у йәр таки бүгүнгә қәдәр «Бәракаһ җилғиси» дәп атилип кәлмәктә. [27] Андин барлиқ
Йәһудадикиләр вә Йерусалимдикиләр Йәһошафатниң башламчилиғида хошал-хурам
болуп Йерусалимға қайтти; чүнки Пәрвәрдигар уларни дүшмәнлири үстидин ғалип қи-
лип хошаллиққа чөмдүргән еди. [28] Улар Йерусалимға тәмбур, чилтар вә канайлар челип
келип, Пәрвәрдигарниң өйигә кирди. [29] Барлиқ әл-мәмликәтләр Пәрвәрдигарниң Исра-
илниң дүшмәнлиригә қарши чиқип җәң қилғанлиғини аңлиғанда, Худаниң вәһимиси
уларниң үстигә басти. [30] Шуниң билән Йәһошафатниң падишалиғи тинич-асайишлиқта
болди; униң Худаси униң төрт әтрапини тинич қилған еди.
[31] Шундақ қилип Йәһошафат Йәһуда үстигә һөкүм сүрди. У тәхткә чиққан чағда оттуз
бәш яшта еди; у Йерусалимда жигирмә бәш жил сәлтәнәт қилди. Униң анисиниң исми
Азубаһ болуп, у Шилһиниң қизи еди. [32] Йәһошафат қаймай атиси Асаниң йолида меңип,
Пәрвәрдигарниң нәзиридә дурус болғанни қилди. [33] Пәқәт «жуқури җайлар»ла йоқи-
тилмиған еди; хәлиқ техичә көңүллирини ата-бовилириниң Худасиға майил қилмиған
еди.
[34] Йәһошафатниң қалған ишлири болса, мана баштин ахириғичә «Йәһуда вә Исраил
падишалириниң тарихнамиси»ға киргүзүлгән «Һананиниң оғли Йәһуниң баян сөзли-
ри»дә пүтүлгәндур.
[35] Бу ишлардин кейин Йәһуда падишаси Йәһошафат тола рәзил ишларни қилған Исраил
падишаси Аһазия билән иттипақ түзди. [36] Йәһошафат Таршишқа баридиған кемиләрни
ясашқа униң билән шерикләшти; шу кемиләрни улар Әзион-Гәбәрдә ясатти. [37] У чағда
Марәшаһлиқ Додаваһуниң оғли Әлиезәр Йәһошафатни әйипләп униңға бешарәт берип:
— Аһазия билән иттипақ түзгиниң үчүн Пәрвәрдигар сениң ясиғанлириңни бузуве-
тиду» деди. Дәрвәқә, кейинки вақитларда у кемиләр бузғунчилиққа учрап Таршишқа
маңалмиди.

Йәһорам Йәһуда үстигә һөкүм сүриду

2Пад. 8:16-24

21 [1] Йәһошафат ата-бовилири арисида ухлиди вә «Давут шәһири»дә дәпнә қилинди;
оғли Йәһорам униң орниға падиша болди.

20:22 **«Пәрвәрдигар ... пистирма қошунни әвәтти,...»** — мошу сирлиқ сөзләр *(1)* Пәрвәрдигар Аммонийлар қатарлиқларға һуҗум қилишқа периштиләрни әвәтти; *(2)* Пәрвәрдигарниң Өзи уларға уштумтут һуҗум қилди, дәп көрситиши мүмкин.

20:24 **«күзәтгаһ»** — яки «күзәт мунари».

20:26 **«...Бәракаһ җилғисиға жиғилип, Пәрвәрдигарға һәмдусана оқуп мубарәклиди..»** — демисәкму, «Бәракаһ» дегәнниң мәнаси «мубарәкләш» яки «бәхит-бәрикәт тиләш» дегән мәнада.

20:31 1Пад. 22:41-51

20:34 **«Йәһуда вә Исраил падишалириниң тарихнамиси»** — бу китап Тәвраттики ушбу «Тарих-Тәзкириләр» әмәс, бирақ шүбһисизки, ушбу китапниң муәллиплири униңдин көп учурларни алған еди.

2 Йәһорамниң бир нәччә иниси, йәни Йәһошафатниң Азария, Йәһийәл, Зәкәрия, Азари-
яһу, Микаил вә Шәфатия дегән оғуллири бар еди; уларниң һәммиси Исраил падиша-
си Йәһошафатниң оғуллири еди.[105] 3 Уларниң атиси уларға нурғун алтун, күмүч вә қим-
мәтлик буюмларни, шундақла Йәһуда зиминидики бир қанчә қорғанлиқ шәһәрни соға
қилди; пәқәт падишалиқни болса, Йәһорам чоң оғли болғачқа, униңға бәрди. 4 Йәһорам
атисиниң падишалиқ тәхтигә чиқип һоқуқини мустәһкәмлиди. Андин у барлиқ инили-
рини, шундақла Йәһудадики бир қанчә әмәлдарларни қиличлап қәтл қилди.
5 Йәһорам тәхткә олтарғинида оттуз икки яшта еди; у Йерусалимда сәккиз жил сәл-
тәнәт қилди. 6 У Аһаб жәмәтидикиләргә охшаш, Исраилниң падишалири маңған йолда
маңди, чүнки у Аһабниң қизини әмригә алған еди; у Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил
болғанни қилди. 7 Бирақ Пәрвәрдигар Давут билән түзгән әһдиси сәвәплик, Давутқа вә
униң әвлатлириға мәңгү өчмәйдиған бир чирақ қалдурай дәп, вәдә қилғини бойичә
Давутниң жәмәтини йоқ қилип ташлашни халимиди. 8 Йәһорамниң сәлтәнитидики
күнләрдә Едомлар Йәһудадин айрилип чиқип, өз алдиға өзлиригә һөкүмранлиқ қили-
диған бир падиша тиклиди. 9 Йәһорам, сәрдарлири вә барлиқ жәң һарвулири Иордан
дәриясидин өтүп, кечидә қозғилип чиқип, өзлирини қоршивалған Едомийларға вә
жәң һарвуси сәрдарлириға һужум қилип ғалип кәлди. 10 Һалбуки, Едомийлар шуниң-
дин етиварән Йәһудаға қарши чиқип, таки бүгүнгә қәдәр Йәһуданиң һөкүмранлиғи-
дин айрилип турди. Йәһорам ата-бовилириниң Худаси Пәрвәрдигарни ташлиғини
үчүн Либнаһлиқларму шу чағда униңға қарши чиқип униң қолидин айрилип чиқти.
11 Униң үстигә, Йәһорам йәнә Йәһуданиң тағлирида «жуқури жайлар»ни яситип, Йе-
русалимда туруватқанларни бузуқчилиққа путлаштурди, Йәһудаларниму шундақ аз-
дурди.[106]
12 Шу вақитларда Илияс пәйғәмбәр тәрипидин йезилған бир мәктуп Йәһорамға тәгди,
униңда мундақ дейилди: «Сениң бован Давутниң Худаси Пәрвәрдигар мундақ дәйду:
«Сән атаң Йәһошафатниң йоллирида маңмай, шуниңдәк Йәһуда падишаси Асаниңму
йоллирини тутмай,[107] 13 бәлки Исраил падишалириниң йоллирида меңип, Йәһудаларни
вә Йерусалимда туруватқанларни худди Аһаб жәмәтидикиләр бузуқчилиқлар қилған-
дәк бузуқчилиқларға путлаштурғанлиғиң үчүн, шундақла атаңниң жәмәтидикиләр-
ни, йәни өзүңдин яхши болған инилириңни қәтл қилғиниң үчүн, 14 Пәрвәрдигар сениң
хәлқиңни, хотун бала-җақилириңни вә барлиқ мал-мүлкүңгә аламәт зор зәрб билән
уриду. 15 У сениму еғир вабалар билән уруп, үчәй-бағриңни еғир кесәлгә муптила қи-
лидуки, кесилиң күндин күнгә еғирлишип, үчәйлириң еқип чиқиду»» дейилгән еди.
16 Кейинки вақитларда Пәрвәрдигар Филистийләрниң вә Ефиопийләрниң йенидики
Әрәбләрниң роһини Йәһорамға қарши қозғатти. 17 Шуниң билән улар Йәһуда зими-
ниға зәрб қилип бесип өтти вә падиша ордисидики барлиқ мал-мүлүкни булаң-та-
лаң қилип, оғуллири билән хотунлирини тутқун қилип елип кәтти; улар кәнжи
оғли Йәһоаһаздин бөләк оғуллиридин бириниму қалдурмиди. 18 Бу вақиәдин кейин
Пәрвәрдигар Йәһорамни уруп, үчәйлирини сақаймас еғир кесәлгә гириптар қилди.
19 Вә шундақ болдики, униң кесили күндин-күнгә еғирлишип, икки жил вақит өтүшкә
аз қалғанда, кесәллик түпәйлидин үчәйлири тешилип чүшти, у толиму азаплинип
өлди; униң хәлқи ата-бовилирини иззәтләп уларға хушбуй яққандәк, униңға һеч қан-

21:2 **«Азарияһу»** — яки «Азария».
21:11 **«бузуқчилиққа путлаштурди...»** — мошу айәттики «бузуқчилиқ» роһий җәһәттин ейтилиду, демәк Пәрвәрдигарға вапасизлиқ қилип бутларға чоқунуп кәткәнликни көрситиду. Шундақтиму, шу чағдики бутпәрәсликниң җисманий җәһәттинму бузуқчилиқ вә паһишивазлиқ билән зич мунасивити бар еди.
21:12 **«... Илияс пәйғәмбәр тәрипидин йезилған бир мәктуп Йәһорамға тәгди»** — бу мәктуп Йәһорамниң қолиға йетип кәлгән вақитта, Илияс бәлким асманға көтирилгән болуши мүмкин.

дақ хушбуй йеқип олтармиди. [20] Йәһорам тәхткә чиққан чеғида оттуз икки яшта еди; у Йерусалимда сәккиз жил сәлтәнәт қилди вә у дуниядин кәткәндә һеч ким униңға қайғу-һәсрәт чәкмиди. Халайиқ уни «Давут шәһири»гә дәпнә қилди, лекин падишалар қәбирстанлиғиға дәпнә қилмиди.

Аһазия Йәһуда үстигә һөкүм сүриду

2Пад. 8:25-29; 9:27-29

22 [1] Йерусалимда турушатқанлар Йәһорамниң кәнжи оғли Аһазияни униң орниға падиша қилип тиклиди; чүнки Әрәбләр билән биллә барғаһқа бесип киргән қарақчилар Аһазияниң акилирини қоймай өлтүрүвәткән еди. Шуниң билән Йәһуда падишаси Йәһорамниң оғли Аһазия сәлтәнәт қилди. [2] Аһазия тәхткә чиққан чеғида жигирмә икки яшта еди; у Йерусалимда бир жил сәлтәнәт қилди. Униң анисиниң исми Аталия болуп, Омриниң нәврә қизи еди. [3] Аһазияму Аһаб жәмәтиниң йоллириға маңди; чүнки униң аниси уни рәзилликкә үндәйтти. [4] У Аһаб жәмәти қилғинидәк, Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилди; чүнки униң атиси өлгәндин кейин Аһаб жәмәтидикиләр уни һалакәткә елип баридиған рәзил несиһәтләрни берәтти. [5] У уларниң нәсиһитигә әгишип, Исраил падишаси Аһабниң оғли Йәһорам билән бирликтә Гилеадтики Рамотқа берип Сурийә падишаси Һазаәл билән соқушти; шу чағда Сурийләр Йәһорамни зәхимләндүрди. [6] Андин Йәһорам Рамаһда Сурийә падишаси билән соқушқан чағдики жараһәтлирини давалитиш үчүн Йизрәәлгә қайтти. Андин Йәһорамниң оғли Йәһуда падишаси Азария Аһабниң оғли Йәһорамниң кесәл болуп қалғанлиғи сәвәвидин уни йоқлиғили Йизрәәлгә барди. [7] Һалбуки, Аһазияниң Йәһорамни йоқлиғили барғини дәл өзини һалакәткә елип баридиған, Худа бекиткән иш еди. Чүнки у барғандин кейин Йәһорам билән бирликтә Нимшиниң оғли Йәһуға қарши соқушушқа чиқти. Мошу Йәһу әслидә Пәрвәрдигар тәрипидин Аһабниң жәмәтини йоқитиш үчүн мәсиһ қилинған еди. [8] Вә шундақ болдики, Йәһу Худа бекиткән һөкүмни Аһаб жәмәтиниң үстигә жүргүзгән вақтида, у Йәһудадики әмәлдарларни вә Аһазияниң хизмитидә болған қериндашлириниң оғуллирини учритип, уларни қоймай өлтүрүвәтти. [9] Йәһу Аһазиянику издиди; кишиләр уни тутувалди (у Самарийәгә йошурунувалған еди). Улар уни Йәһуниң алдиға апирип өлтүрди. Улар уни дәпнә қилди, чүнки кишиләр: «Бу дегән Пәрвәрдигарни чин көңлидин издигән Йәһошафатниң нәврисидур» дегән еди. Аһазияниң жәмәтидә падишалиқни қолиға алғидәк бирәр адәм қалмиди.

Ханиш Аталия Йәһуда үстидин һөкүм сүриду

2Пад. 11:1-3

[10] Әнди Аһазияниң аниси Аталия оғлиниң өлгинини көргәндә, Йәһуда жәмәтидики барлиқ шаһ нәслини өлтүрүшкә қозғалди. [11] Лекин падишаниң қизи Йәһошебият өлтүрүлүш алдида турған падишаниң оғуллириниң арисидин Аһазияниң оғли Йоашни оғриликчә елип чиқип, уни вә иник анисини ястуқ-кирлик амбириға йошуруп қойди. Шундақ қилип падиша Йәһорамниң қизи, (йәни Аһазияниң сиңлиси), баш каһин Йәһуяданиң хотуни Йәһошебият Йоашни Аталия өлтүрүвәтмисун дәп Аталиядин йошуруп

22:1 **«Әрәбләр билән биллә барғаһқа бесип киргән қарақчилар...»** — мошу айәттики «барғаһ» бәлким Йәһудадикиләр Әрәбләр билән қаршилишқа тәйярлиниш үчүн далада тиккән һәрбий барғаһни көрситиду. Бәзи тәржиманлар «шәһәр» дәп тәржимә қилиду.

22:2 **«Аһазия тәхткә чиққан чеғида жигирмә икки яшта еди»** — көп кона көчүрмиләрдә «...қириқ икки яшта еди» дейилиду. Бу қетим бәзи қедимки көчүрмиләр вә тәржимә нусқисиға вә «2Пад.» 8:26гә асасән «жигирмә икки яш» дәп тәржимә қилдуқ.

қойди. 12 Андин кейин Йоаш улар билән Пәрвәрдигарниң өйидә алтә жил йошурунуп
турди; у чағда Аталия Йәһуда зиминида сәлтәнәт қилатти.

23 1 Йәттинчи жили, Йәһояда жасарәткә келип, Йәроһамниң оғли Азария,
Йәһоһананниң оғли Исмаил, Обәдниң оғли Азария, Адаяниң оғли Маасеяһ вә
Зикриниң оғли Әлишафат қатарлиқ бир канчә йүз бешини чақирип улар билән әһдә
түзди. 2 Улар Йәһуда зиминини арилап, Йәһудадики һәр қайси шәһәрләрдин Лавийларни
вә Исраилдики чоң йолбашчиларни жиғди; улар Йерусалимға келишти. 3 Пүткүл
җамаәт Худаниң өйидә падиша билән әһдиләшти. Йәһояда уларға: — Падишаһниң
оғли Пәрвәрдигарниң Давутниң әвлатлири тоғрилиқ вәдә қилғинидәк чоқум сәлтәнәт
қилиду. 4 Мана силәр қилишиңлар керәк болған иш шуки: — Шабат күнидә пасибанлиқ
нөвити кәлгән каһинлар билән Лавийларниң үчтин бири һәр қайси дәрвазиларни
муһапизәт қилсун; 5 үчтин бири падиша ордисини, үчтин бири «Һул дәрвазиси»ни
муһапизәт қилсун; башқиларниң һәммиси Пәрвәрдигар өйиниң һойлилирида болсун.
6 Лекин каһинлар һәм вәзипә өтәйдиған Лавийлардин бөләк һеч кимни Пәрвәрдигарниң
өйигә киргүзмисун (каһин-лавийлар пак-муқәддәс дәп һесапланғачқа киришигә
болиду). Башқа хәлиқниң һәр бири Пәрвәрдигар өзигә бекиткән җайларни күзәт
қилсун. 7 Лавийларниң һәр бири қолиға қураллирини елип падишани орап турсун; өз
мәйличә муқәддәс өйгә киришкә урунған һәр ким өлтүрүлсун; силәр падиша кирип-
чиқип жүргинидә униң йенидин айрилмаңлар, — деди.
8 Лавийлар билән Йәһудаларниң һәммиси каһин Йәһояданиң барлиқ тапилиғанлирини
бежа кәлтүрүшти. Лавийларниң һәр бири шабат күни нөвәтчиликкә киргән вә нөвәт-
чиликтин чүшкәнләрни өз йенида қалдуруп қалди; чүнки каһин Йәһояда һеч кимни
нөвәтчиликтин чүшүшкә қоймиди. 9 Андин Йәһояда каһин Давут падишаниң Пәрвәрди-
гарниң өйидә сақлақлиқ нәйзә вә қалқан-сипарлирини йүз бешиларға тарқитип бәрди.
10 У йәнә көпчиликни, һәр бири қолиға өз нәйзисини тутқан һалда, ибадәтханиниң оң
тәрипидин тартип сол тәрипигичә, қурбангаһ билән ибадәтханини бойлап падишаниң
әтрапида турғузди. 11 Андин улар шаһзадини елип чиқип, униң бешиға тажни кийгүзүп,
униңға гуванамиләрни берип, уни падиша қилди; Йәһояда вә униң оғуллири хушбуй
май билән уни мәсиһ қилди вә «Падиша яшисун!» дәп товлашти.
12 Аталия хәлиқләрниң чепишип жүргәнлигини вә падишани тәрипләватқанлиғини
аңлап, Пәрвәрдигарниң өйигә кирип, көпчиликниң арисиға кәлди. 13 У қариса, мана па-
диша өйиниң дәрвазисида, түврүкниң йенида туратти; падишаниң йенида әмәлдарлар
билән канайчилар тизилған еди, барлиқ жутниң хәлқи шатлинип канай челишатти,
нәғмичиләр һәр хил сазларни челип, җамаәтни башлап мәдһийә оқутуватати. Буни
көргән Аталия кийимлирини житип: — Асийлиқ, асийлиқ! — дәп вақириди.
14 Амма Йәһояда каһин қошунға мәсъул болған йүз бешиларни чақиртип уларға: —
Уни сәплириңлар оттурисидин сиртқа чиқиривретиңлар; кимдәким униңға әгәшсә қи-
личлансун, дәп буйруди. Чүнки каһин: — Уни Пәрвәрдигарниң өйи ичидә өлтүрмәңлар,
дәп ейтқан еди.
15 Шуниң билән улар униңға йол бошитип бәрди; у ординиң «Ат дәрвазиси» билән пади-
шаниң ордисиға киргәндә ләшкәрләр уни шу йәрдә өлтүрди.

22:11 **«Йәһошебият»** — яки «Йәһошеба».
23:1 **«Йәһояда җасарәткә келип...»** — яки «Йәһояда өзини күчләндүрүп...»
23:1 2Пад. 11:4-20
23:7 Вәһ. 14:1, 4, 5
23:15 **«...униңға йол бошитип бәрди»** — буниң башқа бир хил тәрҗимиси: «уни қолға алди».

[16] Йәһояда, пүткүл җамаәт вә падиша бирликтә: «Пәрвәрдигарниң хәлқи болайли» дегән бир әһдини түзүшти. [17] Андин барлиқ хәлиқ Баалниң бутханисиға берип уни бузуп ташлиди; униң қурбангаһлири билән мәбудлирини чеқип парә-парә қилип, Баалниң каһини Маттанни қурбангаһларниң алдида өлтүрди.
[18] Андин кейин Йәһояда каһин Пәрвәрдигарниң өйидики барлиқ мәсъулийәтләрни Лавий қәбилисиниң каһинлириниң қолиға тапшурди. Каһинларни болса, әслидә Пәрвәрдигарниң өй ишлириға нөвәт билән қарашқа, Пәрвәрдигарға атап көйдүрмә қурбанлиқ сунушқа Давут тайинлиған еди. Улар қурбанлиқларни Давутниң көрсәтмилири бойичә, хошал-хурамлиқ ичидә нәғмә-нава оқуған һалда Мусаға тапшурулған Тәврат-қанунида пүтүлгинидәк сунушқа мәсъул еди.
[19] Йәһояда йәнә Пәрвәрдигар өйиниң һәр қайси дәрвазилириға дәрвазивәнләрни тайинлидики, һәр қандақ ишлардин напак қилинған адәмләр киргүзүлмәйтти.
[20] У йәнә йүз бешилири, ақсүнәкләр, хәлиқ ичидики йолбашчилар вә жутниң һәммә хәлқини башлап келип, падишани Пәрвәрдигар өйидин елип чүшүп, «Жуқириқи дәрваза» арқилиқ ордиға әкирип, падишалиқ тәхтигә олтарғузди.
[21] Жутниң барлиқ хәлқи шатлинатти; улар Аталияни қиличлап өлтүргәндин кейин, шәһәр тинич болуп қалди.

Йоаш — йәни Йәһоаш — Йәһудаға сәлтәнәт қилиду

2Пад. 12:1-22

24 [1] Йоаш тәхткә чиққан чеғида йәттә яшта еди, у Йерусалимда қириқ жил сәлтәнәт қилди. Униң анисиниң исми Зибияһ болуп, Бәәр-Шебалиқ еди.
[2] Йәһояда каһин һаят күнлиридә Йоаш Пәрвәрдигарниң нәзиридә дурус болғанни қилатти.
[3] Йәһояда униңға икки хотун елип бәрди, у бир қанчә оғул-қиз пәрзәнт көрди.
[4] Шуниңдин кейин Йоаш Пәрвәрдигарниң өйини қайта яситиш нийитигә кәлди,
[5] у каһинларни вә Лавийларни жиғип уларға: — Худайиңларниң өйини оңлитип туруш үчүн Йәһуда шәһәрлиригә берип, барлиқ Исраиллардин жиллиқ сәдиқә топлаңлар; бу ишни тездин беҗириңлар! — деди. Лекин Лавийлар бу ишни беҗиришкә анчә алдирап кәтмиди.
[6] Буни уққан падиша баш каһин Йәһоядани чақиртип униңға: — Өзлири немишкә Лавийларға Пәрвәрдигарниң қули Муса Исраил җамаитигә Худаниң гувалиғи сақлақлиқ чедир үчүн бәлгүлигән бажни Йәһуда вә Йерусалимдин елип келишкә буйрумидила? — деди.
[7] (чүнки әслидә рәзил хотун Аталия вә униң оғуллири Худаниң өйигә бөсүп кирип, Пәрвәрдигарниң өйидики барлиқ муқәддәс буюмларни елип Баал бутлириға атап тәқдим қиливәткән еди).
[8] Шуниң билән падиша буйруқ чүшүрүп, бир сандуқ яситип Пәрвәрдигар өйиниң дәрвазисиниң сиртиға қойғузди;
[9] андин: «Худаниң қули Муса чөлдә Исраилларниң үстигә бекиткән бажни жиғип әкилип Пәрвәрдигарға тапшуруңлар» дегән бир уқтуруш Йәһуда билән Йерусалим тәвәсидә чиқирилди.
[10] Барлиқ әмәлдарлар вә барлиқ хәлиқ хошал һалда бажни әкилип сандуқ толғичә униңға ташлиди.
[11] Лавийлар пул сандуғини падиша бу ишқа мәсъул қилған кишиниң алдиға әкәлгәндә, улар баж пулиниң көп

24:1 **«Йоаш»** — «Йәһоаш»ниң башқа шәкли.
24:2 **«Йәһояда ... һаят күнлиридә Йоаш Пәрвәрдигарниң нәзиридә дурус болғанни қилатти»** — бу сөзгә қариғанда, Йоаш Йәһояда өлгәндин кейин Пәрвәрдигарниң йолидин чиқип кәтти; вә дәрвәқә шундақ болди (*«2Тар.» 24:17-27ни көрүң*).
24:5 **«Худайиңларниң өйини оңлитип туруш үчүн ...., барлиқ Исраиллардин жиллиқ сәдиқә топлаңлар»** — яки «һәр жили Худайиңларниң өйини оңлитиш үчүн... барлиқ Исраиллардин сәдиқә топлаңлар».
24:6 **«Худаниң гувалиғи сақлақлиқ чедир»** — яки «һөкүм-гувалиқ чедири» — «ибадәт чедири»ниң башқа бир аталғуси. **«Пәрвәрдигарниң қули Муса ... Худаниң гувалиғи сақлақлиқ чедир үчүн бәлгүлигән баж...»** — Мусаниң бу буйруғи тоғрилиқ «Мис.» 30:11-16ни көрүң.

чүшкәнлигини көрсә, андин падишаниң кативи билән баш каһинниң адими келип
пул сандуғини өңтүрүп қуруқдиғандин кейин, йәнә әсли орниға апирип қоятти. һәр
күни шундақ болуп турди; наһайити көп пул жиғилди. [12] Падиша билән Йәһояда пулни
Пәрвәрдигар өйидики иш бежиргүчиләргә тапшурди; улар буниң билән Пәрвәрдигар-
ниң өйини оңшаш вә әслигә кәлтүрүш үчүн ташчилар билән яғаччиларни, төмүрчиләр
билән мискәрләрни яллиди. [13] Ишләмчиләр тохтимай ишлиди, оңшаш иши уларниң
қолида оңушлуқ елип берилди; шундақ қилип улар Пәрвәрдигарниң өйини әслидики
өлчәм-лаһийәси бойичә ясиди, шундақла уни толиму пухта қилип ясап чиқти. [14] Улар
ишни пүттүргәндин кейин ешип қалған пулни падиша билән Йәһояданиң алдиға
әкилип тапшурди. Улар буниң билән Пәрвәрдигарниң өйи үчүн һәр хил әсвап-буюм-
ларни, жүмлидин ибадәт хизмитидики һәр хил буюмлар, көйдүрмә қурбанлиқларға
мунасивәтлик қача-қуча, қазан-тәхсиләр вә һәр хил алтун-күмүч башқа буюмларни
ясатти. Йәһояданиң барлиқ күнлиридә, улар Пәрвәрдигарниң өйидә көйдүрмә қур-
банлиқни дайим сунуп турди.
[15] Йәһояда қерип, яшайдиған йеши тошуп өлди; у өлгән чағда бир йүз оттуз яшта еди.
[16] Улар уни «Давут шәһири»дә падишалар қатарида дәпнә қилди, чүнки у Исраилға һәм
Худаға вә униң өйигә нисбәтән наһайити чоң төһпә көрсәткән еди. [17] Йәһояда өлгәндин
кейин Йәһудадики йолбашчилар падишаниң алдиға келип униңға баш урди; падиша
улар көрсәткән мәслиһәтни мақул көрди. [18] Улар ата-бовилириниң Худаси Пәрвәрди-
гарниң өйидин ваз кечип, Ашәраһ вә бутларниң қуллуғиға киришти. Уларниң бу гунайи
сәвәплик Худаниң ғәзиви Йәһуда билән Йерусалимдикиләрниң бешиға кәлди. [19] Шун-
дақ болсиму, Пәрвәрдигар уларни Өзигә яндуруш үчүн йәнила уларниң арисиға пәй-
ғәмбәрләрни әвәтти; бу пәйғәмбәрләр гәрчә уларни агаһландурған болсиму, лекин улар
йәнила қулақ салмиди. [20] У чағда Худаниң Роһи баш каһин Йәһояданиң оғли Зәкарияға
чүшти, у хәлиқниң алдида өрә туруп уларға: — Худа мундақ дәйду: «Силәр немишкә
Пәрвәрдигарниң әмирлиригә хилаплиқ қилисиләр? Силәр һеч раважлиқ көрмәйсиләр,
чүнки силәр Пәрвәрдигардин ваз кәчтиңлар вә Уму силәрдин ваз кәчти», — деди.
[21] Халайиқ Зәкарияни өлтүрүшкә қәстлиди; ахир улар уни падишаниң әмри бойичә
Пәрвәрдигар өйиниң һойлисида чалма-кесәк қилип өлтүрүвәтти. [22] Падиша Йоаш
Зәкарияниң атиси Йәһояданиң өзигә көрсәткән шәпқитини яд әтмәк түгүл, әксичә униң
оғлини өлтүрүвәтти. Зәкария жан үзүш алдида: — Пәрвәрдигар бу ишни нәзиригә елип,
униң һесавини алсун! — деди.
[23] Шу жилниң ахирида Сурийәниң қошуни Йоашқа һужум қилип кәлди; улар Йәһудаға вә
Йерусалимға тажавуз қилип кирип, хәлиқ ичидики йолбашчиларни өлтүрүп, улардин
алған пүтүн уруш ғәниймәтлирини Дәмәшқ падишасиниң алдиға елип барди. [24] Дәрвәқә
Сурийә қошунидин пәқәт аз бир қисим әскәрләр кәлгән болсиму, лекин Йәһудалар
ата-бовилириниң Худаси Пәрвәрдигардин ваз кәчкәнлиги үчүн Пәрвәрдигар чоң бир
қошунни уларниң қолиға тапшурди; улар Йоашқа жаза ижра қилди. [25] Сурийләр Йоаш-
ни ташлап кәткән чағда (чүнки у қаттиқ ағрип қалған еди) униң өз хизмәткарлири баш
каһин Йәһояданиң оғлиниң қени үчүн интиқам елиш керәк дәп уни қәстлиди; улар уни
карвитидила өлтүрүвәтти. У шу йол билән өлди; кишиләр уни Давут шәһиридә дәпнә
қилғини билән, бирақ падишаларниң қәбирстанлиғиға дәпнә қилмиди. [26] Уни қәстли-
гәнләр мунулар: — Аммоний аял Шимиятниң оғли Забад билән Моабий аял Симритниң
оғли Йәһозабад еди.

24:25 **«чүнки у қаттиқ ағрип қалған еди»** — яки «чүнки еғир кесәлгә чүшкән еди». Бәзи тәржиманлар «чүнки у еғир яриланди» дәп тәржимә қилғини билән, ибраний тексттә еғир бир кесәл көрситилиду. **«каһин Йәһояданиң оғлиниң қени»** — яки «каһин Йәһояданиң оғуллириниң қени».

[27] Йоашниң оғуллири, униңға каритилған қаттиқ вә нурғун агаһ бешарәтләр, шундақла униң Худаниң өйини йеңибаштин селишқа даир ишлири «падишаларниң тәзкирилири» дегән китапниң изаһлириға пүтүлгәндур. Йоашниң оғли Амазия униң орниға падиша болди.

Амазия Йәһуда үстигә һөкүм сүриду

2Пад. 14:1-22

25 [1] Амазия тәхткә чиққан чеғида жигирмә бәш яшта еди, у Йерусалимда жигирмә тоққуз жил сәлтәнәт қилди. Униң анисиниң исми Йәһоаддан болуп, Йерусалимлиқ еди. [2] Амазия Пәрвәрдигарниң нәзиридә тоғра болған ишларни қилди, лекин пүтүн көңли билән қилмиди. [3] Вә шундақ болдики, у падишалиғини мустәһкәмливалғандин кейин падиша атисини өлтүргән хизмәткарлирини тутуп өлтүрди. [4] Лекин Мусаға чүшүрүлгән қанун китавида Пәрвәрдигарниң: «Нә атиларни оғуллири үчүн өлүмгә мәһкүм қилишқа болмайду нә оғуллирини атилири үчүн өлүмгә мәһкүм қилишқа болмайду, бәлки һәр бири өз гунайи үчүн өлүмгә мәһкүм қилинсун» дәп пүтүлгән әмри бойичә, у өлтүргичиләрниң балилирини өлүмгә мәһкүм қилмиди.
[5] Амазия Йәһудаларни жиғип, җәмәтлиригә қарап пүтүн Йәһудаларни вә Биняминларни миң беши вә йүз бешилар астиға бекитти; у улардин жигирмә яштин ашқанларниң санини еливиди, җәңгә чиқалайдиған, қолиға нәйзә вә қалқан алалайдиған хил ләшкәрдин үч йүз миң адәм чиқти. [6] У йәнә бир йүз талант күмүч сәрп қилип Исраилдин йүз миң батур җәңчи ялливалди.
[7] Лекин Худаниң бир адими униң алдиға келип: — И падишасим, Исраил қошунини өзлири билән биллә барғузмиғайла; чүнки Пәрвәрдигар Исраиллар яки Әфраимийларниң һеч қайсиси билән биллә әмәс. [8] Һәтта сили чоқум шундақ қилимән, батуранә күрәш қилимән десилиму, Худа өзлирини дүшмән алдида жиқитиду, чүнки Худа инсанға ярдәм беришкиму қадирдур, инсанни жиқитишқиму қадирдур, деди.
[9] Амазия Худаниң адимигә: — Әмисә мән Исраилниң ялланма қошуниға бәргән йүз талант күмүчни қандақ қилсам болиду? — дәп соривиди, Худаниң адими униңға: — Пәрвәрдигар өзлиригә буниңдинму зиядә көп беришкә қадирдур, дәп җавап бәрди.

[10] Шуниң билән Амазия Әфраимдин өзигә кәлтүрүлгән ялланма қошунни айрип чиқип, өйлиригә қайтурувәтти; шу сәвәптин улар Йәһудаларға бәк ғәзәплинип, қаттиқ қәһр ичидә өйлиригә қайтип кетишти. [11] Амазия җасаритини урғутуп, өзиниң хәлқини башлап «Шор вадиси»ға берип Сеирлардин он миң адәмни йоқатти. [12] Йәһудалар йәнә он миң адәмни тирик тутувелип, тик ярниң левиға апирип, ярдин иштиривиди, уларниң һәммиси парә-парә қилинип ташланди. [13] Һалбуки, Амазия өзи билән биллә җәң қилишқа рухсәт қилмай қайтурувәткән ялланма әскәрләр Самарийәдин Бәйт-Һорунғичә болған Йәһуданиң һәр қайси шәһәрлиригә һуҗум қилип кирип үч миң адәмни қирип ташлиди һәм нурғун мал-мүлүкни булап кәтти.
[14] Лекин шундақ болдики, Амазия Едомийларни мәғлуп қилип қайтип кәлгән чағда у Сеирларниң бутлириниму елип келип, уларни өзи үчүн мәбуд қилип, уларға баш урди вә уларға хушбуй якти. [15] Шу сәвәптин Пәрвәрдигарниң ғәзиви Амазияға қозғалди, У униң алдиға бир пәйғәмбәрни әвәтти. Пәйғәмбәр униңға: — Өз хәлқини сениң қолуңдин

24:27 **«падишаларниң тәзкирилири»** — Тәвраттики «падишалар» дегән китап әмәс. Чүнки тилға елинған тәпсилатлар шу китапта тепилмайду.
25:6 **«бир йүз талант күмүч»** — 100 талант күмүч бәлким 3400 килограм күмүч болуши мүмкин.
25:11 **«Амазия җасаритини урғутуп...»** — яки «Амазия өзини күчәйтип,...». **«Сеир»** — Едомниң иккинчи исми.
25:14 **«... уларға хушбуй якти»** — яки «... уларға қурбанлиқларни көйдүрди».

қутқузалмиған бу хәлиқниң илаһлирини зади немә дәп издәйсән? — деди. [16] Вә шундақ
болдики, у падишаға техи сөз қиливатқанда, падиша униңға: — Биз сени падишаниң мәс-
лиһәтчиси қилип тиклигәнму? Қой, бу гепиңни! Өлгүң кәлдиму немә? — деди. Шуниң
билән пәйғәмбәр гәптин тохтиди-дә, йәнә: — Бу ишни қилғиниң һәм нәсиһитимгә қулақ
салмиғиниң үчүн Пәрвәрдигар сени йоқитишни қарар қилди, дәп билимән, — деди.
[17] Шуниңдин кейин Амазия мәслиһәтлишип, Исраилниң падишаси Йәһуниң нәвриси,
Йәһоаһазниң оғли Йоашниң алдиға әлчиләрни маңдуруп: «Қени, җәң майданида йүз
туранә көрүшәйли» деди.
[18] Исраилниң падишаси Йоаш Йәһуданиң падишаси Амазияға әлчи әвәтип мундақ
сөзләрни йәткүзди: «Ливандики тикән Ливандики кедир дәриғигә сөз әвәтип: «Өз қи-
зиңни оғлумға хотунлуққа бәргин!» — деди. Лекин Ливандики бир явайи һайван өтүп
кетиветип, тикәнни дәссивәтти.
[19] Сән дәрвәқә Едомниң үстидин ғәлибә қилдиң; көңлүңдә өз-өзүңдин мәғрурлинип яй-
рап кәттиң. Әнди өйүңдә қалғиниң яхши; немишкә бешиңға күлпәт кәлтүрүп, өзүңни вә
өзүң билән Йәһудани балаға жиқитисән?».
[20] Амма Амазия қулақ салмиди. Бу иш Худадин кәлди; чүнки улар Едомниң илаһлири-
ни издигән еди, Худа уларни Йоашниң қолиға чүшсун дәп әнә шундақ орунлаштурған
еди. [21] Шуниң билән Исраил падишаси Йоаш җәңгә атлинип чиқти; икки тәрәп, йәни у
Йәһуда падишаси Амазия билән Бәйт-Шәмәштә, җәң майданида йүз туранә учрашти.
[22] Йәһуданиң адәмлири Исраилниң адәмлири тәрипидин тирипирән қилинип, һәр бири
өз өйигә қечип кәтти.
[23] Исраил падишаси Йоаш Бәйт-Шәмәштә Йәһоаһазниң нәвриси, Йоашниң оғли Йәһуда
падишаси Амазияни әсир қилип Йерусалимға елип барди; вә у Йерусалимниң сепили-
ниң Әфраим дәрвазисидин тартип бүҗәк дәрвазисиғичә болған төрт йүз гәзлик бир бө-
лигини өрүвәтти.
[24] У Худаниң өйидә, Обәд-Едом мәсъул болуп сақлаватқан вә падишаниң ордисидики
ғәзнидин тепилған барлиқ алтун-күмүч, қача-қучиларни буливалди вә кепиллик сүпи-
тидә бир нәччә тутқунни елип Самарийәгә йенип кәтти. [25] Исраил падишаси Йәһоаһаз-
ниң оғли Йоаш өлгәндин кейин, Йоашниң оғли, Йәһуданиң падишаси Амазия он бәш
жил өмүр көрди.
[26] Амазияниң қалған әмәллири болса, мана уларниң һәммиси баштин ахириғичә «Йәһу-
да вә Исраил падишалириниң тарихнамиси»да пүтүлгән әмәсмиди?
[27] Амазия Пәрвәрдигардин ваз кәчкәндин башлапла Йерусалимда бәзиләр уни қәст-
ләшкә киришкән еди; шуниң билән у Лақиш шәһиригә қечип кәтти; лекин қәстлигү-
чиләр кәйнидин Лақишқа адәм әвәтип, у йәрдә уни өлтүрди.
[28] Андин улар уни атларға артип Йерусалимға елип барди. У Йерусалимда ата-бовили-
риниң арисида «Йәһуданиң шәһири»дә дәпнә қилинди.

25:16 **«... мәслиһәтчиси... нәсиһитим.. қарар қилди... мәслиһәтлишип 17»** — һәммиси мунасивәтлиик сөзләр.
25:19 **«Сән дәрвәқә ... яйрап кәттиң. ... немишкә ... өзүңни вә өзүң билән Йәһудани балаға жиқитисән?»** — Йәһоаш ейтқан тәмсилниң умумий мәнаси: «Сән пәқәт бир тикәндурсән, өзүм кедирдәк улуқ адәммән, өзүңгә унчивала ишинип кәтмә. Сениң улуқ планиң һәртүрлүк тәсадипийлиқтин мәғлуп болуши мүмкин» дегәндәк. Гәрчә Йәһоаш падишани «бутпәрәс капир» дәп һесаплиғили болсиму, мошу йәрдә униң несиһәти тоғра еди.
25:23 **«Йәһоаһаз»** — «Аһазия»ниң башқичә ипадилиниши. Бу Йәһоаһаз *(Аһазия)* Йәһуда падишаси, 25-айәттики «Йәһоаһаз» әмәс. **«төрт йүз гәзлик бир бөлиги..»** — Тәвратта «гәз» *(яки «җәйнәк»)* қолниң җәйнәктин бармақниң учиғичә болған узунлуғи, йәни 0.454 метр узунлуқ еди.
25:25 **«Исраил падишаси Йәһоаһазниң оғли Йоаш өлгәндин кейин, ... Амазия он бәш жил өмүр көрди»** — 23-айәттики изаһатни көрүң.
25:26 **«Йәһуда вә Исраил падишалириниң тарихнамиси»** — мүмкинчилиги барки, бу китап Тәвраттики «Падишаһлар»дур.
25:28 **«Йәһуданиң шәһири»** — бәлким «Давутниң шәһири»ни көрситиду. «2Пад.» 14:20ни көрүң.

Уззия Йәһуда үстигә һөкүм сүриду

2Пад. 15:1-7

26 [1] Йәһуданиң барлиқ хәлқи униң он алтә яшқа киркән оғли Уззияни тикләп, уни
атиси Амазияниң орнида падиша қилди. [2] (падиша атиси ата-бовилириниң
арисида ухлиғандин кейин, Елат шәһирини қайтидин ясап, Йәһудаға йәнә тәвә қилғучи
дәл Уззия еди).
[3] Уззия тәхткә чиққан чеғида он алтә яш еди; у Йерусалимда җәмий әллик икки жил
падишалиқ қилди. Униң анисиниң исми Йәколия болуп, Йерусалимлиқ еди. [4] У атиси
Амазияниң барлиқ қилғанлиридәк Пәрвәрдигарниң нәзиридә дурус болғанни қилди.
[5] Худа бәргән аламәт көрүнүшләр билән йорутулған Зәкәрия Уззияға тәлим бәргәчкә,
у һаят вақтида Уззия Худани издиди; вә у Пәрвәрдигарни издигән күнләрдә Худа униң
ишлирини раван қилди. [6] У чиқип Филистийләргә һуҗум қилди вә Гатниң сепилини,
Җабнәһниң сепилини вә Ашдодниң сепилини чақтурувәтти. Йәнә Ашдод әтрапида,
шундақла Филистийләр арисида бир нәччә шәһәр бәрпа қилди. [7] Худа униң Филистий-
ләр вә Гур-баалда туруватқан Әрәбләр билән Маонларға қарши урушиға ярдәм бәр-
ди. [8] Аммонийлар Уззияға олпан төлиди; Уззия толиму қудрәтлик болуп, нам-шөһрити
таки Мисирниң чегарисиғичә тарқалди. [9] Уззия Йерусалимдики «Буҗәк дәрвазиси»да,
«Җилға дәрвазиси»да вә сепилниң қайрилидиған йеридә мунарлар салди вә уларни
әҗайип мустәһкәм қилди. [10] У йәнә чөлләрдә бир мунчә күзәт мунарлирини салғузди вә
көп қудуқларни колатти; чүнки униң Шәфәлаһ түзләңлигидә вә егизликтә нурғун чар-
виси бар еди; у йәнә териқчилиққа амрақ болғачқа, тағларда вә етиз-бағларда нурғун
бағвәнләрни вә үзүмчиләрни яллап ишләтти.
[11] Уззияниң йәнә урушқа маһир қошуни бар еди. Қошун катип Йәийәл вә әмәлдар Ма-
асеяһ ениқлиған санға асасән қисим-қисимлар бойичә бөлүнүп, падишаниң сәрдар-
лиридин бири болған Һананияниң йетәкчилиги астида сәп болуп җәңгә чиқатти. [12] Бу
батур җәңчиләр ичидики һәр қайси җәмәт башлири җәмий икки миң алтә йүз киши
еди. [13] Уларниң йетәкчилиги астидики қошун җәмий үч йүз йәтмиш йәттә миң бәш йүз
болуп, һәммиси ишта қабил, җәңдә маһир еди, улар падишаға ярдәмлишип дүшмәнгә
һуҗум қилалайтти. [14] Уззия пүткүл қошунидики ләшкәрлирини қалқан, нәйзә, добулға,
савут, оқя вә салғилар биләнму қуралландурған еди. [15] У йәнә Йерусалимда устилар
иҗад қилған оқ беши вә йоған ташларни атқучи үскүниләрни яситип, уларни сепил му-
нарлириға вә бүҗәклиригә орунлаштурған еди. Униң нам-шөһрити жирақ-жирақларға
кәткән еди, чүнки у аламәт ярдәмләргә еришкәчкә, карамәт қудрәт тапқан еди.
[16] Лекин у күчәйгәндин кейин, мәғрурлинип кәтти вә бу иш уни һалакәткә елип бар-
ди. У Худаси Пәрвәрдигарға итаәтсизлик қилип, хушбуйгаһ үстидә хушбуй яқимән дәп
Пәрвәрдигарниң өйигә кирди. [17] Каһин Азария билән Пәрвәрдигарниң башқа каһинли-
ридин сәксән әзимәт униң арқидин кирди; [18] Улар падиша Уззияни тосуп: — И Уззия,
Пәрвәрдигарға хушбуй йеқиш саңа тәвә иш әмәс, бәлки хушбуй йеқишқа муқәддәс
хизмәткә аталған каһинлар болған, Һаронниң әвлатлириға мәнсуптур; муқәддәсхани-
дин чиққин, чүнки итаәтсизлик қилип қойдуң; сән Худа Пәрвәрдигардин иззәт тапал-
майдиған болуп қалисән, деди.
[19] Уззия қаттиқ ғәзәпләнди; у хушбуй яққили турған һаләттә, қолида бир хушбуйдан-
ни тутуп туратти; у Пәрвәрдигарниң өйидики хушбуйгаһниң йенида туруп каһинларға

26:1 **«Уззия»** — башқа шәкли «Аһазия». «2Пад.» 14:21ни көрүң.
26:2 **«падиша ... Елат шәһирини қайтидин ясап, Йәһудаға йәнә тәвә қилғучи дәл Уззия еди»** — яки «атиси өз ата-бовилириниң арисида ухлиғандин кейин Уззия Елат шәһирини ясап Йәһудаға йәнә тәвә қилди».
26:10 **«етиз-бағларда...»** — яки «Кармәлдә...». Амма Кармәл шималий падишалиқта.

ғәзәплиниватқан чағда, каһинларниң алдидила униң пишанисиға мохо өрләп чиқти.
20 Баш каһин Азария билән башқа каһинлар қариса, мана, бирдинла униң пишанисиға
мохо өрләп чиққан еди; улар дәрһал уни чиқириветишкә иттәрди; у өзиму чиқип ке-
тишкә алдириди, чүнки Пәрвәрдигар уни урған еди. 21 Падиша Уззияни таки өлгичә
мохо кесили чирмивалди; у мохо кесили болғачқа, айрим бир өйдә турди; шуниң билән
у Пәрвәрдигарниң өйигә кириштин мәһрум қилинди. Униң оғли Йотам ординиң ишли-
рини башқуруп, жут сориди. 22 Уззияниң башқа әмәллири болса баштин ахириғичә
Амозниң оғли Йәшая пәйғәмбәр тәрипидин йезип қалдурулғандур. 23 Уззия өзиниң
ата-бовилири арисида ухлиди; бәзиләр: — «У мохо болған адәм» дегәчкә, у ата-бовили-
ри қатарида ятқузулған болсиму, падишалар қәбирстанлиғиға тәвә чәтрәк бир йәрлик-
кә дәпнә қилинди. Андин оғли Йотам униң орниға падиша болди.

Йотам Йәһуда үстигә һөкүм сүриду

2Пад.15:32-38

27 1 Йотам тәхткә чиққан чеғида жигирмә бәш яшта еди; у Йерусалимда он алтә жил
сәлтәнәт қилди; униң анисиниң исми Йәруша болуп, Задокниң қизи еди. 2 У атиси
Уззияниң барлиқ қилғанлиридәк Пәрвәрдигарниң нәзиридә дурус болғанни қилди
(лекин у Пәрвәрдигарниң муқәддәсханисиға кирмиди). Лекин хәлиқ йәнила бузуқ
ишларни қиливәрди.
3 Пәрвәрдигар өйиниң жуқурирақи дәрвазисини ясатқучи Йотам еди; у йәнә Офәлдики
сепилдиму нурғун қурулушларни қилди. 4 У Йәһуданиң тағлиқ районида шәһәрләр-
ни бена қилди, орманлиқлардиму қәлъә-қорғанлар вә күзәт мунарлирини ясатти. 5 У
Аммонийларниң падишаси билән уруш қилип уларни йәңди; шу жили Аммонийлар
униңға үч талант күмүч, миң тонна буғдай, миң тонна арпа олпан бәрди; Аммонийлар
иккинчи вә үчинчи жилиму униңға охшаш олпан елип кәлди. 6 Йотам Худаси Пәрвәрди-
гар алдида йоллирини тоғра қилғини үчүн қудрәт тапти.
7 Йотамниң қалған ишлири, җүмлидин қилған җәңлири вә тутқан йоллириниң һәмми-
си мана «Йәһуда вә Исраил падишалириниң тарихнамиси»да пүтүлгәндур. 8 У тәхткә
чиққан чеғида жигирмә бәш яшта еди; у Йерусалимда он алтә жил сәлтәнәт қилди. 9 Йо-
там ата-бовилири арисида ухлиди вә «Давутниң шәһири»гә дәпнә қилинди; оғли Аһаз
униң орниға падиша болди.

Аһаз Йәһуда үстигә һөкүм сүриду

2Пад. 16:1-20

28 1 Аһаз тәхткә чиққан чеғида жигирмә яшта еди; у Йерусалимда он алтә жил
сәлтәнәт қилди. У атиси Давутқа охшаш Пәрвәрдигарниң нәзиридә дурус болғанни
қилмай, 2 Бәлки Исраилниң падишалириниң йолиға кирип маңди; у һәтта Бааллларға
атап мәбудларни қуйдурди; 3 Пәрвәрдигар Исраиллар зиминидин һайдап чиқарған
әлләрниң жиркинчлик гуналирини дорап, Һинном җилғисида күҗә көйдүрди, өзиниң

26:21 **«шуниң билән у Пәрвәрдигарниң өйигә кириштин мәһрум қилинди»** — мохо кесилигә гириптар болғанлар «напак» дәп һесаплинип, муқәддәс ибадәтханиға киришкә қәтъий рухсәт қилинмайтти.
27:3 **«Офәл»** — кона Йерусалимдики бир қисим егиз район еди.
27:5 **«үч талант күмүч»** — бәлким 3400 килограм күмүч еди. **«миң тонна буғдай»** — ибраний тилида «он миң кор». Бир «кор» 220 литр болуши мүмкин. **«миң тонна арпа»** — ибраний тилида «он миң кор». Бир «кор» 220 литр болуши мүмкин.
27:7 **«Йәһуда вә Исраил падишалириниң тарихнамиси»** — мүмкинчилиги барки, бу китап Тәвраттики «Падишаһлар»дур.

пәрзәнтлирини оттин өткүзүп көйдүрди; [4] Йәнә «жуқури жайлар»да, дөңләрдә вә һәр
қайси көкәргән дәрәқ астида көйдүрмә қурбанлиқ қилди вә күҗә көйдүрди. [5] Шуңа,
униң Худаси Пәрвәрдигар уни Сурийә падишасиниң қолиға тапшурди; Сурийләр уни
тар мар қәлтүрүп, Йәһудадин нурғун хәлиқни тутқун қилип Дәмәшққә елип кәтти.
Худа йәнә уни Исраил падишасиниң қолиға тапшурди, Исраил падишаси Йәһудада чоң
қирғинчилиқ елип барди. [6] Рәмалияниң оғли Пикаһ Йәһудада бир күн ичидә бир йүз
жигирмә миң адәмни өлтүрди, уларниң һәммиси әзимәтләр еди; буниң сәвәви, улар ата-
бовилириниң Худаси Пәрвәрдигардин ваз кәчкән еди. [7] Зикри исимлиқ бир Әфраимий
әзимәт бар еди; у падишаниң оғли Маасияһани, ординиң баш ғоҗидари Азрикам вә
падишаниң баш вәзири Әлканаһни қәтл қилди. [8] Исраиллар өз қериндашлиридин икки
йүз миң аял, оғул-қиз балиларни тутқун қилип елип кәтти; улар йәнә Йәһудадин нурғун
уруш ғәниймәтлирини булаң-талаң қилип Самарийәгә әкәтти.
[9] Лекин у йәрдә Пәрвәрдигарниң Одәд исимлиқ бир пәйғәмбири бар еди; у Самарий-
әгә қайтип кәлгән қошунниң алдиға чиқип уларға: — Қараңлар, ата-бобаңларниң Ху-
даси Пәрвәрдигар Йәһудаларни аччиғида силәрниң қолуңларға тапшурди вә силәр
пәләккә йәткән қәһри-ғәзәп билән уларни өлтүрдүңлар. [10] Әнди силәр йәнә Йәһудалар
билән Йерусалимлиқларни мәҗбурий өзүңларға қул-дидәк қилмақчи болуватисиләр.
Лекин силәр өзүңларму Худайиңлар Пәрвәрдигар алдида гуна-итаәтсизликләр өткүз-
дүңларғу? [11] Әнди гепимгә қулақ селиңлар! Қериндашлириңлардин тутқун қилип кәл-
гәнләрни қайтуруветиңлар, чүнки Пәрвәрдигарниң қаттиқ ғәзиви бешиңларға чүшәй
дәп қалди, деди.
[12] Шуниң билән Әфраимларниң бир қанчә йолбашчилири, йәни Йоһананниң оғли Аза-
рия, Мәшиллимотниң оғли Бәрәкия, Шаллумниң оғли Һәзәкия вә Һадлайниң оғли Амаса
қозғилип чиқип җәңдин қайтип кәлгән қошунни тосувелип [13] уларға: — Бу тутқунларни
бу йәргә елип кирсәңлар болмайду; бизниң Пәрвәрдигарниң алдида гунайимиз туруп,
йәнә техиму көп гуналар вә итаәтсизликләрни айнитмақчимусиләр? Чүнки бизниң
итаәтсизлигимиз һелиму интайин еғирдур, Исраилниң бешиға отлуқ қәһр-ғәзәп чүшәй
дәп қалди, деди.
[14] Шуниң билән ләшкәрләр тутқунлар билән уруш ғәниймәтлирини йолбашчилар вә
пүткүл җамаәт алдида қалдуруп қойди. [15] Жуқирида исми тилға елинған кишиләр
қозғилип, тутқунларни башлап чиқти, уруш ғәниймәтлири ичидин кийим-кечәк вә
аяқларни уларниң арисидики барлиқ яланač, ялаң аяқ турғанларға кийгүзүп, һәмми-
сини йемәк-ичмәк билән ғизаландурди, үстибашлирини майлиди, барлиқ аҗизларни
ешәкләргә миндүрүп, һәммисини «Хорма дәрәқлири шәһири» дәп атилидиған Йери-
хоға, өз қериндашлириниң қешиға апирип қойди, андин Самарийәгә қайтти.
[16] Бу чағда Аһаз падиша Асурийәниң падишалириға ярдәм тиләп адәм әвәтти, [17] чүн-
ки Едомийлар йәнә Йәһудаға һуҗум қилип нурғун адәмни тутқун қилип кәткән еди.
[18] Филистийләрму Шәфәлаһ түзләңлигидики вә Йәһуданиң җәнубидики шәһәрләргә
таҗавуз қилип кирип, Бәйт-Шәмәш, Айҗалон, Гәдәрот, Сокоһ вә Сокоһқа тәвә йеза-қи-
шлақларни, Тимнаһ вә Тимнаһқа тәвә йеза-қишлақларни, Гимзо вә Гимзоға тәвә йе-
за-қишлақларни ишғал қилип, шу йәрләргә жайлашқан еди. [19] Пәрвәрдигар Йәһуданиң
падишаси Аһаз түпәйлидин Йәһудани хорлуққа қалдурди; чүнки Аһаз Йәһудани итаәт-
силиккә езиқтурди вә өзи Пәрвәрдигарға еғир асийлиқ қилди. [20] Асурийәниң падишаси

28:3 **«Һинном җилғиси»** — ибраний тилида «Гә-Һинном», әрәб тилида «җәһәннәм». Бу жиркиничлик жай тоғрилиқ «Йәр.» 17:31-32ни вә изаһатлирини көрүң. **«күҗә көйдүрди»** — яки «қурбанлиқларни көйдүрди». **«пәрзәнтлирини оттин өткүзүп көйдүрди»** — бәлким Аһазниң пәрзәнтлирини инсан қурбанлиғи қилғанлиғини көрситиши мүмкин.

Тиглат-Пилнәсәр дәрвәқә униң йениға кәлди, лекин ярдәм беришниң орниға, униңға
көп аваричиликләрни кәлтүрди. 21 Чүнки Аһаз Пәрвәрдигарниң өйидин, падишаниң
ордисидин, шундақла әмәлдарларниң өйлиридин көп мал-дунияни чиқирип, Асурийә
падишасиға бәргән болсиму, лекин униңға һеч пайдиси болмиди. 22 Мошундақ интай-
ин мүшкүл пәйттә бу падиша Аһаз Пәрвәрдигар алдида техиму еғир қәбиһликкә чөкүп
кәтти. 23 У өзини мәғлуп қилған Дәмәшқниң илаһлириға қурбанлиқ сунди, чүнки у: «Су-
рийәниң падишалириниң илаһлири уларға ярдәм қилди, шуңа мәнму уларға қурбанлиқ
сунуп, уларни маңиму ярдәм беридиған қилимән» деди. Лекин әксичә бу бутлар униң
өзини, шундақла барлиқ Исраилларни һалакәткә елип барди. 24 Аһаз Пәрвәрдигарниң
өйидики әсвап-буюмларни жиғип елип чиқип, уларни кесип-езип парә-парә қиливәтти;
вә Пәрвәрдигарниң өйиниң дәрвазилирини печәтливәтти. Һәм өзи үчүн Йерусалимниң
һәр бир доқмушида қурбангаһларни салғузди. 25 У йәнә Йәһуданиң һәр қайси шәһәрли-
ридә башқа илаһларға хушбуй йеқиш үчүн «жуқури җайлар»ни салғузди, шундақ қилип
ата-бовилириниң Худаси Пәрвәрдигарниң ғәзиви қозғалди. 26 Мана, униң қалған ишли-
ри, җүмлидин барлиқ тутқан йоллири баштин-ахириғичә «Йәһуда вә Исраил падиша-
лириниң тарихнамиси»да пүтүлгәндур. 27 Аһаз ата-бовилири арисида ухлиди; кишиләр
уни Йерусалим шәһиригә дәпнә қилди, лекин уни Исраил падишалириниң қәбирстан-
лиғиға дәпнә қилмиди. Оғли Һәзәкия униң орниға падиша болди.

Һәзәкия һөкүм сүриду; у муқәддәсханини тазилайду

29 1 Һәзәкия тәхткә чиққан чеғида жигирмә бәш яшта еди; у Йерусалимда жигирмә
тоққуз жил сәлтәнәт қилди. Униң анисиниң исми Абия болуп, Зәкарияниң қизи
еди. 2 Һәзәкия атиси Давут барлиқ қилғанлиридәк, Пәрвәрдигарниң нәзиридә дурус
болғанни қилди. 3 У тәхткә чиққан биринчи жилиниң биринчи ейида Пәрвәрдигар
өйиниң дәрвазилирини ачтуруп, йеңибаштин ясатти. 4 У каһинлар билән Лавийларни
Худаниң өйигә чақирип келип, алдинқи һойлисиниң мәйданиниң шәриқ тәрипигә жиғип,
5 уларға: — И Лавийлар, гепимгә қулақ селиңлар; өзүңларни Худаға атап пакизлаңлар вә
ата-боваңларниң Худаси Пәрвәрдигарниң өйини униңға муқәддәс қилип пакизлаңлар,
муқәддәсханидин барлиқ паскина нәрсиләрни чиқирип ташлаңлар. 6 Чүнки бизниң ата-
бовилиримиз асийлиқ қилип, Худайимиз Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни
қилип, Униңдин ваз кәчти, Пәрвәрдигарниң туралғусидин йүзини өрүп, Униңға арқини
қилди. 7 Улар айванниң ишиклирини етивәткән, чирақларни өчүривәткән, хушбуй
яқмиған еди вә муқәддәсханида Исраилниң Худасиға һеч көйдүрмә қурбанлиқларни
сунмайдиған болуп кәткән еди; 8 Шу сәвәптин Пәрвәрдигарниң ғәзиви Йәһуда билән
Йерусалимдикиләрниң үстигә чүшүп, худди өз көзүңлар билән көрүп турғиниңлардәк,
уларни дәһшәткә селип, вәһимә болушқа һәм заңлиқ қилип уш-уш қилинидиған
объектқә айландуруп қойди. 9 Шу сәвәптин ата-бовилиримиз қилич астида қалди; оғул-
қизлиримиз вә хотунлиримизму тутқун қилинди. 10 Әнди мән Исраилниң Худаси болған
Пәрвәрдигарниң ғәзивиниң биздин яндурулуши үчүн, Униң билән әһдилишиш нийитигә
кәлдим. 11 И балилирим, ғапил болмаңлар; чүнки Пәрвәрдигар силәрни Өз алдида туруп
хизмитидә болушқа, Униң хизмәткари болуп хушбуй йеқишқа таллиған, деди.

28:23 **«өзини мәғлуп қилған Дәмәшқниң илаһлири»** — бу сөзләр Аһазниң ойлири, әлвәттә; лекин мәлум тәрәптин ейтқанда, униң бутпәрәслиги уни һәқиқәтән мәғлубийәткә учратқан еди.
29:1 **«Абия»** — яки «Аби». «2Пад.» 18:2ни көрүң.
29:8 **«уларни дәһшәткә селип, вәһимә болушқа һәм заңлиқ қилип уш-уш қилинидиған объект...»** — яки «уларни адәмләргә дәһшәт салидиған, қорқунуч бастуридиған һәм заңлиқ қилип уш-уш қилинидиған объект».
29:11 **«...хушбуй йеқишқа...»** — яки «...қурбанлиқ қилишқа...».

[12] Шуниң билән Лавийлардин төвәндикиләр орнидин туруп оттуриға чиқти: — Коһат-
лардин болған Амасайниң оғли Маһат вә Азарияниң оғли Йоел, Мәрарилардин Абдиниң
оғли Киш, Йәһаллләлнниң оғли Азария, Гәршонлардин Зиммаһниң оғли Йоаһ, Йоаһниң
оғли Едән, [13] Әлизафанниң әвлатлиридин Шимри билән Йәийәл, Асафниң әвлатлиридин
Зәкәрия билән Маттания; [14] Һеманниң әвлатлиридин Йәһийәл билән Шимәй, Йәдутун-
ниң әвлатлиридин Шемая билән Уззийәлләр. [15] Улар қериндашлирини жиғип, өзлири-
ни Худаға атап паклиди, падишаниң тапшуруғи, Пәрвәрдигарниң әмри бойичә Пәрвәр-
дигарниң өйини пакизлашқа кирди. [16] Каһинлар Пәрвәрдигарниң өйиниң ичкирисигә
пакизлашқа кирди; улар Пәрвәрдигарниң муқәддәс җайидин тапқан барлиқ напак-и-
плас нәрсиләрни Пәрвәрдигар өйиниң һойлисиға тошуп чиқти; андин уларни Лавийлар
елип чиқип, шәһәр сиртидики Кидрон җилғисиға апирип төкти.
[17] Улар биринчи айниң биринчи күнидин башлап, өйни қайтидин Худаға атап пакиз-
лашқа киришип, сәккизинчи күни Пәрвәрдигар өйиниң айвиниға чиқти; улар йәнә
сәккиз күн вақит сәрп қилип Пәрвәрдигар өйини пакизлап, биринчи айниң он алтинчи
күнигә кәлгәндә ишни түгәтти.
[18] Андин улар Һәзәкия падишаниң алдиға кирип: — Биз Пәрвәрдигарниң пүткүл өйини,
җүмлидин көйдүрмә қурбанлиқ қурбангаһини вә униңдики барлиқ қача-қуча, әсва-
пларни, «тәқдим нан» тизилидиған ширәни вә ширә үстидики барлиқ қача-қуча, әсва-
пларни пакизливәттуқ; [19] Аһаз падиша тәхттики чеғида асийлиқ қилип ташливәткән
барлиқ қача-қуча, әсвапларни тәйярлап тәх қилип, пакизлап қойдуқ; мана, улар һазир
Пәрвәрдигарниң қурбангаһи алдиға қоюлди, деди.
[20] Һәзәкия падиша әтигәндә таң сәһәр орнидин туруп шәһәрдики әмәлдарларни жиғип
Пәрвәрдигарниң өйигә чиқти. [21] Улар падишалиқ үчүн, муқәддәсхана вә пүтүн Йәһуда-
лар үчүн гуна қурбанлиғи қилишқа йәттә буқа, йәттә қочқар, йәттә қоза вә йәттә текә
елип кәлди; падиша Һарун әвлатлири болған каһинларға буларни Пәрвәрдигарниң
қурбангаһиға сунушни буйруди. [22] Улар буқиларни боғузлиди, каһинлар қенини елип,
қурбангаһқа сәпти; андин улар қочқарлирниму боғузлап, қенини қурбангаһқа сәпти;
қозиларниму боғузлап, уларниң қениниму қурбангаһқа сәпти. [23] Ахирида гуна қурбан-
лиғи қилинидиған текиләрни падиша вә җамаәт алдиға йетиләп келивиди, падиша вә
җамаәт қоллирини текиләр үстигә қоюшти. [24] Каһинлар текиләрни боғузлап, қенини
барлиқ Исраилларниң гунайи үчүн кәчүрүм-кафарәт сүпитидә қурбангаһқа сәпти; чүн-
ки падиша: «Көйдүрмә қурбанлиқ вә гуна қурбанлиғи барлиқ Исраиллар үчүн сунул-
сун» дегән еди.
[25] Падиша йәнә Лавийларни Пәрвәрдигар өйидә Давутниң, Давут падишаниң алдин көр-
гүчиси Гадниң вә Натан пәйғәмбәрниң буйруғинидәк җаңлар, тәмбур вә чилтар қатар-
лиқ сазларни тутуп, сәп болуп турушқа тайинлиди (чүнки әслидә бу әмир Пәрвәрдигар-
дин, өз пәйғәмбәрлириниң вастиси билән тапиланған еди). [26] Шуниң билән Лавийлар
Давутниң сазлирини, каһинлар канайларни тутқан һалда турушти. [27] Һәзәкия көйдүрмә
қурбанлиқ қурбангаһ үстигә сунулсун, дәп буйруди. Көйдүрмә қурбанлиқ сунулған һа-
ман, Пәрвәрдигарға аталған нәғмә-нава қилинишқа, канайлар челинишқа вә Исраилниң
падишаси Давутниң сазлири тәңкәш қилинишқа башлиди. [28] Пүткүл көйдүрмә қурбан-
лиқ өткүзүлүп болғичә, пүткүл җамаәт сәҗдигә олтиришти, нәғмә-навачилар нәғмә-на-
ва қилишти, канайчилар канай челип турди. [29] Көйдүрмә қурбанлиқ өткүзүлүп болған-
да, падиша вә униң билән һазир болғанларниң һәммиси тизлинип сәҗдә қилишти.

29:17 **«улар йәнә сәккиз күн вақит сәрп қилип Пәрвәрдигар өйини пакизлап...»** — яки «шундақ қилип улар сәккиз күн ичидә Худаниң өйини *(муқәддәс җайни)* пакизлиған болди...».
29:23 **«падиша вә җамаәт қоллирини текиләр үстигә қоюшти»** — «Лав.» 4□13-26ни көрүң.

[30] Һәзәкия падиша вә әмәлдарлар йәнә Лавийларға Давутниң вә алдин көргүчи Асафниң шеирлири билән Пәрвәрдигарға һәмдусана оқушни буйруди; шуниң билән улар хошал-хурамлиқ билән Пәрвәрдигарға һәмдусана оқушуп, баш егип сәждә қилишти.
[31] Һәзәкия: — Силәр әнди өзүңларни Пәрвәрдигарға муқәддәс болушқа беғишлиған екәнсиләр, алдиға келиңлар, қурбанлиқлар, тәшәккүр қурбанлиқлирини Рәбниң өйигә кәлтүрүп сунуңлар, девиди, җамаәт қурбанлиқлар вә тәшәккүр қурбанлиқлирини кәлтүрүшти; халиғанлар көйдүрмә қурбанлиғини кәлтүрүшти. [32] Җамаәт елип кәлгән көйдүрмә қурбанлиқлар төвәндикичә: — йәтмиш буқа, йүз қочқар, икки йүз қоза; буларниң һәммиси Пәрвәрдигарға атап көйдүрмә қурбанлиққа әкилингән еди. [33] Булардин башқа Пәрвәрдигарға аталған алтә йүз буқа, үч миң қойму бар еди. [34] Каһинлар бәк аз болғачқа, көйдүрмә қурбанлиқ маллириниң терисини союшқа үлгүрәлмәйтти; шуңа Лавий қериндашлири таки маллар союлуп болғичә һәм башқа каһинлар өзлирини Худаға атап паклап болғичә ярдәмләшти (чүнки Лавийлар өзлирини Худаға атап паклаш ишида каһинларға нисбәтән бәкрәк ихласмән еди). [35] Униң үстигә көйдүрмә қурбанлиқлар наһайити көп еди, шундақла енақлиқ қурбанлиқлириниң мейи вә көйдүрмә қурбанлиқларға қошулған шарап һәдийилириму наһайити көп еди.
Шундақ қилип Пәрвәрдигар өйидики ибадәт хизмәтлири йеңибаштин әслигә кәлтүрүлди. [36] Худа Өз хәлқигә бу ишларни орунлаштурғанлиғи үчүн Һәзәкия вә пүткүл хәлиқ толиму хошал болушти; чүнки бу ишлар бәк тезла бежирилип болған еди.

«Өтүп кетиш һейти» йеңибаштин тәбриклиниду

30 [1] Һәзәкия пүтүн Исраилға вә Йәһудаға адәм әвәтип һәмдә Әфраимлар билән Манассәһләргә хәт йезип, уларни Исраилниң Худаси болған Пәрвәрдигарни сеғинип «өтүп кетиш һейти»ни өткүзүш үчүн Йерусалимға, Пәрвәрдигарниң өйигә жиғилишни чақирди [2] (Падишаһ, әмәлдарлири вә Йерусалимдики барлиқ җамаәт билән биллә мәслиһәтлишип, иккинчи айда өтүп кетиш һейтини өткүзәйли дәп қарарға келишти. [3] Лекин пакланған каһинлар йетишмигәчкә, хәлиқму Йерусалимға жиғилип болмиғачқа, һейтни вақтида өткүзәлмиди). [4] Падиша вә пүткүл җамаәт бу планни наһайити яхши бопту, дәп қариди. [5] Шуниң билән улар пүткүл Исраилниң Бәәр-Шебадин Данғичә барлиқ хәлқини Йерусалимға келип, Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарни сеғинип өтүп кетиш һейтини өткүзүшкә чақириқнамә әвәтәйли, дәп бекитти; чүнки улар һейтни узун вақитлардин буян пүтүлгән бәлгүлимә бойичә өткүзүлмигән еди.
[6] Чапарманлар падиша билән әмәлдарларниң хәтлирини елип, пүтүн Исраил вә Йәһуда жутини кезип, падишаниң ярлиғи бойичә мундақ хәвәрни җакалиди: «И Исраиллар, Ибраһим, Исһақ вә Исраилниң Худаси болған Пәрвәрдигарға йенип келиңлар, шундақ қилсаңлар У Асурийә падишалириниң чаңгилидин қутулған қалдиңларниң йениға йенип келиду. [7] Ата-боваңлар вә қериндишиңларға охшаш болмаңлар; улар өз ата-бовилириниң Худаси Пәрвәрдигарға асийлиқ қилғачқа, У худди силәр көргәндәк уларни харабичиликкә тапшурған. [8] Ата-боваңларға охшаш бойнуңларни қаттиқ қилмаңлар;

29:31 **«алдиға келиңлар, қурбанлиқлар,...»** — мошу йәрдә «қурбанлиқлар» бәлким «енақлиқ қурбанлиқлири»ни көрситиду. 32-36-айәтләргә қариғанда, «көйдүрмә қурбанлиқлар» бу икки хил қурбанлиқлар *(инақлиқ қурбанлиқлири вә тәшәккүр қурбанлиқлири)*дин сирт еди. Оқурмәнләрниң есидә барки, енақлиқ қурбанлиқлири вә тәшәккүр қурбанлиқлирини каһинлар билән шу қурбанлиқларни сунғучилар йейишкә болатти; «көйдүрмә қурбанлиқлар» пүтүнләй Худаға атап көйдүрүләтти.
29:33 **«Пәрвәрдигарға аталған алтә йүз буқа, үч миң қойму...»** — бу айәттики кала-қойлар бәлким енақлиқ қурбанлиқлири вә тәшәккүр қурбалиқлири сүпитидә беғишланған болуши мүмкин.
30:5 **«Бәәр-Шебадин Данғичә пүткүл Исраил»** — Бәәр-Шеба Исраилниң җәнубий чегарисида, Дан шималий чегарисида еди.

Пәрвәрдигарниң отлуқ ғәзивиниң силәрдин көтирилип кетиши үчүн, әнди силәр
Пәрвәрдигарға бекиниңлар, У мәңгүгә Өзигә хас дәп атиған муқәддәсханиға келип,
Худайиңлар болған Пәрвәрдигарниң хизмитидә болуңлар. [9] Әгәр силәр Пәрвәрдигарға
қайтсаңлар, қериндашлириңлар вә бала-җақилириңлар өзлирини тутқун қилғанларниң
алдида рәһим-илтипатқа еришип, бу жутқа қайтип келиду; чүнки Худайиңлар болған
Пәрвәрдигар шапаәтлик вә рәһимликтур; силәр Униң тәрипигә өтсәңлар, У силәрдин
йүз өрүмәйду».
[10] Чапарманләр шәһәрму-шәһәр берип, таки Зәбулунғичә Әфраим вә Манассәһниң
жутлирини кезип чиқти; лекин у йәрдикиләр уларни заңлиқ қилип мәсқирә қилатти.
[11] Һалбуки, Ашир, Манассәһ вә Зәбулунлардин бәзилири өзлирини төвән тутуп Йеру-
салимға кәлди. [12] Униң үстигә, Худаниң қоли Йәһудаларниң үстидә болуп, уларни бир
нийәттә падишаниң вә әмәлдарларниң Пәрвәрдигарниң сөзигә асасән чиқарған әмрини
ишқа ашурушқа бир җан бир дил қилди.
[13] Шуниң билән иккинчи айда нурғун кишиләр петир нан һейтини өткүзүш үчүн Йе-
русалимға жиғилған еди; топланған хәлиқ зор бир түркүм адәм еди. [14] Улар қозғи-
лип Йерусалим шәһиридики қурбангаһларни бузуп йоқитип, исриқгаһларниму елип
чиқип, Кидрон җилғисиға апирип ташлиди. [15] Улар иккинчи айниң он төртинчи күни
өтүп кетиш һейтиға аталған қозиларни сойди. Каһинлар билән Лавийлар буниңға қарап
хиҗил болуп, өзлирини Худаға муқәддәс болушқа паклап, көйдүрмә қурбанлиқларни
Пәрвәрдигарниң өйигә елип келишти. [16] Улар Худаниң адими болған Мусаға чүшүрүл-
гән Тәврат қануниға асасән, бәлгүлимә бойичә өз орунлириға келип турушти. Каһин-
лар Лавийларниң қолидин қанни елип қурбангаһқа сәпти. [17] Җамаәт ичидә паклинип
болмиғанлар хелә болғачқа, Лавийлар пакланмиған барлиқ кишиләрниң орнида өтүп
кетиш һейтиға беғишланған қозиларни Пәрвәрдигарға аташ үчүн союшқа мәсъул еди.
[18-19] Чүнки Әфраим вә Манассәһ, Иссакар вә Зәбулундин кәлгән көпинчиси, хелә көп бир
түркүм кишиләр пакланмай турупла, Тәврат бәлгүлимисигә хилап һалда өтүп кетиш
һейтиға атап союлған қоза гөшлирини йейишкә кирищти; бирақ Һәзәкия улар һәққидә
дуа қилип: — Кимки өз ата-бовисиниң Худаси болған Пәрвәрдигарни чин көңлидин из-
ләш нийитигә кәлгән болса, гәрчә улар муқәддәсханиға аит паклиниш бәлгүлимисигә
мувапиқ пак қилинмисиму, меһриван Пәрвәрдигар уларни әпу қилғай, деди.
[20] Пәрвәрдигар Һәзәкияниң дуасиға қулақ селип хәлиқни әпу қилди. [21] Йерусалимда
туруватқан Исраиллар петир нан һейтини йәттә күн шундақ хошаллиқ ичидә өткүз-
ди; Лавийлар билән каһинлар һәр күни Пәрвәрдигарға аталған мәдһийә сазлири билән
Пәрвәрдигарға һәмдусана оқушти.
[22] Һәзәкия Пәрвәрдигарниң вәһийлирини чүшәндүрүшкә маһир Лавийларға илһам бе-
рип турди; хәлиқ йәттә күн һейт қурбанлиқлирини йеди; улар енақлиқ қурбанлиқлири-
ни сунуп, ата-бовилириниң Худаси болған Пәрвәрдигарни мәдһийилиди.
[23] Барлиқ җамаәт йәнә йәттә күн һейт өткүзүш тоғрилиқ мәслиһәтлишип, йәнә хошал-ху-
рамлиққа чөмгән һалда йәттә күн һейт өткүзди. [24] Чүнки Йәһуданиң падишаси Һәзәкия
җамаәткә миң буқа вә йәттә миң қой һәдийә қилди; әмәлдарларму җамаәткә миң буқа,
он миң қой һәдийә қилди. Нурғун каһинлар өзлирини Худаға атап паклиди. [25] Пүткүл
Йәһуда җамаити, каһинлар, Лавийлар, Исраилдин чиққан барлиқ җамаәт, җүмлидин
Исраилда туруватқан мусапирлар һәмдә Йәһудада туруватқан мусапирларниң һәмми-

30:13 **«петир нан һейти»** — «өтүп кетиш һейти» билән башлиниду.
30:18-19 **«уларни әпу қилғай»** — ибраний тилида «улар үчүн кәчүрүм-кафарәт қилғай».
30:20 **«хәлиқни әпу қилди»** — ибраний тилида «хәлиқни сақайтти».
30:22 **«Пәрвәрдигарниң вәһийлири»** — ибраний тилида «Пәрвәрдигарниң билими» — бу билим вәһий арқилиқ кәлгәчкә, «вәһийләр» дәп тәрҗимә қилдуқ.

си аламәт хошал болушти. [26] Йерусалимни ғайәт зор хошаллиқ кәйпият қаплиди; чүнки
Исраилниң падишаси Давутниң оғли Сулайманниң заманидин буян, Йерусалимда мун-
дақ тәнтәнә болуп бақмиған еди. [27] Ахирида Лавийлардин болған каһинлар орнидин қо-
пуп, хәлиққә бәхит-бәрикәт тилиди; уларниң садаси Худаға аңланди, дуаси асманларға,
Униң муқәддәс туралғусиға йәтти.

31 [1] Бу ишларниң һәммиси түгигәндин кейин, бу йәрдә һазир болған Исраилларниң
һәммиси Йәһуданиң һәр қайси шәһәрлиригә берип, у йәрләрдики «бут
түврүк»ләрни чеқип, Ашәраһ бутлирини кесип ташливәтти; йәнә Йәһуда вә Бинямин
зиминда, шундақла Әфраим вә Манассәһ зимининиң һәр қайси йәрлиридики «жуқури
җайлар» вә қурбангаһларни, һәммисини бузуп йоқатқичә сөкүп ташлиди. Шуниңдин
кейин Исраил хәлқиниң һәр қайсиси өз тәвәлигигә, өз шәһәрлиригә қайтип кетишти.

Муқәддәсханининиң ишлириниң тәртипкә селиниши

[2] Һәзәкия каһинлар билән Лавийларни нөвәт-гуруппиларға бөлүп, каһинлар билән Ла-
вийларниң һәр қайсисини өзигә хас хизмитигә бекитип, көйдүрмә қурбанлиқ вә енақ-
лиқ қурбанлиқлири сунуп, Пәрвәрдигар өйиниң һойлилирида, ишик-дәрвазилири ичи-
дә вәзипә өтәп, Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә оқуйдиған қилди. [3] Падиша йәнә өз
мелидин бир үлүшни елип көйдүрмә қурбанлиқлар үчүн ишлитишкә буйруди; булар
Пәрвәрдигарниң Тәврат қанунида пүтүлгини бойичә әтигәнлик вә кәчлик көйдүрмә қур-
банлиқлар, шабат күни, йеңи ай вә һейт-байрам күнлиридики көйдүрмә қурбанлиқлар
үчүн айрилди. [4] Падиша йәнә каһинлар билән Лавийларниң Пәрвәрдигарниң Тәврат қа-
нунини чиң иҗра қилиши үчүн, тәқдим қилишқа тегишлик үлүшини уларға бериңлар,
дәп Йерусалимда турушлуқ хәлиққә буйруди. [5] Бу буйруқ чиқирилиши биләнла, Исра-
иллар һосул-мәһсулатлириниң дәсләпки елинған қисми ашлиқ, йеңи шарап, зәйтун
мейи вә һәсәлләрни һәмдә етизлиқтин чиққан һәр хил мәһсулатларниң һосуллиридин
әкилишти, йәнә һәр хил нәрсилириниң ондин бирини өшригә түркүмләп әкилишти.
[6] Йәһуданиң һәр қайси шәһәрлиридә туруватқан Исраиллар билән Йәһудаларму қой-ка-
лилириниң ондин бирини өшригә вә Пәрвәрдигар Худасиға аталған муқәддәс буюм-
ларниң ондин бирини өшригә әкилип, дога-дога догиливәтти. [7] Үчинчи айдин башлап
догилинип, йәттинчи айға кәлгәндә тохтиди. [8] Һәзәкия әмәлдарлар билән биллә келип,
дога-дога болған бу мәһсулатларни көрүп Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә оқуди вә
Униң хәлқи болған Исраилларға бәхит-саадәт тилиди. [9] Һәзәкия каһинлар билән Лавий-
лардин бу дога-дога мәһсулатлар тоғрилиқ соривиди, [10] Задок җәмәтидин болған баш
каһин Азария униңға җавап берип: — Хәлиқ Пәрвәрдигарниң өйигә һәдийә кәлтүрги-
ли башлиғандин буян тойғидәк йедуқ, йәнә нурғун ешип қалди. Чүнки Пәрвәрдигар Өз
хәлқини бәрикәтлигән, шуңа ешип қалғиниму шунчә көп, деди.

30:25 **«җүмлидин Исраилда туруватқан мусапирлар һәмдә Йәһудада туруватқан мусапирларниң һәммиси...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «җүмлидин Исраилдин чиққан, Йәһудада туруватқан мусапирларниң һәммиси...».

31:6 **«Йәһуданиң һәр қайси шәһәрлиридә туруватқан Исраиллар»** — 30:1-2, «2Пад.» 17:6, 23ниму көрүң. Бу ибаригә қариғанда шималий падишалиқ *(«Исраил»)* Асурийә империйәси тәрипидин сүргүн қилинған мәзгилдә яки һәтта шуниңдин илгири, шималий падишалиқтики «он қәбилә»динЙәһуда тәрәпкә қечип, Йәһуда шәһәрлиридә олтирақлашқанлар аз әмәс еди. **«Худаға аталған муқәддәс буюмлар»** — бу «Худаға аталған муқәддәс буюмлар» бәлким барлиқ мәһсулатлардин ондин бири еди. «Қан.» 14:28-29 бойичә, мошу буюмларни хәлиқ «өз ишик-дәрвазилири ичидә Лавийлар вә кәмбәғәлләр үчүн топлаш керәк» еди. Бизниңчә 6-айәттики «ондин бири» «Худаға аталған муқәддәс буюмлар»дин елинған ондин бирини көрситиду. Бу «ондин бири» шу чағда Йерусалимға апирилатти.

31:8 **«дога-дога болған бу мәһсулатлар»** — 6-айәт вә униңдики изаһатни көрүң.

[11] Һәзәкия Пәрвәрдигарниң өйидә амбарларни тәйярлашни буйрувиди, улар шундақ
қилди. [12] Улар сәмимий-садақәтлик билән һәдийәләрни, ондин бир өшрә вә Худаға
алаһидә аталған нәрсиләрни амбарларға әкирди. Лавийлардин болған Конония баш ам-
барчи, иниси Шимәй муавин баш амбарчи болди. [13] Конония вә иниси Шимәйниң қол
астида Йәһийәл, Азария, Нахат, Асаһәл, Йәримот, Йозабад, Әлийәл, Йисмақия, Маһат вә
Бенаялар назарәт қилиш хизмитигә мәсъул болди; буларниң һәммисини Һәзәкия па-
диша билән Худаниң өйиниң башқурғучиси Азарияниң көрсәтмиси билән ишләйтти.
[14] Шәрқий дәрвазиниң дәрвазивини Лавий Йимнаһниң оғли Корә Худаға халис қилинған
һәдийә-соғатларға мәсъул еди; у Пәрвәрдигарға сунулған вә «әң муқәддәс» болған нәр-
силәрни тәқсим қилатти. [15] Едән, Минямин, Йәшуа, Шемая, Амария вә Шеканиялар униң
қол астида болуп, улар каһинларниң һәр қайси шәһәрлиридә, чоң-кичиклигигә қарал-
май, нөвәт бойичә өз қериндашлириға буларни үләштүрүп беришкә тайинланди; [16] Бу-
ниңдин башқа, улар нәсәбнамигә тизимланған үч яштин жуқури әркәкләрдин, һәр күни
нөвити бойичә Пәрвәрдигарниң өйигә кирип, жүкләнгән вәзиписини орунлайдиған-
ларниң һәммисигиму тәқсим қилип берәтти. [17] Улар нәсәби тизимланған җәмәтлири
бойичә каһинларғиму һәмдә жигирмә яштин ашқан Лавийларға нөвити вә вәзиписигә
қарап тәқсим қилип берәтти; [18] нәсәбнамидә «Лавий җамаити» дәп, пүтүлгинигә қарап
буларниң барлиқ кичик балилириға, хотунлири вә оғул-қиз пәрзәнтлиригиму тәқсим
қилип берәтти; чүнки улар садақәтлик билән өзлирини Худаға атап паклинип, муқәд-
дәс болушқа беғишлиған еди. [19] Һәр қайси шәһәрләрниң әтраплирида олтирақлашқан,
Һарунниң әвлатлири болған каһинларға болса, һәр бир шәһәрдә мәхсус тизимланған
адәм қоюлған еди; улар каһинлар ичидики барлиқ әркәкләргә вә шундақла нәсәбнами-
дә пүтүлгән барлиқ Лавийларға тегишлик үлүшлирини берәтти.
[20] Һәзәкия пүтүн Йәһуда зиминида шундақ қилди; у өз Худаси болған Пәрвәрдигар алди-
да яхши, дурус вә һәқ болғанни қилди. [21] Мәйли Пәрвәрдигарниң өйидики хизмәтләргә
аит ишта болсун, мәйли Тәврат қануниға һәм әмирлиригә әмәл қилиш нийитидә Худа-
сини издәштә болсун, у пүтүн қәлби билән қилди вә ронақ тапти.

Асурийә падишаси Сәннахериб Йәһудаға таҗавуз қилиду

2Пад. 18:13-37; 19:1-37; Йәш. 36:1-22; 37:1-38

32 [1] Бу барлиқ ишларни вә садақәтлик әмәлләрни беҗиргәндин кейин, Асурийә
падишаси Сәннахериб Йәһудаға таҗавуз қилип, қорғанлиқ шәһәрлиригә
һуҗум қилип бөсүп кирип, уларни ишғал қилиш үчүн уларни қоршивалди. [2] Һәзәкия
Сәннахерибниң кәлгәнлигини көрүп, униң Йерусалимға һуҗум қилиш нийитиниң
барлиғини билгәндә, [3] әмәлдарлири вә батур әзимәтлири билән шәһәр сиртидики
булақ-ериқларни тосуветиш тоғрилиқ мәслиһәтләшти; улар уни қоллиди. [4] Шуниң
билән нурғун кишиләр жиғилип: «Немә үчүн Асурийә падишалириға мол су мәнбәсини
тепивелишиға қалдуридикәнмиз?» дәп барлиқ булақ көзлирини етивәтти вә у жут
оттурисидин еқип өтидиған ериқни тосувәтти. [5] Һәзәкия өзини ғәйрәтләндүрүп, бузулуп
кәткән сепилларни йеңибаштин оңлатти, үстигә қаравулханиларни салдурди, йәнә бир
ташқи сепилму ясатти һәмдә Давут шәһиридики «Милло» қәлъәсини мустәһкәмлиди;
у йәнә нурғун қурал-ярақ вә қалқанларни ясатти. [6] У хәлиқниң үстигә сәрдарларни

31:14 **««әң муқәддәс» болған нәрсиләр»** — каһинларға беришкә алаһидә бекитилгән, бәзи қурбанлиқлардин айрип елинған мәлум қисимни көрситиду. «Лав.» 2-, 6- вә 7-бапларни көрүң.
31:16 **«үч яштин ашқанлар»** — бу айәткә қариғанда, каһинларниң кичик оғул балилири хизмәт нөвити кәлгән атилириниң егидарчилиғида ибадәтханиға киришкә рухсәт еди.

тайинлиди андин уларни шәһәр дәрвазисидики мәйданға, өз алдиға жиғдуруп, уларға
илһам-риғбәт берип: [7] — Ирадәңларни чиң қилип батур болуңлар, Асурийә падишасидин
вә униңға әгәшкән зор қошундин қорқмаңлар яки алақзадә болуп кәтмәңлар; чүнки биз
билән биргә болғучилар улар билән биргә болғучилардин көптур. [8] Униң билән биргә
болғини наһайити бир инсаний әтлик биләк, халас; лекин биз билән биллә болғучи
болса бизгә мәдәткар болуп, биз үчүн жәң қилғучи Худайимиз Пәрвәрдигар бардур! —
деди. Хәлиқ Йәһуданиң падишаси Һәзәкияниң сөзлиригә ишинип таянди.
[9] Шуниңдин кейин Асурийә падишаси Сәннахериб пүткүл күч-қошуни билән Лақиш
шәһирини муһасиригә алди; шу чағда у хизмәткарлирини Йерусалимға, Йәһуданиң
падишаси Һәзәкияға, шундақла Йерусалимда туруватқан барлиқ Йәһудаларға әвәтип,
уларға мундақ сөзләрни йәткүзүп: — [10] «Асурийә падишаси Сәннахериб: «Йерусалим
муһасирә ичидә туруқлуқ, силәр зади немигә тайинип униңда техичә туруватисиләр?
[11] Һәзәкия силәргә: «Пәрвәрдигар Худайимиз бизни Асурийә падишасиниң чаңгилидин
қутулдуриду», дәп ишәндүрүп, силәрни ачлиқ вә уссузлуқтин өлүмгә тапшурмақчи
болуватмамду? [12] Шу Һәзәкия Пәрвәрдигарға аталған «жуқури жайлар»ни һәм қур-
бангаһларни йоқ қиливәттиғу? Андин Йәһудадики вә Йерусалимдикиләргә: — «Силәр
бирла қурбангаһ алдида сәждә қилисиләр вә шуниң үстигила хушбуй яқисиләр» дәп
әмир қилған әмәсмиди? [13] Мениң вә мениң ата-бовилиримниң барлиқ әл хәлиқлиригә
немә қилғанлиғини билмәмсиләр? Әл-жутларниң илаһ-бутлири өз зиминини мениң
қолумдин қутқузушқа бирәр амал қилалиғанму? [14] Мениң ата-бовилирим үзүл-кесил
йоқатқан әшу әл-жутларниң бут-илаһлириниң қайсибири өз хәлқини мениң қолумдин
қутқузалиған? Ундақта силәрниң Худайиңлар силәрни мениң қолумдин қутқузаламти?
[15] Силәр әнди Һәзәкияға алданмаңлар, силәрни шундақ қайил қилишиға йол қоймаңлар
яки униңға ишинипму олтармаңлар; чүнки мәйли қайси әлниң, қайси падишалиқниң
илаһи болсун, һеч қайсиси өз хәлқини мениң қолумдин яки мениң ата-бовилиримниң
қолидин һеч қутқузуп чиқалмиди; силәрниң Худайиңлар силәрни мениң чаңгилимдин
техиму қутулдурувалалмайду әмәсму? — дәйду» — деди.
[16] Сәннахерибниң хизмәткарлири давамлиқ йәнә Пәрвәрдигар Худани вә Униң хизмәт-
кари Һәзәкияни һақарәтләйдиған гәпләрниму қилди. [17] Андин Сәннахериб техи хәт йе-
зип, Исраилниң Худаси болған Пәрвәрдигарни һақарәтләп, заңлиқ қилип: «Худди һәр
қайси әл-жутларниң илаһлири өз хәлқини мениң чаңгилимдин қутқузалмиғандәк,
Һәзәкияниң Худасиму Униң хәлқини мениң чаңгилимдин қутқузалмайду» деди. [18] Улар
шәһәрни елиш ғәризидә Йерусалим сепилидә туруватқан хәлиқни қорқутуп, патипа-
рақчилиққа чөмдүрүш үчүн Йәһудий тилида үнлүк товлап турди. [19] Улар Йерусалим-
ниң Худасини худди йәр йүзидики ят хәлиқләрниң инсанниң қолида ясалған илаһли-
риға охшитип сөзлиди.
[20] Шуниң түпәйлидин Һәзәкия падиша вә Амозниң оғли Йәшая пәйғәмбәр дуа қилип
асманға қарап нида қиливиди, [21] Пәрвәрдигар бир Пәриштә әвәтти, у Асурийә падиша-
си қошунiниң ләшкәргаһиға кирип, пүткүл батур жәңчиләрни, әмәлдалар вә сәрдар-
ларни қоймай қиривәтти. Шуниң билән Асурийә падишаси шәрмәндә болуп өз жутиға
қайтип кәтти. Өзиниң бутханисиға киргән чеғида өз пуштидин болған оғуллири уни

32:7 **«биз билән биргә болғучилар улар билән биргә болғучилардин көптур»** — яки «биз билән Болғучи униң билән болғучидин улуқдур». «2Пад.» 6:16ни көрүң.

32:8 Йәр. 17:5; 1Юһ. 4:4

32:12 **«Шу Һәзәкия Пәрвәрдигарға аталған «жуқури жайлар»ни һәм қурбангаһларни йоқ қиливәттиғу? ... Йерусалимдикиләргә: — «Силәр бирла қурбангаһ алдида сәждә қилисиләр ...» дәп әмир қилған әмәсмиди?»** — Сәннахерибниң әлчиси интайин һейлигәрлик билән қилинған бу гәп билән хәлиққә: — «Һәзәкия Пәрвәрдигарға һәқиқәтән ишәнмәйду. У пәқәт һәммиңлар Йерусалимда қурбанлиқлириңларни қилишиңлар керәк дәп силәрдин пайдиланмақчи» дәп гуманландурмақчи.

қилич билән чепип өлтүрди. [22] Әнә шу тәриқидә, Пәрвәрдигар Һәзәкияни вә Йерусалим
аһалисини Асурийә падишаси Сәннахерибниң вә башқа барлиқ дүшмәнләрниң чаңги-
лидин қутқузуп қалди вә уларни һәр тәрәптә қоғдиди. [23] Нурғун кишиләр һәдийәләрни
Пәрвәрдигарға аташ үчүн Йерусалимға әкәлди, шундақла нурғун есил нәрсиләрни әки-
лип Йәһуда падишаси Һәзәкияға сунди; шуниңдин етиварән Һәзәкия барлиқ әл-жутлар-
ниң иззәт-һөрмитигә сазавәр болди.

Һәзәкия еғир кесәл болиду, дуа қилиду

2Пад. 20:1-21; Йәш. 38:1-22; 39:1-8

[24] Шу күнләрдә Һәзәкия кесәл болуп сакратқа чүшүп қалди; у Пәрвәрдигарға тилавәт
қилди вә Пәрвәрдигар сөз қилип, униңға бир мөҗизилик аламәт көрсәтти. [25] Лекин
Һәзәкия өзигә көрситилгән илтипатқа мувапиқ тәшәккүр ейтмиди; у көңлидә тәкәббур-
лишип кәтти. Шуңа Худаниң ғәзиви униңға вә шуниңдәк Йәһуда вә Йерусалимдикиләр-
гә қозғалди. [26] Лекин Һәзәкия вә Йерусалимдикиләр тәкәббурлуғидин йенип өзлирини
төвән тутуп жүргәчкә, Пәрвәрдигарниң ғәзиви Һәзәкияниң күнлиридә уларға чүшмиди.
[27] Һәзәкияниң дунияси толиму көп, иззәт-һөрмити қәвәтла жуқури еди; у өзигә алтун,
күмүч, гөһәр-яқут, хушбуй дора-дәрмәк, қалқан вә һәр хил қимматлик буюмларни
сақлайдиған ғәзниләрни салдурди; [28] у йәнә ашлиқ, йеңи шарап вә зәйтун мейи сақлай-
диған амбарларни, йәнә һәр түрлүк маллар вә падилири үчүн еғил-қотанларни салдур-
ди. [29] У өзигә шәһәрләр бена қилдурди вә нурғун қой-калиларға егә болди, чүнки Худа
униңға ғайәт көп дәпинә-дуния ата қилған еди. [30] Һәзәкиядин ибарәт бу киши Гиһон
еқининиң жуқури еқимидики суни тосуп, суни топтоғра Давут шәһириниң күнпетиш
тәрипигә еқип келидиған қилған еди. Һәзәкия барлиқ қилған әмәллиридә ронақ тапти.
[31] Һалбуки, Бабил әмирлириниң әлчилири келип Һәзәкия билән көрүшүп, Йәһуда зи-
минида йүз бәргән бу мөҗизилик аламәт тоғрилиқ гәп сориған чағда, униң көңлидә
немә барлиғини мәлум қилишқа синимақчи, Худа уни ялғуз қалдуруп, униңдин кәтти.
[32] Һәзәкияниң қалған ишлири вә яхши әмәллири болса, мана улар «Йәһуда вә Исраил па-
дишалириниң тарихнамиси»да, Амозниң оғли Йәшая пәйғәмбәрниң көргән вәһийлик
хатирисидә пүтүлгәндур.
[33] Һәзәкия ата-бовилири арисида ухлиди; улар уни Давут әвлатлири қәбирстанлиғи
егизлигидә дәпнә қилди; у өлгән чағда барлиқ Йәһуда хәлқи билән Йерусалимдикиләр
униңға һөрмәт билдүрди. Униң орниға оғли Манассәһ падиша болди.

Манассәһ сәлтәнәт қилиду; униң рәзил ишлири

2Пад. 21:1-18

33 [1] Манассәһ падиша болғанда он икки яшта болуп, Йерусалимда әллик бәш жил
сәлтәнәт қилди. [2] У Пәрвәрдигар Исраилларниң алдидин һайдап чиқириватқан ят
әлликләрниң жиркиничлик адәтлиригә охшаш ишлар билән Пәрвәрдигарниң нәзиридә
рәзил болғанни қилди. [3] У атиси Һәзәкия чекип ташлиған «жуқури җайлар»ни қайтидин
ясатти; у Баалларға атап қурбангаһларни салдуруп, Ашәраһ мәбудларни ясиди; у
асмандики нурғунлиған ай-юлтузларға баш урди вә уларниң қуллуғиға кирди. [4] У

32:22 **«һәр тәрәптә қоғдиди»** — яки «һәр тәрәптә әминликкә ериштүрди» яки «һәр тәрәптә йетәкчилик қилди».
32:24 **«Һәзәкия ... Пәрвәрдигарға тилавәт қилди вә Пәрвәрдигар сөз қилип, униңға бир мөҗизилик аламәт көрсәтти»** — «Йәш.» 38-бапни көрүң.
32:31 **«...униң көңлидә немә барлиғини мәлум қилишқа синимақчи, Худа уни ялғуз қалдуруп, униңдин кәтти»** — «Йәш.» 39-бапни көрүң.
33:3 **«асмандики нурғунлиған ай-юлтузлар»** — яки «асманниң қошуни», йәни асмандики нурғунлиған ай-

Пәрвәрдигарниң өйидиму қурбангаһларни ясатти. Шу ибадәтхана тоғрилиқ Пәрвәрдигар:
«Йерусалимда Мениң намим мәңгү қалиду» дегән еди. 5 У Пәрвәрдигарниң өйиниң икки
һойлисида «асманниң қошуни»ға қурбангаһларни атап ясатти. 6 У Бән-Һинномниң
җилғисида өз балилирини оттин өткүзди; җадугәрчилик, палчилиқ вә дәмидичилик
ишләтти, өзигә җинкәшләр билән әпсунчиларни бекитти; у Пәрвәрдигарниң нәзиридә
сан-санақсиз рәзилликни қилип Униң ғәзивини қозғиди. 7 У ясатқан ойма мәбудни
Худаниң өйигә тиклиди. Шу өй тоғрилиқ Пәрвәрдигар Давутқа вә униң оғли Сулайманға:
— «Бу өйдә, шундақла Исраилниң һәммә қәбилилириниң зиминлири арисидин Мән
таллиған Йерусалимда Өз намимни әбәткичә қалдуримән; 8 Әгәр Исраил пәқәт Мән
Мусаниң вастиси билән уларға тапилиған барлиқ әмирләргә, йәни барлиқ қанун,
бәлгүлимиләр вә һөкүмләргә мувапиқ әмәл қилишқа көңүл қойсила, Мән уларниң
путлирини ата-бовилириға бекиткән бу зиминдин қайтидин нери қилмаймән» — дегән
еди.
9 Лекин Манассәһ Йәһудаларни вә Йерусалимдикиләрни шундақ аздурдики, улар
Пәрвәрдигар Исраилларниң алдидин һалак қилған ят әлликләрниң қилғинидинму ашу-
руп рәзиллик қилатти. 10 Пәрвәрдигар Манассәһ вә униң хәлқигә агаһландуруп сөзлигән
болсиму, лекин улар қулақ салмиди.
11 Шу сәвәптин Пәрвәрдигар Асурийә падишасиниң қошунидики сәрдарларни улар-
ниң үстигә һуҗумға салдурди. Улар Манассәһни илмәк билән елип, мис зәнҗир билән
бағлап Бабилға әкәлди. 12 Манассәһ мошундақ азапқа чүшкәндә Худаси Пәрвәрдигарға
ялвуруп, ата-бовилириниң Худаси алдида өзини бәк төвән тутти. 13 У дуа қиливиди,
Пәрвәрдигар униң дуасиға қулақ селип, тилигини қобул қилип, уни Йерусалимға қай-
туруп, падишалиғиға қайтидин егә қилди. Манассәһ шу чағдила Пәрвәрдигарниңла
Худа екәнлигини билип йәтти.
14 Бу ишлардин кейин Манассәһ «Давут шәһири»ниң сиртиға, җилға оттурисидики
Гиһонниң күнпетиш тәрипидин таки Белиқ дәрвазиси ағзиғичә, Офәлни чөридәп сепил
ясатти вә уни наһайити егиз қилди; Йәһуданиң һәр қайси қорғанлиқ шәһәрлиридә қо-
шун сәрдарлирини тайинлиди. 15 У йәнә Пәрвәрдигар өйидин ят әлликләрниң мәбудли-
ри билән өзи қойған бутни, өзи Пәрвәрдигар өйиниң теғи билән Йерусалимда ясатқузған
барлиқ қурбангаһларни еливетип, шәһәр сиртиға ташлатқузувәтти. 16 Манассәһ Пәрвәр-
дигар қурбангаһини йеңибаштин тиклитип, қурбангаһқа енақлиқ қурбанлиғи билән
тәшәккүр қурбанлиқлирини сунди вә Йәһудаларға Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарниң
хизмитигә киришни буйруди. 17 Шундақтиму, хәлиқ қурбанлиқни йәнила «жуқури җай-
лар»да өткүзәтти; лекин уларниң қурбанлиқлири өзлириниң Худаси Пәрвәрдигарғила
сунулатти. 18 Манассәһниң қалған ишлири, җүмлидин униң Худасиға қилған дуаси
вә алдин көргүчиләрниң Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарниң намида униңға ейтқан
гәплири болса, мана улар «Исраилниң падишалириниң хатирилири» дегән китапта
пүтүлгәндур. 19 Униң дуаси, Худаниң униң тиләклирини қандақ иҗабәт қилғанлиғи,
униң өзини төвән қилишидин илгири қилған барлиқ гунайи вә вапасизлиғи, шундақла
униң қәйәрдә «жуқури җайлар» салдурғанлиғи, Ашәраһ мәбудлири һәм ойма мәбуд-
ларни тиклигәнлиги болса, мана һәммиси «Алдин көргүчиләрниң хатирилиридә»

юлтузларни көрситиду. Тәвраттин билимизки, асмандики юлтузларниң пәриштиләр вә бәлким асмандики яман күчләр биләнму мунасивити бар (*«Зәб.» 146:4, «Аюп» 38:4-7, «Вәһ.» 12:4ни көрүң*).

33:5 **«асманниң қошуни»** — мошу йәрдә қуяш, ай вә юлтузларни көрситиду.

33:6 **«Бән-Һинномниң җилғиси»** — йәни «һинномниң оғлиниң җилғиси». «Йәшуа» 8:29ни көрүң. Бу җилға әсли «Ге-һинном» дәп атилатти (*әрәбчә «җәһәннәм»*). **«...балилирини оттин өткүзүш»** — бәлким «инсаний қурбанлиқ»ни көрситиши мүмкин.

33:11 **«улар Манассәһни илмәк билән елип...»** — Асурийә падишалири тутқунларни харлаш үчүн илмәкләрни бурнидин өткүзүп йетиләйтти. «Йәш.» 37:29 вә «һаб.» 1:15 билән селиштуруң.

пүтүлгәндур. 20 Манассәһ ата-бовилири арисида ухлиди; кишиләр уни өз ордисиға дәп-
нә қилди; оғли Амон орниға падиша болди.

Амон сәлтәнәт қилиду

2Пад. 21:19-26

21 Амон тәхткә чиққан чеғида жигирмә икки яшта еди; у Йерусалимда икки жил сәл-
тәнәт қилди. 22 У атиси Манассәһ қилғинидәк Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни
қилди. У атиси Манассәһ ясатқан барлиқ ойма мәбудларға қурбанлиқ сунди вә уларниң
қуллуғиға кирди. 23 У өзини Пәрвәрдигар алдида атиси Манассәһ өзини төвән тутқандәк
төвән тутмиди; бу Амонниң болса гуна-қәбиһликлири барғансери ешип барди. 24 Кейин
униң хизмәткарлири уни қәстләп өз ордисида өлтүрүвәтти. 25 Лекин Йәһуда зиминиди-
киләр Амон падишани қәстлигәнләрниң һәммисини өлтүрди; андин жут хәлқи униң
орнида оғли Йосияни падиша қилди.

Һәққаний падиша Йосия сәлтәнәт қилиду

2Пад. 22:1-20

34 1 Йосия падиша болғанда сәккиз яшта болуп, Йерусалимда оттуз бир жил сәлтәнәт
қилди. 2 У Пәрвәрдигарниң нәзиридә дурус болғанни қилип, һәр ишта атиси
Давутниң йоллирида жүрүп, нә оңға нә солға чәтнәп кәтмиди. 3 Униң сәлтәнитиниң
сәккизинчи жили, у техи гидәк чеғидила, атиси Давутниң Худасини изләшкә башлиди;
сәлтәнитиниң он иккинчи жилиға кәлгәндә Йәһуда билән Йерусалимдики «жуқури
җайлар», Ашәраһ мәбудлири, ойма бутлар вә қуйма бутларни йоқитип, зиминни
пакизлашқа киришти. 4 Хәлиқ униң көз алдидила «Бааллар»ниң қурбангаһлирини
чеқип ташлиди; у қурбангаһларниң үстигә егиз қилип орунлаштурулған «күн
түврүклири»ларни кесип ташлиди; у йәнә Ашәраһ мәбудлири, ойма-қуйма бутларни
чеқип, униң тописини бу мәбудларға қурбанлиқ сунғанларниң қәбирлиригә чечивәтти.
5 Бут каһинлириниң устиханлирини қурбангаһлириниң үстидә көйдүрүвәтти; шундақ
қилип, у Йәһуда билән Йерусалимни пакизлиди. 6 У Манассәһ, Әфраим, Шимеон һәтта
Нафталиғичә уларниң һәр қайси шәһәрлиридә вә әтрапидики харабиләрдә шундақ
қилди; 7 У қурбангаһларни чеқип, Ашәраһ мәбудлири вә ойма бутларни кукум-талқан
қиливәтти, пүтүн Исраилдики «күн түврүклири»ниң һәммисини кесип ташлап,
Йерусалимға қайтти.
8 Униң сәлтәнитиниң он сәккизинчи жили Йәһуда зиминини вә муқәддәсханини пакиз-
лап болғандин кейин, Азалияниң оғли Шафан, шәһәр башлиғи Маасеяһ вә Йоаһазниң
оғли тәзкиричи Йоаһни Худаси болған Пәрвәрдигарниң өйини оңлашқа әвәтти. 9 Шу-
ниң билән улар баш каһин Һилқияниң алдиға келип, униңға Пәрвәрдигарниң өйигә
беғишлап әкәлгән пулни тапшурди. Бу пулни әслидә дәрвазивән Лавийлар Манассәһ,
Әфраим вә Исраилниң қалдисидин, шуниңдәк Йәһуда вә Бинямин зиминидикиләр вә
Йерусалимдикиләрдин жиққан еди. 10 Улар Пәрвәрдигарниң өйини оңшайдиған ишлар-
ни назарәт қилғучи ишчиларға тапшуруп бәрди. Булар һәм пулни Пәрвәрдигарниң
өйини оңшаш вә мустәһкәмләшкә ишлигүчиләргә бәрди; 11 улар болса пулни Йәһуда
падишалири харабиләштүргән өй-имарәтләргә лазимлиқ кесип-оюлған ташларни вә

33:19 **«Алдин көргүчиләрниң хатирилиридә»** — яки «Һозайниң хатирилиридә».
34:4 **«күн түврүклири»** — башқа бир тәрҗимиси «қуяш бути» яки күн «исриқгаһлар».
34:7 **«күн түврүклири»** — башқа бир тәрҗимиси «қуяш бути» яки күн «исриқгаһлар».
34:9 **«Әфраим вә Исраилниң қалдиси»** — Асурийә империйәси шималий падишалиқ *(«Исраил»)*тин аһалиниң көп қисмини тутқун қилип елип кәткән еди; айәттә тилға елинған мошу хәлиқ жутта қалдурулған Исраиллар еди.

түврүк-лимларға яғач сетивалишқа яғаччилар билән тамчиларға тапшуруп бәрди. 12 Бу
адәмләр садақәтлик билән ишлиди. Уларни башқуридиған, назарәткә мәсъул Лавий
Мәраринин әвлатлиридин Жаһат билән Обадия, Коһатнин әвлатлиридин Зәкәрия билән
Мәшуллам бар еди; бу Лавийларнин һәммиси һәр хил сазларғиму маһир еди; 13 улар
йәнә һаммаллар вә һәр хил ишлар үстидики назарәтчиләрни башқуратти; Лавийлардин
пүтүкчиләрму, әмәлдарларму, дәрвазивәнләрму бар еди.
14 Улар Пәрвәрдигар өйигә беғишлап әкәлгән пулларни елип чиқидиған чағда, Һилқия
каһин Пәрвәрдигарнин Мусанин вастиси билән бәргән Тәврат қануни китавини тепи-
валди. 15 Һилқия катип Шафанға: — Мән Пәрвәрдигарнин өйидә Тәврат-қануни китавини
тепивалдим, деди. Шуни ейтип, Һилқия китапни Шафанға бәрди. 16 Шафан уни падиша-
нин йениға апарди вә униңға: «Хизмәткарлири тапшурулған ишларни болса, һәмми-
сини ада қиливатиду. 17 Улар Пәрвәрдигар өйигә беғишланған пулларни төкүп, уни на-
зарәтчиләр вә ишчиларнин қолиға тапшуруп бәрди» дәп мәлумат бәрди. 18 Шафан катип
йәнә падишаға: — Һилқия каһин йәнә маңа бир орам китап бәрди дәп уни падиша алди-
да оқуди.
19 Вә шундақ болдики, падиша Тәврат қанунидики сөзләрни аңлап, өз кийимлирини
житти. 20 Падиша Һилқия билән Шафаннин оғли Аһикамға, Микаһнин оғли Абдон билән
Шафан катипқа вә падишанин хизмәткари Асаяға буйруп: — 21 Берип мән үчүн вә Исра-
илда һәм Йәһудада қалдурулған хәлиқ үчүн бу тепилған китапнин сөзлири тоғрисида
Пәрвәрдигардин йол сораңлар. Чүнки ата-бовилиримиз бу китапта барлиқ пүтүлгән-
ләргә әмәл қилмай, Пәрвәрдигарнин сөзини тутмиғанлиғи түпәйлидин, Пәрвәрдигар-
нин бизгә төкүлидиған ғәзиви интайин дәһшәтлик болди, деди. 22 Шунин билән Һилқия
вә падиша тайинлиған кишиләр аял пәйғәмбәр Һулдаһнин қешиға барди; Һулдаһ Ха-
сраһнин нәвриси, Токиһатнин оғли кийим-кечәк беги Шаллумнин аяли еди; у өзи Йеру-
салим шәһирининиккинчи мәһәллисидә олтиратти. Улар унин билән бу ишлар тоғри-
лиқ сөзләшти. 23 У уларға мундақ деди: — Исраилнин Худаси Пәрвәрдигар мундақ дәйду:
— «Силәрни әвәткән кишигә мундақ дәңлар: — 24 Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана Мән
Йәһуданин падишаси алдида оқулған бу китаптики барлиқ ләнәтләрни әмәлгә ашуруп,
бу жайға вә бу йәрдә турғучиларға балаю-апәт чүшүримән. 25 Чүнки улар Мени ташлап,
башқа илаһларға хушбуй йеқип, қоллирининһәммә ишлири билән Менин аччиғимни
кәлтүрди. Унин үчүн Менин қәһрим бу йәргә төкүлиду, өчүрүлмәйду.
26 Лекин силәрни Пәрвәрдигардин йол сориғили әвәткән Йәһуданин падишасиға болса,
мундақ дәңлар: — Сән аңлиған сөзләр тоғрисида Исраилнин Худаси Пәрвәрдигар мун-
дақ дәйду: — 27 Чүнки көңлүң юмшақ болуп, Худанин мошу жай вә унинда турғучиларни
әйипләп ейтқан сөзлирини аңлиғинида, Унин алдида өзүңни төвән қилдиң, шуниндәк
өзүңни шундақ төвән қилғинида, кийимлириңни житип, Менин алдимда жиғлиғи-
нин үчүн, Мәнму дуайиңни аңлидим, дәйду Пәрвәрдигар. 28 Мана, сени ата-бовилирин
билән жиғилишқа, өз қәбрәңгә аман-хатирҗәмлик ичидә беришқа несип қилимән; се-
нин көзлирин Мән бу жай үстигә чүшүридиған барлиқ күлпәтләрни көрмәйду».
Улар йенип берип, бу хәвәрни падишаға йәткүзди.
29 Падиша адәм әвәтип, Йәһуда билән Йерусалимнинһәммә ақсақаллирини чақиртип
кәлди. 30 Падиша Пәрвәрдигарнин өйигә чиқти; барлиқ Йәһудадики әр кишиләр вә Йеру-
салимда туруватқанларнин һәммиси, каһинлар билән Лавийлар, шундақла барлиқ хә-

34:17 **«пулларни төкүп...»** — яки «күмүчни еритип,...»
34:21 **«тепивелинған китап»** — Тәвратнин қайси қисми болуши керәк? Падишаһнин инкаси, йәни кейинки һәрикәтлиригә, болупму «жуқури жайлар»ни йоқитишиға қариғанда, «тепивелинған китап» чоқум бу ишни тәкитләйдиған «Қанун шәрһи»ни өз ичигә алған.

лиқ, әң кичигидин тартип чоңиғичә һәммиси униң билән биллә чиқти. Андин Пәрвәр-
дигарниң өйидә тепилған әһдә китавиниң һәммә сөзлирини уларға оқуп бәрди.
[31] Падиша өз орнида туруп Пәрвәрдигарниң алдида: — Пәрвәрдигарға әгишип пүтүн
қәлбим вә пүткүл җеним билән Униң әмирлирини, һөкүм-гуваликлири вә бәлгү-
лимилирини тутуп, ушбу китапта пүтүлгән әһдигә әмәл қилимән дәп өзини әһди-
гә бағлиди. [32] Шуниң билән хәлиқниң һәммисиму әһдә алдида туруп униңға өзини
бағлиди.
У йәнә Йерусалимда туруватқанларниң һәммисини вә Биняминдики хәлиқниму бу
әһдә алдида турғузуп униңға өзини бағлатти. Шуниң билән Йерусалимда туруватқан-
лар Худаниң, йәни ата-бовилириниң Худасиниң әһдиси бойичә иш қилидиған болди.
[33] Йосия Исраилларға қарашлиқ жутлардин барлиқ жиркинчлик нәрсиләрни чиқирип
ташлап, Исраилда туруватқанларниң һәммисини Пәрвәрдигар Худасиниң хизмитигә
киридиған қилди. Йосияниң барлиқ күнлиридә хәлиқ ата-бовилириниң Худаси болған
Пәрвәрдигарға әгишиштин һеч янмиди.

Йосия «өтүп кетиш һейти»ни өткүзиду

2Пад. 23:21-23

35 [1] Йосия Пәрвәрдигарни сеғинип өтүп кетиш һейтини Йерусалимда өткүзмәкчи
болди; биринчи айниң он төртинчи күни улар өтүп кетиш һейтиға аталған
қозиларни сойди. [2] Падиша каһинларниң вәзипилирини бәлгүлиди, уларни
Пәрвәрдигарниң өйидики хизмәтни қилишқа риғбәтләндүрди. [3] У йәнә пүткүл Исраил
хәлқигә өзлирини Пәрвәрдигарға атап пак-муқәддәс болушқа тәлим бәргүчи Лавийларға:
— Силәр муқәддәс әһдә сандуғини Исраил падишаси Давутниң оғли Сулайман салдурған
өйгә әкирип орунлаштуруңлар; әнди уни мүрәңләрдә көтирип жүрүш вәзиписи
қалмиди. Әнди силәр Худайиңлар Пәрвәрдигарниң хизмитидә, шундақла Униң хәлқи
Исраилниң хизмитидә болуңлар. [4] Шуниң үчүн җәмәтиңлар вә нөвәт-гуруппаңлар
бойичә, Исраилниң падишаси Давутниң язғини вә униң оғли Сулайманниң язғиниға
асасән, өзүңларни убдан тәйярлаңлар. [5] Силәр өз ата җәмәтлириңларниң нөвәт-
гуруппа тәртиви бойичә қериндашлириңлардин ибарәт шу аддий хәлиқ-пухралар
җәмәт-җәмәтлиригә вәкил болуп, муқәддәсгаһта турисиләр; һәр бир гуруппида Лавий
җәмәтидин бир нәччә адәм болсун. [6] Силәр өтүп кетиш һейтиға аталған қозиларни
союсиләр, өзүңларни пакләңлар, Исраилдики қериндашлириңлар үчүн, йәни уларниң
Пәрвәрдигар Мусаниң вастиси билән тапилиған сөз-каламиға беқиниши үчүн, һәммә
ишни тәйяр қилиңлар, деди.

34:30 **«... уларға оқуп бәрди»** — ибраний тилида: «... уларниң қулақлириға оқуп бәрди».
34:31 **«ушбу китапта пүтүлгән әһдигә...»** — ибраний тилида «ушбу китапта пүтүлгән әһдә сөзлиригә...».
35:3 **«У йәнә пүткүл Исраил хәлқигә өзлирини Пәрвәрдигарға атап пак-муқәддәс болушқа тәлим бәргүчи Лавийларға: —»** — башқа икки хил тәрҗимиси: *(1)* «У йәнә пүткүл Исраилға тәлим беридиған, өзлирини Пәрвәрдигарға атап беғишлиған Лавийларға...»; *(2)* «У йәнә пүткүл Исраилға Пәрвәрдигарға хас муқәддәс ишлар тоғрилиқ тәлим беридиған Лавийларға...». **«... Әнди силәр Худайиңлар Пәрвәрдигарниң хизмитидә, шундақла униң хәлқи Исраилниң хизмитидә болуңлар»** — бу пүткүл айәттики хәвәргә қариғанда:
–*(1)* мәлум сәвәптин әһдә сандуғи әң муқәддәс җайдин йөткиветилгән еди. Мумкинчилиги болған сәвәплири болса *(а)* Йосия ибадәтханини паклаш үчүн уни вақитлиқ йөткәп турған; *(ә)* мәлум бир рәзил падиша бутпәрәслик мәхсити билән уни у йәрдин йөткиватқән еди; *(б)* каһинлар бутпәрәсләрниң рәзил нийәтлиридин қоғдаш үчүн уни йөткәп йошуруп қойған еди; *(п)* каһинлар Йерусалимни булаң-талаң қилидиған таҗавузчиларниң чаңгилидин қутулдуруш үчүн уни йөткәп йошуруп қойған еди *(мәсилән, 12:9 вә 25:4)*.
–*(2)* бу айәткә қариғанда Лавийларниң *(шундақла каһинларниң)* әң муһим вә чоң рольи һазир *(ибадәтханида Пәрвәрдигарниң мәдһийә ишлиридин башқа)* Исраилға тәлим бериш керәк еди *(30:22ни көрүң)*. Исраил сүргүн болғандин кейин Әзра буларниң яхши бир үлгиси болған еди.

7 Йосия шу йәрдә һазир болған барлиқ хәлиқ-пухраларниң өтүп кетиш һейтиға атиған
қурбанлиғи болсун дәп, җәмий оттуз миң қоза вә оғлақ, вә йәнә үч миң буқа һәдийә
қилди; бу малларниң һәммиси падишаниң мелидин чиқирилған еди. 8 Униң әмәлдар-
лириму өз ихтиярлиғи билән хәлиққә вә каһинлар билән Лавийларға қурбанлиқ мели
«көтәрмә һәдийә» қилди; Пәрвәрдигарниң өйини башқурғучилардин Һилқия, Зәкәрия
вә Йәһийәлму икки миң алтә йүз қоза-өшкә билән үч йүз буқини каһинларға өтүп ке-
тиш һейтиға атап қурбанлиқ қилиш үчүн һәдийә қилип тапшурди. 9 Лавийларниң йол-
башчилири болған Конания вә униң қериндашлиридин Шемая билән Нәтанәл, шун-
дақла Һашабия, Йәийәл вә Йозабадму бәш миң қоза билән бәш йүз буқини Лавийларниң
һейтқа атап қурбанлиқ қилишиға «көтәрмә һәдийә» қилди.
10 Шундақ қилип, өтилидиған вәзипиләр орунлаштуруп болунғандин кейин, падиша-
ниң тапилиғини бойичә, каһинлар өз орнида турди, Лавийларму өзлириниң нөвәт-гу-
руппа тәртиви бойичә турушти. 11 Лавийлар өтүп кетиш һейтиға аталған қозиларни
боғузлиди; каһинлар уларниң қолидин қанни елип қурбангаһқа сәпти вә шуниң билән
бир вақитта Лавийлар қурбанлиқ малниң терисини сойди. 12 Көйдүрмә қурбанлиққа
сунулидиған малларни болса, улар хәлиқ-пухраларға вәкил болған җәмәтләр бойичә
хәлиққә бөлүп берип, уларни Мусаниң китавида йезилғиниға мувапиқ, Пәрвәрдигарға
сунушқа тәйярлиди. Сунулидиған буқиларниму шундақ қилди. 13 Андин бәлгүлимә бой-
ичә улар өтүп кетиш һейтиға аталған қоза-өшкиләрни отқа қақлап кавап қилди; башқа
қурбанлиқлардин қалған, йәни Худаға аталған қисимларни қазанда, даңқанда яки даста
пиширип тездин хәлиқ-пухраларға үләштүрүп бәрди; 14 шуниңдин кейин өзлиригә вә
каһинларға қурбанлиқлардин тәйярлиди, чүнки каһинлар, йәни Һарунниң әвлатлири
кәч киргичә көйдүрмә қурбанлиқ қилиш вә майларни көйдүрүш билән алдираш болуп
кәткән еди; шуңа Лавийлар өзлиригә вә каһинлар болған Һарунниң әвлатлириғиму қур-
банлиқлардин гөш тәйярлап қоюшти. 15 Нава-нәғмичиләр, йәни Асафниң әвлатлири Да-
вут, Асаф, Һеман вә Давут падишаниң алдин көргүчиси Йәдутунниң тапшуруғи бойичә
өз орунлирида турушти; дәрвазивәнләр һәр қайсиси өз дәрвазиси алдида турди; улар-
ниң иш орнидин айришиниң һаҗити болмиди, чүнки уларниң қериндашлири болған
Лавийлар қурбанлиқлардин тәйярлап қоятти. 16 Шундақ қилип, шу бир күн ичидә Йосия
падишаниң тапшуруғи бойичә, өтүп кетиш һейти өткүзүлүп, Пәрвәрдигарниң қурбан-
гаһиға көйдүрмә қурбанлиқлар сунулуши билән Пәрвәрдигарға беғишлап өткүзүлгән
ибадәт толуқ орунланди. 17 Шу чағда һазир болған Исраиллар өтүп кетиш һейтини өт-
күзүп болғандин кейин, йәттә күн петир нан һейтини өткүзди. 18 Самуил пәйғәмбәрниң
заманидин буян Исраилда өтүп кетиш һейти мундақ өткүзүлүп бақмиған еди; Исраил
падишалириниң һеч қайсисиму Йосия, каһинлар, Лавийлар вә шу йәрдә һазир болған
Йәһудалар билән Исраиллар вә Йерусалимда туруватқанлар өткүзгәндәк мундақ өтүп
кетиш һейти өткүзүп бақмиған еди. 19 Бу қетимқи өтүп кетиш һейти Йосияниң сәлтәни-
тиниң он сәккизинчи жили өткүзүлди.

Йосияниң сәлтәнити ахирлишиду

20 Йосия муқәддәс өйниң һәммә ишини мошундақ тәртипкә селип болғандин кейин, Ми-
сир падишаси Нәко Әфрат дәриясиниң бойидики Каркемиш шәһиридә урушқа чиқти,
Йосия униң алдини тосқили чиқти. 21 Нәко Йосияниң алдиға әлчиләрни әвәтип униңға:
«И Йәһуда падишаси, өзлириниң мениң билән немә карлири бар? Бүгүн мән сили билән
урушқили әмәс, бәлки мениң билән уруш қиливатқан җәмәт билән урушқили чиққан-
мән; йәнә келип, Худа мени тез һуҗум қил, деди; Худаниң силини һалак қиливәтмәсли-
ги үчүн, Униң ишиға кашила қилмисила, чүнки У мениң билән биллидур» деди. 22 Ле-

кин Йосия униң билән қаршилишиштин янмиди, әксичә өзини ниқаплап униңға җәң
қилғили чиқти; у Худаниң Нәқониң вастиси билән ейтқан гепигә қулақ салмай, Мәгид-
до түзләңлигигә келип Нәко билән тутушти. 23 Оқячилар Йосия падишаға оқ етип униңға
тәккүзди; падиша хизмәткарлириға: — Мән еғир яриландим, мени елип кетиңлар, деди.
24 Униң хизмәткарлири уни җәң һарвусидин йөләп чүшүрүп, униң иккинчи җәң һар-
вусиға ятқузуп Йерусалимға елип меңивиди, у шу йәрдә өлди. У ата-бовилириниң қә-
бирстанлиғиға дәпнә қилинди; барлиқ Йәһуда вә Йерусалимдикиләр Йосияға тәзийә
тутушти. 25 Йәримия пәйғәмбәр Йосия үчүн мәрсийә оқуди; нәғмә-навачи әр-аялларниң
һәммиси таки бүгүнгичә Йосияни тәриплəп мәрсийә оқуп кәлмәктә; у иш Исраилда бәл-
гүлимигә айланди. Мана булар «мәрсийәләр» дегән китапқа пүтүлгәндур. 26 Йосияниң
қалған ишлири, униң Пәрвәрдигарниң Тәврат китавида йезилғанлириға әгәшкән яхши
әмәллири, 27 қилғанлири баштин-ахириғичә һәммиси «Йәһуда вә Исраил падишалири-
ниң Тарих-Тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгәндур.

Йәһоаһаз сәлтәнәт қилиду

2Пад. 23:31-35

36 1 Йәһуда зиминидики хәлиқ Йосияниң оғли Йәһоаһазни таллап, Йерусалимда
атисиниң орниға падиша қилип тиклиди. 2 Йәһоаһаз тәхткә чиққан чеғида
жигирмә үч яшта еди; у Йерусалимда үч ай сәлтәнәт қилди. 3 Мисир падишаси уни
Йерусалимда падишалиқтин бекар қилди вә Йәһуда зиминиға бир йүз талант күмүч,
бир талант алтун җәриманә қойди. 4 Андин Мисир падишаси Йәһоаһазниң орниға
униң иниси Елиакимни Йәһуда билән Йерусалим үстигә падиша қилип, униң исмини
Йәһоакимға өзгәртти; андин Нәко иниси Йәһоаһазни Мисирға елип кәтти.

Йәһоаким сәлтәнәт қилиду

2Пад. 23:36-37; 24:1-7

5 Йәһоаким тәхткә чиққан чеғида жигирмә бәш яшта болуп, у Йерусалимда он бир жил
сәлтәнәт қилди; у Пәрвәрдигар Худасиниң нәзиридә рәзил болғанни қилди. 6 Бабил
падишаси Небоқаднәсар униңға һуҗум қилғили чиқип, уни мис зәнҗир билән бағлап
Бабилға елип кәтти. 7 Небуқаднәсар йәнә Пәрвәрдигар өйидики бир қисим әсвап-буюм-
ларни Бабилға апирип, өзиниң Бабилдики бутханисиға қойди. 8 Йәһоакимниң қалған
ишлири, униң жиркиничлик ишлири, униңдики әйипләр болса мана, «Исраил вә Йәһу-
да падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгәндур. Униң оғли Йәһоа-
кин униң орниға падиша болди.

Йәһоакин сәлтәнәт қилиду

2Пад. 24:8-17

9 Йәһоакин тәхткә чиққан чеғида он сәккиз яшта болуп, у Йерусалимда үч ай он күн сәл-
тәнәт қилди; у Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилди. 10 Йеңи жил өткәндә,
Небоқаднәсар адәм әвәтип Йәһоакинни Пәрвәрдигар өйидики есил буюмлар билән бир-
ликтә Бабилға әкәлдүрүп, Йәһоакинниң тағиси Зәдәкияни Йәһуда вә Йерусалим үстигә
падиша қилип тиклиди.

35:25 **«Йәрәмия ... мәрсийә оқуди»** — яки «Йәрәмия... мәрсийә язди».
36:3 **«бир йүз талант күмүч»** — 100 талант күмүч бәлким 3400 килограм, бир талант алтун 34 килограм болуши мүмкин.
36:9 **«он сәккиз яшта»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «сәккиз яшта» дейилиду.
36:10 **«Йәһоакинниң тағиси»** — ибраний тилида «Йәһоакинниң қериндиши».

Зәдәкия сәлтәнәт қилиду

2Пад. 24:18-20; 25:1-12; Йәр. 52:1-30

11 Зәдәкия тәхткә чиққан чеғида жигирмә бир яшта болуп, Йерусалимда он бир жил
сәлтәнәт қилди; 12 у Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилди; Йәрәмия пәйғәм-
бәр униңға Пәрвәрдигарниң сөзлирини йәткүзгән болсиму, у Йәрәмияниң алдида өзи-
ни төвән қилмиди; 13 у өзини Худаниң намида бекиниш қәсимини ичкүзгән Небоқад-
нәсардин йүз өриди; бойнини қаттиқ қилип, Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарға товва
қилип йенишқа көңлини жаһил қилди. 14 Униң үстигә, каһинларниң барлиқ башлири
билән хәлиқниң һәммиси ят әлликләрниң һәммә жиркинчлик ишлирини дорап, асий-
лиқлирини ашурди; улар Пәрвәрдигар Йерусалимда Өзигә атап муқәддәс қилған өйни
булғивәтти.
15 Уларниң ата-бовилириниң Худаси болған Пәрвәрдигар Өз хәлқигә вә туралғусиға ичи-
ни ағритқачқа, таң сәһәрдә орнидин туруп әлчилирини әвәтип уларни изчил агаһлан-
дуруп турди. 16 Бирақ улар Худаниң әлчилирини мазақ қилип, сөз-каламлирини мән-
ситмәйтти, пәйғәмбәрлирини заңлиқ қилатти; ахир берип Пәрвәрдигарниң қәһри
өрләп, қутқузғили болмайдиған дәрижидә хәлқиниң үстигә чүшти.

Бабиллар Йерусалимни вәйран қилиду

17 Пәрвәрдигар шуниң билән калдийләрниң падишасини уларға һуҗумға селивиди,
падиша уларниң муқәддәс өйидә яшлирини қиличлиди; қиз-жигитләр, қерилар, беши
ақарғанларға һеч ич ағритип олтармай, һәммини өлтүрүвәтти; Худа буларниң һәмми-
сини Калдийә падишасиниң қолиға тапшурди. 18 Калдийә падишаси Худаниң өйидики
чоң-кичик демәй, барлиқ қача-буюмларни, шундақла Пәрвәрдигар өйидики ғәзниләр-
ни, шуниңдәк падишаниң вә әмәлдарлириниң ғәзнилирини қоймай, Бабилға елип кәт-
ти. 19 Калдийләр Худаниң өйини көйдүрүвәтти, Йерусалимниң сепилини чеқивәтти,
шәһәрдики һәммә орда-қорғанларға от қоюп көйдүрүп, Йерусалимдики барлиқ қим-
мәтлик қача-буюмларни чеқип кукум-талқан қилди. 20 Қиличтин аман қалғанларниң
һәммисини Калдийә падишаси Бабилға тутқун қилип әкәтти; улар таки Парс пади-
шалиғиниң сәлтәнитикичә Бабил падишаси вә әвлатлириниң қуллуғида болуп турди.
21 Буларниң һәммиси Пәрвәрдигарниң Йәрәмияниң вастиси билән алдин ейтқан агаһ
сөзи ишқа ашурулуш үчүн болди. Шуниң билән зимин өзигә тегишлик шабат күнлиригә
муйәссәр болди; чүнки зимин йәтмиш жил тошқичә харабиликтә туруп «шабат тутуп»
дәм елип раһәтләнди.

Әзра 1:1-3; Йәр. 25:12; 29:10; Дан. 9:2

22 Парс падишаси Қурәшниң биринчи жили, Пәрвәрдигарниң Йәрәмияниң ағзи арқи-
лиқ ейтқан сөзи әмәлгә ашурулуп, Пәрвәрдигарниң Парс падишаси Қурәшниң роһини
қозғиши билән пүтүн падишалиғи тәвәсидә у мундақ бир җакарнамә чиқарди, шун-

36:15 **«Пәрвәрдигар .... таң сәһәрдә орнидин туруп... әвәтип...»** — Худаниң уларни балдур вә көп қетим агаһландурғанлиғини билдүриду.
36:16 **«қутқузғили болмайдиған дәрижидә»** — ибраний тилида «давалиғусиз дәрижидә».
36:21 **«Пәрвәрдигарниң Йәрәмияниң вастиси билән ейтқан сөзи..»** — көрситилгән бу сөз «Йәр.» 25:11, 29:10 қатарлиқ айәтләрдә тепилиду. **«зимин «шабат тутуп» дәм алди»** — интайин һәҗвий гәптур. Әслидә Муса пәйғәмбәргә тапшурулған Тәврат қануни бойичә *(«Лав.» 25:4)* зимин һәр йәттинчи жилида бир жил *(«шабат жили»да)* дәм елиши керәк еди — демәк, униңда һеч терикчилиқ қилишқа болмайтти. Әмәлийәттә Исраиллар зиминни егилигәндин тартип Йәрәмия пәйғәмбәрниң дәвригичә болған 490 жилда зимин һеч «дәм алған» әмәс еди. Шуңа зиминниң хәлиқтин алидиған 70 жиллиқ арамлиқ қәрзи бар еди; хәлиқ Бабилда 70 жил сүргүн болғанда зимин улардин, шундақла уларниң рәзиллигидин «дәм алди».
–Бу темида йәнә «Йәрәмия»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң.
36:21 Әзра 1:1-3; Йәр. 25:12; 29:10; Дан. 9:2

дақла уни язма қилип пүкүп: —
23 «Парс падишаси Қорәш мундақ дәйду: — Асманларниң Худаси болған Пәрвәрдигар йәр йүзидики барлиқ падишалиқларниң егидарчилиғини маңа бәрди; У шундақла мени Йәһуда зиминиға җайлашқан Йерусалимда Өзигә бир өй селишқа буйруди. Шуниң үчүн араңларда Худаниң хәлқи болған һәр қайсиңларға болса, униң Худаси Пәрвәрдигар униң билән биллә болғай, у шу йәргә чиқсун!» деди.

Қошумчә сөз (1- вә 2-қисмиға)

Немишкә «Самуил» вә «Падишалар»да хатириләнгән тарихлардин бәзилириниң тәпсилатлири «Тарих-Тәзкирә»дә қайтилиниду?

Бу орунлуқ соал, әлвәттә. Һәр бир ишәшлик тарих болса һәқиқәтниң мәлум бир җәһәтлирини көрситиш яки тәкитләш үчүн мәлум бир нуқтиинәзәрдин йезилиду әмәсму? Гәрчә «Тарих-Тәзкирә» билән «Самуил» вә «Падишалар»ниң көп ортақ тәпсилатлири болсиму, улар охшимиған ишларни тәкитләш үчүн йезилған. «Тарих-Тәзкирә» билән «Самуил» вә «Падишалар»дики охшимайдиған җәһәтләрни төвәндики аддий селиштурмидин көрәйли: —

«Самуил»/«Падишалар»	«Тарих-Тәзкирә»
Саул дәвридин сүргүн болушқичә (500 жиллиқ мәзгил)	Адәм атимиздин башлап, сүргүн болуп қайтқичә (бир нәччә миң жиллиқ мәзгил)
Иш-вақиәләрдин узун өтмәй йезилған	Иш-вақиәләрдин узун вақиттин кейин йезилған
Асасән сиясий тарих	Асасән «роһий тарих»
Пәйғәмбәрләрниң хизмитини тәкитләйду	Каһинларниң хизмитини тәкитләйду
Шималий вә җәнубий падишалар тоғрилиқ	Җәнубий падишалар тоғрилиқ
Инсанларниң гуна-қәбиһликлири паш қилинған	Худаниң сөзидә туридиғанлиғи көрситилгән
Падишаларниң гуналири тәкитлиниду	Падишаларниң яхши әмәллири (бар болса) тәкитлиниду

Рошәнки, ейтқинимиздәк «Тарих-Тәзкирә»ни язған тәзкиричи җәнубий падишалиқни, болупму Давутни үлгә қилған, шундақла Худаниң илтипат-ярдимигә еришкән яхши падишаларни нуқта қилған. У шималий падишалиқниң тарихини баян қилмайла қалмай, бәлки төвәндики ишларниму тилға алмайду: —

(а) Самуил пәйғәмбәрниң падишаларни таллаш җәриянида ойниған ролини тилға алмайду;

(ә) Саул падишаниң тарихи бәк қисқа баян қилиниду;

(б) Гәрчә Давут падишаниң бәзи ишлири бәк тәпсилий һалда баян қилинған болсиму, у Саул падиша тәрипидин учриған зиянкәшлик, униң Һебронда Йәһуда үстидики айрим сәлтәнити, униң көплигән аяллири, униң Бат-Шеба билән өткүзгән еғир гунайи вә нәтижиси болған оғли Абшалом көтәргән исиян һеч тилға елинмайду.

(в) Сулайманниң ибадәтханини салғанлиғи алтә бап сәһипини егиләйду, лекин униң нурғун аял-кенизәклири, униң бутларни ордиға киргүзүшкә йол қойғанлиғи тилға елинмайду.

Бундақ «сүкүт» янбасарлиқ яки тәрәпбазлиқ яки милләтчиликму? «Кириш сөз»имиздә ейтқинимиздәк, биз һәргиз ундақ қаримаймиз. «Тарих-Тәзкирә»ниң муәллипи оқурмәнләрни хелә бурунла «Самуил» вә «Падишалар»ни оқуған, Давут вә Сулайманниң өткүзгән гуналирини аллиқачан убдан билгән, дәп һесаплайду. Шуңа бу ишларни қайтилашниң һаҗити йоқтур. Худа «кона хаманни сориғучи» әмәс, вә Униң хәлқиму ундақ болмаслиғи керәктур. У инсанниң мәлум гуналарни очуқ паш қилишидин һеч һозур алмайду вә әгәр шундақ қилса, пәқәт бизләр уларниң ишлиридин савақ елишимиз үчүн қилиду вә тәпсилатлирини көрситиштә керәклик дәриҗидин һәргиз ашурмайду.

Йәһудийлар Бабил империйәсигә сүргүн болуп, йәтмиш жил өткәндә хелә гүллинип қалған еди. Әнди бу һалавәт вә бехәтәрлик һаләтни ташлап, Пәләстиндә (Қанаан зиминида) йеңи дөләт бәрпа қилишқа қайтқан җүръәтлик әр-аялларға болса қайси ишларниң әслидә өзлириниң Бабилға сүргүн қилинишиқа сәвәп болғанлиғи тоғрилиқ һеч әскәртишниң һаҗити йоқ еди. Уларға керәк болғини болса, өз шәһәрлирини вә ибадәтханини қайтидин қурушқа риғбәт-илһамдин ибарәт еди. «Тарих-Тәзкирә»ниң муәллипи яки муәллиплири дәл мошу риғбәт-илһамни тәминләйду. Риғбәт беришкә оқурмәнләрниң диққәт-зоқлирини тартидиған төвәндики амиллар бар: —

(а) Худаниң Ибраһимдин башлап Йәһудий хәлқини әлләр арисидин алаһидә Өз хәлқи болушқа чақирғанлиғи (оқурмәнләрниң есидә болуши керәкки, мәзкур китаптики нәсәпнамиләр Адәм атимиздин башлиниду).

(ә) Худаниң Давутқа «мәңгү өчүрмәс чирақ болған бир падишалиқ» тоғрилиқ бәргән вәдиси.

(Гәрчә сүргүнлүктин қайтип кәлгәнләр техи Парс империйәси һөкүмранлиғи астида болғини билән, Худаниң Давутниң тәхти тоғрилиқ болған бу қиммәтлик вәдилири уларниң көзлирини Давутниң әвлади болидиған, Исраилниң үстигила әмәс, бәлки пүткүл аләмниң үстигә падиша болидиған, Бәйт-Ләһәмдә туғулидиған Мәсиһ-Қутузғучиға тиктүриду. Оқурмәнләр китаптики нәсәпнамиләрдә Зәруббапәл дегән адәм тоғрилиқ тәпсилий көрситилгәнлигини байқайду. Зәруббапәл икки тәрәптин Рәб Әйса Мәсиһниң әҗдади, йәни һәм Йүсүп тәрәптин (Йүсүп Тәврат қануни җәһәттин униң атиси дәп һесапланған) һәм Мәрйәм тәрәптин Мәсиһниң әҗдади булған «Мат.» 1:12, 13 вә 16 вә «Луқа» 3:23 вә 27ни көрүң).

(б) Гәрчә әл-жут ичидә қәбиһлик еғир болғини билән, Худа Өзини издигән, шундақла Униң Сулайман арқилиқ қурғузған ибадәтханисида Өзиниң һөрмитини қилидиған падишаларға күчлүк ярдәм вә бәрикәт бәргәнлиги;

(в) Худа шу ибадәтхана тоғрилиқ «**Мениң намим шу йәрдә болуш үчүн Мән шу йәрни таллиғанмән**» дәп ейтқанлиғи («1Тар.» 22:9-10, «2Тар.» 2:1, 6:6, 6:8, 6:9, 7:14, 7:20, 20:8-9, 33:4, 33:7).

(г) Давутниң оғли Сулайманниң ибадәтханини қуруши вә шуниң билән Худаниң уни Өз шан-шәривигә толдурғанлиғи («2Тар.» 5-6-баплар) оқурмәнгә шу үмүтни йәткүзидуки, «Давутниң техиму улуқ Оғли» Мәсиһ-Қутқазғучи кәлгәндә техиму улуқ вә шәрәплик мәңгүлүк бир ибадәтханини қуриду. Сүргүн болуштин қайтип кәлгәнләргә йәткүзүлгән бир нәччә бешарәтләрниң түп мәнаси шүбһисизки, дәл шу мәнада (мәсилән «Һаг.» 2:9ни вә униң тоғрилиқ изаһатлиримизни көрүң).

Оқурмәнләрниң өзлири Мәсиһкә етиқат бағлиғучи болса биз уларға: «Биз ушбу «Тарих-Тәзкирә»ни биринчи болуп оқуғанларға охшаш, бу дунияда «вәтинимиз әрштин вақитлиқ айрилған мусапирлар» сүпитидә болимиз» дәп әслитимиз («Яқ.» 1:1, «1Пет.» 1:1 вә 2:1ни көрүң). Гәрчә һәр хил еғир қәбиһлик вә чириклишишләр (һәтта Худаниң Өз җамаитидә) әтрапимизға олашқан болсиму, «Тарих-Тәзкирә»дики қедимки падишалардәк биз Худани издәйдиған, өз һаятимиздин һәртүрлүк «бутпәрәслик» вә напаклиқни чиқириветәләйдиған болдуқ; вә шундақ қилсақ, Униңдин күчлүк мәдәт көрүшимиз мумкин. Мәсиһниң аләмшумул җамаитиниң тарихида шу мәдәт билән нурғун адәмләр рәзил йоллиридин қутқузулуп ниҗат тапқан вә гаһи вақитларда Худаниң шу мәдити билән һәтта толуқ бир әл-жутни басқан бузуқчилиқ әшу дәвирдә кәйнигә яндурулған.

Нәсәпнамиләр — немишкә хатирилиниду?

Бу соалға жуқуриқи абзаста қисмән җавап бәрдуқ, дәп ойлаймиз. «Тарих-Тәзкирә»ни биринчи болуп оқуғанлар сүргүнлүктин қайтип кәлгәнләр еди. Уларниң санлири интайин аз еди («Әзра» 2-бап, «Нәһәмия» 7-бапни көрүң). Буларниң һәммиси Худаниң Ибраһимға бәргән вәдисини чиң тутуши интайин муһим еди: —

«**Мән сени улуқ бир хәлиқ қилип, саңа бәхит-бәрикәт ата қилип, намиңни улуқ қилимән;**
Шуниң билән сән өзәң башқиларға бәхит-бәрикәт болисән;
Кимләр сени бәрикәтлисә Мән уларни бәрикәтләймән,
Кимки сени хорлиса Мән чоқум уни ләнәткә қалдуримән;
Сән арқилиқ йәр йүзидики барлиқ аилә-қәбилиләргә бәхит-бәрикәт ата қилиниду!» («Яр.» 12:1-3).

Бу вәдиләргә Ибраһимниң барлиқ җисманий әвлатлири варислиқ қилатти. Бу бәхитниң бир қисми болуп, Исраилниң барлиқ қәбилә-җәмәтлириниң һәр бир әзаси Йәшуа пәйғәмбәр арқилиқ Пәләстиндики бир парчә йәргә варислиқ қилди. Бу парчә зимин авал өзигә андин униң әвлатлириға мәңгү тәвә, уларниң қолидин һәргиз чиқмайдиған болатти. Һәтта улар уни башқиларға сетип бәргән болсиму, «азатлиқ жили»да у барлиқ мунасивәтлик қәризләрдин халас болған һаләттә уларға яки әвлатлириға қайтурулиду («Лав.» 25:10-55, болупму 23-28).

Амма сүргүнлүктин қайтип кәлгән адәмләр өзи варислиқ қилидиған йәрләрниң қәйәр екәнлигини қандақ биләләйтти? Уларға тегишлик болған мирас немә болатти? Бу әһваллар астида өзиниң әҗдадиниң ким екәнлигини билиши мутләқ зөрүр еди. Шу сәвәптин «тәзкирә»чи әстайидиллиқ билән имканийәтниң баричә он икки қәбилиниң нәсәбигә мунасивәтлик барлиқ мәлуматларни топлайду. У һәтта алди-кәйнидики мәлуматлар анчә бағлашмайдиған, мәнасини чүшиниш тәс болған бәзи учурларни нәсәпнаминиң ичигә киргүзиду (мәсилән «1Тар.» 4:11-14ни көрүң). Бу барлиқ тиришишларниң мәхсити болса, қайтип кәлгән мусапирларниң өзиниң келип чиқишини тепиши үчүн, шундақла өзиниң Пәрвәрдигар ата қилған мирасқа муйәссәр болушидики әң чоң имканийити болуши үчүн еди.

Қәдирлик оқурмән, сизниң роһий нәсәпнамиңиз барму? Есиңиздә болсунки, Худаниң Ибраһимға җисманий бәхитләр тоғрилиқ вәдилири униң җисманий әвлатлириға қилинған, лекин булардин техиму улуқ роһий бәхитләр Мәсиһгә етиқат бағлаш арқилиқ Ибраһимниң «роһий әвлатлири»ға вәдә қилинғандур («Рим.» 4-бап, «Гал.» 3:6-9, 29, 4:21-31ни көрүң). Һеч ким бу роһий бәхитләргә өз җисманий ата-аниси арқилиқ яки мәлум бир милләттин келип чиққанлиғи билән варислиқ қилалмайду. Пәқәт «Худадин қайтидин туғулғанлар» бу мирасни алиду («Юһ.» 1:10-14).

Сиз Худадин туғулғанму?

Башқа «исим тизимликлири»

Нәсәпнамиләрдин башқа «Тарих-Тәзкирә»дә башқа тизимликләр, мәсилән, Давутниң «батур палванлири»ниң тизимлиги вә Давут қийин әһвалда қалған вақитлирида униңға қошулған кишиләрниң тизимликлири учрайду («1Тар.»11-12-бапларни көрүң). Буларниң әһмийити немә?

Биз йәнә бир қетим бу қайтип кәлгән мусапирларниң әһвали тоғрилиқ ойлишимизға тоғра келиду. Шүбһисизки, Худаға садиқ болған бу «хәлиқниң қалдиси»ниң өзлириниң саниниң азлиғи, башқа әлләрниң уларниң шәһәр вә ибадәтхана қурушиға болған күчлүк қаршилиғи вә қуруватқан ибадәтханиниң көлиминиң кичиклиги түпәйлидин нурғун қетимлап райидин қайтқуси келәтти («Һаг.» 2:1-9). Лекин «Тарих-Тәзкирә»дики бу хатирә-тизимликләр уларға Худа алдида һәр биримизниң шәхсий хизмитидики һәр бир айрим ишниң әһмийити бардур, дәп әслитиду. Гәрчә Худаниң бәндилириниң әмәллири йәр йүзидә хатириләнмигән яки унтулған болсиму, улар әрштики хатириләрдә мәңгү пүтүклүктур. «Тарих-Тәзкирә» бизгиму мошу тоғрилиқ әсләтмәмду?

«**Шуңа, и қериндашлар, яхши ишларни қилиштин һармайли. Униңға еринмисәк вақти-саити тошқанда чоқум һосул алалаймиз**» («Гал.» 6:9).

Тәврат 15-қисим

«Әзра»

Кириш сөз

Китапниң арқа көрүнүши вә мәзмуни

Мәзкур қисқа китап Исраилниң Бабилдики «сүргүнлүги»дин өз жутиға қайтип келиши вә кейинки сәксән нәччә жиллиқ қисқа тарихниң хатирисидур (миладийәдин илгәрки 539-жилидин 457-жилиғичә).

Исраил Худаға болған вапасизлиғи, өткүзгән бутпәрәслиги һәмдә һәр хил итаәтсизликлири түпәйлидин өз жутидин айрилип Бабилда йәтмиш жил сүргүн болған еди (миладийәдин илгәрки 605-жилидин 538-жилиғичә). Йәшая пәйғәмбәрниң 150 жил илгәрки бир бешарити бойичә, Парс императори Қорәш: — «Барлиқ сүргүн болған хәлиқләр халиса, өз жутиға қайтишқа иҗазәт» дегән кишини һәйран қаларлиқ бир ярлиқ чүшириду. Йәшая пәйғәмбәр шу бешаритидә һәтта шу мунәввәр императорниң исминиму алдин-ала ейтиду. Пүткүл дуния тарихида буниңдин башқа ашундақ бир ярлиқ йоқ дейәрлик. Бу умумий ярлиқтин башқа, Қорәш қайтмақчи болған Йәһудий хәлқигә йәнә: «Силәр 70 жил илгири вәйран қилинған Йерусалимдики ибадәтханини яңливаштин қуруңлар, шуниң билән силәр қайтидин қурбанлиқ қилалайдиған, мәнки император үчүн вә аиләмдикиләр үчүн дуа қилаялидиған болисиләр» дегән йәнә бир ярлиқни чүширип, уларға интайин зор бир һәдийә инъам қилиду.

Һалбуки, пәқәт чәклик бир қисим адәмләрла шундақ қилишни талливалди. Қалған кишиләр Месопотамийәдә турувәрди. Улар шу йәрниң раһәт турмушиға көнүп қалған, әслидики деханчилиқ һаятини содигәрликкә алмаштурған бир хәлиқ болуп қалған еди. Бу вәзийәтниң давамлишиши билән Йәһудий хәлқиниң сода қилиш қабилийитиниң даңқи чиққан.

Қайтип кәлгән кишиләр («Худаниң қалдиси») зор үмүтләр билән қайтти; Йәшая, Йәрәмия вә Әзакиял пәйғәмбәрләр «Қутқазғучи-Мәсиһ» вә Униң тилсимат падишалиғи тоғрилиқ карамәт бешарәтләрни бәргән еди. Кишиләрниң «бу бешарәтләр тезла әмәлгә ашуруламдикин» дәйдиған зор үмүтлири бар еди. Бирақ улар қайтип кәлгәндә, өзиниң өйлирини, деханчилиқ мәйданлирини қайта қуруштики жапалиқ ишларға йүзләнгән еди. Униң үстигә әтраптики әлләр уларға көп аваричилик селип бәрди. Шуңа мәзкур китап вә «Нәһәмия» дегән китаптиму қайтип кәлгән кишиләрниң исимлирини хатирилигән узун тизимликләрниң тепилғанлиғи адәмни һәйран қалдурарлиқ иш әмәс. Булар батур, җәсур кишиләргә болған һөрмәтни ипадиләйдиған тизимликләрдур.

Әлвәттә, Исраил өзи мустәқил дөләт әмәс еди, бәлки Парс империйәсигә бекинди еди («Әзра», 1-3-бап).

Әслидә Сулайман салған «муқәддәс ибадәтхана»ниң қайта қурулушида миладийәдин илгири 535-жили иш башланған болсиму, бирақ хәлиқ униңдин тезла қол үзгән еди. Буниң сәвәплири аз әмәс еди. Буниңдики чоң сәвәп, әтраптики әлләр ибадәтхана тоғрилиқ: «Бу ишлар исиянниң башлиниши» дегәндәк ғевәт-шикайәтләрни чиқарған, кейинки Парс императори униңға ишинип кәткән һәмдә қурулушни дәрһал тохтитиш керәк, дегән ярлиқни чүшәргән еди. Қурулуш 15 жил тохтитип қоюлған еди.

Бирақ Йәшаяниң 200 жил илгәрки бешарити бойичә рошәнки, ибадәтханиниң қурулуши Худаниң ирадиси еди. Худа икки адәмни, йәни Һагай вә Зәкәрия пәйғәмбәрләрни орнидин турғузди. Гәрчә императорниң «тохтитиш ярлиғи» чүшәргәнлиги түпәйлидин, қайта қурулуш қилғучиларниң жазаға учраш мүмкинчилиги болсиму, улар хәлиққә: — У муқәддәс иш пүтмисә болмайду дәп, күчлүк риғбәтләндүридиған сөзләрни йәткүзди.

Бу хәлиқләр һәр дәвирдә әслинип тәриплинишкә лайиқки, улар Худаниң уларниң бехәтәрлигини капаләтләйдиғанлиғиға һеч ташқи испат болмиған әһвалда, жан-дил билән Худаниң сөзини қобул қилип қурулушқа киришти. Худа уларниң иманини һәйран қаларлиқ йолда тәстиқлиди. Узун өтмәйла, император өзи ханлиқ жилнамиләрни тәкшүртүп Қорәшниң он алтә жил илгәрки ибадәтханини қуруш тоғрилиқ ярлиғини тепип, ишни тезла пүттүрүш үчүн өз ғәзнисидин көп мәблағ ажратти («Әзра», 4-6-бап). Һагайниң бешаритиниң шундақ тәстиқлиниши хәлиқниң иманини техиму күчәйтти. Пәқәт төрт йерим жил ичидила улар бенани пүткүзди.

Мана бу «Әзра» дегән китапниң биринчи қисминиң мәзмунидур (1-6-бап).

Исраилниң Бабил императори Небоқаднәсар тәрипидин сүргүн қилинишида үч басқуч болған еди (авалқи икки басқучта зораванлиқ ишлири анчә болмиған еди). Биринчисидә шаһ аилиси вә ақсүйәкләрниң көпинчиси (жүмлидин Даниял пәйғәмбәр, миладийәдин илгири 605-жили), иккинчисидә уста һүнәрвәнләр вә содигәрләр (Әзакиял пәйғәмбәр уларниң ичидә еди, миладийәдин илгири 597-жили) сүргүн қилинди. Ахирисида Бабил қошунлири Йерусалимға һужум қилип, қалған барлиқ аһалиниң һәммисини дегидәк әсир қилип сүргүн қилди (миладийәдин илгири 587-жили).

Шуниңға охшаш Пәләстингә «қайтиш»му үч басқучта болған. Жуқирида ейтқинимиздәк, қайтқанларниң сани бәк аз еди. Қайтишлар төвәндикидәк: —

1-қайтиш: — миладийәдин илгири 537-жили, Зәруббапәл йетәклигән, тәхминән 50000 адәм

2-қайтиш: — миладийәдин илгири 458-жили, Әзра йетәклигән, тәхминән 1800 адәм

3-қайтиш: — миладийәдин илгири 445-444-жили, Нәһәмия йетәклигән; пәқәт бир нәччә һүнәрвәнләрла еди.

«Әзра» дегән китапниң иккинчи қисми иккинчи «қайтиш» жәрияни вә униң йетәкчиси болған Әзра тоғрилиқ хатиридур.

«Әзра»

Униң «Әзра» дегән исминиң мәнаси «ярдәм»дур. Хелә рошәнки, у Парс империйәсидә наһайити инавәтлик, мунәввәр адәм еди вә әң муһими, у һәм ихласмән һәм Тәврат-қанунға пишшиқ, билимлик алим еди (7:6, 10). У Худаға таянған адәм еди (8:21-23); у Йерусалимда җисманий һәм роһий күрәш қиливатқан, нурғун қийинчилиқлар астида туруватқан «сүргүнлүктин қайтқанлар»ға һәмраһ болуп уларниң хизмитидә болуш үчүн өзиниң Бабилдики раһәтлик турмушини ташлашқа рази болған болса керәк. Уни Йәһудийәгә әвәткән император Артахшашта (Артаксәрксис) болса, Әстәр ханишниң өгәй оғли еди вә шүбһисизки, у шу ихласмән вә улуқ өгәй анисидин тәсирләнгән еди (Әстәр Артахшаштаниң атиси Ксәрксисниң кейинки ханиш еди). Йәнә рошәнки, Артахшаштаниң Әзраға толиму зор ишәши бар еди (униңға тапшурған алтун-күмүч вә есил буюмларниң қиммити аз дегәндиму 300 миллион доллардин ашқан еди).

Әйни текстләрдә дейилмигән болсиму, шүбһисизки, Әзра қайтқан вақтида сүргүнлүктин «Йәһудийә өлкиси»гә қайтқанлар арисида тәртип-аманлиқ хелә бузулди дәп пәрәз қилсақ хата болмайду. Әмәлийәттә шу вақиттики Йәһудийә өлкисидә туруватқанлар дәсләптә қайтқанларниң иккинчи яки үчинчи әвлатлири болуп, әслидә Худаниң Зәруббапәл, Йәшуа, Һагай вә Зәкәрияларниң дәвридә көрсәткән әҗайип мөҗизилирини көрүп бақмиған, шундақла асанла яман йолларға аздурулатти. Уларниң арисидики тәртипсизликләр Парс императори вә мәслиһәтчилириниң хелә бешини қатуридиған иш болған болса керәк; тарих һәтта бүгүнму бизгә шуни аян қиливатидуки, Оттура Шәриқтә, болупму Ибраһимниң әвлатлири арисида тәприқә-тиничсизлиқ чиқса, у тездин пүткүл дунияға тәсир йәткүзүши мүмкин. Императорниң ақиланә тәдбири өлкини идарә қилишқа өзи Йәһудий болған бириси, йәни Әзрани баш валий болушқа тайинлаштин ибарәт еди. Әзрани әвәтишниң мәқсити:— «**Худайиңниң Тәврат-қанунини билгән, барлиқ хәлиқниң дәвасини сорайдиған, уларни идарә қилидиған сорақчи вә һакимларни тайинлаш**» еди (7:25).

Парс падишасиниң қараридин Худаниң Өз хәлқигә болған меһриванлиғи, шуниңдәк улар үчүн дуниядики барлиқ ишларни идарә қилип, уларниң һаҗитидин қандақ чиққанлиғи рошән көрүниду. Чүнки Әзра пәқәт пак-диянәтлик валий болупла қалмай, бәлки хәлиқни Худаниң йоллириға қайтишқа йетәкчилик қилғучи болди. «Қошумчә сөз»имиздә биз йәнә: (а) Худаниң муддиа-мәхсәтлириниң шу вақитларда қандақ йол билән әмәлгә ашурулғанлиғи; (ә) Мәзкур китапниң муәллипи ким екәнлиги һәмдә йезиш мәхситиниң немә екәнлиги үстидә тохтилимиз.

Мәзмун: —

(I) — Бабилдин биринчи қайтиш (1-2-бап)
1-бап: Қорәшниң ибадәтханини қуруш тоғрилиқ ярлиғи
2-бап: Зәруббапәл вә һәмраһлириниң Бабилдин Йерусалимға чиқиши

(II) — Ибадәтханини қайтидин қуруш (3-6-бап)
3-бап: Каһин Йәшуа: қурбангаһ вә ибадәтханиниң һуллири
4-бап: Парс императори «Аһашверош» (Смәрдис); әрзниң қобул қилиниши
5-6-бап: Парс императори «Дариус» — Әрз тапшурувилиши вә ярлиқ әвәтиши

(III) — Бабилдин иккинчи қайтиш (7-8-бап)
7-бап: (а) — Әзра вә һәмраһлириниң Бабилдин Йерусалимға чиқиши
7-бап; (ә) — Парс императори «Аһашверош»: Әрзниң қобул қилиниши вә ярлиқ әвәтилиши
8-бап: Лавийларниң Бабилдин Йерусалимға чиқиши.

(IV) — Ислаһат (9-10-бап)
9-бап: айрим дуа қилиш
10-бап: гуналарни очуқ иқрар қилиш

••••••••

Әзра

Падиша Қорәшниң Пәрвәрдигар үчүн ибадәтхана селишқа ярлиқ чүшүрүши

2Тар. 36:22,23; Йәр. 25:12; 29:10; Дан. 9:2

1 [1] Парс падишаси Қорәшниң биринчи жили, Пәрвәрдигарниң Йәрәмияниң ағзи
арқилиқ ейтқан сөзи әмәлгә ашурулуп, Пәрвәрдигарниң Парс падишаси Қорәшниң
роһини қозғиши билән пүтүн падишалиғи тәвәсидә у мундақ бир жакарнамә чиқарди,
шундақла уни язма қилип пүкүп: —
[2] «Парс падишаси Қорәш мундақ дәйду: — Асманларниң Худаси Пәрвәрдигар йәр йү-
зидики барлиқ падишалиқларниң егидарчилиғини маңа бәрди; у шундақла мени
Йәһуда зиминиға жайлашқан Йерусалимда Өзигә бир өй селишқа буйруди. [3] Шуниң
үчүн араңларда Худаниң хәлқи болғанлардин һәр қайсиңларға болса, униң Худаси
Пәрвәрдигар униң билән биллә болғай, у Йәһуда зиминидики Йерусалимға чиқсун,
Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарниң өйини салсун! У болса Худадур, макани Йеруса-
лимдидур! [4] Сүргүнлүктә қалған хәлиқ қәйәрләрдә маканлашқан болса, у Йерусалимға
чиқсун; шу йәрдики адәмләр уларға алтун, күмүч, мал-мүлүк, чарпайларни тәминләп
ярдәм бәрсун вә шуниңдәк Йерусалимда жайлашқан Худаниң шу өйи үчүн халис һәдий-
әләрни тәқдим қилсун» — деди.

Қайтишқа тәйярлиниш

[5] Шуниң билән Йәһуда вә Биняминдики қәбилә башлиқлири, каһинлар, Лавийлар, шун-
дақла Худа тәрипидин роһи қозғитилған барлиқ хәлиқ орунлиридин қопуп Йерусалим-
дики Пәрвәрдигарниң өйини яңливаштин селишқа беришқа тәйярланди. [6] Әтраптики
кишиләрниң һәммиси күмүч қача-қуча, алтун, мал-мүлүк, чарпайлар вә қиммәт баһа-
лиқ буюмлар билән уларни қоллап қувәтлиди, буниңдин башқа сунулидиған һәр хил
ихтиярий һәдийә-қурбанлиқ сүпитидә һәр хил соғатларни тәқдим қилди. [7] Падиша
Қорәш Пәрвәрдигарниң өйидики қача-қучилириниму, йәни илгири Небоқаднәсар Йе-
русалимдин әкилип өз илаһиниң бутханисиға қоюп қойған қача-қучиларниму елип чи
қти. [8] Парс падишаси Қорәш ғәзнә беги Митрәдатни буйруп бу қача-қучиларни алдуруп
чиқти; Митрәдат шуларни Йәһуданиң әмри Шәшбазарға сани бойичә санап тапшуруп
бәрди. [9] Қача-қучиларниң сани мундақ: — алтун дас оттуз, күмүч дас миң, пичақ жи-
гирмә тоққуз, [10] алтун пиялә оттуз, бир-биригә охшаш болған күмүч пиялә төрт йүз он;
башқа қача-қучилар бир миң. [11] Барлиқ алтун-күмүч қача-куча, бәш миң төрт йүз. Сүр-
гүн қилинған хәлиқ Бабилдин Йерусалимға елип келингән чағда, Шәшбазар бу қача-қу-
чиларниң һәммисини елип кәлгән еди.

1:2 **«Йәһуда зимини»** — кейинки вақитларда «Йәһудийә» дейилиду.
1:4 **«қалған хәлиқ»** — империйәдә тирик қалған Йәһудий хәлқи.
1:7 **«илгири Небоқаднәсар Йерусалимдин әкилип өз илаһиниң бутханисиға қоюп қойған қача-қучилар»** — бу вақиә «2Тар.» 36:7дә тәсвирлиниду.
1:7 2Пад. 24:13; 2Тар. 36:7
1:8 Әзра 5:14
1:9 **«алтун дас»** — яки «алтун пәтнус».
1:10 **«бир-биригә охшаш болған күмүч пиялә төрт йүз он»** — яки «сүпити төвәнрәк күмүч пиялә төрт йүз он» яки «иккинчи бир хил күмүч иялә төрт йүз он» яки «күмүч пиялә икки миң төрт йүз он». Башқичә тәржимиләрму учриши мүмкин.

Биринчи қетим қайтқан Йәһудалар
«Нәһ.» 7:6-73ни көрүң

2 [1] Төвәндикиләр Небоқаднәсар тәрипидин Бабилға сүргүн қилинған Йәһудийә
өлкисидикиләрдин, уларниң әвлатлири қайтип келип, Йерусалим вә Йәһудийәгә
чиқип, һәр бири өз шәһирлиригә кәткәнләр: —
[2] — улар Зәруббабәл, Йәшуа, Нәһәмия, Серая, Рәилая, Мордикай, Билшан, Миспар,
Бигвай, Рәһум вә Баанаһлар билән биллә қайтип кәлди. Әнди Исраил хәлқиниң ичидики
әркәкләрниң сани төвәндикичә: —

[3] Парошниң әвлатлири икки миң бир йүз йәтмиш икки киши; [4] Шәфатияниң әвлат-
лири үч йүз йәтмиш икки киши; [5] Араһниң әвлатлири йәттә йүз йәтмиш бәш киши;
[6] Паһат-Моабниң әвлатлири, йәни Йәшуа билән Йоабниң әвлатлири икки миң сәккиз
йүз он икки киши; [7] Еламниң әвлатлири бир миң икки йүз әллик төрт киши; [8] Заттуниң
әвлатлири тоққуз йүз қириқ бәш киши; [9] Заккайниң әвлатлири йәттә йүз атмиш киши;
[10] Банийниң әвлатлири алтә йүз қириқ икки киши; [11] Бибайниң әвлатлири алтә йүз жи-
гирмә үч киши; [12] Азгадниң әвлатлири бир миң икки йүз жигирмә икки киши; [13] Адони-
камниң әвлатлири алтә йүз атмиш алтә киши; [14] Бигвайниң әвлатлири икки миң әллик
алтә киши; [15] Адинниң әвлатлири төрт йүз әллик төрт киши; [16] Һәзәкияниң җәмәтидин
болған Атерниң әвлатлири тохсән сәккиз киши; [17] Бизайниң әвлатлири үч йүз жигирмә
үч киши; [18] Йораһниң әвлатлири бир йүз он икки киши; [19] Һашумниң әвлатлири икки
йүз жигирмә үч киши; [20] Гиббарниң әвлатлири тохсән бәш киши; [21] Бәйт-Ләһәмликләр
бир йүз жигирмә үч киши; [22] Нитофалиқлар әллик алтә киши; [23] Анатотлуқлар бир йүз
жигирмә сәккиз киши; [24] Азмавәтликләр қириқ икки киши; [25] Кириат-Аримлиқлар, Кә-
фираһлиқлар вә Бәәротлуқлар болуп җәмий йәттә йүз қириқ үч киши; [26] Рамаһлиқлар
билән Гебалиқлар җәмий алтә йүз жигирмә бир киши; [27] Микмашлиқлар бир йүз жигир-
мә икки киши; [28] Бәйт-Әлликләр билән айилиқлар җәмий икки йүз жигирмә үч киши;
[29] Неболиқлар әллик икки киши; [30] Магбишниң әвлатлири бир йүз әллик алтә киши;
[31] иккинчи бир Еламниң әвлатлири бир миң икки йүз әллик төрт киши; [32] Һаримниң
әвлатлири үч йүз жигирмә киши; [33] Лод, Һадид вә Онониң әвлатлири җәмий йәттә йүз
жигирмә бәш киши; [34] Йерихолуқлар үч йүз қириқ бәш киши; [35] Синааһниң әвлатлири үч
миң алтә йүз оттуз киши.

Қайтип кәлгән каһинлар вә Лавийлар

[36] Каһинларниң сани төвәндикичә: — Йәшуа җәмәтидики Йәдаяниң әвлатлири тоққуз
йүз йәтмиш үч киши; [37] Иммәрниң әвлатлири бир миң әллик икки киши; [38] Пашхурниң
әвлатлири бир миң икки йүз қириқ йәттә киши; [39] Һаримниң әвлатлири бир миң он йәт-
тә киши.
[40] Лавийларниң сани төвәндикичә: — Ходавияниң әвлатлиридин, йәни Йәшуа билән
Кадмийәлниң әвлатлири йәтмиш төрт киши; [41] Ғәзәлкәшләрдин: — Асафниң әвлатлири
бир йүз жигирмә сәккиз киши.
[42] Дәрвазивәнләрниң нәслидин: — Шаллумниң әвлатлири, Атерниң әвлатлири, Талмон-
ниң әвлатлири, Аккубниң әвлатлири, Хатитаниң әвлатлири билән Шобайниң әвлатли-
ри җәмий бир йүз оттуз тоққуз киши.

2:2 **«Серая»** — яки «Сарая».
2:25 **«Кириат-Аримлиқлар»** — яки «Кириат-Йеаримлиқлар».
2:33 **«Лод, Һадид вә Онониң әвлатлири...»** — яки «Лодлиқлар, Һадидлиқлар вә Онолуқлар...».

Қайтип кәлгән муқәддәс җай вә шаһ җәмәтидики хизмәткарлар

[43] Ибадәтхана хизмәткарлири төвәндикичә: — Зиханиң әвлатлири, Хасуфаниң әвлатлири, Таббаотниң әвлатлири, [44] Кироснiң әвлатлири, Сияһаниң әвлатлири, Падонниң әвлатлири, [45] Либанаһниң әвлатлири, Һагабаһниң әвлатлири, Аккубниң әвлатлири,
[46] Һагабниң әвлатлири, Шамлайниң әвлатлири, Һананниң әвлатлири, [47] Гиддәлниң әвлатлири, Гаһарниң әвлатлири, Реаяһниң әвлатлири, [48] Рәзинниң әвлатлири, Никоданиң әвлатлири, Газзамниң әвлатлири, [49] Уззаниң әвлатлири, Пасияниң әвлатлири, Бисайниң әвлатлири, [50] Аснаһниң әвлатлири, Мәунимниң әвлатлири, Нәфуссимниң әвлатлири, [51] Бакбукниң әвлатлири, Хакуфаниң әвлатлири, Хархурниң әвлатлири,
[52] Базлутниң әвлатлири, Мәһиданиң әвлатлири, Харшаниң әвлатлири, [53] Баркосниң әвлатлири, Сисераниң әвлатлири, Темаһниң әвлатлири, [54] Нәзияниң әвлатлири билән Хатифаниң әвлатлири.
[55] Сулайманниң хизмәткарлириниң әвлатлириниң сани төвәндикичә: — Сотайниң әвлатлири, Софәрәтниң әвлатлири, Пируданиң әвлатлири, [56] Ялаһниң әвлатлири, Дарконниң әвлатлири, Гиддәлниң әвлатлири, [57] Шәфәтияниң әвлатлири, Хаттилниң әвлатлири, Поқәрәт-Һаззибаимниң әвлатлири билән аминиң әвлатлири.
[58] Ибадәтхана хизмәткарлири вә Сулайманниң хизмәткари болғанларниң әвлатлири җәмий үч йүз тохсән икки киши.

Келип чиқиши наениқ кишиләр
«Нәһ.» 7:61-65ни көрүң

[59] Төвәндики кишиләр Тәл-Мелаһ, Тәл-Харша, Керуб, Аддан вә Иммәрдин кәлгән болсиму, лекин улар өзлириниң ата җәмәтиниң яки нәсәбиниң Исраил адими екәнлигини испатлап берәлмиди. [60] Булар Делаяниң әвлатлири, Тобияниң әвлатлири вә Никоданиң әвлатлири болуп, җәмий алтә йүз әллик икки киши; [61] каһинларниң әвлатлири ичидә Хабаяниң әвлатлири, Козниң әвлатлири билән Барзиллайниң әвлатлири бар еди; Барзиллай Гилеадлиқ Барзиллайниң бир қизини алғачқа уларниң ети билән аталған еди.
[62] Булар җәмәтиниң нәсәбнамисини издәп тапалмиди; шуңа улар «напак» һесаплинип каһинлиқтин қалдурулди. [63] Валий уларға: — Урим вә туммимни көтәргүчи каһин аримизда хизмәттә болғичә «әң муқәддәс йимәкликләр»гә еғиз тәккүзмәйсиләр, деди.

Қайтип кәлгүчиләрниң умумий сани
«Нәһ.» 7:66-69ни көрүң

[64] Пүтүн җамаәт җәмий қириқ икки миң үч йүз атмиш киши; [65] буниңдин башқа уларниң йәнә йәттә миң үч йүз оттуз йәттә қул-дедиги бар еди; йәнә икки йүз әр-аял ғәзәлчиси бар еди. [66] Уларниң йәттә йүз оттуз алтә ети, икки йүз қириқ бәш қечири, [67] төрт йүз оттуз бәш төгиси вә алтә миң йәттә йүз жигирмә ешиги бар еди.

2:43 **«Ибадәтхана хизмәткарлири»** — ибраний тилида «Нәтинийлар». Мәнаси бәлким «беғишланғанлар». Уларниң әҗдатлири бәлким «Гибеонлуқлар» еди. «Йәшуа» 9:27ни вә «1Тар.» 9:2ни көрүң.
2:46 **«Шамлай»** — яки «Шалмай».
2:61 **«Козниң әвлатлири»** — яки «Һаккозниң әвлатлири».
2:63 **«Валий»** — ибраний тилидики «Тиршата» әслидә Парс тили болуп, мәнаси бәлким «җанаблири». **«урим вә туммим»** — алаһидә бир хил ташлар. У каһин кийгән «әфод»ниң янчуқида *(қошенда)* туриду. Бу ташлар арқилиқ Исраил хәлқи Худадин йол сориса болатти. «Мис.» 28:28-30ни көрүң. «Урим вә туммимни көтәргүчи каһин аримизда хизмәттә болғичә» — мәнаси бәлким: *(1)* урим вә туммим Бабилда сүргүн болған вақтида йоқап кәткән болуши мүмкин; *(2)* тепилғини билән уларға тәбир берип мәнасини чүшәндүридиған каһин техи чиқмиди.

Муқәддәс өй үчүн тәқдим қилинған мал-мүлүкләр
«Нәһ.» 7:70-73ниму көрүң

[68] Җәмәт каттивашлиридин бәзилири Йерусалимға вә Пәрвәрдигарниң өйигә кәлгән
чағда, Худаниң шу өйи әсли орниға яңливаштин селиниши үчүн чин көңлидин соғат-
ларни тәқдим қилди. [69] Улар өзлириниң қурбиға қарап қурулуш ғәзнисигә атмиш бир
миң дарик алтун, бәш миң мина күмүч вә йүз қур каһин тони тәқдим қилди. [70] Шуниң-
дин кейин каһинлар, Лавийлар вә бир қисим хәлиқ қошулуп, ғәзәлкәшләр, дәрвазивән-
ләр, ибадәтхана хизмәткарлири өз шәһәрлиригә маканлашти; қалған Исраил хәлқиниң
һәммиси өз шәһәрлиригә маканлашти.

Қурбангаһниң яңливаштин селиниши

3 [1] Исраил хәлқи һәр қайсиси өз шәһәрлиридә маканлашқан еди; йәттинчи айға
кәлгәндә, хәлиқ бир адәмдәк болуп Йерусалимға жиғилди. [2] Йозадакниң оғли
Йәшуа билән униң каһин қериндашлири, Шеалтиәлниң оғли Зәруббабәл вә униң
қериндашлириниң һәммиси орунлиридин қопуп, Худаниң адими Муса пүткән қанун
китавида пүтүлгинидәк Пәрвәрдигарға көйдүрмә қурбанлиқ сунуш үчүн Исраилниң
Худасиниң қурбангаһини селишқа киришти. [3] Гәрчә улар шу йәрлик хәлиқләрдин
қорқсиму, лекин қурбангаһни әслидики ули үстигә селип, униңда Пәрвәрдигарға атап
әтигәнлик вә кәчлик көйдүрмә қурбанлиқ өткүзүшкә киришти. [4] Улар йәнә муқәддәс
қанунда пүтүлгини бойичә «кәпиләр һейти»ни өткүзүп, һәр күни бәлгүләнгән тәләпкә
мувапиқ сан бойичә күнлүк көйдүрмә қурбанлиқни сунушатти. [5] Шуниңдин кейин
улар йәнә һәр күнлүк көйдүрмә қурбанлиқлар, йеңи ай қурбанлиғи вә Пәрвәрдигарниң
барлиқ муқәддәс дәп бекитилгән һейтлири үчүн тәқдим қилинидиған көйдүрмә
қурбанлиқларни, шуниңдәк һәр бир кишиниң көңлидин Пәрвәрдигарға атап сунидиған
ихтиярий қурбанлиқлирини сунуп туратти. [6] Шундақ қилип улар йәттинчи айниң
биринчи күнидин башлап, көйдүрмә қурбанлиқларни Пәрвәрдигарға атап сунушқа
башлиди; лекин Пәрвәрдигарниң өйиниң ули техи селинмиди. [7] Улар ташчилар билән
яғаччиларға пул тапшурди вә шундақла Парс падишаси Қорәшниң иҗазити билән
Зидонлуқлар билән Турлуқларға кедир яғичини Ливандин Оттура деңиз арқилиқ
Йоппаға әкәлдүрүш үчүн уларға йимәк-ичмәк вә зәйтун мейини тәминлиди.

Муқәддәс ибадәтханиниң яңливаштин селиниши

[8] Җамаәт Йерусалимдики Худаниң өйигә кәлгәндин кейин иккинчи жили иккинчи айда
Шеалтийәлниң оғли Зәруббабәл, Йозадакниң оғли Йәшуа вә уларниң каһин вә Лавий қе-

---

2:69 **«дарик»** — *(яки «драхма»)* — мошу йәрдә у Парс империйәсидики бир хил алтун тәңгә; мошу йәрдә буларниң җәмий қиммити бәлким 400-500 грам алтун еди; «мина» бир хил күмүч тәңгә, 60 шәкәлгә яки «талант»тин атмиштин биригә баравәр еди. Мошу йәрдә күмүчниң җәмий еғирлиғи бәлким 1800-2700 килограмчә еди.

2:70 **«Шуниңдин кейин каһинлар, Лавийлар... Ибадәтхана хизмәткарлири өз шәһәрлиригә маканлашти; қалған Исраил ... өз шәһәрлиригә маканлашти»** — бу айәтниң мәнаси бәлким:

–*(1)* Каһинлар, Лавийлар қатарлиқлар өзигә яңливаштин тәқсим қилинған шәһәрлиридә макан тутти, яки Йерусалимдики хизмәттә болуш үчүн йеруслемға йеқин болған, шундақла уларға тәқсим қилинған шәһәрләрдә маканлашти;

–*(2)* Лавийлардин башқа Исраиллар, йәни он икки қәбилидин қайтип кәлгәнләр **әслидә** өзигә хас шәһәрлиригә маканлашти яки яңливаштин уларға тәқсим қилинған шәһәрләрдә маканлашти.

–Көп шәһәр-йезилар вәйран болғачқа, яки ят әлләрниң егидарчилиғи астида болғачқа, бәлким һәр хил имканийәт тәң болуши мүмкин еди.

3:2 **Қан. 12:5, 6**

3:3 **Чөл. 28:3**

3:4 **Лав. 23:34; Чөл. 29:12**

3:5 **Чөл. 28:11-15; Нәһ. 10:34**

риндашлириниң қалдиси, шуниңдәк сүргүнлүктин қайтип Йерусалимға кәлгәнләрниң
һәммиси қурулушта иш башлиди; улар йәнә жигирмә яштин ашқан Лавийларни Пәрвәр-
дигарниң өйини селиш қурулушиға назарәтчиликкә қойди. [9] Йәшуа вә униң оғуллири
һәм қериндашлири, Кадмийәл билән униң оғуллири, йәни Йәһуданиң әвлатлири Худа-
ниң өйидә ишләйдиған ишчиларни назарәт қилишқа бир нийәттә атланди; Һенададниң
оғуллири, уларниң оғуллириму вә қериндаш Лавийлар уларға ярдәмләшти.
[10] Тамчилар Пәрвәрдигарниң өйигә һул салидиған чағда каһинлар хас кийимлирини кий-
ип, канайлирини челип, Асафниң әвлатлири болған Лавийлар жаң-жаң челип, һәммиси
қатар-қатар сәп болуп турғузулди; улар Давут бәлгүлигән көрсәтмиләр бойичә Пәрвәрди-
гарға һәмдусана оқушти. [11] Улар Пәрвәрдигарға атап өз ара: — «Пәрвәрдигар меһривандур,
униң Исраилға болған меһир-муһәббити мәңгүлүктур» дәп һәмдусана вә рәхмәт-тәшәк-
күр ейтишти. Бу чағда Пәрвәрдигарниң өйиниң ули селинип болғачқа, халайиқ Пәрвәр-
дигарни мәдһийиләп товлап тәнтәнә қилишти. [12] Лекин каһинлардин, Лавийлардин вә
жәмәт башлиқлиридин нурғунлири, йәни әслидә илгәрки өйни көргән нурғун қери адәм-
ләр көз алдида селинған бу өйниң улиға қарап, үн селип жиғлап кетишти; нурғун башқа
кишиләр хошал болуп тәнтәнә қилип товлашти; [13] вә хәлиқ һәтта кимләрниң тәнтәнә қи-
лишиватқанлиғи билән кимләрниң жиғлаватқанлиғини айривалалмай қалди; чүнки жа-
маәт тәнтәнә қилип каттиқ товлишатти; вә бу аваз жирақ-жирақларға аңлинатти.

Өйни яңливаштин селишниң тосқунлуққа учриши

4 [1] Йәһуда вә Биняминдики рәқипләр сүргүнлүктин қайтип кәлгәнләр Исраилниң
Худаси Пәрвәрдигарға атап өйни яңливаштин салмақчикән, дегән гәпни аңлап,
[2] Зәруббабәл вә жәмәт башлиқлири билән көрүшүп: — Биз силәр билән биллә салайли;
чүнки бизму силәргә охшашла силәрниң Худайиңларни изләп, бизни бу йәргә әкәлгән
Асурийә падишаси Есар-һаддонниң күнлиридин тартип униңға қурбанлиқ сунуп
келиватимиз, дейишти. [3] Лекин Зәруббабәл, Йәшуа билән Исраилниң башқа жәмәт
башлиқлири уларға: — Худайимизға өй селишта силәрниң биз билән һеч қандақ
алақәңлар йоқ; бәлки Парс падишаси Қорәш бизгә буйруғандәк, пәқәт биз өзимизла
Исраилниң Худаси болған Пәрвәрдигарға өй салимиз, дейишти.
[4] Шуниңдин кейин шу йәрдики аһалә Йәһудаларниң қолини ажиз қилип, уларниң қурулуш
қилишиға кашила туғдуруп турди. [5] Улар йәнә Парс падишаси Қорәшниң барлиқ күнлири-
дин таки Парс падишаси Дариус тәхткә олтарған вақитқичә, дайим мәслиһәтчиләрни сети-
велип, Йәһудалар билән қеришип, қурулуш нишанини бузушқа урунуп турди.

Рәқипләрниң Йәһудалар үстидин әрз қилиши

[6] Аһашверош тәхткә чиққан дәсләпки вақитларда улар униңға Йәһудийә вә Йерусалим
аһалиси үстидин бир әрзнамә язди. [7] Шуниңдәк Артахшашта күнлиридә Бишлам, Ми-

3:9 **«Йәһуданиң әвлатлири»** — «Йәһуда» мошу йәрдә бәлким «Ходавия» дегән исимниң варианти болуши мүмкин *(2:40ни көрүң)*. **«бир нийәттә атланди»** — ибраний тилида: «бир адәмдәк болуп орнидин турди».
3:11 Зәб. 135
3:12 **«өйни көргән нурғун қери адәмләр ... үн селип жиғлап кетишти»** — бәзиләрниң жиғлиши хошаллиқтин болди; бәзиләрниң «Бу өй әслидики ойдәк һәйвәтлик болмайдиған болди» дәп ойлап һәсрәт-қайғудин болди *(«Һаг.» 2:3ни көрүң)*.
4:2 2Пад. 17:29-41
4:3 Әзра 1:1, 2, 3
4:5 **«Парс падишаси Дариус»** — миладийәдин илгәрки 522-486-жилларда Парс тәхтигә олтарған.
4:6 **«Аһашверош»** — бәзи алимлар Парс императори болған мошу «Аһашверош»ни «Ксәрксис И» ниң өзи шу *(миладийәдин илгәрки 486-464-жиллар)*, дәп қарайду. Бирақ испат барки, «Аһашверош» яки «Ксәрксис» дегән сөз әслидә исим әмәс, бәлки Парс императориниң умумий бир унвани еди. Шуңа биз «Аһашверош» дәп аталған

тридат, Табәәл вә уларниң қалған шериклириму Парс падишаси Артахшаштаға арамий
тилида бир әрз хетини язди; хәт арамий тилидин тәрҗимә қилинди.
[8] Валий Рәһум билән катип беги Шимшай падиша Артахшаштаға Йерусалим үстидин
төвәндикидәк әрзнамә язди: —
[9] «Мәзкур мәктупни язғанлардин, валий Рәһум, катип беги Шимшай вә уларниң башқа
һәмраһлири болған сорақчилар, мупәттишләр, мәнсәпдарлар, катиплар, Арқиви-
лиқлар, Бабиллиқлар, Шушанлиқлар, йәни Еламийлар [10] вә улуқ җанабий Оснаппар Са-
марийә шәһиригә вә Әфрат дарияниң мошу тәрипидики башқа йәрләргә орунлаштурған
аһалиму бар [11] (мана бу уларниң падишаға язған хетиниң көчүрүлмиси) — өзлириниң
дарияниң мошу тәрипидики хизмәткарлиридин падиша алилири Артахшаштаға са-
лам! [12] Падиша алийлиригә мәлум болсунки, өзлири тәрәптин биз тәрәпкә кәлгән Йәһу-
дийлар Йерусалимға келишти; улар әшу асий вә сесиқ шәһәрни қуруватиду, улини ясап
пүттүрди, сепилни ясап чиқти вә сепилниң һуллирини бир-биригә улап ясаватиду.
[13] Әнди улуқ падиша алийлиригә шу мәлум болғайки, мабада бу шәһәр оңланса, сепил
пүткүзүлсә, улар баҗ тапшурмайдиған, олпан төлимәйдиған вә парақ тапшурмайдиған
болувалиду, бундақ кетиверсә падишаларниң ғәзнисигә сөзсиз зиян болиду. [14] Биз ор-
диниң тузини йәп туруп, падишасимизниң бундақ беһөрмәт қилинишиға қарап туру-
шимизға қәтъий тоғра кәлмәйду, шу сәвәптин падишасимизға мәлум қилишқа җүръәт
қилдуқ. [15] Шуниң үчүн алийлириниң ата-бовилириниң тарихнамисини сүрүштә қили-
шлирини тәшәббус қилимиз; сили тарихнамидин бу шәһәрниң әһвалини билип, униң
падишаларғиму, һәр қайси өлкиләргиму зиян йәткүзүп кәлгән асий бир шәһәр екәнли-
гини, қедимдин тартип бу шәһәрдикиләр ағдурмичилиқ териғанлиғини билгәйла; дәл
шу сәвәптин бу шәһәр вәйран қилинған еди. [16] Шуңа биз алийлириға шуни уқтурмақчи-
мизки, әгәр бу шәһәр қурулса, сепиллири пүткүзүлсә, ундақта силиниң дарияниң мошу
тәрипидики йәрләргә һеч қандақ егидарчилиқлири болмай қалиду».

Падишаһниң иш тохтитилсун дәп ярлиқ чүшүрүши

[17] Падиша мундақ җавап йоллиди: —
«Валий Рәһум, катип беги Шимшайға вә Самарийә һәм Дарияниң шу тәрипидики башқа

падишани Камбисис *(миладийәдин илгәрки 529-521-жиллар)*, дәп қараймиз.
4:7 **«Артахшашта»** — «Артахшашта» билән «Артаксәрксис» бир адәмниң нами болуп, тарихта у «Артаксәрксис» дегән *(грекчә)* исми билән тонулған. Бу падиша Камбисис вә Дариус Хистаспис *(миладийәдин илгәрки 522-486-жиллар)* арилиғида өткән болса керәк. Шуңа у: *(1)* Камбисисни өлтүрүп тәхтини тартивалған «Смәрдис» дегән җадугәрни *(йәттә ай тәхткә олтарған)* яки болмиса: *(2)* Камбисис император билән бирликтә һөкүмранлиқ қилған бизгә һазир намәлум «Артахшашта» *(Артаксәрксис»)* исимлиқ башқа бирисини көрситиши мүмкин. У кейинки аләмшумул император «Артаксәрксис» *(миладийәдин илгәрки 486-425-жиллар)* болуши мүмкин әмәс; чүнки шу киши 24-айәттә тилға елинған Дариус императордин **кейин** һөкүмранлиқ қилди.
4:8 **«...Йерусалим үстидин төвәндикидәк әрзнамә язди»** — бу айәттин башлап 6:18гичә «Әзра»ниң тексти арамий тилида йезилған.
4:9 **«...сорақчилар, мупәттишләр, мәнсәпдарлар, катиплар...»** — яки «...Динайлиқлар, Афарсатқилиқлар, Тарпәлликләр, Арфаслиқлар,...». **«Шушанлиқлар, йәни...»** — яки «Суса *(шәһири)*дикиләр, йәни...».
4:10 **«Улуқ җанабий Оснаппар»** — Оснаппар болса Асурийә императори «Ашурбанипал»ниң арамий тилидики нами. У миладийәдин илгәрки 669-жили атиси Есарһаддонниң тәхтигә варислиқ қилди; миладийәдин илгәрки 645-жиллири әтрапида у Еламниң пайтәхти Шушанни ишғал қилип, униңдики пухралардин бәзиләрни Самарийәгә, шундақла оттура шәриқтики башқа йәрләргә сүргүн қилди. **«дәрия»** —мәзкур китапта мошу йәрдин башлап «дәрия» «Әфрат дәрияси»ни көрситиду; «мошу тәрипи» — ғәрбий тәрипи, әлвәттә.
4:12 **«сепилни ясап чиқти вә сепилниң һуллирини бир-биригә улап ясаватиду»** — мошу гәп биринчидин өз-өзигә зит келиду. Қандақсигә сепил һуллири техи «бир-биригә уланмай» туруп сепил ясилип болиду? 13-айәттә хатириләнгән өз баянлириму уларниң шу сөзигә рәддийә болиду. Иккинчидин, бу сөзләр пүтүнләй ялған. Йәһудий хәлқи пәқәт ибадәтхана *(Корәш падишаниң әслидики ярлиғи бойичә)* қуруватапти. Сепилниң өзи болса, харабилик әһвалда еди. Мәсилән «Нәһ.» 1:3ни көрүң.
4:14 **«бундақ беһөрмәт қилинишиға...»** — яки «бундақ зиян тартишиға...».

йәрләрдә турушлуқ һәмраһлириңларға салам! 18 Силәрниң бизгә язған әрз хетиңлар ме-
ниң алдимда ениқ қилип оқуп берилди. 19 Тәкшүрүп көрүшни буйрувидим, бу шәһәр-
ниң дәрвәқә қедимдин тартип падишаларға қарши чиқип исян қозғиған, шәһәрдә дайим
асийлиқ-қозғилаң көтириштәк ишларниң болуп кәлгәнлиги мәлум болди. 20 Илгәрки
вақитларда қудрәтлик падишалар Йерусалимға һөкүмранлиқ қилип, Дәрияниң шу
тәрипидики пүтүн йәрләрни идарә қилип кәлгән, улар шуларға беқинип баж, олпан вә
париқини тапшуруп кәлгән екән. 21 Әнди силәр буйруқ чүшүрүп у хәлиқни иштин тохти-
тиңлар, мәндин башқа ярлиқ чүшүрүлмигичә, бу шәһәрни яңливаштин қуруп чиқишқа
болмайдиғанлиғи уқтуруңлар. 22 Бу ишни ада қилмай қелиштин пәхәс болуңлар; пади-
шаларға зиян кәлтүридиған апәт немишкә күчийиверидикән?».
23 Падиша Артахшаштаниң ярлиғиниң көчүрүлмиси Рәһумға, катип беги Шимшай һәм
уларниң һәмраһлириға оқуп берилиши биләнла, улар алман-талман Йерусалимдики
Йәһудаларниң қешиға чиқип, һәрбий күч ишлитип, уларни ишни тохтитишқа мәҗбур
қилди. 24 Шуниң билән Йерусалимдики Худаниң өйидики ишлар тохтиди; иш таки Парс
падишаси Дариус тәхткә чиқип иккинчи жилиғичә тохтағлиқ қалди.

Муқәддәс өйни йәнә бир қетим яңливаштин селиш

5 1 Бу чағда пәйғәмбәрләр, йәни Һагай пәйғәмбәр билән Иддониң оғли Зәкәрия
пәйғәмбәр Йәһудийә вә Йерусалимдики Йәһудийларға бешарәт беришкә башлиди;
улар Исраилниң Худасиниң намида уларға бешарәт берищти. 2 Шуниң билән
Шеалтийәлниң оғли Зәруббабәл вә Йозадакниң оғли Йәшуа қопуп Йерусалимдики
Худаниң өйини яңливаштин селишқа башлиди; Худаниң пәйғәмбәрлири улар билән
биллә болуп уларға ярдәм бәрди.
3 Шу чағда Дәрияниң ғәрип тәрипиниң баш валийси Таттинай билән Шетар-Бознай
һәм уларниң һәмраһлири уларниң йениға келип: «Ким силәргә бу өйни яңливаштин
селишқа, бу қурулушни пүттүрүшкә буйруқ бәрди?» дәп сориди. 4 Улар йәнә: «Бу қу-
рулушқа мәсъул болғучиларниң исми немә?» дәп сориди. 5 Лекин Худаниң нәзири
Йәһуда ақсақаллириниң үстидә еди, шуңа баш валий қатарлиқлар падиша Дариусқа
мәлум қилғичә, шундақла униңдин бу һәқтә бирәр жавап ярлиқ кәлгичә уларниң қу-
рулуш ишини тосмиди.

Падиша Дариусқа йәнә бир әрз мәлум қилиниши

6 Дәрияниң ғәрип тәрипиниң валийси Таттинай билән Шетар-Бознай һәм уларниң
һәмраһлири, йәни Дәрияниң ғәрип тәрипидики афарсақлиқлар падиша Дариусқа хәт
әвәтти; хәтниң көчүрүлмиси мана төвәндикидәк: 7 Улар падишаға әвәткән мәлуматта
мундақ дейилгән: «Дариус алийлириға чоңқур аман-есәнлик болғай! 8 Падишасимизға
шу иш йетип мәлум болсунки, биз Йәһудийәгә, улуқ Худаниң өйигә берип көрдуқки,
шу өй йоған ташлар билән ясиливатиду, тамлириға лимлар өткүзүлүп селинмақта;
бу қурулуш тез сүрәттә оңушлуқ елип бериливетипту. 9 Андин биз у йәрдики ақсақал-
лардин: — Ким силәргә бу өйни селишқа, бу қурулушни пүттүрүшкә буйруқ бәрди?
— дәп соридуқ. 10 Вә алийлириға мәлум болсун үчүн уларниң исимлирини соридуқ,
шуниңдәк уларниң башлиқлириниң исмилирини пүтүп хатирилимәкчи едуқ. 11 Улар

4:17 **«Дәрияниң шу тәрипи»** — Әфрат дәриясиниң ғәрбий тәрипи.
4:18 **«алдимда еniқ қилип оқуп...»** — яки «алдимда тәрҗимә қилинип оқуп....».
5:1 Һаг. 1:1; Зәк. 1:1
5:3 **«бу қурулушни...»** — яки «бу тамни...».
5:8 **«...тез сүрәттә оңушлуқ елип бериливетипту»** — яки «...әстайидиллиқ билән оңушлуқ елип бериливетипту».

бизгә: «Биз асман-зиминниң Худасиниң қуллири, биз һазир буниңдин узун жиллар
илгири селинған өйни яңливаштин селиватимиз. Мошу өйни әслидә Исраилниң улуқ
бир падишаси салдурған еди. 12 Лекин ата-бовилиримиз асмандики Худаниң ғәзивини
кәлтүрүп қойғачқа, Худа уларни Калдийәлик Бабил падишаси Небоқаднәсарниң қолиға
тапшурған; у бу өйни чақтуруветип, хәлиқни Бабилға тутқун қилип әкәткән. 13 Лекин
Бабил падишаси Қорәшниң биринчи жили падиша Қорәш Худаниң бу өйини яңли-
ваштин селишқа ярлиқ чүшүргән. 14 Вә Небоқаднәсар Йерусалимдики бу ибадәтханидин
елип Бабил бутханисиға апирип қойған Худаниң өйидики алтун-күмүч қача-қучилар-
ниму падиша Қорәш уларни Бабил бутханисидин әпчиқтуруп, Шәшбазар исимлиқ бир
кишигә тапшурған; у уни баш валий қилип тайинлиған еди. 15 һәм униңға: — Бу қача-қу-
чиларни елип уларни Йерусалимдики ибадәтханиға апирип қойғин; Худаниң өйи әсли
жайиға яңливаштин селинсун, дәп буйруған. 16 Андин шу Шәшбазар дегән киши келип,
Йерусалимдики Худаниң өйигә һул салған; әнә шу вақиттин башлап һазирғичә ясили-
ватиду, техи пүтмиди» дәп жавап бәрди.
17 Әнди алийлириға лайиқ көрүнсә, падишасимизниң шу йәрдә, йәни Бабилдики ғәзни-
ни ахтуруп беқишини, у йәрдә падиша Қорәшниң Йерусалимдики Худаниң өйини яң-
ливаштин селиш тоғрисида чүшүргән ярлиғиниң бар-йоқлуғини тәкшүрүп беқишини
сораймиз һәм падишасимизниң бу иш тоғрисида өз ирадисини бизгә билдүрүп қоюш-
ини өтүнимиз».

Падиша Дариусниң илгәрки падишаниң ярлиғини тепиши

6 1 Андин падиша Дариус Бабилдики дөләт-байлиқлар сақланған «Архиплар өйи»ни
тәкшүрүп чиқишқа ярлиқларни чүшүрди. 2 Медиа өлкисидики Ахмета қәлъәсидин
бир орам қәғәз тепилди, униңда мундақ бир хатирә пүтүлгән: 3 «Падиша Қорәшниң
биринчи жили, падиша Қорәш Йерусалимдики Худаниң өйигә даир мундақ бир ярлиқ
чүшүриду: — «Қурбанлиқ сунулидиған орун болуш үчүн бу өй яңливаштин селинсун;
ули пухта селинсун, өйниң егизлиги атмиш гәз, кәңлиги атмиш гәз болсун. 4 Үч қәвәт
йоған таш, бир қәвәт йеңи яғач билән селинсун, барлиқ хиражәт падишалиқ ғәзнисидин
чиқим қилинсун. 5 Әслидә Небоқаднәсар Йерусалимдики ибадәтханидин елип Бабилға
апирип қойған, Худаниң өйидики алтун-күмүч қача-қучиларниң һәммиси қайтуруп
келинип, Йерусалимдики ибадәтханиға қайтидин йәткүзүлүп, һәр бири өз жайиға
қоюлсун; улар Худаниң өйигә қоюлсун!».

Падишаһниң муқәддәс өйни давамлиқ яңливаштин селишқа буйруқ чүшүрүши

6 Дариустин ярлиқ чүшүрүлүп: «— Шуңа, и Дәрияниң шу тәрипиниң баш валийси Татти-
най вә Шетар-Бознай һәм силәрниң һәмраһлириңлар, йәни Дәрияниң шу тәрипидики
афарсақлиқлар, әнди силәр у йәрдин нери кетиңлар! 7 Худаниң өйиниң қурулуши билән
кариңлар болмисун; Йәһудийларниң баш валийси билән Йәһудийларниң ақсақаллири-
ниң Худаниң бу өйини әслидики орниға селишиға йол қоюңлар.

5:12 2Тар. 36:16-21
5:13 2Тар. 36:22,23; Әзра 1
5:14 Әзра 1:8
6:1 **«Архиплар өйи»** — арамий тилида «Орам архиплар өйи».
6:2 **«Ахмета»** — тарихта бу қәлъә адәттә «Әкбатана» дегән нами билән тонулған.
6:3 **«Өйниң егизлиги атмиш гәз, кәңлиги атмиш гәз...»** — Муқәддәс Китапта ишлитилгән «гәз» қолниң жәйнәктин бармақниң учиғичә болған арилиғи *(тәхминән 45 сантиметр)* еди.
6:6 **«Дәрияниң шу тәрипи»** — Әфрат дәриясиниң ғәрип тәрипини көрситиду.

[8] Шуниңдәк мән Худаниң бу өйиниң селиниши үчүн Йәһудаларниң ақсақаллири тоғри-
лиқ силәргә буйруқ чүшүрдумки: — Дәрияниң ғәрип тәрипидин, падишалиқ ғәзнисигә
тапшурулған баҗ киримидин силәр кечиктүрмәй шу адәмләргә толуқ хираҗәт аҗри-
тип бериңлар, қурулуш һеч тохтап қалмисун. [9] Уларға немә керәк болса, җүмлидин ас-
мандики Худаға көйдүрмә қурбанлиқ сунушқа, мәйли әркәк топақ болсун, қочқар яки
қозилар болсиму, шулар берилсун; йәнә Йерусалимдики каһинларниң бәлгүлигини
бойичә буғдай, туз, шарап яки зәйтун майлар болсун шуларниң бириму кам қилин-
май, һәр күни тәмин етип турулсун. [10] Шуниң билән улар асмандики Худаға хушбуй
қурбанлиқларни кәлтүрүп, падишаға вә падишаниң әвлатлириға узун өмүр тилисун.
[11] Мән йәнә буйруймәнки, кимки бу ярлиқни өзгәртсә, шу кишиниң өйиниң бир тал
лими суғурувелинип тикләнгәндин кейин, шу киши униңға есип миқлап қоюлсун, өйи
әхләтханиға айландуруветилсун! [12] Вә Өзиниң намини шу йәрдә қалдурған Худа мошу
Йерусалимдики өйини өзгәртишкә яки бузушқа қол узартқан һәр қандақ падиша яки хә-
лиқни һалак қилсун! Мән Дариус мошу ярлиқни чүшүрдум, әстайидиллиқ билән беҗа
кәлтүрүлсун!» дейилди.

Ибадәтханиниң пүткүзүлүши

[13] Андин Дәрияниң ғәрип тәрипиниң баш валийси Таттинай, Шетар-Бознай вә уларниң
һәмраһлири падиша Дариусниң әвәткән йолйоруғи бойичә әстайидиллиқ билән шу
ишни беҗа кәлтүрди. [14] Йәһудийларниң ақсақаллири қурулушни давамлаштуруп, Һа-
гай пәйғәмбәр вә Иддониң оғли Зәкарияниң бешарәт беришлири билән шу ишта ронақ
тапти. Улар Исраилниң Худасиниң әмри бойичә, шундақла Қорәш, Дариус вә Артах-
шашта қатарлиқ Парс падишалириниң әмри бойичә ишләп, өйни яңливаштин қуруп
чиқиш ишини пүттүрди. [15] Бу өй Дариус падишаси сәлтәнитиниң алтинчи жили, Адар
ейиниң үчинчи күни пүткүзүлди.

Өйниң Худаға атилиши

[16] Исраиллар — каһинлар, Лавийлар вә қалған сүргүнлүктин қайтип кәлгән хәлиқләрниң
һәммиси Худаниң бу өйини униңға аташ мурасимини хошал-хурамлиқ билән өткүзди.
[17] Өйни Худаниң Өзигә аташ мурасимида улар йүз топақ, икки йүз қочқар вә төрт йүз
қоза сунди һәм Исраил қәбилилириниң сани бойичә барлиқ Исраил үчүн гуна қурбан-
лиғи сүпитидә он икки текини сунди. [18] Улар йәнә Йерусалимдики Худаниң ибадәт-хиз-
митини өтәшкә, Мусаниң китавида йезилғини бойичә, каһинларни өз нөвити бойичә,
Лавийларни гуруппилири бойичә турғузди.

Өтүп кетиш һейтиниң өткүзүлүши

[19] Биринчи айниң он төртинчи күни сүргүнлүктин қайтип кәлгәнләр «өтүп кетиш һейти»-
ни өткүзди. [20] Чүнки каһинлар вә Лавийлар бир нийәт билән бирликтә паклиниш рәсим-
лирини өткүзүп, һәммиси пакланди; андин улар барлиқ сүргүнлүктин қайтип кәлгәнләр
вә уларниң қериндиши болған каһинлар вә һәм өзлири үчүн өтүп кетиш һейтиға атиған
қозилирини сойди. [21] Сүргүнлүктин йеңила қайтип кәлгән Исраиллар вә шуниңдәк Исра-

---

6:8 **«кечиктүрмәй...»** — яки «әстайидиллиқ билән...».
6:10 **«падишаниң әвлатлириға узун өмүр тилисун»** — арамий тилида «падиша вә униң оғуллириниң һаятини тилисун».
6:11 **«әхләтханиға айландуруветилсун!»** — яки «һаҗәтханиға айландуруветилсун!».
6:18 **«Мусаниң китави»** — бәлким Тәвратниң 1-, 2-, 3-, 4- вә 5-қисимлирини көрситиду.
6:18 Чөл. 3:6, 32; 8:11; 1Тар. 24:1
6:19 Мис. 12:1-28; Лав. 23:5; Чөл. 28:16; Қан. 16:2

илниң Худаси Пәрвәрдигарни издәп, өзлирини зиминдики ят әлликләрниң булғашлири-
дин айрип чиққан барлиқ кишиләр қоза гөшлирини бирликтә йейишти. [22] Улар петир нан
һейтини хошал-хурамлиқ ичидә йәттә күн өткүзди; чүнки Пәрвәрдигар уларни хошал-
лиққа чөмдүрди һәм Асурийә падишасиниң көңлини уларға майил қилип, Өзиниң өйини
— Исраилниң Худасиниң өйини қурушқа уларниң қолини мустәһкәмлиди.

Каһин Әзраниң Бабилдин қайтип келиши

7 [1] Шу ишлардин кейин Парс падишаси Артахшашта сәлтәнәт сүргән мәзгилдә Әзра
дегән киши Бабилдин Йерусалимға чиқти. У Сераяниң оғли, Серая Азарияниң оғли,
Азария Һилқияниң оғли, [2] Һилқия Шаллумниң оғли, Шаллум Задокниң оғли, Задок
Ахитубниң оғли, [3] Ахитуб Амарияниң оғли, Амария Азарияниң оғли, Азария Мерайотниң
оғли, [4] Мерайот Зәраһияһниң оғли, Зәраһияһ Уззиниң оғли, Уззи Буккиниң оғли, [5] Букки
Абишуаниң оғли, Абишуа Финиһасниң оғли, Финиһас Әлиазарниң оғли, Әлиазар болса баш
каһин Һаруннниң оғли еди; [6] — Әзра дегән бу киши Бабилдин қайтип чиқти. У Исраилниң
Худаси Пәрвәрдигар Мусаға назил қилған Тәврат қануниға пишқан тәвратшунас еди; униң
Худаси болған Пәрвәрдигарниң қоли униңда болғачқа, у немини тәләп қилса падиша
шуни бәргән еди. [7] Падиша Артахшаштаниң йәттинчи жили бир қисим Исраиллар,
каһинлар, Лавийлар, ғәзәлкәшләр, дәрвазивәнләр вә ибадәтхана хизмәткарлири униң
билән бирликтә Йерусалимға қайтип чиқти. [8] Әзра әнди падишаниң сәлтәнитиниң
йәттинчи жили бәшинчи айда Йерусалимға йетип кәлди. [9] Биринчи айниң биринчи күни
у Бабилдин чиқишқа тәйярланди; Худаниң шәпқәтлик қоли униңда болғачқа, у бәшинчи
айниң биринчи күни Йерусалимға йетип кәлди. [10] Чүнки Әзра көңүл қоюп Пәрвәрдигарниң
Тәврат-қанунини чүшинип тәһсил қилишқа һәм униңға әмәл қилишқа вә шуниңдәк
Исраил ичидә униңдики һөкүм-бәлгүлимиләрни үгитишкә нийәт қилған еди.

Падиша Артахшаштаниң Әзраға тапшурған ярлиқ хети

[11] Мана бу падиша Артахшашта каһин һәм Тәвратшунас Әзраға тапшурған ярлиқ хети-
ниң көчүрүлмиси: — (Әзра Пәрвәрдигарниң әмирлиригә аит ишларға һәм Униң Исра-
илларға тапшурған бәлгүлимилиригә пишқан тәвратшунас еди): — [12] «Мәнки падиша-
ларниң падишаси Артахшаштадин асманлардики Худаниң мукәммәл Тәврат-қануниға
пишқан тәвратшунас каһин Әзраға салам! [13] Әнди мән шундақ ярлиқ чүшүримәнки,
падишалиғимда туруватқан Исраиллардин, шундақла уларниң каһин вә Лавийлири-
дин кимләр Йерусалимға беришни халиса, һәммиси сениң билән биллә барса боли-
ду. [14] Чүнки сән падиша вә униң йәттә мәслиһәтчиси тәрипидин тайинланған екәнсән,
қолуңдики Худаниң қанун китавида ейтилғанлири бойичә, Йәһудийә вә Йерусалимға
тәкшүрүш-һал сорашқа әвәтилгәнсән. [15] Сән падиша вә униң мәслиһәтчилири өз ихти-
яри билән Исраилниң Худасиға сунған алтун-күмүчләрни көтирип берип униңға тәқ-

---

6:22 **«Асурийә падишасиниң көңли»** — Парс императорини «Асурийә падишаси» дәп аташ қизиқ иш. Шүбһисизки, Парс императори «Бабил падишаси», шундақла «Асурийә падишаси» дегән унванларға варислиқ қилған.

7:6 **«қайтип чиқти»** — Муқәддәс Китапта «Йерусалимға бериш», яки «Йерусалимға келиш» дегән сөз дайим дегидәк «Йерусалимға чиқиш» дегән ибарә билән ипадилиниду *(мәсилән, «Йәр.» 31:6)*. **«Пәрвәрдигарниң қоли униңда болғачқа...»** — Тәвратта «Пәрвәрдигарниң қоли униңда болғачқа» дегән сөзләр көп йәрләрдә учрайду, у: «Пәрвәрдигар униңға мәдәт бәргәчкә» дегән мәнани билдүриду.

7:7 **«ибадәтхана хизмәткарлири»** — ибраний тилида «Нәтинийлар». 2:43ни көрүң.

7:12 **«Худаниң мукәммәл Тәврат-қануни»** — бу айәттики «мукәммәл» дегән сөзниң башқа тәржимиләрдики орни бизниң тәржимимиздикигә охшаш болмаслиғи мүмкин: — Мәсилән «Артахшаштадин... Худаниң қануниға **мукәммәл** Тәвратшунас болған каһин әзраға...» яки «Артахшаштадин... Әзраға **мукәммәл** салам *(хатирҗәмлик)* болғай».

дим қил (униң макани Йерусалимдидур); [16] Шуниңдәк қолуң пүткүл Бабил өлкисидә
қанчилик алтун-күмүчләрни тапалиса, шуни хәлиқ вә каһинлар Йерусалимдики Худа-
ниң өйигә тәқдим қилишқа өз ихтияри билән бәргән соғатларға қошуп апарғин. [17] Сән
бу пулларға еһтиятчанлиқ билән қурбанлиқлар үчүн топақ, қочқар, қоза вә қошумчә
ашлиқ һәдийәлири һәм шарап һәдийәлири сетивелип, буларни Йерусалимдики Худай-
иңларниң өйидики қурбангаһқа сунғин.
[18] Қалған алтун-күмүчләрни сән вә җәмәтиңдикиләргә қандақ қилиш мувапиқ көрүн-
сә, Худайиңларниң ирадиси бойичә шундақ қилиңлар. [19] Сениң Худайиңниң өйидики
ишларға ишлитишкә саңа бәргән қача-қучиларни Йерусалимдики Худаниң алдиға қой.
[20] Әгәр шуниңдәк саңа Худайиңниң өйидики қалған ишларға чиқим қилидиғанға немә
хираҗәт керәк болса, сән падиша ғәзнисидин елип ишләткин.
[21] Шуниң билән мәнки падиша Артахшаштадин дәрияниң шу ғәрип тәрипидики бар-
лиқ ғәзнә бәглиригә шундақ буйруқ чүшүримәнки, асмандики Худаниң Тәврат-қану-
нининиң алими болған каһин Әзра силәрдин немини тәләп қилса, силәр әстайидиллиқ
билән униң дегинидәк бежириңлар. [22] Униң алидиғини күмүч йүз талантқичә, буғдай
йүз корғичә, шарап йүз батқичә, зәйтун мейи йүз батқичә болсун, тузға чәк қоюлмисун.
[23] Асманлардики Худа немини әмир қилса, шу асманлардики Худаниң өйи үчүн әстай-
идиллиқ билән бежирилсун; немишкә Худаниң ғәзивини падиша вә оғуллириниң па-
дишалиғиға чүшүргидәкмиз? [24] Биз шуниму силәргә мәлум қилимизки, умумән каһин-
лар, Лавийлар, ғәзәлкәшләр, дәрвазивәнләр, ибадәтхана хизмәткарлири вә Худаниң бу
өйидә хизмәт қилидиғанларниң һеч қайсисидин баҗ, олпан вә парақ елишқа болмайду.
[25] Әнди сән әй Әзра, Худайиңниң сәндә болған һекмитигә асасән, Дәрияниң шу ғәрип
тәрипидә Худайиңниң Тәврат-қанунини билгән, барлиқ хәлиқниң дәвасини сорай-
диған, уларни идарә қилидиған сорақчи вә һакимларни тайинлиғин; вә Тәврат-қану-
нини билмәйдиғанларға болса, уларға буларни үгитиңлар. [26] Худайиңниң қануниға вә
падишалиқниң қануниға риайә қилмайдиғанлар болса, униң үстидин адаләтлик билән
һөкүм чиқирилсун; у өлүмгә, яки сүргүнгә яки мал-мүлкини мусадирә қилишқа вә яки
зинданға ташлашқа һөкүм қилинсун».

Әзраниң Худаға һәмдусана оқушлири

[27] Әзра мундақ деди — Ата-бовилиримизниң Худаси болған Пәрвәрдигарға һәмдусана
болғай! Чүнки У падишаниң көңлигә, Йерусалимдики Пәрвәрдигарниң өйини шундақ
көркәм безәш нийитини салди, [28] йәнә мени падиша вә мәслиһәтчилири алдида һәм па-
дишаниң мөһтәрәм әмирлири алдида илтипатқа ериштүрди. Пәрвәрдигар Худайимниң
қоли мәндә болуп, У мени ғәйрәтләндүргәчкә, өзүм билән биллә Йерусалимға чиқишқа
Исраиллар ичидин бир нәччә мөтивәрләрни жиғдим.

Әзра билән биллә қайтқанларниң сани

8 [1] Падиша Артахшашта сәлтәнәт сүрүп турған вақитта, Бабилдин мениң билән биллә
қайтқанларниң ата җәмәт башлиқлири вә уларниң нәсәбнамилири төвәндикичә: —
[2] Финиһасниң әвлатлиридин Гәршон, Итамарниң әвлатлиридин Данияль, Давутниң

7:15 Әзра 8:25
7:22 **«күмүч йүз талантқичә, буғдай йүз корғичә, шарап йүз батқичә,...»** — бир «талант»ниң топтоғра қанчилик екәнлиги һазир бизгә намәлум, бәлким 45 килограм болуши мүмкин; шуңа 100 талант күмүч бәлким 4 тонничә болатти; бир «кор» 220 литр, 100 кор буғдай 30 тонна, бир «бат» 22 литр, 100 бат 2200 литр болатти.
7:25 **«Әнди сән әй Әзра, Худайиңниң сәндә болған һекмитигә асасән...»** — ибраний тилида «Әнди сән қолуңда тутқан Худайиңниң һекмитигә асасән...».

әвлатлиридин Һаттуш, [3] Шеканияниң әвлатлиридин, йәни Парошниң әвлатлиридин
Зәкәрия вә униң билән нәсәбнамидә тизимланған әркәкләр җәмий бир йүз әллик ки-
ши; [4] Паһат-Моабниң әвлатлиридин Зәраһияһниң оғли Әлйойинай вә униң билән бил-
лә қайтқан әркәкләр икки йүз киши; [5] Шеканияниң әвлатлиридин болған Яһазийәлниң
оғли вә униң билән биллә қайтқан әркәкләр үч йүз киши; [6] Адинниң әвлатлиридин
Йонатанниң оғли Әбәд вә униң билән биллә қайтқан әркәкләр әллик киши; [7] Еламниң
әвлатлиридин Аталияниң оғли Йәшая вә униң билән биллә қайтқан әркәкләр йәтмиш
киши; [8] Шәфатияниң әвлатлиридин Микаилниң оғли Зәбадия вә униң билән биллә
қайтқан әркәкләр сәксән киши; [9] Йоабниң әвлатлиридин Йәһийәлниң оғли Обадия вә
униң билән биллә қайтқан әркәкләр икки йүз он сәккиз киши; [10] Шеломитниң әвлат-
лиридин Йосифияниң оғли вә униң билән биллә қайтқан әркәкләр бир йүз атмиш ки-
ши; [11] Бибайниң әвлатлиридин Бибайниң оғли Зәкәрия вә униң билән биллә қайтқан
әркәкләр жигирмә сәккиз киши; [12] Азгадниң әвлатлиридин Һаккатанниң оғли Йоһа-
нан вә униң билән биллә қайтқан әркәкләр бир йүз он киши; [13] Адоникамниң әвлатли-
ридин әң ахирида қайтқанларниң исимлири Әлифәләт, Хәийәл вә Шемая болуп, улар
билән биллә қайтқан әркәкләр атмиш киши; [14] Бигвайниң әвлатлиридин Утай билән
Заббуд вә улар билән биллә қайтқан әркәкләр йәтмиш киши.

Лавийлар билән ибадәтхана хизмәткарлири — йәни «нәтанийлар» — уларниң чақиртилиши

[15] — Мән уларни Ахаваға ақидиған Дәрияниң бойиға жиғдим; биз у йәрдә чедир ти-
кип үч күн турдуқ. Хәлиқни вә каһинларни арилап қарисам у йәрдә Лавийлар йоқ
екән. [16] Шуңа мән башлиқлардин Әлиезәр, Арийәл, Шемая, Әлнатан, Яриб, Әлнатан,
Натан, Зәкәрия билән Мәшулламларни вә уларға қошуп оқумушлуқ алимлардин Йо-
ариб билән Әлнатанни чақиртип келип, [17] уларға һавалә қилип Касифия дегән йәргә,
Иддо дегән Атаман билән көрүшүшкә әвәттим. Мән Касифия дегән йәрдә Иддоға вә
униң ибадәтхана хизмәткарлири болған қериндашлириға дәйдиған гәпләрни ағзиға
селип, уларниң бу йәргә Худайимизниң өйи үчүн хизмәт қилидиған хизмәтчиләр-
ни бизгә әкелишни өтүндум. [18] Худайимизниң шапаәтлик қоли биздә болғачқа, улар
бизгә Исраилниң әвриси, Лавийниң нәвриси Маһлиниң әвлатлири ичидин оқумуш-
луқ бир адәмни, йәни Шәрәбияни вә униң оғуллири һәм қериндашлири болуп җә-
мий он сәккиз кишини башлап кәлди. [19] Улар йәнә Һашабия вә униң билән биллә
Мәрариниң әвлатлиридин Йәшая һәм униң қериндашлири һәм уларниң оғуллири
болуп, җәмий жигирмә кишини, [20] Йәнә илгири Давут вә униң әмирлири Лавийлар-
ниң хизмитидә болушқа тайинлиған «Нәтинийлар»дин икки йүз жигирмә кишини
башлап кәлди, буларниң һәммиси исимлири билән тизимланди.

8:3 **«Шеканияниң әвлатлиридин»** — башқа бир хил тәрҗимиси *(2-айәт билән бирләштүрүлүп)*: «Давутниң әвлатлиридин, Һаттуш, йәни Шеканияниң оғли, Парошниң әвлатлиридин... ».

8:5 **«Шеканияниң әвлатлиридин болған Яһазийәлниң оғли»** — кона грекчә тәрҗимиси *(LXX)*дә «Заттуниң әвлатлиридин Яһазийәлниң оғли Шекания» дейилгән. Бу кона тәрҗимә тоғра болуши мүмкин.

8:10 **«Шеломитниң әвлатлиридин Йосифияниң оғли»** — кона грекчә тәрҗимиси *(LXX)*дә «Баниниң әвлатлиридин Йосифияниң оғли Шеломит» дейилгән. Бу кона тәрҗимә тоғра болуши мүмкин.

8:13 **«Адоникамниң әвлатлиридин әң ахирида қайтқанлар...»** — яки «Адоникамниң әвлатлиридин, йәни әң ахирида қайтқанлар...»

8:15 **«Лавийлар йоқ екән»** — каһинлар өзлири Лавийлар, әлвәттә *(пәқәт Һаронниң әвлатлири каһин болиду)*; мошу йәрдә дейиливатқини каһинлиқтин башқа роһий хизмәт қилалайдиған Лавийларни көрситиду.

8:20 **«Нәтинийлар»** — ибадәтхана хизмәткарлири.

Қайтип келишкә тәйярлиниш

21 Шу чағда Ахава дәрияси бойида мән Худайимизниң алдида өзүмизни төвән қилип,
өзимиз вә кичик балилиримиз һәм барлиқ мал-мүлкимиз үчүн Худайимиздин ақ йол
тиләшкә роза тутайли, дәп җакалидим. 22 Чүнки биз әслидә падишаға: «Худайимизниң
қоли Уни барлиқ издигәнләрниң үстигә илтипат көрситишкә қоюлиду; лекин Униң қу-
дрити билән ғәзиви Өзини ташлиғанларға зәрбә беришкә тәйярдур» дегән едуқ, әнди
йәнә униңдин йолдики дүшмәнләргә тақабил турушқа пиядә вә атлиқ ләшкәрләр тай-
инлап беришни тәләп қилғанлиғимдин хиҗил болуп қалдим. 23 Шуниң билән биз роза
тутуп Худайимиздин шу иш тоғрилиқ өтүндуқ, у дуайимизни иҗабәт қилди.

Муқәддәс өй үчүн һәдийә қилинған соғатлар

24 Мән каһин башлири ичидин он икки адәмни вә Шәрәбия, Һашабия вә улар билән бил-
лә болған ака-укилиридин он адәмни таллап, 25 уларға алтун, күмүч вә қача-қучилар-
ни, йәни падиша, униң мәслиһәтчилири, әмирлири вә шуниңдәк шу йәрдә туруватқан
барлиқ Исраиллар «көйдүрмә һәдийә» сүпитидә Худайимизниң өйигә һәдийә қилған
соғатларни тапшурдум. 26 Мән күмүчтин алтә йүз әллик талант, йүз талант еғирлиқти-
ки күмүч қача-қуча, йүз талант алтунни уларниң қолиға өлчәп тапшурдум. 27 Уларға
тапшурғанлиримдин йәнә алтун дас жигирмә болуп, қиммити миң дарик, сүпәтлик
вә валилдап пақирайдиған мис чоң дас икки болуп, алтундәк қиммәтлик еди. 28 Мән
уларға: — Силәр Пәрвәрдигарға муқәддәстурсиләр, қача-қучиларму муқәддәстур, ал-
тун-күмүчләр ата-бовањларниң Худаси Пәрвәрдигарға ихтиярий һәдийә қилинған
соғаттур. 29 Таки Йерусалимдики Пәрвәрдигарниң өйидики амбар-ғәзниләргә йәткүзүп,
каһинлар вә Лавийларниң башлири вә Исраилларниң қәбилә-җәмәт башлиқлириниң
алдида таразидин өткүзгичә буларни убдан қарап қоғдаңлар, дедим. 30 Шуниң билән
каһинлар билән Лавийлар Йерусалимдики Худайимизниң өйигә апиридиған, тарази-
дин өткүзүлгән шу алтун-күмүч вә қача-қучиларни тапшурувалди.

Йерусалимға йетип келиш

31 Шуниң билән биринчи айниң он иккинчи күни биз Ахава дәриясиниң бойидин қозғи-
лип Йерусалимға чиқишқа маңдуқ. Худайимизниң қоли үстимиздә болғачқа, у бизни
дүшмәнлиримиздин вә йолда пайлап турған қарақчилардинму қутқузди. 32 Биз Йеруса-
лимға келип у йәрдә үч күн турдуқ; 33 төртинчи күни Худайимизниң өйидә алтун-күмүч
вә қача-қучилар таразида өлчинип каһин Урияниң оғли Мәрәмотниң қолиға тапшурул-
ди; униң йенида Финиһасниң оғли Әлиазар, йәнә Лавийлардин Йәшуаниң оғли Йозабад
билән Биннуийниң оғли Ноадияһлар бар еди. 34 Һәммә нәрсә сани бойичә вә еғирлиғи
бойичә өлчәнди вә шуниң билән биллә һәр бириниң еғирлиғи пүтүп қоюлди.
35 Шу чағда әсли елип кетилгәнләрниң әвлатлири, йәни сүргүнлүктин қайтқанлар Исра-
илларниң Худасиға «көйдүрмә қурбанлиқ» сүпитидә пүткүл Исраил үчүн он икки то-
пақ, тохсән алтә қочқар, йәтмиш йәттә қоза сунди, йәнә гуна қурбанлиғи сүпитидә он
икки текә сунди; буларниң һәммиси Пәрвәрдигарға аталған көйдүрмә қурбанлиқ еди.
36 Улар падишаниң ярлиқ хәтлирини падишаниң валийлириға вә Дәрияниң бу ғәрип

8:25 Әзра 7:14, 15
8:26 **«күмүчтин алтә йүз әллик талант... йүз талант алтун...»** — шу дәвирдики Исраиллар арисида бир «талант»ниң топтоғра қанчилик екәнлиги бизгә ениқ әмәс; «күмүчниң таланти» болса бәлким 45 килограм, «алтунниң таланти» бәлким 90 килограм болуши мүмкин; шуңа 650 талант күмүч бәлким 29 тонничә болатти, 100 талант күмүч 6.5 тонничә, 100 талант алтун 9 тонничә болатти.
8:27 **«дарик»** — *(яки «драхма»)* — Парс империйәсидики бир хил алтун тәңгә; мошу йәрдә бу дасларниң қиммити 400-500 килограм алтунға баравәр еди.

тәрипидики һөкүмдарларға тапшурувиди, улар хәлиққә вә Худаниң өйиниң ишлириға
изчил ярдәм бәрди.

Хәлиқниң ят әлләргә әгишип садақәтсизлиқ қилиши —
Әзраниң Исраилниң гуналирини тонуп дуа қилиши

9 [1] Бу ишлар пүткәндин кейин әмирләр мениң билән көрүшкили йенимға келип: —
Исраиллар, каһинлар вә Лавийлар өзлирини мошу зиминлардики таипиләрдин,
йәни уларниң жиркиничлик адәтлиридин айрип турмиди, — демәк, улар Қананийлар,
Һиттийлар, Пәриззийләр, Йәбусийлар, Аммонийлар, Моабийлар, Мисирлиқлар вә
Аморийларға әгишип маңди. [2] Чүнки улар бу ят таипиләрдин өзлиригә вә оғуллириға
хотун елип берип, Худаға хас муқәддәс нәсилни мошу зиминлардики таипиләр билән
арилаштурувәтти; униң үстигә, әмирләр билән әмәлдарлар бу садақәтсизликниң
башламчилиридур, — дейишти.
[3] Мән бу ишни аңлапла көйнәк билән тонумни житип, чач-сақаллиримни жулуп
ғәм-қайғуға чүшүп олтирип кәттим. [4] Вә Исраилниң Худасиниң сөзлиридин қорқуп ти-
тригәнләрниң һәр бири сүргүнлүктин қайтип кәлгәнләрниң садақәтсизлиги түпәйли-
дин йенимға кәлди. Мән таки кәчлик қурбанлиқ сунулғичә ғәм-қайғуға чөмүп олтар-
дим.
[5] Кәчлик қурбанлиқ вақтида мән өзүмни төвән қилған һаләттин туруп, көйнәк вә тонум
житиқ һалда Худайим Пәрвәрдигарға йүзлинип тизлинип олтирип, қоллиримни йей-
ип, [6] дуа қилип: — «Аһ Худайим, шәрмәндиликтә йүзүмни саңа қаритиштин иза тарт-
мақтимән, и Худайим; чүнки қәбиһликлиримиз толилиғидин башлиримиздин ашти,
асийлиқ-итаәтсизлигимиз асманларға тақашти. [7] Ата-бовилиримизниң күнлиридин
тартип бүгүнгә қәдәр зор итаәтсизликтә жүрүп кәлдуқ, шуңа қәбиһликлиримиз түпәй-
лидин биз, бизниң падишалиримиз вә каһинлиримиз худди бүгүнки күндикидәк һәр
қайси жутлардики падишаларниң қолиға чүшүп, қиличқа, сүргүнлүккә, булаң-талаңға,
номусқа тапшурулдуқ.
[8] Әнди һазир азғинә вақит Худайимиз көзлиримизни нурландуруп, қуллуғимизда биз-
гә азғина арам берилсун дәп, қечип қутулған бир қалдини сақлап келип, бизгә өзи-
ниң муқәддәс жайидин худди қаққан қозуқтәк муқим орун берип, бизгә Худайимиз
Пәрвәрдигардин илтипат көрситилди. [9] Чүнки биз һазир қулларміз; һалбуки, Худай-
имиз мошу қуллуғимизда йәнила бизни ташливәтмәй, бәлки Парс падишалириниң
алдида рәһимгә ериштүрүп, Худайимизниң өйини селип, харабиләшкән жайлирини
яңливаштин оңлашқа бизни роһландурди, шундақла бизни Йәһудийә вә Йерусалимда
сепиллиқ қилди. [10-11] И Худа, биз бу илтипатлар алдида йәнә немә дейәләймиз? Чүнки
биз йәнила Сениң мөмин бәндилириң болған пәйғәмбәрләр арқилиқ тапилған әмирли-
риңни ташливәттуқ; Сән улар арқилиқ: «Силәр кирип мирас қилип егиләйдиған зимин
болса, шу зиминдики таипиләрниң ипласлиғи билән булғанған бир зимин; чүнки улар
түрлүк напакликқларни қилип, жиркинчлик адәтлири билән бу зиминни бу чәттин у
четигичә толдурувәтти. [12] Шуңа силәр қизлириңларни уларниң оғуллириға бәрмәңлар,
оғуллириңларға уларниң қизлирини елип бәрмәңлар; силәр күчийип, зиминниң на-

9:6 Зәб. 37:5
9:7 **«номусқа тапшурулдуқ»** — ибраний тилида «йүзи чүшкәнлигигә тапшурулдуқ».
9:8 **«бизгә өзиниң муқәддәс жайидин худди қаққан қозуқтәк муқим орун берип,...»** — «Йәш.» 22:20-24ни көрүң.
9:9 **«...бизни Йәһудийә вә Йерусалимда сепиллиқ қилди»** — «сепиллиқ» мошу йәрдә асасән көчмә мәнада ишлитилгән болса керәк. Чүнки Йерусалимдики сепил мошу вақитта техи қурулмиған еди *(«Нәһ.» 1-бапни көрүң)*.
9:10-11 Лав. 18:25, 27; Қан. 7:3

зу-немәтлиридин йейишкә, зиминни әбәдил-әбәт әвлатлириңларға мирас қилип қал-
дуруш үчүн мәңгү уларниң аман-течлиғи яки мәнпәитини һәргиз издимәңлар» — дегән
едиң. 13 Бизниң рәзил қилмишлиримиз вә наһайити еғир итаәтсизлигимиз түпәйлидин
бу һәммә бала-қаза бешимизға кәлгән еди вә Сән, и Худайимиз, қәбиһликлиримизгә
тегишлик болған җазайимизни йениклитип, бизгә бүгүнкидәк ниҗатлиқ илтипатни
көрсәткән туруқлуқ, 14 биз қандақму йәнә әмирлириңгә хилаплиқ қилип, бундақ жир-
киничлик қаидиләрни тутқан бу таипиләр билән никаһлиниверимиз? Мабада шундақ
қилидиған болсақ, Сән бизгә ғәзәплинип, бизгә бир қалди яки қутулғидәк бирисиниму
қалдурмай йоқатмай қаламсән? 15 И Исраилниң Худаси болған Пәрвәрдигар, Сән һәққа-
нийдурсән! Шу сәвәптин биз бүгүнкидәк қутулуп қалған бир қалдимиз. Қара, биз Сениң
алдиңда итаәтсизликлиримиздә туруватимиз, шуңа Сениң алдиңда һеч қайсимиз тик
туралмай қалдуқ» — дедим.

Гунайини тонуп, қилған дуаниң нәтиҗиси

10 1 Әзра дуа қилип, гунайини тонуп жиғлап Худаниң өйи алдида жиқилип дүм
ятқан чағда, Исраиллардин наһайити чоң бир җамаәт, әр-аяллар вә балилар униң
йениға келип жиғилди; көпчиликму қаттиқ жиғлап кетишти. 2 Еламниң әвлатлиридин,
Йәһийәлниң оғли Шекания Әзраға: — Биз Худайимизға садақәтсизлик қилип бу
зиминдики ят таипиләрдин хотун аптуқ. Һалбуки, Исраил үчүн йәнила үмүт бар; 3 биз
әнди Худайимиз билән әһдилишәйли, ғоҗамниң вә Худайимизниң әмирлиридин
қорқуп титригәнләрниң нәсиһитигә асасән бу хотунларни вә улардин төрәлгән
пәрзәнтләрни йолға селип қояйли. Һәммә иш Тәврат қануни бойичә қилинсун. 4 Тур! Бу
иш саңа бағлиқтур, биз сени қоллаймиз; җүръәтлик болуп ишни ада қилғин, — деди.
5 Шуниң билән Әзра орнидин қопуп, каһинларниң Лавийларниң вә пүткүл Исраил җа-
маитиниң башлиқлирини шу сөз бойичә иш қилимиз, дәп қәсәм ичишкә үндиди, улар
қәсәм ичти.
6 Андин Әзра Худаниң өйи алдидин қопуп Әлияшибниң оғли Йәһоһананниң өйигә кир-
ди; у у йәргә кәлгәндә ғизаму йемиди, суму ичмиди, чүнки у сүргүнлүктин қайтип кәл-
гәнләрниң садақәтсизлиги үчүн ечинатти. 7 Шуниң билән Йәһудийә вә Йерусалимда
сүргүнлүктин қайтип кәлгәнләрниң һәммисигә җакалинип, Йерусалимға жиғилиңлар,
8 әмирләр вә ақсақалларниң нәсиһити бойичә, кимки үч күн ичидә йетип кәлмисә, униң
пүтүн мал-мүлки мусадирә қилиниду, сүргүндин қайтип кәлгәнләрниң җамаитидин-
му айрилиду, дәп, җакарнамә чиқирилди. 9 Шуниң билән Йәһуда вә Биняминдики бар-
лиқ әрләр үч күнгичә Йерусалимға жиғилип болди. У тоққузинчи айниң жигирминчи
күни еди; барлиқ хәлиқ Худаниң өйиниң һойлисидики мәйданға келип олтарди, көп-
чилик бу иштин қорқачқа, шуниңдәк қаттиқ яққан ямғур түпәйлидин, титрәп кетишти.
10 Каһин Әзра орнидин қопуп уларға: — Силәр Худаға садақәтсизлик қилип ят таипиләр-
ниң қизлирини хотунлуққа елип Исраилларниң итаәтсизлигини ашурдуңлар. 11 Әнди
силәр ата-бовaңларниң Худаси болған Пәрвәрдигар алдида гунайиңларни тонуп, униң
нәзиридә дурус болғанни қилип, өзүңларни бу зиминдики таипиләрдин вә бу ят әллик
хотунлириңлардин арини очуқ қилиңлар, деди.
12 Пүтүн җамаәт жуқури авазда җавап берип: — Мақул, биз өзлириниң шу гәплири бой-

---

9:13 **«бизгә бүгүнкидәк ниҗат илтипатини көрсәткән»** — бу ибариниң башқа бир хил тәрҗимиси: «бизгә бүгүнкидәк қутулдурулған қалди қалдурған».

10:8 **«униң пүтүн мал-мүлки мусадирә қилиниду»** — мушу йәрдә «мусадирә қилиниш» дегәнниң мәниси «мутләк Худаға атилиши керәк» *(«Лав.» 27:28)*

10:8 Лав. 27:28

ичә иш көримиз. 13 Бирақ адәмләр бәк көп, йәнә келип ямғур пәсли болғачқа талада
туралмаймиз; униң үстигә бу дегән бир-икки күндә пүтидиған иш әмәс, чүнки биздә
бу ишта итаәтсизлик қилғанлар наһайити көптур! 14 Худаниң мошу иш түпәйли кәл-
гән қаттиқ ғәзивиниң биздин кәткичә, башлиқлиримиз пүткүл җамаәткә вәкил болуп
Пәрвәрдигарниң алдида турсун; бизниң һәр қайси шәһәрлиримиздә ят әллардин хотун
алғанларму бәлгүләнгән вақитта шу шәһәрниң ақсақал вә һакимлири билән бирликтә
келип бу ишни бир тәрәп қилсун, — деди.
15 Бу ишқа пәқәт Асаһәлниң оғли Йонатан билән Тиқваһниң оғли Яһзия қарши чиқти,
Мәшуллам билән Лавий Шаббитай уларни қоллиди. 16 Шуниң билән сүргүндин қайтип
кәлгәнләр әнә шундақ қилди. Каһин Әзра вә ата җәмәтлириниң башлиқлири болған-
лар җәмәти бойичә бу ишқа айрилди; уларниң һәммиси исмилири бойичә тизимлан-
ди. Улар онинчи айниң биринчи күни бу ишни тәкшүрүп бир тәрәп қилишқа киришти.
17 Улар ят әллик хотунларни алған әрләрниң сориғини биринчи айниң биринчи күни
түгәтти.

Ят әллардин хотун алғанларниң тизимлиги

18 Каһинларниң әвлатлири ичидә ят әллик хотунларни алғанлардин мошулар чиқти: —
Йозадакниң оғли Йәшуаниң вә униң қериндашлириниң әвлатлиридин: — Маасеяһ, Әли-
езәр, Яриб, Гәдалия. 19 Улар хотунлиримизни йолға селип қойимиз дәп қәсәм қилип қол
беришти вә гунайи үчүн итаәтсизлик қурбанлиғи сүпитидә қой падисидин бир қочқар-
ни сунди. 20 Иммәрниң әвлатлиридин Һанани билән Зәбадия; 21 Һаримниң әвлатлири
ичидә Маасеяһ, Елияһ, Шемая, Йәһийәл вә Уззия; 22 Пашхурниң әвлатлиридин Әлйойи-
най, Маасеяһ, Исмаил, Нәтанәл, Йозабад вә Әласаһ.
23 Лавийлар ичидә Йозабад, Шимәй, Келая («Келита»му дейилиду), Питаһия, Йәһуда
билән Әлиезәр; 24 ғәзәлкәшләр ичидә Әлияшиб; дәрвазивәнләр ичидә Шаллум, Тәләм,
Ури.
25 Исраиллардин: — Парошниң әвлатлиридин Рамия, Йиззия, Малкия, Миямин, Әлиа-
зар, Малкия, Беная; 26 Еламниң әвлатлиридин Маттания, Зәкәрия, Йәһийәл, Абди, Йәри-
мот билән Елияһ; 27 Заттуниң әвлатлиридин Әлйойинай, Әлияшиб, Маттания, Йәри-
мот, Забад билән Азиза; 28 Бибайниң әвлатлиридин Йәһоһанан, Һанания, Заббай билән
Атлай; 29 Банидин әвлатлиридин Мәшуллам, Маллуқ, Адая, Яшуб, Шеал билән Рамот;
30 Паһат-Моабниң әвлатлиридин Адна, Җилал, Беная, Маасеяһ, Маттания, Бәзаләл, Бин-
нуий билән Манассәһ; 31 Һаримниң әвлатлиридин Әлиезәр, Йисшия, Малкия, Шемая,
Шимеон, 32 Бинямин, Маллуқ вә Шәмария; 33 Хашумниң әвлатлиридин Маттинай, Мат-
татаһ, Забад, Әлифәләт, Йәрәмай, Манассәһ вә Шимәй; 34 Банидин әвлатлиридин Мадай,
Амрам, Уәл, 35 Беная, Бәдия, Келуһай, 36 Вания, Мәрәмот, Әлияшиб, 37 Маттанияһ, Матти-
най, Ясу, 38 Бани, Биннуий, Шимәй, 39 Шәләмия, Натан, Адая, 40 Макнадибай, Шашай, Ша-
рай, 41 Азарәл, Шәләмия, Шәмария, 42 Шаллум, Амария, Йүсүп; 43 Небониң әвлатлиридин
Йәийәл, Маттитияһ, Забад, Зебина, Яддай, Йоел вә Беная. 44 Буларниң һәммиси ят әллик
хотунларни алғанлар еди, вә шуниңдәк улардин бәзиләрниң хотунлири пәрзәнтму көр-
гән еди.

10:13 **«чүнки биздә бу ишта итаәтсизлик қилғанлар наһайити көптур!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «чүнки биз бу ишта бәк еғир итаәтсизлик қилғанмиз».
10:21 **«Елияһ»** — бу исим әрәб тилида, шундақла уйғур тилида «Илияс» дейилиду.
10:29 **«Рамот»** — яки «Йәрәмот».
10:44 **«вә шуниңдәк улардин бәзиләрниң хотунлири пәрзәнтму көргән еди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: — «...вә шуниң билән улар хотунлирини вә пәрзәнтлирини йолға селивәтти». Бу айәтниң тексттә кәмтүклүк болуши мүмкин. Шуңа мәнаси еник әмәс.

Тәврат дәвридә Исраилда йүз бәргән муһим вақийәләр

1. (а) Ибраһим, Сараһ вә Тәраһ Қанаан зиминиға бармақчи болуп, Ур шәһиридин чиқиду. (б) Улар Һаран шәһиридә тохтап қалиду.
2. Ибраһимниң икки оғли — Исһақ (Сараһтин) вә Исмаил (дедики Һәҗәрдин) туғулиду. Исһақтин Якуп вә Әсав (Ривкаһдин) төрилиду. Якуптин он икки оғул, бир қиз төрилиду.
3. Йүсүп қуллуққа сетилип Мисирға елип берилиду. У Пирәвнниң қол астида Мисирға вәзир болиду. Якуп вә оғуллири ачарчилиқта озуқ издәп Мисирға чүшиду. Йүсүп уларни қобул қилип Гошән зиминиға олтурақлаштуриду («Яритилиш» мошу йәрдә тохтайду).
4. Исраиллар Мисирда қуллуққа чүшиду. 400 жилдин кейин, Муса пәйғәмбәр уларни Мисирдин йетәкләп чиқиду («Мисирдин чиқиш»). Муса пәйғәмбәргә Синай теғида «муқәддәс қанун» вәһий қилиниду («Мисирдин чиқиш», «Лавийлар»).
5. 12 пайлақчи Қанаан зиминини чарлайду. Амма Исраиллар ишәнмәсликтин зиминға тегәлмәйду, чөл-баяванда 40 жил кезип жүриду («Чөл-баявандики сәпәр»).
6. Исраиллар Иордан дәриясидин өтүштин аввал Муса пәйғәмбәр әһдини иккинчи қетим уларға шәрһләйду («Қанун шәрһи»).
7. Йәшуа пәйғәмбәрниң йетәкчилики билән Исраиллар Қанаан зиминиға кириду, уни егиләйду. Йәшуа уларға зиминини тәқсим қилиду. Малиманчилиқ дәври – «Батур һакимлар» һөкүмранлиқ қилиду. Падишалиқ дәври – Саул, Давут, Сулайман. Падишалиқ бөлүниду – җәнупта «Йәһуда», шималда «Исраил».
8. Шималий падишалиқ («Исраил») Асурийә империяси тәрипидин сүргүн қилиниду. Сүргүн болғанларниң көп қисми қайтип келәлмәйду (миладийәдин илгирики 721-жили).
9. (150 жилдин кейин) Җәнубий падишалиқ («Йәһуда») Бабил империяси тәрипидин сүргүн қилиниду. Сүргүн болғанларниң көп қисми қайтмайду (миладийәдин илгирики 586-жили).
10. 70 жил сүргүн болғандин кейин, Исраилларниң садиқ бир қисми Әзра вә Нәһәмияниң йетәкчиликидә Қанаан зиминиға қайтиду.
11. Худаниң хәлқи падишасиз һалда Қана'ан зиминида туриду. Тәвратниң ахирқи қисми («Малаки пәйғәмбәр») миладийәдин илгирики 400-жили әтрапида йезилиду. Исраиллар аввал Грек, андин Рим империяси тәрипидин һөкүмранлиқ қилиниду. Улар ичидә көп адәмләр Худа әвәтидиған Қутқузғучи-Мәсиһни күтиду.

ТӘВРАТ ДӘВРИНИҢ ТАРИХИНИ КӨРСИТИДИҒАН КАРТА

Қошумчә сөз

«Әзра»ниң муәллипи зади ким? — Тәвраттики «Әзра» вә «Нәһәмия» дегән икки китапниң қурулмисидики охшашлиқ

«Әзра» вә «Нәһәмия» дегән һәр икки китап төрт чоң бөләктин тәшкил қилинған; һәр иккила китапниң биринчи бөлигиниң темиси «қайтиш», иккинчи бөлигиниң темиси «қайта қурулуш», үчинчи бөлигиниң темиси йәнә «қайтиш» (җисманий яки роһий қайтиш), төртинчи бөлигиниң темиси «ислаһат». Икки китапниң қурулмисида, булардин башқа йәнә бир нәччә охшашлиқ тәрәплириму бар (мошу йәрдә саһипә чәклимиси билән тәпсилий тохталмидуқ).

Умумий селиштурма: —

Әзра	Нәһәмия
1-қайтиш (1-2-бап) (җисманий қайтиш)	3-қайтиш (1-2-бап) (җисманий қайтиш)
1-қайта қурулуш (3-6-бап)	2-қайта қурулуш (3-7-бап)
2-қайтиш (7-8-бап) (җисманий қайтиш)	Йеңилиниш (8-10-бап) (роһий қайтиш, қайтидин әһдә түзүлүш)
Ислаһат (9-10-бап)	Ислаһат (11-13-бап)

Шу селиштурмидин икки китапниң йезиш услубидики охшашлиқни көрүрвалғили болиду. Шуңа көп алимлар икки китапниң муәллипини бир адәм дәп қарайду.

«Әзра» дегән китапни язғучи Әзраниң өзидур. Буниңға испат, 6:27-28дә вә кейинки бапларда Әзра беваситә өзини тилға елип, «Мән,... мән, ... мән...» дәп баян қилиду. Китапниң баплиридин язғучиниң инчикә һәм әстайидил алим вә тарихшунас екәнлиги чиқип туриду. Бу «Нәһәмия» вә «Тарих-Тәзкирә»ни язғучиларниң инчикә вә тәпсилий услубиға бәк мас келиду. Шуңа бир қисим алимлар «Нәһәмия» вә «Тарих-Тәзкирә»ниң муәллипи яки муһәррири Әзра, дәп қарайду. Биз мошу пикиргә бәк майилмиз.

Немишкә Әзраниң дәвридә «мустәқиллиқ һәрикити» болмиған? (Мәсиһниң келиши үчүн тәйярлиқ қилиш)

Йәһудийларниң Худаға садиқ болған «қалдиси»и сүргүнлүктин қайтқандин кейинки дәвирләрдә назил қилинған китапларда, йәни «Әстәр», «Һагай», «Зәкәрия», «Әзра», «Нәһәмия» вә «Малаки» дегән Тәврат қисимлирида адәмни қизиқтуридиған бир иш шуки, «мустәқиллиқ» дегән мәсилә бир қетимму тилға елинған әмәс. Әзра Исраил үчүн дуа қилғанда уларниң беқинди әл болғанлиғини ениқ көрситиду — У: — «Биз һазир

қуллар» дәйду (9:9). Лекин шу чағда униң Исраилниң мустәқил падишалиғиниң қайта бәрпа қилиниши тоғрилиқ һеч қандақ тәливи болмиған. Қариғанда, Худа Исраилға йетәкчилик қилишқа тайинлиған йолбашчилар өзлириниң беқинди һалитини разилиқ билән қобул қилған охшайду. Немишкә шундақ болди?

Худаниң Муса пәйғәмбәрниң вастиси арқилиқ Йәһудий хәлқи билән бағлиған әһдисиниң толиму рошән бир қисми шуки, Өз хәлқи Өзигә итаәтмән болса вә бир-бири билән һәққанийлиқ һәм инақлиқ ичидә яшиған болса, ундақта У уларға бәхит-бәрикәт ата қилиду. Мошу әҗайип, көп тәрәплимилик бәхит-бәрикәтләр «Лав.» 26-бапта вә «Қанун шәрһи» 28-бапта тәпсилий баян қилиниду. Һалбуки, улар Худаға вә шуниңдәк бир-биригә садақәтсиз болса, ундақта Униң тәрбийилик җазалири тәдриҗий һалда бешиға чүширилиду. Бу ишлар үстидә «падишалар»дики қошумчә сөз»имиз вә «Инҗил — кириш сөз»имиздә тохталдуқ. Худа Исраил билән түзгән әһдидики «җаза-тәрбийиниң бәш басқучи»ниң тәпсилатлири Муса пәйғәмбәр арқилиқ берилгән, «Лав.» 26:14-26 вә «Қан.» 28-бапта тепилиду. Бәш басқучни йәнә төвәндикидәк жиғинчақлашқа болиду. Итаәтсизлиги еғирлашқансери җаза-тәрбийиму еғирлишип бариду: —

Худаниң Исраил билән түзгән әһдиси — «Худаниң җаза-тәрбийисиниң бәш басқучи»

(1) Ваба-қизитминиң чүшүши, дүшмәнләрниң «ишик алдида» туруши, дүшмәнләр алдида асанла мағлуп болуши («Лав.» 26:14-17).

(2) Ямғур аз, һосулниң начар болуши («Лав.» 26:18-20).

(3) Явайи житқуч һайванларниң көпийиши, уларниң инсанларға вә малларға һуҗум қилиши (буниң көчмә мәнаси бәлким дөләт ичидики муқимсизлиқ, тәртипсизлик вә қанунсизлиқниму көрситиду) («Лав.» 26:21-24).

(4) Шәһәрләрниң муһасиригә елиниши, қәһәтчилик, уларниң дүшмәнләр вә яқа жутлуқларниң алдида бойсундурулуши вә шуларниң қаттиқ башқуруш түзүми астида яшиши («Лав.» 26:25-27).

(5) Дүшмәнләрниң өч елиши, қайтидин шәһәрләрни қоршивелиши, шәһәрләр вә йәр-зиминниң вәйран болуши, сүргүн болуши, сүргүн болғинида вәһимә астида яшиши («Лав.» 26:27-39).

«Батур һакимлар», «Самуил», «Падишалар» вә «Тарих-Тәзкирә»ни оқуғанларға рошәнки, Исраил бу бәш басқучниң һәммисини өз бешидин өткөзгән (бәзи басқучларни бир нәччә қетим бешидин өткөзгән). Исраилниң товва қилиши билән ислаһат болған вақитларда Худаниң уларниң әһвалини әслидики бәхит-бәрикәтликкә кәлтүргинини көргили болиду; һалбуки, умумән улар роһий вә әхлақий тәрәпләрдә барғансери суслишип чүшкүнләшкән еди. Раст, Әзраниң дәвридә Худа уларни әң ахирқи тәрбийилик җазасидин, йәни сүргүнлүктин чиқирған еди. Лекин Даниял пәйғәмбәрниң Исраил үчүн қилған дуалиридин («Даниял» 9-бап) вә Йәшая һәм Әзакиял пәйғәмбәрләрниң бешарәтлиридин қариғанда «сүргүнлүктин қайтиш»ниң сәвәви әмәлийәттә Исраил хәлқиниң бирликтә товва қилишидин әмәс, бәлки Худаниң шапаитидин болған, халас.

Әмәлийәттә Исраил һәтта сүргүн болғандин кейинму бир хәлиқ сүпитидә гуналиридин техичә товва қилмиған еди. Бу иш һәзрити Әзраниң («Әзра» 9-бапта хатириләнгән) Исраил үчүн қилған дуасидин ениқ көрүниду. Биз йәнә бир қетим униң бу қисмини оқуйли: —

«**Аһ Худайим, шәрмәндиликтә йүзүмни Саңа қаритиштин иза тартмақтимән, и Худайим; чүнки қәбиһликлиримиз толилиғидин башлиримиздин ашти, асийлиқ-итаәтсизлигимиз асманларға тақашти. Ата-бовилиримизниң күнлиридин тартип бүгүнгә қәдәр зор итаәтсизликтә жүрүп кәлдуқ, шуңа қәбиһликлиримиз түпәйлидин биз, бизниң падишалиримиз вә каһинлиримиз худди бүгүнки күндикидәк һәр қайси жутлардики падишаларниң қолиға чүшүп, қиличқа, сүргүнлүккә, булаң-талаңға, номусқа тапшурулдуқ.**

Әнди һазир азғинә вақит Худайимиз көзлиримизни нурландуруп, қуллуғимизда бизгә азғина арам берилсун дәп, қечип қутулған бир қалдини сақлап қелип, бизгә өзиниң муқәддәс жайидин худди қаққан қозуқтәк муқим орун берип, бизгә Худайимиз Пәрвәрдигардин илтипат көрситилди. Чүнки биз һазир қуллармиз; һалбуки, Худайимиз мошу қуллуғимизда йәнила бизни ташливәтмәй, бәлки Парс падишаларниң алдида рәһимгә ериштүрүп, Худайимизниң өйини селип, харабиләшкән жайлирини яңливаштин оңлашқа бизни роһландурди, шундақла бизни Йәһудийә вә Йерусалимда сепиллиқ қилди» (9:6-9).

Бу сөзләрдин Исраилниң роһий һалити һәр қандақ иштин ениқ турмамду? Әзра, шундақла Худаниң шу дәвирдики адәмлири вә пәйғәмбәрлириниң һәммиси: Исраил ичидә, һәтта сүргүнлүктин қайтип, Пәләстиндики жапа-мушәққәтләргә чидайдиған хәлиқләр ичидә түптин товва қилиш техи болмиған еди, демәктә. Шуңа уларда Худа бизни мустәқил бир падишалиққа айландуриду, дәйдиған ой болса, бу бир хам хиял болатти. Пәрвәрдигарниң Өз әһдисигә бойсунғанларға вәдә қилған «башқа әлләрдин үстүн туридиған», толиму гүлләнгән, «**қуйруқ әмәс, баш болған**» бир падишалиқ («Қан.» 28:6-13) техиму жирақта еди. Шу әһвал астида бундақ мустәқил дөләтни қайтидин бәрпа қилишқа интилиш наданлиқ болатти. Буниң орниға, Худаниң шапаити билән азрақ бир «қалди»ниң Худа вәдә қилған зимини үстидә яшашқа қайтип кәлгәнлиги, шундақла шу «қалди»ниң һәммигә Қадир Худаниң өзлирини идарә қилишқа қойған падишаларниң илтипатидин муйәссәр қилғанлиғи түпәйлидин тәшәккүр ейтишиға тоғра келәтти. «**һәққанийәт һәр қайси әлни жуқури көтирәр**» дәйду Сулайман («Пәнд.» 14:34), лекин һеч қандақ түп һәққанийлиқ болмиса «көтирилиш» дегәнниң үмүтүму йоқ болиду (Әзраниң шу дуаси вә «Нәһ.» 9:33-36дә хатириләнгән, һәзрити Нәһәмияниң дуаси охшаш әһвал астида қилинған, шу дуаниму көрүң).

Шүбһисизки, шу дәвирләрдә Худадин қорққан Исраилларда башқичә бир үмүт пәйда болушқа башлиди. Улар Худа уларға пәйғәмбәрлири арқилиқ бәргән бешарәтлик вәдилиридин, пәқәт Қутқазғучи-Мәсиһ дунияға кәлгәндила андин Униң күчлүк хизмәтлири билән Исраилни өз гуналиридин паклиши мүмкин болатти, дегән хуласигә кәлгән («Луқа» 24:21). Әгәр уларда шундақ паклиқ болса, демәк Исраил қәтъийлик билән товва қилған болса, Худаниң Исраилниң әһвалини әслигә кәлтүрүшигә керәк болған шараитлар мүмкин болатти. Мәсиһ Өзи ишлимисә Исраил өз гунайиниң асарәтлири ичидә қалатти. Шу йол билән «қалди»дикиләр гунаниң қанчилик жиркиничлик екәнлигини, униң асаритиниң қанчилик күчлүк екәнлигини тонуп йетишкә башлиди.

Уларниң роһий азатлиққа болған тәшна вә тәлмүрүп күткән үмүтлириниң көңүллиридә һасил болуши билән, Мәсиһниң келиш йоли уларниң қәлбидә һазир болмақта еди. Худа шу кишиләрни «**Мениң Өзәмгә қалдурған қалдим**» («Йәш.» 10:21, 22) дәп аташқа лайиқ көргән вә улардин сөйүнгән еди; мана, шу дәвирләрдә Униң алаһидә тилсимат қилиши уларниң көңүллиридә дәл мошундақ үмүт-тәшналарни һасил қилиштин ибарәттур. Биз башқа йәрләрдә ейтқинимиздәк, Әйса Мәсиһ дунияға кәлгичә болған барлиқ тарих, мәйли Исраилниң яки башқа әлләрниң тарихи болсун, бу пәқәт Худаниң Униң келиши үчүн болған тәйярлиғи, халас, дегили болиду.

Худаниң «**Вақит-саити толуқ тошқанда, Худа Өз оғлини бу дунияға әвәтти. У бир аял кишидин туғулған, шуниңдәк Тәврат қануни астида туғулған еди**» («Гал.» 4:4).

«**Вақит-саити толуқ тошуш**» җәриянида, йәни бу дуниядики барлиқ ишлар Мәсиһниң келиши үчүн тәйярлиништа мошу «қалди» интайин муһим бир амил еди. Улар биринчи болуп Мәсиһни тонуди, Униң келишини қарши алди, шуниңдәк униңға биринчи әгәшкән мухлислардин болди. «Луқа» 1:16-17дә берилгән бешарәт бойичә Йәһия пәйғәмбәрниң дәл мошундақ «Мәсиһниң келиши үчүн хәлиқләрниң көңүллирини тәйярлаш» хизмити болатти.

Әгәрдә «қалди»дикиләр көп бутпәрәс әлләр билән арилишип яки ассимилятсийә қилинип, роһий көрүш сезими торлишип, һәққанийлиққа вә диянәтликкә болған виждани суслинип, көңлидики үмүт йоқай дегән болса, ундақта Мәсиһ авал кимләргә келәтти?

Шуңа һәзрити Әзра «хәлиқниң қалдиси»ни булғиғучи тәсирләрдин айришқа, көңүллирини ойғитишқа Худаниң қурали болған. У һәқиқәтән Худаниң адими еди, пәқәт өз гуналири үчүнла әмәс, башқиларниң гунайи үчүнму жиғлиған еди (10:1). Тәврат («кона әһдә») дәври тоғрилиқ дайим көрсәткинимиздәк, Худаниң шу вақитларда Өз хәлқидин тәләп қилған пак-муқәддәслик болса сиртқи бир хил пак-муқәддәслик еди. Ички пак-муқәддәслик болса пәқәт Мәсиһниң өлүми, шундақла Муқәддәс Роһниң келиши билән андин мәвҗут болатти. «Йеңи әһдә» астида болған болса, Әзраниң Исраилларниң көңүллирини паскиничиликтин айриш үчүн улардин «өзлириниң ят әллик аяллирини қоюветиңлар» дегән тәливи (10-бап)ниң һаҗити болмайтти («Мат.» 5:31, 32). Һалбуки: (1) Инҗилниң никаһ тоғрилиқ биринчи тәливи болған етиқатсизлар билән бирләшмәслигимиз яки никаһланмаслиғимиз керәк, дегән тәлим ениқ берилгән («2Кор.» 6:14). Бирақ: (2) Әгәр шундақ гуна өткүзгән болсиңиз, мәйли қанчилик қийинчилиқ болушидин қәтъийнәзәр, Худаниң сизгә қойған бурчи шуки, шу етиқатсиз җөрәң билән туруп өмүрвайәт униңдин айримаслиғиңиздин ибарәттур. Пәқәт етиқатсиз җөрәң өзлүгидин сиздин кәткүси бар болса, уни қоюп беришиңиз керәк («1Кор.» 7:13-20).

Тәврат 16-қисим

«Нәһәмия»

Кириш сөз

Арқа көрүнүши

Мәзкур китап «Әзра» дегән китап билән охшаш дәвиргә бағланған болуп, «Әзра»дики «кириш сөз» мошу китапқа кириш сөз болалайду. «Әзра»ниң кириш сөзидә дейилгинигә охшаш, Тәвратниң «Нәһәмия» дегән қисмиму қисқа бир мәзгиллик тарих тоғрилиқ йезилған. Бу вақит тәхминән миладийәдин илгәрки 445-430 жиллар еди; сүргүнлүккә елип кетилгән Исраилларниң әвлатлиридин бир нәччә миңи Бабилдики бир қәдәр раһәтлик турмушни ташлап, Пәләстиндә жапа-мушәққәтлик йеңи турмушни башлашқа Йерусалимға қайтип кәлгән еди. Аз дегәндиму икки миллион Йәһудий хәлқи Бабил вә Парста қалғини билән, қайтқанларниң сани аз еди. «Қайтиш»лар үч қетим болған болуп, улар төвәндикидәк; —

1-қайтиш: — миладийәдин илгири 537-жили, Зәруббапәл йетәклигән, тәхминән 50000 адәм

2-қайтиш: — миладийәдин илгири 458-жили, Әзра йетәклигән, тәхминән 1800 адәм

3-қайтиш: — миладийәдин илгири 445-444-жили, Нәһәмия йетәклигән; пәқәт бир нәччә һүнәрвәнләрла еди.

«Нәһәмия» дегән китап үчинчи «қайтиш» жәрияни вә униң йетәкчиси болған Нәһәмия тоғрилиқ хатиридур. Китапта йәнә илгәрки «қайтиш»лар тоғрилиқ бир нәччә тәпсилатлар тилға елиниду.

Нәһәмия өз китавиниң бешида (1:11) бизгә «**Мән падишаниң сақийси едим**» дәйду. Император (падиша) Артахшашта (яки «Артаксәрксис») болса, Әстәр ханишниң өгәй оғли еди вә шүбһисизки, у шу ихласмән вә улуқ өгәй анисидин тәсирләнгән еди (Әстәр Артахшаштаниң атиси Ксәрксисниң кейинки ханиши еди). Нәһәмия Әстәрниң тәсири билән шу яхши хизмәтни тапқан болуши мүмкин. Оқурмәнләргә мәлумки, «сақий»ниң хизмити пәқәт падишаға шарап тутуп берипла қалмай, бәлки шу шарап зәһәрләнмигәнлигини тәстиқлаш үчүн авал уни тетип беқиштин ибарәт еди. Бундақ мәсъулийәт билән һәркүнниң көп вақитлирида падишаниң йенида туруши керәк еди; шуңа сақийлар қабилийәтлик адәм болса, дайим падишаларниң муһим мәслиһәтчилириниң бири болуп қалатти. Артахшашта интайин бай падиша болуп, Нәһәмияму падишаниң йенида хизмәттә болғачқа, шүбһисизки уму бай болуп кәткән болуши мүмкин.

Мәзкур китаптин биз Нәһәмияниң һәм хушхуй һәм дуаға берилгән адәм екәнлигини тезла байқаймиз. Нәһәмияниң көңли еғирлашқанда падиша бу һалитини дәрһал

байқиди (2:1). У шат-хорамлиқниң мәнбәси вә сирини у бизгә кейин аян қилиду: «**Пәрвәрдигарниң шат-хорамлиғи силәрниң күчүңлардур**» (8:10).

Мошу қетимқи қайғусиниң сәвәви өзигә: «**Сүргүнлүктин қутулған хәлиқниң қалдиси Йәһудийә өлкисидә қаттиқ җапа-мушәққәт тартти, аһанәт ичидә қалди. Йерусалимниң сепили болса өрүветилди, қовуқлириму көйдүрүветилди**» дәп йәткүзүлгән хәвәр еди. Шуни аңлап у өз хәлқи үчүн роза тутуп дуа-тиләвәтләргә берилди.

Бу дәвирдики тарихларда (мәсилән, «Әстәр», «Әзра» вә «Нәһәмия»да) бир алаһидилик шуки, көрүнәрлик мөҗизиләр (мәсилән, Исраил Мисирдин чиққанда деңиз уларниң алдида бөлүнгәндәк) йоқ дейәрлик еди. Һалбуки, шуниң билән тәң биз рошәнки, Худаниң давраңсиз иш көргәнлигини, болупму Өз хәлқиниң қәлблиридә һәм һәтта Өзини тонумайдиғанларниң қәлблиридиму үнсиз һәм әҗайип һалда ишләйдиғанлиғини байқаймиз. Артахшашта падиша (бутпәрәсликкә әгәшкән падиша болуши мүмкин еди) Нәһәмияниң қайғусини көрүп сәвәвини уққандин кейин Нәһәмиядин: «**Немә тәливиң бар?**» дәп сориғанлиғиға интайин һәйран қалимиз. Техиму һәйран қаларлиғи шуки, у Нәһәмияниң тәливини толуқ иҗабәт қилип, униңға ана жутиға қайтип, аңлиған шу күлпәтни түгитишкә керәк болған мәбләғ вә һоқуқни бәрди. Нәһәмия кейин өзини «валий» дәп көрситиду; (7:65) шуңа рошәнки, падиша әслидә уни шу мәнсәпкә бекитип қайтурған еди. Нәһәмияниң бизгә шу хәвәрни беваситә ейтмиғанлиғиниң өзи униң кәмтәрлигиниң еник бир ипадисидур.

Шуниң билән шу ихласмән вә мунәввәр кишиниң йетәкчилигидә Йерусалимниң сепилиниң қайтидин қурулуш иши башланди вә дүшмәнләрниң күчлүк қаршилиғи вә әтрапидики бутпәрәс әлләрниң қәстлишигә қаримай пәқәт 52 күн ичидә түгитилди. «Сепилларниң яңливаштин қурулуши»ниң муһимлиғи тоғрилиқ биз йәнә «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

«Нәһәмия» дегән исимниң мәнаси «Пәрвәрдигарниң тәсәллиси»дур. Нәһәмияниң өз хәлқигә бәргән тәсәллиси сепил қурулуши билән тохтиған әмәс. Худди униңдин илгири валий болған Әзрадәк, униң чоңқур арзуси шу едики, хәлиқниң Худа билән йеқин, дурус алақидә яшиши, мошу арқилиқ хәлиқниң бәхит-бәрикәттин муйәссәр болуши һәм Худаниң шан-шәриви бу ишларда аян болушидин ибарәт еди. Әзраниң ярдими билән у хәлиқни бир ибадәт соруниға жиғдуриду вә Тәврат муқәддәс қанунини уларниң алдида оқутиду. Шуниң билән пүткүл җамаәт һәқиқий вә чоңқур товваға киришиду (8-10-бап).

Шуниң билән Нәһәмия Худаниң қурали болуп, Йәһудий хәлқини, шундақла пүткүл дунияни пүткүл тарихниң мәркизи болған Мәсиһниң дунияға келишигә тәйяр болушқа бир қәдәм йеқинлаштурди. Шу иште у Әзрадәк еди (бу җәриян тоғрилиқ биз «Әзра»дики «кириш сөз» вә «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз).

«Нәһәмия»

«Нәһәмия» дегән қисимни ким язған»?

«Әзра»дики «кириш сөз» вә «қошумчә сөз»имиздә тохталғинимиздәк, «Әзра» вә «Нәһәмия»ниң муәллипи Әзраниң өзи еди. Һалбуки, «Нәһәмия»ниң нурғун йәрлиридә Нәһәмияниң дуалири яки өзиниң һессиятлири стихийилик һалда урғуп чиққан болғачқа, Нәһәмия өзи мәзкур китапниң көп қисимлирини язған, андин Әзра оригиналнини көрүп, тәһрирләп муһәррир ролида түзәткән, дәп қараймиз.

Мәзмун: —

1-2-бап: — Сүргүнлүктин үчинчи «қайтиш»
Қайғулуқ хәвәр (1-бап)
Мәхпий чарлап тәкшүрүш (2-бап)
3-7-бап: — Яңливаштин қурулуш
Мудапиә қуруш (3-бап)
Җапа-мушәққәткә дуч келиш (4-6-бап)
Сиртқи қаршилиқ
Ички зулум
«Қайтқан» батурларниң тизимлиги (7-бап)
8-10-бап: — Йеңилиниш, товва қилиш
Тәвратниң ечилиши (8-бап)
Гуналарни тонуп йетиш (9-бап)
Қәсәм ейтиш, қайтидин әһдигә бағлиниш (10-бап)
11-13-бап: — Ислаһат
Йерусалимда турушқа өзлирини пида қилғанлар (11-бап)
Хәлиқ өзлирини, сепилни Худаға атап беғишлаш (12-бап)
Роһий түзитишләр (13-бап)
(а) натоғра никаһлар билән булғиниш — ислаһат
(ә) сәдиқә-өшрә қилмаслиқ — ислаһат
(п) шабат күнини булғаш — ислаһат
(б) вәзипиләрдин ваз кечиш — ислаһат

••••••••

Нәһәмия

Йерусалимниң ечинишлиқ, хараплиқ һалити

1 [1] Һақалияниң оғли Нәһәмия шундақ баян қилдики: — Жигирминчи жили Кисләв
ейида, мән Шушан қәлъәсидә тураттим, [2] Өз қериндашлиримдин бири болған Һанани
билән бир нәччә киши Йәһудийәдин чиқип кәлди; мән улардин сүргүнлүктин қутулуп
қалған Йәһудалар вә Йерусалим тоғрисида соридим. [3] Улар маңа: — Сүргүнлүктин
қутулған хәлиқниң қалдиси Йәһудийә өлкисидә қаттиқ жапа-мушәққәт астида вә аһанәт
ичидә қалди. Йерусалимниң сепили болса өрүветилди, қовуқлириму көйдүрүветилди,
дәп ейтип бәрди.

Нәһәмияниң Йерусалим үчүн роза тутуп дуа қилиши

[4] Мән бу гәпләрни аңлап олтирип жиғлап кәттим, бир нәччә күнгичә налә-пәряд көти-
рип, асманлардики Худа алдида роза тутуп, дуа қилип [5] мундақ дедим: — «И асмандики
Худа Пәрвәрдигар, Өзини сөйүп, әмирлирини тутқанларға өзгәрмәс меһир көрситип әһ-
дисидә турғучи улуқ вә дәһшәтлик Тәңри, [6] әнди Сениң алдиңда мошу пәйттә қуллириң
Исраиллар үчүн пеқир қулуңниң кечә-күндүз қиливатқан бу дуасиға қулиқиң селинғай,
көзүң очуқ болғай! Мән биз Исраилларниң Сениң алдиңда садир қилған гуналиримизни
етирап қилимән; мәнму, атамниң җәмәтиму гуна қилдуқ! [7] Биз Сениң йолуңға тәтүр
иш қилип, Сән қулуң Мусаға тапилиған әмирлириң, бәлгүлимилириң вә һөкүмлириңни
һеч тутмидуқ. [8-9] Сениң Өз қулуң Мусаға тапилап: «Әгәр силәр вапасизлиқ қилсаңлар,
силәрни пүтүн таипиләрниң арисиға тарқитиветимән; лекин Маңа йенип келип, Мениң
әмирлиримни тутуп әмәл қилсаңлар, гәрчә араңлардин һәтта асманларниң әң четигә
қоғливетилгәнләр болсиму, Мән уларни шу йәрдин жиғип, Мениң намимни тикләшкә
таллиған җайға елип келимән» дегән сөзүңни яд қилғайсән, дәп өтүнимән. [10] Буларниң
һәммиси Сениң қуллириң вә Сениң хәлқиң, Өзүңниң зор қудритиң вә күчлүк қолуң
билән һөрлүккә қутқуздуң. [11] И Рәббим, қулуңниң дуасиға һәм Сениң намиңдин әйми-
ништин сөйүнгән қуллириңниңму дуасини қулиқиң тиңшиғай; бүгүн қулуңниң ишли-
рини оңушлуқ қилғайсән, уни шу кишиниң алдида илтипатқа ериштүргәйсән».
Шу вақитта мән падишаниң сақийси едим.

Падишаһниң Нәһәмияниң Йерусалимни, җүмлидин сепилини қайта оңшап чиқишиға рухсәт қилиши

2 [1] Вә шундақ болдики, падиша Артахшаштаниң жигирминчи жили Нисан ейи,
падишаниң алдиға шарап кәлтүрүлгән еди; мән шарапни елип падишаға сундум.
Буниңдин илгири мән падишаниң алдида һеч қачан ғәмкин көрүнгән әмәс едим.
[2] Шуниң билән падиша мениңдин: — Бирәр кесилиң болмиса, чирайиң немишкә шунчә
ғәмкин көрүниду? Көңлүңдә чоқум бир дәрд бар, девиди, мән интайин қорқуп кәттим.
[3] Мән падишаға: — Падишаһим мәңгү яшиғайла! Ата-бовилиримниң қәбирлири җай-
лашқан шәһәр харабиликкә айланған, дәрваза-қовуқлири көйдүрүветилгән турса, мән

1:1 **«жигирминчи жили»** — Парс падишаси Артахшаштаниң жигирминчи жилини көрситиду *(2:1ни көрүң)*.
1:5 Мис. 20:6; 34:7; Чөл. 14:18; Қан. 5:10; Зәб. 85:15; 102:8; 144:8-9; Дан. 9:4
1:8-9 Қан. 4:25, 26, 27; 30:2, 3, 4

қандақму ғәмкин көрүнмәй? — дедим.
[4] Падиша мениңдин: — Сениң немә тәливиң бар? — дәп соривиди, мән асмандики Ху-
даға дуа қилип, [5] андин падишаға: — Әгәр падишасимниң көңлигә мувапиқ көрүнсә, қул-
лири өзлириниң алдида илтипатқа еришкән болса, мени Йәһудийәгә әвәткән болсила,
ата-бовилиримниң қәбирлири жайлашқан шәһәргә берип, уни яңливаштин қуруп чиқ-
сам, дедим.
[6] Падиша (шу чағда ханиш падишаниң йенида олтиратти) мәндин: — Сәпириңгә канчи-
лик вақит кетиду? Қачан қайтип келисән? — дәп сориди. Шуниң билән падиша мени
әвәтишни мувапиқ көрди; мәнму униңға қайтип келидиған бир вақитни бекиттим. [7] Мән
йәнә падишадин: — Алийлириға мувапиқ көрүнсә, маңа Әфрат дәриясиниң у қетидики
валийларға мени таки Йәһудийәгә барғичә өткили қоюш тоғрилиқ ярлиқ хәтлирини
пүтүп бәргән болсила; [8] Вә йәнә падишалиқ орманлиғиға қарайдиған Асафқа муқәддәс
өйгә тәвә болған қәлъәниң дәрвазилири, шуниңдәк шәһәрниң сепили вә өзүм туридиған
өйгә кетидиған лимларни ясашқа керәклик яғачларни маңа бериш тоғрилиқму бир яр-
лиқни пүтүп бәргән болсила, дедим. Худайимниң шәпкәтлик қоли үстүмдә болғачқа,
падиша илтипат қилип буларниң һәммисини маңа бәрди. [9] Шуниң билән мән дәрияниң
у қетидики валийларниң йениға берип падишаниң ярлиқлирини тапшурдум. Падиша
йәнә бир нәччә қошун сәрдарлири билән атлиқ ләшкәрләрниму маңа һәмраһ болушқа
орунлаштурған еди. [10] Һоронлуқ Санбаллат билән Аммоний Тобия дегән әмәлдар Исра-
илларниң мәнпәәтини издигән адәм кәпту, дегән хәвәрни аңлап интайин нарази болди.

Нәһәмияниң кечиси сепилни чарлашқа чиқиши

[11] Мән Йерусалимға келип үч күн турдум. [12] Андин кечиси мән вә маңа һәмраһ болған
бир нәччә адәм орнимиздин турдуқ (мән Худайимниң көңлүмгә Йерусалим үчүн немә
ишларни қилишни салғанлиғи тоғрисида һеч кимгә бирәр немә демигән едим). Өзүм
мингән улақдин башқа һеч қандақ улақму алмай, [13] кечиси «Жилға қовуқи»дин чиқип
«Әждиһа булиқи»ға қарап меңип, «Тезәк қовуқи»ға келип, Йерусалимниң бузуветилгән
сепиллирини вә көйдүрүветилгән қовуқ-дәрвазилирини көздин кәчүрдум. [14] Йәнә ал-
диға меңип «Булақ қовуқи» билән «Шаһанә көл»гә кәлдим; лекин шу йәрдә мән мингән
улақниң өтүшикә йол бәк тар кәлгәчкә, [15] кечидә мән жилға билән чиқип сепилни көз-
дин кәчүрүп чиқтим. Андин йенип «Жилға қовуқи»дин шәһәргә кирип, өйгә қайттим.
[16] Әмәлдарларниң һеч қайсиси мениң нәгә барғанлиғимни вә немә қилғанлиғимни бил-
мәй келишти, чүнки мән я Йәһудийларға, каһинларға, я әмир-һакимларға вә яки башқа
хизмәт қилидиғанларға һеч немә ейтмиған едим.

Нәһәмияниң хәлиқни сепилни қайта селишқа илһамландуруши

[17] Кейин мән уларға: — Силәр бешимизға кәлгән балаю-апәтни, Йерусалимниң харабигә
айланғанлиғини, сепил қовуқлириниң көйдүрүветилгәнлигини көрдүңлар; келиңлар,
һәммимиз һақарәткә қеливәрмәслигимиз үчүн Йерусалимниң сепилини қайтидин ясап
чиқайли, — дедим. [18] Мән йәнә уларға Худайимниң шәпкәтлик қолиниң мениң үстүмдә
болғанлиғини вә падишаниң маңа қилған гәплирини ейтивидим, улар: — Орнумиздин
туруп уни ясайли! — дейишип, бу яхши ишни қилишқа өз қоллирини қувәтләндүрди.
[19] Лекин Һоронлуқ Санбаллат, хизмәткар Аммоний Тобия һәм әрәб болған Гәшәм бу

2:7 **«Әфрат дәриясиниң у қети...»** — мәзкур китапта мошу йәдин башлап «дәрия» «Әфрат дәрияси»ни көрситиду. «У қети...» — дәрияниң ғәрбий тәрипи. **«...мени таки Йәһудийәгә барғичә өткили қоюш»** — яки «...сәпиримдә мени алға сүрүш».
2:8 Дан. 9:25
2:10 **«Тобия дегән әмәлдар»** — ибраний тилида «Тобия дегән қул».

ишни аңлап бизни заңлиқ қилип мәнситмәй: — Силәрниң бу қилғиниңлар немә иш? Силәр падишаға асийлиқ қилмақчимусиләр? — дейишти.
[20] Мән уларға җавап берип: — Асманлардики Худа болса бизни ғәлибигә ериштүриду вә Униң қуллири болған бизләр қопуп қуримиз. Лекин силәрниң Йерусалимда һеч қандақ несивәңлар, һоқуқуңлар яки яднамәңлар йоқ, — дедим.

Сепилни бөләкләргә бөлүп оңшашқа буйрулуши
Кона шәһәрниң хәритисини көрүң

3 [1] Шу чағда баш каһин Әлияшиб вә униң каһин қериндашлири қопуп «Қой қовуқи»ни
яңливаштин ясап чиқти; улар қовуқниң қанатлирини орнитип, уни Худаға атап
муқәддәс дәп бекитти; улар «Йүзниң мунари» билән «Һананийәлниң мунари»ғичә
болған арилиқтики сепилни оңшап, уни муқәддәс дәп бекитти; [2] Униңға туташ
қисмини Йерихолуқлар ясиди; йәнә униңға туташ қисмини Имриниң оғли Заккур
ясиди. [3] «Белиқ қовуқи»ни Сәнааһниң оғуллири ясиди; улар униң лим-кешәклирини
селип, қанатлири, тақақлири вә балдақлирини орнатти. [4] Униңға туташ қисмини
Һакозниң нәвриси, Урияниң оғли Мәрәмот ясиди; униңға туташ қисмини Мәшәзабәлниң
нәвриси, Бәрәкияниң оғли Мәшуллам ясиди. Униңға туташ қисмини Бааннаһниң оғли
Задок ясиди. [5] Униңға туташ қисмини Тәкоалиқлар ясиди; лекин уларниң чоңлири өз
ғоҗисиниң ишини зиммисигә илишқа унимиди.
[6] «Кона қовуқ»ни Пасияниң оғли Йәһояда билән Бесодияниң оғли Мәшуллам ясиди;
улар униң лим-кешәклирини селип, қанатлири, тақақлири вә балдақлирини орнатти.
[7] Уларниң йенидики туташ қисмини Гибеонлуқ Мәлатия, Меронотлуқ Ядон һәмдә Дәри-
яниң бу ғәрбий тәрипидики валийларниң башқуруши астидики Гибеонлуқлар билән
Мизпаһлиқлар ясиди. [8] Уларниң йенидики туташ қисмини зәргәрләрдин болған Харһа-
яниң оғли Уззийәл ясиди. Униңға туташ қисмини хушбуй буюм ясайдиған әтирчиләр-
дин Һанания ясиди. Улар Йерусалим сепилини таки «Кәлин там»ғичә оңшап ясиди.
[9] Уларниң йенидики туташ қисмини Йерусалимниң йериминиң һакими болған Хурниң
оғли Рефая ясиди. [10] Уларниң йенида, Харумафниң оғли Йәдая өзиниң өйиниң удули-
дики қисмини ясиди. Уларниң йенидики қисмини Хашабнияниң оғли Һаттуш ясиди.
[11] Һаримниң оғли Малкия билән Паһат-Моабниң оғли Һашшуб сепилниң башқа бир бө-
лиги билән «Хумданлар мунари»ни ясиди. [12] Уларниң йенидики туташ қисмини Йеру-
салимниң йериминиң һакими Халлоһәшниң оғли Шаллом өзи вә униң қизлири ясиди.
[13] «Җилға қовуқи»ни Һанун билән Заноаһ шәһириниң аһалиси ясиди. Улар уни ясап,
униң қанатлири, тақақлири вә балдақлирини орнатти вә йәнә «Тезәк қовуқи»ғичә миң
гәз сепилниму ясиди. [14] «Тезәк қовуқи»ни Бәйт-Һаккәрәм жутиниң башлиғи Рәкабниң
оғли Малкия ясиди; улар уни ясап, униң қанатлири, тақақлири вә балдақлирини орнат-
ти.

3:1 **«Йүзниң мунари»** — башқа хил тәрҗимиләр: — «Һаммеаһниң мунари» яки «Меаһниң мунари». **«муқәддәс дәп бекитти»** — немишкә шундақ бекитиду? Униң «Қой қовуқи» дәп атилишниң сәвәви бәлким ибадәтханида сунулидиған қурбанлиқлар (*көпинчиси қойлар, әлвәттә*) шу дәрвазидин шәһәргә елип кириләтти. Шуңа қурбанлиқларниң кириш йолини «муқәддәс» дәп бекитиш толиму мувапиқ еди — демәк, шу дәрвазидин қурбанлиқлардин башқа һеч қандақ нәрсиләрни елип киришкә болмайтти.

3:4 **«Һакозниң...»** — яки «Козниң...».

3:6 **«Пасияниң оғли Йәһода»** — яки «Пасияниң оғли Йояда».

3:7 **«Дәрия»** — Әфрат дәрияси. **«Мәлатия, Меронотлуқ Ядон һәмдә Дәрияниң бу ғәрбий тәрипидики валийларниң башқуруши астидики Гибеонлуқлар билән Мизпаһлиқлар ясиди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Мәлатия... вә Ядон ясиди; булар Дәрияниң ғәрбий тәрипидики валийлар идарә қилидиған Гибеонлуқлар вә Мизпаһлиқлар еди».

3:8 **«... оңшап ясиди»** — яки «...сувап чиқти».

[15] «Булақ қовуқи»ни Мизпаһ жутиниң башлиғи Кол-Һозәһниң оғли Шаллум ясиди. У
уни ясап, өгүзини йепип, униң қанатлири, тақақлири вә балдақлирини орнатти вә йәнә
шаһанә бағниң йенидики Силоам көлиниң сепилини «Давутниң шәһири»дин чүши-
диған пәләмпәйгичә яңливаштин ясиди.
[16] Униңдин кейинки туташ қисмини Давутниң қәбирлириниң удулидики вә униң-
дин кейинки сүний көлгә һәм униң кәйнидики «Палванларниң өйи»гә қәдәр Бәйт-
Зур жутиниң йериминиң һакими, Азбукниң оғли Нәһәмия ясиди. [17] Униңдин кей-
инки туташ қисмини Лавийлар — Йәни Банининиң оғли Рәһум ясиди, униң йенидики
туташ қисмини Кеилаһниң йерим жутиниң һакими Һашабия өз жутиға вакалитән
ясап чиқти. [18] Униң йенидики туташ қисмини уларниң қериндашлири — Кеилаһ-
ниң иккинчи йериминиң һакими, Һенададниң оғли Бавай ясиди. [19] Униң йенида,
Мизпаһниң һакими Йәшуаниң оғли Езәр қурал-ярақ амбириға чиқиш йолиниң уду-
лида, сепилниң доқмушидики йәнә бир бөлигини ясиди. [20] Заббайниң оғли Баруқ
униңдин кейинки йәнә бир бөлигини, йәни сепилниң доқмушидин таки баш каһин
Әлияшибниң өйиниң дәрвазисиғичә болған бөлигини көңүл қоюп ясиди. [21] Униң
йенида Һакозниң нәвриси, Урияниң оғли Мәрәмот сепилниң Әлияшибниң өйиниң
дәрвазисидин таки Әлияшибниң һойлисиниң ахириғичә болған йәнә бир бөлиги-
ни ясиди. [22] Булардин кейинки бир қисмини Иордан түзләңлигидикиләр, каһинлар
ясиди. [23] Буларниң йенида, Бинямин билән Һашшуб өз өйиниң удулидики бөлигини
ясиди. Улардин кейин Ананияниң нәвриси, Маасейаһниң оғли Азария өз өйиниң йе-
нидики қисимни ясиди. [24] Униң йенида, Азарияниң өйидин сепилниң бурулушиға,
таки доқмушиғичә болған йәнә бир бөлигини Һенададниң оғли Биннуий ясиди.
[25] Униң йенида, Узайниң оғли Палал падиша ордисиниң доқмуши, шуниңдәк орди-
дики чоқчийип турған, зиндан һойлисиниң йенидики егиз мунарниң удулидики бө-
лигини ясиди. Униңдин кейинки бир бөлигини Парошниң оғли Пидая ясиди. [26] Әнди
Офәлдә туридиған ибадәтхана хизмәткарлири күнчиқиш тәрәптики «Су қовуқи»ниң
удулидики вә чоқчийип турған мунарниң удулидики сепилни ясиди. [27] Чоқчийип
турған чоң мунарниң удулида Тәкоалиқлар таки Офәл сепилиғичә болған иккинчи
бир бөлигини ясиди. [28] «Ат қовуқи»ниң жуқури бир бөлигини каһинлар ясиди, һәр
бири өз өйиниң удулидики қисмини ясиди. [29] Иммәрниң оғли Задок уларниң йени-
да, кейинки қисмини, өз өйиниң удулидики бир бөлигини ясиди. Униң йенидики
туташ қисмини «шәрқий дәрваза»ниң дәрвазивәни Шеканияниң оғли Шемая ясиди.
[30] Униң йенида, Шәләмияниң оғли Һанания билән Залафниң алтинчи оғли Һанун
иккинчи бир бөлигини ясиди; уларниң йенида, Бәрәкияниң оғли Мәшуллам өз қо-
русиниң удулидики бир бөләкни ясиди. [31] Униң йенида, шу йәрдин тартип ибадәт-
хана хизмәткарлири билән содигәрләрниң қорулиридин өтүп, «Тәкшүрүш қовуқи»-
ниң удулидики сепил доқмушиниң балиханисиғичә болған бөлигини зәргәрләрдин
болған Малкия ясиди. [32] Доқмушниң балиханиси билән «Қой қовуқи»ниң арилиғи-
дики бөләкни зәргәрләр билән содигәрләр ясиди.

3:15 **«шаһанә бағниң йенидики Силоам көли»** — мошу йәрдә ибраний тилида «шаһанә бағниң йенидики Шелаһ көли» дейилиду.
3:18 **«Бавай»** — яки «Биннуий».
3:21 **«Һакозниң нәвриси»** — яки «Козниң нәвриси».
3:26 **«ибадәтхана хизмәткарлири»** — ибраний тилида «Нәтанийлар».
3:31 **«удулидики сепил доқмушиниң балиханисиғичә»** — яки «удулидики сепил доқмушиға чиқиш йолиғичә» яки «удулидики сепил доқмушидики пәләмпәйгичә».

Йерусалимниң қовуқ-дәрвазилири
(Нәһәмия дәври - «Нәһәмия» 3-бапни көрүң)

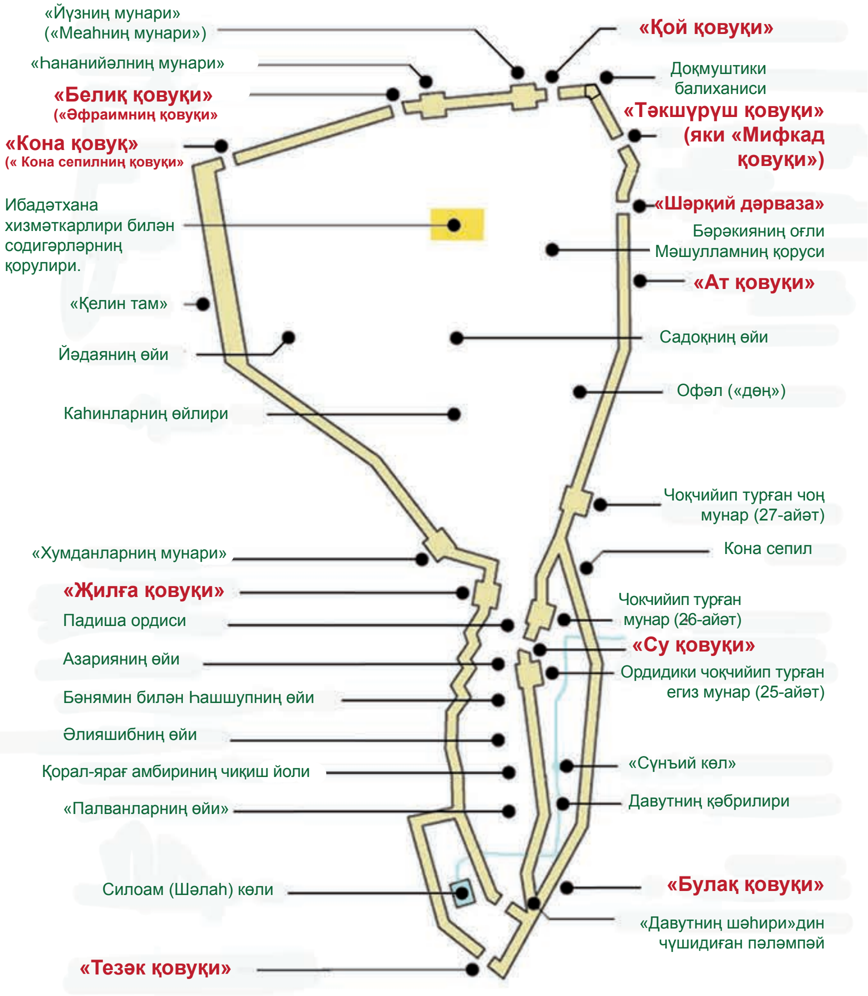

Санбаллатниң хапа болуши вә мәсқирә қилиши

4 [1]Шундақ болдики, Санбаллат бизниң сепилни яңливаштин оңшаватқанлиғимизни
аңлап ғәзәплинип, қәһри билән Йәһудаларни мәсқирә қилди. [2]У өз қериндашлири
вә Самарийә қошуни алдида: — Бу зәип Йәһудалар немә қиливатиду? Улар өзлирини
шундақ мустәһкәмлимәкчиму? Улар қурбанлиқларни сунмақчиму? Улар бир күн ичидә
пүттүрүшмәкчиму? Топа догилири ичидин көйүп кәткән ташларни колап чиқирип

уларға җан киргүзәмдикән? — деди. [3] Униң йенида туруватқан Аммоний Тобия: — Улар
һәр қанчә ясисиму, бир түлкә сепилниң үстигә ямишип чиқса, уларниң таш темини
өрүветиду! — деди.

Нәһәмияниң дуаси

[4] — И Худайимиз, қулақ селип аңлиғайсән, кәмситилмәктимиз, уларниң қилған һақарәтлирини өз бешиға яндурғайсун; уларни тутқун қилип елип берилгән яқа жутта хәқниң
олҗисиға айландурғайсун! [5] Уларниң қәбиһлигини япмиғайсән, гуналири алдиңдинму
өчүрүветилмисун; чүнки улар сепилни оңшаватқанларниң көңлигә азар бәрди!
[6] Шундақтиму сепилни яңливаштин оңшавәрдуқ; уни улап, егизлигини йеримиға йәткүздуқ; чүнки көпчилик көңүл қоюп ишлиди.

Дүшмәнләрниң тосқунлуқ вә бузғунчилиқ қилишқа қәстлиши

[7] Шундақ болдики, Санбаллат, Тобия, Әрәбләр, Аммонийлар, Ашдодлуқлар Йерусалим
сепиллирини яңливаштин оңшаш қурулушиниң йәнила елип бериливатқанлиғини,
сепил бөсүклириниң етиветилгәнлигини аңлап қаттиқ ғәзәпкә келишти-дә, [8] бирликтә
Йерусалимға һуҗум қилип униңда қалаймиқанчилиқ туғдурушни қәстләшти. [9] Шуңа
биз Худайимизға илтиҗа қилдуқ һәм уларниң сәвәвидин кечә-күндүз күзәтчи қоюп, өзлиримиз улардин мудапиәләндуқ.
[10] Бу чағда Йәһудийәдикиләр: — Ишчи-һаммаллар һалидин кәтти, шуниңдәк чалма-кесәк
әхләтләр йәнила наһайити көп, биз сепилни оңшашқа һәтта сепилғиму йеқинлишалмидуқ! — дейишти. [11] Шуниң билән бир вақитта дүшмәнлиримиз: — Улар сәзмәстә, улар
көрмәстә, уларниң арисиға киривелип уларни өлтүрүп, қурулушни тохтитиветимиз! —
дейишти.
[12] Вә шундақ болдики, уларниң әтрапида туруватқан Йәһудаларму йенимизға он қетим
келип: — Қайси тәрәпкә қарисаңлар, улар шу тәрәптин келип силәргә һуҗум қилмақчи!
— дәп хәвәр йәткүзүшти. [13] Шуңа мән хәлиқни җамәт-җамәт бойичә, қолиға қилич, нәйзә вә оқялирини елип, сепили пәс болған яки һуҗумға очуқ турған йәрләрдә сепилниң
арқисида қаравуллуқта турушқа қойдум. [14] Көздин кәчүрүп чиққандин кейин орнумдин
қопуп мөтивәрләр билән әмәлдарлар вә башқа хәлиққә: — Улардин қорқмаңлар; улуқ вә
дәһшәтлик Рәбни есиңларда тутуңлар, өз қериндашлириңлар, оғул-қизлириңлар, аяллириңлар вә өй-маканиңлар үчүн җәң қилиңлар, дедим.

Бир тәрәптин ишләш, бир тәрәптин мудапиәлиниш

[15] Шундақ болдики, өзлириниң сүйқәстини билип қалғанлиғимиз дүшмәнләрниң қулиқиға йетип барғач, шуниңдәк Худа уларниң сүйқәстини битчит қилғач, биз һәммимиз сепилға қайтип, һәр биримиз әсли иш орнимизда ишни давамлаштуривәрдуқ.
[16-17] Әнә шу чағдин башлап хизмәткарлиримниң йерими иш билән болди, йерими қолиға
нәйзә, қалқан, оқя тутқан, добулға-савут кийгән һалда жүрүшти. Сәрдар-әмәлдарлар сепилни оңшаватқан барлиқ Йәһуда җәмәтидикиләрниң арқисида турди. Һәм жүкләрни

4:2 **«Улар өзлирини шундақ мустәһкәмлимәкчиму?»** — яки «улар өз мәйличә шундақ кетивәрсә боламду?» яки «өзлиригә тайинип бу ишни қилаламду?». Текстниң ибраний тилини чүшиниш сәл тәс. **«Топа догилири ичидин көйүп кәткән ташларни колап чиқирип уларға җан киргүзәмдикән?»** — бу мәсқирә сөзлири ичидә бир-биригә зит келидиған ишлар бар. Қариғанда, гәрчә Санбаллат мазақ қилғини билән, униң қурулушқа болған ғәзиви униңда бу иш пүттүрүлүши мүмкин, дегәндәк бир хил қорқунучниң барлиғиға испат болиду.

4:12 **«қайси тәрәпкә қарисаңлар, улар шу тәрәптин келип силәргә һуҗум қилмақчи!»** — әсли айәтниң көчүрүлмиси кәмтүк болғачқа, мәнасини җайида чиқириш тәс болуп қалди; шуңа мошу Йәһудийларниң ейтқан сөзлириниң бир нәччә хил тәрҗимилири бар. Лекин асасий мәналириниң һәммиси дүшмәнләрниң һәртәрәплимә қәстләшлирини көрситиду.

тошуватқанлар һәм уларға жүк артиватқанларму бир қолида ишләп, бир қолида яроқ-
лирини чиң тутушқан еди. [18] Тамчиларниң һәр бири бәллиригә қилич-хәнҗәрлирини
асқан һалда сепилни ясаватати; канайчи болса йенимда туратти. [19] Мән мөтивәрләр,
әмәлдарлар вә башқа хәлиққә: — Бу қурулуш наһайити чоң, даириси кәң; биз һәммимиз
сепилда бөләк-бөләкләр бойичә тарқилип ишләп, бир-биримиздин жирақ туруватимиз.
[20] Шуңа мәйли қәйәрдә болуңлар, канай авазини аңлисаңларла, биз бар шу йәргә келип
жиғилиңлар; Худайимиз биз үчүн жәң қилиду, — дедим.
[21] Биз әнә шу тәриқидә ишлидуқ; хәлиқниң йерими таң атқандин тартип юлтуз чиққичә
нәйзилирини чиң тутуп турушти. [22] У чағда мән йәнә хәлиққә: — Һәммәйлән өз хизмәт-
кари билән кечини Йерусалимға кирип өткүзсун, шундақ болса улар кечиси бизниң
муһапизәтчилигимизни қилиду, күндүзи ишләйду, дедим. [23] Шундақ қилип я мән, нә
қериндашлирим, я хизмәткарлирим яки маңа әгәшкән муһапизәтчиләрниң һеч қай-
сиси кийимлирини селишмиди; һәр бири һәтта суға барғандиму өзиниң яроқлирини
еливалатти.

Намратларниң налиси

5 [1] У чағда халайиқ вә уларниң хотунлири өз қериндашлири болған Йәһудалар
үстидин шикайәт қилип қаттиқ дад-пәряд көтиришти. [2] Бәзиләр: — Биз вә оғул-
қизлиримизниң жан санимиз көп, күн кәчүришимиз үчүн тойғидәк ашлиқ алмисақ
болмайду, дейишти. [3] Йәнә бәзиләр: — Биз ачарчилиқта қалған вақтимизда ашлиқ
елип йәймиз дәп етизлиримиз, үзүмзарлиқлиримизни вә өйлиримизни рәнигә
беришкә мәҗбур болдуқ, дейишти. [4] Вә йәнә бәзиләр: — Падишаһниң етизлиримиз
вә үзүмзарлиқлиримиз үстигә салған баҗ-селиқни тапшурушқа пул қәриз алдуқ.
[5] Гәрчә бәдәнлиримиз қериндашлиримизниң бәдәнлиригә, пәрзәнтлиримиз уларниң
пәрзәнтлиригә охшаш болсиму, лекин оғул-қизлиримизни қул-дедәк болушқа
тапшурмай амалимиз болмиди; әмәлийәттә қизлиримиздин бәзилири аллиқачан
дедәк болупму кәтти; уларни бәдәл төләп һөрлүккә чиқиришқа қурбимиз йәтмиди,
чүнки бизниң етизлар вә үзүмзарлиқлиримиз һазир башқиларниң қолидидур, —
дейишти.

Нәһәмияниң мөтивәрләр билән мәнсәпдарларни ғәзәп билән әйиплиши

[6] Мән уларниң дад-пәрядлирини вә ейтқан бу гәплирини аңлиғандин кейин қаттиқ ғәзә-
пләндим. [7] Көңлүмдә бирәр қур ойлинивалғандин кейин, мөтивәрләр билән әмәлдар-
ларни әйипләп: — Силәр өз қериндашлириңларға қәриз берип улардин өсүм алидикән-
силәр-һә! — дәп тәнбиһ бәрдим. Андин уларниң сәвәвидин чоң бир жиғин ечип [8] уларни:
— Биз күчимизниң йетишичә ят таипиләргә сетиветилгән қериндишимиз Йәһудаларни
қайтуруп сетивалдуқ, лекин силәр бизни уларни қайтуруп сетивалсун дәп қериндашли-
риңларни йәнә сетивәтмәкчи болуватамсиләр? — дәп әйипливидим, улар дәйдиған гәп
тапалмай, шүк туруп қалди. [9] Андин мән уларға йәнә: — Силәрниң бу қилғиниңлар қам-
лашмапту. Силәр дүшмәнлиримиз болған таипиләр алдида бизни аһанәткә қалдурмай,

4:20 Мис. 14:25; Қан. 1:30; 28:7
4:23 **«һәр бири һәтта суға барғандиму өзиниң яроқлирини еливалатти»** — яки «һәр бири оң қолидин яроқлирини чүшүрүшмиди» яки «һәр бирәйлән пәқәт жуюнғандила кийимлирини салатти». Әйни текст кәмтүктәк көрүниду.
5:4 **«Падишаһниң етизлиримиз вә үзүмзарлиқлиримиз үстигә салған баҗ-селиқни тапшурушқа пул қәриз алдуқ»** — яки «падишаниң баҗ-селиғини төләшкә етизлиримиз вә үзүмзарлиқлиримизни рәнигә берип пул қәриз алдуқ».
5:7 Мис. 22:24

Худайимизниң қорқунучида маңсаңлар болмасмиди? [10] Мәнму, қериндашлирим вә
хизмәткарлирим уларға пул вә ашлиқ өтнә берип туруп өсүм алсақ алаттуқ! Силәрдин
өтүнимән, мундақ өсүм елиштин ваз кечәйли! [11] Өтүнүп қалай, силәр дәл бүгүн уларниң
етизлирини, үзүмзарлиқ, зәйтунзарлиқ вә өйлирини қайтуруп бериңлар, вә шуниңдәк
силәр улардин үндүрүвалған пул, ашлиқ, йеңи мәй-шарап вә йеңи зәйтун майлириниң
өсүмини уларға қайтуруп бериңлар, дедим.
[12] Улар: — Қайтуруп беримиз, әнди улардин һеч өсүм алмаймиз; сили немә десилә, биз
шундақ қилимиз, дейишти. Мән каһинларни чақиртип келип, уларни бу вәдә бойичә
шундақ ижра қилишқа қәсәм ичкүздүм. [13] Мән тонумниң пешини қеқип туруп: — Ким
мошу вәдини ада қилмиса, Худа шу йол билән униң өзини өз өйидин вә мал-мүлки-
дин мәһрум қилип қеқивәтсун! Шу йол билән униң һәммә немиси қуруқдилип қалғичә
қеқиветилсун! — дедим. Пүткүл җамаәт бирдәк: «Амин!» дейишти һәм Пәрвәрдигарға
һәмдусана оқушти. Андин көпчилик шу вәдиси бойичә дегинидәк қилишти.

Пак-диянәтлик вә аддий-садда Нәһәмия

[14] Шуниңдәк, Йәһудийә зиминида уларға валий болушқа тикләнгән күндин буян, йәни
падиша Артахшаштаниң жигирминчи жилидин оттуз иккинчи жилиғичә болған он
икки жил ичидә нә мән, нә мениң уруқ-туққанлирим валийлиқ ненини һеч йеми-
дуқ. [15] Мәндин илгири валий болғанлар хәлиққә еғирчилик селип, улардин күндилик
ашлиқ, мәй-шарап вә шуниңдәк қириқ шәкәл күмүч елип кәлгән екән; һәтта уларниң
хизмәткарлириму хәлиқниң үстидин һоқуқвазлиқ қилип кәлгән екән. Лекин мән Худа-
дин қорқидиғиним үчүн ундақ қилмидим. [16] Мән дәрвақә сепилниң қурулушиғила бе-
рилгәчкә, биз һәтта бирәр етизниму сетивалмидуқ; мениң барлиқ хизмәткарлиримму
қурулушта ишләшкә шу йәргә жиғилатти. [17] Әтрапимиздики ят әлләрдин бизниң йени-
мизға кәлгәнләрдин бөләк, мениң билән бир дәстиханда ғиза йәйдиғанлар Йәһудийлар
вә әмәлдарлардин бир йүз әллик киши еди. [18] Һәркүни бир кала, хилланған алтә қой
тәйярлинатти, йәнә маңа бәзи учар қушлар тәйярлинатти; һәр он күндә бир қетим һәр
хил мол мәй-шарап билән тәминлинәтти. Шундақ болсиму мән йәнила «валий нени»ни
тәләп қилмидим; чүнки қурулуш Иши хәлиқниң үстидики еғир жүк еди.
[19] — Аһ Худайим, мән мошу хәлиқ үчүн қилған барлиқ ишимни яд әткәйсән, маңа ша-
паәт көрсәткәйсән!.

5:10 **«Мәнму, қериндашлирим вә хизмәткарлирим уларға пул вә ашлиқ өтнә берип туруп өсүм алсақ алаттуқ»** — башқа бир хил тәрҗимиси: — *(1)* «мәнму, қериндашлирим, хизмәткарлиримму уларға пул вә ашлиқ өтнә берип туруватимиз» яки: — *(2)* «мәнму, қериндашлирим, хизмәткарлиримму уларға пул вә ашлиқ өтнә берип турайли». –Нәһәмияниң характери бәк сехий болғачқа, бәлким өсүмсиз өтнә-қәризни көп бәргән болуши мүмкин еди. Униң үстигә, қериндашларға өтнә берип өсүм елиш Муса пәйғәмбәргә назил қилинғиниға хилаплиқ *(«Мис.» 22:25, «Пәнд.» 15:5)*. Шуңа бу иккинчи хил тәрҗимини тоғра әмәс, дәп қараймиз. **«мундақ өсүм елиштин ваз кечәйли!»** — яки «мошундақ қәризгә рәни елиштин ваз кечәйли!».

5:11 **«...бүгүн уларниң етизлирини, үзүмзарлиқ, зәйтунзарлиқ вә өйлирини қайтуруп бериңлар...»** — мошу етиз қатарлиқ мүлүкләр әслидә қәриз-өтниләргә «рәнә» сүпитидә қоюлған болуп, қәриз егилири уларни тартивалған болса керәк. **«пул, ашлиқ...вә йеңи зәйтун майлириниң өсүмини»** — ибраний тилида «пул, ашлиқ, ...вә йеңи зәйтун майлириниң йүздин бири» яки «өсүми бир пирсәнт» — қандақ тәрҗимә қилиништин қәтъийнәзәр, мошу сөзләр чоқум өсүмниң өзини көрситиши керәк.

5:12 **«Мән каһинларни чақиртип келип, уларни ... шундақ ижра қилишқа қәсәм ичкүздүм»** — каһинлар әслидә қәриз егилири әмәс; уларниң мәсъулийити башқиларниң шу вәдисини ада қилишиға назарәтчилик қилиштин ибарәт еди. Әслидә каһинлар өсүм бериш тоғрилиқ муқәддәс қанун-бәлгүлимиләрни билиши керәк еди, шундақла бундақ вәзийәткә йол қоймаслиғи керәк еди.

5:15 **«қириқ шәкәл күмүч»** — «шәкәл» еғирлиқ миқдари, бир шәкәл күмүч болса бәлким 11.4 грам еди. Мошу йәрдә «қириқ шәкәл» бәлким һәр күни хәлиқтин алған пулни көрситиши мүмкин.

5:19 Нәһ. 13:22

Санбаллатниң қурулушқа тосқунлуқ қилиш сүйқәсти

6 1 Шундақ болдики, Санбаллат, Тобия, әрәб болған Гәшәм вә дүшмәнлиримизниң
қалған қисми мениң сепилни яңливаштин оңшап чиққанлиғимни, сепилниң әнди
бөсүклириниң қалмиғанлиғини аңлап (лекин у чағда мән техи сепил қовуқлириниң
қанатлирини орнатмиған едим), 2 Санбаллат билән Гәшәм маңа: — Кәлсила, биз Оно
түзләңлигидики Кәфирим кәнтидә көрүшәйли! — дәп адәм әвәтипту. Әмәлийәттә
улар маңа қәст қилмақчи екән. 3 Шуңлашқа мән әлчиләрни әвәтип: — Мән улуқ бир иш
билән шуғуллиниватқанлиғимдин силәр тәрәпкә чүшмәймән. Мән қандақму силәрниң
қешиңларға баримән дәп, ишни ташлап уни тохтитип қояй? — дедим.
4 Улар уда төрт қетим мошу тәриқидә адәм әвәтти, мән һәр қетим шундақ жавап бәрдим.
5 Андин Санбаллат бәшинчи қетим шу тәриқидә өз хизмәткариға печәтләнмигән хәтни
қолиға тутқузуп әвәтипту. 6 Хәттә: «Һәр қайси әлләр арисида мундақ бир гәп тарқилип
жүриду, вә Гәшәмму шундақ дәйду: — Сән вә Йәһудалар биргә исян көтәрмәкчи екән-
силәр; шуңа сән сепилниму яңливаштин оңшашқа киришипсән; ейтишларға қариған-
да сән өзүңни уларға падиша қилмақчикәнсән. 7 Сән йәнә Йерусалимда өзүң тоғрилиқ:
«Мана, Йәһудийәдә өзимизниң бир падишасимиз бар!» дәп жар селип тәшвиқ қилишқа
бир нәччә пәйғәмбәр қоюпсән. Әнди бу гәпләр сөзсиз падишаниң қулиқиға йетип баян
қилиниду. Шуңа, кәлгин, биз бирликтә мәслиһәтлишивалайли» дейилгән екән.
8 Мән униңға: «Сән ейтқан ишлар һеч қачан қилинған әмәс; булар бәлки өз көңлүңдин
ойдуруп чиқарғиниң, халас» дәп жавап қайтурдум. 9 Әмәлийәттә, улар: «Мошундақ қил-
сақ уларниң қоли мағдурсизлинип, қурулуш иши ада қилинмай қалиду!» дәп ойлап
бизни қорқатмақчи еди.
— «Әнди мениң қолумни ишта техиму күчләндүргәйсән!».

Ялған пәйғәмбәр Шемаяниң тәһдит селиши

10 Мәһәтабәлниң нәвриси, Делаяниң оғли Шемая өзини өз өйигә қамивалған еди; мән
униң өйигә кәлсәм у: — Биз Худаниң өйидә, ибадәтханиниң ичидә көрүшәйли вә ибадәт-
ханиниң дәрваза қанатлирини етип қояйли; чүнки улар сени өлтүргили келиду; шүбһи-
сизки, кечиси келип сени өлтүрмәкчи болди! — деди.
11 Мән: — Маңа охшаш бир адәм қандақму қечип кәтсун? Мәндәк бир адәм женимни
қутқузимән дәп қандақму ибадәтханиға киривалғидәкмән? Мән һәргиз у йәргә кири-
валмаймән! — дәп жавап бәрдим. 12 Чүнки мән қарисам, униң Худа тәрипидин әвәтил-
гән әмәс, бәлки Тобия билән Санбаллат тәрипидин сетивелинип, маңа зиян йәткүзмәк-
чи болуп бу бешарәт бәргәнлигигә көзүм йәтти. 13 Уни сетивелишидики мәхсәт, мени
қорқутуп, шуларниң дегинидәк қилғузуп гуна қилдуруштин ибарәт еди. Шундақ қилған
болсам, намимни булғап мени қарилашқа шикайәт қилалайдиған болатти.
14 — «Аһ Худа, Тобия билән Санбаллатни есиңда тутуп, уларниң қилғанлириға яриша өз
бешиға яндурғайсән, шундақла мени қорқатмақчи болған аял пәйғәмбәр Ноадия билән
башқа пәйғәмбәрләрниңму қилғанлирини өз бешиға яндурғайсән!».

6:2 **«Кәфирим кәнтидә»** — яки «кәнтләрниң бирида».
6:6 **«Гәшәм»** — ибраний тилида мошу йәрдә «Гашму» — Гәшәмниң йәнә бир шәкли.
6:10 **«Шемая өзини өз өйигә қамивалған еди** — өзини қамивелишниң сәвәви ениқ әмәс; «рәсимий напак» болғанлиғи яки қәсәм ичкәнлиги сәвәп болған болуши мүмкин.
6:13 **«Шундақ қилған болсам, намимни булғап мени қарилашқа шикайәт қилалайдиған болатти»** — Санбаллат вә Тобияниң бу әқли хелә һейлә-микирлик еди. Нәһәмия каһин әмәс; шуңа *(1)* у ибадәтханиға напак һалда яки еһтиятсизлиқ билән кирсә гуна өткүзүши мүмкин еди; *(2)* «муқәддәс жай»ниң өзигә киргән болса гунайи техиму еғир болатти; қайсила әһвалда болсун өз хәлқи алдидики нам-абройи чүшкән болатти вә шуниң түпәйлидин қурулуш иши тохтитилған болатти.

Қайта оңшашниң тамамлиниши

[15] Елул ейиниң жигирмә бәшинчи күни сепил пүтти, пүтүн қурулушқа әллик икки күн
вақит кәтти. [16] Шундақ болдики, дүшмәнлиримиз буниңдин хәвәр тапти вә әтрапимизди-
ки барлиқ әлләр қорқуп кетишти; өз нәзиридә һәйвити бәк чүшүп кәтти вә бу қурулушни
Худайимизниң Өзи елип барған иш екәнлигини билип йәтти. [17] Шу күнләрдә Йәһудийәди-
ки мөтивәрләр Тобияға нурғун хәт язди, Тобияму уларға жававән дайим хәт йезип турди.
[18] Чүнки Йәһудийәдә Тобияға бағлинип қелип, қәсәм ичкән нурғун кишиләр бар еди; чүн-
ки у Араһниң оғли, Шеканияниң күйоғли еди, һәмдә униң оғли Йоһанан Бәрәкияниң оғли
Мәшулламниң қизини хотунлуққа алған еди. [19] Шуниңдәк улар йәнә мениң алдимда пат-
пат Тобияниң яхши ишлирини тилға елип қоюшатти һәм мениң гәплиримниму униңға
йәткүзүп турушатти; Тобия болса маңа пат-пат тәһдит селип хәт йезип туратти.

Һанани билән Һананияниң бирликтә башқурушқа қоюлуши

7 [1] Сепил оңшилип болуп, мән дәрвазиларни орнитип, дәрвазивәнләрни, ғәзәлкәшләрни
вә Лавийларни бекитип тайинлиғандин кейин шундақ болдики, [2] Мән иним Һанани
билән қәлъә сәрдари Һананияни Йерусалимни башқурушқа қойдум; чүнки Һанания
ишәшлик адәм болуп, Худадин қорқушта көп адәмләрдин ешип кетәтти. [3] Мән уларға:
— Күн иссиғичә Йерусалимниң қовуқлири ечилмисун; қовуқларниң қанатлири
етилгәндә, балдақлар тақалған вақитлиридиму дәрвазивәнләр йенида туруп күзәт
қилсун; шуниңдәк Йерусалимда туруватқанлардин қаравуллар күзәт нөвәтлиригә
қоюлуп бекитилсун; һәр бир адәм өзиниң бир күзитигә мәсъул болсун, шундақла һәр
бириниң күзити өз өйиниң удулида болсун, дәп тапилидим. [4] Шәһәр чоң һәм кәңри
болғини билән аһалә аз, өйләр техи селинмиған еди.

Биринчи қетим қайтип кәлгән Йәһудийлар «Әзра» 2:1-35ни көрүң

[5] Худайим көңлүмгә мөтивәрләр, әмәлдарлар вә хәлиқниң һәр бирини нәсәбнамиси
бойичә ройхәткә елишқа уларни жиғиш нийитини салди. Мән авал биринчи қетим қай-
тип кәлгән адәмләрниң нәсәбнамисини таптим, униңда мундақ пүтүлгән еди: —
[6] Төвәндикиләр Йәһудийә өлкисидикиләрдин, әсли Бабил падишаси Небоқаднәсар тәрипидин
сүргүн қилинғанлардин, Йерусалим вә Йәһудийәгә чиқип, һәр бири өз шәһирлиригә кәтти: —

7:2 **«иним Һанан»** — Нәһәмияниң иниси 1:2, 3дә тилға елиниду. **«Мән иним Һанани билән ... Һананияни Йерусалимни башқурушқа қойдум»** — Йерусалимни башқурушқа адәмләрни қоюш, Нәһәмияниң Артахшаштаниң йениға қайтмақчи екәнлигини көрситиши мумкин *(2:6ни көрүң)*. **«Һанания ишәшлик адәм болуп...»** — ибраний тилида «у ишәшлик адәм болуп..». Бәзи алимлар «у» Һананини көрситиду, дәп қарайду.

7:3 **«дәрвазивәнләр йенида туруп күзәт қилсун»** — ибраний тилида «улар йенида туруп күзәт қилсун». **«шуниңдәк Йерусалимда туруватқанлардин қаравуллар күзәт нөвәтлиригә қоюлуп бекитилсун; һәр бир адәм өзиниң бир күзитигә мәсъул болсун, шундақла һәр бириниң күзити өз өйиниң удулида болсун, дәп тапилидим»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «шуниңдәк Йерусалимниң қовуқлири чүш вақтида очуқ турмисун; қовуқлар етилгәндә, балдақлири тақалғинида дәрвазивәнләр йенида туруп күзәт қилсун; Йерусалимда туруватқанлардин қаравуллар елинип, күзәт нөвәтлиригә қоюп бекитилсун; бәзиләр алаһидә нөвәттики күзәттә турсун, бәзиләр өз өйиниң удулида күзәттә турсун». Йәнә башқа бир нәччә хил тәрҗимилири учриши мумкин.

7:6 **«Төвәндикиләр... әсли Бабил падишаси Небоқаднәсар тәрипидин сүргүн қилинғанлардин...»** — бу тизимлик билән «Әзра» 2-баптики тизимлик оттурисида адәмләрниң исимлири, сани вә тизимлик тәртивидә бәзидә азрақ пәриқләр бар. Бу пәриқләр икки тизимликниң һәқиқәт екәнлигигә техиму испат бериду. Иккинчи тизимликни Йерусалимда, биринчи тизимликни Бабилда қилған болуши мумкин. Иккинчи тизимлик ахирида Йерусалимға йетип келип олтирақлашқанларни көрситиду; биринчи тизимликтә хатириләнгән бәзилири шүбһисизки, кейин нийитидин йенип, Йерусалимға бармай қалған яки барғандин кейин, йәнә Бабилға қайтип кәткән еди; шундақла Йерусалимға қайтиш йолида өлгәнләр болушиму мумкин. Әслидики тизимликкә хатириләнмигән болсиму, лекин кейин Йерусалимға баримән дәп «қайтиш»қа қатнашқанларму бар болса керәк; улар иккинчи тизимликкә хатириләнгән.

7:6 Әзра 2

7 Улар Зәруббабәл, Йәшуа, Нәһәмия, Азария, Раамия, Наһамани, Мордикай, Билшан,
Миспәрәт, Бигвай, Нәһум вә Баанаһлар биллә қайтип кәлди. Әнди Исраил хәлқиниң
ичидики әркәкләрниң сани төвәндикичә: —
8 Парошниң әвлатлири икки миң бир йүз йәтмиш икки киши; 9 Шәфатияниң әвлатлири
үч йүз йәтмиш икки киши; 10 Араһниң әвлатлири алтә йүз йәтмиш бәш киши; 11 Паһат-Мо-
абниң әвлатлири, йәни Йәшуа билән Йоабниң әвлатлири икки миң сәккиз йүз он сәккиз
киши; 12 Еламниң әвлатлири бир миң икки йүз әллик төрт киши; 13 Заттуниң әвлатлири
сәккиз йүз қириқ бәш киши; 14 Заккайниң әвлатлири йәттә йүз атмиш киши; 15 Биннуи-
йниң әвлатлири алтә йүз қириқ сәккиз киши; 16 Бибайниң әвлатлири алтә йүз жигирмә
сәккиз киши; 17 Азгадниң әвлатлири икки миң үч йүз жигирмә икки киши; 18 Адоникам-
ниң әвлатлири алтә йүз атмиш йәттә киши; 19 Бигвайниң әвлатлири икки миң атмиш
йәттә киши; 20 Адинниң әвлатлири алтә йүз әллик бәш киши; 21 Һәзәкияниң җәмәтидин
болған Атерниң әвлатлири тохсән сәккиз киши; 22 Һашумниң әвлатлири үч йүз жигирмә
сәккиз киши; 23 Бизайниң әвлатлири үч йүз жигирмә төрт киши; 24 Һарифниң әвлатлири
бир йүз он икки киши; 25 Гибеонниң әвлатлири тохсән бәш киши; 26 Бәйт-Ләһәмликләр
билән Нитофалиқлар җәмий бир йүз сәксән сәккиз киши; 27 Анатотлуқлар бир йүз жи-
гирмә сәккиз киши; 28 Бәйт-Азмавәтликләр қириқ икки киши. 29 Кириат-Йеаримлиқлар,
Кәфираһлиқлар вә Бәәротлуқлар болуп җәмий йәттә йүз қириқ үч киши; 30 Рамаһлиқлар
билән Гебалиқлар җәмий алтә йүз жигирмә бир киши; 31 Микмашлиқлар бир йүз жи-
гирмә икки киши; 32 Бәйт-Әлликләр билән Айилиқлар җәмий бир йүз жигирмә үч киши;
33 иккинчи бир Небодикиләр әллик икки киши; 34 иккинчи бир Еламниң әвлатлири бир
миң икки йүз әллик төрт киши; 35 Һаримниң әвлатлири үч йүз жигирмә киши; 36 Йери-
холуқлар үч йүз қириқ бәш киши; 37 Лод, Һадид вә Ононниң әвлатлири җәмий йәттә йүз
жигирмә бир киши; 38 Синааһниң әвлатлири үч миң тоққуз йүз оттуз киши.

Қайтип кәлгән каһинлар вә Лавийлар
«Әзра» 2:36-42ни көрүң

39 Каһинларниң сани төвәндикичә: — Йәшуа җәмәтидики Йәдаяниң әвлатлири тоққуз
йүз йәтмиш үч киши; 40 Иммәрниң әвлатлири бир миң әллик икки киши; 41 Пашхурниң
әвлатлири бир миң икки йүз қириқ йәттә киши; 42 Һаримниң әвлатлири бир миң он йәт-
тә киши.
43 Лавийларниң сани төвәндикичә: — Ходваһниң әвлатлиридин, йәни Йәшуа билән Кад-
мийәлниң әвлатлири йәтмиш төрт киши.
44 Ғәзәлкәшләрдин: — Асафниң әвлатлири бир йүз қириқ сәккиз киши.
45 Дәрвазивәнләрниң нәслидин: — Шаллумниң әвлатлири, Атерниң әвлатлири, Талмон-
ниң әвлатлири, Аккубниң әвлатлири, Хатитаниң әвлатлири билән Шобайниң әвлатли-
ри җәмий бир йүз оттуз сәккиз киши.

Қайтип кәлгән муқәддәс җай вә шаһ җәмәтидики хизмәткарлар
«Әзра» 2:43-58ни көрүң

46 Ибадәтхана хизмәткарлири төвәндикичә: — Зиханиң әвлатлири, Хасуфаниң әвлатли-
ри, Таббаотниң әвлатлири. 47 Кироcниң әвлатлири, Сияниң әвлатлири, Падонниң әвлат-

---

7:24 **«Һариф»** — «Әзра» 2:18дә «Йораһ».
7:25 **«Гибеон»** — «Әзра» 2:20дә «Гиббар».
7:37 **«Лод, Һадид вә Ононниң әвлатлири...»** — яки «Лодлуқлар, Һадидлиқлар вә Онолуқлар...».
7:43 **«Ходваһ»** — «Әзра» 2:40дә «Ходавия».
7:46 **«ибадәтхана хизмәткарлири»** — ибраний тилида «Нәтинийлар». Мәнаси бәлким «беғишланғанлар». Уларниң әҗдатлири бәлким «Гибеонлуқлар» еди. «Йәшуа» 9:27ни вә «1Тар.» 9:2ни көрүң.

лири, [48] Либанаһниң әвлатлири, Һагабаһниң әвлатлири, Шалмайниң әвлатлири, [49] Һа-
нанниң әвлатлири, Гиддәлниң әвлатлири, Гаһарниң әвлатлири, [50] Реаяһниң әвлатлири,
Рәзинниң әвлатлири, Никоданиң әвлатлири, [51] Газзамниң әвлатлири, Уззаниң әвлатли-
ри, Пасияниң әвлатлири, [52] Бисайниң әвлатлири, Мәунимниң әвлатлири, Нәфуссәсим-
ниң әвлатлири, [53] Бакбукниң әвлатлири, Хакуфаниң әвлатлири, Хархурниң әвлатлири,
[54] Базлитниң әвлатлири, Мәһиданиң әвлатлири, Харшаниң әвлатлири, [55] Баркосниң
әвлатлири, Сисераниң әвлатлири, Темаһниң әвлатлири, [56] Нәзияниң әвлатлири билән
Хатифаниң әвлатлиридин ибарәт.
[57] Сулайманниң хизмәткарлириниң әвлатлириниң сани төвәндикичә: — Сотайниң
әвлатлири, Софәрәтниң әвлатлири, Периданиң әвлатлири, [58] Яаланиң әвлатлири,
Дарконниң әвлатлири, Гиддәлниң әвлатлири, [59] Шәфәтияниң әвлатлири, Хаттилниң
әвлатлири, Поқәрәт-Һаззибаимниң әвлатлири билән Амонниң әвлатлиридин ибарәт.
[60] Ибадәтхана хизмәткарлири вә Сулайманниң хизмәткари болғанларниң әвлатлири
жәмий үч йүз тохсән икки киши.

Келип чиқиши наениқ кишиләр
«Әзра» 2:59-63

[61] Төвәндики кишиләр Тәл-Мелаһ, Тәл-Харша, Керуб, Аддон, Иммәрдин кәлгән бол-
симу, лекин улар өзлириниң ата җәмәтиниң яки нәсәбиниң Исраил адими екән-
лигини испатлап берәлмиди. [62] Булар Делаяниң әвлатлири, Тобияниң әвлатлири
вә Никоданиң әвлатлири болуп, җәмий алтә йүз қириқ икки киши; [63] Каһинлар-
дин Хабаяниң әвлатлири, козниң әвлатлири билән Барзиллайниң әвлатлири бар
еди; Барзиллай Гилеадлиқ Барзиллайниң бир қизини алғачқа уларниң ети билән
аталған еди. [64] Булар җәмәтиниң нәсәбнамисини издәп тапалмиди; шуңа улар «на-
пак» һесаплинип каһинлиқтин қалдурулди. [65] Валий уларға: — Урим вә туммимни
көтәргүчи каһин аримизда хизмәттә болғичә «әң муқәддәс йимәкликләр»гә еғиз
тәккүзмәйсиләр, деди.

Қайтип кәлгүчиләрниң умумий сани
«Әзра» 2:64-67ниму көрүң

[66] Пүтүн җамаәт җәмий қириқ икки миң үч йүз атмиш киши; [67] Униңдин башқа улар-
ниң йәнә йәттә миң үч йүз оттуз йәттә қул-дедиги бар еди; йәнә икки йүз қириқ бәш
әр-аял ғәзәлчиси бар еди. Уларниң йәттә йүз оттуз алтә ети, икки йүз қириқ бәш қечири,
[69] төрт йүз оттуз бәш төгиси вә алтә миң йәттә йүз жигирмә ешиги бар еди.

7:47 **«Сия»** — «Әзра» 2:47дә «Сияһа».
7:52 **«Нәфуссәсим»** — «Әзра» 2:50дә «Нәфуссим».
7:54 **«Базлит»** — яки «Базлут» «Әзра» 2:52.
7:57 **«Перида»** — яки «Перуда» «Әзра» 2:55.
7:59 **«Амон»** — яки «Ами» «Әзра» 2:57.
7:63 **«Козниң әвлатлири»** — яки «Һаккозниң әвлатлири».
7:65 **«Валий»** — ибраний тилидики «Тиршата», әслидә Парс тили болуп, мәнаси бәлким «җанаблири». **«урим вә туммим»** — алаһидә бир хил ташлар. У каһин кийгән «әфод»ниң янчуқида *(қошенда)* туриду. Бу ташлар арқилиқ Исраил хәлқи Худадин йол сориса болатти. «Мис.» 28:28-30ни көрүң. «урим вә туммимни көтәргүчи каһин аримизда хизмәттә болғичә» — мәнаси бәлким: *(1)* урим вә туммим Бабилда сүргүн болған вақтида йоқап кәткән болуши мүмкин; *(2)* тепилғини билән уларға тәбир берип мәнасини чүшәндүридиған каһин техи чиқмиди.
7:66 **«қириқ икки миң үч йүз атмиш киши»** — бу «Әзра» 2:64дики санға охшаш; шүбһисизки, бу Йерусалимға йетип келип, Бабилға қайтмай, Йәһудийәдә һәқиқий олтирақлашқанларниң санидур.

Ибадәтхана үчүн тәқдим қилинған соғатлар
«Әзра» 2:68-70ниму көрүң

70 Жәмәт каттивашлиридин бәзилири ибадәтхана қурулуши үчүн һәдийәлирини тәқдим қилди; валий ғәзнигә миң дарик алтун, әллик дас вә бәш йүз оттуз қур каһин тони тәқдим қилди; 71 жәмәт каттивашлиридин бәзилири қурулуш ғәзнисигә жигирмә миң дарик алтун, икки миң икки йүз мина күмүч; 72 хәлиқниң қалғини жигирмә миң дарик алтун, икки миң икки йүз мина күмүч, атмиш йәттә қур каһин тонини тәқдим қилди. 73 Шуниңдин кейин каһинлар, Лавийлар, дәрвазивәнләр, ғәзәлкәшләр вә бир қисим хәлиқ қошулуп, ибадәтхана хизмәткарлири, шундақла қалған Исраил хәлқиниң һәммиси өз шәһәрлиригә маканлашти.

Тәвратшунас Әзраниң Тәврат-қанун китавини оқуп бериши

8 1 Йәттинчи айға кәлгәндә, Исраилларниң һәммиси өз шәһәрлиригә келип орунлишип болди. Бу чағда пүтүн халайиқ худди бир адәмдәк болуп «Су қовуқи» алдидики мәйданға жиғилип, тәвратшунас Әзрадин Пәрвәрдигарниң Мусаниң вастиси билән Исраилға тапилиған Тәврат-қанун китавини кәлтүрүшни тәләп қилди. 2 Йәттинчи айниң биринчи күни каһин Әзра Тәврат-қанун китавини жамаәткә, йәни әр-аяллар, шундақла аңлап чүшинәләйдиған барлиқ кишиләрниң алдиға елип чиқти; 3 «Су қовуқи»ниң алдидики мәйданда, әтигәндин чүшкичә, әр-аялларға, шундақла аңлап чүшинәләйдиған кишиләргә оқуп бәрди. Пүткүл жамаәтниң қулақлири Тәврат-қанун китавидики сөзләрдә еди. 4 Тәвратшунас Әзра мәхсус мошу ишқа һазирланған яғач мунбәргә чиқип турди; униң оң тәрипидә турғини Маттития, Шема, Анаяһ, Урия, Һилқия билән Маасеяһлар еди; сол тәрипидә турғини Пидая, Мишаәл, Малкия, Һашом, Һашбаддана, Зәкәрия билән Мәшуллам еди. 5 Әзра пүткүл халайиқниң көз алдида китапни ачти, чүнки у пүтүн халайиқтин егиздә туратти; у китапни ачқанда, барлиқ халайиқ орнидин қопти. 6 Әзра улуқ Худа болған Пәрвәрдигарға мәдһийәләр оқувиди, барлиқ халайиқ қоллирини көтирип жававән: «Амин! Амин!» дейишти; андин тизлинип, пишанисини йәргә йеқип, Пәрвәрдигарға сәждә қилди. 7 Андин кейин Лавийлардин Йәшуа, Бани, Шәрәбия, Ямин, Аккуб, Шаббитай, Ходия, Маасеяһ, Келита, Азария, Йозабад, Һанан вә Пелаялар халайиққа Тәврат қанунини чүшәндүрди; жамаәт өрә туратти. 8 Улар жамаәткә китаптин Худаниң Тәврат-қанунини жараңлиқ оқуп бәрди вә оқулғанни чүшинивелиши үчүн униң мәнаси вә әһмийити тоғрисида ениқ тәбир бәрди.

7:70 **«дарик»** — *(яки «драхма»)* — мошу йәрдә Парс империйәсидики бир хил алтун тәңгә, бир дарикниң еғирлиғи 0.4-0.5 грам болуши мүмкин; мошу йәрдә бу дасларниң қиммити 0.4-0.5 килограм алтунға баравәр еди.

7:71 **«мина»** — бир хил күмүч тәңгә, 60 шәкәлгә яки «талант»тин атмиштин биригә баравәр еди. Мошу йәрдә күмүчниң жәмий еғирлиғи бәлким 800-1200 килограмчә еди.

7:73 **«Шуниңдин кейин каһинлар, Лавийлар, дәрвазивәнләр, ғәзәлкәшләр... шундақла қалған Исраил хәлқиниң һәммиси өз шәһәрлиригә маканлашти»** — бу айәтниң мәнаси бәлким: *(1)* каһинлар, Лавийлар қатарлиқлар өзигә яңливаштин тәқсим қилинған шәһәрлиридә макан тутти, яки Йерусалимдики хизмәттә болуш үчүн Йерусалимға йеқин болған, шундақла уларға тәқсим қилинған шәһәрләрдә маканлашти; *(2)* Лавийлардин башқа Исраиллар, йәни он икки қәбилидин қайтип кәлгәнләр **әслидә** өзигә хас шәһәрлиригә маканлашти яки яңливаштин уларға тәқсим қилинған шәһәрләрдә маканлашти.

–Көп шәһәр-йезилар вәйран болғачқа, яки ят әлләрниң егидарчилиғи астида болғачқа, бәлким һәр хил имканийәт тәң болуши мүмкин еди.

8:2 **«йәттинчи айниң биринчи күни»** — бу күн «канайлар челиш һейти» еди. Адәттә шу һейт үчүн барлиқ хәлиқниң Йерусалимға жиғилишиниң зөрүрийити болмайтти; лекин йәттинчи айниң онинчи күнидики «кәфарәт күни» вә кейинки «кәпиләр һейти»да *(14-21-күни)* жиғилиши муқәддәс қанунда тәләп қилинған еди.

8:8 **«Улар ... китаптин Худаниң Тәврат-қанунини жараңлиқ оқуп ... чүшинивелиши үчүн униң мәнаси вә әһмийити тоғрисида ениқ тәбир бәрди»** — бу чүшәндүрүш жәряни, шүбһисизки, арамий тилиға вә бәлким башқа

[9] Валий Нәһәмия билән тәвратшунас каһин Әзра вә хәлиққә қанунниң мәнасини үгити-
диған Лавийлар пүткүл жамаәткә: — Бүгүн Худайиңлар болған Пәрвәрдигарға аталған
муқәддәс күндур, жиға-зерә қилмаңлар! — деди. Чүнки халайиқниң һәммиси Тәврат
қанунидики сөзләрни аңлап жиға-зерә қилип кетишкән еди. [10] Андин Нәһәмия уларға:
— Силәр берип назу-неъмәтләрни йәп, шәрбәтләрни ичиңлар, өзигә йимәк-ичмәк тәй-
ярлалмиғанларға йемәк-ичмәк бөлүп бериңлар; чүнки бүгүн Рәббимизгә аталған
муқәддәс бир күндур. Ғәмкин болмаңлар; чүнки Пәрвәрдигарниң шатлиғи силәрниң
күчүңлардур, деди. [11] Лавийларму: — Бүгүн муқәддәс күн болғачқа, тиничлиниңлар,
ғәмкин болмаңлар! — дәп жамаәтни тиничландурди. [12] Жамаәт қайтип берип, йәп-и-
чишти, башқиларғиму йимәк-ичмәк үләштүрүп бәрди, шат-хурамлиққа чөмди; чүнки
улар берилгән тәлим сөзлирини чүшәнгән еди.

«Кәпиләр һейти» өткүзүш

[13] Әтиси халайиқ ичидики қәбилә каттивашлири, каһинлар вә Лавийлар тәвратшунас Әз-
раниң йениға жиғилип, Тәврат қанунидики сөзләрни техиму чүшинип пәм-парасәткә
еришмәкчи болди. [14] Улар Тәврат қанунида Пәрвәрдигар Мусаниң вастиси билән Исра-
илларға йәттинчи айдики һейтта кәпиләрдә туруши керәклиги пүтүлгәнлигини уқти,
[15] шундақла өзлири туруватқан барлиқ шәһәрләрдә вә Йерусалимда: «Силәр тағқа чиқип,
зәйтун шехи билән явайи зәйтун шахлирини, хадас үжмә шахлирини, хорма дәрәқли-
риниң шахлирини вә йопурмақлири барақсан дәрәқ шахлирини әкилип, Тәвратта йе-
зилғинидәк кәпиләрни ясаңлар» дегәнлигини тарқитип жаркалашни буйруғанлиғини
уқти. [16] Шуниң билән халайиқ чиқип шах әкилип өзлири үчүн, һәр бири өйлириниң
өгүзлиридә, һойлилирида, Худаниң өйидики һойлиларда, «Су қовуқи»ниң чоң мәйда-
нида вә «Әфраим дәрвазиси»ниң чоң мәйданида кәпиләрни ясап тикти. [17] Сүргүнлүктин
қайтип кәлгән пүткүл жамаәт кәпиләрни ясап тикти вә шундақла кәпиләргә жайлашти;
Нунниң оғли Йәшуаниң күнлиридин тартип шу күнгичә Исраиллар ундақ қилип бақ-
миған еди. Һәммәйлән қаттиқ хошал болушти. [18] Биринчи күндин ахирқи күнгичә Әзра
һәр күни Худаниң Тәврат-қанун китавини оқуди. Улар йәттә күн һейт өткүзди; сәкки-
зинчи күни бәлгүлимә бойичә тәнтәнилик ибадәт жиғилиши өткүзүлди.

Хәлиқниң роза тутуп гунайини тонуши

9 [1] Шу айниң жигирмә төртинчи күни Исраиллар роза тутуп, боз кийип, үсти-бешиға
топа чачқан һалда жиғилди; [2] Исраил нәсли өзлирини барлиқ ят таипиләрдин
айрип чиқти, андин өрә туруп өзлириниң гуналирини вә ата-бовилириниң өткүзгән
қәбиһликлирини етирап қилди. [3] Улар шу күнниң тәрттин бирида өз йеридә туруп
өзлириниң Худаси болған Пәрвәрдигарниң Тәврат-қанун китавини оқуди; күнниң
йәнә тәрттин бирида өзлириниң гуналирини тонуди вә Худаси болған Пәрвәрдигарға
сәждә қилди. [4] Лавийлардин Йәшуа, Бани, Кадмийәл, Шәбания, Бунни, Шәрәбия, Бани вә
Кенанилар пәләмпәйләрдә туруп өзлириниң Худаси болған Пәрвәрдигарға үнлүк аваз
билән нида қилди.

бир нәччә тилларға тәржимә қилишниму өз ичигә алған.

8:14 Мис. 23:16; Лав. 23:34; Чөл. 29:12-39; Қан. 16:13, 14, 15

8:15 **«...Тәвратта йезилғинидәк кәпиләрни ясаңлар» дегәнлигини тарқитип жаркалашни буйруғанлиғини уқти»** — бәлгүлимә «Лав.» 23:34-44, «Қан.» 16:13-17ни көрүң.

9:4 **«Лавийлардин Йәшуа, Бани, Кадмийәл, Шәбания, Бунни, Шәрәбия, Бани вә Кенанилар пәләмпәйләрдә туруп,...»** — яки «Йәшуа, Бани, ... вә Кенанилар Лавийларниң пәләмпийидә туруп,...».

Һәмдусана вә дуа

[5] Лавий Йәшуа, Кадмийәл, Бани, Һашабиния, Шәрәбия, Ходия, Шәбания вә Питаһия-
лар: «Орнуңлардин қопуп Худайиңлар болған Пәрвәрдигарға әбәдил-әбәткичә тәшәк-
күр-мәдһийә қайтуруңлар» — деди вә мундақ дуа-һәмдусана уқуди: —
«И Худа, инсанлар Сениң шану-шәвкәтлик намиңни улуқлисун! Бәрһәқ, барлиқ тәшәк-
күр-мәдһийиләр намиңға йетишмәйду! [6] Сән, пәқәт Сәнла Пәрвәрдигардурсән; асман-
ларни, асманларниң асминини вә уларниң барлиқ қошунлирини, йәр вә йәр үстидики
һәммини, деңизлар вә улар ичидики һәммини яратқучидурсән; Сән буларниң һәммиси-
гә һаятлиқ бәргүчисән, асманларниң барлиқ қошунлири Саңа сәҗдә қилғучидур. [7] Сән
бәрһәқ Пәрвәрдигар Худадурсән, Сән Абрамни таллидиң, уни Калдийәниң Ур шәһи-
ридин елип чиқтиң, униңға Ибраһим дегән намни ата қилдиң. [8] Сән униң қәлбиниң
Өзүңгә садиқ-ишәшилик екәнлигини көрүп, униң билән әһдә түзүп Қананийларниң,
Һиттийларниң, Аморийларниң, Пәриззийләрниң, Йәбусийларниң вә Гиргашийлар-
ниң зиминини униң әвлатлириға тәқдим қилип беришни вәдә қилдиң; Сән һәққаний
болғанлиғиңдин, сөзлириңни ишқа ашурдуң.
[9] Сән ата-бовилиримизниң Мисирда җәбир-зулум чекиватқанлиғини көрүп, уларниң
Қизил Деңиз бойидики налисиға қулақ салдиң. [10] Сән Мисирлиқларниң уларға қандақ
йоғанчилиқ билән муамилә қилғанлиғини билгиниңдин кейин Пирәвн, униң барлиқ
хизмәтчилири вә униң зиминидики барлиқ хәлиққә мөҗизилик аламәт вә карамәт-
ләрни көрситип, Өзүң үчүн бүгүнгә қәдәр сақлинип келиватқан улуқ бир нам-шөһрәт-
ни тиклидиң. [11] Сән йәнә ата-бовилиримиз алдида деңизни бөлүп, улар деңизниң от-
турисидин қуруқ йәр үстидин меңип өтти; уларни қоғлап кәлгәнләрни чоңқур деңиз
тегигә ташлап ғәриқ қиливәттиң, худди җушқунлуқ деңизға ташланған таштәк ғәриқ
қилдиң. [12] Сән уларни күндүзи булут түврүги билән, кечиси от түврүги билән йетәкли-
диң, булар арқилиқ уларниң маңидиған йолини йорутуп бәрдиң. [13] Сән Синай теғиға
чүшүп, асманда туруп улар билән сөзлишип, уларға тоғра һөкүм, һәқиқий ишәшлик
қанунлар, яхши бәлгүлимиләр вә әмирләрни ата қилдиң. [14] Сән уларға Өзүңниң муқәд-
дәс шабат күнүңни тонуттуң, қулуң Мусаниң вастиси билән уларға әмирләр, бәлгүли-
миләр вә Тәврат қанунини тапилидиң. [15] Сән уларға ач қалғанда йесун дәп асмандин
нан, уссиғанда ичсун дәп қорам таштин су чиқирип бәрдиң; Сән уларға беришкә қолуң-
ни көтирип қәсәм қилған әшу зиминни кирип егиләңлар, дедиң. [16] Лекин улар, йәни
ата-бовилиримиз мәғрурлинип, бойни қаттиқлиқ қилип әмирлириңгә қулақ салмиди.
[17] Улар итаәт қилишни рәт қилди, Сениң уларниң оттурисида яратқан карамәт мөҗизи-
лириңни яд әтмиди, бәлки бойни қаттиқлиқ қилди, асийлиқ қилип, қул қилинған җай-
ға қәтмәкчи болуп, өз алдиға йолбашчи тиклиди. Лекин Сән әпучан, меһир-шәпқәтлик
һәм рәһимдил, асан ғәзәпләнмәйдиған, зор меһир-муһәббәтлик Тәңридурсән; шуңа Сән

9:6 «Сән, пәқәт сәнла Пәрвәрдигардурсән» — ибраний тилида: «Сән, пәқәт Сәнла и Пәрвәрдигар, «У»дурсән» дегән сөзләр билән ипадилиниду. Мошу етиқатчиларға нисбәтән пәқәт бир «У» бардур.

9:6 Яр. 1; Зәб. 145:6; Рос. 14:15; 17:24; Вәһ. 14:7

9:7 «Сән бәрһәқ Пәрвәрдигар Худадурсән» — ибраний тилида: «Бәрһәқ, и Пәрвәрдигар Худа, Сән «У»дурсән» дегән сөзләр билән ипадилиниду. 6-айәтниму көрүң. **«униңға Ибраһим дегән намни ата қилдиң»** — «Яр.» 17:1ни көрүң.

9:7 Яр. 11:31, 32; 12:1

9:8 Яр. 12:7; 13:15; 15:6,18; 17:8; 26:4

9:9 Мис. 3:7; 14:10

9:10 Мис. 7; 8; 9; 10; 11; 12; 14

9:11 Мис. 14:22-31

9:12 Мис. 13:21; 14:19; 40:38; Зәб. 104:39

9:13 Мис. 19:20; 20:1-21

9:15 Мис. 16:14; 17:6; Чөл. 20:9

уларни ташливəтмидиң. [18] Улар һəтта техи өзлиригə бир қуйма мозайни ясап: «Мана бу
силəрни Мисирдин елип чиққан илаһ!» дегəн вақтида һəм қаттиқ күпүрлүк қилғинида,
[19] Сəн толиму рəһимдил болғанлиғиң үчүн уларни йəнила баяванда ташлап қоймидиң;
күндүзи булут түврүги уларниң үстидин нери кəтмəй, уларға йол башлиди; кечиси от
түврүгиму улардин нери кəтмəй, уларға нур берип, маңидиған йолини көрсəтти. [20] Сəн
Өзүңниң меһриванə Роһуңни чүшүрүп уларға тəлим бəрдиң; Сəн уларниң йейиши үчүн
«манна»ни айимидиң, уссузлуғини қандуруш үчүн суни бəрдиң. [21] Сəн уларни баяванда
қириқ жил қамдап кəлдиң; һеч немиси кам болмиди, кийимлири кониримиди, путлириму ишшимиди. [22] Сəн падишалиқлар вə таипилəрни уларниң қолиға бəрдиң, буларни
уларниң зиминиға чегаралар қилип бəрдиң. Шуниң билəн улар Сиһон падишаниң зиминини, Һəшбонниң падишасиниң зиминини вə Башан падишаси Огниң зиминини егилиди. [23] Сəн уларниң пəрзəнт-əвлатлирини асмандики юлтузлардəк авуттуң; Сəн уларни ата-бовилириға: «Силəр бу зиминни егилəшкə униңға кириңлар» дəп тəқдим қилған
зиминға башлап кирдиң. [24] Уларниң əвлатлири кирип у зиминни егилиди; Сəн у зиминда туруватқан Қанаан аһалисини уларға беқиндурдуң һəм зиминдики падишаларни вə
уларниң қəбилə-қовмлирини: «Силəр уларға халиғанчə муамилə қилиңлар» дəп уларниң қолиға тапшурдуң. [25] Улар мустəһкəм шəһəрлəрни, мунбəт йəрлəрни ишғал қилип,
һəр хил есил буюмларға толған өйлəргə, колап қоюлған қудуқларға, үзүмзарлиқлар,
зəйтунлуқлар вə интайин көп мевилик дəрəқлəргə егə болди; йəп-ичип сəмрип, Сениң
зор меһриванлиғиңдин сөйүнүшти!

[26] Лекин улар гəдəнкəшлик қилип Сениңдин йүз өрүп, Тəврат қанунуңни арқисиға
ташлиди, уларни йениңға яндурмақ үчүн агаһ-гувалиқ йəткүзгəн пəйғəмбəрлириңни
өлтүрүп əшəддий күпүрлүк қилди. [27] Шуңа Сəн уларни җəбир-зулум салғучиларниң
қолиға тапшурдуң, дəрвəқə улар уларни қийниди; улар қийналған вақитлирида Саңа
ялвурушқан еди, Сəн асманларда туруп уларға қулақ салдиң, зор рəһимдиллиғиң бойичə уларға қутқузғучиларни əвəтəттиң, улар буларни əзгүчилəрниң қолидин қутқузатти. [28] Лекин улар арамлиққа еришкəндин кейин йəнə Сениң алдиңда рəзиллик қилишқа башливиди, Сəн уларни йəнə дүшмəнлириниң қолиға тапшурдуң, улар уларниң
үстидин һөкүмранлиқ қилди; улар йəнə Сениң алдиңда налə-пəрят қилишивиди, Сəн
асманларда туруп қулақ селип, рəһимдиллиқлириң бойичə уларни йениш-йенишлап
қутқуздуң. [29] Сəн уларни Өзүңниң Тəврат-қанунуңға қайтишқа агаһландурдуң; лекин
улар мəғрурлинип, əмирлириңгə қулақ салмиди, һөкүмлириң алдида гуна қилди (инсан һөкүмлириңгə əмəл қилса, улар шу сəвəптин һаятта болиду). Улар җаһиллиқ билəн
бойнини толғап, гəдəнкəшлик қилип саңа қулақ селишни рəт қилди. [30] Уларға узун
жил сəвир-тақəт қилдиң, Роһуң пəйғəмбəрлириңниң вастиси билəн агаһ-гувалиқ бəр-

9:17 Мис. 34:7; Чөл. 14:4,18; Зəб. 85:5
9:18 Мис. 32
9:19 Мис. 13:22; 40:38
9:20 Чөл. 11:17; Йə. 5:12
9:21 Қан. 2:7; 8:4; 29:5
9:22 **«Сиһон падишаниң зиминини, Һəшбонниң падишасиниң зиминини...»** — яки «Сиһон падишаниң зиминини, йəни Һəшбонниң падишасиниң зиминини...»
9:22 Чөл. 21:21, 33
9:23 Яр. 22:17
9:24 Йə. 1-13
9:26 1Пад. 18:4; 19:10; 2Тар. 24:20, 21
9:27 Һак. 2:14-23
9:29 **«инсан һөкүмлириңгə əмəл қилса, улар шу сəвəптин һаятта болиду»** — бу айəттə көрситилгəн «һаят» пəқəт җисманий һаятни əмəс, бəлки һəқиқий, роһий һаятни көрситиду, əлвəттə. **«Улар җаһиллиқ билəн бойнини толғап...»** — ибраний тилида «улар мүрисини җаһил қилип...».
9:29 Лав. 18:5; Əз. 20:11; Рим. 10:5; Гал. 3:12

гән болсиму, улар йәнила қулақ салмиди; шуңа Сән уларни һәр қайси әл-жутлардики
таипиләрниң қолиға тапшурдуң. [31] Һалбуки, Сән зор рәһимдиллиқлириң түпәйлидин
уларниң нәслини пүтүнләй қурутуватмидиң һәм уларни ташливәтмидиң; чүнки Сән
меһир-шәпқәтлик һәм рәһимдил Тәңридурсән.
[32] Әнди аһ Худайимиз, әһдәңдә туруп өзгәрмәс муһәббитиңни көрситидиған улуқ, қу-
дрәтлик вә дәһшәтлик Тәңри, әнди Сениңдин бизниң, падишалиримизниң вә әмир-
лиримизниң, каһинлиримизниң, пәйғәмбәрлиримизниң, ата-бовилиримизниң шун-
дақла Өзүңниң барлиқ хәлқиңниң Асурийә падишасиниң заманидин буян бүгүнгичә
бешимизға чүшкән барлиқ азап-оқубәтләрни кичик иш дәп қаримаслиғиңни өтүнимиз.
[33] Бешимизға кәлгән барлиқ ишта Сән адилсән; чүнки Сениң қилғиниң һәқиқәт бойичә
болди, бизниң қилғинимиз рәзилликтур. [34] Падишаһлиримиз, әмирлиримиз, каһин-
лиримиз билән ата-бовилиримизниң һәммиси Сениң Тәврат қанунуңға әмәл қилмай,
әмирлириңгә вә Сениң уларға испатлап бәргән агаһ-гувалиқлириңға һеч қулақ салми-
ди. [35] Улар Сән уларға муйәссәр қилған падишалиқта туруштин, уларға ата қилған зор
мәмурчилиқтин вә шуниңдәк уларниң алдиға яйған бу кәң мунбәт зиминдики тур-
муштин бәһримән болуватқан болсиму, лекин улар Сениң ибадәт-хизмитиңдә болмиди
яки өзлириниң рәзил қилмишлиридин янмиди. [36] Мана, биз бүгүн қуллармиз! Сән ме-
виси билән назу-немәтлиридин йейишкә ата-бовилиримизға тәқдим қилип бәргән зи-
минда турсақму, биз мана униңда қул болуп қалдуқ! [37] Зимин Сән бизниң гуналиримиз
үчүн бизни идарә қилишқа бекиткән падишаларға мол мәһсулатлирини берип туриду;
улар бәдәнлиримизни һәм чарва маллиримизни өз мәйличә башқуруп келиватиду; биз
зор дәрд-әләмдә болдуқ».

10 [1] «— Биз мана мошу барлиқ ишлар түпәйли муқим бир әһдини түзүп йезип чиқтуқ;
әмирлиримиз, Лавийлиримиз билән каһинлиримиз буниңға өз мөһүрлирини
басти».

Мөһүр басқанлар

[2] Буниңға биринчи болуп мөһүр басқанлар Һақалияниң оғли, валий Нәһәмия билән
Зәдәкия еди; [3] Андин каһинлардин Серая, Азария, Йәрәмия, [4] Пашхур, Амария, Малкия,
[5] Һаттуш, Шәбания, Маллуқ, [6] Һарим, Мәрәмот, Обадия, [7] Даниял, Гиннитон, Баруқ, [8] Мә-
шуллам, Абия, Миямин, [9] Маазияһ, Билгай, Шемаялар; улар каһинлар еди.
[10] Лавийлардин: — Азанияниң оғли Йәшуа, Һенададниң әвлатлиридин Биннуи
билән Кадмийәл [11] вә уларниң қериндашлиридин Шәбания, Ходия, Келита, Пелая,
Һанан, [12] Мика, Рәхоб, Һашабия, [13] Заккор, Шәрәбия, Шәбания, [14] Ходия, Бани, Бенину
еди.
[15] Жамаәт башлиқлиридин: Парош, Паһат-Моаб, Елам, Затту, Бани, [16] Бунни, Азгад,
Бибай, [17] Адония, Бигвай, Адин, [18] Атер, Һәзәкия, Аззур, [19] Ходия, Һашум, Бизай,
[20] Һариф, Анатот, Небай, [21] Магпияш, Мәшуллам, Һезир, [22] Мәшәзабәл, Задок, Яддуа,
[23] Пилатия, Һанан, Аная, [24] Һошия, Һанания, Һашшуб, [25] Һаллохәш, Пилха, Шобәк,
[26] Рәһум, Һашабнаһ, Маасеяһ, [27] Ахияһ, Һанан, Анан, [28] Маллуқ, Һарим, Баанаһлар
еди.

9:30 2Пад. 17:13; 2Тар. 36:15
9:33 Қан. 32:4; Дан. 9:14
10:2 **«Буниңға биринчи болуп мөһүр басқанлар ... валий Нәһәмия билән Зәдәкия еди»** — Зәдәкияму каһин болуши мүмкин еди. 8-айәтни көрүң (*Нәһәмиядин башқа бу тизимликтики адәмләр һәммиси каһинлар еди*).

Әһдиниң мәзмуни: — Тәврат қануниға әмәл қилиш

[29] Қалған хәлиқ: — Каһинлар, Лавийлар, дәрвазивәнләр, ғәзәлкәшләр, ибадәтханиниң
хизмәткарлири вә шуниңдәк өзлирини зиминлардики таипиләрдин айрип чиқип, Худа-
ниң Тәврат қануниға қайтқанларниң һәр бири вә уларниң аяллири вә оғул-қиз пәрзәнт-
лири қатарлиқ һидайәт тепип йорутулғанларниң һәммиси [30] өз қериндашлири болған
мөтивәрләр билән қошулуп: «Өзимизни қарғиш қәсими билән әһдигә бағлап, Худаниң
қули Муса арқилиқ җакалиған Тәврат қанунида меңип, Рәббимиз Пәрвәрдигарниң бар-
лиқ әмирлири, һөкүм-бәлгүлимилирини тутуп әмәл қилимиз; [31] қизлиримизни бу жут-
тики ят әлликләргә ятлиқ қилмаймиз һәм оғуллиримизғиму уларниң қизлирини елип
бәрмәймиз; [32] бу жуттики ят әлликләр шабат күнидә мал-тавар вә ашлиқлирини әкилип
сатмақчи болса, шабат күнлири яки һәр қайси башқа муқәддәс күнләрдиму улардин
қәтъий һеч немә сетивалмаймиз; һәр йәттинчи жили йәрни терикқсиз ақ қалдуримиз
һәм барлиқ қәризләрни кәчүрүм қилимиз» — дейишти.

Муқәддәс өйгә тәқдим бериш тоғрисидики бәлгүлимиләр

[33] Биз йәнә өзимизгә һәр бир адәм һәр жили Худайимизниң өйиниң хизмәт хиражи-
ти үчүн үчтин бир шәкәл күмүч беришкә бәлгүлимиләрни бекиттуқ; [34] бу пул «тизили-
диған тәқдим нан»лар, дайимий ашлиқ һәдийәлири, дайимий көйдүрмә қурбанлиқлар,
шабат күни билән йеңи айлардики көйдүрмә қурбанлиқлар, қәрәли бекитилгән һейт-
ларда қилинидиған көйдүрмә қурбанлиқлар үчүн, һәр хил муқәддәс буюмлар үчүн,
Исраилға кафарәт кәлтүридиған гуна қурбанлиқлири үчүн, шуниңдәк Худайимизниң
өйидики барлиқ хизмәтләрниң хиражити үчүн ишлитилсун дәп бәлгүләнди. [35] Биз йәнә
ата җәмәтлиримиз бойичә каһинлар, Лавийлар вә хәлиқ арисида чәк ташлап, һәр жили
бәлгүләнгән қәрәлдә Худайимизниң өйигә Тәврат қанунида пүтүлгинидәк Пәрвәрдигар
Худайимизниң қурбангаһида қалаш үчүн отун йәткүзүп бериш нөвәтлирини бекиттуқ;
[36] йәнә һәр жили етизимиздики тунҗа пишқан һосулни, һәммә мевилик дәрәқләрниң
тунҗа пишқан мевилирини Пәрвәрдигарниң өйигә йәткүзүп беришни, [37] шундақла
Тәврат қанунида пүтүлгинидәк, тунҗа оғлимизни вә кала, қой-оғлақ падилиридин
тунҗа чарпийимизни Худаниң өйигә апирип, у өйдә вәзипә өтәватқан каһинларға әпке-
лишни, [38] һәр бир йеңи хемирниң дәсләп пишқан нанлиридин бирни, шундақла барлиқ
«көтәрмә һәдийә»лиримизни тәқдим қилишни, һәр хил дәрәқләрдин дәсләпки пишқан
мевиләрни, йеңи шарап, йеңи зәйтун мейини Худайимизниң өйиниң ғәзнә-амбарли-
риға апирип беришни, йәни каһинларға йәткүзүп беришни, шуниңдәк етизлиримиздин
чиққан һосулниң ондин бири болған өшрини Лавийларға беришни бекиттуқ; Лавийлар
бизниң терикчилиққа тайинидиған шәһәрлиримиздин чиққан һосулниң ондин бири
болған өшрини тапшурувалсун дәп бекиттуқ; [39] шуниңдәк, Лавийлар чиққан һосулниң
ондин бирини тапшурувалған чағда Һарунниң әвлатлиридин каһин болған бириси
улар билән биллә болсун, Лавийлар әшу ондин бир үлүшниң йәнә ондин бир үлүшини
айрип Худаниң өйигә, униң ғәзнә-амбарлириға сақлашқа тапшурсун дәп бәлгүлидуқ.

10:31 Мис. 34:16; Қан. 7:3
10:32 Мис. 20:10; 23:10; 34:21; Лав. 23:2; 25:2; Қан. 5:1-15
10:34 Чөл. 28:29
10:36 Мис. 23:19; Лав. 19:23
10:37 Мис. 13:2; Чөл. 3:13; 8:17
10:38 **«һәр бир йеңи хемирниң дәсләп пишқан нанлиридин бирни»** — буниң башқа бир хил тәрҗимиси: — «силәр дәсләпки һосулдин чиққан ундин,... (*тәқдим қилишни бекиттуқ*)». Бирақ «Әз.» 44:30дики мәнасидин қариғанда тәрҗимимиз тоғра болуши мүмкин.
10:38 Лав. 23:17; Чөл. 15:19; 18:12, 24, 25; Қан. 18:4
10:39 Чөл. 18:26

40 Исраиллар билән Лавийлар ашлиқтин, йеңи шараптин, йеңи зәйтун мейидин «көтәр-
мә һәдийә» қилип муқәддәс жайдики әсвап-үскүниләр сақлинидиған ғәзнә-амбарларға,
йәни вәзипә өтәйдиған каһин, дәрвазивән вә ғәзәлкәшләр туридиған жайға тапшуруши
керәк. Биз Худайминизниң өйиниң һаҗәтлиридин һәргиз өзимизни тартмаймиз!

Мәнсәпдарлар билән пухраларниң җайлишиши

11 1 У чағда хәлиқ ичидики әмирләр Йерусалимда туратти; қалған пухралар чәк
ташлиниш билән ондин бири муқәддәс шәһәр Йерусалимда олтирақлишип,
қалған ондин тоққузи башқа шәһәрләрдә олтирақлашти. 2 Өз ихтияри билән
Йерусалимда олтирақлишишқа оттуриға чиққанларға болса, җамаәт уларға бәхит-
бәрикәт тилиди. 3-4 Йәһудийә өлкисидин, Йерусалимға маканлишип қалған бәг-
әмирләр төвәндикидәк (Исраиллар, каһинлар, Лавийлар, ибадәтхана хизмәткарлири
вә Сулайманниң хизмәткарлириниң әвлатлири Йәһудийә шәһәрлиридә, һәр бири
өз тәвәлигидә маканлашқан болсиму, Йәһудалардин вә Биняминлардин бәзилири
Йерусалимда маканлашти): — Буларниң ичидә, Йәһудалардин: — Пәрәзниң әвладидин
болған Уззияниң оғли Атая; Уззия Зәкәрияниң оғли, Зәкәрия Амарияниң оғли, Амария
Шәфатияниң оғли, Шәфатия Маһалалелниң оғли еди. 5 Йәнә Баруқниң оғли Маасеяһ;
Баруқ Кол-Һозәһниң оғли, Кол-Һозәһ Һазаяниң оғли, Һазая Адаяниң оғли, Адая
Йоарибниң оғли, Йоариб Зәкәрияниң оғли, Зәкәрия Шилониниң оғли. 6 Йерусалимға
маканлашқан барлиқ Пәрәз җәмәтидикиләр җәмий төрт йүз атмиш сәккиз киши болуп,
һәммиси әзимәтләр еди.
7 Бинйаминниң әвлатлиридин: — Мәшулламниң оғли Саллу; Мәшуллам Йоәдниң оғли,
Йоәд Пидаяниң оғли, Пидая Колаяниң оғли, Колая Маасеяһниң оғли, Маасеяһ Итийәл-
ниң оғли, Итийәл Йәшаяниң оғли. 8 Униңға әгәшкәнләр, Габбай вә Саллай еди; шуларға
мунасивәтлик җәмий тоққуз йүз жигирмә сәккиз киши еди. 9 Зикриниң оғли Йоел улар-
ни башқуридиған әмәлдар еди; Синуаһниң оғли Йәһуда шәһәрниң муавин һакими еди.
10 Каһинлардин: — Йоарибниң оғли Йәдая билән Якин, 11 шундақла Худаниң өйиниң баш
ғоҗидари Серая; Серая Һилқияниң оғли, Һилқия Мәшулламниң оғли, Мәшуллам Задок-
ниң оғли, Задок Мерайотниң оғли, Мерайот Ахитубниң оғли еди; 12 йәнә униң қерин-
дашлиридин ибадәтханидики хизмәттә болғанлардин җәмий сәккиз йүз жигирмә икки
киши бар еди; йәнә Йәроһамниң оғли Адая бар еди; Йәроһам Пелалияниң оғли, Пелалия
Амзиниң оғли, Амзи Зәкәрияниң оғли, Зәкәрия Пашхурниң оғли, Пашхур Малкияниң
оғли еди; 13 униң қериндашлириниң һәммиси җәмәт башлиғи болуп, җәмий икки йүз
қириқ икки киши еди; йәнә Азарәлниң оғли Амашсай бар еди; Азарәл Ахзайниң оғли,
Ахзай Мәшиллимотниң оғли, Мәшиллимот Иммәрниң оғли еди; 14 йәнә уларниң қерин-
дашлиридин, палван-әзимәтләрдин, җәмий бир йүз жигирмә сәккиз киши бар еди; Ге-
долимниң оғли Забдийәл уларни башқуридиған әмәлдар еди.
15 Лавийлардин: — Һашшубниң оғли Шемая бар еди; Һашшуб Азрикамниң оғли, Азрикам
Һашабияниң оғли, Һашабия Бунниниң оғли еди; 16 йәнә Лавийларниң қәбилә башлиқли-
ри болған Шаббитай билән Йозабад болуп, Худаниң өйиниң тешидики ишларға мәсъул

10:40 **«Исраиллар билән Лавийлар ашлиқтин, йеңи шараптин,...»** — ибраний тилида мошу җүмлиниң бешида «чүнки» бардур.
11:5 **«Зәкәрия Шилониниң оғли»** — бәзи тәрҗимиләрдә «Зәкәрия Шелаһниң әвлатлиридин еди» дәп тәрҗимә қилиниду (*Яр.» 46:12, «Чөл.» 26:20ни көрүң*).
11:8 **«шуларға мунасивәтлик җәмий тоққуз йүз жигирмә сәккиз киши еди»** — башқа бир нәччә хил тәрҗимилири учриши мүмкин.
11:9 **«Синуаһ»** — яки «Һасиноаһ».

еди. [17] Йәнә Миканиң оғли Маттания дуа вақитлирида тәшәккүр-рәхмәтләр ейтишқа
йетәкчилик қилатти; Мика Забдиниң оғли, Забди Асафниң оғли еди; Бакбукия керин-
дашлири ичидә муавинлиқ вәзиписини өтәйтти; йәнә Шаммуаниң оғли Абда бар еди;
Шаммуа Галалниң оғли, Галал Йәдутунниң оғли еди. [18] Муқәддәс шәһәрдә туруватқан
Лавийларниң һәммиси икки йүз сәксән төрт киши еди.
[19] Дәрвазивәнләрдин: — дәрвазиларда күзәттә туридиған Аккуб билән Талмон вә улар-
ниң қериндашлири бар еди; улар җәмий бир йүз йәтмиш икки киши еди.
[20] Қалған Исраиллар, каһинлар, Лавийлар Йәһудийә шәһәрлиридә, һәр бири өз мираси-
да маканлашти.
[21] Ибадәтханиниң хизмәткарлири болса Офәл дөңигә маканлашти; ибадәтханиниң
хизмәткарлирини Зиха билән Гишпа башқурди.
[22] Йерусалимда Лавийларни башқурғучи Баниниң оғли Уззи еди; Бани Һашабияниң
оғли, Һашабия Маттанияниң оғли, Маттания Миканиң оғли еди — демәк, Узза Асафниң
әвлатлиридин, йәни Худаниң өйидики хизмәткә мәсъул болған ғәзәлкәшләрдин еди.
[23] Чүнки падиша улар тоғрилиқ ярлиқ чүшүргән болуп, ғәзәлкәшләрниң һәр күнлүк
озуқ-түлүгини, шундақла өтәйдиған вәзиписини бекиткән еди.
[24] Йәһуданиң оғли Зәраһниң әвлатлиридин Мәшәзабәлниң оғли Питаһия пухраларниң
барлиқ ишлирида падишаниң мәслиһәтчиси еди.
[25] Йеза-қишлақлар вә уларға тәвә әтрапидики җайларда Йәһудалардин бәзилири ту-
ратти; Кириат-Арба вә униң тәвәсидики йеза-кәнтләрдә, Дибон вә униң тәвәсидики
йеза-кәнтләрдә, Йәкабзийәл вә униң тәвәсидики йеза-кәнтләрдә, [26] шундақла Йәшуа,
Моладаһ, Бәйт-Пәләт, [27] Һазар-Шуал, Бәәр-Шеба вә униң тәвәсидики йеза-кәнтләрдә,
[28] Зиклаг, Микона вә униң тәвәсидики йеза-кәнтләрдә, [29] Ән-Риммон, Зораһ, Ярмут, [30] За-
ноаһ, Адуллам вә бу икки йәргә тәвә қишлақларда, Лақиш вә униңға тәвә йәрләрдә, Ази-
каһ вә униңға тәвә йеза-кәнтләрдә маканлашти; улар маканлашқан йәрләр Бәәр-Шеба-
дин таки Һинном җилғисиға қәдәр созулди.
[31] Биняминлар болса Геба, Микмаш, Айҗа, Бәйт-Әл вә униң тәвәсидики йеза-кәнтләрдә,
[32] бәзилири Анатот, Ноб, Анания, [33] Һазор, Рамаһ, Гиттаим, [34] Һадид, Зәбоим, Нибал-
лат, [35] Лод, Оно, шундақла Һүнәрвәнләр җилғисида маканлашқан еди.
[36] Әслидә Йәһудийәгә тайинланған Лавийлар қисимлиридин бәзилири Бинямин қәби-
лисиниң зиминиға маканлашти.

Биринчи «қайтиш»та қайтип кәлгән каһинлар вә Лавийлар

12 [1] Шеалтийәлниң оғли Зәруббабәл вә Йәшуа билән бирликтә сүргүнлүктин чиққан
каһин вә Лавийлар төвәндикиләр: — каһинлар Серая, Йәрәмия, Әзра, [2] Амария,
Маллуқ, Һаттуш, [3] Шекания, Рәһум, Мәрәмот, [4] Иддо, Гиннитой, Абия, [5] Миямин, Маадия,
Билгаһ, [6] Шемая, Йоариб, Йәдая, [7] Салло, Амок, Һилқия вә Йәдая. Булар болса Йәшуаниң
күнлиридә каһин болғанлар вә уларниң қериндашлириниң җамәт башлиқлири еди.

11:21 **«Офәл»** — *(«дөң» дегән мәнада)* Йерусалимдики егиз район еди.
11:23 **«һәр күнлүк озуқ-түлүгини, шундақла...»** — буниң башқа бир хил тәрҗимиси «һәр күнлүк мәсъулийити, йәни...».
11:24 **«падишаниң мәслиһәтчиси»** — ибраний тилида «падишаниң йенида турғучи» дегән сөзләр билән ипадилиниду. «Падишаһ» мошу йәрдә Парс падишасини көрситиду, әлвәттә.
11:29 **«Зораһ»** — яки «Зореаһ».
11:31 **«Айҗа»** — «Айҗа»ниң йәнә бир исми «Айи».
12:1 **«...каһинлар Серая, Йәрәмия, Әзра,...»** — бу Әзра «Әзра» дегән китаптики «Әзра» әмәс. «Тәвратшунас Әзра» болса, Зәруббабәлдин 90 жилдин кейин Йерусалимға кәлгән.
12:4 **«Гиннитой»** — яки «Гиннитон».

[8] Лавийлардин болса Йәшуа, Биннуий, Кадмийәл, Шәрәбия, Йәһуда, Маттаниялар; Мат-
тания вә униң қериндашлири тәшәккүр-рәхмәтләр ейтишқа мәсъул болди. [9] Уларниң
қериндашлири Бакбукия билән Унни нөвити бойичә улар билән удулму удул хизмәттә
туратти.
[10] Йәшуадин Йоаким төрәлди, Йоакимдин Әлияшиб төрәлди, Әлияшибтин Йояда төрәл-
ди, [11] Йоядадин Йонатан төрәлди, Йонатандин Яддуа төрәлди. [12] Йоакимниң күнлиридә
каһинлардин җәмәт башлиғи болғанлар мунулар: — Серая җәмәтигә Мерая; Йәрәмия
җәмәтигә Һанания; [13] Әзра җәмәтигә Мәшуллам; Амария җәмәтигә Йәһоһанан; [14] Ме-
лику җәмәтигә Йонатан; Шәбания җәмәтигә Йүсүп; [15] Һарим җәмәтигә Адна; Мерайот
җәмәтигә Һәлкай; [16] Иддо җәмәтигә Зәкәрия; Гиннитон җәмәтигә Мәшуллам; [17] Абия
җәмәтигә Зикри; Минямин билән Моадияларниң җәмәтигә Пилтай; [18] Билгаһ җәмәтигә
Шаммуа; Шемая җәмәтигә Йәһонатан; [19] Йоариб җәмәтигә Маттинай; Йәдая җәмәтигә
Уззи; [20] Саллай җәмәтигә Каллай; Амок җәмәтигә Ебәр; [21] Һилқия җәмәтигә Һашабия;
Йәдая җәмәтигә Нәтанәл.
[22] Әлияшиб, Йояда, Йоһанан вә Яддуаниң күнлиридә Лавийларниң җәмәт башлиқлири
тизимланған вә охшашла, Парс падишаси Дариус тәхттики чағларғичә каһинларму ти-
зимлинип кәлгән. [23] Җәмәт башлиғи болған Лавийлар таки Әлияшибниң нәвриси Йоһа-
нанниң вақтиғичә тәзкиринамидә тизимлинип кәлгән. [24] Лавийларниң җәмәт башлиғи
болған Һашабия, Шәрәбия, Кадмийәлниң оғли Йәшуалар қериндашлири билән удулму
удул туруп, Худаниң адими Давутниң әмри бойичә нөвәтлишип мәдһийә-мунаҗат,
тәшәккүр-рәхмәтләр ейтип туратти. [25] Маттания, Бакбукия, Обадия, Мәшуллам, Талмон
билән Аккублар дәрвазивәнләр болуп, сепил қовуқлириниң амбарлириға қарайтти.
[26] Бу кишиләр Йозадакниң нәвриси, Йәшуаниң оғли Йоакимниң күнлиридә, шуниңдәк
валий Нәһәмия билән тәвратшунас каһин Әзраниң күнлиридә вәзипигә тайинланған.

Йеңи сепилниң Худаға атап тапшурулуши

[27] Йерусалим сепилини Худаға атап тапшуруш мурасими өткүзүлидиған чағда, җамаәт
Лавийларни турған һәр қайси җайлардин издәп тепип, уларни тәшәккүр-рәхмәтләр
ейтиш, ғәзәл оқуш, җаң, тәмбур вә чилтарларни челишқа, хошал-хурамлиқ билән атап
тапшурулуш мурасими өткүзүшкә Йерусалимға елип кәлди. [28] Ғәзәлкәшлар Йерусалим-
ниң әтрапидики түзләңликтин, Нитофатлиқларниң йеза-кәнтлиридин, [29] Бәйт-Гилгал-
дин, Геба билән Азмавәт етизлиқлиридин жиғилған еди; чүнки ғәзәлкәшлар Йеруса-
лимниң төрт әтрапиға өзлиригә мәһәллә-қишлақлар қурувалған еди. [30] Каһинлар билән
Лавийлар өзлирини паклиди, андин хәлиқни вә сепил дәрвазилирини һәм сепилниң
өзиниму паклиди.
[31] Мән Нәһәмия Йәһуданиң әмирлирини башлап сепилға чиқип, тәшәккүр-һәмдусана
оқуйдиған икки чоң әтрәт адәмни уюштурдум, бир әтрәт сепилниң оң тәрипидә «Тезәк
қовуқи»ға қарап маңди, [32] уларниң арқисидин Һошая билән Йәһуданиң әмирлириниң
йерими маңди; [33] йәнә Азария, Әзра, Мәшуллам, [34] Йәһуда, Бинямин, Шемая, Йәрәми-

---

12:10 **«Йояда»** — яки «Йәһояда».
12:14 **«Мелику»** — яки «Маллуқ». **«Шәбания»** — бәзи қедимий көчүрмиләрдә «Шекания» дейилиду.
12:20 **«Саллай»** — яки «Саллу».
12:23 **«Әлияшибниң нәвриси»** — ибраний тилида «Әлияшибниң оғли». **«тәзкиринамә»** — бу китап Тәвраттики «Тарих-тәзкирә» дегән қисим әмәс; «Тарих-тәзкирә»дә ундақ тизимлик йоқ.
12:23 1Тар. 9:10-34
12:26 **«бу кишиләр ... валий Нәһәмия билән тәвратшунас каһин Әзраниң күнлиридә вәзипигә тайинланған»** — Лавийлар вә каһинларниң нәсәбнамилири немишкә шунчә муһим? Өзиниң келип чиқиши испатланмиғанлар каһинлиқ хизмәттә яки ибадәтханидики Лавийларға аит хизмәттә болушқа муйәссәр болалмайтти. Бүгүнгә қәдәр Йәһудийлар арисида кимләр Лавийлардин, кимләр каһинлар җәмәтидин екәнлиги хатирилинип кәлмәктә.

яму маңди; 35 шуниңдәк каһинларниң оғуллиридин бәзилири қоллириға канай алған
һалда маңди: — Улардин Йонатанниң оғли Зәкәрия бар еди (Йонатан Шемаяниң оғли,
Шемая Маттанияниң оғли, Маттания Микаяниң оғли, Микая Заккурниң оғли, Заккур
Асафниң оғли еди). 36 Униң қериндашлиридин Шемая, Азарәл, Милалай, Җилалай, Ма-
айи, Нәтанәл, Йәһуда, Һананиялар бар еди; улар қоллириға Худаниң адими Давутниң
сазлирини елишқан еди; тәвратшунас Әзра уларниң бешида маңған еди. 37 Улар «Булақ
қовуқи»ға келип «Давутниң шәһири»ниң пәләмпийигә чиқип, «Давутниң ордиси»дин
өтүп, күнчиқиш тәрәптики «Су қовуқи»ға кәлди.
38 Тәшәккүр-һәмдусана оқуйдиған иккинчи әтрәт сол тәрәп билән маңди, мән вә җа-
маәтниң йерими уларниң арқидин меңип, сепил үстидә «Хумданлар мунари»дин өтүп,
удул «Кәң сепил»ғичә меңип, 39 «Әфраим қовуқи», «Кона қовуқ», «Белиқ қовуқи» үсти-
дин өтүп, «Һананийәл мунари» вә «Йүзниң мунари»дин өтүп, удул «Қой қовуқи»ға ке-
лип, андин «Қаравуллар қовуқи»да тохтидуқ. 40 Андин тәшәккүр-һәмдусана оқуйдиған
икки әтрәт адәм Худаниң өйидә өз орунлирида турди; мән билән әмәлдарларниң йе-
римиму шу йәрдә турдуқ; 41 каһинлардин Елиаким, Маасеяһ, Минямин, Мигая, Әлйойи-
най, Зәкәрия билән Һананиялар карнайлирини елип турушти; 42 йәнә Маасеяһ, Шемая,
Әлиазар, Уззи, Йәһоһанан, Малкия, Елам билән Езәрму турушти; ғәзәлкәшләр Йизрақия-
ниң йетәкчилигидә җараңлиқ ғәзәл оқушти. 43 Шу күни җамаәт наһайити чоң көләмлик
қурбанлиқларни сунди һәм бәк хошал болуп кетишти, чүнки Худа уларни зор шатлиқ
билән шатландурған еди; аяллар билән балиларму шундақ шатланди; Йерусалимдики
бу хошаллиқ садалири жирақ-жирақларға аңланди.

Лавийлар билән каһинларға керәклик нәрсиләрниң һазирлиниши

44 У чағда бир қисим кишиләр көтәрмә қурбанлиқлар, дәсләпки пишқан һосуллар вә
өшриләрни сақлайдиған ғәзнә-амбарларға мәсъул болушқа тайинланди; һәр қайси
шәһәрләрдики етизлиқлардин, Тәврат қанунида каһинларға вә Лавийларға беришкә
бәлгүләнгән үлүшләр шу йәрдә сақлинатти. Чүнки Йәһуда хәлқи өз хизмитидә туру-
ватқан каһинлар билән Лавийлардин хошал еди. 45 Каһинлар билән Лавийлар, ғәзәл-
кәшләр билән дәрвазивәнләрму, өз Худасиниң тапилиған вәзиписини вә шуниңдәк
паклаш вәзиписиниң һәммисини Давутниң вә униң оғли Сулайманниң әмри бойичә
өтәйтти. 46 Чүнки қедимдә, Давутниң вә Асафниң күнлиридә, ғәзәлкәшләргә йетәкчи-
лик қилишқа һәм Худаға тәшәккүр-һәмдусана күйлирини оқушқа йетәкчиләр болған
еди. 47 Зәруббабәлниң күнлиридә вә Нәһәмияниң күнлиридә ғәзәлкәшләрниң вә дәрва-
зивәнләрниң үлүшлирини, һәр күнлүк тәминатини пүткүл Исраил хәлқи берәтти; улар
йәнә Лавийлар үчүн муқәддәс һесапланған нәрсиләрни үләштүрүп берәтти; Лавийлар-
му муқәддәс һисабланған нәрсиләрдин Һарунниң әвлатлириға берип туратти.

Аммонийлар билән Моабийларниң муқәддәс өйгә киришигә рухсәт қилинмаслиғи

13 1 Шу күндә Мусаниң китави җамаәт алдида оқуп берилди, китапта: Аммонийлар
билән Моабийлар мәңгү Худаниң җамаитигә кирмисун, 2 Чүнки улар Исраилларни
озуқлуқ вә су әкилип қарши алмай, әксичә уларни қарғашқа Балаамни ялливалған;

12:38 **«сол тәрәп»** — ибраний тилида «тәтүр тәрәп».
12:39 **«Йүзниң мунари»** — яки «Меаһниң мунари». **«Қаравуллар қовуқи»** — яки «Зиндан дәрвазиси».
12:45 1Тар. 25
13:1 Қан. 23:2, 4, 5

һалбуки, Худайимиз у қарғашларни бәхит-бәрикәткә айландурувәткән, дәп йезилған сөзләр чиқти.
[3] Шундақ болдики, җамаәт бу қанун сөзлирини аңлап барлиқ шалғут кишиләрни илғап чиқиривәтти.

Тобияниң өй сайманлириниң чиқирип ташлиниши

[4] Бу иштин авал, Худайимизниң өйиниң ғәзнисини башқурушқа мәсъул каһин Әлияшиб Тобияниң туққини болуп,
[5] униңға кәңри бир өйни тәйярлап бәргән еди. Шу өйдә илгири ашлиқ һәдийәлири, мәстики, қача-қуча, шуниңдәк Лавийлар, ғәзәлкәшләр вә дәрвазивәнләргә беришкә буйрулған ашлиқ өшриләр, йеңи шарап вә йеңи зәйтун мейи, шундақла каһинларға аталған «көтәрмә қурбанлиқ»лар сақлинатти.
[6] Бу вақитларда мән Йерусалимда әмәс едим; чүнки Бабил падишаси Артахшаштаниң оттуз иккинчи жили мән падишаниң йениға қайтип кәткән едим; бир мәзгилдин кейин мән йәнә падишадин рухсәт елип
[7] Йерусалимға қайтип барсам, Әлияшибниң Худаниң өйидики һойлиларда Тобияға өй һазирлап бәргәнлигидәк рәзил ишни уқтум.
[8] Бу иш мени қаттиқ азаплиди, мән Тобияниң өйидики барлиқ өй җаһазлирини қоймай талаға ташлатқузувәттим.
[9] Мән йәнә әмир қилип, у өйләрни паклатқузуп, андин Худаниң өйидики қача-қуча, ашлиқ һәдийәлири билән мәстикни у йәргә әкиргүзүп қойдум.

Лавийларға һәдийә қилинидиған өшриләрниң яңливаштин бекитилиши

[10] Мән йәнә хәқләрниң Лавийларниң елишқа тегишлик үлүшлирини бәрмигәнлигини, һәтта вәзипигә қоюлған Лавийлар билән ғәзәлкәшләрниң һәр бириниң өз йәр-етизлиғиға қечип кәткәнлигини байқидим;
[11] шуңа мән әмәлдарлар билән соқушуп, уларни әйипләп: — Немишкә Худаниң өйи шундақ ташливетилди?! — дәп, Лавийларни жиғип уларни илгәрки орниға яңливаштин турғуздум.
[12] Андин барлиқ Йәһудийә хәлқи ашлиқ өшрисини, йеңи шарап вә йеңи зәйтун мейини ғәзнә-амбарлириға елип келип тапшурди.
[13] Мән ғәзнә-амбарларға мәсъул болушқа ғәзничи-амбарчиларни тайинлидим; улар каһин Шәләмия, тәвратшунас Задок билән Лавийлардин болған Пидая еди; уларниң қол астида Маттанияниң нәвриси, Заккурниң оғли Һанан бар еди; чүнки буларниң һәммиси садиқ, ишәшлик дәп һесаплинатти; уларниң вәзиписи қериндашлириға тегишлик үлүшләрни үләштүрүп бериш еди.
[14] — «Аһ Худайим, мошу иш йүзисидин мени яд әйлигәйсән, Худайимниң өйи вә униңға аит хизмәтләр үчүн көрсәткән меһримни өчүрүвәтмигәйсән!»

Хәлиққә шабат күнини һөрмәтләшни җекиләш

[15] Шу күнләрдиму мән Йәһудийәдә бәзиләрниң шабат күнлиридә шарап көлчәклирини чәйләватқинини, өнчиләрни бағлап, буларни вә шуниңдәк шарап, үзүм, әнҗир вә һәр хил жүкләрни ешәкләргә артип, тошуп жүргәнлигини көрдүм; улар буларни Йерусалимға шабат күнидә елип кирди; уларниң мошу аш-түлүкләрни сетип жүргән күни мән уларни гувалиқ берип агаһландуруп қойдум.
[16] Йәнә Йәһудийәдә туруватқан бәзи Турлуқлар белиқ вә һәр хил мал-таварларни тошуп келип шабат күни Йәһудийәликләргә сатидикән, йәнә келип буларни Йерусалимда

13:2 **«Худайимиз у қарғашларни бәхит-бәрикәткә айландурувәткән»** — «Қан.» 23:5ни көрүң. «Рут»дики «қошумчә сөз»имиздә шу иш тоғрилиқ тохтилимиз.
13:2 Чөл. 22:5; Йә. 24:9
13:4 **«каһин Әлияшиб Тобияниң туққини болуп...»** — яки «каһин Әлияшиб Тобия билән қоюқ мунасивәттә болуп...».
13:11 **«Лавийларни жиғип»** — ибраний тилида «уларни жиғип».
13:14 **«униңға аит хизмәтләр»** — яки «униң *(йәни, ибадәтханиниң)* хизмәтчилири».

сатидикән! [17] Шу сәвәптин мән Йәһудийә әмирлири билән соқушуп, уларни әйипләп:
— Силәрниң шабат күнини булғап, рәзил иш қилғиниңлар немиси? [18] Илгири ата-бо-
ваңлар охшаш ишни қилған әмәсму, шуниң билән Худайимиз бизниң бешимизға вә бу
шәһәргә һазирқи бу балаю-апәтни яғдурған әмәсму? Әнди силәр шабат күнини булғап,
Исраилниң бешиға Худаниң ғәзивини техиму яғдуридиған болдуңлар, дедим.
[19] Шуңа, шундақ болдики, шабат күнидин илгири, гугум сайиси Йерусалим қовуқлириға
чүшкән вақтида, мән шәһәр қовуқлирини етишни буйрудум вә шуниңдәк шабат күни
өтүп кәткичә қовуқларни ачмаслиқ тоғрисида буйруқ чүшүрдум. Мән йәнә һеч қандақ
жүкниң тошулуп қовуқлардин киргүзүлмәслиги үчүн хизмәткарлиримниң бәзилири-
ни шәһәр қовуқлириға күзәтчи қилип турғузуп қойдум. [20] Шундақ болсиму содигәрләр
вә һәр хил мал-тавар сатидиғанлар бир-икки қетим Йерусалимниң сиртида түниди.
[21] Мән уларни агаһландуруп: — Силәр немишкә сепилниң алдида түнәйсиләр? Йәнә
шундақ қилидиған болсаңлар, мән үстүңларға қол салимән, девидим, улар шуниңдин
башлап шабат күнидә кәлмиди. [22] Андин шабат күниниң муқәддәслигини сақлаш үчүн,
мән Лавийларға: — Өзүңларни пакләңлар; андин келип сепил дәрвазилирини бекиңлар,
дедим.
— «И Худайим, мошу иш йүзисидинму мени яд әйлигәйсән, Өзүңниң зор өзгәрмәс
муһәббитиң билән мени айиғайсән!»

Ят әлликләр билән никаһлинишниң мәнъий қилиниши

[23] Шу күнләрдә мән йәнә Ашдод, Аммон вә Моаб қизлирини хотунлуққа алған бәзи Йәһу-
даларни байқидим. [24] Уларниң пәрзәнтлириниң йерими Ашдодчә сөзләйдикән (вә яки
жуқуриқи әлләрниң бириниң тилида сөзләйдиған) вә Йәһудий тилида шөзләлмәйдикән.
[25] Мән уларни соқушуп әйиплидим, уларни қарғидим, бир нәччисини уруп чач-сақалли-
рини юлдум, Худаниң нами билән қәсәм ичкүзүп: — Силәрниң қизлириңларни уларниң
оғуллириға бәрмәйсиләр, оғуллириңларғиму, өзүңларғиму улардин қиз алмайсиләр!
[26] Исраил падишаси Сулайман мошундақ ишларда гуна садир қилған әмәсму? Нурғун әл-
ләр арисида униңға охшаш һеч қандақ падиша йоқ еди; у өз Худаси тәрипидин сөйүлгән,
Худа уни пүткүл Исраил үстигә падиша қилип тиклигән болсиму, лекин һәтта униму ят
әллик аяллар аздуруп гунаға патқузған. [27] Әнди силәрниң гепиңларға кирип бундақ чоң
рәзиллик қилип, ят әллик қизларни елип Худайимизға вапасизлиқ қилимизму? — дедим.
[28] Баш каһин Әлияшибниң нәвриси, Йояданиң оғуллиридин бири Һоронлуқ Санбаллат-
ниң күйоғли еди; мән уни йенимдин қоғливәттим.
[29] — «И Худайим, Сән уларни ядиңда тутқайсән, чүнки улар каһинлиққа дағ тәккүгү-
чиләр, каһинлиқ һәм Лавийларға тәвә әһдиниму булғиғучилардур!».
[30] Шуниң билән мән уларни ят әлликләрниң булғашлиридин нери қилип пакландурдум
вә каһинлар билән Лавийларниң вәзипилириниму яңливаштин бәлгүләп, һәр кимни
өзиниң ишиға егә қилдим. [31] Мән йәнә өз вақтида отун-яғач елип келиниши вә дәсләпки
һосулни йәткүзүп турушқиму адәм орунлаштурдум.

«Аһ Худайим, мени ядиңда тутуп, маңа шапаәт көрсәткәйсән!».

13:16 **«Йәһудийәдә туруватқан..»** — яки «Йерусалимда туруватқан..». Ибраний тилида «шу йәрдә туруватқан..».
13:17 Мис. 20:8; Лав. 19:30
13:19 **«шабат күнидин илгири»** — оқурмәнләрниң есидә барки, оттура шәриқтә йеңи күн кәчтә, күн петиши билән башлиниду *(мәсилән, «Яр.» 1:5ни көрүң)*.
13:21 **«мән үстүңларға қол салимән»** — ибраний тилида «үстүңларға бир қол әвәтимән» — Бу ибраний тилида *(йеник бир ипадә болғачқа)* жумурлуқ гәп еди.
13:26 1Пад. 11:4; 1Пад. 3:13; 2Тар. 1:12

Қошумчә сөз

Адәттикигә охшаш, биз китапниң барлиқ айәтлири үстидә әмәс, бәлки бир-икки алаһидә қизиқ нуқта үстидә яки оқурмәнләрниң көңлидә пәйда болуш мүмкинчилиги болған бир нәччә соаллар үстидә тохтилимиз.

дуа тоғрилиқ саватлар

Мәзкур қисқа китап арқилиқ дуа-тилавәт қилиш тоғрилиқ бир нәччә муһим ишларни үгинивелишимиз мүмкин. Улардин бири Нәһәмияниң өзиниң дуа қилиш адәтлирини тәпсилий күзитиштин чиқиду. У өз хәлқиниң әхлақий вә роһий чүшкүнлүкидин, шундақла бечарә һалитидин интайин ечинип, көзигә яш алиду (1:4). Мана бу Һәммигә Қадирдин жавапларға еришидиған дуаларниң мәнбәси вә сиридур. Бу башқиларға һәқиқий көңүл бөлүштур.

Йәнә бири униң 2:4-5дә хатириләнгән дуасидин келиду. Бәзи алимлар бу дуани униң «оқ дуаси» дәп атайду. Падиша униңдин: «**Немә тәливиң бар?**» дәп сориши биләнла у: «**Мән асмандики Худаға дуа қилип,...** (андин) **падишаға ... сөз қилдим**» дәйду.

Бу дуа тоғрилиқ төвәндикиләрни байқаймиз: —

(а) Бу дуа үнлүк оқулған әмәс еди;
(ә) У дуани көзини жуммай, көзи очуқ һалда дуа қилиду (бәзиләр «дуа қилғанда көзүмни жумушум керәк, дәп ойлайду);
(б) дуани хизмәт үстидә қилған;
(п) Униң дуаси өзи билмәйдиған тилда әмәс, бәлки өз ана тилда болған болса керәк;
(т) Мәлум йөнилишкә қарап, яки мәлум «муқәддәс жай»да яки адәмниң тени алаһидә бир һаләттә (мәсилән, жуюлған, алаһидә кийим-кечәк кийгән һаләттә) оқулған әмәс еди.
(ч) дуа наһайити қисқа вә пәқәт көңлидила қилинған;
(ж) Бу дуани Худа қобул қилди вә жавап бәрди.

Рәббимиз Әйса Мәсиһ бизгә үгәткинидәк, дуаларниң Худа тәрипидин ижабәт қилиниши үчүн узун йә көп қетим қайтлиниши зөрүр болмайду: — «**дуа-тилавәт қилғанда, бутпәрәс ят әлликләрдикидәк қуруқ гәпләрни тәкрарлавәрмәңлар. Чүнки улар дегәнлиримиз көп болса Худа тилигинимизни чоқум ижабәт қилиду, дәп ойлайду**» («Мат.» 6:7). Худа адәмниң чин көңлидин қилинған дуасиғила қарайду; униңдин башқа һеч немигә қариған әмәс; демәк, шәкил униң алдида һеч муһим әмәстур.

Нәһәмияниң характери

Биз жуқурида Нәһәмияниң: —

(а) шат-хорамлиққа толған киши;
(ә) дуа-тилавәткә берилгән киши екәнлигини байқидуқ. Биз йәни у тоғрисида төвәндики ишларни байқаймиз: —

(б) У инсандин әмәс, бәлки Худадинла қорқидиған, җүръәтлик адәм еди (6:5-9, 10-14);
(п) У кәмтәр адәм еди (мәсилән, у падиша тәрипидин валий дәп тикләнгәнлигини беваситә тилға алмайду; сепил қурулуши тоғрилиқ у: «Бу қурулушни Худайимиз Өзи елип барған иш» дәйду (6:16));
(т) көйүмчан адәм еди (қәризларгә боғулғанлар үчүн һәрикәт қилиду, 5:1-13);
(ч) У сехий, көкси-қарни кәң адәм еди («валийлиқ нан» хиражитини хәлиқтин алмайтти; өйидикиләр вә һәр күни тәрәп-тәрәптин йениға келидиған барлиқ меһманлириға кетидиған чиқимларниму өз йенидин чиқиратти. 5:1-13ни көрүң. У Артахшаштаниң йенида ишлигән вақтида хеләла пуллуқ болуп қалған еди);
(ж) У әмәлий адәм, һәқиқий йетәкчи еди; реаллиққа йүзлинидиған, тәвәккүл қилиштин қорқмайдиған адәм еди. Һәммә ишларда өзи башламчи болатти (4:23); адәм күчигә һаҗити чүшкәндә у авал өз адәмлирини алдиға қоятти (13:19).

Худа мошу күнләрдә өз җамаитидә шундақ адәмләрни бизгә ата қилғай!

Йерусалим қандақсигә шундақ харабә болуп кәтти? Сепилни қайтидин қуруш немишкә шунчә муһим?

«**Йерусалимниң сепили болса өрүветилди, қовуқлириму көйдүрүветилди**» (1:3); «**Шәһәр чоң һәм кәңри болғини билән аһалә аз, өйләр техи селинмиған еди**» (7:4).

Зәруббапәлниң йетәкчилиги астида болған биринчи «қайтиш», шундақла ибадәтханиниң яңливаштин қурулушидин тохсән жил кейин, шәһәрниң шундақ харабә һаләттә туриверишиі көп адәмләргә һәйран қаларлиқ иш болған болуши мүмкин. Муқәддәс ибадәтханиниң қайтидин қурулуши, шүбһисизки, Худаниң планида биринчи орунда туратти; униң муһимлиғи Һагай вә Зәкәрия пәйғәмбәрләр тәрипидин еник тәстиқланди. Лекин шәһәрниң өзи немә сәвәптин толуқ қурулмиди?

Есимиздә тутушимиз керәкки: —

(а) Худа Өз хәлқигә: «Силәр йолумда меңип Маңа таянған болсаңлар силәрни бәрикәтләймән», дәп көп қетим вәдә қилған. Әгәр униң йоллирида маңмиса, уларниң һали барғансери бәттәр болуп кетәтти («Лав.» 26:14-17, «Қан.» 28-бап). Шуниңдәк сүргүнлүктин қайтқанлар ибадәтханини қуруштин еришкән тәҗрибини, қазанған иман-етиқат вә шуниңдәк муйәссәр қилинған бәхит-бәрикәтләрни йәнә тәрк әткән болса, ундақта Худа уларни мәлум бирхил тәрбийилик җаза астида қалдуруши мүмкин еди. Йерусалим аһалиси бәк аз болғанлиғи вә дүшмәнләрниң һуҗумлириға очуқ турған һалити бундақ тәрбийә-җазаниң бир қисми болған болса керәк.

(ә) Қайтип кәлгән хәлиқниң көпинчиси интайин намрат еди. Уларниң әтрапидики әлләр ичидә нурғунлиған қарақчилар вә булаңчилар бар еди («Әзра» 8:31). Ундақ әһвалда хәлиқләр Йерусалимда әмәс, бәлки кичикрәк шәһәрләрдә олтарақлишишни халайтти; ундақ шәһәрләрниң әтрапиға сепил ясаш Йерусалимдики чоң сепилни ясаштин көп асан еди. Униң үстигә, нурғун кичик шәһәрләрниң әтрапидики етизлар Йерусалимниңкигә нисбәтән мунбәтрәк еди.

Йерусалимдики әһвалниң дәрвәқә шундақ екәнлиги мәзкур китапниң 11-бапида рошән көрүниду. Йерусалимға ихтиярән маканлашмақчи болғанлар қалған хәлиқ тәрипидин толиму тәриплиниду. Һазирқи заманларда көп кишиләрниң өз дөлитиниң пайтәхтидә интайин турғуси бар, лекин шу дәвирдә пайтәхт Йерусалимға қайтиш хәтәрлик һәм мушәққәтлик әһвалға чүшүшкә баравәр еди.

(б) Йерусалим сепилидәк шунчә чоң қурулуш үчүн көп кишиләр бирлишиши, һәмкарлишиши керәк еди; иман-етиқат сус болса ундақ бирлишиш, һәмкарлишиш мүмкин болмайтти.

(п) Йерусалим сепилиниң вә қовуқлириниң қурулуши Нәһәмия келишидин бурунла бир йәргә берип қалған болуши мүмкин, лекин нәтиҗә 1:4дә тәсвирләнгәндәк еди: — «**Йерусалимниң сепили болса өрүветилди, қовуқлириму көйдүрүветилди**». Бундақ әһвал дүшмәнләрниң булаң-талаңчилиқ мәхсити билән һуҗумлириниң нәтиҗиси болатти. Әтрапида сепили болмиса, ким Йерусалимда турушни халайтти?

Бу тәрәптә Исраил Худаниң дүшмәнлириниң аһанәт вә мазақ объекти болуп қалған еди; Худаниң хәлқиниң пайтәхти йоқтур! Ибадәтханиниң өзи, ибадәтханиға яндаш қәлъә, «Давутниң шәһири» қатарлиқ мустәһкәм кичик җайлар вә бир нәччә мудапиәлик мунарладин башқа, шәһәрниң мудапиәси йоқ еди (2:8, 3:1, 11, 15, 19, 25, 7:2, 12:37-39).

Шуниң үчүн Худаниң планида сепилниң қурулуши муһим бир басқуч болуп, Мәсиһниң дунияға келиши үчүн бирхил тәйярлиқ еди. Бу вақиттин башлап Йәһия пәйғәмбәр келип Мәсиһниң падишалиғини җакалиғичә болған төрт йүз әллик жилда Худа Малаки пәйғәмбәрниң бешаритидин башқа (Тәврат, «Малаки») Өз хәлқигә бешарәт бәрмәй, җим-җит болувалиду. Һалбуки, «**Йерусалим вә сепилниң қайта қурулуши тоғрисидики ярлиқ**» чүширилгәндин башлап Худаниң «бешарәтлик саити» Мәсиһниң келишиниң вақти-саитигичә болған арилиқтики вақитни чикилдап санап берәләйтти: —

«**Шуни билишиң вә чүшинишиң керәкки, Йерусалимни йеңибаштин әслигә кәлтүрүп бена қилиш буйруғи җакаланғандин тартип, Мәсиһ дегән әмир мәйданға чиққичә йәттә һәссә «йәттә вақит» қошулған атмиш икки һәссә «йәттә вақит» өтиду. Йерусалим шәһири йеңибаштин бена қилинип, мәйдан-кочилар вә сепил-истиһкам барлиққа кәлтүрүлиду, амма бу бисәрәмҗан күнләрдә болиду**» («Дан.» 9:25).

«Даниял»дики изаһатларда вә «қошумчә сөз»имиздә биз бу әҗайип бешарәт үстидә тохталдуқ. Худаниң хәлқи бу бешарәтниң Мәсиһниң келиши билән әмәлгә ашурулушини күткүнидә, Даниял пәйғәмбәрниң башқа бешарәтлири, болупму «Даниял» 11-баптики бешарәтләр әшу төрт йүз «җим-җитлиқ» жилларда уларниң көңлини риғбәтләндүрүп туратти.

Әзра билән Нәһәмиядин ибарәт бу икки затниң мунасивити

Тәвратшунас болған каһин Әзра Нәһәмиядин авал қайтип кәлгән болуп, у ибадәтханида өткүзүлидиған ибадәттә, халайиқниң Тәврат қануниға болған һөрмити вә никаһ җәһәттики ислаһатларға түрткә вә илһам болған еди. Униңдин кейин кәлгән Нәһәмияниң көңүл бөлгини авал Йерусалимниң сепилини қайта қуруштин ибарәт еди. Бу ишларниң тәртиви Худаниң Өз аилисини идарә қилишидики роһий тәртиптә мутләқ

тоғридур — «Авал ичидики ишлар, андин сирттики ишлар» дегән тәртип бәк муһим роһий принсиптур. Кейин, мәзкур китапта Нәһәмия билән Әзраниң һәмкарлишип ишлигәнлигини көримиз; бу иш уларниң түп мәхсәтлириниң әмәлийәттә бир екәнлигини испатлайду.

Һәзрити Әзра әслидә бир тәрәп қилған («Әзра» 9-10-бап) «бутпәрәс қиз-аяллар билән никаһлиниш», шундақла «ят әлликләрниң өрп-адәтлири билән булғиниш» дегән мәсилиләр, шундақла шуниңға охшап кетидиған башқа қилмишлар Нәһәмияниң күнлиридә йәнә пәйда болғанлиғи оқурмәнләргә бәлким сәл һәйран қаларлиқ туюлуши мүмкин («Нәһәмия» 5- вә 13-бапларни көрүң). Әзра хәлиқниң бундақ қилмишлирини әйиплимәмти? У мошу ишлар алдида сүкүт қилип турдиму? У нәдә еди? Биз униң бундақ қилмишларға кари болмиғиниға ишәнмәймиз. Муқәддәс язмиларда мәлум ишлар тоғрисида гәп болмиса бизму һеч немә дейәлмәймиз, әлвәттә, бирақ Әзраниңму Нәһәмияға охшашла әслидә Парс падишаси Артахшашта тәрипидин валийлиққа тайинланғанлигини билимиз. Шуниң билән у валийлиқ хизмитини («Әзра» 7:11-28) ада қилип болғандин кейин падишаниң йениға қайтип бериши мүмкин еди. Нәһәмияму шуниңға охшаш болуши керәк еди («Нәһ.» 13:6).

Әзра кейин исми-җисмиға лайиқ (униң исми «ярдәм» дегән мәнада) Нәһәмияға ярдәм беришкә йәнә бир қетим Пәләстингә келиду (8:1ни көрүң). Әмәлийәттә Әзраниң биринчи қетимқи келишидин «бутпәрәсләр билән никаһлиниш» мәсилиси йәнә пәйда болғичә 28-29 жил өткән болуши мүмкин (13:1, 5-6ни көрүң). Арилиқта Нәһәмия Парс пайтәхтигә берип кәлгән еди. Шуниң билән униң вә шундақла Әзра йоқ болған вақитларда иман-етиқатниң шундақ суслинип кәткәнлигини байқаш һеч әҗәблинәрлик иш әмәс.

Тәврат 17-қисим

«Әстәр»

Кириш сөз

Мәзкур китап өз гөзәллиги, иман-етиқади вә җасарәтлиги билән өз хәлқи Йәһудийларни мутләқ һалакәттин қутқузған «ханиш Әстәр»ниң тарихидин ибарәттур.

Арқа көрүнүши

Парс императори Қорәш Йәһудий хәлқигә Бабилдики сүргүнлүктин өз жути Пәләстингә (Қанаан зиминиға) қайтип кетишкә рухсәт бәргән еди (миладийәдин илгәрки 536-жили). Һалбуки, Худағила садиқ болған бир «қалдиси»ла шундақ қилди; Йәһудий хәлқиниң көпинчиси шу йәрдә қелип, йәни Парс империйәси зиминлирида тарқақ һалда туруверишкә рази болған еди. Уларниң ичидә Мордикай исимлиқ ихласмән бир адәм билән у беқивелип чоң қилған, тағисиниң гөзәл қизи Әстәр бар еди.

Бу вақит миладийәдин илгәрки 482-жили болуши мүмкин. Шу чағдики император Аһашверош (йәни Ксәрксис, миладийәдин илгәрки 485-465-жиллар) Парс императорлири ичидә әң байларниң бири еди. У империйәниң 127 өлкисидики барлиқ вәзир-вузралар, әмир-бәгләр вә әмәлдарлар, шундақла қошун сәрдарлири үчүн алтә айлиқ катта зияпәт өткүзиду (тарихшунасларниң пикричә, бу зияпәтниң мәхсити Гретсийәгә таҗавуз қилип уни егиләшни планлаш, шундақла мошу әмәлдарлирини шуниңға майил қилиш еди).

Зияпәтниң ахирқи һәптиси, Аһашверош падиша пайтәхти, шундақла чоң қәлъәси җайлашқан Шушан шәһиридикиләрни тәклип қилип алаһидә меһман қилиду. Шу дәвирләрниң өрп-адәтлири бойичә әр-аяллар айрим ғизалинатти. Һалбуки, падиша (шүбһисизки, мәғрурлуқниң түрткиси вә көп шарапниң тәсири билән) аяли Вашти ханишни чақирип, униң гөзәллигини барлиқ меһманларға көрсәтмәкчи болди. Шүбһисизки, улар аялимниң гөзәллигигә қарап, мени наһайити өткүр, пәм-парасәтлик вә һәйвәтлик падиша екән, дәп ойлайду, дәп қалған еди. Лекин Вашти зияпәткә қатнишишни рәт қилди. Зияпәткә қатнашқанлардин көп адәмләр аллиқачан мәс қәйпигә чүшкән болуши мүмкин болғачқа,477 Ваштиниң немә үчүн шундақ қилғинини убдан чүшинимиз, әлвәттә. Амма униң рәт қилиши падишани тәңликтә қалдурди — униң йүзи катта әмәлдарлириниң алдида чүшүп кәтти, униң үстигә буниңдин кейин әмәлдарлириниң вә сәрдарлириниң қиз-аяллири шу ишни аңлап, Ваштини үлгә қилип, өз әрлиригә итаәтсизлик қилип аваричилик кәлтүрмәсму? Шуңа гәрчә у Ваштиға бәк амрақ болсиму, мәслиһәтчилири униңға Ваштиниң очуқ-ашкарә әдибини бәрмисила болмайду, уни өмүрвайәт қайтидин һозурлириға кәлтүрмигәйла, дәйду. Падишаму шундақ бекитиду, лекин кейин Ваштини сеғинип ялғузчилиқ тартиду. Әмәлдарлири бәлким әһвал мошундақ кетиварсә, каллимиз кетиши мүмкин, дәп қорқуп униңға: — «гөзәллик мусабиқиси» өткүзүп, алийлири үчүн йеңи бир ханиш тапайли, дәп тәшәббус қилиду. Мусабиқә өткүзүлиду; бу интайин муһим иш дәп қаралғачқа, униң үчүн он

икки ай тәйярлиқ қилиниш керәк еди. Әстәр дегән қиз өз жутидин мусабиқигә қатнишишқа таллиниду вә ахирда падишаниң алдиға кәлгәндә, униң илтипатиға еришип, ханиш болушқа таллинип, императорниң әң амрақ аяли болуп қалиду.

Мошу әһвалда Мордикай униңға өзиниң Йәһудий салаһийитини йошурушни несиһәт қилған еди; империйәдә Йәһудий хәлқигә өчләр аз әмәс еди. Улардин бири, падишаниң сәрдарлириниң бири, Амаләк миллитидин болған Агагий Һаман исимлиқ бир киши еди. Амаләкләрниң Исраилға нисбәтән алаһидә бирхил өчмәнлиги бар еди («Мис.» 17:8-16, «Қан.» 25:17-19). Һаманниң әждади Агаг падишани Самуил пәйғәмбәр Худаниң әмри бойичә өлтүрүвәткән еди («1Сам.» 15-бап); шүбһисизки, шу сәвәптин Агаг җәмәтидикиләр барлиқ Йәһудийларға техиму қаттиқ өчмәнлик сақлап кәлгән еди. Падиша шу Һаманни өстүрүп, униң мәртивисини барлиқ әмирлириниң үстигә қойиду. Һәтта башқа әмәлдарлар униңға тазим қилиду. Лекин бирла адәм униңға тазим қилишни рәт қилиду — у болсиму, Мордикай еди. Буниң сәвәви шүбһисизки, Һаман Амаләклик болғачқа, у хәлқимниң дүшмини, дәп қариғанлиқтин еди («Қан.» 25:17-19ни йәнә көрүң).

Мордикайниң тазим қилмаслиғи Һаманниң қаттиқ қәһрини қозғайду. Лекин пәқәт Мордикайдин интиқам елишла Һаманға купайә қилмайтти. У: — Мән һазир пүткүл Парс империйәсидә әң чоң әмәлдарлардин биримән, өз дүшмәнлирим болған пүткүл Исраил миллитини йоқитиш пәйт-пурсити кәлди, дәп ойлайду. Шуниң билән у падишаниң алдиға берип: — Империйәлири ичидә наһайити тутруқчи вә асий бир милләт бар, уларни йоқитиш керәк, ярлиқ чүшәргәйла, дәп падишани шундақ қилишқа үндәп бәк чоң пара бериду. Бизни һәйран қаларлиқ иши шуки, падиша: «Қайси милләт?» дәп соримайла униң тәливигә йол қоюп, ярлиқ чүшириду. Ярлиқта, пүтүн империйә бойичә мәлум бир күнидә (Һаман палчилиқ қилип бекиткән «қутлуқ күн»дә) ким халиса Йәһудийларға һуҗум қилип өлтүрүп уларниң мал-мүлкини булаң-талаң қилса болиду, дәп йезилиду.

Әнди барлиқ Исраил хәлқи үчүн дәһшәтлик бир мәзгил кәлгән еди. Әстәр үчүн иккила йол бар еди. У гәрчә Йәһудий миллитидин болсиму, сүкүт қилип салаһийитини ашкарә қилмиса, аман-есән қалатти. Болмиса, у салаһийитини аян қилип, падишаниң алдиға өз хәлқиниң бир қошуқ қенини тиләшкә берип, өлүмгә тәвәккүл қилатти. Падишаниң һозуриға тәклип қилинмай туруп киришниң өзи хәтәрлик иш еди — мабада падиша киргән кишини өз ишимға дәхли йәткүзди, дәп қариса, ханиш яки балилири болушидин қәтъийнәзәр, өлүм җазаси берәләйтти. Өзи вә Шушандики Йәһудий қериндашлири бир мәзгил роза тутқан (шүбһисизки, чин көңүллиридин дуа-тилавәтләр қилған)дин кейин, Әстәр һаятини тәвәккүл қилип, падишаниң ордисиға кирип, униң алдиға бариду.

Падиша уни қарши алиду; Әстәр падишани вә сәрдари Һаманни биргә өз зияпитигә тәклип қилиду. Бу зияпәттин кейин йәнә бир зияпәт өткүзлиду вә зияпәт үстидә падиша Әстәрдин, немә тәливиң бар, дәп сорайду. Шу пәйттә Әстәр өз миллитини аян қилип Һаманниң өз хәлқини йоқитиш сүйқәстини баян қилиду. «Медия вә Парсларниң ярлиғи»ни болса бекар қилишқа һәргиз болмайтти; һалбуки, Йәһудий хәлқигә өзлирини қуралландуруп қоғдаш һоқуқи берилсун, шундақла йәрлик әмәлдарлар уларға ярдәмдә болсун, дегән иккинчи бир ярлиқ чүширилиду. Шу йол билән Йәһудий хәлқи шу

хәтәрлик әһвалдин қутқузулиду; Һаман әслидә Мордикай үчүн тәйярлиған дарға өзи вә униң он оғли есилиду. Мордикай болса падишаниң баш вәзири болуп тайинлиниду.

Мошу чоң қутулушни, шундақла Әстәрниң җасарити вә етиқадини әсләш үчүн Йәһудийлар өзлиригә йеңи бир һейт-байрам, йәни «Пурим һейти»ни бекитиду. Улар бүгүнгә қәдәр уни тәбрикләйду.

«Әстәр» дегән китапниң көп тәпсилатлири Парс империйәси дәвирдин қалдурулған, археологийилик тепилмилар билән тәстиқланған. Мәсилән, Мордикайниң исми хатириләнгән бир таш тахтай тепилған.

«Қошумчә сөз»имиздә китаптики адәмни қизиқтуридиған бир нәччә нуқта үстидә йәнә азрақ тохтилимиз.

Мәзмун: —

I — Хәвп-хәтәр (1-5-бап)

1-бап: Әһвални тонуштуруш
2-3-бап: Падишаниң биринчи ярлиғи
4-5-бап: Һаманниң Мордикайға болған өчмәнлиги

II — Падишаниң уйқисизлиғи (6-бапта)

III — Қутулуш (6-9-бап)

6-7-бап: Мордикай Һаманниң үстидин ғалип келиду
8-9-бап: Падишаниң иккинчи ярлиғи

IV — Хатимә (10-бап)

Әстәр

Падиша Аһашверошниң вәзир-вузраларға катта зияпәт бериши

1 1 Аһашверош (Һиндистандин Һәбәшистанғичә бир йүз жигирмә йәттә өлкигә
һөкүмранлиқ қилған Аһашверош)ниң тәхттики күнлиридә шундақ бир вақиә болди:
—
2 Шу күнләрдә, у падиша Аһашверош Шушан қәлъәсидики шаһанә тәхтидә олтарғинида,
3 у сәлтәнәт сүрүп үчинчи жили барлиқ әмирлири вә бәг-һакимлириға зияпәт бәрди;
Парс вә Медианиң қошуни, шуниңдәк һәр қайси өлкиләрниң есилзадилири вә бәгли-
риниң һәммиси униң һозуриға һазир болди. 4 У сәлтәнитиниң байлиғиниң шану-шәв-
кити вә һәйвитиниң катта жуласини көп күнләр, йәни бир йүз сәксән күн көргәзмә
қилди. 5 Бу күнләр өтүп кәткәндин кейин падиша йәнә Шушан қәлъәсидики барлиқ
хәлиққә чоң-кичик демәй, ординиң чарбеғидики һойлида йәттә күн зияпәт бәрди. 6 У
йәр ақ вә көк кәндир жиптин тоқулған пәрдиләр билән безәлгән болуп, бу пәрдиләр
мәрмәр таш түврүкләргә бекитилгән күмүч һалқиларға ақ рәңлик кәндир жип вә сөсүн
жуңлуқ шойнилар билән есилған еди; ақ қашташ вә ақ мәрмәр ташлар, сәдәп вә қара
мәрмәр ташлар ятқузулған мәйдан үстигә алтун-күмүчтин ясалған диванлар қоюлған
еди. 7 Ичимликләр алтун жамларда тутуп ичиләтти; жамлар бир-биригә охшимайтти;
шаһанә мәй-шараплар падишаниң сәлтәнитигә яриша мол еди. 8 Шарап ичиш қаидиси
бойичә, зорлашқа рухсәт қилинмайтти; чүнки падиша ордидики барлиқ ғожидарларға,
һәр кимниң ичиши өз хаһиши бойичә болсун, дәп бекитип бәргән еди.
9 Ханиш Ваштиму падиша Аһашверошниң ордисида аяллар үчүн зияпәт бәрди.

Ханиш Ваштиниң ярлиққа қаршилиқ көрситиши

10 Йәттинчи күни Аһашверош падиша шараптин кәйпи чағ болғинида, алдида хизмити-
дә турған Мәһуман, Бизта, Һарбона, Бигта, Абагта, Зетар, Каркас дегән йәттә һәрәмъаға-
сини 11 ханиш Ваштиниң пухралар вә әмирләрниң алдида гөзәллигини көрсәтсун дәп,
уни ханишлиқ тажини кийип келишкә чарқирғили әвәтти; чүнки у толиму чирайлиқ
еди. 12 Лекин һәрәмъағилири ханиш Ваштиға падишаниң әмрини йәткүзгәндә, у келиш-
ни рәт қилди; шуниң билән падиша интайин ғәзәплинип, униң қәһри өрлиди.

Ваштиниң ханишлиқтин қалдурулуши

13 Шу вақитларда падишаниң ишлири тоғрилиқ қанун-әһкамларни пишшиқ билгән-
ләрдин мәслиһәт сораш адити бар еди; шуңа падиша вәзийәтни пишшиқ чүшинидиған

1:1 **«Аһашверош»** — Парс императори болған мошу «Аһашверош» «Ксәрксис И»ниң өзи шу *(миладийәдин илгири 486-464-жиллар)*. Испат барки, «Аһашверош» *(парс тилида «Аһашверош», грек тилида «Ксәрксис» дейилиду)* дегән сөз кишиниң исми болмастин, бәлки Парс императориниң умумий бир унвани еди. **«Һәбәшстан»** — һазирқи Ефиопийә.
1:2 **«Шушан»** — гаһи вақитларда «Суза» дәп атилиду.
1:3 **«Медианиң қошуни»** — бәзи алимлар бу сөзни «Медианиң қошун сәрдарлири» дәп чүшиниду.
1:4 **«У ... зияпәт бәрди... ...сәлтәнитиниң байлиғиниң шану-шәвкити вә һәйвитиниң катта жуласини... көргәзмә қилди»** — бәзи тарихшунаслар шу катта зияпәтниң мәхсити Парс империйәсиниң Жаван *(Гретсийә)*гә тажавуз қилишини планлаш вә тәйярлиқ көрүш үчүн еди, дәп қарайду.
1:6 **«ақ қашташ»** — яки «қизил мәрмәр».
1:10 **«йәттә һәрәмъағиси»** — һәрәмъағилири ордидики нурғун ишларда муһим орунда туридиған хизмәтчиләр болуп, көп һалларда улар орда тоқаллирини башқуруш ишиға мәсъул болатти. Улар пичиветилгән әрләр болуп, қизларға чекилмайтти вә пәрзәнтму қалдуралмайтти.

данишмәнләрдин сориди 14 (у чағда данишмәнләрдин униң йенида Каршина, Шетар,
Адмата, Таршиш, Мәрәс, Марсена, Мәмукан қатарлиқ йәттә Парс билән Медианиң әмир-
лири бар еди; улар дайим падиша билән көрүшүп туратти, падишалиқта улар алдинқи
қатарда туратти). 15 Падиша улардин: — Ханиш Вашти мәнки падиша Аһашверошниң
һәрәмъағилар арқилиқ йәткүзгән әмрим бойичә иш қилмиғини үчүн уни қанун бойичә
қандақ бир тәрәп қилиш керәк? — дәп сориди.
16 Мәмукан падиша вә әмирләрниң алдида җавап берип: — Ханиш Вашти алийлириниң
зитиға тегипла қалмай, бәлки падишасимиз Аһашверошниң һәр қайси өлкилиридики
барлиқ әмирләр вә барлиқ пухраларниңму зитиға тәгди. 17 Чүнки ханишниң шу қилғи-
ни барлиқ аялларниң қулиқиға йәтсә, улар «Падиша Аһашверош: «Ханиши Ваштини йе-
нимға елип келиңлар» дәп әмир қилса, у кәлмәпту!» дәп өз әрлирини мәнситмәйдиған
қилип қойиду. 18 Парс вә Медиадики мәликә-ханимлар ханишниң бу ишини аңлап,
бүгүнла падишаниң барлиқ бәг-әмирлиригә шуниңға охшаш дәйдиған болиду, шуниң
билән мәнситмәслик вә хапилиқ үзүлмәйду. 19 Падишасимға мувапиқ көрүнсә, алий-
лиридин мундақ бир ярлиқ чүшүрүлсун, шуниңдәк у Парслар вә Медиаларниң мәңгү
өзгәртилмәйдиған қанун-бәлгүлимилири ичигә пүтүлгәйки, Вашти иккинчи падиша
Аһашверошниң һозуриға кәлмигәй; униң ханишлиқ мәртивиси униңдин яхши бириси-
гә берилгәй. 20 Алийлириниң җакалиған ярлиғи пүтүн сәлтәнитигә йетип аңланған һа-
ман (униң сәлтәнитиниң зимини бепаян болсиму), аялларниң һәр бири өз еригә, мәйли
чоң болсун кичик болсун уларға һөрмәт қилидиған болиду, — деди.
21 Мәмуканниң бу гепи падиша билән әмирлирини хуш қилди; падиша униң гепи бой-
ичә иш көрди. 22 У падишаниң барлиқ өлкилиригә, һәр бир өлгигә өз йезиғи билән, һәр
қайси әл-милләткә өз тили билән хәтләрни әвәтип: «Һәр бир әр киши өз аилиси ичидә
ғоҗайин болсун, шундақла өз ана тили билән сөзлисун» дегән әмирни чүшүрди.

Йеңи ханиш таллаш

2 1 Бу ишлар өтүп, падиша Аһашверошниң ғәзиви бесилғанда, у Ваштини сеғинип,
униң қилғинини һәм униң үстидин чиқирилған ярлиғи һәққидә әсләп ойлинип
қалди. 2 Шу сәвәптин падишаниң хизмитидә турған ғоҗидарлар униңға: — Алийлири
үчүн саһибҗамал яш қизларни издәп тепип кәлтүргәйла; 3 алийлири падишалиғидики
һәр қайси өлкиләрдә барлиқ гөзәл қизларни жиғип, Шушан қәлъәсидики һәрәмсарайға
кәлтүрүшкә әмәлдарларни тәйингәйла; қизлар ордидики қиз-аялларға мәсъул болған
һәрәмъағиси Һегайниң қолиға тапшурулғай; уларға керәклик упа-әңликләр тәминләнгәй.
4 Алийлирини сөйүндүргән қиз Ваштиниң орнини бесип ханиш болсун, деди.
Бу гәп падишани хуш қилди вә у шундақ қилди.

Әстәрниң ордиға киргүзүлүши

5 Шушан қәлъәсидә Бинямин қәбилисидин, Кишниң әвриси, Шимәйниң нәвриси, Яир-
ниң оғли Мордикай исимлиқ бир Йәһудий бар еди 6 (Киш болса Бабил падишаси Не-
боқаднәсар Йәһуда падишаси Йәконияһ билән бир топ кишиләрни тутқун қилип Йеру-

1:14 **«дайим падиша билән көрүшүп туратти»** — ибраний тилида «дайим падишаниң йүзини көрүп туратти».
1:18 **«...хапилиқ үзүлмәйду»** — ибраний тилида «....хапалиқ купайә болиду» яки «...хапалиқ йетәрлик болиду!».
1:19 **«Парслар вә Медиаларниң мәңгү өзгәртилмәйдиған қанун-бәлгүлимилири ичигә пүтүлгәйки...»** — оқурмәнләргә аянки, Парс-Медиа империйәсиниң барлиқ қанунлири чиқирилғандин кейин қәтъий өзгәртишкә, бекар қилишқа болмайду, дәп бекитилгән.
1:22 **«өз ана тили билән сөзлисун»** — бу сөзниң мәхсити бәлким әр кишиниң өз өйидә қайси тилниң ишлитилишигә һоқуқи бар дәп тәкитләш үчүн болса керәк.
2:1 **«әсләп ойлинип қалди»** — ибраний тилида бу сөзләрдин бир хил пушайманниң пуриғи чиқиду.

салимдин әкәткәндә, улар билән биллә әсир қилинип кетилгән еди). [7] Мордикай өзиниң
тағисиниң қизи Һадассаһни (йәни Әстәр) бақип чоң қилған еди, чүнки униң ата-аниси
йоқ еди. Бу қиз гөзәл, тәқи-турқи келишкән еди; ата-аниси өлүп кәткән болғачқа Морди-
кай уни өз қизи қатарида беқип чоң қилған еди. [8] Падишаһниң әмри вә ярлиғи җакаланған-
дин кейин нурғун қизлар Шушан қәлъәсигә кәлтүрүлүп Һегайниң қолиға тапшурулди;
шундақ болдики, Әстәрму ордиға кәлтүрүлүп ордидики қиз-аялларға мәсъул болған
Һегайниң қолиға тапшурулди. [9] Әстәр Һегайға яққан болуп, у униңға илтипат көрсәтти;
у тезла униңға упа-әңлик вә тегишлик йемәкликләрни тәминлиди һәм ордидин униңға
талланған йәттә кенизәкни бәрди; андин уни кенизәклири билән һәрәмсарайниң әң
есил җайидин орун бәрди. [10] Әстәр өзиниң миллити вә теги-тәктини һеч кимгә ейтмиди,
чүнки Мордикай униңға буни ашкарилимаслиқни тапилиған еди. [11] Мордикай Әстәрниң
һал-әһвалидин хәвәр тепиш вә униңға қандақ муамилә қилинидиғанлиғини билиш үчүн,
һәр күни һәрәмсарайниң һойлиси алдида айлинип жүрәтти. [12] Қизларға аит рәсмийәт
бойичә, һәр бир қизниң ордиға кирип падиша Аһашверош билән биллә болуш нөвитидин
авал, он икки ай бәдинини тазилиши керәк еди, чүнки қизларниң «тазилиниш күнлири»
мундақ йол билән ада қилинатти: — алтә ай мурмәкки мейи билән, алтә ай әтир-әңлик вә
шундақла қизларниң бәдинини пакизлайдиған башқа буюмлар билән пәрдаз қилиниши
керәк еди. [13] Қиз падишаниң һозуриға киридиған чағда мундақ қаидә бар еди: — Ордиға
киргәндә униң немә тәливи болса, шулар һәрәмсарайдин униңға бериләтти. [14] Қиз ахши-
ми кирип кетип, әтиси әтигәндә қайтип чиққанда һәрәмсарайниң «иккинчи бөлүм»игә
қайтурулуп, тоқал-кенизәкләргә мәсъул болған падишаниң һәрәмъағиси Шаашғазниң
қолиға тапшурулатти; падиша у қизға амрақ болуп қелип, исмини атап чақирмиғичә, у
иккинчи ордиға кирип падиша билән биллә болмайтти. [15] Мордикайниң тағиси Абиха-
илниң қизи Әстәр, йәни Мордикай өз қизи қилип беқивалған қизниң падиша билән бил-
лә болушқа кириш нөвити кәлгәндә, у қизларға мәсъул болған падишаниң һәрәмъағиси
Һегай өзигә тәйярлап бәргән нәрсиләрдин башқа һеч нәрсини тәләп қилмиди. Әстәрни
көргәнләрниң һәммиси уни яқтуруп қалатти.

Әстәрниң ханиш қилип тиклиниши

[16] Падиша Аһашверош сәлтәнәт сүрүп йәттинчи жилиниң онинчи ейиға, йәни Тәбәт ей-
иға кәлгәндә, Әстәр униң билән биллә болушқа шаһанә ордиға башлап кирилди . [17] Па-
диша Әстәрни башқа барлиқ қизлардин яхши көрүп қалғачқа, шундақла Әстәр униң
илтипати һәм амрақлиғиға еришкән болғачқа, падиша ханиш таҗини униң бешиға
кийдүрүп, уни Ваштиниң орниға ханиш қилип тиклиди. [18] Андин падиша өзиниң бар-
лиқ әмирлири вә бәг-һакимлириға Әстәрниң иззәт-һөрмити үчүн катта зияпәт бәрди;
у йәнә һәр қайси өлкиләргә баҗ-алвандин азат мәзгил болсун дәп елан чиқарди һәмдә
шаһанә байлиқлиридин сехийлиқ билән инъамларни бәрди.

Мордикайниң сүйқәстни паш қилиши

[19] Иккинчи қетим қизлар шундақ жиғилған вақитта Мордикайниң орда дәрвазисида
олтиридиған орни бар болған еди. [20] (Әстәр Мордикайниң тапилиғини бойичә, өзиниң

2:6 2Пад. 24:14

2:16 **«йәттинчи жилиниң онинчи ейи»** — «Әстәр» дегән китапта айлар әгәр сан бойичә елинған болса, ибраний календаридики вақитни көрситиду. Әгәр айлар исми билән елинған болса, Парс календаридики вақитни көрситиду. Ушбу айәттики вақит тәхминән миладийәдин илгәрки 478-жилниң он иккинчи ейиға тоғра келиду.

2:18 **«баҗ-алвандин азат мәзгил болсун дәп елан чиқарди»** — яки «дәм елиш болсун дәп елан чиқарди». Ибраний тилида ««бир «азат» җакалиди».

2:19 **«Иккинчи қетим қизлар шундақ жиғилған вақит»** — бу «жиғилиш» дегәнниң немә екәнлиги һазир еник әмәс. Бәзи алимлар падиша Әстәрни ханиш дәп тиклигәндин кейин, иккинчи бир тоқални алмақчи еди, дәп

миллити вә теги-тәктини йәнила башқиларға ейтмиған еди; чүнки Әстәр Мордикай-
ниң гепини илгири баққан вақтида аңлиғандәк аңлайтти). 21 У күнләрдә, Мордикай
орда дәрвазисидики орнида олтарған вақтида, падишаниң Бигтан вә Тәраш дегән икки
дәрвазивән һәрәмъағиси падиша Аһашверошқа ғәзәплинип, униңға қол селишни қәст-
ләватқан еди. 22 Бу суйқәстни Мордикай сезип қелип, уни ханиш Әстәргә ейтти; Әстәр бу
ишни Мордикайниң намида падишаға сөзләп бәрди. 23 Бу иш сүрүштә қилинивиди, раст
болуп чиқти вә у иккиси дарға есилди. Бу вақиә падишаниң көз алдида тарих-тәзкирә
китавида пүтүлди.

Һаманниң Йәһудийларниң нәслини йоқитиш суйқәсти

3 1 Бу ишлардин кейин падиша Аһашверош Агагийлардин болған Һаммидатаниң
оғли Һаманниң мәнсивини өстүрди; падиша униң орнини өстүрүп, өзи билән
биллә ишләйдиған барлиқ әмирләрниңкидин жуқури қилди. 2 Падиша униң һәққидә
әмир қилғачқа, орда дәрвазисида турған падишаниң барлиқ әмәлдарлири Һаманниң
алдида тазим қилип баш уратти; лекин Мордикай болса Һаманға нә тазим қилмиди,
нә баш урмиди. 3 Орда дәрвазисида турған падишаниң хизмәткарлири Мордикайдин:
— Сили немишкә падишаниң әмригә хилаплиқ қилидила? — дәп сорайтти. 4 Шундақ
болдики, улар һәр күни несиһәт қилишқан болсиму, у қулақ салмиғандин кейин,
улар: — Қени, Мордикайниң қилған бу ишиға йол қоюламду-йоқ, бир көрәйличу, дәп
буни Һаманға ейтти; чүнки у уларға өзиниң Йәһудий екәнлигини ейтқан еди. 5 Һаман
Мордикайниң өзигә баш уруп тазим қилмиғанлиғини көрүп қаттиқ ғәзәпләнди. 6 Лекин
у «Мордикайниң үстигә қол селишни кичиккинә бир иш» дәп һесаплиди; чүнки улар
Мордикайниң миллитини униңға дәп қойған еди; шуңа Һаман Аһашверошниң пүткүл
падишалиғидики Йәһудийларни, йәни Мордикайниң хәлқини бирақла йоқитиш
йолини издәп жүрди.

Һаманниң Йәһудийларниң нәслини қурутуветишни қәстлиши

7 Падиша Аһашверошниң он иккинчи жили биринчи айда, йәни Нисан ейида, бириси
Һаманниң алдида қутлуқ ай-күнни бекитиш үчүн һәр күн, һәр ай бойичә «пур», йәни
чәк ташливиди, он иккинчи айға, йәни «Адар ейи»ға чиқти. 8 Һаман падиша Аһашве-
рошқа: — Падишаһлиқлириниң һәр қайси өлкилиридики әл-милләтләр арисида чечи-
лип яшаватқан бир хәлиқ бар; уларниң қанун-бәлгүлимилири башқа хәлиқләрниңкигә
охшимайду, улар алийлириниң қанун-бәлгүлимилиригиму бойсунмайду; шуңа улар-
ниң яшишиға йол қоюш алийлириға һеч пайда йәткүзмәйду. 9 Әгәр падишасимға лайиқ

қарайду. «Мордикайниң орда дәрвазисида олтиридиған орни бар еди» дегән сөзләр Мордикайниң мәнсәпдар болуп тикләнгәнлигини көрситиду. Чүнки шу күнләрдә мәлум жайниң әмәлдарлири яки ақсақаллири, шундақла сорақчилар иш бежириш үчүн шәһәр дәрвазисида яки орда дәрвазисида олтиратти.

3:2 **«...Мордикай болса Һаманға нә тазим қилмиди, нә баш урмиди»** — Мордикайниң тазим қилмаслиғи яки баш урмаслиғиниң сәвәви бәлким Тәвраттики «Қан.» 25:17-19дики хатирә түпәйлидин болса керәк. Һаман Амаләк еди, Амаләкләр болса Исраилниң кона рақиби еди. Һаман әслидә Самуил пәйғәмбәр өлтүргән Амаләк болған Агаг падишаниң әвлади болғачқа, бәлким Йәһудий хәлқигә техиму өч болуши мүмкин (*«Мис.» 17:8-16, «1Сам.» 15:17-23, «Қан.» 25:17-19ни көрүң*).

–Мәлум бир кишигә тазим қилиш Тәвратқа хилап иш әмәс. Тәврат дәвридә Исраиллар өз падишалириға шундақ тазим қилатти яки гаһи вақитларда бир-биригә тазим қилатти. «Яр.» 23:7, «1Сам.» 24:8, «2Сам.» 14:4, «1Пад.» 1:16ни көрүң. У «бутпәрәслик» һесапланмайтти.

3:4 **«Мордикайниң қилған бу ишиға йол қоюламду-йоқ, бир көрәйличу?»** — ибраний тилида «Мордикайниң ишлири тураламду-йоқ, бир көрәйличу?» дейилиду. Башқа бир хил тәржимиси: — «Қени Мордикай гепидә ахириғичә чиң тураламдикин, бир көрәйличу?».

3:7 **««пур», йәни чәк ... он иккинчи айға, йәни «Адар ейи»ға чиқти»** — чәкниң он иккинчи айға чиқиши интайин әҗайип иш еди. Биз шу иш тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

көрүнсә, уларни йоқитиш тоғрилиқ ярлиқ пүтүп чүшүргәйла; мана мән өз йенимдин он миң талант күмүчни алийлириниң ғәзнилиригә селиш үчүн падишалиқниң ишлирини башқуридиған хадимларниң қолиға тапшуримән, деди.
[10] Шуниң билән падиша өзиниң бармиғидин үзүкни сийрип чиқирип, Йәһудийларниң рәқиби, Агагий Һаммидатаниң оғли Һаманға берип: [11] — Шу күмүчләрни өзүңгә инъам қилдим, у хәлиқниму саңа тапшурдум, уларни қандақ қилишни халисаң, шундақ қил! — деди.

Падишаһниң Һаманниң Йәһудийларниң нәслини қурутушиға рухсәт қилиши

[12] Андин биринчи айниң он үчинчи күни падишаниң катиплири чақирилип, ярлиқ Һаманниң барлиқ тапилиғини бойичә пүтүлди; у һәр қайси өлкиләргә өз йезиғида, һәр қайси әл-милләткә өз тилида яздурулуп, һәр бир өлкиләрниң валийлириға, һәр бир әл-милләтниң әмирлиригә әвәтилди; ярлиқ падиша Аһашверошниң намида пүтүлгән болуп, униң үзүк мөһүри билән печәтләнди. [13] Ярлиқ мәктуплири чапарманләрниң қоли билән падишалиқниң һәр қайси өлкилиригә йәткүзүлди; униңда бир күн ичидә — Он иккинчи айниң, йәни Адар ейиниң он үчинчи күни қери-яш, балилар вә аяллар демәй, барлиқ Йәһудийларни қоймай қирип, өлтүрүп, нәсли қурутуветилсун, уларниң мал-мүлки олҗа қилинсун, дейилгән еди. [14] Шу ярлиқ һәр бир өлкидә җакалиниш үчүн, шундақла шу күни һәр бир хәлиқ шундақ қилишқа тәйяр болуп туруши үчүн, мәктупниң көчүрмә нусхилири һәр бир әл-милләткә елан қилинмақчи болди. [15] Чапарманләр падишаниң әмри бойичә дәрһал йолға чиқти; ярлиқ Шушан қәлъәсиниң өзидиму елан қилинди. Бу чағда падиша Һаман билән шарап ичишкә олтарған еди. Лекин Шушан шәһиридикиләр дәккә-дүккигә чөмүп кетишти.

Йәһудийларниң ярлиқ түпәйлидин қайғуға чөмүши вә роза тутуши

4 [1] Мордикай болуватқан ишлардин хәвәр тапқандин кейин егинлирини житип, үстигә бөз артип, вә усти-бешиға күл чечип, шәһәрниң оттурисиға чиқип наһайити қаттиқ вә әләмлик пәряд көтәрди. [2] У орда дәрвазиси алдиға келип тохтап қалди; чүнки бөз йепинған һәр қандақ адәмниң орда дәрвазисидин киришигә рухсәт йоқ еди.
[3] Падишаһниң әмри вә ярлиғи йәткүзүлгән һәр қайси өлкиләрдә Йәһудийлар арисида қаттиқ нalә-пәряд көтирилди; улар роза тутуп, көз йеши қилип, жиға-зерә қилди; нурғун кишиләр бөз йепинип күлдә еғинап йетишти.

Мордикайниң Әстәрдин падишадин рәһим тилишини тәләп қилиши

[4] Әстәрниң хизмитидә болған дедәклири вә һәрәмъағилири бу ишни униңға ейтивиди, ханишниң көңли интайин еғир болди; Мордикайниң бөзни ташлап, кийивелишиға кийим-кечәк чиқартип бәрди, лекин Мордикай қобул қилмиди. [5] Шуниң билән Әстәр өзиниң хизмитидә болушқа падиша тайинлап әвәткән һәрәмъағилиридин Һатақ исимлиқ бирини чақирип, уни Мордикайниң қешиға берип, бу ишниң зади қандақ иш екән-

---

3:9 **«он миң талант»** — бир «талант»ниң топтоғра қанчилик екәнлиги һазир бизгә намәлум, Парс империйәси бойичә бәлким 34-45 килограм болуши мүмкин; шуңа 10000 талант күмүч бәлким аз дегәндә 340 тоннича болатти; бу пәвқулъаддә көп пул падишаниң жиллиқ кириминиң үчтин икки қисмиға баравәр болуп, пара һесаплинатти; шүбһисизки, мошу пара бәлким Йәһудий хәлқи йоқитилса, улар тапшуридиған бажларниң орниға болсун дәп берилгән; лекин у Йәһудийлар тапшурушқа тегишлик баждин хелила көп еди. Һаман «хәлиқ»ниң Йәһудий хәлқи екәнлигини тилға елишқа петиналмиди; чүнки бурунқи Парс императорлири Йәһудий хәлқигә чоң һөрмәт билдүрүп кәлгән еди.
3:11 **«Шу күмүчләрни өзүңгә инъам қилдим»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Әнди бу сениң пулуң болғандин кейин, қобул қилай».

лигини, немә сәвәптин болуватқанлиғини тиң-тиңлап келишкә әвәтти. [6] Шуниң билән
Һатақ орда дәрвазиси алдидики мәйданға келип Мордикай билән көрүшти. [7] Мордикай
бешиға кәлгән һәммә ишни, Һаман Йәһудийларниң нәслини қурутуветиш үчүн падиша-
ниң ғәзнилиригә тапшурушқа вәдә қилған күмүчниң санини қалдурмай ейтип бәрди.
[8] Мордикай йәнә Һатаққа Шушанда җакаланған, Йәһудийларни йоқитиш тоғрисидики
ярлиқниң көчүрмисини Әстәрниң көрүп беқишиға йәткүзүп беришкә тапшурди һәмдә
униңға Әстәргә әһвални чүшәндүрүп, ордиға кирип падиша билән көрүшүп өз хәлқи
үчүн падишадин өтүнүп илтиҗа қилип беқишқа үндәшни тапилиди. [9] Һатақ қайтип ке-
лип Мордикайниң гәплирини Әстәргә йәткүзди. [10] Әстәр Һатаққа Мордикайға ейтидиған
гәпләрни тапшуруп, уни Мордикайниң йениға йәнә әвәтти: —
[11] «Падишаһниң барлиқ хизмәткарлири вә һәр қайси өлкә хәлиқлири, мәйли әр болсун
аял болсун, чақиртилмай туруп ички һойлиға, падишаниң һозуриға өз мәйличә кирсә,
падиша униңға илтипат көрситип алтун һасисини тәңләп өлүмдим кәчүрүм қилмиса,
ундақта у кишигә нисбәтән бешиға чүшидиған бирла қанун-бәлгүлимә бардур: — у өлүм
җазасини тартиду. Һазир мениң падиша билән көрүшүшкә чақиртилмиғинимға оттуз
күн болди».
[12] Әстәрниң сөзлири Мордикайға йәткүзүлүвиди, [13] Мордикай муну гәпләрни Әстәргә
йәткүзүшни һавалә қилди: —
«Сән көңлүңдә мән ордида яшаватимән, шуңа барлиқ башқа Йәһудийлардин бехәтәр
болуп қутулимән, дәп хиял әйлимә. [14] Әгәр бу чағда сән җим турувалсаң, Йәһудийларға
башқа тәрәптин мәдәт вә ниҗат чиқиши мумкин; лекин у чағда сән өз ата җәмәтиң
билән қошулуп йоқитилисән. Ким билсун, сениң ханишлиқ мәртивисигә еришкиниң
дәл бүгүнки мошундақ пәйт үчүн болғанму?».
[15] Әстәр Мордикайға мундақ дәп җавап қайтурди: — [16] «Сән берип, Шушандики барлиқ
Йәһудийларни жиққин; мениң үчүн роза тутуп, үч кечә-күндүз һеч йемәңлар, һеч ич-
мәңлар; мән һәм дедәклиримму шундақ роза тутимиз. Андин кейин мән қанунға хила-
плиқ қилип падишаниң һозуриға киримән, маңа өлүм кәлсә, өләй!».
[17] Шуниң билән Мордикай у йәрдин кетип, Әстәрниң тапилиғинидәк қилди.

Әстәрниң зияпәт өткүзүп падиша билән Һаманни меһман қилиши

5 [1] Үчинчи күни Әстәр шаһанә кийимлирини кийип, ординиң ичкирики һойлисиға
кирип, падишаниң өйлириниң удулида турди; падиша болса өз шаһанә өйидики
тәхтидә, өйдин дәрвазиға қарап олтиратти. [2] Падиша ханиш Әстәрниң һойлида
турғинини көрди; ханиш униң нәзиридә илтипат тапқач, у қолидики алтун һасисини
униңға тәңлиди. Әстәр алдиға келип шаһанә һасиниң учиға қолини тәккүзди. [3] Падиша
униңдин: — И ханишим Әстәр, бирәр ишиң бармиди? Немә тәливиң бар? Һәтта
падишалиғимниң йеримини тәләп қилсаңму шу саңа берилиду, деди.
[4] — Әгәр алийлириға лайиқ көрүнсә, падишасимниң Һаманни елип өзлиригә тәйяр-
лиған зияпитимгә дахил болуп қәдәм тәшрип қилишлирини өтүнимән, — деди Әстәр.
[5] Падишаһ: — Тез берип Һаманни қичқирип келиңлар, Әстәрниң дегинидәк қилинсун, —
деди. Шуниң билән падиша Һаманни елип Әстәр тәйярлиған зияпәткә барди. [6] Дәстихан
үстидә шарап ичиливатқанда падиша Әстәргә: — Немә тәливиң бар? У саңа берилиду;
немә илтиҗайиң бар? Һәтта падишалиғимниң йеримини тәләп қилсаңму шундақ қили-

4:14 «...сән өз ата җәмәтиң билән қошулуп йоқитилисән» — әгәр Худа Йәһудийларни башқа йол билән қутқузса, Әстәрниң әһвали бәрибир наһайити хәтәрлик болатти. Чүнки шу чаққичә ордидикиләрдин хелә көп адәмләр униң Мордикайға туққан вә шундақла Йәһудий миллитидин екәнлигини билгән болуши мумкин еди.

ниду, деди. [7] Әстәр униңға җавап берип: — Мениң тәливим вә илтиҗайим болса, — [8] Ма-
бада мән алийлириниң нәзиридә илтипатқа еришкән болсам, шундақла падишасимға
мениң тәлимни иҗабәт қилиш һәм илтиҗайимни орундаш мувапиқ көрүнсә, алийли-
риниң Һаманни биргә елип әтә силәргә тәйярлайдиған зияпитимгә йәнә бир қетим да-
хил болушлирини өтүнимән; әтә мән чоқум падишасимниң әмри бойичә иш қилимән,
— деди.

Һаманниң дар тәйярлиши

[9] Шу күни Һаман көңлидә яйрап, хошал-хурам қайтип чиқти; лекин Мордикайниң орда
дәрвазисида униң алдида нә орнидин қопмай нә мидирлимай олтарғанлиғини көргән-
дә, көңли униңға каттиқ қәһр-ғәзәпкә толди. [10] Лекин Һаман ғәзивини бесивелип, өйигә
кәлди-дә, дост-ағинилирини вә хотуни Зәрәшни чақиртип, [11] өзиниң байлиқлириниң
шан-шәриви, пәрзәнтлириниң көплүги, шундақла падишаниң өзини қандақ өстүрүп
барлиқ һөрмәт-иззәткә сазавәр қилғанлиғи, өзини қандақ қилип падишаниң һәммә
әмирлири вә әмәлдарлиридин үстүн мәртивигә егә қилғанлиғи тоғрисида бир-бирләп
сөзләп кәтти.
[12] Һаман йәнә: — Силәргә десәм, ханиш Әстәр мениңдин башқа меһман чиллимай, пәқәт
падиша билән иккимизнила өзи тәйярлиған зияпәткә чиллиған еди, әтиму мени па-
диша билән биллә өзи тәйярлидиған зияпәткә чиллиди. [13] Шуғиниси, орда дәрвазисида
олтарған һелиқи Мордикай дегән Йәһудийни көргинимдә, буларниң һәммиси маңа то-
лиму мәнасиз туюлиду, деди.
[14] Андин аяли Зәрәш вә барлиқ дост-ағинилири униңға җавап берип: — Әллик гәз егиз-
ликтики дардин бирни тәйярлап, әтә әтигәндә падишадин Мордикайни дарға есишни
тәләп қилсила болмидиму, шуниңдин кейин хошал яйриған һалда падиша билән биллә
зияпәткә баридила, дейишти. Бу гәп Һаманни хуш қиливәтти, шуниң билән у дар яси-
тип қойди.

Падишаһниң Мордикайниң хизмәт көрсәткәнлигини,
лекин униңға һәқ бәрмигәнлигини билиши

6 [1] Шу күни кечиси падишаниң уйқиси қечип, тарих-тәзкиринамини әкәлдүрди вә
булар униң алдида оқуп берилди. [2] Бир йәрдә: «Падишаһниң Бигтана, Тәрәш дәйдиған
орда дәрвазисини бақидиған икки һәрәмъағиси бар еди, улар падиша Аһашверошқа қол
селишқа қәстлигәндә, Мордикай бу ишни паш қилип хәвәр йәткүзгән, дәп пүтүлгән еди.
[3] Падишаһ: — Бу иш үчүн Мордикайға қандақ нам-шөһрәт вә иззәт-икрам наил қилинди?
— дәп сориди.
— У һеч немигә еришмиди, — дәп җавап бериштиі падишаниң йенидики хизмәттә болған
ғуламлири.
[4] — Орда һойлисида ким бар? — дәп сориди падиша. Бу чағда Һаман падишадин Морди-
кайни өзи тәйярлап қойған дарға есишни тәләп қилғили келип, ординиң ташқириқи
һойлисиға киргән еди.
[5] — Мана, Һаман һойлида туриду, — дейишти падишаниң ғуламлири униңға.
— Кирсун, — деди падиша. [6] Һаман кирививди, падиша униңдин: — Падиша иззәт-һөрми-
тини қилишни яхши көргән кишигә немә ишларни қилиши керәк? — дәп соривиди, Һа-
ман көңлидә: «Падиша иззәт-һөрмитини қилишни яхши көргән киши мениңдин башқа
йәнә ким болатти?» — дәп ойлиди-дә [7] падишаға:

6:4 «Орда һойлисида ким бар?» — яки «орда һойлисиға киргән әшу киши ким?».

— Падиша иззәт-һөрмитини қилишни яхши көргән кишигә [8] падишасим дайим кийи-
диған шаһанә кийим-кечәк вә дайим минидиған арғимақ, йәни бешиға шаһанә таж-бәл-
гү тақалған арғимақ елип келинип, [9] шаһанә кийим билән арғимақни падишаниң әң
мөһтәрәм әмирлиридин биригә тутқузсун, у кийимни падишасим иззәт-һөрмитини
қилишни яхши көргән кишигә кийгүзүп вә уни арғимаққа миндүрүп шәһәр мәйдан-ко-
чилирини айландурсун вә униң алдида: «Қараңлар! Падиша иззәт-һөрмитини қилишни
яхши көргән кишигә мошундақ муамилә қилиниду!» дәп җакалап маңсун, — деди.
[10] Шуниң билән падиша Һаманға: — Тез берип дегиниңдәк шаһанә кийим билән арғимақ-
ни әпкәл, орда дәрвазисиниң алдида олтарған аву Йәһудий Мордикайға дәл сөзүңдәк
қилғин; сениң дегәнлириңниң бирәрсиму кам болуп қалмисун! — деди.
[11] Шундақ қилип Һаман шаһанә кийим билән арғимақни әкелип, алди билән Мордикайға
шаһанә кийимни кийгүзди, андин уни арғимаққа миндүрүп, шәһәр мәйдан-кочилирини
айландурди вә униң алдида: — «Мана, падиша иззәт-һөрмитини қилишни яхши көргән
кишигә мошундақ муамилә қилиниду!» дәп җакалап маңди. [12] Мордикай йәнила орда
дәрвазисиниң алдиға қайтип барди; Һаман болса ғәм-қайғуға петип, бешини чүмкигән
һалда алдирап-тенәп өз өйигә қайтип кәтти. [13] Һаман хотуни Зәрәшкә вә барлиқ дост-ағи-
нилиригә бешиға кәлгәнлириниң һәммисини ейтип бәрди. Андин униң данишмәнлири
билән хотуни Зәрәш буни аңлап униңға: — Мордикайниң алдида йеңилишқа башлапти-
ла; у әгәр Йәһудийларниң нәслидин болса, уни йеңәлмәйла, әксичә сөзсиз униң алдида
мәғлуп болидила, дейишти. [14] Улар техи Һаман билән сөзлишиватқан чеғида, падишаниң
һәрәмъағилири келип Һаманни Әстәр тәйярлиған зияпәткә беришқа алдиратти.

Әстәрниң падишаға Һаманниң яман ғәризини ейтиши

7 [1] Шуниң билән падиша билән Һаман ханиш Әстәрниң зияпитигә дахил болушқа
кәлди. [2] Падиша иккинчи қетимлиқ зияпәт үстидә шарап ичиливатқанда Әстәрдин: —
И ханиш Әстәр, немә тәливиң бар? У саңа иҗабәт қилиниду. Немә илтимасиң бар? Һәтта
падишалиғимниң йеримини илтимас қилсаңму шундақ қилиниду, — деди.
[3] — Әгәр нәзәрлиридә илтипатқа еришкән болсам, и алийлири, вә падишасимға мува-
пиқ көрүнсә, мениң илтимасим өз җенимни айиғайла, шуниңдәк мениң тәливим өз
хәлқимни сақлиғайла; [4] чүнки биз, йәни мән вә мениң хәлқим биргә йоқитилип, қири-
лип, нәслимиздин қурутулушқа сетиветилдуқ. Әгәр биз қул вә дедәкликкә сетиветилгән
болсақ, сүкүт қилған болаттим; лекин падишасимниң тартидиған зийининиму дүшмән
төләп берәлмәйтти, — дәп җавап бәрди Әстәр.
[5] Падиша Аһашверош ханиш Әстәрдин: — Бундақ қилишқа петинған киши ким екән? У
қәйәрдә?! — дәп сориди. Әстәр җававән: —
[6] Бу дүшмән вә зәһәрхәндә мана мошу рәзил Һаман! — девиди, Һаман падиша билән ха-
ниш алдида шу заматла дәккә-дүккигә чүшти.

6:12 **«орда дәрвазисиниң алдиға қайтип барди»** — бу сөз бәлким әмәлдарлиқ вәзиписини қайтидин башлиғанлиғини көрситиши мүмкин.
7:1 **«...Әстәрниң зияпитигә дахил болушқа кәлди»** — ибраний тилида «... Әстәрниң зияпитигә ичишкә кәлди».
7:4 **«Әгәр биз қул вә дедәкликкә сетиветилгән болсақ, сүкүт қилған болаттим; лекин падишасимниң тартидиған зийининиму дүшмән төләп берәлмәйтти»** — башқа бир хил тәрҗимиси: — «Әгәр биз қул вә дедәкликкә сетиветилгән болсақ, мән сүкүт қалаттим; чүнки биз тартидиған күлпәтниң падишани аварә қилғичилиги йоқ еди».
–«Дүшмән падишасимниң тартидиған зийининиму төләп берәлмәйтти» дегәнниң мәнаси бәлким биринчидин, Йәһудийлар қул-дедәк қилинса баҗ төлимәйтти; иккинчидин, Худа Ибраһимға: «Ким сән вә әвлатлириңни қарғиған болса мән уни қарғаймән, сән вә әвлатлириңни ким бәрикәтлигән болса мән уни берикәтләймән» дәп вәдә қилған еди *(«Яр.» 12:2-3)*. Ким Йәһудий хәлқигә зиянкәшлик қилса, Худаниң җазасини тартиду. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң.

Һаманниң өзи тәйярлиған дарға есилиши

[7] Шуниң билән падиша қәһри-ғәзәпкә келип зияпәт-шарап үстидин турди-дә, чарибаққа
чиқип кәтти; Һаман болса ханиш Әстәрдин җенини тиләшкә қалди; чүнки у падишаниң
өзигә җаза бәрмәй қоймайдиған нийәткә кәлгәнлигини көрүп йәткән еди. [8] Падиша ча-
рибағдин зияпәт-шарап дәстихиниға қайтип кәлгинидә Һаманниң өзини Әстәр йөлән-
гән диванға ташлиғиничә турғинини көрди-дә: —
— Қара, униң ордида мениң алдимдила ханишқа зорлуқ қилғиливатқинини?! — деви-
ди, бу сөз падишаниң ағзидин чиқиши биләнла адәмләр Һаманниң баш-көзини чүмкәп
қойди. [9] Падишаһниң алдида туруватқан һәрәмъағилиридин Һарбона исимлиқ бириси:
— Йәнә бир иш бар, мана, Һаман алийлириниң һаяти үчүн гәп қилған Мордикайни есиш
үчүн, әллик гәз егизликтә ясатқан дар тәйяр туриду, у дар һазир мошу Һаманниң һойли-
сида, девиди, падиша: — Һаманни униңға есиңлар! — деди. [10] Шуниң билән улар Һаман-
ни у Мордикайға тәйярлап қойған дарға асти; шуниң билән падишаниң ғәзиви бесилди.

Мордикайниң жуқури мәртивигә өстүрүлүши

8 [1] Падиша Аһашверош шу күни Йәһудийларниң дүшмини Һаманниң өй-зиминини
илтипат қилип ханиш Әстәргә бәрди; Мордикайму падишаниң һозуриға кәлтүрүлди,
чүнки Әстәр өзиниң Мордикай билән туққан екәнлигини падишаға дәп бәргән еди.
[2] Падиша өзиниң Һамандин қайтурувалған үзүгини чиқирип Мордикайға бәрди,
Әстәрму Мордикайни Һаманниң өй-җайини башқурушқа қойди.

Әстәрниң падишадин Һаманниң сүйқәстини бекар қилишни тилиши

[3] Әстәр йәнә падишаниң алдиға келип айиғиға жиқилип, көзигә яш алған һалда пади-
шадин Агагийлардин болған Һаман кәлтүрүп чиққан балаю-апәтни һәм униң Йәһудий-
ларни йоқитиш сүйқәстини бекар қилишни йелинип өтүнди. [4] Падиша алтун һасисини
Әстәргә тәңливиди, Әстәр орнидин қопуп падишаниң алдида турди.
[5] — Әгәр алийлири мақул көрсә, әгәр мән падишаниң алдида илтипатқа еришкән бол-
сам, әгәр падишасим бу ишни тоғра дәп қариса, шуниңдәк мәндин мәмнун болса, ярлиқ
чүшүрүп Агагийлардин Һаммидатаниң оғли Һаман язған мәктупларни, йәни падиша-
симниң һәр қайси өлкисидики Йәһудийларни йоқитиш тоғрисидики мәктупларни бе-
кар қилидиған бир ярлиқ йезилишини тиләймән. [6] Чүнки мән өз хәлқимгә чүшидиған
бу балаю-апәткә қандақму чидап қарап туралаймән? Өз туққанлиримниң йоқитили-
шиға қандақму чидап қарап туралаймән? — деди Әстәр падишаға.
[7] Падиша Аһашверош ханиш Әстәр билән Йәһудий Мордикайға: — Мана, Һаман Йәһудий-
ларға зиянкәшлик қилмақчи болғачқа, мән униң өй-зиминини Әстәргә бәрдим вә униң
өзини улар дарға асти. [8] Әнди силәр өзүңларниң тоғра тапқини бойичә мениң намимда
Йәһудийлар үчүн бир ярлиқ йезип, мениң үзүк мөһүрүмни бесиңлар; чүнки падиша-
ниң намида йезилған, падишаниң үзүк мөһүри бесилған ярлиқни һеч ким бекар қилал-
майду, деди.

7:8 «баш-көзини чүмкәп қойди» — бәлким өлүм җазасиға мәһкүм қилинғанлар падишаниң йүзини көрмисун дәп шундақ қилған болса керәк.

8:5 «шуниңдәк мәндин мәмнун болса...» — ибраний тилида «униң көз алдида уни мәмнун қилғидәк болсам...».

8:7 «Йәһудийларға зиянкәшлик қилмақчи болғачқа,...» — ибраний тилида «Йәһудийларға қолини узартмақчи болғачқа,...».

8:8 «...чүнки падишаниң намида йезилған, падишаниң үзүк мөһүри бесилған ярлиқни һеч ким бекар қилалмайду» — бу Парс империйәсидики асас қанун еди. Дәл шу сәвәптин әслидики ярлиқниң өзини беваситә бекар қилишқа болмайтти. Буниң орнида униң ақивитиниң алдини елиш тәдбири көрситилгән иккинчи бир ярлиқ йезилиши керәк болатти.

9 Шу чағда, үчинчи айда, йәни Сиван ейиниң жигирмә үчинчи күни, падишаниң кати-
плириниң һәммиси чақирип келинди. Улар Мордикайниң барлиқ буйруғини бойичә
ярлиқ язди; ярлиқ Йәһудаларниң иши тоғрилиқ Һиндистандин Һәбәшстанғичә бир
йүз жигирмә йәттә өлкиниң валийлириға, өлкә башлиғи вә бәглиригә йезилған болуп,
мәктуплар һәр қайси өлкигә өз йезиғи билән, һәр қайси әл-милләтләргә өз тили билән,
шундақла Йәһудийларға өз йезиғи билән, өз тилида пүтүлгән еди. 10 Мордикай ярлиқни
падиша Аһашверошниң намида йезип, униңға падишаниң үзүк мөһүрини басти; ярлиқ
мәктуплирини падишалиқниң атлиқлири билән, йәни тулпарларға, ат қечирларға вә
төгиләргә мингән чәвәндазлар арқилиқ һәр қайси жайларға йоллиди. 11 Ярлиқта: «Па-
диша һәр қайси шәһәрләрдики Йәһудийларниң уюшуп, өз һаятини қоғдишиға, шун-
дақла өзлиригә дүшмәнлик қилидиған һәр милләт вә һәр қайси өлкиләрдики күчләрни,
жүмлидин уларниң хотун-балилирини қоймай йоқитишиға, қиришиға, нәслини қуру-
тушиға, шундақла мал-мүлкини олжа қилишиға ижазәт берилди; 12 бу иш бир күндә,
йәни он иккинчи айниң, йәни Адар ейиниң он үчинчи күни падиша Аһашверошниң һәр
қайси өлкилиридә ижра қилинсун» дәп пүтүлгән еди.
13 Ярлиқ һәр қайси өлкигә әвәтилип, пәрман сүпитидә елан қилинсун, Йәһудийлар-
ниң әшу күни дүшмәнлиридин интиқам елишқа тәйярлинип қоюши үчүн ярлиқниң
көчүрүлмиси һәр қайси әл-милләтләргә уқтурулсун, дәп бекитилди. 14 Шуниң билән
чәвәндазлар тулпарларға вә қечирларға минип падишаниң буйруғи бойичә жиддий
йолға атланди; ярлиқ Шушан қәлъәсидиму жакаланди.
15 Мордикай көк вә ақ рәңлик шаһанә кийим кийип, бешиға катта алтун тажни тақап,
сөсүн рәң кәндир йепинчини йепинип, падишаниң һозуридин чиқти; Шушан шәһәрди-
ки хәлиқ хошаллиққа чөмүп тәнтәнә қилишти. 16 Йәһудийлар йоруқлуқ, шат-хурамлиқ
вә иззәт-икрамға муйәссәр болди. 17 Һәр қайси өлкә, һәр қайси шәһәрләрдә, падишаниң
әмир-ярлиғи йетип барғанлиги йәрләрдә, Йәһудийлар шат-хурамлиққа чөмүп, зияпәт
қилип мубарәк бир күнни өткүзүшти; нурғун йәрлик аһалиләр өзлирини Йәһудий дей-
ишивалди; чүнки Йәһудийлардин қорқуш вәһимиси уларни бесивалған еди.

Йәһудийларниң өз дүшмәнлирини мәғлуп қилиши

9 1 Он иккинчи ай, йәни Адар ейиниң он үчинчи күни, падишаниң әмри билән ярлиғи
ижра қилинишқа аз қалған чағда, йәни Йәһудийларниң дүшмәнлири уларниң үстидин
ғалип келишкә үмүт қилип күткән күни, әксичә Йәһудийларниң өз дүшмәнлириниң
үстидин ғалип келидиған күнигә айлинип кәтти. 2 Йәһудийлар падиша Аһашверошниң
һәр қайси өлкилиридики өзлири турушлуқ шәһәрләрдә уларға қәст қилмақчи
болғанларға һуҗум қилиш үчүн жиғилишқа башлиди; һеч ким уларниң алдида
туралмайтти; улардин болған қорқуныч һәр бир әл-милләтни басқан еди. 3 Һәр қайси
өлкиләрдики бәгләр, валийлар, өлкә башлиқлири, шундақла падишаниң ишлирини
ижра қилғучиларниң һәммиси Йәһудийларни қоллиди; чүнки Мордикайдин болған
қорқуныч уларни басқан еди. 4 Чүнки Мордикай дегән киши ордида интайин нопузлуқ
болуп, нам-шөһрити һәммә өлкиләргә тарқалған еди; униң һоқуқи барғансери чоңийип
кетивататти. 5 Шуниң билән Йәһудийлар өзлириниң һәммә дүшмәнлирини қиличлап,
қирғин қилип йоқатти; өзлиригә өч болғанларға қандақ қилишни халиса шундақ қилди.

8:9 **«Һәбәшстан»** — һазирқи Ефиопийә.
8:10 **«ат қечирларға вә төгиләргә...»** — яки «алаһидә беқип келиниватқан атларға...». Бу айәттики улақларниң хиллириниң бир нәччә хил тәрҗимилири учриши мүмкин.
8:17 **«өзлирини Йәһудий дейишивалди»** — яки «өзлири Йәһудий болушти».

[6] Шушан қәлъәсидила Йәһудийлар бәш йүз адәмни қәтл қилип йоқатти. [7] Улар йәнә
Паршандата, Далфон, Аспата, [8] Пората, Адалия, Аридата, [9] Пармашта, Арисай, Аридай
вә Вайизатани қәтл қилди; [10] бу он адәм Һаммидатаниң нәвриси, Йәһудийларниң
дүшмини болған Һаманниң оғли еди; лекин улар уларниң мал-мүлкини олҗа қилишқа
қол салмиди. [11] Шу күни Шушан қәлъәсидә қәтл қилинған адәм сани падишаға мәлум
қилинди. [12] Падиша ханиш Әстәргә: — Йәһудийлар Шушан қәлъәсидә бәш йүз адәмни
қәтл қилип йоқитипту, йәнә Һаманниң он оғлини қәтл қипту; улар падишаниң башқа
өлкилиридә немә қилдикин? Әнди немә илтимасиң бар? У саңа берилиду. Йәнә немә
тәливиң бар? Уму бежа әйлиниду, — деди.
[13] — Алийлириға мувапиқ көрүнсә, Шушандики Йәһудийларниң әтиму бүгүнки ярлиқта
дейилгәндәк иш қилишиға һәмдә Һаманниң он оғлиниң җәсәтлирини дарға есип қоюш-
қа иҗазәт бәргәйла, деди Әстәр.
[14] Падиша шундақ қилишқа буйруқ чүшүрди; ярлиқ Шушан қәлъәсидә чиқирилғанда,
кишиләр Һаманниң он оғлини дарға есип қоюшти. [15] Адар ейиниң он төртинчи күни Шу-
шандики Йәһудийлар йәнә жиғилип үч йүз адәмни өлтүрди; лекин уларниң мал-мүл-
кини олҗа қилишқа қол салмиди.
[16] Падишаһниң һәр қайси башқа өлкилиридики қалған Йәһудийлар жиғилип өз җанли-
рини сақлашқа сәптә туруп өзлиригә өч болғанлардин җәмий йәтмиш бәш миң адәмни
өлтүрди, амма уларниң мал-мүлкини олҗа қилишқа қол салмиди. Шуниң билән улар
дүшмәнлиридин қутулуп арамлиққа муйәссәр болди. [17] Бу Адар ейиниң он үчинчи күнидики
иш еди; он төртинчи күни улар арам алди, шу күнни зияпәт берип шатлини-
диған күн қилип бекитти.
[18] Лекин Шушандики Йәһудийлар болса он үчинчи, он төртинчи күнлири топлишип
җәң қилди; он бәшинчи күни улар арам алди, шу күнни зияпәт берип шатлинидиған
күн қилип бекитти. [19] Шу сәвәптин сәһрадики Йәһудийлар, йәни йеза-қишлақларда ту-
руватқан Йәһудийлар Адар ейиниң он төртинчи күнини зияпәт берип шатлинидиған
мубарәк күн бекитип, бир-биригә соға-салам беришидиған болди.
[20] Мордикай бу вақиәләрни хатириләп һәмдә Аһашверош падишаниң һәр қайси өлки-
лириниң жирақ-йеқин җайлирида туруватқан барлиқ Йәһудийларға мәктупларни йол-
лиди. [21] Шундақ қилип у уларниң арисида һәр йили Адар ейиниң он төрт, он бәшинчи
күнини байрам қилип өткүзүлсун дәп бекитти; [22] у бу икки күнни Йәһудийларниң дүш-
мәндин қутулуп арамлиққа еришкән күни сүпитидә, шу айни уларниң қайғу-һәсрити
шатлиққа, жиға-зерәлири мубарәк күнгә айланған ай сүпитидә әсләп, бу икки күнни
зияпәт қилип шатлинидиған, көпчилик бир-биригә салам-соға беридиған, кәмбәғәл-
ләргә хәйр-еһсан қилидиған күн қилишқа буйруди. [23] Шу сәвәптин Йәһудийлар дәсләп
башлиған шу һейтни давамлаштурушқа вә шуниңдәк Мордикайниң уларға язғанлири-
ниму орунлайдиғанға вәдә беришти. [24] Чүнки әслидә барлиқ Йәһудийларниң күшәнди-
си болған Агагий Һаммидатаниң оғли Һаман Йәһудийларни һалак қилишни қәстлигән,
шундақла уларни нәслидин қурутуп йоқатмақчи болуп «пур», йәни чәк ташлиған еди.
[25] Лекин бу иш падишаниң қулиқиға йәткәндә, падиша мәктупларни йезип, Һаман қәст-
лигән рәзил иш, йәни униң Йәһудийларни қәст қилған иши униң өз бешиға янсун, дәп
ярлиқ чүшүрди; һәм кишиләр уни вә униң оғуллирини дарға асти.

9:25 **«Лекин бу иш падишаниң қулиқиға йәткәндә...»** — ибраний тилида: «Лекин у падишаниң алдиға кәлгәндә» дейилиду. Шуңа бәзи тәрҗимиләрдә: «Лекин у *(Әстәр)* падишаниң алдиға киргәндә,...» дейилиду.
9:25 Әст. 8:8

«Пурим» байриминиң келип чиқиш тарихи

[26] Шуңлашқа, кишиләр «пур» (чәк) дегән исим бойичә бу икки күнни «Пурим байрими»
дәп атиди; шуңа Йәһудийлар әшу хәттә пүтүлгәнлири бойичә, һәм көргән, һәм баштин
өткүзгәнлиригә асасән, [27] өзлири, әвлатлири һәмдә өзлири билән бирләшкән барлиқ
кишиләрниң пүтүлгән әһкамни тутуп, бәлгүләнгән вақитта әшу икки күнни һәр жили
мәңгү үзүлдүрмәй байрам қилишини қарар қилди, [28] шундақла бу икки күн һәр бир
дәвирдә, һәр бир җәмәт-аилидә, һәр қайси өлкә, һәр қайси шәһәрдә хатирилинип тәбри-
клнип турсун вә «Пурим байрими» болидиған мошу күнләрниң тәбриклиниши Йәһу-
дий хәлқи ичидә мәңгү үзүлүп қалмисун, хатириләш паалийәтлири уларниң уруқ-нәс-
ли арисидинму йоқап кәтмисун, дәп қарар қилди.
[29] Андин Абихаилниң қизи, ханиш Әстәр вә Йәһудий Мордикай Йәһудийларға язған «Пу-
рим байрими» тоғрисидики шу иккинчи хәтни толуқ һоқуқи билән тәкитләп, йәнә бир
хәтни йоллиди. [30] Мордикай хатирҗәмлик вә һәқиқәтниң сөзлирини йәткүзидиған мәк-
тупларни Аһашверошниң падишалиғидики бир йүз жигирмә йәттә өлкидики барлиқ
Йәһудийларға әвәтип, [31] Шу «Пурим» күнлири бәлгүләнгән вақитлирида өткүзүлсун,
шуниңдәк Йәһудий Мордикай вә ханиш Әстәрниң тапилиғанлири бойичә, шундақла
уларниң өз-өзигә вә нәслигә бекиткәнлири бойичә әйни вақиттики тутулған розилар
вә көтирилгән нида-пәрядлар әсләп хатириләнсун, дәп тәкитлиди. [32] Әстәрниң ярлиғи
«Пурим байрими»дики шу ишларни бекитип бәрди; бу иш тарихнамиғиму пүтүлди.

Мордикайниң шөһрити вә утуғи

10 [1] Падиша Аһашверош қуруқлуқ вә деңиз араллиридики аһалиләрниң һәммисигә
алван төлигүзәтти. [2] Униң нопуз-һәйвити вә қудритини аян қилған барлиқ
қилған-әткәнлири, шундақла Мордикайниң падишаниң өстүрүши билән еришкән
катта шөһрити тоғрисидики тәпсилатлар Медиа вә Парс падишалириниң тарих-
тәзкирилиридә пүтүлгән әмәсму? [3] Чүнки Йәһудий Мордикайниң мәртивиси падиша
Аһашвероштин кейинла иккинчи орунда туратти; у дайим өз хәлиқ-миллитиниң
бәхитини көзләп, барлиқ нәслидикиләргә аман-есәнлик тиләк сөзлирини қилатти,
Йәһудийларниң арисида зор иззәт-һөрмәт тепип, қериндашлириниң қәдирлишигә
еришкән еди.

9:26 **«Пурим»** — «чәк ташлаш» дегән мәнаси.
9:31 **«...әйни ватиттики тутулған розилар вә көтирилгән нида-пәрядлар әсләп хатириләнсун»** — бу җүмлиниң башқа бир хил тәрҗимиси: «...хәлиқләр худди өзлири вә әвлатлири үчүн роза тутуш вә қарилиқ тутуш вақтини бәлгүләшни қарар қилғандәк». Лекин бизниңчә бу сөзләр чоқум Әстәр вә Шушандики Йәһудийларниң роза тутуп пүткүл хәлқи үчүн көтәргән нида-пәрядлирини әсләшни көрситиду.

Қошумчә сөз

Әстаидил оқурмәнләр мәзкур китапниң әң қизиқ нуқтилириниң бирини аллиқачан байқиған болуши мүмкин — Худаниң нами һәтта бир қетимму тилға елинмиған! Немишкә шундақ? Бу китап қандақ болуп Тәвратниң айрилмас бир қисми дәп тонулған?

Гәрчә Худаниң нами тилға елинмиған болсиму, хатириләнгән көп вақиәләрдә униң арқида туруп ишләйдиғанлиғи, һәммә ишларни башқуридиған илтипати вә Өз хәлқигә ата қилған һекмәт-һедайити ениқ аян болиду. Қедимдә бәзи алимлар: «Худаниң нами «Әстәр» китавида пәйда болмиғини билән, Униң қоли көп қетим көрүниду!» дәйду. Оқурмәнләр Худаниң төвәндики иш-вақиәләрниң һәр бирини Өз хәлқини қутқузуп, Һаманниң сүйқәсти битчит қилиштики тәдбир қилғанлиғини байқалайду. Бу иш-вақиәләрдин бири кам болған болса ундақ әҗайип қутулуш болмайтти. Бу вақиә яки амиллардин бир нәччисини (вақти-тәртиви бойичә әмәс) төвәндә көрситимиз: —

(1) Ханиш Ваштиниң падишаниң һозуриға келишни рәт қилиши;

(2) Әстәрниң ханишлиққа таллиниши;

(3) Һаманниң «пур» (чәк) ташлишиниң нәтиҗиси: —

Сәрдар Һаман пал селип, қайси ай, қайси күн Йәһудийларға зәрбә беришкә қутлуқ күн болиду, дәп чәк ташлайду. Бу «чәк ташлаш» Нисан ейида, йәни биринчи айда болған. Бизниң һеч гуманимиз йоқки, Худа чәк ташлашниң нәтиҗисини контрол қилған, шуңа «қутлуқ күн» бир жилдин кейин дегидәк, йәни он иккинчи айниң, йәни «Адар» ейиниң он үчинчи күнигә бекитилгән (бу иштин кейин хурапий кишиләр «13»ни шум сан дәп қарашқа башлиған). «йоқитиш ярлиғи» чиқирилғандин кейин бир жилға йеқин вақитта төвәндики ишларға йетәрлик пурсәт яритилған: —

(а) Йәһудий хәлқигә дуа қилишқа;

(ә) Әстәрниң ғәйрәткә келип, зияпәт өткүзүп өз хәлқи үчүн падишадин рәһим соришиға;

(б) Йәһудий хәлқигә өзини қоғдаш һоқуқини бәргән иккинчи бир ярлиқниң чиқирилип, империйәдики барлиқ йәрләргә йәткүзүлүшигә;

(п) шундақла Йәһудий хәлқиниң өзлирини қоғдаш үчүн қураллинишиға.

(4) Мордикайниң падишани өлтүрүш қәстини паш қилиш пурсити (бу иш Һаман туғдурған һелиқи «Йәһудийларни йоқитиш ярлиғи»дин бәлким бир нәччә жил илгири болған болуши мүмкин). Падишаниң Мордикайниң бу яхши ишини хатирилитиши;

(5) Падишаниң уйқисиз кечиси, шундақла униң тарихнамини аңлаш тәливи; «тәсадипийлиқтин» дәл Мордикайниң яхши иши хатириләнгән орам язминиң байқилиши. Падишаниң шу уйқисизлиғи дәл Әстәр вә униң розисида һәмраһ болған Йәһудий хәлқи униң падиша алдиға аман-есән киришини тиләп үч күн роза тутқан (шундақла дуа-тилавәт қилған — 4:16)дин кейин йүз бериду.

(6) Мордикайниң даналиғи вә Әстәрниң җасарәтлиги;

(7) Падишаниң Әстәргә болған һөрмити вә амрақлиғи, шундақла униң тәливини иҗабәт қилиши.

Әнди Худаниң нами немишкә тилға елинмиған? Бу китап йезилған вақитта, йәни Парс империйәси дәвридә, Йәһудийлар империйәдә сүргүнлүктә тарқақ һалда яшиған мусапирлар болуп, һали интайин бош, дүшмәнлириниң зәрбисигә нисбәтән аҗиз орунда туратти. Уларниң етиқади түпәйлидин улар һәрдайим башқа адәмләр тәрипидин «башқичә» дәп қарилатти. Йәһудийларға болған ирқий адавәт асанла қозғилатти, вә Һамандәк башқа бир зулумхор һәр қандақ вақитта йәнә пәйда болатти. «Худа» яки «Пәрвәрдигар»ниң Парс императорлиридин күчлүк болғанлиғини беваситә көрситидиған, шуниңдәк Худаниң намида мәлум паалийәтләрни өткүзүшни дәвәт қилған бир китапқа егә болуш шу дәвирләрдә бәзидә хәтәрлик иш болуши мүмкин еди. Шуңа мәзкур тарих Худаниң интайин көрүнәрлик ишлигәнлигини көрситип, лекин Униң намини тилға алмиған һалда йезилған болуши мүмкин.

Бу тарих дәл шу йол билән йезилғачқа, Парс оқурмәнләр үчүнму, улар тирик Худаға ишәнсун дегән мәхсәт билән йезилған болушиму мүмкин (әслидики нусха Парс тилида йезилған болушиму мүмкин). Етиқат тутқан Йәһудий хәлқи мәзкур китапни Парс хошнилириға бәрсә яки улар оқуса болатти; униңда хатириләнгән иш-вақиәләр һәммә адәмгә мәлум еди, лекин шу вақиәләр арқилиқ Худаниң қоли шундақ рошән көрүнидуки, «Бу Худаниң қилғини болмиса, ким ундақ әҗайип ишларни қилалайтти» дегәндәк соални қойғили болатти.

Биз жуқурида Худаниң нами тилға елинмиған, дедуқ. Әмәлийәттә Пәрвәрдигарниң «Яһвәһ» дегән нами бәш қетим көрситилгән, лекин йошурун һалда яки код билән көрситилиду (1:20, 5:4, 5:13, 7:5, 7:7-айәтләрдә) —

Пәрвәрдигарниң нами (ибраний тилида «Яһвәһ») ибраний тилида «й», «һ», «в» вә «һ» дегән төрт һәрип билән ипадилиниду). Бу «код»қа қизиқсиңиз, тор бетимиздин тәпсилатлирини көргили болиду.

Шүбһисизки, бу ишниң өзи йәнә Йәһудий оқурмәнләргә шу ишни тәкитләйдуки, гәрчә әһвалимиз бәк еғир болсиму, Худаниң йолини тутсақ, У әһвалимизниң алдида йошурун амма күчлүк һалда давамлиқ бизгә илтипат көрситиш үчүн ишләйду.

«Әстәр»ниң китавидин алидиған саватлар

Бир нәччә худасиз нәзирийәләр бойичә (Марксизмму уларниң ичидә) ялғуз бир шәхс тарихниң умумий вәзийитини һеч өзгәртәлмәйду. Лекин мәзкур китаптин алидиған қиммәтлик саватлардин алаһидә бири шуки, ялғуз бир шәхсниң җасарити вә иман-етиқади дәрвәқә тарихни өзгәртәләйду һәм гаһи вақитларда уни дәрвәқә өзгәртиду.

Бу әһвални башқичә баян қилсақ — Худа Өзигә аталған бир шәхсни пүткүл бир әлниң тарихини өргәртиш үчүн ишлитәләйду; У шундақ ишлар арқилиқ Өзиниң шан-шәривини аян қилиду («1Кор.» 1:26-29ни көрүң). У сизни вә мени өз қолимиз һеч тәсир йәткүзәлмәйдиған, қийин яки паҗиәлик бир әһвални өзгәртишкә ишлитәләйду!

«Әстәр»дә хатириләнгән бу тарих сүргүнлүктә қалдурулған, еғир бесим астида, бутпәрәс вә худасиз бир муһитта яшиған бир хәлиқниң тарихидур. Худди улар Парс империйәсидә сүргүн болғандәк, Худаниң хәлқи һазирму «сүргүнлүк»тә турмақта — биз әрштики роһий жутимиздин жирақта турмақтимиз («Яқ.» 1:1, «1Пет.» 1:1, 1:17, 2:9-17ни көрүң). Биз Әстәр вә Мордикайдин шу савақни үгинәләймиз, йәни гәрчә биз «башқичә» қаралғинимиз билән, худасиз бир муһитта туруп өзлиримизни яманлиқтин сақлиғинимиз билән йәнила етиқатсиз хошнилиримизға тегишлик һөрмәт вә көйүмчанлиқни көрситиш керәклигини үгинәләймиз. Чүнки улар ким болушидин қәтъийнәзәр бизгә «инсандаш» болиду; һәммә адәмни қутқузушни халайдиған Худа Өзиниң шу қутқузуш нийитидә бизни әтрапимиздики кишиләр арисиға қойғандур.

«Әстәр» китавиниң әһмийити

«Әстәр» дегән китапни пүтүн Муқәддәс Китапта хатириләнгән башқа тарихлар билән биргә қойсақ, «Әстәр»дә баян қилинған тарих чоң бир тарихниң наһайити әһмийәтлик бир қисми екәнлиги көрүниду. Биз буни төвәндикидәк көрәләймиз: —

(а) Худа Ибраһимни чақирип униңға: «Сән арқилиқ барлиқ әл-жутлар бәхит-бәрикәт тапиду» дәп вәдә қилған («Яр.» 12:1-3). Кейин униңға шу «бәхит-бәрикәт» өз әвлатлири, йәни Йәһудий хәлқи арқилиқ барлиқ әл-жутларға келидиғанлиқ вәһий қилинған. Кейинки пәйғәмбәрләр шу «бәхит-бәрикәт»ниң Йәһудий хәлқидин туғулидиған «Мәсиһ»ниң дунияға келиши билән болиду, дәп көрситиду; чүнки «Мәсиһ» пүтун дунияға Қутқазғучи болиду.

(ә) Худа Өз Йәһудий хәлқигә, силәрни дунияниң ахирғичә қоғдап, ташлимаймән, дәп вәдә қилиду. У йәнә уларниң гуналири вә ишәшсизлиги үстидин ғалип келип, ахирқи заманда уларни Өзигә қайтуруп, йәр йүзидә Өзиниң миң жиллиқ падишалиғини бәрпа қилғанда, уларни шу падишалиғиниң мәркизи қилидиғанлиғиға вәдә қилған.

(б) Бу вәдиләр түпәйлидин Шәйтанниң Худаға қаршилиқ көрситиши көп қетим Йәһудий хәлқигә зәрбә қилишлар билән ипадиләнгән. Шуңа Мәсиһниң дуния келишидин илгири Шәйтанниң ундақ зәрбилири наһайити көп болған. Чүнки у Йәһудий хәлқини йоқатқан болса, Мәсиһниң туғулушиниң имканийитиму йоқ болатти; Худаниң муддиа-мәхсәтлири мәңгү тосулған болатти. Бундақ зәрбиләргә мисал болидиған мундақ ишлар бар: — (1) Пирәвнниң Ибраһимниң аяли Сараһни елип кетиши (Сараһ Исраил хәлқиниң аниси болғачқа, у болмиған болса Исраил хәлқиму болмайтти — «Яр.» 12:10-20, вә йәнә 20:1-7ни көрүң); (2) Пирәвнниң Исраилларниң барлиқ оғул балилирини өлтүрүш плани («Мис.» 1:15-22); (3) Сурийә вә Әфраимларниң Давут җәмәтини нәслидин қурутушни қәстлиши (Мәсиһ Давутниң нәслидин чиқиши керәк еди) («Йәш.» 7:1-6); (4) мәзкур тарихтики Һаманниң қәстлиши вә ахирида: (5) Һерод падиша Әйса Мәсиһни туғулғандин кейин уни өлтүрүш мәхситидә Бәйт-Ләһәмдә барлиқ оғул бовақларни қириши («Мат.» 2:1-18).

(п) Мәсиһниң бу дунияға биринчи келишидин кейинму Шәйтанниң Йәһудийларға болған бу зәрбилири давамлаштуруп кәлмәктә. Чүнки, әгәр Шәйтан Исраилни йоқиталайдиған болса, ундақта у Худаниң уларни қоғдаймән дегән вәдисини үзүп, Худаниң ахирқи заманлар тоғрисидики муддиа-мәхсәтлирини, җүмлидин өзиниң

мəңгүлүк җазалинишини тохтиталайтти. Тарих испатлиғанки, у шундақ қилалмайду, əлвəттə!

Шуңа һəтта йеқинқи тарихта бир нəччə қетим мəлум залимларниң Йəһудий хəлқини йоқитишқа тиришип-тирмишип интилгəнлигини көрдуқ — Мəсилəн, «Рим папаси» «Сəлип жүрүшлири»дə җəң қилишқа əвəткəн аталмиш «христианлар», Русийəлик «Сар Николай», Гитлер, Сталин, Аятолла Хомəйни вə башқилар — лекин булар һəммиси ахир берип һалакəткə йүзлəнди. Йəһудий хəлиқ йəнə туриду.

Худаниң Өз хəлқигə вəдə қилған сөзлири мəңгү муқим туриду: —

«**Қуяшни күндүздə нур болсун дəп бəргəн, ай-юлтузларни кечидə нур болсун дəп бəлгүлигəн, долқунлирини шарқиритип деңизни қозғайдиған Пəрвəрдигар мундақ дəйду (самави қошунларниң Сəрдари болған Пəрвəрдигар Униң намидур): —**
— Мошу бəлгүлигəнлирим Мениң алдимдин йоқап кəтсə, — дəйду Пəрвəрдигар, — əнди Исраилниң əвлатлириму Мениң алдимдин бир əл болуштин мəңгүгə қелиши мүмкин. Пəрвəрдигар мундақ дəйду: — Жуқирида асманлар мөлчəрлəнсə, төвəндə йəр һуллири тəкшүрүлүп билинсə, əнди Мəн Исраилниң барлиқ əвлатлириниң қилған һəммə қилмишлири түпəйлидин улардин ваз кечип ташлиғучи болимəн, — дəйду Пəрвəрдигар» («Йəр.» 31:35-37).

Тәврат 18-қисим

«Аюп»

Кириш сөз

Азап-оқубәткә даир мәсилә һәм сирлар

Худаниң алдидики ихласмән һәм һәққаний адәм дәп һесаплинидиған Аюп тосаттин азап-оқубәт һәм дәрд-әләмгә қалиду. Униң барлиқ тәәллуқати, жүмлидин қой, кала, мада ешәк һәм төгә падилири бир-бирләп елип кетилиду; буниңға улинипла һәммидин дәһшәтлик болған еғир күлпәт униң бешиға чүшиду — у интайин сөйидиған аилисидин, йәни он балисидин айрилип қалиду. Лекин шундақтиму у Худадин қилчә ағринмай, әксичә чоңқур қайғу һәм мусибәт ичидә Худаға сәждә қилип, Униңға ибадәт қилишни давамлаштуриду.

Аюп Худаға пүтүн ихласи билән сеғиниватқан әшу күнләрдә, у йәнә қаттиқ бир зәрбигә дучар болиду. Тосаттин адәмни қақшал қилип қойидиған, дәһшәтлик бир мәрәз кесәл униңға чаплишиду. Униң пүтүн бәдини һүррәк-һүррәк болуп кетиду. Униң иштийи тутулуп, бир немә йегүсиму кәлмәйдиған болуп қалиду. Униң тиниқидин сесиқ пурақ келиду; у тәнлириниң мужуп ағришлиридин һәм бәдининиң дәһшәтлик қичишишлиридин арам алалмай, қаттиқ қийнилиду. Шуниң билән әслидә уни һөрмәтләп униңдин әйминидиған жутидики бир қисим муттәһәмләрму униң оруқлап, бир терә бир устихан болуп қалған бечарә һалитини көрүп, уни Худаниң ләнитигә учрап кәтти дәп мазақ қилишиду. Һәтта өзигә садиқ һәм көйүмчан болған, тәсәлли беришкә тегишлик әң йеқини болған өз аялиму униңдин йүз өрүп, униң ихласмәнлиги һәм һәққанийлиғини мазақ қилиду. Аяли униңға: «Сени ташливәткән Худадин ваз кәч» дәп несиһәт бериду. Бирақ һәзрити Аюп аялиниң бу сөзлиригә қулақ салмайду, өз әқидисидә баштин ахир чиң туруп Худаниң яхшилиғини техиму күйләйду.

Униң бешиға чүшкән балаю-апәттин хәвәр тапқан Аюпниң йеқин достлиридин үчәйлән мәслиһәтлишип, униңға тәсәлли бериш үчүн өзлири турған жирақ жутлардин уни йоқлап келиду. Улар кәлгичә Аюп кесәл болуп арилиқта аз дегәндә икки-үч ай өтүп кетиду. Һәзрити Аюп дәсләптә һеч тәврәнмәй Худаға ибадәт қилған болсиму, лекин дәһшәтлик дәрд-әләм билән жүрәклири парә-парә болғанда һәм кесилиниң тохтавсиз азави астида, кәлгән достлири алдида бешиға чүшкән ишларниң мәнаси тоғрисида гуманлиқ соалларни сорашқа башлайду. Бәлким дәһшәтлик бир зәрбә астида Худаға ибадәт қилишниң өзи бир иш, бирақ узунға созулидиған синақларда бундақ ибадәтни һәм Худаға тайинишни қәтъий давамлаштуруш болса бәлким адәмни синайдиған башқа бир иштур. Аюпниң бу үч дости униң бу һалға чүшүп келишини Худа чүшәргән бирхил тәрбийә яки жаза дәп қариғанлиқтин, уни өз гуналиридин йенишқа дәвәт қилишқа башлайду. Уларға ишларни чоңқур тәһлил қилған Елиху исимлиқ яш бир жигитму қошулиду; у бу үчәйләнниң сөзлиригә қошулуп өз пикрини баян қилиду.

Биз тексттики баянлар арқилиқ бу үч достниң нәсиһити һәм қилған тәнқитлириниң бесими астида қалған Аюптин ибарәт Худаниң бу мөмин бәндисиниң ички дуниясини көрәләймиз, шуниңдәк йәнә униң турмуштики чоң мәсилиләрдә қилған виждданий күрәшлирини һәм униң турмушқа болған гуманлириниму көрүшкә муйәссәр болдуқ. Биз йәнә униң қандақ қилип сәмимийлик билән мәсилиләргә йүзлинишини, шуниң билән биргә униң ишәш-етиқадини, илгәрки турмушидики виждданий күрәшлирини һәм ғәлибилирини көрәләймиз. Мана булар уни, шүбһисизки, Худаниң алдида һәққаний адәм қилип йетилдүргән еди. Аюпниң бу үч дости асасән Худани мутләқ адил болғачқа, гунакарларниң һәммисини һаял өткүзмәй җазалайду, дәп қарайду; улар: «Аюпниң балаю-апәткә учриши у чоқум мәлум бир җәһәттә еғир бир гунани садир қилғанлиғини испатлайду», дәп һөкүм чиқириду. Аюп болса Худани «Һәммигә Қадир» дәп билиду; лекин у өзиниң бешиға чүшкән күлпәт Худаниң җазаси болса, бу җазаниң немә сәвәптин екәнлигини биләлмәйду. У достлириниң ой-пикирлирини рәт қилип, Худаниң өзигә көрсәткән муамилисидин гуманлинип, Худа өзгиришчанмиду? — У бирдәм адәмләрниң дости, бирдәм адәмләрниң дүшмини боламдиғанду? — дәп сорайду.

Аюп йолуққан бу мәсилә инсанийәтниң һәр қайси тарихий дәвирлиридә Худаға етиқат қилғучиларниң бешини қатуридиған мәсилә болуп кәлмәктә. Шуңа кишиләрниң тәсәввурида бундақ ой-пикирләр мәвҗут болуп туриду: — Әгәр Худа пүтүнләй яхши болса, У зораванлиқниң, кесәлликниң мәвҗутлуғиға һеч йол қоймиған болатти; шуңа Униң бундақ ишларни контрол қилиш җәһәттики күч-қудритигә нисбәтән чоқум мәлум бир чәк болуши мүмкин; шуңа У Һәммигә Қадир әмәс. Башқичә қилип ейтқанда, Униң растла һәммә ишқа қудрити йетидиған болса, немишкә бу яман ишларни тохтитишта яки тосушта «мувәппәқийәтсиз» болиду? Бу җәһәтләрдә У һәр қандақ яманлиққа йол қойған; шуңа, У «пүтүнләй яхши әмәс» дәп қарилиду.

«Аюп» дегән бу китап бу жуқурики мәсилиләргә җавап бериш үчүн йезилған әмәс. У бир адәмниң өз азаплири ичидә Худани издиши тоғрисидики бир тарих һәм Худаниң униңға бәргән җаваплиридур. Бирақ Аюпниң бешидин өткүзгән кәчүрмишлири арқилиқ өзимизниң мәсилилири үчүн бәзи җавапларни тепиш пурситигә еришәләймиз.

Аюп яшиған дәвир наһайити бурунқи заманлар болуши мүмкин. Китаптики бир нәччә тәрәпләр бизгә мана шундақ хуласини дәлилләп бериду. У Исраиллиқ әмәс; у бәлким һазирқи шималий Иорданийә яки җәнубий Сурийәдә яшиған адәм болған болуши мүмкин. Әйни тексттә әрәб тилиниң зор тәсири мәвҗут. Йәнә бир иш, Аюп вә униң достлири чоқум бир мәзгил Мисирда турған, дәп қараймиз. Чүнки китапта Мисирниң хелә көп әһваллири тәсвирлиниду.

Аюп Исраиллиқ (Йәһудий) болмиғачқа, адәмниң гуналирини тиләп кафарәт қилиш вә ибадәт қилишқа униң үчүн қурбанлиқ қилидиған һеч қандақ каһин («қурбанлиқ қилғучи») йоқ еди. Шуниң үчүн Аюп өзи һәм өз аилисидикиләр үчүн қурбанлиқ қилиш мәсъулийитини өз зиммисигә алиду.

Аюп һәм үч достиға нисбәтән «қайта тирилиш» тоғрисида һеч қандақ хәвәр яки вәһий берәлмигән. Улар пәқәт: Өлүп кәткәндин кейин адәмниң роһи натонуш, сирлиқ, қараңғу йәргә, йәни тәһтисараға (ибраний тилида «шеол»)ға бариду, дәп билиду. Шуңа Аюп һазирқи азаплиримниң орниға, кәлгүсидә мән тирилип Худа билән достлуқта һәм

хошаллиқта болимән, дегән тәсәллини тапалмайду. Бирақ биз униң ақлиниши үчүн вә бешиға чүшкән ишларға йоруқлуқ тепиш үчүн йелиниш азави билән ичидин чиққан баянлириниң улуқ пәйғәмбәрләрчә болғанлиғини етирап қилмай туралмаймиз. Шу баянлири арқилиқ биз униң етиқадиниң өз әтрапини қаплап турған қараңғулуқтин бөсүп чиққанлиғини көрүвалалаймиз. 9-бапта у: «**Худа билән мениң оттурамда келиштүргүчи бир «әлчи» яки «аричи» болса еди!**» дегән интизарини билдүриду. Андин 19-бапта (25-27-айәт) у өзиниң мундақ бир «келиштүргүчи»синиң, һәқиқәтән барлиғини җакалайду; униң бир «гоел»и, йәни уни ақлаш үчүн бәдәл төләйдиған Қутқазғучиси бар болиду, нәтиҗидә у өз көзи билән Худасини көрәләйду һәмдә шу чағда Худа униң бешиға чүшкәнлири тоғрисида униңға җавап бериду, дәп билдүриду. Бу баян мутләқ һәйран қаларлиқ болиду һәм (бәзи җәһәтләрдин ейтқанда) униң барлиқ баянлириниң ичидә етиқадиниң әң жуқури пәллиси сүпитидә туриду. Бу баянниң әмәлгә ашурулуши шүбһисизки, пәқәт Мәсиһтә, йәни «**Йол, һәқиқәт вә һаятлиқ Өзәмдурмән. Мәнсиз һеч ким Худа-Атамниң йениға баралмайду**» дегүчи Насарәтлик Әйсадила тепилиду (Инҗил, «Юһанна» 14-бапта).

Биз йәнә мундақ бир һалқилиқ мәсилидин атлап өтүп кетәлмәймиз; бу һалқилиқ мәсилә оқурмәнләр болған бизләргә наһайити еник қилип билдүрүлгән болуп, у болсиму, Аюпниң бешиға чүшкән һәр бир иш Шәйтанниң қутритиши билән башлиниду. Китапниң башлинишидила, бизгә әрштә өткүзүлгән бир кеңәштин бир көрүнүш аян қилиниду. Шәйтан әшу кеңәшниң ичигә соқунуп киргәндә, Худа униңға җаң елан қилип:
— Дунияда Мәндин қорқидиған, Мени сөйидиған һәм һәқиқәтән Маңа хизмәт қилидиған киши бар, уни көргәнсән? — дәп сорайду.

Шәйтанму Худаға җаң елан қилип: «Дунияда һәққанийлиқ яки муһәббәт дегәндәк мундақ нәрсиләр йоқ, барлиқ адәмләр, җүмлидин Аюп пәқәт Сәндин еришидиған бәхитләр һәм бәрикәтләр үчүн ибадитиңдә болиду, дәйду. Бәхит-бәрикәтләр Аюптин елип кетилидиған болса, у чоқум Сәндин йүз өрүйду» дәйду. Шәйтанниң бу сөзлири: «Сән Худа «инсанларға пара беридиғиниң» үчүнла улар (болупму Аюп) сени сөйиду» мәнада ейтилған еди. Шәйтанниң икки қетимлиқ әрзигә рәддийә бериш үчүн, Худа Аюпни Шәйтанниң қолиға тапшуриду. Шундақ қилип Аюпни балаю-апәтләр бесип кетиду. Мана бу баянлардин биз шуни билимизки, Аюпта йүз бәргән ишлар һәргизму униңға тәрбийә бериш үчүн әмәс вә яки униң гуналири түпәйлидин уни җазалаш үчүнму әмәс, бәлки униң ичи-тешиниң бирдәклигини, һәққанийлиғини һәм сөйгүсини синаш үчүндур (һалбуки, бу синақлар Аюпни техиму паклайду һәм уни тавлайду).

Бу ишларниму йәнә Худаниң инсанларға тутқан планиға нисбәтән һәмдә Униң Аюпқа «Мениң ишәшлик қулум» дәп бағлиған ишәшисигә нисбәтәнму кәлгән бирхил синақ һесаплиғили болиду. Бирақ китапта хатириләнгән барлиқ ишларда, Аюп вә униң үч дости Худаниң Аюп тоғрисидики әйни ейтқан сөзлиридин, шундақла Шәйтанниң Худаға җаң елан қилған шикайәтлиридин һеч хәвәрсиз еди; пәқәт оқурмәнләр болған бизләрла әйни чағда һәқиқәтән немә иш йүз бериватқанлиғини биләләймиз; пәқәт бизла Худа билән Шәйтанниң әрштә әйни чағдики қармуқарши ейтқан сөзлиридин хәвәрләнгән болуп, Аюп билән достлириниң оттурисидики һәммә гәп-сөһбәтләргә баһа берәләймиз.

«Аюп»

Китапниң муқәддимисидики икки бап билән «хатимә қисми»дики ахирқи баптин сирт, китапниң қалған қисимлири ибраний шеирийити ушлубида йезилған. Башқа китапларда қәйт қилғинимиздәк, ибраний шеирийитидә мисралар икки мисралиқ (параллел), бәзидә үч мисралиқ йезилиду. Бир бәндтики (куплеттики) һәр бир мисраниң охшап кетидиған яки селиштурма болидиған темиси бар. Худа бизгә инъам қилған бу хил шеирийәт усулиниң алаһидә вәзини вә қапийилири болмиғачқа, бу хил шеирийәтни җүръәтлик тәрҗимә қилишқа муйәссәр болдуқ. Дуния хәлиқлири бу бәнд вә мисралларни оқуп һәм үгинип, униңдин мәмнунийәт билән бәһримән болуватмақта.

Тәрҗимә җәриянида, биз ибраний тили тәтқиқати билән шуғуллинидиған нурғун алимларниң мәхсус «Аюп» тоғрисидики әсәрлиридин чоңқур ярдәм, илһам, шундақла өзимизгә нисбәтән көп бәһргә ериштуқ. Болупму «Аюп» темисида йезилған әнглийәдики Кларк доктор (1817), Германийәдики Делитҗ доктор (1851), Шотландийәдики Страхан доктор (1890) һәм Австралийәдики Археологийә Институтиниң тәтқиқатчиси Андерсен профессорларниң (1975) әсәрлиридин, шуниңдәк 1920-жиллири Қәшқәрдә ишләнгән уйғурчә нусхисидин һәм хәнзучә (1911-жилидики «和合本») «Муқәддәс Китап» нусхисидин көп пайдиландуқ.

Барлиқ тарихшунаслар етирап қилғандәк, Тәвратниң «Аюп» қисми әң қедимий бир китапдур; әгәр бундақ интайин билимлик алимлар һәм тилшунасларниң ярдими һәм зор төһписи болмиған болса, «Аюп»ни чүшиништә һазирқи әһвалимизда биз техи көп гөдәк һесаплинимиз.

Китапниң көп қисмида Аюпниң үч дости билән болған сөһбитиниң хатириләнгән; Аюп һәм униң достлири сөз қилғандин кейин, Елиху сөз қилиду; әң ахирида Худа уларниң үстигә чүшкән бир дәһшәтлик бир қара қуюн ичидин Аюпқа сөзләйду. Оқурмәнләр сөһбәтләрни оқуғандин кейин неминиң тоғра, неминиң хата, неминиң һәқиқәт вә неминиң сахтилиқ екәнлигини пәриқ етиши интайин зөрүрдур — демәк, оқумәнләр өзи Аюпниң сөзлиридә немини Худадин гуманлинип, немини етиқади билән ейтқанлиғини, достлири һәм Елихуниң дегәнлиридин неминиң уларниң өз пикрилиридинла кәлгәнлигини, неминиң Худадин кәлгәнлигини һөкүм қилиши керәк. Бу нуқтини нәзәрдә тутуп оқурмәнләргә ярдими болсун дәп бәзи зөрүр изаһатларни бәрдуқ.

Биз Аюп билән үч дости һәм Елиху арилиғида болған бу сөһбәтниң хатирисини, һәтта Аюпниң достлириниң хата пикирлири һәм Аюпниң аччиқ дад-пәрядлирини пүтүнләй Худаниң буйруғи билән қәйт қилинип йезилған һәм шундақла әйни һалда хатириләнгән, дәп ишинимиз. Биз Худаниң немә үчүн шундақ буйруғанлиғиниң сәвәви тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә изаһлап беришкә тиришимиз.

«Аюп» дегән бу китап көп әсирләрдин бери һәр қандақ мәдәнийәттики етиқатчилар һәм етиқатсизлар тәрипидинму «дуниядики әң улуқ әдибий әсәрләрдин бири» дәп қарилип келиниватиду. Лекин бу китапни тәрҗимә қилиштики мәхситимиз мошу сәвәптин әмәстур; китапниң әң чоң пайдиси һәзрити Аюпниң излирини басидиғанлар үчүн болиду. Мәхситимиз болса улар бу пайдаға еришсун дегәндин ибарәттур. Демәк, муқәддәс Тәврат һәм Инҗилдики вәһийгә асасән, һәммигә Қадир Болғучиға тайинишни үгинидиғанларниң «Пәрвәрдигар муһәббәттур» дәп тонуп, һәр қандақ қийинчилиқ һәм азап-оқубәтләр астида Худаға ишинәлишидә мошу китапниң толуқ пайдиси болсун дәп дуа билән уни тәрҗимә қилдуқ.

Мәзмун: —

(1) (1:1-5) Тонуштуруш. Аюп; униң турмуши вә аилиси
(2) (1:6-12) Әрштики биринчи қетимлиқ сөһбәт. Шәйтан Худаға Аюп тоғрисида жәң елан қилиду.
(3) (1:13-22) Нәтижә. Балаю-апәт Аюпниң тәәллуқати һәм аилисидикилиригә чүшиду. Аюп йәнила Худаға ибадәт қилиду.
(4) (1:1-6) Әрштики иккинчи қетимлиқ сөһбәт. Шәйтан Худаға Аюп тоғрисида йәнә жәң елан қилиду.
(5) (2:7-10) Нәтижиси. Аюпни қорқунучлуқ бир кесәл басиду. У йәнила Худаға ибадәт қилишни давамлаштуриду.
(6) (2:11-13) Аюпниң достлири келип, униң билән матәм тутуп сүкүт билән олтиришиду.
(7) (3-бап) Аюп үч дости билән сөзлишишкә башлайду.
(8) (4-31-бап) Аюп вә достлириниң арилиғида болған сөһбәтләр
(9) (32-37-бап) Елихуниң баянлири. Қара қуюн чүшиду.
(10) (38-41-бап) Худаниң Өзи Аюпқа жавап бериду.
(11) (42-бап) Аюпниң Худаға бәргән жавави. Униң достлириға Худа тәрипидин тәнбиһ берилиду. Аюп достлири үчүн дуа қилиши билән кесилидин әслигә келиду. Униңға илгәркидин көп бәрикәтләр яғиду.

Изаһат: — Йәнә тәкрарлаймизки, кириш сөз, мавзу вә изаһатлар оқурмәнләргә ярдими болсун үчүн тәржиман тәрипидин берилди. Улар Муқәддәс Китапниң әслий текст-айәтлириниң бир қисми әмәс.

••••••••

Аюп

Ихласмәнлик һәм аватлик

1 [1] «Уз» дегән жутта, Аюп исимлиқ бир адәм яшиған еди. Бу адәм болса қусурсиз, дурус,
Худадин қорқидиған, яманлиқтин өзини жирақ тутидиған адәм еди.
[2] Униңдин йәттә оғул вә үч қиз туғулди. [3] Униң йәттә миң қой, үч миң төгә, бәш йүз жүп
кала, бәш йүз мада ешәк қатарлиқ мал-мүлки бар еди. Униң малайлири бәк көп еди; у
шәриқлиқләр ичидә һәммидин улуқ еди.
[4] Униң оғуллири нөвәт бойичә бекиткән күндә өз өйидә башқилар үчүн дәстихан селип
зияпәт қилатти. Бу күнләрдә улар адәм әвәтип үч сиңлисини улар билән биллә тамақ-
линишқа чақиртатти. [5] Уларниң шу зияпәт күнлири аяқлиши билән Аюп адәм әвәтип
уларни Худа алдида паклинишқа орунлаштуратти. У таң сәһәрдә орнидин туруп улар-
ниң саниға асасән көйдүрмә қурбанлиқларни қилатти. Чүнки Аюп: «Балилирим гуна
қилип қоюп, көңлидә Худаға беһөрмәтлик қилип қоямдикин» дәп ойлайтти. Аюп һәр-
дайим әнә шундақ қилип туратти.

Әрштики биринчи қетимлиқ кеңәш; Шәйтан соқунуп кириду

[6] Бир күни, Худаниң оғуллири Пәрвәрдигарниң һозуриға һазир болди. Шәйтанму улар-
ниң арисиға киривалди. [7] Пәрвәрдигар Шәйтандин: — Нәдин кәлдиң? — дәп сориди.
Шәйтан Пәрвәрдигарға жававән: — Йәр йүзини кезип пайлап, уяқ-буяқларни айлинип
чөргиләп кәлдим, деди.
[8] Пәрвәрдигар униңға: — Мениң қулум Аюпқа диққәт қилғансән? Йәр йүзидә униңдәк
мукәммәл, дурус, Худадин қорқидиған һәм яманлиқтин жирақ туридиған адәм йоқ, — деди.
[9] Шәйтан Пәрвәрдигарға жававән: — Аюп Худадин бекардин бекар қорқмиғанду? [10] Өзүң
униң өзи, аилисидикилири һәм униң һәммә нәрсисиниң әтрапиға қаша қойған әмәсму?
Сән униң қолиға бәрикәт ата қилдиң, шуниң билән униң тәәллуқати тәрәп-тәрәптин
гүллинип көпәймәктә. [11] Әгәр Сән қолуңни созуп, униң һәммә нәрсилиригә тегип қой-
саң, у Сәндин йүз өрүп, Сени тиллимиса Шәйтан болмай кетәй! — деди.
[12] Пәрвәрдигар Шәйтанға: — Мана, униң һәммә нәрсисини сениң қолуңға тутқуздум!
Бирақ униң өзигә тәккүчи болма! — деди.
Шундақ қилип Шәйтан Пәрвәрдигарниң һозуридин чиқип кәтти.

1:1 Аюп 2:3

1:5 **«Аюп адәм әвәтип уларни Худа алдида паклинишқа орунлаштуратти»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Аюп уларни чақиришқа адәм әвәтип, уларни Худа алдида пакландуратти». **«паклиниш»** — әйни чағдики қурбанлиқ қилиш үчүн «адәмни пакландурруш»ниң қандақ елип берилидиғанлиғи бизгә намәлум. Бәлким жуюндурулуп, пакиз кийимләрни кийдүрүш дегәндәк иш болуши мүмкин. **«көйдүрмә қурбанлиқ»** — қедимки заманларда мәлум бир һайван *(қой, кала, қатарлиқ)*ни союп, униң қенини йәргә еқитиветип, андин униң пүтүн тенини Худаға атап көйдүрүштин ибарәттур. Бу хил қурбанлиқ гунани тиләш яки Худаға ибадәт қилиш мәхситидә қилиниду. **«Худаға беһөрмәтлик қилиш»** — мошу сөз ибраний тилида «баруқ» дәп елиниду. «Баруқ» адәттә «бәрикәт, бәхит» дегән мәнани билдүриду. Шу дәвирдә адәмләр бир-бири билән хошлашқанда «бәрикәтлик болсун» дәп бәхит тиләйтти. Шу сәвәптин «бәхит тиләш» *(«баруқ»)* «хошлишиш»ни билдүрүпму қелиши мүмкин еди. Демәк, мошу йәрдә бу ибарә «Балилирим Худадин хошлишип *(«худди видалашқандәк»)* айрилип кетәмдикин» дегән мәнада болуши мүмкин.

1:6 **«Худаниң оғуллири»** — мошу йәрдә еһтимал муқәддәс пәриштиләрни көрситиду. 38:7ни көрүң. **«Шәйтанму уларниң арисиға киривалди»** — Худа немә үчүн Шәйтанниң өзиниң һозуриға кирип, өзини әркинлик билән һақарәтлишигә йол қойиду? Бу муһим мәсилә тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

1:7 1Пет. 5:8

1:10 **«әтрапиға қаша қойған»** — яки «әтрапиға тосақ қойған».

Биринчи синақ

[13] Бир күни, Аюпниң оғул-қизлири чоң акисиниң өйидә тамақ йәп, шарап ичип олтиратти. [14] Бир хәвәрчи Аюпниң йениға келип униңға: — Калилар билән йәр һайдавататтуқ, ешәкләр әтрапта отлаватати; [15] Шебалиқлар һуҗум қилип кала-ешәкләрни булап кәтти. Ишләватқан яшларни қиличлап өлтүрүвәтти. Ялғуз мәнла қутулуп қелип, силигә хәвәр йәткүзүшкә несип болди, — деди.
[16] Бу адәмниң гепи техи түгимәй турупла, йәнә бириси жүгүрүп келип Аюпқа: — Асмандин Худаниң оти чүшүп қойлар вә ишләватқан яшларни көйдүрүвәтти; ялғуз мәнла қутулуп қалдим, силигә хәвәр йәткүзүшкә несип болдум, — деди.
[17] Бу адәмниң гепи техи түгимәй турупла, йәнә бириси жүгүрүп келип Аюпқа: — Калдийләр үч тәрәптин һуҗум қилип төгиләрни булап елип кәтти, ишләватқан яшларни қиличлап өлтүрүвәтти; ялғуз мәнла қутулуп қалдим, силигә хәвәр йәткүзүшкә несип болдум, — деди.
[18] Бу адәмниң гепи техи түгимәй турупла, йәнә бириси жүгүрүп келип Аюпқа: — Оғуллири вә қизлири чоң акисиниң өйидә тамақ йәп, шарап ичип олтарғинида,
[19] туюқсиз, чөлдин қаттиқ бир боран чиқип өйниң төрт булуңини қаттиқ соқуп, өй ғулап чүшүп яшларни өлтүрүвәтти; ялғуз мәнла қутулуп қалдим, силигә хәвәр йәткүзүшкә несип болдум, — деди.
[20] Аюп болса буни аңлап орнидин дәс туруп, тонини житип, чечини чүшүрүветип, өзини йәргә ташлап Худаға ибадәт қилди: —
[21] Мән апамниң қосиғидин яланач чүшкән, у йәргиму яланач қайтимән; һәммини Пәрвәрдигар маңа бәргән, әнди Пәрвәрдигар мәндин елип кәтти; Пәрвәрдигарниң намиға тәшәккүр-мәдһийә қайтурулсун! — деди.
[22] Буларниң һәммисидә Аюп гуна қилмиди вә яки Худани һеч қандақ налайиқлиқ билән әйиплимиди.

Әрштики иккинчи қетимлиқ кеңәш; Шәйтан йәнә соқунуп кириду; иккинчи синақ

2 [1] Йәнә бир күни, Худаниң оғуллири Пәрвәрдигарниң һозуриға һазир болушқа кәлди. Шәйтанму уларниң арисиға киривалди.
[2] Пәрвәрдигар Шәйтандин: — Нәдин кәлдиң? — дәп сориди. Шәйтан Пәрвәрдигарға җававән: — Йәр йүзини кезип пайлап, уяқ-буяқларни айлинип чөргиләп кәлдим, — деди.
[3] Пәрвәрдигар униңға: — Мениң қулум Аюпқа диққәт қилғансән? Йәр йүзидә униңдәк мукәммәл, дурус, Худадин қорқидиған һәм яманлиқтин жирақ туридиған адәм йоқ. Мәйли сән Мени уни бекардин-бекар жутуветишкә дәвәт қилған болсаңму, у йәнила садақәтлигидә чиң туруватиду, — деди.
[4] Шәйтан Пәрвәрдигарға җававән: — һәр адәм өз җенини дәп терисини беришкиму рази болиду, һәтта һәммә немисиниму беришкә тәйярдур; [5] Бирақ Сән һазир қолуңни созуп униң сүйәк-әтлиригә тәгсәң, у Сәндин йүз өрүп тиллимиса Шәйтан болмай кетәй! — деди.
[6] Пәрвәрдигар Шәйтанға: — Мана, у һазир сениң қолуңда туруватиду! Бирақ униң җениға тәгмә! — деди.

1:21 Топ. 5:14; 1Тим. 6:7
2:1 **«Худаниң оғуллири»** — 1:6, 38:7 вә изаһатларни йәнә көрүң.
2:4 **«һәр адәм өз һаятини сақлап қелиш үчүн терисини беришкиму рази болиду»** — ибраний тилида: «һәр адәм өз һаятини сақлап қелиш үчүн териниң орниға терә беришкиму рази болиду» дегән ибарә ишлитилгән — мәнаси бәлким биз тәрҗимә қилғинимиздәк болуши керәк.

[7] Шундақ қилип Шәйтан Пәрвәрдигарниң һозуридин чиқип, Аюпниң бәдинини тапини-
дин бешиғичә интайин азаплиқ һүррәк-һүррәк ярилар билән тошқузувәтти.
[8] Аюп болса бәдинини татилаш-ғирдаш үчүн бир сапал парчисини қолиға елип, күллүк-
кә кирип олтарди. [9] Аяли униңға: — Әҗәба сән техичә өз садақәтлигиңдә чиң туруватам-
сән? Худани қарға, өлүпла түгәш! — деди.
[10] Лекин Аюп униңға: — Сән һамақәт аяллардәк гәп қиливатисән. Биз Худаниң яхши-
лиғини қобул қилған екәнмиз, әҗәба униңдин кәлгән күлпәтниму қобул қилишимиз
керәк әмәсму? — деди. Ишларда Аюп еғизда һеч қандақ гуна өткүзмиди.

Аюпниң үч достиниң уни йоқлап келиши

[11] Аюпниң достлиридин үчәйлән униңға чүшкән күлпәттин хәвәрдар болди. Улар, йәни
Теманлиқ Елифаз, Шухалиқ Билдад вә Нааматлиқ Зофар дегән кишиләр болуп, өз жут-
лиридин чиқип, Аюпқа һесдашлиқ билдүрүш һәм тәсәлли бериш үчүн униң йениға бе-
ришқа биллә келишкән еди.
[12] Улар келип жирақтинла униңға қаривиди, уни тонуялмай қалди-дә, авазлирини
көтирип жиғлап ташлиди. Һәр бири өз тонлирини житиветип, топа-чаңларни асманға
етип өз башлириға чечишти. [13] Улар униң билән биллә дақ йәрдә йәттә кечә-күндүз ол-
тарди, униңға һеч ким гәп қилмиди; чүнки улар униң дәрд-әлиминиң интайин азаплиқ
екәнлигини көрүп йәткән еди.

Аюпниң сөзлиши — униң һаятқа ләнәт оқуп, өлүмгә интизар болуши

3 [1-2] Йәттә күндин кейин, Аюп еғиз ечип әһвалиға қарита өзиниң көрүватқан күнигә
ләнәт оқуп мундақ деди: —
[3] «Мән туғулған әшу күн болмиған болса боптикән!
«Оғул бала апиридә болди!» дейилгән шу кечә болмиған болса боптикән!
[4] Шу күнни зулмәт қаплиған болса боптикән!
Әрштә турған Тәңри көз алдидин шу күнни йоқитиветкән болса боптикән,
Қуяш нури униң үстигә чүшүрүлмисә боптикән!
[5] Шу күнни қараңғулуқ һәм өлүмниң көләңгиси өз қойниға алса боптикән!
Булутлар уни жутуп кәтсә боптикән,
Шу күнни күн қараңғулатқучилар қорқутуп кәткүзүвәткән болса боптикән!
[6] Шу кәчни — Зулмәт тутуп кәтсә боптикән;
Шу күн жил ичидики башқа күнләр билән биллә шатланмиса боптикән!
Шу күн айниң бир күни болуп саналмиса боптикән!
[7] Мана, шу кечидә туғут болмиса боптикән!
У кечидә һеч қандақ шат-хурамлиқ аваз яңримиса боптикән!

2:7 **«интайин азаплиқ һүррәк-һүррәк ярилар»** — бу кесәлниң қайси кесәл екәнлигини ениқ дәп бериш қийин. Бәзи дохтурлар уни «явайи чечәк кесили» дәп қарайду.
2:8 **«күллүккә кирип олтириш»** — қедимки заманларда матәм тутуш яки қаттиқ қайғуни билдүрүш үчүн адәмләр күл догисида олтиратти. Қедимки шәһәрләрниң сиртида адәттә чоң бир «күл догиси» болиду, Аюп шу күл догиси үстигә олтарған болуши мүмкин.
2:9 **«Худани қарға!»** — Аюпниң аялиниң униңға Худани қарға дәп бу несиһәт қилиши, мошу арқилиқ Худа тәрипидин җениң елинсун дегән мәнада.
–«Худани қарға!» — Ибраний тилида «баруқ» дегән сөз билән ипадилиниду, «Худа билән хошлишиш», «Худадин ваз кечиш» дегәндәк мәналарда. 1:5дики изаһатни көрүң. **«өлүпла түгәш!»** — ибраний тилида «өлүвәргин!».
3:1-2 Йәр. 15:10; 20:14
3:3 **«Оғул бала апиридә болди!»** — бу гәпни пәриштиләр қилған болуши мүмкин.
3:5 **«күн қараңғулатқучилар»** — буниң немә екәнлигигә һазир бир немә дейиш тәс. Бәлким җадугәрләрниң бир хил җадугәрликни ишлитип күнни қараңғулитишқа интилидиғанлиғини көрситиши мүмкин.

8 Күнләргә ләнәт қилғучилар шу күнгә ләнәт қилса боптикән!
Левиатанни қозғашқа петиналалайдиғанлар шу күнгә ләнәт қилса боптикән!
9 Шу күн таң сәһәрдики юлтузлар қараңғулашса боптикән!
У күн қуяш нурини беһудә күтсә боптикән!
Шу күн сүбһиниң қапақлириниң ечилишини беһудә күтсә боптикән!
10 Чүнки шу күн мени көтәргән балиятқуниң ишиклирини әтмигән,
Мениң көзлиримни дәрд-әләмни көрәлмәс қилмиған.
11 Аһ, немишкә анамниң қосиғидин чүшүпла өлүп кәтмигәндимән?!
Немишкә қосақтин чиққандила нәпәстин қалмиғандимән?
12 Немишкә мени қобул қилидиған етәкләр болғанду?
Немишкә мени емитидиған әмчәкләр болғанду?
13 Мошулар болмиған болса, ундақта мән мәңгү тинич йетип қалаттим,
Мәңгүлүк уйқиға кәткән болаттим, шу чағда арам тапқан болаттим.
14 Шу чағда өзлири үчүнла хилвәт җайларға мазар салған йәр йүзидики падишалар һәм мәслиһәтчиләр билән,
15 Яки алтун жиққан,
Өйлири күмүчкә толған бәг-шаһзадиләр билән болаттим;
16 Қосақтин мәзгилсиз чүшүп кәткән йошурун балидәк,
Нурни көрмәй чачрап кәткән балидәк һаят кәчүрмигән болаттим.
17 Әшу йәрдә рәзилләр аваричиликтин халий болиду,
Әшу йәрдә һалидин кәткәнләр арам тапиду;
18 Әшу йәрдә әсирләр раһәттә җәм болиду,
Улар әзгүчиләрниң авазини аңлимайду;
19 Ғериблар му һәм улуқлар му әшу йәрдә туриду,
Қул болса ғоҗайинидин азат болиду.
20 Җапа тартқучиға немә дәп нур берилиду?
Немишкә дәрд-әләмгә чөмгәнләргә һаят берилиду?
21 Улар тәшналиқ билән өлүмни күтиду,
Бирақ у кәлмәйду;
Улар өлүмни йошурун гөһәрни кезип издигәндинму әвзәл билиду,
22 Улар гөрни тапқанда зор хошал болуп,
Шат-хурамлиққа чөмиду.
23 Өз йоли ениқсиз адәмгә,
Йәни Тәңриниң тосиқи селинған адәмгә немишкә нур вә һаят берилиду?
24 Шуңа тамиғимниң орниға налилирим келиду;
Мениң қаттиқ пәрядлирим шарқиратмидәк шарқирайду.
25 Чүнки мән дәл қорққан вәһшәт өз бешимға чүшти;

3:8 **«Левиатан»** — чоңқур деңиз астида яшайдиған қорқунучлуқ әждиһаға охшап кетидиған һайван. «Левиатанни қозғаш» болса, бәзи кона мәдәнийәтләрдә: «бу йоған һайванни қозғап орнидин турғузуп пүтүн қуяшни тосуп йепип, қараңғулуқ чүшүрәләймиз» дегән көзқараштур. Аюпниң өзи мундақ «қараңғулаштуруш усули»ға ишәнмәслиги мүмкин, бирақ шеирлик тәкитләш үчүн бу селиштурмини ишлитиду. Демәк, Аюп мошу йәрдә өзи туғулған күниниң мошу әждиһаға охшаш қорқунучлуқлиғини вә тақабил турушниң интайин тәслигини билдүрмәкчи болған болуши мүмкин.
3:14 **«өзлири үчүнла хилвәт җайларға мазар салған йәр йүзидики падишалар һәм мәслиһәтчиләр»** — бу айәттики «мазар» бәлким Мисирдики чоң еһрамларни көрситиши мүмкин. Мәйли чоң, һәйвәтлик болсиму, бәрибир адәмни өлүмдин қоғдалмайду. Бу җүмлини йәнә «өзи үчүнла һазир хараплишип кәткән җайларни қурған падишалар...» дәп тәрҗимә қилғили болиду.
3:17 **«Әшу йәрдә *рәзилләр* һалидин кәткәнләр арам тапиду»** — мошу йәрдә Аюпниң сөзи Худаниң адалитидин гуманлинишиға йеқин келиду. У, рәзилләр башқа адәмләргә охшаш гөрдә тәң болуп охшаш дәм алалайду, дәватқандәк мәнада сөзләйду.

Мән дәл қорқидиған иш маңа кәлди.
26 Мәндә һеч арамлиқ йоқтур!
Һәм һеч хатирҗәм әмәсмән!
Һеч теч-аманлиғим йоқтур!
Бирақ паракәндичилик һаман үстүмгә чүшмәктә!».

Елифазниң сөз қилиши
«Адәм Худаниң алдида һәққаний болалмайду»

4 1 Теманлиқ Елифаз җававән мундақ деди: —
2 «Бириси сән билән сөзләшмәкчи болса, еғир аламсән?
Бирақ ким ағзиға кәлгән гәпни жутуваталайду?
3 Қара, сән көп адәмләргә тәлим-тәрбийә бәргән адәмсән,
Сән җансиз қолларға күч бәргәнсән,
4 Сөзлириң дәлдәңшип аран маңидиғанларни риғбәтләндүргән,
Тизлири пүкүлгәнләрни йөлигәнсән.
5 Бирақ һазир нөвәт саңа кәлди,
Шуниңлиқ билән һалиңдин кәттиң,
Балаю-апәт саңа тегиши билән,
Сән алақзадә болуп кәттиң.
6 Ихласмәнлигиң таянчиң болуп кәлмигәнму?
Йоллириңдики дуруслуқ үмүтүңниң асаси әмәсмиди?
7 Есиңгә ал, ким бегуна туруп вәйран болуп баққан?
Дурусларниң һаяти нәдә үзүлүп қалған?
8 Мән көргинимдәк, гуна билән йәр ағдуруп аваричилик териғанлар,
Охшашла һосул алиду.
9 Тәңриниң бир нәпәси биләнла улар гумран болиду,
Униң ғәзивиниң партлиши билән улар йоқилип кетиду.
10 Ширниң һөкирәшлири,
Һәм әшәддий ширниң авази бар болсиму,
Шир асланлириниң чишлири сундурулиду;
11 Батур шир болса ов тапалмай йоқилишқа йүзлиниду,
Чиши ширниң күчүклири чечилип кетиду.
12 — Мана, маңа бир сөз ғайипанә кәлди,
Қулиқимға бир шивирлиған аваз кирди,
13 Түн кечидики ғайипанә көрүнүшләрдин чиққан ойларда,

4:5 «Балаю-апәт саңа тегиши билән, сән алақзадә болуп кәттиң!» — демәй туралмаймизки, Елифазниң «Балаю-апәт саңа тегиши билән» дегини Аюпниң ечинишлиқ әһвалини наһайити йеник чағлиған бир сөздур.

4:7 «Есиңгә ал, ким бегуна туруп вәйран болуп баққан? Дурусларниң һаяти нәдә үзүлүп қалған?» — Елифазниң баяни, шүбһисизки, қиямәт күнидә әмәлгә ашурулиду. Бирақ бундақ сөзләрниң бу дунияда һәрдайим әмәлгә ашурулуши натайин. Аюпниң достлириниң һәммиси: «Бу дунияда гуна садир қилған һәр қандақ адәмгә күлпәт кәлтүрүлиду; Аюпқа күлпәт кәлди; шуңа у чоқум мәлум бир еғир гунани қилған» дәп пәрәз қилиду. Бу көзқарашни Аюп қобул қилмисиму, лекин бундақ гәпләр уни интайин азаплайду һәм уни Худаниң адалитидин гуманлинишқа түрткә болиду. Уларниң сөзлиридин қариғанда, Аюп вә униң дәвридикиләрниң қиямәт күни тоғрисида асасән хәвири йоқ еди.

4:8 Аюп 15:35; Зәб. 7:15-17; Пәнд. 22:8; Йәш. 59:4; Һош. 10:13; Гал. 6:7, 8

4:9 «нәпәси» — «нәпси» әмәс.

4:9 Йәш. 11:4

4:10 «Ширниң һөкирәшлири, һәм әшәддий ширниң авази бар болсиму,...» — башқа бир хил тәрҗимиси: «Ширниң һөкирәшлири һәм әшәддий ширниң авази җим болиду...».

Адәмләрни чоңқур уйқа басқанда,
14 Қорқунуч вә титрәкму мени басти,
Сүйәк-сүйәклиримни титритивәтти;
15 Көз алдимдин бир роһ өтүп кәтти;
Бәдинимдики түклирим һүрпийип кәтти.
16 У роһ орнида мидирлимай турди, бирақ турқини көрәлмидим;
Көз алдимда бир гәвдә турупту;
Шивирлиған бир аваз аңланди: —
17 «Инсан балиси Тәңридин һәққаний болаламду?
Адәм өз Яратқучисидин пак болаламду?
18 Мана, У Өз қуллириға ишәнмигән,
Һәтта пәриштилириниму «Наданлиқ қилған!» дәп әйиплигән йәрдә,
19 Ули топилардин болған инсанлар,
Лайдин ясалған өйләрдә турғучилар қандақ болар!?
Улар пәрванидинму асанла янҗилиду!
20 Улар таң билән кәч арилиғида кукум-талқан болиду;
Улар һеч ким нәзиригә алмиған һалда мәңгүгә йоқилиду.
21 Уларниң чедир таниси жулуп ташланғанғу?
Улар һеч даналиққа техи еришмәйла өлүп кетиду!».

Елифазниң сөзини давамлаштуруши

5 1 Қени, илтиҗа қилип бақ, саңа җавап қилғучи бармекин?
Муқәддәсләрниң қайсисидин панаһ тиләйсән?
2 Чүнки ахмақниң аччиғи өзини өлтүриду,
Қәһри наданниң җениға замин болиду.
3 Мән өз көзүм билән ахмақниң йилтиз тартқанлиғини көргәнмән;

4:15 **«бир роһ өтүп кәтти»** — андин бу роһ Елифазға гәп қилиду. «Аюп» 1-2-баптики хәвәрдин қариғанда, роһниң гепи ялған болғачқа, бу роһ Шәйтандин кәлгән яман бир роһ екәнлигигә биздә қилчә гуман йоқ. Төвәндики изаһатларниму көрүң.
4:16 **«Шивирлиған бир аваз аңланди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «сүкүт ичидә бир аваз аңланди».
4:17 **«Инсан балиси Тәңридин һәққаний болаламду?»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Инсан балиси Тәңри алдида һәққаний болаламду?».
4:18 Аюп 15:15; 2Пет. 2:4
4:19 **«Лайдин ясалған өйләрдә турғучилар қандақ болар!?»** — роһ ейтқан бу сөзләр *(17-21-айәтләр)* пүтүнләй ялған шикайәт сөзлиридур; чүнки биз китапниң бешида Худаниң Аюпни «Мениң қулум Аюп» дәп атап униңға болған ишәшиси тоғрисидики хатириләрни көрәләймиз. Һәммә роһларниң сөзиниң тоғра болуши натайин! Шуниң үчүн тәкитләймизки, барлиқ «роһларниң сөзлири»ни, шундақла инсанларниң сөзлириниму муқәддәс язмилар *(Тәврат, Зәбур, Инҗил)*дики толуқ һәқиқәтләргә асасән тәкшүрүп испатлаш толиму зөрүрдур. **«Улар пәрванидинму асанла янҗилиду!»** — роһниң мошу сөзиниң көчмә мәнаси: Инсан балиси Худаниң алдида һеч немә һесапланмайду, шуңа Худаниң һәққанийлиғиға адәмниң әқли қилчә йәтмәйду, дегәнликтур. Демәк, инсанлар Худаниң һәққанийлиғини қәтъий чүшинәлмәйду. Бирақ Аюпниң қариши ундақ әмәстур. Аюп: — Гәрчә адәм вә Худаниң арисида инсанларниң гунайи сәвәвидин зор һаң пәйда болған болсиму, инсанларниң бәрибир өз виҗданида һәққанийлиқ тоғрисидики бир хил ғил-пал көрүнидиған чүшәнчиси болиду, дәп қарайду.
4:20 **«Улар һеч ким нәзиригә алмиған һалда мәңгүгә йоқилиду»** — роһниң бу сөзи йәнила бир алдамчилиқтур; Инҗилға асасән, Худа һәтта қучқачниң йәргә жиқилғиниму нәзиригә алиду.
4:21 **«Улар... һеч даналиққа техи еришмәйла өлүп кетиду!»** — Елифаз адәмниң һаятини чедирға охшитиду; чедирниң танилири жулунғада чедир дәрһал ғулап кетиду. Елифазниң бу сөзигә қариғанда, һаятниң бир мәхсити даналиққа еришиштур. Мәлум нуқтидин ейтқанда бу сөзниң асаси бар.
5:1 **«Муқәддәсләр»** — мошу йәрдә бәлким муқәддәс пәриштиләрни көрситиду.
5:2 **«Қәһри наданниң җениға замин болиду»** — яки «Көрмәслиги наданниң җениға замин болиду».
–Елифазниң бу сөзиниң мәнаси: Аюпниң аччиқлинип, Худаға қақшиши хәтәрлик иш; Худа униңға җавап кәлмигән йәрдә, Худа вә инсанниң арилиғида туридиған бир «келиштүргүчи»динму ярдәм тиләш пүтүнләй беһудә иш, дегәнлик болуши мүмкин.

Лекин шу һаман униң маканини «Ләнәткә учрайду!» дәп билдим,
[4] Униң балилири аманлиқтин жирақтур;
Улар шәһәр дәрвазисида сот қилинғанда бастурулди;
Уларға һеч ким һимайичи болмайду.
[5] Униң һосулини ачлар йәп түгитиду;
Улар һәтта тикән арисида қалғанлириниму елип түгитиду;
Қилтақчиму униң мал-мүлүклирини жутувелишқа тәйяр туриду.
[6] Чүнки аваричилик әзәлдин топидин үнүп чиқмайду,
Күлпәтму йәрдин өсүп чиққанму әмәс.
[7] Бирақ учқун жуқуриға учидиғандәк,
Инсан күлпәт тартишқа туғулғандур.
[8] Орнуңда мән болсам, Тәңриғила муражиәт қилаттим,
Мән ишимни Худайимғила тапшуруветәттим.
[9] У һесапсиз карамәтләрни,
Сан-санақсиз мөжизиләрни яритиду.
[10] У йәргә ямғур тәқдим қилиду;
У дала үстигә су әвәтип бериду.
[11] У пәс орунда туридиғанларниң мәртивисини үстүн қилиду;
Матәм тутқанлар аманлиққа көтирилиду.
[12] У һейлигәрләрниң нийәтлирини бекар қиливетиду,
Нәтиҗидә улар ишини путтүрәлмәйду.
[13] У мәккарларни өз һейлигәрлигидин қапқанқа алиду;
Әгирләрниң нәйрәңлири еқитип кетилиду.
[14] Күндүздә улар қараңғулуққа учрайду;
Чүштә түн кечидәк силаштуруп маңиду.
[15] Бирақ у мискинләрни мәккарларниң қиличи вә ағзидин қутқузиду,
Уларни күчлүкләрниң чаңгилидин қудрәтлик қоли билән қутқузиду.
[16] Шуңа, аҗизлар үчүн үмүт туғулиду,
Қәбиһлик ағзини юмиду.
[17] Қара, Тәңри ибрәт бәргән адәм бәхитликтур,
Шуңа, һәммигә Кадирниң тәрбийисигә сәл қарима жуму!
[18] Чүнки У адәмни яриландуриду, андин ярини таңиду;
У санҗийду, бирақ Униң қоллири йәнә сақайтиду.

5:3 **«Лекин шу һаман униң маканини «ләнәткә учрайду!» дәп билдим»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Лекин мән дәрһал униң маканиға ләнәт оқудум».
5:7 **«Инсан күлпәт тартишқа туғулғандур»** — яки «Инсан җапа тартишқиму туғулғандур». Кириш сөзимиздә ейтқинимиздәк, оқурмәнләрниң есидә болсунки, Аюпниң үч достиниң бәргән пикирлиридә хелә көп хаталиқ йәрлири бар. Кейин Худа шу хата гәплири үчүн уларни әйипләйду. 42:7-9ни көрүң.
5:9 Аюп 9:10; Зәб. 71:18; Рим. 11:33
5:10 Зәб. 103:10
5:11 1Сам. 2:7; Зәб. 112:7, 8
5:12 **«У һейлигәрләрниң нийәтлирини бекар қиливетиду, нәтиҗидә улар ишини путтүрәлмәйду»** — бу айәт Инҗилда *(«1Кор.» 1:19)* расул Павлус тәрипидин нәқил кәлтүрүлгән, шуңа шүбһисизки уни тоғра дәп билимиз.
5:12 Нәһ. 4:9; Зәб. 32:10; Йәш. 8:10
5:13 **«У мәккарларни өз һейлигәрлигидин қапқанқа алиду»** — Елифазниң бу җүмлисиму Инҗилда *(«1Кор.» 3:19)* расул Павлус тәрипидин нәқил кәлтүрүлгән, шуңа шүбһисизки униму тоғра дәп билимиз.
5:13 1Кор. 3:19
5:14 Қан. 28:29
5:16 Зәб. 106:42
5:17 Пәнд. 3:11, 12; Ибр. 12:5; Яқ. 1:12; Вәһ. 3:19
5:18 Қан. 32:39; 1Сам. 2:6; Һош. 6:1

19 У сени алтә қийинчиликтин қутқузиду;
һәтта йәттә күлпәттә һеч қандақ яманлиқ саңа тәгмәйду.
20 Ачарчилиқта У сениң үлүмиңгә,
Урушта У саңа урулған қилич зәрбисигә нижаткар болиду.
21 Сән зәһәрлик тилларниң зәрбисидиму башпанаһлиқ ичигә йошурунисән,
Вәйранчилиқ кәлгәндә униңдин һеч қорқмайдиған болисән.
22 Вәйранчилиқ вә қәһәтчилик алдида күлүпла қойисән;
Йәр йүзидики һайванлардинму һеч қорқмайсән.
23 Сән даладики ташлар билән әһдидаш болисән;
Явайи һайванларму сән билән енақ өтиду.
24 Сән чедириңниң теч-аманлиқта болидиғанлиғини билип йетисән;
Мал-мүлкүңни едитлисәң, һәммә немәңниң тәл екәнлигини байқайсән.
25 Нәслиң көп болидиғанлиғини,
Пәрзәнтлириңниң от-чөптәк көп екәнлигини билисән.
26 Сән өз вақтидила йетилип жиғилған бир бағ буғдайдәк,
Пәқәт вақит-саитиң пишип йетилгәндила йәрлигиңгә кирисән.
27 Биз өзимиз буни тәкшүрүп көргәнмиз — улар һәқиқәтән шундақтур.
Шуңа өзүң аңлап бил, буларни өзүңгә тәтбиқлап ойлап бақ».

Аюп йәнә сөзләйду — «Мениң дадлишим һәқ»

6 1 Аюп жававән мундақ деди: —
2 «Аһ, мениң дәрдлик зарлирим таразида өлчәнсә!
Аһ, бешимға чүшкән барлиқ балаю-қаза булар билән биллә таразиланса!
3 Шундақ қилинса у һазир деңиздики қумдин еғир болуп чиқиду;
Шуниң үчүн сөзлирим тәлвиләрчә болуватиду.
4 Чүнки һәммигә Қадирниң оқлири маңа санҗилип ичимдә туруватиду,
Уларниң зәһирини роһум ичмәктә,
Тәңриниң вәһимилири маңа қарши сәп түзүп һуҗум қиливатиду.
5 Явайи ешәк от-чөп тапқанда һаңрамду?
Кала болса йәм-хәшәк үстидә мөрәмду?
6 Туз болмиса тәмсиз нәрсини йегили боламду?
Хам тухумниң еқиниң тәми барму?
7 Җеним уларға тәгсиму сәскинип кетиду,
Улар маңа жиркиничлик тамақ болуп туюлиду.
8 Аһ, мениң тәшна болғиним кәлсиди!
Тәңри интизаримни иҗабәт қилсиди!
9 Аһ, Тәңри мени янчип ташлисун!

5:19 **«... алтә қийинчилик... йәттә күлпәттә ... »** — бу «алтә... йәттә...» дегән ибарә «һәр хил..., һәр қандақ...» дегәнни билдүриду.
5:19 Зәб. 90
5:23 һош. 2:20
5:25 **«Нәслиң көп болидиғанлиғини, пәрзәнтлириңниң от-чөптәк көп екәнлигини билисән»** — Елифаз Аюпниң он балисидин һәм барлиқ мал-мүлкидин айрилип қалғанлиғини пүтүнләй есидин чиқирип қойғандәк қилатти.
6:2 **«... Аһ, бешимға чүшкән барлиқ балаю-қаза булар *, йәни дәрдлик зарлирим* билән биллә таразиланса!»** — Аюпниң бу сөзи: «дәрдлик зарлирим» вә бешимға чүшкән бала-қазалар таразада селиштурулса, әмәлийәттә мениң зарлиримниң аз екәнлиги көрүниду, дегән мәнани өз ичигә елиши мүмкин.
6:3 Пәнд. 27:3
6:4 **«Уларниң зәһирини роһум ичмәктә»** — яки, «Уларниң зәһири роһумни йәп кетиду».
6:4 Зәб. 37:1-4

У қолини қоюветип җенимни үзүп ташлашқа мувапиқ көрсиди!
10 Шундақ болса, маңа тәсәлли болатти,
һәтта рәһимсиз ағриқларда қийналсамму, шатлинаттим;
Чүнки Муқәддәс Болғучиниң сөзлиридин танмиған болаттим!
11 Мәндә өлүмни күткидәк йәнә қанчилик мағдур қалди?
Мениң сәвир-тақәтлик болуп һаятимни узартишимниң немә нәтиҗиси болар?
12 Мениң күчүм таштәк чиңму?
Мениң әтлирим мистин ясалғанмиди?
13 Өзүмгә ярдәм бәргидәк мағдурум қалмиди әмәсму?
Һәр қандақ әқил-тәдбир мәндин қоғливетилгән әмәсму?

Бурадәрлириниң Аюпни дағда қоюши

14 Үмүтсизлинип кетиватқан кишигә дости меһриванлиқ көрсәтмики зөрүрдур;
Болмиса у һәммигә қадирдин қорқуштин ваз кечиши мүмкин.
15 Бирақ бурадәрлирим вақитлиқ «алдамчи ериқ» сүйидәк,
Маңа һелигәрлик билән муамилә қилмақта;
Улар сулири еқип түгигән ериққа охшайду.
16 Еригән муз сулири ериққа киргәндә улар қаридап кетиду,
Қарлар уларниң ичидә йоқилип кетиду,
17 Улар пәсилниң иллиши билән қуруп кетиду;
Һава иссип кәткәндә, изидин йоқилип кетиду.
18 Сәпәрдашлар маңған йолидин чиқип, ериққа бурулиду;
Улар ериқни бойлап меңип, чөлдә езип өлиду.
19 Темалиқ карванларму ериқ издәп манди;
Шебалиқ содигәрләрму уларға үмүт билән қариди;
20 Бирақ улар ишәнгинидин үмүтсизлинип номуста қалди;
Улар әшу йәргә келиши билән паракәндичиликкә учриди.
21 Мана силәр уларға охшаш маңа тайини йоқ болуп қалдиңлар;
Силәр қорқунучлуқ бир вәһимини көрүпла қорқуп кетиватисиләр.
22 Мән силәргә: «Маңа бериңлар»,
Яки: «Маңа мал-мүлүклириңлардин һәдийә қилиңлар?» — дегәнни қачан дәп баққан?
23 Яки: «Мени езитқучиниң қолидин қутқузуңлар!»
Яки «Зораванларниң қолидин гөрүгә пул бәрсәңлар!» дәп баққанму?
24 Маңа үгитип қоюңлар, сүкүт қилимән;
Нәдә йолдин чиққанлиғимни маңа көрситип бериңлар.

6:10 **«һәтта ... шатлинаттим; чүнки Муқәддәс Болғучиниң сөзлиридин танмиған болаттим!»** — Аюпниң бундақ ойлиши: «Әгәр һазир Худа мениң җенимни алса, мән Униңдин йүз өрүмигән мана мошу чағдила алса боптикән; бирақ бу азап-оқубәтләр давамлаштурулса, мәндә немә өзгиришләр болар, мән Худадин таниманму қандақ? Шуңа яхшиси У һазир мени әпкәтсә, қаттиқ бир зәрбә билән әпкәтсә мәйли» дегәндәк мәнани бериду.
6:14 **«Үмүтсизлинип кетиватқан кишигә дости меһриванлиқ көрсәтмики зөрүрдур; болмиса ...»** — айәтниң башқа бир нәччә тәрҗимилири бар. Буларниң бири: «һәтта у һәммигә Қадирдин қорқуштин айрилған болсиму, үмүтсизлинип кетиватқан кишигә дости меһриванлиқ көрсәтмики зөрүрдур».
6:15 **«алдамчи ериқ»** — чөл баяванда туюқсиз еқиштин тохтайдиған ериқ. Йолучиларниң мошундақ ериққа ишиниши интайин хәтәрлик, әлвәттә. 20-21-айәтләрни көрүң.
6:17 **«Һава иссип кәткәндә, изидин йоқилип кетиду»** — демәк, әң керәк болған вақитта бу ериқлар ғайип болиду.
6:19 **«Шебалиқ содигәрләрму уларға үмүт билән қариди»** — яки «Шебалиқ содигәрләрму уларға учрашни үмүт қилатти».
6:22 **«Маңа мал-мүлүклириңлардин һәдийә қилиңлар?» — дегәнни қачан дәп баққан?»** — Аюп у дослириға һеч қачан қәриздар болуп бақмиған. У: «Силәрдин пул яки мал-мүлүк күткиним йоқ, силәрдин күткиним пәқәт азрақ һесдашлиқ яки меһриванлиқ, халас» демәкчи.

25 Тоғра сөзләр немидегән өткүр-һә!
Бирақ әйиплириңлар зади немини испатлалайду?!
26 Үмүтсизләнгән кишиниң гәплири өтүп кетидиған шамалдәк турса,
Пәқәт сөзләрнила әйиплимәкчимусиләр?
27 Силәр житим-йесирларниң үстидә чәк ташлишисиләр!
Дост-бурадириңлар үстидә содилишисиләр!
28 Әнди маңа йүз туранә қарап беқиңлар;
Алдиңлардила ялған сөз қилаламдим?
29 Өтүнимән, болди қилиңлар, гуна болмисун;
Раст, қайтидин ойлап беқиңлар,
Чүнки өзүмниң тоғрилиғим таразида туриду.
30 Тилимда хаталиқ барму?
Тилим яманлиқни зади теталмасму?

Инсанларниң турмуш азаплири

7 1 Инсанға зиминда җәврә-җапа чекидиған турмуш бекитилгән әмәсму?
Униң күнлири бир мәдикарниңкигә охшаш әмәсму?
2 Қул кәчқурунниң сайисигә тәшна болғандәк,
Мәдикар өз әмгигиниң һәққини күткәндәк,
3 Мана беһудә айлар маңа бекитилгән,
Ғәшликкә толған кечиләр маңа несип қилинған.
4 Мән ятқинимда: «Қачан қопармән?» дәп ойлаймән,
Бирақ кәч узундин узун болиду,
Таң атқичә пүтүн бир кечә мән толғинип ятимән.
5 Әтлирим қурутлар һәм топа-чаңлар билән қапланди,
Терилирим йерилип, йириңлап кәтти.
6 Күнлирим бапкарниң мокисидинму иштик өтиду,
Улар үмүтсизлик билән аяқлишай дәп қалди.
7 Аһ Худа, мениң җеним бир нәпәсла халас.
Көзүм яхшилиқни қайтидин көрмәйдиғанлиғи есиңдә болсун;
8 Мени Көргүчиниң көзи иккинчи қетим маңа қаримайду,
Сән нәзириңни үстүмгә чүшүргиниңдә, мән йоқалған болимән.

6:25 **«Бирақ әйиплириңлар зади немини испатлалайду?»** — шу вақиткичә Аюпниң үч дости арисидин пәқәт Елифаз сөз қилған. Аюп «әйиплириңлар» *(көплүк шәкли)* дегән сөзи билән уларға: «Силәр йенимға келиштин авал әһвалим тоғрилиқ **тил бириктүрүвалған охшайсиләр**» дәп пуритиватиду.
6:26 **«Үмүтсизләнгән кишиниң гәплири өтүп кетидиған шамалдәк турса,...»** — Аюп бу гәплири билән өзүмниң бәзи сөзлиримниң һәддидин ешип кәткәнлигини билимән, дәп етирап қилған болса керәк. Башқа бир хил тәрҗимиси: «Силәр пәқәт сөзләрнила әйиплимәкчимусиләр, үмүтсизләнгән кишиниң гәплири наһайити өтүп кетидиған бир шамалдәкла дәп қаримақчисиләр?».
6:27 **«Дост-бурадириңлар үстидә содилишисиләр!»** — башқа бир хил мәнаси: «Силәр дост-бурадәрләр үчүн ора колишисиләр».
6:29 **«Чүнки өзүмниң тоғрилиғим таразида туриду»** — яки: «Чүнки бу ишта һәқ мән тәрәптидур».
7:3 **«Мана беһудә айлар маңа бекитилгән,...»** — бу җүмлә Аюпниң азави әшу күнгичә бәлким бир нәччә ай узартилғанлиғини көрситиду. Униң достлириниң Аюпниң қешиға кәлгичә қилған сәпири узун болған болса керәк.
7:5 **«Әтлирим қурутлар һәм топа-чаңлар билән...»** — яки «Әтлирим қурутлар һәм қақач-чақалар билән...».
7:6 **«Күнлирим бапкарниң мокисидинму иштик өтиду»** — бапкарниң мокиси интайин тез, тохтимай һәрикәт қилиду. **«Улар үмүтсизлик билән...»** — ибраний тилида «үмүтсизлик» вә «жип» аһаңдаш сөз. Аюп мошу айәттә өз һаятини тоқулидиған гиләмгә охшитип, «жип тохтап қалғидәк» демәкчи.
7:7 Аюп 8:9; 10:9; 14:1, 2, 3; 16:22; Зәб. 89:6-10; 101:12; 102:15; 143:4; Йәш. 40:6; Яқ. 4:14; 1Пет. 1:24
7:8 **«Сән нәзириңни үстүмгә чүшүргиниңдә, мән йоқалған болимән»** — бу 7-8-айәттә, 21-айәткә охшаш, Аюп «И Худа, Сән балдур маңа рәһим қилмисаң, кечигип қалисән!» дегәндәк қилатти.

9 Булут ғайип болуп, қайта көрүнмигәндәк,
Охшашла тәһтисараға чүшкән адәм қайтидин чиқмайду.
10 У йәнә өз өйигә қайтмайду,
Өз жути уни қайта тонумайду.
11 Шуңа мән ағзимни жуммай,
Роһумниң дәрд-әлими билән сөз қилай,
Женимниң азавидин зарлаймән.
12 Немишкә Сән үстүмдин күзәт қилисән?
Мән хәтәрлик бир деңизму-я?
Яки деңиздики бир әждиһамумән?
13 Мән: «Аһ, ятқан орнум маңа раһәт бериду,
Көрпәм налә-пәрядимға дәрман болиду» — десәм,
14 Әнди Сән чүшләр билән мени қорқутуватисән,
Ғайипанә аламәтләр билән маңа вәһимә салисән.
15 Шуниң үчүн боғулушумни, өлүмни,
Бу сүйәклиримгә қарап олтириштин артуқ билимән.
16 Мән өз женимдин тойдум;
Мениң мәңгүгә яшиғум йоқ,
Мени мәйлимгә қойувәткин,
Мениң күнлирим беһудидур.
17 Инсан балиси немиди?
Сән немишкә уни чоң билисән,
Немә дәп униңға көңүл берисән?
18 Һәр әтигәндә уни сүрүштүрүп келисән,
Һәр нәпәс уни синайсән!
19 Қачанғичә мениңдин нәзириңни алмайсән,
Маңа қачанғичә ағзимдики сериқ суни жутувалғидәк арам бәрмәйсән?
20 Мән гуна қилған болсамму,
и инсанийәтни Күзәткүчи, Саңа немә қилиптимән?!
Мән Саңа жүк болуп қалдимму?
Буниң билән мени Өзүңгә зәрбә нишани қилғансәнму?
21 Сән немишкә мениң итаәтсизлигимни кәчүрүм қилип,
Гунайимни сақит қилмайсән?

Чүнки мән пат арида топиниң ичидә ухлаймән;
Сән мени издәп келисән, лекин мән мәвжут болмаймән».

7:9 **«Тәһтисара»** — мошу йәрдә «тәһтисара» *(ибраний тилида «шеол»)* дегән йәр «йәр астидики сарай» *(йәни, «тәкт сарай»)*, өлгәнләрниң роһлири барған жайни көрситиду. Еник туруптики, Аюпниң бу сөзләрни ейтқанда гөрдин тирилдүрүлүш тоғрисида хәвири көп әмәс еди.
7:12 **«Немишкә Сән үстүмдин күзәт қилисән?»** — Аюп: «Мән аләмниң аманлиғиға бир хил хәвп йәткүзәмдим-я?» дәп Худадин соримақчи охшайду.
7:15 **«... боғулушумни, өлүмни, бу сүйәклиримгә қарап олтириштин артуқ билимән»** — Аюпниң кесили, бәлким, боғнуқуш кесили *(дәм сиқилиш кесили)* болуши мүмкин.
–Бу айәт йәнә мундақму тәрҗимә қилиниду, йәни: «Гелимни сиққучи болса бойнумни, өлүм болса сүйәклиримни таллиди».
7:16 **«Мениң күнлирим беһудидур»** — яки «Мениң күнлирим бир нәпәс, халас!».
7:16 Зәб. 61:10; 143:4
7:17 Зәб. 8:5; 143:3; Ибр. 2:6
7:21 **«...сән мени издәп келисән, лекин мән мәвжут болмаймән»** — 7-бап, 7-8-айәт үчүн берилгән изаһатниму көрүң. Мошу йәрдә, Аюпниң ичидики етиқат һәм гуманниң бир-биригә болған күриши көрүниду. Аюп бир

Шухалиқ Билдад сөзләйду —
Илгәрки дәвирләрдики азап-оқубәтләр тоғрилиқ гувалиқ

8 [1] Андин Шухалиқ Билдад җававән мундақ деди: —
[2] «Сән қачанғичә мошуларни сөзләйсән?
Ағзиңдики сөзләр күчлүк шамалдәк қачанғичә чиқиду?
[3] Тәңри адаләтни бурмилиғучиму?
Һәммигә Қадир адиллиқни бурмиламду?
[4] Сениң балилириң Униң алдида гуна қилған болса,
У уларниму итаәтсизлигиниң җазасиға тапшурған, халас.
[5] Бирақ әгәр өзүң һазир чин көңлүңдин Тәңрини издисәңла,
Һәммигә Қадирға илтиҗа қилсаңла,
[6] Әгәр сән сап дил һәм дурус болған болсаң,
Шүбһисизки, У сән үчүн ойғиниду,
Чоқум сениң һәққанийлиғиңға толған туралғуңни гүлләндүриду.
[7] Сән дәсләптә етиварсиз қаралған болсаңму,
Бирақ сән ахирида чоқум техиму гүллинисән.
[8] Шуңа сәндин өтүнәйки, өткәнки дәвирләрдин сорап баққин,
Уларниң ата-бовилириниң издинишлиригиму көңүл қойғин
[9] (Чүнки биз болсақ түнүгүнла туғулғанмиз;
Күнлиримиз пәқәт бир сайә болғачқа, һеч немини билмәймиз).
[10] Саңа көрсәтмә берип үгәтәләйдиған улар әмәсму?
Улар өз көңлидикини саңа сөзлимәмду?
[11] Латқа болмиса йекәнләр егиз өсәләмду?
Қомушлуқтики от-чөпләр сусиз өсәләмду?
[12] Улар йешил пети болуп, техичә орулмиған болсиму,
һәр қандақ от-чөптин тез тозуп кетиду.
[13] Тәңрини унтуған кишиләрниң һәммисиниң ақивәтлири мана шундақтур;
Ипласларниң үмүти мана шундақ йоққа кетәр.
[14] Чүнки униң таянғини чүрүк бир нәрсә, халас;
Униң ишәнгини болса өмчүкниң торидур, халас.
[15] У өз угисиға йөлиниду, бирақ у мәзмут турмайду;
У уни чиң тутувалған болсиму, бирақ у бәрдашлиқ берәлмәйду.
[16] У қуяш астида көклигән болсиму,
Униң пиләклири өз беғини қаплиған болсиму,
[17] Униң йилтизлири таш догисиға чирмишип кәткән болсиму,

тәрәптин Худани дүшминимдәк иш қилди, лекин йәнә бир тәрәптин У кәлгүсидә Өз достини издигәндәк мени издәп келиду, бирақ тапалмайду, дәйду.

8:3 Қан. 32:4; 2Тар. 19:7; Дан. 9:14

8:4 **«Сениң балилириң Униң алдида гуна қилған болса, У уларниму итаәтсизлигиниң җазасиға тапшурған, халас»** — Билдадниң бу баяни рәһимсизлик билән қилинған сөзләрдур; бу сөзләр Аюпниң ярисиға туз сепип уни техиму азапқа салиду. Чүнки Аюпниң һәсрити дәл мошу иш түпәйлидин болувататти; бирақ Билдадниң Аюпниң балилириниң өткүзгән бирәр гунайи тоғрисида һеч қандақ испати йоқтур. Биз болсақ, униң балилириниң әмәлийәттә өз гунайи сәвәвидин өлмигәнлигини билимиз.

8:5 Аюп 22:23

8:8 Қан. 4:32

8:9 **«Күнлиримиз пәқәт бир сайә...»** — Билдадниң бу дегини, униң у дәвридики ата-бовилириниң *(өзиниң замани билән селиштурғанда)* интайин узун өмүрлүк болғанлиғини көрситиши мүмкин. *(Тәврраттики «Яритилиш» қисмиға асасән, Адәм атимиздин башлап Нуһ пәйғәмбәрниң дәвригичә нурғун адәмләр бир нәччә йүз жил яшиған еди).*

8:9 Яр. 47:9; 1Тар. 29:15; Аюп 7:5, 6, 7; Зәб. 38:6, 14; 101:12; 143:4

8:12 Зәб. 128:5-6; Йәр. 17:6

8:13 Аюп 11:20; 18:14; Зәб. 111:10; Пәнд. 10:28

У ташлар арисида орун издигән болсиму,
18 Лекин Худа уни орнидин юлувәтсә,
Әшу йәр униңдин тенип: «Мән сени көрмигән!» — дәйду.
19 Мана униң йолиниң шатлиғи!
Униңдин кейин орниға башқилири тупрақтин үниду.
20 Қара, Худа дурус адәмни ташлимайду,
Яки яманлиқ қилғучиларниң қолини тутуп уларни йөлимәйду.
21 У йәнә сениң ағзиңни күлкә билән,
Ләвлириңни шатлиқ авазлири билән толдуриду,
22 Саңа нәпрәтләнгәнләргә шәрмәндилик чаплиниду,
Әскиләрниң чедири йоқитилиду».

Аюп бәргән җавави —
«Инсан балиси қандақ қилип Худа алдида адил болалайду?»

9 1 Аюп җававән мундақ деди: —
2 Вай, сениңла тоғра, дунияни һәқиқәтән сән дегәндәк дәп билимән!
Бирақ инсан балиси қандақ қилип Тәңри алдида һәққаний болалисун?
3 Һәтта әгәр бириси униң билән дәвалишишқа петиналиса,
Шу киши мәсилиләрниң миңдин биригиму җавап берәлмәйду.
4 Униң қәлбидә чоңқур даналиқ бардур,
У зор күч-қудрәткә егидур;
Кимму Униңға қарши чиқип, җүригини том қилип,
Кейин теч-аман қалған?
5 У тағларни ғәзивидә ғулатқанда,
Уларға һеч билдүрмәйла уларни жулуп ташлайду.
6 У йәр-зиминни тәвритип өз орнидин қозғитиду,
Шуниң билән униң түврүклири титрәп кетиду.
7 У қуяшқа көтирилмә дәп сөз қилсила, у қопмайду;
У халиса юлтузларниңму нурини печәтләп қоялайду.
8 Асманларни кәң яйғучи пәқәт удур,
У деңиз долқунлири үстигә дәссәп җүриду.
9 У йәттә қарақчи юлтуз, Орион юлтуз түркүми вә қәлб юлтуз топини,
Җәнубий юлтуз түркүмлириниму яратқан.
10 У һесаплиғусиз улуқ ишларни,

8:18 «... Лекин Худа уни орнидин юлувәтсә, әшу йәр униңдин тенип: «Мән сени көрмигән!» — дәйду» — мошу йәрләрдә Билдад Аюп учриған балаю-апәтни шу бир нәччә ишқа охшатқан болуши мүмкин: — авал -15-айәттә, у «яманларниң өйиниң ғулап кетиши» тоғрилиқ сөзләйду; иккинчи, 16-айәттики «пиләкләр» дегән сөз, ибраний тилида «пәрзәнтләр»ниму көрситиду. Үчинчи, мошу айәттә бәлким «әшу йәр» дегән сөз Аюпниң жутдашлирини көрситиду; улар уни чәткә қеқип: «Сәндәк Худа ләнәт қилған адәмни тонумаймиз» дегән мәналардиму ейтилған болуши мүмкин.

8:20 «... яманлиқ қилғучиларниң қолини тутуп уларни йөлимәйду» — яки «...яманлиқ қилғучиларни қолиға күч бәрмәйду».

9:2 Аюп 14:4; 25:4; Зәб. 142:2

9:3 «Һәтта әгәр бириси униң билән дәвалишишқа петиналиса, шу киши мәсилиләрниң миңдин биригиму җавап берәлмәйду» — буниң йәнә башқа икки хил тәрҗимиси болуши мүмкин: *(1)* «Әгәр Худа бириси билән дәвалишишни лайиқ көрсә, у киши миңдин бир мәсилигиму җавап берәлмәйду»; *(2)* «Әгәр Худа бириси билән дәвалишишни лайиқ көрсә, Худа у кишиниң миңдин бир мәсилисигиму җавап бәрмәйду».

9:8 Яр. 1:6

9:9 «Җәнубий юлтуз түркүмлириниму яратқан» — яки: «Җәнубий асмандики ғәзниләрни яратқан».

Санап түгитәлмәйдиған карамәт ишларни қилиду.
11 Қара, У йенимдин өтиду, бирақ мән Уни көрмәймән;
У өтүп кетиду, бирақ Уни байқалмаймән.
12 Мана, У елип кетиду, ким Уни Өз йолидин яндуралисун?
Ким Униңдин: «Немә қиливатисән» дәп сорашқа петиналисун?
13 Тәңри ғәзивини қайтурувалмайду;
Раһабниң ярдәмчилири Униң айиғиға баш егиду.
14 Шундақ туруқлуқ, мән қандақму униңға җавап берәләйттим.
Мән муназирә қилғидәк қандақ сөзләрни таллалайттим?
15 Мабада мән һәққаний болсамму,
Мән йәнила Униңға җавап берәлмәйттим;
Мән пәқәт сотчимға илтиҗала қилалайттим.
16 Мән Униңға илтиҗа қилған вә У маңа җавап бәргән болсиму,
Мән техи Униң садайимни аңлиғанлиғиға ишәш қилалмиған болаттим;
17 У боран-чапқунлар билән мени езиду,
У ярилиримни сәвәпсиз көпәйтмәктә.
18 У маңа һәтта нәпәс елишқиму рухсәт бәрмәйду,
Әксичә У маңа дәрд-әләмни жүкливәтти.
19 Күч-қудрәт тоғрисида гәп қилсақ, мана, Униңдин күчлүк йәнә башқа ким бар?
Адаләткә кәлсәк, ким Уни сотқа чақиралисун?!
20 Мән өзүмни ақлимақчи болсам, өз ағзим өзүмни гунаға патурар,
Қусурсиз болған болсам, У йәнила мени әгир дәп бекитәр.
21 Бирақ мән әслидә ейипсиз едим.
Мәйли, өзүмниң қандақ болидиғанлиғим билән пәрвайим пәләк!
Өз җенимдин тойдум!
22 Һәммә иш охшаш екән; шуңа мән дәйманки,
У дурусларниму, яманларниму охшашла йоқитиду.
23 Туюқсиз бешиға қаза келип өлсә,
У бегуналарға қилинған бу синаққа қарап күлиду.
24 Йәр йүзи яманларниң қолиға тапшурулди;

9:10 **Аюп 5:9; Зәб. 71:18; 76:15; 85:10; Рим. 11:33**
9:11 **«У йенимдин өтиду»** — яки: «У йенимдин өтсә». **«У өтүп кетиду»** — яки: «У өтүп кәтсә».
9:12 **«У елип кетиду»** — яки: «У елип кәтсә» яки «У булап кәтсә».
9:13 **«Раһаб»** — «Раһаб»ниң мундақ үч хил мәна мүмкинчилиги бар: — *(1)* һакавурлуқ; *(2)* Мисир империйәсиниң йәнә бир исми *(қедимки дунияда һакавурлуқта даңқи чиққан)*; *(3)* әң чоң мүмкинчилиги бар мәнаси шуки, деңиздики зор, қорқунучлуқ бир һайванниң исми. Бу йоған һайванниң йәнә бир исми «левиатан» болуши мүмкин *(жуқурицы 3-бап, 8-айәттики изаһатни көрүң)*. У Муқәддәс Китаптики башқа бир нәччә йәрләрдә Шәйтанниң бир символидур. Шуңа мошу йәрдә «Раһабниң ярдәмчилири» бәлким Шәйтанниң ярдәмчилирини көрсәткән болуши мүмкин.
9:19 **«Адаләткә кәлсәк, ким уни сотқа чақиралисун?!»** — әсли текстни чүшиниш сәл тәс. Башқа хил тәрҗимилири болуши мүмкин.
9:20 **«... Қусурсиз болған болсам, у йәнила мени әгир дәп бекитәр»** — Аюпқа мабада Худаниң алдида өзини ақлаш пурсити кәлсиму, у Худаниң зор күч-қудрити билән ағзиниң ечилмас қилинишидин, яки һәтта «машина адәмдәк» өз ағзи билән өзини әйипләп кетишидин қорқиду. «Худа һәммидин күчлүк, шуңа У адил» дегән көзқараш дуниядики һәр бир залимниң: «Күч-һоқуқ дегән һәқтур» дегән көзқаришиға йеқин келиду. Аюп мошу йәрдә «Худа маңа ундақ муамилә қилса, адил болмайду» демәкчи болиду. Китапниң кейинки қисимлирида, Худаниң һәм һәммидин күчлүк һәм шуниң билән биргә пүтүнләй адил екәнлиги айдиңлишиду.
9:22 **«... мән дәйманки, у дурусларниму, яманларниму охшашла йоқитиду»** — наһайити ениқки, бу бабтики 14-айәттин 34-айәткичә Аюп Худаниң намини бир қетимму тилға алмай, пәқәт Уни: «У... Униң... Уни... Сән....» дәп атайду. Бәлким у Худаниң зор күч-қудиритигә һәм өзиниң һазирқи қорқунучлуқ әһвалини чоңқур ойлап, бәк қорқуп кәткән болса керәк.
9:22 **Топ. 9:2, 3; Мал. 3:14**
9:23 **«... У бегуналарға қилинған бу синаққа қарап күлиду»** — бу айәт Аюпниң җан аччиғидин, шундақла Худаға болған гуманидин ейтқан баянлириниң ичидә әң қаттиқи болуши мүмкин.

Бирақ У сотчиларниң көзлирини бу адаләтсизликни көрәлмәйдиған қилип қойиду;
Мошундақ қилғучи У болмай, йәнә ким болсун?

25 Мениң күнлирим йәлтапанниң жүгүрүшидинму тез өтиду;
Улар мәндин қечип кетиду,
Уларниң һеч қандақ яхшилиғи йоқтур.
26 Улар қомуш кемиләрдәк чапсан өтүп кетиду;
Алғур бүркүт овни тутқили шуңғуғандәк тез маңиду.
27 Әгәр: «Налә-пәрядтин тохтап,
Чирайимни тутулдурмай хуш чирай болай» десәмму,
28 Мән йәнила азаплиримниң һәммисидин қорқуп жүримән;
Чүнки Сени мени бегуна һесаплимайду дәп билимән.
29 Мән һаман әйиплик адәм болсам,
Мән беһудә жапа тартип немә қилай?
30 Һәтта қар сүйи билән жуюнуп,
Қолумни шунчә пакизлиған болсамму,
31 Сән йәнила мени әврәзгә чөмүлдүрисәнки,
Өз кийимимму мәндин нәпрәтлинидиған болиду!
32 Чүнки У мән Униңға жавап берәлигидәк, маңа охшаш адәм әмәс.
Мениң Униң билән сотта дәвалашқичилигим йоқтур.
33 Оттуримизда һәр иккимизни өз қоли билән тәң тутидиған келиштүргүчи болсиди!
34 У Өзиниң тайиғини мәндин жирақ қилсун,
Униң вәһимиси мени қорқатмисун;
35 Шундила мән Униңдин қорқмай сөзләләйттим;
Бирақ әһвалим ундақ әмәстур!

Сеғиз лай кулалчи билән сөзлишиду

10 1 Мән өз җенимдин нәпрәтлинимән;
Өз дәрдимни төкүвалай;
Қәлбимдики аһ-заримни сөзләвалай.
2 Мән Тәңригә: «Мениң гунайимни бекитмә; маңа көрсәткинки,
Сән зади немә үчүн мән билән дәвалишисән?
3 Адәмни әзгиниң,
Өз қолуң билән яратқиниңни чәткә қаққиниң Саңа пайдилиқму?

9:25 Аюп 7:6, 7
9:26 «қомуш кемиләр» — қедимки Мисирда көп ишлитилгән, Нил дәриясида наһайити тез маңидиған бир хил кемә.
9:28 «... Сени мени бегуна һесаплимайду дәп билимән» — Аюп йәнила Худаниң адалитидин гуманлиниду. 31-айәттә болса униң үмүти бәлким әң төвән дәрижигә чүшкән болуши мүмкин.
9:30 Йәр. 2:22
9:32 «Чүнки У ... маңа охшаш адәм әмәс. Мениң Униң билән сотта дәвалашқичилигим йоқтур» — бу баян бәлким китаптики соралған әң чоңқур соал болуши мүмкин; демәк, адәм Худа билән қандақму келишәлисун?
9:32 Топ. 6:10; Йәр. 49:19
9:33 «Оттуримизда ... келиштүргүчи болсиди!» — Аюп: Адәм билән Худаниң оттурисида туридиған, бир қоли билән Худани тутидиған, бир қоли билән инсанни тутидиған келиштүргүчи болсиди! дәп ейтқан бу келиштүргүчи Инҗилда дәл Әйса Мәсиһниң өзи екәнлиги аян қилиниду *(«1Тим.» 2:5)*
9:34 Аюп 13:20; 33:7

Яманларниң сүйқәстигә нур чачқиниң яхшиму?
4 Сениң көзүң инсанниңкидәк ажизму?
Сән адәмләр көргәндәк хирә көрәмсән?
5 Сениң күнлириң өлидиған инсанниң күнлиридәк чәкликму?
Сениң жиллириң инсанниң жиллиридәк қисқиму?
6-7 Сән мениң рәзил адәм әмәслигимни билип туруп,
Сениң қолуңдин қутулдурғидәк һеч кимниң йоқлуғини билип туруп,
Немишкә мениң хаталиғимни сорап жүрисән?
Немишкә мениң гунайимни сүрүштүрисән?» — дәймән.
8 — Сән Өз қоллириң билән мени шәкилләндүрүп, бир гәвдә қилип яратқансән;
Бирақ Сән мени йоқатмақчисән!
9 Сән лайни ясиғандәк мени ясиғиниңни есиңдә тутқайсән, дәп йелинимән;
Сән мени йәнә тупраққа қайтурамсән?
10 Сән устилиқ билән мени сүттәк қуюп чайқап,
Мени иримчиктәк уютқан әмәсму?
11 Сән терә һәм әт билән мени кийиндүргәнсән,
Устихан һәм пәй билән бирләштүрүп мени тоқуғансән.
12 Сән маңа һаят һәм меһир-шәпқәт тәқдим қилғансән,
Сән сөйгүң билән роһумдин хәвәр алдиң.
13 Бирақ бу ишлар Сениң қәлбиңдә йошуруқлуқ еди;
Буларниң әслидә қәлбиңдә пүкүклигини билимән.
14 Гуна қилған болсам, Сән мени күзитип жүргән болаттиң;
Сән мениң қәбиһлигимни жазалимай қоймайттиң.
15 Рәзил һесапланған болсам, маңа бала келәтти!
Һәм яки һәққаний һесаплансамму, қаттиқ номусқа чөмүп, азапқа чөмгинимдә,
Бешимни йәнила көтиришкә жүръәт қилалмайттим;
16 Һәтта бешимни көтиришкә жүръәт қилсамму,
Сән әшәддий ширдәк мениң пейимгә чүшәттиң;
Сән маңа карамәт күчүңни арқа-арқидин көрситәттиң.
17 Сән мени әйипләйдиған гувачилириңни қайтидин алдимға кәлтүрисән;
Маңа қаритилған ғәзивиңни зор қилисән;

10:3 **«Өз қолуң билән яратқиниңни чәткә қаққиниң Саңа пайдилиқму?»** — Аюп бәлким: — «Сән маңа һәм пүтүн инсанға шунчә яхши әжриңни сиңдургән екәнсән, немишкә бу яхши нәрсәңгә шундақ зиян йәткүзисән?» демәкчи. У төвәндики 8-12-айәтләрдә бу сөзиниң мәнасини кеңәйтиду.
10:4 **«Сениң көзүң инсанниңкидәк ажизму?»** — ибраний тилида: «Сениң көзлири әтлик көзләрму?».
10:5 **«сениң күнлириң ... чәкликму? Сениң жиллириң инсанниң жиллиридәк қисқиму?»** — Аюп бу жүмлилиридә һәммә имканийәтни оттура қойиду; андин у һәммисини дегидәк чәткә қақиду — Худа адәмни әзгинигә хошалму-я? У адәмдәк калтә пәмликму-я, яки униң өмри қисқа болуп өзини жазалашқа үлгүрәлмәмду-я? *(ундақ болмиса, мән зади немишкә шундақ азапқа қалдурулимән?)* дәп ойлайду Аюп.
10:9 Яр. 2:7; 3:19
10:10 **«Сән ... мени иримчиктәк уютқан әмәсму?»** — Аюпниң «мени сүттәк қуюп чайқап, ... иримчиктәк уютқан» дегән сөзлири Худаниң өз тенини шунчә әҗайиплиқ билән мурәккәп яратқанлиғини билдүриду.
10:10 Зәб. 138:15,16
10:12 **«Сән сөйгүң билән...»** — ибраний тилида: «сән йоқлишиң билән...». **«... Сән сөйгүң билән роһумдин хәвәр алдиң»** — 8-12-айәттә, Аюп Худаниң инсанниң тенини шунчә карамәт устилиқ билән бирләштүрүп ясап, шәпқәт-сөйгү көрсәткәндин кейин, Худаниң һәр бир адәмгә нисбәтән улуқ, карамәт бир плани болуши керәк, дәп қарайду. Бирақ Аюп өзиниң ишида мундақ әҗайип планни көрәлмәй, әксичә Худаниң униң барлиғини астин-үстүн қиливәткәнлигини көрүп қорқуп кетип: «Бирақ бу ишлар сениң қәлбиңдә йошуруқлуқ еди» *(13-айәт)* дәп, Худа мениң достум әмәс, дүшминим болуп чиққан дәп гуманлиниду. Аюпниң Худаниң достлуғидин мәһрум болғанмән дегән һессияти вә униңда Худаниң униң билән биллә болғанлиқ сезиминиң йоқлуғи, шүбһисизки униң үчүн һәммидин азаплиқ иш еди.
10:16 Йәш. 38:13; Жиғ. 3:10

Күчлириң маңа қарши долқунлап кәлмәктә.
18 Сән әслидә немишкә мени балиятқудин чиқарғансән?
Кашки, мән чачрап кәткән болсам, һеч адәм мени көрмәс еди!
19 Мән һеч қачан болмиған болаттим!
Балиятқудин беваситә гөргә апирилған болаттим!
20-22 Мениң азғинә күнлирим түгәй дегән әмәсму?
Шуңа мән барса кәлмәс йәргә барғичә,
— Қараңғулуқ, өлүм сайә болған зиминға,
— Зулмәт бир зиминға, йәни қараңғулуқниң өзиниң зиминиға,
Өлүм сайисиниң зиминиға,
Тәртипсиз, һәтта өз нури қап қараңғу қилинған шу зиминға барғичә,
Маңа азрақ жан кириш үчүн,
Ишиңни бир дәқиқә тохтат, мәндин нери бол!».

Зофарниң биринчи сөзи — «сахта адәмләрниң ақивити»

11 1 Андин Нааматлиқ Зофар жававән мундақ деди: —
2 «Гәп мундақ көп турса, уни жавапсиз қалдурғили болмас?
Сөзмән киши өзини ақлиса боламду?
3 Сениң сәпсәтәлириң көпчиликниң ағзини тувақлиса боламду?
Сән мазақ қилип сөзлигәндин кейин, һеч ким бу ишни йүзүңгә салмисунму?
4 Чүнки сән: «Мениң әқидилирим саптур,
Мән сән Худаниң алдида пакмән» — дедиң.
5 Аһ, Тәңри гәп қилсиди!
Ағзини ечип сени әйиплисиди!
6 Шундақ қилип У даналиқниң сирлирини саңа ечип бәрсиди!
Чүнки даналиқ икки тәрәпликтур!
Тәңриниң гунайиңниң хелә бир қисмини көтириветип, улардин өтидиғанлиғини убдан билип қой!
7 Сән Тәңрини издигән тәғдирдиму Уни түптин тонуяламсән?!
Һәммигә Қадирниң чәксизлигини чүшинип йетәләмсән?
8 Бундақ даналиқ асмандин егиздур, униңға еришишкә немә амалиң бар?
У тәһтисарадин чоңқурдур, сән немини билəләйсән?
9 Униң узунлуғи йәр-зиминдин узундур,
Кәңлиги деңиз-океанлардин кәңдур.

10:17 «Мени әйипләйдиған гувачилириң» — Аюпниң бу дегини, бәлким, Худаниң уни «Сән гуна қилдиң, шуңа жазаландиң» дәп әйипләйдиған бир нәччә гувачини орунлаштурған, дәп көрсәтмәкчи; гувачилар болса, униң үч достини, өз бешиға чүшкән күлпәтләрни һәмдә кесәлниң азаплирини өз ичигә алса керәк.
10:18 Аюп 3:11
11:1 «Нааматлиқ Зофар» — Аюпқа сөз қилидиған униң үчинчи достидур. Биз Аюпниң бу үч достини селиштуридиған болсақ, Елифаз әдәбликрәк, башқилардин сәл меһривандәк көрүниду; сөз қилиш тәртивидин қариғанда, униң йеши бәлким әң чоң, ахирда сөзләйдиған Зофар әң кичик болуши мүмкин. Елифаз өз тәҗрибисини, йәни өзиниң көргән ғайипанә аламитини бәкрәк тәкитләйду; Билдад болса әнъәничи болуп, илгәрки дәвирдикиләр мәйли немә дегән болмисун, шу тоғра дәп қарайду; Зофар болса һессиятчан, қопал, аммибаб мақал-тәмсилләргә амрақ, «Жамаәтниң пикри бәрибир тоғридур» дәп қарайду *(3-айәттиму «көпчилик» дегән сөз тәкитлиниду)*. Бәзидә униң гәп-сөзлиридин яманларниң жазалинишидин униң наһайити һозур алидиғанлиғи чиқип туриду.
11:4 «Мениң әқидилирим саптур» — әмәлийәттә Аюп бундақ сөз қилмиди.
11:6 «Тәңриниң гунайиңниң хелә бир қисмини көтириветип, улардин өтидиғанлиғини убдан билип қой!» — Зофарниң бу сөзлири: «Худа гуналириңниң бир нәччисини есидин чиқирип, пәқәт уларниң бир қисминиң тегишлик жазасини саңа чүшүрүватиду», дегән мәнани билдүриду.

10 У өтүп кетиветип, адәмни қамиса, уни сорақҗа чақирса, кимму Уни тосалисун?
11 Чүнки У сахта адәмләрни убдан билиду,
У тәкшүрмәй турупла алдамчилиқни аллиқачан көрүп болған.
12 «Инсан туғулуп бир явайи ешәкниң тәхийигә айланғичә,
Надан адәм дана болур!».
13 Бирақ сән болсаң, әгәр қәлбиңни тоғрилатсаң,
Қолуңни Худаға қарап созсаң,
14 Қолуңдики қәбиһликни өзүңдин нери қилсаң,
Чедирлириңда һеч яманлиқни турғузмисаңла,
15 Сән у чағда йүзүңни қусурсиз көтирип жүрисән,
Тәврәнмәс, қорқунучсиз болисән;
16 Җапайиңни унтуйсән,
Һәтта еқип өтүп кәткән суни ойлиғандәк уларни әсләйсән;
17 Күнлириң чүштики нурдин йоруқ болиду,
Сени һазир қараңғулуқ басқини билән, таңдәк парлақ болисән.
18 Үмүтүң бар болғачқа, сән һимайигә егә болисән,
Сән әтрапиңға хатирҗәм қарап арам елип олтирисән.
19 Раст, сән ятқиниңда, һеч кимниң вәсвәсиси болмайду,
Әксичә нурғунлиған кишиләр сениң һиммитиңни издәп келиду.
20 Бирақ рәзилләрниң көзлири нуридин кетиду,
Уларға қечишқа һеч йол қалмайду,
Уларниң үмүти нәпәси тохташтин ибарәт болиду, халас».

Аюп йәнә сөз қилиду
«Худаниң күч-қудрити, Униң адиллиғи вә көрүнүштә болған адилсизлиғи»

12 1 Аюп җававән мундақ деди: —
2 Силәр бәрһәқ әл-әһлисиләр!
Өлсәңлар һекмәтму силәр билән биллә кетиду!
3 Мениңму силәрдәк өз әқлим бар,
Әқилдә силәрдин қалмаймән;
Бунчилик ишларни ким билмәйду?!
4 Мән өз достлиримға мазақ объекти болдум;
Мәндәк Тәңригә илтиҗа қилип, дуаси иҗабәт болған киши,

11:11 **«У тәкшүрмәй турупла алдамчилиқни аллиқачан көрүп болған»** — йәнә бир хил тәрҗимиси: «Вә адәмләр байқалмайдиған гунайиниму көрәләйду».
11:11 Зәб. 9:32, 35; 34:2-23; 93:11
11:12 **«Инсан туғулуп бир явайи ешәкниң тәхийигә айланғичә, надан адәм дана болур!»** — бу айәтниң йәнә икки хил тәрҗимиси: «Надан киши даналиққа еришмәс, инсан туғулғанда явайи ешәкниң тәхийигә охшаштур, халас» яки «Явайи ешәкниң тәхийи туғулуп инсанға айланғичә, надан бир адәм дана болур». Бу сөз бәлким әшу дәвирдики бир мақал болса керәк.
11:12 Аюп 5:8; 22:21; Топ. 3:18
11:17 Зәб. 36:6; 91:15; 111:4; ; Пәнд. 4:18
11:18 Лав. 26:5
11:19 **«... Әксичә нурғунлиған кишиләр сениң һиммитиңни издәп келиду»** — мошу гәпниң әҗайип йери шуки, ахирда Зофарниң өзи Аюпниң һиммитигә һаҗәтмән болиду *(42-бап)*.
11:19 Лав. 26:6; Зәб. 3:6-7; 4:9; Пәнд. 3:24
11:20 **«Уларниң үмүти нәпәси тохташтин ибарәт болиду, халас»** — Зофарниң бу сөзи Аюпқа қаритилған һеч қандақ һесдашлиқ болмиған бир агаһландуруш болуп: «Мундақ кетиврсәң, сәндә пәқәт нәпәсиңни тохтитиштин башқа үмүт қалмайду» дегәнлик.
11:20 Аюп 8:13,14; 18:14

һәқҗаний, дурус бир адәм мазақ қилинди!
5 Раһәттә олтарған кишиләр көңлидә һәр қандақ күлпәтни нәзиригә алмайду;
Улар: «Күлпәтләр путлири тейилиш алдида турған кишигила тәйяр туриду» дәп ойлайду.
6 Қарақчиларниң чедирлири аватлишиду;
Тәңригә һақарәт кәлтүридиғанлар аман туриду;
Улар өзиниң илаһини өз алқинида көтириду.
7 Әнди һайванлардинму сорап бақ,
Улар саңа үгитиду,
Асмандики учар-қанатларму саңа дәйду;
8 Вә яки йәр-зиминға гәп қилсаңчу,
Уму саңа үгитиду;
Деңиздики белиқлар саңа сөз қилиду.
9 Буларниң һәммисини Пәрвәрдигарниң қоли қилғанлиғини ким билмәйду?
10 Барлиқ җан егилири, барлиқ әт егилири,
Җүмлидин барлиқ инсанниң нәпәси униң қолидидур.
11 Еғизда таамни тетиғандәк,
Қулақму сөзиниң тоғрилиғини синап бақиду әмәсму?
12 Яшанғанларда даналиқ раст тепиламду?
Күнлириниң көп болуши билән йорутулуш келәмду?
13 Униңдила даналиқ һәм қудрәт бар;
Униңдила йолйоруқ һәм йорутуш бардур.
14 Мана, У харап қилса, һеч ким қайтидин қуруп чиқалмайду;
У қамап қойған адәмни һеч ким қоюветалмәйду.
15 Мана, У суларни тохтитивалса, сулар қуруп кетиду,
У уларни қоюп бәрсә, улар йәр-зиминни бесип вәйран қилиду.
16 Униңда күч-қудрәт, чин һекмәтму бар;
Алдиғучи, алданғучиму униңға тәвәдур.
17 У мәслиһәтчиләрни ялаңач қилдуруп, ялап елип кетиду,
Сорақчиларни рәсва қилиду.
18 У падишалар әл-әһлигә салған кишәнләрни йешиду,
Андин шу падишаларни ялаңачлап, чатрақлирини лата биләнла қалдуруп шәрмәндә қилиду.
19 У каһинларни ялиңаяғ мандуруп елип кетиду;
У күч-һоқуқдарларни ағдуриду.

12:4 Аюп 16:10; 17:2; 21:3; 30:1; Пәнд. 14:2
12:5 **«Раһәттә олтарған кишиләр... : «күлпәтләр путлири тейилиш алдида турған кишигила тәйяр туриду» дәп ойлайду»** — әсли текстни чүшиниш сәл тәс. Башқа хил тәрҗимилириму учриши мүмкин.
12:6 **«Улар өзиниң илаһини өз алқинида көтириду»** — демәк, улар бутпәрәслар. Башқа бир хил тәрҗимиси: «Тәңри һәтта уларниң қолиға молчилиқ бериду».
12:6 Аюп 21:7; Зәб. 72:11, 12; Йәр. 12:1; Һаб. 1:3, 4
12:11 Аюп 6:30; 34:3
12:13 **«Униңдила»** — Худадила, демәкчи.
12:14 Аюп 9:12; 11:10; Вәһ. 3:7
12:17 2Сам. 15:31; 17:14,23; Йәш. 19:12; 29:14; 1Кор. 1:19
12:18 **«У падишалар әл-әһлигә салған кишәнләрни йешиду, андин шу падишаларни ялаңачлап, ... шәрмәндә қилиду»** — мошу падишалар мустәбит болуши натайин; улар пуқриларға салған кишәнләрни бәлким адиллиқ билән салған болуши мүмкин. Башқа бир нәччә хил тәрҗимилириму учриши мүмкин.
12:19 **«каһинлар»** — хәлиққә вакалитән қурбанлиқ қилғучилар, улар үчүн дуа қилғучилар.

[20] У ишәшлик қаралған затларниң ағзини етиду;
Ақсақалларниң әқлини елип кетиду.
[21] У ақсүнәкләрниң үстигә һақарәт төкиду,
У палванларниң бәлвеғини йешип уларни күчсиз қилиду.
[22] У қараңғулуқтики чоңқур сирларни ашкарилайду;
У өлүмниң сайисини йорутиду.
[23] У әл-жутларни улуқлаштуриду һәм андин уларни гумран қилиду;
Әл-жутларни кеңәйтиду, уларни тарқитиду.
[24] У зиминдики әл-жамаәтниң каттивашлириниң әқлини елип кетиду;
Уларни йолсиз дәшт-баяванда сәрсан қилип аздуриду.
[25] Улар нурсизландурулуп қараңғулуқта йолни силаштуриду,
У уларни мәс болуп қалған кишидәк галди-гулдуң маңдуриду.

Аюпниң достлириға сөзләштин тохтап, йәнә Худаға қарап сөзлиши

13 [1] Мана, мениң көзүм буларниң һәммисини көрүп чиққан;
Мениң қулиқим буларни аңлап чүшәнгән.
[2] Силәрниң билгәнлириңларни мәнму билимән;
Мениң силәрдин келишқичилигим йоқ.
[3] Бирақ мениң арзуюм һәммигә қадир билән сөзлишиштур,
Мениң Худа билән муназирә қилғум келиду.
[4] Силәр болсаңлар төһмәт чаплиғучилар,
һәммиңлар ярамсиз тевипсиләр.
[5] Силәр пәқәтла сүкүттә турған болсаңлар еди!
Бу силәр үчүн даналиқ болатти!
[6] Мениң муназирәмгә қулақ селиңлар,
Ләвлиримдики муһакимиләрни аңлап беқиңлар.
[7] Силәр Худаниң вакаләтчиси сүпитидә болувелип адилсиз сөз қиламсиләр?
Униң үчүн һейлә-микирлик гәп қилмақчимусиләр?
[8] Униңға йүз-хатирә қилип хушамәт қилмақчимусиләр?!
Униңға вакалитән дәва соримақчимусиләр?
[9] У ич-бағриңларни ахтуруп чиқса, силәр үчүн яхши болаттиму?
Инсан балисини алдиғандәк уни алдимақчимусиләр?
[10] Силәр йүз-хатирә қилип йошурунчә хушамәт қилсаңлар,

12:20 Аюп 32:9; Йәш. 3:2, 3
12:21 **«У ақсүнәкләрниң үстигә һақарәт төкиду, У палванларниң бәлвеғини йешип уларни күчсиз қилиду»** — мошу ақсүнәк, палванлар әслидә мәлум бир гуна яки залимлиқни қилғанлиғи натайин. Аюп бу йәрдә: Худа ташқи көрүнүштә сәвәпсиз һалда бу есилзадә кишиләргә һәр хил күлпәт чүшүриду һәм шуниң билән бир вақитта, башқа нурғун кишиләрни қийинчилиққа дучар қилиду, демәкчи болған болуши мүмкин. Чүнки «ақсақалларниң әқли елип кетилгән» дейиш арқилиқ уларниң мәслиһәт беридиған адәмлириниңму әһвалиниң хәтәрлик екәнлигидин бешарәт бериду. Бу палакәтләр мәлум бир гунадин чиққан болушиму яки ундақ болмаслиғиму мүмкин. Аюпниң жуқурики сөзлиригә қариғанда 23-25-айәтләрдә дейилгән аватчилиқ һәм күлпәтләр охшашла йүз бәргәндәк көриниду.
12:21 Зәб. 106:40
12:22 Мат. 10:26; 1Кор. 4:5
12:23 Зәб. 106:38
12:24 Зәб. 106:4-5, 40
13:3 **«...мениң Худа билән муназирә қилғум келиду»** — яки «...мениң Худа билән дәвалашқум келиду».
13:4 Аюп 16:2
13:5 Пәнд. 17:28
13:7 Аюп 17:5; 32:21; 36:4

У чоқум силәрни әйипләйду.
11 Буниңдин көрә Униң һәйвисиниң силәрни қорқатқини,
Униң вәһимисиниң силәргә чүшкини түзүк әмәсму?
12 Пәнд-несиһәтиңлар пәқәт күлгә охшаш сөзләр, халас;
Силәр ишәш бағлиған истиһкамиңлар пәқәт лай истиһкамлар, халас.
13 Мени ихтияримға қоюветип зуван сүрмәңлар, мени гәп қилғили қоюңлар.
Бешимға һәр немә кәлсә кәлсун!
14 Қандақла болмисун, женим билән тәвәккул қилимән,
Мән женимни алқинимға елип қоймән!
15 У женимни алсиму мән йәнила Уни күтимән, Униңға тайинимән;
Бирақ қандақла болмисун мән тутқан йоллиримни Униң алдида ақлимақчимән;
16 Бундақ қилишим маңа нижатлиқ болиду;
Чүнки иплас бир адәм униң алдиға баралмайду.
17 Сөзлиримни диққәт билән аңлаңлар,
Баянлиримға убдан қулақ селиңлар.
18 Мана, мән өз дәвайимни тәртиплиқ қилип тәйяр қилдим;
Мән өзүмниң һәқиқәтән ақлинидиғанлиғимни билимән.
19 Мән билән бәс-муназирә қилидиған қени ким баркин?
Һазир сүкүт қилған болсам, тиниқтин тохтиған болаттим!
20 Аһ Худа! Маңа пәқәт икки ишнила қилип бәргин;
Шундақ болғандила, мән өзүмни Сәндин қачурмаймән:
21 — Қолуңни мәндин жирақ қилғин;
— Вәһимәң мени қорқатмисун.
22 Андин мени сот қилишқа чақир, мән саңа жавап беримән;
Яки мән Саңа дәвайимдин сөз қилсам, Сәнму маңа жавап берисән.

13:10 **«.... Силәр йүз-хатирә қилип йошурунчә хушамәт қилсаңлар, у чоқум силәрни әйипләйду»** — Аюпниң сөзлири ичидә адәмни һәйран қалдуридиған нурғун мәналар ипадилиниду. Аюпниң бу баяни улардин интайин гәвдилик болған бир мисал һесаплиниду. У үч достиға наһайити кәскин һалда Худаға хушамәтчилик қилишқа болмайдиғанлиғини билдүриду. 12-бапта у Худаниң адалитидин гуманлинип туруп сөзлигән болсиму, бирақ у мошу йәрдә Худа һәқиқәтни интайин әтиварлайду. Худа дурус, лилла гәпни бәк сөйиду, кишиләрниң Худаға вакаләтчи болувелип, өзиниң яки башқиларниң чирайлиқ пикрини ипадилишигә қәтъий болмайду, дегән көзқарашни ипадиләйду. Худаниң һөрмитигә лайиқ сөзләрни қилиш үчүн, Униң инсанға бәргән вәһийсини асас қилиш һәм шуниң билән бир вақитта реаллиқтин қәтъий айрилмай туруп, бу дунниядики көрүнәрлик пакитларға йүзлиниш зөрүрдур. Мәйли Худаға, мәйли башқиларға хушамәтлик яки ялған гәп қилишқа қәтъий болмайду.
–У үч достиға агаһландуридуки, Худаға хушамәтчилик қилса, Худа уларни жазалайду. Бу гәп Аюпниң Худаниң адалитигә қәтъий ишәнгәнлигини көрситиду һәм униң һазирқи етиқати һәм гумани арисидики ичидә болған күрәшни бизгә аян қилиду.
13:12 **«Силәр ишәш бағлиған истиһкамиңлар пәқәт лай истиһкамлар...»** — яки «Силәр ишәш бағлиған жаваплар пәқәт лай истиһкамлар...».
13:14 **«Қандақла болмисун, женим билән тәвәккул қилимән»** — сөзмусөз болса: «Қандақла болмисун *(яни «немишкә»)* әтлиримни чишимда елип күрәш қилимән?» — у өзини кәскин күрәш қилмақчи болған бир һайванға охшитиду. **«Мән женимни алқинимға елип қоймән!»** — яки: «Немишкә женимни алқинимға елип қойдум?».
13:15 **«У женимни алсиму мән йәнила Уни күтимән, Униңға тайинимән...»** — бу айәт Аюпниң етиқатқа әң толған баянлиридин бири. Ибраний тилида «күтүш» вә «тайиниш» бир пеил биләнла ипадилиниду.
13:15 Зәб. 22:4; Пәнд. 14:32
13:19 **«Мән билән бәс-муназирә қилидиған қени ким баркин? Һазир сүкүт қилған болсам, тиниқтин тохтиған болаттим!»** — бу текстниң төрт хил тәрҗимиси яки чүшәнчиси бар: — *(1)* Аюп бирәрсиниң өзи билән бәс-муназирә қилалайдиғанлиғиға ишәнмәйду; һәтта бириси бәс-муназиригә чиқсила: «Мән Униң соалиға писәнт қилмай, бу дуниядин кетимән» дегәндәк; *(2)* ...ундақ адәм чиқса, мән гәп қилмай сүкүттә өлүп кетишкә разимән!; *(3)* У кимниң өзини әйиплишидин қәтъийнәзәр, сүкүт қилишқа қәтъий унимайду; *(4)* Бирисиниң өзи билән йәнә бәс-муназирә қилғуси болса, тез болуши керәк, чүнки у пат арида дуниядин кетиду. Биз үчинчисини ишләттуқ.
13:20 Аюп 9:34; 33:7
13:21 **«Маңа пәқәт икки ишнила қилип бәргин... қолуңни мәндин жирақ қилғин; — вәһимәң мени қорқатмисун»** — биринчи иш болса, Худаниң Өз қолини униңдин жирақ қилиши билән у азрақ дәм алалайду; иккинчи иш, Худаниң вәһимиси болмиса у жүръәтлик болуп сөз қилиду, дегәнлик.

Аюп дəвасини давамлаштуриду

23 Мениң қəбиһликлирим һəм гуналирим зади қанчилик?
Итаəтсизлигим һəм гунайимни маңа көрситип бəр!
24 Немишкə дидариңни мəндин йошурисəн?
Немишкə мени Өз дүшминиң дəп билдиң?
25 Уяқ-буяққа учуруветилидиған анчики бир йопурмақни вəһимигə салмақчимусəн?
Қуруп кəткəн пахални қоғлимақчимусəн?
26 Чүнки Сəн мениң үстүмдин зəһəрдəк əрзлəрни язисəн,
Сəн яшлиғимдики қəбиһликлиримни маңа қайтуруватисəн.
27-28 Мəн чирип кəткəн бир нəрсə,
Мəн пəқəт күйə йегəн бир кийимла болғиним билəн,
Лекин Сəн мениң путлиримни кишəнлəйсəн,
Һəммə йоллиримни күзитип жүрисəн;
Тапанлиримға маңмаслиқ үчүн чəк сизип қойғансəн.

Өлүмдин кейин қандақ болиду?

14 1 Анидин туғулғанларниң күнлири аздур,
Палакəт униңға ярдур.
2 У гүлдəк дунияға келип андин тозуйду,
У қуяш алдидин сайигə охшаш қечип кетиду.
3 Бирақ Сəн техи шундақ бир аҗиз болғучиға көзүңни тикип,
Мени Өз алдиңға сораққа тартиватамсəн?
4 Ким напак нəрсилəрдин пак нəрсини чиқиралайду? — һеч ким!
5 Инсанниң күнлири бекитилгəндикин,
Униң айлириниң сани Сениң илкиңдə болғандикин,
Сəн униң өтсə болмайдиған чəклирини бекиткəндикин,
6 Униң бир аз дəм елиши үчүн униңдин көзүңни елип қачқин,
Шуниң билəн мəдикардəк униңға өз күнлиридин сөйүнүш несип болсун!
7 Чүнки дəрəқ кесиветилгəндин кейин, қайта өсүштин үмүт бар;
Буниңлиқ билəн униң юмран бихлири түгəп кəтмəйду;
8 Униң йилтизи йəрдə қуруп кəткəн болсиму,
Униң көтиги топида өлүп кəткəн болсиму,
9 Бирақ суниң пуриғи билəнла у йəнə көкириду,
Юмран от-чөптəк йеңи бихларни чиқириду.

13:24 Аюп 16:9; 19:11; 33:10; Жиғ. 2:5
13:26 Зəб. 24:7
13:27-28 Аюп 33:11
14:1 Зəб. 89:5-6,9-10; 101:12; 102:15; 143:4; Як. 4:14
14:2 Аюп 8:9; Зəб. 89:5-6, 9-10; 101:12; 102:15; 143:4; Йəш. 40:6; 1Пет. 1:24
14:3 **«Мени Өз алдиңға сораққа тартиватамсəн?»** — яки «Уни Өз алдиңға сораққа тартиватамсəн?».
14:3 Аюп 7:17,18; 10:20
14:4 **«Ким напак нəрсилəрдин пак нəрсини чиқиралайду? — һеч ким!»** — демəк, инсан балиси Худаниң алдида қандақ қилип пак болалайду һəм қобул қилиналайду? Аюпниң өзи 19-бапта бешарəт қилип бу соалға җавап бериду.
14:4 Яр. 5:3; Зəб. 50:7-9; Юһ. 3:6; Рим. 5:12; Әф. 2:3
14:5 Аюп 7:1
14:6 **«Униң бир аз дəм елиши үчүн ... мəдикардəк униңға өз күнлиридин сөйүнүш несип болсун!»** — Аюпниң дегини бойичə инсанларға адəттики турмушниң (*мəдикарниңкидəк*) җапаси купайə, шуңа у бу җапалиқ һаят күнлиридин азраққинə һозур алсун, «бу адəттики җапаға техиму көп җапа артмиғайсəн» дегəн мəнада.
14:6 Аюп 7:1, 2, 16, 19; 10:20

10 Бирақ адәм болса өлиду, илаҗсиз оңда ятиду, бәрһәқ,
Инсан нәпәстин қалиду, андин нәдә болиду?
11 Деңиздики сулар парға айлинип түгәп кәткәндәк,
Дәриялар қағҗирап қуруп кәткәндәк,
12 Охшашла адәм йетип қалсила қайтидин турмайду;
Асманлар йоқимиғичә, улар ойғанмайду, уйқидин турмайду.
13 Аһ, тәһтисараға мени йошуруп қойсаң еди,
Ғәзивиң өтүп кәткичә мени мәхпий сақлап қойсаң еди,
Мени есиңгә алидиған бир вақит-саатни маңа бекитип бәрсәң еди!
14 Адәм өлсә, қайта яшамду?
Шундақ болса маңа шундақ өзгириш вақти кәлгичә,
Мошу җапаға толған күнлирим өткичә, сәвир-тақәт билән күтәттим!
15 Шундақ болса Сән мени чақирсаң, җавап берәттим;
Сән Өз қолуң билән яратқиниңға үмүт-арзуюң болатти.
16 Бирақ Сән һазир һәр бир дәссигән қәдәмлиримни санап,
Гунайимни күзитиватисәнғу!
17 Итаәтсизлигим халтиға селинип печәтләнди,
Гуналиримни дога-дога қилип сақлап қойдуң.
18 Дәрвәқә тағму йимирилип йоқалғандәк,
Таш өз орнидин тәвринип кәткәндәк,
19 Сулар таш-шеғилларни упритип йоқатқандәк,
Топанлар зиминдики топини сүпүрүп кәткәндәк,
Сән адәмниң үмүтини йоқ қилисән.
20 Сән мәңгүгә униң үстидин ғалип келисән,
Шуңа у дуниядин кетиду; униң чирайини тутулдурисән,
Уни Өз йениңдин жирақ қилисән.
21 Униң оғуллири һөрмәткә еришиду, бирақ у буни билмәйду;
Улар пәс қилинсиму,
Бирақ униң булардинму хәвири болмайду.
22 У пәқәт өз тенидики ағриғидинла азаплиниду,
У көңлидә өзи үчүнла һәсрәт-надамәт чекиду.

14:13 **«тәһтисара»** — өлгәнләрниң роһлири баридиған җайни көрситиду. Йәнила 7-бап, 9-айәттики изаһатни көрүң.
14:14 **«Адәм өлсә, қайта яшамду? Шундақ болса ... сәвир-тақәт билән күтәттим!»** — Аюпниң инсанниң үлүмдин *(йәни тәһтисарадин)* тирилиши тоғрисида хәвири йоқ. Бирақ у бундақ иш болсила, нәқәдәр яхши болатти, ундақ үмүт вә сәвир-тақәт билән Худаниң орунлаштурушини *(«шундақ өзгириш»ни)* күтәттим, дәйду. Кейин у өзиниң тирилиши тоғрилиқ бешарәт бериду *(19-бапта)*.
14:15 **«Шундақ болса ... Сән Өз қолуң билән яратқиниңға үмүт-арзуюң болатти»** — Аюп йәнила Худаниң Өзи түҗүпиләп яратқан һәммә инсанға болған әҗайип үмүт-арзусиға етиқат қилғанлиғини билдүриду.
14:16 **«Бирақ Сән һазир һәр бир дәссигән қәдәмлиримни санап...»** — яки «Чүнки Сән һазир һәр бир дәссигән қәдәмлиримни санап...».
14:16 Аюп 31:4; 34:21; Зәб. 55:9; 138:1-5; Пәнд. 5:21; Йәр. 32:19
14:17 **«Итаәтсизлигим халтиға селинип печәтләнди...»** — бәзи тәрҗиманлар Аюпниң мошу сөзлириниң мәнасини, Худа Аюпниң гуналирини япқан екән, дәп қарайду. Биз әксичә, Аюпниң мошу сөзиниң мәнасини Худа уни техиму әйипләш үчүн гуналирини дога-дога қилип печәтләп сақлап қойған, дәп чүшинимиз.
14:22 **«У пәқәт өз тенидики ағриғидинла азаплиниду, ... һәсрәт-надамәт чекиду»** — Аюп мошу йәрдә инсан гөргә чүшкәндин кейин өз тениниң чирип кәткәнлигини һес қилип қийнилиду, дәп ойлиған болуши мүмкин.

Елифаз йәнә сөзләйду — Яманларниң ақивити

15 [1] Теманлиқ Елифаз буниңға жававән мундақ деди: —
[2] Данишмән кишиниң қуруқ шамалдәк сәпсәтә билән жавап бериши тоғриму?
Данишмән қосиғини иссиқ мәшриқ шамили билән тойғузса боламду?
[3] Пайдисиз сөзләр билән,
Тайини йоқ гәпләр билән муназирилишиши мувапиқму?
[4] Бәрһәқ, сән иман-ихласни йоқ қиливәтмәкчисән,
Худаниң алдида дуа-истиқамәткә тосалғу болисән.
[5] Чүнки қәбиһлигиң ағзиңға сөз салиду,
Сән мәккарларниң тилини таллап қоллинисән.
[6] Мән әмәс, бәлки өз ағзиң өзүңниң гунайиңни бекитиду,
Өз ләвлириң саңа қарши гувалиқ бериду.
[7] Сән инсанлар ичидә тунжа болуп туғулғанму?
Сән тағ-даванлардин авал апиридә болғанму?
[8] Тәңриниң мәхпий кеңишини аңлап кәлгәнмусән?
Даналиқ сән биләнла чәклинәмду?
[9] Сән билгәнләрни бизниң билмәйдиғанлиримиз барму?
Сән чүшәнгәнни бизниң чүшәнмәйдиғинимиз барму?
[10] Ақсақаллар һәм қерилар бизниң тәрипимиздә туриду,
Улар сениң атаңдинму яшта чоңдур.
[11] Тәңриниң тәсәллилири,
Йәни саңа мулайимлиқ билән ейтқан мошу сөз сән үчүн азлиқ қиламду?
[12] Немишкә көңүлниң кәйнигә кирип кетисән?
Көзүңни немигә пақиритисән?
[13] Шундақ қилип сән роһуңни Тәңригә қарши турғуздуң,
Еғизиңдин шундақ сөзләрниң чиқишиға йол қоюватисән!
[14] Инсан немә еди? Өз-өзини пақлалиғидәк?
Анидин туғулған адәм балиси немә еди? Һәққаний болалиғидәк?
[15] Қара, Худа Өз муқәддәслиригиму ишәнмигән йәрдә,
Асманларму униң нәзиридә пак болмиған йәрдә,
[16] Жиркинчлик болған, сесип кәткән,
Қәбиһликни су ичкәндәк ичидиған инсан балиси зади қандақ болар?
[17] Мән саңа көрситәй, маңа қулақ сал;
Көзүм көргәнни баян қилмақчимән.
[18] Данишмәнләр ата-бовилиридин буларни аңлиған,
Йошурмай буларни баян қилған: —
[19] (Пәқәт шуларғила, йәни ата-бовилириғила йәр-зимин тапшурулған еди,

---

15:6 **«Өз ләвлириң саңа қарши гувалиқ бериду»** — Елифаз мошу йәрдә Аюпниң Худа алдида жазаланған гунайи һәм һакавурлуғи униң өз ағзи билән қилған аччиқ һәм өткүр сөзлиридә көрүниду, демәкчи. Бирақ Елифаз билән икки достиниң Аюпниң ағзидин чиққан шу аччиқ өткүр сөзләргә мәсъулийити бар.
15:8 Рим. 11:34
15:10 **«Ақсақаллар һәм қерилар бизниң тәрипимиздә туриду... »** — Елифаз илгәрки дәвирләрдики ата-бовилириниң көзқаришини өзиниңкигә охшаш дәп қараватиду.
15:10 Аюп 32:7
15:14 1Пад. 8:46; 2Тар. 6:36; Аюп 14:4; Зәб. 13:2-3; 50:7; Пәнд. 20:9; Топ. 7:20; 1Юһ. 1:8,10
15:15 **«Қара, Худа Өз муқәддәслиригиму ишәнмигән йәрдә...»** — мошу йәрдики «муқәддәсләр» Худаниң пәриштилирини көрсәтсә керәк. Елифаз һелиқи яман роһниң әслидә униңға дегән гәплиригә *(4:15-21)* ишинип , қайтилайду.
15:15 Аюп 4:18; 25:5
15:16 **«Қәбиһликни су ичкәндәк ичкән бир адәм»** — мошу гәп, шүбһисизки, Аюпниң өзини көрситиду.

Уларниң арисидин ят адәм өтүшкә петиналмайтти)
20 — Рәзил адәм барлиқ күнлиридә азаплиниду,
Залим кишигә жиллар санақлиқла бекитилгәндур.
21 Униң қулиқиға вәһимиләрниң авази кириду,
Баяшатлиғида булаңчи униң устигә бесип чүшиду.
22 Қараңғулуқтин қутулушқа униң көзи йәтмәйду,
У қилич билән чепилишқа сақланғандур.
23 У аш издәп: «Зади нәдин тепилар?» дәп йолда тенәп жүриду,
У зулмәт күнининиң униңға йеқинлашқанлиғини билиду.
24 Дәрд-әләм һәм азап униңға вәһимә қилиду,
Һужумға тәйяр болған падишадәк униң үстидин ғәлибә қилиду.
25 Чүнки у Тәңригә қарши қолини көтәргән,
Һәммигә қадирға күч көрсәтмәкчи болған,
26 Шуңа у бойнини қаттиқ қилип,
Көп қәвәтлик қалқанни көтирип униңға қарап етилиду.
27 Йүзини яғ басқан болсиму,
Беқинлири сәмрәп кәткән болсиму,
28 У харабә шәһәрләрдә,
Адәм қонғуси кәлмәйдиған,
Кесәк дөвилири болушқа бекитилгән өйләрдә яшайду;
29 У һеч бейимайду,
Униң мал-мүлки болса үзүлүп қалиду,
Униң тәәллуқатлири зимин үстидә кеңәймәйду.
30 У қараңғулуқтин қечип қутулалмайду,
Ялқун униң шахлирини көйдүрүп қурутиду,
Худаниң бир нәпәси билән у дуниядин кетиду.
31 У сахтилиққа таянмисун!
У алдинип кәткән, шуңа сахтилиқниң өзи униң инъами болиду;
32 Униң күни техи тошмай турупла,
Униң шехи техи көкирип болмайла, бу ишлар әмәлгә ашурулиду.
33 Үзүм тели силкинип, тоң үзүмләр чүшүрүветилгәндәк,
Зәйтун дәриғиниң чечиги ечилипла төкүлүп кәткәндәк болиду.

15:19 **«Пәқәт шуларғила, йәни ата-бовилириғила йәр-зимин тапшурулған еди, уларниң арисидин ят адәм өтүшкә петиналмайтти»** — Елифаз бу сөз билән бу ата-бовиларниң Худа алдида һәққаний болғанлиғини, шуңа Худа уларниң йәр-зиминини ят адәмләрниң бастуруп киришидин қоғдиғанлиғини көрсәтмәкчи; шуниң билән уларниң мәдинийити уруш-жедәлниң дәхлигә учримай, тәдрижи тәрәққий қилип, билими пәллигә йәткән еди, демәкчи болуши мүмкин.
15:20 **«Рәзил адәм барлиқ күнлиридә азаплиниду, залим кишигә жиллар санақлиқла бекитилгәндур»** — бу сөз һәм төвәндики 35-айәткичә болған сөзләрниң һәммиси Аюпқа беваситә қаритилип дейилгән болуши мүмкин.
15:21 1Тес. 5:3
15:23 **«У аш издәп: «Зади нәдин тепилар?» дәп йолда тенәп жүриду»** — башқа бир хил тәржимиси: «У йолдин тенип кетип, қорултазлар үчүн йәм болиду».
15:23 Аюп 18:12; Зәб. 108:10
15:28 **«У харабә шәһәрләрдә..., кесәк дөвилири болушқа бекитилгән өйләрдә яшайду»** — қедимдә бәзи шәһәрләр Худаниң ләнити билән вәйран болған болуп, Худаниң ләнитигә учриған бу жайларда адәттики кишиләр уларни қайтидин қуруп у йәрдә олтирақлишишқа петиналмайтти. Бирақ *(Елифазниң дейишичә)* бу рәзил кишиләр *(жүмлидин Аюпниң өзи?)* Худадин қорқмай ундақ йәрләрдә туруштин баш тартмайтти.
15:30 **«Худаниң бир нәпәси билән у дуниядин кетиду»** — ибраний тилида «Униң бир нәпәси билән у дуниядин кетиду».
15:32 Аюп 22:16; Зәб. 54:24
15:33 **«Үзүм тели силкинип, тоң үзүмләр чүшүрүветилгәндәк...»** — адәттә үзүм тели пишмиған үзүмлирини ташлимайду. Бирақ Елифаз шу охшитиши билән, мундақ адәмләрниң ишлири техи һеч пишмиған болуп бекарға кетиду, демәкчи.

[34] Чүнки ипласларниң җәмәти туғмас болиду,
От пара йегәнләрниң чедирлирини көйдүрүветиду.
[35] Бирақ улар һәрдайим яманлиқни ойлап, қәбиһлик туғдуриду,
Көңлидә һаман һейлә-микир тәйярлайду.

Аюп йәнә җавап бериду — Әрштә туридиған Гувачи

16 [1] Андин Аюп җававән мундақ деди: —
[2] Мән мошундақ гәпләрни көп аңлиғанмән;
Силәр һәммиңлар азап йәткүзидиған әҗайип тәсәлли бәргүчи екәнсиләр-һә!
[3] Мундақ ватилдап қилған гәплириңларниң чеки барму?
Силәргә мундақ җавап беришкә зади немә қутратқулуқ қилди?
[4] Халисамла өзүм силәргә охшаш сөз қилалайттим;
Силәр мениң орнумда болидиған болсаңлар,
Мәнму сөзләрни бағлаштуруп ейтип, силәргә зәрбә қилалайтим,
Бешимниму силәргә қаритип чайқалайттим!
[5] Һалбуки, мән әксичә ағзим билән силәрни риғбәтләндүрәттим,
Ләвлиримниң тәсәллиси силәргә дора-дәрман болатти.
[6] Лекин мениң сөзлишим билән азавим азаймайду;
Яки гепимни ичимгә жутувалисамму, маңа немә арамчилиқ болсун?
[7] Бирақ У мени һалсизландурувәтти;
Шундақ, Сән пүткүл аиләмни вәйран қиливәттиң!
[8] Сән мени қамаллидиң!
Шуниң билән әһвалим маңа гувалиқ қилмақта;
Мениң оруқ-қақшал бәдиним орнидин туруп өзүмни әйипләп гувалиқ қилиду!
[9] Униң ғәзиви мени титма қилип,
Мени ов олҗиси қилиду;
У маңа қарап чишини ғучурлитиду;
Мениң дүшминимдәк көзини алайитип маңа тикиду.
[10] Адәмләр маңа қарап мазақ қилишип ағзини ачиду;
Улар нәпрәт билән мәңзимгә качатлайду;
Маңа һуҗум қилай дәп сәп түзиду.
[11] Худа мени әскиләргә тапшурған;
Мени рәзилләрниң қолиға ташливәткән екән.
[12] Әслидә мән теч-аманлиқта тураттим, бирақ у мени пачақлиди;
У бойнумдин силкип битчит қиливәтти,
Мени Өз нишани қилған екән.
[13] Униң оқячилири мени қапсивалди;

15:35 Зәб. 7:15; Йәш. 59:4; Һош. 10:13
16:2 Аюп 13:4
16:7 **«Бирақ У мени һалсизландурувәтти; шундақ, Сән пүткүл аиләмни вәйран қиливәттиң!** — 8 вә 9-айәттики «У» вә «Сән» Худани көрситиду.
16:8 **«Сән мени қамаллидиң!»** — яки: «Сән мени қурутувәттиң!». **«Шуниң билән әһвалим маңа гувалиқ қилмақта!»** — Аюпниң шу бечарә әһвали: «Сән чоқум еғир бир гуна қилғансән, болмиса бу күлпәт бешиңға чүшмигән болатти» дәп өзигә гувалиқ қилғандәк қилиду.
16:9 **«Униң ғәзиви мени титма қилип,...»** — яки «У тумшуғи билән мени титма қилип,...». Мошу йәрдә Аюп Худани өзигә житқуч һайвандәк зәрбә қиливатиду, дәп ейтмақчи.
16:9 Аюп 10:16,17; 13:24
16:12 Аюп 7:20; Жиғ. 3:12

һеч айимай У үчәй-бағримни житип,
Өтүмни йәргә төкүвәтти.
14 У у йәр-бу йеримгә үсти-үстиләп зәхим қилип бөсүп кириду;
У палвандәк маңа қарап етилиду.
15 Терәмниң үстигә бөз рәхт тикип қойдум;
Өз иззәт-һөрмитимни топа-чаңға селип қойдум.
16-17 Гәрчә қолумда һеч қандақ зораванлиқ болмисиму,
Дуайим чин дилимдин болған болсиму,
Йүзүм жиға-зерәидин қизирип кәтти;
Қапақлиримни өлүм сайиси басти.
18 Аһ, йәр-зимин, қенимни япмиғин!
Налә-пәрядим тохтайдиғанға жай болмиғай!
19 Бирақ мана, асманларда һазирму маңа шаһит Болғучи бар!
Әршләрдә маңа капаләт Болғучи бар!
20 Өз достлирим мени мазақ қилғини билән,
Бирақ көзүм техичә Тәңригә яш төкмәктә.
21 Аһ, инсан балиси дости үчүн келиштүргүчи болғандәк,
Тәңри билән адәм оттурисидиму келиштүргүчи болсиди!
22 Чүнки йәнә бир нәччә жил өтүши биләнла,
Мән барса қайтмас йолда меңип қалимән.

17 1 Мениң роһум сунуқ,
Күнлирим түгәй дәйду,
Гөрләр мени күтмәктә.
2 Әтрапимда алдамчи мазақ қилғучилар бар әмәсму?
Көзүмниң уларниң ечитқулуғиға тикилип турүштин башқа амали йоқтур.
3 Аһ, женим үчүн Өзүң халиған капаләтни елип Өзүңниң алдида маңа борун болғайсән;

16:15 **«Терәмниң үстигә бөз рәхт тикип қойдум; өз иззәт-һөрмитимни топа-чаңға селип қойдум»** — бу айәттики «бөз рәхт» қедимки заманларда адәмниң қаттиқ матәм тутуш, пушайман қилиш яки товва қилишиниму ипадиләйтти. Мошу йәрдә, шүбһисизки, «матәм тутуш»ни билдүрмәкчи.
–«Өз иззәт-һөрмитимни топа-чаңға селип қойдум» дегини ибраний тилида «Мүңгүзүмни топа-чаңға селип қойдум» дегәнликтур. Калиниң яки буқиниң мүңгүзи адәмниң күч-қудрити һәм абройиниң символи болиду.
16:15 Аюп 30:19
16:16-17 **«Қапақлиримни өлүм сайиси басти»** — яки «Зулмәтлик қараңғулуқ сайиси басти».
16:18 **«Налә-пәрядим тохтайдиғанға жай болмиғай!»** — демәк, «Ижабәт болмиғичә пәрядим һәрдайим һәм Худаға һәм адәмләргә аваричилик болсун».
16:20 **«Өз достлирим мени мазақ қилғини билән...»** — айәтниң биринчи қисминиң йәнә бир хил тәрҗимиси, «Маңа вакаләт болғучи мениң достум екән».
16:21 «Аһ, инсан балиси дости үчүн ... келиштүргүчи болсиди!»] — пүткүл айәтниң башқа бир хил тәрҗимиси: «Аһ, Инсаноғли дости үчүн келиштүргүчи болғандәк, Тәңри билән оттурисидиму келиштүргүчи күчлүк бирси болсиди!». Бу тәрҗимә тоғра болса, шүбһисизки Мәсиһни көрситиду.
16:21 Аюп 31:35; Топ. 6:10; Йәш. 45:9; Рим. 9:20
16:22 **«Йәнә бир нәччә жил өтүши биләнла, мән барса қайтмас йолда меңип қалимән»** — Аюп бәзидә «бу дунниядин пат арида кетимән» дәп, бәзидә «бир нәччә жил азаплар мени күтиду» дәп ойлайду. У биринчи имканийәтни нисбәтән яхши дәп қарайду, әлвәттә.
17:1 **«мениң роһум сунуқ»** — яки «Нәпәсим сиқилип кәтти».

Сәндин башқа ким мени қоллап борун болсун?
[4] Чүнки Сән достлиримниң көңлини йоруқлуқтин қалдурғансән;
Шуңа Сән уларни ғәлибидинму мәһрум қилисән!
[5] Ғәниймәт алай дәп достлириға пәшва атқан кишиниң болса,
һәтта балилириниң көзлириму кор болиду.
[6] У мени әл-жутларниң алдида сөз-чөчәккә қойди;
Мән кишиләр йүзүмгә түкүридиған адәм болуп қалдим.
[7] Дәрд-әләмдин көзүм торлишип кәтти,
Барлиқ әзалирим көләңгидәк болуп қалди.
[8] Бу ишларни көрүп дуруслар һәйрануһәс болиду;
Бигуналар ипласларға қарши турушқа қозғилиду.
[9] Бирақ һәққаний адәм өз йолида чиң туриду,
Қоли пак жүридиған адәмниң күчи тохтавсиз улғийиду.
[10] Әнди қени, һәммиңлар, йәнә келиңлар;
Араңлардин бирму дана адәм тапалмаймән.
[11] Күнлирим ахирлишай дәп қапту,
Муддиалирим, көңлүмдики интизарлар үзүлди.
[12] Бу адәмләр кечини күндүзгә айландурмақчи;
Улар қараңғулуққа қарап: «Нур йеқинлишиватиду» дейишиватиду.
[13] Әгәр күтсәм, өйүм тәһтисара болиду;
Мән қараңғулуққа орнумни раслаймән.
[14] «Чирип кетишни: «Сән мениң атам!»,
Қурутларни: «Апа! Ача!» дәп чақиримән!
[15] Ундақта үмүтүм нәдә?
Шундақ, үмүтүмни ким көрәлисун?

17:3 **«Аһ, женим үчүн Өзүң халиған капаләтни елип Өзүңниң алдида маңа борун болғайсән»** — бу сөзләр Худаға ейтилған, әлвәттә.
–«Борун» *(кепил болғучи)* — қедимки заманларда, бириси мәлум бир ишта әйипләнгүчи болса, сотчи һөкүм қилғичә әйипләнгүчи вақитлиқ әркин болалмайду, бәлки қамап қоюлиду. Бирақ униң мәлум бир дости униңға капаләт беришкә рази болса, әйипләнгүчи әркин жүрүвәрсә болиду. Капаләт бәргүчи униң қечип кәтмәслигигә толуқ капаләт бәргән болуши керәк еди. Әгәр қечип кәтсә униң орнида әркинликтин мәһрум болиду; андин һөкүм қилинғандин кейин *(өз дости гунакар дәп һесапланған болса)* достиниң орнида тегишлик жазани өз үстигә алған болиду. Капаләт бәргүчи болса һөрмәткә сазавәр, жамаәтниң ишәшисигә егә болған болуши керәк, әлвәттә. Шуңа Аюп мошу йәрдә өзиниң һәм достлири тәрипидин һәм Худа тәрипидин әйипләнгүчи екәнлигини һес қилип: «Худа, Сән мени бу ишларда әйиплигидәк йери йоқ дәп билисән, шуңа мән үчүн капаләп болалмамсән?» — дегәндәк жасарәтлик дуа қилиду.
–*(Бәзи алимлар бу сөзниң башқа бир чүшәнчиси бар дәп қарайду. Уларниң пикричә, Аюп 2-айәттә: — «Әтрапимдикиләр алдамчи, мазақ қилғучилар болмиса Аюп болмай кетәй! Көзүмниң... амали йоқтур» дегән қәсәмни ичиду; 3-айәттә у Худадин бу қәсәмни ада қилишқа (кимниң тоғра болса уни ақлаш, кимниң хата болса уни жазалашқа)* капаләтчи һәм гувачи болушни өтүниду, андин 4-айәттә *(шу алимларниң пикричә)* уИлтижасиниң Худа тәрипидин бежирилишини өтүниду: «Чүнки Сән достлиримниң көңлини йоруқлуқтин қалдурғансән; шуңа Сән уларни ғәлибидинму мәһрум қилмисаң болмайду!» — дегәндәк).
17:3 2Кор. 5:19
17:6 Аюп 30:9
17:9 **«... Қоли пак жүридиған адәмниң күчи тохтавсиз улғийиду»** — Аюпниң етиқати йәнила урғуп тешип туриду. Мошу йәрдә у Худаниң өз дүшмини болуп чиққанлиғини һес қилғини билән, қандақла болмисун өзиниң һәққаний йолда чиң туридиғанлиғини ейтип, Худа ахирда һәммә ишлиримни оңшайду, дәп бешарәт бериду.
17:10 Аюп 6:29
17:11 Аюп 7:6; 9:25
17:12 **«Бу адәмләр кечини күндүзгә айландурмақчи; улар қараңғулуққа қарап: «Нур йеқинлишиватиду» дейишиватиду»** — Аюп достлиримни һәқиқәтни йормилап, ақни қара, қарини ақ дәватиду, шундақла маңа қуруқ үмүтләрни *(«Нур йеқинлишиду!» дәп)* йәткүзмәкчи, дәйду.
17:13 **«Тәһтисара»** — 7-бап, -9-айәт вә шу айәттики изаһатни көрүң.
17:14 **«Мениң атам!»** — бу ибариниң қедимдә «Бегим!» «Тәхсир!» дегән мәнасиму бар еди.

16 Үмүтүм тәһтисараниң төмүр пәнҗирилири ичигә чүшүп кетиду!
Биз бирликтә топиға кирип кетимиз!

Билдадму «Яманларниң яман ақивити» тоғрилиқ сөз қилиду

18 1 Шухалиқ Билдад җававән мундақ деди: —
2 Сәндәк адәмләр қачанғичә мундақ сөзләрни тохтатмайсиләр?
Силәр убдан ойлап беқиңлар, андин биз сөз қилимиз.
3 Биз немишкә силәрниң алдиңларда һайванлар һесаплинимиз?
Немишкә алдиңларда ахмақ тонулимиз?
4 Һәй өзүңниң ғәзивидә өзүңни житқучи, сени дәпла йәр-зимин ташливетиләмду?!
Тағ-ташлар өз орнидин көтирилип кетәмду?!
5 Қандақла болмисун, яман адәмниң чириғи өчүрүлиду,
Униң от-учқунлири ялқунлимайду.
6 Чедиридики нур қараңғулуққа айлиниду,
Униң үстигә асқан чириғи өчүрүлиду.
7 Униң мәзмут қәдәмлири қисилиду,
Өзиниң несиһәтлири өзини моллақ атқузиду.
8 Чүнки өз путлири өзини торға әвәтиду,
У дәл торниң үстигә дәссәйдиған болиду.
9 Қилтақ уни тапинидин иливалиду,
Қапқан уни тутувалиду.
10 Йәрдә уни күтидиған йошурун арғамча бар,
Йолида уни тутмақчи болған бир қапқан бар.
11 Уни һәр тәрәптин вәһимиләр бесип қорқутуватиду,
Һәм улар уни из қоғлап қоғлаватиду.
12 Мағдурини ачарчилиқ йәп түгәтти;
Палакәт униң йенида пайлап жүриду.
13 Өлүмниң чоң балиси униң терисини йәватиду;
Униң әзалирини шорайду.

17:16 **«тәһтисара»** — 7-бап, -9-айәт вә шу айәтниң изаһатини көрүң. **«Үмүтүм тәһтисараниң төмүр пәнҗирилири ичигә чүшүп кетиду! Биз бирликтә топиға кирип кетимиз!»** — бу җүмлиниң соал җүмлә шәклидә қилинған тәрҗимисиму учрайду: «Үмүтүм тәһтисараниң төмүр пәнҗирилири ичигә чүшүп қаларму? Биз бирликтә топиға кирип кетәрмизму?».
17:16 Аюп 3:17,18,19; 30:23,24
18:3 **«Биз немишкә силәрниң алдиңларда һайванлар һесаплинимиз?»** — «силәр» дегән сөзгә қариғанда, Билдадниң бу сөзиниң пәқәт Аюпқила қилинған әмәслигини билдүриду. Уларниң йенида гәп аңлиғучилардин бәзиләр Аюпниң җасарәтлик сөзлирини аңлап униңға қол қойдиму-я?
18:4 **«Һәй өзүңниң ғәзивидә өзүңни житқучи, сени дәпла ... тағ-ташлар өз орнидин көтирилип кетәмду?!»** — Аюп 16-бап, 9-айәттә, «У *(Худа)*ниң ғәзиви мени титма қилди» дегән. Билдад, шүбһисизки, бу гәпни мазақ қилип: «Сениң житилишиң Худаниң ғәзиви билән әмәс, бәлки өз-өзүңниң ғәзиви biləndur» демәкчи. Билдад йәнә Худа инсандин улуқ һәм алий болғачқа, Аюп униң билән дидарлишай, һозуриға кирип униң билән сөзлишәй дәп өз әқлидин адашқан, дәп мазақ қилиду — демәкчи.
–Билдад «Инсанниң Худа билән беваситә сөзлишиши, көрүшүши зади мумкин әмәс» дегән көзқараштa болиду. Бирақ Аюп ахирида һәқиқәтән Худа билән көрүшиду; униң үстигә биз Аюпни Худани өзиниң әң йеқин һәмраһи дәп билгән киши, дәп қараләймиз *(29:4)*.
18:4 Аюп 13:14; **Зәб.** 112:6; **Йәш.** 54:10; **Мат.**10:29-31; **Рим.** 8:32
18:9 Аюп 5:5
18:11 Аюп 15:21; **Йәр.** 6:25; 46:5; 49:29
18:12 **«Мағдурини ачарчилиқ йәп түгәтти»** — башқа бир хил тәрҗимиси «Балаю-апәт уни жутуветишкә ачкөзлүк билән күтүватиду...»
18:12 Аюп 15:23
18:13 **«өлүмниң чоң балиси»** — бәлким бир хил кесәлни *(Аюпниң кесилини?)* көрситиду.

[14] У өз чедиридики аманлиқтин жулуп ташлиниду,
Өлүмниң тунҗиси уни «вәһимиләрниң падишаси»ниң алдиға ялап апириду.
[15] Өйидикиләр әмәс, бәлки башқилар униң чедирида туриду;
Туралғусиниң үстигә гуңгут яғдурулиду.
[16] Униң йилтизи тегидин қурутулиду;
Үстидики шахлири кесилиду.
[17] Униң әслимисиму йәр йүзидикиләрниң есидин көтирилип кетиду,
Сиртларда униң нам-абройи қалмайду.
[18] У йоруқлуқтин қараңғулуққа қоғливетилгән болуп,
Бу дуниядин һайдиветилиду.
[19] Әл-жутта һеч қандақ пәрзәнтлири яки әвлатлири қалмайду,
У мусапир болуп турған йәрләрдиму нәсли қалмайду.
[20] Униңдин кейинкиләр униң күнигә қарап алақзадә болиду,
Худди алдинқиларму чөчүп кәткәндәк.
[21] Мана, қәбиһ адәмниң маканлири шүбһисиз шундақ,
Тәңрини тонумайдиған кишиниңму орни чоқум шундақтур.

Аюп йәнә сөз қилиду: — «Мән Худани көримән!»

19 [1] Аюп җававән мундақ деди: —
[2] «Силәр қачанғичә җенимни азаплимақчисиләр,
Қачанғичә мени сөз билән әзмәкчисиләр?
[3] Силәр мени он қетим харлидиңлар;
Маңа увал қилишқа номус қилмайсиләр.
[4] Әгәр мениң сәһвәнлигим болса,
Мән әнди униң дәрдини тартимән.
[5] Әгәр силәр мениңдин үстүнлүк талашмақчи болсаңлар,
Йүзүм алдида шәрм-һаяни көрситип мени әйиплимәкчи болсаңлар,
[6] Әнди билип қоюңларки, маңа увал қилған Тәңри екән,
У тори билән мени чирмаштуруп тартти;
[7] Қара, мән налә-пәряд көтирип «Зораванлиқ!» дәп вақираймән,
Бирақ һеч ким аңлимайду;
Мән вақираймән, бирақ маңа адаләт кәлмәйду.
[8] У йолумни мени өтүвалмисун дәп чит билән тосуп қойди,
Қәдәмлиримгә қараңғулуқ салди.
[9] У мәндин шан-шәривимни мәһрум қилди,

18:14 Аюп 8:13, 14; 11:20; Пәнд. 10:28
18:15 **«...башқилар униң чедирида туриду»** — яки « ...от униң чедирида туриду».
18:17 **«Сиртларда...»** — яки: «Йайлақларда...» яки «Далада...».
18:17 Зәб. 108:13; Пәнд. 10:7
18:19 Йәш. 14:22; Йәр. 22:30
18:20 **«Худди алдинқилар чөчүп кәткәндәк»** — Билдад ейтқан «алдинқилар»ниң өз дәвридики рәзил адәмләрниң әһвалиға қарап чөчүп кәткәнлигини көрситиши мүмкин.
–Башқа бир хил тәрҗимиси: «Мәшриқтикиләр униң күнигә қарап алақзадә болиду, мәғрибтикиләр униң күнигә қарап алақзадә болиду, мәшриқтикиләрму чөчүп кетиду».
18:21 **«Мана, қәбиһ адәмниң маканлири шүбһисиз шундақ, Тәңрини тонумайдиған кишиниңму орни чоқум шундақтур»** — Билдадниң бу сөзлиридә: «қәбиһ адәм», «Тәңрини тонумайдиған киши» дегини, «сән Аюптин башқа киши әмәс» демәкчи.
19:3 **«Силәр мени он қетим харлидиңлар»** — мошу йәрдики «он қетим» дегини «нурғун қетим»ниң бир хил ипадиси.

Бешимдин тажни тартивалди.
10 У маңа һәр тәрәптин бузғунчилиқ қиливатиду, мән түгәштим;
Үмүтүмни У дәрәқни юлғандәк жулувалди.
11 Ғәзивини маңа қаритип қозғиди,
Мени Өз дүшмәнлиридин һесаплиди.
12 Униң қошунлири сәп түзүп атланди,
Пәләмпәйлирини ясап маңа һуҗум қилди,
Улар чедиримни қоршавға елип барғаһ тикивалди.
13 У қериндашлиримни мәндин нери қилди,
Тонушлиримниң меһрини мәндин үзди.
14 Туққанлирим мәндин ятлишип кәтти,
Дост-бурадәрлирим мени унутти.
15 Өйүмдә турған мусапирлар, һәтта дедәклиримму мени ят адәм дәп һесаплайду;
Уларниң нәзиридә мән мусапир болуп қалдим.
16 Мән чакиримни чақирсам, у маңа җавап бәрмәйду;
Шуңа мән униңға ағзим билән йелинишим керәк.
17 Тиниқимдин аялимниң қусқуси келиду,
Ака-укилирим сесиқлиғимдин бизар.
18 Һәтта кичик балилар мени кәмситиду;
Орнумдин турмақчи болсам, улар мени һақарәтләйду.
19 Мениң сирдаш достлиримниң һәммиси мәндин нәпрәтлиниду,
Мән сөйгәнләр мәндин йүз өриди.
20 Әт-терилирим устиханлиримға чаплишип туриду,
Җеним қил үстидә қалди.
21 Аһ, достлирим, маңа ичиңлар ағрисун, ичиңлар ағрисун!
Чүнки Тәңриниң қоли маңа келип тәгди.
22 Силәр немишкә Тәңридәк маңа зиянкәшлик қилисиләр?
Силәр немишкә әтлиримгә шунчә тоймайсиләр!

Қутқузғучи тоғрилиқ бешарәт

23 Аһ, мениң сөзлирим йезилсиди!
Улар бир язмиға пүтүклүк болған болатти!
24 Улар төмүр қәләм билән қоғушун ичигә йезилсиди!

19:11 Аюп 13:24; 16:9; 33:10; Жиғ. 2:5
19:13 Зәб. 30:12-13; 37:12-13; 68:9; 87:9, 19
19:15 **«өйүмдә турған мусапирлар»** — яки «өйүмдики меһманлар». **«һәтта дедәклиримму мени ят адәм дәп һесаплайду»** — Аюпниң өйидә турған мусапирлар *(бәлким әслидә униң һимайисигә еришип униң хизмәтчилири болғанлар)* һазир уни ят адәм, мусапир дәп қарайду.
19:16 **«Мән чакиримни чақирсам, у маңа җавап бәрмәйду; шуңа мән униңға ағзим билән йелинишим керәк»** — Аюпниң әслидә чакириға буйруқ бериш үчүн сөз қилиши бәлким һаҗәтсиз еди, униң бир имаси яки қарап қоюши купайә еди.
19:17 **«Ака-укилирим»** — ибраний тилида «Анамниң балиятқусидики оғуллар». **«Ака-укилирим сесиқлиғимдин бизар»** — яки «Ака-укилирим йелинишлиримдин бизар».
19:18 Аюп 30:1
19:19 Зәб. 40:10; 54:13-15
19:20 **«Җеним қил үстидә қалди»** — ибраний тилини сөзмусөз тәрҗимә қилсақ: «Җеним чишлиримниң терисиниң үстидила қалди».
19:20 Аюп 30:30; Зәб. 101:6; Жиғ. 4:8
19:22 **«Силәр немишкә әтлиримгә шунчә тоймайсиләр!»** — әрәбләр *(вә бәлким ибранийлар)* бәзидә «адәмниң етини йейиш» дегәнни «адәмгә төһмәт чаплаш» дегән мәнада ишлитиду. Аюпниң достлири униң азаплирини аз дәп, униң азаплириға йәнә «Худа сени ташливәтти» дегән вәһимини артип қойған.

Әбәдил-әбәт таш үстигә оюп пүтүлгән болатти!
25 Бирақ мән шуни билимәнки, өзүмниң һәмҗәмәт-Қутқузғучим һаяттур,
У ахирәт күнидә йәр йүзидә туруп туриду!
26 Һәм мениң бу терә-әтлирим бузулғандин кейин,
Мән йәнила тенимдә туруп Тәңрини көримән!
27 Уни өзүмла әйни һалда көримән,
Башқа адәмниң әмәс, бәлки өзүмниң көзи билән қараймән;
Аһ, қәлбим буниңға шунчә интизардур!
28 Әгәр силәр: «Ишниң йилтизи униңдидур,
Уни қандақ қилип қистап қоғливетәләймиз?!» — десәңлар,
29 Әнди өзүңлар қиличтин қорққиниңлар түзүк!
Чүнки Худаниң ғәзиви қилич җазасини елип келиду,
Шуниң билән силәр Худаниң сотиниң қуруқ гәп әмәслигини билисиләр».

Зофарму яманларниң ақивити үстидә сөз қилиду

20
1 Андин Нааматлик Зофар җававән мундақ деди: —
2 «Мени беарам қилған хияллар җавап беришкә үндәватиду,
Чүнки қәлбим беарамлиқта өртәнмәктә.
3 Мән маңа һақарәт кәлтүрүп, мени әйипләйдиған сөзләрни аңлидим,
Шуңа мениң роһ-зеһним мени җавап беришкә қистиди.
4 Сән шуни билмәмсәнки,
Йәр йүзидә Адәм атимиз апиридә болғандин бери,
5 Рәзилләрниң ғалипә тәнтәниси қисқидур,
Ипласларниң хошаллиғи бирдәмликтур.

19:24 **«Аһ, мениң сөзлирим йезилсиди! ... ... Әбәдил-әбәт таш үстигә оюп пүтүлгән болатти!»** — униң бу арзуси *(23-24-айәт)* әмәлгә ашурулди. Биз һазир униң Муқәддәс Китапқа пүтүклүк сөзлирини оқуватимиз *(башқа хил тәрҗимиси учриши мүмкин)*.
19:25 **«...өзүмниң һәмҗәмәт-Қутқузғучим һаяттур»** — Аюп әслидә 9-бапта Худа һәм өзүмниң оттурисида келиштүргүчи бир «әлчи» яки «аричи» болса еди, дегән интизарини билдүрди. У һазир бу йәрдә өзиниң мундақ бир «келиштүргүчи»синиң һәқиқәтән барлиғини җакалайду; ибраний тилида «гоел» *(«һәмҗәмәт-қутқузғучи»)* дегән бу сөз, адәттә бириси мәлум аваричиликкә учриғанда, униңға туққанчилиқ *(һәмҗәмәтлик)* қилип уни қутқузуш үчүн «бәдәл төләйдиған қутқузғучи туққини»ни билдүриду. Бу Қутқузғучи-Ниҗаткариниң болғанлиғиниң нәтиҗиси болса: — У кәлгүсидә өз көзи билән Худасини көрәләйду һәмдә шу чағда Худа униң бешиға чүшкәнлири тоғрисида униңға җавап беридиғанлиғидин ибарәттур. Бу баян интайин һәйран қаларлиқ, һәм бәзи җәһәтләрдин Аюпниң баянлириниң ичидә униң етиқатиниң әң жуқури пәллиси сүпитидә җулалинип туриду.
–«Гоел» тоғрилиқ йәнә «Рут»тики «кириш сөз» вә «қошумчә сөз»имизни көрүң. **«У ахирәт күнидә йәр йүзидә туруп туриду!»** — яки: «У ахирқи болғучи болуп йәр йүзидә туриду».
19:25 **Мис. 6:6; Лав. 25:47-49; Аюп 33:23-24; Юһ. 11:25; 1Кор. 15:20-22**
19:26 **«Мән йәнила тенимдә туруп Тәңрини көримән!»** — мошу йәрдә әсли текстни чүшиниш сәл тәс. «Мән тенимдин сирт *(демәк, роһ тәндин кәткәндин кейин)* Худани көримән!» дегән башқа бир хил тәрҗимиси бар. Бу хил тәрҗимә тоғра болса, ундақта униң мәнаси «һазирқи тенимдин сирт...» дегәнлик болса керәк. Мәйли қайси хил мәнада ейтилған болсун, Аюпниң көзи өзиниң Худасини көрүшигә йәткән.
19:27 **«Аһ, қәлбим буниңға шунчә интизардур!»** — мошу йәрдә сөзмусөз тәрҗимә қилсақ: «Мениң бөрәклирим *(жүрәклирим, демәк)* ичимдә түгәй дәп қалди!». Ибранийлар үчүн, «бөрәкләр» адәмниң һессиятлириниң, виҗданиниңму чоңқур йилтизидур. Шуниң билән бу җүмлә, Аюпниң Худани көрүштин ибарәт зор интизариға өзиниң бәрдашлиқ берәлмәйватқанлиғини билдүргән болуши мүмкин.
19:28 **«Әгәр силәр: «Ишниң йилтизи униңдидур, уни қандақ қилип қистап қоғливетәләймиз?!» — десәңлар,...»** — Аюп өз достлириниң «Аюпниң йошурун гуналирини паш қилмиғичә һәргиз болди қилмайли» дегән позитсийидә туруватқанлиғини билдүрмәкчи.
20:2 **«Мени беарам қилған хияллар җавап беришкә үндәватиду, чүнки қәлбим беарамлиқта өртәнмәктә»** — Зофарниң бир ишларға бәкму җиддийлишип кетидиған характери бу сөзлиридин чиқип туриду.
20:5 **Зәб. 36:35,36**

[6] Ундақ кишиниң шан-шәриви асманға йәткән болсиму,
Беши булутларға тақашсиму,
[7] Йәнила өзиниң поқидәк йоқап кетиду;
Уни көргәнләр: «У нәдидур?» дәйду.
[8] У чүштәк учуп кетиду,
Қайта тапқили болмайду;
Кечидики ғайипанә аламәттәк у һайдиветилиду.
[9] Уни көргән көз иккинчи уни көрмәйду,
Униң турған җайи уни қайта учратмайду.
[10] Униң оғуллири мискинләргә шәпқәт қилишқа мәҗбурлиниду;
Шуниңдәк у һәтта өз қоли билән байлиқлирини қайтуруп бериду.
[11] Униң устиханлири яшлиқ мағдуриға толған болсиму,
Бирақ униң мағдури униң билән биллә топа-чаңда йетип қалиду.
[12] Гәрчә рәзиллик униң ағзида татлиқ тетиған болсиму,
У уни тил астиға йошурған болсиму,
[13] У уни жутқуси кәлмәй меһрини үзәлмисиму,
У уни ағзида қалдурсиму,
[14] Бирақ униң қарнидики тамиғи өзгирип,
Кобра иланниң зәһиригә айлиниду.
[15] У байлиқларни жутуветиду, бирақ уларни яндуриду;
Худа уларни ашқазинидин чиқириветиду.
[16] У кобра иланниң зәһирини шорайду,
Чар иланниң нәштири уни өлтүриду.
[17] У қайтидин ериқ-өстәңләргә һәвәс билән қаралмайду,
Бал вә сериқ май билән ақидиған дәриялардин һозурлиналмайду.
[18] У еришкәнни жуталмай қайтуриду,
Тиҗарәт қилған пайдисидин у һеч һозурлиналмайду.
[19] Чүнки у мискинләрни езип, уларни ташливәткән;
У өзи салмиған өйни егиливалған.
[20] У ачкөзлүктин әсла зерикмәйду,
У арзулиған нәрсилиридин һеч қайсисини сақлап қалалмайду.
[21] Униңға жутувалғидәк һеч нәрсә қалмайду,
Шуңа униң баяшатлиғи мәңгүлүк болмайду.
[22] Униң тоққузи тәл болғанда, туюқсиз қисилчилиққа учрайду;
Һәр бир езилгүчиниң қоли униңға қарши чиқиду.
[23] У қосиғини тойғузуватқинида,
Худа дәһшәтлик ғәзивини униңға чүшүриду;
У ғизалиниватқанда ғәзивини униң үстигә яғдуриду.
[24] У төмүр қуралдин қечип қутулсиму,
Бирақ мис оқя уни санҗийду.
[25] Тәккән оқ кәйнидин тартип чиқиривелгинидә,

20:13 **«У уни жутқуси кәлмәй меһрини үзәлмисиму,...»** — ибраний тилида «уни аяп меһрини үзәлмисиму». Демәк, ағзида қалдурувәрмәкчи болиду. **«У уни , *йәни рәзилликни* ағзида қалдурсиму...»** — Зофарниң бу баяни интайин зәһәрхәндиликкә толған болуп, бу сөзләр шүбһисизки, Аюпни беваситә әйиплаш үчүн қаритилиду; у: «рәзиллик ағзида татлиқ тетиған» вә «уни тил астиға йошурған», һәм 20-айәттики «Мискинләрни езип, уларни ташливәткән», «өзи салмиған бир өйни өзи егиливалған» дәп тәсвирлигән киши дәл Аюптин башқа киши әмәс еди.
20:20 **«У ачкөзлүктин әсла зерикмәйду»** — ибраний тилида: «Униң ашқазини һеч хатирҗәмликни билмәйду». Оқурмәнләр 22-24-айәтләрниң башқа хил тәрҗимилирини учритиши мүмкин.

Ялтирақ оқ учи өттин чиқиривелгинидә,
Вәһимиләр уни басиду.
26 Зулмәт қараңғулуқ униң байлиқлирини жутуветишкә тәйяр туриду,
Инсан пүвлимигән от уни жутувалиду,
Униң чедирида қелип қалғанлириниму жутуветиду.
27 Асманлар униң қәбиһлигини ашкарилайду;
Йәр-зиминму униңға қарши қозғилиду.
28 Униң мал-дунияси елип кетилиду,
Худаниң ғәзәплик күнидә кәлкүн улғийип өй-бисатини ғулитиду.
29 Худаниң рәзил адәмгә бәлгүлигән несивиси мана шундақтур,
Бу Худа униңға бекиткән мирастур».

Аюп йәнә сөз қилиду — Худаниң җаһанни идарә қилиши

21 1 Аюп җававән мундақ деди: —
2 «Гәплиримгә қулақ селиңлар,
Бу силәрниң маңа бәргән «тәсәллилириңлар»ниң орнида болсун!
3 Сөз қилишимға йол қойсаңлар;
Сөз қилғинимдин кейин, йәнә мазақ қиливериңлар!
4 Мениң шикайитим болса, инсанға қаритиливатамду?
Роһум қандақму бетақәт болмисун?
5 Маңа убдан қараңларчу? Силәр чоқум һәйран қалисиләр,
Қолуңлар билән ағзиңларни етивалисиләр.
6 Мән бу ишлар үстидә ойлансамла, вәһимигә чөмимән,
Пүтүн әтлиримни титрәк басиду.
7 Немишкә яманлар яшавериду,
Узун өмүр көриду,
Һәтта зор күч-һоқуқлуқ болиду?
8 Уларниң нәсли өз алдида,
Пәрзәнтлири көз алдида мәзмут өсиду,
9 Уларниң өйлири вәһимидин аман туриду,
Тәңриниң тайиғи уларниң үстигә тәгмәйду.
10 Уларниң калилири җүпләнсә уруқлимай қалмайду,

20:25 **«Ялтирақ оқ учи өттин чиқиривелгинидә, вәһимиләр уни басиду»** — Зофар яман адәмләрниң кәлгүсидики азаплиридин бәк һозурлинидиғандәк қилатти.
20:26 **«Инсан пүвлимигән от»** — Худаниң Өзиниң отини көрсәтсә керәк.
20:28 **«Униң мал-дунияси елип кетилиду»** — яки «Кәлкүн өйини еқитип кетиду».
20:29 **«Худаниң рәзил адәмгә бәлгүлигән несивиси мана шундақтур, бу Худа униңға бекиткән мирастур»** — Зофарниң баянлири җәмләштүрүлгинидә, у дегән «рәзил адәм» әмәлийәттә төрт-бәш пүтүнләй башқа-башқа йол билән өлгән!
21:6 **«Мән бу ишлар үстидә ойлансамла, вәһимигә чөмимән, пүтүн әтлиримни титрәк басиду»** — Аюпниң бундақ қорқуп кетиши униң төвәндики сөзлири билән чүшәндүрүлиду. Аюп таки өзини палакәт басқанға қәдәр Худани һәммигә Қадир, пүтүнләй адил һәм пүтүнләй меһриван дәп ишинип кәлгән еди. Бирақ у әндиликтә башқа бир қорқунучлуқ еһтималлиққа йүзлинишкә мәҗбур болувататти. Худа растинла адаләтлик, растинла яхшиму? Җаһандики бәзи әһваллар униңға тәтүр гувалиқ бериватқандәк қилатти. Яман адәмләр бейип китиватиду, дурус адәмләр езиливатиду. Худа бу ишларға писәнт қилмамду? У әслидә тәсәввур қилмиған бу еһтималлиқлар уни һазир интайин қорқутувататти.
21:7 Зәб. 16:9-12; 72:12; Йәр. 12:1; һаб. 1:16
21:8 **«Уларниң *, йәни яманларниң* нәсли өз алдида, пәрзәнтлири көз алдида мәзмут өсиду»** — Аюп Зофарниң бая қилған сөзлирини хуласә қилип, уларға рәддийә бериду; яманлар йоқалмайду, уларниң пәрзәнтлири «Өз байлиқлирини мискинләргә қайтуриду» әмәс, бәлки улар өз алдиға раваҗ тапиду.

Иники мозайлайду,
Мозийиниму ташлимайду.
11 Рәзилләр кичик балилирини қой падисидәк талаға чиқириверидy,
Уларниң пәрзәнтлири тақлап-сәкрәп уссул ойнап жүриду.
12 Улар дап һәм чилтарға тәңкәш қилиду,
Улар нәйниң авазидин шатлиниду.
13 Улар күнлирини аватчилиқ ичидә өткүзиду,
Андин көзни жумуп ачқучила тәһтисараға чүшүп кетиду.
14 Һәм улар Тәңригә: «Биздин нери бол,
Бизниң йоллириң билән тонушқимиз йоқтур!» — дәйду,
15 — «Һәммигә Қадирниң хизмитидә болушниң әрзигидәк нәри барду?
Униңға дуа қилсақ бизгә немә пайда болсун?!».
16 Қараңлар, уларниң бәхити өз қолида әмәсму?
Бирақ яманларниң нәсиһити мәндин нери болсун!
17 Яманларниң чириғи қанчә қетим өчиду?
Уларни өзлиригә лайиқ күлпәт басамду?
Худа ғәзивидин уларға дәрдләрни бөлүп берәмду?
18 Улар шамал алдидики еңизға охшаш,
Қара қуюн учуруп кетидиған пахалға охшашла йоқамду?
19 Тәңри униң қәбиһлигини балилириға чүшүрүшкә қалдурамду?
Худа бу жазани униң өзигә бәрсун, униң өзи буни тетисун!
20 Өзиниң һалакитини өз көзи билән көрсун;
Өзи Һәммигә Қадирниң қәһрини тетисун!
21 Чүнки униң бекитилгән жил-айлири түгигәндин кейин,
У қандақму йәнә өз өйдикилиридин һозур-һалавәт алалисун?
22 Тәңри каттиларниң үстидинму һөкүм қилғандин кейин,
Униңға билим үгитәләйдиған адәм бармидур?!
23 Бириси сақ-саламәт, пүтүнләй ғәм-әндишсиз, азатиликтә жиллири тошқанда өлиду;
24 Бекинлири сүт билән семиз болиду,
Устиханлириниң илиги хелә нәм туриду.
25 Йәнә бириси болса аччиқ арманда түгәп кетиду;
У һеч қандақ раһәт-парағәт көрмигән.
26 Улар билән биллә топа-чанда тәң ятиду,
Қурутлар уларға чаплишиду.

21:13 **«Улар күнлирини аватчилиқ ичидә өткүзиду, андин көзни жумуп ачқучила тәһтисараға чүшүп кетиду»** — Аюп бундақ яманлар өмүрвайәт азатиликтә яшиғандин кейин һеч азапланмай, һеч жазаланмай дунияддин кетиду, дәватиду. «Андин көзни жумуп ачқучила тәһтисараға чүшүп кетиду» дегәнниң башқа бир хил тәржимиси: «Улар хатиржәмликтә тәһтисараға чүшиду».
21:14 Аюп 22:17
21:15 Мис. 5:2; Мал. 3:14
21:16 **«Қараңлар, уларниң бәхити өз қолида әмәсму?»** — башқа бир хил тәржимиси: «Қараңлар, уларниң аватлиғи өз қоли билән кәлмәс» *(аватлиғи Худадин кәлгән, демәкчи)*.
21:16 Аюп 22:18
21:17 Аюп 20:29; Зәб. 10:5-6
21:20 **«Һәммигә Қадирниң қәһрини тетисун!»** — ибраний тилида «Һәммигә Қадирниң қәһрини ичсун!».
21:22 **«каттилар»** — ибраний тилида «алийлар». Бәлким мошу йәрдә пәриштиләрни көрситиши мүмкин. **«Униңға билим үгитәләйдиған адәм бармидур?!»** — Аюп уларниң «Яманлар тезла жазалиниду» дегәнлириниң натоғрилиғини испатлиған еди. Бирақ у һазир: «Силәрниң бу сөзлириңларда чиң турувелишиңлар «Худа бизниң пикримизни аңлап андин бу ишларни шундақ орунлаштуруши керәк» дегәнликкә баравәр» демәкчи.
21:22 Йәш. 40:13; Рим. 11:34; 1Кор. 2:16
21:26 Аюп 17:14

27 — Маһа, силәрниң немини ойлаватқанлиғиңларни,
Мени қарилаш нийәтлириңларни билимән.
28 Чүнки силәр мәндин: «Есилзадиниң өйи нәгә кәткән?
Рәзилләрниң турған чедирлири нәдидур?» дәп соравитисиләр.
29 Силәр йолучилардин шуни соримидиңларму?
Уларниң шу баянлириға көңүл қоймидиңларму?
30 Демәк, «Яман адәм палакәт күнидин сақлинип қалиду,
Улар ғәзәп күнидин қутулуп қалиду!» — дәйду.
31 Ким рәзилниң тутқан йолини йүз туранә әйипләйду?
Ким униңға өз қилмиши үчүн тегишлик жазасини йегүзиду?
32 Әксичә, у һәйвәт билән йәрлигигә көтирип меңилиду,
Униң қәбри күзәт астида туриду.
33 Жилғиниң чалмилири униңға татлиқ билиниду;
Униң алдидиму сансиз адәмләр кәткәндәк,
Униң кәйнидинму барлиқ адәмләр әгишип бариду.
34 Силәр немишкә маңа қуруқ гәп билән тәсәлли бәрмәкчи?
Силәрниң жаваплириңларда пәқәт сахтилиқла тепилиду!

Елифаз йәнә сөз қилиду: —
Хата пәрәзләр — Аюпқа қаритилған һуҗумлар

22 1 Андин Теманлиқ Елифаз мундақ деди: —
2 Адәм Худаға қандақму пайда кәлтүрәлисун?
Дана адәмләрму Униңға немә пайда кәлтүрәлисун?
3 Сән һәққаний болсаңму, Һәммигә Қадирға немә бәһрә берәләйттиң?
Йоллириң әйипсиз болған тәғдирдиму, сән Униңға немә ғәниймәтләрни елип келәләйсән?
4 Униң сени әйипләйдиғанлиғи,
Вә Униң саңа шикайәтләр йәткүзидиғини сениң ихласмән болғиниң үчүнму-я?
5 Сениң рәзиллигиң зор әмәсму?
Сениң гуналириң һесапсиз әмәсму?
6 Сән қериндашлириңдин сәвәпсиз кепиллик алғансән;

21:27 **«... силәрниң немини ойлаватқанлиғиңларни, мени қарилаш нийәтлириңларни билимән»** — достлириниң сөзлириниң көпинчиси даритма гәп; бирақ, хелә рошәнки, бу йәрдә Аюпқа қаритип һуҗум қилиниду.
21:28 **«Силәр мәндин: «Есилзадиниң өйи нәгә кәткән?» *дәп соравитисиләр*»** — уларниң мошу «есилзадә» дегини, шүбһисизки, Аюпни көрситиду. **«Силәр мәндин: «... Рәзилләрниң турған чедирлири нәдидур?» дәп соравитисиләр»** — Аюп йәнә мошу йәрдә: Силәрниң бу соаллириңлар мени даритип көрситидиғанлиғини билимән, дәватиду.
21:29 **«Силәр йолучилардин шуни соримидиңларму?»** — Зофар: «Ипласларниң хошаллиғи бирдәмликтур», шундақла бу иш «йәр йүзидә Адәм атимиз апиридә болғандин бери» һәммә адәмгә аян — дегән. Бирақ Аюп жирақ жутларға берип кәлгәнләрниң баянлири башқичә, дәйду.
21:30 Пәнд. 16:4
21:34 **«Силәр немишкә маңа қуруқ гәп билән тәсәлли бәрмәкчи? Силәр йолучилардин шуни соримидиңларму?»** — оқурмәнләр байқисунки, Аюпниң үч дости авал сәл еғир-бесиқрақ сөз қилиду, андин гәп қилғансери аччиқ һәм тәлвәлик билән сөзләйду; Аюп болса авал интайин тәлвиләрчә вә җиддийликта сөз қилған болсиму, лекин униң сөзлири барғансери тәмкин болиду.
22:3 **«... Йоллириң әйипсиз болған тәғдирдиму, сән униңға немә ғәниймәтләрни елип келәләйсән?»** — 1-бап, 8-айәттә, Худаниң Аюптин алған разилиғи, хурсәнлиги һаһайити рошән баян қилиниду. Йәнә келип, Тәвратниң «Яритилиш» дегән қисмида биз Худаниң инсанларниң гуналлири түпәйлидин болған интайин азаплинидиғанлиғи тоғрисида хәвәрдар болимиз. Шуңа Елифазниң 2-айәт вә 3-айәттики бу сөзлириниң толиму хата екәнлигини билишимиз лазим.

Сән ялаңтүшләрни кийим-кечәклиридин мәһрум қиливәткәнсән.
[7] Һалсизланғанларға су бәрмидиң,
Ач қалғанларға ашниму аяп бәрмидиң,
[8] Гәрчә сән йәр-зиминлик болған қоли узун адәм болсаңму,
Йәр-зимин тутуп һөрмәтлинип кәлгән адәм болсаңму,
[9] Сән тул хотунларниму қуруқ қол яндурғансән,
Житим-йесирларниң қолиниму янжитивәткәнсән.
[10] Мана шу сәвәптин әтрапиңда қапқанлар ятиду,
Уштумтут пәйда болған вәһимиму сени басиду.
[11] Шу сәвәптинму сени қараңғулуқ бесип көрәлмәс қилди,
Бир кәлкүн келип сени ғәриқ қилди.
[12] Тәңри әршаланиң чоққисида туриду әмәсму?
Әң егиз юлтузларниң нәқәдәр алий екәнлигигә қарап бақ!
[13] Бирақ сән: «Тәңри немини билиду?
У раст шунчә зулмәт қараңғулуқта бир немини пәриқ етәләмду?!» дәватисән.
[14] Йәнә: «Қоюқ булутлар уни тосувалиду,
Шуңа У пәләк үстидә айлинип маңғинида бизни көрмәйду!» — дәйсән.
[15] Яман адәмләр маңған кона йолни сәнму тутуверәмсән?
[16] Улар вақти тошмай турупла елип кетилгән,
Уларниң һуллири кәлкүн тәрипидин еқитилип кетилгән.
[17] Улар Тәңригә: «Биздин нери бол!»
Һәммигә Қадир бизни немә қилалисун?» — дәйтти.
[18] Бирақ уларниң өйлирини есил нәрсиләр билән толдурған дәл Униң Өзидур,
Мән болсам яманларниң нәсиһитидин жирақлашқанмән!
[19] Һәққанийлар уларниң бәрбат болғанлиғини көрүп шатлиниду;
Бигуналар уларни мазақ қилип: —
[20] «Бизгә қарши чиққучилар шүбһисиз вәйран болиду,
От уларниң байлиқлирини жутувәтмәмду?» — дәйду.
[21] Шуңа Худаға бойсунуп Уни тонусаң,
Шу чағдила сән аман болисән;
Шуниң билән саңа амәт келиду.
[22] Униң ағзидин кәлгән несиһәтниму қобул қил,
Униң сөзлирини көңлүңгә пүкүп қой.
[23] Сән Һәммигә Қадирниң йениға қайтип кәлсәң, муқәррәрки,
Қайтидин қурулуп чиқалайсән;
Әгәр сән қәбиһликни чедирлириңдин жирақлаштурсаң,

22:6 Мис. 22:26, 27; Қан. 24:6, 10-13
22:9 **«Сән ... житим-йесирларниң қолиниму янжитивәткәнсән»** — шуни чоңқур чүшинишимиз керәкки, Елифазниң бу шикайәтлири пүтүнләй асассиздур.
22:16 **«Улар вақти тошмай турупла ..., уларниң һуллири кәлкүн тәрипидин еқитилип кетилгән»** — бу йәрдә Нуһ пәйғәмбәрниң дәвридә топан еқитип кәткән рәзил адәмләр көрстилгән болуши мүмкин.
22:17 Аюп 21:14
22:18 **«Уларниң өйлирини есил нәрсиләр билән толдурған дәл униң өзидур»** — Елифаз мошу йәрдә Аюпниң «Яманлар бәзидә бейип аватлишиду» дегән пикриниң тоғрилиғини азрақ қобул қилғандәк қилғини билән йәнила: «Яманлар тез бәрбат болиду» дәйду.
22:18 Аюп 21:16
22:19 Зәб. 106:42
22:22 **« *Худаниң ағзидин кәлгән несиһәтниму қобул қил,...*»** — Елифаз өзиниң бая дегән гәплирини «Худаниң ағзидин кәлгән несиһәт» дәп қариса керәк.
22:23 Аюп 8:5, 6

24 Әгәр сән алтунуңни топа-чаң үстигә ташлалисаң,
Офирдики алтунуңни шиддәтлик еқинниң ташлириға қошуватсаң,
25 Ундақта Һәммигә Қадирниң Өзи саңа алтун болиду.
Сениң үчүн сәрхил күмүчму болиду.
26 У чағда сән Һәммигә Қадирдин сөйүнисән,
Йүзүңни Тәңригә қарап көтирәләйсән.
27 Сән Униңға дуа қилсаң, У қулақ салиду,
Шундақла сәнму ичкән қәсәмлириңгә әмәл қилисән.
28 Сән қарар қилған иш әмәлгә ашиду,
Йоллириң үстигә нур чүшиду.
29 Адәмләр пәс қилинғанда, сән уларға: «Орнуңлардин туруңлар!» дәйсән,
Шуниң билән Худа чирайи сунғанларни қутқузиду.
30 У һәтта гунайи бар адәмниму қутқузиду,
У қолуңдики һалаллиқтин қутқузулиду.

Аюп җавап бериду — Ишәш-етиқатниң гуман билән болған күриши

23 1 Аюп җававән мундақ деди: —
2 «Бүгүнму шикайитим аччиқтур;
Униң мени басқан қоли аһ-зарлиримдинму еғирдур!
3 Аһ, Уни нәдин тапалайдиғанлиғимни билгән болсам еди,
Ундақта Униң олтиридиған җайиға барар едим!
4 Шунда мән Униң алдида дәвайимни баян қилаттим,
Ағзимни муназириләр билән толдураттим,
5 Мән Униң маңа бәрмәкчи болған җававини биләләйттим,
Униң маңа немини демәкчи болғанлиғини чүшинәләйттим.
6 У маңа қарши туруп зор күчи билән мениң билән талишамти?
Як! У чоқум маңа қулақ салатти.
7 Униң һозурида һәққаний бир адәм униң билән дәвалишалайтти;
Шундақ болса, мән өз Сотчим алдида мәңгүгичә ақланған болаттим.
8 Әпсус, мән алға қарап маңсамму, лекин У у йәрдә йоқ;
Кәйнимгә янсамму, Униң сайисиниму көрәлмәймән.
9 У сол тәрәптә иш қиливатқанда, мән Уни байқалмаймән;
У оң тәрәптә йошурунғанда, мән Уни көрәлмәймән;

22:24 **«Әгәр сән ... Офирдики алтунуңни шиддәтлик еқинниң ташлириға қошуватсаң»** — Елифаз бәлким Аюпни алтунларға интайин ач көз адәм дәп қарайду. Униң бу сөзлириниң нурғун адәмләргә пайда йәткүзәләйдиғини билән, Аюп ач көз адәм болмиғачқа, униңға һеч ярдәм бәрмәйду.
–Бу айәттә дейилгән «Офирдики алтун» наһайити есил бир хил алтунни көрситиду.
22:29 Пәнд. 29:23
22:30 **«У һәтта гунайи бар адәмниму қутқузиду, у қолуңдики һалаллиқтин қутқузулиду»** — қизиқ иш шуки, Елифазниң өзи ахирда Аюпниң дуаси арқилиқ қутқузулиду *(42-бап)*.
23:2 **«Бүгүнму шикайитим аччиқтур»** — бу айәттики «бүгүн» дегән сөз Аюпниң достлири билән болған муназирилириниң бир нәччә күн давамлашқанлиғиға испат болиду.
–Елифаз 22-бап, 29-айәттә «Худа чирайи сунғанларни қутқузиду» дегән еди. Аюп йәнә бу йәрдә Елифаз ейтқан «Шикайәт *(әрз)*» дегән сөзини қәстән ишлитип өзини «чирайи сунғанлардин» әмәслигини көрсәтмәкчи болған болуши мүмкин.
23:8 **«Әпсус, мән алға қарап маңсамму, лекин У у йәрдә йоқ; кәйнимгә янсамму, Униң сайисиниму көрәлмәймән»** — йәнә бир хил тәрҗимиси: «Бирақ мән шәриққә маңимән, лекин У у йәрдә йоқ; ғәрипкә янсамму, Униң сайисиниму көрәлмәймән».
23:9 **«У сол тәрәптә ... У оң тәрәптә йошурунғанда, мән Уни көрәлмәймән»** — Аюп өз әһвалидин Худаниң яхшилиқлиридин һеч қандақ испат көрәлмәйду вә Худаниң һазир униңға нисбәтән немини қиливатқанлиғини һеч билмәйду.

[10] Бирақ У мениң маңидиған йолумни билип туриду;
У мени тавлиғандин кейин, алтундәк сап болимән.
[11] Мениң путлирим униң қәдәмлиригә чиң әгәшкән;
Униң йолини чиң тутуп, һеч чәтнимидим.
[12] Мән йәнә Униң ләвлириниң буйруғидин баш тартмидим;
Мән Униң ағзидики сөзләрни өз көңүлдикилиримдин қиммәтлик билип қәдирләп кәлдим.
[13] Бирақ Униң болса бирла муддиаси бардур, кимму Уни йолидин буруялисун?
У көңлидә немини арзу қилған болса, шуни қилиду.
[14] Чүнки У маңа немини ирадә қилған болса, шуни бәрһәқ вуҗудқа чиқириду;
Мана мошу хилдики ишлар Униңда йәнә нурғундур.
[15] Шуңа мән Униң алдида дәккә-дүккигә чүшимән;
Буларни ойлисамла, мән Униңдин қорқуп кетимән.
[16] Чүнки Тәңри көңлүмни аҗиз қилған,
Һәммигә Қадир мени сарасимигә салиду.
[17] Һалбуки, мән қараңғулуқ ичидә уҗуқтурулмидим,
Вә яки йүзүмни оривалған зулмәт-қараңғулуққиму һеч сүкүт қилмидим.

Мискинлик вә җинайәт

24 [1] — Немишкә Һәммигә Қадир сорақ күнлирини бекитмәйду?
Немишкә Уни тонуғанлар Униң шу күнлирини бекардин-бекар күтиду?
[2] Мана, адәмләр пасил қилинған ташларни йөткиветиду;
Улар зораванлиқ билән башқиларниң падилирини булап-талап өзлири очуқ-ашкарә бақиду;
[3] Улар житим-йесирларниң ешигини булап һайдап кетиду;
Улар тул хотунниң калисини кепиллик үчүн еливалиду.
[4] Улар мискинләрни йолдин нери иштириветиду;
Шуниң билән зиминдики езилгәнләрниң һәммиси мөкүшүвалиду.

23:10 **«Бирақ У мениң маңидиған йолумни билип туриду»** — бу айәтниң биринчи қисминиң йәнә бир хил тәрҗимиси: «У *(Худа)* Өзиниң маңа болған йолини билиду».
–Шүбһисизки, Аюпниң бундақ дегини йәнила униң етиқатиниң әң парлақ баянлиридин бири һесаплиниду. Биз йәнила униңға қайил болмай туралмаймиз.
23:11 Аюп 31:4-8
23:12 **«...Униң ағзидики сөзләрни өз көңүлдикилиримдин қиммәтлик билип...»** — яки «...Униң ағзидики сөзләрни өз нәпсимдин қиммәтлик билип...».
23:13 Зәб. 32:9; 113:11; 134:6
23:15 **«Буларни , *йәни 14-айәттики «мошу хилдики ишлар»ни* ойлисамла, мән Униңдин қорқуп кетимән»** — Аюп әнди немишкә Худа алдида беарам болуп, өз ишлирини ойлиса қорқуп кетиду? 14-айәттә у Худа униң үчүн бекитилгән ишлар *(йәни униң һазир тартиватқан азап-оқубәтләр)* тоғрисида сөз қилғандин кейин, у: «Униңда нурғунлиған мошундақ ишлар бардур» дәйду — демәк, у: «Мениң һазирғичә тартқан азаплиримдин йәнә нурғун «мошундақ ишлар» алдимда бармекин?» дәп интайин қийнилиду.
23:17 **«Һалбуки, мән қараңғулуқ ичидә уҗуқтурулмидим, вә яки йүзүмни оривалған зулмәт-қараңғулуққиму һеч сүкүт қилмидим»** — бу айәтниң әсли тәкистини чүшиниш сәл тәс. Йәнә бир хил тәрҗимиси: «Чүнки мән қараңғулуқ чүшкәндә җандин үзүлмигиним билән, У мениң йүзүмни зулмәт-қараңғулуқтин қоғдап қутқузмиған».
24:2 **«Мана, адәмләр пасил қилинған ташларни йөткиветиду»** — мошу бап 1-12-айәттики «адәмләр» бәлким чөл-баяванда туруватқан мискин җинайәтчиләрни көрситиду *(болупму 5-12-айәтләрни көрүң)*. **«...ташларни йөткиветиду»** — яки «ташларни йөткәп кетиду».
24:2 Қан. 19:14; 27:17; Пәнд. 22:28; 23:10
24:3 **«Улар тул хотунниң калисини кепиллик үчүн еливалиду»** — бу калиси бәлким һәм сүт үчүн һәм йәр һайдаш үчүнму ишлитилиду.
24:4 Пәнд. 28:28

5 Мана, улар дәшт-баяванлардики явайи ешәклләрдәк,
Таң сәһәрдә олжа издәш «хизмити»гә чиқиду;
Жаңгал улар вә уларниң балилири үчүн йемәклик тәминләйду.
6 Улар яманниң калилири үчүн далада от-чөп ориду,
Униң үчүн ашқан-ташқан үзүмлирини териду;
7 Улар кечини кийимсиз ялаң өткүзиду,
Соғта болса йепинғидәк кийими йоқтур.
8 Улар таққа яққан ямғурлар билән сүзмә болуп кетиду,
Панаһсизлиғидин ташни қучағлишиду.
9 Адәмләр атисиз балиларни әмчәктин булап кетиду,
Улар мискинләрдин бовақларни кепилликкә алиду.
10 Мискинләр болса кийимсиз, йелиң өтиду,
Башқилар үчүн буғдай бағлирини көтәрсиму, йәнила ач қалиду;
11 Улар башқиларниң өйидә зәйтунларни чәйләп яғ чиқарған болсиму,
Һойлилирида шарап көлчигини чәйлигән болсиму,
Йәнила уссузлуқта қалиду.
12 Шәһәрдин адәмләрниң аһ-зарлири чиқип туриду,
Қилич йегәнләрниң жанлири налә-пәряд көтириду;
Бирақ Тәңри һеч кимниң ипласлиғини әйиплимәйду.
13 — Нурға қарши исян көтиридиғанларму бар;
Улар нурниң йоллирини билмәйду,
Униң тәриқилиридә турмайду.
14 Қатил таң нури келиши билән орнидин туруп,
Кәмбәғәлләр вә мискинләрни өлтүриду;
Кечидә у оғридәк жүриду.
15 Зинахорму «Мени һеч көз көрмәйду» дәп завал вақтини күтиду,
Башқилар мени тонумисун дәп аялниң чүмбилини йүзигә тартивалиду.
16 Қараңғулуқта оғрилар өйниң тамлирини колап тешиду;
Күндүздә улар өзлирини өз өйигә қамап қойиду;
Улар нурни тонумайду.
17 Улар үчүн таң сәһәр өлүм сайисидәк туюлиду;
Улар қап-қараңғулуқниң вәһимилирини дост тутиду.
18 Улар суларниң йүзидики көпүкләрдәк йоқап кәтсун!

24:5 «...улар дәшт-баяванлардики явайи ешәкләрдәк,...» — бу яман адәмләр шәһәр-йезилардин һайдиветилгән болуп, дәшт-баяванда жан бекиштин башқа амали йоқ еди.
24:6 «Улар яманниң калилири үчүн далада от-чөп ориду, униң үчүн ашқан-ташқан үзүмлирини териду» — рошәнки, йәр егиси болған мошу рәзил адәм бу «чүпрәндиләр»гә өз ашлиқ һосулини елишта яки үзүм һосулини үзүштә һеч ишәнмәйду.
24:9 «Улар мискинләрдин бовақларни кепилликкә алиду» — яки «Улар мискинләрдин кепиллик алиду».
24:10 Лав. 19:13
24:11 Қан. 25:4; Яқ. 5:4
24:12 «... Бирақ Тәңри һеч кимниң ипласлиғини әйиплимәйду» — кейин Аюп бу сөзидин һәм мошуниңға охшаш башқа сөзлиридин товва қилип: «Несиһәтни тутуруқсиз сөзләр билән хираләштүргән ким?» дәп сөзидин яниду *(42-бап)*. Бирақ бу бабтики 1-12-айәтләрдин рошән чүшинимизки, у мундақ кишиләрниң, һәтта униңдин жирақ турған езилгүчиләрниң әһвалиға ичини ағритип көңүл бөләтти.
24:14 «Қатил таң нури келиши билән орнидин туруп, кәмбәғәлләр вә мискинләрни өлтүриду» — бәлким таң сәһәрдики ғуваліқтин һәм кишиниң бехәстилигидин пайдилинип йошурун зәрбә қилип булап-талайду.
24:14 Зәб. 9:29, 30
24:15 Зәб. 9:31-32; Пәнд. 7:8, 9
24:16 Аюп 38:15; Юһ. 3:20
24:17 «Улар үчүн таң сәһәр өлүм сайисидәк туюлиду» — яки «Таң сәһәр улар үчүн қап-қараңғулуқ болиду».

Уларниң йәр-зиминдики несивиси ләнәт қилинғанки,
Шуңа улардин һеч ким үзүмзарлиққа йәнә маңмисун!
19 Қурғақчилиқ һәм томуз иссиқ қар сулириниму йәп түгитиду;
Тәһтисараму охшашла гуна қилғанларни йәп түгәтсун!
20 Уни, туққан анисиму унтусун!
Қурут шөлгәйлирини еқитип уни йесун!
Әскә һеч елинмисун!
Шуниң билән һәққанийсизлиқ дәрәқтәк кесилсун!
21 У балиси йоқ туғмаслардин олҗа алиду,
У тул хотунларғиму һеч шәпқәт көрсәтмәйду.
22 Бирақ Худа Өз қудрити билән мундақ күч-һоқуқи барларниң күнини узартиду;
Улар һәтта һаятидин үмүтсизләнсиму қайтидин орнидин туриду.
23 Худа йәнила уларни аманлиқта муқимлаштуриду,
Шуңа улар хатирҗәм болиду;
У уларниң йоллирини көздә тутқан әмәсму?
24 Уларниң мәртивиси бирдәмлик өстүрүлиду,
Андин улар йоқ болиду;
Улар оңда қалдурулиду, андин башқа адәмләргә охшашла жиғип елип кетилиду;
Улар пәқәтла пишқан сәрхил буғдай башақлиридәк кесилип кетиду.
25 Бу ишлар мундақ болмиса, қени ким мени ялғанчи дәп испатлалайду.
Мениң гәплиримни ким қуруқ гәп дейәләйду?».

Билдад йәнә сөзләйду — Худаниң улуқлуғи

25 1 Шухалиқ Билдад җававән мундақ деди: —
2 «Униңда һөкүмранлиқ һәм һәйвәт бардур;
У асманларниң қәридики ишларниму тәртипкә салиду.
3 Униң қошунлирини санап түгәткили боламду?
Униң нури кимниң үстигә чүшмәй қалар?
4 Әнди инсан балиси қандақму Тәңриниң алдида һәққаний болалисун?
Аял затидин туғулғанлар қандақму пак болалисун?
5 Мана, Униң нәзиридә һәтта айму йоруқ болмиған йәрдә,
Юлтузларму пак болмиған йәрдә,

24:18 **«Улар суларниң йүзидики көпүкләрдәк йоқап кәтсун!»** — 18-20-айәтләрдики пеилларни буйруқ шәклидә яки кәлгүси заман шәклидә тәрҗимә қилишқа болиду. Шуңа -18-20-айәтләрниң башқа бир хил тәрҗимиси: «Улар суларниң йүзидики көпүкләрдәк йоқап кетиду; уларниң йәр-зиминдики несивиси ләнәт қилинған, шуниң билән улардин һеч ким үзүмзарлиққа йәнә маңмайду... қатарлиқ» болиду. Бирақ биз тәрҗимимизни алди-кәйнидики айәтләргә маслаштуруп алдуқ.
24:20 **«Қурут шөлгәйлирини еқитип уни йесун!»** — яки: «Қурут униң җориси болсун!».
24:22 **«...Улар һәтта һаятидин үмүтсизләнсиму қайтидин орнидин туриду»** — бу айәттики әсли текстни чүшиниш сәл тәс. Башқа хил тәрҗимилири учриши мүмкин.
24:23 **«У уларниң йоллирини көздә тутқан әмәсму?»** — Аюп мошу йәрдә Худаниң яманларниң йоллирини көздә тутқини билән уларни алаһидә җазалимайдиғанлиғини, бәлки уларни адәттикидәк өлүм күнигә сақлайдиғанлиғини көрсәтмәкчи болуши мүмкин.
24:24 **«Улар , *йәни яманлар* пәқәтла пишқан сәрхил буғдай башақлиридәк кесилип кетиду»** — Аюп йәнила, яманларниң һеч җазаланмай һаятниң пәйзини сүрүп андин пишқан сәрхил буғдайдәк һеч азапланмай бу дунияդин кетидиғанлиғини көрсәтсә керәк.
25:2 **«У асманларниң қәридики ишларниму тәртипкә салиду»** — Билдадниң бу сөзлири бәлким Шәйтанниң әслидә Худаға қаршилиқ қилип әрштә исян көтәргәнлигини, андин Худаниң Шәйтанни әрштин һайдиветип, әрштики ишларни қайтидин тәртипкә кәлтүргәнлигини көрситиду.
25:4 Аюп 4:17, 18, 19; 15:14, 15, 16
25:5 Аюп 15:15

[6] Қурут болған инсан,
Сазаң болған адәм балиси униң алдида қандақ болар?».

Аюпниң ахирқи сөзлири — Билдадни әйипләш

26 [1] Аюп Билдадқа җававән мундақ деди: —
[2] «Мағдурсиз кишигә қалтис ярдәмләрни берипвәттиң!
Биләклири күчсиз адәмни карамәт қутқузувәттиң!
[3] Әқли йоқ кишигә қалтис несиһәтләрни қиливәттиң!
Вә униңға аламәт билимләрни намайән қиливәттиң!
[4] Сән зади кимниң мәдити билән бу сөзләрни қилдиң?
Сәндин чиқиватқини кимниң роһи?

Худаниң улуқлуғи — Аюпниң баяни

[5] — «Әрваһлар, йәни су астидикиләр,
Шундақла у йәрдә барлиқ туруватқанлар толғинип кетиду;
[6] Бәрһәқ, Худаниң алдида тәһтисараму йепинчисиз көрүниду,
Һалакәтниңму япқучи йоқтур.
[7] У йәрниң шималий қутупини аләм бошлуғиға созған,
У йәр шарини бошлуқ ичидә муәлләқ қилған;
[8] У суларни қоюқ булутлири ичигә жиғиду,
Булут уларниң еғирлиғи биләнму житилип кәтмәйду.
[9] У айниң йүзини япиду,
У булутлири билән уни тосиду.
[10] У суларниң үстигә чәмбәр сизип қойған,
Буниң билән У йоруқлуқ һәм қараңғулуқниң чегарасини бекиткән.
[11] Асманларниң түврүклири тәврәп кетиду,
Униң әйивини аңлапла алақзадә болуп кетиду.
[12] У деңизни қудрити билән тиничландуриду;
Өз һекмити билән Раһабни парә-парә қилип янҗиветиду.

25:6 «Сазаң болған адәм балиси униң алдида қандақ болар?» — достлириниң Аюпқа әң ахири бәргән җавави Билдадниң бу сөзлиридур. Униң баяни бәк қисқа болуп, «яманларниң ақивити» тоғрисида гәп қилмайду, пәқәтла Худаниң улуқлуғини сөзләйду. Қариғанда улар йәнила Аюпниң реаллиққа йүзлинидиған сөзлиригә җавап тапалмайду.
25:6 Аюп 4:19; Зәб. 21:7
26:6 Зәб. 138:8, 11-12; Пәнд. 15:11; Ибр. 4:13
26:7 «У йәрниң шималий қутупини аләм бошлуғиға созған» — ибраний тилида: — «У шималий тәрәпләр аләм бошлуғида созған». Бу ибариниң йәрниң шималини әмәс, бәлки асманниң шималидики тәрәпләрни көрситиши мүмкинчилигиму бар. **«йәр шари»** — әйни тексттә «йәр». Бирақ хелә рошәнки, Аюп йәр-зиминниң мутләқ айрим туридиған бир җисим екәнлигидин толуқ хәвәрдар еди.
26:7 Зәб. 103:2
26:9 «У айниң йүзини япиду» — яки «У тәхти болған әршниң йүзини япиду».
26:9 Аюп 9:8; Зәб. 103:2, 3
26:10 «Буниң билән у йоруқлуқ һәм қараңғулуқниң чегарасини бекиткән» — илим-пән җәһәттинму, бу сөзләрниң топ-тоғра екәнлиги испатланған.
26:10 Яр. 1:9; Аюп 38:8; Зәб. 32:7; 103:5-9; Пәнд. 8:29; Йәр. 5:22
26:12 «У деңизни қудрити билән тиничландуриду» — «тиничландуриду» дегәнниң икки хил тәрҗимиси бар: — «тиничландуриду» яки «долқунлитиду». Бирақ «долқунлитиду» болса кейинки айәт билән маслашмайду. **«Раһаб»** — «Раһаб»ниң үч хил мәнаси бар. 9-бап, 13-айәттики изаһатни көрүң. Мошу йәрдә, шүбһисизки, деңиздики әшу зор, қорқунучлуқ һайванни көрситиду, һәм шуниң билән бир вақитта у Шәйтанниң бир көрүнүшидур. Бу айәт бәлким Шәйтанниң дәсләптә Худаға қаршилиқ қилип исян көтәргәнлигини, андин Худаниң уни әрштин һайдап деңизға ташлиғанлиғини көрситиду, шундақла әң ахирида уни битчит қиливетидиғанлиғидин бешарәт қилиду. 13-айәтни һәм изаһатиниму көрүң.
26:12 Йәш. 51:15

13 Униң Роһи билән асманлар безәлгән,
Униң қоли тез қачқан әждиһани санҗийду.
14 Мана, бу ишлар пәқәт униң қилғанлириниң кичиккинә бир қисмидур, халас;
Униң сөз-каламидин аңлаватқинимиз наһайити пәс бир шивирлаш, халас!
Униң пүткүл зор қудритиниң гүлдүрмамисини болса кимму чүшинәлисун?!».

Аюпниң қайтидин өз һәқ-сәмимийлигини баян қилиши

27 1 Аюп баянини давамлаштуруп мундақ деди: —
2 «Мениң һәққимни тартивалған Тәңриниң һаяти билән,
Җенимни ағритқан Һәммигә Қадирниң һәққи билән қәсәм қилимәнки,
3 Тенимдә нәпәс болсила,
Тәңриниң бәргән Роһи димиғимда турсила,
4 Ләвлиримдин һәққанийсиз сөзләр чиқмайду,
Тилим алдамчилиқ билән һеч шивирлимайду!
5 Силәрниңкини тоғра дейиш мәндин жирақ турсун!
Җеним чиққанға қәдәр дурруслуғумни өзүмдин айримаймән!
6 Адиллиғимни чиң тутуверимән, уни қоюп бәрмәймән,
Виҗданим яшиған һеч бир күнүмдә мени әйиплимисун!
7 Мениң дүшминим рәзилләргә охшаш болсун,
Маңа қарши чиққанлар һәққанийсиз дәп қаралсун.
8 Чүнки Тәңри иплас адәмни үзүп ташлиғанда,
Униң җенини алғанда,
Униң йәнә немә үмүти қалар?
9 Балаю-апәт уни бесип чүшкәндә,

26:13 **«тез қачқан әждиһа»** — яки «йорғилима әждиһа». **«тез қачқан әждиһа»** — бәлким жуқурики «левиатан»ни *(9-изаһатни көрүң)* яки Шәйтанниң өзини көрситиду. Әгәр иккинчи мәнаси тоғра болса, бу Тәвраттики «Яритилиш» 3-баптики бешарәт билән охшайду. Демәк, ахирда Худа Өз Мәсиһи арқилиқ Шәйтанни пүтүнләй мәғлуб қилиду. –Бәзи алимлар: «У Өз қоли билән «әждиһа юлтуз түркүми»ни ясиған» дәпму тәрҗимә қилиду.

26:13 Зәб. 32:6

26:14 **«Бу ишлар пәқәт униң қилғанлириниң кичиккинә бир қисмидур, халас»** — ибраний тилида «Бу ишлар пәқәт униң йоллириниң әң четидики бүҗиги, халас». **«Униң пүткүл зор қудритиниң гүлдүрмамисини болса кимму чүшинәлисун?!»** — Аюпниң бу үч дости Худа һәммидин улуқ вә алий болғанлиғи үчүн Униңға йеқинлишиш мүмкин әмәс, дәп қарайду. Бирақ Аюп үчүн *(гуманлиқ нуқтиинәзәрдин әмәс, етиқатниң нуқтиинәзиридин сөзлигән вақитларда)* Худаниң улуқлуғи Униң инсанни паклап Өзигә йеқинлаштуруш имканийитини яритип бериду. Шуңа у Худаниң улуқлуғидин шатлиниду.

27:2 **«Мениң һәққимни тартивалған Тәңриниң һаяти билән...»** — Аюпниң мошу йәрдә «*(Худа)* мениң һәққимни тартивалған» дегини бәлким Худаниң һеч сәвәпни көрсәтмәй уни җазалап, униңдин «адаләткә болған һәққи»ни яки униң бу ишлар тоғрилиқ «дәвалишиш» пурситини «тартивалған»лиғини көрситиду.

27:4 **«Мениң һәққимни тартивалған Тәңриниң һаяти билән, җенимни ағритқан Һәммигә Қадирниң һәққи билән қәсәм қилимәнки, ... ләвлирим... тилим алдамчилиқ билән һеч шивирлимайду!»** — бу қәсәм *(2-4-айәт)* бәлким пүткүл Муқәддәс Китап ичидә әң әҗайип, әң ғәлитә қәсәм һесаплиниши мүмкин. У Худа һәққимни тартивалған һәм җенимни ағритқан дегини билән, йәнила Худаниң һәққидә қәсәм ичиду. Көрүнүштә чоң зиддийәт бардәк қилсиму, бирақ униң һәр бир сөзиниң тегидә униң чоңқур етиқати ипадилинип туриду.

27:6 **«... Виҗданим яшиған һеч бир күнүмдә мени әйиплимисун!»** — 5- һәм 6-айәттики баянларниң икки мәнаси бар: — биринчидин, мәйли яманларниң йоллири аватлашқан болсиму, Аюп дурус, диянәтлик болушқа интилишини һәргиз ташлимайду; иккинчидин, униң қаришичә «һәммә гунайини Худаға етирап қилип товва қилиш билән өз виҗданимға хилаплиқ һеч иш қалмиди; әгәр шундақ қилмиған болсам, ялған ейтаттим» дегән идийисини ипадиләйду.

27:7 **«Маңа қарши чиққанлар һәққанийсиз дәп қаралсун»** — Аюп «Мени һәққанийсиз дегүчиләр *(Худа адил болса)* өзлири һәққанийсиз дәп қарилиши керәк» дәп тиләйду. Кона қанунларға асасән, бириси башқа бирәвгә ялғандин җинайәт чаплиса, ялғанлиғи испатлиниши билән у дәл шу җинайәткә тегишлик җаза билән җазалиниши керәк еди. Худа Аюпни һәққаний дәп испатлиса, үч достиниң гунайи бар дегәнлик. Шуниң үчүн бу сөз һәм униң бир тилиги һәм достлириға болған сәмимий агаһландуруши болуп қалиду.

27:8 Мат. 16:26; Луқа 12:20

Тәңри униң налә-пәрядини аңламду?
10 У Һәммигә Қадирдин сөйүнәмду?
У һәрдайим Тәңригә илтиҗа қилаламду?
11 Мән Тәңриниң қолиниң қилғанлири тоғрисида силәргә мәлумат берәй;
Һәммигә Қадирда немә барлиғини йошуруп жүрмәймән.
12 Мана силәр аллибурун буларни көрүп чиқтиңлар;
Силәр немишкә ашундақ пүтүнләй қуруқ хияллиқ болуп қалдиңлар?
13 Рәзил адәмләрниң Тәңри бекиткән ақивити шундақки,
Зораванларниң Һәммигә Қадирдин алидиған несивиси шундақки: —
14 Униң балилири көпәйсә, қиличлиниш үчүнла көпийиду;
Униң пәрзәнтлириниң нени йетишмәйду.
15 Униң өзидин кейин қалған адәмлири өлүм билән беваситә дәпнә қилиниду,
Буниң билән қалған тул хотунлири матәм тутмайду.
16 У күмүчләрни топа-чаңдәк жиғип догилисиму,
Кийим-кечәкләрни лайдәк көп жиғсиму,
17 Буларниң һәммисини тәйярлисиму,
Бирақ кийимләрни һәққанийлар кийиду;
Бигуналарму күмүчләрни бөлүшиду.
18 Униң ясиған өйи пәрваниниң ғозисидәк,
Үзүмзарниң күзәтчиси өзигә салған кәпидәк бош болиду.
19 У бай болуп йетип дәм алғини билән,
Бирақ әң ахирқи қетим келидуки,
Көзини ачқанда, әнди түгәштим дәйду.
20 Вәһимиләр кәлкүндәк бешиға келиду;

27:9 Аюп 35:12; Зәб. 17:42; 65:18; 108:7; Пәнд. 1:28; 28:9; Йәш. 1:15; 16:12; Йәр. 14:12; Әз. 8:18; Мик. 3:4; Юһ. 9:31; Яқ. 4:3

27:10 «*Рәзил адәм* **һәммигә Қадирдин сөйүнәмду? У һәрдайим Тәңригә илтиҗа қилаламду?»** — Аюпқа нисбәтән Худаниң униң қешида һазир болғанлиғи, униң Худа билән алақидә болуши униң һаятидики әң бәхитлик иштур. Бу баянида у яманларда ундақ хошаллиқниң йоқлуғини, мундақларниң Худаға илтиҗа қилалмайдиғанлиғини байқиғанлиғини аян қилиду. Диққәт қилишимизға әрзийдуки, Аюп нурғун қетим Худаға илтиҗа қилип сөзләйду, башқиларға сөз қилиштин тохтап туруп Худаға беваситә гәп қилиду. Бирақ униң үч дости *(һәм ахирида сөзлигән Елиху)* бир қетимму Худаға беваситә сөзлимәйду.

27:13 Аюп 20:29

27:14 **«** *Рәзил адәмниң* **балилири көпәйсә, қиличлиниш үчүнла көпийиду; униң пәрзәнтлириниң нени йетишмәйду»** — Аюпниң яманларниң ақивитини тәсвирлигән һәм шундақла достлириниң сөзигә сәл қошулғандәк позитсийисини билдүргән бу баяни униң баянлири ичидә чүшинишкә әң тәс болған баянлардур. Чүнки бу сөзләрниң мәнаси ениқ болғини билән, униң илгәрки дегәнлиригә қаримуқарши болуп чиқиду. Илгири у: «Яманлар җазаланмаслиғиниң сәвәви немә? Немишкә шунчә көп рәзилләр һеч җазаланмай мискинләрни халиғанчә езиду? Бәзидә яманлар пешкәлликкә учрайду, бирақ гунасизларму охшашла учрайду; һеч қандақ тәртипни байқиғили болмайду» — дегәндәк сөзләрни қилған еди. Мана бу баянларда «Униң балилири көпәйсә, қиличлиниш үчүнла көпийиду; униң пәрзәнтлириниң нени йетишмәйду...» дегән сөзләр ейтилиду. Бу зади қандақ гәп? Биз бу мәсилигә нисбәтән шундақ қараймизки, Аюпниң реаллиққа йүзлиништики жүръити мошу йәрдә өз-өзигә тәсәлли бериш үчүн сәл аҗизлиқ қилған болуши мүмкин. Биз «қошумчә сөз»имиздә бу иш тоғрилиқ йәнә азрақ тохтилимиз.

27:14 Қан. 28:41; Һош. 9:13

27:15 **«Қалған адәмлири өлүм билән беваситә дәпнә қилиниду»** — «өлүм» мошу йәрдә бәлким бир хил ваба яки бир хил еғир кесәлни көрситиду. **«беваситә дәпнә қилиниду»** — демәк, һеч қандақ дағдуғисиз тездин дәпнә қилиниду. Бәлким жуқумлуқ кесәл яки ваба билән өлгән болса керәк. **«...қалған тул хотунлири матәм тутмайду»** — бәлким балаю-апәт уларға йеқинлишиши билән яки охшаш сәвәп билән рәсмий матәм тутушқа үлгүрәлмәйду.

–Буниңдин көрүвелишқа болидуки, Аюпниң пәқәт бир аяли бар еди һәм «бир әр, бир хотунлуқ» болушни қувәтлигән *(29-бапниму көрүң)*. Униң дейишичә, яманлар көп хотунлуқ болуши мүмкин.

27:15 Зәб. 77:64

27:17 Пәнд. 28:8; Топ. 2:26

27:19 Зәб. 48:17-21

Кәчтә қара қуюн уни чаңгилиға алиду.
21 Шәриқ шамили уни учуруп кетиду;
Шиддәт билән уни орнидин елип жирақққа етип ташлайду.
22 Боран уни һеч айимай, бешиға урулиду;
У униң чаңгилидин қутулуш үчүн һә дәп уруниду;
23 Бирақ шамал униңға қарап чавак чалиду,
Уни орнидин «уш-уш» қилип қоғливетиду».

Даналиқни издәш

28 1 — «Шүбһисизки, күмүч тепилидиған канлар бар,
Алтунниң тавлинидиған өз орни бардур;
2 Төмүр болса йәр астидин қезивелиниду,
Мис болса таштин еритилип елиниду.
3 Инсанлар йәр астидики қараңғулуққа чәк қойиду;
У йәр қәригичә чарлап жүрүп,
Қараңғулуққа тәвә, өлүмниң сайисидә турған ташларни издәйду.
4 У йәр йүзидикиләрдин жирақ җайда тик болған қудуқни колайду;
Мана шундақ адәм аяқ басмайдиған, унтулған йәрләрдә улар арғамчини тутуп бошлуқта пулаңлап жүриду,
Кишиләрдин жирақта есилип туриду.
5 Ашлиқ чиқидиған йәр,
Тәкти коланғанда болса ялқундәк көрүниду;
6 Йәрдики ташлар арисидин көк яқутлар чиқиду,
Униңда алтун рудисиму бардур.
7 У йолни һеч қандақ алғур қуш билмәйду,
Һәтта сарниң көзиму униңға йәтмигән.
8 Һакавур житқучларму у йәрни һеч дәссәп бақмиған,
Әшәддий ширму у җайдин һеч қачан өтүп бақмиған.
9 Инсан балиси қолини чақмақ тешиниң үстигә тәккүзиду,
У тағларни йилтизидин қомуруветиду.

27:20 **«Кәчтә қара қуюн уни чаңгилиға алиду»** — Аюпниң «қара қуюн»ни тилға елиши шундақ бир қара қуюнниң жирақтин келиватқанлиғини пуритиду. 38-бапта бу қара қуюн уларниң үстигә чүшиду.
27:20 Аюп 15:21; 18:11
27:21 **«Шәриқ шамили уни учуруп кетиду»** — Пәләстиндә «шәриқ шамили» әвҗигә чиққан вақтида интайин қорқунучлуқ, әшәддий болуп пүтүн дәрәқләрниму жулуп жирақларға ташливетәләйду.
27:23 **«Бирақ шамал ... уни орнидин «уш-уш» қилип қоғливетиду»** — «уш-уш қилиш» мәсқирә қилишни билдүриду.
28:1 **«Алтунниң тавлинидиған өз орни бардур»** — яки «алтунниң чайқилидиған өз орни бардур».
–Даналиқ тәвсийә қилинған 28-баптики бу гөзәл шеирни бәзи алимлар Аюпниң өз сөзи әмәс, бәлки китапниң язғучиси текстқа қистуруп қошқан бир шеир, дәп қарайду. Буниң мәхсити, оқурмәнләрниң һәқиқий даналиқни тәһлил қилишиға ярдәм болсун дегән сүпәттә шеирни оттуриға қойған. Биз бу пикиргә қайил болдуқ. Бу пикиргә бир испат, 29-бап: — «Аюп баянини давамлаштуруп мундақ деди: —» дегән сөзләр билән башлиниду, қариғанда 27:23-айәт билән бағлиқ.
–Башқа алимлар бу баянлар Аюпниң өз ағзидин чиққан баянлардур, «1-айәтниң «шүбһисизки» (*яки «чүнки»*) дегән бағлиғучи билән башлиниши буниңға испат болалайду», дәп қарайду.
–Қайси пикир тоғра болушидин қәтъийнәзәр, бу бабтики һәқиқәтләр шүбһисизки Аюпниң етиқатиниң һәм у муйәссәр болған вәһийлириниң теги һәм ули болған еди.
–Кейин биз мәзкур китапни язғучиниң ким екәнлиги тоғрилиқ чүшәнчә беримиз.
28:3 **«Инсанлар йәр астидики қараңғулуққа чәк қойиду»** — демәк, инсанлар яқутларни издәштә йәр астидики қараңғулуқни чирақлар билән йорутиду; 4-5-айәтләрдә уларниң арғамчиларға есилип йәр астиға чүшүп хәтәргә тәвәккүл қилғанлиғи тәсвирлиниду.

10 Ташлар арисидин у қаналларни чапиду;
Шундақ қилип униң көзи һәр хил қимматлик нәрсиләрни көриду;
11 Йәр астидики еқинларни тешип кәтмисун дәп уларни тосувалиду;
Йошурун нәрсиләрни у ашкарилайду.
12 Бирақ даналиқ нәдин тепилар?
Йорутулушниң макани нәдиду?
13 Инсан балилири униң қиммәтликлигини һеч билмәс,
У тирикләрниң зиминидин тепилмас.
14 Йәр теги: «Мәндә әмәс» дәйду,
Деңиз болса: «Мән биләнму биллә әмәстур» дәйду.
15 Даналиқни сап алтун билән сетивалғили болмайду,
Күмүчниму униң билән бир таразида тартқили болмас.
16 Һәтта Офирда чиқидиған алтун, ақ һеқиқ яки көк яқут биләнму бир таразида тартқили болмайду.
17 Алтун вә хрустальниму униң билән селиштурғили болмайду,
Есил алтун қача-қучилар униң билән һеч алмаштурулмас.
18 У үнчә-марҗан, хрустальни адәмниң есидин чиқириду;
Даналиқни елиш қизил яқутларни елиштин әвзәлдур.
19 Ефиопийәдики сериқ яқут униңға йәтмәс,
Сериқ алтунму униң билән бәслишәлмәйду.
20 Ундақта, даналиқ нәдин тепилиду?
Йорутулушниң макани нәдиду?
21 Чүнки у барлиқ һаят егилириниң көзидин йошурулған,
Асмандики учар-қанатлардинму йошурун туриду.
22 Һалакәт вә өлүм пәқәтла: «Униң шөһритидин хәвәр алдуқ» дәйду.
23 Униң маңған йолини чүшинидиған,
Туридиған йерини билидиған пәқәтла бир Худадур.
24 Чүнки Униң көзи йәрниң қаригичә йетиду,
У асманниң астидики барлиқ нәрсиләрни көриду.
25 У шамалларниң күчини таразиға салғанда,
Дунияниң сулирини өлчигәндә,
26 Ямғурларға қанунийәт чүшүргинидә,
Гүлдүрмаминиң чақмиқиға йолини бекиткинидә,
27 У чағда У даналиққа қарап уни баян қилған;
Уни нәмунә қилип бәлгүлигән;
Шундақ, У униң баш-айиғиға қарап чиқип,

28:10 **«Ташлар арисидин у қаналларни чапиду»** — бу қаналлар бәлким йәр астидики суни тониллардин чиқириш үчүн коланған.
28:11 **«Йәр астидики еқинларни тешип кәтмисун дәп уларни тосувалиду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «У еқинларниң мәнбилирини издәп тапиду».
28:14 Аюп 28:22
28:15 Пәнд. 3:14; 8:11, 19; 16:16
28:16 **«Офирда чиқидиған алтун»** — Офир дегән йәрдики алтун наһайити сап еди.
28:20 Аюп 28:12
28:22 Аюп 28:14
28:25 Пәнд. 8:29
28:27 **«У чағда *Худа* даналиққа қарап уни баян қилған»** — буниң мәнаси бәлким Худаниң дунияниң яритилиши арқилиқ даналиқни баян қилғанлиғини өз ичигә алиду.

28 Инсанға: «Мана, Рәбдин қорқуш даналиқтур;
Яманлиқтин жирақлишиш йорутулуштур» — дегән».

Илгәрки бәхитлик күнләрни әсләш

29 1 Аюп баянини давамлаштуруп мундақ деди: —
2 «Аһ, әһвалим илгәрки айлардикидәк болсиди,
Тәңри мәндин хәвәр алған күнләрдикидәк болсиди!
3 У чағда Униң чириғи бешимға нур чачқан,
Униң йоруқлуғи билән қараңғулуқтин өтүп кәткән болаттим!
4 Бу ишлар мән қиран вақтимда,
Йәни Тәңри чедиримда маңа сирдаш дост болған вақитта болған еди!
5 Һәммигә Қадир мән билән биллә болған,
Мениң яш балилирим әтрапимда болған;
6 Мениң басқан қәдәмлирим сериқ майға чөмүлгән;
Йенимдики таш мән үчүн зәйтун май дәрияси болуп аққан;
7 Шәһәр дәрвазисиға чиққан вақтимда,
Кәң мәйданда орнум тәйярланғанда,
8 Яшлар мени көрүпла әйминип өзлирини чәткә алатти,
Қерилар болса орнидин туратти,
9 Шаһзадиләрму гәптин тохтап,
Қоли билән ағзини етивалатти.
10 Ақсүйәкләрму тиничлинип,
Тилини таңлийиға чапливалатти.
11 Қулақ сөзүмни аңлисила, маңа бәхит тиләйтти,
Көз мени көрсила маңа яхши гувалиқ берәтти.
12 Чүнки мән маңа һимайә бол дәп йелинған езилгүчиләрни,
Панаһсиз қалған житим-йесирларниму қутқузуп тураттим.
13 Һалак болай дегән киши маңа бәхит тиләйтти;
Мән тул хотунниң көңлини шатландуруп нахша яңратқузаттим.
14 Мән һәққанийлиқни тон қилип кийивалдим,
У мени өз гәвдиси қилди.
Адаләтлигим маңа йепинча һәм сәллә болған.

28:28 **«Мана, Рәбдин қорқуш даналиқтур; яманлиқтин жирақлишиш йорутулуштур»** — бу бабтики сөзләр инсан балилириниң йәр астида есил ташларни издишини тәнқид қилған әмәс, бәлки уларниң у ишта ишләткән параситигә һәм жүръитигә қайил болған. Бирақ мәйли адәмниң қанчә параситиси, қанчә жүръити болсун, өзиниң бу хусусийәтлиригила таянса даналиққа еришмәйду; пәқәтла Рәб Пәрвәрдигардин әйминишкә башлисила, даналиққа еришишкиму башлайду; яманлиқтин товва қилип жирақлашсила, йорутулушқа башлайду. Бу шүбһисизки, Аюпниң етиқатиниң һәм у муйәссәр болған вәһийлириниң теги һәм ули болған еди.
28:28 Зәб. 110:10; Пәнд. 1:7; 9:10
29:2 **«Аһ, әһвалим илгәрки айлардикидәк болсиди!»** — бу баянға қариғанда, Аюпни балаю-апәт басқанлиғиға бир нәччә ай болған еди.
29:4 **«... қиран вақтимда, йәни Тәңри чедиримда маңа сирдаш дост болған вақитта болған еди!»** — ениқ туруптуки, Аюп әсли Худа билән йеқин достлуқта өткән еди. Һеч қандақ гуманимиз йоққи, бу достлуқниң сезимидин мәһрум болуш униңға нисбәтән әң азаплиқ иш болди.
29:6 **«... Йенимдики таш мән үчүн зәйтун май дәрияси болуп аққан»** — бу айәттә көрситилгини Аюпниң илгири интайин бай һалини тәсвирләйду.
29:7 **«Кәң мәйданда орнум тәйярланғанда»** — шәһәрниң *(чоң)* дәрвазиси яки униң алдидики мәйдан болса шәһәрниң ақсақаллири һәм қазилири жиғилидиған, дәваларни аңлайдиған жай еди.
29:12 Зәб. 71:12-14; Пәнд. 21:13
29:14 Йәш. 59:17; Әф. 6:10-17; 1Тес. 5:8

15 Мән корға көз болаттим,
Токурға пут болаттим.
16 Йоқсулларға ата болаттим,
Маңа натонуш кишиниң дәвасиниму тәкшүрүп чиқаттим.
17 Мән адаләтсизниң һиңгайған чишлирини чеқип ташлайттим,
Олҗисини чишлиридин елип кетәттим.
18 Һәм: «Мениң күнлирим қумдәк көп болуп,
Өз угамда раһәт ичидә өлимән» дәйттим;
19 Һәм: «Йилтизим суларғичә тартилип бариду,
Шәбнәм пүтүн кечичә шехимға чаплишип ятиду;
20 Шөһритим һәрдайим мәндә йеңилинип туриду,
Қолумдики оқяйим һәрдайим йеңи болуп туриду» дәйттим.
21 Адәмләр маңа қулақ салатти, күтүп туратти;
Несиһәтлирини аңлай дәп сүкүт ичидә туратти.
22 Мән гәп қилғандин кейин улар қайта гәп қилмайтти,
Сөзлирим уларниң үстигә шәбнәм болуп чүшәтти.
23 Улар ямғурларни күткәндәк мени күтәтти,
Кишиләр вақтида яққан «кейинки ямғур»ни қарши алғандәк сөзлиримни ағзини ечип ичәтти!
24 Үмүтсизләнгинидә мән уларға қарап күлүмсирәйттим,
Йүзүмдики нурни улар йәргә чүшүрмәйтти.
25 Мән уларға йолини таллап көрситип берәттим,
Уларниң арисида каттиваш болуп олтираттим,
Қошунлири арисида турған падишадәк яшайттим,
Бирақ буниң билән матәм тутидиғанларға тәсәлли йәткүзгүчиму болаттим».

Һазирқи бәхитсиз күнләр

30 1 — «Бирақ һазир болса, яшлар мени мазақ қилиду,
Уларниң дадилирини һәтта падамни бақидиған иштлар билән биллә ишләшкә йол қоюшниму яман көрәттим.
2 Уларниң мағдури кәткәндин кейин,
Қолидики күч маңа немә пайда йәткүзәлисун?

29:16 **«Маңа натонуш кишиниң дәвасиниму тәкшүрүп чиқаттим»** — Аюпниң бу адити наһайити аз учрайдиған пәзиләт болуп, Аюпниң интайин алийҗанаб екәнлигини испатлайду. Униң мана мошундақ ишлири түпәйлидинму нурғун дүшмәнлири пәйда болған болуши мүмкин.
29:17 **«Мән адаләтсизниң һиңгайған чишлирини чеқип ташлайттим, олҗисини чишлиридин елип кетәттим»** — Аюпниң пәзилити һәргиз хиялпәрәсләрниң чирайлиқ нәзәрийилири әмәс.
29:20 **«Қолумдики оқяйим һәрдайим йеңи болуп туриду» дәйттим»** — «оқя» мошу йәрдә бәлким адиллиқ үчүн күрәш қилидиған өз батурлиғиниң, җүръитиниң символи болуши мүмкин.
29:23 **«кейинки ямғур»** — Пәләстиндә 3-айда яғиду. У әтиязлиқ зираәтләрни пишириш рольини ойнайду. Шуңа һәр бир дехан «кейинки ямғур»ға тәшнадур, улар уни бәк қәдирләйду.
29:24 **«Үмүтсизләнгинидә мән уларға қарап күлүмсирәйттим, йүзүмдики нурни улар йәргә чүшүрмәйтти»** — әсли текстни чүшиниш сәл тәс. Бәлким униң мәнаси: «Мениң уларға үмүт йәткүзидиған йүзүмниң нури мағлуп болған әмәс» — демәк, мән уларға бәргән үмүт йоққа чиққан әмәс, демәкчи. Башқа бир хил тәрҗимиси: «Мениң йүз нурум уларға чечилиши биләнла улар қайта үмүтсизләнмиди». Икки хил тәрҗиминиң мәнаси бир-биригә йеқин. Башқа хил тәрҗимилириму учриши мүмкин.
29:25 **«Мән уларға йолини таллап көрситип берәттим...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Мән уларға һаким болушқа талланған едим; ...». **«...Уларниң арисида ... қошунлири арисида турған падишадәк яшайттим, бирақ буниң билән матәм тутидиғанларға тәсәлли йәткүзгүчиму болаттим»** — гәрчә униң мәртивиси бәк жуқури болсиму, у һеч қачан һакавурлуқ қилмиған еди, әксичә пешкәлликкә учриғичиларға тәсәлли һәм ярдәмләрни берип туратти.

3 Йоқсузлуқ һәм ачлиқтин йиглап кәткән,
Улар узундин буян чөлдәрәп кәткән дәшт-баяванда қуруқ йәрни ғажайду.
4 Улар әмән-шивақни чатқаллар арисидин юлиду,
Шумбуйининң йилтизлириниму терип өзлиригә нан қилиду.
5 Улар әл-жутлардин һайдиветилгән болиду,
Кишиләр уларни көрүпла оғрини көргәндәк вақирап тиллайду.
6 Шуниң билән улар сүрлүк җилғиларда қонуп,
Ташлар арисида, ғарлар ичидә яшашқа мәҗбур болиду.
7 Чатқаллиқ арисида улар һаңрап кетиду,
Тикәнләр астида улар дүгдийип олтиришиду;
8 Наданларниң, нам-абройисизларниң балилири,
Улар зиминдин сүртоқай һайдиветилгән.
9 Мән һазир болсам буларниң һәҗвий нахшиси,
Һәтта сөз-чөчикиниң дәстики болуп қалдим!
10 Улар мәндин нәпрәтлинип,
Мәндин жирақ туруп,
Йүзүмгә түкүрүштинму янмайду.
11 Чүнки Худа мениң һаят риштимни үзүп, мени җапаға чөмдүргән,
Шуниң билән шу адәмләр алдимда тизгинлирини еливәткән.
12 Оң йенимда бир топ чүпрәндә яшлар орнидин туруп,
Улар путумни турған йеридин иштиривәтмәкчи,
Улар сепилимға һуҗум пәләмпәйлирини көтирип туриду;
13 Улар йолумни бузуветиду, Уларниң һеч йөләнчүки болмисиму,
Һалакитимни илгири сүрмәктә.
14 Улар сепилниң кәң бөсүк җайидин бөсүп киргәндәк киришиду;
Вәйранилигимдин пайдилинип чоң ташлардәк домилап киришиду.
15 Вәһимиләр бурулуп мени өз нишани қилған;
Шуниң билән һөрмитим шамал өтүп йоқ болғандәк һайдиветилди,
Аватчилиғимму булут өтүп кәткәндәк өтүп кәтти.
16 Һазир болса җеним қачидин төкүлүп кәткәндәк;
Азаплиқ күнләр мени тутувалди.
17 Кечиләр болса, маңа сүйәклиримгичә санҗимақта;
Ағриқлирим мени чишләп дәм алмайду.
18 Ағриқлар зор күчи билән маңа кийим-кечигимдәк болди;
Улар көйнигимниң яқисидәк маңа чаплишивалди.
19 Худа мени сазлиққа ташливәткән,
Мән топа-чаңға вә күлгә охшаш болуп қалдим.
20 Мән Саңа налә-пәряд көтәрмәктимән,

30:9 Аюп 17:6; Зәб. 68:12-13; Жиғ. 3:14, 63
30:10 Аюп 19:19
30:12 **«Оң йенимда бир топ чүпрәндә яшлар орнидин туруп...»** — бу яшлар бәлким жуқурида дейилгән мискинләрдин башқа бир топ кишиләр болуши мүмкин.
30:14 **«Улар *йәни ашу яшлар* сепилниң кәң бөсүк җайидин бөсүп киргәндәк киришиду... чоң ташлардәк домилап киришиду»** — әгәр *(биз 2-бапта изаһат қилғинимиздәк)* Аюп шәһәр сиртидики чоң күл догисида олтарған болса, у мундақ яшларниң мазақ қилишидин һеч қоғдиғучисиз қалиду. Бунимдин башқа яшлар бәлким униң һазирқи аҗизлиғидин пайдилинип, у әслидә бир тәрәп қилған ишларни һазир өз мәнпәитигә бурайду.
30:18 **«Ағриқлар зор күчи билән маңа кийим-кечигимдәк болди; улар көйнигимниң яқисидәк маңа чаплишивалди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: — «Зор күч билән кийим-кечигим макчийип кәтти; маңа көйнәкниң яқиси чаплишип кәтти», әсли текстни чүшиниш сәл тәс. Йәнә башқа бир хил тәрҗимиси: «У *(Худа)* зор күч билән кийим-кечигимни тутувалди; у маңа көйнигимниң яқиси чаплашқандәк мени бағлап қойди».

Бирақ Сән маңа жавап бәрмәйсән;
Мән орнумдин турсам, Сән пәқәтла маңа қарапла қойисән.
21 Сән өзгирип маңа бир залим болдуң;
Қолуңниң күчи билән маңа зәрбә қиливатисән;
22 Сән мени көтирип Шамалға миндүргәнсән;
Боран-чапқунда тәәллуқатимни йоқ қиливәткәнсән.
23 Чүнки Сән мени ахирида өлүмгә,
Йәни барлиқ һаят егилириниң «жиғилиш өйи»гә кәлтүрүватисән.
24 У һалак қилған вақтида кишиләр налә-пәряд көтәрсиму,
У қолини узатқанда, дуаниң дәрвәқә һеч қандақ нәтиҗиси йоқ;
25 Мән күнлири тәс киши үчүн жиғлап дуа қилған әмәсму?
Намратлар үчүн женим азапланмидиму?
26 Мән өзүм яхшилиқ күтүп жүргиним билән, яманлиқ келип қалди;
Нур күткиним билән, қараңғулуқ кәлди.
27 Ичим қазандәк қайнап, арамлиқ тапмайватиду;
Азаплиқ күнләр маңа йүзләнди.
28 Мән қуяш нурини көрмәйму қаридап жүрмәктимән;
Халайиқ арисида мән орнумдин туруп, налә-пәряд көтиримән.
29 Мән чилбөриләргә қериндаш болуп қалдим,
Һувқушларниң һәмраһи болдум.
30 Терәм қарийип мәндин ажрап кетиватиду,
Сүйәклирим қизиқтин көйүп кетиватиду.
31 Чилтаримдин матәм мәрсийәси чиқиду,
Нейимниң авази һаза тутқучиларниң жиғисиға айлинип қалди».

30:22 **«Сән мени көтирип Шамалға миндүргәнсән; боран-чапқунда тәәллуқатимни йоқ қиливәткәнсән»** — ойлаймизки, қара қуюн аста-аста уларға йеқинлишиватиду.
30:23 Ибр. 9:27
30:24 **«У һалак қилған вақтида кишиләр налә-пәряд көтәрсиму, У қолини узатқанда, дуаниң дәрвәқә һеч қандақ нәтиҗиси йоқ»** — бу җүмлини үч хил тәрҗимә қилишқа болиду. Биринчиси, жуқуриқи тәрҗимә. Иккинчиси болса, «Шүбһисизки адәм дәрд-әләмдин налә-пәряд көтәргинидә, вәйран қилинған кишигә ким қол тәккүзүп зиянкәшлик қилиду?». Үчинчи хил тәрҗимиси «Адәм жиқилип кетиватқинида қолини мидирлитип қоймамду? У һалак болай дегинидә налә-пәряд көтиришкә болмамду?». Әсли ибранийчә текстни чүшиниш сәл тәс.
30:25 **«Мән күнлири тәс киши үчүн жиғлап дуа қилған әмәсму? Намратлар үчүн женим азапланмидиму?»** — әнди ким Аюп үчүн жиғлайду? Немә терисаң шуни орисән, дегән гәп тоғриму?
30:25 Зәб. 34:13,14; Рим. 12:15
30:27 **«Ичим қазандәк қайнап, арамлиқ тапмайватиду; азаплиқ күнләр маңа йүзләнди»** — униң алдида һеч үмүт қалмиғандәк қилатти.
30:28 **«Мән қуяш нурини көрмәйму қаридап жүрмәктимән»** — буниң икки мәнаси бар: *(1)* Аюпниң тени кесәлдин қаридап кәтти; *(2)* у өзи аилисидикиләр үчүн матәм тутуп қара кийим кийгән. Бу икки әһвал тәң болуши мүмкин.
30:29 **«Һувқушларниң...»** — яки «төгиқушларниң...». **«Мән чилбөриләргә қериндаш болуп қалдим, һувқушларниң һәмраһи болдум»** — чилбөриләр һәм һувқушлар чөл-баяванларда Аюптәк йеганә яшайду; иккилиси Аюптәк наһайити муңлуқ налә-пәряд көтириду.
30:29 Аюп 17:14; Зәб. 101:7; Мик. 1:8
30:30 Зәб. 118:83; Жиғ. 4:8; 5:10
30:31 **«Нейимниң...»** — йәни, «Мениң «нәй»имниң...»

Өзини ақлаш үчүн қәсәм ичиш

31 [1] «Мән көзүм билән әһдиләшкән;
Шуниң үчүн мән қандақму қизларға һәвәс қилип көз ташлап жүрәй?
[2] Ундақ қилсам үстүмдики Тәңридин алидиған несивәм немә болар?
Һәммигә қадирдин алидиған мирасим немә болар?
[3] Бу гунаниң нәтижиси һәққанийсизларға бала-қаза әмәсму?
Қәбиһлик қилғанларға күлпәт әмәсму?
[4] У мениң йоллиримни көрүп туриду әмәсму?
Һәр бир қәдәмлиримни санап туриду әмәсму?
[5] Әгәр сахтилиққа һәмраһ болуп маңған болсам еди!
Әгәр путум алдамчилиқ билән биллә болушқа алдириған болса,
[6] (Мән адиллиқ мизаниға қоюлған болсам еди!
Ундақта Тәңри әйипсизлигимдин хәвәр алалайтти!)
[7] Әгәр қедимим йолдин чиққан болса, көңлүм көзүмгә әгишип маңған болса,
Әгәр қолумға һәр қандақ дағ чаплашқан болса,
[8] Ундақта мән териғанни башқа бириси йесун!
Бихлирим жулунуп ташливетилсун!
[9] Әгәр қәлбим мәлум бир аялдин аздурулған болса,
Шу нийәттә хошнамниң ишик алдида пайлап турған болсам,
[10] Өз аялим башқиларниң түгминини тартидиған күнгә қалсун,
Башқилар уни аяқ асти қилсун.
[11] Чүнки бу әшәддий номуслуқ гунадур;
У сорақчилар тәрипидин жазалиниши керәктур.
[12] Бу гуна болса адәмни һалак қилғучи оттур;
У мениң барлиқ тапқанлиримни жулуп алған болатти.
[13] Әгәр қулумниң яки дедигимниң маңа қарита әрзи болған болса,
Уларниң дәвасини көзүмгә илмиған болсам,
[14] Ундақта Тәңри мени сораққа тартишқа орнидин турғанда қандақ қилимән?
Әгәр У мәндин соал-сорақ алимән дәп кәлсә,
Мән Униңға қандақ җавап беримән?
[15] Мени балиятқуда апиридә қилғучи уларниму апиридә қилған әмәсму.
Мән билән у иккимизни анилиримизниң балиятқусида төрәлдүргүчи бир әмәсму?
[16] Әгәр мискинләрни өз арзу-үмүтлиридин тосқан болсам,
Әгәр тул хотунниң көз нурини қараңғулаштурған болсам,
[17] Яки өзүмниң бир чишләм ненимни ялғуз йегән болсам,
Уни житим-йесир билән биллә йемигән болсам
[18] (Әмәлийәттә яш вақтимдин тартип оғли ата билән биллә болғандәк уму мән билән
биллә турған еди,

31:1 **«Мән көзүм билән әһдиләшкән; шуниң үчүн мән қандақму қизларға һәвәс қилип көз ташлап жүрәй?»** — мана биз бу йәрдин Аюпниң өзиниң бирдин бир һәмрийи болған аялиға садиқ болуп өткәнлигини көрүвалалаймиз. У өз аялиға пәқәт сирттин қариғандила әмәс, бәлки чин жүригидин садақәтмән еди. У бу бабта нишан қилған пәзиләт, Мәсиһ Әйса Инҗилда тәләп қилған пәзиләткә наһайити йеқин келиду *(йәни, адәмниң қәлб-ойлирини башқуридиған һәққанийлиқ һәм меһир-муһәббәт)*. Инҗил, «Матта» 5-7-бапни көрүң.
31:4 2Тар. 16:9; Аюп 34:21; Пәнд. 5:21; 15:3; Йәр. 32:19
31:8 **«Бихлирим жулунуп ташливетилсун!»** — «бихлирим» дегән сөзниң «балилирим» дегән көчмә мәнасиму бар.
31:9 Аюп 24:15; Пәнд. 7:25
31:10 **«Өз аялим башқиларниң түгминини тартидиған күнгә қалсун»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Аялим башқа бириси билән биллә болсун».
31:14 Зәб. 43:21-22
31:15 Аюп 34:19; Пәнд. 14:31; 17:5

Апамниң қосиғидин чиққандин тартипла тул хотунниң йөләнчүки болуп кәлдим),
19 Әгәр кийим-кечәк кәмлигидин һалак болай дегән биригә,
Яки чапансиз бир йоқсулға қарап олтарған болсам,
20 Әгәр униң бәллири кийимсиз қелип маңа бәхит тилимигән болса,
Әгәр у қозилиримниң жуңида иссинмиған болса,
21 Әгәр шәһәр дәрвазиси алдида «Һөкүм чиқарғанлар арисида мениң йөләнчүкүм бар» дәп,
Житим-йесирларға зиянкәшлик қилишқа қол көтәргән болсам,
22 Ундақта мүрәм тағиқидин ажрилип чүшсун!
Билигим үгисидин сунуп кәтсун!
23 Чүнки Тәңри чүшүргән балаю-апәт мени қорқунучқа салмақта еди,
Униң һәйвитидин ундақ ишларни қәтъий қилалмайттим.
24 Әгәр алтунға ишинип уни өз таянчим қилған болсам,
Яки сап алтунға: «Йөләнчүкүмсән!» дегән болсам,
25 Әгәр байлиқлирим зор болғанлиғидин,
Яки қолум алған ғәниймәттин шатлинип кәткән болсам,
26 Әгәр мән қуяшниң жуласини чачқанлиғини көрүп,
Яки айниң айдиңда маңғанлиғини көрүп,
27 Көңлүм астиртин аздурулған болса,
Шундақла буларға чоқунуп ағзим қолумни сөйгән болса,
28 Буму сорақчи алдида гуна дәп һесаплинатти,
Чүнки шундақ қилған болсам мән жуқурида турғучи Тәңригә вапасизлиқ қилған болаттим.
29 Әгәр маңа нәпрәтләнгән кишиниң һалакитигә қариғинимда шатлинип кәткән болсам,
Бешиға күлпәт чүшкәнлигидин хошал болған болсам —
30 (Әмәлийәттә у түгәшсун дәп қарғап, униң өлүмини тиләп ағзимни гуна өткүзүшкә
йол қоймиғанмән)
31 Әгәр чедиримдикиләр мән тоғрилиқ: «Ғожайинимизниң дәстихинидин йәп тоюн-
миған қени ким бар?» демигән болса,
32 (Мусапирлардин кочида қалғини әзәлдин йоқтур;
Чүнки ишигимни һәрдайим йолучиларға ечип кәлгәнмән)
33 Әгәр Адәм атимиздәк итаәтсизликлиримни япқан,
Қәбиһлигимни көңлүмгә йошурған болсам,
34 Һәмдә шуниң үчүн пүткүл халайиқ алдида униң ашкарилинишидин қорқуп жүргән болсам,
Җәмийәтниң кәмситишлири маңа вәһимә қилған болса,
Шуниң билән мән талаға чиқмай жүргән болсам,...

31:24 Мар. 10:24; 1Тим. 6:17
31:25 Зәб. 61:11
31:26 Қан. 4:19
31:29 Пәнд. 17:5
31:30 Мат. 5:44; Рим. 12:14
31:31 **«Әгәр чедиримдикиләр мән тоғрилиқ: «ғожайинимизниң дәстихинидин йәп тоюнмиған қени ким бар?» демигән болса...»** — дәрвәқә, Аюпниң бу гепи һәм шуниңға охшаш нурғун сөзлири һәқиқәт болмиған болса, әнди өз жутидикиләр, чедирдикиләр уни аңлапла гувалиқ қилип дәрһал инкар қилатти.
31:32 Ибр. 13:2; 1Пет. 4:9
31:34 **«Әгәр Адәм атимиздәк итаәтсизликлиримни япқан... ... Җәмийәтниң кәмситишлири маңа вәһимә қилған болса, шуниң билән мән талаға чиқмай жүргән болсам,...»** — *(33-34-айәт)* әслидә Адәм атимиз гунайини Худадин йошурмақчи болуп дәрәқләр ичигә мөкүвалған еди. Әмилийәттә адәм өз гуналирини Худаниң алдида очуқ-ашкарә етирап қилсила дәрһал униң ярдимигә еришәләйду. Шундақ қараймизки, Аюп мошу йәрдә «Әгәр гуна қилған болсам, Худаниң алдида етирап қилаттим; ундақта халайиқтин һеч қорқмайттим» демәкчи.
–Бәзи адәмләрниң гуна қилмаслиғиниң бирдин-бир сәвәви башқиларниң көрүп қалмаслиғи үчүн болиду — йәни халайиқниң пикридин болған қорқунучисидинла, халас. Аюп һәргиз бундақ хилдики адәмләрдин әмәс, һәрдайим Худани өз алдида әң алий орунға қойиду.

35 — Аһ, маңа қулақ салғучи бириси болсиди!
Мана, имзайимни қоюп берәй;
Һәммигә Кадир маңа жавап бәрсун!
Рәқибим мениң үстүмдин әрз язсун!
36 Шу әрзни зиммәмгә артаттим әмәсму?
Чоқум тажлардәк бешимға кийивалаттим.
37 Мән Униңға қәдәмлиримниң пүтүн санини һесаплап берәттим;
Шаһзадидәк мән Униң алдиға бараттим.
38 Әгәр өз етизлирим маңа қарши гува болуп чуқан көтәрсә,
Униң чүнәклири билән биргә жиғлашса,
39 Чүнки чиқарған мевисини һәқ төлимәй йегән болсам,
Һөддигәрләрни һалсизландуруп нәпәсини тохтатқан болсам,
40 Ундақта буғдайниң орнида шумбуя өссун!
Арпиниң орнида мәстәк өссун.

Мана шуниң билән мән Аюпниң сөзлири тамам вәссалам!»

Яш жигит Елиху сөз қилиду
У Худаниң Роһидин кәлгән тәлим тоғрисида сөзләйду
«Һәммигә кадирниң Роһи адәмгә тәлим бериду»

32 [1] Шуниң билән бу үч киши Аюпқа жавап бериштин тохтиди; чүнки улар Аюпниң қаришида өзини һәққаний дәп тонуйдиғанлиғини билди.
[2] Андин Бузилиқ Рамниң аилисидин болған Барахәлниң оғли Елиху исимлиқ жигитниң ғәзиви қозғалди; униң ғәзиви Аюпқа карита қозғалди, чүнки у Худани әмәс, бәлки өзини тоғра һесаплиған еди; [3] Униң ғәзиви Аюпниң үч достлириғиму қаритилди, чүнки улар Аюпқа рәддийә бәргидәк сөз тапалмай туруп, йәнила уни гунакар дәп бекиткән еди. [4] Бирақ Елиху болса Аюпқа жавап беришни күткән еди, чүнки бу төртәйләнниң көргән күнлири өзидин көп еди. [5] Елиху бу үч достниң ағзида һеч қандақ жавави йоқлуғини көргәндин кейин, униң ғәзиви қозғалди.
[6] Шуниң билән Бузилиқ Барахәлниң оғли Елиху еғиз ечип жававән мундақ деди: —
«Мән болсам яш, силәр болсаңлар яшанғансиләр;
Шундақ болғачқа мән тартинип, билгәнлиримни силәргә аян қилиштин қорқуп кәлдим.
[7] Мән: «Йеши чоң болғанлар авал сөзлиши керәк;
Жиллар көпәйсә, адәмгә даналиқни үгитиду», дәп карайттим;
[8] Бирақ һәр бир инсанда роһ бар;

31:35 **«Һәммигә Қадир маңа жавап бәрсун! Рәқибим мениң үстүмдин әрз язсун!»** — биз «мениң рәқибим» дегән бу сөзни йәнила Худани көрситиду, дәп тәһлил қилимиз. Йәнә бәзи шәрһчиләр уни Аюпниң үч достлини көрситиду, дәп қарайду.
31:37 **«Мән униңға қәдәмлиримниң пүтүн санини һесаплап берәттим»** — «Униңға» йәни Худаға, демәкчи.
31:40 **«Арпиниң орнида мәстәк өссун!»** — «мәстәк» буғдайға зиян йәткүзидиған бир хил өсүмлүк; йәнә «күрмәк» дәпму атилиду.
32:2 **«Бузилиқ... Елиху»** — тоғрилиқ: «Буз» дәп атилидиған бу җәмәтниң Едом миллити билән, йәни «Өлүк Деңиз»ниң шәриқ тәрипидә туридиған бир милләт билән мунасивити бар еди. Елиху бәлким бу җәмәттикиләрдин болған болуши мүмкин. Бу адәм дәсләптә бизгә тонуштурулмиған; бирақ у чоқум бу төртәйләнниң йенида уларниң гәплирини аңлап олтарғанлардин бири еди.
32:6 Аюп 32:4, 7; 15:10
32:7 **«Йеши чоң болғанлар»** — ибраний тилида «күнлири көп болғанлар». **«Жиллар көпәйсә, адәмгә даналиқни үгитиду»** — яки «Яшанған адәм кишиләргә даналиқни үгитиду».

һәммигә Қадирниң нәпәси уни әқил-идраклиқ қилип йорутиду.
[9] Лекин чоңларниң дана болуши натайин;
Қериларниң тоғра һөкүм чиқаралишиму натайин.
[10] Шуңа мән: «Маңа қулақ селиңлар» дәймән,
Мәнму өз билгинимни баян әйләй.
[11] Мана, силәр тоғра сөзләрни издәп жүргиниңларда,
Мән сөзлириңларни күткәнмән;
Силәрниң муназирәңларға қулақ салаттим;
[12] Шундақ, силәргә чин көңлүмдин қулақ салдим;
Бирақ силәрдин һеч қайсиңлар Аюпқа рәддийә бәрмидиңлар,
Һеч қайсиңлар униң сөзлиригә жавап берәлмидиңларки,
[13] Силәр: «Һәқиқәтән даналиқ таптуқ!» дейәлмәйсиләр;
Инсан әмәс, бәлки Тәңри униңға рәддийә қилиду.
[14] Униң җәңгә тизилған һуҗум сөзлири маңа қаритилған әмәс;
Һәм мән болсам силәрниң гәплириңлар бойичә униңға жавап бәрмәймән
[15] (Бу үчәйлән һәйрануһәс болуп, қайта жавап беришмиди;
Һәммә сөз улардин учуп кәтти.
[16] Мән күтүп тураттим, чүнки улар гәп қилмиди, бәлки жим-жит өрә туруп қайта жавап бәрмиди);
[17] Әнди өзүмниң нөвитидә мән жавап берәй,
Мәнму билгинимни көрситип берәй.
[18] Чүнки дәйдиған сөзлирим лиқ толди;
Ичимдики Роһ маңа түрткә болди;
[19] Мана, қосиғим ечилмиған шарап тулумиға охшайду;
Йеңи шарап тулумлири партлап кетидиғандәк партлайдиған болди.
[20] Шуңа мән сөз қилип ичимни бошитай;
Мән ләвлиримни ечип жавап берәй.
[21] Мән һеч кимгә йүз-хатирә қилмаймән;
Вә яки һеч адәмгә хушамәт қилмаймән.

32:8 **«Бирақ һәр бир инсанда роһ бар; һәммигә Қадирниң нәпәси уни әқил-идраклиқ қилип йорутиду»** — шүбһисизки, Елихуниң бу сөзи у чүшинип йәткән чоң һәқиқәтләрниң биридур. Төртәйлән жүмлидин Аюпниң өзиму буни тилға көп алмиған. Елиху Худаниң Роһи *(Муқәддәс Роһ)* һәр бир инсанға өзиниң роһи һәм виждани арқилиқ вәһий берип, сөз қилип савақ үгитиду дегән тәлимни бериду. Инсанниң Худаниң Роһиниң тәлимини аңлимайдиғанлиғиниң сәвәплири тоғрисида у кейин азрақ сөзләйду.
32:8 Аюп 12:13; 38:36; Пәнд. 2:6; Топ. 2:26; Дан. 1:17; 2:21
32:9 Аюп 12:12
32:13 **«Силәр: «һәқиқәтән даналиқ таптуқ!» дейәлмәйсиләр; инсан әмәс, бәлки Тәңри униңға рәддийә қилиду»** — Елиху: Үч достниң Аюпниң сөзигә рәддийә бәргидәк жавапни тапалмиғанлиғиниң бир сәвәви уларниң өз пикри-тәҗрибисигә таянғанлиғи, Худаниң өзидинла беваситә даналиқ издимигәнлигидин болди, дәп қарайду. Униң көзқариши бу җәһәттин тоғра болуши мүмкин.
32:16 ***«Бу үчәйлән һәйрануһәс болуп, ... Мән күтүп тураттим, чүнки улар ... Жим-жит өрә туруп қайта жавап бәрмиди»*** — бу сөзләр *(15-16-айәт)* бизгә китапниң язғучисиниң, йәни бу ишларни хатирилигүчиниң ким екәнлигигә нисбәтән жип учи тәминләйду. Китаптики нәсрий *(шеирийәт шәклидә болмиған)* қисимларда пәқәт бу йәрдила «мән» дегән алмашни учритимиз. Шуңа биз шундақ қараймизки, мәзкур китапни язғучи Елиху болуши керәк. Биз униң әрштә болған кеңәшләрдин қандақ хәвәрдар болғанлиғини билмәймиз. Шуниси ениқки, у өзи баян қилғандәк «һәр бир адәмгә тәлим бәргүчи болған Худаниң Роһи»ниң вәһийси арқилиқ шу ишларни билгән; шуниң билән у бу ишларни хатирә қалдурған болса керәк.
32:18 **«Ичимдики Роһ маңа түрткә болди»** — Елиху иккинчи қетим Муқәддәс Роһниң тәсирини тилға алиду. У Аюпқа бәрмәкчи болған тәлимини дәл мошу Роһтин кәлгән, демәкчи.

22 Мән хушамәт қилишни үгәнмигәнмән; ундақ болидиған болса,
Яратқучим чоқум тезла мени елип кетиду».

Елихуниң биринчи баяни — Худа адәмләргә бәргән тәрбийиләр

33 1 «Әндиликтә, и Аюп, баянлиримға қулақ салғайсән,
Сөзлиримниң һәммисини аңлап чиққайсән.
2 Мана һазир ләвлиримни ачтим,
Ағзимда тилим гәп қилиду.
3 Сөзлирим көңлүмдәк дурус болиду,
Ләвлирим сап болған тәлимни баян қилиду.
4 Тәңриниң Роһи мени яратқан;
Һәммигә Қадирниң нәпәси мени җанландуриду.
5 Җававиң болса, маңа рәддийә бәргин;
Сөзлириңни алдимға сәпкә қоюп җәңгә тәйяр турғин!
6 Мана, Тәңри алдида мән саңа охшаш бәндимән;
Мәнму лайдин шәкилләндүрүлүп ясалғанмән.
7 Бәрһәқ, мән саңа һеч вәһимә салмақчи әмәсмән,
Вә яки мән салған жүк саңа бесим болмайду.
8 Сән дәрвәқә қулиқимға гәп қилдиңки,
Өз авазиң билән: —
9 «Мән һеч итаәтсиз болмай пак болимән;
Мән сап, мәндә һеч гуна йоқ...
10 Мана, Худа мәндин сәвәп тепип һуҗум қилиду,
У мени Өз дүшмини дәп қарайду;
11 У путлиримни кишәнләргә салиду,

32:22 **«Мән хушамәт қилишни үгәнмигәнмән; ундақ болидиған болса, Яратқучим чоқум тезла мени елип кетиду»** — шүбһисизки, һеч кимгә йүз-хатирә қилмаслиқ тоғридур; бу лилла гәп қилиштики алдинқи бир шәрт. Бирақ Елиху Аюпниң «**Худаға** хушамәт қилиш» гунадур, дегән сөзини *(7:11-13ни көрүң)* чүшәнмигәндәк қилатти; шуңа Елиху пәқәтла «**адәмгә** хушамәт қилиш» тоғрисида сөзләйду.

33:3 **«Сөзлирим көңлүмдәк дурус болиду, ләвлирим сап болған тәлимни баян қилиду»** — биз Елихуниң сөзлириниң бәзилирини һәқиқити дурус, шундақла Худаниң Роһиниң тәлими билән кәлгән, дәп қарисақму, бәзи җайларда у йәнила өз натиқлиғи билән сөз қилиду. Әгәр бизниң Елиху мәзкур китапниң язғучиси дегән пикримиз тоғра болидиған болса, у җәзмән бу җәһәттә өз кәмчилигини сәзмәй қалмайду. Шундақтиму у биз үчүн бу әмәлий сөһбәтни тәсвирләп қалдурған; өзиниң немә дегәнлигиниму *(сәзмән болсиму)*биз үчүн сәмимийлик билән хатириләйду. Бәзидә биз һәтта униң сөзлиридин уни бир һақавур адәм охшайду дәп пәрәз қилип қалимиз. Һалбуки, бизму билип йетишимиз керәкки, мәлум кишиниң сөзмән болуп кәткәнлиги билән гәплириниң һәммиси қуруқ болуши натайин. Биз һәммә адәмниң сөзини сәвир-тақәт һәм диққәт билән аңлишимизға тоғра келиду.

–Буниңдин сирт, Елихуниң шеир шәкилдә болған баянлири башқа сөзлигүчиләрниң шеирий сәвийисигә йәтмәйду. Бу йәнә униң бизгә бу әмәлий ишларни, әмәлий баянларни әйни-әйни қәйт қилғанлиғини испатлайду.

33:4 **«Һәммигә Қадирниң нәпәси мени җанландуриду»** — яки «Һәммигә Қадирниң нәпәси маңа җан бәргән».

33:6 Аюп 9:35; 23:10

33:7 **«Бәрһәқ, мән саңа һеч вәһимә салмақчи әмәсмән»** — Елиху мошу йәрдә Аюпқа башқиларниң сөзлириниң еғир кәлгәнлигини, шундақла униң өзиниң бәзи хияллиридин қорқуп кәткәнлигини азрақ сезип, уни хатирҗәм қилмақчи болған болуши мүмкин.

33:8 Аюп 10:7; 16:17; 23:10,11; 27:5

33:10 Аюп 13:24; 16:9; 19:11

һәммә йоллиримни күзитип жүриду» — дегәнлигиңни аңлидим.
12 Мана, мән саңа җавап берәйки,
Бу ишта гепиң тоғра әмәс;
Чүнки Тәңри инсандин улуқдур.
13 Сән немишкә униң билән дәвалишип: —
У Өзи қилған ишлири тоғрилиқ һеч чүшәнчә бәрмәйду» дәп жүрисән?
14 Чүнки Тәңри һәқиқәтән гәп қилиду;
Бир қетим, икки қетим,
Лекин инсан буни сәзмәйду;
15 Чүш көргәндә, кечидики ғайипанә аламәттә,
— (Қаттиқ уйқа инсанларни басқанда,
Яки орун-көрпилиридә үгдәк басқанда) —
16 — Шу чағларда У инсанларниң қулиқини ачиду,
У уларға бәргән несиһәтни уларниң жүригигә мөһүрләйду.
17 Униң мәхсити адәмләрни яман йолидин яндуруштур,
Инсанни тәкәббурлуқтин сақлаштур;
18 Буниң билән Худа адәмниң җенини көз йәтмәс һаңдин яндуруп, сақлайду,
униң һаятини қиличлиништин қоғдайду.
19 Яки болмиса, у орун тутуп йетип қалғинида ағриқ билән,
Сүйәклирини өз ара соқуштуруп беарам қилиш билән,
Тәрбийә қилиниду.
20 Шуниң билән униң пүтүн вуҗуди таамдин нәпрәтлиниду,

33:11 **«***Аюпниң* **«Мән һеч итаәтсиз болмай пак болимән; мән сап, мәндә һеч гуна йоқ... Мана, Худа мәндин сәвәп тепип ... һәммә йоллиримни күзитип жүриду» — дегәнлигиңни аңлидим»** — *(9-11-айәтләр)* Елиху Аюпқа: «Қулиқимға мундақ гәп қилдиң» дәп униң қилған үч гепини әйипләйду.
–Биринчиси сөз: «Мән һеч итаәтсиз болмай пак болимән; мән сап, мәндә һеч гуна йоқ...». Әмәлийәттә, Аюп бу сөзләрни қилмиған; у пәқәт Худаға: «һәр бир гунайимни етирап қилип кәчүрүм қилиндим, һазир виҗданимға хилап һеч гунайимниң барлиғини билмәймән» дегәндәк сөзләрни қилған. Бу сөз өзини пүтүнләй сап, пүтүнләй бегуна, дегәнлик әмәс, әлвәттә. Елиху мошу йәрдә хаталиқ өткүзиду.
–Иккинчиси сөз: «Мана, Худа сәвәп тепип маңа һуҗум қилиду, У мени Өз дүшмини дәп қарайду» — Бу сөз растла 13:24дә вә йәнә 14:7дә тепилиду.
–Үчинчиси сөз: «У мениң путлиримни кишәнләргә салиду, һәммә йоллиримни күзитип жүриду» — бу сөз 13:27дә тепилиду.
33:11 **Аюп 13:27; 14:16**
33:13 **«Сән немишкә ... — «У Өзи қилған ишлири тоғрилиқ һеч чүшәнчә бәрмәйду» дәп жүрисән?»** — Аюп әслидә «У Өзи қилған ишлири тоғрилиқ һеч чүшәнчә бәрмәйду» демигән; бәлки у Худаниң **бәзи** қилған ишлирини, болупму өз бешиға чүшүргәнлирини чүшәндүрмәйдиғанлиғини ейтқан еди. Елихуниңму мошу йеридә хаталиғи бар.
–Башқа бир хил тәрҗимиси: «Сән немишкә униң билән дәвалишип: — «У инсанниң һәммә сөзлиригә һеч җавап бәрмәйду» дәп жүрисән?».
33:14 **«Бир қетим, икки қетим»** — бәлким «бир нәччә қетим» вә шуниңдақ «һәр хил йол билән» дегәнни көрситидиған бир ибарә болуши мүмкин.
33:16 **«... У инсанларниң қулиқини ачиду, У уларға бәргән несиһәтни уларниң жүригигә мөһүрләйду»** — биз Елихуниң бу сөзини наһайити әһмийити бар дәп қараймиз. У Худа Өз Роһи арқилиқ инсанға сөзлирини йәткүзүп несиһәт қилиду, дәйду; әгәр инсан бу сөзләргә қулақ салмиса, Худа йәнила шәпқити билән чүшләр арқилиқ инсан қулиқини ечип бу агаһландурушлирини һәм нәсиһитини бекитип мөһүрләйду.
–Иккинчи қурниң башқа бир хил тәрҗимиси: «У уларни агаһлар билән қорқутиду».
33:17 **«Униң мәхсити адәмләрни яман йолидин яндуруштур, инсанни тәкәббурлуқтин сақлаштур»** — Елихуниң чүшәндүрүши бойичә ейтқанда, инсанниң әң чоң мәсилиси тәкәббурлуқтин ибарәт. Худа Өз илтипати арқилиқ авал инсанға Роһи арқилиқ несиһәт қилиду; аңлимиса у чүшләр арқилиқ несиһәтни бекитиду; йәнә аңлимиса кесәллик яки башқа мүшкүллүкләр билән адәмни агаһландуруп, уни һалакәттин яндуриду *(18-22-айәтләр)*. Бу җазалаш әмәс, бәлки Худаниң муһәббитидин чиққан тәрбийидур; У мана мошулар арқилиқ инсанни өз тәкәббурлуғиниң ақивитидин қоғдап қалиду. Елихуниң бу тәлими инсан үчүн зор әһмийәткә егә; Елихуниң тәлими Аюпниң әһвали тоғрисида чүшәнчә бәрмигән билән, униң сөзлириниң Аюпқа азрақ пайдиси тәккән болса керәк; азап-оқубәтләр болса, дәрвәқә қәлбидики тәкәббурлуқни ашкарилайду. Аюпниң ахирида қилған товилири асасән өз тәкәббурлуғиға нисбәтән болған *(42-бап)*.

Униң жени һәр хил назу-нemәтләрдин қачиду.
21 Униң ети көздин йоқилип кетиду,
Әслидә көрүнмәйдиған сүйәклири бөртүп чиқиду.
22 Буниң билән жени көз йәтмәс һаңға йеқин келиду,
Һаяти һалак қилғучи пәриштиләргә йеқинлишиду;
23 Бирақ, әгәр униң билән бир тәрәптә туридиған келиштүргүчи бир пәриштә болса,
Йәни миңиниң ичидә бириси болса,
— Инсан балисиға тоғра йолни көрситип беридиған келиштүргүчи болса,
24 Ундақта Худа униңға шәпқәт көрситип: «Уни һаңдин чүшүп кетиштин қутқузуп қой-ғин,
Чүнки Мән нижат-қутулушқа капаләт алдим» — дәйду.
25 Буниң билән униң әтлири балилиқ вақтидикидин юмран болиду;
У яшлиғиға қайтиду.
26 У Тәңригә дуа қилиду, У шәпқәт қилип уни қобул қилиду,
У хошал-хурам тәнтәнә қилип Униң дидарини көриду,
Һәмдә Худа униң һәққанийлиғини өзигә қайтуриду.
27 У адәмләр алдида күй ейтип: —
«Мән гуна қилдим,
Тоғра йолни бурмилиғанмән,
Бирақ тегишлик жаза маңа берилмиди!
28 У роһумни һаңға чүшүштин қутқузди,
Женим нурни һозурлинип көриду» — дәйду.
29 Мана, бу әмәлләрниң һәммисини Тәңри адәмни дәп,
Икки һәтта үч мәртәм аян қилиду,
30 Мәхсити униң женини һаңдин яндуруп қутқузуштур,
Уни һаятлиқ нури билән йорутуш үчүндур.
31 И Аюп, маңа қулақ салғайсән;
Үнүңни чиқарма, мән йәнә сөз қилай.
32 Әгәр сөзлириң болса, маңа жавап қиливәргин;
Сөзлигин! Чүнки имканийәт болсила мениң сени ақлиғум бар.
33 Болмиса, мениңкини аңлап олтар;
Сүкүт қилғин, мән саңа даналиқни үгитип қояй».

33:20 Зәб. 106:18

33:23 **«Әгәр униң билән бир тәрәптә туридиған келиштүргүчи бир пәриштә болса...»** — «пәриштә» дегән сөз әмәлийәттә «хәвәр йәткүзгүчи» дегән мәнада. Тәврат биринчи қисим *(«Яритилиш»)* «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»ни бизгә тонуштуриду; бу Пәриштә бирдин-бир, наһайити сирлиқ зат. Уни көргәнләрму: «Биз Худаниң Өзини көргән» дейишиду. Бу Пәриштә «Уз йери»дә турған Исмаил һәм аниси Һәҗәргә көрүнүп уларни уссузлуқтин қутқузған. Һеч болмиғанда, Елиху мошу йәрдә адәмни гунадин қутқузуш хизмити пәқәт инсан һәм Худа оттурисида туридиған, шундақла инсандин үстүн туридиған мундақ бир зат тәрипидин болиду, дәйду. Бу «Худаниң Пәриштиси» Елиху «миңдин бир» дегән бу Пәриштә Аюп илгири бешарәт қилған «Келиштүргүчи» һәм «Қутқузғучум» дегән заттин башқа бириси әмәс. Елиху бу йәрдә бизгә йәнила наһайити әһмийәтлик тәлим һәм карамәт бир бешарәтни бериватиду. **«Инсан балисиға тоғра йолни көрситип беридиған ...»** — яки «Инсан балисиға униң *(демәк, Худаниң)* һәққанийлиғи көрситип беридиған...».

33:24 **«... Мән нижат-қутулушқа капаләт алдим»** — ибраний тилида «... Мән нижат-қутулушқа капаләт таптим».

33:26 Зәб. 49:15; Йәш. 58:9

33:27 **«У адәмләр алдида күй ейтип: ...»** — яки «У адәмләргә қарап:...» яки «У адәмләр алдида етирап қилип:...».

33:29 **«Икки, һәтта үч мәртәм аян қилиду»** — «икки, үч мәртәм» дегән сөз адәттә «бир нәччә мәртәм»ни көрситиду. Демәк, үч қетим билән тохтимайду; бу баян Худаниң бизгә болған чоңқур меһир-шәпқитини аян қилиду; бирақ һеч ким бу пакиттин пайдилинай дәп Худаниң сәвир-тақитини Синимисун, бу интайин хәтәрлик иш, әлвәттә!

33:30 Зәб. 55:14

Елихуниң иккинчи баяни — Аюпни йәнә әйиплəш, Яратқучиниң характерини тəсвирлəш

34 [1] Елиху йәнә җававән мундақ деди: —
[2] «И данишмәнләр, сөзлиримни аңлаңлар,
И тәҗрибә-савақлиқ адәмләр, маңа қулақ селиңлар.
[3] Еғиз таам тетип баққандәк, қулақ сөзниң тәмини синап бақиду.
[4] Өзимиз үчүн неминиң тоғра болидиғанлиғини байқап таллайли;
Аримизда неминиң яхши болидиғанлиғини биләйли!
[5] Чүнки Аюп: «Мән һәққанийдурмән»,
Вә: «Тәңри мениң һәққимни булап кәткән» — дәйду.
[6] Йәнә у: «Һәққимгә зиян йәткүзидиған, ялған гәпни қилишим тоғриму?
Һеч асийлиғим болмиғини билән, маңа санҗилған оқ зәхмигә дава йоқ» — дәйду,
[7] Қени, Аюпқа охшайдиған ким бар?!
Униңға нисбәтән башқиларни һақарәтләш су ичкәндәк аддий иштур.
[8] У қәбиһлик қилғучиларға һәмраһ болуп жүриду,
У рәзилләр билән биллә маңиду.
[9] Чүнки у: «Адәм Худадин сөйүнсә,
Бу униңға һеч қандақ пайдиси йоқ» деди.
[10] Шуңа, и данишмәнләр, маңа қулақ селиңлар;
Рәзиллик Тәңридин жирақта турсун! Яманлиқ Һәммигә Қадирдин нери болсун!
[11] Чүнки У адәмниң қилғанлирини өзигә қайтуриду,
Һәр бир адәмгә өз йоли бойичә тегишлик несивә тапқузиду.
[12] Дәрһәқиқәт, Тәңри һеч әскилик қилмайду,
Һәммигә Қадир һөкүмни һәргиз бурмилимайду.
[13] Ким Униңға йәр-зиминни аманәт қилған?
Ким Уни пүткүл җаһанни башқурушқа тайинлиди?

34:3 Аюп 12:11

34:5 **«... Аюп: «Мән һәққанийдурмән», вә: «Тәңри мениң һәққимни булап кәткән» — дәйду»** — Аюп «Мән һәққаний» дегән сөзни беваситә ейтмиған болсиму, дәрвәқә униң гәп-сөзлиридин шу мәна чиқип туриду. «Худа мениң һәққимни тартивалған» дегән сөзни у 27:2дә ейтқан. «Мениң һәққим» дегән сөз тоғрилиқ шу айәттики изаһатни көрүң.

34:5 Аюп 27:2

34:6 **«Йәнә у Аюп: «... һеч асийлиғим болмиғини билән, маңа санҗилған оқ зәхмигә дава йоқ» — дәйду»** — дәрвәқә, Аюп 6:4дә Худа мени оқ етип яриландурди, дегән. Бирақ бизниңчә у Елихуниң өзини мошу йәрдә әйиплигини бойичә: «Худа мени ялған гәп қилишқа мәҗбурлайду» дәп ейтқан әмәс. Оқурмәнләр өзи бу сөзниң тоғра яки натоғра екәнлигини ойлалайду.

34:6 Аюп 6:4

34:7 **«Униңға Аюпқа нисбәтән башқиларни һақарәтләш су ичкәндәк аддий иштур»** — Аюпниң *(қаттиқ азаптин дегән)* бәзи сөзлири интайин аччиқланғанлиғидин ейтилғини билән, бизниңчә «Башқиларни һақарәтләш униңға нисбәтән су ичкәндәк аддий иштур» дегән бу сөз һәддидин ешип кәткән.

34:8 **«У Аюп қәбиһлик қилғучиларға һәмраһ болуп ... рәзилләр билән биллә маңиду»** — Елихуниң бу гепигә испат барму? Бизниңчә йоқ. Бирақ бу сөз көчмә мәнада ейтилған болса «Аюп еғизда яманларниң йолида маңиду» дегән мәнадиму болуши мүмкин.

34:9 **«Чүнки у: «Адәм Худадин сөйүнсә, бу униңға һеч қандақ пайдиси йоқ» деди»** — бизниңчә, Аюп бу сөзни демигән; у өзиниң рәзилләр һеч җазаланмай, яманлиғини қиливеридиғанлиғини көргәнлигини ейтқан; бирақ у йәнә өзиниң уларниң яман йолида һәргиз маңмайдиғанлиғини еник ейтқан; шуңа Елихуниң бу гепи сәл адил болмиди, дәп қараймиз.

34:10 Қан. 32:4; 2Тар. 19:7; Аюп 8:3; 36:23; Зәб. 91:16; Рим. 9:14

34:11 Зәб. 61:13; Пәнд. 24:12; Йәр. 17:10; 32:19; Әз. 7:27; 33:20; Мат. 16:27; Рим. 2:6; 1Кор. 3:8; 2Кор. 5:10; Әф. 6:8; Кол. 3:25; 1Пет. 1:17; Вәһ. 22:12

34:13 **«Ким Униңға йәр-зиминни аманәт қилған? Ким Уни пүткүл җаһанни башқурушқа тайинлиди?»** — Елихуниң бу муназириси *(10-13)*, бәлким, Худа шунчә жуқури орунда турғандин кейин, Униңға һеч адәм пара йегөзәлмәйду, Униң һөкүмигә һеч қандақ тәсир йәткүзәлмәйду, дегәнлик. Бирақ у әгәр: «Худа биздин интайин жуқури турғачқа, Униң адиллиғи биз тонуған һәм чүшинидиған адиллиқтин пүтүнләй башқичә, пүтүнләй башқа характерида» демәкчи болса, биз униң бу пикригә қошулмаймиз.

14 У пәқәт көңлидә шу нийәтни қилсила,
Өзиниң Роһини һәм нәпәсини Өзигә қайтурувалсила,
15 Шуан барлиқ әт егилири биргә нәпәстин қалиду,
Адәмләр топа-чаңға қайтиду.
16 Сән данишмән болсаң, буни аңла!
Сөзлиримниң садасиға қулақ сал!
17 Адаләткә өч болғучи һөкүм сүрәләмду?
Сән «Һәммидин Адил Болғучи»ни гунакар бекитәмсән?!
18 У болса падишани: «Яримас!»,
Мөтиварләрни: «Рәзилләр» дегүчидур.
19 У нә әмирләргә һеч йүз-хатирә қилмайду,
Нә байларни кәмбәғәлләрдин жуқури көрмәйду;
Чүнки уларниң һәммисини У Өз қоли билән яратқандур.
20 Көзни жумуп ачқичә улар өтүп кетиду,
Түн йеримида хәлиқләрму тәвринип дуниядин кетиду;
Адәмниң қолисиз улуқлар елип кетилиду.
21 Чүнки Униң нәзәри адәмниң йоллириниң үстидә туриду;
У инсанниң бар қәдәмлирини көрүп жүриду.
22 Шуңа қәбиһлик қилғучиларға йошурунғидәк һеч қараңғулуқ йоқтур,
Һәтта өлүмниң сайисидиму улар йошуруналмайду.
23 Чүнки Тәңри адәмләрни алдиға һөкүм қилишқа кәлтүрүш үчүн,
Уларни узунғичә күзитип жүрүшиниң һаҗити йоқтур.
24 У күчлүкләрни тәкшүрүп олтармайла парә-парә қиливетиду,
Һәм башқиларни уларниң орниға қойиду;
25 Чүнки уларниң қилғанлири униңға ениқ туриду;

34:14 **«Өзиниң Роһини һәм нәпәсини Өзигә қайтурувалсила,...»** — яки «Өзи *(Худа)* униң роһини һәм нәпәси Өзигә қайтурувалсила...»
34:14 Зәб. 103:28-29; Топ. 12:7
34:15 **«У пәқәт көңлидә шу нийәтни қилсила, өзиниң Роһини һәм нәпәсини өзигә қайтурувалсила, шуан барлиқ әт егилири биргә нәпәстин қалиду, адәмләр топа-чаңға қайтиду 14-15»** — демәк, Худа инсанни яратқандин кейин, һәммә иш «аптоматик һалда» давамлашмайду. Худа һәрдайим, һәр нәпәсидә инсандин хәвәр алиду — болмиса у һаят қалмайду.
34:15 Яр. 3:19; Топ. 12:7
34:17 **«Адаләткә өч болғучи һөкүм сүрәләмду?»** — дегән бу мәсилә «Аюп» дегән бу китапниң түп мәсилиси һесаплиниду. Бу йәрдә Елиху бу реторик соалға һеч қандақ җавап яки испат бәрмәйду. Күч-һоқуқлуқ болушниң, адаләтлик болушқа баравәр болуши натайин. Худа Өзиниң яхшилиғини, меһир-муһәббитини, һәммә сөзигә болған вападарлиғини, толуқ адалитини болса қилған ишлири арқилиқ испатлайду. Болупму Зәбур һәм Инҗилға асасән, Худа ахирда Өзи барлиқ қилған һөкүмлирини һәр бир инсанға ениқ намайән қилиду; шу күни Худаниң адил һөкүмлиригә һеч ким рәддийә берәлмәйду; у чағда Униң мутләқ адиллиғи һәммә инсанға испатлинип толуқ аян болиду.
34:17 Яр. 18:25; Аюп 5:18; 8:3; 21:22; Рим. 3:5
34:18 **«У болса падишани: «Яримас!», мөтиварләрни: «Рәзилләр» дегүчидур»** — буниң башқа бир хил тәрҗимиси: «Падишаһларға: «Яримас!», мөтиварләргә: «Рәзилләр!» дегили боламду?»
34:19 **«У нә әмирләргә һеч йүз-хатирә қилмайду, нә байларни кәмбәғәлләрдин жуқури көрмәйду; чүнки уларниң һәммисини У Өз қоли билән яратқандур»** — Аюп бу гәпни аңлиғанда гәп қилған болса: «Мән Худаниң мениң ишлиримни дәл ашундақ бетәрәплик бир тәрәп қилишини күтмәктимән!» дейиши мүмкин еди. Елихуниң бу гепи униңға анчә тәсәлли берәлмәйду.
34:19 Қан. 10:17; 2Тар. 19:7; Аюп 37:24; Рос. 10:34; Рим. 2:11; Гал. 2:6; Әф. 6:9; Кол. 3:25; 1Пет. 1:17
34:21 2Тар. 16:9; Аюп 31:4; Зәб. 33:16-18; Пәнд. 5:21; 15:3; Йәр. 16:17; 32:19
34:22 **«Шуңа қәбиһлик қилғучиларға йошурунғидәк һеч қараңғулуқ йоқтур... улар йошуруналмайду»** — демәк, Худа барлиқ ишларни бирақла көрәлигәчкә, униң сотчи болушқа толуқ салаһийити бар.
34:22 Зәб. 138:11-12; Ам. 9:2, 3; Ибр. 4:13
34:23 **«Чүнки Тәңри адәмләрни алдиға һөкүм қилишқа ... узунғичә күзитип жүрүшиниң һаҗити йоқтур»** — бу айәтниң башқа хил тәрҗимилири учриши мүмкин.

У уларни кечидә өрүветиду, шуниң билән улар янҗилиду.
26 У яманларни халайиқ алдида качатлиғандәк уларни уриду,
27 Чүнки улар униңға әгишиштин баш тартқан,
Униң йоллиридин һеч бирини һеч этиварлимиған.
28 Улар шундақ қилип мискинләрниң налә-пәрядини Униң алдиға киргүзиду,
Шуниң билән У езилгүчиләрниң ялвурушини аңлайду.
29 У сүкүттә турса, ким ағринип қақшисун.
Мәйли әлдин, мәйли шәхстин болсун,
Әгәр У шәпқитини көрсәтмәй йүзини йошурувалса, ким Уни көрәлисун?
30 Униң мәхсити ипласлар һөкүмранлиқ қилмисун,
Улар әл-әһлини дамиға чүшүрмисун дегәнликтур.
31 Чүнки буниң билән улардин бириси Тәңригә: «Мән тәкәббурлуқ қилғанмән;
Мән тоғрини йәнә бурмилимаймән;
32 Өзүм билмигинимни маңа үгитип қойғайсән;
Мән яманлиқ қилған болсам, мән қайта қилмаймән» — десә,
33 Сән Униң бекиткинини рәт қилғанлиғиң үчүн,
У пәқәт сениң пикриң бойичила инсанниң қилғанлирини Өзигә қайтуруши керәкму.
Мән әмәс, сән қарар қилишиң керәктур;
Әнди билгәнлириңни баян қилсаңчу!
34 Әқли бар адәмләр болса,
Гепимни аңлиған дана киши болса: —
35 «Аюп саватсиздәк гәп қилди;
Униң сөзлиридә әқил-парасәттин әсәр йоқ» — дәйду.
36 Аюп рәзил адәмләрдәк җавап бәргәнлигидин,
Ахирғичә синалсун!
37 Чүнки у өз гунайиниң үстигә йәнә асийлиқни қошиду;
У аримизда аһанәт билән чавак челип, Тәңригә қарши сөзләрни көпәйтмәктә».

Елихуниң үчинчи баяни — «Худа кечидә ат қилған нахшилар»

35 1 Елиху йәнила җавап берип мундақ деди: —
2 «Сән мошу гепиңни, йәни «һәққанийлиғим Тәңриниңкидин үстүндур» дегиниң-
ни тоғра дәп қарамсән?

34:27 Зәб. 27:4-5; Йәш. 5:12

34:28 **«Улар рәзилләр шундақ қилип мискинләрниң налә-пәрядини униң алдиға киргүзиду, ... У Худа езилгүчиләрниң ялвурушини аңлайду»** — Елиху бәлким бу сөзлирини Аюпқа даритип ейтиду: «Сән мундақ рәзил ишларни қилғанму?».

34:29 **«У сүкүттә турса, ким ағринип қақшисун?»** — айәтниң биринчи қисминиң башқа бир хил тәрҗимиси «У ишларни тиничландурса, ким ағринип қақшисун?».
–Айәтниң иккинчи қисмида, «Худаниң Өз йүзини йошурғанлиғи», шүбһисизки, униң кишиләргә мәлум бир хил җаза-савақ беришини билдүриду.

34:32 **«...Өзүм билмигинимни маңа үгитип қойғайсән; мән яманлиқ қилған болсам, мән қайта қилмаймән»** — Елиху шүбһисизки, Аюпни шундақ бир иқрарни *(31-32-айәттики сөзләр билән)* қилишқа дәвәт қиливатиду. Бирақ Аюпта тәкәббурлуқ болғини билән, у һәргизму «иплас» яки «мунапиқ»лардин әмәс.

34:36 **«Аюп рәзил адмләрдәк җавап бәргән...»** — Елихуниң бу сөзи болса наһайити еғир шикайәт һесаплиниду. Төвәндә Елиху Аюпни «асийлиқ қилған» дәпму әйипләйду. Бирақ дәрд-әләмдин, үмүтсизликтин, қаттиқ ағриқлардин чиққан аччиқ һәм гуманлиқ гәпни «асийлиқ» дегили һәргиз болмайду. Бу җәһәттә Елиху сәл һәддидин ишипрақ сөзлигән. «У ахирғичә синалсун!» дейишму «бир янда азатә олтарған» кишиләр үчүн демәккә асан гәптур!

35:2 **«Сән Аюп мошу гепиңни, йәни «һәққанийлиғим Тәңриниңкидин үстүндур» дегиниңни тоғра дәп қарамсән?»** — бу сөзму бәк қаттиқ ейтилған. Аюп әслидә «Мән һәққаний» дегини һәм Худаниң адалитидин бәзи гуманлиқ гәпләрни қилғини билән, әмәлийәттә қап жүрәклик қилип «һәққанийлиғим Тәңриниңкидин үстүн» дегән гәпни

[3] Шундақ болғанлиғи үчүн сән: «Һәққанийлиқниң маңа немә пайдиси болсун?
Гуна қилмиғинимниң гуна қилғинимға қариғанда артуқчилиғи нәдә?» дәп соридиң .
[4] Өзүм сөзләр билән саңа жавап берәй,
Саңа һәм сән билән биллә болған үлпәтлириңгә жавап берәй;
[5] Асманларға қарап бaққин;
Пәләктики булутларға сәпсалғин;
Улар сәндин жуқуридур.
[6] Әгәр гуна қилған болсаң, ундақта Тәңригә қайси зиянкәшликни қилалайттиң?
Жинайәтлириң көпәйсиму, ундақта униңға қандақ зиянларни салалар едиң?
[7] Сән һәққаний болған тәғдирдиму, Униңға немә берәләйттиң?
У сениң қолуңдин немиму алар-һә?
[8] Сениң әскиликлириң пәқәт сәндәк бир инсанғила,
Һәққанийлиғиң болса пәқәт инсан балилириғила тәсир қилиду, халас.
[9] Адәмләр зулум көпийип кәткәнлигидин ялвуриду;
Күчлүкләрниң бесими түпәйлидин улар налә-пәряд көтириду.
[10] Бирақ һеч ким: «Кечиләрдә инсанларға нахша ата қилғучи яратқучим Тәңрини нәдин издишим керәк?» демәйду.
[11] Униң бизгә үгитидиғини йәр-зиминдики һайванларға үгитидиғинидин көп,
Һәм асмандики учар-қанатларға үгитидиғинидин артуқ әмәсму?
[12] Улар налә-пәряд көтириду, бирақ рәзил адәмләрниң һакавурлуғиниң тәсири түпәйлидин,
Уни Худа ижабәт қилмайду.
[13] Бәрһәқ, Тәңри қуруқ дуаға қулақ салмиған йәрдә,
Һәммигә Қадир мошуларға әһмийәт бәрмигән йәрдә,
[14] Сән: «Мән Уни көрәлмәймән» десәң, У қандақ қулақ салсун?
Дәвайиң техи Униң алдида туриду,
Шуңа Уни күтүп турғин.

қилип бақмиған. Оқурмәнләр өзилири бир немә десун.

35:3 **«...сән Аюп: «Һәққанийлиқниң маңа немә пайдиси болсун? Гуна қилмиғинимниң гуна қилғинимға қариғанда артуқчилиғи нәдә?» дәп соридиң»** — Елиху жуқурида Аюпни әйипләп: «Сән «Адәм Худадин сөйүнсә, униң униңға һеч қандақ пайдиси болмайду» дегәнсән» *(9:34)* дегинини һазир тәкрарлайду.

35:3 Аюп 34:9

35:4 **«Саңа һәм сән билән биллә болған үлпәтлириңгә жавап берәй»** — «үлпәтлириң» дегән сөз бәлким Аюпниң үч достини әмәс, бәлки униң билән охшаш көзқарашта болғанларни *(һазирму Аюпниң йенида олтарғанларни?)* көриситиши мүмкин.

35:7 **«Сән һәққаний болған тәғдирдиму, Униңға немә берәләйттиң? У сениң қолуңдин немиму алар-һә?»** — Елихуниң бу көзқариши Елифазниңкигә *(22:3-айәттики)* охшайду. Биз йәнила авалқи айәттики изаһатни тәкрарлаймиз: — «1:8-айәттә, Худаниң Өзидә Аюптин алған разилиғи, хурсәнлиги наһайити гәвдилинип туриду. Шуниң билән бир вақитта биз Тәвраттики «Яритилиш» дегән қисимда Худаниң инсанниң түпәйлидин болған азаплиридин хәвәрдар болимиз. Худа гәрчә улуқлуқ егиси болсиму, У йәнила биздин хурсәнлик издәйду яки биздин рәнжийду һәм азаплиниду. Шуниң үчүн Елихуниң 5-8-айәттики бу сөзлири интайин хата ейтилған сөзләрдур».

35:7 Аюп 22:2; Зәб. 15:2; Рим. 11:35

35:9 **«Күчлүкләрниң бесими түпәйлидин...»** — ибраний тилида «Күчлүкләрниң билиги түпәйлидин...».

35:12 **«Улар езилгәнләр налә-пәряд көтириду, бирақ рәзил адәмләрниң һакавурлуғиниң тәсири түпәйлидин, уни Худа ижабәт қилмайду»** — Елиху бәлким жәмийәт арисидики яманларниң һакавурлуғи мәлум бир дәрижидин ешип кәткән болса, жәмийәтниң уларни чәклимигән сәһвәнликму бар болуши мүмкин, демәкчи. Ундақта пүткүл жәмийәт, жүмлидин бәзи бегуна кишиләрму уларниң вәжидин Худаниң тәрбийә-жазалишиға учримай қалмайду, демәкчи. Униң гепиниң орунлуқ йери болуши мүмкин. Бирақ Аюп *(мәйли униң һакавур йери болсун)* бу «рәзилләр»ниң қатариға кирмәйду.

35:12 Аюп 27:9; Пәнд. 1:28; 15:29; Йәш. 1:15; Йәр. 11:11; Юһ. 9:31

35:14 **«Дәвайиң техи Униң алдида туриду, шуңа Уни күтүп турғин»** — 23:8-10ни көрүң. Елиху алдида ейтқан сөзлири билән Аюпни асассиз әйиплигән болсиму, «Дәвайиң техи Униң алдида туриду, шуңа Уни күтүп турғин» дегән бу сөз, шүбһисизки, Аюпқа дәл жайида қилинған сөздур. Елиху һеч болмиғанда, Аюпниң һәқиқәтән бир

15 Бирақ У һазир товва қилиш пурсити берип, Өз ғәзивини техи төкмигән әһвалда,
Аюп өзиниң тәкәббурлуғини билмәмдиғанду?
16 Чүнки Аюп қуруқ гәп үчүн ағзини ачқан,
У тутуруқсиз сөзләрни көпәйткән».

Елихуниң төртинчи баяни: — Азаплардин алған тәрбийә

36 1 Елиху сөзини давамлаштуруп мундақ деди: —
2 «Мени бирдәм сөзлигили қойсаң,
Мән йәнә Тәңригә вакалитән қилидиған сөзүмниң барлиғини саңа аян қилимән.
3 Билимни жирақлардин елип кәлтүримән,
Адәмләрни Яратқучимни һәққаний дәп һесаплайдиған қилимән.
4 Мениң гепим һәқиқәтән ялған әмәстур;
Билими мукәммәл бириси сән билән биллә болиду.
5 Мана, Тәңри дегән улуқдур,
Бирақ У һеч кимни кәмситмәйду;
Униң чүшиниши чоңқурдур, мәхситидә чиң туриду.
6 У яманларни һаят сақлимайду;
Бирақ езилгәнләр үчүн адаләт жүргүзиду.
7 У һәққанийлардин көзини елип кәтмәйду,
Бәлки уларни мәңгүгә падишалар билән тәхттә олтарғузиду,
Шундақ қилип уларниң мәртивиси үстүн болиду.
8 Вә әгәр улар кишәнләнгән болса,
Жапаниң асаритигә тутулған болса,
9 Ундақта У уларға қилғанлирини,
Уларниң итаәтсизликлирини,
Йәни уларниң көрәңләп кәткәнлигини өзлиригә көрсәткән болиду.
10 Шуниң билән У қулақлирини тәрбийигә ечип қойиду,
Уларни яманлиқтин қайтишқа буйруйду.
11 Улар қулақ селип Униңға бойсунсила
Улар қалған күнлирини аватчилиқта,
Жиллирини хушлуқта өткүзиду.

«дәваси» барлиғини етирап қилиду.
–Айәтниң башқа бир хил тәрҗимиси: «Һәммигә Қадир мошуларға әһмийәт бәрмигән йәрдә *(13-айәт)*, сениң: «Мән Уни көрәлмәймән; дәвайим Униң алдида туриду, мән Уни күтүватимән» дегиниңдин кейин қандақ болар?».
35:15 **«Бирақ У ... Өз ғәзивини техи төкмигән әһвалда, Аюп өзиниң тәкәббурлуғини билмәмдиғанду?»** — бу сөзму бәк қаттиқ ейтилған сөз болуп, Аюпни интайин тәкәббур адәм дәп җәзмләштүриду. Бирақ Аюп гәрчә Худаға қарита бәзи аччиқ, азаплиқ гәпләрни қилған болсиму, у йәнила Худадин әйминидиған киши еди.
–Башқа бир хил тәрҗимиси: «Йәнә келип, сән техи: «Униң ғәзиви һеч җаза бәрмәйду, У асийлиқни һеч нәзәригә алмайду» дәйсән!»
35:15 Аюп 11:6
36:3 **«Билимни жирақлардин елип кәлтүримән...»** — Елиху беридиған мисалларни «жирақлардин» алмақчи — демәк, узун тарих һәм тәбиәттин алмақчи.
36:4 **«Билими мукәммәл бириси»** — Елиху өзини бәк жуқури чағлиса керәк; чүнки у 37-бапта дәл бу сөзләр билән Худаниң Өзини тәсвирләйду.
36:5 **«Бирақ У һеч кимни кәмситмәйду»** — Елихуниң айәттики бу биринчи җүмлисини алаһидә әһмийәтлик дәп қариғинимиз билән у йәнила униң 35-бап -7-айәттики баяниға сәл зит келиду.
36:5 Аюп 9:4; 12:13, 16; 37:23; 38:23
36:6 **«У яманларни һаят сақлимайду; бирақ езилгәнләр үчүн адаләт жүргүзиду»** — Елиху әслидә «Мән силәрниң *(үч достниң)* гәплириңлар бойичә униңға җавап бәрмәймән» дегини билән, у йәнила бу айәттә уларниң аддий хуласилириға қайтип кәлди.
36:7 Зәб. 32:18; 33:16-17; 112:8

12 Бирақ улар қулақ салмиса, қиличлинип дуниядин кетиду,
Билимсиз һалда нәпәстин тохтап қалиду.
13 Бирақ көңлигә ипласлиқни пүккәнләр йәнила адавәт сақлайду;
У уларға асарәт чүшүргәндиму улар йәнила тилавәт қилмайду.
14 Улар яш турупла җан үзиду,
Уларниң һаяти бәччивазлар арисида түгәйду.
15 Бирақ У азап тартқучиларни азаплардин болған тәрбийә арқилиқ қутқузиду,
У улар хар болған вақтида уларниң қулиқини ачиду.
16 У шундақ қилип сениму азарниң ағзидин қистаңчилиғи йоқ кәң бир йәргә җәлип
қилған болатти;
Ундақта дәстихиниң майға толдурулған болатти.
17 Бирақ сән һазир яманларға каритилған тегишлик җазаларға толдурулғансән;
Шуңа Худаниң һөкүми һәм адалити сени тутувалди.
18 Ғәзивиңниң қайнап кетишиниң сени мазаққа башлап қоюшидин һошяр бол;
Ундақта һәтта зор капаләтму сени қутқузалмайду.
19 Яки байлиқлириң,
Яки күчүңниң зор тиришишлири,
Өзүңни азап-оқубәттин нери қилаламду?
20 Кечигә үмүт бағлима,
Чүнки у чағда хәлиқ өз орнидин йоқилип кетиду.
21 Һошяр бол, әскиликкә бурулуп кәтмә;
Чүнки сән қәбиһликни дәрдкә сәвир болушниң орнида таллиғансән.
22 Мана, Тәңри күч-қудрити түпәйлидин үстүндур;
Униңдәк үгәткүчи барму?
23 Ким Униңға маңидиған йолни бекитип бәргән еди?
Вә яки Униңға: «Яман қилдиң?» дейишкә петиналайду?
24 Инсанлар тәбрикләйдиған Худаниң әмәллирини улуқлашни унтума!
25 Һәммә адәм уларни көргәндур;
Инсан балилири жирақтин уларға қарап туриду».

Худаниң карамәт әмәллири — Униң зор һәйвиси дәһшәтлик қара қуюнда аян болиду

26 « — Бәрһәқ, Тәңри улуқдур, биз Уни чүшинәлмәймиз,
Униң жиллириниң санини тәкшүрүп ениқлиғили болмайду.

36:14 **«бәччивазлар»** — ибраний тилида бу сөз «һәзиләк әр паһишә»ни көрситиду.
36:14 Аюп 22:16
36:16 **«У Худа шундақ қилип сениму азарниң ағзидин қистаңчилиғи йоқ кәң бир йәргә җәлип қилған болатти; ундақта дәстихиниң майға толдурулған болатти»** — Елихуниң 8-15-айәттики бәргән тәлими шуки, нурғун азап-оқубәтләр әмилийәттә җазалаш әмәс, бәлки Худаниң тәрбийиси болиду. Шүбһисизки, бу тәлимниң әһмийити бар. Бирақ у йәнила Аюпниң асасий әһвалини чүшәнмәйду. У төвәндә *(17-айәттә)* йәнила Аюпни хата әйипләйду.
36:16 Зәб. 22:5
36:17 **«Бирақ сән һазир яманларға каритилған тегишлик җазаларға толдурулғансән; шуңа Худаниң һөкүми һәм адалити сени тутувалди»** — 17-21-айәтләрниң башқа хил тәрҗимилири учриши мүмкин. Әсли текстни чүшиниш сәл тәс.
36:20 **«Кечигә үмүт бағлима»** — бу толиму сәлбий мәнада ишлитилгән. Бәлким Елиху: Аюп башқилар өзини көрмәйдиған, өзи яман ишларни қилалайдиған вақитни үмүт билән күтмәктә, демәкчи болуши мүмкин.
36:22 **«Мана, Тәңри күч-қудрити түпәйлидин үстүндур; Униңдәк үгәткүчи барму?»** — Елихуниң тәлимидики интайин яхши нуқта шуки, Худаниң «үгәткүчи»дур, У дәл Өзиниң Роһи арқилиқ инсанға йолйоруқ бериду.
36:23 Қан. 32:4; 2Тар. 19:7; Аюп 8:3; 34:10; Рим. 9:14
36:26 Зәб. 89:3; 91:9; 92:2; 101:13; Йәш. 63:16; Жиғ. 5:19; Дан. 6:27; Ибр. 1:12

27 Чүнки У суни тамчилардин шүмүрүп чиқириду;
Улар парға айлинип андин ямғур болуп яғиду.
28 Шундақ қилип асманлар ямғурларни қуюп берип,
Инсан балилири үстигә молчилиқ яғдуриду.
29 Бирақ ким булутларниң тоқулушини,
Униң самави чедириниң гүмбүр-гүмбүр қилидиғанлиғини чүшинәлисун?
30 Мана, У чақмиқи билән әтрапини йоруқ қилиду,
Һәтта деңиз тәктиниму йоруқ қилиду.
31 У булар арқилиқ хәлиқләр үстидин һөкүм чиқириду;
Һәм улар арқилиқму мол ашлиқ бериду.
32 У қоллирини чақмақ билән толдуриду,
Униңға уридиған нишанни буйруйду.
33 Худаниң гүлдүрмамиси униң келидиғанлиғини елан қилиду;
Һәтта калиларму сезип, уни елан қилиду.

Елихуниң төртинчи баянининң давами —
Худаниң карамәт әмәллирини көрсәткәнлирини аян қилиш
Қара қуюнниң йеқинлишиши

37 1 Шундақ, жүригимму буни аңлап тәвринип кетиватиду,
Жүригим қепидин чиқип кетәй, деди.
2 Мана аңлиғина! Униң һөкиригән авазини,
Униң ағзидин чиқиватқан гүлдүрмама авазини аңла!
3 У авазини асман астидики пүткүл йәргә,
Чақмиқини йәрниң қеригичә йәткүзиду.
4 Чақмақтин кейин бир аваз һөкирәйду;
Өз һәйвитиниң авази билән у гүлдүрләйду,
Авази аңлиниши биләнла һеч аянмай чақмақлириниму қоюветиду.
5 Тәңри авази билән карамәт гүлдүрләйду,
Биз чүшинәлмәйдиған нурғун қалтис ишларни қилиду.
6 Чүнки у қарға: «Йәргә яғ!»,
Һәм һөл-йеғинға: «Күчлүк ямғур бол!» дәйду.
7 У барлиқ инсанни өзиниң яратқанлиғини билсун дәп,
Һәммә адәмниң қолини булар билән тосуп қойиду;
8 Явайи һайванлар өз угисиға кирип кетиду,

36:30 **«Мана, У чақмиқи билән әтрапини йоруқ қилиду, һәтта деңиз тәктиниму йоруқ қилиду»** — чақмақ деңизниң чоңқур йәрлиригә тешип йетиду.
36:31 Аюп 37:13
36:33 **«Худаниң гүлдүрмамиси униң келидиғанлиғини елан қилиду; һәтта калиларму сезип, уни елан қилиду»** — Аюп 28-бапта боран-чапқун дегән сөзни тилға алған. Буниң бир сәвәви бир боран-чапқунниң һәқиқәтән уларға йеқинлишиватқанлиғини аңлиғини болуши мүмкин. Әнди Елихуниң боран-чапқунни тәпсилий тәсвирлишиниң сәвәви һазирниң өзидә боран (*әмәлийәттә қара қуюн*)ниң уларниң бешиға чүшүватқинини көрсәткән болуши мүмкин. 38:1ни көрүң.
37:2 **«Униң ағзидин чиқиватқан гүлдүрмама авази»** — ибраний тилида «Униң ағзидин чиқиватқан ғуркирашлири» яки «Униң ағзидин чиқиватқан гүргирәшлири».
37:2 Зәб. 28:3-4
37:5 Аюп 5:9; 9:10; 36:26
37:6 Зәб. 147:5
37:7 **«У һәммә адәмниң қолини булар билән тосуп қойиду»** — қар яки қаттиқ ямғур яғса, адәмләр хизмәт қилишқа сиртқа чиқалмайду, явайи һайванларму чиқалмайду. Биз бу аддий иштин савақ елишимиз керәк. Биз «Һәммигә Қадир» әмәсмиз, қолимиз һәм билимимиз чәклик, Худаниң зор күч-қудрити алдида кәмтәрләшкинимиз түзүк.

Өз қоналғусида турғузулиду.
9 Боран-чапқун коһиқаптин келиду,
Һәм соғ-зимистан таратқучи шамаллардин келиду.
10 Тәңриниң нәпәси билән муз һасил болиду;
Бепаян сулар қетип қалиду.
11 У йәнә қоюқ булутларға мол нәмлик жүкләйду,
У чақмақ көтиридиған булутни кәң йейип қойиду.
12 Улар пүткүл йәр-зимин йүзидә У буйруған ишни ижра қилиш үчүн,
Униң йолйоруқлири билән һәряққа бурулиду.
13 Яки тәрбийә тайиғи болуши үчүн,
Яки Өз дунияси үчүн,
Яки Өз рәһимдиллиғини көрситиш үчүн У булутлирини кәлтүриду.
14 И Аюп, буни аңлап қой,
Тәңриниң карамәт әмәллирини тонуп йетип шүк тур.
15 Тәңриниң булутларни қандақ сәптә турғузғанлиғини биләмсән?
Униң булутиниң чақмиқини қандақ чақтуридиғанлиғиниму биләмсән?
16 Булутларниң қандақ қилип бошлуқта муәлләқ туридиғанлиғини,
Билими мукәммәл Болғучиниң карамәтлирини биләмсән?
17 Һәй, Униң қандақ қилип йәр-зиминни җәнуптики шамал билән тиничландуруп,
Сениң кийим-кечигиңниң оттәк исситқинини биләмсән?
18 Сән Униңға һәмраһ болуп асманни худди қуюп чиқарған әйнәктәк,
Мустәһкәм қилип яйғанмидиң?!
19 Униңға немини дейишимиз керәклигини бизгә үгитип қойғин!
Қараңғулуғимиз түпәйлидин биз дәвайимизни җайида сәпкә қоялмаймиз.
20 Униңға «Мениң Саңа гепим бар» дейиш яхшиму?
Ундақ дегүчи адәм жутулмай қалмайду!
21-23 Әнди шамаллар келип булутларни тарқитиветиду,
Бирақ булутлар арисидики қуяш нуриға адәмләр беваситә қарап туралмайду.
Қуяшниң алтун рәңги шимал тәрәптинму пәйда болиду;
Тәңриниң һозурида дәһшәтлик һәйвәт бардур.
Һәммигә Қадирни болса, биз Уни мөлчәрләлмәймиз;
Қудрити қалтистур, Униң адалити улуқ, һәққанийлиғи чоңқур,

37:9 **«таратқучи шамаллар...»** — бу сөз бәлким мәлум бир шамалниң мәхсус аталғуси болуши керәк. Башқа бир хил тәрҗимиси «Соғ-зимистан шималдин келиду».
37:10 Аюп 38:29, 30; Зәб. 147:6, 7
37:13 **«Яки тәрбийә тайиғи болуши үчүн, яки Өз дунияси үчүн, яки Өз рәһимдиллигини көрситиш үчүн у булутлирини кәлтүриду»** — Елихуниң «яки Өз дунияси үчүн» дегән бу ибариси сәл сирлиқ. Яғидиған ямғурниң «тәрбийә тайиғи болуши үчүн» яки «Өз рәһимдиллиғини көрситиш үчүн» дегәнниң мәналири еник, бирақ «Өз дунияси үчүн» немини көрситиду? Худаниң мәхсәтлири авалқи биринчиси һәм иккинчисидә инсанларға мәркәзләшкән болуп, Худаниң «Өз дунияси үчүн» дегән мәхситини униң Өз дуниясидин һозур елиши үчүн десәк боламду-болмамду? Худаниң һәр бир қилидиған Иши инсанлар үчүнла болуши керәкму? — кейинки бабларда Худаниң инсанлар билән **беваситә мунасивити йоқ** бир қанчә ишлири тилға елиниду. Мундақ ишларниң алаһидилиги тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ сөзләймиз.
37:13 Мис. 9:18,23; 1Сам. 12:18,19; Әзра 10:9; Аюп 36:31
37:14 **«И Аюп, буни аңлап қой, Тәңриниң карамәт әмәллирини тонуп йетип шүк тур»** — бәлким у Аюпни уларниң үстидики боран-чапқунниң карамәтлирини байқашқа үндәйду.
37:18 Яр. 1:6

Шуңа У адәмләргә зулум қилмайду.
24 Шуңа адәмләр Униңдин қорқиду;
Көңлидә өзини дана чағлайдиғанларға У һеч етивар қилмайду».

Пәрвәрдигарниң Өзи Аюпқа жавап бериду — Аюпниң соаллириниң йәшмиси

38 1 Андин Пәрвәрдигар қара қуюн ичидин Аюпқа жавап берип мундақ деди: —
2 «Несиһәтни тутуруқсиз сөзләр билән хирәләштүргән зади ким?
3 Әркәктәк белиңни чиң бағла;
Шунда Мән сәндин сорай,
Андин сән Мени хәвәрдар қил!
4 Мән йәр-зиминни апиридә қилғинимда, сән зади нәдә едиң?
Буларни чүшәнгән болсаң, баян қиливәр.
5 Ким йәр-зиминниң өлчимини бекиткән?
— Сән буни билмәмсән?
Ким униң үстигә тана тартип өлчигән?
6-7 Таң сәһәрдики юлтузлар биллә күй ейтишқан вақтида,
Худаниң оғуллири хошаллиқтин тәнтәнә қилишқан вақтида,
Йәр-зиминниң һуллири нәгә патурулған?
Ким униң бүҗәк тешини салған?
8 Балиятқудин чиққандәк, деңиз сүйи бөсүп чиққанда,
Ким уни дәрвазилар ичигә бәнд қилған?
9 Мән булутни деңизниң кийими қилғанда,
Вә қап-қараңғуни униң закиси қилғанда,
10 Мән униң үчүн пасил кәскән вақитта,
Уни чәкләп балдақларни һәм дәрвазиларни салғанда,
11 Йәни униңға: «Мошу йәргичә барисән, пасилдин өтмә,

37:21-23 «Әнди шамаллар келип булутларни тарқитиветиду, бирақ булутлар арисидики қуяш нуриға адәмләр беваситә қарап туралмайду» — Елихуниң бу сөзиму сирлиқ. Тәрҗимә қилиш тәс болғини билән, шәрһимизчә у Аюпниң әһвалини һазирқи бу булутлуқ, тутуқ *(боран-чапқунлуқ)* күнгә охшатмақчи болса керәк. Худа булутларни тарқитип туюқсиз көрүнсә, Аюп қуяшқа беваситә қаралмиғанға охшаш униңғиму қаралмайтти, демәкчи. Бирақ Худаниң һәйвити, көркәмлиги һәммә тәрәптин, һәтта шимал тәрипидин пәйда болиду, дәйду. Елихуниң баянининиң башқа хил мәналириму бар болуши мүмкин.

37:21-23 Аюп 9:4; 12:13, 16; 36:5; Зәб. 92:1; 98:4

37:24 «Шуңа адәмләр Униңдин қорқиду; көңлидә өзини дана чағлайдиғанларға У һеч етивар қилмайду» — башқа икки хил тәрҗимисиму бар: — «Шуңа адәмләр Униңдин қорқиду; У көңлидә даналиқ барларға етивар қиламду?» вә яки «Шуңа, адәмләр, Униңдин қорқуңлар! Шүбһисизки, көңлидә даналиқ барлар Униңдин әйминиду!».

38:2 «Несиһәтни тутуруқсиз сөзләр билән хирәләштүргән зади ким?» — Пәрвәрдигарниң бу соали кимни көрситиду? Кейинки 42-бапта Аюпму соалға җававән: «Несиһәтни тутуруқсиз сөзләр билән хирәләштүргән ким? Шуниң билән мән чүшәнмигәнлиримни дәп салдим, адәмниң әқли йәтмәйдиған тилсимат ишларни ейтип ташлидим» дәп җавапкарлиқни өзигә алиду. Аюп өзи шундақ дегини билән, Худа бу сөзни қилғанда ахирқи қетимқи сөзлигүчи Елиху еди. Көргинимиздәк униң бәзи гәплири дәл җайида ейтилған, һәтта бешарәт болғини билән, униңму сөзидә хаталиқ аз әмәс. Достларниң сөзлиридиму хаталиқ көп еди. Шуңа биз Худаниң бу сөзи Аюп, Елиху вә Аюпниң үч достидин ибарәт бәшәйләнни өз ичигә алиду, дәп қараймиз.

38:2 Аюп 42:3

38:3 «Әркәктәк белиңни чиң бағла» — «һәқиқий әркәк» яки «һәқиқий оғул бала» дегәнниң немә екәнлиги Худа алдида турғандила андин билиниду. Худаниң алдида туруп Униңға җавап берәлмәйдиған, өзиниң мәсъулийитини өз зиммисигә елиштин баш тартқан киши әркәк әмәстур.

38:4 Пәнд. 8:29

38:6-7 «Худаниң оғуллири» — 1-баптики изаһатимиздәк, бәлким муқәддәс пәриштиләрни көрситиду. «Таң сәһәрдики юлтузлар» болса бизниңчә охшашла пәриштиләрни көрситиду. Пәриштиләрниң юлтузлар билән зич мунасивити бардур.

38:8 Яр. 1:9; Аюп 26:10; Зәб. 32:7; 103:6-9; Пәнд. 8:29; Йәр. 5:22

Сениң тәкәббур долқунлириң мошу йәрдә тохтисун» дегәндә, сән нәдә едиң?
12 Сән туғулғандин бери сәһәрни «Чиқ» дәп буйруп баққанмусән?
Сән таң сәһәргә өзи чиқидиған җайини көрсәткәнмусән?
13 Сән шундақ қилип сәһәргә йәр йүзиниң қириниму йорутқузуп һөкүм сүргүзүп,
Шундақла рәзилләрни титритип йәр-зиминдин қоғлатқузғанмусән?
14 Шуниң билән йәр-зимин сеғиз лайға бесилған мөһүр излиридәк өзгәртилиду;
Кийгән кийимдәк һәммә еник болиду;
15 Һәм шуниң билән рәзилләрниң «нур»и улардин елип кетилиду;
Көтирилгән биләкләр сундурулиду.
16 Деңиздики булақларға сәпәр қилип йәткәнмусән?
Океанларниң қаридә меңип баққанмусән?
17 Өлүмниң дәрвазилири саңа ашкариланғанму?
Өлүм сайисиниң дәрвазилирини көргәнмусән?
18 Әқлиң йәр-зиминниң чоңлуғиға йәткәнму?
Һәммисини билгән болсаң еник баян қил!
19 Нур турушлуқ җайға баридиған йол нәдә?
Қараңғулуқниң болса, әслий орни нәдә?
20 Сән буни билип уларни өз чегарасиға апираламсән?
Уларниң өйигә маңидиған йолларни билип йетәләмсән?
21 Һәә, раст, сән билисән, чүнки сән уларниң чағлиридин илгири туғулғансән,
Күнлириңниң сани дәрһәқиқәт көптин көптур!
22 Қар қачиланған ғәзниләргә кирип көрдүңму.
Мөлдүр амбирлириниму көрүп бақтиңму?
23 Буларни азап-оқубәтлик заманға қалдурдум,
Җәң вә уруш күни үчүн тәйярлап қойдум.
24 Чақмақ дегән қандақ йол билән йерилиду?
Шәриқ шамили йәр йүзидә қандақ йол билән тарқитилиду?
25 Ямғур кәлкүнининиң чүшидиған қанилини чепип тәйярлиған кимду?
Гүлдүрмаминиң чақмиқи үчүн йол тәйярлиған кимду?

38:11 **«Сениң тәкәббур долқунлириң мошу йәрдә тохтисун»** — деңиз-океанлар һәм йәр-зиминниң арилиғидики тәңпуңлуқ әмәлийәттә наһайити назук бир иш. Йәр йүзиниң үчтин иккиси деңиз. Геологийә илми дунияйимизниң илгири пүтүнләй деңиз астида ятқанлиғини испатлайду. Тәвраттики «Яритилиш» дегән қисимда Худаниң йәр-зиминни деңиздин егизлитиши һәм деңиздин айриветиши хатириләнгән. Нуһ пәйғәмбәр дәвридики кәлкүндин кейин Худа дунияни ахирәткичә иккинчи қетим ашундақ дуниявий кәлкүн билән чөмүлдүрмәймән, дәп инсанийәткә вәдә бәргән.
38:13 **«Сән шундақ қилип сәһәргә йәр йүзиниң қириниму йорутқузуп һөкүм сүргүзүп...»** — ибраний тилида «сән шундақ қилип сәһәргә йәр йүзиниң қириниму тутқузуп». **«Сән ... сәһәргә йәр йүзиниң қириниму йорутқузуп һөкүм сүргүзүп, шундақла рәзилләрни титритип йәр-зиминдин қоғлатқузғанмусән?»** — толуқ айәтниң башқа бир хил тәрҗимиси: «... Сән шундақ қилип, сәһәр нуриға йәр йүзиниң бүҗәклирини тутқузуп, рәзилләрни зиминдин силкип ташлатқузиватқәнмусән?» *(бу хил тәрҗимә тоғра болса, йәр-зимин йотқанға охшитилиду; нурниң келиши худди йотқанни силкигәндәк, рәзилләрни қоғдайдиған қараңғулуқни йоқитиду).*
38:14 **«Шуниң билән йәр-зимин сеғиз лайға бесилған мөһүр излиридәк өзгәртилиду»** — кечидә һәр бир нәрсиниң шәкли еник көрүнмәйду, әлвәттә. Қуяш нури астида һәр йәрниң шәкли очуқ көрүниду.
38:15 **«Һәм шуниң билән рәзилләрниң «нур»и улардин елип кетилиду; көтирилгән биләкләр сундурулиду»** — демәк, рәзилләр үчүн қараңғулуқ уларниң «нур»и, «күндүз»и, йәни «хизмәт қилиш» вақти болиду. Таң сәһәр келиши билән уларниң «нури» елип кетилиду, шуңлашқа улар яман ишларни қиливәрмәйду, бәлки җазалашқа учрайду. Бу сөз йәнә қиямәт күнининиң нуриниң келиши билән, һазирқи гуналиқ дунияниң қараңғулуғини бузуп ташлайдиғанлиғиниму көрсәткән бир бешарәт болса керәк.
38:23 **«Буларни азап-оқубәтлик заманға қалдурдум, җәң вә уруш күни үчүн тәйярлап қойдум»** — 22- һәм 23-айәттә Худаниң қар вә мөлдүрни адәмләрниң рәзиллигини чәкләшкә вә яки инсанға тәрбийә беришкә қурал сүпитидә ишлитидиғанлиғи көрситилиду.
38:25 **«Ямғур кәлкүнининиң чүшидиған қанилини чепип тәйярлиған кимду?»** — ямғурниң йәр йүзиниң мәлум бир йеригә чүшидиғанлиғини, башқа бир йеригә чүшмәйдиғанлиғини Худа авал алаһидә бекиткәнлигини

26 Шундақ қилип ямғур һеч адәм йоқ болған йәр йүзигә,
 Һеч адәмзатсиз дәшт-баяванға яғдурулмамду?
27 Шуниң билән чөлләшкән, қурғақ тупрақлар қандурулиду,
 От-чөп бих уруп көкләп чиқмамду?
28 Ямғурниң атиси барму?
Шәбнәмни ким туққанду?
29 Муз болса кимниң балиятқусидин чиқиду?
Асмандики ақ қиравни болса ким дунияға кәлтүриду?
30 Шу чағда су қетип таштәк болиду,
Чоңқур деңизларниң йүзи қетип туташтурулиду.
31 «Кәлб юлтузлар топи»ниң бағлимини бағлаламсән?
Орионниң риштилирини бошиталамсән?
32 «Он икки Зодиак юлтуз түркүмлири»ни өз пәслидә елип чиқиралламсән?
«Чоң Ейиқ түркүми»ни Күчүклири билән йетәкләләмсән?

33 Асманниң қанунийәтлирини билип йәткәнмусән?
Асманниң йәр үстигә сүридиған һөкүмлирини сән бәлгүләп қойғанму?
34 Сән авазиңни көтирип булутларғичә йәткүзүп,
Ямғур яғдуруп өзүңни қиян-ташқинларға бастуралламсән?
35 Сән чақмақларни буйруп өз йолиға маңдураламсән?
Униң билән улар: «Мана биз!» дәп саңа җавап берәмду?
36 Адәмниң ич-бағриға даналиқ беғишлап киргүзгән кимду?
Әқилгә чүшиниш қабилийитини бәргән кимду?
37 Булутларни даналиқ билән саниған ким?
Асманлардики су тулумлирини төкидиған ким?
38 Буниң билән топа-чаңларни қатуруп уюл қилдурған,
Чалмиларни бир-биригә чаплаштурғузған зади ким?

Һайванатларниң һаятлиқ сирлири

39 «Чиши шир үчүн ов овлап жүрәмсән,
Шир күчүклириниң иштиһасини қандурамсән?
40 Улар угилирида зоңзийип жүргән вақтида,
Чатқаллиқ ичидә туруп қапқан қоюп, сән уларға олжа берәләмсән?

көрситиду.
38:27 **«Ямғур ... һеч адәмзатсиз дәшт-баяванға яғдурулиду... От-чөп бих уруп көкләп чиқмамду? 26-27-айәт»** — Худаниң қилидиған нурғун ишлириниң көрүнүштә адәмләр билән мунасивити йоқтәк қилиду һәм адәмниң көзигә көрүнмәйду. Һазирқи тәбиий пәнләргә асасән билимизки, әслидә керәксиз дәп қаралған һайванлар һәм өсүмлүкләр тәбиәтниң тәңпуңлуғини асрашқа толиму керәк. Дунիядики бәзи кичиккинә ишлар тәбиий муһит тәңпуңлуғиға чоң тәсир йәткүзиду. Буниңдин сирт, Худа Аюпқа: «Мән адәмзатсиз дәшт-баяванда өскән гүл-гияларниң гөзәллигидин *(мәйли саңа һеч әһмийәтсиз болсиму)* һозур алғум болса, сениң немә кариң? Вә Мән әгәр сән көрәлмәйдиған һәм мәхситимни чүшәнмәйдиған шунчә көп ишларни қилсам, өзүңниң ишлирида қилғанлиримни чүшәнмигән болсаңму, сениң башқа ишлириңда көрсәткән муһәббитимгә қарап Маңа тайинип ишәнсәң болмамду? Әгәр бу ишлар пәқәт Өзүмниңла разилиғим үчүн болса сәнму рази боламсән?» — дегәндәк болса керәк.
–Биз ахирда бу темида йәнә тохтилип өтимиз.
38:27 Зәб. 106:35
38:31 **«Кәлб юлтузлар топи»** — бу түркүмниң юлтузлириниң дәрвәқә бир-биригә бағлинип турушида сирлиқ бир күч бар. Орион юлтуз түркүмидики бәзи юлтузларниң бир-биригә бағлинидиған сирлиқ күчиму бар.
38:31 Аюп 9:9; Ам. 5:8
38:32 **«Чоң Ейиқ түркүми»** — бу юлтуз түркүми «Йәттә Қарақчи» яки «Йәттә Қозуқ» дәпму атилиду.
38:33 Йәр. 31:35
38:36 Аюп 32:8; Топ. 2:26; Дан. 1:17
38:39 Зәб. 103:21

41 Йеми кәмчил болуп, езип кетип жирақҗа кетип қалғанда,
Балилири Тәңригә илтижа қилип налә-пәряд көтәргәндә,
Тағ қарғилири һәм балилири үчүн йәмни тәминлигән кимду?

Һайванатларниң һаятлиқ сирлири — давами

39 1 Сән тағдики явайи өшкиләрниң қачан туғидиғанлиғини биләмсән?
Жәрәнләрниң балилиғанлиғини күзитип баққанмусән?
2 Уларниң боғаз болғили нәччә ай болғанлиғини саналамсән?
Уларниң балилайдиған вақтидин хәвириң барму?
3 Улар қәддини пүкүп, йетип балилирини туғиду,
Улар өзидики толғақни чиқирип ташлайду;
4 Уларниң балилири күчлинип йетилиду,
Улар далада өсүп, анисиниң йенидин чиқип қайтип кәлмәйду.
5 Явайи ешәкни далаға қоюветип әркинликкә чиқарған ким?
Шаш ешәкниң нохтилирини йешиватқан ким?
6 Чөл-баяванни униң өйи қилғанмән,
Шорлуқниму униң туралғуси қилғанмән.
7 У шәһәрниң қийқас-сүрәнлиридин жирақ туруп уни мазақ қилиду;
У ешәкчиниң вақиришиниму аңлимайду.
8 У тағларни өз яйлиғим дәп кезиду,
Шу йәрдики һәммә гүл-гияни издәп жүриду.
9 Явайи кала болса хизмитиңгә киришкә рази боламду?
Сениң оқуруңниң йенида турушқа унамду?
10 Явайи калини тана билән бағлап, тапқа чүшүрәләмсән?!
У саңа әгишип җилғиларда меңип тирна тартамду?
11 Униң күчи зор болғанлиғи үчүн униңға тайинамсән?
Әмгигиңни униңға аманәт қиламсән?
12 Данлириңни өйгә көтирип әкилишни униңға тапшурамсән?
«Данлиримни хаминимға жиғиштуриду» дәп униңға ишинәмсән?

Төгиқуш

13 Төгиқуш қанатлирини шатлиқ билән қақиду,
Бирақ булар ләйләкниң қанат учлири һәм пәйлиригә йетәмду?

38:41 Зәб. 146:9; Мат. 6:26
39:1 Зәб. 28:9
39:4 **«Улар ява өшкиләр далада өсүп, анисиниң йенидин чиқип қайтип кәлмәйду»** — кейинки «қошумчә сөз»имиздики сөһбитимизни көрүң.
39:5 **«Шаш ешәк»** — бу бәлким «явайи ешәк»ниң йәнә бир хил атилиши болуши мүмкин. Әрәбләр уни явайи һайванлар арисида қоғлап тутуш әң қийин дәп қарайду. **«нохтилири»** — яки «асарәтлири».
39:6 Аюп 24:5; Йәр. 2:24
39:9 **«Явайи кала»** *яки* **«аврақ»** — әпсус, биз һазир бу һәйвәтлик һайванларни көрәлмәймиз. 1627-жили уларниң нәсли қуриған. Бу һайван наһайити йоған болуп, интайин күчлүк еди. Униңдин болған һайванлардин пәқәт пил вә су етила бар еди. Уни боюнтуруққа четип ишқа селиш һәргиз мүмкин әмәс, әлвәттә!
39:13 **«Төгиқуш қанатлирини шатлиқ билән қақиду, бирақ булар ләйләкниң қанат учлири һәм пәйлиригә йетәмду?»** — бизниң тәрҗимимиз тоғра болса у «Төгиқушниң чирайлиқ қанатлири болғини билән, у һеч учалмайду, ләйләк чирайлиқ учиду» дегән мәнада (*ләйләк болса чоң, аличипар, күчлүк бир қуш*).
–Йәнә бир хил тәрҗимиси: «Қанат учлири һәм пәйлири меһриванлиқни билдүрәмду?», йәни «Төгиқушниң қанатлири меһриванлиқни көрсәтмәйду, чүнки у өз тухумлирини йәргә салғандин кейин улар билән бәзидә кари болмайду» дегән мәнада болиду.
–Төгиқуш тоғрилиқ кейинки сөһбитимизни көрүң.

14 У тухумлирини йәргә ташлап қойиду,
Тухумлирим топида исситилсун, дәйду.
15 Уларниң тәсадипий дәссилип янҗилидиғанлиғини,
Далидики бирәр һайванниң асанла уларни дәссәп-чәйләйдиғанлиғини унтуйду.
16 Балилирини өзиниң әмәстәк бағрини қаттиқ қилиду;
Униң туғутиниң әҗри бекарға кетиду,
Бирақ у писәнт қилмиғандәк туриду.
17 Чүнки Тәңри уни кам әқил қилған,
Униңға даналиқни бәрмигән.
18 Һалбуки, у жүгүрүш алдида мәйдисини жуқуриға көтәргинидә,
Ат һәм атлиқларни кәмситип мазақ қилиду.

Ат

19 Сән атқа күч бәғишлиғанмидиң?
Сән униң бойниға йәлпүнүп туридиған яйлини кийгүзгәнмидиң?
20 Сән уни һәйвәтлик пурқушлири билән адәмни қорқутидиған,
Чекәткидәк сәкрәйдиған қилаламсән?
21 У әшәддийлик билән йәр татилап-зохчуп,
Өз күчидин шатлинип кетиду,
Қураллиқ қошун билән җәң қилишқа атлиниду.
22 У қорқунучқа нисбәтән күлүпла қойиду,
Һеч немидин қорқмайду;
Қиличниң бисидин у янмайду.
23 Оқдан, җулалиқ нәйзә,
Гөрзиму униң йенида шарақшийду,
24 У йәрни аччиқ һәм ғәзәп билән жутуветиду,
Җәң канайини бир аңлапла һаяҗанлинип қин-қиниға патмай кетиду.
25 Канайларниң авази биләнла у: «Айһай!» дәйду,
У җәңни жирақтин пурап болиду.
У сәркәрдиләрниң товлашлирини, җәңчиләрниң вақирашлирини хошаллиқ билән аңлайду.

Сар вә бүркүт

26 Сар сениң әқлиң билән учамду,
Қанатлирини җәнупқа қарап керәмду?
27 Бүркүт буйруғуң билән жуқуриға пәрваз қилип көтириләмду,
Угисини жуқуриға саламду?
28 У қорам ташниң үстидә маканлишиду,
У тағниң чоққисиға қониду,
Тик қияниму туралғуси қилиду.

39:16 **«Балилирини өзиниң әмәстәк бағрини қаттиқ қилиду; униң туғутиниң әҗри бекарға кетиду, бирақ у писәнт қилмиғандәк туриду»** — әгәр башқа һайванлар төгиқушниң угисини байқап қалған болса, төгиқуш улар тухумлиримни йемисун дәп, бәзидә өзи тухумлирини дәссәп чеқиветиду.
–Кейинки сөһбитимизниму көрүң.
39:18 **«У жүгүрүш алдида мәйдисини жуқуриға көтәргинидә, ат һәм атлиқларни кәмситип мазақ қилиду»** — төгиқуш интайин тез жүгүрәләйду, чөлдә яки қумлуқта болса аттин иштик маңалайду. Уни овлаш интайин тәс.
39:26 **«Сар сениң әқлиң билән учамду, қанатлирини җәнупқа қарап керәмду?»** — бу айәт, бәлким, сарниң пәсиллик көчүшини көрситиду.
39:27 Йәр. 49:16; Об. 4

[29] Шу йәрдин у овни пайлап байқивалиду,
Көзлири жирақ-жирақларни күзитиду.
[30] Униң балилири қан шорайду;
Өлтүрүлгәнләр нәдә болса, у шу йәрдә болиду».

Пәрвәрдигар Аюпқа йәнә сөз қилиду

[31] Пәрвәрдигар Аюпқа йәнә жававән: —
[32] «Һәммигә Қадир билән дәвалашидиған киши униңға тәрбийә қилмақчиму?
Тәңрини әйиплигүчи киши жавап бәрсун!» — деди.
[33] Аюп болса Пәрвәрдигарға жававән: —
[34] «Мана, мән һеч немигә яримаймән;
Саңа қандақ жавап берәләймән?
Қолум билән ағзимни етип гәптин қалай;
[35] Бир қетим дедим, мән йәнә жавап бәрмәймән;
Шундақ, икки қетим десәм мән қайта сөзлимәймән» — деди.

Пәрвәрдигар кинайилик сөз қилиду

40 [1] Андин Пәрвәрдигар қара қуюн ичидин Аюпқа жавап берип мундақ деди: —
[2] «Әркәктәк белиңни чиң бағла,
Андин Мән сәндин сорай;
Сән Мени хәвәрдар қилғин.
[3] Сән дәрвәқә Мениң һөкүмимни пүтүнләй бекарға кәткүзмәкчимусән?
Сән өзүңни һәққаний қилимән дәп, Мени натоғра дәп әйиплимәкчимусән?
[4] Сениң Тәңриниң билигидәк күчлүк бир билигиң барму?
Сән Униңдәк аваз билән гүлдүрләләмсән?
[5] Қени, һазир өзүңни шан-шәрәп һәм салапәт билән безивал!
Һәйвәт һәм көркәмлик билән өзүңни кийиндүрүп,
[6] Ғәзивиңниң қәһрини чечип ташлиғин,
Шуниң билән һәр бир тәкәббурниң көзигә тикилип қарап,
Андин уни пәсләштүргин.
[7] Раст, һәр бир тәкәббурниң көзигә тикилип қарап,
Андин уни бойсундурғин,
Рәзилләрни өз орнида дәссәп йәр билән йәксан қил!

39:30 **«Өлтүрүлгәнләр нәдә болса, у шу йәрдә болиду»** — бүркүт һәм сар тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң. «Мат.» 24:28ниму көрүң.
39:30 Мат. 24:28; Луқа 17:37
39:32 **«Тәңрини әйиплигүчи киши жавап бәрсун!»** — Аюп Худани һәқиқәтән *(Униң муһәббитидин гуманлинип)* әйиплигән. Бирақ Худа униң сәмимийлигини үч достниң чирайлиқ гепидин яхши көридиғандәк қилатти.
39:34 Зәб. 38:10-11
39:35 **«Бир қетим дедим.... икки қетим десәм...»** — Аюпниң бу кәмтәрлик сөзи бәлким «Мениң сөзлирим көплигидин аллибурун чәктин ешип кәтти» дегәнлик болуши мумкин.
40:3 Зәб. 50:6, 8; Рим. 3:4
40:6 **«Ғәзивиңниң қәһрини чечип ташлиғин, шуниң билән һәр бир тәкәббурниң көзигә тикилип қарап, андин уни пәсләштүргин»** — Худаниң күч-қудрити һәм ғәзиви пәқәтла һәққаний мәхсәттә болиду, һәргиз халиғанчә пәқәт инсанларниң мәҗбурий «ибадәт»иға еришиш үчүн әмәс. Мәсилән, мошу йәрдә тәкәббурларни дәрһал һалак қилиш әмәс, уларға сәвир-тақитини көрситип, рәһим-шәпқәткә еришиш пурситини яритип авал: «Тәкәббурларни пәсләштүрүш»тә ишлитилиду.
40:7 **«Раст, һәр бир тәкәббурниң көзигә тикилип қарап, андин уни бойсундурғин, рәзилләрни өз орнида дәссәп йәр билән йәксан қил!»** — Худа Аюпни Өз алиминиң тәхтигә олтиришқа тәклип қилиду. Аюп бу орунда олтарғинида

8 Уларни биргә топиға көмүп қой,
Йошурун жайда уларниң йүзлирини кепән билән етип қойғин;
9 Шундақ қилалисаң, Мән сени етирап қилип махтаймәнки,
«Оң қолуң өзүңни қутқузиду!».

Бегемоттин алған савақ

10 Мән сениң билән тәң яратқан бегемотни көрүп қой;
У калидәк от-чөп йәйду.
11 Мана, униң белидики күчини,
Қосақ мускуллиридики қудритини һазир көрүп қой!
12 У қуйруғини кедир дәриғидәк егиду,
Униң йотилиридики сиңирлири бир-биригә чиң тоқуп қоюлған.
13 Униң сүйәклири мис турубидәктур,
Пут-қоллири төмүр чоқмақларға охшайду.
14 У Тәңри яратқан жаниварларниң бешидур,
Пәқәт униң Яратқучисила униңға Өз қиличини йеқинлаштуралайду.
15 Тағлар униңға йемәклик тәминләйду;
У йәрдә униң йенида даладики һәр бир һайванлар ойнайду.
16 У сәдәпгүл дәрәқлигиниң астида ятиду,
Қомушлуқ һәм сазлиқниң салқинида ятиду.
17 Сәдәпгүллүкләр өз сайиси билән уни япиду;
Өстәңдики таллар уни орап туриду.
18 Қара, дәрия тешип кетиду, бирақ у һеч һодуқмайду;
Һәтта Иордандәк бир дәрияму униң ағзиға өркәшләп урулсиму, йәнила хатиржәм туруверидү.
19 Униң алдиға берип уни тутқили боламду?
Уни тутуп, андин бурнини тешип чүлүк өткүзгили боламду?

тоғра һөкүм чиқиралламду, чиқиралмамду? Бу иш пәқәтла күч-қудрәт мәсилиси әмәс. Адәмдә «тәкәббурлар»ни пәсләштүрүп, «рәзилләрни өз орнида дәссәп йәр билән йәксан қилип» җазалиғидәк даналиқму болмиса, һәммә ишни билгән болмиса вә пүтүнләй адил болмиса болмайду. Худаниң рәзилләрниң йәр йүзигә һөкүм сүрүшидә Өз мәхсити һәм плани бар. Әнди униң бу планини чүшәнмисә, һәр бир адәмниң әһвалини әтраплиқ билмисә, хата һөкүм чиқармай қалмайду. Худа тоғрилиқ Инҗилда дейилгәндәк: «Рәббимиз Өз вәдисини *(йәни рәзилликни җазалаш, Өзиниң һәққаний қилған кишилирини Өз йениға елишқа болған вәдисини)* орундашни *(бәзиләрниң «кечиктүрди» дәп ойлиғинидәк)* кечиктүргини йоқ, бәлки һеч кимниң һалак болушини халимай, һәммә инсанниң товва қилишиға киришини арзулап, силәргә кәңчилик қилип вақитни созмақта» *(«2Пет.» 3:9)*. Яманларниң кейинрәк товва қилишини ким биләләйду? Буни билидиған пәқәт Худадур. Аюпниң қиямәт күнидин асасән хәвири йоқ, һәм Худа мошу йәрдә униңға у тоғрисида һеч нәрсә демигән.

40:10 **«Бегемот»** — ибраний тилидики бир сөз. Уйғур тилиға бу сөз әрәбчидин қобул қилинған болуп, «су ети» дегән һайванни көрситиду. Бирақ мошу айәтләр тәсвир қилған һайван «су ети» әмәс. Мәсилән, 16-айәттә униң қуйруғиниң кедир дәриғидәк чоң һәм узун болидиғанлиғи көрситилиду. 19-айәттә униң һайванлар ичидә әң чоңи екәнлиги көрситилиду — демәк, у бир хил интайин чоң отхор һайван. Униң тоғрисидики айәтләрни жиғип, йәкүн чиқарсақ, һазир нәсли қуриған «бронтосавр»ни *(динозаврниң бир түри)* көрситиши мүмкин. Бу зор чоң һайванниң узунлуғи 20 метр, еғирлиғи 100 тонна чиқатти. Һазирқи замандики алимларниң болса бәлким бу хуласигә қарши чиқиш мүмкинчилиги болғини билән, бу тәсвир өзи Аюпниң дәвридә бу аталмиш «тарихниң илгири»дики һайванниң униң билән замандаш болғанлиғиға қалтис испат көрситиду.

40:14 **«Пәқәт униң Яратқучисила униңға Өз қиличини йеқинлаштуралайду»** — бу айәтниң иккинчи қисмини чүнишиш тәс. Башқа хил тәрҗимисиму учриши мүмкин.

40:19 **«...Уни тутуп, андин бурнини тешип чүлүк өткүзгили боламду?»** — бегемотниң әһмийити тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

Левиатандин алған савақ

20 Левиатанни қармақ билән тарталамсән?
Униң тилини арғамча билән бағлап басаламсән?
21 Униң бурниға қомуш чүлүкни киргөзәләмсән?
Униң еңигини төмүр нәйзә билән тешәләмсән?
22 У саңа арқа-арқидин илтижа қиламду?
Яки саңа мулайимлиқ билән сөз қиламду?
23 У сән билән әһдә түзүп,
Шуниң билән сән уни мәңгү малай сүпитидә қобул қилаламсән?
24 Сән уни қушқачни ойнатқандәк ойнитамсән?
Дедәклириңниң һозури үчүн уни бағлап қоямсән?
25 Тиҗарәтчиләр униң үстидә содилишамду?
Уни содигәрләргә бөлүштүрүп берәмду?
26 Сән униң пүткүл терисигә атарнәйзини санҗаламсән?
Униң бешиға чаңгак билән санҗаламсән?!
27 Қолуңни униңға бирла тәккүзгәндин кейин,
Бу җәңни әсләп иккинчи ундақ қилғучи болмайсән!

41 1 Мана, «уни бойсундуримән» дегән һәр қандақ үмүт беһудиликтур;
һәтта уни бир көрүпла, үмүтсизлинип йәргә қарап қалиду әмәсму?
2 Униң җениға тегишкә петиналайдиған һеч ким йоқтур;
Ундақта Мениң алдимда турмақчи болған кимдур?
3 Асман астидики һәммә нәрсә Мениң турса,
Мениң алдимға ким келип «маңа тегишлигини бәргинә» дәп баққан екән,
Мән униңға қайтурушқа тегишликму?
4 Левиатанниң әзалири,
Униң зор күчи,
Униң түзүлүшиниң гөзәллиги тоғрилиқ,
Мән сүкүт қилип туралмаймән.
5 Ким униң савутлуқ тонини салдуруветәлисун?
Ким униң қош еңиги ичигә киривалалисун?
6 Ким униң йүз дәрвазилирини ачалалисун?
Униң чишлири әтрапида вәһимә ятиду.
7 Қасирақлириниң сәплири униң пәхридур,
Улар бир-биригә чиң чаплаштурулғанки,
8 Бир-биригә шамал кирмәс йеқин туриду.
9 Уларниң һәр бири өз һәмраһлириға чаплашқандур;

40:20 **«Левиатан»** — жуқурики 3-бап, 8-айәттики изаһатни көрүң.
41:2 **«Униң җениға тегишкә петиналайдиған һеч ким йоқтур; ундақта Мениң алдимда турмақчи болған кимдур?»** — левиатан инсанға үгитидиған әң улуқ иш Худаниң Өз һәйвисини гәвдиләндүрүштур; инсанлар левиатанниң улуқлуғини һәм тилсим көркәмлигигә қарап Худадин әйминиши керәктур. Оқурмәнләрниң «қошумчә сөз»имизни көрүшини үмүт қилимиз.
41:3 **«Мениң алдимға ким келип «маңа тегишлигини бәргинә» дәп баққан екән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «маңа ким авал бир нәрсә бәргән екән, андин «маңа тегишлигини бәргинә» дәп баққан екән?».
41:3 Мис. 19:5; Қан. 10:14; Зәб. 23:1; 49:12; Рим. 11:35; 1Кор. 10:26, 28
41:5 **«...Ким униң қош еңиги ичигә киривалалисун?»** — башқа нәччә хил тәрҗимилири бар, мәсилән: — «...Ким униң икки қур чишлири ичигә киривалалисун?» яки «...Ким униңға жүгәнни йеқинлаштуралисун?».
41:7 **«Қасирақлириниң сәплири униң пәхридур, улар бир-биригә чиң чаплаштурулғанки...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Униң пүтүн дүмбиси қасирақлардур, улар бир-биригә чиң чаплаштурулғанки...»

Бир-биригә зич йепиштурулған, һеч айрилмастур.
10 Униң чүшкүрүшлиридин нур чақнайду,
Униң көзлири сәһәрдики қапақтәктур.
11 Униң ағзидин отлар чиқип туриду;
От учқунлири сәкрәп чиқиду.
12 Қомуш гүлханға қойған қайнаватқан қазандин чиққан һордәк,
Униң бурун төшүгидин түтүн чиқип туриду;
13 Униң нәпәси көмүрләрни туташтуриду,
Униң ағзидин бир ялқун чиқиду.
14 Бойнида зор күч ятиду,
Вәһимә униң алдида сәкришип ойнайду.
15 Униң әтлири қат-қат бирләштүрүлүп чиң туриду;
Үстидики қасирақлири йепиштурулуп, мидирлимай туриду.
16 Униң жүриги бәәйни таштәк мустәһкәм туриду,
Һәтта түгмәнниң асти тешидәк мәзмут туриду.
17 У орнидин қозғалса, палванларму қорқуп қалиду;
Униң толғинип шавқунлишидин алақзадә болуп кетиду.
18 Бириси қилични униңға тәккүзсиму, һеч үнүми йоқ;
Нәйзә, атарнәйзә вә яки чаңгақ болсиму бәрибир үнүмсиздур.
19 У төмүрни самандәк,
Мисни пор яғачтәк чағлайду.
20 Оқя болса уни қорқутуп қачқузалмайду;
Салға ташлири униң алдида пахалға айлиниду.
21 Тоқмақларму пахалдәк һеч немә һесапланмайду;
У нәйзә-шәшбәрниң тәңлинишигә қарап күлүп қойиду.
22 Униң асти қисми болса өткүр сапал парчилиридур;
У лай үстигә чоң тирна билән татилиғандәк из қалдуриду.
23 У деңиз-океанларни қазандәк қайнитиветиду;
У деңизни қазандики мәлһәмдәк варақшитиду;
24 У маңса маңған йоли пақирайду;
Адәм бужғунларни көрүп чоңқур деңизни аппақ чачлиқ бовай дәп ойлап қалиду.
25 Йәр йүзидә униң тәңдиши йоқтур,
У һеч қорқмас яритилған.
26 У бүйүкләрниң һәр кандиқиға жүръәт билән нәзәр селип, қорқмайду;
У барлиқ мәғрур һайванларниң падишасидур».

Пәрвәрдигарға сирдаш дост болуш

42 1 Аюп Пәрвәрдигарға жавап берип мундақ деди: —
2 «Һәммә ишни қилалайдиғиниңни,

41:17 **«Униң толғинип шавқунлишидин алақзадә болуп кетиду»** — башқа бир нәччә хил тәрҗимилири учриши мүмкин.
41:21 **«шәшбәр»** — беши тикәндәк болған узун бир хил нәйзә.
41:22 **«Униң асти қисми болса өткүр сапал парчилиридур»** — яки «Униң асти қисми болса, бәәйни қийиқ ташлардур».
41:26 **«У барлиқ мәғрур һайванларниң падишасидур»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «У барлиқ мәғрур болғучиларниң падишасидур».
–Оқурмәнләрниң левиатандин алған савақлар тоғрилиқ «қошумчә сөз»дики сөһбитимизни көрүшини үмүт қилимиз.

һәр қандақ муддиаңни тосувалғили болмайдиғинини билдим!
3 «Несиһәтни тутуруқсиз сөзләр билән хирәләштүргән ким?»
Бәрһәқ, мән өзүм чүшәнмигән ишларни дедим,
Мән әқлим йәтмәйдиған тилсимат ишларни ейттим.
4 Аңлап бақҗайсән, сөзләп берәй;
Мән Сәндин сорай, Сән мени хәвәрдар қилғайсән.
5 Мән қулиқим арқилиқ хәвириңни аңлиғанмән,
Бирақ һазир көзүм Сени көрүватиду.
6 Шуниң үчүн мән өз-өзүмдин нәпрәтлинимән,
Шуниң билән топа-чаңлар вә күлләр арисида товва қилдим».

Әслигә кәлтүрүлүш

7 Пәрвәрдигар Аюпқа бу сөзләрни қилғандин кейин шундақ болдики, Пәрвәрдигар Те-
манлиқ Елифазға мундақ деди: —
«Мениң ғәзивим саңа һәм икки достуңға қарап қозғалди; чүнки силәр Мениң тоғрамда
Өз қулум Аюп тоғра сөзлигәндәк сөзлимидиңлар. 8 Бирақ һазир өзүңлар үчүн йәттә то-
пақ һәм йәттә қочқарни елип, қулум Аюпниң йениға берип, өз-өзүңлар үчүн көйдүрмә
қурбанлиқ сунуңлар; қулум Аюп силәр үчүн дуа қилиду; чүнки Мән уни қобул қилимән;
болмиса, Мән өз наданлиқлириңларни өзүңларға қайтуруп берәй; чүнки силәр Мениң
тоғрамда қулум Аюп тоғра сөзлигәндәк тоғра сөзлимидиңлар».
9 Шуниң билән Теманлиқ Елифаз, Шухалиқ Билдад вә Нааматлиқ Зофар үчәйлән
берип Пәрвәрдигар уларға дегинидәк қилди; һәмдә Пәрвәрдигар Аюпниң дуасини
қобул қилди.
10 Шуниң билән Аюп достлири үчүн дуа қиливиди, Пәрвәрдигар уни азап-қийинчилиқ-
лиридин қайтуруп, әслигә кәлтүрди; Пәрвәрдигар Аюпқа бурунқидин икки һәссә көп
бәрди. 11 Шуниң билән униң барлиқ ака-ука, ача-сиңил вә униңға илгири дост-ағинә
болғанларниң һәммиси униң йениға кәлди. Улар униң өйидә олтирип униң билән бил-
лә тамақланди; униңға һесдашлиқ қилишип, Пәрвәрдигар униңға кәлтүргән барлиқ
азап-оқубәтләр тоғрисида тәсәлли беришти; һәмдә һәр бир адәм униңға бир тәңгидин
көмүш, бирдин алтун һалқа беришти. 12 Пәрвәрдигар Аюпқа кейинки күнлиридә бу-
рунқидин көпрәк бәхит-бәрикәт ата қилди; униң он төрт миң қойи, алтә миң төгиси,
бир миң қошлуқ калиси, бир миң мада ешиги бар болди. 13 Униңдин йәнә йәттә оғул, үч

42:3 **««Несиһәтни тутуруқсиз сөзләр билән хирәләштүргән ким?» Бәрһәқ, мән өзүм чүшәнмигән ишларни дедим...»** — Аюп Худаниң *(38:2)* сориған соалиға җавап бәргинидә, Худаниң Өзигә әсли тәнбиһ бәргән сөзлирини қобул қилип хаталиқини иқрар қилип, җавап берип: — «Мән!» дегәндәк, өзигә бу җавапкарлиқни алиду. Бирақ жуқурида дегинимиздәк, униң үч дости һәм Елихуму охшашла «несиһәтни тутуруқсиз сөзләр билән хирәләштүргән» еди, дәп қараймиз.

42:3 Аюп 38:2; Зәб. 39:6; 130:1; 137:6; 138:6

42:5 **«Аңлап бақҗайсән, сөзләп берәй; мән Сәндин сорай, Сән мени хәвәрдар қилғайсән»** — бәзи шәрһчиләр бу сөзләрни Худаниңки *(38:3, 40:7)*, Аюп пәқәт уларни нәқил кәлтүрүп әслитиду, дәп қарайду. Лекин бизниңчә Аюп уларни өзиниң чин көңлидики гепи қилип ишлитиду.

42:6 **«Топа-чаңлар вә күлләр арисида товва қилдим»** — қедимдә қаттиқ товва қилиш, пушайман қилиш, матәм тутушлар «топа-чаңлар вә күлләр арисида» олтириш арқилиқ билдүрүләтти.

42:7 **«Мениң ғәзивим ... қозғалди; чүнки силәр Мениң тоғрамда Өз қулум Аюп тоғра сөзлигәндәк сөзлимидиңлар»** — Худаниң бу сөзи, болупму «Мениң қулум Аюп **Мениң** тоғрамда тоғра сөзлигән» дегини, бизгә ачқуч болуп, үч достниң вә Аюпниң баянлиридин тоғра вә натоғра йәрлирини пәриқ етиш үчүн һалқилиқ роль ойниғуси.

42:8 **«Қулум Аюп силәр үчүн дуа қилиду»** — рошәнки, Худа Аюпқа ишиниду, көзи Аюпниң дости үчүн дуа қилишқа рази болидиғанлиғиға йетиду.

42:10 **«Пәрвәрдигар уни азап-қийинчилиқлиридин қайтуруп, әслигә кәлтүрди»** — ибраний тилида: «Пәрвәрдигар Аюпни әсирлигидин әслигә кәлтүрди».

42:11 **«һәр бир адәм униңға бир тәңгидин көмүш, бирдин алтун һалқа беришти»** — әшу вақитта бәлким тәңгә-тилладәк пул йоқ, пәқәт алтун-күмүч парчилири болуши мүмкин.

қиз туғулди. [14] У қизлириниң биринчисиниң исмини «Йемимаһ», иккинчисиниң исмини «Кәзийә», үчинчисиниң исмини «Кәрән-хапуқ» дәп қойди. [15] Пүткүл зиминда Аюпниң қизлиридәк шунчә гөзәл қизларни тапқили болмайтти; атиси уларни ака-укилири билән охшаш мирасхор қилди.
[16] Бу ишлардин кейин Аюп бир йүз қириқ жил яшап, өз оғуллирини, оғуллириниң оғуллирини, һәтта төртинчи әвлатқичә, йәни чәврилириниму көргән. [17] Шуниң билән Аюп яшинип, күнлиридин қанаәт тепип аләмдин өтти.

42:13 **«Униңдин йәнә йәттә оғул, үч қиз туғулди»** — Пәрвәрдигар Аюпқа «тирилиш» тоғрилиқ беваситә һеч қандақ гәп қилмиди. Бирақ тексттә *(10-айәт)* мундақ дейилиду: — «Пәрвәрдигар униңға бурунқидин икки һәссә көп бәрди». Һайванларниң сани болса икки һәссә дәриҗидә көпәйтилди. Мәсилән, әслидә униң йәттә миң қойи бар еди; һазир униң он төрт миң қойи бар болди, қатарлиқлар. Бирақ әслидә униң «он балиси, йәни йәттә оғли, үч қизи» бар еди; һазир болса униң он төрт оғли, алтә қизи бар болуш керәкқу? Әмәлийәттә у қиямәт күнидә қайтидин әслидики йәттә оғли, үч қизи билән җәм болиду. Шу чағда у һәқиқәтән он балилиқла әмәс, бәлки жигирмә балилиқ болиду. Аюп йеңи балилириниң онинчиси билән тохтап қелиши билән, бәлким бу «икки һәссә» дегән иш кәлгүсидә чоқум бир тирилишни көрситиду, мән әслидики он сөйүмлүк баламдин пәқәт вақитлиқ айрилдим, дәп ойлашқа башлиған болса керәк. Шуңа бизниңчә тирилиш тоғрилиқ бу ишлардин бешарәт алди.
–Демәк, «Пәрвәрдигар униңға бурунқидин икки һәссә көп бәрди» — қиямәт күни Аюп уларниң тирилдүрүлүши биләнла йәнила хошаллиқ билән улар билән җәм болуп, он төрт оғли, алтә қизи билән дидарлишип, «йеңи асман, йеңи зимин»да биллә олтирип ғизалиниду.
42:14 **«Йемимаһ»** — «пахтәк» дегән мәнада.
–«Кәзийә» — «дарчин» *(хушпурақлиқ бир хил әтир)* дегән мәнада.
–«Кәрән-хапуқ» — «сүрмә мүңгүз» *(сүрмигә толған бир мүңгүз)* дегән мәнада.
42:15 **«атиси уларни ака-укилири билән охшаш мирасхор қилди»** — бәлким йеңи аилиси үчүн миннәтдарлиғини билдүрүш, яки униң һазирқи байлиқлириниң моллуғини билдүрүш үчүн шундақ қилған.

Қошумчә сөз

«Аюп» дегән китаптин алған бәзи ой-пикирләр вә савақлар

Диққәт: Төвәндики шәрһилиримиз Муқәддәс Китаптики әсли нусха текстләр әмәс, бәлки биз әйни текстләргә қошқан изаһатлардәк оқурмәнләрниң техиму яхширақ чүшинишигә ярдими болсун үчүн язған тәһлиллиримиздур.

Худа немә үчүн Шәйтанниң Өзиниң һозуриға кирип, уни халиғанчә һақарәтлишигә йол қойиду? (1- вә 2-баплар)

«Аюп»тики текстләр бизни бу соалға беваситә жавап билән тәминлимәйду. Шундақтиму биз «Аюп»ниң 1- вә 2-баплири, шуниңдәк Муқәддәс Китапниң башқа баплиридин Шәйтан тоғрисидики бәзи мәлуматларни жиғинчақлалаймиз: —

(а) Худа «бирла вақитниң өзидә һәммә йәрдә болиду», лекин Шәйтан ундақ қилалмайду. У Худаға: «Мән йәр йүзини кезип пайлап, уяқ-буяқларни айлинип чөргиләп кәлдим» («Аюп» 1-2-баплар) дәйду. Демәк, Шәйтанниң Худаниң алдиға кирип әрз қилиш пурсәтлириму чәклик болиду («1Пет.» 5:7-9диму мошуниңға даир мәлуматлар бар).

(ә) Шәйтан ялғанчи, униң асасий қурали ялған сөзләш вә әрз-шикайәтләрдур («Юһ.» 8:44, 10:10).

(б) «Вәһий» дегән китапта Шәйтанниң кечә-күндүз Худа алдида етиқатчилар үстидин әрз қилидиғанлиғи баян қилиниду («Вәһ.» 12:10, «Зәк.» 3:1-4ниму көрүң). «Аюп» дегән китапта Шәйтан Худа үстидинму шикайәт қилиду. Шәйтан Худаға: Сениң инсанларни кәчүрүм қилишиң, уларға шәпқәт көрситишиң инсанда һеч қандақ һәқиқий өзгириш пәйда қилмиди», «Бу тәрәптин алғанда Сән Худа мәғлуп болдуң; һеч ким Сени һәқиқий сөймәйду» дәп пуритиду. Шәйтанниң дегини бойичә болғанда, Аюп пәқәт Худани өз мәнпәәти үчүнла «сөйиду» («Аюп» 1:9-11, 2:4-5).

(в) Қаришимизчә, Шәйтанниң Худаға қарита түп шикайити шуки: «Худа инсанларни һә десила кәчүрүм қиливетиду. Амма мән Шәйтан Худаға қарши чиққан шу дәқиқидила, жазалинип Худаниң һозуридин һайдиветилгәнмән» (бу тоғрилиқ «Әз.» 28:1-19, «Вәһ.» 11:4ләрни көрүң). Дәрһәқиқәт, Худа Өзигә нида қилған гуна садир қилған инсанларни үзлүксиз шәртсиз кәчүрүм қилип кәлди. У немә сәвәптин шундақ қилиду? Худаниң адалити гунани қаттиқ жазалашни тәләп қилиду әмәсму? Шәйтанниң шикайити йәнә Йәшуаниң давамлиқ баш каһин болушиға қарши чиққанлиғида көрүниду. «Зәк.» 3:1-4тә хатириләнгән ғайипанә көрүнүш бойичә, Йәшуа паскина, жиркиничлик кийимләр билән кийингән, каһин болушқа пүтүнләй лаяқәтсиздәк көрүниду!

Мәсиһниң чапрас яғачтики өлүми Шәйтанниң бу шикайитини үзүл-кесил тувақлайду. Рәб Әйса Мәсиһ чапрас яғачлинип, барлиқ гунакарларниң орнида бизгә тегишлик болған жазайимизни көтирип, кәчүрүм қилиштики толуқ бәдәлни төлигән. Униңға етиқат бағлиғанлар халис берилгән соғат сүпитидә шу кәчүрүмни қобул қилиду.

Гәрчә Мәсиһниң чапрас яғачтики өлүминиң Худаниң нижат йолини ачидиғанлиғи пәйғәмбәрләр тәрипидин бешарәт қилинған болсиму, Униң өлүми таки әмәлгә ашурулғичә, бу сир Шәйтанниң қошунлиридин йошурун тутуп келингән еди («1Кор.» 2:8); шуңа Худа Шәйтанниң «Аюп» 1-2-баплардики Өзигә қилған шикайәтлиригә қарита һеч немә демәйду; «Зәк.» 3-бапта Пәрвәрдигарниң Пәриштиси пәқәт Шәйтанниң шикайитигә җававән: «**Пәрвәрдигар сени әйиплисун!**» дәйду.

Шәйтан Мәсиһниң чапрас яғачтики өлүми билән мәғлуп болди. Бу һәқиқәтни расул Павлус «Кол.» 2:13-15дә баян қилиду «**У (Мәсиһ) һөкүмдарлардин вә һоқуқдарлардин олҗа елип, чапрас яғачта уларни рәсва қилип уларниң үстидин тәнтәнә билән ғәлибә қилди**». Мәсиһ бу «һөкүмдарлар»дин алған «олҗа» болса дәл униң җамаити, йәни барлиқ етиқачилардур.

Мәсиһниң өлүмидин кейин, Шәйтан Худаниң һозуриға кирип, Худани йүз туранә әйипләп әрз қилалмас болуп қалған, дәп қараймиз. Әршләр Мәсиһниң қурбанлиқ қени арқилиқ әшу ялған шикайәтләр вә һақарәтләрдин пакландурулди («Ибр.» 9:23-24).

(г) Шәйтанниң җинлири йәр йүзидә инсан тәнлирини өз макани қилишқа уруниду («Мат.» 12:44-45); йәнә бир тәрәптин улар әршләрниң чәклик бир қисмини өзлириниң һөкүмранлиғиниң базиси сүпитидә илкидә тутуп, уни идарә қилиду; Худа уларниң шундақ қилишиға рухсәт қилған болуши керәк, әлвәттә («Әф.» 3:20, 6:10-12). Һалбуки, бу йәрләр Худаниң һозури, йәни «үчинчи қат асман» («2Кор.» 12:2) әмәс. Етиқадчиларниң қилған «роһий уруш»лири дәл шу «**һөкүмранлар, һоқуқдарлар, бу дунийдики қараңғулуқни башқурғучи дунияви әмирләр, йәни әршләрдә туруватқан рәзил роһий күчләр**» билән болиду.

(ғ) Ахирқи заманда Шәйтан йәр йүзигә ташлиниду («Вәһ.» 12:7-13). Андин Мәсиһниң «миң жиллиқ сәлтәнәт»иниң бешида у зәнҗирләп қоюлиду («Вәһ.» 20:1-3); Мәсиһниң миң жиллиқ сәлтәнитиниң ахирида инсанларниң синилиши үчүн у йәнә қисқа вақитлиқ қоюп берилиду; андин ахирида у «от вә гуңгут көли»гә ташлиниду («Вәһ.» 20:10).

Жуқириқи: «Худа немә үчүн Шәйтанниң Өзиниң һозуриға кирип, уни халиғанчә һақарәтлишигә йол қойиду?» дегән соалға җавап бериштә, биз мутләқ җайида җавап берәлидуқ дәп ейталмаймиз. Амма Худаниң характериға асасланғанда, У йәр йүзидикиләрниң қәлбини синиғанға охшаш (мәсилән «1Тар.» 29:17, «Зәб.» 7:9, 11:5, «Пәнд.» 17:3, «Йәр.» 11:20, 20:12, «1Кор.» 4:4-5, «1Тес.» 2:4, «Вәһ.» 2:10, 2:23ни көрүң), У бәзидә Униң әрштики хизмәткарлири болған пәриштиләрниң етиқади вә муһәббитиниму синайду, дәп қараймиз. Бизниң Худаға болған муһәббитимиз йәр йүзидә болғинимизда синилиду; муһәббитимиз барму, йоқму, бизниң қараримиз вә таллиғинимизда аян қилиниду. Етиқат вә муһәббәт синалмиса, ундақта муһәббәт вә етиқат қандақ аян болиду?

Шу сәвәптин «Ерәм бағ»да «яхши билән яманни билгүзгүчи дәрәқ» қоюлған еди; шу дәрәқ Адәм ата билән Һава анини дәрәқниң мевисидин йемәслик арқилиқ Худаға болған муһәббити вә ишәшини билдүрүш пурсити билән тәминлигән. Муһәббәт вә етиқатниң синилиши зөрүрдур.

Әршләрдики әһвалму шундақ. «Аюп» 1-2-бапларда хатириләнгәндәк, Худа Шәйтанниң Өз һозуриға кирип, әрз қилишиға йол қоюш арқилиқ, пәриштиләргә Өзигә

болған иман-ишәшини давамлиқ билдүрүш пурситини бәрди (Худаниң пәриштилири Униңға ишинәмду, Шәйтанғиму? Әслидә пәриштиләрниң үчтин бири Шәйтанға әгишип әрштин һайдиветилгән еди («Вәһ.» 12:4ни көрүң).

Жуқириқи жававимиздин башқа, Шәйтанниң Худаниң алдиға халиғанчә киришигә йол қоюлушиниң башқа сәвәплириму болуши мүмкин.

«Тәбирләр»дики Шәйтан тоғрилиқ изаһатлиримизниму көрүң.

Аюбниң үч дости билән өткүзгән сөһбәтлири

Жуқирида сөзләп өткинимиздәк, мәзкур сөһбәтләрдә, жүмлидин достларниң Аюпқа шикайәт қилған сөзлиридә аз болмиған хаталиқлар мәвжут дәп қараймиз. Аюпниң сөзлириму бәзидә қаттиқ азап-оқубәттин һәм дәрд-әлимдин чиққанлиқтин, аччиқ ичидә тәлвиләрчә ейтилған болуп, хаталиқларму көрүлиду. Мәсилән, у бәзидә Худа мениң дүшминим дәйду; бәзидә у Худа бу дунриядики яманларниң һәрикәтлиригә, бегуналарниң адаләтсизликкә учришиға писәнт қилмайду, дәйду. Һалбуки, ахирида қарайдиған болсақ Худаниң: «Мениң тоғрамда хата сөзлидиңлар» дәп әйиплигини Аюп әмәс, бәлки Аюпниң үч дости болуп чиқиду. Немә үчүн шундақ болиду? Бу мәсилигә қарита Аюп өзи бизгә жавап бериду: — «**Үмүтсизләнгән кишиниң гәплири өтүп кетидиған шамалдәк болиду**» (6-бап, 26-айәт). Үмүтсизләнгән кишиләр бәзидә өз дәрд-әлимини төккинидә, өзини басалмай дегән сөзлиридә демәкчи болғинини ениқ ипадилалмай қалиду. Бу нуқта һәммимизгә аян болуши керәк.

Мәйли әрләр болсун яки ханим-қизлар болсун сөзлигинидә, Худа пәқәт уларниң сөзлириниң йүзәки мәнасиға әмәс, бәлки сөзниң маһийитигә қарайду, дәп ишинимиз; шуниң үчүн Худа Аюпниң көңлиниң Өзини һәрнәпәс издәйдиғанлиғини көрүп йәткән. Биз өз ара параңлашқандиму Худаниң ушбу характеридә турушни үгинивелишимиз лазимдур; биз чоқум әһвалниң қандақ болушиға вә сөзниң қандақ чиқишиға әмәс, бәлки сөз қилғучиниң ички дуниясиға қаришимиз керәк. Мана бу чин достлуқниң ярқин намайәндисидур.

Шуниму чоңқур билишимиз керәкки, Аюпниң достлиридәк кишиләр тайинип кәлгән, инсанларниң көзқарашлиридин вужудқа чиққан пәлсәпәләр, өрп-адәтләр, әнъәниләр (8:8-10 Билдад ейқинидәк), шәхсий һессиятлар (20:2-3 Зофар ейқинидәк) вә яки һәтта «шәхсий кәчүрмишләр» қатарлиқлар болсун (4-бап, Елифазниңкидәк), мәйли ихласмәнлик билән ейтилған сөзләр яки диний әқидиләр билән дейилгән сөзләр болсун, азап тартиватқан кишиләргә һеч қандақ ярдәм берәлмәйду. Пәқәт Худаниң достлуғида болған кишиләрла башқиларға уларниң бешиға чүшкән ишларни чүшинишикә ярдәм бәргидәк мувапиқ сөзләрни қилалайду (худди Елихуниң сөзлириниң мәлум дәрижидә Аюпқа ярдими болғандәк). Ундақ болмиғанда, қолимиздин келидиғини пәқәт һесдашлиқ билдүрүш билән купайилиништин башқиси болмайду.

Шуңа шуниңға ишинимизки, Аюп билән униң үч дости арилиғидики сөһбәтләр бизгә һәр хил савақ болсун үчүн, Худаниң буйруғи билән мәзкур китапта хатириләнгән; бирақ бундақ савақлар, тәлимләр һәргиз «бовaққа йегүзүш үчүн тутуп турулған қошуқтики юмшақ аш» әмәс, бәлки өзимиз убдан чайнайдиған, чоңқур ойлиниш билән һәзим қилинидиған тамақтур.

27-бап, 13-23-айәт; Аюпниң «яманларниң ақивити» тоғрилиқ сөзлиригә — изаһат

Төвәндә биз ушбу айәтләр үстидә тохтилимиз. Бу айәтләрдин биз шуни биләләймизки, Аюп «яманларниң ақивити» тоғрисида өзиниң илгәрки мәйданидин өзгәргән еди. Униң достлириниң сөзигә сәл қошулғандәк қилидиған бу баяни униң барлиқ баянлири ичидики чүшинишкә әң тәс болған баяни болуши мумкин. Бу баянларға қарайдиған болсақ, уларниң мәнаси һәһайити ениқ ипадиләнгән болсиму, униң илгири ейтқанлириға қарму-қарши һаләттә сөзләнгәндәк көрүниду. Илгири у: «Яманларниң жазаланмаслиғиниң сәвәви немә? Немишкә шунчә көп рәзилләр һеч жазаланмай мискинләрни халиғанчә езиду? Бәзидә яманлар пешкәлликкә учрайду, раст; бирақ гунасизларму охшашла учрайду; бу ишларда һеч қандақ тәртипни байқиғили болмайду» — дегән еди. Бирақ һазир «**Униң балилири көпәйсә, улар қиличлиниш үчүнла көпийиду; униң пәрзәнтлириниң нени йетишмәйду...**» дәп баян қилиду. Бу зади қандақ гәп?

Бу икки хил баянни инчикә селиштуруп көрсәк, әмәлийәттә алдида тәсвирлигән яманларниң әһвалиниң тәпсилатлири кейин тәсвирлигән әһвалларниң тәпсилати билән пәриқлиниду. Амма умумән ейтқанда, зиддийәт барлиғини етирап қилмаслиққа болмайду.

Аюп мошу вақитқичә яманларниң бу дунияда адаләт билән жазаланмайдиғанлиғиға, бегуналарниң езилгәнлигидә чиң туруп кәлгән еди. Униң достлири бу пакитларға адәмни рази қилғидәк чүшәндүрүш берәлмәйтти. Бирақ пәризимизчә, шундақ имканийәт барки, Аюпниң етиқади бу әшәддий пакитларни ойлашқа бирдәмлик бәрдашлиқ берәлмәй, өз-өзигә тәсәлли бериш үчүн, өзиниң пәрәзлиригә тайинип, тәсәввурини ишлитип «яманлар әмәлийәттә мән дегән йол билән жазалиниду, һәққанийлар қилғанлирини қайтурувалиду, шуңа Худа раст адил болиду» дәп өзигә һәм башқиларға чүшәндүрүшкә интилиду.

Рошәнки, униң илгири дегән гәплири һазирқи дегән гәплиригә қәтъий рәддийә бериду (өзимизниң тәҗрибимизму рәддийә берәмду-йоқ?). Униң етиқадиниң бундақ бирдәмликла аҗизлиғини һәммимиз чүшинәләймиз дәп ойлаймиз.

Биз оқурмәнләрниң өз чүшәнчисигә келишини үмүт қилимиз. Мәзкур сөһбәтләрдә мәлум бир затниң гепиниң тоғрилиғини яки натоғрилиғини пәриқ етиш үчүн, Пәрвәрдигарниң Аюпниң үч достиға кейин ейтқан: «**Силәр Мениң тоғрамда Өз қулум Аюп тоғра сөзлигәндәк сөзлимидиңлар**» дегән сөзиниң нури астида һәммә сөзләрни дәңсәп беқиш керәк дәп ойлаймиз.

Елихуниң сөзлири

Аюп, Елифаз, Билдад, Зофар вә Елихуларниң һәммиси Пәрвәрдигар тәрипидин: «**Несиһәтни тутуруқсиз сөзләр билән хирәләштүргән зади ким?**» (38:2) дәп әйипләнди. Амма Худа Аюпниң үч достни «**Силәр Мениң тоғрамда Өз қулум Аюп тоғра сөзлигәндәк сөзлимидиңлар**» (42:7) дәп әйиплигән болсиму, Елиху мошундақ әйипләнгән әмәс. Әйипләнмәслиги мәлум җәһәттин Елихуниң улардин көп яш болғанлиғидин вә яки сәвир-тақәт билән сөзләш пурситини күткәнлигидин болуши мумкин; бирақ

ойлинишимизчә, бундақ болуштики муһим сәвәп шуки, униң ейтқан сөзлириниң бир нәччә хаталиқ йәрлири болғини билән у йәнила Аюпқа нисбәтән, һәқиқәтән һәқиқәтни сөзлигән Худаниң гувачиси екәнлигидин болған. Униң Аюпқа (һәм бизгә) ейтқан муһим мәзмунлуқ сөзлири ичидә, төвәндикиләрни гәвдилик дәп қараймиз: —

(I) Худа улуқ бир оқутқучидур. У Муқәддәс Роһи арқилиқ инсанниң роһида һәм виждանида несиһәт һәм агаһларни сөзләйду.

(II) Инсан Муқәддәс Роһниң авазиға қулақ салмиса, у чүшләр һәм ғайипанә аламәтләр арқилиқ адәмләрни ойғитип, уларниң өткүзүш алдидики гуналири тоғрилиқ һәм өз тәкәббурлуғи тоғрилиқ сәгитиду.

(III) Әгәр йәнила ойғиналмиған болса, Худа адәмләрни кесәлликкә яки һәр хил мүшкүллүккә учритиш арқилиқ уларни сәгитип қоюши мүмкин. Униң мәхсити уларни җазалаш әмәс, бәлки меһир-муһәббитидин уларға гуналиридин, тәкәббурлуғидин товва қилиш пурситини бериштур.

(IV) Худа билән инсан арисида турған бир Келиштүргүчи бар. Бу Келиштүргүчиниң илтиҗа дуаси арқилиқ адәм қутқузулиду, чүнки Келиштүргүчи адәмниң гуналири үчүн бәдәл төләйду.

Шуңа, бу затниң дунияға келиши тоғрилиқ һәм Елиху һәм Аюпму бешарәт бәргән, дәп ишинимиз.

(V) Худаниң меһир-шәпқитидин У бәлким адәмләргә бир қетимла әмәс, бир нәччә қетим товва қилиш пурситини бериши мүмкин (бирақ пурсәтниң зади қанчилигигә һеч ким капаләт берәлмәйду!).

(VI) Елиху Худаниң улуқлуғи һәм униң өзини яратқанлиғидин, җүмлидин инсанлардин хәвәр алидиғанлиғи тоғрилиқ көп сөзләйду.

Муса пәйғәмбәргә берилгән қанунларға асасән һәр бир дәвани һәл қилиш үчүн икки яки үч гувачи болуши керәк еди. Аюп бу «дәва»сида у икки гувачидин Худаниң сөз-каламини аңлиған еди — биринчи гувачи Елиху, иккинчи гувачи болса Худаниң Өзи еди. Шуңа ишинимизки, Елиху Худаниң Аюпқа әвәткән әлчисидур. Аюпниң етиқади бир тәрәптин синиливатқан болсиму, йәнә бир тәрәптин у азап-оқубәтлири арқилиқ адимийлик җәһәттин, тәкәббурлуқтин һәм өз-өзигә таянғанлиғидин ибарәт бу рәзил илләтләрдин тавлиниду. Мана бу тавлиниш уни техиму сап етиқатқа ериштүриду. Шуңа, Елихуниң уни тәкәббурлуқ тоғрилиқ агаһландурушлири униң вижданиға тәккән дәп қараймиз. Биз буни униң Елихуниң сөзлиригә һеч қандақ җавап бәрмигәнлигиниң бир сәвәви дәп қараймиз.

Шундақтиму, Елиху йәнила Аюпқа увал қилиду. У Аюпни: — «Башқиларни мазақ қилиштин һозур алисән», «яман адәмләргә һәмраһ болуп маңисән», «Худаға бойсунуп хизмәт қилишниң пайдиси йоқ дәйсән» (34:7-9) һәм «асийлиқ қилғансән» (34:37) дәп әйипләйду. У Аюпқа һәқиқий һесдашлиқ қилмайду; у инсанниң гунайи вә яки итаәт қилиши Худаға һеч қандақ тәсир йәткүзмәйду (35-бап) дәйду. Бирақ «Аюп» 1-бап, Тәвраттики «Яритилиш» қисми вә башқа йәрләрдин билимизки, бундақ қараш тоғра

әмәс. У Аюпниң башқа достлириға охшаш «яманлар бу дунияда ғәлибә қилмайду» дегән интайин аддий хуласигә келиду. Униң үстигә бәзидә (өзиниң тәкәббурлуғини яки өзгиләрниң көңлини чүшәнмәйдиғанлиғини испатлап) сөзмәнлик қилип қойиду.

Шуниң үчүн Елихудин алған муһим бир савақ шуки, мәлум бир адәм Худаниң әвәткән әлчиси болғини билән, униң һәр бир сөз-һәрикитиниң тоғра болуши натайин. Бирақ биз Елихуниң «Худа Өз роһи арқилиқ инсанға савақ үгитиду» дегән интайин муһим тәлимини көңлимиздә сақлишимиз лазим. Шундақ қилған чеғимиздила биз Худадин (мәйли кимниң вастисидин келишидин қәтъийнәзәр) Өзиниң сөзлирини пәриқ етидиған, шундақла қобул қилидиған қулақларни бизгә ата қилишини илтиҗа қилалаймиз. Шундақ қилип биз тәкәббурлуқниң хәтәрлигини яки башқиларниң сәһвәнликлирини банә қилип уларниң тоғра һәм орунлуқ сөзлирини қобул қилмаслиқтин сақлиналаймиз.

Жуқириқи изаһатларда дегинимиздәк, биз Елихуни мәзкур китапниң аптори дәп қараймиз.

Пәрвәрдигар Аюпқа қилған сөзләр

Пәрвәрдигарниң Аюпқа қилған сөзлири әҗайип, әлвәттә. Лекин Униң Аюпқа ейтмиған сөзлириму охшашла әҗайиптур. Худа Өзиниң Аюпқа қилған муамилиси үчүн униңға һеч қандақ намақул болмайду; Аюпниң илгәрки ечинишлиқ йелинишлириға худди пәрва қилмайватқандәк муамилә қилиду. Азап-оқубәтниң сирлири тоғрисида у һеч қандақ жип учини тәминлимәйду; яки Аюпниң балаю-апәтниң зәрбилири астида қилған сәвир-тақитиниму һеч тәриплимәйду; униң синақтин өткәнлигини униңға дәп чүшәндүрмәйду; яки Өзиниң Аюп арқилиқ «Худаниң оғуллири»ға инсанниң Худаға шәхсийәтсизлик билән халис хизмәт қилалайдиқанлиғини испатлап қайил қилғанлиғи тоғрилиқ Аюп билән һеч сирдишип қоймайду; униңға әң қаттиқ чүшкән зәрбиләрниң Өзиниң муһәббәтлик қолидин кәлгәнлигини сөзлимәйду; Елиху азапниң тәрбийә бериш вә адәмни гунаниң чаңгилидин қутқузуш роли тоғрилиқ сөзлигини билән, Худа униң гепини қилмайду; у яманларниң қилғанлирини өзлиригә қайтуруш мәсилиси үстидә һеч қандақ гәп қилмайду; у достиниң шикайәтлиригә һәм Аюпниң өзини ақлиғанлиғиға охшашла пәрва қилмиғандәк қилатти. Өлүм-тәһтисарани йошуридиған чүмбәлни елип ташлимай тирилиш һәм кейинки қиямәт күни тоғрилиқму һеч сөз қилмайду. Әгәр Худа жуқуриқи мәсилиләр һәққидә сөз қилған болса, Аюпни әң қийнайдиған мәсилиләрдин биригә җавап бәргән болатти. Әмәлийәткә қарайдиған болсақ, Униң Аюпниң достлири билән қизғин талаш-тартиш қилған мәсилә үстидә тохталған сөзлири йоқ дегидәк еди. У йәнә Аюп бешарәт бәргән дунияға кәлгүсидә келидиған Қутқазғучи тоғрилиқму беваситә һеч гәп қилмайду.

Йәнә ичкириләп тәһлил елип бардиған болсақ, биз шуни тонуп йетәләймизки, Аюпниң әң чоң азави униң мал-чарва, падилиридин айрилишму, пүтүн бала-җақилиридин бирақла дәһшәт билән айриветилишму вә яки уни бир терә бир сүйәк қилип қойған қорқунучлуқ терә кесилиму әмәс; йәнә өз җамаәт-жутдашлириниң уни чәткә қеқишлириму әмәс, яки уларниң уни «Худа ләнәт қилип урған» дәп мазақ қилғанлиғиму әмәс; достлирини өзигә тәсәлли бериду дәп қилған үмүтини йәрдә қойғанлиғи яки уларниң сән мәлум бир еғир гунани йошуруп кәлдиң яки һәтта Худаға

асийлиқ қилдиң дегән шикайәтлириму әмәс; уни әң азаплайдиған иш шуки, у әслидә өз дости дәп билгән, «чедиримда маңа Сирдаш болған!» дегән Худасиниң һазир болса уни ташлап өз дүшмини болуп қеливатқанлиғидиндур. Достлириниң униң билән тохтавсиз муназирилишип, азап-оқубәт болса яманлиққа чүширилгән жаза, һәққанийлар пәқәт бәрикәтлик күнләрни көриду, һәрдайим шундақ болиду, дәп униңға зәрбә қилип тәнқит қилғанлири уни бу қайғуға техиму чөмдүриду һәм униңға техиму аччиқ дад-пәрядларни көтәргүзиду. Һалбуки, көргинимиздәк у қорқунучлуқ гуманлар ичигә ғәриқ болғанда, униң роһи Худаниң өзгәрмәс яхшилиғи, вәдисидә қәтъий туридиғанлиғи һәм Униң бу дунияға әвәтидиған бир Қутқазғучиси тоғрисидики бешарәтлик, етиқатлиқ өткүр баянлар билән гуманлиридин бөсүп өтиду.

Аюпниң һәммә гәплирини түгитиши һәм башқиларму сөзләрдин тохтиши биләнла андин Пәрвәрдигар Өзи сөз қилиду. У пәқәт сөзла қилип қалмай, йәнә Өзи Аюпқа көрүниду. Әнди У гүлдүрмама арисидин сөз қилғанда Аюп башлиништила Униң авазини дүшмәнниң әмәс, бәлки достниң авази дәп билиду. Бу Аюп үчүн өзиниң барлиқ соаллириниң жававиға еришишидин көп әвзәл еди. Худа уни қорқунучлар билән тар мар қилмайду яки униң әслидә һәққанийлиқ билән қилғанлирини инкар қилмайду, яки дост вә рәқиплириниң тәнқитлириниң асаслири бар дәп пуритип ейтмайду. У өзини Худасиниң йениға қайтип кәлдим дәп билиду; шундақла Худаниң әмәлийәттә өзидин һеч айрилип бақмиғанлиғини билип йетиду һәмдә инсанниң азаплирини Худаниң чүшәргән ғәзивиниң мутләқ аламити әмәслигини тонуп йетиду, шундақла бу арқилиқ зор тәсәллигә еришиду. Худаниң улуқ шәпқитини һәм һәқиқитини қайтидин тонуп йетип, у өзи үчүн һеч немини, һәтта өзини ақлашниму илтижа қилмайду. Униң қайғу-һәсрәтлири йеңи бирхил бойсунушта, йеңи бир хошаллиқта ғайип болиду.

Худа Аюпқа мазақ түсидә әмәс, бәлки кинайилик бир түстә сөз қилиду — йәни достлар өз ара әркин параңлишиватқан һаләттә сөз қилиду. У униңға һәқиқий әркәк болуш тоғрилиқ, Өзи яратқан каинат тоғрилиқ азрақ сөзләйду. Төвәндә бу һадисиләр һәм һайванлар тоғрилиқ бизму ойлиғинимиз тоғрисида қисқичә тохтилип өтимиз. Оқурмәнләрниң өзлириниң бәлким бу әһмийәтлик мәзмунларда өз ой-пикирлири болуши мүмкин; биз оқурмәнләргә азрақ ярдими болсун дәп өзимизниң бир нәччә ой-пикримизни оттуриға қойимиз.

Йәр-зимин вә деңиз (38:4-11)

Худа йәр шарини яратқан чағда инсанларға қариғанда Худаға техиму йеқин болған пәриштиләр шатлиғидин нахшилар ейтқан еди. Уларниң шатлиқ күйлири бизни униңға қатнишишқа хитап қилмақта.

Жуқирида, тексттики изаһатларда сөзлигинимиздәк, йәр-зимин вә деңиз-океанлар интайин назук болған бир тәңпуңлуқта сақлинип кәлмәктә. Худа Нуһ пәйғәмбәр арқилиқ инсанларға буниңдин кейин һәргизму чоң бир топан билән йәр-зиминни йоқатмаймән дәп вәдә қилған. Бирақ гәрчә йәр йүзиниң үчтин иккиси деңиз болсиму, биз Худаниң шәпқити билән техи қуруқлуқ үстидә турғанлиғимиз үчүн, униңдин миннәтдар болдуқму яки «Бу шундақ болуш керәк!» дәп қараватамдуқ?

Таң сәһәр вә нур (38:12-15)

Гәрчә биз күндүз һәм кечини йәр шариниң һәр 23 саат, 56 минут 4 секонд айлинишидин алмишип туриду, шуңа «қуяш чиқиши» билән әтигән болиду дәп билгән

болсақму, бу һадисни жүргүзгүчи йәнила бәрибир Худадур; шуниң үчүн Униң қилған бу иши үчүн миннәтдар болушимиз керәк. Нурға кәлсәк, көзниң нур арқилиқ муһитимиздин учур елиш қабилийити шүбһисизки «тохтавсиз йүз беридиған бир мөҗизидур»; бундақ мөҗизиниң һәр дәқиқидә мәвҗут болуши аталмиш «тәдрижий тәрәққият» нәзирийисидә дейилгән имканийәттин жирақтин жирақтур.

Деңиз «булақлири» (38:16)

Бипаян «су амбарлири» яки «су булақлири» деңизлардила әмәс, бәлки йәр астидики ташлардиму бар. Худа мошу йәрдә мана буларни көрсәткән болуши мүмкин. Деңизларниң чоңқур йәрлири йәр шариниң техи тәкшүрүлүп ениқланмиған чоң җайлири һесаплиниду.

Өлүмниң дәрвазилири (38:17-18)

Гәрчә биз Инҗилда хатириләнгән Мәсиһ Әйсаниң тәлимидин өлүм-тәһтисара тоғрилиқ «Аюп»қа селиштурғанда билимимиз чоңқуррақ болсиму, бирақ өлүм Аюп үчүн вә биз үчүнму һазирғичә йәнила чоң бир сирдур.

Нур вә қараңғулуқ (38:19-21)

Нур аләмниң әң чоң сирлиридин болуп кәлмәктә. Илим-пән тәтқиқатлири уни чүшәндүрүшкә күчиниң баричә тиришиватиду. Улар нур тоғрисида бизгә карамәт йеңи мәлуматларни үзлүксиз бәрмәктә; шундақтиму, нур йәнила шундақ сирлиқ турмақта.

Қар, мөлдүр (38:22-23)

Қар вә мөлдүр бизниң көз алдимизға тепишмақларни қойиду. Бир қар учқунининң микроскоп астида көрүнгән гөзәл нусхилири бәлким Худа сөзлигән «қар ғәзнилири»ниң бир тәрипи болса керәк. Икки парчә қар учқунининң охшаш нусхида болғанлиғи һеч қачан көрүлүп бақған әмәс.

Мөлдүрләрниң болса адәмниң муштичиликму болғанлиғи байқалған. Шунчә еғир бир нәрсә қандақму асманниң өзидә шәкилләнсун? Метеорологийә җәһәттә азрақ билимгә еришиш пәқәтла униң тоғрисидики соаллиримизни көпәйтиду.

Шәриқ шамили (38:24)

Гәрчә һава райиниң «компютер модел»и иҗад қилинған болсиму, униң һава райидин толуқ алдин мәлумат берәлиши толиму жирақ, кәлгүсидиму шундақ боливериду.

Ямғур, гүлдүрмама, чақмақ, шәбнәм (38:25-27)

Чақмақни һасил қилидиған аддий боран-чапқунниң қудрити бир нәччә атом бомбисидин күчлүк һесаплиниду. Бирақ чақмақниң бу қудрити шу бомбиларниң һалак қилиш күчи билән бирқатарда қоюлмайду, бәлки һәтта «һаят тәнпуңлуқ»иға керәк болған бир нәччә хил химийиви бирикмиләрни ишләп чиқириду.

Һаваниң суни көтирип, парға айландуруши билән суюлуқни уютуш, уютминиң тәнпуңлуғини сақлаш (шәбнәм, ямғур тамчилири қатарлиқлар) хусусийити болмиған болса, дунияда һеч җанлиқ нәрсә болмайтти.

Муз, қирав (38:28-30)

Барлиқ суюқлуқлар ичидә пәқәт суниң қетишидила (муз һалитигә киргәндә) шунчә чоң кеңийиш йүз бериду. Шундақ болғачқа, көл-деңизларда муз пәйда болса, астида

әмәс, үстидә шәкиллиниду; бу һаләт болмиса, йәр йүзидә һеч жан егиси болмайтти.

Рошәнки, Аюпниң деңизларниң музлиши тоғрисида хәвири бар еди; (болмиса Худа униңға буларни дәп бәрмигән болатти) — шуңа у интайин жирақ жутларға берип кәлгән адәм болса керәк.

Юлтузлар вә юлтуз түркүмлири (38:31-33)

Худа көпчиликкә тонуш болған юлтуз түркүмлири тоғрисида сөз қилиду. Жуқирида дегинимиздәк, көп қисим кишиләр «қәлб юлтуз топи»да пәқәт йәттидәк юлтузни көрәләйду, әмәлийәттә у 800дин көп юлтуздин тәркип тапқан. Уларни бир-биригә четиштурған күч һазирғичә сир болуп турмақта. Орион юлтуз түркүмидә бир-биригә четиқлик бәзи юлтузларму бар; Орионниң «қилич»ида карамәт бир «юлтуз булути» бар.

Булут вә чақмақ (38:34-38)

Булутлар қандақ қилип суниң еғирлиғини көтирип, уни деңиздин жирақ болған Қәшқәрдәк жутларға апирип яғдуруриду? Қандақ қилип пүтүн қуруқлуқтики жаниварларни бақиду? Буму Худаниң карамәт екәнлигиниң бир бәлгүси, әлвәттә.

Ширлар (38:39-40)

Ширларға йемәкликни қандақ қилип тәминләш бәлким инсанлар әң аз көңүл бөлидиған ишлардин бири болса керәк! Бәзиләр һәтта ширсиз бир дунияни тиләйду. Бирақ Худа уларни есидә тутиду һәм уларға көйүниду. Инсанниң ойлири болса һемишә өзигә четишлик ишлар билән чәклиниду; бирақ улар ширларниң өзи туруватқан дунияниң айрилмас бир қисми екәнлигини чүшиниши керәк. Әгәр Аюп Худаниң ишлириға әһмийәтлик бир һөкүм чиқармақчи болса, ундақта униң ширлар тоғрисида бир немини чүшинишигә тоғра кәлмәсму?

Тағ қарғилири (38:41)

Тағ қарғилири адәмләрдин жирақларда яшайду; ширлардин ғәм қилмиғандәк, уларму инсанлар ғәм қилидиған ишлардин бир қисми әмәс. Бу явайи, гили болмайдиған бир қуштур. У соғ, хилвәт тағлиқ районларда яшаштин һозур алиду. Худа униңға өз орнини бекитип бәргән; инсанлар бу нуқтини чүшинип йетәлмисиму, униң һаятида Өз мәхсити бардур.

Явайи өшкиләр вә жәрәнләр (39:1-4)

Худа адәмзатниң билимидин яки контролидин жирақ туридиған бундақ һайванлар тоғрилиқ сөзләштин һозур алғанға охшаш, уларниң йошурун туғут толғақлириниң һәммиси Униңға аян. Шуңа У Аюпниң қайғусиға көйүнмәсму? Жәрәнләрниң балилири чоң болуп йетилиду, андин анисиниң туғут толғиғини унтуп қалғандәк қайтип кәлмәйду; анилири болса уларни айимайла қоюветиду. Буларниң һәммиси Худаниң орунлаштурушидур; уларниң бундақ һаятиниң әркин шәклиниңму һәммиси Униң идариси астидидур. Уларға қарап бақайли, һәр қандақ адәмниң бир нәрсә яки адәм тоғрилиқ «бу мениңки» дейиши тоғриму? Аюп йүз бәргән ишларниң бешида Худаға ибадәт қилип: — «Һәммини Пәрвәрдигар маңа бәргән, әнди Пәрвәрдигар мәндин елип кәтти» — дегән еди. Бирақ у бу һәқиқәтни өзигә чоңқур сиңдүргәнму? Худа бундақ явайи һайванларға далани кезиш әркинлиги бәргән йәрдә, у адәмләргиму әркинлик бериду, әлвәттә; бу әркинлик (мәйли биз Худаниң яманлиқни кейинрәк жазалайдиғанлиғини билгән болсақму) яманлиқ қилишниму өз ичигә алған болиду, әлвәттә.

Явайи ешәк (39:5-8)

Рошәнки, Худа Өзи яратқан бу явайи һайванниң әркинлигидин алаһидә һозур алиду. Бу чирайлиқ һайванниң явайи тәбиитиниң барлиғи Униң планиниң бир қисмидур. Шуниң үчүн инсан бу һайвандин савақ елип, Худаниң өзлиридин хәвәр алидиғанлиғидин хатирҗәм болушиға тоғра кәлмәмду?

Елиху (37-бап, 13-айәттә) көрсәткәндәк, әгәр дуниядики бәзи нәрсиләр яки шәйиләр пәқәт Худаниң разилиғи үчүнла мәвҗут болған болса, әнди инсан: «маңа пайдилиқ әмәс», «маңа ярдәм берәлмәйду» вә яки «маңа қолайсизлиқ елип келиду» дәп булардин ағринса болмайду, әлвәттә.

Явайи кала (39:9-12)

Инсан пәқәт көндүрәлмәйдиған бу йоған һайван немә мәхсәттә яритилғанду? У «тәбиәтниң тәңпуңлуғи»ниң бир қисми болғандин сирт, шүбһисизки, униң мәвҗутлуғи бизгә Худаниң планлириниң бир бөлигиниң адәмзатниң һөкүмидин вә контрол даирисидин һалқип кетидиғанлиғини көрситиду. Шуңа, инсан әгәр Худаниң планиниң һәммисини чүшәнгили болиду вә яки чүшинишим керәк дәп ойлиса бу наданлиқ болиду.

Төгиқуш (39:13-18)

Худаниң төгиқушта немә муддиаси барду? Униң қанатлири хошаллиқта қеқилиду, бирақ учушқа һеч яримайду. Худа бу җаниварни әқилдә һәм балилириға көйүмидә кам қилған охшайду. Әгәр дуния адәмләрниң өзлириниң пикричә болған болса, инсан мундақ ғәлитә һәм күлкилик бир қуш дунияға мас кәлмәйду дәп ойлиши мүмкин еди; бирақ Худа төгиқушни яритишни лайиқ көргән. Худада жумуристик һессият барму қандақ? Шуниң үчүн инсан өзигә ғәлитә, һәтта күлкилик туюлидиған башқа ишларни яки вақиәләрни қобул қилип, Худаниң өзигә болған көйүнүшидин хатирҗәм җүрсә әң ақиланилик һесапланмамду?

Ат (39:19-25)

Атни адәм көндүрәлигини билән, мошу йәрдә униң һәйвиси, һәрикәтлириниң гөзәллиги һәм қорқмаслиғи тәкитлиниду. Қедимки заманларда ат болса уруштики әң күчлүк қурал болуши мүмкин еди. Униң җәңдин қорқмаслиғи адәмләрниңкидин ешип чүшиду. Ат бизгә Худаниң характериниң бир тәрипини көрситәмду-йоқ? Биз әтрапимиздикиләрниң һәммисини, һәтта Худанимиму көндүрүшни ойлаватамдуқ яки Униң бизниң контроллиғимиз астида болушини халаймизму?

Сар (26:39)

Сарниң пәсиллик көчүши, башқа қушларниң пәсиллик көчүшлиригә охшаш бүгүнгә қәдәр сир болуп қалмақта. Қишни өткүзидиған йәрни һеч көрүп бақмиған бир жүҗә қандақ қилип у йәргә йол тепип ялғуз маңалисун? Андин әтиязда өзи туғулған жутиға қайталисун? Униң һәйран қаларлиқ һеч хатасиз йол тапалайдиған туғма тәбиити бизни Худаниң бизгә немә қиливатқинини мукәммәл билидиғанлиғи, ишлиримизни һеч хатасиз орунлаштуридиғанлиғи тоғрисида қайил қиларлиқ бешарәт берип туриду.

Бүркүт (39:27-30)

Бүркүт чаңгисини хилвәт җайлардила әмәс, бәлки инсанларниң айиғи йетәлмәйдиған җайларда тизиду. Униң шундақ қилиши һәрдайим адәмләрниң

планлирининг сиртида туриду, лекин Худаниң плани буларниң һәммисини өз ичигә алиду. Униң көзи адәмләрниңкидин зиядә өткүр; у асманда 200 метр егизликтә пәрваз қилип йәр үстидә өмиләватқан бир қоңғузни көрәләйду. Бүркүтни яратқан Худаму ишлиримизни ениқ көрмәмду?

Оттура шәриқтә һайванлар өлгән һаман бүркүтләр һәм қорултазлар дәрһал әгип пәрваз қилиду. Уларниң өлүкниң гөшини йегәнлиги инсанға жиркиничлик болғини билән, бу бәрибир Худа бекиткән бир иш, чирип кәткән өлүкниң муһитни жуқумлуқ кесәлләр билән булғишиниң алдини алиду. Биз бүркүт яки қорултазниң тап йегән мәнзиридин көзимизни тартсақму, бирақ турмушимизниң айрилмас қисми болған бәзи йеқимсиз ишлардин өзимизни қачурсақ болмайду; бәлки бүркүт яки қорултазлардиму һәмдә бу йеқимсиз ишлиримиздиму Худаниң яхши муддиалири бар дәп ишинишимиз керәк.

Бегемот (40-бап)

Биз изаһатларда чүшәндүргинимиздәк, ибраний тилидики «бегемот» дегән бу сөзниң уйғур тилдики «бегемот»ни көрситишигә (икки сөз охшаш йилтизлиқ болғини һәм бәзи алимлар шундақ қариғини билән) ишәнмәймиз. Униң мәзкур китаптики тәсвиригә қариғанда, у чоқум йоған, Худаниң җаниварлирининг ичидә әң чоңи («беши») болса керәк; бу һайван адәмдин, һайвандин, тәбиий балаю-апәттинму қорқмайду; шундақтиму у интайин райиш һәм зиянсиз болса керәк; башқа һайванлар, һәтта кичик балиларму һеч қорқмай униңға йеқин ойналайду. «Бегемот»ниң йоғанлиғи бир тәрәптин Худаниң улуқлуғини намайән қилса, йәнә бир тәрәптин у қозғалғанда шунчә дәһшәтлик болсиму, униңда Худаниң мулайим тәбиити гәвдилинип туриду. Кичик балилар бегемот алдида қорқмайдиған һаләттә болғандәк, улар Худаниң алдида қорқмай униму еһтимал чоң адәмләрдин яхширақ тоналайду; Инҗилда Мәсиһ Әйсаниң: «**Силәр товва қилип кичик балиларға охшаш кәмтәр болмисаңлар, Худаниң сәлтәнитигә һәргиз кирәлмәйсиләр**» дегини хатириләнгән («Мат.» 18:3).

Пикримизчә «бегемот» Аюпниң дәвирлиридә нәсли техи қуруп кәтмигән бир хил динозавр (мәсилән, «бронтозавр») болса керәк.

Левиатан (41-бап)

Әнди левиатанни немә дәймиз? Униң әң ахири тилға елинғанлиғининг сәвәви бәлким униң Худаниң мәхлуқлири ичидә әң әшәддий болғанлиғидиндур. Изаһатларда дегинимиздәк, бәзи алимлар уни тимсаһ вә яки бурун Мисирда яшиған, 15 метр узунлуқта келидиған, нәсли қуруған «йоған тимсаһ» дәп қарайду. Бирақ биз мундақ қаримаймиз. Униң ағзидин от чиқидиғанлиғи, униң астиниң «савутлуқ» екәнлиги, «орнидин қозғилалайдиғанлиғи» һәм деңизда (дәрияда әмәс) яшайдиғанлиғи тәсвирлиниду. Бу алаһидиликләр тимсаһқа мас кәлмәйду. Шүбһисизки, Аюпниң бу һайвандин хәвири бар еди вә бәлким уни көргән еди. Деңиз тоғрилиқ кона һекайиләр мундақ әждиһадәк мәхлуқларни тилға алиду, бирақ билишимизчә у узундин буян көрүнүп бақмиған. Йеқиндин бери (мәсилән 1966-жили) илгири көрүп бақмиған бәзи зор йоған мәхлуқлар деңиз чоңқурлуқлиридин чиққан — бирақ буларниң һеч қайсисиму левиатанға охшашмайду. Тәвраттики «Йәшая пәйғәмбәр» дегән қисимда (27-бапта): —

«**Шу күнидә (қиямәт күнидә) Пәрвәрдигар Өзиниң дәһшәтлик, бүйүк вә күчлүк шәмшири билән учқур илан левиатанни,**
Йәни толғанғучи илан левиатанни җазалайду;
У йәнә деңизда турған әждиһани өлтүриду» дейилиду.

«Җазалаш» дегән сөздин қариғанда, әшу чағда натоғра бирхил роһий күчниң левиатанниң кәйнидә туруши билән, левиатан рәзилликниң бир вәкили болуп чиқиду; Мәсиһ дунияға қайтип чүшүши билән уни өлтүриду, дәп чүшинимиз. Шуниң билән левиатан аз дегәндә бир қетим йәнә дунияда пәйда болиду.

«Аюп»та болса левиатан пәқәтла Худа униңдин һозур алидиған, Өзиниң мәхлуқлиридин бириниң сүпитидила тилға елиниду. Униң қияпити һәм көркәм һәм әшәддийдур. Униң савутиға қил сиғмайду. Униңға һеч қандақ һайван тәң келәлмәйду. Адәмниң уни (әгәр тапалиған болса) контрол қилиш амали йоқ. У Худаниң күчи һәм һәйвитигә һәқиқий бир вәкилдур. Инсан «Худаниң сүритигә асасән» яритилған дейилсиму, («Яритилиш» 1-бапни көрүң) лекин инсан тәкәббурлуқ қилип Худани «өз сүрити»гә охшитип, башқиларни контрол қилип, қолға кәлтүрәләймән дегәндәк «Худани гепимгә көндүрәләймән» дегәндәк хам хияллларда болушиға қәтъий болмайду. 28-бапта дейилгәндәк «**Мана, Рәбтин қорқуш даналиқтур; яманлиқтин жирақлишиш йорутулуштур**». Инсан балиси Худа билән мунасивәттә болмақчи болса, мана бу башлиниш — Худадин қорқидиған һая һәм үгинишкә тәйяр болған кәмтәр позитсийидур.

«**Униң җениға тегишкә петиналайдиған һеч ким йоқтур;**
Ундақта мениң алдимда турмақчи болған кимдур?» (10-айәт).

Хуласә

Пәрвәрдигар Аюпқа бәргән җававида, Аюпни тәбиәт дуниясиниң чәксизлигигә, бу мурәккәп аләмдә йүз берип туридиған, кишиләр ойлап йетәлмәйдиған сан-санақсиз һадисиләргә, кишиләрниң көз алдидин өтүп туридиған мөҗизиләргә йүзләндүриду. Адәмни кичик пеилликқа дәвәт қилидиған, җавави бирла болған һәр хил кинийилик, амма савақ болидиған соаллар униңға берилиду. Униңға инсанниң аләмни тизгинләләйдиған шәхс болмастин, бәлки мәхлуқатниң бир қисми, бипаян аләмниң бир һүҗәйриси екәнлиги көрситилиду; шундақла, Худаниң планиға вә буларни бежа кәлтүрүш тәрәплиригә инсанниң көзи йәтмәйдиғанлиғи көрситилиду. Аюп өз бешини қатуридиған мәсилилиригә бәнд қилинған болуп, пүткүл дунийдиму охшаш йешилмәс мәсилиләрниң барлиғи униң есигә кәлтүрүлиду. Чоң тәбиәтниң чүшәндүргили болмайдиған йәрлири болған екән, ундақта Худаниң адәмләрдин хәвәр елишиға нисбәтән инсанларниң көзи йәтмәйдиған, чүшинип йәтмәйдиған йәрлири болиду, әлвәттә.

Аюп Худаниң бу дунияни бена қилип, андин ташлап кетиш үчүн әмәс, бәлки асман-зиминни Өз һозуриниң шан-шәриви билән толдуруш үчүн яратқанлиғини билип йетиду.

Ахирда бизгә Аюп «өз-өзидин нәпрәтлинип товва қилди» дәп ейтилиду. Һәр қандақ адәмниң Худани көрүшиниң нәтиҗиси дәл мошундақ болиду. Худаниң Өзини шан-шәрәп ичидә көрүшниң өзи һәр бир соалға җаваптур; мундақ көрүш Мәсиһ Әйсаниң Инҗилда хатириләнгән «**Мубарәк, қәлби пак болғанлар! Чүнки улар Худани көриду**» дегән вәдисигә ишәнгән һәр бир кишиниң үмүти болуши керәк. Худаниң инсанни яритиштики мәхсити биз инсанларниң җәннәтниң раһәт-парағитини нишан қилишимиз үчүн әмәс, бәлки Униң Өзини үмүт вә нишан қилишимиз үчүндур.

Шүбһисизки, Худа Өзини сөйгән инсанларға көп бәхит-саадәт вә бәрикәт ата қилиду вә ярдәм қилиду. Лекин «Аюп» дегән китап шуниңға чоң испат беридуки — Аюптәк бир инсан Худа өзигә мәйли илтипат-инъамларни йәткүзсун-йәткүзмисун, җәннәттә болсун, дозақта болсун, Худаниң улуқ һессиятлири, меһир-шәпқәтлири, садақәт-сәмимийлиги вә чәксиз муһәббити түпәйлидин Униңға садиқ болуш, Уни сөйүш, қәдирләш имканийитигә егә болиду. Әгәр муһәббәт шәрт-мәхсәт ичидә мәвҗут болса, ундақта у сап, толуқ муһәббәт болмайду.

Аюпниң Худаниң меһриванлиғиға болған етиқади дәһшәтлик бир «мәһрум болуш» синиқидин өтүпла қалмай, униң Худаға болған етиқади техиму ашиду. Шуни чүшинишимиз керәкки, әйни чағда униң етиқадида Худадин башқа һеч қандақ бир таянч йоқ еди. У «Исраиллиқ» әмәс (униң дәвридә Исраил техи мәвҗут әмәс), шуңа униң Ибраһим арқилиқ Муса һәм башқа пәйғәмбәрләр арқилиқ Исраилға берилгән вәһийләрдин хәвири йоқ еди; униң әтрапида һеч қандақ «җамаәт» йоқ еди; у тавап қилидиған һеч ибадәтхана яки «муқәддәс җай» йоқ еди; униңға роһий җәһәттин ярдәм беридиған һеч қандақ «диний оюшма» йоқ еди; у кәлгүсидики тирилишни, кейинки сорақ күнини ениқ билгини йоқ; уни қоллайдиған һеч қандақ әнъәнә йоқ еди; униң бешиға кәлгән күлпәтләр етиқадиниң күткининиң пүтүнләй әкси болған еди; униңдиму Инҗилда инсанға муйәссәр қилинған зор күчлүк вәдиләрдин һеч қайсиси йоқ еди, әлвәттә. Униң өзиниң шунчә зор етиқатқа қандақ кәлгәнлиги тоғрисида хәвиримиз йоқ; биз пәқәтла Худаниң униңға мәлум вәһийләрни бәргәнлиги, униңға мәлум болған бир нәччә сөзни ата қилғанлиғини билимиз (6:10, 23:12). Инҗилда Мәсиһ Әйсаниң: — «**Шуңа ... һәқиқәтни көңүл қоюп аңлаңлар. Чүнки кимдә бар болса, униңға техиму көп берилиду; амма кимдә йоқ болса, һәтта униңда бар болғанлириму униңдин мәһрум қилиниду**» — дегән вәдә хатириләнгән. Аюп бу сөзниң гәвдилик бир мисалидур. У Худаниң униңға ашкарилиған һәммә қиммәтлик вәһилирини қобул қилипла қалмай, уларни чиң тутуп уларниң һәр җәһәттин әмәлгә ашурушиға ишинишкә садиқ еди — шуңа у техиму көп вәһийләргә егә болған. Аюп һәр бир дәвиргә үлгә болалайду, шундақла үлгила болуп қалмастин, бәлки азап-оқубәтниң сирини тонуштурғучидур. У өзидин көп жил кейин өзидин улуқ бириси, йәни Мәсиһ Әйсаниң охшап кетидиған йолларда азап-оқубәт тартидиғанлиғини билмәйтти. Уларниң арисида нурғун әҗайип охшашлиқлар бар: —

(I) Аюпниң гуналири кәчүрүм қилинип, Худаниң алдида виждани пакланған һалда туруп һәққаний дәп һесапланған.

Мәсиһ Әйса болса һеч қандақ гуна қилип бақмиған, мукәммәл һәққаний бир инсандур.

(II) Аюп издәп жүргән һәққанийлиқ болса адәмниң ички дуниясидики һәққанийлиқтур. У болсиму, ой-пикридики, қәлбидики, вижданидики бирхил һәққанийлиқтур.

Мәсиһ Әйса болса дәл мошу һәққанийлиқ, йәни Худани хурсән қилидиған бирдин-бир һәққанийлиқ тоғрисида тәлим берәтти һәм ашундақ қилатти.

(III) Гәрчә Аюп шундақ тәрбийә өзигә чүширилгидәк яман ишни қилип бақмиған болсиму, туюқсиз һәм сәвәпсиз азап-оқубәтләр униң бешиға чүшкән.

Мәсиһ Әйса униң әң улуқ мөҗизилирини яритиштин, әң алийҗанап тәлим бериштин туюқсиз елип кетилип, бир чапрас яғачқа миқланди. У һеч қандақ гуна қилмиған еди.

Әксичә у инсанларға әң жуқури дәриҗилик меһриванлиқни көрситип кәлгән еди. Униң бу азап-оқубитини әтраптикиләрдин һеч ким чүшәнмиди.

(IV) Аюп увал қилинип, нурғун гуналарни қилғансән дәп хата әйипләнгән.

Мәсиһ Әйсаму қаттиқ увал қилинип, нурғун гуналарни, җүмлидин күпүрлүкни қилғансән дәп әйипләнди.

(V) Аюп өз ака-укилири, дост-қериндашлири һәм жутидикиләр тәрипидин «һазир утуқлуқ адәм әмәс» дәп чәткә қеқилған.

Мәсиһ Әйса укилири, илгәрки дост-қериндашлири һәм жутидикиләр ойлиғинидәк «утуқ»қа еришмигини үчүн чәткә қеқилған.

(VI) Аюп Худа тәрипидин ләнәт қилинип урулған, дәп мазақ қилинған.

Мәсиһ Әйса чапрас яғачқа миқлинип охшаш сәвәптә мазақ қилинған — «Сән Қутқазғучи болсаң, қени өзәңни қутқузуп бақмамсән?» дәп мазақ қилинған.

(VII) Аюп өзини Худа тәрипидин ташлинип чәткә қеқилған дәп һес қилатти (бирақ әмәлийәттә у шундақ әмәс). Бу у тартқан азаплиридин әң қийналған иш еди.

Мәсиһ Әйса болса һәқиқәтән әрштики атиси тәрипидин чәткә қеқилған — Өзиниң һеч қандақ сәвәвидин әмәс, бәлки У бизниң барлиқ гуналиримизни Өз зиммисигә елип бизгә тегишлик болған җазасини Өзи тартқанлиғидиндур. Униң чапрас яғачтики азаплири дәрвәқә санақсиз еди. Лекин Униңға нисбәтән әрштики Атиси тәрипидин чәткә қеқилиши әң дәһшәтлик азап еди.

(VIII) Аюп азаплиридин әслигә кәлтүрүлгән болуп, әслидики мәртивисидин техиму жуқури орунға көтирилгән.

Мәсиһ Әйса Өзи инсан сүпитидә дәпнә қилинған қәбирдин тирилдүрүлүп, асманға көтирилип, Худаниң оң йениға олтарғузулди һәм техиму улуқланди.

(IX) Аюпниң өзи бирхил «қутқазғучи» болуп чиқти. Униң дуалири арқилиқ үч дости Худаниң ғәзивидин қутулған.

Мәсиһ Әйса болса һәқиқий Қутқазғучидур — У Аюп өзи бешарәт қилған Келиштүргүчи һәм Қутқазғучи. Униң дуалири һәм вастиси билән, Худаға йеқинлашмақчи болғанларниң һәммиси қутқузулиду.

(X) Аюп йеңи бир аилиниң беши болған.

Мәсиһ Әйса өлүмдин тирилгәндин кейин йеңи бир аилиниң, йәни Өзигә ишинип таянған, Өзиниң хәлқи болған мөмин бәндилиридин тәркип тапқан җамаәтниң бешидур.

Биз Аюпниң изини бесип, у тонуған һәм һазир тонуйдиған Худасини тонушимиз лазим! Шундақ қилған чеғимиздила биз у бешарәт бәргән Қутқазғучиниң дуалири һәм күч-қудрити билән ахирәттә һәм униң билән һәм барлиқ пәйғәмбәрләр билән биллә, Худаниң һозурида болимиз!

Амин!

Тәврат 19-қисим

«Зәбур»

(Тәврат қисимлири бойичә һесаплиғанда 19-қисим)

Кириш сөз

Һөрмәтлик оқурмәнләр қолуңлардики ушбу китап «Зәбур»ниң ибраний тилидики нами «Мизмор», йәни «мәдһийиләр»дур. Биз китапни шундақ атисақму болиду. Зәбурни пәйғәмбәр Давут падиша язған, дәп қаралмақта. Әмәлийәттә, тоғрисини ейтсақ, «Зәбур»ниң башлиниш қисми Давут пәйғәмбәр тәрипидин (миладийәдин илгәрки 1000 жил әтрапида) йезилған. «Зәбур»ниң 150 күйи ичидики мавзулардин қариғанда, 73 күй Давут тәрипидин йезилғанлиғи көрситилиду. «Тәврат»ниң тарихий қисимлирида көрситилиши бойичә, Давут пәйғәмбәр Исраилниң һакимлири арисида биринчи болуп хәлиқниң «муқәддәс чедир»дики ибадитигә ярдәмчи һәм тәңкәшчи болсун дәп, бир нәччә хор һәм саз өмәклирини тәшкиллигән. Униң өлүмидин кейин мошу хор өмәклири Сулайман падиша қурған муқәддәс ибадәтханидиму хизмитини давамлаштурди. Биз һәзрити Давутни өзи һәм башқилар язған ибадәт шеир-нахшилиридин «ибадәтханидики ибадәт қилғучилар, хорчилар, сазчилар һәм айрим ибадәт қилидиғанларни мошулардин пайдилансун» дегән мәхсәттә болуп, топлашқа башлиған десәк, еһтималға йеқин болса керәк.

Шуңа «Зәбур»дики сөзләрниң көпинчиси инсанниң Худаға ейтқан сөзлири, әлвәттә. Ишинимизки, Худа мошу сөзләргә қулақ селип, бу дуаларни ижабәт қилған, уларни қобул қилған; шуниңдәк У Өз Муқәддәс Роһиниң тәсирләндүргүши билән ипадиләнгән бу дуа-мәдһийиләрни бизниң мәңгүлүк мәнпәәтимиз үчүн хатириләткүзгән. Шуңа уларниң сөзлири һәр бир мөмин бәндә үчүн толиму нопузлуқ, толиму қиммәтликтур. Бу нуқтини Тәвраттики кейинки пәйғәмбәрләрдин көргили болиду; Йәшая, Йәрәмия, Даниял, Зәкәрия қатарлиқ пәйғәмбәрләр «Зәбур»дики сөзләрни тилға елип, өз бешарәтлири ичигә киргүзиду. Инжилға кәлсәк, Әйса Мәсиһ һәм униң расуллири Зәбурдики сөзләрни көп қетим нәқил кәлтүриду.

Зәбур пәқәт инсан Худаға ейтқан сөзләрни өз ичигә елипла қалмайду; оқурмәнләр көридуки, Давут қатарлиқ бу ихласмәнләрниң дуалири оттурисида Худа Өзи уларниң гепини бөлүветип вәһий бериду яки улар арқилиқ башқиларға бешарәт қилиду. Зәбурда пүткүл инсанийәткә қаритилип мәлум һәқиқәтләрни елан қилған баянлар бар (алайлуқ, 1-күй, 11-күй); Худаниң инсанға бәргән әмир-йол- йоруқлири бар (мәсилән, 37-күй). Худаниң меһриванлиғи, кәчүрүм қилғанлиғи, қутқузғанлиғи һәм муһәббәтлик тәбиити тоғрилиқ көп гувалар бар (мәсилән, 23-, 32-, 33-, 34-күй); беваситә берилгән вәһий (мәсилән, 2-, 18-, 22-, 69-күй); падишаниң тойи үчүн бир дуа (45-күй); кәчүрүм-мәғпирәт тиләйдиған (мәсилән, 38-, 51-күй), мәдәт тиләйдиған (мәсилән, 3-, 4-, 5-күй), тутуқ һалда ейтилған (77-күй), ғериблиқ-ялғузлуқта ейтилған (88-күй), баш қаймуқтурулған һалда

ейтилған (60-күй), хошаллиқтин ичигә патмиған һалда ейтилған (20-, 33-, 96-күй) дуаларму бар. Оқурмәнләрдин Худадин әйминип Уни издигәнләрниң қәлбидә немигә һаҗәтмән болса, улардики дәрд-әләмләр яки хошаллиқниң Зәбурдики сөзләрдә әкс әткәнлигини яки ипадиләнгәнлигини байқалайду.

Жуқирида Зәбурдики вәһийлик мәзмунни тилға елип өттуқ. Униңдики көп бешарәтләр Худаниң һәзрити Ибраһимға: «**Сән арқилиқ йәр йүзидики барлиқ әл-жутлар бәхит тапиду**» («Яр.» 12-бап) дегән вәдиси бойичә, Өз шәпқитиниң Исраил хәлқи арқилиқ барлиқ инсанға йәткүзүлидиғанлиғини алдин-ала көрситиду. Шуниңдәк, бу «барлиқ әл-жутлар»ға болған бәхитниң «бүйүк Давутниң техиму бүйүк оғли» болған Қутқазғучи Мәсиһ арқилиқ, йәни Униң өмри, өлүми, тирилип Худаниң оң қол тәрипидә олтиришқа көтирилидиғанлиғи, шуниңдәк Униң бу дунияға қайта келидиғанлиғи көп қетим бешарәт қилиниду; болупму 16-, 18-, 22-, 24-, 40-, 45-, 69-, 72-, 80-, 89-, 95-, 96-, 98-, 100-, 110-, 112- («мукәммәл адәм» тоғрилиқ), 118-, 132-, 146-, 148-, һәм 150-күй арқилиқ көрситилиду; йәнә башқа күйләр арқилиқму васитилик көрситилиду.

Һәзрити Давуттин башқа, Зәбурдики язғучилар өз исмилирини бизгә ейтиду; Мусаниң бир күйи бар (90-күй); һәзрити Сулайманниң иккиси бар (72-, 127-күй). Һәзрити Асафниң он иккиси, Әзралиқ һәзрити Һеманниң бири, Әзралиқ һәзрити Етанниң бири, һәм исми намәлум «Кораһниң оғуллири үчүн йезилған» он иккиси бар. Ахирқидикиләр, шүбһисизки, ибадәтханидики Кораһниң оғуллиридин тәшкил тапқан бир хор өмекиниң ейтиши үчүн йезилған (Тәврат, «2Тар.» 9-бапни көрүң). Қалған күйләрниң бешида қоюлған исимлар йоқ; шүбһисизки, бәзилири Давутниң әсәрлири, бәзилири әмәс; ениқ туруптуки, бәзилири Исраил хәлқи Бабилда Худаниң җазаси болған әсирликтин (сүргүн болуштин) азат болғандин кейин йезилған. Демәк, һәзрити Давуттин 400 нәччә жил кейин йезилған.

«Зәбур» һәр қандақ вақит, пәйт, әһвал һәм һәр хил адәмгә уйғун келидиған 150 ибадәт, тәшәккүр ейтиш, мәдһийә һәм дуалар топлимисидур. Булар йәнә бәш «бөләк»кә, йәни 1-41, 42-72, 73-89, 90-106, 107-150-күйләргә бөлүнгән. Алимларниң пикричә, бу бәш бөлүм хилму-хил вақит һәм йәрләрдә топланған, ахирда Худаниң ирадиси бойичә намәлум бир қол астида (Аманнисахан 12 муқамни топлиғандәк) бир томға жиғилған.

«Зәбур» әслидә ибраний тилидики «Замар» дегән сөз болуп, әрәб тили арқилиқ уйғур тилға киргән. «Замар» — «нәғмә-нава ейтиш», йәни «саз челип нахша ейтиш» дегән мәнада. Шуңа «Зәбур»дики һәр бир күй өзигә хас музика билән йезилған. Һәммигә Қадир Худаниң тегигә йетип болмайдиған ирадиси бойичә бу әслий музика йоқап кәтти; лекин шуниңға миң шүкрики, шеирларниң бизгә зөрүр болған, адәмни илһамландуридиған сөзлири бизгә қалди. «Зәбур» мәйли қайси тилға тәрҗимә қилинсун, вақитниң өтүши билән шу тилда сөзлишидиған милләт арисидики Худаниң мөмин бәндилири бу тәрҗимә сөзлирини өзигә хас болған шеирий шәкилгә кәлтүрүп, өзигә хас болған музикиға таңшийәләйду, шуңлашқа һәр қайси милләтләр «Зәбур»ни «өзиниң» қилип кәлгән. Мәсилән, инглизчидә болса һәр бир күйниң «аһаңлиқ нусха»си бар, бәзиләрниң ондин артуқ нусхиси бар.

«Зәбур» ибраний тилиниң «шеир шәкли» яки «чачма шеир шәкли»дә йезилған. Бу тәрҗимимиздә биз «мәнаниң тоғрилиғи»ни биринчи орунға қойдуқ, «шеирий шәкилдә

елиш»ни нишан қилмидуқ, шундақ ипадиләшкә қәлимимиз ажизлиқ қилиду. Худа буйруса кәлгүсидә шеирий жәһәттин биздин талантлиқ адәм мошундақ ишқа өзини атисун. Шундақ дегинимиз билән, лекин биз ибраний тилидики «шеирийәт шәкли»ни асасий жәһәттин сақлашқа тириштуқ. Башқа китапта дегинимиздәк, ибраний шеирийитидә мисралар бәзидә «параллел», бәзидә үч мисралиқ йезилиду. Бир куплеттики һәр бир мисраниң охшап кетидиған яки селиштурма болидиған темиси бар. Мәсилән: —

«**У бизгә гуналиримизға қарита муамилидә болған әмәс,**
Бизгә қәбиһликлиримизгә қарита тегишлигини яндурған әмәс» (103:10)

Бәзи вақитларда иккинчи мисра биринчи мисраниң мәнасини кеңәйтиду яки тәкитләйду: —

«**Пәрвәрдигар Өзигә нида қилғанларниң һәммисигә йеқиндур,**
Өзигә һәқиқәттә нида қилғанларниң һәммисигә йеқиндур» (145:18).

Йәнә бәзидә иккинчи мисра биринчи мисраниң мәнасини толуқлаш ролини ойнайду: —

«**Мениң женим Саңа чиң чаплишип маңиду,**
Сениң оң қолуң мени йөлимәктә» (63:8)

Бәзи вақитта айәт үч мисралиқ болиду: —

«**Чүнки мана дүшмәнлириң, и Пәрвәрдигар,**
Мана дүшмәнлириң йоқилиду;
Барлиқ қәбиһлик қилғучилар тирипирән қиливетилиду!» (92:9)

Дунияниң бәхитигә яриша, нурғун тилларға тәржимә қилиш мүмкин болмайдиған вәзинлик яки қапийәлик шеирдәк болмиған бу хил шеирийәтни тәржимә қилғили болиду.

Биз имканийәтниң баричә тәржимизимиздә ибраний тилидики «параллел» (икки мисралиқ) шеирий шәкилни вә текстниң әслий мәнасини сақлашқа тириштуқ. Ибраний тилидики «Худа»ни ипадиләйдиған сөзләрни мундақ алдуқ: —

«Әлоһим» — «Худа»
«Әл» — «Тәңри» яки «илаһ»
«Яһвәһ» («Йәһоваһ») — «Пәрвәрдигар»
«Яһ» (Яһвәһ»ниң қисқа ипадиси) — «Яһ»
«Адонай» — «Рәб»

Тәржимә хизмитимиздә, алимларниң «Зәбур»ниң текстиниң мәнаси тоғрилиқ пикирлириниң бизниңки билән гәвдилик пәриқләнгән йәрлири болса, биз әшу башқа хил тәржимисини изаһлашқа тириштуқ. Әгәр башқа хил муһим тәржимисини етиваримизниң сиртида қалдурған болсақ, оқурмәнләрдин әпу сораймиз.

Тәрҗимә хизмәтлиримиздә биз ибраний тилидики алимларниң тәтқиқлиридин, болупму «Доктор Дерик Киднер» һәм «Доктор Миқаел Вилкок»ларниң әсәрлиридин пайдиландуқ. Биз йәнә 1920-жиллири Қәшқәрдә ишләнгән уйғурчә нусхисидин һәм хәнзучә (1911-жилидики «Хехебән») «Муқәддәс Китап» нусхисидин көп пайдиландуқ.

Һәр бир оқурмәнниң алдамчилиққа толған мошу дунияда Худаниң йоли бойичә түз-тоғра меңиши үчүн, һәм униңдики шатлиқ вә ниҗатлиқ-қутқузушларни тепип егә болуш үчүн, Худа уларға Өз Зәбури арқилиқ бәхит, илһам һәм барлиқ керәк болған мәдәтләрни бәргәй!

Амин!

Изаһат: — Зәбурда төвәндики алаһидә сөз-ибариләр көп учрайду: —
«Селаһ» — бәлким күйни чалған вақтида музикидики бир «пауза»ни көрситиши мүмкин; шуниң билән униң: — «Тохта, ойлан!» дегән мәнани билдүрүши мүмкин.
«Масқил» — мәнаси бизгә намәлум, бәлким «тәрбийилик» яки «маһирлиқ билән ейтилсун» дегән мәнада болуши мүмкин.
«Миқтам» — бәзи алимларниң пәризичә «үнсиз дуа», яки «йошурун гөһәр» дегән мәнада.
«Тәһтисара» — өлгүчиләрниң роһлири қиямәт күнини күтидиған җай (ибраний тилида «шеол» дегән сөз).

Изаһат: — тексттә күл рәң билән елинған сөзләр әйни ибраний тексттә учримайду, пәқәтла уйғурчә текстимиз раванрақ оқулсун үчүн, тәрҗиманлар тәрипидин қошулған сөзләрдин ибарәт. Мәсилән, 2-күй, 7-айәттики «... Әрштики ...» дегән сөз әйни тексттә йоқ.

Изаһат: — йәнә тәкрарлаймизки, кириш сөз, мавзу, изаһатлар вә ахирқи қошумчә сөзләрни, оқурмәнләргә ярдими болсун үчүн дәп қошумчә қилдуқ. Улар Муқәддәс Китапниң әслий текст-айәтлириниң бир қисми әмәс.

Зәбур

Биринчи Бөлүм
1-күй
Итаәтмән адәмниң бәхити

1 [1] Рәзилләрниң гепи бойичә маңмайдиған,
Гунакарларниң йолида турмайдиған,
Мәсқирә қилғучиниң орнида олтармайдиған адәм бәхит тапур!
[2] Униң хурсәнлиги пәқәт Пәрвәрдигарниң тәврат-қанунидилидур;
У Пәрвәрдигарниң қанунини кечә-күндүз сеғинип ойлайду.
[3] У худди ериқ бойиға тикилгән,
Өз пәслидә мевисини беридиған,
Йопурмақлири солашмайдиған дәрәқтәктур;
У немила қилса ронақ тапиду.
[4] Рәзил адәмләр болса ундақ болмас;
Улар худди шамал учуруватқан тозандәктур.
[5] Шуниң үчүн рәзилләр сорақ күнидә тик туралмайду,
Гунакарлар һәққанийларниң җамаитидә һеч бешини көтирип туралмайду.
[6] Чүнки Пәрвәрдигар һәққанийларниң йолини көңлигә пүккән;
Рәзилләрниң йоли болса йоқилиду.

2-күй
Худаниң Мәсиһи барлиқ әлләрни идарә қилиду

2 [1] Әлләр немишкә чуқан салиду?
Немә үчүн хәлиқләр бекардин-бекар сүйқәст ойлайду?
[2] Дунийдики падишалар сәпкә тизилип,
Әмәлдарлар қара нийәт әйлишип,
Пәрвәрдигар вә Униң Мәсиһи билән қаршилишип: —
[3] «Уларниң чәклимилирини чөрүветәйли,

1:1 Зәб. 25:4-5; Пәнд. 1:10, 15; 4:14, 15; 1Кор. 15:33; Әф. 5:11
1:2 **«У Пәрвәрдигарниң қанунини кечә-күндүз сеғинип ойлайду»** — ибраний тилида: «У Униң қанунини кечә-күндүз сеғинип ойлайду». Әмәлийәттә болса бу зәбур Мәсиһни көрситиду. Сәвәби, Мәсиһтин башқа ким «Пәрвәрдигарниң қанунини кечә-күндүз сеғинип ойлайду»?! Бирдинбир ундақ мукәммәл адәм пәқәт Удур. Ундақ болғанда, «Униң қануни» Өзиниңкидур!
1:2 Қан. 6:6-9; 17:19; Йә. 1:8; Зәб. 111:1; 118:1
1:3 **«У немила қилса ронақ тапиду»** — бу йәрдики «у», Худаниң йолида маңидиған адәмни көрситиду.
1:3 Йәр. 17:8
1:4 Аюп 21:18; Зәб. 34:5; Йәш. 17:13; 29:5; Һош. 13:3
2:1 **«Әлләр немишкә чуқан салиду?»** — Зәбурдики күйләрдә, «әлләр» яки «ят әлләр» болса, Исраил хәлқидин башқа һәр бир хәлиқ-милләтни көрситиду.
2:1 Рос. 4:25
2:2 **«Пәрвәрдигар вә Униң Мәсиһи»** — «Мәсиһ» мошу йәрдә, кона бир өрп-адәткә қаритилған. Тәвраттики бәлгүлимидә, йеңи падиша тиклиниш мурасимида бешиға пурақлиқ зәйтун мейи қуюлатти. Бу «мәсиһ қилиш» (*«мәсиһләш»*) дәп аталған. «Йәшая» китап, 61-бапта «мәсиһ қилиш» дегән сөз болса, келидиған Қутқузғучиниң вуҗудиға май әмәс, бәлки Муқәддәс Роһ қуюлидиғанлиғини көрситиду. Мошу айәттиму охшашла, «Мәсиһ» Муқәддәс Роһ билән «мәсиһ қилинған адәм»ни көрситиду.

Уларниң асарәтлирини бузуп ташлайли!» — дейишиду.
4 Асманда олтарғучи күлиду,
Рәб уларни мазақ қилиду;
5 Һәм аччиғида уларға сөзләп,
Қәһри билән уларни вәһимигә селип: —
6 «Өзүм болсам Зионда, йәни муқәддәс теғимда,
Өзүм мәсиһ қилған падишани тиклидим».

Худа тайинлиған Мәсиһ-Падиша сөз қилиду

7 «Мән әрштики пәрманни җакалаймәнки,
Пәрвәрдигар маңа: —
«Сән Мениң оғлум;
Өзүм сени бүгүнки күндә туғулдурдум;
8 Мәндин сора, Мән саңа мирас болушқа әлләрни,
Тәәллуғуң болушқа йәр йүзини чәт-чәтлиригичә беримән;
9 Сән төмүр таяқ билән уларни битчит қиливетисән;
Сапал чинини кукум-талқан қилғандәк, сән уларни парә-парә қиливетисән» — деди».
10 Әнди, һәй падишалар, әқилдар болуңлар!
Җаһандики сорақчилар савақ елиңлар;
11 Пәрвәрдигардин қорқуш билән униң хизмитидә болуңлар;
Титрәк ичидә хошаллиниңлар!
12 Оғулниң ғәзивиниң қозғалмаслиғи үчүн,
Уни сөйүңлар;
Чүнки униң ғәзиви сәлла қайниса,
Йолуңлардила һалак болисиләр;
Униңға таянғанлар нәқәдәр бәхитликтур!

3-күй
Сәһәрдики дуа

3 1-2 Давут өз оғли Абшаломдин қечип жүргән күнләрдә язған күй: —

И Пәрвәрдигар, мени қиставатқанлар нәқәдәр көпийип кәткән,
Мән билән қаршилишиватқанлар немидегән көп!
3 Нурғунлар мән тоғрилиқ: —

2:3 **«Уларниң чәклимилирини чөрүветәйли, Уларниң асарәтлирини бузуп ташлайли!»** — «Улар» «Худа вә Униң Мәсиһи»ни көрситиду.
2:6 **«Зион.., йәни муқәддәс теғим..»** — «Зион теғи» Йерусалим вә муқәддәс ибадәтхана бу тағ үстигә қурулған. «Зион» *(яки «Сион»)* әслидә «көрүнәрлик» дегән мәнада. У Худаниң Өз хәлқигә һимайә болғанлиғиға символ қилиниду. **«Өзүм мәсиһ қилған падишани тиклидим»** — жуқуридики 2-айәттики, «Мәсиһ» тоғрисидики изаһатни көрүң.
2:7 Рос. 13:33; Ибр. 1:5; 5:5
2:8 Зәб. 21:28; 71:8
2:9 **«Сән төмүр таяқ билән уларни битчит қиливетисән»** — яки: «Сән төмүр таяқ билән уларни башқурисән».
2:9 Вәһ. 2:27; 19:15
2:11 **«Титрәк ичидә хошаллиниңлар!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «титрәк ичидә яшаңлар!».
2:12 **«Уни Оғулни сөйүңлар»** — буниң мәнаси бәлким «Худаниң оғли билән әплишивелиңлар». **«Чүнки униң ғәзиви сәлла қайниса...»** — йәнә бир хил тәрҗимиси «Чүнки униң ғәзиви тезла қозғилиду...».
2:12 Зәб. 33:9; Пәнд. 16:20; Йәш. 30:18; Йәр. 17:7; Рим. 9:33; 10:11; 1Пет. 2:6
3:1-2 **«Давут өз оғли Абшаломдин қечип жүргән күнләрдә...»** — мошу вақиә, «2Сам.» 15-18-бапта хатириләнгән.
3:1-2 2Сам. 15,16,17,18

«Худадин униңға һеч нижат йоқтур!» дейишиватиду.
Селаһ!
4 Бирақ Сән, и Пәрвәрдигар, әтрапимдики қалқандурсән;
Шан-шәривим һәм бешимни йөлигүчидурсән!
5 Авазим билән мән Пәрвәрдигарға нида қилимән,
У муқәддәс теғидин ижабәт бериду.
Селаһ.
6 Мән болсам яттим, ухлидим;
Ойғандим, чүнки Пәрвәрдигар маңа яр-йөләк болиду.
7 Мени қоршап сәп түзгән түмәнлигән адәмләр болсиму,
Мән улардин қорқмаймән!
8 И Пәрвәрдигар, орнуңдин тур!
Мени қутқуз, и Худайим!
Мениң барлиқ дүшмәнлиримниң тәстикигә салғайсән;
Рәзилләрниң чишлирини чеқиватқайсән!
9 Нижатлиқ болса Пәрвәрдигардиндур;
Бәрикитиң Өз хәлқиңдә болсун!
Селаһ!

4-күй
Кечидики дуа

4 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, тарлиқ сазлар билән оқулсун дәп, Давут язған күй. —

Мән нида қилғинимда, маңа жавап бәргәйсән,
И маңа һәққанийлиғим ата қилғучи Худа!
Бесим астида қалғанда Сән мени кәңричиликкә чиқардиң;
Маңа меһир-шәпқәт көрситип, дуайимни аңла!
3 И инсан балилири, силәр мениң шан-шәривимни қачанғичә аһанәткә қалдурисиләр?
Қачанғичә беһудиликни сөйүп,
Ялғанни издәп жүрисиләр?
Селаһ.
4 Бирақ шуни билип қоюңларки,

3:3 **«Худадин униңға һеч нижат йоқтур!»** — демисәкму, «нижат» «*(Худадин кәлгән)* қутқузуш» дегәнни билдүриду. **«Селаһ»** — мошу сөз бәлким күй чалған вақтида музикидики бир «пауза»ни көрситиши мүмкин; шуниң билән униң: — «Тохта, ойлан!» дегән имаси болуши мүмкин.
3:4 **«Шан-шәривим һәм бешимни йөлигүчидурсән!»** — «мениң шан-шәривим» дегән ибарә икки бислиқ сөз болуп, бәлким: *(1)* Давутниң мәдһийисиниң темиси Худа Өзидур; *(2)* Худаниң Давутниң өз Худаси болғанлиғи, бу наһайити пәхирлик, шәрәплик иштур, дегән икки мәнани билдүрүши мүмкин.
3:6 Зәб. 4:9
3:7 Зәб. 26:3
3:9 Пәнд. 21:31; Йәш. 43:11; Йәр. 3:23; Һош. 13:4; Вәһ. 7:10; 19:1
4:1-2 **«Нәғмичиләрниң беши»** — яки «Баш сазчи». Давут ибадәтханида өзиниң һәм башқиларниң күйлирини оқуш үчүн мәхсус хорчилар һәм сазчиларни орунлаштурған. Мошу йәрдики «баш сазчи» шүбһисизки шуларни башқуридиған адәмни көрситиду. Давут баш сазчиниң мошу күйни өз музикиси билән ибадәтханида оқушини орунлаштуран болса керәк. **«И маңа һәққанийлиқ ата қилғучи Худа!»** — ибраний тилида: «И һәққанийлиғимниң Худаси!». Башқа бир хил тәрҗимиси: «И мән үчүн адаләтни сориғучи Худа!»
4:3 **«Қачанғичә беһудиликни сөйүп, ялғанни издәп жүрисиләр?»** — бу айәт бәлким «ялған илаһ»лар, йәни бутлар тоғрилиқ ейтилған. Сөзлигүчиниң «мениң шан-шәривим» дегини болса, Худадур. Мошу адәмләр уни сөйүп, уни издәшниң орнидаБутларни издәйду.

Пәрвәрдигар ихласмәнләрни Өзигә хас қилған;
Мән Униңға нида қилғинимда, Пәрвәрдигар аңлайду.
5 Аччиғиңларға берилип, гуна қилмаңлар;
Өз орнуңларда йетип, қәлбиңларда чоңқур ойлинип,
Сүкүт қилиңлар.
Селаһ.
6 Һәққанийлиқ билән қурбанлиқларни қилиңлар,
Вә Пәрвәрдигарға таяниңлар.
7 Көп хәлиқ: — «Ким бизгә яхшилиқ көрситәлисун?» — дәп соримақта;
Жамалиңниң нури үстимизгә чүшсун, и Пәрвәрдигар!
8 Ашлиқ вә йеңи шараплири молчилиқ болғанларниң хошаллиғидинму,
Мениң қәлбимни бәкрәк хошаллиққа толдурдуң.
9 Мән ятай, һәм хатирҗәмликтә ухливалай;
Чүнки мени бехәтәрликтә яшатқучи пәқәтла Сән, и Пәрвәрдигар!

5-күй
Сәһәрдики үмут

5 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, нәйләр билән оқулсун дәп, Давут язған күй: —

Мениң сөзлиримгә қулақ салғайсән, и Пәрвәрдигар,
Мениң аһлиримға көңүл бөлгәйсән.
3 Көтәргән пәрядлиримни аңла, мениң Падишасим, мениң Худайим,
Чүнки Саңила дуа қилимән.
4 И Пәрвәрдигар, сәһәрдә Сән авазимни аңлайсән;
Мән сәһәрдә өзүмни Саңа каритимән,
Жуқириға көз тикимән.
5 Чүнки Сән рәзилликтин һозур алғучи илаһ әмәсдурсән;
Яманлиқ һәргиз Сән билән биллә турмайду.
6 Почи-тәкәббурлар көзүң алдида туралмайду;
Қәбиһлик қилғучиларниң һәммиси Саңа жиркиничликтур.
7 Ялған сөзлигүчиләрниң һәммисини һалак қилисән;
Пәрвәрдигар қанхор, алдамчи кишиләргә нәпрәт қилур.
8 Бирақ мән болсам, меһир-шәпқитиңниң кәңричилигидин өйүңгә киримән;
Саңа болған әймиништин муқәддәс ибадәтханаңға қарап сәҗдә қилимән;
9 Мени өч көргәнләр түпәйлидин Өз һәққанийлиғиң билән мени йетәклигәйсән, и Пәрвәрдигар;
Йолуңни алдимда түз қилғин.
10 Чүнки уларниң ағзида һеч қандақ сәмимийлик йоқтур;
Уларниң ички дунияси болса пасиқлиқтур,
Уларниң галлири ечилған қәбирдәк сесиқтур,

4:5 Әф. 4:26
4:6 Қан. 33:19; Зәб. 50:18-21
4:9 Лав. 26:5; Қан. 12:10; 33:28; Зәб. 3:7
5:4 **«И Пәрвәрдигар, сәһәрдә Сән авазимни аңлайсән;...»** — «сәһәрдә» дегән сөзгә қарап бәзи алимлар 3-, 4- һәм 5-күйләр, Давутниң Абшаломдин қечиш җәрянидики үч күн ичидики дуалири, дәп қарайду *(3-күйдә «кәч» һәм «сәһәр» бар, 4-дә болса «кәч», 5-дә «сәһәр» бар)*.

Улар тили билән хушамәт қиливатиду.
11 Уларниң гунайини бекиткәйсән, и Худа;
Улар өз планлири билән өзлири моллақ атсун;
Уларни өзлириниң нурғунлиған итаәтсизликлири билән һайдап чиқарғайсән;
Чүнки улар Саңа асийлиқ қилди.
12 Шундақ қилғанда Саңа таянғанларниң һәммиси шатлиниду;
Улар мәңгү шатлиқ билән тәнтәнә қилиду;
Сән уларни қоғдайсән;
Сениң намиңни сөйгәнләр сениңдин яйрайду.
13 Чүнки Сән, и Пәрвәрдигар, һәққаний адәмгә бәхит ата қилисән;
Уни шапаитиң билән қалқан кәби орайсән.

6-күй
Қайғу ичидики дуа

6 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, тарлиқ сазлар һәм сәккиз тарлиқ арфа билән оқулсун дәп, Давут язған күй: —
Пәрвәрдигар, ғәзивиң тутқанда мени әйиплимә;
Қәһриң кәлгәндә мени әдәплимә.
3 Маңа шапаәт қилғин, и Пәрвәрдигар, чүнки мән зәиплишип кәттим;
И Пәрвәрдигар, мени сақайтқин, чүнки мениң устиханлирим вәһимигә чүшти.
4 Мениң женим дәһшәтлик дәккә-дүккигә чүшти;
И Пәрвәрдигар, қачанғичә шундақ болиду?
5 Йенимға қайт, и Пәрвәрдигар, женимни азат қилғайсән,
Өзгәрмәс муһәббитиң үчүн мени қутқузғин.
6 Чүнки өлүмдә болса Саңа сеғинишлар йоқ;
Тәһтисарада ким Саңа тәшәккүрләрни ейтсун?
7 Мениң уһ тартишлиримдин мағдурум қалмиди;
Түн бойи орун-көрпәмни көлчәк қилимән;
Яшлирим билән каривитимни чөктүримән.
8 Дәрдләрдин көзүм хирәлишип кәтти;
Барлиқ күшәндилирим түпәйлидин көзүм кардин чиқиватиду.
9 И қәбиһлик қилғучилар, һәммиңлар мәндин нери болуңлар;
Чүнки Пәрвәрдигар жиға авазимни аңлиди.
10 Пәрвәрдигар тилавитимни аңлиди;
Пәрвәрдигар дуайимни ижабәт қилиду;
11 Дүшмәнлиримниң һәммиси йәргә қарап қалиду, улар зор паракәндичиликкә дучар болиду;
Туюқсиз кәйнигә йенип хиҗаләттә қалиду.

5:10 Зәб. 11:1-3; 35:1-4; 51:4; 61:5; Рим. 3:13
5:11 Зәб. 7:15-16; 9:16-17; 34:7-8; 58:13
6:1-2 **«сәккиз тарлиқ арфа»** — башқа бир тәрҗимиси «сәккиз әнлик күй».
6:3 Зәб. 37:4
6:6 **«Тәһтисарада ким саңа тәшәккүрләрни ейтсун?»** — «тәһтисара» өлгүчиләрниң роһлири қиямәт күнини күтидиған жай *(ибраний тилида «шеол» дейилиду)*.
6:9 Мат. 7:23; 25:41; Луқа 13:27

7-күй
Худа Өз һәққанийлиғини көрсәткәй!

7 [1-3] Давутниң «Шиггаон»и: — Куш исимлиқ бир Бинияминлиқниң сөзлири тоғрилиқ ейтқан күйи: —

И Пәрвәрдигар, мениң Худайим, мән Саңа таяндим;
Улардин бири ширдәк мени титма-титма қиливәтмисун,
Қутқузғучи йоқлуғидин пайдилинип мени езивәтмисун,
Мени барлиқ қоғлиғучилардин қутқузғин,
Улардин халас қилғин;
[4] И Пәрвәрдигар Худайим, әгәр қолумда қәбиһлик қилған болсам,
Әгәр шундақ қилған болсам: —
[5] Әгәр мән билән енақ өткүчигә яманлиқ қайтурған болсам,
— (Әксичә мән билән бекардин-бекар дүшмәнләшкәнниму қутқуздум) —
[6] — Ундақта, дүшмән мени қоғлап тутувалсун,
У җенимни чәйләп йәр билән йәксан қилсун,
Шөһритимни тупраққа көмсун!
[7] И Пәрвәрдигар, ғәзивиң билән орнуңдин турғин,
Мени әзгәнләрниң қәһригә тақабил турушқа қәддиңни руслиғин,
Вә мениң үчүн ойғанғин;
Сән сот вә һөкүмни бекиткән едиңғу!
[8] Хәлиқләрдин болған җамаәт әтрапиңға олишиду;
Сән улар үчүн пәләктики орнуңға қайтип барғайсән.
[9] Пәрвәрдигар хәлиқләрниң үстидин һөкүм чиқириду;
И Пәрвәрдигар, өз һәққанийлиғим бойичә,
Вә өзүмдә болған дуруслиғим бойичә,
Маңа һөкүм чиқарғайсән.
[10] Аһ, рәзилләрниң яманлиғи ахирлашсун!
Һәққаний адәмни чиң турғузғайсән;
И, адәм қәлблирини һәм ичлирини синиғучи һәққаний Худа!
[11] Мениң қалқиним болса,
Дурус нийәтликләрни қутқузғучи Худадидур;
[12] Худа адил сотчидур,
У күн бойи гунадин рәнҗийдиған Илаһтур;
[13] Бириси яман йолидин янмиса,
У қиличини биләйду,
Я оқини тартип бәтләп қойиду.
[14] Шундақ адәмләр үчүн У өлүм қураллирини тәйярлиди;
У оқлирини көйдүргүчи оқ қилди.
[15] Мана, мошундақ кишиләр толғақта қәбиһлик туғмақчи,

7:1-3 **«Давутниң «Шиггаон»и»** — «Шиггаон» бәлким «долқунлуқ», «отлуқ», «ашиқлиқ билән» дегән мәнада болуп, бу сөз күйниң ейтилидиған аһаңини билдүриду. **«Куш исимлиқ бир Бинияминлиқниң сөзлири»** — «Куш» дегән киши тоғрилиқ башқа хәвиримиз йоқ. Һеч болмиғанда у Давутқа зиянкәшлик қилмақчи болған.
7:5 **«... Әксичә мән билән бекардин-бекар дүшмәнләшкәнниму қутқуздум —...»** — «башқа бир хил тәрҗимиси: «... Яки маңа азар қилғучини бекардин-бекар булиған болсам, ...».
7:8 **«Сән улар үчүн пәләктики орнуңға қайтип барғайсән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Уларниң үстидин һөкүм сүргин».
7:10 **«адәм қәлблирини һәм ичлирини синиғучи»** — «ичлири» дегән сөз ибраний тилида «бөрәклири» дейилиду.
7:10 1Тар. 28:9; Йәр. 11:20; 17:10; 20:12; Вәһ. 2:23

Униң бойида қалғини яманлиқтур;
Униң туққини болса сахтилиқтур.
16 У бир орини колап, уни чоңқур қилди;
У өзи колиған ориға жиқилип чүшти.
17 Өзиниң яманлиғи бешиға қайтип келиду,
Өз зораванлиғи болса өз үстигә қайтип чүшиду.
18 Мән Пәрвәрдигарни һәққанийлиғи билән мәдһийәләймән,
Һәммидин жуқури турғучи Пәрвәрдигарниң намини яңритип, күй қилип ейтимән.

8-күй
Худаниң инсан балисиға болған улуқ плани

8 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, «Гиттиф»та орунлансун дәп, Давут язған күй:
—

И, Өз һәйвәңни асманлардинму жуқури тиклигән Пәрвәрдигар Рәббимиз,
Пүткүл йәр йүзидә намиң шунчә шәрәплиқтур!
3 Өз рәқиплириң түпәйлидин,
Дүшмән вә қисасчиларниң ағзини етишкә,
Бовақлар вә әмгүчиләрниң ағзидин күч тиклидиңсән.
4 Мән бармақлириңниң ясиғини болған асманлириңға,
Сән мәзмут бекиткән ай-юлтузларға қариғинимда,
5 Сән инсанни сеғинидикәнсән,
Әнди адәм дегән немә еди?
Сән униң йениға келип йоқлайдикәнсән,
Инсан балиси қанчилик немә еди?
6 Чүнки Сән униң орнини пәриштиләрниңкидин азғинә төвән бекиттиңсән,
Сән униңға шан-шәрәп вә шөһрәтләрни таж қилип бәрдиң.
7 Уни қолуңниң ясиғанлирини идарә қилишқа тиклидиң;
Сән барлиқ нәрсиләрни униң пути астиға қойғансән,
8 Җүмлидин барлиқ қой-калилар,
Даладики барлиқ җаниварлар,
9 Асмандики учар-қанатлар,
Деңиздики белиқлар,
Деңизларниң йоллиридин өткүчиләрниң барлиғини пути астиға қойдуң.
10 И Пәрвәрдигар Рәббимиз, пүткүл йәр йүзидә намиң немидегән шәрәплик-һә!

7:15 Аюп 15:35; Йәш. 59:4
7:16 Аюп 4:8; Зәб. 9:16; 9:23; 34:7-8; 93:13; 118:85; Пәнд. 5:22; 26:27; Топ. 10:8
8:1-2 **««Гиттиф»та орунлансун дәп...»** — «Гиттиф» алимларниң пәрзичә «Гат» шәһиридин чиққан бир хил саз.
8:3 Мат. 21:16
8:5 Аюп 7:17; Зәб. 143:3; Ибр. 2:6
8:6 **«Сән униң орнини пәриштиләрниңкидин азғинә төвән бекиттиңсән...»** — башқа икки хил тәрҗимиси бар: *(1)* «Сән униң орнини Худаниңкидин азғинә төвән бекиткәнсән»; *(2)* «Сән униң орнини пәриштиләрниңкидин бир мәзгилликлә төвән қилғансән».
8:7 1Кор. 15:27

9-күй
Худа Өз шәриви һәм адалитини көрсәткәй!

9 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, «Мут-Лаббән» дегән аһаңда оқулсун дәп,
Давут язған күй: —

Мән Сән Пәрвәрдигарни пүтүн қәлбим билән мәдһийәләймән;
Мән Сениң қилған барлиқ карамәтлириңни баян қилай;
3 Мән Сәндин хошал болуп шатлинимән;
Сениң намиңни нахша қилип ейтимән, и Һәммидин Алий!
4 Мениң дүшмәнлиримниң кәйнигә йенишлири болса,
Дәл уларниң сениң дидариң алдида жиқилип, йоқилишидин ибарәт болиду.
5 Чүнки Сән мениң һәққим һәм дәвайимни соридиң;
Сән тәхткә олтирип, һәққанийларчә сотлидиң.
6 Сән әлләргә тәнбиһ берип, рәзилләрни һалак қилдиң;
Сән уларниң намини мәңгүгә өчүрүвәткәнсән.
7 И дүшминим! Һалакәтлириң мәңгүлүк болди!
Сән шәһәрлирини жулуп ташливәттиң,
Һәтта уларниң намлириму йоқап кәтти;
8 Бирақ Пәрвәрдигар мәңгүгә олтирип һөкүм сүриду;
У Өз тәхтини сот қилишқа тәйярлап бекиткән;
9 Аләмни һәққанийлиқ билән сот қилғучи Удур;
Хәлиқләрниң үстидин У адиллиқ билән һөкүм чиқириду;
10 Һәм У Пәрвәрдигар езилгүчиләргә егиз панаһ,
Шундақла азаплиқ күнләрдә егиз панаһдур.
11 Намиңни билгәнләр болса Саңа тайиниду;
Чүнки Сән, и Пәрвәрдигар, Өзүңни издигәнләрни һәргиз ташлиған әмәссән.
12 Зионда турғучи Пәрвәрдигарға күйләрни яңритиңлар!
Униң қилғанлирини хәлиқләр арисида баян қилиңлар;
13 Чүнки төкүлгән қанниң сориғини қилғучи удур,
У дәл шундақ кишиләрни әсләйду,
Хар қилинғанларниң налә-пәрядлирини У унтуған әмәс.
14 Маңа шәпқәт көрсәткин, и Пәрвәрдигар,
Мениң өчмәнләрдин көргән хорлуқлиримға нәзәр салғинки,
Мени өлүм дәрвазилири алдидин көтәргәйсән;
15 Шундақ қилғанда мән Зион қизиниң дәрвазилирида туруп,
Саңа тәәллуқ барлиқ мәдһийиләрни жакалаймән;
Мән ниҗатлиқ-қутқузушуңда шатлинимән.
16 Әлләр болса өзлири колиған ориға өзлири чүшүп кәтти,
Өзлири йошуруп қойған торға пути қапсилип қалди.
17 Пәрвәрдигар чиқарған һөкүми билән тонулар;
Рәзил адәмләр өз қолида ясиғини билән илинип қалди.
Хиггаон — Селаһ.

9:1-2 **««Мут-Лаббән» дегән аһаңда оқулсун дәп»** — «Мут-Лаббән» бәлким «оғулниң өлүми» дегән мәнада.
9:9 Зәб. 95:13; 97:9
9:10 Зәб. 36:39; 45:1-3; 90:1-2
9:15 **«...мән Зион қизиниң дәрвазилирида туруп,... »** — «Зион қизи» Йерусалимни көрситиду.
9:16 Зәб. 7:17; Пәнд. 5:22
9:17 **«Хиггаон — Селаһ»** — «Хиггаон» бәлким «сеғинип ойлиниш» дегәнни билдүриду; шундақла йәнә бәлким: —

18 Рәзилләр,
Йәни Худани унтуған барлиқ әлләр,
Яндурулуп, тәһтисараға ташлиниду.
19 Чүнки намратлар мәңгүгә әстин чиқирилмайду;
Мөминләрниң үмүти мәңгү өчмәй, туруверидy.
20 И Пәрвәрдигар, орнуңдин турғин;
Адәм балилириниң ғәлибә қилишиға йол қоймиғин;
Һозуруң алдида барлиқ әлләр сотлансун.
21 Уларни дәккә-дүккигә чүшүр, и Пәрвәрдигар;
Әлләр өзлирини биз пәқәт адәм балилири халас, дәп билсун!
Селаһ!

9-күй давами --- ибраний тилида 10-күй һесаплиғанда 22-айәттики изаһатни көрүң

22 Немишкә, и Пәрвәрдигар, жирақта турисән?
Немишкә азаплиқ күнләрдә өзүңни йошурисән?
23 Рәзил адәмләр тәкәббурлуғи билән аҗиз мөминләрни тап бастуруп қоғлап жүриду;
Улар өзлири тапқан һейлиләр билән илинип, баблиниду.
24 Чүнки рәзилләр өз арзу-һәвәслири билән махтиниду;
Ач көзләр үчүн бәхит тиләйду;
Пәрвәрдигарни болса көзигә илмайду.
25 Улар чирайидин һакавурлуқ яғдуруп,
Худани издимәйду;
Улар барлиқ хияллирида: «Һеч бир Худа йоқтур!» дәйду.
26 Уларниң йоллири һемишә раван болиду;
Сениң һөкүмлириң уларниң нәзиридин жирақ вә үстүн туриду;
Уларниң рәқиплири болса, уларға қарап «түфи!» дәп мазақ қилиду.
27 Рәзил адәм көңлидә: «Мән һеч тәврәнмәй туруверимән!
Дәвирдин-дәвиргә һеч мушәққәткә учримаймән» — дәйду.
28 Униң ағзи қарғаш, алдамчилиқ һәм зулумға толған;
Тили астида әскилик вә қәбиһлик ятиду.
29 У мәһәллиләрдә йошурунчә марап олтириду;
У пинһан җайларда гунасизларни өлтүрүветиду;
Көзлири йоқсулларни көзләйду;

«музика пәс авазлиқ болуши керәк» дегәнни билдүрүши мүмкин.

9:18 **«...яндурулуп, тәһтисараға ташлиниду»** — «тәһтисара» тоғрилиқ 6-күй, 5-айәттики изаһатни, шундақла «Тәбирләр»ни көрүң.

9:22 **«Немишкә, и Пәрвәрдигар, жирақта турисән? Немишкә азаплиқ күнләрдә өзүңни йошурисән?»** — мошу йәрдә ибраний тил бойичә 10-күй башлиниду; лекин 9-күй 1-21 билән 9:22-38 сирлиқ алақиси бар; 9-күй һәм 10-күйдики айәтләр ибраний тилида алаһидә шәкилгә егә. Ибраний йезиғида 22 һәрип бар. Бу икки күйдики тақ айәтләрниң һәр бири ибраний елипбә тәртивигә асасән йеңи һәрип билән башлиниду (*мәсилән, уйғур тили болса, а-, ә-, б- қатарлиқ һәрипләр билән башланғанға охшаш*). 9-күй һәм 10-күйни бир-биригә бағлиғанда, толуқ «елипбәлик нусха» пәйда болиду. Кейин мошундақ күйни «елипбә тәртивилик» күй дәп атаймиз.

9:23 **«Улар өзлири тапқан һейлиләр билән илинип, баблиниду»** — яки «Аҗизлар уларниң һейлилири билән илинип қалиду».

9:23 **Зәб. 7:17; 9:16-17; Пәнд. 5:22**

9:24 **«Ач көзләр үчүн бәхит тиләйду; Пәрвәрдигарни болса көзигә илмайду»** — яки «Ач көзләр адәмни тиллап, Пәрвәрдигарни чәткә қақиду».

9:25 **Зәб. 13:1-3; 52:1-4**

9:28 **Рим. 3:14**

[30] У чатқаллиғида ятқан ширдәк йошурунчә пайлап ятиду;
У мөминләрни тутувелиш үчүн йошурунчә марап ятиду;
Мөминләрни тутувелип, уларни өз ториға чүшүриду.
[31] Йоқсуллар езилиду, пүкүлиду;
Дәрдмәнләр униң явузлуқлири билән жиқилиду.
[32] У көңлидә: «Тәңри буни унтуп қалди,
У йүзини йепивелип, қаримайду;
Буни һәргиз көрмәйду» — дәйду.
[33] Орнуңдин турғин, и Пәрвәрдигар;
И Тәңрим, қолуңни көтәргин;
Езилгән мөминләрни унтума!
[34] Рәзил адәм немишкә Сән Худани көзигә илмайду?
У көңлидә: «Худа буни сүрүштүрмәйду!» — дәйду.
[35] Сән буни көргәнсән;
Сән Өз қолуң билән яманлиқ һәм зулумни өзлиригә қайтуруш үчүн,
Өзүң буларни көзләп жүрисән;
Дәрдмәнләр өзлирини Саңа аманәт қилиду;
Чүнки Сән житим-йесирләргә яр-йөләк болуп кәлгәнсән;
[36] Рәзил, яман адәмниң билигини сундурувәткәйсән;
Униң рәзиллигини бирмубир сүрүштүрүп, үзүл-кесил йоқатқайсән.
[37] Пәрвәрдигар әбәдил-әбәткичә падишадур;
Имансиз әлләр болса Пәрвәрдигарниң зиминидин йоқилар.
[38] Пәрвәрдигар, Сән аҗиз мөминләрниң арманлирини аңлайсән;
Уларниң дилини тоқ қилисән;
Житим-йесирлар вә езилгүчиләр үчүн адаләтни яқлап,
Йәр йүзидики инсанларниң аҗиз-мөминләргә қайтидин вәһимә салғучи болмаслиғи үчүн,
Қулиқиңни диң тутисән.

10-күй
«Қени, қачмамсән?»

10 [1] Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп оқулсун дәп, Давут язған күй: —
Пәрвәрдигарни башпанаһим қилдим;
Әнди силәр қандақму маңа: «Қуштәк өз теғиңға учуп қач!
[2] Чүнки мана, рәзилләр каманни тартип,
Қараңғулуқтин көңли дурусларға қаритип атмақчи болуп,
Улар оқни киричқа селип қойди;
[3] «Һуллар һалак қилинса,

9:31 **«Дәрдмәнләр униң явузлуқлири билән жиқилиду»** — «явузлуқлири» бәлким көчмә мәнада болуп, ширниң күчлүк путлирини яки чишлирини вә яки овчиларниң торлирини *(9-айәт)* көрситиши мүмкин.
9:32 **«У йүзини йепивелип, қаримайду»** —яки «У йүзини йепип қаримайду» яки «У йүзини йошуруп қаримайду»
9:32 Зәб. 63:6; 72:11; 93:7
9:37 **«Имансиз әлләр болса Пәрвәрдигарниң зиминидин йоқилар»** — ибраний тилида «әлләр» мошу йәрдә Худаниң йолини рәт қилидиған ят әлләрни көрситиду. **«Пәрвәрдигарниң зимини»** — ибраний тилида «униң зимини». Худаниң бу зимини болса, Исраилға мирас қилған Қанаан зимини *(Пәләстин)*дур.
9:37 Зәб. 28:10; 92:1; 144:13; 145:10; Йәр. 10:10; Жиғ. 5:19; Дан. 3:33; 6:27; 1Тим. 1:17

Әнди һәққанийлар немиму қилар?»» — дәватисиләр?
4 Пәрвәрдигар Өзиниң муқәддәс ибадәтханисидидур,
Пәрвәрдигарниң тәхти асманлардидур;
У нәзәр салиду,
Униң сәзгүр көзлири инсан балилирини күзитип, синайду.
5 Пәрвәрдигар һәққаний адәмни синайду;
Рәзилләргә вә зораванлиққа хуштарларға у ич-ичидин нәпрәтлиниду.
6 У рәзилләргә қапқанлар, от вә гуңгутни яғдуриду;
Пижғирим қизиқ шамал уларниң қәдәһидики несивиси болиду.
7 Чүнки Пәрвәрдигар һәққанийдур;
Һәққанийлиқ Униң амриғидур;
Көңли дуруслар Униң дидарини көриду.

11-күй
Рәзил дуниядин сақлаш

11 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, шеминит билән оқулсун дәп, Давут язған күй: —

Қутқузғайсән, Пәрвәрдигар, чүнки ихласмән адәм түгәп кәтти;
Адәмләр арисидин садиқ мөминләр ғайип болди.
3 Һәр бирси өз йеқинлириға ялған ейтиду;
Хушамәтчи ләвләрдә, аликөңүллүк билән сөзлишиду.
4 Пәрвәрдигар барлиқ хушамәтчи ләвләрни,
Һакавурларчә сөзләйдиған тилни кесивәткәй!
5 Улар: «Тилимиз билән ғәлибә қилимиз;
Ләвлиримиз болса өзимизниңкидур;
Ким бизгә Рәб болалисун?» — дәйду.
6 «Езилгүчи ажизларни басқан зулум вәжидин,
Мискинләрниң аһузарлири вәжидин,
Һазирла орнумдин турай» — дәйду Пәрвәрдигар,
«Мән уларға, улар зариқип күткән азатлиқни йәткүзимән».
7 Пәрвәрдигарниң сөзлири болса сап сөзләрдур;
Улар йәттә қетим саплаштурулған,
Сапал қазанда тавланған күмүчтәктур.
8 Сән Пәрвәрдигар, уларни сақлайсән;
Сән мөминләрни мошу дәвирдин мәңгүгә қоғдайсән;

10:3 **«Һуллар һалак қилинса,..»** — «һуллар» җамаәтниң яки җәмийәтниң һуллирини көрситиду.
10:4 **«Униң сәзгүр көзлири инсан балилирини күзитип, синайду»** — «Униң сәзгүр көзлири» ибраний тилида «униң көз қапақлири».
10:6 **«Пижғирим қизиқ Шамал уларниң қәдәһидики несивиси болиду»** — «уларниң қәдәһидики несивиси» кинайилик, һәҗвий гәп.
11:1-2 **«шеминит билән оқулсун дәп...»** — «шеминит» бәлким, «сәккиз тарлиқ саз» яки «сәккиз нотилиқ күй» дегән мәнада.
11:1-2 Йәш. 57:1
11:6 **«Мән уларға, улар зариқип күткән азатлиқни йәткүзимән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Уларни «туфи!» дәп мазақ қилғучилардин азат қилимән»
11:7 2Сам. 22:31; Зәб. 17:31; 18:9; 118:140; Пәнд. 30:5
11:8 **«Сән Пәрвәрдигар, уларни сақлайсән»** — «улар» 5-айәттә тилға елинған «езилгәнләр» вә «мискинләр»ни көрситиду.

9 Чүнки рәзил адәмләр һәрянда ғадийип жүрүшиду,
Пәскәшлик инсан балилири арисида алийжанаблиқ дәп махталмақта!

12-күй
Қачанғичә, и Пәрвәрдигар?

12 1 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп оқулсун дәп, Давут язған күй: —
И Пәрвәрдигар, қачанғичә?
Сән мени мәңгүгә унтумсән?
Қачанғичә дидариңни мәндин йошурисән?
2 Қачанғичә һәр күни қайғуруп, қәлбимдә?
Қачанғичә дүшминим мәндин шатлинип ғалип жүриду?
3 Маңа қара, маңа жавап бәргин, и Пәрвәрдигар Худайим!
Өлүм уйқиси мени бесип кәлгичә,
Көзүмни йорутқайсән,
4 Дүшминимниң: «Мән күчийип униң үстидин ғәлибә қилдим» демәслиги үчүн,
Рәқиплирим сәнтүрүлгәнлигимни көрүп шатланмаслиғи үчүн,
көзүмни йоруткайсән!
5 Дүшминимниң: «Мән күчийип униң үстидин ғәлибә қилдим» демәслиги үчүн,
Рәқиплирим сәнтүрүлгәнлигимни көрүп шатланмаслиғи үчүн,
көзүмни йоруткайсән!
6 Мән Пәрвәрдигарға нахша ейтимән;
Чүнки У маңа зор меһриванлиқни көрсәтти

13-күй
Қараңғу дуния

13 1 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп оқулсун дәп, Давут язған күй: —
Ахмақ киши көңлидә: «Һеч бир Худа йоқ» — дәйду.
Улар чириклишип,
жиркиничлик қәбиһликни қилишти;
Уларниң ичидә меһриванлиқ қилғучи йоқтур;
2 Пәрвәрдигар әрштә туруп, адәм балилирини күзитип:
«Бу инсанларниң арисида инсапни чүшинидиған бирәрси бармиду?
Худани издәйдиғанлар бармиду?
3 Һәммә адәм йолдин чиқти,
Һәммә адәм чириклишип кәтти,
Меһриванлиқ қилғучи йоқ, һәтта бириму йоқтур.
4 Нанни йегәндәк Мениң хәлқимни жутувалған бу қәбиһлик қилғучилар һеч немини билмәмду?» — дәйду.
Улар Пәрвәрдигарға һеч бир илтижа қилмайду.
5 Мана уларни ғайәт зор қорқунуч басти;
Чүнки Худа һәққанийларниң дәвридидур.
6 «Силәр езилгәнләрниң көңлигә пүккән үмүтини йоқ қилмақчи болисиләр;

13:1 Зәб. 9:25; 52:1-4; Рим. 3:10

Бирақ Пәрвәрдигар униң башпанаһидур!»
7 Аһ, Исраилниң ниҗатлиғи Зиондин чиқип кәлгән болса еди!
Пәрвәрдигар Өз хәлқини асарәттин чиқирип,
Азатлиққаериштүргән чағда,
Яқуп шатлиниду,
Исраил хошаллиниду!

14-күй
Ким Худа алдида туралайду?

14 1 Давут язған күй: —
Пәрвәрдигар, ким чедириңда туралайду?
Ким пак-муқәддәс теғиңда маканлишиду?
2 Кимки тамамән дуруслуқта маңса,
Һәққанийлиқни жүргүзсә,
Көңлидә һәқиқәтни сөзлисә;
3 Тили билән гәп тошумиса,
Өз йеқиниға яманлиқ қилмиса,
Хошнисиниң әйивини колап ачмиса,
4 Пәс адәмни көзгә илмиса,
Пәрвәрдигардин әйминидиғанларни һөрмәтлисә,
Өзигә зиянлиқ болған тәғдирдиму ичкән қәсимини өзгәртмисә,
5 Пулни хәқләргә өсүмгә бәрмисә,
Бигуналарниң зийиниға пара алмиса;
Кимки мошуларни қилса,
Мәңгүгә тәврәнмәс.

15-күй
Ахирәткичә Худаға бағлиған чәксиз үмүт

15 1 Давут язған «Миқтам» күйи:
Мени сақлиғин, и Тәңри,
Чүнки мән Саңа тайинимән.
2 Мениң женим Пәрвәрдигарға: «Сән мениң Рәббимдурсән;

13:6 **«Бирақ Пәрвәрдигар униң башпанаһидур!»** — яки «Чүнки Пәрвәрдигар униң башпанаһидур!». Бизниңчә «бирақ» тоғра келиду — демәк, Худа Өз хәлқиниң бозәк қилинғиниға қарап, уларни қоғлашқа һәрикәт қилиду. Башқа бир хил тәрҗимиси: «Гәрчә Пәрвәрдигар униң башпанаһи болса!»
13:7 **«Исраил хошаллиниду!»** — «Исраил» тоғрилиқ — оқурмәнләр Тәвраттики «Яритилиш» дегән қисимни оқуған болса, есидә болидуки, Худа һәзрити Яқупниң исмини «Исраил»ға өзгәрткән. Йәһудий хәлқи *(Исраиллар)* Яқупниң әвлатлиридин ибарәт. Шуңа Тәвраттики башқа йәрләрдә яки Зәбурда «Яқуп» яки «Исраил» адәттә Йәһудийлар, йәни Исраил хәлқини көрситиду. Әгәр текст һәзрити Яқуп *(Исраил)*ниң өзини көрсәткән болса, изаһат беримиз.
14:2 Зәб. 23:4; Йәш. 33:15
15:1 **«Давут язған «Миқтам» күй»** — «Миқтам» бәзи алимларниң пәрзичә «үнсиз дуа» яки «йошурун гөһәр» дегән мәнада.

Сәндин башқа мениң бәхит-саадитим йоқтур» — деди.
[3] Йәр йүзидики муқәддәс бәндилириң болса,
Улар алийжанаблардур,
Улар мениң һәммә хошаллиғимдур.
[4] Ким башқа илаһни издәшкә алдириса,
Уларниң дәрдлири көпийип кетиду.
Ғәйрий илаһларға атап һәдийә қанлирини төкмәймән,
Уларниң намлирини тилимғиму алмаймән.
[5] Пәрвәрдигар болса мениң мирасим һәм қәдәһимдики несивәмдур;
Чәк ташлинип еришкән несивәмни өзүң сақлайсән;
[6] Несивәмни бөлгүлигән сизиқлар маңа гөзәл йәрләрни бекиткәндур;
Бәрһәқ, мениң гөзәл мирасим бардур!
[7] Маңа несиһәт бәргән Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә қайтуримән;
Һәтта кечиләрдиму виждәним маңа үгитиду.
[8] Мән Пәрвәрдигарни һәрдайим көз алдимдин кәткүзмәймән;
У оң йенимда болғачқа,
Мән һәргиз тәврәнмәймән.
[9] Шуңа мениң қәлбим шатланди,
Мениң роһум техиму көтирилиду,
Мениң теним аман-есәнликтә туриду;
[10] Чүнки җенимни тәһтисарада қалдурмайсән,
Шундақла Сениң Муқәддәс Болғучиңни чириштин сақлайсән.
[11] Сән маңа һаят йолини көрситисән;
Һозуруңда толуп ташқан шат-хурамлиқ бардур;
Оң қолуңда мәңгүлүк бәһрә-ләззәтләрму бардур.

15:2 **«Сәндин башқа мениң бәхит-саадитим йоқтур»** — башқа бир хил тәрҗимиси — «Мениң яхшилиғим *(һәргиз)* сениңкигә йәтмәйду».
15:2 Аюп 22:2; 35:7; Рим. 11:35
15:5 **«Пәрвәрдигар болса мениң мирасим һәм қәдәһимдики несивәмдур»** — Худаниң «Өз хәлқиниң мираси» болғанлиғи тоғрилиқ «Яр.» 15:1, «Чөл.» 18:20, «Зәб.» 72:26ни вә изаһатлирини көрүң. **«Чәк ташлинип еришкән несивәмни өзүң сақлайсән»** — Исраиллар Йәшуа пәйғәмбәрниң йетәкчилиги билән Қанаан *(Пәләстин)* зиминини егилигән вақтида, һәр қәбилиниң, һәр аилиниң тәәллуғи чәк ташлаш билән бекитилгән *(«Йә.» 18-19-бап)*. Муса пәйғәмбәргә тапшурулған қанун бойичә, бу тәәллуқат болса мәңгүгә мошу аилә әвлатлириға мирас қалдурулиду.
15:5 Жиғ. 3:24
15:6 **«Несивәмни бөлгүлигән сизиқлар маңа гөзәл йәрләрни бекиткәндур»** — жуқурики 5-айәттики чәк бөлгүлигән җай сизиқлар билән бекитилгән. Давут бәлким мошу сөзләрни көчмә мәнада ишлитип: «Һаятим вә турмушумни һәр җәһәттин Худа яхши бекиткән» — демәкчи болса керәк.
15:7 **«Һәтта кечиләрдиму виждәним маңа үгитиду»** — «виждәним» ибраний тилида «бөрәклирим» дегән сөз билән билдүрүлиду.
15:8 Рос. 2:25
15:9 **«Мениң роһум техиму көтирилиду»** — «роһум» ибраний тилида «шан-шәривим» дегән сөз билән ипадилиниду.
15:10 **«Чүнки җенимни тәһтисарада қалдурмайсән»** — Тәврат вә Инҗил бойичә, «дозақ» яки «җәһәннәм» пәқәтла ахирәт күнидин кейин башлиниду. Униңдин илгири, өлүп кәткән адәмләрниң роһи бир орунға, йәни «тәһтисара»ға бариду. Мәсиһ Әйса крестқә миқланғандин кейин, «тәһтисара»да чоң бир өзгириш йүз бәрди. Бу йәрдә биз у тоғрилиқ тохталмаймиз. Бирақ мошу айәттә, Давут пәйғәмбәр «Мәсиһ» *(Қутқузғучи)*ниң гөрдә турмай тирилдүрүлидиғанлиғини алдин-ала ейтқан. «Тәбирләр»ниму көрүң. **«Сениң Муқәддәс Болғучиң»** — Муқәддәс Китапта, «муқәддәс» «улуқ» әмәс, бәлки «мутләқ пак», «Худаға хас», «пүтүнләй Худаға аталған» дегән мәнани билдүриду. «Муқәддәс Болғучиң» чоқум Мәсиһни көрситиду. **«Сениң Муқәддәс Болғучиңни чириштин сақлайсән»** — ибраний тилида «Сениң Муқәддәс Болғучиңни чиришни көргүзмәйсән». Демәк, гөргә қоюлған болсиму, тени чиримайду *(тез тирилдүрүлиду)*.
15:10 Рос. 2:31; 13:35

16-күй
Тәкәббурларниң бесимидин қутқузғайсән!

16 [1] Давутниң дуаси: —
Һәққаний тәләпни аңла, и Пәрвәрдигар, мениң нидайимға көңүл қойғин;
Мениң дуайимға қулақ салғин,
У ялғанчи ләвләрдин чиққан әмәс.
[2] Һозуруңдин һөкүмүм чиқирилғай!
Көзүң немә дурус екәнлигини пәриқ әткәй!
[3] Сән мениң қәлбимни синиғансән,
Сән кечидиму маңа йеқинлишип күзәттиң;
Сән мени тавлап көзүңдин кәчүрдиңсән,
Мениңдин һеч бир сәһвәнлик тапалмидиң;
Көңлүмдә: Ағзим итаәтсизлик қилмисун! — дәп нийәт қилдим.
[4] Адәм балилириниң һаяттики ишлирида,
Ләвлириңдин чиққан сөзләр билән зораванларниң йоллиридин өзүмни нери қилдим.
[5] Мениң қәдәмлирим йоллириңдин чиқмиған,
Путлирим тейилип кәтмигән.
[6] Мән Саңа илтижа қилдим,
Чүнки тиләклиримни ижабәт қилисән, и Тәңрим;
Маңа қулақ салғин, Сөзлиримни аңлиғин.
[7] И, Өзүңгә таянғанларни қарши чиққучилардин оң қолуң билән Қутқузғучи,
Карамәтлириңни көрситип, өзгәрмәс муһәббитиңни аян қилғайсән!
[8] Мени көз қаричуқуңдәк сақлиғайсән;
Қанатлириң сайисидә мени йошурғайсән;
[9] Мени булимақчи болған рәзил адәмләрдин,
Мени қоршивалған әшәддий күшәндилиримдин йошурғин;
[10] Уларниң бағрини май қаплап, қетип кәткән;
Уларниң еғизлири тәкәббурларчә сөзләйду;
[11] Улар йолимизни торивелип,
Бизни йәргә урушқа көзини алайтип,
[12] Олжиға ач көзлүк билән тикилгән ширдәк,
Йошурун жайларда марап жүридиған яш ширдәктур.
[13] Орнуңдин турғайсән, и Пәрвәрдигар,
Униң йолини тосуп, йәр билән йәксан қилғайсән,
Җенимни рәзил адәмдин қутқузғин, қиличиң билән;
[14] Мени Өз қолуң билән кишиләрдин,
Йәни мошу дәвирдики кишиләрдин қутқузғин;
Уларниң несивиси болса мошу дунниядиладур;
Сән уларниң қарнини немәтлириң билән толдурисән;
Уларниң көңли пәрзәнтлири билән қанди,
Балилириға байлиқлирини қалдуриду.

16:7 **«өзгәрмәс муһәббитиңни аян қилғайсән!»** — «өзгәрмәс муһәббитиң» әслидә көплүк шәклидә «өзгәрмәс муһәббитиңлар».
16:10 **«Уларниң бағрини май қаплап, қетип кәткән...»** — бу ибарә уларниң интайин тәкәббурлуғи, башқиларға һеч көңүл бөлмәйдиғанлиғи, уларни көзгә илмайдиғанлиғини көрситиду.
16:11 **«Бизни йәргә урушқа көзини алайтип,...»** — яки «Мени йәргә урушқа көзини алайтип,...».

15 Мән болсам, һәққанийлиқта йүзүңгә қариғучи болимән;
Ойғанғинимда, Сениң дидариңдин сөйүнимән!

17-күй
Аләмчә қутқузуш

17 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп оқулсун дәп, Пәрвәрдигарниң қули Давут
язған күй; Пәрвәрдигар уни барлиқ дүшмәнлиридин һәм Саул падишаниң қолидин
қутқузған күни, у Пәрвәрдигарға муну күйниң сөзлирини ейтти: —

Аһ, Пәрвәрдигарим, мениң күч-қудритим,
Мән сени сөйимән!
3 Пәрвәрдигар мениң хада теғим, мениң қорғиним, мениң нижаткаримдур!
Мениң Тәңрим, мениң қорам тешим, мән Униңдин һимайә тапимән;
У мениң қалқиним, мениң қутқузғучи мүңгүзүм, мениң егиз мунаримдур!
4 Мәдһийиләргә лайиқ Пәрвәрдигарға нида қилимән,
Шунда дүшмәнлиримдин қутқузулимән;
5 Өлүмниң асарәтлири мени қоршивалди,
Ихлассизларниң ямрап кетиши мени қорқутувәтти;
6 Тәһтисараниң танилири мени чирмивалди,
Өлүм сиртмақлири алдимға кәлди.
7 Қийналғинимда мән Пәрвәрдигарға нида қилдим,
Худайимға пәряд көтәрдим;
У ибадәтханисидин авазимни аңлиди,
Мениң пәрядим Униң һозуриға кәлди,
Униң қулиқиға кирди.
8 Шу чағ йәр-зимин тәврәп, силкинип кәтти,
Тағларниң һуллири дәһшәтлик тәврәнди, силкинип кәтти;
Чүнки У ғәзәпләнди.
9 Униң димиғидин ис өрләп туратти,
Ағзидин чиққан от һәммисини жутувәтти;
Униңдин көмүр чоғлири чиқти;
10 У асманларни тазим қилдуруп чүшти,
Пути асти тум қараңғулуқ еди.
11 Бир керубни минип пәрваз қилди,
Шамалниң қанатлирида ғуюлдап учуп кәлди.
12 У қараңғулуқни өзиниң йошурунидиған жайи қилди,
Суларниң қараңғусини,

16:15 **«...Ойғанғинимда, Сениң дидариңдин сөйүнимән!»** — «ойғанғинимда» өлүмдин ойғинип, тирилгәндә, демәк.
17:3 **«мениң қутқузғучи мүңгүзүм»** — ибраний тилида «нижатлиғимниң мүңгүзи».
17:5 **«Ихлассизларниң ямрап кетиши мени қорқутувәтти»** — ибраний тилида «Ихлассизларниң қиян-ташқинлири мени қорқутувәтти».
17:8 **«...Тағларниң һуллири дәһшәтлик тәврәнди, силкинип кәтти; чүнки У ғәзәпләнди...»** — бу күйдики сөзләр тәдрижий һалда Давутниң өзиниң әһвалидин айрилип, Давутниң болғуси әвлади Мәсиһниң һаятиға өтиду. Күйдә Мәсиһниң һаяти, жапа-мушәққәт тартидиғанлиғи, ахирида униң шан-шәрәпкә еришидиғанлиғи вә пүткүл аләмгә падиша болидиғанлиғи көрситилиду. Демәк, бу күйниң өзи улуқ бир бешарәттур.
17:9 **«Униңдин көмүр чоғлири чиқти»** — яки «Униңдин көмүр чоғлири туташтурулди».
17:11 **«Бир керубни минип пәрваз қилди»** — «керуб» интайин күчлүк бир хил қанатлиқ пәриштә. «Тәбирләр»ни көрүң.

Асманларниң қоюқ булутлирини,
Өз әтрапида чедири қилди.
13 Униң алдидики йоруқлуқтин,
Қоюқ булутлар, мөлдүр, отлуқ чоғлар чиқип өтти;
14 Пәрвәрдигар асманда гүлдүрлиди;
Һәммидин Алий Болғучи авазини яңратти,
Мөлдүр вә отлуқ чоғлар билән.
15 Бәрһәқ, У оқлирини етип, дүшмәнлиримни тарқитивәтти;
Чақмақларни чақтуруп, уларни қийқас-чуқанға салди;
16 Шуниң билән деңизларниң тәкти көрүнүп қалди,
Аләмниң һуллири ашкариланди,
Тәнбиһиң билән,
Димиғиңдин чиққан нәпәсниң зәрбиси билән, и Пәрвәрдигар.

17 У жуқуридин қолини узитип, мени тутти;
Мени улуқ сулардин тартип алди.
18 У мени күчлүк дүшминимдин,
Һәм маңа өчмәнлик қилғучилардин қутқузди;
Чүнки улар мәндин күчлүк еди.
19 Күлпәткә учриған күнүмдә, улар маңа қарши һуҗумға өтти;
Бирақ Пәрвәрдигар мениң таянчим еди.
20 У мени кәңри-азатә бир җайға елип чиқарди;
У мени қутқузди, чүнки У мәндин хурсән болди.
21 Пәрвәрдигар һәққанийлиғимға қарап маңа илтипат көрсәтти;
Қолумниң һалаллиғини У маңа қайтурди;
22 Чүнки Пәрвәрдигарниң йоллирини тутуп кәлдим;
Рәзиллик қилип Худайимдин айрилип кәтмидим;
23 Чүнки Униң барлиқ һөкүмлири алдимдидур;
Мән Униң бәлгүлимилирини өзүмдин нери қилмидим;
24 Мән Униң билән ғубарсиз жүрдум,
Өзүмни гунадин нери қилдим;
25 Шуниң үчүн Пәрвәрдигар һәққанийлиғимға қарап,
Көз алдидики қолумниң һалаллиғиға қарап, қилғанлиримни қайтурди.
26 Вападар-меһриванларға Өзүңни вападар-меһриван көрситисән;
Ғубарсизларға Өзүңни ғубарсиз көрситисән;
27 Сап диллиқларға Өзүңни сап диллиқ көрситисән;
Тәтүрләргә Өзүңни тәтүр көрситисән;
28 Чүнки аҗиз мөмин хәлиқни қутқузғучи Өзүңдурсән;
Бирақ тәкәббур көзләрни шәрмәндә қилисән;
29 Чириғимни җулалиқ қилған Сәндурсән;
Пәрвәрдигар Худайим мени басқан қараңғулуқни нурландуриду;
30 Чүнки Сән арқилиқ дүшмән қошуни арисидин жүгүрүп өттүм;

17:15 **«У оқлирини етип, дүшмәнлиримни тарқитивәтти»** — ибраний тилида «У оқлирини етип, уларни тарқитивәтти». 17-айәтни көрүң.
17:25 **«Пәрвәрдигар һәққанийлиғимға қарап, көз алдидики қолумниң һалаллиғиға қарап, қилғанлиримни қайтурди»** — шүбһисизки, мошу 19-24-айәтләрдә Мәсиһниң пак-ғубарсизлиғи, гунасизлиғи бешарәт қилиниду. Давут өзи тоғрилиқ бу сөзләрни һәргиз дейәлмәйтти. Мәсилән, 25-күй, 7-айәт вә 51-күйни көрүң.

Сән Худайим арқилиқ мән сепилдин атлап өттүм.
[31] Тәңрим — Униң йоли мукәммәлдур;
Пәрвәрдигарниң сөзи синап испатланғандур;
У Өзигә таянғанларниң һәммисигә қалқандур.
[32] Чүнки Пәрвәрдигардин башқа йәнә ким илаһтур?
Бизниң Худайимиздин башқа кимму қорам таштур?
[33] Йәни белимни күч-қувәт билән ориғучи Тәңри,
Йолумни түптүз, мукәммәл қилғучи Тәңридур;
[34] У мениң путлиримни кейикниңкидәк учқур қилиду,
Шуниң билән мени егиз җайлиримда турғузиду;
[35] Қоллиримни уруш қилишқа үгитиду,
Шуңлашқа биләклирим мис каманни керәләйду;
[36] Сән маңа ниҗатлиғиң болған қалқанни ата қилдиң,
Нениң оң қолуң мени йөлиди;
Сениң мулайим кәмтәрлигиң мени улуқ қилди.
[37] Сән қәдәмлирим астидики җайни кәң қилдиң,
Мениң путлирим тейилип кәтмиди.
[38] Мән дүшмәнлиримни қоғлап йәттим;
Улар һалак болмиғичә һеч янмидим.
[39] Қайтидин орнидин туралмас қилип уларни янҗивәттим,
Улар путлирим астида жиқилди.
[40] Сән җәң қилишқа күч билән белимни бағлидиң;
Сән маңа һуҗум қилғанларни путум астида егилдүрдүң;
[41] Дүшмәнлиримни көз алдимда арқисиға яндуруп қачқуздуң,
Шуниң билән маңа өчмәнләрни йоқаттим.
[42] Улар пәряд көтәрди, бирақ қутқузидиған һеч ким йоқ еди;
Һәтта Пәрвәрдигарға нида қилди, Уму уларға җавап бәрмиди.
[43] Мән уларға соққа берип, шамал учурған топидәк қиливәттим;
Кочидики патқақтәк, уларни төкүвәттим.
[44] Сән мени хәлиқниң низалиридин қутқузғансән;
Сән мени әлләрниң беши қилғансән;
Маңа ят болған бир хәлиқ хизмитимдә болмақта.
[45] Сөзүмни аңлапла улар маңа итаәт қилиду;
Ят әлдикиләр маңа бичариләрчә тәслим болиду;
[46] Ят әлдикиләр чүшкүнлишип кетиду;
Улар өз истиһкамлиридин титригән һалда чиқип келиду;
[47] Пәрвәрдигар һаяттур!
Мениң Қорам Тешим мубарәкләнсун!
Ниҗатлиғим болған Худа һәммидин алийдур, дәп мәдһийиләнсун!
[48] У, мән үчүн толуқ қисас алғучи Тәңри,
Хәлиқләрни маңа бойсундурған Худадур;
[49] У мени дүшмәнлиримдин қутқузған;
Бәрһәқ, Сән мени маңа һуҗум қилғанлардин жуқури көтәрдиң;

17:30 **«Сән арқилиқ дүшмән қошуни арисидин жүгүрүп өттүм»** — «жүгүрүп өттүм» дегән сөзләр «бөсүп өттүм» дегән мәнани өз ичигә алиду.
17:44 **«Сән мени хәлиқниң низалиридин қутқузғансән»** — шүбһисизки, мошу бешарәттә ейтилған «хәлиқ» Давут падишаниң өз қовми болған Йәһудий хәлқини көрситиду.

Зораван адәмдин Сән мени қутулдурдуң.
50 Шуниң үчүн мән әлләр арисида Саңа рәхмәт ейтимән, и Пәрвәрдигар;
Намиңни улуқлап күйләрни ейтимән;
51 Пәрвәрдигар Өзи тиклигән падишаға зор нусрәтләрни бeғишлайду;
Өзи мәсиһ қилғиниға,
Йәни Давутқа һәм униң нәслигә мәңгүгә өзгәрмәс муһәббитини көрситиду.

18-күй
Аләм һәм Тәврат Худаниң шәривидур!

18 1-2 Давут язған күй: —
Әршләр Тәңриниң улуқлуғини җакалайду,
Асман гүмбизи Униң қоли ясиғанлирини намайән қилиду;
3 Уларниң сөзлири күн-күнләр дәриядәк еқиватиду;
Кечә-кечиләп улар билимни аян қиливатиду.
4 Тилсиз һәм авазсиз болсиму, уларниң садаси аләмгә аңланмақта.
5 Уларниң өлчәм таниси пүткүл йәр йүзидә тартилмақта;
Уларниң сөзлири аләмниң четигичә йәтмәктә.
Уларниң ичидә Худа қуяш үчүн чедир тиккән,
6 Қуяш һуҗрисидин тойға чиққан жигиттәк чиқиду,
Бәйгигә чүшидиған палвандәк шатлиниду;
7 Асманларниң бир четидин өрләйду,
Җаһанниң у четигичә чөргиләйду,
Униң һараритидин һеч қандақ мәхлуқат йошуруналмайду.
8 Пәрвәрдигарниң тәврат-қануни мукәммәлдур,
У инсан вуҗудини йеңилайду;
Пәрвәрдигар бәргән һөкүм-гувалар муқим-ишәшлик ,
У наданларни дана қилиду.
9 Пәрвәрдигарниң көрсәтмилири дурус,
У қәлбни шатландуриду;
Пәрвәрдигарниң пәрманлири йоруқлуқтур,
У көзләрни нурландуриду.

17:51 **«Өзи мәсиһ қилғиниға, йәни Давутқа һәм униң нәслигә...»** — «Мәсиһ қилғини» йәни «Мәсиһ» тоғрилиқ 2-күйдики изаһатларни көрүң.
18:3 **«Уларниң сөзлири күн-күнләр дәриядәк еқиватиду»** — «улар» әршләр вә асман гүмбизини көрситиду. **«Уларниң сөзлири күн-күнләр дәриядәк еқиватиду; кечә-кечиләп улар билимни аян қиливатиду»** — айәтниң башқа бир хил тәрҗимиси «Күн башқа бир күнгә гәплирини төкиду, кечә башқа бир кечигә сөз қилмақта».
18:4 **«Тилсиз һәм авазсиз болсиму, уларниң садаси аләмгә аңланмақта»** — башқа бир хил тәрҗимиси «Аләмдә һәр қандақ бир тил уларниң садасини аңлап чүшинәләйду».
18:5 **«Уларниң өлчәм таниси пүткүл йәр йүзидә тартилмақта»** — бу «өлчәм таниси» бәлким инсанниң тәсәввур-ойлирини өлчигүчи болуши мүмкин.
18:5 Рим. 10:18
18:6 Топ. 1:5
18:8 **«Пәрвәрдигарниң тәврат-қануни мукәммәлдур»** — «Тәврат-қанун» тоғрулуқ: «Тәврат» *(торah)* ибраний тили болуп, мошу йәрдә «қанун, тәлим, йолйоруқ» дегән мәнада ишлитилиду. «Тәврат қануни» дегән ибарә адәттә Муса пәйғәмбәр арқилиқ кәлтүрүлгән Тәвраттики «Яритилиш», «Мисирдин чиқиш», «Лавийлар» «Чөл-Баявандики сәпәр» һәм «Қанун шәрһи» дегән алдинқи бәш қисимниң қанун-пәрманлиқ мәзмунини көрситиду.
18:8 2Сам. 22:31; Зәб. 17:31
18:9 **«Пәрвәрдигарниң пәрманлири йоруқлуқтур»** — яки «Пәрвәрдигарниң пәрманлири рошәндур» яки «Пәрвәрдигарниң пәрманлири пактур».

10 Пәрвәрдигардин әйминиш пак иштур, у мәңгү давамлишиду;
Пәрвәрдигарниң һөкүмлири һәқтур,
Һәр бири тамамән һәққанийәттур.
11 Улар алтундин, бәрһәқ көп сап алтундин қиммәтликтур;
Һәсәлдин, һәсәл җәвһиридин шериндур;
12 Улар билән қулуң ойғитилиду;
Инсан уларға риайә қилишта чиң турса чоң мукапат бардур.
13 Ким өз хаталиқлирини билип йетәлисун?
Мени билип-билмәй қилған гуналиримдин сақит қилғайсән;
14 Өз қул-чакариңни башбаштақ гуналардин тартқайсән;
Бу гуналарни маңа ғожайин қилдурмиғайсән;
Шуниң билән мән қусурсиз болимән,
Еғир гунадин халий болғаймән.
15 И Пәрвәрдигар, мениң Қорам Тешим вә Һәмҗәмәт-Ниҗаткарим,
Ағзимдики сөзләр, қәлбимдики ойлинишлар нәзириңдә мәқбул болғай!

19-күй
Исраил хәлқи Худа Мәсиһ қилған падишаниң ғәлибиси үчүн дуа қилиду

19 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп оқулсун дәп, Давут язған күй: —
Күлпәтлик күндә Пәрвәрдигар саңа иҗабәт қилғай!
Яқупниң Худасиниң нами сени егиздә аман сақлиғай!
3 У Өз муқәддәс җайидин саңа мәдәт әвәткәй,
Зиондин саңа күч-қувәт бәргәй;
4 Барлиқ ашлиқ һәдийәлириңни яд қилғай,
Көйдүрмә қурбанлиғиңни қобул қилғай!
Селаһ!
5 Көңлүңдики тәшналиқларни саңа ата қилғай,
Көңлүңгә пүккән барлиқ арзулириңни әмәлгә ашурғай.
6 Бизләр ғәлибәңни тәбрикләп тәнтәнә қилимиз,
Худайимизниң намида туғлиримизни тикләймиз;
Пәрвәрдигар барлиқ тәләплириңни әмәлгә ашурғай!
7 Һазир билдимки, Пәрвәрдигар Өзи мәсиһ қилғинини қутқузиду;
Муқәддәс әршлиридин униңға қудрәтлик қутқузғучи қолини узартип җавап бериду.

18:11 Зәб. 118:72,103,127; Пәнд. 8:11

18:15 **«И Пәрвәрдигар, мениң Қорам Тешим вә Һәмҗәмәт-Ниҗаткарим»** — «Һәмҗәмәт-Ниҗаткар» яки «һәмҗәмәт-қутқузғучи» тоғрилиқ: — Ибраний тилида «гоел» дегән бу сөзниң алаһидә мәнаси бар. Бириси кәмбәғәл болуп, өзини қуллуққа сетиватқан болса яки башқа қийин әһвалға учрап мал-мүлүгини сатқан болса, Муса пәйғәмбәр тапшурувалған қанунға асасән, мошу кишиниң өзиниң йеқин уруқ-туққанлири, һәмҗәмәтлири бу кишини һөрлүккә чиқирип қутқузуш һоқуқи бар еди. Демәк, «һәмҗәмәт-қутқузғучи» өз қериндишини һөр қилмақчи болса, уни қутқузалайтти. Һоқуқни ишлитиш «һәмҗәмәт-қутқузғучи»ниң өз ихтиярлиғи билән болатти, әлвәттә. Бириси өз уруқ-туққиниға «һәмҗәмәт-қутқузғучи» болуп уни қутқузмақчи болса, һеч ким уни тосалмайтти.
– Шуңа пәйғәмбәрләр Худаниң қутқузғучи екәнлигини баян қилиш үчүн пат-пат дәл мошу сөзни ишлитиду. Демәк, Худа Өз бәндисигә яки хәлқигә «һәмҗәмәт»лик қилип, уларниң «гоел»и, йәни «һәмҗәмәт-қутқузғучи»си болиду. Униң Өз хәлқини қутқузуши Өз ихтиярилиғи билән, әлвәттә!

19:1-2 **«Яқупниң Худасиниң нами сени егиздә аман сақлиғай!»** — «Яқупниң Худаси» дегән мошу ибаридә «Яқуп» һәм һәзрити Яқупниң өзини һәмдә униңдин чиққан Исраил хәлқиниму көрситиду.

19:7 **«Пәрвәрдигар Өзи мәсиһ қилғини»** — йәни Исраилниң падишаси; мошу йәрдә Давутни көрситиду. Бирақ шүбһисизки, бу күй бир бешарәт болуп, кәлгүсидики Қутқузғучи-Мәсиһниму көрситиду. 2-күйдики изаһатларни

8 Бәзиләр жәң һарвулириға,
Бәзиләр атларға тайиниду;
Бирақ биз болсақ Пәрвәрдигар Худайимизниң намини яд етимиз;
9 Улар тизи пүклинип жиқилди;
Бирақ биз болсақ, қәддимизни руслап тик туримиз.
10 И Пәрвәрдигар, падишаға ғәлибә бәргәйсән;
Нида қилғинимизда бизгә ижабәт қилғайсән!

20-күй
Худа тиклигән падиша тоғрилиқ бир күй

20 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп оқулсун дәп, Давут язған күй: —
Падиша қудритиңдин шатлиниду, и Пәрвәрдигар;
Ғәлибә-нижатлиғиңдин у нәқәдәр хурсән болиду!
3 Сән униң көңүл тилигини униңға ата қилдиң,
Ләвлириниң тәливини рәт қилған әмәссән.
Селаһ!
4 Чүнки Сән есил бәрикәтләр билән уни қарши алдиң;
Униң бешиға сап алтун таж кийдүрдүң.
5 У Сәндин өмүр тилисә, Сән униңға бәрдиң,
Йәни узун күнләрни, таки әбәдил-әбәткичә бәрдиң.
6 У Сениң бәргән ғәлибә-нижатлиғиңдин зор шәрәп қучти;
Сән униңға иззәт-һәйвәт һәм шану-шәвкәт қондурдуң.
7 Сән униң өзини мәңгүлүк бәрикәтләр қилдиң;
Дидариңниң шатлиғи билән уни зор хурсән қилдиң;
8 Чүнки падиша Пәрвәрдигарға тайиниду;
Һәммидин Алий Болғучиниң өзгәрмәс муһәббити билән у һеч тәврәнмәйду.
9 Сениң қолуң барлиқ дүшмәнлириңни тепип, ашкарә қилиду;
Оң қолуң Саңа өчмәнлик қилғанларни тепип ашкарә қилиду;
10 Сениң дидариң көрүнгән күндә, уларни ялқунлуқ хумданға салғандәк көйдүрисән;
Пәрвәрдигар дәрғәзәп билән уларни жутуветиду;
От уларни көйдүрүп түгитиду.
11 Уларниң тухумини жаһандин,
Нәсиллирини кишилик дуниядин қурутисән;
12 Чүнки улар Саңа яманлиқ қилишқа урунди;
Улар рәзил бир нәйрәңни ойлап чиққини билән,

вә «Тәбирләр»ниму көрүң.

19:10 **«И Пәрвәрдигар, падишаға ғәлибә бәргәйсән; нида қилғинимизда бизгә ижабәт қилғайсән!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: —
–«И Пәрвәрдигар, ғәлбигә ериштүргәйсән!
–Биз нида қилған күндә Падиша бизгә жавап бәргәй!»

20:7 **«Сән униң өзини мәңгүлүк бәрикәтләр қилдиң»** — бу сөз бәлким Давутниң әвлади болған, кәлгүсидики Қутқузғучи-Мәсиһниң Худаниң Ибраһимға бәргән әң улуқ вәдисини әмәлгә ашуридиғанлиғини көрситиши мүмкин. Шу вәдә: «Сән өзүң башқиларға бәхит-бәрикәт болисән ... Сән арқилиқ йәр йүзидики барлиқ аилә вә қәбилиләргә бәхит-бәрикәт ата қилиниду» дейилиду (*«Яр.» 12:1-3дә хатириләнгән*).
–Башқа бир хил тәрҗимиси: «Сән униңға мәңгүлүк бәрикәтләрни бекиттиң».

20:9 **«Сениң қолуң барлиқ дүшмәнлириңни тепип, ... Оң қолуң Саңа өчмәнлик қилғанларни тепип ашкарә қилиду...»** — 8-айәттин башлап, бешарәтлик сөзләр беваситә падишаға ейтилған болса керәк. Рошәнки, бу айәтләр падиша Давутниң әвлади болған, кәлгүсидики Қутқузғучи-Мәсиһни көрситиду.

Амма ғәлибә қилалмиди.
13 Чүнки Сән уларни кәйнигә бурулушқа мәҗбур қилдиң;
Сән уларниң йүзигә қарап оқяйиңни чәнләйсән.
14 И Пәрвәрдигар, Өз күчүң билән улуқлуғуңни намайән қилғайсән;
Шуниң билән биз нахша ейтип қудритиңни мәдһийиләймиз.

21-күй
Әң еғир азап-оқубәттә қилған дуа
Бешарәтлик күй
1-айәттики изаһатни көрүң

21 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, «Айҗәләт-хашшаһар» (таң сәһәрдә кәлгән мәдәт) дегән аһаңда оқулсун дәп, Давут язған күй: —

«Аһ Илаһим, Илаһим, немишкә мәндин ваз кәчтиң?
Сән немишкә мени қутқузуштин шунчә жирақсән?
Немишкә қаттиқ пәрядлиримдин шунчә жирақ турисән,
3 Худайим, күндүздә нида қилдим, лекин Сән һеч җавап қилмайсән;
Кечидиму мән шундақ пәряд қилиштин арам алалмаймән.
4 Бирақ и Исраилниң мәдһийилирини өз маканиң қилғучи,
Сән дегән пак-муқәддәстурсән!
5 Ата-бовилиримиз сени таянчи қилған,
Улар саңа таянған, сән уларни қутқузған.
6 Улар Саңа нида қилишлири билән қутулған;
Саңа тайиниш билән уларниң үмути һеч йәрдә қалған әмәс.
7 Бирақ мән болсам адәм әмәс, бир қурутмән,
Инсан тәрипидин төһмәт билән рәсвайиаләм қилинғанмән,
Халайиқ тәрипидин кәмситилгәнмән.
8 Мени көргәнләрниң һәммиси мазақ қилип күлиду,
Башлирини силкишип ағзилирини пүрүштүрүп:
9 «У Пәрвәрдигарға өзини тапшурған әмәсму?!
Әнди Пәрвәрдигар уни қутқузсун!
Пәрвәрдигар униңдин хурсән болса әгәр,

21:1-2 **«Изаһат»** — Давут пәйғәмбәр һаятида нурғун азап-оқубәтләрни тартқан болсиму, лекин у бу күйдә ейтилған шунчивала еғир азап-оқубәтләрни тартқан әмәс. Шуңа шүбһисизки, Давут өзидин кейинки бирисиниң тартидиған азаплирини көрсәткән болса керәк. Оқурманләр бу азапларниң кимгә қаритилғанлиғи тоғрилиқ өзлири хуласигә кәлсун. **««Айҗәләт-хашшаһар» таң сәһәрдә кәлгән мәдәт»** — бәзи алимлар: «Таң сәһәрдики чиши жәрән» дәп тәрҗимә қилиду. Бу бәлким күйниң темисиниң һәм униң аһаңиниң нами болса керәк.
21:1-2 Мат. 27:46; Мар. 15:34
21:3 **«Кечидиму мән шундақ пәряд қилиштин арам алалмаймән»** — яки «кечидиму мән пәряд қилсам, бирақ арам тапмаймән»
21:3 Мат. 27:45
21:6 Зәб. 24:2-3; 30:1-3; Йәш. 49:23; Рим. 9:33
21:7 **«мән болсам адәм әмәс, бир қурутмән»** — ибраний тилида «қурут» «коккус иликус» *(қизил қурут)* дегән қурутни көрситиду. Бу хил қурутниң чишиси тухумлиғанда өзини дәрәққә чаплаштуруп, салған тухумлирини өз бәдини билән қоғдайду. Шундақ қилип у өлгичә чаплашқан йәрдин мидирлимай туриду. Өлүши билән униңдин қип-қизил бир суюқлуқ чиқип, һәммә әтрапини қизил қилиду. Адәмләр бу қизил суюқлуқни бояқ үчүн ишлитиду. Бу ишлар Мәсиһ Әйсаниң кресткә миқлинишиға бешарәт болмамду?
21:7 Йәш. 41:14
21:8 Мат. 27:39

Уни қутулдурсун!» — дейишиду.
10 Бирақ мени апамниң қосиғидин чиқарғучи Өзүңдурсән;
Һәтта әмчәктики вақтимдиму мени Өзүңгә таяндурғансән;
11 Туғулғинимдин тартипла, мән өзүмни қойнуңға ташлиғанмән;
Анамниң балиятқусидики вақтимдила, Сән мениң Тәңрим болуп кәлгәнсән.
12 Мәндин жирақлашма;
Чүнки риязәт мени қистап кәлди;
Маңа ярдәмдә болғучи йоқтур.
13 Нурғун буқилар мени қоршивалди;
Башанниң күчлүк буқилири мени оривалди;
14 Улар адәмни титма қилғучи һөкирәватқан ширдәк,
Ағзилирни чоң ечип маңа тикилип туриду.
15 Мән төкүлгән судәк болдум,
Һәммә сүйәклирим изидин чиқип кәтти;
Жүригим момдәк ерип кәтти,
Ич-бағримда зәиплишип ерип кәтти.
16 Қағжирап кәткән сапал парчисидәк мағдурум қалмиди,
Тилим таңлийимға чаплишип кәтти,
Сән Пәрвәрдигар мени өлүмниң топа-чаңлириға қойғансән.
17 Ғалжир иштлар маңа олашти,
Бир топ рәзилләр мени қистап келип,
Мениң қолум вә путумни санжип тәшти.
18 Сүйәклиримниң һәммисини саналаймән,
Устиханлирим маңа тикилип қарап турғандәк қилиду.
19 Улар кийимлиримни өз арисида үләштүрүватиду,
Көңлигимгә еришиш үчүн чәк ташлишиватиду.
20 Бирақ, и Пәрвәрдигар, мәндин жирақлашма!
И Күч-Қудритим болғучим, ярдәмгә тез кәлгәйсән!
21 Җенимни қиличтин қутқузғин,
Мениң ялғуз җенимни иштниң чаңгилидин қутулдурғин.
22 Мени ширниң ағзидин қутқузғин;
Шундақ, Сән илтиҗалиримни иҗабәт қилип явайи калиларниң мүңгүзлиридин қутқузғансән!
23 Мән Сениң намиңни қериндашлиримға елан қилимән;
Чоң җамаәт ичидә туруп Саңа болған мәдһийилиримни җакалаймән;
24 Пәрвәрдигардин әймәнгүчиләр, Уни мәдһийиләңлар!
Яқупниң барлиқ нәсиллири, Униңға шан-шәрәп кәлтүрүңлар!

21:9 Мат. 27:43
21:13 **«Башанниң күчлүк буқилири мени оривалди»** — Пәләстинниң Башан районидики буқилар йоған, күчлүк еди. Бу йәрдә яман адәмләр һәм уларниң кәйнидә турған яман җин-роһларни көрсәтсә керәк.
21:16 Юһ. 19:28
21:17 Мат. 27:35; Мар. 15:24; Луқа 23:33; Юһ. 19:23,37; 20:25
21:19 **«Көңлигимгә еришиш үчүн чәк ташлишиватиду»** — яки «Чапинимға еришиш үчүн чәк ташлишиватиду».
21:19 Луқа 23:34; Юһ. 19:24
21:21 **«Мениң ялғуз җеним»** — яки «Мениң кичик җеним» яки «Мениң қиммәтлик җеним». Сөзлигүчи еғир ялғузлуқ һес қиливатқан болса керәк.
21:22 **«...илтиҗалиримни иҗабәт қилип явайи калиларниң мүңгүзлиридин қутқузғансән!»** — «явайи кала» һазир нәсли қуруған. Улар әсли интайин күчлүк, адәттики калидин икки һәссә чоң еди. Мошу йәрдә «явайи калилар» әшәддий рәзил адәмләргә яки җин-шәйтанларға символ болиду.
21:23 Ибр. 2:12

Исраилниң пүтүн әвлатлири, Униңдин әйминиңлар.
25 Чүнки У езилгүчиниң әшу харлинишлирини нәзиридин сақит қилған әмәс,
Яки Униңдин һеч йиргәнгән әмәс;
Униңдин Өз висалини һеч йошурған әмәс;
Бәлки У илтижа қилип авазини көтәргинидә,
Униңға қулақ селип аңлиған.
26 Чоң җамаәт ичидә маңа оқулған мәдһийиләр Өзүңдиндур,
Худадин әймәнгүчиләрниң алдида ичкән қәсәмлиримни ишқа ашуримән;
27 Аҗиз мөминләр қосиғи тойғичә тамақлиниду;
Пәрвәрдигарни издигәнләр Уни мәдһийәләйду;
Силәрниң қәлбиңлар мәңгү яшнайду!
28 Зиминниң әң четидикиләрму бу ишни қәлбидә тутуп , товва қилип Пәрвәрдигарниң алдиға келиду;
Әл-милләтләрниң барлиқ җәмәтлири алдиңда ибадәт қилиду;
29 Чүнки падишалиқ Пәрвәрдигарғила тәвәдур;
У әл-милләтләр арисида һөкүм сүргүчидур.
30 Җаһандики байларму Униң алдидин йәп-ичип, ибадәт қилиду;
Тупраққа кирәй дәп қалғанларму, һәтта өз җенини сақлалмайдиғанларму Униңға сәҗдә қилиду;
31 Кәлгүсидики бир әвлат Униң хизмитидә болиду;
Бу әвлат Рәб үчүн Өз пәрзәнтлири һесаплиниду.
32 Кейин улар келип, шу чағда туғулидиған бир қовмға Униң һәққанийлиғини җакалап шуни елан қилидуки,
«У буни әмәлгә ашурди!»

22-күй
Пәрвәрдигар мени баққучи падичимдур!
1-айәттики изаһатни көрүң

22 1 Давут язған күй: —

Пәрвәрдигар мени баққучи Падичимдур,

21:24 **«Яқупниң барлиқ нәсиллири»** — Исраил хәлқи, әлвәттә. **«Исраилниң әвлатлири»** — Худа Яқупниң исмини «Исраил»ға өзгәрткән, шуниң билән у «Исраил қовминиң әҗдати» болған.
21:26 **«Чоң җамаәт ичидә маңа оқулған мәдһийиләр Өзүңдиндур»** — башқа икки хил тәрҗимиси «Чоң җамаәттә мениң мәдһийилиримниң темиси Сәндин чиққандур...» яки «Чоң җамаәттә мениң Саңа мәдһийиләрни оқушқа муйәссәр болғанлиғим Сәндин чиққандур...».
21:26 Зәб. 17:50; 34:18; 51:11; 110:1
21:27 **«Аҗиз мөминләр қосиғи тойғичә тамақлиниду»** — «тамақлиниду» дегән бу сөз мошу йәрдә һейт қурбанлиқлиридин яки «тәшәккүр қурбанлиқлири» *(«рәхмәт қурбалиқлири»)*дин тамақлинишни көрситиши мүмкин.
21:27 Қан. 4:29; Зәб. 68:33; 149:4; Йәш. 25:6; Зәф. 2:2; Юһ. 11:26
21:28 Зәб. 2:8; 71:10-11; 85:9
21:30 **«Җаһандики байларму ...»** — ибраний тилида «Җаһандики семизләрму...» — көчмә мәнаси «байлар» болуши мүмкин. **«тупраққа кирәй дәп қалғанларму, һәтта өз җенини сақлалмайдиғанларму Униңға сәҗдә қилиду»** — демәк, һәм байлар һәм мискинләр *(күйдә бешарәт берилгән ишлар түпәйлидин)* Худаға ибадәт қилиду.
21:31 Йәш. 53:8,10; Йәш. 8:18; Зәб. 88:30; Мат. 1:1; Юһ 12:24; Рим. 5:18, 19; 1Пет. 2:9
21:32 Зәб. 51:11; 101:19; Луқа 24:46, 47; Рим. 3:22-25

Муһтаж әмәсмән һеч нәрсигә;
2 У мени юмран чөпләрдә ятқузуп дәм алдурар;
Тинич ақидиған суларни бойлитип бақиду;
3 У вужудумни йеңилайду;
У һәққанийлиқ йолида Өз нами үчүн йетәкләйду;
4 Һәтта мән өлүм сайиси болған җилғидин өтсәмму,
Һеч яманлиқтин қорқмаймән;
Чүнки Сән мән билән биллидурсән;
Сениң һасаң һәм тайиғиң маңа тәсәллидур.
5 Мени хар қилғучиларниң көз алдида маңа кәң дәстихан салисән;
Мениң бешимни май билән мәсиһ қилисән;
Қәдәһим ташиду;
6 Бәрһәқ, барлиқ күнлиримдә яхшилиқ вә өзгәрмәс шәпқәт маңа әгишип һәмраһ болиду;
Мәңгүдин-мәңгүгә Пәрвәрдигарниң дәргаһида яшаймән!

23-күй
Пәрвәрдигарниң ғәлибиси

23 1 Давут язған күй: —
Пәрвәрдигарға мәнсуптур, җаһан вә униңға толған һәммә мәвҗудатлар;
Униңға тәәллуқтур йәр йүзи вә униңда туруватқанларму;
2 Чүнки җаһанниң улини чоңқур деңизлар үстигә орунлаштуруп,
Йәрни сулар үстигә орнатқан Удур.
3 Пәрвәрдигарниң теғиға ким чиқалайду?
Униң муқәддәс җайиға ким кирип туралайду?
4 — Қоллири гунадин пакиз, дили сап,
Қуруқ нәрсиләргә тәлмүрүп қаримиған,
Ялған қәсәм қилмиған киши кирәләйду.
5 Бундақ киши болса Пәрвәрдигардин бәхитни,
Өз ниҗатлиғи болғучи Худадин һәққанийлиқни тапшурувалиду вә уни көтирип җүриду;
6 Бу дәвир Уни издигүчи дәвирдур,
Йәни Сениң дидариңни издигүчиләр, и Яқупниң Худаси!

22:1 **«Бу улуқ күй тоғрилиқ изаһат»** — Пәләстиндики қойлар билән падичиниң мунасивити наһайити йеқин. У улар билән кечә-күндүз биллә болиду, уларға исим қойиду. Йеңи яйлаққа көчкәндә, падичи қойларниң бешида меңип, уларни чақирип йетәкләйду; уларниң беши тикәнликтә ярилинип қалса, падичи май билән сүрүп «мәсиһ қилиду»; бәзи падичилар һәтта амрақ қойлириға алаһидә қәдәһтин шарап ичүриду.
22:1 Йәш. 40:11; Йәр. 23:4; Әз. 34:23; Юһ. 10:11; 1Пет. 2:25; Вәһ. 7:17
22:3 **«У вужудумни йеңилайду»** — «йеңилайду» ибраний тилида бу сөз «товиға қайтуриду» яки «товва қилдуриду» дегән мәнани өз ичигә алиду.
22:4 Зәб. 3:7; 117:6
22:6 **«барлиқ күнлиримдә яхшилиқ вә өзгәрмәс шәпқәт маңа әгишип һәмраһ болиду»** —яки «барлиқ күнлиримдә маңа әгишип һәмраһ болған өзгәрмәс шәпқәт немидигән яхши!». **«Мәңгүдин-мәңгүгә Пәрвәрдигарниң дәргаһида яшаймән!»** — яки «Қайтип мәңгүдин-мәңгүгә Пәрвәрдигарниң дәргаһида яшаймән!». «Пәрвәрдигарниң дәргаһи» ибраний тилида «Пәрвәрдигарниң өйидә». Давут бу күйни язғанда Йерусалимдики муқәддәс ибадәтхана техи мәвҗут әмәс еди.
23:1 Мис. 19:5; Қан. 10:14; Аюп 41:3; Зәб. 49:12; Мат. 21:2-3; 1Кор. 10:26,28
23:3 Зәб. 14:1; Йәш. 33:14,15
23:4 **«Қуруқ нәрсиләргә тәлмүрүп қаримиған»** — «қуруқ нәрсиләр» бутларни көрситиду.
23:5 **«... тапшурувалиду вә уни көтириду»** — бу икки пеил ибраний тилида бирла пеил билән ипадилиниду.

Селаһ!
7 И қовуқлар, бешиңларни көтириңлар!
Кәң ечилиңлар!
И мәңгүлүк ишикләр, көтирилиңлар!
Шуниң билән шан-шәрәп егиси Падиша кириду!
8 Шан-шәрәп егиси Падиша дегән ким?
У Пәрвәрдигардур, у күчлүк вә қудрәтликтур!
Пәрвәрдигар, җәң мәйданида қудрәтликтур!
9 И қовуқлар, бешиңларни көтириңлар!
Кәң ечилиңлар!
И мәңгүлүк ишикләр, бешиңларни көтириңлар!
Шуниң билән шан-шәрәп егиси Падиша кириду!
10 Шан-шәрәп егиси Падиша дегән ким?
Самавий қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар болса, шан-шәрәп егиси Падишаһтур!
Селаһ!

24-күй
Йетәкләш вә башпанаһ болуш һәққидә дуа
1-айәттики изаһатни көрүң

24 1 Давут язған күй.
Пәрвәрдигар, җеним Саңа тәлмүрүп қарайду;
2 Саңа тайинимән, и Худайим;
Мени йәргә қаритип хиҗаләттә қалдурмиғайсән;
Вә яки дүшмәнлиримни үстүмдин ғалип қилип шатландурмиғайсән;
3 Бәрһәқ, Сени күткүчиләрдин һеч қайсиси шәрмәндә болмас;
Бирақ һеч бир сәвәпсиз хаинлиқ қилғучилар шәрмәндә болиду.
4 Мени Сениң излириңни билидиған қилғайсән, и Пәрвәрдигар;
Йоллириңни маңа үгитип қойғайсән.
5 Мени һәқиқитиңдә маңдуруп, маңа үгәткәйсән;
Чүнки өзүң мениң ниҗатлиғим болған Худайимдурсән;
Мән күн бойи Саңа қарап тәлмүримән;
6 Өз рәһимдиллиқлириңни, өзгәрмәс меһирлириңни ядиңға кәлтүргәйсән,
и Пәрвәрдигар!

23:6 **«...Йәни Сениң дидариңни издигүчиләр, и Яқупниң Худаси!»** — сөзмусөз ибраний тилида: «Йәни Сениң дидариңни издигүчиләр, и Яқуп!». Бу тәрҗимиси тоғра болса, «Яқуп» мошу йәрдә Мәсиһни көрситиду.
–Йәнә бир хил тәрҗимиси «Йәни Сениң дидариңни издигүчиләр болған Яқуптин ибарәттур».
23:7 **«И қовуқлар, бешиңларни көтириңлар! Кәң ечилиңлар! И мәңгүлүк ишикләр, көтирилиңлар!»** — қедимки заманларда қовуқлар ечилғанда жуқуридин көтириләтти.
23:8 Мат. 21:10
23:10 Мат. 21:10
24:1 **«25-күй тоғрилиқ изаһат»** — 25-күй «елипбә тәртивилик» бир күй. Күйдә 22 айәт болуп, ибраний тилида алаһидә шәкилгә егә. Ибраний йезиғида 22 һәрип бар. Күйдики 22 айәтниң һәр бири ибраний елипбә тәртивигә асасән йеңи һәрип билән башлиниду (*мәсилән, уйғур тилида һәрипләр а-, ә-, б- тәртивидә башланғанға охшаш*). Биз бундақ күйләрни «елипбә тәртивилик күй» дәп атаймиз.
24:2 Зәб. 21:5-6; 30:1-3; 33:6
24:3 Йәш. 28:16; Рим. 10:11
24:4 Зәб. 26:11; 85:11; 118:33

Чүнки улар әзәлдин тартип бар болуп кәлгәндур;
7 Мениң яшлиғимдики гуналиримни,
Шундақла итаәтсизликлиримни есиңгә кәлтүрмигәйсән;
Өзгәрмәс муһәббитиң, меһриванлиғиң билән, мени есиңгә кәлтүргәйсән, и Пәрвәрдигар;
8 Пәрвәрдигар меһриван вә дурустур;
Шуңа У гунакарларни дурус йолға салиду.
9 Мөминләрни яхши-яманни пәриқ етишкә У йетәкләйду;
Мөминләргә Өз йолини үгитиду.
10 Униң әһдиси вә һөкүм-гувалирини тутқанларниң һәммисигә нисбәтән,
Пәрвәрдигарниң барлиқ йоллири өзгәрмәс муһәббәт вә һәқиқәттур.
11 Өз намиң үчүн, и Пәрвәрдигар,
Қәбиһлигим интайин еғир болсиму,
Сән уни кәчүривәткәнсән.
12 Кимки Пәрвәрдигардин әймәнсә,
Худа Өзи таллиған йолда униңға һәқиқәтни үгитиду;
13 Униң жени азатә-яхшилиқта яшайду,
Униң нәсли йәр йүзигә мирас болиду.
14 Пәрвәрдигар Өзидин әйминидиғанлар билән сирдаштур;
У уларға Өз әһдисини көрситип бериду.
15 Мениң көзлирим һемишә Пәрвәрдигарға тикилип қарайду;
Чүнки У путлиримни тордин чиқиреветиду.
16 Маңа қарап меһир-шәпқәт көрсәткәйсән;
Чүнки мән ғерибанә, дәрдмәндурмән.
17 Көңлүмниң азарлири көпийип кәтти;
Мени басқан қисмақлардин чиқарғайсән.
18 Дәрдлиримни, азаплиримни нәзириңгә алғин,
Барлиқ гуналиримни кәчүргәйсән!
19 Мениң дүшмәнлиримни нәзириңгә алғин,
Чүнки улар көптур;
Улар маңа чоңқур өчмәнлик билән нәпрәтлиниду.
20 Женимни сақлиғайсән, мени қутқузғайсән;
Мени шәрмәндиликтә қалдурмиғайсән;
Чүнки мән Сени башпанаһим қилдим.
21 Көңүл саплиғи вә дуруслуқ мени қоғдиғай;
Чүнки мән Саңа үмүт бағлап күтүватимән.
22 И Худа, Исраилни барлиқ күлпәтлиридин қутқузуп һөрлүккә чиқарғайсән!

25-күй
Барлиқ рәзилликтин жирақлишишқа интилиш

25 1 Давут язған күй: —

Мән үчүн һөкүм чиқарғайсән, и Пәрвәрдигар;
Чүнки мән өз дуруслуғумда туруп маңдим;
Мән Пәрвәрдигарға тайинип кәлгәнмән;

24:6 Зәб. 102:17; 105:1; 106:1; 116:2; 135; Йәр. 33:11
24:21 **«Чүнки мән Саңа үмүт бағлап күтүватимән»** — яки «Чүнки саңа тәлмүрүп қараймән».

Мән тейилип кәтмәймән.
[2] Мени синап баққайсән, и Пәрвәрдигар, мени тәкшүрүп баққин;
Виҗданимни, қәлбимни тавлиғайсән;
[3] Чүнки өзгәрмәс муһәббитиңни көз алдимда тутқанмән;
Мән һәқиқитиңни өзүмгә йетәкчи қилип маңдиммән.
[4] Мән ялғанчилар билән һәмдәстихан олтармидим;
Сахтипәзләргә һәмраһ болушқа кирмәймән.
[5] Яманлиқ қилғучилар җамаитидин жиркинимән;
Рәзилләр билән му олтармаймән.
[6] Қоллиримни гунасизлиқта жуйимән;
Шунда, қурбангаһиңни айлинип жүрәләймән.
[7] Вә һәм тәшәккүрләрни аңлитимән;
Барлиқ карамәтлириңни җакалаймән.
[8] И Пәрвәрдигар, маканиң болған өйни,
Шан-шәривиң турған җайни сөйүп кәлдим;
[9] Җенимни гунакарлар билән,
Һаятимни қанхорлар билән биллә елип кәтмигәйсән;
[10] Уларниң қолида сүйиқәстләр бардур,
Оң қоли париләргә толди.
[11] Мән болсам, дуруслуғумда меңип жүрүверимән;
Мени һөрлүккә чиқирип қутқузғайсән,
Маңа меһир-шәпқәт көрсәткәйсән.
[12] Путум болса түптүз җайда туриду;
Җамаәтләр арисида туруп Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийиләр қайтуримән.

26-күй
Худани күткин!

26 [1] Давут язған күй: —
Пәрвәрдигар мениң нурум вә ниҗатлиғимдур;
Мән йәнә кимдин қорқай?
Пәрвәрдигар һаятимниң қорғинидур;
Мән кимниң алдида титрәй?
[2] Яманлиқ қилғучилар «Униң әтлирини йәйли» дәп маңа һуҗум қилғанда,
Рәқиплирим, дүшмәнлирим маңа йеқинлашқанда,
Путлишип, жиқилди улар.
[3] Зор қошун баргаһ қуруп мени қоршавға алсиму,
Қәлбимдә һеч қорқунуч йоқ;
Маңа уруш қозғисиму, йәнила хатирҗәм туруверимән.
[4] Пәрвәрдигардин бирла нәрсини тиләп кәлдим;

25:1 **«Мән Пәрвәрдигарға тайинип кәлгәнмән; мән тейилип кәтмәймән»** — йәнә бир хил тәрҗимиси «Мән һеч тәврәнмәс Пәрвәрдигарға тайинип кәлдим».
25:1 Зәб. 7:9
25:2 **«виҗданим»** — яки «нийәтлирим». Бу сөз ибраний тилида «бөрәкләр» дегән билән ипадилиниду.
25:4 Аюп 31:5; Зәб. 1:1
25:11 **«Мени һөрлүккә чиқирип қутқузғайсән»** — мошу «һөрлүккә чиқириш» гунаниң асаритидин қутқузушни көрситиду.
26:1 Йәш. 10:17; 60:19,20; Мик. 7:8; Луқа 1:79; Юһ. 1:4; 8:12; Вәһ. 21:23

Мән шуниңға интилимәктимәнки: —
Өмүр бойи Пәрвәрдигарниң өйидә болсам,
Пәрвәрдигарниң гөзәллигигә қарап жүрсәм,
Униң ибадәтханисида туруп, йетәклишигә муйәссәр болсам, дәймән.
[5] Бешимға күн чүшкәндә, У мени сайивини астиға алиду;
Мени чедириниң ичидә аман сақлап йошурувалиду.
У мени уюлташ үстигә муқим турғузиду.
[6] Шуңа һазир әтрапимдики дүшмәнлирим алдида бешим жуқури көтирилиду.
Униң муқәддәс чедирида тәнтәнә қилип қурбанлиқлар сунимән;
Нахша-күйләр ейтимән, мунаҗатларни ейтимән Пәрвәрдигарға!
[7] Нида қилғинимда авазимни аңлиғайсән, и Пәрвәрдигар;
Маңа меһир-шәпқәт көрситип, иҗабәт қилғайсән.
[8] Өз көңлүм: «Униң дидарини издәңлар!» дәйду;
Дидариңни, и Пәрвәрдигар, өзүм издәймән.
[9] Мәндин Өзүңни қачурмиғайсән!
Ғәзәпләнгәндә қулуңни нери қоғлимиғайсән;
Сән мениңдин ярдимиңни айимай кәлдиң;
Сән мәндин айрилмиғайсән, мени ташливәтмигәйсән, и Ниҗаткарим Худа!
[10] Ата-анам мени ташливәтсиму,
Пәрвәрдигар мени қучиғиға алиду.
[11] Маңа Өз йолуңни үгәткәйсән, и Пәрвәрдигар;
Күшәндилирим пайлап жүрмәктә,
Мени түз йолға башлиғайсән.
[12] Мени рәқиплиримниң мәйлигә тапшурмиғайсән,
Чүнки маңа қара чаплашмақчи болған ялғанчилар хелә көптур,
Уларниң нәпәслириму зораванлиқтур.
[13] Аһ, Пәрвәрдигарниң меһриванлиғини тирикләрниң зиминида көрүшкә көзүм йәтми-
гән болса...!
[14] Пәрвәрдигарни тәлмүрүп күткин!
Җигәрлик бол, қәлбиң мәртанә болсун!
Шундақ қил, Пәрвәрдигарни тәлмүрүп күткин!

26:4 **«... Өмүр бойи Пәрвәрдигарниң өйидә болсам, ... Униң ибадәтханисида туруп, йетәклишигә муйәссәр болсам»** — Давут пәйғәмбәрниң заманида «Худаниң өйи», йәни «муқәддәс ибадәтхана» техи селинмиған еди *(оғли Сулайман кейин ясиди)*. Ибадәтхана Муса пәйғәмбәр арқилиқ ясалған «муқәддәс чедир» еди. Шуниң билән Давутниң «муқәддәс ибадәтхана» дегини бәлким роһий җәһәттин, йәни Худаниң Өз һозур-дәрғаһини көрситиду, дәп чүшинишимиз керәк.
26:9 **«Мәндин Өзүңни қачурмиғайсән!»** — ибраний тилида «Йүзүңни мәндин йошурмиғайсән!».
26:10 **«Ата-анам мени ташливәтсиму,...»** — Давут Саул падиша тәрипидин қоғланған. Саул уни «җинайәтчи» дәп һесаплиған чағлирида, Давут ата-аниси тәрипидин бир мәзгил чәткә қеқилған болуши мүмкин еди. Кейин улар униң билән биллә болди. Тәврат «1Сам.» 21-, -22-бапни көрүң.
26:11 Зәб. 24:4-5, 9, 12; 85:11; Зәб. 118.
26:14 Йәш. 25:9; 33:2; һаб. 2:3

27-күй
Пəрвəрдигарға тайиниш

27 [1] Давут язған күй: —
И Пəрвəрдигар, Саңа нида қилимəн;
И мениң Қорам Тешим, маңа сүкүт қилмиғайсəн;
Чүнки Сəн җим-җит турувалисаң,
Мəн чоңқур һаңға чүшидиғанларға охшашла болимəн.
[2] Саңа пəряд көтəргинимдə,
Сениң муқəддəс каламханаңға қолумни көтəргинимдə,
Мениң илтиҗалиримниң садасини аңлиғайсəн!
[3] Мени рəзиллəр вə қəбиһлик қилғучилар билəн биллə ташливəтмигəйсəн;
Улар ағзида йеқинлири билəн достанə сөзлəшсиму,
Көңлидə өчмəнлик бардур.
[4] Уларниң қилмишлириға қарап,
Ишлириниң яманлиғиға қарап иш тутқайсəн;
Қолиниң қилғанлири бойичə өзлиригə яндурғайсəн;
Тегишлик җазани өзлиригə қайтурғайсəн.
[5] Чүнки улар нə Пəрвəрдигарниң қилғанлирини,
Нə қоллириниң ишлигəнлирини һеч нəзиригə алмайду,
Пəрвəрдигар уларни ғулитип, қайтидин баш көтəргүзмəйду.
[6] Пəрвəрдигарға тəшəккүр-мəдһийə қайтурулсун;
Чүнки У мениң илтиҗалиримниң садасини аңлиған.
[7] Пəрвəрдигар мениң күчүм, мениң қалқинимдур;
Мениң көңлүм униңға ишəнди,
Шуниң билəн ярдəм таптим;
Шуңа көңлүм зор шатлиниду,
Өз күйүм билəн мəн Уни мəдһийилəймəн.
[8] Пəрвəрдигар Өз хəлқиниң күчидур,
Шундақла мəсиһ қилғиниға қутқузғучи қорғандур.
[9] Өз хəлқиңни қутқузғайсəн,
Мирасиңни бəрикəтлик қилғайсəн;
Уларни падичидəк беқип озуқландурғайсəн,
Мəңгүгə уларни көтирип жүргəйсəн.

27:1 Зəб. 29:4; 34:22; 142:7
27:2 «Сениң муқəддəс каламханаңға қолумни көтəргинимдə» — «каламхана» муқəддəс чедирдики «əң муқəддəс жай»ни көрситиду. Немишкə мошу йəрдə «əң муқəддəс жай» «каламхана» дейилиду? Сəвəви, «əң муқəддəс жай» ичидə «əһдə сандуғи» ятиду, «əһдə сандуғи» ичидə Худа Исраил билəн түзгəн əһдинамə *(Худаниң сөз-калами)* сақлақлиқ еди.
27:3 Зəб. 11:1-3; Йəр. 9:7
27:8 «Пəрвəрдигар ... мəсиһ қилғиниға қутқузғучи қорғандур» — Худаниң «мəсиһ қилғини»: — *(1)* Худа Исраиллар үстигə тиклигəн падиша; *(2)* ахирда у дунияға əвəтидиған Қутқузғучи-Мəсиһни көрситиду. «Мəсиһ» тоғрилиқ 2-күйдики изаһатларни һəм «Тəбирлəрни» көрүң.
27:9 «Өз хəлқиңни қутқузғайсəн, мирасиңни бəрикəтлик қилғайсəн;...» — Худаниң Өз хəлқи дəл Өзиниң мираси екəнлиги Муқəддəс Китапта көп йəрлəрдə тилға елиниду.

28-күй
Пәрвәрдигарниң һәйвиси

28 [1] Давут язған күй: —
Пәрвәрдигарға бәргәйсиләр, и Қудрәтлик Болғучиниң пәрзәнтлири,
Пәрвәрдигарға шану-шәвкәт, күч бәргәйсиләр!
2 Пәрвәрдигарға Өз намиға лайиқ шану-шәвкәт бәргәйсиләр;
Пәрвәрдигарға пак-муқәддәсликниң гөзәллигидә сәҗдә қилиңлар!
3 Пәрвәрдигарниң садаси чоңқур сулар үстигә һөкүм сүриду;
Шан-шәрәп егиси болған Тәңри гүлдүрмамиларни яңритиду;
Пәрвәрдигар бүйүк деңизлар үстигә һөкүм сүриду.
4 Пәрвәрдигарниң садаси күчлүктур;
Пәрвәрдигарниң садаси һәйвәткә толғандур;
5 Пәрвәрдигарниң садаси кедир дәрәқлирини сундуруветиду;
Бәрһәқ, Пәрвәрдигар Ливандики кедирларни сундуруветиду.
6 У уларни мозай ойнақлаватқандәк ойнақлитиду;
Явайи калиниң балиси ойнақлаватқандәк, У Ливан вә Сирион теғини ойнақлитиду.
7 Пәрвәрдигарниң садаси чақмақларниң ялқунлирини шахлитиветиду;
8 Пәрвәрдигарниң садаси чөл-җәзирини зил-зилигә салиду;
Пәрвәрдигар Қәдәштики чөл-җәзирини зил-зилигә салиду;
9 Пәрвәрдигарниң садаси дуб дәрәқлирини һәрян толғитиду,
Орманлиқларни ялаңачлайду;
Униң ибадәтханисида болған һәммиси «шану-шәвкәт!» дәп тәнтәнә қилиду.
10 Пәрвәрдигар топан үстигә һөкүмранлиқ қилип олтириду;
Бәрһәқ, Пәрвәрдигар мәңгүгә падиша болуп һөкүм сүрүп олтириду.
11 Пәрвәрдигар Өз хәлқигә қудрәтни бәхш етиду;
Өз хәлқини аман-хатирҗәмлик билән бәрикәтләйду.

29-күй
Пәрвәрдигарниң Давутниң керилип кәткәнлигини җазалап, андин сақайтиши

29 [1-2] Муқәддәс ибадәтханини Худаға аташни тәбрикләп, Давут язған күй: —
Мән Сени алий дәп улуқлаймән, и Пәрвәрдигар,
Чүнки Сән мени пәстин жуқури көтәрдиң,

28:1 **«Пәрвәрдигарға бәргәйсиләр,... Пәрвәрдигарға шану-шәвкәт, күч бәргәйсиләр!»** — бу сирлиқ сөзниң мәнаси немә? Мәнаси чоқум шуки, Худаниң хәлқи униңға ишинип таянғачқа, шундақла мәдһийә оқуғачқа, Худа уларниң һаятида Өз күч-қудритини *(шундақла Өз шан-шәривини)* көрситишигә шараит бериду.
28:1 Зәб. 95:7, 8
28:3 Мис. 9:23
28:6 **«Сирион теғи»** — Ливанниң әң егиз тағ чоққиси, йәнә бир нами «Һәрмон».
28:7 **«Пәрвәрдигарниң садаси чақмақларниң ялқунлирини шахлитиветиду»** — башқа бир хил тәрҗимиси «Пәрвәрдигарниң садаси от ялқунлирини житиветиду». Бирақ алди-кәйнидики сөзләргә қариғанда, чақмақларни көрситиши мүмкин.
28:8 **«Пәрвәрдигар Қәдәштики чөл-җәзирини зил-зилигә салиду»** — «Ливан тағлири» *(6-айәт)* — Қанаан *(Пәләстин)* ниң шимал тәрипи, «Қәдәштики чөл-җәзирә» униң җәнубий тәрипи.
28:9 **«Пәрвәрдигарниң садаси дуб дәрәқлирини һәрян толғитиду»** — башқа бир хил тәрҗимиси «Пәрвәрдигарниң садаси маралларға оғлақларни туғдурғузиду».
28:10 **«Пәрвәрдигар топан үстигә һөкүмранлиқ қилип олтириду»** — «топан» бәлким Нуһ пәйғәмбәр дәвридики топанни көрситиду, бу йәрдә көчмә мәнада болуп, дунниядики қалаймиқанчилиқниму көрситиду.

Дүшмәнлиримни үстүмдин хошалландурмидиң.
[3] И Пәрвәрдигар Худайим, мән Саңа налә көтәрдим,
Сән мени сақайттиң.
[4] И Пәрвәрдигар, Сән тәһтисарадин җенимни елип чиқтиң,
Һаңға чүшидиғанлар арисидин маңа һаят берип сақлидиң.
[5] Пәрвәрдигарға күй ейтиңлар, и Униң ихласмән бәндилири,
Униң пак-муқәддәслигини яд етип тәшәккүр ейтиңлар.
[6] Чүнки Униң ғәзиви дәқиқидә өтүп кетиду,
Шапаити болса өмүрвайәт болиду;
Жиға-зерә кечичә қонуп қалсиму,
Хошаллиқ таң сәһәр билән тәң келиду.
[7] Мән болсам өз раһәт-парағитимдә: «Мәңгүгә тәврәнмәй муқим туримән» — дедим.
[8] Пәрвәрдигар, шапаитиң билән, мениң теғимни мустәһкәм турғузған едиң;
Амма Сән дидариңни қачуруп йошурдуң;
Мән алақзадә болуп кәттим;
[9] Мән Саңа налә-пәряд көтәрдим, и Пәрвәрдигар;
Мән Сән Рәбгә илтиҗа қилдим: —
[10] — Мениң қеним төкүлүп, һаңға кирсәм немә пайдиси бардур?
Топа-чаң Сени мәдһийиләмду? У һәқиқитиңни җакалаламду?
[11] Аңлиғайсән, и Пәрвәрдигар, маңа шәпқәт көрсәткәйсән;
И Пәрвәрдигар, маңа ярдәмдә болғайсән!
[12] Сән матәм қайғусини уссул ойнашларға айландурдуң;
Һазилиқ бөз кийимимни салдуруветип,
Маңа хошаллиқни бәлвағ қилип бағлидиң;
[13] Шуңа мениң роһум сүкүт қилмай,
Саңа күйләр оқусун!
И Пәрвәрдигар, мениң Худайим, Саңа әбәдил-әбәткичә тәшәккүрләрни ейтимән!

30-күй
Бесим астида

30 [1-2] Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп оқулсун дәп, Давут язған күй: —
Сән Пәрвәрдигарни, мән башпанаһ қилдим;
Мени һеч қачан йәргә қаритип қоймиғайсән;
Өз һәққанийлиғиң билән мени азат қилип қутқузғайсән;
[3] Маңа қулақ салғайсән, мени тезрәк қутқузувалғайсән;
Маңа қорам таш,
Өзүмни қоғдайдиған қорғанлиқ қәлъә болғайсән.
[4] Чүнки Сән мениң уюлтешим, мениң қорғинимдурсән;
Шуңа Өз намиң үчүн мени йетәклигәйсән, мени башлиғайсән.
[5] Маңа йошурун селинған қапқантин қәдәмлиримни тартқайсән;

29:5 Зәб. 96:12
29:10 **«Мениң қеним төкүлүп, һаңға кирсәм немә пайдиси бардур?»** — Давутниң кесили *(2- һәм 3-айәтни көрүң)* бәлким бир яридин болғанму, яки өзиниң қанаш кесили бармиди?
29:13 **«шуңа мениң роһум сүкүт қилмай,...»** — «роһум» бу йәрдә ибраний тилида «шан-шәривим» дегән сөз билән ипадилиниду.
30:1-2 Зәб. 21:5-6; 24:2, 3; 70:1, 2; Йәш. 49:23

Чүнки Сән мениң башпанаһимдурсән.
6 Мән роһумни қолуңға тапшурдум;
Сән маңа ниҗатлиқ қилип һөрлүккә чиқарғансән, и Пәрвәрдигар, һәқ Тәңри.
7 Ялған илаһларға чоқунидиғанлардин жиркинип кәлдим;
Мән болсам Пәрвәрдигарға етиқат қилимән.
8 Өзгәрмәс муһәббитиң билән хошал болуп шатлинимән;
Чүнки мениң харлиғимни көрдүңсән;
Җенимниң азап-оқубәтлиридин хәвәр таптиң.
9 Мени дүшмәнлиримниң қолиға чүшүрмидиң,
Бәлки путлиримни кәңри җайға турғуздуң.
10 И Пәрвәрдигар, маңа рәһим-шәпқәт көрсәткәйсән,
Чүнки бешимға күлпәт чүшти;
Дәрд-әләмдин көзүм түгүшәй дәп қалди,
Җеним, вуҗудумму шундақ.
11 Һаятим қайғу-һәсрәт билән,
Жиллирим ғәм-ғуссә билән уппаватиду.
Гунайим түпәйлидин мағдурум кетәй дәп қалди,
Устиханлирим сизип кәтти.
12 Мән рәқиплиримниң иза-аһанитигә қалдим,
Йеқинлирим алдида техиму шундақ;
Тонушлиримғиму бир вәһимә болдум;
Кочида мени көргәнләрму мәндин даҗип қачиду.
13 Һәммәйлән мени өлгән адәмдәк, көңлидин чиқирип ташлашти;
Пучуқ чинидәк болуп қалдим.
14 Чүнки нурғунларниң төһмәтлирини аңлидим,
Вәһимә тәрәп-тәрәпләрдә туриду;
Улар маңа һуҗум қилишқа мәслиһәтлишиватиду,
Җенимни елишқа қәст қилишиватиду.
15 Бирақ мән Саңа тайинимән, и Пәрвәрдигар;
«Сән мениң Худайим!» — дедим.
16 Мениң күнлирим Сениң қолуңдидур;
Мени дүшмәнлиримниң қолидин һәм маңа зиянкәшлик қилғучилардин қутқузғайсән.
17 Қулуңға дидариңниң җилвисини чүшүргәйсән;
Өзгәрмәс муһәббитиң билән маңа ниҗатлиқ ата қилғайсән.
18 И Пәрвәрдигар, мени йәргә қаритип қоймиғайсән;
Чүнки мән Саңа илтиҗа қилдим;
Рәзилләр йәргә қарап қалсун;
Уларниң тәһтисарада зувани тутулсун;
19 Ялған ләвләр зувандин қалсун!
Улар һәққанийларни халиғанчә мазақ қилип тәкәббурлуқ билән сөзлимәктә!
20 Өзүңни башпанаһ қилғанлар үчүн инсан балилириниң көз алдида көрсәткән илтипат-лириң,
Йәни Өзүңдин қорқидиғанлар үчүн, сақлиған илтипат-немәтлириң нәқәдәр молдур!

30:6 Луқа 23:46
30:7 Юн. 2:8
30:10 **«...Җеним, вуҗудумму шундақ»** — яки «Җеним, ичимму шундақ».
30:12 Аюп 19:13; Зәб. 37:12
30:20 Йәш. 64:3; 1Кор. 2:9

[21] Сән уларни инсанларниң сүйқәстлиридин Өз һозуруңдики йошурун далда жайға алисән;
Сән уларни тил-аһанәтләрдин сайивиниңдә йошуруп қойисән.
[22] Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийиләр йоллансун!
Чүнки У өзгәрмәс муһәббитини зулмәтлик бир шәһәрдә әҗайип нимайән қилди!
[23] Чүнки мән дәккә-дүккидә һодуқуп: —
Сени, мени көзидин чиқирип қойдимекин, дәп қорққан едим;
Һалбуки, мән налә көтирип йелинғинимда, пәрядимға қулақ салдиң.
[24] Пәрвәрдигарни сөйүңлар, и Униң барлиқ мөмин бәндилири!
Пәрвәрдигар Өзигә садиқларни қоғдайду,
Һәм тәкәббурлуқ билән иш қилғучиларниң қилмишлирини өз бешиға һәссиләп қайтуриду!
[25] И Пәрвәрдигарни тәлмүрүп күткәнләр,
Жигәрлик бол, қәлбиң мәртанә қилинсун!

31-күй
Гунани етирап қилип, Худадин кәчүрүм сораш; Худа җававән бешарәт бериду

31 [1] Давут язған «Масқил»: —
Итаәтсизликлири кәчүрүм қилинған,
Гуналири йепилған киши бәхитликтур!
[2] Пәрвәрдигар рәзилликлири билән һесаплашмайдиған,
Роһида һеч қандақ һейлилик йоқ киши бәхитликтур!
[3] Мән гунайимни иқрар қилмай, сүкүттә турувалған едим,
Күн бойи аһу-пиған ичидә,
Сүйәклирим чирип кәтти;
[4] Чүнки мени басқан қолуң маңа кечә-күндүз еғир болди;
Яздики қурғақчилиқтәк илигим қағҗирап кәтти.
Селаһ!
[5] Әнди гунайимни Сениң алдиңда етирап қилдим,
Қәбиһлигимни Сәндин йошурувәрмәйдиған болдум;
Мән: «Пәрвәрдигарға асийлиқлиримни етирап қилимән» — дедим,
Шуниң билән Сән мениң рәзил гунайимни кәчүрүм қилдиң.
Селаһ!

30:22 **«Чүнки У өзгәрмәс муһәббитини зулмәтлик бир шәһәрдә әҗайип нимайән қилди! »** — айәтниң башқа бир нәччә хил тәрҗимилири бар, мәсилән «зулмәтлик бир шәһәрдә» дегәнниң бир нәччә тәрҗимилири бар. Бизниңчә Давут Саул падишаниң зиянкәшлигидин қачқанда, ят жутларда мусапир болған вақитлирини әсләватиду. Мәсилән, «1Сам.» 21-, 27-бапни көрүң.
30:25 Зәб. 26:14
31:1 **«Давут язған «Масқил»»** — «Масқил» дегән сөзниң мәнаси бизгә намәлум; бәзи алимлар уни «тәрбийилик» билдүриду, дәп қарайду; йәни бәзиләр уни «маһирлиқ билән ейтилсун» дегәнни билдүриду, дәп қарайду. **«Итаәтсизликлири кәчүрүм қилинған, гуналири йепилған киши бәхитликтур!»** — ибраний тилида: «Аһ, итаәтсизликлири кәчүрүм қилинған, гуналири йепилған кишиниң бәхитликлири!». Бу бәхитликләр төвәндә бир-бирләп тәсвирлиниду.
31:1 Рим. 4:6, 7
31:4 **«Селаһ!»** — мәнаси ениқ әмәс. Зәбурдики һәр бир күй нахша қилип ейтилған вақитта, «Селаһ» бәлким пәдидики бирдәм тохташни *(пауз)* көрситип, «тохта, ойлан» дегән мәнада ишлитилиши мүмкин.
31:5 Зәб. 37:19; 50:5; Пәнд. 28:13; 1Юһ. 1:9

6 Шуңа Сени тапалайдиған пәйттә,
һәр бир ихласмән Саңа дуа билән илтиҗа қилсун!
Чоң топанлар өрләп, тешип кәткәндә,
Сулар шу кишигә һәргиз йеқинлашмайду.
7 Сән мениң далда җайимдурсән;
Сән мени зулумдин сақлайсән;
Әтрапимни ниҗатлиқ нахшилири билән қаплайсән!
Селаһ.
8 — «Мән сән меңишқа тегишлик йолда сени йетәкләймән һәм тәрбийләймән;
Мениң көзүм үстүңдә болуши билән саңа несиһәт қилимән.
9 Әқли йоқ болған ат яки ешәктәк болма;
Уларни чәкләшкә тизгинләйдиған жүгән болмиса,
Улар һәргиз саңа йеқин кәлмәйду».
10 Рәзилләргә чүшүдиған қайғу-һәсрәтләр көптур,
Бирақ меһир-шәпқәтләр Пәрвәрдигарға таянған кишини чөридәйду;
11 И һәққанийлар, Пәрвәрдигар билән шатлинип хурсән болуңлар;
Көңли дуруслар, хошаллиқтин тәнтәнә қилиңлар!

32-күй
Пәрвәрдигарниң меһриванлиғи җаһанға толған

32 1 Әй һәққанийлар, Пәрвәрдигар үчүн тәнтәнә қилиңлар!
Мәдһийиләш дуруслар үчүн гөзәл иштур.
2 Раваб билән Пәрвәрдигарни мәдһийиләңлар;
Онтарға тәңкәш болуп, униңға күйләрни ейтиңлар.
3 Униңға атап йеңи бир мунаҗат-нахшини ейтиңлар;
Маһирлиқ билән челип, авазиңларни жуқури яңритиңлар.
4 Чүнки Пәрвәрдигарниң сөзи бәрһәқтур;
Униң барлиқ ишлири вәдилиригә садақәтликтур.
5 У һәққанийәт һәм адаләтни яхши көргүчидур;
Йәр-зимин Пәрвәрдигарниң меһриванлиғи билән толғандур.
6 Пәрвәрдигарниң сөзи билән асманлар яритилған,
Униң ағзидики нәпәс билән уларниң барлиқ қошунлириму яритилғандур;

31:6 **«Шуңа сени тапалайдиған пәйттә, һәр бир ихласмән Саңа дуа билән илтиҗа қилсун!»** — «шуңа» дегән мошу муһим сөз Худаниң кәчүрүмини издигән адәмгә үмүт бериши керәк *(5-айәтни көрүң)*. **«Чоң топанлар өрләп тешип кәткәндә, сулар шу кишигә йеқинлашмайду»** — мошу сөзләр оқурмәнләргә Нуһ пәйғәмбәрниң дәвридики топанни әслитиду. Топан келиштин бурун Худани издигәнләр үчүн «Худани тапалайдиған пәйт» болиду; лекин топан бесип кәлгәндин кейин Худани издәйдиған һеч қандақ пурсәт қалмайду.
31:7 Зәб. 26:5; 30:21
31:8 **«Мениң көзүм үстүңдә болуши билән...»** — *(1)* Худа Өзини сөйгәнләрни һәрдайим көзидә тутиду; *(2)* қедимдә падишалар хизмәтчилиригә пәқәт көз ишарити биләнла йол көрситәтти.
31:9 Пәнд. 26:3; Яқ. 3:3
32:1 Зәб. 91:1-2; 134:3; 146:1
32:2 **«Раваб билән Пәрвәрдигарни мәдһийиләңлар»** — «раваб» бу айәттә һәм Зәбурдики башқа айәтләрдә ишлитилгәндә, «раваб» дегән сөз равабқа охшап кетидиған бир сазни көрситиду. **«Онтарға тәңкәш болуп, униңға күйләрни ейтиңлар»** — «онтар» он тарлиқ чилтардәк бир саз.
32:3 Зәб. 39:4; 95:1; 97:1; 143:9; Йәш. 42:10; Вәһ. 5:9; 14:3
32:5 Зәб. 44:8; 118:64; Ибр. 1:9
32:6 **«уларниң асманларниң барлиқ қошунлири»** — бир тәрәптин қуяш, ай, юлтузларни көрсәтсә, йәнә бир тәрәптин барлиқ пәриштиләрни көрситиду.
32:6 Яр. 1:6, 7

[7] У деңиздики суларни бир йәргә жиғип догилайду;
У океанларни амбарлар ичидә сақлап туриду;
[8] Пүткүл йәр йүзидикиләр Пәрвәрдигардин әймәнсун;
Дунниядики пүтүн җан егилири Униңдин қорқуп, һөрмәтлисун;
[9] Чүнки Униң бир сөзи биләнла иш пүттүрүлгән еди;
Униң бир әмри биләнла дегәнлири бәрпа қилинған еди.
[10] Пәрвәрдигар әлләрниң планини тосуветиду;
У қовмларниң хияллирини бекар қиливетиду.
[11] Пәрвәрдигарниң несиһәти мәңгүгә туриду;
Қәлбидики ойлири дәвирдин-дәвиргә ишқа ашурулиду.
[12] «Пәрвәрдигар бизниң Худайимиздур» дәйдиған қовм бәхитликтур!
Йәни Өз мираси болушқа таллиған хәлиқ бәхитликтур!
[13] Пәрвәрдигар әрштин йәргә нәзәр салиду,
У пүткүл инсанларни көрүп туриду.
[14] Туралғусидин йәр йүзидикиләрниң һәммисигә қарайду;
[15] У уларниң һәр бириниң қәлблирини Ясиғучидур;
Уларниң барлиқ ишлирини дәңсәп чиққучидур.
[16] Падиша болса қошунлириниң көплүги билән ғалип болалмайду;
Палван өзиниң зор күчи билән өзини қутқузалмайду;
[17] Тулпарға тайинип хәвп-хәтәрдин қутқузулуш беһудиликтур,
У зор күчи билән һеч кимни қутқузалмайду;
[18-19] Мана, уларниң җенини өлүмдин қутқузуш үчүн,
Қәһәтчиликтә уларни һаят сақлаш үчүн,
Пәрвәрдигарниң көзи Өзидин әйминидиғанларниң үстидә туриду,
Өзиниң өзгәрмәс муһәббитигә үмүт бағлиғанларниң үстидә туриду.
[20] Бизниң җенимиз Пәрвәрдигарға тәлмүриду;
Бизниң ярдәмчимиз,
Бизниң қалқинимиз У болиду.
[21] Шуңа Униң билән қәлбимиз шатлинип кетиду;
Чүнки Униң муқәддәс намиға тайинип ишәндуқ.
[22] И Пәрвәрдигар, биз Саңила үмүт бағлиғинимиздәк,
Сениң өзгәрмәс муһәббитиңму үстимиздә болғай!

33-күй
Худаниң меһриванлиғиға мәдһийә
«елипбә тәртивилик» күй
1-айәттики изаһатни көрүң.

33 [1-2] Давут язған күй: —
(Давут Абимәләк падишаниң алдида жүрүш-турушини башқичә қиливалғанда, Абимәләк уни һайдиваткән вақитта язған)

32:7 **«У деңиздики суларни бир йәргә жиғип догилайду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «У деңиздики суларни күпләргә жиғиду». **«У океанларни амбарлар ичидә сақлап туриду»** — бу айәтниң мәнаси сирлиқ болғини билән, Худаниң суларни толуқ идарә қилидиғанлиғини көрсәткәнлигидин һеч қандақ шүбһә йоқ.
32:10 Йәш. 19:3
32:11 Пәнд. 19:21; 21:30; Йәш. 46:10
32:12 Зәб. 64:4; 143:15
32:18-19 Аюп 36:7; Зәб. 33:16; 1Пет. 3:12

|א| Мән һәр қандақ вақитларда Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә қайтуримән;
Уни мәдһийиләш ағзимдин чүшмәйду.
3 |ב| Қәлбим Пәрвәрдигарни иптихарлинип мәдһийәләйду,
Мөминләр буни аңлап шатлиқта болиду.
4 |ג| Мән билән биллә Пәрвәрдигарни улуқлаңлар,
Бирликтә Униң намиға мәдһийиләр яңритайли.
5 |ד| Пәрвәрдигарни издидим,
У мениң дуайимни ижабәт қилди,
Мени басқан барлиқ вәһимә-қорқунучлиримдин қутқузди.
6 |ה| Мөминләр Униңға тәлмүрүп нурланди;
|ו|Йүзлири йәргә қаритилмиди.
7 |ז| Мән пеқир-бечарә Униңға нида қилди,
Пәрвәрдигар аңлап, мени һәммә аваричиликләрдин қутқузди.
8 |ח| Пәрвәрдигарниң Пәриштиси Униңдин әйминидиғанларни қоғдап әтрапиға чедирини тикиду,
Уларни қутқузиду.
9 |ט| Пәрвәрдигарниң меһриванлиғини тетип, билгин,
Униңға ишинип таянған адәм немидегән бәхитликтур!
10 |י| И Униң муқәддәс бәндилири, Пәрвәрдигардин әйминиңлар!
Чүнки Униңдин әйминидиғанларниң һеч нәрсиси кам болмас.
11 |כ| Күчлүк асланлар озуқсиз қелип ач қалсиму,
Амма Пәрвәрдигарни издигүчиләрниң һеч бир яхши нәрсиси кам болмас.
12 |ל| Келиңлар балилирим, маңа қулақ селиңлар;
Мән силәргә Пәрвәрдигардин әйминишни үгитип қояй.
13 |מ| Һаятни әтиварлайдиған киши ким?
Кимниң узун вә яхши күнләрни көргүси бар?
14 |נ| Ундақта тилиңни яманлиқтин тартип жүр,
Ләвлириң мәккарлиқтин нери болсун;
15 |ס| Яманлиқтин айрилип жирақ болуп, гөзәл әмәлләрни қилип жүр;
Аман-хатирҗәмликни издәп, уни қоғлап жүр.
16 |ע| Пәрвәрдигарниң көзи һәққанийларниң үстидә туриду,
Униң қулиқи уларниң илтиҗалириға очуқ туриду;
17 |פ| Пәрвәрдигарниң чирайи рәзиллик қилғучиларға қарши чиқар,
Уларниң һәр қандақ нам-хатирилирини йәр йүзидин елип ташлар;
18 |צ| Һәққанийлар илтиҗа қилиду,
Пәрвәрдигар аңлайду, уларни барлиқ азап-мушәққәтлиридин қутқузиду;

33:1-2 **«א аләф, ибраний тилидики биринчи һәрип»** — бу күй «елипбә тәртивилик» күй. Һәр бир айәт алдида ибраний һәрипләр көрситилиду (*10-күйгә берилгән, «елипбә тәртивилик күй» тоғрилиқ изаһатниму көрүң*). **«Мән һәр қандақ вақитларда Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә қайтуримән»** — «тәшәккүр-мәдһийә қайтуруш» дегән сөз ибраний тилида «(*Худаға*) рәхмәт ейтиш», «уни улуқлаш» дегән мәнада келиду, униң йәнә «Худани хурсән қилиш» дегән мәнасиму бар. «Тәшәккүр-мәдһийә қайтуруш» дегәнниң ибраний тилидики шәкли әрәб тилидики «мубарәклаш» дегән сөзгә охшап кетиду; демәк, Худаға ««барәк» (*бәрикәт*) йәткүзүш».
33:1-2 1Сам. 21:13
33:8 **««Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» яки *«Пәрвәрдигарниң Әлчиси»*»** — Тәврат дәвридә интайин алаһидә бир шәхс еди. «Тәбирләр»ни көрүң. «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» бәзи ишларда Худаниң орнида көрүнәтти (*мәсилән, «Яр.» 16:7-14, 18-бапни, «Тәбирләр»ниму көрүң*).
33:11 Аюп 4:11
33:13 1Пет. 3:10
33:15 **«Аман-хатирҗәмликни издәп...»** — яки «һәммәйлән билән енақ өтүшкә тиришип,...».
33:16 Аюп 36:7; Зәб. 32:18; 1Пет. 3:12

19 |ק| Пәрвәрдигар көңли сунуқларға йеқиндур,
Роһи езилгәнләрни қутқузиду.
20 |ר| Һәққанийлар дуч кәлгән аваричиликләр көптур;
Бирақ Пәрвәрдигар уларни буларниң һәммисидин қутқузиду.
21 |ש| У һәққанийниң сүйәклирини сақ қалдуриду,
Улардин бирисиму сунуп кәтмәйду.
22 |ת| Яманлиқниң өзи рәзилләрни өлтүриду;
Һәққанийларға нәпрәтлинидиғанлар гунада қалиду.
23 |פ| Пәрвәрдигар Өз қуллириниң җанлирини бәдәл төләп һөрлүккә чиқириду;
Униңға таянғанлардин һеч кимгә гуна бекитилмәйду.

34-күй
Зиянкәшлик һәм аһанәттә қалғанда қилған дуа

34 1 Давут язған күй: —
И Пәрвәрдигар, мән билән елишқанлар билән елишқайсән;
Маңа җәң қилғанларға җәң қилғайсән!
2 Қолуңға сипар вә қалқан алғин;
Маңа ярдәмгә орнуңдин турғайсән;
3 Нәйзини суғуруп, мени қоғлаватқанларниң йолини тосқайсән;
Мениң җенимға: «Мән сениң ниҗатлиғиңдурмән!» — дегәйсән!
4 Мениң һаятимға чаң салмақчи болғанлар йәргә қаритилип шәрмәндә болғай;
Маңа қәст әйлигәнләр кәйнигә яндурулуп рәсва болғай.
5 Улар гоя шамалда учқан самандәк тозуп кәткәй;
Пәрвәрдигарниң Пәриштиси уларни тарқитивәткәй!
6 Уларниң йоли қараңғу вә тейилғақ болғай,
Пәрвәрдигарниң Пәриштиси уларни қоғливәткәй!
7 Чүнки улар маңа орунсиз ора-қапқан тәйярлиди;
Җенимни сәвәпсиз елишқа улар уни колиди.
8 Һалакәт туйдурмастин уларниң бешиға чүшкәй,
Өзи йошурун қурған торға өзи чүшкәй,
Һалакәткә жиқилғай.
9 У чағда җеним Пәрвәрдигардин сөйүниду,
Униң ниҗатлиқ-қутқузушидин шатлиниду!
10 Мениң һәммә устиханлирим: — «И Пәрвәрдигар, кимму Саңа тәңдаш келәлисун?» — дәйду,
— «Сән езилгән мөминләрни күчлүкләрниң чаңгилидин,
Езилгәнләр һәм йоқсулларни уларни булиғучилардин тартивелип қутқузисән».
11 Явуз, ялған гувачилар қопуп,

33:19 **«Пәрвәрдигар көңли сунуқларға йеқиндур, роһи езилгәнләрни қутқузиду»** — бу айәттики «көңли сунуқлар» һәмдә «роһи езилгәнләр», шүбһисизки, товва қилғанларни көрситиду.
33:19 2Тим. 3:11
33:20 2Тим. 3:12
33:21 Юһ. 19:36
33:23 **«Пәрвәрдигар Өз қуллириниң җанлирини бәдәл төләп һөрлүккә чиқириду»** — бу йәрдә ишләткән пеил (*«бәдәл төләп һөрлүккә чиқириду»*) адәттә қулларни (*мәлум баһада*) қуллуқтин азат қилиш, һөр қилишни билдүриду.
34:4 Зәб. 39:15; 69:3-4
34:5 Аюп 21:18; Зәб. 1:4; Йәш. 29:5; Һош. 13:3

Хәвирим болмиған гуналар билән үстүмдин шикайәт қилмақта.
12 Улар мениң яхшилиғимға яманлиқ қилип,
Мени панаһсиз житим қилип қойған еди!
13 Лекин мән болсам, улар кесәл болғанда,
Бөзни йөгәп кийивалдим;
Уларни дәп роза тутуп, өзүмни төвән қилдим;
Әнди дуайим болса һазир бағримға йенип кәлди!
14 Мән бу ишлардин дост яки қериндишимниң бешиға чүшкән ишқа охшаш мәйүслинип жүрдум,
Мән өз анисиға һаза тутқандәк, бешимни селип жүрдүм.
15 Бирақ мән путлишип кәткинимдә,
Улар хошал болушуп кәткән еди,
Бир йәргә жәм болди;
Дәрвәқә жәм болушуп мошу зораванлар маңа қарши чиқишти,
Бирақ хәвирим йоқ еди.
Улар мени парә-парә қилиш үчүн тохтимай зәрбә беришти.
16 Худди бир чишләм пошкал үстидә чақчақ вә талаш қилған худасизлардәк,
Улар маңа чишлирини ғучурлитип хирис қилишти.
17 И Рәб, қачанғичә пәрва қилмайсән?
Җенимни уларниң һалакитидин қутқузғайсән,
Мениң бирдин-бир һаятимни мошу житқуч ширларниң ағзидин тартивалғайсән!
18 Зор җамаәт арисида мән Саңа тәшәккүр ейтимән;
Нурғунлиған хәлиқ арисида Сени мәдһийиләймән.
19 Ялған сәвәп билән маңа рәқип болғанларни үстүмдин шатландурмиғайсән;
Мәндин сәвәпсиз нәпрәтләнгәнләрни өз ара көз қисиштурмиғайсән!
20 Улар достанә сөз қилмайду,
Зиминдики течлиқпәрвәрләргә питнә-иғва тоқумақта.
21 Улар маңа қарап еғизини йоған ечип:
«Вай-вай! Күткүнимизни өз көзимиз билән көрүвалдуқ!» — дейишиду.
22 И Пәрвәрдигар, Сән буларни көрүп чиқтиң, сүкүт қилмиғайсән;
И Рәб, мәндин Өзүңни жирақлаштурмиғайсән;
23 Қозғалғайсән,
Мән үчүн һөкүм чиқиришқа ойғанғайсән,
И мениң Худайим — Рәббим!
24 Мениң ишим үстидә өз һәққанийлиғиң бойичә һөкүм чиқарғайсән, и Пәрвәрдигар Худайим;
Уларни мениң оңушсизлиғимдин шатландурмиғайсән!
25 Улар көңлидә: «Ваһ! Ваһ! Әҗәб убдан болди!» — дейишмисун;
Яки: «Уни жутуветтуқ!» — дейишмисун.
26 Мениң зийинимдин хошал болғанлар йәргә қаритилип шәрмәндә болғай;

34:13 **« ... улар кесәл болғанда, бөзни йөгәп кийивалдим»** — «бөз кийим»ни кийивелиш *(һаза тутқандәк)* өзи яки башқилар үчүн қаттиқ дуа қилишниң бир хил ипадиси еди. **«... дуайим болса һазир бағримға йенип кәлди!»** — бу ибариниң мәнаси бәлким: — *(1)* Худа җавап бәрмигән болсиму *(кесәл адәм сақаймиди)*, бирақ дуа қилғучини бәрикәтлиди; яки *(2)* дәрвәқә кесәл адәм сақайди, бирақ қеришқандәк дуа қилғучиға зиянкәшлик қилди. Бизниңчә 2-имканийәт тоғридур.
34:16 **«Худди бир чишләм пошкал үстидә чақчақ вә талаш қилған худасизлардәк,...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: — «Худди бир чишләм пошкал үстидә чақчақ вә худди әзвәйләп мазақ қилғучи әхлақсизлардәк,...».
34:18 Зәб. 39:11,12; 110:1
34:19 Юһ. 15:25

Мениңдин өзлирини үстүн тутқучиларниң кийим-кечиги хиҗаләт вә номуссузлуқ болсун!
27 Мениң һәққанийлиғимдин сөйүнгәнләр тәнтәнә қилип шатлансун!
Улар һемишә: «Өз қулиниң аман-есәнлигигә сөйүнгән Пәрвәрдигар улуқлансун!» — дегәй.
28 Шу чағда мениң тилим күн бойи һәққанийлиғиң тоғрилиқ сөзләйду, мәдһийиләрни яңритиду.

35-күй
Гунакар инсан вә Худаниң меһриванлиғи

35 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп оқулсун дәп, Пәрвәрдигарниң қули Давут язған күй: —

Рәзил адәмниң асийлиғи мениң қәлбимдә бир бешарәтни пәйда қилиду: —
«Униң нәзиридә Худадин қорқидиған иш йоқтур!».
3 Чүнки у өз-өзини махтайдуки,
У өз-өзигә: — «Мәндә гуна тепилмас, қилғиним жиркиничлик иш әмәстур!» — дәйду.
4 Ағзидики сөзләр қәбиһлик вә һейлигәрликтур;
Пәзиләтлик иш қилиш параситидин у аллибурун мәһрумдур.
5 У орнида ятқандиму гунани көзләйду;
У дурус болмиған йолға меңишни ирадә қилиду;
Яманлиқтин һеч нәпрәтләнмәйду.
6 И Пәрвәрдигар, өзгәрмәс муһәббитиң әршләргә тақишиду;
Һәқиқәт-садиқлиғиң булутларға йетиду!
7 Һәққанийлиғиң бүйүк тағлардәк,
Һөкүмлириң тилсиматлиқ чоңқур деңизлардәктур.
И Пәрвәрдигар, Сән адәмләр вә һайванларни сақлиғучидурсән;
8 Сениң өзгәрмәс муһәббитиң нәқәдәр қиммәтликтур, и Худа!
Шуңа инсан балилири қанатлириң сайисидә панаһлиниду.
9 Улар өйүңдики мол дәстихандин тойғичә бәһримән болиду;
Сән уларға һозур-һалавәтлириңниң дәриясидин ичкүзисән.
10 Чүнки Сәндила бардур һаятлиқ булиқи;
Нуруңда болуп нурни көримиз.
11 Аһ, Өзүңни тонуп, билгәнләргә муһәббитиңни,
Көңли дурусларғиму һәққанийлиғиңни көрситишни давамлаштурғайсән.
12 Тәкәббурларниң путиниң маңа һуҗум қилишиға йол қоймиғайсән;
Рәзилләрниң қоли мени орнумдин қоғливәтмисун;
13 Мана, яманлиқ қилғучилар жиқилди!
Ғулитиветилди, орнидин қайта туралмайду!

34:27 **«Мениң һәққанийлиғимдин сөйүнгәнләр тәнтәнә қилип шатлансун! Улар һемишә: «Өз қулиниң аман-есәнлигигә сөйүнгән Пәрвәрдигар улуқлансун!» — дегәй»** — Давут пәйғәмбәр мошу айәттә бәлким өзидин кейин келидиған, өз әҗдати болған Қутқузғучи-Мәсиһ тоғрилиқ бешарәт бериду.
35:1-2 **«Пәрвәрдигарниң қули Давут язған күй»:** — «Пәрвәрдигарниң қулиниң, Давутниң күйи».
35:3 **«У өз-өзигә: — «Мәндә гуна тепилмас, қилғиним жиркиничлик иш әмәстур!» — дәйду»** — бәлким у өзини алдимақчи болуп: «Мениң гунайим анчә еғир әмәс», демәкчи. Толуқ айәтниң йәнә бир хил тәрҗимиси: «Униң гунайиниң жиркиничлиги ашкариланған болсиму, у йәнила өз өзини махтайду».
35:6 Зәб. 56:11; 107:5

36-күй
Яхшилар билән яманларниң тәғдири
«елипбә тәртиплик» күй

36 [1] Давут язған күй: —
|א| Яманлиқ қилғучилар түпәйлидин өзүңни көйдүрмә,
Накәсләргә һәсәт қилма.
[2] Чүнки улар от-чөпләрдәк тезла үзүп ташлиниду,
Юмран өсүмлүкләргә охшаш тозуп кетиду.
[3] |ב| Пәрвәрдигарға таян, тиришип яхшилиқ қил,
Зиминда маканлишип яшап, Униң вапа-һәқиқитини озуқ билип һозурлан.
[4] «Пәрвәрдигарни хурсәнлигим» дәп билгин,
У арзу-тиләклириңгә йәткүзиду.
[5] |ג| Йолуңни Пәрвәрдигарға аманәт қил;
Униңға таян, У чоқум тилигиңни иҗабәт қилиду.
[6] |ד| У һәққанийлиғиңни нурдәк,
Адалитиңни чүштики қуяштәк чақнитиду.
[7] |ד| Пәрвәрдигарниң алдида тинич болуп, Уни сәвирчанлиқ билән күт;
Һарамдин ронақ тапқан адәм түпәйлидин,
Яман нийәтлири ишқа ашидиған киши түпәйлидин өзүңни көйдүрмә.
[8] |ה| Аччиғиңдин ян, ғәзәптин қайт,
Өзүңни көйдүрмә;
У пәқәт сени яманлиққа елип бариду.
[9] Чүнки яманлиқ қилғучилар зиминдин үзүп ташлиниду;
Пәрвәрдигарға тәлмүрүп күткәнләр болса,
Зиминға егидарчилиқ қилиду.
[10] |ו|: Көзни жумуп ачқучила, рәзил адәм һалак болиду;
Униң маканиға сәпселип қарисаң, у йоқ болиду.
[11] Бирақ мулайим-мөминләр зиминға мираслиқ қилиду,
Вә чәксиз арамбәхшликтин һозурлиниду.
[12] |ז| Рәзил адәм һәққанийға қәст қилиду;
Униңға чишлирини ғучурлитип хирис қилиду;
[13] Лекин Рәб униңға қарап күлиду;
Чүнки Рәб униң бешиға келидиған күнни көриду.
[14] |ח| Югашлар вә йоқсулларни жиқитиш үчүн,
Йоли дурусларни қирип ташлаш үчүн,
Рәзилләр қиличини ғилипидин суғуруп елип,
Оқясиниң киричини тартип тәйярлиди.
[15] Лекин қиличи болса өз жүригигә санҗилиду,
Оқялири сундуруветилиду.
[16] |ט| Һәққанийлардики «аз»,
Көплигән яманларниң байлиқлиридин әвзәлдур.
[17] Чүнки рәзилләрниң биләклири сундурулиду;

36:1 Пәнд. 23:17; 24:1
36:3 **«Униң вапа-һәқиқитини озуқ билип һозурлан»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «вапалиқ-садиқлиққа интилгин».
36:5 Зәб. 21:10-11; 54:23; Пәнд. 16:3; Мат. 6:25; Луқа 12:22; 1Пет. 5:7
36:11 Мат. 5:5

Лекин Пәрвәрдигар һәққанийларни йөләйду;
18 |י| Пәрвәрдигар көңли дурусларниң күнлирини билиду;
Уларниң мираси мәңгүгә болиду.
19 Улар еғир күнләрдә йәргә қарап қалмайду;
Қәһәтчиликтиму улар тоқ жүриду.
20 |כ| Бирақ рәзилләр һалак болиду;
Пәрвәрдигар билән қаршилашқучилар чимәнзардики гүл-гиядәк тозуп кетиду;
Улар түгәйду;
Ис-түтүндәк тарқилип түгәйду.
21 |ל| Рәзил адәм өтнә елип қайтурмайду;
Амма һәққаний адәм меһриванлиқ билән өтнә бериду;
22 Чүнки Пәрвәрдигар рәхмәт қилғанлар зиминға егә болиду,
Бирақ униң ләнитигә учриғанлар үзүп ташлиниду;
23 |מ| Мәртанә адәмниң қәдәмлири Пәрвәрдигар тәрипидиндур;
Рәб униң йолидин хурсән болиду.
24 У тейилип кәтсиму, жиқилип чүшмәйду;
Чүнки Пәрвәрдигар униң қолини тутуп йөләп туриду.
25 |נ| Мән яш едим, һазир қерип қалдим;
Лекин һәққанийларниң ташливетилгәнлигини,
Яки пәрзәнтлириниң нан тилигәнлигини әсла көргән әмәсмән;
26 У күн бойи мәрт-меһриван болуп өтнә бериду;
Униң әвлатлириму хәлиққә бәрикәт йәткүзиду.
27 |ס| Яманлиқни ташлаңлар, яхшилиқ қилиңлар,
Мәңгү яшайсиләр!
28 Чүнки Пәрвәрдигар адаләтни сөйиду,
У Өз мөмин бәндилирини ташлимайду;
Улар мәңгүгә сақлиниду;
|ע| Лекин рәзилләрниң әвлатлири үзүп ташлиниду.
29 Һәққанийлар йәр-жаһанға егә болиду,
Әбәдил-әбәткичә униңда макан тутуп яшайду.
30 |פ| Һәққаний адәмниң ағзи даналиқ жақалайду;
Униң тили адил һөкүмләрни сөзләйду;
31 Қәлбидә Худаниң муқәддәс қануни туриду;
Униң қәдәмлири тейилип кәтмәс.
32 |צ| Рәзилләр һәққаний адәмни пайлап жүриду;
Улар уни өлтүргидәк пәйтни издәп жүриду.
33 Лекин Пәрвәрдигар уни дүшмәнниң чаңгилиға чүшүрмәйду;
Яки һөкүмдә уни гунаға пүтмәйду.
34 |ק| Пәрвәрдигарни тәлмүрүп күт,
Униң йолини чиң тутқин;
У сениң мәртивәңни көтирип, зиминға егә қилиду ,
Рәзилләр һалак қилинғанда,

36:20 **«Улар түгәйду; ис-түтүндәк тарқилип түгәйду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Улар түгәйду; қозиларниң йеғидәк көйүп кетиду».
36:23 **«Рәб униң йолидин хурсән болиду»** — яки: «У *(мәрданә киши)* униң *(йәни, Рәбниң)* йолидин хурсән болиду».
36:31 **«Қәлбидә Худаниң муқәддәс қануни туриду»** — ибраний тилида «Қәлбидә Худасиниң муқәддәс қануни туриду».
36:31 Зәб. 39:9; Йәш. 51:7

Сән буни көрисән.
35 |ר| Мән рәзил адәмниң зомигәрлик қиливатқинини көрдүм,
У худди айниған барақсан япйешил дәрәқтәк ронақ тапқан.
36 Бирақ у өтүп кәтти,
Мана, у йоқ болди;
Мән уни издисәмму, у тепилмайду.
37 |ש| Мукәммәл адәмгә нәзәр сал,
Дурус инсанға қара!
Чүнки бундақ адәмниң ахир көридиғини арамбәхш хатирҗәмлик болиду.
38 Итаәтсизләр болса бирликтә һалак болишиду;
Уларниң келәчики үзүлиду;
39 |ת| Бирақ һәққанийларниң нижатлиғи Пәрвәрдигардиндур;
У еғир күнләрдә уларниң күчлүк панаһидур.
40 Пәрвәрдигар ярдәм қилип уларни сақлайду;
У уларни рәзилләрдин сақлап қутқузиду;
Чүнки улар Уни башпанаһи қилиду.

37-күй
Еғирчиликта қалған кишиниң илтиҗа дуаси

37 1-2 Давут язған күй: —
(Әслимә үчүн)

И Пәрвәрдигар, ғәзивиңдә тәнбиһ бәрмигәйсән,
Қәһриңдә мени җазалимиғайсән!
3 Чүнки оқлириң мени зәхимләндүрүп санҗиди,
Қолуң үстүмдин қаттиқ басти.
4 Қаттиқ ғәзивиң түпәйлидин әтлиримдә һеч сақлиқ йоқ,
Гунайим түпәйлидин устиханлиримда арам йоқтур.
5 Чүнки гуналирим боюмдин ташти;
Улар көтирәлмигүсиз еғир жүктәк мени бесивалди.
6 Ахмақлиғимдин җараһәтлирим сесип, шәлвәрәп кәтти.
7 Азаптин бәллирим толиму пүкүлүп кәтти,
Күн бойи ғәмгә петип жүримән!
8 Чатирақлирим отқа толди,
Әтлиримниң сақ йери йоқтур.
9 Мән толиму һалсирап, езилип кәттим;
Қәлбимдики азап-қайғу түпәйлидин һөкирәймән.
10 Рәб, барлиқ арзуюм көз алдиңдидур;
Уһ тартишлирим Сәндин йошурун әмәс;
11 Жүригим жиғилдап, һалимдин кәттим;
Көзлиримниң нури өчти.
12 Яр-бурадәрлиримму мени урған ваба түпәйлидин, өзлирини мәндин тартти;

36:35 «Мән рәзил адәмниң зомигәрлик қиливатқинини көрдүм, у худди айниған барақсан япйешил дәрәқтәк ронақ тапқан» — демәк, рәзил адәм зомигәрлик йоли билән сиртидин қариғанда чирайлиқ чоң бир дәрәқтәк барақсан болиду.
37:1-2 Зәб. 6:1-2

Йеқинлиримму мәндин жирақ қачти.
13 Җенимни алмақчи болғанлар қапқан қуриду;
Маңа зиянни қәстлигәнләр зәһирини чачмақта;
Улар күн бойи һейлә-микирләрни ойлимақта.
14 Лекин мән гас адәмдәк аңлимаймән,
Гача адәмдәк ағзимни ачмаймән;
15 Бәрһәқ, мән аңлалмайдиған гаслардәк болуп қалдим;
Ағзимда қилидиған рәддийә-тәнбиһ йоқ.
16 Чүнки үмүтүмни Сән Пәрвәрдигарға бағлидим;
Рәб Худайим, Сән илтиҗайимға иҗабәт қилисән.
17 Чүнки мән: — «Улар мениң үстүмгә чиқип махтанмиғай;
Болмиса, путлирим тейилип кәткәндә, улар шатлиниду» — дедим мән.
18 Чүнки мән дәлдәңшип, түгишәй дәп қалдим,
Азавим көз алдимдин кәтмәйду.
19 Чүнки мән өз яманлиғимни иқрар қилимән;
Гунайим үстидә қайғуримән.
20 Лекин дүшмәнлирим җушқун һәм күчлүктур;
Қара чаплап, маңа нәпрәтләнгәнләрниң сани нурғундур.
21 Вапаға җапа қилидиғанлар болса, мән билән қаршилишиду;
Чүнки мән яхшилиқни көзләп, интилимән.
22 И Пәрвәрдигар, мәндин ваз кәчмигәйсән!
И Худайим, мәндин жирақлашмиғайсән!
23 И Рәб, мениң ниҗатлиғим,
Маңа чапсан ярдәм қилғайсән!

38-күй
Худаниң тәрбийисини чүшинип йетиш

38 1-2 Нәғмичиләрниң беши Йәдутунға тапшурулған, Давут язған күй: —
«Тилим гуна қилмисун дәп,
Йоллиримға диққәт қилимән;
Рәзилләр көз алдимда болса, мән ағзимға бир көшәк салимән» — дегән едим.
3 Мән сүкүт қилип, зуван сүрмидим,
Һәтта яхшилиқ тоғрисидики сөзләрниму ағзимдин чиқармидим;
Бирақ дил азавим техиму қозғалди.
4 Көңлүмдә зәрдәм қайниди,
Ойланғансери от болуп янди;
Андин тилим ихтиярсиз сөзләп кәтти.
5 И Пәрвәрдигар, өз әҗилимни,
Күнлиримниң қанчилик екәнлигини маңа аян қилғин;
Аҗиз инсан балиси екәнлигимни маңа билдүргин.

37:19 Зәб. 31:5
38:1-2 **«Йәдутун»** — Давут пәйғәмбәр «мәдһийә Хори»ниң йетәкчиси дәп бекиткән кишини көрситиду *(«1Тар.» 16:41ни көрүң)*.**«Нәғмичиләрниң беши Йәдутунға тапшурулған»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Нәғмичиләрниң йетәкчисигә тапшурулуп, «Йәдутун» *(мәдһийиләш дегән мәнада)* аһаңида оқулсун дәп...».
38:3 **«Һәтта яхшилиқ тоғрисидики сөзләрниму ағзимдин чиқармидим»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Һәр қандақ пайдисиз сөздин қалдим».

[6] Мана, Сән күнлиримни пәқәт нәччә ғеричла қилдиң,
Сениң алдиңда өмрүм йоқ һесавидидур.
Бәрһәқ, барлиқ инсанлар тик турсиму, пәқәт бир тиниқла, халас.
Селаһ.
[7] Бәрһәқ, һәр бир инсанниң һаяти худди бир көләңгидур,
Уларниң алдирап-салдирашлири беһудә аваричиликтур;
Улар байлиқларни топлайду, лекин кейин бу байлиқларни кимниң қолиға жуғлини-
диғанлиғини билмәйду.
[8] И Рәб, әнди мән немини күтимән?
Мениң үмүтүм Саңила бағлиқтур.
[9] Мени барлиқ асийлиқлиримдин қутқузғайсән,
Мени һамақәтләрниң мәсқирисигә қалдурмиғайсән.
[10] Сүкүт қилип зуван сүрмидим;
Чүнки мана, мошу жазани Өзүң жүргүзгәнсән.
[11] Маңа салған вабайиңни мәндин нери қилғайсән;
Чүнки қолуңниң зәрбиси билән түгишәй дәп қалдим.
[12] Сән тәнбиһлириң билән кишини өз яманлиғи үчүн тәрбийилигиниңдә,
Сән худди нәрсиләргә күйә қурути чүшкәндәк, униң иззәт-ғуруруни йоқ қиливетисән;
Бәрһәқ, һәр бир адәм бир тиниқла, халас. Селаһ.
[13] И Пәрвәрдигар, дуайимни аңлиғайсән,
Пәрядимға қулақ салғайсән!
Көз яшлиримға сүкүт қилмиғайсән!
Чүнки мән пүткүл ата-бовилиримдәк,
Сениң алдиңда яқа жутлуқ, мусапирмән, халас!
[14] Маңа тиккән көзүңни мәндин нери қилғайсәнки,
Мән барса кәлмәс жайға кәткичә,
Мени бир аз болсиму раһәттин бәһримән қилғайсән.

39-күй
Бешарәт — Давутниң әвлади болған Қутқузғучи-Мәсиһ, Давут арқилиқ келиду

39 [1-2] Давут язған күй: —
Пәрвәрдигарға тәлмүрүп, күттүм, күттүм;
У маңа егилип пәрядимни аңлиди.
[3] У мени һалакәт орикидин,
Шундақла патқақ лайдин тартивалди,
Путлиримни уюлташ үстигә турғузуп,
Қәдәмлиримни мустәһкәм қилди.
[4] У ағзимға йеңи нахша-мунажатни,
Йәни Худайимизни мәдһийиләшләрни салди;
Нурғун хәлиқ буни көрүп, қорқиду,
Һәм Пәрвәрдигарға тайиниду.
[5] Тәкәббурлардин ярдәм издимәйдиған,

38:6 Зәб. 61:10-11; 143:4
38:13 Лав. 25:23; 1Тар. 29:15; Зәб. 118:19; Ибр. 11:13; 1Пет. 2:11
39:3 **«һалакәт орики»** — ибраний тилида: «шавқунлашларниң орики».

Ялғанчилиққа езип кәтмәйдиған,
Бәлки Пәрвәрдигарни өз таянчиси қилған киши бәхитликтур!
6 И Пәрвәрдигар Худайим,
Сениң биз үчүн қилған карамәтлириң вә ой-нийәтлириңни барғансери көпәйтип, сан-санақсиз қилғансән,
Кимму уларни бир-бирләп һесаплап Өзүңгә рәхмәт қайтуруп болалисун!
Уларни сөзләп баштин-ахир баян қилай десәм,
Уларни санап түгитиш мүмкин әмәс.
7 Нә қурбанлиқ, нә ашлиқ һәдийәлири Сениң тәләп-арзуюң әмәс,
Бирақ Сән маңа сәзгүр қулақларни ата қилдиң;
Нә көйдүрмә қурбанлиқ, нә гуна қурбанлиғини тәләп қилмидиң;
8 Шуңа жавап бәрдимки —
«Мана мән кәлдим!» — дедим.
Орам язма дәстурда мән тоғрилиқ пүтүлгән: —
9 «Худайим, Сениң көңлүңдики ирадәң мениң хурсәнлигимдур;
Сениң Тәврат қанунуң қәлбимгә пүтүклүктур».
10 Бүйүк жамаәт арисида туруп мән һәққанийлиқни җакалидим;
Мана буларни өзүмдә қилчә елип қалғум йоқтур,
И Пәрвәрдигар, Өзүң билисән.
11 Һәққанийлиғиңни қәлбимдә йошуруп жүрмидим;
Вападарлиғиңни вә нижатлиғиңни җакалидим;
Өзгәрмәс муһәббитиң вә һәқиқитиңни бүйүк жамаәткә һеч йошурмастин баян қилдим.
12 И Пәрвәрдигар, меһриванлиқлириңни мәндин айимиғайсән;
Өзгәрмәс муһәббитиң вә һәқиқитиң һәрдайим мени сақлиғай!
13 Чүнки сансиз күлпәтләр мени оривалди;
Қәбиһликлирим мени бесивелип, көрәлмәйдиған болдум;
Улар бешимдики чечимдин көп,
Жасаритим түгишип кәтти.
14 Мени қутқузушни тоғра тапқайсән, и Пәрвәрдигар!
И Пәрвәрдигар, тез келип, маңа ярдәм қилғайсән!
15 Мениң һаятимға чаң салмақчи болғанлар бирақла йәргә қаритилип рәсва қилинсун;
Мениң зийинимдин хурсән болғанлар кәйнигә яндурулуп шәрмәндә болғай.
16 Мени: — «Vah! Vah!» дәп мәсқирә қилғанлар өз шәрмәндилигидин алақзадә болуп кәтсун!
17 Бирақ Сени издигүчиләрниң һәммиси Сәндә шатлинип хошал болғай!
Нижатлиғиңни сөйгәнләр һемишә: «Пәрвәрдигар улуқлансун» дейишкәй!

39:6 **«Кимму уларни бир-бирләп һесаплап Өзүңгә рәхмәт қайтуруп болалисун!»** — башқа бир хил тәржимиси: «Кимму Саңа тәңдаш болуп сени тосалисун?!».
39:7 **«...Сән маңа сәзгүр қулақларни ата қилдиң»** — башқа бир хил тәржимиси болуши мүмкин: «сән мениң қулақлиримни санҗидиң». Муса пәйғәмбәр арқилиқ чүшүрүлгән муқәддәс қанун бойичә, бир қулниң өз ғоҗайиниға мәңгү хизмәттә болғуси болса, буни бәлгүләш үчүн ғоҗайин униң қулиқиға бигиз санҗийду (*«Мис.» 21-бапни көрүң)*. Бу хил тәржимә тоғра болса, бу Мәсиһниң Худаға мәңгүлүк садиқлиғини билдүридиған сөздур. **«Нә қурбанлиқ, нә ашлиқ һәдийәлири... нә көйдүрмә қурбанлиқ, нә гуна қурбанлиғини тәләп қилмидиң»** — «Лав.» 1-7-бапта тәләп қилинған бәш хил асасий қурбанлиқларниң һәммиси мошу 6-айәттә тилға елиниду.
39:7 **Лав. 2:1; 3:1; 4:13; Ибр. 10:5-12**
39:8 **«Орам язма дәстурда мән тоғрилиқ пүтүлгән»** — «орам язма дәстур» Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән муқәддәс қанунни көрситиду.
39:9 **Зәб. 36:31; Йәш. 51:7**
39:10 **Зәб. 34:18; 110:1**
39:15 **Зәб. 34:4,26; 69:3; 70:13**

18 Мән езилгән һәм йоқсул болсамму,
Бирақ Рәб йәнила мени яд етиду;
Сән мениң Ярдәмчим, мениң азат қилғучим;
И Худайим, кечикмәй кәлгәйсән!

40-күй
Ағриқниң дуаси

40 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп оқулсун дәп, Давут язған күй: —
Ғериб-аҗизларға ғәмхорлуқ қилған киши нәқәдәр бәхитлик-һә!
Еғир күнләрдә Пәрвәрдигар униңға панаһ болиду.
3 Пәрвәрдигар уни қоғдап, уни аман сақлайду;
У зиминда туруп бәхитияр яшайду;
Сән уни дүшмәнлириниң ихтиярға чүшүрмәйсән!
4 Орун тутуп зәиплишип ятқинида, Пәрвәрдигар униңға дәрман болиду;
Сән униң ятқан орун-көрпилирини раслап түзәштүрүп турисән.
5 Мән илтиҗа қилип: — «И Пәрвәрдигар, маңа меһриванлиқ көрсәткәйсән,
Җенимға шипалиқ бәргәйсән;
Чүнки мән алдиңда гуна қилдим» — дедим.
6 Дүшмәнлирим мән тоғрилиқ: —
«У қачанму өлүп, нами-нәсли қуруп кетәр?» — дәп маңа яманлиқ тиләйду.
7 Бириси мени көргили кәлгән болса,
У алдамчи сөзләрни қилиду;
Улар кәйнимдин көңлидә шумлуқ топлап,
Андин сиртларға чиқип шу ишларни тарқитип по атиду;
8 Маңа өч болғанларниң һәммиси маңа қарита өз ара кусурлишиду,
Улар маңа зиянкәшлик қәстидә болиду.
9 Улар: «Униң бешиға җин-шәйтандин бир кесәл чаплашти;
Әнди у орун тутуп йетип қалди;
У қайтидин туралмайду» — дейишиду.
10 Һәтта сирдишим дәп ишәнгән қәдинас достум,
Мән билән һәмдәстихан болуп тузумни йегәнму маңа пут атти.
11 Бирақ Сән Пәрвәрдигар, маңа рәһим қилғайсән;
Дүшмәнлиримдин интиқам елишқа,
Мени турғузғайсән;
12 Дүшминимниң үстүмдин ғәлибә қилип шатланмиғинидин,
Сени мәндин сөйүниду, дәп билимән.
13 Бирақ маңа кәлсәк, дурус болғанлиғимдин, сән мени йөләйсән;
Сән мени мәңгү Өз һозуруңда қәд көтириткүзүп турғузисән.
14 Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарға әбәдил-әбәткичә тәшәккүр-мәдһийә қайтурулғай!
Амин! Амин!

40:1-2 [«Ғериб-аҗизларға — ибраний тилида: Ғериб-аҗизларға
40:4 **«Сән униң ятқан орун-көрпилирини раслап түзәштүрүп турисән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Сән уни ятқан орнидин турғузуп әслигә кәлтүрисән».
40:5 **«Чүнки мән алдиңда гуна қилдим»** — ибраний тилида: «Чүнки мән алдиңда гунакар болдум» дегән тәрҗимиси болиду.
40:10 **«Мән билән һәмдәстихан болуп тузумни йегән...»** — ибраний тилида «Мән билән һәмдәстихан болуп ненимни йегән...».
40:10 Юһ. 13:18

Иккинчи Бөлүм
41-күй
Худаға тәшна болған мусапирниң дуаси

41 [1-2] Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп оқулсун дәп, Кораһниң оғуллири үчүн йезилған «Масқил»: —

Кейик ериқлардики суға тәшна болғандәк,
Җеним саңа тәшнадур, и Худа.
[3] Мениң җеним Худаға, һаят Тәңригә интизардур;
Аһ, мән қачанму Худаниң һозурида көрүнүшкә муйәссәр болимән?
[4] Мениң кечә-күндүз йегиним көз яшлирим болуп кәлгән;
Хәқләр күн бойи мәндин: «Худайиң қәйәрдә?» дәп сорайду.
[5] Өткән күнләрни әсләп,
Җенимниң дәрдлирини төкүватимән
(Мән көпчилик билән кетиветип,
Худаниң өйигә тәнтәнә қилип меңип,
Хошаллиқта һәмдусана оқуп, нахша ейтип,
Һейтни тәбриклигән топ-топ қошундәк, җамаәт билән биллә бараттим!).
[6] — И җеним, Сән тенимдә немишкә бундақ қайғурисән?
Немишкә ичимдә бундақ мәйүслинип кәттиң?
Худаға үмүт бағла;
Чүнки Униң җамалидин чиққан ниҗатлиқтин,
Мән Уни йәнила улуқлаймән, — Мениң Худайимни!
[7] Җеним ичимдә мәйүслинип кәтти;
Шуңа мән Сени сеғинимән;
Һәтта мусапирлиқта Иордан дәрияси бойидики вадиларда,
Һәрмон тағлирида, Мизар теғидиму Сени сеғинимән.
[8] Сениң шарқиратмилириңниң авазлириға,
Чоңқур һаң билән чоңқур һаң маслишип һөкиримәктә.
Сениң һәммә долқунлириң һәм қайнам-ташқинлириң мени ғәриқ қилди.
[9] Күндүзи Пәрвәрдигар өзгәрмәс муһәббитини маңа буйруйду,
Кечилири Униң нахшиси,
Вә һәм һаятим болған Тәңригә қилған дуа маңа һәмраһ болиду.
[10] Мән Қорам Тешим болған Худаға: —
«Мени немишкә унтуп қалдиң?
Мән немишкә дүшмәнниң зулумиға учрап,
Һемишә азап чекип жүрүватимән?» — дәймән.
[11] Сүйәклиримни әзгәндәк рәқиплирим мени мәсқирә қилип әйипләйду;

41:1-2 **«Кораһниң оғуллири үчүн йезилған «Масқил»»** — «Кораһ» Муса вә Һарун пәйғәмбәргә қарши исян көтәргән киши. Бирақ көрүнүп туридуки, униң әвлатлири Худаниң йолида маңатти. Улар бәлким «каһин» (*қурбанлиқ қилғучи*) болуп, муқәддәс ибадәтханида ибадәт хизмитидә Зәбурдики йеқимлиқ мәдһийә нахшилирини ейтиш билән шуғулланған.
–Бу күйдин қариғанда, язғучи Исраилниң шималий падишалиғидики Ливан дегән хилвәт тағлиқ районига сүргүн қилинған.
–**«Масқил»** — «Масқил»ниң мәнаси бизгә намәлум; бәзи алимлар уни «тәрбийилик» дегәнни билдүриду, дәп қарайду; йәни бәзиләр уни «маһирлиқ билән ейтилсун» дегәнни билдүриду, дәп қарайду.
41:3 Зәб. 62:1-3
41:4 Зәб. 79:6
41:6 Зәб. 42:5
41:10 Zәb. 34:11-17; 37:7; 42:2

Улар күн бойи мәндин: «Худайиң қәйәрдә?» — дәп соримақта.
12 И җеним, тенимдә немишкә бундақ қайғурисән?
Немишкә ичимдә бундақ мәйүслинип кәттиң?
Худаға үмүт бағла;
Чүнки мән Уни йәнила мәдһийиләймән,
Йәни чирайимға саламәтлик, ниҗатлиқ ата қилғучи Худайимни мәдһийиләймән!
У мениң Худайимдур!

42-күй
Сәргәрданниң дуаси
1-айәттики изаһатни көрүң

42 1 И Пәрвәрдигар, мән тоғрилиқ һөкүм чиқарғайсән,
Дәвайимни әқидисиз бир хәлиқ алдида сориғайсән;
Мени һейлигәр һәм қәбиһ адәмдин қутулдурғайсән.
2 Чүнки Сән панаһгаһим болған Худадурсән;
Немишкә мени ташлавәткәнсән?
Немишкә дүшмәнниң зулумиға учрап,
Һәмишә азап чекип җүрүватимән?» — дәймән.
3 Өз һәқиқитиң вә нуруңни әвәткин,
Улар мени йетәклигәй!
Мени муқәддәс теғиңға,
Маканиңға елип кәлгәй!
4 Шуниң билән мән Худаниң қурбангаһи алдиға барай,
Йәни мениң чәксиз хушлуғум болған Тәңриниң йениға барай;
Бәрһәқ, чилтар челип Сени мәдһийиләймән, и Худа, мениң Худайим!
5 И җеним, сән немишкә бундақ қайғурисән?
Немишкә ичимдә бундақ беарам болуп кетисән?
Худаға үмүт бағла!
Чүнки мән Уни йәнила мәдһийиләймән,
Йәни чирайимға саламәтлик, ниҗатлиқ ата қилғучи Худайимни мәдһийиләймән!

43-күй
Мәғлубийәттин кейинки мунаҗат

43 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп оқулсун дәп, Кораһниң оғуллири үчүн йезилған «Масқил»: —

И Худа, өз қулақлиримиз билән аңлидуқ,
Атилиримиз бизгә баян қилип,
Өз күнлиридә, йәни қедимки заманларда Сениң қилған зор ишлириңни уқтурған еди;

42:1 **«Изаһат»** — көп алимлар 42- һәм 43-күй әслидә бир күй еди, дәп қарайду.
42:2 Зәб. 34:11-17; 37:7; 41:11
42:3 **«Маканиңға елип кәлгәй!»** — ибраний тилида «Маканлириңға елип кәлгәй!».
42:5 **«Чүнки мән Уни йәнила мәдһийиләймән, йәни чирайимға саламәтлик, ниҗатлиқ ата қилғучи Худайимни мәдһийиләймән!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Чүнки Униң җамалидин чиққан ниҗатлиқ билән, мән Уни йәнила улуқлаймән, мениң Худайим!».
42:5 Зәб. 41:6,12

[3] Сән ата-бовилиримизниң алдида Өз қолуң билән ят әлләрни қоғливетип,
Уларниң зиминиға ата-бовилиримизни орунлаштурдуң;
Ят қовмларға апәт чүшүрүп, уларни тарқитиветтиң.
[4] Бәрһәқ, бовилиримиз зиминни өз қиличи билән алғини йоқ,
Өз билиги билән өзлирини қутқузғиниму йоқ;
Бу бәлки Сениң оң қолуң, Сениң билигиң вә жамалиңниң нуриниң қилғинидур;
Чүнки Сән улардин хурсәнлик таптиң.
[5] Сән Өзүң мениң падишасимдурсән, и Худа,
Сән Яқуп үчүн ғәлибиләр буйруғучидурсән.
[6] Сән арқилиқ биз рәқиплиримизни һайдиветимиз;
Намиң билән өзимизгә қарши турғанларни чәйләймиз;
[7] Чүнки өз оқяйимға таянмаймән,
Қиличимму мени қутқузалмайду.
[8] Чүнки Сән бизни рәқиплиримиздин қутқуздуң,
Бизгә өч болғанларни йәргә қараттиң.
[9] Худани күн бойи иптихарлинип махтаймиз;
Намиңни әбәдил-әбәткичә мәдһийиләймиз.
Селаһ!
[10] Бирақ Сән һазир бизни ташлаветип аһанәткә қалдурдуң;
Қошунлиримиз билән җәңгә биллә чиқмайсән.
[11] Сән рәқиплиримиз алдида бизни чекиндүрдүң;
Бизни өчмәнләргә халиғанчә талан-тараж қилдурдуң.
[12] Союшқа тапшурулған қойлардәк, бизни уларға тапшурдуң,
Әлләр арисиға бизни тарқитиветтиң.
[13] Сән Өз хәлқиңни бекарға сетиветтиң,
Униң қиммитидин Өзүң һеч бейип кәтмидиң;
[14] Сән бизни хошна әлләрниң мәсқирисигә қалдурғансән;
Әтрапимиздикиләргә аһанәт, заңлиқ объекти қилдиңсән.
[15] Сән бизни әлләр арисида сөз-чөчәккә қойдуңсән,
Ят қовмлар бизгә баш чайқишип қарашмақта.
[16-17] Мәсқирә һәм күпүрлүк ейтқучиларниң авази түпәйлидин,
Дүшмәнләр вә өч алғучилар түпәйлидин,
Күн бойи уятим алдимдин кәтмәйду,
Йүзүмниң номуси мени чирмивалди.
[18] Мана буларниң һәммиси бешимизға чүшти;
Бирақ биз Сени унтумидуқ,
Яки әһдәңгә һеч асийлиқ қилмидуқ;
[19] Қәлбимиз һеч янмиди, Саңа садақәтсизлик қилмидуқ,
Қәдәмлиримиз йолуңдин һеч езип кәтмиди.
[20] Бирақ Сән бизни чилбөриләр маканида әздиң,
Бизгә өлүм сайисини чаплаштурдуң.
[21] Әгәр биз Худайимизниң намини унтуған болсақ,

43:3 **«Ят қовмларға апәт чүшүрүп, уларни демәк, ят әлләрни тарқитиветтиң»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Ят қовмларға апәт чүшүрдуң, бирақ уларни *(демәк, өз хәлқиңни)* ронақ тапқуздуң».
43:3 Мис. 15:17; Зәб. 79:9-10
43:5 **«Сән Яқуп үчүн ғәлибиләр буйруғучидурсән»** — бу йәрдә «Яқуп» Исраил хәлқини көрситиду, әлвәттә.
43:10 Зәб. 59:5; 73:1; 88:39-40; 107:12
43:14 Зәб. 78:4; 79:7; Йәр. 24:9

Яки ят бир илаһқа қол көтәргән болсақ,
22 Худа Сән чоқум буни сүрүштә қилмас едиңму,
Қәлбтики сирларни билип туридиған турсаң?
23 Бирақ Сән түпәйли биз күн бойи қирилмақтимиз;
Боғузлинишни күтүп турған қойлар кәби һесапланмақтимиз.
24 Ойған, и Рәб! Немишкә ухлап ятисән?
Орнуңдин тур, бизни мәңгүгә ташлавәтмигәйсән!
25 Немишкә йүзүңни биздин йошурисән?
Немишкә күлпәтлиримизгә, учриған зулумлиримизға писәнт қилмайсән?
26 Қариғина, җенимиз тупрақта беғирлап жүриду;
Тенимиз йәргә чаплашти;
27 Орнуңдин туруп бизгә ярдәмдә болғайсән!
Өзүңниң өзгәрмәс муһәббитиң сәвәвидин,
Бизләрни һөрлүккә чиқарғайсән!

44-күй
Падишаһниң той мунаҗити
1-айәттики изаһатни көрүң

44 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, «Нилупәрләр» дегән аһаңда оқулсун
дәп, Кораһниң оғуллириға тапшурулған, «сөйүмлүк яр үчүн» дегән «Масқил»
мунаҗат-нахша: —

Қәлбимдин гөзәл иш тоғрисида сөзләр урғуп чиқмақта;
Падишаға беғишлиған мунаҗитимни ейтимән;
Тилим гоя маһир шаирниң қәлимидур;
3 Инсан балилири ичидә сән әң гөзәлдурсән;
Ләвлириң шапаәт билән толдурулғандур;
Шуңа Худа саңа мәңгүгә рәхмәт қилди.
4 И бүйүк болғучи,
Қиличиңни асқин йениңға,
Һәйвитиң вә шану-шәвкитиң билән!
5 Һәқиқәт, кәмтәрлик һәм адаләтни алға сүрүшкә атланғиниңда,
Шану-шәвкәт ичидә ғәлибә билән алға бас!
Шуниң билән оң қолуң өзүңгә карамәт қорқунучлуқ ишларни көрситиду!
6 Сениң оқлириң өткүрдур,
Улар падишаниң дүшмәнлириниң жүригигә санҗилиду;
Пүтүн әлләр айиғиңға жиқитилиду.
7 Сениң тәхтиң, и Худа, әбәдил-әбәтликтур;
Падишаһлиғиңдики Шаһанә һасаң, адаләтниң һасисидур.

43:23 Рим. 8:36
44:1-2 «изаһат» — гәрчә бу күй Сулайманниң той күнини тәбрикләшкә йезилған болсиму, униңдики сөзләр бешарәт болуп, аләмниң падишаси болидиған Мәсиһниму алдин-ала көрситиду. **«падишаға беғишлиған мунаҗитимни ейтимән»** — ибраний тилида «падишаға беғишлиған әсиримни ейтимән».
44:5 Зәк. 9:9
44:7 «Сениң тәхтиң, и Худа, әбәдил-әбәтликтур» — Инҗилдики «ибранийларға» дегән қисимда *(1-бапта)* көрсәткәндәк, бу сөзләр *(шундақла кейинки 7-айәткичә)* бешарәтлик сүпәттә падишаниң өзигә *(йәни Мәсиһкә)* ейтилиду *(«Ибр.» 1:8-9)*.
44:7 Ибр. 1:8

8 Сән һәққанийлиқни сөйүп, рәзилликкә нәпрәтлинип кәлгәнсән;
Шуңа Худа, йәни сениң Худайиң, сени һәмраһлириңдин үстүн қилип шатлиқ мейи билән мәсиһ қилди.
9 Сениң кийимлириңдин мурмәкки, муәттәр вә дарчин һиди келиду;
Пил чиши сарайлиридики сазәндиләрниң тарлиқ сазлири сени хурсән қилиду.
10 Падишаһларниң мәликилири һөрмәтлик кенизәклириңниң қатаридидур;
Ханишиң Офирдики сап алтун зибу-зинәтләрни тақап оң қолуңда туриду;
11 «Аңлиғин, и қизим, көргин, сөзлиримгә қулақ салғин;
Өз қәбиләң вә ата җәмәтиңни унтуп қал!
12 Шуниң билән падиша гөзәл җамалиңға мәптун болиду;
У сениң ғоҗаң, сән униңға сәҗдә қил».
13 Тур шәһириниң қизи алдиңда соға билән һазир болиду;
Халайиқ арисидики байлар сениң шапаитиңни күтиду;
14 Шаһанә қизниң ички дунияси пүтүнләй парлақтур,
Униң кийимлириму зәр билән кәштиләнгән;
15 У кәштилик кийимләр билән падишаниң һозуриға кәлтүрүлиду;
Кәйнидин униңға қолдаш кенизәкләрму биллә йениңға елип келиниду;
16 Улар хушал-хурам, шатлиқ ичидә башлап келиниду;
Улар бирликтә падишаниң ордисиға киришиду.
17 «Ата-бовилириңниң орниға оғуллириң чиқиду;
Сән уларни пүткүл җаһанға һаким қилисән.
18 Мән сениң намиңни әвлатдин-әвлатқа яд әткүзимән;
Шуңлашқа барлиқ қовмлар сени әбәдил-әбәткичә мәдһийиләйду».

45-күй
Худа башпанаһтур

45 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, «Пак қизлар үчүн» дегән аһаңда оқулсун
дәп, Кораһниң оғуллири үчүн йезилған күй: —

Худа панаһгаһимиз вә қудритимиздур;
Күлпәтләр чүшкән һаман һазир болидиған бир ярдәмчидур.
3-4 Шуңа йәр-зимин өңтүрүлүп, тағлар гүмүрүлүп деңиз тәглиригә чүшүп кәтсиму,
Униң долқунлири шавқунлинип қайнам болсиму,
Өркәшлири билән тағлар силкинип кәтсиму,
Қорқмаймиз.

44:8 «Шуңа Худа ... сени ... шатлиқ мейи билән мәсиһ қилди» — «мәсиһ қилиш» тоғрилиқ 2-күйдики изаһатларни һәм «Тәбирләр»ни көрүң.
44:9 Йәш. 61:1-2; Рос. 10:38
44:10 «һөрмәтлик кенизәклириңниң қатаридидур» — яки «мөһтәррәм меһманлириңниң қатаридидур».
44:13 «Тур шәһириниң қизи» — Тур шәһиридики пухраларни көрситиши мумкин.
44:13 Зәб. 71:10-11
44:14 «Шаһанә қизниң ички дунияси пүтүнләй парлақтур» — башқа бир хил тәрҗимиси: «Падишаһниң қизи ички һуҗрида шәрәпликтур».
44:15 «Кәйнидин униңға қолдаш кенизәкләрму биллә йениңға елип келиниду» — «йениңға» той қиливатқан падишаниң йенини көрсәтсә керәк.
44:17 «Ата-бовилириңниң орниға оғуллириң чиқиду; сән уларни пүткүл җаһанға һаким қилисән...» — бу сөзләр *(16- һәм 17-айәт)* падишаға беваситә ейтилиду.
45:1-2 «Пак қизлар үчүн» — ибраний тилида «Аламот» дейилиду. Башқа бир хил мәнаси: «Аялларниң жуқури авазлиқ күйи үчүн йезилған» дегән болуши мумкин.

Селаһ.
5 Худаниң шәһирини — Йәни Һәммидин Алий Болғучи маканлашқан муқәддәс җайни,
Хурсән қилидиған еқинлири шахлиған бир дәрия бардур.
6 Худа униң оттурисидидур;
У йәр һәргиз тәвримәйду;
Худа таң етиш биләнла униңға ярдәмгә келиду.
7 Барлиқ әлләр қайнап, падишалиқлар титрәп кәтти;
У авазини қоюватқан һаман,
Йәр ерип кетиду.
8 Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар биз билән биллә;
Яқупниң Худаси егиз қорғинимиздур!
Селаһ!
9 Келиңлар, Пәрвәрдигарниң қилғанлирини көрүңлар!
У йәр йүзидә қилған карамәт вәйранчилиқларни көрүңлар!
10 У, җаһанниң у четигичә болған урушларни тохтитиду;
У оқяларни сундуриду,
Нәйзиләрни оштуветиду,
Җәң һарвулирини отта көйдүрүветиду.
11 У: «Тохташ, мениң Худа екәнлигимни билип қоюш!
Мән пүткүл әлләр арисида улуқлинимән;
Мән йәр йүзидә «бүйүк» дәп қарилимән» — дәйду.
12 Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар биз билән биллә,
Яқупниң Худаси бизниң егиз қорғинимиздур!

46-күй
Худа мәңгү ғәлибә қилғучидур

46 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп оқулсун дәп, Кораһниң оғуллири үчүн йезилған күй: —
Барлиқ қовмлар, Худани алқишлаңлар!
Униңға жуқури авазиңлар билән хошаллиқ тәнтәнисини яңритиңлар!
3 Чүнки Һәммидин Алий Болғучи, Пәрвәрдигар, дәһшәтлик вә һәйвәтликтур,
Пүткүл җаһанни сориғучи бүйүк Падишадур.
4 У бизгә хәлиқләрни бойсундуруп,
Бизни әл-милләтләр үстигә һаким қилиду.
5 У биз үчүн мирасимизни таллап,
Йәни Өзи сөйгән Яқупниң пәхри болған зиминни бекитип бәрди.
Селаһ!
6 Худа тәнтәнә садаси ичидә,
Пәрвәрдигар сүнай садаси ичидә жуқуриға көтирилди;
7 Худаға нахша-күй ейтиңлар, нахша-күй ейтиңлар!
Падишасимизға нахша-күй ейтиңлар, нахша-күй ейтиңлар!

45:9 **«... У Пәрвәрдигар йәр йүзидә қилған карамәт вәйранчилиқларни көрүңлар»** — Пәрвәрдигарниң «вәйранчилиқ»лириниң интайин иҗабий нәтиҗиси бар — 9-айәтни көрүң.
46:3 **«...Пәрвәрдигар, дәһшәтлик вә һәйвәтликтур»** — ибраний тилида «дәһшәтлик» һәм «һәйвәтлик» бир сөз биләнла ипадилиниду.
46:4 **«... Бизни әл-милләтләр үстигә һаким қилиду»** — ибраний тилида: — «...Әл-милләтләрни путимиз астида қилиду».

8 Худа пүткүл җаһанниң падишасидур;
Зеһниңлар билән униңға нахша-күй ейтиңлар!
9 Худа әлләр үстигә һөкүм сүриду;
У Өзиниң пак-муқәддәслигиниң тәхтидә олтириду.
10 Әл-жутларниң каттилири җәм болуп,
Ибраһимниң Худасиниң хәлқигә қошулди;
Чүнки җаһандики барлиқ қалқанлар Худаға тәвәдур;
У нәқәдәр алийдур!

47-күй
Зион — Худаниң шәһири

47 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп оқулсун дәп, Кораһниң оғуллири үчүн йезилған күй: —

Улуқдур Пәрвәрдигар,
Худайимизниң шәһиридә, Униң муқәддәслиги турған тағда,
У зор мәдһийәләргә лайиқтур!
3 Егизлигидин көркәм, Зион теғи,
Пүткүл җаһанниң хурсәнлигидур;
Шималий тәрәплири гөзәлдур,
Бүйүк падишаниң шәһиридур!
4 Худа қорғанлирида туриду,
Бу йәрдә У егиз панаһгаһ дәп тонулиду;
5 Мана, падишалар жиғилди,
Улар шәһәрни бесип өтүп, җәм болди.
6 Шәһәрни көрүпла улар алақзадә болди;
Дәккә-дүккигә чүшүп бәдәр қечишти.
7 У йәрдә уларни титрәк басти,
Толғақ йегән аялдәк улар азапланди;
8 Сән Таршиштики кемиләрни шәриқ шамили билән вәйран қиливәттиң.
9 Қулиқимиз аңлиғанни,
Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң шәһиридә,
Худайимизниң шәһиридә,
Биз һазир өз көзимиз билән шундақ көрдуқ;
Худа мәңгүгә уни мустәһкәм қилиду.
Селаһ.
10 Биз Сениң ибадәтханаң ичидә туруп, и Худа,
Өзгәрмәс муһәббитиңни сеғиндуқ.
11 Намиңға лайиқтур,

46:10 «...җаһандики барлиқ қалқанлар Худаға тәвәдур» — «қалқанлар» бәлким дуниядики барлиқ қурал-ярақларни көрситиду. Башқа бир хил тәрҗимиси: — «падишалар».
47:3 «Шималий тәрәплири гөзәлдур» — йәнә бир хил тәрҗимиси «Зафон теғи чоққилиридәк гөзәлдур». Кона бутпәрәслик ривайәтлири бойичә, «Зафон теғи» дуниядики әң егиз, әң муқәддәс, әң улуқ җай еди. Мүмкинчилиги барки, күй муәллипи мошу йәрдә Зионни униңға охшитиду.
47:3 Мат. 5:35
47:8 «Таршиштики кемиләр» — бу айәт бәлким бир бешарәттур. Дуниядики барлиқ падишалар җәм болуп Йерусалимға һуҗум қилмақчи. Уларға Таршиштики кемиләрму (*кона заманларда әң күчлүк кемиләр*) ярдәм бериду. Бирақ Худа Өз шәһирини қоғдап уларни һалак қилиду.

Жаһанниң чәт-чәтлиригичә йәткүзүлгән мәдһийилириң, и Худа;
Сениң оң қолуң һәққанийлиқ билән толған.
12 Сениң адил һөкүмлириңдин,
Зион теғи шатланғай!
Йәһуда қизлири хошал болғай!
13 Зион теғини айлинип меңип,
Әтрапида сәйли қилиңлар;
Униң мунарлирини санап беқиңлар;
14 Кейинки әвлатқа уни баян қилиш үчүн,
Сепил-истиһкамлирини көңүл қоюп күзитиңлар,
Қорғанлирини көздин кәчүрүңлар.
15 Чүнки бу Худа әбәдил-әбәт бизниң Худайимиздур;
У өмүрвайәт бизниң йетәкчимиз болиду!

48-күй
Пүтүн инсанға берилгән несиһәт-агаһландуруш

48 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп оқулсун дәп, Кораһниң оғуллири үчүн йезилған күй: —

И барлиқ хәлиқләр, көңүл қоюп аңлаңлар!
Йәр йүзидә туруватқанлар, қулақ селиңлар!
3 Мәйли аддий пухра, я есилзадиләр,
Я бай, я гадайлар болсун, һәммиңлар аңлаңлар!
4 Ағзим даналиқни сөзләйду,
Дилим әқилгә уйғун ишларни ойлап чиқиду.
5 Қулиқим һекмәтлик тәмсилни зән қоюп аңлайду,
Чилтар челип сирлиқ сөзни ечип беримән.
6 Еғир күнләрдә, мени қилтаққа чүшүрмәкчи болғанларниң қәбиһликлири әтрапимда болсиму,
Мән немишкә қорқидикәнмән?
7 Улар байлиқлириға тайиниду,
Мал-мүлүклириниң зорлуғи билән чоңчилиқ қилиду;
8-10 Инсан мәңгүгә яшап,
Гөр-һаңни көрмәслиги үчүн,
Һеч ким өз бурадәриниң һаятини пул билән қайтурувалалмайду;
Вә яки Худаға униң женини қутулдурғидәк бани берәлмәйду;
(Чүнки униң жениниң баһаси интайин қиммәт,
Вә бу баһа бойичә болғанда, мәңгүгә қәриз тапшуруши керәктур)
11 Һәммигә аянки, данишмән адәмләрму өлиду;
Һәммә адәм билән тәң, надан вә һамақәтләр биллә һалак болиду,
Шундақла улар мал-дуниясини өзгиләргә қалдуруп кетиду.
12 Уларниң көңлидики ой-пикирләр шундақки:

47:12 **«Йәһуда қизлири хошал болғай!»** — «Йәһуда қизлири» бу йәрдә Йәһуданиң шәһәр-йезилирини көрситиду.
48:4 **«Ағзим даналиқни сөзләйду»** — ибраний тилида «Ағзим даналиқларни сөзләйду».
48:5 Зәб. 77:2; Мат. 13:35
48:8-10 **«Вә бу баһа бойичә болғанда, мәңгүгә қәриз тапшуруши керәктур»** — йәнә бир хил тәрҗимиси: «Вә мошу баһа болса, уни әбәдий төләлмәйду».

«Өй-маритимиз мәңгүгә,
Макан-туралғулиримиз дәвирдин-дәвиргичә болиду»;
Улар өз йәрлиригә исимлирини нам қилип қойиду.
13 Бирақ инсан өзиниң нам-иззитидә туривәрмәйду,
У һалак болған һайванлардәк кетиду.
14 Уларниң мошу йоли дәл уларниң наданлиғидур;
Лекин уларниң кәйнидин дунияға кәлгәнләр, йәнила уларниң ейтқан сөзлиригә апирин оқуйду.
Селаһ.
15 Улар қойлардәк тәһтисараға ятқузулиду;
Өлүм уларни өз озуғи қилиду;
Әтиси сәһәрдә дуруслар уларниң үстидин һөкүм жүргүзиду;
Уларниң гөзәллиги чиритилишқа тапшурулиду;
Тәһтисара болса уларниң һәйвәтлик маканидур!
16 Бирақ Худа җенимни тәһтисараниң илкидин қутқузиду;
Чүнки У мени қобул қилиду.
Селаһ.
17 Бириси бейип кетип,
Аилә-җәмәтиниң абройи өсүп кәтсиму,
Қорқма;
18 Чүнки у өлгәндә һеч нәрсисини елип кетәлмәйду;
Униң шөһрити униң билән биллә гөргә чүшмәйду.
19 Гәрчә у өмүр бойи өзини бәхитлик чағлиған болсиму,
(Бәрһәқ, кишиләр ронақ тапқиниңда, әлвәттә сени һаман махтайду)
20 Ахири берип, у йәнила ата-бовилириниң йениға кетиду;
Улар мәңгүгә йоруқлуқни көрәлмәйду.
21 Инсан иззәт-абройда болуп, лекин йорутулмиса,
Һалак болидиған һайванларға охшаш болиду, халас.

49-күй
Самавий Сотчи сүкүтини бузуп сөзләйду: — «һәқиқий ибадәт» дегән немә?

49 1 Асаф язған күй: —

Қадир Худа, йәни Пәрвәрдигар еғиз ечип,
Күнчиқиштин күнпетишқичә йәр йүзидикиләргә мураҗиәт қилди.

48:12 **«Уларниң көңлидики ой-пикирләр шундақки: «Өй-маритимиз мәңгүгә...»; Улар өз йәрлиригә исимлирини нам қилип қойиду»** — толуқ айәтниң йәнә бир хил тәрҗимиси «Улар йәрлиригә өз исимлирини нам қилип қойғини билән, уларниң шу йәрлири дәвирдин-дәвиргичә уларниң ятидиған җайи, йәни уларниң қәбирлири болиду, халас».
48:15 **«Әтиси сәһәрдә дуруслар уларниң үстидин һөкүм жүргүзиду»** — «әтиси сәһәр» бу йәрдә, шүбһисизки, қиямәт күни, йәни өлүмдин тирилиш күнини көрситиду. **«Улар қойлардәк тәһтисараға ятқузулиду... Тәһтисара болса уларниң һәйвәтлик маканидур!»** — толуқ айәтниң башқа бир нәччә хил тәрҗимиләр учриши мүмкин.
48:15 Зәб. 17:15
49:1 **«Асаф язған күй»** — «Асаф» Давут падишаниң дәвридә муқәддәс ибадәтханида Худани мәдһийәләш хизмитидә нәғмичиләрниң беши еди. У бәлким муқәддәс ибадәтханидики «Худани мәдһийиләш мәдриси»ниң асасчиси болуши мүмкин. Зәбурдики «Асаф язған күй» дейилгән күйләрниң бәзилирини Асаф өзи язған, бәзилирини, шүбһисизки, башқилар униң һөрмитигә униң нами билән язған.
49:1 1Тес. 4:14-17

[2] Гөзәлликниң җәвһири болған Зион теғидин,
Худа жулалиди.
[3] Худайимиз келиду, У һәргизму сүкүт ичидә турмайду;
Униң алдида йәвәткүчи от келиду;
Униң әтрапида зор боран-чапқун қайнайду.
[4] Өз хәлқини сорақ қилиш үчүн,
У жуқуридин асманларни,
Йәрниму гуваликқа чақириду: —
[5] «Мениң мөмин бәндилиримни,
Йәни Мән билән қурбанлиқ арқилиқ әһдә түзгүчиләрни һозурумға чақирип жиғиңлар!»
[6] Асманлар униң һәққанийлиғини елан қилиду,
Чүнки Худа Өзи сорақ қилғучидур!
Селаһ.
[7] «Аңлаңлар, и хәлқим, Мән сөз қилай;
И Исраил, Мән саңа һәқиқәтни ейтип қояйки,
Мәнки Худа, сениң Худайиңдурмән.
[8] Һазир әйиплигиним сениң қурбанлиқлириң сәвәвидин,
Яки һемишә алдимда сунулидиған көйдүрмә қурбанлиқлириң сәвәвидин әмәс;
[9] Мән сениң еғилиңдин һеч бир өкүзни,
Қотанлириңдин һеч бир текини алмақчи әмәсмән.
[10] Чүнки орманлиқлардики барлиқ һайванатлар Маңа мәнсуптур,
Миңлиған тағдики мал-варанларму Мениңкидур;
[11] Тағлардики пүтүн учар-қанатларни билимән,
Даладики барлиқ җаниварлар Мениңкидур.
[12] Қарним ачсиму саңа ейтмаймән;
Чүнки аләм вә униңға толған һәммә нәрсиләр Мениңкидур.
[13] Әҗәба, Мән өкүзниң гөшини йәмдимән?
Текиниң қенини ичәмдимән?
[14] Қурбанлиқ сүпитидә Худаға тәшәккүрләрни ейт;
Һәммидин Алий Болғучиға қилған вәдәңгә вапа қил.
[15] Бешиңға күн чүшкәндә Маңа мураҗиәт қил;
Мән сени қутулдуримән,
Сән болсаң Мени улуқлиғайсән».
[16] Лекин рәзилләргә Худа шундақ дәйду: —
«Мениң әмирлиримни баян қилишқа немә һәққиң бар?
Әһдәмни тилға алғидәк сән ким едиң?
[17] Сән Мениң тәлимлиримдин йиргәндиң,
Сөзлиримни рәт қилдиң әмәсму?

49:3 **«... Униң әтрапида зор боран-чапқун қайнайду»** — бәзи алимлар бу җүмлидики «Униң» «Худаниң» әмәс, бәлки «отниң» көрситиду, дәп қарайду.
49:8 **«Һазир әйиплигиним сениң қурбанлиқлириң сәвәвидин... әмәс»** — мошу йәрдә «қурбанлиқ» ибраний тилида «зебаһ». Бу хил қурбанлиқ Худаға алаһидә рәхмәт ейтиш мәхситидә, Худа билән әһдә қилғанда яки Худаға мәхсус қәсәм ичкәндә қилинидиған қурбанлиқ. Униңдин қурбанлиқ сунғучи вә каһин йейишкә болатти. **«... көйдүрмә қурбанлиқлириң сәвәвидин әмәс»** — «көйдүрмә қурбанлиқ» ибраний тилида «олаһ». Бу хил қурбанлиқ Худаға болған сапИбадәтни билдүрүш йолида, қурбанлиқниң һәммиси көйдүрүләтти; демәк, нә қурбанлиқ қилғучи каһин, нә қурбанлиқ сунғучи адәм униң кичиккинә бир парчә гөшиниму йемәйтти (*«Лав.» 1-бапни көрүң*).
49:12 Мис. 19:5; Қан. 10:14; Аюп 41:3; Зәб. 23:1; 1Кор. 10:26,28
49:14 Қан. 23:22; Аюп 22:27; Зәб. 75:12; Топ. 5:3, 4, 5
49:17 **«... Сөзлиримни рәт қилдиң әмәсму?»** — ибраний тилида: «Сөзлиримни арқаңға ташливәттиң әмәсму?».

18 Оғрини көрсәң, сән униңдин зоқ алдиң,
Зинахорлар билән шерик болдуң;
19 Ағзиңдин яман гәп чүшмәйду;
Тилиң ялғанчилиқни тоқуйду.
20 Өз қериндишиңниң яман гепини қилип олтирисән,
Анаңниң оғлиға төһмәт қилисән.
21 Сән бу ишларни қилғиниңда, Мән үн чиқармидим;
Дәрвәқә, сән Мени өзүңгә охшаш дәп ойлидиң;
Лекин Мән сени әйипләп,
Бу ишларни көз алдиңда әйни бойичә саңа көрситимән.
22 — И, Тәңрини унтуғанлар, буни көңүл қоюп аңлаңлар!
Болмиса, силәрни парә-парә қиливетимән;
Һеч ким силәрни қутқузалмайду.
23 Бирақ қурбанлиқ сүпитидә рәхмәт ейтқанларниң һәр қайсиси Маңа шәрәп кәлтүриду;
Шундақ қилип, униңға Өз нижатлиғимни көрситишимгә йол тәйярлиған болиду.

50-күй
Еғир гуна үчүн кәчүрүм тиләш дуаси

50 1-3 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп оқулсун дәп, Давут язған күй. Бу күй Натан
пәйғәмбәр униң йениға келип, уни Бат-Шеба билән болған зинахорлуғи тоғрилиқ
әйиплигәндин кейин йезилған: —

Өзгәрмәс муһәббитиң билән, и Худа, маңа меһир-шәпқәт көрсәткәйсән!
Рәһимдиллиқлириңниң көплүги билән асийлиқлиримни өчүрүвәткәйсән!
4 Мени қәбиһлигимдин йиңтизимғичә ювәткәйсән,
Гунайимдин мени тазилиғайсән.
5 Чүнки мән асийлиқлиримни тонуп иқрар қилдим;
Гунайим һемишә көз алдимда туриду.
6 Сениң алдиңда, пәқәт Сениң алдиңдила гуна өткүзүп,
Нәзириңдә рәзил болған ишни садир қилдим;
Шу вәҗидин, Сән мени әйипләп сөзлисәң, адиллиғиң испатлиниду;
Мени сорақ қилғиниңда, Өзүңниң паклиғи испатлиниду.
7 Мана, мән туғулғинимдила, яманлиқта едим,
Анамниң қарнида пәйда болғинимдила мән гунада болдум.
8 Бәрһәқ, Сән адәмләрниң чин қәлбидин сәмимийлик тәләп қилисән;
Ичимдики йошурун җайлиримда Сән маңа даналиқни билдүрисән.
9 Мени гуналиримдин зофа билән тазилиғайсән,
Һәм мән пак болимән;

49:23 **«... Шундақ қилип, униңға Өз нижатлиғимни көрситишимгә йол тәйярлиған болиду»** — ибраний тилида: «Шундақ қилип, униңға Худаниң нижатлиғини көрситишимгә йол тәйярлиған болиду». Бизниңчә сөзлигүчи Мәсиһдур *(22-айәтниму көрүң)*.
50:1-3 **«Бу күй Натан пәйғәмбәр униң йениға келип, уни Бат-Шеба билән болған зинахорлуғи тоғрилиқ әйиплигәндин кейин йезилған»** — бу ишлар Тәврат, «2Сам.» 11-12-бапта хатириләнгән.
50:1-3 2Сам. 11:4; 12:1

Мени пакпакиз жуйғайсән, мән қардинму ақ болимән.
10 Маңа шат-хурам авазларни аңлатқайсән;
Шуниң билән Сән әзгән устиханлирим йәнә шатлиниду.
11 Гуналиримдин чирайиңни йошуруп,
Яманлиқлиримни өчүривәткәйсән.
12 Мәндә пак қәлб яратқайсән, и Худа;
Вуҗумдики садиқ роһумни йеңилиғайсән.
13 Мени һозуруңдин чиқиривәтмигәйсән;
Мениңдин Муқәддәс Роһуңни қайтурувалмиғайсән.
14 Аһ, ниҗатлиғиңдики шатлиқни маңа йеңибаштин һес қилдурғайсән;
Итаәтмән роһ арқилиқ мени йөлигәйсән.
15 Буниң билән мән итаәтсизләргә йоллириңни үгитәй,
Вә гунакарлар йениңға қайтиду.
16 Қан төкүш гунайидин мени қутулдурғайсән,
И Худа, маңа ниҗатлиқ бәргүчи Худа,
Шуниң билән тилим һәққанийлиғиңни яңритип күйләйду.
17 И Рәббим, ләвлиримни ачқайсән,
Ағзим мәдһийилириңни баян қилиду.
18 Чүнки Сән қурбанлиқни хуш көрмәйсән;
Болмиса сунар едим;
Көйдүрмә қурбанлиқлардинму хурсәнлик тапмайсән.
19 Худа қобул қилидиған қурбанлиқлар сунуқ бир роһтур;
Сунуқ вә езилгән қәлбни Сән кәмситмәйсән, и Худа;
20 Шапаитиң билән Зионға меһриванлиқни көрсәткәйсән;
Йерусалимниң сепиллирини йеңибаштин бена қилғайсән!
21 У чағда Сән һәққанийлиқтин болған қурбанлиқлардин, көйдүрмә қурбанлиқлардин,
Пүтүнләй көйдүрүлгән көйдүрмә қурбанлиқлардин хурсәнлик таписән;
У чағда адәмләр қурбангаһиңға буқа-өкүзләрни тәқдим қилишиду.

51-күй
Худаниң һөкүми вә шәпқити

51 1-3 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп оқулсун дәп, Давут язған «Масқил»;
Едомлуқ Доәг Саул падишаниң йениға берип: «Давут Ахимәләкниң өйигә кирди»
дәп айғақчилиқ қилғандин кейин йезилған: —
И ночи батур,
Немә үчүн рәзиллигиңдин махтинисән?

50:9 **«Мени гуналиримдин зофа билән тазилиғайсән»** — «зофа» *(йәни лепәкгүл)* тоғрилиқ: бәзи «гунани жуйғучи қурбанлиқ *(гуна қурбанлиғи)*»ларда қурбанлиқниң қенини яки униң билән мунасивәтлик пакизлаш сүйини гунакар адәмниң тенигә сепиш үчүн зофа ишлитиләтти.
50:9 Лав. 14:4, 6; Чөл. 19:6,18
50:14 **«Итаәтмән Роһ арқилиқ мени йөлигәйсән»** — «Итаәтмән роһ» Худаниң Муқәддәс Роһи униң роһида итаәтмәнликни һасил қилиду, шуниң билән униң роһи ««итаәтмән бир роһ» болиду.

Тәңриниң өзгәрмәс муһәббити мәңгүлүктур.
4 Өткүр устира кәби,
Тилиң зәһәр чачмақчи,
У ялғанчилиқ тоқуватиду.
5 Сән яхшилиқниң орнида яманлиқни,
Һәқ сөзләшниң орнида ялғанчилиқни яхши көрисән;
6 Һаман адәмни набут қилидиған сөзләрни яхши көрисән, и алдамчи тил!
7 Бәрһәқ, Тәңри охшашла сени мәңгүгә йоқитиду;
У сени тутувалиду, йәни өз чедириңдин тартип чиқиду;
Тирикләрниң зиминидин сени йилтизиңдин қомуруп ташлайду.
Селаһ.
8 Һәққанийлар буни көрүп қорқушиду,
Вә уни мәсқирә қилип күлүп: —
9 «Қараңлар, Худани өз йөләнчиси қилмиған адәм,
Пәқәт өз байлиқлириниң көплүгигә таянған адәм;
У ач көзлүги билән күчләнди» — дәйду.
10 Мән болсам Худаниң өйидә өскән барақсан зәйтун дәрәктәкмән,
Мән Худаниң өзгәрмәс муһәббитигә мәңгүгә тайинимән.
11 Мән Саңа әбәдил-әбәт тәшәккүр ейтимән;
Чүнки Сән бу ишларни қилдиңсән;
Мөмин бәндилириң алдида намиңға тәлмүрүп күтимән;
Мошундақ қилиш әладур.

52-күй
Қараңғу дуния

52 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп оқулсун дәп, Махалат аһаңида Давут язған «Масқил»:

Ахмақ киши көңлидә: «Һеч бир Худа йоқ» — дәйду.
Улар чириклишип,
Нәпрәтлик қәбиһ ишларни қилишти;
Уларниң ичидә меһриванлиқ қилғучи йоқтур.
3 Худа әрштә туруп, инсан балилирини күзитип:
«Бу инсанларниң арисида, инсапни чүшинидиған бирәрси бармиду?

51:1-3 **«Едомлуқ Доәг Саул падишаниң йениға берип: «Давут Ахимәләкниң өйигә кирди» дәп айғақчилиқ қилғандин кейин йезилған»** — шу чағда Саул падиша Давут пәйғәмбәрни өлтүрмәкчи еди. Давут пәйғәмбәр қечип, Абимәләк дегән бир каһин *(йәни Худаниң ибадәтханисидики хизмәтчиси)*ниң өйи алдиға келип ярдәм сориди. Абимәләк ярдәм бәрди. Кейин Саул падиша Абимәләк вә униң аилисидикиләрни пүтүнләй дегидәк қиривәтти *(Тәврат «1Сам.» 21-, 22-бап)*. **«...Немә үчүн рәзиллигиңдин махтинисән? Тәңриниң өзгәрмәс муһәббити мәңгүлүктур»** — башқа хил тәрҗимилири: — *(1)* «... Немишкә күн бойи махтинисән, Тәңри алдида жиркиничлик болдуңсән»; *(2)* «... Немишкә мөмин бәндиләргә йәткүзгән зияндин махтинисән? Күн бойи тилиң һалакәтни ойлайду».
51:1-3 1Сам. 22:9-23
51:6 **«Һаман адәмни набут қилидиған сөзләр»** — ибраний тилида «Һаман адәмни жутуветидиған сөзләр».
51:10 **«Мән болсам Худаниң өйидә өскән барақсан зәйтун дәрәктәкмән»** — «зәйтун дәриғи» әң узун өмүрлүк дәрәқләрдин бири.
51:11 **«Мөмин бәндилириң алдида намиңға тәлмүрүп күтимән; мошундақ қилиш әладур»** — башқа бир хил тәрҗимиси «Мөмин бәндиләр алдида намиңни тәлмүрүп күтимән; чүнки намиң әвзәлдур».
52:1-2 **«Махалат аһаңида Давут язған «Масқил»»** — «махалат»ниң мәнаси бизгә намәлум.
52:1-2 Зәб. 9:25; 13:1; Рим. 3:12

Худани издәйдиғанлар бармиду?
4 Һәммә адәм йолдин чиқти,
Һәммә адәм чириклишип кәтти,
Меһриванлиқ қилғучи йоқтур, һәтта бириму.
5 Нанни йегәндәк Мениң хәлқимни жутувалған,
Қәбиһлик қилғучиларниң билими йоқмиду?» — дәйду.
Улар Пәрвәрдигарға һеч бир илтиҗа қилмайду.
6 Қорққидәк һеч иш болмисиму,
Мана уларни ғайәт зор қорқунуч басти;
Чүнки Худа сени қоршавға алғанларниң устиханлирини парчилап чечивәтти;
Сән уларни хиҗилликқа қойдуң;
Чүнки Худа уларни нәзиридин сақит қилди.
7 Аһ, Исраилниң ниҗатлиғи Зиондин чиқип кәлгән болса еди!
Худа Өз хәлқини асаритидин чиқирип, азатлиққа ериштүргән чағда,
Яқуп шатлиниду,
Исраил хошал болиду!

53-күй
Сатқунлуққа учриғанда қилған дуа

53 1-3 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, тарлиқ сазлар билән оқулсун дәп, Давут язған «Масқил» (Зиф шәһиридикиләр Саул падишаниң йениға берип: «Давут бизниң мошу жутимизға мөкүвалған, сили билмәмдила?» дәп айғақчилиқ қилғандин кейин йезилған):

И Худа, Өз намиң билән мени қутқузғайсән;
Зор қудритиң билән дәвайимни сориғайсән.
4 И Худа, дуайимни аңлиғайсән;
Ағзимдики сөзләргә қулақ салғайсән.
5 Чүнки ят адәмләр маңа һуҗум қилишқа орнидин турди;
Зомигәрләр мениң җенимни овлимақта;
Улар Худани нәзиригә һеч илмайду.
Селаһ.
6 Қара, Худа маңа ярдәм қилғучидур;
Рәб җенимни йөләйдиғанлар арисидидур.
Селаһ.
7 У дүшмәнлиримниң яманлиғини өзигә қайтуриду;
И Худа, Өз һәқиқитиң билән уларни үзүп ташлиғайсән.
8 Мән Саңа халис қурбанлиқлар сунимән;
Намиңни мәдһийәләймән, и Пәрвәрдигар;
Шундақ қилиш әладур.

52:3 Рим. 3:11
53:1-3 **«Зиф шәһиридикиләр Саул падишаниң йениға берип: «Давут бизниң мошу жутимизға мөкүвалған, сили билмәмдила?» дәп айғақчилиқ қилғандин кейин йезилған»** — бу вақиәләр «1Сам.» 23:14-29-айәтләрдә баян қилиниду.
53:1-3 1Сам. 23:19-28; 26:1
53:5 **«Ят адәмләр ... орнидин турди»** — яки «Тәкәббур адәмләр ... орнидин турди».
53:8 **«Мән Саңа халис қурбанлиқлар сунимән»** — «халис қурбанлиқлар»: Муса пәйғәмбәр түзгән низам бойичә, «халис қурбанлиқ» Худаниң көрсәткән мәлум илтипати яки шәпқити үчүн рәхмәтләрни билдүридиған бир хил

[9] Чүнки У мени барлиқ бала-қазалардин қутқузди;
Дүшмәнлиримниң мәғлубийитини өз көзум билән көрдүм.

54-күй
Сатқунлуққа учриғанниң дәрд-әләмлирини төкүш дуаси

54 [1-2] Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, тарлиқ сазлар билән оқулсун дәп, Давут язған «Масқил»: —

И Худа, дуайимни аңлиғайсән;
Тилигимдин өзүңни качурмиғайсән,
[3] Маңа қулақ селип, жавап бәргәйсән;
Мән дад-пәряд ичидә кезип,
Аһ-зар чекип жүримән;
[4] Сәвәви дүшмәнниң тәһдитлири, рәзилләрниң зулумлири;
Улар бешимға аваричиликләрни төкиду;
Улар ғәзәплинип маңа адавәт сақлайду.
[5] Ичимдә жүригим толғинип кәтти;
Өлүм вәһшәтлири вужудумни қаплиди.
[6] Қорқунуч вә титрәк бешимға чүшти,
Дәһшәт мени чөмкүвалди.
[7] Мән: — «Кәптәрдәк қанитим болсичу кашки,
Учуп берип арамгаһ тапар едим» — дедим.
[8] — «Жирақ жайларға кечип,
Чөл-баяванларда маканлишар едим;
Селаһ.
[9] Боран-чапқунлардин,
Қара қуюндин қечип, панаһгаһға алдирар едим!».
[10] Уларни жутуваткайсән, и Рәб;
Тиллирини бөлүваткайсән;
Чүнки шәһәр ичидә зораванлиқ һәм жедәлхорлуқни көрдүм.
[11] Улар кечә-күндүз сепилләр үстидә ғадийип жүрмәктә;
Шәһәр ичини қабаһәт вә шумлуқ қаплиди.
[12] Һарам арзу-һәвәсләр униң ичидә туриду,
Сахтилиқ вә һейлә-микирлик, кочилардин кәтмәйду.

[13] Әгәр дүшмән мени мәсқирә қилған болса, униңға сәвир қилаттим;
Бирақ мени кәмситип, өзини махтиған адәм маңа өчмәнләрдин әмәс еди;
Әгәр шундақ болған болса, униңдин өзүмни қачураттим;
[14] Лекин буни қилған сән екәнлигиңни — Мениң бурадирим, сирдишим, әзиз достум болуп чиқишиңни ойлимаптимән!
[15] Халайиққа қетилип, Худаниң өйигә иккимиз биллә маңған едуқ,
Өз ара шерин параңларда болған едуқ;
[16] Мошундақ сатқунларни өлүм туюқсиз чөчитивәтсун!

қурбанлиқ.
54:15 **«Халайиққа қетилип, Худаниң өйигә иккимиз биллә маңған едуқ, өз ара шерин параңларда болған едуқ»** — Давут өзигә уштумтут хаинлиқ қилған киши билән болған илгәрки достлуқ мунасивитини есигә кәлтүриду.

Улар тәһтисараға тирик чүшкәй!
Чүнки уларниң маканлирида, уларниң арисида рәзиллик турмақта.

17 Лекин мән болсам, Худаға нида қилимән;
Пәрвәрдигар мени қутқузиду.
18 Әтигини, ахшими вә чүштә,
Дәрдимни төкүп пәряд көтиримән;
У җәзмән садайимға қулақ салиду.
19 У маңа қарши қилинған җәңдин мени аман қилиду;
Гәрчә көп адәмләр мени қоршавға алған болсиму.
20 Тәңри — әзәлдин тәхттә олтирип кәлгүчи!
У наләмни аңлап уларни бир тәрәп қилиду;
(Селаһ)
Чүнки уларда һеч өзгиришләр болмиди;
Улар Худадин һеч қорқмайду.
21 Һелиқи бурадирим өзи билән дост болғанларға мушт көтәрди;
Өз әһдисини бузуп ташлиди.
22 Ағзи сериқ майдинму юмшақ,
Бирақ көңли җәңдур униң;
Униң сөзлири яғдинму силиқ,
Әмәлийәттә суғуруп алған қиличлардур.
23 Жүкүңни Пәрвәрдигарға ташлап қой,
У сени йөләйду;
У һәққанийларни һәргиз тәврәтмәйду.
24 Бирақ, сән Худа әшу рәзилләрни һалакәт һаңиға чүшүрисән;
Қанхорлар вә һейлигәрләр өмриниң йериминиму көрмәйду;
Бирақ мән болсам, саңа тайинимән.

55-күй
Зиянкәшликкә учриғучиниң дуаси

55 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, «Хилвәттики дуб дәрәқлиридики пахтәк» дегән аһаңда оқулсун дәп, Давут язған «Миқтам» күй (Филистийләр Гат шәһиридә уни әсиргә алғанда йезилған): —

И Худа, маңа шәпқәт көрсәткәйсән,
Чүнки инсанларниң нәпси йоғинап мени қоғлимақта;
Күн бойи улар мән билән җәң қилип мени басмақта;
3 Мени көзлигән рәқиплиримниң нәпси йоғинап күн бойи мени қоғлимақта;
Маңа һәйвә қилип җәң қилғучилар интайин көптур!
4 Мән қорққан күнүмдә,
Мән Саңа тайинимән.
5 Мән сөз-каламини улуқ дәп мәдһийәләйдиған Худаға,
Худағила тайинимән;

54:23 **«Жүкүңни Пәрвәрдигарға ташлап қой»** — «жүкүң» ибраний тилида «аманәт қилинғиниң» яки «саңа тапшурулған».
55:1-2 1Сам. 21:12,13,14

Мән қорқмаймән;
Наһайити бир әт егиси мени немә қилалисун?
[6] Улар күн бойи сөзлиримни бурмилайду,
Уларниң барлиқ ойи маңа зиянкәшлик қилиштур;
[7] Улар топ болуп адәмни қәстилишип, йошуруниду;
Пейимгә чүшүп, жени мни елишни күтиду.
[8] Гуна билән гунани йепип қачса боламду?
Ғәзивиң билән әлләрни йәргә урғайсән, и Худа!
[9] Мениң сәрсанлиқлиримни өзүң санап кәлгән;
Көздин аққан яшлиримни тулумуңға топлап сақлиғайсән;
Булар дәптириңдә пүтүклүк әмәсму?
[10] Шуниң билән мән Саңа нида қилған күндә,
Дүшмәнлирим чекиниду;
Мән шуни билдимки — Худа мән тәрәптидур!
[11] Худани — Униң сөз-каламини улуқлаймән!
Пәрвәрдигарни — Униң сөз-каламини улуқлаймән!
[12] Худанила таянчим қилдим —
Мән қорқмаймән, наһайити шу бир инсан мени немә қилалисун?
[13] Саңа қилған вәдилиримгә вапа қилимән, и Худа;
Саңа тәшәккүр қурбанлиқлирини сунимән.
[14] Чүнки Сән женимни өлүмдин қутулдурғансән;
Сән путлиримни путлишиштин сақлимамсән?
Шуниң билән мән Худаниң һозурида, тирикләр туридиған йоруқлуқта маңимән.

56-күй
Еғир күнләрдики етиқат

56 [1-2] Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, «Һалак қилмиғайсән» дегән аһаңда оқулсун дәп, Давут язған «Миктам» күйи, (у Саул падишадин қечип, өңкүрдә йошурунувалған чағда йезилған): —
И Худа, маңа шәпқәт көрсәткәйсән,
Маңа шәпқәт көрсәткәйсән,
Чүнки женим Сени панаһим қилди.
Мошу балаю-апәт өтүп кәткичә, қанатлириң сайисидә панаһ тапимән.
[3] Худаға, йәни Һәммидин Алий Болғучиға,
Өзүм үчүн һәммини орунлайдиған Тәңригә нида қилимән;
[4] У әрштин ярдәм әвәтип мени қутқузиду;
Маңа қарап нәпси йоғинап, мени қоғлаватқанларни У рәсва қилиду;
Селаһ;
Худа Өз меһир-шәпқитини вә һәқиқитини әвәтиду!
[5] Женим ширлар арисида қалди;
Мән нәпси ялқун кәби болғанлар арисида ятимән!
Адәм балилири —

55:12 Зәб. 117:6
56:1-2 **«Давут язған «Миктам» күйи»** — «Миктам» 16-күйдики изаһатни көрүң. **«У Саул падишадин қечип, өңкүрдә йошурунувалған чағда йезилған»** — бу вақиәләр «1Сам.» 24-бапта баян қилиниду.
56:1-2 1Сам. 22:1; 24:4

Уларниң чишлири нәйзә-оқлардур,
Уларниң тили — өткүр қиличтур!
6 И Худа, әршләрдин жуқури улуқланғайсән,
Шан-шәривиң йәр йүзини қаплиғай!
7 Улар қәдәмлиримгә тор қурди;
Женим егилип кәтти;
Улар мениң йолумға орәк колиған еди,
Лекин өзлири ичигә чүшүп кәтти.
8 Ирадәм чиң, и Худа, ирадәм чиң;
Мән мәдһийә нахшиларни ейтип,
Бәрһәқ Сени күйләймән!
9 Ойған, и роһум!
И нәғмә-сазлирим, ойған!
Мән сәһәр қуяшиниму ойғитимән!
10 Мән хәлиқ-милләтләр арисида сени улуқлаймән, и Рәб;
Әлләр арисида Сени күйләймән!
11 Чүнки өзгәрмәс муһәббитиң әршләргә йәткидәк улуқдур;
Һәқиқитиң булутларға тақашти.
12 И Худа, әршләрдин жуқури улуқланғайсән,
Шан-шәривиң йәр йүзини қаплиғай!

57-күй
Залим һөкүмранларни Худа жазалиғай!

57 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, «Һалак қилмиғайсән» дегән аһаңда оқулсун дәп, Давут язған «Миктам» күйи: —

И қудрәт егилири, силәр һәқиқәтән адаләтни сөзләватамсиләр?
И инсан балилири, адил һөкүм чиқирамсиләр?
3 Яқ, силәр көңлүңләрдә яманлиқ тәйярлайсиләр;
Йәр йүзидә өз қолуңлар билән қилидиған зораванлиқни өлчәватисиләр.
4 Рәзилләр анисиниң қосиғидила езип кетиду;
Улар туғулупла йолдин адишип, ялған сөзләйду.
5 Уларниң зәһири иланниң зәһиридур;
Улар өз қулиқини пүтүк қилған гас кобра иландәк,
6 Мәйли иланчилар шунчә чирайлиқ сеһирлисиму,
У нәй авазиға қәтъий қулақ салмайду.

56:6 Зәб. 107:6
56:7 Зәб. 7:16-17; 9:17
56:8 Зәб. 107:1-6
56:9 **«Ойған, и роһум!»** — бу айәттики «роһум» ибраний тилидики «шан-шәривим» дегән сөзниң тәрҗимси. «Нәғмә-сазлирим!» ибраний тилида «лира *(равабдәк бир саз)* вә чилтар»ни билдүриду.
56:10 Зәб. 17:50; 21:23; 107:4
56:11 Зәб. 35:6-7; 107:5
57:1-2 **«Силәр һәқиқәтән адаләтни сөзләватамсиләр?»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Адаләт зувансиз болуп қалдиму? Немишкә сөзлимәйсиләр?». Буниңға охшап кетидиған башқа бир нәччә тәрҗимиләр бар. Бәлким сүргүн болған Давутниң көздә тутқини *(әсли өзини һөрмәтләйдиған)* ордидики әмәлдарларниң униң дәвасини Саул падиша алдида сөзлимигини.
57:5 Зәб. 139:3
57:6 **«Мәйли иланчилар шунчә чирайлиқ сеһирлисиму»** — «иланчи»: челип иланларни ойнитидиған киши.

7 И Худа, уларниң ағзидики чишлирини сундурувәткәйсән!
Мошу яш ширларниң тоңкай чишлирини чеқивәткәйсән, и Пәрвәрдигар!
8 Улар еқип кәткән сулардәк өтүп кәткәй;
Улар оқларни чәнләп атқанда,
Оқлири учсиз болуп кәткәй!
9 Қулулә йол маңғанда изи йоқилип кәткәндәк,
Улар йоқап кәтсун;
Аялниң чүшүп кәткән һамилисидәк,
Улар күн көрмисун!
10 Қазан янтақларниң иссиғини сәзгичә,
(Мәйли улар юмран пети, яки от туташқан болсун)
У уларни тозутуветиду.
11 Һәққаний адәм Худаниң интиқамини көргәндә хошал болиду;
Өз излирини рәзилләрниң қенида жуйиду.
12 Шуңа адәмләр: «Дәрвәқә, һәққанийлар үчүн инъам бардур;
Дәрвәқә йәр йүзидә һөкүм жүргүзгүчи бир Худа бардур» — дәйду.

58-күй

58 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, «Һалак қилмиғайсән» дегән аһаңда
оқулсун дәп, Давут язған «Миқтам» күйи; (бу күй Саул падиша Давутниң өйини
көзләшкә пайлақчиларни әвәтип, уни өлтүрүвәтмәкчи болған чағда йезилған): —

И Худайим, дүшмәнлиримниң чаңгилидин қутқузғайсән;
Маңа қарши турғанлардин мени егиздә аман сақлиғайсән.
3 Мени яманлиқ қилғучилар чаңгилидин қутқузувалғайсән,
Қанхор адәмләрдин мени қутқузғайсән.
4 Чүнки мана, улар җенимни елиш үчүн пайлимақта,
Зораванлар маңа қарши топ болушуп қәстләшмәктә;
Бу қилғини мәндә болған бирәр асийлиқ үчүн әмәс,
Яки гунайим үчүн әмәс, и Пәрвәрдигар;
5 Мәндә һеч сәһвәнлик болмисиму, улар жүгүрүп маңа қарши сәп салиду;
Мениң ярдимимгә келишкә ойған,
Һалимни нәзириңгә алғайсән.
6 И Пәрвәрдигар, самавий қошунларниң Сәрдари болған Худа, Исраилниң Худаси,
Барлиқ әл-жутларни сотлап-җазалашқа орнуңдин турғайсән;
Қәстләшни нийәт қилғучиларниң һеч қайсисиға рәһим қилмиғайсән.
Селаһ.
7 Улар кечиси қайтип келип, ғалҗир иштләк ғаж-ғуж қилип,
Шәһәрни айлинип лағайлап жүрмәктә.

57:10 **«Қазан янтақларниң иссиғини сәзгичә, мәйли улар юмран пети, яки от туташқан болсун у уларни тозутуветиду»** — толуқ айәтниң бир нәччә хил тәрҗимилири бар; уларниң һәммисиниң умумий мәнаси бу тәрҗимигә охшап кетиду.
58:1-2 **«Бу күй Саул падиша Давутниң өйини көзләшкә пайлақчиларни әвәтип, уни өлтүрүвәтмәкчи болған чағда йезилған»** — бу вақиә «1Сам.» 19-бапта баян қилиниду.
58:1-2 1Сам. 19:12
58:7 **«Улар «қәстләшни нийәт қилғучилар» кечиси қайтип келип, ғалҗир иштләк ғаж-ғуж қилип, шәһәрни айлинип лағайлап жүрмәктә»** — кона Қанаан *(Пәләстин)* шәһәрлиридә ов издигән иштлар бәлким күндүздә кишиләрниң җай-һойлилириға киришкә петиналмайтти, пәқәт адәмләр ухлиғанда кириду. Давут халайиқ

8 Қара, уларниң ағзидин еқиватқан шөлгәйлирини!
Ләвлиридин қиличлар чиқип туриду;
Улар: «Ким аңлалайду?» — дәйду.
9 Лекин Сән Пәрвәрдигар уларни мәсқирә қилисән;
Барлиқ әлләрни мазақ қилисән!
10 И мениң күчүм Болғучи!
Мән Саңа тәлмүрүп қарап жүримән;
Чүнки Худа мениң жуқури панаһгаһимдур.
11 Маңа өзгәрмәс муһәббитини көрсәткүчи Худа мениң алдимда маңиду;
Худа маңа дүшмәнләрниң мәғлубийитини көрситиду.
12 Бирақ, и Худа, буларни қәтл қилмай турғай;
Болмиса мениң хәлқим Сени унтуйду.
Өз күчүң билән уларни сәрсан қилғайсән,
Уларниң бешини еғирлаштурғайсән;
И Рәб, бизниң қалқинимиз!
13 Уларниң ағзиниң бузуқлуғи түпәйлидин,
Ләвлириниң сөзлири түпәйлидин,
Улардин чиқиватқан қарғашлар һәм алдамчилиқлар түпәйлидин,
Улар өз тәкәббурлуғи ичидә қапқанқа чүшкәй!
14 Ғәзивиң билән бу ишларға хатимә бәргәйсән,
Хатимә бәргәйсән!
Шуниң билән улар йоқ болиду;
Шуниң билән йәр йүзиниң чәт-чәтлиригичә Худаниң һәқиқәтән Яқупқа һөкүмдарлиқ қилидиғанлиғи аян болғай!
Селаһ.
15 Дәрвәқә, улар һазирғичә кечиси қайтип келип, ғалҗир иштәк ғаж-ғуж қилип,
Шәһәрни айлинип лағайлап жүриду.
16 Иштлардәк улар озуқ издәп һәр йәрдә қатрайду;
Қарни тоймиғичә һувлап жүрмәктә;
17 Лекин мән болсам қудритиңни күйләймән,
Бәрһәқ, сәһәрләрдә өзгәрмәс муһәббитиңни нахша қилип яңритимән;
Чүнки Сән мән үчүн жуқури қорған,
Еғир күнлиримдә панаһгаһ болуп кәлгәнсән.
18 И мениң күчүм Болғучи, Саңа күйләрни ейтимән;
Чүнки Худа мениң жуқури қорғинимдур,
Маңа өзгәрмәс муһәббәт көрсәткүчи Худайимдур.

сөйгән адәм болғачқа, уни өлтүрмәкчи болған кишиләр бәлким күндүздә қол селишқа петиналмайтти, пәқәт кечидә униң өйигә бесип кириду.
58:8 Зәб. 9:32; 54:22; 56:5; 93:7
58:9 Зәб. 2:4
58:14 **«Шуниң билән йәр йүзиниң чәт-чәтлиригичә Худаниң һәқиқәтән Яқупқа һөкүмдарлиқ қилидиғанлиғи аян болғай!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Шуниң билән уларға Худаниң һәқиқәтән Яқупқа һәм йәрниң чәт-чәтлиригичә һөкүмдарлиқ қилидиғанлиғи аян болғай!».

59-күй
Мәғлубийәттин кейинки дуа

59 [1-3] Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, «Гувалиқ нилупәри» дегән аһаңда оқулсун дәп, Давут язған «Миқтам» күйи: —
(Давут Арам-Наһараим вә Арам-Зобаһдики Сурийәликләр билән җәң қилғанда, униң сәрдари болған Йоаб җәңгә қайта берип, «Шор вадиси»да Едомдикиләрдин он икки миң әскәрни қиличлиған чағда йезилған)

И Худа, Сән бизни чәткә қақтиң;
Бизни парә-парә қиливәттиң,
Сән биздин рәнҗидиң;
Әнди бизни йениңға қайтурғин!
[4] Сән зиминни тәвритип йеривәткән едиң;
Әнди униң бөсүклирини сақайтқайсән;
Чүнки у дәлдәңшип кәтти!
[5] Сән Өз хәлқиңгә күлпәт-харлиқларни көргүздүң;
Сән бизгә алақзадиликниң шарабини ичкүздүң.
[6] Сән Өзүңдин әйминидиғанларға туғ тикләп бәргәнсән;
У һәқиқәтни аян қилишқа көтирилиду.
(Селаһ).
[7] Өз сөйгәнлириң ниҗатлиқ тепиши үчүн,
Оң қолуң билән қутқузғайсән,
Дуайимни иҗабәт қилғайсән.
[8] Худа Өз пак-муқәддәслигидә шундақ дегән: —
«Мән тәнтәнә қилимән,
Мән Шәкәм дийарини бөлүп беримән,
Суккот вадисини тәқсим қилишқа өлчәймән.
[9] Гилеад Маңа мәнсуптур,
Манассәһму Маңа мәнсуптур;
Әфраим болса бешимдики дубулғамдур,
Йәһуда Мениң әмир-пәрман чиқарғучимдур;
[10] Моаб Мениң жуюнуш җавурумдур;
Едомға чоруғумни ташлаймән;
Филистийә, Мениң сәвәвимдин тәнтәнә қилиңлар!»

59:1-3 **«Давут Арам-Наһараим вә Арам-Зобаһдики Сурийәликләр билән җәң қилғанда, униң сәрдари болған Йоаб җәңгә қайта берип, «Шор вадиси»да Едомдикиләрдин он икки миң әскәрни қиличлиған чағда йезилған»** — бу вақиә Тәврат, «2Сам.» 8-бапта баян қилиниду.
59:1-3 2Сам. 8:3, 13; 1Тар. 18:3, 12; Зәб. 43:210-11; 73:1; 107:12; 143:10
59:6 **«Сән Өзүңдин әйминидиғанларға туғ тикләп бәргәнсән; у һәқиқәтни аян қилишқа көтирилиду»** — толуқ айәтниң бир нәччә хил тәрҗимилири бар. Айәттики ибраний тилини чүшиниш тәс.
59:7 Зәб. 107:7-14
59:8 **«Худа Өз пак-муқәддәслигидә шундақ дегән...»** — яки «Худа Өз муқәддәс җайида шундақ дегән...» **«Мән Шәкәм дийарини бөлүп беримән, Суккот вадисини тәқсим қилишқа өлчәймән»** — Худаниң мошу сөзлири бәлким Йәшуа пәйғәмбәр арқилиқ, Қанаан *(Пәләстин)* зиминини Исраилларға бөлүп-бөлүп тәқсим қилғанлиғини көрситиду.
59:9 **«Әфраим болса бешимдики дубулғамдур»** — ибраний тилида «Әфраим болса бешимдики қоғдиғучидур». **«Йәһуда Мениң әмир-пәрман чиқарғучимдур»** — башқа бир хил тәрҗимиси «Йәһуда Мениң шаһанә һасамдур».
59:10 **«Моаб Мениң жуюнуш җавурум»** — бәлким Моабниң Худа вә Униң хәлқи үчүн мәйнәт хизмәт қилидиғанлиғини билдүриду. **«Едомға чоруғумни ташлаймән»** — аяқ кийимни мәлум йәр үстигә ташлаш әшу йәргә егә болғанлиқни билдүрүши мүмкин; яки болмиса, Едомниң өз егисиниң аяқлирини елип жиғиштуридиған қулдәк екәнлигини көрситишиму мүмкин. **«Филистийә, Мениң сәвәвимдин тәнтәнә қилиңлар!»** — Давут

11 Ким Мени бу мустәһкәм шәһәргә башлап кирәлисун? Ким Мени Едомға елип барали-
сун?
12 И Худа, Сән бизни растинла чәткә қақтиңму?
Қошунлиримиз билән биллә җәңгә чиқмамсән?
13 Бизни зулумлардин қутулушқа ярдәмләшкәйсән,
Чүнки инсанниң ярдими бекардур!
14 Худа арқилиқ биз чоқум батурлуқ көрситимиз;
Бизгә зулум қилғучиларни чәйлигүчи дәл У Өзидур!

60-күй
«Мәндин жуқури Қорам Таш»

60 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, тарлиқ сазлар билән оқулсун дәп Давут язған күй: —

И Худа, пәрядимни аңлиғайсән;
Дуайимға қулақ салғайсән!
3 Йәрниң чәт-чәтлиридә туруп,
Жүригим зәиплишип кәткәндә,
Мән Саңа мураҗиәт қилимән: —
Сән мени өзүмдин жуқури Қорам Ташқа йетәкләйсән!
4 Чүнки Сән маңа панаһгаһ,
Дүшминим алдида мустәһкәм мунар болуп кәлгәнсән.
5 Мән чедириңни мәңгүлүк туралғум қилимән;
Қанатлириң сайисидә панаһ тапимән.
Селаһ.
6 Чүнки Сән, и Худа, қәсәмлиримни аңлидиң;
Өзүңдин әйминидиғанларға тәвә мирасни маңиму бәрдиңсән.
7 Падишаһниң күнлиригә күн қошуп узартисән;
Униң жиллири дәвирдин-дәвиргичә болиду.
8 У Худаниң алдида мәңгү һөкүм сүриду;
Уни аман сақлашқа муһәббәт вә һәқиқәтни бекитип тәминлигәйсән;
9 Шуниң билән алдиңда ичкән қәсәмлиримгә һәр күни әмәл қилимән;
Мән намиңни мәңгү күйләймән!

падишаниң дәвридә Филистийә Давутқа, шундақла Худаниң Өзигә бойсунуп, бәхитлик һаятқа егә болған (*«2Сам.» 1:8ни, шундақа «Яр.» 12:1-3нимй көрүң*).

60:3 **«Мән өзүмдиндин жуқури Қорам Таш»** — Худани көрситиду, әлвәттә. «Мәндин жуқури» дегән ибарә бәлким Давутниң гәрчә падиша болсиму, «Өзүмни наһайити үстүн, қабиләтлик адәм һесаплимаймән, һәрдайим Худадин йол соришим керәк» дегәндәк, һәммимизни кичик пеиллиқ болушқа, үндәйду.

60:6 **«Өзүңдин әйминидиғанларға тәвә мирас...»** — ибраний тилида «Намиңдин әйминидиғанларға тәвә мирас...».

60:7 **«Падишаһниң күнлиригә күн қошуп узартисән; униң жиллири дәвирдин-дәвиргичә болиду»** — Давут өзи Исраилға падиша болуп қириқ жил һөкүм сүргән. Шүбһисизки, у бу йәрдә өз әвлади болидиған Қутқузғучи-Мәсиһ тоғрилиқ бешарәт бериду.

61-күй
Худани тәлмүрүп күтүш

61 [1-2] Нәғмичиләрниң беши Йәдутунға тапшурулған, Давут язған күй: —
Женим Худағила қарап сүкүттә күтиду;
Мениң нижатлиғим униңдиндур.
[3] Пәқәт Ула мениң қорам тешим вә мениң нижатлиғим,
Мениң жуқури қорғинимдур;
Мән унчилик тәвринип кәтмәймән.
[4] Силәр қачанғичә шу ажиз бир инсанға һужум қилисиләр?
Һәммиңлар қиңғийип қалған тамни,
Ирғаңлап қалған қашани ғулатқандәк, уни ғулатмақчисиләр?
[5] Уни шөһрәт-һәйвитидин чүшүрүветиштин башқа, уларниң һеч мәслиһәти йоқтур;
Ялғанчилиқлардин хурсән улар;
Ағзида бәхит тилигини билән,
Улар ичидә ләнәт оқуйду.
Селаһ.
[6] И женим, Худағила қарап сүкүттә күткин;
Чүнки мениң үмүтүм Униңдиндур.
[7] Пәқәт У мениң қорам тешим һәм мениң нижатлиғим,
Мениң жуқури қорғинимдур;
Мән тәвринип кәтмәймән.
[8] Нижатлиғим һәм шан-шөһритим Худаға бағлиқтур;
Мениң күчүм болған қорам таш, мениң панаһгаһим Худадидур.
[9] И халайиқ, Униңға һәрдайим тайиниңлар!
Униң алдида ич-бағриңларни төкүңлар;
Худа бизниң панаһгаһимиздур!
Селаһ.
[10] Аддий бәндиләр пәқәт бир тиниқ,
Есилзадиләрму бир алдам сөз халас;
Таразиға селинса уларниң қилчә салмиқи йоқ,
Бир тиниқтинму йениктур.
[11] Зомигәрликкә таянмаңлар;
Булаңчилиқтин хам хиял қилмаңлар,
Байлиқлар көпәйсиму, буларға көңлүңларни қоймаңлар;
[12] Худа бир қетим ейтқанки,
Мундақ дегинини икки қетим аңлидимки: —
«Күч-қудрәт Худаға мәнсуптур».
[13] Һәм и Рәб, Саңа өзгәрмәс муһәббәтму мәнсуптур;
Чүнки Сән һәр бир кишигә өз әмилигә яриша қайтурисән.

61:1-2 **«Нәғмичиләрниң беши Йәдутунға тапшурулған, Давут язған күй»** — «Йәдутун»: Давут пәйғәмбәр «мәдһийә хори»ниң йетәкчиси дәп бекиткән, Йәдутун исимлиқ бир кишини көрситиду *(«1Тар.» 16:41ни көрүң)*.
–Йәнә бир хил тәрҗимиси: «Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, «Йәдутун» *(мәдһийиләш дегән мәнада)* аһаңида оқулсун дәп Давут язған күй: —...».
61:3 **«Мән унчилик тәвринип кәтмәймән»** — яки башқа бир хил тәрҗимиси «Зор еғирчилиқтиму тәврәнмәймән».
61:13 Аюп 34:11; Пәнд. 24:12; Йәр. 32:19; Әз. 7:27; 33:20; Мат. 16:27; Рим. 2:6; 2Кор. 5:10; Әф. 6:8; Кол. 3:25; 1Пет. 1:17; Вәһ. 22:12

62-күй
Худаға интизар болуш

62 [1-2] Давут язған күй (у Йәһудадики чөл-баяванда болған чағда йезилған): —
И Худа, Сән мениң илаһимдурсән,
Тәшналиқ билән Сени издидим!
Мән қурғақ, чаңқақ, сусиз зиминда туруп,
Җеним Саңа интизар, әтлирим тәлмүрүп интиларки —
[3] Муқәддәс җайиңда Саңа көз тикип қариғинимдәк,
Мән йәнә зор қудритиң вә улуқлуғуңни көрсәм!
[4] Өзгәрмәс муһәббитиң һаяттинму әзиздур;
Ләвлирим Сени мәдһийиләйду;
[5] Шу сәвәптин тирик болсамла, Саңа тәшәккүр-мәдһийә оқуймән,
Сениң намиңда қоллиримни көтиримән.
[6] Җеним назу-нemәтләрдин һәм майлиқ гөшләрдин қанаәтләнгәндәк қанаәтләнди;
Ағзим ечилип хуш ләвлирим Саңа мәдһийиләрни яңритиду;
[7] Орнумда йетип Сени әслигинимдә,
Түн кечиләрдә Сени сеғинип ойлинимән.
[8] Чүнки Сән маңа ярдәмдә болуп кәлгәнсән;
Сениң қанитиң сайисидә шат-хурамлиқта нахшиларни яңритимән.
[9] Мениң җеним Саңа чиң чаплишип маңиду,
Сениң оң қолуң мени йөлимәктә.
[10] Бирақ җенимни йоқитишқа издәватқанлар йәр тәктилиригә чүшүп кетиду.
[11] Уларниң қени қилич тиғида төкүлиду,
Улар чилбөриләргә йәм болиду.
[12] Лекин падиша Худадин шатлиниду;
Униң нами билән қәсәм қилғанларниң һәммиси роһлинип шатлиниду;
Чүнки ялған сөзлигүчиләрниң зувани тувақлиниду.

63-күй
Аманлиқ тиләш дуаси

63 [1-2] Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп оқулсун дәп, Давут язған күй: —
И Худа, аһлиримни көтәргәндә, мени аңлиғайсән!
Һаятимни дүшмәнниң вәһшилигидин қуғдиғайсән!
[3] Қара нийәтләрниң йошурун сүйқәстлиридин,
Яманлиқ әйлигүчи қарға-қузғунлардин аман қилғайсән.
[4-5] Улар тиллирини қиличтәк өткүр билиди;
Мукәммәл адәмни йошурун җайдин етиш үчүн,
Улар оқини бәтлигәндәк зәһәрлик сөзини тәйярлиди.
Улар қилчә әйминмәй туюқсиз оқ чиқириду.
[6] Улар бәтнийәттә бир-бирини риғбәтләндүрүп,

62:1-2 1Сам. 22:5; 23:14,15
62:6 **«Җеним назу-нemәтләрдин һәм майлиқ гөшләрдин қанаәтләнгәндәк қанаәтләнди»** — Йәһудийлар үчүн майлиқ гөш интайин есил тамақ һесаплиниду.
62:12 **«Униң нами билән қәсәм қилғанлар...»** — бәлким алдинъала тилға елинған падишаниң наминн көрситиду; шуңа Мәсиһниң нами болуши керәк.

Йошурун қапқан қурушни мәслиһәтлишип,
«Бизни ким көрәләйтти?» — дейишмәктә.
7 Улар қәбиһликкә интилип: —
«Биз издинип, әтраплиқ бир тәдбир тепип чиқтуқ!» — дәйду;
Инсанниң ич-бағри вә қәлби дәрвәқә чоңқур вә билип болмас бир нәрсидур!
8 Лекин Худа уларға оқ атиду;
Улар туюқсиз зәхимлиниду.
9 Улар өз тили билән путлишиду;
Уларни көргәнләрниң һәммиси өзини нери тартиду.
10 Һәммә адәмни қорқунуч басиду;
Улар Худаниң ишлирини баян қилиду,
Бәрһәқ, улар униң қилғанлирини ойлинип савақ алиду.
11 Һәққанийлар Пәрвәрдигарда хошал болуп,
Униңға тайиниду;
Көңли дурус адәмләр роһлинип шатлиниду.

64-күй
Мәдһийә вә тәшәккүр

64 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп оқулсун дәп, Давут язған күй-нахша: —
Зионда, мәдһийә сүкүт ичидә Сени күтиду, и Худа;
Саңа қилған вәдә әмәлгә ашурулиду.
3 И, дуа Аңлиғучи, Сениң алдиңға барлиқ әт егилири келиду.
4 Гуналиқ ишлар, асийлиқлиримиз,
Кәлкүн басқандәк мәндин ғалип келиду;
Лекин Сән уларни йепип кәчүрүм қилисән;
5 Сән таллап Өзүңгә йеқинлаштурған киши немидегән бәхитлик!
У һойлилириңда маканлишиду;
Бизләр Сениң маканиңниң, йәни муқәддәс ибадәтханаңниң бәрикитидин қанаәт тапимиз;
6 Сән һәққанийлиқни намайән қилидиған карамәт вә дәһшәт ишлар билән бизгә жавап,
И нижатлиғимиз болған Худа,
Пүткүл йәр-деңизларниң чәт-чәтлиридикиләргичә таянчи Болғучи!
7 Белиң қудрәт билән бағланған болуп,
Күчүң билән тағларни бәрпа қилғансән;
8 Деңизларниң өркәшлигән шавқунлирини,
Долқунларниң шавқунлирини,
Һәмдә әлләрниң чуқанлирини тинжитқучисән!
9 Жаһанниң чәт-чәтлиридә туруватқанлар карамәтлириңдин қорқиду;
Сән күнчиқиштикиләрни, күнпетиштикиләрни шатландурисән;

63:9 **«Уларни көргәнләрниң һәммиси өзини нери тартиду»** — башқа бир хил тәржимиси «уларни көргәнләрниң һәммиси бешини силкийду».
64:1-2 **«Зионда, мәдһийә сүкүт ичидә Сени күтиду, и Худа»** — башқа бир хил тәржимиси «Зионда, Сениң алдиңда, сүкүт болиду, мәдһийиму болиду».
64:4 **«Лекин сән уларни йәни гуналиқ ишлар, асийлиқлиримизни йепип кәчүрүм қилисән»** — ибраний тилида «уларни йепип кәфарәт қилисән». «Кәфарәт» дегән иш тоғрилиқ «Мис.» 29:33 вә изаһати, шундақла «Тәбирләр»ниму көрүң.

[10] Йәр йүзиниң ғемини йәп йоқлап келип, уни суғирисән,
Уни толиму мунбәтләштүрисән.
Худаниң дәрия-ериқлири суға толғандур;
Шундақ қилип суларни тәйярлап,
Кишиләрни ашлиқ билән тәминләйсән.
[11] Терилғу етизларниң чөнәклирини суға қандурисән,
Қирлирини тарашлайсән,
Тупрақни мол йеғинлар билән юмшитисән;
Униңда үнгәнләрни бәрикәтләйсән.
[12] Сән немәтлириңни жилниң һосулиға таж қилип қошуп берисән;
Қәдәмлириңдин баяшатлиқ һәрянға тамиду;
[13] Даладики яйлақларғиму тамиду;
Тағ-даванлар шат-хорамлиқни өзлиригә бәлвағ қилиду;
[14] Көкләмләр қой падилири билән кийингән,
Җилғилар майсиларға қаплиниду;
Улар хошаллиқ билән тәнтәнә қилиду,
Бәрһәқ, улар нахшиларни яңритишиду!

65-күй
Ибадәткә түрткә болидиған гувалиқ

65 [1] Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, тарлиқ сазлар билән оқулсун дәп, күй-нахша: —

Пүткүл җаһан, хошаллиқ билән Худаға тәнтәнә қилиңлар!
[2] Униң наминиң улуқлуғини нахша қилип җакалаңлар,
Униң мәдһийилирини шәрәплик қилиңлар!
[3] Худаға: «Сениң қилғанлириң нәқәдәр қорқунучлуқтур!
Қудритиң зор болғач,
Дүшмәнлириң алдиңда зәиплишип тәслим болиду;
[4] Барлиқ йәр йүзидикиләр Саңа сәҗдә қилип,
Сени күйләп, нахша ейтишиду;
Улар намиңни күйләп нахша қилип ейтиду» — дәңлар!
Селаһ!
[5] Келиңлар, Худаниң қилғанлирини көрүңлар;
Инсан балилири алдида қилған карамәтлири қорқунучлуқтур.
[6] У деңизни қуруқлуққа айландурди;
Әҗдатлиримиз дәриядинму пиядә өтти;
Биз у йәрдә униңдин хурсән болдуқ.
[7] У қудрити билән мәңгү һөкүм сүриду;
Униң көзлири әлләрни күзитип туриду;
Асийлиқ қилғучилар мәғрурланмисун!
Селаһ!
[8] И қовмлар, Худайимизға тәшәккүр-мәдһийә ейтиңлар;
Униңға болған мәдһийә-һәмдусаналарни яңритиңлар!

65:6 Мис. 14:21-31; Йә. 3:14
65:7 2Тар. 16:9; Аюп 28:24; Зәб. 32:13-14

9 У җенимизни һаятлиқ ичигә тиккән,
Путлиримизни тейилдурушларға йол қоймайду.
10 Чүнки Сән, и Худа, бизни синидиң;
Күмүчни отта тавлиғандәк бизни тавлидиң.
11 Сән бизни торға чүшүрдүң;
Белимизгә еғир жүкни жүклидиң.
12 Хәқләрни бешимизға миндүрдүң;
Биз от вә кәлкүнни бесип өттуқ;
Сән ахир бизни кәңричиликкә чиқардиң.
13 Мән көйдүрмә қурбанлиқларни елип өйүңгә кирәй;
Саңа қилған қәсәмлиримгә әмәл қилимән;
14 Бәрһәқ, бешимға күн чүшкәндә ләвлирим чиқарған,
Еғизим ейтқан вәдилиримни әмәлгә ашуримән.
15 Мән Саңа бордақ малларни көйдүрмә қурбанлиқ қилип сунимән,
Қочқарларниң йеғини хуш пуритип көйдүримән;
Өкүз вә өшкиләрни әкилип сунимән.
Селаһ!
16 Худадин әймингүчи һәммиңлар, келиңлар, қулақ селиңлар!
Униң мән үчүн қилған карамәтлирини баян қилимән;
17 Ағзим ечип униңға пәряд көтәрдим,
Униң улуқлуғини җакалиған мәдһийиләр тилимда болди.
18 Көңлүмдә гунани көзләп жүргән болсам,
Рәб дуайимни аңлимиған болатти.
19 Бирақ Худа аңлиди;
У дуайимға қулақ салди.
20 Худаға тәшәккүр-мәдһийә яғдурулсун!
У мениң дуайимни яндурмиди,
Һәм мәндин өзгәрмәс муһәббитини елип кәтмиди!

66-күй
Дуния үчүн ниҗатлиқ бардур!

66 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, тарлиқ сазлар билән челинсун, дәп йезилған күй-нахша: —

Худа бизгә меһир-шәпқәт көрситип, бизни бәрикәтләп,
Өз җамалиниң нурини үстимизгә чачқай!
Селаһ!
3 Шундақ қилғанда йолуң пүткүл җаһанда,
Қутулдуруш-ниҗатлиғиң барлиқ әлләр арисида аян болиду.
4 Барлиқ қовмлар Сени мәдһийилигәй, и Худа;
Барлиқ қовмлар Сени мәдһийилигәй!
5 Җими қовмлар хошаллиқ билән тәнтәнә қилип күйлигәй,
Чүнки Сән хәлиқ-милләтләргә адиллиқ билән һөкүм чиқирисән,
Йәр йүзидики таипиләрни, Сән йетәкләйсән;
Селаһ.

66:1-2 Чөл. 6:25; Зәб. 4:7

[6] Барлиқ қовмлар Сени мәдһийилигәй, и Худа;
Барлиқ қовмлар Сени мәдһийилигәй!
[7] Вә йәр-зимин көклирини үндүриду;
Худа, бизниң Худайимиз, бизни бәрикәтләйду;
[8] Худа бизни бәрикәтләйду;
Шуниң билән йәр йүзидикиләр чәт-яқиларғичә Униңдин әйминишиду!

67-күй
Ғәлибә мунажити

67 [1-2] Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп оқулсун дәп, Давут язған күй-нахша: —
Худа орнидин турди, дүшмәнлирини тирипирән қиливетиду!
Униңға өчмәнләр Униң алдидин бәдәр қачиду!
[3] Ис-түтәк учурулғандәк, уларни учуруп йоқитисән,
Мом отта еритилгәндәк,
Рәзилләр Худаниң алдида һалак болиду.
[4] Бирақ һәққанийлар хошаллиниду,
Улар Худа алдида роһлинип,
Тәнтәнә қилип шатлиниду.
[5] Худаға күйләр ейтиңлар,
Униң намини нахша қилип яңритиңлар;
Чөл-баяванларға Мингүчигә бир йолни көтирип ясаңлар;
Униң нами «Яһ»дур;
Униң алдида шатлиниңлар.
[6] Житимларға ата болғучи,
Тул хотунларниң дәвасини сориғучи,
Өз муқәддәс маканида турған Худадур.
[7] Худа ғерибларни өй-очақлиқ қилиду;
У мәһбусларни аватлиққа чиқириду;
Лекин асийларни қағжирақ йәрдә қалдуриду.
[8] И Худа, Өз хәлқиңниң алдида маңғиниңда,
Чөл-баявандин өтүп сәпәр қилғиниңда,
— (Селаһ) —
[9] Худаниң һозури алдида,
Йәни Исраилниң Худасиниң һозури алдида,
Йәр-жаһан тәвринип,
Асманларму йеғин яғдурди;
Аву Синай теғиму тәвринип кәтти.
[10] Сән, и Худа, Өз мирасиң болған зимин-хәлиқ үстигә хасийәтлик бир ямғур яғдурдуң;
Улар һалсизланғанда уларни күчләндүрдүң.
[11] Сениң бақақан падаң у йәргә маканлашти;
Меһриванлиғиң билән мөминләр үчүн тәйярлиқ қилдиң, и Худа!

67:1-2 **Чөл. 10:35**
67:5 **«Чөл-баяванларға Мингүчи»** — яки «Булутларға Мингүчи...». Қайси мәнаси тоғра болсун Худаниң өзини көрситиду. 7-айәтни көрүң.
67:9 **Мис. 19**
67:11 **«Сениң бақақан падаң»** — Исраил хәлқини көрситиду, әлвәттә.

12 Рәб әмир қилди;
Уни жакалиғучи қиз-аяллар немидегән зор бир қошундур!
13 «Падишаһлар һәм қошунлири бәдәр қечишти, бәдәр қечишти!» — дейишти;
Өйдә олтарған қиз-аяллар болса олжиларни бөлишивалиду;
14 Силәр қой баққанда падилар арисида ятқан болсаңларму,
Зиминиңлар әнди қанатлириға күмүч сәпкән,
Пәйлири пақирақ алтун билән безәлгән пахтәктәк болиду;
15 Һәммигә Қадир Худа падишаларни зиминда тирипирән қиливәткәндә,
Йәр Залмон теғидики қардәк ақирип кәтти.
16 Башан теғи қудрәтлик бир тағ,
Башан теғи егиз чоққилири көп бир тағдур;
17 Әй егиз чоққилиқ тағлар,
Немә үчүн Худа Өз макани қилишни халиған таққа һәсәт билән қарайсиләр?
Дәрвәқә, Пәрвәрдигар шу тағда мәңгү туриду!
18 Худаниң жәң һарвулири түмән-түмән,
Миллион-миллиондур;
Рәб улар арисида туриду;
Синай теғидики муқәддәс жайда туриду.
19 Сән жуқуриға көтирилдуң,
Инсанларни тутқун қилғучиларни Өзүң әсир қилип елип кәттиң;
Яһ Худа уларниң арисида туруши үчүн,
Һәтта асийлиқ қилғанлар арисида туруши үчүнму,
Сән инсан арисида туруп илтипатларни қобул қилдиң.
20 Рәб мәдһийиләнсун;
Чүнки У һәр күни жүклиримизни көтәрмәктә;
Йәни нижатлиғимиз болған Тәңри!
Селаһ.
21 Бизниң Тәңримиз бирдин-бир нижаткар Тәңридур;

67:14 **«Силәр қой баққанда падилар арисида ятқан болсаңларму, зиминиңлар әнди қанатлириға күмүч сәпкән, пәйлири пақирақ алтун билән безәлгән пахтәктәк болиду»** — бу айәтни ибраний тилида чүшиниш тәс, һәр хил тәрҗимилири бар. Мәнаси бәлким, Исраил хәлқи әслидә кәмбәғәл әһвалда яшиған болсиму *(қой баққучи болуп)*, Худа Пәләстин зимининиң һәммә йеригә көп олжини *(алтун-күмүч қатарлиқлар)* чечип, уларни бейитти *(14-айәтни көрүң)*.

67:16 **«Башан теғи қудрәтлик бир тағ, Башан теғи егиз чоққилири көп бир тағдур»** — башқа тәрҗимилири: «Худаниң теғи Башан теғидәктур — көп чоққилиқ бир тағдәк, Башан теғидәктур» яки «Башан теғи Худаниң теғидур, Башан теғи егиз чоққилири көп бир тағдур».

67:17 **«Худа Өз макани қилишни халиған таллиған тағ»** — Йерусалимдики Зион теғи.

67:17 Зәб. 86:1-3; 131:13

67:18 **«Рәб... Синай теғидики муқәддәс жайда туриду»** — буниң мәнаси бәлким: «Худа Синай теғида қандақ қилған болса, У Йерусалимдики *(Зион теғидики)* муқәддәс ибадәтханисида туруп шундақ қилишни давамлаштуриду — демәк, сүрлүк, шан-шәрәплик һаләттә болуп, пәйғәмбәрләр арқилиқ калам-вәһийлирини аян қилишни давамлаштуриду» дегәндәк.

67:18 Қан. 33:2

67:19 **«Сән жуқуриға көтирилдуң, инсанларни тутқун қилғучиларни өзүң әсир қилип елип кәттиң; Яһ Худа уларниң арисида туруши үчүн, һәтта асийлиқ қилғанлар арисида туруши үчүнму, Сән инсан арисида туруп илтипатларни қобул қилдиң»** — бу муһим һәм сирлиқ айәткә Инжилда, «Әф.» 4-бапта тәбир берилиду; Қутқузғучи-Мәсиһ инсан арисида өзи инсан болуп, инсанларни тутқун қилғучилар *(йәни гуна, өлүм вә жин-шәйтанлардин ибарәт)* үстидин ғәлибә қилип, асманларға көтирилип, инсанларни қутқузуш һәм уларни *(ишәнгән инсаларни)* Худаниң йеңи бир «муқәддәс ибадәтхана»си қилиш үчүн әрштики атисидин илтипатларни қобул қилиду.

67:19 Әф. 4:8; Чөл. 17:21; Йә. 9:23; Әзра 8:20

67:20 **«...У һәр күни жүклиримизни көтәрмәктә»** — башқа бир хил тәрҗимиси «... У һәр күни үстимизгә яхшилиқларни жүкләйду».

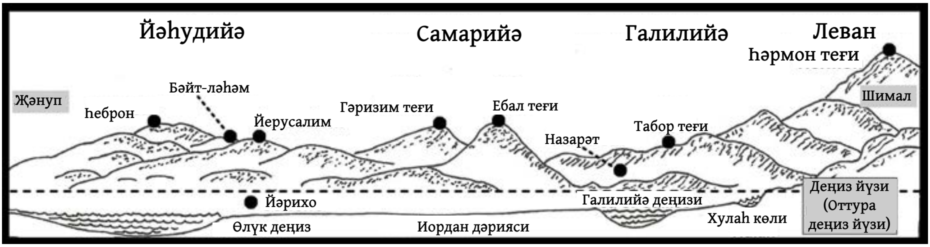

Исраилийәниң тағ-җилғилири   *«Зәб.» 68:16*

Рәбгә, йәни Пәрвәрдигарғила, өлүмгә бағлиқ ишлар тәвәдур.
[22] Бәрһәқ, Худа Өз дүшмәнлириниң бешини яриду,
Өз гуналирида давамлиқ кетиверидиғанларниң чачлиқ каллисини У чақиду.
[23] Рәб мундақ деди: «Өз хәлқимни Башан дияридинму,
Деңизларниң чоңқур җайлиридинму қайтуруп келимән;
[24] Шундақ қилип сән хәлқимниң пути қанға,
Йәни дүшмәнлириңниң қениға милиниду,
Иштлириңниң тили бунииңдинму несивисини ялайду».
[25] Улар Сениң маңғанлириңни көрди, и Худа;
Йәни мениң Илаһим, мениң Падишасимниң муқәддәс җайиға кирип маңғанлирини көрди;
[26] Алдиңда мунаҗатчилар, кәйниңдә чалғучилар маңди,
Оттурисида дапчи қизлар бар еди:
[27] «Җамаәтләрдә Худа Рәбгә тәшәккүр-мәдһийә ейтиңлар,
— И Исраил булақлиридин чиққанлар!» — дейишти.
[28] У йәрдә уларниң башламчиси болған кичик Бинямин қәбилиси маңиду;
Йәһуда әмирлири, зор бир топ адәмләр,
Зәбулунниң әмирлири, Нафталиниң әмирлириму бар.
[29] Сениң Худайиң күчүңни буйруп бекиткән;
Өзүң биз үчүн қилғиниңни мустәһкәмлигәйсән, и Худа!
[30] Йерусалимдики ибадәтханаң вәҗидин,
Падишаһлар Саңа атап һәдийәләрни елип келиду;
[31] Аһ, һелиқи қомушлуқтики йиртқуч җаниварни,
Күчлүкләрниң топини,
Таипиләрдики топақларниму әйиплигәйсән;
Андин уларниң һәр бири күмүч тәңгиләрни әкилип Саңа тиз пүкүшиду;

67:21 **«Рәбгә, йәни Пәрвәрдигарғила, өлүмгә бағлиқ ишлар тәвәдур»** — яки башқа бир хил тәрҗимиси «Рәбдә, йәни Пәрвәрдигардила, өлүмдин қутулуш йоллириму бар».
67:22 **«Өз гуналирида давамлиқ кетиверидиғанларниң чачлиқ каллисини У Худа чақиду»** — «чачлиқ калла»: бәзи хәлиқләр: «Башта чач көп болса, күч көп болиду» дегән хурапий көзқарашни қобул қилған болса керәк.
67:23 **«Өз хәлқимни Башан дияридинму, деңизларниң чоңқур җайлиридинму қайтуруп келимән»** — «Өз хәлқимни» ибраний тилида «уларни» дәп елинған. Биз «уларни» дегән сөзни «Өз хәлқимни» дәп тәрҗимә қилдуқ. Бәзи алимлар «улар»ни Исраилниң дүшмәнлири дәп қарайду (*улар Худа шу дүшмәнләрни Исраил улардин қисас алсун дәп қайтурған, дәп қарайду).*
67:23 Мис. 14:29; Чөл. 21:33
67:25 **«Улар Сениң маңғанлириңни көрди, и Худа... Падишасимниң муқәддәс җайиға кирип маңғанлирини көрди»** — бу айәттики «улар» Худаниң дүшмәнлирини көрситиши болса керәк. Худаниң «муқәддәс җайиға кирип маңғанлири» дегәнни чүшиниш үчүн «Мис.» 40:16-38 вә «1Пад.» 8:1-11ни көрүң.
67:30 1Пад. 10:10, 24, 25; 2Тар. 32:23; Зәб. 71:10; 75:12-13

Урушхумар хәлиқләрни тирипирән қиливәткәйсән!
32 Мөтивәр әлчиләр Мисирдин келиду,
Ефиопийә болса Худаға қарап қоллирини тездин көтириду.
33 И йәр йүзидики әл-жутлар, Худани нахша билән мәдһийиләңлар;
Рәбни мәдһийиләп күйләрни ейтиңлар!
(Селаһ)
34 Асманларниң үстигә,
Қедимдин бар болған асманларниң үстигә Мингүчи тоғрилиқ күй ейтиңлар!
Мана, У авазини аңлитиду,
Униң авази күчлүктур!
35 Худани күчлүк дәп билип җакалаңлар,
Униң һәйвиси Исраил үстидә,
Униң күчи булутларда туриду;
36 И Худа, муқәддәс җайлириңдин сүрлүк көрүнисән!
Исраилниң бирдин-бир Тәңриси!
Хәлиққә күч-қудрәт бәргүчи болса, Удур!
Худаға тәшәккүр-мәдһийә оқулсун!

68-күй
Зор дәрд-әләм вә азаплардин кейинки ғәлибә

68 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, «Нилупәрләр» дегән аһаңда оқулсун дәп,
Давут язған күй: —

Мени қутқузғайсән, и Худа!
Сулар җенимдин өтти;
3 Турғидәк җай йоқ чоңқур патқақлиққа чөкүп кәттим;
Суниң чоңқур йеригә чүшүп кәттим,
Кәлкүн мени ғәриқ қилди.
4 Пәрядлиримдин һалимдин кәттим;
Галлирим қуруп кәтти;
Худайимға тәлмүрүп, көзүмдин кетәй дәп қалдим;
5 Сәвәпсиз маңа өч болғанлар чачлиримдинму көптур;
Мени йоқатмақчи болғанлар,
Қара чаплап мән билән дүшмәнлишидиғанлар күчлүктур;
Шу чағда өзүм булимиған нәрсини қайтуримән.
6 И Худа, мениң наданлиғим Өзүңгә аян;
Мениң қәбиһликлирим Сәндин йошурун әмәстур.
7 Мениң сәвәвимдин, и Рәб, самавий қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар,
Өзүңгә умид бағлап күткәнләр йәргә қарап қалмиғай;
И Исраилниң Худаси, Өзүңни издигүчиләр мениң сәвәвимдин шәрмәндә болмиғай;

67:31 **«қомушлуқтики житқуч җанивар»** — бәлким Мисирни Нил дәриясидики тимсаһқа охшитиду.
68:5 **«Сәвәпсиз маңа өч болғанлар чачлиримдинму көптур; мени йоқатмақчи болғанлар, қара чаплап мән билән дүшмәнлишидиғанлар күчлүктур; шу чағда өзүм булимиған нәрсини қайтуримән»** — толуқ бешарәттики бу сирлиқ сөз Мәсиһ кресткә миқланған вақитта әмәлгә ашурулди. «Шу чағда» Мәсиһ Иблис инсанлардин буливалған аманлиқни, инсанларниң Худа билән болған енақлиғини инсанларға ниҗатлиқ йолида қайтуруп елип бәрди. Бу күйдики бешарәтләрниң һәммиси Мәсиһ вә униң җәккән азаплирини вә азаплири арқилиқ қазанған ғәлибисини көрситиду.

8 Чүнки Сени дәп мән рәсвачиликқа учридим;
Шәрмәндилик йүзүмгә чапланди.
9 Мән өз қериндашлиримға ят,
Анамниң балилириға яқа жутлуқ болдум.
10 Чүнки мени муқәддәс өйүңгә болған отлуқ муһәббәт чулғувалған еди;
Саңа һақарәт қилғанларниң һақарәтлиримү мениң үстүмгә чүшти;
11 Мән жиғлидим, җеним роза тутти,
Буму маңа әйип дәп қаралди.
12 Мән бөзни кийимим қилип кийсәм,
Шуниң билән уларниң сөз-чөчикигә қалдим.
13 Шәһәр қовуқида олтарғанларниң тәнә гепигә қалдим,
Мәйхорларниң нахшисиниң темиси болдум.
14 Бирақ мән шәпқитиңни көрсәткән вақтиңда дуайимни саңа нишанлидим, и Пәрвәрдигар;
И Худа, өзгәрмәс муһәббитиңниң зорлуғидин,
Ниҗатлиқ ишәшидә маңа җавап бәргәйсән;
15 Мени патқақлиқтин қутқузувалғайсән,
Мени чөктүрмигәйсән;
Маңа өчмән болғанлардин,
Суниң чоңқур йеридин қутулдурғайсән;
16 Кәлкүн сулириға мени ғәриқ қилдурмиғайсән;
Деңиз тәглиригиму мени жутқузмиғайсән;
Теги йоқ һаңниң мени һап етип ағзини жумувелишиға йол қоймиғайсән!
17 Дуайимни иҗабәт қилғайсән, и Пәрвәрдигар,
Чүнки өзгәрмәс муһәббитиң яхшидур;
Мол рәһимдиллиғиң билән маңа йүзләнгәйсән;
18 Җамилиңни қулуңдин йошурмиғайсән;
Чүнки бешимға күн чүшти;
Тездин маңа җавап бәргәйсән.
19 Җенимға йеқинлашқайсән,
Униңға һәмҗәмәт-қутқузғучи болғайсән;
Дүшмәнлирим алдида мени һөрлүккә чиқарғайсән;
20 Өзүң мениң рәсваликта һәм һөрмәтсизликтә қалғинимни,
Қандақ һақарәтләнгинимни билисән;
Рәқиплиримниң һәммиси Өзүңгә аяндур.
21 Һақарәт қәлбимни парә қилди;
Мән қайғуға чөмүп кәттим;
Азғинә һесдашлиққа тәлмүргән болсамму, йоқ болди;
Тәсәлли бәргүчиләрниму издидим, лекин бирисиниму учриталмидим.
22 Бәрһәқ, улар озуғумға өт сүйи,
Уссузлуғумға сиркини бәрди.

68:10 «Мени муқәддәс өйүңгә болған отлуқ муһәббәт чулғувалған еди» — «Юһ.» 2:17ни көрүң.
68:10 **Юһ. 2:17; Рим. 15:3**
68:12 «Мән бөзни кийимим қилип кийсәм..» — «бөз кийим»ни кийивелиш (*наза тутқандәк*) өзи яки башқилар үчүн қаттиқ дуа қилишниң бир хил ипадиси.
68:14 «Ниҗатлиқ ишәшидә маңа җавап бәргәйсән» — ибраний тилида «Ниҗатлиғиң ишәшидә маңа җавап бәргәйсән».
68:22 **Мат. 27:34,48; Мар. 15:23; Юһ. 19:28,29**

23 Уларниң дәстихини өзлиригә қилтақ,
Уларниң һалавити қапқан болғай.
24 Көзлири торлишип көрмәйдиған болуп кәткәй;
Бәл-путлирини титрәккә салғайсән;
25 Қәһриңни уларниң үстигә чүшүргәйсән,
Ғәзивиңниң отлири уларға туташқай;
26 Уларниң макани харабә болғай,
Чедирлири чөлдәрәп қалғай;
27 Чүнки улар Сән урғанға техиму зиянкәшлик қилмақта;
Сән зәхимләндүргәнләрниң азавиға гәп билән азап қошмақта.
28 Уларниң гунайиға гуна қошқайсән,
Һәққанийлиғиңниң несивисигә уларни ериштүрмигәйсән.
29 Улар һаятлиқ дәптиридин өчүрүлгәй;
Һәққанийларниң қатариға пүтүлмигәй.
30 Бирақ мән болсам бир езилгән дәрдмән;
Нижатлиғиң, и Худа, мени жуқуриға көтирип қутқузғай;
31 Мән мунажат оқуп Худаниң намини мәдһийиләймән;
Тәшәккүрләр билән уни улуқлаймән;
32 Бу болса Пәрвәрдигарни хурсән қилиш үчүн,
Өкүз тәқдим қилғандин әвзәлдур;
Мүңгүз-туяқлири сақ топақ бәргәндинму артуқтур.
33 Югаш мөминләр буни көрүп хошал болиду;
Худани издигәнләр —
Қәлбиңлар йеңилиниду.
34 Чүнки Пәрвәрдигар йоқсулларниң илтижасини аңлайду,
Өзигә тәвә әсир қилинғанларни у кәмситмәйду;
35 Асман-зимин Уни мәдһийилисун!
Деңиз-океанлар һәм уларда жүргүчи барлиқ жаниварлар Уни мәдһийилигәй!
36 Чүнки Худа Зионни қутқузиду;
Йәһуданиң шәһәрлирини қайта бена қилиду;
Улар әшу йәрдә олтирақлишип, егилик тикләйду.
37 Униң қуллириниң нәсиллири униңға мирас болиду,
Униң намини сөйгәнләр у йәрләрдә маканлишиду.

69-күй
«Пәрвәрдигар, тез кәлгәйсән!»

69 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, «әслитиш үчүн» оқулсун дәп, Давут язған күй: —

Пәрвәрдигар, мени қутқузушқа алдириғайсән!
Пәрвәрдигар, тез келип маңа ярдәм қилғайсән!
3 Мениң җенимни издәватқанлар йәргә каритилип рәсва қилинсун;

68:23 Рим. 11:9
68:24 Йәш. 6:9; 29:10; 44:18; Рим. 11:10
68:26 Рос. 1:20
69:1-2 Зәб. 39:14-18

Мениң зийинимдин хурсән болғанлар кәйнигә яндурулуп шәрмәндә болғай.
4 Мени: — «Ваһ! Ваһ!» дәп мәсқирә қилғанлар өз шәрмәндилигидин кәйнигә янғай!
5 Бирақ Сени издигүчиләрниң һәммиси Сәндә шатлинип хошал болғай!
Ниҗатлиғиңни сөйгәнләр һемишә: «Худа улуқлансун» дейишкәй.
6 Бирақ мән езилгәнмән, һәм йоқсулмән;
Йенимға тездин кәл, и Худа!
Сән мениң ярдәмчим, мениң азат қилғучим;
И Пәрвәрдигар, кечикмәй кәлгәйсән!

70-күй
Қериғанда ейтқан дуа

70 1 Сәндин, Пәрвәрдигардин панаһ тапимән;
Мени һәргиз йәргә қаратмиғайсән.
2 Өз һәққанийлиғиңда мени қутулдурғайсән;
Маңа қулақ салғайсән, Мени қутқузғайсән!
3 Маңа өзүм дайим панаһлинидиған туралғу қорам таш болғайсән;
Сән мени қутқузушқа буйруқ чүшүргәйсән;
Чүнки Сән егиз тешим, қорғинимдурсән.
4 Худайим, мени рәзилләрниң қолидин,
Һәққанийәтсиз, рәһимсиз адәмдин азат қилғайсән;
5 Чүнки Сән мениң үмүтүмдурсән, и Рәб Пәрвәрдигар,
Яшлиғимдин тартипла мениң таянчимдурсән;
6 Балияткудики вақиттин башлап мән Саңа тайинип кәлдим,
Өзүң мени анамниң қарнидин чиқарғучисән;
Мәдһийәмниң темиси болса һәрдайим Сән тоғрилиқтур.
7 Мән нурғунларға ғәйрий яки карамәт саналдим;
Чүнки Сән мениң мустәһкәм панаһгаһимдурсән.
8 Ағзим күн бойи мәдһийилириң һәм шан-шәрипиңгә толиду;
9 Әнди қериғинимда мени ташлимиғайсән;
Мағдурум кәткинидә, мәндин ваз кәчмигәйсән.
10 Чүнки дүшмәнлирим маңа қарши сөзлишиду;
Җенимни елишқа көзләватқанлар қәстлишип: —
11 «Худа униңдин ваз кәчти;
Уни қоғлап тутувелиңлар,
Чүнки қутулдурудиғанлар йоқтур» — дейишиду.
12 И Худа, мәндин жирақлашмиғайсән;
И Худайим, маңа ярдәмгә тез кәлгәйсән!
13 Җенимға күшәндә болғанлар шәрмәндә болуп йоқитилисун;
Зийинимға интилгәнләр рәсвалиқ һәм шәрмәндичилик билән қаплансун;
14 Бирақ мән болсам, изчил үмүттә болимән,

69:3 Зәб. 34:4,26; 70:13
70:1 Зәб. 21:6; 24:2, 3; 30:1-4; Йәш. 49:23
70:6 **«Өзүң мени анамниң қарнидин чиқарғучисән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: — «Анамниң қарнидила мени асридиң».
70:7 **«Мән нурғунларға ғәйрий яки карамәт саналдим; чүнки Сән мениң мустәһкәм панаһгаһимдурсән»** — демәк, Давутниң тарихи нурғун адәмләргә Худаниң вәдисидә туридиғанлиғини испатлиған вә Худаға тайинишқа риғбәт болған.
70:13 Зәб. 34:4, 26; 39:15-16; 69:3-4

Сени техиму мәдһийиләймән.
15 Һәққанийлиғиң, нижатлиғиң ағзимда күн бойи баян қилиниду;
Булар сан-санақсиздур, билгинимдин көп артуқтур.
16 Мән Рәб Пәрвәрдигарниң бүйүк ишлирини жақалиған һалда келимән;
Сениң һәққанийлиғиңни яд етип жақалаймән —
Пәқәт Сениңкинила!
17 И Худа, Сән яшлиғимдин тартип маңа үгитип кәлгәнсән;
Бүгүнгә қәдәр Сениң қилған карамәт ишлириңни жақалап келиватимән.
18 Әнди һазир мән қерип, ақ чачлиқ болғинимда, и Худа,
Мән бу дәвиргә күчлүк билигиңни жақалиғичә,
Келәр әвлатниң һәммисигә қудритиңни аян қилғичә,
Мени ташливәтмигәйсән!
19 И улуқ карамәт ишларни қилған Худа,
Һәққанийлиғиң пәләккә тақашти;
Саңа кимму охшаш болалисун!
20 Сән маңа көп һәм еғир күлпәтләрни көрсәткән екәнсән,
Мени қайтидин йеңилайсән, йәр тәглиридин қайтуруп елип чиқисән;
21 Сән мениң иззәт-һөрмитимни техиму жуқури қилип,
Һәр тәрәптин маңа тәсәлли берисән.
22 Мән Сени раваб челип мәдһийиләймән,
Сениң һәқиқитиңни мәдһийиләймән, и Худайим;
Чилтар челип Сени күйләймән, и Сән, Исраилниң Муқәддиси!
23 Саңа күйләр ейтқинимда, ләвлирим тәнтәнә қилиду,
Өзүң һөрлүккә чиқарған жеништиму шундақ роһлинип ейтиду;
24 Тилим күн бойи һәққанийлиғиң тоғрисида сөзләйду;
Чүнки маңа яманлиқ қилмақчи болғанлар йәргә қаритилип рәсва қилиниду.

71-күй
Тәхткә олтиридиған падишаниң оғли тоғрилиқ дуа-тиләвәт һәм бешарәт
1-айәттики изаһатни көрүң

71 1 Сулайман үчүн: —
И Худа, падишаға һөкүмлириңни тапшурғайсән;
Падишаһниң оғлиға Өз һәққанийлиғиңни бәргәйсән.
2 Шундақ болғанда у Өз хәлқиң үчүн һәққанийлиқ билән,
Саңа тәвә езилгән мөминләр үчүн адиллиқ билән һөкүм чиқириду;
3 Тағлар хәлиққә теч-аманлиқ елип келиду,
Едирлиқларму һәққанийлиқ билән шундақ қилиду.
4 Падиша хәлиқ арисидики езилгәнләргә адил һөкүмләрни чиқириду;
У намратларниң балилирини қутқузиду,
Залимларни битчит қилиду.

70:16 **«Мән Рәб Пәрвәрдигарниң бүйүк ишлирини жақалиған һалда келимән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Мән Рәб Пәрвәрдигарниң зор қудрити билән алға маңимән».
70:22 **«Мән Сени раваб челип мәдһийиләймән»** — «раваб» мошу йәрдә равабқа интайин охшап кетидиған бир хил саз.
71:1 **«И Худа, падишаға һөкүмлириңни тапшурғайсән; падишаниң оғлиға Өз һәққанийлиғиңни бәргәйсән»** — шүбһисизки, бу улуқ бешарәтниң толуқ мәнаси Сулайманниң өзини әмәс, бәлки униң әвлади болған Мәсиһни көрситиду. **«Сулайман үчүн»** — башқа бир хил тәрҗимиси «Сулайманниңки» яки «Сулайманға тәвә».

[5] Шундақ болғанда күн вә ай йоқ болуп кәтмисила,
Әвлаттин-әвлатқа хәлиқ Сәндин әйминиду.
[6] У болса гоя йеңидин орған отлаққа яққан ямғурдәк,
Йәр суғиридиған һөл-йеғинлардәк чүшиду.
[7] Униң күнлиридә һәққанийлар ронақ тапиду;
Ай йоқ болғичә теч-аманлиқ тешип туриду.
[8] У деңиздин-деңизларғичә,
Әфрат дәриясидин йәр йүзиниң чәтлиригичә һөкүм сүриду.
[9] Чөл-баяванда яшаватқанлар униң алдида баш қойиду;
Униң дүшмәнлири топиларни ялайду.
[10] Таршишниң вә аралларниң падишалири униңға һәдийәләр тәқдим қилиду,
Шеба вә Себаниң падишалириму соғатлар суниду.
[11] Дәрвәқә, барлиқ падишалар униң алдида сәҗдә қилиду;
Пүткүл әлләр униң хизмитидә болиду;
[12] Чүнки у пәряд көтәргән йоқсулларни,
Панаһсиз езилгәнләрни қутулдуриду;
[13] У йоқсул-аҗизларға ичини ағритиду,
Йоқсулларниң җенини қутқузиду;
[14] Уларниң җенини зулум-зомигәрликтин һөрлүккә чиқириду,
Уларниң қени униң нәзиридә қиммәтликтур.
[15] Падишаһ яшисун!
Шебаниң алтунлиридин униңға сунулиду;
Униң үчүн дуа тохтавсиз қилиниду;
Униңға күн бойи бәхит тилиниду;
[16] Йәр йүзидики һосул мол болиду,
Һәтта тағ чоққилиридиму шундақ болиду.
Миғ-миғ чүшкән мевиләр Ливандики орманлардәк тәвриниду;
Шәһәрдикиләр болса даладики от-йешилликтәк гүллиниду;
[17] Униң нами мәңгүгә өчмәйду, Униң нами қуяш йоқалғичә туриду;
Адәмләр униң билән өзлиригә бәхит тиләйду,
Барлиқ әлләр уни бәхитлик дәп атишиду.
[18] Исраилниң Худаси, Пәрвәрдигар Худаға тәшәккүр-мәдһийә болғай!
Карамәт ишларни Яратқучи ялғуз Удур!
[19] Униң шәрәплик намиға мәңгүгә тәшәккүр-мәдһийә оқулсун!
Униң шан-шөһрити пүткүл дунияни қаплиғай! Амин! Вә амин!

[20] Йәссәниң оғли Давутниң дуалири шуниң билән тамам болди.

71:5 **«Сәндин әйминиду»** — демәк, Худадин әйминиду. **«Шундақ болғанда күн вә ай йоқ болуп кәтмисила, *Әвлаттин-әвлатқа хәлиқ Сәндин әйминиду»** — башқа бир хил тәрҗимси *(LXX)*: «Күн вә ай йоқ болуп кәтмисила у *(падиша)* туриду, күнлири әвлаттин-әвлатқа узартилиду».
71:5 Зәб. 88:37,38
71:6 2Сам. 23:4
71:8 **«Әфрат дәрияси»** — ибраний тилида пәқәт «Дәрия» дейилиду. Шүбһиси йоқки, бу ибарә Әфрат дәриясини көрситиду.
71:10 **«Таршиш.. араллар... Шеба...Себа...»** — «Таршиш»ниң дәл қайси җай екәнлиги һазир еniқ әмәс, Испанийә, шималий Африқа яки Әнглийәни билдүрүши мүмкин. Лекин шүбһә йоқки, мошу айәттики «Таршиш» һәм «араллар» деңиздики әң чәт йәрләрни билдүриду. **«Шеба һәм Себа»** — һазирқи Әрәбистанда.
71:12 Аюп 29:12
71:19 Чөл. 14:21; Йәш. 6:3, 11:9; Һаб. 2:14
71:20 **«Давутниң дуалири шуниң билән тамам болди»** — бу күй Давут пәйғәмбәрниң әң ахирқи дуаси болди. Бирақ «Зәбур»ниң кейинки бөлүмлиридә биз униң башқа дуа-күйлирини учритимиз.

Үчинчи бөлүм
72-куй
Хаталашқинини тонуп йетиш

72 [1] Асаф язған куй: —
Дәрвәқә Худа Исраилға,
Қәлби сап болғанларға меһривандур;
[2] Лекин өзүм болсам, путлишип жиқилип чүшүшкә тасла қалдим;
Аяқлирим тейилип кәткили қил қалди;
[3] Чүнки рәзилләрниң ронақ тапқанлиғини көрүп,
Һакавурларға һәсәт қилдим;
[4] Чүнки улар өлүмидә азаплар тартмайду,
Әксичә тени мәзмут вә сағлам туриду.
[5] Улар инсанға хас жапани көрмәйду,
Яки хәқләрдәк балаю-апәткә учримайду.
[6] Шуңа мәғрурлуқ марҗандәк уларға есилиду,
Зорлуқ-зомигәрлик тондәк уларға чаплишиду.
[7] Улар сәмрип кәткәнлигидин көзлири томпийип чиқти;
Уларниң қәлбидики хияләтләр һәддидин ешип кетиду.
[8] Башқиларни мәсқирә қилип зәһәрлик сөзләйду;
Һалини үстүн қилип дивинип, доқ қилиду.
[9] Улар ағзини пәләккә қойиду,
Уларниң тиллири йәр йүзини кезип жүриду.
[10] Шуңа Худаниң хәлқи мошуларға майил болуп,
Уларниң дегәнлирини су ичкәндәк ахириғичә ичип: —
[11] «Тәңри қандақ биләләйтти?»,
«Һәммидин Алий Болғучида билим барму?» — дәйду.
[12] Мана булар рәзилләрдур;
Улар бу дунияда раһәт-парағәтни көриду,
Байлиқларни топлайду.
[13] «Аһ, һәқиқәтән бекардин-бекар көңлүмни пакландуруптимән,
Гунасиз туруп қолумни артуқчә жуюп кәптимән;
[14] Бекарға күн бойи жапа чекиптимән;
Шундиму һәр сәһәрдә вижданниң әйивигә учрап кәлдим!».
[15] Бирақ мән: — «Бундақ десәм,
Бу дәвирдики пәрзәнтлириңгә асийлиқ қилған болмамдимән?» — дедим.
[16] Уларни калламдин өткүзәй десәм,
Көзүмгә шундақ еғир көрүнди.
[17] Тәңриниң муқәддәс җайлириға киргичә шундақ ойлидим;
Киргәндила яманларниң ақивитини чүшәндим.
[18] Дәрвәқә Сән уларни тейилғақ йәрләргә орунлаштурисән,
Уларни жиқитип парә-парә қиливетисән.

72:3 Аюп 21:7-15; Зәб. 36:1; Йәр. 12:1, 2

72:4 **«Чүнки улар өлүмидә азаплар тартмайду, әксичә тени мәзмут вә сағлам туриду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Чүнки уларда тартқан азаплар йоқ, улар тени мәзмут вә сағламдур».

72:15 **«Бундақ десәм, бу дәвирдики пәрзәнтлириңгә асийлиқ қилған болмамдимән?»** — Асаф Худадин ағринип, гуманлирини шундақ оп-очуқ ейтишниң ақивитини ойлаватиду. Өзиниң бундақ дейиши етиқати аҗизларға нисбәтән «асийлиқ» һәм уларни етиқатида путлаштуридиған иш, дәп қарайду.

19 Улар көзни жумуп ачқучила шунчә паракәндә болиду,
Дәһшәтләр уларни бесип йоқитиду!
20 Сән и Рәб, чүштин ойғанғандәк ойғинип,
Орнуңдин туруп уларниң сияқини көзгә илмайсән.
21 Жүрәклирим қайнап,
Ичлирим санҗилғандәк болған чағда,
22 Өзүмни һеч немә билмәйдиған бир һамақәт,
Алдиңда бир һайван екәнлигимни билип йәттим.
23 Һалбуки, мән һемишә Сән билән биллә;
Сән мени оң қолумдин тутуп йөлидиң;
24 Өз несиһәтиң билән мени йетәкләйсән,
Шан-шәрипиңни намайән қилғандин кейин,
Ахирида Сән мени Өзүңгә қобул қилисән.
25 Әрштә Сәндин башқа мениң кимим бар?
Йәр йүзидә болса Сәндин башқа һеч кимгә интизар әмәсмән.
26 Әтлирим һәм қәлбим зәиплишиду,
Лекин Худа қәлбимдики қорам таш һәм мәңгүлүк несивәмдур!
27 Чүнки мана, Сәндин жирақ турғанлар һалак болиду;
Вапасизлиқ қилған паһишә аялдәк Сәндин ваз кәчкәнләрниң һәр бирини йоқитисән.
28 Бирақ мән үчүн, Худаға йеқинлишиш әвзәлдур!
Униң барлиқ қилған ишлирини җакалаш үчүн,
Рәб Пәрвәрдигарни таянчим қилдим.

73-күй
Таҗавузчилиққа учриған чағдики азаплиқ дуа

73 1 Асаф язған «Масқил»: —
И Худа, Сән немишкә мәңгүгә бизни ташливәттиң?
Немишкә ғәзивиңни түтүн чиқарғандәк Өз яйлиғиңдики қойлириңға чиқирисән?
2 Өзүң рәнә төләп азат қилған җамаитиңни,
Йәни Өз мирасиң болушқа қедимдә уларға һәмҗәмәт болуп қутқузған қәбилини,
Өзүң макан қилған Зион теғини ядиңға кәлтүргәйсән!
3 Қәдәмлириңни мошу мәңгүлүк хараплиқларға қаратқайсән,
Дүшмәнләр муқәддәс җайиңда гумран қилған барлиқ нәрсиләргә қариғайсән;
4 Рәқиплириң җамаәтгаһиңниң оттурисида һөр-пөр қилиду;
Мөҗизатлар сақланған орунға улар өз туғлирини тикти.
5 Һәр бири өзлирини көрситишип, палта ойнитип орман кәскүчидәк,

---

72:26 **«Лекин Худа қәлбимдики қорам таш һәм мәңгүлүк несивәмдур!»** — яки «Лекин қәлбимдики қорам таш һәм несивәм болса мәңгүлүк Худадур!»

72:28 **«Униң барлиқ қилған ишлирини җакалаш үчүн,...»** — ибраний тилида: «Сениң униң барлиқ қилған ишлирини җакалаш үчүн,...».

73:1 **«И Худа, Сән немишкә мәңгүгә бизни ташливәттиң? Немишкә ғәзивиңни түтүн чиқарғандәк Өз яйлиғиңдики қойлириңға чиқирисән?»** — бу күй бәлким Бабил падишаси Небоқаднисар миладийәдин илгәрки 597-жили Йерусалимни, җүмлидин муқәддәс ибадәтханини вәйран қилип, көп Исраилларни әсиргә елип Бабилға сүргүн қилғандин кейин йезилған.

73:4 **«мөҗизатлар сақланған орунға улар дүшмәнләр өз туғлирини тикти»** — Худаниң ибадәханидики «муқәддәс җай»ида Исраил хәлқиниң тарихидики бир нәччә «мөҗизатлар» сақлинип кәлгән еди. Мәсилән, Муса пәйғәмбәр дәвридики ««манна»ға толған алтун қача», «Һарунниң бихлиған һасиси» қатарлиқлар. Буларни вәйран қилип, дүшмәнләр әшу йәрдә өз туғлирини тикти. Ибраний тилида «туғ» вә «карамәт» дегән сөзләр бирла сөз билән ипадилиниду.

[6] Улар һазир муқәддәс жайиңдики нәқишләрни ала қоймай, палта-болқилар билән чеқиватти;
[7] Улар муқәддәс жайиңға от қойди;
Өз намиңдики маканни булғап, йәр билән тәң қиливатти.
[8] Улар көңлидә: «Биз буларниң һәммисини йоқитайли» дәп,
Тәңриниң зиминдики жамаәтгаһлириниң һәр бирини көйдүрүвәтти.
[9] Бизгә әсләтмә болған мөҗизатларни һеч көрәлмәймиз;
Пәйғәмбәрләрму кәлмәскә кәтти;
Аримиздиму бу ишларниң қачанғичә болидиғанлиғини билидиған бириси йоқтур.
[10] Қачанғичә, и Худа, рәқибиң Сени мәсқирә қилиду?
Дүшмән намиңни мәңгүгә һақарәтләмду?
[11] Сән қолуңни, йәни оң қолуңни немишкә тартивалисән?
Қолуңни қойнуңдин елип, уларни йоқатқайсән!
[12] Бирақ Худа қедимдин падишасим болуп кәлгән,
Йәр йүзиниң оттурисида қутқузушларни елип барғучи Удур.
[13] Сән деңиз сүйини күчүң билән бөлдуң,
Сулардики әждиһаларниң башлирини ярдиң.
[14] Деңиздики левиатанниң башлирини чеқип,
Униң гөшини озуқ қилип чөлдики явайиларға бөлүп бәрдиң.
[15] Йәрни йерип булақларни, ериқларни аққуздуң,
Сән тохтимай еқиватқан дәряларни қурутувәттиң.
[16] Күн Сениң, түнму Сениңкидур;
Ай билән қуяшни орунлаштурдуң.
[17] Йәр йүзиниң чегаралирини бәлгүлидиң;
Яз билән қишни — Сән шәкилләндүрдүң.
[18] Шуни есиңдә тутқайсән, и Пәрвәрдигар: —
Бир дүшмән Сени мәсқирә қилди,
Һамақәт бир хәлиқ намиңни һақарәтлиди.
[19] Пахтикиңни житқуч һайванларға тутуп бәрмигәйсән;
Езилгән мөминлириңниң һаятини мәңгү унтумиғайсән.

73:7 2Пад. 25:9

73:8 **«Улар көңлидә: «Биз буларниң һәммисини йоқитайли» дәп, Тәңриниң зиминдики жамаәтгаһлириниң һәр бирини көйдүрүвәтти»** — Худаниң пәқәт бирла *(Сулайман қурған)* ибадәтханиси бар еди. Бирақ униңдин илгириму Худаға ибадәт қилидиған жайлар мәвҗут еди — мәсилән: «Шилоһ» дегән жайда «муқәддәс чедир» бар еди *(«Йә.» 18:1)*. Худаниң намини йоқитиш үчүн дүшмәнләр буларниң һәммисини көйдүрүвәтти.

73:9 **«Пәйғәмбәрләрму кәлмәскә кәтти»** — Бабил падишаси Небоқаднисар Даниял һәм Әзакиял пәйғәмбәрләрни сүргүн қилип Бабилға балдур елип кәткән еди. Йәрәмия пәйғәмбәр болса бир түркүм лүкчәкләр тәрипидин Мисирға елип кетилгән еди.

73:12 **«Йәр йүзиниң оттурисида қутқузушларни елип барғучи Удур»** — «йәр йүзиниң оттуриси» бәлким «оттура шәриқ»ни көрситиши мүмкин.

73:13 Мис. 14:21-31

73:14 **«Деңиздики левиатанниң башлирини чеқип,...»** — «левиатан» деңиз чоңқур тәктидә яшайдиған қорқунучлуқ әждиһаға охшап кетидиған һайван. Төвәндики изаһатни, «Тәбирләр»ниму көрүң. **«...Униң гөшини озуқ қилип чөлдики явайиларға бөлүп бәрдиң»** — «әждиһалар» *(13-айәт)* һәм «левиатан» — шүбһисизки, бу йәрдә жин-шәйтанларниң күч-қудрәтлирини көрситиду. Худа Исраилни Мисирдин азат қилғанда, у мошу қудрәтләр үстидин ғәлибә қилди. Мошу айәт бойичә «левиатан»ниң беши көп болиду. Инжил «Вәһий» қисмида униң беши йәттә екәнлиги көрситилиду. Тәврат «Аюп» 41-бап, 1-айәттики, «Йәш,» 27:1-айәттики изаһатлиримизни һәм Инжилдики «Вәһий» 12- һәм 13-бапларни көрүң.

73:15 **«Йәрни йерип булақларни, ериқларни аққуздуң, Сән тохтимай еқиватқан дәряларни қурутувәттиң»** — мошу вақиәләрниң тәпсилатлирини чүшиниш үчүн, Тәвраттики «Мисирдин чиқиш» һәм «Йәшуа» дегән қисимларни көрүң.

73:15 Мис. 17:5, 6; Чөл. 20:11; Йә. 3:13; Зәб. 104:41; Йәш. 48:21

73:16 Яр. 1:14-19

[20] Өз әһдәңгә қариғайсән,
Чүнки зиминдики қараңғу булуң-пучқақлар зорлуқ-зумбулуқниң туралғулири билән толди.
[21] Езилгүчиләрни номус билән яндурмиғайсән;
Езилгәнләр, йоқсуллар намиңни мәдһийилигәй.
[22] Орнуңдин турғин, и Худа,
Өз дәвайиңни сориғайсән;
Һамақәт кишиниң Өзүңни күн бойи мәсқирә қиливатқинини есиңдә тутқайсән.
[23] Дүшмәнлириңниң чуқанлирини унтумиғайсән;
Саңа қарши қозғалғанларниң давраңлири тохтимай көтирилмәктә.

74-күй
Адил сорақчи Худа

74 [1-2] Нәғмичиләрниң бешиға «Һалак қилмиғайсән» дегән аһаңда оқулсун дәп тапшурулған, Асафниң күй-нахшиси: —

Саңа тәшәккүр ейтимиз, и Худа, тәшәккүр ейтимиз!
Чүнки намиң бизгә йеқиндур;
Буни, қилған карамәтлириң испатлап җакалайду.
[3] Мәнки Пәрвәрдигар: — «Мән бекиткән вақитни ихтияримға алғинимда,
Адаләт билән сорақ қилимән;
[4] Йәр һәм йәрниң үстидә туруватқанлар тәвринип турсиму,
Униң түврүклирини турғузғучи Өзүмдурмән» — деди.
Селаһ.
[5] Махтанғанларға: — «Махтанмаңлар»,
Һәм рәзилләргә «Мүңгүзүңни көтәрмә» — дедим;
[6] «Мүңгүзүңни жуқури көтәрмә;
Бойнуңни қаттиқ қилип ғадийип сөзлимә!»
[7] Чүнки көтирилиш шәриқтин яки ғәриптин әмәс,
Яки җәнуптинму кәлмәйду;
[8] Чүнки Худа сотчидур;
У бирисини көтириду, бирисини чүшүриду.
[9] Чүнки Пәрвәрдигарниң қолида бир қәдәһ туриду;
Униңдики шарап көпүклишиватиду;
У әбҗәш шарап билән толди;
Худа униңдин төкиду;
Дәрвәқә йәр йүзидики барлиқ рәзилләр униң дуғини қоймай ичиветиду;
[10] Мән болсам, мәңгүгә гувалиқ беримән: —
Яқупниң Худасиға күйләрни ейтимән.
[11] «Мән рәзилләрниң мүңгүзлириниң һәммисини кесип ташлаймән;
Бирақ һәққанийларниң мүңгүзлири көтирилиду!».

74:5 **«Мүңгүзүңни жуқури көтәрмә»** — Тәвратта, «мүңгүз»ләр көп һалларда адәмләрниң аброй-шөһрити яки күч-қудритини билдүриду. Бу адәмниң бешидин өскән мүңгүз әмәс, әлвәттә!
74:7 **«... җәнуптин әмәс»** — яки «*(җәнуптики)* чөл-баявандин әмәс».
74:11 **«Мән рәзилләрниң мүңгүзлириниң һәммисини кесип ташлаймән; бирақ һәққанийларниң мүңгүзлири көтирилиду!»** — сөзлигүчи *(мошу 10-айәттә)* Худаниң Өзи яки Давут падишаниң әвлади болған Мәсиһ болса керәк.

75-күй
Пәрвәрдигар әлләрдин һесап алиду

75 [1-2] Нәғмичиләрниң бешиға, тарлиқ сазларда челинсун дәп тапшурулған, Асафниң күй-нахшиси: —
Йәһудада Худа тонулғандур;
Униң нами Исраилда улуқдур.
[3] Униң панаһий жайи Салемда,
Зион теғида Униң макани бар.
[4] У йәрдә У отлуқ оқларни,
Қалқан, қилич һәм жәң қураллирини чеқип ташлиди.
Селаһ.
[5] Өзүң ов-олжа тағлиридин нәқәдәр шәрәплик, нәқәдәр әласән!
[6] Батурлар буланди;
Улар узун уйқиға кәтти;
Палванларниң һеч қайсиси өз қолини көтирәлмиди.
[7] Сениң әйиплишиң билән, и Яқупниң Худаси,
Жәң һарвуси һәм атлар өлүктәк ухлитилди.
[8] Сәндин, Сәндин қорқуш керәктур;
Ғәзәпләнгиниңдә ким алдиңда туралисун?
[9-10] Йәр йүзидики барлиқ мулайим мөминләрни қутқузуш үчүн,
Сән Худа сорақ қилишқа орнуңдин турған вақтиңда,
Асмандин һөкүмни чиқирип аңлатқуздуң;
Йәр болса вәһимигә чүшүп, сүкүт қилди.
Селаһ.
[11] Чүнки инсанларниң қәһри Саңа шөһрәт кәлтүриду;
Уларниң қалған қәһри Саңа бәлвағ болиду.
[12] Пәрвәрдигар Худайиңларға қәсәм қилип, әмәл қилиңлар;
Униң әтрапидики жуттикиләр қорқуши керәк болғучиға һәдийәләр сунсун;
[13] У әмирләрниңму роһини сундуриду;
У йәр йүзидики падишаларға дәһшәтликтур.

76-күй
Дәрдмән дәрдини төкүп тәсәлли тапиду

76 [1-2] Нәғмичиләрниң беши Йәдутунға тапшурулған, Асаф язған күй: —
Авазим Худаға көтирилди, мән пәряд қилимән;
Авазим Худаға көтирилди, У маңа қулақ салиду.

75:3 **«Униң панаһий жайи Салемда»** — ибраний тилида: «Униң угиси Салемда». Бу сөз бәлким Худани ширға охшитиду. Тәвраттики «һошия» дегән қисимда Худа «Йәһуданиң шири» дәп атилиду. **«Салем»** — «Йерусалим»ниң қисқартип ейтилиши.
75:5 **«ов-олжа тағлири»** — бәлким топ-топ догилангән ов-олжиларни көрситиду.
75:11 **«Инсанларниң қәһри Саңа шөһрәт кәлтүриду; уларниң қалған қәһри Саңа бәлвағ болиду»** — бу сирлиқ сөз бәлким *(1)* Худа инсанниң барлиқ асийлиқ-қаршилишишлирини ахирида Өзиниң шөһритигә һәм муддиалириға айландуриду; *(2)* инсанларниң Өз қәһри өзигә кәлтүргән күлпәтләр йеник болуп қалған болса, «қалған қәһр»ни Худа Өзи толуқлап жазалирини еғирлаштуриду.
76:1-2 **«Нәғмичиләрниң беши Йәдутунға тапшурулған, Асаф язған күй...»** — «Йәдутун» Давут пәйғәмбәр «мәдһийә хори»ниң беши дәп бекиткән, Йәдутун исимлиқ бир кишини көрситиду (*«1Тар.» 16:41ни көрүң*).
–Йәнә бир хил тәржимиси: «Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулған, «Йәдутун» *(мәдһийиләш дегән мәнада)* аһаңида оқулсун дәп, Асаф язған күй...».

3 Бешимға күн чүшкәндә, мән Рәбни издидим;
Кечичә қолумни дуаға көтирип, бош қоймидим;
Җеним тәсәллини халимай рәт қилди.
4 Мән Худани әсләп сеғиндим, аһ-зар қилдим;
Сеғинип ойлинип, роһум паракәндә болди.
Селаһ.
5 Сән мениң көзүмни жумдурмидиң;
Чоңқур ғәшлик илкидә болғанлиғимдин сөзләлмәйттим.
6 Мән: «Кона замандики күнләрни,
Қедимки жилларни хиял қилимән;
7 Кечиләрдә ейтқан нахшамни әсләймән;
Көңлүмдә чоңқур хиял сүримән» — дедим;
Роһум интилип издимәктә еди;
8 — «Рәб мәңгүгә ташливетәмду?
У қайтидин илтипат көрсәтмәмду?
9 Униң өзгәрмәс муһәббити әнди мәңгүгә түгәп кәттиму?
Униң вәдиси әвлаттин-әвлатқичә инавәтсиз боламду?
10 Тәңри меһир-шәпқитини көрситишни үнтудиму?
У ғәзәплинип Өз рәһимдиллиғини тохтитивәттиму?».
Селаһ.
11-12 Андин мән мундақ дедим: — «Бундақ десәм болмайду, бу етиқатимниң аҗизлиғи әмәсму!
Һәммидин Алий Болғучиниң оң қолиниң жиллирини,
Йәни Яһниң қилғанлирини — яд етимән;
Қедимдин буянқи карамәтлириңни әсләймән.
13 Сениң барлиқ ишлигәнлириң үстидә сеғинип ойлинимән;
Сениң қилғанлириң үстидә истиқамәт қилимән;
14 И Худа, йолуң болса пак-муқәддәсликтидур;
Худадәк улуқ бир илаһ бармидур?
15 Мөҗизиләр Яратқучи Илаһдурсән;
Әл-милләтләр ара Сән күчүңни намайән қилдиң.
16 Өз билигиң билән Өз хәлқиңни,
Йәни Яқуп вә Йүсүпниң пәрзәнтлирини һөрлүккә чиқарғансән;
Селаһ.
17 Сулар Сени көрди, и Худа, сулар Сени көрди;
Титрәк уларни басти,
Деңиз тәглири патипарақ болди.
18 Қара булутлар суларни төкүвәтти;
Асманлар зор садасини аңлатти;
Бәрһәқ, Сениң оқлириң тәрәп-тәрәпкә етилди.
19 Гүлдүрмамаңниң авази қара қуюнда еди,

76:16 **«Өз билигиң билән... Яқуп вә Йүсүпниң пәрзәнтлирини һөрлүккә чиқарғансән»** — ибраний тилидики пеилниң *(гаал)* мошу йәрдә: «Яқуп вә Йүсүпниң пәрзәнтлиригә һәмҗәмәт болуп, һөрлүккә чиқарғансән» дегән толуқ мәнани билдүриду. «Гаал» вә «гоел» тоғрилиқ «Тәбирләр»ни көрүң.
76:16 Мис. 15:11
76:17 **«Сулар Сени көрди, и Худа, сулар Сени көрди; титрәк уларни басти, деңиз тәглири патипарақ болди»** — Асаф һазир «Мисирдин чиқиш»тики ишларни әсләйду. «Сулар» бу йәрдә Исраиллар мөҗизә билән өткән «Қизил Деңиз»ни, андин Иордан дәриясини көрситиду.
76:18 Мис. 14:21

Чақмақлар жаһанни йорутти;
Йәр йүзи алақзадә болуп тәврәнди.
[20] Сениң йолуң деңиз-океанларда,
Қәдәмлириң чоңқур сулардидур,
Аяқ излириңни тапқили болмайду.
[21] Сән қой падисини баққандәк,
Муса вә Һарунниң қоли билән Өз хәлқиңни йетәклидиң».

77-күй
Тарихниң тепишмақлири
1-айәттики изаһатни көрүң

77 [1] Асаф язған «Масқил»: —
И Мениң хәлқим, тәлимимни аңлаңлар,
Ағзимдики сөзләргә қулақ селиңлар.
[2] Мән ағзимни бир тәмсил билән ачимән,
Қедимки тепишмақларни елан қилимән.
[3] Биз буларни аңлиған, билгән,
Ата-бовилиримиз уларни бизгә ейтип бәргән.
[4] Биз буларни уларниң әвлатлиридин йошурмаймиз,
Келидиған дәвиргә Пәрвәрдигарниң мәдһийилирини,
Униң күч-қудритини,
Униң қилған карамәт ишлирини баян қилимиз.
[5] Чүнки У Яқупта бир агаһ-гувани бекиткән,
Исраилда бир қанунни орнатқан;
У ата-бовилиримизға буларни өз пәрзәнтлиригә үгитишни буйруған;
[6] Шундақ қилип келәр дәвир,
Йәни туғулидиған балиларму буларни билсун,
Уларму орнидин туруп өз балилириға буларни үгәтсун;
[7] Пәрзәнтлири үмүтини Худаға бағлисун,
Тәңриниң қилғанлирини унтумисун,
Бәлки Униң әмирлиригә кирсун;
[8] Улар ата-бовилириға охшимисун дәп,
Йәни жаһил һәм асий бир дәвир,
Өз қәлбини дурус қилмиған,
Роһи Тәңригә вапалиқта турмиған бир дәвиргә охшимисун дәп, У шундақ буйруғандур.
[9] Мана Әфраимниң әвлатлири,
Қуралланған оқячилар болсиму,
Жәң күнидә сәптин янди.
[10] Улар Худаниң әһдисини тутмиди,

76:19 Мис. 14:24
76:21 Зәб. 77:53; 79:3; Һаб. 3:15; Мар. 6:48; Юһ. 6:19
77:1 **«И Мениң хәлқим, тәлимимни аңлаңлар... қедимки тепишмақларни елан қилимән 2-айәт»** — оқурмәнләр бу күй көрсәткән вақиәләрни Тәвраттики «Мисирдин чиқиш», «Чөл-баявандики сәпәр», «Батур һакимлар» һәм «Самуил *(1)*», «Самуил *(2)*» дегән қисимлардин тапалайду.
77:2 **«... қедимки тепишмақларни елан қилимән»** — «тепишмақлар» тоғрилиқ 1-айәттики ишаһатни көрүң.
77:2 Зәб. 48:5; Мат. 13:35
77:5 Қан. 4:9; 6:7
77:8 Мис. 32:9; 33:3, 5; 34:9; Қан. 9:6, 13; 31:27

Бəлки Униң Тəврат-қанунида меңишни рət қилди.
11 Улар Униң қилғанлирини,
Өзлиригə көрсəткəн карамəтлирини унтуди.
12 У Мисирниң зиминида, Зоанниң даласида,
Уларниң ата-бовилириниң көз алдида мөҗизилəрни көрсəткəн еди;
13 У деңизни бөлүветип,
Уларни оттурисидин өткүзгəн;
Суларни дога-дога қилип тиклиди.
14 У күндүздə булут билəн,
Кечидə от нури билəн уларни йетəклиди.
15 Чөл-баяванда ташларни йеривəтти,
Чоңқур сурлардин урғуп чиққандəк ичимликни мол қилди;
16 У хада таштин өстəң-еқинларни һасил қилди,
Суни дəриялардəк аққузди.
17 Бирақ улар йəнə Униң алдида гуна қиливəрди,
Чөлдə һəммидин Алий Болғучиға асийлиқ қилди.
18 Улар көңлидə Тəңрини синиди,
Нəпсини қандурушқа йемəкликни тəлəп қилди.
19 Улар Худани һақарəтлəп: — «Тəңри чөл-дəшттə дəстихан салаламду?
20 Мана У қорам ташни урувиди,
Сулар урғуп,
Еқинлар булақтəк тешип чиқти;
Əнди У бизгə нанму берəлəмду?
Өз хəлқини гөш билəн тəминлəлəмду?» — дейишти.
21 Шуниң билəн Пəрвəрдигар аңлап, ғəзəпләнди;
Яқупқа от туташти,
Исраилға аччиғи көтирилди;
22 Чүнки улар Худаға ишəнмиди,
Униң нижатлиғиға улар таянмиди,
23 У əрштин булутларни буйруп,
Асман дəрвазилирини ачқан еди;
24 У улар үстигə «манна»ни яғдуруп,
Уларға əрштики ашлиқни бəргəн еди;
25 Шуниң билəн инсанлар күч егилириниң ненини йегəн еди;
У уларға қанғичə озуқни əвəткəн еди.
26 Əнди У асманда шəриқ шамили чиқирип,

77:13 Мис. 14:21
77:14 Мис. 13:21; Зəб. 104:39
77:15 Мис. 17:6; Чөл. 20:11; Зəб. 104:41; 1Кор. 10:4
77:19 Чөл. 11:1, 4
77:20 **«Улар... йəни хəлиқ мана У қорам ташни урувиди, сулар урғуп, еқинлар булақтəк тешип чиқти; əнди у бизгə нанму берəлəмду?» — дейишти»** — бу вақиə Тəврат, «Чөл.» 11-бапта баян қилинған.
77:20 Мис. 17:6; Чөл. 20:11
77:21 Чөл. 11
77:24 **«У улар үстигə «манна»ни яғдуруп, уларға əрштики ашлиқни бəргəн еди»** — «манна» асмандин чүшидиған бир хил аш еди. «Мис.» 16-бапни көрүң.
77:24 Мис. 16:14
77:25 **«... Инсанлар күч егилириниң ненини йегəн еди»** — « «күч егилири» шүбһисизки, пəриштилəрни көрситиду.
77:25 Юһ. 6:31; 1Кор. 10:3

Күчи билән җәнуп шамилиниму елип кәлди;
27 У гөшни чаң-тозандәк улар үстигә чүшүрди,
Деңизлар саһилидики қумлардәк учар-қанатларни яғдурди.
28 У буларни уларниң баргаһиниң оттурисиға,
Чедирлириниң әтрапиға чүшүрди.
29 Улар болушичә йәп тоюшти,
Чүнки уларниң нәпси тартқинини Худа уларға кәлтүргән еди.
30 Лекин улар нәпси тартқинидин техи зерикмәйла,
Гөшни еғизлирида техи чайнаватқинидила,
31 Худаниң ғәзиви уларға қарита қозғалди;
У улардин әң қаматликлирини қиривәтти,
Исраилниң сәрхил яшлирини йәргә урувәтти.
32 Мана, шундақ болсиму,
Улар йәнила давамлиқ гуна қиливәрди,
Униң мөҗизилиригә техичила ишәнмиди;
33 Шуңа У уларниң күнлирини беһудиликтә,
Жиллирини дәккә-дүккилик ичидә түгәткүзди.
34 У уларни өлтүргили турғанда,
Андин улар Уни издиди;
Улар йолидин йенип, интилип Тәңрини издиди;
35 Улар Худаниң уларниң уюлтеши екәнлигини,
Һәммидин Алий Болғучи Тәңриниң уларниң һәмҗәмәт-қутқузғучиси екәнлигини еси-
гә кәлтүрди.
36 Бирақ улар ағзи билән Униңға хушамәт қилди,
Тили билән Униңға ялған сөз қилди;
37 Чүнки уларниң көңли Униңға садиқ болмиди,
Улар Униң әһдисини чиң тутмиди.
38 Бирақ У йәнила рәһимдил еди;
Қәбиһлигини кәчүрүп, уларни йоқатмиди;
У қайта-қайта Өз ғәзивидин янди,
У қәһрини қозғиғини билән һәммини төкмиди.
39 У уларниң пәқәт әт егилири,
Кәтсә қайтип кәлмәс бир нәпәс екәнлигини яд әтти.
40 Улар чөл-дәштә шунчә көп қетим Униң аччиғини кәлтүрди.
Шунчә көп қетим баяванда көңлигә азар бәрди!
41 Бәрһәқ, улар қайтидин йолдин чәтнәп Тәңрини синиди,
Исраилдики Муқәддәс Болғучиниң җүригини зедә қилди.
42-43 Улар Униң қолини әслимиди;
Уларни зомигәрниң чаңгилидин һөрлүккә қутқузған күнини,
Қандақ қилип Мисирда карамәтләрни яритип,
Зоан даласида мөҗизиләрни көрсәткинини есидин чиқарди.
44 У Мисирлиқларниң дәриялирини, еқинлирини қанға айландуруп,
Уларни ичәлмәс қилип қойди;
45 Уларниң арисиға нәштәрлик чивинларни топ-топи билән әвәтти,

77:26 Чөл. 11:31
77:31 Чөл. 11:33; 1Кор. 10:5
77:44 Мис. 7:20

һалак қилар пақиларни маңдурди;
[46] Уларниң зираәтлирини кепинәк қурутлириға тутуп берип,
Мәһсулатлирини чекәткиләргә бәрди;
[47] Үзүм таллирини мөлдүр билән урдуруп,
Әнҗирлирини қирав билән үшшүтүвәтти.
[48] У калилирини мөлдүргә соқтуруп,
Маллирини чақмақ отлирида көйдүрүвәтти.
[49] У уларға ғәзивиниң дәһшәтлигини —
Қәһрини, аччиғини һәм еғир күлпәтләрни,
Балаю-апәт елип келидиған бир түркүм пәриштиләрниму чүшүрди.
[50] У Өз ғәзиви үчүн бир йолни түзләп қойди;
Уларниң җенини өлүмдин айимай,
Бәлки һаятини вабаға тапшурди;
[51] У Мисирда барлиқ тунҗа туғулған балиларни,
Һамниң чедирлирида уларниң ғурури болған тунҗа оғул балилирини қиривәтти.
[52] У падичидәк Өз хәлқини Мисирдин сәпәргә атландуруп,
Чөл-баявандин уларни қой падисидәк башлап маңди;
[53] Уларни аман-есән йетәклигәчкә,
Улар қорқунучтин халий болуп маңди;
Дүшмәнлирини болса, деңиз жутуп кәтти.
[54] У уларни Өз муқәддәс зимининиң чегарасиға,
Оң қоли егиливалған бу тағлиққа елип кәлди.
[55] У әлләрни уларниң алдидин қоғливетип,
Зимин үстигә тана тартқузуп өлчәп, уларға тәқсим қилди;
Исраил қәбилилирини уларниң чедирлириға олтирақлаштурди.
[56] Бирақ улар Худани, һәммидин Алий Болғучини синап аччиқландурди,
Униң тапшурған гува-агаһлирини тутмиди;
[57] Бәлки ата-бовлиридәк йолдин тейип асийлиқ қилди,
Хаин оқядәк қейип кәтти.
[58] Улар егизликтә қурған ибадәтгаһлар билән Униң ғәзивини қозғиди,
Ойма бутлири билән Униң жүригини өртиди.
[59] Худа уларни аңлап ғәзәпләнди,
Исраилдин интайин йиргәнди.
[60] У Шилоһдики маканини,
Йәни У инсан арисида турған чедирни ташлап кәтти,
[61] Өзиниң қудрәт бәлгүсини булап кетишкә,
Шан-шәривини ишғалийәтчиләрниң қолиға бәрди;

77:45 Мис. 8:2,20
77:46 Мис. 10:13
77:47 Мис. 9:23
77:50 Мис. 9:6
77:51 Мис. 12:29; Зәб. 104:36
77:53 Мис. 14:27,28; 15:10
77:55 Йә. 13:7; Зәб. 135:21,22
77:58 Қан. 32:16,21
77:60 **«У Рәб Шилоһдики маканини, Йәни У инсан арисида турған чедирни ташлап кәтти»** — 60-66-айәтләрдики вақиәләр «1Сам.» 1-6-бапта баян қилинған.
77:61 **«Өзиниң қудрәт бәлгүсини булап кетишкә, шан-шәривини ишғалийәтчиләрниң қолиға бәрди»** — бу айәттә Худаниң «қудрәт бәлгүси» вә «шан-шәриви» Униң әһдә сандуғини көрситиду.
77:61 1Сам. 4:10,11

62 Өз хәлқини қиличқа тапшурди,
Өзиниң мираси болғанлардин интайин ғәзәпләнди.
63 От уларниң жигитлирини ялмиди,
Қизлири той нахшилирида махталмайтти.
64 Уларниң каһинлири қилич астида жиқилди,
Лекин тул хотунлири һаза тутмиди.
65 Андин Рәб бириси уйқидин ойғандәк ойғанди,
Шараптин җасарәтләнгән палвандәк товлиди.
66 У рәқиплирини уруп чекиндүрүп,
Уларни түгимәс рәсваға қалдурди.
67 Йүсүпниң чедирини шаллап, рәт қилди;
Әфраим қәбилисини таллимиди;
68 Бәлки Йәһуда қәбилисини,
Яхши көргән Зион теғини таллиди.
69 Шу йәрдә муқәддәс җайини тағ чоққилиридәк,
Йәр-зиминни әбәдий орнатқандәк мәзмут бена қилди;
70 У Өз қули Давутни таллап,
Уни қой қотанлиридин чақиривалди;
71 Қозилирини емитидиған сағлиқларни әгишип бекиштин айрип,
Уни Өз хәлқи Яқупни, мираси болған Исраилни бекишқа чиқарди.
72 Давут уларни қәлбидики дуруслуғи билән бақти,
Қолиниң әпчиллиги билән уларни йетәклиди.

78-күй
Жутни басқан балаю-апәттин көтирилгән налә-зар

78 1 Асаф язған күй: —
И Худа, әлләр Өз мирасиңға бөсүп кирди;
Улар Сениң муқәддәс ибадәтханаңни булғиди;
Йерусалимни дога-дога харабиләргә айландурди.
2 Улар қуллириңниң җәсәтлирини асмандики учар-қанатларға йәм қилип,
Мөмин бәндилириңниң әтлирини даладики һайванатларға ташлап бәрди.
3 Улар хәлқиңниң қанлирини Йерусалим әтрапида судәк аққузди,

77:64 **«Уларниң каһинлири қилич астида жиқилди»** — «каһин» ибадәтханида қурбанлиқ қилиш хизмитидә болған мәхсус хадим.
77:64 1Сам. 4:11,18,19
77:66 **«У рәқиплирини уруп чекиндүрүп...»** — бу җүмлә ибраний тилида икки бислиқ. Иккинчи мәнаси «У рәқиплириниң касисиға уруп,..». Тәврат, «1Сам.» 5-бапта, Худа бутпәрәс Филистийәликләргә ваба чүшүрүп, уларни бувасирлар билән қийниди.
77:66 1Сам. 5:6; 6:4
77:67 **«Рәб... Йүсүпниң чедирини шаллап, рәт қилди; Әфраим қәбилисини таллимиди...»** — 67-72-айәтләрдә, Худаниң Давут пәйғәмбәрни Өз хәлқиниң падишаси болушқа, Зион *(Йерусалим)*ни Өз муқәддәс ибадәтханисиниң қурулуш җайи болушқа таллаш җәрянини баян қилиниду. Һәзрити Давут болса Йүсүп яки Әфраим қәбилилиридин әмәс, бәлки Йәһуда қәбилисидин еди.
77:70 1Сам. 16:11; 2Сам. 7:8
77:71 2Сам. 5:2; 1Тар. 11:2
78:1 **«И Худа, әлләр Өз мирасиңға бөсүп кирди; улар Сениң муқәддәс ибадәтханаңни булғиди; Йерусалимни дога-дога харабиләргә айландурди»** — бу күй Бабил падишаси Небоқаднисар миладийәдин илгәрки 597-жили Йерусалимни, җүмлидин муқәддәс ибадәтханини вәйран қилип, нурғун Исраилларни әсиргә елип Бабилға елип кәткәндин кейин йезилған болса керәк.

Җәсәтлирини көмгили бирәр адәмму қалдурмиди.
4 Хошнилиримиз алдида рәсваға қалдуқ,
Әтрапимиздикиләргә мәсқирә вә мазақ объекти болдуқ.
5 Қачанғичә, и Пәрвәрдигар?
Сән мәңгүгә ғәзәплинәмсән?
Сениң жүригиң от болуп өртиниверәмду?
6 Қәһриңни Сени тонумиған әлләр үстигә,
Намиңни билмигән падишалиқлар үстигә төккәйсән!
7 Чүнки улар Яқупни ялмап,
Униң маканини харабиликкә айландуруватти.
8 Ата-бовилиримизниң қәбиһликлирини бизгә һесаплимиғайсән;
Рәһимдиллиқлириң бизниң йенимизға чапсан кәлгәй!
Чүнки биз интайин пәс әһвалға чүшүрүлдуқ.
9 Өз намиңниң шөһрити үчүн бизгә ярдәм қилғайсән, и ниҗатлиғимизниң Худаси,
Намиң үчүн бизни қутқузғайсән, гуналиримизни кәфарәт қилип кәчүргәйсән;
10 Әлләр немишкә: «Уларниң Худаси қәйәрдә?» дәп мазақ қилишиду?
Қуллириң төккән қан қәрзиниң һесави әлләр арисида, көз алдимизда қилинсун.
11 Әсирләрниң аһ-зарлири алдиңға кәлгәй;
Билигиңниң улуқлуғи билән, өлүмгә буйрулғанларни сақлиғайсән.
12 И Рәб, ят хошнилиримизниң Саңа қилған зор һақаритини йәттә һәссә қошуп өзлиригә,
Йәни уларниң ичи-бағриға қайтурғайсән;
13 Шундақ қилип, Сениң хәлқиң — Өзүң баққан қойлириң болған бизләр,
Саңа мәңгүгә тәшәккүрләр ейтимиз,
Әвлаттин әвлатқичә Сениң мәдһийилириңни аян қилимиз.

79-күй
Худа йолида жутниң гүллиниши үчүн дуа
1-айәттики изаһатни көрүң

79 1-2 «Нилупәрләр» дегән аһаңда; бир гувалиқ; Асаф язған күй: —
Қулақ салғайсән, и Исраилниң падичиси,
Йүсүпни қой падисидәк бекип йетәклигүчи;
И керублар оттурисида Олтарғучи,
Нурланғайсән!
3 Әфраим, Бинямин, Манассәһләрниң алдида қудритиңни қозғиғайсән,
Бизләрни қутқузғили кәлгәйсән!
4 И Худа, бизни Өз йениңға қайтурғайсән!

78:4 Зәб. 43:15; 79:7
78:5 **«Сениң жүригиң от болуп өртиниверәмду? »** — ибраний тилида «Сениң һәситиң от болуп өртиниверәмду? ».
78:5 Зәб. 88:47
78:6 Йәр. 10:25
78:8 Йәш. 64:8
79:1-2 **«Қулақ салғайсән, и Исраилниң падичиси, Йүсүпни қой падисидәк бекип йетәклигүчи; и керублар оттурисида Олтарғучи, нурланғайсән!»** — бу күй бәлким Исраилниң җәнубий тәрипидә *(җәнубий падишалиғида, йәни «Йәһуда»да)* миладийәдин илгәрки 734-722 жилларда йезилған; шу вақитларда Асурийә империйәси Исраил шималий падишалиғиға бөсүп кирип, булаңчилиқ қилип, уларниң көп адәмлирини әсиргә алди. Җәнубий падишалиқтики бир қисим кишиләр әпсуслинип, шималидики қериндишлири үчүн дуа қилиду. **«керублар оттурисида Олтарғучи»** — Худаниң муқәддәс ибадәтханисидики «әң муқәддәс җай»да әһдә сандуғиниң икки йенида алтундин ясалған бирдин «керуб», йәни күчлүк пәриштиниң сеймаси туриду. Худа әслидә Өз һозуриниң бу икки керуб оттурисида болушиға вәдә қилған.

Җамалиңниң нурини чачқайсән, шунда биз қутқузулимиз!
5 И Пәрвәрдигар, самавий қошунларниң Сәрдари болған Худа,
Хәлқиңниң дуалириға болған ғәзивиң қачанғичә ялқунлап туриду?
6 Сән көз яшлирини уларға озуқ орнида қилдиң,
Көз яшлирини қача-қачилап уларға ичкүздуң.
7 Бизни хошнилиримизға талашқа қойдуң;
Дүшмәнлиримиз бизни мәсқирә қилишиду.
8 И самавий қошунларниң Сәрдари болған Худа,
Бизни Өз йениңға қайтурғайсән!
Җамалиңниң нурини чачқайсән, шунда биз қутқузулимиз!
9 Сән Мисирдин бир түп үзүм көчитини елип кәлдиң;
Ят әлләрни һайдиветип, орниға уни тиктиң.
10 Униң алдида йәрни кәң ачтиң;
У чоңқур йилтиз тартип, пүтүн зиминға йейилди.
11 Униң сайиси тағларни қаплиди;
Ғоллири қудрәтлик кедир дәрәқлиридәк өсти;
12 У шахлирини деңизғичә,
Пиләклирини Әфрат дәрияси бойлириғичә узартти.
13 Сән немишкә униң қашалирини бузуп,
Мевисини өтүп кетиватқанларниң үзүп елишиға йол қойдуң?
14 Мана орманлиқтики явайи тоңғузлар уни йериватиду,
Даладики һайванатлар униңдин озуқлиниду.
15 И самавий қошунларниң Сәрдари болған Худа, Сәндин өтүнимизки,
Йенимизға қайтқайсән!
Әрштин һалимизға нәзәр салғайсән,
Келип бу үзүм телидин хәвәр алғайсән!
16 Йәни оң қолуң тиккән бу йилтиздин,
Өзүң үчүн мәзмут йетиштүргән бу оғлуңдин хәвәр алғайсән!
17 Мана у отта көйдүрүлди,
Кесиветилди;
Йүзүңдики тәнбиһий қаришиңни көрүп улар һалак болмақта;
18 Қолуңни оң қолуңдики адәмгә,
Йәни Өзүң үчүн мәзмут йетиштүргән Инсан оғлиға қондурғайсән;
19 Шундақ қилғанда биз Сәндин һәргиз чекинмәймиз;
Бизни йеңилиғайсән, шунда биз намиңни чақирип Саңа илтиҗа қилимиз.
20 И Пәрвәрдигар, самавий қошунларниң Сәрдари болған Худа,
Бизни Өз йениңға қайтурғайсән!
Җамалиңниң нурини чачқайсән, шунда биз қутқузулимиз!

79:4 Зәб. 4:8; 30:17; 661-:3; Дан. 9:17

79:7 **«Бизни хошнилиримизға талашқа қойдуң»** — бәзи кона көчүрмиләрдә: — «Сән бизни хошнимизға мазақ объекти қилдиң» дегән сөзләр тепилиду.

79:7 Зәб. 43:14-15; 78:4

79:9 Йәш. 5; Йәр. 2:21; Әз. 15; 17:3-10; Юһ. 15:1

79:11 **«қудрәтлик кедир дәрәқлиридәк..»** — яки «Тәңриниң кедир дәрәқлиридәк...».

79:15 **«... Келип бу үзүм телидин хәвәр алғайсән»** — ибраний тилида: — «...бу үзүм телини йоқлиғайсән» дегән билән ипадилиниду.

79:18 **«оң қолуңдики адәм... йәни Өзүң үчүн мәзмут йетиштүргән Инсан оғли..»** — «оң қолуңдики адәм», «Өзүң үчүн мәзмут йетиштүргән Инсан оғли» шүбһисизки Мәсиһ тоғрилиқ алдин-ала ейтилған бешарәтлик сөз.

79:18 Зәб. 109:1; Дан. 7:13, 14; Мат. 16:27; Ибр. 1:3; 8:1; 10:12; 12:1; 1Пет. 3:22

80-күй
Һейт-байрамда Худаниң гува-хитабини Исраилға әслитиш

80 [1-2] Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп «Гиттиф»та челинсун дәп, Асаф язған күй:
—
Күч-қуввитимиз болған Худаға күй ейтип яңритиңлар,
Яқупниң Худасиға шатлинип тәнтәнә қилиңлар!
3 Нахшини яңритип, дапни елип,
Йеқимлиқ чилтар һәм равабни челиңлар!
4 Йеңи айда, бәлгүләнгән вақитта,
Байрам-һейт күнимиздә нағра-сүнай челиңлар!
5 Чүнки бу Исраил үчүн бекитилгән бәлгүлимә,
Яқупниң Худасиниң бир пәрманидур.
6 У Мисир зиминида жүрүш қилғанлирида,
(Шу йәрдә биз чүшәнмәйдиған бир тилни аңлап жүрәттуқ)
У буни Йүсүпкә гува қилип бәрди;
7 — «Униң мүрисини жүктин сақит қилдим,
Униң қоли севәт көтириштин азат болди;
8 Қистақчилиқта нида қилдиң, Мән сени азат қилдим;
Гүлдүрмама чиққан мәхпий җайдин саңа җавап бәрдим;
«Мәрибаһ» сулири бойида сени синидим».
Селаһ.
9 — «Тиңша, хәлқим, Мән сени гувалар билән агаһландурмән;
И Исраил, Маңа қулақ салсаң еди!
10 Араңда ят илаһ болмисун,
Ят әлдики илаһқа баш әгмигин!
11 Сени Мисирдин елип чиққан Пәрвәрдигар Худайиңдурмән;
Ағзиңни йоған ач, Мән уни толдуримән.
12 — Бирақ хәлқим садайимға қулақ салмиди,
Исраилниң Маңа бағланғуси йоқ еди;
13 Шуңа Мән уларни өз тәрсалиғиға қоюветтим;
Улар өз мәслиһәтлири билән меңиверәтти.
14 — Аһ, Мениң хәлқим Маңа қулақ салса еди!
Исраил Мениң йоллиримда жүрсә еди!
15 Уларниң дүшмәнлирини тезла егилдүрәр едим,
Қолумни рәқиплиригә бурап, уларни басар едим.
16 Пәрвәрдигарға нәпрәтләнгүчиләр Униң алдида зәиплишип бойсунар еди;
Уларниң шу ахирити мәңгүгә болатти;
17 Саңа аш-буғдайниң әң есилини йегүзәр едим,
Бәрһәқ, қорам таштин һәсәл аққузуп сени қандурар едим».

80:1-2 **«Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп «Гиттиф»та челинсун дәп, Асаф язған күй»** — ««Гиттиф»»ниң мүмкинчилиги бар бир мәнаси: «Гат шәһириниң сази».

80:6 **«Шу йәрдә биз чүшәнмәйдиған бир тилни аңлап жүрәттуқ»** — ибраний тилида «Шу йәрдә **мән** чүшәнмәйдиған бир тилни жүрәттим» дегән сөз билән ипадилиниду. Бу бәлким Худа Өз хәлқигә вакалитән сөзлишини, улар билән биргә болушини көрситиши мүмкин. **«У буни Йүсүпкә гува қилип бәрди»** — «буни» бәлким 3-айәттә тилға елинған һейтларни, шундақла шу һейтларни сазлар билән җакалашни көрсәтсә керәк.

80:8 **«... «Мәрибаһ» сулири бойида сени синидим»** — «Мәрибаһ» (*«елишиш», «җедәл»*) дегән мәнада. «Мәрибаһ» икки җайниң исми; шу йәрләрдә болған вақиәләрниң биринчиси Тәврат «Мис.» 17-бапта, иккинчиси «Чөл.» 20-бапта хатириләнгән.

80:17 **«Саңа аш-буғдайниң әң есилини йегүзәр едим»** — «U Саңа аш-буғдайниң әң есилини йегүзәр еди».

81-куй
Худаниң алий соти
Юһ. 10:22-42

81 [1] Асаф язған күй: —
Худа Өз илаһий мәҗлисидә туруп риясәтчилик қилиду,
У илаһлар арисида һөкүм чиқириду;
[2] — Қачанғичә силәр наһәқ һөкүм чиқирисиләр,
Қачанғичә рәзилләргә йүз-хатирә қилисиләр?
Селаһ.
[3] Гадайлар вә житим-йесирларниң дәвасини сораңлар,
Езилгәнләр һәм һаҗәтмәнләргә адаләтни көрситиңлар;
[4] Мискинләр һәм намратларни қутқузуңлар,
Уларни рәзилләрниң чаңгилидин азат қилиңлар!
[5] Улар буларни билмәй вә чүшәнмәй зулмәттә кезип жүрмәктә,
Шуңа йәрниң һуллири тәврәнмәктә.
[6] Мән ейттим: — «Силәр илаһларсиләр,
Һәммиңлар Һәммидин Алий Болғучиниң оғуллири силәр;
[7] Шундақ болсиму силәр инсанға охшаш өлисиләр,
һәр қандақ әмир-бәккә охшашла жиқилисиләр».
[8] — Турғин, и Худа, йәр-йүзини сорақ қилғайсән!
Чүнки Сән барлиқ әлләргә варис болғучисән!

82-күй
Дүшмәнләрниң сүйқәстлири һәққидә дуа

82 [1-2] Асафниң күй-нахшиси: —
И Худа, үн чиқармай турувалма,
Жим турувалма, сүкүт қилип турувалма, и Тәңрим!
[3] Чүнки мана, Сениң дүшмәнлириң давраң қилмақта,
Саңа өчмәнләр баш көтәрмәктә.
[4] Улар қувлуқ билән Сениң хәлқиңгә сүйқәст қилиду,
Сениң һимайә қилип қәдирлигәнлириң билән қаршилишишни мәслиһәтлишиду.
[5] Улар: — «Жүрүңлар, уларни милләт қатаридин йоқ қилайли!
Исраилниң нами иккинчи тилға елинмисун!» — демәктә.

81:1 **«Худа Өз илаһий мәҗлисидә туруп риясәтчилик қилиду, У илаһлар арисида һөкүм чиқириду»** — бизниңчә, бу мәҗлискә қатнашқан «илаһлар»ниң Худаниң хәлқигә сотчи болған яки Өз хәлқи арисида һоқуқ-мәсъулийити бар адәмләр екәнлиги төвәндики айәтләрдин көрүлиду. Мәлум җәһәтләрдин, улар Худадәк адәмләр үстидин һөкүм чиқириду; шуниң үчүн улар бу мәсъулийәтниң еғирлиғини убдан чүшиниши керәк. **«у илаһлар арисида һөкүм чиқириду»** — башқа шәрһчиләр болса «илаһлар» дегәнни йәр йүзидики падиша-һоқуқдарларни көрситиду, дәп қарайду. Музу шәрһчиләр 6-айәттики «силәр илаһлар» дегәнни кинайилик сөз дәп қарайду; чүнки шу дәвирдики падишалардин көп қисми өзлирини «Худа» дәп қарайтти, хәлқидин өзигә ибадәт қилишини тәләп қилатти. Лекин Рәббимизниң «Юһ.» 10:33-36дә ейтқан шәрһи бойичә, бу сөзләр кинайилик сөз әмәс; шуңа жуқуриқи чүшәндүрүшимиз тоғра, дәп қараймиз.
81:3 **«...житим-йесирларниң дәваси»** — ибраний тилида «... атисизларниң дәваси».
81:4 **Пәнд. 24:11**
81:7 **«Шундақ болсиму силәр инсанға охшаш өлисиләр, һәр қандақ әмир-бәккә охшашла жиқилисиләр»** — 1-айәт вә униңдики изаһатни көрүң. Биринчи җүмлиниң башқа бир хил тәрҗимиси: «Шундақ болсиму силәр Адәмгә *(демәк, Адәматимизға)* охшаш өлисиләр».
81:8 **«Сән барлиқ әлләргә варис қилисән»** — бу сөз бәлким Мәсиһкә ейтилиши мүмкин.
81:8 **Зәб. 2:8; Ибр. 1:2**

[6] Улар һәмнәпәс, һәмдил мәслиһәтләшти;
Улар Саңа қарши иттипақ түзди.
[7] Мана, Едом вә Исмаилларниң чедирлири,
Моаб һәм Һагрийлар;
[8] Гәбал, Аммон, вә Амаләк;
Филистийә һәмдә Тур аһалилири,
[9] Асурийәму уларға қошулди;
Улар Лут оғуллириға яр-йөләк болуп кәлгән.
Селаһ.
[10] Сән Кишон дәриясида Мидиянийларға,
Сисераға вә Ябинға қандақ тақабил турған болсаң,
Уларғиму шундақ қилғайсән;
[11] Булар Ән-Дор йезисида қирилған еди,
Йәр үчүн тизәк-оғутқа айланған еди.
[12] Уларниң әмирлирини Орәб вә Зеәбкә,
Уларниң даһийлирини Зәбаһ һәм Залмуннаға охшаш қилғайсән;
[13] Чүнки улар: «Худаниң чимән-яйлақлирини өзимизгә мүлүк қиливалайли!» — дәп ейтқан.
[14] И Худайим, уларни домилинидиған қамғақтәк,
Шамалда учурулған саман кәби сорувәткәйсән.
[15] От орманлиққа туташқанға охшаш,
Ялқун тағларни көйдүргәнгә охшаш,
[16] Сән йәнә уларни бориниң билән қоғлиғайсән,
Қара қуюниң билән вәһимигә салғайсән;
[17] Уларниң Сениң намиңни издиши үчүн,
Уларниң йүзлирини шәрм-һая билән чөмдүргәйсән, и Пәрвәрдигар!
[18] Улар номустин әбәдий шәрмәндә болсун,
Жаһанға рәсва болуп йоқитилсун.
[19] Улар билсунки,
Намиң Пәрвәрдигар болған Сәнла пүткүл жаһандики Әң Алий Болғучидурсән.

83-күй
Пәрвәрдигарниң һозурини сеғиниш

83 [1-2] Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, «Гиттиф»та челинсун дәп, Кораһниң оғуллири үчүн йезилған күй: —

Маканлириң нәқәдәр әзиздур,
Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар!
[3] Җеним Пәрвәрдигарниң һойлилириға тәшна болуп,
Сеғинип һәтта һалидин кетиду,
Дилим вә әтлирим һаят Тәңригә тәлмүрүп нида қилиду;

82:9 **«Улар Лут оғуллириға яр-йөләк болуп кәлгән»** — «Лутниң оғуллири» Моаб вә Аммон дегән хәлиқләр болуп шәкилләнгән.
82:12 **«Уларниң әмирлирини Орәб вә Зеәбкә, Уларниң даһийлирини Зәбаһ һәм Залмуннаға охшаш қилғайсән»** — Сисера, Ябин, *(9-айәт)* Орәб, Зеәб, Зәбаһ һәм Залмуннаға четишлиқ вақиәләрни билиш үчүн «Батур һакимлар» 7-, 8-бапларни көрүң.
83:1-2 **«Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, «Гиттиф»та челинсун дәп»** — «Гиттиф»ниң мүмкинчилиги бар бир мәнаси: «Гат шәһириниң сази».
83:3 **Зәб. 41:1-3; 62:1-3**

4 Мана, һәтта мубарәк қучқачму бир маканни тапқан,
Қарлиғачму өзигә һәм бала туғидиған уга ясайдиған җайни тапқан,
— Йәни Сениң қурбангаһлириңдин,
И самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар,
— Мениң Падишасим, мениң Худайим!
5 Сениң өйүңдә туруватқанлар бәхитликтур!
Улар үзлүксиз Сени мәдһийиләйду.
Селаһ.
6 Күч-қудрити Сәндин болған киши бәхитликтур —
Қәлбидә көтирилмә йоллар болғанлар;
7 Жиға вадисидин өткәндә,
Улар уни булақлиққа айландурар;
Бәрһәқ, күз ямғурлири уни бәрикәтләргә толдуриду.
8 Улар күчигә-күч улап меңивериду;
Һәр бири Зионға йетип келип, Худаниң һозурида һазир болиду.
9 И самавий қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, дуайимни аңлиғайсән;
И Яқупниң Худаси, қулақ салғайсән!
Селаһ.
10 Қара, и қалқинимиз болған Худа,
Өзүң мәсиһ қилғиниңниң йүзигә илтипат билән қариғин!
11 Чүнки Сениң һойлилириңда өткән бир күн
Башқа йәрдә өткән миң күндин әладур;
Рәзилләрниң чедирлирида яшиғандин көрә,
Худайимниң өйиниң босуғисида турғиним яхшидур.
12 Пәрвәрдигар Худа қуяш вә қалқандур,
Пәрвәрдигар шапаәт вә шан-шәһрәт бәхш етиду;
Дурус маңғанлардин У һәр қандақ илтипатни һеч айимайду;
13 Самавий қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар,
Бәхитликтур Саңа таянған инсан!

84-күй
Исраилниң үзүл-кесил товва қилиши үчүн меһир-шәпқәт тәләп қилиш

84 1-2 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп оқулсун дәп, Кораһниң оғуллири үчүн йезилған күй: —

83:6 **«...қәлбидә көтирилмә йоллар болғанлар»** — «көтирилмә йоллар» — көтирип ясалған, Йерусалимға тавап қилидиған йолучилар маңидиған йоллар болса керәк.
83:7 **«Жиға вадисидин өткәндә»** — «Жиға вадиси» яки «бака вадиси». Ибраний тилида «бака» биринчидин «жиға»ни билдүриду, иккинчидин бир хил уҗмә дәриғини билдүриду, йәнә «жиғлайдиған дәрәқ» — кесилгән болса дәрәқ сүйи жиғлиғандәк чиқиду. Давут пәйғәмбәр икки қетим бир «Бака вадиси» *(йәни «Рәфайим җилғиси»)* да ғәлибә қилди һәм әшу йәрдә униң үч җан-дости җенини тәвәккүл қилип униңға су елип кәлди *(«2Сам.» 5-, 23-бапта)*. **«күз ямғурлири уни бәрикәтләргә толдуриду»** — Қанаанда *(Пәләстиндә)* күз ямғурлири йәрни һайдаш, һәм уруқ селишқа тәйяр қилиду.
83:10 **«Өзүң мәсиһ қилғиниңниң йүзигә илтипат билән қариғин!»** — «мәсиһ қилғини», 2-күйдики изаһатларни, шундақла «Тәбирләр»ниму көрүң.
83:11 **«Худайимниң өйиниң босуғисида турғиним яхшидур»** — йәнә бир хил тәрҗимиси: «Худайимниң өйидә ишикбақар болғиним яхшидур».
83:13 Зәб. 2:12; 33:9

Сəн Өз зиминиңға илтипат көрситип,
Яқупни сүргүнлүктин қайтурған едиң, и Пəрвəрдигар.
3 Хəлқиңниң қəбиһлигини кəчүрүм қилип,
Барлиқ гуналирини япқан едиң.
Селаһ.
4 Сəн пүтүн қəһриңни ичиңгə қайтурувелип,
Ғəзивиңниң əшəддийлигидин янған едиңсəн.
5 Əнди бизни Өз йениңға қайтурғайсəн, и нижатлиғимиз болған Худа!
Бизгə болған аччиғиңға һай бəргəйсəн!
6 Сəн бизгə əбədий ғəзəплинəмсəн?
Əвлаттин-əвлатқичə ғəзивиңни созамсəн?
7 Хəлқиң Өзүңдин шатлиниши үчүн,
Бизни қайтидин йеңилимамсəн?
8 Бизгə өзгəрмəс муһəббитиңни көрсəткəйсəн, и Пəрвəрдигар,
Бизгə нижатлиғиңни ата қилғайсəн!
9 Тəңри Пəрвəрдигарниң немилəрни дəйдиғанлиғиға қулақ салай;
Чүнки У Өз хəлқигə, Өз мөмин бəндилиригə аман-хатирҗəмликни сөзлəйду;
Улар йəнə һамақəтликкə қайтмисун!
10 Зиминимизда шан-шөһрəтниң туруши үчүн,
Дəрһəқиқəт, Униңдин əйминидиғанларға Униң нижатлиғи йеқиндур;
11 Өзгəрмəс муһəббəт вə һəқиқəт өз ара көрүшти;
Һəққанийəт вə аман-хатирҗəмлик бир-бирини сөйүшти;
12 Һəқиқəт йəрдин үнүп чиқмақта,
Һəққанийəт əршлəрдин қарайду.
13 Пəрвəрдигар бəрикəт бериду,
Зиминимиз һосулини бериду;
14 Һəққанийəт Униң алдида маңиду,
Униң қəдəмлиригə йол һазирлайду!

85-күй
Ялғузлуқта, қийналған күндə шапаəт тилəш

85 1 Давутниң дуаси:
Қулиқиңни мəн тəрəпкə тутқин, и Пəрвəрдигар, маңа җавап бəргəйсəн;
Чүнки мəн езилгəн вə һаҗəтмəндурмəн.
2 Җенимни сақлиғайсəн,
Чүнки мəн Саңа мөминдурмəн;

84:5 «Əнди бизни Өз йениңға қайтурғайсəн, и нижатлиғимиз болған Худа! Бизгə болған аччиғиңға һай бəргəйсəн!» — Худаниң Исраилға рəһимдиллиқ көрситиватқинини көрүп (*3-айəтни көрүң*), мошу күйниң муəллипи Худадин Исраилни үзүл-кесил товва қилдурғайсəн, уларни Өз йениңға, шундақла Өз жутиға қайтурғайсəн, дəп дуа қилишни башлайду.
84:7 Зəб. 70:20; 79:19; 137:7
84:11 «Өзгəрмəс муһəббəт вə һəқиқəт өз ара көрүшти; һəққанийəт вə аман-хатирҗəмлик бир-бирини сөйүшти» — бу сирлиқ сөзлəр шүбһисизки, Мəсиһниң өзини қурбанлиқ қилғинида, əмəлгə ашурулди.
84:11 Ибр. 7:2
84:13 Зəб. 66:7
84:14 «Һəққанийəт Униң алдида маңиду, униң қəдəмлиригə йол һазирлайду!» — йəнə бир хил тəрҗимиси: «Һəққанийəт Униң алдида маңиду, һəм өзини Униң қəдəмлиригə орнитиду».

И Сән Худайим, Саңа таянған қулуңни қутқузғайсән;
3 Маңа меһир-шәпқәт көрсәткәйсән, и Рәб,
Чүнки мән күн бойи Саңа нида қилимән.
4 Қулуңниң җенини шат қилғин,
Чүнки җеним Саңа тәлмүрүп қарайду;
5 Чүнки Сән Рәб, меһриван, кәчүрүмчан Сән!
Өзәңгә илтиҗа қилғанларниң һәммисигә зор меһир-муһәббәт көрсәткүчидурсән!
6 Мениң дуайимға қулақ салғин, и Пәрвәрдигар,
Йелинишлиримниң садасини аңлиғайсән;
7 Бешимға күн чүшкәндә,
Мән Саңа илтиҗа қилимән,
Чүнки Сән маңа җавап берисән.
8 Илаһлар арисида Сениң тәңдишиң йоқтур, и Рәб;
Қилған ишлириңниңму тәңдиши йоқтур.
9 Сән яратқан барлиқ әлләр келип сениң алдиңда сәҗдә қилиду, и Рәб,
Намиңни улуқлайду.
10 Чүнки Сән наһайити бүйүксән,
Мөҗизиләрни Яратқучидурсән;
Сән Худадурсән, ялғуз Сәнла.
11 Өз йолуңни маңа үгәткәйсән, и Пәрвәрдигар,
Вә Сениң һәқиқитиңдә жүримән;
Намиңға һөрмәт-әймиништә болушум үчүн, қәлбимни пүтүн қилғайсән.
12 Я Рәббим Худа, пүтүн қәлбим билән Сени мәдһийиләймән,
Әбәдил-әбәт намиңни улуқлаймән.
13 Чүнки маңа болған меһир-муһәббитиң зордур,
Сән тәһтисараниң тәглиридин җенимни қутқузисән;
14 И Худа, тәкәббурлар маңа қарши көтирилди,
Әшәддийләрниң җамаити җенимни издимәктә,
Улар Сени нәзиригә алмәйду!
15 Амма Сән, Рәб, рәһимдил вә шәпқәтлик Илаһсән,
Асанлиқчә аччиқланмайсән,
Меһир-муһәббәт һәм һәқиқәт-садиқлиғиң тешип туриду.
16 Мән тәрәпкә бурулуп, шәпқәт көрсәткәйсән;
Өз қулуңға күчүңни бәргәйсән,
Дедигиңниң оғлини қутқузғайсән!
17 Маңа өчмәнләрниң уни көрүп хиҗил болуши үчүн,
Илтипатиңни көрситидиған бир аламәтни маңа көрсәткин;
Чүнки Сән Пәрвәрдигар, маңа ярдәм қилдиң,
Маңа тәсәлли берип кәлгәнсән.

85:7 Зәб. 17:7; 49:15; 54:17-18
85:8 **«Илаһлар арисида Сениң тәңдишиң йоқтур, и Рәб...»** — бу айәт «илаһлар»ниң һәқиқий мәвҗут екәнлигини етирап қилмайду, әлвәттә.
85:8 Қан. 3:24; Зәб. 135:4
85:11 Зәб. 24:4-5; 26:11; 118:33
85:14 Зәб. 53:5-7
85:15 Мис. 34:6; Чөл. 14:18; Нәһ. 9:17; Зәб. 102:8; 144:8; Йо. 2:13

86-күй
Зионниң улуқлуғи

86 [1] Кораһниң оғуллири үчүн йезилған күй-нахша: —
Униң ули болса муқәддәс тағлардидур.
[2] Пәрвәрдигар Зионниң дәрвазилирини сөйиду,
Яқупниң барлиқ макан-җайлиридинму әвзәл көриду;
[3] Сениң шәривиңгә улуқ ишлар ейтилмақта, и Худаниң шәһири!
Селаһ.
[4] «Мени тонуп билгәнләр арисида Раһаб билән Бабилни тилға алимән;
Мана Филистийә, Тур билән Ефиопийә;
Мана бу адәм шу йәрдә туғулған» — дәймән.
[5] Бәрһәқ, Зион тоғрилиқ шундақ ейтилиду: —
«Бу адәм, паланчи-покунчи униңда туғулған,
Һәммидин Алий Болғучиниң Өзи уни мустәһкәмләйду».
[6] Хәлиқ-қовмларни хатирилигинидә Пәрвәрдигар: —
«Бу киши бу йәрдә туғулған» — дәп алаһидә хатиригә йезип қойиду.
Селаһ.
[7] Нахшичилар, уссулчилар шуни тәң ейтиду: —
«Мениң барлиқ булақ-мәнбәлирим сениңдидур!»

87-күй
Тум қараңғулуқ

87 [1-2] Кораһниң оғуллири үчүн йезилған күй-нахша: —
Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, «Махалат-леанот» аһаңида оқулсун дәп, Әз-
ралиқ Һеман язған «Масқил»: —

И Пәрвәрдигар, нижатлиғим болған Худа,
Кечә-күндүз Саңа налә қилип кәлдим.
[3] Дуайим Сениң алдиңға кирип иҗабәт болсун;
Нидайимға қулақ салғайсән;
[4] Чүнки дәрдләрдин җеним тойған,
Һаятим тәһтисараға йеқинлашқан,
[5] Һаңға чүшүватқанлар қатарида һесаплинимән;
Күч-мадари қуруған адәмдәк болуп қалдим.
[6] Өлүкләр арисиға ташланғанмән,
Қирилип қәбирдә ятқанлардәк;
Сән уларни йәнә әслимәйсән,

86:1 **«Униң ули болса муқәддәс тағлардидур»** — «Униң ули» — Худаниң ули, демәк.
86:4 **«... арисида Раһаб билән Бабилни тилға алимән»** — «Раһаб» бу йәрдә Мисирни билдүриду (*мәнаси: «тәкәббур». «Йәш.» 30:7ни көрүң*). **««Мени тонуп билгәнләр арисида Раһаб билән Бабилни тилға алимән... мана бу адәм шу йәрдә туғулған» — дәймән»** — сөзлигүчи Худа Өзи болса керәк.
86:6 **««Бу киши бу йәрдә туғулған» — дәп алаһидә хатиригә йезип қойиду»** — бу сирлиқ сөз Худаниң Йәһудий болмиған (*«ят әллик»*) Өзигә етиқат қилғучиларни етиқати арқилиқ «Өзүмгә тәвә адәм, Өзүмниң аиләмдики адәм» дәп һесаплап, уларға илтипат қилип: «Йерусалимда туғулған» дәп һесаплайдиғанлиғини көрситиду.
86:6 Зәб. 22:31; Ибр.12:22-23
86:7 **«Мениң барлиқ булақ-мәнбәлирим сениңдидур!»** — «сениңда» бәлким Зионда дегән мәнада. Бәзи алимлар мәнасини «Худа Өзидә» дәп қарайду.
87:1-2 **«Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, «Махалат-леанот» аһаңида оқулсун дәп...»** — «Махалат-леанот»ниң мәнаси намәлум; бәзи алимлар «аҗизлиқтики дәрдләр» яки «харлиқтин чиққан кесәл» дәп тәрҗимә қилиду.

Улар қолуңдин үзүп елинип жирақ қилинған.
[7] Сән мени һаңниң әң тегигә,
Зулмәтлик жайларға, деңизниң чоңқур йәрлиригә чөмдүрдүң.
[8] Қәһриң үстүмгә еғир жүктәк басти,
Барлиқ долқунлириң билән мени қийнидиң.
[9] Мәндин дост-бурадәрлиримни жирақлаштурдуң;
Уларни мәндин йиргәндүрдүң;
Мән қамалғанмән, һеч чиқалмаймән.
[10] Көзлирим азап-оқубәттин хирәләшти;
Һәр күни Саңа нида қилимән, и Пәрвәрдигар,
Қоллиримни Саңа көтирип кәлдим.
[11] Өлүкләргә мөжизә көрситәрсәнму?
Мәрһумлар орнидин туруп Саңа тәшәккүр ейтарму?
[12] Өзгәрмәс муһәббитиң қәбирдә баян қилинарму?
Һалакәт диярида садиқлиқ-һәқиқитиң махтилиарму?
[13] Карамәтлириң зулмәттә тонуларму?
Һәққанийлиғиң «унтулуш зимини»дә билинәрму?
[14] Бирақ мән болсам, Пәрвәрдигар, Саңа пәряд көтиримән,
Таң сәһәрдә дуайим алдиңға кириду.
[15] И Пәрвәрдигар, немигә җенимни ташливәттиң?
Немигә җамалиңни мәндин йошурдуң?
[16] Яшлиғимдин тартип мән езилгән, бемардурмән;
Вәһшәтлириңни көрүверип һеч һалим қалмиди.
[17] Қәһриң үстүмдин өтти;
Вәһимилириң мени набут қилди.
[18] Улар күн бойи ташқин сулиридәк мени оравалди,
Тамамән мени чөмдүрди.
[19] Җан достлиримни, ағинилиримни мениңдин жирақлаштурдуң,
Мениң әзиз достум болса қараңғулуқтур!

88-күй
Худаниң Давут үчүн бекиткән мәңгүлүк әһдиси — немишкә мәғлубийәт һәм мунқәризлик болиду?

88 [1-2] Әзраһлиқ Етан язған «Масқил»: —
Пәрвәрдигарниң өзгәрмәс муһәббитини әбәдий күйләймән,
Ағзимда дәвирдин-дәвиргичә һәқиқәт-садақитиңни аян қилимән.
[3] Чүнки мән: Өзгәрмәс муһәббәт мәңгүгә тиклинип маңиду,
Сән һәқиқәт-садақитиңни әршиәлада мустәһкәмләватисән — дәп билдим;
[4] Сән дедиңки: —
«Мән талливалғиним билән әһдә түзгәнмән;

87:6 **«Улар қолуңдин үзүп елинип жирақ қилинған»** — мәнаси, бәлким: «Худаниң инсанларға дайим көрситидиған көйүмидин айрилиған» дегәндәк.
87:19 **«Мениң әзиз достум болса қараңғулуқтур!»** — башқа бир хил тәрҗимиси «Яр-бурадәрлирим қараңғулуққа көмүлүп қалди».
88:1-2 **«Әзраһлиқ Етан язған «Масқил»: — ...»** — әгәр бу «Етан» Давут падишаниң дәвридә яшиған *(«1Пад.» 4:31-айәттики «Етан»)* болса, бу күй бешарәт болуши керәк. Ундақ болмиса Давутниң ханидани тәхттин мәһрум болғандин кейин *(Бабилда сүргүн болғандин кейин)* башқа бир Етан язған.

Қулум Давутқа қәсәм қилдим: —
5 Сениң әвладиңни мәңгү давам қилдуримән,
Тәхтиңни әвлаттин-әвлатқа қуруп чиқимән».
Селаһ.
6 Һәм асманларму Сениң мөҗизилириңни тәбрикләйду, и Пәрвәрдигар,
Муқәддәсләрниң җамаитидә улар һәқиқәт-садақитиңни мәдһийиләйду;
7 Чүнки асманларда Пәрвәрдигарниң тәңдиши барму?
Қудрәт Егисиниң оғуллири арисида Пәрвәрдигарға охшайдиған ким бар?
8 Тәңриниң һәйвиси муқәддәсләрниң мәҗлисидикиләрни қаттиқ титритиду,
Униң әтрапидикиләрниң һәммиси үчүн У қорқунучлуқтур.
9 И Пәрвәрдигар, самавий қошунларниң Сәрдари болған Худа,
Қудрәтлик Яһ,
Саңа охшайдиған ким бар?
Әтрапиңда һәқиқәт-садақитиң туруқлуқтур.
10 Деңизниң мәғрурлуғи үстидин һөкүм сүрисән,
Долқунлири өркәшлигәндә, сән уларни тинчландурисән;
11 Раһабни өлгидәк янҗидиңсән,
Күчлүк билигиң билән дүшмәнлириңни тирипирән қилип тарқитиветтиң.
12 Асманлар сениңки, йәрму Сениңкидур,
Җаһан һәм униңға толған һәммини бәрпа қилдиң.
13 Шимал вә җәнупни, уларни яратқансән,
Табор вә Һәрмон чоққилири намиңни яңритип күйләр.
14 Қудрәтлик биләк сениңкидур;
Күчлүктур Сениң қолуң, оң қолуң һәм көтириклүктур.
15 Тәхтиңниң ули һәққанийлиқ һәм адаләттур,
Муһәббәт һәм һәқиқәт-садақәт дайим дидариң алдида маңиду.
16 Тәнтәнә садасини билгән хәлиқ бәхитликтур;
Улар Сениң җамалиңниң нурида маңиду, и Пәрвәрдигар!
17 Улар намиңда күн бойи шат болар,
Һәққанийлиғиңда улар көтирилди.
18 Чүнки уларниң күчиниң шан-шәриви өзүңдурсән,
Сениң илтипатиң билән мүңгүзимиз көтирилиду.
19 Чүнки Пәрвәрдигар бизниң қалқинимиз,
Исраилдики Муқәддәс Болғучи Шаһимиздур.

20 Сән бурун Өз мөмин бәндәңгә ғайипанә аламәттә көрүнүп сөз қилип шуни дегән
едиңсән: —
«Мән бир әзимәт үстигә ярдимимни қондурдум,

88:6 **«Муқәддәсләрниң җамаитидә улар һәқиқәт-садақитиңни мәдһийиләйду»** — «муқәддәсләр» һәм 6-айәттики «қудрәт егисиниң оғуллири» периштиләрни көрсәтсә керәк.
88:6 Зәб. 18:1-3
88:11 **«Раһабни өлгидәк янҗидиңсән»** — «Раһаб» һәм деңиз әҗдиһаси *(җин-шәйтанларниң бир ипадиси)* һәм Мисирниң бир ләқими еди. Мәнаси «мәғрур»дур *(«Йәш.» 30:7ни көрүң)*.
88:12 Зәб. 23:1, 2
88:15 Зәб. 84:14; 96:2
88:16 **«Тәнтәнә садаси»** — яки «Ғаливийәтниң вақириши», яки «һейтлиқ тәнтәниләр».
88:18 **«Сениң илтипатиң билән мүңгүзимиз көтирилиду»** — «мүңгүз» мәлум әлниң яки адәмниң шан-шәривини, күч-қудритини билдүриду.
88:19 **«Чүнки Пәрвәрдигар бизниң қалқинимиз, Исраилдики Муқәддәс Болғучи Шаһимиздур»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Чүнки қалқинимиз Пәрвәрдигардин, Шаһимиз Исраилдики Муқәддәс Болғучидиндур».

Әл арисидин мән талливалған бирисини көтәрдим;
21 Қулум Давутни таптим,
Муқәддәс мейим билән Мән уни мәсиһ қилип тиклидим.
22 Қолум униңға яр болушқа бекитилгән,
Билигим уни күчләндүриду.
23 Дүшмән униңдин һеч алван-селиқ алмайду,
Пәскәш адәм уни қистимайду;
24 Бәлки Мән рәқиплирини униң алдида янҗиймән,
Уни өч көргәнләрни йәр билән йәксан қилимән;
25 Өз һәқиқәт-садақитим һәм меһир-муһәббитим униңға яр болар,
Һәм Мениң намим билән униң мүңгүзи көтирилиду.
26 Мән униң қолини деңиз үстидә,
Оң қолини дәриялар үстидә қойимән.
27 У Мени чақирип дәйдуки: —
«Сән мениң Атам, мениң Тәңрим,
Ниҗатлиғим болған қорам тешимдурсән!».
28 Мән йәнә уни Мениң тунҗа оғлум дәп,
Дуния падишалиридин әң жуқуриси қилимән.
29 Мениң муһәббитимни униң үчүн әбәдий қалдуримән,
Мениң әһдәм униң билән мәһкәм туриду;
30 Мән униң нәслини әбәдийләштүримән,
Униң тәхтини асманниң күнлиридәк давам қилдуримән.
31 Мабада оғуллири Тәврат-қанунумдин чиқип,
Һөкүмлирим бойичә жүрмисә,
32 Бәлгүлимилиримни бузса,
Әмирлиримгә итаәт қилмиса,
33 — У вақитта итаәтсизлигини таяқ билән,
Гунайини яра-җараһәт билән җазалаймән.
34 Лекин муһәббитимни униңдин үзүп коймаймән,
Һәқиқәт-садақитимгә хиянәт қилмаймән;
35 Мән түзгән әһдәмни әсла бузмаймән,
Ләвлиримдин чиққанлирини һеч өзгәртмәймән.
36 Мән бир қетим пак-муқәддәслигимгә қәсәм ичтим —
Давутқа қәти ялған сөзлимәймән: —
37 «Униң әвлади әбәдий давамлишар;
Униң тәхти көз алдимдики қуяш кәби турар;
38 У ай кәби мәңгүлүк мустәһкәмлинәр,
Асмандики турғун гувачидәк мәзмут турар».
Селаһ.

88:20 **«Сән бурун Өз мөмин бәндәңгә ғайипанә аламәттә көрүнүп сөз қилип шуни дегән едиңсән...»** — бу тоғрилиқ «2Сам.» 7:8-17ни көрүң.
88:21 1Сам. 16:1,13
88:23 2Сам. 7:10
88:27 2Сам. 7:14; Ибр. 1:4, 5
88:28 Зәб. 2:7; 71:11; Кол. 1;15-18
88:31 2Сам. 7:14
88:36 Ибр. 6:13,17,18
88:37 Мат. 27:45
88:38 **«У ай кәби мәңгүлүк мустәһкәмлинәр, асмандики турғун гувачидәк мәзмут турар»** — «асмандики турғун

39 Бирақ Сән буларни чәткә қеқип, тенип кәттиң;
Сән мәсиһ қилған падишаға қаттиқ ғәзәпләндиң.
40 Қулуң билән түзгән әһдидин ваз кәчтиң,
Униң тажини йәргә ташлап дағ тәккүздуң.
41 Униң барлиқ там-пасиллирини жиқитип,
Қәлъәлирини харабиликкә айландурдуң.
42 Йолдин өтүватқанларниң һәммиси уни булимақта,
У барлиқ хошнилири алдида рәсва болди.
43 Уни әзгәнләрниң оң қолини жуқури көтәрдиң,
Пүткүл дүшмәнлирини хошал қилдиң.
44 Бәрһәқ, Сән униң қиличиниң бисини қайриваттиң,
Жәңдә уни тик турғузмидиң.
45 Униң жулалиқини йоқитип,
Униң тәхтини йәргә өрүвәттиңсән.
46 Яшлиқ күнлирини Сән қисқарттиң,
Уни хижаләткә чөмдүрдүң.
Селаһ.
47 Қачанғичә, и Пәрвәрдигар?
Өзүңни әбәдий йошурувирәмсән?
Қәһриң от кәби мәңгү янарму?
48 Маңа нисбәтән, өмүрниң қис екәнлигини әстә тутқин!
Немишқиму барлиқ инсан балилирини бәһудиликкә яратқансән?
49 Қени, қайси адәм яшап өлүмни көрмәйдикән?
У женини тәһтисараниң чаңгилидин қутқузаламдикән?
Селаһ.
50 Сән һәқиқәт-садақитиңдә Давутқа қәсәм ичкән,
Авалқи меһир-муһәббәтләр қәйәрдә қалди, я Рәббим?
51 Қуллириң учраватқан мәсқириләрни яд әткәйсән, и Рәб —
Мән ичимдә пүткүл күчлүк әлләрниң мазақлирини көтирип жүримән —
52 Дүшмәнлириңниң Өзүң мәсиһ қилғанниң қәдәмлирини қанчилик мәсқирилигинини,
И Пәрвәрдигар, яд әткәйсән!
53 Пәрвәрдигарға мәңгүгә тәшәккүр-мәдһийә қайтурулсун!
Амин! Амин!

гувачи» йәнә айни көрситишиму мүмкин.
88:39 Зәб. 21:1-2; Мат. 27:46; Йәш. 53:3-6, 10
88:41 Зәб. 70:13-14
88:42 Зәб. 79:13-14
88:45 Йәш. 53:7-8
88:49 Zәb. 48:7-13, 16
88:50 2Сам. 7:15

Төртинчи бөлүм
89-күй
Һаятни қәдирләйдиған даналиқ

89 [1] Худаниң адими болған Мусаниң дуаси: —
Я Рәббим,
Сән барлиқ дәвирдә бизгә макан болуп келиватисән;
[2] Тағлар вуҗудқа кәлмәстин бурун,
Сән йәр вә аләмни шәкилләндүрмәстин бурун,
Әзәлдин әбәткичә Тәңридурсән.
[3] Сән инсанни тупраққа айландуруп: —
«Һәй, инсан балилири, қайтиңлар!» — дәйсән.
[4] Мана, Сениң нәзириңдә миң жил —
Өтүп кәткән түнүгүнки бир күн,
Түндики бир җесәктур, халас.
[5] Сән адәмләрни су ташқинидәк елип кетисән,
Улар өтүп кәткән бир уйқидәк,
Таң сәһәрдә үнүп чиққан от-чөпкә охшайду —
[6] Әтигәндә улар көкирип үниду,
Кечиси болса кесилип, солишип кетәр.
[7] Чүнки биз ғәзивиң билән йоқаймиз,
Қәһриң билән дәккә-дүккидә қалимиз.
[8] Сән қәбиһликлиримизни көз алдиңға,
Йошурун қилмишлиримизни җамалиңниң нури алдиға қойдуң.
[9] Барлиқ күнлиримиз дәрғәзивиң астида өтүп кетиду,
Жиллиримизни бир уһ тартиш биләнла түгитимиз.
[10] Өмримизниң жиллири йәтмиш жил,
Мағдуримиз бар болса сәксән жил;
Бирақ уларниң пәхри җапа вә беһудиликтур;
Һаят тезлик билән үзәр,
Мана, биз учуп кәттуқ.
[11] Саңа болған һөрмәт-әйминишниң аз-көплүгигә қарап һесаплинидиған,
Аччиғиңниң шиддитини ким билсун?
[12] Шуңа көңлимизни даналиққа қоюшимиз үчүн,
Күнлиримизни санашни бизгә үгәткәйсән!
[13] Йенимизға қайтқайсән, и Пәрвәрдигар, Сени қачанғичә...?!
Қуллириңға рәһим қилғайсән!
[14] Бизни әтигәндә өзгәрмәс муһәббитиң билән қандурғайсән;
Ундақта барлиқ күнлиримиздә күйләрни яңритип шатлинимиз.
[15] Сән бизни җапаға чөмгән күнләргә асасән,
Күлпәтни көргән жиллиримизға асасән йәнә хурсән қилғин!
[16] Улуқ ишлириң қуллириңға көрүнгәй,
Шану-шәвкитиң уларниң оғуллириғиму ашкарә болғай!
[17] Пәрвәрдигар Худайимизниң шерин мәрһәмити үстимиздә болғай,
Қолимизниң ишлирини үстимизгә бәрикәтлик қилғайсән,
Бәрһәқ, қолимизниң ишлирини бәрикәтлик қилғайсән!

89:2 «Тағлар вуҗудқа кәлмәстин бурун» — ибраний тилида «Тағлар туғулмастин бурун...».

90-күй
Худаниң һәр хил яманлиқтин, жин-шәйтанлардин қоғдиши

90 [1] Әң Алий Болғучиниң мәхпий жайида турғучи,
Һәммигә қадирниң сайисидә арамхуда яшайду.
[2] Мән Пәрвәрдигарни: —
«Мениң башпанаһим, Мениң қорғиним;
Мениң Худайим, Униңға тайинимән» — дәймән.
[3] Бәрһәқ, У қилтақчиниң тозиқидин сени қутулдуриду,
Шум ваба-қазадин һәм халас етиду.
[4] У пәйлири билән сени япиду;
Қанатлири астида панаһ таписән;
Униң һәқиқити саңа қалқан һәм истиһкамдур.
[5] Сән нә кечидики вәһимидин,
Нә күндүзи учуватқан оқтин,
[6] Нә қараңғулуқта кәзгүчи вабадин,
Нә чүш вақтида вәйранчилиқ қилғучи һалакәттин қорқмайсән.
[7] Сениң йениңда миңи жиқилип,
Оң йеқиңда он миңи ғулап чүшсиму,
Лекин бала-қаза саңа йеқинлашмайду.
[8] Сән пәқәт көзлириң билән беқип,
Пасиқларға берилгән жазани көрисән.
[9] Пәрвәрдигарни панаһим дәп билгиниң үчүн,
Һәммидин Алий Болғучини макан қилғиниң үчүн,
[10] Бешиңға һеч палакәт чүшмәйду,
Һеч ваба чедириңға йеқинлашмайду.
[11] У Өз пәриштилиригә сениң һәққиңдә әмир қилиду,
Шуниң билән улар пүткүл йоллириңда сени сақлайду.
[12] Айиғиң ташқа урулуп кәтмәслиги үчүн,
Улар сени қоллирида көтирип жүриду.
[13] Шир вә кобра илан үстидин бесип өтисән,
Аслан вә әждиһани дәссәп-чәйләйсән.
[14] «У Маңа муһәббитини бағлиғанлиғи үчүн,
Мән уни қутулдуримән;
У намимни тән алғини үчүн жуқурида сақлаймән.
[15] У Маңа нида қилиду, Мән униңға жавап беримән;
Еғир күн уни басқанда униң билән биллә болимән;
Мән уни халас қилип, иззәт-һөрмәткә сазавәр қилимән.
[16] Узақ өмүр билән уни қандуримән,
Һәм нижатлиғимни униңға көрситимән».

90:3 Зәб. 123:7
90:4 Зәб. 56:1-2
90:5 Аюп 5:19,20; Пәнд. 3:25; Күй. 3:8
90:9 **«Пәрвәрдигарни панаһим дәп билгиниң үчүн, һәммидин Алий Болғучини макан қилғиниң үчүн, ...»** — башқа бир хил тәржимиси, ибраний тилға сөзмусөз әгишип: — «Чүнки Сән Пәрвәрдигар, Мениң панаһим, һәммидин Алий Болғучини макан қилғиниң үчүн, ...». Бу тәржимиси тоғра һолса Худа Мәсиһкә сөз қилип уни «Мениң панаһим» дәйду. Демәк, Мәсиһ болса Худа пүткүл инсанлар үчүн тәмлиген башпанаһдур.
90:11 Зәб. 33:8; Мат. 4:6; Луқа 4:10
90:12 Луқа 4:11
90:13 Аюп 5:22,23

91-күй
Мәдһийә

91 [1-2] Шабат күни үчүн бир күй-нахша: —
Пәрвәрдигарға тәшәккүр ейтиш,
Намиңни күйләш әладур, и һәммидин Алий Болғучи!
[3] Өзгәрмәс муһәббитиңни сәһәрдә,
Кечиләрдә болса, һәқиқәт-садақитиңни җакалаш,
[4] Он тарлиқ саз вә равабни челип,
Чилтар билән муңлуқ аһаңда челиш әладур!
[5] Чүнки Сән Пәрвәрдигар, Өз қилғиниң арқилиқ мени хурсән қилдиң,
Қоллириңниң қилғанлири билән мән роһлинип нахша ейтимән.
[6] Пәрвәрдигар, қилған ишлириң немидегән улуқдур!
Ойлириң наһайити чоңқурдур!
[7] Беғәм киши буни билмәс,
Һамақәт буни чүшәнмәс,
[8] Рәзилләр от-чөптәк айниғанда,
Қәбиһлик қилғучиларниң һәммиси гүлләнгәндә,
Мәңгү һалак болуп кетидиғанлар шулардур!
[9] Лекин Сән, и Пәрвәрдигар, әбәдил-әбәт үстүн турисән.
[10] Чүнки мана дүшмәнлириң, и Пәрвәрдигар,
Мана дүшмәнлириң йоқилиду;
Барлиқ қәбиһлик қилғучилар тирипирән қиливетилиду!
[11] Мүңгүзүмни явайи буқиниңкидәк көтирисән;
Бешим йеңи май сүркәп, мәсиһ қилиниду.
[12] Мени қәст қилғанларниң мәғлубийитини өз көзум көриду;
Маңа қаршилишишқа қозғалған рәзиллик қилғучиларниң тән бәргәнлигиниму қулиқим аңлайду.
[13] Һәққаний адәм хорма дәриғи кәби гүлләп-яшнайду;
У Ливандики кедр дәриғидәк өсиду.
[14] Пәрвәрдигарниң өйигә тикилгәнләр,
Худайимизниң һойлилирида гүллиниду;
[15] Улар қериғандиму йәнә мевә бериду,
Сулуқ һәм йешил улар;
[16] Шуниң билән улар Пәрвәрдигар дурустур, дәп испатлайду;
У мениң қорам тешимдур,
Униңда һеч наһәқлик йоқтур!

92-күй
Пәрвәрдигар қудрәтлик һөкүмрандур

92 [1] Пәрвәрдигар һөкүм сүриду!
У һәйвәтни кийим қилип кийгән;

91:1-2 **«Шабат күни үчүн бир күй-нахша...»** — «шабат күни» — шәнбә күни, йәни Худа Йәһудий хәлқигә бекиткән арам елиш күни.
91:7 Зәб. 93:8; Пәнд. 12:1
91:8 **«Мәңгү һалак болуп кетидиғанлар шулардур!»** — яки «Бу уларниң һалак болуши үчүн болиду!».
91:13 һак. 9:15; һош. 14:6

Пәрвәрдигар кийингән,
У белини қудрәт билән бағлиған;
Бәрһәқ, шуңа дуния мәзмут қилинған,
У тәврәнмәс әсла.
2 Сениң тәхтиң қедимдила бәрпа қилинған;
Сән әзәлдин бар болғучисән!
3 Кәлкүн-ташқинлар өз садасини көтәрди, и Пәрвәрдигар,
Кәлкүн-ташқинлар өз садасини көтәрди!
Кәлкүн-ташқинлар урғучи долқунлирини жуқури көтәрди!
4 Көп суларниң шавқунлиридин,
Деңиз-океандики қудрәтлик долқунлардин,
Үстүн турған Пәрвәрдигар қудрәтликтур!
5 Сениң агаһ-гувалиқлириң немидегән ишәшликтур!
Күнләр йоқ болғичә, и Пәрвәрдигар,
Өйүңгә пак-муқәддәслик әбәдил-әбәт равадур.

93-күй
Интиқам алғучи Худа адил сотлисун!

93 1 И итиқамлар алғучи Тәңри, Пәрвәрдигар!
И интиқамлар алғучи Тәңри, парлиғайсән!
2 Көтирилгин, Өзүңни көтәргин, и җаһанни Сорақ Қилғучи,
Мәғрурларға җазасини бәргин!
3 Қачанғичә рәзилләр, и Пәрвәрдигар,
Қачанғичә рәзилләр тәнтәнә қилип жүрүвериду?
4 Қачанғичә һакавурларчә сөзләп валақшийду,
Қәбиһлик қилғучиларниң һәммиси йоған гәп қилип жүриду?
5 Улар хәлқиңни езиду, и Пәрвәрдигар,
Сениң мирасиңға җәбир-җапа салмақта.
6 Тул аял вә ғерип-мусапирларни қирип,
Йетим-йесирләрни өлтүрүп: —
7 «Яһ көрмәйду»,
«Яқупниң Худаси көңүл бөлмәйду», — дәйду.
8 Силәр көңүл қоюңлар, и әлниң һамақәтлири!
Ахмақлар, қачан дана болисиләр?
9 Қулақни тиклигүчиниң Өзи аңлимамду?
Көзни Ясиғучиниң Өзи көрмәмду?
10 Әлләрни тәрбийилигүчи,
Инсанға әқил-билим үгәткүчиниң Өзи адәмни әйиплимәмду?
11 Пәрвәрдигар инсанниң ой-хияллириниң тутами йоқлуғини билиду.

12 Сән тәрбийилигән адәм бәхитликтур, и Яһ,
Йәни Сән Тәврат-қанунуңдин әқил үгитидиған киши бәхитликтур!

92:4 **«Деңиз-океандики қудрәтлик долқунлар»** — «долқунлар» ибраний тилида «чеқивәткүчиләр».
93:7 Зәб. 9:32,34; 58:8
93:8 Зәб. 91:7; Пәнд. 12:1
93:9 Мис. 4:11
93:11 1Кор. 3:20

13 Шундақ қилип, таки пасиқлар үчүн орәк колانғичә —
Сән уни яман күнләрдин хатирҗәм сақлайсән.
14 Чүнки Пәрвәрдигар Өз хәлқини тәрк әтмәйду,
Яки Өз мирасидин ваз кәчмәйду.
15 Чүнки һөкүм-пәрман һоқуқи һаман адаләткә қайтиду,
Барлиқ дили дуруслар болса, униң кәйнидин маңиду.
16 Мән үчүн яманлар билән қаршилишишқа ким орнидин туриду?
Мән үчүн қәбиһлик қилғучилар билән қаршилишишиқа ким мәйданға чиқиду?
17 Әгәр Пәрвәрдигар маңа ярдәмдә болмиған болса,
Җеним балдур чиқип сүкүт диярида ятар еди.
18 Айиғим путлишай дегинидә,
Өзгәрмәс муһәббитиң, и Пәрвәрдигар, мени йөлиди.
19 Ичимдики көплигән ғәм-әндишиләр арисида,
Сениң тәсәллилириң җенимни сөйүндүрди.
20 Инсапсизлиқни қанунға айландуридиған,
Ач көз олтарған бир тәхт,
Сән билән алақидә боламду?
21 Улар һәққанийларниң җениға һуҗум қилишқа жиғилиду,
Бигуна қанни төкидиған һөкүмләрни чиқармақта.
22 Бирақ Пәрвәрдигар мениң егиз қорғиним болиду;
Һә, мениң Худайим панаһ Қорам Тешимдур.
23 У уларниң қәбиһлигини өз бешиға салиду,
Уларниң өз явузлуқлири билән уларни үзүп ташлайду,
Бәрһәқ, Пәрвәрдигар Худайимиз уларни үзүп ташлар.

94-күй
Һәқиқий ибадәт қилиш үчүн аңлаш керәк

94 1 Келиңлар, Пәрвәрдигарни яңритип күйләйли,
Нижатлиғимиз болған Қорам Тешимизға тәнтәнә қилайли!
2 Тәшәккүрләр билән униң алдиға келәйли,
Униңға күйләр билән тәнтәнә қилайли!
3 Чүнки Пәрвәрдигар — бүйүк бир илаһтур,
Пүткүл илаһлар үстидики бүйүк бир Падишадур.
4 Йәрниң тәглири Униң қолидидур,
Тағларниң чоққилириму Униңкидур.
5 Деңиз Униңки, У уни яратқан;
Қуруқлуқни Униң қоллири шәкилләндүрди.
6 Келиңлар, Униңға баш уруп сәҗдә қилайли,
Пәрвәрдигар Яратқучимиз алдида тиз пүкәйли!
7 Чүнки У бизниң Худайимиздур,

93:14 1Сам. 12:22; Рим. 11:1, 2
93:15 **«Чүнки һөкүм-пәрман һоқуқи һаман адаләткә қайтиду, барлиқ дили дуруслар болса, униң кәйнидин маңиду»** — демәк, адил падиша-әмирләр йәнә һоқуқ тутиду, яки һазир һоқуқ тутуватқан падиша товва қилиду; андин дурус адәмләр уларни қоллайду.
93:17 **«сүкүт дияри»** — өлүмни көрситиду.
94:3 **«... Пәрвәрдигар — бүйүк бир илаһтур, пүткүл илаһлар үстидики бүйүк бир падишадур»** — бу айәттики «илаһлар»: *(1)* таипилар чоқунидиған бутларни *(әмәлийәттә уларниң кәйнидә турған җин-шәйтанларни — «Зәб.» 95:4-5, «1Кор.» 8:4-6 вә 10:19-21ни көрүң)* яки *(2)* Худаниң сөзигә мәсъул болған Исраил һакимлирини көрситиши мүмкин.

Биз болсақ Униң яйлиғидики хәлиқ,
Униң қоли бақидиған қойлармиз.
Бүгүн, әгәр Униң авазини аңлисаңлар,
8 Әйни чағларда Мәрибаһда болғандәк, чөл-баявандики Массаһда болған күндәк,
Жүригиңларни жаһил қилмаңлар!
9 Мана шу йәрдә ата-бовилириңлар Мени синиди, испатлиди һәм қилғинимни көрди.
10 Мән қириқ жил шу дәвирдин бизар болуп: —
«Булар көңлидә адашқан бир хәлиқтур,
Мениң йоллиримни һеч билип йәтмигән» — дедим.
11 Шуңа Мән ғәзәплинип қәсәм ичип: —
«Улар һәргиз Мениң арамгаһимға кирмәйду» — дедим.

95-күй
Аләм Егиси келиду!

95 1 Пәрвәрдигарға атап йеңи нахша ейтиңлар!
Пүткүл йәр йүзи, Пәрвәрдигарни күйләңлар!
2 Пәрвәрдигарға нахша ейтиңлар, намиға тәшәккүр-мәдһийә қайтуруңлар,
Нижатлиғини һәр күни елан қилиңлар!
3 Униң шан-шөһритини әлләр арисида,
Униң мөҗизилирини барлиқ хәлиқләр арисида җакалаңлар!
4 Чүнки Пәрвәрдигар улуқ, зор мәдһийәләргә лайиқтур!
У барлиқ илаһлардин үстүн, Униңдин қорқуш керәктур;
5 Чүнки барлиқ хәлиқләрниң илаһлири — Бутлар халас,
Бирақ Пәрвәрдигар асман-пәләкни яратқандур.
6 Шану-шәвкәт вә һәйвәт Униң алдида,
Муқәддәс җайида қудрәт вә гөзәллик көрүниду.
7 Пәрвәрдигарға тәәллуғини бәргәйсиләр, и әл-қәбилиләр,
Пәрвәрдигарға шан-шөһрәт вә қудрәтни бәргәйсиләр!
8 Пәрвәрдигарға Өз намиға лайиқ шан-шөһрәтни бәргәйсиләр;
Соға-салам елип һойлилириға кириңлар!
9 Пәрвәрдигарға пак-муқәддәсликниң гөзәллигидә сәҗдә қилиңлар;

94:7 Зәб. 99:3; Ибр. 3:7
94:8 **«Әйни чағларда Мәрибаһда болғандәк, чөл-баявандики Массаһда болған күндәк, жүригиңларни жаһил қилмаңлар!»** — «Мәрибаһ» вә «Массаһ» дегән җайларда Исраиллар Худадин йүз өрүп, Муса пәйғәмбәргә қарши исян-асийлиқ көтәргән. Бу вақиәләр «Мис.» 17-бап, «Чөл.» 20-бапта хатириләнгән.
94:8 Мис. 17:7; Чөл. 20:1,3,13; Қан. 6:16
94:9 Ибр. 3:9
94:10 Ибр. 3:17
94:11 **«Улар һәргиз Мениң арамгаһимға кирмәйду»** — «Мениң арамгаһим» *(1)* Худа Исраилларға вәдә бәргән Қанаан *(Пәләстин)* зиминини көрситиду. Мисирдин чиқип чөл-баяванда қириқ жил сәрсан болуп жүргән шу дәвирдә Исраиллар итаәтсизлик қилип у зиминға кирмигән. *(2)* «Арамгаһ» пәқәт зиминнила әмәс, бәлки йәнә Худаниң панаһи, йетәкчилиги һәм шапқити астида яшашни өз ичигә алиду *(Инжил, «Ибранийларға», 4-бапниму көрүң)*.
95:1 1Тар. 16:23-33
95:4 **«Униңдин қорқуш керәктур»** — яки «У дәһшәтлик-қорқунучлуқтур».
95:5 **«...барлиқ хәлиқләрниң илаһлири — бутлар халас»** — «бутлар» ибраний тилида «әрзимәсләр».
95:7 **«Пәрвәрдигарға шан-шөһрәт вә қудрәтни бәргәйсиләр!»** — мошу сөзләр бәлким шуни билдүридуки, Худаға Өзигә лайиқ шан-шәрәп кәлтүрсәк, бу қилғинимиз униңға биз арқилиқ Өз күч-қудритини техиму көрситиш имканийитини яритиду.

Пүткүл йәр-йүзи, Униң алдида титрәңлар!
10 Әлләр арисида елан қилиңлар: —
«Пәрвәрдигар һөкүм сүриду!
Шуңа мана, дуния мәзмут қилинған, у тәврәнмәс әсла.
У адиллиқ билән хәлиқләр үстигә һөкүм чиқириду.
11 Асманлар шатлансун, йәр-жаһан хуш болсун,
Деңиз-океан вә униңға толған һәммә чуқан селип жуш урсун!
12 13 Далалар һәм улардики һәммә яйрисун!
У чағда ормандики пүткүл дәрәқләр Пәрвәрдигар алдида яңритип нахша ейтиду;
Чүнки мана, У келиду!
У жаһанни сорақ қилишқа келиду;
У аләмни адиллиқ билән,
Хәлиқләрни Өз һәқиқәт-садақитидә сорақ қилиду.

96-күй
Пәрвәрдигарниң сәлтәнити келиду!

96 1 Пәрвәрдигар һөкүм сүриду!
Йәр-зимин хуш болсун,
Көплигән араллар шатлансун!
2 Булутлар вә қараңғулуқ Униң әтрапидидур,
Һәққанийәт вә адаләт тәхтиниң улидур;
3 Униң алдида от ялқуни жүриду,
Әтраптики дүшмәнлирини көйдүрүп ташлайду;
4 Униң чақмақлири жаһанни йорутти,
Йәр буни көрүп титрәп кәтти;
5 Пәрвәрдигарниң алдида,
Пүткүл зиминниң егисиниң алдида,
Тағлар момдәк ерип кетиду.
6 Асманлар Униң һәққанийитини жакалайду,
Барлиқ хәлиқләр Униң шан-шәривини көриду.
7 Ойма һәйкәлләргә чоқунғанлар,
Бутлар билән махтинип жүргүчиләрниң һәммиси уятта қалиду.
Барлиқ илаһлар, Униңға сәждә қилиңлар!

8 Сениң һөкүмлириң сәвәвидин, и Пәрвәрдигар,
Зион аңлап шатланди,
Йәһуда қизлири хуш болди.

95:9 **«... пак-муқәддәсликниң гөзәллигидә сәждә қилиңлар»** — яки «... пак-муқәддәс егинләрни кийип сәждә қилиңлар».
95:9 Зәб. 28:2
95:12 13 Зәб. 97:7-8; Вәһ. 19:11
96:1 Зәб. 92:1; 95:10
96:4 Зәб. 76:17-19; Вәһ. 4:5
96:6 Зәб. 18:1-2; 49:6
96:7 **«Ойма һәйкәлләргә чоқунғанлар, бутлар билән махтинип жүргүчиләр...»** — «бутлар» ибраний тилида «әрзимәсләр». **«барлиқ илаһлар, униңға сәждә қилиңлар!»** — «илаһлар» бу йәрдә, шундақла 86-, 95-, 96- вә 97-күйдә көрситилгәндәк, пәриштиләрни, яки болмиса бутларниң кәйнидики жин-шәйтанларни көрситиду. 94:3 вә изаһатини көрүң.

9 Чүнки Сән Пәрвәрдигар пүткүл йәр йүзи үстидики әң алийсидурсән;
Сән барлиқ илаһлардин нәқәдәр жуқуридурсән!
10 Пәрвәрдигарни сөйгәнләр, яманлиқтин нәпрәтлиниңлар!
У мөмин бәндилириниң җенидин хәвәр алиду,
Рәзилләрниң чаңгилидин халас қилиду.
11 Һәққанийлар үчүн нур,
Дили дуруслар үчүн шатлиқ терилғандур;
12 Пәрвәрдигардин шатлиниңлар, и һәққанийлар,
Униң пак-муқәддәслигини яд етип тәшәккүр ейтиңлар!

97-күй
Пәрвәрдигар пүткүл дунияға һөкүмранлиқ қилишқа келиду!

97 1 Давут язған күй: —
Пәрвәрдигарға атап йеңи нахша ейтиңлар;
Чүнки У карамәт мөҗизиләрни яратти;
Униң оң қоли һәм муқәддәс билиги
Өзигә зәпәр-нижат кәлтүрди.
2 Пәрвәрдигар Өз нижатлиғини аян қилди;
Һәққанийитини әлләрниң көз алдида ашкарә көрсәтти.
3 У Исраил җәмәтигә болған меһир-муһәббитини һәм һәқиқәт-садақитини есигә алди,
Зиминниң чәт-яқилириму Худайимизниң нижатлиғини көрди.
4 Пәрвәрдигарға авазиңларни көтириңлар, пүткүл йәр йүзи;
Тәнтәнә қилип авазиңларни көтириңлар, нахша ейтиңлар!
5 Пәрвәрдигарға чилтар челип нахша ейтиңлар,
Чилтар билән, күйниң садаси билән!
6 Канай һәм сунай авазлири билән,
Падиша болған Пәрвәрдигар алдида тәнтәнә қилиңлар;
7 Деңиз-океан һәм униңға толған һәммә җуш уруп,
Җаһан һәм униңда яшаватқанлар шавқунлисун!
8 Кәлкүн-ташқинлар чавак чалсун;
Пәрвәрдигар алдида тағлар қошулуп тәнтәнә қилип нахша ейтсун;
9 Чүнки мана, У йәрни сорақ қилишқа келиду;
У аләмни адиллиқ билән,
Хәлиқләрни Өз һәқиқәт-садақитидә сорақ қилиду.

98-күй
Муқәддәс Худаға мәдһийә

98 1 Пәрвәрдигар һөкүм сүриду!
Хәлиқләр титрисун!
У керублар оттурисида олтириду;
Йәр-җаһан зил-зилигә кәлсун!
2 Пәрвәрдигар Зионда бүйүктур,
У барлиқ хәлиқләр үстидә туридиған алийдур.

96:10 Ам. 5:15; Рим. 12:9

3 Улар улуқ вә сүрлүк наміңни мәдһийиләйду;
У пак-муқәддәстур!
4 Падишаһниң қудрити адаләткә беғишланғандур;
Өзүң дуруслуқни мәһкәм орнатқансән;
Сән Яқуп арисида адаләт вә һәққанийәт жүргүзгән.
5 Пәрвәрдигар Худайимизни улуқлаңлар!
Тәхтипәри алдида егилип сәждә қилиңлар —
У муқәддәстур!
6 Униң каһинлири арисида Муса вә Һарун бар еди,
Намини чақирғанлар ичидә Самуилму һазир еди;
Улар Пәрвәрдигарға илтижа қилип, чақирди,
У уларға жавап бәрди.
7 Худа булут түврүгидә уларға сөзлиди;
Улар У тапшурған агаһ-гуваліқларға һәм низам-бәлгүлимигә әмәл қилишатти.
8 И Пәрвәрдигар Худайимиз, Сән уларға жавап бәрдиң;
Яман қилмишлириға яриша жаза бәргән болсаңму,
Сән уларни кәчүргүчи Илаһ едиң.
9 Пәрвәрдигар Худайимизни улуқлаңлар!
Униң муқәддәс теғида егилип сәждә қилиңлар!
Чүнки Пәрвәрдигар Худайимиз муқәддәстур!

99-күй
Пүткүл йәр йүзи Пәрвәрдигарға мәдһийә яңритиңлар!

99 1 Тәшәккүр ейтиш үчүн йезилған күй: —
И пүткүл йәр-жаһан, Пәрвәрдигарға авазиңларни көтириңлар!
2 Хошаллиқ билән Пәрвәрдигарниң хизмитидә болуңлар,
Һозуриға тәнтәнә-нахшилар билән йеқинлишиңлар!
3 Билип қоюңларки, Пәрвәрдигар һәқ Худадур;
Бизни яратқан Униң Өзидур, биз әмәс!
Биз униң хәлқидурмиз,
Өз йайлиғида баққан қойлиридурмиз.
4 Дәрвазилириға тәшәккүр ейтишлар билән,
Һойлилириға мәдһийәләр билән кириңлар;
Уни мәдһийиләп, намиға тәшәккүр-мәдһийә қайтуруңлар!
5 Чүнки Пәрвәрдигар меһривандур;
Униң меһир-муһәббити әбәдил-әбәткичә,
Униң һәқиқәт-садақити әвлаттин-әвлатқичидур!

99:3 **«Бизни яратқан Униң Өзидур, биз әмәс!»** — йәнә бир хил тәржимиси: «У бизни яратқан, биз Униңкидурмиз».
99:3 Зәб. 94:6-7; Әз. 34:30, 31

100-күй
Адил падиша болушқа бәл бағлаш

100 [1] Давут язған күй: —
Мән өзгәрмәс муһәббәт һәм адаләт тоғрилиқ нахша ейтимән,
Сени, и Пәрвәрдигар, нахшилар билән күйләймән.
[2] Мән мукәммәл йолда еһтият билән иш көримән;
Сән қачанму йенимға келисән!?
Өз өй-ордамда сап көңүл билән жүримән.
[3] Һеч пасиқ нәрсини көз алдимға кәлтүрмәймән,
Йолдин чәтнигәнләрниң қилмишлириға нәпрәтлинимән;
Бундақлар маңа һеч йепишмас әсла.
[4] Әгир көңүл мениңдин жирақ кетиду,
Һеч рәзилликни тонуғум йоқтур.
[5] Кимки өз йеқининиң кәйнидин төһмәт қилған болса,
Мән уни йоқитимән;
Нәзири үстүн, дили тәкәббур адәмни мән сиғдурмаймән;
[6] Көзлирим зиминдики мөминләрдидур,
Улар ордамда мән билән биллә турсун!
Ким мукәммәл йолда маңса, у мениң хизмитимдә болиду.
[7] Алдамчилиқ жүргүзгәнләрниң өй-ордамда орни болмайду,
Ялған сөзлигәнләр көз алдимда турмайду.
[8] Пәрвәрдигарниң шәһиридин яманлиқ қилғучиларни үзүп ташлаш үчүн,
Һәр сәһәрдә зиминдики барлиқ рәзил адәмләрни йоқитимән.

101-күй

101 [1-2] Езилгәнниң дуаси: У һалидин кәткәндә, дад-пәрядини Пәрвәрдигар алдиға төккәндә: —

Дуайимни аңлиғайсән, и Пәрвәрдигар;
Пәрядим алдиңға йетип кирсун!
[3] Йүзүңни мәндин қачурмиғайсән;
Қисилған күнүмдә маңа қулақ салғайсән;
Мән нида қилған күндә, маңа тез жавап бәргин!
[4] Мана, күнлирим ис-түтәктәк түгәп кетиду,
Устиханлирим отун-чоғларға охшаш көйди!
[5] Жүригим зәхмә йәп чөпләр хазан болғандәк қуруп кәтти,
Һәтта ненимни йейишни унтудум.
[6] Мән аһу-зар тартқанлиғимдин,
Әтлирим сүңәклиримгә чаплишип қалди.
[7] Чөл-баявандики сақийқуштәк,
Вәйранчилиқта қонуп жүргән һувқушқа охшаймән.

100:8 **«Һәр сәһәрдә зиминдики барлиқ рәзил адәмләрни йоқитимән»** — демәк, Давут һәр әтигәндә хәлиқниң дәвалирини сорап сот ачатти. Бу иш мукәммәл болмиған болсиму, кәлгүсидә Давутниң әвлади Қутқузғучи-Мәсиһниң бундақ ишни мукәммәл қилидиғанлиғиға ишинимиз. Давутниң шундақ адил сорақ қилиши Мәсиһниң кәлгүсидики сорақ қилишиға бешарәт болиду.
101:4 Зәб. 36:20

8 Ухлимай сәгәк туруп күзәттимән;
Өгүздә ялғуз қалған қушқач кәбимән.
9 Дүшмәнлирим күн бойи мени мәсқирә қилмақта,
Мени һақарәтлигәнләр исмимни ләнәт орнида ишләтмәктә.
10-11 Қәһриң һәм аччиғиң түпәйлидин,
Күлни нан дәп йәватимән,
Ичимлигимни көз йешим билән арилаштуримән;
Чүнки Сән мени көтирип, андин йәргә урдуң.
12 Күнлирим қуяш узартқан көләңгидәк йоқулай дәп қалди,
Өзүм болсам чөпләр хазан болғандәк қуруп кәттим.
13 Лекин Сән, Пәрвәрдигар, әбәдий турисән,
Сениң нам-шөһритиң дәвирдин-дәвиргичидур.
14 Сән орнуңдин турисән,
Зионға рәһим қилисән;
Чүнки униңға шәпқәт көрситиш вақти кәлди,
Һә, вақит-саити йетип кәлди!
15 Чүнки қуллириң униң ташлиридин хурсәнлик тапиду,
Һәм тупрiғиғиму ичини ағритиду;
16 Әлләр Пәрвәрдигарниң намидин,
Йәр йүзидики шаһлар шан-шәривиңдин әйминиду.
17 Мана, Пәрвәрдигар Зионни қайтидин қурғанда,
У Өз шан-шәривидә көрүниду!
18 У ғериб-мискинниң дуасиға етивар бериду;
Уларниң дуасини һәргиз кәмситмәйду.
19 Булар кәлгүси бир әвлат үчүн хатирилиниду;
Шуниң билән кәлгүсидә яритилидиған бир хәлиқ Яһни мәдһийәләйду;
20-21 Чүнки У әсирләрниң аһ-зарлирини аңлай дәп,
Өлүмгә буйрулғанларни азат қилай дәп,
Егиздики муқәддәс җайидин еңишип нәзәр салди,
Әршләрдин Пәрвәрдигар йәргә қариди;
22-23 Шундақ қилип, улар Пәрвәрдигарниң хизмитидә болайли дегәндә,
Йәни әл-мәмликәтләр җәм жиғилған вақтида —
Пәрвәрдигарниң нами Зионда,
Униң шәрәплири Йерусалимда җакалиниду!

24 Бирақ У мени йолда мағдурсизландуруп,
Күнлиримни қисқартти.
25 Мән: «Тәңрим, өмрүмниң йеримида мени елип кәтмә!» — дедим.
— «Сениң жиллириң дәвирдин дәвиргичидур,

101:12 **«Күнлирим қуяш узартқан көләңгидәк йоқулай дәп қалди»** — «қуяш узартқан көләңгидәк» — қуяш патқанда, көләңгиләр узирап, андин туюқсиз ғайип болиду.

101:19 **«Булар кәлгүси бир әвлат үчүн хатирилиниду; шуниң билән кәлгүсидә яритилидиған бир хәлиқ Яһни мәдһийәләйду»** — «Зәб.» 21:31-32ни, «Йәш.» 53:10ни көрүң.

101:25 **«Сениң жиллириң дәвирдин дәвиргичидур...»** — 24-28-айәтләрдики сөзләрни (*«Сениң жиллириң...» дегән сөзләрдин башлап)* Худаниң қулиниң Худаға ейтқини әмәс, бәлки **Худаниң Өз қулиниң илтиҗасиға бәргән җавави** дәп қараймиз. Айәтләрниң бағлиниш җәһәтлиридин шундақ қаридуқ. Кона грекчә тәрҗимисидики *(LXXдики)* қарашму шундақ. Шуңа бу сөзләр Давутниң әвлади болған Мәсиһкә ейтилған, дәп қараймиз. Инҗил, «Ибр.» 1-бапниму көрүң.

–Миладийәдин илгирики 3-әсирдә, Грек империясидә тарилип кәткән көп Йәһудийлар ибраний тилини

26 Сән йәрни әлмисақтинла бәрпа қилғансән,
Асманларни һәм қоллириң ясиғандур;
27 Улар йоқ болуп кетиду,
Бирақ Сән давамлиқ туруверисән;
Уларниң һәммиси кийимдәк конирап кетиду;
Уларни кона тон кәби алмаштурсаң,
Шунда улар кийим-кечәк йәңгүшләнгәндәк йәңгүшлиниду.
28 Бирақ Сән өзгәрмигүчидурсән,
Жиллириңниң тамами йоқтур.
29 Қуллириңниң балилириму турувериду,
Уларниң әвлади һозуриңда мәзмут яшайду!».

102-күй
«Худаниң меһриванлиғиға тәшәккүр ейтиш»

102 1 Давут язған күй: —
Пәрвәрдигарға тәшәккүр қайтур, и женим;
И пүтүн вужудум, Униң муқәддәс намиға тәшәккүр қайтур!
2 Пәрвәрдигарға тәшәккүр қайтур, и женим,
Унтума униң барлиқ меһримбанлиқ-бәрикәтлирини;
3 У пүткүл қәбиһликлириңни кәчүриду,
Барлиқ кесәллириңгә дава қилиду;
4 Һаятиңни һаңдин һөрлүккә қутқузиду,
Бешиңға меһир-муһәббәт һәм рәһимдиллиқларни таж қилип кийгүзиду.
5 Көңлүңни назу-немәтләр билән қандуриду;
Яшлиғиң бүркүтниңкидәк йеңилиниду.
6 Пәрвәрдигар барлиқ езилгәнләр үчүн һәққанийлиқ һәм адаләтни жүргүзиду;
7 У Өз йоллирини Мусаға,
Қилғанлирини Исраилларға намайән қилған.
8 Пәрвәрдигар рәһимдил вә шәпқәтликтур,
У асанлиқчә аччиқланмайду,
Униң меһир-муһәббити тешип туриду.
9 У узунғичә әйипләвәрмәйду,
Яки та мәңгүгә ғәзивидә туривәрмәйду.
10 У бизгә гуналиримизға қарита муамилидә болған әмәс,
Бизгә қәбиһликлиримизгә қарита тегишлигини яндурған әмәс.
11 Асман йәрдин қанчилик егиз болса,
Униңдин қорқидиғанларға болған муһәббитиму шунчилик зордур.
12 Шәриқ ғәриптин қанчилик жирақта болса,
Биздики асийлиқларниму шунчә жирақлаштурди.
13 Ата балилириға қандақ көйүнгән болса,

билмәйтти. Улар Тәвратни оқуялмиғачқа, Шу чағда уларни дәп, Тәвратниң бир Грекчә тәржимиси ишләнгән. Бу тәржимә «Сәптуагинт» дейилиду (*қисқичә LXX*)).

102:5 **«Көңлүңни назу-немәтләр билән қандуриду»** — башқа бир нәччә хил тәржимилири арисида «Жиллириңни назу-немәтләр билән қандуриду» дейилиду.

102:8 Мис. 34:6; Чөл. 14:18; Қан. 5:10; Нәһ. 9:17; Зәб. 85:15; 144:8; Йәр. 32:18

102:9 Йәш. 57:16; Йәш. 3:5

Пәрвәрдигарму Өзидин қорқидиғанларға шундақ меһривандур.
14 Чүнки У Өзи бизниң жисмимизни билиду,
Тупрақтин екәнлигимизни У есигә алиду.
15 Инсан болса — униң күнлири от-чөпкә охшайду,
Даладики гүлдәк үнүп чиқип чечәкләйду;
16 Униң үстидин шамал учуп өтиду,
У йоқ болиду, әслий маканиму уни қайта тонумайду.
17-18 Лекин Өзидин қорқидиғанларға,
Өз әһдисигә вапа қилғанларға,
Көрсәтмилирини орунлаш үчүн уларни есидә тутқанларға,
Пәрвәрдигарниң меһир-муһәббити әзәлдин әбәткичә,
Һәққанийити әвлаттин әвлатлиригичидур.
19 Пәрвәрдигар тәхтини әрштә қурған,
Униң сәлтәнити һәмминиң үстидин һөкүм сүриду;
20 И сөзигә қулақ салғучи,
Каламини ижра қилғучи, қудрити зор болған Униң пәриштилири,
Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә қайтуруңлар!
21 И силәр, Униң барлиқ қошунлири,
Ирадисини ада қилғучи хизмәткарлири,
Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә қайтуруңлар!
22 И, Униң барлиқ ясиғанлири,
Һөкүмранлиғи астидики барлиқ жайларда Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә қайтуруңлар!
И мениң женим, Пәрвәрдигарға тәшәккүр қайтур!

103-күй
Худаниң яратқанлиғидин һозурлиниш

103 1 Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә қайтур, и женим!
И Пәрвәрдигар Худайим, интайин улуқсән;
Шану-шәвкәт вә һәйвәт билән кийингәнсән;
2 Либас билән пүркәнгәндәк йоруқлуққа пүркәнгәнсән,
Асманларни чедир пәрдиси кәби яйғансән.
3 У жуқурики равақлириниң лимлирини суларға орнатқан,
Булутларни жәң һарвуси қилип,
Шамал қанатлири үстидә маңиду;
4 У пәриштилирини шамаллар,
Хизмәткарлирини от ялқуни қилиду.
5 Йәрни У һуллири үстигә орнатқан;
У әсла тәвринип кәтмәйду.
6 Либас билән оралғандәк, уни чоңқур деңизлар билән ориғансән,

---

102:15 Аюп 14:1, 2; Зәб. 89:5-7; Як. 1:10, 11; 1Пет. 1:24
102:17-18 Қан. 7:9
102:21 Яр. 32:1; 1Пад. 22:19; Әф. 3:10; Кол. 1:16
103:2 Яр. 1:6; Аюп 26:7
103:3 Зәб. 17:11-12; Йәш. 19:1; Вәһ. 14:14
103:4 Ибр. 1:7
103:5 Аюп 26:7; 38:4, 5, 6; Зәб. 23:1-2; 77:69

Сулар тағлар чоққилири үстидә турди.
7 Сениң тәнбиһиң билән сулар бәдәр қачти,
Гүлдүрмамаңниң садасидин улар тездин янди;
8 Тағлар өрләп чиқти,
Вадилар чүшүп кәтти,
Сулар Сән бекиткән җайға чүшүп кәтти.
9 Улар тешип, йәрни йәнә қаплимисун дәп,
Сән уларға чәклимә қойғансән.
10 Тәңри вадиларда булақларни ечип урғутиду,
Сулири тағлар арисида ақиду.
11 Даладики һәр бир җаниварға уссулуқ бериду,
Явайи ешәкләр уссузлуқини қандуриду.
12 Көктики қушлар уларниң бойида қониду,
Дәрәқ шахлири арисида сайрайду.
13 У жуқуридики равақлиридин тағларни суғириду;
Йәр Сениң ясиғанлириңниң мевилиридин қандурулиду!
14 У маллар үчүн от-чөпләрни,
Инсанлар үчүн көктатларни өстүриду,
Шундақла нанни йәрдин чиқириду;
15 Адәмниң көңлини хуш қилидиған шарапни,
Инсан йүзини пақиритидиған майни чиқириду;
Инсанниң жүригигә нан билән қувәт бериду;
16 Пәрвәрдигарниң дәрәқлири,
Йәни Өзи тиккән Ливан кедир дәрәқлири су ичип қанаәтлиниду.
17 Әнә ашулар арисиға қушлар уга ясайду,
Ләйләк болса, арча дәрәқлирини макан қилиду.
18 Егиз чоққилар тағ өшкилириниң,
Тик ярлар суғурларниң панаһи болиду.
19 Пәсилләрни бекитмәк үчүн У айни яратти,
Қуяш болса петишини билиду.
20 Сән қараңғулуқ чүшүрисән, түн болиду;
Ормандики җаниварларниң һәммиси униңда шипир-шипир кезип жүриду.
21 Асланлар олҗа издәп һөкирәйду,
Тәңридин озуқ-түлүк соришиду;
22 Қуяш чиқипла, улар чекиниду,
Қайтип кирип угилирида ятиду.
23 Инсан болса өз ишиға чиқиду,
Та кәчкичә мeһнәттә болиду.
24 И Пәрвәрдигар, ясиған һәр хил нәрсилириң нәқәдәр көптур!
Һәммисини һекмәт билән яратқансән,
Йәр йүзи иҗат-байлиқлириң билән толди.

103:6 **«Либас билән оралғандәк, уни чоңқур деңизлар билән ориғансән, сулар тағлар чоққилири үстидә турди»** — бу айәт бәлким Нуһ пәйғәмбәр дәвридики топанни көрситиду *(9-айәтни көрүң)*. Бәзи алимлар уни яритилиш җәрянидики үчинчи күнини көрситиду, дәп қарайду.
103:8 **«Тағлар өрләп чиқти, вадилар чүшүп кәтти, сулар Сән бекиткән җайға чүшүп кәтти»** — башқа бир хил тәрҗимиси «Улар *(сулар)* тағларға чиқип, вадилардин чүшүп, сән бекиткән җайға еқип кәтти».
103:18 **«Тик ярлар суғурларниң панаһи болиду»** — «суғурлар» *(яки «сичқанлар»)* кичик бир һайван.
103:21 Аюп 38:39,40; Йәш. 31:4

25 Әнә бүйүк бепаян деңиз туриду!
Униңда сан-санақсиз ғуж-ғуж җаниварлар,
Чоң вә кичик һайванлар бар.
26 Шу йәрдә кемиләр қатнайду,
Униңда ойнақлисун дәп сән ясиған левиатанму бар;
27 Вақтида озуқ-түлүк бәргин дәп,
Буларниң һәммиси Саңа қарайду.
28 Уларға бәргиниңдә, теривалиду,
Қолуңни ачқиниңдила, улар назу-немәтләргә тойиду.
29 Йүзүңни йошурсаң, улар дәккә-дүккигә чүшиду,
Роһлирини алсаң, улар җан үзүп,
Йәнә тупраққа қайтиду.
30 Роһуңни әвәткиниңдә, улар яритилиду,
Йәр-йүзи йеңи бир дәвир билән алмишиду.
31 Пәрвәрдигарниң шан-шөһрити әбәдийдур,
Пәрвәрдигар Өз яратқанлиридин хурсән болиду.
32 У йәргә баққинида, йәр титрәйду,
Тағларға тәккинидә, улар түтүн чиқириду.
33 Һаятла болидикәнмән, Пәрвәрдигарға нахша ейтимән;
Вуҗудум болсила Худайимни күйләймән.
34 У сүргән ой-хияллиримдин сөйүнсә!
Пәрвәрдигарда хошаллинимән!
35 Гунакарлар йәр йүзидин түгитилиду,
Рәзилләр йоқ болиду.
И җеним, Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә қайтур!
Һәмдусана!

104-күй
Худа Исраил хәлқигә көрсәткән мөҗизә һәм шапаәтләрниң тарихи

104 1 Пәрвәрдигарға тәшәккүр ейтиңлар,
Униң намини чақирип илтиҗа қилиңлар,
Униң қилғанлирини хәлиқләр арисида аян қилиңлар!
2 Униңға нахшилар ейтип, Уни күйләңлар;
Униң пүткүл карамәт мөҗизилири үстидә сеғинип ойлиниңлар.
3 Муқәддәс намидин пәхирлинип даңлаңлар,
Пәрвәрдигарни издигүчиләрниң көңли шатлансун!
4 Пәрвәрдигарни һәмдә Униң күчини издәңлар,

103:26 **«Униңда ойнақлисун дәп сән ясиған левиатанму бар»** — «левиатан» — 74:14-айәттики һәм «Аюп» 41:1-айәттики изаһатларни көрүң.
103:27 Зәб. 144:15
103:29 Зәб. 29:8
103:33 Зәб. 62:5; 145:2
103:35 **«Һәмдусана!»** — бу йәрдә *(шундақла Зәбурниң башқа йәрлиридә)* «Һәмдусана» ибраний тилидики «Һаллелуяһ», йәни «Яһни мәдһийиләңлар» дегән сөзни билдүриду.
104:1 **«Униң Пәрвәрдигарниң қилғанлирини хәлиқләр арисида аян қилиңлар!»** — бу улуқ күйдә «Яр.» 12-41 баблар, «Мис.» 1-24 баблардики тарих көздә тутулиду.
104:1 1Тар. 16:8-22
104:3 Зәб. 33:3-4

Дидар-һозурини тохтимай издәңлар.
5 Униң яратқан мөҗизилирини,
Карамәт-аламәтлирини һәм ағзидин чиққан һөкүмлирини әстә тутуңлар,
6 И Униң қули Ибраһим нәсли,
Өзи таллиғанлири, Яқупниң оғуллири!
7 У, Пәрвәрдигар — Худайимиз,
Униң һөкүмлири пүткүл йәр йүзидидур.
8 Өзи түзгән әһдисини әбәдий ядида тутиду —
— Бу Униң миң әвлатқичә вәдишләшкән сөзидур, —
9 Йәни Ибраһим билән түзгән әһдиси,
Исһаққа ичкән қәсимидур.
10 У буни Яқупқиму низам дәп җәзмләштүрди,
Исраилға әбәдий әһдә қилип берип: —
11 «Саңа Қанаан зиминини беримән,
Уни мирасиң болған несивәң қилимән», — деди,
12 — Гәрчә шу чағда уларниң сани аз,
Етиварға елинмиған, шу йәрдики мусапирлар болсиму.
13 Улар у жуттин бу жутқа,
Бу әлдин у қәбилигә кезип жүрди;
14 У һеч кимниң уларни езишигә йол қоймиди,
Уларни дәп падишаларғиму тәнбиһ берип: —
15 Мән мәсиһ қилғанлиримға тәгмә,
Пәйғәмбәрлиримгә яман иш қилма! — деди.
16 У әшу жутқа ачарчиликни буйруди,
Тирәк болған аш-нанни қурутувәтти.
17 У улардин бурун бир адәмни әвәткән еди,
Йүсүп қул қилип сетилған еди.
18 Униң путлири зәнҗирдә ағриди,
Униң җени төмүргә кирип қисилди;
19 Шундақла та өзигә ейтилған вәһий әмәлгә ашурулғичә,
Пәрвәрдигарниң сөз-калами уни синап тавлиди;
20 Пирәвн адәмлирини әвәтип уни бошатқузди,
Қовмларниң һөкүмдари уни һөрлүккә чиқарди.
21 Уни өз ордисиға ғоҗидар қилип қойди,
Пүтүн мал-мүлкигә башлиқ қилип тайинлап,

104:10 **«У буни Яқупқиму низам дәп җәзмләштүрди...»** — бу йәрдә «Яқуп» Яқупниң өзини *(Исраил хәлқи әмәс)* көрситиду.
104:10 Яр. 28:13; 35:11; 1Тар. 16:17
104:11 Яр. 13:15; 15:18
104:12 1Тар. 16:19
104:14 Яр. 35:5
104:15 **«Мән мәсиһ қилғанлиримға тәгмә, пәйғәмбәрлиримгә яман иш қилма!»** — мәсилән, «Яр.» 20:3-7.
104:16 **«У... тирәк болған аш-нанни қурутувәтти»** — сөзмусөз тәрҗимә қилғанда «У пүтүн нан *(нанни көтиридиған)* һасисини сундурувәтти». Мүмкинчилиги барки, қедимки заманларда Йәһудий хәлқи өз нанлирини бир һасида *(зихта тизилғандәк)* көтирип маңатти. Һәрһалда умумий мәнаси тәрҗимә қилғинимиздәк болса керәк.
104:17 **«У улардин бурун бир адәмни әвәткән еди»** — Худа Йүсүпни әвәтти. Әмәлийәттә Йүсүпниң ака-укилириниң өзини Мисирлиқларға қул болушқа сетиветиши дәл Худаниң плани еди; шуңа «Худа Йүсүпни әвәтти» дегили болиду.
104:17 Яр. 37:28,36; 45:5
104:19 Яр. 37:5-11
104:21 Яр. 41:40

22 Өз вәзирлирини униң ихтиярида болуп тәрбийилинишкә,
Ақсақаллириға даналиқ үгитишкә тапшурди.
23 Шуниң билән Исраил Мисирға кәлди,
Яқуплар Һамниң зиминида мусапир болуп яшиди.
24 Пәрвәрдигар Өз хәлқини көп нәсиллик қилип,
Әзгүчилиридин күчлүк қилди.
25 У Мисирлиқларниң қәлбидә Өз хәлқигә нәпрәт һасил қилди,
Уларни Өз қуллириға һейлә-микирлик болушқа майил қилди.
26 У Өз қули болған Мусани,
Өзиниң таллиғини Һарунни йоллиди.
27 Улар Мисирда илаһий аламәтләрни аян қилип,
Һам зиминида униң мөҗизилирини орнатти.
28 Пәрвәрдигар қараңғулуқни әвәтип,
Зиминни зулмәткә қаплитивәтти;
Мисирлиқлар Униң әмригә қарши турған әмәсму?
29 У уларниң сулирини қанға айландурди,
Белиқлирини қурутувәтти.
30 Уларниң йәрлирини миж-миж пақилар басти,
Шаһ-әмирлириниң һуҗрилириғиму улар толуп кәтти.
31 У бир сөз биләнла, ғуж-ғуж чивинлар бесип кәлди;
Һәммә булуң-пучқақларда ғиң-ғиң учар чүмүлиләр.
32 У ямғурниң орниға мөлдүр яғдуруп,
Бу зиминға ялқунлуқ от чүшүрди.
33 У үзүм таллирини, әнҗүр дәрәқлирини урди,
Зиминдики дәрәқләрни сундурувәтти.
34 У бир сөз қилиши биләнла, чекәткиләр кәлди,
Сансиз жутқур һашарәтләр мижилдап,
35 Зиминида бар болған гияларни жутувәтти,
Етизларниң барлиқ һосуллирини йәп түгәтти.
36 Ахирда зиминидики барлиқ тунҗа туғулғанларни,
Уларниң ғурури болған биринчи оғул балилирини қиривәтти.
37 Өз хәлқини болса, алтун-күмүчләрни көтәргүзүп чиқарди,
Қәбилилиридә бирисиму жиқилип чүшүп қалғини йоқ.
38 Уларниң чиққиниға Мисир хошал болди,
Чүнки уларниң вәһимиси Мисирлиқларға чүшти.
39 У уларға булутни сайивән болушқа,
Отни түндә нур болушқа бәрди.
40 Улар сориди, У бөдиниләрни чиқарди,

104:23 **«Шуниң билән Исраил Мисирға кәлди, Яқуплар Һамниң зиминида мусапир болуп яшиди»** — бу айәттә «Исраил» һәм «Яқуплар» һәзрити Яқуп вә униң аилисидикилирини (*шу чағда 70чә адәм*) көрситиду.
104:24 Мис. 1:7, 9
104:25 Мис. 1:9,10,12
104:26 Мис. 3:10; 4:12
104:27 Мис. 7:9
104:28 **«Пәрвәрдигар қараңғулуқни әвәтип, зиминни зулмәткә қаплитивәтти; Мисирлиқлар Униң әмригә қарши турған әмәсму?»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Пәрвәрдигар қараңғулуқни әвәтип, қараңғулуқлар болса Униң буйруғиға қаршилиқ көрсәтмиди».
104:36 Зәб.77:51
104:38 Мис. 12:33

Уларни самавий нан билән қандурди.
41 У ташни ярди, сулар булдуқлап чиқти;
Қақаслиқта дәриядәк ақти.
42 Чүнки У бәргән муқәддәс сөзини,
Өз қули Ибраһимни əстә тутти.
43 У хәлқини шат-хурамлиқ билән,
Өз таллиғинини шатиянә тәнтәниләр билән азадлиққа чиқарди.
44 У уларға әлләрниң зиминлирини берип,
Уларни хәлиқләрниң әҗир-мәһнәтлиригә муйәссәр қилди,
45 Бу, уларниң Униң бәлгүлимилирини тутуп,
Қанунлириға итаәт қилиши үчүн еди!
Һәмдусана!

105-күй
Худаниң вападарлиғи вә сәвир-тақити; инсанниң вапасизлиғи

105 1 Һәмдусана!
Пәрвәрдигарға тәшәккүр ейтиңлар!
Чүнки У меһривандур, әбәдийдур Униң меһир-муһәббити.
2 Пәрвәрдигарниң қудрәтлик қилғанлирини ким сөзләп берәләйду?
Униң бар шан-шөһритини ким җакалап берәләйду?
3 Бәхитликтур адаләтни тутқан,
Дайим һәққанийлиқни жүргүзгән киши!
4 Хәлқиңгә болған һиммитиң билән мени әслигәйсән, и Пәрвәрдигар;
Ниҗатлиғиң билән йенимға келип хәвәр алғин!
5 Шуниң билән, Сән таллиғанлириңниң бәрикитини көрәй,
Өз елиңниң шатлиғи билән шат болай,
Өз мирасиң болған хәлқиң билән пәхирлинип, яйрап жүрәй!
6 Биз ата-бовилиримиз қатарида гуна өткүздуқ,
Қәбиһлик қилдуқ, яманлиқ әйлидуқ.
7 Мисирда турған ата-бовилиримиз мөҗизилириңни нәзиригә алмай,
Көп меһриванлиқлириңни есигә алмиди;
Бәлки деңизда, Қизил Деңиз бойида исян көтәрди.
8 Бирақ У қудритимни намайән қилай дәп,
Өз нами үчүн уларни қутқузди.
9 Униң Қизил Деңизға тәнбиһ бериши билән,
У қупқуруқ болди;
Худди қағҗирақ чөллүктин йетәкләп маңғандәк,

104:42 Яр. 15:14
104:43 Мис. 14:8; Чөл. 33:3
104:45 Мис. 19:4, 5, 6; Қан. 4:1, 40; 6:21, 22, 23, 24, 25
105:1 **«Пәрвәрдигар... меһривандур, әбәдийдур Униң меһир-муһәббити...»** — бу күйдә Тәвраттики «Мис.» 1-24-баплар, «Чөл.» 11-17, 20-баплар, «Йәшуа», «Батур һакимлар» һәм «Падишаһлар» дегән қисимлардики тарих көздә тутулиду.
105:1 1Тар. 16:34-36; Зәб. 106:1; 117:1; 135:1
105:4 **«Ниҗатлиғиң билән йенимға келип хәвәр алғин!»** — ибраний тилида: «Ниҗатлиғиң билән мени йоқлиғайсән» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
105:6 Лав. 26:40; Йәр. 3:25; Дан. 9:5
105:7 Мис. 14:11,12
105:8 Мис. 9:16

У уларни деңиз тәглиридин қуруқ өткүзди.
10 Уларни өч көргәнләрниң қолидин һөрлүккә чиқарди,
Уларға һәмҗәмәт болуп дүшмән чаңгилидин қутқузди.
11 Явларни сулар басти,
Уларниң һеч бирси сақ қалмиди.
12 Шундила улар Униң сөзлиригә ишәш қилди;
Улар Уни күйлиди.
13 Улар Униң қилғанлирини шунчә тез унтуди,
Несиһәтини күтмиди;
14 Бәлки далада ач көзлүккә баладәк берилди,
Чөл-баяванда Тәңрини синиди.
15 Шуңа У сориғинини уларға бәрди,
Бирақ җүдәткүчи бир кесәлни җанлириға тәккүзди.
16 Улар барғаһта Мусаға һәсәт қилди,
Худаниң муқәддәс бәндиси Һарунниму көрәлмиди.
17 Йәр ечилип Датанни жутувәтти,
Абирамни адәмлири билән қапсивалди.
18 Әгәшкүчилири арисида от йеқилди;
Ялқун рәзилләрни көйдүрүвәтти.
19 Улар Һорәб теғида мозай бутни ясиди,
Қуйма һәйкәлгә сәҗдә қилип,
20 Өзлириниң пәхир-шөһрити болғучиниң орниға,
От-чөп йәйдиған өкүзниң сүритини алмаштурди.
21 Мисирда улуқ ишларни көрсәткән Ниҗаткари Тәңрини улар унтуди.
22 Дәрвәқә, һам диярида мөҗизиләр яратқан,
Қизил Деңиз бойида қорқунучлуқ ишларни көрсәткән Худани унтуди.
23 У уларни һалак қилимән дегән еди —
Өз таллиғини Муса қәһрини яндуруш үчүн Униң алдида аричи болуп тик турмиған болса,
— Дәрвәқә шундақ қилған болар еди.
24 Улар йәнә гөзәл зиминни кәмситип рәт қилди,
Униң вәдисигә ишәнмиди;
25 Бәлки чедирлирида қақшап жүрүп,
Пәрвәрдигарниң авазиға қулақ салмиди.
26 Шуңа У уларға қәсәм қилип қол көтирип: —
Силәрни чөлдә жиқитип түгәштүримән —
27 Әвлатлириңларниму әлләр арисида жиқитип түгәштүрүп,
Яқа жутлар ара тарқитиветимән» — деди.

105:9 Мис. 14:21,22,29
105:11 Мис. 14:27; 15:5
105:12 Мис. 14:31; 15:1
105:14 Мис. 16:3; Чөл. 11:4,6,33; Зәб. 77:18; 1Кор. 10:6
105:15 Чөл. 11:20, 33; Зәб. 77:29-31; Йәш. 10:16
105:16 Чөл. 16
105:17 Чөл. 16:31,32,33; Қан. 11:6
105:18 Чөл. 16:35,46
105:19 Мис. 32:4
105:23 Мис. 32:11,32; Қан. 9:13,14; 10:10
105:24 Чөл. 14:1, 2
105:26 Чөл. 14:28
105:27 Зәб. 43:11-15; Әз. 20:23

28 Улар Баал-Пеор бутқа өзини етип чоқунуп,
Өлүкләргә атиған қурбанлиқларни йеди.
29 Улар қилмишлири билән Униң аччиғини кәлтүрди,
Улар арисида ваба қозғалди;
30 Финиһас турди-дә, һөкүм жүргүзди,
Шуниң билән ваба тосулди;
31 Бу иш Финиһасқа һәққанийәт дәп һесапланди,
Униң нәслигиму әвладидин әвладиғичә, әбәдий шундақ һесапланди.
32 Улар йәнә Пәрвәрдигарни мерибаһ сулири бойида ғәзәпкә кәлтүрди,
Уларниң сәвәвидин Мусағиму зәрәр йәтти;
33 Чүнки улар униң роһини териктүрди,
Униң ләвлири бехәстиликтә гәп қилип салди.
34 Улар Пәрвәрдигарниң әмригә хилаплиқ қилип,
Шу йәрдики қовмларни йоқатмиди;
35 Бәлки ят әлләр билән арилишип,
Уларниң қилиқлирини үгәнди;
36 Уларниң бутлириға чоқунди,
Булар өзлиригә бир қапқан болуп чиқти;
37 Чүнки улар өз оғул-қизлирини союп, жинларға қурбанлиққа беғишлиди.
38 Шундақ қилип улар бегуна қанни,
Йәни Қанаандики бутларға атап қурбанлиқ қилип, өз оғул-қизлириниң қенини төкти;
Зимини қанға булғинип кәтти.
39 Улар өз қилмишлири билән булғанди;
Қилиқлири билән паһишә аялдәк бузулди.
40 Шуңа Пәрвәрдигар Өз хәлқидин қаттиқ ғәзәпләнди,
У Өз мирасидин йиргәнди;
41 Уларни ят әлләрниң қолиға бәрди,
Уларға өчмәнләр улар үстидин һөкүмранлиқ қилди.
42 Дүшмәнлири уларни әзди,
Улар яв қоли астида егилип пүкүлди.
43 Көп кетим Пәрвәрдигар уларни қутқузди;
Бирақ улар болса, өз хаһишлири билән Униңға асийлиқ қилди,
Улар өз қәбиһлиги билән пәс һалға чүшти.
44 Шундақтиму У уларниң налә-пәрядини аңлиғанда,
Уларниң җәбир-җапалириға етивар бәрди;
45 Һәм улар билән түзгән әһдисини әслиди,
Зор меһир-шәпқити билән, ғәзивидин янди,
46 У уларни сүргүн қилғанларниң қәлбидә рәһим ойғатти.

105:28 **«Улар Баал-Пеор бутқа өзини етип чоқунуп, өлүкләргә атиған қурбанлиқларни йеди»** — «өлүкләргә қурбанлиқ қилиш», «яғ пуритиш» қатарлиқ һәр қандақ паалийәтләр Тәвратта қәтъий мәнъий қилинған.
105:28 Чөл. 25:3; 31:16; Вәһ. 2:14
105:32 Чөл. 20:12; Зәб. 94:8
105:33 **«Чүнки улар униң роһини териктүрди»** — бәзи тәрҗимиләрдә «униң роһи» Мусаниң роһи әмәс, бәлки Худаниң Роһи дәп чүшәндүрүлиду. **«... Улар униң роһини териктүрди, униң ләвлири бехәстиликтә гәп қилип салди»** — «Чөл.» 20:7-13ни көрүң.
105:35 Һак. 2:2; 3:5, 6
105:37 Лав. 18:21; Қан. 12:31; 2Пад. 16:3; 17:17; 21:6; 2Тар. 28:3; 33:6
105:38 Чөл. 35:33
105:45 **«Зор меһир-шәпқити билән,...»** — ибраний тилида: «Зор меһир-шәпқәтлири билән...».

47 Бизни қутқузғайсән, и Пәрвәрдигар Худайимиз!
Муқәддәс наминңға тәшәккүр ейтишқа,
Тәнтәнә қилип Сени мәдһийиләшкә,
Бизни әлләр арисидин йениңға жиғивалғайсән!
48 Исраилниң Худаси болған Пәрвәрдигарға,
Әзәлдин та әбәткичә тәшәккүр-мәдһийә қайтурулсун!
Пүткүл хәлиқ «Амин» десун!
Һәмдусана!

Бәшинчи Бөлүм
106-күй
Худаниң барлиқ инсанларға көрсәткән меһриванлиғи үчүн тәшәккүр ейтиңлар!

106 1 Аһ, Пәрвәрдигарға тәшәккүр ейтиңлар!
Чүнки У меһривандур, әбәдийдур Униң меһир-муһәббити!
2 Пәрвәрдигар яв қолидин қутқузғанлар,
У һәмҗәмәт болуп қутқузған хәлқи буни давамлиқ баян қилсун —
3 Йәни У шәриқ билән ғәриптин, шимал билән җәнуптин,
һәр қайси жутлардин жиғивелинғанлар буни ейтсун!
4 Улар чөл-баяванни кезип пинһан йолда адашти,
Адәм маканлашқан һеч бир шәһәрни тапалмастин.
5 Ач һәмдә уссуз болуп,
Җени чиқай дәп қалди.
6 Андин Пәрвәрдигарға пәряд қилди,
У уларни мушәққәтлиридин азат қилди.
7 Маканлашқидәк шәһәргә йәткичә,
У уларни түз йолда башлиди.
8 Улар Пәрвәрдигарға тәшәккүр ейтсун!
Униң өзгәрмәс муһәббити үчүн,
Инсан балилириға көрсәткән мөҗизилири үчүн!
9 Чүнки У чаңқиған көңүлни қандурди,
Ач қалған җанни есил немәтләр билән толдурди.
10 Зүлмәттә, өлүм көләңгисидә яшиғанлар,
Төмүр кишән селинип, азап чәккәнләрни болса,
11 (Чүнки улар Тәңриниң әмирлиригә қаршилиқ қилди,
Һәммидин Алий Болғучиниң несиһәтини кәмситти)
12 — У уларни җапа-мушәққәт тартқузуп кәмтәр қилди,
Улар путлишип жиқилди, уларға ярдәмгә бирисиму йоқ еди.
13 Андин Пәрвәрдигарға йелинип пәряд қилди,
У уларни мушәққәтлиридин азат қилди.
14 Уларни зулмәт һәм өлүм сайисидин чиқирип,

105:47 1Тар. 16:35
105:48 1Тар. 16:36
106:1 Зәб. 106:1; 117:1; 135:1
106:3 **«... У... шимал билән җәнуптин... жиғивелинғанлар буни ейтсун!»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «җәнуптин» дегәнниң орнида «деңиздин» дейилиду; йәни «У... шимал билән деңиздин... жиғивелинғанлар буни ейтсун!» дейилиду (*ибраний тилида икки сөзниң пәрқи чоң әмәс, йәни «ями» билән «Ямин»*).

Уларниң зәнҗир-асарәтлирини сундуруп ташлиди.
15 Улар Пәрвәрдигарға тәшәккүр ейтсун!
Униң өзгәрмәс муһәббити үчүн,
Инсан балилириға көрсәткән мөҗизилири үчүн!
16 Мана У мис дәрвазиларни парә-парә қилип,
Төмүр тақақларни кесип ташлиди.
17 Һамақәтләр өз итаәтсизлик йоллиридин,
Қәбиһликлиридин азапларға учрайду;
18 Көңлидә һәр хил озуқ-түлүктин бизар болуп,
Өлүм дәрвазилириға йеқинлишиду.
19 Андин Пәрвәрдигарға йелинип пәряд қилиду,
У уларни мушәққәтлиридин азат қилиду.
20 У сөз-каламини әвәтип, уларни сақайтиду,
Уларни заваллиқлиридин қутқузиду.
21 Улар Пәрвәрдигарға тәшәккүр ейтсун!
Униң өзгәрмәс муһәббити үчүн,
Адәм балилириға көрсәткән мөҗизилири үчүн!
22 Қурбанлиқ сүпитидә тәшәккүрләр ейтсун,
Униң қилғанлирини тәнтәнилик нахшилар билән баян қилсун!
23 Кемиләрдә деңизға чүшүп қатнიғучилар,
Улуқ суларда тирикчилик қилғучилар,
24 Булар Пәрвәрдигарниң ишлириға гувачидур,
Чоңқур океанда көрсәткән карамәтләрни көргүчидур.
25 Чүнки У бир сөз биләнла шиддәтлик шамални чиқирип,
Долқунлирини өркәшлитиду;
26 Кемичиләр асман-пәләк өрләйду,
Суларниң тәһтилиригә чүшиду,
Дәһшәттин уларниң жени ерип кетиду.
27 Улар мәс адәмдәк әләң-сәләң ирғаңлайду,
Һәр қандақ әқил-чариси түгәйду;
28 Андин Пәрвәрдигарға йелинип пәряд қилиду,
У уларни мушәққәтлиридин азат қилиду.
29 У боранни тиничлитиду,
Су долқунлириму җим болиду.
30 Шуниң билән улар течлиғидин шатлиниду;
У уларни тәшна болған арамгаһиға йетәкләп бариду.
31 Улар Пәрвәрдигарға тәшәккүр ейтсун!
Униң өзгәрмәс муһәббити үчүн,
Инсан балилириға көрсәткән мөҗизилири үчүн!
32 Улар хәлиқниң җамаитидиму Уни улуқлисун,
Ақсақаллар мәҗлисидә Уни мәдһийилисун.
33 У дәрияларни чөлгә,
Булақларни қақаслиққа айландуриду.

106:22 **«Қурбанлиқ сүпитидә тәшәккүрләр ейтсун,...»** — яки «Тәшәккүр қурбанлиқлири атисун,...». –«Тәшәккүр қурбанлиғи» Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бекиткән алтә хил қурбанлиқлардин бири.
106:22 Лав. 7:12; Зәб. 49:14
106:23 Вәһ. 18:17

34 Аһалисиниң яманлиғи түпəйлидин,
Һосуллуқ йəрни шорлуқ қилиду.
35 У йəнə чөл-баяванни көлгə,
Чаңқақ йəрни булақларға айландуриду;
36 Ачларни шу йəргə җайлаштуруп,
Улар олтирақлашқан бир шəһəрни бəрпа қилиду;
37 Улар етизларни һайдап-терип, үзүмзарларни бəрпа қилиду;
Булар һосул-мəһсулатни мол бериду.
38 У уларға бəрикəт бериду,
Шуниң билəн уларниң сани хелəла ешип бариду,
У уларниң мал-варанлирини һеч азайтмайду.
39 Улар йəнə җəбир-зулум, бала-қаза һəм дəрд-əлəмгə йолуғуп,
Сани азийип, пүкүлиду.
40 У есилзадилəр үстигə кəмситишлирини төкиду,
Йолсиз дəшт-сəһрада уларни сəргəрдан қилиду;
41 Лекин мискин адəмни җəбир-зулумдин жуқури көтирип сақлайду,
Униң аилə-тавабатини қой падисидəк көп қилиду.
42 Буни көңли дуруслар көрүп шатлиниду;
Пасиқларниң ағзи етилиду.
43 Кимки дана болса, буларни байқисун,
Пəрвəрдигарниң меһир-шəпқəтлирини чүшəнсун!

107-күй
Худаниң ғəлибисигə болған тəшна-тилавəт

107 1-2 Давутниң күй-нахшиси: —
Ирадəм чиң, и Худа, ирадəм чиң;
Мəн мəдһийə нахшилирини ейтип,
Бəрһəқ, Сени күйлəймəн, пүтүн роһум билəн!
3 И нəғмə-сазлирим, ойған!
Мəн сəһəр қуяшиниму ойғитимəн!
4 Хəлиқ-миллəтлəр арисида Сени улуқлаймəн, и Пəрвəрдигар;
Əллəр арисида Сени күйлəймəн!
5 Чүнки өзгəрмəс муһəббитиң əршлəргə йəткидəк улуқтур;
Һəқиқитиң булутларға тақашти.
6 И Худа, шан-шəһритиң əршлəрдин жуқури улуқланғай,
Шан-шəривиң йəр йүзини қаплиғай!
7 Өз сөйгəнлириңниң ниҗатлиқ тепиши үчүн,
Оң қолуң билəн қутқузғайсəн,
Дуайимни иҗабəт қилғайсəн.

106:35 Йəш. 41:18
106:41 1Сам. 2:8; Зəб. 112:7, 8
106:42 Аюп 5:16; 22:19
107:1-2 **«Давутниң күй-нахшиси: —....»** — оқурмəнлəр көрəлəйдуки, бу күйниң айəтлири 57-күйдики 7-11-айəтлəр, 60-күйдики 5-12-айəтлəргə охшап кетиду. Шуңа бу айəтлəрниң изаһатлири мошу күйгиму тəвə, əлвəттə. **«... Сени күйлəймəн, пүтүн роһум билəн!»** — «роһум» мошу йəрдə ибраний тилидики «мениң шəривим»ниң тəрҗимиси.
107:5 Зəб. 35:6; 56:11

8 Худа Өз пак-муқәддәслигидә шундақ дегән: —
«Мән тәнтәнә қилимән,
Мән Шәкәм диярини бөлүп беримән,
Суккот вадисини тәқсим қилишқа өлчәймән.
9 Гилеад Маңа мәнсуптур,
Манассәһму Маңа мәнсуптур;
Әфраим болса бешимдики дубулғамдур,
Йәһуда Мениң әмир-пәрман чиқарғучимдур;
10 Моаб Мениң жуюнуш жавурумдур;
Едомға чоруғумни ташлаймән;
Мән Филистийә үстидин тәнтәнә қилимән!».
11 Ким Мени бу мустәһкәм шәһәргә башлап кирәлисун?
Ким Мени Едомға елип баралисун?
12 И Худа, Сән бизни растинла чәткә қақтиңму?
Қошунлиримиз билән биллә җәңгә чиқмамсән?
13 Бизни зулумлардин қутулушқа ярдәмләшкәйсән,
Чүнки инсанниң ярдими бекардур!
14 Худа арқилиқ биз чоқум батурлуқ көрситимиз;
Бизгә зулум қилғучиларни чәйлигүчи дәл У Өзидур!

108-күй
Интиқам үчүн оқулған дуа

108 1 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп оқулсун дәп, Давут язған күй: —
И мәдһийәмниң Егиси Худайим, җим турма!
2 Мана рәзилләрниң ағзи, мәккарларниң ағзи көз алдимда йоған ечилди;
Улар ялғанчи тил билән маңа қарши сөзлиди.
3 Нәпрәтлик сөзләр билән мени чулғап,
Улар бекардин-бекар маңа зәрбә бәрмәктә.
4 Муһәббитим үчүн улар маңа қарши шикайәтчи болди,
Мән болсам — дуаға берилдим.
5 Яхшилиғим үчүн яманлиқ,
Сөйгүм үчүн нәпрәт қайтурди.
6 Һәр бириниң үстидә рәзил бир адәм тайинлиғайсән,
Униң оң йенида бир дәвагәр турсун.
7 У сорақ қилинғанда әйипдар болуп чиқсун,
Дуаси гуна дәп һесаплансун.

107:9 **«Әфраим болса бешимдики дубулғамдур»** — ибраний тилида «Әфраим болса бешимдики қоғдиғучидур». **«Йәһуда Мениң әмир-пәрман чиқарғучимдур»** — башқа бир хил тәрҗимиси «Йәһуда Мениң шаһанә һаса мдур».
107:10 **«Моаб Мениң жуюнуш жавурум»** — бәлким Моабниң Худа вә Униң хәлқи үчүн мәйнәт хизмәт қилидиғанлиғини билдүриду. **«Едомға чоруғумни ташлаймән»** — аяқ кийимни мәлум йәр үстигә ташлаш әшу йәргә егә болғанлиқни билдүрүши мумкин; яки болмиса, Едомниң өз Егисиниң аяқлирини елип жиғиштуридиған қулдәк екәнлигини көрситиши мумкин. **«Филистийә, Мениң сәвәвимдин тәнтәнә қилиңлар!»** — Давут падишаниң дәвридә Филистийә Давутқа, шундақла Худаниң өзигә бойсунуп, бәхитлик һаятқа егә болған (*«2Сам.» 8:1ни, шундақа «Яр.» 12:1-3нимй көрүң*).
107:12 Зәб. 59:1-5
108:3 Зәб. 68:5
108:6 Зәк. 3:1, 2
108:7 Пәнд. 15:8; 28:9

8 Күнлири қисқа болсун,
Мәнсивини башқиси егилисун.
9 Балилири йетим қалсун,
Хотуни тул болсун.
10 Оғуллири сәргәрдан тиләмчи болсун,
Турған харабиликлиридин нан издәп.
11 Җазанихор униң егилиги үстигә тор ташлисун,
Меһнәт әҗрини ятлар булап-талисун.
12 Униңға меһриванлиқ көрситидиған бириси болмисун,
Житим қалған балилириға илтипат қилғучи болмисун.
13 Униң нәсли қурутулсун;
Келәр әвладида намлири өчүрүлсун.
14 Ата-бовилириниң қәбиһлигиниң әйиплири Пәрвәрдигарниң ядида қалсун,
Анисиниң гунайи өчүрүлмисун.
15 Буларниң әйиплири дайим Пәрвәрдигарниң көз алдида болсун,
Шуниң билән У уларниң нам-әмилини йәр йүзидин өчүрүп ташлайду.
16 Чүнки рәзил киши меһриванлиқ көрситишни һеч есигә кәлтүрмиди,
Бәлки езилгән, йоқсул һәм дили сунуқларни өлтүрмәккә қоғлап кәлди.
17 У ләнәт оқушқа амрақ еди,
Шуңа ләнәт униң бешиға келиду;
Бәхит тиләшкә райи йоқ еди,
Шуңа бәхит униңдин жирақ болиду.
18 У ләнәтләрни өзигә кийим қилип кийгән;
Шуңа булар аққан судәк униң ич-бағриға,
Майдәк, сүйәклиригә кириду;
19 Булар униңға йепинған тонидәк,
Һәрдайим бағланған бәлвеғидәк чаплансун.
20 Булар болса мени әйиплигүчиләргә Пәрвәрдигарниң бекиткән мукапати болсун!
Мениң яман гепимни қилғанларниң инъами болсун!
21 Бирақ Сән, Пәрвәрдигар Рәббим,
Өз намиң үчүн мениң тәрипимдә бир иш қилғайсән,
Меһир-муһәббитиң әла болғачқа,
Мени қутқузғайсән;
22 Чүнки мән езилгән һәм һаҗәтмәндурмән,
Қәлбим хәстә болди.
23 Мән қуяш узартқан көләңгидәк йоқилай дәп қалдим,
Чекәткә қеқиветилгәндәк чәткә қеқиветилдим.
24 Роза тутқинимдин тизлирим кетиду,
Әтлирим сизип кетиду.
25 Шуңлашқа мән улар алдида рәсва болдум;
Улар маңа қарашқанда, бешини силкишмәктә.
26 Маңа ярдәмләшкәйсән, и Пәрвәрдигар Худайим,
Өзгәрмәс муһәббитиң бойичә мени қутқузғайсән;
27 Шуниң билән улар буниң Сениң қолуңдики иш екәнлигини,
Буни қилғучиниң Сән Пәрвәрдигар екәнлигини билсун.
28 Улар ләнәт оқуварсун, Сән бәхит ата қилғайсән;

108:15 Аюп 18:17; Зәб. 33:17

Улар һуҗум қилишқа турғанда, хиҗаләттә қалсун,
Бирақ қулуң шатлансун!
29 Мени әйиплигүчиләр хиҗаләт билән кийинсун,
Улар өз шәрмәндилигини өзлиригә тон қилип йепинсун.
30 Ағзимда Пәрвәрдигарға зор тәшәккүр-мәдһийә қайтуримән;
Бәрһәқ, көпчилик арисида туруп Уни мәдһийиләймән;
31 Чүнки һаҗәтмәнниң җенини гунаға бекитмәкчи болғанлардин қутқузуш үчүн,
Пәрвәрдигар униң оң йенида туриду.

109-күй
Кәлгүсидики аләмниң Падишаси — Давутниң әвлади Мәсиһ

109 1 Давут язған күй: —
Пәрвәрдигар мениң Рәббимгә: —
«Мән сениң дүшмәнлириңни тәхтипәриң қилғичә,
Оң йенимда олтарғин» — деди.
2 Пәрвәрдигар қудритиңни көрситидиған шаһанә һасаңни Зиондин узитиду;
Дүшмәнлириң арисида һөкүм сүргин!
3 Күчүңни көрситидиған күндә,
Өз хәлқиң халис қурбанлиқ кәби пида болиду;
Муқәддәс һәйвитиңдә,
Шу яшлиқ дәвриңдикидәк,
Саңа һазирму шәбнәмләр сәһәрниң балиятқусидин йеңи чиққандәк чүшиду;
4 Пәрвәрдигар шундақ қәсәм ичти,
һәм буниңдин янмайду: —
«Сән әбәдил-әбәткичә Мәлкизәдәкниң типидики бир каһиндурсән».
5 Оң тәрипиңдә болған Рәб ғәзивини көрсәткән күндә падишаларни уруп парә-парә қи-
ливетиду;
6 У әлләр арисида сотлайду;
Җай-җайларни җәсәтләр билән толдуриду;
Кәң зиминниң бешини яриду;

109:1 **«Мән сениң дүшмәнлириңни тәхтипәриң қилғичә»** — «тәхтипәр» падиша тәхткә олтарғанда пути туридиған җай.
109:2 **«Пәрвәрдигар қудритиңни көрситидиған шаһанә һасаңни Зиондин узитиду»** — бу сөзниң мәнаси бәлким: Худа йәр йүзидә өз сәлтәнитини қурғанда, тиклигән падиша Мәсиһниң күч-қудрити һәм һоқуқи Йерусалимдин чиқип һәр йәргә йетип бариду.
109:3 **«Өз хәлқиң халис қурбанлиқ кәби пида болиду»** — «халис қурбанлиқ», 54-күй, 6-айәттики изаһатни көрүң. **«Муқәддәс һәйвитиңдә, шу яшлиқ дәвриңдикидәк, саңа һазирму шәбнәмләр сәһәрниң балиятқусидин йеңи чиққандәк чүшиду»** — деханларға мәлум болғинидәк, шәбнәм адәттә пәқәт япйешил отяшлар вә дәрәқләрниң үстигә чүшиду. Қуруқ-қақшал болуп қалған дәрәқләргә чүшмәйду. Көчмә мәнаси, Мәсиһ мәңгүгә япйешил дәрәқтәк яш туруверидү. Башқа бир хил тәрҗимиси: «Аләмниң сәһири болмиғучә, Сени туғулдурдум». Бу тәрҗимә қәдимки грек тил тәрҗимиси LXXгә охшаш.
109:4 **«Сән әбәдил-әбәткичә Мәлкизәдәкниң типидики бир каһиндурсән»** — Мәлкизәдәк дегән адәм һәзрити Ибраһимға каһин *(Худаға вәкил болуп қурбанлиқни қобул қилғучи)* болған һәм Ибраһим алған олҗидин ондин бирини алған *(«Яр.» 14-бап)*. Демәк, у Ибраһимдин улуқ еди, шуңлашқа Ибраһимниң әвлатлиридин болған каһинлардинму улуқ еди. «Яр.» 14-бапта дейилгиничә, бу сирлиқ адәмниң ата-аниси йоқ еди. Инҗил «Ибранийларға», 8- һәм 10-бапни көрүң. «Мәлкизәдәк»ниң мәнаси: «һәққанийлиқниң падишаси» «Аманлиқ падишаси». Ундақта бу йәрдә «Сән әбәдил-әбәткичә Мәлкизәдәкниң типидики бир каһиндурсән» дәп бекитилиши аләмдә униң әң алий каһин дәп бекитилгәнлигини көрситиду.
109:4 Ибр. 5:6; 6:20; 7:17
109:6 Вәһ. 14:14-20; 16:14-16; 20:8-10

7 У йолда ериқтин су ичиду;
У шуңа кишиниң бешини йөлигүчи болиду.

110-күй
Худаниң улуқлуғини сеғиниш
1-айәттики изаһатни көрүң

110 1 Һәмдусана!
Көңли дурусларниң мәшрипидә,
Һәм жамаәттә туруп,
Пәрвәрдигарға пүтүн қәлбим билән тәшәккүр ейтимән.
2 Пәрвәрдигарниң ясиғанлири улуқдур;
Булардин хурсән болғанлар издинип уларни сүрүштүрмәктә.
3 Униң әжри шәрәп вә һәйвәттур,
Униң һәққанийлиғи мәңгүгә туриду.
4 У Өз мөжизилирини яд әткүзиду;
Пәрвәрдигар муһәббәтлик һәм рәһимдилліқтур.
5 У Өзидин әйминидиғанларни аш билән тәминләйду;
Өз әһдисини һемишә яд етиду.
6 У әмәллиридики қудритини Өз хәлқигә көрситип,
Башқа әлләрниң мирас-зиминини уларға тәқдим қилди.
7 Униң қоли қилғанлири һәқиқәт-садақәт вә адиллиқтур;
Униң барлиқ көрсәтмилири ишәшлиқтур.
8 Булар әбәдил-әбәткичә инавәтлиқтур;
Һәқиқәттә һәм дуруслуқта чиқирилғандур.
9 У Өз хәлқигә нижатлиқ әвәтти;
Өз әһдисини әмир қилип мәңгүгә бекитти;
Муқәддәс һәм сүрлүктур Униң нами.
10 Пәрвәрдигардин қорқуш даналиқниң башлинишидур;
Униң һөкүмлирини тутқанларниң һәммиси йорутулған адәмләрдур;
Униң мәдһийиси мәңгү туриду.

111-күй
Худадин әйминидиған киши
1-айәттики изаһатни көрүң

111 1 Һәмдусана!
Пәрвәрдигардин әйминидиған,
Униң әмирлирини зор хурсәнлик дәп билидиған адәм бәхитлиқтур!

109:7 **«У йолда ериқтин су ичиду; у шуңа кишиниң бешини йөлигүчи болиду»** — бу сирлиқ гәп бәлким Мәсиһниң кичик пеил екәнлигини, һәмдә өзиниңму кичик пеил мөминләргә тәсәлли беридиғанлиғини көрситиду. **«У шуңа кишиниң бешини йөлигүчи болиду»** — башқа бир хил тәржимиси: «Шуңа у *(өз)* бешини көтириду».
110:1 **«Һәмдусана! Көңли дурусларниң мәшрипидә, һәм жамаәттә туруп...»** — бу күй «елипбә тәртивилик» күй. Бирақ ибраний тилини тәржимә қилиш жәрянида жүмлә тәртиплирини өзгәртиш керәклиги түпәйлидин, «елипбәлик» нусхини көрситәлмидуқ.
111:1 **«Һәмдусана! Пәрвәрдигардин әйминидиған, Униң әмирлирини зор хурсәнлик дәп билидиған адәм бәхитлиқтур!...»** — бу күй «елипбә тәртивилик» күй. Бирақ ибраний тилини тәржимә қилиш жәрянида жүмлә тәртиплирини өзгәртиш керәклиги түпәйлидин, «елипбә тәртивилик» нусхини көрситәлмидуқ.
111:1 Зәб. 1:1, 2

[2] Униң нәсли зиминда туруп күч-қудрәтлик болиду;
Дурусларниң дәври бәхитлик болиду.
[3] Униң өйидә дөләт һәм байлиқлар болиду;
Һәққанийлиғи мәңгүгә туриду.
[4] Қараңғулуқта турған дурус адәмгә нур пәйда болиду;
У шәпқәтлик, рәһимдил һәм һәққанийдур.
[5] Хәйрхаһ, өтнә берип туридиған адәмниң бәхити болиду;
У өз ишлирини адиллиқ билән жүргүзиду.
[6] Бәрһәқ, у әбәдий тәвритилмәйду;
Һәққаний адәм мәңгүгә әслиниду.
[7] У шум хәвәрдин қорқмайду;
Униң көңли тоқ һалда, Пәрвәрдигарға таянған.
[8] Дили мәһкәм қилинған, у қорқмайду;
Ахирида у рәқиплириниң мәғлубийитини көриду.
[9] У өзиниңкини мәртләрчә тарқатқан,
Йоқсулларға бериду;
Униң һәққанийлиғи мәңгүгә туриду;
Униң мүңгүзи иззәт-шөһрәт билән көтирилиду.
[10] Рәзил адәм буни көрүп чидимайду;
Чишлирини ғучурлитиду, у ерип кетиду;
Рәзилләрниң арзу-һәвиси йоқитилиду.

112-күй
Худа шәпқитини көрситиш үчүн Өзини төвән тутиду

112 [1] Һәмдусана!
Мәдһийиләңлар, и Пәрвәрдигарниң қуллири,
Пәрвәрдигарниң намини мәдһийиләңлар!
[2] Һазирдин башлап, әбәдил-әбәткичә,
Пәрвәрдигарниң намиға тәшәккүр-мәдһийә қайтурулсун!
[3] Күн чиқардин күн патарға,
Пәрвәрдигарниң нами мәдһийилинишкә лайиқтур!
[4] Пәрвәрдигар әллләрдин жуқури көтирилди;
Шан-шәриви әршләрдин жуқуридур.
[5] Кимму Пәрвәрдигар Худайимизға тәң болалисун —
Өз макани жуқурида болсиму,
[6] Асманларға һәм йәргә қараш үчүн,
Өзини төвән қилғучиға?
[7] Намрат кишини У топа-чаңдин көтириду;
Қиғлиқтин йоқсулни жуқурилитиду;
[8] Уни есилзадиләр қатариға,
Йәни Өз хәлқиниң есилзадилири арисиға олтарғузиду;

111:5 **«У өз ишлирини адиллиқ билән жүргүзиду»** — башқа икки хил тәржимиси бар: — «У өз адиллиғи билән өз ишлирини жүрүштүриду» яки «Дәвада болса һөкүм униң тәрипидә болиду». Мүмкинчилиги барки, язғучи бу үч мәнаниң һәммисини көздә тутқан.
112:2 Дан. 2:20
112:3 Мал. 1:11
112:7 1Сам. 2:8; Зәб. 106:41

9 У туғмас аялни өйгә орунлаштуруп,
Уни оғулларниң хошал аниси қилиду.
Һәмдусана!

113-күй
Худаниң Исраил хәлқиниң Мисирдин чиқишида уларға намайән қилған улуқлуғи

113 1 Исраил Мисирдин,
Яқуп җәмәти ят тиллиқ әлләрдин чиққанда,
2 Шу чағда Йәһуда Худаниң муқәддәс җайи,
Исраил униң сәлтинити болди,
3 Деңиз буни көрүп бәдәр қачти,
Иордан дәрияси кәйнигә янди;
4 Тағлар қочқарлардәк,
Дөңләр қозилардәк ойнақлиди.
5 Әй деңиз, сән немә болдуң, качқили?
Иордан дәрияси, йолуңдин янғили?
6 Тағлар қочқарлардәк,
Дөңләр қозилардәк ойнақлиғили?
7 И йәр йүзи, Рәбниң җамалидин,
Яқупниң Худасиниң җамалидин тәврән;
8 У қорам ташни көлчәккә,
Чақмақ тешини мол булақ сулириға айландуриду.

113-күй -- давами
Бутларға чоқунғанлар һәм Худаға ибадәт қилғанлар

9 Бизгә әмәс, и Пәрвәрдигар, бизгә әмәс —
Өзгәрмәс муһәббитиң үчүн, һәқиқәт-садақитиң үчүн,
Өз намиңға шан-шәрәп кәлтүргәйсән.
10 Әлләр немишкә «Уларниң Худаси қәйәрдә?» дәп мазақ қилишиду?
11 Бирақ Худайимиз болса әршләрдидур;
Немини халиса, У шуни қилғандур.
12 Уларниң бутлири болса пәқәт күмүч-алтундин ибарәт,
Инсанниң қоллири ясиғинидур, халас.
13 Уларниң ағзи бар, бирақ сөзләлмәйду;
Көзлири бар, көрмәйду;
14 Қулақлири бар, аңлимайду,
Бурни бар, пуралмайду;
15 Қоллири бар, силалмайду;
Путлири бар, маңалмайду;
Канийидин һеч бир сада чиқармайду.

113:1 Мис. 13:3
113:8 **«У қорам ташни көлчәккә, чақмақ тешини мол булақ сулириға айландуриду»** — «чақмақ теши» ташлар ичидә әң қаттиқ таш һесаплиниду. «Қан.» 8:15ни көрүң.
113:8 Мис. 17:6; Чөл. 20:11
113:13 Қан. 4:28; Йәр. 10:3, 4, 5, 9-16

[16] Уларни ясиғанлар уларға охшаштур,
Уларға таянғанларму шундақтур.
[17] И Исраил, Пәрвәрдигарға тайиниңлар;
У силәргә ярдәм қилғучиңлар һәм қалқиниңлардур.
[18] И Һарун җамәти, Пәрвәрдигарға тайиниңлар;
У силәргә ярдәм қилғучи һәм силәрниң қалқиниңлардур.
[19] Пәрдәрдигардин әйминидиғанлар, Пәрвәрдигарға тайиниңлар;
У силәргә ярдәм қилғучи һәм қалқиниңлардур.
[20] Пәрвәрдигар бизни әсләп кәлди;
У бәхит ата қилиду;
У Исраил җәмәтигә бәхит ата қилиду;
У Һарун җәмәтигә бәхит ата қилиду;
[21] Пәрвәрдигардин әйминидиғанларға,
Чоңлири һәм кичиклиригиму бәхит ата қилиду.
[22] Пәрвәрдигар силәргә қошлап бериду,
Силәргә һәм пәрзәнтлириңларға;
[23] Силәргә Пәрвәрдигар тәрипидин бәхит ата қилинған,
Асман-зиминни Яратқучидин бәрикәтләнгән!
[24] Асманлар болса Пәрвәрдигарниң асманлиридур;
Бирақ зиминни болса инсан балилириға тапшурғандур.
[25] Өлүкләр Яһни мәдһийиләлмәйду,
Сүкүт дияриға чүшүп кәткәнләрму шундақ;
[26] Бирақ бизләр һазирдин башлап Яһқа әбәдил-әбәткичә тәшәккүр-мәдһийә қайтуримиз!
Һәмдусана!

114-күй
Худаниң илтипатиға гувалиқ бериш

114 [1] Мән Пәрвәрдигарни сөйимән,
Чүнки У мениң авазимни, йелинишлиримни аңлиған.
[2] Чүнки У қулиқини маңа салди,
Шуңа мән барлиқ күнлиримдә Униңға илтиҗа қилип чақиримән.
[3] Өлүм асарәтлири мени чирмивалди;
Тәһтисараниң дәрдлири мени тутувалди;
Мән пешкәлликкә йолуқтум, әләм тарттим;
[4] Шуниң билән мән Пәрвәрдигарниң намиға тохтимай нида қилдим: —
«Сәндин өтүнимән, и Пәрвәрдигар,
Җенимни қутулдурғайсән!
[5] Шәпқәтликтур Пәрвәрдигар, һәққанийдур;
Худайимиз рәһимдилдур.
[6] Пәрвәрдигар наданни сақлайду;
Мән харап әһвалға чүшүрүлдум, У мени қутқузди.
[7] Һәй җеним, қайтидин хатирҗәм бол;

113:18 **«У силәргә ярдәм қилғучи һәм силәрниң қалқиниңлардур»** — ибраний тилида «У уларға ярдәм қилғучи һәм уларниң қалқиниңлардур» дейилиду. 10-11-айәтләрдиму шундақ.
114:3 2Сам. 22:5, 6

Чүнки Пәрвәрдигар сехийлик, меһриванлиқ көрсәтти;
8 Чүнки Сән җенимни өлүмдин, көзлиримни яшлардин,
Аяқлиримни путлишиштин қутқузғансән.
9 Мән Пәрвәрдигар алдида тирикләрниң зиминида маңимән: –

115-күй
Худаниң илтипатиға гувалиқ бериш -- давами
Ибраний тилида 114-күй давами

115 1 Ишәнгиним үчүн мундақ сөз қилғанмән: —
«Мән қаттиқ хар қилинғанмән».
2 Җиддийләшкинимдин: — «адәмләрниң һәммиси ялғанчи!» — Дегәнмән.
3 Маңа көрсәткән барлиқ яхшилиқлирини мән немә билән Пәрвәрдигарға қайтуримән?
4 — Ниҗатлиқ қәдәһини қолумға алимән,
Вә Пәрвәрдигарниң намини чақирип илтиҗа қилимән;
5 Мән қилған қәсәмлиримни Пәрвәрдигар алдида ада қилимән;
Бәрһәқ, Униң барлиқ хәлқи алдида уларни ада қилимән.
6 Пәрвәрдигарниң нәзиридә,
Өз мөмин бәндилириниң өлүми қиммәтлик иштур!
7 Аһ Пәрвәрдигар, мән бәрһәқ Сениң қулуңдурмән;
Мән Сениң қулуңдурмән, дедигиңниң оғли екәнмән;
Сән мениң асарәтлиримни йәшкәнсән;
8 Мән Саңа тәшәккүр қурбанлиқлирини сунимән,
Пәрвәрдигарниң намини чақирип илтиҗа қилимән;
9 Мән қилған қәсәмлиримни Пәрвәрдигар алдида ада қилимән;
Бәрһәқ, Униң барлиқ хәлқи алдида уларни ада қилимән;
10 Пәрвәрдигарниң өйиниң һойлилирида,
Сениң оттуруңда туруп, и Йерусалим,
Қәсәмлиримни ада қилимән!
Һәмдусана!

116-күй
Худаниң пүткүл дунияға болған муһәббити

116 1 Пәрвәрдигарни мәдһийиләңлар, барлиқ әлләр;
Һәммә хәлиқләр, Уни махтаңлар!
2 Чүнки бизгә бағлиған өзгәрмәс муһәббити ғәлибиликтур;
Һәм Пәрвәрдигарниң һәқиқәт-садақити мәңгүлүктур!
Һәмдусана!

114:7 Зәб. 12:5-6
115:1 **«Ишәнгиним үчүн сөз қилғанмән»** — *(яки «Ишәндим, шуңа сөз қилдим...»)* — буниң мәнаси, бәлким, мениң Худаға дәрдимни төкүшүм һәргиз бекарға кәтмәйду, демәкчи *(«2Кор.» 4:13ниму көрүң)*.
115:1 2Кор. 4:13
115:2 Рим. 3:4
115:8 **«Мән Саңа тәшәккүр қурбанлиқлирини сунимән»** — «тәшәккүр қурбанлиғи» Муса пәйғәмбәр арқилиқ бекитилгән йәнә бир хил қурбанлиқ *(«Лав.» 7-бапни көрүң)*.
116:1 Рим. 15:11

117-күй
«Пәрвәрдигарниң намида кәлгүчигә мубарәк болсун!»

117 1 Пәрвәрдигарға тәшәккүр ейтиңлар, чүнки У меһривандур;
Униң меһир-муһәббити мәңгүдур!
2 Исраил: «Униң меһир-муһәббити мәңгүдур» — десун!
3 Һарун җәмәти: «Униң меһир-муһәббити мәңгүдур» — десун!
4 Пәрвәрдигардин қорқидиғанлар: «Униң меһир-муһәббити мәңгүдур» — десун!
5 Қистақта қелип Яһға нида қилдим;
Яһ җавап берип, мени кәңри-азатиликтә турғузди.
6 Пәрвәрдигар мән тәрәптидур, мән қорқмаймән;
Инсан мени немә қилалисун?
7 Пәрвәрдигар маңа ярдәм қилғучилар арисида болуп, мениң тәрипимдидур;
Өчмәнлиримниң мағлубийитини көримән.
8 Пәрвәрдигарни башпанаһим қилиш,
Инсанға тайиништин әвзәлдур;
9 Пәрвәрдигарни башпанаһим қилиш,
Әмирләргә тайиништин әвзәлдур.
10 Барлиқ әлләр мени қоршивалди;
Бирақ Пәрвәрдигарниң нами билән уларни һалак қилимән;
11 Улар мени қоршивалди; бәрһәқ, қоршивалди;
Бирақ Пәрвәрдигарниң нами билән мән уларни һалак қилимән;
12 Улар һәриләрдәк мени қоршивалди;
Улар йеқилған янтақ отидәк тезла өчүрүлиду;
Чүнки Пәрвәрдигарниң нами билән мән уларни һалак қилимән.
13 Сән дүшмән мени зәрб билән иттәрдиң,
Жиқилғили тас қалдим;
Бирақ Пәрвәрдигар маңа ярдәмдә болди.
14 Күчүм вә нахшам болса Яһдур;
У мениң ниҗатлиғим болди!
15 Һәққанийларниң чедирлирида шатлиқ вә ниҗатлиқниң тәнтәнилири яңритилмақта;
Пәрвәрдигарниң оң қоли зәпәр қучмақта!
16 Пәрвәрдигарниң оң қоли егиз көтирилгән!
Пәрвәрдигарниң оң қоли зәпәр қучмақта!
17 Мән өлмәймән, бәлки яшаймән,
Яһниң қилғанлирини җакалаймән.
18 Пәрвәрдигар маңа қаттиқ тәрбийә бәргән болсиму,
Бирақ У мени өлүмгә тапшурмиди.
19 Һәққанийәт дәрвазилирини маңа ечип бериңлар;
Мән киримән, Яһни мәдһийиләймән.
20 Бу Пәрвәрдигарниң дәрвазисидур;
Һәққанийлар униңдин кириду!

117:6 Рим. 8:31
117:8 Зәб. 61:10, 11; 145:3; Йәр. 17:5, 7
117:10 «Барлиқ әлләр мени қоршивалди; бирақ Пәрвәрдигарниң нами билән уларни һалак қилимән;...» — бу күйдики 10-29-айәтләр кимни көрсәткәнлигини оқурмәнләр Инҗил, «Матта», «Маркус» һәм «Луқа» қисмилиридики ахирқи нәччә баблардин көрәләйду.
117:10 Зәб. 17:44, 48, 49; Йәш. 11:1-10; Рим. 15:12
117:16 Луқа 1:51
117:19 Йәш. 26:2

[21] Мән саңа тәшәккүр ейтимән;
Чүнки Сән маңа җавап қайтурдуң,
Һәм мениң нижатлиғим болдуң.
[22] Тамчилар ташливәткән таш болса,
Буҗәк теши болуп тикләнди.
[23] Бу иш Пәрвәрдигардиндур,
Бу көзимиз алдида карамәт болди.
[24] Бу Пәрвәрдигар яратқан күндур;
Биз униңда шатлинип хурсән болимиз.
[25] Қутқузғайсән, и Пәрвәрдигар, Сәндин өтүнимән;
Сәндин өтүнимән, бизни яшнатқайсән!
[26] Пәрвәрдигарниң намида Кәлгүчигә мубарәк болсун!
Биз Пәрвәрдигарниң өйидә туруп саңа «Мубарәк!» дәп товлидуқ.
[27] Пәрвәрдигар Тәңридур;
У үстимизгә нур бәргән;
Һейтлиқ қурбанлиқни танилар билән бағлаңлар,
— Қурбангаһниң мүңгүзлиригә илип бағлаңлар.
[28] Сән мениң Илаһимдурсән,
Мән Саңа тәшәккүр ейтимән;
Мениң Худайим, мән Сени улуқлаймән.
[29] Пәрвәрдигарға тәшәккүр ейтиңлар;
Чүнки У меһривандур;
Униң меһир-муһәббити мәңгүдур!

118-күй
Худаниң сөз-калами гөһәрдур!
«Елипбә тәртивилик» күй — 1-айәттики изаһатни көрүң

118 [1] |א| (Аләф) Йолда мукәммәл болғанлар,
Пәрвәрдигар Тәврат-қанунида маңидиғанлар бәхитликтур!
[2] Униң агаһ-гувалирини тутқанлар,
Уни чин қәлби билән издигәнләр,
[3] Һеч бир һәқсизлиқни қилмиғанлар бәхитликтур!
Улар униң йоллирида маңиду.

117:22 **«Тамчилар ташливәткән таш болса, буҗәк теши болуп тикләнди»** — «Мат.» 20:42ни көрүң.
117:22 Йәш. 8:14; 28:16; Мат. 21:42; Мар. 12:10; Луқа 20:17; Рос. 4:11; Рим. 9:33; Әф. 2:20; 1Пет. 2:4, 7
117:23 Йәш. 29:14
117:25 **«Қутқузғайсән, и Пәрвәрдигар!»** — ибраний тилида «Һошанна!» дегән сөз. «Мат.», 21:9ни көрүң.
117:25 Мат. 21:9, 15; Мар. 11:9, 10; Юһ. 12:13
117:27 **«Һейтлиқ қурбанлиқни танилар билән бағлаңлар, — қурбангаһниң мүңгүзлиригә илип бағлаңлар»** — муқәддәс ибадәтханидики қурбангаһниң төрт бүрҗикиниң һәр биригә бир «мүңгүз» *(илмәк)* бекитилгән. «Муқәддәс чедир»ни көрситидиған схемиларни көрүң.
118:1 **«א Аләф Йолда мукәммәл болғанлар, Пәрвәрдигар Тәврат-қанунида маңидиғанлар бәхитликтур!»** — бу 119-күй «елипбә тәртивилик» күй. һәр сәккиз айәт бир гуруппа болиду. һәр бир гуруппидики сәккиз айәт охшаш һәрп билән башлиниду, һәр бир гурупа *(җәмий 22 гурупа)* ибраний тилиниң елипбәлик тәртиви бойичә йеңи бир һәрип билән башлиниду. **«Пәрвәрдигар Тәврат-қанунида маңидиғанлар бәхитликтур!»** — «Тәврат» *(торah)* дегән сөз ибраний тили болуп, әслидә «йолйоруқ», «тәрбийә» дегән мәнада, бу йәрдә: «қанун», «тәлим», «Худа бәргән барлиқ китаплар» дегән умумий мәнада ишлитилиду. Адәттә Муса пәйғәмбәр арқилиқ кәлтүрүлгән Тәвраттики «Яритилиш» «Мисирдин чиқиш» «Лавийлиқлар» «Чөл-баявандики сәпәр» һәм «Қанун шәрһи» дегән алдинқи бәш қисимни көрситиду.
118:1 Зәб. 1:1

4 Көрсәтмилириңгә әстайидил әмәл қилишимиз үчүн,
Өзүң уларни бекиткәнсән.
5 Аһ, йоллиримниң йөнилиши бәлгүлимилириңгә әмәл қилишқа бекитилгәй!
6 Шуниң билән барлиқ әмир-пәрманлириңни этиварлисам,
Мән йәргә қарап қалмаймән.
7 Сениң һәққаний һөкүмлириңни үгинип,
Дурус көңүлдин Саңа тәшәккүр ейтимән.
8 Мән бәлгүлимилириңни чоқум тутимән;
Мени пүтүнләй ташливәтмигәйсән!
9 |ב| (Бәт) Яш бир жигит қандақ қилип өз йолини пак туталайду?
Сениң сөз-каламиңни аңлап әмәл қилиш биләнла.
10 Пүтүн қәлбим билән мән Сени издидим;
Мени әмирлириңдин адаштурмиғайсән;
11 Гуна қилип Саңа қарши чиқмаслиғим үчүн,
Сөзүңни көңлүмгә мәһкәм пүкүвалдим.
12 Мубарәкдурсән Пәрвәрдигар,
Маңа Өз бәлгүлимилириңни үгәткәйсән.
13 Ләвлирим билән мән баян қилимән,
Ағзиңдики барлиқ һөкүмлириңни.
14 Түрлүк байлиқлардин шатланғандәк,
Агаһ-гувалиқлириңға әгәшкән йолда шатландим.
15 Мән көрсәтмилириң үстидә сеғинип ойлинимән;
Излириңға қарап ойлинимән.
16 Бәлгүлимилириңни хурсәнлик дәп билимән;
Сөз-каламиңни унтумаймән.
17 |ג| (Гимәл) Қулуңға меһриванлиқни көрсәткәйсән, шуниң билән мән яшаймән,
Каламиңға бойсунимән.
18 Тәврат-қанунуңдин карамәт сирларни көрүшүм үчүн,
Көзлиримни ачқайсән!
19 Мән бу дунияда мусапирмән;
Әмирлириңни мәндин йошурмиғайсән.
20 Һөкүмлириңгә һәр качан интизар болуп,
Жүригим езилип кетәй дәп қалди.
21 Сән ләнәткә буйрулған тәкәббурларға тәнбиһ берисән,
Улар әмирлириңдин адишип кетиду.
22 Мәндин аһанәт һәм мәсқирини жираққа кәткүзгәйсән;
Чүнки агаһ-гувалиқлириңни тутимән.
23 Әмирләр олтирип яман гепимни қилишмақта;
Сениң қулуң болса бәлгүлимилириң үстидә сеғинип ойлайду.
24 Сениң агаһ-гувалиқлириң мениң хурсәнлигим,
Мениң мәслиһәтчилиримдур.
25 |ד| (Даләт) Мениң женим тупраққа йепишқан;
Сөз-каламиң бойичә мени йеңиландурғайсән.
26 Өз йоллиримни алдиңда очуқ баян қилдим,

118:17 Зәб. 102:2; 114:7
118:19 Яр. 47:9; 1Тар. 29:15; Зәб. 38:13; Ибр. 11:13
118:24 Зәб. 42:3; 111:1; 118:35, 47, 77, 174;

Сән маңа жавап бәрдиң;
Маңа бәлгүлимилириңни үгәткәйсән.
27 Мени көрсәтмилириңниң йолини чүшинидиған қилғайсән,
Андин мән караматлириң үстидә сеғинип ойлинимән.
28 Женим қайғу билән ерип кетиду;
Сөз-каламиң бойичә мени кучләндүргәйсән.
29 Мәндин алдамчи йолни нери қилғайсән;
Шәпқәт қилип маңа Тәврат-қанунуңни бeғишлиғайсән;
30 Мән һәқиқәт-садақәт йолини талливалдим;
Һөкүмлириңни алдимда қойдум.
31 Агаһ-гувалириңни чиң тутимән;
Пәрвәрдигар, мени уятқа қалдурмиғайсән.
32 Сән мениң қәлбимни кәң-азатә қилишиң билән,
Әмирлириң йолиға әгишип жүгүримән.
33 |ה| (Хе) И Пәрвәрдигар, бәлгүлимилириңниң йолини маңа аян қилғайсән;
Мән уни ахирғичә тутимән.
34 Мени йорутқайсән, мән Тәврат-қанунуңни тутимән,
Шундақла пүтүн қәлбим билән униңға әмәл қилимән.
35 Мени әмирлириңниң йолида маңидиған қилғайсән;
Чүнки уларни хурсәнлик дәп билимән.
36 Мениң қәлбимни шәхсий мәнпәәткә әмәс,
Бәлки агаһ-гуваликлириңға майил қилғайсән.
37 Көзлиримни сахтини көрүштин яндурғайсән;
Мени йолуңда жанландурғайсән;
38 Сән қулуңға болған вәдәңни әмәлгә ашурғайсән;
Шуниң билән хәқләр Сәндин әйминиду.
39 Мән қорққан шәрмәндиликни нери кәткүзгәйсән;
Чүнки Сениң һөкүмлириң әладур.
40 Мана, мән көрсәтмилириңгә тәшна болуп кәлдим;
Өз һәққанийитиңдә мени жанландурғайсән;
41 |ו|: (Вав) Вә меһир-муһәббәтлириң йенимға кәлсун, и Пәрвәрдигар;
Вәдәң бойичә нижатлиғиң йенимға кәлсун;
42 Шунда мәндә мени мәсқирә қилғучиға бәргидәк жавап болиду;
Чүнки сөзүңгә тайинимән.
43 Вә ағзимдин һәқиқәтниң сөзини елип ташлимиғайсән;
Чүнки һөкүмлириңгә үмүт бағлидим;
44 Шунда мән Сениң Тәврат-қанунуңни һәр қачан тутимән,
Бәрһәқ, әбәдил-әбәткичә тутимән;
45 Шунда мән азатиликтә маңимән;
Чүнки көрсәтмилириңни издидим.
46 Шунда мән падишалар алдида агаһ-гуваликлириң тоғрилиқ сөзләймән,
Бу ишларда мән йәргә қарап қалмаймән.

118:26 **Зәб. 24:4; 26:11; 85:11**
118:38 **«Сән қулуңға болған вәдәңни әмәлгә ашурғайсән; Шуниң билән хәқләр Сәндин әйминиду»** — башқа бир нәччә тәржимилири бар, жүмлидин: «Сениң әйминишиңгә берилгән қулуң үчүн вәдәңни әмәлгә ашурғайсән».
118:41 **«ו: Вав Вә меһир-муһәббәтлириң йенимға кәлсун, и Пәрвәрдигар....»** — мошу сәккиз айәт *(41-48-айәт)* һәммиси ибраний тилида: «вав» билән башлиниду; уйғур тилидики «вә» мошу «вав»дин *(әрәб тилиниң вастиси билән)* кәлгән.

47 Вә әмирлириңни хурсәнлик дәп билимән,
Чүнки уларни сөйүп кәлдим;
48 Мән сөйүп кәлгән әмирлириңгә қоллиримни созуп интилимән,
Вә бәлгүлимилириң үстидә сеғинип ойлинимән.
49 |ז| (Заин) Сән қулуңға бәргән сөзүңни,
Йәни маңа үмүт беғишлиған каламиңни әслигәйсән.
50 У болса дәрдимгә болған тәсәллидур;
Чүнки сөз-вәдәң мени жанландурди.
51 Тәкәббурлар әшәддий һақарәтлигини билән,
Лекин Тәврат-қанунуңдин һеч чәтнимидим.
52 Қедимдә бекитилгән һөкүмлириңни ядимға кәлтүрдүм, и Пәрвәрдигар,
Шундақ қилип өзүмгә тәсәлли бәрдим.
53 Тәврат-қанунуңни ташливәткән рәзилләр вәҗидин,
Отлуқ ғәзәп мәндә қайнап ташти.
54 Мусапир болуп турған жайимда,
Көрсәтмилириң мениң нахшилирим болди.
55 Кечидә, и Пәрвәрдигар, намиңни әсләп жүрдум,
Тәврат-қанунуңни тутуп кәлдим.
56 Мән буниңға несип болдум,
Чүнки мән көрсәтмилириңгә итаәт қилип кәлдим.
57 |ח| (Хәт) Өзүң мениң несивәмдурсән, и Пәрвәрдигар;
«Сениң сөз-каламиңни тутай» — дедим.
58 Мән пүтүн қәлбим билән дидариңға интилип йелиндим;
Вәдәң бойичә маңа шапаәт көрсәткәйсән.
59 Мән йоллириң үстидә ойландим,
Аяқлиримни агаһ-гувалиқлириңға қаритип буридим.
60 Мән алдиридим, һеч кечикмидим,
Сениң әмирлириңгә әмәл қилишқа.
61 Рәзилләрниң асарәтлири мени чирмивалғини билән,
Мән Тәврат-қанунуңни һеч унтумидим.
62 Һәққаний һөкүмлириң үчүн,
Түн кечидә тәшәккүр ейтқили қопимән.
63 Мән Сәндин қорқидиғанларниң,
Көрсәтмилириңгә әгәшкәнләрниң һәммисиниң үлпитидурмән.
64 Жаһан, и Пәрвәрдигар, Сениң өзгәрмәс муһәббитиң билән толди;
Маңа бәлгүлимилириңни үгәткәйсән.
65 |ט| (Тәт) Сөз-каламиң бойичә, и Пәрвәрдигар,
Өз қулуңға меһриванлиқни көрситип кәлгәнсән.
66 Маңа убдан пәриқ етишни вә билимни үгәткәйсән;
Чүнки мән әмирлириңгә ишәндим.
67 Мән азапқа учраштин бурун йолдин азған,

118:48 **«мән сөйүп кәлгән әмирлириңгә қоллиримни созуп интилимән»** — яки «мән сөйүп кәлгән әмирлириңгә қоллиримни созуп көтиримән».
118:55 Зәб. 15:7; 41:9
118:57 **«Өзүң мениң несивәмдурсән, и Пәрвәрдигар; «Сениң сөз-каламиңни тутай» — дедим»** — башқа бир хил тәрҗимиси: — «Мениң несивәм, и Пәрвәрдигар, Сениң сөз-каламиңни тутуштин ибарәттур, — дедим».
118:58 **«Мән пүтүн қәлбим билән дидариңға интилип йелиндим»** — яки «Мән пүтүн қәлбим билән илтипатиңға интилип йелиндим».

Бирақ һазир сөзүңни тутимән.
68 Сән меһривандурсән, меһриванлиқ қилисән,
Маңа бәлгүлимилириңни үгәткәйсән.
69 Тәкәббурлар маңа қара чаплашти;
Бирақ көрсәтмилириңгә пүтүн қәлбим билән итаәт қилимән.
70 Уларниң қәлби туймас болуп кәтти;
Бирақ мән болсам Тәврат-қанунуңни хурсәнлик дәп билимән.
71 Азапқа учриғиним яхши болди,
Шуниң билән бәлгүлимилириңни үгәндим.
72 Мән үчүн ағзиңдики қанун-тәлим,
Миңлиған алтун-күмүч тәңгидин әвзәлдур.
73 |י| (Йод) Сениң қоллириң мени ясиған, мени мустәһкәмлиди;
Мени йорутқайсән, әмирлириңни үгинимән.
74 Сәндин әйминидиғанлар мени көрүп шатлиниду;
Чүнки мән сөз-каламиңға үмүт бағлап кәлдим.
75 И Пәрвәрдигар, Сениң һөкүмлириңниң һәққаний екәнлигини,
Вападарлиғиңдин мени азапқа салғиниңни билимән.
76 Аһ, қулуңға бәргән вәдәң бойичә,
Өзгәрмәс муһәббитиң тәсәллийим болсун.
77 Мениң яшишим үчүн,
Рәһимдиллиқлириң йенимға кәлсун;
Чүнки Тәврат-қанунуң мениң хурсәнлигимдур.
78 Тәкәббурлар хиҗаләттә қалсун;
Чүнки улар маңа ялғанчилиқ билән тәтүрлүк қилған;
Мән болсам, көрсәтмилириң үстидә сеғинип ойлинимән.
79 Сәндин әйминидиғанлар мән тәрәпкә бурулуп кәлсун;
Агаһ-гувалиқлириңни билгәнләрму шундақ болсун.
80 Көңлүм бәлгүлимилириңдә мукәммәл болсун;
Шуниң билән йәргә қарап қалмаймән.
81 |כ| (Каф) Җеним ниҗатлиғиңға тәлмүрүп һалидин кетәй дәватиду;
Мән сөз-каламиңға үмүт бағлидим.
82 Көзүм сөз-вәдәңгә тәлмүрүп түгишәй деди,
«Сән қачанму маңа тәсәлли берәрсән» — дәп.
83 Чүнки мән ислинип қуруп кәткән тулумдәк болдум,
Бирақ бәлгүлимилириңни унтумаймән.
84 Қулуңниң күнлири қанчә болиду?
Маңа зиянкәшлик қилғанларни қачан җазалайсән?
85 Тәкәббурлар маңа ориларни колиған;
Бу ишлар Тәвратиңға мухалиптур;
86 Сениң барлиқ әмирлириң ишәшликтур;
Улар йолсизлиқ билән мени қистимақта;
Маңа ярдәм қилғайсән!

118:70 **«Уларниң қәлби туймас болуп кәтти»** — дегән сөз ибраний тилида «Уларниң қәлби майлиқ болуп кәтти» дәп елинған.
118:72 Зәб. 18:11
118:73 Аюп 10:9; Зәб. 138:13-16
118:75 **«Сениң һөкүмлириңниң һәққаний екәнлигини ... билимән»** — ибраний тилида «Сениң һөкүмлириңниң һәққанийлиқтур ... дәп билимән».

87 Улар мени йәр йүзидин йоқатқили қил қалди;
Бирақ мән болсам, көрсәтмилириңдин ваз кәчмидим.
88 Өзгәрмәс муһәббитиң бойичә мени җанландурғайсән,
Вә ағзиңдики агаһ-гувалиқлириңни тутимән.
89 |ל| (Ламәд) Мәңгүгә, и Пәрвәрдигар,
Сөз-каламиң әршләрдә бекитилгәндур.
90 Сениң садақитиң дәвирдин-дәвиргичидур;
Сән йәр-зиминни муқим бекиткәнсән, у мәвҗут болуп туриду.
91 Сениң һөкүм-қанунийәтлириң билән булар бүгүнки күндиму туриду;
Чүнки барлиқ мәвҗудатлар Сениң хизмитиңдидур.
92 Сениң Тәврат-қанунуң хурсәнлигим болмиған болса,
Азавимда йоқап кетәр едим.
93 Мән Сениң көрсәтмилириңни һәргиз унтумаймән;
Чүнки мошулар арқилиқ маңа һаятлиқ бәрдиң;
94 Мән Сениңкидурмән, мени қутқузғайсән;
Чүнки мән көрсәтмилириңни издәп кәлдим.
95 Рәзилләр мени һалак қилишни күтмәктә;
Бирақ мән агаһ-гувалириңни көңлүмдә тутуп ойлаймән.
96 Мән һәммә мукәммәлликниң чеки бар дәп билип йәттим;
Бирақ Сениң әмир-каламиң чәксиз кәңдур!
97 |מ| (Мәм) Аһ, мениң Тәврат-қанунуңға болған муһәббитим нәқәдәр чоңқурдур!
Күн бойи у мениң сеғинип ойлайдиғинимдур.
98 Әмирлириң һәрдайим мән билән биллә турғачқа,
Мени дүшмәнлиримдин дана қилиду;
99 Барлиқ устазлиримдин көп йорутулғанмән,
Чүнки агаһ-гувалириң сеғинишимдур.
100 Мән қерилардин көпрәк чүшинимән,
Чүнки көрсәтмилириңгә итаәт қилип кәлдим.
101 Сөз-каламиңға әмәл қилишим үчүн,
Аяқлиримни һәммә яман йолдин тарттим.
102 Һөкүмлириңдин һеч чиқмидим;
Чүнки маңа үгәткән Сән өзүңдурсән.
103 Сөзлириң тилимға шунчә шерин тетийду!
Ағзимда һәсәлдин татлиқтур!
104 Көрсәтмилириңдин мән йорутулдум;
Шуңа барлиқ сахта йолни өч көримән.
105 |נ| (Нун) Сөз-каламиң айиғим алдидики чирақ,
Йолумға нурдур.
106 Қәсәм ичтим, әмәл қилимәнки,
Мән һәққаний һөкүмлириңни тутимән.
107 Зор азап-оқубәтләрни чәктим, и Пәрвәрдигар;

118:90 Топ. 1:4
118:91 **«Сениң һөкүм-қанунийәтлириң билән булар бүгүнки күндиму туриду»** — «булар» болса 89-айәттә тилға елинған Худаниң сөз-калами вә 90-айәттә тилға елинған йәр-зимин болса керәк.
118:101 **«Аяқлиримни һәммә яман йолдин тарттим»** — «тарттим» — ибраний тилида «бағлидим» яки «чүшәклидим».
118:103 Зәб. 18:11; Пәнд. 8:11
118:106 Нәһ. 10:30

Сөз-каламиң бойичә мени җанландурғайсән.
108 Қобул қилғайсән, и Пәрвәрдигар, ағзимдики халис қурбанлиқларни,
Маңа һөкүмлириңни үгәткәйсән.
109 Җенимни алиқинимда дайим елип жүримән,
Бирақ Тәврат-қанунуңни пәқәт унтумаймән.
110 Рәзилләр мән үчүн қилтақ қурди;
Бирақ көрсәтмилириңдин адашмидим.
111 Агаһ-гуваликлириңни мирас қилип мәңгүгә қобул қилдим;
Чүнки улар көңлүмниң шатлиғидур.
112 Мән көңлүмни бәлгүлимилириңгә мәңгүгә әмәл қилишқа,
Йәни ахирғичә әмәл қилишқа майил қилдим.
113 |ס| (Самәк) Ала көңүлләрни өч көрүп кәлдим;
Сөйгиним болса, Тәврат-қанунуңдур.
114 Сән мениң далда җайим, мениң қалқанимдурсән;
Сөз-каламиңға үмүт бағлидим.
115 Мән Худайимниң әмирлиригә әмәл қилишим үчүн,
Мәндин нери болуңлар, и рәзиллик қилғучилар!
116 Яшишим үчүн,
Вәдәң бойичә мени йөлигәйсән;
Үмүтүмниң алдида мени йәргә қаратмиғайсән.
117 Мени қоллап қувәтлигәйсән, шунда мән аман-есән жүримән;
Вә бәлгүлимилириңни һәрдайим қәдирләймән.
118 Бәлгүлимилириңдин азғанларниң һәммисини нәзириңдин сақит қилдиң;
Чүнки уларниң алдамчилиғи қуруқтур.
119 Сән йәр йүзидики барлиқ рәзилләрни дашқалдәк шаллап тазилайсән;
Шуңа мән агаһ-гуваликлириңни сөйимән.
120 Әтлирим Сениңдин болған әймиништин титрәйду;
Һөкүмлириңдин қорқуп жүримән.
121 |ע| (Айин) Мән дурус һөкүмләрни вә адаләтни жүргүздум;
Мени әзгүчиләргә ташлап қоймиғайсән;
122 Өз қулуң үчүн яхшилиққа капаләт болғайсән;
Тәкәббурларға мени әзгүзмигәйсән.
123 Көзүм нијатлиғиңға тәшна болуп,
Һәм һәққанийитиң тоғрилиқ вәдәңгә тәлмүрүп түгишәй дәп қалди;
124 Өзгәрмәс муһәббитиң билән қулуңға муамилә қилғайсән;
Бәлгүлимилириңни маңа үгәткәйсән.
125 Мән Сениң қулуңдурмән;
Агаһ-гуваликлириңни билип йетишим үчүн мени йоруткайсән.
126 Пәрвәрдигар һәрикәткә келиш вақти кәлди!
Чүнки улар Тәврат-қанунуңни бекар қиливетиду.
127 Шу сәвәптин әмирлириңни алтундин артуқ сөйимән,
Сап алтундин артуқ сөйимән;
128 Шуңа һәммә ишларни башқуридиған барлиқ көрсәтмилириңни тоғра дәп билимән;
Барлиқ сахта йолни өч көримән.

118:108 **«Ағзимдики халис қурбанлиқлар»** — «халис қурбанлиқ» Муса пәйғәмбәр алаһидә бәлгүлигән бир хил қурбанлиқ еди. Бирақ бу йәрдә бу ибарә пәқәт көчмә мәнада ишлитилгән.
118:113 **«Ала көңүлләр»** — яки «әстайидил әмәсләр».

129 |פ| (Пе) Агаһ-гуваликлириң караматтур;
Шуңа җеним уларға әгишиду.
130 Сөзлириңниң йешими нур елип келиду;
Наданларниму йорутиду.
131 Ағзимни ечип һасирап кәттим,
Чүнки әмирлириңгә тәшна болуп кәлдим.
132 Намиңни сөйгәнләргә болған адитиң бойичә,
Җамалиңни мән тәрәпкә қаритип шәпқәт көрсәткәйсән.
133 Қәдәмлиримни сөзүң билән тоғрилиғайсән;
Үстүмгә һеч қәбиһликни һөкүм сүргүзмигәйсән.
134 Мени инсанниң зулумидин қутулдурғайсән,
Шуниң билән Сениң көрсәтмилириңгә итаәт қилимән.
135 Җамалиңниң нурини қулуңниң үстигә чачтурғайсән;
Маңа бәлгүлимилириңни үгәткәйсән.
136 Көзлиримдин яш ериқлири ақиду,
Чүнки инсанлар Тәврат-қанунуңға бойсунмайду.
137 |צ| (Тсадә) Һәққанийдурсән, и Пәрвәрдигар;
Һөкүмлириң тоғридур.
138 Сән агаһ-гуваликлириңни һәққанийлиқта буйруған;
Улар толиму ишәшликтур!
139 Отлуқ муһәббитим өзүмни йоқитиду,
Чүнки мени хар қилғучилар сөзлириңгә писәнт қилмайду.
140 Сөзүң толуқ синап испатланғандур;
Шуңа қулуң уни сөйиду.
141 Мән териқтәктурмән, кәмситилгәнмән,
Бирақ көрсәтмилириңни унтумаймән.
142 Сениң һәққанийитиң әбәдий бир һәққанийәттур,
Тәврат-қанунуң һәқиқәттур.
143 Пешкәллик вә азап маңа чирмишивалди;
Бирақ әмирлириң мениң хурсәнликлиримдур.
144 Сениң агаһ-гуваликлириңниң һәққанийлиғи әбәдийдур;
Яшиғин дәп, мени йорутқайсән.
145 |ק| (Коф) Мән пүтүн қәлбим билән Саңа нида қилдим, и Пәрвәрдигар;
Маңа җавап бәргәйсән;
Мән бәлгүлимилириңни тутимән.
146 Мән Саңа нида қилимән;
Мени қутқузғайсән; агаһ-гуваликлириңға әгишимән.
147 Мән таң атмай орнумдин туруп пәряд көтиримән;
Сөз-каламиңға үмүт бағлидим.
148 Вәдилириң үстидә сеғинип ойлиниш үчүн,
Түндики җесәкләр алмашмай туруп көзүм ечилиду.
149 Өзгәрмәс муһәббитиң бойичә авазимни аңлиғайсән;
И Пәрвәрдигар, һөкүмлириң бойичә мени җанландурғайсән.

118:130 Зәб. 18:8
118:135 Зәб. 4:7
118:140 2Сам. 22:31; Зәб. 11:7; 17:31; Пәнд. 30:5
118:147 Зәб. 5:4; 87:14; 129:6
118:148 Зәб. 57:8; 63:1, 6

150 Қәбиһ нийәткә әгәшкәнләр маңа йеқинлашти,
Улар Тәврат-қанунуңдин жирақтур.
151 И Пәрвәрдигар, Сән маңа йеқин турисән;
Барлиқ әмирлириң һәқиқәттур.
152 Узундин бери агаһ-гувалиқлириңдин үгәндимки,
Уларни мәңгүгә инавәтлик қилғансән.
153 |ר| (Рәш) Мениң хар болғинимни көргәйсән, мени қутулдурғайсән;
Чүнки Тәврат-қанунуңни унтумидим.
154 Мениң дәвайимни сориғайсән, һәмҗәмәт болуп мени қутқузғайсән;
Вәдәң бойичә мени җанландурғайсән.
155 Ниҗатлиқ рәзилләрдин жирақтур;
Чүнки улар бәлгүлимилириңни издимәйду.
156 Рәһимдилліқлириң көптур, и Пәрвәрдигар;
Һөкүмлириң бойичә мени җанландурғайсән.
157 Маңа зиянкәшлик қилғучилар һәм мени хар қилғучилар көптур;
Бирақ агаһ-гувалиқлириңдин һеч чәтнимидим.
158 Мән асийлиқ қилғучиларға қарап йиргәндим,
Чүнки улар сөзүңни тутмайду.
159 Сениң көрсәтмилириңни шунчә сөйгәнлигимни көргәйсән;
Өзгәрмәс муһәббитиң бойичә мени җанландурғайсән, и Пәрвәрдигар.
160 Сөз-каламиңни муҗәссәмлигәндә андин һәқиқәт болур;
Сениң һәр бир адил һөкүмүң әбәдийдур.
161 |ש| (Шийн) Әмирләр бекардин-бекар маңа зиянкәшлик қилиду;
Бирақ жүригим каламиң алдидила титрәйду.
162 Бириси зор олҗа тапқандәк,
Вәдәңдин хошаллинимән.
163 Сахтилиқтин нәпрәтлинип жиркинимән;
Сөйгиним Тәврат-қанунуңдур.
164 Һәққаний һөкүмлириң түпәйлидин,
Күндә йәттә қетим Сени мәдһийиләймән.
165 Тәвратиңни сөйгәнләрниң зор хатирҗәмлиги бар;
Һеч нәрсә уларни путлалмас.
166 Мән ниҗатлиғиңға үмүт бағлап күттүм, и Пәрвәрдигар,
Әмирлириңгә әмәл қилип.
167 Җеним агаһ-гувалиқлириңға әгишиду,
Уларни интайин сөймән.
168 Барлиқ йоллирим алдиңда болғач,
Көрсәтмилириң һәм агаһ-гувалиқлириңға әгишимән.
169 |ת| (Тав) Мениң пәрядим алдиңға йеқин кәлсун, и Пәрвәрдигар;
Каламиң бойичә мени йорутқайсән.
170 Йелинишим алдиңға кәлсун;
Вәдәң бойичә мени қутулдурғайсән.
171 Маңа бәлгүлимилириңни үгитишиң үчүн,

118:158 «Мән асийлиқ қилғучиларға қарап йиргәндим» — яки «Мән асийлиқ қилғучиларға қарап азапландим».
118:160 «Сөз-каламиңни муҗәссәмлигәндә андин һәқиқәт болур» — бу наһайити муһим бир җүмлә. Толуқ, әтраплиқ һәқиқәтни пәқәт Муқәддәс Китаптики бир айәттинла билгили болмайду, бәлки көп айәтләрниң жиғиндиси арқилиқла (*«муҗәссәмлигәндә»*) андин «толуқ һәқиқәт» яки «һәр тәрәплик һәқиқәт» чиқиду.

Ләвлиримдин мәдһийиләр урғуп чиқиду.
172 Тилим сөзүңни күйләп нахша ейтиду,
Чүнки әмирлириңниң һәммиси һәққанийдур.
173 Қолуң маңа ярдәмгә тәйяр болсун;
Чүнки мән көрсәтмилириңни талливалдим.
174 Мән нижатлиғиңға тәлмүрүп тәшна болуп кәлдим, и Пәрвәрдигар;
Сениң Тәвратиң мениң хурсәнлигимдур.
175 Җеним яшисун, у Сени мәдһийиләйду,
Сениң һөкүмлириң маңа ярдәм қилсун.
176 Мән йолдин адашқан қойдәк тәмтирәп қалдим;
Қулуңни издигәйсән;
Чүнки әмирлириңни унтуп қалғиним йоқ.

119-күй
Урушқақ хәлиқ арисида

119 1 «Жуқириға чиқиш нахшиси»
Бешимға күн чүшкәндә мән Пәрвәрдигарға нида қилдим;
У маңа җавап бәрди.
2 И Пәрвәрдигар, җенимни ялған сөзләйдиған ләвләрдин,
Алдамчи тилдин қутулдурғайсән.
3 Саңа немә берилиду,
Саңа немә қошулуши керәк,
Әй алдамчи тил?
4 — Палван атқан өткүр оқлар,
Арча чоғлири саңа тәгсун!
5 Мәшәк диярида мусапир болуп яшиғинимға,
Кедар чедирлири арисида турғинимға һалимға вай!
6 Мән течлиққа өчләр арисида узундин буян туруватимән;
7 Мән течлиқпәрвәрмән;
Бирақ гәп қилсам, улар урушимизла, дәйду.

118:176 Йәш. 53:6; Лука 15:4-7
119:1 «Жуқириға чиқиш нахшиси» — бундақ мавзулуқ күйдин җәмий 15и бар. Буниң мәнаси тоғрилиқ алимларниң үч хил пикри бар: *(1)* Йерусалимдики иккинчи ибадәтхана ичидә һойлиға чиқидиған 15 пәләмпәй бар еди; һейт вақитлирида һәр бир пәләмпәйдә тохтап бир күй ейтилған. *(2)* Йерусалимға тавап қилиш һейтиға бармақчи *(ибраний тилида бу «чиқмақчи» дегән сөз билән ипадилиниду)* болған йолучилар бу нахшиларни ейтқан; *(3)* бу 15 күй Исраиллар Бабил империйәсидики сүргүнлүктин қутулуп чиқип, Йерусалимға қайтип кәлгәнлиги *(ибраний тилида «чиққанлиғи»)*ни тәбрикләйдиған нахшилар еди. Бизниңчә үч пикирниң һәммиси тоғра болуши мүмкин.
119:2 1Сам. 24:10; 26:19
119:4 Зәб. 10:2; 58:8
119:5 «Мәшәк диярида .... Кедар чедирлири арисида...» — «Мәшәк» — Исраил зиминидин әң чәт җай дәп һесапланған *(бәлким һазирқи Москва яки Түркийә)*; Кедардикиләр болса Исраилниң Әрәб хошнилири һәм рәқиплири еди. Бу йәрдә улар бәлким Худани етирап қилмайдиған һәр хил әлләрни билдүриду.

120-күй
Рәб һимайә қилғучимдур

120 [1] «Жуқириға чиқиш нахшиси»
Көзлиримни тағлар тәрәпкә көтирип қараймән;
Мениң ярдимим қәйәрдин келур?
[2] Мениң ярдимим Пәрвәрдигардиндур;
Асман-зиминни Яратқучидиндур.
[3] У путуңни һеч тейилдурмайду;
Сени сақлиғучи һеч үгдимәйду!
[4] Мана, қара, Исраилни сақлиғучи һәм үгдимәйду, һәм ухлимайду!
[5] Пәрвәрдигар сениң сақлиғучиңдур;
Пәрвәрдигар оң йениңдики сайивәндур.
[6] Қуяш күндүздә, ай кечидә саңа зәрәр йәткүзмәйду;
[7] Пәрвәрдигар барлиқ яманлиқтин сени сақлайду;
У жениңни сақлайду;
[8] Пәрвәрдигар чиқишиңни, киришиңни,
Буниңдин кейин әбәдил-әбәткичә сақлайду.

121-күй
Йерусалимниң бәхитидин хошал болуш

121 [1] «Жуқириға чиқиш нахшиси»
Улар маңа: «Пәрвәрдигарниң өйигә чиқайли» — дегинидә,
Шатландим.
[2] Путлиримиз дәрвазилириң ичидә турушқа несип болди, и Йерусалим!
[3] И Йерусалим, сән жипсилаштурулуп рәтлик селинған бир шәһәрдурсән;
[4] Қәбилиләр у йәргә чиқиду,
Яһниң қәбилилири чиқиду;
Исраилға берилгән көрсәтмә бойичә,
Пәрвәрдигарниң намиға тәшәккүр ейтиш үчүн чиқиду.
[5] Чүнки у йәрдә һөкүм чиқиришқа тәхтләр селинди,
Давутниң жәмәтидикиләргә тәхтләр селинди.
[6] Йерусалимниң аман-хатирҗәмлигини издәп дуа қилиңлар;
Сени сөйгәнләр ронақ тапиду.
[7] Истиһкамлириң ичидә аман-хатирҗәмлик болсун,
Ордилириң ичидә ават-арамлиқ болсун!
[8] Қериндашлирим һәм яр-бурадәрлирим үчүн,
Мән: «Аман-хатирҗәмлик ичиңдә болсун» — дәймән.
[9] Пәрвәрдигар Худайимизниң өйи үчүн,
Сениң ронақ тепишиңға интилимән!

121:4 **«Қәбилиләр.. . Исраилға берилгән көрсәтмә бойичә... чиқиду»** — бу йолйоруқ-көрсәтмә Муса пәйғәмбәр арқилиқ берилгән еди. һейт күнлиридә *(йилда үч қетим)* Исраил қәбилилириниң әркәклири *(қиз-аяллар ихтиярән)* Йерусалимға чиқип ибадәт қилиши керәк еди.
121:6 **«Йерусалимниң аман-хатирҗәмлигини издәп дуа қилиңлар»** — ибраний тилида: «Йерушалом»ниң «шалом»и үчүн дуа қилиңлар». «Шалом» «теч-аманлиқ», «Йерушалом» болса «Теч-аманлиқ шәһәр» дегән мәнада *(ибраний тилида «шалом», әрәб тилида «салам»)*.

122-күй
Зор харлиқ астида

122 [1] «Жуқириға чиқиш нахшиси»
И әршләрдә Турғучисән,
Саңа бешимни көтирип қараймән;
[2] Мана, қуллириңниң көзи өз ғожайининиң қоллириға қандақ қариған болса,
Дедәкләрниң көзи өз саһибәсиниң қоллириға қандақ қариған болса,
Бизниң көзимиз Пәрвәрдигар Худайимизға шундақ қарайду.
Та бизгә шәпқәт көрсәткичә қарайду.
[3] Бизгә шәпқәт көргүзгәйсән, и Пәрвәрдигар,
Бизгә шәпқәт көргүзгәйсән;
Чүнки биз йәткичә хорлуқ тартқанмиз.
[4] Женимиз ғожамларниң мазақлирини,
Һакавурларниң хорлуқлирини йәткичә тартқандур.

123-күй
Қутулуш үчүн рәхмәтләр

123 [1] «Жуқириға чиқиш нахшиси»
Әгәр биз тәрәптә турғини Пәрвәрдигар болмиған болса,
— Аһ, Исраил шундақ десун —
[2] Биз тәрәптә турғини Пәрвәрдигар болмиған болса,
Кишиләр бизгә һужумға қозғалғанда,
[3] Уларниң ғәзиви бизгә туташқанда,
— Шу чағда улар бизни тирик жутуветәтти;
[4] Шу чағда сулар бизни ғәриқ қиливетәтти;
Кәлкүн бешимиздин өтәтти;
[5] Давалғуған сулар бешимиздин өтәтти!
[6] Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә болғай!
Уларниң чишлириға ов болушқа бизни қоюп бәрмиди.
[7] Женимиз тутқучиларниң басмиқидин қечип чиққан қуштәк қачти;
Басмақ сундурулуп, биз қачтуқ!
[8] Еришкән ярдимимиз Пәрвәрдигарниң намидидур,
Асман-зимин Яратқучиниң намидидур!

122:1 **«Саңа бешимни көтирип қараймән»** — ибраний тилида: «Саңа көзлиримни көтирип қараймән».
122:1 Зәб. 113:11
123:7 Пәнд. 6:5
123:8 Зәб. 120:2

124-күй
Худаниң зор һимайиси

124 [1] «Жуқириға чиқиш нахшиси»
Пәрвәрдигарға таянғанлар Зион теғидәктур;
Уни тәврәткили болмайду,
У мәңгүлүк туриду.
[2] Йерусалим! Тағлар униң әтрапини оруған,
һәм Пәрвәрдигар һазирдин та әбәткичә Өз хәлқиниң әтрапини орайду.
[3] Чүнки рәзилләрниң һоқуқ һасиси һәққанийларниң несивисиниң үстидә туруп қалмас;
Болмиса һәққанийларму қоллирини қәбиһликкә узартиши мүмкин.
[4] Пәрвәрдигар, меһриванларға меһриванлиқ қилғайсән;
Көңли дурусларғиму шундақ болсун.
[5] Бирақ әгир йолларға бурулуп кәткәнләрни болса,
Пәрвәрдигар уларни қәбиһлик қилғучилар билән тәң шаллайду.
Исраилға аман-хатирҗәмлик болғай!

125-күй
Сүргүн болуштин азат болуш

125 [1] «Жуқириға чиқиш нахшиси»
Пәрвәрдигар Зиондин сүргүн болғанларни қайтуруп кәлгәндә,
Биз чүш көргәндәкла болдуқ;
[2] Ағзимиз күлкигә,
Тилимиз шатлинишқа толди;
Шу тапта әлләр арисида улар: —
«Пәрвәрдигар уларға зор ишларни қилип бәрди» — дейишти.
[3] Пәрвәрдигар дәрвәқә биз үчүн зор ишларни қилди,
Биз булардин шатлинимиз.
[4] Җәнуптики қуруқ ериқлар шар-шар суларға айландурулғандәк,
Биз тутқунларниму өз әркимизгә қайтурғайсән, и Пәрвәрдигар;
[5] Көз яшлирини еқитип териғанлар шатлиқ билән орар;
[6] Жиғлап жүрүп чачидиған уруқни көтәргән киши,
Бәрһәқ, шатлиқ-тәнтәнә билән ориған бағлирини көтирип қайтип келиду.

125:1 **«Пәрвәрдигар Зиондин сүргүн болғанларни қайтуруп кәлгәндә...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Пәрвәрдигар Зионниң әһвалини әслигә қайтурғанда...».
125:2 Аюп 8:21
125:4 **«Җәнуптики қуруқ ериқлар шар-шар суларға айландурулғандәк...»** — қаттиқ ямғур яғқандин кейин, Пәләстинниң җәнуп тәрипидики сүйи йоқ ериқ-дәриялар йерим саат ичидила күчлүк һәм хәтәрлик давалғуған дәрияларға айландурулиду. **«Биз тутқунларниму өз әркимизгә қайтурғайсән, и Пәрвәрдигар»** — бу иккинчи «тутқунлуқ» немини билдүриду? Бабил империйәсигә сүргүн болған Йәһудийлар азат болуп Пәләстингә қайтип кәлгәндин кейин, йәнә бәк еғир мушәққәтләр һәм зиянкәшликкә учриди (*«Нәһәмия» һәм «Әзра» қисимлирини көрүң*). «Тутқунлуқ» бәлким көчмә мәнада болуп, у еғир әһвални көрситиду.

126-күй
Худа бәргән несивәни һеч ким тартивалалмайду

126 [1] «Жуқириға чиқиш нахшиси»; Сулайман язған күй: —
Пәрвәрдигар Өзи өй салмиса,
Салғучилар бекардин-бекар униңға әҗир сиңдүриду;
Пәрвәрдигар шәһәрни сақлимиса,
Күзәтчиләр бекардин-бекар ойғақ туриду.
[2] Силәрниң сәһәрдә орнуңлардин қопушуңлар,
Кәч болғанда йетишиңлар,
Җапа-мушәққәтни нандәк йегиниңлар бекардин-бекардур;
Чүнки У Өз сөйгинигә уйқини бериду.
[3] Мана, балилар Пәрвәрдигардин болған мирастур,
Балиятқуниң мевиси Униң мукапатидур;
[4] Яшлиқта тапқан балилар,
Батурниң қолидики оқлардәк болиду.
[5] Оқдени мошулар билән толған адәм бәхитликтур;
Шәһәр дәрвазисида туруп дүшмәнләр билән сөзлишиватқинида,
Улар йәргә қарап қалмайду.

127-күй
Худадин әйминидиған кишиниң бәхитлиги

127 [1] «Жуқириға чиқиш нахшиси»
Пәрвәрдигардин қорқидиғанлар,
Униң йоллирида маңидиғанларниң һәр бири бәхитликтур!
[2] Чүнки сән өз қолуңниң әҗрини йәйсән;
Бәхитлик болисән, ронақ таписән;
[3] Аялиң болса өйүң ичидә мевилик үзүм телидәк болиду;
Балилириң дәстиханиңни чөридәп, зәйтун дәрәқлиридәк тизилип олтириду;
[4] Мана, Пәрвәрдигардин қорқидиған киши шундақ бәхитни көриду.
[5] Пәрвәрдигар саңа Зион теғидин бәхит ата қилғай;
Сән өмрүң бойичә Йерусалимниң аватлиғини көргәйсән;
[6] Пәрзәнтлириңниң пәрзәнтлирини көргәйсән;
Исраилға арам-течлиқ болғай!

128-күй
Узун давам қилған җапа-мушәққәтни әсләш

128 [1] «Жуқириға чиқиш нахшиси»
«Яшлиғимдин тартип улар көп қетим мени хар қилип кәлди» —

126:2 **«Җапа-мушәққәтни нандәк йегиниңлар бекардин-бекардур»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Җапа-мушәққәт билән тапқан нанни йегиниңлар бекардин-бекардур». **«Чүнки У Өз сөйгинигә уйқини бериду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Чүнки У Өз сөйгинигә ухлиған вақтида бериду».
126:5 **«Шәһәр дәрвазисида туруп дүшмәнләр билән сөзлишиватқинида»** — «шәһәр дәрвазиси» халайиқ жиғин ачидиған, җәм болидиған җай еди.

— Аһ, Исраил һазир буни десун —
2 «Улар яшлиғимдин тартип көп қетим мени хар қилип кәлди,
Бирақ үстүмдин ғәлибә қилған әмәс.
3 Қош һайдиғучилар дүмбәмдә һайдиған,
Чөнәклирини интайин узун тартқан».
4 Пәрвәрдигар һәққанийдур;
У рәзилләрниң асарәтлирини сундурувәтти;
5 Улар шәрмәндә болуп арқисиға яндурулсун,
Зиондин нәпрәтлинидиғанларниң һәммиси!
6 Улар өгүздә үнүп чиққан чөптәк болсун;
Үзүлмәй турупла солишип кетидиған;
7 От-чөп ориғучиға униңдин бир тутамму чиқмайду;
Бағ бағлиғучиға бир қучақму чиқмайду;
8 Өтүп кетиватқанларму: «Пәрвәрдигарниң бәрикити үстүңларда болғай;
Пәрвәрдигарниң нами билән силәргә бәхит тиләймиз!» — дегән саламни һеч бәрмәйду.

129-күй
Азаплиқ пәряд

129 1 «Жуқириға чиқиш нахшиси»
Чоңқур йәрләрдин Саңа пәряд көтиримән, и Пәрвәрдигар;
2 И Рәб, авазимни аңлиғайсән;
Қулақлириңни йелиниш садайимға салғайсән;
3 Әгәр Сән Яһ, қәбиһликләрни сүрүштүрүп санисаң,
Әнди Рәб, ким тик туралайду?
4 Бирақ Сәндә мәғпирәт-кәчүрүм бардур;
Шуңа Сәндин әйминишкә болиду.
5 Пәрвәрдигарни күтүватимән;
Женим күтүватиду;
Униң сөзигә үмүт бағлидим.
6 Түн жесәкчилириниң сәһәргә болған тәшнасидин артуқ,
Бәрһәқ, түн жесәкчилириниң сәһәргә болған тәшнасидин артуқ,
Женим Рәбгә тәшна болуп күтмәктә.
7 И Исраил, Пәрвәрдигарға үмүт бағлаңлар;
Чүнки Пәрвәрдигарда өзгәрмәс муһәббәт бардур;
Униңда зор ниҗатлиқларму бар;
8 У Исраилни барлиқ қәбиһликлиридин бәдәл төләп қутқузиду.

128:6 Аюп 8:12; 40:10
128:8 «Өтүп кетиватқанларму: «Пәрвәрдигарниң бәрикити үстүңларда болғай; Пәрвәрдигарниң нами билән силәргә бәхит тиләймиз!» — дегән саламни һеч бәрмәйду.» — демәк, мошу күйдики 4- һәм 5-айәтниң мәнаси: Рәзил кишиләрдин һеч һосул болмайду, улардин һеч яхшилиқ яки бәхит-хошаллиқ кәлмәйду яки уларниң бешиға чүшмәйду.
129:3 Зәб. 142:2
129:4 2Сам. 24:14
129:5 Зәб. 26:14; 39:2; 61:1-2; Һаб. 2:3
129:6 Зәб. 5:4; 118:147; 122:1, 2

130-күй
Кәмтәрликкә интилиш

130 [1] «Жуқириға чиқиш нахшиси»; Давут язған күй: —
И Пәрвәрдигар, көңлүм тәкәббур әмәс,
Нәзиримму үстүн әмәс;
Мән чоң ишлар биләнму,
Яки чамим йәтмәйдиған карамәт ишлар биләнму мәшғул болмаймән;
[2] Бәрһәқ, анисиниң қучиғида ятқан әмчәктин айрилған балидәк,
Өз җенимни бесивелип тинчландурдум;
Көңлүм ичимдә әмчәктин айрилған балидәктур.
[3] Исраил Пәрвәрдигарға үмүт бағлисун;
Һазирдин башлап, әбәдил-әбәткичә!

131-күй
Худаниң әһдә сандуғи вә Худаниң Давутқа болған вәдиси
1-айәттики изаһатни көрүң

131 [1] «Жуқириға чиқиш нахшиси»
И Пәрвәрдигар, Давут үчүн у тартқан барлиқ җәбир-җапаларни яд әткәйсән;
[2] У Пәрвәрдигарға қандақ қәсәм ичкән,
Яқуптики қудрәт Егисигә қандақ вәдә қилған: —
[3-5] «Пәрвәрдигарға турар җайни,
Яқупниң қудрәтлик Егисигә маканни тапмиғичә,
Өйүмдики һуҗриға кирмәймән,
Кариваттики көрпәмгә чиқмаймән,
Көзүмгә уйқини,
Қапақлиримға үгдәшни бәрмәймән».
[6] Мана, биз униң хәвирини Әфратаһда аңлидуқ;
Уни орманлиқ етизлардин таптуқ;
[7] Униң турар җайлириға берип кирәйли,
Униң тәхтипәри алдида сәҗдә қилайли;
[8] Орнуңдин турғин, и Пәрвәрдигар,
Сән қудритиңниң ипадиси әһдә сандуғуң билән,

130:1 2Тар. 32:25; Зәб. 100:4-5; Пәнд. 6:17; 16:5

131:1 **«И Пәрвәрдигар, Давут үчүн у тартқан барлиқ җәбир-җапаларни яд әткәйсән;....»** — бу күй биринчидин, Давутниң Пәрвәрдигар үчүн ибадәтхана қурушқа ичкән қәсимини билдүриду һәм шу чағдики Худаниң Давутқа җавап берип қилған вәдисини *(«2Сам.» 7-бап)* әслитиду; иккинчидин, Давутниң кейин Худаниң әһдә сандуғини Кириат-Йеарим *(йәни Әфратаһ, өз жути болған Бәйт-Ләһәмгә йеқин)* дегән җайдин әкилип, тәнтәнилик һалда Йерусалимға киргүзгәнлигиниму әслитиду.
–Бу күй бәлким Давутниң бир әвлади *(Сулайман яки униңдин кейинки бириси)* падиша болғанда қилған дуаси болуши мүмкин.
–**«Давут ... тартқан барлиқ җәбир-җапалар»** — мошу йәрдә бәлким Давутниң Худа үчүн муқәддәс бир өйни ясашқа болған әҗирини көрситиши мүмкин.

131:3-5 1Тар. 15:1

131:6 **«...биз униң хәвирини Әфратаһда аңлидуқ»** — «униң хәвири» бәлким биринчидин Худаниң әһдә сандуғини көрситиду; иккинчидин бешарәтлик һалда Мәсиһниң Бәйт-Ләһәмдә туғулушини көрситиши мүмкин. **«Уни орманлиқ етизлардин таптуқ»** — яки «Уни Яарниң етизлиридин таптуқ». «Яар» «Кириат-Йеарим» болуши мүмкин *(«1Сам.» 7:1ни көрүң)*.

Өз арамгаһиңға киргин!
9 Каһинлириң һәққанийлиқ билән кийиндүрүлсун,
Мөмин бәндилириң тәнтәнилик авазни яңратсун!
10 Қулуң Давут үчүн,
Өзүң мәсиһ қилғиниңниң йүзини яндурмиғайсән;
11 Пәрвәрдигар Өз һәқиқити билән Давутқа шу қәсәмни қилди,
У униңдин һеч янмайду: —
У: — «Өз пуштиңдин чиққан мевидин бирисини тәхтиңдә олтарғузимән;
12 Пәрзәнтлириң Мениң әһдәмни,
Һәм Мән уларға үгитидиған агаһ-гувалиримни тутса,
Уларниң пәрзәнтлири мәңгүгә тәхтиңдә олтириду» — дегән.
13 Чүнки Пәрвәрдигар Зионни таллиған;
У Өз макани үчүн уни халиған.
14 Мана У: — «Бу мәңгүгә болидиған арамгаһимдур;
Мошу йәрдә туримән;
Чүнки Мән уни халаймән.
15 Мән униң рисқини интайин зор бәрикәтләймән;
Униң йоқсуллирини нан билән қандуримән;
16 Униң каһинлириға нижатлиқни кийгүзимән,
Униң мөмин бәндилири шатлиқтин тәнтәнилик авазни яңритиду.
17 Мән бу йәрдә Давутниң мүңгүзини бихландуримән;
Өзүмниң мәсиһ қилғиним үчүн йоруқ бир чирақ бекиткәнмән;
18 Униң дүшмәнлиригә шәрмәндиликни кийгүзимән;
Амма униң кийгән тажи бешида ронақ тапиду» — деди.

132-күй
Бирликниң бәхити

132 1 «Жуқириға чиқиш нахшиси»; Давут язған күй: —
Қара, мана, қериндашлар бирликтә туруш немидегән яхши, немидегән шериндур!
2 У Һарунниң бешиға төкүлүп, сақилидин аққан аву қиммәтлик майдәк,
У Һарунниң сақилидин еқип,
Кийим-кечәкниң яқисиға чүшкән қиммәтлик майға охшайду;
3 У йәнә Һәрмон теғидики шәбнәмниң Зион тағлириға чүшүшигә охшайду;
Чүнки шу йәрдә Пәрвәрдигар бәрикәтни —
Йәни мәңгүлүк һаятни буйруған!

131:10 **«Қулуң Давут үчүн, Өзүң мәсиһ қилғиниңниң йүзини яндурмиғайсән»** — бәлким Давутниң падиша болидиған әвлади үчүн қилған дуаси. Худаниң «мәсиһ қилғини» тоғрилиқ жуқуриқи 2-күй вә изаһатларни, шундақла «Тәбирләр»ниму көрүң.
131:11 2Сам. 7:12; 1Пад. 8:25; 2Тар. 6:16; Луқа 1:69
131:14 Зәб. 67:17; 131:8
131:16 2Тар. 6:41
131:17 Луқа 1:69
132:2 **«У һарунниң бешиға төкүлүп, сақилидин аққан аву қиммәтлик майдәк, у һарунниң сақилидин еқип, кийим-кечәкниң яқисиға чүшкән қиммәтлик майға охшайду»** — һәзрити Һарунни баш каһин қилип тикләш үчүн, у алаһидә пурақлиқ мәхсус май билән «мәсиһ қилинған». Тәврат, «Мис.», 30:22-38-айәтләрни көрүң.
132:3 **«У йәнә һәрмон теғидики шәбнәмниң Зион тағлириға чүшүшигә охшайду....»** — «Һәрмон теғи» Пәләстиндики әң егиз тағ болуп, әтрапида һәр күни чүшкән шәбнәм интайин мол болуп, һәммә жаниварни жанландуриду. У Зион тағлиридин 300 километр жирақ. Зион теғиға чүшидиған шәбнәм аздур; мол шәбнәм Зионға чүшсә, у зор вә

133-күй
Ибадәт

133 [1] «Жуқириға чиқиш нахшиси»
Мана, Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә қайтуруңлар,
И, кечичә Пәрвәрдигарниң өйидә туридиған,
Пәрвәрдигарниң барлиқ қуллири!
[2] Муқәддәс жайда туруп қоллириңларни көтирип Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә
қайтуруңлар!
[3] Асман-зиминни Яратқучи Пәрвәрдигар силәрни Зиондин бәрикәтлигәй!

134-күй
Худаниң қилған улуқ әмәллири үчүн ибадәт

134 [1] Һәмдусана! Пәрвәрдигарниң намини мәдһийиләңлар,
Уни мәдһийиләңлар, Пәрвәрдигарниң қуллири!
[2] Уни мәдһийиләңлар, Пәрвәрдигарниң өйидә турғанлар,
Худайимизниң һойлилирида турғанлар!
[3] Яһни мәдһийиләңлар, чүнки Пәрвәрдигар меһривандур;
Униң намиға күй ейтиңлар;
Чүнки мошундақ қилиш шериндур;
[4] Чүнки Яһ Яқупни Өзиниңки болушқа,
Исраилни Өз мираси болушқа талливалди.
[5] Чүнки өзүм билимәнки, Пәрвәрдигар улуқдур;
Рәббимиз барлиқ илаһлардин үстүндур.
[6] Пәрвәрдигар немә ишни мувапиқ көргән болса,
У асманларда,
Зиминда,
Деңизларда һәм униң барлиқ тәглиридиму шуни қилғандур.
[7] У йәр чәтлиридин булут-туманларни өрлитиду;
Ямғурларға чақмақларни һәмраһ қилиду;
Шамални Өз ғәзнилиридин чиқириду.
[8] У Мисирдики тунжа оғулларни һалак қилди,
Инсанларниң болсун, һайванларниң болсун һәммини уруп һалак қилди.
[9] У аламәтләрни, мөҗизиләрни араңларға әвәтти, и Мисир;
Пирәвн вә униң һәммә қуллири үстигә әвәтти.
[10] У улуқ әлләрни урувәтти,
Қудрәтлик падишаларни өлтүрүвәтти;
[11] Аморийларниң падишаси Сиһонни,

әҗайип бәрикәт болатти, әлвәттә.
133:3 **«...Пәрвәрдигар силәрни Зиондин бәрикәтлигәй!»** — ибраний тилида «тәшәккүр-мәдһийә қайтуруш» *(1-айәт)* һәм «бәрикәтләш» дегәнләр бирла сөз *(«барак»)* билән ипадилиниду.
134:4 Мис. 19:5; Қан. 7:6; Тит. 2:14; 1Пет. 2:9
134:5 **«Пәрвәрдигар... барлиқ илаһлардин үстүндур»** — бу айәт «илаһлар»ниң һәқиқий мәвҗут екәнлигини етирап қилмайду, әлвәттә. 95:3 вә изаһатини көрүң.
134:7 Йәр. 10:13; 51:16
134:8 Мис. 12:12,29; Зәб. 77:51
134:9 Мис. 7,8,9,10,14
134:10 Йә. 12

Башанниң падишаси Огни,
Қанаандики барлиқ падишалиқларни урувәтти.
12 Уларниң зиминини мирас қилип,
Өз хәлқи Исраилға мирас болушқа тәқдим қилди.
13 Сениң намиң, Пәрвәрдигар, мәңгүгә,
Шөһрәт-хатирәң дәвирдин-дәвиргичидур.
14 Чүнки Пәрвәрдигар Өз хәлқиниң дәвасини сорайду;
Өз қуллириға рәһим қилиду.
15 Әлләрниң бутлири болса пәқәтла күмүч-алтундин ибарәттур,
Уларни инсанниң қоллири ясиғандур, халас.
16 Уларниң ағзи бар, бирақ сөзлимәйду;
Көзлири бар, бирақ көрмәйду;
17 Қулақлири бар, бирақ аңлимайду,
Ағзида һеч нәпәс йоқтур.
18 Уларни ясиғанлар уларға охшап қалиду,
Уларға таянғанларму шундақтур.
19 Исраил җәмәти, Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә қайтуруңлар;
Һарун җәмәти, Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә қайтуруңлар;
20 Лавий җәмәти, Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә қайтуруңлар;
Пәрвәрдигардин қорқидиғанлар, Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә қайтуруңлар!
21 Йерусалимда маканлашқан Пәрвәрдигарға Зиондин тәшәккүр-мәдһийә ейтилсун!
Һәмдусана!

135-күй
Пәрвәрдигарниң муһәббитигә тәшәккүр ейтиңлар!

135 1 Пәрвәрдигарға тәшәккүр ейтиңлар, У меһривандур;
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
2 Илаһларниң илаһиға тәшәккүр ейтиңлар,
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
3 Рәбләрниң Рәббигә тәшәккүр ейтиңлар,
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
4 Зор карамәтләрни бирдин-бир Жүргүзгүчигә тәшәккүр ейтиңлар,
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
5 Әқил-парасәт арқилиқ асманларни Ясиғучиға тәшәккүр ейтиңлар,
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
6 Зиминни сулар үстидә созуп Турғузғучиға тәшәккүр ейтиңлар,
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
7 Улуқ нур җисимлирини Ясиғучиға тәшәккүр ейтиңлар,
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
8 Күндүзни башқуридиған қуяшни Ясиғучиға тәшәккүр ейтиңлар,

134:12 Зәб. 77:55
134:13 Мис. 3:15, Зәб. 101:13
134:14 Қан. 32:36, Зәб. 89:13
134:15 Зәб. 113:12
135:2 **«Илаһларниң илаһиға тәшәккүр ейтиңлар»** — «илаһлар» тоғрилиқ 95:3 вә изаһатини көрүң.
135:5 Яр. 1:1
135:6 Зәб. 23:1-2
135:7 Яр. 1:14

Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
9 Кечини башқуридиған ай һәм юлтузларни Ясиғучиға тәшәккүр ейтиңлар,
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
10 Уларниң тунҗилирини уруп, Мисирға зәрб бәргүчигә тәшәккүр ейтиңлар,
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
11 Исраилни улар арисидин чиқарғучиға тәшәккүр ейтиңлар,
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
12 Күчлүк қол һәм узатқан биләк билән уларни Чиқарғучиға тәшәккүр ейтиңлар,
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
13 Қизил Деңизни бөләк-бөләк Бөлгүчигә тәшәккүр ейтиңлар,
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
14 Һәм Исраилни униң оттурисидин Өткүзгүчигә тәшәккүр ейтиңлар,
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
15 Қизил Деңизда Пирәвнни қошунлири билән сүпүрүп ташлиғучиға тәшәккүр ейтиңлар,
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
16 Өз хәлқини чөл-баявандин Йетәклигүчигә тәшәккүр ейтиңлар,
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
17 Бүйүк падишаларни Урувәткүчигә тәшәккүр ейтиңлар,
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
18 Һәм мәшһур падишаларни Өлтүргүчигә тәшәккүр ейтиңлар,
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
19 Җүмлидин Аморийларниң падишаси Сиһонни Өлтүргүчигә тәшәккүр ейтиңлар,
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
20 — Һәм Башан падишаси Огни Өлтүргүчигә тәшәккүр ейтиңлар,
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
21 Уларниң зиминини мирас үчүн Бәргүчигә тәшәккүр ейтиңлар,
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
22 Буни бәндиси Исраилға мирас қилип бәргүчигә тәшәккүр ейтиңлар,
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
23 Һалимиз харап әһвалда, бизләрни Әслигүчигә тәшәккүр ейтиңлар,
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
24 Бизни әзгәнләрдин Қутулдурғучиға тәшәккүр ейтиңлар,
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
25 Барлиқ әт егилиригә озуқ Бәргүчигә тәшәккүр ейтиңлар,
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур;
26 Әршләрдики Тәңригә тәшәккүр ейтиңлар,
Чүнки Униң муһәббити мәңгүлүктур!

135:8 Яр. 1:16
135:10 Мис. 12:29; Зәб. 77:43,51
135:11 Мис. 12:31,51; 13:3,17
135:12 Мис. 6:6
135:13 Мис. 14:21,22; Зәб. 77:13
135:15 Мис. 14:24
135:16 Мис. 15,16,17,19; Зәб. 77:52
135:17 Чөл. 21:24,25,34,35; Йә. 12:1; Зәб. 134:10,11
135:20 Қан. 3:1-7
135:21 Йә. 12:6
135:24 **«Қутулдурғучи»** — ибраний тилида «Жиртип чиққучи».
135:24 Лам. 5:8

136-күй
Бабилда сүргүн болушниң дәрд-әлими

136 [1] Бабилдики дәрия-ериқлар бойида биз олтардуқ;
Зионни әслигинимиздә, бәрһәқ жиға көтәрдуқ;
[2] Чилтаримизни арисидики сөгәтләргә есип қойдуқ.
[3] Чүнки бизни сүргүн қилғанлар биздин нахша тәләп қилди;
Бизни зарлатқучилар биздин тамашә тәләп қилип: —
«Һәй, Зион нахшилиридин бирни бизгә ейтқина» — дейишти.
[4] Яқа жутта туруп Пәрвәрдигарниң нахшисини қандақму ейтайли?
[5] Әй Йерусалим, мән сени унтусам,
Оң қолум маһаритини унтусун!
[6] Сени әслимисәм,
— Йерусалимни әң чоң хурсәнлигимдин әвзәл көрмисәм —
Тилим таңлайимға чаплишип қалсун!
[7] И Пәрвәрдигар, Едом балилиридин һесап алғанда, Йерусалимниң бешиға чүшкән күнини ядиңға кәлтүргәйсән;
Чүнки улар: «Уни йәр билән йәксан қилиңлар,
Улиғичә йәр билән йәксан қилиңлар!» дейишти.
[8] И булиниш алдида турған Бабил қизи,
Бизгә қилған қилмишлириңни өзүңгә қайтурғучи бәхитликтур!
[9] Бовақлириңни елип ташқа атқучи киши бәхитликтур!

137-күй
Шәпқәткә рәхмәтләр

137 [1] Давут язған күй: —
Пүтүн қәлбим билән Саңа тәшәккүр ейтимән;
Барлиқ илаһлар алдида Сени күйләймән.
[2] Пак-муқәддәслигиңниң ибадәтханисиға қарап баш уримән,
Өзгәрмәс муһәббитиң һәм һәқиқәт-садақитиң үчүн намиңни тәбрикләймән;
Чүнки Сән пүтүн нам-шөһритиңдинму бәкрәк, вәдәңдә туридиғиниңни улуқ қилғансән.
[3] Саңа нида қилған күнидә, маңа жавап бәргәнсән;
Женимға күч киргүзүп, мени риғбәтләндүргәнсән.
[4] Ағзиңдики сөзләрни аңлиғанда, и Пәрвәрдигар,
Жаһандики барлиқ шаһлар Сени мәдһийиләйду;
[5] Улар Пәрвәрдигарниң йоллирида жүрүп нахша ейтиду,
Чүнки улуқдур Пәрвәрдигарниң шан-шәриви.
[6] Чүнки Пәрвәрдигар алийдур;
Бирақ У һали бошларға нәзәр салиду;

136:3 Зәб. 78:1
136:5 **«Оң қолум маһаритини унтусун!»** — яки «Оң қолумни унтуған болсам!».
136:7 Йәр. 49:7; Әз. 25:12
136:8 Йәр. 50:15,29; Вәһ. 18:6
137:1 **«Барлиқ илаһлар алдида Сени күйләймән»** — «илаһлар» тоғрилиқ 95:3 вә изаһатини көрүң.
137:2 **«Чүнки Сән пүтүн нам-шөһритиңдинму бәкрәк, вәдәңдә туридиғиниңни улуқ қилғансән»** — башқа бир хил тәржимиси: «чүнки Сән Өз нам-шөһритиң һәм вәдәңни һәммидин үстүн қилдиң». Лекин бизниңчә мәнаси шуки, Худаға нисбәтән өз вәдисидә туруш һәтта нам-шөһритидин жуқури туриду.

Тəкəббуларни болса У жирақтин тонуп йетиду.
7 Зулмəт-мушəққəтлəр арисида маңған болсамму,
Сəн мени жанландурисəн;
Дүшмəнлиримниң ғəзивини тосушқа қолуңни узартисəн,
Оң қолуң мени қутқузиду.
8 Пəрвəрдигар маңа тəвə ишларни пүткүзиду;
Меһир-муһəббитиң, и Пəрвəрдигар, мəңгүлүктур;
Өз қоллириң ясиғанни ташлап кəтмигəйсəн!

138-күй
Худа қəлбни Билгүчидур

138 1 Нəғмичилəрниң бешиға тапшурулуп оқулсун дəп, Давут язған күй: —
И Пəрвəрдигар, Сəн мени тəкшүрүп чиқтиң,
Һəм мени билип йəттиң;
2 Өзүң олтарғинимни, турғинимниму билисəн;
Жирақта туруқлуқ көңлүмдикини билисəн.
3 Басқан қəдəмлиримни, ятқанлиримни өткəмəндин өткүздүң;
Барлиқ йоллирим Саңа аяндур.
4 Бəрһəқ, тилимға бир сөз келə-кəлмəстинла, и Пəрвəрдигар,
Мана Сəн буни əйни бойичə билмəй қалмайсəн.
5 Сəн мени алди-кəйнимдин орап турисəн,
Қолуңни мениң үстүмгə қондурғансəн.
6 Бундақ билим маңа шунчилик тилсимат билиниду!
Шундақ жүксəкки, мəн уни билип йетəлмəйдикəнмəн.
7 Роһуңдин нери болушқа нəлəргиму баралайттим?
Һозуруңдин өзүмни қачуруп нəлəргə баралайттим?
8 Асманларға чиқсам, мана Сəн əшу йəрдə;
Тəһтисарада орун салсамму, мана Сəн шу йəрдə;
9 Сəһəрниң қанатлирини елип учуп,
Деңизниң əң чәт йəрлиридə турсам,
10 Һəтта əшу жайда қолуң мени йетəклəйду,
Оң қолуң мени йөлəйду.
11 Мəн: «Қараңғулуқ мени япса,
Әтрапимдики йоруқлуқ чоқум кечə болиду» — десəм,
12 Қараңғулуқму Сəндин йошуруналмайду,
Кечиму Саңа күндүздəк айдиңдур,
Қараңғулуқму Саңа йоруқтəктур.
13 Бəрһəк, Сəн мениң ичлиримни ясиғансəн;
Анамниң қосиғида мени тоқуғансəн;
14 Мəн Сени мəдһийилəймəн,
Чүнки мəн сүрлүк вə карамəт ясалғанмəн;

137:6 Зəб. 112:4-7
138:8 Аюп 26:6; Ам. 9:2, 3, 4; Ибр. 4:13
138:13 **«Бəрһəқ, Сəн мениң ичлиримни ясиғансəн»** — яки «Чүнки Сəн мениң ичлиримни ясиғансəн». «Ичлирим» болса ибраний тилида «бөрəклирим» дегəн сөз билəн ипадилиниду *(бəзи вақитларда бөрəклəр виждани билдүриду)*. Башқа бир хил тəржимиси: «Бəрһəқ, Сəн мениң ичлиримгə егидурсəн».

Сениң қилғанлириң карамәт тилсиматтур;
Буни җеним убдан билиду.
15 Мән йошурун җайда ясалғинимда,
Йәр тәглиридә әпчиллик билән тоқулуп шәкилләндүрүлгинимдә,
Устиханлирим Сәндин йошурун әмәс еди.
16 Әзалирим техи апиридә болмиған күнләрдә,
Улар ясиливатқан күнләрдә,
Көзүң техи шәкилләнмигән җисмимни көрүп йәткән еди;
Уларниң һәммиси аллибурун дәптириңдә йезилған еди.
17 Аһ Тәңрим, ойлириң маңа нәқәдәр қиммәтликтур!
Уларниң жиғиндиси шунчә зордур!
18 Уларни санай десәм, улар деңиздики қумлардинму көптур;
Уйқидин көзүмни ачсам, мән йәнила Сән билән биллидурмән!
19 Аһ, Сән рәзилләрни өлтүрүвәтсәң едиң, и Худа!
Қанхор кишиләр, мәндин жирақ болуш!
20 Чүнки улар Сениң тоғрилиқ һейлилик билән сөзләйду;
Сениң шәһәрлириң улар тәрипидин аздурулди.
21 Саңа өчмән болғанларға, и Пәрвәрдигар, мәнму өчку?
Саңа қарши чиққанларға мәнму жиркинимәнғу?
22 Уларға чиш-тирниқимғичә өчтурмән;
Уларни өз дүшмәнлирим дәп һесаплаймән.
23 Мени күзитип тәкшүргәйсән, и Тәңрим!
Мениң қәлбимни билип йәткәйсән!
Мени синап, ғәмлик ойлиримни билгәйсән;
24 Мәндә Өзүңгә азар бәргидәк йолниң бар-йоқлуғини көргәйсән;
Вә мени мәңгүлүк йолуңда йетәклигәйсән!

139-күй
Аһанәтчиләр һәм зомигәрләр арисида

139 1 Нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп оқулсун дәп, Давут язған күй: —
Рәзил адәмдин, и Пәрвәрдигар, мени азат қилғайсән;
Зораван кишидин мени сақлиғайсән.
2 Улар көңлидә яманлиқларни ойлимақта;
Улар һәр күни җәм болушуп уруш чиқармақчи.
3 Тилини иланниңкидәк иштик қилиду;
Кобра иланниң зәһири ләвлири астида туриду;
Селаһ.
4 Рәзил адәмниң қоллиридин мени аман қилиғайсән, и Пәрвәрдигар;

138:15 Аюп 10:8,10; Топ. 11:5
138:16 **«Уларниң һәммиси аллибурун дәптириңдә йезилған еди»** — йәнә бир хил тәрҗимиси: «Улар йоқ болған вақитта, маңа бекитилгән күнлиримниң һәммиси дәптириңдә йезилған».
138:18 **«Уйқидин көзүмни ачсам, мән йәнила Сән билән биллидурмән!»** — «уйқидин көзүмни ачсам» бу йәрдә бәлким тирилиш күнини пуритиду.
138:20 **«Сениң шәһәрлириң улар тәрипидин аздурулди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «сениң дүшмәнлириң намиңни бекар ишлитиду».
138:23 Аюп 31:6; Зәб. 16:3; 25:2
139:3 Зәб. 57:5-6; Рим. 3:13

Путлиримни путлашни қәстләйдиған зораван кишидин сақлиғайсән.
5 Тәкәббурлар мән үчүн қилтақ, таниларни йошуруп тәйярлиди;
Йол бойида тор яйди, Мән үчүн қапқанларни салди;
Селаһ.
6 Мән Пәрвәрдигарға: «Сән мениң Тәңримдурсән» — дедим;
Йелинишлирим садасиға қулақ салғайсән, и Пәрвәрдигар;
7 Пәрвәрдигар Рәб нижатлиғимниң күчидур;
Сән жәң күнидә бешимни йепип қоғдиғансән.
8 Рәзил адәмниң үмүтини иҗабәт қилмиғайсән, и Пәрвәрдигар;
Уларниң һейлилирини аққузмиғайсән;
Болмиса өзлирини чоң тутувалиду.
Селаһ.
9 Мени қоршивалғанларниң болса,
Ләвлиридин чиққан шумлуқ уларниң өз бешиға чүшсун;
10 Үстигә чоғлар яғдурулсун;
Улар отқа,
Қайтидин чиқалмиғидәк һаңларға ташливетилсун;
11 Тили чеқимчи адәмниң йәр йүзидә орни болмисун;
Балаю-апәт зораванларни түгәшкичә овлайду;
12 Мән билимәнки, Пәрвәрдигар езилгәнләрниң дәвасини сорайду,
Йоқсулниң һәққини елип бериду;
13 Бәрһәқ, һәққанийлар намиңға тәшәккүр ейтиду;
Көңли дуруслар һозурунда яшайду.

140-күй
Рәзиллик билән мурәссә қилғили болмайду

140 1 Давут язған күй: —
Пәрвәрдигар, мән Саңа нида қилдим;
Йенимға тездин кәлгәйсән;
Саңа нида қилғинимда авазимни аңлиғайсән.
2 Дуайимни аңлиғиниңда, Саңа сунулған хушбуйдәк йеқимлиқ болсун,
Қолумниң көтирилиши сунулған кәчлик қурбанлиқтәк қобул болсун.
3 Ағзим алдида күзәтчи турғузғайсән, и Пәрвәрдигар;
Ләвлирим дәрвазисини сақлиғайсән;
4 Көңлүмни һеч қандақ яман ишқа,
Қәбиһлик қилғучиларға шерик болуп, рәзиллик қилишқа майил қилмиғайсән.
Мени уларниң немәтлиридин һеч йегүзмигәйсән!
5 Һәққаний адәм мени урсун —
Бу маңа меһриванлиқтур;

139:5 Йәр. 18:22
139:9 **«Мени қоршивалғанларниң болса, ләвлиридин чиққан шумлуқ уларниң өз бешиға чүшсун»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Мени қоршиғанларниң башламчилириға болса, өз ләвлиридин чиққан шумлуқ өзлиригә чүшсун».
140:2 **«Қолумниң көтирилиши сунулған кәчлик қурбанлиқтәк қобул болсун»** — яки «Қолумниң көтирилиши сунулған кәчлик ашлиқ һәдийәсидәк қобул болсун» — ибадәтханида каһинлар кәчлик қурбанлиқ яки һәдийә сунуштин авал, қоли билән шу қурбанлиқ-һәдийәләрни Худа алдида көтирәтти.
140:2 Мис. 29:30; Ләв. 5:8; 8:3

Маңа тәнбиһ бәрсун —
Бу болса, бешим рәт қилмайдиған, қуюлған есил майдәк болиду.
Чүнки мениң дуайим йәнила шуларниң рәзилликлиригә қарши болиду.
6 Уларниң һакимлири тик ярлардин ташливетилгәндә,
Хәлиқ мениң сөзлиримни аңлайду;
Чүнки бу сөзләр шериндур.
7 Бириси отун ярғанда йәргә чечилған йериндилардәк,
Мана, устиханлиримиз тәһтисара ишиги алдида чечиветилди;
8 Бәрһәқ, көзлирим Саңила тикилип қарайду, Пәрвәрдигар Рәббим;
Саңа тайинимән;
Җенимни харап қилип ташливәтмигәйсән.
9 Уларниң маңа салған қилтиғидин,
Қәбиһлик қилғучиларниң қапқанлиридин мени сақлиғайсән;
10 Рәзилләр өзиниң торлириға жиқилсун,
Мән болсам — өтүп кетимән.

141-күй
Яр-йөләксизликтики дуа

141 1 Давут ғарда йошурунуп турған вақитта язған «Масқил»: —
Мән Пәрвәрдигарға авазимни аңлитипналә-пәряд көтиримән;
Пәрвәрдигарға авазим билән йелинимән;
2 Униң алдида дад-зарлиримни төкимән;
Униңға аваричилигимни ейтимән.
3 Роһум ичимдә түгишәй дәп қалғанда,
Шу чағда басқан йолумни билгәнсән;
Мән маңған йолда улар маңа қилтақ салди.
4 Оң йенимға қарап баққайсән;
Әтрапимда мени тонуйдиған адәм йоқтур;
Панаһгаһ йоқап кәтти;
Һеч адәм җенимға көйүнмәйду.
5 Мән Саңа пәряд көтәрдим, и Пәрвәрдигар;
Саңа: «Сән мениң Башпанаһимсән,
Тирикләрниң зиминида болған Несивәмдурсән» — дедим.
6 Мениң пәрядимға қулақ салғайсән;
Чүнки мән интайин харап әһвалға чүшүрүлдум;

140:5 **«Чүнки мениң дуайим йәнила шуларниң рәзилликлиригә қарши болиду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Чүнки мениң дуайим уларға *(рәзилләргә)* күлпәт чүшкәндә улар үчүн давамлишивериду» *(ибраний тилида «яманлиқ» һәм «күлпәт» бир сөз билән ипадилиниду)*.
140:6 **«Хәлиқ мениң сөзлиримни аңлайду; чүнки бу сөзләр шериндур»** — «шерин» бәлким мошу йәрдә «җайида, орунлуқ» дегән мәнада.
140:7 **«Бириси отун ярғанда йәргә чечилған йериндилардәк, мана, устиханлиримиз тәһтисара ишиги алдида чечиветилди»** — айәтниң бир нәччә тәрҗимилири бар. Ибраний тилидики нусхисида, мошу сөз интайин ихчам болуп, чүшиниш тәс.
140:7 Әз. 37:1,11,12
141:1 **«Давут ғарда йошурунуп турған вақитта язған «Масқил»: —....»** — Давут пәйғәмбәр Саул падишадин қечип, икки қетим ғарда йошурунған вақтидики вақиәләр «Тәврат, «1Сам.» -22- һәм 24-бапта йезлиған.
141:3 Зәб. 76:4
141:5 Зәб. 15:5

Мени қоғлиғучилиримдин қутулдурғайсән;
Чүнки улар мәндин күчлүктур.
7 Сениң намиңни тәбриклишим үчүн,
Җенимни түрмидин чиқарғайсән;
Һәққанийлар әтрапимда олишиду;
Чүнки Сән маңа зор меһриванлиқ көрситисән.

142-күй
Роһум түгишәй дәп қалди!

142 1 Давут язған күй: —
Пәрвәрдигар, дуайимни аңлиғайсән;
Йелинишлиримға қулақ салғайсән;
Һәқиқәт-садақитиңдә һәм һәққанийитиңдә маңа җавап бәргәйсән.
2 Өз қулуңни сораққа тартишқа турмиғайсән;
Чүнки нәзириңдә тирикләрниң һеч бири һәққаний испатланмайду.
3 Чүнки дүшмән җенимға зиянкәшлик қилмақта,
У һаятимни дәпсәндә қилди;
Мени худди өлгили узун болғанлардәк,
Қараңғу җайларда турушқа мәҗбур қилиду.
4 Шуңа роһум ичимдә түгишәй дәп қалди;
Ичимдә қәлбим сунди.
5 Мән қедимки күнләрни әсләймән;
Сениң барлиқ қилғанлириң үстидә сеғинип ойлинимән;
Қоллириң ишлигәнлирини хиялимдин өткүзимән.
6 Қоллиримни Саңа қарап созуп интилимән;
Җеним чаңқиған зиминдәк Саңа тәшнадур.
Селаһ.
7 Маңа тездин җавап бәргәйсән, и Пәрвәрдигар;
Роһум һалидин кетиду;
Дидариңни мәндин йошурмиғайсән;
Болмиса мән һаңға чүшидиғанлардәк болимән.
8 Меһир-муһәббитиңни таң сәһәрдә аңлатқайсән;
Чүнки таянғиним Сән;
Меңишим керәк болған йолни маңа билдүргәйсән;
Чүнки җеним Саңа тәлмүрүп қарайду;
9 Мени қутулдурғайсән, и Пәрвәрдигар, дүшмәнлиримдин;
Башпанаһ издәп Сениң йениңға қачимән.
10 Өз ирадәңгә әмәл қилишимға мени үгәткәйсән;
Чүнки Сән мениң Худайимдурсән;
Сениң меһриван Роһуң мени түптүз зиминда йетәклигәй;

141:6 Зәб. 40:3; 78:8; 115:6
142:2 Рим. 3, 4; Гал. 3, 4
142:5 Зәб. 76:6-13
142:8 Зәб. 24:1
142:10 **«...мени түптүз зиминда йетәклигәй»** — яки «..мени түз көңүлләрниң зиминида йетәклигәй», «...мени диянәтлик зиминда йетәклигәй».

[11] Өз нам-шөһритиң үчүн мени җанландурғайсән, и Пәрвәрдигар;
Өз һәққанийитиңдә җенимни аваричиликтин азат қилғайсән.
[12] Һәм меһир-шәпқитиңдә дүшмәнлиримни үзүп ташливәткәйсән;
Җенимни хар қилғанларниң һәммисини һалак қилғайсән;
Чүнки мән Сениң қулуңдурмән.

143-күй
Падишаһниң нижатлиғи — хәлиқниң бәхити

143 [1] Давут язған күй: —
Қоллиримға җəң қилишни,
Бармақлиримға урушни үгитидиған,
Мениң Қорам Тешим Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мədһийә қайтурулсун!
[2] Мениң өзгәрмәс шәпқитим вә мениң қорғиним,
Мениң егиз мунарим вә нижаткарим,
Мениң қалқиним вә таянғиним, мән Униңдин һимайә тапимән;
У Өз хәлқимни қол астимда бойсундурғучидур!
[3] И Пәрвәрдигар, Сән униңдин хәвәр алидикәнсән, адәм дегән зади немә?
Униң тоғрилиқ ойлайдикәнсән, инсан балиси дегән немә?
[4] Адәм болса бир нәпәстурла, халас;
Униң күнлири өтүп кетиватқан бир көләңгидур, халас.
[5] И Пәрвәрдигар, асманларни егилдүрүп чүшкәйсән;
Тағларға тегип улардин ис-түтәк чиқарғайсән;
[6] Чақмақларни чаққузуп уларни тарқитивәткәйсән;
Оқлириңни етип уларни қийқас-сүрәнгә салғайсән;
[7] Жуқиридин қоллириңни узитип,
Мени азат қилғайсән;
Мени улуқ сулардин,
Яқа жуттикиләрниң чаңгилидин чиқарғайсән.
[8] Уларниң ағзи қуруқ гәп сөзләйду,
Оң қоли алдамчи қолдур.
[9] И Худа, мән Саңа атап йеңи нахша ейтимән;
Онтарға тәңкәш болуп Саңа күйләрни ейтимән.
[10] Сән падишаларға нижатлиқ-ғәлибә беғишлайсән;
Қулуң Давутни әҗәллик қиличтин қутулдурисән.
[11] Мени қутулдурғайсән, ят жуттикиләрниң қолидин азат қилғайсән;
Уларниң ағзи қуруқ гәп сөзләйду,
Оң қоли алдамчи қолдур.

142:12 Зәб. 85:14-16; 115:16
143:1 2Сам. 22:35; Зәб. 17:35
143:2 2Сам. 22:48; Зәб. 17:48-49
143:3 Аюп 7:17; Зәб. 8:5; 30:8; Ибр. 2:6
143:4 Аюп 8:9; 14:2, 3; Зәб. 39:6-7; 61:10; 101:12; Яқ. 4:14
143:5 Зәб. 18:8-10; 103:32
143:6 1Сам. 7:10; 2Сам. 22:8; Зәб. 17:14-15
143:8 **«Оң қоли алдамчи қолдур»** — бәлким қәсәм қилғанда қолини ялғандин көтәргән яки башқилар билән келишкәндә ялғандин қоллашқан.
143:9 **«Онтарға тәңкәш болуп саңа күйләрни ейтимән»** — «онтар» он тарлиқ чилтардәк бир саз.

12 Шундақ қилип оғуллиримиз яшлиғида пухта йетилгән көчәтләргә охшайду,
Қизлиримиз ордичә нәқишләнгән түврүкләрдәк болиду;
13 Ашлиқ амбарлиримиз толдурулуп,
Түрлүк-түрлүк озуқлар билән тәминләйдиған,
Қойлиримиз отлақлиримизда миңлап, түмәнләп қозилайдиған;
14 Калилиримиз боғаз болидиған;
Һеч ким бесип кирмәйдиған, һеч ким җәңгә чиқмайдиған;
Кочилиримизда һеч жедәл-ғовға болмайдиған;
15 Әһвали шундақ болған хәлиқ немидегән бәхитликтур!
Худаси Пәрвәрдигар болған хәлиқ бәхитликтур!

144-күй
Худаниң қилған улуқ әмәллирини кейинки әвлатқа баян қилиш
«Елипбә тәртивилик» күй

144 1 Мәдһийә: Давут язған күй: —
|א| Мән Сени мәдһийиләп улуқлаймән, Худайим, и Падишаһ;
Намиңға әбәдил-әбәткичә тәшәккүр-мәдһийә қайтуримән.
2 |ב| Һәр күни Саңа тәшәккүр-мәдһийә қайтуримән,
Намиңға әбәдил-әбәткичә тәшәккүр-мәдһийә қайтуримән!
3 |ג| Улуқдур Пәрвәрдигар, зор мәдһийиләргә лайиқтур!
Униң улуқлуғини сүрүштүрүп болғили болмас;
4 |ד| Бир дәвир йеңи бир дәвиргә Сениң қилғанлириңни махтайду;
Улар қудрәтлик қилғанлириңни жакалайду;
5 |ה| Мән һәйвитиңниң шәрәплик жулалиқини,
Вә карамәт мөжизилириңни сеғинип сөзләймән;
6 |ו|: Шуниң билән улар қорқунучлуқ ишлириңниң қудритини баян қилиду;
Мәнму улуқ әмәллириңни жакалаймән!
7 |ז| Улар зор меһриванлиғиңни әсләп, уни мубарәкләп тарқитиду,
Һәққанлийлиғиң тоғрилиқ жуқури авазда күйләйду.
8 |ח| Пәрвәрдигар меһир-шәпқәтлик һәм рәһимдилдур;
Асан ғәзәпләнмәйду, У зор меһир-муһәббәтликтур;
9 |ט| Пәрвәрдигар һәммигә меһривандур;
Униң рәһимдиллиқлири барчә яратқанлириниң үстидидур;
10 |י| Сениң барлиқ ясиғанлириң Сени мәдһийиләйду, и Пәрвәрдигар,
Сениң мөмин бәндилириң Саңа тәшәккүр-мәдһийә қайтуриду.
11 |כ| Улар падишалиғиңниң шәривидин хәвәр йәткүзиду,
Күч-қудритиңни сөзләйду;
12 |ל| Шундақ қилип инсан балилириға қудрәтлик ишлириң,
Падишаһлиғиңниң шәрәплик һәйвиси аян қилиниду.
13 |מ| Сениң падишалиғиң әбәдий падишалиқтур,

143:14 **«Калилиримиз боғаз болидиған...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Улақлиримиз еғир жүкләрни көтиридиған....».
144:3 Аюп 5:9; Зәб. 47:1-2; 95:4; 150:2
144:4 Қан. 4:9; 6:7
144:7 Зәб. 118:171-172
144:8 Мис. 34:6, 7; Чөл. 14:18; Зәб. 85:15; 102:8

Сәлтәнитиң әвлаттин-әвлатқичидур.
[14] |ס| Пәрвәрдигар жиқилай дегәнләрниң һәммисини йөләйду,
Егилип қалғанларниң һәммисини турғузиду.
[15] |ע| Һәммәйләнниң көзлири Саңа тикилип күтиду;
Уларға өз вақтида рисқини тәқсим қилип берисән;
[16] |פ| Қолуңни ечишиң биләнла,
Барлиқ жан егилириниң арзусини қандурисән.
[17] |צ| Пәрвәрдигар барлиқ йоллирида һәққанийдур,
Ясиғанлириниң һәммисигә муһәббәтликтур.
[18] |ק| Пәрвәрдигар Өзигә нида қилғанларниң һәммисигә йеқиндур,
Өзигә һәқиқәттә нида қилғанларниң һәммисигә йеқиндур;
[19] |ר| У Өзидин әйминидиғанларниң арзусини әмәлгә ашуриду;
Уларниң пәрядини аңлап уларни қутқузиду.
[20] |ש| Пәрвәрдигар Өзини сөйгәнләрниң һәммисидин хәвәр алиду;
Рәзилләрниң һәммисини йоқитиду.
[21] |ת| Ағзим Пәрвәрдигарниң мәдһийисини ейтиду;
Барлиқ әт егилири әбәдил-әбәт униң муқәддәс намиға тәшәккүр-мәдһийә қайтурғай!

145-күй
Худа мәдһийиләнсун!

145 [1] Һәмдусана!
И женим, Пәрвәрдигарни мәдһийилә!
[2] Мән һаят болсамла, Пәрвәрдигарни мәдһийиләймән;
Вужудум бар болсила Худайимға күй ейтимән.
[3] Есилзадиләргиму,
Инсан балисиғиму таянмаңлар,
Уларда һеч мәдәт-нижатлиқ йоқтур.
[4] Мана, униң нәпәси кетиду,
У өз туприғиға қайтип кетиду;
Шу күндила арзу-нийәтлири йоқап кетиду.
[5] Яқупниң Тәңриси мәдәткари болған адәм,
Пәрвәрдигар Худасини өз үмүти қилған адәм бәхитликтур!
[6] У асманларни, зиминни,
Деңизни һәм униңда бар мәвжудатларни яратқандур;
У һәқиқәт-садақәттә мәңгү туриду;
[7] Езилгүчиләр үчүн У һөкүм сүриду;
Ач қалғанларға нан бериду.
Пәрвәрдигар мәһбусларни азат қилиду;
[8] Пәрвәрдигар корларниң көзлирини ачиду;
Пәрвәрдигар егилип қалғанларни турғузиду;

144:13 **«изаһат»** — йеқинда бәзи кона көчүрүлмиләрдин 13- вә 14-айәтниң арилиғида: —
– –«נ Пәрвәрдигар вәдисидә чиң туриду; барлиқ яратқанлириға меһривандур» дегән мәзмун болған йәнә бир нусхиси тепилған *(ибраний тилида «Нун» билән башлиниду)*.
144:15 Зәб. 103:27
145:3 Зәб. 117:8, 9
145:4 **«У өз туприғиға қайтип кетиду»** — ибраний тилида: «адәм» һәм «тупрақ, топа» бир сөздур.

Пәрвәрдигар һәққанийларни сөйиду.
9 Пәрвәрдигар мусапирлардин хәвәр алиду;
Житим-йесирләрни, тул хотунни йөләйду;
Бирақ рәзилләрниң йолини әгир-бүгри қилиду.
10 Пәрвәрдигар мәңгүгә һөкүм сүриду;
И Зион, сениң Худайиң дәвирдин-дәвиргичә һөкүм сүриду!
Һәмдусана!

146-күй
Һәммигә Қадир Худаға һәмдусаналар ейтилсун!

146 1 Һәмдусана! Яһни мәдһийиләңлар!
Бәрһәқ, бундақ қилиш шериндур;
Худайимизни күйләңлар!
Мәдһийә оқуш инсанға яришиду.
2 Пәрвәрдигар Йерусалимни бена қилмақта;
Исраилниң сүргүн қилинғанлирини У жиғип келиду;
3 У көңли сунуқларни давалайду;
Уларниң ярилирини таңиду.
4 У юлтузларниң санини санайду;
Уларниң һәммисигә бир-бирләп исим қойиду.
5 Улуқдур Рәббимиз, зор қудрәтликтур;
Униң чүшиниши чәксиздур.
6 Пәрвәрдигар мулайим мөминләрни йөләп көтириду;
Рәзилләрни йәргичә төвән қилиду.
7 Пәрвәрдигарға тәшәккүрләр билән нахша ейтиңлар;
Күйләрни чилтарға тәңшәп ейтиңлар!
8 У асманни булутлар билән қаплитиду,
Зиминға ямғурни бекитиду,
Тағларда от-чөпләрни өстүриду;
9 Малларға озуқ,
Тағ қарғисиниң жүҗилири зарлиғанда, уларға озуқ бериду;
10 Ат күчидин У зоқ алмайду;
Адәмниң чәбдәс путлирини хурсәнлик дәп билмәйду;
11 Пәрвәрдигар бәлки Өзидин әйминидиғанларни,
Өзиниң өзгәрмәс муһәббитигә үмүт бағлиғанларни хурсәнлик дәп билиду.

145:8 Зәб. 144:14; 146:3; Мат. 9:30; Луқа 13:13; Юһ. 9:7,32
145:10 Мис. 15:18; Зәб. 144:13
146:1 Зәб. 32:1; 92:1-3; 134:3
146:2 **«Пәрвәрдигар Йерусалимни бена қилмақта; Исраилниң сүргүн қилинғанлирини У жиғип келиду»** — бу айәткә қариғанда, мошу күй Исраил Бабилға сүргүн болғанлиғидин қайтип кәлгәндин кейин йезилған.
146:3 Мис. 15:26; Аюп 5:18
146:4 **«У... уларниң һәммисигә бир-бирләп исим қойиду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «У... уларни *(юлтузларни)* исмилирини чақирип опуққа чиқириду».
146:4 Йәш. 40:26
146:8 Аюп 38:26, 27; Зәб. 103:13-14; Һош. 2:23, 24

147-күй
һəммигə Қадир Худаға һəмдусаналар ейтилсун! -- Ибраний тилида 146-күйниң давами

147 [1] Пəрвəрдигарни махтаңлар, и Йерусалим;
Худайиңни мədһийилə, и Зион.
[2] Чүнки У дəрвазилириңниң тақақлирини мəһкəм қилиду;
Сениңдə туруватқан пəрзəнтлириңгə бəхит-бəрикəт бəрди.
[3] У чəт-чегаралириңда арам-течлиқ жүргүзиду,
Сени буғдайниң есили билəн қанаəтлəндүриду.
[4] У Өз əмир-бешарəтлирини йəр йүзигə əвəтиду;
Униң сөз-калами интайин тез жүгүриду.
[5] У ақ қарни жуңдəк бериду,
Қиравни күллəрдəк тарқитиду.
[6] Униң музини нан увақлиридəк қилип парчиливетиду;
Униң соғуғи алдида ким туралисун?
[7] У сөзини əвəтип, уларни еритиду;
Униң шамилини чиқирип, суларни аққузиду.
[8] У Өз сөз-каламини Яқупқа,
Бəлгүлимилирини һəм һөкүмлирини Исраилға аян қилиду;
[9] У башқа һеч бир əлгə мундақ муамилə қилмиғандур;
Униң һөкүмлирини болса, улар билип баққан əмəс.
һəмдусана!

148-күй
Пүткүл aлəм, Пəрвəрдигарни улуқлаңлар!

148 [1] һəмдусана!
Пəрвəрдигарни асманлардин мəдһийилəңлар;
Жуқири жайларда Уни мəдһийилəңлар;
[2] Уни мəдһийилəңлар, барлиқ пəриштилири;
Уни мəдһийилəңлар, барлиқ қошунлири!
[3] Уни мəдһийилəңлар, и қуяш һəм ай,
Уни мəдһийилəңлар, һəммə парлақ юлтузлар;
[4] Уни мəдһийилəңлар, асманларниң асманлири,
Асмандин жуқури жайлашқан сулар!
[5] Булар Пəрвəрдигарниң намини мəдһийилисун;
Чүнки У буйруған һаман, улар яратилғандур;
[6] У уларни əбəдил-əбəткичə турғузди;
Улар үчүн вақти өтмəйдиған бəлгүлимини буйруған.
[7] Пəрвəрдигарни зиминдин мəдһийилəңлар,
Деңиздики барлиқ əждиһалар, деңизниң барлиқ тəглири;
[8] От, мөлдүз, қар, туман,
Униң сөзигə əмəл қилидиған жудунлуқ шамал;

147:4 Зəб. 32:9
147:9 Рос. 14:16
148:1 Луқа 2:14; Вəһ. 5:13
148:5 Яр. 1:6-31; Зəб. 32:6, 9
148:6 Аюп 14:5,13; 26:10; 38:33; Зəб. 103:5; 118:91; Йəр. 31:35; 33:25

9 Тағлар һәм барлиқ дөңләр,
Мевилик дәрәқләр, барлиқ кедир дәрәқлири,
10 Явайи һайванлар, барлиқ мал-варанлар,
Өмилигүчиләр һәм учар-қанатлар;
11 Җаһан падишалири вә барлиқ қовмлар,
Әмирләр һәм йәр йүзидики барлиқ һаким-сотчилар;
12 Һәм жигитләр һәм қизлар,
Бовайлар вә яшлар, —
13 Һәммиси Пәрвәрдигарниң намини мәдһийилисун;
Чүнки пәқәтла Униң нами алийдур;
Униң һәйвити йәр һәм асмандин үстүн туриду.
14 Һәм У Өз хәлқиниң мүңгүзини,
Йәни барлиқ муқәддәс бәндилириниң мәдһийисини егиз көтәргүзгән;
Улар Исраил балилири,
Өзигә йеқин бир хәлиқтур!
Һәмдусана!

149-күй
Қиямәт күнидики ғәлибә үчүн мәдһийиләңлар!

149 1 Һәмдусана!
Пәрвәрдигарға атап йеңи бир нахшини оқуңлар;
Мөмин бәндиләрниң җамаитидә Униң мәдһийисини ейтиңлар!
2 Исраил өз Яратқучисидин шатлансун;
Зион оғуллири өз Падишасидин хуш болғай!
3 Улар Униң намини уссул билән мәдһийилисун;
Униңға күйләрни дап һәм чилтарға тәңшәп ейтсун!
4 Чүнки Пәрвәрдигар Өз хәлқидин сөйүнәр;
У мулайим мөминләрни ниҗатлиқ билән безәйду;
5 Униң мөмин бәндилири шан-шәрәптә роһлинип шат болғай,
Орунлирида йетип шат авазини яңратқай!
6 Ағзида Тәңригә жүксәк мәдһийилири болсун,
Қоллирида қош бислиқ қилич тутулсун;
7 Шуниң билән улар әлләр үстидин қисас,
Хәлиқләргә җаза бежа жүргүзиду;
8 Әлләрниң падишалирини зәнҗирләр билән,

148:13 Пәнд. 18:10; Йәш. 12:4
148:14 «Өз хәлқиниң мүңгүзини, йәни барлиқ муқәддәс бәндилириниң мәдһийиси...» — Тәвратта «мүңгүз» адәттә адәмниң нам-шөһрити яки һоқуқини билдүриду. Бу айәттә у Исраилниң Худаға болған мәдһийилирини билдүриду. Бу айәттики «көтириш» адәмниң қоли билән көтириш әмәс, бәлки Худа уларниң мәдһийә авазлирини көтиришини билдүриду.
148:14 Зәб. 131:17
149:2 Зәб. 99:3
149:3 Зәб. 80:1-5
149:5 «Орунлирида йетип шат авазини яңратқай!» — «орунлирида йетиш» бәлким: — *(1)* Йәһудийларниң өрп-адәтлири бойичә, зияпәтләрдә меһманлар үчүн көрпиләр селинип, меһманлар йеничилап йетип дәстиханди алиду; шуңа мошу йәрдә хошаллиқ зияпәтләрни көрситиду; *(2)* мөмин бәндиләр шунчә хошал болуп, хошаллиғидин ухлалмайду; *(3)* өзлириниң аман-есән йетип-қопушлири үчүн шатлиниши керәк.
149:6 2Тес. 2:8; Ибр. 4:12; Вәһ. 1:16

Ақсүйәклирини төмүр кишәнлири билән бағлайду;
[9] Уларниң үстигә пүтүлгән һөкүмни бежа кәлтүриду —
Униң барлиқ мөмин бәндилири мошу шәрәпкә несип болиду!
Һәмдусана!

150-күй
Ахирида — пәқәт Һәмдусана!

150 [1] Һәмдусана!
Тәңрини Униң муқәддәс жайида мәдһийиләңлар;
Қудрити парлап туридиған әршләрдә Уни мәдһийиләңлар;
[2] Уни қудрәтлик ишлири үчүн мәдһийиләңлар;
Ғайәт улуқлуғи үчүн Уни мәдһийиләңлар;
[3] Уни бурға садаси билән мәдһийиләңлар;
Уни раваб һәм чилтар билән мәдһийиләңлар;
[4] Уни дап һәм уссул билән мәдһийиләңлар;
Уни тарлиқ сазлар һәм нәй билән мәдһийиләңлар;
[5] Уни жараңлиқ жаңлар һәм яңрақ жаңлар билән мәдһийиләңлар;
[6] Барлиқ нәпәс егилири Яһни мәдһийилисун!
Һәмдусана!

149:8 Мат. 18:18
149:9 Қан. 4:6
150:1 Йәш. 6:3

Қошумчә сөз

Зәбурдики «интиқам тиләклири» тоғрилиқ: —

Оқурмәнләр Мәсиһ Әйсаниң интиқам һәм кәчүрүм тоғрилиқ тәлиминиң Инжилда хатириләнгинини оқуған болса, Зәбурдики бәзи күйләрдә Худаниң интиқам елип беришини тилигән дуа-тилавәтләрни көрүп, сәл һәйран болуши мүмкин (мәсилән, 5:10, 10:15, 58:10, болупму 109-күй, 137:7-9). Бир шуни тәкитләймизки, Зәбурдики барлиқ дуа-тилавәтләрни Худа қобул қилған, шундақла иҗабәт қилғандин кейин хатириләнгәндур, дәп ишинимиз; интиқам елип беришни тиләп ейтилған бундақ дуалар адил болғини билән («башқиларниң маңа қилғини уларниң бешиғиму чүшсун» дегәндәк), һазирқи Инжил дәвридә, йәни «йеңи әһдә» дәвридә болса уларни Мәсиһ Әйсаниң тәлимлири билән таразиға селиш керәк; йәни: —

(1) Биз Худадин башқиларни қандақ өлчәмдә «сот қилишни» тәләп қилған болсақ, Худаму дәл шундақ өлчәм бойичә бизниму сот қилиду;

(2) Бизгә гуна қилғанларни кәчүрүм қилмисақ, Худаму бизни кәчүрүм қилмайду.

(3) Шу «гуна қилған» кишиләрдә товва болмиса, Зәбурдики интиқам елишқа болған пәрядлар ахириға берип Худаниң җававиға еришиду; Худаниң кәчүрүми рәт қилинса, униң адил җазасини тартиштин башқа иш қалмайду.

Тәврат 20-қисим

«Пәнд-несиһәтләр»

Сулайман падишаниң (вә башқиларниң) һекмәтлик сөзлири

Кириш сөз

Исраилниң падишаси Давут пәйғәмбәр аләмдин өткәндин кейин, униң оғли Сулайман тәхткә варислиқ қилди. Шу күнләрдә Пәрвәрдигар униң чүшидә көрүнүп, униңға: «**Сән немини халисаң, Мәндин шуни тилә, Мән саңа беримән**» — деди. Бу вақиә Тәвраттики «1Пад.» 3:5-14тә хатириләнгән. Сулайман Пәрвәрдигардин хәлқини идарә қилишқа әқил-парасәт сорап: «**Өз қулуңға хәлқиңниң үстидин һөкүм қилишта яхши-яманни пәриқ етидиған ойғақ бир қәлбни бәргәйсән; болмиса, ким бу бүйүк хәлқиңниң үстидин тоғра һөкүм чиқиралисун?**» дәп дуа қилди.

«Пәнд-несиһәтләр» дегән бу китап, шүбһисизки, Худа Сулайманниң әшу дуасиға қайтурған җававиниң бир қисмидур. Китаптики несиһәтләр әмәлийәткә вә реаллиққа йүзләнгән болуп, һәммә кишини, мәйли бай яки мискин болсун күндилик турмуштики мәсилиләрни һәққаний, адаләтлик вә меһриванлиқ билән бир тәрәп қилишқа чақириду. Шуңа «Пәнд-несиһәтләр» дегән бу китап Худаниң Муса пәйғәмбәр арқилиқ Өз хәлқи болған Йәһудийларға тапшурған «муқәддәс қанун»ниң бир толуқлимисидур. Китаптики нурғун дәвәтләр хәлиқләргә «муқәддәс қанун»да өзлиригә берилгән алаһидә вәдиләрни әслитиду, йәни Пәрвәрдигарға итаәт қилишниң нәтиҗисиниң бәхитликлигини көрситиду. Худаниң муқәддәс қанунида хатириләнгән әһдигә асасән, Худа Өзиниң алаһидә қовми болған Йәһудийларға илтипат қилған бу бәхитләр мәнавий вә маддий җәһәтниму өз ичигә алиду.

Китапта гуналарниң һалакәтлири һәр тәрәптин көрситилиду. Китапта пәқәт гуналарниң қиямәт күнидә Худа тәрипидин мәңгүлүк һөкүм қилинидиған һалакитила әмәс, бәлки бу дунияғиму тәвә болған саламәтлигимизгә, аилимиздики турмушқа, достлуқ мунасивитимизгә вә пүткүл җәмийәткә болған қорқунучлуқ тәсирлири баян қилиниду. Гунаниң җәмийәтниң тәрәққиятиниң җан томуриға, йәни өз ара ишәшкә болған тәсирлири көрситилиду. Китапта падиша вә униң хәлқи арисидики мунасивәт тоғрилиқ йезилғанлири аз. Сулайман бу китап арқилиқ өзини тәшвиқ қилип, өзиниң мәнпәәт-һоқуқини көзләп, хәлқиниң көзини бойимақчи әмәс. Әксичә, у уларға өзиниң Худаниң илкидә екәнлигини әскәртип: «**Падишаниң көңли Пәрвәрдигарниң қолидидур, Пәрвәрдигар қәйәргә тоғрилиса, шу тәрәпкә маңиду**» дәйду (21-бап, 1-айәт).

Китапниң әң муһим вә һәйран қаларлиқ йәрлириниң бири шуки, инсанийәт икки хилға бөлүниду. Китапта бу икки хил адәмләр һәр хил ипадиләш усули арқилиқ баян қилиниду. Даналар вә надан-ахмақлар (яки саддилар), тәкәббурлар вә кичик пеиллар, садиқ-сәмимийләр вә ялғанчилар, ишчанлар вә һорунлар, болупму һәққанийлар вә

рәзилләргә бөлиниду. Биз қайси хилдикиләргә тәвә? Мәзкур китап бизгә нурғун әмәлий мисалларни берип: «қайси хилдики кишимән?» дегән соалимизға жавап тепишимизға ярдәм бериду. Униңдинму муһими, бизгә түзитиш йолини көрситип бериду. Қисқиси, бизни өзиниң тәйярлиған зияпитигә тәклип қилған «Даналиқ» дегән кишиниң сөзигә мәрһәмәт қилиду. У бизгә: Даналиқ адәмниң балисидин әмәс (мәйли қанчә муһим әрбаб яки һоқуқдар болушидин қәтъийнәзәр), бәлки «**Пәрвәрдигардинла қорқуш даналиқниң башлинишидур**» — дәп дәвәт қилиду. Өз-өзигә, өзиниң әқил-параситигә таянмаслиқ керәк, пәқәт Пәрвәрдигарғила тайиниш керәк: «**Өз әқлиңгә таянмай, Пәрвәрдигарға чин дилиң билән таянғин**» (3-бап, 5-айәт).

Һәр бир инсан балисиға мундақ интайин қиммәтлик вәдә берилгәнки, кимки даналиқни көңүл қоюп издисә, әмәлийәттә ахирида Худаниң өзини тонуған болиду: —

«**Әгәрдә даналиққа қулақ салсаң,**
— Әгәр йоруқлуққа еришишкә көңүл бәрсәң,
— Әгәр әқил-парасәткә тәшна болуп илтижа қилсаң,
— Әгәр йоруқлуққа еришиш үчүн дуайиңда жуқури авазда йелинсаң
— Әгәр күмүчкә интилгәндәк интилсәң,
— Әгәр йошурун гөһәрни издигәндәк издәнсәң,
Ундақта Пәрвәрдигардин һәқиқий қорқушни билисән,
Вә саңа Худани тонуш несип болиду» (2-бап, 2-5-айәт).

Даналиқ вә һәқиқий билим Худадин кәлгинидәк, шүбһисизки һәққанийәтму пәқәт Униңдинла кәлгәндур. Һабккук дегән йәнә бир пәйғәмбәр дегәндәк: «**Һәққаний киши Худаға тайиниш арқилиқ яшайду**».

Бу һәқиқәтләрни Сулайман өз атиси Давут пәйғәмбәрдин үгәнгән. Китапниң көп қисми бәлким миладийәдин илгири 960-жилларда йезилған.

Пәнд-несиһәтләрдики «һекмәтлик сөзләр»ниң асасий қурулмиси

Оқурмәнләр «Пәнд-несиһәтләр»дики «һекмәтлик сөзләр»ниң көп қисминиң «икки қурлуқ» шәкилдә екәнлигини байқалайду. Шу қурулмида бәзидә бир һәқиқәт униң әксичә болған йәнә бир һәқиқәт билән селиштурулиду; бәзидә бир һәқиқәт униңға охшап кетидиған йәнә бир һәқиқәт билән селиштурулиду яки униңға мәнасини кеңәйтидиған башқа бир һәқиқәт қошулиду; бәзидә мәлум һәқиқәт (уйғурларниң мақал-тәмсиллиридәк) охшитиш арқилиқ ениқлаштурулиду яки тәкитлиниду.

Мәсилән, (1) «әксичә болған һәқиқәт билән селиштуруш»:

«**Дана оғул атисини шат қилар;**
Әқилсиз оғул анисини қайғу-һәсрәткә салар» (10:1)
«**Өчмәнлик жедәл қозғар;**
Меһир-муһәббәт һәммә гуналарни япар» (10:12)

(2) Бир һәқиқәтни униңға охшап кетидиған йәнә бир һәқиқәт билән селиштуруш яки униң мәнасини кеңәйтиш:

«**Пәрвәрдигарниң ата қилған бәрикити адәмни дөләтмән қилар;**
У бәрикитигә һеч бир җапа-мушәққәт қошмас» (10:22)
«**Һәққанийниң чиқарған меваси «һаятлиқ дәриғи»дур;**
Ким дана болса, башқиларни қутулуш йолиға қайтурар» (11:30)

(3) Бир һәқиқәтни охшитиш арқилиқ ениқлаш яки тәкитләш:

«**Адәм аччиқ су жутувалғандәк,**
Көзигә ис-түтәк кирип кәткәндәк,
Һорун адәмни ишләткәнму шундақ болар» (10:26)
«**Чирайлиқ амма тетиқсиз хотун,**
Чошқиниң тумшуғиға алтун һалқа салғандәктур» (11:22)
«**Назакәтлик аял иззәт-һөрмәтни қолдин бәрмәс;**
Зораванлар байлиқни қолдин бәрмәс» (16:11).

Демисәкму, уйғур хәлқиниң мақал-тәмсиллиригә охшаш, шу һекмәтлик сөзләрни чүшиниш үчүн уларниң икки бөлигиниң (бәзидә үч бөлигиниң) бир-биригә қандақ бағланғанлиғини издәп чүшиниш керәк.

Мәзмун: —

(а) Даналиқниң инсанларға болған китави; Сулайманниң Худани тонуған атисиниң сөзиниң қиммити; Шәйтанниң инсанға қойидиған қапқанлири; бу дунияға қандақ йүзлиниш (1-9-бап)

(ә) Сулайманниң һекмәтлик сөзлири (10-29-бап)

(б) Агурниң һекмәтлик сөзлири (30-бап)

(п) Лемуелниң анисиниң һекмәтлик сөзлири — пәзиләтлик аял (31-бап)

••••••••

Пәнд-несиһәтләр

Пәнд-несиһәтләрниң қәдир-қиммити

1 [1] Исраил падишаси Давутниң оғли Сулайманниң пәнд-несиһәтлири: —
[2] Бу пәнд-несиһәтләр саңа әқил-парасәт, әдәп-әхлақни үгитип, сени ибрәтлик сөзләр-
ни чүшинидиған қилиду; [3] саңа даналиқ, һәққанийлиқ, пәм-парасәт вә дуруслуқниң
йолйоруқ-тәрбийисини қобул қилдуриду. [4] Бу пәнд-несиһәтләр наданларни зерәк қи-
лип, яшларни билимлик вә сәзгүр қилиду; [5] буларға қулақ селиши билән даналар би-
лимини ашуриду, йорутулған кишиләр техиму дана мәслиһәткә еришиду, [6] шундақла
пәнд-несиһәтләр һәм тәмсилләрниң мәнасини, данишмәнләрниң һекмәтлири һәм тил-
сим сөзлирини чүшинидиған қилиниду.

Яшларға несиһәт

[7] Пәрвәрдигардин қорқуш билимниң башлинишидур;
Ахмақлар даналиқни вә тәрбийини көзгә илмайду.
[8] И оғлум, атаңниң тәрбийисигә қулақ сал, анаңниң сөз-несиһәтидин айрилма; [9] чүнки
улар сениң бешиңға тақалған гүл чәмбирәк, бойнуңға есилған марҗан болиду.
[10] И оғлум, яманлар сени аздурса, уларға әгәшмигин.
[11] Әгәр улар: — Жүр, қапқан қуруп адәм өлтүрәйли;
Йошурунувелип, бирәр бегуна кәлгәндә урайли!
[12] Тәһтисарадәк уларни жутуветәйли,
Сақ болсиму, һаңға чүшкәнләрдәк уларни жиқитайли;
[13] Улардин хилму-хил қиммәтлик мал-дунияға егә болуп,
Өйлиримизни олжа билән толдуримиз.
[14] Биз билән шерик бол,
Һәмянимиз бир болсун, десә, —
[15] И оғлум, уларға йолдаш болма,
Өзүңни уларниң изидин нери қил!
[16] Чүнки уларниң путлири рәзилликкә жүгүриду,
Қолини қан қилиш үчүн алдирайду.
[17] Һәр қандақ учарқанат туюп қалғанда қапқан қоюш бекар аваричиликтур;
[18] Лекин булар дәл өз җенини төкүш үчүн сақлайду;
Өз җанлириға замин болушни күтиду.
[19] Нәпси йоғинап кәткән һәр бир адәмниң йоллириниң ақивити мана шундақ;
Һарам мал-дуния өз егилириниң җенини алиду.

Даналиқ садаси

1:1 1Пад. 4:32; Вәһ. 3:9
1:5 **«йорутулған киши»** — ибраний тилида «ишларни, мәсилиләрни, башқа адәмни убдан чүшинидиған киши» дегән мәнада.
1:7 Аюп 28:28; Зәб. 110:10; Пәнд. 9:10; Топ. 12:13
1:11 **«...қапқан қуруп адәм өлтүрәйли»** — ибраний тилида «...қапқан қуруп қан төкәйли».
1:12 **«Тәһтисара»** — өлгүчиләрниң роһлири қиямәт күнини күтидиған җай *(ибраний тилида «шеол» дегән сөз)*.
1:15 **«Өзүңни уларниң изидин нери қил!»** — ибраний тилида «Путуңни уларниң йолидин нери қил!».
1:16 Йәш. 59:7; Рим. 3:15
1:19 Аюп 8:13

[20] Бүйүк даналиқ кочида очуқ-ашкарә хитап қилмақта,
Чоң мәйданларда садасини аңлатмақта.
[21] Коча доқмушлирида адәмләрни чақирмақта,
Шәһәр дәрвазилирида сөзлирини җакалимақта: —
[22] И саддилар, қачанғичә мошундақ наданлиққа берилисиләр?
Мәсқирә қилғучилар қачанғичә мәсқириликтин һозур алсун?
Ахмақлар қачанғичә билимдин нәпрәтләнсун?!
[23] Тәнбиһлиримгә қулақ селип маңған йолуңлардин янған болсаңлар еди!
Роһумни силәргә төкүп берәттим,
Сөзлиримни силәргә билдүргән болаттим.
[24] Лекин чақирсам, аңлимидиңлар;
Қолумни узартсам, һеч қайсиңлар қаримидиңлар.
[25] Несиһәтлиримниң һәммисигә пәрва қилмидиңлар,
Тәнбиһимни аңлашни қилчә халимидиңлар.
[26] Шуңа, бешиңларға балаю-қаза кәлгәндә күлимән,
Вәһимә силәргә йетиши билән мәсқирә қилимән.
[27] Һалакәт елип кәлгән вәһимә үстүңларға чүшкәндә,
Вәйранчилиқ силәргә қуюнтаздәк кәлгәндә,
Силәр еғир қайғуға вә азапқа муптила болғиниңларда —
[28] У чағда мошу кишиләр мәндин өтүнүп чақириду,
Мән пәрва қилмаймән,
Мени тәлмүрүп издисиму, тапалмайду.
[29] Улар билимгә нәпрәтләнгинидин,
Пәрвәрдигардин әйминишни таллимиғинидин,
[30] Мениң нәсиһитимни қилчә қобул қилғуси йоқлуғидин,
Тәнбиһимгиму пәрва қилмиғиниңлардин,
[31] Улар өз бешини йәйду,
Өз қәстлиридин толуқ азап тартиду;
[32] Чүнки саддиларниң йолдин чиқиши өз җениға замин болиду;
Ахмақлар раһәтлик турмушидин өзлирини һалак қилиду.
[33] Лекин маңа қулақ салғанлар аман-есән яшайду,
Балаю-қазалардин, ғәм-әндишләрдин халий болуп, хатирҗәм туриду.

Даналиқниң мевиси

2 [1] И оғлум, әгәр сөзлиримни қобул қилсаң,
Несиһәтлиримни қәлбиңгә пүксәң,
[2] Әгәрдә даналиққа қулақ салсаң,
Йоруқлуққа еришишкә көңүл бәрсәң,

1:20 **«даналиқ»** — «Пәнд-несиһәтләр»дә «даналиқ» пәзиләтлик бир аялниң сүпитидә көрүниду. Бу «пәзиләтлик аял» 5:1-14, 6:20-35, 7:6-27, 9:13-18дә баян қилинған «паһишә аял» билән селиштурулуши «пәнд-несиһәтләр»ниң муһим бир темисидур.
1:22 **«саддилар»** — «Пәнд-несиһәтләр»дә «саддилар» *(яки «наданлар»)* дегәнниң «үгәнмигәнләр», «саватқа еришмигәнләр» дегән башқа хил тәрҗимилириму бар. **«Ахмақлар қачанғичә билимдин нәпрәтләнсун?!»** — оқурмәнләр шуниңға диққәт қилған болуши мумкин, «даналиқ» мошу йәрдә «наданлар»ға *(«саддилар»ға)* беваситә сөз қилсиму, лекин «ахмақлар»гә вә «мәсқирә қилғучилар»ға беваситә сөзлимәйду. Чүнки рәзил йолларни тутқачқа, уларға һеч қандақ беваситә несиһәт тәсир қилмайду *(8:4, 9:4, 7-8ниму көрүң)*.
1:24 Йәш. 65:12; 66:4; Йәр. 13:10
1:27 Аюп 27:9; 35:12; Йәш. 1:15; Йәр. 11:11; 14:12; Әз. 8:18; Мик. 3:4

3 Әгәр әқил-парасәткә тәшна болуп илтижа қилсаң,
Йоруқлуққа еришиш үчүн жуқури авазда йелинсаң,
4 Әгәр күмүчкә интилгәндәк интилсәң,
Йошурун гөһәрни издигәндәк издисәң,
5 Ундақта Пәрвәрдигардин һәқиқий қорқушни билидиған болисән,
Вә саңа Худани тонуш несип болиду.
6 Чүнки Пәрвәрдигар даналиқ бәргүчидур;
Униң ағзидин билим билән йоруқлуқ чиқиду.
7 У дурус яшаватқанлар үчүн мол һекмәт тәйярлап қойғандур,
У виждანлиқ адәмләр үчүн қалқандур.
8 У адиллиқ қилғучиларниң йоллирини асрайду,
Ихласмән бәндилириниң йолини қоғдайду.
9 У чағда һәққанийлиқ, адиллиқ вә дуруслуқни,
Шундақла һәр қандақ гөзәл йолни чүшинидиған болисән.
10 Даналиқ қәлбиңгә кириши биләнла,
Билим көңлүңгә йеқиши биләнла,
11 Пәм-парасәт сени қоғдайду,
Йоруқлуқ сени сақлайду.
12 Улар сени яман йолдин,
Тили зәһәр адәмләрдин қутқузиду;
13 Йәни тоғра йолдин чәтнигәнләрдин,
Қараңғу йолларда маңидиғанлардин,
14 Рәзиллик қилишни һозур көридиғанлардин,
Яманлиқниң зиянлирини хошаллиқ дәп билидиғанлардин,
15 Йәни әгир йолларда маңидиғанлардин,
Қиңғир йолда маңидиғанлардин қутқузиду.
16 Даналиқ сени ят аялдин,
Йәни ширин сөзләр билән аздурмақчи болған йочун аяллардин қутқузиду.
17 Бундақ аяллар яш вақтида тәккән жорисини ташлап,
Худа алдидики никаһ қәсимини унтуған вапасизлардиндур.
18 Униң өйигә баридиған йол өлүмгә апиридиған йолдур,
Униң маңидиған йоллири адәмни әрваһлар маканиға башлайду.
19 Униң қешиға барғанларниң бириму қайтип кәлгини йоқ,
Улардин бириму һаятлиқ йоллириға еришкини йоқ.
20 Шуларни чүшәнсәң яхшиларниң йолида маңисән,
Һәққанийларниң йоллирини тутисән.
21 Чүнки дурус адәм зиминда яшап қалалайду,
Мукәммәл киши бу йәрдә маканлишалайду.
22 Лекин рәзилләр зиминдин үзүп ташлиниду,
Вапасизлар униңдин жулуветилиду.

2:4 Мат. 13:44
2:6 1Пад. 3:9,12; Яқ. 1:5
2:16 Пәнд. 5:3; 6:24; 7:5
2:21 Зәб. 36:29
2:22 Аюп 18:17; Зәб. 103:35

«Пәнд-несиһәтләр»

Яшларға сәмимий агаһландуруш

3 [1] И оғлум, тәлимимни унтума,
Дегәнлиримни һемишә көңлүңдә чиң тут.
[2] Чүнки у саңа бәрикәтлик күнләр, узун өмүр вә хатирҗәмлик қошуп бериду.
[3] Меһриван вә һәқ-сәмимий болуштин ваз кәчмә,
Буларни бойнуңға есивал,
Қәлбиңгә пүтүвал.
[4] Шундақ қилғанда Худа вә бәндиләрниң нәзиридә илтипатқа лайиқ болисән, данишмән
һесаплинисән.

[5] Өз әқлиңгә таянмай, Пәрвәрдигарға чин қәлбиң билән таянғин;
[6] Қандақла иш қилсаң, Пәрвәрдигарни тонушқа интил;
У саңа тоғра йолларни көрситиду.
[7] Өзүңни әқиллиқ санима;
Пәрвәрдигардин әйминип, яманлиқтин жирақ бол.
[8] Шундақ қилғиниңда, бу ишлар дәрдиңгә дәрман,
Устиханлириңға илик болиду.
[9] Пәрвәрдигарниң һөрмитини қилип мал-дунияйиңдин һәдийәләрни сунғин,
Етизиңдин тунҗа чиққан мәһсулатлириңдин Униңға атиғин;
[10] Шундақ қилғиниңда, амбарлириң ашлиққа толупташиду,
Шарап көлчәклириңдә йеңи шарап ешип-тешип туриду.
[11] И оғлум, Пәрвәрдигарниң тәрбийисигә бепәрвалиқ қилма,
Униң тәнбиһидин бәзмә.
[12] Чүнки, ата әзиз көргән оғлиға тәнбиһ-тәрбийә бәргәндәк,
Пәрвәрдигар кимни сөйгән болса униңға тәнбиһ-тәрбийә бериду.
[13] Даналиққа муйәссәр болған киши,
Йоруқлуққа егә болған киши немидегән бәхитлик-һә!
[14] Чүнки даналиқниң пайдиси күмүчниң пайдисидин көптур,
Қиммити сап алтунниңкидинму зиядидур.
[15] У ләәл-яқутлардин қиммәтликтур,
Интизар болған һәр қандақ нәрсәндин һеч бириму униңға тәң кәлмәстур.
[16] Даналиқниң оң қолида узун өмүр,
Сол қолида байлиқ вә шөһрәт бардур.

3:1 **«чиң тут»** — дегән сөз ибраний тилида: «қоғда, мудапиә қил» дегән мәнаниму билдүриду.
3:2 **«бәрикәтлик күнләр»** — ибраний тилида «күнләрниң узунлуғи».
3:2 Қан. 8:1; 30:20
3:3 **«қәлбиңгә пүтүвал»** — ибраний тилида «қәлбиңдики тахтайға пүтүвал» (*Муса пәйғәмбәргә тапшурулған муқәддәс қанун икки таш тахтайға пүтүлгән еди*).
3:3 Мис. 13:9; Қан. 6:8
3:4 **«илтипатқа лайиқ болисән»** — мошу йәрдә ибраний тилида «илтипат» дегән сөз икки бислиқ болуп, иккинчи мәнаси «гөзәллик»тур.
3:6 **«Қандақла иш қилсаң,...»** — ибраний тилида «Барлиқ йоллириңда...».
3:6 1Тар. 28:9
3:7 Рим. 12:16
3:8 **«дәрдиңгә дәрман... болиду»** — ибраний тилида «киндигиңгә саламәтлик... болиду».
3:9 Мис. 23:19; 34:26; Қан. 26:2-11; Мал. 3:10; Луқа 14:13
3:10 Қан. 28:8
3:11 Аюп 5:17; Ибр. 12:5
3:12 Вәһ. 3:19
3:14 Аюп 28:15; Зәб. 18:11; Пәнд. 8:11,19; 16:16
3:15 Пәнд. 8:11

[17] Униң йоллири саңа хуш пурақ туюлур,
Униң барлиқ тәриқилири сени арам тапқузур.
[18] У өзини тапқан адәмгә «һаятлиқ дәриғи»дур,
Уни чиң тутқан киши немидегән бәхитлик!
[19] Пәрвәрдигар даналиқ билән йәр-зиминни бәрпа қилди,
Һекмәт билән асманни орнатти.
[20] Униң билими билән йәрниң чоңқур қатламлири йерилди,
Һәмдә булутлардин шәбнәм чүшти.
[21] И оғлум! Даналиқ билән билимни көзүңдин чиқарма,
Пишқан һекмәт вә пәм-парасәтни чиң тут.
[22] Шуниң билән улар жениңға жан қошиду,
Бойнуңға есилған есил марҗандәк саңа гөзәллик қошиду.
[23] Шу чағда йолуңда аман-есән маңалайсән,
Йолда путлашмайсән.
[24] Ятқанда һеч немидин қорқмайсән,
Йетишиң биләнла татлиқ ухлайсән.
[25] Бешиңға дәһшәтлик вәһимә чүшкәндә қорқмиғин,
Рәзилләрниң вәйранчилиғидин ғәм қилмиғин!
[26] Чүнки Пәрвәрдигар сениң таянчиңдур,
У путуңни қапқанлардин нери қилиду.

[27] Пәқәт қолуңдин кәлсила, һаҗәтмәнләрдин яхшилиқни айимиғин.
[28] Қолум-хошнилириң сениңдин өтнә сорап кирсә, «Қайтип кетип, әтә кәлгин, әтә берәй» — демигин.
[29] Хошнаңға зиянкәшлик нийитидә болма,
Чүнки у саңа ишинип йениңда хатирҗәм яшайду.
[30] Бириси саңа зиян йәткүзмигән болса,
Униң билән сәвәпсиз маҗиралашма.
[31] Зулумхор кишигә һәсәт қилма,
Униң йол-тәдбирлиридин һеч немини таллима.
[32] Чүнки қиңғир йолларни маңидиғанлар Пәрвәрдигарниң нәзиридә жиркиничликтур,
Лекин Униң сирдаш достлуғи дурус яшаватқан адәмгә тәәллуқтур.
[33] Пәрвәрдигарниң ләнити рәзиллик қилғучиниң өйидидур,
Лекин У һәққаний адәмниң өйигә бәхит ата қилур.
[34] Бәрһәқ, мәсқирә қилғучиларни У мәсқирә қилиду,

3:18 **«һаятлиқ дәриғи»** — шүбһисизки, «Ерәм бағчиси»дики Адәм атимиз вә Һава анимизниң бәһримән болушиға тәйярланған «һаятлиқ дәриғи»ни көрситиду *(Тәврат, «Яр.» 2:9)*.
3:20 **«йәрниң чоңқур қатламлири йерилди»** — бәлким Нуһ пәйғәмбәрниң вақтидики «чоң топан» билән мунасивәтлик бәзи ишларни көрситиши мүмкин *(«Яр.» 7:11)*
3:20 Яр. 1:9,10
3:23 Зәб. 36:23-24; 90:9-12
3:24 Лав. 6:19; Аюп 11:19; Зәб. 3:6; 4:9; 90:5, 6
3:25 **«Рәзилләрниң вәйранчилиғидин ғәм қилмиғин!»** — яки «Рәзилләрниң бешиға чүшкән вәйранчилиқтин ғәм қилмиғин!».
3:25 Аюп 5:21
3:30 **«сәвәпсиз маҗиралашма»** — яки «сәвәпсиз дәвалашма».
3:31 Зәб. 36:1; 72:3; Пәнд. 23:17
3:32 Аюп 29:4; Зәб. 24:9,12,14
3:33 Лав. 26:14-45; Қан. 28:15-68; Мал. 2:2

Лекин кичик пеил кишиләргә шәпкәт көрситиду.
35 Даналар шөһрәткә варислиқ қилиду,
Лекин һамақәтләр рәсва қилиниду.

Хекмәт вә даналиқниң пайдиси

4 1 И оғуллар, атаңларниң несиһәтлирини аңлаңлар,
Көңүл қойсаңлар,
Йоруқлуққа еришисиләр.
2 Чүнки силәргә үгитидиғанлирим яхши билимдур,
Көрсәтмилиримдин ваз кәчмәңлар.
3 Чүнки мәнму атамниң юмран балиси едим,
Анамниң арзулуқ ялғуз оғли едим,
4 Атам маңа үгитип мундақ деди:
— Сөзлиримни есиңдә тут;
Көрсәтмилиримгә риайә қил,
Шуниң билән яшнайсән.
5 Даналиқни алғин, әқил тап,
Ейтқан сөзлиримни унтума, улардин чиқма.
6 Даналиқтин ваз кәчмә, у сени сақлайду;
Уни сөйгин, у сени қоғдайду.
7 Даналиқ һәммә ишниң бешидур;
Шуңа даналиқни алғин;
Барлиғиңни сәрп қилип болсаңму, әқил тапқин.
8 Даналиқни әзизлигин, у сени көтириду,
Уни чиң қучағлиғанда, сени һөрмәткә сазавәр қилиду.
9 Бешиңға тақалған гүл чәмбирәктәк саңа гөзәллик елип келиду,
Саңа шөһрәтлик таж инъам қилиду.
10 И оғлум, қулақ салғин, сөзлиримни қобул қилғин,
Шунда өмрүңниң жиллири көп болиду.
11 Мән саңа даналиқ йолини үгитәй,
Сени дуруслуқ йоллириға башлай.
12 Маңғиниңда қәдәмлириң чәкләнмәйду,
Жүгүрсәң жиқилип чүшмәйсән.
13 Алған тәрбийәңни чиң тут,
Қолуңдин кәткүзмигин;
Убдан сақлиғин уни,
Чүнки у сениң һаятиңдур.

3:34 Яқ. 4:6; 1Пет. 5:5
3:35 **«Лекин һамақәтләр рәсва қилиниду»** — яки «Лекин У *(Худа)* һамақәтләрни номусқа қалдуриду» *(ибраний тилида кинайә ишлитип, ахирқи сөз «көтирилиду» болиду)*.
4:3 1Тар. 29:1
4:4 1Тар. 28:9
4:7 Пәнд. 23:23
4:9 Пәнд. 1:19
4:12 Зәб. 90:9-12

14 Яман адәмләр маңған йолға кирмә,
Рәзилләрниң изини басма.
15 Уларниң йолидин өзүңни қачур,
Йолиға йеқин йолима;
Униңдин яндап өтүп кәт,
Нери кәткин.
16 Чүнки яманлар бирәр рәзиллик қилмиғичә ухлалмас,
Бирәрсини жиқитмиғичә уйқиси кәлмәс.
17 Яманлиқ уларниң озуғидур,
Зораванлиқ уларниң шарабидур.
18 Лекин һәққанийларниң йоли гоя таң нуридур,
Күн чүш болғичә барғансери йоруйду.
19 Яманларниң йоли зулмәт кечидәк қап қараңғу,
Улар жиқилип, немигә путлишип кәткинини билмәйду.

20 И оғлум, сөзлиримни көңүл қоюб аңла,
Гәплиримгә қулақ сал.
21 Уларни көзүңдә тутқин,
Жүригиңниң қетида қәдирләп сақлиғин.
22 Чүнки сөзлирим тапқанлар үчүн һаяттур,
Уларниң пүтүн тенигә саламәтликтур.
23 Қәлбиңни «һәммидин әзиз» дәп сап тут,
Чүнки барлиқ һаят ишлири қәлбтин башлиниду.
24 Ағзиңни әгир гәптин жирақ тарт,
Ләвлириң езитқулуқтин нери болсун.
25 Көзүңни алдиңға түз тиккин,
Нәзириңни алдиңға тоғра ташла;
26 Маңидиған йолуңни убдан ойланғин,
Шундақ қилсаң ишлириң пухта болиду.
27 Оңға, солға қаймиғин;
Қәдәмлириңни яманлиқ йолидин нери тарт.

Бузуқчилиқ-паһишивазлиқниң ақивити балаю-апәттур, садиқлиқниң нәтижиси бәхит-саадәттур

5 1 И оғлум, даналиғимға көңүл қойғин,
Идраклиқ сөзлиримгә қулақ салғин.
2 Шундақ қилғиниңда ишқа сәзгүрлүк билән қарайдиған болисән,
Ләвлириң пәм-парасәттин айрилмайду.
3 Чүнки бузуқ хотунниң ағзидин һәсәл тамиду,
Ләвлири зәйтун йеғидин силиқтур;
4 Лекин униң ақивити кәкридәк аччиқ,
Икки бислиқ қиличтәк өткүр.

4:14 Зәб. 1:1; Пәнд. 1:10,15
4:22 Пәнд. 4:13
4:27 Қан. 5:32; 28:14
5:3 Пәнд. 2:16; 6:24

[5] Униң қәдәмлири өлүм гирдавиға елип бариду,
Тутқан йоли гөргә башлайду.
[6] Һаятлиқ йолини қилчә билгүм йоқ дәп,
Басқан қәдәмлири турақсиз болиду,
Нәгә баридиғанлиғини һеч билмәйду.
[7] Шуңа, и оғуллирим, сөзлиримни көңүл қоюп аңлаңлар,
Мениң дегәнлиримдин чиқмаңлар.
[8] Ундақ хотундин жирақ қач!
Ишиги алдиғиму йеқин йолима!
[9] Болмиса, иззәт-абруюңни башқиларға тутқузуп қойисән,
Яшлиқ жиллириңни рәһимсизләрниң қолиға тапшурисән!
[10] Ят адәмләр байлиқлириң билән өзини толдуриду,
Жапалиқ әҗирлириңниң мевиси яқа жутлуқниң өйигә өтүп кетиду;
[11] Әҗилиңдә налә-пәряд көтәргиниңдә,
Әзайи-бәдиниң йәм болғанда,
[12] Шу чағда сән: — «Аһ, несиһәтләрдин неманчә нәпрәтләнгәндимән!
Көңлүмдә тәнбиһләрни неманчә кәмситкәндимән!
[13] Немишкә устазлиримниң сөзини аңлимиғандимән?
Маңа тәрбийә бәргәнләргә қулақ салмиғандимән?
[14] Җәмийәттиму, җамаәт алдидиму һәр хил номусқа қалғандәк болдум!» — дәп қалисән.

[15] Өзүңниң көлчигиңдики суни ичкин,
Өз булиқиңдин еқиватқан судин һозурлан.
[16] Булақлириң урғуп һәр йәргә тарқилип кәтсә боламду?
Ериқлириңдики сулар кочиларда еқип жүрсә боламду?
[17] Булар саңила хас болсун,
Ят кишиләргә тәгмисун!
[18] Булиқиң бәхит-бәрикәтлик болғай!
Яшлиғиңда алған хотунуң билән һозурлан.
[19] У чиши кейиктәк чирайлиқ! Җәрәндәк сөйүмлүк!
Униң бағридин һемишә қанаәттә болғайсән,
Униң қайнақ муһәббитидин дайим хошаллиққа патқайсән.
[20] И оғлум, немишкә ят аялға шәйда болисән?
Немишкә йочун хотунниң қойниға өзүңни атисән?
[21] Чүнки инсанниң һәммә қилғанлири Пәрвәрдигарниң көз алдида ашкаридур,

5:5 **«гөр»** — ибраний тилида «шеол», йәни «тәһтисара» дейилиду, у өлүкләрниң роһлири қиямәт күнини күтидиған йәр.
5:5 Пәнд. 7:27
5:9 Пәнд. 6:34,35
5:14 **«һәр хил номусқа қалғандәк болдум!»** — яки «пүтүнләй заваллиққа чүшкәндәкмән!».
5:15 **«Өзүңниң көлчигиңдики су..., өз булиқиңдин еқиватқан судин һозурлан»** — шүбһисизки, өзиниң аялиниң муһәббитини көрситиду.
5:17 **«Булақлириң урғуп һәр йәргә тарқилип кәтсә боламду? ... Булар саңила хас болсун, ят кишиләргә тәгмисун!»** — 16-17-айәтләр шүбһисизки, көчмә мәнада. Бизниңчә көчмә мәнаси: «Ишқи муһәббәтлириңни ят аялға бәрмә, пәқәт өз жораңғила беғишла; болмиса интайин номус иш болиду, рәстә-кочиларда рәсва болисән» дегәндәк болса керәк. Бәзи алимлар мошу айәттики «сулар» балиларни көрситиду, дәп қарап, мундақ тәрҗимә қилиду: — –«Булақлириң урғуп һәр йәргә тарқилип кәтсун, ериқлириңдики сулар кочиларда еқип жүрсун (*демәк, «пәрзәнтлириң урғуған булақлардәк һәр йәргә тарқалсун!»*); пәқәтла саңила хас болсун, ят аялдин болған болмисун!».
5:18 **«Булиқиң бәхит-бәрикәтлик болғай!»** — «булиқиң» мошу айәттә «өз аялиң»ни көрситиду. Айәтниң иккинчи қисмини көрүң.
5:19 **«Униң бағридин...»** — ибраний тилида «Униң әмчәклиридин...».

У униң һәммә маңған йоллирини таразиға селип туриду.
[22] Яман адәмниң өз қәбиһликлири өзини қапқанқа чүшүриду,
У өз гунайи билән сиртмаққа елиниду.
[23] У йолйоруқтин мәһрум болғанлиғидин җенидин айрилиду,
Чекидин ашқан һамақәтлиги түпәйлидин йолдин езип кетиду.

Йәнә бир нәччә несиһәт

6 [1] И оғлум, әгәр достуңға борун болған болсаң,
Ят кишиниң қәрзини төләшкә қол беришип вәдә бәргән болсаң,
[2] Әгәр өз сөзүңдин илинған болсаң,
Өз вәдәң билән бағлинип қалсаң,
[3] У йеқиниңниң қолиға чүшкәнлигиң үчүн,
Амал қилип өзүңни униңдин қутқуз —
Дәрһал йеқиниңниң йениға берип, өзүңни кәмтәр тутуп шу иштин халий қилишини өтүнүп сора.
[4] Җәрән шикарчиниң қолидин қутулушқа тиришқандәк,
Қуш овчиниң қолидин чиқишқа тиришқандәк,
Қутулмиғичә ухлап ятма,
Һәтта үгдәп арамму алма.

Чүмүлә

[6] И һорун, чөмүлиниң йениға берип униңдин үгән,
Униң тирикчилик йоллириға қарап дана бол.
[7] Уларниң башлиғи, әмәлдари, һөкүмдари йоқ болсиму,
[8] Лекин улар язда җилниң еһтияҗи үчүн аш топливалиду,
Һосул пәслидә озуқ тәйярливалиду.
[9] И һорун, қачанғичә ухлап ятисән?
Қачан орнуңдин турисән?
[10] Сән: — Бирдәм көз жумувалай, бирдәм ухливалай,
Бирдәм қолумни қоштуруп йетивалай, — дәйсән.
[11] Лекин ухлап ятқанда, мискинлик қарақчидәк келип сени басиду,
Йоқсуллуқ худди қураллиқ булаңчидәк һуҗумға өтиду.

[12] Әрзимәс, пәйли бузуқ адәм һәммила йәрдә ялған ейтип, пәсликни сөзләйду.
[13] У көз қисип,
Путлири билән ишарә қилип,
Бармақлири билән көрситиду;
[14] Көңлидә алдамчилиқла ятиду,
У дайим рәзилликниң койида болиду,
Һәммила йәрдә җедәл-маҗира терийду.

5:21 2Тар. 16:9; Аюп 31:4; 34:21; Пәнд. 15:3; Йәр. 16:17; 32:19
6:1 **«борун»** — кепил болған киши.
6:4 Зәб. 131:4-5; Пәнд. 20:13
6:9 Пәнд. 13:4; 20:4; 24:33,34
6:12 **«әрзимәс»** — ибраний тилида «Белиалниң оғли» дейилиду. «Белиал»ниң мәнаси «әрзимәс» дегәнлик болуп, бәлким Иблисни көрситиду.

[15] Шуңа униңға бекитилгән балаю-қаза уни туюқсиз басиду,
У бирақла давалиғусиз янжилиду.

[16] Пәрвәрдигар нәпрәтлинидиған алтә нәрсә бар,
Бәрһәқ, йәттә нәрсә Униңға жиркиничликтур.
[17] Улар болса,
Тәкәббурлуқ билән қарайдиған көз,
Ялған сөзләйдиған тил,
Бигуналарниң қенини төкүзидиған қол,
[18] Сүйқәст ойлайдиған көңүл,
Яманлиқ қилишқа тез жүгүрәйдиған путлар,
[19] Ялған сөзләйдиған сахта гувачи,
Бурадәр-қериндашлири арисиға бөлгүнчилик салғучи кишидур.

Зинахорлуқтин өзүңни тарт

[20] И оғлум, атаңниң әмригә әмәл қил;
Анаңниң көрсәтмисидин чиқма.
[21] Уларниң сөзини қәлбиңгә теңип,
Уларни бойнуңға марҗандәк қилип есивал.
[22] Йолға чиққиниңда улар сени йетәкләйду,
Ухлиғиниңда улар сени сақлайду,
Уйқидин ойғанғиниңда улар сени хәвәрләндүриду.
[23] Чүнки Худаниң пәрмани йоруқ чирақ,
Униң муқәддәс қануни нурдур;
Тәрбийәниң тәнбиһлири болса һаятлиқ йолидур.
[24] Улар сени бузуқ хотундин сақлиғучи,
Ят хотунниң шерин сөзлиридин жирақ қилғучидур.
[25] Униң гузәллигигә көңлүңни бағлимиғин,
Униң қаш-көз ойнитиши сени әсиргә алмисун.
[26] Чүнки бузуқ аяллар түпәйлидин адәмләр бир парчә нанғиму зар болиду,
Ят адәмниң зинахор аяли болса кишиниң қиммәтлик җенини өзигә ов қиливалиду.
[27] Отни қойнуңға салсаң,
Өз кийимиңни көйдүрмәмсән?
[28] Чоғниң үстидә дәссәп маңсаң путуңни көйдүрмәмсән?
[29] Башқиларниң аяли билән бир орунда ятидиған киши шундақ болиду;
Ким униңға тегип кәтсә ақивитидин қутулалмайду.
[30] Ач қалғанда қосиғини тойғузуш үчүн оғрилиқ қилған кишини башқилар кәмситмәйду;
[31] Шундақ туруқлуқ у тутулуп қалса,
Егисигә йәттини төләшкә тоғра келиду;
У өз өйидики һәммә нәрсисини тапшуриду.
[32] Һалбуки, башқиларниң хотуни билән зина қилғучи униңдинму бәттәр болуп, толиму

6:17 Пәнд. 30:13
6:18 Рим. 3:15
6:20 Пәнд. 1:8
6:21 Пәнд. 3:3
6:22 Пәнд. 3:23,24
6:23 Зәб. 18:8-10; 118:105
6:24 Пәнд. 2:16; 5:3; 7:5
6:31 Мис. 22:1, 4

ғәпләтликтур;
Ундақ қилғучи өз-өзини һалак қилиду.
33 У зәхмәт йәйду, шәрмәндә болиду,
Униң рәсваси һеч өчүрүлмәйду.
34 Чүнки күнләш оти әрни дәрғәзәпкә кәлтүриду,
Интиқам алған күнидә у һеч рәһим қилмайду.
35 Төләм пули берәй десәңму у қобул қилмайду,
Һәр қанчә соға-салам бәрсәңму уни бесиқтурғили болмайду.

7

1 И оғлум, сөзлиримгә әмәл қил,
Тапшуруқлиримни жүригиңдә сақла.
2 Тапшуруқлиримға әмәл қилсаң, яшнайсән;
Тәлимлиримни көз қаричуқуңни асриғандәк асра.
3 Уларни бармақлириңға теңип қой,
Қәлб тахтаңға йезивал.
4 Даналиқни, сән һәдә-сиңлим, дегин,
Пәм-парасәтни «туққиним» дәп чақир.
5 Шундақ қилсаң, улар сени ят хотундин жирақлаштуриду,
Ағзидин силиқ сөз чиқидиған йочун аялдин нери қилиду.

Бузуқ хотун

6 Бир қетим өйниң деризә көзнәклиридин ташқириға қариғинимда,
7 Бир нәччә яш, садда жигитләрни көрдүм,
Уларниң ичидин бир әқилсизни көрүп қалдим,
8 У коча бойлап бузуқ хотун турушлуқ доқмуштин өтүп,
Андин униң өйи тәрәпкә қарап маңди.
9 Кәчқурун қараңғу чүшкәндә,
Зулмәт кечә, ай қараңғусида ишики алдидин өтти.
10 Мана, өйдин бир хотун чиқип уни күтүвалди;
Кийими паһишә аялларниңкидәк болуп,
Нийити һейлә-микир еди.
11 Ағзи бишәм-һаясиз, наһайити жаһил бир хотун,
У өйидә турмайду,
12 Бирдә мәһәллидә, бирдә мәйданларда,
У кочилардики һәр доқмушта пайлап жүриду.
13 Һелиқи яш жигитни тартип, уни сөйүп,
Номуссизларчә униңға: —
14 «Өйүмдә «енақлиқ қурбанлиғи» гөши бар,
Мән бүгүн Худаға қәсәм қилған қурбанлиқни қилдим,

7:2 Лав. 18:5; Пәнд. 4:4
7:3 Қан. 6:8; 11:18
7:5 Пәнд. 5:3
7:11 Пәнд. 9:13
7:14 «енақлиқ қурбанлиғи» — Муса пәйғәмбәргә тапшурулған муқәддәс қанун бекиткән бир хил қурбанлиқ, униң әһмийити; *(1)* Худа билән болған енақлиққа еришиш үчүн; *(2)* Худаға алаһидә рәхмәт ейтиш үчүн; *(3)* Худаға дуа билән қилған қәсимини ипадиләш үчүн.
–Қурбанлиққа кала, қой яки өшкиму болиду. Бу хил қурбанлиқниң алаһидилиги, қурбанлиқ сунғучи киши уни қурбанлиқ қилғандин кейин, гөшидин елип йейәләйду. Мошу йәрдә бу аял: «Мән Худа алдида пак» демәкчи

15 Шуңа мән сизни чақирғили чиқтим,
Дидариңизға тәлпүнүп издидим.
Әнди сизни тепивалдим!
16 Карвитимға Мисирниң кәштилик, йоллуқ либас япқучлирини яптим.
17 Орун-көрпилиримгә хуш пурақ мурмәкки, муәттәр вә қовзақ дарчинларни чачтим.
18 Келиң, таң атқичә муһәббәтлишәйли, ойнап һозурлинайли,
Көңлимиз қанғичә өз ара әйш-ишрәт қилайли,
19 Ерим өйдә йоқ, жирақ сәпәргә чиқип кәтти.
20 У бир һәмян пул елип кәтти,
Ай толғичә у өйгә кәлмәйду» — деди.
21 Аял көп шерин сөзлири билән раса қизиқтурди,
Чирайлиқ гәплири билән уни әсир қиливалди.
22-23 Союшқа елип маңған өкүздәк,
Һамақәт киши кишән билән җазаға маңғандәк,
Қилтаққа чүшкән қуштәк,
Жигит униң кәйнидин маңди.
Жигирини оқ тешип өтмигучә,
У бу ишниң һаятиға замин болидиғанлиғини һеч билмәйду.

24 И оғуллирим, сөзлиримни көңүл қоюп аңлаңлар,
Дегәнлиримгә қулақ селиңлар,
25 Қәлбиңларни бундақ хотунниң йолиға кәткүзмәңлар,
Униң алдам халтисиға чүшүп кәтмәңлар.
26 Бундақ аял нурғун кишиләрни жиқитип яриландурған,
Униң боғузлиған адәмлири толиму көптур,
27 Униң өйи болса тәһтисараниң кириш еғизидур,
Адәмни «һалакәт меһманханиси»ға чүшүрүш йолидур.

«Даналиқ» хитап қилиду

8 1 Қулақ сал, даналиқ чақириватмамду?
Йоруқлуқ сада чиқириватмамду?
2 Йолларниң егиз җайлиридин,
Доқмушлардин у орун алиду,
3 Шәһәргә киридиған қовуқларниң йенида,
Һәр қандақ дәрваза еғизлирида у мураҗиәт қилмақта: —
4 «И мөтивәрләр, силәргә мураҗәт қилимән,
Һәй, адәм балилири, садани силәр үчүн қилимән,
5 Гөдәк болғанлар, зерәкликни үгинивелиңлар,
Ахмақ болғанлар, йоруқлуққа еришиңлар!

болиду. Бу пүтүнләй сахтипәзлик, әлвәттә.
7:17 Күй. 4:14.
7:21 Пәнд. 1:17
7:27 **«тәһтисара»** — ибраний тилида «шеол», өлүкләрниң роһлири қиямәт күнини күтидиған йәр.
7:27 Пәнд. 2:18; 5:5
8:1 Пәнд. 1:20,21
8:5 **«Гөдәк болғанлар, ... ахмақ болғанлар, йоруқлуққа еришиңлар!»** — оқурмәнләр шуниңға диққәт қилған болуши мүмкин, «даналиқ» «наданлар»ға *(яки «гөдәкләр» янки «саддилар»ға)* беваситә сөз қилиду, пәқәт **бәзидә** «ахмақлар»гә бевасите сөз қилиду, лекин «мәсқирә қилғучилар»ға һәргиз бевасите сөзлимәйду. Чүнки «мәсқирә

[6] Маңа қулақ селиңлар,
Чүнки гөзәл нәрсиләрни дәп беримән,
Ағзимни ечип, дурус ишларни силәргә йәткүзимән.
[7] Ейтқанлирим һәқиқәттур,
Ағзим рәзилликтин нәпрәтлиниду;
[8] Сөзлиримниң һәммиси һәқ,
Уларда һеч қандақ һейлигәрлик яки әгитмилик йоқтур.
[9] Уларниң һәммиси чүшәнгәнләр үчүн ениқ,
Билим алғанлар үчүн дурус-тоғридур.
[10] Күмүчкә еришкәндин көрә, несиһәтлиримни қобул қилиңлар,
Сап алтунни елиштин көрә билимни елиңлар.
[11] Чүнки даналиқ ләәл-яқутлардин әвзәл,
Һәр қандақ әтиварлиқ нәрсәңму униңға тәң кәлмәстур.
[12] Мән болсам даналиқмән,
Зерәклик билән биллә туримән,
Истиқамәттин келип чиққан билимни аян қилимән.
[13] Пәрвәрдигардин әйминиш — Яманлиққа нәпрәтлиниш демәктур;
Тәкәббурлуқ, мәғрурлуқ, яман йол һәм шум еғизни өч көримән.
[14] Мәндә убдан мәслиһәтләр, пишқан һекмәт бар;
Мән дегән йоруқлуқ, қудрәт мәндидур.
[15] Падишаһлар мән арқилиқ һөкүм сүриду,
Мәнсиз һакимлар адил һөкүм чиқармас.
[16] Мән арқилиқла әмирләр идарә қилиду,
Алийҗанаблар, йәр йүзидики барлиқ сорақчилар тоғра һөкүм қилиду.
[17] Кимки мени сөйсә, мәнму уни сөйимән,
Мени тәлмүрүп издигәнләр мени тапалайду;
[18] Мәндә байлиқ, шөһрәт,
Һәтта кониримас, көчмәс дөләт вә һәққанийәтму бар.
[19] Мәндин чиққан мевә алтундин,
Һәтта сап алтундин қиммәтликтур,
Мәндин алидиған дарамәт сап күмүчтинму үстүндур.
[20] Мән һәққанийәт йолиға маңимән;
Адаләт йолиниң оттурисида жүримәнки,
[21] Мени сөйгәнләрни әмәлий нәрсиләргә мирас қилдуримән;
Уларниң ғәзнилирини толдуримән.
[22-23] Пәрвәрдигар ишлирини башлишидила,
Қедимдә ясиғанлиридин бурунла,
Мән униңға тәвәдурмән. Әзәлдин тартипла — муқәддәмдә,
Йәр-зимин яритилмастила,

қилғучилар» рәзил йолларни тутқини үчүн уларға һеч қандақ несиһәт тәсир қилмайду *(1:22, 9:4, 7-8ниму көрүң).*
8:7 **«Ейтқанлирим һәқиқәттур»** — ибраний тилида «Таңлайим һәқиқәтни сеғинип сөзләйду».
8:11 Аюп 28:15; Зәб. 18:11; Пәнд. 3:14,15; 16:16
8:12 **«...билимни аян қилимән»** — яки «...билимни тепип беримән».
8:18 Пәнд. 3:16
8:19 Пәнд. 3:14

Мән тикләнгәнмән. [24] Чоңқур һаңлар, деңиз-океанлар апиридә болуштин авал,
Мән мәйданға чиқирилғанмән;
Мол су урғуп туридиған булақлар болмастинла,
[25-26] Егиз тағлар өз орунлириға қоюлмастинла, төпиликләр шәкилләнмәстинла,
Пәрвәрдигар бепаян зимин, кәң далаларни,
Аләмниң әслийдики топа-чаңлириниму техи яратмастинла,
Мән мәйданға чиқирилғанмән.
[27-29] У асманларни бена қиливатқинида,
Деңиз йүзигә упуқ сизиғини сизиватқинида,
Әрштә булутларни орунлаштуруп,
Чоңқур деңиздики булақ-мәнбәләрни мустәһкәмләватқинида,
Деңиз сулирини бекиткән даиридин ешип кәтмисун дәп пәрман чүшүрүватқинида,
Бепаян зиминниң һуллирини қуруватқинида,
Мән у йәрдә едим;
[30] Шу чағда гоя уста бир һүнәрвәндәк Униң йенида турған едим,
Мән һәрдайим Униң алдида шатлинаттим, мән Униң күндилик дилъарами едим;
[31] Мән Униң алимидин, йәр-зиминидин шатлинип,
Дуниядики инсанлардин хурсәнлик тепип жүрәттим,
[32] Шуңа и балилар, әнди маңа қулақ селиңлар;
Чүнки йоллиримни чиң тутқанлар нәқәдәр бәхит тапар!
[33] Алған несиһәткә әмәл қилип,
Дана болғин, уни рәт қилма.
[34] Сөзүмгә қулақ селип,
Һәркүни дәрвазилирим алдидин кәтмәй,
Ишиклирим алдида мени күтидиған киши нәқәдәр бәхитликтур!
[35] Кимки мени тапса һаятни тапиду,
Пәрвәрдигарниң шәпқитигә несип болиду.
[36] Лекин маңа гуна қилған һәр ким өз жениға зиян кәлтүриду,
Мени яман көргәнләр өлүмни дост тутқан болиду».

Даналиқниң сөзиниң давами, бузуқ хотунниң сөзлири

9 [1] Даналиқ өзигә бир өй селип,
Униң йәттә түврүгини орнатти.
[2] У маллирини союп,
Есил шараплирини арилаштуруп тәйярлап,
Зияпәт дәстихинини йайди;

8:22-23 **«Пәрвәрдигар ишлирини башлишидила...»** — ибраний тилида «Пәрвәрдигар йолини башлишидила...». **«...Мән тикләнгәнмән»** — башқа бир хил тәржимиси «...Мән мәсиһ қилиндим».
8:22-23 Қан. 32:8, 33:27; Юһ. 1:1
: Мик. 5:2
8:27-29 Аюп 26:10; Яр. 7:11; Яр. 1:9, 10; Аюп 38:10, 11; Зәб. 103:6-9.
8:30 Юһ. 5:17
8:32 Қан. 33:27; Зәб. 118:1, 2; 127:1; Луқа 11:28
8:35 Пәнд. 12:2
8:36 **«Кимки мени тапса һаятни тапиду, Пәрвәрдигарниң шәпқитигә несип болиду.... Мени яман көргәнләр өлүмни дост тутқан болиду»** — бу 8-бап һәмдә 9:1-12тики чоң тема «Даналиқ»тур. Бу баблардики хәвәрдин қариғанда, әмәлийәттә «Даналиқ» бир шәхстур. Инжилда бу Шәхсниң Худа билән биллә мәңгүлүк турғучи Мәсиһ екәнлиги аян қилиниду *(мәсилән «Юх.» 1:1-4, 18, «1Сор.» 1:24, 30, «Фил.» 2:5-11, «Кол.» 1:15-18, «Ибр.» 1:1-12, «1Юх.» 1:1-2, «Вәх.» 22:12-13 қатарлиқларни көрүң)*.

[3] Дедәклирини меһман чақиришқа әвәтти,
Өзи шәһәрниң әң егиз жайлирида туруп:
[4] «И саддилар, бу йәргә келиңлар, — дәп чақириватиду;
Наданларға:
[5] Қени, нанлиримдин еғиз тегип,
Мән арилаштуруп тәйярлиған шараплардин ичиңлар;
[6] Наданлар қатаридин чиқип, һаятқа еришиңлар,
Йоруқлуқ йолида меңиңлар», — дәватиду.

[7] Һакавурларға тәнбиһ бәргүчи аһанәткә учрайду,
Қәбиһләрни әйиплигүчи өзигә дағ кәлтүриду.
[8] Һакавурларни әйиплимә, чүнки у саңа өч болуп қалиду;
Һалбуки, дана кишини әйиплисәң, у сени сөйиду.
[9] Дана адәмгә дәвәт қилсаң, әқли техиму толуқ болиду;
Һәққаний адәмгә дурус йол көрсәтсәң,
Билими техиму ашиду.

[10] Пәрвәрдигардин әйминиш даналиқниң башлинишидур,
Муқәддәс болғучини тонуш йоруқлуқтур.
[11] Мән даналиқ сәндә болсам, күнлириңни узартимән,
Өмрүңниң жиллири көпийәр.
[12] Сәндә даналиқ болса, пайдини көридиған өзүңсән,
Даналиқни мазақ қилсаң зиян тартидиғанму өзүңсән.

[13] Надан хотун ағзи бисәрәмжан, әқилсиздур,
Һеч немә билмәстур.
[14] У ишик алдида олтирип,
Шәһәрниң әң егиз жайлирида орун елип,
[15] Удул өтүп кетиватқанларға:
[16] «Кимки садда болса, бу йәргә кәлсун!» — дәватиду,
Вә әқилсизләрни:
[17] «Оғриликчә ичкән су татлиқ болиду,
Оғрилап йегән нан тәмлик болиду!» — дәп чарқиватиду.
[18] Лекин чақирилғучи өлүкләрниң униң өйидә ятқанлиғидин бехәвәрдур,
Униң бурунқи меһманлириниң аллиқачан тәһтисараниң тәглиригә чүшүп кәткәнлиги-
ни у сәзмәс.

9:3 Пәнд. 8:2
9:8 Мат. 7:6
9:10 Аюп 28:28; Зәб. 110:10; Пәнд. 1:7
9:11 Пәнд. 10:27
9:13 Пәнд. 7:11
9:17 Пәнд. 20:17
9:18 **«тәһтисараниң тәглири»** — «тәһтисара» *(ибраний тилида «шеол»)* өлүкләрниң роһлири қиямәт күнини күтидиған йәр.
9:18 Пәнд. 2:18

Падиша Сулайманниң һекмәтлик сөзлири

10 [1] Падиша Сулайманниң пәнд-несиһәтлири: —
Дана оғул атисини шат қилар;
Әқилсиз оғул анисини қайғу-һәсрәткә салар.
[2] Һарам байлиқларниң һеч пайдиси болмас;
Һәққанийәт инсанни өлүмдин қутулдурар.
[3] Пәрвәрдигар һәққаний адәмниң женини ач қоймас;
Лекин у қәбиһләрниң нәпсини боғуп қояр.
[4] Һорунлуқ кишини гадай қилар;
Ишчанлиқ болса баяшат қилар.
[5] Язда һосулни жиғивалғучи — дана оғулдур;
Лекин орма вақтида ухлап ятқучи — хиҗаләткә қалдуридиған оғулдур.
[6] Бәрикәт һәққаний адәмниң бешиға чүшәр;
Амма зораванлиқ яманларниң ағзиға урар.
[7] Һәққаний адәмниң ядикари мубарәктур;
Яманларниң нами болса, сесиқ қалар.
[8] Дана адәм йолйоруқ-несиһәтләрни қобул қилар;
Кот-кот, надан киши өз айиғи билән путлишар.
[9] Ғубарсиз жүргән кишиниң жүрүш-туруши турақлиқтур,
Йоллирини әгир қилғанниң кири ахири ашкарилиниду.
[10] Көз ишаритини қилип жүридиғанлар адәмни дағда қалдурар;
Кот-кот, надан киши өз айиғи билән путлишар.
[11] Һәққаний адәмниң ағзи һаятлиқ булиқидур,
Амма зораванлиқ яманниң ағзиға урар.
[12] Өчмәнлик жедәл қозғар;
Меһир-муһәббәт һәммә гуналарни япар.
[13] Әқил-идрақлик адәмниң ағзидин даналиқ тепилар;
Әқилсизниң дүмбисигә палақ тегәр.
[14] Дана адәмләр билимләрни зиядә топлар;
Лекин ахмақниң ағзи уни һалакәткә йеқинлаштурар.
[15] Мал-дунриялири гоя мәзмут шәһәрдәк байниң қапалитидур;
Мискинни һалак қилидиған иш дәл униң намратлиғидур.
[16] Һәққанийларниң әҗирлири жанға жан қошар,
Қәбиһләрниң һосули гунанила көпәйтиштур.
[17] Несиһәтни аңлап уни сақлиғучи һаятлиқ йолиға маңар;

10:1 Пәнд. 15:20
10:2 Пәнд. 11:4
10:4 **«Һорунлуқ»** — ибраний тилида: «қол бошлуғи». **«Ишчанлиқ»** — ибраний тилида: «әстайидиллиқниң қоли».
10:4 Пәнд. 12:24
10:6 **«Амма зораванлиқ яманларниң ағзиға урар»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Амма яманларниң ағзи зораванлиқни йошурар».
10:8 Пәнд. 10:10
10:11 **«һаятлиқ булиқи»** — бәлким «Ерәм бағчиси»дики «һаятлиқ беридиған дәрәқ»кә охшитилғандур. **«Амма зораванлиқ яманниң ағзиға урар»** — яки «Амма яманниң ағзи зораванлиқни йошурар».
10:11 Пәнд. 10:6; 13:14
10:12 1Кор. 13:7; 1Пет. 4:8
10:13 Пәнд. 20:30
10:16 **«...гунанила көпәйтиштур»** — яки «...гунайини бекитәр».

Тәнбиһләрни рәт қилған киши йолдин азғанлардур.
18 Адавәт сақлиған киши ялған сөзлимәй қалмас;
Төһмәт чаплиғанлар ахмақтур.
19 Гәп көп болуп кәтсә, гунадин халий болмас,
Лекин ағзиға егә болған әқиллиқтур.
20 Һәққаний адәмниң сөзи худди сап күмүч;
Яманниң ойлири толиму әрзимәстур.
21 Һәққаний адәмниң сөзлири нурғун кишини қувәтләр;
Ахмақлар әқли кәмлигидин өләр.
22 Пәрвәрдигарниң ата қилған бәрикити адәмни дөләтмән қилар;
У бәрикитигә һеч бир жапа-мушәққәт қошмас.
23 Ахмақ қәбиһликни тамашә дәп биләр;
Амма даналиқ йорутулған кишиниң хурсәнлигидур.
24 Яман киши немидин қорқса шуниңға учрар;
Һәққаний адәмниң арзуси әмәлгә ашурулар.
25 Яман адәм қуюндәк өтүп йоқар;
Лекин һәққаний адәм мәңгүлүк һулдәктур.
26 Адәм аччиқ су жутувалғандәк,
Көзигә ис-түтәк кирип кәткәндәк,
Һорун адәмни ишқа әвәткәнму шундақ болар.
27 Пәрвәрдигардин әйминиш өмүрни узун қилар,
Яманниң өмри қисқартилар.
28 Һәққаний адәмниң үмүти хурсәнлик елип келәр;
Лекин рәзилниң күткини йоққа чиқар.
29 Пәрвәрдигарниң йоли дурус яшаватқанларға башпанаһдур;
Қәбиһлик қилғучиларға болса һалакәттур.
30 Һәққанийларниң орни мустәһкәмдур;
Яманлар зиминда узун турмас.
31 Һәққаний адәмниң ағзидин даналиқ чиқар;
Лекин шумлуқ тил кесип ташлинар.
32 Һәққаний адәмниң сөзи кишигә мок хушяқар;
Яман адәмниң ағзидин шумлуқ чиқар.

11 1 Ялған тараза Пәрвәрдигарға жиркиничликтур;
Адил жиң теши Уни хурсән қилар.
2 Тәкәббурлуқ билән биргә шәрмәндичилик әгишип келәр;

10:18 **«Адавәт сақлиған киши ялған сөзлимәй қалмас»** — ибраний тилида: «Адавәт сақлиғучиниң ләвлири ялған болиду».
10:20 **«Һәққаний адәмниң сөзи»** — ибраний тилида: «Һәққаний адәмниң тили». **«Яманниң ойлири»** — ибраний тилида: «яманниң көңли».
10:22 **«У бәрикитигә һеч бир жапа-мушәққәт қошмас»** — башқа бир хил тәржимиси: : «Вә жапа-мушәққәт униңға һечнемини қошмас».
10:23 **«йорутулған»** — ибараний тилида «ишни, башқа адәмни убдан чүшинидиған» дегән мәнада.
10:23 Пәнд. 14:9
10:26 **«Адәм аччиқ су жутувалғандәк...»** — ибраний тилида: «Аччиқ су чишларға тәккәндәк...».
10:27 Пәнд. 9:11
10:28 Аюп 8:13,14; 11:20; Зәб. 111:10
10:29 Пәнд. 13:6
11:1 Лав. 19:36; Қан. 25:13; Пәнд. 16:11; 20:10,23

Лекин даналиқ кичик пеилларға һәмраһ болар.
[3] Тоғриларниң сәмимийлиги өзини йетәкләр;
Лекин каззапларниң әгирлиги өзини вәйран қилар.
[4] Худаниң ғәзәп күнидә мал-дунияниң пайдиси болмас;
Лекин һәққанийәт адәмни өлүмдин қутқузар.
[5] Камил адәмниң һәққанийлиғи өзини түз йолға башлар;
Яман адәм өз яманлиғидин жиқилар.
[6] Дурус адәмләрниң һәққанийлиғи өзлирини қутқузар;
Лекин каззаплар өз һейлә-нәйриңидин тутулар.
[7] Рәзил адәм өлсә, униң үмүти йоққа чиқар;
Гунакарниң үмүти ахири қуруқ қалар.
[8] Һәққаний адәм қийинчилиқтин халий қилинар;
Рәзил адәм униң орниға тутулар.
[9] Мунапиқлар өз ағзи билән йеқинини бузар;
Лекин һәққанийлар билими билән қутқузулар.
[10] Һәққаний адәм ронақ тапса, шәһәр хуш болар;
Рәзил адәм һалак болса, хәлиқ тәнтәнә қилар.
[11] Тоғриларниң бәрикәт тиләшлири билән шәһәр гүллинәр;
Лекин рәзилләрниң тили билән вәйран болар.
[12] Өз йеқинини сөкидиған киши — әқилсиздур;
Амма йорутулған адәм ағзини жиғар.
[13] Гәп тошуғучи мәхпийәтләрни ашкарилар;
Садиқ адәм аманәткә хиянәт қилмас.
[14] Йолйоруқ кам болса, әл-жут жиқилар;
Улуқ бир мәслиһәтчи болса, әл нижат тапар.
[15] Ятқа борун болған киши зиян тартмай қалмас;
Қол беришип кепил болушни яман көргән кишиниң қулиқи тинич болар.
[16] Шапаәтлик аял иззәт-һөрмәтни қолдин бәрмәс;
Зораванлар байлиқни қолдин бәрмәс.
[17] Рәһимдил өз-өзигә бәхит яритар;
Рәһимсиз өз тенини ағритар.
[18] Яман адәмләрниң алған иш һәққи уларни алдар, бәрикәтсиз болар;
Амма һәққанийәт териғучи адәм әмәлий инъам алар.
[19] Һәққанийәт адәмгә һаятлиқ тапқузар;
Яманлиқни көзләп жүридиған киши өлүмгә йүз тутар.
[20] Нийити бузуқ киши Пәрвәрдигарға жиркиничлиқтур;
Амма йоли диянәтлик кишиләр униң хурсәнлигидур.
[21] Қол тутушуп бирләшсиму, яманлар жазаға тартилмай қалмас;

11:2 Пәнд. 15:33; 16:18; 18:12
11:3 Пәнд. 13:6
11:4 Пәнд. 10:2; Əз. 7:19; Зәф. 1:18
11:7 **«Гунакарниң үмүти...»** — башқа бир хил тәрҗимиси, «Күчлүкләрниң үмүти...».
11:8 Зәб. 33:20; Пәнд. 21:18
11:14 **«Йолйоруқ кам болса...»** — башқа бир хил тәрҗимиси, «Көп мәслиһәтчиләр болса,...». **«...нижат тапар»** — яки «....бехәтәр турар».
11:14 1Пад. 12:1-20
11:15 **«Ятқа борун болған киши зиян тартмай қалмас»** — 6:1 вә изаһатни көрүң.
11:18 **«Яман адәмләрниң алған иш һәққи уларни алдар, бәрикәтсиз болар»** — ибраний тилида «яман адәмниң иш һәққи ялған болар».

Лекин һәққанийларниң нәсли нижат тапар.
22 Чирайлиқ амма тетиқсиз хотун,
Чошқиниң тумшуғиға алтун һалқа салғандәктур.
23 Һәққанийларниң арзуси пәқәт яхши мевә елип келәр;
Яманларниң күткини ғәзәп-нәпрәттур.
24 Бирәв мәртләрчә тарқатсиму, гүллинәр;
Йәнә бирәв беришкә тегишлигини айисиму, пәқәт намратлишар.
25 Мәрт адәм әтлинәр;
Башқиларни суғарғучи өзиму суғирилар.
26 Ашлиқни сатмай бесивалған киши әлниң ләнитигә учрайду;
Лекин ашлиқни сетип бәргүчигә бәрикәт тилинәр.
27 Яхшилиқни издәп интилгән адәм шапаәт тапар;
Яманлиқни издигән адәм өзи яманлиқ көрәр.
28 Өз мал-дуниясиға таянғучи жиқилар;
Һәққаний киши йопурмақтәк көкирәр.
29 Өз өйигә азарчилиқ салған киши шамалға мирас болар;
Әқилсиз адәм ақиланиниң қули болуп қалар.
30 Һәққанийниң беридиған мевиси «һаятлиқ дәриғи»дур;
Дана киши көңүлләрни һаятлиққа майил қилар.
31 Қараңлар, һәққаний адәм бу дунияда сәһвәнлиги үчүн бәдәл төлигән йәрдә,
Рәзилләр билән гунакарларниң ақивити қандақ болар?

12 1 Кимки тәрбийини қәдирлисә, билимниму сөйгүчидур;
Лекин тәнбиһкә нәпрәтләнгән надан-һамақәттур.
2 Яхши нийәтлик адәм Пәрвәрдигарниң илтипатиғаеришәр;
Амма Пәрвәрдигар һейлә-микирлик адәмниң гунайини бекитәр.
3 Адәмләр яманлиқ қилип аманлиқ тапалмас;
Лекин һәққанийларниң йилтизи тәврәнмәс.
4 Пәзиләтлик аял еригиң тажидур;
Амма уни уятқа салғучи хотун униң устихинини чиритәр.
5 Һәққаний адәмниң ой-пикри дурус һөкүм чиқирар;
Яманларниң несиһәтлири мәккарлиқтур.

11:21 **«Қол тутушуп бирләшсиму,...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: — «шүбһисизки,...».
11:21 Пәнд. 16:5
11:25 Зәб. 111:9; 2Кор. 9:9
11:27 Зәб. 7:17; 9:15,16, 23; 56:7
11:28 Зәб. 1:3, 4; 91:13-15
11:30 **«һаятлиқ дәриғи»** — мошу йәрдә «һаятлиқ дәриғи» дегәнлик, «Ерәм бағчиси»дики Адәм атимиз вә Һава анимизниң бәһримән болушиға тәйярланған дәрәқни көрситиду *(3:18-айәтни көрүң)*. **«... һаятлиққа майил қилар»** — әйни тексттә «һаятлиқ» дегән сөз йоқ. Лекин һәққанийлиқ йолида Худаниң мөмин бәндилири адәмләрниң көңлини өзи үчүн алмайду, бәлки уларни Худаниң йолиға җәлип қилиду; шуңа толуқ мәнаси: «Ким дана болса кишиләрниң көңлини нижат йолиға башлайду» дәп қараймиз. Мошу айәтни «Луқа» 5:10 билән селиштурғили болиду.
11:30 Яр. 2:9, Яқ. 5:19, 20
11:31 **«Қараңлар, һәққаний адәм ...бәдәл төлигән йәрдә, рәзилләр билән гунакарларниң ақивити қандақ болар?»** — бу айәт Инҗил, «1Пет.» 4:18дә нәқил кәлтүрүлиду.
11:31 1Пет. 4:17,18
12:3 Пәнд. 10:25
12:4 1Кор. 11:7
12:5 **«... ой-пикри дурус һөкүм чиқирар»** — яки: «...ой-пикри дурустур».

6 Яманларниң сөзлири қан төкидиған қилтақтур;
Лекин дурусниң сөзи адәмни қилтақтин қутулдурар.
7 Яманлар ағдурулуп, йоқилар;
Лекин һәққанийларниң өйи мәзмут турар.
8 Адәм өз зериклиги билән махташқа сазавәр болар;
Әгир нийәтлик киши көзгә илинмас.
9 Пеқир туруп хизмәткари бар киши,
Өзини чоң тутуп ач жүргән кишидин яхшидур.
10 Һәққаний адәм өз улиғиниму асрар;
Амма рәзил адәмниң болса һәтта рәһимдиллиғиму залимлиқтур.
11 Тиришип териқчилиқ қилған деханниң қосиғи тоқ болар;
Амма хам хиялларға берилгән кишиниң әқли йоқтур.
12 Яман адәм яманлиқ қилтиғини көзләп олтирар;
Амма һәққаний адәмниң йилтизи мевә берип турар.
13 Яман адәм өз ағзиниң гунайидин тутулар;
Һәққаний адәм мушәққәт-қийинчилиқтин қутулар.
14 Адәм өз ағзиниң мевисидин қанаәт тапар;
Өз қоли билән қилғанлиридин униңға яндурулар.
15 Ахмақ өз йолини тоғра дәп биләр;
Амма дәвәткә қулақ салған киши ақиланидур.
16 Ахмақниң аччиғи кәлсә, тезла билинәр;
Зерәк киши һақарәткә сәвир қилар, сәтчиликни ашкарилимас.
17 Һәқиқәтни ейтқан кишидин адаләт билинәр;
Ялған гувалиқ қилғучидин алдамчилиқ билинәр.
18 Бәзлиләрниң йениклик билән ейтқан гепи адәмгә санжилған қиличқа охшар;
Бирақ ақиланиниң тили дәрдкә дәрмандур.
19 Растчил мәңгү турғузулиду;
Ләвзи ялған болса бирдәмлиқтур.
20 Яманлиқниң койида жүргүчиниң көңлидә һейлә сақланғандур;
Аманлиқни дәвәт қилғучилар хошаллиққа чөмәр.
21 Һәққаний адәмниң бешиға һеч күлпәт чүшмәс;
Қәбиһләр балаю-қазаға чөмүләр.
22 Ялған сөзләйдиғанниң ләвлири Пәрвәрдигарға жиркиничлиқтур;
Лекин ләвзидә турғанларға У апирин ейтар.
23 Пәмлик адәм билимини йошурар;

12:6 Пәнд. 1:11,18; 11:9
12:7 **«Яманлар ағдурулуп, йоқилар»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Яманлар ағдурулғанда, йоқилар».
12:7 Зәб. 36:36-40; Пәнд. 11:21
12:9 Пәнд. 13:7
12:10 Қан. 25:4
12:11 Пәнд. 28:19
12:13 **«Яман адәм өз ағзиниң гунайидин тутулар»** — яки «Еғиздики итаәтсизлиқтин рәзил қапқан чиқар».
12:13 Пәнд. 10:14; 18:7
12:14 Пәнд. 13:2
12:15 Пәнд. 3:7
12:16 **«...һақарәткә сәвир қилар, сәтчиликни ашкарилимас»** — ибраний тилида бу икки ибарә «икки бислиқ» бир сөз биләнла ипадиләнгән.
12:17 Пәнд. 14:5
12:18 Зәб. 56:5; 58:8; Пәнд. 16:27
12:19 **«растчил»** — ибраний тилида «һәқиқәтниң леви». **«ләвзи ялған болса бирдәмлиқтур.»** — ибраний тилида «ялғанчи тил болса бирдәмлиқтур».

Бирақ ахмақ наданлиғини җакалар.
24 Тиришчан қол һоқуқ тутар;
Һорун қол алванға тутулар.
25 Көңүлниң ғәм-әндишиси кишини мүкчәйтәр;
Лекин меһриванә бир сөз кишини роһландурар.
26 Һәққаний киши өз дости билән биргә йол издәр;
Бирақ яманларниң йоли өзлирини адаштурар.
27 Һорун өзи тутқан овни пиширип йейәлмәс;
Бирақ әтиварлиқ байлиқлар тиришчанға мәнсуптур.
28 Һәққанийлиқниң йолида һаят тепилар;
Шу йолда өлүм көрүнмәстур.

13 1 Дана оғул атисиниң тәрбийисигә көңүл қояр;
Мәсқирә қилғучи тәнбиһкә қулақ салмас.
2 Адәм дурус еғизиниң мевисидин һозурлинар;
Тузкорлар зораванлиққа һәвәс қилип зораванлиққа учрар.
3 Сөздә еһтиятчан киши җенини сақлап қалар;
Ағзи иштик һалакәткә учрар.
4 Һорунниң арзу-тилиги бар, лекин еришәлмәс;
Лекин тиришчан әтлинәр.
5 Һәққаний адәм ялғанчилиқтин жиркинәр;
Қәбиһ болса сесип, шәрмәндә болар.
6 Йоли дурусни һәққанийәт қоғдар;
Лекин гунакарни рәзиллик жиқитар.
7 Бәзиләр өзини бай көрсәткини билән әмәлийәттә қуруқ сөләттур;
Бәзиләр өзини йоқсул көрсәткини билән зор байлиқлири бардур.
8 Өз байлиғи гөрүгә тутулған байниң җениға ара турар;
Бирақ йоқсуллар һеч вәһимини аңлимас.
9 Һәққаний адәмниң нури шатлинип парлар;
Бирақ яман адәмниң чириғи өчүрүләр.
10 Кибирликтин пәқәт җедәл-маҗирала чиқар;
Даналиқ болса несиһәтни аңлиғанлар билән биллидур.
11 Ишлимәй тапқан һарам байлиқ бәрикәтсиздур;
Тәр төкүп һалал тапқан гүллинәр.
12 Тәлмүргинигә күтүп еришәлмәслик көңүлни сунуқ қилар,

12:23 Пәнд. 13:16; 15:2
12:24 Пәнд. 10:4
12:25 Пәнд. 15:13
12:26 **«Һәққаний киши өз дости билән биргә йол издәр»** — башқа хил тәрҗимилири: «Һәққаний киши өз достиниң көңлидикини тәкшүрәр», «һәққаний киши дост тутушта сәгәк болар» яки «Һәққаний киши өз достиға йол көрситәр».
12:27 **«Бирақ әтиварлиқ байлиқлар тиришчанға мәнсуптур»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Бирақ тиришчан киши өз тәәллуқатини әтиварлайду».
13:2 Пәнд. 12:14
13:6 Пәнд. 10:29; 11:3, 5, 6
13:7 Пәнд. 12:9
13:9 Аюп 18:5, 6; 21:17; Пәнд. 4:18
13:11 Пәнд. 10:2; 20:21

Лекин тәшналиқта еришкини «һаятлиқ дәриғи»дур.
13 Худаниң калам-сөзигә писәнт қилмиған адәм гунаниң төлимигә қәриздар болар;
Лекин пәрманни қәдирлигән адәм яхшилиқ көрәр.
14 Ақиланиниң тәлими һаятлиқ бәргүчи булақтур,
У сени өлүм қапқанлиридин қутулдурар.
15 Ақиланилиқ адәмни илтипатқаериштүрәр;
Бирақ тузкорларниң йоли әгир-бүгри, җапалиқ болар.
16 Пәм-парасәтлик адәм билими билән иш көрәр;
Һамақәт өз наданлиғини ашкарилар.
17 Рәзил алақичи бала-қазаға учрар;
Садиқ әлчи болса дәрдкә дәрмандур.
18 Тәрбийәни рәт қилған адәм намратлишип уятқа қалар;
Амма тәнбиһни қобул қилған һөрмәткә еришәр.
19 Әмәлгә ашқан арзу кишигә шерин туюлар;
Лекин ахмақлар яманлиқни ташлашни яман көрәр.
20 Ақиланиләр билән биллә жүргән Дан. болар;
Бирақ ахмақларға һәмраһ болған налә-пәрядта қалар.
21 Балайиқаза гунакарларниң кәйнидин бесип маңар;
Лекин һәққанийлар яхшилиқниң әҗрини тапар.
22 Яхши адәм пәрзәнтлириниң пәрзәнтлиригә мирас қалдурар;
Гунакарларниң жиққан мал-дунияси һәққанийлар үчүн топлинар.
23 Йоқсулниң ташландуқ йери мол һосул берәр,
Лекин адаләтсизликтин у вәйран болар.
24 Таяқни айиған киши оғлини яхши көрмәс;
Балини сөйгән киши уни әстайидил тәрбийиләп җазалар.
25 Һәққаний адәм көңли қанаәт тапқичә озуқ йәр;
Яманниң қосиғи ач қалар.

14 1 Һәр бир дана аял өз аилисини ават қилар;
Ахмақ аял аилисини өз қоли билән вәйран қилар.
2 Дуруслуқ йолида маңидиған киши Пәрвәрдигардин қорқар;
Қиңғир йолда маңған киши Худани көзгә илмас.
3 Ахмақниң тәкәббур ағзи өзигә таяқ болар;
Ақиланиниң ләвлири өзини қоғдар.
4 Улақ болмиса, еғил пак-пакиз турар;
Бирақ өкүзниң күчи болғандила саңға ашлиқ толар.

13:12 **«һаятлиқ дәриғи»** — «Ерәм бағчиси»дики, Адәм атимиз вә Һава анимизниң бәһриман болушиға тәйярланған дәрәқни көрситиду *(3:18ни көрүң)*.
13:12 Пәнд. 13:19
13:14 Пәнд. 10:11; 14:27
13:16 Пәнд. 12:23; 15:2
13:20 **«...налә-пәрядта қалар»** — яки «...зиян тартар».
13:22 Аюп 15:29; 27:17
13:23 Пәнд. 12:11; 18:9
13:24 Пәнд. 23:13
14:1 **«... өз аилисини ават қилар»** — ибраний тилида «... өз аилисини қурар».
14:2 Аюп 12:4
14:4 **«Улақ болмиса, еғил пак-пакиз турар...»** — еғилниң сесиқлиғи түпәйлидин еғилдики улақларни чиқириветиш толиму ахмақанилик, әлвәттә.

5 Ишәшлик гувачи ялған ейтмас;
Сахта гувачи ялған гәпни нәпәстәк тинар.
6 Һакавурлар даналиқ издәп тапалмас;
Бирақ йорутулған адәмгә билим елиш асанға чүшәр.
7 Бирәвниң ағзида билим йоқлуғини билип йәткәндә,
Униңдин өзүңни нери тарт.
8 Әқил-парасәтлик кишиниң даналиғи өз йолини ойлиништидур;
Ахмақларниң әқилсизлиги болса өзлириниң алдинишидур.
9 Ахмақлар болса «итаәтсизлик қурбанлиғи»ни көзгә илмайду,
Һәққанийлар арисида болса илтипат тепилар.
10 Көңүлдики дәрдни пәқәт өзила көтириләр;
Көңүлдики хушлуққиму башқилар шерик болалмас.
11 Яманниң өйи өрүлүп чүшәр;
Һәққаний адәмниң чедири гүллинип кетәр.
12 Адәм балисиға тоғридәк көрүнидиған бир йол бар,
Лекин ақивити һалакәткә баридиған йоллардур.
13 Оюн-күлкә болса қәлбтики ғәм-қайғуни япар,
Хошаллиқ өтүп кәткәндә, ғәм-қайғу йәнила қалар.
14 Тоғра йолдин бурулуп янған адәм һаман өз йолидин тояр;
Яхши адәм өз ишидин қанаәтлинәр.
15 Саддилар һәммә гәпкә ишинип кетәр;
Лекин пәм-парасәтлик киши һәр бир қәдәмни авайлап басар.
16 Дана адәм еһтиятчан болуп аваричиликтин нери кетәр;
Ахмақ һакавурлуқ қилип, өзигә ишинип алдиға маңар.
17 Териккәк ахмақлиқ қилар;
Нәйрәңваз адәм нәпрәткә учрар.
18 Саддилар ахмақлиққа варислиқ қилар;
Пәм-парасәтликләр билимни өз тажи қилар.
19 Яманлар яхшиларниң алдида егиләр;
Қәбиһләр һәққанийниң дәрвазилири алдида баш урар.
20 Намрат киши һәтта өз йеқиниғиму яман көрүнәр.
Байниң дости болса көптур.
21 Йеқинини пәс көргән гунакардур;
Лекин мискинләргә рәһим қилған бәрикәт тапар.
22 Яманлиқ ойлиғанлар йолдин адашқанлардин әмәсму?
Бирақ яхшилиқ ойлиғанлар рәһим-шәпқәт, һәқиқәт-садиқлиққа муйәссәр болар.
23 Һәммә меһнәттин пайда чиқар;

14:5 **Мис. 23:1; Пәнд. 12:17**
14:6 **«һакавурлар»** — яки «Мәсқирә қилғучилар».
14:9 **«Итаәтсизлик қурбанлиғи»** — Муса пәйғәмбәргә тапшурулған «муқәддәс қанун»ға асасән, бириси башқиларға гуна қилип зиян йәткүзгән болса, Худадин кәчүрүм елиш үчүн авал зиян тартқучиға шу гунайини етирап қилип, аз дегәндә икки һәссә төләм берип, андин итаәтсизлиги үчүн қилинидиған қурбанлиқни *(«итаәтсизлик қурбанлиғи»ни)* ибадәтханида Худаға атап бериши керәк еди.
–Башқа бир хил тәрҗимиси «Ахмақлар итаәтсизлигигә нисбәтән йениклик билән күлүп қойиду».
14:12 **Пәнд. 16:25**
14:13 **Пәнд. 5:4**
14:14 **Пәнд. 1:31**
14:16 **«аваричиликтин»** — яки «яманлиқтин».
14:20 **Пәнд. 19:4, 7**
14:22 **Луқа 6:38**

Бирақ қуруқ параңлар адәмни муһтаҗлиқта қалдурар.
24 Ақиланиләр үчүн байлиқлар бир таҗдур;
Ахмақларниң наданлиғидин пәқәт йәнә шу наданлиқла чиқар.
25 Һәққаний гувалиқ бәргүчи кишиләрниң һаятини қутқузар;
Ялған-явидақ сөзләйдиған гувачи ялған гәпни нәпәстәк тинар.
26 Пәрвәрдигардин қорқидиғанниң күчлүк йөләнчүки бар,
Униң балилириму һимайигә егә болар.
27 Пәрвәрдигардин қорқуш һаятниң булиқидур;
У кишини әҗәллик қапқанлардин қутқузар.
28 Падишаһниң шан-шәриви пухрасиниң көплигидиндур;
Пухрасиниң кәмлиги әмирниң һалакитидур.
29 Еғир-бесиқ киши интайин ақил кишидур;
Чечилғақ ахмақлиқни улуқлар.
30 Хатирҗәм көңүл тәнниң сақлиғидур;
Һәсрәт чекиш болса сүйәкләрни чиритар.
31 Мискинни бозәк қилғучи — Пәрвәрдигарға һақарәт қилғучидур;
Һаҗәтмәнләргә шапаәт қилиш Уни һөрмәтлигәнликтур.
32 Яман өз яманлиғи ичидә жиқитилар;
Һәққаний адәм һәтта сәкратта ятқандиму хатирҗәм болар.
33 Йорутулған кишиниң көңлидә даналиқ ятар;
Бирақ ахмақниң көңлидикиси ашкарә болмай қалмас.
34 Һәққанийәт һәр қайси әлни жуқури көтирәр;
Гуна һәр қандақ милләтни номусқа қалдурар.
35 Падишаһниң илтипати әқиллиқ хизмәткарниң бешиға чүшәр;
Бирақ униң ғәзиви номуста қалдурғучи уятсиз хизмәткариниң бешиға чүшәр.

15

1 Мулайим җавап ғәзәпни басар;
Қопал сөз аччиқни қозғар.
2 Ақиланиләрниң тили билимни җари қилар;
Ахмақниң ағзи қуруқ гәп төкәр.
3 Пәрвәрдигарниң көзи һәр йәрдә жүрәр;
Яхши-яманларни көрүп турар.
4 Шипа йәткүзгүчи тил худди бир «һаятлиқ дәриғи»дур;
Тили әгирлик кишиниң роһини сундурар.

14:27 **«һаятниң булиқи»** — 13:14ниму көрүң.
14:27 Пәнд. 10:11; 13:14
14:31 Пәнд. 14:21; 17:5
14:32 **«Яман өз яманлиғи ичидә жиқитилар; һәққаний адәм ... хатирҗәм болар»** — толуқ айәтниң башқа бир хил тәрҗимиси: «Күлпәт кәлгәндә, яман адәм һайдиветилиду; бирақ һәққаний адәм сәкратта ятқандиму панаһлиқ болар».
14:33 Пәнд. 10:14; 12:23; 13:16
14:35 **«Номуста қалдурғучи уятсиз хизмәткар...»** — ибраний тилида «номуста қалдурғучи» вә «уятсиз» дегән икки ибарә бирла икки бислиқ сөз билән билдүрүлиду.
15:1 Пәнд. 25:15
15:2 Пәнд. 12:23; 13:16; 15:28
15:3 **«Яхши-яманлар...»** — ибраний тилида «яман-яхшилар» дегәнлик билән билдүрүлиду.
15:3 Аюп 34:21; Пәнд. 5:21; Йәр. 16:17; 32:19
15:4 **«Шипа йәткүзгүчи тил»** — яки «меһриван тил». **«һаятлиқ дәриғи»** — 3:18-айәттики изаһатни көрүң.
15:4 Пәнд. 12:18; 13:14

5 Ахмақ атисиниң тәрбийисигә писәнт қилмас;
Лекин атисиниң тәнбиһигә қулақ салған зерәк болар.
6 Һәққанийниң өйидә гөһәрләр көптур;
Бирақ яманниң тапавити өзигә аваричилик тапар.
7 Дананиң ләвлири билим тарқитар;
Ахмақниң көңлидин һеч билим чиқмас.
8 Яманларниң қурбанлиғи Пәрвәрдигарға жиркиничликтур;
Дурусларниң дуаси Униң хурсәнлигидур.
9 Яманларниң йоли Пәрвәрдигарға жиркиничликтур;
Лекин һәққанийәтни интилип издигүчини У яхши көрәр.
10 Тоғра йолдин чиққанлар азаплиқ тәрбийини көрәр;
Тәнбиһкә өч болғучи өләр.
11 Тәһтисара вә һалакәт Пәрвәрдигарниң көз алдида очуқ турған йәрдә,
Инсан көңлидики ой-пикирни қандақму Униңдин йошуралисун?!
12 Һакавур тәнбиһ бәргүчини яқтурмас;
У ақиланиләрдин несиһәт елишқа бармас.
13 Көңүл шат болса, хуш чирай болар;
Дәрд-әләм тартса, роһи сунар.
14 Йорутулған көңүл билимни издәр;
Әқилсизниң ағзи наданлиқни озуқ қилар.
15 Езилгәнләрниң һәммә күнлири тәстә өтәр;
Бирақ шат көңүл һәр күнини һейттәк өткүзәр.
16 Зор байлиқ билән беарамлиқ тапқандин,
Азға шүкүр қилип, Пәрвәрдигардин әймәнгән әвзәл.
17 Нәпрәт ичидә йегән бордақ гөштә қилинған катта зияпәттин,
Меһир-муһәббәт ичидә йегән көктат әвзәл.
18 Териккәк киши җедәл чиқирар;
Еғир-бесиқ талаш-тартишларни тиничландурар.
19 Һорунниң йоли тикәнлик қашадур,
Дурус адәмниң йоли көтирилгән йолдәк дағдамдур.
20 Дана оғул атисини шат қилар;
Әқилсиз адәм анисини кәмситәр.
21 Әқли йоқ киши ахмақлиғи билән хуштур;
Йорутулған киши йолини тоғрилап маңар.
22 Мәслиһәтсиз иш қилғанда нишанлар әмәлгә ашмас;
Мәслиһәтчи көп болғанда муддиалар әмәлгә ашурулар.
23 Кишигә җайида бәргән җававидин хуш болар,
Дәл вақтида қилған сөз нәқәдәр яхшидур!

15:8 Пәнд. 21:27; Йәш. 1:11; Йәр. 6:20; Ам. 5:21
15:11 **«Тәһтисара»** — өлгәнләрниң роһлири баридиған җайни көрситиду.
15:11 2Тар. 6:30; Зәб. 7:10; 43:21-22; Йәр. 17:9,10; Юһ. 2:24, 25; 21:17; Рос. 1:24
15:12 **«Һакавур»** — яки «мәсқирә қилғучи».
15:13 Пәнд. 17:22; 18:14
15:16 Зәб. 37:16; Пәнд. 16:8
15:17 Пәнд. 17:1
15:18 Пәнд. 28:25; 29:22
15:20 Пәнд. 10:1
15:21 Пәнд. 10:23; 14:9
15:22 Пәнд. 11:14

24 Һаятлиқ йоли әқиллиқ кишини жуқуриға башлайдуки,
Уни чоңқур тәһтисарадин қутқузар.
25 Пәрвәрдигар тәкәббурниң өйини жулуветәр;
Бирақ У тул хотунларға пасилларни турғузар.
26 Яманларниң ой-пикри Пәрвәрдигарға жиркиничликтур;
Бирақ сап дилниң сөзлири сөйүмлүктур.
27 Ач көз киши өз аилисигә аваричилик кәлтүрәр;
Пара елишқа нәпрәтләнгән киши күн көрәр.
28 Һәққаний адәм қандақ жавап бериштә қайта-қайта ойлинар;
Яман адәмниң ағзидин шумлуқ төкүләр.
29 Пәрвәрдигар яман адәмдин жирақтур;
Бирақ У һәққанийниң дуасини аңлар.
30 Хуш көзләр көңүлни шатландурар;
Хуш хәвәр устиханларға гөш-май қондурар.
31 Һаятлиққа елип баридиған тәнбиһкә қулақ салған киши даналарниң қатаридин орун алар.
32 Тәрбийәни рәт қилған өз җенини хар қилар;
Тәнбиһкә қулақ салған йорутулар.
33 Пәрвәрдигардин қорқуш адәмгә даналиқ үгитәр;
Авал кәмтәрлик болса, андин шөһрәт келәр.

16 1 Көңүлдики нийәтләр инсанға тәвәдур;
Бирақ тилниң җавави Пәрвәрдигарниң илкидидур.
2 Инсан өзиниң һәммә қилған ишини пак дәп биләр;
Лекин қәлбдики нийәтләрни Пәрвәрдигар таразиға селип тартип көрәр.
3 Нийәт қилған ишлириңни Пәрвәрдигарға тапшурғин,
Шундақ қилғанда планлириң пишип чиқар.
4 Пәрвәрдигар барлиқ мәвҗудийәтниң һәр бирини мәлум мәхсәт билән апиридә қилған;
Һәтта яманларниму балаю-апәт күни үчүн яратқандур.
5 Тәкәббурлуққа толған көңүлләрниң һәр бири Пәрвәрдигарға жиркиничликтур;
Қол тутушуп бирләшсиму, җазасиз қалмас.
6 Муһәббәт-шәпқәт вә һәқиқәт билән гуналар кәфарәт қилинип йепилар;
Пәрвәрдигардин әйминиш адәмләрни яманлиқтин халий қилар.

15:24 **«тәһтисара»** — өлгәнләрниң роһлири барған җайни көрситиду.
15:25 Пәнд. 2:21,22; 12:7; 14:11
15:26 **«ой-пикри»** — яки «планлири».
15:26 Пәнд. 6:18
15:27 Пәнд. 1:19
15:29 Зәб. 9:38; 33:16-20; 144:18, 19
15:30 Пәнд. 25:25
15:33 Пәнд. 1:7; 9:10; 18:12
16:1 Пәнд. 16:1; 19:21; 20:24; Йәр. 10:23
16:2 **«қәлбдики нийәтләр»** — ибраний тилида «*(адәмләрниң)* роһлири» дейилиду.
16:2 Пәнд. 21:2
16:3 Зәб. 36:5; 54:23; Мат. 6:25; Луқа 12:22; 1Пет. 5:7
16:4 Аюп 21:30
16:5 **«қол тутушуп бирләшсиму,...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «шубһисизки,...».
16:5 Пәнд. 6:17; 8:13; 11:21
16:6 **«...гуналар кәфарәт қилинип йепилар»** — Тәврат дәвридә, гуналар қурбанлиқлар арқилиқ «**йепилип** кәчүрүм қилинди» *(йәни, «кәфарәт қилинди»)*. Инҗил дәвригә кәлгәндила, гуналар «елип ташланди» *(мәсилән, «Юһ.» 1:29)*.

7 Адәмниң ишлири Пәрвәрдигарни хурсән қилса,
У һәтта дүшмәнлириниму униң билән енақлаштурар.
8 Һалал алған аз,
Һарам алған көптин әвзәлдур.
9 Инсан көңлидә өз йолини тохтитар;
Амма қәдәмлирини тоғрилайдиған Пәрвәрдигардур.
10 Һәтта падишаниң ләвлиригә қаритип әпсун оқулсиму,
Униң ағзи тоғра һөкүмдин чәтнимәс.
11 Адил тараза-мизанлар Пәрвәрдигарға хастур;
Тараза ташлириниң һәммисини У ясиғандур.
12 Падиша рәзиллик қилса жиркиничликтур,
Чүнки тәхт һәққанийәт биләнла мәһкәм турар.
13 Һәққаний сөзлигән ләвләр падишаларниң хурсәнлигидур;
Улар дурус сөзлигүчиләрни яхши көрәр.
14 Падишаһниң қәһри гоя өлүмниң әлчисидур;
Бирақ дана киши униң ғәзивини тиничландурар.
15 Падишаһниң чирайиниң нури кишигә җан киргүзәр;
Униң шәпқити вақтида яққан «кейинки ямғур»дур.
16 Даналиқ елиш алтун елиштин нәқәдәр әвзәлдур;
Йорутулушни таллаш күмүчни таллаштин шунчә үстүндур!
17 Дурус адәмниң егиз көтирилгән йоли яманлиқтин айрилиштур;
Өз йолиға еһтият қилған киши җенини сақлап қалар.
18 Мәғрурлуқ һалак болуштин авал келәр,
Тәкәббурлуқ жиқилиштин авал келәр.
19 Кәмтәр болуп мискинләр билән барди-кәлдидә болуш,
Тәкәббурлар билән һарам мал бөлүшкәндин әвзәлдур.
20 Кимки ишни пәм-парасәт билән қилса пайда тапар;
Пәрвәрдигарға таянған болса, бәхит-саадәт көрәр.
21 Көңли дана киши сәгәк атилар;
Йеқимлиқ сөзләр адәмләрниң билимини ашурар.
22 Пәм-парасәт өзигә егә болғанларға һаятлиқниң булиқидур;
Әқилсизләргә тәлим бәрмәкниң өзи әқилсизликтур.
23 Ақиланә кишиниң қәлби ағзидин әқил чиқирар;
Униң ләвзигә билимни зиядә қилар.
24 Йеқимлиқ сөзләр гоя һәсәлдур;

16:8 Зәб. 36:16; Пәнд. 15:16
16:10 **«Һәтта падишаниң ләвлиригә қаритип әпсун оқулсиму, униң ағзи тоғра һөкүмдин чәтнимәс»** — йәнә икки хил тәрҗимиси бар: *(1)* «Падишаһниң ләвлиридә Пәрвәрдигарниң вәһийи болса, униң ағзи тоғра һөкүмдин чәтнимәс»; *(2)* «Падишаһниң ләвлири вәһийгә қарап сөзләйду; униң ағзи тоғра һөкүмдин чәтнимәслиги керәк».
16:11 Лав. 19:36; Қан. 25:13-16; Пәнд. 11:1; 20:10, 23
16:14 Пәнд. 19:12; 20:2
16:15 **«Униң падишаниң шәпқити вақтида яққан «кейинки ямғур»дур»** — ибраний тилида: «Униң *(падишаниң)* шәпқити «кейинки ямғурлар»ни әпкәлгән булуттур». «Кейинки ямғурлар» Исраилда 3-айда йеғип, әтиязлиқ зираәтләрни пишириштәк һалқилиқ рольни ойнайду. Шуңа һәр бир дехан «кейинки ямғур»ға тәшнадур, улар уни бәк қәдирләйду.
16:15 Пәнд. 19:12; Һош. 6:3; Зәк. 10:1; Яқ. 5:7
16:16 Аюп 28:15; Зәб. 18:11; 118:72; Пәнд. 3:14,15; 8:11,19
16:18 Пәнд. 11:2; 17:19
16:20 **«Кимки ишни пәм-парасәт билән қилса пайда тапар»** — яки «несиһәт сөзигә көңүл қойған пайда тапар».
16:20 Зәб. 2:12; 33:9-10; 124:1; Йәш. 30:18; Йәр. 17:7
16:22 Пәнд. 13:14

Көңүлләрни хуш қилип тәнгә давадур.
[25] Адәм балисиға тоғридәк көрүнидиған бир йол бар,
Лекин ақивити һалакәткә баридиған йоллардур.
[26] Ишлигүчиниң иштийи уни ишқа салар;
Униң қарни униңға һайдакчилик қилар.
[27] Муттәһәм киши яман гәпни колап жүрәр;
Униң ләвлири лавулдап турған отқа охшар.
[28] Әгир адәм жедәл-мажира туғдурғучидур;
Ғәйвәтчи йеқин достларни айриветәр.
[29] Зораван киши йеқин адимини аздурар;
Уни яман йолға башлап кирәр.
[30] Көзини жумувалған киши яман нийәтни ойлар;
Левини чишлигән киши яманлиққа тәйярдур.
[31] Һәққанийәт йолида ақарған чач,
Адәмниң шөһрәт тажидур.
[32] Асан аччиқлимайдиған киши палвандин әвзәлдур;
Өзини тутувалған шәһәр алғандинму үстүндур.
[33] Чәк етәккә ташланғини билән,
Лекин нәтижиси пүтүнләй Пәрвәрдигардиндур.

17 [1] Қурбанлиқ гөшлиригә толған жедәллик өйдин,
Бир чишләм қуруқ нан йәп, көңүл течлиқта болған әвзәл.
[2] Хизмәткар чевәр болса, ғожисиниң номуста қойғучи оғлини башқурар;
Кәлгүсидә у ғожиниң оғли қатарида туруп униң мирасни тәқсим қилар.
[3] Сапал қазан күмүчни тавлар, чанақ алтунни тавлар,
Бирақ адәмниң қәлбини Пәрвәрдигар синар.
[4] Қәбиһ киши яман сөзләргә ишинәр;
Ялғанчи питничиләрниң сөзигә қулақ салар.
[5] Мискинләрни мәсқирә қилғучи, өзини Яратқучини һақарәтлигүчидур;
Башқиларниң бәхитсизлигидин хошал болған киши жазасиз қалмас.
[6] Қериларниң нәврилири уларниң тажидур;
Пәрзәнтләрниң пәхри уларниң атилиридур.
[7] Ахмақ яришиқ гәп қилса униңға ярашмас;

16:25 Пәнд. 14:12
16:26 **«Униң қарни униңға һайдакчилик қилар»** — ибраний тилида «Униң ағзи униңға һайдакчилик қилар».
16:27 **«Муттәһәм киши»** — ибраний тилида «Белиалниң оғли» дейилиду. «Белиал»ниң мәнаси «әрзимәс» дегәнлик болуп, бәлким Иблисни көрситиду.
16:27 Пәнд. 12:18
16:28 Пәнд. 15:18; 26:21; 29:22
16:29 **«Уни яман йолға башлап кирәр»** — ибраний тилида «Уни яхши әмәс бир йолға башлап кирәр».
16:30 **«Көзини жумувалған киши»** — яки «көз қисқучи киши», «көзини чимилдатқучи адәм».
16:30 Пәнд. 6:13,14
16:31 **«Һәққанийәт йолида ақарған чач, адәмниң шөһрәт тажидур»** — айәтниң башқа бир хил тәрҗимиси: «Ақ чач болса адәмниң шөһрәт тажидур; у һәққанийәт йолида пәйда болиду».
16:32 **«Өзини тутувалған»** — ибраний тилида: «Өз роһини идарә қилидиған» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
17:1 **«Қурбанлиқ гөшлири»** — ибранийлар ибадәтханида Худаға атап сойған бәзи қурбанлиқ гөшлириниң көп қисмини өйигә әкилип йейишкә болатти.
17:1 Пәнд. 15:17
17:3 Пәнд. 27:21; Йәр. 17:10
17:5 Пәнд. 14:31

Мөтивәр ялған сөзлисә униңға техиму ярашмас.
[8] Пара — уни бәргүчиниң нәзиридә есил бир гөһәрдур;
Гоя уни нәгила ишләтсә мувәппәқийәткә еришидиғандәк.
[9] Башқиларниң хаталиқини йопутуп кәчүргән киши меһир-муһәббәтни көзләр;
Кона хаманни сориған киши йеқин достларни дүшмән қилар.
[10] Ақиланигә сиңгән бир еғиз тәнбиһ,
Ахмаққа урулған йүз дәрридин үнүмлүктур.
[11] Яманлар пәқәт асийлиқни көзләр;
Уни жазалашқа рәһимсиз бир әлчи әвәтиләр.
[12] Әхмиқанә иш қиливатқан надан кишигә учрап қалғандин көрә,
Балилиридин айрилған ейиққа йолуғуп қалған яхши.
[13] Кимки яхшилиққа яманлиқ қилса,
Ишигидин балайиқаза нери кәтмәс.
[14] Жедәлниң башлиниши тосмини су елип кәткәнгә охшайду;
Шуңа жедәл партлаштин авал талаш-тартиштин қол үзгин.
[15] Яманни ақлиған,
Һәққанийға қара чаплиған,
Охшашла Пәрвәрдигарға жиркиничликтур.
[16] Ахмақниң көңли даналиқни әтиварлимиса,
Қандақму униң қолида даналиқни сетивалғидәк пули болсун?
[17] Һәқиқий дост һәрдайим саңа муһәббәт көрситәр,
Һәқиқий қериндаш яман күнүң үчүн ярдәмгә дунияға кәлгәндур.
[18] Әқилсиз киши қол берип,
Йеқини үчүн кепил болиду.
[19] Жедәлгә амрақ гунаға амрақтур;
Босуғини егиз қилған һалакәтни издәр.
[20] Нийити бузулған яхшилиқ көрмәс;
Тилида һәқ-наһәқни астин-үстүн қилғучи балаға йолуқар.
[21] Бала ахмақ болса, ата ғәм-қайғуға патар;
Һамақәтниң атиси хушаллиқ көрмәс.
[22] Шат көңүл шипалиқ доридәк тәнгә давадур;
Сунуқ роһ-дил адәмниң илигини қурутар.
[23] Чирик адәм йәң ичидә парини қобул қилар;
У адаләтниң йолини бурмилар.
[24] Даналиқ йорутулған кишиниң көз алдида турар;
Бирақ әқилсизниң көзи хиялкәшлик қилип қутупта жүрәр.

17:8 **«Пара — ...гоя уни нәгила ишләтсә мувәппәқийәткә еришидиғандәк»** — бу айәт һәҗвий, кинайилик сөз болуп, умумий амма әпсуслинарлиқ бир әһвални көрситиду; әлвәттә, у бу ишни тәриплимәйду.
–Башқа бир хил тәрҗимиси: «У буни нәгила ишләтсәм мувәппәқийәткә еришимән, дәйду».
17:13 **Қан. 32:35; Пәнд. 20:22; 24:29; Рим. 12:17; 1Тес. 5:15; 1Пет. 3:9**
17:14 **Пәнд. 20:3**
17:15 **Мис. 23:7; Пәнд. 24:24; Йәш. 5:23**
17:16 **«Ахмақниң көңли даналиқни әтиварлимиса,...»** — ибраний тилида «Әқмәқниң һеч көңли йоқ турса,...»
17:19 **«Босуғини егиз қилған киши»** — ибраний тилида «Дәрвазисини егиз қилған *(киши)*». Бундақ адәм бәлким өзиниң бай екәнлигини көз-көз қилмақчи болиду.
17:19 **Пәнд. 16:18**
17:22 **Пәнд. 15:13**
17:23 **«Чирик адәм йәң ичидә парини қобул қилар»** — ибраний тилида «Чирик адәм бағрида парини қобул қилар...» яки «Чирик адәм бағирдин парини алар...».
17:24 **Топ. 2:14; 8:1**

25 Галваң бала атини азапға салар;
Уни туққучиниңму дәрди болар.
26 Һәққанийларға жәриманә қоюшқа қәтъий болмас;
Әмирләрни адаләтни қоллиғини үчүн думбалашқа болмас.
27 Билими бар киши кам сөзлүк болар;
Йорутулған адәм қалтис еғир-бесиқ болар.
28 Һәтта ахмақму аз сөзлисә дана һесаплинар;
Тилини тизгинлигән киши данишмән санилар.

18 1 Көпчиликтин айрилип ялғуз жүргән киши һаман өз нәпсигә чоғ тартар;
Һәр қандақ чин һекмәткә һаман жан-жәһли билән қарши чиқар.
2 Ахмақ йорутулушқа қизиқмас;
Қизиқидиғини пәқәт өз ойлиғанлирини көрситишла, халас.
3 Яман киши кәлсә, нәпрәтму пәйда болар;
Номуссиз иш иза-аһанәттин айрилмас.
4 Адәмниң сөзлири чоңқур суларға охшар;
Даналиқ булиқи ериқ сүйидәк өркәшләп ақар.
5 Яманға ян бесишқа,
Сорақта һәққанийға увал қилишқа қәтъий болмас.
6 Ахмақниң ләвлири уни жедәлгә башлар;
Униң ағзи «Мени думбала» дәп тәклип қилар.
7 Ахмақниң ағзи өз бешиға һалакәттур;
Униң ләвлири өз жениға қапқандур.
8 Ғәйвәтхорниң сөзлири һәр хил назу-немәтләрдәк,
Кишиниң қәлбигә чоңқур сиңдүрүләр.
9 Ишида һорун болған кишиму,
Бузғунчи билән үлпәтдаш болиду.
10 Пәрвәрдигарниң нами мәзмут мунардур;
Һәққанийлар униң ичигә жүгүрүп кирип жуқурида аман болар.
11 Бай адәм мал-дуниясини «мустәһкәм шәһирим» дәп биләр;
Нәзиридә өзини сақлайдиған егиз сепилдәк турар.
12 Битчит болуштин авал, көңүлгә тәкәббурлуқ келәр;
Авал кәмтәрлик болса, андин шөһрәт келәр.
13 Сөзни аңлимай туруп, алдирап жавап бәргән,

17:25 Пәнд. 10:1; 15:20; 19:13
17:26 **«жәриманә қоюш»** — «жәриманә қоюш»ниң «жазалаш» дегән умумий мәнасиму болуши мүмкин. **«Һәққанийларға жәриманә қоюшқа қәтъий болмас»** — ибраний тилида «Һәққанийларға жәриманә қоюшқа яхши әмәс».
17:27 **«қалтис еғир-бесиқ болар»** — ибраний тилида «салқин роһи бар» дегәнни билдүриду.
18:3 **«нәпрәтму пәйда болар»** — яки «пәсликму пәйда болар».
18:5 **«қәтъий болмас»** — ибраний тилида «яхши әмәс».
18:5 Лав. 19:15; Қан. 1:17; 16:19; Пәнд. 24:23
18:7 Пәнд. 10:14; 12:13; 13:3
18:8 **«Кишиниң қәлбигә...»** — ибраний тилида «Қосиғиниң ички йәрлиригә...».
18:8 Пәнд. 26:22
18:9 **«Кишиму ...»** — **...му** — демәк, һорун адәм ғәйвәтхорға охшаш бузғунчидур.
18:10 Һак.9:51; 2Сам. 22:51; Зәб. 17:1-4; 60:4-5; Пәнд. 29:25
18:11 Пәнд. 10:15
18:12 Пәнд. 11:2; 15:33; 16:18

Ахмақлиғини көрситип өзини хиҗаләттә қалдурур.
14 Тәндики ағриқ азавиға адәмниң өз роһи бәрдашлиқ бәргүзәр;
Бирақ роһи сунған болса уни ким көтирәр?
15 Йорутулғанниң қәлби билимгә еришмәктә,
Ақиланиниң қулақлири билимни издимәктә.
16 Соғат өз егисигә ишикни дағдам ечип берәр;
Уни чоң әрбаблар алдиға йәткүзәр.
17 Дәва қилғанда, авал сөзлигүчиниң сөзлири орунлуқ көрүнәр;
Лекин қарши тәрәп соал қоюп ишни сүрүштүрәр.
18 Чәк ташлаш җедәлләрни түгитәр;
Ғоҗиларниң арисидики ишниму һәл қилар.
19 Рәнҗигән қериндашниң көңлини елиш мустәһкәм шәһәрни елиштинму тәс;
Җедәл-маҗира қорғанниң тақақ-балдақлириға охшаштур.
20 Адәм дурус сөзлигәнлигидин қосиғи тоқ болар;
Өз көңлидин чиққан сөзлиридин мол һосул алар.
21 Һаят-мамат тилниң илкидидур;
Кимки униң тәсирини әтиварлиса униң мевисидин йәр.
22 Хотунни таллап алған киши яхшилиқ тапиду,
У Пәрвәрдигарниң мәрһимитигә еришкән болиду.
23 Мискинләр пәс авазда йелинип сөзләр;
Бай болса қопаллиқ билән җавап берәр.
24 Достни көп тутқан киши харап болар;
Лекин қериндаштинму йеқин бағланған бир дост бардур.

19

1 Пәзиләтлик йолда маңған кәмбәғәл,
Һейлигәр сөзлүк ахмақтин яхшидур.
2 Йәнә, ғәйрити бар киши билимсиз болса болмас;
Алдираңғу йолдин чиқар.
3 Кишиниң ахмақлиғи өз йолини астин-үстин қиливетәр;
Шундақ туруқлуқ у көңлидә Пәрвәрдигардин рәнҗип ағринар.
4 Байлиқ достни көп қилар;
Мискинләр бар достидинму айрилип қалар.
5 Ялған гувалиқ қилған җазаланмай қалмас;
Ялған ейтқучиму җазадин қутулалмас.

18:17 Пәнд. 25:8
18:20 **«Адәм дурус сөзлигәнлигидин .. мол һосул алар»** — айәт ибраний тилида «Ағзиниң мевисидин адәмниң қосиғи тоқ болар; ләвлириниң һосулидин қанаәтлинәр» дегән сөзләр билән билдүрүлиду.
18:20 Пәнд. 12:14; 13:2
18:21 **«Кимки униң тәсирини әтиварлиса униң мевисидин йәр»** — яки «Кимки өз сөзлиригә амрақ болса, шу униң мевисини йәр».
18:21 Пәнд. 21:23; Як. 3:2
18:22 Пәнд. 19:14
18:24 Пәнд. 17:17
19:1 Пәнд. 28:6
19:2 **«болмас»** — ибраний тилида «яхши әмәс». **«Алдираңғу йолдин чиқар»** — ибраний тилида «Аяқлирини алдиратқучи киши хата қәдәм басар».
19:3 Як. 1:13,14,15
19:4 Пәнд. 14:20
19:5 **«Ялған ейтқучи...»** — ибраний тилида «Ялған *(сөз)* пүвлигүчи....»
19:5 Қан. 19:19; Пәнд. 21:28

6 Тола адәм сехийдин илтипат көзләр;
Соғат берип турғучиға һәммә киши досттур.
7 Намратлашқандин қериндашлириму зерикәр;
Униң достлири техиму жирақ қачар;
Ялвуруп қоғлисиму, улар тепилмас.
8 Пәм-парасәткә еришкүчи өзигә көйүнәр;
Нурни сақлиған кишиниң бәхити болар.
9 Ялған гувалиқ қилған жазаланмай қалмас;
Ялған ейтқучиму һалак болар.
10 Һәшәмәтлик турмуш ахмаққа ярашмас;
Қулниң әмәлдарлар үстидин һөкүм сүрүши техиму қамлашмас.
11 Данишмәнлик егисини асанлиқчә аччиқланмайдиған қилар;
Хаталиқни йопутуп кәчүрүш униң шөһритидур.
12 Падишаһниң ғәзиви ширниң һувлишиға охшаш дәһшәтлик болар;
Униң шәпқити юмран от-чөпкә чүшкән шәбнәмдәк шериндур.
13 Ахмақ оғул атиси үчүн балайиқазадур;
Урушқақ хотунниң зарлашлири тохтимай темип чүшкән тамчә-тамчә йеғинға охшаштур.
14 Өй билән мал-мүлүк ата-бовилардин мирастур;
Бирақ пәм-парасәтлик хотун Пәрвәрдигарниң илтипатидиндур.
15 Һорунлуқ кишини ғәпләт уйқиға ғәриқ қилар;
Бекар тәләп ачарчилиқниң дәрдини тартар.
16 Пәрвәрдигарниң әмригә әмәл қилған киши өз җенини сақлар;
Өз йоллиридин һези болмиған киши өләр.
17 Кәмбәғәлләргә рәһимдиллиқ қилған,
Пәрвәрдигарға қәриз бәргән билән баравәрдур;
Униң шәпқитини Пәрвәрдигар қайтурар.
18 Пәрзәнтиңниң тәрбийини қобул қилишиға үмүтвар болуп,
Уни җазалап тәрбийә берип турғин;
Лекин уни өлгичә хар болсун дегүчи болма.
19 Қәһрлик киши җаза тартар;
Уни қутқузмақчи болсаң, қайта-қайта қутқузушуң керәк.
20 Несиһәтни аңлиғин, тәрбийәни қобул қилғин,
Ундақ қилғанда кейинки күнлириңдә дана болисән.
21 Кишиниң көңлидә нурғун нийәтләр бар;

19:6 **«Тола адәм сехийдин илтипат көзләр...»** — яки «Тола адәм әмирдин илтипат көзләр...».
19:7 Пәнд. 14:20
19:9 **«Ялған ейтқучи...»** — ибраний тилида «Ялған *(сөз)* пүвлигүчи...».
19:10 Пәнд. 30:22
19:12 Пәнд. 16:14,15; 20:2
19:13 Пәнд. 10:1; 15:20; 17:25; 21:19; 27:15
19:14 Пәнд. 18:22
19:15 Пәнд. 6:9; 10:4; 20:13
19:16 **«Өз йоллиридин һези болмиған киши өләр»** — яки «Униң *(демәк, Пәрвәрдигарниң)* йоллирини кәмситкән киши өләр».
19:16 Пәнд. 3:21,22; Луқа 11:28
19:18 **«Лекин уни өлгичә хар болсун дегүчи болма»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «....бирақ униң жиға-зерәлириға қулақ салма».
19:18 Пәнд. 13:24; 23:13; Әф. 6:4

Ахирида пәқәт Пәрвәрдигарниң далаләт-һидайитидин чиққан иш ақар.
22 Кишиниң йеқимлиғи униң меһир-муһәббитидиндур;
Мискин болуш ялғанчилиқтин яхшидур.
23 Пәрвәрдигардин әйминиш кишини һаятқа ериштүрәр;
У киши хатирҗәм, тоқ яшап, балайиқаза чүшүрүлүшидин халий болар.
24 Һорун қолини сунуп қачиға тиққини билән,
Ғизани ағзиға селишқиму һорунлуқ қилар.
25 Һакавурға қилинған таяқ җазаси саддиға қилинған ибрәттур;
Йорутулған кишигә берилгән тәнбиһ,
Униң билимини техиму зиядә қилар.
26 Атисиниң мелини булиған,
Анисини өйидин һайдап чиқарған,
Рәсвалиқ, иза-аһанәт қалдурғучи оғулдур.
27 И оғул, несиһәткә қулиқиңни йопурувалсаң,
Әқилниң тәлимлиридин жирақлашқиниңдур.
28 Пәскәш гувачи адаләтни мазақ қилғучидур;
Яман адәмниң ағзи рәзилликни жутар.
29 Һакавурлар үчүн җазалар тәйярдур,
Ахмақларниң дүмбисигә уридиған қамча тәйярдур.

20

1 Шарап кишини рәсва қилар,
Һарақ кишини ғалҗирлаштурар;
Кимки униңға берилип езип кәтсә, әқилсиздур.
2 Падишаһниң ғәзиви ширниң һөкиришигә охшаш қорқунучлуқтур;
Униң аччиғини кәлтүргән, өз жениға җаза чүшүрәр.
3 Өзини маҗирадин нери қилиш кишиниң иззитидур;
Бирақ һәр бир ахмақ өзини басалмас.
4 Һорун адәм қишта йәр һайдимәс;
Жиғим вақтида йоқлуқта келип ашлиқ тиләр.
5 Кишиниң көңлидики ой-нийәтлири чоңқур суға охшаштур;

19:21 Аюп 23:13; Зәб. 32:11; 113:11; Йәш. 46:10
19:23 Зәб. 33:10-11
19:24 Пәнд. 26:15
19:25 Пәнд. 21:11
19:27 **«И оғул, ... әқилниң тәлимлиридин жирақлашқиниңдур»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «И оғлум, әқилниң тәлимлиридин жирақлаштуридиған сөзләрни аңлаштин өзүңни тарт!».
19:28 **«Пәскәш гувачи»** — ибраний тилида: «Белиалниң *(Иблисниң)* гувачиси».
19:29 **«Һакавурлар»** — яки «Мәсқирә қилғучилар».
20:2 **«... өз жениға җаза чүшүрәр»** — ибраний тилида: «... өз жениға гуна қилған болиду».
20:2 Пәнд. 16:14; 19:12
20:3 Пәнд. 17:14
20:4 **«Һорун адәм қишта йәр һайдимәс»** — Пәләстиндә бир жил алтә пәсилгә бөлиниду. Он биринчи, он иккинчи ай «қиш пәсли» һесаплиниду. «Қиш» пәсли йәр һайдилидиған пәсил, чүнки бу пәсилдә ямғур йеғип тупрақ юмшақ болиду.

Йорутулған адәм уларни тартип алалайду.
[6] Өзини садиқ дәйдиғанлар көптур;
Бирақ ишәшлик бир адәмни ким тапалисун?
[7] Һәққаний адәм диянәтлик йолда маңар;
Униң пәрзәнтлиригә бәхит-бәрикәт қалдурулар!
[8] Падиша адаләт тәхтидә олтарғанда,
Һәммә яманлиқни көзи билән қоғлайду.
[9] Ким өзини гунадин тазиландим,
Виждақим пакланди, дейәләйду?
[10] Икки хил тараза теши,
Икки хил күрә ишлитиш,
Охшашла Пәрвәрдигарға жиркиничликтур.
[11] Һәтта бала өз хислити билән билинәр;
Униң қилғанлириниң пак, дурус яки әмәслиги һәрикәтлиридин көрүнүп турар.
[12] Көридиған көзни, аңлайдиған қулақни,
Һәр иккисини Пәрвәрдигар яратти.
[13] Уйқиға амрақ болма, намратлиққа учрайсән;
Көзүңни ечип ойғақ бол, нениң мол болар.
[14] Херидар мал алғанда: «Начар екән, начар екән!» дәп қақшайду;
Елип кәткәндин кейин «Есил нәрсә, әрзан алдим» дәп махтиниду.
[15] Алтун бар, ләәл-яқутларму көптур;
Бирақ билимни беғишлиған ләвләр немидегән қиммәтлик гөһәрдур!
[16] Ятқа кепил болған кишидин қәризгә тонини тутуп алғин;
Ят хотунға капаләт бәргән кишидин капаләт пули ал.
[17] Алдап еришкән тамақ татлиқтур;
Кейин, униң йегини шеғил болар.
[18] Планлар мәслиһәт билән бекитиләр;
Пишқан көрсәтмә билән жәң қилғин.
[19] Гәп тошуғучи сирларни ашкарилар;
Шуңа валақтәккүр билән арилашма.
[20] Кимки ата-анисини һақарәт қилса,
Униң чириғи зулмәт қараңғусида өчәр!

20:5 **«Кишиниң көңлидики ой-нийәтлири ... йорутулған адәм уларни тартип алалайду»** — бу пәнд-несиһәткә қарита алимларда төвәндикидәк бир қанчә хил чүшәнчә бар: *(1)* һәр адәмниң көңлидә чоңқур ой-нийәтләр бардур; йорутулған киши бу ой-нийәтләрни *(яхши болсун яман болсун)* әқли билән чүшинип йетәләйду. *(2)* йорутулған киши данишмән һәм аз сөзләйдиған кишиләрдин уларниң яхши ой-пикирлирини, яхши несиһәтлирини алалайду. *(3)* йорутулған киши яман нийәтлик кишиләрниң ағзидин уларниң нийәтлирини биләләйду. *(4)* бәзи алимлар бу айәтни «һәр бир кишиниң көңлидә Худадин кәлгән даләләт *(йолйоруқ, һидайәт)* бардур; у чоңқур қудуқтики суға охшайду; ...» дәп чүшинип, униң мәнасини: «Худадин кәлгән шу «даләләт» һәр бир адәмниң көңлидә болған болиду, йорутулған киши бу даләләтни жақалап башқиларни йоруталайду» дәп чүшәндүриду.
–Бизниңчә биринчи хил чүшәнчини тоғра дәп қараймиз.
20:5 **Пәнд. 18:4**
20:8 **Пәнд. 20:26**
20:9 **1Пад. 8:46; Аюп 14:4; Зәб. 50:7-9; Топ. 7:20; 1Юһ. 1:8**
20:10 **Қан. 25:13; Пәнд. 11:1; 20:23**
20:12 **Мис. 4:11; Зәб. 93:9**
20:13 **Пәнд. 19:15**
20:15 **Пәнд. 3:14,15**
20:16 **Пәнд. 11:15; 27:13**
20:17 **Пәнд. 9:17**
20:19 **Пәнд. 11:13**
20:20 **Мис. 21:17; Лав. 20:9; Қан. 27:16; Мат. 15:4**

21 Тез еришкән мирас һаман бәрикәтлик болмас.
22 Яманлиққа яманлиқ қайтурай демә;
Пәрвәрдигарға тайинип күт, У дәрдиңгә йетәр.
23 Икки хил тараза теши Пәрвәрдигарға жиркиничлиқтур;
Сахта өлчәм қәтъий яримас.
24 Инсанниң һаятлиқ қәдәмлирини Пәрвәрдигар бәлгүләйду;
Ундақта инсан өз мусаписини нәдин билсун?
25 Бир нәрсисини йениклик билән «Худаға аталған!» дәп вәдә бериш,
Қәсәмләрдин кейин иккилинип қайта ойлиниш,
Өз җенини қилтаққа чүшүргәнгә баравәр.
26 Дана падиша яманларни топанни соруғандәк соруветиду,
Хаман тәпкәндәк тулуқ билән янҗиветәр.
27 Адәмниң роһ-виждани — Пәрвәрдигарниң чириғидур,
У қәлбниң һәр бир тәглирини тәкшүрүп пәриқ етәр.
28 меһир-шәпқәт вә һәқиқәт падишани сақлайду;
У меһир-шәпқәт биләнла өз тәхтини мустәһкәмләйду.
29 Яш жигитләрниң қавуллуғи уларниң пәхридур;
Қериларниң иззити ақ чачлиридур.
30 Тәрбийә ярилири яманлиқни тазилап чиқирар,
Таяқ излири ич-бағирни таза қилар.

21 1 Падишаһниң көңли ериқлардики судәк Пәрвәрдигарниң қолидидур;
Пәрвәрдигар қәйәргә тоғрилиса, шу тәрәпкә маңиду.
2 Инсан өзиниң һәммә қилған ишини тоғра дәп биләр;
Лекин Пәрвәрдигар қәлбдики нийәтләрни таразиға селип тартип көрәр.
3 Пәрвәрдигарниң нәзиридә,
Һәққанийлиқ билән адаләт жүргүзүш қурбанлиқ қилиштин әвзәлдур.
4 Тәкәббур көзләр, мәғрур қәлб, яманларниң чириғи — һәммиси гунадур.
5 Әстайидил кишиләрниң ойлири уларни пәқәт баяшатлиққа йетәкләр;
Чечилаңғуларниң ойлири болса, уларни пәқәт йоқсузлуққила йетәкләр.
6 Яғлима тил билән еришкән байлиқлар,
Өлүмни издәп жүргәнләр қоғлап жүргән бир түтүнла, халас.
7 Яманларниң залимлиғи өзлирини чирмивалар;
Чүнки улар адаләт йолида меңишни рәт қилған.
8 Җинайәткар маңидиған йол наһайити әгирдур;

20:21 Пәнд. 13:11; 28:20
20:22 Қан. 32:35; Пәнд. 17:13; 24:29; Рим. 12:17; 1Тес. 5:15; 1Пет. 3:9
20:23 **«Қәтъий яримас»** — ибраний тилида «яхши әмәс».
20:23 Пәнд. 20:10
20:24 Аюп 31:4; Зәб. 36:23; 138:1-3; Йәр. 10:23
20:29 Пәнд. 16:31
20:30 Пәнд. 10:13
21:2 **«Қәлбдики нийәтләр»** — ибраний тилида «қәлбләр» дейилиду.
21:2 Пәнд. 16:2
21:3 1Сам. 15:22; Зәб. 49:8-14; Йәш. 1:11, 16; Һош. 6:6
21:4 **«яманларниң чириғи»** — мошу йәрдә «чирақ» бәлким адәмниң роһини, йәни адәмниң әң чоңқур йерини көрситиду *(20:27-айәтни көрүң)*. Башқа бир хил тәрҗимиси «яманларниң һосули».
21:5 Пәнд. 10:4; 13:4
21:6 Пәнд. 10:2, 4; 13:11

Сап дил адәмниң һәрикити түптүздур.
[9] Соқушқақ хотун билән азадә өйдә биллә турғандин көрә,
Өгүзниң бир булуңида ялғуз йетип қопқан яхши.
[10] Яман кишиниң көңли яманлиққила һерисмәндур;
У йеқиниғиму шапаәт көрсәтмәс.
[11] Һакавурниң җазаға тартилиши, билимсизгә ибрәт болар;
Дана киши қобул қилған несиһәтләрдин техиму көп билим алар.
[12] Һәққаний Болғучи яманниң өйини көзләр;
У һаман яманларни яманлиққа қоюп жиқитар.
[13] Мискинләрниң налисиға қулиқини йопутуп кари болмиғучи,
Ахири өзи пәряд көтирәр,
Бирақ һеч ким пәрва қилмас.
[14] Йошурун соғат ғәзәпни басар;
Йәң ичидә берилгән пара қәһр-ғәзәпни пәсәйтәр.
[15] Адаләтни бежа кәлтүрүш һәққанийларниң хошаллиғидур,
Бирақ яманлиқ қилғучиларға вәһимидур.
[16] Һекмәт йолидин езип кәткән киши,
Әрваһларниң җамаити ичидикиләрдин болуп қалар.
[17] Тамашаға берилгән киши намрат қалар;
Яғ чайнашқа, шарап ичишкә амрақ бейимас.
[18] Яман адәм һәққаний адәм үчүн гөрү пулиниң орнида қалар;
Езилгән дурусларниң орниға ипласлар қалар.
[19] Соқушқақ вә терикәк аял билән ортақ турғандин,
Чөл-баяванда ялғуз яшиған яхшидур.
[20] Ақиланиниң өйидә байлиқ бар, зәйтун май бар;
Бирақ ахмақлар тапқинини уттурлуқ бузуп-чачар.
[21] Һәққанийәт, меһриванлиқни издигүчи адәм,
Һаят, һәққанийәт вә иззәт-һөрмәткә еришәр.
[22] Дана киши күчлүкләр шәһириниң сепилиға ямишар,
Уларниң таянчи болған қорғинини ғулитар.
[23] Өз тилиға, ағзиға егә болған киши,
Җенини авариичиликләрдин сақлап қалар.
[24] Чоңчилиқ қилғанлар,
«Һакавур», «һали чоң», «мазақчи» атилар.
[25] Һорун киши өз нәпсидин һалак болар,
Чүнки униң қоли ишқа бармас;
[26] Нәпси яман болуп у күн бойи тама қилип жүрәр;

21:9 **«Соқушқақ хотун билән азатә өйдә биллә турғандин көрә,...»** — яки «Соқушқақ хотун билән азатә өйдә олтарғандин көрә,...».
21:9 Пәнд. 21:19; 25:24; 27:15
21:11 **«Һакавурниң...»** — яки «Мәсқирә қилғучиниң...».
21:11 Пәнд. 19:25
21:12 **«һәққаний болғучи»** — демисәкму «Һәққаний Болғучи» Худа Өзидур.
21:14 **«йәң ичидә»** — ибраний тилида «бағир ичидә». **«Йошурун соғат ғәзәпни басар... қәһр-ғәзәпни пәсәйтәр»** — демисәкму, бу хил пәнд-несиһәт бундақ ишларни тәриплимәйду, пәқәт умумий әһвални тәсвирләйду, халас.
21:14 Пәнд. 17:8; 18:16
21:16 **«әрваһлар»** — өлүкләрниң роһлирини көрситиду.
21:18 Пәнд. 11:8
21:19 Пәнд. 21:9; 25:24
21:23 Пәнд. 18:21

Бирақ һәққаний адәм һеч немини айимай сәдиқә қилар.
27 Яман адәмниң қурбанлиғи Пәрвәрдигарға жиркиничликтур;
Рәзил ғәрәздә әпкелингән болса техиму шундақтур!
28 Ялған гувалиқ қилғучи һалак болар;
Әйни әһвални аңлап сөзлигән кишиниң сөзи әбәткичә ақар.
29 Яман адәм йүзини қелин қилар;
Дурус киши йолини ойлап пухта басар.
30 Пәрвәрдигарға қарши туралайдиған һеч қандақ даналиқ, әқил-парасәт яки тәдбир йоқтур.
31 Атлар жәң күни үчүн тәйяр қилинған болсиму,
Бирақ ғәлибә-нижат пәқәт Пәрвәрдигардиндур.

22

1 Яхши нам зор байлиққа егә болуштин әвзәл;
Қәдир-қиммәт алтун-күмүчтин үстүндур.
2 Гадай билән бай бир зиминда яшар;
Һәр иккисини яратқан Пәрвәрдигардур.
3 Зерәк киши балайиқазани алдин көрүп қачар;
Саддилар алдиға берип зиян тартар.
4 Өзини төвән тутуп, Пәрвәрдигардин әйминишниң бәрикити — баяшатлиқ, иззәт-һөрмәт вә һаяттур.
5 Һейлигәрләрниң йолида тикәнләр, қапқанлар ятар;
Өз йолиға һези болған киши улардин жирақ болар.
6 Балиға кичигидә мүҗәзигә қарап дурус тәрбийә бәрсәң,
Чоң болғанда у шу йолдин чиқмас.
7 Байлар мискинләрни башқурур;
Қәриздар қәриз егисиниң қулидур.
8 Наһәқлиқ уруғини чачқанниң алидиған һосули балаю-апәттур;
Униң ғәзәп-һәйвиси чүшәр.
9 Сехий адәм бәрикәт тапар;
Чүнки у мискинләргә өз ненидин бөлүп бәргүчидур.
10 Һакавурни қоғливәтсәң, жедәл-мажира бесилар;
Келишмәсликләр вә шәрмәндичиликләр түгәр.

21:26 Зәб. 36:26
21:27 Пәнд. 15:8; Йәш. 1:13; Йәр. 6:20; Ам. 5:21
21:28 Пәнд. 19:5, 9
21:31 Зәб. 19:8; 32:16-17
22:1 Топ. 7:1
22:2 **«Гадай билән бай бир зиминда яшар»** — ибраний тилида: «Гадай билән бай бир-биригә йолуқар».
22:2 Пәнд. 29:13
22:3 Пәнд. 27:12
22:5 **«Өз йолиға һези болған киши»** — ибраний тилида «Өз җенини сақлайдиған киши».
22:6 **«Балиға кичигидә мүҗәзигә қарап дурус тәрбийә бәрсәң, ... йолдин чиқмас»** — бизниңчә бу пәнд һәр бир балиниң алаһидилиги, хаслиғи бар, шуңа балиға өз мүҗәзигә, маһийитигә қарап тәрбийә бериш керәк, дегәнни көрситиду. Башқа бир хил тәрҗимиси: «Балиға кичигидә һәққаний йолда меңишни үгәтсәң,... йолдин чиқмас». –Бәзи шәрһчиләр айәти «кинайилик сөз» дәп чүшунип: «Балиға кичикидә өзи халиған *(шәхсийәтчи)* жол бойичә тәрбийә беривәр! Манда чоң болғанда у шу жолдин чиқмас!» дәр тәрҗимә қилиду *(демәк, балини әркиләтмә!)*.
22:8 **«Униң ғәзәп-һәйвиси»** — ибраний тилида «Ғәзивини йәткүзидиған һасиси» дейилиду.
22:8 Аюп 4:8; Һош. 10:13
22:9 **«Сехий адәм»** — ибраний тилида «сехий көзлүк киши».
22:9 2Кор. 9:6

11 Пак нийәтни қәдирләйдиған кишиниң сөзлири гөзәлдур;
Шуңа падиша униң билән дост болар.
12 Пәрвәрдигарниң көзи илим-һәқиқәтни сақлар;
У ипласларниң сөзлирини ечип ташлап бекар қилар.
13 Һорун адәм: «Ташқирида бир шир туриду,
Кочиға чиқсам өлтүрүлимән!» — дәйду.
14 Зинахор аялниң ағзи чоңқур бир оридур;
Пәрвәрдигар нарази болған киши униңға чүшүп кетәр.
15 Наданлиқ сәбий балиларниң қәлбигә бағлағлиқтур;
Бирақ тәрбийә тайиғи буни униңдин жирақ қилар.
16 Мискинләрни езиш билән бай болған,
Вә байларға соғат сунидиған киши,
Ахири пәқәт йоқсуллуқта қалар.

Оттуз һекмәтлик сөз

17 Қулақ сал, саңа ақиланиләрниң сөзлирини үгитәй;
Көңүл қоюп билимимни үгәнгин.
18 Уларни қәлбиңдә чиң тутсаң,
Улар саңа шерин болар,
Ләвлириңдә сәп болуп тәйяр туриду.
19 Чин қәлбиң билән Пәрвәрдигарға тайинишиң үчүн,
Бүгүн бу һекмәтлик сөзләрни башқа бирисигә әмәс,
Бәлки саңа йәткүздум.
20 Униңдин мана оттузни яздим,
Буниң ичидә несиһәтләр һәм билим бар.
21 Булар билән һәқиқәтниң сөзлириниң дәрвәқә һәқиқәт екәнлигини биләләйсән,
Вә шундақ қилип сени әвәткүчиләргә һәқиқәтниң сөзлири билән җавап қайтуралайсән.

22 Йоқсулдин булап алма, у кәмбәғәл турса,
Аҗиз мөминләрни сорақ орнида бозәк қилма.
23 Чүнки Пәрвәрдигар уларниң дәвасини көтирәр,
Улардин булап алғанлардин булап алар.

24 Мүҗәзи иштик адәм билән дост болма,
Қәһрлик адәм билән арилашма,

22:11 Зәб. 100:6
22:12 **«Пәрвәрдигарниң көзи илим-һәқиқәтни сақлар»** — Пәрвәрдигар һәр бир дәвирдә, һәр бир йәрдә өзини көрситидиған испат-һәқиқәтни сақлайду, һәм шундақла шу испат-һәқиқәтни қәдирләйдиған, шуларға гува беридиған кишиләрни сақлайду *(«Рим.» 1:19-20ни көрүң)*; У йәнә барлиқ инсанларға Калам-Шериф *(Тәврат, Зәбур, Инҗил)* бәргүчидур.
22:13 Пәнд. 26:13
22:14 **«Зинахор аял»** — ибраний тилида «ят аял».
22:14 Пәнд. 2:16; 5:3; 7:5; 23:27
22:15 Пәнд. 13:24; 19:18; 23:14; 29:15,17
22:16 Пәнд. 14:31; 17:5
22:20 **«Униңдин мана оттузни яздим»** — бу «оттуз сөз» 22:22-24:22дә тепилиду.
–Башқа бир хил тәрҗимиси: «Униңдин мана әла сөзләрни яздим».
22:22 **«сорақ орни»** — ибраний тилида «шәһәр дәрвазиси» — йәни сот қилидиған йәрни көрситиду.
22:22 Мис. 23:6; Аюп 31:13; Зәб. 81:3, 4; Зәк. 7:10
22:23 Мис. 22:22, 23; Зәб. 9:38-39

25 Болмиса, униң яман йолини үгинип қелип, қилтаққа чүшисән.

26 Башқиларға кепил болуп қол бәргүчиләрдин болма,
Қәризләрни төләшкә капаләт бәргүчиләрдин болма;
27 Сениң қайтуралиғидәк нәрсәң болған болса,
Улар орун-көрпилириңни бекардин-бекар астиңдин елип кәтмигән болатти!

28 Ата-бовилириң пасилни бәлгүләп бәргән кона чегара ташлирини йөткимә.

29 Ишни әстайидил вә чаққан бежиридиған кишини көргәнмидиң?
У пәс адәмләрниң хизмитидә болмас;
Падишаһларниң алдида турар.

23 1 Катта әрбаб билән һәмдәстихан болсаң,
Алдиңдики ким екәнлигини убдан ойлан.
2 Иштийиң яман болса,
Гелиңға пичақ тәңләп турғандәк өзүңни тарт.
3 Униң назу-немәтлирини тама қилма,
Улар адәм алдайдиған тамақлардур.

4 Бай болимән дәп өзүңни упратма;
Өзүңниң зеһниңни бу ишқа қаратма.
5 Байлиқларға көз тикишиң биләнла, улар йоқ болиду;
Пул-мал дәрвәқә өзигә қанат ясап,
Худди бүркүттәк асманға учуп кетәр.

6 Ач көзниң ненини йемә,
Униң есил назу-немәтлирини тама қилма;
7 Чүнки униң көңли қандақ болғандәк, өзиму шундақ.
У ағзида: — Қени, алсила, ичсилә! — десиму,
Бирақ көңлидә сени ойлиғини йоқ.
8 Йегән бир жутум таамниму қусуветисән,
Униңға қилған чирайлиқ сөзлириңму бекарға кәткән болиду.

9 Ахмаққа йол көрситип салма,
Чүнки у әқил сөзлириңни көзгә илмас.

10 Қедимдә бекиткән йәрниң пасил ташлирини йөткимә,
Житимларниң етизлириғиму аяқ басма;

22:26 Пәнд. 6:1; 11:15
22:27 Пәнд. 20:16
22:28 Қан. 19:14; 27:17; Пәнд. 23:10
22:29 **«Әстайидил вә чаққан»** — ибраний тилида бирла сөз (*«маһир»*) билән ипадилиниду.
23:2 **«Өзүңни тарт»** — ибраний тилида «гелиңға пичақ тәңләп тур» дегән сөз билән ипадилиниду.
23:4 **«Өзүңниң зеһниңни бу ишқа қаратма»** — башқа бир хил тәржимиси: «Өз әқлиңдин чекинип өзүңни тарт». 3:5-айәтни көрүң.
23:9 Пәнд. 9:8; Мат. 7:6
23:10 Пәнд. 22:28

11 Чүнки уларниң һәмҗәмәт-Қутқузғучиси интайин күчлүктур;
У Өзи улар үчүн үстүңдин дәва қилар.

12 Несиһәткә көңүл қой,
Илим-билимләргә қулақ сал.

13 Балаңға тәрбийә бериштин еринмә;
Әгәр таяқ билән урсаң, у өлүп кәтмәйду;
14 Сән уни таяқ билән урсаң,
Бәлким уни тәһтисарадин қутқузувалисән.
15 И оғлум, дана болсаң,
Мениң қәлбим қанчә хуш болар еди!
16 Ағзиңда орунлуқ сөзләр болса, ич-ичимдин шатлинимән.

17 Гуна садир қилғучиларға рәшк қилма,
Һәрдайим Пәрвәрдигардин әймиништә турғин;
18 Шундақ қилғиниңда җәзмән көридиған яхши күнүң болиду,
Арзу-үмүтүң бекарға кәтмәс.

19 И оғлум, сөзүмгә қулақ селип дана бол,
Қәлбиңни Худаниң йолиға башлиғин.
20 Мәйхорларға арилашма,
Нәпси яман гөшхорлар билән барди-кәлди қилма;
21 Чүнки һарақкәш билән нәпси яман ахирида йоқсуллуқта қалар,
Ғәпләт уйқисиға патқанларға җәндә кийимни кийгүзәр.

22 Сени тапқан атаңниң сөзини аңла,
Анаң қериғанда униңға һөрмәтсизлик қилма.
23 Һәқиқәтни сетивал,
Уни һәргиз сетивәтмә.
Даналиқ, тәрбийә вә йорутулушниму ал.

24 Һәққаний балиниң атиси чоң хошаллиқ тапар;
Дана оғулни тапқан атиси униңдин хурсән болар.
25 Ата-анаңни сөйүндүрүп,
Сени туққан анаңни хуш қил.

23:11 **«һәмҗәмәт-Қутқузғучи»** — кона Исраилда «һәмҗәмәт-қутқузғучи» (*«гоел»*)ниң қилидиған йәнә бир иши өзиниң җәмәтидики увал қилинғанлар үчүн адаләтни жүргүзүш еди. Униң уруқ-туққанлиридин бириси қатиллиқ қәстигә учриған болса, «һәмҗәмәт-қутқузғучи»ниң қатилни өлтүрүш һоқуқи һәм вәзиписи бар еди. Мошу айәттики «һәмҗәмәт-қутқузғучи» болса Худа Өзидур, әлвәттә.
23:13 **Пәнд. 13:24; 19:18; 22:15; 29:15,17**
23:14 **«тәһтисара»** — өлгәнләрниң роһлири баридиған җайни көрситиду.
23:16 **«ич-ичимдин шатлинимән»** — ибраний тилида «бөрәклирим шатлиниду».
23:17 **Зәб. 36:1; 72:3; Пәнд. 24:1**
23:18 **Пәнд. 24:14**
23:20 **Йәш. 5:22; Луқа 21:34; Рим. 13:13; Әф. 5:18**
23:22 **Пәнд. 1:8**
23:23 **Пәнд. 4:7**
23:24 **Пәнд. 10:1; 15:20**

26 И оғлум, қәлбиңни маңа тапшур;
Көзлириңму һаятлиқ йоллиримға тикилсун!
27 Чүнки паһишә аял чоңқур оридур,
Бузуқ ят аял тар зиндандур;
28 Улар қарақчидәк мөкүвелип,
Инсанийәт арисидики вапасизларни көпәйтәр.

29 Кимдә азап бар? Кимдә дәрд-әләм? Ким жедәл ичидә қалар? Ким налә-пәряд көтирәр?
Ким сәвәпсиз ярилинар? Кимниң көзи қизирип кетәр?
30 Дәл шарап үстидә узун олтарған,
Әбҗәш шараптин тетишқа алдириған мәйхорлар!
31 Шарапниң әҗайип қизиллиғиға, униң җамдики җулалиғиға,
Кишиниң гелидин шундақ силиқ өткәнлигигә мәптун болуп қалма!
32 Ахирида у зәһәрлик иландәк чеқивалиду,
Оқ иландәк нәштирини санҗийду.
33 Көз алдиңда ғәлитә мәнзириләр көрүниду,
Ағзиңдин қалаймиқан сөзләр чиқиду.
34 Худди деңиз-океанларда ләйләп қалғандәк,
Йәлкәнлик кеминиң мома яғичи үстидә ятқандәк болисән.
35 Сән чоқум: — Бириси мени урди, лекин мән яриланмидим!
Бириси мени таяқ билән урди, бирақ ағриғини сәзмидим!» — дәйсән.
Бирақ сән йәнә: «Һошумға кәлсәмла, мән йәнила шарапни издәймән! — дәйсән.

24 1 Яманларға рәшк қилма,
Улар билән барди-кәлди қилишни арзу қилма;
2 Чүнки уларниң көңли зораванлиқнила ойлар;
Уларниң ағзи азар йәткүзүшни сөзләр.

3 Аилә болса даналиқ асасида бәрпа қилинар;
Чүшиниш билән мустәһкәмлинәр.
4 Билим билән өйниң ханилири һәр хил қиммәтлик, есил гөһәрләргә толдурулар.

5 Дана адәм зор күчкә егидур;
Билими бар адәм қудритини ашурар.
6 Пухта несиһәтләр билән җәң қилғин;
Ғәлибә болса Бирдин-бир Улуқ Мәслиһәтчи билән болар.

7 Даналиқ әқилсиз адәмгә нисбәтән толиму егиз, чүшиниксиздур;

23:27 Пәнд. 22:14
23:30 Йәш. 5:11,22
23:33 **«ғәлитә мәнзириләр көрүниду»** — яки «ғәлитә аяллар көрүниду».
24:1 Зәб. 36:1; Пәнд. 3:31; 23:17
24:2 Зәб. 9:28
24:5 Пәнд. 21:22
24:6 **«Ғәлибә болса Бирдин-бир Улуқ Мәслиһәтчи билән болар»** — «Бирдин-бир Улуқ Мәслиһәтчи» бизниңчә Худа Өзини көрситиши керәк.
–Башқа бир хил тәрҗимиси: «Мәслиһәтчиләр көп болса, ғәлибә болиду».
24:6 Пәнд. 11:14; 15:22; 20:18

Чоңлар шәһәр дәрвазиси алдиға жиғилғанда у зуван ачалмас.

[8] Әскиликни нийәтлигән адәм «сүйқәстчи» атилар.
[9] Ахмақлиқтин болған нийәт гунадур;
Һакавур киши адәмләргә жиркиничликтур.

[10] Бешиңға еғир күн чүшкәндә жасарәтсиз болсаң,
Күчсиз һесаплинисән.

[11] Сәвәпсиз өлүмгә тартилғанларни қутқузғин;
Боғузлиниш хәвпидә турғанлардин ярдәм қолуңни тартма;
[12] Әгәр сән: «Бу иштин хәвиримиз йоқтур» десәң,
Һәр адәмниң көңлини таразиға Салғучи буни көрмәсму?
Жениңни һаят Сақлиғучи уни билмәсму?
У һәр бир инсан балсиниң өз қилғанлири бойичә уларниң өзигә яндурмасму?

[13] И оғлум, һәсәл тапсаң истимал қил, у яхшидур.
Һәрә көнигидин алған һәсәл болса татлиқ тетийду;
[14] Даналиқ билән тонушсаң, уму көңлүңгә шуниңдәк болар;
Уни тапқиниңда җәзмән яхши көридиған күнүң болиду,
Арзу-үмүтүң бекарға кәтмәс.

[15] И рәзил адәм, һәққанийниң өйигә йошурун һуҗум қилишни күтмә,
Униң туралғусини булиғучи болма!
[16] Чүнки һәққаний йәттә қетим жиқилип чүшәр,
Бирақ ахири йәнә орнидин турар.
Лекин рәзил киши күлпәт ичигә путлишип чүшәр.

[17] Рәқибиң жиқилип кәтсә хуш болуп кәтмә,
Дүшминиң путлишип чүшсә шатланма;
[18] Пәрвәрдигар буни көргәндә,
Бу қилиғиңни яхши көрмәй,
Бәлким ғәзивини рәқибиңгә чүшүрмәслиги мүмкин.

[19] Яманлар раваҗ тапса, беарам болуп кәтмә;
Рәзилләргә рәшк қилма.
[20] Чүнки яманларниң келәчики йоқтур,
Униң чириғиму өчүрүләр.

[21] И оғлум, Пәрвәрдигардин қорққин, падишаниму һөрмәт қил.
Қутратқучилар билән арилашма.

24:7 Пәнд. 14:6
24:11 Зәб. 81:3-4
24:12 Аюп 34:11; Зәб. 61:13; Йәр. 32:19; Рим. 2:6; Вәһ. 22:12
24:14 Зәб. 18:12; 118:103; Пәнд. 23:18
24:16 Аюп 5:19; Зәб. 33:20; Ам. 5:2; 8:14
24:17 Аюп 31:29; Пәнд. 17:5
24:19 Зәб. 36:1; 72:3; Пәнд. 3:31; 23:17; 24:1
24:20 Аюп 18:5, 6; Пәнд. 13:9; 20:20

22 Бундақ кишиләргә келидиған балаю-апәт уштумтут болар,
Пәрвәрдигар билән падишаниң уларни қандақ йоқитидиғанлиғини биләмсән?

Башқа әқлийә сөзләр

23 Буларму ақиланиләрниң сөзлиридур: —

Сот қилғанда бир тәрәпкә ян бесиш қәтъий болмас.
24 Җинайәтчигә: «Әйипсиз сән» дәп һөкүм чиқарған кишигә,
Хәлиқләр ләнәт ейтар;
Әл-жутлар униңдин нәпрәтлинәр.
25 Бирақ улар җинайәтчиниң гунайини ечип ташлиған кишидин хурсән болар,
Улар униңға бәхит-саадәт тилишәр.

26 Дурус җавап бәргүчи,
Гояки кишиниң ләвлиригә сөйгүчидур.

27 Авал сиртта ишлириңниң йолини һазирлап,
Етиз-ериқлириңни тәйярла,
Андин өйүңни салғин.

28 Йеқиниңға қарши асассиз гувалиқ қилма;
Ағзиңдин һеч ялғанчилиқ чиқарма.
29 «У маңа қандақ қилған болса, мәнму униңға шундақ қилимән,
Униң маңа қилғинини өзигә яндуримән», дегүчи болма.

30 Мән һорунниң етизлиғидин өттим,
Әқилсизниң үзүмзарлиғи йенидин маңдим,
31 Мана, һәр йеридин тикәнләр өсүп чиққан,
Хохилар йәр йүзини бесип кәткән,
Қоруқ теми өрүлүп кәткән!
32 Уларни көргәч, убдан ойландим;
Көргинимдин савақ алдим: —
33 Сән: «Йәнә бирдәм көзүмни жумувалай,
Йәнә бирдәм ухливалай,
Йәнә бирдәм пут-қолумни алмап йетивалай» — десәң,
34 Намратлиқ булаңчидәк сени бесип келәр,
Һаҗәтмәнлик қалқанлиқ әскәрдәк саңа һуҗум қилар.

24:22 **«Пәрвәрдигар билән падишаниң...»** — ибраний тилида: «Улар иккисиниң...».
24:23 **«қәтъий болмас»** — ибраний тилида «яхши әмәс».
24:23 Мис. 23:3, 6; Лав. 19:15; Қан. 1:17; 16:19; Пәнд. 18:5; 28:21; Юһ. 7:24; Як. 2:1
24:24 Пәнд. 17:15; Йәш. 5:23
24:26 **«Дурус җавап бәргүчи, гояки кишиниң ләвлиригә сөйгүчидур»** — айәтниң башқа бир хил тәрҗимиси «Улар дурус җавап бәргән кишиниң ләвлиригә сөйүп қояр».
24:29 Рим. 12:17,19
24:33 Пәнд. 6:10,11

Сулайманниң пәнд-несиһәтлириниң давами

25 [1] Төвәндә баян қилинидиғанлириму Сулайманниң пәнд-несиһәтлири; буларни
Йәһуданиң падишаси Һәзәкияниң ордисидикиләр көчүрүп хатирилигән: —

[2] Пәрвәрдигарниң улуқлуғи — Өзиниң қилған ишини ашкарилимиғинида;
Падишаһларниң улуқлуғи — бир ишниң сирини йешәлигинидә.
[3] Әршниң егизлигини,
Зиминниң чоңқурлуғини,
Вә падишаларниң көңлидикини мөлчәрләп билгили болмас.
[4] Авал күмүчниң поқи айрилип тавланса,
Андин зәргәр нәпис бир қача ясап чиқар.
[5] Авал падишаниң алдидики рәзил хизмәткарлири қоғливетилсә,
Андин униң тәхти адаләт үстигә қурулар.
[6] Падишаһниң алдида өзүңни һәмминиң алди қилип көрсәтмә,
Униң алдидики әрбабларниң орнида турувалма;
[7] Орнуңни өзүңдин жуқури жанабқа берип, униң алдида пәгаһқа чүшүрүлгиниңдин
көрә,
Өзгиләрниң сени төргә тәклип қилғини яхшидур.

[8] Алдирап дәваға бармиғин,
Мабада берип, йеқиниң үстүн чиқип сени ләт қилса, қандақ қилисән?
[9] Йеқиниң билән муназириләшсәң,
Башқиларниң сирини ачма.
[10] Болмиса, буни билгүчиләр сени әйипләйду,
Сесиқ намдин қутулалмайсән.

[11] Вақти-җайида қилинған сөз,
Күмүч рамкиларға тизилған алтун алмилардур.
[12] Қулаққа алтун һалқа, нәпис алтундин ясалған зиннәт буюми ярашқандәк,
Ақиланиниң агаһландуруши көңүл қойғанниң қулиқиға яришар.

[13] Худди орма вақтидики томузда ичкән қар сүйидәк,
Ишәшлик әлчи өзини әвәткүчиләргә шундақ болар;
У ғожайинлириниң көкси-қарнини яшартар.

[14] Ямғури йоқ булут-шамал,
Ялған соғатни вәдә қилип махтанғучиға охшаштур.

[15] Узунғичә сәвир-тақәт қилинса, һөкүмдарму қайил қилинар,
Жумшақ тил сүйәклярдинму өтәр.

25:2 Рим. 11:33
25:5 Пәнд. 20:8, 28
25:7 **«Орнуңни өзүңдин жуқури жанабқа...»** — ибраний тилида «Өз көзүң көргән жанабқа...».
25:7 Луқа 14:7-11
25:8 Пәнд. 18:17
25:13 **«Худди орма вақтидики томузда ичкән қар сүйидәк»** — ибраний тилида: «Худди орма вақтидики қарниң салқинидәк» дейилиду.
25:13 Пәнд. 13:17
25:15 Пәнд. 15:1; 16:14

16 Сән һәсәл тепивалдиңму?
Уни пәқәт тойғучила йә,
Көп йесәң яндуруветисән.

17 Хошнаңниң босуғисиға аз дәссә,
Улар сәндин тоюп, өч болуп қалмисун.

18 Ялған гувалиқ билән йеқиниға қара чаплиғучи,
Худди гүрзә, қилич вә өткүр оққа охшаштур.
19 Сунуқ чиш билән чайнаш,
Токур пут билән меңиш,
Күлпәт күнидә вапасиз кишигә үмүт бағлиғандәктур.

20 Қиш күнидә кишиләрниң кийимини салдуруветиш,
Яки суда үстигә аччиқ су қуюш,
Қайғулуқ кишиниң алдида нахша ейтқандәктур.

21 Дүшминиңниң қосиғи ач болса,
Нан бәр;
Уссиған болса су бәр;
22 Шундақ қилсаң, бешиға көмүр чоғини топлап салған болисән,
Вә Пәрвәрдигар бу ишни саңа яндуриду.

23 Шимал тәрәптин чиққан шамал қаттиқ ямғур елип кәлгәндәк,
Чеқимчи шум чирайни кәлтүрәр.
24 Соқушқақ хотун билән азадә өйдә биллә турғандин көрә,
Өгүзниң бир булуңида ялғуз йетип-қопқан яхши.
25 Уссап кәткән кишигә муздәк су берилгәндәк,
Жирақ жуттин кәлгән хуш хәвәрму әнә шундақ болар.
26 Петиқдилип сүйи лейип кәткән булақ,
Сүйи булғиветилгән қудуқ,
Рәзилләргә йол қойған һәққаний адәмгә охшаштур.
27 Һәсәлни һәддидин зиядә йейиш яхши болмас;
Бирақ улуқлуқни издәшниң өзи улуқ иштур.

25:18 Зәб. 10:2; 56:5; 58:8; 119:4; Пәнд. 12:18
25:20 **«хам суда үстигә аччиқ су қуюш»** — суда үстигә аччиқ су қуюлса, интайин аччиқ бир һид чиқиду, шуңа мәнаси: — «яриға туз сәпкәндәк» дегәндәк.
25:20 Рим. 12:15
25:21 **«Дүшминиң...»** — ибраний тилида «Саңа өч болғанниң...».
25:21 Мис. 23:4, 5; Рим. 12:20
25:22 **«дүшмәнниң бешиға көмүр чоғини топлап салған болисән»** — буниң мәнаси: «уни қаттиқ уялдурисән». Бу ибарә Мисирдики кона бир адәтни көрситиду. Кишиләр товва қилғанлиғини билдүрүш үчүн бешида бир сивәт чоғни көтирип маңиду. Шуңа «Униң бешиға көмүр чоғини топлап салисән» дегини, униң товва қилишиға ярдәм берәләйсән» «вижданини ойғитисән» дегәнликтур.
25:24 **«Соқушқақ хотун билән азатә өйдә биллә турғандин көрә,...»** — яки «Соқушқақ хотун билән азатә өйдә олтарғандин көрә,...».
25:24 Пәнд. 21:9,19
25:27 **«Бирақ улуқлуқни издәшниң өзи улуқ иштур»** — бизниңчә бу айәттики «улуқлуқ» Худаниң улуқлуғини көрситиду.
–Ибраний тилида «улуқ» билән «еғир» бир сөз болғачқа, бу айәтниң башқа бир хил тәрҗимиси бар: «Еғир

[28] Өзини туталмайдиған киши,
Вәйран болған, сепилсиз қалған шәһәргә охшайду.

26

[1] Язда қар йеғиш,
Орма вақтида ямғур йеғиш қамлашмиғандәк,
Иззәт-һөрмәт ахмаққа лайиқ әмәстур.
[2] Ләйләп учуп жүргән қучқачтәк,
Учқан қарлиғач йәргә қонмиғандәк,
Сәвәпсиз қарғиш кишигә зиян кәлтүрәлмәс.
[3] Атқа қамча, ешәккә нохта лазим болғинидәк,
Ахмақниң дүмбисигә таяқ лайиқтур.
[4] Ахмақниң әхмиқанә гепи бойичә униңға жавап бәрмигин,
Жавап бәрсәң өзүң униңға охшап қелишиң мүмкин.
[5] Ахмақниң әхмиқанә гепи бойичә униңға жавап бәргин,
Жавап бәрмисәң у өзиниң ахмақлиғини әқиллиқ дәп чағлар.
[6] Өз путини кесиваткәндәк,
Өз бешиға зулмәт тилигәндәк,
Ахмақтин хәвәр йоллашму шундақ бир иштур.
[7] Токурниң карға кәлмигән путлиридәк,
Ахмақниң ағзиға селинған пәнд-несиһәтму бекар болур.
[8] Салғиға ташни бағлап атқандәк,
Ахмаққа һөрмәт билдүрүшму әхмиқанә иштур.
[9] Ахмақниң ағзиға селинған пәнд-несиһәт,
Мәсниң қолиға санҗилған тикәндәктур.
[10] Өз йеқинлирини қарисиға зәхимләндүргән оқячидәк,
Ахмақни яки удул кәлгән адәмни яллап ишләткән ғожайинму охшашла зәхимләндүр-гүчидур.
[11] Ишт айлинип келип өз қусуғини ялиғандәк,
Ахмақ ахмақлиғини қайтилар.
[12] Өзини дана чағлап мәмнун болған кишини көрдүңму?
Униңға үмүт бағлимақтин ахмаққа үмүт бағлимақ әвзәлдур.
[13] Һорун адәм: — «Ташқирида дәһшәтлик бир шир туриду,
Кочида бир шир жүриду!» — дәп өйдин чиқмас.
[14] Өз мужуқида ечилип-йепилип турған ишиккә охшаш,
Һорун кариватта йетип у яқ-бу яққа өрүлмәктә.

ишларни ойлинип сүрүштүрүшниң өзи еғир иштур». Йәнә башқа бир нәччә хил тәрҗимилири бар, жүмлидин «Өз улуқлуғини издәш улуқ иш әмәс».

25:28 **«Өзини туталмайдиған киши»** — «өзини туталмайдиған» дегән сөз ибраний тилида «өз роһини идарә қилалмайдиған» дәп ипадилиниду.

25:28 Пәнд. 16:32

26:3 Зәб. 31:8, 9,10; Пәнд. 10:13

26:6 **«Өз бешиға зулмәт тилигәндәк»** — ибраний тилида «худди зиян ичкәндәк».

26:8 **«Салғиға ташни бағлап атқандәк,...»** — таш салғиға бағлап қоюлса, уни салғидин чиқарғили болмайду, әлвәттә.

26:10 **«Өз йеқинлирини қарисиға зәхимләндүргән оқячидәк, ахмақни яки удул кәлгән адәмни яллап ишләткән ғожайинму охшашла зәхимләндүргүчидур»** — бу пәнд-несиһәтниң башқа бир нәччә хил тәрҗимилири бар.

26:11 2Пет. 2:22

26:12 Пәнд. 29:20

26:13 Пәнд. 22:13

15 Һорун қолини сунуп қачиға тиққини билән,
Ғизани ағзиға селиштинму еринәр.
16 Һорун өзини пәм билән жавап бәргүчи йәттә кишидинму дана санар.
17 Кочида келиветип, өзигә мунасивәтсиз мажираға арилашқан киши,
Иштниң қулиқини тутуп созғанға охшаш хәтәргә дучар болар.
18 Өз йеқинлирини алдап «Пәқәт чақчақ қилип қойдум!» дәйдиған киши,
Отқашларни, оқларни, һәр хил әҗәллик қуралларни атқан тәлвигә охшайду.
20 Отун болмиса от өчәр;
Ғәйвәт болмиса, жедәл бесилар.
21 Чоғлар үстигә чачқан көмүрдәк,
От үстигә қойған отундәк, жедәлчи жедәлни улғайтар.
22 Ғәйвәтхорниң сөзлири һәр хил назу-немәтләрдәк,
Кишиниң қәлбигә чоңқур сиңдүрүләр.
23 Ялқунлуқ ләвләр рәзил көңүлләргә қошулғанда,
Сапал қачиға күмүч һәл бәргәнгә охшаштур.
24 Адавәт сақлайдиған адәм өчини гәплири билән япсиму,
Көңлидә қат-қат сүйқәст сақлайду.
25 Униң сөзи чирайлиқ болсиму, ишинип кәтмигин;
Қәлбидә йәттә қат ипласлиқ бардур.
26 У өчмәнлигини чирайлиқ гәп билән япсиму,
Лекин рәзиллиги җамаәтниң алдида ашкарилинар.
27 Кишигә ора колиған өзи чүшәр;
Ташни домилатқан кишини таш думилап қайтип келип уни янҗар.
28 Сахта тил өзи зиянкәшлик қилған кишиләргә нәпрәтлинәр;
Хушамәт қилғучи еғиз адәмни һалакәткә иштирәр.

27 1 Әтики күнүң тоғрилиқ махтанма,
Чүнки бир күни немә болидиғининиңниму билмәйсән.
2 Сени башқилар махтисун, өз ағзиң мундақ қилмисун,
Ят адәм сени махтисун, өз ләвлириң ундақ қилмисун.
3 Таш еғир, қум хелә җиң басар,
Бирақ ахмақ кәлтүридиған хапичилиқ иккисидин техиму еғирдур.
4 Ғәзәп рәһимсиздур,
Қәһр болса кәлкүндәк адәмни еқитип кетәр,
Бирақ ким һәсәтхорлуқ алдида тақабил туралисун?
5 Ашкарә әйипләш йошурун муһәббәттин әладур.
6 Достниң қолидин йегән зәхимләр садиқлиқтин болиду;
Бирақ дүшмәнниң сөйүшлири һейлигәрликтур.

26:15 Пәнд. 19:24
26:20 Пәнд. 22:10
26:21 Пәнд. 15:18; 29:22
26:22 **«Кишиниң қәлбигә чоңқур сиңдүрүләр»** — ибраний тилида «кишиниң қосиғиниң ички йәрлиригә сиңдүрүләр».
26:22 Пәнд. 18:8
26:27 Зәб. 7:16-17; 9:16, 23; 56:7; Топ. 10:8
27:1 Яқ. 4:13, 14
27:6 **«Достниң қолидин йегән зәхимләр садиқлиқтин болиду»** — яки «Достниң қолидин йегән зәхимләр адәмни һәқиқәткә йәткүзәр».

[7] Тоқ киши һәсәл көнигидинму бизардур,
Ач кишигә һәр қандақ аччиқ нәрсиму татлиқ билинәр.
[8] Жут маканидин айрилған киши,
Угисидин айрилип жүргән қушқа охшар.
[9] Әтир вә хушбуй көңүлни ачар,
Жан көйәр достниң сәмимий мәслиһәти кишини риғбәтләндүрәр.
Жан көйәр достниң сәмимий, хушхуй мәслиһәти кишини хуш қилур.
[10] Өз достуңни, атаңниң достиниму унтума;
Бешиңға күн чүшкәндә қериндишиңниң өйигә кирип йелинма;
Йеқиндики дост, жирақтики қериндаштин әла.
[11] И оғлум, дана бол, көңлүмни хуш қил,
Шундақ қилғиниңда мени мәсқирә қилидиғанларға жавап берәләймән.
[12] Зерәк киши балайиқазани алдин көрүп қачар;
Саддилар алдиға берип зиян тартар.
[13] Ятқа кепил болған кишидин қәризгә тонини тутуп алғин;
Ят хотунға капаләт бәргән кишидин капаләт пули ал.
[14] Қақ сәһәрдә туруп, жуқури авазда достиға бәхит тилигәнлик,
Өзини қарғаш һесаплинар.
[15] Ямғурлуқ күндики тохтимай чүшкән тамчә-тамчә йеғин,
Вә соқушқақ хотун бир-биригә охшаштур.
[16] Уни тизгәнләш боранни тосқанға,
Яки яғни оң қол билән чаңгаллиғанға охшаштур.
[17] Төмүрни төмүргә билисә өткүрләшкәндәк,
Достларму бир-бирини өткүрләштүрәр.
[18] Әнжир көчитини пәрвиш қилғучи униңдин әнжир йәйду;
Ғожайинини асрап күткән қул иззәт тапиду.
[19] Суда адәмниң йүзи әкс әткәндәк,
Инсанниң қәлбиниң қандақлиғи өз йенидики киши арқилиқ билинәр.
[20] Тәһтисара вә һалакәт һәргиз тоймиғандәк,
Адәмниң ач көзлири қанаәт тапмас.
[21] Сапал қазан күмүчни, чанақ алтунни тавлар,
Адәм болса махталғанда синилар.
[22] Ахмақни буғдай билән биргә сәндәлдә талқан қилип соқсаңму,
Ахмақлиғи йәнила униңда турар.

[23] Падилириңниң әһвалини убдан билип тур,
Мал-варанлириңдин яхши хәвәр ал;
[24] Чүнки байлиқниң мәңгү капалити болмас,
Таж-тәхтму дәвирдин-дәвиргичә турамду?

27:7 **«Тоқ киши һәсәл көнигидинму бизардур»** — яки «тоқ киши һәсәл көнигини дәссиветиду».
27:10 Пәнд. 17:17; 18:24
27:12 Пәнд. 22:3
27:13 Пәнд. 6:1, 2; 11:15; 17:18; 20:16
27:15 Пәнд. 19:13
27:19 **«Инсанниң қәлбиниң қандақлиғи өз йенидики киши арқилиқ билинәр»** — башқа бир хил тәржимиси: «Инсанниң қәлбиниң қандақлиғи өз йенидики кишиниң қәлбигә мәлум болар *(әкс етәр)*».
27:20 **«Тәһтисара»** — өлгәнләрниң роһлири барған жай. **«һалакәт»** — бәлким «һалак қилғучи» дегән яман бир пәриштидур. «Вәһ.» 9:11ни көрүң.
27:20 Топ. 1:8

[25] Қуруған чөпләр орулғандин кейин,
Юмран чөпләр өсүп чиққанда,
Тағ бағридинму явайи чөпләр жиғилғанда,
[26] Шу чағда қозиларниң жуңлири қирқилип кийимиң болар;
Өшкиләрни сатқан пулға бир етиз келәр,
[27] Һәмдә өшкиләрниң сүтлири сениң һәм аилидикилириңниң озуқлуғини,
Дедәклириңниң қосиғини тәминләшкиму йетәр.

28 [1] Яманлар һеч ким қоғлимисиму қачар;
Бирақ һәққанийлар шир жүрәк батур келәр.
[2] Жутта гуналар көпәйсә, униң әмирлири көп алмишар,
Лекин уни сориғучи йорутулған вә билимлик болса, жут аман-муқим узун турар.
[3] Мискинләргә зулум селиватқан бир кәмбәғәл,
Худди зираәтләрни ятқузуп денини қоймайдиған қара ямғурға охшайду.
[4] Тәврат қанунидин ваз кәчкәнләр яманларни яхши дәп махтар;
Бирақ қанунни тутқучилар уларға қарши күрәш қилар.
[5] Рәзилләр адаләтни чүшәнмәс;
Бирақ Пәрвәрдигарни издигүчиләр һәммә ишни чүшинәр.
[6] Пәзиләтлик йолда маңған мискин киши,
Сахта, икки йүзлимә бай адәмдин яхшидур.
[7] Тәврат-қануниға итаәт қилған жигит әқиллиқ оғулдур;
Бирақ нан қепиларға һәмраһ болғучи атисини номусқа қалдурар.
[8] Жазанихорлуқ қилип жуқури өсүм арқилиқ байлиқлар тапқан киши,
Ахирида буларни мискинләргә хәйрихаһлиқ қилғучиниң қолиға өткүзүш үчүн топлиғандур.
[9] Кимки Тәврат-қанунини аңлимаймән дәп қулиқини йопурса,
Һәтта дуалириму ләнити болуп қалар.
[10] Кимки дурусларни яман йолға аздурса,
Өзи колиған орисиға өзи чүшәр;
Бирақ пак-диянәтлик адәм яхшилиққа мирасхор болар.
[11] Бай дәрвәқә өзини дана санар;
Бирақ йорутулған мискин уни һаман көрүп йетәр.
[12] Һәққанийлар ғаливийәтлик болса,
Жаһанни тәнтәнә қаплар;
Бирақ яманлар мәртивигә чиқса, халайиқ өзлирини качурар.
[13] Өз гуналирини йошурған киши ронақ тапмас;
Бирақ уларни тонуп иқрар қилип, улардин ваз кәчкән киши рәһим-шәпқәткә еришәр.
[14] Пәрвәрдигардин һәрдайим қорқуп жүргән киши шунчә бәхитликтур!
Бирақ көңлини таш қилған балаю-апәткә қалар.

27:26 1Тим. 6:8
28:1 Лав. 26:36; Қан. 28:28; Йәш. 57:21
28:6 Пәнд. 19:1
28:7 Пәнд. 29:3
28:8 Лав. 25:35-37
28:10 Пәнд. 26:27
28:12 Пәнд. 11:10,11
28:13 Зәб. 31:3, 5; 1Юһ. 1:9, 10
28:14 «Пәрвәрдигардин һәрдайим қорқуп жүргән киши шунчә бәхитликтур» — әйни тексттә «Пәрвәрдигар»

15 Һөкирәп турған шир,
Яки овни издәп кезиватқан ейиқ қандақ болса,
Йоқсул пухраларниң үстидики рәзил һакимму шундақтур.
16 Йорутулмиған әмир һаман зор бир залим болуп чиқар,
Бирақ һарам байлиқларға нәпрәтләнсә, тәхтидә узун олтирар.
17 Қан төккән киши қәриз билән һаңға қарап жүгүрәр;
Уни һеч ким тосмисун!
18 Сәмимий, диянәтлик йолда маңған қутулар;
Икки йолда маңған сахта киши уларниң биридә һаман жиқилип чүшәр.
19 Өз йеригә тиришип ишлигән деханниң нени йетип ашар;
Бирақ бекар жүрүп хам хиялларни қоғлиған кишиниң йоқсуллуғи мол болар!
20 Растчил кишиниң бәхити көпийәр;
Бирақ бай болушқа алдириған киши жазадин қечип қутулалмас.
21 Биригә ян бесиш қәтъий болмас;
Чүнки бәзиләр һәтта бир бурда нан үчүнму гуна өткүзәр.
22 Нәпси тоймас киши байлиқларни көзләп алдирайду,
Намратлиқниң өз бешиға чүшидиғинидин бехәвәрдур.
23 Башқиларниң хаталиқини очуқ әйиплигән киши,
Һаман хушамәт қилғучиға қариғанда көпрәк илтипат тапар.
24 Ата-анисиниң тәәллуқатини оғрилап, «Бу һеч қандақ гуна әмәс» дегән киши,
Һалак қилғучиниң шеригидур.
25 Нәпси тоймиғур киши жедәл-мажира терийду;
Бирақ Пәрвәрдигарға таянған киши әтлинәр.
26 Өзиниң көңлигә ишәнгән киши ахмақтур;
Бирақ даналиқ билән маңған нижат тапар.
27 Намратларға хәйрхаһлиқ қилидиған киши муһтажлиқ тартмас;
Лекин һаҗәтмәнни көрсиму көрмәскә салған киши көплигән қарғишқа учрар.
28 Яманлар мәртивигә чиқса, халайиқ өзлирини қачурар;
Лекин улар завал тапса, һәққанийлар раваж тапар.

29

1 Қайта-қайта әйиплинип туруп йәнә бойни қаттиқлиқ қилған киши,
Туюқсиздин давалиғусиз янжилар.
2 Һәққанийлар гүлләнсә, пухралири шатлинар,
Қәбиһләр һоқуқ тутса пухра налә-пәряд көтирәр.
3 Даналиқни сөйгән оғул атисини хуш қилар;

дегән сөз тепилмайду. Шуңа башқа бир хил тәрҗимиси: «Гуна қилиштин һәрдайим қорқуп жүргән киши».
28:17 **«Уни һеч ким тосмисун!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Һеч ким униңға һимайә болмисун!». Тәврат қануни бойичә адәмни тәсадипий өлтүргән киши «панаһлиқ шәһәр»ләргә қачса болатти. Амма гунайи бар кишиләр һаман шу шәһәрләрдин һимайә алалмайтти *(«Чөл.» 6:34-35ни көрүң)*.
28:20 Пәнд. 13:11; 20:21; 23:4
28:21 **«қәтъий болмас»** — ибраний тилида «яхши әмәс».
28:21 Пәнд. 18:5; 24:23
28:22 **«Нәпси тоймас киши»** — ибраний тилида «көзи яман киши».
28:25 **«Нәпси тоймиғур киши»** — яки «һали чоң киши».
28:25 Пәнд. 13:10; 15:18; 29:22
28:27 Қан. 15:7,8,10; Пәнд. 19:17; 22:9
28:28 Пәнд. 28:12
29:2 Пәнд. 11:10; 28:12,28

Бирақ паһишиләргә һәмраһ болған униң мал-мүлкини бузуп-чачар.
4 Падиша адаләт билән жутини тинич қилар;
Бирақ баж-селиқ салған болса, уни вәйран қилар.
5 Өз йеқиниға хушамәт қилған киши,
Униң путлириға тор тәйярлап қойғандур.
6 Рәзил адәмниң гунайи өзигә қапқан ясап қурар;
Бирақ һәққаний киши нахшилар билән шатлинар.
7 Һәққаний киши мискинниң дәвасиға көңүл бөлүр;
Бирақ яманлар болса бу ишни чүшәнмәс.
8 Һакавур кишиләр шәһәрни қутритип давалғутар;
Бирақ ақиланиләр аччиқ ғәзәпләрни яндурар.
9 Дана киши ахмақ билән дәвалашса,
Ахмақ һүрпийиду яки күлиду, нәтиҗиси һаман течлиқ болмас.
10 Қанхорлар пак-диянәтликләргә нәпрәтлинәр;
Дурусларниң җенини болса, улар қәстләр.
11 Ахмақ һәрдайим ичидики һәммини ашкарә қилар;
Бирақ дана өзини бесивалар.
12 Һөкүмдар ялған сөзләргә қулақ салса,
Униң барлиқ хизмәткарлири яман үгәнмәй қалмас.
13 Гадай билән уни әзгүчи киши бир зиминда яшар;
Һәр иккисиниң көзини нурландурғучи Пәрвәрдигардур.
14 Йоқсулларни диянәт билән сориған падишаниң болса,
Тәхти мәңгүгә мәһкәм турар.
15 Таяқ билән тәнбиһ-несиһәт балиларға даналиқ йәткүзәр;
Бирақ өз мәйлигә қоюп берилгән бала анисини хиҗаләткә қалдурар.
16 Яманлар гүллинип кәтсә, наһәқлик көпийәр;
Лекин һәққанийлар уларниң жиқилғинини көрәр.
17 Оғлуңни тәрбийилисәң, у сени арам тапқузар;
У көңлүңни сөйүндүрәр.
18 Пәрвәрдигарниң вәһийси болмиған әлниң пухралири йолдин чиқип башпанаһсиз қалар;
Лекин Тәврат-қануниға әмәл қилидиған киши бәхитликтур.
19 Қулни сөз биләнла түзәткили болмас;
У сөзүңни чүшәнгән болсиму, етивар қилмас.
20 Ағзини басалмайдиған кишини көргәнму?

29:3 Пәнд. 10:1; 15:20; 28:7; Луқа 15:13
29:4 **«Бирақ баж-селиқ салған болса,...»** — яки «бирақ парихор болса,..».
29:7 Аюп 29:16
29:10 **«Дурусларниң җенини болса, улар қәстләр»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «бирақ дуруслар уларниң җенидин хәвәр алар».
29:11 Пәнд. 14:33
29:13 **«Гадай билән уни әзгүчи киши бир зиминда яшар»** — ибраний тилида: «гадай билән уни әзгүчи киши бир-биригә йолуқар».
29:13 Пәнд. 22:2
29:14 Пәнд. 20:28; 25:5
29:15 Пәнд. 10:1; 13:24; 17:21,25; 22:15; 23:13
29:16 Зәб. 36:36; 57:11-12; 90:8
29:17 Пәнд. 13:24; 22:15; 23:13,14
29:18 **«йолдин чиқип башпанаһсиз қалар»** — бу ибарә ибраний тилида икки бислиқ бир сөз биләнла ипадиләнгән.

Униңдин үмүт күткәндин, ахмақтин үмүт күтүш әвзәлдур.
21 Кимки өз қулини кичигидин тартип өз мәйлигә қоюп бәрсә,
Күнләрниң биридә униң бешиға чиқар.
22 Терикқәк киши жедәл-мажира қозғап турар;
Асан ғәзәплинидиған кишиниң гуналири көптур.
23 Мәғрурлуқ кишини пәс қилар,
Бирақ кәмтәрлик кишини һөрмәткә ериштүрәр.
24 Оғри билән шерик болған киши өз жениға дүшмәндур;
У сорақчиниң гува беришкә агаһландурушини аңлисиму, лекин раст гәп қилишқа пе-
тиналмас.
25 Инсан балисидин қорқуш адәмни қапқанқа чүшүриду;
Бирақ кимки Пәрвәрдигарға таянған болса, у бехәтәр көтириләр.
26 Көп кишиләр һөкүмдардин илтипат издәп жүрәр;
Бирақ адәмниң һәқ-рисқи пәқәт Пәрвәрдигарниңла қолидидур.
27 Наһәқләр һәққанийларға жиркиничликтур;
Дурус йолда маңған кишиләр яманларға жиркиничликтур.

Агурниң пәнд-несиһәтлири

30 1 Төвәндикиләр Якәһниң оғли Агурға вәһий билән кәлгән сөзләрдур:
Бу адәм Итийәлгә, йәни Итийәл билән Укалға мундақ сөзләрни дегән: —
2 Мән дәрвәқә инсанлар арисидики әң надини, һайванға охшаштурмән;
Мәндә инсан әқли йоқ.
3 Даналиқни һеч үгәнмидим;
Бирақ Әң Пак-Муқәддәс Болғучи һәққидә саватқа егә болдум.
4 Ким әршкә көтирилгән, яки әрштин чүшкән?
Ким шамални қоллирида тутқан?
Ким суларни Өз тониға йөгәп қойған?
Ким йәр-зиминниң чегаралирини бәлгүлигән?
Униң исми немә? Униң Оғлиниң исми немә? Биләмсән-йоқ?
5 Тәңриниң һәр бир сөзи синилип испатлинип кәлгәндур;
У Өзигә таянғанларниң һәммисини қоғдайдиған қалқандур.
6 Униң сөзлиригә һеч нәрсә қошма;

29:20 Пәнд. 26:12
29:21 **«Күнләрниң биридә униң бешиға чиқар»** — башқа бир хил тәрҗимиси «Ахирда у *(қул)* өзигә пәрзәнттәк болуп чиқар».
29:22 Пәнд. 15:18; 26:21
29:23 Аюп 22:29; Пәнд. 15:33; 18:12; Йәш. 66:2; Мат. 23:12; Луқа 14:11; 18:14; Яқ. 4:6,10; 1Пет. 5:5
29:24 **«...раст гәп қилишқа петиналмас»** — «Лав.» 5:1ни көрүң.
29:24 Лав. 5:1
29:25 **«бехәтәр көтириләр»** — ибраний тилида бир сөз биләнла ипадилиниду.
29:26 Пәнд. 19:6
30:1 **«вәһий билән кәлгән сөзләр»** — ибраний тилида «жүкләнгән сөзләр» дәп ипадилиниду. Демәк, Пәрвәрдигарниң Агурниң дил-роһиға жүклигән сөзлири. **«Бу адәм»** — Якәһниң оғли Агур. «Агур» дегәнниң мәнаси «топлиғучи». Сулайман «Топлиғучи» дегән китапта бир нәччә һекмәт сөзләрни топлиғанға охшаш, Агур бу бапта бир нәччә һекмәт сөзләрни топлиған.
30:3 **«Бирақ Әң Пак-Муқәддәс Болғучи һәққидә саватқа егә болдум»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Әң Пак-Муқәддәс Болғучи һәққидиму саватим йоқтур». Биз бу тәрҗимисини қобул қилмаймиз, чүнки төвәндики айәтләрдә ениқки, язғучи һәқиқәтән Худани тонуйду. Бизниңчә униң тәкитлимәкчи болғини, егә болған савати ялғуз Худаниң вәһиси биләнла кәлгәндур.
30:4 Аюп 38:4; Зәб. 103:3; Йәш. 40:12
30:5 Зәб. 11:7-8; 17:31-32; 19:8-9; 118:140, 2Тим. 2:16

Ундақ қилсаң, У сени әйипләйду,
Сениң ялғанчилиғиң ашкарилиниду.

[7] И Худайим, Сәндин икки нәрсини тиләймән;
Мән өлгичә буларни мәндин айимиғайсән: —
[8] Сахтилиқ вә ялғанчилиқни мәндин жирақ қилғайсән;
Мени гадайму қилмай, байму қилмай, бәлки еһтияҗимға лайиқла рисқ бәргәйсән.
[9] Чүнки зиядә тоюп кәтсәм, Сәндин йенип: «Пәрвәрдигар дегән ким?» — дәп қелишим мүмкин.
Яки гадай болуп қалсам, оғрилиқ қилип, Сән Худайимниң намиға дағ кәлтүрүшим мүмкин.

[10] Ғоҗайининиң алдида униң қули үстидин шикайәт қилма,
Болмиса у сени қарғап ләнәт қилиду, әйипкар болисән.

[11] Өз атисини қарғайдиған,
Өз анисиға бәхит тилимәйдиған бир дәвир бар,
[12] Өзини пак чағлайдиған, әмәлийәттә мәйнәтчилигидин һеч жуюлмиған бир дәвир бар,
[13] Бир дәвир бар — аһ, кибирлигидин нәзири немидегән үстүн,
Һакавурлуғидин һали немидегән чоң!
[14] Униң аҗизлар вә йоқсулларни ялмап жутуветидиған чишлири қиличтәк,
Езиқ чишлири пичақтәк болған бир дәвир бар!

[15] Зүлүкниң икки қизи бар, улар һәрдайим: «Бәргин, бәргин» дәп товлишар.
Һәргиз тоюнмайдиған үч нәрсә бар, һәргиз қанаәтләнмәйдиған төрт нәрсә бар, улар болсиму: —
[16] Гөр, туғмас хотунниң қарни,
Суға тоюнмиған қурғақ Йәр.
Вә һәргиз «болди, тойдум» демәйдиған оттин ибарәт.

[17] Атисини мәсқирә қилидиған,
Анисини кәмситидиған көзни болса,
Қарға-қузғунлар чоқулар,
Бүркүтниң балилириму уни йәр.

[18] Мән үчүн интайин тилсимат үч нәрсә бар;
Шундақ, мән чүшинәлмәйдиған төрт иш бар: —
[19] Бүркүтниң асмандики учуш йоли,
Иланниң ташта беғирлап маңидиған йоли,
Кеминиң деңиздики йоли вә жигитниң қизға ашиқ болуштики йолидур.

30:6 Қан. 4:2; 12:32; Вәһ. 22:18
30:13 **«Һакавурлуғидин һали немидегән чоң!»** — ибраний тилида «Уларниң қапақлири неманчә көтирилгән!».
30:13 Пәнд. 6:17
30:14 Пәнд. 12:18
30:15 **«зүлүк»** — су ичидә яшайдиған қанхор бир хил паразиттур.
30:16 **«Гөр»** — мошу йәрдә «гөр» ибраний тилида «шеол», йәни «тәһтисара», өлүкләрниң роһлири қиямәт күнини күтидиған йәрни көрситиду.

[20] Зинахор хотунниң йолиму шундақтур;
У бир немини йәп болуп ағзини сүртүвәткән кишидәк: «Мән һеч қандақ яманлиқни қилмидим!» — дәйду.

[21] Йәр-зимин үч нәрсә астида беарам болар;
У көтирәлмәйдиған төрт иш бар: —
[22] Падиша болған қул,
Тамаққа тойған һамақәт,
[23] Нәпрәткә патқан, әргә тәккән хотун,
Өз ханиминиң орнини басқан дедәк.

[24] Йәр йүзидә тени кичик, лекин интайин әқиллиқ төрт хил җанивар бар: —
[25] Чөмүлиләр күчлүк хәлиқ болмисиму, бирақ язда озуқ тәйярливелишни билиду;
[26] Суғурлар өзи аҗиз бир қовм болсиму, хада ташларниң арисиға уга салиду;
[27] Чекәткиләрниң падишаси болмисиму, лекин қатар тизилип рәтлик маңиду;
[28] Кәсләнчүкни қол билән тутувалғили болиду,
Лекин хан ордилирида яшайду.

[29] Қәдәмлири һәйвәтлик үч җанивар бар,
Кишигә зоқ берип маңидиған төрт нәрсә бар: —
[30] Һайванатлар ичидә әң күчлүк, һеч немидин қорқмас шир,
[31] Зилва бәйгә ити,
Текә,
Вә пухралири қоллайдиған падишадур.

[32] Әгәр сән ахмақлиқ қилип өзүңни бәк жуқури орунға қоювалған болсаң,
Вә яки тәлвә бир ойда болған болсаң,
Қолуң билән ағзиңни юм!
[33] Кала сүти қочулса сериқ май чиқар;
Бириниң бурни миҗилса, қан чиқар;
Адавәт қозғап интиқам ойлиса жедәл-мажира чиқар.

Падишаға несиһәт

31 [1] Төвәндикиләр, падиша Ләмуәлгә униң аниси арқилиқ вәһий билән кәлгән сөзләрдур; аниси бу сөзләрни униңға үгәткән:

30:20 **«Мән һеч қандақ яманлиқни қилмидим!»** — зинахор хотунниң йолиниң әҗайиплиғи болса өзиниң оп-очуқ гунайини һеч тонумайдиғанлиғидин ибарәт.
30:23 **«Нәпрәткә патқан»** — яки «нәпрәтлик», «нәпрәтләнгән».
30:25 Пәнд. 6:8
30:31 **«зилва бәйгә ити»** — яки «бәйгә ети» — ибраний тилида бу сөз бәк аз учрайду. **«пухралири қоллайдиған падишадур»** — башқа икки хил тәрҗимиси: «Ағдурулмас вә өрүлмәс падишадур» яки «Өз қошунини башлиған падишадур».
30:31 Аюп 39:19-28
30:32 **«Қолуң билән ағзиңни юм!»** — бәлким ибраний тилида «болди, бәс!» дегән мәнани бериш мүмкин.
30:32 Аюп 21:5
30:33 **«Кала сүти қочулса ... бириниң бурни миҗилса.... адавәт қозғап интиқам ойлиса ...»** — бу җүмлидики «қочулса» «миҗилса» вә «қозғап ... ойлиса» ибраний тилида охшаш бир пеил билән ипадиләнгән.
31:1 **«Падиша Ләмуәл»** — бәзи алимлар «Ләмуәл»ни Сулайманниң аниси Бат-Шеба униңға қойған ләқәм, дәп қарайду. Исраил үстидин һөкүм сүргүчиләр арисида «Ләмуәл» исимлиқ бир падиша бизгә намәлум. «Ләмуәл»

[2] И оғлум, и мениң амриғим, қәсәмләр билән тилигән арзулуғум, мән саңа немә дәй?
[3] Күч-қуввитиңни аял-хотунлар тәрипигә сәрп қилмиғин;
Яки падишаларниму вәйран қилидиған ишларға берилгүчи болма!
[4] И Ләмуәл, шарап ичиш падишаларға лайиқ әмәс,
Әмирләргиму һараққа хумар болуш ярашмас.
[5] Болмиса улар шарап ичип, муқәддәс бәлгүлимиләрни унтуп,
Бозәк бәндиләрниң һәққини астин-үстүн қиливетиши мүмкин.
[6] Күчлүк һарақ өлгүси кәлгәнләргә, һәсрәткә чөмгәнләргә берилсун!
[7] Улар шарапни ичип, мискинлигини унтуп,
Қайтидин дәрд-әлимини есигә кәлтүрмисун!
[8] Өзлири үчүн гәп қилалмайдиғанларға ағзиңни ачқин,
Һалак болай дегәнләрниң дәвасидә гәп қил.
[9] Сүкүт қилма, улар үчүн лилла һөкүм қил,
Езилгәнләрниң вә мискинләрниң дәрдигә дәрман бол.

Пәзиләтлик аял

[10] |א| Пәзиләтлик аялни ким тапалайду?
Униң қиммити ләәл-яқутлардинму зор ешип чүшиду.
[11] |ב| Еримиң көңли униңға тайинип хатирҗәм туриду,
У болғачқа еримиң алған олҗиси кам әмәстур!
[12] |ג| У өмүр бойи еригә вападар болуп яхшилиқ қилиду,
Уни зиянға учратмайду.
[13] |ד| У қой жуңи вә кәндир тепип,
Өз қоли билән жан дәп әҗир қилиду.
[14] |ה| У сода кемилиригә охшаш,
Аилини беқиштики озуқ-түлүкләрни жирақ җайлардин тошуйду.
[15] |ו| Таң йорумаста у орнидин туриду,
Аилисидикиләргә йемәклик тәйярлайду,
Хизмәткар-дедәкләргә несивисини тәқсим қилиду.
[16] |ז| У бир парчә етизни өзи көрүп алиду;
Қоли билән жиққан дарамәттин у бир үзүмзар бена қилиду.
[17] |ח| Ишқа қарап у белини күч билән бағлар,
Биләклирини күчләндүрәр;
[18] |ט| Өз ишиниң пайдилиқлиғиға көзи йетәр,
Кечичә чириғини өчүрмәй иш қилар.

дегәнниң мәнаси: «Худа үчүн». **«вәһий билән кәлгән сөзләр»** — әгәр бу бап Агурниң *(30:1)* сөзиниң давами болса, ундақта «вәһий билән кәлгән сөзләр» Пәрвәрдигарниң Агурниң «дил-роһиға жүклигән сөзлири»ни ң давамини көрситиду.

31:2 **«И мениң амриғим»** — ибраний тилида «И балиятқумниң балиси!». **«қәсәмләр билән тилигән арзулуғум!»** — ибраний тилида «И қәсәмлиримниң балиси!».

31:3 **«аял-хотунлар тәрипигә»** — демәк, җинсий һәвәсләргә.

31:3 Қан. 17:17

31:7 **«Улар шарапни ичип, ... қайтидин дәрд-әлимини есигә кәлтүрмисун!»** — бу сөзләр кинайилик, һәҗвий болғини билән, мскинләрниң шарап ичиш сәвәвигиму һесдашлиқ билдүриду. Лекин айәт уларниң шундақ қилидиғанлиғини һәргиз тәстиқлиған әмәс. Көздә тутулғини һөкүмдарларниң еғир мәсъулийитидин ибарәттур.

31:9 Лав. 19:15; Қан. 1:16

31:10 **«пәзиләтлик аялни ким тапалайду?...»** — кейинки 22 айәт шеир болуп, ибраний тилида алаһидә шәкилгә егә. Ибраний йезиғида 22 һәрип бар. Бу 22 айәтниң һәр бири ибраний елипбә тәртивигә асасән башлиниду *(мәсилән, уйғур тили болса, а-, ә-, б- қатарлиқ һәрипләр билән башланғанға охшаш)*.

31:10 Пәнд. 12:4

31:15 **«... несивисини тәқсим қилиду»** — яки «... ишни тәқсим қилиду».

19 |י| У қоллири билән чақни чөрәр,
Бармақлири жип урчуқини тутар.
20 |כ| Аҗизларға ярдәм қолини узитар;
Һаҗәтмәнләргә қоллирини созар.
21 |ל| Қар яққанда у аилиси тоғрилиқ әндишә қилмайду,
Өйидикиләрниң һәммисигә қизил кийимләр кийдүрүлгән.
22 |מ| Кариват япқучлирини өзи тоқуйду;
Өзиниң кийим-кечәклири канап вә сөсүн рәхттиндур.
23 |נ| Ериниң шәһәр дәрвазилирида абройи бар;
Шу йәрдә у жуттики ақсақаллар қатаридин орун алиду.
24 |ס| У нәпис канаптин кийим-кечәк тикип уни сатиду;
Бәлвағларни тикип содигәрләрни тәминләйду.
25 |ע| Кийими күч-қудрәт вә иззәт-һөрмәттур;
У келәчәккә үмүт билән күлүп қарайду.
26 |פ| Ағзини ачсила, дана сөз қилиду,
Тилида меһриванә несиһәтләр бар.
27 |צ| Аилисидики ишлардин дайим хәвәр алиду,
Бекарға нан йемәйду.
28 |ק| Пәрзәнтлири орнидин туруп униңға бәхит-бәрикәт тиләйду;
Ериму мубарәкләп уни махтап: —
29 |ר| «Пәзиләт билән яшиған аяллар көптур,
Бирақ сән уларниң һәммисидинму ешип чүшисән» — дәйду.
30 |ש| Гөзәллик сеһри алдамчидур,
Һөсн-җамалму пәқәт бир көпүк, халас,
Пәқәт Пәрвәрдигардин қорқидиған аялла махтилиду!
31 |ת| У өз меһнитиниң мевилиридин бәһримән болсун!
Әҗирлири уни дәрвазиларда һөрмәт-шөһрәткәериштүрсун!

31:23 **«Ериниң шәһәр дәрвазилирида абройи бар»** — кона өрп-адәтләр бойичә, жуттики ақсақаллар шәһәр дәрвазида жиғин ечип сот қилатти.
31:31 **«Әҗирлири уни дәрвазиларда һөрмәт-шөһрәткәериштүрсун!»** — жуқуриқи изаһатта дейилгәндәк, шәһәр дәрвазилири ақсақаллар олтиридиған орун болуп, җәмийәтниң әң жуқури дәриҗисини билдүриду.

Қошумчә сөз

Пәнд-несиһәтләрдә тилға елинған бәхит-бәрикәтләр вә уларниң Худаниң Исраил хәлқи билән түзгән әһдиси билән болған мунасивити

Оқурмәнләр «Пәнд-несиһәтләр»дә Худаниң әмирлирини чиң тутуп әмәл қилғанларға нурғун бәхит-бәрикәтләрни, жүмлидин баяшатлиқ, саламәтлик вә узун өмүрни беридиғанлиғи тоғрисидики алтундәк вәдилирини байқиған болса керәк. Мәсилән: —

«**И оғлум, тәлимимни унтума,**
Дегәнлиримни һемишә көңлүңдә чиң тут.
Чүнки у саңа бәрикәтлик күнләр, узун өмүр,
Хатирҗәмлик қошуп бериду» (3:1-2)
«**Өзәңни әқиллиқ санима;**
Пәрвәрдигардин әйминип, яманлиқтин жирақ бол.
Шундақ қилғиниңда, бу ишлар дәрдиңгә дәрман,
Устиханлириңға илик болиду.
Пәрвәрдигарниң һөрмитини қилип мал-дунияйиңдин һәдийәләрни сунғин,
Етизиңдин тунҗа чиққан мәһсулатлириңдин униңға атиғин;
Шундақ қилғиниңда, амбарлириң ашлиққа толуп ташиду,
Шарап көлчәклириңдә йеңи шарап ешип-тешип туриду» (3:7-10).

Бәзи изаһатлиримизда көрсәткинимиздәк, бу вәдиләрниң асаси Худаниң Муса пәйғәмбәрниң вастиси арқилиқ Исраил хәлқи билән түзгән әһдисидур. Әһдиниң асасий мәзмуни: «Мениң авазимға қулақ салсаңлар, Мениң әмрим бойичә маңсаңлар, Мән силәрни бәрикәтләймән, қоғдаймән; амма Маңа қулақ салмисаңлар, ундақта Мениң тәрбийә җазалирим астиға келисиләр» дегәндәк болиду («Мис.» 19:6-7, «Лав.» 26-бап, «Қан.» 28-бапни көрүң). Исраил хәлқи әһдә бойичә яшиған болса, ундақта уларниң зимини барғансери йеңи бир «Ерәм бағчиси»дәк болуп кәткән болатти вә улар муйәссәр болған сәлтәнәт арқилиқ Худа бу бәхит-бәрикәтни пүткүл дунияға йәткүзгән болатти; Ибраһимға вәдә қилғинидәк: — «**Сән арқилиқ йәр йүзидики барлиқ аилә-қәбилиләр бәхит-бәрикәт тапиду!**» («Яр.» 12:3).

Биз бу ишлар тоғрисида төвәндикиләрни байқаймиз: —

(1) Оқурмәнләр Тәвраттики тарихий қисимлардин байқалайдуки, Исраил Худаниң әһдисидә турған әмәс. Һәтта Худа уларниң йениға һәқиқий падишасини, йәни Мәсиһни әвәткәндә, улар уни қобул қилишниң орниға уни рәт қилип: «**Рим императори Қәйсәрдин башқа һеч падишаһимиз йоқтур!**» дәп вақириған («Юһ.» 19:5).

Шуниң билән, гәрчә ихласмән адәмләрла «Пәнд-несиһәтләр»дә көрситилгән бәхит-бәрикәтләрни көргән болсиму, лекин пүткүл әл уларға муйәссәр болмай қәлди. Униң үстигә, ихласмәнләр бәзидә Худаниң «Пәнд-несиһәтләр»дики вәдилири бойичә әслидә көрүшкә тегишлик бәхит-бәрикәтләрдин башқиларниң гуналири түпәйлидин мәһрум болди. Данияр пәйғәмбәр буниң бир мисалидур. Униң күнлиридә, Исраил хәлқи гуналири түпәйлидин Бабилға сүргүн қилинди. Данияр өзи ихласмән жигит болуп,

уларниң бутпәрәслигигә һәмраһ болмиған болсиму, йәнила улар билән җапа тартип, Бабилға сүргүн болған. Шу йәрдә униң етиқади көп синақларға дуч кәлгәндин кейин у «Пәнд-несиһәтләр»дә вәдә қилинған бәхит-бәрикәтләрниң көпини, йәни узун өмүр, Худаниң башпанаһлиғи вә баяшатлиқни көргән. Тәврат дәвридә, Худаниң муқәддәс бәндилириниң тарихлиридин көпи униңкидәк болған болса керәк.

(2) Әнди Инҗил дәвридики етиқат қилғучилар «Пәнд-несиһәтләр»дә вәдә қилинған шу бәхит-бәрикәтләргә муйәссәр боламду?

«Коринтлиқларға (2)»дә мундақ оқуймиз: «**Чүнки Худаниң қанчилик вәдилири болушидин қәтъийнәзәр, улар Униңда** (йәни Мәсиһдә) **«бәрһәқ»тур, вә биз арқилиқ Униңдиму Худаға шан-шәрәп кәлтүридиған «Амин» бардур**» (1:20).

Биз шуни шәксиз дейәләймизки, Худа Исраилға вәдә қилған җисманий җәһәттики бәхит-бәрикәтләр Өзигә етиқат қилғучиларға «йеңи асман, йеңи зимин»да мутләқ әмәлгә ашурулиду — узун өмүр (әмәлийәттә «мәңгүлүк һаят»), сақ-саламәт бир тән (йепйеңи бир тән, униңда һеч ағриқ-силақ, жиға-зар яки азап болмайду — «1Кор.» 15:50-54, «Вәһ.» 7:17, 21:4) вә санақсиз байлиқ болиду («1Кор.» 2:9). Һазирқи дәвримиздә болса Худаниң муддиа-мәхсити роһ-қәлбдә һәр җәһәттин Өзигә охшаш, «Өзиниң сүрити» болған бир қовмға егә болуш, шундақла уларға барлиқ роһий бәхит-бәрикәтлирини йәткүзүштин ибарәттур («Әф.» 1:3). Бу бәхит-бәрикәтләрниң қиммити һәр қандақ җисманий бәхит-бәрикәтләрниң қиммитидин асманниң зиминдин жуқури болғинидәк жуқури туриду. Өз хәлқи мошу бәхит-бәрикәтләргә муйәссәр қилиниш үчүн һәртүрлүк азап-оқубәтләргә дуч келиду вә дәрвәқә уларниң етиқадиниң паклиниши вә тавлиниши үчүн шундақ болуши керәк (мәсилән, «Зәбур» 94:1-7ни көрүң). Рәббимизниң Өз сөз-каламини қобул қилип етиқатқа киргәнләрниң әһвали тоғрисидики сөзлирини көрүң: «**Сөз-каламни дәп қийинчилиқ яки зиянкәшликкә** (учримай қалмайду)... **учриғинида**...» («Мат.» 13:21). Биз Униңға әгәшкән болсақ, һәртүрлүк азап-оқубәтләргә йүзлинишкә тәйяр турушимиз лазимлиғи тоғрисидики Униң башқа сөзлирини көрүң (мәсилән, «Мат.» 10:38, 16:24, «Мар.» 8:34) вә шундақла Петрус, Яқуп, Павлус вә барлиқ расулларниң бу иш тоғрисидики сөзлиринему көрүң (мәсилән, «Рос.» 14:22, «Рим.» 5:3, «Кол.» 1:24, «Фил.» 1:29, «1Тес.» 2:13-16, «2Тес.» 1:4, «2Тим.» 2:3, «1Пет.» 1:6, 1:19-24, «Яқ.» 5:10). Худаниң бу азап-оқубәтләрдә нурғун муддиа-мәхсәтлири бардур (мәсилән, «Колоссиликләргә»дики «қошумчә сөз»имиздики 1:24 тоғрилиқ шәрһлиримизни көрүң). Униң үстигә барлиқ етиқатчилар Худаниң «тәрбийилик җазалири»ға учрайду (мәсилән, «Ибр.» 12:5-17 билән «Пәнд.» 3:11-12, «2Кор.» 5:9, «1Кор.» 5:1-5, 10:26-34ни көрүң).

Шундақ дегинимиз билән һәр бир етиқатчиға «Пәнд-несиһәтләр»дә берилгән барлиқ несиһәтниң мәңгүлүк қиммити бардур. Өзини рәзилликтин сақлашқа, алдам халтиға чүшмәсликкә вә алдамчиларни пәриқ етишкә, өз аилисидикиләрдин убдан хәвәр елишқа, уларға тәрбийә беришкә вә барлиқ ишлириниң ронақ тепишиға, шундақла шулар арқилиқ уларда Худаға шан-шәрәп кәлтүрүшкә вә башқиларға ярдәм йәткүзүшкә кимгә даналиқ керәк болмисун? Бу қиммәтлик һәқиқәтләр мәзкур китапта тепилиду. Кимки өзини шуларниң ичигә чөкүп, уни өзигә сиңдүрсә, инсанлар арисида даналиқ вә билимниң байлиқлири билән толған әң бай адәм болиду.

Униң үстигә, өз көзимиз билән көргәндәк, «Пәнд-несиһәтләр»дики һәқиқәтләрни қобул қилғанларниң биз музакирә қиливатқан шу җисманий бәхит-бәрикәтләргиму (болупму саламәтлик җәһәттин) несип болидиған әһваллар аз әмәс.

«Пәнд-несиһәтләр»дә көп сөзләр немишкә көрүнүштә қиз-аялларға әмәс, бәлки әрләргила нишан қилиниду?

Бу йәрдә бу соалға сәһипә чәклимиси билән толуқ җавап берәлмәймиз. Амма шуни ениқ дейишимиз керәкки, Муқәддәс Китаптики барлиқ тәлимләргә асасән әрләр вә аялларниң һәр бири Худа алдида охшаш қиммәтликтур. Роһий җәһәттин әрләр билән аяллар оттурисида һеч қандақ пәриқ йоқтур. Мәсиһ барлиқ инсанлар үчүн, әрләр үчүн, аяллар үчүн өлди; өлүмдин тирилиштә әрләр билән аяллар оттурисида пәриқ болмайду (мәсилән, «Мат.» 22:30 вә «1Кор.» 11:1-16ни вә шу мәктуптики «қошумчә сөз»имизни вә шу айәтләр үстидә тохталғинимизниму көрүң).

Һалбуки, өй ичидә Худа әрни аялиға, шундақла аилисидики барлиқ кишиләргә баш қилған (йәнә «1Кор.» 11:1-16ни вә шу мәктуптики «қошумчә сөз»имизни көрүң). Шуңа аилидә әр кишиниң көпрәк җавапкарлиғи бардур. «Йеңи әһдә»ни қобул қиғанлар, йәни Худаниң нижатлиғи билән «йеңи қәлб вә йеңи роһ»ни қобул қилғанлар тоғрилиқ Худа: «**Тәврат-қанунлиримни уларниң ичигә салимән, һәмдә уларниң қәлбигиму язимән**» вә «**Уларниң һәммиси, йәни әң кичигидин чоңиғичә мени билип болған болиду**» дәйду («Йәр.» 31:31-34). Шуңа өйдики муһим қарарларда Худаниң Муқәддәс Роһи Өз ирадиси тоғрилиқ һәм әр кишиниң қәлбидә һәм аял кишиниң қәлбидә гувалиқ бериду, дәп ишинимиз; қарарларниң түп һоқуқи вә мәсъулийити болса йәнила әр кишидә туриду, әлвәттә.

Тәврат дәвридә Исраил хәлқидә қизлар ятлиқ болғичә адәттә атисиниң өйидин көп чиқмай туратти. Өзлири үчүн қарар қилалайдиған ишларниң даириси сәл чәклик еди. Шуңа «Пәнд-несиһәтләр»дики җекиләшләр вә несиһәтләрниң көпинчиси өзлириниң өйидики ишларға мәсъул болған әрләрни нишан қилиду. Әрләр мәзкур китап бойичә өйдики ишларни сәмимийлик, адиллиқ вә көйүмчанлиқ билән беҗирсә, қайси аял яки қиз нарази болиду яки ағриниду? Һалбуки, бүгүнки җәмийәттә йеңи қәлб вә йеңи роһни қобул қилғанларға нисбәтән, әр болсун, аял болсун «Пәнд-несиһәтләр»дики сөзләр охшашла муһим роль ойнайду вә толиму қиммәтликтур.

Оқурмәнләр көргәндәк, «Пәнд-несиһәтләр»дә қиз-аялларни «төвән көрүш» яки «кәмситиш» мәвҗут әмәстур. Балиларниң җисманий вә роһий җәһәттин сағлам болуши вә яхши чоң болушида атиниң тәлим-тәрбийиси һәм аниниң тәлим-тәрбийиси охшашла муһим екәнлиги ениқ көрүлиду (1:8, 6:20, 30:17, 31:1). 1:20-33дә, 4:1-13дә, 8-бап вә 9-бапта «Даналиқ» адәмләштүрүлгән болуп, аял киши сүпитидә сөзләйду. «Пәнд-несиһәтләр»дики бәзи һекмәтлик сөзләр диққитимизни пәзиләтлик аял кишиниң өз пәзилити вә номусини сақлаш үчүн күрәш қилидиғанлиғиға тартиду (бу күрәшләр бәзи вақитларда йошурун болиду — мәсилән, 11:16). Ахирқи 31-бапта «пәзиләтлик аял»ни баян қилған гөзәл шеирни көримиз (31:10-31). Ериниң униңға толуқ ишәши болғачқа (31:11), өй ичидә униң қарар қилиш һоқуқи вә әркинлиги барлиғи көрүлиду вә ери дәрвәқә униң тиришчанлиғи вә алдин көрәрлиги билән көп пайда көриду. У есил рәхтләрни таллап сетивелип, өйидикиләргә кийимләрни тикип бериду вә кийим тикип

сатиду (31:13-14, 21-22, 24); у кәмбәғәлләргә көп хәйр-сахавәтлик қилиду; һәтта бир парчә йәрниму өз көзи билән көрүп сетивалиду (31:16). Мошундақ әркинлик вә ишәш болған әр-аяллиқ мунасивәт һәқиқәтән бәхитлик мунасивәттур; вә дәрвәқә Худа билән йеқин алақидә яшай дегәнләр үчүн, Униң әр-аяллиқ мунасивәти тоғрисидики ирадиси дәл шундақ болуштур.

Тәврат 21-қисим

«Һекмәт топлиғучи»

Кириш сөз

Һаятлиқниң әһмийити немә?

Оқурмәнләр алдидики бу китап «муқәддәс язмилар» ичидики алаһидә китапларниң бири. китапниң авалқи җүмлилири бизгә униң язғучисиниң Сулайман падиша екәнлигини билдүриду. Мәзкур китап һаятниң әһмийитини издәш тоғрисида йезилған; көрүнүштә у үмүтсизликкә толған бир китап — беваситә яки йошурун соалларни, җавапсиз яки «йерим җаваплиқ» соалларни сорайдиған китаптур. Толуқ Муқәддәс Китапниң түрлүк қисмилири арисида бәлким Худадин қорқмайдиған «һазирқи заман кишилири» уни өзигә әң тонуш, өз көзқариши вә һессиятлириға әң йиқин дәп қариши мүмкин. Көрүнүштә китап мутләқ үмүтсизликкә толған бир баян билән башлиниду: «Беменалиқ үстигә беменалиқ! Беменалиқ үстигә беменалиқ! Һәммә иш беменалиқтур!». «Мәвҗудийәтизм пәлсәписи («екзистентсиялизм» дәпму атилип, Франсийә пәйласопи Жон Павил Сатирниң көз қарашлирида гәвдиләндүрүлгән) йеңи пәйда болған» дәйдиған кишиләр җәзмән «Һекмәт топлиғучи» дегән китапни һеч оқуп бақмиғанлардур. Исраил падишаси Сулайман бешидин һәр хил сәргүзәштләрни өткүзгән, көп тәҗрибиләргә еришкән адәм; у қурулуш, йеза егилик, бағвәнчилик, илим-пән қатарлиқ һәр хил саһәләрдә имканийәтниң баричә ойлиғанлирини йолға қоюп синайду, андин өткүр зеһнини ишқа селип, униңдин қандақ мувапиқ хуласиләрни чиқарғили болидиғанлиғи үстидә ойлиниду.

Һаятлиқниң әһмийити тоғрисида чоңқур издәнгән, шундақла худасиз өткән һаяттики ишларниң беменалиғи тоғрисида чоңқур чүшәнчигә егә болған адәмләрниң ичидә Сулаймандәк күчлүк китап язғидәк башқа бир адәм болмиса керәк. Униңда шараит, байлиқ, Худа тәғдим қилған алаһидә калла-зеһин вә даналиқ, хәлиқъаралиқ алақиләр вә әң муһими йетәрлик вақит бар еди (чүнки Худа уни вә униң падишалиғини аман-есәнлик билән бәрикәтлигән). Униң үстигә атиси Давут пәйғәмбәр Худаниң яратқан мөҗизилирини вә Униң әҗайип муамилисини көргән интайин тәҗрибилик киши еди. Бирақ һаятлиқниң әһмийитини издигүчиләрниң көпинчисигә нисбәтән мошундақ мувапиқ шараитлар әсла болмаслиғи мүмкин; худди Сулайман падиша өзи ейтқандәк: «Падишадин кейин туридиған адәм немә қилалайду — қилсиму аллиқачан қилинған ишлардин ибарәт болиду, халас!» (12:2).

«Һекмәт топлиғучи» дегән китап тоғрилиқ ишәнгүчиләр икки хил әнъәнивий көзқарашта болуп кәлгән: —

Биринчи хил көзқараштa, Сулайман падиша өзи қойған тәс соалларға беридиған җавапни билмәскә салған. Бундақ болуши қәстән, ақиллиқ билән болғандур. Униң

муддиаси шуки, бу арқилиқ оқурмәнниң диққитини ойлиған еди. Шуниңдәк у оқурмәнләргә бир қатар «йерим хуласә»ни қалдуриду; буму униң қәстән қилғини; у оқурмәнләрни өзи ойлинип хуласигә кәлсун вә шуниң билән Худадин қорқсун дәп үмүт қилиду.

Иккинчи хил көзқараштa, Сулайман падиша мәзкур китапни өзиниң әхлақий чүшкүнләшкәндә язған. Шу сәвәптин у сориған соалларниң җававини өзиму билмәйду яки болмиса у әслидә бу ишлар тоғрилиқ өзләштүргән өткүр чүшәнчиләрдин мәһрум болған. Бирақ китап Һәммигә Қадир Болғучиниң план-ирадиси вә буйруғи билән, Худани дост тутмиған һаятниң толиму әһмийәтсилигигә гувачилиқ болсун дәп йезилған, шундақла Муқәддәс Китап ичигә елинған. китаптики «йерим хуласиләр» әслидә Сулайманни техиму көп һәқиқәткә йетәклиши керәк еди; бирақ униң әхлақий чүшкүнләшкәчкә, шундақ болмиди. Һалбуки, Һәммигә Қадир Болғучиниң һәммә ишни башқурғучи қоли билән мошу «йерим хуласиләр» оқуған инсанни ойлинишқа, шуниңдәк Өзидин қорқушқа ойғитишниң қурали болуши үчүн китапда қалдурулған.

Қайси көзқараш тоғра болушидин қәтъийнәзәр, Худаниң китапқа нисбәтән мәхсәт-муддиаси охшаштур. Биринчи көзқараш бойичә, Сулайман қайғу ичидә болуп мошу җавави болмиған соалларни сориған вә язған вақтида һәқиқәтән уларниң җаваплирини билмигән; бирақ у йәнила Худаниң мошу китапни «язғучи қурали» еди. Иккинчи көзқараш бойичә, у җаваплирини чүшәнгән, бирақ даналиқ билән җававини баян қилмиған. Бу чағда у аңлиқ һалда Худаниң қурали болған болиду. Икки көзқарашниң бирдин-бир пәрқи шуки, у болсиму, Худаниң аңлиқ яки аңсиз қурали болғанлиғидин ибарәт, халас. Өзимиз иккинчи пикиргә майилмиз, бирақ әмәлийәт икки пикирниң оттурисида болушиму мүмкин. «Қошумчә сөз»имиздә бу тоғрилиқ йәнә тохтилимиз.

Худадин қорқушни «конилиқ, қатмаллиқ, вақти өткән» дәп қарайдиған һазирқи замандики көпинчә кишиләрниң көңли һаятниң әһмийәтисизлигидин толиму беарам болуп, чоңқур қанаәтсизликтә турмақта. Бундақ һаләт даңлиқ франсуз рәссам Гавгинниң һаятида дәһшәтлик һалда рошән гәвдиләнгән еди. «Һекмәт топлиғучи»тәк, у һаятиниң әһмийитини издәп: «Қанчә көп сәргүзәштләрни бешимдин өткүзсәм шунчә яхши» дегән муддиада бала-җақилирини һәм жутини ташлап «Тинич Океан»дики «Ерәм бағчиси»дәк иллиқ вә гөзәл Тахити арилиға сәпәр қилди. Шу йәрдә у «Һәқиқий ләззәтни тетип бақай» дәп йәрлик кишиләрниңкидәк «иптидаий турмуш»ни өткүзүшкә башлиған. Тахитилик бир аял билән биллә турған вә униңдин башқа нурғун қиз-аяллар билән ашна ойниған. Бирақ у издигән «чоң ләззәт» һәрдайим униңдин қечип жүргән. У «Қәйәрдин? Қайси? Қәйәргә?» намлиқ әң ахирқи рәсимни сизған (у рәсимни һәр қайси китапханидин тапқили болиду). У рәсимдә инсанниң һаятиниң һәр бир басқучиға, йәни «яш», «оттура яш» вә «қери» дегән башқучиға көзләп турған алвастидәк һайванларниң җәсәтлирини озуқ қилидиған бир тапқушни сүрәтлигән. У рәсимни сизип болуп өзини өлтүрүвалған.

«Һазирқи заман кишилири»ниң «Һекмәт топлиғучи» дегән китапни қанчилик асан қобул қилалайдиғанлиғи тәрҗиманлардин биригә аддий бир вақиәдә мужәссәм болди. Бу тәрҗиман ичкиридә бир хәнзу Мәсиһий аилиниң өйидә меһман болуватқанда болған иш. 1950-жилидин башлап хелә узунғичә, хәнзу Мәсиһий җамаәтлиридә ибадәт орунлириға ишләткидәк һеч қандақ «мәдһийә нахша» китапчилири йоқ еди. Шу вақитларда Мәсиһийләр қолидики Муқәддәс Китаптин (у вақитларда уларда Муқәддәс

Китапму бәкла аз еди) беваситә көп бап-айәтләрни нахшиларға айландурған. Тәржиманни меһман қилған хәнзу аял шундақ көп нахшиларни ядлап үгәнгән еди. Бир күни униң өйигә аял хошниси кирип қалди. Хошниси Муқәддәс Китапни һеч оқуп бақмиған яки Худа тоғрилиқ һеч қандақ тәлим аңлап бақмиған еди. Тәржиманни һәйранни қалдурғини шуки, ойлимиған йәрдин Мәсиһий аял өз хошнисиға бир нахша ейтип беришкә башлиди. Нахшиниң аһаңи интайин муңлуқ болуп, нахшиниң тексти «Һекмәт топлиғучи»ниң биринчи бап, 1-11-айәтлири еди. Тәржиман: «Бу һәсрәтлик нахша хошнисиға қандақ тәсир көрситәр?» дәп ойлап олтарди. Йәнә ойлимиған йәрдин хошниси көзигә яш жүгүрткән һалда: «Мана бизниң һаятимизғу! Бу әҗайип китапму немә?!» дәп кәтти. Кейин у көп қетим келип, етиқат йоли тоғрилиқ сориди. Худаниң «Һекмәт топлиғучи» дегән китапта болған муддиаси әмәлгә ашурулди; бу хошниниң диққәт-етивари қозғалди вә шуниңдәк техиму көп нәтиҗиләр чиқти.

Биз ибраний тилидики «Коһәләт» дегән сөзни «һаятлиққа һекмәт топлиғучи», қисқартилған шәкилдә «һекмәт топлиғучи» дәп тәржимә қилдуқ. Муқәддәс Китапта «коһәләт» дегән бу сөз интайин аз учрайду. Униң «топлиғучи», «йиққучи» дегән мәнаси бар. У немини топлайду, дегән мәсилигә кәлсәк, бәзи алимлар: «адәмләрни топлайду» дәп қарап «коһәләт» дегәнни «вәз ейтқучи» «тәлим бәргүчи» дәп тәржимә қилған. Бизниң чүшәнчимиз бойичә, бу сөз бәлким Сулайманниң өй-пикирлирини, хуласилирини рәтләп тәртипкә селишини көрситиши мүмкин. Шуңа бәзиләр «мутәпәккур», «тәпәккурчи» яки «пәйласоп» дәп тәржимә қилған. Биз «коһәләт» дегән сөзниң толуқ мәнаси «пүтүн зеһнини жиғип хуласә чиқарғучи, йәкүнләрни топлиғучи» дәп қарап, «һаятлиққа һекмәт топлиғучи» яки қистартилған «һекмәт топлиғучи»ни мувапиқ бир тәрҗимиси дәп ойлидуқ. «һаятлиқни хуласлиғучи» яки «хуласлиғучи» дәп тәржимә қилинишларму мувапиқ бирхил тәрҗимиси болалайду.

«Қошумчә сөз»имиздә Сулайманниң «тейилип кәткәнлиги», униң һаят тоғрисидики чүшинишлиригә болған роһий чәклимиләр, шуниңдәк униң бәзи ачқучлуқ баянлири вә у қойған соалларға Тәвраттики пәйғәмбәрләрниң бәргән җаваплири, шундақла Инҗил қисимлиридин алған бәзи җаваплар үстидә тохтилимиз. Мошу йәрдә биз пәқәт оқурмәнгә китаптики икки «ачқучлуқ ибарә»ни көрсәтмәкчимиз: —

1-ибарә: «**Қуяш астида**» (1:3 қатарлиқларда) яки «**асманлар астида**» (1:13 қатарлиқларда) — бу ибарә китаптики асасий нуқтинәзәрни йорутуп бериду. Бу китап инсаний көзқараштин (Худаниң ирадиси билән) йезилған. китапниң мәзмунини ибраний пәйғәмбәрләр қобул қилған «**асмандин кәлгән**» яки «**асманниң жуқурисидин кәлгән**» вәһийләр тоғрилиқ баянлар билән селиштурушқа болиду; йәни «Һекмәт топлиғучи» дегән китапта «**асманниң астидин**», — инсанлардин болған көзқараш баян қилинған; пәйғәмбәрләрниң вәһийлири болса — һәммиси Пәрвәрдигарниң көзқариши бойичә, «асманниң жуқурисидин» кәлгән.

Мәсилән, «Әз.» 1:1 «**Асманлар ечилип, Худаниң аламәт көрүнүшлирини көрдүм**»;

Яки Инжил «Фил.» 3:20 «**Бизниң пухралиғимиз болса әрштидур, биз дәл шу йәрдин Ниҗаткарниң чүшүшини интизарлиқ билән күтмәктимиз. У болса Рәббимиз Әйса Мәсиһдур**».

«1Пет.» 1:12 «**... бүгүнки күндә бу ишлар әрштин әвәтилгән Муқәддәс Роһниң күчи билән силәргә хуш хәвәрни йәткүзгүчиләр арқилиқ ... жақаланди. Һәтта пәриштиләрму бу ишларниң теги-тәктини сәпселип чүшүнивелишқа тәлпүнмәктә**».

Шуңа, расуллар вә пәйғәмбәрләр қобул қилған бу вәһийләр билән Сулайманниң «Һекмәт топлиғучи»дики баянлири бир-биригә пүтүнләй охшимайдиған икки көзқараштин ейтилғандур.

2-ибарә: «**инсанниң барлиқ күнлиридә**» яки «**санақлиқ күнлиридә**» (2:3 қатарлиқлар).

китаптики түп көзқараш бу дунiядики ишларға қаритилған. китапта өлүмдин кейинки ишлар тоғрисида наһайити аз сөзлиниду вә һәтта өлүмдин кейинму һаят барму? дәп сорайду. Биз буниму Худа пәйғәмбәрләргә тапшурған вәһийләр билән селиштурсақ болиду: —

Давут пәйғәмбәр, «Зәбур» 17:13-15: —

«**Орнуңдин турғайсән, и Пәрвәрдигар,**
Униң йолини тосуп, йәргә йәксан қилғайсән,
Җенимни рәзил адәмдин қутқузғин, қиличиң билән;
Мени қолуң билән кишиләрдин,
Йәни мошу дәвирдики кишиләрдин қутқузғин;
Уларниң несивиси болса мошу дунiядиладур;
Сән уларниң қарнини немәтлириң билән толдурисән;
Уларниң көңли пәрзәнтлири билән қанди,
Балилириға байлиқлирини қалдуриду.
Мән болсам, һәққанийлиқта йүзүңгә қариғучи болимән;
Ойғанғинимда (қиямәт күнидә)**, Сениң дидариңдин сөйүнимән!**»

Расул Павлус, Инҗилда «2Кор.» 4:18: «**Шуңа биз көз билән көргили болидиған ишларға әмәс, бәлки көрүлмәс ишларға көз тикимиз; чүнки көрүлгән ишлар вақитлиқ, амма көрөлмәс ишлар мәңгүлүктур**» — дәйду.

Биз тәрҗимә давамида, «Һекмәт топлиғучи»ни тәтқиқ қилған мәнбәләр ичидин, әнглийәлик алим вә ибранийшунас Дерик Киднерниң «Һекмәт топлиғучи» («Екклесиястис») дегән китавидин көп пайдиландуқ.

Биз китаптики һәр хил мәзмунларни төвәндикидәк тизип чиқтуқ, буниңдин оқурмәнләр «Һекмәт топлиғучи»ниң ойлиған темилирини чүшинип йетәләйду.

1:1-2	Кириш сөз: мутләқ бемәналиқ.
1:3-11	Тәбиәтниң бемәналиқлиғиниң сүпәтлиниши.
1:12-15	Мувәппәқийәтниң өзи бемәналиқтур.
1:16-18	Билимни ашурушниң өзи бемәналиқтур
2:1-3	Ләззәтни издәшниң бемәналиқлиғи
2:4-11	Бай болушниң бемәналиқлиғи
2:12-17	Даналиқ әхмиқанилиқтин әвзәл
2:18-23	Ишләшкә җан пида қилишниң бемәналиқлиғи
2:12-26	Өз әмгигидин һозур елиш
3:1-11	Һаятниңму өзигә чушлуқ пәсли бар
3:12-15	Бәзи хуласиләр
3:16-4:3	Адаләтсизлик, җәбир-зулум мәсилиси
4:4-8	Риқабәт вә ачкүзлүкниң бемәналиқлиғи
4:9-12	Әмгәк мевисидин ортақ бәһриман болуш пайдилиқтур
4:13-16	Абройниң бимәналиғи

5:1-7	Йениклик билән ичкән қәсәмләр
5:8-9	Һөкүмәтниң чириклишиши
5:10-12	Ачкөзлүк
5:13-17	«Бай болай» дегүчи һаятлиқтин һозур алалмайду
5:18-20	Әмгәк мевисидин һозур елиш
6:1-9	Һәммә адәм һаятлиқтин һозур алалмайду
6:10-12	Һаяттики тәсадипийлиқтин чиққан бемәналиқлири
7:1-4	Һаят қисқа, өлүмдин қачқили болмайду.
7:5-12	Даналиқ вә әхмиқанилик тоғрилиқ бәзи һекмәтләр
7:13-14	Дана киши Худаниң бекиткәнлиригә бойсуниду.
7:15-18	Худаниң адиллиғи бәзи ишларда көрүнмәйду (1)
7:19-29	Һеч ким һәққаний болмиғачқа, даналиқ зөрүрдур.
8:1-9	Инсанлар һакимийәт сүргәндә, даналиқниң чәкликлиги көрүниду
8:10-14	Худаниң адиллиғи бәзи ишларда көрүнмәйду (2)
8:15-17	Бәзи хуласиләр
9:1-6	Адәм һамини өлиду
9:7-10	Һаят қисқа, униң һозурини әтиварлаш керәк
9:11-12	Пәйт вә тәсадипийлиқ
10:9-13	Даналиқ вә әхмиқанилик тоғрилиқ башқа бәзи һекмәтләр
10:2-7	Һөкүмранларниң әхмиқанилиги уларниң даналиғини йоққа чиқириду
10:8-15	Даналиқ вә әхмиқанилик тоғрилиқ башқа бәзи һекмәтләр
10:16-20	Ахмақ һөкүмранлар мәсилиси
11:1-6	Келәчәкни билмигәчкә, бүгүн тиришчанлиқ көрситишкә тоғра келиду
11:7-10	Һаятлиқтин һозур елиш — Худадин қорқуш-әйминиш ичидә болуши керәк
12:1-7	Қерилиқ вә өлүм тез келидиған болғачқа, Худадин қорқ!
12:8-11	Хуласә: «Һекмәт топлиғучи»ниң нәсиһити данадур.
12:12-14	Ахирқи хуласә: «Худадин әйминип-қорқуп униң әмирлиригә әмәл қил!»

••••••••

Һекмәт топлиғучи

«Һәммә иш бемәналиқтур!»

1 [1] Йерусалимда падиша болған, Давутниң оғли «Һекмәт топлиғучи»ниң сөзлири: —
[2] «Бемәналиқ үстигә бемәналиқ!» — дәйду «Һекмәт топлиғучи» — «Бемәналиқ үстигә
бемәналиқ! Һәммә иш бемәналиқтур!».
[3] Қуяш астида тартқан жапалиридин инсан немә пайдиға еришәр?
[4] Бир дәвир өтиду, йәнә бир дәвир келиду;
Бирақ йәр-зимин мәңгүгә давам қилиду;
[5] Күн чиқиду, күн патиду;
Вә чиқидиған жайға қарап йәнә алдирап маңиду.
[6] Шамал жәнупқа қарап соқиду;
Андин бурулуп шималға қарап соқиду;
У айлинип-айлинип,
Һәрдайим өз айланма йолиға қайтиду.
[7] Барлиқ дәриялар деңизға қарап aқиду, бирақ деңиз толмайду;
Дәриялар қайси жайға аққан болса,
Улар йәнә шу йәргә қайтиду.
[8] Барлиқ ишлар жапаға толғандур;
Уни ейтип түгәткүчи адәм йоқтур;
Көз көрүштин,
Қулақ аңлаштин һәргиз тоймайду.
[9] Болған ишлар йәнә болидиған ишлардур;
Қилған ишлар йәнә қилиниду;
Қуяш астида һеч қандақ йеңилиқ йоқтур.
[10] «Мана, бу йеңи иш» дегили болидиған иш барму?
У бәрибир биздин бурунқи дәвирләрдә аллиқачан болуп өткән ишлардур.
[11] Бурунқи ишлар һазир һеч әсләнмәйду;
Вә кәлгүсидә болидиған ишларму улардин кейин яшайдиғанларниң есигә һеч кәлмәйду.

1:1 **«Һекмәт топлиғучи»** — язғучи өзиниң Сулайман екәнлигини көрситиду. Бу нуқта 16-айәт, 2:7-айәт қатарлиқларда испатлиниду. Китапниң нами әслий ибраний тилида «Қоһәләт» дейилиду, униң мәнаси: «топлиғучи» «рәтлигүчи» дегән мәнада болуп, биз уни «һекмәт топлиғучи» *(демәк, «ой-пикирләрни рәтлигүчи»)* дәп тәржимә қилдуқ. Бәзиләр уни йәнә «Тәлим бәргүчи», «Вәз ейтқучи» дәпму тәржимә қилиду.
1:2 **«Бемәналиқ үстигә бемәналиқ!»** — ибраний тилида «бемәналиқларниң бемәналиғи!». Бу худди «Күйләрниң күй» «әң гөзәл күй» дейилгәнгә охшаштур, «бемәналиқларниң бемәналиғи» бәлким «һаятлиқ аләмдә «әң бемәналиқ иштур!»» дегәнни билдүрүши мүмкин.
1:2 Зәб. 61:10; 143:4
1:3 **«Қуяш астида»** — бу «Һекмәт топлиғучи»дики ачқучлуқ сөздур. Язғучиниң баянлириниң көпинчиси «асмандин *(Худадин)* кәлгән вәһий» билән әмәс, бәлки «қуяш астида» яки «аптап асти»дики көзқараш билән ейтилған. У қәстән шундақ көз-қарашни сөзләйду. «Кириш сөз» вә «қошумчә сөз»имизниму көрүң.
1:3 Топ. 2:22; 3:9
1:4 Зәб. 103:5
1:7 Аюп 38:8, 9, 10; Зәб. 103:8-10
1:9 Топ. 3:15
1:11 **«... кәлгүсидә болидиған ишларму улардин кейин яшайдиғанларниң есигә һеч кәлмәйду»** — демәк, йеңи дәвирдә «йеңи» дейилгән бир иш чиққан болса, шу иш әмәлийәттә бурунқи дәвирдләрдә мәвжут болған иштур. Һазирқи дәвирдикиләр бурунқи дәвирләрни билмәйду яки унтуған, бу ишни «йеңи!» дәйду.

Сулайманниң тәҗрибиси

[12] Мәнки һекмәт топлиғучи Йерусалимда Исраилға падиша болғанмән; [13] Мән даналиқ
билән асманлар астида барлиқ қилинған ишларни қетирқинип издәшкә көңүл қойдум
—
Хуласәм шуки, Худа инсан балилириниң өз-өзини бәнд қилип упритиш үчүн, уларға
бу еғир җапани тәқдим қилған! [14] Мән қуяш астидики барлиқ қилинған ишларни көрүп
чиқтим, —
Мана, һәммиси беМәналиқ вә шамални қоғлиғандәк иштин ибарәттур.
[15] Әгирни түз қилғили болмас;
Кәмни толуқ дәп санифили болмас.
[16] Мән өз көңлүмдә ойлинип: «Мана, мән улуқлинип, мәндин илгири Йерусалим үстигә
барлиқ һөкүм сүргәнләрдин көп даналиққа ериштим; мениң көңлүм нурғун даналиқ вә
билимгә еришти» — дедим.
[17] Шуниң билән даналиқни билишкә, шуниңдәк тәлвилик вә әхмиқаниликни билип йе-
тишкә көңүл қойдум; мошу ишниму шамал қоғлиғандәк иш дәп билип йәттим. [18] Чүнки
даналиқниң көп болуши билән азап-оқубәтму көп болиду; билимини көпәйткүчиниң
дәрд-әлимиму көпийду.

Тамашини тетип беқиш

2 [1] Мән көңлүмдә: «Қени, мән өзүмгә тамашиниң тәмини тетиғузуп бақимән;
көңлүм ечилсун!» — дедим. Бирақ мана, буму беМәналиқтур. [2] Мән күлкә-чақчаққа
«Тәлвилик!» вә тамашиға «Униң зади немә пайдиси?» — дедим. [3] Көңлүмдә өз бәдинимни
шарап билән қандақ роһландурғили болидиғанлиғини (даналиқ билән өзүмни
йетәклигән һалда) билишкә берилип издәндим, шуниңдәк «санақлиқ күнлиридә инсан
балилириға яхшилиқ йәткүзидиған немә пайдилиқ ишлар бар?» дегән түгүнни йәшсәм
дәп әхмиқаниликни қандақ тутуп йетишим керәклигини интилип издидим.
[4] Мән улуқ қурулушларға кириштим; өзүм үчүн өйләрни салдим; өзүм үчүн үзүмзар-
ларни тиктим; [5] Өзүм үчүн шаһанә бағ-бағчиларни ясидим; уларда һәр хил мевә бери-
диған дәрәқләрни тиктим; [6] Өзүм үчүн ормандики барақсан дәрәқләрни убдан суғириш
үчүн, көлчәкләрни ясап чиқтим; [7] Қулларға вә дедәкләргә егә болдум; өйүмдә улар-
дин туғулғанларму мениңки еди; Йерусалимда мәндин илгири болғанларниң һәм-
мисиниңкидин көп мал-варанлар, қой вә кала падилирим бар болди. [8] Өз-өзүмгә ал-
тун-күмүчләрни, падишаларниң һәм һәр қайси өлкиләрниң һәр хил әтиварлиқ алаһидә
гөһәрлирини жиғдим; қиз-жигит нахшичиларға һәмдә адәм балилириниң дилкөйәрли-
ригә, йәни көплигән гөзәл кенизәкләргә егә болдум.
[9] Улуқ болдум, Йерусалимда мәндин илгири болғанларниң һәммисидин зиядә ронақ
таптим; шундақ болғини билән даналиғим мәндин кәтмиди. [10] Көзлиримгә немә яққан

1:15 **«... толуқ дәп санифили болмас»** — демәк, тәминлигили болмас.
2:1 **«көңлүм ечилсун»** — бу ибариниң башқа бир хил тәрҗимиси: «яхшиму-яхши әмәсму, көрүп бақай».
2:1 Луқа 12:19
2:3 **«Даналиқ билән өзүмни йетәклигән һалда»** — мошу ибариниң мәнаси: «Бу ишларниң һәммисидә у һәрдайим өз-өзигә диққәт қилип, қилған ишларниң раст әһмийити бар-йоқлуғини тәкшүрәтти» дегәнлик болуши мүмкин. **«әхмиқаниликни ... тутуп йетиш»** — Сулайманниң «әхмиқанилик»ни «тутуп йетиш»и болса һаятниң әһмийитини, адәмгә «яхшилиқ йәткүзидиған ... пайдилиқ ишлар»ни тепишқа тосалғу болидиған бирәр сир барму-йоқму?» дегән мәсилини тәкшүрүш үчүн еди.
2:8 **«алтун-күмүчләр»** — ибраний тилида: «күмүч-алтунләр».
2:9 **«...шундақ болғини билән даналиғим мәндин кәтмиди»** — 3-айәттә дейилгәндәк, у йәнила бу қилған ишларниң раст әһмийити бар-йоқлуғиға диққәт қилип, тәкшүрүп жүрәтти.

болса, мән шуни униңдин айимидим; өз көңлүмгә һеч қандақ хошаллиқни як демидим; чүнки көңлүм барлиқ әҗримдин шатланди; мана, булар өз әҗримдин болған несивәм еди.
[11] Андин өз қолум ясиғанлириниң һәммисигә, шундақла сиңдүргән әҗримниң нәтиҗисигә қарисам, мана, һәммиси бемәналиқ вә шамални қоғлиғандәк иш еди; булар қуяш астидики һеч пайдиси йоқ ишлардур.
[12] Андин зеһнимни жиғип уни даналиққа, тәлвилик вә әхмиқаниликкә қарашқа қойдум; чүнки падишадин кейин туридиған адәм немә қилалайду? — қилсиму аллиқачан қилинған ишлардин ибарәт болиду, халас!
[13] Шуниң билән нур қараңғулуқтин әвзәл болғандәк, даналиқниң бегәрәзликтин әвзәллигини көрүп йәттим.
[14] Дана кишиниң көзлири бешидидур, ахмақ болса қараңғулуқта маңиду; бирақ уларға охшаш бирла ишниң болидиғанлиғини чүшинип йәттим.
[15] Көңлүмдә: «Ахмаққә болидиған иш маңиму охшаш болиду; әнди мениң шундақ дана болушумниң зади немә пайдиси?!» — дедим. Андин мән көңлүмдә: «Бу ишму охшашла бемәналиқтур!» — дедим.
[16] Чүнки мәңгүгә дана киши ахмаққә нисбәтән һеч артуқ әсләнмәйду; чүнки кәлгүсидики күнләрдә һәммә иш аллиқачан унтулуп кетиду; әнди дана киши қандақ өлиду? — Ахмақ киши билән биллә!
[17] Шуңа мән һаятқа өч болдум; чүнки қуяш астида қилинған ишлар маңа еғир келәтти; һәммиси бемәналиқ вә шамални қоғлиғандәк иш еди.
[18] Шуниңдәк мән қуяш астидики барлиқ әҗримгә өч болдум; чүнки буни мәндин кейин кәлгән кишигә қалдурмаслиққа амалим йоқ еди.
[19] Униң дана яки ахмақ екәнлигини ким билиду? У бәрибир мән җапалиқ билән сиңдүргән һәмдә даналиқ билән ада қилған қуяш астидики барлиқ әҗрим үстигә һөкүм сүриду. Буму бемәналиқтур.
[20] Андин мән райимдин яндим, көңлүм қуяш астидики җапа тартқан барлиқ әҗримдин үмүтсизлинип кәтти.
[21] Чүнки әҗрини даналиқ, билим вә әп билән қилған бир адәм бар; бирақ у әҗрини униңға һеч ишлимигән башқа бирисиниң несивиси болушқа қалдуруши керәк. Буму бемәналиқ вә интайин аччиқ күлпәттур.
[22] Чүнки инсан қуяш астида өзини упритип, өзиниң барлиқ әмгигидин вә көңлиниң интилишлиридин немигә егә болиду?
[23] Чүнки униң барлиқ күнлири азаплиқтур, униң әҗри ғәшлиқтур; һәтта кечидә униң көңли һеч арам тапмайду. Буму бемәналиқтур.
[24] Инсан үчүн шуниңдин башқа яхши иш йоққи, у йейиши, ичиши, өз җенини өз әҗридин һозур алдурушидин ибарәттур; буни Худаниң қолидиндур, дәп көрүп йәттим.
[25] Чүнки униңсиз ким йейәлисун яки бесип ишлийәлисун?
[26] Чүнки у өз нәзиригә яқидиған адәмгә даналиқ, билим вә шатлиқни ата қилиду; бирақ гунакар адәмгә у мал-мүлүк жиғип-топлашқа җапалиқ әмгәкни бериду, шуниңдәк у жиғип-топлиғинини Худаниң нәзиридә яхши болғанға тапшуридиған қилиду. Буму бемәналиқ вә шамални қоғлиғандәк иштин ибарәттур.

2:12 Топ. 1:17; 7:23
2:14 **«...уларға охшаш бирла ишниң болидиғанлиғи»** — бу «бирла иш» өлүмни демәкчи.
2:22 Топ. 1:3; 3:9
2:24 Топ. 3:12, 22; 5:18; 8:15
2:25 **«Чүнки униңсиз ким йейәлисун яки бесип ишлийәлисун?»** — башқа икки хил тәрҗимиси: «Униңсиз ким йейәлисун яки һозур алалисун?» яки «Мениңдин *(Сулаймандин)* башқа ким йейәлисун, яки бесип ишлийәлисун?».
2:26 Аюп 27:16, 17; Пәнд. 28:8; Топ. 3:13

Һаят пәсиллири

3 [1] Һәр бир ишниң мувапиқ пәсли бар, асманлар астидики һәммә арзуниң өз вақтиму бар;
[2] Туғулушниң бир вақти бар, өлүшниңму бир вақти бар;
Тикиш вақти бар, тикилгәнни сөкүш вақти бар;
[3] Өлтүрүш вақти бар, сақайтиш вақти бар;
Бузуш вақти бар, қуруш вақти бар;
[4] Жиғлаш вақти бар, күлүш вақти бар;
Матәм тутуш вақти бар, уссул ойнаш вақти бар;
[5] Ташларни чөрүветиш вақти бар, ташларни жиғип-топлаш вақти бар;
Қучағлаш вақти бар, қучағлаштин өзини тартиш вақти бар;
[6] Издәш вақти бар, йоқалди дәп ваз кечиш вақтиму бар;
[7] Житиш вақти бар, тикиш вақти бар;
Сүкүт қелиш вақти бар, сөз қилиш вақти бар;
[8] Сөйүш вақти бар, нәпрәтлиниш вақти бар;
Уруш вақти бар, течлиқ вақти бар.

Инсан Худа бекиткән вақит-пәсилләрни билмәйду

[9] Ишлигән өз ишлигинидин немә пайда алиду? [10] Мән Худа инсан балилириға жүклигән,
ишләп жапа тартиш керәк болған ишни көргәнмән. [11] У һәр бир ишниң вақти кәлгән-
дә гөзәл болидиғанлиғини бекиткән; у йәнә мәңгүлүкни инсанларниң көңлигә салған;
шуңа, инсан Худаниң өз һаятиға баштин ахирғичә немини бекиткәнлигини билип йәт-
мәстур.
[12] Инсанларға һаятида шатлиниш вә яхшилиқ қилиштин башқа әвзәл иш йоқ екән дәп
билип йәттим. [13] Шундақла йәнә, һәр бир кишиниң йейиш-ичиши, өзиниң барлиқ әҗри-
дин һозур елиши, мана бу Худаниң соғисидур.
[14] Худаниң қилғанлириниң һәммиси болса, мәңгүлүк болиду, дәп билимән; униңға һеч
нәрсини қошушқа вә униңдин һеч нәрсини еливетишкә болмайду; Худаниң уларни
қилғанлириниң сәвәви инсанни Өзидин әйминдүрүштур. [15] Һазир болғанлири өткән-
диму болғандур; кәлгүсидә болидиған иш алиқачан болғандур; Худа өткән ишларни
сорайду.

Адаләтсиз ишлар

[16] Мән қуяш астида йәнә шу ишни көрдүмки — сорақ орнида, шу йәрдә һелиһәм рәзил-
лик туриду; һәққанийлиқ туруш керәк болған жайда, мана рәзиллик туриду! [17] Мән
көңлүмдә: «Худа һәққаний һәм рәзил адәмни сораққа тартиду; чүнки һәр бир арзу-мәх-
сәт вә һәр бир ишниң өз вақти бар» — дедим.

3:1 **«Һәр бир ишниң мувапиқ пәсли бар, ... һәммә арзуниң өз вақтиму бар»** — оқурмәнләр ишларниң «өз пәсли» яки «өз вақти» дегәнниң «Худа бекиткән вақит»ни яки болмиса пәқәт «мувапиқ, тоғра кәлгән вақит»ни көрситидиғанлиғини пәриқ етиши керәк.
3:5 1Кор. 7:5
3:9 Топ. 1:3
3:11 **«У һәр бир ишниң вақти кәлгәндә гөзәл болидиғанлиғини бекиткән...»** — бу айәт интайин муһим. Худа инсанларға, көңлидә һаятиниң мәңгүлүк әһмийитини сезишни ата қилған. Бирақ өз гуналири түпәйлидин, инсанлар буниң әһмийитиниң зади немә екәнлигини, Худаниң өзлири үчүн бекиткән планиниң вақти-саатлирини билип йәтмәйду. «Қошумчә сөз»имиздә униң үстидә тохтилимиз.
3:15 **«Худа өткән ишларни сорайду»** — «сорайду» дегәнниң ибраний тилидики башқа мәнаси «издәйду». «Өткән ишларни сорайду» дегәнниң мәнаси: «Худа өткән ишларни сүрүштүрүп адәмләрдин һесап алиду» дегәнлик болса керәк.
–Башқа бир хил тәрҗимиси: «Худа өткән ишларни йәнә болғузиду».

[18] Мән көңлүмдә: — Бундақ болуши инсан балилириниң сәвәвидиндур; Худа уларни си-
нимақчи, бу ишлар улар өзлириниң пәқәт һайванларға охшаш екәнлигини көрүши үчүн
болған, дәп ойлидим. [19] Чүнки инсан балилириниң бешиға келидиғини һайванларғиму
келиду, уларниң көридиғини охшаш болиду. Улардин алдинқиси қандақ өлгән болса,
кейинкисиму шундақ өлиду, уларда охшашла бирла нәпәс бардур. Инсанниң һайван-
лардин һеч артуқчилиғи йоқ; чүнки һәммә иш бемәналиқтур. [20] Уларниң һәммиси бир
җайға бариду; һәммиси топа-чаңдин чиққан, һәммиси топа-чаңға қайтиду. [21] Ким адәм
балилириниң роһини билиду? У жуқуриға чиқамду, буни ким билиду? Һайванларниң
роһи, у йәр тегигә чүшәмду, ким билиду?
[22] Шуниң билән мән инсанниң өз әҗридин һозурлинишидин артуқ иш йоқтур, дәп көр-
дум; чүнки мана, бу униң несивисидур; чүнки уни өзидин кейин болидиған ишларни
көрүшкә ким елип келиду?

Җәбир-зулумға қараш

4 [1] Андин мән қайтидин зеһнимни жиғип қуяш астида дайим болуватқан барлиқ
зорлуқ-зумбулуқни көрдүм; мана, езилгәнләрниң көз яшлири! Уларға һеч тәсәлли
бәргүчи йоқ еди; уларни әзгәнләрниң күчлүк йөләнчүки бар еди, бирақ езилгәнләргә
һеч тәсәлли бәргүчи йоқ еди. [2] Шуңа мән аллиқачан өлүп кәткән өлгүчиләрни техи
һаят болған тириклардин үстүн дәп тәриплидим; [3] шундақла бу икки хил кишиләрдин
бәхитлиги техи апиридә болмиған кишидур; чүнки у қуяш астида қилинған
яманлиқларни һеч көрүп бақмиған.

Рәқипликниң бемәналиғи

[4] Андин мән барлиқ әҗир вә барлиқ хизмәтниң утуқлиридин шуни көрүп йәттимки, у
инсанниң йеқинини көрәлмәслигидин болиду. Буму бемәналиқ вә шамални қоғлиған-
дәк иштур.
[5] Ахмақ қол қоштуруп, өз гөшини йәйду.
[6] Җапа чекип шамални қоғлап очумини тошқузимән дегәндин, чаңгилини тошқузуп ха-
тирҗәмликтә болуш әладур.

Ачкөзлүкниң түрткисидә ишләш

[7] Мән йәнә зеһнимни жиғип, қуяш астидики бир бемәналиқни көрдум; [8] бириси ялғуз,
тикәндәк болсиму, шундақла нә оғли нә ака-укиси болмисиму — бирақ униң җапасиниң
ахири болмайду, униң көзи байлиқларға тоймайду. У: «Мән бундақ җапалиқ ишләп, же-
нимдин зади кимгә яхшилиқ қалдуримән?» — дегәнни соримайду. Буму бемәналиқ вә
еғир җападин ибарәттур.

3:20 Яр. 3:19
4:1 **«Уларни әзгәнләрниң күчлүк йөләнчүки бар еди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Уларни әзгүчиләр тәрәптә күч бар еди».
4:5 Пәнд. 6:10; 24:33
4:6 **«Җапа чекип Шамални қоғлап очумини тошқузимән дегәндин, чаңгилини тошқузуп хатирҗәмликтә болуш әладур»** — 4-айәттә мәнпәәт-аброй издәшниң бемәналиғи көрситилиду; 5-айәттә «һеч немә қилмаймән, пайдиси йоқ» дегән һорунлуқ позитсийини әйипләйду: 6-айәттә бу икки йолниң оттуридики дурус йолни көрситилиду.
4:8 **«Бириси ялғуз, тикәндәк болсиму, ...»** — ибраний тилида «Бириси ялғуз, иккинчиси (*иккинчи адәм*) йоқ болған һалда болсиму,...». **«У: «Мән бундақ җапалиқ ишләп, женимдин зади кимгә яхшилиқ қалдуримән?» — дегәнни соримайду»** — бәзи башқа тәрҗимиләрдә: «У: «Мән зади ким үчүн җапалиқ ишләп, өз женимдин яхшилиқни қалдуримән?» — дәп өкүниду» дәп оқулиду.

Һәмраһлиқ

[9] Икки бирдин яхшидур; чүнки икки болса әмгигидин яхши инъам алиду. [10] Жиқилип кәтсә, бириси һәмраһини йөләп көтириду; бирақ ялғуз һаләттә жиқилип кәтсә, йөлигидәк башқа бириси йоқ болса, бу кишиниң һалиға вай!
[11] Йәнә, иккиси биллә ятса, бир-бирини иллитиду; лекин бириси ялғуз ятса қандақ иллитилсун? [12] Йәнә, бирәв ялғуз бир адәмни йеңивалған болса, иккиси униңға тақабил туралайду; шуниңдәк үч қат арғамча асан үзүлмәс.

Инавәтниң беһудилиги

[13] Кәмбәғәл амма ақил жигит йәнә несиһәтниң әтиварини қилмайдиған қери ахмақ падишадин яхшидур; [14] Чүнки гәрчә у бу падишаниң падишалиғида кәмбәғәл болуп туғулған болсиму, у зиндандин тәхткә олтиришқа чиқти.
[15] Мән қуяш астидики барлиқ тирикләрниң әшу иккинчини, йәни падишаниң орнини басқучини, шу жигитни қоллайдиғанлиғини көрдум. [16] Барлиқ хәлиқ, йәни уларниң алдида турған барлиқ пухралар санақсиз болсиму, бирақ улардин кейинкиләр жигиттинму рази болмайду; буму бемәналиқ вә шамални қоғлиғандәк иштур.
[17] Худаниң өйигә барғанда, авайлап жүргин; ахмақларчә қурбанлиқларни сунуш үчүн әмәс, бәлки аңлап бойсунуш үчүн йеқинлашқин; чүнки ахмақлар рәзиллик қиливатқинни билмәйду.

Несиһәт — башқиларға ихласмән көрүнүшкә тиришиштин һези бол

5 [1] Ағзиңни йеникликл билән ачма; көңлүң Худа алдида бир немини ейтишқа алдирмисун; чүнки Худа әршләрдә, сән йәр йүзидидурсән; шуңа сөзлириң аз болсун.
[2] Чүнки иш көп болса чүшму көп болғандәк, гәп көп болса, ахмақниң гепи болуп қалиду.
[3] Худаға қәсәм ичсәң, уни ада қилишни кечиктүрмә; чүнки У ахмақлардин һозур алмайду; шуңа қәсимиңни ада қилғин. [4] Қәсәм ичип ада қилмиғандин көрә, қәсәм ичмәслигиң түзүктур. [5] Ағзиң тениңни гунаниң ихтиярига қоюватмисун; пәриштә алдида: «Хата сөзләп салдим» демә; немишкә Худа гепиңдин ғәзәплинип қоллириң ясиғанни һалак қилиду? [6] Чүнки чүш көп болса бемәналиқму көп болиду; гәп көп болсиму охшаштур; шуңа, Худадин қорққин!

4:14 **«Гәрчә у бу падишаниң падишалиғида кәмбәғәл болуп туғулған болсиму,...»** — бу айәтниң қайси гәвдилик әһвални көрсәткәнлиги һазир бизгә еник әмәс.
4:16 **«...йәни уларниң алдида турған барлиқ пухралар»** — «улар» дегән ким? Бәлким биринчи «қери» падиша вә униңдин кейин тәхткә олтарған жигитни көрситиши мүмкин. **«барлиқ пухралар санақсиз болсиму, бирақ улардин кейинкиләр жигиттинму рази болмайду»** — Сулайман мәлум бир мисал тоғрилиқ сөзләватиду. Бу «қери падиша» Саул падишаға, «яш жигит» Давут падишаға охшитилиду; бирақ дәл уларниң өзини көрсәтмәйду (*Давут зинданда ятмиған).* Гәпниң поскаллиси шуки, жутниң пикри таянчисиздур; иккинчи падиша пәқәт бир мәзгилла қарши елинди, бирақ хәлиқ тезла униңдин йүз өрүп, униң төһписини унтуп, уни қоллимиди. Бу бир бемәналиқ!
4:17 **«...ахмақларчә қурбанлиқларни сунуш үчүн әмәс, бәлки аңлап бойсунуш үчүн йеқинлашқин»** — бу несиһәтниң мәнаси қурбанлиқлар яхши әмәс, дегәнлик әмәс, әлвәттә; пәқәт қурбанлиқни ахмақларчә, бемәна сунмаслиқ керәк, дегәнликтур.
5:2 **«... гәп көп болса, ахмақниң гепи болуп қалиду»** — бу сөзләрдә көздә тутулғини бәлким ахмақларниң беһудә қәсәм ичидиғанлиғи болуши мүмкин.
5:3 Чөл. 30:3; Қан. 23:20
5:4 Қан. 23:20, 21
5:5 **«пәриштә алдида»** — қайси пәриштә? «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» болуши керәк. Ибраний тилида «әлчи» вә «пәриштә» дегәнләр бир сөз биләнла ипадилиниду. Каһин һәм пәриштә Худаниң «әлчи»сидур (*«Мал.» 2:7ни көрүң).*
5:6 Пәнд. 10:19

Нәпәси яман мәнсәпдарлар

[7] Сән намратларниң езилгәнлигини яки йәрлик мәнсәпдарларниң һәқ-адаләтни зораванларчә қайрип қойғанлиғини көрсәң, бу ишлардин һәйран қалма; чүнки мәнсәпдардин жуқури йәнә бириси көзлимәктә; вә улардинму жуқурисиму бардур. [8] Бирақ немила болмисун йәр-тупрақ һәммә адәмгә пайдилиқтур; һәтта падишаниң өзиму йәр-тупраққа тайиниду.

Пул

[9] Күмүчкә амрақ күмүчкә қанмас, байлиқларға амрақ өз киримигә қанмас; буму бемәналиқтур. [10] Мал-мүлүк көпәйсә, уларни йегүчиләрму көпийиду; мал егисигә уларни көзләп, улардин һозур елиштин башқа немә пайдиси болсун?
[11] Аз йесун, көп йесун, әмгәкчиниң уйқиси татлиқтур; бирақ байниң тоқлуғи уни ухлатмас.

Байлиқларға бағлиқ йәнә бир бемәналиқ

[12] Мән қуяш астида зор бир күлпәтни көрдүм — у болсиму, егиси өзигә зиян йәткүзидиған байлиқларни топлаштур; [13] шуниңдәк, униң байлиқлири балаю-апәт түпәйлидин йоқилишидин ибарәттур. Ундақ адәмниң бир оғли болса, оғлиниң қолиға қалдурғидәк һеч немиси йоқ болиду. [14] У анисиниң қосиғидин яланач чиқип, кәткәндиму яланач пети кетиду; у өзиниң жапалиқ әмгигидин қолиға алғидәк һеч немини епкәтәлмәйду.
[15] Мана буму еғир әләмлик иш; чүнки у қандақ кәлгән болса, йәнә шундақ кетиду; әнди униң шамалға еришиш үчүн әмгәк қилғининиң немә пайдиси? [16] Униң барлиқ күнлиридә йәп-ичкини қараңғулуқта болуп, ғәшлиги, кесәллиги вә хапилиғи көп болиду.

Әмгәкниң мевисидин һозур елиш

[17] Мана неминиң ярамлиқ вә гөзәл екәнлигини көрдум — у болсиму, инсанниң Худа униңға тәқдим қилған өмриниң һәр бир күнлиридә йейиш, ичиш вә қуяш астидики барлиқ меһнитидин һозур елиштур; чүнки бу униң несивисидур. [18] Худа һәр бирсини байлиқларға, мал-дунияға егә болушқа, шуниңдәк улардин йейишкә, өз рисқини қобул қилишқа, өз әмгигидин һозур елишқа муйәссәр қилған болса — мана булар Худаниң соғитидур. [19] Чүнки у өмридики тез өтидиған күнлири үстидә көп ойланмайду; чүнки Худа уни көңлиниң шатлиғи билән бәнд қилиду.

5:7 **«Сән намратларниң езилгәнлигини ... көрсәң, бу ишлардин һәйран қалма;»** — Сулайман падиша өзи адил падиша болғини билән, униң төвәндики қатламму-қатлам йәрлик мәнсәпдарларниң чириклишишини тизгинлийәлиши чәкликтур.
5:8 **«Бирақ немила болмисун йәр-тупрақ һәммә адәмгә пайдилиқтур; һәтта падишаниң өзиму йәр-тупраққа тайиниду»** — ибраний тилида бу айәтни чүшиниш тәс. Бизниңчә Сулайман адәмниң диққитини һөкүмәтниң чириклишип кәткәнлигигә әмәс, бәлки әң муһимиға, йәни Худаниң яхшилиғи (*тупрақтики зираәтләр арқилиқ болған яхшилиғи*)ға қаратмақчи. Башқа бир хил тәрҗимиси: «Бирақ умумән қилип ейтқанда, өзи териқчилиқ қилидиған падиша зиминға пайдилиқтур». Бу тәрҗиминиң мәнаси: «Зиминни башқуридиған бириси болса (*болупму падиша өзи териқчилиқни чүшәнсә*), бу бәрибир һөкүмәтсизликтин, қалаймиқанчилиқтин, һакимийәтсизликтин яхши» дегәндәк. Оқурмәнләр башқа тәрҗимиләрниму учритиши мүмкин.
5:11 **«...бирақ байниң тоқлуғи уни ухлатмас»** — «байниң тоқлуғи» бәлким икки бислиқ сөз болуп: (1) униң байлиғидин әнсирәшлири; (2) зиядә көп тамақ йәп, һәзим болмаслиғини көрситиши мүмкин.
5:14 Зәб. 48:18-21
5:17 Топ. 2:10, 24; 3:12, 22; 9:7; 11:9

Һәммә адәм һаятниң ләззитини теталмайду

6 [1] Қуяш астида бир яман ишни көрдум; у иш адәмләр арисида көп көрүлиду —
[2] Худа бирисигә байлиқлар, мал-дуния вә иззәт-һөрмәт тәқсим қилди, шуниң билән
униң өз көңли халиқинидин һеч нәрсиси кам болмиди; бирақ Худа униңға булардин
һозур елишқа муйәссәр қилмиди, бәлки ят бир адәм улардин һозур алиду; мана бу
бемәналиқ вә еғир азаптур.
[3] Бириси йүз бала көрүп көп жил яшиши мүмкин; бирақ униң жил-күнлири шунчилик
көп болсиму, униң жени бәхитни көрмисә, һәтта гөрни көрмигән болсиму, туғулуп
чачрап кәткән бовақ униңдин әвзәлдур дәймән. [4] Чүнки чачриған бала бемәналиқ билән
келиду, қараңғулуқта кетиду, қараңғулуқ униң исмини қаплайду; [5] У күнниму көрми-
гән, билмигән; бирақ һеч болмиғанда у биринчисигә нисбәтән арам тапқандур.
[6] Бәрһәқ, һелиқи киши һәтта икки һәссә миң жил яшиған болсиму, бирақ бәхитни көр-
мисә, әһвали охшаштур — һәр бир киши охшаш бир жайға бариду әмәсму?

Жавапсиз соаллар

[7] Адәмниң тартқан барлиқ жапаси өз ағзи үчүндур; бирақ униң иштиһаси һәргиз қан-
майду. [8] Шундақта дана кишиниң ахмақтин немә артуқчилиғи болсун? Намрат киши
башқилар алдида қандақ меңишни билгән болсиму, униң немә пайдиси болсун? [9] Көз-
ниң көрүши арзу-һәвәсниң уян-буян жүрүшидин әвзәлдур. Бундақ қилишму бемәналиқ
вә шамални қоғлиғандәк иштур. [10] Өтүп кәткән ишларниң болса аллиқачан нами беки-
тилип аталған; инсанниң немә екәнлигиму аян болған; шуңа инсанниң өзидин қудрәт-
лик болғучи билән қаршилишишиға болмайду.
[11] Чүнки гәп қанчә көп болса, бемәналиқ шунчә көп болиду; буниң инсанға немә пайди-
си? [12] Чүнки инсанниң өмридә, йәни униң сайидәк тезла өтидиған мәнасиз өмридики
барлиқ күнлиридә униңға неминиң пайдилиқ екәнлигини ким билсун? Чүнки инсанға
у кәткәндин кейин қуяш астида немә ишниң болидиғанлиғини ким дәп берәлисун?

Йәнә бир қанчә һекмәт вә пакитлар — пакитларға йүзлиниш керәк!

7 [1] Яхши нам-аброй қиммәтлик тутиядин әвзәл; адәмниң өлүш күни туғулуш күнидин
әвзәлдур.
[2] Матәм тутуш өйигә бериш зияпәт-той өйигә беріштин әвзәл; чүнки әшу йәрдә инсан-
ниң ақивити аян қилиниду; тирик болғанлар буни көңлигә пүкүши керәк.
[3] Ғәшлик күлкидин әвзәлдур; чүнки чирайниң пәришанлиғи билән қәлб яхшилиниду.
[4] Дана кишиниң қәлби матәм тутуш өйидә, бирақ ахмақниң қәлби тамашиниң өйи-
дидур.

6:3 **«һәтта гөрни көрмигән болсиму,...»** — демәк, у өлмәйду. Башқа бир хил тәржимиси: «вә яки дәпнә қилинмиған болса,...».
6:5 Аюп 3:16; Зәб. 57:8-9
6:10 **«Өтүп кәткән ишларниң ... аллиқачан нами бекитилип аталған»** — мәнаси һәр бир иш алдин-ала Худа тәрипидин бекитилгән болса керәк. **«Инсанниң немә екәнлигиму аян болған»** — башқа бир хил тәржимиси: «Инсанниң немә екәнлигиму билингән *(демәк, Худа тәрипидин)*» *(шуңа униң билән қаршилишиш беһудиликтур)*. Бирақ айәтни инсанниң ажиз бәндә екәнлигини тәкитләйду, дәп қараймиз.
6:11 **«Чүнки гәп қанчә көп болса,..»** — мошу йәрдә «гәп» инсанниң Худа билән қаршилишидиған гәплирини көрсәтсә керәк. Башқа бир хил тәржимиси: «чүнки беһудиликни көпәйтидиған ишлар көптур...»
6:12 Топ. 8:7; Зәб. 143:4; Як. 4:13, 14
7:1 Пәнд. 22:1
7:2 Юһ. 11:31

[5] Ахмақларниң нахшисини аңлиғандин көрә, дана кишиниң тәнбиһини аңлиғин; [6] Чүн-
ки ахмақниң күлкиси қазан астидики янтақларниң парاслишидәк, халас; буму бемәна-
лиқтур.

Инсанниң қолидин келидиғини чәкликтур

[7] Җәбир-зулум дана адәмни наданға айландуриду,
Пара болса қәлбни һалак қилиду.
[8] Ишниң айиғи бешидин әвзәл;
Сәвир-тақәтлик роһ тәкәббур роһтин әвзәлдур.
[9] Роһуңда хапа болушқа алдирима;
Чүнки хапилиқ ахмақларниң бағрида қонуп ятиду.
[10] «Немишкә бурунқи күнләр һазирқи күнләрдин әвзәл?» — демә; чүнки сениң бундақ
сориғиниң даналиқтин әмәс.

Даналиқниң әвзәллиги

[11] Даналиқ мирасқа охшаш яхши иш, қуяш нури көргүчиләргә пайдилиқтур. [12] Чүнки
даналиқ пул панаһ болғандәк, панаһ болиду; бирақ даналиқниң әвзәллиги шуки, у өз
егилирини һаятқаериштүриду.
[13] Худаниң қилғанлирини ойлап көр; чүнки У әгир қилғанни ким түз қилалисун?
[14] Ават күнидә һозур ал; вә яман күнидиму шуни ойлап көр: — Худа уларниң бирини,
шундақла йәнә бириниму тәң яратқандур; шуниң билән инсан өзи кәткәндин кейин бо-
лидиған ишларни билип йетәлмәйду.

«Қуяш астидики» даналиқ

[15] Мән буниң һәммисини бемәна күнлиримдә көрүп йәттим; һәққаний бир адәмниң
өз һәққанийлиғи билән йоқилип кәткәнлигини көрдүм, шуниңдәк рәзил бир адәмниң
өз рәзиллиги билән өмрини узартқанлиғини көрдүм. [16] Өзүңни дәп һәддидин зиядә
һәққаний болма; вә өзүңни дәп һәддидин зиядә дана болма; сән өз-өзүңни алақзадә
қилмақчимусән? [17] Өзүңни дәп һәддидин зиядә рәзил болма, яки ахмақ болма; өз әҗи-
лиң тошмай туруп өлмәкчимусән? [18] Шуңа, бу агаһни чиң тут, шуниңдин у агаһниму қо-

---

7:5 Пәнд. 13:18; 15:31, 32
7:6 **«қазан астидики янтақларниң параслишидәк...»** — янтақниң көйгән чағдики авази күчлүк, бирақ тәпти интайин қисқа.
7:6 Зәб. 57:10
7:7 **«Җәбир-зулум дана адәмни наданға айландуриду,...»** — җәбир-зулум жүргүзгән дана киши өзини ақ-қарини пәриқ етәлмәйдиған надан қилиду. Башқа бир хил тәрҗимиси: «Җәбир-зулум жүргүзгүчи дана кишини сараң қилиду, пара болса уни тәлвә қилиду».
7:16 **«Өзүңни дәп һәддидин зиядә һәққаний болма; вә өзүңни дәп һәддидин зиядә дана болма;...»** — Сулайманниң мошу гепидин һеч ким: «һәққанийлиқниң «артуқ», «һәддидин зиядә» дәйдиған дәриҗиси болиду» дәп ойлимиса керәк. һәққанийлиқ дегән һәққанийлиқтур. Бу йәрдә гәп һәҗвийлик, кинайилик билән ейтилған. һалқилиқ сөз «өзүңни дәп» — демәк, һәққаний болмақчи болған бу кишиниң мәхсити Худани тонуш әмәс, пәқәт Худаниң бәрикитигила еришиш дегәндин ибарәт, халас; 15-айәттә дейилгән әһвалға қариғанда, һәққаний вә дана адәмләрму пешкәлликкә учриши мүмкин. Ундақ әһвалда улар агаһландурулмиса, «Немишкә бу күлпәтләр бешимға чүшти» дәп «алақзадә болуп кетиши» мүмкин.
–Башқа бир хил тәрҗимиси вә чүшәнчиси: «Өзүңни һәддидин зиядә һәққаний көрсәтмә; вә өзүңни һәддидин зиядә дана көрсәтмә. Өз-өзүңни һалак қилмақчимусән?».
–Йәнә башқа бир нәччә хил чүшәнчисиму бар.
7:17 **«Өзүңни дәп һәддидин зиядә рәзил болма, яки ахмақ болма;...»** — һеч ким Сулайманниң бу гепиниң мәнасини: «Рәзилликниң «нормал» яки ««әқилгә сиғиду» дәйдиған дәриҗиси бар» дәп ойлимиса керәк. Бу гәп бәлким аллиқачан рәзиллишип кәткән адәмләргә қаритип кинайилик билән ейтилған болуши мүмкин. 15-айәттики: «Рәзиллик пайдилиқ болуши мүмкин, рәзиллигимни көпәйтимән» дегәнгә қарита, Сулайман бу агаһни қошуп ейтиду. Рәзил адәмләр бәрибир өлиду; бирақ рәзил адәмләр бундақ кинайилик гәпни қобул қилса, һеч болмиғанда шу йол билән уларниң бешиға чүшидиған җаза техиму көпийип кәтмәйду.

лундин бәрмигиниң яхши; чүнки Худадин қорқидиған киши һәр иккиси билән утуқлук
болиду.

Адәмләр гунакар болғачқа, даналиқ наһайити зөрүрдур

19 Даналиқ дана кишини бир шәһәрни башқуридиған он һөкүмрандин зиядә күчлүк қи-
лиду.
20 Бәрһәқ, йәр йүзидә дайим меһриванлиқ жүргүзидиған, гуна садир қилмайдиған
һәққаний адәм йоқтур.
21 Йәнә, хәқләрниң һәммила гәп-сөзлиригә анчә диққәт қилип кәтмә; болмиса, өз
хизмәткариңниң саңа ләнәт оқуғанлиғини аңлап қелишиң мүмкин. 22 Чүнки көңлүңдә,
өзүңниңму шуниңға охшаш башқиларға көп қетим ләнәт қилғанлиғиңни убдан би-
лисән.

Инсанниң даналиқиниң чәкликлиги

23 Буларниң һәммисини даналиқ билән синап бақтим; мән: «Дана болимән» десәмму,
амма у мәндин жирақ еди. 24 Барлиқ йүз бәргән ишлар болса әқлимиздин жирақ, шу-
ниңдәк интайин сирлиқтур; ким уни издәп билип йетәлисун?

25 Мән чин көңлүмдин даналиқ вә әқлий билимни билишкә, сүрүштүрүшкә вә издәшкә,
шундақла рәзилликниң ахмақлиғини, ахмақлиқниң тәлвилик екәнлигини билип йе-
тишкә зеһнимни жиғдим. 26 Шуниң билән көңли тор вә қилтақ, қоллири асарәт болған
аялниң өлүмдин аччиқ екәнлигини байқидим; Худани хурсән қилидиған киши униң-
дин өзини қачуриду, бирақ гунакар адәм униңға тутулуп қалиду.
27 Бу байқиғанлиримға қара, — дәйду һекмәт топлиғучи — пакитларни бир-биригә
бағлап селиштуруп, әқил издидим; 28 мениң қәлбим уни йәнила издимәктә, бирақ техи
тапалмидим! — Миң киши арисида бир дурус әркәкни таптим — бирақ шу миң киши
арисидин бирму дурус аялни тапалмидим. 29 Мана көргин, мениң байқиғанлирим пәқәт
мошу бирла — Худа адәмни әсли дурус яратқан; бирақ адәмләр болса нурғунлиған һей-
лә-микирләрни издәйду.

Бир нәччә несиһәтләр

8 1 Ким дана кишигә тәң келәләйду? Ким ишларни чүшәндүрүшни билиду? Кишиниң
даналиғи чирайини нурлуқ қилиду, йүзиниң сүрини йорутиду.
2 Падишаһниң пәрманиға қулақ селишиңни дәвәт қилимән; болупму Худа алдида ич-

–Йәнә башқа бир нәччә хил чүшәнчисиму бар.
7:18 **«...һәр иккиси билән утуқлук болиду»** — демәк, Худадин қорқидиған адәм Сулайманниң жуқуриқи 16-17-айәттики икки агаһландуруши билән аздуруштин қутулиду.
–Йәнә башқа бир нәччә хил чүшәнчисиму бар.
7:20 1Пад. 8:46, 47; 2Тар. 6:36; Пәнд. 20:9; 1Юһ. 1:8
7:24 **«интайин сирлиқ»** — ибраний тилида «чоңқур, чоңқур» дәп ипадилиниду.
7:25 Топ. 1:17; 2:12
7:26 Пәнд. 5:3; 6:24-35; 7:6-27; 22:14
7:28 **«Миң киши арисида бир дурус әркәкни таптим — бирақ шу миң киши арисидин бирму дурус аялни тапалмидим»** — бу баян бизгә Сулайманниң өзиниң кейинки һаятиниң қандақ болидиғанлиғи тоғрилиқ хәвәр билән тәминләйду. Униң қиз-аяллар тоғрилиқ болған хәвири нәдин кәлгән? У қандақту «миң аял» билән тонушқанму? Тәвраттики «Падишаһлар» қисмидин билимизки, униң нурғунлиған аял-кенизәклири бар еди вә уларниң тәсири билән ахирида Худаниң йолидин жирақлишип, бутпәрәсликкә алдинип кәткән еди.

кән қәсәм түпәйлидин шундақ қилғин. [3] Униң алдидин чиқип кетишкә алдирима; яман
бир дәвани қоллашта чиң турма; чүнки падиша немини халиса шуни қилиду. [4] Чүнки
падишаниң сөзи һоқуқтур; ким униңға: «Өзлири немә қилила?» — дейәлисун? [5] Ким
падишаниң пәрманини тутқан болса һеч яманлиқни көрмәйду; дана кишиниң көңли
һәм пәйтни һәм йолни пәмләләйду.
[6-7] Чүнки һәр бир иш-арзуниң пәйти вә йоли бар; инсан кейинки ишларни билмигәчкә, униң дәрд-әлими өзини қаттиқ басиду. Ким униңға қандақ болидиғанлиғини ейталисун?
[8] Һеч ким өз роһиға егә болалмас, йәни һеч кимниң өз роһини өзидә калдуруш һоқуқи йоқтур; һеч кимниң өлүш күнини өз қолида тутуш һоқуқи йоқтур; шу җәңдин қечишқа рухсәт йоқтур; рәзиллик рәзилликкә берилгүчиләрни қутқузмас.

Бәзи беһудә башқа ишлар

[9] Буларниң һәммисини көрүп чиқтим, шундақла қуяш астида қилинған һәр бир ишқа, адәмниң адәм үстигә һоқуқ тутқанлиғи билән уларға зиян йәткүзидиған мошу вақитқа көңүл қойдум.
[10] Шуниңдәк рәзилләрниң дәпнә қилинғанлиғини көрдүм; улар әслидә муқәддәс җайға кирип-чиқип жүрәтти; улар муқәддәс җайдин чиқипла, рәзил ишларни қилған шу шәһәр ичидә махтилиду техи! Буму бемәналиқтур!
[11] Рәзиллик үстидин һөкүм тездин бежа кәлтүрүлмигәчкә, шуңа инсан балилириниң көңли рәзилликни жүргүзүшкә пүтүнләй берилип кетиду.
[12] Гунакар йүз қетим рәзиллик қилип, күнлирини узартсиму, Худадин қорқидиғанларниң әһвали улардин яхши болиду дәп билимән; чүнки улар униң алдида қорқиду.
[13] Бирақ рәзилләрниң әһвали яхши болмайду, униң күнлири сайидәк тезла өтүп, күнлири узартилмайду, чүнки у Худа алдида қорқмайду.
[14] Йәр йүзидә жүргүзүлгән бир бемәналиқ бар; бешиға рәзилләрниң қилғини бойичә күн чүшидиған һәққаний адәмләр бар; бешиға һәққаний адәмләрниң қилғини бойичә яхшилиқ чүшидиған рәзил адәмләрму бар. Мән бу ишниму бемәналиқ дедим.
[15] Шуңа мән тамашини тәриплидим; чүнки инсан үчүн қуяш астида йейиш, ичиш вә һозур елиштин яхши иш йоқтур; шундақ қилип униң әмгигидин болған мевә Худа тәқдим қилған қуяш

8:2 «болупму Худа алдида ичкән қәсәм түпәйлидин шундақ қилғин» — бу қәсәм падишаниң Худа алдида ичкән қәсими *(адил, бетәрәп болуш үчүн)* болса керәк; бәзи алимлар, қәсәм пухраларниңки *(падишаға садиқ болуш үчүн)*, дәп қарайду.
8:2 Пәнд. 24:21
8:3 «Униң *падишаниң* алдидин чиқип кетишкә алдирима» — бу сөз бәлким падишаға қарши чиқиш, яки униңдин рази болмаслиқ тоғрилиқ бир агаһландуруш болуши мүмкин. **«яман бир дәвани қоллашта чиң турма»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «*(падишаниң)* иши саңа еғир кәлсиму ада қилишни кечиктүрмә».
8:5 Рим. 13:3
8:6-7 Топ. 6:12
8:8 Аюп 14:5; Зәб. 38:6-7
8:9 «Буларниң һәммисини көрүп чиқтим,... уларға зиян йәткүзидиған мошу вақитқа көңүл қойдум» — бу айәтниң башқа бир нәччә хил тәрҗимиси: «Буларниң һәммисини көрүп чиқтим, шундақла қуяш астида қилинған һәр бир ишқа көңүл қойдум; адәмниң адәм үстигә һоқуқ тутушиниң өзигә зиян йәткүзидиған вақти бар» яки «Буларниң һәммисини көрүп чиқтим, шундақла қуяш астида қилинған һәр бир ишқа көңүл қойдум; адәмниң адәм үстигә һоқуқ тутушиниң уларға *(башқа адәмләргә)* зиян йәткүзидиған вақти бар».
8:10 «...шу шәһәр ичидә махтилиду» — бәзи қедимки көчүрүлмилиридә: «махтилиду» дегәнниң орнида «унтулиду» дегән сөз тепилиду. Биз алған нусха алди-кәйни сөзләргә бағлиққу дәймиз.
8:12 «Гунакар ... күнлирини узартсиму» — бәзи гунакар мәлум җәһәттин ейтқанда, пули яки башқа амалиға тайинип, «күнлирини узартиду». Бу әһвал вақитлиқ, әлвәттә.
8:12 Зәб. 36:7-12, 18-20; Пәнд. 1:33; Йәш. 3:10
8:13 «...униң күнлири сайидәк тезла өтүп, күнлири узартилмайду» — йәнә бир хил тәрҗимиси: «...у күнләрни сайини узартқандәк узартмайду».

астидики өмриниң барлиқ күнлиридә өзигә һәмраһ болиду.
[16-17] Көңлүмни даналиқни вә йәр йүзидә қилинған ишларни билип йетиш үчүн қойған-
да, шундақла Худа қилған барлиқ ишларни көргинимдә шуни байқидим: — Инсан һәт-
та кечә-күндүз көзлиригә уйқини көрсәтмисиму, қуяш астидики барлиқ ишни билип
йетәлмәйду; у уни чүшинишкә қанчә интилсә, у шунчә билип йетәлмәйду. Һәтта дана
киши «Буни билип йәттим» десиму, әмәлийәттә у уни билип йәтмәйду.

Худа бизгә достму, дүшмәнму? — өлүмгә йүзлиниш

9 [1] Мән шуларниң һәммисини ениқлаш үчүн көңүл қойдум; шуни байқидимки, мәйли
һәққаний киши яки дана киши болсун, шундақла уларниң барлиқ қилғанлири Худаниң
қолидидур, дәп байқидим; инсан өзигә муһәббәт яки нәпрәтниң келидиғанлиғини
һеч билмәйду. Униң алдида һәр қандақ иш болуши мүмкин. [2] Һәммә адәмгә охшаш
ишлар охшаш пети келиду; һәққаний вә рәзил кишигә, меһриван кишигә, пак вә напак,
қурбанлиқ қилғучи вә қурбанлиқ қилмиғучиғиму охшаш қисмәт болиду; яхши адәмгә
қандақ болса, гунакарға шундақ болиду; қәсәм ичкүчигә вә қәсәм ичиштин қорққучиғиму
охшаш болиду. [3] Мана һәммигә охшашла бу ишниң келидиғанлиғи қуяш астидики ишлар
арисида күлпәтлик иштур; униң үстигә, инсан балилириниң көңүллири яманлиққа
толған, пүтүн һаятида көңлидә тәлвилик туриду; андин улар өлгәнләргә қошулиду.
[4] Чүнки тирикләргә қошулған киши үчүн болса үмүт бар; чүнки, тирик ишт өлгән шир-
дин әла. [5] Тирикләр болса өзлириниң өлидиғанлиғини билиду; бирақ өлгәнләр болса
һеч немини билмәйду; уларниң һеч инъами йәнә болмайду; улар һәтта адәмниң есидин
көтирилип кетиду, қайта кәлмәйду. [6] Уларниң муһәббити, нәприти вә һәсәтхорлуғиму
аллиқачан йоқалған; қуяш астида қилинған ишларниң һечқайсисидин уларниң мәңгү-
гә қайта несивиси йоқтур.

Өлүмгә йүзләнгәндә қилғили болидиған әмәлий ишлар

[7] Барғин, нениңни хошаллиқ билән йәп, шарабиңни хушхуйлуқ билән ичкин; чүнки
Худа аллиқачан мундақ қилишиңдин рази болған. [8] Кийим-кечәклириң һәрдайим ап-
пақ болсун, хушбуй май бешиңдин кәтмисун.
[9] Худа саңа қуяш астида тәқсим қилған бемәна өмрүңниң барлиқ күнлиридә, йәни
бемәналиқтә өткүзгән барлиқ күнлириңдә, сөйүмлүк аялиң билән биллә һаяттин һозур
алғин; чүнки бу сениң һаятиңдики несиваң вә қуяш астидики барлиқ тартқан жапай-
иңниң әҗридур. [10] Қолуң тутқанни барлиқ күчүң билән қилғин; чүнки сән баридиған
тәһтисарада һеч хизмәт, мәхсәт-план, билим яки һекмәт болмайду.

Даналиқ вә тәсадипийлиқ

[11] Мән зеһнимни жиғип, қуяш астида көрдумки, мусабиқидә ғәлибә йәлтапанға болмас,
я җәңдә ғәлибә палванға болмас, я нан дана кишигә кәлмәс, я байлиқлар йорутулған-
ларға кәлмәс, я илтипат билимликләргә болмас — чүнки пәйт вә тәсадипийлиқ уларниң
һәммисигә келиду. [12] Бәрһәқ, инсанму өз вақти-саитини билмәйду; белиқлар рәһимсиз

8:15 Топ. 2:24; 3:12, 22; 5:18; 9:7
8:16-17 **«көңлүмни даналиқни вә йәр йүзидә қилинған ишларни билип йетиш үчүн қойғанда... әмәлийәттә у уни билип йәтмәйду»** — оқурмәнләр бу икки айәтниң бир нәччә башқа хил тәрҗимилирини учритиши мүмкин.
9:1 **«...инсан өзигә муһәббәт яки нәпрәтниң келидиғанлиғини һеч билмәйду»** — демәк, «Худа уни сөйиду яки униңға нәпрәтлиниду? Һеч инсан билмәйду». Бәзи алимлар: «инсан өзидә *(болупму еғир күнләр бешиға чүшкәндә)* неминиң болидиғанлиғи, яки муһәббәт яки нәпрәтниң болидиғанлиғини билмәйду» дәп шәрһ бериду.
9:2 Зәб. 72:12-14
9:8 **«Кийим-кечәклириң һәрдайим аппақ болсун»** — демәк, кийим-кечәклириң һәрдайим пакиз болсун.

торға елинғандәк, қушлар тапан-қапқанқа илинғандәк, буларға охшаш инсан балилири
яман бир күндә қапқанқа илиниду, қапқан бешиға чүшиду.

Даналиқниң әтиварланмаслиғи

[13] Мән йәнә қуяш астида даналиқниң бу мисалини көрдум, у мени чоңқур тәсирләндүр-
ди; [14] Кичик бир шәһәр бар еди; униңға қарши бүйүк бир падиша чиқип, уни қоршап,
униңға һуҗум қилидиған йоған потәйләрни қурди. [15] Бирақ шәһәрдин намрат бир дана
киши тепилип қалди; у уни өз даналиғи билән қутулдурди; бирақ кейин, һеч ким бу
намрат кишини есигә кәлтүрмиди.
[16] Шуниң билән мән: «Даналиқ күч-қудрәттин әвзәл» — дедим; бирақ шу намрат киши-
ниң даналиғи кейин көзгә илинмайду, униң сөзлири аңланмайду.

Даналиқ, ахмақлиқ, гуна, тәлвилик

[17] Дана кишиниң җим-җитлиқта ейтқан сөзлири ахмақлар үстидин һоқуқ сүргүчиниң
вақирашлиридин ениқ аңлинар.
[18] Даналиқ уруш қураллиридин әвзәлдур; бирақ бир гунакар зор яхшилиқни һалак қилиду.

Әқил беридиған бәзи һекмәтләр

10 [1] Худди өлүк чивинләр әттарниң әтирини сеситиветидиғандәк, азраққинә
ахмақлиқ таразида даналиқ вә иззәт-һөрмәттинму еғир тохтайду.
[2] Даналиқниң көңли оңға майил, ахмақниңки солға.
[3] Ахмақ киши һәтта йолда мәңиватқандиму, униң әқли кам болғачқа, у ахмақ екәнлиги-
ни һәммигә аян қилиду.

[4] Һөкүмдарниң саңа аччиғи кәлсә, орнуңдин истепа бәрмә; чүнки тинич-сәвричанлиқ
хата-сәһвәнликтин болған зор хапилиқни тинчлитиду.
[5] Қуяш астида яман бир ишни көрдумки, у һөкүмдардин чиққан бир хата иштур — [6] ах-
мақлар жуқури мәнсәптә, шуниң билән тәң байлар пәс орунда олтириду; [7] мән қуллар-
ниң атқа мингәнлигини, әмирләрниң қуллардәк пиядә маңғанлиғини көрдум.

Турмушта учрайдиған хәтәрләргә даналиқ керәк

[8] Орини колиған киши униңға жиқилиши мүмкин; тамни бузған кишини илан чеқиши
мүмкин; [9] ташларни йөткигән киши таш тәрипидин ярилиниши мүмкин; отун яри-
диған киши хәвпкә учрайду.
[10] Палта гал болса, бириси тиғини билимисә, палтини күчәп чепишқа тоғра келиду; би-
рақ даналиқ адәмни утуқ-мувәппәқийәткә eриштүриду.
[11] Илан ойнитилмай туруп, иланчини чақса, иланчиға немә пайда?

9:15 **«...дана киши тепилип қалди; у уни өз даналиғи билән қутулдурди; ... кейин, һеч ким бу намрат кишини есигә кәлтүрмиди»** — Елиша пәйғәмбәр билән Йәрәмия пәйғәмбәр буниңға убдан мисал болиду («2Пад.» 6-8-баплар, «Йәр.» 27:12ни көрүң.
9:16 Пәнд. 21:22; 24:5; Топ. 7:19
10:2 **«Даналиқниң көңли оңға майил»** — қурални тутуп, өзини қоғдаш тәрипидур.
10:6 **«ахмақлар»** — ибраний тилида «ахмақлиқ» дәп елинған.
10:7 **«мән қулларниң атқа мингәнлигини... көрдум»** —Пәләстиндә кона заманларда атқа миниш пәқәт абройлуқ кишиләргила мәнсуп еди.
10:8 **«тамни бузған киши...»** — яки «читни бузған киши...».
10:8 Пәнд. 26:27
10:11 **«иланчи»** — нәй челип иланни ойнатқучи адәм. **«иланчини чақса,..»** — яки «хәқни чақса...».

Данишмәнләр вә ахмақларниң иш-сөзлири

12 Дана кишиниң сөзлири шәпқәтликтур; бирақ ахмақниң ләвлири өзини жутиду. 13 Сөзли-
риниң беши ахмақлиқ, айиғи рәзил тәлвиликтур; 14 амма ахмақ йәнила гәпни көпәйтиду.
Бирақ һеч ким кәлгүсини билмәйду; униңдин кейинки ишларни ким униңға ейталисун?
15 Ахмақлар жапаси билән өзлирини упритиду; чүнки улар һәтта шәһәргә баридиған
йолниму билмәйду.

Ахмақ һөкүмдарларниң чатақлири

16 И зимин, падишасиң бала болса, әмирлириң сәһәрдә зияпәт өткүзсә, һалиңға вай!
17 И зимин, падишасиң мөтивәрниң оғли болса вә әмирлириң кәйп үчүн әмәс, бәлки өзи-
ни қувәтләш үчүн мувапиқ вақтида зияпәт өткүзсә, бу сениң бәхитиң!

Йәнә һекмәтләр

18 Һорунлуқтин өйниң торуси ғулай дәп қалиду; қолларниң бошлуғидин өйдин ямғур
өтиду.
19 Зияпәт күлкә үчүн тәйярлинар, шарап һаятни хуш қилар; лекин пул һәммә ишни һәл
қилар!
20 Падишаға ләнәт қилма, һәтта оюңдиму тиллима; һожраңдиму байларни тиллима;
чүнки асмандики бир қуш авазиңни таритиду, бир қанат егиси бу ишни аян қилиду.

Бир нәччә әмәлий несиһәт

11 1 Нанлириңни суларға әвәт; көп күнләрдин кейин уни қайтидин таписән.
2 Бир үлүшни йәттә кишигә, сәккизигиму бәргин; чүнки йәр йүзидә немә яманлиқ
болидиғанлиғини билмәйсән.
3 Булутлар ямғурға толған болса, өзлирини зимин үстигә бошитиду; дәрәқ шимал тәрәп-
кә өрүлсә, яки жәнуп тәрәпкә өрүлсә, қайси тәрәпкә чүшкән болса, шу йәрдә қалиду.
4 Шамални күзитидиғанлар териқчилиқ қилмайду; булутларға қарайдиғанлар орма ор-
майду.
5 Сән шамалниң йолини билмигиниңдәк яки бойида барниң һамилисиниң устиханли-
риниң балиятқуда қандақ өсидиғанлиғини билмигиниңдәк, сән һәммини ясиғучи Ху-
даниң қилғинини билмәйсән.
6 Сәһәрдә уруғуңни териғин, кәчтиму қолуңни иштин қалдурма; чүнки немә ишниң, у
яки бу ишниң пайдилиқ болидиғанлиғини вә яки һәр иккисиниң охшашла яхши боли-
диғанлиғини билмәйсән.

10:16 Йәш. 3:3, 4; Һош. 13:11; Ам. 6:4

10:17 **«...өзини қувәтләш үчүн мувапиқ вақтида зияпәт өткүзсә,...»** — яки, «...өзини тутуп мувапиқ вақтида зияпәт өткүзсә,...». **«...вә әмирлириң кәйп үчүн әмәс... зияпәт өткүзсә, бу сениң бәхитиң!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «...вә әмирлириң мәс болуш үчүн әмәс, бәлки салмақлиқ билән өз вақтида зияпәт өткүзсә, бу сениң бәхитиң!».

10:20 Мис. 22:28

11:1 **«Нанлириңни суларға әвәт... уни қайтидин таписән»** — бу айәт бәлким дедиз содисини көрситиши мүмкин; тәвәккүлчилиң қанчә чоң болса, пайдисиму шунчә көп болиду; гәпниң йәнә һәр хил көчмә мәналири болуши мүмкин. Башқа бир хил тәрҗимиси: «Нениңни сулар *(деңизлар)* үстигә ташла».

11:2 **«Бир үлүшни йәттә кишигә, сәккизигиму бәргин; чүнки йәр йүзидә немә яманлиқ болидиғанлиғини билмәйсән»** — бәзи алимлар, бу айәтму сода-тиҗарәтни көрситиду, дәп қарайду. Шуниңдәк униң бир нәччә көчмә мәналириму болса керәк.

11:2 2Кор. 9:10

11:5 **«шамалниң йоли...»** — ибраний тилида «шамал» вә «роһ» бир сөз болуп, Сулайман мошу айәттә һамилиниң балиятқуда апиридә болидиғанлиғи, өсидиғанлиғиниң һәммиси Худаниң Роһи арқилиқ болидиғанлиғини пуритип көрситиду *(Инҗил, «Юһ.» 3:1-8ниму көрүң)*.

11:5 Юһ. 3:8

Һаят күнлирини әтиварлаш керәк, ихласмән болуши керәк!

7 Нур шерин болиду, аптапни көрүшму һозурлуқ иштур. 8 Шуңа бириси көп жил яшиған
болса, буларниң һәммисидин һозур алсун. Һалбуки, у йәнә қараңғулуқ күнлирини еси-
дә тутсун, чүнки улар көп болиду; кәлгүсидики ишларниң һәммиси бемәналиқтур!

9 Яшлиғиңдин һозур ал, и жигит; яшлиғиң күнлиридә көңлүң өзүңгә хошаллиқни йәт-
күзгәй; көңлүң халиқини бойичә вә көзлириң көргини бойичә жүргин; бирақ шуни бил-
гинки, буларниң һәммиси үчүн Худа сени сораққа тартиду. 10 Әнди көңлүңдин ғәшликни
елип ташла, тениңдин яманлиқни нери қил; чүнки балилиқ вә яшлиқму бемәналиқтур.

Сөзниң давами

12 1 Әнди яман күнләр бешиңға чүшмигичә, шундақла сән: «Булардин һеч һозурум
йоқтур» дегән жиллар йеқинлашмиғичә яшлиғиңда Яратқучиңни есиңдә чиң
тут; 2 қуяш, йоруқлуқ, ай вә юлтузлар қараңғулишип, ямғурдин кейин булутлар
қайтип кәлмигичә уни есиңдә тутқин. 3 Шу күни «өйниң күзәтчилири» титрәп кетиду;
палванлар егилиду, әзгүчиләр азлиғидин тохтап қалиду, деризиләрдин сиртқа қарап
турғучилар ғувалишип кетиду; 4 кочиға қарайдиған ишикләр етилиду; түгмәнниң авази
пәсийду, кишиләр қушларниң авазини аңлисила чөчүп кетиду, «нахшичи қизлар»ниң
сайрашлири сус аңлиниду; 5 кишиләр егиздин қорқиду, кочиларда вәһимиләр бар
дәп қорқуп жүриду; бадам дәриғи чичәкләйду; чекәткә адәмгә жүк болиду, шиндир
мевиси солишиду; чүнки инсан мәңгүлүк маканиға кетиду вә шуниң билән тәң, матәм
тутқучилар кочида айлинип жүриду; 6 күмүч тана үзүлгичә, алтун чинә чеқилғичә,
аптува булақ йенида парә-парә болғичә, қудуқтики чақ кардин чиққичә, 7 топа-чаң әсли
тупраққа қайтқичә, роһ өзини бәргән Худаға қайтқичә — Уни есиңдә тутқин!
8 Бемәналиқ үстигә бемәналиқ!» — дәйду һекмәт топлиғучи — «Бемәналиқ үстигә
бемәналиқ! Һәммә иш бемәналиқтур!».

Хуласә

9 Шуниңдәк, һекмәт топлиғучи дана болупла қалмастин, у йәнә хәлиққә билим үгитәт-
ти; у ойлинип, көп пәнд-несиһәтләрни таразиға селип, рәтләп чиқти. 10 Һекмәт топлиғу-
чи йеқимлиқ сөзләрни тепишқа интилгән; ушбу йезилғини болса дурус, һәқиқәт сөз-
лиридин ибарәттур. 11 Дана кишиниң сөзлири зихқа охшайду, уларниң жиғиндиси чиң
бекитилгән миқтәктур. Улар Бирла Падичи тәрипидин берилгәндур. 12 Униң үстигә, и
оғлум, булардин сирт һәр қандақ йезилғанлардин пәхәс бол; чүнки көп китапларниң

12:1 **«Яратқучиң»** — ибраний тилида «Яратқучиңлар».
12:2 **«ямғурдин кейин булутлар қайтип кәлмигичә»** — яки «ямғурдин кейин булутлар йоқимиғичә».
12:3 **«өйниң күзәтчилири»** — адәмниң қапақлирини, «палванлар» — Адәмниң мөрилирини, «әзгүчиләр» — Чишларни, «деризиләрдин қариғучилар» — Көзләрни көрситиши мүмкин. Кейинки айәтләрдики бир қатар охшитишларму қерилиқни көрситиду.
12:4 **«нахшичи қизлар»** — қушларни көрситиш еһтималлиғи бар.
12:5 **«чекәткә адәмгә жүк болиду»** — яки «чекәткә өзини сөрәп маңиду». **«шиндир мевиси»** — муһәббәтни қозғайдиған мевә еди. Униң «солишип кәткәнлиги» бәлким жинсий муһәббәтниң суслашқанлиғини көрситиши мүмкин.
12:6 **«қудуқтики чақ»** — қудуқтин су чиқиридиған чақни көрсәтсә керәк.
–«Күмүч тана *(риштә)*», «алтун чинә», «аптовва» вә «чақ»ларниң тәнниң қайси әза-функсийилирини көрситидиғанлиғи буниңда еник дейилмигән; бирақ умумий мәнаси еникқтур — бәдәнниң һәр бир гөзәллик-қабилийити завалға йүзлиниду.
12:7 Яр. 2:7; 3:19; Чөл. 16:22
12:8 Зәб. 61:10; 134:4; Топ. 1:2
12:9 1Пад. 5:26

йезилишиниң айиғи йоқ, шуниңдәк көп үгиниш тәнни упритиду.

Ахирқи дәвәт

13 Биз пүтүн ишқа диққәт қилайли; Худадин қорққин вә униң әмир-пәрманлириға әмәл
қилғин; чүнки бу инсанниң толуқ мәҗбурийитидур; 14 чүнки адәм қилған һәр бир иш,
җүмлидин барлиқ мәхпий ишлар, яхши болсун, яман болсун, Худа уларниң сориғини
қилиду.

12:12 **«...и оғлум, булардин сирт һәр қандақ йезилғанлардин пәхәс бол»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «... и оғлум, булардин агаһ-савақ алғин». Бирақ бизниңчә бу айәттә Сулайман «Бирла Падичи *(демәк, Худадин)* тәрипидин берилгән» барлиқ муқәддәс язмиларни көрситиду.

12:13 **«Биз пүтүн ишқа диққәт қилайли»** — яки «Биз пүтүн ишни аңлидуқ». **«бу инсанниң толуқ мәҗбурийитидур»** — ибраний тилида: «бу инсанниң барлиғидур» дейилиду. Буниң толуқ мәнаси бәлким: «Худадин қорқуп, униң әмир-пәрманлириға әмәл қил» — бу Худаниң инсанда болған мәхситидур, дегәндәк болуши мүмкин.

12:13 Қан. 6:2; 10:12; Пәнд. 3:7

12:14 1Кор. 4:5; 2Кор. 5:10

Қошумчә сөз

Сулайманниң «әхлақий чүшкүнлүк»и

Мәзкур китапниң гувалиғи бойичә (2:8) Сулайман у китапни язған чағда көп аял-кенизәкләрни өз әмригә алған еди. Униң шундақ қилғини Тәвраттики «Қан.» 17-бапта падишалар тоғрилиқ пүтүлгән пәрманларға мутләқ хилап еди. Биз мунасивәтлик айәтләрни нәқил кәлтүримиз: —

«**Сән Пәрвәрдигар Худайиң саңа тәғдим қилидиған зиминға кирип уни егилигәндә, шундақла униңда турғанда: «Мән әтрапимдики әлләрниңкидәк өзәмгә бир падиша тиклимәкчимән» десәң, шу чағда сән өзәңгә пәқәт Пәрвәрдигар Худайиң таллайдиғинини тикләйсән; үстүңгә қериндаш болмиған чәтъәлликни бекитмәслигиң керәк. Падиша болса өзи үчүн атларни көпәйтмәслиги яки атларни көпәйтимән дәп хәлиқни Мисирға қайтурмаслиғи керәк; чүнки Пәрвәрдигар силәргә: «Силәр шу йол билән һәргиз қайтмаслиғиңлар керәк» дегән еди.**

Падиша көп аялларни өз әмригә алмаслиғи керәк; болмиса униң көңли езип кетиши мүмкин. У өзи үчүн алтун-күмүчни көпәйтмәслиги керәк.

Падишалиқ тәхтигә олтуғинида у өзи үчүн Лавий каһинларниң алдида мошу қанунни бир дәптәргә көчүрүп пүтүши керәк. Шу дәптәр униң йенида дайим болуши вә уни өмриниң барлиқ күнлиридә оқуши керәк; шундақ қилса у Пәрвәрдигар Худасидин қорқуп, мошу қанунниң сөзлири вә бәлгүлимилирини тутуп уларға әмәл қилишни үгиниду. Шундақла униң көңли қериндашлири алдида һакавурлишип кәтмәйду, бу әмирләрдин оң йә солға чәтнәп кәтмәйду вә шуниңдәк Исраил арисида униң вә оғуллириниң падишалиқ күнлири көп болиду».

Биз бу әҗайип әмирләрни Тәвраттики «1Пад.» 10-11-бапларда хатириләнгән Сулайманниң һаятидики бәзи тәрәплири билән селиштурсақму болиду. Астиға сизилған сөзләргә диққәт қилип жуқуридики сөзләр билән селиштурғайсиләр.

«**Сулайманға һәр жили кәлтүрүлгән алтунниң өзи 666 Талант** (22 Тонна) еди... **Сулайман падиша 200 чоң сипарни соқтурди вә һәр сипарға 600 шәкәл алтун кәтти; шундақла 300 қалқанни япилақланған алтундин ясиди; һәр бир қалқанни ясашқа үч мина алтун ишлитилди; падиша уларни «Ливан ормини сарийи»ға есип қойди.**

Падиша пил чишлиридин чоң бир тәхтни ясап, уни тавланған алтун билән қаплатти...

<u>Сулайман падишаниң барлиқ җам-пиялилири алтундин ясалған; «Ливан Ормини Сарайи»дики барлиқ қача-қучилар тавланған алтундин ясалған; уларниң һеч қайсиси күмүчтин ясалмиған; Сулайманниң күнлиридә күмүч һеч немигә әрзимәйтти</u>. Чүнки падишаға қарашлиқ деңизда жүридиған, Һирамниң кемилиригә қошулуп «Таршиш кемә» әтритиму бар еди; «Таршиш кемә» әтрити үч жилда бир қетим келип алтун-күмүч, пил чишлири, маймунлар вә тозларни әкеләтти.

Сулайман падиша йәр йүзидики барлиқ падишалардин байлиқта вә даналиқта үстүн еди. Худа Сулайманниң көңлигә салған даналиқни аңлаш үчүн йәр йүзидикиләр һәммиси униң билән дидарлишиш арзуси билән келәтти. Кәлгәнләрниң һәммиси өз соғитини елип келәтти; улар <u>күмүч қача-қучилар, алтун қача-қучилар</u>, кийим-кечәкләр, дубулға-савутлар, тетитқулар, атлар вә қечирларни елип келәтти. Улар һәр жили бәлгүлик миқдарда шундақ қилатти.

Вә <u>Сулайман җәң һарвулири вә атлиқ әскәрләрни жиғди; униң 1400 җәң һарвуси, 12000 атлиқ әскири бар еди;</u> у уларни «җәң һарвуси шәһәрлири»гә вә өзи туридиған Йерусалимға орунлаштурди.

Падиша Йерусалимда күмүчни таштәк көп қилди...

Сулайман алған атлар Мисирдин вә Кувәдин еди; падишаниң тиҗарәтчилири уларни кувәдин бекитилгән баһада алатти. Мисирдин елип кәлгән бир җәң һарвусиниң баһаси 600 күмүч тәңгә, һәр ат болса 150 тәңгә еди; вә улар йәнә Һиттийларниң падишалири һәм Сурийә падишалири үчүнму охшаш баһада елип чиқти....

(Төвәндики айәтләрдә хатириләнгән һәммә ишлар «Қанун шәрһи»дики әмирләргә хилап)

(11-бап) **«Лекин Сулайман падишаниң көңли Пирәвнниң қизидин башқа көп чәтъәллик аяллрға, җүмлидин Моабий, Аммоний, Едомий, Зидоний, Һиттий аяллириға чүшкән еди. Пәрвәрдигар әслидә мошу әлләр тоғрилиқ Исраилларға: «Уларниң қизлирини издәп бармаңлар, вә уларни силәрниңкиләргә киргүзмәңлар; чүнки улар чоқум көңүллириңларни өз мәбудлириға аздуриду» дәп агаһландурған. Бирақ Сулайманниң көңли дәл шуларға бағланди. Униң йәттә йүз аяли, йәни ханиши вә үч йүз кенизиги бар еди; униң аяллири униң көңлини аздуруп буриветкән еди.**

Шундақ болдики, Сулайман яшанғанда, униң аяллири униң көңлини башқа илаһларға аздуруп буриветти; шуниң үчүн униң көңли атиси Давутниңкидәк Пәрвәрдигар Худасиға мутләқ садиқ болмиди.

Шуңа Сулайман Зидонийларниң мәбуди Аштаротни, Аммонийларниң жиркиничлик мәбуди Милкомни издиди; шуниң билән Сулайман Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзиллик қилди; у атиси Давуттәк Пәрвәрдигарға изчиллиқ билән әгәшмиди.

Андин Сулайман Йерусалим алдидики едирлиқта Моабийларниң жиркиничлик мәбуди Кемош һәм Аммонийларниң жиркиничлик мәбуди Милком үчүн бир «жуқури җай»ни ясиди; шуниңдәк өзиниң мәбудлириға хушбуй яқидиған вә қурбанлиқ қилидиған һәр бир ят әллик аяли үчүнму у шундақ қилди. Шуңа Пәрвәрдигар Сулаймандин рәнҗиди; гәрчә У униңға икки қетим көрүнгән болсиму, вә униңға дәл мошу иш тоғрилиқ, йәни башқа илаһларни издимәслигини тапилиған болсиму, униң көңли Исраилниң Худаси Пәрвәрдигардин айнип кәтти; у Пәрвәрдигарниң тапилиғиниға әмәл қилмиди...».

Сулайманниң бу «тейилип кетиши» адәмни һәқиқий әҗәбләндүридиған бир һадисә вә һәммимиз униңдин чоңқур савақ-агаһ елишимизға тоғра келиду. Тәвраттики «Пәнд-несиһәтләр» (муәллипи Сулайман, әлвәттә) дегән улуқ язмисида бизгә дәл «**Пәрвәрдигардин қорқуш даналиқниң башлинишидур**» дәп ейтқан киши өзи Пәрвәрдигардин қорқуштин тәзди. Бу иш һәммимизгә Йәрәмия пәйғәмбәрниң «**Қәлб һәммидин алдамчи вә униң даваси йоқтур. Кимму уни чүшинәлисун?!**» дегән өткүр сөзлирини қайтидин әслитиду. Йәр йүзидики әң дана киши Худадин қорқуштин тәзгән болса, у шу һаман ениқ көзқарашлиридин һәмдә Худаниң вәһийлиригә болған чүшинишлиридин мәһрум болиду, дәп қараймиз. Униңға әсли наһайити еniқ болған ишлар әнди мүҗмәл вә хирә көрүниду; әсли уни үзлүксиз шат-хорам қилидиған вәһийләр әнди униңға чүшиниксиз болиду. Дәрвәқә адәм Худаниң йенидин езип кәтсә, әхмиқанилик каллисиға киришкә башлайду, дегән принсип бар. Сулайман мәзкур китапни тейилип кәткәнниң дәсләпки мәзгилидә язған дәп қараймиз; униң үстигә, униң тейилип кетишидә әң әҗәллик амил униң бутларға чоқунған ят аялларға вә кенизәкләргә бағлинишидин ибарәт дәп ишинимиз (2:8 вә 7:25-28ни көрүң). Сулайман

әхлақий чүшкүнлүккә чоңқур петип кәткән күнлиридә болса, адәмләрни Худадин қорқушқа дәвәт қилидиған бундақ китапни язалмиған болатти.

Һәммимизни Сулайманниңкидәк чүшкүнлүктин сақлайдиған аддий бир тәдбир — һәркүни Худаниң сөзини, йәни Муқәддәс Китаптин бир қисимни (өз тилида, әлвәттә) оқуп униң үстидә азрақ ойлиниш (жуқурида, «Қан.» 17:19ни көрүң).

«Һекмәт топлиғучи» дегән китапниң самавий вәһийлиригә вә униңдики әбәдил-әбәткә бағлиқ тәлимләрдин әмәс, бәлки язғучиниң тәҗрибилиригә асаслинип, «**қуяш астида**» «**инсанниң һаят күнлиридә**» болған ишлириға асасән йезилғанлиғиниң һәйран қаларлиғи йоқ. Бирақ тәкрарлаймизки, китап бизгә пайдилиқ болсун үчүн Худаниң ирадиси бойичә йезилған, шуңлашқа кейинки пәйғәмбәрләрниң вәһийлири билән биллә Муқәддәс Китапниң язмилири қатариға киргүзүлгән, дәп ишинимиз (бу һәқтә, Сулайманниң муһәббәт тоғрилиқ язған «Күйләрниң күйи» дегән китап тоғрисидики «қошумчә сөз»имизму көрүң).

китаптики бәзи баянлар вә «йерим соаллар»ни («Ким билиду...?» дегәндәк соаллар) Тәвраттики пәйғәмбәрләрниң қисимлирида яки Инжил қисимлирида тепилған җаваплар билән яндаш қилип селиштурушимиз пайдилиқ болиду. Биз шуни йәнә ейтимизки, бу баянларниң бәзи җаваплири Муқәддәс Китапниң башқа йәрлиридин тәминләнсун дәп қәстән қилинған еди, дәп қараймиз.

Мисалларниң көпинчисидә, оқурмәнләрниң селиштуруши үчүн, «Һекмәт топлиғучи»дики айәтләрни башқа айәтләргә төвәндикидәк яндаш қилимиз: —

(1) «Топ.» 1:3 «**Бир дәвир өтиду, йәнә бир дәвир келиду; бирақ йәр-зимин мәңгүгә давам қилиду**».

Инжил, «Вәһ.» 20:11 «**Униңдин кейин, чоң бир ақ тәхт вә униңда олтарғучини көрдүм. Асман билән зимин униң йүзидин қечип,... ғайип болди**».

«Вәһ.» 21:1 «**Андин, йеңи асман вә йеңи зиминни көрдүм, чүнки бурунқи асман вә зимин ғайип болған еди**».

(2) «Топ.» 1:7, 8 «**Барлиқ дәриялар деңизға қарап ақиду, бирақ деңиз толмайду;**
Дәриялар қайси җайға аққан болса,
Улар йәнә шу йәргә қайтиду.барлиқ ишлар җапаға толғандур;
Уни ейтип түгәткүчи адәм йоқтур;
Көз көрүштин,
Қулақ аңлаштин һәргиз тоймайду».

Бу айәтләргә қариғанда, бу дунияда яки у дуниядиму һеч қандақ һәқиқий, дайимлиқ шатлиқ йоқтур. Лекин: —

Давут «Зәбур» 16:11дә: «**Сән маңа һаят йолини көрситисән;**
Һозуруңда толуп ташқан шат-хорамлиқ бардур;
Оң қолуңда мәңгүлүк бәһрә-ләззәтләрму бардур» дәйду.

Инҗил «Юһ.» 15:11, 16:22: «**Мениң хошаллиғим силәрдә болсун вә шуниңдәк хошаллиғиңлар толуп ташсун дәп, мән буларни силәргә ейттим... Мән силәр билән қайта көрүшимән, қәлбиңлар шатлиниду вә шатлиғиңларни һеч ким силәрдин тартивалалмайду**».

«Йәш.» 64:4 вә охшашла Инжил, «1Кор.» 2:9) «Өзини сөйгәнләргә Худаниң тәйярлиғанлири —
Дәл һеч қандақ көз көрмигән,
Һеч қандақ қулақ аңлимиған,
Һеч қандақ көңүл ойлап бақмиған нәрсиләрдур».

(3) «Топ.» 1:9, 10 «Болған ишлар йәнә болидиған ишлардур;
Қилған ишлар йәнә қилиниду;қуяш астида һеч қандақ йеңилиқ йоқтур.
«Мана, бу йеңи иш» дегили болидиған иш барму?
У бәрибир биздин бурунқи дәвирләрдә аллиқачан болғандур».
«Йәш.» 43:19 «Чүнки мана Мән йеңи бир иш қилимән;
У һазирла барлиққа келиду;силәр уни көрмәй қаламсиләр?!
Мән һәтта далалардиму йол ачимән,
Чөл-баяванда дәрияларни барлиққа кәлтүримән!»
«Йәр.» 31:22 «Пәрвәрдигар йәр йүзидә йеңи бир иш яритиду; аял киши батурниң әтрапида йепишип хәвәр алиду» (бәлким Мәсиһниң пак қиз Мәрйәмдә һамилә болуши тоғрисидики бешарәт болуши мүмкин).
Инжил, «2Кор.» 17:5 «Шуниң билән бириси Мәсиһдә болса, у йеңи бир яритилғучидур! Кона ишлар өтүп, мана, һәммә иш йеңи болди!».

(4) «Топ.» 1:11 «Бурунқи ишлар һазир һеч әсләнмәйду;
Вә кәлгүсидә болидиған ишларму улардин кейин яшайдиғанларниң есигә һеч кәлмәйду».
Инжил, «2Кор.» 5:1) «Чүнки бу зиминға тәвә өйимиз, йәни бу чедиримиз болған тән йоқитилса, Худа тәрипидин болған, инсан қоли билән ясалмиған бир өй, йәни асманларда әбәдий бир маканимиз бардур дәп билимиз».
«2Кор.» 5:10: — «Чүнки тәндә қилған әмәллиримизни, яхшилиқ болсун, яманлиқ болсун, һәр бirimизгә (ишәнгүчиләргә) қайтурулуши үчүн Мәсиһниң сорақ тәхти алдида (кәлгүсидә) һазир болушимиз лазим».

(5) «Топ.» 1:15 «Әгирни түз қилғили болмас;
Кәмни толуқ дәп санiғили болмас».
«Йәш.» 40:4 «Барлиқ җилғилар көтирилиду,
Барлиқ тағ-дөңләр пәс қилиниду;
Әгир-тоқайлар түзлиниду,
Оңғул-доңғул йәрләр тәкшилиниду».
«Йәш.» 16:42ниму көрүң.
Инжил, «1Кор.» 6:9-11) «Һәққанийсиз кишиләрниң Худаниң падишалиғиға варислиқ қилалмайдиғанлиғини билмәмсиләр? Алдинип кәтмәңлар! Бузуқлуқ қилғучилар, бутпәрәсләр, зина қилғучилар, бәччивазлар, башқа әрләр билән бузуқлуқ қилғучилар, оғрилар, нәпсанийәтчиләр, һарақкәшләр, төһмәтхорлар яки алдамчи-каззаплар Худаниң падишалиғиға варислиқ қилалмайду; бәзиңлар болсаңлар шундақ болғансиләр; амма силәр Рәб Әйса Мәсиһниң намида вә Худайимизниң Роһи билән жуюлдуңлар, пак-муқәддәс қилиндиңлар, һәққаний қилиндиңлар».

Давут «Зәбур» 23:1 «Пәрвәрдигар мени баққучи падичимдур,
Муһтаҗ әмәсмән һеч нәрсигә!» дәйду.

(6) «Топ.» 2:12 «Андин зеһнимни жиғип уни даналиққа, тәлвилик вә әхмиқаниликкә қарашқа қойдум; чүнки падишадин кейин туридиған адәм немә қилалайду — қилсиму алликачан қилинған ишлардин ибарәт болиду, халас!»

Инжил, «Юһ.», 14:12 (Мәсиһниң сөзи) «Бәрһәқ, бәрһәқ, Мән силәргә шуни ейтип қояйки, Маңа ишәнгән киши Мениң қиливатқан әмәллиримни қилалайду; вә булардинму техиму улуқ әмәлләрни қилиду, чүнки Мән Атиниң йениға қайтип кетимән».

Инжил, «Вәһ.», 21:5 «Бу чағда, тәхттә Олтарғучи: «Мана, һәммини йеңи қилимән!» — деди»

(7) «Топ.» 17:2 «Мән һаятқа өч болдум; чүнки қуяш астида қилинған ишлар маңа еғир келәтти; һәммиси бемәналиқ вә шамални қоғлиғандәк иштур».

Зәбур, 63:3 «Өзгәрмәс муһәббитиң һаяттинму әзиздур;

Ләвлирим Сени мәдһийиләйду!»

Инжил, «Юһ.», 10:10 (Әйса деди) «Мән болсам уларни һаятлиққа еришсун вә у һаятлиғи мол болсун дәп кәлдим».

(8) «Топ.» 3:19-21 «Чүнки инсан балилириниң бешиға келидиғини һайванларғиму келиду, уларниң көридиғини охшаш болиду. Улардин алдинқиси қандақ өлгән болса, кейинкисиму шундақ өлиду, уларда охшашла бирла нәпәс бардур. Инсанниң һайванлардин һеч артуқчилиғи йоқ; чүнки һәммә иш бемәналиқтур. Уларниң һәммиси бир жайға бариду; һәммиси топа-чаңдин чиққан, һәммиси топа-чаңға қайтиду.

Ким адәм балилириниң роһини билиду? У жуқуриға чиқамду, буни ким билиду? Һайванларниң роһи, у йәр тегигә чүшәмду, ким билиду?».

Инжил «2Кор.» 5:8 «Биз юрәклик болуп, шуниңдәк тәндин нери болуп Рәб билән биллә бир маканда (у дунияда) болушқа техиму хурсәнмиз».

«Ибр.» 9:27 «Һәммә адәмниң бир қетим өлүши вә өлгәндин кейин сораққа тартилиши бекитилгән...»

(9) «Топ.» 12:6 «Чүнки инсанниң өмридә, йәни униң сайидәк тезла өтидиған мәнасиз өмридики барлиқ күнлиридә униңға неминиң пайдилиқ екәнлигини ким билсун? Чүнки инсанға у кәткәндин кейин қуяш астида немә ишниң болидиғанлиғини ким дәп берәлисун?»

Тәврат «Мик.» 6:8 «И инсан, У саңа немә ишниң яхши екәнлигини көрсәткән, бәрһәқ, Пәрвәрдигар сәндин немә тәләп қилғанлиғини көрсәткән —

Адаләтни жүргүзүш,

Меһриванлиқни сөйүш,

Сениң Худайиң билән биллә кәмтәрлик билән меңиштин башқа йәнә немә ишиң болсун?»

Инжил «Луқа» 6:23 «Шу күни (силәрниң Худаниң йолида һәқиқәтән маңғанлиғиңлар испатланғанда) шатлинип тәнтәнә қилип сәкрәңлар. Чүнки мана, әрштә болған инъамиңлар зордур...!»

(10) «Топ.» 7:16, 17 «Өзәңни дәп һәддидин зиядә һәққаний болма; вә өзәңни дәп һәддидин зиядә дана болма; өз-өзәңни алақзадә қилмақчимусән? Өзәңни дәп һәддидин зиядә рәзил болма, яки ахмақ болма; өз әҗилиң тошмай туруп өлмәкчимусән?» (буниңға қоюлған изаһатимизни көрүң һәм төвәндики айәтләр биләнму селиштуруң).

Инҗил «Юһ.» 8:34 «Әйса уларға җавап берип: — Бәрһәқ, бәрһәқ, Мән силәргә шуни ейтип қояйки, гуна садир қилған киши гунаниң қулидур».

Инҗил «Мат.» 5:20 «Чүнки Мән силәргә шуни ейтип қояйки, һәққанийлиғиңлар Тәврат устазлири вә пәрисийләрниңкидин ашмиса, әрш падишалиғиға һеч қачан кирәлмәйсиләр».

Инҗил, «Рим.» 14:17 «Чүнки Худаниң падишалиғи йемәк-ичмәктә әмәс, бәлки Муқәддәс Роһта болған һәққанийлиқ, инақлиқ-хатирҗәмлик вә шатлиқтидур».

(11) «Топ.» 7:20 «Бәрһәқ, йәр йүзидә дайим меһриванлиқ жүргүзидиған, гуна садир қилмайдиған һәққаний адәм йоқтур».

«Йәш.» 53:9-11 (Мәсиһ тоғрилиқ бешарәт) «Кишиләр Уни рәзилләр билән ортақ бир гөргә бекиткән болсиму,

Лекин У өлүмидә бир бай билән биллә болди,
Чүнки У һеч қачан зораванлиқ қилип бақмиған,
Униң ағзидин бирәр еғизму һейлә-микирлик сөз тепилмас.
Бирақ Уни езишни лайиқ көргән Пәрвәрдигардур;
У Уни азапқа чөмүлдүргүзди.
Гәрчә У Өз җенини гунани жуйидиған қурбанлиқ қилған болсиму,
Лекин У Өзиниң уруқ-әвлатлирини чоқум көрүп туриду,
Шундақла Униң көридиған күнлири узартилиду;
Вә Пәрвәрдигарниң көңүлдикилири Униң қолида болуп раваҗ тепип әмәлгә ашурулиду.
У Өзи тартқан җапаниң мевисини көрүп мәмнун болиду;
Һәққаний Болғучи Мениң қулум Өзиниң билимлири билән нурғун кишиләргә һәққанийлиқни йәткүзиду.
Чүнки У уларниң қәбиһликлирини Өзигә жүкливалиду...»

Инҗил, «Ибр.» 4:15 «Чүнки бизгә тайинланған Баш Каһинимиз аҗизлиқлиримизға һесдашлиқ қилмиғучи әмәс, бәлки бизгә охшаш һәр хил аздуруш-синақларға дуч кәлгән, лекин гуна садир қилип бақмиғучидур».

(12) «Топ.» 28:7 «(Мениң қәлбим буни йәнила издимәктә, бирақ техи тапалмидим!) — миң киши арисида бир дурус әркәкни таптим — бирақ шу миң киши арисидин бирму дурус аялни тапалмидим».

Сулайман өзигә: «Мени көңлүңгә мөһүрдәк,
Билигиңгә мөһүрдәк бекиткәйсән;
Чүнки муһәббәт өлүмдәк күчлүктур;
Муһәббәтниң қизғиниши тәһтисарадәк рәһимсиздур;
Униңдин чиққан от учқунлири,
— Яһниң дәһшәтлик бир ялқунидур» дегән сөйүмлүги «Шуламит»ни унтуп қалған охшайду («Күй» 8:6).

Инҗил, «Луқа», 1:26-28 «... Пәриштә Җәбраил Худа тәрипидин Галилийә өлкисидики Насарәт дегән бир шәһәргә, пак қиз Мәрйәмниң қешиға әвәтилди...
Җәбраил униң алдиға кирип униңға:
— Салам саңа, әй шәпқәткә муйәссәр болған қиз! Пәрвәрдигар саңа ярдур! — деди».

«Луқа», 8:2-3 «Униң билән биллә барғанлардин йәнә яман роһлардин вә ағриқ-силақлардин сақайтилған бәзи аялларму бар еди; уларниң арисида өзидин йәттә җин һайдап чиқирилған Мәрйәм (Магдаллиқ дәп аталған), Һерод ханниң сарай ғоҗидари

Хузаниң аяли Йоанна, Сузанна вә башқа нурғун аялларму бар еди. Булар өз мал-мүлүклири билән Әйса вә униң мухлислириниң һаҗәтлиридин чиқатти».

(13) «Топ.» 8:8 «Һеч ким өз роһиға егә болалмас, йәни һеч кимниң өз роһини өзидә қалдуруш һоқуқи йоқтур; һеч кимниң өлүш күнини өз қолида тутуш һоқуқи йоқтур; шу җәңдин қечишқа рухсәт йоқтур; рәзиллик рәзилликкә берилгүчиләрни қутқузмас».

Инҗил «Юһ.» 10:17-18, (Әйса Мәсиһ дәйду) «Ата Мени шу сәвәптин сөйидуки, Мән җенимни қайтурувелишим үчүн уни пида қилимән. Җенимни һеч ким Мәндин алалмайду, Мән уни Өз ихтиярим билән пида қилимән. Мән уни пида қилишқа һоқуқлуқмән вә шундақла уни қайтурувелишқиму һоқуқлуқмән; бу әмирни Атамдин тапшурувалғанмән».

«Мат.» 27:50 «Әйса қаттиқ аваз билән йәнә бир вақириди-дә, роһини қоювәтти».

«Луқа», 23:46 «Әйса қаттиқ аваз билән нида қилғандин кейин: — И Ата! Роһумни қолуңға тапшурдум, — деди-дә, тиниқи тохтап, җан үзди».

(14) «Топ.» 5:9, 10 «Тирикләр болса өзлириниң өлидиғанлиғини билиду; бирақ өлгәнләр болса һеч немини билмәйду; уларниң һеч инъами йәнә болмайду; улар һәтта адәмниң есидин көтирилип кетип қайта кәлмәйду ...қолуң тутқанни барлиқ Күчүң билән қилғин; чүнки сән баридиған тәһтисарада һеч хизмәт, мәхсәт-план, билим яки һекмәт болмайду».

Давут, Зәбур, 16:9-11 «Шуңа мениң қәлбим хошалланди,
Мениң роһум техиму көтирилиду,
Мениң теним аман-есәнликкә туриду;
Чүнки җенимни тәһтисарада қалдурмайсән,
Шундақла Сениң Муқәддәс Болғучиңға (Сениң Мәсиһиңгә, демәкчи) чириклишишләрни көргүзмәйсән.
Сән маңа һаят йолини көрситисән;
Һозуруңда толуп ташқан шат-хорамлиқ бардур;
Оң қолуңда мәңгүлүк бәһрә-ләззәтләрму бардур»

Инҗил «Юһ.» 5:28-29 «Буниңға тәәҗҗүп қилмаңлар; чүнки барлиқ гөрдә ятқанлар Униң авазини аңлайдиған вақит келиду вә улар шуан йәрликлиридин чиқишиду, яхшилиқ қилғанлар болса һаятқа тирилиду, яманлиқ қилғанлар сораққа тартилишқа тирилиду».

(15) «Топ.» 12:9 «Бәрһәқ, инсанму өз вақти-саитини билмәйду!».

Инҗил «Юһ.» 17:1 «Әйса бу сөзләрни қилғандин кейин, көзлирини әршкә тикип, мундақ дуа қилди:

— И Ата, вақит-саат йетип кәлди; Сән Оғлуңға шан-шәрәп кәлтүргәйсән; буниң билән Оғлуңму Саңа шан-шәрәп кәлтүриду».

(16) «Топ.» 19:10 «Пул һәммә ишни һәл қилар!» (һәҗвий, кинайилик гәп, әлвәттә).

Инҗил «Мат.» 28:6-33 «Даладики нелупәрләрниң қандақ өсидиғанлиғиға қарап беқиңлар! Улар әмгәкму қилмайду, чақ егирмәйду; лекин силәргә шуни ейтайки, һәтта Сулайман толуқ шан-шәрәптә турғандиму униң кийиниши нилупәрләрниң бир гүличиликму йоқ еди...

Шуңа «немә йәймиз», «немә ичимиз», «немә кийимиз?» дәп ғәм қилмаңлар. Чүнки ят әлдикиләр мана шундақ һәммә нәрсигә интилиду, амма әрштики Атаңлар силәрниң

бу һәммә нәрсиләргә муһтаҗлиғиңларни билиду; шундақ екән, һәммидин авал Худаниң падишалиғи вә һәққанийлиғиға интилиңлар. У чағда, буларниң һәммиси силәргә қошулуп несип болиду».

Инҗил «1Тим.» 6:17 «**Бу заманда бай болғанларға мәғрурланмаслиқни, таянғусиз өткүнчи байлиққа әмәс, бәлки биз бәһримән болушқа һәммини бизгә сехийлиқ билән толуп ташқан һалда тәминлигүчи Худаға тайинип үмүт бағлашни тапилиғин**».

Бәзи ачқучлуқ баянлар

Төвәндә биз ачқучлуқ бәзи баянлар үстидә қисқичә тохтилимиз. Оқурмәнләр бу баянларни өзигә мас келидиған толуқ хуласилириғә кәлтүрсә, улар униңдин көп һәқиқәтләрни ачалайдиған болиду. Бирақ муәллип (гәрчә у «Һекмәт Топлиғучи» болсиму) өзи шу баянлирини шу хуласилириғә кәлтүрмәйду. У оқурмәнләрни «һавада ләйлитип», чоңқур ойландуруш үчүн бәлким қәстән шундақ қилған болуши мүмкин.

(1-баян) 3:11 «**У һәр бир ишниң вақти кәлгәндә гөзәл болидиғанлиғини бекиткән; У йәнә мәңгүлүкни инсанларниң көңлигә салған еди; шуңа, инсан Худаниң өз һаятиға баштин ахирғичә немини бекиткәнлигини билип йәтмәстур**». Бу интайин өткүр бир сөз. Инсанниң өз мәвҗудийитидин һес қилған қанаәтсизлиги вә әтрапидики дунияни чүшинишигә болған чәкләр әмәлийәттә Худадин кәлгән; Униң бу иштики мәхсити болса, инсан Өзини издиши үчүндур. 1600 жил илгири, Мәсиһий тәпәккурчи Авғустин бу һәқиқәтни «И Худа, Сән бизни өзәң үчүн яратқансән; шуңа көңлимиз Сәндә арам тапмиғичә һеч арам тапмайду» дәп ипадилигән. Худди Инҗилда «Рим.» 8:19-21дә, Сулайманниң муну сөзлирини расул Павлус нәқил кәлтүргәндәк: «**Чүнки пүткүл каинат Худаниң пәрзәнтлириниң аян қилинишини интизарлиқ билән күтмәктә. Чүнки яритилған каинат Худаниң ләнити астида қелип, бемәналиққа чөктүрүлди. Бу, каинатниң өз ихтияри билән әмәс, бәлки уни Чөктүргүчиниң ирадиси билән болди вә шундақ үмүти билән болдики, каинат өзиму чириштин болған қуллуғидин қутқузулуп, Худаниң пәрзәнтлиригә беғишлинидиған шан-шәрәпкә тәвә болған һөрлүккә ериштүрүлүштин ибарәт еди**».

(2-баян) 3:14-15 «**Худаниң қилғанлириниң һәммиси болса, мәңгүлүк болиду, дәп билимән; униңға һеч нәрсини қошушқа вә униңдин һеч нәрсини еливетишкә болмайду; Худаниң уларни қилғанлириниң сәвәви инсанни Өзидин әйминдүрүштур. Һазир болғанлири өткәндиму болғандур; кәлгүсидә болидиған иш аллиқачан болғандур; Худа өткән ишларни сорайду».**

Адәм мәңгүлүк әһмийәтни издигән болса, һәмдә һеч қандақ әһмийәт «қуяш астида» тепилмиған болса, ундақта 14-айәттики һәқиқәткә қарап, шундақ адәмниң әһвалини чүшәнсәк, шундақ адәмниң көңлидә «Худа қилған» бир иш бар, дәп чүшинишимиз керәк. Бундақ ой-хуласә адәмни ниҗат йолиға киргөзәләйду: 15-айәт болса, Худаниң сораққа тартидиғанлиғини көрситиду. Гәрчә адәмләр «өткән ишлар»ни унтусиму, Худа «өткән ишларни сорайду». Мәйли у Худани етирап қилсун, қилмисун, бу сорақ һәр адәмниң вижданиға берип тақилиду; чүнки һәр бир адәмниң виждани, болупму өз гунайи алдида, униң «өзидин жуқури бир Зат»қа һәқиқий җавапкарлиғиниң мәвҗут екәнлигини сөзсиз көрситиду. Шуниңдәк әгәр өлүмдин кейин соал-сорақ болидиған болса, ундақта адәм пәқәт «тәһтисарадики бир көләңгү»ла болмайду; инсанниң қиямәт

күнидә тирилдүрүлүши муқәррәр. Мошундақ хуласигә кәлгән бир оқурмән Муқәддәс Китаптики башқа қисимлардин өзиниң қалған соаллириға җавап тапалайду, әлвәттә.

(3-баян) ахирқи хуласә: 12:13-14 «**Биз пүтүн ишқа диққәт қилайли; Худадин қорққин вә униң әмир-пәрманлириға әмәл қилғин; чүнки бу инсанниң толуқ мәҗбурийитидур; чүнки адәм қилған һәр бир иш, җүмлидин барлиқ мәхпий ишлар, яхши болсун яман болсун, Худа уларниң сориғини қилиду**».

Бу баян «Һекмәт Топлиғучи»ниң оқурмәнни ойландуруш үчүн қәстән бәзи һәқиқәтләрни оттуриға қоймиғанлиғини көрсәтсә керәк. Бу айәтләрни дәрвәқә «һазирқи заман кишилири» үчүн хуш хәвәр дейишкә болиду; гәрчә «Һекмәт топлиғучи» «**һәммә иш бемәналиқтур**» дегән болсиму, мәзкур айәтләр әксичә һәммә ишниң әһмийити бар дәп көрситиду. Чүнки һәр бир ишниң (мәхпий, йошурун яки очуқ, яхши яки яман болсун), Худаға болған муһимлиғи бар — болмиса У немишкә «**адәм қилған һәр бир ишниң сориғини**» қилсун? Һаятниң әһмийити бардур — бирақ уни пәқәт тирик Худаниң достлуғида болуш билән тапқили болиду.

Тәврат 22-қисим

«Күйләрниң Күйи»

Кириш сөз

Ашиқ-мәшуқларниң бир-биригә язған «муһәббәт хәт»лирини яки «муһәббәт шеир»лирини чүшинишниң тәслиги көпиничимизгә аян. Ашиқ-мәшуқларниң өз тили вә көп сирлири бар; өз ара сөзләшкәндә, шунчә көп ишлар пәқәт ашиқ-мәшуқ иккисигила мәлум, уларниң мунасивитидики кичиккинә вақиәләрниңму шунчә зор әһмийити болиду! Мәлум бир җай, вақит яки четишлиқ исимлар тилға елинғандила, андин топ-топ әсләтмиләр яки мунасивәтлик мәхпий ишлар уларниң есигә кәлкүнләп кириду. Ят адәмләр болса, уларниң сөзлирини аңлап гараң болуп қалиду.

Көпинчимиз ашиқ-мәшуқларниң бир-биригә язған «муһәббәт хәт»лирини яки «муһәббәт шеир»лирини оқуп чүшинишни наһайити аз «мәшиқ» қилдуқ; һәм шундақ болуши керәк, әлвәттә — чүнки бу башқиларниң ишлири турса! Бирақ бәзи вақитларда күчлүк вә тәсирлик мәлум бир «муһәббәт һекайиси»ниң тәпсилатлири муәллипниң қәлими билән аммиға аян қилинип қалиду; һәр қандақ адәм Ләйли-Мәҗнун, Пәрһад-Шериниң һекайилиридин тәсирләнмәй қалмайду. Чүнки Худа Өзи вуҗудимизға «романтик» һессиятни салди; биз «униң сүрити»дә яритилғанмиз вә романтик һессият бу сүрәтниң айрилмас бир қисмидур.

Өз вақтида «Сулайман падиша вә Шуламит»ниң һекайиси Исраил аммиси арисида охшашла (Ләйли-Мәҗнун һекайисидәк) даңқи чиққан болса керәк. Сулайман падиша өз хәлқиниң әйни әһвалини шәхсән егиләш үчүн аддий бир қойчиниң қияпитидә Галилийә өлкисигә кәлгән болуши мүмкин. У шу йәрдә Шуламитни («Шулам» яки «Шунәм» шәһиридики бир қиз) учритиду. У аддий бир йезилиқ қиз еди; акилири униңға қизиқ аптап астида үзүмзарлирини пәрвиш қилдурған еди. Тексттин көрүнидуки, униң икки акиси вә бир сиңлиси бар еди; аписиму тилға елиниду, бирақ атиси тилға елинмайду, еһтимал аләмдин өткән болса керәк.

Сулайман биринчи қетим Шуламитни көргәндә у бәлким бир алма дәриғи астида ухлаватқан болса керәк (8:4). Улар тунҗа көрүшүпла «көйүп қелишти». Дәсләптә бу аддий падичиниң ким екәнлигидин қизниң қилчә хәвири йоқ еди, әлвәттә. Сулайман униңға салаһийитини кейинчә ашкарилиди. Хәммигә аян, Падишаниң аяли болуш адәмни ғәмгә салидиған еғир мәсъулийәтлик иш. Шуңа, уларниң мунасивити муқим болғичә, йәни Шуламит Сулайманниң өзигә бағлиған муһәббитиниң өзгәрмәйдиғанлиғиға толуқ ишәндүрүлгичә, Сулайман өз салаһийитини униңға ашкарилимиди.

Дегинимиздәк «падишаниң аяли» болуш мәсъулийити наһайити еғир. Лекин бу мәсъулийәт Шуламитқа аян болғанда, у өзиниң сөйүмлүк жутини ташлап, Сулайманға әгишип бүйүк Йерусалим шәһиригә берип, пүтүнләй йеңи турмушни башлаштин

ибарәт улуқ қарарға кәлди. Шеир той қилған күнидики зияпәттә, қизниң кәлгүси кечә тоғрилиқ ойлаватқини билән башлиниду. Асасән китапниң һәммиси Шуламитниң нәзири билән йезилған.

Шәриқтики көп падишаларға охшаш, Сулайманниңму бир һәрәм аяллири бар еди. Бирақ униңға нисбәтән Шуламит «бирдин-бир сөйүмлүк»и болди (5:2); сөйгән аял-кенизәклири арисида униң тәңдиши йоқ еди (7:8). Өзлириниң муһәббитини тәбрикләш үчүн Сулайман 13 «ойлиниш»ни язди вә уни 5 «хатирә» астида рәтләп мәзкур китапни чиқарди. Бу он үч «ойлиниш»ниң һәр бири уларниң муһәббитигә бағлиқ болған бирәр вақиә, параң, ой яки чүш тоғрилиқ болуп, «ойлиниш»ниң һәр бири йәнә бәш «хатирә»ниң бири билән бағлиқтур. Бу ойлинишлардин уларниң муһәббитиниң қандақ раваҗланғанлиғи, қандақ күчәйтилгәнлиги, бир-биригә өзлирини өмүрвайәт беғишлишиниң «өлүмдәк күчлүк» дәриҗигә йәткәнлигини көргили болиду (8:6). Дәрвәқә мошундақ муһәббәт әр-аяллиқ мунасивәткә қарита Худаниң бизгә ата қилған үлгисидур.

Китаптики бәш хатирә вә он үч ойлиниш вақит тәртиви бойичә тизилған әмәс. Шуңа «ойлинишлар» уларниң толуқ «муһәббәт һекайә»симу әмәс. Өз вақтидикиләр үчүн һекайиниң тәпсилатлири бәлким шунчә тонуш болғанки, уларни тилға елишниң һаҗити йоқ еди, дәп қияс қилимиз. Бирақ бизгә нисбәтән һекайиниң өзини, җүмлидин һәр бир хатириниң арқа көрүнүшлирини азрақ «развед» қилишимиз билән егиливалғили болиду, дәп ишинимиз. Һәр бир «ойлиниш»қа қоюлған мавзу вә айәтләргә берилгән шәрһләр, өзимизниң немә ишларниң йүз бериватқанлиғиға болған пикир-тәшәббуслиримизла, халас. Оқурмәнләр бу чүшәнчилиримиз, пикирлиримизниң тоғра яки әмәлийәткә йеқин екәнлигигә өзлири һөкүм чиқарсун. Йәнә тәкитләймизки, бу мавзулар вә айәтләргә қошулған шәрһләр, җүмлидин изаһатлар бизниңдур, булар Муқәддәс Китапниң әслий текстиниң бир қисми әмәс. Улар пәқәт оқурмәнләргә ярдәм болсун дегән үмүттә тәрҗимандин қошулди. Китапниң әслий тексти «қеник» бесилди. Текстниң мәнаси тоғрилиқ хуласигә кәлгинимиздә биз һазирқи замандики Арнолд Фрухтәнбаум вә Яқуп Параш дегән икки Йәһудий алимниң ойлиғанлириға көп әгәштуқ. Бизниңчә бу икки алимниң һәр бириниң шәрһлири текстниң умумий мәнасидин ейтқанда **<u>бир-биригә әң мас келиду.</u>**

Әнди сорашқа тегишлик болған бир соал қалиду: — «романтиклиқ» вә әр-аяллиқтики раваҗлинип пишқан муһәббәт, болупму җинсий муһәббәт тоғрилиқ бир шеирлик һекайиниң Муқәддәс Китап қисимлиридин орун алғучилиғи барму? Худаниң хәлқи қандақ яки немишкә мәзкур китапни «Худаниң вәһийси билән кәлгән» дәп қарап, уни Тәвраттики пәйғәмбәрләрниң китаплириниң қатариға киргүзгән? Сулайман падиша өзи биринчи болуп мәзкур язмисиниң «вәһий» екәнлигини билиши керәк, әлвәттә. У җәмий «бир миң бәш» шеир-күй язған. Сулайман шу бир миң бәш шеир-күй ичидә мошу әсирини «Күйләрниң күйи» дәп атиған; шуңа у чоқум униң алаһидилигини билип йетип, хәлиқниң уни Муқәддәс Китапниң бир қисми дәп қобул қилишини оттуриға қойған. Һәтта мүмкинчилиги барки, китапни «Күйләрниң күйи» дәп атиғанлиғи «дунийдики барлиқ шеир-күйләрниң әң улуғи» дегән мәнаниму көрситиши мүмкин.

Худаниң йолида йезилған мәлум китапта әмәлгә ашурулған бешарәт болса, мөмин бәндиләр бәлким бу китапни «Худадин кәлгән» дәп қариши мүмкин. Бирақ мәзкур

китапта шундақ бешарәт йоқ. Билишимизчиму униң йезилиши билән тәң һеч мөҗизә йүз бәрмигән. Худаниң йоллиридики чоңқур бир принсип барки, у муһим һәқиқәтләргә һәрдайим бирла гувачи тәминләпла қалмай, бәлки икки яки үч гувачи тәминләйду. Бу принсип Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанунда сотлар тоғрисида: «**һәр бир ишни икки яки үч гувачиниң ағзидин испатлаш керәк**» дәп йезилған — башқичә ейтқанда, әйипләнгүчиниң гунайини бекитиш үчүн бирла гувачи купайә қилмайду. Амма Худа бекиткән «һәр бир ишниң икки-үч гувачиси керәк» дегән шу принсип сот-дәвалардин башқа даиридиму кәң инавәтликтур. Бу китапқа нисбәтән Сулайман өзи биринчи гувачи болған, әлвәттә. Ишинимизки, умумән ейтқанда, Исраилниң пәйғәмбәрлири қайси китапларниң Худаниң вәһийси билән кәлгәнлигини Муқәддәс Роһ арқилиқ билип андин булар тоғрилиқ Худаниң хәлқигә гувалиқ бәргән. Шуниңдәк улар Сулайманниң «Күйләрниң күйи» һәмдә шундақла башқа бир қанчә тарихий китаплар (алайлуқ, «Падишалар (1), (2)», «Тарих-Тәзкирә (1), (2)»ни «Худаниң вәһийси вә буйруғи билән йезилған, һәқиқәтни көрсәткән хатириләр» дәп тәстиқлиди. Шундақ болуп Тәвраттики китапларниң сани әслидики Муса пәйғәмбәргә чүширилгән «қануний хатириләр» болған 5 китаптин (бәзидә ибраний тилида «Тораһ» дәп аталған) аста-аста 39 китапқа йәткүзүлди. Шуниң билән Тәврат әң ахирқи «Малаки пәйғәмбәр» дегән бешарәтлик китави билән миладийәдин илгәрки 396-жилида ахирлашқан.

Әнди Худа немишкә бу «романтик муһәббәт»ни тәсвирләйдиған китапни Тәвратниң бир қисми болсун дәп буйруған?

Тәвратниң биринчи бапида: «**Худа: «Бизниң сүритимиздә, Бизгә охшайдиған инсанларни яритайли» дегән**» дәп хатирилиниду. Инсанниң «Худаниң сүрити» болғанлиғи интайин чоңқур бир сир болуп, Худаниң һеч қандақ җисманий җәһәттики бир «сүрәт»и яки «охшашлиқ»ини көрсәтмәйду, әлвәттә. «**Худа роһтур**» («Юһ.» 4:24). Шуңа яғач яки таштин җансиз бир мәбуд ясап, «Мана Худаниң охшиши!» дейишкә қәтъий болмайду вә шундақ қилиш Тәвратта қәтъий мәнъий қилинған. Чүнки ундақ җансиз бир нәрсини «Худаниң охшиши» дейиш тирик Худани һақарәтләштин ибарәттур. «Худаниң сүрити» инсанниң роһи вә характерида мәвҗуттур. Бу «сүрәт» гуна түпәйлидин сәтләштүрүлгән вә бузулған болсиму, «сүрәт» техи мәвҗут (Инҗил, «Яқ.» 3:9).

Инсанда шу «Худаниң сүрити»дин қалған бир җәһәти болса, һәр инсанда муһәббәтни ипадиләш вә муһәббәтни қобул қилишқа болған тәқәзза болиду; Худа дунияни апиридә қилғанда муһәббәтниң алаһидә бир йолда әр-аяллиқ мунасивәт арқилиқ ипадилинидиғанлиғи вә қобул қилинидиғанлиғини бекиткән. «**Шу сәвәптин (Худа бекиткини үчүн) оғул бала ата-анисидин айрилип, өз аялиға бағлинип, униң билән бир тән болиду**» («Яр.» 2:24).

Әр-аяллиқ муһәббәтниң, җинсийәт вә шундақла җинсийәт арқилиқ муһәббәтни ипадиләйдиғанлиғи вә қобул қилидиғанлиғи болса гунаниң нәтиҗиси әмәс, улар Худаниң инсанларға әсли тәқсим қилғанлириниң бир қисмидур, у Адәм атимиз гуна садир қилиштин бурунла мәвҗут болған еди. «Җинсийәтниң өзи напак» дегән гәп Шәйтанниң бир ялғанчилиғидур. Дейишимиз керәкки, әлвәттә, әр-аял никаһ арқилиқ бир-биригә беғишланмиған болса, җинсий «муһәббәт» өткүзүш Худаниң ирадисигә пүтүнләй бир сатқунлуқ — әмәлийәттә у «муһәббәт» әмәс, бәлки һалакәтниң

мужәссәмләнгәнлигидин ибарәттур. Шундақ болғанда, қиз-аяллар пәқәт әркәкләр ләззәтлинидиған бир оюнчуқ болиду, халас, керәксиз болғанда ташливетилиду. Худаниң Мәсиһ арқилиқ кәлгән кәчүрүм-мәғпирити вә ниҗати гунани жуймиған болса, бу җинсий тәрәптики гунаниң нәтиҗиси болған роһий булғиниш инсанларни дозаққа чүшириду; униңдин сирт, өч-адавәткә чүмгән һаят, һеч ким бекишни халимайдиған, шундақла «һарамдин болған», ата-анилиқ муһәббәттин мәһрум болған нурғун балилар вә йүзлигән җинсий кесәлләр униң башқа нәтиҗиси болуп қалиду. Бирақ җинсий гуналарни садир қилмаймән дегән нийәттә: «Җинсийәт өзи напак, натоғра» дейиш гунадин қутулуш йоли әмәс. Әр-аяллиқта болидиған җинсий муһәббәт Худаниң тилсимат вә әҗайип бир соғитидур. Шундақ екән, у соғатни тәбрикләш, униң үчүн рәхмәт ейтиш, униңдин һозур елишқа тоғра келиду. «Күйләрниң күйи» дегән китапниң пәйғәмбәрләрниң китаплири қатаридин орун елишиниң мәхсити дәл шуки — Худаниң соғиси болған әр-аяллиқ муһәббәтни тәбрикләш, шундақла униң үстигә Худаниң тәстиқлиғучи мөһүрини бесиштин ибарәттур. Шуниңдәк, Сулайман вә Шуламитниң үлгә болған муһәббити арқилиқ мәзкур китап бизгә никаһниң ули, йәни бир-бирини һөрмәтләш, қәдирләш вә чүшиниш, бир-биригә бойсунуш дегән принсипларни көрситиду. Бу принсипларға асаслинип әр-аялниң муһәббити сақлинипла қалмай, бәлки раваҗлинип риштлири техиму күчлүк болиду. Ойлинип бақсақ, әр-аяллиқ, җүмлидин җинсий муһәббәт көпинчимизниң турмушиниң шунчә муһим бир қисми болғачқа, Муқәддәс Китапта бу тәрәптә йол- йоруқлар болмиған болса, толиму ғәлитә болатти.

Биз жуқуриқи принсиплар үстидә вә шуниңдәк Сулайман падишаниң кейинки һаятидики мәсилиләр үстидә «қошумчә сөз»имиздә йәнә азрақ тохтилимиз. Худаниң мөмин бәндилири дәвирдин-дәвиргичә китапта тәсвирләнгән муһәббәттин Худаниң Өз җамаитигә яки болмиса һәр бир етиқатчиға Мәсиһ арқилиқ бағлиған муһәббитиниң чоңқур бир сүритиниң әкс етилгәнлигини көрүп кәлмәктә. Бәзи алимлар буни мазақ қилған болсиму, бизниңчә китапта әр-аял арисидики һәм падиша-пухра арисидики сап бир муһәббәт вәһий арқилиқ сүрәтләнгәчкә, у йәнә Мәсиһниң Өз хәлқигә бағлиған муһәббитиниң әҗайип бир сүрити болмай қалмайду («Әф.» 5:20-33ни көрүң).

Изаһат: Китапта пат-пат тилға елинған «Йерусалим қизлири»ниң сөзлири Исраил хәлқиниң шеирдә тәсвирләнгән муһәббәткә болған инкаслирини, шуниңдәк оқурмәнләрниң өзлириниң шеирдә тәсвирләнгән вақиәләргә соаллирини вә инкаслирини билдүриду. «Йерусалим қизлири»ниң сөзлигәнлириниң һәммисила нәқ мәйданда болған болуши натайин.

Оқурмәнләргә ярдими болсун дәп биз бәзи айәтләрниң астиға шәрһ бәрдуқ. Бу шәрһләрдә текстниң толуқ мәнасини шәрһлимәкчи әмәсмиз (қолимиздин кәлгән болса, шүбһисизки, нурғун бәтләр қошулатти), бәлки оқурмәнләрни арқа көрүнүшлири тоғрилиқ азрақ пайдилиқ хәвәр билән тәминлимәкчи, шундақла бу әҗайип муһәббәт шеиридин бәзи муһим йәкүнләрни чиқармақчимиз. Йәнә тәкитләймизки, у шәрһиләр өзимизниң пикримиз, халас; у муқәддәс текстниң бир қисми әмәс.

Чүшинишимизчә, китапниң «бәш хатирә», «он үч ойлиниш»ниң қурулмиси төвәндикидәк: —

Биринчи қисим — муһәббәтниң башлиниши (1:1-5:1)

1-хатирә — той күни үстидә болған ойлар (1:2-2:7)

Ойлиниш (1)	Шуламит Сулайманниң ордисида — той зияпитигә тәйярлиниш (1:2-8)
Ойлиниш (2)	той зияпитидики дәстихан үстидә болған ойлар (Сулайман Шуламитқа сөз қилиду, андин Шуламит Сулайманға сөз қилиду) (1:9-14)
Ойлиниш (3)	той һуҗрисида болған ойлар (1:15-2:7)

2-хатирә: Муһәббәтлишип жүргән күнләр үстидики ойлар (2:8—3:5)

Ойлиниш (4)	Сулайманниң әтиязда Шуламитни йоқлап кәлгини тоғрилиқ ойлар (2:8-9)
Ойлиниш (5)	Шуламит қайта-қайта көргән «айрилиш» тоғрилиқ бир чүш (3:1-5)

3-хатирә: Әр-аял болуп бирлишиш үстидики ойлинишлар (3:6-5:1)

Ойлиниш (6)	тойға сәпәр (3:6-11)
Ойлиниш (7)	той кечиси (4:1—5:1)

Иккинчи қисим — Әр-аяллиқ муһәббәтни күчәйтиш — Муһәббәтниң йеңи ипадилири (5:2-8:14)

4-хатирә: — муһәббәтни рәт қилиш тоғрисидики бир чүш — у тоғрилиқ ойлиниш (5:2-6:9)

Ойлиниш (8)	Шуламитни басқан қорқунучлуқ чүш (5:2-6:3)
Ойлиниш (9)	Сулайманниң Шуламитқа қайтип келиши — Шуламитни қайта махтиши (6:4-9)

5-хатирә: — йезида дәм елиш (Галилийәгә қайтиш) (6:10-8:14)

Ойлиниш (10)	««Маһанаим (икки барғаһ) уссули» (6:10-7:10)
Ойлиниш (11)	Шуламитниң өз жутини йоқлашқа болған арзуси (7:11-8:4)
Ойлиниш (12)	Йезиларға (Галилийәгә) сәпәр (8:5-7)
Ойлиниш (13)	Шуламитниң жутиға, өйигә қайитип келиши. Шуламит кичик сиңлиси тоғрилиқ икки акисиға сөзләйду, ахирда Сулайманға сөз қилиду (8:8-14)

Изаһат — Ушбу китаптики әйни муқәддәс текст: — «**әйний текст**» дегәндәк һәрип чоңлиғи вә рәңги билән көрситилиду.

••••••••

Күйләрниң күйи

1 [1] «Күйләрниң күйи» — Сулайманниң күйи.

Биринчи қисим — Муһәббәтниң башлиниши 1:2-5:1

Биринчи хатирә — той күни үстидә болған ойлар 1:2-2:7

Биринчи ойлиниш — Шуламит Сулайманниң ордисида — той зияпитигә тәйярлиниш 1:2-1:8

Шуламит Сулайманға сөз қилиду

[1b] «У отлуқ ағзи билән мени сөйсун;
Чүнки сениң муһәббитиң шараптин шериндур.
[2] Хушпурақтур сениң әтирлириң;
Қуюлған пурақлиқ май сениң наминдур;
Шуңлашқа қизлар сени сөйиду.
Көңлүмни өзүңгә мәһлия қилғайсән —
Биз саңа әгишип жүгүрәйли!
— Падиша мени өз һуҗрилириға әкиргәй!».

Йерусалим қизлири Сулайманға сөз қилиду

[3] «Биз сәндин хошал болуп шатлинимиз;
Сениң муһәббәтлириңни шараптин артуқ әсләп тәрипләймиз».

Шуламит «Йерусалим қизлири»ға җавап қилиду

[4] «Улар сени дуруслуқ билән сөйиду».
— «Қара тәнлик болғиним билән чирайлиқмән, и Йерусалим қизлири!
Бәрһәқ, Кедарлиқларниң чедирлиридәк,
Сулайманниң пәрдилиридәк қаримән.
[5] Маңа тикилип қариманлар,
Чүнки қаридурмән,
Чүнки аптап мени көйдүрди;
Анамниң оғуллири мәндин рәнҗигән;

1:1 **«шәрһ»** — бу мавзу «күй-нахшилар арисидики әң есил күй-нахша» дегән мәнада. Сулайман җәмий 1005 күй-нахша язған *(«1Пад.» 4:32)*.
1:1 1Пад. 4:32
1:1b **«У отлуқ ағзи билән мени сөйсун»** — ибраний тилида «у ағзидики сөйүшлири билән сөйсун!». **«чүнки сениң муһәббитиң шараптин шериндур»** — «муһәббитиң» ибраний тилида көплүк шәклидә болуп *(муһәббәтлириң)* муһәббәтлишишниң ипадә-һәрикәтлирини көрситиду.
–2-4-айәтниң шәрһи: Мошу йәрдә Шуламит тойниң биринчи зияпити үчүн тәйярлиниду. Никаһ мурасими аллиқачан өткүзүлгән: 2-айәттә қизиқ йери шуки, Шуламит баянини пәқәт «у» билән башлайду — ким екәнлигини демәйду! Чүнки сөйгүчи кишигә нисбәтән һәрдайим пәқәт бирдин-бир «у» бар!
1:2 **«Биз саңа әгишип жүгүрәйли!** — бу сөзләрни Шуламитниңки, бирақ «Йерусалим қизлири»ни өзи билән бирләштүрүп, «биз саңа әгишип жүгүрәйли!» ейтиду.
1:3 **«Биз сәндин хошал болуп шатлинимиз; сениң муһәббәтлириңни шараптин артуқ әсләп тәрипләймиз»** — бәзи алимлар бу сөзләрни «Шуламит»қа ейтилиду, дәп қарайду. Қандақла болмисун Йерусалим қизлири Шуламитқа қолдаш болуп у вә Сулайман үчүн хошал болуватиду.
1:4 **«Улар сени дуруслуқ билән сөйиду»** — бу айәттә Шуламит сөз қилиду. Авалқи гәпни у Сулайманға ейтиду. «Улар» — мошу йәрдә Йерусалим қизлирини көрситиду.

Шуңа улар мени үзүмзарларни бақкучи қилди;
Шуңа өз үзүмзаримни бақалмиғанмән».

Шуламит Сулайманға сөз қилиду

[6] «Һәй, җеним сөйгиним, дегинә,
Падаңни қәйәрдә бақисән?
Уни күн қиямида қәйәрдә арам алғузисән?
Һәмраһлириңниң падилири йенида чүмпәрдилик аяллардәк жүрүшүмниң немә һаҗити?».

Сулайман Шуламитниң соалиға җавап бериду

[7] «И қиз-аяллар арисидики әң гүзили, әгәр сән буни билмисәң,
Падамниң басқан излирини бесип меңип,
Падичиниң чедири йенида өз оғлақлириңни озуқландурғин».

Иккинчи ойлиниш — той зияпитидики дәстихан үстидә болған ойлар
Сулайман Шуламитқа сөз қилиду

[8] «И сөйүмлүгүм, мән сени Пирәвнниң җәң һарвулириға қетилған бир байталға охшаттим;
[9] Сениң мәңизлириң тизилған мунчақлар билән,
Бойнуң марҗанлар билән гөзәлдур.
[10] Биз саңа күмүч көзләр қуюлған,
Алтундин зибу-зиннәтләрни ясап беримиз».

1:5 «*5-6-айәт* **шәрһи»** — Йерусалим қизлириниң Сулайманни тәриплиши Шуламитқа өзиниң «қара тәнлик» екәнлигини әслитиду. Униң акилири униңдин бир яки бир қанчә қетим рәнҗип уни үзүмзарларда ишләшкә әвәткән. Үзүмзарларда сайә аз болғачқа у «қара тәнлик» болуп қалған.
–Ибраний тилида «мәндин рәнҗиди» вә «мени көйдүрди» дегән ибариләр охшаш.
–«өз үзүмзаримни бақалмиғанмән» — бу бәлким көчмә мәнада болуп: «Мән һәрдайим далада болғачқа, өзүмни асраш, өзүмниң гөзәллигимни сақлаш-безәш, пәрдазлаш вақтим йоқ еди» дегәнликтур.
–Кедарлиқлар чарвичи хәлиқ еди, һәрдайим чедирларда туратти. Уларниң чедирлири қап қара болса керәк. Бирақ «Сулайманниң пәрдилири» болса қара яки тоқ рәңлик болғини билән, бирақ шүбһисизки, уларниң үстидә чирайлиқ гүл-нусқилири бар еди.
1:6 «*7-айәт* **шәрһи»** — Шуламит һазир уларниң авалқи муһәббәтләшкән күнлирини әслитиду. Шу чағларда Сулайман падиша әл-жутларниң һәқиқий әһвалини егиләш үчүн падичи қияпитидә Шуламитниң жути, йәни Галилийәгә кәлгән болса керәк. Шуңа Шуламит Сулайманни аддий бир падичи екән дәп ойлиған. Шуламит униңға көйүп уни издигәндә, у падилар көп болған йәрләрдә *(Сулайманниң «һәмраһлири» болған башқа падичилар бар йәрләрдә)* айлинип жүргән. Униң аилисини, шундақла өзини изаға қоймаслиқ үчүн, Шуламит өзи бир нәччә қозини елип *(8-айәт)*, падичиниң қияпитидә өз чирайини көрсәтмәслик үчүн чүмпәрдә тартивалған. Бирақ шундақ ниқаплиниш билән униң қияпити паһишә аялниңкигә охшап қалған *(той қиливатқан қизлар чүмпәрдә артқандәк, паһишә аяллар шу чағда чүмпәрдә артатти. Улар шу турқида әрләргә: «Мән бүгүн кечә сән билән той қилғидәкмән» дәп ипадиләйтти вә һәмдә өзиниң ким екәнлигини йошуралайтти, әлвәттә)*.
– –Әгәр у «сөйгән падичи» өз падисиниң нәдә екәнлигини ейтқан болса, бундақ аваричилик яки сәтликниң һаҗити йоқ болатти, әлвәттә. «Күн қиямда» падиси һеч көчмәй, муқим бир җайда мидиримай йетиши мүмкин.
–**«....йенида чүмпәрдилик аяллардәк жүрүшүмни немә һаҗити?»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Немишкә тенәп кәткән бирисидәк чөргиләп жүрәй?»
1:7 **«И қиз-аяллар арисидики әң гүзили, әгәр сән буни билмисәң,...»** — бәзи алимлар, бу җавапни «Йерусалимниң қизлири» бәргән, дәп қарайду. **«Падичиниң чедири йенида өз оғлақлириңни озуқландурғин»** — яки «Падичиларниң чедирлири йенида өз оғлақлириңни озуқландурғин».
– 8-айәтниң шәрһи: Бу айәтни шәрһләш тәс. Бизниңчә мәнаси бәлким төвәндикидәк болиду. Сулайман падишаниң җававиниң көчмә мәнаси бар. Падишаһниң «мениң падам»и қойлар әмәс, бәлки пүткүл Йәһудий хәлқи, «падамниң излири» болса пүтүн Исраилниң һейт-байрам вақитлирида Йерусалимға чиққан излиридур, демәкчи. Шуңа җавапниң көчмә мәнаси: «Сән маңа тегәй десәң, әнди өз жутуңни ташлап, ят жутта, ят әһвалда, йәни пайтәхт Йерусалимда *(Сулайманниң «чедири»да, йәни униң ордисида, демәк)* турушқа рази болушуң керәк» дегәнликтур. «Өз оғлақлириңни озуқландурғин» дегән сөз, бәлким «Маңа тәгсәң, сениңму «башқиларни бекиш» мәсъулийитиң болиду» дегәнликтур.
1:10 **«9-11-айәт шәрһи»** — қедимки заманларда, оттура шәриқтики мәмликәтләрдә атлар интайин қәдрилинип, «улақ» орнида ишлитилипла қалмастин, бәлки адәмниң һәмраһи дәп қаралған; Сулайман өзи атларға бәк амрақ

Шуламит Сулайманға сөз қилиду

11 «Падиша той дәстихинида олтарғинида, сумбул мәлһимим пурақ чачиду;
12 Мениң сөйүмлүгүм, у маңа бир монәк мурмәккидур,
У көкслирим арисида қонуп қалиду;
13 Мениң сөйүмлүгүм маңа Ән-Гәдидики үзүмзарларда өскән бир ғунчә хенә гүлидәктур».

Үчинчи ойлиниш — той һуҗрисида болған ойлар 1:15-2:7
Сулайман Шуламитқа сөз қилиду

14 «Мана, сән гөзәл, амриғим!
Мана, сән шундақ гөзәл!
Көзлириң пахтәкләрниңкидәктур!».

Шуламит Сулайманға сөз қилиду

15 «Мана, сән гөзәл, сөйүмлүгүм;
Бәрһәқ, йеқимлиқ екәнсән;
Бизниң орун-көрпимиз йешилдур;
16 Өйимиздики лимлар кедир дәриғидин,
Василиримиз арчилардиндур.

Давами

2 1 Мән болсам Шарун отлиғидики зәпиран, халас;
Җилғиларда өскән бир нилупәр, халас!».

Сулайман Шуламитқа җавап бериду

2 «Тикән-җиғанлар арисидики нилупәрдәк,
Мана инсан қизлири арисида мениң амриғим шундақтур!».

еди. Мисирниң атлири болса әң есил еди; Пирәвнниң атлири Мисирниң әң есил ети болуп, чирайлиқ җабдулатти, әлвәттә.

–Шуниңдәк айәтниң йәнә бир нусқиси бар; Мисирдики җәң һарвулирини тартқан атлар адәттә байталлар әмәс, айғирлар еди; шуңа Сулайман бу охшитиши билән, бәлким өзиниң Шуламит билән биллә болғинидин һаяҗанланғанлиғини көрситиду.

1:11 **«сумбул мәлһимим пурақ чачиду»** — «сумбул» оттура шәриқтики наһайити хушпурақлиқ бир хил өсүмлүк.

1:12 **«Мениң сөйүмлүгүм, у маңа бир монәк мурмәккидур»** — «мурмәкки» бир хил әтир. Аяллар уни кичиккинә бир монәк қилип бағлап бойниға есип қойса, у пүтүн күн хуш пурақ чечип туриду.

1:13 **«... Ән-гәдидики үзүмзарларда өскән бир ғунчә хенә гүлидәктур»** — Қанаанда *(Пәләстиндә)* «Ән-Гәди»ниң үзүмзарлири әң есилдур.

1:14 **«15-айәт шәрһи»** — «Көзлириң пахтәкләрдәк гөзәл» — яки «көзлириң пахтәкләрниңкидәк гөзәл»; яки «пахтәкләрниң гөзәл тәбиити әкс әткәндәк» яки «пахтәкләрниң қанатлири җәвлан қилғандәк Шуламитниң көзлири ойнап туратти», дегән мәналарни билдүрүш мүмкинчилиги бар. Оттура шәриқтә қизлар бүгүнгә қәдәр йүз қисмидин сирт бәдининиң башқа җайлирини дегидәк кийим-кечәк билән оривалидиғанлиғи үчүн, қиз-жигитләр бир-бири билән сөзләшкәндә қизниң көзлири интайин муһим роль ойнайду, әлвәттә.

–Изаһат: — мошу айәттә вә төвәндә, «амриғим» дегән сөз ибраний тилида достлуқ дегән уқумни өз ичигә алиду. Шуламит Сулайманни вә Сулайман Шуламитни бу сөз билән өз ара «дост» дәп атайду. Достлуқ һәқиқий муһәббәтниң муһим бир қисми; «қошумчә сөз»имиздә буниң үстидә тохтилимиз.

2:1 **«1:16-2:1-айәт шәрһи»** — өй-һоҗра баян қилинған сөзләргә қариғанда, Сулайман Шуламит үчүн өз жутини әслитидиған алаһидә бир өйни яки һуҗрини ясиған *(Шуламит Галилийәлик болуп, униң жутида кедир, арча вә қариғай дәрәқлири көп еди)*. Башқа бәзи алимлар бу айәтләрни, Сулайман билән Шуламитниң орманлар арисида муһәббәтләшкинини көрситиду, дәп қарайду. Бирақ Йерусалим әтрапида мундақ кедир, арча орманлири йоқ еди.

–Ахирда Шуламит өзини «бәк аддий» дәп һес қилип, өзини отлақта болидиған кичик һәм «аддий» икки гүлгә охшитиду.

2:2 **«2-айәт шәрһи»** — Сулайман Шуламитниң охшитишини тилға елип, әсичә баян қилиду. Униңға нисбәтән зәпиран яки нилупәр «аддий» болсиму, интайин чирайлиқ еди: — «Маңа нисбәтән сениң тәңдишиң йоқ, башқа

Шуламит Сулайман тоғрилиқ сөз қилиду

3 «Ормандики дәрәқләр арисида өскән алма дәриғидәк,
Оғул балилар арисидидур мениң амриғим.
Униң сайиси астида дилим аләмчә сөйүнүп олтардим;
Униң мевиси маңа шерин тетиди;
4 У мени шарапханиға елип кирди;
Униң үстүмдә көтәргән туғи муһәббәттур.
5 Мени кишмиш пошкаллар билән қувәтләңлар;
Алмилар билән мени йеңиландуруңлар;
Чүнки муһәббәттин зәиплишип кәттим;
6 Униң сол қоли бешим астида,
Униң оң қоли мени силаватиду.
7 И Йерусалим қизлири,
Жәрәнләр вә даладики маралларниң һөрмити билән,
Силәргә тапилаймәнки,
Муһәббәтниң вақит-саити болмиғичә,
Уни ойғатмаңлар, қозғимаңлар!»

Иккинчи хатирә: Муһәббәтлишип жүргән күнләр үстидики ойлар 2:8—3:5
Төртинчи ойлиниш — Сулайманниң әтиязда Шуламитни йоқлап кәлгини тоғрилиқ ойлар 2:8—2:9
Шуламит Сулайман тоғрилиқ сөзләйду

8 «Сөйүмлүгүмниң авази!
Мана, у келиватиду!
Тағлардин сәкрәп,
Едирлардин ойнақлап келиватиду!
9 Мениң сөйүмлүгүм жәрән яки яш буғидәктур;
Мана, у бизниң өйниң теминиң кәйнидә туриду;
У деризиләрдин қарайду,
У пәнжирә-пәнжириләрдин марап бақиду».

қизларни сән билән *(тикәнләр вә нилупәр оттурисидикидәк)* һеч қандақ селиштурғичилиги йоқтур».
2:3 Күй. 8:5
2:4 **«Униң үстүмдә көтәргән туғи муһәббәттур»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «У маңа муһәббәт билән қариди».
2:5 **«Мени кишмиш пошкаллар билән қувәтләңлар; алмилар билән мени йеңиландуруңлар»** — қедимки заманларда кишмиш пошкаллар вә алмилар җинсий муһәббәтни күчәйтиш рольиға егә, дәп қарилатти.
2:7 **«Муһәббәтниң вақит-саити болмиғичә, уни ойғатмаңлар, қозғимаңлар!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «вақти-саити болмиғичә, сөйүмлүгүмни ойғатмаңлар, қозғимаңлар! **«3-7-айәт шәрһи»** — 3-айәттә Шуламит Сулайманниң тәриплиригә инкас қайтуруп, уни «»гә охшитиду. Алма дәриғи әсли Пәләстин зиминида өсмәйду, пәқәт башқа жутлардин елип келинип бәзи йәрләрдә алаһидә тикилгән. Шуңа алма дәриғи наһайити әтиварлиқ еди, көргәнла адәмни интайин хуш қиливетәтти. Бәзи алимлар «униң сайиси астида дилим аләмчә сөйүнүп олтардим, униң мевиси маңа шерин тетиди» дегини Шуламитниң Сулайман билән болған җинсий муһәббәтлишишини көрситиду, дәп қарайду. Башқилар буни муһәббәтниң һәр тәрипини көрситиду, дәп қарайду. Немила болмисун алма муһәббәтниң символи; «кишмиш пошкаллар» дегини болса, җинсий муһәббәтни қозғайдиған йемәклик һесаплинатти. 7-айәт *(муһәббәтниң вақти-саити тоғрисида)* үстидә үч муһим пикир бар:
–*(1)* муһәббәтниң өз тәбиий җәряни болиду, башқилар уни балдур қозғимақчи болса зиян йәткүзиду;
–*(2) (әр-хотунлуқ мунасивәттә)* өз җорисида қизғин муһәббәтни қозғиғандин кейин униңға дәхли қилишқа болмайду;
–*(3)* җинсий муһәббәткә қанаәт қилишниң имканийити болмиса, үндақта уни қозғашқа қәтъий болмайду. Бу «имканийәт» *(а)* пәқәт никаһ қилинған әһвалдаБолуши *(ә)* икки тәрәпкә мувапиқ вақит болуши керәк, әлвәттә.
–Бизниңчә айәт бәлким бу үч мәнаниң һәммисини өз ичигә алиду.
2:9 **«8-9-айәт шәрһи»** — мошу айәтләрдә *(8-9)* Шуламит бәлким Сулайманниң көңли өзигә чүшкән, өзини «жәрән, буға»ниң сүритидә қоғлиған күнләрни әсләйду. Сулайман Шуламитни йоқлиғили, униң билән әтиязлиқ мәнзиридин һозурлинишқа һәмраһ болушқа тәклип қилғили кәлди *(төвәндики 10-17-айәтләрни көрүң)*.
–Жәрәнләр, буғиларму кона заманларда муһәббәтниң символлири еди.

Сулайман Шуламитқа сөз қилиду

10 «Мениң сөйүмлүгүм маңа сөз қилип мундақ деди: —
«Орнуңдин тур, амриғим, мениң гүзилим, мән билән кәткин;
11 Чүнки мана, қиш өтүп кәтти,
Ямғур йеғип түгиди, у кетип қалди;
12 Йәр йүзидә гүлләр көрүнди;
Нахшилар сайраш вақти кәлди,
Зиминимизда пахтәкниң садаси аңланмақта;
13 Әнҗир дәриғи қишлиқ әнҗирлирини пишармақта,
Үзүм таллири чечәкләп өз пуриғини чачмақта;
Орнуңдин тур, мениң амриғим, мениң гүзилим, мән билән кәткин!
14 Аһ мениң пахтиким, Қорам таш йериқи ичидә,
Қия далдисида,
Маңа авазиңни аңлатқайсән,
Чүнки авазиң шерин, җамалиң йеқимлиқтур!»

Шуламит Сулайманға сөз қилиду

15 «Түлкиләрни тутувалайли,
Йәни үзүмзарларни бузғучи кичик түлкиләрни тутувалайли;
Чүнки үзүмзарлиримиз чечәклимәктә».

Шуламит Йерусалим қизлириға сөз қилиду

16 «Сөйүмлүгүм мениңкидур, мән униңкидурмән;
У нилупәрләр арисида падисини беқиватиду».

2:14 **«12-14-айәт шәрһи»** — Сулайман Галилийәдики ишлирини қоюп қоюп, Шуламитни йәнә йоқлап берип, уни әтиязлиқ мәнзиридин биллә һозурлинишқа тәклип қилиду. Йеңила өтүп кәткән қиш болса уларниң муһәббитини қилчә совутмиди.
–12-айәт үстидә; «сайраш вақти кәлди» дегән ибарә икки бислиқ болуп, иккинчи мәнаси: «чаташ вақти кәлди». Бу икки бислиқлиғи бәлким қәстән ишлитилгән.
–13-айәт үстидә; пахтәкләр инсанға нисбәтән интайин мулайим қуш дәп һесаплиниду, бирақ «тартинчақ» болиду. Сулайман Шуламитниң көңүл сөзлирини аңлимақчи болуп, униң әһвалини «Қорам таш йериқи ичидә турған пахтәк»кә охшитиду. У Сулайманниң муһәббити ичидә мутләқ бехәтәр; у һәргиз сөзлиридин рәнҗимәйду. Униң җавави төвәндә көрүлиду *(15-айәт)*.
2:15 **«15-айәт шәрһи»** — түлкиләр үзүмзарларда төшүкләрни у йәр, бу йәрләрдә колап, ов издәп тал йилтизлириға көп зиян йәткүзиду. Бирақ бу йәрдики «үзүмзар», шүбһисизки, өзлириниң муһәббитини көрситиду. У уларниң муһәббитигә бәзи тосалғу яки дәхли болған ишларни байқап, дәрһал бу ишларни *(мәйли «кичик» болсиму)* бир тәрәп қилайли дәп өтүниду. Улар шу чағда техи әр-хотун болмисиму, бундақ тосалғуларни бир тәрәп қилиш балдурлуқ қилмайтти.
–Уларниң муһәббитигә тосалғу болған наһайити чоң бир иш Сулайманниң өз хизмити вә еғир мәсъулийити болған болуши мүмкин. Шуламит «өзүм Сулайманни бу хизмитини хатирҗәмлик билән орундашқа толуқ қоюветишим керәк» дәп чүшиниду. «немишкә сән шунчә көп вақит ишләйсән, сән маңа вақтиңни аҗратмайсән, сән мени сөймәйсән» дегәндәк позитсийә көп әр-хотунларниң муһәббитини бузуп кәлмәктә. Шуңа төвәндики 16-айәттә, биз Сулайманниң өз хизмитини хатирҗәмлик билән қиливатқанлиғини көримиз. Шуламит уни: «иш билән алдираш болғиниң билән, сән йәнила мени сөйисән!» дегәндәк толуқ ишәш билән Сулайманни өз ишиға қоювәткән охшайду.
2:16 **«16-айәт шәрһи»** — Шуламит Йерусалим қизлириға, өзиниң Сулайманниң муһәббити ичидә «қорам таш йериқи ичидә турған пахтәк»тәк толиму бехәтәр екәнлиги тоғрилиқ гувалиқ бериду. Сулайман өзиниң «пада беқиш» ишлири билән хатирҗәм шуғуллиниду.

Шуламит Сулайманға сөз қилиду

17 «Таң атқичә,
Көләңгиләр кечип йоқиғичә,
Маңа қарап бурулуп кәлгин, и сөйүмлүгүм,
Һиҗранлиқ тағлири үстидин сәкрәп келидиған җәрән яки буғидәк болғин!».

Бәшинчи ойлиниш — Шуламит қайта-қайта көргән «айрилиш» тоғрилиқ бир чүш 3:1-3:5

3 1 «Орун-көрпәмдә йетип, кечә-кечиләрдә,
Җенимниң сөйгинини издәп тәлмүрүп яттим;
Издидим, бирақ тапалмайттим;
2 Мән һазир туруп, шәһәрни айлинай;
Кочиларда, мәйданларда,
Җенимниң сөйгинини издәймән» — дедим;
Издидим, бирақ тапалмайттим;
3 Шәһәрни чарлиғучи җесәкчиләр маңа учриди, мән улардин: —
«Җенимниң сөйгинини көрдүңларму?» — дәп соридим.
4 — Улардин айрилипла җенимниң сөйгинини таптим;
Уни анамниң өйигә,
Өз қосиғида мени һамилдар болғанниң һуҗрисиға елип киргичә,
Уни тутувелип қәтъий қоюп бәрмәйттим».

Шуламит Йерусалим қизлириға сөз қилиду

5 «И Йерусалим қизлири,
Җәрәнләр вә даладики маралларниң һөрмити билән,
Силәргә тапилаймәнки,
Муһәббәтниң вақит-саити болмиғичә,
Уни ойғатмаңлар, қозғимаңлар».

2:17 **«17-айәт шәрһи»** — жуқуриқи айәттә биз «муһәббәтниң ишәши»ни көрдуқ. Һазир «муһәббәтниң җиддий тәливи»ни көримиз — худди «тезрақ ишиңни түгитип йенимға қайтип кәл!» дегәндәк.
–Изаһат: «Һиҗранлиқ тағлири үстидин...» яки ««Бетәр» тағлири үстидин...». «Бетәр тағлири» дегән тағлар бизгә намәлум; шуңа тәрҗимимиздикидәк «айриветиш» дегән мәнада болуши мүмкин.
3:1 Топ. 5:3
3:4 **«1-4-айәт шәрһи»** — бизниңчә 1-4-айәтләр Шуламит Сулаймандин айрилған вақитта қайта-қайта *(«кечә-кечиләрдә»)* көргән бир чүшни билдүриду *(қишта болуши мүмкин)*. Бу көзқараш тоғра болса мошу айәтләрдин биз «муһәббәтниң азаплири»ни көримиз. Сулаймандин айрилиш Шуламит үчүн азаплиқ иш болуп, бу чүшни қозғап чиқарди. Бирақ бу чүш йәнила Худадин кәлгән охшайду, чүнки төвәндики 6-11-айәтләрдә, Сулайманниң уни тойға елип кетишкә кәлгәнлиги билән әмәлгә ашурулиду.
–Бу чүштин йәнә шуни биләләймизки, Шуламит Галилийәдә туруватқан мәзгилдә, Сулайман өзидин вақитлиқ *(қишта)* айрилған вақитта, чоңқур ойлиниду вә Йерусалимда учрайдиған барлиқ синақларға йүзлинишкә тәйяр туриду. У Сулайманға ятлиқ болушқа тәйяр еди. Шүбһисизки, у Сулайман билән той қилип, Йерусалимда турғанда уни: «У пәқәт «паһишә аял»дәк Сулайманниң байлиқлири үчүн униңға ятлиқ болған, халас, дегүчиләрму аз болмайду. Чүштә көрүлгән «җесәкчиләр» шундақ гуманда болған кишиләргә вәкил болуши мүмкин. Лекин чүштә у уларниң өзигә болған гуманлириға писәнт қилмай, йәнила Сулайманни издәйду.
–3- вә 4-айәттә Шуламитниң чүшидә тартқан дәрди көрүниду: худди у: «Яримни тапай дәп шәһәрни айлинай» дегинидәк, лекин нәтиҗиси әксичә болуп, униңға «шәһәрни айлинидиған» күзәтчиләр учрап қалиду *(ибраний тилида «тапти»)*. Бәлким чүшидә улар Шуламиттин: «Немишкә бу қиз түн кечидә айлиниду? Паһишә аял охшайду» дәп гуманланған болуши мүмкин *(бундақ иш иккинчи қетим чүшидә йәнә көрүниду — 5-бап, 2-7-айәтләрдә)*.
3:5 **«5-айәт шәрһи»** — Шуламит муһәббәтниң дәрдини тетип баққандин кейин, «муһәббәтниң вақит-саити»ниң муһимлиғини техиму билип йәтти.

Үчинчи хатирә: Әр-аял болуп бирлишиш үстидики ойлинишлар 3:6-5:1
Алтинчи ойлиниш — Тойға сәпәр 3:6-3:11
Йерусалим қизлири сөз қилиду

6 «Бу зади ким, чөл-баявандин келиватқан?
Ис-түтәк түврүклиридәк,
Мүрмәкки һәм мәстики билән пуритилған,
Әтирпурушниң һәр хил ипар-әнбәрлири билән пуритилған?»

Шуламит қизларға жавап бериду

7 «Мана, униң тәхтиравани,
У Сулайманниң өзиниңдур;
Әтрапида атмиш палван жүриду,
Улар Исраилдики батурлардиндур.
8 Уларниң һәммиси өз қиличи тутуқлуқ,
Жәң қилишқа тәрбийиләнгәнләрдур;
Түнләрдики вәсвәсиләргә тәйяр туруп,
Һәммиси өз қиличини янпишиға асиду».

Шуламит сөзлирини давам қилиду —
Сулайманниң той кечисигә тәйярлиған каривити

9 «Сулайман падиша өзи үчүн алаһидә бир шаһанә сайивәнлик кариват ясиған;
Ливандики яғачлардин ясиған.
10 Униң түврүклири күмүчтин,
Йөләнчүки алтундин,
Селинчиси болса сөсүн рәхттин;
Ичи муһәббәт билән безәлгән,
Йерусалим қизлири тәрипидин.
11 Чиқиңлар, и Зион қизлири,
Сулайман падишаға қарап беқиңлар,
Той болған күнидә,
Көңли хошал болған күнидә,
аниси униңға тажни кийгүзгән қияпәттә униңға қарап беқиңлар!»

3:6 «6-айәт шәрһи» — бу айәт Сулайманниң Шуламитни жути Галилийәдин тойға елип келишини, йәни Сулайман униңға әвәткән тәхтираванға олтирип, Йерусалимға сәпәр қилғанлиғини көрсәтсә керәк *(7-айәтни көрүң)*.
3:8 «7-8-айәт шәрһи» — Сулайман Шуламитни Йерусалимға, йәни тойға бехәтәр елип келиш үчүн, шу атмиш ләшкириниң муһапизәтчилигидә тәхтираван билән кәлгән.
3:11 «9-11-айәт шәрһи» — Йәһудийларниң тойлири уйғурланиң тойиға охшап кетиду. Асасән 5 басқучи бар: —
–*(1)* тохтам — адәттә жигитниң әлчиси вә қизниң ата-анилири билән тохтам түзиду. Сулайман өз-өзигә әлчи болуп Шуламитниң акилири билән тохтам қилған охшайду *(4-ойлинишни көрүң)*.
–*(2)* тойға сәпәр. Жигит өзи қизни тойға апиришқа келиду.
–*(3)* никаһ мурасими *(6- вә -12-ойлинишни көрүң)*
–*(4)* той зияпити *(бәзи вақитларда бир һәптигә созулиду) (1- вә 2-ойлинишни көрүң)*
–*(5)* той кечиси *(3- вә 7-ойлинишни көрүң)*
–Бәзи алимлар, бу «кариват»ни Сулайманни көтиридиған «тәхтираван» яки «шаһанә һарву» дәп қарайду. Бирақ бизниңчә бу тәхтираван жуқурида баян қилинған ибраний тилидики 9-айәттики «аппирийон» дегән, сайивәнлик каривватни көрсәтсә керәк.

Йәттинчи ойлиниш — той кечиси
Сулайман Шуламитқа сөз қилип уни махтайду

4 [1] «Мана, сән гөзәл, сөйүмлүгүм!
Мана, сән гөзәл!
Чүмпәрдәң кәйнидә көзлириң пахтәклардәк екән,
Чачлириң Гилеад теғи бағрида ятқан бир топ өшкиләрдәктур.
[2] Чишлириң йеңила жуюлуштин чиққан қирқилған бир топ қойлардәк;
Уларниң һәммиси кош гезәк туққанлардин,
Улар арисида һеч бири кам әмәстур.
[3] Ләвлириң пәрәң тал жиптәк,
Гәплириң йеқимлиқтур;
Чүмбилиң кәйнидә чекилириң парчә анардур.
[4] Бойнуң болса,
Қуралхана болушқа тәйярлиған Давутниң мунаридәктур,
Униң үстигә миң қалқан есиқлиқтур;
Уларниң һәммиси палванларниң сипарлиридур.
[5] Икки көксүң худди икки маралдур,
Нилупәр арисида озуқлиниватқан жәрәнниң кош гезәклиридәктур;
[6] Таң атқичә,
Көләңгиләр кечип йоқиғичә,
Мән өзүмни мурмәккә теғиға,
Мәстики дөңигә елип кетимән.
[7] Сән пүтүнләй гөзәл, и сөйүмлүгүм,
Сәндә һеч дағ йоқтур».

Сулайманниң тәкливи

[8] «Ливандин мән билән кәлгин, и жөрәм,
Мән билән Ливандин кәлгин —
Аманаһ чоққисидин қара,
Сенир һәм Һәрмон чоққилиридин,
Йәни ширлар угилиридин,
Илпизларниң тағлиридин қара!»

4:1 **«Чүмпәрдәң кәйнидә көзлириң пахтәклардәк екән»** — той қилидиған күнидә қиз чүмпәрдә артиду.
4:2 **«Улар арисида һеч бири кам әмәстур»** — яки «улар арисида һеч бири туғмастур».
4:4 **«Қуралхана болушқа тәйярлиған Давутниң мунаридәктур»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Пәләмпәйлик қилинған Давутниң мунаридәктур».
–**«изаһат»** — кона заманларда «вәтәндин айрилған ләшкәрләр» мәлум шәһәргә яки мәмликәткә қайил болғанда, шу шәһәргә болған садиқлиғини билдүрүш үчүн қалқанлирини шәһәрниң сепилида яки мунарлирида есип қоятти (*«Әз.» 27:11ни көрүң)*. Шуңа Сулайманниң бу сөзлири: «Сениң гөзәллигиң шундақки, миң ләшкәрниң қайиллиғиға, садиқлиғиға еришкидәктур» дегән мәнада. Йәнә келип бәлким Шуламитниң бойниға көплигән марҗанлар есиқлиқ болуши мүмкин.
–«Сипар» кичик қалқандур.
4:6 **«Таң атқичә, көләңгиләр кечип йоқиғичә, мән өзүмни мурмәккә теғиға, мәстики дөңигә елип кетимән»** — Сулайман бәлким пүтүн кечи Шуламитниң толуқ бәдинидин һозурланмақчи.
4:8 **«8-айәт шәрһи»** — бәзи алимлар, бу сөзләр жинсий муһәббәтниң жуқури пәллисини ипадиләйду, дәп қарайду. Буниң мүмкинчилиги бар болғини билән, биз йәнә бу сөзләрни Сулайманниң сөйүмлүги билән биллә өз падишалиғиниң кәң зимини вә һәйвитигә Һәрмон теғи (*Пәләстиндики әң егиз тағ*)ниң әң егиз чоққилиридин нәзәр селишқа болған арзусини ипадилигән, дәп қараймиз. Сулайманниң бу тәкливи явайи һайванларниң шу йәрләрни макан қилғанлиғи түпәйлидин хәтәрлик иш болиду, әлвәттә!
4:8 Йуһ. 17:24; Әф. 1:15-23

Сулайманниң сөзиниң давами

9 «Сән көңлүмни аламәт сөйүндүрдүң, и сиңлим, и җөрәм,
Көзүңниң бир ләп қилип қариши билән,
Бойнуңдики марҗанниң бир тал һалқиси билән,
Көңлүмни сөйүндүрдүң.
10 Сениң муһәббитиң немидегән гөзәл,
И сиңлим, и җөрәм!
Сениң муһәббәтлириң шараптин шунчә шерин!
Сениң әтирлириңниң пуриғи һәр қандақ тетитқудин пәйзидур!
11 Ләвлириң, и җөрәм, һәрә көнигидәк темитиду,
Тилиң астида бал вә сүт бар;
Кийим-кечәклириңниң пуриғи Ливанниң пуриғидур;
12 Сән печәтләнгән бир бағдурсән, и сиңлим, и җөрәм!
Етиклик бир булақ, йепиқлиқ бир фонтандурсән.
13 Шахлириң болса бир анарлиқ «Ерәм бағчиси»дур;
Униңда қимммәтлик мевиләр,
Хенә сумбул өсүмлүклири билән,
14 Сумбуллар вә ипарлар,
Каламус вә қовзақдарчин,
Һәр хил мәстики дәрәқлири,
Мурмәккә, муәттәр билән һәммә есил тетитқулар бар.
15 Бағларда бир фонтан сән,
Һаятлиқ сулирини беридиған, Ливандин ақидиған бир булақсән».
16 «Ойған, шималдики шамал;
Кәлгин, и җәнуптики шамал!
Мениң беғим үстидин учуп өткәй;
Шуниң билән тетитқулири сиртқа пурақ чачиду!
Сөйүмлүгүм өз беғиға кирсун!
Өзиниң қимммәтлик мевилирини йесун!».

4:10 **«Сениң муһәббитиң немидегән гөзәл, и сиңлим, и җөрәм!»** — Сулайман Шуламитни «сиңлим» дәп чақириду *(12-айәттиму)*: — *(1)* қедимки замандики бәзи шеирларда ашиқ-мәшуқлар бир-бирини «ака, сиңлим» дәп чақиратти; *(2)* оттура шәриқтики бәзи җәмиийәтләрдә мөтивәр кишиләр өз әмригә алмақчи болған қизға җәмиийәтниң жуқури тәбиқисидин орун алғузуш үчүн яки никаһини техиму «капаләтлик» қилиш үчүн уни авал «сиңлим» дәп «беқивалатти».
4:11 **«Кийим-кечәклириңниң пуриғи Ливанниң пуриғидур»** — «Ливанниң пуриғи» орманлиқларниң хуш пуриғи, әлвәттә.
4:12 **«Сән печәтләнгән бир бағдурсән, и сиңлим, и җөрәм! Етиклик бир булақ, йепиқлиқ бир фонтандурсән»** — Сулайманниң Шуламитни махтиши шуки, Шуламит өзини һеч қандақ башқа адәмгә бәрмәй, пәкәт болғуси әр үчүн пак сақлап кәлди.
4:13 **«Униңда қимммәтлик мевиләр, хенә сумбул өсүмлүклири билән,...»** — әтирләр тоғрилиқ: «сумбул» бир хил хушпурақлиқ өсүмлүк.
4:14 **«Сумбуллар вә ипарлар, каламус вә қовзақдарчин, ... мурмәккә, муәттәр билән...»** — әтирләр тоғрилиқ: «каламус» бир хил қомушқа охшайдиған өсүмлүктин чиқиду. «мурмәккә» вә «қовзақдарчин» адәттә мәлум дәрәқләрниң қовзиқидин елиниду. «Муәттәр» бир хил өсүмлүкниң йопурмақлиридин елиниду.
4:15 **«Ливандин ақидиған бир булақсән»** — яки «Ливандин ақидиған бир қудуқсән».
–**«9-15-айәт шәрһи»** — 11-15-айәтләрдә Сулайман сөйүмлүгини чирайлиқ бағчиға, һәтта «Ерәм бағчиси» *(«Бәһиш»)* ниң өзигә охшитиду. У йәнә Шуламитниң пүтүн бәдинидин һозурланмақчи екәнлигини билдүриду.
4:16 **«16-айәт шәрһи»** — Шуламит Сулайманниң дегинидәк өзини униңға толуқ бәрмәкчи болуп, муһәббәтлишишкә тәклип қилиду. «Шимал шамили» болса салқин, адәмни йеңиландуриду; «җәнуп шамили» болса адәмни иллитип раһәт бериду. *(Пәләстин үчүн «шәриқ шамили» қорқунучлуқ, һәммә нәрсини қурутуветиду).*

Шуламит Сулайманға жавап бериду

5 [1] «Мән өз беғимға кирдим,
Мениң сиңлим, мениң жөрәм;
Мурмәккәмни тетитқулирим билән жиғдим,
Һәрә көнигимни һәсилим билән йедим;
Шарабимни сүтлирим билән ичтим».

«Достлирим, йәңлар!
Ичиңлар, көңлүңләр халиғанчә ичиңлар, и ашиқ-мәшуқлар!».

Иккинчи қисим 5:2-8:14
Әр-аяллиқ муһәббәттики яхшилинишлар — муһәббәтниң йеңи ипадилири
Төртинчи хатирә — Муһәббәтни рәт қилиш тоғрисидики бир чүш — у тоғрилиқ ойлинишлар 5:2-6:9
Сәккизинчи ойлиниш — Шуламитни басқан қорқунучлуқ чүш 5:2-6:3
Шуламит сөз қилиду — уни қара басиду

[2] «Мән ухлавататтим, бирақ көңлүм ойғақ еди: —

— Сөйүмлүгүмниң авази!
Мана, у ишикни қеқиватиду: —
— «Маңа ечип бәр, и сиңлим, и амриғим;
Мениң пахтиким, мениң ғубарсизим;
Чүнки бешим шәбнәм билән,
Чачлирим кечидики нәмлик билән һөл-һөл болуп кәтти!».

[3] «Мән төшәк кийимлиримни селивәткән,
Қандақму уни йәнә кийивалай?
Мән путлиримни жуйдум,
Қандақму уларни йәнә булғай?»
[4] Сөйүмлүгүм қолини ишик төшүгидин тиқти;
Мениң ич-бағрилирим униңға тәлмүрүп кәтти;
[5] Сөйүмлүгүмгә ечишқа қоптум;
Қоллиримдин мурмәкки,
Бармақлиримдин суюқ мурмәкки темиди,
Тақақниң тутқучлири үстигә темиди;
[6] Сөйүмлүгүмгә ачтим;
Бирақ сөйүмлүгүм бурулуп, кетип қалған еди.
У сөз қилғанда роһум чиқип кәткән еди;
Уни издидим, бирақ тапалмидим;
Уни чақирдим, бирақ у жавап бәрмиди;

5:1 **«Мән өз беғимға кирдим, ... мурмәккәмни тетитқулирим билән жиғдим, һәрә көнигимни һәсилим билән йедим; шарабимни сүтлирим билән ичтим»** — Сулайман Шуламитниң тәкливини қобул қилип униң билән толуқ муһәббәтлишиду. **«Достлирим, йәңлар! Ичиңлар, көңлүңләр халиғанчә ичиңлар, и ашиқ-мәшуқлар!»** — бу сөзләрни бәлким Йерусалим қизлирниңкидур. Улар *(яки той қолдашлири)* ашиқ-мәшуқларниң муһәббәттин һозурлинишлирини толуқ қоллайду. Уларниң *(Йерусалим қизлириниң)* қоллиши билән Худаниң һәр бир әр-аялниң оттурисидики муһәббитини, җүмлидин җинсий муһәббитини тәстиқлайдиғанлиғи көрситилиду; чүнки у өзи бу ишларни яратқан.
5:2 Топ. 5:3
5:6 **«У сөз қилғанда роһум чиқип кәткән еди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «У бурулуп кәткәндә роһум чиқип

[7] Шәһәрни айлинидиған җесәкчиләр мени учритип мени урди, мени яриландурди;
Сепиллардики күзәтчиләр чүмпәрдәмни мәндин тартивалди.
[8] И Йерусалим қизлири, сөйүмлүгүмни тапсаңлар,
Униңға немә дәйсиләр?
Униңға, сөйгиниң: «Мән муһәббәттин зәиплишип кәттим! — деди, дәңлар».

Йерусалим қизлири Шуламитқа сөз қилиду

[9] «Сениң сөйүмлүгүңниң башқа бир сөйүмлүктин қандақ артуқ йери бар,
И, аяллар арисидики әң гүзили?
Сениң сөйүмлүгүңниң башқа бир сөйүмлүктин қандақ артуқ йери бар? —
Сән бизгә шундақ тапилиғанғу?».

Шуламит җавап бериду

[10] «Мениң сөйүмлүгүм аппақ вә пақирақ, җүрәклик әзимәт,
Он миң арисида туғдәк көрүнәрликтур;
[11] Униң беши сап алтундиндур,
Будур чачлири атниң яйлидәк,
Тағ қарғисидәк қара.
[12] Униң көзлири еқинлар бойидики пахтәкләрдәк,
Сүт билән жуюлған,
Яришиқида қоюлған;
[13] Униң мәңизлири бир тәштәк пурақлиқ өсүмлүктәктур;
Айниған йеқимлиқ гүллүктәк;
Униң ләвлири нилупәр,
Улар суюқ мурмәккини темитиду;
[14] Униң қоллири алтун турубилар,
Ичигә берил яқутлар қуюлған.
Қосиғи нәқишлик пил чишлиридин ясалған,
Көк яқутлар билән безәлгән.
[15] Униң путлири мәрмәр түврүкләр,
Алтун үстигә тикләнгән.

кәткән еди».
5:8 «2-8-айәт шәрһи» — Шуламит қара басқан бу чүшни көргәндә Сулайман билән аллиқачан той қилған болса керәк. Униң чүшидә болған инкаси вә тәқәззасини 2:17дә вә 4:1-3дә хатириләнгән биринчи чүшидики позитсийәси билән селиштурғанда түптин охшимайду. Бәлким чүш Шуламитниң һаятиниң әмәлий әһвалини, йәни униң Сулайман билән әмәлий муһәббитини әкс әттүргән; чүштә көрүнгән бәзи ишлар, шүбһисизки, Сулайманниң муһәббитиниң, болупму җинсий муһәббәт җәһәттә Шуламитқа болған тәләплирини көрситиду. У сөйгининиң муһәббитигә яки муһәббитиниң тәләплиригә анчә сәзгүр болмайдиған болуп қалған охшайду. Бу сәзгүрсизлик уларниң муһәббитигә интайин хәтәрлик еди; Шуламитниң чүшидә Сулайман кетиду. Шуниң билән Шуламит чүш көрүш билән муһәббәтниң қимматлигини билип йетип, ишларни яхшилайду.
–Йәнә муһим бир иш диққитимизгә әрзийдуки, чүштә вә әмәлий турмушта, Сулайман (*әркәк болғини билән, падиша болғини билән, пәйғәмбәр болғини биләнму*) һеч қачан Шуламитни «муһәббәт»кә зорлимайтти, бәлки Шуламитниң өзи билән муһәббәтлишишини тәләп қилатти.
– 7-айәттә: Чүшидики җесәкчиләр уни паһишә аял дәп қариғачқа, униңға шундақ муамилә қилип, чүмпәрдини униңдин тартивалиду.
5:10 «Мениң сөйүмлүгүм аппақ вә пақирақ, җүрәклик әзимәт,...» — башқа бир хил тәрҗимиси: «Сөйүмлүгүмниң йүзиниң ақ йери аппақ, қизил йери қип-қизил...».
5:12 «Яришиқида қоюлған» — яки «яқутлардәк безәшкә бекитилгән».
5:13 «Униң мәңизлири бир тәштәк пурақлиқ өсүмлүктәктур; айниған йеқимлиқ гүллүктәк; униң ләвлири нилупәр, улар суюқ мурмәккини темитиду» — айәтниң ибраний тилини чүшиниш сәл тәс, башқа тәрҗимилири учриши мүмкин. Немила болмисун тетитқу вә хушпурақлиқ өсүмлүк бағлири оттура шәриқтә интайин аз еди, қимматлик еди.

Униң салапити Ливанниңкидәк,
Кедир дәрәқлиридәк көркәм-һәйвәтликтур.
16 Униң ағзи бәкму шериндур;
Бәрһәқ, у пүтүнләй гөзәлдур;
Бу мениң сөйүмлүгүм, —
Бәрһәқ, бу мениң амриғим,
И Йерусалим қизлири!».

Йерусалим қизлири сөзләйду

6 1 «Сениң сөйүмлүгүң нәгә кәткәнду,
Қиз-аяллар арисида әң гөзәл болғучи?
Сениң сөйүмлүгүң қәйәргә бурулуп кәтти?
Биз сән билән биллә уни издәйли!».

Шуламит уларға жавап бериду

2 «Мениң сөйүмлүгүм өз беғиға чүшти,
Тетитқу отяшлиқларға чүшти.
Бағларда озуқлинишқа,
Нилупәрләрни жиғишқа чүшти.
3 Мән мениң сөйүмлүгүмниңкидурмән,
Вә сөйүмлүгүм мениңкидур;
У өз падисини нилупәрләр арисида бақиду».

Тоққузинчи ойлиниш — Сулайманниң Шуламитқа қайтип келиши — Шуламитни қайта махтиши 6:4-6:9
Сулайман Шуламитқа сөз қилиду

4 «Сән гөзәл, и сөйүмлүгүм, Тирзаһ шәһиридәк гөзәл;
Йерусалимдәк йеқимлиқ,
Туғларни көтәргән бир қошундәк һәйвәтликтурсән;
5 Аһ, көзлириңни мәндин кәткүзгин!
Чүнки улар мениң үстүмдин ғалип келиватиду;
Чачлириң Гилеад теғи бағрида ятқан бир топ өшкиләрдәктур.
6 Чишлириң йеңила жуюлуштин чиққан қирқилған бир топ қойлардәк;
Уларниң һәммиси кош гезәк туққанлардиндур;

5:16 **«Униң ағзи бәкму шериндур»** — бу бәлким гәп-сөзлириниң татлиқлиғини көрситиду. **«9-16-айәт шәрһи»** — Шуламит һазир башқиларниң алдида сөйгинини махташтин һеч тартинмайду. У һазир «қорам ташта йошурунған пахтәк»тин көп дадил болуп кәтти!

6:1 **«Сениң сөйүмлүгүң нәгә кәткәнду, қиз-аяллар арисида әң гөзәл болғучи? .... биз сән билән биллә уни издәйли!»** — Йерусалим қизлириниң 5:9-айәттики мазақ вә гуманлири пүтүнләй йоқиди.

6:3 **«2-3-айәт шәрһи»** — адәттә бу муһәббәт шеиридә «бағ» Шуламитниң бәдинини яки уларниң муһәббитиниң өзини көрситиду. Мошу йәрдә «бағ» Сулайман Шуламитқа муһәббитини көрсәтмәктә, униң бәдинидин йәнә һозурланмақта, дәп қараймиз. Шуламитниң Сулайманниң өзигә бағлиған муһәббитигә ишәши камил: 2:16дә у: «сөйүмлүгүм мениңкидур, мән униңкидурмән» дәйду; һазир униңға нисбәтән сөйгининиң өзигә әмәс, бәлки өзиниң униңға тәвә болғанлиғи әң муһим иштур. **«У өз падисини нилупәрләр арисида бақиду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «у нилупәр арисида озуқлиниду». Бирақ немила болмисун буниң көчмә мәнаси тәрҗимимизниңкидәк болиду — демәк, Сулайман Шуламитниң бәдинидин һозурланмақта.

6:4 **«Сән гөзәл, и сөйүмлүгүм, Тирзаһ шәһиридәк гөзәл»** — Тирзаһ шәһири интайин гөзәл еди. Сулайманниң дәвридин кейин у Исраилниң шималий падишалиғиниң вақитлиқ пайтәхти болди *(«1Пад.» 15-бап)*.

Улар арисида һеч бири кам әмәстур;
[7] Чүмбилиң кәйнидә чекилириң парчә анардур.
[8] Атмиш ханиш, сәксән кенизәкму бар;
Қизлар санақсиз;
[9] Бирақ мениң пахтиким, ғубарсизим болса бирдин-бирдур;
Анисидин туғулғанлар ичидә тәңдашсиз болғучи,
Өзини туққучиниң таллиғинидур.
Қизлар уни көрүп, уни бәхитлик дәп аташти,
Ханишлар вә кенизәкләрму көрүп уни махташти».

Бәшинчи хатирә — Йезида дәм елиш — Галилийәгә қайтиш 6:10-8:14
Онинчи ойлиниш - ««Маһанаим», йәни «икки барғаһ» уссули» 6:10-7:10
Йерусалим қизлири сөз қилиду

[10] «Таң сәһәр жаһанға қариғандәк,
Айдәк гөзәл, айдиңдәк рошән,
Иллиқ қуяштәк йоруқ,
Туғларни көтәргән қошунлардәк һәйвәтлик болғучи кимдур?».

Шуламит Йерусалим қизлириға сөз қилиду

[11] «Мeғизлар беғиға чүштүм,
Жилғидики гүл-гияларни көрүшкә,
Үзүм телиниң бихлиған-бихлимиғанлиғини көрүшкә,
Анарларниң чечәклигән-чечәклимигәнлигини көрүшкә;
[12] Бирақ билә-билмәй,
Женим мени көтирип,
Есил хәлқимниң жәң һарвулири үстигә қойған екән».

Йерусалим қизлири йәнә Шуламитни махтап сөз қилиду

7 [1] «Қайтқин, қайтқин, и Шуламит —
Қайтқин, қайтқин, бизниң саңа қариғумиз бардур!»

6:6 **«Улар арисида һеч бири кам әмәстур»** — яки «улар арисида һеч бири туғмастур».
6:8 **«Атмиш ханиш, сәксән кенизәкму бар; қизлар санақсиз»** — «ханиш»лар толуқ аял дәрижисидә, «кенизәкләр» һәрәмдики «кичик хотун» дәрижисидә, «қизлар» кәлгүсидики кенизәкләр еди. Буларниң санлириға қариғанда Сулайман падишалиғиниң дәслипидила Шуламитни өз әмригә алған еди. Кейин униң 700 аяли, 300 кенизиги болған (*«1Пад.» 11-бапни көрүң*). Биз бу иш үстидә «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
6:8 1Пад. 11:3
6:9 **«4-9-айәт шәрһи»** — Сулайманниң бу қетимқи Шуламитни махтиған бәзи сөзлири той кечисидикигә охшаш болғини билән, йеңидин қошулған махташлири техиму күчлүк. У йәнә Шуламитни қәдирләйду, техиму махтайду. Сулайманниң униңға бағлиған муһәббити униң «өлчәмгә йәткәнлиги»гә асасланған әмәс.
6:10 **«10-айәт шәрһи»** — Шуламит һазир Сулайманниң муһәббитиниң тәсиридә ишәшкә толған, күчлүк зат болуп чиқти. **«Таң сәһәр жаһанға қариғандәк»** — башқа бир хил тәржимиси: «Таң сәһәрдәк нурлуқ көрүнгән,...»
6:12 **«11-12-айәт шәрһи»** — Шуламит йәнә кәмтәрлик билән бундақ махташларға жавап бериду; у бирдинла ханиш болған болсиму, униң өз хәлқигә бағлиған һөрмити бурунқидәкла чоңқурдур (*«мениң есил хәлқим», дәйду*). У туюқсиз сәһралиқ қиз салаһийитидин ханишлиқ орниға чиққанда һеч адәтлинәлмигән. Әксичә, у шу әтигәндила «жилғидики гүл-гияларни көрүшкә, мeғизлар беғиға чүшкән» еди, чүнки булар бәлким униңға өз жути Галилийәни әслитиду.
–12-айәтни ибраний тилида чүшиниш бәк тәс, башқа көп тәржимилири учриши мүмкин. Униң мәнаси бизниңчә қандақла болмисун униң туюқсиз жуқури орунға көтирилиши билән бағлиқтур.

«Силәр Шуламитниң немисигә қариғуңлар бар?»

««Икки барғаһ» уссулға чүшкән вақтидикидәк униңға қараймиз!».

Сулайман Шуламитқа сөз қилиду
Шуламит Сулайман үчүн «икки барғаһ» уссулини ойнайду

2 «И шаһзадиниң қизи,
Кәшлириңдә сениң қәдәмлириң немидегән гөзәл!
Толғиған ямпашлириң гөһәрләрдәк,
Чевәр һүнәрвән қолиниң һүниридур.
3 Киндигиң жумулақ бир қәдәһтур;
Униң әбҗәш шараби кам әмәс;
Қосиғиң буғдай догисидур,
Әтрапиға нилупәрләр олишиду.
4 Икки көксүң икки маралдәк, җәрәнниң қошкезикидур;
5 Бойнуң пил чишлиридин ясалған мунардур;
Көзлириң Бат-Раббим қовуқи бойидики Һәшбон көлчәклиридәк,
Бурнуң Дәмәшққә қарайдиған Ливан мунаридәктур;
6 Үстүңдә бешиң Кармәл теғидәк туриду;
Бешиңдики өрүмә чачлириң сөсүн рәңликтур,
Падиша бүдүр чачлириңниң мәһбусидур.
7 И сөйгиним, һозурлар үчүн шунчә гөзәл, шунчә йеқимлиқтурсән!
8 Сениң боюң палма дәриғидәк,
Көксүң үзүм ғунчилиридәктур.
9 Мән: — «Палма дәриғи үстигә чиқимән,
Шахлирини тутуп ямишимән;
Көксилириң дәрвәқә үзүм тал ғунчилиридәк,
Бурнуңниң пуриғи алмилардәк, таңлайлириңниң тәми әң есил шарапдәктур...».

7:1 **«Силәр Шуламитниң немисигә қариғуңлар бар?»** — бу сөзләрни Шуламит ейтиду.
–**«“икки барғаһ” уссулға чүшкән вақтидикидәк униңға қараймиз!»** — бу сөзләрни Йерусалим қизлири ейтиду.«Икки барғаһ» — Ибраний тилида «Маһанаим» дегән йәрни көрситиши мүмкин. «Икки барғаһ» уссул бәлким муһәббәтни ипадиләйдиған бир уссул еди.
–Изаһат: — Қиз мошу йәрдә «Шуламит» *(шуламлиқ қиз)* дәп атилиду. У бәлким Галилийәдики «Шунәм» дегән шәһәрдин кәлгән. «Шунәм» кейин «шуләм» дәп аталған. «Шуламит» яки «шуламлиқ» дегәнниң башқа бир мәнаси «Сулайман ханим»; йәни бир мәнаси «камил болғучи». Мошу йәрдә у йәнә махташларға кәмтәрлик билән җавап бериду.
7:2 **«Кәшлириңдә сениң қәдәмлириң немидегән гөзәл!»** — яки «кәшлириңдә сениң путлириң немидегән гөзәл!».
7:3 **«Киндигиң жумулақ бир қәдәһтур»** — бәзи алимлар «киндигиң» дегән сөз җинсий йолини, яки тәнниң төвән қисмини көрситиду, дәп қарайду. Ундақ болса Шуламит Сулайман алдида яләңач болуп уссул ойнайду. **«...униң әбҗәш шараби кам әмәс;..»** — «әбҗәш шарап» Пәләстиндә адәмни әң мәс қилидиған шарап һесаплинатти.
7:6 **«Падиша бүдүр чачлириңниң мәһбусидур»** — улуқ Сулайман падиша йезидики бир қизға «әсир болди»! Муһәббәтниң күчи зордур!
7:8 **«Сениң боюң палма дәриғидәк, көксүң үзүм ғунчилиридәктур»** — «палма дәриғи»ниң өзи үнүмлүк, һосуллуқ дәрәқ һесаплиниду. Шуламит егиз бойлуқ вә зилва, «һосуллуқ» дәп қаралған охшайду.
7:9 **«Палма дәриғи үстигә чиқимән, шахлирини тутуп ямишимән; көксилириң дәрвәқә үзүм тал ғунчилиридәк...»** — палма дәриғиниң хормилирини үзүш яки гүллирини чаңлаштүрүп мевилик қилиш үчүн униңға ямишип чиқиши керәк. Сулайман бу охшитишта бәлким иккила мәнасини көчмә мәнада ишлитиду. Һазир Шуламит билән җинсий мунасивәт өткүзүшкә башлайду. **«...бурнуңниң пуриғи алмилардәк, таңлайлириңниң тәми әң есил шарапдәктур...»** — «алмилар» дегәнниң башқа бир хил тәрҗимиси «өрүкләр».

Шуламит сөз қилип, Сулайманниң гепини давамлаштуриду

10 «...мениң сөйүмлүгүмниң гелидин силиқ өтүп,
Ләвләр, чишлардин тейилип чүшсун...!
11 Мән мениң сөйүмлүгүмниңкидурмән,
Униң тәқәззаси маңа қаритилиду».

Он биринчи ойлиниш —
Шуламитниң өз жутини йоқлашқа болған арзуси
7:11-8:4
Шуламит сөз қилиду

12 «И сөйүмлүгүм, келәйли,
Етизларға чиқайли;
Йезиларда түнәп келәйли,
13 Үзүмзарлиққа чиқишқа балдур орундин турайли,
Үзүм таллириниң бихлиған-бихлимиғанлиғини,
Чечәкләрниң ечилған-ечилмиғанлиғини,
Анарларниң бәрк урған-урмиғанлиғини көрәйли;
Әшу йәрдә муһәббәтлиримни саңа беғишлаймән.
14 Муһәббәтгүлләр әшу йәрдә өз пуриғини пуритиду;
Ишиклиримиз үстидә һәр хил есил мевә-чивиләр бардур,
Йеңи һәм кониму бардур;
Сән үчүн уларни топлап тәйярлидим, и сөйүмлүгүм!»

Давами — Шуламит сөзини давамлаштуриду

8 1 «Аһ, апамниң көксини шориған инимдәк болсаң еди!
Сени талада учритар болсам, сөйәттим,
Вә һеч ким мени кәмситмәйтти.
2 Мән сени йетәкләйттим,
Апаңниң өйигә елип кирәттим;
Сән маңа тәлим берәттиң;
Мән саңа тетитқу шарабидин ичкүзәттим;
Анарлиримниң шәрбитидин ичкүзәттим.

7:10 **«...мениң сөйүмлүгүмниң гелидин силиқ өтүп, ләвләр, чишлардин тейилип чүшсун...!»** — ибраний тилида чүшиниш бәк тәс, башқа көп тәржимилири учриши мумкин. Лекин умумий мәнаси ениқки, Шуламит Сулайманниң «муһәббәтлишәйли» дегән тәливигә инкас қайтуруп, толуқ қобул қилиду.
7:11 **«1-10-айәт шәрһи»** — 9-10-айәттә Шуламит Сулайманниң «муһәббәтлишәйли» дегән тәливигә инкас қайтуруп, толуқ қобул қилиду.
7:12 **«И сөйүмлүгүм, келәйли, етизларға чиқайли; йезиларда түнәп келәйли,...»** — Шуламитниң өз жутини йәнә көргүси, шу йәрдә Сулайман билән далада муһәббәтләшкүси бар еди. 12-13-айәтниму көрүң.
7:14 **«Муһәббәтгүлләр әшу йәрдә өз пуриғини пуритиду»** — «муһббәтгүл» дегән гүл жинсий муһәббәтни қозғайдиған бир хил гүл. **«ишиклиримиз үстидә һәр хил есил мевә-чивиләр бардур, ...сән үчүн уларни топлап тәйярлидим, и сөйүмлүгүм!»** — Қанаанда *(Пәләстиндә)* хәлиқләр «ишик үсти»дики бир жаза үстидә һәр хил мевә-чевиләрни сақлайду.
8:1 **«Аһ, апамниң көксини шориған инимдәк болсаң еди! Сени талада учритар болсам, сөйәттим, вә һеч ким мени кәмситмәйтти»** — Пәләстиндә ача-укиниң өз ара амрақлиғини очуқ ипадилиши, сөйүши нормал әһвал. Ашиқ-мәшуқларниң шундақ қилиши әйиплик дәп қаралғачқа, Шуламит «Сулайманни инимдәк болсиди!» дәп тиләйду.
8:2 **«Сән маңа тәлим берәттиң»** — Шуламит Сулайманниң даналиғидин ортақлашмақчи. Йерусалимдики ордида турғанда Сулайман алдираш болғачқа мошундақ пурсәт аз болатти. Аписиниң өйидә болса дәхлиләр аз болиду. Әрниң аялиға билим, даналиқни ашуруш пурситини яритиш мәсъулийити бар.
– –«Сән маңа тәлим берәттиң» дегәнниң башқа бир хил тәржимиси: «Шу йәрдә апам маңа үгәткән».
–**«Мән саңа тетитқу шарабидин ичкүзәттим; анарлиримниң шәрбитидин ичкүзәттим»** — бәлким Шуламитниң

[3] Униң сол қоли бешим астида болатти,
Униң оң қоли мени силайтти!».

[4] «Силәргә тапилаймәнки, и Йерусалим қизлири —
«Униң вақит-саити болмиғичә,
Силәр муһәббәтни ойғатмаңлар, қозғимаңлар!».

Он иккинчи ойлиниш — Йезиларға, йәни Галилийәгә болған сәпәр 8:5-8:7
Шуламитниң жутидики қизлар авал сөзләйду — уни тонумай қалиду

[5] «Даладин чиқиватқан бу зади ким?
Өз сөйүмлүгигә йөлинип?»

«Мән алма дәриғи астида сени ойғатқан едим;
Әшу йәрдә апаң толғақ йәп сени дунияға чиқарған еди;
Әшу йәрдә сени туққучи толғақ йәп сени чиқарған еди».

Шуламит Сулайманға сөз қилиду

[6] «Мени көңлүңгә мөһүрдәк,
Билигиңгә мөһүрдәк басқайсән;
Чүнки муһәббәт өлүмдәк күчлүктур;
Муһәббәтниң қизғиниши тәһтисарадәк рәһимсиз;
Униңдин чиққан от учқунлири,
— Яһниң дәһшәтлик бир ялқунидур!
[7] Көп сулар муһәббәтни өчүрәлмәйду;
Кәлкүнләр уни ғәриқ қилалмайду;
Бириси: «Өй-тәәллуқатлиримниң һәммисини берип муһәббәткә еришимән» десә,
Ундақта у адәм кишиниң нәзиридин пүтүнләй чүшүп кетиду».

аписи инисини емиткәндәк *(1-айәт)*, Сулайманға әмчәк салғуси барлиғини билдүриду.

8:4 «...силәр муһәббәтни ойғатмаңлар, қозғимаңлар!» — яки «...уни балдур ойғатқиниңлар, қозғиғиниңларниң немиси?!».

8:5 Даладин чиқиватқан бу зади ким? Өз сөйүмлүгигә йөлинип?» — Шуламит әслий тойға барған йол билән қайтип келиду. Улар Йерусалимдин йериха шәһиридики йол билән чиқип Иордан дәрияси җилғисини бойлап чөл-баявандин өтүп Шунәмгә қайтиду. Чөл-баяванниң иссиғи билән у Сулайманға йөлинип маңиду. У шунчә өзгәргәнки, жуттикиләр уни тонумай қалиду. Шуңа бу сөзләр Шуламитниң жутидики қизларниң дегини болса керәк. **«Мән алма дәриғи астида сени ойғатқан едим; әшу йәрдә апаң толғақ йәп сени дунияға чиқарған еди; әшу йәрдә сени туққучи толғақ йәп сени чиқарған еди»** — бу сөзләрни Сулайман Шуламитқа ейтиду. Сулайман бәлким биринчи қетим *(падичиниң қияпитидә)* дәл мошу алма дәриғи астида Шуламитни ухлаватқан петидә учратқанлиғини әсләйду. Шу алма дәриғи дәл Шуламитниң аписи уни туққан жай еди. «Мән алма дәриғи астида сени ойғатқан едим» — Мошу «ойғитиш» һәм уйқидин ойғитишниму, муһәббәткә ойғитишниму көрсәтсә керәк. Сулайман билән Шуламит Шуламитниң һаяти башланған дәл шу жайда *(«алма дәриғи астида)* өз ара төвәндики әһдә *(6-айәт)* билән бағлишиду.

8:6 «Мени көңлүңгә мөһүрдәк, билигиңгә мөһүрдәк басқайсән..» — шәрһи: Падиша өз мөһүридин һеч қачан айрилмайду. Мөһүри болса адәттә алтун-гөһәрдин ясалған болуп, интайин қиммәтлик нәрсә еди. һәр бир нәрсә үстигә мөһүр басқанниң мәнаси «бу мениңки» дегән болиду, әлвәттә. Шуламит өзиниң Сулаймандин һәргиз айрилмаслиғини халайду, өзини аләмгә: «мән Сулайманникидурмән» дәп испатлимақчи болиду. **«муһәббәт... Яһниң дәһшәтлик бир ялқунидур!»** — «Яһ» — «Яһвәһ», йәни Пәрвәрдигарниң наминиң қисқа шәкли.

8:7 1Кор. 13:8

Он үчинчи ойлиниш — Шуламитниң жутиға, өйигә қайитип келиши.
Шуламит кичик сиңлиси тоғрилиқ икки акисиға сөз қилиду 8:8-8:14.
Шуламит икки акисиға сөз қилиду

8 «Бизниң кичик сиңлимиз бардур,
Бирақ униң көкси йоқтур;
Сиңлимизға әлчиләр кәлгән күнидә биз униң үчүн немә қилимиз?».

Икки акиси жавап бериду

9 «Әгәр у сепил болса,
Биз униңға күмүч мунар салимиз;
Әгәр у ишик болса,
Биз уни кедир тахтайлар билән қаплаймиз».

Шуламит сөз қилиду

10 «Өзүм бир сепилдурмән,
Һәм мениң көксилирим мунарлардәктур;
Шуңа мән униң көз алдида хатирҗәмлик тапқан бирисидәк болдум».

Шуламит сөзини давам қилиду

11 «Сулайманниң Баал-Һамонда үзүмзари бар еди,
Үзүмзарини бағвәнләргә иҗаригә бәрди;
Уларниң һәммиси мевиси үчүн миң күмүш тәңгә апирип бериши керәк еди;
12 Өзүмниң үзүмзарим мана мениң алдимда туриду;
Униң миң тәңгиси саңа болсун, и Сулайман,
Шуниңдәк икки йүз тәңгә мевисини баққучиларға болсун».

Сулайман Шуламитқа сөз қилиду

13 «Һәй бағларда турғучи,
Һәмраһлар авазиңни аңлиғуси бар;
Маңиму уни аңлатқузғайсән».

8:8 **«8-айәт шәрһи»** — Шуламит кичик сиңлиси үчүн әнсирәйду. У ятлиқ болғичә қандақ қилип уни пак сақлаш керәк? Мошу соал тоғрилиқ ойлиғанда бәлким өзиниң яшлиқ вақитлирини әсләйду.

8:9 **«9-айәт шәрһи»** — мошу айәттә Шуламитниң икки акиси униң соалиға (*8-айәт*) жавап бериду. Уларниң сиңлиси өзини асрайдиған, номус қилидиған қиз болса (*«сепил болса»*), ундақта акилири уни мукапатлайду. Бирақ әгәр у номусни сақлимайдиған, хәтәрлик йолға чиқмақчи болса (*«ишик болса»*), акилири уни пәвқулъаддә қоғдайду.

8:10 **«*10-айәт* шәрһи»** — Шуламит дәрвәқә «сепил» еди — башқиларниң езитқулуқлириға толуқ чидиғучилиғи бар еди, у пүтүнләй номуси билән өткән еди. Өзини пак сақлиғачқа у Сулайманниң әһдисини қобул қилишқа толиму тәйяр еди. У һазир бәлким икки акиси әсли өзигә жүргүзгән қаттиқ муамилиниң зөрүрлүгини көрүп йетиши мүмкин еди. У сайисиз үзүмзарда ишлигәндә «езиқтурулушниң еһтимали» аз еди; сайиси болған мевилик дәрәқлири арисида ишлигән болса, яман нийәтлик адәм тәрипидин езиқтурулуш еһтимали бар болатти.

8:12 **«*11-12-айәт* шәрһи»** — 11-12-айәт: бу айәтләрдә Шуламит өзиниң Сулайманға толуқ мәнсуп екәнлигини тәкитләйду. У өзини Сулайманға беғишлиған бир үзүмзарға охшитиду. Сулайманниң барлиқ үзүмзарлирини баққучилар өзигә тегишлик инъамға еришиду, әлвәттә. Шуниңға охшаш Шуламит һазир Сулаймандин икки акиси үчүн тегишлик инъам беришини сорайду. Чүнки улар уни номусчан қилип той қилғичә униңдин хәвәр елип кәлгән еди.

–12-айәт: «Өзүмниң үзүмзарим мана мениң алдимда туриду» дегән сөзләр Шуламитниң өз шәхсини Сулайманға беғишлиғини пүтүнләй ихтиярән, пүтүнләй әркинлик билән болди, дәп ипадиләйду һәм тәкитләйду. Әркинлик мана муһәббәтниң айрилмас бир қисмидур.

8:13 **«*13-айәт* шәрһи»** — Шуламитниң кона достлири (*һәмраһлар*) бәлким униңдин нахша ейтишни тәләп қилиду. Сулайманниңму аңлиғуси келиду. Шуламит нахша ейтип сиртқа чиқип, Сулайманни төвәндикидәк чақириду.

Шуламит Сулайманға сөз қилиду

14 «И сөйүмлүгүм, тез болә,
Жәрән яки яш буғидәк бол,
Тетитқулар тағлири үстидә жүгүрүп!».

8:14 **«Тетитқулар тағлири үстидә жүгүрүп!»** — яки «Йетитқу өсүмлүк тағлири үстидә жүгүрүп!».

Қошумчә сөз

Төвәндә мәзкур китаптин биз елишқа тегишлик бәзи савақлар вә хуласиләр тизимлинип баян қилинди. Уларниң бәзилири жуқуриқи шәрһләрдиму тилға елинған. Униңда башқа савақлар вә хуласиләрму бар.

(1) «Күйләрниң күйи» дегән китап Худаниң ирадиси билән бизгә рошән үлгә арқилиқ әр-аяллиқ муһәббәткә, җүмлидин җинсийәткә болған позитсийәни көрситиш йолида ата қилинған. Шундақ позитсийә болса әр-аяллиқ муһәббәтни Худаниң соғиси сүпитидә қобул қилиш, униңдин һозур елиш, униңға тәшәккүр ейтип миннәтдар болуштин ибарәттур.

(2) Җинсий муһәббәт Худаниң мәхситидә пәқәт никаһ өткүзгән әр-аяллиқ мунасивити ичидила болуши керәк.

(3) Худаниң җинсийәттә болған мәхсәтлири: —

(а) Пәрзәнт көрүш («Яр.» 1:28)

(ә) Бир тән болуш үчүн («Яр.» 2:23-25)

(бу «бир тән» болушниң натоғра йолдиму болуш мүмкинчилиги бар — «1Кор.», 6:16ни көрүң).

(б) Әр-аяллиқ муһәббәткә ләззәт кәлтүрүш.

Бу мәхсәт «күй»дә тәкитлинип рошән көрүниду; у гөзәл бир иш, уни үмүт вә миннәтдарлиқ билән күтүшкә тоғра келиду.

Көрситип ейтимизки, Худаниң әр-аяллиқта болған биринчи мәхсити достлуқ, һәмраһлиқ вә бир-биридин һозурлиништин ибарәт еди («Яр.» 2:18). Пәрзәнт көрүш иккинчи орунда туриду. Шуниң билән пәрзәнт көрмәслик сәвәвидин аҗришиш Худа алдида еғир гунадур.

(4) Худаниң җинсий муһәббәттә болған толуқ ирадиси болса, никаһлиқ әр-аял мунасивәттә болуш керәк, әлвәттә, лекин униң толуқ мәхсити пәқәт йетилгән муһәббәт ичидә әмәлгә ашиду. Бундақ муһәббәт ибраний тилида «ахаваһ», грек тилида «агапә» дегән сөзләр билән ипадилиниду. «Ахаваһ» дегән сөз «Күй»дики көп айәтләрдә көрүниду.

Шуниң билән Муқәддәс Китапқа асасланған, яхши бир хил «никаһ шәкли»дә тойға мәсъул киши авал жигиттн, андин қиздин: «Сән җорәңниң әһвали қандақла болсун, бай болсун кәмбәғәл болсун, сақ болсун ағриқ болсун, үстүн болсун, төвән болсун өлүм иккиңларни айривәткичә униңдин хәвәр елип, пәқәт униңғила шәртсиз муһәббәт билән бағлинишқа разимусән?» дегән соални сорайду.

(5) «Яр.» 2:24дә мундақ сөз тепилиду: «**Шу сәвәптин (Худаниң бекиткәнлигидин) оғул бала ата-анисидин айрилип, өз аялиға бағлинип, униң билән бир тән болиду**». Башқа йәрләрдә ейтқинимиздәк, шуни тәкрарлимақчимизки, Муқәддәс Китапқа асасән той қилғанда йеңи әр-аял жипйеңи бир аилә қуруш үчүн имканийәтниң баричә ата-анисиниң өйидин (жигитниңкидин болсун, қизниңкидин болсун) «чиқиш»и керәк. Бундақ қилиш ата-аниларға һөрмәтсизлик әмәс. Чүнки ата-аниларни һөрмәтләш, җүмлидин яшанғанда улардин хәвәр елиш бурчи болса Муқәддәс Китап («Мис.» 20:12, «1Тим.» 5:4)диму ениқ буйрулған. Бирақ Худаниң тәртиви бойичә, жигит-қиз той

қилғандин кейин, жигит уларниң йеңи аилисиниң беши болиду; шу вақиттин башлап Худа алдида униң биринчи мәсъулийити өз аялиға, андин балилириға болиду. Ундақ болмиса нәтижиси көңүлсизлик, жедәл-мажира вә зиддийәтләрниң мүмкинчилиги хелә чоң болиду.

(6) Шуламит Сулайманни «мениң бешим» дәп рошән тонуйду. Сулайман униңға әгишип Галилийәгә кәлгән әмәс, бәлки у Сулайманға әгишип Йерусалимға келиду. Муқәддәс китап бойичә «Әр өз аялиниң беши» дегинимиз «әр аялиниң диктатори» дегәнлик әмәс; әр «баш» болса, аял униң «тени» болиду әмәсму? («**Улар «бир тән» болиду**»). «Баш» өзиниң тенидин айрилалмайдиғандәк, тенидин тәбиий һалда һәрдайим хәвәр алидиғандәк, әрниң өз аялидин хәвәр елиш вә өзи Худаға бойсунған һалда униңға йетәкчилик роль ойнаш мәсъулийити бардур. Бундақ дегинимиз «Аял еригә тәшәббус қилса болмайду» дегәнликму әмәс. Чүнки Шуламит Сулайманға бир нәччә қетим тәшәббус қилиду вә Сулайман уни қобул қилиду (2:15, 7:10-12).

(7) Униң «беши» болғини билән, Сулайман Шуламитни өз муһәббитини қобул қилишқа мәҗбур қилмайду (4:1-8дә хатириләнгән чүшни көрүң). «Басқунчилиқ» пәқәт әр-аяллиқниң сиртидила әмәс, бәлки униң ичидиму мәвҗут болуши мүмкин. Сөйгү болса һәрдайим сөйгән кишигә әркинлик бериду. Йетилгән, толуқ муһәббәт сөйгининиң тәләплирини рәт қилишқа әркинлик бериду; гәрчә сөйүмлүк кишисигә көп үмүтләрни бағлиған болсиму яки у тоғрилиқ Худадин көп тиләкләрни тилигән болсиму, муһәббәт билән сөйгән кишисидин «Бәрмисәң болмайду» дегәндәк тәләпләрни һәргиз қилмайду. Күткән үмүтләр әмәлгә ашурулсун ашурулмисун, һәқиқий муһәббәттә өзгириш болмайду. Мәсилән, 6:4-9дә Сулайман Шуламитни тәрипләйдиған сөзләрни байқаймиз. Униң бу сөзлири илгири той күни кәчтики тәриплиригә пүтүнләй дегидәк охшаш. Гәрчә Шуламитниң (униң иккинчи чүши испатлиғандәк, 4:1-8) Сулайманниң муһәббитигә сәзгүр болуштин совуған болсиму, Сулайманниң униңға болған муамилиси, униңға бағлиған муһәббитидә һеч өзгириш болмиди.

Һәқиқий, толуқ муһәббәт пәқәт Худаниң өзидин келиду; униң оти көңлимиздин орун алғандин кейин (8:7), биз униң Мәсиһ арқилиқ болған достлуғида болсақ андин шундақ муһәббәт биздә болмай қалмайду.

(8) Шуламит өзиниң кәмчилиги вә артуқчилиқлирини тонуп йәткән (1:5-6, 2:1). Бәзиләр «өз артуқчилиғини тонуп йетиш кичик пеиллиқ әмәс» дәйду. Лекин биз башқа йәрләрдә ейтқинимиздәк тәкрарлаймизки, кичик пеиллиқ —реаллиққа йүзлиништин ибарәттур, халас. Биздә талант, гөзәллик вә һәр хил артуқчилиқлар бар болса уларни Худа бәргәндур; шуңа кичик пеиллиқ дегән биздики гөзәллик вә артуқчилиқларни «Яқ, мәндә йоқ» дәп етирап қилмаслиқ әмәс, бәлки миннәтдарлиқ билән уларниң мәнбәси һәммигә Қадирниң екәнлигини тәкитләштин ибарәттур. Биз һәргиз биздә болған талантни ««Өзимизниң алаһидә болғанлиғимиз»дин чиққан» демәймиз; ундақ десәк һакавурлуқ бизни алдап егиливалиду.

(9) Шуламит дәсләптә муһәббәтлишип жүргән күнлиридә өзиниң һөсн-җамалини асралмиғанлиғиға болған һәсритини билдүриду (1:6). Той қилғандин кейинму қолимиздин келишичә өз җөримизни сөйүндүрүшкә «дәсләптә муһәббәтлишип жүргән күнлиримиз»дә болған искәтимизни йоқатмаслиққа тиришишимизға тоғра келиду. Өзини ташливетиш муһәббәткә соғ су сәпкәндәк иштур.

(10) Әр-аяллиқта җинсий җәһәттин сирт, муһәббәтни йәнә иш-һәрикәтләр билән ипадиләшкә тоғра келиду. Биз 3:10дә Сулайманниң әл-жут алдида Шуламитқа болған һөрмитини билдүрүш үчүн, той сәпиригә алаһидә тәйярлиған тәхтираванни көримиз. Уни «өз жутида турғандәк» һес қилдуруш үчүн Сулайман йәнә уларниң һуҗирисини алаһидә безигән (1:16-17). Бундақ орунлаштурушниң бәзи вақитларда имканийити болмайду, әлвәттә. Һәрһалда аялға нисбәтән һуҗриниң алаһидә орун екәнлиги, имкан қәдәр уни сәрәмҗан сақлаш әрләрниң диққитигә әрзийду.

(11) Әр-аяллиқта җинсий җәһәттин башқа, муһәббәтни сөзләр билән ипадиләшкә тоғра келиду. Тәриплигидәк пурсәт болсила Сулайман вә Шуламит жут алдида бир-бирини тәрипләйду. Гәрчә уларниң муһәббитидә көңүлсизликләр болған болсиму (Шуламит көргән чүш, 4:1-8), Сулайманниң уни тәрипләйдиғанлиғи бу иштин өзгәрмиди. У хәқ алдида һәргиз уни әйиплимиди.

Һәр бир аял өз еридин «Сени сөйимән» дегән сөзни пат-пат аңлашқа тәшнадур (шуниму дәп өтимизки, һәр бир балиму ата-анисиниң «Сени сөйимән» дегән сөзини пат-пат аңлашқа тәшнадур).

Сулайман вә Шуламит дайим өзиниң арзу-һәвәслири вә һессиятлирини бир-биригә ейтиду. Худа әр-аялларни пәриқлиқ яратқан; шуңа: «Сән мәндә қандақ һессиятниң бар екәнлигини убдан билишиң керәк!» яки «Мениң немә ойлаватқанлиғимни билмәмсән!» дейиш, адәттә чоң бир хаталиқ болиду. Әрләр аялларни асан чүшинәлмәйду, аялларму өз әрлирини асан чүшинәлмәйду, бир-бирини убдан чүшиниш үчүн тиришиш керәк; шуңа бир-биригә болған һессиятлар, арзу-һәвәслирини билдүрүшкә әркинлик вә пурсәт яритиш керәк. Һәр бир арзу-һәвәслириниң һәммисини қандуруп кетиш натайин, әлвәттә; бирақ муһәббәтниң биринчи басқучи бир-бирини аңлаш вә өз ара чүшиништин ибарәттур.

(12) (2:15) «**Түлкиләрни тутувалайли, йәни үзүмзарларни бузғучи кичик түлкиләрни тутувалайли**»

Һәр бир мунасивәттә муһәббәтни бузидиған, көрүнүштә «кичик» болған мәсилиләр болиду. Шуламит техи той қилмастин уларниң мунасивитидә мошундақ мәсилиләрни байқап, бир тәрәп қилишқа тәшәббус қилиши бизгә яхши үлгидур. Достлуқта яки әр-аяллиқта мәвҗут болған мәсилиләр өзлигидин һәргиз йоқимайду, әксичә дайим әдәп кетиду.

(13) Сулайман падиша болуп, мәмликәт ишлири көп болғини билән, Шуламитниң тәливи бойичә мәхсус униңға һәмраһ болушқа вақит аҗратти («жутини йоқлаш», 7:11дин башланған қисимни көрүң). Һәр бир аял йолдишиниң өзигә айрим һәмраһ болушқа вақит аҗритишиға муһтаж (һәр бир балиму ата-анисиниң өзигә айрим һәмраһ болушиға муһтаж).

(14) Шуламит Сулайманни «достум» дәп атайду (биз «амриғим» дәп тәрҗимә қилған сөз бу мәнани өз ичигә алиду: 1:9, 1:15, 2:2, 2:10, 2:13, 4:1, 4:7, 5:2 вә 6:4). Бу сөз әр-аяллиқ мунасивәтниң кәң мәналиқлиғини вә униңда болған бирхил баравәрликни билдүриду; «достум» дегән сөз, «сөйгиним» яки «сөйүмлүгүм»ниң мәнасидин кәң болиду. Бирақ достлуғи йоқ, өз-ара һәқиқий алақә-параң болмай, пәқәт бирхил «өмүр содиси» сүпитидә болуп кәлгән қанчилиған әр-аяллиқ мунасивәтләр бардур?

(15) Әр-аяллар бир-биригә җинсий муһәббәтни ипадиләштә үгинишкә тәйяр болуши керәк. Бундақ позитсийә һәрдайим Шуламитта, болупму ериниң муһәббитигә йеңи өзгириш вә йеңи сәзгүрлүкни әкс әттүрүштә ипадиләнгән (5:2-8дә хатириләнгән чүштә көрүниду).

(16) Муһәббәтниң «вақти-саити»ниң муһимлиғи, йәни җөрисиниң мүҗәз-хулқи вә һессиятлириға сәзгүр болуш керәклиги көп қетим тәктлиниду (2:7, 3:5, 8:4).

(17) 4:12 Сулайман Шуламитқа номусини сақлиғанлиғи үчүн миннәтдарлиқ билдүриду: «**Печәтләнгән бир бағ мениң сиңлим, мениң җөрәмдур; етиклик бир булақ, йепиқлиқ бир фонтандурсән**».

Худаниң ирадиси бойичә, той қилмастин җинсий муһәббәтни «мәшиқ қилиш» болмайдиған иш. Һалбуки, жигит яки қиз тойдин илгири җинсий гуна арқилиқ булғанған болса, Худаға тәшәккүр, Униң Мәсиһдә болған нижат-қутқузуши арқилиқ пакландурулушниң имканийити йәнила бар. «**Шуниң билән бириси Мәсиһдә болса, у йеңи бир яритилғучидур! Кона ишлар өтүп, мана, һәммә иш йеңи болди!**» (Инҗил, «2Кор.» 5:17).

(18) Худаниң бизгә несивә қилған һәр бир яхши соғиси үчүн Униңға миннәтдар болайли, У һәр биримизгә бағлиған муһәббәткә ишинәйли.

(Инҗил, «Юһанна, 10:10) «**Мән (Әйса) болсам улар һаятлиққа еришсун вә у һаятлиқ мол болсун, дәп кәлдим**».

(Инҗил «1Тим.» 4:4) «**Чүнки Худа яратқан һәммә нәрсә яхшидур, улар тәшәккүр ейтишлар билән қобул қилинса, уларниң һеч қайсисини чәкләп рәт қилишқа болмайду**».

(Инҗил «1Тим.» 6:17) «**Бу заманда бай болғанларға мәғрурланмаслиқни, таянғусиз өткүнчи байлиққа әмәс, бәлки биз бәһримән болушқа һәммини бизгә сехийлиқ билән толуп ташқан һалда тәминлигүчи Худаға тайинип үмүт бағлашни тапилиғин**».

Сулайманниң һаятиниң кейинки күнлири

Мәзкур китапта романтик муһәббәт вә униң маһийитиниң Худадин кәлгәнлиги тәсвирлиниду (8:6). Униңда йәнә Сулайман вә Шуламит өз ара садиқ болушқа вәдиләшкәнлиги (8:6-7), шуңлашқа Сулайманниң Шуламитни «атмиш ханиши, сәксән кенизиги арисида» униң бирдин-бир һәқиқий сөйгини дәп баян қилғанлиғи хатирилиниду (6:8-9). Әнди буни оқуғанлар Сулайманниң һаятиниң кейинки тарихиға әҗәблиниду («Һекмәт топлиғучи»тики «қошумчә сөз»имиздиму биз буниң үстидә тохталдуқ).

Сулайманниң кейинки тарихи Тәвраттики «1Пад.» 10-11-баплардин тепилиду; төвәндә биз бу йәрләрдин бәзи сөзләрни нәқил кәлтүримиз. Униңдин авал Худа Исраил падишалириға қалдурған пәрманларниң бәзилирини көрәйли:

«Қан.», 17-баптин, 17-19: —

«**Падиша көп аялларни өз әмригә алмаслиғи керәк; болмиса униң көңли езип кетиши мүмкин. У өзи үчүн алтун-күмүчни көпәйтмәслиги керәк.**

Падишалиқ тәхтигә олтуғинида у өзи үчүн Лавий каһинларниң алдида мошу қанунни бир дәптәргә көчүрүп пүтүши керәк. Шу дәптәр униң йенида дайим болуши вә

уни өмриниң барлиқ күнлиридә оқуши керәк; шундақ қилса у Пәрвәрдигар Худасидин қорқуп, мошу қанунниң сөзлири вә бәлгүлимилирини тутуп уларға әмәл қилишни үгиниду...».

«1Пад.» 10-11-баплардин: —

«Сулайман падиша йәр йүзидики барлиқ падишалардин байлиқта вә даналиқта үстүн еди. Худа Сулайманниң көңлигә салған даналиқни аңлаш үчүн йәр йүзидикиләр һәммиси униң билән дидарлишиш арзуси билән келәтти. Кәлгәнләрниң һәммиси өз соғитини елип келәтти; улар күмүч қача-қучилар, алтун қача-қучилар, кийим-кечәкләр, дубулға-савутлар, тетитқулар, атлар вә қечирларни елип келәтти. Улар һәр жили бәлгүлик миқдарда шундақ қилатти.

Вә Сулайман җәң һарвулири вә атлиқ әскәрләрни жиғди...

Падиша Йерусалимда күмүчни таштәк көп қилди...

(11-бап)

Лекин Сулайман падишаниң көңли Пирәвнниң қизидин башқа көп чәтъәллик аялларға, җүмлидин Моабий, Аммоний, Едомий, Зидоний, Һиттий аяллириға чүшкән еди. Пәрвәрдигар әслидә мошу әлләр тоғрилиқ Исраилларға: «Уларниң қизлирини издәп бармаңлар, вә уларни силәрниңкиләргә киргүзмәңлар; чүнки улар чоқум көңүллириңларни өз мәбудлириға аздуриду» дәп агаһландурған. Бирақ Сулайманниң көңли дәл шуларға бағланди. Униң йәттә йүз аяли, йәни ханиши вә үч йүз кенизиги бар еди; униң аяллири униң көңлини аздуруп бириватқән еди.

Шундақ болдики, Сулайман яшанғанда, униң аяллири көңлини башқа илаһларға аздуруп бириватти; шуниң үчүн униң көңли атиси Давутниңкидәк Пәрвәрдигар Худасиға мутләқ садиқ болмиди.

Шуңа Сулайман Зидонийларниң мәбуди Аштаротни, Аммонийларниң жиркиничлик мәбуди Милкомни издиди; шуниң билән Сулайман Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзиллик қилди; у атиси Давут Пәрвәрдигарға әгәшкәндәк изчиллиқ билән әгәшмиди.

Андин Сулайман Йерусалим алдидики едирлиқта Моабийларниң жиркиничлик мәбуди Кемош һәм Аммонийларниң жиркиничлик мәбуди Милком үчүн бир «жуқури җай»ни ясиди; шуниңдәк өзиниң мәбудлириға хушбуй яқидиған вә қурбанлиқ қилидиған һәр бир чәтъәллик аяли үчүнму у шундақ қилди; шуңа Пәрвәрдигар Сулаймандин рәнҗиди; гәрчә У униңға икки қетим көрүнгән болсиму, вә униңға дәл мошу иш тоғрилиқ, йәни башқа илаһларни издимәслигини тапилиған болсиму, униң көңли Исраилниң Худаси Пәрвәрдигардин айнип кәтти; у Пәрвәрдигарниң тапилиғиниға әмәл қилмиди. Шуниң үчүн Пәрвәрдигар Сулайманға мундақ деди: —

«Сән шундақ қиливерип, Мениң саңа буйруған әһдәм билән бәлгүлиримни тутмиғиниң үчүн, Мән җәзмән падишалиқни сәндин житиветип хизмәткариңға беримән»».

Биз: — «Ундақ қорқунучлуқ бир «тейилип кетиш» қандақму мүмкин болсун?» дәп соришимиз мүмкин. Худа Сулайманға Шуламитни («Сулайман ханим» — «Шуламит»ни шундақ тәрҗимә қилғили болиду) униң һәқиқий яр болушқа тәғдим қилған дәп ишинимиз. Шуламитниң кичик пеиллиғи, өз хәлқигә болған һөрмити (6:12) уни Сулайманға «мукәммәл ярдәмчи һәмраһ» болушқа лайиқ қилған; униң Сулайманниң һәрдайим өз пухралири билән болған мунасивәт-алақисини сақлашқа, уни жуқури мәнсәптә олтарғучи һәр бириси учрайдиған хәтәрдин, йәни һакавурлуқтин сақлашқа

толуқ салаһийити бар еди. Гәрчә Сулайманда зор даналиқ болғини билән, униңға тәғдим қилған һәммә имтиязлар болғини билән, униң көз алдида Тәвраттики нурғун қисимлар болғини билән, пәйғәмбәрләр униңға алаһидә йәткүзгән сөзләр болғини билән, Пәрвәрдигар беваситә икки қетим униңға көрүнгини билән («1Пад.» 3:5-15, 9:1-9), Худа униңға бекиткән шундақла өзини толиму сөйгән лайиқ һәмраһи болғини билән, жиғип ейтқанда униңға бу дунияда тилигидәк барлиқ бәхит-бәрикәтләрниң һәммиси тәғдим қилинғини билән — у йәнила Пәрвәрдигарниң йолидин чиқип кәтти.

Бу адәмни һәқиқий әҗәбләндүридиған бир һадисә, һәммимиз униңдин чоңқур савақ-агаһ елишимизға тоғра келиду. Бизгә «Пәнд-несиһәтләр» дегән улуқ китавида «**Пәрвәрдигардин қорқуш даналиқниң башлинишидур**» дәп ейтқан кишиниң өзи Пәрвәрдигардин әймиништин тәзди. Бәрһәқ, Йәрәмия пәйғәмбәр дегәндәк: «**Қәлб һәммидин алдамчи вә униң даваси йоқтур. Кимму уни чүшинәлисун?!**». Расул Павлус:

«**«Мән етиқатта чиң туруватимән» дегән киши өзиниң жиқилип кетишидин һези болсун**» — дәп агаһ бериду («1Кор.» 10:12).

Әгәр сиз бүгүн Мәсиһ арқилиқ Худаниң етиқадида турған болсиңиз, Худаға тәшәккүр ейтиң — бирақ һәргиз өзиңизни «жиқилип кәткән» Сулаймандин яки «Худаниң илтипатидин сундурулған» жутдашлири болған Йәһудий хәлқидин артуқ чағлимаң.

Инжил, «Рим.», 11:20-21 «**Тоғра, улар етиқатсизлиқтин сундурулди; сән болсаң, етиқадиң билән тик турисән; бирақ униңдин мәғрурланма, әксичә Худадин қорқ! Чүнки Худа әйни вақтида бу дәрәқниң өз шахлирини** (Сулаймандәк барлиқ имтиязлири болғини билән, етиқат қилишни рәт қилған Йәһудийларни) **айимиған екән, сениму айимаслиғи мүмкин**» (тирнақ ичидики сөз өзимизниңки).

Инжил «1Кор.» 10:12: —«**«Мән етиқатта чиң туруватимән» дегән киши өзиниң жиқилип кетишидин һези болсун**».

Һәммимизни Сулайманниңкидәк тейилиштин сақлайдиған аддий бир иш — һәркүни Худаниң сөзидин, йәни Муқәддәс Китаптин бир қисимни (өз тилида, әлвәттә) оқуп униң үстидә азрақ ойлиништин ибарәт (жуқурида, «Қан.» 17:19ни көрүң).

Худа һәммимизни сақлисун — вә аримиздики бала-җақилиқ болғанларға аилилик турмушимиздики барлиқ ишлиримизниң тәмигә Өз шат-хорамлиғи вә арам-хатирҗәмлигини селиш үчүн Өзиниң Мәсиһдә болған шәртсиз, тилсимат муһәббитини ата қилғай!

Тәврат 23-қисим

«Йәшая»

(Йәшая пәйғәмбәрниң китави)

Кириш сөз

Оқурмәнләрниң алдида пәйғәмбәрлик китаплиридин әң улуқлардин бири туриду — йәни Тәврат 23- қисим, Йәшая пәйғәмбәрниң китави («Йәшая»).

Хатириләнгән материялға асасән Йәшаяниң пәйғәмбәрлик хизмити Йәһуда падишаси Уззия өлгән жил (миладийәдин илгәрки 740- жили) башланған, шундақла падишалар Йотам, Аһаз һәм Һәзәкиялар тәхттә олтарған мәзгилләрдә, миладийәдин илгәрки 686- жилиғичә әллик төрт жил давам қилған. Униң пәйғәмбәрлик хизмити бәлким һәм шу мәзгилдин илгири, йәни Уззия тәхттә олтириштин илгири (демәк, миладийәдин илгәрки 740- жилидин бурун) һәм рәзил падиша Манассәһниң тәхттә олтарған вақтидиму (демәк, миладийәдин илгәрки 686- жилидин кейин) болған болушиму мүмкин. Бирақ бу тоғрилиқ язма хатириләр мәвҗут әмәс.

Йәшая бәзидә «пәйғәмбәрләрниң пәйғәмбири» дәп атилиду — у Худа тоғрисидики хатириләнмә сүпитидә һәтта Тәвраттики башқа улуқ қисимлар ичидә техиму мунәввәр орунда туриду. Мәсиһ дунияға кәлгичә, йәни Инҗил дәвригичә униң Худа тоғрилиқ бәзи ейтқанлирини һеч қандақ башқа пәйғәмбәр ейтип бақҗан әмәс еди. Униң китавидики муһим темиларни төвәндикидәк йәкүнлисәк болиду: —

(1) Дунияға бир Қутқазғучи келиду. Мошу Қутқазғучиниң алаһидилиги Йәшая китавида сүпәтлиниду. У болса: —

(а) Давут падишаниң җәмәтидин чиқидиған бир падиша;

(ә) дуниядики барлиқ гуналарни Өз үстигә көтирип қурбанлиқ болған, Худаниң қули;

(б) ахирқи заманларда дунияни сорақ қилишқа асмандин чүшидиған, Худаға вәкил болидиған падиша;

Йәшая китавиниң ахирқи қисмида мошу Қутқазғучи болса, «Худаниң мәсиһ қилғини» яки «Мәсиһ» дәп атилиду; У қудрәтлик, карамәт һәм мөҗизилик ишларни яритишқа Худаниң Роһи вуҗудиға чүшкән кишидур. «Мәсиһ»кә бойсунуп, сөзигә итаәт қилған барлиқ кишиләр һаятқа еришиду; Униңға бойсунмиғанлар мәңгүгә һалак болиду.

(2) «Худаниң шәһири» (йәни «Қуддус», Йерусалим яки «Зион») вә «Худаға ят шәһәр» (Бабил, «мошу дуниядики шәһәр»). Зионға тәвәдикиләрниң парлақ келәчики; «мошу дуниядики шәһәр»дикиләрниң чоң балаю- апәткә йүзлиниши.

(3) Худаниң пак- муқәддәслиги. Худа муқәддәслиги һәм Өзини Исраилға мәңгүлүк бағлиғанлиғи билән: «Исраилдики Муқәддәс Болғучи» — дейилиду.

(4) Худа дуниядики барлиқ тарихни идарә қилғучи, шундақла Өз хәлқиниң бәхит-бәрикитини көзләп барлиқ тарихни башқурғучидур. У кәлгүси ишларни техи йүз бәрмигән чағлардиму билгәчкә, Өз хәлқини ишәш- етиқадида һәм Өзигә тайиништа чиң турушқа риғбәтләндүрүш үчүн, Өзи мувапиқ дәп қариғанда уларға бәзи ишларни (пәйғәмбәрләр арқилиқ) алдин-ала ейтиду.

(5) Инсанниң өз- өзигә тайиниши Худаға жиркиничликтур; Худаға таянғанлар униң хурсәнлиги болиду; һәтта мошу дуниядики барлиқ җапа- мушәққәтләр, дәрд- әләмлик ишлар арисидиму у уларға арам- хатирҗәмлик бериду.

Көрүнүштә Йәшая пәйғәмбәр падиша аилисидә яки ақсүйәк бир аилидә туғулған; өзиниң китавидин һәм Тәвраттики башқа бәзи қисимлардин көрүнидуки, у ордиға кирип- чиқишқа һоқуқлуқ, шуңлашқа ордидики барлиқ ишларға, җүмлидин падишаниң дипломатик мунасивәтлиригә (мәйли мәхпий яки мәхпий болмисун) наһайити тонуш еди. Йәнә очуқ көрүнидуки, мошу «жуқури мунасивәт» униңға нисбәтән «һеч нәмә» һесапланмайтти. Униң әллик жиллиқ пәйғәмбәрлик хизмити давамида, у һеч қорқмастин падишаларға, чәтъәллик әлчиләргә, каһинлар вә һәр хил диний әрбабларға, сотчиларға һәм һәр дәриҗилик әмәлдарларға қаттиқ тәнбиһ һәм агаһларни бериштин баш тартмай кәлгән. У йәткүзгән баян- хәвәрләргә хәлиқ ишәнмәй мазақ қилип кәмситсиму, у йәнила Худаниң сөз- каламини уларға йәткүзүп тураатти.

Униң Худа тәрипидин пәйғәмбәр болушқа «толуқ чақирилиши» мәзкур китапниң 6-бапида биз үчүн хатириләнгән. Бу чақирилиш немишкә биринчи бапта әмәс, бәлки 1-баптин 5- бапқичә хатириләнгән хәвәрләрдин кейин келиду? Наһайити ениқ түрүптуки, биз мошу авалқи (1- 5- баптики) хәвәрләрдин униң башқиларниң гуналириға Худаниң тәнбиһ бәргүчи «қурали» болғанлиғини билимиз; 6- баптики чақирилиш арқилиқ у өзиниң гунаға чөмгәнлигини һәм гунаниң чоңқур жиркиничлик екәнлигини сәзгәнлигини бизниң чүшинишимизни үмүт қилиду. Мошу алдинқи бәш бапта Исраил һәм пухралириға бәш қетим «**һалиңларға вай!**» дәп җакалайду, кейин у Худаниң пак-муқәддәслигини, Униң улуқлуғини көрүп: «**Өзәмгә вай!**» дәп қаттиқ азаплиниду. Уни әң азаплиған гуналири өзиниң орунсиз, напак гәп- сөзлири еди; бу җәһәттә у өзиниң өз дәвридики адәмләрни булғайдиған гуналарниң тәсирини қобул қилғанлиғини сезип: —

«**Өзәмгә вай! Мән түгәштим! Чүнки мән ләвлири напак адәммән һәм напак ләвлик бир хәлиқ билән арилишип туруп, өз көзүм билән падишаға, йәни самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарға қаридим!**» — деди.

Униң налә- пәрядини аңлиған Рәб пәриштисини қурбангаһдин бир чоғни елип келип униң ағзиға тәккүзүшкә буйруди, шуниң билән униң гуналири кәчүрүм қилинғанлиғи җакаланди (Йәшая бу бир вақиәдин гуналарниң кәчүрүм қилинишиниң қурбангаһ билән зич мунасивити бар екәнлигини ениқ чүшәнди; кейинрәк мошу хәвәр Муқәддәс Роһниң вәһийси билән техиму ениқ болиду). Худаниң: «**Мән кимни әвәтимән вә ким бизгә вәкил болуп бариду?**» дегән авазини аңлап, Йәшая өзини көрситип: «**Мана мән! Мени әвәткәйсән**» — деди.

Худа униңға: «Гепиңни аңлашни рәт қилидиған мошу хәлқиңгә сени әвәтимән; улар хәвириңни аңлиғансери бағрини техиму қаттиқ қилиду» — дәйду. Бу болса кишиләр анчә яқтурмайдиған бир вәзипидур! Шуниң билән униң көңли азаплинип: «Әнди мошундақ ишлар қачанғичә давамлишиду?» дәп сориши әҗәблинәрлик иш әмәс (6:11).

Йәшаяға Исраиллар ичидә Худаға садиқ болған, униң хәвирини аңлап ишинидиған бир «қалдиси», «қалдурулған қисим» яки «сақланған қисим»ниң һәр қачан мәвҗутлуғи аян қилиниду. Йәшая болса уларниң хизмитидә болиду; «қалдилар» кейинрәк Йәшая тапшурувалидиған хәвәрләрни аңлайду, чиң сақлайду вә буларни кейинки дәвирләргә йәткүзиду, дәпму ейтилиду. Әмәлийәттә мошу гәпниң һәқиқәт екәнлиги түпәйлидин бүгүн Йәшаяниң китавини өз қолимизда тутуш несивимиз бар болған; Худаға садиқ болған мошу «қалдиси» униң һәм башқа пәйғәмбәрләрниңму язғанлирини өз әйни көчүрүп сақлиған.

Йәһудийларниң «һәдислири»гә асасән, Йәшая пәйғәмбәр рәзил падиша Манассәһ тәрипидин һәрә билән һәридилип, икки парчә қилип өлтүрүлгән («Ибр.» 11:37- айәтни көрүң), бирақ у Худаниң сөзигә кирип язмилирини өзигә әгәшкәнләргә тапшурғанлиғи үчүн, мошу язмилар бүгүнгичә қолимизда сақланған.

Өз хәлқи үчүн әллик жил хизмәт қилиш давамида, Йәшая нурғун бешарәтләрни бәргән. Бирақ «бешарәт» дегинимиз немә? Бешарәт болса өткәнки, һазирқи яки кәлгүсидики мәлум бир иш тоғрилиқ Худаниң қариши аян қилиш яки Худаниң Өзи тоғрилиқ мәлумат бериш. Бәлким көпинчимиз бешарәт кәлгүси ишларни алдин-ала ейтиштин ибарәт дәп қараймиз; әмәлийәттә бешарәтләр жуқуриқи тәрәпләрни өз ичигә алиду, бирақ бешарәтниң әң муһим амили кәлгүсидики (яки өткәнки) бир ишниң немә екәнлиги әмәс, бәлки ишниң немишкә болғанлиғидин ибарәттур. Алдин-ала ейтилған мәлум бәзи ишларниң йүз бәргәнлиги бешарәтниң Худадин кәлгәнлигини тәстиқлайду һәм Худадин әймингүчиләрни бешарәтниң қалған қисимлириға ишинип чиң тутушқа риғбәтләндүриду. Бирақ Худаниң пәйғәмбәрлиригә бешарәтләрни бериштики түп мәхсити өзимизгә һәқиқий әһвалимизни аян қилиш һәм бизни Өзигә йеқинлаштуруштин ибарәттур.

Йәшая, шүбһисизки, мошу китапта хатириләнгән бешарәтләрдин сирт нурғун бешарәтләрни бәргән һәм мошуларни бәлким хатирилигән. Бирақ ишинимизки, у Худаниң Роһиниң йолйоруғи һәм вәһийси билән өзи бәргән нурғун бешарәтләрдин бир нәччисини таллап топлап, уларни һазир қолимиздики бу «Йәшая» китави қилди. У мошу бешарәтләрни өзи қобул қилған тәртип бойичә рәтлигән әмәс; тәртип көп вақитларда анчә муһим әмәс. Умумий җәһәттин ейтқанда, бешарәтләр бизгә төвәндики нөвәт бойичә һәр хил һәқиқәтләрни тәкитләйду: —

(а) Гуна вә тәкәббурлуқ мәсилиси һәм ақивәтлири
(ә) Худаниң гуна тоғрилиқ агаһландурушлири
(б) Худа әвәткән Қутқазғучисиниң қурбанлиғи арқилиқ болған ниҗат- қутқузулуш
(в) Худаниң ниҗатини қобул қилиштин келип чиқидиған бәхит- бәрикәтләр
(г) Худаниң Өз ниҗатини қобул қилмиғанларға чүширидиған җазаси

«Йәшая» китавиниң үч қисми — қисқичә йәкүн

Худа мошу дуниядики һәр бир әл- жутқа бирдин пәйғәмбәр әвәткән, дегән сөз дайим ейтилиду. Бирақ Тәврат, Зәбурда дейилгәнләргә асасән униңға ишәнмәймиз. Тәвратқа асасән Худа бутпәрәсликкә толуп кәткән бу дуниядин бирла адәмни талливелип уни Өзигә чақирған; мошу киши болса өз бутлирини ташлап Худаниң авазиға әгәшкән. Мошу адәм болса һәзрити Ибраһим еди. Худа униңға мундақ вәдә қилип: —

«**Сән арқилиқ йәр йүзидики барлиқ аилә- қәбилиләр бәхит- бәрикәт тапиду...**

Мениң авазимға қулақ салғиниң үчүн йәр йүзидики барлиқ әл- жутлар нәслиңниң нами билән өзлири үчүн бәхит- бәрикәт тиләйду» — деди («Яритилиш» 12- бап һәм 22- бапни көрүң).

Ибраһимдин Исһақ һәм Исмаил төрәлгән; Исһақтин Яқуп төрәлгән. Яқуп кейин Худа тәрипидин «Исраил» дәп аталған. Яқуп (йәни Исраил) болса «Исраил» яки «Йәһудийлар» дәп аталған әлниң әждади еди. Худаниң һәзрити Ибраһимға дегинигә асасән, униң «әвлади», йәни Исраил арқилиқ «**Йәр йүзидики барлиқ аилә- қәбилә бәхит- бәрикәт тапиду**». Худа Өз һәқиқитини Исраил арқилиқ пүткүл дунияға аян қилмақчи еди. Шу мунасивәт билән «Йәшая»дики 2- бапта мунуларни көримиз: —

«**Ахири заманларда Пәрвәрдигарниң ибадәтханиси жайлашқан тағ тағларниң беши болуп бекитилиду,**
У һәммә дөң- егизлктин үстүн қилип көтирилиду;
Барлиқ әл- хәлиқләр униңға қарап еқип келишиду.
Нурғун қовмлар бир- биригә: —
«Келиңлар, Пәрвәрдигарниң теғиға,
Йәни Яқупниң Худасиниң өйигә чиқайли;
У Өз йоллирини бизгә үгитиду,
Биз униң тәриқилиридә маңимиз» — дейишиду».

Худа Исраилни Өз һәқиқитини йәткүзүштики васитә қилмақчи еди; жуқурида оқуғинимиздәк, Исраил ахирқи заманларда шундақ рольда болиду. Бирақ бүгүнгә қәдәр улар бу рольда Худаниң мәхситини һеч әмәлгә ашурғини йоқ; Йәшая пәйғәмбәр болған дәвирдә, Исраил дунияни өз Худасиға ишинишкә жәлип қилған әмәс; эксичә, уларниң ишәшсизлиги һәм бутпәрәслик қилмиши түпәйлидин барлиқ әлләр «Җими аләмни башқурғучи дәл Худайимиздур» дәйдиған шу Исраил хәлқини «бутпәрәсләр!» дәп мазақ қилған. Амма Һәммигә Қадир ашундақ әһвалда Исраилни немә қилмақчи болиду? «Йәшая» китави дәл мошу соалға җавап бериду. Худа Исраилдин, Давут пәйғәмбәрниң әвлади болған пак бир қиздин туғулидиған, ахирқи заманда Исраилни андин дунияни идарә қилидиған карамәт бир падишани турғузиду; униң һөкүмранлиғи пүткүл дунияға арам- хатирҗәмликни йәткүзиду. Бирақ (бешарәт бойичә) бу падиша Исраил ят бир әлниң империйәсиниң һөкүмранлиғи астидики әҗайип қаттиқчилиқ болған бир аилидә дунияға келиду. Бу «Йәшая» китавиниң биринчи қисминиң (1- 37- бап) муһим бир темисидур; уни «Падиша қисми» дәп аташқиму болиду.

Биз «иккинчи қисим» дәп қариған 38- 55- бапларда, Исраилниң гуналири түпәйлидин Худа мәхситини әмәлгә ашурмиғанлиғи йәнә тилға елиниду. Бутпәрәсликниң қараңғулуғи басқан дунияда Исраил «Худаниң гувачиси» сүпитидә

һеч нәтиҗә чиқиралмиған. Бирақ Худаниң мәхсәтлири нишанға йәтмәй келиши һәргиз мүмкин әмәс; чүнки «Мениң Қулум» дегән бир зат пәйда болиду. Исраил қилалмайдиған ишни У қилип, Худаниң һәқиқитини авал Исраилға, андин дунияға йәткүзиду. Мошу вәзиписи түпәйлидин Худа қулиға (Мәсиһгә) кейин йәнә «Исраил» дегән намни қойиду; У йәнә «Пәрвәрдигарниң билиги» яки «Пәрвәрдигарниң биләк-қоли», йәни Худаниң Өз қудрити, дәп аян қилиниду. Бирақ Худаниң хәвәр- һәқиқитини йәткүзүш җәриянида, «қул» әшәддий қаршилиққа учрайду; У урулиду, адәмләр Униң йүзигә түкүриду һәм Униң дүмбисини қамчилайду. Бирақ қул болса мошу муамилидин баш тартмайду яки қол яндурмайду. Һәтта Уни уруш шундақ дәриҗигә йетидуки, Униң чирайи тонуғусиз болуп кетиду. Уни «Худа әвәткән хәвәрчи» дейишниң орнида, улар Уни инсан арисидики әң ләнити һәм җинайәтчи дәп һесаплап, дәһшәтлик өлтүрүветиду. Бу хәвәр «Йәшая» китавиниң мәркизи һәм меғизи.

Бу пак- дияնәтлик адәмниң өлүми билән Худаниң қаттиқ қәһр- ғәзиви пүткүл дунияға яғдурулмай қалмайду дәп ойлишимиз мүмкин. Әмәлийәттә бу ишлар дәл Худаниң мәхсәтлик плани еди; қулниң рәзил адәмләрниң қолида болған әшәддий өлүмидә, Худа пәқәт Исраилнила әмәс, бәлки барлиқ дунияни кәчүрүмгә еришсун дәп, барлиқ гуналиримизни қулниң зиммисигә жүкләп бизниң орнимизда җазалайду. Қул болса Өз ихтияри билән шундақ йолни таллап, Өзини «гунани жуйидиған қурбанлиқ» сүпитидә оттуриға чиқириду. Бу җәһәттә у қурбанлиқ болушта таллаш имканийити йоқ болған һайванларға охшимайтти, У Худаға һәм инсанға болған муһәббитидин мошу йолни Өз ихтияри билән таллиған (53- бап).

Қул дәпнә қилиниду; бешарәттин көрүнидуки, У бир бай адәмниң қәбригә дәпнә қилиниду. Бирақ адәмләр техи уни «Худа ләнәт қилған», «һеч пәрзәнт көрмәй елип кетилгән» дәп һесаплиғинида, қул әксичә мәңгүлүк тирилгән, көп пәрзәнтлик, аләмниң әң жуқури җайиға көтирилгән, дәп вәһий қилиниду. Уни тонуш арқилиқ «нурғун адәмләр» һәққаний қилиниду. Мана буни «Йәшая» китавиниң иккинчи қисми, «Қул қисми» дәп аташқа болиду.

Үчинчи, йәни ахирқи қисим (56- 66- баплар)ниң дәслипидә биз әнди йәнә Йәшаяниң өз дәвригә келимиз. Гуна һәм мәғлубийәтләрниң мәсилилири йәнила алдимизда туриду; бирақ биринчи қисми билән селиштурғанда шу дәвир техиму зулмәт, техиму қараңғулуқ ичидә қалиду. Шундақ болғини билән Худаниң мөмин бәндилири һәқиқәттә чиң турушқа риғбәтләндүрүлиду; Худа Исраилға яки дунияға «ниҗат кәлтүргидәк һеч адәм»ни тапалмай, мошу ишни Өзиниң «Өзәмниң биләк-қолум» арқилиқ қилидиғанлиғини елан қилиду. У «Худаниң Роһи вуҗудида турған» «Һәмҗәмәт- Қутқазғучи» дәрвәқә Зионға пат арида келиду, дәп җакалайду (59- бап, 16- 21- айәтләр). Биз иккинчи қисмидин «Пәрвәрдигарниң биләк- қоли»ниң «Пәрвәрдигарниң қули»ға охшаш адәм екәнлигини билимиз. У «Пәрвәрдигарниң Роһи билән «мәсиһ қилинған»», «ниҗатниң кийим- кечиги кийдүрүлгән» дегән сүпәтләрдә келиду; Униң келиши һәм хизмити арқилиқ Исраилниң парлақ келәчики болиду. Улар Худаниң шан- шәривигә толған йеңи асман, йеңи зиминниң мәркизи болиду.

«Мәсиһ қилинған» дегән зат, йәни Худаниң «Мәсиһ»и болса «мошу ишларниң һәммиси әмәлгә ашурулмиғичә арам алмаймән, дуадин тохтимаймән» дәп вәдә

қилиду; у йәнә мошу иш үчүн дуа қилишқа йәнә башқа «күзәтчиләр»ни тәминләшкә вәдә қилиду. Мошу «тармақ қисми» Мәсиһниң дунияни сорақ қилишқа чүшидиғанлиғини көрситидиған ғайипанә бир көрүнүш билән ахирлишиду.

Мошу әң ахирқи вәһийдә болса Исраилниң шу чағдики (ахирқи замандики) әһвали техиму хәтәрлик көрситилиду. Улар сорақ қилинип пак- муқәддәс бир Худаниң алдида тәйяр туруштин жирақ болиду. Улар буни еник билип, Худаниң Исраилға йәнә бир қетим ниҗатлиқ мөҗизә яритиш үчүн «көңлимизни Өзәңгә буриғайсән» дәп қаттиқ вә азаплиқ налә- пәрядларни көтириду.

Худаниң бу дуаларға адәмни һәйран қалдуридиған җавави бар. Дәсләптә, У «Мени издимигән бир хәлиқ»қә Өзәмни тапқузимән һәм намим билән һеч мунасивәтсиз болған бир «әл»гә Өзәмни аян қилимән, дәйду (65:1). Дуния сорақ қилинип Униң җазасиға чөмүп кетиду. Исраил һалакәт гирдавиға чүшүп қалай дәп қалғанда, улар арисидики «қалди» сәвәвидин қутқузулиду. Худаниң мошу «қалдиси» һәм Өзини «издимәй» тапқан бу «әл», шундақла уларниң пәрзәнтлиригә болса Худа йеңи асман-зиминниң мәркизи болған, қайтидин йеңиландурулған «Исраил» дегән зиминни бериду. Бир күн ичидила «роһий аилә» сүпитидә йеңи бир «Исраил» туғулиду. Худаниң сот- җазасидин тирик қалған «ят әлләр» болса өзлиригә тарқилип кәлгән Йәһудийләрни «Пәрвәрдигарға атиған һәдийә» сүпитидә Йерусалимға қайтуруп апириду. Пүткүл дуния Рәбкә ибадәт қилғучи бир хәлиқ болиду.

Шуниң билән хуласиләп ейтқанда, мәзкур китапни үч қисимға бөлүшкә болиду. Улар төвәндикичә: —

(1) Падиша қисми (1- 37- бап)

(1- 5- бап) темиларни тонуштурдиған бешарәтләр: —

Исраилниң икки йүзлүк характери

Худаниң йеқинда болидиған җазаси

Худаниң «қалди»си

Худаниң кәлгүси парлақ сәлтәнити

«Пәрвәрдигарниң күни»

Мошу бапларни болса китапниң кейинки қисмидики һәр хил темиларда баян қилинған бешарәтләрниң уруғи дейишкә болиду.

6- бап: Худаниң Йәшаяни чақириши

7- 11- баплар: Кәлгүси падиша һәм униң хәлқи тоғрилиқ бешарәтләр

Падишаниң сирлиқ һалда туғулуши (пак қиздин, йоқсул әһвалда)

Падишаниң парлақ сәлтәнити

Йәһуда һәм Исраил «Худаниң арами»ни рәт қилиду.

12- бап: Кәлгүсидики ғәлибилик нахша

13- 27- баплар: Ят жутлар тоғрилиқ бешарәтләр

Исраил билән әлләрниң оттурисидики мунасивәт тоғрилиқ бешарәтләр; дуния тарихини башқурғучи Худадур. Әлләр тоғрилиқ һәр бир бешарәт башқа- башқа болуп, шүбһисизки, Худа һәм униң түпки мәхсәтлири тоғрилиқ һәқиқәтләргә мисал болуш сүпитидә талланған. Мошу бешарәтләр үч дәвир бойичә, йәни 13- 20, 21- 23, 24- 27- баплар бойичә баян қилиниду. Үчинчи дәвир бешарәтләр болса «дунияниң шәһири» билән «Худаниң шәһири»ниң ақивәтлирини селиштуриду.

28- 37- баплар: Исраил вә ят әлләр; Худаниң ахирқи соти һәм жазаси; Зионға қайтиш; Асурийә билән ахирқи елишиш; Худаниң қутқузуши

(2) «Қул» қисми (38- 55- баплар)

38- бап: Һәзәкияниң кесили һәм сақайтилиши
39- бап: Әҗәллик қарар
40- 44:23 Дунияға келидиған зор тәсәлли.
Бутпәрәсләрниң наданлиғи.
Худа тәңдашсиз Яратқучи.
«Пәрвәрдигарниң қули» тонуштурулиду.
Исраилниң кәлгүсидики бәхити.
44:24- 48:22 «Зор қутқузуш» Исраилниң Бабилдин қутқузулуши — «Қорәш» арқилиқ вәдә қилинған
49- 55- баплар: «Техиму зор қутқузуш» — Исраил һәм дунияниң гунадин қутулуп Худаниң сәлтәнитигә кириши — «Мәсиһ» арқилиқ вәдә қилинған

(3) «Ғәлибә Қилғучи Мәсиһ» қисми (56- 66- баплар)

56- 59- баплар: Қараңғулуқ күнләрдә һәққанийларға берилгән риғбәтләр.
Худаниң зор рәһимдиллиғи, қуруқ динниң жиркиничлиги.
Рәзилләр нижатсиз қалса техиму рәзил болуп кетиду.
«Һәмҗәмәт- қутқазғучи»ниң йеқин келиши.
60- 62- баплар: Исраилниң «һәмҗәмәт- қутқазғучи»си арқилиқ болған парлақ келәчики.
Пүткүл дунияға Исраил арқилиқ бәхит ата қилиниду.
Йеңи асман, йеңи зимин
Һәммә иш «Мәсиһ қилинған ғәлибә қилғучи», йәни «Мәсиһ» арқилиқ болиду.
63- 64- бап: «Мәсиһ қилинған Ғәлибә Қилғучи» сот қилип жазалиғучи ролида көрүниду.
Исраилни тоғра йолға бурашқа, Худаниң йениға қайтурушқа Худаға көтирилгән налә- пәрядлар
65- бап: Худаниң җавави. Исраилни Өзигә қайтуруш үчүн У авал Йәһудий әмәсләргә Өзини тонутуп аян қилиду. Андин Исраилни өзигә садиқ болған «қалди»лар арқилиқ өзиниң йениға қайтуриду.
66- бап: Худаниң қәдирләйдиғини муқәддәс ибадәтхана әмәс, бәлки униңдин әйминидиған бәндилиридур. Исраилниң келәчики бекитилди, Йәһудий әмәсләргә Исраил арқилиқ мәңгү бәхит ата қилиниду. Пүткүл дуния Худаниң ибадитидә болиду. Рәзилләр үстигә жаза чүшиду.

Техиму рошәнки, ишләткән сөз- ибариләрдин қариғанда, Йәшая интайин билимлик адәм еди. Китапниң көпинчиси ибраний тилиниң «шеир шәкли» яки «чачма шеир шәкли»дә йезилған. Башқа китапта дегинимиздәк, ибраний шеирийитидә мисралар параллел, бәзидә үч мисралиқ йезилиду. Бир куплеттики һәр бир мисраниң охшап кетидиған яки селиштурма болидиған темиси бар. Дунияниң бәхитигә яриша, нурғун тилларға тәрҗимә қилиш мүмкин болмайдиған вәзинлик яки қапийәлик шеирдәк болмиған бу хил шеирни тәрҗимә қилғили болиду. Бирақ Йәшая пәйғәмбәр йәнә

ибраний тилида нурғун чақчақларни һәм сансиз сөз оюнлирини қоллиниду һәм униңдин сирт бәзи вақитларда қапийәлик шеир услубида язиду. Буларни уйғур тилиға тәрҗимә қилғанда шеир шәклидә ипадиләшкә қәлимимиз аҗизлиқ қилиду. Һалбуки, оқурмәнләр булардин азрақ һозурлансун һәм пәйғәмбәрниң күчлүк тилиниң пуриғини пурисун дәп изаһатлиримизда анчә- мунчә мисалларни көрситип бәрдуқ. Китап йүздин артуқ «шеирий бешарәтләр», шундақла бәзи нәсрий қисимлардин тәркип тапқандур.

Әмәлийәттә көп йәрләрдә шеирниң әң муһим һәқиқити, шеирниң дәл оттурисидики мисрада болиду. Көп шеирларниң алаһидә бир «меһраб қурулмиси» бар. Булардин «қошумчә сөз»имиздә бир нәччә мисалларни көрситимиз.

Шуңа Тәвраттики бешарәтлик бәзи китаплардин сирт, «Йәшая» дегән китапни башқа китаплар билән селиштурушқа болмайду. Оқурмәнниң тема, мәзмун яки сөзлигүчиниң өзгиришидин бәзидә беши айлинип қелиши мүмкин. Биз оқурмәнләрни пәқәтла оқуверишкә дәвәт қилимиз. Китапниң нурғун сирлири кейинки қисмидила нурлиниду. Йәшая пәйғәмбәрниң китави Худаниң йолйоруғи һәм вәһийси билән кишини оқушқа тәқәзза қилиду. Йәшая пәйғәмбәр бәзидә адәмни чөчитиветидиған вә қаймуқтуруветидиған баянларни қилиду, бәзидә туюқсиз йеңи- йеңи бир персонажларни баян қилиду. Пәқәт оқурмән оқуләрсила сир ениқлиниду. Шуңа Муқәддәс Китап тоғрилиқ мундақ дейилгән: «Муқәддәс китапниң әң яхши чүшәндүргүчиси китапниң өзидур». Мошу һәқиқәт- һекмәт «Йәшая» китавиға техиму мас келиду. Йәшая пәйғәмбәрниң Худа яки инсан тоғрилиқ қилған бәзи баянлири, шүбһисизки, бизни қаттиқ ойға салиду. Китапта Худаға таянған әң гөдәк- саддилиримиз үчүн көңүлни ясайдиған һәм тәсәлли- риғбәт беридиған көп нәрсиләр бар; һәм бизни қаттиқ ойландуридиған һәм чоңқур ойлишимизни тәләп қилидиған қисимлириму бар —

Чүнки: —

«Мениң ойлиғанлирим силәрниң ойлиғанлириңлар әмәс,

Мениң йоллирим болса силәрниң йоллириңлар әмәстур;

Чүнки асман йәрдин қанчә жуқури болғинидәк,

Мана Өз йоллирим силәрниң йоллириңлардин,

Мениң ойлиғанлирим силәрниң ойлиғанлириңлардин шунчә жуқуридур» (55- бап, 8- 9- айәт).

Шуңа алдиримай чайнап йегидәк яхши гөшму бар, һәмдә бовақлар үчүнму роһ-қәлбни қувәтләйдиған, дәрһал истемал қилғили болидиған сүтму бар.

Тола чағлардиму, мәлум бешарәтниң топ- тоғра мәнаси пәқәт бешарәтниң әмәлгә ашурулуш вақтиға йәткичә сирлиқ туриду. Андин толуқ чүшәнгили болиду. «Йәшая» китавиниң бүгүнгә қәдәр техи әмәлгә ашурулмиған көп бешарәтлири бар. Бирақ униң «пак қиздин туғулидиған Падиша», «Пәрвәрдигарниң қули» һәм «Қул һәққаний қилғанлар» тоғрилиқ улуқ бешарәтлириниң балдур әмәлгә ашурулғанлиғиға ишинимиз; бу бешарәтләрниң ишқа ашурулушиниң «мәсиһ қилинған Ғәлибә Қилғучи», йәни Әйса Мәсиһниң вуҗудида қачан, қәйәрдә һәм қандақ болғанлиғини муқәддәс Инҗилдин толуқ көрүвалғили болиду.

Оқурмәнләргә ярдәм болсун үчүн, шундақла һәм китапдин келип чиққан бәхитидин биз билән бирликтә ортақлашсун үчүн биз 700дин артуқ изаһатни қошуп бәрдуқ.

«Йәшая»

Бәзиләр буларни бәк көп дәп қариши мүмкин; әмәлийәттә биз азлиқ қилиду дәп қараймиз; буларниң йәнә икки һәссә көп изаһатларни қоюшниңму һәйран қалғичилиги йоқ. Қолимизда туруватқан, «Йәшая» китавидики текстни бир қәдәр толуқрақ изаһлиған, әнглийәлик алим «Мотйер Доктор» язған «Йәшая» дегән китап болса 540 бәттин артуқ. Тәрҗимимиздә биз бу китаптин көп пайдиландуқ. «Мотйер Доктор» бүгүнгә қәдәр «Йәшая» китавини тәтқиқ қиливатқили қириқ жил болди. Униң китавини «Интер- Университет Нәшрияти» 1993- жили чиқарди (ИVП). Биз йәнә Йәһудий Мәсиһий алим Арнолд Фрухтинбаумниң әсәрлиридин, 1920- жиллири Қәшқәрдә ишләнгән уйғурчә нусхисидин һәм хәнзучә (1911- жилидики «хехебән») «Муқәддәс Китап» нусхисидин көп пайдиландуқ.

Тәрҗимә хизмитимиздә, алимларниң «Йәшая»ниң текстиниң мәнаси тоғрилиқ пикирлириниң бизниңки билән гәвдилик пәриқләнгән йәрлири болса, әшу башқа хил тәрҗимисини изаһлашқа тириштуқ. Әгәр башқа хил муһим тәрҗимисини етиваримизниң сиртида қалдурған болсақ, оқурмәнләрдин әпу сораймиз. Биз йәнә қолимиздин келишичә текстимиздә ибраний тилидики «параллел» (икки мисралиқ) шеирий шәклини вә ибраний тилидики «турақлиқ ибариләр»ни әйни шәклидә сақлашқа тириштуқ. Тексттә ибраний тилидики көп учрайдиған исим яки пеилни болса, изчил һалда уйғур тилидики охшаш бир сөз билән ипадиләшкиму тириштуқ. Ундақ қилғанда оқурмәнләр мәлум бир сөз яки ибарә тоғрисида өзиниң тәтқиқатини елип баралайду. Мәсилән, «Йәшая»ниң текстидә «Пәрвәрдигарниң биләк- қоли»ниң алаһидә бир мәнаси бар; бирақ оқурмән пәқәтла 53- бапқичә оқуса андин мошу ибариниң адәмни һәйран қалдуридиған толуқ күчи һәм мәнасини туюқсизла еniқ чүшинәләйду.

Қисимларниң яки бапларниң бешиға қоюлған мавзуларни биз оқурмәнләргә ярдими болсун дәп қошумчә қилдуқ. Бу мавзуларниң муқәддәс текстниң өзигә тәвә әмәслигини тәкитләймиз.

Өткән әсирдә бәзи худасиз алимлар «Йәшая»ни нәччә қисимға бөлүп, бәзи қисимларни «алдин-ала ейтқан ишлардин кейин ялғанчилиқтин язған» дәп турувалған. Бизниң мошундақ худасиз пикирләрни музакирә қилиш билән оқурмәнниң вақтини исрап қилғумиз йоқ. Мошундақ бемәна нәзәрийиләр Худаниң адәмләр (йәни пәйғәмбәрләр) арқилиқ бизгә сөз қилалайдиғанлиғиға пәқәт ишәнмәсликтин чиққан, халас. Башқа һәр хил худасиз нәзәрийәләргә охшаш, уларниң көпинчиси өз- өзидин һалак болған, халас; көп вақитларда худасиз язғучилар өз нәзәрийилирини өзиниң кейинки баянлири билән бекар қиливетиду. Мабада «Йәшая» китави миладийәдин илгәрки 7- , 6- , һәтта 5- әсирдә йезилған дәйли, униңда йәнила көп бешарәтләр шу вақитладин кейинки жилларда әмәлгә ашурулған. Худасизларниң бу китаптин қорққини һәйран қаларлиқ иш әмәс; чүнки униңда уларниң жазалинидиғанлиғи жакалиниду.

Оқурмәнләр оқуғинида, Худаниң сөзлириниң тәрҗимиси арқилиқ көңлини һәқиқәткә һәм хатирҗәмликкә йетәклисун дәп дуа қилип оқурмәнлиримизни Һәммигә Қадирға тапшуримиз. Ахирқи күнидә Униң мошу китавида бешарәт берилгән «Пәрвәрдигарниң қули»ниң қурбанлиқ хизмити арқилиқ, Худаниң шәривиниң алдида Йәшая пәйғәмбәр билән биллә турайли! Амин!

Изаһат: — Йәнә тәкрарлаймизки, кириш сөз, мавзу вә изаһатлар оқурмәнләргә ярдими болсун үчүн тәрҗиман тәрипидин берилди. Улар Муқәддәс Китапниң әслий текст- айәтлириниң бир қисми әмәс.

••••••••

Йәшая

Худаниң Исраилға болған «дәва»си һәм чақириқи

1 [1] Уззия, Йотам, Аһаз вә Һәзәкиялар Йәһудаға падиша болған вақитларда, Йерусалим
вә Йәһуда тоғрисида, Амозниң оғли Йәшая көргән ғайипанә вәһий-аламәтләр: —
[2] «И асманлар, аңлаңлар!
И йәр-зимин, қулақ сал!
Чүнки Пәрвәрдигар сөз ейтти: —
«Мән балиларни беқип чоң қилдим,
Бирақ улар Маңа асийлиқ қилди.
[3] Кала болса егисини тонуйду,
Ешәкму ғожайинининиң оқуриға маңидиған йолни билиду,
Бирақ Исраил билмәйду,
Өз хәлқим һеч йорутулған әмәс.
[4] Аһ, гунакар «ят әл»,
Қәбиһликни топлап өзигә жүклигән хәлиқ,
Рәзилләрниң бир нәсли,
Нижис болуп кәткән балилар!
Улар Пәрвәрдигардин жирақлишип,
«Исраилдики Муқәддәс Болғучи»ни көзигә илмиди,
Улар кәйнигә янди.
[5] Немишкә йәнә думбаланғуңлар келиду?
Немишкә асийлиқ қиливерисиләр?
Пүтүн башлириңлар ағрип,
Жүригиңлар пүтүнләй зәиплишип кәтти,
[6] Бешиңлардин айиғиңларғичә сақ йериңлар қалмиди,
Пәқәт яра-жараһәт, ишшиқ вә йириң билән толди,
Улар тазиланмиған, теңилмиған яки уларға һеч мәлһәм сүрүлмигән.
[7] Вәтиниңлар чөлләшти;
Шәһәрлириңлар көйүп вәйранә болди;
Йәр-зиминиңларни болса, ятлар көз алдиңлардила жутувеливатиду;
У ятлар тәрипидин дәпсәндә қилинип чөллишип кәтти.
[8] Әнди үзүмзарға селинған чәллидәк,
Тәрхәмәкликкә селинған кәпидәк,

1:2 **«И асманлар, аңлаңлар!»** — Муқәддәс Китап бойичә үч асман бар. «Тәбирләр»ни көрүң. **«Чүнки Пәрвәрдигар сөз ейтти...»** — мошу китапта елинған «Пәрвәрдигар» болса, ибраний тилидики «Яһвәһ» дегәнниң тәржимисидур. «Яһвәһ» Худаниң йәнә бир исми болуп, «Мәңгүлүк Болғучи», «Өзүм Бардурмән», «әһдисидә мәңгү Турғучи Худа» дегәнни билдүриду. Тәбирләрниму көрүң.

1:2 Қан. 32:1

1:4 **«Аһ, гунакар «ят әл»...»** — бу һәжвий, кинайилик гәп. Худаға нисбәтән Исраил бутпәрәс бир «ят әл» болуп кәткән еди. **«Исраилдики Муқәддәс Болғучи»** — Худаниң йәнә бир исмидур. Бу исим бәлким, «Өзиниң Исраил хәлқигә бирдин-бир пак-муқәддәс болғучи екәнлигини көрсәткән Худа вә Исраил арисида пак-муқәддәс турғучи Худа» дегән мәнада. Йәшая пәйғәмбәр Худани тилға алғанда, бу исимни көп ишлитиду.

1:4 Зәб. 77:8; Йәш. 57:3

1:5 2Тар. 28:22; Йәр. 2:30

1:6 **«уларға һеч мәлһәм сүрүлмигән»** — яки «уларға һеч зәйтун мейи сүрүлмигән».

1:7 Қан. 28:51,52; Йәш. 5:5

Муһасиригә чүшкән шәһәрдәк,
Зионниң қизи зәип қалдурулди.
9 Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар бизгә азғинә «қалдиси»ни қалдур-
миған болса,
Биз Содом шәһиригә охшап қалаттуқ,
Гоморра шәһириниң һалиға чүшүп қалаттуқ.
10 И Содомниң һөкүмранлири, Пәрвәрдигарниң сөзини аңлап қоюңлар,
«И Гоморраниң хәлқи, Худайимизниң қанун-нәсиһитигә қулақ селиңлар!
11 Силәр зади немә дәп Маңа атап нурғунлиған қурбанлиқларни сунисиләр?» — дәйду
Пәрвәрдигар.
— «Мән көйдүрмә қочқар қурбанлиғиңлардин,
Бордақ малниң яғлиридин тоюп кәттим,
Буқилар, пақланлар, текиләрниң қанлиридин һеч хурсән әмәсмән.
12 Силәр Мениң алдимға кирип кәлгиниңларда,
Силәрдин һойла-айванлиримни шундақ дәссәп-чәйләшни ким тәләп қилған?
13 Беһудә «ашлиқ һәдийәси»лирини елип келишни болди қилиңлар,
Хушбуй болса Маңа жиркиничлик болуп қалди.
«Йеңи ай» һейтлири вә «шабат күн»лиригә,
Жамаәт ибадәт сорунлириға чақирилишларға —
Қисқиси, қәбиһликтә өткүзүлгән дағдуғилиқ жиғилишларға чидиғичилигим қалмиди.
14 «Йеңи ай» һейтиңлардин, бекитилгән һейт-байримиңлардин қәлбим нәпрәтлиниду;
Улар маңа жүк болуп қалди;
Уларни көтирип жүрүштин чарчап кәттим.
15 Қолуңларни көтирип дуаға яйғиниңларда,
Көзүмни силәрдин елип қачимән;
Бәрһәқ, көпләп дуаларни қилғиниңларда, аңлимаймән;
Чүнки қоллириңлар қанға боялди.

1:8 **«үзүмзарға селинған чәллидәк, тәрхәмәкликкә селинған кәпидәк...»** — Йерусалимниң әһвалини тәсвирләйду; у наһайити қил үстидә турғанлиғини, интайин муқимсиз әһвалда қалдурулғанлиғини билдүрсә керәк. **«Зион»** — яки «Зион теғи» болса Йерусалим шәһири, шуниңдәк муқәддәс ибадәтхана жайлашқан тағдур.
1:9 **«Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар»** — «Йәшая» китавида көп ишлитилидиған Худаниң бир нами. **«Пәрвәрдигар бизгә азғинә «қалдиси»ни қалдурмиған болса...»** — «қалди» *(Худаниң «қалдиси»)* «Йәшая» дегән китапта көп көрүлидиған тема яки мавзудур. Исраил хәлқиниң көп қисми Худадин жирақлишип кәткән болсиму, Худаниң меһир-шәпқити билән уларниң арисида һаман өзигә садиқ бир «қалди» болиду. **«Содом шәһәригә охшап қалаттуқ, Гоморраниң һалиға чүшүп қалаттуқ»** — кона заманларда, *(Ибраһим пәйғәмбәрниң дәвридә)* бу икки шәһәр Худаниң нәзиридә наһайити рәзил болуп, У асмандин от-гүңгүтни яғдуруп уларни пүтүнләй вәйран қилған. Икки шәһәрниң бүгүнгә қәдәр һеч қандақ излири қалмиди *(«Яр.» 19-бапни көрүң)*.
–Йәшаяниң демәкчи болғини, Худа Өзигә садиқ бир «қалдиси» қалдурмиған болса, Исраилму бу икки шәһәргә охшаш рәзиллик билән толуп, охшашла пүтүнләй вәйран болуп йәр йүзидин йоқилип кәткән болатти.
1:9 Яр. 19:24; Йәш. 17:6; 24:6; 30:17; Рим. 9:29
1:10 **«И Содомниң һөкүмранлири,... И Гоморраниң хәлқи, ...»** — мошу йәрдә, Йәшая пәйғәмбәр өз хәлқини Содом һәм Гоморрадикиләргә бевоситә охшитиду.
1:11 **«көйдүрмә қурбанлиқ»** — мошу хил қурбанлиқ Худаға атап толуқ көйдүрүләтти.
1:11 Зәб. 49:8-14; Пәнд. 15:8; 21:27; Йәш. 66:3; Йәр. 6:20; Ам. 5:22
1:12 **«дәссәп-чәйләшни ким тәләп қилған?»** — «дәссәп-чәйләш» дегән сөз мошу йәрдә бәлким хәлиқ елип киргән нурғунлиған қурбанлиқ маллириниң ибадәтханиниң һойлилирини дәссигәнлигини көрситиду. Башқа бир хил тәржимиси «дәпсәндә қилиш».
1:13 **«ашлиқ һәдийәлири»** — «ашлиқ һәдийәси» адәттә «көйдүрмә қурбанлиқлар» һәм ға қошулатти. **«хушбуй болса маңа жиркиничлик болуп қалди»** — Муса пәйғәмбәргә тапшурулған қанунға асасән, һәр күни муқәддәс ибадәтханида хушбуй йеқиш керәк еди. **«шабат күни»** — болса шәнбә күни болуп, Исраиллар үчүн «муқәддәс күн»дур, бу һеч қандақ иш-әмгәк қилмай Худаға сеғинидиған, ибадәт қилидиған күн еди. Йәһудийлар бу күнни «шабат күни», йәни «*(хизмәттин)* дәм елиш күни» дәйду. Йәнә 56-бап, 2-айәтни көрүң.
1:15 Пәнд. 1:28

16 Өзүңларни жуюп, паклиниңлар;
Қилмишлириңларниң рәзиллигини көз алдимдин нери қилиңлар,
Рәзилликни қилиштин қолуңларни үзүңлар;
17 Яхшилиқ қилишни үгиниңлар;
Адиллиқни издәңлар,
Зомигәрләргә тәнбиһ бериңлар,
Житим-йесирләрни наһәқлиқтин халас қилиңлар,
Тул хотунларниң дәвасини сораңлар.
18 Әнди келиңлар, биз муназирә қилишайли, дәйду Пәрвәрдигар,
Силәрниң гунайиңлар қип-қизил болсиму,
Йәнила қардәк ақириду;
Улар қизил қуруттәк тоқ қизил болсиму,
Жуңдәк аппақ болиду.
19 Әгәр итаәтмән болуп, аңлисаңлар,
Зиминдики есил мәһсулаттин бәһримән болисиләр;
20 Бирақ рәт қилип йүз өрисәңлар,
Қилич билән уҗуқтурулисиләр»
— Чүнки Пәрвәрдигар Өз ағзи билән шундақ дегән.

21 Садиқ шәһәр қандақму паһишә болуп қалди!?
Әслидә у адаләт билән толған еди,
Һәққанийлиқ уни макан қилған еди,
Бирақ һазир қатиллар униңда туруватиду.
22 Күмүчүң болса дашқалға айлинип қалди,
Шарабиңға су арилишип қалди;
23 Әмирлириң асийлиқ қилғучилар,
Оғриларға үлпәт болди;
Уларниң һәр бири париға амрақ болуп,
Соға-саламларни көзләп жүрмәктә;
Улар житим-йесирләр үчүн адаләт издимәйду;
Тул хотунларниң дәваси уларниң алдиға йәтмәйду.
24 Шуңа — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар —
Йәни Исраилдики қудрәт Егиси ейтиду: —
Мән күшәндилиримни җазалап пухадин чиқимән,
Дүшмәнлиримдин қисас алимән;
25 Қолумни үстүңгә тәккүзүп,
Сени тавлап, сәндики дашқални тәлтөкүс тазилаймән,

1:16 Зәб. 33:14-15; 36:27; Ам. 5:15; Рим. 12:9
1:17 **«Зомигәрләргә тәнбиһ бериңлар»** — башқа бир хил тәрҗимиси, «Езилгүчиләргә яр-йөләк болуңлар».
1:18 **«Силәрниң гунайиңлар қип-қизил болсиму»** — бу «қизил қурут» Йәһудийлар бу қурутни бояқ ясаш үчүн ишләткән.
1:18 Зәб. 50:9-12
1:21 **«Садиқ шәһәр қандақму паһишә болуп қалди!?»** — Йәшая пәйғәмбәр Йерусалим шәһирини әслидә Худаға садиқ бир аялға охшаш шәһәр еди, бирақ һазир бир паһишә аялға айланди дәп охшитиду.
1:22 Әз. 22:18,19; Һош. 4:18
1:23 **«Соға-саламларни көзләп жүрмәктә...»** — ибраний тилида «Соға-саламларни қоғлап жүрмәктә...».
1:23 Йәр. 5:28; Зәк. 7:10
1:24 **«Исраилдики қудрәт Егиси...»** — Худаниң йәнә бир намидур. Бу нам бәлким, «Исраил хәлқигә Өзиниң күч-қудритини көрсәткүчи Худа, Исраилда турған наһайити қудрәтлик, қадир Худа» дегән мәнада. Йәшая пәйғәмбәр Худани тилға алғанда, бу намни көп ишлитиду.

Сәндики барлиқ арилашмиларни елип ташлаймән.
[26] Һөкүмран-сорақчилириңларни авалқидәк,
Мәслиһәтчилириңларни дәсләптикидәк һалға кәлтүримән.
Кейин сән «Һәққанийлиқниң Макани», «Садиқ Шәһәр» — дәп атилисән.
[27] Әнди Зион адиллиқ билән,
Вә униңға қайтип кәлгәнләр һәққанийлиқ билән қутқузулуп һөр қилиниду.
[28] Бирақ асийлар вә гунакарлар бирдәк уҗуқтурулиду,
Пәрвәрдигардин йүз өригүчиләр болса һалак болиду.
[29] Шу чағда силәр тәшна болған дуб дәрәқлиридин номус қилисиләр,
Таллиған бағлардин хиҗил болисиләр.
[30] Чүнки өзүңлар худди йопурмақлири қуруп кәткән дуб дәриғидәк,
Сусиз қуруқ бир бағдәк болисиләр.
[31] Шу күни күчи барлар отқа шам пилиги,
Уларниң әҗри болса, учқун болиду;
Булар һәр иккиси тәңла көйүп кетиду,
Уларни өчүрүшкә һеч ким чиқмайду.

Ахирқи заманлардики Йерусалим

2 [1] Булар Амозниң оғли Йәшая Йерусалим вә Йәһуда тоғрисида көргән каламдур: —
[2] Ахир заманларда, Пәрвәрдигарниң өйи җайлашқан тағ тағларниң беши болуп бекитилиду,
Һәммә дөң-егизлктин үстүн қилип көтирилиду;
Барлиқ әлләр униңға қарап еқип келишиду.
[3] Нурғун хәлиқ-милләтләр чиқип бир-биригә: —
«Келиңлар, биз Пәрвәрдигарниң теғиға,
Яқупниң Худасиниң өйигә чиққайли;
У Өз йоллиридин бизгә үгитиду,
Биз Униң тәриқилиридә маңимиз» — дейишиду.
— Чүнки қанун-йолйоруқ Зиондин,
Пәрвәрдигарниң сөз-калами Йерусалимдин чиқидиған болиду.
[4] У әлләр арисида һөкүм чиқириду,
Нурғун хәлиқләрниң һәқ-наһәқлиригә кесим қилиду;

1:25 Йәр. 6:29; Мал. 3:3

1:27 **«униңға Зионға қайтип кәлгәнләр»** — мошу йәрдә «қайтип келиш» бәлким икки ишни өз ичигә алиду. Биринчиси, кәлгүсидә «товва қилип, Худаниң йениға қайтидиғанлар»; иккинчиси, «җирақ жуттики қуллуқтин, сүргүн болушидин *(йәни Худаниң җазалиқ тәрбийисидин)* чиқип Зионға қайтип кәлгәнләр». **«қутқузулуп һөр қилиниш»** — ибраний тилида пәқәт бир сөз билән ипадилиниду. Бу сөз һәм «бәдәл төләп, қуллуқтин қутқузуп һөр қилиш»ниму өз ичигә алиду.

1:28 Аюп 31:3; Зәб. 1:6; 5:6; 72:27; 91:10; 103:35

1:29 **«дуб дәрәқлири ... бағлар...»** — мошу «дуб дәрәқлири» вә «бағлар» шүбһисизки, шу дәвирдики бутпәрәсликкә алаһидә аталған җайларни көрситиду. Билишимизчә мошу хил бутпәрәслик җинсий әхлақсизлиқ биләнму мунасивәтлик еди.

1:31 **«отқа шам пилиги»** — яки «отқа тәрмәч».

2:2 **Ахир заманларда»** — ибраний тилида «Күнләрниң ахирида». **«Пәрвәрдигарниң өйи»** — Пәрвәрдигарниң ибадәтханисини көрситиду. **«Барлиқ әлләр униңға қарап еқип келишиду»** — Тәврат һәм Зәбурдики «әлләр» дегән сөз адәттә Исраилдин башқа барлиқ хәлиқләрни, йәни «Йәһудий әмәсләр»ни көрситиду. Шуңа бәзидә «ят әлләр» дәп тәрҗимә қилимиз. «Йәшая» дегән китапта «әлләр», «таипиләр», «ят әлләр» яки «хәлиқ-милләтләр» дейилсә, һәрдайим мошу мәнани билдүриду.

2:2 Мик. 4:1; Әз.40:2

2:3 Зәб. 109:2

Буниң билән улар қиличлирини сапан чишлири,
Нәйзилирини оғақ қилип соқушиду;
Бир әл йәнә бир әлгә қилич көтәрмәйду,
Улар һәм йәнә урушни үгәнмәйду.
5 — «И Яқуп җәмәтидикиләр,
Келиңлар, Пәрвәрдигарниң нурида маңайли!».

Һазирқи Йерусалим

6 — Сән Өз хәлқиң болған Яқуп җәмәтини ташлап қойдуң;
Чүнки улар шәриқтики хурапатлар билән толдурулди;
Улар Филистийләрдәк пал салиду;
Улар чәт әлликләр билән қол тутушиду;
7 Зимини болса алтун-күмүчкә толуп кәтти;
Байлиқлири түгимәс;
Йәр-зимини атларғиму толуп кәтти,
Җәң һарвулири һәм түгимәс;
8 Зимини бутлар биләнму лиқ болуп кәтти;
Улар өз қоллири билән ясиғанлириға,
Бармақлири билән шәкилләндүргәнлиригә сәҗдә қилишиду.
9 Шуниң билән пухралар егилдүрүлиду,
Мөтивәрләрму төвән қилиниду;
Сән уларниң қәддини руслимайсән һәм һеч кәчүрүм қилмайсән.

«Пәрвәрдигарниң күни»

10 Әнди Пәрвәрдигарниң вәһшитидин,
Һәйвисиниң шан-шәривидин өзүңни қачур,
Хада ташлар ичигә киривал,
Топа-чаңлар ичигә мөкүвал!
11 Чүнки адәмниң тәкәббур көзлири йәргә қаритилиду,
Инсанларниң һакавурлуғи пәс қилиниду;
Шу күнидә ялғуз Пәрвәрдигарла үстүн дәп мәдһийилиниду.
12 Чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң шундақ бир күни тәйяр
туриду: —
Шу күни һәр бир тәкәббур вә мәмәданларниң үстигә,
Өзини жуқури саниғанларниң үстигә чүшиду
(Шуниң билән уларниң һәммиси пәс қилиниду!),
13 Шуниңдәк Ливанниң егиз, пәләккә йетидиған барлиқ кедир дәрәқлириниң үстигә,
Башандики барлиқ дуб дәрәқлириниң үстигә,

2:4 Йо. 3:10; Мик. 4:3

2:6 **«Улар Исраиллар Филистийләрдәк пал салиду»** — мошу йәрдә Йәшая кинайилик сөз ишлитип, өз хәлқиниң хурапийлиқни һәр тәрәптин, йәни шәриқтин һәм ғәриптин *(Филистийләрдин)* қобул қилғанлиғини көрситиду.

2:7 **«алтун-күмүчкә толуп кәтти... байлиқлири түгимәс... йәр-зимини атларғиму толуп кәтти, җәң һарвулири һәм түгимәс»** — мошу 6-8-айәттә, Йәшая уларниң Муса пәйғәмбәргә тапшурулған қанун — Тәвраттики «Қанун шәрһи» 17-18-баплар көздә тутулиду. Мошу ишлар Тәвраттики шу пәрманларға хилап.

2:9 **«... пухралар егилдүрүлиду... төвән қилиниду»** — бу пеилниң иккиси икки бислиқ сөз болуп, уларниң бутларға баш уридиғанлиғини һәмдә кәлгүсидә улар шүбһисизки охшашла Худаниң ғәзиви алдида йәргә жиқилидиғанлиғини билдүриду. **«... қәддини руслимайсән һәм һеч кәчүрүм қилмайсән»** — мошу икки ибарә ибраний тилида икки бислиқ бирла сөз билән ипадилиниду.

2:11 Йәш. 5:15

2:12 Йо. 2:10, 31; 3:15; Йәш. 13:10; 24:23; Ам. 8:9; Мат. 24:29; Рос. 2:20; Вәһ. 6:12-13

14 Егиз тағларниң һәммисигә,
Жуқири көтирилгән барлиқ дөңләрниң үстигә,
15 Һәр бир һәйвәтлик мунарниң үстигә,
Һәр бир мустәһкәм сепилниң үстигә,
16 Таршиштики һәр бир сода кемисиниң үстигә,
Шундақла барлиқ гөзәл кемә гәвдисиниң үстигә шу күни чүшүшкә тәйяр туриду.
17 Адәмләрниң көрәңлиги төвән қилинип чүшүрүлүп,
Инсанларниң тәкәббурлиғи пәс қилиниду,
Шу күнидә ялғуз Пәрвәрдигарла үстүн дәп мәдһийилиниду.
18 Бутлар болса һәммиси көздин йоқилиду.
19 Пәрвәрдигар йәрни дәһшәтлик силкиндүрүшкә орнидин туридиған чағда,
Улар өзлирини Униң вәһшитидин, Униң һәйвисиниң шан-шәривидин қачуруп,
Хада таш ғарлириниң ичигә,
Йәр йүзидики өңкүрләргә киривалиду;
20 Шу күнидә кишиләр өзигә чоқунушқа ясиған күмүч бутлири вә алтун бутлирини қа-
риғу чашқанларға вә шапәрәңләргә ташлап бериду;
21 Пәрвәрдигар йәрни дәһшәтлик силкиндүрүшкә орнидин туридиған чағда,
Улар өзлирини Униң вәһшитидин, Униң һәйвисиниң шан-шәривидин қачуруп,
Хада таш чаклириниң ичигә,
Ярларниң йериқлириға киривалиду;
22 Үмүтүңларни нәпәси димиғидила туридиған инсандин үзүңлар,
Чүнки инсан зади немә еди?!

Йәһуда-Йерусалимниң қәбиһлигигә чүшидиған жаза

3 1 Чүнки, қара! Самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар,
Йерусалим вә Йәһудаға қуват вә йөләнчүк болған барлиқ нәрсиләрни йоқ қилиду,
— Йәни қуват болған пүткүл аш-нан,
Йөләнчүк болған һәммә су,
2 Палван вә ләшкәр,
Сотчи вә пәйғәмбәр,
Палчи вә ақсақал,
3 Әллик беши, мөтивәр вә мәслиһәтчи,
Һүнәрвән устилар вә жаду қилғучиларни йоқ қилиду.
4 — «Уларниң орниға яшларни әмәлдар қилимән,
Бәтхуй балилар уларниң үстидин идарә қилиду.
5 Пухралар бир-бирини езиду,
Һәр бири хошниси тәрипидин езилиду;
Балилар қериларға,
Муттәһәмләр мөтивәрләргә әдәпсизлик қилиду;

2:16 **«Таршиштики һәр бир сода кемисиниң үстигә,...»** — қедимки заманларда деңиз содиси билән даңқи чиққан «Таршиш» дәйдиған үч жут бар еди. Бириси шималий Африқида, бириси Испанийәдә, йәнә бириси Әнглийәдә болуши мүмкин еди. Таршиштики кемиләр барлиқ башқа әлләрниң кемилиридин чоң вә һәйвәтлик еди. **«Шундақла барлиқ гөзәл кемә гәвдисиниң үстигә...»** — йәнә бир хил тәрҗимиси: — «Шундақла һәр бир гөзәл рәсим-һәйкәлләрниң үстигә...»
2:18 **«Бутлар»** — ибраний тилида: — «Әрзимәсләр...»
3:1 **«қуват» вә «йөләнчүк»** — бу икки сөз ибраний тилида адәттә «таяқ» яки «һаса»ни билдүриду. Мүмкинчилиги барки, қедимки заманларда Йәһудий хәлқи өз нанлирини бир һасида *(зихта тизилғандәк)* көтирип маңатти. Ундақ болса бу сөзләр икки бислиқ болуп, һәм мошу «таяқлар» һәм «қуват-йөләнчүк»ләрни тәң көрситиду.

[6-7] Шу күни бириси ата җәмәтидики қериндишини тутувелип, униңға: —
«Сизниң кийим-кечигиңиз бар; бизгә йетәкчи болуң, бу харабиләр қолиңиз астида бол-
сун», — дәйду;
У җававән қолини көтирип қәсәм ичип: «Дәрдиңларға дәрман болалмаймән;
Өйүмдиму я аш-нан я кийим-кечәк йоқ;
Мени хәлиққә йетәкчи қилмаңлар!» — дәйду.
[8] Чүнки Йерусалим путлишиду-чүшкүнлишиду,
Йәһуда болса жиқилиду;
Сәвәви, уларниң тили вә илләтлири Пәрвәрдигарға қарши чиқип,
Шәрәп Егисиниң көзлири алдида исянкарлиқ қилди.
[9] Уларниң чирайи өзлиригә қарши гувалиқ бериду;
Улар Содом шәһиридәк гунайини һеч йошурмай,
Очуқ-ашкарә җакалайду.
Уларниң җениға вай! Улар яманлиқни өз бешиға чүшүргән!
[10] Һәққанийларға ейтқинки,
Улар аман-есәнликтә туриду,
Улар өз әмллириниң мевисини йәйду;
[11] Рәзилләргә вай! Бешиға яманлиқ чүшиду,
Чүнки өз қоли билән қилғанлири өзигә яниду.
[12] Мениң хәлқимдә болса, балилар уларни хар қилиду,
Аяллар уларни идарә қилиду;
И хәлқим! Силәрни йетәкләватқанлар силәрни аздуриду,
Улар маңидиған йоллириңларни йоқ қилиду.
[13] Пәрвәрдигар Өз дәвасини сорашқа орун алиду,
Хәлиқ-милләтләр үстидин һөкүм чиқиришқа өрә туриду;
[14] Пәрвәрдигар Өз хәлқиниң ақсақаллири вә әмирлири билән дәвалишип, уларға: —
Үзүмзарни йәп түгәткәнләр силәр өзүңлар,
Аҗиз мөминләрдин алған олҗа өйүңларда ятиду, дәйду.
[15] — Силәрниң хәлқимни ашундақ езип,
Аҗиз мөминләрниң йүзлиригә дәссәп зади немә қилғиниңлар? — дәйду самави қошун-
ларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар.

Йерусалимдики «мода қоғлишидиған» тәкәббур қиз-аялларға чүшидиған җаза

[16] Пәрвәрдигар йәнә мундақ деди: —
«Зион қиз-аяллири тәкәббурлуқ қилип,
Қаш-кирпиклирини сүзүп,
Көзлирини ойнитип, наз қилип тайтаңлишип,
Путлирини җилдирлитип меңип җүришиду;
[17] Шуңа Рәб Зион қиз-аяллириниң баш чоққилирини таз қилиду,
Пәрвәрдигар уларниң уят йәрлирини ечиветиду».
[18] Әшу күни Рәб уларни гөзәллигидин мәһрум қилиду;
— Уларниң ошуқ җилдирақлирини,

3:8 **«...Йерусалим путлишиду-чүшкүнлишиду...»** — яки «...Йерусалим харап қилиниду».
3:12 **«балилар уларни хар қилиду, аяллар уларни идарә қилиду»** — мошу йәрдә, Йәшая бәлким уларниң падишасиниң балилиқ қилидиғанлиғи, өз аяллири вә кенәзәклири тәрипидин контроль қилинидиғанлиғини көрсәтмәкчи.
3:17 **«Пәрвәрдигар уларниң уят йәрлирини ечиветиду»** — яки «Пәрвәрдигар уларниң чекисини пахшәк қилиду».

Баш җийәклирини, ай шәкиллик марҗанлирини,
[19] Һалқилирини, биләйүзүклирини, чүмпәрдә-чачванлирини,
[19b] Ромаллирини, ошуқ зәнҗирлирини, потилирини, әтирданлирини, тилтумарлирини,
[20] Үзүклирини, бурун һалқилирини,
[21] Һейтлиқ тонлирини, йопуқлирини, пүркәнҗилирини, һәмянлирини,
[22] Әйнәклирини, аппақ ич көйнәклирини, сәллилирини вә тор пәрдилириниң һәммиси-
ни елип ташлайду.
[23] Әнди шундақ болидуки,
Әтир пуриғиниң орниға бәтбуйлуқ;
Потиниң орнида арғамча,
Чирайлиқ ясиған чачлириниң орнида таз беши,
Келишкән тонниң орнида бөз рәхтләр,
Гөзәллигиниң орнида дағмал тамғиси болиду.
[24] Сениң жигитлириң қиличлинип,
Батурлириң җәңдә жиқилиду.
[25] Зионниң қовуқлири зар көтирип матәм тутиду;
У яландачланған һалда йәргә олтирип қалиду.

Давами

4 [1] Шу күни йәттә аял бир әрни тутувелип, униңдин: — «Биз өз ненимизни йәймиз,
өз кийим-кечәклиримизни кийимиз; пәқәт бизни рәсвалиқтин халас қилиш үчүн,
бизни намиңизға тәвә қилишиңизни өтүнимиз!» — дәйду.

[2] Шу күни «Пәрвәрдигарниң шехи» униң гөзәллиги һәм шәривини көрсәткүчи болиду,
Зимин бәргән мевә болса,
Қечип қутулған Исраилдикиләргә шөһрәт вә гөзәллик кәлтүриду.
[3] Һәм шундақ иш болидуки,
Зионда қалғанлар, Йерусалимда тохтитилғанлар,
Йәни Йерусалимда һаят дәп тизимланғанларниң һәммиси пак-муқәддәс дәп атилиду.
[4] Шу чағда Рәб адаләт жүргүзгүчи роһ һәм көйдүргүчи роһ билән,
Зион қизлириниң пасиқлиғини жуюп,
Йерусалимниң қан дағлирини тазилайду.
[5] Шу чағда Пәрвәрдигар күндүздә Зион теғидики һәр бир өй,
Шундақла барлиқ ибадәт сорунларниң үстигә ис-түтәк вә булут,
Кәчтә болса от ялқунининң жуласини яритиду;
Чүнки шан-шәрәпниң үстидә сайивән бар болиду.
[6] Шу күни, күндүздә томуз иссиққа сайә қилидиған,
Хәтәрдин панаһлинидиған, боран-ямғурларға далда болидиған бир сайивәнлик кәпә болиду».

3:19 **«чачван»** — бир хил чүмпәрдә, ниқап.

4:1 **«бизни намиңизға тәвә қилишиңиз»** — шу дәвирдә, той қилғандин кейин, аял ериниң исми билән чақирилидиған адәт бар еди.

4:2 **«Пәрвәрдигарниң шехи»** — чоқум Пәрвәрдигарниң Өзидин чиққан бир затни көрситиду. Әнди униң ким екәнлиги төвәндә ениқлиниду. **«Пәрвәрдигарниң шехи» униң гөзәллиги һәм шәривини көрсәткүчи болиду** — ибраний тилида ««Пәрвәрдигарниң шехи» гөзәллик вә шан-шәрәп үчүн болиду».

4:3 **«...Йерусалимда һаят дәп тизимланғанларниң һәммиси пак-муқәддәс дәп атилиду»** — ахирқи заманда Йәһудийларниң «қалди»си ениқ көрүниду.

4:5 **«шан-шәрәпниң үстидә сайивән бар болиду»** — демәк, Пәрвәрдигарниң Өзиниң шан-шәриви Йерусалимда туриду.

Үзүмзар нахшиси

5 [1] Мән өз сөйгән яримға,
Мениң сөйүмлүгүм үчүн өз үзүмзари тоғрилиқ бир күй ейтип берәй;
Сөйүмлүгүмниң мунбәт бир дөң үстидә үзүмзари бар еди;
[2] У һәммә йерини колап ташларни елип ташлиди,
Әң есил үзүм тели тикти;
У үзүмзар оттурисиға күзитиш мунари салди,
Үзүмзар ичидиму шарап көлчиги қазди,
Андин үзүмдин яхши һосул күтти;
Бирақ буниң орниға, үзүмзар аччиқ үзүмләрнила бәрди.
[3] Қени, и Йерусалимдикиләр вә Йәһуданиң адәмлири,
Мән билән үзүмзаримниң оттурисидин һөкүм чиқириңлар!
[4] Мениң үзүмзаримда қилғидәк йәнә немә ишим қалди?
Яхши үзүмләрни күткинимдә,
Немишкә пәқәт аччиқ үзүмнила чиқирип бәрди?
[5] Әнди һазир Өз үзүмзаримни немә қилидиғинимни силәргә ейтип берәй: —
Униң читлақлирини елип ташлаймән, у жутуветилиду;
Униң тамлирини чеқип ғулитимән, у чәйлиниду.
[6] Мән уни чөллүккә айландуримән;
Һеч ким уни чатап-путап, пәрвиш қилмайду;
Жиғанлар вә тикәнләр униңда өсүп чиқиду;
Булутларға униң үстигә һеч ямғур яғдурмаңлар дәп буйруймән.
[7] Чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң үзүмзари — Исраил җәмәти,
Униң хошаллиғи болған өсүмлүк болса — Йәһудадикиләрдур;
У адаләт мевисини күткән,
Бирақ мана әнди зулум көрди;
Һәққанийлиқни күткән,
Бирақ мана әнди наләпәряд болди!
[8] Хәқләргә һеч орун қалдурмай өйни-өйгә, етизни-етизға улиғанларға вай!
Өзүңларни ялғуз зиминда қалдурмақчимусиләр?
[9] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мениң қулиқимға мундақ деди: —
«Көплигән өйләр,
Дәрвәқә һәйвәтлик, һәшәмәтлик өйләр адәмзатсиз, харап болиду.
[10] Бәрһәқ, қириқ молуқ үзүмзар пәқәт алтә күп шарап бериду,
Оттуз күрә дан болса пәқәт үч күрә һосул бериду.

5:1 **«Мән өз сөйгән яримға... бир күй ейтип берәй»** — пәйғәмбәрниң ейтқан «яр»и болса Худадур. **«мунбәт бир дөң үстидә...»** — ибраний тилида «бир мүңгүз, зәйтун мәйлик оғул үстидә...»
5:2 **«...үзүмзар аччиқ үзүмләрнила бәрди»** — мошу йәрдә «аччиқ» ибраний тилидики «сесиқ»ни билдүриду.
5:4 Йәр. 2:5; Мик. 6:3, 8
5:5 **«Униң читлақлирини елип ташлаймән, у жутуветилиду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: — «Униң читлақлирини елип ташлаймән, у көйдүрүлиду».
5:5 Зәб. 79:13-14
5:7 **«мана әнди наләпәряд болди!»** — мошу айәттә вәһий-хәвәрни тәкитләш үчүн ибраний тилида аһаңдаш сөзләр ишлитилиду: «адаләт» — «мишпат», «зулум» — «мишпақ»; «һәққанийлиқ» — «тсәдақаһ», «наләпәряд» — «зәдәкаһ». Йәшая пәйғәмбәр һәрдайим мошундақ сөз оюни қилиду.
5:7 Зәб. 79:9-10
5:8 Мик. 2:2
5:10 **«Бәрһәқ, қириқ молуқ үзүмзар пәқәт алтә күп шарап бериду»** — мошу айәттики «қириқ молуқ йәр» ибраний тилида «он қош калилиқ йәр» дегәнлик болуп, он қош кала бир күн ичидә ағдуралайдиған йәр. **«алтә күп»** — ибраний тилида «бир бат», бәлким 27 литрға тоғра келиду. **«оттуз күрә»** — бир «күрә» бир кор, йәни 20 литр. «30 күрә» болса ибраний тилида «бир хомир» *(300 литр)*, «3 күрә» ибраний тилида «бир әфаһ» *(30 литр)*.

11 Мәй ичишкә алдирап таң атқанда орнидин турғанларға,
Қараңғу чүшишигә қаримай, шараптин кәйп болғичә бесип олтарғанларға вай!
12 Уларниң зияпәтлиридә чилтар вә лира, тәмбур вә нәй, шарапму бар;
Бирақ улар Пәрвәрдигарниң қилғанлириға вә қол ишлириға һеч етивар қилмайду.
13 Шу сәвәптин өз хәлқим билимдин хәвәрсиз болғанлиғи түпәйлидин сүргүн болуп кетиду;
Есилзадилири ечирқишип,
Пухралири уссузлуқтин қуруп кетиду.
14 Шуңа тәһтисара нәпсини йоғинитип,
Ағзини һаң ачиду;
Уларниң шөһрәтлири, топ-топ адәмлири, қиқас-сүрән көтәргүчилири вә нәғмә ойниғу-
чилири бирақла ичигә чүшүп кетиду.
15 Пухралар егилдүрүлиду,
Мөтивәрләрму төвән қилиниду,
Тәкәббурларниң көзлири йәргә каритилиду;
16 Бирақ самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар адаләт жүргүзгинидә үстүн
дәп мәдһийилиниду,
Пак-муқәддәс болғучи Тәңри һәққанийлиғидин пак-муқәддәс дәп билиниду.
17 Шу чағда қозилар өз яйлақлирида турғандәк отлайду,
Мусапирларму байларниң вәйранә өйлиридә озуқлиниду.
18 Қәбиһликни алдамчилиқниң жиплири билән,
Гунани һарву арғамчиси билән тартқанларға вай!
19 Йәни: «Худа алдирисун!
Ишлирини Өзи иштикрәк ада қилсун,
Шуниң билән биз уни көрәләймиз!
«Исраилдики Муқәддәс Болғучи»ниң нийәт қилғини йеқинлишип ишқа ашурулғай,
Биз уни биливалайли!» — дегәнләргә вай!
20 Яманни яхши, яхшини яман дегүчиләргә,
Қараңғулуқни нурниң, нурни қараңғулуқниң орниға қойғучиларға,
Аччиқни татлиқниң, татлиқни аччиқниң орниға қойғучиларға вай!
21 Өзлирини дана дәп чағлиғанларға,
Өз нәзиридә өзлирини әқиллик дәп қариғанларға вай!
22 Шарап ичишкә батур болғанларға,
Һарақни әбжәш қилишта қәһриман болғанларға,
23 Йәни пара үчүн рәзилләрни ақлап,
Шуниң билән һәққанийларниң адалитини рәт қилғучиларға вай!

5:11 Пәнд. 23:29,30
5:12 **«лира»** — бир хил тарлиқ саз. **«Пәрвәрдигарниң қилғанлири...»** — бу ибарә бәлким бепаян аләмниң яритилиши вә әҗайиплиқлирини, «қол ишлири» болса бәлким униң Исраилларға көрсәткән нижатлиқ мөҗизилирини көздә тутиду.
5:13 Ам. 6:7
5:14 **«тәһтисара»** — ибраний тилида «шеол» дегән йәр, «йәр астидики сарай» *(йәни, «тәкт сарай»)*, өлгәнләрниң роһлири баридиған, қиямәт күнини күтидиған җайни көрситиду.
5:17 **«қозилар... отлайду,... мусапирлар... озуқлиниду»** — демәк, зимин бош, қуруқ болуп кәткәчкә, қойлар һәм ят адәмләр әркинлик билән һәтта байларниң өйлиридин озуқлуқ тапиду.
5:17 Йәш. 14:30
5:18 **«Гунани һарву арғамчиси билән тартқанларға вай!»** — демәк, улар гуналирини һәтта өз тенидә көтирәлмәйду, кәбиһликлири интайин көп һәм опучуқтур.
5:19 **«Исраилдики Муқәддәс Болғучи»** — 1:4дики изаһатни көрүң.
5:21 Пәнд. 3:7; Рим. 12:16
5:22 **«Һарақни әбжәш қилишта қәһриман болғанлар...»** — мошулар кинайилик сөз, әлвәттә.
5:23 Пәнд. 17:15; 24:24

24 Шуңа, от ялқунлири саманларни жутуватқандәк,
Ялқунларда мәңгәнләр солишип йоқалғандәк,
Уларниң йилтизлири чирип кетиду,
Гүл-чечәклири чаң-тозандәк тозуп кетиду;
Чүнки улар самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң йолйоруқ-қанунини чәткә қаққан,
Исраилдики Муқәддәс Болғучиниң сөз-каламини көзгә илмиған еди.
25 Шуңа Пәрвәрдигарниң ғәзиви Өз хәлқигә қарап қайнайду,
У уларға қарап қолини көтирип, уларни уруп жиқитиду.
Тағлар тәвринип кетиду;
Өлүкләр әхләтләрдәк кочилар оттурисида дога-дога болиду.
Мошундақ ишлар болсиму,
Униң ғәзиви йәнила янмайду,
Созған қоли йәнила қайтурулмай туриду.
26 У жирақтики әлләрни чақирип туғни көтириду,
У йәр йүзиниң чәт яқисидин бир әлни үшқиритип чақириду;
Мана улар тездин алдирап келиду!
27 Улардин һеч бири чарчап кәтмәйду,
Путлишипму кәтмәйду.
Һеч бири үгдимәйду, ухлимайду,
Бағлиған бәлвағлиридин һеч бири бошимайду,
Чоруқлириниң боқучлиридин һеч бири үзүлмәйду;
28 Уларниң оқлири иштик,
Барлиқ оқялириниң киричлири тартилип тәйяр туриду,
Атлириниң туяқлири чақмақ тешидәк болиду,
Җәң һарвулириниң чақлири қоюнтаздәк айлиниду;
29 Уларниң һөкирәшлири ширниңкидәк болиду,
Улар асланлардәк һөкиришиду,
Дәрвәқә, улар овға еришкәндә ғаж-ғуж қилип һәрпийишиду;
Овни қутқузғидәк һеч ким болмай,
Улар уни елип кетиду.
30 Шу күни улар деңизлар һөркүригәндәк овға һөкиришиду;
Әгәр бирәрси йәр-зиминға қариғидәк болса,
Пәқәт қараңғулуқ, дәрд-әләмнила көриду!
Һәр қандақ нур булут-туман тәрипидин ғуवалишиду.

Худаниң Йәшаяни пәйғәмбәр қилип чақириши

6 1 Уззия падиша аләмдин өткән жили мән Рәбни көрдүм;
У интайин жуқури көтирилгән бир тәхттә олтиратти;
Униң тони ибадәтханиға бир кәлгән еди.
2 Униң үстидә сарафлар пәрваз қилип туратти;

5:24 Мис. 15:7; Йәш. 9:18
5:25 Йәш. 9:11, 16, 20; 10:4, 6
5:30 **«...улар деңизлар һөркүригәндәк овға һөкиришиду»** — ибраний тилида «...улар деңизлар һөркүригәндәк униңға һөкиришиду». Уларниң овлайдиғини болса Исраилдур.
5:30 Йәш. 8:22
6:1 2Пад. 15:7

Һәр бириниң алтә тал қанити бар еди;
Икки қанити билән у йүзини япатти,
Икки қанити билән у путини япатти,
Вә икки қанити билән у пәрваз қилип тураттӣ.
[3] Улардин бири башқа бирисигә: — «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, муқәддәс, муқәддәс, муқәддәстур!
Барлиқ йәр йүзи униң шан-шәривигә толған!» — дәп товлаватати.
[4] Товлиғучиниң авазидин дәрвазиниң кешәклири тәвринип кәтти,
Өй ис-түтәк билән қапланди.
[5] Шуниң билән мән: — «Өзүмгә вай! Мән түгәштим! Чүнки мән ләвлири напак адәммән һәм напак ләвлик хәлиқ билән арилишип туруп, өз көзүм билән Падишаға, йәни самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарға қаридим!» — дедим.
[6] Шуниң билән сарафлардин бири қолида қурбангаһтин бир чоғни лахшигирға қисип
елип, йенимға учуп кәлди; [7] у уни ағзимға тәккүзүп: — «Мана, бу ләвлириңгә тәгди; сениң қәбиһлигиң елип ташланди, гунайиң кәфарәт билән кәчүрүм қилинди» — деди.
[8] Андин мән Рәбниң: — «Мән кимни әвәтимән? Ким Бизгә вәкил болуп бариду?» дегән авазини аңлидим.
Шуниң билән мән: — «Мана мән! Мени әвәткәйсән!» — дедим.
[9] Вә У: «Барғин; мошу хәлиққә мундақ дәп ейтқин: — «Силәр аңлашни аңлайсиләр, бирақ чүшәнмәйсиләр;
Көрүшни көрүсиләр, бирақ билип йәтмәйсиләр.
[10] Мошу хәлиқниң жүригини таш қилғин;
Уларниң қулақлирини еғир,
Көзлирини кор қилғин;
Болмиса, улар көзлири билән көрәләйдиған,
Қулиқи билән аңлалайдиған,
Көңли билән чүшинәләйдиған қилинип,
Йолидин яндурулуп сақайтилған болатти».
[11] Андин мән: — «Рәб, бу әһвал қачанғичә давамлишиду?» — дәп соривидим,
У жававән: — «Та шәһәрләр харап қилинип аһалисиз,

6:2 **«Сарафлар»** — ибраний тилидики сөз болуп, «көйгүчиләр» «көйүватқанлар» дегәнни билдүриду. Ибраний тилидики мошу көплүк исим болса «үч яки үчтин көп»ни билдүриду. Шүбһисизки, улар бир хил пәриштидур. Улар аз дегәндә үч болиду, бирақ зади қанчиси барлиғини билмәймиз.
6:2 Вәһ. 4:8; Ибр. 1:6; 1Тим. 3:16
6:3 **«...муқәддәс, муқәддәс, муқәддәстур»** — ибраний тилида бир сүпәт икки қетим тәкраланса, интайин жуқури дәрижидә болғанлиқни билдүриду. Пүткүл Муқәддәс Китапта мәлум бир сүпәтниң үч қетим тәкрарлиниши пәқәт мошу йәрдила тепилиду; Худаниң пак-муқәддәслиги, шүбһисизки, «мукәммәл, инсан тәссәвур қилғусиз дәрижә»дә болғанлиғини билдуриду.
6:3 Йәш. 11:9; Вәһ. 4:8; Чөл. 14:21, Зәб. 8:1, 9; Һаб. 2:14
6:5 **«Мән түгәштим!»** — ибраний тилида бир сөз биләнла ипадилиниду вә «мән парчә-парчә қилиндим!» һәм «мән сүкүттә турғузулдум» дегәнниму ипадиләйду.
6:7 **«... гунайиң кәфарәт билән кәчүрүм қилинди»** — «кәфарәт» тоғрилиқ «Мис.» 25:17 вә изаһати, шундақла «Тәбирләр»ниму көрүң.
6:7 Йәр. 1:9; Дан. 10:16
6:8 **«Мени әвәткәйсән!»** — ибраний тилида тәкитлигини: «Әвәткәйсән!»
6:9 Мат. 13:14; Мар. 4:12; Луқа 8:10; Юһ. 12:40; Рос. 28:26; Рим. 11:8
6:10 **«Мошу хәлиқниң жүригини таш қилғин»** — «жүриги таш» дегән сөз, ибраний тилида «жүриги майлиқ» дәп елинған. **«Көзлирини кор қилғин; болмиса, улар көзлири билән көрәләйдиған, ... йолидин яндурулуп сақайтилған болатти»** — мошу қорқунучлуқ сөзләргә қариғанда, Йәшая мәзкур китаптики бешарәтләрни йәткүзгәндин кейин униң нәтижиси шундақ ечинишлиқ болидуки, Исраилларниң көпинчиси өз гуналирида техиму чиң туруп, һалак болуш йолини таллайдиған болиду.
6:10 Йәр. 5:21

Өйләр адәмзатсиз,
Зимин пүтүнләй чөлгә айлинип болғичә,
12 Пәрвәрдигар адәмлирини жирақларға йөткәп,
Зиминдики ташливетилгән йәрләр көп болғичә болиду» — деди.
13 «Һалбуки, зиминда адәмләрниң ондин бирила қалиду;
Улар зиминға қайтип келип йәнә жутуветилиду,
Кесилгән бир дуб яки арар дәриғиниң көтигидәк болиду;
Көтәк болса «муқәддәс нәсил» болур.

Давут җәмәтигә селинған тәһдит; Қутқузғучи-Мәсиһниң туғулуши тоғрилиқ бешарәт

7 1 Йәһуда падишаси Аһаз (Уззияниң нәвриси, Йотамниң оғли) тәхткә олтарған
күнлиридә, мундақ иш болди: —
Сурийәниң падишаси Рәзин вә Исраил падишаси Рәмалияниң оғли Пикаһ Йерусалимға
қарши җәң қилди, лекин үстүнлүккә еришәлмиди.
2 Давутниң җәмәтигә: —
«Сурийә Әфраим билән иттипақлишип бирләшмә қошун қурди» — дегән хәвәр кәлди.
Шуниң билән падиша җәмәтидикиләрниң көңли вә хәлқиниң көңли орманлар шамалда
силкинип кәткәндәк силкинип кәтти.
3 Андин Пәрвәрдигар Йәшаяға мундақ деди: — «Сән вә оғлуң Шеар-Жашуб чиқип, кир
жуйғучиларниң етизиниң бойидики йолға, жуқури көлчәк нориниң бешиға берип, әшу
йәрдә Аһаз билән көрүшкин. 4 Сән униңға: — «Сән еһтият билән көңлүңни тоқ тут! Бу
икки көймәс отқашниң көтигидин, йәни Рәзин һәм Сурийәниң вә Рәмалияниң оғлиниң
дәшти-ғәзәплиридин қорқма, жүрәксиди болуп кәтмә! 5 Чүнки Сурийә, Әфраим вә Рәма-
лияниң оғли сени қәстләп: —
6 «Биз Йәһудаға бесип кирип, паракәндичилик туғдуруп, өзимиз үчүн талан-тараж қи-
лип, униңға бир падишани, йәни Табәалниң оғлини тикләйли!» дегән еди.
7 Шуңа Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Бу сөз ақмайду, һеч әмәлгә ашмайду;
8 Чүнки Сурийәниң беши Дәмәшқ шәһири вә Дәмәшқ шәһириниң беши Рәзиндур, халас;
Вә атмиш бәш жил ичидә Әфраим шундақ битчит болидуки, уларни «бир хәлиқ» дегили
болмайду;

6:11 **«Зимин пүтүнләй чөлгә айлинип болғичә,...»** — «зимин» Исраил туруватқан зиминни көрситиду.
6:13 **«муқәддәс нәсил»** — Худаға садиқ болған, жуқурида дейилгән «қалди», йәни Худаниң мөмин бәндилирини, Худаға садиқ болғанларни көрситиду.
7:1 **«Исраил падишаси Рәмалия...»** — «Йәшая» китапниң пәқәт мошу йеридила вә 9:1-21-айәтләрдә, «Исраил» Исраилниң шималий қисим падишалиғини көрситиду. Сулайман аләмдин өтүши билән Исраил иккигә бөлүнүп, җәнубий қисим «Йәһуда» *(асасән, Йәһуда вә Бинямин қәбилисидикиләр)*, шималий қисим «Исраил» яки бәзидә «Әфраим» *(Әфраим қәбилисидикиләр вә башқа тоққуз қәбилидикиләрдин тәркиб тапқан)* дәп аталған еди. Китапта башқа һәр йәрләрдә, «Исраил» он икки қәбилилик пүтүн Йәһудий хәлқини көрситиду. **« лекин үстүнлүккә еришәлмиди»** — яки « лекин у *(Пикаһ)* үстүнлүккә еришәлмиди».
7:1 2Пад. 16:5; 2Тар. 28:5
7:2 **«Әфраим»** — мошу йәрдә шималий падишалиқтики «Исраил»ниң көп санлиқ қәбилиси. Мошу йәрдә «Әфраим» башқа тоққуз қәбилини өз ичигә алиду. **«...иттипақлишип, бирләшмә қошун қурди»** — мошу ибарә ибраний тилида бир сөз биләнла ипадилиниду.
7:3 **«оғлуң Шеар-Жашуб»** — «Шеар-Жашуб» «бир қалди қайтип келиду» дегән мәнада. Йәшаяниң бу оғлини билләелип чиқишиниң сәвәвини чүшиниш үчүн, 16-айәт вә изаһатини көрүң. **«Сән ... жуқури көлчәк нориниң бешиға берип,...»** — шүбһисизки, Аһаз әшу йәрдә туруп, мошу қошунлар чоқум келип бизни муһасиригә алиду, шуңа су мәсилисини һәл қилишим лазим дегән ойда еди.
7:6 **«өзимиз үчүн талан-тараж қилип...»** — ибраний тилида «өзимиз үчүн униңға бөсүп кирип,...». **«Tabeal...»** — ибраний тилида «Табәәл» *(«Худа яхши» дегән мәниси)* мушу йәрдә «Табәал» *(«һеч пайдиси йоқ» дегән мәниси)*ға өзгәртилгән.

[9] Вә Әфраимниң беши Самарийә шәһиридур,
Самарийә шәһириниң беши Рәмалияниң оғлидур, халас;
Силәр буларға ишәнмисәңлар, мустәһкәмләнмәйсиләр» — дегин».
[10] Пәрвәрдигар йәнә Аһазға сөз қилип: —
[11] «Өзүң үчүн бешарәт сора; мәйли йәрниң тегидә яки пәләкниң қәридә болсун соравәр»
— деди.
[12] Бирақ Аһаз жававән: «Мән һәм соримаймән һәм Пәрвәрдигарни синақта қоймаймән»
— деди.
[13] Андин Йәшая: — Әнди и Давут җәмәтидикиләр, аңлап қоюңлар, адәмләрниң
сәвир-тақитини қоймиғиниңларни аз дәп, силәр Худайимниң сәвир-тақитиниму қой-
миғиливатамсиләр? [14] Шуңа Рәб Өзи силәргә бир бешарәт бериду: —
Мана, пак қиз һамилдар болуп бир оғул туғиду; у униң исмини «Иммануел» дәп атайду.
[15] Яхшилиқни таллап, яманлиқни рәт қилишни билгичә у пишлақ вә бал йәйду. [16] Чүнки
бу яш бала яхшилиқни таллап, яманлиқни рәт қилишни билгичә, сән нәпрәтлинидиған
бу икки падишаниң йәр-зиминлири ташлинип қалиду. [17] Чүнки Пәрвәрдигар сениң вә
атаңниң җәмәтигә Әфраим Йәһудадин айрилған күндин буян болуп бақмиған қаттиқ
күнләрни чүшүриду. У күнләр болса Асурийәниң падишасидин ибарәттур!
[18] Шу күни Пәрвәрдигар Мисирниң пинһан ериқлиридики пашиларни вә Асурийәдики
һәриләрни үшқиртип чақириду; [19] уларниң һәммиси келип һәр бир хилвәт җилғиларға,
ташларниң һәр бир арачлириға, һәммә янтақларға вә һәммә яйлақларға ғужжидә қону-
шиду.

7:9 **«Әфраимниң беши Самарийә шәһиридур»** — Самарийә шәһири Әфраимниң пайтәхти. **«Дәмәшқ шәһириниң беши Рәзиндур, халас,... Самарийә шәһириниң беши Рәмалияниң оғлидур, халас; силәр буларға ишәнмисәңлар, мустәһкәмләнмәйсиләр»** — һазирқи тәтқиқатқа асасланғанда, Сурийә билән Исраил иттипақиниң асасий мәхсити Асурийә империйәсиниң таҗавузиниң алдини елиштин ибарәт еди. Бу икки дөләт Йәһудани иттипаққа қошулушқа мәҗбурлимақчи болди. Аһаз падиша буни рәт қилди, чүнки у өзи Асурийәләр билән йошурун һалда бир «сулһ» түзмәкчи болған яки түзгән. Мана бу униң Йәшаяниң сөзини рәт қилғанлиғиниң, йәни Худадин бешарәт соримаслиғиниң сәвәвидур.
–Бу айәттики ахирқи җүмлә: «...ишәнмисәңлар, мустәһкәмләнмәйсиләр» дегән сөзләр ибраний тилда аһаңдаш сөз билән ипадиләнгән: — «има та-амину, кима та-амину». «Силәр» дегән сөзгә қариғанда, бу сөзләр пәқәт Аһазғила әмәс, бәлки Давутниң пүткүл җәмәтидикиләргә ейтилған болса керәк.
7:11 **«йәрниң теги»** — мошу йәрдә «йәрниң теги» «шеол»ни, йәни «тәһтисара»ни, өлгәнләрниң роһлири баридиған, қиямәт күнини күтидиған җайни көрситиши мүмкин.
7:12 **«Мән һәм соримаймән һәм Пәрвәрдигарни синақта қоймаймән»** — «Худани синаш» гунадур; бирақ мошу йәрдики «бешарәт сораш» Худаниң Өзиниң тәкливи болуп, гуна һесапланмайду.
7:14 **«Шуңа Рәб Өзи силәргә бир бешарәт бериду...»** — мошу бешарәт болса, уларға ишинишигә ярдәм бериш үчүн әмәс, бәлки Худаниң уларға болған наразилиғини көрситиш үчүн берилиду. **«Иммануел»** — «Худа биз билән биллә» дегән мәнада.
7:14 Мат. 1:23; Луқа 1:31
7:15 **«Яхшилиқни таллап, яманлиқни рәт қилишни билгичә...»** — яки «яхшилиқни таллап, яманлиқни рәт қилишни билиши үчүн». **«пишлақ вә бал йәйду»** — бу тамақлар зиминниң начар әһвалға чүшкәнлигини билдүриду. Адәм аз болғачқа, терилғу йәрләрму аз болиду. Адәмләр пәқәт мал беқиш билән шуғуллинип, терилғу йәрләр явайи һайванатлар, һәрә қатарлиқларға ташлинип қалиду *(21-23-айәтләрни көрүң)*. Иммануел кәмбәғәл шараитларда туғулиду һәм бәлким чоң болғичә шу ғөригил йемәклигини җаңгалдин терип йәйду, демәкчи.
7:16 **«Чүнки бу яш бала яхшилиқни таллап, яманлиқни рәт қилишни билгичә...»** — мошу айәттики «бу яш бала» икки бислиқ сөз болуп, бәлким Иммануелниң өзи һәм Йәшаяниң оғли «Шеар-Җашуб»ниму көрситиши мүмкин. Демәк, «Шеар-Җашуб» чоң болғичә, Сурийә һәм Исраил *(шималий падишалиқ)* ташландуқ болуп туриду. Бешарәттин үч җилдин кейин Сурийә зимини вә он үч җилдин кейин Исраил зимини Асурийә падишаси тәрипидин бесивелиниду. Униң таҗавузчилиғи Йәһуданиң зиминиғичә йетип берип, уни булап-талайду, бирақ уни егиләлмәйду. Кейинки бабларни, болупму 36-37-бапни көрүң. «Иммануел» дегән балиниң туғулуши һәққидики бешарәт Аһазға әмәс, «Давут җәмәтигә» чүшиду, дейилиду. Қариғанда, «Иммануел» Давутниң җәмәти ичидики бир «пак қиз»дин туғулиду. Мошу балиниң ким екәнлигини билиш үчүн, Инҗилдики «Матта» 1-, 2-бапни, «Луқа» 1-, 2-бапни көрүң.
7:19 **«Уларниң һәммиси келип һәр бир хилвәт җилғиларға, ...һәммә яйлақларға ғужжидә қонушиду»** — демәк, адәмләр йошурунмақчи болған һәр бир җай бехәтәр болмайду, дүшмән тәрипидин ишғал қилиниду.
–Мошу айәттә ибраний тилида аһаңдаш сөз ишлитилгән болғачқа, бир топ һашарәтниң «ғуң-ғуң» қилип аваз чиқарғиниға охшитилған.

[20] Әшу күни, Рəб Әфрат дәриясиниң нерисидин ижаригә алған бир устира билән, йәни
Асурийә падишаси билән чач чүшүриду; мошу устира башниң чечини, путниң түкли-
рини вә сақалниму чүшүрүп ғирдайду; [21] шу күнләрдә бир киши яш бир сийир вә икки
қой бақиду, [22] уларниң шунчә көп сүт бәргинидин у сериқ май йәйду; дәрвәқә, зиминда
қалғанларниң һәммиси сериқ май вә бал йәйду.
[23] Вә шундақ болидуки, һәр тели бир күмүч тәңгигә ярайдиған, миң тели бар үзүмзарлиқ
болған һәр бир жай жиғанлиққа вә тиккәнликкә айлинип кетиду; [24] Әшу йәргә адәмләр
пәқәт оқя көтирип келиду, чүнки пүткүл зимин жиғанлиққа вә тикәнликкә айлинип
кетиду. [25] Илгири кәтмән чепилған һәр бир тағлиқ жилғиларға болса, — улар у йәрләргә
жиғанлардин вә тикәнләрдин қорқуп бармайду;
Бу йәрләр пәқәт калиларни отлитидиған,
Қойлар дәссәп-чәйләйдиған жайлар болуп қалиду, халас.

Асурийәниң тажавуз қилиши тоғрисидики йәнә бир бешарәт

8 [1] Пәрвәрдигар маңа: —
«Чоң бир тахтайни қолуңға елип, еник һәрипләр билән: — «Махар-Шалал-Хаш-Баз»
дәп язғин» — деди.
[2] Мән шундақ қилип өзүмгә «ишәшлик гувачилар» сүпитидә мошуни хатириләшкә
каһин болған Урия вә Йәрәбәкияниң оғли Зәкарияни чақиривалдим. [3] Андин мән аял
пәйғәмбәр билән биллә яттим. Шундақ қилип у һамилдар болуп, бир оғул туғди. Шуниң
билән Пәрвәрдигар маңа: — «Униң исмини «Махар-Шалал-Хаш-Баз» дәп атиғин; [4] чүнки
бала «Дада, апа» дәп чақиришни билгичә, Дәмәшқ байлиқлири вә Самарийәдики олжа
Асурийә падишаси тәрипидин булап елип кетилиду» — деди.
[5] Пәрвәрдигар йәнә маңа сөз қилип мундақ деди: —
[6] «Мошу хәлиқ Шилоаһ өстиңидики ләрзан еқиватқан суларни рәт қилип,
Уларниң орнида Рәзин вә Рәмалияниң оғлидин хурсән болғачқа,
[7] Шуңа мана, Рәб уларниң үстигә долқунлап ақидиған, әлвәк Әфрат дәриясиниң сулири-
ни, — Йәни Асурийәниң падишасини толуқ һәйвә-шөһрити билән елип келиду;
У дәриядәк барлиқ ериқ-өстәңлиридин тешип кетиду,
Һәммә қирғақлирини бөсүп ташлайду;
[8] У таки Йәһудағичә шиддәт билән тешип, һәтта бойниғичә келиду;
У қанатлирини яйғанда пүткүл зиминиңға сайә болуп чүшиду, и Иммануел!

7:20 **«Мошу устира ... путниң түклирини вә сақалниму чүшүрүп ғирдайду»** — «путниң түклири» мошу йәрдә пүтүн бәдәндики түкләрни көрситидиған сөз болуп, сәл силиқлаштуруп ипадилигән. Демәк, Асурийә падишаси Исраилларниң һәммисини булап кетиду, уларни бәлким ялаңач қалдуриду.

7:22 **«...у сериқ май йәйду; дәрвәқә, зиминда қалғанларниң һәммиси сериқ май вә бал йәйду»** — демәк, адәмләр шунчә аз, терилғу йәр йоқ дейәрлик, зираәтләрниң орнида явайи от-чөп көп болғачқа, озуқлуқ асасән пәқәт сүт һәм бал болиду.

7:23 Лав. 26:22

7:24 **«Әшу йәргә адәмләр пәқәт оқя көтирип келиду...»** — демәк, бундақ үзүмзар явайи һайванлар туридиған жайға айлиниду. Шуңа адәмләр у йәргә баридиған болса, өзини қоғдаш яки ов қилиш үчүн қуралларни көтәргән һаләттила бариду.

8:1 **«Махар-Шалал-Хаш-Баз»** — «Олжиға алдира! Овға чапсан бол!» дегән мәнада. Сөзләрниң мәнасини чүшиниш үчүн, 3- һәм 4-айәтни көрүң.

8:2 **«каһин болған Урия»** — «каһин» дегән, муқәддәс ибадәтханида пухралар үчүн мәхсус қурбанлиқни көйдүргүчи киши. **«каһин болған Урия вә Йәрәбәкияниң оғли Зәкария»** — әмәлийәттә болса, Урия дегән киши Йәшая пәйғәмбәргә қарши болуп чиқиши мүмкин (*«2Пад.» 16:10-16ни көрүң*). Шундақ болғанлиғи үчүн улар техиму «ишәшлик гувалиқ» сүпитидә болуши керәк еди.

8:3 **«.. Мән аял пәйғәмбәр билән биллә яттим»** — «аял пәйғәмбәр» Йәшаяниң аялини көрситиду. Бирақ немишкә «аял пәйғәмбәр» дәп атилиду? Яки у өзи пәйғәмбәр болди вә яки униң мошу оғлини туққанлиғиниң өзи Худаниң сөзиниң әмәлгә ашурулуши болди.

8:8 **«...У қанатлирини яйғанда пүткүл зиминиңға сайә болуп чүшиду, и Иммануел!»** — 6-8-айәт тоғрилиқ

[9] — Ғәзәплинивериңлар, и әлләр, бирақ сундурулисиләр!
Җаһанниң барлиқ чәт җайлири қулақ селиңлар!
Җәң үчүн белиңларни бағлавериңлар, сундурулисиләр!
Җәң үчүн белиңларни бағлавериңлар, сундурулисиләр!
[10] Планиңларни түзүвериңлар, у бекарға кетиду;
Мәслиһәтиңларни қиливериңлар, уму ақмайду;
Сәвәви — Иммануел!».

Худаниң Йәшаяға йолйоруқ бериши

[11] Чүнки Пәрвәрдигар күчлүк қолини маңа тәккүзүп,
Мениң бу хәлиқниң йолида маңмаслиғимға йолйоруқ берип, мундақ сөз қилди: —
[12] «Мошу кишиләр көп ишларда «сүйиқәст бар» десә, силәр болсаңлар «сүйиқәст бар» дәп
жүрмәңлар;
Уларниң қорққинидин силәр қорқмаңлар,
Яки һеч вәһимигә чүшмәңлар;
[13] Пәқәт самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарнила һәммидин үстүн дәп
билиңлар;
У силәрниң Қорқидиғиниңлар болсун,
Силәрниң вәһимәңлар болсун!
[14] У бир муқәддәс panahгah болиду,
Һәмдә Исраилдики икки җәмәт үчүн путликашаң таш, адәмни жиқитидиған қорам таш,
Йерусалимдикиләр үчүнму қилтақ вә тапанқапқан болиду;
[15] Улардин көпләр Униңға путлишип, жиқилип, янҗилип, қилтаққа чүшүп, әсиргә елиниду».

чүшәнчимиз мундақ: Йәһудадикиләр Асурийә империйәсидин қорққили турди. «Шилоаһ» болса, Йерусалимдин өтидиған ләрзан сүпсүзүк бир өстәң еди. Худа бу өстәңни өзиниң хатирҗәмлиги, Исраилға бәрмәкчи болған аман-течлиғиға охшитиду. Әфрат дәрияси болса, Асурийә империйәсидики чоң дәриядур. Шилоаһ өстиңиниң сиртқи көрүнүши һәйвәтлик әмәс, әлвәттә, бирақ мошу ләрзан ақидиған өстәң Худаниң һимайисини билдүриду. Инсанларниң маһийити болса һәйвәтлик нәрсигә үмүт бағлашқа майилдур; Йәһуда хәлқи болса ишәшини Худаниң һимайисигә бағлиған әмәс, бәлки улар: «Сурийә билән *(шималий)* Исраилниң иттипақини Асурийә империйәсигә бир тосалғу» дәп хатирҗәм вә хошал еди. Худа уларниң иман-ишәшини хата қойғанлиғини уларға көрситиш үчүн, Асурийә падишаси силәргә «Бойнуңларға йәткичә» таҗавуз қилиду, дәйду.

–«боюнға йәткичә» — Асурийә падишаси кәлгәндә, Йәһуданиң һәммә йәрлирини ишғал қилип, 46 шәһәрни қолиға алди; пәқәт пайтәхти Йерусалим шәһирини егиләлмәй, уни муһасиригә алди. Ахирда у Худаниң беваситә җазасиға учрап Асурийәгә қайтти *(36-37 бабни көрүң)*.

–10-айәт бойичә, Исраилниң земини болса «Иммануел»ниң зиминидур; демәк, «Иммануел» Исраилниң Падишаси, Ғоҗайинидур.

8:9 «Ғәзәплиниверицлар, и әлләр...!» — йәнә бир хил тәрҗимиси: — «Җәм болуп һуҗум қилиңлар, и әлләр...!».

–Мошу айәткә қариғанда, бешарәт мошу йәрдә пәқәт Асурийәниң һуҗумини әмәс, бәлки ахирқи заманда җими хәлиқ-милләтниң Исраилға қилидиған һуҗумини көрситиду.

8:10 «Мәслиһәтиңларни қиливериңлар» — ибраний тилида «бир сөз қилишиңлар». **«Сәвәви — Иммануел!»** — оқурмәнләрниң есидә болуши керәкки, «Иммануел» пак қиздин туғулған *(7-баптики)* бешарәтлик бала, исми «Худа биз билән биллә» дегән мәнада.

8:12 «Мошу кишиләр көп ишларда «сүйиқәст бар» десә...» — мошу йәрдә «сүйиқәст»ниң мәнаси *(бизниң қаришимизчә)*: — Хәлиқ һәр хил питнә-иғваларға қулақ селип: «Әтирапимиздики башқа дөләтләр яки өз ичимиздики хаинлар сүйиқәст қиливатиду» дәп қорқуп жүрәтти; мошу гәпләргә Йәшая вә униңға әгәшкән ихласмән Йәһудийлар һеч қулақ салмаслиғи керәк еди.

8:13 «Пәқәт... Пәрвәрдигарнила һәммидин үстүн дәп билиңлар» — яки «пәқәт... Пәрвәрдигарнила муқәддәс дәп билиңлар».

8:14 «У бир муқәддәс panahгah болиду» — мошу айәттики «У» бәлким «Иммануел»ни, шундақла униң қандақ екәнлигини көрситиду. У «муқәддәс panahгah» яки «муқәддәс ибадәтгаһ»ға охшаш, инсанларниң Худаға йеқинлишиш йолини тәминләп бериду. **«адәмни жиқитидиған қорам таш»** — бу ибариниң йәнә бир мәнаси «*(адәмләр)* яман көридиған қорам таш».

8:14 Йәш. 28:16; Луқа 2:34; Рим. 9:33; 1Пет. 2:7

8:15 Мат. 21:44; Луқа 20:18

Йәшаяниң өзигә әгәшкәнләргә гәп қилиши

[16] — «Бу гуванамини йөгәп, Тәврат қанунини мениң мухлислирим арисида печәтләп қойғин.
[17] Мән болсам, йүзини Яқуп җәмәтидин йошуруватқан Пәрвәрдигарни күтимән;
Вә мән Уни тәлмүрүп сақлаймән.
[18] Қараңлар, маңа вә Пәрвәрдигар маңа бәргән балиларға,
Биз Зион теғини Өз макани қилған самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар Исраилда намайән қилған бешарәт вә кераматләрниң сүпитидурмиз».
[19] — Башқилар силәргә: — «Биз вичир-вичир, гудуң-гудуң қилидиған «әрваһларни чақирғучи»лар вә даханлардин йол сорайли» — десә, силәр җавап берип: — «Бир хәлиқниң өз Худасини издәп йол сориши керәк әмәсму? Тирикләрниң өлүкләрдин йол сориши тоғриму?!» — дәңлар.
[20] — Тәврат қануни вә гуванамә асас қилинсун! Мошуларни асас қилип сөз қилмиса, уларға таң нури чүшмәйду! [21] Әксичә, улар қисилған, ач һалда зиминни кезип жүришиду; ач қалған чағда, улар ғәзәплинип асманға қарап, падишасини һәм Худасини қарғап тиллайду; [22] улар йәргә қариса, мана, җапа-мушәққәт, қараңғу-зулмәт, һәсрәт-надамәт вә паракәндичилик туриду;
Улар қап-қараңғулуққа һайдиветилиду.

Һәммә мәсилини һәл қилғучи бир балиниң туғулуши — хуш хәвәр

[22b] Бирақ, һәсрәт-надамәткә қалғанларға зулмәт болувәрмәйду;
У өткән заманларда Зәбулун зиминини вә Нафтали зиминини хар қилдурған;
Бирақ кәлгүсидә У мошу йәрни, йәни «ят әлләрниң макани» Галилийәгә, җүмлидин «деңиз йоли» бойидики җайлар вә Иордан дәриясиниң қарши қирғақлириға шан-шөһрәт кәлтүриду;

8:16 **«Бу гуванамини йөгәп... қойғин»** — Худа мошу йәрдә Йәшая арқилиқ өзигә әгәшкән мухлислириға йолйоруқ бериду. Йәшая язған һәм сөзлигән гувалиқларни, Мусаға берилгән қанун вә башқа пәйғәмбәрләргә берилгән Тәвраттики қисимларни биллә қошуп, бехәтәр сақлап қоюш керәк, дегән мәнада. Шундақ қилғанда, биринчидин, һәр қандақ қалаймиқан вәзийәтләр астида, улар мошу китаплар арқилиқ немә қилиш керәклигини убдан биләләйду.
–Иккинчидин, улар Йәшая пәйғәмбәргә берилгән бешарәтләрни печәтлигән болса, у дуниядин кәткәндин кейин, гувалиқлар алдин-ала ейтқан нурғун ишлар йүз бәргәндә, Исраил хәлқи мошу гувалиқлар *(бешарәтләр)*ни топ-тоғра екән, дәп билиду, шуниңдәк буларда һеч қандақ ойдурмилиқ йоқ, Йәшая һәқиқий пәйғәмбәр екән, дәпму етирап қилиду.
8:17 **«...йүзини Исраил җәмәтидин йошуридиған Пәрвәрдигар»** — Худа Өз хәлқи болған Исраилға, гуналири түпәйлидин, һеч мөҗизини көрсәтмәй, уларни дүшмәнлиридин қоғдимайду. Һалбуки, Йәшая вә униң гепигә киргән Худаниң мөмин бәндилири үмүтсизләнмәй, Йәшаяға охшаш «Пәрвәрдигарға тәлмүрүп Уни сақлимақта» еди.
8:18 **«Қараңлар, маңа вә Пәрвәрдигар маңа бәргән балиларға, биз ... намайән қилған бешарәт вә кераматләрниң сүпитидурмиз»** — мошу сөзләрни қилғучи болса Йәшая пәйғәмбәрниң өзи; бирақ «Иммануел»му у арқилиқ бешарәтлик сөз қиливатиду *(«Ибр.» 2:13ни көрүң)*.
8:18 **Ибр. 2:13**
8:19 **Қан. 18:11**
8:20 **Йәш. 8:16**
8:22 **«улар йәргә қариса, мана, җапа-мушәққәт ... вә паракәндичилик туриду»** — Исраиллар асмандики ярдәмни рәт қилғандин кейин, йәр-йүзидин һеч үмүт болмайла қалмай, һәммиси зулмәт болиду.
8:22 **Йәш. 5:30**
8:22b **«һәсрәт-надамәткә қалған»** — мошу ибарә, ибраний тилида «аялчә род»тики исим болуп, матәм тутуватқан аялға тәсәлли бәргәндәк Худа Нафталилар вә Зәбулунларға тәсәлли беридиғанлиғини билдүриду. **««ят әлләрниң макани» Галилийә»** — Асурийә империйәси таҗавуз қилғандин кейин, Нафтали, Зәбулун вә башқа Исраил қәбилилириниң көп қисимлири әсиргә чүшүп елип кетилди. Бир қисим кәмбәғәл, намрат, қабилийәтсиз кишиләр қалдурулди. Асурийә падишаси башқа милләт-хәлиқләрни елип келип шу йәргә, болупму Галилийәгә олтирақлаштурди. Мошу кишиләр қепқалған намрат Исраиллар билән арилишип жүрүп, өз ара ассимилиятсийә қилинғачқа, Галилийә Йәһудийлар тәрипидин ««ят әлләр» *(Йәһудий әмәсләр)*ниң макани Галилийә» дәп кәмситилип аталған.
–Бешарәткә асасән, нур дәл шу йәрдә пәйда болиду. Бешарәтниң әмәлгә ашурулуши тоғрисидики тәпсилатларни Инҗил «Мат.» 4:15-айәттин көрүң. **«деңиз йоли»** — «Галилийә деңизи»ниң ғәрбий йәрлири.
8:22b **Мат. 4:15**

9 [1] Қараңғулуқта меңип жүргән кишиләр зор бир нурни көрди;
Өлүм сайисиниң жутида турғучиларға болса,
Дәл уларниң үстигә нур парлиди.
[2] — Сән әлни авуттуң,
Уларниң шатлиғини зиядә қилдиң;
Хәлиқләр һосул вақтида шатланғандәк,
Җәң олҗисини үләштүргән вақитта хошаллиққа чөмгәндәк,
Улар алдиңда шатлинип кетиду.
[3] Чүнки Мидиянниң үстидин ғәлибә қилған күнгә охшаш,
Сән униңға селинған боюнтуруқни,
Мүрисигә чүшкән әпкәшни,
Уларни әзгүчиниң тайиғини сундуруп ташливәттиң.
[4] Чүнки ләшкәрләрниң урушта кийгән һәр бир өтүклири,
Қанға миләнгән һәр бир тонлири болса пәқәтла от үчүн йеқилғу болиду.
[5] Чүнки биз үчүн бир бала туғулди;
Бизгә бир оғул ата қилинди;
Һөкүмранлиқ болса униң зиммисигә қоюлиду;
Униң нами: — «Карамәт Мәслиһәтчи, Қудрәтлик Тәңри, Мәңгүлүк Ата, аман-хатирҗәмлик Егиси Шаһзадә» дәп атилиду.
[6] У Давутниң тәхтигә олтарғанда вә падишалиғиға һөкүмранлиқ қилғанда,
Шу чағдин башлап та әбәдил-әбәткичә,
Уни адаләт һәм һәққанийлиқ билән тикләйду, шундақла мәзмут сақлайду,
Униңдин келидиған һөкүмранлиқ вә аман-хатирҗәмликниң ешиши пүтмәс-түгимәс болиду.

9:1 **«Қараңғулуқта меңип жүргән кишиләр зор бир нурни көрди... дәл уларниң үстигә нур парлиди»** — мошу айәтләрдики «нур» шүбһисизки, Мәсиһ-қутқузғучидур *(6-7-айәтни көрүң)*. Биз мошу бешарәтләрниң әмәлгә ашқанлиғини Инҗилдин көримиз. Мәсиһ Әйса дәл 1-айәттики төрт җайда улуқ хизмитини, йәни хуш хәвәрни тарқитиш, мөҗизиләрни яритишни башлиди. У хизмәт қилған үч йерим жил вақитниң йеримидин көпрәкини бәлким мошу җайларда өткүзгән.
–Бу бешарәттики пеилларниң һәммиси «өткән заман» шәкидә ипадиләнгән. Бу хил шәкилдики бешарәт «Йәшая»да көп учрайду, у кәлгүсидики ишларниң җәзмәнликини билдүриду.
9:1 Мат. 4:15,16; Әф. 5:14
9:2 **«Сән әлни авуттуң, уларниң шатлиғини зиядә қилдиң...»** — мошу йәрдә пәйғәмбәрләрниң язмилиридики көп башқа бешарәтләргә охшаш, кәлгүсидики, техи йүз бәрмигән ишлар өтүп болған ишлардәк тилға елиниду.
9:3 **«Мидиян үстидин ғәлибә қилған күн»** — тәхминән 500 жил илгири Исраил Мидиянийларниң асаритидин Худаниң карамәтлири билән қутулған.
9:3 Һак. 7:22; Йәш. 10:26
9:4 **«Чүнки ләшкәрләрниң урушта кийгән һәр бир өтүклири... пәқәтла от үчүн йеқилғу болиду»** — Худа уларға шундақ бәрикәтләрни беридуки, мошу ғәлибә болғандин кейин *(улар әмәс, бәлки Пәрвәрдигар улар үчүн қилған ғәлибә)* улар шу ләшкәрләрниң қанға миләнгән кийим-кечәклири керәк болмайду, уларни пәқәт йеқилғу үчүн ишләткили болиду, дәп қарайду.
9:5 **«Биз үчүн бир бала туғулди; бизгә бир оғул ата қилинди»** — бу бешарәт гәрчә кәлгүсидики ишларни көрсәткән болсиму, униңдики пеилларниң һәммиси «өткән заман» шәклидә ипадиләнгән. Жуқириқи 2-айәттики изаһатни көрүң. **«аман-хатирҗәмлик Егиси Шаһзадә»** — яки «аман-хатирҗәмлик Бәргүчи Шаһзадә».
9:5 Йәш. 11:2; 22:22; Луқа 2:10,11; Юһ. 4:10

Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң отлуқ муһәббити мошуларни ада қилиду.

Пәрвәрдигарниң Исраилға, йәни «шималий падишалиқ»қа болған ғәзиви

7 Рәб Яқуп җамәтигә бир сөз әвәтти,
У пат арида Исраилға чүшиду,
8 Барлиқ хәлиқ, йәни Әфраим вә Самарийәдикиләр шу сөзниң тоғрилиғини билгән болсиму,
Лекин көңлидә тәкәббурлишип йоғанлиқ қилип, улар: —
9 — «Хишлар чүшүп кәтти,
Бирақ уларниң орниға ойулған ташлар билән қайта ясаймиз;
Ерән дәрәқлири кесилип болди,
Бирақ уларниң орнида кедир дәрәқлирини ишлитимиз» — дейишиду;
10 Шуңа Пәрвәрдигар Рәзинниң күшәндилирини Исраилға қарши күчләндүрди,
Яқупниң дүшмәнлирини қозғиди.
11 Шәриқтин Сурийәликләр, ғәрбтә Филистийләр,
Улар ағзини һаңдәк ечип Исраилни жутувалиду.
Ишлар шундақ дейилгәндәк болсиму,
Униң ғәзиви йәнила янмайду,
Созған қоли йәнила қайтурулмай туриду.
12 Бирақ хәлиқ өзлирини Урғучиниң йениға техи йенип кәлмиди,
Улар самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарни издимәйватиду.
13 Шуңа Пәрвәрдигар бир күн ичидә Исраилниң беши вә қуйруғини,
Палма шехи вә қомушини кесип ташлайду;
14 Мойсипит вә мөһтәрәмләр болса баштур;

9:6 **«У Давутниң тәхтигә олтарғанда вә падишалиғиға һөкүмранлиқ қилғанда... Униңдин келидиған һөкүмранлиқ вә аман-хатирҗәмликниң ешиши пүтмәс-түгимәс болиду...»** — мошу икки айәт *(6-7-айәт)* жуқурики «Иммануел»ниң ким екәнлигини техиму ениқ көрситиду. У тоғрисидики хәвәрни тәкрарлисақ: —
–*(а)*У Исраил үчүн Қутқузғучидур. Бу бабтики 1-6-айәттики ғәлибә вә бәхит бу бала сәвәвидин вуҗудқа келиду.
–*(ә)* У пак қиздин туғулиду *(7-бап, 14-айәт)*.
–*(б)* У бәлким кәмбәғәл вә дүшмәнниң һөкүмранлиғи астидики әһвалда туғулиду *(7-бап, 15- вә 17-айәт)*.
–*(п)* У Давутниң җәмәтидин болуп, Давутниң тәхтигә олтириду. Худа Давутқа вәдә бәргәнки, униң бир әвлади Исраилға вә ахирида пүткүл дунияға Падиша болиду. *(Зәбур, 17-күй, 21-күй, 71-күйләрни көрүң)*
–*(т)* Бу балида Худаниң тәбиити болиду *(6-айәт)*. У «Қудрәтлик Тәңри» дәп атилиду. Ибраний тилида «карамәт» дегән сүпәт, пәқәт Худа вә Худаниң қилғанлири тоғрилиқла ишлитилиду.
–*(ж)* Бу бала ахирда пүтүн аләмгә аман-хатирҗәмликни йәткүзиду. «Униңдин келидиған һөкүмранлиқ вә аман-хатирҗәмликниң ешиши пүтмәс-түгимәс болиду».
–Булардин сирт мошу айәтләрдә нурғун савақ-хәвәрләр бар, мошу йәрдә сәһипә чәклик болғанлиғи үчүн һазирчә тохталмаймиз.
–Бу балиниң ким екәнлиги пәқәт Инҗилдики баянлардила ениқ көрситилиду. У пак қиз Мәрйәмдин туғулған Мәсиһ Әйсаниң дәл өзи болуп, униң башқа бири болушиниң қәтъий мумкинчилиги йоқтур.
9:6 2Пад. 19:31; Йәш. 37:32
9:7 **«Рәб ... бир сөз әвәтти, ... Исраилға чүшиду»** — «Исраил» мошу айәтләрдә *(8-21дә)* шималий падишалиқни көрситиду. «Чүшиду» дегән сөз мошу йәрдә Худаниң бир җазасиниң кәлгәнлигини көрсәтсә керәк.
9:9 **«Хишлар чүшүп кәтти, бирақ уларниң орниға ойулған ташлар билән қайта ясаймиз...»** — демәк, «Пәрвәрдигарниң тәрбийә җазаси болған зиянни тартқан болсақму, биз йәнила униң тәрбийә җазасиға писәнт қилмай, өз күчимизгә тайинип техиму яхши турмушни бәрпа қилимиз» *(ташлар хишлардин, кедир дәрәқлири ерән дәрәқлиридин яхши, әлвәттә)*. Йәробоам II падиша болған вақтида, Худа *(шималий)* Исраилда чоң бир йәр тәврәшни пәйда қилған; «Хишлар чүшүп кәтти,... ерән дәрәқлири кесилип болди,...» дегән сөзләр бәлким шу йәр тәврәш билән мунасивәтлик.
9:10 **«Пәрвәрдигар Рәзинниң күшәндилирини Исраилға қарши күчләндүрди...»** — 7-баптики мәзмунға қариғанда, Сурийәниң падишаси Рәзин Исраил билән иттипақдаш еди. Мошу сөзгә қариғанда униң Исраил билән иттипақи кейин мәвҗут болуп туралмайду. Башқиларниң Исраилға қарши чиқиши билән уму Исраилға қарши қозғилиду.
9:11 Йәш. 5:25; 10:4

Ялғанчилиқ үгитидиған пәйғәмбәр — қуйруқтур.
15 Чүнки мошу хәлиқниң йетәкчилири уларни аздуриду,
Йетәкләнгүчиләр болса жутувелинип йоқилиду.
16 Шуңа Рәб уларниң жигитлиридин хурсәнлик тапмайду,
Житим-йесирлири вә тул хотунлириға рәһим қилмайду;
Чүнки һәр бири иплас вә рәзиллик қилғучи,
Һәммә еғиздин чиққини пасиқлиқтур.
Һәммиси шундақ болсиму,
Униң ғәзиви йәнила янмайду,
Созған қоли йәнила қайтурулмай туриду.
17 Чүнки рәзиллик оттәк көйиду,
У жиған вә тикәнләрни жутувалиду;
У орманниң барақсан жайлири арисида тутишиду,
Улар ис-түтәклик түврүк болуп пурқирап жуқуриға өрләйду;
18 Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң дәрғәзиви билән зимин көй-
дүрүп ташлиниду,
Хәлиқ болса отниң йеқилғуси болиду, халас;
Һеч ким өз қериндишини аяп рәһим қилмайду.
19 Бириси оң тәрәптә гөш кесип йәп, тоймайду,
Сол тәрәптин ялмап йәпму, қанаәтләнмәйду;
Һәр ким өз билигини йәйду;
20 Мәнассәһ Әфраимни, Әфраим болса мәнассәһни йәйду;
Униң үстигә иккисиму Йәһудаға қарши туриду.
Һәммиси шундақ болсиму,
Униң ғәзиви йәнила янмайду,
Созған қоли йәнила қайтурулмай туриду.

Пәрвәрдигарниң Йәһудаға болған ғәзиви

10 1 Қәбиһлик қанунлирини түзгүчиләргә,
Азаплиқ пәрман-һөкүмләрни язғучиларға вай!
2 Тул хотунларни олжимиз қилайли,
Житим-йесирларни булап-талайли дәп,
Улар мискинләргә адаләтни бәрмәй,
Хәлқимдики ажиз-бечариләрдин һоқуқни булап кетиду.
3 Һесап алидиған күнидә,
Йәни жирақтин кәлгән туюқсиз балаю-апәт күнидә,
Немә қилисиләр?
Кимдин башпанаһлиқ издәп жүрисиләр?
Байлиқ-шөһритиңларни нәгә аманәт қойисиләр?

9:16 Йәш. 10:6
9:17 Йәш. 5:24; 24:6
9:18 **«...һеч ким өз қериндишини аяп рәһим қилмайду»** — Йәробоам *(ИИ)* Исраилға падиша болғандин кейинки 28 жил ичидә, көп кишиләр тәхтни талишип урушти. Җәмий 6 Падиша тәхткә олтарған, ички уруш-җедәлләр көп болған еди.
9:20 **«мәнассәһ әфраимни, әфраим болса мәнассәһни йәйду...»** —Әфраим вә Манассәһ болса Исраил падишалиғидики икки әң чоң қәбилә. Жуқириқи изаһатта көрситилгинидәк уларниң арисида уруш-җедәлләр көп еди. Ундақ ишлар Йәшая дегинидәк, «өз билигини өзи йәйдиған» иштур.
10:3 **«һесап алидиған күни»** — сөзмусөз тәрҗимә қилинса, «Худа йоқлап келидиған күни» дегәнлик болиду.

4 Уларға әсирләр арисида зоңзийип олтириштин,
Яки өлтүрүлгәнләр арисида жиқилиштин башқа һеч немә қалмиди!
Һәммиси шундақ болсиму,
Униң ғәзиви йәнила янмайду,
Созған қоли йәнила қайтурулмай туриду.

Пәрвәрдигарниң Асурийә падишаси Сәннахерибқа карита бир сөзи

5 Қолиға ғәзивимниң тоқмиқи тутқузулған,
Өзүмниң дәрғәзивимниң тайиғи болған Асурийәликкә вай!
6 Мән уни худасиз бир «ят әл»гә,
Дәрғәзивим қаритилған хәлқимгә зәрбә беришкә әвәтимән;
Униңға олжа тутувелишқа,
Ғәнимәтни булашқа,
Хәлқимни кочилардики лай-патқақларни дәссигәндәк дәссәшкә буйруймән.
7 Бирақ Асурийәликниң көздә тутқини мошу әмәс,
У шундақ һеч ойлиған әмәс.
Униң ойлиғини вәйран қилиш,
Көп дөләтләрни йоқитиштин ибарәттур.
8 У: — «Мениң сәрдарлиримниңму һәммиси падишаларға баравәр әмәсму?
9 Кално шәһири Каркемиш шәһиригә,
Хамат шәһири Арпад шәһиригә,
Самарийә шәһири Дәмәшқ шәһиригә охшаш әмәсму?
10 Мәбудлири Самарийәниң вә Йерусалимниңкидин улуқ болғини билән,
Мениң қолум мошу мәбудқа тәвә болған падишалиқларға егә болушқа йәткидәк турса,
11 Самарийә вә униң мәбудлирини қандақ қилған болсам, Йерусалим вә униң мәбудли-
рини охшашла шундақ қилмамдимән?» — дәйду.
12 Бирақ Рәб Зион теғи вә Йерусалимда пүткүл жаза ишини пүткүзүп болғандин кейин,
У: —
«Мән Асурийә падишасиниң көңлидики башбаштақлиқниң ақивитини униңға чүшүримән,
Униң көзлиридики кибирлик нәзәрлирини жазалаймән» дәйду.

10:5 **«Қолиға ғәзивимниң тоқмиқи тутқузулған,...»** — ибраний тилида «*(Уларниң)* қолидики тоқмақ Мениң ғәзивим болған,...».
10:5 Йәш. 36:1; Йәр. 25:9; Әз. 21:14
10:6 **«Униңға олжа тутувелишқа, ғәнимәтни булашқа ...буйруймән»** — Йәшаяниң иккинчи оғлиниң исми *(Маһар-Шалал-Хаш-Баз)*ниң мәнасини мошу айәтттин чүшинивалғили болиду: «Олжиға алдира! Ғәнимәткә чапсан бол!». Бу сөзләр йәнә 2-айәттә тепилиду; Худа Йәһудадикиләрниң гуналирини Асурийә падишаси Сәннахериб арқилиқ уларниң бешиға чүшүриду.
10:7 **«Бирақ Асурийәликниң көздә тутқини мошу әмәс, у шундақ һеч ойлиған әмәс...»** — демәк, Худаниң мәхсити Асурийә падишаси арқилиқ Исраил вә Йәһудани жазалаш еди. Бирақ Асурийә падишаси мошу иштин һеч хәвәрсиз болуп, пәқәт өз шәхсий мәнпәәт-һоқуқлирини, байлиқ-шөһритини ашуруш койида еди. Мошу айәт бизгә, һәммигә Қадир һәтта рәһимсиз вә худасиз шәхсләр, әлләр вә империйәләр арқилиқму Өз мәхсәт-муддиалирини әмәлгә ашуриду, дәп үгитиду.
10:8 **«Мениң сәрдарлиримниңму һәммиси падишаларға баравәр әмәсму?»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Мениң сәрдарлиримниңму һәммиси авал падишалар болған әмәсму?»
10:9 **«Кално шәһири Каркемиш шәһиригә, Хамат шәһири Арпад шәһиригә, Самарийә шәһири Дәмәшқ шәһиригә охшаш әмәсму?»** — демәк, мән Кално, Хамат вә Дәмәшқни асанла қолға кәлтүрдүм. Буниңдин башқа шәһәрләрниму шуниңға охшашла асанла бойсундуримән. Һәр бир җүп шәһәрниң иккинчиси биринчисиниң җәнуп тәрипидә болуп, уни Асурийәниң падишаси кейинрәк қолиға алған.
– Кално — миладийәдин илгәрки 738-жили; Каршемиш 717-жили;
–Хамат 738-жили; Арпад 740-жили;
–Самарийә 721-720-жили; Дәмәшқ 732-жили елинған.

13 Чүнки у: — «Бу ишларни өз қолумниң күчи билән,
Өз даналиғим билән мән қилғанмән;
Чүнки мән әқиллиқтурмән;
Мән әлләрниң пасиллирини йоқаттим,
Уларниң ғәзнилирини буливалдим,
Тәхткә олтарғанларни батур кәби чүшүрүп ташлидиммән;
14 Мән қолумни бир қуш угисиға узатқандәк әлләрниң байлиқлириға узаттим,
Бириси ташливетилгән тухумларни тәргәндәк мән пүткүл дунияни жиққанмән;
Улардин һеч бириму қанатлирини палақлатмиди,
Тумшуғини ачмиди,
Яки чук-чук қилип аваз чиқармиди» — дәйду.
15 Палта өзини ишләткүчисигә лап атса боламду?
Һәрә һәридигүчигә почилиқ қилса боламду?
Шундақ иш екән, худди таяқ өзини көтәргүчисини ойниталиса болидиғандәк,
Худди һаса яғач әмәс болғучини көтәргәндәк болатти әмәсму?!
16 Шуңа самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар шу Асурийәлкниң палванлири арисиға оруқлитиш кесилини әвәтиду,
Униң шан-шәривиниң астида лавулдап ялқунлайдиған бир отни яқиду.
17 «Исраилниң Нури»ниң Өзи от,
Униңдики Муқәддәс Болғучи ялқун болиду,
У бир күн ичидә униң жиғанлири вә тикәнлирини көйдүрүп, жутувалиду.
18 Һәм униң орманзарлиқ вә бағ-етизлириниң шан-шәривини, жан вә тенини көйдүрүп күл қиливетиду;
Улар бәәйни жүдәп кетиватқан кесәл адәмдәк болуп қалиду.
19 Буниң билән орманзарлиқтики дәрәқләрниң қеп қалғини шунчә аз болидуки,
Кичик бала уларни санап хатириләләйду.

20 Шу күни шундақ болидуки, Исраилниң қалди хәлқи, йәни Яқупниң жәмәтидин қечип
қайтқанлар өзлирини урғучиға иккинчи таянмайду; бәлки улар һәқиқәтән Пәрвәрди-
гар, йәни «Исраилдики Муқәддәс Болғучи»ға тайиниду.
21 Бәрһәқ, бир «қалди» қайтип келиду,
Йәни Яқупниң «қалдиси» қудрәтлик Тәңриниң йениға қайтип келиду.
22 И Исраил, хәлқиң деңиздики қумдәк көп болғини билән,
Пәқәт бир қалдиси қайтиду;
Чүнки һәққанийлиқ билән жүргүзүлгән, бир һалакәтниң тешип үстүңларға чүшүши бекитилгәндур;

10:15 **«яғач әмәс болғучи»** — һасини ишләткән адәмни көрситиду.
10:16 **«Асурийәлкниң палванлири»** — «палван» ибраний тилида «семиз» дегән сөз билән ипадилиниду; «семизларға оруқлуқ әвәтимән». Бу бешарәтниң әмәлгә ешишини 36-, 37-баптин көрүң.
10:16 Йәш. 24:6
10:19 **«орманзарлиқтики дәрәқләр»** — бәлким Асурийәдики дәрәқләрниму, адәмләрниму көрситиду.
10:20 **«өзлирини урғучи»** — бу Асурийәни яки Асурийә падишаси Сәннахерибни көрситиду.
10:21 **«Бәрһәқ, бир қалдиси қайтип келиду»** — Йәшаяниң биринчи оғлиниң исми (*Шеар-Жашуб*)дур. «Қайтип келиш» — шүбһисизки, һәм товва қилиш һәм өз жут-вәтинигә қайтишниму билдүриду. Мошу айәтләр һәм Исраилдики «шималий падишалиқ»ни һәм ахирқи замандики Исраилниму көрситиши мүмкин.
10:22 Яр. 22:17, 32:12; Йәш. 10:23; Һош. 1:10; Рим. 9:25, 26, 27, 28; Йәр. 10:24; 30:11; Үәх. 28:22; 27:8; Йәр. 4:27; 5:10, 18; 10:24; Пәнд. 11:4; Ез. 7:19; Зәф. 1:14-16, 18; Дан. 9:26-27; Наһ. 1:9

23 Чүнки бир һалакәтни — бекитилгән бир һалакәтни самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар пүткүл йәр йүзидә әмәлгә ашуриду.
24 Шуңа самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
« — И Зион теғида турған хәлқим,
Асурийәдин қорқма!
У сени таяқ билән уридиған,
Вә Мисирлиқлардәк саңа қарап һасисини көтиридиған болсиму,
25 Пәқәт азғинә вақит өтүши биләнла,
Силәргә қаратқан мошу дәрғәзивим түгәп,
Ғәзивимни уларға һалакәт чүшсун дәп каритимән.
26 Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар болса, уларға қамча билән һуҗум қозғайду;
Уларниң һали «Орәбниң қорам теши»да болған Мидиян қирғинчилиғидәк һаләттә болиду;
У һасисини деңизға каритип,
Уни Мисирлиқларниң үстигә көтәргәндәк көтириду;
27 Андин шу күнидә шундақ болидуки,
Униң жүки мүрәңдин,
Боюнтуруғи бойнуңдин елип ташлиниду;
Майлириң сәвәвидин,
Боюнтуруқ сундуруп йоқитилиду.

Йәшаяниң Асурийәниң җәң жүрүшини алдин-ала ейтип баян қилиши

28 Мана, улар Аятқа йетип, Мигрондин өткән,
Миқмашта жүк-тақлирини қоюп қойиду;
29 Улар босуға-давандин өткән,
Гебада қонуп қалиду;
Рамаһ титрәп кетиду;
Саулниң жути Гибеаһдикиләр болса қечип кәткән;
30 И Галлимниң қизи, пәрядиңни көтәр!
Һәй Лаиш, аңлап қой!
И бечарә Анатот!

10:23 **«пүткүл йәр йүзидә»** — яки Пәләстиндики *(Қанаандики)* зиминни яки пүткүл йәр йүзини көрситиду.
10:23 Йәш. 28:22
10:24 **«Вә Мисирлиқлардәк саңа қарап һасисини көтиридиған болсиму,...»** — ибраний тилида «У һасисини Мисирдики тәбиқидә саңа қарап көтәргәндәк болсиму,...».
–«Мисирлиқлардәк... һасисини көтиридиған» — Исраилниң Мисирда болған тарихини көрситиши мүмкин.
–«һаса көтириш» — бәлким җәң қилишни җакалаштур. Қедимки заманда, Исраиллар Мисирдин чиққан вақтида, Мисирниң падишаси Пирәвн уларни һалак қилмақчи болуп, қошунини әвәтип қоғлиған. Бирақ уларниң һәммиси ахирда өзи һалак болған. Асурийәләр Мисирлиқларға охшашла һалак болиду, демәк. «Мис.» 1-15-бапларни көрүң.
10:26 **«Уларниң һали «Орәбниң қорам теши»да болған Мидиян қирғинчилиғидәк һаләттә болиду»** — «Һак.» 7-бапни көрүң. Мидиянлар Исраилға һуҗум қилип, Худаниң мөҗизилири билән мәғлуп болди. Мидиянларниң сәрдари Орәб қачқан болсиму өлтүрүлди. Асурийә падишаси Сәннахериб қачқини билән өз жутида өз оғуллири тәрипидин өлтүрүлди *(37-бапни көрүң)*.
– **«Уни Мисирлиқларниң үстигә көтәргәндәк көтириду»** — ибраний тилида «У Мисирдики тәбиқидә һасисини көтириду» *(4-айәттики ибарә охшаштур)*. Лекин «һасини көтәргүчи» мошу йәрдә Пәрвәрдигар болиду; У «уни *(һасисини)* Мисирлиқларниң үстигә көтәргән»дә, Мисирлиқлар деңизда ғәриқ болуп һалак болди («Мис.» 14-бапни көрүң.
10:26 Мис. 14
10:27 **«майлириң сәвәвидин»** — Исраил падишалири «муқәддәс май» билән, йәни «мәсиһ қилиниши» билән падиша қилинған. Мошу «май» Худа Исраил падишалириға бәргән вәдилирини билдүрүши мүмкин.
–Башқа бир хил тәрҗимиси: «Сениң сәмирәп кәткиниң үчүн, боюнтуруқ сундурулуп йоқитилиду».

31 Мадмәнаһ болса қачти;
Гебимдикиләр бәдәр қачти;
32 Шу күн өтмигичә улар Ноб дөңидә тохтап қалиду;
Әшу йәрдә у Зион қизиниң теғиға,
Йәни Йерусалимдики дөңгә қарап муштини ойнитиду.

Асурийә йоқилиду, «Иммануел» туғулиду

33 Мана, самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар чоң шахларни шиддәт билән кесиветиду;
Шуниң билән егиз өскәнләр кесип жиқитилиду;
Һали үстүнләр пәсләштүрүлиду.
34 У төмүр қураллар билән орманлиқниң Барақсан йәрлирини кесип қақаслиқ қиливетиду;
Ливан болса улуқ бириси тәрипидин жиқитилиду.

Давами

11 1 Вә бир тал нота Йәссәниң дәриғиниң көтигидин үнүп чиқиду;
Униң йилтизидин үнүп чиққан бир шах көп мевә бериду.
2 Вә Пәрвәрдигарниң Роһи,
Йәни даналиқниң вә йорутушниң Роһи,
Несиһәт вә күч-кудрәтниң Роһи,
Билим вә Пәрвәрдигардин әйминишниң Роһи униң үстигә чүшүп туриду;
3 Униң хурсәнлиги болса Пәрвәрдигардин әйминиш ибарәт болиду;
У көзи билән көргинигә асасән һөкүм чиқармайду,
Яки қулиқи билән аңлиғиниға асасән кесим қилмайду.
4 У намратларға һәққанийлиқ билән һөкүм чиқириду,
Йәр йүзидики мискин-мөминләр үчүн адаләт билән кесим қилиду.
У жаһанни ағзидики закон тайиғи билән уриду,
Рәзилләрни ләвлиридин чиққан нәпәси билән өлтүриду.

10:32 **«Шу күн өтмигичә улар Ноб дөңидә тохтап қалиду; әшу йәрдә у ... Йерусалимдики дөңгә қарап муштини ойнитиду»** — мошу 28-32-айәтләрдә, Йәшая Асурийә қошунининиң Йерусалимға қаритидиған жүрүшини алдин ала бешарәт берип баян қилиду.
–Аят болса Йерусалимдин 50 километр, Мигрон 22 километр, Миқмаш 11 километр жирақта; Миқмаш даванидин өтүп, Гебаға келиду. Геба Йерусалимдин 10 километр, «Саулниң жути Гибеаһ» 5 километр, Галлим 4.5 километр, Лаиш 4 километр, Анатот 3 километр, Мадмәнаһ 1:5 километр, Гебим 800 метр, Ноб теғи болса пәқәт Йерусалимдики сепилдин 200 метр жирақлиқта.
–Қошун «Гебада қонуп қалиду» — әслидә Миқмашта қонушқа *(бехәтәр болуш үчүн)* тоғра келәтти, бирақ улар өзлиригә толиму ишәш қилип бихудлуқ билән алға бесип жүрүш қилиду. Бу ишларниң һәммиси дегәндикидәк йүз бәрди.
10:34 **«Ливан»** — Ливандики Кедар дәрәқлири оттура шәриқ бойичә әң егиз, һәйвәтлик вә әң барақсан өсиду; мошу айәттә «Ливан» Асурийәниң һәйвәтлик күч-қудритини, шундақла уларниң һакавурлиғини көрситиду. Башқа йәрләрдә болса, у һаман һакавур кишиләрни билдүриду. **«Улуқ бириси тәрипидин»** — 37-бап, 36-айәтни көрүң.
11:1 **«Бир тал нота Йәссәниң дәриғиниң көтигидин үнүп чиқиду»** — Йәссә болса Давут падишаниң атиси. Ибранийлар Қутқузғучи-Мәсиһниң Давутниң әвладидин болидиғанлиғини ениқ биләтти. Бирақ мошу йәрдә Қутқузғучи-Мәсиһ һәм Давутниң әвлади һәм «Йәссәниң Йилтизи»му *(11:10ни көрүң)* баян қилиниду! Бу иш пәқәт Инжилдила чүшәндүрүлгән *(мәсилән, «Луқа» 20:41-44)*.
–Мошу айәтләрдә йәнә, Мәсиһ «Йәссәниң дәриғиниң көтигидин» чиқиду, дейилиду. Шуңа Мәсиһ Давут падишаниң ханданлиғи һәйвәтлик мәзгилидә әмәс, бәлки мискин мәзгилидә туғулиду, дегән бешарәт бериливду.
11:1 Йәш. 4:2; Рос. 13:22,23
11:2 **«Йорутуш Роһи»** — адәмгә чүшиниш қабилийитини ата қилидиған Роһтур.
11:2 Йәш. 9:5

5 Униң бәлвеғи һәққанийлиқ,
Чатрақлиғи болса садиқлиқ болиду.
6 Бөрә болса қоза билән биллә туриду,
Илпиз оғлақ билән биллә,
Мозай, аслан вә бордақ кала билән биллә ятиду;
Уларни йетилигүчи кичик бир бала болиду.
7 Кала ейиқ билән биллә озуқлиниду,
Уларниң балилири биллә йетишиду,
Шир болса калидәк саман йәйду.
8 Әммәйдиған бала кобра иланниң төшүгигә йеқин ойнайду,
Әмчәктин айрилған бала қолини зәһәрлик иланниң овисиға тиқиду;
9 Мениң муқәддәс теғимниң һәммә йеридә һеч зиянкәшлик болмайду;
Һеч бузғунчилиқ болмайду;
Чүнки худди сулар деңизни қаплиғандәк,
Пүткүл җаһан Пәрвәрдигарни билиш-тонуш билән қаплиниду.

10 Шу күнидә «Йәссәниң Йилтизи» һәр қайси әл-милләтләр үчүн туғ сүпитидә көтири-
лип туриду;
Барлиқ әлләр Уни издәп келип жиғилиду;
Вә У арамгаһқа таллиған җай шан-шәрәпкә толиду.
11 Шу күни Рәб иккинчи қетим Өз хәлқиниң сақланған қалдисини қайтуруш үчүн, йәни
Асурийә, Мисир, Патрос, Куш, Елам, Шинар, Хамат вә деңиздики жирақ араллардин қай-
туруш үчүн Өз қолини йәнә узартиду.
12 У әлләрни чақириш үчүн бир туғ көтириду; шундақ қилип У йәр йүзиниң чәт-чәтли-
ридин Исраилниң ғерибликлирини җәм қилип, Йәһудадин тарқилип кәткәнләрни жиғиду.
13 Шуниң билән Әфраимға болған һәсәтхорлуқ йоқайду,
Йәһудани харлиғанларму үзүп ташлиниду;
Әфраим Йәһудаға һәсәт қилмайду,
Йәһуда болса Әфраимни хорлимайду.
14 Бирақ улар ғәрип тәрәптә Филистийләрниң мүрисигә учуп чүшиду;
Улар бирликтә шәриқтики хәлиқләрдин олжа алиду;
Улар Едом вә Моаб үстигә қоллирини узартиду;
Аммонийларму уларға беқиниду.

11:5 **«Униң бәлвеғи һәққанийлиқ, чатрақлиғи болса садиқлиқ болиду»** — ибраний тилида «униң бөрәклиригә бағланғучи» дейилгән. Ибраний тилида бөрәкләр адәмниң чоңқур ой-пикрилири вә виҗданини билдүриду. –«Чатрақлиқ» — адәмниң чатриқиға йөгәп кийилидиған ички кийим.
–**«чатрақлиғи болса садиқлиқ болиду»** — демәк, ич кийимләр бәдәнгә чаплашқинидәк, һәққанийлиқ вә садиқлиқ униңдин һеч айрилмайду, униңға интайин йеқин болиду.
11:6 Йәш. 65:25; Һош. 2:20
11:9 Йәш. 6:3; Вәһ. 4:8; Чөл. 14:21, Зәб. 8:1, 9; Зәб.72:19; Һаб. 2:14
11:10 Рим. 15:12
11:11 **«Рәб иккинчи қетим Өз хәлқиниң сақланған қалдисини қайтуруш үчүн...»** — «иккинчи қетим» — биринчи қетимқи болса бәлким Бабилда *(миладийәдин илгәрки 540-жили)* болиду. Бирақ Йәшая мошу йәрдә ахирқи заманларда болидиған бир «қайтиш» тоғрисида сөзләйду. Бәзи алимлар «биринчи қетимқи» қайтишму дунияниң һәр қайси җайлирида болуши керәк, шуңа Йәшая икки «чоң қайтиш» тоғрилиқ бешарәт қилиду, дәп қарайду. **«Рәб ... қалдисини ... Асурийә, Мисир, Патрос, Куш, Елам, Шинар, Хамат вә деңиздики жирақ араллардин қайтуруш үчүн Өз қолини йәнә узартиду»** — Асурийә вә Мисир әшу дәвирдики әң күчлүк дөләтләр еди; Патрос вә Куш Мисирниң җәнубий тәрипидә *(һазирқи Ефиопийә)*, Елам вә Шинар шәриқ тәрипидә *(Асурийәдин жирақ)*, Хамат Ирақниң шимал тәрипидә еди. Деңиздики аралларға Оттура Деңизниң ғәрби арқилиқ өткили болиду. Демәк, мәйли күчлүк, мәйли аҗиз дөләтләр болсун, ахирқи заманда Худа Өз хәлқини һәр тәрәптин чақирип жиғиду.
11:13 **«Әфраим»** — Әфраим Исраилниң «шималий падишалиғи»ға, Йәһуда «җәнубий падишалиғи»ға вәкиллик қилиду.

15 Пәрвәрдигар Мисирдики деңизниң «тили»ни йоқ қилиду;
У күчлүк пижғирин шамал билән Әфрат дәриясиниң үстигә қолини беғирлитип учуриду,
Уни адәм айиғи қуруқ һалда меңип өткидәк йәттә ерик қилип уриду;
16 Шуниң билән Өз хәлқиниң қалдиси үчүн,
Мисирдин чиққан күнидә Исраил үчүн тәйярлиған йолға охшаш,
Асурийәдә қалғанлар үчүн әшу йәрдин келидиған бир көтирилгән егиз йол болиду.

Исраилниң ахирқи замандики бир нахшиси

12 1 — Вә шу күни сән: —
— И Пәрвәрдигар, мән Сени мәдһийиләймән;
Сән маңа ғәзәпләнгиниң билән,
Ғәзивиң мәндин йөткилип кәтти,
Вә сән маңа тәсәлли бәрдиң.
2 Мана, Тәңри мениң нижатимдур;
Мән Униңға тайинимән, қорқмаймән,
Яһ Пәрвәрдигар мениң күчүм вә нахшамдур;
У йәнә мениң нижатим болди, — дәйсән.
3 — Шатлиқ билән силәр нижатлиқ қудуқлиридин су тартисиләр.
4 Шу күнидә силәр: —
«Пәрвәрдигарға рәхмәт ейтиңлар,
Униң намини чақирип нида қилиңлар;
Униң әмәллирини хәлиқләр арисида аян қилиңлар,
Униң наминиң зор аброй тапқанлиғини жакалаңлар.
5 Пәрвәрдигарға күйләр ейтиңлар,
Чүнки У улуқ ишларни қилған;
Мана бу пүткүл жаһанға аян қилинсун!
6 Зиондикиләр, тәнтәнә қилип жар селиңлар;
Чүнки араңларда турған Исраилдики Муқәддәс Болғучи бүйүктур!» — дәйсиләр.

Бабилниң вәйран қилиниши

13 1 Амозниң оғли Йәшая көргән, шундақла униңға жүкләнгән Бабил тоғрисидики вәһий: —
2 Бабил ақсүнәклириниң қовуқлардин өтүп кириши үчүн,
Қақас тағ үстидә туғ көтириңлар,
Уларни жуқури авазда чақириңлар,

11:15 **«Мисирдики деңизниң «тили... Әфрат дәрияси...»** — мошу йәрләрниң қәйәрдә екәнлигини билиш үчүн хәритини көрүң.
11:16 Мис. 14:29
12:2 **«Яһ Пәрвәрдигар мениң күчүм вә нахшамдур...»** — Муқәддәс Китапниң мошу тәрҗимисидә биз Худаниң «Яһвәһ» яки «Җәховаһ» дегән намини адәттә «Пәрвәрдигар» дәп тәрҗимә қилдуқ. «Яһ» болса «Яһвәһ» дегән бу наминиң қисқартилған шәклидур.
12:3 Юһ. 7:37,38
12:4 Юһ. 17:1,4,6,26
13:1 **«жүкләнгән вәһий»** — ибраний тилида «масса» дегән бир сөз биләнла ипадилиниду. У «адәмни қорқунучқа салидиған вәһий» һәм «пәйғәмбәрниң зиммисигә жүкләнгән бир вәзипә» дегән икки мәнани өз ичигә алған болуши мүмкин.
–Мошу бабтики бешарәтләр бәлким «ахирқи замандики Бабил»ни көрситиши мүмкин. Бирақ 17-22-айәтләр қедимки дунийадики Бабилниң Парс империйәси тәрипидин вәйран қилинишида асасән әмәлгә ашурулған.

Қолуңларни пулаңлитип ишарәт қилиңлар.
[3] Мән болсам, мәхсус таллиғанлиримға буйруқ чүшүргәнмән,
Өз палванлиримни, йәни тәкәббурлуқтин яйрап кәткән адәмлиримни ғәзивимни бежа кәлтүрүшкә чақирдим.
[4] Аңлаңлар, бүйүк бир әлниң адәмлиридәк топ-топ адәмләрниң тағларда яңратқан қий-қас-сүрәнлирини,
Һәммә әл-жутлар вә падишалиқлар жәңгә жиғилип долқунлатқан қайнам-ташқинлиқни!
Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар қошунларни жәңгә жиғиду.
[5] Улар, йәни Пәрвәрдигар вә Өз ғәзивиниң қураллири,
Жирақ жуттин, һәтта асманларниң қәридинму пүткүл жаһанни һалак қилишқа кәлгән.
[6] Пәряд чекип һувлаңлар!
Чүнки Пәрвәрдигарниң күни йеқинлашти;
У һәммигә қадирдин келидиған һалакәттәк келиду.
[7] Буниңдин һәр бир қол бошишип кетиду,
Һәммә адәмниң жүриги ерип кетиду.
[8] Улар вәһимигә чүшиду;
Азап-оқубәт вә қайғу-һәсрәт уларни қаплайду,
Толғиғи тутқан аялдәк улар толғинип кетиду,
Улар бир-биригә вәһимә ичидә тикилип қаришиду;
Йүзлири болса ялқундәк қизирип кетиду.
[9] Мана Пәрвәрдигарниң күни келиду,
Шу күн жими йәр-жаһанни вәйран қилишқа,
Рәһимсиз болуп, ғәзәп вә қәһр билән толғандур;
У гунакарларни жаһандин йоқитиду.
[10] Чүнки асмандики юлтузлар һәм юлтуз түркүмлири нурини бәрмәйду;
Қуяш болса чиқипла қараңғулишиду,
Айму һеч йорумайду.
[11] Мән дунияни рәзиллиги үчүн,
Қәбиһләрни гуналири үчүн жазалаймән;
Һакавурларниң тәкәббурлуғини түгәл йоқитимән;
Зораванларниң кибирлирини пәс қилимән.
[12] Мән инсанларни сап алтундин аз қилимән,
Адәмни һәтта Офирдики алтундин аз қилимән.
[13] Шуңа самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң ғәзивидә,
Униң қайниған қәһрлик күнидә,

13:2 **«Қақас тағ үстидә туғ көтириңлар...»** — тағ қақас-қуруқ болса, туғ ениқ көрүниду. Туғниң өзи жәңгә чақиридиған ишарәттур.
13:3 **«мәхсус таллиғанлирим»** — дегән сөз ибраний тилида «муқәддәслирим» дегән сөз билән ипадилиниду. «Муқәддәс» адәттә «пак, Худаға мәнсуп» дегән мәнада. Бирақ мошу йәрдә бәлким «Худа Өзиниң мәхсус мәхсити үчүн *(мәйли өзлири билсун, билмисун)* айрим қилғанлар» дегән мәнада. Айәтниң иккинчи қисмида охшашла, мошу дуниядики тәкәббур адәмләрни Худа Өз мәхситини бежа кәлтүрүш үчүн, жүмлидин уларниң бир-бирини йоқитиш, шундақла пүткүл рәзил дунияни һалак қилиши үчүн ишлитидиғанлиғини билдүриду *(11-айәтниму көрүң)*.
13:5 **«жирақ жуттин... кәлгән»** — демәк, Пәләстиндин жирақ кәлгән. Мошу «дуниядики әң ахирқи уруш», Пәләстиндә вә Пәләстин әтрапидики тағлар үстидә йүз беридиғанлиғи көрүниду.
–Худа қураллирини «асманниң қәридинму» чақириду — бу жәңләргә пәриштиләрму қатнишидиған охшайду.
13:6 Йо. 2:10, 31; 3:15; Йәш. 2:12-22; 24:23; Ам 8:9; Мат. 24:29; Рос. 2:20; Вәһ. 6:12-13
13:8 **«йүзлири... ялқундәк қизирип кетиду»** — бәлким шәрмәндә болғанлиғидин болған.
13:10 Әз. 32:7; Йо. 2:31; 3:15; Мат. 24:29; Мар. 13:24; Луқа 21:25
13:12 **«Офирдики алтун»** — Офир районидики алтун интайин аз учрайдиған, сүпәтлик алтун дәп қарилатти.

Мән Худа асманларни тәвритимән,
Йәр болса өз орнидин йөткилиду;
14 Шуңа овланған бир җәрәндәк,
Һеч ким жиғмайдиған бир падидәк,
Һәр бирси өз әл-җамаитини издәп кәтмәкчи болиду,
Һәр бири өз жут-маканиға қачмақчи болиду;
15 Қечип тутулғанларниң һәммиси санҗип өлтүрүлиду;
Әсиргә чүшкәнләрму қиличлиниду.
16 Уларниң балилириму көз алдида парә-парә қилиниду;
Уларниң өйлири булаң-талаң қилиниду,
Аяллириму аяқ асти қилиниду.
17 Мана, Мән уларға қарши турушқа Медиалиқларни қозғаймән,
Улар күмүчләргә һеч қаримайду,
Алтундин болса улар зоқ алмайду.
18 Уларниң оқялири жигитләрни өтмә-төшүк қиливетиду,
Улар балиятқуниң мевисигә һеч рәһим қилмайду,
Көзлири балиларни һеч айимайду.
19 Падишаһлиқларниң гөһири,
Калдийләрниң пәхирлинидиған гөзәллиги болған Бабил болса,
Худаниң Содом вә Гоморра шәһәрлирини өрүвәткинигә охшаш болиду.
20 У йәрдә һеч ким һәргиз турмайду,
Дәвирдин-дәвиргичә у адәмзатсиз қалиду.
Әрәбләр болса шу йәрдә чедир тикмәйду,
Малчилар падилирини шу йәрдә ятқузмайду.
21 Бирақ чөл-баявандики җаниварлар шу йәрдә қониду,
Уларниң харап өйлиригә һувлайдиған мәхлуқлар толиду,
Һувқушлар шу йәрдә маканлишиду,
«Өшкә җин»лар сәкрәп ойнақлишиду.
22 Явайи иштлар қәлъә-қорғанларда,
Чилбөриләр униң һәшәмәтлик ордилирида һувлишиду,
Бәрһәқ, униң вақти тошушқа аз қалди,
Униң күнлири узунға бармайду.

Бабилниң жиқилиши билән Исраил Худаниң рәһимини көриду. Бабилниң падишасиниң тәһтисараға чүшүши

14 1 Чүнки Пәрвәрдигар Яқупқа рәһимдиллиқ көрситиду,
Йәнә Исраилни таллайду;

13:17 **«Мана, Мән уларға қарши турушқа Медиалиқларни қозғаймән...»** — бешарәтниң темиси Бабиллиқларға йенип келиду. Жуқириқи айәтләр *(2-16)*, шүбһисизки, пәқәт Бабилнила әмәс, бәлки ахирқи замандики «Пәрвәрдигарниң күни»дики пүтүн дунияни көрситиду.
–Медиалиқлар «...күмүчләр ... алтунлар»ға қизиқмайду — демәк, уларни һуҗум қилиштин тохтитиш үчүн пул бериш кар қилмайду.
13:18 **«балиятқуниң мевиси»** — қосақтики төрәлмини яки кичик бовақни көрситиду.
13:19 **«Содом вә Гоморра»** — қедимки замандики икки рәзил шәһәр. Худа уларни от билән вәйран қилған. «Яр.» 19-бапни көрүң.
13:19 Яр. 19:25; Йәш. 1:9; Йәр. 49:18; 50:40
13:20 Йәр. 50:39
13:21 **«һувлайдиған мәхлуқлар»** — яки «һувқуш-мөшүкяпилақлар». **«өшкә җинлар»** — мошу җинлар бәлким өшкә шәклидә болуши мүмкин.

У уларни өз жут-зиминида маканлаштуриду.
Шуниң билән ят адәмләр улар билән бирлишип,
Яқуп җәмәтигә қошулиду.
[2] Һәр қайси әл-милләтләр уларни елип өз жутиға апириду;
Исраил җәмәти болса Пәрвәрдигарниң зиминида уларға қул вә дедәк сүпитидә егидарчилиқ қилиду;
Улар өзлирини тутқун қилғанларни тутиду;
Өзлирини әзгәнләрниң үстидин идарә қилиду.
[3] Вә шундақ болидуки,
Пәрвәрдигар силәргә азаптин, сарасимидин вә әсир болуп мәҗбурланған мушәққәтлик қуллуқтин арамлиқ бәргән күнидә,
[4] Силәр Бабил падишаси тоғрисида мундақ мақал-тәмсилни ейтисиләр: —
«Қара, бу җазанихор қандақ һалак болди,
Талан-тараҗ қилип алтун топлиғучи қандақ йоқалди!
[5] Пәрвәрдигар рәзилләрниң һасисини,
Һакимларниң закон тайиғини,
[6] Йәни хәлиқ-милләтләрни аччиғи билән үзлүксиз урғанни,
Әлләргә ғәзәп қилип тизгинсиз зиянкәшлик қилғанни сундурувәтти.
[7] Пүткүл йәр йүзи арам тепип тинчлиниду;
Улар нахша ейтип тәнтәнә қилиду.
[8] Қариғайлар болса һалиңдин шатлиниду,
Ливандики кедирларму: — «Сән гөрүңдә ятқузулғандин кейин,
Һеч бир кәскүчи бизни қорқатмайду!» — дәйду.
[9] Сән чүшүшүң билән тәһтисарадикиләр сени қарши елишқа сарасимә болуп кетиду;
Сән үчүн өлүкләрниң роһлири,
Җаһандики җимики «өшкә җинлар» қозғилиду;
Әлләрниң һәммә падишалири тәхтлиридин турғузулиду;
[10] Уларниң һәммиси саңа қарап мундақ дәйду: —
«Сениң һалиңму бизләрниңкидәк бошап кәттиму?
Бизгә охшаш болуп қалдиңмусән?!»
[11] Сениң шану-һәйвитиң чилтарилириңниң авазлири билән биллә тәһтисараға чүшүрүлүп түгиди;
Астиңда чивин қурути мижилдап кетиду,
Үстүңни сазаңлар қаплап кетиду.
[12] И Чолпан, Сәһәр балиси,
Сән қандақ қилип асмандин жиқилип чүшкәнсән!
И техи өткәндила әлләрни йәргә жиқитқучи,

14:1 **«Пәрвәрдигар Яқупқа рәһимдиллик көрситиду, Йәнә Исраилни таллайду ...»** — оқурмәнләр Тәвраттики «Яритилиш» дегән қисимни оқуған болса есидә бар болидуки, Худа һәзрити Яқупниң исмини «Исраил»ға өзгәрткән. Йәһудий хәлқи *(Исраиллар)* Яқупниң әвлатлиридин ибарәт. Шуңа «Йәшая» китавида, «Яқуп» яки «Исраил» адәттә Йәһудийлар, йәни Исраил хәлқини көрситиду. Әгәр текст һәзрити Яқуп *(Исраил)*ниң өзини көрсәткән болса, изаһат беримиз.
14:3 Қан. 28:48
14:8 **«қариғайлар» вә «кедирлар»** — шүбһисизки, һәр хил падишалар яки падишалиқларни көристиду. Кедир дәриғи болса йоған, интайин чирайлиқ дәрәк болуп, улуқ падишаларни яки падишалиқларни билдүриду.
14:10 **«Уларниң һәммиси өлүкләрниң роһлири саңа қарап мундақ дәйду: — «Сениң һалиңму бизләрниңкидәк бошап кәттиму?»** — Худаға етиқат қилмиған, тәһтисарада ятқан өлүкләрниң роһлириниң әһвали мошу йәрдә аян қилиниду. Улар бу аләмдикиләргә һеч қандақ ярдәм берәлмәйду; чүнки уларниң һали аллиқачан «бошап кәткән» болиду.

Сән йәр йүзигә ташливетилдиң!
13 Сән әслидә көңлүңдә: — «Мән асманларға чиқимән,
Тәхтимни Худаниң юлтузлиридин үстүн қилимән;
Мән жамаәтниң теғида,
Йәни шимал тәрәплəрдиму олтиримән;
14 Мән булутларниң егиз жайлиридин жуқуриға өрләймән;
Һәммидин Алий билән тәң болимән!» — дедиң.
15 Һалбуки сән тәһтисараға,
Чоңқур һаңниң тәглиригә чүшүрүлдуң».
16 Сени көргәнләр саңа йеқиндин синчилап қарап: —
«Жаһанни зил-зилигә кәлтүргән, падишалиқларни титрәткән адәм мошумиду?
17 Йәр йүзини чөл-баяван қилип,
Униңдики шәһәрләрни ғулатқан,
Тутқан әсирләрни өз жутиға һеч қоюп бәрмигән мошумиду?» — дейишиду.
18 Мана әлләрниң шаһлири бириму қалмай «шан-шәрәп»тә, қараңғулуқтики өз өйидә
йетишиду,
19 Бирақ сән кәмситилгән чиригән бир шах кәби,
Өлтүрүлгәнләрниң догиси астида,
Қилич билән санҗилған, һаңниң тәһтигә чүшидиғанларға охшаш,
Аяқ астида дәссәп-чәйләнгән өлүктәк,
Өз гөрүңдин мәһрум болуп ташливетилдиң.
20 Сән әшу падишалар билән биргә дәпнә қилинмайсән,
Чүнки өз жутуңни вәйран қилғансән,
Өз хәлқиңни өлтүрүвәткәнсән;
Рәзиллик қилғучиларниң нәсли һәргиз йәнә тилға елинмайду.
21 Ата-бовилириниң қәбиһликлири түпәйлидин,
Униң оғуллирини қәтл қилишқа тәйяр қилиңлар;
Шундақ қилғанда, улар орнидин туруп йәр-жаһанни ишғал қилмайду,
Йәр йүзини шәһәргә тошқузуветәлмәйду.
22 Чүнки Мән уларға қарши чиқимән,
— дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар,
— Мән Бабилдин униң намини вә униң қалдуқлирини, нәсил-пәрзәнтлирини үзүп

14:12 **«И Чолпан, Сәһәр балиси, сән қандақ қилип асмандин жиқилип чүшкәнсән!»** — мошу айәтләрдики бешарәтләрдә, көрүнгән мәнзирә Бабил падишасидин дәжҗал вә дәжҗалниң кәйнидики күч-йөләнчүки болған Шәйтанға йөткилиду. Дәжҗал бәлким кәлгүсидә Бабилниң падишасиму болиду. Шәйтанниң әслидә чирайлиқ, күчлүк, парлақ бир пәриштә, йәнә «Чолпан» болғанлиғи көрүниду. Мошу айәтләрдиму юлтузлар вә пәриштиләрниң бир-бири билән мунасивәтлик болғанлиғи көрүниду. **«Сән йәр йүзигә ташливетилдиң!»** — ибраний тилида «сән йәр йүзигә кесиветилдиң».

14:13 **«жамаәтниң теғида»... «шимал тәрәпләрдә»** — бәлким пәриштиләрниң самави жамаитини яки Исраилниң жамаитини билдүриду — демәк, Шәйтан Худаға мәнсуп болған жамаәтниң тегишлик ибадитини өзигә қаритивелишқа қизиқиду.

14:13 Зәб. 47:3

14:14 **«юлтузлар... булутлар...»** — 13- вә 14-айәттики «юлтузлар» вә «булутлар» бәлким пәриштиләр, асмандики самави қошунларни көрситиду.

14:18 **«қараңғулуқтики өз өйи»** — һәм йәр йүзидики мазари һәм тәһтисарада ятқан жайниму көрситиду.

14:19 **«һаңниң тәһтигә...»** — ибраний тилида «һаңниң ташлириға».

14:20 Аюп 18:19; Зәб. 20:11; 37:28; 109:13

14:21 **«улар орнидин туруп йәр-жаһанни ишғал қилмайду, йәр йүзини шәһәргә тошқузуветәлмәйду»** — мошу сөзләр тунжа «Бабил» шәһири, йәни «Бабил мунари» жайлашқан шәһәр билән мунасивәтлик. Уларниң мәхсити өзлириниң намини чоң көрситип, өз шәһирини пүткүл йәз-зиминни башқуридиған қилиштин ибарәт еди *(«Яр.» 11-бапни көрүң)*.

14:21 Мис. 20:5; Мат. 23:25

ташлаймән, — дәйду Пәрвәрдигар,
23 — Вә уни һувқушниң маканиға, сазлиқларға айландуримән;
Һалакәт сүпүргиси билән уни сүпүрүп ташлаймән,
— дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.
24 Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ қәсәм ичкәнки,
— Мән қандақ ойлисам, шундақ болиду;
Қандақ мәхсәтни көңлүмгә пүксәм, шу тиклиниду,
25 Мәхситим Өз зиминимда Асурийәликни қийма-чийма қилиштин ибарәт;
Өз тағлиримда уни дәссәп-чәйләймән;
У салған боюнтуруқ хәлқимниң бойнидин,
У артқан жүк мүрисидин елип ташлиниду.
26 Мана бу пүткүл йәр йүзи тоғрилиқ ирадә қилинған мәхсәттур,
Мана бу барлиқ әлләрниң үстигә узартилған қолдур.
27 Пәрвәрдигар мундақ мәхсәтни пүккән екән,
Ким уни тосалисун?
Униң қоли узартилған екән, ким уни яндуралисун?

Филистийә тоғрилиқ бир сөз

28 Аһаз падиша өлгән жилида мундақ вәһий жүкләнди: —
29 И Филистийә, һәммиңлар,
«Бизни урған таяқ сунди» дәп шатланмаңлар;
Чүнки иланниң йилтизидин зәһәрлик бир илан чиқиду,
Униң нәсли болса дәһшәтлик учар илан болиду.
30 Шуниң билән йоқсулларниң тунҗа балилири озуқлиниду,
Мөминләр болса теч-аманлиқта ятиду;
Бирақ Мән йилтизиңни ачарчилиқ билән йоқитимән
Қалған қисмиңму у тәрәптин өлтүрүлиду.
31 Шуңа и қовуқ, налә көтәргин, и шәһәр, пәряд чәккин!
И Филистийә, сән болсаң ерип кәткәнсән!
Чүнки шимал тәрәптин ис-түтәклик бир түврүк өрләйду;
Униң жиғилған қошунлирида һеч ким сәпсиз қалмайду.

14:22 Аюп 18:19; Зәб. 20:11; 36:28
14:23 **«һувқуш»** — башқичә тәрҗимиси болуши мүмкин; у чоқум хилвәт жайларда туридиған бир җанивар.
14:23 Йәш. 34:11; Зәф. 2:14
14:25 **«Өз зиминимда ... Өз тағлиримда...»** — Худаниң «Өз зимини», «Өз тағлири» болса Исраилниң зимини Пәләстиндур.
14:27 2Тар. 20:6; Аюп 9:12; Пәнд. 21:30; Дан. 4:32
14:28 2Пад. 16:20
14:29 **«иланниң йилтизидин зәһәрлик бир илан чиқиду, униң нәсли болса дәһшәтлик учар илан болиду»** — Аһаз өлгәндә, Филистийләрниң бәш шәһәр иттипақдиши Асурийәгә қарши Йәһуда билән бир иттипақни бәрпа қилмақчи болиду. Шуңа улар Йәһуданиң йеңи падишаси Һәзәкияға әлчиләрни әвәткән. Бешарәт шу чағда берилгән *(32-айәтни көрүң)*. Йәшая пәйғәмбәр мошу бешарәттә, иттипақлишишни рәт қилиш, пәқәт Пәрвәрдигарғила тайиниш керәк, демәкчи *(йәнә 32-айәтни көрүң)*.
–«Таяқ», йәни «илан» бәлким Аһазниң өзи болуши мүмкин. Филистийә Исраилниң зиминидин бир қисмини ишғал қилған еди. Аһаз падиша бәлким улар билән әшу зимин үстидин урушқан болуши мүмкин *(Тәвраттики «2Тар.» 28-бапни көрүң)*. Униң оғли Һәзәкия болса Филистийәгә тақабил туруп Исраилниң зиминини қайтурувалиду *(Тәвраттики «2Пад.» 18-бапни көрүң)*. Шуңа Һәзәкия бәлким бешарәттики «зәһәрлик илан» болуши мүмкин. «Дәһшәтлик учар илан» болса, әң хәтәрлик илан болуп, кәлгүсидә Исраилни барлиқ дүшмәнлиридин толуқ қутқузидиған Мәсиһни көрситиду.
14:30 **«Қалған қисмиңму у тәрәптин өлтүрүлиду»** — демәк, охшашла ачарчилиқтин өлтүрүлиду.
14:31 **«ис-түтәклик бир түврүк өрләйду»** — бәлким дүшмән қошунлири пурқиритидиған чаң-тозаңларни көрситиши мүмкин. Мошу айәтниң ибраний тилидикисини чүшиниш тәс.

32 Әнди бу әлниң әлчилиригә қандақ җавап бериш керәк? —
«Зионни тиклигүчи Пәрвәрдигардур;
Униң хәлқи ичидики езилгүчиләр униңдин башпанаһ тапиду» — дегин!».

Моаб тоғрилиқ бир бешарәт

15 1 Моаб тоғрисида жүкләнгән вәһий;
Һалакәтлик бир кечтила, Моабтики Ар шәһири вәйран қилиниду;
Һалакәтлик бир кечтила, Моабтики Кир шәһири йоқ қилиниду;
2 Жиға-зерәлар көтириш үчүн,
Мана у бутханисиға, Дибонға, шундақла барлиқ егизликлиригә чиқти;
Моаб Небо вә Мәдәба шәһәрлири үчүн пәряд көтириду;
Һәммә башлар тақир көрүниду,
Җимики сақаллар кесилип чүшүрүлди.
3 Кочиларда улар бөз кийиду;
Өгүзлиридә, мәйданлирида, һәр бир адәм көз яшлирини яғдуруп пәряд көтириду.
4 Һәшбонға, Елеалаһ шәһәрлиригә жиға олишиду,
Авазлири Яһаз шәһиригиму йетип бариду.
Шуңа Моабниң әскәрлириму нида қилиду;
Униң вуҗуд-бағрини титрәк басиду.
5 Мениң қәлбимму Моаб үчүн жиға-зерә көтириду;
Уларниң қачқунлири Зоарға һәм Әглат-Шели-Шиҗаға бәдәр қачиду;
Мана улар топлишип, жиғлиған пети Луһитқа чиқидиған даван йоли билән жуқуриға маңиду,
Һоронаимға чүшидиған йолда туруп һалакәттин налә-зар көтириду.
6 Чүнки Нимримдики сулар қуруп кетиду,
От-чөпләр солишип,
Гүл-гия түгәп кетиду;
Һеч яп-йешиллиқ қалмайду.
7 Шуңа улар байлиқлири, тапқан-тәргинини жиғип «Тәрәк вадиси»дин өтмәкчи болиду;
8 Уларниң көтәргән жиғиси Моабниң чегарасиға,
Аһу-зарлири әглаимға, пиғанлири Бәәр-елимға йетиду.
9 Димонниң сулири қанға толуп кетиду,
Чүнки Димонниң үстигә техиму көп балаю-апәтни топлаймән;
Чүнки Моабниң қачқунлири һәм зиминида қалғанлириниңму үстигә бир ширни әвәтимән.

14:32 **«бу әлниң әлчилири»** — Филистийләрниң әлчилири болса керәк.
15:1 Йәр. 48:1; Əз. 25:9; Ам. 2:1
15:2 **«Мана у бутханисиға, Дибонға... чиқти»** — башқа бир хил тәрҗимиси: — «Мана у Бажит, Дибон дегән жайларға, ... чиқти».
–Мошу айәттә Йәшая Моабийларниң бутханилирида вә бутқа чоқунидиған «егизлик»лиридә дуа қилишлириниң бекар болидиғанлиғини көрситиду. **«һәммә башлар тақир көрүниду, җимики сақаллар кесилип чүшүрүлди»** — чач чүшүрүш вә сақал жулуш қаттиқ һәсрәт, пушайман қилишни яки матәм тутушниму билдүрәтти.
15:2 Йәр. 48:37; Əз. 7:18
15:6 **«Уларниң қачқунлири Зоарға һәм әглат-шели-шиҗаға бәдәр қачиду 5-айәт ...чүнки Нимримдики сулар қуруп кетиду...»** — билишимизчә 5- вә 6-айәттики шәһәрләр *(Зоар, Нимрим қатарлиқлар)* Моабниң җәнубий тәрипидә. Ар, кир, Небо, Мәдәба болса шималий тәрипидә. Қариғанда болидиған һуҗум шимал тәрәптин кәлгәчкә, улар җәнубий тәрәпкә қачиду. Асурийә Моабға икки қетим һуҗум қилди, миладийәдин илгәрки 715- вә -711-жилида.
15:9 **«Димон»** — бәлким «Дибон» *(1-айәт)* билән охшаш болуши мүмкин, йәрликләр Дибонни бәлким «Димон» дәп атиши мүмкин. **«шир»** — кәлгүсидә Моабқа таҗавуз қилидиған *(1)* Асурийә падишасини яки *(2)* Бабил

Давами

16 [1] «Әнди ғәллә-парақ қозисини Села районидин елип,
Чөл-баявандин өтүп зиминларниң һөкүмраниға,
Йәни Зион қизиниң теғиға әвәткин!»
[2] Угисидин чувулуп патипарақ болуп кәткән қушлардәк,
Моаб қизлири Арнон дәриясиниң кечиклиридә алақзадә жүриду.

Моаб бәглириниң бир-биригә сөзлиши

[3] «Парасәт билән һөкүм қилиңлар!»

[4] «И Зион қизи, сайиңизни чүшүрүп чүштики йоруқлуқни түн қараңғусидәк қилиң,
Шу ғерибларни йошуруп қойғайсиз;
Қоғланғанларни ашкарилап қоймиғайсиз!
Мениң Моабдики мусапирлиримни өзиңиз билән биллә турғузғайсиз,
Улар үчүн вәйран қилғучиниң алдида башпанаһ болғайсиз!».

Худаниң Моаб бәглиригә бәргән вәдиси

[5] «Өтүнүшүңлар тоғра, чүнки әзгүчи йоқилиду,
Һалакәт йоқ болиду,
Әзгүчиләрниң һәммиси зиминдин йоқилиду.
Өзгәрмәс меһир-шәпқәт билән бир тәхт тиклиниду;
«Давутниң чедири» ичидики шу тәхт үстидә бириси олтириду.
У болса, һәқиқәтән адаләт жүргүзидиған, шундақла адаләтни издәйдиған,
Һәққанийлиқни илгири сүридиған болиду.
[6] — Биз Моабниң һакавурлуғи тоғрисида аңлидуқ (у интайин һакавур!),
Йәни униң һакавурлуғи, тәкәббурлуғи, ночилиқ қилидиғанлиғи тоғрисида аңлидуқ;

падишасини көрситиду.

16:1 **«ғәллә-парақ қозиси»** — Моабдикиләр Давут падишаниң вақтидин башлап Исраилға бекинип кәлгән, шундақла уларниң һимайисигә егә болуп кәлгән. Улар бекинғанлиғини билдүрүш үчүн һәр жили қозиларни әвәткән. Кейин улар бекинишни рәт қилған (*Тәвраттики «2пад.» 3-бапни көрүң*). Шуңа бешарәтниң мәнаси, уларға: — «Силәр Йәһудаға йәнә бекинишиңлар керәк; «қоза»ни әвәтишиңлар билән Исраилниң башпанаһлиғиға егә болисиләр» дегән бир несиһәт, яки болмиса өз-өзлиригә дегән бир сөзму болуши мүмкин. Әмәлийәттә (*5- һәм 6-айәткә қариғанда*) улар ахирда тәкәббурлуқтин шундақ қилмиған.

–«Села» болса қойлири көп бир район еди.

16:2 **«Моаб қизлири Арнон дәриясиниң кечиклиридә алақзадә жүриду»** — Арнон дәрияси Моаб билән Исраилниң ортақ чегариси еди. Моаб қизлири башпанаһ издәп Исраилға өтмәкчи. Хәритини көрүң.

16:4 **«И Зион қизи, ... қоғланғанларни ашкарилап қоймиғайсиз!»** — бу сөзләр чоқум Моаб бәглириниң Зиондин башпанаһлиқ соришини көрситиду.

–**«...Мениң Моабдики мусапирлиримни өзиңиз билән биллә турғузғайсиз, ... башпанаһ болғайсиз!»** — мошу сөзләр (*йәнә 3- вә 4- айәтниң биринчи йерими*) бәлким Моабниң әлчилириниң (*Йәшая пәйғәмбәр бешарити билән алдин-ала ейтқан*) сөзлиридур. Улар қоғланғанлар үчүн Исраилдин башпанаһлиқ сорайду.

–4-айәтниң иккинчи йерими вә 5-айәт бәлким Худаниң (*Йәшая пәйғәмбәр арқилиқ*) бәргән жавави. Демәк, Исраил Қутқузғучи-Мәсиһ арқилиқ Моаб үчүн башпанаһ болиду (*бирақ Моаб тәкәббурлуғидин Худаниң илтипатини рәт қилиду — төвәндики 5-14-айәтләрни көрүң*).

16:5 **«Өтүнүшүңлар тоғра, чүнки әзгүчи йоқилиду, һалакәт йоқ болиду, әзгүчиләрниң һәммиси зиминдин йоқилиду»** — бу сөзләр, шүбһисизки, Худаниң Моаб бәглиригә бәргән вәдисидур. «Өтүнүшүңлар тоғра» дегән сөз ибраний текстидә йоқ. Бирақ бизниңчә «чүнки» дегән сөз мошуларниң мәнасини ичигә алиду. Худа Моабниң өзидин башпанаһлиқни өтүнүшини қарши алидиғанлиғини Йәшая пәйғәмбәр арқилиқ билдүриду. Әпсуски, улар тәкәббурлуқтин рәт қилиду. (*6-14-айәтләрни көрүң*).**«Давутниң чедири»** — кәлгүси Исраилға вә аләмгә болидиған Мәсиһ-Падиша чоқум Давутниң жәмәтидин болиду.

–«Давутниң чедири» әслидә Йерусалимда тикилип муһим бир ибадәт орнини (*«2Сам.» 6:18*), яки Давутниң өз өйини көрсәтсә керәк.

16:5 Йәш. 9:6; Дан. 7:14, 27; Мик. 4:7; Лука 1:33

Бирақ униң чоң гәплири бекар болиду!
[7] Шуңа Моаб Моаб үчүн зар жиғлайду;
Уларниң һәммиси зар-зар жиғлайду;
Қайғу-һәсрәткә чөмүп Кир-һарәсәтниң «кишмиш пошкаллири» үчүн зар-зар жиғлаңлар!
[8] Һәшбон районидики етизлар,
Сибмаһдики үзүм таллириму йиглəп кетиду;
Әлләрниң әмирлири униң сәрхил өсүмлүклирини бузуп чәйләйду;
Улар әслидә Яазәргичә йетип, чөл-далаларни кәзгән еди;
Пеләклири созулуп, «Өлүк Деңиз»ниң нерисиға йәтти.
[9] Шуңа Мән Яазәрниң зар-жиғиси билән биллә Сибмаһниң үзүм тели үчүн жиғлаймән;
И Һәшбон, Елеалаһ, Өз көз яшлирим билән силәрни суғиримән!
Чүнки язлиқ мевилириңгә, һосулуң үстигә тәнтәнә бир сада яңритилиду.
[10] Хошаллиқ мевилик бағлардин мәһрум қилинип,
Шатлиқму йоқ қилиниду;
Үзүмзарлиқларда нә нахша авазлири аңланмайду,
Нә тәнтәнә қилинмайду;
Дәссигүчиләр үзүм көлчәклирини чәйлимәйду.
Чүнки Мән үзүм көлчәклиридики хошал вақирашларни тохтаттим.
[11] Шуңа ич-бағрилирим Моаб үчүн чалған чилтардәк ағрип муңлуқ яңрайду,
Ичим Кир-һәрәсдикиләр үчүнму шундақ;
[12] Шундақ болидуки, Моаб өзини упритип дуа қилғили өзиниң «жуқури орни»ға чиқип кәлгәндә,
Яки дуа қилғили «муқәддәс өйи»гә киргәндә,
У мувәппәқийәткә еришәлмәйду.
[13] Мана мошу сөзләрни Пәрвәрдигар Моаб тоғрилиқ бурун ейтқан.
[14] Бирақ һазир Пәрвәрдигар шундақ дәйду: —
«Үч жил ичидә мәдикар һесаплиғандәк,
Моабниң көплигән қошун-аһалиси болғини билән,
Униң пәхирләнгән шәһрити йәксан болиду;
Уларниң қалдуқлири болса интайин аз вә һалсиз болиду».

16:6 Йәр. 48:29, 30
16:7 **«Кир-һарәсәт»** — 12-айәттә «Кир-һәрәс»му дәп атилиду. **«кишмиш пошкаллири»** — «Һош.» 3:1ни көрүң. Башқа бир хил тәрҗимиси: — «һуллири».
16:8 **«Яазәр»** — Моабниң шималий чегарасиниң нерисидирақ, шәриқ тәрипи «чөл-далалар», ғәрип тәрипи «*(Өлүк)* Деңиз». Демәк, Моаб хилвәт җай болғини билән хелә жирақларға тәсири болған бир мәмликәткә айланған.
16:8 Йәр. 48:32, 33
16:9 **«Шуңа Мән Яазәрниң зар-жиғиси билән биллә Сибмаһниң үзүм тели үчүн жиғлаймән»** — 10-айәттики сөзлигүчи Худа болған екән (*«Мән ..тохтитимән...»*), 9-айәттики сөзлигүчиму шүбһисизки Худаниң Өзидур. Бу адәмни һәйран қалдуриду. Худа Яазәрдикиләрни җазалайду; шуниң билән улар Сибмаһдики йоқап кәткән үзүмзарлар үчүн жиғлайду. Худа уларни җазалаши билән тәң Өзиму қайғуриду. **«һосулуң үстигә тәнтәнә бир сада яңритилиду»** — адәттә һосул алғанда хошаллиқтин вақирашлар болиду, әлвәттә. Бирақ мошу йәрдә, дүшмининиң ғәлибисидин кейинки тәнтәнә вақирашлар көрситилиду.
–Башқа бир хил тәрҗимиси: «... һосулуңға болған тәнтәнә садаси яңраштин тохтиди».
16:9 Йәр. 48:32
16:10 **«Дәссигүчиләр»** — үзүм шараби чиқириш үчүн үзүмләрни көлчәккә қоюп дәссәйдиған адәмләр.
16:12 Қан. 32:37, 38, 39
16:14 **«мәдикар һесаплиғандәк...»** — мәдикар ишлигән вақитни интайин тоғрилиқ билән һесаплайду, әлвәттә — демәк, мошу «үч жил», кәмму әмәс, артуқму әмәс дәл үч жилни билдүриду.

Дәмәшқ вә Әфраим тоғрилиқ бир бешарәт

17 [1] Дәмәшқ тоғрилиқ жүкләнгән вәһий: —
Мана, Дәмәшқ шәһәр болуп туривәрмәй, наһайити бир дога харабилиққа айлан-
дурулиду.
2 Ароәрдики шәһәрләр адәмзатсиз болуп,
Қой падилириға қалдурулиду,
Улар теч-аман ятиду,
Уларни қорқутқидәк һеч бир адәмму көрүнмәйду.
3 Әфраимда болса, қорғанлиқ шәһәрләр йоқилиду,
Дәмәшқниң шаһанә һоқуқи,
Сурийәниң қалдуқлири йоқилиду;
Улар «Исраилниң шөһрити»дәк йоқ болиду.
— дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.
4 Шу күни шундақ болидуки, Яқупниң шөһрити суслишип,
Тенидики семиз әтләр сизип кетиду.
5 Уларниң һали болса ормичи буғдай орғандин кейин,
Йәни билиги билән жиғип орғандин кейин,
Һәтта Рәфайим җилғисида адәмләр башақларни тәргәндин кейинки һаләткә охшаш,
қалғини йоқ дейәрлик болиду;
6 Һалбуки, йәнә азрақ тәргидәк башақ,
Зәйтун дәриғи силкингәндин кейин,
Әң учида икки-үч тал мевә,
Көп мевилигән шахлирида төрт-бәш тал мевә қалдурулиду,
— дәйду Исраилниң Худаси болған Пәрвәрдигар.
7 — Шу күни инсан болса Яратқучисиға нәзирини тикиду,
Көзи Исраилдики Муқәддәс Болғучида болиду.
8 Улар өз қурбангаһлириға, йәни өз қоли билән ясиғанлириға,
Яки бармақлири билән шәкилләндүргәнлиригә һеч қаримайду,
Нә «Ашәраһ»ларға нә «күн түврүклири»гә һеч үмүт бағлимайду.
9 Шу күнидә униң қорғанлиқ шәһәрлири,
Әслидики Исраилларниң алдида чатқаллиққа вә тақир тағларға айландурулған харабә
шәһәрләрдәк,
Һәммиси вәйран болуп кетиду.

17:3 **«Улар «Исраилниң шөһрити»дәк йоқ болиду»** — сөзмусөз тәрҗимә қилғанда, «Улар Исраилниң шөһритидәк болиду». Ойлаймизки, мошу сөз кинайилик гәп болуп: — «шөһрити йоқ» дегәнлик (*4-айәтни көрүң*). Бәзи алимлар, кәлгүсидә Исраилниң шөһрити әслигә кәлтүрүлиду, шуңа Дәмәшқниңму шөһрити болиду, дәп қарайду.
17:5 **«Уларниң һали болса ормичи буғдай орғандин кейин, йәни билиги билән жиғип орғандин кейин, ... қалғини йоқ дейәрлик болиду»** — демәк, ормичи әгәр билигини ишлитип орса, наһайити аз башақлар қелип қалиду; Рәфайим (*Рәфайийларниң*) җилғиси Йерусалимниң җәнуп тәрипидә, у йәргә кәмбәғәлләр берип ормичилар қалдурған буғдайни терәтти; әлвәттә тәргәндин кейин қалған буғдай «йоқ дейәрлик» болиду; Худаниң җазаси билән Әфраимниң адәмлири, шөһрити, һәммиси охшашла «йоқ дейәрлик» болиду.
–Мошу балаю-апәтләр Асурийә империйәсиниң бир нәччә қетимлиқ таҗавузлири билән уларниң бешиға кәлди. Ахирида Асурийә Әфраимдики көп аһалини сүргүн қилди (*миладийәдин илгәрки 722-жили*).
17:8 **«Улар өз қурбангаһлириға... нә «Ашәраһ»ларға нә «күн түврүклири»гә һеч үмүт бағлимайду»** — мошу айәттики қурбангаһлар вә «күн түврүклири», шүбһисизки, бутларға чоқунушта ишлитидиған нәрсиләр. «Ашәраһлар» дегән бутлар бәлким бутпәрәсликкә беғишланған дәрәқликләр еди. Дәрәқләр бәлким «аял мәбуд» шәклидә оюлған яки нәқишләнгән болса керәк. Адәмләрниң хияллирида, мошу мәбуд «зиминни мунбәтлик қилармиш» вә «аялларни туғумчан қилармиш». Буларға чоқунуш адәтлириниң һәр хил җинсий әхлақсизлиқ билән мунасивити бар еди.
–Шу сөзләргә қариғанда аз бир қисим Әфраимдикиләр Худағила үмүт-ишәш бағлайду. Бешарәтниң бир қетимлиқ әмәлгә ашурулушини «2Тар.» 30-31-баптин, 34:9-айәттинму көргили болиду.
17:9 **«әслидики Исраилларниң алдида чатқаллиққа вә тақир тағларға айландурулған харабә шәһәрләрдәк...»** —

10 Чүнки ниҗатиң болған Худани унтуп қалдиң,
Күчүң болған «Қорам Таш Болғучи»ни әслимидиң;
Шуңа сән «сәрхил» өсүмлүкләрни тикип қойғиниң билән,
Вә яқа жуттики үзүм таллирини тиккиниң билән,
11 Уларни тиккән күнила яшартқиниң билән,
Тиккән әтисила уларни чечәкләткиниң билән,
Һосулиға еришкән күнидә, у пәқәт бир патман давалиғусиз қайғу-һәсрәт болиду, халас!
12 Һәй! Көп хәлиқләрниң чуқан-сүрәнлири!
Улар деңиз-океанларни урғутуп долқунлардәк шавқунларни көтириду,
Аһ, әлләрниң қайнам-ташқинлири!
Долқунланған күчлүк сулардәк улар қайнам-ташқинларни көтириду.
13 Әлләр улуқ суларниң қайнам-ташқинлиридәк долқунлинип кетиду;
Бирақ У уларниң дәккисини бериши биләнла, улар жираққа бәдәр қечип кетиду.
Улар тағдики от-чөпләрниң топа-топанлири шамалда жирақларға учуруветилгәндәк,
Қара қуюн алдида чаң-тозаңлар қуюн болғандәк һайдиветилиду!
14 Кәчтә — вәһимә!
Таң сәһәрдә — йоқ бирақ!
Мана бизни булап кәткәнләрниң несивиси,
Биздин олжа-ғәниймәт еливалғанларниңақивитидур!

Йәшаяниң Ефиопийидин кәлгән әлчиләргә бәргән бешарити

18 1-2 Аһ, Ефиопийә дәриялириниң бойлиридики қанатларниң вижилдиған авазлири
билән қапланған йәр-зимин! —
Сән қомуш кемиләр үстидә әлчиләрни деңиздин өткүзүп әвәтисән;
— И йәл тапан хәвәрчиләр,
Егиз бойлуқ һәм силиқ терилик бир әлгә,
Жирақ-йеқинларға қорқунуч болидиған бир милләткә,
Зимини дәриялар тәрипидин бөлүнгән,
Күчлүк, таҗавузчи бир әлгә қайтип бериңлар!
3 Җаһанда туруватқанларниң һәммиси,
Җимики йәр йүзидикиләр!
Тағларда бир туғ көтирилгәндила,

мошу кона «харабә шәһәрләр», Йәшуа пәйғәмбәрниң йетәкчилигидә, Исраиллар Худаға тайинип зиминни ишғал қилғанда вәйран қилинған еди. Шу харабә кона шәһәрләр уларға Худаға тайиниш керәклигини әслитиши керәк еди.

17:10 **«Шуңа сән «сәрхил» өсүмлүкләрни тикип қойғиниң билән, вә яқа жуттики үзүм таллирини тиккиниң билән,...»** — мошу айәттики «өсүмлүкләр» хурапийлиқ билән тикилгән, адәмни бай қилидиған яки раваж тапқузидиған «сеһрий өсүмлүкләр»миш.

17:11 **«Һосулиға еришкән күнидә, у пәқәт бир патман давалиғусиз қайғу-һәсрәт болиду, халас!»** — пүткүл айәтниң башқа бир нәччә хил тәрҗимиси болуши мүмкин.

17:13 Аюп 21:18; Зәб. 1:4; 34:5; 83:14-16; Һош. 13:3

18:1-2 **«Аһ, Ефиопийә дәриялириниң бойлиридики қанатларниң вижилдиған авазлири билән қапланған йәр-зимин!»** — миладийәдин илгәрки 715-жили, Ефиопийәниң падишаси Пианқи Мисирни ишғал қилип йеңи бир сулалини *(Мисирдики 25-сулалә)* бәрпа қилғандин кейин, Асурийә империйәсигә қарши бир иттипақни шәкилләндүрүш үмүтидә, оттура шәриқтики барлиқ дөләтләргә әлчиләрни әвәтти. Мошу бабта Йәшая әлчиләрниң алдиға келип, уларни қайтурмақчи болуп, жуқуриқи хәвәрни йәткүзиду. **«И йәл тапан хәвәрчиләр, егиз бойлуқ һәм силиқ терилик бир әлгә, ...зимини дәриялар тәрипидин бөлүнгән, күчлүк, таҗавузчи бир әлгә қайтип бериңлар!»** — Йәшая пәйғәмбәр әлчиләрни өз дөлитигә *(Ефиопийиликләр егиз бойлуқ, силиқ терилик, әшәддий бир хәлиқ еди)* қайтишни дәвәт қилиду. У улар арқилиқ йәнә, кәлгүсидә пүткүл дуния Пәрвәрдигарға бойсуниду, дәп җакалимақчи. Шуниң билән тәң, у Йерусалимдикиләргә мошу иттипақниң пайдисизлиғини, Пәрвәрдигарға таянмиса һәммә ишлириниң қуруқ болидиғанлиғини дәвалиду, әлвәттә.

Көрүңлар!
Канай челинғандила,
Аңлаңлар!
[4] Чүнки Пәрвәрдигар маңа мундақ деди: —
Мән течлиқта туримән,
Нур үстидә ялилдап турған иссиқтәк,
Иссиқ һосул мәзгилидики шәбнәмлик булуттәк,
Өз туралғумда күзитимән;
[5] Чүнки һосул елиш алдида,
Үзүм чечәклигәндин кейин,
Чечәкләр үзүм болғанда,
У путиғучи пичақлар билән бихларни кесип,
Һәм шахлирини кесип ташлайду.
[6] Улар жиғиштурулуп тағдики алғур қушларға,
Йәр йүзидики һайванларға қалдурулиду.
Алғур қушлар улардин озуқлинип язни өткүзиду,
Йәр йүзидики һайванлар улар билән қишни өткүзиду.
[7] Шу күнидә самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарға бир соғат елип келиниду;
Йәни егиз бойлуқ һәм силиқ терилик бир милләттин,
Жирақ-йеқинларға қорқунуч болидиған бир әлдин,
Зимини дәриялар тәрипидин бөлүнгән,
Күчлүк, тажавузчи бир милләттин берилиду;
Самави қошунларниң Сәрдари Пәрвәрдигарниң нами болған жайға,
Йәни Зион теғиға елип келиниду.

Мисир жазалинип, тәрбийә берилип сақайтилиду вә Худаға ибадәт қилиду

19 [1] Мисир тоғрилиқ жүкләнгән вәһий: —
Мана, Пәрвәрдигар тез учидиған булут үстигә минип,
Мисирға йетип келиду;
Мисирдики бутлар униң алдида тәвринип кетиду,
Мисирниң жүриги болса ичидин ерип кетиду.

18:3 ... «туғ» ... «канай» — буларниң немини билдүридиғанлиғини билиш үчүн, 11-бап һәм 27-бапни көрүң. «Туғ» һәм қутулуш бәлгүси һәм дуниядики әң ахирқи уруш билән мунасивәтлик. канай Худаниң өз қовмини өзигә чақиришқа ишлитилиду.

18:4 «Мән течлиқта туримән, нур үстидә ялилдап турған иссиқтәк, иссиқ һосул мәзгилидики шәбнәмлик булуттәк, Өз туралғумда күзитимән» — иссиқ һәм шәбнәм гаһида көрүнмигини билән, уларниң һосулға болған тәсири наһайити күчлүктур. Худаму охшашла дайим «тинич» һәм көрүнмәйду; у һеч немини демигәндәк яки қилмиғандәк туриду. Бу дуниядики нурғун ишлар худасиз қилинғандәк болғини билән (*дәмәк, Худаниң күч-қудрити шу ишларға керәк әмәстәк турғини билән*), Худа һаман Өз хәлқи билән биллә болиду, һәммә ишларниң арқисида туриду һәм бәлгүләнгән вақитта қолини созиду (*5- һәм 6-айәтни көрүң*).

18:5 «Һосул елиш алдида, ... чечәкләр үзүм болғанда, У путиғучи пичақлар билән бихларни кесип, һәм шахлирини кесип ташлайду» — дәмәк, мошу дуниядики һөкүмдарлар «һосул, йәни дуниядики барлиқ әл-жутлар бизниңки» дегәндә, Худа туюқсиз һәммисини уларниң қолидин елип ташлап уларни йәргә қаритип қойиду.

18:6 «... Алғур қушлар улардин озуқлинип язни өткүзиду, йәр йүзидики һайванлар улар билән қишни өткүзиду» — бу иш вақитлиқ әмәс, бәлки Худаниң мошу дуниядики һөкүмдарлардин һоқуқни тартивелип, уларниң уруш-жедәллирини ахирлаштуруп, дуниядики һайванларға түгимәс арамлиқ беридиғанлиғини билдүриду.

18:7 «Шу күнидә ... Пәрвәрдигарға бир соғат елип келиниду... Пәрвәрдигарниң нами болған жайға, йәни Зион теғиға елип келиниду» — дәмәк, Ефиопийәликләр Худани тонуйду һәм Худаға қилған ибадити қобул қилиниду. Шүбһисизки, улар мошу йәрдә өзила әмәс, бәлки дуниядики барлиқ милләтләргә вәкил болуп, Пәрвәрдигарға беқиниду.

2 — «Вә Мән Мисирлиқларни бир-биригә қарши қутритимән;
Уларниң һәммиси өз қериндашлириға қарши туришиду,
Өз хошнилири биләнму соқишиду;
Шәһәр билән шәһәр,
Падишаһлиқ билән падишалиқ бир-биригә қарши уришиду;
3 Вә Мисирниң роһи өз ичидин йоқап кетиду;
Мән уларни мәслиһәтсиз қалдуримән;
Шуңа улар бутларни вә әрваһларни,
Әрваһларни чақирғучиларни һәм палчиларни издәп мәслиһәт сорайду;
4 Мән Мисирлиқларни рәһимсиз бир һөкүмранниң қолиға тапшуримән;
Әшәддий бир падиша уларниң үстидин һөкүмранлиқ қилиду» — дәп жақалайду самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар;
5 Һәм сулар «деңиз»дин йоқайду,
Дәрияси қағжирап пүтүнләй қуруп кетиду;
6 Дәрияларни сесиқчилиқ қаплайду,
Мисирниң өстәң-каналлири қағжирап түгәйду;
Қомушлар һәм йекәнләр солишиду;
7 Нил дәрияси бойидики йәрләр,
Нил дәриясиниң қуюлуш ағзидики йәрләр гиясиз қалиду,
Нил дәрияси бойидики зираәтләрниң һәммиси қуруп, тозуп, йоқилиду.
8 Белиқчилар болса зар қақшайду;
Нил дәриясиға қармақ ташлиғучиларниң һәммиси наләә көтириду;
Суларниң үстигә тор яйғучиларниң беши саңгилап кетиду.
9 Зиғирчилар һәм либас тоқуғучилар хиҗаләтчиликтә қалиду,
10 Җәмийәтниң «түврүк»лири парә-парә болуп,
Мәдикарларниң көңлиму йерим болиду.
11 Толиму ахмақ Зоан шәһириниң әмәлдарлири!
Пирәвнниң әң дана мәслиһәтчилиридин әхмиқанә мәслиһәтләр чиқиду!
Силәр қандақму Пирәвнгә: —
«Мән болсам даналарниң әвлади,
Қедимки падишаларниң нәслидурмән!» — дәватқансиләр техи?
12 Мисир, сениң данишмәнлириң һазир қени?
Улар данишмән болса, самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң Мисир тоғрилиқ немиләрни көңлигә пүккәнлигини саңа аян қилсун!
13 Зоан шәһириниң әмәлдарлири наданлашти,
Мәмфис шәһириниң әмәлдарлири алдинип кәтти;
Мисир қәбилилириниң «бүҗәк таш»лири болса уларни езиқтуруп қойди.
14 Пәрвәрдигар уларниң арисиға бир қаймуқтурғучи роһни арилаштуруватти;
Шуңа бириси мәс болуп өз қусуғида тейилип әләң-сәләң болғандәк,

19:4 **«мән Мисирлиқларни рәһимсиз бир һөкүмранниң қолиға тапшуримән...»** — мошу бешарәтни бәлким авал Ефиопийәлик Пианқи *(миладийәдин илгәрки 715-жили)*, Асурийәлик Саргон *(20-бапни көрүң)*, Асурийәлик Сәннахериб вә яки кейинки Парс падишалири Камбисис *(миладийәдин илгәрки 525-жили)*, андин Атаксәрксис *(ИИИ)* «Оқус» қатарлиқлар *(миладийәдин илгәрки 343-жили)* тәрипидин әмәлгә ашурулған еди.
19:5 **«сулар «деңиз»дин йоқайду»** — мошу йәрдә «деңиз» Нил дәриясини көрситиду.
19:11 **«Пирәвн»** — Мисир падишалириниң дәвир-дәвиргичә ишләткән унвани. **«Мән болсам... қедимки падишаларниң нәслидурмән!»** — Мисирниң өрп-адәтлири бойичә, падишаниң мәслиһәтчилириниң һәммиси жуқури тәбиқилик яки падиша җәмәтидин болуши керәк еди.
19:13 **«Мәмфис»** — яки «Ноф». **«Мисир қәбилилириниң «бүҗәк таш»лири»** — бәлким Мисир җәмийитидики мөтивәрләрдур.

Улар Мисирдикиләрни һәр бир ишида әләң-сәләң қиливәтти.
[15] Шуниң билән Мисирға,
Баш, қуйруқ, палма шехи яки қомушлар қилалиғидәк һеч қандақ амал қалмайду.
[16] Шу күни Мисирдикиләр қиз-аялларға охшап қалиду,
Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар қолини уларниң үстигә тәңлиши билән титрәп қорқиду,
[17] Һәмдә Йәһуда зимини болса Мисирға вәһимә болуп қалиду;
Чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигарниң бекиткән ирадиси түпәйлидин,
Йәни Униң өзлиригә қаритилған ирадиси түпәйлидин,
Кимгә Йәһуданиң гепи қилинсила шу чөчүйду.
[18] Шу күни Қанаанниң тили сөзләйдиған,
Вә самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарға беқинип садиқлиқ қәсими қилидиған Мисирниң бәш шәһири болиду;
Улардин бири «Һалак шәһири» дәп атилиду.
[19] Шу күни Мисирниң зимини оттурисида Пәрвәрдигарға аталған бир қурбангаһ,
Һәм чегарасида Пәрвәрдигарға аталған бир түврүк болиду.
[20] Булар болса самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарға һәм бәлгү һәм шаһит болиду;
Чүнки әзгүчиләр түпәйлидин улар Пәрвәрдигарға налә көтәргән болиду;
У уларни әркинликкә чиқиридиған бир қутқузғучи һәм қоғдиғучини әвәтиду.
[21] Пәрвәрдигар Мисирлиқларға тонутулуп аян қилиниду;
Шу күни Мисир Пәрвәрдигарни тонуйду;
Улар униңға қурбанлиқ ашлиқ һәдийәлири билән ибадәт қилиду;
Улар Пәрвәрдигарға қәсәм ичиду вә униңға әмәл қилиду.
[22] Пәрвәрдигар Мисирни уриду;
У уларни уриду һәм сақайтиду;
Шуниң билән улар Пәрвәрдигарниң йениға қайтиду,
У уларниң дуа-тилавитини қобул қилип уларни сақайтиду.
[23] Шу күни Мисирдин Асурийәгә маңидиған, егиз көтирилгән түз йол ечилиду;
Асурийәликләр Мисирға кириду,
Мисирлиқлар Асурийәгә кириду;
Мисир Асурийә билән биллә Худаниң хизмәт-ибадитидә болиду.
[24] Шу күни Исраил Мисир вә Асурийә билән бир болуп,

19:15 **«Баш, қуйруқ, палма шехи, қомуш»** — бәлким Мисир җәмийитидики һәр хил тәбиқидики адәмләрни билдүриду.
19:15 Йәш. 9:13
19:18 **«Қанаанниң тили»** — «Қанаан» Пәләстин, йәни Исраилниң зимини, һазирқи «Исраилийә»ни көрситиду. Шуңа улар ибраний тилини сөзлишиду.
19:18 Қан. 10:20; Йәр. 12:16
19:20 **«Булар .. Пәрвәрдигарға һәм бәлгү һәм шаһит болиду; чүнки әзгүчиләр түпәйлидин улар Пәрвәрдигарға налә көтәргән болиду; у уларни әркинликкә чиқиридиған бир қутқузғучи һәм қоғдиғучини әвәтиду...»** — *(18-22-айәтләр)* — Мошу айәтләрдики бешарәт бәлким ахирқи заманда әмәлгә ашурулиду. Бәзи алимлар бешарәтләр миладийәдин илгәрки 4-1-әсирләрдә «қисмән әмәлгә ашурулған» дәп қарайду. Шу заманларда Мисир нурғун Йәһудий мусапирларни қобул қилип, уларға Мисирниң чегарисиға йеқин җайда йеңи бир ибадәтханини қурушқа йол қойди вә һәтта уни қурушқа ярдәм бәрди. Миладийәдин кейин Мисирдики мәсиһий җамаәтләрму наһайити көп болған.
19:21 Мал. 1:11
19:23 **«Шу күни Мисирдин Асурийәгә маңидиған, егиз көтирилгән түз йол ечилиду...»** — мошу йол һелиһәм мәвҗут. Бирақ Исраил һәм Мисир вә Сурийәләр оттурисидики мунасивәт яхши болмиғачқа, йол узундин буян етиклик һаләттә турмақта.

Үчиси, йәр йүзидикиләргә бәхит йәткүзгүчиләр болиду.
25 Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар уларға бәхит ата қилип: —
«Хәлқим болған Мисирға,
Өз қолумниң ижади болған Асурийәгә
Вә Өз мирасим болған Исраилға бәхит яр болсун!» — дәйду.

Мисир тоғрилиқ йәнә бир бешарәт

20 1 Асурийәниң сәрдари болған «Тартан» Ашдод шәһиригә келип муһасирә қилған
жили Асурийә падишаси Саргон уни әвәткән (у Ашдодқа қарши җәң қилип уни
ишғал қилди): —
2 — Шу чағда Пәрвәрдигар Амозниң оғли Йәшая арқилиқ сөз қилған еди.
У униңға: —
«Чатриқиңдин бөз ич тамбилиңни селивәт, путуңдики кәшиңни селивәт» — дегән еди;
У шундақ қилди; ялаңач вә ялаң аяғ меңип жүрди.
3 Вә Пәрвәрдигар ахирида мундақ деди: —
«Мениң қулум Йәшая Мисир вә Ефиопийә тоғрилиқ хәвәр беридиған бешарәт һәм ка-
рамәт сүпитидә болуш үчүн ялаңач һәм ялаң аяғ үч жил меңип жүргәндәк, 4 Охшашла
Мисирлиқ әсирләр вә Ефиопийәлик сүргүнләр яш болсун, қери болсун, ялаңач һәм ялаң
аяғ, касиси очуқ һалда Асурийә падишаси тәрипидин Мисирни шәрмәндиликтә қал-
дуруп, ялап епкетилиду. 5 Улар болса қорқушуп, өз таянчиси болған Ефиопийәдин вә
пәхри болған Мисирдин үмүтсизлинип кетиду. 6 Шуниң билән бу деңиз бойидикиләр: —
«Мана бу Асурийә падишасиниң вәсвәсидин қорқуп башпанаһлиқ издәп барған таянчи-
мизғу, бизләр әнди қандақму қутулалаймиз?» — дейишиду»».

19:25 **«Хәлқим болған Мисирға, Өз қолумниң ижади болған Асурийәгә вә Өз мирасим болған Исраилға бәхит яр болсун!»** — пикримизчә мошу бешарәтниң *(1-25-айәтләрниң)* ахирқи қисми *(«шу күни Мисирдикиләр қиз-аялларға охшап қалиду...» йәни 16-айәттин башлап)* техи әмәлгә ашурулмиған. Йәшаяниң дәвридикиләр үчүн, бу бешарәт уларниң Мисирға қошулушқа болмайдиғанлиғини билдүргән; бундақ қилиш Пәрвәрдигарға ишәнмәсликкә баравәр. Бешарәттә, улар Мисирға әмәс, бәлки Мисир өзлиригә бекинди болиду, дейилиду. Ахирда Худа Мисирлиқларни Исраиллар қорқидиған Асурийәликләр билән биллә Өзигә, шундақла Исраилға бекиндуриду.

20:1 **«Асурийәниң сәрдари болған «Тартан» Ашдод шәһиригә келип муһасирә қилған жили»** — миладийәдин илгәрки 715-жили Филистийләрниң бир пайтәхти болған Ашдод Мисирниң қутритиши билән Асурийә империйәсидики асарәтләрни бузуп исян көтәрди. Икки жил ичидә улар йәнә мәғлуп болди. Мисир тохтимай уларни қутритип, қураллиқ ярдәм беришни вәдә қилип, әлчиләрни Моабқа, Едом һәм Йәһудаға әвәтти, Асурийә империйәсигә қарши бир иттипақни оттуриға чиқармақчи болди. Бирақ миладийәдин илгәрки 711-жили Асурийә империйәси Ашдод шәһирини ишғал қилди. Мисир уларға һеч ярдәм қилмиди. Худа Йәшая арқилиқ Исраилға худасиз, таянчисиз Мисирға тайинишниң тоғра әмәслигини һәм мундақ қилишниң беһудә иш екәнлигини көрситиду.

20:2 **«Шу чағда Пәрвәрдигар Амозниң оғли Йәшая арқилиқ сөз қилған еди..»** — мошу 20-баптики бешарәт наһайити қисқа вақит ичидә әмәлгә ашурулған. Бешарәтниң әмәлгә ашурулишини көргән кишиләр жуқурқи 19-баптики ахирқи заманларни көрситидиған *(Асурийә вә Мисир тоғрилиқ)* бешарәтниң ахирида муқәррәр әмәлгә ашурулидиғанлиғидин һеч гуман қилмаслиғи керәк. **«Пәрвәрдигар ... униңға: — «Чатриқиңдин бөз ич тамбилиңни селивәт...» дегән еди. У шундақ қилди; ялаңач вә ялаң аяғ меңип жүрди»** — буниңдин көрүшкә болидуки, Йәшая адәттә бөз кийим кийип жүридиған болуши мүмкин. Йәшаяниң һәқиқәтән «қипяланач» яки пәқәт «калтә иштанлиқ» екәнлигигә бир немә дейиш тәс.

20:4 **«Мисирлиқ әсирләр вә ефиопийәлик сүргүнләр яш болсун, қери болсун... касиси очуқ һалда Асурийә падишаси тәрипидин ... ялап епкетилиду»** — шу бешарәт бәлким 701-жили, йәни Асурийә билән Мисир соқушқан Әлтәкәһ дегән йәрдә болған җәңдә әмәлгә ашурулған. Асурийә Мисирдики һәм Ефиопийәдики нурғун әсирләрни епкәткән.

20:6 **«бу деңиз бойидикилири** — Филистийәликләр һәм Йәһудалиқларни көрситиду.

Бабил тоғрисида йәнә бир бешарәт

21 [1] «Деңизниң чөл-баявани» тоғрисида жүкләнгән бир вәһий: —
«Җәнуп тәрәптә қоюнтазлар өтүп кетиватқандәк,
Дәһшәтлик зиминдин бир немиләр келиватиду!».

Йәшаяниң сөз қилиши

[2] — Азаплиқ бир вәһий-көрүнүш маңа аян қилинди;
Хаин хаинлиқ қиливатиду,
Булаңчи булаңчилиқ қиливатиду.
«И Елам, орнуңдин тур, чиқ!
Медиа, муһасирә қилип қоршивал!»
Униң сәвәвидин көтирилгән һәммә налә-пәрядларни түгитивәттим.
[3] — Шуңа ич-бағрим ағриқ-азап билән толди,
Толғиғи тутқан аялниң азаплиридәк,
Көргәнлиримдин толғинип кәттим,
Аңлиғинимдин паракәндә болдум.
[4] Шуңа көңлүм паракәндә болуп һасирап кәттим,
Мени дәһшәт қорқунуч басти;
У мән зоқ алидиған кечини сарасимә болидиған кечигә айландурди.
[5] Улар дәстихан вә гиләм-көрпиләрниму салиду;
Улар йейишиду, ичишиду;
«Һәй есилзадиләр, орнуңлардин туруп қалқанни майлаңлар!»

21:1 **«Деңизниң чөл-баявани»** — Бабилни көрситиду *(9-айәтни көрүң)*. «Деңиз» болса, мошу йәрдә Бабил шәһири җайлашқан, наһайити кәң Әфрат дәриясини көрситиду. Әнди немишкә «деңизниң чөл-баявани» дейилиду? Йәшая бәлким Бабилни кинайилик гәп билән мазақ қилиду; Бабил катта, бүйүк шәһәр болғини билән, һәқиқәт җәһитидин яки мәңгүлүк роһий байлиқлар җәһитидин ейтқанда наһайити бир чөл-баяван, халас.

21:2 **«Хаин хаинлиқ қиливатиду... булаңчилиқ қиливатиду»** — шүбһисизки, Бабилниң үзлүксиз қиливатқан қилмишлирини көрситиду. **«И Елам, орнуңдин тур, чиқ! Медиа, муһасирә қилип қоршивал!»** — икки имканийәт бар. Мошу бешарәт яки миладийәдин илгәрки 689-жили Асурийә императори Сәннахерибниң Бабилға бесип кирип вәйран қилғанлиғини яки миладийәдин илгәрки 539-жили Парслар вә Медиалар Қорәш императориниң башчилиғида бесип киргәнлигини көрситиду.
–Әгәр биринчи шәрһ тоғра болса, у чағда «Елам орнуңдин тур, чиқ! Медиа, муһасирә қилип қоршивал!» дегән сөзләрни Бабил падишаси Меродақ-Баладан өз иттипақдашлири Елам вә Медиаға ейтқан, бу сөзләр «Асурийәгә һуҗум қил!» дегән мәнада болған болиду. У чағда Асурийәниң императори Сәннахериб мәғлуп болған. Кейин у қайтидин һуҗим қилип Бабилни ишғал қилди. Шу чағда у Бабилни пүтүнләй вәйран қилип, уларниң һәммә бутлириниму чеқип парә-парә қилди.
–Иккинчи шәрһ тоғра болса, мошу сөзләр Қорәш өзиниң қошунлириға дегән гәп болиду *(Бабилға һуҗум қил!)*. Бизниңчә болса бешарәт Қорәшниңки мошу һуҗумини көрситиду; бирақ икки қетимлиқ ишғал қилишниң һәммисидә охшашла Йәшаяниң көрсәткән көрсәтмиси, йәни «Бабилға ишәнмәңлар һәм таянмаңлар!» дегини тәкитлиниду. **«Униң сәвәвидин көтирилгән һәммә налә-пәрядларни түгитивәттим»** — бу әлвәттә Худаниң сөзи болуши керәк. Демәк, Бабилниң хаинлиғи, таҗавузчилиқ қилип олҗа алғанлиғи, адилсизлиғи, рәһимсизлиги қатарлиқлар түпәйлидин халайиқ қаттиқ налә-пәрядларни көтәргән еди; Худа уларниң налә-пәрядлириға хатимә бериду; чүнки У Бабилниң өзини түгәштүргән еди.

21:3 **«Шуңа ич-бағрим ағриқ-азап билән толди, ... аңлиғинимдин паракәндә болдум»** — бу сөзләр әлвәттә пәйғәмбәрниң өзиниңки болуши керәк.
–Башқа бир хил тәрҗимиси «Мән азаптин толғинип қаралмидим; паракәндичиликтин һеч немини аңлалмидим».
–Бир җәһәттин Йәшая пәйғәмбәр мошу көрүнүштә мәлум бир шәһәрниң Худа тәрипидин җазалинишини көриду, шундақла бәк азаплиниду. Бирақ башқа бир җәһәттин вә башқа бир дәриҗидә, Бабил шәһири пүткүл дунияға вәкил болса, у Худаниң қиямәт күнидә гунаниң өзини қандақ дәһшәтлик җазалишини көриду, шундақла интайин азаплиниду. Шүбһисизки, мошу бешарәттин елишимиз керәк болған савақ дәл мошудур.

21:4 **«Мән зоқ алидиған кечә»** — буни чүшиниш тәс; бәлким Худа Йәшаяға шу көрүнүшни көргүзгән кечидә у аяли билән биллә муһәббәтләшмәкчи болдимекин.
21:4 Аюп 7:3

21:5 **«Улар дәстихан вә гиләм-көрпиләрниму салиду»** — башқа бир хил тәрҗимиси «Дәстихан селиңлар, бир күзәтчи қоюңлар». **«қалқан майлаңлар!»** — бир хил уруш тәйярлиғи. Қалқан майланса қилич-нәйзиләр униңдин тейилип кетәтти. Шуңа Йәшая мошу айәттә бәлким, Бабиллиқлар зияпәттә олтарғинида, дүшмәнниң

[6] Чүнки Рәб маңа: —
«Барғин, көргәнлирини әйни бойичә ейтидиған бир күзәтчини тәхләп қойғин» — дегән
еди.[273]
[7] — «У җәң һарвулирини, җүп-җүп атлиқ әскәрләрни,
Җәң һарвулирини ешәкләр билән,
Җәң һарвулирини төгиләр билән көргәндә,
У диққәт билән, наһайити диққәт билән күзәтсун!»[274]
[8] У җававән ширдәк товлиди: —
«Рәб, мән күзәт мунарида үзлүксиз күн бойи туримән,
Һәр кечидә күзәттә туримән;[275][276]
[9] — Вә мана, у җәң һарвулири җүп-җүп атлиқ әскәрләр билән келиватиду!»
Вә йәнә җавап берип шундақ дегән: —
Бабил болса жиқилди, жиқилип чүшти,
Вә У уларниң илаһлириниң һәр бир ойма мәбудлирини йәргә ташлап парә-парә қи-
ливәтти!».[277][278]

Худа йәнә Өзигә садиқ болғанларға тәсәлли бериду

[10] — И Мениң тепилгән данлирим,
Мениң хаминимдики буғдайлирим,
Исраилниң Худаси, самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигардин аңлиғанни
силәргә ейтип бәрдим![279]

Едом тоғрилиқ бир бешарәт

[11] «Думаһ» тоғрилиқ жүкләнгән вәһий;
Бириси Сеирдин келип мәндин: —
«И күзәтчи, кечиниң қанчилиги өтти? И күзәтчи, кечиниң қанчилиги өтти?» — дәп со-
райду.[280]

қошунлири йолға чиқип жүрүш қиливатқанлиғини көрситиду; шуңа зияпәтниң орниға, уруш тәйярлиғи қилишқа тоғра келәтти, дәп бешарәт бериду. Кейинки *(6-10)* айәтләрниму көрүң. Бабиллиқларниң зияпәткә қатнишишқа интайин амрақлиғиниң даңқи чиққан еди.

–Миладийәдин илгәрки 539-жили, Бабил ордисидикиләр катта зияпәттә бихуд олтарған бир кечидә, Бабил шәһири Медиалиқлар тәрипидин ишғал қилинди *(Тәвраттики «Даниял» 5-бапни көрүң)*.-

21:6 **«әйни бойичә ейтидиған бир күзәтчи»** — демәк, ишәшлик адәм. Бабиллиқлар бихудлишип олтарғанлиғи түпәйлидин, Худа бәлким Йәшаяға кинайә қилип, улар үчүн бир күзәтчини бәлгүләп қоюш керәк, демәкчи. Бу «хиялий күзәтчи»ниң хәвәрлири 7-9-айәтләрдә хатирилиниду.

21:7 **«У җәң һарвулирини, җүп-җүп атлиқ әскәрләрни,... көргәндә,..»** — башқа бир хил тәрҗимиси: — «Бир қошун атлиқ әскәр җүп-җүп атлар билән,... көргәндә,...». **«җәң һарвулирини төгиләр билән көргәндә,...»** — Парс императори Қораш җәң қилғанда төгиләрни дүшмән қошунлири ичигә һайдиветип, қалаймиқанчилиқ чиқиратти. У биринчи болуп ашундақ тактикини ишләткән.

21:8 **«Рәб, мән күзәт мунарида үзлүксиз күн бойи туримән, һәр кечидә күзәттә туримән»** — бу сөзгә қариғанда, Бабилниң вәйран қилинишини үмүт қилидиғанлар узунрақ вақит күтүши керәк болиду. «Рәб» дегәнниң башқа хил тәрҗимиси: «И ғоҗам,...»

21:8 Һаб. 2:1

21:9 **«— Вә мана, у җәң һарвулири җүп-җүп атлиқ әскәрләр билән келиватиду!»** — жуқурики изаһатни көрүң. Бәлким мошу йәрдә дүшмән қошуни ғәлибә билән қайтип берип, Бабилниң мәғлуп болуп йоқитилғанлиғи тоғрисида хәвәр йәткүзиду. **«... У уларниң илаһлириниң һәр бир ойма мәбудлирини ... парә-парә қиливәтти!»** — «У» бәлким Худаниң Өзи.

21:9 Йәр. 25:12; 51:8; Вәһ. 14:8; 18:2

21:10 **«И Мениң тепилгән данлирим, Мениң хаминимдики буғдайлирим,...»** — мошу икки ибарә Исраилниң Худаға садиқ болған, шундақла пәс орунда туридиған «қалдиси»ни көрситиду. Худаниң җаза-тәрбийилири ичидә җапа тартиш билән улар тавлинип, «сап буғдай»дәк болған.

21:11 **«Думаһ»** — болса ибраний тилида «сүкүт» дегән мәнада. Уму Едомниң кичик бир йезиси. Бирақ мошу йәрдә Йәшая йәнә «Едом» дегән исимни сөз оюни қилип тәтүрисичә «Думаһ» дәп атиған. Демәк, кәлгүсидә Едом көп иссиқ-соғақлар билән наһайити «сүкүт»луқ бир җай болуп қалиду. **«Сеир»** — Едомниң йәнә бир исми. **«и**

[12] Күзәтчи җававән мундақ дәйду: —
«Сәһәр келиду, кечиму келиду;
Йәнә сориғиң болса, йәнә келип сора;
Йолуңдин қайтип маңа йеқин кәл!».

Әрәбийә тоғрилиқ бир бешарәт

[13] Әрәбийәниң кечиси тоғрилиқ жүкләнгән вәһий: —
«И Деданлиқларниң карванлири, силәр Әрәбийәдики жаңгалда қонуп қалисиләр;
[14] Уссап кәткәнләргә су апирип бериңлар!
И Темадикиләр, нанлириңларни елип қачқанларни күтүвелиңлар!
[15] Чүнки улар қиличлардин,
Ғилаптин елинған қиличтин,
Керилгән оқядин,
Урушниң азавидин қачиду.
[16] Чүнки Рәб маңа шундақ дегән: —
Бир жил ичидә мәдикар һесаплиғандәк,
Андин Кедарниң бар шәриви йоқилиду,
[17] Оқячиларниң қалдуқлири,
Йәни Кедарниң палван-батур болған оғуллири аз қалиду;
Чүнки Пәрвәрдигар, Исраилниң Худаси шундақ сөз қилған».

күзәтчи, кечиниң қанчилиги өтти? И күзәтчи, кечиниң қанчилиги өтти?» — күзәтчи *(яки җесәкчи)*ниң вәзипилири биринчидин дүшмәнниң һуҗумлиридин хәвәр берип һәммә адәмни ойғитиш; иккинчидин тактакчилиқ қилип кечиниң қайси вақит болғанлиғини халайиққа уқтуруш еди. Күзәтчи мошу йәрдә шүбһисизки, Йәшая пәйғәмбәрниң өзидур. Униңму мошу икки вәзиписи бар еди — халайиқни Худаниң җазасидин агаһландуруш һәм шу җазаға қанчә узун болуп кәткәнлиги һәм униң қанчилик давамлишидиғанлиғи тоғрилиқ хәвәр йәткүзүш еди. Мошу йәрдә бәлким Едомдин чиққан бир әлчи келип Йәшаядин Едомни қаплап турған, қараңғу «кечә»дәк болған балаю-апәтләр қачан түгәйду? — дәп сорайду.

21:12 **«Күзәтчи җававән мундақ дәйду: ...»** — җавапниң үч қисми бар: —
–*(1)* «сәһәр келиду». Демәк, мошу қараңғулуқ түгәйду — бирақ қачан түгәйдиғанлиғини демәйду.
–*(2)* «кечиму келиду» — Едомға, дунияға нур келиду *(мәсилән 7:18, 18:2ни көрүң)*. Бирақ йәнә бир кечә келиду, у техиму қараңғу болуп, бәлким қиямәт күнлиридә болиду *(мәсилән, 10:5, 13:10ни көрүң)*. Йәшая мошу тоғрилиқ агаһландуриду.
–*(3)* «сориғиң болса, ... маңа йеқин кәл!». Едом *(җүмлидин бәлким башқа Йәһудий әмәсләр)* мошу ишларни ениқлимақчи болған болса, әркинлик билән Худаниң йениға келишкә, Худадин беваситә яки пәйғәмбәрлиридин сорашқа тәклип қилиниду. Пәқәт өз йоллиридин товва қилип йенип кәлсила, Худа уларни қобул қилиду.

21:13 **«Әрәбийәниң кечиси тоғрилиқ»** — ибраний тилида «Әрәбийә тоғрилиқ» һәм «кечидә» дегән икки мәналиқ болған бир сөздур. Иккинчи мәнаси «кечидә» болған болуп, бәлким «Әрәбләрниң қараңғулуқ вақти»ни көрситиду. Әмәлийәттә *(әрәбләрниң тарихи анчә хатириләнмигән болғачқа)* дәл қайси жилни көрсәткәнлигини һазирчә ениқ дәп берәлмәймиз. Миладийәдин илгәрки 715-жили Саргон II Темадики қәбилиләр вә пүткүл «Әрәбийә йерим арили»ға қарши уруш қилған. Миладийәдин илгәрки 703-жили Әрәбләр Бабилдики Меродақ-Баладан билән иттипақ түзгән вә Асурийәлик Сәннахериб тәрипидин мәғлуп қилинип, қаттиқ зиян тартқан. Бешарәт бу чағларниң бирини көрсәтсә керәк. **«...жаңгалда қонуп қалисиләр»** — демәк, чоң йолдин жирақ, мәлум бир дүшмәнниң қорқунучидин пинһан җайда қонуш керәк. Деданлиқлар болса Әрәбләрниң бир қәбилиси. Тема уларниң бир карвансарай шәһири. Дедан, Тема вә 16-айәттики Кедарниң җәйәрлигини билиш үчүн хәритиләрни көрүң.

21:14 **«... Су апирип бериңлар! И Темадикиләр, нанлириңларни елип қачқанларни күтүвелиңлар!»** — Худа Йәшая арқилиқ Әрәбләргә өз қериндашлириға ярдәм бериш керәклигини уқтуриду. Демәк, Әрәбләр пат йеқинда көп аваричиликкә йолуғиду *(15-айәтни көрүң)*.

21:16 **«Бир жил ичидә мәдикар һесаплиғандәк,..»** — 16-бап, 14-айәттики изаһатни көрүң. Мәдикар ишлигән вақитни интайин тоғрилиқ билән һесаплайду, әлвәттә.

21:17 **«Оқячиларниң қалдуқлири, йәни Кедарниң палван-батур болған оғуллири аз қалиду»** — Кедар болса Әрәбистандики чөллүкниң шимал тәрипидә яшиған бир қәбилә.
–Мошу бешарәтниң кәң мәнаси, шүбһисизки, Худаға ишәнмигәнләр өз ара бир-биригә ярдәм беришкән болсиму, худасиз болғанлиғи үчүн бу ярдәм мәңгү давамлашмайду. Ахирғичә үзлүксиз келидиған, чеки йоқ мәдәтни болса пәқәт Пәрвәрдигардинла тапқили болиду.

Йерусалим тоғрилиқ бир бешарәт

22 [1] Аламәт көрүнүш берилгән җилға тоғрисида жүкләнгән вәһий: —
Силәр һәммиңлар өгүзләрниң үстигә чиқивалғиниңлар зади немә қилғиниңлар?
[2] Силәр хошаллиқ дәбдәбисини көтиридиған,
Вараң-чуруңға толған жут,
Шатлинидиған шәһәр;
Силәрдин өлтүрүлгәнләр қилич билән чепилған әмәс,
Яки җәңләрдә өлгән әмәс;
[3] Әмирлириңларниң һәммиси бирақла қечишти;
Улар оқясиз әсир болди;
Жирақққа қачқан болсиму,
Силәрдин тепивелинғанларниң һәммиси бирликтә әсир болди.
[4] Шуңа мән: —
«Нәзириңларни мениңдин елиңлар;
Мени қаттиқ жиғлашқа қоюңлар;
Хәлқимниң булинип кетиши тоғрилиқ маңа тәсәлли беришкә алдирап өзүңларни упратмаңлар» — дедим.
[5] Чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигардин «Аламәт көрүнүш берилгән җилға»ниң бешиға бир күн чүшиду,
У болса аваричилик болидиған,
Аяқ асти қилинип петиқдилидиған,
Адәмләр қаймуқтурулидиған,
Сепил соқулуп чеқилидиған,
Тағларға қарап ялвуруп чирқирайдиған бир күни болиду.
[6] Елам җәң һарвулири вә адәмлири билән, атлиқ әскәрлири билән оқданни көтирип келиду,
Кир болса қалқанни ечип тәйяр қилиду.
[7] Вә шундақ болидуки,
Әң гөзәл җилғилириң җәң һарвулири билән толуп кетиду,
Атлиқ әскәрләр дәрвазаң алдида сәп тартип туриду.
[8] Улар Йәһуданиң үстидики қалқанни елип ташлайду;
Бирақ сән Зион шу күнидә «Орман сарайи»дики қуралларға үмүт бағлиғансән;
[9] Силәр Давутниң шәһириниң бөсүлгән җайлириниң көп екәнлигини көрүп,
Пәстики көлчәк сулирини бир йәргә жиғип су амбири қилдиңлар;
[10] Йерусалимдики өйләрни санап, улардин бәзилирини бузуп сепилни мустәһкәмләш

22:1 **«Аламәт көрүнүш берилгән җилға»** — интайин сирлиқ бир ибарә. Шүбһисизки, у Йерусалимға қаритилиду (*10-айәтни вә төвәндикиләрниму көрүң*). Йерусалим Зион теғиниң үстидә болсиму, тағлар билән оралған болуп, җилғиға җайлашқан дәп һесаплиғили болиду. Бирақ бу ибарә немини билдүриду? Йәшая вә башқа пәйғәмбәрләр әлвәттә Йерусалимда нурғун «ғайипанә аламәтләр» яки «аламәт көрүнүшләр»ни көргән. Шуңа мәзкур ибарә нурғун «ғайипанә аламәтләр» вә бешарәтләрниң темиси болған, Худа сөйгән Йерусалим»ни көрситиду; йәнә келип, «җилға» төвән болуп, «хар болуш» яки «кичик пеиллик»ни билдүриду; Худа бешарәтләр вәһий қилса, уларни пәқәт кичик пеилларғила йәткүзиду. Бирақ -2-14-айәтләр бойичә, Йерусалимдикиләр Худаниң агаһлириға кичик пеил болмай, әксичә ерән қилмай тәкәббурлишип кәткән.

22:4 **«Хәлқимниң булинип...»** — ибраний тилида «хәлқимниң қизиниң булинип...». **«Хәлқимниң булинип кетиши тоғрилиқ маңа тәсәлли беришкә алдирап өзүңларни упратмаңлар»** — бу сөзләр бәлким пәйғәмбәрниң өзиниңкидур; бирақ, шүбһисизки, Худа улар арқилиқ Өзиниң көңлини билдүрүватиду.

22:4 Йәр. 8:23

22:6 **«Елам»** — Бабилниң хошниси, бешарәттики вақитларда улар билән иттипақдаш болған (*«Кир»ниң нәдә екәнлигини билмәймиз*). Бу бешарәт бәлким Йәшаяға кәлгүсидә Бабил иттипақдашлири билән Йерусалимға қаттиқ һуҗум қилидиғанлиғини уқтуриду.

22:8 **«Орман сарайи»** — «Орман сарайи»ни Сулайман падиша қурған, шу йәрдә көп савут-қураллар сақланған еди (*«1Пад.» 7-бапни вә 10:14-17-айәтни көрүң*).

үчүн ишләттиңлар,
11 Шундақла кона көлчәктики суларни икки сепил оттурисиға жиғип амбар қилдиңлар;
Бирақ мошуларни Яратқучиға һеч қаримидиңлар,
Буруңдин бурун буларни Шәкилләндүрүп Бекиткүчигә һеч үмүт бағлимидиңлар!
12 Шу күни самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар силәрни жиғлап матәм тутушқа,
Чачни чүшүрүп пайнәкбаш болушқа,
Бөз кийим кийишкә муражиәт қилди.
13 Бирақ буларниң орнида, мана хошаллиқ вә шатлиқ,
Калиларни союш, қойларни боғузлаш,
Гөшләрни йейиш, шарапларни ичиш,
«йәйли, ичәйли, чүнки әтә дунийадин кетимиз» — дейишләр болди!
14 Самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар тәрипидин қулиқимға аян қилиндики,
«Бәрһәқ, мошу гуна силәр өлмигичә кәчүрүлмәйду» — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар.

Ордидики ғожидар Шәбнаға бәргән агаһландуруш

15 Самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар мана шундақ дәйду: —
«Барғин, мошу ғожидар,
Ордини башқуридиған мошу Шәбнаниң йениға киргин, униңға: —
16 Саңа мошу йәрдә немә бар?
Яки мошу йәрдә кимиң бар?
Бириси егизликкә өзи үчүн бир гөр қазғандәк,
Өзи қорам таштин бир қоналғуни йонуғандәк,
Өзүң үчүн бир гөр колидиңму?
17 Мана һәй палван, Пәрвәрдигар сени өз чаңгилиға елип, чиң сиқимдап,
18 Андин помдақтәк сени бепаян, жирақ бир зиминға ташливетиду.
Сән әшу йәрдә өлисән,
Һәм әшу йәрдә һәйвәтлик жәң һарвулириңму қалиду,
И ғожаңниң җамәтигә шәрмәндилик кәлтүргүчи!
19 Мән сени мәнсивиңдин еливетимән,
Шуниң билән сени орнуңдин чүшүриветимән.

22:11 **«...суларни икки сепил оттурисиға жиғип амбар қилдиңлар; бирақ ... буруңдин бурун буларни Шәкилләндүрүп Бекиткүчигә һеч үмүт бағлимидиңлар»** — 8-12-айәтләргә қариғанда, Йерусалимдикиләр дүшмән қошунининң муһасирисигә тақабил туруш тәдбирлири (*мәсилән, савутларни, қалқанларни тәйярлаш, сепилни мустәһкәмләш, йеңи су амбирини қуруш қатарлиқлар*)ни қолланғанлиғини тәбрикләшмәктә еди, бәлким буниң үчүн мәхсус бир күнни айриған болуши мумкин (*12-айәтни көрүң — «шу күни...»*). Йәшая пәйғәмбәр уларни «тәдбирләр»гә таянмай, «мошуларни Яратқучи» Худағила тайиниш керәк дәп дәвәт қилсиму, улар қәтъий аңлимайду.
22:12 **«жиғлап матәм тутуш..., чачни чүшүрүп пайнәкбаш болуш..., бөз кийим кийиш...»** — буларниң һәммиси товва қилишниң ипадилири еди.
22:13 Йәш. 56:12; 1Кор. 15:32
22:14 **«мошу гуна силәр өлмигичә кәчүрүлмәйду»** — ибраний тилида «силәр өлмигичә мошу гуна үчүн кафарәт қилинмайду».
22:15 **«... мошу ғожидар, ордини башқуридиған мошу Шәбнаниң йениға киргин...»** — мошу айәттики «ғожидар» (*яки «ғәзничи»*) «аялчә род» билән кәлгән болуп, бәлким Шәбнаниң хелә бир хушамәтчи, көтәрмичи екәнлигини көрситиши мумкин.
22:18 **«ғожаң»** — Исраил падишаси Һәзәкияни көрситиду. «2Пад.» 18-бапни көрүң.

Бешарәтниң давами — Елиаким, ишәшлик адәм

[20] Шу күниму шундақ болидуки,
Мән Һилқияниң оғли Өз қулум болған Елиакимни чақиримән;
[21] Сениң тонуңни кийдүримән,
Сениң потаң билән униң белини чиң қилимән;
Һөкүмранлиғиңни униң қолиға тапшуримән;
Шуниң билән у Йерусалимдикиләргә вә Йәһуда җәмәтигә ата болиду.
[22] Давут җәмәтиниң ачқучини мән униң мүрисидә қойимән;
У ачса, һеч ким етәлмәйду,
Әтсә, һеч ким ачалмайду.
[23] Мән уни муқим бир җайға қозуқ қилип бекитимән;
У болса атисиниң җәмәти үчүн шәрәплик һоқуқ-тәхт болиду;
[24] Хәлиқ униң үстигә атисиниң җәмәтиниң барлиқ шөһрәтлирини жүкләйду;
Йәни барлиқ уруқ-нәсиллирини,
Барлиқ кичик қача-қучиларни,
Пиялә-җамлардин тартип барлиқ күп-едишларғичә асиду.
[25] Шу күнидә — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар: — муқим җай-
ға бекитилгән қозуқ болса, егилип кетиду вә кесип ташлиниду;
Униң үстигә есилған жүкләр үзүп ташлиниду»,
— Чүнки Пәрвәрдигар шундақ дегән еди.

Турниң ақивити — вәйранчилиғи түпәйлидин оқулған мәрсийә

23 [1] Тур тоғрилиқ жүкләнгән вәһий: —
— И Таршиштики кемиләр, аһ-зар көтириңлар!
Чүнки у харап қилинди,
Шу йәрдә өй йоқ, портму йоқ.
Сипрус арилидин бу хәвәр кемидикиләргә аян қилиниду.
[2] Зидондики содигәрләр деңиздин өтүп силәрни тәминләп кәлди, и аралдикиләр,
Әнди шүк болуңлар!
[3] Шиһордики бепаян сулар үстидин йөткигән данлар,
Йәни Нил дәриясиниң һосули Турниң дарамити болған еди;
У әлләрниң базири болған еди!

22:20 2Пад. 18:18,26,37
22:22 Вәһ. 3:7
22:25 **«Муқим җайға бекитилгән қозуқ болса,...»** — бәзи шәрһчиләр мошу сөзләр Елиакимни көрситиду, дәп қарайду — демәк, «у ишәшлик адәм болғини билән, бәрибир жиқилип кетиду; пәқәт Худағила таянғили болиду». –Бирақ мошу иш охшашла «шу күнидә» болиду, дейилиду. Пикримизчә Йәшая йәнә Шәбнаниму көрситиду; у әслидә «муқим җайға бекитилгән» бир қозуқ, йәни ордидики ишларни башқурғучи еди. У бир күн ичидә һоқуқидин қалдурулуп, Елиаким, йәни Худа ейтқан «Мениң қулум», униң орнини басиду.
23:1 **«Тур тоғрилиқ жүкләнгән вәһий: — И Таршиштики кемиләр, аһ-зар көтириңлар! ...»** — Тур болса *(хәритини көрүң)* деңиз бойидики қедимки замандики бир «Сингапор»ға охшайдиған бир шәһәр еди. Тур шәһири иккигә бөлүниду. Бири, кичик арал, униң үстигә интайин мустәһкәм бир қәлъә селинған. Иккинчиси удулдики деңиз бойидики интайин пухта сепиллиқ шәһәр. Тур асасән деңиз арқилиқ содა қилатти; униң кемилири вә униңға бекинди болған «үч Таршиш»тики *(2:16дики изаһатни көрүң)* кемиләр оттура деңиздики содини пүтүнләй дегидәк өз илкигә еливалған болуп, интайин бейип кәткән. Таварларни оттура деңиздики әллардин импорт қилип, Пәләстингә сатқан; Пәләстиндики мәһсулатларниму сетивелип деңиз арқилиқ експорт қилған. Бейиғандин кейин, Тур интайин тәкәббурлишип кәткән еди. Деңиз бойиға җайлашқанлиғи үчүн уни ишғал қилиш мумкин әмәс еди. –**«Сипрус арилидин...»** — яки «Киттийларниң зиминидин...».
23:1 Йәр. 47:4; Әз. 26; 27; 28; Зәк. 9:3, 4
23:2 **«Зидон»** — болса турға йеқин район болуп, Тур билән мунасивити зич болған. Хәритиләрни көрүң. **«и аралдикиләр,...»** — Турдики аралда турғанлар.

4 И Зидон, хиҗаләт бол,
Чүнки деңиз — йәни Турға қорған болған деңиз дәйдуки: —
«Мәндә һеч толғақ болмиди, һеч туғмидим,
Жигитләрни яки қизларни һеч бақмиғандәкмән!».
5 Мошу хәвәр Мисирға йәткәндә,
Уларму бу хәвәр худди турға кәлгәндәк қаттиқ азаплиниду.
6 — Силәр деңиздин өтүп Таршишқа кетиңлар!
И деңиз бойидикиләр, аһ-зар көтириңлар!
7 Силәрниң қедим әйямдин бар болған,
Шат-хурамлиққа толған шәһириңлар мошуму?!
Мана уларниң путлири өзлирини мусапир қилишқа жирақларға көтирип бариду!
8 Таҗларни илтипат қилғучи болған,
Содигәрлири әмирләр болған,
Дәллаллири җаһанда абройлуқлар һесапланған турниң бу тәқдирини ким бекиткән?
9 — Буларни бекиткүчи самави қошунларниң Сәрдари Пәрвәрдигардур!
Мәхсити болса шан-шөһрәттин келип чиққан җими тәкәббурлуқни рәсва қилиш,
Җаһандики җимики йүз-абройлуқларни пәсләштүрүштин ибарәт!
10 Таршишниң қизи, Нил дәриясидәк өз зиминиңда әркин-азатә яйра!
Чүнки Турдин кәлгән тизгин һазир йоқ.
11 Чүнки Пәрвәрдигар қолини деңиз үстигә узитип,
Дөләтләрни тәвритиду.
У Қанаан тоғрилиқ әмир қилған,
Униңдики қәлъә-қорғанларни йоқитилсун дәп пәрман чүшүргән.
12 Вә: —
«И басқунчилиққа учриған Зидон қизи,
Сән иккинчи һеч тәнтәнә қилмайсән,
Орнуңдин туруп, Сипрус арилиға өтүп кәткин,
Һәтта шу йәрдә сән һеч арам тапмайсән» — деди.
13 Қараңлар, Бабил-калдийләрниң зиминини!
Бу йәрниң хәлқи болуп бақмиғандәк қилиду;
Асурийә уни чөл-баяван җаниварлири үчүн макан қилған;
Потәйләрни ясап, уларниң сарай-ордилирини вәйран қилип, харабиликкә айландуруватқан.

23:4 **«Мәндә һеч толғақ болмиди, һеч туғмидим, жигитләрни яки қизларни һеч бақмиғандәкмән!»** — демәк, Турниң яшлири йоқап кәтти. Уларниң «аниси», йәни деңиз: «балиларни һеч туғмиғандәкмән» — дәйду. Уларниң йоқитилиши сәвәви техи көрситилмиди.
23:6 **«Силәр деңиздин өтүп Таршишқа кетиңлар!»** — демәк, Турдикиләр қечиши керәк.
23:7 **«...путлири уларни өзлирини мусапир қилишқа жирақларға көтириду»** — кемә билән әмәс, уларниң әсиргә чүшүп пиядә маңғанлиғини тәкитләйду.
23:10 **«Таршишниң қизи, Нил дәриясидәк өз зиминиңда әркин-азатә яйра! Чүнки Турдин кәлгән тизгин һазир йоқ»** — бу кинайилик, һәҗвий гәп. Таршиш турға беқинди болғандин кейин, у һазир «әркин» болиду. Бирақ униң иқтисадий йөләнчүкиму йоқ болиду.
23:11 **«У Қанаан тоғрилиқ әмир қилған...»** — Тур шәһири әслидә Қанаан зиминида, дәп һесаплиғили болиду.
23:12 **«И басқунчилиққа учриған Зидон қизи...»** — Зидон Асурийә тәрипидин бастурулиду, униң қизлири, шүбһисизки, басқунчилиққа учрайду. Төвәндики 13-айәттики изаһатни көрүң.
23:13 **«Қараңлар, Бабил-калдийләрниң зиминини! Бу йәрниң хәлқи болуп бақмиғандәк қилиду; Асурийә уни чөл-баяван җаниварлири үчүн макан қилған...»** — миладийәдин илгәрки 745-жили Асурийә падишаси Тиглат-Пиләсәр «Пүткүл дунияға егә болмақчи болуп», кәң көләмдә җәң қилишқа башлиди. У 738-жили өзиниң һәрбий қомандани Турни идарә қилишқа орунлаштурған. Тур исян көтирип, Асурийәниң кейинки падишаси Шалманезәрниң муһасирисигә қарши җәң қилди, ахирда Асурийәликләр Турни ташлап кәтти. Миладийәдин илгәрки 8-әсирниң ахирида у йәнә Асурийә билән уруш қилди. Шу чағда Тур Мисир билән иттипақ түзүш мәхситидә сөһбәт өткүзгән. Миладийәдин илгәрки 701-жили Асурийә падишаси Сәннахериб қаттиқ һуҗум

14 И Таршиштики кемиләр, аһ-зар көтириңлар!
Чүнки қорғиниңлар харап қилинди.
15 Вә шу күни болидуки,
Падишаһниң күнләрни һесаплиғинидәк,
Тур йәтмиш жил унтулиду.
Йәтмиш жил өткәндин кейин,
Турниң әһвали паһишә аялниң нахшисидәк болиду;
16 Чилтарни елип, шәһәрни айлинип жүр,
И унтулған паһишә аял!
Өзүңгә йәнә хәқниң диққитини тартай десәң,
Йеқимлиқ бир пәдә челип, көпрәк нахшиларни ейт!
17 Әнди шундақ болидуки,
Йәтмиш жилниң өтүши билән,
Пәрвәрдигар Турни йоқлайду;
Шуниң билән у йәнә өзини ижаригә берип,
Йәр йүзидики һәммә падишалиқлар билән йәнә бузуқчилиқ қилиду;
18 Шуниң билән униң маллири вә өзини сетип, тапқан пули болса Пәрвәрдигарға атилип муқәддәс болиду;
У ғәзнигә селинмайду яки топланмайду,
Чүнки униң мошу содиси болса Пәрвәрдигарниң алдида турғанлар үчүн айрим қилиниду;
У уларға қанғичә йәп-ичишкә, шундақла уларниң есил кийим-кечәклири үчүн ишлитилиду.

Ахирқи заманлар
Дунияниң гуна арқилиқ булғиниши

24 1 Мана, Пәрвәрдигар йәр йүзини бәрбат, вәйран қилип,
Уни астин-үстин қиливетип,
Униңда туруватқанларни тәрәп-тәрәпкә тарқитиду;
2 Шу вақитта шундақ болидуки,
Хәлиқләр қандақ болса, каһин шундақ болиду;

қилип, Турниң «йөләнчүки» Зидон вә әтраптики районларда көп вәйранчилиқ қилған, Турниң содисини асасән үзүп қойған.
–Мошу айәтләрдә шу иш тоғрилиқ агаһландуруш берилсә керәк. Айәтләрдә: Асурийәликләр Бабил-калдийәни вәйран қилғанлиғиға, чирайлиқ беналарни «чөл-баяван жаниварлири үчүн макан қилғанлиғи»ға қараңлар, мошу ишлардин савақ елиңлар дейилиду. Бу бәлким «Силәргиму мошуниңға охшаш ишлар йүз бериду» дегәнликтин бешарәт болса керәк.
–Мошу агаһландурушниң ахирқи нәтижиси миладийәдин илгәрки 332-жили «бүйүк Искәндәр» тәрипидин чиқирилған. Искәндәр пүтүн сепиллиқ шәһәрни, жүмлидин аралдики қорғанларниму йәр билән йәксан қиливәткән.
23:14 **«Таршиш»** — 2-бап, 16-айәттики изаһатни көрүң.
23:15 **«Тур йәтмиш жил унтулиду»** — «йәтмиш жил» мошу мәзгил бәлким Асурийә падишаси Сәннахерибниң миладийәдин илгәрки 701-жилидики вәйранчилиғидин башлиниду, миладийәдин илгәрки 630-жилидики Асурийәниң күч-қудритиниң завал тепиши, шундақла Турниң содисиниң йәнә базар тепиши билән ахирлишиду.
– –Йәшая әшу чағдики турни қери паһишә аялға, херидарларни чақириш үчүн чилтар челип нахша ейтқанға охшитиду. Паһишә аялға охшаш, у пулни дәп һәр қандақ ишни қилишқа тәйяр еди.
23:18 **«Шуниң билән униң маллири вә өзини сетип, тапқан пули болса Пәрвәрдигарға атилип муқәддәс болиду... у уларға қанғичә йәп-ичишкә, шундақла уларниң есил кийим-кечәклири үчүн ишлитилиду»** — мошу ахирқи айәт Тур үчүн үмүт көрситиду, улар кәлгүсидә мал-мүлүккә әмәс, бәлки Пәрвәрдигарға беқиниди болиду. Бешарәтниң әмәлгә ашурулуши ахирқи заманда болуши мүмкин. Бирақ Исраил Бабилдин қайтқинида (*миладийәдин илгәрки 540-жили*), йеңи муқәддәс ибадәтхана қурулғанда, Тур униң үчүн халис материял тәминлигәнлиги бәлким бешарәтниң бир «қисмән» әмәлгә ашурулушидур (*Тәвраттики «Әзра» 3-бап*).

Қул қандақ болса, ғожайини шундақ болиду;
Дедәк қандақ болса, аял ғожайини шундақ болиду;
Сетивалғучи қандақ болса, сетивәткүчи шундақ болиду;
Өтнә алғучи қандақ болса, өтнә бәргүчи шундақ болиду;
Өсүм алғучи қандақ болса, өсүм бәргүчи шундақ болиду.
3 Йәр йүзи пүтүнләй бәрбат қилиниду,
Пүтүнләй булаң-талаң қилиниду;
Чүнки Пәрвәрдигар мошу сөзни қилди.
4 Йәр йүзи матәм тутиду, у зәиплишиду,
Җаһан һалсизлинип зәиплишиду,
Йәр йүзидики бәг-төриләрму һалидин кетиду.
5 Йәр-зимин өзидә туруватқанлар тәрипидин булғиниду;
Чүнки улар көрсәтмә-қанундин чәтлигән;
Тәбиәтниң қанунийәт-тәртивини өзгәртиватқән,
Мәңгүлүк әһдиниму йоққа чиқириватқән.
6 Шуңа ләнәт йәр йүзини жутувалиду,
Униңда туруватқанлар «гунайи бар» дәп һесаплиниду,
Шуңа йәр йүзидикиләр жутувелиниду,
Инсанлар аз қалиду.

Балаю-апәт тәпсилатлири

7 Йеңи шарап түгәй дәп қалди,
Үзүм таллири болса солишип кетиду;
Кәйпликтин көңли хуш адәмләрму уһ тартишиду;
8 Дапларниң шох садалири тохтайду,
Көңүл ечиватқанларниң вараң-чуруңлириму түгәйду,
Чилтарниң шатлиқ муңлириму тохтайду.
9 Шарап ичкәнләрниңму нахшиси йоқайду;
Һарақ ичкәнләргә һарақ аччиқ туюлиду.
10 Тәртипсиз, мәнасиз шәһәр бузулиду;
Һеч ким кирмисун дәп һәммә өйләр етилиду;

24:2 **«каһин»** — муқәддәс ибадәтханида хәлиқләргә вәкил болған қурбанлиқ қилғучи. **«Сетивалғучи қандақ болса, сетивәткүчи шундақ болиду... өсүм алғучи қандақ болса, өсүм бәргүчи шундақ болиду»** — демәк, җәмийәтниң һәр бир тәбиқидикилири охшашла Худаниң ғәзивигә учрайду.
24:2 Әз. 7:12, 13
24:5 **«Чүнки улар көрсәтмә-қанундин чәтлигән; тәбиәтниң қанунийәт-тәртивини өзгәртиватқән...»** — қайси көрсәтмә-қанунларни бузған? Пәқәт Муса пәйғәмбәргә берилгинила әмәс, йәнә Нуһ пәйғәмбәргә көрситилгән қанун вә әһдини көрсәтсә керәк. «Яр.» 9-бапни көрүң. Нуһ пәйғәмбәргә һәм Муса пәйғәмбәргә тапшурулған мошу икки әһдигә асасән қатиллиқ қәтъий мәнъий қилинған. Униң үстигә Нуһқа тапшурулған әһдә бойичә, Худа һава райини һәм йәр йүзидики тәбиәтниң қанунийәтлирини бекиткән; бирақ инсанларниң қилмишлири һава райини бузуп ташлиған, шундақла бүгүнму бузмақта, шуниңдәк инсанлар нурғун тәбиәт қанунийәтлирини өзгәртмәкчи болған вә болиду. Мәсилән, аилидики әр-хотунлуқ җинсий мунасивәтләрни бузуп, бәччивазлиқни нормал иш дәп билиш қатарлиқлар.
24:6 Йәш. 9:18; 10:16
24:8 Йәр. 7:34; 16:9; 25:10; Әз. 26:13; Һош. 2:13
24:9 Йәш. 16:1
24:10 **«Тәртипсиз, мәнасиз шәһәр»** — Йәшая қайси шәһәр екәнлигини демәйду.
–13-бапта Бабил шәһири пүтүн худасиз дунияни көрсәткәндәк (*мәсилән, 13-бап, 5- вә 9-айәтни көрүң*) мошу айәтләр охшашла пүткүл худасиз дунияни билдүриду. Шүбһисизки, Йәшая оқурмәнләргә йәнә, Бабил (*Бабилон*) шәһириниң биринчи қетим қурулғанлиғини көрсәтмәкчи (*Тәврат, «Яр.» 11-бапни көрүң*). Шәһәрләр болса инсанийәтниң бар күч-қудрити, қабилийити вә әқил-параситиниң җәвһири болиду. Бирақ мошулар ихлассиз, Худаға таянмиған һалда қилинған болса, һәммиси қуруқ гәп болиду, халас. Шуниң билән мошу намсиз шәһәр

11 Кочиларда шарап үчүн налә-пәряд көтирилиду;
Бар шат-хурамлиқ түтәккә айлиниду;
Йәр-зиминдики шатлиқ йоқайду.[320]
12 Шәһәрдә пәқәт вәйранчилиқла қалиду,
Дәрваза болса чеқилған,
Һәммиси — харап болиду![321]

Инсанниң «қалдиси»

13 Чүнки хәлиқ-милләтләрниң арисида,
Йәр-җаһанниң оттурисида шундақ болидуки,
Зәйтун дәриғини қаққандин кейин қеп қалған зәйтунлардәк,
Үзүм һосулини жиғивалғандин кейин тәргидәк бир нәччила үзүм қалғандәк, бир қалдиси қалдурулиду.[322,323]
14 Қалдилар болса авазлирини жуқури көтириду;
Пәрвәрдигарниң һәйвисигә қарап тәнтәнә қилиду;
Улар деңиз тәрәптин сүрән салиду.[324]
15 Шуңа Пәрвәрдигарни шәриқтиму,
Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарниң намини ғәриптики жирақ араллардиму улуқлаңлар;
16 Җаһанниң чәт-чәтлиридин биз нахшиларни аңлидуқ: —
«Һәққаний Болғучиға шан-шәрәп болсун!»

Бирақ мән шундақ дедим: —
«Аһ, мениң ядаңғулуғум! Мениң ядаңғулуғум! Һалимға вай!
Чүнки хаинлар хаинлиқ қиливатиду;
Бәрһәқ, хаинлар номуссизларчә хаинлиқ қиливатиду![325]
17 И йәр йүзидә туруватқан инсанлар!
Вәһимә, ора вә қапқан бешиңға чүшиду;[326]
18 Вә шундақ болидуки,
Вәһимә садасидин қачқанлар ориға чүшиду,

худасиз дунияни билдүриду.
–Шәһәр мәнасиз, униңки турмуши мәнасиз, худасиз яшаш мәнасиз.
–Башқа пәйғәмбәрләрниң сөзлиригә асасән (*мәсилән, Данийал*) кәлгүсидә пүткүл дуния бир шәһәр, бир мустәбит һөкүмдар астида болиду. Мошу шәһәр бәлким «йеңи бир Бабил» болуши керәк. 1985-жили ирақтики Садам Һүсәйн қедимки Бабил шәһирини қайтидин қурушни нийәт қилғини билән у узун өтмәй женидин айрилди. **«Һеч ким кирмисун дәп һәммә өйләр етилиду»** — башқа бир хил тәрҗимиси «һәммә өйниң ишиги тосулуп қелип, һеч ким кирәлмәйду».
24:11 **«Кочиларда шарап үчүн налә-пәряд көтирилиду; бар шат-хурамлиқ түтәккә айлиниду...»** — ғәлитә иш шуки, шарап хәқләргә һеч тәсәлли берәлмисиму, улар йәнила уни издәйду. Мана бу инсанниң тәбиитидур!
24:12 **«Дәрваза болса чеқилған, һәммиси — харап болиду»** — дәрваза һеч қандақ мудапиә рольи қалмайду.
24:13 **«Йәр-җаһанниң оттурисида»** — Исраилни көрситиду.
24:13 Йәш. 17:6
24:14 **«Қалдилар болса авазлирини жуқури көтириду»** — жуқуридики 6-айәттә «инсанлар аз қалиду» дейилиду. Мошу айәттики «қалдилар» болса дәл шу кишиләрни көрситиду. Улар балаю-апәт ичидә тоវва қилип Худани издигәнләрдур. Бу Худаға садиқ болған «қалди хәлиқ» «Йәшая» вә Тәвраттики көп башқа китапларда тилға елиниду.
24:16 **«Бирақ мән шундақ дедим: — «Аһ, мениң ядаңғулуғум! Мениң ядаңғулуғум! Һалимға вай! ... Бәрһәқ, хаинлар номуссизларчә хаинлиқ қиливатиду!»** — бу сөзләр пәйғәмбәрниң Худаниң ахир заманлар тоғрисида униңға аян қилған вәһийлиригә болған инкасини — һәм хошаллиқ һәм хошаллиқ ичидә болған қайғусини, йәни дунияниң гунакарлириниң ақивитигә қарап қайғуғанлиғини билдүриду. **«...хаинлар хаинлиқ қиливатиду ... хаинлар номуссизларчә хаинлиқ қиливатиду!»** — мошу тәкрарлаш, бәлким, ахирда һәр адәм Худа тәрипидин қутқузулмиған болса, наһайити қаттиқ гунаға чөмүп кетиду, дегәнни билдүриду. Уларға гуна бекитилгәндәк қилиду (*Инҗил, «Вәһ.» 11:22ни көрүң*). Йәшая гунаниң җазасини көрүпла йәнә наһайити азаплиниду.
24:17 Йәр. 48:43

Оридин чиққан болса қапқанқа тутулиду.
Чүнки асмандики деризилəр ечилиду,
Йəр һуллири тəврəп кетиду.
19 Йəр мутләқ дəзлинип кетиду,
Йəр пүтүнлəй парə-парə болуп кетиду,
Йəр дəһшəтлик тəвриниду.
20 Йəр мəс адəмдəк илəң-силəң маңиду;
Худди лапастəк ирғаңшип қалиду.
Чүнки униңдики асийлиқ гунайи өзини қаттиқ басиду,
У жиқилип, иккинчи туралмайду.
21 Шу күнидə шундақ болидуки,
Пəрвəрдигар жуқурида турған қошунларни жуқурида,
Вə йəр йүзидики падишаларни йəр йүзидə жазалайду.
22 Улар орəккə жиғилидиған бир топ əсирлəрдəк жиғивелиниду,
Гундиханиға солап қоюлиду.
Нурғун күнлəрдин кейин улар жазалиниду.
23 Ай уятлиқта қалиду;
Күнму хижил болуп көрүнмəйду;
Чүнки самави қошунларниң Сəрдари болған Пəрвəрдигар Зион теғида, йəни Йерусалимда сəлтəнитини жүргүзиду;
Униң шан-шəриви Өз ақсақаллири алдида парлайду!

Худани мəдһийилəйдиған, ахирқи замандики нахша

25 1 Пəрвəрдигар, Сəн мениң Худайим;
Мəн Сени үстүн дəп мəдһийилəймəн,
Мəн Сениң намиңни мубарəклəймəн,
Чүнки Сəн карамəт ишларни,
Садиқлиқ вə һəқиқəт ичидə қедимдин буян қəлбиңгə пүккəнлириңни бежа кəлтүргəнсəн.
2 Чүнки Сəн шəһəрни харабилик,
Қəлъə-қорғанлиқ жутни харап,
Ятларниң ордисини шəһəр болалмас қилғансəн,
У иккинчи һəргиз қурулмайду.
3 Шуңа һелиқи күчлүк хəлиқ Сени улуқлайду,
Əшəддий əллəрниң һелиқи шəһири Сəндин қорқиду;
4-5 Чүнки Сəн мискинлəргə қорған,
Йоқсулларниң дəрди-һажитигə қорған,
Боранға далда,

24:18 **«Вəһимə.. ора.. қапқан..»** — бу үч сөзниң аһаңи ибраний тилида наһайити охшишип кетидиған сөзлəр.
24:18 Йəр. 48:44; Ам. 5:19
24:20 Аюп 27:18; Йəш. 1:8; 19:14
24:21 **«...жуқурида турған қошунлар»** — бəлким Шəйтанниң жинлардин тəркиб тапқан, төвəн асманларда жүридиған қошунлирини көрситиду.
24:22 **«Нурғун күнлəрдин кейин улар жазалиниду»** — ибраний тилида «нурғун күнлəрдин кейин улар йоқлиниду». Худа мəлум хəлиқни «йоқлиса», бу йоқлашниң нəтиҗиси уларни *(а)* бəрикəтлəш үчүн яки *(ə)* жазалаш үчүн болиду.
–Бу сирлиқ бешарəтни Инжил «Вəһий» қисмидин көпрəк чүшинимиз. Қутқузғучи-Мəсиһ бу дунияға қайтип кəлгəндə, бар жин-шəйтанлар *(үстүндики қошунлар...)*ни һаңға ташлайду. Улар йəнə бир миң жилдин кейин йəр йүзидикилəрни синаш үчүн вақитлиқ қоюветилиду. «Вəһий» 19-20-бапларни көрүң.
24:23 Йəш. 13:10; Əз. 32:7; Йо. 2:31; 3:15
25:2 Йəш. 21:9; 23:13; Вəһ. 14:8; 18:2

Иссиққа сайә болғансән;
Чүнки әшәддийләрниң зәрбә долқуни тамға урулған борандәк,
Қағҗирақ йәрни басқан иссиқ һавадәк болди.
Бирақ иссиқ һава булут сайиси билән тосулғандәк,
Сән ятларниң чуқан-сүрәнлирини пәсәйтисән;
Әшәддийләрниң ғәлибә нахшиси пәс қилиниду.
6 Вә мошу тағда самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар барлиқ қовмлар үчүн
зияпәт қилиду —
Майлиқ йемәкликләр,
Сүздүрүлгән кона шараплар,
Жилиги тоқ майлиқ йемәкликләр,
Сүздүрүлгән, яхши сақланған кона шараплардин болған зияпәт болиду;
7 Вә У мошу тағда һәммә қовмларни япидиған чүмпәрдини,
Барлиқ әлләрни япидиған япқучни йоқитиду;
8 У өлүмни мәңгүгә жутуп йоқитиду!
Рәб Пәрвәрдигар һәр бир йүздики яшларни сүртүветиду;
Пүткүл йәр-зимин алдида Өз хәлқиниң шәрмәндилигини елип ташлайду;
Чүнки Пәрвәрдигар шундақ ейтқан.
9 Вә шу күнидә дейилидуки: —
«Мана, Худайимиз мошу, биз Униңға тәлмүрүп кәлгән,
У бизни қутқузиду;
Мана, мошу Пәрвәрдигардур, биз Униңға тәлмүрүп кәлгән,
Биз шатлинип Униң ниҗат-қутулдурушидин хурсән болимиз».
10 Чүнки мошу тақка Пәрвәрдигарниң қоли қонуп туриду;
Вә саман азгалда тезәк билән чәйләнгәндәк, Моаб Униң путлири астида чәйлиниду;
11 Моаб әшу тезәклик азгалдин үзүп чиқиш үчүн қолини кериду,
Бирақ униң қоли чевәр болғини билән, Рәб униң тәкәббурлуғини пәс қилиду.
12 У сепиллириңниң егиз мудапиәлик қорғанлирини ғулитип,
Йәр билән йәксан қилип,
Топа-чаңға айландуриду.

Икки шәһәр — йеңи Йерусалим вә «дунияниң шәһири»

26 1 Шу күнидә Йәһуданиң зиминида муну нахша ейтилиду: —
«Мустәһкәм бир шәһиримиз бар;
У ниҗатлиқни униңға сепил вә тирәкләр қилип бекитип қойиду.
2 Вападарлиқта чиң турған һәққаний әлниң кириши үчүн,
Дәрвазиларни ечип бериңлар!
3 Ким өзиниң әқидә, ой-хияли Саңа бағлиған болса,

25:6 **«Жилиги тоқ майлиқ йемәкликләр»** — Йәһудийлар үчүн, шундақла барлиқ қедимки хәлиқләр үчүн майлиқ вә иликлик йемәкликләр әң есил тамақ еди.
25:8 1Кор. 15:54
25:10 **«Мошу тақка Пәрвәрдигарниң қоли қонуп туриду»** — демәк, Худа шундақ қилип, бәхит вә арам ата қилип, Өзини тонутиду.
25:11 **«Рәб униң тәкәббурлуғини пәс қилиду»** — ибраний тилида «У униң тәкәббурлуғини пәс қилиду».
25:11 Йәш. 16:6
26:1 **«У ниҗатлиқни униңға сепил вә тирәкләр қилип бекитип қойиду»** — «У» — Рәб Пәрвәрдигарни көрситиду, әлвәттә.
26:1 Зәб. 46:5-6; 124:1; Пәнд. 18:10

Сән уни мутләқ хатирҗәмликтә сақлайсән;
Чүнки у Саңа ишәш-етиқат бағлиғандур.
4 Мәңгүгә Пәрвәрдигарға тайиниңлар;
Чүнки Яһ Пәрвәрдигар һәқиқәтән әбәдил-әбәтлик бир қорам таштур.
5 Чүнки У жуқурида турғанларни пәскә чүшүриду;
Әшу алий шәһәрни, У пәс қилиду;
Уни йәргә чүшүрүп,
Топа-чаңға айландуриду.
6 У пут билән чәйлиниду;
У мөминләрниң путлири,
Мискинләрниң қәдәмлири билән чәйлиниду!
7 Һәққанийниң йоли болса түздур;
И Әң Түз Йоллуқ Болғучи,
Сән һәққаний адәм үчүн униң йолини оң қилисән.
8 И Пәрвәрдигар, биз дәрһәқиқәт Сениң һөкүмлириңниң йолида меңип, Сени күтүп қәлдуқ;
Җенимизниң тәшналиғи шудурки, намиң вә шөһритиң ашсун!
9 Вуҗудум билән кечиләрдә Саңа тәшна болдуммән;
Бәрһәқ, таң сәһәрләрдиму роһум билән ич-ичимдин Сени издидим;
Чүнки һөкүмлириң йәр йүзидә көрүнгән болса,
Йәр йүзидикиләр һәққанийлиқни үгиниду.
10 Рәзил адәмгә рәһим көрситилсиму,
У йәнила һәққанийлиқни үгәнмәйду;
Һәтта дуруслуқ турған зиминдиму у йәнила адилсизлиқ қиливериду,
Пәрвәрдигарниң шану-шәвкитини көрмәйду.
11 И Пәрвәрдигар, қолуң көтирилди,
Бирақ улар көрмәйду.
Һалбуки, Өз хәлқиңгә болған отлуқ муһәббитиңни улар көриду һәм хиҗил болиду;
Күшәндилириң үчүн тәйярланған от уларни бәрһәқ жутуветиду.
12 И Пәрвәрдигар, Сән бизгә хатирҗәмлик несип қилисән;
Чүнки бизниң әмәллиримизниң һәммисини өзүң вуҗудқа чиқарғансән.
13 Дәрвәқә, и Пәрвәрдигар Худайимиз, илгири Сәндин башқа «рәбләр» үстимиздин һөкүмранлиқ қилған;
Әндиликтә пәқәт Саңа тайинипла намиңни әсләп тилға алимиз.
14 Улар болса өлди, қайтидин яшимайду;
Әрваһ болуп кәтти, қайта тирилмәйду;

26:4 **«Яһ»** — болса «Яһвәһ»ниң қисқартилған шәкли *(1:1-изаһатни көрүң)*.
26:5 **«жуқурида турғанлар»** — бәлким 25-бап, 11-айәттики «жуқурида турған қошунлар»ға охшаш, җин-шәйтанларни көрситиши мумкин. **«Әшу алий шәһәр»** — бәлким дунийдики худасизлиққа вәкиллик қилидиған Бабил, йәни жуқуриқи баблардики «мәнасиз шәһәр» болуши мумкин.
26:9 **«Һөкүмлириң йәр йүзидә көрүнгән болса»** — бу сөзниң икки хил мәнаси бар: — биринчиси «адил қанунлириң дунияда *(хәлқиңниң яхши қилғанлиғи арқилиқ)* аян қилинса...».
–Иккинчи мәнаси «тәрбийилик җаза һөкүмлириң дунияда пәйда болса...». Иккила мәнаси, болупму иккинчи мәнаси тоғра болса керәк *(10-айәтни көрүң)*.
26:10 **«Һәтта дуруслуқ турған зиминдиму у рәзил адәм йәнила адилсизлиқ қиливериду»** — адиллиқни беҗа кәлтүрүш адилсиз муһит астида тәс, әлвәттә. Әтраптикиләр адил болса, өзиниң адил болмиқи асанрақ болиду. Бирақ рәзилләр йәнила адилсизлиқ қилиду.
26:12 **«Чүнки бизниң әмәллиримизниң һәммисини өзүң вуҗудқа чиқарғансән»** — яки «чүнки һәммә әмәллиримизни әмәлийләштүргүчи өзүңдурсән».
26:13 **«Әндиликтә пәқәт Саңа тайинипла намиңни әсләп тилға алимиз»** — Худаниң «қалдиси»и, йәни Худаға садиқ болғанлар, «пәқәт Сениң меһир-шәпқитиң арқилиқла садиқ болдуқ» дегәндәк етирап қилиду.

Чүнки Сән уларни җазалап йоқаттиң,
Уларни адәмләрниң есидиму қилчә қалдурмидиң.
15 Сән әлни улғайтқансән, и Пәрвәрдигар;
Әлни улғайтқансән,
Өзүңгә шан-шәрәп кәлтүргәнсән;
Зиминниң чегаралирини һәртәрәпкә узартқансән.

Исраил қандақ йол билән азат қилинған?

16 И Пәрвәрдигар, улар дәрд-әләм ичидә қалғанда, Сени издиди;
Тәрбийилик җазалишиң уларниң бешиға чүшкәндә,
Улар аһ уруп, пичирлап бир дуани қилди: —
17 «Бошиниш алдида турған, толғиғи тутуп, ағриқтин вақириған бир һамилдар аялдәк,
Биз Сениң алдиңда шундақ болдуқ, и Пәрвәрдигар.
18 Биз икки қат болуп,
Толғаққа чүштуқ,
Бирақ пәқәт йәлла чиқардуқ;
Йәр йүзидикиләр үчүн һеч ниҗат-қутқузушни йәткүзмидуқ;
Дунийадики адәмләр һеч туғулмиди».

Худаниң Исраилниң дуасиға болған җавави

19 «Саңа тәвә өлгән адәмләр яшайду;
Мениң җәситимниң тирилиши билән тәң уларму тирилиду.
И топа-чаңда ятқанлар, ойғинип нахша яңритиңлар!
Шәбнимиң таң сәһәрниң шәбнимидәктур;
Йәр-зимин өзидә өлгәнләрни туғуп бериду.
20 И хәлқим, келиңлар,
Өйүңларға кирип, кәйниңлардин ишикләрни етип қоюңлар;
Мениң дәрғәзивим өткичә, өзүңни бир дәмлик йошурувал.
21 Чүнки қара,
Пәрвәрдигар Өз җайидин чиқип,
Йәр йүзидикиләрниң гунайини өзлиригә қайтурмақчи;
Йәр болса үстигә төкүлгән қанларни ашкарилайду,
Өзидә өлтүрүлгәнләрни һаман йепивәрмәйду.

26:14 **«Улар болса өлди»** — мошу йәрдә «улар» 13-айәттики «башқа рәбләр», йәр йүзидики падишалар яки Исраил чоқунған бутларниң кәйнидә турған җин-шәйтанлар болса керәк.
26:15 **«Сән әлни... зиминниң ... һәртәрәпкә узартқансән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: — «Сән... әслидә уларни *(әлни, йәни Исраилни)* җаһанниң әң четигә сүргүн қилғансән».
26:17 Юһ. 16:21
26:18 **«Дунийадики адәмләр һеч туғулмиди»** — башқа бир хил тәрҗимиси «дунияда турғанлар һеч жиқилмиди» *(демәк, уруштa биздә һечғәлибә болмиди)*. Бирақ бизниңчә жуқурики тәрҗимиси тоғра. Шуниң билән мошу айәт Худаниң Исраил тоғрилиқ болған чоңқур мәхсити үстидә тохтилиду, дәп қараймиз. У Исраил арқилиқ дунийадикиләргә ниҗат-қутқузуш хәвирини йәткүзүп, уларни йеңи һаятқа, йәни мәңгүлүк һаятқа ериштүрүп, қайтидин туғдурмақчи. Лекин Исраил Худаниң шу мәхситигә қурал болушқа лайиқәтсиз болуп қалди . Шуңа Худа Өзи *(19-20-айәтләр вә төвәндики бабларға асасән)* шу ишни қилиду, дәйду.
26:19 **«Саңа тәвә өлгән адәмләр»** — бу сөзни аңлаватқан «қалди»ларниң өзи сөйгән мәрһумларни көрситиши мүмкин. **«Мениң җәситимниң тирилиши билән тәң улар тирилиду»** — бәзидә ибраний тилида бирлик сан көплүк санни билдүриду; бирақ мошу айәт Қутқузғучи-Мәсиһниң тирилиши билән башқиларму тирилиду, дегән бешарәтлик мәнада болушиму мүмкин *(Инҗил, «Мат.» 27:52ни, «Рим.», 6:3-11ни көрүң)*.
26:20 2Кор. 4:17

Шәйтанниң җазалиниши
Исраиллар жиғилип Худаға мевә бериду

27 [1] Шу күнидә Пәрвәрдигар Өзиниң дәһшәтлик, бүйүк вә күчлүк шәмшири билән учқур илан левиатанни,
Йәни толғанғучи илан левиатанни җазалайду;
У йәнә деңизда турған әждиһани өлтүриду.
[2] Шу күни сап шарап беридиған бир үзүмзар болиду!
У тоғрилиқ нахша ейтиңлар!
[3] Өзүм Пәрвәрдигар уни сақлаймән;
Мән һәр дәқиқә уни суғиримән;
Бириси униңға зиян йәткүзмисун дәп кечә-күндүз сақлаймән.
[4] Ғәзәп Мәндә қалмиди;
Аһ, Маңа қарши җәң қилидиған тикәнләр яки җиғанлар болсаиди!
Ундақ болса Мән уларға қарши жүрүш қилаттим,
Уларни жиғиштуруп көйдүрүветәттим!
[5] Болмиса у Мени башпанаһлиқ қилип тутсун;
У Мән билән бирликтә хатирҗәмликтә болсун,
Дәрһәқиқәт, у Мән билән бирликтә хатирҗәмликтә болсун!
[6] Кәлгүси күнләрдә, Яқуп йилтиз тартиду;
Исраил бихлинип, чечәкләйду,
Улар пүткүл йәр йүзини мевә-чевә билән қаплайду.

Пәрвәрдигарниң Өз хәлқигә болған муамилиси

[7] Пәрвәрдигар Исраилни урғанларни урғанчилик Исраилни уруп бaққанму?
У қирғанлардәк Исраил қирилип бaққанму?
[8] Сән уларни әйиплигәндә өлчәмдин төвән җазалап уларни паливәткәнсән;

27:1 **«Пәрвәрдигар ... Шәмшири билән учқур илан левиатанни, йәни толғанғучи илан левиатанни җазалайду; у йәнә деңизда турған әждиһани өлтүриду»** — левиатан чоңқур деңиз астида яшайдиған қорқунучлуқ әждиһаға охшап кетидиған һайван. Бәзи алимлар уни тимсаһ дәйду, бирақ биз униңға ишәнмәймиз (*Тәвраттики «Аюп» левиатан тоғрисидики 41-баптики изаһатлиримиз вә «қошумчә сөзимиз»ни көрүң*).
–«Җазалаш» дегән сөздин, бир хил яман роһниң күчиниң левиатанниң кәйнидә туруши билән, левиатанни рәзилликниң бир вәкили болиду дәп чүшинимиз. Инҗил «Вәһий» 12-, 13- һәм 20-бапқа асасән чүшинимизки, левиатан Шәйтанниң өзи һәм өзиниң ахирқи замандики вәкили болған дәҗҗални билдүриду. **«учқур илан»** — левиатан Шәйтанниң асмандики ипадиси, «толғанғучи илан» йәр йүзидики ипадиси, «әждиһа» деңиздики ипадисидур.
27:1 Вәһ. 12:9
27:2 **«сап шарап беридиған бир үзүмзар»** — яки «бәк йеқимлиқ бир үзүмзар».
27:4 **«Ғәзәп Мәндә қалмиди»** — бәлким Исраилға қаритилған ғәзәпни көрситиду. **«Аһ, Маңа қарши җәң қилидиған тикәнләр яки җиғанлар болсаиди!... уларни жиғиштуруп көйдүрүветәттим!»** — Худаниң Өз үзүмзари болған Исраилға (*5-бапни йәнә көрүң*) шунчә хурсәнлиги вә қизғинлиғи барки, У «уларға болған қоғдаш муһәббитимни көрситиш пурсити болсун үчүн, бир тал тикәнла пәйда болсаиди!» дәп тилигәндәк қилиду.
27:5 **«Болмиса у Мени башпанаһлиқ қилип тутсун; у Мән билән бирликтә хатирҗәмликтә болсун!...»** — Худа һәтта Өзигә қарши турған бир тикәнгиму товва қилиш, хатирҗәмликкә келиш пурситини йәткүзиду! Буни икки қетим дейиш, буни тәкитләштин ибарәт.
27:6 **«Улар Исраил пүткүл йәр йүзини мевә-чевә билән қаплайду»** — мошу сөз Бабил шәһириниң «йәр йүзини шәһәрләр билән қаплайли» (*14:21*) дегән мәхсити билән пүтүнләй охшимайду.
–Шу чағда болса Худаниң Өз үзүмзари болған Исраилдин күткән үмүти (*5-бапта хатириләнгәндәк*) көп җәһәтләрдин әмәлгә ашурулиду.
27:6 Зәб. 71:16
27:7 **«Пәрвәрдигар Исраилни урғанларни урғанчилик Исраилни уруп бaққанму? У қирғанлардәк Исраил қирилип бaққанму?»** — ибраний тилида интайин қисқартилип ипадилиниду: «У Исраилни урғанларни урған дәриҗидә уни уруп бaққанму? У (*Худа*) қирғанлардәк, у (*Исраил*) қирилип бaққанму?».
–Башқа бир хил тәрҗимиси: «Пәрвәрдигар Исраилни башқилар урған дәриҗидә уруп бaққанму? Яки Исраил әлләр тәрипидин қирилғандәк Пәрвәрдигар тәрипидин қирилип бaққанму?».

Шәриқ шамили чиққан күнидә У Униң зәрблик шамили билән уларни қоғливәткән.
[9] Әнди шу йол билән Яқупниң қәбиһлиги кәчүрүм қилинидуки, —
Униң гунайиниң елип ташланғанлиғиниң пишқан мевиси шу болидуки: —
У қурбангаһтики һәммә ташларни кукум-талқан қилиду,
«Ашәраһ»ларни вә «күн түврүклири»ни задила турғузмайду.
[10] Чүнки мустәһкәмләнгән шәһәр ғериб болуп қалиду,
Адәмзатсиз макан һәм ташливетилгән баявандәк болиду;
Шу йәрдә мозай озуқлиниду,
Шу йәрдә йетип, униң шахлирини йәйду.
[11] Униң шахлири солишиш билән үзүлиду;
Аяллар келип уларни отун қилип көйдүрүветиду.
Чүнки бу бир йорутулмиған хәлиқ;
Шуңа уларни Яратқучи уларға рәһим қилмайду;
Уларни Шәкилләндүргүчи уларға шәпқәт көрсәтмәйду.
[12] Вә шу күни шундақ болидуки,
Пәрвәрдигар Әфрат дәриясиниң еқимлиридин тартип Мисир вадисиғичә һәр йәрни силкийду,
Вә силәр бир-бирләп терип жиғивелинисиләр,
И Исраил балилири!
[13] Вә шу күни шундақ болидуки,
Бүйүк канай челиниду;
Шуниң билән Асурийә зиминида түгишәй дәп қалғанлар,
Вә Мисир зиминида мусапир болғанлар келиду;
Улар Йерусалимда муқәддәс тағ үстидә Пәрвәрдигарға ибадәт қилиду.

Әфраим, йәни «шималий падишалиқ» тоғрилиқ бир бешарәт
Бирдин-бир һул немә?

28 [1] Әфраимдики мәйхорларниң бешидики тәкәббурлуқ билән тақивалған гүллүк
тажиға вай!
Мунбәт жилғиниң бешиға тақивалған,
Йәни уларниң солишип қалған «пәхри» болған гүлигә вай!

27:8 **«Сән уларни әйиплигәндә өлчәмдин төвән жазалап уларни паливәткәнсән; шәриқ шамили чиққан күнидә У Униң зәрблик шамили билән уларни қоғливәткән»** — демәк, 7-айәттә дейилгинидәк, Худа Исраилни тәрбийиләп жазалиғанда «өлчәмдин төвән» жазалиған; шәриқ шамили зәрбилик болғини билән дайимлиқ әмәс, пәқәт туруп-туруп соқуп туриду. Башқа бир нәччә хил тәржимилири учриши мумкин.

27:8 Йәр. 30:11; 46:28

27:9 **«Яқупниң қәбиһлиги кәчүрүм қилиниду»** — ибраний тилида «Яқупниң қәбиһлиги йепилиду» яки «Яқупниң қәбиһлиги кафарәт қилиниду». **«қурбангаһтики һәммә ташлар...»** — мошу айәттики «қурбангаһ» бәлким бутларға чоқунушта ишлитилидиған нәрсә. **«Ашәраһ»** — «Ашәраһ» бутлири вә хушбуйгаһлар болса, 17-бап, 8-айәттики изаһатни көрүң.

27:10 **«мустәһкәмләнгән шәһәр»** — мошу «мустәһкәмләнгән шәһәр» болса, авал Бабилни көрсәтсә керәк; бирақ 10:24-айәттики изаһатта дегинимиздәк, Бабилниң өзи кәлгүси «пүткүл худасиз дуния»ни билдүриду.

27:12 **«Әфрат дәриясиниң еқимлиридин тартип Мисир вадисиғичә»** — мошу ибарә Исраилниң барлиқ зиминини көрситиш үчүн пат-пат ишлитилиду. Хәритиләрни көрүң.

27:12 Йәш. 17:5

27:13 **«Шу күни шундақ болидуки, бүйүк канай челиниду»** — Худаниң хәлқини чақиридиған, ахирқи замандики мошу «бүйүк канай» Муқәддәс Китапта башқа көп йәрләрдә тилға елиниду. Йәшая өзи 18-бапта у тоғрисида тохтилиду. –Мошу йәрдә, Худаниң меһир-шәпқитиниң барлиқ инсанлар үчүн ортақлиғи, Йәһудий әмәсләр *(Асурийә зиминида түгишәй дәп қалғанлар... Мисир зиминида мусапир болғанлар)* Худаға таянған Йәһудийлар билән биллә Униң падишалиғиға мирасхор болидиғанлиғи еniқ көрүниду.

27:13 Зәк. 9:14; Мат.24:31; 1Кор. 15:52; 1Тес. 4:16; Вәһ. 10:7, 11:15

И шарапниң әсири болғанлар!
[2] Мана, Рәб бир күч вә қудрәт егисини һазирлиди;
У болса, мөлдүрлүк жудун һәм вәйран қилғучи борандәк,
Дәһшәт билән ташқан кәлкүн сулиридәк,
Әшәддийләрчә тажни йәргә уриду.
[3] Әфраимдики мәйхорларниң бешидики тәкәббурлуқ билән тақивалған гүллүк тажи аяқ астида чәйлиниду;
[4] Вә мунбәт жилғиниң бешида тақивалған,
Уларниң «пәхри» болған солишип қалған гүли болса,
Балдур пишқан әнжирдәк болиду;
Уни көргән киши көрүпла,
Қолиға елип кап етип жутувалиду.
[5] Шу күнидә, самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар Өз хәлқиниң қалдиси үчүн шәрәплик бир таж,
Шундақла көркәм бир чәмбирәк болиду.
[6] У йәнә һөкүм чиқиришқа олтарғанларға тоғра һөкүм чиқарғучи Роһ,
Вә дәрвазида жәңни чекиндүргүчигә күч болиду.

Йерусалимдики әмирләрниң әһвали
Ким Худаниң сөзини чүшинәләйду?

[7] Бирақ буларму шарап арқилиқ хаталашти,
Һарақ билән езиқип кәтти: —
Һәм каһин һәм пәйғәмбәр һарақ арқилиқ езиқип кәтти;
Улар шарап тәрипидин жутувелинған;
Улар һарақ түпәйлидин әләң-сәләң болуп езиқип кәтти;
Улар алдин көрүштин адашти,
Һөкүм қилишта езиқишти;
[8] Чүнки һәммә дәстихан бош орун қалмай қусуқ вә нижасәт билән толди.

Әмирләр Йәшаяни мазақ қилиду

[9] «У кимгә билим өгәтмәкчиду?
У зади кимни мошу хәвәрни чүшинидиған қилмақчиду?»

28:1 **«Әфраимдики мәйхорларниң бешидики тәкәббурлуқ билән тақивалған гүллүк тажиға вай!...»** — Әфраимниң бәглири һарақ ичишкә бәк амрақ еди. Уларниң өрп-адитигә асасән, абройлуқ адәмләр олтиришларда гүл таж тақайтти. Йәшая пәйғәмбәр, уларниң «пәхри» болған гүли, йәни уларниң «шан-шәриви» солишип кетип йоқай дәп қалди, дәйду. Ач адәм көрүпла йәвалидиған бир тал әнжирдәк улар йоқап кетиши мүмкин. Һазир болса, тәкәббурлуқ қилидиған яки әйш-ишрәт қилидиған вақит әмәс, бәлки товва қилип пәряд көтириш керәк, дегәнликтур.
–«Мунбәт жилға» — шималий падишалиқ *(Исраил)*ниң пайтәхти болған Самарийә жайлашқан жилғини көрсәтсә керәк.
28:6 **«У йәнә һөкүм чиқиришқа олтарғанларға тоғра һөкүм чиқарғучи Роһ, вә дәрвазида жәңни чекиндүргүчигә күч болиду»** — мөтивәрләр хәлиқ үчүн һөкүм чиқириш, сот қилиш үчүн шәһәр дәрвазилирида олтиратти.
–Башқа бир хил тәрҗимиси: — «Дүшмәнни дәрвазисиғичә чекиндургүчигә күч болиду» — демәк, һуҗум қилидиғанларға күч болиду.
28:7 **«каһин»** — муқәддәс ибадәтханида хәлиқләргә вәкил болуп қурбанлиқ қилғучи.
28:7 Йәш. 5:11
28:8 **«һәммә дәстихан бош орун қалмай қусуқ вә нижасәт билән толди»** — мүмкинчилиги барки, Йәшая орда билән болған мунасивити билән Йерусалимдики әрбабларниң олтиришиға қатнишалайду. Төвәндики айәтләргә қариғанда, олтиришниң сәвәви, Мисир билән Асурийәгә қарши туруш иттипақи тоғрисидики келишим түзгәнликни тәбрикләштин ибарәт еди. Йәшая һәрдайим мундақ иттипақни түзмәсликни тәшәббус қилип, уларниң мазақлириға учриған.
28:9 **«У кимгә билим өгәтмәкчиду? У зади кимни мошу хәвәрни чүшинидиған қилмақчиду?»** — мошу сөзләр,

Йәшая жавап бериду

10 Еғизландурулғанларға әмәсму?! Әмчәктин айрилған бовақларға әмәсму?! Чүнки хәвәр болса вәзмувәз, вәзмувәздур,
Қурмуқур, қурмуқурдур,
Бу йәрдә азрақ,
Шу йәрдә азрақ болиду...
11 Чүнки дудуқлайдиған ләвләр вә ят бир тил билән У мошу хәлиққә сөз қилиду.
12 У уларға: —
«Мана, арам мошу йәрдә,
Һали йоқларни арам алдуруңлар;
Йеңилиниш мошудур» — дегән,
Бирақ улар һеч немини аңлашни халимиған.
13 Шуңа Пәрвәрдигарниң сөзи уларға: —
«Вәзмувәз, вәзмувәздур,
Қурмуқур, қурмуқурдур.
Мошу йәргә азрақ,
Шу йәргә азрақ болиду;
Шуниң билән улар алдиға кетиветип,
Путлишип, оңда чүшиду,
Сундурулуп,
Қапқанқа чүшүп тутулуп қалиду.
14 — Шуңа һәй силәр мазақ қилғучилар, Йерусалимда турған мошу хәлиқни идарә қилғучилар,
Пәрвәрдигарниң сөзини аңлап қоюңлар!
15 Чүнки силәр: — «Биз өлүм билән әһдә түздуқ,

бәлким, зияпәттә олтарғанлар Йәшаяни мазақ қилидиған сөз болуши мүмкин. Шүбһисизки, улар «Пәқәт Худағила тайинишимиз керәк» дегән хәвәрни интайин аддий, сәбий балиниң көзқариши, халас, дәп қарайтти.

28:10 **«Еғизландурулғанларға әмәсму?! Әмчәктин айрилған бовақларға әмәсму?!»** — мошу сөзләр, бәлким, Йәшаяниң жававиниң башлиниши. Йәшая уларниң «мошу көзқаришиң бәк аддий екән» дегән мазақ гәплирини өзлиригә қайтуруп: «Пәқәт аддий адәмләр, сәбий балидәк кичик пеил кишиләрла мошуларни чүшинәләйду, шундақла Худаниң сөзини қобул қилалайду. Тәкәббур, өзини әқиллиқ чағлайдиғанлар һәргиз чүшинәлмәйду», дәйду.

–**«Чүнки хәвәр болса вәзмувәз, вәзмувәздур, қурмуқур, қурмуқурдур, бу йәрдә азрақ, шу йәрдә азрақ болиду...»** — мошу сөзниң үч муһим нуқтиси бар: —

–*(1)* Йәшая мошу йәрдә китавидики бешарәтләрни толуқ чүшинишкә толиму муһим бир ачқучни бериду. Бешарәтләр бир-бирләп, бириси бу һәқиқәтни тәкитлисә, бириси у һәқиқәтни тәкитләйду, һәммә бешарәт арқилиқ бизгә қандақ қилип Худаға пүтүнләй, әтраплиқ ишинип тайинишни үгитиду.

–*(2)* «вәзмувәз, ... қурмуқур...» ибраний тилида «сав, сав,.... кав, кав, ...» дегәндәк кичик балиниң тәләппузида ейтилиду. Шуниң билән у Худаниң сөзини қобул қилиш үчүн кичик балиға охшаш кичик пеиллиқ болуши керәк дәп тәкитләйду.

–*(3)* бала сөзлигәндәк «сав, сав,.... кав, кав, ...» дегән сөзләр йәнә келип ят бир тилдәк болуп, 11-айәтни тонуштуриду. Төвәндики изаһатниму көрүң.

28:11 **«Чүнки дудуқлайдиған ләвләр вә ят бир тил билән У мошу хәлиққә сөз қилиду»** — демәк, Йерусалим вә Йәһудалиқлар ят бир дөләт тәрипидин бастурулуп, ят журтқа йөткилиду. Улар Худаниң аддий сөзлирини «балиларчә гәп» дәп мазақ қилип рәт қилиду, нәтижидә мошундақ авазлар уларда ямрап кетиду.

28:11 1Кор. 14:21

28:12 **«Мана, арам мошу йәрдә, һали йоқларни арам алдуруңлар; йеңилиниш мошудур»** — бу сөзләр Йәшая йәткүзгән хәвәрниң жәвһиридур. Худаға тайиниш — арамлиқтур! **«Дудуқлайдиған ләвләр вә ят бир тил билән У Пәрвәрдигар мошу хәлиққә сөз қилиду... бирақ улар һеч немини аңлашни халимиған»** — мәзкур бешарәт *(11-13)* тоғрилиқму «1Кор.» 14:21-22 вә униңға бағлиқ «қошумчә сөз»ниму көрүң.

28:13 **«Шуниң билән улар алдиға кетиветип, путлишип, оңда чүшиду, ...қапқанқа чүшүп тутулуп қалиду»** — өзи таллиған йоли билән алға басқини билән, нәтижиси һалакәттур, халас.

28:13 2Кор. 2:16

Тәһтисара билән биллә бир келишим бекиттуқ;
Қамча ташқиндәк өтүп кәткәндә,
У бизгә тәгмәйду;
Чүнки ялғанчилиқни башпанаһимиз қилдуқ,
Ялған сөзләр астида мөкүнүвалдуқ» — дедиңлар,
16 Шуңа Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Мана, Зионда һул болуш үчүн бир Таш,
Синақтин өткүзүлгән бир таш,
Қиммәтлик бир бүҗәк теши,
Ишәшлик һәм муқим һул тешини салғучи Мән болимән.
Униңға ишинип таянған киши һеч һодуқмайду, алдиримайду.
17 Вә Мән адаләтни өлчәм таниси қилимән,
Һәққанийлиқни болса тик өлчигүч жип қилимән;
Мөлдүр башпанаһи болған ялғанчилиқни сүпүрүп ташлайду,
Вә кәлкүн мөкүвалған җайини тешип әпкетиду.
18 Шуниң билән өлүм билән түзгән әһдәңлар бекар қиливетилиду;
Силәрниң тәһтисара билән бекиткән келишимиңлар ақмайду;
Қамча ташқиндәк өтүп кәткәндә,
Силәр униң билән чәйливетилисиләр.
19 У өтүп кетиши биләнла силәрни тутиду;
Һәм сәһәр-сәһәрләрдә,
Һәм кечә-күндүзләрдиму у өтүп туриду,
Бу хәвәрни пәқәт аңлап чүшинишниң өзила вәһимигә чүшүш болиду.
20 Чүнки кариват созулуп йетишқа қисқилиқ қилиду,
Йотқан болса адәм түгүлүп ятсиму тарлиқ қилиду.
21 Чүнки Пәрвәрдигар Өз ишини,
Йәни Өзиниң ғәйрий әмилини жүргүзүш үчүн,
Өзигә ят болған ишни вуҗудқа чиқириш үчүн,
Пәразим теғида турғинидәк орнидин туриду,
У Гибеон җилғисида ғәзәпләнгинидәк ғәзәплиниду;

28:15 **«Биз өлүм билән әһдә түздуқ, тәһтисара билән биллә бир келишим бекиттуқ... ялған сөзләр астида мөкүнүвалдуқ»** — һәр қандақ киши мошундақ сөзләрни ағзи билән демәйду, әлвәттә. Бирақ Йәшая пәйғәмбәр мошу сөзләрни уларниң ағзиға селип, уларниң түзгән әһдисиниң һәқиқий әһмийитини аян қилиду.
–Шу чағдики әһдә болса Мисир билән болған еди, бирақ Йәшая бешарәттә шуни беваситә демәйду. Буниң сәвәви бәлким Мисирдики бу әһдә кәлгүсидә адәмни техиму алдайдиған, ахирқи замандики бир әһдини көрситиду. Мошу әһдини Исраил Шәйтанниң вәкили дәҗҗал билән түзиду. «Дан.» 9:27, Инҗил «Вәһ.» 11:2, 13:5ни көрүң.
28:15 Дан. 9:27, Вәһ. 11:2, 13:5, 16, 17; 2Тес. 2:3-4
28:16 **«Синақтин өткүзүлгән бир таш»** — сөзмусөз тәрҗимә қилғанда, «Синақ теши». Бу ибарә башқиларни синайдиған һәм өзи синақтин өткән бир таш, дегән икки мәнани өз ичигә алса керәк.
28:16 Зәб. 117:22; Мат. 21:42; Рос. 4:11; Рим. 9:33; 10:11; Әф. 2:20; 1Пет. 2:6, 7, 8
28:17 **«адаләтни өлчәм таниси қилимән»** — яки «тоғра һөкүм қилишни өлчәм таниси қилимән» *(26-айәтниму көрүң)*.
28:18 Дан. 9:27; Мат. 24:15
28:20 **«Чүнки кариват созулуп йетишқа қисқилиқ қилиду, йотқан болса адәм түгүлүп ятсиму тарлиқ қилиду»** — бу кинайилик гәп. Улар Худаниң арамлиғини рәт қилиду, өзиниң арам алмақчи болған йоли болса өзигә һеч арам бәрмәйду.
28:21 **«Пәразим теғи» вә «Гибеон җилғиси»** — бу икки җайда йүз бәргән ишларни чүшиниш үчүн, Тәвраттики «2Сам.» 5:17-20, 22-айәт қатарлиқларни көрүң. Худа әшу йәрләрдә Давут падишаниң тәхтини мустәһкәмләш үчүн Филистийләр үстидин икки қетим чоң ғәлибә қилған еди. Бирақ Йәшая қобул қилған вәһийгә асасән, адәмни җазалаштики мошундақ ишларниң өзи Худаниң муһәббәтлик тәбиитигә пүтүнләй ғәйрий, түптин ят келидиған, Өзи нәпрәтлинидиған иш екәнлиги аян қилиниду.
28:21 2Сам. 5:17-20, 22

22 Шуңа мазақ қилғучилар болмаңлар;
Болмиса, кишәнлириңлар чиң болиду;
Чүнки мән самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигардин бир һалакәт тоғрисида,
Йәни пүткүл йәр йүзигә қәтъийлик билән бекиткән бир һалакәт тоғрисидики хәвәрни аңлиғанмән.

Әқиллиқ деханниң териш-жиғиши тоғрисида бир тәмсил

23 — Қулақ селиңлар, авазимни аңлаңлар;
Тиңшаңлар, сөзлиримни аңлаңлар.
24 Йәр һайдиғучи дехан териш үчүн йәрни күн бойи һайдамду?
У пүтүн күн йәрни ағдуруп,
Чалмиларни езәмду?
25 У йәрниң йүзини тәкшилигәндин кейин,
Қаракөз бәдиянни ташлап,
Зирини чечип,
Буғдайни тапларда селип,
Арпини теришқа бекитилгән жайға,
Қара буғдайни етиз қирлириға теримамду?
26 Чүнки униң Худаси уни тоғра һөкүм қилишқа несиһәт қилиду,
У униңға үгитиду.
27 Бәрһәқ, қаракөз бәдиян чишлиқ тирна билән тепилмәйду;
Тулуқ зирә үстидә һайдалмәйду;
Бәлки қаракөз бәдиян болса қамча билән соқулиду,
Зирә болса төмүр-таяқ билән урулуп дан ажритилиду.
28 Ун тартишқа данни езиш керәк, амма дехан уни мәңгүгә тепивәрмәйду;
У һарву чақлири яки ат туяқлири билән уни мәңгүгә тепевәрмәйду;
29 Мошу ишму самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигардин келиду;
У несиһәт бериштә карамәт,
Даналиқта улуқдур.

28:22 Яр. 22:17, 32:12; Йәш. 10:22; hosh. 1:10; Рим. 9:25, 26, 27, 28; Йәр. 10:24; 30:11; Йәш. 24:1; 27:8; Йәр. 4:23-28; 5:10, 18; 10:24; Әз. 7:19; Пәнд. 11:4; Зәф. 1:14-16, 18; Дан. 9:26-27; Nah. 1:9

28:29 «Мошу ишму самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигардин келиду; у несиһәт бериштә карамәт, даналиқта улуқдур» — 23-29-айәтләрниң әсли текстлиридики бәзи сөзләр наһайити аз учриғачқа, башқа бир нәччә хил тәрҗимилири учриши мүмкин. Бирақ үч иш еник туриду: —
–*(1)* Йәр һайдаш һәм данни соқуп ажритишму көрүнүштә йәргә яки данға қарита «қаттиқ қоллуқ муамилә» қилишқа охшайду; мошу ишлар бәлким Худаниң бизгә ишлитидиған тәрбийә тәдбирлирини билдүруши мүмкин.
–*(2)* һәммимиз әқиллиқ дехандин үгинәйлиги, у мәхсәтлик һалда һәммә ишни қилиду. У һәргиз йәр һайдаш яки дан соқуп ажритиштин ибарәт икки ишни зоқлиниш үчүн қилмайду; у ахирқи нишанға қарап, һәр қайси уруқларниң һосулини көзләйду. Худаму охшашла һәммимизгә охшимайдиған тәрбийилик усул қоллинип, биздин һосул чиқармақчи. Униң бәзидә муамилиси «қопал» яки қаттиқ көрүнсиму, у бәрибир һәр қандақ данниң үнүп чиқишиға керәк болған шараитни убдан билиду, һәр биримиздин айрим-айрим һалда һосул чиқириш усулини билиду.
–*(3)* Мәлум бир һосул үчүн һайдап-териш яки дан ажритиш усули мувапиқ болғини билән, әқиллиқ дехан мошу усулни чәктин ашурувәтмәй ишлитиду. Худа охшашла һәммимизни кичик пеил, муһәббәтлик кишиләрдин қилиш үчүн дәл қандақ һәм қанчилик дәриҗидики муамилини ишлитиш керәклигини билиду.
28:29 Йәр. 32:19

Йерусалимға чүшидиған «тәрбийилик җазалаш»

29 1 Ариәлгә, Давут өз макани қилған Ариәлгә вай!
Йәнә бир жил жилларға қошулсун,
Һейт-байрамлар йәнә айлинип кәлсун;
2 Бирақ Мән дәрд-әләмни Ариәлгә кәлтүримән;
Дад-пәрядлар көтирилип аңлиниду;
У Маңа һәқиқәтән бир «Ариәл» болиду.
3 Чүнки Мән сени қапсап чедирлар тиктүрүп,
Сени қамал қилип муһасирә истиһкамлирини салимән,
Потәйлири билән сени қоршивалимән.
4 Шуниң билән пәс қилинисән,
Сән йәр тегидин сөзләйдиған,
Гәплириң пәстин, йәни топа-чаңдин келидиған,
Авазиң әрваһларни чақирғучиниңкидәк йәр тегидин чиқиду,
Сөзлириң топа-чаңдин шивирлап чиққандәк болиду;
5 Шу чағда дүшмәнлириңниң топи худди юмшақ топа-чаңлардәк,
Явузларниң топи шамал учуруп ташлайдиған топандәк тозуп кетиду.
Бу иш бирдинла, туюқсиз болиду!
6 Әнди самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар сениң йениңға келиду;
Гүлдүрмама, йәр тәврәш, күчлүк шавқун, қуюнтаз, боран вә жутувалғучи от ялқунлар билән сәндин һесап алиду.
7 Шундақ қилип Ариәлгә қарши җәң қилидиған,
Йәни униңға вә қәлъә-қорғанлиқ мудапиәләргә җәң қиливатқан барлиқ әлләрниң нурғунлиған қошунлири кечиси көргән чүштики көрүнүштәк йоқап кетиду.
8 Ач қалған бириси чүш көргәндә,
Чүшидә бир немә йәйду;
Бирақ ойғанса, мана қосиғи қуруқ туриду;

29:1 **«Ариәл»** — Йерусалимни көрситиду, у «Худаниң қурбанлиқ суписиниң беши» дегәнлик, йәни қурбангаһқа от салидиған орун. Мошу исим, Худаға ибадәт қилидиған җай һәм Худаниң отиға учрайдиған җай екәнлигини билдүриду. Бәлким шу бабтики мәнаси шуки, Йерусалим Пәрвәрдигарға ибадәт қилидиған орун әмәс, бәлки итаәтсизлик түпәйлидин униң отлуқ ғәзивигә учрайдиған орун болуп қалди, дегәнлик. **«Йәнә бир жил жилларға қошулсун»** — мәнаси бәлким, «бир жилдин кейин» — демәк *(2-8-айәткә асасән)*, Асурийә бир жилдин кейин Йерусалимни муһасиригә алиду. Ундақ болса, бешарәт миладийәдин илгәрки 702-жили берилгән.
–Толуқ айәтниң башқа бир хил тәрҗимиси: — «Жиллар көпрәк өтсун, һейт-байрамлар йәнила өткүзүлсун» қатарлиқ. Икки хил тәрҗимиси охшашла, вақитму яки һейт-байрамлардики диний паалийәтләрму силәрни қутқузмайду, дегән мәнани билдүриду.
29:3 **«Мән сени қапсап чедирлар тиктүрүп... потәйлири билән сени қоршивалимән»** — бешарәт Асурийәниң һуҗумини көрсәткән әмәс, бәлки «барлиқ әлләрниң нурғунлиған қошунлири»ниң бир һуҗумини көрситиду *(7-айәт)*; шуңа у Асурийәниң таҗавузидин кейин берилгән болса керәк. Униң үстигә, Худа «Ариәл»ни *(һәр қетим ниҗатини рәт қилиши түпәйлидин)* Бабилдин андин Римлиқлардин *(миладийәдин кейинки 70-йил)* **қутқузған әмәс**. Шуңа бешарәт ахирқи замандики көп әл-жутларниң *(7-айәт)* Йерусалимға, шундақла Исраилға қилидиған һуҗумини көздә тутиду.
29:3 Йәр. 6:3; Әз. 17:17
29:4 Йәш. 8:19
29:5 Аюп 21:18; Зәб. 1:4; 34:5; Йәш. 17:13; 30:13
29:6 **«...сәндин һесап алиду»** — ибраний тилида «...сени йоқлайду».

Чаңқиған бириси чүш көргәндә,
Чүшидә су ичиду;
Бирақ ойғанса, мана у һалидин кетиду,
У йәнила уссузлуққа тәшна болиду;
Мана Зион теғиға қарши җәң қиливатқан әлләрниң нурғунлиған қошунлири дәл шундақ болиду.

Роһий қариғулуқ, роһий ғәпләт, Пәрвәрдигарниң дора-дәрмани

9 Әнди арисалди болуверип,
Қаймуқуп кетиңлар!
Өзүңларни қариғу қилип, қариғу болуңлар!
Улар мәс болди, бирақ шараптин әмәс!
Улар иләңлишип қалди, бирақ һарақтин әмәс!
10 Чүнки Пәрвәрдигар силәргә ғәпләт уйқиси басқучи бир роһни төкүп,
Көзүңларни етивәтти;
У пәйғәмбәрләр вә баш-көзүңлар болған алдин көргүчиләрниму чүмкивәтти.
11 Мошу көргән пүткүл вәһий болса, силәр үчүн печәтливетилгән бир йөгимә китапдәк болуп қалди;
Хәқ китапни саватлиқ бирисигә берип: —
«Оқуп беришиңизни өтүнимән» — десә, у: —
«Оқуялмаймән, чүнки печити бар екән» — дәйду.
12 Китап саватсиз бирисигә берилип: —
«Оқуп беришиңизни өтүнимән» — дейилсә, у: —
«Мән саватсиз» — дәйду.
13 Вә Рәб мундақ дәйду: —
«Мошу хәлиқ ағзи билән Маңа йеқинлашқанда,
Тили билән Мени һөрмәтлигәндә,
Бирақ қәлби болса Мәндин жирақ турғачқа,
Мәндин болған қорқуши болса, пәқәт инсан балисиниң пәтивалиридинла болиду, халас;
14 Шуңа мана, Мән мошу хәлиқ арисида йәнә бир карамәт көрситимән;

29:8 **«... ойғанса, мана у һалидин кетиду, у йәнила уссузлуққа тәшна болиду; мана Зион теғиға қарши җәң қиливатқан әлләрниң нурғунлиған қошунлири дәл шундақ болиду»** — демәк, бу чүшни көргән киши башқа әлләрниң қошунлирини көрситиду. Чүшидә көргән «тамақ-су» барлиқ әлләр жутувалмақчи болған Йерусалимни көрситиду. Әлләр «Йерусалим бизниңки» дәп хам хиял қилип, туюқсиз һәммидин айрилип, мәғлуп болиду.

29:9 **«Әнди арисалди болуверип, қаймуқуп кетиңлар!...»** — бу айәт интайин муһим. Йәшая Асурийә яки башқа бесип кирган таҗавузчилардин қутулушни аллибурун алдин-ала ейтқан *(36-37-бапларни көрүң)*. Әнди мошу қутулушларни көргәнләр йәнила Худаға ишәнмәй «тәсадипийлиқтин болған» яки «Мисир билән болған иттипақтин болған» десә қандақ болиду?
–Әгәр улар шу чағда «арисалди» болса, һеч қарарға техи кәлмисә, улар һәр қандақ бир ишта баш қатуридиған болиду. Йәшая уларниң шундақ каҗлиқ қилидиғанлиғини алдин билгән *(Худаниң ағаһини 6:10-айәттә көрүң)*. Шуңа у кинайә қилип, уларни шундақ қилишқа дәвәт қилиду.

29:10 **«Пәрвәрдигар силәргә ғәпләт уйқиси басқучи бир роһни төкүп... алдин көргүчиләрниму чүмкивәтти»** — жуқуриқи изаһатта ейтқинимиздәк, улар Пәрвәрдигарниң карамәтлирини йәнила етирап қилмиғандин кейин, Худа уларни техиму өз каҗлиғида бекитип қойиду. Шундақ қилғини билән У уларни техи ташливәтмигән; У уларға әң ахирқи бир пурсәтни яритип бериду. Бу пурсәт 14-айәттә алдин-ала ейтилиду.

29:10 Рим. 11:8

29:12 **«Китап саватсиз бирисигә берилип... у: — «Мән саватсиз» — дәйду»** — саватлиқ киши болса «китап печәтләнгән» *(печәтни бузушқа өзүмни аварә қилмаймән)* дегән банини көрситиду. Саватсиз киши болса әлвәттә оқуялмайду; бирақ у саватлиқ кишидинму оқуп беришни соримайду. Демәк, нурғун адәмләр бу икки хил кишиләргә охшаш Худаниң бәргән вәһийсигә пәрвайим пәләк дәп жүрүвериду.

29:13 **«Мошу хәлиқ ағзи билән Маңа йеқинлашқанда... қәлби болса Мәндин жирақ турғачқа, Мәндин болған қорқуши болса, пәқәт инсан балисиниң пәтивалиридинла болиду, халас»** — «Мат.» 15:7-9, «Мар.» 7:6-7ни көрүң.

29:13 Мат. 15:8; Мар. 7:6

Карамәт бир ишни карамәт билән қилимән;
Шуниң билән уларниң данишмәнлириниң даналиғи йоқилиду;
Уларниң ақиллириниң әқиллири йошурунувалған болиду».

Чоң өзгиришләр

15 Өзиниң пүккән нийәтлирини Пәрвәрдигардин йошуруш үчүн астин йәргә киривалған,
Өз ишлирини қараңғулуқта қилидиған,
Вә «Бизни ким көриду» вә «Ким бизни билгән» дегәнләргә вай!
16 Аһ, силәрниң тәтүрлүгүңлар!
Сапалчини сеғиз лайға охшатқили боламду?
Шундақла иш өзини Ишлигүчигә: «У мени ишлимигән»,
Яки шәкилләндүрүлгән өзини Шәкилләндүргүчигә: «Униң әқли йоқ» десә боламду?!
17 Чүнки қисқа вақит ичидила, Ливан мевилик бағқа айландурулмамду?
Мевилик бағ болса орман һесапланмамду?
18 Шу күнидә гаслар шу йөгимә китапниң сөзлирини аңлайдиған,
Қариғулар зулмәт һәм қараңғулуқтин чиқип көзлири көридиған болиду;
19 Мөминләр болса Пәрвәрдигардин техиму хурсән болиду;
Инсанлар арисидики мискинләр Исраилдики Муқәддәс Болғучидин шатлиниду.
20 Рәһимсиз болғучи йоқайду,
Мазақ қилғучи ғайип болиду;
Қәбиһлик пурситини күтидиғанларниң һәммиси һалак қилиниду;
21 Мана мошундақ адәмләр адәмни бир сөз үчүнла җинайәтчи қилиду,
Дәрвазида туруп рәзилликкә тәнбиһ бәргүчи үчүн қапқан тәйярлап қойиду,
Һәққаний адәмниң дәвасини сәвәпсиз бекар қиливетиду.
22 Шуңа Ибраһим үчүн бәдәл төләп қутқузған Пәрвәрдигар Яқупниң җәмәти тоғрилиқ
мундақ дәйду: —
«Һазир болса Яқуп хиҗиллиққа қалмайду,
Һазир болса у тит-тит болуп чирайи татирип кәтмәйду;

29:14 **«Шуңа мана, Мән мошу хәлиқ арисида йәнә бир карамәт көрситимән; карамәт бир ишни карамәт билән қилимән»** — Худа уларға сәвир-тақәт билән йәнә бир пурсәт бәрмәкчи. Бу пурсәтниң немә екәнлиги еник тилға елинмиған. Бирақ бу йәрдә дейилгән сөзләргә қариғанда бу карамәтниң «Асурийәдин қутулуш» дегән мөҗизидин бир нәччә һәссә жуқурилиғи, әҗайиплиғи, карамәтлиги вә тилсиматлиғи бар болуши мүмкин. Биз йәнә шундақ дәп қараймизки, Йәшая пәйғәмбәр мошу ишни китавиниң қалған қисмида бизгә ейтип бериду; оқурмәнләрниң өзи уни оқуп чүшинәләйду. **«Шуниң билән уларниң данишмәнлириниң даналиғи йоқилиду; уларниң ақиллириниң әқиллири йошурунувалған болиду»** — Худаниң ишлигән мошу карамитиниң нәтиҗиси дунийадики «данишмәнлик»ни өз-өзидин хиҗил қилиду. «1Кор.» 1:19ни көрүң.
–««Ақилларниң әқиллири» йошурунивалиду» — демәк, уларниң әқли һеч әсқатмайду һәм башқилар алдида көрүнүшкә хиҗил болиду.
29:14 Йәр. 49:7; Об. 8; Мат. 11:25; 1Кор. 1:19
29:15 Зәб. 93:7
29:16 Йәш. 45:9
29:17 **«Ливан мевилик бағқа айландурулмамду? Мевилик бағ болса орман һесапланмамду?»** — Ливан кона заманлардин тартип орманлири билән даңқи чиққан район болуп кәлгән. Мошу орман билән униң «мевилик бағ»лириниң рольлири алмаштурулған болса, ундақта жуқури орунда турғанлар яки тәкәббурлар пәс *(бирақ йәнила яхши вә мевә беридиған)* орунға бекитилиду вә кәмтәрләр болса жуқури орунға қоюлиду, демәкчи. Қандақла болмисун, нурғун кишиләрниң орунлирида алмишиш йүз бериду.
29:18 Мат. 11:5
29:21 **«Улар дәрвазида туруп рәзилликкә тәнбиһ бәргүчи үчүн қапқан тәйярлап қойиду»** — шәһәр дәрвазиси сот қилидиған җай еди.
29:21 Ам. 5:10
29:22 **Шуңа Ибраһим үчүн бәдәл төләп қутқузған Пәрвәрдигар Яқупниң җәмәти тоғрилиқ мундақ дәйду: — «Һазир болса Яқуп хиҗиллиққа қалмайду, һазир болса у тит-тит болуп чирайи татирип кәтмәйду»** — демәк: —
–*(1)* «Яқуп өз пәрзәнтлири *(җәмәти)* тоғрисида хиҗил болмайду». Яқуп һаят вақтида өзиниң он икки оғлиниң

23 Чүнки Яқуп қолумниң ишлигән әмили болған, өз арисида турған әвлатлирини көргән вақтида,
Улар намимни муқәддәс дәп улуқлайдиған,
Яқупниң Муқәддәс Болғучисини пак-муқәддәс дәп билидиған,
Исраилниң Худасидин қорқидиған болиду.
24 Роһи езип кәткәнләр йорутулидиған,
Қақшап жүргәнләр несиһәт-билим қобул қилидиған болиду.

Мисир билән иттипақлишиш — Худаға таянмаслиқтур

30 1 «Асий оғулларниң әһвалиға вай!» — дәйду Пәрвәрдигар,
— «Улар планларни түзмәкчи, бирақ Мәндин алмайду;
Улар мудапиә тосуқини бәрпа қилиду,
Бирақ у Мениң Роһум әмәс;
Шундақ қилип улар гунайи үстигә гуна қошувалиду.
2 Улар Мәндин һеч соримайла Мисирға йол алди;
Пирәвнниң қанити астидин панаһ издәп,
Мисирниң сайисигә ишинип тайиниду йәнә!
3 Чүнки Пирәвнниң қанити болса силәрни йәргә ташлап ләт қилиду.
Мисирниң сайисигә ишинип тайиниш силәргә баш қетимчилиқ болиду.
4 Пирәвнниң әмирлири Зоан шәһиридә болсиму,
Униң әлчилири Һанәс шәһиригә һәрдайим келип турсиму,
5 Авам һәммиси өзигә пайдиси болмайдиған,
Һеч ярдими вә пайдиси тәгмәйдиған,
Бәлки ләт қилип йәргә ташлайдиған,
Һәтта рәсва қилидиған бир хәлиқтин номус қилидиған болиду.

Жүк артилип Мисирға меңишқа тәйярланған бечарә улақлар!

6 Нәгәвдики улақлар тоғрисида жүкләнгән вәһий: —
Улар жапалиқ, дәрд-әләмлик зиминдин өтиду;
Шу йәрдин чиши ширлар вә әркәк ширлар,
Чар илан вә вәһший учар иланму чиқиду;
Улар байлиқлирини ешәкләрниң дүмбисигә,
Гөһәрлирини төгә локкилириға жүкләп,

қилмишлиридин наһайити хиҗил болуп жүрәтти *(«Яр.» 34-бапни көрүң)*. Андин Яқуп кейинки дәвирдә пәрзәнтлириниң қилғанлирини көргән болса, техиму хиҗил болған болатти! Бирақ «һазир болса» *(кәлгүсидә)* адил, һәққаний, сап диллиқ «йеңидин туғулған», йеңи бир пәрзәнти, йеңи бир Исраил вуҗудқа келиду; Яқуп *(тирилгән вақтида)* улардин һеч хиҗил болмайду, әлвәттә.
–*(2)* «Униң чирайи татирип кәтмәйду» — Өз оғуллириниң бир-биригә һәсәтхор болғанлиғи түпәйлидин Яқуп көп жапа тартқан. У Йүсүпни «өлтүрүлгән» дәп узун жиллар матәм тутқан, андин әң яхши көридиған Биняминни «йоқап кәтти» дәп әнсирәп өләй дәп қалған. Бирақ өз пәрзәнтлири тоғрисида әнсирәшниң һаҗити йоқ — чүнки «һазир болса» һәр бири Худаниң башпанаһида аман-есән мәңгү туриду, шундақла бир-бири билән енақ өтүшиду.
29:23 **«Яқуп қолумниң ишлигән әмили болған, өз арисида турған әвлатлирини көргән вақтида...»** — мошу 22-24-айәттә һәм Яқупниң өзини *(Исраилни)* һәм униң әвлатлирини *(Исраилларни)* көрситиду. Яқупниң өзи уларни көрүш үчүн өлүмдин тирилиши керәк, әлвәттә.
30:4 **«Пирәвнниң әмирлири Зоан шәһиридә болсиму, униң әлчилири Һанәс шәһиригә һәрдайим келип турсиму,...»** — шу чағларда Мисир йеңи бир падиша, йәни Пирәвн Шабакониң қол астида күчлүк, иттипақлашқан бир дөләткә айланған еди. Зоан вә Һанәсниң Мисирниң икки тәрипидә болуши дөләтниң күчлүк бирлигини тәкитләйду.
30:5 Йәр. 2:36

Өзлиригә һеч пайда йәткүзмәйдиған бир хәлиқниң йениға көтирип бариду.
[7] Мисир!? Уларниң ярдими бекар һәм қуруқтур!
Шуңа Мән уни: «Һеч немини қилип бәрмәйдиған Раһаб» дәп атиғанмән.

Ишәнмәсликниң ақивити

[8] — Әнди бу сөзниң кәлгүси заманлар үчүн,
Гувалиқ сүпитидә әбәдил-әбәткә туруверишиүчүн,
Һазир берип буни һәм таш тахтиға һәм йөгимә китапқа йезип қойғин.
[9] Чүнки булар болса асий бир хәлиқ,
Наәһли оғуллар,
Пәрвәрдигарниң Тәврат-тәрбийисини аңлашни халимайдиған оғуллардур.
[10] Улар алдин көргүчиләргә: — «Вәһийни көрмәңлар!»,
Вә пәйғәмбәрләргә: «Бизгә тоғра бешарәтләрни көрсәтмәңлар;
Бизгә адәмни азатә қилидиған, ялған бешарәтләрни көрситиңлар;
[11] Сәнләр дурус йолдин чиқиш,
Тоғра тәриқидин айрилиш!
Исраилдики Муқәддәс Болғучини алдимиздин йоқ қилиш!» — дәйду.
[12] — Әнди Исраилдики Муқәддәс Болғучи мундақ дәйду: —
«Чүнки силәр мошу хәвәрни чәткә қеқип,
Зулумни йөләнчүк қилип, бурмиланған йолға таянғиниңлар түпәйлидин,
[13] Шуңа мошу қәбиһлик силәргә егиз тамниң бир йериқидәк болиду,
Там пултийип қалғанда, у бирақла уни чеқиветиду;
[14] Худди сапал чинә һеч айимай чеқиветилгәндәк У уни чеқиветиду;
Униңдин һәтта очақтин чоғ алғидәк,
Бактин су усқидәк бирәр парчисиму қалмайду».

30:6 **«Нәгәвдики улақлар тоғрисида жүкләнгән вәһий»** — Нәгәв болса Йәһуданиң җәнуби қисми болуп, пүтүнләй дәһшәтлик чөл-баяван. Мисирға маңидиған бир йол Нәгәвдин өтиду. **«...йүкләнгән вәһий»** — мошу бешарәтниң темиси билән Йәшая чақчақ қилиду. «Вәһий»ниң ибраний тилида «жүк» дегән йәнә бир мәнаси бар. Шуниң билән темини йәнә «Нәгәвдики улақларниң жүки» — дейишкә болиду. Улақлар әлчиләрниң өзини һәм нурғун мал-мүлүк, һәдийиләрни көтирип Мисирға баридиған җапалиқ йолда меңип һерип кетиду. Лекин Мисир билән болидиған «иттипақ» һеч немигә әрзимигәчкә, уларниң йоли бекарға кетиду. Йәшая бечарә улақларға һесдашлиқ билдүргини билән әлчиләргә һеч қандақ һесдашлиқ билдүрмәйду! **«Улар җапалиқ, дәрд-әләмлик зиминдин өтиду...»** — қизиқ йери шуки, Мисирға адәттә маңидиған йол Нәгәвдин әмәс, бәлки Филистийәдин өтиду. Нәгәвдин маңидиған йол наһайити җапалиқтур. Немишкә мошу йол билән маңидикин? Һөкүмранлар мәхсәт-планлирини Филистийәдин яки өз хәлқидин мәхпий сақлаш үчүн болса керәк. Қизиқ иш шуки, Исраил Муса пәйғәмбәр арқилиқ Мисирдин қутқузулуп чиқип, дәл шу йол билән Қанаанға *(Пәләстингә)* кәлгән. Йәшая кинайилик билән улардин, силәр Мисирдин қутқузулғандин кейин йәнә әшу йәргә «кәлгән изиңлар билән қайтип» ярдәм сорашқа раст барамсиләр? — дәп соримақчи.

30:7 **«Мән уни: «Һеч немини қилип бәрмәйдиған Раһаб» дәп атиғанмән»** — «Раһаб» Мисирниң башқа бир исми, мәнаси «һакавурлуқ», «һали үстүнлүк».

30:8 **«...һазир берип буни һәм таш тахтиға һәм йөгимә китапқа йезип қойғин»** — «буни» бизниң қаришимизчә, жуқурирқи 6-7-айәттики бешарәтни көрситиду. Бәзи алимлар «буни» 8-14-айәтләрниң мәзмуни дәп қарайду.

30:9 **«Пәрвәрдигарниң Тәврат-тәрбийиси»** — «Тәврат» болса «тәрбийә», «несиһәт», «йолйоруқ» дегән мәнада.

30:10 **«алдин көргүчиләр»** — адәттә Худаниң сөзини ғайипанә көрүнүшләр арқилиқ билип чүшинидиған һәм уларни башқиларға чүшәндүрүп беридиған пәйғәмбәрләрдур.

30:11 **«Сәнләр дурус йолдин чиқиш, тоғра тәриқидин айрилиш! Исраилдики Муқәддәс Болғучини алдимиздин йоқ қилиш!»** — мошу сөзләр уларниң демәкчи болған асаслиқ сөзлири, яки аллиқачан дегән сөзләрниң түп мәнасидур.

30:13 Йәш. 29:5

30:14 **«Худди сапал чинә һеч айимай чеқиветилгәндәк у уни тамни чеқиветиду»** — там чаққучини Худаниң Өзи дәп қараймиз. Тамда пәйда болған йериқ болса Исраилниң қәбиһлигидур *(13-айәтниму көрүң)*. Адәмниң гунайи өзини ичидин *(йериқ тамни вәйран қилғандәк)* вәйран қилиду; униң үстигә, Худаниң җазалиши униңға чүшүш билән у техиму түгишиду.

30:14 Йәр. 19:11

15 Шуңа Рәб Пәрвәрдигар, Исраилдики Муқәддәс Болғучи мундақ дәйду: —
«Йенимға товва билән қайтип келип арам таписиләр, қутқузулисиләр;
Хатирҗәмликтә һәм аман-есәнликтә күч алисиләр!»,
— Бирақ силәр рәт қилғансиләр.
16 Силәр: — «Яқ, биз атларға минип қачимиз» — дедиңлар,
Шуңа силәр раст қачисиләр!
Вә «Биз чапқур улақларға минип кетимиз» — дедиңлар;
— Шуңа силәрни қоғлиғучиларму чапқур болиду.
17 Миңиңлар бириниң вәһимисидин қачисиләр;
Бәшиниң вәһимисидә һәммиңлар қачисиләр;
Қечип, тағ үстидики йеганә байрақ хадисидәк,
Дөң үстидики туғдәк қалисиләр.

Худаниң күткән үмүти
Униң ахирқи планлири — парлақ келәчәк

18 Вә шуңа силәргә меһир-шәпқәт көрситимән дәп, Пәрвәрдигар күтиду;
Шуңа У силәргә рәһим қилимән дәп орнидин қозғилиду;
Чүнки Пәрвәрдигар һөкүм-һәқиқәт чиқарғучи Худадур;
Уни күткәнләрниң һәммиси бәхитликтур!
19 Чүнки халайиқ йәнила Зионда, йәни Йерусалимда туриду;
Шу чағда силәр йәнә һеч жиғлимайсиләр;
Көтәргән наләңдә У Өзини саңа интайин шәпқәтлик көрситиду;
У наләңни аңлисила, җавап бериду.
20 Рәб силәргә нан үчүн мүшкүллүкни,
Су үчүн азап-оқубәтни бәрсиму,
Шу чағда сениң Устазиң йәнә йошурунувәрмәйду,
Бәлки көзүң Устазиңни көриду;
21 Силәр оң тәрәпкә бурулсаңлар,
Яки сол тәрәпкә бурулсаңлар,
Қулиқиң кәйниңдин: —
«Йол мана мошу, униңда меңиңлар!» дегән бир авазни аңлайсән.
22 Шу чағда силәр оюлған мәбудлириңларға берилгән күмүч һәлгә,
Қуйма мәбудлириңларға берилгән алтун һәлгиму дағ тәккүзисиләр;

30:15 **«Йенимға товва билән қайтип келип арам таписиләр, қутқузулисиләр; хатирҗәмликтә һәм аман-есәнликтә күч алисиләр!»** — мошу сөз Йәшая пәйғәмбәрниң бешарәтлириниң җәвһири.

30:17 **«Миңиңлар бириниң вәһимисидин қачисиләр; бәшиниң вәһимисидә һәммиңлар қачисиләр»** — Муса пәйғәмбәр Тәвраттики «Лав.» 26:8-айәттә Худаниң мундақ вәдисини хатирилигән: «*(Маңа таянған болсаңлар)* бәшиңлар йүз *(адәм)*ни, йүзүңлар бир түмәнни қоғливетисиләр». Әндики әһвал буниң әксичә. **«Тағ үстидики байрақ... дөң үстидики... туғ»** — *(1)* демәк, қалған адәмләр наһайити аз. *(2)* мошу икки нәрсә *(байрақ вә туғ)* адәттә уруш қилғанда ишлитилиду; уруштики бир тәрәп мәғлуп болса мошу нәрсиләр ташлинип қалиду; ғәлибә қилса улар елип кетилиду; шуңа улар мошу йәрдә мәғлубийәтниму билдүриду.

30:17 Йәш. 17:6; 24:6,13

30:18 **«Вә шуңа силәргә меһир-шәпқәт көрситимән дәп, Пәрвәрдигар күтиду; шуңа У силәргә рәһим қилимән дәп орнидин қозғилиду... Уни күткәнләрниң һәммиси бәхитликтур!»** — мошу айәт бәлким китапниң адәмни әң һәйран қалдуридиған йәрлиридин биридур. Немишкә Исраилниң каҗлиғи, Худаниң қаттиқ җазалиши тәсвирләнгәндин кейин айәт «шуңа» билән башлиниду? Худаниң Исраилни қаттиқ җазалиқини билән у әң ахирда уларға наһайити көп рәһимдиллиқ көрсәтмәкчи. Жуқириқи җазалар бәлким Исраилниң «қалдиси»ни Худаниң ниҗатини қобул қилишқа тәйярлайду. «Шуңа» Худа буни сәвир-тақәт билән күтиду.

30:18 Зәб. 2:12; 33:9; Пәнд. 16:20; Йәр. 17:7

30:20 **«сениң Устазиң»** — мошу йәрдә бу сөз яки *(көплүк шәклидә)* «устазлириң» яки *(бирлик шәклидә)* «устазиң» мәнасида ишлитилгән. Алди-кәйнидики сөзләргә қариғанда, «устаз» болса керәк. «Өзини йошурған» «Устазиң»ниң ким екәнлигини чүшиниш үчүн мошу айәтни 8-бап, 17-айәт билән селиштуруң.

Силәр уларни адәт латисини ташлиғандәк ташливетип: —
«Нери тур» — дәйсиләр.
23 У сән терийдиған уруғуң үчүн ямғур әвәтиду;
Йәрдин чиқидиған ашлиқ-мәһсулат һәм күч-қувәтлик һәм мол болиду;
Шу күни маллириң кәң-азатә яйлақларда яйлайду;
24 Йәр һайдиған кала вә ешәкләр болса,
Гүҗәк вә ара билән соруған, тузланған һәләп йәйду.
25 Чоң қирғинчилиқ болған күни,
Йәни мунарлар өрүлгән күни,
Һәр бир улуқ тағда вә һәр бир егиз дөңдә болса,
Әнһарлар вә ериқлар болиду.
26 Пәрвәрдигар Өз хәлқининиң җараһитини таңидиған,
Уларниң қамча ярисини сақайтқан шу күнидә,
Ай шолиси қуяш нуридәк болиду,
Қуяш нури болса йәттә һәссә күчлүк болиду,
Йәни йәттә күндики нурға баравәр болиду.

Асурийә һуҗум қилмайду —
Уларниң үстигә чүшидиған җаза

27 Мана, Пәрвәрдигарниң нами жирақтин келиду,
Униң қәһри ялқунлинип,
Қоюқ ис-түтәклири көтирилиду;
Ләвлири ғәзәпкә толуп,
Тили жутувалғучи янғин оттәк болиду.
28 Униң нәпәси худди тешип боюнға йетидиған кәлкүндәк болиду,
Шуниң билән У әлләрни бемәналиқни йоқатқучи ғәлвир билән тасқайду,
Шундақла хәлиқ-милләтләрниң ағзиға уларни аздуридиған жүгән салиду.
29 Муқәддәс бир һейт өткүзүлгән кечидикидәк, көңлүңлардин нахша урғуп чиқиду,
Исраилға уюлташ болған Пәрвәрдигарниң теғиға нәй наваси билән чиққан бирисиниң хошаллиғидәк, көңлүңлар хошал болиду.
30 Пәрвәрдигар һәйвәтлик авазини яңритиду;
У қайниған қәһри, жутувалғучи ялқунлуқ от, гүлдүрмамилиқ ямғур, боран-шавқун, мөлдүрләр билән Өз билигини созуп көрситиду.
31 Чүнки Пәрвәрдигарниң авази билән Асурийә янҗилиду,
— Башқиларни уруш тайиғи болған Асурийә янҗилиду!

30:25 **«Чоң қирғинчилиқ болған күни, йәни мунарлар өрүлгән күни...»** — қайси қирғинчилиқниң болғанлиғи, қайси мунарларниң өрүлгәнлиги мошу йәрдә дейилмиди. Қандақла болмисун, мошу ишлар җисманий һәм роһий дүшмәнләрниң йоқитилишини билдүриду; мошу ишлар ахирқи заманларда йүз бериши мүмкин. **«әнһар»** — кичик ериқ.
30:26 **«Өз хәлқининиң җараһити»** — яки «Өз хәлқининиң сунған йерини».
30:28 **«Униң нәпәси худди тешип боюнға йетидиған кәлкүндәк болиду»** — жуқуриқи 8-бап, 8-айәт билән селиштуруң. Асурийә Исраилға қандақ қилған болса, Пәрвәрдигарму уларға *(асурийләргә)* шундақ қилиду. **«бемәналиқ бемәналиқни йоқатқучи ғәлвир»** — «бемәналиқ» бәлким бутларға ишинип-тайинишни көрситиду. **«У Пәрвәрдигар .... шундақла хәлиқ-милләтләрниң ағзиға уларни аздуридиған жүгән салиду»** — Асурийә падишаси Сәннахериб тутувалған әсирлириниң ағзиға жүгән селип, уларни ашундақ рәһимсиз йол билән елип маңатти. Мошу йәрдә Асурийәдин башқа әлләрниң тилға елиниши, бешарәтниң һәм шу чағдики Асурийәни һәм ахирқи замандики «ахирқи уруш»ни көрситидиғанлиғини чүшәндүрсә керәк. Ундақ болса Асурийә падишаси йәнә ахирқи замандики дәҗҗалға вәкиллик қилиду яки «бешарәтлик рәсим» болиду.
30:28 Йәш. 8:8
30:31 **«Пәрвәрдигарниң авази билән Асурийә янҗилиду, — башқиларни уруш тайиғи болған Асурийә янҗилиду!»** — Асурийәниң Худаниң тайиғи екәнлиги 10:5-айәттә көрситилгән.

32 Вә Пәрвәрдигар тәйярлиған калтәк билән һәр қетим уни урғанда,
Униңға даплар һәм чилтарлар тәңкәш қилиниду;
У қолини ойнитип зәрб қилип униң билән күрәш қилиду.
33 Чүнки Тофәт қедимдин тартип тәйяр турған еди;
Бәрһәқ, падиша үчүн тәйярланған;
Пәрвәрдигар уни чоңқур һәм кәң қилған;
Отунлири көп ялқунлуқ бир гүлхан бар,
Пәрвәрдигарниң нәпәси болса гуңгут еқимидәк уни туташтуриду.

Мисир билән иттипақлашмаңлар!
Худа Өзи Асурийәни жиқитиду

31 1 — Ярдәм издәп Мисирға барғанларниң һалиға вай!
Улар атларға тайинип,
Көп болғанлиғидин җәң һарвулириға,
Интайин күчлүк болғанлиғидин атлиқ әскәрләргә ишинип кәтти!
Бирақ Исраилдики Муқәддәс Болғучиға қаримайду,
Пәрвәрдигарни издимәйду.
2 Бирақ Уму данадур!
У күлпәт елип келиду,
Дегәнлирини қайтурувалмайду;
У бузуқларниң җамәтигә,
Шундақла қәбиһлик қилғучиларға ярдәмдә болғанларға қарши орнидин қозғилиду.
3 Мисирлиқлар Тәңри әмәс, адәмләр халас;
Уларниң атлири болса роһтин әмәс, әттин халас;
Пәрвәрдигар болса қолини узартиду,
Ярдәм бәргүчи болса путлишиду;
Ярдәм берилгүчи болса жиқилиду;
Улар һәммиси бирақла йоқилиду.
4 Чүнки Пәрвәрдигар маңа мундақ дегән: —
«Овни тутувалған шир яки асланни бир тәрәп қилишқа топ-топ падичилар чақирилғанда,
Шир яки аслан уларниң авазлиридин һеч қорқмай,
Шавқунлиридин һеч һодуқмай,
Бәлки овни астиға бесивелип ғар-ғур талиқинидәк,
Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарму охшашла Зион теғи вә егизликлири үчүн чүшүп җәң қилиду.

–«Башқиларни уруш тайиғи *(болған Асурийә)* янҗилиду!» дегәнниң башқа бир хил тәрҗимиси: — «У *(Пәрвәрдигар)* уни *(Асурийәни)* таяқ билән уриду».
30:33 **«Тофәт»** — Йерусалим сиртидики, әхләт көйдүридиған бир җилға. У йәнә «Ге-Хинном» — «һалакәт җилғиси» дәп атилип дозақниң күчлүк бир символи болиду *(әрәбчә «җәһәннәм» дегән сөз дәл бу «Ге-Хинном»дин кәлгән).* **«Бәрһәқ, падиша үчүн тәйярланған; Пәрвәрдигар уни чоңқур һәм кәң қилған, отунлири көп ялқунлуқ бир гүлхан бар...»** — демәк, Асурийә падишаси Йәһудаға қарши жүрүш қилғанда, өзи үчүн тәйярланған «җәсәтни көйдүрүш» гулханиға қарап меңивататти.
31:1 Зәб. 19:8; 32:16-17; Пәнд. 21:31; Йәр. 17:5
31:2 **«Бирақ Уму данадур!»** — «Уму» дегән сөз кинайилик, һәҗвий гәп: «Сән Исраил бәк әқиллик, шундақ әмәсму? Лекин **Уму** *(Худаму)* даналиққу!» дегәндәк. Исраилниң һеч даналиғи йоқ еди.
31:4 **«топ-топ падичилар»** — бу ибарә Мисирни көрсәтсә, һәқиқәтән кинайилик гәп болиду; чүнки Мисирлиқлар қой вә падичиларға өч еди *(«Яр.» 46:34ни көрүң).* Бәлким мошу тәмсилниң авалқи йерими, Худа Исраилни *(ширдәк, Асурийә арқилиқ)* җазалимақчи болса, Мисирлиқларни ярдәм беришкә чақириш беһудиликтур. Иккинчи йерими болса, Худа ахирда Өзи *(қуштәк Өз қанити астиға елип — 31-айәт)* Исраилни Асурийәдин қутқузиду, дегән мәнада.

[5] Үстидә пәрваз қилидиған қушлардәк самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар Өз қанити астиға Йерусалимни алиду;
Қанити астиға елип, Зионни қутқузиду;
Униң «өтүп кетиши» билән Зион нижатлиққа еришиду.

Худаниң товва қилишқа чақириши

[6] Силәр дәһшәтлик асийлиқ қилған Егәңларниң йениға товва қилип қайтиңлар,
И Исраил балилири!
[7] Чүнки шу күнидә инсанлар һәр бири өзи үчүн өз қоли билән ясиған күмүч бутларни вә алтун бутларни: — «Гунадур!» дәп ташливетиду».

[8] «Шу чағда Асурийә қилич билән жиқилиду,
Бирақ батурниң қиличи билән әмәс;
Бир қилич уни жутувалиду, бирақ қилич адәттики адәмниңки болмайду;
У җенини елип қиличтин қачмақчи болиду,
Арисидики жигитлири алванға селиниду.
[9] Вәһимидин униң «һул теши» йоқайду;

Униң сәрдарлири җәң туғидин алақзадилишиду» — дәп җакалайду Зионда оти көйүватқан,
Йерусалимда хумдени ялқунлаватқан Пәрвәрдигар.

Йеңи падиша вә униң йеңи җәмийити

32 [1] Мана, һәққанийлиқ билән һөкүмранлиқ қилғучи бир падиша чиқиду;
Әмирләр болса тоғра һөкүм чиқирип идарә қилиду.
[2] Һәм шамалға далда болғидәк,
Боранға панаһ болғидәк,
Қағҗирақ җайға ерик-сулардәк,
Чаңқап кәткән зиминға қорам ташниң сайисидәк болған бир адәм чиқиду.
[3] Шуниң билән көргүчиләрниң көзлири һеч торлашмайду,

«шавқунлиридин һеч һодуқмай,...» — яки «уларниң алдида йолни бошатмайдиған,...». **«У Пәрвәрдигар Зион теғи ... үчүн чүшүп җәң қилиду»** — Пәрвәрдигар кимгә қарши чиқип җәң қилиду? Жуқириқи айәткә қариғанда, у авал ширдәк *(Асурийә арқилиқ)* Өз олҗиси қилмақчи болған Йерусалимни қолиға елиш үчүн күрәш қилип, андин «овға ярдәмчи сүпитидә» «уни ширдин қутқузимиз» дегән Мисир билән җәң қилиду. Һеч болмиғанда, Йерусалим Худаниң *(Асурийәликләр арқилиқ болған)* тәрбийә җазасидин өзини қутқузалмайду. Бирақ 5-айәттә, Худа ахирида уларни Асурийәниң бесип киришидин қутқузиду, дәйду.

31:5 **«Униң Пәрвәрдигарниң «өтүп кетиши» билән Зион нижатлиққа еришиду»** — Худа Муса пәйғәмбәр дәвридә Исраилни Мисирдин қутқузғанда, Исраилларниң өйлиридин «өтүп кетиш»и билән уларни җазалимай, уларни қутқузған. Тәпсилатлири үчүн «Мис.» 12:23 вә «Зәб.» 77:49ни көрүң — У Өзи әвәткән «һалак қилғучи пәриштә» Исраилларниң өйлиригә йетип кәлгәндә Өзи уларниң өйлириниң ишигиниң алдиға «өтүп туруш»и билән һалак қилғучи пәриштиниң йолини тосуп, муһапизәт қилип уларни сақ қалдурған. «Өтүп кетиш» дегән сөз Исраилни мошу иш тоғрилиқ әскәрткән болса керәк. «Мис.» 12:13, 23-айәт вә изаһатлирини көрүң.

31:5 Қан. 32:11

31:7 Йәш. 2:20

31:8 **«Асурийә қилич билән жиқилиду, бирақ батурниң қиличи билән әмәс; ... қилич адәттики адәмниңки болмайду»** — демәк, қилич инсан тәрипидин әмәс, бәлки Худа тәрипидин ишлитилиду *(36-, 37-бапни көрүң)*.

31:9 **«Вәһимидин униң «һул теши» йоқайду...»** — «һул теши» уларниң падишаси болуши керәк.

31:9 2Пад. 19:36,37

32:1 Зәб. 44:5-8; Зәк. 9:9

32:2 **«чаңқап кәткән зимин»** — яки «чарчап кәткән зимин».

Аңлайдиғанларниң қулиқи еник тиңшайду;
[4] Бәңбашниң көңли билимни тонуп йетиду,
Кекәчниң тили тез һәм еник сөзләйду.
[5] Пәсәндиләр әнди пәзиләтлик дәп аталмайду,
Пиқсиқ ипласлар әнди мәрт дәп аталмайду,
[6] Чүнки пәсәндә адәм пәсликни сөзләйду,
Униң көңли бузуқчилиқ тәйярлайду,
Ипласлиқ қилишқа,
Пәрвәрдигарға дағ кәлтүрүшкә,
Ачларниң қосиғини ач қалдурушқа,
Чаңқиғанларниң ичимлигини йоқитиветишкә нийәтлиниду.
[7] Бәрһәқ, иплас адәмниң тәдбирлири қәбиһтур;
У қәстләрни пәмләп олтириду,
Мөминләрни ялған гәп билән,
Йоқсулниң дәвасида гәп қилип уни вәйран қилишни пәмләп олтириду.
[8] Пәзиләтлик адәмниң қилған нийәтлири бәрһәқ пәзиләтликтур;
У пәзиләттә муқим туриду.

Мәңгүлүк бәхитни яки балаю-апәтни — һазир таллаш керәк!

[9] Орнуңлардин туруп, и хатирҗәм аяллар, авазимни аңлаңлар!
И әндишисиз қизлар, сөзлиримгә қулақ селиңлар!
[10] Бир жил өтә-өтмәйла, и беғәм аяллар,
Паракәндә қилинисиләр!
Чүнки үзүм һосули бекарға кетиду,
Мевә жиғиш йоқ болиду.
[11] И хатирҗәм аяллар, титрәңлар!
И әндишисиз қизлар, патипарақ болуңлар!
Кийимиңларни селиветиңлар, өзүңларни ялаң қилиңлар, чатриқиңларға бөз бағлаңлар!
[12] Гөзәл етиз-бағлар үчүн,
Мевилик үзүм таллири үчүн мәйдәңларға уруп һәсрәт чекиңлар!
[13] Үстидә тикән-янтақлар өсидиған өз хәлқимниң зимини үчүн,
Шат-хурам өйләр, вараң-чуруң қилип ойнайдиған бу шәһәр үчүн қайғуруңлар!
[14] Чүнки орда ташлиниду,
Адәмләр билән лиқ толған шәһәр адәмзатсиз болиду,
Истиһкам вә күзәт мунарлири узун заманғичә пақәтла явайи ешәкләр зоқ алидиған,
Қой падилири озуқлинидиған боз йәрләр болиду.
[15] Таки Роһ бизгә жуқуридин төкүлгичә,
Далалар мевилик бағ-етизлар болғичә,
Мевилик бағ-етизлар орманзар дәп һесапланғичә шу пети болиду.

32:3 Йәш. 29:18; 30:21
32:7 «Йоқсулниң дәвасида гәп қилип уни вәйран қилишни пәмләп олтириду» — башқа бир хил тәрҗимиси: — «лилла-адил дәва қилған йоқсулни йоқитиш үчүн пәмләп олтириду».
32:11 «Кийимиңларни селиветиңлар, өзүңларни ялаң қилиңлар, чатриқиңларға бөз бағлаңлар!» — булар болса әсиргә чүшүп қалғанларниң мәҗбурий қилидиған ишлири.
32:15 «Роһ бизгә жуқуридин төкүлгичә,.....» — мошу йәрдә «Роһ» Худаниң Роһини билдүриду. Тексттә «кимниң роһи» екәнлиги дейилмигән әһвалда «Роһ» дегән сөз айрим көрүлсә, ундақта шүбһисизки Худаниң Роһини көрситиду. **«Далалар мевилик бағ-етизлар болғичә, мевилик бағ-етизлар орманзар дәп һесапланғичә...»** — демәк, йәр йүзидики боз йәрләр мунбәт болиду вә һазир мунбәт йәрләрму техиму шундақ болиду.
32:15 Йәш. 29:17; Йо. 2:28, 29; Юһ. 7:37, 38; Рос. 2:17, 18

16 Шу чағда адаләт далани,
Һәққанийлиқ мевилик бағ-етизларни макан қилиду.
17 Һәққанийлиқтин чиқидиғини хатирҗәмлик болиду,
Хатирҗәмликниң нәтиҗиси болса мәңгүгә болидиған арам-течлиқ вә аман-есәнлик бо-
лиду.
18 Шуниң билән мениң хәлқим хатирҗәм маканларда,
Ишәшлик туралғуларда вә тинич арамгаһларда туриду.

Җаза чүшүрүлгәндин кейинки бәхит-бәрикәт

19 Орман кесилип жиқитилғанда мөлдүр яғсиму,
Шәһәр пүтүнләй йәр билән йәксан қиливетилсиму,
20 Су бойида уруқ териғучилар,
Кала вә ешәкләрни кәң далаға қоюветидиғанлар бәхитликтур!

Нижат Зионға келиду

33 1 И өзүң булаң-талаң қилинмиған, башқиларни булаң-талаң қилғучи,
Башқилар саңа асийлиқ қилмиған,
Өзүң асийлиқ қилғучи,
Сениң һалиңға вай!
Сән булаң-талаңни болди қилишиң билән,
Өзүң булаң-талаң қилинисән;
Сән асийлиқни болди қилишиң билән,
Өзүң асийлиққа учрайсән;
2 И Пәрвәрдигар, бизгә меһир-шәпқәт көрсәткәйсән;
Биз Сени үмүт билән күтүп қалдуқ;
Өтүнимизки, Сән һәр сәһәр Исраилға күчлүк биләк-қол,
Қийинчилиқ пәйтлиридә нижатимиз болғайсән.
3 Топ-топ адәмләрниң ғовға-чуқанлиридин хәлиқләр бәдәр қачиду;
Сән Худа қәддиңни тик қилишиң билән әлләр питирап кетиду;
4 Чекәткә личинкилири от-көкләрни жиғип йәвалғандәк,

32:18 Йәр. 33:16
32:20 **«Орман кесилип жиқитилғанда мөлдүр яғсиму, шәһәр пүтүнләй йәр билән йәксан қиливетилсиму, су бойида уруқ териғучилар, кала вә ешәкләрни кәң далаға қоюветидиғанлар бәхитликтур!»** — *(19-20)* демисәкму, бу наһайити сирлиқ бир сөздур. Бәлким бизни ахирқи заманлардики икки әһвал тоғрисида әслитиду. «Орман жиқилиду» — тәкәббурлар пәс қилиниду *(10-бап, 18- вә 33-34-айәтни көрүң)*. «Шәһәр» бәлким жуқуриқи *(24-баптики)* «тәртипсиз шәһәр» болуп, Худа тәрипидин вәйран қилиниду. Бирақ кичик пеиллиқ турмушни таллиғанлар, мәсилән өз кала-ешәклиригә яхши муамилә қилғанлар бәхит-бәрикәт тапиду.
33:1 **«И өзүң булаң-талаң қилинмиған, башқиларни булаң-талаң қилғучи, башқилар саңа асийлиқ қилмиған, өзүң асийлиқ қилғучи, сениң һалиңға вай!...»** — мошу айәт Асурийә падишаси Сәннахерибни көрситиду. Исраил падишаси Һәзәкия әлчиләрни әвәтип Сәннахериб билән «сүлһ» әһдисини түздүргән *(«2Пад.», 18:13-18-айәтни көрүң)*; илгәрки Аһаз падишаниңму Асурийә билән түзгән «течлиқ» әһдиси бар еди *(«2Пад.» 16-бапни көрүң)*. Сәннахериб миладийәдин илгәрки 701-жили, икки әһдини бузуп Исраил *(Йәһуда)*ниң пүтүн зиминини бесивелип, пайтәхти Йерусалимға тәһдит салди. Униң шундақ «асийлиқ» ишлири хелә көп еди.
–Бәлким, мошу бешарәттики «асийлиқ қилғучи», «әһдини бузудиған» дегән сөзләр ахирқи замандики дәҗҗалниму көрситиши мүмкин.
33:3 **«Топ-топ адәмләрниң ғовға-чуқанлиридин хәлиқләр бәдәр қачиду; сән ... қәддиңни тик қилишиң билән әлләр питирап кетиду»** — бу, бәлким, Пәрвәрдигарниң Исраилниң 2-айәттики дуасиға бәргән җавави болуши мүмкин.
–«Топ-топ адәмләрниң ғовға-чуқанлири...» бәлким Ефиопийә падишаси Тирһакаһниң қошунлириниң җәң жүрүшини көрситиду *(«2Пад.» 19:9-айәтни көрүң)*. Сәннахериб «Тирһакаһ келиду» дегән хәвәрни аңлап чекинди.
–Ахирқи заманларда мошу вақиәгә охшайдиған йәнә бир вақиә болиду *(«Дан.» 11:44-айәтни көрүң)*.

Силәргә бекитип берилгән олҗа жиғивелиниду;
Чекәткиләр уян-буян жүгүргәндәк адәмләр олҗа үстидә уян-буян жүгүрүшиду.
5 Пәрвәрдигар үстүн туриду,
Бәрһәқ, Униң туралғуси жуқуридидур;
У Зионға адаләт вә һәққанийлиқ толдурди;
6 У болса күнлириңларниң теч-аманлиғи, ниҗатлиқ, даналиқ вә билимниң байлиқлири болиду;
Пәрвәрдигардин қорқуш Униң үчүн гөһәрдур.

Исраилдики һазирқи әһвал

7 Мана, уларниң палванлири сиртта туруп налә-пәряд көтириду;
Сүлһ-әһдә түзгән әлчиләр қаттиқ жиғлишиду;
8 Йоллар адәмсиз қалди;
Өткүнчи йолчилар йоқ болди;
У әһдини бузуп ташлиди;
Шәһәрләрни көзигә илмайду,
Адәмләрни һеч этиварлимайду.
9 Зимин матәм тутиду, зәиплишиду;
Ливан хиҗаләттин солишиду;
Шарон чөл-баяванға айланди;
Башан вә Кармәл болса қирип ташланди.

Худа орнидин туруп қутқузиду

10 Мана һазир орнумдин туримән,
— дәйду Пәрвәрдигар,
— һазир Өзүмни үстүн көрситимән,
һазир қәддимни көтиримән.
11 — Силәрниң боюңларда қуруқ от-чөпла бар,
Пахал туғисиләр;
Өз нәпәслириңлар от болуп өзүңларни жутуветиду;
12 Әлләр болса һак көйдүрүлгәндәк көйдүрилиду;
Орулған жиған-тикәнләрдәк отта көйдүрүветилиду.

33:4 **«Силәргә бекитип берилгән олҗа жиғивелиниду»** — бизниңчә «силәр» Исраилларни көрситиду *(6-айәтни көрүң)*. Асурийәликләр олҗини уларға ташлап қачиду *(36-, 37-бапни көрүң)*. Башқа тәрҗиманлар «силәр» дегән Исраилдин башқа әлләрни көрситиду, дәп шәрһиләйду.
33:6 **«Пәрвәрдигардин қорқуш униң үчүн гөһәрдур»** — башқа бир хил тәрҗимиси: — «Пәрвәрдигардин қорқуш Униң адәмләргә беридиған гөһири».
33:7 **«Мана, уларниң палванлири ... налә-пәряд көтириду; сүлһ-әһдә түзгән әлчиләр қаттиқ жиғлишиду»** — бизниңчә бу айәт әйни чағдики әһвални көрситиду. 8-айәттики изаһатни көрүң. **«палванлар ...налә-пәряд көтириду... Әлчиләр жиғлишиду»** — 1-айәттики изаһатта дейилгәндәк, Асурийә падишаси Сәннахериб «сүлһ-әһдә»гә асийлиқ қилип, Исраилни ишғал қилған; әһвал 7-9-айәтләрдә тәсвирлигәндәк болған. Шу чағда Һәзәкия билән у Сәннахерибқа әвәткән әлчиләр әшу сүлһ-әһдиниң бир тийингиму әрзимигәнлигини көрүп, қаттиқ пушайман қилған болса керәк.
33:8 **«У әһдини бузуп ташлиди»** — «у» бәлким асийлиқ қилғучи *(Асурийәлик)* Сәннахерибни вә шуниң билән биргә ахирқи замандики дәҗҗални көздә тутуши мүмкин.
33:9 **«Ливан... Шарон.... Башан... Кармәл...»** — чирайлиқ орманзарлиқ район. Шарон мунбәт яйлақ. Башан дәл-дәрәқлири көп, чарвичилиқтин бейиған район. Кармәл йәрлири интайин мунбәт, мевә-чевә, көктатлар көп чиқидиған, көп яйлақлири бар район еди. Хәритиләрни көрүң.

13 — И жирақтикиләр, Мениң қилғанлиримни аңлаңлар;
Йеқиндикиләр, Мениң күч-қудритимни тонуп йетиңлар.
14 Зиондики гунакарлар қорқиду;
Вәһимә ипласларни бесивалиду.
Улар: «Аримиздики ким мәңгүлүк жутқур От билән биллә туриду?
Ким әбәдил-әбәт ялқунлар билән бир маканда болиду?» — дәйду.

Соалға жавап

15 — «Һәққанийлиқ йолида маңидиған,
Дурус-лилла гәп қилидиған,
Залимлиқтин кәлгән һарам пайдиға нәпрәтлинидиған,
Париларни сунғучиларни қолини пулаңшитип рәт қилидиған,
Қанниң гепи болсила қулиқини йопуруп аңлимайдиған,
Пәслик-рәзилликкә қарашни рәт қилип, көзини қачуридиған;
16 У жуқурини макан қилиду;
Қорам ташлар униң қорғини болуп,
Жуқири униң башпанаһи болиду;
Өз рисқи униңға берилиду,
Униң сүйи капаләтлик болиду».
17 — «Көзлириң Падишаһни гөзәллигидә көриду;
Көзлириң узунға созулған зиминға нәзәр салиду.
18 Көңлүң вәһимә тоғрисида чоңқур ойға патиду;
Ройхәтчи бәг қени?
Олжини өлчәйдиған таразичи бәг қени?
Истиһкам-мунарларни саниғучи бәг қени?
19 Қайтидин әшәддий хәлиқни көрмәйсән,
— Сән аңқиралмайдиған, боғузида сөзләйдиған,
Дудуқлап гәп қилидиған, гепини чүшинәлмәйдиған бир хәлиқни иккинчи көрмәйсән.
20 Ибадәт һейтлиримиз өткүзүлидиған шәһәр Зионға қара;
Сениң көзүң Йерусалимниң теч-аман макан болғанлиғини,
Қозуқлири һәргиз жулунмайдиған,

33:13 **«И жирақтикиләр, Мениң қилғанлиримни аңлаңлар; йеқиндикиләр, Мениң күч-қудритимни тонуп йетиңлар»** — мошу бешарәт 10-айәттин башлап ахирқи заманларға өткән болуши мүмкин.
33:15 **«Һәққанийлиқ йолида маңидиған, дурус-лилла гәп қилидиған...»** — бу сөзләр 14-айәттики «Аримиздики ким мәңгүлүк жутқур от билән биллә туриду? Ким әбәдил-әбәт ялқунлар билән бир маканда болиду?» дегән соалға болған жавапниң бешидур. **«париларни сунғучиларни қолини пулаңшитип рәт қилидиған»** — башқа бир хил тәржимиси: «парилар тутқузуп қоюлмисун дәп қоллири титрәп кетидиған». **«Пәслик-рәзилликкә қарашни рәт қилип, көзини қачуридиған»** — мәнаси бәлким: «рәзилликни күзитишни қәтъий рәт қилидиған».
33:15 Зәб. 14:1-2; 23:3-4
33:17 **«Көзлириң Падишаһни гөзәллигидә көриду»** — мошу йәрдә падишаниң ким екәнлиги техи дәп берилмиди. У жуқуриқи 9-бап, 6-айәт, 11-бап, 1-9-айәт вә 32-бап, 1-айәттә тилға елинған падишаға охшаш адәм болуши керәк. **«көзлириң Падишаһни гөзәллигидә көриду»** — «гөзәллигидә» дегәнлик, падишаниң бәлким башқа әһвалдиму көрүнүши мүмкин. **«узунға созулған зимин»** — бәлким кәң-азатилик, һеч вәһимә көрүнмәйдиған зимин дегән мәнада.
33:18 **«Ройхәтчи бәг қени? Олжини өлчәйдиған таразичи бәг қени? Истиһкам-мунарларни саниғучи бәг қени?»** — мошу бәгләр, шүбһисизки, Исраилни аяқ асти қилған дүшмәнниң ишғалийәтчи қошунлириниң бәглири; бирақ уларниң рольлири анчә ениқ әмәс. Биринчиси, бәлким, әсирләрниң тизимлигини тәйярлиған; иккинчиси олжини хатириливалған; үчинчиси шәһәрдики пачақлаш керәк болған истиһкамларни хатириливалған.
33:19 **«Сән аңқиралмайдиған, боғузида сөзләйдиған, ... гепини чүшинәлмәйдиған бир хәлиқни иккинчи көрмәйсән»** — бу айәт, шүбһисизки, зимининиң ятлар тәрипидин ишғал қилғанлиғини яки улар тәрипидин хәлиқниң сүргүн қилинғанлиғини, шундақла чәтәл тилида сөзләйдиған муһит ичидә өткүзгән турмушни көрситиду.

Танилири һәргиз үзүлмәйдиған,
Иккинчи йөткәлмәйдиған чедир болғанлиғини көриду;
[21] Шу йәрдә Пәрвәрдигарниң шан-шәриви бизгә көрүниду,
— У Өзи дәриялар, кәң өстәңләр екип туридиған бир жай болиду;
Палақлар билән һайдалған һеч қандақ кемә у жайда қатнимайду,
Вә яки һеч һәйвәтлик кемә у жайдин өтмәйду;
[22] Чүнки Пәрвәрдигар бизниң нижаткар-һакимимиз,
Пәрвәрдигар бизгә қанун Бәргүчидур,
Пәрвәрдигар — бизниң Падишасимиз,
У бизни қутқузиду!
[23] Сениң тана-арғамчилириң бошиған болсиму,
Исраил йәлкән хадисиниң турумини мустәһкәм қилалмисиму,
Йәлкәнни йейип чиқиралмисиму,
У чағда зор бир олжа үләштүрүлиду;
Һәтта ақсақ-токурларму олжини алиду.
[24] Шу чағда шу йәрдә турғучи: «Мән кесәл» демәйду;
Шу жайни макан қилған хәлиқниң гуналири кәчүрүм қилиниду.

Пәрвәрдигарниң күни
Едомниң жазалинишлири

34 [1] Йеқин келиңлар, и әлләр, аңлаңлар!
И қовм-хәлиқләр, қулақ селиңлар!
Йәр-зимин вә униңдики барлиқ мәвжудатлар,
Жими аләм вә униң ичидин чиққан һәммә мәвжудатлар,
Тиңшаңлар!
[2] Чүнки Пәрвәрдигарниң барлиқ әлләргә қарита ғәзиви бар,
Униң дәрғәзиви уларниң барлиқ қошунлириға қарши туриду;
У уларни һалакәткә пүтүп қойған,
Уларни қирғинчилиққа тапшуруватқан;
[3] Улардин өлтүрүлгәнләр сиртқа ташливетилиду,
Жәсәтлиридин сесиқчилиқ пурайду,
Тағлар уларниң қени билән еритилиду;
[4] Асманлардики жимики жисим-қошунлар чирип йоқ болиду,
Асманлар йөгимә китапдәк түрүлиду;

33:20 Зәб. 45:6; 124:1, 2
33:21 **«Шу йәрдә Пәрвәрдигарниң шан-шәриви бизгә көрүниду, — У Өзи дәриялар, кәң өстәңләр екип туридиған бир жай болиду; палақлар билән һайдалған һеч қандақ кемә у жайда қатнимайду, вә яки һеч һәйвәтлик кемә у жайдин өтмәйду»** — бу сирлиқ гәпниң мәнаси, пәризимизчә: «Пәрвәрдигар зиминимизни бәрикәтлик қилғандин кейин һеч қандақ нәрсини башқа әлләрдин киргүзүшниң һажити йоқ, шуңлашқа биз кемә елип кәлгән һеч қандақ мәһсулатларға муһтаж әмәсмиз; Пәрвәрдигар Өзи бизгә һәммини тәминлигүчидур» дегәндәк болуши мүмкин.
33:23 **«Сениң тана-арғамчилириң бошиған болсиму, Исраил йәлкән хадисиниң турумини мустәһкәм қилалмисиму, ... у чағда зор бир олжа үләштүрүлиду; һәтта ақсақ-токурларму олжини алиду»** — йәнә бир сирлиқ гәп! Пәризимизчә, бу бир охшитиш болуп, Исраилни бир чоң кемигә охшатқан; кемә болса бәк конирап кәткән, маңалмайдиған һалға келип қалған болса керәк. Һалбуки, бу Худаниң тәқдим қилмақчи болған бәрикитигә һеч қандақ тосалғу болмиған; олжа һаман қолға елиниду, һәтта «ақсақ-токур» вә ажиз адәмләрму бәхит-бәрикәткә еришиду.
–Бәзи алимлар кемә тоғрисидики сөзләрни Исраилниң дүшмәнлиригә қаритилған, дәп қарайду.
33:24 **«Шу жайни макан қилған хәлиқниң гуналири кәчүрүм қилиниду»** — сөзмусөз тәржимә қилғанда: — «Шу жайни макан қилған хәлиқ гунайдин көтириветилиду»

Үзүм телиниң йопурмақлири хазан болуп, солишип чүшкәндәк,
Йигләп кәткән әнҗир шехидин чүшкәндәк,
Уларниң җимики җисим-қошунлири жиқилиду;
5 Чүнки шәмширим асманларда қан билән суғурулди;
Қараңлар, шәмширим Мениң һалакәт ләнитимгә учриған хәлиққә,
Йәни Едом үстигә җазалаш үчүн чүшиду;
6 Пәрвәрдигарниң бир шәмшири бар;
У қанға боялди;
У яғлиқ нәрсиләрниң йеғи билән,
Өчкә-қозиларниң қени билән,
Қочқар бөригиниң йеғи билән озуқландурулған;
Чүнки Пәрвәрдигарниң Бозраһ шәһиридә бир қурбанлиғи,
Едомда зор бир қирғинчилиғи бар.
7 Мошу қирғинчилиқлар билән явайи калилар,
Топақлар вә күчлүк буқиларму жиқилиду.
Уларниң зимини қанға чөмүлиду,
Топа-чаңлири яғ билән майлишип кетиду.
8 Чүнки Пәрвәрдигарниң қисас алидиған бир күни,
Зион дәвасидики һесап алидиған жили бар.
9 Едомдики еқинлар қаримайға,
Униң топилири гуңгутқа айландурулиду;
Зимини болса көйүватқан қаримай болиду.
10 Униң оти кечә-күндүз өчүрүлмәйду;
Ис-түтәклири мәңгүгә өрләйду;
У дәвирдин-дәвиргичә харабиликтә туриду;
Һеч ким иккинчи у йәргә аяқ басмайду.
11 Чөл һувқуши вә чирқириғучи һувқушлар уни егиливалиду;
Чоң һувқуш вә қарға-қузғунлар шу йәрдә угилайду;
Худа униңға «тәртипсизлик-бемәналиқни өлчәйдиған тана»ни,
Вә «қуп-қуруқлуқни өлчәйдиған тик өлчигүч»ни тартиду.

34:4 Вәһ. 6:13, 14

34:5 **«... Шәмширим асманларда қан билән суғурулди; қараңлар, шәмширим Мениң һалакәт ләнитимгә учриған хәлиққә, йәни Едом үстигә җазалаш үчүн чүшиду;»** — бу айәткә қариғанда, Худаниң ахирқи замандики җазалашлири асманда башлинип, кейин йәр йүзигә чүшиду. 1-8-айәтләргә қариғанда, шу чағда нурғун әл-жутлар Едомда жиғилип Исраилға һуҗум қилмақчи болиду; бирақ Худа уларни йоқитиду. Едом дегән жутниң өзи Исраилға көп жил қилған рәһимсиз зиянкәшлиги түпәйлидин Худаниң ләнитигә учрайду.

34:6 **«У Пәрвәрдигарниң шәмшири яғлиқ нәрсиләрниң йеғи билән, өчкә-қозиларниң қени билән, қочқар бөригиниң йеғи билән озуқландурулған»** — мошулар *(өчкә-қозиларниң қени... бөрәк йеғи қатарлиқлар)*ниң һәммиси қурбанлиқларниң муһим бөләклири болиду. **«Пәрвәрдигарниң Бозраһ шәһиридә бир қурбанлиғи... бар»** — Бозраһ шәһири Едомниң пайтәхти *(һазир «Петра» дейилиду)*. Хәритиләрни көрүң.

34:6 Йәш. 63:1, 2

34:7 **«күчлүк буқилар»** — ибраний тилида «күчлүкләр» дейилиду. «Явайи калилар», «топақлар», «күчлүк буқилар» мошу йәрдә «күчлүк, һоқуқлуқ бәгләр»ниму көрсәтсә керәк.

34:8 **«Зион дәваси»** — мошу «дәва»ниң узун жиллиқ тарихи бар. Көп кишиләр «Немишкә Худа Исраилға алаһидә муамилә қилиду?» дәп қақшап, Йәһудийларға зиянкәшлик қилип кәлгән. Йәһудийларниң өзлири Худаға көп қетим асийлиқ қилғини билән қандақла болмисун, Худаниң Ибраһимға бәргән вәдисигә асасән У уларни «Өз хәлқим» дәп қарайду. Бу Худаниң таллишидур; башқилар Униң билән Исраил тоғрилиқ дәвалашмақчи болса өзи яман ақивәтни көриду. Гитлер гәвдилик бир мисалидур.

34:10 Вәһ. 14:11; 19:3

34:11 **«Чөл һувқуши ... чирқириғучи һувқушлар ...чоң һувқуш.. »** — мошу айәттики қуш-һайванларниң немә екәнлигини топ-тоғра дейиш тәс.

34:11 Йәш. 13:21,22; Зәф. 2:14; Вәһ. 18:2

[12] Бириси келип Едомниң есилзадилирини падишалиғини идарә қилишқа чақирса,
Улардин һеч ким болмайду;
Униң әмирлири йоқ қиливетилгән болиду.
[13] Ордилирида тикәнләр,
Қәлъә-қорғанлирида чаққақ-жиғанлар өсүп чиқиду;
У чилбөриләрниң макани,
«Һувқушларниң ордиси» болиду.
[14] Шу йәрдә чөл-баявандики жаниварлар, явайи иштлар жәм болиду;
Һәр бир «өшкә жин» өз қериндишиға товлайду;
Түн мәхлуқлири шу йәрдә маканлишиду,
Уни өзигә арамгаһ қилип туриду.
[15] «Оқ илан» шу йәрдә угилайду,
Униң сайисидә тухумлайду,
Балилирини жиғип бақиду.
Қорултаз-тапқушлар һәр бири өз жүпи билән шу йәрдә топлиниду;
[16] Пәрвәрдигарниң йөгимә китавидин издәп оқуп баққин;
Улардин һеч бири чүшүп қалмайду;
Һеч қайсисиниң өз жориси кам болмайду;
Чүнки Өзиниң ағзи уларға буйруған;
Униң Өз Роһи уларни топлиған.
[17] Чүнки Пәрвәрдигар Өзи улар үчүн чәк ташлап,
Өз қоли билән зиминға тана тартип уларға тәқсим қилип бәргән;
Улар униңға мәңгүгә егидарлиқ қилиду,
Дәвирдин-дәвиргичә шу йәрни макан қилиду.

Худаниң чөл-баяванни гүлләндүрүши, шундақла Өз мөмин-бәндилири үчүн ачқан йоли

35 [1] — Дала һәм қағжирап кәткән жайлар улар үчүн хошал болиду;
Чөл-баяван шатлинип зәпирандәк чечәкләйду;
[2] У бәрқ уруп чечәкләйду,
Шатлиққа шатлиқ қошулуп тәнтәнә қилиду;
Ливанниң шан-шәриви,
Кармәл вә Шарондики гөзәллик вә сүр униңға берилиду;
Улар Пәрвәрдигарниң шан-шәривини,

34:12 **«Бириси келип Едомниң есилзадилирини падишалиғини идарә қилишқа чақирса, улардин һеч ким болмайду...»** — буниң башқа тәрҗимилири бар, бирақ асасий мәнаси: — «Едомдики падишалиқни башқуруш үчүн адәм йоқ»тур. Едомда һеч ким, һәтта әң жуқури тәбиқидикиләрму қалмайду.
34:14 **«Түн мәхлуқлири шу йәрдә маканлишиду»** — яки: «Түн *(кечә)* алвастиси шу йәрдә маканлишиду».
34:15 **«Оқ илан»** — буниңму қайси һайван екәнлиги ениқ әмәс.
34:16 **«Пәрвәрдигарниң йөгимә китави»** — жуқурида Йәшая Худаниң пәрмани билән өзи язған материялларни жиғип Тәврат-қанунлири билән сақлитип қойған *(8-бапни көрүң)*. Кейин у йәнә «йөгимә китап»ни тилға алди *(29-бапни көрүң)*. «Пәрвәрдигарниң йөгимә китави» бәлким Йәшаяниң өзи язған материяллири вә Муса, Йәшуа, Самуил, Давут қатарлиқ пәйғәмбәрләр хатириливалған барлиқ материялларни көрситиду. Мошу материяллар «Муқәддәс Китап»ниң башлинишлири болуши керәк; «Пәрвәрдигарниң китави»да һеч нәрсә кам әмәс, бизгә керәк болған һәммә тәпсилатлар бар, униңда һәтта қуш-һайванларниң хәвириму бар, дегәнликтур. Худаниң қуш-һайванларға тәпсилий һалда мирас қилған тәқсимати хатириләнгән йәрдә, Өзиниң мөмин бәндилири үчүн беғишлимақчи болған мираслар Муқәддәс Китапта техиму ениқ хатириләклик болмамду? «Муқәддәс Китап»тин издәп оқуп беқиң»!
– **«Өзиниң ағзи уларға буйруған»** — Худаниң ағзи буйруған, әлвәттә.
35:1 **«Дала ... улар үчүн хошал болиду»** — Йәшая дәсләптә «улар»ниң ким екәнлигини демәйду. Билиш үчүн бешарәтни ахириғичә *(9-айәткичә)* оқуш керәк! *(бу сөзләр «Рим.» 8:19-22 билән мунасивәтлик)*.

Худайимизниң гөзәллиги вә һәйвитини көриду.
[3] Аҗиз қолларни күчләндүрүңлар,
Егилип маңидиған тизларни чиңитиңлар,
[4] Жүриги аққанларға: — «Чиң туруңлар! Қорқмаңлар!
Мана, Худайиңларға қарап бекиңлар;
Қисас келиду — Худаниң һесап елиш күни келиду!
У Өзи келиду, силәрни қутқузиду!» — дәң!
[5] Андин қариғуниң көзи ечилиду,
Гасниң қулақлири очуқ қилиниду,
[6] Андин ақсақ-токурлар кейиктәк ойнақлап сәкрәйду;
Гачиниң тили нахша ейтиду;
Чүнки далада сулар,
Чөл-баяванларда дәрия-еқинлар урғуп ташиду;
[7] Пижғирин чөл-җәзирә көлчәккә,
Чаңқиған йәрләр булақларға айлиниду;
Чилбөриләрниң макани — улар ятқан җай,
Қомуш вә йекәнләр өсүп, чимәнликкә айлиниду.
[8] Шу йәрдә егиз көтирилгән бир йол,
Түптүз бир йол болиду;
У «пак-муқәддәсликниң йоли» дәп атилиду;
Напаклар униңдин өтүшкә болмайду,
Шу йол мәхсус шулар үчүн бекитилип ясалғанки, —
Һәтта наданларму униңда езип кәтмәйду;
[9] Шу йәрдә шир болмайду,
Униң үстигә һеч житқуч һайван чиқмайду;
(Улар шу йәрдә һеч тепилмайду)
— Нижат арқилиқ һөрлүккә чиққанлар шу йәрдә маңиду!
[10] Пәрвәрдигарниң бәдәл төләп қутқузғанлири қайтип келиду,
Күйләрни ейтип Зионға йетип келиду;
Уларниң башлириға мәңгүлүк шат-хурамлиқ қониду;
Улар хошаллиқ вә шатлиққа чөмгән болиду;
Қайғу-һәсрәт һәм уһ-надамәтләр бәдәр қачиду.

35:2 **«Ливанниң шан-шәриви, Кармәл вә Шарондики гөзәллик вә сүр...»** — Ливан, Кармәл вә Шаронларниң алаһидиликлири жуқурида, 33-бап, 9-айәттики изаһатта тәсвирлиниду. **«улар Пәрвәрдигарниң шан-шәривини... көриду»** — «улар» — 1-айәттики изаһатқа қараң.
35:3 Ибр. 12:12
35:5 Мат. 9:27; 11:5; 12:22; 20:30; 21:14; Юһ. 9:6
35:6 Мат. 9:32; 11:5; 15:30; 21:14; Юһ. 5:8, 9; 7:38, 39; Рос. 3:2; 8:7; 14:8
35:8 **«Шу йәрдә егиз көтирилгән бир йол, түптүз бир йол болиду»** — йолниң нәгә баридиғанлиғини демәйду; билиш үчүн 10-айәткичә оқуш керәк.
35:9 **«Нижат арқилиқ һөрлүккә чиққанлар»** — болса ибраний тилида бирла сөз (*«гаал»*) билән ипадилиниду. Мошу сөзни толуқ чүшиниш үчүн 41:14-айәтниң изаһатини көрүң.
35:10 **«Пәрвәрдигарниң бәдәл төләп қутқузғанлири қайтип келиду... қайғу-һәсрәт һәм уһ-надамәтләр бәдәр қачиду»** — бешарәттики вақиәләр Исраилниң Муса пәйғәмбәр арқилиқ қутқузулғанлиғиға охшайду; шундақла бу ишларни йеңи бир «Мисирдин чиқиш» дегили болиду. Оқурмәнләргә Тәвраттики «Мисирдин чиқиш» дегән қисимни оқуса, шу чағдики вақиәләрни мошулар билән тәпсилий һалда селиштуруш наһайити әһмийәтлик болиду.
–Мошу «чиқип-қутқузуш» болса «Мисирдин чиқиш»тин нәччә һәссә улуқ, нәччә һәссә шәрәплик болиду. Кейин көримизки, Худа қутқузған хәлиқ пәқәт Мисирдин әмәс, бәлки пүткүл дуниядин чиқип қутқузулиду. Улар қорқунучлуқ дәшт-баявандин өтүшиниң орнида, өзлирини қарши алидиған, чимәнбаққа айландурулған зиминдин өтиду; йол һәммә адәм үчүн түз, оңушлуқ, раван һәм хәтәрсиз болиду.
35:10 Вәһ. 21:4

Кризис — Асурийә падишасиниң бесип кириши

36 [1] Һәзәкияниң он төртинчи жили шундақ болдики, Асурийә падишаси Сәннахериб
Йәһуданиң барлиқ қәлъә-қорғанлиқ шәһәрлиригә һуҗум қилип чиқип, уларни
ишғал қилди. [2] Андин Асурийә падишаси «Раб-Шакәһ» дегән сәрдарни чоң бир қошун
билән Лақиш шәһиридин Йерусалимға әвәтти. У Кир жуйғучиларниң етизиниң
бойидики йолда, жуқури көлчәкниң норидиниң бешиға келип турди.
[3] Шуниң билән ордини башқуридиған Елиаким, ординиң диванбеги болған Шәбна вә
Асафниң оғли, орда мирзибеги болған Йоаһлар униң йениға кәлди [4-5] вә Раб-Шакәһ
уларға мундақ деди: —
Силәр Һәзәкияға: — «Улуқ падиша, йәни Асурийә падишаси саңа мундақ деди, дәңлар: —
«Сениң мошу ишәнгән таянчиң зади немити?
Сән: (у пәқәт гәпла, халас!) —
«Уруш қилиш тәдбир-мәслиһитимиз һәм күчимиз бар» — дәйсән; сән зади кимгә тай-
инип маңа қарши өктә қописән? [6] Мана, сән йериқи бар әшу қомуш һаса, йәни Мисирға
тайинисән! Бириси униңға йөләнсә, униң қолиға санҗип кириду; мана Мисир падишаси
Пирәвнгә таянғанларниң һәммиси шундақ болиду!
[7] Әгәр сән маңа: «Биз Худайимиз болған Пәрвәрдигарға тайинимиз» — десәң, Һәзәкия
өзи Йәһудадикиләргә вә Йерусалимдикиләргә: «Силәр пәқәт Йерусалимдики мошу
ибадәтгаһ алдидила Пәрвәрдигарға ибадәт қилишиңлар керәк» дәп, шу Пәрвәрдигарға
аталған «жуқури жайлар»ни һәм қурбангаһларни йоқ қиливәттиғу? Улар әшу Пәрвәр-
дигарниң жуқури жайлири әмәсмиди?
[8] Әнди ғоҗам Асурийә падишаси билән бир тохтамға кәл: — «Әгәр сәндә атқа минәлиги-
дәк әскәрлириң болса, мән саңа икки миң атни бекарға берәй!» [9] Сәндә ундақлар бол-
миса, ғоҗамниң әмәлдарлириниң әң кичиги болған бир ләшкәр бешини қандақму че-
киндүрәләйсиләр?! Сән жәң һарвулири вә атларни елиш үчүн Мисирға тайинисән техи!
[10] Мән әнди мошу зиминни һалак қилиш үчүн Пәрвәрдигарсиз кәлдимму? Пәрвәрдигар
дәрвәқә маңа: «Мошу зиминни һалак қилишқа чиққин!» — деди!»»
[11] Елиаким, Шәбна вә Йоаһ Раб-Шакәһгә: —
«Пеқирлириға арамий тилида сөзлисилә; биз буни чүшинимиз. Бизгә ибраний тилида
сөзлимисилә, гәплири сепилда турғанларниң қулиқиға кирмисун!» — деди.
[12] Бирақ Раб-Шакәһ: —
«Ғоҗам мени мошу гәпни ғоҗаңларға вә силәргила ейтишқа әвәткәнму? Мошу гәпни

36:1 2Пад. 18:13; 2Тар. 32:1

36:2 **«Раб-Шакәһ»** — бәлким Асурийәниң падишасиниң баш мәслиһәтчисиниң адәттики унвани болуши мүмкин. **«Кир жуйғучиларниң етизиниң бойидики йолда, жуқури көлчәкниң норидиниң беши»** — мошу жай әслидә дәл Йәшая Аһаз падиша билән көрүшүп, Асурийәниң таҗавузи тоғрилиқ агаһландурған жай *(7-бапни көрүң)*.

36:4-5 **«Сән: у пәқәт гәпла, халас! — «Уруш қилиш тәдбир-мәслиһитимиз һәм күчимиз бар» — дәйсән; сән зади кимгә тайинип маңа қарши өктә қописән?»** — мошу гепигә қариғанда, Асурийәдикиләрниң Йәшаяниң «Пәқәт Пәрвәрдигарға тайинишимиз керәк» дегән бешарәтлиридин хәвири бар еди.

36:6 Әз. 29:6, 7

36:7 **«Һәзәкия ...: «Силәр пәқәт Йерусалимдики мошу ибадәтгаһ алдидила Пәрвәрдигарға ибадәт қилишиңлар керәк» дәп, шу Пәрвәрдигарға аталған «жуқури жайлар»ни һәм қурбангаһларни йоқ қиливәттиғу? Улар әшу Пәрвәрдигарниң жуқури жайлири әмәсмиди?»** — Муса пәйғәмбәргә вәһий қилинған қанунға асасән, Исраиллар пәқәт Йерусалимдики ибадәтханидики қурбангаһтила қурбанлиқ қилишқа болатти. Әслидә Һәзәкия мошу пәрманға асасән: *(1)* бутпәрәслик қилидиған қурбангаһларни һәм *(2)* хата йол билән «Пәрвәрдигарға атап» қурулған, ибадәт қилишқа беғишланған «жуқури жайлар»ни йоқатқан. Раб-Шакәһ шу гәп билән уни аңлиғучи Исраилларни қаймуқтурмақчи еди, әлвәттә.

36:8 **«Әгәр сәндә атқа минәлигидәк әскәрлириң болса, мән саңа икки миң атни бекарға берәй!»** — бу кинайилик гәп, әлвәттә. Адәттики чағларда Йәһудада атлар наһайити аз еди. Уруш вақтида техиму азлап кетәтти. Атлиқ әскәрләр әмәс, һәтта аддий әскәрләрму наһайити аз еди.

36:11 **«Пеқирлириға арамий тилида сөзлисилә»** — һазирки Сурийәниң кона исми «Арам» еди. Кона заманда «Сурийә тили» «арамий тили» дейиләтти. Асурийәму арамий тилини ишлитәтти.

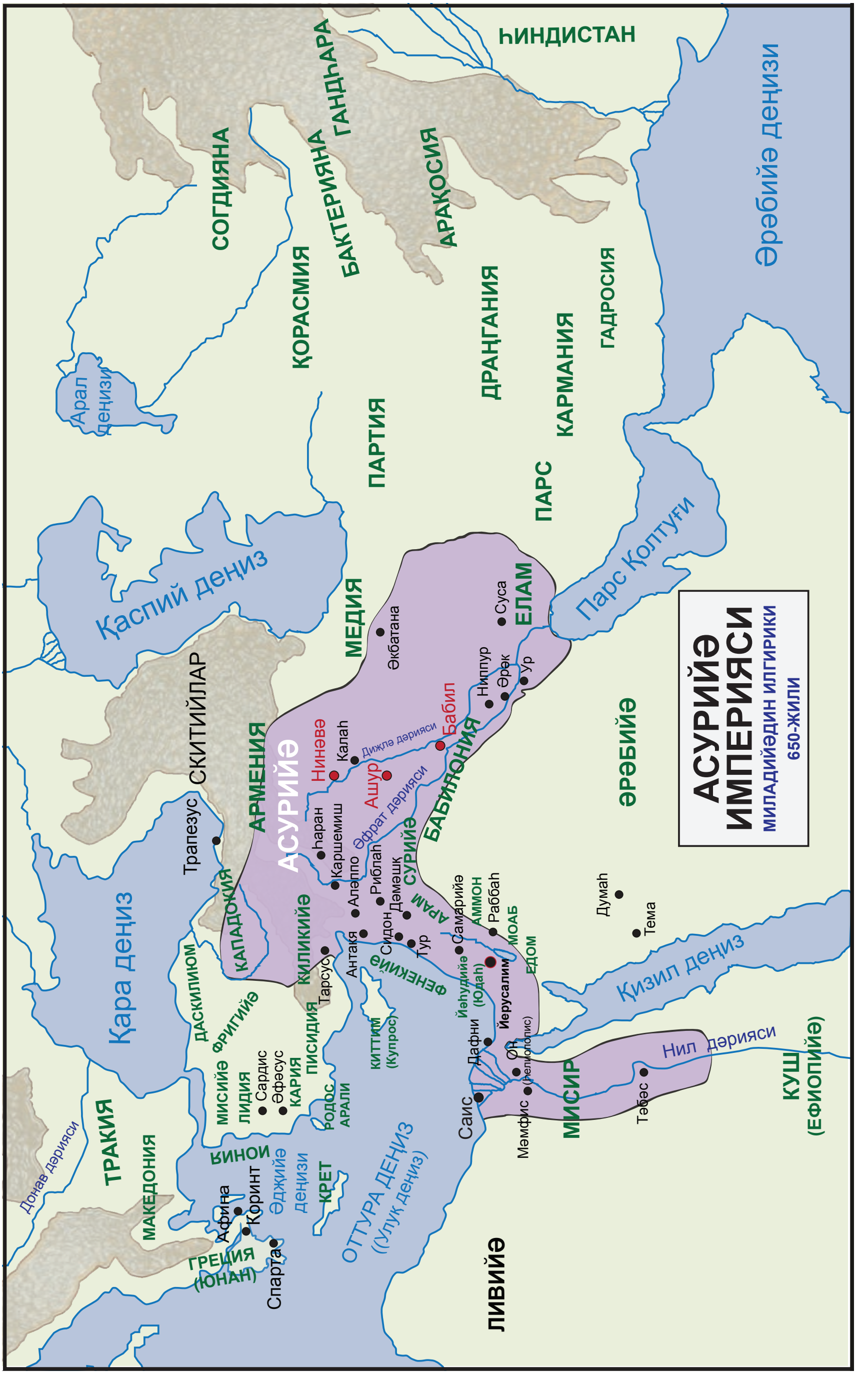
АСУРИЙӘ ИМПЕРИЯСИ
МИЛАДИЙӘДИН ИЛГИРИКИ 650-ЖИЛИ
ҺИНДИСТАН
Әрәбийә деңизи
СОГДИЯНА
ГАНДҺАРА
БАКТЕРИЯНА
АРАКОСИЯ
ҚОРАСМИЯ
ДРАҢГАНИЯ
ГАДРОСИЯ
КАРМАНИЯ
ПАРТИЯ
ПАРС
Арал деңизи
Қаспий деңиз
МЕДИЯ
Парс Қолтуғи
Әкбатана
Суса
ЕЛАМ
Ниппур
Әрәк
Ур
Бабил
БАБИЛОНИЯ
Диҗлә дәрияси
Калаһ
Нинәвә
Ашур
Әфрат дәрияси
АСУРИЙӘ
АРМЕНИЯ
СКИТИЙЛАР
Трапезус
Қара деңиз
ҺАРАН
Каршемиш
Алеппо
Рибләһ
Дәмәшқ
СУРИЙӘ
АРАМ
Сидон
Тур
Антакя
Самарийә
АММОН
Раббаһ
МОАБ
ЕДОМ
Йерусалим
Йәһудийә (Юдаһ)
ӘРӘБИЙӘ
Думаһ
Тема
Қизил деңиз
КАПАДОКИЯ
КИЛИКИЙӘ
Тарсус
ФЕНЕКИЙӘ
КИТТИМ (Купрос)
ДАСКИЛИЮМ
ФРИГИЙӘ
МИСИЙӘ
ЛИДИЯ
Сардис
Әфәсус
КАРИЯ
ПИСИДИЯ
Родос
АРАЛИ
Дафни
Он (Һелиополис)
Саис
Мәмфис
МИСИР
Тәбәс
Нил дәрияси
КУШ (ЕФИОПИЙӘ)
ЛИВИЙӘ
ОТТУРА ДЕҢИЗ (Улуқ деңиз)
КРЕТ
Әгейә деңизи
ИОНИЯ
ТРАКИЯ
МАКЕДОНИЯ
Донав дәрияси
Афина
Коринт
Спарта
ГРЕЦИЯ (ЮНАН)

силәр билән бирликтә сепилда олтарғанларға дейишкә әвәткән әмәсму? Чүнки улар
силәр билән бирликтә өз поқини йегүчи һәм өз сүйдүгини ичкүчи болиду!» — деди.
13 Андин Раб-Шакәһ ибраний тилида жуқури аваз билән: — «Улуқ падиша, йәни Асурийә
падишасиниң сөзлирини аңлап қоюңлар!» — дәп вақириди.
14 «Падиша мундақ дәйду: —
«Һәзәкия силәрни алдап қоймисун! Чүнки у силәрни қутқузалмайду.
15 Униң силәрни: — «Пәрвәрдигар бизни жәзмән қутқузиду; мошу шәһәр Асурийә пади-
шасиниң қолиға чүшүп кәтмәйду» дәп Пәрвәрдигарға таяндурушиға йол қоймаңлар!».
16 Һәзәкияға қулақ салмаңлар; чүнки Асурийә падишаси мундақ дәйду: —
«Мән билән сүлһилишип, мән тәрәпкә өтүңлар; шундақ қилсаңлар һәр бириңлар
өзүңларниң үзүм бариңидин һәм өзүңларниң әнжир дәриғидин мевә йәйсиләр, һәр
бириңлар өз су көлчигиңлардин су ичисиләр; 17 та мән келип силәрни буғдайлиқ һәм
шараплиқ бир зиминға, нени бар һәм үзүмзарлири бар бир зиминға, — зиминиңларға
охшаш бир зиминға апирип қойғичә йәп-ичивериңлар!
18 Һәзәкияниң силәргә: — «Пәрвәрдигар бизни қутқузиду» дәп ишәндүрүшигә йол қой-
маңлар! Әл-жутларниң илаһ-бутлириниң бири өз зиминини Асурийә падишасиниң қо-
лидин қутқузғанму? 19 Хамат вә Арпад дегән жутларниң илаһ-бутлири қени? Сәфарва-
им шәһириниң илаһ-бутлири қени? Улар Самарийәни мениң қолумдин қутқузғанму?!
20 Мошу әл-жутларниң илаһ-бутлиридин өз зиминини қутқузған зади ким бар? Шундақ
екән, Пәрвәрдигар Йерусалимни мениң қолумдин қутқузаламду?»».
21 Аңлиғучилар сүкүт қилип униңға жававән һеч қандақ бир сөз қилмиди; чүнки пади-
шаниң буйруғи шуки: —
«Униңға жавап бәрмәңлар».
22 Андин Һилқияниң оғли, ордини башқуридиған Елиаким, орда кативи Шәбна вә Асаф-
ниң оғли, орда тәзкиричиси Йоаһлар кийим-кечәклирини житишип, Һәзәкияниң йе-
ниға келип, Раб-Шакәһниң гәплирини униңға уқтурди.

Һәзәкияниң дуа қилиши — Пәрвәрдигарниң жавави

2Пад. 19

37 1 Шундақ болдики, Һәзәкия буни аңлиғанда, кийим-кечәклирини житип, өзини
бөз билән қаплап Пәрвәрдигарниң өйигә кирди. 2 У ордини башқуридиған
Елиаким, орда диванбеги Шәбна вә каһинларниң ақсақаллирини бөз йепинчақлиған
пети Амозниң оғли Йәшая пәйғәмбәргә әвәтти. 3 Улар униңға: —
«Һәзәкия мундақ дәйду: —
«Балилар туғулай дәп қалғанда анининиң туққидәк һали қалмиғандәк, мошу күн күлпәт
чүшидиған, рәсва вә мазақ қилинидиған бир күндур. 4 Өз ғожиси болған Асурийә пади-
шаси тирик Худани мазақ қилишқа әвәткән Раб-Шакәһниң гәплирини Пәрвәрдигар Ху-
дайиң нәзиригә елип тиңшиса, буларни аңлиған Пәрвәрдигар Худайиң шу гәпләр үчүн
униң дәккисини берәрмекин? Шуңа қеп қалған қалдилар үчүн авазиңни көтирип, бир
дуайиңни бәрсәң»» — деди.

36:12 **«... Улар силәр билән бирликтә өз поқини йегүчи һәм өз сүйдүгини ичкүчи болиду!»** — шәһәр муһасиригә чүшүп, ачарчилиқ вә уссузлуқта қалғанда адәмләр дәрвәқә мошундақ қилиши мүмкин.
36:12 2Пад. 18:27
36:17 **«мән келип силәрни буғдайлиқ һәм шараплиқ бир зиминға, — зиминиңларға охшаш бир зиминға апирип қойғичә йәп-ичивериңлар!»** — мошу гәпләр чирайлиқ болғини билән мәнаси еникки: — «Мениң әсирлирим, қуллирим болисиләр!» дегәнлик. Жуқирида ейтқинимиздәк, Асурийә падишаси учиға чиққан һейлигәр алдамчи еди.
37:1 **«Пәрвәрдигарниң өйи»** — Униң *(Сулайман падиша қурған)* ибадәтханиси.

[5] Шу гәпләр билән Һәзәкияниң хизмәткарлири Йәшаяниң алдиға кәлди. [6] Йәшая уларға: —
«Ғожайиниңларға: — «Пәрвәрдигар мундақ деди: —
«Асурийә падишасиниң чапармәнлириниң сән аңлиған әшу маңа күпүрлүк қилғучи гәплиридин қорқма; [7] Мана, Мән униңға бир роһни киргүзимән; шуниң билән у иғвани аңлап, өз жутиға қайтиду. У өз зиминида турғанда уни қилич билән өлтүргүзимән» — дәңлар» — деди.
[8] Раб-Шакәһ кәлгән йоли билән қайтип маңғанда, Асурийә падишасиниң Лақиш шәһиридин чекингәнлигини аңлап, униң йениға кәлди; Асурийә падишаси Либнаһ шәһиригә қарши җәң қиливатқан еди. [9] Андин падиша: «Ефиопийә падишаси Тирһакаһ сизгә қарши җәң қилмақчи болуп йолға чиқти» дегән хәвәрни аңлиди. Шу хәвәрни аңлиғанда у йәнә Һәзәкияға әлчиләрни мундақ хәт билән әвәтти: —
[10] «Силәр Йәһуда падишаси Һәзәкияға мундақ дәңлар: —
«Сән тайинидиған Худайиңниң саңа: «Йерусалим Асурийә падишасиниң қолиға тапшурулмайду» дегинигә алданма; [11] Мана, сән Асурийә падишалириниң һәммә әл-жутларни немә қилғанлирини, уларни илаһ-бутлириға атап һалак қилғанлиғини аңлиғансән; әнди өзүң қандақму қутқузулисән? [12] Ата-бовилирим һалак қилған әлләрни болса, уларниң илаһ-бутлири қутқузғанму? Гозан, Һаран, Рәзәф шәһиридикиләрничу? Телассарда турған Едәнләрничу? [13] Хамат падишаси, Арпад падишаси, Сәфарваим, Хена һәм Ивваһ шәһәрлириниң падишалири қени?»».
[14] Һәзәкия хәтни әкәлгүчиләрниң қолидин елип оқуп чиқти. Андин у Пәрвәрдигарниң өйигә кирип, Пәрвәрдигарниң алдиға хәтни йейип қойди. [15] Һәзәкия Пәрвәрдигарға дуа қилип мундақ деди: —
[16] «И керублар оттурисида турған, самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, Исраилниң Худаси: —
Сән Өзүңдурсән, җаһандики барлиқ әл-жутларниң үстидики Худа пәқәт Өзүңдурсән; асман-зиминни Яратқучисән. [17] И Пәрвәрдигар, қулиқиңни төвән қилип аңлиғайсән; көзүңни ачқайсән, и Пәрвәрдигар, көргәйсән; Сәннахерибниң адәм әвәтип мәңгү һаят Худани һақарәтләп ейтқан һәммә гәплирини аңлиғайсән! [18] И Пәрвәрдигар, Асурийә

37:6 **«Ғожайиниңларға: — «Пәрвәрдигар мундақ деди: — «Асурийә падишасиниң чапармәнлириниң сән аңлиған әшу маңа күпүрлүк қилғучи гәплиридин қорқма...»** — Йәшаяниң мошу җавап сөзлирини *(6-7-айәтләрни)* диққәт билән оқусиңиз, у Һәзәкияниң тәливи бойичә дуа қилмай, бәлки беваситә хәвәрчиләргә җавап бәрди. Чүнки у аллибурун хәлиққә вә Һәзәкия Асурийә тоғрилиқ нурғун бешарәтләрни қилған. Худа мошу пәйт-әһвал тоғрилиқ Исраилға уқтурған еди *(мәсилән, 10-бап, 5-21-айәтләрни, 14-бап, 24-25-айәтләрни көрүң)*. Бирақ Һәзәкия вә ордисидикиләр мошуларни вә униңдин башқа көргән карамәт мөҗизиләрни *(кейинки 38-бапниму көрүң)* пүтүнләй унтуп қалғандәк қилатти.

37:9 **«Ефиопийә падишаси Тирһакаһ сизгә қарши җәң қилмақчи болуп йолға чиқти»** — бу иш әмәлийәт әмәс, һәмдә шу чағда мүмкин болмиған еди. Бирақ Худа Өзи әвәткүзгән «алдамчи роһ»ниң тәсири билән уни ишәндүргән.

37:11 **«уларни илаһ-бутлириға атап һалак қилғанлиғи аңлиғансән»** — «илаһ-бутлириға атап һалак қилиш» дегән сөз, ибраний тилида пәқәт бир сөз биләнла, йәни ««һарам» қилиш» яки ««һәрәм» қилиш» биләнла ипадилиниду.

37:13 **«Гозан, Һаран, Рәзәф шәһири.. Телассар... Хамат.., Арпад ..., Сәфарваим, Хена һәм Ивваһ...»** — *(12-13-айәтләрдә көрситилгән)* мошу шәһәрләрниң бәзилириниң нәдә екәнлигини харитидин көргили болиду, бәзилири бизгә бүгүнгә қәдәр намәлум.

37:16 **«И керублар оттурисида турған... Пәрвәрдигар»** — муқәддәс ибадәтханидики әң ичкири өй, йәни «әң муқәддәс җай» дегән өйдә, Худаниң «рәһим көрситидиған орун-тәхти» *(«кәфарәт тәхти») («рәһимгаһ»)* бар еди. Мошу орунда Худа Исраилниң алаһидә қурбанлиқлириниң қанлирини қобул қилатти. Орунниң икки тәрипиниң һәр биридә алтундин ясалған, тәхткә қаритилған бирдин «керуб» бар еди. Мусаниң дәвридин Әзакиял пәйғәмбәр дәвригичә Худаниң парлақ шан-шәриви сирлиқ һалда «кәфарәт тәхти»ниң үстидә, йәни «керублар оттурисида» туратти.
–Керублар болса интайин күчлүк бир хил пәриштиләр болуп, Худаниң чиқарған һөкүм-җазалирини беҗириду. «Керублар оттурисида турған» дегини, «Сән бизгә йеқинлашқан һәм бизгә рәһим көрсәтмәкчи болған Худасән» дегәнликтур.

падишалири һәқиқәтән һәммә жутларни вә шуларға беқинди болған жутларниму ха-
рабә қилип, [19] Уларниң илаһ-бутлирини отқа ташливәткән; чүнки уларниң илаһлири
илаһ әмәс, бәлки инсан қоли билән ясалғанлар, яғач вә таш, халас; шуңа Асурийәликләр
уларни һалак қилди. [20] Әнди, и Пәрвәрдигар Худайимиз, җаһандики барлиқ әл-жутларға
Сениң, пәқәт Сениңла Пәрвәрдигар екәнлигиңни билдүрүш үчүн, бизни униң қолидин
қутқузғайсән!».

[21] Шуниң билән Амозниң оғли Йәшая Һәзәкияға сөз әвәтип мундақ деди: —
— Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Сән Маңа Асурийә падишаси Сәннахериб тоғрилиқ дуа қилишиң билән,
[22] Пәрвәрдигарниң униңға қарита дегән сөзи шудурки: —
«Пак қиз, йәни Зионниң қизи сени кәмситиду,
Сени мазақ қилип күлиду;
Йерусалимниң қизи кәйниңгә қарап бешини чайқайду;
[23] Сән кимни мазақ қилип күпүрлүк қилдиң?
Сән кимгә қарши авазиңни көтирип,
Нәзириңни үстүн қилдиң?
Исраилдики Муқәддәс Болғучиға қарши!
[24] Қуллириң арқилиқ сән Рәбни мазақ қилип: —
«Мән нурғунлиған җәң һарвулирим билән тағ чоққилириға,
Ливан тағ бағирлириға йетип кәлдимки,
Униң егиз кедир дәрәқлирини, есил қариғайлирини кесиветимән;
Мән униң әң жуқури егизлигигә ямишип чиқип,
Униң әң бүк-барақсан орманзарлиғиға кирип житимән.
[25] Өзүм қудуқ колап су ичтим;
Путумниң учидила мән Мисирниң барлиқ дәрия-өстәңлирини қурутуветтим — дедиң.
[26] — Сән шуни аңлап бақмиғанмидиң?
Узундин буян Мән шуни бекиткәнмәнки,
Қедимдин тартип шәкилләндүргәнмәнки,
Һазир уни әмәлгә ашурдумки,
Мана, сән қәлъә-қорғанлиқ шәһәрләрни харабиләргә айландурдуң;
[27] Шуниң билән у йәрдә туруватқанлар күчсизлинип,
Йәргә қаритип қоюлди, шәрмәндә қилинди;
Улар етиздики оттәк,
Юмран көк чөпләрдәк,

37:18 **«шуларға беқинди болған жутлар..»** — ибраний тилида сөзмусөз тәрҗимә қилғанда «беқинди» дегән сөз йоқ. Башқа бир хил тәрҗимиси «шуларға аит». Биз шәрһләш үчүн «беқинди» қоштуқ.
37:23 **«күпүрлүк»** — ким өзини Худаниң орнида қоюп, «һәммә ишни қилалаймән» десә, күпүрлүк қилған болиду, шундақла һаман бир күни жиқитилиду.
37:24 **«Униң әң бүк-барақсан орманзарлиғи»** — бу айәттики «бүк-барақсан» дегән сөз ибраний тилида «Кармәл» дегән сөз билән ипадилиниду. Кармәл болса Исраилниң әң мунбәт вә чирайлиқ җайи еди. Шуниң билән падишаниң «униң «Кармәл» орманзарлиғиға кириман» дегини «униң *(Ливанниң)* әң чирайлиқ җайиға *(һеч тосалғусиз)* баримән» дегәндәк по атидиған мәнани ипадиләйтти; чүнки Ливанда «Кармәл» дегән җай йоқ.
37:25 **«...путумниң учидила мән Мисирниң барлиқ дәрия-өстәңлирини қурутуветтим»** — жуқуриқи 24-айәттә падиша өзиниң тәс ишларни қилалайдиғанлиғини, мәсилән, Ливан районидики әң жуқури тағларға чиқалайдиғанлиғини *(көчмә мәнаси, бәлким алийҗанап, күчлүк падишалардин үстүнлүккә еришидиғанлиғини көрситиду)*, әң есил нәрсиләргә еришидиғанлиғини тәсвирләйду. Мошу 25-айәттики «путум... қурутуветтим» дегини, деханниң пути биләнла топини иштирип ериқни тосуп, суни қурутуветкинидәк, «Мән халисамла наһайити асанла һәр қандақ ишни қилалаймән, һәтта Нил дәриясиниму қурутуветәләймән» дегән мәнмәнликни билдүрмәкчи.

Өгүздики от-чөпләр өсмәй қуруп кәткәндәк болди.
28 Бирақ сениң олтарғиниңни, орнуңдин турғиниңни, чиқип-киргиниңни вә Маңа қарши ғалҗирлишип кәткиниңни билимән;
29 Маңа қарши ғалҗирлишип кәткәнлигиңниң, һакавурлишип кәткәнлигиңниң қулиқимға йәткини түпәйлидин,
Мән қармиғимни бурниңдин өткүзимән,
Жүгинимни ағзиңға салимән,
Өзүң кәлгән йол билән сени қайтуримән.
30 И Һәзәкия, шу иш саңа аламәт бешарәт болидуки, —
Мошу жили өзлүгидин өскән,
Иккинчи жили шулардин чиққанларму рисқиңлар болиду;
Үчинчи жили болса терийсиләр, орисиләр, үзүм көчәтлирини тикисиләр;
Улардин чиққан мевиләрни йәйсиләр.
31 Йәһуда җәмәтидики қутулған қалдиси болса йәнә төвәнгә қарап йилтиз тартиду,
Жуқириға қарап мевә бериду;
32 Чүнки Йерусалимдин бир қалдиси,
Зион теғидин қечип қутулғанлар чиқиду;
Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң отлуқ муһәббити мошуни ада қилиду.
33 Шуңа Пәрвәрдигар Асурийә падишаси тоғрилиқ мундақ дәйду: —
У нә мошу шәһәргә йетип кәлмәйду,
Нә униңға бир тал оқму атмайду;
Нә қалқанни көтирип алдиға кәлмәйду,
Нә униңға қарита қашаларниму ясимайду.
34 У қайси йол билән кәлгән болса,
Шу йол билән қайтиду вә мошу шәһәргә кәлмәйду, — дәйду Пәрвәрдигар.
35 — Чүнки Өзүм үчүн вә Мениң қулум Давут үчүн бу шәһәрни әтрапидики сепилдәк қоғдап қутқузимән».
36 Шуниң билән Пәрвәрдигарниң Пәриштиси чиқип, Асурийәликләрниң баргаһида бир
йүз сәксән бәш миң әскәрни урди. Мана, кишиләр әтигәндә орнидин турғанда, уларниң һәммисиниң өлгәнлигини көрди!
37 Шуңа Асурийә падишаси Сәннахериб чекинип,
йолға чиқип, Нинәвә шәһиригә қайтип турди.
38 Шундақ болдики, у өз бути Нисроқниң
бутханисида униңға чоқунуватқанда, оғуллири Адраммәләк һәм Шарезәр уни қиличлап

37:27 **«өгүздики от-чөпләр...»** — бу ибариниң башқа хил тәрҗимилирини учритиш мүмкин.
37:29 **«Мән қармиғимни бурниңдин өткүзимән, жүгинимни ағзиңға салимән...»** — Асурийә падишалири мошундақ рәһимсиз йол билән әсирләрни ялап маңатти.
37:30 **«И Һәзәкия, шу иш саңа аламәт бешарәт болидуки, — мошу жили өзлүгидин өскән, иккинчи жили шулардин чиққанларму рисқиңлар болиду; үчинчи жили болса терийсиләр, орисиләр, үзүм көчәтлирини тикисиләр; улардин чиққан мевиләрни йәйсиләр»** — мошу мөҗизә ишәш-етиқатни күчәйтиш үчүн һәм хәлиқни қутқузуш үчүн берилгән. Уруш вақтида териқчилиқ қилиш мүмкин әмәс; Асурийә қошуни кәткәндин кейинки жилидиму, бәлким қошунидин қалған қисимлири йәнила паракәндичилик қилиши мүмкин еди. Шуңа мөҗизә үчинчи жилғичә созулиду.
–«Үзүм көчәтлирини тикисиләр... мевисини йәйсиләр» дегән вәдә, течлиқ мәзгилниң узун болидиғанлиғини көрситиду (*үзүм таллирини өстүрүшкә узун вақит кетиду, әлвәттә*).
–Кишиләрниң Асурийә қошунлириниң туюқсиз чекинишини «тәсадипийлиқтин» демәслиги үчүн, бу иккинчи мөҗизә берилди. Шундақтиму, Тәвраттики «Падишаһлар» дегән қисимға қариғанда, хәлиқләр йәнила икки мөҗизини тезла унтуп Худаға вапасизлиқ қиливәрди.
37:35 2Пад. 20:6
37:36 **«Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»** — Тәврат дәвридә интайин алаһидә шәхс еди. Бәзи ишларда У Худаниң орнида көрүнәтти (*мәсилән, «Яр.» 18-бапни көрүң*).
37:36 2Пад. 19:35

өлтүрүвәтти; андин улар Арарат дегән жутқа қечип кәтти. Униң оғли Есарһаддон униң орнида падиша болди.

«Йәшая»ниң иккинчи қисми
Һәзәкияниң еғир кесилгә гириптар болуши вә дуаси

38 [1] Шу күнләрдә Һәзәкия әҗәл кәлтүргүчи бир кесәлгә муптила болди. Амозниң
оғли Йәшая пәйғәмбәр униң қешиға берип, униңға: —
Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
— Өйүң тоғрилиқ вәсийәт қилғин; чүнки әҗәл кәлди, яшимайсән, — деди.
[2] Һәзәкия йүзини там тәрәпкә қилип Пәрвәрдигарға дуа қилип:
[3] — И Пәрвәрдигар, Сениң алдиңда һәқиқәт вә пак дил билән меңип жүргәнлигимни, нәзириң алдиңда дурус болған ишларни қилғанлиғимни әслəп қойғайсән, — деди.
Вә Һәзәкия жиғлап еқип кәтти.
[4] Андин Пәрвәрдигарниң сөзи Йәшаяға йетип мундақ дегәндә: —
[5] Берип Һәзәкияға мундақ дегин: —
Пәрвәрдигар, атаң Давутниң Худаси мундақ дәйду: —
«Дуайиңни аңлидим, көз яшлириңни көрдүм; мана, күнлириңгә йәнә он бәш жил қошимән;
[6] Шуниң билән Мән сени вә бу шәһәрни Асурийә падишасиниң қолидин қутқузимән; Мән сепил болуп бу шәһәрни қоғдаймән.
[7] Шуниң билән Пәрвәрдигарниң Өзи ейтқан ишини җәзмән қилидиғанлиғини саңа испатлаш үчүн Пәрвәрдигардин мундақ бешарәтлик аламәт болидуки,
[8] Мана, Мән қуяшниң Аһаз падиша қурған пәләмпәй үстигә чүшкән сайисини он қәдәм кәйнигә яндуримән».
Шуниң билән қуяшниң чүшкән сайиси он басқуч кәйнигә янди.

Һәзәкияниң өз кесили тоғрилиқ хатирилири

[9] Йәһуда падишаси Һәзәкия кесәл болуп, андин кесилидин әслигә кәлгәндин кейин мундақ хатириләрни язди:
[10] — «Мән: «Өмрүмниң оттурисида тәһтисараниң дәрвазилириға бериватимән,
Қалған жиллиримдин мәһрум болдум» — дедим.
[11] Мән: — «Тирикләрниң зиминида туруп Худайим Яһни, Яһни көрәлмәйдиған,
Шундақла «һәммә нәрсә йоқ болған» җайда турғанлар билән биллә туруп, инсанниму көрәлмәйдиған болдум» — дедим.

37:38 **«У өз бути Нисроқниң бутханисида униңға чоқунуватқанда, оғуллири Адраммәләк һәм Шарезәр уни қиличлап өлтүрүвәтти»** — мошу вақиә, Сәннахериб Исраилдин чекиништин 20 жил кейин *(миладийәдин илгәрки 681-жили)* болди.
38:1 **«Шу күнләрдә Һәзәкия әҗәл кәлтүргүчи бир кесәлгә муптила болди»** — бу сөзләр билән «Йәшая» дегән китапниң «иккинчи қисми» башлиниду. Кириш сөзимизни көрүң.
38:5 **«атаң Давут»** — Һәзәкия Давут пәйғәмбәрниң он үчинчи әвлади еди.
38:8 **«...Шуниң билән қуяшниң чүшкән сайиси он басқуч кәйнигә янди»** — Меродақ-Баладан *(39:1)* Асурийә падишаси Сәннахериб тәрипидин миладийәдин илгәрки 702-жили ғулитилди. Мошу ишму шу жилда болған болуши керәк.
– –Демәк, мошу икки вақиә *(һәзәкияниң кесәлдин сақайтилиши вә униң ишәшисини риғбәтләндүрүшкә берилгән карамәт мөҗизә)* Асурийәниң падишаси таҗавузчилиқ қилиштин **илгири**, бәлким миладийәдин илгәрки 703- яки 702-жили йүз бәргән *(39-баптики изаһатларни көрүң)*.
38:8 2Пад. 20:7-9
38:11 **«Яһни, Яһни көрәлмәйдиған»** — «Яһ» дегән «Яһвәһ» дегәнниң қисқа шәкли, демәк Пәрвәрдигарниң наминиң бир хил қисқартилип ейтилиши. **«Яһни, Яһни көрәлмәйдиған, шундақла «һәммә нәрсә йоқ болған» җайда турғанлар билән биллә туруп, инсанниму көрәлмәйдиған болдум» — дедим»** — Һәзәкия: — «Тәһтисарада болғанда, Худани яки адәмни көрмәслиги мүмкин» демәкчи әмәс; тәкитләйдиған иш тирик туруп көрүш

[12] Мениң туралғум чарвичиниң чедиридәк өзүмдин йөткилип кәтти;
Мән бапкар өз тоқуғинини түрүвәткинидәк һаятимни түривәттим;
У мени тоқуш дәстигаһидин кесивәтти;
Таң билән кәч арилиғида Сән Худа женимни алисән;
[13] Таң атқичә мән күтүп, өзүмни тиничландуруп жүримән,
Бирақ У ширға охшаш һәммә сүйәклиримни сундурғандәк қилиду;
Таң билән кәч арилиғида Сән Худа женимни алисән.
[14] Мән қарлиғач яки турнидәк вичирлап жүримән;
Пахтәктәк аһ-уһ уримән;
Көзлирим жуқуриға қараш билән ажизлишип кетиду;
И Рәб, мени зулум басти!
Женимға кепил болғин!
[15] Немә десәм болар? Чүнки У маңа сөз қилди вә Өзи мошу ишни қилди!
Женим тартқан азап түпәйлидин мән бар жиллиримда қәдәмлиримни санап бесип авайлап маңимән.
[16] И Рәб, адәмләр мошундақ савақлар билән яшиши керәк;
Роһум мошу савақлардин һаятини тапиду;
Сән мени әслимгә кәлтүрүп, мени һаят қилдиң!
[17] Мана, өзүмниң бәхит-течлиғим үчүн азап үстигә азап тарттим;
Маңа болған сөйгүң түпәйлидин женимни һалакәт һаңидин чиқардиңсән;
Сән һәммә гуналиримни кәйниңгә чөрүвәттиңсән.
[18] Чүнки тәһтисара Саңа рәхмәт ейталмайду;
Өлүм Сени мәдһийиләлмәйду;
Һаңға чүшүватқанлар Сениң һәқиқәт-вапалиғиңға үмүт бағлалмайду.
[19] Өзүм бүгүн қилғинимдәк Саңа рәхмәт ейтидиғанлар тирикләр, тирикләрдур;
Ата болғучи оғуллириға һәқиқәт-вапалиғиңни билдүриду.
[20] Пәрвәрдигар мени қутқузушқа нийәт бағлиғандур;
Биз болсақ, қалған өмримиздә һәр күни Пәрвәрдигарниң өйидә саз челип мәдһийә нахшлиримни ейтимиз!».
[21] (Йәшая болса: — «Әнҗир пошкили тәйярлап, ярисиға чаплаңлар, у әслигә келиду», дегән еди.
[22] вә Һәзәкия: — «Мениң Пәрвәрдигарниң өйигә чиқидиғанлиғимни испатлайдиған қандақ бешарәтлик аламәт берилиду?» дәп сориған еди).

Бабил падишасидин кәлгән әлчиләр
Чоң бир хаталиқ

39 [1] Шу пәйттә Баладанниң оғли Бабил падишаси Меродақ-Баладан Һәзәкияниң кесәл болуп йетип қалғанлиғини һәм әслигә кәлгәнлигини аңлиғачқа, Һәзәкияға хәтләрни һәдийә билән әвәтти.

пурситидин мәһрум болуштур. Тәһтисараниң әһвалиниң қандақ екәнлигидин биз 14-бапта азрақ мәлумат алалаймиз.
38:14 Йәш. 59:11
38:20 **«Биз болсақ, қалған өмримиздә һәр күни Пәрвәрдигарниң өйидә саз челип мәдһийә нахшлиримни ейтимиз!»** — Худани мәдһийиләйдиған бу яхши сөзләрни қилғини билән, Һәзәкия өз көзи билән көргән икки карамәт ишни *(өзиниң сақайтилиши вә 7-айәттики мөҗизини)* есидә чиң сақлиған әмәс. Жуқириқи бабларда дегәндәк, Асурийә қошунлири бесип киргәндә, у Худаниң 6-айәттә хатириләнгән вәдисини унтуп, һодуқуп кәтти. Төвәндики 39-баптики вақиәдиму у «Қәдәмлиримни санап маңимән» дегән өз вәдисини унтуйду.
38:21 2Пад. 20:7
39:1 **«Шу пәйттә Баладанниң оғли Бабил падишаси Меродақ-Баладан Һәзәкияниң кесәл болуп йетип**

[2] Һәзәкия әлчиләрни хошаллиқ билән күтүп, униң ғәзнә-амбарлирида сақланған нәрсилирини көрсәтти; йәни күмүчни, алтунни, дора-дәрманларни, сәрхил майларни, савут-қуралларни сақлайдиған өйниң һәммисини вә байлиқлириниң барлиғини көрсәтти; униң ордиси вә яки пүткүл падишалиғи ичидики нәрсиләрдин Һәзәкия уларға көрсәтмигән бириму қалмиди. [3] Андин Йәшая пәйғәмбәр Һәзәкияниң алдиға берип, униңдин: —
«Мошу кишиләр немә деди? Улар сени йоқлашқа нәдин кәлгән?» — дәп сориди.
Һәзәкия: — «Улар жирақ бир жуттин, йәни Бабилдин кәлгән», деди.
[4] Йәшая йәнә: — «Улар ордаңда немини көрди?» дәп сориди.
Һәзәкия: — «Ордамда бар нәрсиләрни улар көрди; байлиқлиримниң арисидин уларға көрсәтмигән бириму қалмиди» — деди.
[5] Йәшая Һәзәкияға мундақ деди: —
Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң сөзини аңлап қойғин: —
[6] — Мана шундақ күнләр келидуки, ордаңда бар нәрсиләр вә бүгүнгә қәдәр ата-бовилириң топлап, сақлап қойған һәммә нәрсә Бабилға елип кетилиду; һеч нәрсә қалмайду
— дәйду Пәрвәрдигар, [7] — һәмдә Бабиллиқлар оғуллириңни, йәни өзүңдин болған әвлатлириңни елип кетиду; шуниң билән улар Бабил падишасиниң ордисида ағват болиду.
[8] Шуниң билән Һәзәкия өз-өзигә: «Өз күнлиримдә болса аман-течлиқ, Худаниң һәқиқәт-вапалиғи болидикәнғу» дәп, Йәшаяға: — «Сиз ейтқан Пәрвәрдигарниң мошу сөзи яхши екән» — деди.

Исраилға берилгән тәсәлли;
Дунияға елип келингән үмүт-тәсәлли

40 [1] Хәлқимгә тәсәлли бериңлар, тәсәлли бериңлар, дәпла жүриду Худайиңлар;
[2] Йерусалимниң қәлбигә сөз қилип униңға жакалаңларки,
Униң жәбир-жапалиқ вақти ахирлашти,
Униң қәбиһлиги кәчүрүм қилинди;
Чүнки у Пәрвәрдигарниң қолидин барлиқ гуналириниң орниға икки һәссиләп меһиршәпқитини алди.

қалғанлиғини ... аңлиғачқа, Һәзәкияға хәтләрни һәдийә билән әвәтти» — Меродақ-Баладан Асурийә падишаси Сәннахериб тәрипидин миладийәдин илгәрки 702-жили ғулитилди. Мошу ишму шу жилда болған болуши керәк.
–Демәк, 38-, 39-бапта тәсвирләнгән ишлар 36- вә 37-бапта тәсвирләнгән ишлардин **илгири** йүз бәргән. Әнди немишкә улардин кейин хатириләнгән?
–Билимизки, «Йәшая» *(дегән китап)*ниң 40-66-баплиридики хәвәр-бешарәтләр, умумий җәһәттин ейтқанда, кейинки «Бабил империйәсигә әсир болуп чүшкәнләр»гә, йәни сүргүн болған Исраилларға, йәни уларниң «қалдиси» болған әвлатлириға қаритилиду. Ундақта 39-бап мошу әһвални тонуштуруш рольини ойнайду.
39:7 «...һәмдә Бабиллиқлар оғуллириңни, йәни өзүңдин болған әвлатлириңни елип кетиду; шуниң билән улар Бабил падишасиниң ордисида ағват болиду» — көрүнүштә аддий көрүнгән мошу вақиә үчүн немишкә мошу қаттиқ җазалиқ сөз *(6-7-айәтләр)* чиқиду? Пикримизчә, үч сәвәви бар: —
–*(1)* Һәзәкия Худаға: «қәдәмлиримни санап маңимән» дегән вәдини бәргән еди, лекин бу қетим Худадин һеч соримай шундақ қилған;
–*(2)* Әлчиләрниң кәлгәнлигидин у бәлким: «һазир мән «җаһанға даңқи чиққан адәммән», «кичик дөлитимизниң җаһанда орни бар» дәп тәкәббурлишип кәткән болуши мүмкин.
–*(3)* Нушулардин сирт, билишимизчә Меродақ-Баладан Асурийә империйәсигә қарши бир иттипақни бәрпа қилмақчи. У «тәкәллуп көрситидиған» мошу пурсәттин пайдилинип, Һәзәкияни иттипаққа қатнишишқа тәклип қилған. Өзини өлүмдин қутқузғанлиғини, қуяшниң нуриниң «кәйнигә янғанлиғи»дәк интайин карамәт мөҗизини көргән, Худаниң «Мән силәрни Асурийәдин қутқузимән» дегән вәдисини аңлиған Һәзәкия қандақму худасиз бир әл-жут билән иттипақлашмақчи болғанду?
–«Ағват» — пичиветилгән адәм, 56-бап, 4-айәттики изаһатни көрүң.
39:8 «...«Сиз ейтқан Пәрвәрдигарниң мошу сөзи яхши екән»» — мошу айәттә, Һәзәкияниң өз-өзигә дегәнлири башқиларға, һәтта өз җамәтигә болған бир хил беғәм, көйүмсиз позитсийәни билдүриду. Йәшая дегән бешарәт әмәлийәттә йүз жилдин кейин әмәлгә ашурулған; вақитниң созулуши болса бәлким Йәһуданиң кейинки бир падишаси *(Йосия)*ниң қаттиқ товва қилиши түпәйлидин болди.
40:2 «Йерусалимниң қәлбигә сөз қилип униңға жакалаңларки,....» — мәзкур хәвәрни кимниң жакалиши керәклиги

3 Аңлаңлар, далада бирисиниң товлиған авазини!
«Пәрвәрдигарниң йолини тәйярлаңлар,
Чөл-баяванда Худайимиз үчүн бир йолни көтирип түптүз қилиңлар!
4 Барлиқ җилғилар көтирилиду,
Барлиқ тағ-дөңләр пәс қилиниду;
Әгир-тоқайлар түзлиниду,
Оңғул-доңғул йәрләр тәкшилиниду.
5 Пәрвәрдигарниң шан-шәриви көрүниду,
Вә барлиқ тән егилири уни тәң көриду;
Чүнки Пәрвәрдигарниң Өз ағзи шундақ сөз қилған!».
6 — Аңлаңлар, бир аваз «җакала» дәйду;
Җакалиғучи болса мундақ сорап: — «Мән немини җакалаймән?» — деди.
җавап болса: — «Барлиқ тән егилири от-чөптур, халас;
Вә уларниң барлиқ вапалиғи даладики гүлгә охшаш;
7 От-чөп солишиду, гүл хазан болиду,
Чүнки Пәрвәрдигарниң Роһи үстигә пүвләйду;
Бәрһәқ, барлиқ хәлиқму от-чөптур!
8 От-чөп солишиду, гүл хазан болиду;
Бирақ Худайимизниң калам-сөзи мәңгүгә туриду!»

ейтилмиди. Бәлким мошу сөз Худаниң барлиқ пәйғәмбәрлиригә қаритилиду. Кириш сөзимиздә дейилгинидәк, китапниң қалған қисимлири *(40-66-баплар)* Йәшаяниң өмридин кейинки бир дәвирдики Исраиллар, йәни паланди болидиған бир дәвиргә яки дәвирләргә қаритилиду; сүргүн қилғучи Бабил империйәси болғини билән, көрүп туримизки, «Йәшая»ниң биринчи қисмидикидәк, иккинчи қисимдики бәзи бешарәтләрму ахирқи заманларни көрситиду. **«Барлиқ гуналириниң орниға икки һәссиләп меһир-шәпқитини алди»** — ибраний тилида «гуналири үчүн иккә һәссиләп алди» дейилиду. Шәрһчиләрниң «икки һәссиләп» дегән мошу ибарә үстидә бир-биригә охшап кетидиған үч хил көзқариши бар: —

–*(1)* Исраил гуналири үчүн икки һәссә җаза алди. Исраил Худаниң «тунҗа оғли» болуп, башқа әл-милләт билән селиштурғанда, икки һәссә бәрикәт алиду. У «тунҗа оғли» болуп, йәнә башқа әл-милләтләр билән селиштурғанда қобул қилған вәһий-хәвириму көп. Шуңа буларни башқа әлләргә йәткүзүш мәсъулийитиму көп; гунайи бар болса башқа әл-милләтләр билән селиштурғанда «икки һәссә» артуқ җазалиниши керәк. Бирақ бу бешарәткә қариғанда, уларниң җазалиниш мәзгили ахирлашти.

–*(2)* «Икки һәссиләп»ниң мәнаси «дәл гунайиға мас келидиған җаза» дегәнликтур.

–*(3)* Худа Исраилға зор меһир-шәпқәт көрситип, йәни гунайиниң орниға «икки һәссиләп» меһир-шәпқәтни йәткүзиду. Бизниң пикримиз әйни шундақ *(61-бап, 7-айәтни көрүң)*. Ундақта «икки һәссиләп» болса һәм кәчүрүм қилиниш һәм Худаниң Роһини, йеңи һаятни қобул қилиштин ибарәттур *(мәсилән, 43-бап, 25-айәттин 44-бап, 5-айәткичә, һәм 61-бап, 7-айәтниму көрүң)*. Мундақ зор меһир-шәпқәтниң келип-чиқиш сирлири 53-бапта ашкарилиниду.

–Мошу үч хил көзқарашниң қайсисиниң тоғра болушидин қәтъийнәзәр, умумий мәнаси шуки, Худа уларни кәчүрүм қилмақчи һәм уларға меһриванлиғини көрсәтмәкчи.

40:3 **«Аңлаңлар, далада бирисиниң товлиған авазини! «Пәрвәрдигарниң йолини тәйярлаңлар, чөл-баяванда Худайимиз үчүн бир йолни көтирип түптүз қилиңлар!»** — мошу намсиз затниң авази ейтқан йол жуқуриқи 35-баптики йол әмәс; әшу йол Зионға қайтқанлар үчүн тәйярланған. Мошу йолни болса, **Худаниң Өзиниң** келишини қарши елиш үчүн *(сөйүмлүк бир падиша қарши елинғандәк)* **адәмләр** тәйярлиши керәк.

–Намсиз затниң авазниң бир ипадисини көрүш үчүн Инҗил, «Луқа» 3-бап 1-6-айәтни, «Юһ.» 1:23ни көрүң. Шу йәрләрдә «намсиз зат»ниң дәл чөмүлдүргүчи Йәһя пәйғәмбәрниң өзи екәнлиги көрситилиду.

40:3 Мат. 3:3; Мар. 1:3; Луқа 3:4; Юһ. 1:23

40:5 Юһ. 1:14

40:6 Аюп 14:2; Зәб. 89:5, 6; 101:12; 102:15; Яқ. 1:10; 1Пет. 1:24

40:7 **«Бәрһәқ, барлиқ хәлиқму от-чөптур»** — мошу йәрдә «хәлиқ» Исраил хәлқини көрситиду.

40:8 **«От-чөп солишиду, гүл хазан болиду; бирақ Худайимизниң калам-сөзи мәңгүгә туриду!»** — шәрһимиз бойичә, 3-5-айәттики аваз чөмүлдүргүчи Йәһя пәйғәмбәрниңки, 6-айәттики биринчи намсиз затниң авази Худаниңки; иккинчи намсиз затниң сәл үмүтсизлән һаләттә соал сориған авази йәнила Йәһя пәйғәмбәрниңки. Башқилар иккинчи авазни Йәшаяниңки яки намсиз бир пәйғәмбәрниңки, дәп қарайду. Иккинчи авазниң дегән гәплири 7-айәтни өз ичигә алиду. Худа униңға 8-айәттә «үмүтсизләнмә» дегән мәнада җавап бериду һәм 9-айәттә сөзини давамлаштуруп, Исраилға зор үмүт йәткүзиду.

40:8 1Пет. 1:25

[9] — И Зионға хуш хәвәр елип кәлгүчи, жуқури бир тақка чиққин;
Йерусалимға хуш хәвәрни елип кәлгүчи,
Авазиңни күчәп көтәргин!
Уни көтәргин, қорқмиғин!
Йәһуданиң шәһәрлиригә: — «Мана, Худайиңларға қараңлар» дегин!
[10] Мана, Рәб Пәрвәрдигар күч-қудритидә келиватиду,
Униң билиги Өзи үчүн һоқуқ жүргүзиду;
Мана, Униң алған мукапати Өзи билән биллә,
Униң Өзиниң инъами Өзигә һәмраһ болиду.
[11] Қойчидәк У Өз падисини бақиду;
У қозиларни биләк-қолиға жиғиду, уларни қучағлап маңиду,
Емиткүчиләрни У мулайимлиқ билән йетәкләйду.

Исраилниң тәңдашсиз Худаси

[12] Ким дәрия-океанларниң сулирини очумида өлчәп бәлгүлигән,
Асманларни ғеричлап бекиткән,
Жаһанниң топа-чаңлирини мисқаллап салған,
Тағларни таразида таразилап,
Дөңләрни жиңда тартип орнатқан?
[13] Ким Пәрвәрдигарниң Роһиға йолйоруқ бәргән?
Ким Униңға мәслиһәтчи болуп үгәткән?
[14] У ким билән мәслиһәтләшкән,
Ким Уни әқиллиқ қилип тәрбийилигән?
Униңға һөкүм-һәқиқәт чиқириш йолида ким йетәклигән,
Яки Униңға билим үгәткән,
Яки Униңға йорутулуш йолини ким көрсәткән?
[15] Мана, Униң алдида әл-жутлар Униңға нисбәтән челәктә қалған бир тамча судәк,
Таразида қалған топа-чаңдәк һесаплиниду;
Мана, У аралларни зәрричә нәрсидәк қолиға алиду;
[16] Пүткүл Ливан болса қурбангаһ отиға,
Униң һайванлири болса бир көйдүрмә қурбанлиққа йәтмәйду.
[17] Әл-жутлар униң алдида һеч нәрсә әмәстур;
Униңға нисбәтән улар йоқниң арилиғида,
Қуруқ-мәнасиз дәп һесаплиниду.
[18] Әнди силәр Тәңрини кимгә охшатмақчисиләр?
Уни немигә охшитип селиштурисиләр?
[19] Бир бутқиму?! Уни һүнәрвән қелипқа қуюп ясайду;
Зәргәр униңға алтун һәл бериду,

40:10 **«Пәрвәрдигарниң билиги»** — толуқ мәнаси кейинки бабларда, болупму 53:1дә ашкарилиниду. У болса «Пәрвәрдигарниң һәққаний қули»ниң башқа бир намидур.
40:10 Йәш. 62:11
40:11 Йәш. 49:10; Әз. 34:23, 24; Мик. 7:14; Юһ. 10:11
40:13 Рим. 11:34; 1Кор. 2:16
40:16 **«Пүткүл Ливан болса қурбангаһ отиға, униң һайванлири болса бир көйдүрмә қурбанлиққа йәтмәйду»** — Ливан орманлиқ көп район. Демәк, Худаға һәқиқий лайиқ ибадәт қилиш үчүн Ливандики барлиқ дәрәқләр қурбангаһқа керәк болидиған отқа йетишмәйду; униңдики барлиқ кала-қойларму қурбанлиқ болушқа йетишмәйду.
40:17 Дан. 4:32
40:18 Йәш. 46:5; Рос. 17:29

Униңға күмүч зәнҗирләрни соқуп ясайду.
[20] Йоқсулларниң беғишлиғидәк ундақ һәдийилири болмиса, чиримәйдиған бир дәрәқ-
ни таллайду;
У линшип қалмиғидәк бир бутни оюп ясашқа уста бир һүнәрвән издәп чақириду.
[21] Силәр билмәмсиләр? Силәр аңлап бақмиғанмусиләр? Силәргә әзәлдин ейтилмиған-
миду? Йәр-зимин апиридә болғандин тартип чүшәнмәйватамсиләр?
[22] У йәр-зиминниң чәмбирикиниң үстидә олтириду,
Униңда туруватқанлар униң алдида чақчиқирлардәк туриду;
У асманларни пәрдидәк тартиду,
Уларни худди макан қилидиған чедирдәк яйиду;
[23] У әмирләрни йоққа чиқириду;
Җаһандики сотчи-бәгләрни артуқчә қилиду.
[24] Улар тикилдиму? Улар терилдиму? Уларниң ғоли йилтиз тарттиму?
— Бирақ У үстигила пүвләп, улар солишип кетиду,
Қуюн уларни топандәк елип ташлайду.
[25] Әнди Мени кимгә охшатмақчисиләр?
Маңа ким тәңдаш болалисун?» — дәйду Муқәддәс Болғучи.
[26] Көзлириңларни жуқуриға көтирип, қараңлар!
Мошу мәвҗудатларни ким яратқанду?
Уларни ким түркүм-түркүм қошунлар қилип тәртиплик әпчиқиду?
У һәммисини нами билән бир-бирләп чақириду;
Униң күчиниң улуқлуғи, қудритиниң зорлуғи билән,
Улардин бириму кам қалмайду.
[27] — Немишкә шуни дәверисән, и Яқуп?
Немишкә мундақ сөзләверисән, и Исраил: —
«Мениң йолум Пәрвәрдигардин йошурундур,
Худайим мениң дәвайимға ерән қилмай өтүвериду!»?
[28] Силәр билмигәнмусиләр? Аңлап бақмиғанмусиләр?
Пәрвәрдигар — Әбәдил-әбәтлик Худа,
Җаһанниң қәрилирини Яратқучидур!
У я һалсизланмайду, я чарчимайду;
Униң ой-билиминиң тегигә һәргиз йәткили болмайду.
[29] У һалидин кәткәнләргә қудрәт бериду;
Мағдурсизларға У бәрдашлиқни һәссиләп көпәйтиду.
[30] Һәтта жигитләр һалидин кетип чарчап кәтсиму,
Батурлар болса путлишип жиқилсиму,
[31] Бирақ Пәрвәрдигарға тәлмүрүп күткәнләрниң күчи йеңилиниду;
Улар бүркүтләрдәк қанат керип өрләйду;
Улар жүгүрүп, чарчимайду;
Йолда меңип, һалидин кәтмәйду!

40:22 **«чақчиқир»** — кичик бир хил чекәткә.
40:22 Аюп 9:8; Зәб. 103:2; Йәш. 44:24
40:23 Аюп 12:21; Зәб. 106:40
40:28 Зәб. 146:5

Худаниң әл-милләтләргә бәргән тәкливи

41 1 — «И араллар, сүкүт қилип Мениң алдимға келиңлар;
Хәлиқләрму күчини йеңилисун!
Улар йеқин кәлсун, сөз қилсун;
Тоғра һөкүм қилиш үчүн өз ара йеқинлишайли!»

Әлләрниң мәсилиси — бутпәрәсликтур
Худа Өзини испатлаш үчүн бәргән бир бешарәт

2 «Ким шәриқтики бирисини ойғитип,
Уни һәққанийлиқ билән Өз хизмитигә чақирди?
У әлләрни униң қолиға тапшуриду,
Уни падишалар үстидин һөкүмранлиқ қилдуриду;
Уларни униң қиличиға тапшуруп топа-чаңға айландуриду,
Уларни униң оқяси алдида шамал учурған пахал-топандәк қилиду.
3 У уларни қоғливетип,
Путини йәргә тәккүзмәй дегидәк маңиду, аман-есәнлик ичидә өтүвериду;
4 Әлмисақтин тартип дәвирләрни «Барлиққа кәл» дәп чақирип,
Буларни бекитип ада қилған ким?
Мән Пәрвәрдигар Авал Болғучидурмән,
Ахири болғанлар биләнму билләә Болғучидурмән;
Мән дегән «У»дурмән.
5 Араллар шу ишларни көрүп қорқишиду;
Җаһанниң чәт-четидикиләр титрәп кетиду;
Улар бир-биригә йеқинлишип, алдиға келиду;
6 Уларниң һәр бири өз хошнисиға ярдәм қилип,
Өз қериндишиға: «Җүрәклик бол!» — дәйду.
7 Шуниң билән нәққашчи зәргәрни риғбәтләндүриду,
Метални япилақлап болқа ойнатқучи сәндәлни базған билән соққучини риғбәтлән-
дүрүп: «Кәпшәрлигини яхши!» дәйду;
Шуниң билән уни лиңшип қалмисун дәп бутниң путини миқлар билән бекитиду.

41:2 **«...уни һәққанийлиқ билән Өз хизмитигә чақирди?»** — сөзмусөз тәрҗимә қилғанда: — «һәққанийлиқниң Өзи, *(йәни Худа)* бу кишини өз пути алдиға чақирди?».

41:3 **«У уларни қоғливетип, путини йәргә тәккүзмәй дегидәк маңиду, аман-есәнлик ичидә өтүвериду»** — Йәшая пәйғәмбәр бешарәт қилған мошу намсиз таҗавузчиниң исми кейинрәк чиқиду. Мошу йәрдә көримизки, *(1)* У қилидиған урушлар бәк оңушлуқ болиду; *(2)* Униң һәрбий җүрүш сүрити интайин тез болиду; *(3)* Униң қилидиған урушлири башқа әлләрни һодуқтуруп патипарақ қиливетиду.
–Башқа бир хил тәрҗимиси: «У аман-есәнлик ичидә, меңип бақмиған йол билән келиду».

41:4 **«Барлиққа кәл»** — яки «Йенимға кәл». **«Әлмисақтин тартип дәвирләрни «Барлиққа кәл» дәп чақирип, буларни бекитип ада қилған ким?»** — буниң мәнаси бәлким шуки, Худа алдин-ала *(пәйғәмбәр арқилиқ)* ейтқан ишлар йүз бәргинидә, әлләр бешарәтләрниң тоғра чиқидиғанлиғини көриду. Шундақ қилип, улар Худаниң уларни гуналирини ташлап, Өзигә йеқин келип кәчүрүмигә еришишигә чақиридиғанлиғини көрүп йетиду. **«ахири болғанлар»** — дунияда әң ахири һатат болған инсанларни көрсәтсә керәк. **«Мән дегән «У»дурмән»** — мошу йәрдә «У» Худаниң өзини көрситиду, әлвәттә.

41:4 Йәш. 43:10; 44:6; 48:12; Вәһ. 1:17; 22:13

41:7 **«Шуниң билән нәққашчи зәргәрни риғбәтләндүриду, метални япилақлап болқа ойнатқучи сәндәлни базған билән соққучини риғбәтләндүрүп...»** — әлләр Худа бешарәт қилған таҗавузчиниң келидиғанлиғини билип қорқиду *(5-айәт)*. Бирақ бешарәтниң әмәлгә ашқанлиғини көрүши билән, бутпәрәслигини ташлап Худаниң алдиға келишиниң орнида, улар йәнила өзлирини қоғдаш үчүн *(тумар сүпитидә)* бутларни ясатмақчи болиду.

Худаниң Исраилға илһам бериши

[8] Бирақ сән, и қулум Исраил,
И Өзүм таллиған Яқуп,
Ибраһим Мениң достумниң әвлади: —
[9] Мән жаһанниң қаридин елип кәлгән,
Йәрниң әң чәтлиридин чақириғиним сән екәнсән;
Мән саңа «Сән мениң қулумдурсән,
Мән сени таллиған,
Сени һәргиз чәткә қақмаймән» — дегән едим.
[10] — Қорқма; чүнки Мән сән билән биллидурмән;
Уян-буян қарап һодуқмаңлар;
Чүнки Мән сениң Худайиңдурмән;
Мән сени күчәйтимән,
Бәрһәқ, Мән саңа ярдәмдә болимән!
Бәрһәқ, Мән Өзүмниң һәққанийлиғимни билдүргүчи оң қолум билән сени йөләймән.
[11] Мана, саңа қарап ғалҗирлишип кәткәнләрниң һәммиси хиҗил болуп шәрмәндә болиду;
Саңа шикайәт қилғучилар йоқ дейәрлик болиду, һалак болиду.
[12] Сән уларни издисәң, һеч тапалмайсән;
Сән билән дәвалашқучилар —
Саңа қарши уруш қилғучилар йоқ дейәрлик, һеч болуп бақмиғандәк туриду.
[13] Чүнки Мән Пәрвәрдигар Худайиң оң қолуңни тутуп туруп, саңа: —
«Қорқма, Мән саңа ярдәмдә болимән!» дәймән.
[14] Қорқма, сән қурут болған Яқуп,
Исраилниң балилири!
Мән саңа ярдәмдә болимән!» — дәйду Пәрвәрдигар, йәни сениң һәмҗәмәт-Қутқузғучиң,
Исраилдики Муқәддәс Болғучи.
[15] Мана, Мән сени көп һәм өткүр чишлиқ йеңи бир дан айриғучи тирна қилимән;
Сән тағларни янчип, уларни парә-парә қиливетисән,
Дөңләрниму көкүм-талқанға айландуруветисән.
[16] Сән уларни соруйсән,
Шамал уларни учуруп кетиду,
Қуюн уларни тарқитиветиду;
Вә сән Пәрвәрдигар билән шатлинисән,
Исраилдики Муқәддәс Болғучини иптихарлинип мәдһийәләйсән.

41:8 Қан. 7:6; 10:15; 14:2; 2Тар. 20:7; Зәб. 134:4; Йәш. 43:1; 44:1; Як. 2:23

41:9 **«Мән жаһанниң қаридин елип кәлгән, йәрниң әң чәтлиридин чақириғиним сән екәнсән»** — оқурмәнләр шуни есигә кәлтүрсунки, Худа Ибраһимни жирақ жуттин Қанаанға *(Пәләстингә)* чақирған еди; кейин Ибраһимниң әвлатлири болған Исраилни Муса пәйғәмбәр арқилиқ Мисирдин қутқузған еди. **«Сени һәргиз чәткә қақмаймән»** — йәнә бир хил тәрҗимиси: — «Сени чәткә қақмиғанмән».

41:11 Мис. 23:22; Йәш. 60:12; Зәк. 12:3

41:14 **«һәмҗәмәт-Қутқузғучи»** — ибраний тилида «гоел» дегән мошу сөзниң алаһидә мәнаси бар. Бириси кәмбәғәл болуп, өзини қуллуққа сетивәткән болса яки башқа қийин әһвалға учрап мал-мүлүгини сатқан болса, Муса пәйғәмбәр қобул қилған муқәддәс қанунға асасән, мошу кишиниң йеқин уруқ-туққанлири, һәмҗәмәтлириниң уни һөрлүккә чиқирип қутқузуш һоқуқи бар еди. Демәк, «һәмҗәмәт-қутқузғучи»ниң *(«гоел»)* сетивалғучи адәмгә пул берипла, өз қериндишини һөр қилип қутқузуш һоқуқи бар дегәнликтур. Һоқуқни ишлитиш һәмҗәмәтниң өз ихтиярлиғи билән болатти, әлвәттә. У ишләтмәкчи болса, һеч ким уни тосалмайтти.
–Йәшая Худаниң қутқузғучи екәнлигини баян қилиш үчүн дәл мошу сөзни ишлитиду. Демәк, Худа Исраилға «һәмҗәмәт»лик қилип, уларниң «гоел»и, йәни «Һәмҗәмәт-Қутқузғучиси» болиду. У Өз ихтиярийлиғи билән уларни қутқузиду.

41:15 Йәш. 17:13; 29:5

17 Бозәкләр вә йоқсуллар су издәйду, лекин су йоқ;
Уларниң тили уссузлуқтин қағжирап кетиду;
Мән Пәрвәрдигар уларни аңлаймән;
Мән Исраилниң Худаси улардин ваз кәчмәймән.
18 Мән қақас егизликләрдә дәрияларни,
Җилғилар ичидә булақларни ачимән;
Далани көлчәккә айландуримән,
Татираң йәрдин суларни урғутуп су билән қаплап беримән.
19 Далада кедир, акатсийә, хадас вә зәйтун дәрәқлирини өстүрүп беримән;
Чөл-баяванда арча, қариғай вә боксус дәрәқлирини биргә тикимән;
20 Шундақ қилип улар буларни көрүп, билип, ойлинип: —
«Пәрвәрдигарниң қоли мошуларни қилған,
Исраилдики Муқәддәс Болғучи уни яратқан!» дәп тәң чүшинишиду.

Худаниң бутпәрәсләрни қутқузуш тоғрисидики йәнә бир сөзи

21 — Муһакимилириңларни оттуриға қоюңлар, дәйду Пәрвәрдигар;
— Күчлүк сәвәплириңларни чиқириңлар, дәйду Яқупниң Падишаси.
22 — Бутлириңлар елип кирилсун,
Бизгә немиләрниң йүз беридиғанлиғини ейтсун;
Илгәрки ишларни, уларниң үҗүр-бүҗүрлиригичә көз алдимизда көрсәтсун,
Шундақла булардин чиқидиған нәтиҗиләрни бизгә билдүрүш үчүн ейтип бәрсун;
— Яки болмиса, кәлгүсидики ишларни аңлап биләйли;
23 Силәрниң илаһлиқ екәнлигиңларни билишимиз үчүн,
Кейинки йүз беридиған ишларни бизгә баян қилиңлар;
Қандақла болмисун, Бизни һаң-таң қилип уни тәң көридиған қилиш үчүн,
Бирәр яхши иш яки яман бир ишни қилиңлар!
24 Мана, силәр йоқниң арилиғида,
Ишлигиниңларму йоқ иштур;
Силәрни таллиғучи бир ләнитидур.

Бешарәт тәкрарлиниду; Худа барлиқ әл-жутларға «Мениң қулумни тонуңлар» дәп тонуштуриду

25 Бирисини шимал тәрәптин қозғидим, у келиду;
У күнчиқиштин Мениң намимни җакалап келиду;
У бириси һак лайни дәссигәндәк, сапалчи лай чәйлигәндәк әмәлдарларниң үстигә һуҗум қилиду;
26 Бизгә уқтуруш үчүн, ким муқәддәмдин буян буни ейтқан?
Яки Бизни «У һәқиқәттур» дегүзүп бу иштин бурун уни алдин-ала ейтқан?

41:17 Мат. 5:6
41:18 Зәб. 106:35; Йәш. 35:7; 44:3
41:19 **«Далада кедир, акатсийә, хадас вә зәйтун дәрәқлирини өстүрүп беримән; ... арча, қариғай вә боксус дәрәқлирини биргә тикимән»** — мошу дәрәқләр *(зәйтун дәриғидин сирт)* мевә үчүн әмәс, сайә бериш үчүн берилиду; бир қанчә хил дәрәқ бир хил муһит астида тәң өсүши мүмкин әмәс.
–Қариғанда бу бешарәт ахирқи заманларни көрситиду; шу чағда Худа Исраилни йеңи бир «Мисирдин чиқиш» *(әмәлийәттә, «җаһанниң чәт-чәтлиридин чиқириш»)* йоли билән қутқузиду.
41:23 **«Бирәр яхши иш яки яман бир иш қилиңлар!»** — мошу ибарә «һәр қандақ бирәр ишни қилиңлар!» дегәнни билдүриду. Бутлар яхши болсун, яман болсун һеч қандақ иш қилалмайду, әлвәттә.
41:25 **«Бирисини шимал тәрәптин қозғидим, у келиду; у күнчиқиштин Мениң намимни җакалап келиду»** — таҗавузчи техи намсиз, бирақ һазир у тоғрилиқ йәнә бир пакит бар; у шәриқтин һәмдә шимал тәрәптинму келиду. Башқа бир хил тәрҗимиси: «Мениң намимни чақирип нида қилип келиду».

Яқ, һеч ким ейтмайду;
Бәрһәқ, һеч ким баян қилмайду;
Сөзүңларни аңлалиғучи бәрһәқ йоқтур!
27 Мән дәсләптә Зионға: — «Мошу ишларға көз тикип туруңлар! Көз тикип туруңлар!» дедим,
Йерусалимға хуш хәвәрни йәткүзгүчини әвәтип бәрдим.
28 Мән қарисам, шулар арисида һеч ким йоқ —
Мәслиһәт бәргидәк һеч ким йоқ,
Шулардин сорисам, жавап бәргидәк һеч кимму йоқ.

Давами

29 Қараңлар, улар һәммиси қуруқ;
Уларниң ясиғанлири йоқ иштур,
Қуйма мәбудлири қуруқ шамалдәк мәнасиздур.

42

1 Қараңлар, мана Мән йөләйдиған Өз қулумға!
Җенимниң хошаллиғи болған Мениң таллиғиним;
Мән Өз Роһумни униң вуҗудиға қондуримән,
Шуниң билән у әлләргә һөкүм-һәқиқәтни йәткүзүп бериду.
2 У нә вақирап-җақиримайду, нә чуқан көтәрмәйду нә авазини кочиларда аңлатмайду.
3 Таки у ғәлибә билән тоғра һөкүмләрни чиқарғичә,
Янҗилған қомушни сундурмайду,
Түтәп өчәй дәп қалған пиликни өчүрмәйду;
4 Һөкүм-һәқиқәтни йәр йүзидә тиклимигичә,
У һалсизланмайду, көңли янмайду;
Аралларму униң пәрман-қанунини тәлмүрүп кутиду.

41:28 «шулар арисида һеч ким йоқ» — «шулар» шүбһисизки, бутпәрәс әлләрни көрситиду.
42:1 «Өз қулум , *йәни Пәрвәрдигарниң қули*» — шүбһисизки, Худаниң «ят әлләр»гә беғишлиған, уларни бутпәрәсликтин қутқузидиған жававидур. Мошу айәттики «Қараңлар, мана...» дегәнни, 41-бап 29-айәттики «Җавап бәргидәк һеч ким йоқ» қатарлиқлар билән селиштурушимиз керәк. Қариғанда, Худа таллиған мошу мулайим, муһәббәтлик киши әл-жутларға Худаниң сөзини елип келиду. **«У әлләргә һөкүм-һәқиқәт йәткүзүп бериду»** — «һөкүм-һәқиқәт» *(ибраний тилида «мишпат»)* елип бериш» дегәнлик болуп, үч мәнани өз ичигә алиду: — *(1)* жуқурики 41-баптики *(Худа бутлар билән муһакимә қилған)* «сот»тики «һөкүм-һәқиқәт», йәни «Худа дегән тирик һәм бирдур, бутлар йоқтин болған нәрсә» дегән һәқиқәтни елип келиштин ибарәт. Һәқиқәтсизләр һәқиқәткә еришиду; *(2)* Худаниң «һәққаний қул»и Худаниң адил қанун-пәрманлириниң хәвирини йәткүзүп, чүшәндүрүп бериду; *(3)* хаталиқни түзитиш, увал болғанларға адаләтни жүргүзиду.
42:1 Йәш. 11:2; Мат. 3:17; 17:5; Юһ. 3:34; Әф. 1:6
42:2 «У нә вақирап-җақиримайду, нә чуқан көтәрмәйду нә авазини кочиларда аңлатмайду» — буниң мәнаси, бәлким «У давраң салмайду», «У өз-өзини елан қилмайду».
42:3 «тоғра һөкүмләр» — яки «һөкүм-һәқиқәт» тоғрилиқ 42:1дики изаһатни көрүң.
42:4 «У һалсизланмайду, көңли янмайду...» — «һалсизланмайду» вә «көңли янмайду» дегән сөзләр ибраний тилида 3-айәттики «түтәп өчәй дәп қалған» һәм «янҗилған» дегәнләр билән йилтиздаштур. **«аралларму униң пәрман-қанунини тәлмүрүп кутиду»** — һазир *(Йәшая китавидики мошу йәргичә)* «Пәрвәрдигарниң қули» тоғрилиқ шундақ хәвиримиз бар: —
–*(1)* Худа уни пәвқулъаддә яхши көриду, униңдин зор хошаллиқ алиду.
–*(2)* Худаниң Роһи униң үстигә келип туриду.
–*(3)* У талаш-тартиш қилмайдиған, кәмтәр, кичик пеиллиқ адәм болиду.
–*(4)* У интайин мулайим адәм болуп, һәтта «үмүт йоқ» болғидәк «янҗилған қомуш» яки «түтәп өчәй дәп қалған пилик»киму меһир-шәпқәт көрситиду.
–*(5)* У дунияға кәлгәндә, Худаниң һәқиқәтлирини, тоғра һөкүмлирини пүтүн дунияға йәткүзмигичә һәргиз йолдин янмайду.
–*(6)* Пүтүн дуния, һәтта әң чәт җайлардикиләр униңға үмүт бағлап, униң сөз-һөкүмлиригә тәшна болиду.

5 Асманларни яритип уларни кәргән,
Йәр-зиминни һәм униңдин чиққанларни яйған,
Униңда туруватқан хәлиққә нәпәс,
Униң үстидә меңиватқанларға роһ бәргүчи Тәңри Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
6 Мәнки Пәрвәрдигар сени һәққанийлиқ билән шуниңға чақирғанмәнки,
— Сениң қолуңни тутимән,
Сени қоғдап сақлаймән,
Һәм сени хәлиққә әһдә сүпитидә,
Әлләргә бир нур қилип беримән;
7 Қариғу көзләрни ечишқа,
Зиндандин мәһбусларни,
Түрмидә қараңғулуқ ичидә олтарғанларни қутқузушқа сени әвәтимән.
8 Мән Пәрвәрдигардурмән; Мениң намим шудур;
Шан-шәривимни башқа бирисигә,
Маңа тәвә болған мәдһийини ойма мәбудларға бәрмәймән.
9 Мана, алдинқи ишлар болса әмәлгә ашурулған;
Силәргә йеңи ишларни җакалаймән;
Улар техи йүз бәрмигичә,
Мән уларни силәргә баян қилимән.
10 — Пәрвәрдигарға йеңи нахша ейтиңлар,
И деңизда жүргәнләр һәм униң ичидики һәммә мәвҗудатлар,
Араллар һәм уларда турғанларму,
Җаһанниң чәт-чәтлиридин Уни мәдһийиләңлар!
11 Дала һәм униңдики шәһәрләр,
Кедар қәбилисидикиләр турған кәнтләр авазини көтәрсун,
Селадикиләр жуқури авазда нахша ейтсун,
Тағларниң чоққилиридин тәнтәнә қилсун!
12 Улар Пәрвәрдигарни улуқлисун,
Униң мәдһийилири араллардиму җакалансун.
13 Пәрвәрдигар палвандәк чиқиду,
Батур ләшкәрдәк отлуқ муһәббитини қозғайду;

42:6 «һәм сени хәлиққә әһдә сүпитидә, әлләргә бир нур қилип беримән» — «хәлиқ» Тәвратта адәттә Исраилни көрситиду, «әлләр» «Исраилдин башқа хәлиқләр»ни, «Йәһудий әмәсләр»ни көрситиду.
42:7 «Қариғу көзләрни ечишқа, зиндандин мәһбусларни, түрмидә қараңғулуқ ичидә олтарғанларни қутқузушқа сени әвәтимән» — бу айәтләрдин «Пәрвәрдигарниң қули» тоғрисида шуларниму көрүмизки: —
–*(7)* У Худаниң зор ярдимигә егә болиду;
–*(8)* ундақ қилғанда униң өзи бир «әһдә» болиду һәм өзи «нур» болиду.
–*(9)* Бу әһдиниң мәзмуни болса *(5-айәт Худаниң дуниядики барлиқ хәлиқләрниң гемидә болғанлиғини көрсәткәндәк)* хәлиқләрниң көзлирини ечип уларни әркинликкә чиқириштин ибарәт болиду.
–*(10)* Худа уни *(Мәсиһни)* әһдә сүпитидә җаһандики барлиқ хәлиққә һәдийә қилғандәк «бериду».
42:8 Йәш. 48:11
42:9 «Мана, алдинқи ишлар болса әмәлгә ашурулған; силәргә йеңи ишларни җакалаймән...» — «алдинқи ишлар» бәлким 41-бап, 1-4-айәттики, «таҗавузчи»ниң ишлирини көрситиши мүмкин. «Йеңи ишлар» болса Пәрвәрдигарниң һәққаний қули» тоғрилиқтур. «Таҗавузчи» вә «Пәрвәрдигарниң қули»ни селиштурсақ, таҗавузчи вәйранчилиқ қилиду, әл-жутлар униңдин қорқуп патипарақ болуп кетиду, бутпәрәслик техиму күчийиду; «Пәрвәрдигарниң қули» болса хәқләргә рәһим қилиду, адәмни сақайтиду, әл-жутларни, йәни «ят әлләр»ни Худаға каритип униң нуриға йетәкләйду.
42:10 «деңизда жүргәнләр» — ибраний тилида «деңизға чүшкәнләр» — «Зәб.» 106:23ни көрүң.
42:10 Зәб. 32:3
42:11 «Кедар қәбилисидикиләр... Селадикиләр...» — «Кедар қәбилиси» әрәбләрниң бир қәбилиси еди. «Села» болса Едомниң бир шәһири *(Села қорам таш үстигә селинған — мәнаси «қорам таш»)*. Жуқириқи 34-бапта дейилгәндәк, Едом Худаниң сөзигә қарши турғини билән, Едомдин Худаға товва қилип һәқиқий ибадәт қилидиғанлар болиду.

У вақирайду, бәрһәқ ширдәк һөкирәйду;
Дүшмәнлири үстигә зор күч-қудритини көрситиду.
14 — «Мән әбәдил-әбәт сүкүттә туруп кәлдим;
Жим туруп өзүмни бесивелип кәлдим;
Бирақ һазир толғиғи тутқан аялдәк инчиқлап товлаймән;
һәм һасираймән һәм иңраймән!
15 Мән тағларни һәм дөңләрни чөлдәритимән,
Уларниң һәммә йешиллиқлирини қурутуветимән;
Дәрияларни аралларға айландуруветимән;
Көлчәкләрниму қағжиритимән.
16 Қариғуларни өзи билмигән бир йол билән апирип қойимән,
Уларни улар билмигән йолларда йетәкләймән;
Уларниң алдида қараңғулуқни нур,
Әгир-тоқай йәрләрни түптүз қилимән.
Мән мошу ишларни қилмай қалмаймән,
Улардин һеч ваз кәчмәймән.
17 Ойма мәбудларға таянғанлар,
Қуйма мәбудларға: «Силәр илаһлиримиздур» дегәнләр болса,
Улар йолдин яндурулмай қалмайду,
Қаттиқ шәрмәндә қилиниду.
18 — «Аңлаңлар, и гаслар!
Қариғулар, көрүш үчүн қараңлар!
19 Мениң қулумдин башқа йәнә ким қариғу?
Мениң әвәткән «әлчим»дин башқа йәнә ким гас?
Ким Мән билән әһдиләшкәндәк шунчә қариғуду?
Ким Пәрвәрдигарниң қулидәк шунчә қариғуду?
20 Сән нурғун ишларни көргиниң билән,
Бирақ нәзириңгә һеч алмайсән;
Униң қулиқи ечилғини билән,
У аңлимайду».

42:14 **«Мән әбәдил-әбәт сүкүттә туруп кәлдим; жим туруп өзүмни бесивелип кәлдим; бирақ һазир толғиғи тутқан аялдәк инчиқлап товлаймән; һәм һасираймән һәм иңраймән!»** — «йеңи ишлар» йәни Униң «һәққаний қули»ниң дунияға келиши, шундақла нурғун адәмләрни гуналириниң асарәтлиридин қутқузушни өз ичигә алиду. Худа бу «йеңи ишлар»ни әмәлгә ашуруш үчүн, һамилдар аялниң толғиғи тутқандәк болиду *(10-17-айәтләр толуқ бир бөлүмдур)*.
–Демисәкму, мошу «йеңи ишлар» Худаға нисбәтән пүткүл аләмдин муһимдәк туриду; чүнки У асман-земинни бир сөз биләнла яратқан; бирақ мошу ишларни У тәшналиқ билән узун, йәни әбәдил-әбәт күтүп кәлгән һәм уларни туғдуруш үчүн еғир жапа һәм азап тартқандәк қилиду. Мошу интайин сирлиқ иштур! **«һәм һасираймән һәм иңраймән»** — икки ишниң тәң қилинидиғанлиғини билдүриду.
42:16 **«Қариғуларни өзи билмигән бир йол билән апирип қойимән... Мән мошу ишларни қилмай қалмаймән, Улардин һеч ваз кәчмәймән»** — 15- вә 16-айәткә қариғанда, «йеңи ишлар» дунияға кәлгәндә, бәзи кишләр үчүн азаплиқ болиду; йәр-земин астин-үстүн болуп кетиду; шуниң билән тәң Худа башқа бир нәччә «қариғулар» *(бәлким, гунайини, жүмлидин бутпәрәсликни тонуп йетидиғанлар)* үчүн муһтажлирини тәминләйдиған мәхсус шараитларни яритип бериду.
42:17 Зәб. 96:7; Йәш. 1:29; 44:11; 45:16
42:19 **«мән билән әһдиләшкәндәк»** — яки «Мән билән енак қилинғандәк». **«...Ким Мән билән әһдиләшкәндәк шунчә қариғуду? Ким Пәрвәрдигарниң қулидәк шунчә қариғуду?»** — бир соал туғулидуки, мошу айәттә дейилгән «Мениң қулум» жуқурики «хошаллиғим болған қулум»му яки башқисиму? Тезла көримизки, у әмәс, бәлки Исраилниң өзи болиду *(мәсилән, 22-айәтни көрүң)*. Худа 18-айәттә, Өзи тәрипидин сақайтилған *(16-айәт)*, әсли бутпәрәс «қариғу» болған әл-жутларни *(«ят әлләрни»)* өзиниң «қариғу» хәлқини, йәни Исраилни нәзиригә елишқа чақириду. Демәк, Исраил тәрипидин кәмситилип «қариғу» дәп һесапланғанлар көрәләйдиған болиду, бирақ *(пәйғәмбәрләр арқилиқ)* Худаниң нурини қобул қилған Исраиллар болса, асийлиқ қилип қариғу болуп қалди.
42:20 Рим. 2:2-11

[21] Пәрвәрдигар Өз һәққанийлиғи үчүн лайиқ көрдики,
Тәврат-қанунини улуқ һәм шан-шәрәплик дәп көрсәтти.
[22] Бирақ шулар болса олҗа елинған һәм булаң-талаң қилинған бир хәлиқтур;
Уларниң һәммиси ора-қапқанта тутулған,
Гүндиханиларда қамилип ғайип болиду;
Улар ғәниймәт болиду,
Һеч ким қутқузмайду;
Улар олҗа болиду,
Һеч ким: «Қайтуруп бериш!» демәйду.
[23] Бирақ араңларда ким буниңға қулақ салсун?
Ким буларни аңлап кәлгүси заманларға көңүл қойсун?
[24] Әнди ким Яқупни олҗа қилған?
Ким Исраилни булаңчиларға тапшуруп бәргән?
Буни қилғини болса, биз гуна қилип кәмситкән Пәрвәрдигар әмәсму?
Чүнки улар Униң йоллирида меңишни халимайтти;
Яки Униң қануниға итаәт қилмайтти.
[25] Шуңа У улар үстигә ғәзәп-қәһрини,
Урушниң зораванлиғини төкүп чүшүрди;
Булар униң әтрапиға от туташтурди;
Бирақ у тонуп йәтмиди;
Булар уни көйдүрди, бирақ у һеч савақ алмиди.

Давами

43 [1] Бирақ һазир и Яқуп, сени Яратқучи Пәрвәрдигар,
И Исраил, сени Шәкилләндүргүчи мундақ дәйду: —
«Қорқма; чүнки Мән саңа һәмҗәмәт болуп сени қутқузған;
Сени Өз намим билән атиғанмән;
Сән Мениңкидурсән!
[2] Сән сулардин өткиниңдә, Мән сән билән биллә болимән;
Дәриялардин өткиниңдә, улар сени ғәриқ қилмайду;
Сән отта меңип жүргиниңдә, сән көймәйсән;
Ялқунлар үстүңдә от алмайду.
[3] Чүнки Мән болсам Худайиң Пәрвәрдигар, Исраилдики Муқәддәс Болғучи, Қутқузғучиңдурмән;

42:21 **«Пәрвәрдигар Өз һәққанийлиғи үчүн лайиқ көрдики, Тәврат-қанунини улуқ һәм шан-шәрәплик дәп көрсәтти»** — Худа Исраилға Муса пәйғәмбәр арқилиқ муқәддәс қанун-пәрманни бәргән. Шуңа улар бутпәрәсликкә толған дуния арисида бирдин-бир Худаға ибадәт қилидиған хәлиқ болуп, зор имтиязға еришкән еди. Худаниң мәхсити, улар арқилиқ «Мениң қулум» һәм «үлгә» сүпитидә, мошу нурини пүткүл дунияға йәткүзмәкчи. Бирақ Исраиллар Униң шу мәхситини һеч этиварлимай, көп җәһәттин Униңдин йүз өригән.
42:22 **«Бирақ шулар болса олҗа елинған һәм булаң-талаң қилинған бир хәлиқтур... улар олҗа болиду, һеч ким: «Қайтуруп бериш!» демәйду»** — әгәр Исраил Худаниң сөзигә киргән болса, нурғун әлләр уларға бeқинди болатти. Бирақ Униң сөзигә кирмигәндин кейин, әһвали дәл униң әкси болди.
42:23 **«Бирақ араңларда ким буниңға қулақ салсун? Ким ... көңүл қойсун?»** — мошу гәпкә қариғанда, һәтта Худаниң тәрбийилик җазаси бешиға чүшкәндин кейинму аңлиғучи қулиқи, көридиған көзлири барлар йәнила аз болса керәк.
43:2 **«сулардин... дәриялардин.. отта меңип жүргиниңдә...»** — жуқурида 42-бап, 25-айәттә Исраилға тәрбийә берилгән от тилға елинди. Бирақ мошу сөзләргә қариғанда, Худа уларға әшәддий қаттиқ тәрбийә (*мәсилән, уларни сулардин вә отлардин өткүзүп*) бәргини билән, У һаман уларни қутқузиду.
43:2 Зәб. 65:12

Сени қутулдуруш үчүн Мисирни бәдәл қилип бәрдим,
Орнуңға Ефиопийә һәм Себани алмаштурдум.
4 Сән нәзиримдә қиммәтлик болғачқа,
Мән саңа иззәт-һөрмәт кәлтүргән һәм сени сөйгән;
Шуңа Мән йәнә орнуңға адәмләрни,
Жениңға хәлиқләрни тутуп беримән;
5 Қорқма, чүнки Мән сән билән билләдурмән;
Мән нәслиңни шәриқтин,
Сени ғәриптин жиғип әпкелимән;
6 Мән шималға: — «Тапшур уларни!»
Вә җәнупқа: — «Уларни тутуп қалма!
Оғуллиримни жирақтин, қизлиримни җаһанниң чәт-чәтлиридин әпкелип бәр;
7 Мениң намим билән аталған һәр бирсини,
Мән Өз шан-шәривим үчүн яратқан һәр бирсини әпкелип бәр!» — дәймән,
«Мән уни шәкилләндүрдүм, Мән уни апиридә қилдим!»».

«Сотта» — Худа вә бутлар оттурисида һөкүм чиқириңлар!

8 У «көзи бар» қариғу хәлиқни,
Йәни «қулиқи бар» гасларни алдиға елип кәлди.
9 — «Барлиқ әлләр жиғилсун,
Хәлиқләр җәм болсун!
Улардин кимму мундақ ишларни җакалиялисун?
Йәни ким мошундақ «илгәрки ишлар»ни алдинала бизгә аңлитип баққан?
Бар болса, өзлирини испатлашқа гувачилирини алдиға кәлтүрсун;
Болмиса, улар бу ишларни аңлиғандин кейин: — «Бу болса һәқиқәт!» дәп етирап қилсун!
10 Силәр хәлқим Мениң гувачилирим,
Һәм Мән таллиған қулум мән үчүн гувачидур,
Шундақ екән, силәр Мени тонуп,
Маңа ишинип,
Һәм чүшинип йәткәйсиләрки: —
«Мән дегән «У»дурмән,
Мәндин илгири һеч илаһ шәкилләнмигән,

43:3 «Сени қутулдуруш үчүн Мисирни бәдәл қилип бәрдим, орнуңға Ефиопийә һәм Себани алмаштурдум» — мошу сөзләр бәлким Худаниң Муса пәйғәмбәр арқилиқ Исраилни Мисирдин қутқузғанлиғини көрситиду. Мисир падишаси Пирәвн қаттиқ қарши чиқиши билән униң пүткүл жути *(җүмлидин Мисирниң җәнубий тәрипидики жутлар Ефиопийә, Себаму)* зор зиян тартқан.

43:5 Йәш. 44:2; Йәр. 30:10; 46:27

43:8 «... «көзи бар» қариғу... «қулиқи бар» гаслар» — шүбһисизки Исраилни көрситиду. Һәйран қаларлиқ иш шуки, Худа уларни Өзигә гувалиқ қилишқа алдиға кәлтүргән.

43:9 «Барлиқ әлләр жиғилсун, хәлиқләр җәм болсун! Улардин кимму мундақ ишларни җакалиялисун?...» — мошу айәттики «*(ят)* әлләр» һәм «хәлиқләр» болса, шүбһисизки, Исраилдин сирт барлиқ хәлиқләрни, йәни «Йәһудий әмәсләр»ни көрситиду. «Йәшая» дегән китапта «әлләр» яки «хәлиқ-милләтләр» дейилсә, һәрдайим мошу мәнасини билдүриду.

–Мошу йәрдә барлиқ әл-жутлар *(Исраилдин сирт)* бутпәрәсликкә чөкүп кәтти. Худа улардин: «Араңлардин: — «Бизниң чоқунған бутимиз Сениң «Исраилни Мисирдин қутқузуп чиқириш»иңға охшаш улуқ бир ишни қилған?» дегүчиләр бармиду? — бар болса гувачилиқ қилсун» — дегәндәк сорайду. Әлвәттә, Худаниң соалиға җавап бәргүчи йоқ.

һәм Мәндин кейинму һеч шәкилләнмәйду;
[11] Мән, Мән Пәрвәрдигардурмән;
Мәндин башқа Қутқузғучи йоқтур».
[12] — Араңларда «ят илаһ» болмиған вақитта,
Мән мәхситимни җакалиған,
Мән қутқузған һәм шу ишларниң даңқини чиқарғанмән;
Шуңа силәр Мениң Тәңри екәнлигимгә гувачисиләр, — дәйду Пәрвәрдигар.
[13] «Бәрһәқ, әзәлдин буян Мән дегән «У»дурмән,
Мениң қолумдин һеч ким һеч кимни қутқузалмайду;
Мән иш қилсам, ким тосалисун?

Худа Исраилни Бабилдин қутқузиду

[14] Һәмҗәмәт-Қутқузғучиңлар болған Пәрвәрдигар, Исраилдики Муқәддәс Болғучи мундақ дәйду: —
Силәрни дәп Мән Бабилни җазалатқузуп,
Уларниң һәммисини, җүмлидин калдийләрни,
Қачқун сүпитидә өзлири хошаллиқ билән пәхирләнгән кемиләргә олтиришқа чүшүриветимән.
[15] Мән болсам Пәрвәрдигар, силәргә Муқәддәс Болғучи, Исраилни Яратқучи, силәрниң Падишасиңлардурмән.
[16] Деңиздин йолни чиқарғучи,
Давалғуған сулардин йол ачқучи Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
[17] (У җәң һарвусини вә атни, қошун-күчләрни чиқарғучидур: —
Улар бирақла жиқилиду, туралмайду;
Улар өчүп қалған, чирақ пилигидәк өчүрүлгән).
[18] — Мошу өткән ишларни әслимәңлар,
Қедимки ишлар тоғрилиқму ойланмаңлар;
[19] Чүнки мана Мән йеңи бир ишни қилимән;
У һазирла барлиққа келиду;
Силәр уни көрмәй қаламсиләр?!
Мән һәтта далалардиму йол ачимән,
Чөл-баяванда дәрияларни барлиққа кәлтүримән!
[20] Даладики һайванлар, чилбөриләр һәм һувқушлар Мени улуқлайду;

43:10 **«Силәр хәлқим Мениң гувачилирим, һәм мән таллиған қулум Мән үчүн гувачидур,...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Силәр хәлқим Мениң гувачилирим, шундақла Мениң таллиған қулумсиләрки,...».
43:10 Йәш. 41:4; 44:8; 45:21; Һош. 13:4
43:12 **«Шуңа силәр Мениң Тәңри екәнлигимгә гувачисиләр...»** — демәк, Худа: «Силәрни Мисирдин қутқузимән» — дегән; У шундақ қилған; андин мошу ишларни дунияға аян қилған.
–Худа Исраилни мошу ишлирида Өзигә гувачи болушқа чақирған болсиму, бу айәткә қариғанда, улар Униңға һеч гувалиқ бәрмигән.
43:13 Йәш. 14:27
43:14 **«Уларниң һәммисини, җүмлидин калдийләрни, қачқун сүпитидә өзлири хошаллиқ билән пәхирләнгән кемиләргә олтиришқа чүшүриветимән»** — миладийәдин илгәрки 539-жили Бабил шәһири Парслиқлар тәрипидин ишғал қилинған. Шу чағда уларниң қачқунлири кемилири билән Әфрат дәрияси йоли арқилиқ қачмақчи болған болуши мүмкин.
43:17 **«Деңиздин йолни чиқарғучи ... Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — у җәң һарвусини вә атни, қошун-күчләрни чиқарғучидур: — улар бирақла жиқилиду, туралмайду...»** — *(16-17-айәтләр)* Муса пәйғәмбәр яшиған дәвридә, Мисирниң қошунлири Исраилларни «деңизда ечилған йол»да қоғлап, деңиздин өтмәкчи болуп, 16-17-айәтләрдә тилға елинған вақиәләр билән вәйран қилинған. Шу йол билән Худа Исраилни қутқузған. Тәврат, «Мисирдин чиқиш», 14-бапни көрүң.
43:19 Вәһ. 21:5

Чүнки Мән Өз хәлқим, йәни Өз таллиғинимға ичимлик тәминләшкә,
Далаларда суларни,
Чөл-баяванларда дәрияларни чиқирип беримән.
21 Мән мошу хәлиқни Өзүм үчүн шәкилләндүргәнмән;
Улар Маңа болған мәдһийиләрни ейтип аян қилиду.

Исраилниң мәнасиз қурбанлиқлири
Худаниң Исраилға көрсәтмәкчи болған меһир-шәпқити

22 Бирақ, и Яқуп, сән намимни чақирғиниң билән Өзүмни издимидиң,
И Исраил, әксичә сән Мәндин көңлүң йенип һарсиндиң;
23 Сән елип кәлгән «көйдүрмә қурбанлиқ» қойлириңни Маңа қилған әмәс,
«Енақ қурбанлиқ»лириң билән Мени һөрмәтлигән әмәссән;
Мән ашлиқ һәдийәсини қилиш билән сени «қуллуқ»қа қоймақчи әмәсмән,
Хушбуй йеқип сени һарсиндурмақчи болған әмәсмән!
24 Сән пулни хәҗләп Маңа һеч егир елип кәлмигәнсән,
Сән «Енақ қурбанлиқ»лириңниң йеғи билән Мени рази қилип қанаәтләндүргән әмәс-
сән;
Әксичә сән гуналириң билән Мени қуллуққа қоймақчи болғансән,
Итаәтсизлигиң билән Мени һарсиндурдуң.
25 Мән, Мән Өзүм үчүнла сениң асийлиқлириңни өчүриватқучимән,
Мән сениң гуналириңни есимгә кәлтүрмәймән.
26 Әнди өтмүшүң тоғрилиқ Мени әслитип қойғин,
Муназирә қилишайли,
Өзүңни ақлиғидәк гепиң болса дәвәргин!
27 Биринчи атаң гуна қилған;

43:21 **«...Мән мошу хәлиқни Өзүм үчүн шәкилләндүргәнмән; улар Маңа болған мәдһийиләрни ейтип аян қилиду»** — мошу 14-21-айәтләргә қариғанда, Исраил Бабил империйәсигә әсир болуп сүргүн болғандин кейин қайтидин азат қилиниду. Шу чағда Худа уларниң йолини әҗайип тәйярлап бериду вә һәм йолда муһтаҗ болғанлириниң һәммисини *(Мисирдин чиқип азат болған вақитқа охшаш)* мөҗизиләр арқилиқ тәминләп бериду.
–Исраил Бабилдин *(миладийәдин илгәрки 539-жили)* азат болған. Шу чағда Бабилниң қачқунлири *(14-айәт)* кемилири билән Әфрат дәрияси билән қачмақчи болған болуши мүмкин. Бирақ билишимизчә бу иштин башқа, шу чағда бешарәт қилинған мошу карамәт ишлар йүз бәрмиди. Шуниң үчүн көзқаришимиз шуки, ахирқи заманда Исраилниң иккинчи қетим Бабилдин *(шундақла җаһанниң барлиқ чәт-яқилиридин)* қечиши муқәррәр болиду; шу чағда Худа улар үчүн 14-21-айәтләрдә бешарәт қилинған карамәт ишларни қилиду.
43:21 Луқа 1:74,75
43:22 **«Бирақ, и Яқуп, сән намимни чақирғиниң билән Өзүмни издимидиң»** — дегән ибраний тилида икки бислиқ сөз. Биринчи мәнаси тәрҗимә қилғинимиздәк «Намимни чақирғиниң билән Өзүмни издимидиң» *(«Өзүмни» дегән сөз наһайити тәкитләнгән).*
–Иккинчи мәнаси, «Сән Мениң намимни һеч чақирмидиң» — демәк, һеч дуа қилмидиң. Бизниңчә биринчиси тоғра, улар көп дуа қилғини билән чин дилдин әмәс еди. 23-24-айәтләрниму көрүң.
43:23 **«Сән елип кәлгән «көйдүрмә қурбанлиқ» қойлириңни Маңа қилған әмәс...»** — жуқуриқи изаһитимиздәк, иккинчи бир хил тәрҗимиси бар: — «Маңа һеч қандақ қурбанлиқлар елип кәлмидиң» дегәндәк асасий мәнада болиду. Бирақ «Йәшая» 1-бапқа асасән, улар көптин-көп қурбанлиқлар қилип туратти. Улар шундақ қилғини билән һәммиси бекар.
43:24 **«Сән пулни хәҗләп Маңа һеч егир елип кәлмигәнсән...»** — шәрһимизчә, мошу интайин кинайилик гәп. «Пул хәҗләп **Маңа** һеч егир елип кәлмигәнсән» — демәк, елип кәлгән нәрсилириң *(көп болсиму)* Маңа худди һеч немә елип кәлмигәндәк билиниду; Мән улардин интайин бизармән, дегәнликтур. **«Мени қуллуққа қоймақчи болғансән»** — әгәрдә бириси һеч товва қилмай, чин дилидин дуа қилмай туруп *(өткән заманларда)* қурбанлиқ қилса, мошундақ иш Худаниң алдида «җадугәрлик»кә баравәр. Демәк, «Мән пәқәт бирәр «диний паалийәт»лик иш қилсамла, Худа чоқум мәндин рази болиду, дуалиримни аңлайду» дегәнлик Худани өзигә қул қилиш билән баравәрдур.
43:25 Әз. 36:22-38
43:26 **«Муназирә қилишайли, өзүңни ақлиғидәк гепиң болса дәвәргин»** — демәк, әгәр сән «Өзүм пак, сениң рәһимдиллиқлириңға керәк әмәсмән» дәп қарисаң, ундақта өзүңни ақлашқа гәп қил!
43:26 Йәш. 1:18

Сениң шәрһчилириң болса Маңа асийлиқ қилди.
28 Шуңа Мән ибадәтханамдики йетәклигүчиләрни напак қилимән,
Һәмдә Яқупни һалак ләнитигә учрашқа,
Исраилни рәсвачилиқта қалдурушқа бекиттим.

Давами

44 1 Бирақ һазир, и Яқуп Мениң қулум,
И Мениң таллиғиним Исраил, аңла! —
2 Сени ясиған, балиятқудин тартипла сени шәкилләндүргән, саңа ярдәмдә болғучи Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Қорқма, и Мениң қулум Яқуп,
И Мениң таллиғиним «Йәшурун», қорқма!
3 Чүнки Мән уссап кәткәнниң үстигә суни,
Қағҗирақ йәрниң үстигә кәлкүнләрни қуюп беримән;
Нәслиң үстигә Роһумни,
Пәрзәнтлириң үстигә бәрикитимни қуйимән;
4 Улар юмран чөпләр арисидин,
Ериқ-өстәңләр бойидики мәҗнун таллардәк өсиду;
5 Бириси: «Мән Пәрвәрдигарға тәвәмән» — дәйду,
Йәнә бириси болса Яқупниң исми билән өзини атайду;
Йәнә башқа бириси қоли билән: «Мән Пәрвәрдигарға тәвәмән» дәп язиду,
Шундақла Исраилниң исмини өзиниң исмигә яндаш қошиду.
6 Исраилниң падишаси Пәрвәрдигар,
Йәни Исраилниң һәмҗәмәт-қутқузғучиси, самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Мән болсам Тунҗи һәм Ахиридурмән;
Мәндин башқа һеч илаһ йоқтур.
7 Қени, ким Мениң қедимки хәлқимни тикләп бекиткинимдәк бир ишни җакалап, алдин-ала баян қилип, андин уни Мениң алдимға Мәндәк тикләп қоялайду?
Қени, ким кейинки ишларни, кәлгүсидә болидиған ишларни алдин-ала баян қилалисун!

43:27 **«Биринчи атаң... »** — бәлким Исраилниң әҗдати Яқуптур. **«сениң шәрһчилириң...»** — Уларниң «шәрһчилири» болса бәлким төвәндики «муқәддәс ибадәтханидики йетәкчиләр», йәни каһинлар еди. Демәк, улар баштин-ахирғичә, һәтта өзлири тәрипидин «алийҗанаб» дәп һесапланған роһанийларму гунаға петип кәткән еди.

43:28 **«Мән ибадәтханидики йетәкчиләрни напак қилимән»** — хәлиқ үчүн қурбанлиқ қилғучи болған бу каһинлар өлүккә тәгсила бир һәптә «напак» дәп һесаплинип, қурбанлиқ қилишқа салаһийәтсиз болатти. Шуңа, мошу гәпниң мәнаси бәлким: «Силәр көп өлүкләргә учрайсиләр (*демәк, бир балаю-апәт чүшиду*), шуниң билән Исраил Мени бизар қилидиған мошу қурбанлиқларни қилалмайдиған болиду». **«... Яқупни һалак ләнитигә учрашқа, Исраилни рәсвачилиқта қалдурушқа бекиттим»** — қариғанда, Исраил үчүн һеч қандақ үмүт қалмиди. Бирақ 44-бап, 1-айәтни көрүң!

44:1 Йәш. 41:8; 43:5; Йәр. 30:10; 46:27

44:2 **«Йәшурун»** — Худа Исраилға қойған бир «ләқәм». Мәнаси «Мениң дурус болғучим».

44:3 Йәш. 35:7; Йо. 2:28,29; Юһ. 7:38; Рос. 2:18

44:5 **«Бириси: «Мән Пәрвәрдигарға тәвәмән» — дәйду... Йәнә башқа бириси қоли билән: «Мән Пәрвәрдигарға тәвәмән» дәп язиду...»** — һазир Худаниң «сүкүт қилған» гувачилириниң тили чиқип, гәп қилишқа башлайду. Уларниң һәммиси бир-бирләп Худаниң меһир-муһәббитини бешидин өткүзгән болуши мүмкин.

44:6 Йәш. 41:4; 48:12; Вәһ. 1:8,17; 22:13

44:7 **«Мениң қедимки хәлқим»** — Худаниң хәлқи Исраилдур.
–Худа авал Муса пәйғәмбәргә: «Мән Яқуп җәмәтидикиләрни (*йәни Исраилни*) Мисирдин қутқузимән, андин улар Маңа тәвә бир хәлиқ болиду» — дәп «җакалиған». У ишләтмәкчи болған қутқузуш йолини авал Мусаға уқтуруп «баян қилған»; андин һәммә баянлириға әмәл қилип уларни йеңи бир хәлиқ болушқа «тикләп бекиткән».

8 Қорқмаңлар, сарасимигә чүшүп кәтмәңләр!
Мән илгири мошуларни силәргә аңлитип, алдин баян қилған әмәсму?
Мошу тоғрилиқ силәр Мениң гувачилиримдурсиләр.
Мәндин башқа илаһ барму? Бәрһәқ, башқа Қорам Таш йоқ; һеч биридин хәвирим йоқтур.
9 Оюлған мәбудни шәкилләндүргәнләрниң һәммисиниң әһмийити йоқ;
Уларниң әтиварлиған нәрсилириниң һеч пайдиси йоқтур;
Мошуларға болған «гувачилар» болса, өзлири қариғу, һеч немини билмәс;
Дәрвәқә нәтиҗиси уларниң өзлиригә шәрмәндиликтур.
10 Ким бир «илаһ»ни шәкилләндүргән болса,
Һеч пайдиси йоқ бир мәбудни қуйған, халас!
11 Мәбудниң барлиқ һәмраһлири шәрмәндә болиду;
Мәбудни ясиғучилар болса адәмдур, халас;
Уларниң һәммиси жиғилип, орнидин туруп көрсун,
Улар қорқушуп, шәрмәндичиликтә қалиду.
12 Мана төмүрчи сайманлирини қолиға елип,
Чоғлар үстидә мошу нәрсини базғанлири билән соқуп шәкилләндүриду;
Андин у күчлүк қоли билән униңға ишләйду;
Бирақ униң қосиғи ечип мағдуридин қалиду;
Су ичмәй у һалсизлинип кетиду.
13 Яғаччи болса яғач үстигә өлчәш жипини тартиду;
У қәләм билән үстигә әндизә сизиду;
Уни рәндә билән рәндиләйду;
У йәнә пәрка билән сизип җиҗайду;
Ахирда у уни адәмниң гөзәллигигә охшитип инсан тәқи-турқини шәкилләндүриду;
Шуниң билән у өйдә турушқа тәйяр қилиниду.
14 Мана у бир күни өзи үчүн кедир дәрәқлирини кесишкә чиқиду!
(У әслидә арча вә дуб дәрәқлирини елип өзи үчүн орманлиқ арисиға тикип чоң қилған еди;
У қариғайму тиккән еди, ямғур уни үндүрди).
15 Мошу яғачлардин отун елиниду;
Бириси униңдин елип, иссиниду;
Мана, у от йеқип, нан йеқиватиду;
У йәнә униңдин елип бир илаһни ясайду һәм униңға ибадәт қилиду;
Уни оюлған мәбуд қилип униңға баш уриду.
16 Демәк, йеримини отта көйдүрүветиду;
Йерими билән гөш йәйду;
У кавап қилип қанғичә йәйду;
Бәрһәқ, у иссинип, өз-өзигә: —
«Аһ, раһәтлинип иссиндиммән, отни көрүватимән!» — дәйду.

–Буни: «...қедимки хәлқимни тиклигинимдин тартип...» дәп тәрҗимә қилиш мүмкинчилигиму бар, бирақ бизниңчә жуқурики тәрҗимиси алди-кәйнидики гәпләргә мас келиду. **«қени, ким кейинки ишларни, кәлгүсидә болидиған ишларни алдин-ала баян қилалисун!»** — мәбудлар ундақ қилалайдиған болса өзиниң «илаһ» екәнлигини испатлиған болатти, әлвәттә.

44:8 «Мән илгири мошуларни силәргә аңлитип...» —Ибраний тилида «Мән илгири мошуларни саңа аңлитип...».

44:8 Қан. 4:35,39; 32:39; 1Сам. 2:2; Йәш. 45:21

44:11 «Уларниң һәммиси жиғилип, орнидин туруп көрсун, улар қорқушуп, шәрмәндичиликтә қалиду» — Йәшая пәйғәмбәрниң сөзиниң икки мәнаси бар болуши мүмкин: — *(а)* улар пәқәт мошу мәбудни бирликтә убдан көрүп бақсила, өзлириниң ахмақлиғини һес қилип Худадин қорқуп шәрмәндә болиду; *(ә)* қиямәт күнидә улар орнидин туруп һесавини тапшуруши керәк; шу чағда улар қорқуп шәрмәндә болиду.

44:11 Зәб. 96:7; Йәш. 1:29; 42:17; 45:16

44:12 Йәр. 10:3

17 Бирақ қалғини билән у бир илаһни ясайду;
Бу униң мәбуди болиду;
У униң алдиға жиқилип ибадәт қилиду;
У униңға дуа қилип: «Мени қутқузғайсән;
Чүнки сән мениң илаһимдурсән» — дәйду.
18 Бу кишиләр һеч билмәйду, һеч чүшәнмәйду;
Чүнки у уларни көрмисун дәп көзлирини,
Уларни чүшәнмисун дәп көңлини сугақ билән сугивәткән.
19 Улардин һеч биридә мошуларни көңлигә кәлтүрүп: —
«Яғачниң йеримини мән отта көйдүрдүм,
Йериминиң чоғлири үстидә мән нан яктим;
Мән кавапму қилип йәвалдим;
Қалғинини бир ләнәтлик нәрсә қиламтим?
Мән бир парчә яғачқа баш урамтим!» — дегудәк һеч билим яки йорутулуш йоқтур.
20 Униң йегини күлләрдур!
Униң көңли езиқтурулған! У өз-өзини аздурди!
Шуниң билән у өзиниң женини қутқузалмайду,
Яки: «Мениң оң қолумда бир сахтилиқ бар әмәсму?» — дейәлмәйду.
21 Мошу ишларни есиңдә тут, и Яқуп,
И Исраил, чүнки сән Мениң қулумдурсән;
Мән сени ясап шәкилләндүрдүм;
Сән Мениң қулумдурсән, и Исраил,
Сән Мениң есимдин һеч чиқмайсән!
22 Итаәтсизликлириңни булутни өчүрүвәткәндәк,
Гуналириңни туманни өчүрүвәткәндәк өчүрүвәттим;
Мениң йенимға қайтип кәл;
Чүнки Мән сени һәмҗәмәтлик қилип һөрлүккә сетивалдим.
23 И асманлар, нахша ейтиңлар, чүнки Пәрвәрдигар шу ишни қилған!
И йәрниң тәглири, шатлинип, яңраңлар!
И тағлар, орманлар вә улардики һәр бир дәрәқләр,
Яңритип нахшилар ейтиңлар!
Чүнки Пәрвәрдигар Яқупни һәмҗәмәтлик қилип һөрлүккә сетивалди,
У Исраил арқилиқ гөзәллигини көрситиду!».

Чоң қутулуш
Қорәш падишаниң вәзиписи

24 «Сениң һәмҗәмәт-Қутқузғучиң болған, сени балиятқуда ясап шәкилләндүргән Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Мән болсам һәммини Яратқучи,

44:17 **«Бирақ қалғини билән у бир илаһни ясайду; бу униң мәбуди болиду»** — әслидә бу киши бутни ясаш койида әмәс еди. Тәсадипийлиқтин яғачтин ешип қалғинини ишлитип бут ясайду. Әң ғәлитә иш шуки, у Йәшая тәсвирлигәндәк, өзиниң ойлимайла қилған бир нәрсисигә, йәни «тәсадипийлиқтин» болған бир нәрсисигә ишиниду.

44:18 **«Бу кишиләр һеч билмәйду, һеч чүшәнмәйду; чүнки у уларни көрмисун дәп көзлирини уларни чүшәнмисун дәп көңлини сугақ билән сугивәткән»** — бу айәттики «у» болса, яки Худаниң Өзи яки мошу бутни көрситиду. Бутни көрсәтсә, бутниң кәйнидә бир жин-шәйтан бар демәкчи. Бизниңчә мошу мәнаси еһтималға йеқин.
–Бәзиләр дәрвәқә «бутпәрәсләр хеч билмәйду, хеч чүшәнмәйду» дәп етирап қилсиму, йәнила тилтумар қатарлиқларни ишлитип Худани һақарәтләйду.

44:20 **«мениң оң қолумда бир сахтилиқ бар әмәсму?»** — «бир сахтилиқ» мәбудиниң өзини көрситиши мумкин.

Асманларни ялғуз кәргәнмән,
Өз-өзүмдинла йәр-зиминни яйған Пәрвәрдигардурмән;
[25] (У болса ялған пәйғәмбәрләрниң бешарәтлирини бекар қилғучи,
Палчиларни қаймуқтурғучи,
Даналарни йолидин яндурғучи,
Уларниң билимлирини наданлиққа айландурғучи;
[26] Өз қулиниң сөзини әмәлгә ашурғучи,
Расул-әлчилириниң несиһәтлирини мувәппәқийәтлик қилғучи,
Йерусалимға: «Сән аһалилик болисән»,
Йәһуда шәһәрлиригә: «Қайтидин қурулисиләр; харабәңларни әслигә кәлтүримән» — дегүчи;
[27] Чоңқур деңизға: «Қуруқ бол,
Дәриялириңни қурутимән» — дегүчи;
[28] Һәм Қорәш тоғрисида: «У Мениң қой падичим, у Мениң көңлүмдикигә толуқ әмәл қилип,
Йерусалимға: «Қурулисән»,
Һәм ибадәтханиға: «Сениң һулуң селиниду» дәйду» — дегүчидур): —

Давами

45 [1] Пәрвәрдигар Өзи «мәсиһ қилғини»ға,
Йәни әлләрни униңға беқиндуруш үчүн Өзи оң қолидин тутуп йөлигән Қорәшкә мундақ дәйду: —
(Бәрһәқ, Мән униң алдида падишаларниң тамбилини йәштүрүп яланачлитимән,
«Қош қанатлиқ дәрвазилар»ни униң алдида ечип беримән,
Шуниң билән қовуқлар иккинчи етилмәйду) —

44:24 Аюп 9:8; Зәб. 103:2; Йәш. 40:22; 42:5; 45:12

44:26 **«Өз қулиниң сөзини әмәлгә ашурғучи,...»** — «Өз қули» мошу йәрдә бәлким Йәшая пәйғәмбәрниң өзи; болмиса 42-баптики «Пәрвәрдигарниң һәққаний қули». **«Йерусалимға: «Сән аһалилик болисән», Йәһуда шәһәрлиригә: «Қайтидин қурулисиләр; харабәңларни әслигә кәлтүримән» — дегүчи»** — Худа мошу гәплиридә, Йәшая пәйғәмбәр өзидин кейинки бир дәвир, йәни Йерусалим вә Йәһуда шәһәрлири харабилик болған бир дәвиргә қарап сөз қилиду. Мошу йәрдә Худа Йерусалимға: «Сени қайтидин қурғузимән» дәп вәдә қилиду. Шу йеңи дәвир болса Йәшаядин кейин 170 жил әтрапида болған.

44:27 **«...Чоңқур деңизға: «Қуруқ бол», «дәриялириңни қурутимән» — дегүчи;...»** — мошу сөзләр Худаниң «Қизил Деңиз»ни һәм кейинрәк Иордан дәриясини қурутуп Исраилни Мисирдин қутқузғанлиғини, шундақла ахирқи заманда болидиған, охшап кетидиған бир вақиәни көрситиду.

44:28 **«Қорәш тоғрисида:...»** — ахирида, Йәшая пәйғәмбәр жуқуриқи 41-бап, 1-7-айәттә дейилгән «тажавузчи»ниң исминиң «Қорәш» екәнлигини ейтиду. Оқурмәнләргә мәлумки, Қорәш падиша Парс империйәсиниң асасчиси болуп, миладийәдин илгәрки 540-529-жиллирида тәхткә олтарған. У Йәшаяниң дәвридин тәхминән 150 жил кейин яшиған. **«У Мениң көңлүмдикигә толуқ әмәл қилип, Йерусалимға: «Қурулисән», һәм ибадәтханиға: «Сениң һулуң селиниду» дәйду» — дегүчидур»** — мошу бешарәт бойичә Қорәш падиша Бабил империйәси вәйран қилған Йерусалимни, жүмлидин муқәддәс ибадәтханини қайтидин қурушқа пәрман чүшүриду. Қорәш Бабил шәһирини ишғал қилғандин кейин, адәмни интайин һәйран қалдуридиған иши шуки, у Бабилдики барлиқ сүргүн болғанларни өз жутлириға қайтишқа рухсәт бәргән. Адәмни техиму һәйран қалдуридиған шуки, у Исраилларға ибадәтханисидики алтун-күмүч, қача-буюмлирини қайтуруп, һәтта ибадәтханиниң өзини қайтидин қурушқа пул бәргән *(миладийәдин илгәрки 536-жили)*. Тәвраттики «Әзра» 1- һәм 6-бапни көрүң.

45:1 **«Пәрвәрдигар Өзи «мәсиһ қилғини»ға .... Өзи оң қолидин тутуп йөлигән Қорәшкә мундақ дәйду: —»** — «Пәрвәрдигарниң мәсиһ қилғини» *(яки «Пәрвәрдигарниң мәсиһлигини»)* — Худаниң йолйоруғи билән Исраилға йеңи бир падиша бекитиш үчүн униң бешиға каһин яки пәйғәмбәр тәрипидин зәйтун мейи сүрүлүши керәк еди. Мошу мурасим «мәсиһ қилиниш» дейилätти; шу чағдин башлап шу падиша «Худаниң мәсиһ қилғини» дәп атилатти. Мошу аталғуни Қорәшкә қарита ишләткәндә Худа Исраилларға: «У Мән силәр үчүн таллап бекиткән падиша болиду» дәйду. Бирақ Йәшая пәйғәмбәрниң дәвридикиләрдин көп адәм: «Қорәш Йәһудийлардин болмайду; шуңа у кәлгүсидә бизни Бабилдин қутқузуп қоюватсиму, биз йәнила мәлум бир империйәгә беқинди болуверимиз» дәп, мошу бешарәтни қәтъий қобул қилмайтти. Улар йәнә: «Худаниң Өз вәдиси бойичә **Давут**

2 «Мән сениң алдиңда меңип егизликләрни түз қилимән;
Мис дәрвазиларни чеқип ташлаймән,
Төмүр тақақлирини сундуруветимән;
3 Вә саңа қараңғулуқтики гөһәрләрни,
Мәхпий жайларда сақланған йошурун байлиқларни беримән;
Шуниң билән өзүңгә исим қоюп сени чақирғучини,
Йәни Мән Пәрвәрдигарни Исраилниң Худаси дәп билип йетисән.
4 Мән Өз қулум Яқуп,
Йәни Өз таллиғиним Исраил үчүн,
Исмиңни өзүм қойған;
Сән Мени билмигиниң билән, Мән йәнила саңа исим қойдум.
5 Мән болсам Пәрвәрдигар, Мәндин башқа бири йоқ;
Мәндин башқа Худа йоқтур;
Сән Мени тонумиғиниң билән, Мән белиңни бағлап чиңиттимки,
6 Күнчиқиштин күнпетишқичә болғанларниң һәммиси Мәндин башқа һеч қандақ бириниң йоқлуғини билип йетиду;
Мән болсам Пәрвәрдигар, башқа бири йоқтур.
7 Нурни шәкилләндүргүчи, қараңғулуқни Яратқучидурмән,
Бәхит-хатирҗәмликни Ясиғучи, балаю-апәтни Яратқучидурмән;
Мошуларниң һәммисини қилғучи Мән Пәрвәрдигардурмән».
8 — «И асманлар, жуқуридин яғдуруп бериңлар,
Булутларму һәқчанийлиқ төкүп бәрсун;
Йәр-зимин ечилсун;
Нижат һәм һәққанийлиқ мевә бәрсун;
Зимин иккисини тәң өстүрсун!
Мән, Пәрвәрдигар, буни яратмай қоймаймән».

Исраилниң Худаниң Қорәш арқилиқ қилғанлиридин нарази болуп гуманлинишлириға Худаниң бәргән җавави

9 — «Өз Яратқучисиниң үстидин әрз қилмақчи болғанға вай!
У йәр-зиминдики чинә парчилири арисидики бир парчиси, халас!
Сеғиз лай өзини шәкилләндүргүчи сапалчиға: —
«Сән немә ясаватисән?» десә,

падишаниң бир әвлади арқилиқ бизни қутқузуши керәк» вә «Худа бизни пүтүнләй мустәқил қилиши керәк» дейиши мүмкин. Худа дәрвәқә уларға шундақ вәдә бәргән еди *(мәсилән 7-, 9-, 32-бапларда)* бирақ у авал Қорәш арқилиқ Йәһудийларни Бабилдин қутқузмақчи болса, мошу планидин гуманлиниш яки нарази болуш униңға асийлиқ қилғанға баравәр.

–Төвәндики *(9-13-айәт)* сеғиз лайниң өзини шәкилләндүргүчисигә «Сән мәндин немә ясайсән?!» дегини дәл мошу кишиләрниң позитсийисидур. **«Мән ... «қош қанатлиқ дәрвазилар»ни униң алдида ечип беримән»** — қедимки хатириләргә асасланғанда, Бабил шәһириниң даңқи чиққан бир «қош қанатлиқ дәрваза»си бар еди. Бабил жиқитилғанда, бу қош қанатлиқ дәвираза Қорәшкә ечилди.

45:3 **«Мән... саңа қараңғулуқтики гөһәрләрни,... беримән; шуниң билән өзүңгә исим қоюп сени чақирғучини, йәни Мән Пәрвәрдигарни Исраилниң Худаси дәп билип йетисән»** — дәрвәқә, Қорәшниң қилған урушлири тосалғуға учримай наһайити раван, адәмләрни һәйран қалдуридиған дәриҗидә тез болған. Шуниң билән қисқа вақит ичидә у нурғун мал-мүлүкләрни олжа қилип қолға кәлтүргән. Бешарәттә мошу ишлар *(Қорәш өзи билмигән һалда)* Худаниң йошурун ярдимидә қилиниду, дейилиду.

–Қорәш өзи тоғрилиқ мошу бешарәтни оқуғандин кейин, Пәрвәрдигарниң һәқиқий Худа, шундақла Исраилниң Худаси екәнлигини билиши керәк еди.

45:5 Қан. 4:35,39; 32:39; Йәш. 44:8

45:8 **«И асманлар, жуқуридин яғдуруп бериңлар, булутларму һәққанийлиқ төкүп бәрсун; йәр-зимин ечилсун...»** — бу сөзләр бәлким Исраил вә дунияниң *(Қорәш қилған ишлириниң түрткисидә)* Худаға ишинип, яхши мевә бериш үчүн қилған дуаси болуши керәк.

Яки ясиғининиң саңа: «Сениң қолуң йоқ» десә боламду?
[10] Өз атисиға: «Сән немә туғдурмақчи?»
Яки бир аялға: — «Сени неминиң толғиғи тутти?» — дәп сориғанға вай!
[11] Исраилдики Муқәддәс Болғучи, йәни уни Ясиғучи Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Әнди кәлгүси ишлар тоғрилиқ соримақчимусиләр йәнә?
Өз оғуллирим тоғрилиқ, Өз қолумда ишлигиним тоғрилиқ Маңа буйруқ бәрмәкчиму-
силәр!?
[12] Мән пәқәтла йәр-зиминни ясиған, униңға инсанни Яратқучидурмән, халас!
Өз қолум болса асманларни кәргән;
Уларниң самави қошунлириниму сәпкә салғанмән.
[13] Мән уни һәққанийлиқ билән турғузған,
Униң барлиқ йоллирини түз қилдим;
У болса шәһиримни қуриду,
Нә һәқ нә инъам соримай у Маңа тәвә болған әсирләрни қоюп бериду» —
дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.
[14] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Мисирниң мәһсулатлири, Ефиопийәниң вә егиз бойлуқлар болған Себаийларниң мал-
лири саңа өтиду;
Улар өзлири сениңки болиду,
Саңа әгишип маңиду;
Өзлири кишән-зәнҗирләнгән пети сән тәрәпкә өтиду,
Улар саңа баш уруп сәндин илтиҗа билән өтүнүп: —
«Бәрһәқ, Тәңри сәндә туриду, башқа бири йоқ, башқа һеч қандақ Худа йоқтур» дәп ети-
рап қилиду.
[15] «И Исраилниң Худаси, Ниҗаткар, дәрһәқиқәт Өзини йошурувалғучи бир Тәңридурсән!».
[16] Улар һәммиси истиснасиз хиҗил болуп, шәрмәндә болиду;
Мәбудни ясиғанлар шәрмәндә болуп, бирликтә кетип қалиду;
[17] Исраил болса Пәрвәрдигар тәрипидин мәңгүлүк ниҗат-қутулуш билән қутқузулиду;
Әбәдил-әбәткичә хиҗил болмайсиләр,
Һеч шәрмәндичиликни көрмәйсиләр.

45:9 Йәр. 18:6; Рим. 9:20

45:13 **«Мән уни һәққанийлиқ билән турғузған, униң барлиқ йоллирини түз қилдим»** — мошу айәттики «уни», «униң», «у» болса Қорәш, әлвәттә. Бешарәт униң һеч немини соримайла Бабилда сүргүн болған Йәһудий хәлиқни қоюп беридиғанлиғини алдин-ала ейтиду.

45:13 2Тар. 36:22; Әзра 1:1; Йәш. 44:28; Ибр. 11:10

45:14 **«Мисирниң мәһсулатлири, Ефиопийәниң вә егиз бойлуқлар болған Себаийларниң маллири саңа өтиду; улар ...саңа әгишип маңиду; өзлири кишән-зәнҗирләнгән пети сән тәрәпкә өтиду»** — жуқуриқи айәтләргә қариғанда мошу вақиә Қорәшниң иш-паалийәтлириниң ахирқи бир нәтиҗиси болуши керәк. Ефиопийә вә Сабия *(Себа)* әслидә Мисирға бекинған болуп, шүбһисизки, Йәшая йәнә «Мисирдин чиқиш» дегән вақиәни көздә тутиду. Демәк, Исраилни сүргүн қилғанлар өз ихтияри билән Исраилға бекинди болмақчи болиду.
–Бәзи шәрһчиләр, мошу бешарәтни «Йәһудий әмәсләр»ниң Әйса Мәсиһни өз Қутқузғучиси дәп етирап қилиши, шундақла уларниң Исраилниң «қалдиси»и болған һәқиқий җамаитигә қошулуши билән әмәлгә ашурулған, дәп қарайду. Йәнә бир көзқараш болса, мошу ишлар ахирқи заманда Йәһудийлар Худаниң қешиға қайтқандин кейин йүз бериду, дәйду. Бизниңчә һәр иккисиниң тоғрилиғи бар.

45:15 **«И Исраилниң Худаси, Ниҗаткар, дәрһәқиқәт Өзини йошурувалғучи бир Тәңридурсән!»** — мошу сөз бәлким Исраилларниң Худаниң сирлиқ йоллириға, йәни «Йәһудий әмәсләр»ниң өзлиригә бекинғанлиғиға қарап һәйран келип дегән гепидур.

45:16 Йәш. 44:11

45:17 **«Улар һәммиси истиснасиз хиҗил болуп, шәрмәндә болиду; мәбудни ясиғанлар шәрмәндә болуп, бирликтә кетип қалиду; Исраил болса Пәрвәрдигар тәрипидин мәңгүлүк ниҗат-қутулуш билән қутқузулиду....»** — мошу сөзләргә *(16-17-айәтләргә)* қариғанда, кишиләр кәлгүсидә мутләқ икки хилға, йәни Худаға тайинип итаәт қилидиғанларға вә бутларға баш уридиғанларға бөлүнүп кетиду.

18 Чүнки асманларни яратқан, йәр-зиминни шәкилләндүрүп ясиған, уни мәзмут қилған
Худа болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
(У уни қуруқ-мәнасиз болушқа әмәс, бәлки адәмзатниң туралғуси болушқа яратқан еди)
«Мән болсам Пәрвәрдигар, башқа бири йоқтур;
19 — Мән мәхпий һалда яки зиминдики бирәр қараңғу жайда сөз қилған әмәсмән;
Мән Яқупқа: «Мени издишиңлар беһудилик» дегән әмәсмән;
Мән Пәрвәрдигар һәқ сөзләймән,
Түз гәп қилимән;
20 Жиғилиңлар, келиңлар;
И әлләрдин қачқанлар, жәм болуп Маңа йеқинлишиңлар;
Өзи ойған бутни көтирип, һеч қутқузалмайдиған бир «илаһ»қа дуа қилип жүридиған-
ларниң болса һеч билими йоқтур.
21 Әнди улар өз гәплирини баян қилиш үчүн йеқин кәлсун;
Мәйли, улар мәслиһәтлишип бақсун!
Ким мошу ишни қедимдинла жакалиған еди?
Ким узундин бери уни баян қилған?
У Мән Пәрвәрдигар әмәсму?
Дәрвәқә, Мәндин башқа һеч илаһ йоқтур;
Һәм адил Худа һәм Қутқузғучидурмән;
Мәндин башқа бири йоқтур.
22 И йәр-зиминниң чәт-яқилиридикиләр,
Маңа тәлпүнүп қутқузулуңлар!
Чүнки Мән Тәңридурмән, башқа һеч бири йоқтур;
23 Мән Өзүм билән қәсәм ичкәнмән,
Мошу сөз һәққанийлиқ билән ағзимдин чиқти, һәргиз қайтмайду: —
«Маңа барлиқ тизлар пүкүлиду,
Барлиқ тиллар Маңа итаәт ичидә қәсәм ичиду».
24 Шу чағда: «Һәққанийлиқ вә күч болса пәқәт Пәрвәрдигардидур» — дейилиду,
Кишиләр дәл Униңла қешиға келиду;
Ғалҗирлишип, униңға ғәзәпләнгәнләрниң һәммиси шәрмәндә болиду.

45:18 Йәш. 42:5; 45:5,14

45:19 **«Мән Пәрвәрдигар һәқ сөзләймән»** — ибраний тилида «Мән Пәрвәрдигар һәққанийлиқни сөзләймән». **«Мән Яқупқа: «Мени издишиңлар беһудилик» дегән әмәсмән; Мән Пәрвәрдигар һәқ сөзләймән, түз гәп қилимән»** — мошу айәт бәлким 15-айәттики «Өзини йошурувалғучи Худадурсән» дегинигә қарита ейтқан силиқ бир тәнбиһ болуши мүмкин. Чүнки көргинимиздәк, Худа аллибурун *(болупму Йәшая арқилиқ)* Өзиниң қутулуш-ниҗатлиғини «Пәрвәрдигарниң қули арқилиқ» пүткүл дунияға сунмақчи болғанлиғини көп қетим очуқ-ашкарә ейтқан!

45:19 Қан. 30:11

45:20 **«Әлләрдин қачқанлар»** — уларниң немишкә яки немидин қачқанлиғи мошу йәрдә дейилмиди. Бирақ 24-айәткә қариғанда, инсанийәт *(ахирқи заманда)* икки қисимға, йәни Худаға таянғанлар һәм Худаға өч болғанларға бөлүнүп кетиду; шуниң билән Худаға өч болғанлар Худани сөйгәнләргә зиянкәшлик қилиши мүмкин; униңдин сирт Худаға ишәнгәнләр: «Худаниң җазаси худасизларниң бешиға чүшәй дәп қалди» — дәп қарап, уларниң арисидин қечишимиз керәк дәп ойлайдиған болса керәк.

45:20 Йәш. 44:18,19

45:21 **«Ким мошу ишни қедимдинла жакалиған еди?»** — «мошу иш» шүбһисизки, Худаниң Исраилни қутқузуши билән, У «Йәһудий әмәс»ләргә қутқузулуш пурситини, шундақла Исраил билән биллә бәхитлик болуш имканийитини тәң йәткүзидиғанлиғини көрситиду *(22-24-айәт)*.

45:21 Йәш. 41:22,26,27; 43:9,10; 45:5,14,18

45:23 Рим. 4:11; **Фил.** 2:10

45:24 **«Шу чағда: «Һәққанийлиқ вә күч болса пәқәт Пәрвәрдигардидур» — дейилиду, ... ғалҗирлишип униңға ғәзәпләнгәнләрниң һәммиси шәрмәндә болиду»** — йәнә көримизки, дуния икки бөлүмгә айрилидиған охшайду. Бири болса, ғалҗирлишип Худаға мутләқ қарши туридиғанлар; иккинчиси, Исраил, җүмлидин өзлиригә беқинип, улар билән бир болған, Исраил билән биллә қутқузулған Йәһудий әмәсләр болиду.

45:24 Йәш. 41:11

25 Исраилниң әвлатлириниң һәммиси Пәрвәрдигар тәрипидин һәққаний қилиниду,
Вә улар Уни даңлишиду.

Бабилдики бутларниң ақивити — улақлар уларни көтирип кетиду Худа болса Өз хәлқини көтириду!

46 1 Бәл болса тиз пүкти, Небо еңишиватиду;
Уларниң мәбудлири улақларниң земмисигә, калиларниң зиммисигә чүшти;
Силәр көтәргән нәрсилириңлар әнди улақларға артилған болуп,
Һалсиз улақларға еғир жүк болиду!
2 Улар еңишиду, бирликтә тиз пүкишиду;
Улар мошу жүкни қутқузалмайду,
Бәлки өзлири әсиргә чүшиду.
3 И Яқупниң җәмәти,
Шундақла Исраил җәмәтиниң қалдиси,
Анаңларниң қосиғидики чағдин тартип үстүмгә артилғанлар,
Балиятқудики чағдин тартип көтирилип кәлгәнләр,
— Маңа қулақ селиңлар!
4 Силәр қериғучиму Мән йәнила шундақтурмән,
Чечиңлар ақарғучиму Мән силәрни йүдүп жүримән;
Силәрни ясиған Мәндурмән, силәрни көтиримән;
Силәрни йүдүп қутқузимән.
5 Әнди Мени кимгә охшатмақчи,
Яки кимни Маңа тәң қилмақчисиләр?
Уни Маңа охшаш дәп,
Силәр кимни Мән билән селиштурмақчисиләр?
6 Улар болса һәмянидин алтунни чечип берип,
Күмүчниму таразиға салиду,
Бир зәргәрни ялливалиду,
У бир мәбудни ясап бериду;
Улар жиқилиду, дәрвәқә чоқуниду!
7 Улар уни мүрисигә артиду,
Уни көтирип, өз орниға қойиду;
Андин у әшу йәрдә өрә туриду;
У орнидин қозғилалмайду;
Бириси униңға йелинип тиләйду,

46:1 **«Бәл»** — Бабилниң «баш бут»и, «Небо» униң «оғли» еди. Мошу бешарәттә Йәшая пәйғәмбәр Бабил шәһири дүшмәнниң қолиға чүшкәндә, хәқләр бутлирини сақлап қелиш үчүн башқа бир жутқа йөткимәкчи болғанлиғини алдин ала көриду. Шу җәрянда бутларни йәргә қоюш керәк болғачқа, пәйғәмбәр «Бәлниң тиз пүккәнлигини, Небониң еңишиватқанлиғи»ни көрүп мазақ қилиду. **«Уларниң мәбудлири улақларниң земмисигә, калиларниң зиммисигә чүшти...»** — бутлар улақниң башқурушиға өткәндәк қилиду. **«Силәр көтәргән нәрсилириңлар»** — Бабилдики диний мурасимларда, пухраларниң бутларни көтирип кочиларни айландуруши керәк еди. Бирақ әслидә Бабиллиқлар һөрмәт билән «көтәргән нәрсиләр» һазир аддий боғчилардәк улақларға артилди.

46:2 **«Улар** , *йәни Бабиллиқлар яки уларниң улақлири* **еңишиду, бирликтә тиз пүкишиду; улар мошу жүкни қутқузалмайду,...»** — демәк, бутлар адәм яки улақларға жүк болған өзлирини қутқузалмайла қалмай, бәлки улақларниму һалсизландуриду.

46:3 **«И Яқупниң җәмәти, ... анаңларниң қосиғидики чағдин тартип үстүмгә артилғанлар, балиятқудики чағдин тартип көтирилип кәлгәнләр...»** — һәқиқий Худа адәмниң көтиришигә муһтаж әмәс, бәлки Өзи Өз хәлқигә ғәмхорлуқ қилип уларни көтириду.

46:5 Йәш. 40:18, 25

Лекин у жавап бәрмәйду;
У кишини аваричилигидин қутқузмайду.
8 Мошу ишларни есиңларда тутуңлар;
Шундақла өзүңларни һәқиқий әркәкләрдәк көрситиңлар;
И, итаәтсизләр,
Буни есиңларға кәлтүрүңлар;
9 Илгәрки ишларни, йәни қедимдин болған ишларни есиңларға кәлтүрүңлар;
Чүнки Мән Тәңридурмән, башқа бири йоқтур;
Мән Худадурмән, Маңа охшашлар йоқтур;
10 Мән: «Мениң бекиткиним орунлиниду,
Көңлүмгә барлиқ пүккәнләрни әмәлгә ашурмай қоймаймән» дәп,
Ишниң нәтижисини баштила,
Алдин-ала техи қилинмиған ишларни аян қилип ейтқучидурмән;
11 Күнчиқиштин житқуч бир қушни,
Йәни көңлүмгә пүккинимни ада қилғучи бир адәмни жирақ жуттин чақирғучидурмән.
Бәрһәқ, Мән сөз қилған,
Бәрһәқ, Мән уни чоқум әмәлгә ашуримән;
Буни нийәт қилғанмән,
Бәрһәқ, Мән уни вужудқа чиқиримән.
12 И һәққанийлиқтин жирақ кәткән жаһиллар,
Маңа қулақ селиңлар: —
13 Мән һәққанийлиғимни йеқин қилимән,
У жирақлашмайду;
Шуниңдәк Мениң нижатим һәм кечикмәйду;
Мән Зионға нижат йәткүзүп,
Исраилға жулалиқ-гөзәллигимни тикләп беримән».

Исраилни сүргүн қилған Бабил түгәшти!

47 1 «И Бабилниң пак қизи, келип топа-чаңға олтар;
И калдийләрниң қизи, тәхтсиз болуп йәргә олтар!
Чүнки сән «латапәтлик вә назук» дәп иккинчи аталмайсән.
2 «Түгмән тешини чөрүп, ун тарт әнди,
Чүмпәрдәңни ечип ташла,
Көңлигиңни селивәт,
Пачиғиңни яланачла,

46:7 Йәш. 45:20
46:9 Йәш. 45:5, 14, 18, 21, 22; 48:12
46:10 Зәб. 32:11; Пәнд. 19:21; 21:30; Ибр. 6:17
46:11 **«Күнчиқиштин житқуч бир қушни ...жирақ жуттин чақирғучидурмән...»** — «житқуч бир қуш» Қорәшни көрситиду. Униң бир тәрипиниң әшәддийлигини Худа Исраилдин йошурмайду.
46:12 **«һәққанийлиқтин жирақ кәткән жаһиллар»** — Худа жуқурида Йәшая пәйғәмбәр арқилиқ 41:2-3, 25-, 44:24-45:11дә Исраилларни Бабилдин кәлгүсидики «Қорәш» дегән бир падиша арқилиқ қутқузимән, дәп жакалиқан. «Жаһиллар» болса Худаниң бу «Қорәш план»ини яқтурмайдиған Исраилларни көрсәтсә керәк; уларниң яқтурмайдиғанлиғи болса Қорәш Йәһудий әмәс, бәлки Парс болғанлиғи үчүн болиду.
46:13 **«Мән һәққанийлиғимни йеқин қилимән, у жирақлашмайду; шуниңдәк Мениң нижатим һәм кечикмәйду; Мән Зионға нижат йәткүзүп... беримән»** — Худа йәнила меһир-шәпқитини көрситип, һәтта «жаһиллар»ғиму Қорәшниң ишлири арқилиқ нижатқа еришиштики пурсәтни кәлтүримән, дәйду.
47:1 Йәш. 26:5

Дәриялардин су кечип өт;
[3] Уятлиғиң ечилиду;
Бәрһәқ, номусуңға тегилиду;
Мән интиқам алимән,
Һеч ким Мени тосмайду.
[4] Бизниң Һәмҗәмәт-Қутқузғучимиз болса,
«Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар» Униң нами;
У Исраилдики Муқәддәс Болғучидур.
[5] И калдийләрниң қизи, сүкүт қелип җим олтар,
Қараңғулуққа кирип кәт;
Чүнки буниңдин кейин иккинчи «сәлтәнәтләрниң ханиши» дәп аталмайсән.
[6] Мән Өз хәлқимдин ғәзәпләндим,
Шуңа Өзүмниң мирасимни булғивәттим,
Шуниң билән уларни қолуңға тапшуруп бәрдим;
Сән болсаң уларға һеч қандақ рәһим көрсәтмидиң;
Яшанғанларниң үстигиму боюнтуруқларни интайин еғир қилип салдиң;
[7] Шуниң билән сән: —
«Мән мәңгүгә ханиш болимән» дәп,
Мошу ишларни көңлүңдин һеч өткүзмидиң;
Уларниң ақивитини һеч ойлап бақмидиңсән.
[8] Әнди һазир, и әндишисиз яшап кәлгүчи,
Өз-өзигә: «Мәнла бардурмән, мәндин башқа һеч ким йоқтур,
Мән һәргиз тул аялниң җапасини яки балилардин мәһрум болушниң җапасини тарт-
маймән» — дегүчи,
И сән әйш-ишрәткә берилгүчисән,
Шуни аңлап қой: —
[9] «Дәл мошу икки иш,
— Балилардин мәһрум болуш вә туллуқ —
Бир дәқиқидә, бир күн ичидила бешиңға тәң чүшиду;
Нурғунлиған җадугәрликлириң түпәйлидин,
Бәк көп әпсунлириң үчүн улар толуқ бешиңға келиду.
[10] Чүнки сән өзүңниң рәзиллигиңгә таянғансән,
Сән «Һеч ким мени көрмәйду» — дедиң;
Сениң даналиғиң вә билимиң өзүңни езиқтуруп,

47:2 «Түгмән тешини чөрүп, ун тарт әнди, чүмпәрдәңни ечип ташла, көйнигиңни селивәт, пачиғиңни ялаңачла, ...» — демисәкму, мошу ишлар әсиргә чүшүштики аламәтләр. Һәм Бабиллиқлар, һәм Парслар өз әсирлиригә рәһимсизлик қилип уларни ялаңач меңишқа мәҗбурлайтти.
47:3 «Һеч ким Мени тосмайду» — яки «Һеч кимни аяп қоймаймән».
47:3 Йәш. 3:17; Наһ. 3:5
47:4 «Һәмҗәмәт-Қутқузғучи» — кона Исраилда «һәмҗәмәт-қутқузғучи» *(гоел)*ниң йәнә қилидиған бир иши өзиниң увал болған җәмәтидикиләр үчүн адаләтни жүргүзүш еди. Униң уруқ-туққанлиридин бириси қатиллиқ қәстигә учриған болса, «һәмҗәмәт-қутқузғучи»ниң қатилни өлтүрүш һоқуқи һәм вәзиписи бар еди.
47:5 «қараңғулуққа кирип кәт» — «қараңғулуқ» бәлким зиндандики қараңғулуқни билдүриду.
47:6 «Өзүмниң мирасим» — Худа Өзиниң хәлқини Өзи үчүн мирас дәп һесаплайду.
47:7 Вәһ. 18:7
47:8 «Әнди һазир, и әндишисиз яшап кәлгүчи, өз-өзигә: «Мәнла бардурмән, мәндин башқа һеч ким йоқтур.. дегүчи, ... Шуни аңлап қой: —» — Худа Өз хәлқигә «тәрбийә җазаси»ни бәрмәкчи болуп, уларни Бабилниң рәһимсиз қолиға тапшуруши билән, Бабиллиқларму өз рәһимсизлиги түпәйлидин җазаға учримай қалмайду. –Бабилниң: «Мәнла бардурмән, мәндин башқа бири йоқтур» дегини, башқиларға пүтүнләй «пәрвайим пәләк» дегәнлик һәм «Мән аләмдә йәккә-йеганә» дегән тәкәббурлуқтур.
47:9 Йәш. 51:19

Сән көңлүңдә: — «Мәнла бардурмән, мәндин башқа бири йоқтур» — дедиң.
11 Бирақ балаю-апәт сени бесип келиду;
Сән униң келип чиқишини билмәйсән;
Һалакәт бешиңға чүшиду;
Сән һеч қандақ «һамий пули» билән уни тосалмайсән;
Сән һеч күтмигән вәйранчилиқ туюқсиз сени бесип чүшиду.
12 Әнди қени, яшлиғиңдин тартип өзүңни упритип кәлгән әпсунлириңни,
Шундақла нурғунлиған җадугәрликлириңни һазир оқуп туривәр;
Ким билсун, сән улардин пайда көрүп қаламсән?
Бирәр немини тәвритип қояларсән һәр қачан?!
13 Сән алған мәслиһәтлириң билән һалсизлинип кәттиң;
Әнди асманларға қарап тәбир бәргүчиләр,
Юлтузларға қарап палчилиқ қилғучилар,
Йеңи айларни күзитип мунәҗҗимлик қилип ишларни «алдин-ала ейтқучилар» орнидин тәң туруп бешиңға чүшидиғанлардин сени қутқузсун!
14 Мана, улар пахалдәк болуп кетиду;
От уларни көйдүрүветиду;
Улар өзлирини ялқунниң қолидин қутқузалмайду;
Бирақ уларда адәмни исситқидәк һеч көмүр,
Яки адәм иссинғидәк һеч гүлхан йоқтур!
15 Сени аварә қилған,
Яшлиғиңдин тартип сәндә сода қилғанлар саңа мошундақ пайдисиз болиду;
Һәр бири өз йолини издәп кетип қалиду;
Сени қутқузғидәк һеч ким йоқтур.

Исраилниң җаһиллиғи: — улар Бабилдин қутқузулғини билән, гуналиридин сақит болмайду

48 1 И Яқупниң җәмәти, «Исраил»ниң исми билән аталғанлар,
«Йәһуда булақлири»дин чиққансиләр,
Пәрвәрдигарниң намини ишлитип қәсәм қилғучисиләр,
Исраилниң Худасини тилға алғучисиләр,
Бирақ булар һәқиқәт һәм һәққанийлиқтин әмәс!
Мунуларни аңлап қоюңлар: —
2 (Чүнки улар «муқәддәс шәһәр»ниң намини ишлитип өзлиригә исим қилиду,

---

47:10 **«Сениң даналиғиң вә билимиң өзүңни езиқтуруп, сән көңлүңдә: — «Мәнла бардурмән, мәндин башқа бири йоқтур» — дедиң»** — жуқуриқи *(8-айәттики)* «Мәнла бардурмән, мәндин башқа бири йоқтур» дегән, башқиларға «пәрвайим пәләк» дегәнлик. Мошу йәрдә болса «Худағиму пәрвайим пәләк» дегәнлик.

47:14 **«Мана, улар пахалдәк болуп кетиду; от уларни көйдүрүветиду; улар өзлирини ялқунниң қолидин қутқузалмайду; бирақ уларда адәмни исситқидәк һеч көмүр... йоқтур!»** — бу сөзниң мәнаси бәлким, һәқиқий Худаниң ғәзиви күчлүк һәм отлуқ; аталмиш «бутларниң ғәзиви»ниң болса, адәмни исситқидәкму оти йоқ; башқа мәнаси бар дейилсә: — Мошу палчилар һеч немигә яримайдуки, һәтта *(Худаниң җазаси билән)* көйдүрүлгән вақиттиму адәмни исситқидәк һарарити болмайду.

47:15 **«Сени аварә қилған, яшлиғиңдин тартип сәндә сода қилғанлар саңа мошундақ пайдисиз болиду; һәр бири өз йолини издәп кетип қалиду...»** — Бабилда пал селиш, сеһиргәрлик қатарлиқ хурапийлиқлар бәлким «әң чоң сода» болуши мүмкин. Бирақ бешарәт бойичә палчилар херидарлиридин мәһрум болуп башқа жутларға йол алмақчи болиду.

–Археологлар кона Бабил шәһиридин қазған асарәтиқиләр ичидин нурғун «палнамиләр» һәм «раммалнамиләр» тепилди. Бирақ булардин һеч қайсисидин «Бабил вәйран болиду» дегән бешарәтни тапқили болмайду; һәммиси «келәчикиң парлақ» дегәндәк сөзләрдур *(әмәлийәттә барлиқ палчилиқ шундақ әмәсму?!)*.

47:15 Вәһ. 17:16

Техи Исраилниң Худасиға «тайинар»миш!
Униң нами болса самави қошунларниң Сəрдари болған Пəрвəрдигардур!)
3 Мəн бурунла «илгəрки ишлар»ни алдин-ала баян қилдим;
Улар Өз ағзимдин чиққан, Мəн уларни аңлаттим;
Мəн буларни туюқсиз вуҗудқа чиқирип,
Улар əмəлгə ашурулди;
4 Чүнки Мəн сениң җаһиллиғиңни, бойнуңниң пəйлириниң төмүр,
Йүзүңниң даптəк екəнлигини билдим;
5 Сениң: «Мениң бутум мошуларни қилди»,
Яки «Ойма мəбудум, қуйма мəбудум буларни буйруди» — демəслигиң үчүн,
Шуңа Мəн балдур мошуларни саңа баян қилдим;
Иш йүз бəргичə уларни саңа аңлитип турдум.
6 Сəн буларни аңлиғансəн;
Əнди уларниң һəммисини көрүп бақ!
Буни раст дəп етирап қилмамсилəр?
Мəн баятин «йеңи ишлар»ни, йəни сақлинип йошурунған ишларни баян қилдим,
Сəн буларни билгəн əмəссəн.
7 Сениң: «Дəрвəқə, мениң улардин балдур хəвирим бар еди» демəслигиң үчүн,
Улар бурун əмəс, һазирла яритилиду;
Мошу күндин илгири сəн уларни аңлап бақмиғансəн.
8 Бəрһəқ, сəн қулақ салмидиң,
Бəрһəқ, сəн хəвəрму алмидиң,
Бəрһəқ, сениң қулиқиң хелə бурунла ечилмай етиклик қалди;
Чүнки Мəн сениң вапасизлиқ қиливеридиғанлиғиңни,
Балиятқудики чеғиңдин тартип «асий» дəп атилидиғанлиғиңни билдим.
9 Өз намим үчүн ғəзивимни кечиктүримəн,
Шөһритим үчүн сени үзүп ташлимаймəн дəп ғəзивимни бесивалдим;
10 Қара, Мəн сени тавлидим,
Бирақ күмүчни тавлиғандəк тавландурмидим;
Мəн азап-оқубəтниң хумданида сени талливалдим;
11 Өз сəвəвимдин, Өз сəвəвимдин Мəн мошуни қилимəн;
Мениң намимға дағ тəгсə қандақ болиду?
Мəн Өзүмниң шан-шөһритимни башқа бирисигə өткүзүп бəрмəймəн.
12 И Яқуп,
И чақирғиним Исраил!
Маңа қулақ салғин;

48:3 **«Илгəрки ишлар»** — мошу айəттики «илгəрки ишлар» шүбһисизки, Худаниң «Қорəш плани»дур *(46:12дики изаһатни көрүң)*. Мошуни җəзмəнлəштүрүш үчүн Йəшая «қошумчə сөз»дики 4-мисал *(48-бапниң алаһидə шəкли тоғрисида)* дегəн графини көрүң.
– Əшу графиға қариғанда, 48-бап икки қисимға бөлүниду. Биринчи қисимдики «илгəрки ишлар» дəл «Қорəш плани»ға баравəр келиду; 6-айəттики «йеңи ишлар» болса, Пəрвəрдигарниң қулиниң ишлирни көрситиду. Мошу тəһлил қилиниш 42-баптикигə охшаш.
48:4 **«йүзүңниң дап екəнлигини...»** — сөзмусөз тəрҗимə қилғанда «пешанəңниң мистин екəнлигини...».
48:6 **««йеңи ишлар»нəни сақлинип йошурунған ишларни баян қилдим,...»** — жуқурики изаһатта дегинимиздəк, «йеңи ишлар»ни дəл «Пəрвəрдигарниң қули» тоғрилиқ хуш хəвəр дəп билимиз *(42-бапниму көрүң)*.
48:9 Йəш. 43:21, 25
48:10 **«Күмүчни тавлиғандəк тавландурмидим»** — демəк, Исраил күмүчниң барлиқ дашқилини айривалғичə тавланғандəк тавланса, бəлким һеч нəрсə қалмайтти! *(1-бап, 22-, 25-айəтниму көрүң)*. **«Азап-оқубəтниң хумданида»** — бəлким Бабил империйəсиниң уларға қарита қилған зиянкəшликлирини көрситиду.
48:11 Йəш. 42:8

Мән «У»дурмән;
Мән Тунҗидурмән, бәрһәқ һәм Ахирқидурмән;
13 Мениң қолум йәр-зиминниң улини салған,
Оң қолум асманларни кәргән;
Мән уларни чақирсамла, улар җәм болуп орнидин туриду.
14 Һәммиңлар, җәм болуп жиғилиңлар, аңлап қоюңлар;
Бутлар арисида қайсиси мошундақ ишларни баян қилған?
Пәрвәрдигар яхши көргән киши болса униң көңлидики ишларни Бабилда ада қилиду,
Униң биләк-қоли калдийләрниң үстигә зәрб билән чүшиду;
15 Мән, Мән сөз қилғанмән;
Дәрһәқиқәт, Мән уни чақирдим;
Мән уни алдиға чиқиривалдим;
Униң йоли мувәппәқийәтлик болиду.

16 — Маңа йеқин келиңлар, мошуни аңлап қоюңлар;
Мән әзәлдин сөзүмни йошурун қилған әмәс;
Сөзүм әмәлгә ашурулғинидиму йәнила шу йәрдә болғанмән;
Һазир болса Рәб Пәрвәрдигар вә Униң Роһи Мени әвәтти!
17 Һәмҗәмәт-ниҗаткариң Пәрвәрдигар, Исраилдики Муқәддәс Болғучи мундақ дәйду: —
«Өзүңгә пайда болсун дәп саңа Үгәткүчи,
Саңа тегишлик болған йолда сени йетәклигүчи Мән Пәрвәрдигар Худайиңдурмән;
18 Сән Мениң пәрманлиримға қулақ салған болсаң еди!
Ундақ болғанда бәхит-хатирҗәмлигиң дәриядәк,
Һәққанийлиғиң деңиз долқунлиридәк болатти!
19 Сениң нәслиң болса униң қумлиридәк,
Ич-қарниңдин чиққан пәрзәнтлириң қум данчилиридәк сансиз болатти!
Уларниң исми Мениң алдимда һәргиз өчүрүветилмәйдиған яки йоқитиветилмәйдиған болатти!
20 Бабилдин чиқиңлар, калдийләрдин қечип кетиңлар!
Нахша авазлирини яңритип мошуни җакалаңлар,
Бу хәвәрни аңлитиңлар,
Җаһанниң чәт-яқилириғичә уни йәткүзүп мундақ дәңлар: —

48:12 **Йәш. 41:4; 44:6; Вәһ. 1:17; 22:13**
48:14 **«Пәрвәрдигар яхши көргән киши»** — мошу йәрдә Қорәшни көрситиду.
48:14 **Йәш. 41:22,23**
48:16 **«Маңа йеқин келиңлар, мошуни аңлап қоюңлар; Мән әзәлдин сөзүмни йошурун қилған әмәс; сөзүм әмәлгә ашурулғинидиму йәнила шу йәрдә болғанмән»** — демәк, сөзлигүчи Худаниң «Җакарчиси» һәм Униң йенида һазир туруп Униң сөзини бежа кәлтүргүчидур. Кейинки изаһатниму көрүң.
–Башқа бир хил тәрҗимиси: «Әгәр вақит дегән нәрсини бар десәң, мана Мән Өзүмдурмән».
–**«Һазир болса Рәб Пәрвәрдигар вә Униң Роһи Мени әвәтти!»** — сөзлигүчи йәнә «Әзәлдин тартип Худа билән биллә болуп, Униң сөзини йәр йүзидикиләргә йәткүзгүчи» болуп, ахирда Худа һәм Худаниң Роһи тәрипидин әвәтилип Өзи мошу дунияға келиду *(6-бап, 8-айәтни көрүң)*. Төвәндики 49-бапта мошу Зат, йәни «Пәрвәрдигарниң қули» тоғрисидики мәзмунларда көпрәк ашкарилиниду.
–Башқа бир хил тәрҗимиси: «Һазир болса Рәб Пәрвәрдигар Мени Униң Роһи билән әвәткән!».
48:16 **Пәнд. 8:1-5; Зәк. 2:9; 6:15; 10:12; Юһ. 11:42; 17:21**
48:18 **Қан. 32:29; Зәб. 80:14-17**

«Пәрвәрдигар Өз қули Яқупни һәмҗәмәтлик қилип қутқузди!
[21] Улар чөл-баяванлардин өткәндә һеч уссап қалмиди;
У суларни таштин аққузуп бәрди;
Бәрһәқ, У ташни ярғузди, сулар униңдин урғуп чиқти!».
[22] «Рәзилләр үчүн» — дәйду Пәрвәрдигар, «бәхит-хатирҗәмлик йоқтур».

Пәрвәрдигарниң қулиниң сөзи — Худаниң униң тоғрилиқ бәргән гувалиғи

49 [1] «И араллар, мениң гепимни аңлаңлар,
Жирақтики әл-жутлар, маңа қулақ селиңлар!
Балиятқудики чеғимдин тартип Пәрвәрдигар мени чақирди;
Апамниң қосиғидики чеғимдин тартип У мениң исмимни тилға алди;
[2] У ағзимни өткүр қиличтәк қилди;
Өз қолиниң сайиси астида мени йошуруп кәлди,
Мени силиқланған бир оқ қилди;
У мени оқдениға селип сақлиди,
[3] Вә маңа: «Сән болсаң өзүңдә Мениң гөзәллик-җулалиғим аян қилинидиған Өз қулум Исраилдурсән» — деди».
[4] Амма мән: —
«Мениң әҗрим бекарға кәтти,
Һеч немигә еришмәй күч-мағдурумни қуруқ сәрп қилдим;
Шундақтиму баһалинишим болса Пәрвәрдигардиндур,
Мениң әҗримниму Худайимға тапшурдум» — дедим;

48:20 «Бабилдин чиқиңлар, калдийләрдин қечип кетиңлар!» — Исраил Бабилдин *(миладийәдин илгәрки 536-жили)* қутулғини билән, әмәлийәттә интайин аз бир қисми қайтип кәлди. Нурғун Йәһудийлар Парс империйәсиниң һөкүмранлиғи астида туруп, өзиниң әшу йәрдики әһвалини яхши дәп қарайтти. Уларднн көплигән адәм сода-тиҗарәт билән шуғуллиниш билән бейип кәтти. Улар еришкән параван турмушни ташлап өз жутини қайтидин бәрпа қилиш җапасидин баш тартти. Шуңа улар мошу чақириққа қулақ салмайтти. Адәмләр мошу дунуядики мустәбитлик һөкүмранлиқлардин әмәс, бәлки өз гунайидин, шәхсийәтчилигидин, **өзидин** «азат қилиниш»и яки «қутқузулуш»и әң муһимдур. Қорәш болса уларниң өз вәтинигә қайтиш йолини ачқан. Бирақ гуналиридин сақит болмиса, һәммиси қуруқ, бекарға кетиду.
–Бешарәтләр бойичә мошу түгүнни йешиш үчүн, инсанни гунадин қутқузуш үчүн, «Пәрвәрдигарниң қули» әвәтилиду. Униң қилидиған хизмәтлири төвәндики 49-55-баптики бешарәтләрниң темиси болиду.
–*(Мошу бешарәтләр бәлким иккинчи қетим ахирқи заманлардиму әмәлгә ашурулиду, шу чағда Исраил «йеңи Бабил»дин һәм дунуядики чәт-чәтләрдин Зионға қайтиду).*
48:20 Йәш. 52:11; Йәр. 50:8; 51:6,45; Вәһ. 18:4
48:21 «Улар чөл-баяванлардин өткәндә һеч уссап қалмиди; У суларни таштин аққузуп бәрди; ...сулар униңдин урғуп чиқти!» — «Мис.» 17-бапни көрүң. Шу чағда Исраиллар Худадин нарази болуп қақшап кәтти. Бәлким 22-айәт мошундақ ишларниму көрситиши мүмкин.
48:22 Йәш. 57:21
49:1 «Апамниң қосиғидики чеғимдин тартип У мениң исмимни тилға алди» — башқа бир хил тәрҗимиси: «Апамниң қосиғидики чеғимдин тартип У мениң исмимни әслә́тти».
49:2 «У ағзимни өткүр қиличтәк қилди ...мени силиқланған бир оқ қилди» — қиличниң тәсири йеқиндикиләргә, оқниң болса жирақтикиләргә болиду.
49:3 «Сән болсаң өзүңдә Мениң гөзәллик-җулалиғим аян қилинидиған Өз қулум Исраилдурсән» — оқурмәнләрниң есидә болуши керәкки, Худа Яқупқа йеңи бир исим, Исраилни *(«Худа билән билла болған әмир» яки «Худаниң ғәлибичисидур» дегән мәнада)* бәғишлиған еди. Шуниң билән Худа бовиси Ибраһимға бәргән вәдилирини, җүмлидин әң улуғи: «Сән вә әвладиң дунуядики барлиқ әл-жутларға бәхит йәткүзисән» дегәнни тәкрарлап униңға тапшурған. Бирақ Яқупниң әвлатлири болған Исраиллар Худаға гувалиқ бәрмәй мошу вәзипини әмәлгә ашурмай кәлгән. Мошу йәрдә Худа шу вәзипини һәм вәдисини: «Сән болсаң өзүңдә гөзәллик-җулалиғим аян қилинидиған Өз қулум Исраилдурсән» дәп, пәвқулъаддә «Өз қули»ға тапшурди.
49:4 «Мән: — «Мениң әҗрим бекарға кәтти, һеч немигә еришмәй күч-мағдурумни қуруқ сәрп қилдим; шундақтиму баһалинишим болса Пәрвәрдигардиндур, мениң әҗримниму Худайимға тапшурдум» — дедим» — мошу бешарәтни чүшиниш үчүн 5-13-айәтләрниму көрүш керәк. Қариғанда Худа Өз қулиға «Өз хәлқимни

5 Әнди мени Өз қули болушқа,
Яқупни товва қилип униң йениға қайтурушқа мени балиятқуда шәкилләндүргән Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
(Исраил қайтурулуп йениға топланмиған болсиму,
Мән йәнила Пәрвәрдигарниң нәзиридә шан-шәрәпкә егә болдум,
Шуниңдәк Худайим мениң күчүмдур).
6 — У мундақ дәйду: —
«Сениң Яқуп қәбилилирини гунадин қутқузуп турғузушқа,
Һәмдә Исраилдики «сақланған садиқлар»ни бәхиткә қайтурушқа қулум болушуң сән үчүн зәрричилик бир иштур;
Мән техи сени әлләргә нур болушқа,
Йәр йүзиниң чәт-яқилириғичә нижатим болушуң үчүн сени атидим».
7 Әнди Исраилниң һәмҗәмәт-қутқузғучиси, униңдики Муқәддәс Болғучи Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Адәмләр ич-ичидин нәпрәтлинидиған кишигә,
Йәни көпчилик ләнитий дәп қариған,
Әмәлдарларға қул қилинған кишигә мундақ дәйду: —
«Сөзидә турғучи Пәрвәрдигар,
Йәни сени таллиған Исраилдики Муқәддәс Болғучиниң сәвәвидин,
Падишаһлар көзлирини ечип көрүп орнидин туриду, әмәлдарларму баш уриду;
8 Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Шапаәт көрситилидиған бир пәйттә дуайиңни иҗабәт қилишни бекиткәнмән,
Нижат-қутқузулуш йәткүзүлидиған бир күнидә Мән саңа ярдәмдә болушумни бекиткәнмән;
Мән сени қоғдаймән,
Сени хәлқимгә әһдә сүпитидә беримән;
Шундақ қилип сән зиминни әслигә кәлтүрисән,
Хәлқимни харабә болуп кәткән мираслириға варислиқ қилдурисән,
9 Сән мәһбусларға: «Буяққа келиңлар»,
Қараңғулуқта олтарғанларға: «Нурға чиқиңлар» — дәйсән;
Улар йоллар бойидиму отлап жүриду,
Һәтта һәр бир тақир тағлардин озуқлуқ тапиду;
10 Улар ач қалмайду, уссап кәтмәйду;

товва қилиш йолида йенимға қайтуруш» вәзиписини тапшурған болсиму, қул вақит-күчини сәрп қилип һеч қандақ нәтиҗигәеришәлмигәндәк көрүниду; демәк, Исраил, йәни «Яқупниң қәбилилири» һеч товва қилмиған. Оқурмәнләр мошундақ ишларниң һәқиқий йүз бәргән-бәрмигәнлигини Инҗилдин көрәләйду.

49:5 **«Исраил қайтурулуп йениға топланмиған»** — буниң башқа бир хил тәрҗимиси «...йәни Исраилни Өзигә қайтуруп жиғиш үчүн... *(мени балиятқуда шәкилләндүргән)*....»

49:6 **«*Пәрвәрдигар* мундақ дәйду: — «Сениң Яқуп қәбилилирини гунадин қутқузуп турғузушқа, һәмдә Исраилдики «сақланған садиқлар»ни бәхиткә қайтурушқа қулум болушуң сән үчүн зәрричилик бир иштур...»** — Пәрвәрдигарниң қули «һеч қандақ нәтиҗигә еришмигини билән», йәнила үмүтсизләнмәй дуа қиливәрди. Худа униңға: «Пәқәт Өз хәлқим болған Йәһудийларни қайтурупла қалмай, сән бәлки пүткүл дунияға нур вә нижат болуп, Қутқузғучи болисән» дегән җавапни бериду.

49:7 **«Адәмләр ич-ичидин нәпрәтлинидиған кишигә, йәни көпчилик ләнитий дәп қариған... кишигә..»** — мошу йәрдә «көпчилик» ибраний тилида «ят әл» дегәнни ипадиләйду. Лекин мошу йәрдә Исраилни көрситиду. Демәк, Исраил Худаға нисбәтән «ят бир әл» дәп қарилиду. **«...падишалар көзлирини ечип көрүп орнидин туриду, әмәлдарларму баш уриду»** — мошу бешарәт билән жуқурики бешарәтни селиштурсақ, адәмни һәйран қалдуриду. Қул дунияға нур вә нижат болғини билән у адәмләрниң нәпрәт-кәмситишигә, чәткә қеқишиға һәм хорлуғиға учрайду; бирақ ахирда һәтта дуниядики падишаларму «көзлирини ечип көрүп» қулға баш уриду. Амма уларниң «немә көргәнлиги» мошу йәрдә дейилмиди; буни билиш үчүн «Йәшая»ни давамлиқ оқуш керәк!

49:8 2Кор. 6:2

Томуз иссиқму, қуяш тәптиму уларни урмайду;
Чүнки уларға рәһим Қилғучи уларни йетәкләйду,
У уларға булақларни бойлитип йол башлайду.
11 Шуниңдәк Мән барлиқ тағлиримни йол қилимән,
Мениң йоллирим болса егиз көтирилиду.
12 Мана, мошу кишиләр жирақтин келиватиду,
Мана, булар болса шималдин вә ғәриптин келиватиду,
һәм мошулар Синим зиминидинму келиватиду.
13 Хошаллиқтин товлаңлар, и асманлар;
И йәр-зимин, шатлан;
Нахшиларни яңритиңлар, и тағлар;
Чүнки Пәрвәрдигар Өз хәлқигә тәсәлли бәрди,
Өзиниң хар болған пеқир-мөминлиригә рәһим қилиду.
14 Бирақ Зион болса: —
«Пәрвәрдигар мәндин ваз кәчти,
Рәббим мени унтуп кәтти!» — дәйду.
15 Ана өзи емитиватқан бовиқини унтуяламду?
Өз қосиғидин туққан оғлиға рәһим қилмай туралламду?
Һәтта улар унтуған болсиму,
Мән сени унтуялмаймән.
16 Мана, Мән сени Өз алқанлиримға оюп пүткәнмән;
Харабә тамлириң һәрдайим көз алдимдидур.
17 Оғул балилириң қайтишқа алдириватиду;
Әслидә сени вәйран қилғанлар, харап қилғанлар сениңдин жирақ кетиватиду;
18 Бешиңни егиз көтирип әтрапиңға қарап бақ!
Уларниң һәммиси жәм болуп қешиңға қайтип келиватиду!
Өз һаятим билән қәсәм қилимәнки, — дәйду Пәрвәрдигар,
Сән уларни өзүңгә зибу-зиннәтләр қилип кийисән;
Тойи болидиған қиздәк сән уларни тақайсән;
19 Чүнки харабә һәм чөлдәрәп кәткән жайлириң,
Вәйран қилинған зиминиң,
Һазир келип, турмақчи болғанлар түпәйлидин саңа тарчилиқ қилиду;
Әслидә сени жутувалғанлар жирақлап кәткән болиду.
20 Сениңдин жуда қилинған балилириң болса саңа: —
«Мошу жай турушумға бәк тарчилиқ қилиду;

49:10 Вәһ. 7:16
49:11 «... Шуниңдәк Мән барлиқ тағлиримни йол қилимән, Мениң йоллирим болса егиз көтирилиду» — шүбһисизки, мошу бешарәтләр һәм жисманий жәһәтләр һәм роһий жәһәтлиридиму әмәлгә ашурулиду. «Жисманий жәһәттә» қул Исраил хәлқини дунияниң барлиқ чәт-яқилиридин өз жутиға қайтуруп, Яқупниң «мираси болған» Пәләстинни гүлләндүрүп уларға қайтидин беғишлайду. Мошу ишлар йәнә төвәндики 14-26-айәтләрдә тәсвирлиниду.
–Худаниң сөзигә асасән бу ишлар «сән үчүн бу зәрричилик иштур». Униң қули Шәйтанниң вә гунаниң қараңғу зинданлирида узун ятқан барлиқ мәһбуслар үчүн әркинликкә, Худаниң кәчүрүмигә, йеңи, әһмийәтлик һаятқа, жүмлидин жәннәткә еришиштики пурсәтни яритип бериду.
49:12 «Мана, булар болса шималдин вә ғәриптин келиватиду, һәм мошулар Синим зиминидинму келиватиду» — ибраний тилидики «Синим» дегән сөз бәлким қедимки «Чин» мәмликити (*қедимки «Чин» һазирқи Жуңго*)ни көрситиш мүмкин. Мошу сөз үстидә башқа қарашларму мәвжут.
49:18 Йәш. 60:4
49:19 «... харабә һәм чөлдәрәп кәткән жайлириң... һазир келип, турмақчи болғанлар түпәйлидин саңа тарчилиқ қилиду» — бу хил мәсилә интайин яхши бир мәсилә, әлвәттә. Аниниң йениға қайтип кәлгән балилири шунчә көпки, жутқа патмайду.

Маңа турғидәк бир җайни бошитип бәрсәң!» — дәйду;
21 Сән көңлүңдә: —
«Мән балилиримдин айрилип қалған,
Ғериб-мусапир вә сүргүн болуп, уян-буян һайдиветилгән турсам,
Ким мошуларни маңа туғуп бәрди?
Ким уларни беқип чоң қилди?
Мана, мән ғериб-ялғуз қалдурулғанмән;
Әнди мошулар зади нәдин кәлгәндур?» — дәйсән.
22 Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Мана, Мән әлләргә қолумни көтирип ишарәт қилимән,
Әл-милләтләргә көрүнидиған бир туғни тикләймән;
Улар оғуллириңни қучиғида елип келишиду;
Улар қизлириңни һапаш қилип келиду.
23 Падишаһлар болса, «Атақ дадилириң,»
Ханишлар болса иник анилириң болиду;
Улар саңа бешини йәргә тәккүзүп тазим қилип,
Путлириң алдидики чаң-топиниму ялайду;
Шуниң билән сән Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни билип йетисән;
Чүнки Маңа үмүт бағлап күткәнләр һәргиз йәргә қарап қалмайду.
24 Олҗини батурлардин еливалғили боламду?
Һәққанийәт җазаси сәвәвидин тутқун қилинған болса қутулдурғили боламду?
25 Чүнки Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Һәтта батурлардин әсирләрниму қайтурувалғили,
Әшәддийләрдин олҗини қутқузувалғили болиду;
Вә сән билән дәвалашқанлар билән Мәнму дәвалишимән,
Шуниң билән балилириңни қутқузуп азат қилимән.
26 Сени әзгүчиләрни өз гөши билән өзини озуқландуримән;
Улар йеңи шарап ичкәндәк өз қени билән мәс болуп кетиду;
Шундақ қилип барлиқ әт егилири Мән Пәрвәрдигарниң сениң Қутқузғучиң һәм Һәмҗәмәт-Нижаткариң,
Яқуптики қудрәт Егиси екәнлигимни билип йетиду.

Худаниң чақириқиға ким: «Мана мән» — дәйду?

50 1 Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Мән қоюватқан анаңларниң талақ хети қени?
Маңа қәриз бәргүчиләрниң қайсисиға силәрни сетиватқанмән?
Мана, силәр өз гуналириңлар арқилиқ өз-өзүңларни сетиватқансиләр;
Силәрниң асийлиқлириңлар түпәйлидин анаңлар қоюветилгән еди.

49:24 «Һәққанийәт җазаси сәвәвидин тутқун қилинған болса қутулдурғили боламду?» — буниң мәнаси бәлким Исраиллар яки башқа милләтләр «һәққанийәт җазасиға учриши сәвәвидин тутқун қилинса», ундақта һәққаний болған Худа уларни әркин қилса боламду, боламду? Бу Өзиниң адиллиғиға хилаплиқму? — демәкчи. Төвәндики айәтни һәм изаһатниму көрүң.
49:24 Мат. 12:29
49:25 «Сән билән дәвалашқанлар билән Мәнму дәвалишимән» — Худаниң бу сөзи бәлким «силәрни әркин қилишимда бириси адиллиғимға дағ чүшүргән болса яки Маңа: «Адилсиз!» дәп әрз қилса, Мән Өзүм егә, буни Өзүм бир тәрәп қилимән» демәкчи. Әнди Униң қандақ қилип «бир тәрәп қилиш»и 53-бапта ашкарилиниду.
49:26 Вәһ. 16:6
50:1 «Мән қоюватқан анаңларниң талақ хети қени?... Силәрниң асийлиқлириңлар түпәйлидин анаңлар

2 Мән силәрдинму сораймән:
Мән кәлгинимдә, немишкә һеч адәм чиқмиди?
Мән чақирғинимда, немишкә һеч ким «Мана мән» дәп жавап бәрмиди?
Һөрлүккә чиқиришқа қолум қисқилиқ қиламду?
Қутқузғидәк күчүм йоқмиду?
Мана, Мән бир әйипләпла деңизни қурутуп,
Дәрияларни чөлгә айландуруветимән;
Су болмиғачқа уларниң белиқлири сесип кетиду,
Уссузлуқтин өлиду;
3 Асманларни қарилиқ билән кийдүримән,
Уларниң кийим-кечәклирини қара бөздин қилимән».

Пәрвәрдигарниң қули йәнә сөзләйду

4 «Рәб Пәрвәрдигар мениң жапа чәккәнләрниң көңлини ясашни билишим үчүн маңа тәлим-тәрбийә алғучиларниң тилини тәқдим қилди;
У мени һәр сәһәр ойғитип туриду,
Тәрбийиләнгәнләрниң қатарида мениң қулиқимни ойғитиду.
5 Рәб Пәрвәрдигар қулиқимни ачти;
Мән болсам итаәтсизлик қилмидим,
Яки йолидин баш тартмидим.
6 Дүмбәмни савиғучиларға,
Мәңзлиримни түк юлғучиларға тутуп бәрдим;
Хорлуқ һәм түкүрүшләрдин йүзүмни қачурмидим;
7 Бирақ Рәб Пәрвәрдигар ярдимимдә болиду;
Шуңа мән йәргә қарап қалмаймән;
Шуңа мән нийитимни қәтъий қилип йүзүмни алмастәк чиң қилдим;

қоюветилгән еди» — Худа Исраилға «өз аялим»дәк қарайду. «Қоюваткән анаңларниң талақ хети қени?» — Муса пәйғәмбәр арқилиқ берилгән қанунға асасән, «талақ хәт» болмиса, «ажрашқанлар» қайтидин әпләшсә болиду. Демәк, Исраилниң Худаниң йениға қайтиш йоли очуқ көрүниди.

–**«Маңа қәриз бәргүчиләрниң қайсисиға силәрни сетиваткәнмән?»** — Худаға қәриз бәргүчи йоқ, әлвәттә. Худа «Өз мәнпәити»ни көзлигән әмәс, бәлки уларниң гуналири түпәйлидин дүшмәнләрниң уларни аяқ асти қилип әсиргә чүшүрүшигә йол қойған *(оқурмәнләрниң есидә болсунки, Йәшая асасән мошу бешарәтләрни өзидин кейинки бир дәвир үчүн сөзләйду).*

50:2 **«Мән кәлгинимдә, немишкә һеч адәм чиқмиди? Мән чақирғинимда, немишкә һеч ким «Мана мән» дәп жавап бәрмиди? Һөрлүккә чиқиришқа қолум қисқилиқ қиламду? Қутқузғидәк күчүм йоқмиду?»** — мошу сөзләр бәлким жуқуриқи «Пәрвәрдигар мәндин ваз кәчти, Рәб мени унтуп кәтти!» дегән қақшашларға берилгән иккинчи бир жавап. Худа Зионни унтумиди; бирақ У улардин Өз хизмитини қилғидәк адәмни чақирса, Униң хизмитини қилишқа һеч ким чиқмайду. Бириси чиқсила, у арқилиқ қутқузидиған күч-қудритини көрситип берәтти.

50:2 Чөл. 11:23; Йәш. 59:1

50:3 **«Асманларни қарилиқ билән кийдүримән, уларниң кийим-кечәклирини қара бөздин қилимән»** — Исраилниң «Мисирдин чиқиш» дәвридә мошундақ ишлар көп йүз бәргән. «Мисирдин чиқиш»ни көрүң.

50:4 **«...тәлим-тәрбийә алғучилар... тәрбийиләнгәнләр...»** — ибраний тилида «тәлим-тәрбийә алғучилар» вә төвәндики «тәрбийиләнгәнләр» һәм «мухлислар» *(8-бап, 16-айәт)* бир сөз билән ипадилиниду. ***«Пәрвәрдигар* мени һәр сәһәр ойғитип туриду, тәрбийиләнгәнләрниң қатарида мениң қулиқимни ойғитиду»** — Худаниң сөзини аңлап, униң көңлигә пүккинини әмәлгә ашуруш үчүн Исраилдин һеч ким чиқмиди. Худаниң нийитидики ишни қилишқа чиқидиғини һәм шундақла шу ишини қилалиғучи пәқәтла Худаниң қули Мәсиһ еди. Пәқәт бир қетимла әмәс, у «һәр сәһәрдә» Худаниң сөзини аңлап тәрбийини қобул қилиду.

50:5 **«Рәб Пәрвәрдигар қулиқимни ачти; мән болсам итаәтсизлик қилмидим, яки йолидин баш тартмидим»** — қул болса һәр сәһәр Худаниң сөзини вужуди билән берилип аңлайду. Бир күни у Худаниң вәһийси билән, Худаниң көңүлдикилирини әмәлгә ашуруш үчүн көп жапа-мушәққәтләрни, адәмләрниң рәзил хорлашлирини тартиш керәк дәп билиду. Шу чағда у баш тартмайду, бәлки мошу ишларни қобул қилишқа қәтъий бәл бағлайду *(6-7-айәт).*

50:5 Юһ. 14:31; Фил. 2:8; Ибр. 10:5-10

Хиҗилликқа қалдурулмайдиғанлиғимни билимән.
8 Мени Ақлиғучи йенимдидур;
Ким маңа әрз-шикайәт қилалисун?
Бар болса бирликтә дәвалишайли;
Ким мениң үстүмдин әйиплимәкчи болса,
Алдимға кәлсун!
9 Маңа ярдәмдә болғучи Рәб Пәрвәрдигардур;
Әнди мени әрз қилалайдиған кимкән?
Уларниң һәммиси бир тал кийимдәк әскирәп кетиду;
Пәрваниләр уларни жутуветиду».
10 — «Араңларда Пәрвәрдигардин қорқидиған,
Униң қулиниң сөзигә итаәт қилидиған ким бар?
Қараңғулуқта маңидиған, йоруқлуғи болмиған киши болса,
Пәрвәрдигарниң намиға ишинип хатирҗәмләнсун,
Худасиға йөләнсун!
11 Мана, өзлири үчүн от яқидиған,
Әтрапиңларни мәшъәлләр билән орайдиған һәммиңлар!
Қени, өз отуңларниң нурида,
Өзүңлар яққан мәшъәлләр арисида меңиңлар;
Бирақ силәр шуни қолумдин алисиләрки: —
«Азап-һәсрәт ичидә ятисиләр!».

Нижат-қутулуш силәргә йеқин туриду!

51 1 «И һәққанийлиққа интилгүчиләр,
Пәрвәрдигарни издигүчиләр,
Маңа қулақ селиңлар: —
Силәрни йонуп чиқарған ташқа,
Силәрни колап чиқарған орәккә нәзәр селиңлар;
2 Атаңлар Ибраһимға, силәрни туғуп бәргән Сараһқа нәзәр селиңлар;
Чүнки Мән уни ялғуз чеғида чақирдим,
Униңға бәхит ата қилдим,
Һәм уни авундурдум.
3 Чүнки Пәрвәрдигар Зионға тәсәлли бәрмәй қоймайду;
Униң барлиқ харабә йәрлиригә чоқум тәсәлли бериду;
У чоқум униң жаңгаллирини Ерәм бағчисидәк,
Униң чөл-баяванлирини Пәрвәрдигарниң бегидәк қилиду;

50:7 **«Шуңа мән нийитимни қәтъий қилип йүзүмни алмастәк чиң қилдим»** — «алмас» ибраний тилидики «чақмақ теши» дегән сөз билән охшаш мәнада *(әң қаттиқ таш)*.

50:8 **«Мени Ақлиғучи йенимдидур; ким маңа әрз-шикайәт қилалисун? ... Ким мениң үстүмдин әйиплимәкчи болса, алдимға кәлсун!»** — бу айәткә қариғанда, қул сот қилинип қаттиқ төһмәт-шикайәтләргә учрайду.

50:8 Рим. 8:32,33

50:10 **«Араңларда Пәрвәрдигардин қорқидиған, Униң қулиниң сөзигә итаәт қилидиған ким бар?»** — бешарәт бойичә «Пәрвәрдигардин қорқуш» һәм «Униң қулиниң сөзигә итаәт қилиш»тин ибарәт икки иш әмәлийәттә охшаштур.

50:11 **«Мана, өзлири үчүн от яқидиған, әтрапиңларни мәшъәлләр билән орайдиған һәммиңлар!... «Азап-һәсрәт ичидә ятисиләр!»»** — бу түркүм кишиләр: «Худадин һеч нур кәлмиди һәм кәлмәйду» дәп өз-өзигә йол көрситиш үчүн өзлириниң хиялидики «нур»ни яқиду. Әгәр «нур» Худаниң Өзидин кәлгән болмиса, сахта пәйғәмбәрләрдин, инсанлардики пәлсәпиләрдин яки хәлиқниң өзиниң хиял-тәпәккуридин кәлгәнлириниң һәммисиниң нәтиҗиси охшаш болуп, улар һаман: — «азап-һәсрәт ичидә ятиду».

Униңдин хошаллиқ һәм шат-хурамлиқ,
Рәхмәтләр һәм нахша авазлири тепилиду.
4 Мениң хәлқим, гепимни аңлаңлар,
Өз елим, маңа қулақ селиңлар;
Чүнки Мәндин бир қанун-тәлим келиду,
Вә Мән һөкүм-һәқиқитимни әл-жутлар үчүн бир нур қилип тикләймән.
5 Мениң һәққанийлиғим силәргә йеқин,
Мениң нижатим йолға чиқти;
Мениң биләклирим әл-жутларға һөкүм-һәқиқәтни елип келиду;
Араллар Мени күтүп умид бағлайду,
Улар Мениң билигимгә тайиниду.
6 Бешиңларни көтирип асманларға,
Астиңларда турған йәр-зиминғиму қарап беқиңлар;
Чүнки асманлар ис-түтәктәк ғайип болиду,
Йәр-зимин болса бир тал кийимдәк конирап кетиду;
Униңда туруватқанларму охшашла өлиду;
Бирақ нижатим болса әбәдил-әбәткичидур,
Мениң һәққанийлиғим һәргиз янҗилмайду.
7 И һәққанийлиғимни билгәнләр,
Көңлигә қанун-тәлимимни пүккән хәлиқ,
Маңа қулақ селиңлар;
Инсанларниң һақарәтлиридин қорқмаңлар,
Улардики күпүрлүк вә ғалҗирлашлардин патипарақ болуп кәтмәңлар;
8 Чүнки күйә уларни кийимни йәвалғандәк йәвалиду,
Қурут жуң йәвалғандәк йәвалиду;
Бирақ һәққанийлиғим әбәдил-әбәткичидур,
Мениң нижатим дәвирдин-дәвиргичидур.

Худаниң вәдилирини аңлиғанларниң бир дуаси

9 Ойған, ойған, күчни Өзүңгә кийим қилип кийгәйсән, и Пәрвәрдигарниң Билиги!
Қедимки вақитларда,
Өткән заманлардики дәвирләрдә ойғанғиниңдәк ойған!
Раһабни қийма-чийма қилип чепиваткән,
Әждиһани санҗип зәхимләндүргән әсли Сән әмәсму?
10 Деңизни, дәһшәтлик һаңлардики суларни қурутуветип,

51:7 Зәб. 36:31; 117:6-7; Йәш. 51:12
51:8 Йәш. 50:9
51:9 **«Ойған, ойған, күчни Өзүңгә кийим қилип кийгәйсән, и Пәрвәрдигарниң Билиги!... Раһабни қийма-чийма қилип чепиваткән, әждиһани санҗип зәхимләндүргән әсли Сән әмәсму?» —**
–*(1)* мошу айәттә «Пәрвәрдигарниң Билиги»гә қаритилған бир дуа көрситилиду. Мошу дуаға болған биринчи җавап бизниңчә 12-айәттә хатирилиниду — демәк, Мән һәрдайим сәгәк туримән, саңа тәсәлли һәм күч бәргүчидурмән. Бизниңчә иккинчи җавап 53-бапта ашкарилиниду.
–*(2)* «Раһаб» — Мисирниң башқа бир исми, мәнаси «һакавурлуқ»тур». Бабиллиқларниң һәм Пәләстинликләрниң әпсанилиригә асасән, Худа дунияни яритип тәртипкә селиш үчүн, авал деңизда турған бәзи яман күчләр үстидин ғәлибә қилиши керәк еди. Мошу күчләрниң бирисиниң исми «Раһаб» еди. Айәткә қариғанда мошу кона «әпсаниләр»ниң мәлум асаси бар; мошу йәрдә Худа Өз хәлқини Мисирдин чиқирип қутқузғанда, деңизни қурутқан, шундақ қилип деңиздики барлиқ «яман күчлирини» асанла идарә қилидиғанлиғини көрсәткән.
–*(3)* Бизниңчә мошу йәрдики «әждиһа» 27-бап, 1-айәттики «левиатан»дур. «Мисирдин чиқиш» вақтида, Худа уни «санҗиған», бирақ техи өлтүргән әмәс. «Левиатан» Шәйтанниң бир ипадиси болуп, *(27-бапта дейилгәндәк)* ахирқи заманларда пүтүнләй бир тәрәп қилиниду.

Деңизниң тәглирини Сән һәмҗәмәтлик қилип қутқузғанларниң өтүш йоли қилған Өзүң әмәсму?
11 Шуңа Пәрвәрдигар бәдәл төләп қутқузғанлар қайтип келиду,
Улар нахшиларни ейтип Зионға йетип келиду;
Уларниң башлириға мәңгүлүк шат-хурамлиқ қониду;
Улар хошаллиқ вә шатлиққаеришиду;
Қайғу-һәсрәт һәм уһ-надамәтләр бәдәр қачиду.
12 Силәргә тәсәлли бәргүчи Өзүм, Өзүмдурмән;
Өлүш алдида турған бир инсандин,
Тени от-чөпләргә айлинип кетидиған инсан балисидин қорқуп кәткиниң немиси?
13 Асманларни кәргән,
Йәр-зиминниң улини салған Ясиғучиң Пәрвәрдигарни унтуп жүрисән,
Шундақла күн бойи һалакәт жүргүзмәкчи болған залимниң қәһридин тохтавсиз қорқуп жүрисән;
Әнди залимниң қәһри қени?
14 Баш әккән әсир болса тездин бошитилиду;
У һаңға чүшмәйду, шуниң билән өлмәйду,
Униң рисқиму түгәп қалмайду.
15 Мән болсам деңизни қозғап, долқунларни һөкирәткүчи Пәрвәрдигар Худайиңдурмән;
«Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар» Мениң намимдур;
16 Вә асманларни тикләшкә,
Йәр-зиминниң улини селишқа,
Вә Зионға: «Сән Мениң хәлқимдур» дейишкә,
Мән сөзүмни ағзиңға қуйғанмән,
Сән қулумни қолумниң сайиси билән япқанмән.
17 И Пәрвәрдигарниң қолидики қәһрлик қәдәһни ичиватқан Йерусалим,
Ойған, ойған, орнуңдин тур;
Адәмни вәһимигә салғучи жам-қәдәһни сән ичтиң, бирақла көтириваттиң;
18 Униң туғуп бәргән барлиқ балилири арисида уни йетәклигидәк һеч ким йоқ,
Униң беқип чоң қилған барлиқ балилиридин униң қолини тутуп йөлигидәк һеч бириму

51:10 Йәш. 43:16
51:12 **«Өлүш алдида турған бир инсан»** — ибраний тилида «өлүватқан бир инсан» дегән қизиқ сөз билән ипадилиниду. Бизниңчә буниң мәнаси, Худани тонумиғанларниң һаятиму өлгән адәмгә охшаш болиду дегәндин ибарәттур. **«Силәргә тәсәлли бәргүчи ... Өзүмдурмән; ... сениң тени от-чөпләргә айлинип кетидиған инсан балисидин қорқуп кәткиниң немиси?»** — мошу айәттики «силәр» ибраний тилида «әрәнчә род»та ишлитилгән болуп, бәлким барлиқ хәлиқләрни, «сән» болса «аялчә род» шәкилдә болуп, бәлким «Зион»ниң өзини көрситиши мүмкин.
51:12 Зәб. 117:6-8; Йәш. 51:7
51:13 **«Асманларни кәргән, йәр-зиминниң улини салған Ясиғучиң Пәрвәрдигарни унтуп жүрисән, шундақла күн бойи һалакәт жүргүзмәкчи болған залимниң қәһридин тохтавсиз қорқуп жүрисән...»** — мошу айәттики «сән» ибраний тилида «әрәнчә род»та болуп, бәлким Зиондин сүргүн болғанларни *(ят әлләрниң бозәк қилишиға учриғанларни)* көрситиши мүмкин; 14-айәтни көрүң.
51:13 Аюп 9:8; Зәб. 103:2; Йәш. 40:22; 42:5; 44:24
51:14 **«У һаңға чүшмәйду, шуниң билән өлмәйду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Униң өлүги *(җинайәтчидәк)* ориға ташливетилмәйду».
51:15 **««Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар» Мениң намимдур»** — ибраний тилида ««Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар» Униң намидур».
51:16 **«Асманларни тикләшкә, йәр-зиминниң улини селишқа, вә Зионға: «Сән Мениң хәлқимдур» дейишкә, Мән сөзүмни ағзиңға қуйғанмән, сән қулумни қолумниң сайиси билән япқанмән»** — мошу айәттики «Сән» болса әсли 9-10-айәттики «Пәрвәрдигарниң Билиги», йәни «Пәрвәрдигарниң қули»ға ейтилған гәп болуши керәк; шуңа биз «сән қулумни япқанмән» дәп тәрҗимә қилдуқ. Әнди 16-айәткә қариғанда Худаниң униңға тапшурған вәзипилири арисида, йеңи асман-зиминни бәрпа қилишму болған болиду.
51:17 Йәш. 52:1

йоқ.
[19] Бу икки иш бешиңға чүшти —
(Ким сән үчүн ич ағритип жиғлар?!)
— Булаңчилиқ һәм вәйранчилиқ,
Ачарчилиқ һәм қилич;
Мәнму саңа тәсәлли берәләймәнмекин?
[20] Сениң балилириң һалсизлинип һошидин кәтти,
Торға чүшкән жәрәндәк һәр бир кочиниң доқмушида ятиду;
Улар Пәрвәрдигарниң қәһри билән,
Худайиңниң тәнбиһи билән толдурулди;
[21] Шуңа һазир буни аңлап қой, и хар болған,
— Мәс болған, бирақ шарап билән әмәс: —
[22] Өз хәлқиниң дәвасини жүргүзгүчи Рәббиң Пәрвәрдигар,
Йәни сениң Худайиң мундақ дәйду: —
«Мана, Мән қолуңдин адәмни вәһимигә салидиған жам-қәдәһни,
Йәни қәһримгә толған қәдәһни еливалдим;
Сән иккинчи униңдин һеч ичмәйсән;
[23] Мән уни сени харливатқанларниң қолиға тутқузимән;
Улар саңа: «Биз үстүңдин дәссәп өтимиз, егилип тур» деди;
Шуниң билән сән тениңни йәр билән тәң қилип,
Үстүңдин өткүчиләр үчүн өзүңни кочидики йол қилдиң».

52

[1] — Ойған, ойған, и Зион, күчүңни кийивал,
И Йерусалим, муқәддәс шәһәр, гөзәл кийим-кечәклириңни кийивал;
Чүнки бундин башлап сүннәт қилинмиғанлар яки напаклар ичиңгә иккинчи кирмәйду.
[2] Топа-чаңдин чиқип өзүңни силкивәт;
Орнуңдин тур, олтиривал, и Йерусалим;
Өзүңни бойнуңдики зәнҗирләрдин бошитиваткин, и тутқун болған Зион қизи!
[3] Чүнки Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Силәр өзүңларни пулсиз сетиваткәнсиләр;
Пулсиз қайтуруп сетивелинисиләр».
[4] Чүнки мундақ дәйду Рәб Пәрвәрдигар: —
Хәлқим дәсләптә Мисирға мусапир сүпитидә чүшкән екән,

51:19 **«Мәнму саңа тәсәлли берәләймәнмекин?»** — башқа бир хил тәрҗимиси: — «Мәндин башқа һеч ким саңа тәсәлли берәлмәйду».
51:19 Йәш. 47:9
51:20 Жиғ. 2:11,12
52:1 **«— Ойған, ойған, и Зион, күчүңни кийивал, и Йерусалим, муқәддәс шәһәр, гөзәл кийим-кечәклириңни кийивал»** — бу айәткә қариғанда Худаниң ғәзиви Зиондин өтти, меһир-шәпқәтлик күни кәлди. Бирақ қандақ сәвәптин мундақ болғанлиғини Худа пәйғәмбәргә техи аян қилмиған; төвәндә, 52:13-53:12дә сәвәви аян қилиниду. –**«гөзәл кийим»** — ибраний тилида ибадәтханида ишләйдиған «қурбанлиқ қилғучи» каһинларниң мәхсус кийим-кечәклирини көрситиду. Демәк, Зиондикиләрниң һәммиси каһинлар болуп, уларниң Худаға йеқинлишип, мәхсус ибадәт қилиш һоқуқи бар болиду.
52:2 **«Топа-чаңдин чиқип өзүңни силкивәт; орнуңдин тур, олтиривал, и Йерусалим»** — мошу айәтни 47-бап, 1-айәт билән селиштурсақ, Йерусалимниң әһвали Бабилниңкиниң эксичә болиду. Шу йәрдә «И Бабилниң пак қизи, келип топа-чаңға олтар; и калдийләрниң қизи, тәхтиң йоқ йәргә олтар!» дейилиду. Шу айәткә қариғанда Йерусалимниң олтарған орни бир тәхт болидиғанлиғи еһтималға йеқин.
52:3 **«пулсиз қайтуруп сетивелинисиләр»** — «пулсиз» яки «пул билән әмәс» — демәк, мошу һөрлүкниң бир баһаси бар. Қандақ баһа техи аян қилинмиған; 52:13-53:12-айәтләргә кәлгәндила зор қиммәтлик баһа аян қилиниду.

Шундақла йеқинда Асурийә уларни әзгән йәрдә,
[5] (Әнди һазир хәлқим пулсиз елип келингинидә, — дәйду Пәрвәрдигар)
Мениң карим болмамдикән?
Улар үстидин һөкүмранлиқ қилғучилар уларни зар қақшатқан, — дәйду Пәрвәрдигар, —
Шундақла намим болса күн бойи тохтавсиз һақарәтләнгән турса,
Мениң карим болмамдикән?!»
[6] Шуңа Өз хәлқим Мениң намимни билиду;
Шуңа шу күни улар Мениң «У» екәнлигимни, шундақла уларға: «Көр, Мени!» дәйдиғанлиғимни билиду.

Пәрвәрдигар Зионға келиду!

[7] Тағлар үстидә хуш хәвәр елип кәлгүчиниң аяқлири немидегән гөзәл-һә!
У арам-хатирҗәмликни җакалайду,
Бәхитлик хуш хәвәрни елип келиду,
Ниҗат-қутулушни елан қилиду,
У Зионға: «Худайиң һәммигә һөкүм сүриду!»
[8] Күзәтчилириңниң авазини аңла!
Улар авазини көтириду,
Нахшиларни яңритип товлайду;
Чүнки Пәрвәрдигар Зионни елип қайтқанда, улар өз көзи билән көриду!
[9] И Йерусалимниң харабилири, нахшиларни яңритип тәнтәнә қилиңлар!
Чүнки Пәрвәрдигар Өз хәлқигә тәсәлли бәргән,
У Йерусалимни һәмҗәмәтлик қилип қутқузған!
[10] Пәрвәрдигар әлләрниң һәммисиниң алдида Өз муқәддәс Билигини ечип аян қилған;

Шуниң билән йәр-зиминниң барлиқ чәт-яқилири Худайимизниң ниҗат-қутулушини көриду.

52:4 **«Хәлқим дәсләптә Мисирға мусапир сүпитидә чүшкән екән, шундақла йеқинда Асурийә уларни әзгән йәрдә,...»** — мүмкинчилиги барки, Мисирдики Исраилларға залим болған Пирәвн әслидә Асурийәлик еди *(у «һискос»лардин чиққан)*. Амма бизниңчә «Асурийәлик» мошу йәрдә Сәннахериб қатарлиқ Асурийә падишалирини көрситиду.
52:4 Яр. 46:6
52:5 **«... әмди һазир хәлқим пулсиз елип келингинидә, — дәйду Пәрвәрдигар Мениң карим болмамдикән? Улар үстидин һөкүмранлиқ қилғучилар уларни зар қақшатқан, — дәйду Пәрвәрдигар, — шундақла намим болса күн бойи тохтавсиз һақарәтләнгән турса, Мениң карим болмамдикән?!»** — 4- вә 5-айәтниң мәнасини бирләштүрүп ойлаш керәк. Яқупниң җәмәти Исраил әслидә Мисир падишасиниң тәкливи билән шу йәргә барған; кейинки дәвирдики Пирәвн Исраилға асийлиқ қилип уларни езишкә башлиған. Худа уларни карамәт мөҗизиләр билән қутқузған. «Йеқинда» *(4-айәт)* Асурийә Исраилға һуҗум қилған *(бу иш Худаниң тәрбийә җазасини қисмән көрситиши үчүн болған)*, бирақ Худа йәнила уларни карамәт йол билән қутқузған. «Әнди һазир...» Исраиллар *(Худаниң җазаси уларниң үстидә ада қилинғандин кейин)* интайин адилсиз муамилигә муптила болса, Худа чоқум техиму карамәт ишларни көрситип уларни қутқузиду, демәкчи.
–**«Улар үстидин һөкүмранлиқ қилғучилар уларни зар қақшатқан...»** — башқа бир хил тәрҗимиси «Улар үстидин һөкүмранлиқ қилғучилар мазақ қилған...»
52:5 Әз. 36:20,23; Рим. 2:24
52:7 Наһ. 2:1; Рим. 10:15
52:8 **«... Пәрвәрдигар Зионни елип қайтқанда...»** — демәк, Пәрвәрдигар Зионни *(Өз хәлқини)* әслидики җайиға қайтуриду. Башқа икки хил тәрҗимиси: «Пәрвәрдигар Зионни әслигә кәлтүргинидә...», «Пәрвәрдигар Зионға қайтқанда...». Әмәлийәттә булар бир гәп — «Зәк.» 1:16ни көрүң.
52:10 **«Пәрвәрдигар әлләрниң һәммисиниң алдида Өз муқәддәс Билигини ечип аян қилған»** — демәк, Худа карамәт иш қилишқа тәйяр туруш үчүн «йәңни түргән»! **«Йәр-зиминниң барлиқ чәт-яқилири Худайимизниң ниҗат-қутулушини көриду»** — мошу йәрдә «көрүш» бәлким көзи билән көрүшни һәм өз бешидин өткүзүшниму билдүриду.
52:10 Зәб. 97:1-2; Луқа 3:6

11 Чиқип кетиңлар, чиқип кетиңлар;
Һеч напак нәрсигә тәгмәй шу йәрдин чиқип кетиңлар;
Униң оттурисидин чиқип кетиңлар;
Пәрвәрдигарниң муқәддәс қача-қучилирини көтәргүчиләр, өзүңларни пак тутуңлар;
12 Чүнки силәр алдириған пети әмәс,
Патипарақ қачқан пети әмәс чиқип кетисиләр;
Чүнки Пәрвәрдигар алдиңларда маңиду,
Исраилниң Худаси арқа муһапизәтчиңлар болиду.

Пәрвәрдигарниң қулиниң қурбанлиғи — өлүми, дәпнә қилиниши һәм тирилдүрүлүши

13 « — Көрүңларки, Мениң қулум даналиқ билән иш көриду,
У аләм алдида көтирилиду, жуқури орунға чиқирилиду, наһайити алий орунға eриштүрүлиду.

14 Лекин нурғун кишиләр сени көрүп, интайин һәйран қелишиду,
— Чүнки униң чирайи башқа һәр қандиқиниңкидин көп зәхимләнгән,
Қулниң қияпити шу дәрижидә бузуветилгәнки, униңда һәтта адәм сияқиму қалмиған!
15 У шу йол билән нурғун әлләрниң үстигә қан чачиду.
Һәтта шаһ-падишаларму униң карамитидин ағзини тутупла қалиду;
Чүнки өзлиригә әзәлдин ейтилмиғанни улар көрәләйду,
Улар әзәлдин аңлап бақмиғанни чүшинәләйду.

Давами

53 1 Бизниң хәвиримизгә кимму ишәнгән?
Һәм «Пәрвәрдигарниң Билиги» болғучи кимгиму аян қилинған?

52:11 **«муқәддәс қача-қучилар»** — Худаниң ибадәтханисида ишлитилиду. Муса пәйғәмбәргә берилгән қанунға асасән бу қача-қучиларни пәқәт каһинлар вә уларниң һәмҗәмәттикилири *(пак һаләттә болса)* көтәрсә болиду; бирақ 1-айәткә қариғанда, Худаниң барлиқ хәлқиниң мошу имтиязи бар.
52:11 2Кор. 6:17; Вәһ. 18:4
52:13 **«— Көрүңларки, Мениң қулум даналиқ билән иш көриду,..»** — «Пәрвәрдигарниң қули» тоғрилиқ «қул күйләнгән нахша» дегән атақлиқ төрт шеир бар. Бу «нахшилар» 42:1-9-айәт, 49:1-13-айәт, 50:4-11-айәт һәм 52:13-53:12-айәткичә давам қилиду.
–«Көрүңларки... Мениң қулум...» дегән сөзләр әң ахирқи «қул күйләнгән нахша»ниң башлинишидур. Мошу әң ахирқи «нахша» илгәрки нахшиларниң сирлирини йешип бериду.
52:13 Йәш. 11:2, 3; Әф. 1:20, 21: Фил. 2:9-11
52:14 **«Лекин нурғун кишиләр сени көрүп, интайин һәйран қелишиду»** — «сени» шүбһисизки «Пәрвәрдигарниң қули»ни көрситиду.
52:14 Йәш. 53:3
52:15 **«У шу йол билән нурғун әлләрниң үстигә қан чачиду»** — Тәвратта, Муса пәйғәмбәр арқилиқ чүшүрүлгән қанун бойичә, қурбанлиқ қилинған һайванниң қени арқилиқ, кишиләрниң гуналири «йепилатти» яки «жуюлатти». Гаһида, буни ипадиләш үчүн, каһинлар *(ибадәтханида һайванларни қурбанлиқ қилғучи мәхсус хадимлар)* қурбанлиқниң қенини кишиләрниң үстигә чачатти вә бу арқилиқ кишиләрниң гуналири жуйилатти. Биз тәрҗимидә чүшинишлик болсун үчүн «қан» дегән сөзни қоштуқ. Булар ибраний тилида бир сөз билән, йәни «чачиду» билән ипадилиниду. Әнди мошу йәрдә зади қандақ қурбанлиқниң қенини «чачиду»? Җавап кейинки айәтләрдә тепилиду.
52:15 Мис. 24:6, 8; Рим. 15:21
53:1 **«Бизниң хәвиримизгә кимму ишәнгән? һәм «Пәрвәрдигарниң Билиги» болғучи кимгиму аян қилинған?»** — мошу айәттин көрәләймизки: —
–*(1)* «Пәрвәрдигарниң Билиги» бир шәхс болиду *(2-, 3-айәтниму көрүң)*. Төвәндики 2-12-айәтләргиму қариғанда, «Пәрвәрдигарниң Билиги» билән «Пәрвәрдигарниң қули» бир гәп.
–*(2)* Пәрвәрдигарниң «аян қилиши» яки вәһийси болмиса, һеч ким уни тоналмайду.
53:1 Мис. 6:6; 15:6; Зәб. 96:1; Йәш. 51:5, 9, 10; Юһ. 12:38; Рим. 10:16

2 У болса Пәрвәрдигарниң алдида худди юмран майсидәк,
Яки худди қағҗирақ тупрақта тартқан бир йилтиздәк өсиду;
Униңда җәзбидарлиқ яки һәйвә йоқ болиду,
Биз уни көргинимиздә, униң бизни җәлб қилғидәк тәқи-турқиму йоқ болиду.
3 У кишиләр тәрипидин кәмситилиду, улар униңдин жирақлишиду;
У көп дәрд-әләмлик адәм болуп,
Униңға азап-оқубәт яр болиду;
Шуниң билән униңдин йүзләр қачурулиду;
У кәмситилиду, биз уни һеч нәрсигә әрзимәс дәп һесаплидуқ.
4 Бирақ әмәлийәттә болса,
У бизниң қайғу-һәсритимизни көтәрди,
Азап-оқубәтлиримизни өз үстигә алди.
Биз болсақ, бу ишларни у вабаға учриғанлиғидин,
Худа тәрипидин җазалинип урулғанлиғидин,
Шундақла қийин-қистаққа елинғанлиғидин дәп қаридуқ!
5 Лекин у бизниң асийлиқлиримиз түпәйлидин яриланди,
Бизниң гуналиримиз үчүн зәхимләнди;
Униң җазалиниш бәдилигә, биз арам-хатирҗәмлик таптуқ,
Һәм қамчидин болған ярилири арқилиқ биз шипаму таптуқ.
6 Һәммимиз худди қойлардәк йолдин езип,
Һәр биримиз өзимиз халиған йолға маңған едуқ;
Бирақ Пәрвәрдигар һәммимизниң қәбиһлигини униң үстигә жиғип жүклиди.
7 У қийнилип, азап чәккән болсиму еғиз ачмиди;
У худди боғузлашқа йетиләп меңилған пақландәк боғузлашқа елип меңилди,
Шундақла жуң қирқиғучилар алдида қой үн-тинсиз ятқандәк, у задила еғиз ачмиди.

53:2 **«У ... худди қағҗирақ тупрақта тартқан бир йилтиздәк өсиду; униңда җәзбидарлиқ яки һәйвә йоқ болиду, биз уни көргинимиздә, униң бизни җәлб қилғидәк тәқи-турқиму йоқ болиду»** — «Пәрвәрдигарниң қули»ниң туғулуши һәм униң өсүп йетилиши гәрчә мөҗизә болсиму, һеч ким униң «Пәрвәрдигарниң Билиги» екәнлигини билмәй, униңға писәнт қилмайду. Әмәлийәттә майса вә йилтизлар қандақму қағҗирақ йәрдин үнүп чиқсун?!
53:2 Аюп 8:11
53:3 **«У кишиләр тәрипидин кәмситилиду, улар униңдин жирақлишиду,...»** — кишиләр: — «Келип чиқиши, турмуши вә турқи җәһәттин мошундақ аддий адәм қандақму «Пәрвәрдигарниң Билиги» болиду?» дәп ойлиши мүмкин.
53:3 Зәб. 21:7-9; Йәш. 49:7; 52:14; Мар. 9:12
53:4 **«Бирақ әмәлийәттә болса, у бизниң қайғу-һәсритимизни көтәрди, азап-оқубәтлиримизни өз үстигә алди. Биз болсақ, бу ишларни у ...Худа тәрипидин җазалинип урулғанлиғидин, шундақла қийин-қистаққа елинғанлиғидин дәп қаридуқ!»** — бу бешарәттә пеиллар көпинчә «өткән заман шәклидә» йезилғанлиғи оқурмәнләр үчүн бир аз ғәлитә түюлуши мүмкин. Бу бешарәтләр болса, кәлгүси, йәни техи йүз бәрмигән ишларни алдин-ала ейтқан болса, немишкә «өткән заман шәклидә» ипадилиниду? Ишинимизки, һәммигә Қадир Худайимиз алдида, кәлгүсидики, йәни техи йүз бәрмигән ишлар худди бурунқи яки бүгүнки ишларға охшашла рошән һәм ениқ туриду, әлвәттә. Бу бешарәтләрдә, Йәшая пәйғәмбәр Муқәддәс Роһниң қабилийити билән кәлгүсидики мәлум бир заманда болуп өткинидәкла, бешарәт берилгән ишларни, аллибурун йүз берип болған ишларни көргәндәк ениқ көриду. Пеилниң «өткән заман шәкли»ни ишлитишниң әһмийити шуни испатлайдуки, Худаниң нәзиридики «Өзиниң қули»ниң өлүми, әлмисақтин буянқи әң әһмийәтлик, әң муһим вә әң улуқ иш, шундақла мәңгүлүк бир пакит.
53:4 Мат. 8:17
53:5 **«Униң җазалиниш бәдилигә, биз арам-хатирҗәмлик таптуқ»** — ибраний тилда «бизгә арам-хатирҗәмлик йәткүзгүчи җаза униң бешиға чүшти».
53:5 Рим. 4:25; 1Кор. 15:3; 1Пет. 2:24
53:6 1Пет. 2:25
53:7 **«У қийнилип, азап чәккән болсиму еғиз ачмиди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «У қийналди, бирақ өзини төвән тутуп ағзини ачмиди». **«У худди боғузлашқа йетиләп меңилған пақландәк боғузлашқа елип меңилди, шундақла жуң қирқиғучилар алдида қой үн-тинсиз ятқандәк, у задила еғиз ачмиди»** — мошу пақланлар вә қойлар немә ишниң өз алдида туридиғанлиғини билмәйду, әлвәттә; бирақ қул билиду һәм пүтүн вуҗуди һәм ихтияри билән өзини Пәрвәрдигарниң халиқини шу дәп уни қобул қилип, өзини пида қилиду.
53:7 Мат. 26:63; 27:12,14; Мар. 14:61; 15:5; Рос. 8:32

8 У қамап қоюлуп, һәқ сорақтин мәһрум болуп елип кетилди,
Әнди униң әвладини кимму баян қилалисун?!
Чүнки у тирикләрниң зиминидин елип кетилди,
Мениң хәлқимниң асийлиғи үчүн у ваба билән урулди.
9 Кишиләр уни рәзилләр билән ортақ бир гөргә бекиткән болсиму,
Лекин у өлүмидә бир бай билән биллә болди,
Чүнки у һеч қачан зораванлиқ қилип бақмиған,
Униң ағзидин бирәр еғизму һейлә-микирлик сөз тепилмас.
10 Бирақ уни езишни лайиқ көргән Пәрвәрдигардур;
У уни азапқа чөмүлдүргүзди.
Гәрчә у өз җенини гунани жуйидиған қурбанлиқ қилған болсиму,
Лекин у өзиниң уруқ-әвлатлирини чоқум көрүп туриду,
Шундақла униң көридиған күнлири узартилиду;
Вә Пәрвәрдигарниң көңли сөйүнидиған ишлар униң илкидә болуп, раваж тепип әмәлгә ашурулиду.
11 У өзи тартқан җапаниң мевисини көрүп мәмнун болиду;
Һәққаний болғучи Мениң қулум өзиниң билимлири билән нурғун кишиләргә һәққанийлиқни йәткүзиду.
Чүнки у уларниң қәбиһликлирини өзигә жүкливалиду.
12 Бу ишлири үчүн Мән шу «нурғун кишиләр»ни униңға һәдийә қилип несивиси қилимән,
Шуниң билән у өзи күчлүкләрни ғәнимәт сүпитидә үләштүрүп беридиған болиду;
Чүнки у та өлүшкә қәдәр «шарап һәдийәси»ни төккәндәк, өз җенини тутуп бәрди,
Шундақла өзиниң асийлиқ қилғучиларниң қатарида санилишиға йол қойди.

53:8 **«У қамап қоюлуп, һәқ сорақтин мәһрум болуп елип кетилди»** — башқа бир-икки хил тәрҗимиси бар: — «У қамап қоюлуп, сораққа тартилиш билән елип кетилди» яки «У рәһимсизлик билән, һеч сорақкa тартилмайла елип кетилди», яки «У хар қилинғанда, у *(адил)* сот қилиниш һоқуқидин мәһрум болди». **«Әнди униң әвладини кимму баян қилалисун?!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Өзиниң дәвридикиләр болса, *(улар арисида)* ким *(бу ишларға)* әтиварлиди».

53:8 Зәб. 21:31; Йәш. 53:10

53:9 **«у өлүмидә ...»** — ибраний тилида мошу йәрдики «өлүми» дегән сөз, «көплүк шәклидә», «өлүмлири» дәп елинған; бу сөз «қул»ниң өлүминиң дәһшәтлик болғанлиғини, шундақла униң өлүминиң әһмийитиниң көп тәрәплимилик болғанлиғини көрсәтсә керәк. **«У өлүмидә бир бай билән биллә болди»** — мошу бешарәтниң әмәлгә ашурулуши, Инҗил «Мат.» 27:57-айәттин яки «Юһ.» 19:38-айәттин ениқ тепилиду.

53:9 1Пет. 2:22; Мат. 27:57-60

53:10 **«Гәрчә у өз җенини гунани жуйидиған қурбанлиқ қилған болсиму,...»** — йәнә бир хил тәрҗимиси: — «Гәрчә у *(Худа)* униң җенини гунани жуйидиған қурбанлиқ қилған болсиму,...»

–Мошу айәттики «гунани жуйидиған қурбанлиқ» *(ибраний тилида «ашам» дейилиду)*, Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән Тәврат 3-қисим, йәни «қурбанлиқнамә» сүпитидә болған «Лавийлар» дегән китапта, мошу хил қурбанлиқ «адәм билән Худа»ни һәмдә «адәм билән адәм»ни енақлаштуридиған, йәни «итаәтсизлик қурбанлиғи» дәп аталған *(«Лавийлар», 5-бапни көрүң)*.

– **«униң көридиған күнлири узартилиду»** — Пәрвәрдигарниң қули 8-айәткә асасән пәрзәнтсиз «әвлади йоқ» һалда өлди. Бирақ мошу баянларға асасән у һазир һаят һәмдә униң бир аилиси болиду. Улар ким? Авалқи бабтики 15-айәттә «қан чечилған» нурғун «ят әлләр», йәни төвәндики 11- һәм 12-айәттики өзигә ишәнгән, «һәққанийлиқ йәткүзүлгән» «нурғун кишиләр» болмай ким болсун? У өлгән болса, мошу иш өлүмдин тирилгәндин кейин болуши керәк; демәк, Пәрвәрдигарниң қули өлүмдин тирилиду.

–**«Пәрвәрдигарниң көңли сөйүнидиған ишлар униң илкидә болуп, ... әмәлгә ашурулиду»** — мошу баянға асасән, қул өлүмдин тирилгәндин кейин Худа униң қолиға аләмдики барлиқ ишларни тапшуриду.

53:10 Зәб. 21:31; Йәш. 53:8; Йәш. 8:18; Зәб. 88:27-30; Мат. 1:1; Юһ. 12:24; Рим. 5:18, 19; 1Пет. 2:9

53:11 **«Һәққаний болғучи Мениң қулум өзиниң билимлири билән нурғун кишиләргә һәққанийлиқни йәткүзиду»** — мошу йәрдики «нурғун кишиләр» униңға ишинидиған мөмин бәндиләр, йәни униң *(10-айәттики)* «уруқ-әвлади» болиду. «Нурғун кишиләр» дейилгини «һәммә адәм» дегәнлик әмәс, әлвәттә.

53:11 Ибр.12:2; Рим.5:18, 19

Шуниң билән у нурғун кишиләрниң гунайини өз үстигә алди,
Өзини асийлиқ қилғучиларниң орниға қоюп улар үчүн дуа қилди».

Пәрвәрдигарниң қулиниң әҗириниң биринчи нәтиҗиси
Зионниң Худаниң әтрапиға жиғилип униң билән енақлишиши

54 [1] — Тәнтәнә қил, и пәрзәнт көрмигән туғмас аял!
Нахшиларни яңрат, шатлинип товла, и толғақ тутуп бақимиған аял!
— Чүнки ғериб аялниң балилири ери бар аялниңкидин көптур! — дәйду Пәрвәрдигар, —
[2] Чедириңниң орнини кеңәйтип,
Туралғулириңниң етиклирини улар яйсун;
Күчүңни һеч айимай чедир танилириңни узартқин,
Қозуқлириңни чиңайтқин;
[3] Чүнки сән оң вә сол тәрәпкә кеңийисән;
Сениң әвладиң башқа әлләрни егиләйду;
Улар ғериб шәһәрләрни аһалилик қилиду.
[4] Қорқма, чүнки сән һеч хиҗаләттә болмайсән,
Һеч уятқа қалдурулмайсән,
Чүнки йәргә һеч каритилип қалмайсән,
Чүнки яшлиғиңдики хиҗилчанлиқни унтуйсән,
Туллуғуңниң аһанитини һеч есиңгә кәлтүрәлмәйсән.
[5] Чүнки сени яритип Шәкилләндүргүчиң болса сениң ериң,
Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар Униң нами;
Һәмҗәмәт-Қутқузғучиң болса Исраилдики Муқәддәс Болғучи,
У барлиқ йәр-зиминниң Худаси дәп атилиду.
[6] Чүнки Пәрвәрдигар сени чақирди,
— Худди ери өзидин ваз кәчкән, көңли сунуқ бир аялдәк,
Яшлиғида ятлиқ болуп андин ташливетилгән бир аялни чақирғандәк чақирди» — дәйду
сениң Худайиң;

53:12 **«Бу ишлири үчүн Мән шу «нурғун кишиләр»ни униңға һәдийә қилип несивиси қилимән»** — «нурғун кишиләр» өзиниң аилиси *(10-айәттики)* «уруқ-әвлади», Худа униңға бәргән «роһий пәрзәнтлири», «өзиниң адәмлири»дур. –**«Шуниң билән у өзи күчлүкләрни ғәнимәт сүпитидә үләштүрүп беридиған болиду»** — мошу «күчлүкләр» бәлким 52-бап, 15-айәттики «шаһ-падишалар» қатарлиқларни көрситиши мүмкин. Демәк, Пәрвәрдигарниң қули «Падишаһларниң Падишаси», Шаһиншаһ болиду.

–**«У та өлүшкә қәдәр «шарап һәдийәси»ни төккәндәк, өз җенини тутуп бәрди»** — Муса пәйғәмбәр арқилиқ Исраилға берилгән «қурбанлиқ түзүми»дә, пүтүнләй Худаға атап көйдүрулидиған «көйдүрмә қурбанлиқ» үстигә «шарап һәдийәси» төкүлиду; бу «қурбанлиқниң толуқлимиси» дәп қарилиду.

–**«асийлиқ қилғучиларниң қатарида саналди»** — бәлким икки мәнаси тәң болуши мүмкин; *(1)* өзини асийларға вәкил қилип улар үчүн җаза тартти; *(2)* өзи «җинайәтчи» дәп қаралди *(ибраний тилида «асийлиқ қилғучилар» һәм «җинайәтчиләр» бир сөз).*

53:12 Мар. 15:28; Луқа 22:37; 23:34; Рос. 28:18; Кол. 2:15; Мат. 20:28

54:1 **«ғериб аялниң балилир»** — шүбһисизки, ««Пәрвәрдигарниң қули»ниң уруқ-әвлади» дегәнлик билән баравәрдур. Чүнки мошу балиларни ғериб аял өзи туғмиған. Мошу бабтики барлиқ бәрикәтләр йәнә шүбһисизки, қулниң җапалиқ әҗиридин кәлгән нәтиҗидур. Қулниң «биринчи вәзиписи» «Яқупни Худаға жиғип қайтуруш»тур. Мошу бабтики тема дәл шудур.

54:1 Гал. 4:27

54:2 **«туралғулириңниң етиклирини улар яйсун»** — «улар» бәлким қайтип кәлгән «ғериб аялниң балилири» *(1-айәт).*

54:6 **«Худа сени ... худди ери өзидин ваз кәчкән, көңли сунуқ бир аялдәк, яшлиғида ятлиқ болуп андин ташливетилгән бир аялни чақирғандәк чақирди»** — дегән сөзләр мошу йәрдә муһим. Исраил: «Худа мени ташлап кәтти» дегән туйғуда болиду. Әмәлийәттә болса Худа адил болғанлиғи үчүн улардин айрилип кәтти; уларниң Худадин йүз өрүши билән Худа улардин «аҗришип кәткән». Бу ишлар 50-бап, 1-3-айәттә тилға елинған. Бирақ мошу йәрдә Худа Өз шәпқитини көрситип бу ишларни тилға алмайду; У пәқәтла 8-, 9-айәттә: — «Мән *(сәндин ғәзәплинип)* бир дәқиқә сәндин айрилип кәттим» — дәйду.

7 Мән бир дәқиқә сәндин айрилип кәттим,
Бирақ зор көйүмчанлиқ билән сени йенимға жиғимән;
8 Ғәзивимниң тешиши билән Мән бир дәқиқила йүзүмни сәндин йошуруп қойдум;
Бирақ мәңгүлүк меһир-муһәббитим билән саңа көйүмчанлиқ көрситимән» — дәйду Һәмҗәмәт-Қутқузғучиң Пәрвәрдигар.
9 Мошу ишлар худди Нуһ пәйғәмбәр дәвридики топан сулиридәк болиду —
Мән Нуһ дәвридики сулар иккинчи йәр йүзини бесип өтмәйду дәп қәсәм ичкинимдәк, —
Мән шундақ қәсәм ичкәнмәнки,
Сәндин иккинчи ғәзәпләнмәймән,
Саңа иккинчи тәнбиһ бәрмәймән.
10 Чүнки тағлар йоқилиду,
Дөңләрму йөткилип кетиду,
Бирақ меһир-муһәббитим сәндин һәргиз кәтмәйду,
Саңа арам-хатирҗәмлик бәргән әһдәмму сәндин нери болмайду»
— дәйду саңа көйүмчанлиқ қилғучи Пәрвәрдигар.

Йеңи Йерусалимниң парлақ келәчики

11 И хар болған, боранда уян-буян чайқалған, һеч тәсәлли қилинмиған қиз,
Мана, Мән ташлириңни рәңдар семонт лай билән қирлаймән,
Көк яқутлар билән һулуңни салимән;
12 Пақирақ мунарлириңни ләәлләрдин,
Дәрвазилириңни чақнақ яқутлардин,
Барлиқ сепиллириңни җаваһиратлардин қилип ясаймән.
13 Сениң балилириңниң һәммиси Пәрвәрдигар тәрипидин үгитилиду;
Балилириңниң арам-хатирҗәмлиги зор болиду!
14 Сән һәққанийлиқ билән тиклинисән;
Сән зулумдин жирақ,
(Чүнки сән һеч қорқмайсән)
Вәһшәттинму жирақ турғучи болисән,
Чүнки у саңа һеч йеқинлашмайду.
15 Мана, бирәрси һаман жиғилип саңа һуҗум қилса,
(Бирақ бу иш Мениң ихтияримда болған әмәс),
Кимки жиғилип саңа һуҗум қилса сениң сәвәвиңдин жиқилиду.
16 Мана, көмүр отини йәлпүтүп,
Өзигә мувапиқ бир қурални ясиғучи төмүрчини Мән яратқанмән,
Һәм хар қилиш үчүн һалак қилғучиниму Мән яратқанмән;
17 Саңа қарши ясалған һеч қандақ қурал карға кәлмәйду;
Саңа әрз-шикайәт қилғучи һәр бир тилни сән мат қилисән.

54:9 Яр. 9:11
54:12 **«Пақирақ мунарлириңни ләәлләрдин, ... барлиқ сепиллириңни җаваһиратлардин қилип ясаймән»** — кона дәвирләрдә бәзи шәһәрләрдики сепилда мунарларға аптапниң әкси чүшидиған таш әйнәкләр орнитилип, «қуяшлар» дәп атилатти. Мошу йәрдә биз «пақирақ мунарлар» дәп тәрҗимә қилдуқ.
54:13 Юһ. 6:45
54:16 **«Мана, көмүр отини йәлпүтүп, өзигә мувапиқ бир қурални ясиғучи төмүрчини Мән яратқанмән, һәм хар қилиш үчүн һалак қилғучиниму Мән яратқанмән»** — демәк, Мән болмисам мошу қураллар һәм ишләтмәкчи болғучилар болмайтти; уларниң һәммиси Мениң қолумда, Мән билән дост болсаң уларниң вәһимилири немә һесаплинатти? 17-айәтниму көрүң.

Мана шулар Пәрвәрдигарниң қуллириниң алидиған мирасидур!
Уларниң һәққанийлиғи болса Мәндиндур!

Пәрвәрдигарниң қулиниң әҗириниң иккинчи нәтиҗиси
Униң дунияға сунған йеңи һаятқа егә болушқа тәкливи

55 [1] Һой! Барлиқ уссап кәткәнләр,
Суға келиңлар!
Пули йоқлар, келиңлар, аш-нан сетивелип йәңлар;
Мана келиңлар, нә пул нә бәдәл төлимәйла шарап һәм сүт сетивелиңлар;
[2] Немишкә һәқиқий аш-нан болмайдиған нәрсигә пул хәҗләйсиләр?
Әҗириңларни адәмни һеч қанаәтләндүрмәйдиған нәрсиләр үчүн сәрп қилисиләр?
Гепимни көңүл қоюп аңлаңлар, яхшисидин йәңлар,
Көңлүңлар молчилиқтин қанаәтлиниду;
[3] Маңа қулақ селиңлар, йенимға келиңлар;
Аңлаңлар, җениңлар һаятқа еришиду;
Вә Мән силәр үчүн мәңгүлүк бир әһдә түзүп беримән: —
Шу әһдә — Давутқа вәдә қилинған меһир-шәпқәтләрдур!
[4] Мана, Мән уни әл-жутларға гувачи сүпитидә,
Әл-жутларға йетәкчи һәм сәркәрдә сүпитидә тәқдим қилдим —
[5] — «Мана, сән өзүңгә ят бир әлни чақирисән,
Сени билмигән бир әл йениңға жүгүрүп келиду;
Сәвәви болса Пәрвәрдигар Худайиң, Исраилдики Муқәддәс Болғучиниң Өзидур;
Чүнки У сени улуқлап саңа гөзәллик-җулалиқни яр қилди».
[6] — Издәңлар Пәрвәрдигарни, У Өзини тапқузмақчи болған пәйттә;

54:17 **«Мана шулар Пәрвәрдигарниң қуллириниң алидиған мирасидур!»** — мошу айәткичә Йәшая «Пәрвәрдигарниң қули»ни пәқәт бирлик шәклидә тилға алди. Бирақ «йеңи Йерусалим»да «Пәрвәрдигарниң қуллири» бар — йәни «Пәрвәрдигарниң қули»ниң уруқ-әвлади, у гуналирини көтирип қутқузған «һәққанийлиқ йәткүзгән»лири бар. Улар һазир бәлким «Пәрвәрдигарниң қули»ға охшаш пәзиләтлик, гөзәл муһәббәтлик характерида болуп, шундақла униңға охшаш Худаға толуқ ибадәтлик хизмәт қилиду.

55:1 **«Суға келиңлар!»** — ибраний тилида «су» көплүк шәклидә болуп (*«суларға келиңлар!»*), суниң көплүгини билдүриду. **«Пули йоқлар, келиңлар, аш-нан сетивелип йәңлар; мана келиңлар, нә пул нә бәдәл төлимәйла шарап һәм сүт сетивелиңлар!»** — Худа Йәшая арқилиқ кочидики сатармәндәк пүтүн дунияға сөз қилиду. Бирақ у һеч қандақ гәп сатмайду, әлвәттә. Әнди Худаниң мошу илтипатиға пул билән еришкили болмиса, униңға қандақ баһада еришкили болиду? Җавап дәл 3-айәттә дейилиду: — у болса пәқәтла адәмниң Худаға қулақ селиштики диққитидин ибарәт. Чүнки 53-бапта көргинимиздәк, Худаниң меһир-шәпқити билән Пәрвәрдигарниң қули барлиқ инсан үчүн қурбан болуп бәдәл төләйду.

55:1 Юһ. 7:37,38

55:2 **«Немишкә һәқиқий аш-нан болмайдиған нәрсигә пул хәҗләйсиләр? Әҗириңларни адәмни һеч қанаәтләндүрмәйдиған нәрсиләр үчүн сәрп қилисиләр?»** — оқурмәнләрниң есидә болуш керәкки, 44-бап, 20-айәттә, Худа Өзини тонумиғанлар тоғрилиқ «униң йегини күлләрдур!» дегән еди. **«Көңлүңлар молчилиқтин қанаәтлиниду»** — ибраний тилида «җениңлар молчилиқтин қанаәтлиниду».

55:3 **«Мән Давутқа вәдә қилған меһир-шәпқәтләр»** — мошу сөзләр «Зәбур» 17-күй һәм 88-күйдин елинған. Худа шу күйләрдә Давут пәйғәмбәргә икки вәдини бәргән: *(1)* Давутниң бир әвлади униң тәхтидә мәңгү олтириду. *(2)* мошу әвлади пәқәт Исраилғила әмәс, бәлки җаһандики барлиқ әл-жутлар үстидин һөкүмранлиқ қилиду. Төвәндики 4-айәттә мошу киши дәл «Пәрвәрдигарниң қули» екәнлиги ениқ көрүниду; униң шапаити билән мошу бәрикәтләр «нә бәдәл нә пул төлимәйла» вуҗудқа чиқиду.

55:3 Рос. 13:34

55:4 **«Мана, Мән уни ... йетәкчи һәм сәркәрдә сүпитидә тәқдим қилдим»** — бу айәттики «уни» — Мошу йәрдә йәнә «Давутқа вәдә қилинған меһир-шәпқәтләр» болған «Пәрвәрдигарниң қули»ни көрситиду *(42:6, 49:6-9ни көрүң)*. Шуниңдәк 5-айәттики «сән» дегән сөзму шүбһисизки, «Пәрвәрдигарниң қули»ни көрситиду.

55:5 **«Мана, сән өзүңгә ят бир әлни чақирисән, сени билмигән бир әл йениңға жүгүрүп келиду... Чүнки У сени улуқлап саңа гөзәллик-җулалиқни яр қилди»** — мошу айәттә «сән» йәнә «Пәрвәрдигарниң өз қули»ни кәрситиду, сөзләр униңға ейтилиду.

У йеқин турған вақтида униңға нида қилиңлар!
7 Рәзил адәм өз йолини,
Наһәқ адәм өз ой-хияллирини ташлисун,
Пәрвәрдигарниң йениға қайтип кәлсун,
У униңға рәһимдиллиқ көрситиду;
Худайимизниң йениға қайтип кәлсун,
У зор кәчүрүм қилиду.
8 Чүнки Мениң ойлиғанлирим силәрниң ойлиғанлириңлар әмәс,
Мениң йоллирим болса силәрниң йоллириңлар әмәстур;
9 Чүнки асман йәрдин қанчә жуқури болғинидәк,
Мана Өз йоллирим силәрниң йоллириңлардин,
Мениң ойлиғанлирим силәрниң ойлиғанлириңлардин шунчә жуқуридур.
10 Ямғур һәм қар асмандин чүшүп,
Йәр йүзини суғирип уни көкәртип, чечәклитип,
Териғучиға уруқни, йегүчигә аш-нанни тәминлигичә қайтмайдиғандәк,
11 Мана Мениң ағзимдин чиққан сөз-каламим шундақтур;
Өз көңлүмдикини әмәлгә ашурмиғичә,
Уни әвәтиш мәхситимгә толуқ йәтмигичә,
У Өзүмгә бекардин-бекар қайтмайду.
12 Чүнки силәр шат-хурам һалда чиқисиләр;
Арам-хатирҗәмликтә йетәклинип чиқисиләр;
Тағлар һәм дөңләр силәрниң алдиңларда нахша яңритиду,
Далалардики барлиқ дәл-дәрәқләр чавак челишип тәнтәнә қилиду;
13 Янтақлиқниң орнида қариғай,
Жиғанлиқниң орнида хадас дәриғи өсиду;
Мошулар болса Пәрвәрдигарға бир нам кәлтүриду,
Мәңгүгә үзүлмәс карамәт болиду.

«Йәшая» 3-қисми
Ахирқи заманларни, тәлтөкүс ниҗатлиқни күтүш
Рәбгә тәшна болғанларни риғбәтләндүрүш

56 1 Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Адаләт һәм һидайәттә чиң туруңлар,
Һәққанийлиқни жүргүзүвериңлар;
Чүнки Мениң ниҗатим йеқинлашти,

55:11 **«Мениң ағзимдин чиққан сөз-каламим ... уни әвәтиш мәхситимгә толуқ йәтмигичә, ... Өзүмгә бекардин-бекар қайтмайду.»** — мошу сөзләр 6-10-айәтләр билән толуқ бағлиниду. Худаниң ойлири гунакар инсанниңкидин шунчә жуқури болсиму, Худаниң күчлүк сөзи товва қилған адәмни көтирип Өзигә һәмраһлиққа егә қилиду; шуниң билән улар Худаниң ойлирини һәм йоллирини чүшинишкә башлап, Худаниң сирлирида униң билән ортақ болуш имтиязиғаериштүрүлиду.

55:12 **«Чүнки силәр шат-хурам һалда чиқисиләр...»** — улар зади нәдин чиқиду? Ахирқи заманларда, бәлким Худаниң йолида маңғанлар Зионға қарап өз жутлиридин чиқидиғанлиғини көрситиду; бирақ шу арилиқта, һәр бир товва қилмақчи болған адәмниң бир «чиқиши» болуши керәк; өзиниң таллиған йоллиридин, гуналиридин, шәхсийәтчилигидин, тәкәббурлуғидин, барлиқ әнъәнивий көзқарашлиридин Худаниң йеңилиғиға һәм чақириқиға қарап «чиқиши» керәк. Әнди мошу йол жапалиқ һәм «хәтәрлик» болғини билән у бәрибир йәнила җаһан-аләмдики әң шат-хурам һәм әһмийәтлик йолдур.

55:12 1Тар. 16:33

55:13 **«Янтақлиқниң орнида қариғай, жиғанлиқниң орнида хадас дәриғи өсиду»** — демисәкму, икки хил дәрәқ *(қариғай вә хадас)* «дайим йешил туридиған» дәрәқләрдур.

һәққанийлиғим аян қилинай дәватиду,
[2] Мошуларни қилғучи киши,
Мошуларда чиң турғучи инсан балиси —
Шабат күнини булғимай пак-муқәддәс сақлиғучи,
Қолини һәр қандақ рәзилликтин тартқучи киши немидегән бәхитликтур!
[3] Өзини Пәрвәрдигарға бағлиған ят жутлуқ адәм: — «Пәрвәрдигар чоқум мени өз хәлқидин айриветиду!»,
Яки ағват болған киши: — «Мана, қақшал бир дәрәқмән!» дегүчи болмисун.
[4] Чүнки Пәрвәрдигар: — Мән Өз «шабат күнлирим»ни сақлайдиған,
Көңлүмдики ишларни таллиған,
Әһдәмдә чиң туридиған ағватларға мундақ дәймәнки: —
[5] Мән уларға Өз өйүмдә,
Йәни Өз тамлирим ичидә орун һәм нам-атақ ата қилимән;
Мошу нам-атақ оғул-қизлири барларниңкидин әвзәлдур;
Мән уларға үзүлмәс, мәңгүлүк намни беримән.
[6] Пәрвәрдигарниң хизмитидә болушқа,
Униң намиға сеғинишқа,
Униң қуллири болушқа Пәрвәрдигарға өзини бағлиған,
Шабат күнини булғимай пак-муқәддәс сақлиған,
Әһдәмни чиң тутқан ят жутлуқниң пәрзәнтлирини болса,
[7] Уларниму Өз муқәддәс теғимға елип келимән,
Мениң дуагаһ болған өйүмдә уларни хошал қилимән;
Уларниң көйдүрмә қурбанлиқлири һәм тәшәккүр қурнанлиқлири Мениң қурбангаһим үстидә қобул қилиниду;
Чүнки Мениң өйүм «Барлиқ әл-жутлар үчүн дуа қилинидиған өй» дәп атилиду.
[8] Исраилдин тарқилип кәткән ғерибларни жиғип қайтуридиған Рәб Пәрвәрдигар: —
Мән йәнә униңға башқиларни,
Йәни жиғилип болғанларға башқиларниму қошуп жиғимән! — дәйду.

56:1 **«Адаләт һәм һидайәт»** — *(ибраний тилида бирла сөз билән ипадилиниду)* — Мошу йәрдә Муса пәйғәмбәргә берилгән муқәддәс қанун-пәрманларниң барлиқ тәләплирини көрситиду.
56:2 **«Шабат күни»** — ибраний тилида һәм «йәттинчи» һәм «тохтитиш» дегән мәнада. Худа Муса пәйғәмбәр арқилиқ Исраилға «йәттинчи күни»дә, йәнә шәнбә күнидә өз шәхсий иш-хизмитини тохтитип, өзиниң һөрмитидә дәм елишни буйруған. Әлвәттә, мундақ қилиш һәр қандақ бир милләтниң, болупму Исраиллардәк деханчилиқ билән шуғуллинидиған милләтниң һәқиқий иман-ишәши бар-йоқлуғини испатлайдиған иштур. Мәйли содигәр яки дехан болсун: — «Шәнбә күнидә ишлисәм алған пайдам бәлким алтидин бир һәссә көп болар» — дәп ойлиши мүмкин.
56:3 **«Яки ағват болған киши: — «Мана, қақшал бир дәрәқмән!» дегүчи болмисун** — «ағват» пичиветилгән адәм. Кона җәмийәтләрдә улар падишаларниң яки байларниң һәрәмханилирида аял-кенизәклирини қоғдаш хизмитини қилатти. Мошу йәрдә ағватлар бәлким барлиқ мәйипләргә, барлиқ орни пәсләргә, барлиқ көзгә илинмайдиған кишиләргә вәкиллик қилиши мүмкин.
56:5 **«мән уларға Өз өйүмдә, йәни Өз тамлирим ичидә орун һәм нам-атақ ата қилимән»** — мошу айәттики «өйүм» болса, Худаниң муқәддәс ибадәтханиси. Әслидә Муса пәйғәмбәргә тапшурулған қанунға асасән, ағватлар вә мәйиплар ибадәтханиға киришкә болмайтти; бирақ «Пәрвәрдигарниң қули» қилған ишлардин кейин киришкә болидиған болған; мошундақ болупла қалмай, Худа уларға «муқим орун»ни бериду, демәк халиса мәңгү туридиған бир җайни бериду.
–Әслий ибранийчә тексттә «қол вә нам-атақ ата қилимән» дейилгән. Биз уни «орун вә нам-атақ ата қилимән» дәп тәрҗимә қилдуқ. «Қол» бизниңчә «турушқа һоқуқлуқ орун» дегән мәнада ишлитилгән болуши мүмкин. Чүнки Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә ағватларниң муқәддәс чедирға яки муқәддәс ибадәтханиға кириш һоқуқи йоқ еди *(«Қан.» 23:1)*
–«Орун һәм нам-атақ ата қилимән... » башқа бир хил тәрҗимиси «нам-әмәл абидиси тикләймән,...».
–**«...уларға... нам-атақ ата қилимән... мошу нам-атақ оғул-қизлири барларниңкидин әвзәлдур; Мән уларға үзүлмәс, мәңгүлүк намни беримән»** — ағватниң пәрзәнт көрүши мүмкин әмәс, әлвәттә.
56:7 Мат. 21:13; Мар. 11:17; Луқа 19:46

Исраилдики йетәклигүчиләргә болған бир бешарәт

9 — И далалардики барлиқ һайванлар, келип озуқтин елиңлар,
Орманлиқтики барлиқ һайванлар, келиңлар!
10 Исраилниң күзәтчилири һәммиси қариғу;
Улар һеч билмәйду;
Һәммиси қавашни билмәйдиған гача иштлар,
Чүшәкәп ятидиған, уйқиға амрақлар!
11 Мошу иштлар болса нәпси яман, тойғанни билмәйду,
Улар болса хәлқимни «баққучи»ларміш техи!
Улар йорутулушни һеч билмәйду,
Уларниң һәммиси халиғанчә йол таллап қейип кәткән,
Бирисиму қалмай һәр бири өз мәнпәитини көзләп жүргүчиләр!
12 Улар: «Қени, шарап кәлтүримән,
Һарақни қанғичә ичәйли;
Әтиму болса бүгүнкидәк болиду,
Техиму молчилиқ болиду йәнә!» — дәвериду.

Қараңғулуқта берилгән нур

57 1 Һәққаний адәм аләмдин өтиду,
Һеч ким буниңға көңүл бөлмәйду;
Меһриван адәмләр жиғип елип кетилиду,
Бирақ һеч ким ойлап чүшинәлмәйдуки,
Һәққаний адәмләр яман күнләрни көрмисун дәп жиғип елип кетилиду.
2 У болса арам-хатирҗәмлик ичигә кириду;
Йәни өзлириниң дурус йолида маңған һәр бир киши,
Өз орнида йетип арам алиду.

«Паһишә аял», униң «балилири» һәм товва қилған адәм

3 Бирақ сәнләр, и җадугәр аялниң балилири,
Зинахор билән паһишә аялниң нәсли;
Буяққа йеқин келиңлар;
4 Силәр кимни мазақ қиливатисиләр?
Яки кимгә қарши ағзиңларни калчайтип,
Тилиңларни узун чиқирисиләр?
Силәр болсаңлар асийлиқтин төрәлгән балилар,
Алдамчилиқниң нәсли әмәсмусиләр?
5 Һәр бир чоң дәрәқ астида,
Һәр бир йешил дәрәқ астида шәһванийлиқ билән көйүп кәткүчи,

56:9 **«И далалардики барлиқ һайванлар, келип озуқтин елиңлар, орманлиқтики барлиқ һайванлар, келиңлар!»** — Худа Өзиниң җазалишидин өлгәнләрниң җәсәтлири билән озуқлинишқа һайванларни тәклип қилиду.

56:11 **«Мошу иштлар болса нәпси яман, тойғанни билмәйду, улар болса хәлқимни «баққучи»ларміш техи!»** — «баққучи» яки «күзәтчи» *(йетәклигүчи)*ниң икки муһим рольи бар: — *(1)* күзәтчилик; йәни сирттин келидиған хәвп-хәтәр әһвалидин хәлиқни агаһландуруп тақабил туруш чарисини тепиш; *(2)* «баққучилиқ»; өз хәлқигә көйүнүп уларниң әһвалини убдан чүшинип хәвәр елиштур.

57:1 Зәб. 11:1-2; Мик. 7:2

57:2 **«...дурус йолида маңған һәр бир киши, өз орнида йетип арам алиду»** — «өз орнида йетип арам алиду» дегәнниң мәнаси, «орнида сәкратта ятқан» яки «гөрдә ятқан» дегәнлик болса керәк; мәйли қайси мәнада болсун, асасий мәнаси, улар өлүши биләнла уларниң роһи Худаниң арамиға кириду.

Кичик балиларни җилғиларға һәм хада ташларниң йериқлириға елип сойғучисиләр!
6 Ериқтики силиқланған ташлар арисида сениң несивәң бардур;
Шулар, шуларла сениң тәқсиматиңдур;
Шундақ, сән уларға атап шарап һәдийәсини қуюп,
Уларға ашлиқ һәдийәсиниму сунуп бәрдиңғу;
Әнди мошуларға рази болуп Өзүмни бесивалсам боламти?
7 Сән жуқури, егиз бир тағ үстидә орун-көрпә селип қойдуң,
Сән әшу йәрдиму қурбанлиқларни қилишқа чиқтиң.
8 Ишикләрниң кәйнигә вә кәйни кешәклиригә «әслитмилириң»ни бекитип қойдуң,
Чүнки сән Мәндин айрилдиң,
Сән ялаңачлинип орнуңға чиқтиң;
Орун-көрпәңни кеңәйтип херидарлириң билән өзүң үчүн әһдиләштиң;
Уларниң орун-көрписигә көңлүң чүшти,
Сән уларда күч-һоқуқни көрүп қалдиң.
9 Сән зәйтун мейи һәдийисини елип,
Әтирлириңни үстибешиңгә болушиға чечип,
Падишаһниң алдиға бардиң;
Әлчилириңни жирақққа әвәтип,
Һәтта тәһтисараға йәткичә өзүңни пәс қилдиң.

57:5 **«һәр бир йешил дәрәқ астида шәһванийлиқ билән көйүп кәткүчи, кичик балиларни җилғиларға һәм хада ташларниң йериқлириға елип сойғучисиләр!»** — Қанаанда *(Пәләстиндә)* бутпәрәслик интайин пәскәшлишип учиға чиққан еди: *(1)* Пәләстинликләр «Баал» дегән мәбудқа «Йәрни мунбәт, аялларни туғумчан қилиду» дәп чоқунған. Мошу бутни «һәрикәткә кәлтүрүш үчүн» улар дәл-дәрәқләр *(болупму дайим йешил туридиған дәрәқләр астида)* шу мәбудқа «нәзир қилинған» паһишә аяллар билән җинсий мунасивәт өткүзәтти; *(2)* улар «өлүмни башқуридиған» «Молоқ» дегән башқа бир мәбудни «мәмнун қилиш» үчүн, өз балилирини отқа ташлайтти яки қиличлайтти. Йәшаяниң мошу йәрдә бу икки ишни тилға елиши, буларниң пажиәлик маһийитини көрсәтмәкчи; улар бир буттин «балиларни сорап», андин уларни йәнә бир бутқа атап сойиду.
–Бирақ мошу йәрдә бутпәрәслик қилидиғанлар Пәләстиндикиләр әмәс, бәлки «Пәләстинликләрдин бутпәрәсликни үгәнгән» Исраилларниң өзи. Улар әслидә өзлирини Мисирдин қутқузған Худасиға «садиқ, вападар аял»дәк болуши керәк еди; бирақ буниң орнида, улар «паһишә аял» һәм униң балилири болуп кәткән еди.
57:6 **«Ериқтики силиқланған ташлар арисида сениң несивәң бардур»** — мошуниң мәнаси бәлким ериқта ятқан ташлар суниң еритиши билән бәзидә тәбиий һалда адәмзатниң шәклигә кәлгән болуп, хәлиқ тәрипидин өз бутлири болушқа таллиниду. Йәшая мошу йәрдә «силиқланған ташлар» дегән сөзни ишлитип чақчақ қилиду. Бу ибраний тилида «хәләк» дегән бирла сөз билән ипадилиниду вә: «тейилғақ, алдамчи, хәтәрлик», дегән йәнә бир мәнаниму билдүриду.
–«Несивәң» ибраний тилида «халақ» дегән сөз билән ипадилиниду. Муса пәйғәмбәр әслидә Исраилға: «Пәрвәрдигар силәрниң несивәңлардур» дегән болсиму, улар өзигә тегишлик болған несивиниң *(«халақ»иниң)* орнида бир «хәләк»ни, йәни бир «алдамчи нәрсә»ни таллиған. **«мошуларға рази болуп Өзүмни бесивалсам боламти?»** — демәк, мошу ишлардин өтүп җазалимай қоюшум һәргиз мүмкин әмәс.
57:7 **«Сән әшу йәрдиму қурбанлиқларни қилишқа чиқтиң»** — улар һеч номус қилмай, очуқ-ашкарә *(егиз тағ үстидә)* бутпәрәслик қилип туратти.
57:8 **«Ишикләрниң кәйнигә вә кәйни кешәклиригә «әслитмилириң»ни бекитип қойдуң»** — Муса пәйғәмбәр Исраилларға Худаниң паклиғини әслитиш йолида өй ишигиниң сиртқи икки йениға Тәвраттики бир қанчә сөзни оюш яки тахта үстигә пүтүп чаплашни буйруған еди. «Паһишә аял» мошу «әслитмиләр»ни сиртиға әмәс, ичигә бекиткән. Аял учиға чиққан бир бутпәрәс болғини билән, йәнила «Пәрвәрдигар бар болса мени җазалайду» дәп әнсирәп *(башқилардин йошурун һалда)* мошу тахтиларни бекиткән. Бирақ униң мундақ қилғини Худани бутларниң қатариға қойғиниға баравәр. «Паһишә аял»ға нисбәтән, мошу әслитмә тахтиларни ишик кәйнидә бекитиш пүтүнләй хурапий бир иш, улар униң үчүн «тилтумар»ға охшашла, халас *(Тәвратта тилтумарлар мәнъий қилинған, әлвәттә)*.
–**«Сән уларда күч-һоқуқни көрүп қалдиң»** — әслидә «сән уларда бир қолни көрүп қалдиң» дегәнлик. «Бир қол» бәлким «азғинә күч-һоқуқ»ни билдүрүши мүмкин. «паһишә аял» мошуни көрүпла дәрһал «буниңдин пайдиланмисам болмайду» дәп 9-айәттики ишларни қилди.
57:9 **«Сән зәйтун мейи һәдийисини елип,...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «өзүңгә *(хушпурақ)* майни сүртүп...». **«Сән... падишаниң алдиға бардиң; әлчилириңни жирақққа әвәтип, һәтта тәһтисараға йәткичә өзүңни пәс қилдиң»** — Йәшая 1-37-бапларда худасиз дөләтләр билән һеч иттипақлашмаслиқни қайта-қайта дәвәт қилған. Паһишә аял «падиша»ни өзигә мәптун қилмақчи болуп, дәл «иттипақлашмаслиқ»ниң әксини қилмақчи болған. Әнди «паһишә аял» зади қайси «падиша»ниң алдиға барди? Әслидә Исраилниң өз падишаси бар еди. Бирақ Худа Йәшая арқилиқ уларға йәнә кинайилик гәп қилип: Силәр худасиз әлниң падишасиниң алдиға берип униңдин ярдәм сорисаңлар, у падиша кәлгүсидә силәрниң падишасиңлар болиду, демәкчи.

10 Сән бесип маңған барлиқ йоллириңда чарчиғиниң билән,
Йәнә: «Пок йәптимән, болди бәс!» дәп қоймидиң техи,
Езип жүрүшкә йәнила күчүңни жиғдиң,
Һеч жақ тоймидиң.
11 Сән зади кимдин жүрәкзадә болуп, қорқуп жүрисән,
Ялған гәп қилип, Мени есиңгә һеч кәлтүрмәй,
Көңлүңдин һеч өткүзмидиң.
Мән узунғичә сүкүттә туруп қалдим әмәсму?
Сән йәнила Мәндин һеч қорқуп бақмидиң!
12 Сениң «һәққанийлиғиң»ни һәм «төһпилириң»ни баян қилимән: —
Уларниң саңа һеч пайдиси йоқтур!
13 Чирқириғанлириңда сән жиғип топлиған бутлар келип сени қутқузсун!
Бирақ шамал пүв қилип уларниң һәммисини учуруп кетиду,
Бир нәпәсла уларни елип кетиду;
Бирақ Маңа таянғучи зиминға мираслиқ қилиду,
Мениң муқәддәс теғимға егидарчилиқ қилиду.
14 Шу чағда: — «Йолни көтириңлар, көтириңлар, уни тәйярлаңлар,
Хәлқимниң йолини бошитип барлиқ путликашаңларни елип ташлаңлар» дейилиду.
15 Чүнки нами «Муқәддәс» Болғучи,
Жуқири һәм Алий Болғучи,
Әбәдил-әбәткичә һаят Болғучи мундақ дәйду: —
«Мән жуқури һәмдә муқәддәс жайда,
Һәм шундақла роһи сунуқ һәм кичик пеил адәм билән биллә туримәнки,
Кичик пеил адәмниң роһини йеңилаймән,
Дили сунуқниң көңлини йеңилаймән.
16 Чүнки Мән һәргиз мәңгүгә әрз қилип әйиплимәймән,
Һәм әбәдил-әбәткичә ғәзәпләнмәймән;
Шундақ қилсам инсанниң роһи Мениң алдимда суслишип йоқайду,
Өзүм яратқан нәпәс егилири түгишиду.
17 Униң өз нәпсанийәтлик қәбиһлигидә Мән униңдин ғәзәплинип, уни урғанмән;
Мән униңдин йошурун туруп, униңға ғәзәпләнгәнлигим билән,
У йәнила арқисиға чекингиничә өз йолини меңиверди;
18-19 Мән униң йоллирини көрүп йәткән тәғдирдиму,
Мән уни сақайтимән;
Мән уни йетәкләймән,
Мән ләвләрниң мевисини яритимән,
Униңға вә униңдики һәсрәт чәккүчиләргә йәнә тәсәлли беримән;
Жирақ туруватқанға, йеқин туруватқанғиму мутләқ арам-хатиржәмлик болсун!

57:11 **«Мән узунғичә сүкүттә туруп қалдим әмәсму?»** — демәк, Худа узун вақитқичә сәвир-тақәт қилип Исраилни жазалимай кәлди.
57:11 Йәш. 42:14
57:13 Зәб. 33:8-11
57:14 **«Йолни көтириңлар, көтириңлар, уни тәйярлаңлар, хәлқимниң йолини бошитип барлиқ путликашаңларни елип ташлаңлар»** — мошу айәттики бешарәт бәлким ахирқи замандики «Зионға қайтиш» тоғрилиқ ейтилиду.
57:16 Зәб. 102:8-10; Ибр. 12:9

Вә Мән уни сақайтимән!
[20] Бирақ рәзилләр болса тиничилинишни һеч билмәйдиған,
Долқунлири лай-латқиларни урғутуватқан,
Давалғуватқан деңиздәктур.
[21] Рәзилләргә, — дәйду Худайим — һеч арам-хатирҗәмлик болмас.

Қуруқ диний паалийәтләр адәмләрни дозаққа елип бариду; Худаға яқидиған «розини тутуш»

58 [1] — Нида қилип җакалиғин,
Авазиңни қоюп берип болушичә товла,
Авазиңни канайдәк көтәр,
Мениң хәлқимгә уларниң асийлиғини,
Яқупниң җәмәтигә гуналирини баян қилғин.
[2] Бирақ улар Мени һәр күни издәйдиған,
Һәққанийлиқни жүргүзидиған,
Мениң йоллиримни билишни хошаллиқ дәп билидиған,
Худасиниң һөкүм-пәрманлирини ташливәтмәйдиған бир әлгә охшайду;
Улар Мәндин һәққанийлиқни бекитидиған һөкүм-пәрманларни сорайду;
Улар Худаға йеқинлишишни хурсәнлик дәп билиду.
[3] Андин улар: — «Биз роза туттуқ,
Әнди немишкә сән көзүңгә илмидиң?
Биз җенимизни қийнидуқ,
Әнди немишкә буниңдин хәвириң йоқ?» — дәп сорайду.
— Қараңлар, роза күни өз көңлүңлардикини қиливерисиләр,
Хизмәтчилириңларни қаттиқ ишлитисиләр;
[4] Силәрниң роза тутушлириңлар җәңги-җедәл чиқириш үчүнму?
Қәбиһ қоллириңлар мушт билән адәм урушни мәхсәт қилған охшимамду?
Һазирқи роза тутушлириңларниң мәхсити авазиңларни әршләрдә аңлитиш әмәстур!
[5] Мән таллиған шу роза тутуш күни —
Адәмләрниң җенини қийнайдиған күнму?
Бешини қомуштәк егип,
Астиға бөз вә күлләрни йейиш керәк болған күнму?
Силәр мошундақ ишларни «роза»,
«Пәрвәрдигар қобул қилғидәк бир күн» дәватамсиләр?

57:18-19 **«Униңға вә униңдики һәсрәт чәккүчиләргә...»** — мошу йәрдә «вә» яки «йәни». **«... Мән уни сақайтимән; мән уни йетәкләймән, мән ләвләрниң мевисини яритимән, ... жирақ туруватқанға, йеқин туруватқанғиму мутләқ арам-хатирҗәмлик болсун!»** — бу 15-18-айәтләрдики мошу бешарәт бизниңчә Исраилни көрситиду. Бирақ шундақ болсиму, әмәлийәттә Йәшая қәстән бизгә кимни көрсәткәнлигини ейтип бәрмәйду. Шуниң билән һәр бир гунакар, өз гунайидин товва қилғуси бар һәр бир адәм, мошу сөзләрни дора сүпитидә өз гунайиниң ярилириға яқиду.
–«Ләвләргә мевә яритимән» дегәнниң мәнаси немә? Худаға нисбәтән ләвләрдики «һәқиқий мевә»ниң башлиниши товва қилидиған сөзләр болуши керәк. Адәмниң Худаға товва қилидиған, гуна түпәйлидин қаттиқ пушайминини билдүридиған сөзләрниму Худа яратқан, адәмләр товва қилғанда өзлирини Худаниң күчиғиға ташлиши керәк, униң рәһим-шәпқитигә пүтүнләй ишиниши керәк, демәкчи. У бәрибир аҗизларниң Ниҗаткар-Қутқузғучисидур. «Күчлүк адәмләр» болса бәлким һәргиз гунадин қутқузулмайду. Чүнки улар Худаға әмәс, бәлки һәрдайим өз-өзигә тайиниду.
57:21 Йәш. 48:22
58:4 **«әршләрдә»** — ибраний тилида «жуқурида»
58:5 Зәк. 7:5

6 Мана, Мән таллиған роза мошуки: —
Рәзиллик-зулумниң асарәтлирини бошитиш,
Боюнтуруқниң тасмилирини йешиш,
Езилгәнләрни бошитип һөр қилиш,
Һәр қандақ боюнтуруқни чеқип ташлаш әмәсмиди?
7 Аш-нениңни ачларға үләштүрүшүң,
Һаҗәтмән мусапирларни һимайә қилип өйүңгә апиришиң,
Яланачларни көргиниңдә, уни кийдүрүшүң,
Өзүңни өзүң билән бир җан бир тән болғанлардин қачурмаслиғиңдин ибарәт әмәсму?
8 Шундақ қилғанда нуруң таң сәһәрдәк валлидә ечилиду,
Саламәтлигиң тездин әслигә келип яшнайсән;
Һәққанийлиғиң алдиңда маңиду,
Арқаңдики муһапизәтчиң болса Пәрвәрдигарниң шан-шәриви болиду.
9 Сән чақирсаң, Пәрвәрдигар җавап бериду;
Нида қилисән, У: «Мана Мән!» дәйду.
Әгәр араңлардин боюнтуруқни,
Тәңләйдиған бармақни,
Һәм төһмәт гәплирини йоқ қилсаң,
10 Җениңни ачлар үчүн пида қилсаң,
Езилгәнләрниң һаҗәтлиридин чиқсаң,
Шу чағда нуруң қараңғулуқта көтирилиду;
Зулмитиң чүштәк болиду;
11 Һәм Пәрвәрдигар сениң дайимлиқ йетәклигүчиң болиду,
Җениңни қурғақчилиқ болған вақтидиму қамдайду,
Устиханлириңни күчәйтиду;
Сән суғирилидиған бир бағ,
Сулири урғуп түгимәйдиған, адәмни алдимайдиған бир булақ болисән;
12 Сәндин төрәлгәнләр кона харабиләрни қайтидин қуруп чиқиду;
Нурғун дәвирләр қалдурған һулларни қайтидин көтирисән,
Шуниң билән «Бөсүлгән тамларни қайтидин ясиғучи,
Коча-йол вә туралғуларни әслигә кәлтүргүчи» дәп атилисән.
13 Әгәр сән шабат күнидә қәдәмлириңни санап маңсаң,
Йәни Мениң муқәддәс күнүмдә өзүңниңки көңлүңдикиләрни қилмай,
Шабатни «хошаллиқ»,
Пәрвәрдигарниң муқәддәс күнини «һөрмәтлик күн» дәп билсәң,
Һәм Уни һөрмәтләп,
Өз йоллириңда маңмай,
Өз билгиниңни издимәй,

58:6 **«Һәр қандақ боюнтуруқни чеқип ташлаш әмәсмиди?»** — «боюнтуруқ» бәлким инсанларға улақ һайванларниң қатарида муамилә қилишни билдүриду. Худаниң йолйоруғиниң биринчи басқучи болса, «боюнтуруқниң тасмилирини йешиш»; бирақ һәққанийлиқниң ахирқи мәхсити барлиқ боюнтуруқларни пачақлап ташлаштин ибарәт болуш керәк.

58:7 Әз. 18:7,16; Мат. 25:35

58:9 **«Тәңләйдиған бармақ»** — һейлигәрлик ишарәтләрни яки әрз-шикайәт қилғанлиғини көрсәтсә керәк.

58:11 **«Адәмни алдимайдиған бир булақ»** — чөл-баяванда жүргән йолучилар үчүн булақлар интайин муһим, әлвәттә. Һели бар, һазир йоқ болған булақлар, «адәмни алдайдиған» булақлар дейиләтти; бундақ булақлар йолучиларниң җениға замин болуши мүмкин.

Қуруқ параң салмисаң,
[14] Ундақта Пәрвәрдигарни көңлүңниң хошаллиғи дәп билисән,
Һәм Мән сени йәр йүзидики жуқури жайларға мингүзүп маңдуримән;
Атаң Яқупниң мираси билән сени озуқландуримән —
Чүнки Пәрвәрдигар Өз ағзи билән шундақ сөз қилди.

Худаниң сөзиниң давами — Гунаниң өзини тәһлил қилиш

59 [1] — Қараңлар, Пәрвәрдигарниң қоли қутқузалмиғидәк күчсиз болуп қалған әмәс;
Яки Униң қулиқи аңлимиғидәк еғир болуп қалған әмәс;
[2] Бирақ силәрниң қәбиһлигиңлар силәрни Худайиңлардин жирақлаштурди,
Гунайиңлар Униң йүзини силәрдин қачуруп Униңға тилигиңларни аңлатқузмиди.
[3] Чүнки қоллириңлар қан билән,
Бармақлириңлар қәбиһлик билән миләнгән,
Ләвлириңлар ялған гәп ейтқан,
Тилиңлар калдирлап қеришип сөзлигән;
[4] Һәққанийлиқ тәрәптә сөзлигүчи йоқтур,
Һәқиқәт тәрәптә туридиған һөкүм сориғучи йоқтур;
Улар йоқ бир нәрсигә тайинип, алдамчилиқ қилмақта,
Уларниң қосиғидикиси зияндаш,
Уларниң туғуватқини қәбиһлик;
[5] Улар чар иланниң тухумлирини төрәлдүриду,
Өмчүкниң торини торлайду,
Ким униң тухумлирини йесә өлиду;
Улардин бири чеқилса зәһәрлик илан чиқиду.
[6] Уларниң торлири кийим болалмайду;
Өзлири ишлигәнлири билән өзлирини япалмайду;
Ишлигәнлири болса қәбиһ ишлардур;
Уларниң қолида зораванлиқ туриду;
[7] Қәдәмлири яманлиқ тәрәпкә жүгүриду,
Гунасиз қанни төкүшкә алдирайду,
Уларниң ойлири қәбиһлик тоғрисидики ойлардур;

58:13 **«Һәм Уни һөрмәтләп...»** — мошу ибаридә «Уни» яки Пәрвәрдигарниң Өзини яки униң «шабат күни»ни көрситиду. **«Өз йоллириңда маңмай, өз билгиниңни издимәй, қуруқ параң салмисаң,...»** — Муса пәйғәмбәр арқилиқ Исраилға берилгән «он пәрман»ниң төртинчиси «шабат күнини муқәддәс күни сүпитидә сақлаңлар» дегән. Шабатниң муһим ишлири болса өзиниң һеч қандақ хусусий иш-хизмәтлирини қилмай, Худани сеғиништур.
58:14 **«жуқури жайларға мингүзүп маңдуримән»** — бу әҗайип сирлиқ гәп болуп, мәнаси *(1)* орнуң наһайити үстүн болиду; *(2)* наһайити мүшкүл һәм хәтәрлик ишлар саңа асан келиду. Әнди Худа Өзигә итаәт қилғанларни немигә миндүриду? — мошу йәрдә дейилмиди. Бәлким пәриштиләрниң күч-қудрити көрситилиши мүмкин.
59:1 Чөл. 11:23; Йәш. 50:2
59:2 **«Қараңлар, Пәрвәрдигарниң қоли қутқузалмиғидәк күчсиз болуп қалған әмәс... бирақ силәрниң қәбиһлигиңлар силәрни Худайиңлардин жирақлаштурди, гунайиңлар Униң йүзини силәрдин қачуруп Униңға тилигиңларни аңлатқузмиди»** — мошу -1-2-айәтләр болса 58-бап, 3-айәттики соалға берилгән җавaптур.
59:4 Аюп 15:35; Зәб. 7:15
59:5 **«Улардин бири чеқилса зәһәрлик илан чиқиду»** — демәк, улардин һеч қандақ яхшилиқ чиқмайду, уларға тақабил туруш интайин тәс; адәм «тухумлар»ни йесә, өлиду; «тухумлар»ни бузса, улардин техи хәтәрлик бир илан чиқиду.
59:6 **«уларниң торлири кийим болалмайду»** — мошу айәт вә 5-айәткә қариғанда, «торлири» дегәнлик уларниң қәстлири һәм яманлиқлирини диний ниқап билән япидиған усулларни билдүриду.
59:6 Аюп 8:14,15

Барғанла йәрдә вәйранчилиқ вә һалакәт тепилиду.
8 Течлиқ-арамлиқ йолини улар һеч тонумайду;
Жүрүшлиридә һеч һәқиқәт-адаләт йоқтур;
Улар йоллирини әгир-тоқай қиливалди;
Ким буларда маңған болса тинич-арамлиқни көрмәйду.

Исраил гунайини иқрар қилиду

9 — Шуңа һәқиқәт-адаләт биздин жирақ туриду;
Һәққанийлиқ йетип бизни чүмкигән әмәс;
Нурни күтимиз, бирақ йәнила қараңғулуқ!
Бирла ғил-пал парлиған йоруқлуқниму күтимиз,
Йәнила зулмәттә маңимиз.
10 Қариғулардәк биз тамни силаштуруп издәймиз,
Көзсиз болғандәк силаштуримиз;
Гугумда турғандәк чүштиму путлишип кетимиз,
Чәт яқиларда өлүкләрдәк жүримиз.
11 Ейиқлардәк нәрә тартимиз,
Пахтәкләрдәк қаттиқ аһ уримиз;
Биз һөкүм-һәқиқәтни күтүп қараймиз, бирақ у йоқ;
Нижат-қутулушни күтимиз, бирақ у биздин жирақтур;
12 Чүнки итаәтсизликлиримиз алдиңда көпийип кәтти,
Гуналиримиз бизни әйипләп гувалиқ бериду;
Чүнки итаәтсизликлиримиз һәрдайим биз билән биллидур;
Қәбиһликлиримиз болса, бизгә рошәндур: —
13 Чүнки Пәрвәрдигарға итаәтсизлик қилмақтимиз, вапасизлиқ қилмақтимиз,
Униңдин йүз өримәктимиз,
Зулумни һәм асийлиқни тәрғип қилмақтимиз,
Ялған сөзләрни ойдуруп, ич-ичимиздин сөзлимәктимиз;
14 Адаләт-халислиқ болса йолдин йенип кәтти;
Һәққанийлиқ жирақта туриду;
Чүнки һәқиқәт кочида путлишип кетиду;
Дурус-диянәтниңму киргидәк йери йоқтур.
15 Шуниң билән һәқиқәт йоқай дәп қалди;
Өзүмни яманлиқтин нери қилай дегән адәм хәқниң олжа нишани болуп қалди!

Пәрвәрдигар дуани аңлап ишқа кириду

16 Һәм Пәрвәрдигар көрди;
Һөкүм-һәқиқәтниң йоқлуғи Униң нәзиридә интайин яман билинди.
Вә У амал қилғидәк бирму адәмниң йоқлуғини көрди;
Гунакарларға вәкил болуп дуа қилғучи һеч кимниң йоқлуғини көрүп, азаплинип көңли паракәндә болди.
Шуңа Униң Өз Билиги өзигә нижат кәлтүрди;

59:7 Пәнд. 1:16; Рим. 3:15
59:10 **«Чәт яқиларда өлүкләрдәк жүримиз»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «күчи барлар арисида өлүкләрдәк жүримиз».

Униң Өз һәққанийлиғи Өзини қоллап чидамлиқ қилди;
17 У һәққанийлиқни қалқан-савут қилди,
Бешиға нижатлиқ дубулғисини кийди;
Қисас либасини кийим қилди,
Муһәббәтлик қизғинлиқни тон қилип кийди.
18 Адәмләрниң қилғанлири бойичә, у уларға қайтуриду;
Рәқиплиригә қәһр чүшүриду,
Дүшмәнлиригә ишлирини қайтуриду,
Чәт араллардикиләргиму у ишлирини қайтуриду.
19 Шуниң билән улар ғәриптә Пәрвәрдигарниң намидин,
Күнчиқишта Униң шан-шәривидин қорқиду;
Дүшмән кәлкүндәк бесип киргинидә,
Әнди Пәрвәрдигарниң Роһи униңға қарши бир туғни көтирип бериду;
20 Шуниң билән Һәмҗәмәт-Қутқузғучи Зионға келиду,
У Яқуп җәмәтидикиләр арисидин итаәтсизликтин йенип товва қилғанларға йеқинлишиду, — дәйду Пәрвәрдигар.
21 Мән болсам, мана, Мениң улар билән болған әһдәм шуки, — дәйду Пәрвәрдигар — «сениң үстүңгә қонуп турған Мениң Роһум, шундақла Мән сениң ағзиңға қуйған сөз-каламим болса,
Буниңдин башлап әбәдил-әбәткичә өз ағзиңдин, нәслиңниң ағзидин яки нәслиңниң нәслиниң ағзидин һәргиз чүшмәйду! — дәйду Пәрвәрдигар.

Қутқузулған Зионниң парлақ келәчики

60 1 — Орнуңдин тур, нур чач! Чүнки нуруң йетип кәлди,
Пәрвәрдигарниң шан-шәриви үстүңдә көтирилди!
2 Чүнки қараңғулуқ йәр-зиминни,
Қап қара зулмәт әл-жутларни басиду;
Бирақ Пәрвәрдигар үстүңдә көтирилиду,
Униң шан-шәриви сениңдә көрүниду;
3 Һәм әлләр нуруң билән,
Падишаһлар сениң көтирилгән йоруқлуғуң билән маңиду.
4 Бешиңни көтәр, әтрапиңға қарап бақ;
Уларниң һәммиси җәм болуп жиғилиду;
Улар йениңға келиду, —

59:16 **«Һәм Пәрвәрдигар көрди; һөкүм-һәқиқәтниң йоқлуғи Униң нәзиридә интайин яман билинди»** — Пәрвәрдигар Өз мөмин бәндилириниң дуасини аңлап ишқа киришиду.
–**«шуңа униң өз билиги өзигә нижат кәлтүрди»** — оқурмәнләрниң есидә болуши керәкки, «Пәрвәрдигарниң Билиги» Униң дунияға әвәтидиған Қутқузғучи-Мәсиһи, йәни «Пәрвәрдигарниң қули»дур. Демәк, Исраил өзиниң асийлиғи, итаәтсизлигини, өзлириниң гунаға тақабил туралмайдиғанлиғини толуқ иқрар қилип товва қилған вақитта, «һеч қутқузғидәк адәм болмиғанда», Худаниң шан-шәривини әслигә кәлтүрүш үчүн, шундақла амалсиз қалған инсанни қутқузуш үчүн «Пәрвәрдигарниң Билиги» нижатни елип мошу дунияға келиду. Қутқузуш ишлирини у ялғуз ада қилиду; «һеч адәм» униңға ярдәм бәрмәйду. Йәнә 53-бапни көрүң.
59:16 Йәш. 63:5
59:17 Әф. 6:17; 1Тес. 5:8
59:20 **«Шуниң билән Һәмҗәмәт-Қутқузғучи Зионға келиду, у Яқуп җәмәтидикиләр арисидин итаәтсизликтин йенип товва қилғанларға йеқинлишиду»** — «Рим.» 11:26 көрүң.
59:20 Йәш. 10:21,22; Рим. 11:26
59:21 **«сениң үстүңгә қонуп турған Мениң Роһум»** — әнди мошу айәттики «сән» дегән ким? Жуқириқи 20-айәттә «Һәмҗәмәт-Қутқузғучи Зионға келиду» дейилгән. «Һәмҗәмәт-Қутқузғучи» болса, 16-айәттики «Пәрвәрдигарниң Билиги», йәни «Пәрвәрдигарниң қули»дур. Шүбһисизки, мошу сөзләр униңға, йәни Мәсиһкә дейилиду.

Оғуллириң жирақтин келиду,
Қизлириң янпашларға артилип көтирип келиниду.
5 Шу чағда көрисән,
Көзлириң чақнап кетиду,
Жүрәклириң типчәкләп, ич-ичиңгә патмай қалисән;
Чүнки деңиздики байлиқлар сән тәрәпкә бурулуп келиду,
Әлләрниң мал-дунияლири йениңға келиду.
6 Топ-топ болуп кәткән төгиләр,
Һәм Мидиян һәм Әфаһдики тайлақлар сени қаплайду;
Шебадикиләрниң һәммиси келиду;
Улар алтун һәм хушбуй елип келиду,
Пәрвәрдигарниң мәдһийилирини жақалайду.
7 Кедарниң барлиқ қой падилири йениңға жиғилиду;
Небайотниң қочқарлири хизмитиңдә болиду;
Улар Мениң қобул қилишимға еришип қурбангаһимға чиқирилиду;
Шуниң билән гөзәллик-жулалиғимни аян қилидиған өйүмни гөзәлләштүримән.
8 Кәптәрханилириға қайтип кәлгән кәптәрләрдәк,
Учуп келиватқан булуттәк келиватқан кимду?
9 Чүнки араллар Мени күтиду;
Шулар арисидин оғуллириңни жирақтин елип келишкә,
Өз алтун-күмүчлирини билла елип келишкә,
Таршиштики кемиләр биринчи болиду.
Улар Худайиң Пәрвәрдигарниң намиға,
Исраилдики Муқәддәс Болғучиниң йениға келиду;
Чүнки У саңа гөзәллик-жулалиқ кәлтүрди.
10 Ят адәмләрниң балилири сепиллириңни қуриду,
Уларниң падишалири хизмитиңдә болиду;
Чүнки ғәзивимдә Мән сени урдум;
Бирақ шапаитим билән саңа рәһим-меһриванлиқ көрсәттим.
11 Дәрвазилириң һәрдайим очуқ туриду;
(Улар кечә-күндүз етилмәйду)
Шундақ қилғанда әлләрниң байлиқлирини саңа елип кәлгили,
Уларниң падишалирини алдиңға йетәкләп кәлгили болиду.
12 Чүнки саңа хизмәттә болушни рәт қилидиған әл яки падишалиқ болса йоқилиду;
Мошундақ әлләр пүтүнләй бәрбат болиду.
13 Мениң муқәддәс жайимни гөзәлләштүрүшкә,
Ливанниң шәриви,
— Арча, қариғай вә боксус дәрәқлириниң һәммиси саңа келиду;

60:5 Зәб. 33:5-10; Вәһ. 21:26
60:7 «...Мидиян һәм Әфаһдики тайлақлар сени қаплайду; Шебадикиләрниң һәммиси келиду; ... Едарниң барлиқ қой падилири йениңға жиғилиду; Небайотниң қочқарлири хизмитиңдә болиду» — 6-7-айәтләрдә дейилгән йәрләрни хәритидин көрүң. Пәләстинни нуқта қилип ейтқанда, «Мидиян» жирақ җәнупта, «Әфаһ» Парс қолтуғиниң шәрқий тәрипидә, «Шеба» Мисирниң җәнубий тәрипидә, «Кедар» һәм «Небайот» шәриқ тәрәптә, йәни Әрәбистандики чөл-баяванниң шималида. Шебадин сирт һәммиси бәлким Әрәб қәбилилири.
60:9 «Таршиштики кемиләр биринчи болиду...» — билишимизчә, қедимки заманларда үч «Таршиш» бар еди *(һәммиси турниң мустәмлигилири)*. Мошу айәттики «Таршиш» бәлким Испанийәни *(Қанаандин жирақ болған гәрбий тәрәптә)* көрситиду; демәкчи, ахирқи заманда Худаниң йолини тутқанлар җаһандики барлиқ тәрәпләрдин Зионға қарап келиду.
60:10 Йәш. 49:23

Шундақ қилип айиғим турған йәрни шәрәплик қилимән.
[14] Сени харлиғанларниң балилири болса алдиңға егилгиничә келиду;
Сени кәмситкәнләрниң һәммиси айиғиңға баш уриду;
Улар сени «Пәрвәрдигарниң шәһири»,
«Исраилдики Муқәддәс Болғучиниң Зиони» дәп атайду.
[15] Сән ташливетилгән һәм нәпрәткә учриғанлиғиң үчүн,
Һеч ким зиминиңдин өтмигән;
Әндиликтә Мән сени мәңгүлүк бир шан-шөһрәт,
Әвлат-әвлатларниң бир хурсәнлиги қилимән.
[16] Әлләрниң сүтини емисән,
Падишаһларниң әмчигидин әмгәндәк меһир-шәпқитигә еришсән;
Шуниң билән сән Мән Пәрвәрдигарни өзүңниң Нижаткариң һәм Һәмҗәмәт-Қутқузғучиң,
«Яқуптики қудрәт Егиси» дәп билисән.
[17] Мисниң орниға алтунни,
Төмүрниң орниға күмүчни әпкелип алмаштуримән;
Яғачниң орниға мисни,
Ташларниң орниға төмүрни әпкелип алмаштуримән;
Сениң һакимлириңни болса тинич-арамлиқ,
Бәглириңни һәққанийлиқ қилимән.
[18] Зимиңида зораванлиқниң һеч садаси болмайду,
Чегаралириң ичидә вәйранчилиқ вә һалакәтму йоқ болиду;
Сән сепиллириңни «нижат»,
Дәрвазилириңни «мәдһийә» дәп атайсән.
[19] Нә қуяш күндүздә саңа нур болмайду,
Нә айниң жуласи саңа йоруқлуқ бәрмәйду;
Бәлки Пәрвәрдигар сениң мәңгүлүк нуруң болиду,
Сениң Худайиң гөзәл жулалиғиң болиду.
[20] Сениң қуяшиң иккинчи патмайду,
Ейиң толунлуғидин янмайду;
Чүнки Пәрвәрдигар сениң мәңгүлүк нуруң болиду,
Һәсрәт-қайғулуқ күнлириңгә хатимә берилиду.
[21] Сениң хәлқиңниң һәммиси һәққаний болиду;
Йәр-зиминға мәңгүгә егидарчилиқ қилиду;
Уларниң Мениң гөзәл жулалиғимни аян қилиши үчүн,
Улар Өз қолум билән тиккән майса,
Өз қолум билән ишлигиним болиду.
[22] Сәбий бала болса миңға,
Әң кичиги болса улуқ әлгә айлиниду,
Мәнки Пәрвәрдигар буларни өз вақтида тездин әмәлгә ашуримән.

60:13 **«Ливанниң шәриви, — арча, қариғай вә боксус дәрәқлириниң һәммиси саңа келиду»** — Ливан дегән жайдин һәр хил чирайлиқ дәрәқләр чиқатти.

60:15 Йәш. 49:19; 54:1, 6, 7

60:16 **«Әлләрниң сүтини емисән, падишаларниң әмчигидин әмгәндәк меһир-шәпқитигә еришсән»** — демәк, Зион ахирқи заманлардики азап-оқубәтләрдин өтүши билән *(һәр қандақ кәмситишләр, өчмәнлик, нәпрәт һәм зиянкәшликкә учриғандин кейин)* аҗиз бир сәбий балидәк барлиқ «ят әлләр»ниң көйүнүшлири һәм ғәмхорлуғи билән чоңқур тәсәллигә егә болиду. **«Яқуптики қудрәт Егиси»** — мошу йәрдә «Яқуп» һәм Яқупниң өзи һәм униң әвлатлири Исраилни көрситиду.

60:16 Йәш. 43:3

60:21 Йәш. 29:23; 45:11; Мат. 15:13

Зионниң парлақ келәчики — давами
«Пәрвәрдигарниң қули»ниң йәнә бир сөзи

61 [1] «Рәб Пәрвәрдигарниң Роһи мениң вужудумда,
Чүнки Пәрвәрдигар мени аҗиз езилгәнләргә хуш хәвәрләр йәткүзүшкә мәсиһлигән.
У мени сунуқ көңүлләрни ясап сақайтишқа,
Тутқунларға азатлиқни,
Чүшәп қоюлғанларға зинданниң ечиветилидиғанлиғини җакалашқа әвәтти;
[2] Пәрвәрдигарниң шапаәт көрситидиған жилини,
Һәм Худайимизниң қисаслиқ күнини җакалашқа,
Барлиқ қайғу-һәсрәт чәккәнләргә тәсәлли беришкә мени әвәтти.
[3] Зиондики һәсрәт-қайғу чәккәнләргә,
Күлләрниң орниға гөзәлликни,
Һәсрәт-қайғуниң орниға сүркилидиған шат-хурамлиқ мейини,
Ғәшлик-мәйүслүк роһиниң орниға,
Мәдһийә тонини кийдүрүшкә мени әвәтти;
Шундақ қилип улар «һәққанийлиқниң чоң дәрәқлири»,
«Пәрвәрдигарниң тиккән майсилири» дәп атилиду,
Улар арқилиқ униң гөзәллик-җулалиғи аян қилиниду.
[4] Улар қедимки харапзарлиқларни қайтидин қуриду,
Әслидә вәйран қилинған җайларни қайтидин тикләйду,
Харабә шәһәрләрни, дәвирдин-дәвиргә вәйранлиқта ятқан җайларни йеңибаштин қуриду;
[5] Яқа жутлуқлар турғузулуп, падилириңни бақиду;
Ятларниң балилири қошчилириңлар, үзүмчилириңлар болиду.
[6] Бирақ силәр болсаңлар, «Пәрвәрдигарниң каһинлири» дәп атилисиләр;

61:1 **«Рәб Пәрвәрдигарниң Роһи мениң вужудумда, чүнки Пәрвәрдигар мени аҗиз езилгәнләргә хуш хәвәрләр йәткүзүшкә мәсиһлигән»** — «мәсиһлигән» яки «мәсиһ қилған» — мошу йәрдә биз қайтидин бу ибаригә чүшәнчә беримиз, шундақла «Мәсиһ» тоғрилиқ тохтилимиз. Худаниң йолйоруғи билән Исраилға йеңи бир падиша бекитиш үчүн униң бешиға май сүртүлүш керәк еди. Мошу мурасим «Мәсиһ қилиниш» дәп атилип, шу чағдин башлап мошу падиша «Худаниң мәсиһ қилғини» дәп атилатти. Муқәддәс ибадәтханиниң хизмитини қилған «қурбанлиқ қилғучи» каһинларму мошу хизмәткә киришиш үчүн «мәсиһ қилиниши» керәк еди. «Мәсиһ қилиниш» бәзидә пәйғәмбәрләргиму өткүзүләтти. Бирақ мошу айәттики «мәсиһ қилиш» зәйтун мейи билән әмәс, бәлки Худаниң Өз Муқәддәс Роһи билән өткүзүлиду; инсан тәрипидин өткүзүлмәйду, Худаниң Өзи өткүзиду. «Пәрвәрдигарниң қули» тоғрисидики сөзләрни жиғинчақлиғанда, у «Падишаһ» *(пүткүл аләмниңки)*, Пәйғәмбәр *(«сөзүмни ағзиңға қуйимән»)* һәм «Қутқузғучи Каһин»дур *(гунакарлар үчүн өзини қурбанлиқ қилиду, гунакарлар үчүн дуа қилиду)*. Шу үч вәзипини ада қилиш үчүн у Худаниң Роһи билән «мәсиһ қилиниши» керәк еди. Мошу йәрдин башлап биз «Пәрвәрдигарниң қули»ни «Мәсиһ» дегән нам билән чақиримиз. Исраилниң 60-һәм 61-бапта көрситилгән бәхитиниң, әлләрниң *(Исраил арқилиқ болған)* бәхитиниңму һәммиси Мәсиһниң қилған ишидур.

61:1 Лука 4:17,18,19,20

61:2 **«Пәрвәрдигарниң шапаәт көрситидиған жили»** — «Лав.» 25-бапта көрситилгән «бурға *(челиш)* жили», йәни «азатлиқ жили», яки «шатлиқ жили» болса «Пәрвәрдигарниң шапаәт көрситидиған жили»ни алдин-ала аян қилған «бешарәтлик бир рәсим» болса керәк.
–Инҗил, «Лука» 4:18-19ни көрүң.

61:3 **«Пәрвәрдигар... Зиондики ... күлләрниң орниға гөзәлликни, һәсрәт-қайғуниң орниға сүркилидиған шат-хурамлиқ мейини, ғәшлик-мәйүслүк роһиниң орниға, мәдһийә тонини кийдүрүшкә мени әвәтти»** — қайғу-һәсрәт билдүрүш үчүн, адәмләр күлләрдә олтиратти яки уларни пешанисиға сүртәтти. Мәсиһ болса «күлләрниң орниға» хошаллиқни билдүридиған майни адәмниң пешанисиға сүртиду. **«мәдһийә тони»** — мошу «тон» пүтүн бәдәнни орайдиған чоң бир кийим болуп, бәлким һәммә ғәшлик кетип, адәмниң пүткүл вуҗудида Худаға мәдһийә оқуш пәйда болидиғанлиғини көрситиду. **«Шундақ қилип улар «һәққанийлиқниң чоң дәрәқлири», «Пәрвәрдигарниң тиккән майсилири» дәп атилиду»** — жуқуридики 1:29-, 57:5-айәттә, «чоң дәрәқләр» бутпәрәслик қилинидиған җайлар еди. Һазир улар Худаға ибадәт қилишни билдүриду.

61:4 Йәш. 58:12

Силәр тоғраңларда: «Улар Худайимизниң хизмәткарлири» дейилиду;
Озуқлириңлар әлләрниң байлиқлири болиду,
Силәр уларниң шан-шәрәплиригә ортақ болисиләр.
[7] Хорлинип, шәрмәндиликтә қалғиниңларниң орниға икки һәссә несивәңләр берилиду;
Рәсва қилинғанлиқниң орниға улар тәқсиматида шатлинип тәнтәнә қилиду;
Шуниң билән улар зиминға икки һәссиләп егидарчилиқ қилиду;
Мәңгүлүк шат-хурамлиқ уларниңки болиду.
[8] Чүнки Мән Пәрвәрдигар тоғра һөкүм, һәқиқәтни әзизләймән;
Көйдүрмә қурбанлиқ қилишта һәр қандақ булаңчилиқ вә алдамчилиққа нәпрәтлинимән;
Мән уларға һәқиқәт билән тегишлигини қайтуруп беримән;
Мән улар билән мәңгүлүк бир әһдини түзимән.
[9] Шундақ қилип уларниң нәслиниң даңқи әлләр арисида,
Пәрзәнтлириниң даңқи хәлқи-аләм арисида чиқиду;
Уларни көргәнләрниң һәммиси уларни тонуп етирап қилидуки,
«Улар болса Пәрвәрдигар бәхит ата қилған нәсилдур»».

Мәсиһ йәнә сөз қилиду

[10] — «Мән Пәрвәрдигарни зор шат-хурамлиқ дәп билип шатлинимән,
Җеним Худайим түпәйлидин хошаллиниду;
Чүнки той қилидиған жигит өзигә «каһинлиқ сәллә» кийивалғандәк,
Той қилидиған қиз ләәл-яқутлар билән өзини пәрдазлиғандәк,
У ниҗатлиқниң кийим-кечигини маңа кийдүрди,
Һәққанийлиқ тони билән мени пүркәндүрди.
[11] Чүнки зимин өзиниң бихини чиқарғинидәк,

61:6 **«Бирақ силәр болсаңлар, «Пәрвәрдигарниң каһинлири» дәп атилисиләр»** — оқурмәнләргә мәлумки, «каһин»лар муқәддәс ибадәтханидики хизмәтчиләр болуп, хәлиқләргә вәкил болуп уларниң һәр хил қурбанлиқлирини Худаға атап отта көйдүргүчи еди. Бунидин сирт, Худаниң һәқиқәт-һөкүмлирини үгитиш вәзиписи бар еди *(«Мал.» 2:7)*. Муса пәйғәмбәр дәвридә, Худа «Барлиқ хәлқимни Өзүмгә атап каһинлар қилимән» дегән еди *(«Мис.» 19:6)*. Бирақ хәлиқниң көпинчиси итаәтсизлик билән мошу вәдидин мәһрум болди; пәқәт «Лавий» дегән қәбилидикиләр каһинлиқ рольни өтәлигән еди. Бирақ мошу айәт бизгә аян қилидуки, Худаниң әслидики нишани һаман әмәлгә ашурулиду. **«силәр уларниң шан-шәрәплиригә ортақ болисиләр»** — яки «Уларниң шан-шәрәблиридин тәнтәнә қилисиләр».

61:6 1Пет. 2:5, 9; Вәһ. 1:6; 5:10

61:7 **«Хорлинип, шәрмәндиликтә қалғиниңларниң орниға икки һәссә несивәңләр берилиду»** — «икки һәссә несивәңләр» тоғрилиқ йәнә 40-бап, 2-айәтни көрүң.

61:8 **«көйдүрмә қурбанлиқ»** — мошу хил қурбанлиқ пүтүн пети Худаға *(толуқ ибадәт қилиш үчүн)* атап көйдүрүләтти. Адәм *(мәйли бәргүчи, мәйли каһин болсун)* қурбанлиқниң гөшидин һеч йемәтти. Әгәр мошундақ қурбанлиқ қилғанда, бириси Худадин бир зәрричини қалдурған болса, бу «булаңчилиқ»қа баравәр еди. Әнди төвәндә, Худа Өзи инсанийәткә, Өз хәлқигә мәлум бир нәрсини вәдә қилип бәрмәкчи болса, ундақта у Өзиниң «көйдүрмә қурбанлиқ» тоғрисидики муқәддәс қануниға Өзи бойсунғанға охшаш, У бәргән нәрсидә қилчә бир кәмлик һәргиз болмайду; У инсанийәткә вәдә қилғанлиридин һеч нәрсини қалдурмайду.

61:9 **«Улар болса Пәрвәрдигар бәхит ата қилған нәсилдур»** — «Зәб.» 21:31-32ни көрүң. Жуқирики 59:21-айәттә дейилгән «әһдә»гә асасән, Зионниң нәсли «Мәсиһ»ниң Роһи һәм сөз-каламиға егә болиду. Шүбһисизки, мошу 8- һәм 9-айәттә шу әһдә, шундақла униң нәтиҗиси йәнә көрситилиду.

61:10 **«Мән Пәрвәрдигарни зор шат-хурамлиқ дәп билип шатлинимән... У ниҗатлиқниң кийим-кечигини маңа кийдүрди, һәққанийлиқ тони билән мени пүркәндүрди»** — Мәсиһ Худаниң Зион һәм әл-жутларни қутқузуштики хизмитини ада қилиш үчүн у тәйярлиған кийим-кечәкни қобул қилиду. «Той қилидиған жигит» һәм «той қилидиған қиз» болса, әлвәттә наһайити диққәт билән уларниң мәхсус кийимини кийиду. Мошу кийим пәқәтла мошу мәхсәт биләнла кийилиду; охшашла Мәсиһ «адәмни қутқузуш үчүн» хошаллиқ билән Худа бәргән мәхсус кийимни кийиду. Мошу кийим униң ким екәнлигини, немә иш қилғили кәлгәнлигини көрситиду; йәни ниҗат, мутләқ һәққанийлиқтин һәм «каһинлиқ сәллә» *(йәни инсан үчүн дуа қилиштики роль)*дин ибарәттур. Дунияда ким мошундақ «кийим» кийивалған пети пәйда болса, һәр бир әқли бар адәм уни Худа әвәткән Мәсиһ дәп тонуп йетиши керәк.

Бағ өзидә терилғанларни үндүргинидәк,
Рәб Пәрвәрдигар охшашла барлиқ әлләрниң алдида һәққанийлиқни һәм мәдһийини үндүриду».

Мәсиһниң сөзиниң давами

62 [1] — «Таки Зионниң һәққанийлиғи җулалинип чақнап чиққичә,
Униң ниҗати лавулдаватқан мәшъәлдәк чиққичә,
Зион үчүн һеч арам алмаймән,
Йерусалим үчүн һәргиз сүкүт қилмаймән;
[2] Һәм әлләр сениң һәққанийлиғиңни,
Барлиқ падишалар шан-шәривиңни көриду;
Һәм сән Пәрвәрдигар Өз ағзи билән саңа қойидиған йеңи бир исим билән атилисән,
[3] Шундақла сән Пәрвәрдигарниң қолида турған гөзәл бир таҗ,
Худайиңниң қолидики шаһанә баш чәмбирики болисән.
[4] Сән иккинчи: «Аҗрашқан, ташливетилгән» дәп аталмайсән,
Зиминиң иккинчи: «Вәйран қилип ташливетилгән» дәп аталмайду;
Бәлки сән: «Мениң хошаллиғим дәл униңда!», дәп атилисән,
Һәм зиминишт: «Никаһланған» дәп атилиду;
Чүнки Пәрвәрдигар сәндин хошаллиқ алиду,
Зиминиң болса ятлиқ болиду.
[5] Чүнки жигит қизға бағланғандәк,
Оғуллириң саңа бағлиниду;
Той жигити қиздин шатланғандәк,
Худайиң сениңдин шатлиниду.
[6] Мән сепиллириңда күзәтчиләрни бекитип қойдум, и Йерусалим,
Улар күндүзму һәм кечисиму арам алмайду;
И Пәрвәрдигарни әсләткүчи болғанлар, сүкүт қилмаңлар!
[7] У Йерусалимни тиклигичә,
Уни йәр-җаһанниң оттурисида рәхмәт-мәдһийиләрниң сәвәви қилғичә,
Униңға һеч арам бәрмәңлар!».
[8] Пәрвәрдигар оң қоли һәм Өз күчи болған билиги билән мундақ қәсәм ичти: —
«Мән зираәтлириңни дүшмәнлириңгә озуқ болушқа иккинчи бәрмәймән;
Җапа тартип ишлигән йеңи шарапниму ятларниң пәрзәнтлири иккинчи ичмәйду;
[9] Зираәтләрни оруп жиққанлар өзлирила уни йәп Пәрвәрдигарни мәдһийиләйду;
Үзүмләрни үзгәнләр муқәддәс өйүмниң сәйналирида улардин ичиду».
[10] — Өтүңлар, дәрвазилардин өтүңлар!
Хәлиқниң йолини түз қилип тәйярлаңлар!

61:11 **«Чүнки зимин өзиниң бихини чиқарғинидәк,... Рәб Пәрвәрдигар охшашла барлиқ әлләрниң алдида һәққанийлиқни һәм мәдһийини үндүриду»** — мошу иш Мәсиһниң йәнә бир хошаллиғиниң сәвәви — униң қилидиған хизмити чоқум мувәппәқийәтлик болиду; у ниҗатни инсанийәткә йәткүзүп нурғунлиған кишиләрни гунадин қутқузиду.

62:2 Йәш. 65:15

62:4 **«Мениң хошаллиғим дәл униңда!»** — ибраний тилида «Хефзибаһ». **«Никаһланған»** — ибраний тилида «Биюлаһ».

62:6 **«Мән сепиллириңда күзәтчиләрни бекитип қойдум, и Йерусалим, улар күндүзму һәм кечисиму арам алмайду; и Пәрвәрдигарни әсләткүчи болғанлар, сүкүт қилмаңлар!»** — Мәсиһ мошу «күзәтчиләр»ни, йәни «Пәрвәрдигарни әсләткүчиләр»ни өзигә охшаш Зион үчүн тохтимай дуа қилиш хизмитигә бекиткән. Уларниң дуалири Өзиниңкигә охшаш болиду *(1-айәтни көрүң)*.

Йолни көтириңлар, көтириңлар;
Ташларни елип ташливетиңлар;
Хәлиқ-милләтләр үчүн йол көрситидиған бир туғни көтириңлар.
11 Мана, Пәрвәрдигар җаһанниң чәт-яқилириға мундақ дәп җакалиди: —
Зион қизиға мундақ дәп ейтқин: —
«Қара, сениң ниҗат-қутулушуң келиватиду!
Қара, Униң Өзи алған мукапити Өзи билән биллә,
Униң Өзиниң инъами Өзигә һәмраһ болиду.
12 Вә хәқләр уларни: «Пак-муқәддәс хәлиқ»,
«Пәрвәрдигар һәмҗәмәтлик қилип қутқузғанлар» дәйду;
Сән болсаң: «Интилип издәлгән», «Һеч ташливетилмигән шәһәр» дәп атилисән.

«Күзәтчиләр» бир адәмниң келиватқанлиғини көриду

63 1 «Бозраһ шәһиридин чиққан, үстибеши қеник қизил рәңлик,
Кийим-кечәклири қалтис-карамәт,
Зор күч билән қол селип меңиватқан,
Едомдин мошу йәргә келиватқучи ким?»
«Һәққанийлиқ билән сөзлигүчи Мән,
Қутқузушқа күч-қудрәткә Егә Болғучидурмән».
2 «Үстибешиңдикиси немишкә қизил,
Қандақсигә кийим-кечәклириң шарап көлчигини чәйлигүчиниңкигә охшап қалди?».
3 «Мән ялғуз шарап көлчигини чәйлидим;
Бар әл-жутлардин һеч ким Мән билән биллә болғини йоқ;
Мән уларни ғәзивимдә чәйлидим,
Қәһримдә уларни дәссивәттим;
Уларниң қанлири кийим-кечәклирим үстигә чачриди;
Мениң пүтүн үстибешим боялди;
4 Чүнки қәлбимгә қисас күни пүкүлгән еди,

62:10 **«Өтүңлар, дәрвазилардин өтүңлар! Хәлиқниң йолини түз қилип тәйярлаңлар! Йолни көтириңлар, көтириңлар; ташларни елип ташливетиңлар»** — йолни, Исраилдики тарқилип кәткән, башқа жутларда сүргүн болғанлар, шундақла Худани издигән мусапирлар билән биллә Зионға кәлмәкчи болғанлар үчүн тәйярлаңлар, демәкчи болса керәк.
62:10 Йәш. 40:3; 57:14
62:11 **«Қара, сениң ниҗат-қутулушуң келиватиду!... Униң Өзиниң инъами Өзигә һәмраһ болиду»** — айәтниң иккинчи қисмиға қариғанда, муну «ниҗат-қутулуш» **бир шәхс**, йәни Мәсиһниң Өзидур; «Униң алған мукапити» һәм «Униң Өзиниң инъами» 10- һәм 12-айәткә қариғанда дәл Өзи қутқузған «хәлқим» һәм «хәлиқ-милләтләр»дин ибарәттур.
62:12 **«Вә хәқләр уларни: «Пак-муқәддәс хәлиқ»... дәйду»** — «улар» дәл 10-айәттә дейилгән, Зионға кәлмәкчи болған «хәлиқ» һәм «хәлиқ-милләтләр»дур. **«Сән болсаң: «Интилип издәлгән»,... дәп атилисән»** — «сән» Зионниң өзини көрситиду.
63:1 **«Һәққанийлиқ билән сөзлигүчи Мән, қутқузушқа күч-қудрәткә Егә Болғучидурмән»** — айәтниң алдинқи қисмидики соалға җавап бәргүчи шүбһисизки, 61:10-11-айәттә «қалтис-карамәт» кийим-кечәк кийивалған», Өзи *(62-бапта)* күзәтчиләрни бекиткән Мәсиһдур. Бирақ униң кийим-кечәклири башқичә көрүнгәчкә, у жирақтин келиватқан чағда, улар уни тоналмиған.
–«Бозраһ» шәһири тоғрилиқ йәнә 34-бапни вә изаһатлирини көрүң.
63:2 **«Үстибешиңдикиси немишкә қизил, қандақсигә кийим-кечәклириң шарап көлчигини чәйлигүчиниңкигә охшап қалди?»** — Мәсиһ кийивалған кийим әслидә «ниҗатниң, һәққанийлиқниң» кийими *(бәлким аппақ)* болғандин кейин, «Немишкә қизил болуп қалған» — дәп сорайду.
63:2 Вәһ. 19:13
63:3 **«Мән уларни ғәзивимдә чәйлидим»** — «улар» *(ниҗатни рәт қилған)* ят әлләрни көрситиду *(6-айәтни көрүң)*.

Шундақла Мән һәмҗәмәтлиримни қутқузидиған жил кәлди;
[5] Мән қарисам, ярдәм қилғидәк һеч ким йоқ еди;
Һеч кимниң қоллимайдиғанлиғини көрүп азаплинип көңлүм паракәндә болди;
Шуңа Өз билигим Өзүмгә нижат кәлтүрди;
Өз қәһрим болса, Мени қоллап Маңа чидам бәрди;
[6] Шуниң билән әл-жутларни ғәзивимдә дәссиваткәнмән,
Қәһримдә уларни мәс қиливәттим,
Қанлирини йәргә төкүвәттим».

«Худани әсләткүчи күзәтчи»ләрдин бири йәнә дуа қилиду

[7] «Мән Пәрвәрдигарниң шәпқәтлири тоғрилиқ әслитип сөзләймән;
Пәрвәрдигарниң мәдһийәгә лайиқ қилғанлири,
Униң рәһимдилликлириға асасән,
Униң нурғунлиған шәпқәтлиригә асасән,
Пәрвәрдигарниң бизгә қилған илтипатлири,
Исраил җәмәтигә илтипат қилған зор яхшилиқлири тоғрилиқ әслитип сөзләймән;
[8] У уларни: — «Улар Мениң хәлқим,
Алдамчилиқ қилмайдиған балилар» дәп,
Уларниң Қутқузғучиси болди.
[9] Уларниң барлиқ дәрдлиригә Уму дәрддаш еди;
«Униң йүзидики Пәриштиси» болса уларни қутқузған,
У Өз муһәббити һәм рәһимдиллиғи билән уларни һәмҗәмәтлик қилип қутқузған;
Әшу қедимки барлиқ күнләрдә уларни Өзигә артип көтәргән;
[10] Бирақ улар асийлиқ қилип Униң Муқәддәс Роһиға азар бәрди;
Шуңа улардин йүз өрүп У уларниң дүшминигә айлинип,
Уларға қарши җәң қилди.

[11] Бирақ У: — «Муса пәйғәмбирим! Мениң хәлқим!» дәп әйни күнләрни әсләп тохтиди.
Әнди Өз падиси болғанларни падичилири билән деңиздин чиқиривалғучи қени?
Өзиниң Муқәддәс Роһини уларниң арисиға турғузуп қойғучи қени?
[12] Униң гөзәл шәрәплик билиги Мусаниң оң қоли арқилиқ уларни йетәклигүчи болди,

---

63:4 **«Мән һәмҗәмәтлиримни қутқузидиған жили»** — демәк, Худаниң нижатини қобул қилған бәндилири мошу дуниядики барлиқ бозәк қилишлардин, барлиқ зиянкәшләрдин азат қилинип әркин болуш вақтидур. Рәзилләрниң җазалиниши билән улар әркин болиду.

63:4 Йәш. 61:2

63:5 **«Өз қәһрим болса, Мени қоллап Маңа чидам бәрди»** — мошу сөзләргә қариғанда, инсанларни җазалаш Худа һәм Униң Мәсиһи үчүн көңлигә интайин еғир келидиған тәс бир иштур.

63:5 Йәш. 59:16

63:6 **«Қәһримдә уларни мәс қиливәттим»** — бундақ «мәс қилиш»ни чүшиниш үчүн, 51-бап, 17-, 21-22-айәтләрни йәнә көрүң. Хәлиқләрни мәс қилидиған шарап «Пәрвәрдигарниң қолидики қәһригә толған қәдәһ»тики «шарап»тур.

63:8 **«У уларни: — «Улар Мениң хәлқим, алдамчилиқ қилмайдиған балилар» дәп, уларниң Қутқузғучиси болди»** — мошу айәтләр Худа Исраилни Мисирдин қутқузуп чиқарған вақитни көрситиду. Шу чағни Исраилниң «туғулуши», йәни «йеңи бир хәлиқ, йеңи бир милләт» болуши дәп һесаплиғили болиду.

63:9 **«Униң Пәрвәрдигарниң йүзидики Пәриштиси»** — мошу зат дәл Тәврат-зәбурда көп йәрләрдә «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» дәп атилиду.

63:9 Қан. 7:7, 8, 9

63:10 **«бирақ улар асийлиқ қилип униң Муқәддәс Роһиға азар бәрди»** — мошу сөзгә қариғанда «Худаниң Муқәддәс Роһи» чоқум Худаниң Өзидин *(демәк, ХудаАтидин)* айрим бир Шәхсдур.

63:10 Чөл. 14:11; Зәб. 77:56-59; 94:9-11

63:11 **«Өз падиси болғанлар»** — Исраил хәлқи. **«Өз ... падичилири»** — шүбһисизки, Муса пәйғәмбәр, акиси Һарун һәм һәдиси Мәрйәм, шундақла бәлким Йәшуа пәйғәмбәр еди.

Өзи үчүн мәңгүлүк бир намни тикләп,
Улар алдида суларни бөлүвәткүчи,
13 Уларни далада әркин кезип жүридиған аттәк,
Һеч путлаштурмай уларни деңизниң чоңқур йәрлиридин өткүзгүчи қени?
14 Маллар жилғиға отлашқа чүшкәндәк,
Пәрвәрдигарниң Роһи уларға арам бәрди;
Сән Өзүң гөзәл-шәрәплик бир намға еришиш үчүн,
Сән мошу йоллар билән хәлқиңни йетәклидиң.
15 Аһ, асманлардин нәзириңни чүшүргин,
Сениң пак-муқәддәслигиң, гөзәллик-шәривиң турған маканиңдин һалимизға қарап бақ!
Қени отлуқ муһәббитиң вә күч-қудритиң!?
Ичиңни ағритишлириң, рәһимдилликлириң қени?
Улар маңа кәлгәндә бесилип қалдиму?
16 Чүнки гәрчә Ибраһим бизни тонумисиму,
Яки Исраил гәрчә бизни етирап қилмисиму,
Сән һаман бизниң Атимиз;
Сән Пәрвәрдигар бизниң Атимиздурсән;
Әзәлдин тартип «Һәмҗәмәт-Қутқузғучимиз» Сениң намиңдур.
17 И Пәрвәрдигар, немишкә бизни йоллириңдин аздурғансән?
Немишкә Өзүңдин қорқуштин яндуруп көңлимизни таш қилғансән?!
Қуллириң үчүн, Өз мирасиң болған қәбилиләр үчүн,
Йенимизға йенип кәлгәйсән!
18 Муқәддәс хәлқиң пәқәт азғинә вақитла тәвәлигигә егә болалиған;
Дүшмәнлиримиз муқәддәс жайиңни аяқ асти қилди;
19 Шуниң билән биз узундин буян Сән идарә қилип бақмиған,
Сениң намиң билән атилип бақмиған бир хәлиқтәк болуп қалдуқ!

Дуаниң давами

64 1 Аһ, Сән асманларни житиветип,
Йәргә чүшкән болсаң еди!
Тағлар болса йүзүң алдида ерип кетәтти! Мана мошундақ болғанда тутуруққа от яққандәк,
От суни қайнатқандәк,
Сән намиңни дүшмәнлириңгә аян қилған болаттиң,
Әлләр йүзүңдинла титрәп кетәтти!

63:13 Зәб. 104:37
63:15 Қан. 26:15
63:16 **«гәрчә Ибраһим бизни тонумисиму, Яки Исраил гәрчә бизни етирап қилмисиму,...»** — Ибраһим һәм Исраил *(уларниң ата-бовилири)* хелә бурунла аләмдин кәткән еди, әлвәттә. Мошу сөзниң мәнаси, навада атимиз Ибраһим яки Исраил *(йәни Яқуп)* мошу аләмдә техи турған болса, бизниң начар әһвалимизни, әхлақсизлиғимизни, пәзиләтсизлигимизни көрүпла интайин бизар болуп: «Мошу хәлиқ бизниң әвладимиз болмиса керәк» — дәп бизләрни етирап қилмаслиғи мүмкин, демәкчи.
63:18 **«Дүшмәнлиримиз муқәддәс жайиңни аяқ асти қилди»** — Йәшаяниң өмридә Худаниң муқәддәс ибадәтханиси техи мәвҗут еди. Шуниң билән пәйғәмбәр бу бешарәттә өзидин кейинки бир дәвирни көздә тутқан болуши керәк. Йерусалимдики шу ибадәтхана миладийәдин илгәрки 586-жили вәйран қилинди. Бешарәт мошу вақиәдин кейинки дәвирниң болидиған һессиятлирини, арзу-хияллирини һәм дуалирини көрсәтсә керәк.
63:18 Зәб. 73:3-8
64:1 **«Аһ, Сән асманларни житиветип, йәргә чүшкән болсаң еди! Тағлар болса йүзүң алдида ерип кетәтти!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Аһ, Сән асманларни житиветип, йәргә чүшсәң едиң! Тағлар болса йүзүң алдида ерип кетәтти!».

[2] Сән биз күтмигән дәһшәтлик ишларни қилған вақтиңда,
Сән чүшкән един;
Йүзүңдин тағлар растла ерип кәтти!
[3] Сәндин башқа Өзигә тәлмүрүп күткәнләр үчүн ишлигүчи бир Худани,
Адәмләр әзәлдин аңлап бақмиған,
Қулаққа йетип бақмиған,
Көз көрүп бақмиғандур!
[4] Сән һәққанийлиқни жүргүзүшни хурсәнлик дәп билгән адәмниң,
Йәни йоллириңда меңип, Сени сеғинғанларниң һажитидин чиққучи һәмраһдурсән;
Бирақ мана, Сән ғәзәптә болдуң,
Биз болсақ гунада болдуқ;
Ундақ ишлар узун болувәрди;
Әнди биз қутқузуламдуқ?
[5] Әнди биз напак бир нәрсигә охшаш болдуқ,
Қиливатқан барлиқ «һәққанийәтлиримиз» болса бир әврәт латисиғила охшайду, халас;
Һәммимиз йопурмақтәк хазан болуп кәттуқ,
Қәбиһликлиримиз шамалдәк бизни учуруп ташливәтти.
[6] Сениң намиңни чақирип нида қилғучи,
Илтипатиңни тутушқа қозғалғучи һеч йоқтур;
Чүнки Сән йүзүңни биздин қачуруп йошурдуң,
Қәбиһликлиримиздин бизни солаштурғуздуң.
[7] Бирақ һазир, и Пәрвәрдигар, Сән бизниң Атимиздурсән;
Биз сеғиз лай, Сән бизниң сапалчимиздурсән;
Һәммимиз болсақ қолуңда ясалғандурмиз;
[8] И Пәрвәрдигар, бизгә қаратқан ғәзивиңни зор қилмиғайсән,
Қәбиһликни мәңгүгичә әсләп жүрмигин;
Мана, қариғин, һәммимиз Сениң хәлқиңдурмиз!
[9] Муқәддәс шәһәрлириң жаңгал,
Зионму жаңгал болуп қалди;
Йерусалим вәйран болди;
[10] Ата-бовимиз Сени мәдһийилигән жай,
Пак-муқәддәслик, гөзәл-парлақлиқ туралғуси болған өйимиз болса от билән көйүп күл болди;
Қәдир-қиммәтлик нәрсилиримизниң һәммиси вәйран қиливетилди.
[11] Мошу ишлар алдида Өзүңни чәткә аламсән, и Пәрвәрдигар?

64:2 «Йүзүңдин тағлар растла ерип кәтти!» — Исраиллар Мисирдин чиққандин кейин, Худа уларға Муса пәйғәмбәр арқилиқ муқәддәс қанун-пәрманлирини бәргән вақтида, Синай тағлири шундақла ерип кәтти. Йәшая пәйғәмбәр бәлким мошу ишларни көздә тутиду.
64:3 Зәб. 30:20,21; 1Кор. 2:9
64:5 Зәб. 89:5-8
64:8 Зәб. 78:8
64:10 «...Пак-муқәддәслик, гөзәл-парлақлиқ туралғуси болған өйимиз болса от билән көйүп күл болди» — мошу айәттики «өйимиз» муқәддәс ибадәтхана, әлвәттә. «Өй» дегән сөзниң ишлитилиши болса, Худаниң әсли уларниң арисида *(ибадәтханисида)* турғанлиғини тәкитләйду. «Қәдир-қиммәтлик нәрсилиримиз»ниң әң есили болса йәнила ибадәтханидики буюм-жабдуқлар болған еди.
–Бабиллиқларниң Йерусалимни, жүмлидин муқәддәс ибадәтханини вәйран қилғанлиғи бәлким мошу бешарәттин кейинки 100 жил әтрапида болди *(миладийәдин илгәрки 586-жили)*. Мошу айәттә, пәйғәмбәр *(63:15-19-айәтләрдики әһвалға охшаш)* өзи әшу дәвирдә турғандәк сөз қилиду; у әшу дәвирдикиләргә вәкил болуп дуа қилиду.

Сүкүт қилип турамсән?
Бизни болушичә хар қилип уруверәмсән?»

Худаниң дуаға бәргән жавави «Йеңи ишлар», йеңи асман-зимин

65 [1] Әзәлдин Мени издимигәнләргә Мени сораш йолини ачтим;
Мән Өзүмгә интилмигәнләргә Өзүмни тапқуздум.
Мениң намим билән аталмиған ят бир әлгә Мән: — «Маңа қара, Маңа қара» — дедим.
[2] Бирақ яман йолда маңидиған,
Өзиниң пикир-хиялиға әгишип маңидиған,
Асийлиқ қилғучи бир хәлиққә болса Мән күн бойи қолумни узитип интилип кәлдим.
[3] Йәни бағларда қурбанлиқ қилип,
Уларни хишлиқ супилар үстидиму көйдүрүп,
Көз алдимдила зәрдәмгә тегидиған бир хәлиқ;
[4] Улар қәбирләр арисида олтириду,
Мәхпий жайлардиму түнәп олтириду;
Улар чошқа гөшини йәйду,
Қазан-қачилирида һәр қандақ жиркиничлик нәрсиләрниң шорписи бар.
[5] Улар: «Өзүң билән бол,
Маңа йеқинлашқучи болма;
Чүнки мән сәндин пакмән» — дәйду;
Мошулар димиғимға киргән ис-түтәк,
Күн бойи өчмәй туридиған оттур!
[6-7] Мана, Мениң алдимда пүтүклүк туридуки: —
Мән сүкүт қилип турмаймән — дәйду Пәрвәрдигар —
Бәлки һәм силәрниң қәбиһликлириңларни,
Шундақла тағ чоққилирида исриқ яққан,
Дөңләр үстидиму Мени һақарәтлигән ата-бовилириңларниң қәбиһликлирини бирликтә қайтуримән,
— Шуларни өз қучағлириға қайтуримән;
Бәрһәқ, Мән илгәрки қилғанлирини өз қучағлириға өлчәп қайтуримән.
[8] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Сапақ үзүмниң «сарқинди ширнә»си көрүнгәндә,
Хәқләрниң: «Уни чәйливетип вәйран қилмисун, чүнки униңда бәрикәт туриду» дегинидәк,

---

65:2 **«яман йолда маңидиған...»** — ибраний тилида «яхши әмәс йолда маңидиған...».
65:3 **«Улар... бағларда қурбанлиқ қилип, уларни хишлиқ супилар үстидиму көйдүрүп...»** — бағлар пат-пат «Баал» дегән бутқа чоқунидиған жайлар болуп қалатти. Қурбанлиқни болса пәқәт ибадәтханидила қилса болатти; униңдин башқа «қурбангаһ»ларни пәқәт ташлар яки тупрақ қатарлиқ тәбиий материяллардинла ясиғили болатти. **«Уларни хишлиқ супилар үстидиму көйдүрүп...»** — яки «хушбуйни хишлиқ супилар үстидиму көйдүрүп...».
65:4 **«улар қәбирләр арисида олтириду, мәхпий жайлардиму түнәп олтириду»** — мошу кишиләрниң мазарларда, «мәхпий жайлар»да олтирип түнәштики мәхсити, шүбһисизки, «ата-бовилириниң роһлири»ға дуа қилип алақилишиш, шундақла жин-шәйтанлар билән алақилишиш еди. Өлүкләрниң роһлири билән алақә қилишқа урунуш Тәвратта қәтъий мәнъий қилиниду.
65:6-7 **«силәрниң қәбиһликлириңларни, шундақла тағ чоққилирида исриқ яққан, дөңләр үстидиму Мени һақарәтлигән ата-бовилириңларниң қәбиһликлирини бирликтә қайтуримән»** — тағларниң чоққилири яки дөңләр пат-пат бутқа чоқунидиған жайлар болуп қалатти. Шуниң билән Муса пәйғәмбәр тағ яки дөңләр үстидә қурбанлиқ қилишниму мәнъий қилған. Айәттә көрситилгән мошу қилмишлири, шүбһисизки, бутпәрәслик еди. **«Бәрһәқ, Мән илгәрки қилғанлирини өз қучағлириға өлчәп қайтуримән»** — башқа бир хил тәржимиси: «Бәрһәқ, уларниң қилғанлирини өз қучағлириға қайтуруветиш Мениң биринчи ишимдур».

Мән Өз қуллиримниң сәвәвидинла шундақ қилимәнки,
Уларниң һәммисини вәйран қилмаймән.
9 Шундақ қилип Мән Яқуптин бир нәсилни,
Йәһудадинму тағлиримға бир егидарни чиқиримән;
Шуниң билән Мениң таллиғанлирим зиминға егә болиду,
Мениң қуллирим шу йәрдә маканлишиду.
10 Мени издигән хәлқим үчүн,
Шарон болса йәнә қой падилириға қотан,
Ахор болса кала падилириға қоналғу болиду.
11 Бирақ Пәрвәрдигарни ташлап,
Муқәддәс теғимни унтуғучи,
«Тәләй» дегән бут үчүн дәстихан салғучи,
«Тәғдир» дегән бут үчүнму әбҗәш шарапни қуюп қачиларни толдурғучисиләр,
12 Мән силәрни қиличқа «тәғдир» қилдим,
Силәрниң һәммиңлар қирғинчиликта баш егисиләр;
Чүнки Мән чақирдим, силәр җавап бәрмидиңлар;
Мән сөз қилдим, силәр қулақ салмидиңлар;
Әксичә нәзиримдә яман болғанни қиливатисиләр,
Мән яқтурмайдиғанни таллиғансиләр.
13 Шуңа, Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Мана, Мениң қуллирим йәйду,
Силәр ач қалисиләр;
Мана, Мениң қуллирим ичиду,
Бирақ силәр уссуз қалисиләр;
Мана, Мениң қуллирим шатлиниду,
Силәр шәрмәндиликтә қалисиләр;
14 Мана, көңлидики шат-хурамлиқтин қуллирим нахша ейтиду,
Силәр көңүлдики азаптин зар-зар жиғлайсиләр,
Роһ-қәлб сунуқлуғидин нalә-пәряд көтирисиләр.
15 Исмиңларни Мениң таллиғанлиримға ләнәт болушқа қалдурисиләр.
Рәб Пәрвәрдигар сени өлтүриду,
Һәм униң қуллириға башқа бир исимни қоюп бериду.
16 Шуниң үчүн кимки өзигә бир бәхитни тилисә,

65:8 **«Сапақ үзүмниң «сарқинди ширнә»си көрүнгәндә, хәқләрниң: «Уни чәйливетип вәйран қилмисун, чүнки униңда бәрикәт туриду» дегинидәк,...»** — Қанаанда *(Пәләстиндә)* үзүмдин «өзи чиққан» ширнә болса интайин әтиварлиниду; сәвәви, униңдин ишлинидиған шарап интайин мезилик болиду. Шуңа мәлум бир сап үзүмдин мошу «сарқинди шарап» чиққанлиғи байқалса, у башқа үзүм сапақлири билән қошуп чәйливетилмәйду, «ширнә чиққучә» айрим қоюлиду. Шуниң билән Худа Өзигә садиқ болған «қалдилар» Исраилда бар болсила, уларни йоқатмайду. Биз жуқурики баблардин билимизки, мошу «егидар» нәсил *(9-айәт)* дәл «Пәрвәрдигарниң қули»ниңки, йәни Мәсиһниң нәслидур.
65:9 **«Мән Яқуптин бир нәсилни, Йәһудадинму тағлиримға бир егидарни чиқиримән»** — демәк, Худа «қалдиси»дин, өзигә садиқ йеңи бир дәвирни чиқириду, уларни «муқәддәс зимин»ға егә қилиду.
65:10 **«Шарон болса йәнә қой падилириға қотан, Ахор болса кала падилириға қоналғу болиду»** — Шарон болса Пәләстинниң ғәрип тәрипидә, әсли интайин мунбәт җай еди. Шу район бәлким Асурийә *(һәм кейинки Бабиллиқларниң)* булаңчилиқлири түпәйлидин қақаслишип кәткән болуши мүмкин. Ахор болса шәрқий тәрәптә болуп анчә мунбәт әмәс еди. Исраиллар Ахорда Худаға қаттиқ асийлиқ қилған еди *(Тәвраттики «Йәшуа» 7-бапни көрүң)*. Бирақ һазир у Худаниң ләнитигә учримай, мунбәт болуп кетиду. Пәләстиндики бу икки җай һәм арилиғидики барлиқ Пәләстин зиминлири ғәриптин-шәриққичә пүтүнләй әслигә кәлтүрүлиду, бәлки техиму ават әһвалға кәлтүрүлиду, демәкчи.
65:11 **«Тәләй»** — *(ибраний тилида «Гад» дейилду)* Сурийәдики бир бут. **«Тәғдир»** — йәнә бир бут — әсли ибраний тилида «Мәний»; буниң мәнаси «тәғдир» «тәқсимат, санилиш» еди.

«Амин» дегүчи Худаниң нами билән әшу бәхитни тиләйду;
Кимки қәсәм ичмәкчи болса,
Әнди «Амин» дегүчи Худаниң нами билән қәсәм ичиду;
Чүнки бурунқи дәрд-әләмләр унтулған болиду,
Чүнки уларни көзүмдин йошурдум.
[17] Чүнки қараңлар, Мән йеңи асманларни вә йеңи зиминни яритимән;
Илгәрки ишлар һеч әсләнмәйду,
Һәтта әскә кәлмәйду.
[18] Әксичә силәр Мениң яритидиғанлиғимдин хошаллиниңлар;
Мәңгүгә шат-хурамлиқта болуңлар,
Чүнки Мән Йерусалимни шат-хурамлиқ,
Униң хәлқини хошаллиқ бәргүчи қилип яритимән.
[19] Өзүмму Йерусалимдин шат-хурамлиқта болимән,
Шундақла Өз хәлқимдин хошаллинимән;
Униңда нә жиға авази,
Нә налә-пәрядлар иккинчи аңланмайду;
[20] Униңда йәнә бир нәччә күнлүк чачрап кәткән бовақ болмайду,
Яки вақти тошмай вақитсиз кәткән бовай болмайду;
Йүз яшқа киргән болса «жигит» санилиду,
Шуниңдәк гунакар йүз яшқа кирип өлгән болса «Худаниң ләнитигә учриған» дәп һесаплиниду.
[21] Улар өйләрни салиду, уларда туриду;
Улар үзүмзарларни бәрпа қилиду, улардин мевә йәйду;
[22] Улар ясиған өйләрдә, башқа бириси турмайду;
Тикилгән үзүмзарлардин, башқа бириси мевә елип йемәйду;
Чүнки хәлқимниң күнлири дәрәқниң өмридәк болиду;

65:16 «Шуниң үчүн кимки өзигә бир бәхитни тилисә, «амин» дегүчи Худаниң нами билән әшу бәхитни тиләйду» — Худаниң Өз қуллириға бәргән вәдилирини *(8-14-айәттики)* әмәлгә ашурғанлиғини көргән хәқләр Худани болса «Амин» дегүчи Худа *(яки «Амин»ниң Егиси Худа»)*, йәни мөмин бәндилириниң дуалирини аңлайдиған Худа, дәп билиду. «Амин» дегән сөзниң толуқ мәнаси тоғрилиқ «Тәбирләр», шундақла «2Кор.» 1:20ниму көрүң. **«Кимки қәсәм ичмәкчи болса, әнди «Амин» дегүчи Худаниң нами билән қәсәм ичиду; чүнки бурунқи дәрд-әләмләр унтулған болиду, чүнки уларни көзүмдин йошурдум»** — Худаниң сәлтәнитидә болғанлар бурунқи *(болупму өз гуналири түпәйлидин пәйда болған)* дәрд-әләмләрни есигә кәлтүрмәйду; чүнки Худа Өзи уларниң гунасәһвәнликлирини унтуған болиду.

65:19 Өзүмму Йерусалимдин шат-хурамлиқта болимән, шундақла Өз хәлқимдин хошаллинимән; униңда нә жиға авази, нә налә-пәрядлар иккинчи аңланмайду» — «йеңи асманлар, йеңи зимин, йеңи Йерусалим» тоғрилиқ азрақ тохтитайли. Инжилдики «Вәһий» дегән қисимға асасән билимизки, Мәсиһ **мошу дунияда** миң жил һөкүмранлиқ қилиду. Шу һөкүмранлиғидики әһвал Йәшая пәйғәмбәрниң бешаритидәк болиду. У техи ахирқи «йеңи асманлар, йеңи зимин» әмәс; чүнки мошу айәтләргә қариғанда, өлүм дегән иш *(мәйли адәмләр узун өмүрлүк болсиму)* техи мәвжут; гуна техи мәвжут; **ахирқи** «йеңи асманлар, йеңи зимин» мәңгүлүк болиду; уларда өлүмму йоқ, гуна йоқ. Инжилдики «Вәһий» 21-22-бапларни көрүң. Мәсиһ мошу дунияда миң жил һөкүмранлиқ қилидиған «йеңи асманлар, йеңи зимин, йеңи Йерусалим» бизниң мәңгүлүк «йеңи асманлар, йеңи зимин, йеңи Йерусалим»ниң қандақ болидиғанлиғини чүшинишимизгә зор ярдәм бериду; бу иккисиниң охшаш йәрлири көп *(мәсилән, қорқунуч, дәрд-әләм йоқитилғанлиғи)*; Худа заманларниң әң ахирида миң жиллиқ «йеңи асманлар, йеңи зимин, йеңи Йерусалим»ни мәңгүлүк «йеңи асманлар, йеңи зимин, йеңи Йерусалим»ға айландуриду.
–Мәсиһниң миң жиллиқ сәлтәнити тоғрисида «Тәбирләр»ниму көрүң.

65:20 «Шуниңдәк гунакар йүз яшқа кирип өлгән болса «Худаниң ләнитигә учриған» дәп һесаплиниду» — адәмләрниң көпинчиси наһайити чоң яштила өлидиған болғачқа, «йүз яшта өлгән» болса, пәқәтла «наһайити бир жигит» дәп қарилиду; хәқләр униң гуна қилғанлиғини билип қалса, уни «шунчә яш туруплә өлгән, чоқум Худаниң ләнитигә учриған болса керәк» дәп қарайду.

Мениң таллиғанлирим өзлири өз қоли билән ясиғанлиридин өз өмридә толуқ бәһримән болиду.
[23] Уларниң қилған әмгиги бекарға кәтмәйду;
Яки уларниң балилири туғулғанда келәчики тоғрилиқ вәһимә мәвҗут болмайду;
Чүнки улар Пәрвәрдигар бәхит ата қилған нәсилдур,
Уларниң пәрзәнтлириму шундақ.
[24] Вә шундақ болидуки,
Улар нида қилип чақирмастинла,
Мән иҗабәт қилимән;
Улар дуа қилип сөзләватқинидила,
Мән уларни аңлаймән.
[25] Бөрә һәм пақлан билән биллә озуқлиниду;
Шир болса калидәк саман йәйду;
Иланниң рисқи болса топа-чаңла болиду.
Мениң муқәддәс теғимниң һәммә йеридә һеч зиянкәшлик болмайду;
Һеч бузғунчилиқ болмайду, дәйду Пәрвәрдигар.

Худаниң җавави — давами

66 [1] «Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Асманлар Мениң тәхтим,
Зимин болса аяқлиримға тәхтипәримдур,
Әнди Маңа қандақ өй-имарәт ясимақчисиләр?
Маңа қандақ йәр арамгаһ болалайду?
[2] Буларниң һәммисини Мениң қолум яратқан, улар шундақ болғачқила барлиққа кәлгән әмәсмиди? — дәйду Пәрвәрдигар, —
Лекин Мән нәзиримни шундақ бир адәмгә салимән:
— Мөмин-кәмтәр, роһи сунуқ,
Сөзлиримни аңлиғанда қорқуп титрәк басидиған бир адәмгә нәзиримни салимән.
[3] Кала сойған киши адәмниму өлтүриду,
Қозини қурбанлиқ қилған киши иштниң бойнини сундуруп өлтүриду;
Маңа һәдийә тутқучи чошқа қениниму тутуп бәрмәкчидур;

65:22 **«Улар ясиған өйләрдә, башқа бириси турмайду; тикилгән үзүмзарлардин, башқа бириси мевә елип йемәйду»** — ибраний тилида «уларниң курулушлирида башқилар туридиған, уларниң тиккинидин башқилар йәйдиған һаләт болмайду». **«дәрәқниң өмри»** — әлвәттә интайин узун болиду; дәрәқниң өзи интайин муқим, пухта яшайду; сөзләр мошу җәһәтниму ичигә алса керәк. **«...өз қоли билән ясиғанлиридин өз өмридә толуқ бәһримән болиду»** — ибраний тилида «өз қоли билән ясиғанлири өзи упрайду» — демәк, пүтүн өмридә толуқ ишлитиду.

65:23 **«Чүнки улар Пәрвәрдигар бәхит ата қилған нәсилдур»** — яки «чүнки улар Пәрвәрдигар бәхит ата қилған *(зат)*ниң нәслидур». Мошу тәрҗимиси тоғра болса «Пәрвәрдигар бәхит ата қилған *(зат)*» Мәсиһни көрсәткән болиду, әлвәттә.

65:25 **«Иланниң рисқи болса топа-чаңла болиду»** — Ерәм бағчисида Худа иланға: «Топа-чаңни йәйсән» дегән ләнәтни чүшүргән еди. Бирақ һазир униң йегәнлири **пәқәт** топа-чаң болиду; у һеч адәм яки башқа һайванға зиян йәткүзәлмәйду.

65:25 Йәш. 11:6, 7, 8, 9; Мат. 18:3

66:1 **«Зимин болса аяқлиримға тәхтипәримдур»** — «тәхтипәр» падиша тәхткә олтарғанда аяқлирини дәссәткән кичик орундуқ. **«Әнди Маңа қандақ өй-имарәт ясимақчисиләр? Маңа қандақ йәр арамгаһ болалайду?»** — биринчи айәт бәлким Худаниң 64-бап, 11-айәттики соалға беридиған асасий җавави. Худа «ибадәтхана»ни анчә муһим дәп қаримисиму, инсанлар Өзигә атап салған ибадәтханини чоқум кәмситиду дегили болмайду *(20- һәм 2-айәткә қариғанда, кәлгүсидики «миң жиллиқ сәлтәнити»дә бир «муқәддәс ибадәтхана» болиду; бирақ Худаниң нәзири (2-айәткә асасән)* һеч қандақ өй-имарәттә әмәс, бәлки Өзидин қорқидиған мөмин бәндилиридә туриду.

66:1 1Пад. 8:27; 2Тар. 6:18; Рос. 7:48,49; 17:24

Дуасини әслитишкә хушбуй яққучи мәбудқиму мәдһийә оқуйду;
Бәрһәқ, улар өзи яқтуридиған йоллирини таллиған,
Көңли жиркиничлик нәрсилиридин хурсән болиду.
[4] Шуңа Мәнму уларниң күлпәтлирини таллаймән;
Улар дәл қорқидиған вәһимиләрни бешиға чүшүримән;
Чүнки Мән чақирғинимда, улар жавап бәрмиди;
Мән сөз қилғинимда, улар қулақ салмиди;
Әксичә нәзиримдә яман болғанни қилди,
Мән яқтурмайдиғанни таллиди».
[5] «И Пәрвәрдигарниң сөзи алдида қорқуп титрәйдиғанлар,
Униң дегинини аңлаңлар: —
«Силәрни намимға садиқ болғанлиғиңлар түпәйлидин чәткә қаққанлар болса,
Йәни силәрдин нәпрәтлинидиған қериндашлириңлар силәргә: —
«Қени Пәрвәрдигарниң улуқлуғи аян қилинсун,
Шуниң билән шатлиғиңларни көрәләйдиған болимиз!» — деди;
Бирақ шәрмәндиликтә қалғанлар өзлири болиду.
[6] Аңлаңлар! — шәһәрдин кәлгән чуқан-сүрәнләр!
Аңлаңлар! — ибадәтханидин чиққан авазни!
Аңлаңлар! — Пәрвәрдигар Өз дүшмәнлиригә яманлиқлирини қайтуруватиду!».

Исраилниң йеңидин туғулуши

[7] — Толғиғи тутмайла у бошиниду;
Ағриғи тутмайла, оғул бала туғиду!
[8] Кимниң мошундақ иш тоғрилиқ хәвири барду?
Ким мошундақ ишларни көрүп баққан?
Зимин бир хәлиқни бир күн ичидила туғидиған иш барму?
Дәқиқә ичидила бир әлниң туғулуши мүмкинму?
Чүнки Зионниң әндила толғиғи тутушиға, у оғул балилирини туғди!
[9] Бирисини бошиниш һалитигә кәлтүргән болсам, Мән балини чиқарғузмай қаламтим?
— дәйду Пәрвәрдигар,
Мән Өзүм туғдурғучи турсам, балиятқуни етиветәмдимән? — дәйду Худайиң.
[10] Йерусалим билән биллә шат-хурамлиқта болуңлар;
Уни сөйгүчиләр, униң үчүн хошаллиниңлар!
Униң үчүн қайғу-һәсрәт чәккәнләр,

66:3 **«Кала сойған киши адәмниму өлтүриду, ... дуасини әслитишкә хушбуй яққучи мәбудқиму мәдһийә оқуйду; бәрһәқ, улар өзи яқтуридиған йоллирини таллиған, көңли жиркиничлик нәрсилиридин хурсән болиду»** — мошу айәттики кишиләр көрүнүштә Худаға ибадәт қилиду; улар кала-қозини союп қурбанлиқ қилиду, ашлиқ һәдийәси қилиду, хушбуйниму Худаға атап яқиду; бирақ бундақ қилишлири билән тәң улар қатиллиқ қилиду, хурапий ишларни қилиду *(итниң бойнини сундуруш)*, бутларға чоқунуп һарам қурбанлиқларниму қилиду.
66:4 Пәнд. 1:24; Йәш. 65:12; Йәр. 7:13
66:5 Йәш. 5:19
66:6 **«Аңлаңлар! — шәһәрдин кәлгән чуқан-сүрәнләр! Аңлаңлар! — ибадәтханидин чиққан авазни! Аңлаңлар! — Пәрвәрдигар Өз дүшмәнлиригә яманлиқлирини қайтуруватиду!»** — бу бешарәт Йәшаяниң кейинки дәвридики Йерусалим, жүмлидин ибадәтханининиң вәйран қилинишини *(миладийәдин илгәрки 586-жили)* һәм бәлким ахирқи заманлардики охшап кетидиған бир ишниму көрситиду.
66:7 Вәһ. 12:1-6
66:8 **«Кимниң мошундақ иш тоғрилиқ хәвири барду? ... Зимин бир хәлиқни бир күн ичидила туғидиған иш барму? Дәқиқә ичидила бир әлниң туғулуши мүмкинму? Чүнки Зионниң әндила толғиғи тутушиға, у оғул балилирини туғди!»** — мошу 7- һәм 8-айәттә ейтилған ишлар бирақла Йерусалимниң вәйран қилинишидин *(6-айәт)* ахирқи заманда «Зион-исраил товва қилип йеңидин туғулуши» әмәлгә ашурулуп, уларниң Худаниң алдида һәқиқий «Өз хәлқим» болушиға атлап өтиду.

Униң билән биллә шатлиқ билән шатлиниңлар!
11 Чүнки силәр униң тәсәлли беридиған әмчәклиридин емип қанаәтлинисиләр;
Чүнки силәр қанғичә ичип чиқисиләр,
Униң шан-шәривиниң зорлуғидин көңлүңлар хурсән болиду».
12 Чүнки Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Мән униңға ташқан дәриядәк арам-хатирҗәмликни,
Тешип кәткән еқимдәк әлләрниң шан-шәрәплирини сунуп беримән;
Силәр емисиләр,
Силәр янпашқа елинип көтирилисиләр,
Етәктә әкилитилисиләр.
13 Худди ана балисиға тәсәлли бәргәндәк,
Мән шундақ силәргә тәсәлли беримән;
Силәр Йерусалимда тәсәллигә егә болисиләр.
14 Силәр буларни көргәндә көңлүңлар шатлиниду,
Сүйәклириңлар юмран от-чөптәк яшнап кетиду;
Шуниң билән Пәрвәрдигарниң қоли Өз қуллириға аян қилиниду,
У дүшмәнлиригә қәһрини көрситиду.
15 Чүнки ғәзивини қәһр билән,
Тәнбиһини от ялқунлири билән чүшүрүши үчүн,
Мана, Пәрвәрдигар от билән келиду,
У җәң һарвулири билән қуюндәк келиду.
16 Чүнки от билән һәм қилич билән Пәрвәрдигар барлиқ әт егилирини сорақ қилип жа-
залайду;
Пәрвәрдигар өлтүргәнләр нурғун болиду.
17 «Бағчилар»ға кириш үчүн пакизлинип,
Өзлирини айрим тутуп,
Оттурида турғучиниң гепигә киргәнләр,
Шундақла чошқа гөшини, жиркиничлик болғанни, җүмлидин чашқанларни йәйдиған-
лар болса җимиси тәң түгишиду — дәйду Пәрвәрдигар.
18 Чүнки уларниң қилғанлири һәм ойлиғанлири Мениң алдимдидур;
Бирақ барлиқ әлләр, һәммә тилда сөзләйдиғанларниң жиғилидиған вақти келиду;
Шуниң билән улар келип Мениң шан-шәривимни көриду;
19 Вә Мән уларниң арисида бир карамәт бәлгүни тикләймән;
Һәм улардин қечип қутулғанларни әлләргә әвәтимән;
Нам-шөһритимни аңлимиған, шан-шәривимни көрүп бақмиған Таршишқа, Ливийәгә,
оқячилиқта даңқи чиққан Лудқа, Тубал, Гретсийәгә һәм жирақ чәтләрдики аралларға
уларни әвәтимән;

66:11 **«униң шан-шәривиниң зорлуғидин көңлүңлар хурсән болиду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: — «униң шәрәплик бағир-көксидин көңлүңлар хурсән болиду».
66:12 Йәш. 49:22; 60:4
66:15 2Тес. 1:7-8, 2:8
66:17 **««Бағчилар»ға кириш үчүн пакизлинип,...»** — бәлким бутпәрәслик һәрикәтлиригә қатнишиш үчүн, мошу «пакизлиниш» ишлирини қилиду. **«Оттурида турғучи»** — бәлким бутпәрәсликтә йетәкчилик «пир» рольини алғучи.
66:18 **«Чүнки уларниң қилғанлири һәм ойлиғанлири Мениң алдимдидур»** — бу айәтниң биринчи йеримини тәрҗимә қилиш тәс. Алимлар пәқәт униң мәнасини тәрҗимә қилғинимиздәк пәрәз қилиду.

Улар әлләр арисида Мениң шан-шәривимни җакалайду.
[20] Шуниң билән Исраиллар ашлиқ һәдийәсини пакиз қачиларға қоюп Пәрвәрдигарниң өйигә елип кәлгәндәк,
Шулар болса, Пәрвәрдигарға атап беғишлиған һәдийә сүпитидә қериндашлириңларниң һәммисини әллərдин елип келиду;
Уларни атларға, җәң һарвулириға, сайивәнлик һарву-зәмбилләргә, қечирларға һәм нар төгиләргә миндүрүп муқәддәс теғимға, йәни Йерусалимға елип келиду, — дәйду Пәрвәрдигар.
[21] Һәм Мән улардин бәзилирини каһинлар һәм Лавийлар болушқа таллаймән — дәйду Пәрвәрдигар.
[22] Чүнки Мән яритидиған йеңи асманлар һәм йеңи зимин Өзүмниң алдида дайим турғандәк,
Сениң нәслиң һәм исмиң туруп сақлиниду.
[23] Һәм шундақ болидуки, йеңи айму йеңи айда,
Шабат күниму шабат күнидә,
Барлиқ әт егилири Мениң алдимға ибадәт қилғили келиду — дәйду Пәрвәрдигар.
[24] — Шуниң билән улар сиртқа чиқип,
Маңа асийлиқ қилған адәмләрниң җәсәтлиригә қарайду;
Чүнки уларни йәватқан қурутлар өлмәйду;
Уларни көйдүрүватқан от өчмәйду;
Улар барлиқ әт егилиригә жиркинчлик билиниду.

66:19 **«улардин қечип қутулғанларни әлләргә әвәтимән»** — «улардин» дегәнлик: *(1)* 16-айәттә ейтилған җазалиридин *(«от һәм қилич»тин)* яки *(2)* «ят әлләр арисидин» дегән мәнани билдүриду. **«һәм улардин қечип қутулғанарни әлләргә әвәтимән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «һәм қечип һаят қалғанлардин бәзилирини *(ят)* әлләргә әвәтимән». **«Таршиш»...«Луд»... «Тубал»...** — шүбһисизки, мошу жутларниң исимлири пүтүн дуниядики жутларға вәкиллик қилиду. «Таршиш» үчүн 60-бап, 9-айәттики изаһатни көрүң; «Луд» болса бәлким шималий Африқида; Тубал бәлким һазирдики Русийәни көрситиду *(бәлким Русийәниң кона пайтәхти «Тоболск» билән мунасивити бар).*
–Немишкә «Луд» тоғрилиқ «оқячилиқта даңқи чиққан» дейилиду? Пәризимизчә, Худа әвәткән әлчиләрниң хизмитиниң хәтәри бар, дәп көрсәтмәкчи.
66:20 **«Шулар болса, Пәрвәрдигарға атап беғишлиған һәдийә сүпитидә қериндашлириңларниң һәммисини әлләрдин елип келиду»** — бизниңчә «шулар» Худаниң хуш хәвирини қобул қилған «ят әлләр»ни көрситиду. Улар хошал болуп, Худаниң шапаитини қайтуруш үчүн, зиянкәшликкә учриған, тарқилип кәткән Йәһудийларниң өз жути Йерусалимға қайтишиға ярдәм қилишимиз керәк дәп һәр хил васитиләр билән сәпәрдә уларға йөләнчүк болиду.
66:21 **«каһинлар»** — «каһинлар»ниң хәлиққә вәкил болуп уларниң қурбанлиқлирини ибадәтханидики қурбангаһ үстидә көйдүрүш хизмити бар еди. **«Лавийлар»** — каһинларниң ярдәмчилири. Демәк, мошу «Йәһудий әмәс»ләр Исраил ичидә интайин имтиязлиқ орунда вә вәзипидә болиду.
66:22 **«йеңи асманлар һәм йеңи зимин»** — бу тема тоғрилиқ 65:17-айәттики изаһатни көрүң
66:22 Йәш. 65:17; 2Пет. 3:13; Вәһ. 21:1
66:23 **«шабат күни»** — «дәм елиш муқәддәс күни» йәни шәнбә күни. Жуқириқи 56-бап, 2-айәттики изаһатни көрүң. **«Барлиқ әт егилири Мениң алдимға ибадәт қилғили келиду»** — пүткүл инсанийәт қилған мошу ибадәт ичидә, Йерусалимда өткүзүлгән ибадәт болса бәлким вәкил болғанлар арқилиқ өткүзүлиду. Җәсәтләргә гувачи болғанлар *(24-айәт)* мошу вәкилләр болуши керәк.

Қошумчә сөз

Китаптики 730 изаһат тоғрилиқ

«Йәшая» дегән китаптики наһайити әһмийәтлик, көп тәрәплимилик бешарәтләргә қарита шуниңға лайиқ бир қәдәр тәпсилий «қошумчә сөз» йезишқа тоғра келәтти. Уларни бир- бирләп шәрһләп, мукәммәлрәк «қошумчә сөз» язсақ, униң 800 бәттин ешип кетидиғанлиғини мөлчәрлидуқ. Шуңа һазирчә ундиңдин ваз кәчтуқ. Униң орниға, оқурмәнләрниң диққитини бешарәтләрдики сирлиқ вә әҗайип тәпсилатлириға қаритиш үчүн, тексттики зөрүр дәп қариған мәзмунларни имкан бар тәпсилийрақ изаһлашқа тириштуқ.

«Йәшая»дики шеир шәкли тоғрилиқ

«Йәшая» китавида көп муһим тема шеирниң дәл оттурисидики мисрада болиду. Шуңа бу хил шеирлар «йерим ай» шәкиллик қурулмиға егә болиду.

Төвәндә бу «йерим ай» шәкиллик шеирдин иккини көрситимиз (биринчи мисал пәқәт бир нәччә айәттин, иккинчи мисал үч баптин тәркип тапқан): —

1- мисал: —

Исраил җәмийитиниң әһвали (1- баб, 21- 26- айәт)

(а)(1) «Садиқ шәһәр»ниң заваллиғи (21 (а)) (айәт)

(ә)(1) Өткән вә бүгүнки күнләрни селиштуруш:
Адаләтниң орнида қатиллиқ бар (21(ә))

(б)(1) Пәзиләт дашқалға айлинип кәтти (22)

(п)(1) Чириклишип кәткән һөкүмдарлар (23)

(п)(2) Һәммигә һөкүмран Худа рәзилликни җазалайду (24)

(б)(2) Дашқал тавлинип ташлиниду (25)

(ә)(2) Өткән вә бүгүнки күнләрни охшаш қилиш:
Адаләтниң адил сотчилар билән әслигә кәлтүрүлиши (26 (а))

(а)(2) «Садиқ шәһәр»ниң йеңилиниши (26(ә))

2- мисал: —

Икки шәһәр селиштурма қилиниду: Йерусалим вә Бабил:

Шан- шәрәпкә еришиш үчүн чидамлиқ етиқат керәк (24- 27- баблар)

(а)(1) Худаниң һалак болған дуниядин алған һосули (24:1- 13)
һалакәт (1- 12)
һосул тәргәнлири (13)

(ә)(1) дуниядики «қалдилар»ниң нахшиси (24:14- 16 (а))

(б)(1) гунакар дуния астин- үстүн қиливетилиду (24:16(ә)- 20

(п)(1) Күтиватқан дуния (24:21- 23)

(т)(1) Харабә шәһәр тоғрилиқ нахша (25:1- 5)

(ж) Зи)он теғи (25:6- 12)

(т)(2)Күчлүк шәһәр тоғрилиқ нахша (26:1- 6)

(п)(2) Худаниң күтүватқан хәлқи (26:7- 21)

(б)(2) Рәзиллик күчлири астин- үстүн қиливетилиду (27:1)

(ә)(2) Хәлиқниң «қалдиси»ниң нахшиси (27:2- 6)

(а)(2) Худаниң һалак болған бир хәлиқтин алған һосули (27:7- 13)
һалакәт (7- 11)

һосул тәргәнлири (12- 13)

Бәзидә мундақ чоң бир «шәкил» яки «нусха» ичидә йәнә кичикрәк шәкилләрму болиду. Мәсилән жуқуриқи (т)(2) һәм (п)(2)дә йәнә бир нусхиниң тәркиблири болиду: —

3- мисал: —

Күчлүк шәһәр — Үмүт билән күтүватқам (26- баб)

(а)(1) Хатирҗәмлик ичидики бехәтәрлик; дәрвазилар очуқ (1- 4)

(ә)(1) Топа- чаңға чүшүш; хар қилиниш (5- 6)

(б)(1) Худа түз- тәкши қилған йол (7- 9)

(п) Давалиғусиз қариғулуқ;
(ахирида җазалашни тонуп йетиш) (9- 10)

(б)(2) Худа бекиткән хатирҗәмлик (12- 15)

(ә)(2) Топа- чаңдин чиқиш; тирилиш (16- 19)

(а)(2) Ғәзәптин аман болуш; ишикләр тақақлиқ (20- 21)

«Йәшая»да башқа хил шеир шәкиллириму учрайду. Көпинчә вақитларда оқурмәнләр мошу шәкилләргә диққәт қилмайду, бирақ шу шәкилләрниң мәвҗутлиғини сезиду. Бәлким көп оқуш билән уларға тонуш болуп қалиду. Бәзидә һәтта бир айәттин түзүлгән шеирлардиму «йерим ай» шәкиллик учрайду, шундақла наһайити нәччә баптин түзүлгән чоң «йерим ай» шәкиллик шеирлар бар; бу шеирлардиму муһим тема шу айәтләрниң дәл оттурисида болиду. Бундақ чоң «йерим ай» шекиллик шеирлар толиму пасаһәтлик болиду. Сәвәви, улар «Пәрвәрдигарниң гөзәллик- җулалиғини аян қилидиған» «Пәрвәрдигарниң қули»ни мәркәз қилған болуши мүмкин (49:3).

Йәнә «селиштурма» шәклидә йезилғанлириму бар. Бу хил шәкилдә йезилғанлирида «икки қутқузуш» наһайити ениқ селиштурулған һалда көрүлиду. «Биринчи қутқузуш» болса җисманий қутқузуш, йәни Исраил Бабил империйәсидики сүргүнлүктин қутқузулиду. Йәшая мошу қутқузулушниң Парс империйәсидики бир падиша арқилиқ болидиғанлиғини алдин-ала ейтиду; у һәтта мошу падишаниң исмини туғулуштин 150 жил илгири ейтиду — у болсиму «Қорәш». Бу бешарәтниң давамида ениқ бир пакит көрүниду. «Җисманий қутқузуш» инсанниң асасий мәсилисини һәл қилалмайду. Худа Исраилни Бабилдин қутқузғини билән улар бәрибир гунаниң илкидә қеливериду. Бир мәмликәт, бир әл мустәқил аталғини билән, шәхсийәтчилик уларниң турмушлирини башқуридиған болса уларниң әһвали бәрибир әслидикидәк бечарә болиду. Шуңа адәмләргә гунадин һәм өз- өзидин «техиму зор қутқузулуш» керәк. Шундақла Йәшая пәйғәмбәр «Бабилдин қутқузуш»ни алдин-ала ейтқандин кейин, арқидинла иккинчи «техиму зор қутқузуш» тоғрилиқ ейтиду, һәм мошу нижат пәқәт Исраил үчүнла әмәс, пүткүл дуния үчүн болиду. У «Парс империйәсидики бир падиша» арқилиқ әмәс, бәлки «Пәрвәрдигарниң қули» арқилиқ болиду, дәйду. Бу хил селиштурма шүбһисизки, бизгә Пәрвәрдигарниң қулиниң қилған иш- хизмитиниң һәммидин үстүнлүги һәм улуқлуғини көрситиш үчүн қилинған.

4- мисал: —
Биринчи (җисманий) қутқузулуш вә иккинчи (улуқ, роһий) қутқузулуш

48- бабниң алаһидә шәкли

1- қисми	2- қисми
Худаниң өтмүштики сәвир- тақити (1- 11)	Худаниң кәлгүсисики сәвир- тақити (12- 22)
«Илгәрки ишлар» (3- 6ә) «Йеңи ишлар» (6б- 7)	«Қорәш плани»ни җәзмләштүрүш (12- 15) Пәрвәрдигарниң қули (16)
Пәрвәрдигарниң қилғанлири (8- 11)	Пәрвәрдигарниң мәхсәтлири (17- 22)

Графиға қариғанда, 48- бап икки қисимға бөлүниду. Биринчи қисимдики «Илгәрки ишлар» дәл «Қорәш плани»ға баравәр келиду: 6-айәттики «йеңи ишлар» болса, Пәрвәрдигарниң қулиниң ишлирини көрситиру.
Мошу тәһлил қилиниш 42- бабтикигә охшаш.

«Йәшая»

Биринчи (җисманий) қутқузулуш	Иккинчи (улуқ, роһий) қутқузулуш
Қорәшниң хизмити	**Пәрвәрдигарниң қулиниң хизмити**
(44:24 - 48:22)	(49:1- 53:12)
Вәзипә тәсвирләнди Ада қилғучиниң нами аян қилинди	Вәзипә тәсвирләнди Ада қилғучиниң нами аян қилинди
(44:24 - 44:28)	(49:1 - 49:6)
Вәзипә тәстиқланди Исраил үчүн, дуния үчүн	Вәзипә тәстиқланди Исраил үчүн, дуния үчүн
(45:1 - 45:7)	(49:7 - 49:12)
Инкас: дуа	Инкас: мәдһийә
(45:8)	(49:13)
Исраилниң беарамлиғи	Исраилниң наүмидлиги
(45:9:- 45:25)	(49:14- 50:11)
Пәрвәрдигарниң мәхсити тәкитләнди	Пәрвәрдигарниң муһәббити тәкитләнди
(45:9- 13)	(14:49- 16)
Исраил һәм Йәһудий әмәсләр	Исраил һәм Йәһудий әмәсләр
(45:14- 22)	(49:17- 26)
Пәрвәрдигарға тайинип һәққанийлиқ һәм күчкә егә болғанлар вә Пәрвәрдигарға қарши турғанлар	Пәрвәрдигарниң Қули, Пәрвәрдигарға тайинип күчгә егә болғанларниң нәмуниси
(45:23- 25)	(50:1- 11)
Пәрвәрдигарниң Исраилға баштин башлап келидиған ниҗатқа еришкичә болған ғәмхорлуғи	Пәрвәрдигарниң Исраилға баштин башлап келидиған ниҗатқа еришкичә болған ғәмхорлуғи
(46:1- 13)	(51:1- 16)
Бабил; тәхттин чүшүп топа- чаңға йетиши	Исраил; топа- чаңдин чиқип тәхткә олтириши
(47:1- 15)	(51:17 - 52:12)
Бабилдин қутулуш	Гунадин қутулуш
(48:1- 22)	(52:13 - 53:12)

Униңдин башқа, йәнә кәң даирилик «селиштурма» шәкил болуп, буниңда «Йәшая» китавиниң иккинчи қисмидики «Пәрвәрдигарниң қули» тоғрилиқ төрт айрим шеир (бәзидә «төрт нахша» дәпму атилиду) һәм үчинчи қисмидики «Мәсиһ қилинған Ғәлибә Қилғучи» тоғрилиқ төрт айрим шеир селиштурулиду. Бу хил селиштурулма шәкил «Пәрвәрдигарниң гөзәллик- җулалиғи»ниң «Пәрвәрдигарниң қули» вә «Мәсиһ қилинған Ғәлибә Қилғучи»ниң үстигә охшашла мөһүрләнгәнлигини, шуниңдәк уларниң әйни бир шәхс екәнлигини тәкитләш үчүн ишлитилиду.

5- мисал: —

(1) Пәрвәрдигарниң қули — «төрт нахша»			
(42:1- 4)	(49:1- 6)	(50:4- 9)	(52:12 - 53:13)
Тәрҗимихали	Өзи ейтқан тәрҗимихали	Өзи ейтқан тәрҗимихали	Тәрҗимихали
Қулниң вәзиписи	Қулниң вәзиписи	Қулниң чиң ирадиси	Қулниң вәзиписини ада қилиши
Униңда Худаниң Роһи һәм сөзи	Униңда Худаниң сөзи	Униңда Худаниң сөзи	
	Оңушсизлиққа учрайду	Зулум- қийнаққа учрайду	Зулум- қийнаққа учрайду
Хатимә	Хатимә	Хатимә	Хатимә
(42:5- 9)	(49:7- 13)	(50:10- 11)	(54- 55)
(2) «Мәсиһ қилинған ғәлибә қилғучи»			
(59:21)	(61:1- 3)	(61:10- 62:7)	(63:1- 6)
Тәрҗимиһали	Өзи ейтқан тәрҗимиһали	Өзи ейтқан тәрҗимиһали	Өзи ейтқан тәрҗимиһали
Ғәлибичиниң вәзиписи	Ғәлибичиниң вәзиписи	Ғәлибичиниң чиң ирадиси	Ғәлибичиниң вәзиписини ада қилиши
Униңда Худаниң Роһи һәм сөзи	Униңда Худаниң Роһи һәм сөзи	Униңда Худаниң сөзи	
	Қисас һәм ниҗатни иҗра қилиду	Қисас һәм ниҗатни иҗра қилиду	Қисас һәм ниҗатни иҗра қилиду
Хатимә	Хатимә	Хатимә	Хатимә
(60:1- 22)	(61:4- 6)	(62:8- 12)	(63:7 - 66:24)

«Йәшая»да Мәсиһ мәркәз қилинған бешарәтләр әҗайип шеирий шәкилләр билән баян қилинған болуп, бизгә Мәсиһниң Худаға нисбәтән чәксиз әзизлиғини, шундақла Униң Худаниң барлиқ мөмин бәндилиригә нисбәтәнму шунчә әзиз болуши керәклигини аян қилиду.

Тәврат 24-қисим

«Йәрәмия»

(Йәрәмия пәйғәмбәрниң китави)

Кириш сөз

Китапни қисқичә тонуштуруш

Йәрәмия пәйғәмбәрниң пәйғәмбәрлик хизмити бәлким миладийәдин илгәрки 626-жилидин миладийәдин илгәрки 585-жилиғичә җәмий 42 жил давам қилған. Шуниң үчүн Тәвраттики «Йәрәмия» дегән қисимниң әң узун болуши һәйран қаларлиқ иш әмәс, әлвәттә. Җәзмләштуримизки, мәзкур китап мошу 42 жил ичидә у бәргән бешарәт вә тәлимләрниң бир йәкүнидин ибарәттур. Исраилниң тарихида әң қараңғулуқ мәзгилләрниң биридә, Худаниң сөзи мошу бешарәтләр арқилиқ униңға йәткүзүлгән. Йәрәмияниң китавиниң өзигә замандаш болған Әзакиял пәйғәмбәрниң китави билән шундақ ортақ йери барки, у инсанниң гунаға патқан һәқиқий һалитини үзүл-кесил ашкарилап һәм тәһлил қилип, уни көз алдимизға әйни һалда кәлтүриду. Шуңа у көп һалларда «адәмниң қулиқиға яқидиған» әсәр болмай қалиду. Лекин һаят тоғрилиқ төвәндикидәк кәскин, җиддий соаллири болған оқурмәнләргә униңдин әмәлий җаваплар тапқили болиду. «Немишкә һалитим мундақ чатақ?», «Мән немишкә вәдәмдә турмай өзгиләрниң үмүтини йәрдә қойимән?», «Немишкә әхлақта һәрдайим мәғлубийәттә ахирлишимән?», «Немишкә өзәмниң Худаға зади яқмайдиғанлиғимни чоңқур һес қилимән?», һәтта «Диний мурасимларға өзәмни көп беғишлиғиним билән немишкә өзәмниң Худаға зади яқмайдиғанлиғимни чоңқур һес қилимән?», «Немишкә бизниң елимизниң һалити шундақ чатақ?» дегәндәк соаллар оқурмәндә барму? Әнди мәзкур китапта сиз үчүн җаваплар бар.

Биринчидин, у һәр биримизгә «садиқ әйнәк» болуп, һәр биримизгә ичимиздики чоңқур йилтиз тартқан гуна мәнбилирини әкс әттүриду; иккинчидин, бу гуна мәнбәлиридин қутулуш йолини көрситип бериду. Бу йол пәқәт «Йәһудий хәлқи» үчүнла әмәс, бәлки пүткүл инсанийәт үчүндур. У болсиму, ниҗатлиқтур! Бу ишлар үстидә «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз («Қутқазғучи-Мәсиһ вә йеңи әһдә»).

Тарихий арқа көрүнүш

Йәрәмия дунияға келиштин бурун, Йәһуда әң дәһшәтлик падишалириниң бири болған Манассәһниң 50 жиллиқ һөкүми астида болған еди. «Шималий падишалиқ» болған Исраилдики «он қәбилә» Асурийә тәрипидин миладийәдин илгәрки 722-жили сүргүн қилинған. Йәһуда падишаси Манассәһ болса өз падишалиғини қоғдаш үчүн Худани издәп Уни башпанаһ қилиш вә Униңдин йол сорашниң орниға, имканийәтниң баричә көпрәк ят әлләр билән иттипақ түзүшкә интилгән еди. У бу ят әлләргә болған «садиқлиқ»и вә «сәмимийлик»ини билдүрүш үчүн уларниң бутлирини вә бутпәрәслик ишлирини қобул қилип уларға атап бутханиларни салғузған; бу бутпәрәслик һәтта

«инсан қурбанлиғи»ни, балиларни қурбанлиқ қилишни өз ичигә алатти. Йәшая пәйғәмбәр униңға: — Бундақ ишларни давамлаштурсаң Худа пүткүл Йәһудани вәтинидин мәһрум қилип Бабилға сүргүн қилиду, дәп агаһландурған. Лекин Манассәһ һеч қулақ салмиған; у бәлким һәтта Йәшая пәйғәмбәрни өлтүргән болуши мүмкин.

Көп адәмләр: «Мән һазир гуна қиливеримән, андин қериғанда товва қилимән» дегини билән әмәлийәттә наһайити аз бир қисим кишиләр яшанғанда андин товва қилиду. Һалбуки, адәмни һәйран қиларлиқ иш шуки, рәзил падиша Манассәһ мәлум дәриҗидә товва қилған. Бирақ хәлқигә нисбәтән бутпәрәсликтин көп зиян болған; уларға бутпәрәслик, шуниңдәк һәр хил рәзиллик сиңип кәткән еди. Лекин Манассәһниң оғли Йосия сәккиз яшқа киргәндә тәхткә олтарған болсиму, пәқәт он нәччә яшқа чиққандила бундақ ишларни түзитиш истики күчлүк болған еди. Тәвраттики «Тарих-Тәзкирә» һәм «Падишалар» дегән қисимларда бу ишлар хатириләнгән: —

«**Сәлтәнитиниң сәккизинчи жили, у техи гидәк чеғидила, атиси Давутниң Худасини изләшкә башлиди; сәлтәнитиниң он иккинчи жилиға кәлгәндә Йәһуда билән Йерусалимдики «жуқури җайлар», Ашәраһ мәбудлири, ойма бутлар вә қуйма бутларни йоқитип, зиминни пакизлашқа киришти.**

Хәлиқ униң көз алдидила «Бааллар»ниң қурбангаһлирини чеқип ташлиди; у қурбангаһларниң үстигә егиз қилип орунлаштурулған хушбуйгаһларни кесип ташлиди; у йәнә Ашәраһ мәбудлири, ойма-қуйма бутларни чеқип, униң тописини бу мәбудларға қурбанлиқ сунғанларниң қәбирлиригә чечивәтти. Бут каһинлириниң устиханлирини қурбангаһлириниң үстидә көйдүрүвәтти; шундақ қилип, у Йәһуда билән Йерусалимни пакизлиди. У Манассәһ, Әфраим, Шимеон һәтта Нафталиғичә уларниң һәр қайси шәһәрлиридә вә әтрапидики харабиләрдә шундақ қилди; у қурбангаһларни чеқип, Ашәраһ мәбудлири вә ойма бутларни кокум-талқан қиливәтти, пүтүн Исраилдики хушбуйгаһларниң һәммисини кесип ташлап, Йерусалимға қайтти» («2Тар.» 34:3-7).

«**... У Йәһуда шәһәрлиридин барлиқ каһинларни чақиртип, өзигә жиғди. Андин у Гәбадин тартип Бәәр-Шебағичә каһинлар хушбуй яқидиған «жуқури җайлар»ни бузуп булғивәтти; у «дәрвазилардики жуқури җайлар»ни чеқип бузди; булар «шәһәр башлиғи Йәшуаниң қувиқи»ниң йенида, йәни шәһәр қувиқиға кириш йолиниң сол тәрипидә еди (әмди «жуқури җайлар»дики каһинларниң Йерусалимда Пәрвәрдигарниң қурбангаһиға чиқиши чәкләнгән еди; лекин улар давамлиқ өз қериндашлири билән биргә питир нанлардин йейишигә муйәссәр еди)**». («2Пад.» 23:8-9)

Бу ислаһат миладийәдин илгәрки 672-жили башланған еди. Бир жилдин кейин Худа Йәрәмияни пәқәт Исраилғила әмәс, бәлки ят әлләргиму пәйғәмбәр болушқа чақирған. У Йерусалимниң шималиға сәккиз километр жирақлиқтики Анатот дегән йезидики бир каһин аилисидин болуп, шу чағда бәлким он алтә яштин ашмиған еди. Шүбһисизки, Йәрәмия Йосия падишаниң ислаһат елип беришида уни қоллайдиған күчлүк бир аваз еди.

Бәш жилдин кейин, муқәддәс ибадәтханини пакландуруш җәриянида, Муса пәйғәмбәргә тапшурулған «Қанун-дәстурлар»дин көчүрүлгән бир «орам язма» тепилди. Тепилған язма бәлким «Қанун шәһри» дегән қисимни өз ичигә алған; бу қисимда, Худаниң Исраил билән түзгән әһдисиниң иккинчи қетимлиқ тәпсилий елан қилиниши

хатириләнгән еди. Бу қанун-дәстур қисминиң тепилиши Йосияниң ислаһатни алға сүрүшигә техиму илһам болди.

Йәрәмияниң бизгә (11:1-8дә) ейтишичә, бу вақиәдин бир жил кейин у әһдини жақалаш һәм уни шәрһ қилиш үчүн йол алған. Шүбһисизки, у әһдини жақалиғинида өз бешарәтлирини униңға қошуп аян қилған.

Әһдә ичидә мундақ сөзләр бар («Қанун шәһри» 12:13-14): —

«**Сән көйдүрмә қурбанлиқлириңни удул кәлгән жайларда қилмаслиқ үчүн көңүл қойғин; пәқәт Пәрвәрдигар һәммә қәбилилириңниң зиминлири арисидин таллиған жайда көйдүрмә қурбанлиқлириңни қил вә шу жайда мениң саңа барлиқ тапилиғинимға әмәл қил**».

Бу сөзләр бойичә Йосия падиша Йерусалим (Худа «таллиған жай»)дин башқа «жуқури жайлар»да қилидиған қурбанлиқ мурасимларни бекар қиливәткән еди.

Шуниң билән Йәрәмия әһдини жақалиғанда, өз жути Анатотта һәммидин қаттиқ қаршилиққа учриған. Анатот болса «каһинлиқ жут» еди; есимиздә барки, Йәрәмия өзи каһин еди. Йосия ислаһат қилғинида Йәрәмияниң аилисидикиләрдин көп адәмләр бәлким каһинлиқтин қалдурулған яки төвәнрәк орунларға чүширилгән болуши мүмкин; әгәр уларниң ичидә өзлирини «Баал»дики бутпәрәсликкә атиғанлар болса улардин бәлким өлүмгә мәһкүм қилинғанларму болған еди. Анатотта башқа йәрләргә охшаш «жуқури жайлар» болуши мүмкин еди. Йосияниң шу йәрләрдә ибадәт мурасимларни әмәлдин қалдурғанлиғи дәл Йәрәмияниң аилисидикиләргә пайдилиқ «жуқури жайлар»дики «аилә иш-оқити»гә берилгән хатимә болған еди. Униң аилисидикиләрниң инкасини тәсәввур қилиш тәс әмәс. Уларниң уни өлтүрүш қәстини 11:18-23-айәттин, вә қаттиқ чәткә қеқилишини 15:17-айәттин көргили болиду. Униңға хотун алмаслиқ буйрулған еди; чүнки униң өмри дайимлиқ хәвп-хәтәр һәм дәрд-әләм ичидә өтәтти; униң той қилмаслиғиниң өзи түмәнлигән жутдашлириға: «Худаниң пат арида чүшидиған жазалири түпәйлидин, силәргиму нормал аилилик турмуш мүмкин болмайду» дәйдиған бир бешарәт болатти.

Йәрәмия өзиниң жапалиқ тәнһа йолидин Пәрвәрдигарға көтәргән дад-пәрядлири вә һәтта ағринишлири һәйран қаларлиқ иш әмәс. Уларни 11-20-бапларда арилап-арилап учритимиз. 15:19-20дә Худа бу тоғрилиқ униңға еғир бир сөз қилиду вә билишимизчә, у бу сөздин кейин иккинчи «Худайимниң йолидин янғум бар» дегүчи, яки шу йолдин қақшиғучи болмиған. У һазир кона әскәр болуп, йолни ахирғичә меңишқа йүзини чақмақ тешидәк қилған.

Йосия падиша һаят вақтида, Йәрәмия «чәткә қеқилған» вә өлүм хәтири астида болғини билән, мәлум дәрижидә «падишаниң һимайиси астидики адәм»му еди. Әһвал «соғ уруш» дәвридикидәк еди; лекин у һәрдайим һәр әһвалда хәлиқләргә Худаниң сөзини йәткүзди (25:1ни көрүң; бу айәт Йәһоакимниң төртинчи жилиғичә болған жәрияндики Йәрәмияниң әһвалини тәсвирләйду).

22:15-16дә Худаниң Йосияни тәриплигинини көримиз (Худа Йосияниң оғли Йәһоаһазға сөз қилиду): —

«**Сән кедир яғичидин ясалған тахтайларни чаплап, ата-бовилириң билән бәсләшсәң қандақму падиша болушқа лайиқ болисән? Сениң атаң** (Йосия) **йәп-ичишкә тәшәккүр ейтип, адаләт вә дурус ишларни жүргүзгән әмәсму? Шуңа у буниң яхшилиғини көргән. У мөминләрниң вә намратларниң дәвасини тоғра сориған; шуңа хәлиқниң әһвали яхши еди. Бундақ иш мени тонуштин ибарәт әмәсму?» — дәйду Пәрвәрдигар**».

Шүбһисизки, Худаниң орунлаштуруши билән, шималий зиминларда болған сиясий вақиәләр Йосия падишаниң кейинки жиллирида ислаһатларни алға сүрүшкә әркинлик вә вақит яритип бәрди. Йәһуданиң дүшмини Асурийә шималий тәрәптә Бабилниң вәсвәслиригә вә шәрқий тәрәптә Медияниң тәһдидлиригә тақабил туруш билән бәнд еди. Миладийәдин илгәрки 612-жили Бабиллиқлар Асурийә империйәсиниң пайтәхти Нинәвәни ишғал қилди; Асурийәниң қошуни ғәрипкә, Һаран шәһиригә жүрүш қилди. Улар шу йәрдә йәнә 609-жили Бабиллиқлар тәрипидин йеңилди.

Мисир падишаси Пирәвн «Асурийәни қутқузайли, уларни өзимизгә иттипақдаш қилайли» дәп уларниң ишиға арилашмақчи болди. Шүбһисизки, уларниң мәхсити, Асурийәниң илкидики Сурийә вә Қанаан (Пәләстин) зиминлиригә «инъам сүпити»дә еришиштин ибарәт еди. Шу жутлар әслидә Асурийәгә беқинған еди. Йәһуда бу жутларниң ичидә болғачқа, Йосия бундақ әһвални халимай (Худадин йол соримайла) «Мегиддо жилғиси»ға чиқип Пирәвн билән қаршилашти. Униң қошуни мәғлуп болуп өзи әҗәллик яриланди. Пирәвн Асурийәни қутқузалмиған болсиму, униң қошуни төрт жил Әфрат дәрияси бойида туруп Сурийә һәм Пәләстинни өзигә беқиндурди. У Йәһуданиң йеңи падишаси Йәһоаһазни үч ай олтарған тәхттин чүширип, орниға мустәбит Йәһоакимни тәхткә олтарғузди. Лекин Пирәвн болса миладийәдин илгәрки 605-жили Бабил падишаси Небоқаднәсар тәрипидин Каршимишта мәғлуп қилинди. Пүткүл «оттура шәриқ» Небоқаднәсарниң алдида өз олҗисидәк һаләттә болди.

604-жили Йәрәмия барлиқ бешарәтлирини бир орам язмиға хатирилитип, уни хәлиққә оқутти; буниң нәтижиси шундақ болдики, падиша Йәһоаким язмини отданға ташлап көйдүрүвәтти (36:9).

Һазир бутпәрәслик қайтидин үстүнлүккә өтти. Нәтиҗидә Йәрәмия вә униңға охшаш ихласмән кишиләр зиянкәшликкә һәтта өлүм җазасиға учриди. (26:20-23; 22:17ни көрүң). Йәрәмия дәррилинип, зинданға ташланди (20:2); өлүмгә мәһкүм қилинишқа тас қалди (26:10 қатарлиқлар). Йәһоаким Худаниң әһдисини бузуши билән тәң, Небоқаднәсар билән түзгән әһдиниму бузди. Шундақ қилип Йәһоаким миладийәдин илгәрки 598-жили тәхттин чүширилүп сүргүн болушқа һөкүм чиқирилди вә сүргүнлүккә йолға чиқипла дунийадин кәтти. Униң избасари оғли Йәһоакин қайтидин Йерусалимни чиң тақап, қаршилиқни давамлаштурди; лекин Бабил тәрипидин үч айлиқ муһасиригә елинғандин кейин тәслим болди. Уму сүргүн болуп, ибадәтханидики қиммәтлик қача-қучилар, Йерусалимдики мөтивәрләр вә уста һүнәрвәнләр билән тәң Бабилға елип кетилди. Бу миладийәдин илгәрки 597-жили еди.

Небоқаднәсар болса «у яхши қорчақ болиду» дәп Йәһоакимниң акиси Зәдәкияни тәхткә олтарғузди. Лекин әмәлийәттә болса Зәдәкия һәммә әлгә нисбәтән «қорчақ» болуп, пат арида Бабилға қарши исиян көтәрмәкчи болған башқа әлләрдин келидиған әлчиләр өмекини күтиватқан еди (27:3). Униң һөкүм сүргән дәври Йәрәмия үчүн әң қийин болған он жил болған еди.

Әлчиләр Зәдәкияниң алдиға жиғилғанда, Йәрәмия нәччә боюнтуруқни көтирип кирип уларни қаттиқ чөчүтивәтти. У буларни әлчиләрниң һәр биригә тапшуруп, исиян көтиришниң пайдисиз екәнлигини, Бабил падишасиниң боюнтуруғини қобул қилиши керәклиги тоғрисидики хәвәрни йәткүзди.

Йәрәмия йәнә Бабилға аллиқачан сүргүн қилинғанларға хәт йезип уларға: Сүргүнлүк мәзгили 70 жил болиду, лекин силәр ихтиярән Небоқаднәсарға течлиқта бойсунсаңлар бу сүргүн болуш мәзгили Худаниң бәхит-бәрикитини көргән жиллар болиду, дәп несиһәт қилди. Бундақ хәвәр «милләтпәрвәр»ләргә яқмайтти; бу хәвәр болса йәнә Йерусалимда һәм Бабилда турған бир нәччә аталмиш «пәйғәмбәрләр» жақалиған хәвәрниң әкси еди. Мундақ хәвәр йәткүзүш Йәрәмия үчүн хәтәрлик йол еди; у йәнә «Сени тақаққа селишимиз керәк» дегәндәк тәһдидләрни аңлиди (29:24-29). Лекин падиша Зәдәкия Небоқаднәсарға ичкән қәсимини бузуп Бабиллиқларни қайтидин қозғап, уларни «Сәвир-тақитимиз қалмиди, қисас алмисақ болмайду» дегүзди; шу шараитта улар Йерусалимниң дәрвазилири алдиға кәлгән чағда Йәрәмия чоқум техиму дадил нуқтиинәзәрдә туруши керәк еди. Бабиллиқларниң келиши, деди Йәрәмия, Худадин чүшкән жаза; Худаниң жазасини уларға тәслим болуш йоли билән қобул қилиш керәк, деди. У һәтта Небоқаднәсарниң Худаниң тәрбийилик жазасини Өз асий хәлқи үстигә бежа кәлтүрүши билән уни «Худаниң қули» (25:9, 27:6) дәп атиған. Бундақ сөзләрни «миллий хаинлиқ» дәп шикайәт қилиш асанға чүшиду. Йәрәмия зинданға қамап қоюлди (бу вақитта шәһәрдә қәһәтчилик болған болуп, зиндандикиләргә қанчилик озуқ тәминлинидиғанлиғини оқурмәнләр тәсәввур қилалайду). Йәрәмия бу йәрдин һәрбий зинданға өткүзүп берилип, ахирда «патқақлиқ азгал»ға ташливетилди. У чоңқур патқаққа петип соғтин вә ажизлиқтин өлүшкә аз қалди. Һәқиқий миллийпәрвәр дәл Йәрәмия еди. Униң сөзлири инсанларниң ойлап чиққан хам хияллириға әмәс, бәлки Худаниң аян қилған вәһийлиригә асасланған, салмақ, еғир-бесиқлиқтин чиққан еди. Бәзиләр: «Ахирқи дәқиқидә кәлгән қутқузуш» тоғрилиқ чүшәйдиған болсиму (вә Худа һәқиқәтән бәзи вақитларда «ахирқи дәқиқидә» қутқузиду) лекин шу чағда Худаниң сөзи «қутқузуш» тоғрилиқ әмәс, бәлки пәқәт адәмни кичик пеиллиқ қилиш тоғрилиқ еди. Униң йоли болса «Калдийләргә (Бабиллиқларға) тәслим болуңлар» дегәнликтин ибарәт еди. Лекин Зәдәкия падиша «жумилақ тавуз»ниң дәл әйни еди — бир қарарға келәлмәйтти, һәрдайим паланчи тәрәп яки пүкүнчи тәрәптикиләрниң ойлиғанлиридин қорқуп жүрәтти. У дайим, һәтта Йәрәмия зинданда ятқан вақитта униңдин мәслиһәт сорайтти, лекин алған мәслиһәтни тезла унтуп кәтти. Ахир берип униң иккилинишлири өзигә дәһшәтлик жазани елип кәлди (39- һәм 52-бапни көрүң).

Йәрәмия мәбләғ селип, ана жути Анатоттики бир етизни сетивелип Худа аян қилған келәчәккә болған ишәшини көрсәтти (32:6-14, 24-25). Йерусалим ишғал қилинғандин кейин, Бабиллиқ қаравул беги униңға өмриниң қалған күнлиридә Бабилда раһәтлик шараитта турмуш өткүзүшкә пурсәт бәргәндә, у бәлки Йәһуда зиминида қелип әң намрат кишиләр билән биллә қийин шараитларда турушни таллиши билән хәлиққә

болған һәқиқий муһәббитини көрсәтти. «Миллипәрвәр» падиша вә һөкүмран-сәрдарлири болса жутидин қанчә жирақ қачалиса шунчә яхши дәп бәдәр қечишқа интилди. Падишаниң «һәргиз тәслим болмаймиз» дегән «миллипәрвәр» сияситиниң ақивити Йерусалимниң: «Қайтидин һеч қандақ исиян көтәрмисун» дейилгән мутләқ һалакитидин ибарәт болди. Йәрәмия Бабиллиқлар бекиткән йеңи валий Гәдалияниң һимайиси астида, зиянкәшликтин сәл арам тапти. Гәдалияниң Йәрәмияға болған иллиқ муамилисидин униң ақкөңүл вә адил киши екәнлигини көрәләймиз. Әпсуски, өзүн өтмәй уму Бабилниң боюнтуруғини әслидә рәт қилған ишәнмәсликниң зийиниға учриғучи болуп чиқти. Далада жүргән бәзи ләшкәр башлиқлири Йәһуда зиминида аман-течлиқниң йәнә болғанлиғидин хәвәр аңлап Пәләстингә қайтип кәлди. Улар арисида Ишмаил исимлиқ бир киши бар еди. У шүбһисизки, өзини падиша қилип «йеңи падишалиқ»ни қурмақчи болуп, Гәдалияни өлтүрүвәтти. Йәһудадики башқа «ләшкәр башлиқлири» болса униң планини тосиди. У қечип кәтти.

Бу ишлар ләшкәр башлиқлирини еғир тәңликтә қалдурди. Бабиллиқлар бекиткән валий вә униңға ярдәмчи һәмраһ болсун дәп қалдурулған бәзи Бабиллиқ мәнсәпдарлар вә ләшкәрләр өлтүрүветилгән еди. Шуниң билән уларниң қаришичә, бу вақиәләр Небоқаднәсарниң көзигә йәнә бир исиян болуп көрүнүши мүмкин еди. Улар Бабиллиқлар тезла қайтип келип қисас алиду, дәп ойлиди. Йәһудада қалған һәрбий күчләр интайин аз еди. Шуңа улар Мисирға қечиш қарариға кәлди. Һалбуки, «Худаниң башқа орунлаштуруши бармиду, Униңдин сорайли» дәп улар Йәрәмиядин, Худадин бешарәт сорашни тәләп қилди. Йәрәмия сәвирлик билән Худадин сөз күтти. Он күндин кейин вәһий униңға келип: «Йәһуда зиминида туруверiңлар, Бабил падишасиға бойсунуңлар, вә Мән уни сөзлириңларға ишәндүримән» дейилди. Бу толиму күтүлмигән җавап еди, уларниң уни аңлиғуси йоқ еди. Улар ахирида Йәрәмияниң ярдәмчиси Баруқни «Сән Йәрәмияни бизгә қаршилишишқа кушкүрттуң» дәп һәр хил банә билән, Худаниң сөзини йәнә бир қетим нәзиригә алмиди. Уларниң бундақ шикайитиниң толиму күлкиликлиги һәммигә аян болса керәк, чүнки Баруқ һәм Йәрәмия улар билән биллә Йәһуда зиминида туруварсә вә Бабил падишаси бу зиминға қайтип кәлсә, улар билән охшашла хәтәрдә қалатти. Улар Мисирға кирди, Йәрәмия һәм Баруқни улар билән беришқа мәҗбур қилди. Вақит тәртиви бойичә китапниң ахирида, Йәрәмияниң өзини Мисирға мәҗбурий елип барғанларға қарши чиқип, уларниң қайтидин башлиған бутпәрәслигини әйиплигәнлигини көримиз. Йәрәмия: — Силәр «Йәһуда зиминида қеливәрсәк чоқум Небоқаднәсарниң қоли билән өлимиз» дегән едиңлар, шуңа силәр Мисирдиму Небоқаднәсарниң қоли билән бәрибир түгишисиләр, дәп агаһландуриду. Улар тәтүрлүк қилип униң әйивигә рәддийә бәрмәкчи болуп, «Бешимизға чүшкән күлпәтниң сәвәви, ата-бовлиримизниң вә бизниң бутларға чоқунушимиз әмәс, бәлки сениң Пәрвәрдигариңға ибадәт қилиш йолуң болди» дәйду. Йәрәмияниң бешарәтлири йезилған хатириси Йәрәмияниң «**һәқиқәтни испатлайли; көримизки, кимниң сөзи инавәтлик болиду, уларниңму яки мениңму?**» дегән сөзлири билән ахирлишиду (44:28). Йәрәмияниң бешарәтлири барлиқ инсанларға өзлириниң испатини елип келиду.

Йәрәмияниң ярдәмчиси Баруқ китапниң ахирида Йәрәмияда қандақ ишларниң йүз бәргәнлигини бизгә көрсәтмигәнлиги сәл сирлиқ иштур. Лекин Йәрәмия өзи шундақ халиған болуши мүмкин. Униңдин сәвәвини сориған болсақ шүбһисизки, у бизгә: «Муһими пәйғәмбәр әмәс, бәлки Худаниң пәйғәмбәр арқилиқ кәлгән сөзидур» дегән болатти.

Йәнә қошуп ейтишимиз керәкки, китапта хатириләнгән көп бешарәтләр вақит тәртиви бойичә **рәтләнгән әмәс**. Улар бәлки тема бойичә рәтләп қоюлған. Төвәндә китап мәзмуни җәдвилидә бешарәтләрниң берилгән вақитлири тоғрилиқ билгинимизни көрситимиз.

Тәрҗимимиздә биз ибраний тилшунаслириниң тәтқиқатлиридин, болупму әнгилийәлик алим «Дерик Киднер»ниң «Йәрәмия» дегән әсиридин көп пайдиландуқ.

Мәзмуни

бап, бешарәт-вақиәләр, вә вақти

Биринчи қисим — биринчи орам язма (Йәрәмия 36:1-2)

бап	Бешарәт-вақиә	Вақит (билгәнлиримиз) (миладийәдин илгәрки жиллар)
1	Йәрәмияниң чақирилиши	626
2-6	Йәһуда товва қилиши керәк	626-»-»
7-9	Ибадәтханида бешарәт җакалаш	609 яки кейин
10	«Асмандики аламәтләр» («бешарәтләр») муһим әмәс	
11	Пүткүл зиминда әһдини җакалаш	
12	Йәрәмияниң дад-пәрядлири	622/621??
13	Канап ич тамбал	622/621??
14	Қәһәтчилик	
15	Йерусалимниң ақивити – Йәрәмияниң йәнә дад көтириши	
16	Йәрәмия той қилмаслиғи керәк	
17	Гуна инсанниң асасий мәсилиси – шабат күни тоғрилиқ	
18	Сапалчидин алған савақлар	
19	Сапал козидин алған савақлар	609 яки кейин
20	Йәрәмияниң урулуши Пашхурға болған бешарәт	609 яки кейин

Иккинчи қисим — (көпинчиси) кейинки бешарәтләр

бап	Бешарәт-вақиә	Вақит (билгәнлиримиз)
21	Йерусалимниң ахирқи қоршвелиниши	588
22	Төрт падиша тоғрилиқ бешарәтләр	598
23	Сахта падичилар, «Һәққаний Шах»	
24	Яхши вә начар әнҗирләр	597 яки кейин
25	70 жиллиқ сүргүнлүк	605
26	Шилоһ тоғрилиқ бешарәт	609 яки кейин
27-28	Бабилниң боюнтуруғини қобул қилиши керәк	594
29	Сүргүн болғанларға язған хәт	597дин кейин
30-31	«Үмүт китави»	...
32-33	Йәрәмияниң етизни сетивелиши	588/587
34	Калдийләрниң вақитлиқ кетип туруши Қулларниң азат қилиниши	588
35	Рәкабийлардин алған савақ	601дин кейин
36	Орам язма вә униң көйдүрүлүши	605/604
37	Йәрәмияниң қолға елинип қамап қоюлуши	588
38	Патқақлиқ азгал	588/587
39	Шәһәрниң өрүветилиши	587
40	Йәрәмияниң Гәдалияниң йенида туруши	587
41	Гәдалияниң өлтүрүлүши	587
42-43	Мисирға кечиш	587дин кейин
44	Қачқанларниң бутпәрәслигини ақлиши	585
45	Баруқ үчүн бир бешарәт	605
Үчинчи қисим — «ят әлләргә» болған бешарәтләр		
46	Мисир	...
47	Филистийә	...

48	Моаб	...
49	Аммон, Едом, Дәмәшқ, Кедар, Елам	...
50-51	Бабил	...
Хатимә		
52	Тарихий Хатимә	...

Вақит жәдвили

Вақит жәдвили	
Жил	**Вақиә**
640/639	Йосия падиша болиду
628	Йосия ислаһатни башлайду
627	Йәрәмия хизмитини башлайду
626	Набополассар Бабил империйәсини бәрпа қилиду
622/621	«Қанун-дәстур» китави тепилиду
612	Асурийәниң пайтәхти Нинәвә өрүветилиду
609	Йосия җәңдә өлиду
	Йәһоаһаз үч ай падиша болиду
	Пирәвн Йәһоакимни падиша қилиду
605	Небоқаднәсар Пирәвнниң үстидин Каршимиштә ғәлибә қилиду
	У Даниял вә башқа қабилийәтлик кишиләрни Бабилға елип кетиду
604	Йәрәмияниң язмиси Йәһоаким алдида оқулуп көйдүрүлиду
601	Йәһоаким Бабилға исиян көтириду
598	Йәһоаким тәхттин чүширилүп дуниядин кетиду
597	Тунҗи чоң сүргүн қилиниш. Йәһоакин, һүнәрвәнләр, ибадәтханидики қача-қучилар, Әзакиял пәйғәмбәр елип кетилиду. Зәдәкия падиша қилиниду
593	Зәдәкия Бабилға чақирилиду
589	Небоқаднәсар Йәһуда зиминиға таҗавуз қилип Зәдәкияға һуҗум қилиду «Зиминниң вәйран қилинишлири» башлиниду («Әз.» 24:2)

587	Йерусалимниң ғулитилиши. Иккинчи сүргүн қилиниши
582/581	Үчинчи қетимлиқ Бабилға сүргүн қилиниш
561	Йәһоакин зиндандин қоюветилиду
539	Бабил өрүветилиду
538/536	Парслиқ император Қорәш Бабилда сүргүн болғанларни Бабилдин азат қилиду
520	Муқәддәс ибадәтханиниң ули селиниду

Йәрәмия

Худаниң Йәрәмияни чақириши

1 1 Бинямин қәбилиси зиминидики Анатот йезисида туруватқан каһинлардин болған
һилқияниң оғли Йәрәмияниң сөзлири төвәндә хатирилиниду: —
2 Йәһуда падишаси, Амонниң оғли Йосияниң күнлиридә, йәни у тәхткә олтарған он
үчинчи жилида Йәрәмияға Пәрвәрдигарниң сөзи кәлди; 3 Йәһуда падишаси Йосияниң
оғли Йәһоакимниң күнлиридә һәмдә Йәһуда падишаси Йосияниң оғли Зәдәкияниң он
биринчи жилиниң ахириғичә, йәни шу жилниң бәшинчи ейида Йерусалимдикиләр
сүргүн қилинғичә униңға Пәрвәрдигарниң сөзи йәнә келип турди.
4 Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә:
5 — Анаңниң қосиғида сени апиридә қилиштин илгирила Мән сени биләттим; сән ба-
лиятқудин чиқиштин бурун сени Өзүмгә атап, әлләргә пәйғәмбәр болушқа тиклидим.
6 Мән болсам: — Апла, Пәрвәрдигар! Мән гәп қилишни билмәймән; чүнки мән гөдәк ба-
лидурмән, дедим.
7 Лекин Пәрвәрдигар маңа: — Өзүңни гөдәк бала, демә; чүнки Мән сени кимгә әвәтсәм,
сән шуларға барисән; вә Мән сени немә дә дәп буйрусам, сән шуни дәйсән. 8 Улардин
қорқма; чүнки сени қутқузуш үчүн Мән сән билән биллидурмән, — деди.
9 Вә Пәрвәрдигар қолини созуп ағзимға тәккүзди; Пәрвәрдигар маңа: Мана, Өз сөзлирим-
ни ағзиңға қойдум; 10 Қара, мошу күни Мән сени жулуш, сөкүш, һалак қилиш вә өрүш,
қуруш вә терип өстүрүш үчүн әлләр вә падишалиқлар үстигә тиклидим, — деди.

Икки аламәт көрүнүш

11 Вә Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: «Йәрәмия, немини көрүва-
тисән?».
Мән: «Бадам дәриғиниң шехини көрүватимән» — дедим.
12 Пәрвәрдигар маңа: «Көргиниң яхши болди; чүнки Мән сөзүмниң әмәлийлишиши үчүн
сөзүмни күзитип туримән» — деди.

13 Вә Пәрвәрдигарниң сөзи маңа иккинчи қетим келип мундақ дегәндә: «Немини көрүва-
тисән?».
Мән: «Поруқ-поруқ қайнаватқан, ағзи шимал тәрипидин қийсайған бир қазанни
көрдүм» — дедим.

1:2 2Пад. 21:26; 22:1-23; 2Тар. 34:1-30
1:3 2Пад. 23:34; 24:17; 25:8; 2Тар. 36:4, 10-23; Йәр. 52:1-30
1:4 **«Пәрвәрдигарниң сөзи ... келп ... дегәндә»** — иибраниий тилида: Пәрвәрдигарниң сөзи ... келип ... деди» дейилиду. Бу ибарә яки бундақ ибарә Тәврат-Зәбурда пат-пат көрүнүп, әмәлиәттә «Үчтә Бир»дики Иккинчи Шәксн көрситиду *(Йуһ. 1:1-2ни көрүң)*.
1:5 Гал. 1:15
1:6 **«Мән гәп қилишни билмәймән; чүнки мән гөдәк балидурмән»** — ибраний тилида: «бала» дегән бу сөз 5-16 яштики балини көрситиду. Китапниң башқа мәлуматлириға қариғанда бизниңчә Худаниң сөзи Йәрәмияға кәлгәндә у бәлким тәхминән он алтә яшқа киргән еди.
1:6 Мис. 3; 4; 6:11,29
1:8 Қан. 31:6, 8; Йә. 1:5; Әз. 3:9
1:9 Йәш. 6:6, 7; Йәр. 5:14
1:10 Йәр. 18:7; 2Кор. 10:4, 5
1:12 **«Көргиниң яхши болди; чүнки Мән сөзүмниң әмәлийлишиши үчүн сөзүмни күзитип туримән»** — бадам дәриғи баһарда биринчи болуп чечәкләп, баһарниң кәлгәнлигини жақалиғучи болғачқа ибраний тилида «күзәтчи» дәп атилиду.

[14] Пәрвәрдигар маңа: — Күлпәт шимал тәрәптин келип бу зиминда туруватқанларниң
һәммиси үстигә бөсүп келиду — деди.
[15] — Чүнки мана, Мән шималий падишалиқларниң барлиқ җәмәтлирини чақиримән,
— дәйду Пәрвәрдигар; — улар келиду, падишалар һәр бири өз тәхтини Йерусалим қо-
вуқлири алдиға селип, һәммә сепилларға вә Йәһуданиң барлиқ шәһәрлиригә һуҗумға
тәйярлиниду; [16] шуниң билән Мән Йәһудадикиләрниң барлиқ рәзилликлири үчүн улар-
ниң үстидин һөкүмләрни җакалаймән; чүнки улар Мәндин ваз кечип, башқа илаһларға
хушбуй йеқип, өз қоллири ясиғанлириға чоқунди.
[17] Сән әнди белиңни бағлап орнуңдин туруп, саңа буйруғанлиримниң һәммисини уларға
ейт; улар алдида һодуқуп кәтмигин; болмиса Мән сени улар алдида һодуқтуримән.
[18] Қара, Мән бүгүн сени Йәһуданиң падишалириға, әмирлиригә, каһинлириға һәм пүт-
күл зимин хәлқигә қарши турғучи мустәһкәм шәһәр, төмүр түврүк вә мис сепиллардәк
тиклидим. [19] Улар саңа қарши җәң қилиду, лекин сениң үстүңдин ғәлибә қилалмайду
— Чүнки Мән сени қутқузуш үчүн сән билән биллидурмән, — дәйду Пәрвәрдигар.

Исраилниң Пәрвәрдигарға болған дәсләпки муһәббити

2 [1] Әнди Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[2] Берип Йерусалимдикиләрниң қулақлириға мундақ җар салғин: — «Пәрвәрдигар
мундақ дәйду: — Мән сениң яш вақтиңдики вападарлиғиңни, йәни қизниң ашиқиға
болған муһәббитидәк сениң чөл-баяванда, йәни терилмиған йәрләрдә Маңа әгишип
жүргәнлириңни сениң үчүн әсләймән. [3] Шу чағда Исраил хәлқи Пәрвәрдигарға пак,
алаһидә аталған, улар униң өз һосулиниң тунҗа мевиси дәп қаралған еди; уларни
йәвалмақчи болғанларниң һәммиси гунакар дәп һесапланған еди һәм уларниң башли-
риға балаю-апәт чүшкән еди, — дәйду Пәрвәрдигар.

Ата-бовилар арисида вапасизлиқниң пәйда болғанлиғи

[4] Пәрвәрдигарниң сөзини аңлаңлар, и Яқупниң җәмәти, Исраил җәмәтиниң барлиқ
аилә-тавабиатлири: —
[5] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Ата-бовилириңлар Мәндә зади қандақ адаләтсизликләр-
ни байқапту, улар Мәндин шунчә жирақлишиду? Улар немишкә бемәна бутларға баш
уруп, өзлири бемәна болуп кәтти?
[6] Улар һеч қачан: «Бизни Мисир зиминидин қутқузуп чиқирип, баявандин, йәни чөл-

---

1:14 Йәр. 4:6
1:15 **«падишалар һәр бири өз тәхтини Йерусалим қовуқлири алдиға селип,..»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «падишалар һәр бири өз тәхтини Йерусалим қовуқлириға селип...»
1:15 Йәр. 5:15; 6:22; 10:22; 52:4, 5
1:18 **«Мән ... сени... мустәһкәм шәһәр, төмүр түврүк вә мис сепиллардәк тиклидим»** — оқурмәнләр шуниңға диққәт қилидуки, Худаниң бу сөзлири «өткән заманда» ейтилған. Бир қарашқа, Йәрәмия пәқәт гөдәк бир яш жигиттәк көрүнсиму, лекин иман-ишәшкә нисбәтән Худаниң сөзи аллиқачан ишәнгүчиләргә пакит болған. Иман-ишәштики адәм ишларға Худаниң көзқариши билән қарайду.
1:18 Йәр. 6:27; 15:20
2:3 **«Шу чағда Исраил хәлқи Пәрвәрдигарға пак, алаһидә аталған»** — «...пак, алаһидә аталған» дегән сөз ибраний тилидики «Пәрвәрдигарға «қодәш»» (*«Пәрвәрдигарға муқәддәслик»*) дегән сөз билән ипадилиниду. Оқурмәнләргә бәлким аянки, «муқәддәс»ниң әсли мәнаси дәл «Худаға алаһидә аталған, пак» дегәнликтур.
–Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә «һосулниң тунҗа мевиси»ни болса Худаға атап, Худаниң вәкили болған каһинларға беғишлаш керәк еди. Худа мошу йәрдә: «Исраил алаһидә Мениңки еди» дәйду. Йәнә бир тәрәптин ейтқанда Исраил Худаниң «һосулиниң тунҗа мевиси» болса, әнди улардин кейин Худаниң йолида маңидиған башқа әллиләрдин болғанларму Худаниң йениға келип униңға «һосул болуп» Худаниң Өз хәлқи болушқа келиду.
2:5 Мик. 6:3, 4

дәшт вә тик азгаллар билән қапланған җайлардин, қурғақчилиқ вә өлүм сайиси орап
турған йәрләрдин, адәмзат өтмәйдиған һәмдә инсан турмайдиған шу баявандин биз-
ни өткүзгән Пәрвәрдигар қени?» дәп сорап қоюшмаптиғу? [7] Мән силәрни мевиси һәм
молчилиғидин һозурлиниш үчүн мунбәт бир зиминға елип кәлгәнмән; силәр келип
зиминимни булғидиңлар, Мениң мирасимни жиркиничлик бир нәрсигә айландуруп
қойдуңлар.
[8] Каһинлар: «Пәрвәрдигар қени?» дәп һеч сорап қоймиди; Тәврат-қанун иҗрачилири
мени һеч тонумиди; хәлиқ падичилири маңа асийлиқ қилди; пәйғәмбәрләр болса Баал-
ниң намида бешарәт бәрди, уларниң һәммиси һеч пайдисиз бемәна нәрсиләргә әгишип
кәтти. [9] Шуңа силәр билән дәвалашмақчимән, балилириңлар һәм балилириңларниң
балилири билән дәвалишимән, — дәйду Пәрвәрдигар; [10] — силәр Сипрустики деңиз бой-
лириға өтүп беқиңлар, Кедарға тәкшүрүшкә адәм әвәтип беқиңлар — мошундақ бир иш
зади болуп баққанму-йоқ дәп көрүп беқиңлар — [11] Қайси бир әл өз илаһлирини (улар
һеч илаһ әмәс, әлвәттә) өзгәрткәнму? Лекин Мениң хәлқим өзлириниң шан-шәриви
Болғучисини болса пайдисиз-бемәна бир нәрсигә алмаштурған.
[12] Буниңға әҗәблиниңлар, и асманлар; һаң-таң болуңлар! Сарасимигә чүшүңлар!
Чөчүңлар! — дәйду Пәрвәрдигар, [13] — чүнки Мениң хәлқим икки рәзил ишни қилди;
улар һаятлиқ су мәнбәси болған Мәндин ваз кәчти; андин өзлири үчүн су азгаллирини,
йәни су турмайдиған йерик су азгаллирини йонуп чиқти.

Исраил Худаға әмәс, ят илаһларға вә ят әлләргә тайиниду

[14] Исраил әсли қулмиди? У ғоҗайинниң өйидә туғулған қулмиди? Немишкә әнди у
олҗиға айлинип қалди? [15] Яш ширлар уни олҗа қилип һөкириди; улар авазини қоюват-
ти; улар Исраил зиминини вәйранә қилди; шәһәрлири көйдүрүлди, адәмзатсиз қалди.
[16] Униң үстигә һәтта Ноф вә Таһпанәс шәһиридикиләрму чоққаңни йеривәтти.
[17] Бу ишларни өзүң кәлтүрүп чиқарған әмәсму? — Чүнки саңа йол башлаватқинида
Пәрвәрдигар Худайиңдин ваз кәчкән едиң.
[18] Әнди бүгүнки күндә йәнә Шиһор дәриясиниң сүйини ичиш үчүн Мисирниң йолини
басқиниң немиси? Әфрат дәриясиниң сүйини ичиш үчүн Асурийәниң йолини басқиниң

2:7 **«Мениң мирасим»** — бу сөз икки бислиқ болуп, мәнаси: *(1)* Худа «булар алаһидә Мениңки» дегән Қанаан *(Пәләстин)* зиминини вә униң үстидики Йәһудий хәлқини көрситиду; *(2)* «мирас қилип бәргинимни» дегән мәнада болуп, Худа Исраилға «Силәрниң мирасиңлар болсун» дәп тапшурған зиминни көрситиду. Умумән бу сөз шу зиминни вә шундақла, бәлким, шу зиминдики хәлиқниму көрситиду.

2:8 **«Тәврат-қанун иҗрачилири»** — Тәвратни хәлиққә үгитишкә мәсъул болған каһинларни *(«Йәр.» 18:18, «Қан.» 33:10)* яки Тәвратни көчүрүшкә мәсъул болған Лавийларни *(«Йәр.» 8:8)* көрситиду. **«хәлиқ падичилири»** — *(йәни «бақармәнлири» яки «баққучилар»)* ибраний тилида «қойчилар», «падичилар», «чупанлар» дейилиду. Адәттә бу сөз чопан-қойчиларни көрситиду. Мошу йәрдә «хәлиқ баққучилири» Исраилниң йетәкчилирини көрситиду, әлвәттә. **«Баалниң намида бешарәт бәрди»** — «Баал» дегән Пәләстиндикиләрниң жиркиничлик бир бути еди.

2:8 Рим. 2:20

2:10 **«Сипрус»** — Сипрус арили *(ибраний тилида «Киттим»)* болса Пәләстинниң жирақ ғәрбидә; Кедар болса Пәләстинниң жирақ шәрқидә еди — демәк, шәриқтин ғәрипкичә болған йәрләрдиму мошундақ иш болуп бақмиған.

2:11 Зәб. 105:20

2:12 Қан. 32:1; Йәш. 1:2

2:13 Күй. 4:15; Йәр. 17:13

2:15 **«яш ширлар...һөкириди»** — ширлар олҗисини тутқандин кейин андин һөкирәйду. Мошу айәттики «ширлар» бәлким Асурийә, андин Бабилни көрситиду.

2:15 Йәш. 5:29; Йәр. 4:7

2:16 **«...Ноф вә Таһпанәс шәһиридикиләрму чоққаңни йеривәтти»** — «Ноф вә Таһпанәс» Мисирдики шәһәрләрдур. Йәһуда көп қетим Мисирдин ярдәм сориған еди. Мисир қошулған болсиму, лекин әксичә Исраилға вапасизлиқ қилип кәлгән еди. Ноф кейин «Мәмфис» дәп аталған.
–Башқа бир хил тәрҗимиси: «...Ноф вә Таһпанәс шәһиридикиләрму баш чоққаңни *(рәсва қилиш үчүн)* ғирдивәтти».

немиси?
[19] Өз рәзиллигиң өзүңгә савақ елип келиду, өзүңниң йенимдин чәтнәп кәткиниң өзүңгә
тәнбиһ болиду; әнди сениң Пәрвәрдигар Худайиңдин ваз кәчкиниң вә Мениң қорқунучумниң сәндә болмаслиғиниң интайин рәзил һәмдә зәрдапқа толған иш екәнлигини
билип қой, — дәйду Рәб, самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.
[20] Чүнки сән қедимдинла Мән саңа салған боюнтуруқни бузуп, униң риштини үзүп
ташливәткәнсән; сән: «Қуллуғуңда болмаймән!» дедиң. Чүнки барлиқ дөң-егизликтә вә
барлиқ йешил дәрәқ астида сән паһишә аялдәк керилип ятқансән.
[21] Лекин Мән болсам сени әсли есил сортлуқ үзүм телидин, сәрхил уруқтин тиккән
едим; сән Маңа нисбәтән қандақму ят вә явайи бир сесиқ үзүм телиға айлинип қалдиң?
[22] Чүнки сән шулта билән жуюнсаңму, көп ақартқуч совун ишләтсәңму сениң қәбиһлигиң Мениң алдимда техи дағ болуп туриду, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар.
[23] Сән қандақму: «Мән һеч булғанған әмәсмән, мән «Бааллар»ға һеч әгәшмидим!» дейәләйсән? Җилғида маңған йолуңни көрүп бақ, қилмишлириңни иқрар қил — сән өз
йоллирида уян-буян қатрап жүридиған чаққақ һиңгандурсән! [24] Сән чөл-баяванға адәтләнгән, һәвиси қозғалғанда шамални пурап жүридиған бир явайи мада ешәксән! Күйлигәндә ким уни тосалисун? Уни издигән һаңгилар өзлирини һеч упратмайду; шу вақитларда уни издәп тапмақ асандур. [25] И Исраил, бекар жүгүрүп, путуңни аяқсиз, гелиңни
уссулуқсиз қилип қойма! Лекин сән буниңға: «Яқ! Хам хиял қилма! Чүнки мән бу ят
илаһларни яхши көрүп қалдим, уларниң кәйнидин маңимән!» — дедиң.
[26] Оғри тутулуп келип хиҗаләткә қалғандәк, Исраил җәмәтиму хиҗаләткә қалиду
— йәни өзлири вә уларниң падишалири, каһинлири вә пәйғәмбәрлири — [27] улар яғач
көтигигә: «Атам!» вә ташқа: «Сән мени туғдурдуң!» дәйду; чүнки улар йүзини Маңа қаратмай, әксичә Маңа арқисини қилди; лекин күлпәт бешиға чүшкәндә улар: «Орнуңдин
туруп, бизни қутқузғайсән!» дәйду. [28] Әнди өзүңгә ясиған илаһлириң қени!? Күлпәт бешиңға чүшкәндә сени қутқузалайдиған болса, улар орнидин турсун! — Чүнки шәһәрлириң қанчә көп болса бутлириңму шунчә көптур, и Йәһуда!
[29] Немишкә силәр Мән билән дәваға чүшмәкчисиләр? Силәр һәммиңлар Маңа асийлиқ
қилғансиләр, — дәйду Пәрвәрдигар.
[30] Балилириңни бекардин бекар уруп қойдум; улар һеч тәрбийини қобул қилмиди. Өз

2:18 **«Шиһор дәриясиниң сүйини ичиш үчүн... Әфрат дәриясиниң сүйини ичиш үчүн....»** — «Шиһор *(Мисирдики бир дәрия яки вади)*ниң сулирини ичиш» һәмдә «Әфрат *(Асурийәдики дәрия)*ниң... сулирини ичиш» Исраил Мисирдин вә Асурийәдин панаһ издигәнлигини көрситиду.
2:18 Йәш. 31:1
2:19 Йәш. 3:9; Һош. 5:5
2:20 **«барлиқ дөң-егизликтә вә барлиқ йешил дәрәқ астида сән паһишә аялдәк керилип ятқансән»** — Исраил мошу йәрләрдә *(дөң-егизликтә ... йешил дәрәқ астида...)* бутпәрәслик паалийәтлирини өткүзгән. Уларниң мундақ бутпәрәслиги Худаға вапасизлиқ болуп роһий җәһәттә паһишивазлиқ болупла қалмай, улар Пәләстиндикиләрниң бутпәрәслигини дорап уларниң бутлириға «аталған», бутханида турған паһишә аяллар билән ятатти.
2:21 **«ят вә явайи бир сесиқ үзүм тели»** — «ят вә ява» әслий ибраний тилида бир сөз биләнла ипадилиниду.
2:21 Мис. 15:17; Зәб. 43:3; 79:9
2:22 Аюп 9:30
2:23 **«Җилғида маңған йолуңни көрүп бақ, қилмишлириңни иқрар қил»** — «җилғида маңған йолуң...» бәлким көп қисим Йәһудадикиләр Йерусалимға йеқин болған «Һинном җилғиси»да өз балилирини бутларға атап «инсан қурбанлиғи» қилғанлиғини көрситиду. Исраилни һиңганға охшитиши бәлким униң һеч қандақ муқим йөлүнүшиниң болмайдиғанлиғини тәкитләйду.
2:24 **«... һәвиси қозғалғанда шамални пурап жүридиған бир явайи мада ешәксән!»** — бу охшитиш шүбһисизки, Исраилниң бутларға болған бузуқ һәвәслирини, уни бутпәрәсликтин тосушниң мүмкин әмәслигини көрситиду.
2:25 **«путуңни аяқсизлиқтин... гелиңни уссулуқсиз қилип қойма!»** — бу сөзләр бәлким икки бислиқ: — *(1)* бутларниң йолида жүгүрүп меңиш бәрибир бекар иштур — бутлар адәмләргә ярдәмдә болалмайду; *(2)* әгәр Исраил бутпәрәслиги билән Худаға вапасизлиғини давамлаштурса, улар ахир берип аяқсиз, чаңқап сүргүн болғанлар болиду. **«Яқ! Хам хиял қилма!»** — ибраний тилида «Яқ! Үмүт йоқ!».
2:28 Йәш. 2:8; Йәр. 11:13

қиличиң житқуч ширдәк пәйғәмбәрлириңни йәвәтти.
31 И бу дәвир кишилири! Пәрвәрдигарниң сөзигә көңүл қоюңлар! Мән Исраилға чөл-ба-
яван яки қап қараңғулуқ басқан зимин болуп бақңанму? Мениң хәлқим немишкә: «Нә-
гила барсақ өз әркимиз; әнди йениңға йәнә кәлмәймиз!» — дәйду?
32 Қиз зибу-зиннәтлирини унтуяламду? Той қилидиған қиз той кийимлирини унтуя-
ламду? Лекин өз хәлқим сан-санақсиз күнлиридә Мени унтуди.
33 Сән ишқ издәп баридиған йолларға шунчә маһир болуп кәттиң! Бәрһәқ, һәтта әң бу-
зуқ аялларға йоллириңни көрсәттиң. 34 Униң үстигә тонуңниң пәшлиридә гунасиз
намратларниң қени бар! Сән уларни темиңни тешип оғриликқа киргини үчүн өлтүр-
диңму?! Ишларниң һәммиси шундақ турсиму, 35 сән техи: «Мәндә гуна йоқ; Рәб мәндин
рәнҗивәрмәйду!» дәйсән. Билип қой! Мән үстүңдин һөкүм чиқиримән, чүнки сән: «Мән
гуна садир қилмидим!» — дәверисән.
36 Сән немишкә бунчивала уян-буян қатрап ала көңүллүк қилисән? Сән Асурийә тәри-
пидин йәргә қаритилғандәк Мисир тәрипидинму йәргә қаритилисән. 37 Бәрһәқ, сән
Мисирдин қоллириңни бешиңға алған пети чиқисән; чүнки Пәрвәрдигар сән йөләнчүк
қилғанларни чәткә қақти; сән улардин һеч пайда көрмәйсән.

Вапасизлиқ үстигә вапасизлиқ

3 1 Шундақ дейилидуки, бириси аялини қоювәтсә, аял униңдин аҗрашса вә кейин у
башқа әргә ятлиқ болған болса, биринчи ери униң билән қайта яришивалса боламду?
Бундақ иш бу зиминни мутләқ булғимамду? Лекин сән шунчә көп ашнилириң билән
бузуқлуқ қилип туруп йәнә йенимға қайтай дәватамсән техи?
2 Бешиңни көтирип жуқуриға қарап бақ; —
Сән зади нәдә ят илаһлар билән бузуқлуқ өткүзмигәнсән?!
— Сән чөл-баяванда күтүп олтарған әрәбдәк уларни йоллар бойи күтүп олтарғансән;
зиминни бузуқлуқлириң вә рәзиллигиң билән булғиғансән. 3 Шуниң үчүн қаттиқ
ямғурлар тутуп қелинип саңа берилмиди һәмдә «кейинки ямғурлар» яғмиди. Ле-
кин сәндә техи паһишә аялниң қелин йүзи бар, иза тартишни һеч билгүң йоқтур.

2:30 Йәш. 1:5; Йәр. 5:3
2:31 Мат. 23:26-39
2:32 Йәр. 3:21
2:34 **«Сән уларни темиңни тешип оғриликқа киргини үчүн өлтүрдиңму?!»** — Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә оғри кәчтә өйгә бөсүп киргән болса у уруп өлтүрүлсә өй егиси гунасиз һесаплиниду.
2:36 **«Сән немишкә бунчивала уян-буян қатрап ала көңүллүк қилисән?»** — демәк, Исраил һәрдайим Худани әмәс, бәлки ят әлләрни өз йөләнчүки қилмақчи.
2:37 **«сән Мисирдин қоллириңни бешиңға алған пети чиқисән»** — демәк, әсир болған пети.
3:1 **«...биринчи ери униң билән қайта яришивалса боламду? Бундақ иш бу зиминни мутләқ булғимамду?»** — «Қан.» 24:1-4-айәтләрни көрситиши мүмкин. Әгәр пәйғәмбәр мәзкур бешарәттә бу ишни көздә тутқан болса, ундақта бу 3-бапниң умумий мәнасиға қариғанда, Худа мошундақ ишларни *(аҗришиш андин қайта той қилиш)* Йәһудийларға мәнъий қилғини билән, мошу йәрдә Худа «Мениң аялим болған Исраил»ниң Өз йенимға қайтип келидиған йоли бар, дегән охшайду *(14-22-айәтләрдә, ахирқи заманларда Пәрвәрдигар мошундақ чәксиз рәһим-шәпқәтни Исраил һәм Йәһудаға көрситиду, дейилиду)*.
–**«Лекин сән шунчә көп ашнилириң билән бузуқлуқ қилип туруп йәнә йенимға қайтай дәватамсән техи?»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Лекин сән көп ашнилар билән бузуқлуқ қилған болсаңму, йенимға қайтип кәл!». Худа төвәндики 4- вә -22-25-айәтләрдә уларни қайтишқа чақиришқа мошундақ рәһимлик билән өтүниду, бирақ 3-бапниң умумий мәнасиға қариғанда, Худаниң сөзлирини мошу йәрдә тәрҗимимиздикидәк «реторик соал» дәп қараймиз.
3:1 Қан. 24:1-4
3:2 **«бешиңни көтирип жуқуриға қарап бақ»** — Йәһуда һәрдайим «жуқури җайлар»да бутпәрәслик өткөзгән еди. **«сән чөл-баяванда күтүп олтарған әрәбдәк...»** — «әрәб» мошу йәрдә бәлким йол бойида олтарған паһишә аялни көрситиду. Бәзи алимлар бу сөз йолучиларни булаш үчүн марап турған қарақчини көрситиду, дәйду.
3:3 **«кейинки ямғур»** — Қанаанда 3- яки 4-айда яғиду, әтиязлиқ зираәтләрни пишириш рольини ойнайду. Бу

[4] Һәтта сән баятин Маңа: «И Атам, яшлиғимдин башлап маңа йетәкчи һәмраһ болуп
кәлдиң!» — дәйсән, вә: —
[5] «У һәрдайим ғәзивини сақламду? У ғәзивини ахирғичә тутамду?» — дәйсән. Мана, сән
шундақ дегиниң билән, лекин сән қолуңдин келишичә рәзиллик қилғансән.
[6] Йосия падишаниң күнлиридә Пәрвәрдигар маңа: «Вапасиз Исраилниң немә қилған-
лиғини көрдүңму? У барлиқ егиз таққа чиқип һәм барлиқ йешил дәрәқ астиға кирип шу
йәрләрдә паһишидәк бузуқлуқ қилған» — деди.
[7] — «Мән: У буларниң һәммисини қилғандин кейин, чоқум йенимға қайтип келиду, —
дедим; лекин у қайтип кәлмиди. Униң асий сиңлиси, йәни Йәһуда буни көрди; [8] лекин
вапасиз Исраилниң барлиқ зина қилғанлири түпәйлидин униңға талақ хетини берип
уни қоюветкинимни көрүп, асий сиңлиси Йәһуда қорқмиди, бәлки өзиму берип паһи-
шилик қилди. [9] Шундақ болдики, өз бузуқчилиғини шунчә кичик иш дәп қариғачқа, у
һәтта таш вә яғач билән зина қилип зиминни булғивәтти. [10] Буларниң һәммисигә қа-
римай Исраилниң асий сиңлиси Йәһуда техи пүтүн көңли билән әмәс, пәқәт сахтилиқ
билән йенимға қайтип кәлгәндәк болувалди, — дәйду Пәрвәрдигар.
[11] Пәрвәрдигар маңа мундақ деди: — «Вапасиз Исраил өзини асий Йәһудадин һәққаний
көрсәтти. [12] Барғин, шималға қарап бу сөзләрни җакалап мундақ дегин: —
«Қайтип кәл, и йолдин чиққучи Исраил, — дәйду Пәрвәрдигар — вә Мән саңа қапиқим-
ни қайта түрмәймән; чүнки Мән рәһимдил, — дәйду Пәрвәрдигар — Мән ғәзивимни
мәңгүгә сақлап турмаймән. [13] Пәқәт сениң қәбиһлигиңни, — Пәрвәрдигар Худайиңға
асийлиқ қилғанлиғиңни, уян-буян қатрап жүрүп өзүңни һәр бир йешил дәрәқ астида ят
илаһларға беғишлиғанлиғиңни, шуниңдәк авазимға һеч қулақ салмиғанлиғиңни иқрар
қилсаңла Мәндин рәһим-шәпқәт көрисән — дәйду Пәрвәрдигар.
[14] Қайтип келиңлар, и йолдин чиққучи балилар, — дәйду Пәрвәрдигар — чүнки Мән
силәрни һәқиқий сөйгүчидурмән; силәр шундақ қилсаңларла Мән силәрдин таллиған-
ларни, йәни һәр қайси шәһәрдин бирдин, һәр қайси җәмәттин иккидин пухрани Зи-
онға қайтуруп келимән. [15] Мән силәргә көңлүмдикидәк хәлиқ падичилирини тәқсим
қилимән; улар силәрни даналиқ-билим, әқил-парасәт билән беқип озуқландуриду.
[16] Шундақ болидуки, шу күнләрдә силәр зиминда көпийип, көп пәрзәнтлик болғи-
ниңларда, — дәйду Пәрвәрдигар, — силәр: «Пәрвәрдигарниң әһдә сандуғи!» дәп йәнә
тилға алмайсиләр; у һеч есиңларға кәлмәйду, уни һеч әслимәйсиләр вә уни һеч сеғи-
нимайсиләр; силәр башқа бир сандуқму ясимайсиләр. [17] Шу тапта улар Йерусалимни
«Пәрвәрдигарниң тәхти» дәп атайду; барлиқ әлләр униңға жиғилиду, — йәни Пәрвәрди-
гарниң намиға, Йерусалимға жиғилиду; улар қәлбидики рәзил җаһиллиғиға қайтидин

ямғурлар болмиса һеч һосул болмайду.

3:6 **«Вапасиз Исраилниң немә қилғанлиғини көрдүңму?»** — мошу айәттә «Исраил» шималий падишалиқ, йәни «он қәбилә»ни көрситиду. «Бузуқлуқ» асасән бутпәрәсликни көрситиду; 2:20дики изаһатниму көрүң.

3:6 Йәр. 2:20

3:8 **«лекин вапасиз Исраилниң барлиқ зина қилғанлири түпәйлидин униңға талақ хетини берип уни қоюветкинимни көрүп,...»** — бәзи кона көчүрмиләрдә мошу йәрдә «лекин вапасиз Исраилниң барлиқ зина қилғанлири түпәйлидин униңға талақ хетини берип уни қоюветкинимни мән көрдүм,...» дейилиду.

3:12 **«шималға қарап... мундақ дегин»** — бу сөзләр бәлким Асурийә тәрипидин 100 жил илгири сүргүн қилинған Исраил *(он қәбилиси)*ға ейтилиду.

3:12 Зәб. 85:15; 102:8, 9; 144:18

3:14 **«чүнки Мән силәрни һәқиқий сөйгүчидурмән»** — ибраний тилида «чүнки Мән силәргә әрдурмән».

3:15 Йәр. 23:4; Әз. 34:23; Әф. 4:11

3:16 **«силәр уни һеч сеғинимайсиләр»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «улар уни издәп тавап қилмайду». **«силәр башқа бир сандуқму ясимайсиләр»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «улар қайтидин шундақ қилмайду». Демисәкму «әһдә сандуғи» ибадәтхана түзүминиң мәркизи болғачқа, бу айәт бәлким ибадәтхана вә униңға бағлиқ түзүмниң *(қурбанлиқлар, каһинлар, нурғун қаидә-йосунлар)* йеңи бир әһдә билән инавәтсиз қилинидиғанлиғини көрситиду. 31:31-34 вә изаһатларни көрүң.

һеч әгишип маңмайду. [18] Шу күнләрдә Йәһуда җәмәти Исраил җәмәти билән бирликтә
маңиду; улар шимал зиминидин биллә чиқип Мән ата-бовилириға мирас болушқа тәқ-
дим қилған зиминға келиду.
[19] Мән: «Мән сени балилирим қатириға қоюп, саңа гөзәл зиминни, йәни көплигән әл-
ләрниң зиминлири арисидики әң көркәм җайни мирас қилип ата қилишни шунчилик
халайттим!» — дедим, вә: «Сән Мени «мениң атам» дәйсән, вә Мәндин йүз өрүмәйсән!»
— дедим.
[20] Лекин бәрһәқ, асийлиқ қилған аял өз җөрисидин айрилғандәк, силәр Маңа асийлиқ
қилғансиләр, и Исраил җәмәти, — дәйду Пәрвәрдигар. [21] Жуқири җайлардин бир аваз
аңлиниду! У болса Исраил җәмәтидикиләрниң жиға-пәрядлири; чүнки улар өз йолини
бурмилиған, Пәрвәрдигар Худасини унтуған.
[22] — Қайтип келиңлар, әй йолдин чиққучи балилар; Мән силәрниң йолдин чиқип кети-
шиңларға шипа болимән.
— «Мана, биз йениңға баримиз; чүнки Сән Пәрвәрдигар Худайимиздурсән» — дәңлар!
[23] — Бәрһәқ, егизликләрдә һәм тағларда аңлитилған бутпәрәсликниң қийқас-сүрәнли-
ри беһудә иштур! Бәрһәқ, Исраилниң қутқузуш-нижати Пәрвәрдигар Худайимиздин-
ладур. [24] Лекин яшлиғимиздин тартипла, ата-бовилиримизниң әҗрини, йәни улар-
ниң кала-қой падилирини, қиз-оғуллирини әшу уят-номус йәп кәткән; [25] Нәтиҗидә
биз уят-хиҗиллиқ ичидә яттуқ, қалаймиқанчилиқ вә алақзадилик бизни қапливалди;
чүнки яшлиғимиздин тартип бүгүнки күнгә қәдәр биз вә ата-бовилиримиз һәммимиз
Пәрвәрдигар Худайимиз алдида гуна садир қилип кәлдуқ, Пәрвәрдигар Худайимизниң
авазиға һеч қулақ салмидуқ.

4 [1] — «Бу йоллиримдин бурулай!» десәң, и Исраил — дәйду Пәрвәрдигар — Әнди Мениң
йенимға бурулуп қайтип кәл! Әгәр бу жиркиничликлириңни көзүмдин нери қилсаң,
вә шундақла йолдин йәнә тенәп кәтмисәң, [2] — әгәр сән: «Пәрвәрдигарниң һаяти билән!»
дәп қәсәм ичкиниңдә, у қәсәм һәқиқәт, адаләт вә һәққанийлиқ билән болса, ундақта ят
әлләрму Униң намида өзлиригә бәхит тилишиду вә Уни өзиниң пәхир-шөһрити қилиду.
[3] Чүнки Пәрвәрдигар Йәһудадикиләр вә Йерусалимдикиләргә мундақ дәйду: — «Боз
йериңларни чепип ағдуруңлар; тикәнлик арисиға уруқ чачмаңлар! [4] Өзлириңларни
Пәрвәрдигарниң йолида сүннәт қилиңлар; қәлбиңларни сүннәт қилиңлар, и Йәһуда-

3:19 «Мән сени балилирим қатириға қоюп,.. әң көркәм җайни мирас қилип ата қилишни шунчилик халайттим!» — Пәрвәрдигар мошу айәттә Исраилға Өзигә садиқ болған аялиниң сүпитидә сөзләйду.

3:23 «бутпәрәсликниң қийқас-сүрәнлири» — «бутпәрәслик» әйни тексттә йоқ, бирақ бизниңчә айәт буни көрситиду. Бутпәрәсликтә бутлардин «ярдәм сораш» үчүн қийқас-сүрән көтириш керәк еди.

3:23 Зәб. 120:1

3:24 «әшу уят-номус» — мошу ибарә «Баал» дегән интайин жиркиничлик мәбудни көрситиду. 11-бап, 13-айәтни көрүң.

3:25 «қалаймиқанчилиқ вә алақзадилик» — бу сөзләр мошу йәрдә ибраний тилида бирла сөз билән ипадилиниду.

4:1 «Мениң йенимға бурулуп қайтип кәл!» — бу ибарә бәлким «сәллимаза товва қил», «иккиләнмә!», «ала көңүллүк болма!» дегән мәнани интайин тәкитләйду.

–**«Әгәр бу жиркиничликлириңни көзүмдин нери қилсаң, вә шундақла йолдин йәнә тенәп кәтмисәң,... »** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Әгәр бу жиркиничликлириңни көзүмдин нери қилсаң, әнди сән сәргәрдан болмайсән».

4:2 Яр. 22:18; Йәш. 48:1

4:3 «Боз йериңларни чепип ағдуруңлар; тикәнлик арисиға уруқ чачмаңлар!» — бу сирлиқ айәт Йәһудадикиләрни надан деханларға, уларниң һаятлирини ахтарма йәргә охшитиду. «Немишкә һаятимиздин һеч қандақ бәхит, мувәппәқийәт йоқ?» дәп сориса, «Силәр уруқлирини тикәнләр арисиға териған деханларға охшаш, һеч һосуллуқ болмайсиләр» дәп җавап берилиду, әлвәттә. Деханлар һосул көрүш үчүн боз йәрлирини чепип, тикәнләрни жулуп ташлиши керәк болғиниға охшаш, Йәһудийлар өзлирини қозғап қаттиқ товва қилиши керәк, андин бәхитниң һосулини көриду.

4:3 Һош. 10:12

дикиләр вә Йерусалимда туруватқанлар! — Болмиса, Мениң қәһрим партлап от болуп
силәрни көйдүрүветиду; қилмишлириңларниң рәзиллиги түпәйлидин уни өчүрәләй-
диған һеч ким чиқмайду.
[5]— Йәһудада мошуларни елан қилип, Йерусалимда: — «Зимин-зиминда канай че-
лиңлар!» — дәп җакалаңлар;
«Жиғилиңлар! Мустәһкәм шәһәрләргә қечип кирәйли!» — дәп нида қилиңлар!
[6]Зионни көрситидиған бир туғни тикләңлар; дәрһал қечиңлар, кечигип қалмаңлар!
Чүнки Мән күлпәт, йәни зор бир һалакәтни шималдин елип келимән. [7]Шир өз чатқал-
лиғидин чиқти, «әлләрни йоқатқучи» йолға чиқти; у өз җайидин чиқип зиминиңни вәй-
ран қилишқа келиду; шәһәрлириң вәйран қилинип, адәмзатсиз болиду. [8]Бу сәвәптин
өзлириңларға бөз кийим ораңлар, дад-пәряд көтирип налә қилиңлар! Чүнки Пәрвәрди-
гарниң қаттиқ ғәзиви биздин янмиди!
[9]Шу күни шундақ болидуки, — дәйду Пәрвәрдигар, — падишаниң җүриги, әмирләрниң
җүригиму су болуп кетиду, каһинлар алақзадә болуп, пәйғәмбәрләр тәәҗҗүплиниду.

[10]— Андин мән: — Аһ, Рәб Пәрвәрдигар! Бәрһәқ Сән бу хәлиқни, җүмлидин Йерусалим-
ни: «Силәр аман-тинич болисиләр» дәп алдидиң; әмәлийәттә болса қилич җанға йетип
кәлди, дедим.
[11]— Шу чағда бу хәлиққә вә Йерусалимға мундақ дейилиду: «Чөл-баявандики егизли-
кләрдин чиққан иссиқ бир шамал хәлқимниң қизиниң йолиға қарап чүшиду; лекин у
хаман сорушқа яки дан айришқа мувапиқ кәлмәйду! [12]— Буниңдин әшәддий бир шамал
Мәндин чиқиду; мана, Мән һазир уларға җаза һөкүмлирини җакалаймән. [13]Мана, у топ
булутлардәк келиду, униң җәң һарвулири қара қуюндәктур, униң атлири бүркүтләрдин
тездур!
— «Һалимизға вай! Чүнки биз набут болдуқ!»
[14]— «И Йерусалим, өз қутулушуң үчүн қәлбиңни рәзилликтин жуюват; қачанғичә
көңлүңгә беһудә ой-хиялларни пүкүп турисән? [15]Чүнки Дан дияридин, Әфраимдики
егизликләрдинму азап-күлпәтни елан қилидиған бир аваз аңлитилиду: — [16]Улар: Әл-
ләргә елан қилиңлар, Йерусалимғиму аңлитиңлар: — Мана, қоршавға алғучилар жирақ
жуттин келиватиду! Улар Йәһуда шәһәрлиригә қарши җәң чуқанлирини көтиришкә

4:4 **«қәлбиңларни сүннәт қилиңлар»** — сөзмусөз тәрҗимиси: «қәлбиңлардики хәтниликни елип ташлаңлар». Демисәкму, Исраиллар әтлиридә сүннәт қилинғини билән уларниң көңүллири товисиз қаттиқ еди; шуңа пәйғәмбәр: «**қәлбиңларни** сүннәт қилиңлар» дәп агаһ бериду.

4:4 Қан. 10:16; 30:6; Йәш. 65:5

4:5 **««Жиғилиңлар! Мустәһкәм шәһәрләргә қечип кирәйли!» — дәп нида қилиңлар»** — бу сөзләр бәлким башқа пәйғәмбәрләргә, яки «хәлиқ падичилири» болған падиша, һөкүмдарлар вә каһинлар қатарлиқларға ейтилиду *(9-айәтни көрүң)*. Демәк, улар өз ихлассизлиғи, итаәтсизлиги түпәйлидин хәлиққә шундақ җар қилишқа мәҗбур қилиниду.

4:7 Йәш. 5:29; Йәр. 2:15; 5:6

4:8 Йәш. 32:12

4:10 **«Силәр аман-тинич болисиләр»** — бу айәттики: «Силәр аман-тинич болисиләр» дегән сөзләр сахта пәйғәмбәрләрниң сөзидур *(6:14, 8:11 қатарлиқларни көрүң)*.

4:11 **«хәлқимниң қизи»** — шундақла «пак **қизим** болған хәлқим», «Зион **қизи**» қатарлиқ ибариләр Худаниң Өз хәлқигә яки башқа хәлиқ *(мәсилән, «Мисирниң* **қизи***», (46:11))*қә болған меһир-шәпқитини, уларға бағлиған муһәббитини көрситидиған мәнани өз ичигә алиду.

4:13 **«Мана, у топ булутлардәк келиду, униң җәң һарвулири қара қуюндәктур, униң атлири бүркүтләрдин тездур!»** — «у» кимни көрситидиғанлиғи ейтилмайду. Бирақ алди-кәйни сөзләргә қариғанда, «у» 7-айәттики «әлләрни йоқатқучи» болған дүшмәнни көрситиду. Бәзи алимлар бу сөзләр шималдин келидиған «Скитлар»ни көрситиду, дәп қарайду. Лекин Скитларниң җәң һарвулири йоқ һәм улар шәһәрләрни «қоршавға алғучи»ларму *(16-айәт)* әмәс; шуңа биз бу сөзләрни Бабиллиқларни вә бәлким ахирқи замандики дәҗҗалниң қошунлирини көрситиду, дәп қараймиз.

4:14 Йәш. 1:16

тәйяр! — дәйду. [17] Етизлиқни мудапиә қиливатқанлардәк, улар Йерусалимни қоршива-
лиду; чүнки у Маңа асийлиқ қилған, — дәйду Пәрвәрдигар. [18] Сениң йолуң вә қилми-
шлириң мошуларни өз бешиңға чүшүрди; бу рәзиллигиңниң ақивитидур; бәрһәқ, у аза-
плиқтур, жүригиңгиму санҗийду!».
[19] — Мән: «Аһ, ич-бағрим! Ич-бағрим! Толғаққа чүштүм! Аһ, көңлүм азапланди! Жүри-
гим дүпүлдәватиду, сүкүт қилип туралмаймән; чүнки мән канайниң авазини аңлай-
мән; җәң чуқанлири җенимға санҗиди.
[20] Апәт үстигә апәт чүшти! Пүткүл зимин вәйран болди; чедирлирим дәқиқидә бәрбат
қилинди, пәрдилирим һайт-һуйтниң ичидә житип ташланди! [21] Қачанғичә туққа қарап
турушум, җәң авазлирини аңлишим керәк?» — дедим.
[22] — «Чүнки Мениң хәлқим надандур; улар Мени һеч тонумиған; улар әқли йоқ балилар,
улар һеч йорутулмиған; рәзилликкә нисбәтән улар данадур, амма яхшилиққа нисбәтән
улар билимсиздур».

[23] — «Мән йәр йүзигә қаридим; мана, у шәкилсиз вә қуп-қуруқ болди; асманларғиму
қаридим, у нурсиз қалди; [24] тағларға қаридим, мана, улар зил-зилигә кәлди, барлиқ
дөңләр әшәддий силкинип кәтти. [25] Қарап туривәрдим, вә мана, инсан йоқ еди, асманди-
ки барлиқ учар-қанатларму өзлирини далдиға алди. [26] Мән қаридим, мана, бағ-етизлар
чөл-баяванға айланди, барлиқ шәһәрләр Пәрвәрдигар алдида, йәни униң қаттиқ ғәзи-
ви алдида вәйран болди. [27] Чүнки Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Пүткүл зимин вәйран
болиду; амма Мән уни пүтүнләй йоқатмаймән. [28] Буниң түпәйлидин пүткүл йәр йүзи
матәм тутиду, жуқурида асман қарилиқ билән қаплиниду; чүнки Мән шундақ сөз қил-
дим, Мән шундақ нийәткә кәлгәнмән; Мән униңдин өкүнмәймән, униңдин һеч янмай-
мән; [29] атлиқлар вә оқялиқларниң шавқун-сүрәни билән һәр бир шәһәрдикиләр қечип
кетиду; улар чатқаллиқларға кирип мөкүвалиду, ташлар үстигә чиқивалиду; барлиқ
шәһәрләр ташлинип адәмзатсиз қалиду.
[30] — Сән, и һалак болғучи, немә қилмақчисән? Гәрчә сән пәрәң кийимләрни кийгән бол-
саңму, алтун зибу-зиннәтләрни тақиған болсаңму, көз-қашлириңни осма билән пәрдаз-
лиған болсаңму, өзүңни ясиғиниң бекардур; сениң ашиқлириң сени кәмситиду; улар
җениңни издәватиду. [31] Чүнки мән толғаққа чүшкән аялниңкидәк бир авазни, тунҗа ба-
лини туққандикидәк азапда болған Зион қизиниң авазини аңлаватимән; у қоллирини
созуп: «Һалимға вай! Бу қатиллар түпәйлидин һалимдин кәттим!» дәп һасиримақта.

4:19 **Йәш. 21:4; Йәр. 8:23**
4:20 **«чедирилим» ... «пәрдилирим»...** — Йәрәмия пәйғәмбәр хәлқиниң азаплирини өзиниңки дәп һес қилип, «хәлқимниң чедирлирим» вә «хәлқимниң пәрдилири» демәй, бәлки «чедирилим» вә «пәрдилирим» тоғрилиқ сөзләйду.
4:23 **«Мән йәр йүзигә қаридим; мана, у шәкилсиз вә қуп-қуруқ болди; асманларғиму қаридим, у нурсиз қалди...»** — демисәкму, бу айәттики вә төвәндики айәттики ишлар Йәрәмия пәйғәмбәргә Роһта көрситилгән аламәт көрүнүштур. Бу көрүнүш: *(1)* Исраил зимини Бабиллиқларниң таҗавузлуғи астида болидиған вәйранә һалитини; вә *(2)* шуниң билән бир вақитта ахирқи заманлардики һалитини көрситиду. Бу һаләт Худа җаһанни яратқинида йәр-зиминниң авалқи шәкилсиз, тәртипсиз һалитигә охшайду.
4:27 **Йәр. 5:10,18; 30:11; 46:28**
4:30 **«өзүңни ясиғиниң»** — бәлким Йәһуда ят әлләрдин яр-йөләк издигәндә ялақчилиқ қилғанлиғини көрситиду.
4:31 **«тунҗа балини туққандикидәк азапда болған Зион қизиниң авазини аңлаватимән»** — оқурманләрниң есидә барки, «Зион» Йерусалим җайлашқан тағ болуп, «Зион» яки «Зион қизи» дегәнниң өзи Йерусалим яки Исраилни билдүриду.

Йерусалим җазаға лайиқ

5 [1] Пәрвәрдигар: — Йерусалимниң рәстә-кочилирида уян-буян айлинип жүгүрүңлар,
убдан көрүп биливелиңлар; мәйданлиридин издәп көрүңлар; адаләт билән иш
көридиған, вәдисидә турушқа интилидиған бирла адәмни тапсаңлар, шунда мән бу
шәһәрни кәчүримән!
[2] Гәрчә улар: «Пәрвәрдигарниң һаяти билән!» дәп қәсәм ичкән болсиму, улар ялғандин
сөзләйду, деди.

Йәрәмия сөз қилиду

[3] — И Пәрвәрдигар, көзүң адаләт-бетәрәпликни издәп жүриду әмәсму? Сән буларни урдуң, лекин улар азапланмайду; Сән уларни набут қилип түгәштүрдүң, лекин улар тәрбийә қобул қилишни рәт қилип кәлди; улар йүзлирини таштин қаттиқ қилди, улар йолидин йенишни рәт қилиду».
[4] — мән: «Шүбһисизки, бундақ қилғанлар пәқәт намратлар, улар наданлар; чүнки улар Пәрвәрдигарниң йолини, Худасиниң һөкүм-көрсәтмилирини билмәйду» — дедим.
[5] — «Мән мөтивәрләрниң йениға берип уларға сөзләймән; чүнки улар Пәрвәрдигарниң йолини, Худасиниң һөкүм-көрсәтмилирини билиду». Бирақ уларму боюнтуруқни үзүл-кесил бузуп, риштилирини үзүп ташлиған.

Пәрвәрдигар җавап бериду

[6] — Шуңа ормандин чиққан бир шир уларни өлтүриду, баявандин чиққан бир бөрә уларни вәйран қилиду; илпиз шәһәрләргә қарап пайлайду; шәһәрләрдин чиққан һәр бири титма-титма қилиниду; чүнки уларниң асийлиқлири көпийип, вапасизлиқлири көпийиду.
[7] Мән зади немигә асасән сени кәчүримән? Сениң балилириң Мәндин ваз кечип, Худа әмәсләргә қәсәм ичмәктә; Мән һәммә һаҗәтлиридин чиққан болсамму, лекин улар зинахорлуқ қилип, паһишиләрниң өйигә топ-топ болуп меңиватиду.
[8] Улар сәмригән ишқваз айғирлар, улар һәр бири өз йеқининиң аялиға һәвәс қилип кишнәватиду.
[9] Бу ишлар түпәйлидин уларни җазалимай қоямдим? — дәйду Пәрвәрдигар, — Мениң җеним мошундақ бир әлдин қисас алмай қоямду?
[10] Униң үзүм чүнәклиридин өтүп, таллирини вәйран қилиңлар; лекин уларни пүтүнләй набут қилмаңлар; шахлирини қирип ташлаңлар, чүнки улар Пәрвәрдигарға тәвә әмәстур;
[11] чүнки Исраил җәмәти вә Йәһуда җәмәти Маңа мутләқ вапасизлиқ қилди, — дәйду Пәрвәрдигар.

5:2 «...бирла адәмни тапсаңлар, шунда мән бу шәһәрни кәчүримән! 1-айәт... Гәрчә улар: «Пәрвәрдигарниң һаяти билән!» дәп қәсәм ичкән болсиму, улар ялғандин сөзләйду, деди» — кейин, Йәрәмия бир нәччә шундақ адил, садиқ адәмләр (*мәсилән, Баруқ, Аһикам, Әбәд-Мәләк*) билән тонушқан. Лекин Пәрвәрдигар униңға бу сөзләрни қилғанда у мошундақларни тапалмиған.

5:3 Йәш. 1:5; 9:12; Йәр. 2:30

5:6 «ормандин чиққан бир шир ..., баявандин чиққан бир бөрә ...; илпиз шәһәрләргә қарап пайлайду» — бу айәттики житқуч һайванлар кәчмә мәнада болуп дүшмәнләрни көрситиду, әлвәттә.

5:6 Йәр. 4:7

5:7 «Мән һәммә һаҗәтлиридин чиққан болсамму, лекин улар зинахорлуқ қилип, паһишиләрниң өйигә топ-топ болуп меңиватиду» — бу айәт бәлким роһий җәһәттики вапасизлиқни көрситиду. Худа Исраилни «Мениң аялим» дәп атайду (*2:10, 3-бапни көрүң*). 8-айәт җисманий җәһәттики зинахорлуқниму көрситиду.

5:8 Әз. 22:11

5:9 Йәр. 5:29; 9:9

5:10 «Униң үзүм чүнәклиридин өтүп, ... шахлирини қирип ташлаңлар, чүнки улар Пәрвәрдигарға тәвә әмәстур» — бу айәтниң башқа бир хил тәрҗимиси: «Униң сепиллириға ямишип чиқип вәйранчилиқ қилиңлар, лекин уларни пүтүнләй набут қиливәтмәңлар; истиһкамлирини елип ташлаңлар, чүнки улар Пәрвәрдигарға тәвә әмәстур».

5:10 Йәр. 5:18; 4:27; 30:11; 46:28; Йәш.27:8

5:11 Йәр. 3:20

[12] Улар: «У һеч немә қилмайду! Бизгә һеч апәт чүшмәйду; нә қилич нә қәһәтчиликни
көрмәймиз!» — дәп Пәрвәрдигардин тенип кәтти. [13] Пәйғәмбәрләр болса пәқәт бир ша-
малдин ибарәт болиду, халас; Пәрвәрдигарниң сөз-калами уларда йоқтур; уларниң сөз-
лири өз бешиға янсун!
[14] Шуңа Пәрвәрдигар, самави қошунларниң Сәрдари болған Худа маңа мундақ дәйду: —
Бу хәлиқ мошу сөзни қилғини үчүн, мана, Мән ағзиңға салған сөзлиримни от, бу хәлиқ-
ни отун қилимәнки, от уларни көйдүрүп ташлайду.
[15] — Мана, Мән жирақтин бир әлни елип келимән, и Исраил җәмәти, — дәйду Пәрвәр-
дигар, — У күчлүк бир әл, қедимий бир әл, тилини сән билмәйдиған вә гәплирини сән
һеч чүшәнмәйдиған бир әл болиду; [16] уларниң оқдени йоған ечилған бир гөрдур; улар-
ниң һәммиси батур палванлардур. [17] Улар һосулиңни вә нениңни йәп кетиду, оғул-қиз-
лириңни йәп кетиду, кала-қой падилириңни йәп кетиду, үзүм таллириңни вә әнҗүр
дәрәқлириңни йәп кетиду; улар сән таянған мустәһкәм шәһәрлириңни қилич билән
вәйран қилиду.
[18] Һалбуки, — дәйду Пәрвәрдигар, — шу күнләрдиму силәрни пүтүнләй түгәштүрмәй-
мән. [19] Шу чағда хәлқиң: «Пәрвәрдигар Худайимиз немишкә мошу ишларниң һәмми-
сини бешимизға чүшүргән?» — дәп сориса, әнди сән Йәрәмия уларға: «Силәр Мәндин
йүз өрүп, өз зиминиңларда ят илаһларниң қуллуғида болғиниңлардәк, силәр өз вәти-
ниңлар болмиған бир зиминда ят болғанларниң қуллуғида болисиләр» — дегин.
[20] — Яқупниң җәмәтидә шуни җакалиғинки вә Йәһуда арисида шуни елан қилғинки,
[21] «Буни аңлаңлар, и надан вә әқли йоқ, көзи туруп көрмәйдиған, қулиқи туруп аңли-
майдиған бир хәлиқ: — [22] Мәндин қорқмамсиләр? — дәйду Пәрвәрдигар, — Деңиз сүйи
үчүн саһилни мәңгүлүк чәклимә қилип, «Бу йәрдин өтмә» дәп бекиткән Мениң алдимда
тәвримәмсиләр? Мана, долқунлири өркәшлигини билән улар саһил үстидин һеч ғәлибә
қилмайду; шавқунлиғини билән бу чәктин һәргиз һалқип өтәлмәйду.
[23] Лекин бу хәлиқниң җаһил вә асийлиқ көңли бардур; улар йолдин чиқип өз бешимчи-
лиқ қилип кәтти. [24] Улар көңлидә: «Өз вақтида ямғурларни, йәни авалқи һәм кейинки
ямғурларни Бәргүчи, бизгә һосул пәслини бекитип аман-есән Сақлиғучи Пәрвәрдигар
Худайимиздин әйминәйли» дегәнни һеч демәйду. [25] Силәрниң қәбиһликлириңлар
мошу ишларни силәргә несип қилмиған; силәрниң гуналириңлар силәрдин бәрикәтни
мәһрум қилған.
[26] Чүнки хәлқим арисида рәзилләр бардур; улар пистирмида ятқан қилтақчилардәк
пайлап жүриду; улар қапқан селип, адәмләрни тутувалиду. [27] Тутқан қушларға толған
қәпәстәк, уларниң өйлири алдамчилиқтин еришкән маллар билән толған; улар шу йол

5:13 **«Пәйғәмбәрләр болса пәқәт бир шамалдин ибарәт болиду, халас»** — ибраний тилида «роһ» вә «шамал» бир сөз билән ипадилиниду. Шубһисизки, «пәйғәмбәрләр» өзлирини «бизгә Худаниң Роһи толдурулған» дәйду, лекин Худа уларни пәқәт «шамалға толдурулған» дәйду.
5:14 Йәр. 1:9-10
5:15 Қан. 28:49; Йәр. 1:15; 6:22
5:17 Лав. 26:16; Қан. 28:31,33
5:18 Йәр. 4:27; 5:10; 30:11; 46:28
5:19 **«ят болғанларниң қуллуғида болисиләр»** — «ят болғанлар» бәлким икки бислиқ сөзләр болуп, һәм «ят бутлар» һәм «ят адәмләр»ниму көрситиду.
5:19 Йәр. 16:10
5:21 Йәш. 6:9
5:22 Аюп 38:10, 11; Зәб. 32:7-8; 103:9
5:24 **«авалқи ямғур»...«кейинки ямғур»...** — «авалқи ямғур» адәттә 11-айда йеғип, тупрақни юмшитиду, йәрни һайдап уруқ селишқа тәйярлиниду. «кейинки ямғур» болса Пәләстиндә 3- яки 4-айда яғиду, әтиязлиқ зираәтләрни пишириш рольини ойнайду. Бу ямғурлар болмиса һеч һосул болмайду. **«бизгә һосул пәслини бекитип аман-есән сақлиғучи»** — ибраний тилида «бизгә һосул пәслидики һәптиләрни сақлиғучи...».
5:24 Қан. 11:14

билән бүйүк һәм бай болуп кәтти. [28] Улар сәмрип, пақирап кәтти; бәрһәқ, улар рәзил
ишларни қилишқа маһир болуп кәтти; улар өз мәнпәәтини көзләп хәқләрниң дәваси-
ни, житим-йесирләрниң дәвасини соримайду; намратларниң һоқуқини қоғдайдиған
һөкүмни улар чиқармайду.
[29] Бу ишлар түпәйлидин уларни жазалимай қоямдим?! — дәйду Пәрвәрдигар, — Мениң
женим мошундақ бир әлдин қисас алмай қоямду?

[30] Зиминда интайин қорқунучлуқ вә жиркиничлиқ бир иш садир қилинғанки — [31] Пәй-
ғәмбәрләр ялған-сахта бешарәтләрни бәрмәктә; каһинлар болса өз һоқуқ даирисини
кеңәйтип һөкүмранлиқ қилмақта; Мениң хәлқимму бу ишларни яқтуриду. Лекин бу-
ларниң ақивитидә қандақ қилисиләр?

Йерусалимниң һалак болуши тоғрилиқ бешарәт

6 [1] Жениңларни қутқузуш үчүн Йерусалим шәһиридин қечиңлар, и Бинямин
жәмәтидикиләр! Тәкоа йезисида канай челиңлар! Бәйт-Һаккәрәмдә ис сигналини
көтириңлар! Чүнки балаю-апәт, йәни дәһшәтлик һалакәт шимал тәрәптин пәйда
болиду.
[2] Зион қизи, йәни назинин саһибҗамални, мән набут қилимән. [3] Йерусалимға қарши
чиқиватқан пада баққучиларму өз падилирини епкелиду; улар Йерусалимни қоршавға
елип чедирлирини тикиду; уларниң һәммиси өзи егилигән жайда пада бақиду.
[4] Улар: «Униңға қарши җәңгә тәйярлиниңлар! Туруңлар, чүш вақтидин пайдилинип
һуҗум қилайли!», «Апла! Күн патай дәп қапту, кәчтики сайиләр узираватиду!» — дәйду,
андин: [5] «Шуңа, кечичә һуҗум қилип чиқайли, униң мустәһкәм ордилирини йоқитай-
ли!» — дәйду.
[6] — Чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар уларға мундақ дәйду: —
Дәрәқләрни кесип, улар билән Йерусалим әтрапида дөң-потәйләрни ясаңлар; чүнки

5:28 **«улар өз мәнпәәтини көзләп хәқләрниң дәвасини, житим-йесирләрниң дәвасини соримайду...»** — башқа бир хил тәрҗимиси болса: «улар хәқләрниң дәвасини, һәтта житим-йесирләрниң дәвасини сориғини билән һәргиз уни адил соримайду».
5:28 Қан. 32:15; Йәш. 1:23; Зәк. 7:10
5:29 **«жазалимай қоямдим»** — ибраний тилида «йоқлимамдим?!».
5:29 Йәр. 5:9; 9:9
5:31 **«каһинлар болса өз һоқуқ даирисини кеңәйтип һөкүмранлиқ қилмақта...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «каһинларму уларниң вастиси билән *(демәк, пәйғәмбәрләрниң ялған бешарәтлиридин пайдилинип)* һөкүмранлиқ қилмақта». Лекин «Йәрәмия» дегән китапта бундақ ишлар йәнә тилға елинмайду, шуңа тәрҗимимиз бәлким тоғридур.
5:31 Йәр. 14:18; 23:25, 26; Әз. 13:6
6:1 **«Жениңларни қутқузуш үчүн Йерусалим шәһиридин қечиңлар... дәһшәтлик һалакәт шимал тәрәптин пәйда болиду»** — 4-бап, 6-айәтниму көрүп селиштуруң. Шу йәрдә хәлиққә, «Йерусалимға қечип кириңлар» дейилгән. Бирақ һазир Йерусалимниң өзи һалак болиду.
6:1 Йәр. 1:13,14
6:3 **«Йерусалимға қарши чиқиватқан пада баққучиларму өз падилирини епкелиду; улар Йерусалимни қоршавға елип чедирлирини тикиду; .. һәммиси өзи егилигән жайда пада бақиду»** — 4-айәткә қариғанда бу айәттики «пада баққучилири» вә уларниң «падилири» ят әлләрниң падишалири һәм һөкүмдарлири вә уларниң қошунлирини көрситиду. Бу һәҗвий, кинайилик гәп болиду; чүнки жуқурида *(мәсилән 2:8дә)* Йәрәмия Исраилниң баққучи болған падишалирини «өз падилири»ни бақмаслиғи түпәйлидин әйипләйду. Бирақ мошу йәрдә Худани тонумайдиған «ят әл падишалири» өз «падилири» болған хәлқи үчүн йол көрситип уларни бақиду.
6:4 **«Улар: «Униңға қарши җәңгә тәйярлиниңлар! ....» — дәйду»** — «Улар» — Әлләрниң «пада баққучи»лири.
6:5 **«Улар: «... Туруңлар, чүш вақтидин пайдилинип һуҗум қилайли!», «Апла! Күн патай дәп қапту, кәчтики сайиләр узираватиду!» — дәйду 4-айәт, андин: Шуңа, кечичә һуҗум қилип чиқайли... » — дәйду»** — 4- һәм 5-айәттики бешарәт шуни тәкитлимәкчики, дүшмәнләр кәлгәндә бүгүни болмиса әтиси һуҗум қилиду, Йәһуда үстидин ғәлибә қилмай кәтмәйду; йәнә келип, улар һуҗумни башлиғанда, Йәһудадикиләр дүшмәнни кечә-күндүз һуҗум қилип келиши мүмкин, дәп һеч дәм алалмайду.

у җазаланмиса болмайдиған шәһәрдур; униңда барлиқ ишлар зулум-зомигәрликтур.
7 Қудуқ өз сулирини урғутуп чиқарғандәк, уму рәзилликлирини урғутуп чиқармақта;
униңдин зулмәт-зораванлиқ вә һалакәт садалири аңланмақта; мениң көз алдимда һе-
мишә ағриқ-кесәлләр һәм яриланғанлар пәйда болмақта. 8 И Йерусалим, тәлим-тәр-
бийә қобул қил; болмиса җеним сәндин ваз кечиду, — болмиса, Мән сени харабилик,
адәмзатсиз бир зимин қиливетимән.
9 Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар маңа мундақ дәйду: — Улар үзүм
телини пасандиғучилардәк Исраилниң қалдисини пасандайду; шуңа сән үзүм үзгүчи-
дәк үзүм телидики шахлар үстидин йәнә бир қетим қолуңни өткүзгин!
10 Мән: — Мән һазир кимгә сөз қилип агаһландурай? Улардин аңлиғидәк зади ким бар?
Мана, уларниң қулақлири сүннәт қилинмиған, улар һеч аңлалмайду. Мана, Пәрвәрди-
гарниң сөзи уларға еғир келиду; уларға һеч хушяқмайду, — дедим.
11 — Қәлбим Пәрвәрдигарниң ғәзәп отлири билән толуп ташти; уни ичимгә сиғдуруштин
һалсирап кәттим; уни кочидики балилар, жигитләрниң мәшрәп сорунлириға төккәй-
сән. Әр-аяллар, қерилар һәм яшанғанларму буниңдин мустәсна болмисун!
12 — Уларниң өйлири, етизлири аяллири билән биллә өзгиләргә тапшурулиду; чүнки
Мән қолумни зиминдикиләргә созимән, — дәйду Пәрвәрдигар.
13 — Чүнки әң кичигидин чоңиғичә уларниң һәммиси ачкөзлүккә берилгән; пәйғәм-
бәрдин каһинғичә һәммиси охшашла алдамчилиқ қилиду; 14 улар: «Аман-есәнлик!
Аман-есәнлик!» дәп хәлқимниң қизиниң ярисини суслуқ билән қол учида чала теңип
қойди. Лекин аман-есәнлик йоқтур! 15 Улар жиркиничлик ишларни садир қилғинидин
хиҗил болдиму? — Яқ, улар һеч хиҗил болмиди, һәтта қизиришниму улар һеч билмәй-
ду. Шуңа улар жиқилип өлгәнләр ичидә жиқилип өлиду; уларни җазалашқа кәлгинимдә
улар путлишип кетиду, — дәйду Пәрвәрдигар.
16 Шуңа Пәрвәрдигар Өз хәлқигә мундақ дәйду: — Силәр төрт һәдә йолда туруватисиләр;
шуңа йолуңларни убдан көрүп қоюңлар, қедимки, яхшилиққа елип барған йолларни
сорап, уларда меңиңлар; шундақ қилғанда җениңлар убдан арам тапиду. Лекин улар:
«Биз шуларда маңмаймиз!» — дәйду.
17 Мән: Силәргә «Канайниң агаһ садасиға қулақ селиңлар!» дәйдиған агаһ бәргүчи күзәт-
чиләрни тиклидим; лекин силәр: «Қулақ салмаймиз» дедиңлар.
18 Шуңа и әлләр, аңлаңлар; гувачилар болуп улар арисида болидиған ишларни билип

6:7 **«қудуқ өз сулирини урғутуп чиқарғандәк, уму рәзилликлирини урғутуп чиқармақта»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «қудуқ еқин суни сақлиғандәк, у рәзилликлирини сақлимақта».
6:9 **«Улар үзүм телини пасандиғучилардәк Исраилниң қалдисни пасандайду; шуңа сән үзүм үзгүчидәк үзүм телидики шахлар үстидин йәнә бир қетим қолуңни өткүзгин!»** — бу сирлиқ җүмлиниң мәнаси бәлким, Йәрәмия пәйғәмбәр Худаниң сөзлириниң вастиси билән, келидиған дүшмәнләрниң һеч нәрсә қалдурмайдиған булаң-талаңлиридин **илгири** Исраилниң «қалдиси»дин техи бәзи кишиләрни қутқузушиму мумкин, дегәнлик.
6:9 Йәш. 24:13
6:10 **«Мән: — Мән һазир кимгә сөз қилип агаһландурай?... уларға һеч хушяқмайду, — дедим»** — «Мән» *(сөзлигүчи)* вә «дедим» дегән сөзләр әслидики тексттә йоқ, оқурмәнләргә текстни чүшинишлик болсун дәп киргүздуқ. Чүнки бизниңчә ейтилған гәп пәйғәмбәрниң өзиниңки еди.
6:10 Йәр. 7:26
6:11 **«Қәлбим Пәрвәрдигарниң ғәзәп отлири билән толуп ташти»** — шүбһисизки, Йәрәмия пәйғәмбәр өзи тоғрилиқ сөзләватиду. У Пәрвәрдигарниң хәлқигә қаратқан ғәзивигә өзини бир қилип, Пәрвәрдигардин ғәзивини уларға төкүшни тиләйду.
6:12 Қан. 28:30
6:13 Йәш. 56:11; Йәр. 8:10
6:14 Йәр. 8:11; Әз. 13:10
6:15 **«җазалашқа кәлгинимдә»** — ибраний тилида «йоқлиғинимда» дейилиду. «Йәрәмия»дики «*(йениға)* келип... җазалаш» дегән сөз адәттә ибраний тилида «йоқлаш» дегән бирла сөз билән ипадилиниду.
6:16 Мат. 11:29

қоюңлар! 19 Аңла, и йәр-зимин! Қара, Мән бу хәлиқниң бешиға күлпәт, йәни уларниң
ой-хияллириниң ақивитини чүшүримән; чүнки улар сөзлиримгә қулақ салмиған; Ме-
ниң Тәврат-қанунумни болса, улар чәткә қаққан.
20 — Әнди зади немә мәхсәттә Шебадин чиққан хушбуй, жирақ жуттин елип келингән
егир Маңа сунулиду? Көйдүрмә қурбанлиқлириңлар қобул қиларлиқ әмәс, силәрниң
«тәшәккүр қурнанлиқ»лириңлар Мени хурсән қилмайду.
21 Шуңа Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, Мән бу хәлиқ алдиға путликашаңларни са-
лимән; шуниң билән һәм атилар һәм оғуллар биллә путлишиду; хошнилар вә достлар
охшашла набут болиду. 22 Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Қара, шималий зиминдин бир
хәлиқ келиду, йәр йүзиниң әң қирилиридин улуқ бир әл қозғилиду; 23 улар оқя вә қилич
билән қураллиниду; улар залим, һеч рәһим қилмайду; уларниң авази деңиз долқунидәк
шавқунлайду; улар атларға миниду, җәңгивар адәмләрдәк сәп-сәп болуп туриду; улар
саңа қарши җәң қилишқа келиду, и Зион қизи!
24 «Биз улар тоғрилиқ хәвәр аңлидуқ; қолимиз бошишип кәтти; ғәшлик, толғақта қалған
аялдәк азап бизни тутти» — дедим.
25 «Далаға чиқмаңлар, йоллар билән маңмаңлар, чүнки дүшмәнниң қиличи бар,
тәрәп-тәрәпләрни ваһимә басиду. 26 И хәлқимниң қизи, сән өзүңгә бөз кийим кийи-
вал, күлләр ичидә еғинап ят; өзүңниң бир тал оғлуңдин җуда болғандәк қаттиқ жиғлап
матәм тут; чүнки булаң-талаң қилғучи бизгә қарап туюқсиз келиду».
27 Пәрвәрдигар маңа: — Мән сени рода синиғучи қилип тиклидим, хәлқим болса худди
тәкшүрүлидиған родидәк болиду; сени уларниң йоллирини күзитип синашқа тикли-
дим, — деди.
28 — Уларниң һәр бири асийниң асийси, улар төһмәт чаплап уян-буян қатрап жүрмәк-
тә; улар мис вә төмүрниң өзидур, һәммиси чирип кәткәндур; 29 төмүрчиниң көрүкиму
көйүп кәтти, қоғушун болса отта йәм болди; родини еритип тавлаш бекар болди; хәлқим
яманлардин халий болмиди. 30 Улар «дашқал күмүч» дәп атилиду; чүнки Пәрвәрдигар
уларни рәт қилди.

Беһудә диний мурасимлар

7 1 Пәрвәрдигардин Йәрәмияға мундақ бир сөз кәлди: —
2 Пәрвәрдигарниң өйидики дәрвазида туруп мошу сөзни җакалап: «Пәрвәрдигарниң

6:18 **«Шуңа и әлләр, аңлаңлар»** — «әлләр», Йәһудий әмәс әлләр. «Гувачилар болуп...» башқа бир хил тәрҗимиси: «Әй, җамаәт(*чилик*),...».
6:20 Йәш. 1:11; 66:3; Ам. 5:21; Мик. 6:6-8
6:22 Йәр. 50:41,42,43
6:24 Йәр. 4:31; 49:24; 50:43
6:26 **«өзүңгә бөз кийим кийивал...»** — бөз кийим кийиш, күлләр ичидә олтириш яки йетиш қаттиқ матәм тутушни яки товва қилишни билдүриду.
6:26 Йәр. 4:8
6:28 **«улар мис вә төмүрниң өзидур»** — бәлким хәлиқниң таш көңүллүклигини һәм шуниң билән бир вақитта уларниң «чирип кәткәнлиғи»ниң мумкинчилигини көрситиду. Немила болмисун улар тавлиғучи издигән алтун-күмүч әмәс.
6:28 Әз. 22:18
6:29 **«төмүрчиниң көрүкиму көйүп кәтти, қоғушун болса отта йәм болди; родини еритип тавлаш бекар болди; хәлқим яманлардин халий болмиди»** — бу айәттики сөзләр Йәрәмия пәйғәмбәрниң Пәрвәрдигар Өзигә тапилиған вәзипини орунлиғандин кейин, Пәрвәрдигарға бәргән җавави болса керәк (*28-айәтни көрүң*). Күмүчни тавлиғанда, тавлиғучи қошқан қоғушун билән күмүчниң дашқили бирлишиду андин қоғушун вә күмүчниң дашқилиниң көйүп түгиши билән күмүч тавлиниду. Лекин Исраил интайин начар күмүчтәк болуп, хәлиқниң «дашқал»и толиму көп болғачқа, тавлаш җәряни бекарға кәтти. «Қоғушун ишлитилип түгәп болди», һәтта «күмүччиниң отни пүвләйдиған көрүки»му көйүп кәтти.
6:30 Йәш. 1:22

сөзини аңлаңлар, и Пәрвәрдигарға ибадәт қилиш үчүн мошу дәрвазилардин кири-
ватқан барлиқ Йәһудалар!» — дегин. [3] — «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәр-
дигар — Исраилниң Худаси мундақ дәйду: — Йоллириңлар һәм қилмишлириңларни
түзитиңлар; шундақ болғанда Мән силәрни мошу йәрдә муқим турғузимән. [4] «Пәрвәр-
дигарниң ибадәтханиси, Пәрвәрдигарниң ибадәтханиси, Пәрвәрдигарниң ибадәтха-
ниси дәл мошудур!» дәп алдамчи сөзләргә тайинип кәтмәңлар. [5] Әгәр силәр һәқиқәтән
йоллириң һәм қилмишлириңларни түзәтсәңлар, — әгәр кишиләр вә хошнаңлар арисида
адаләт жүргүзсәңлар, [6] — әгәр силәр мусапир, житим-йесир һәм тул хотунларни бозәк
қилиштин, мошу йәрдә гунасиз қанларни төкүштин, — шундақла өзүңларға зиян йәт-
күзүп, башқа илаһларға әгишип кетиштин қол үзсәңлар, — [7] шундақ қилғиниңларда
Мән силәрни мошу йәрдә, йәни Мән ата-бовилириңларға қедимдин тартип мәңгүгичә
тәқдим қилған бу зиминда муқим туридиған қилимән.
[8] Лекин мана, силәр һеч қандақ пайда йәткүзмәйдиған алдамчи сөзләргә тайинип кәт-
кәнсиләр. [9] Әнди немә дегүлүк?! Оғрилиқ, қатиллиқ, зинахорлуқ қилип, сахта қәсәм
ичип, Баалға исриқ йеқип вә силәр һеч тонумиған ят илаһларға әгишип, [10] андин Ме-
ниң намимда аталған мошу өйгә кирип Мениң алдимда туруп: «Биз қутқузулған!» дәм-
силәр?! Мошу ләнәтлик ишларда турувериш үчүн қутқузулғанмусиләр?! [11] Мениң на-
мимда аталған мошу өй силәрниң нәзириңларда булаңчиларниң угисиму?! Мана, Мән
Өзүм бу ишларни көргәнмән, — дәйду Пәрвәрдигар.
[12] Шуңа, Мән әслидә Өз намимда туралғу қилған Шилоһ дегән җайға берип, хәлқим Исра-
илниң рәзиллиги түпәйлидин уни немә қиливәткәнлигимни көрүп беқиңлар! [13] Әнди
һазир, силәр мошундақ қилмишларни садир қилғиниңлар түпәйлидин, — дәйду Пәрвәр-
дигар, — Мән силәргә таң сәһәрдә орнумдин туруп сөз қилип кәлдим, лекин силәр һеч
қулақ салмидиңлар; Мән силәрни чақирдим, лекин силәр Маңа җавап бәрмидиңлар —
[14] әнди Мән Шилоһдики өйни қандақ қилған болсам, силәр таянған, шундақла намим
қоюлған бу өйни вә Мән силәргә һәм ата-бовилириңларға тәқдим қилған бу зиминниму
шундақ қилимән; [15] Мән силәрниң барлиқ қериндашлириңлар, йәни Әфраимниң бар-
лиқ нәслини һайдивәткинимдәк силәрниму көзүмдин жирақ һайдаймән.
[16] Әнди сән, Йәрәмия, бу хәлиқ үчүн дуа қилма, улар үчүн налә-пәряд көтәрмә яки тиләк
тилимә, Мениң алдимда туруп уларниң гуналирини һеч тилимә, чүнки Мән саңа қулақ
салмаймән. [17] Уларниң Йәһуда шәһәрлиридә вә Йерусалим кочилирида немә қилғанли-

---

7:3 **Йәр. 7:3; 18:11; 26:13**
7:4 **«Пәрвәрдигарниң ибадәтханиси, Пәрвәрдигарниң ибадәтханиси дәл мошудур!»** — шүбһисизки, Исраиллар Худаниң ибадәтханисини бир хил «тилтумар»дәк, «Худа бизгә Өз ибадәтханисини тапшурғандин кейин, немә яманлиқ қилишимиздин қәтъийнәзәр һеч ким бизгә тәгмәйду» — дегәндәк ойлиған еди.
7:5 **Йәр. 5:28**
7:6 **Йәш. 10:1, 2; 59:7**
7:9 **«Баалға исриқ йеқип...»** — «Баал» дегән интайин жиркиничлик бир хил бут.
7:11 **Мат. 21:13; Мар. 11:17; Луқа 19:46**
7:12 **«Мән әслидә Өз намимда туралғу қилған Шилоһ дегән җайға берип, ... уни немә қиливәткәнлигимни көрүп беқиңлар!»** — Исраил Қанаанға *(Пәләстингә)* киргәндин кейин, Муса пәйғәмбәрниң йетәкчилигидә ясалған «муқәддәс чедир» авал Шилоһ дегән җайға тикләнгән. «1Сам.» 4-бапни көрүң.
7:12 **1Сам. 4:11; Зәб. 77:60**
7:13 **«Мән силәргә таң сәһәрдә орнумдин туруп сөз қилип кәлдим»** — Худаниң «таң сәһәрдә орнумдин туруп,... » дегән сөзлири бәлким Униң иштин хелә авал, әстайидиллиқ билән иш көридиғанлиғини көрситиду; бәзи вақитларда Униң қайта-қайта, изчил һалда мәлум бир ишни көридиғанлиғини көрситиду.
7:13 **2Тар. 36:15; Пәнд. 1:24; Йәш. 65:12; 66:4; Йәр. 7:21-28**
7:14 **«Мән Шилоһдики өйни қандақ қилған болсам, силәр таянған, шундақла намим қоюлған бу өйни вә Мән силәргә һәм ата-бовилириңларға тәқдим қилған бу зиминниму шундақ қилимән»** — Худа дүшмәнләрниң вастиси билән Шилоһ дегән җайдики муқәддәс чедирини Өз шан-шәривидин жуда қилған вә шундақла Исраилни мағлуп қилған *(«1Сам.» 4-бап, «Зәб.», 77:40ни көрүң)*.
7:16 **Мис. 32:10; Йәр. 11:14; 14:11**

рини көрүватмамсән? [18] Балилар отун териду, атилар от қалайду, аяллар қәстән Мени
рәнҗитишкә «Асманниң Ханиши» үчүн пошкалларни селишқа хемирни жуғуриду,
шуниңдәк ят илаһларға шарап һәдийәлирини қуйиду. [19] Азаплинип ғәзәплинидиғини
Мәнму? — дәйду Пәрвәрдигар; — Өз йүзлиригә шәрм чаплап, азаплинидиғини өзлири
әмәсму? [20] Шуңа Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, Мениң ғәзивим вә қәһрим
мошу җайға төкүлиду; инсан үстигә, һайван үстигә, даладики дәрәқләр үстигә, тупрақтики мевиләр үстигә төкүлиду; у һәммини көйдүриду, уни һеч өчүрәлмәйду.
[21] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси мундақ дәйду: — Бериверiңлар, көйдүрмә қурбанлиқлириңларни башқа қурбанлиқларға қошуп
қоюңлар, барлиқ гөшлирини йәвелиңлар! [22] Чүнки Мән уларни Мисир зиминидин
қутқузуп чиқарған күнидә ата-бовилириңларға «көйдүрмә қурбанлиқ»лар яки башқа
қурбанлиқлар тоғрисида гәп қилмиған вә яки әмир бәрмигән едим; [23] бәлки Мән уларға
мундақ әмир қилип: «Авазимға қулақ селиңлар, шундақ қилип Мән силәрниң Худайиңлар болимән, силәр Мениң хәлқим болисиләр; Мән өзүңларға яхшилиқ болсун дәп
буйруған барлиқ йолда меңиңлар» — дәп буйруған едим. [24] Лекин улар һеч аңлимиған,
Маңа һеч қулақ салмиған, бәлки өз рәзил көңлидики җаһиллиғи билән өз хиял-хаһишлириға әгишип меңивәргән; улар алдиға әмәс, бәлки кәйнигә маңған. [25] Ата-бовилириңлар Мисир зиминидин чиққандин тартип бүгүнки күнгә қәдәр Мән қуллирим
болған пәйғәмбәрләрни йениңларға әвәтип кәлдим; Мән һәр күни таң сәһәрдә орнумдин туруп уларни әвәтип кәлдим. [26] Лекин хәлқим аңлимиған, һеч қулақ салмиған; улар
бойнини қаттиқ қилған; рәзилликтә ата-бовилиридин ешип кәткән. [27] Сән бу сөзләрни
уларға ейтисән; лекин улар саңа қулақ салмайду; сән уларни товва қилишқа чақирисән,
лекин улар җавап бәрмәйду.
[28] — Сән уларға: — «Пәрвәрдигар Худасиниң авазини аңлимиған вә һеч түзитишни қобул
қилмиған хәлиқ дәл мошу!» — дәйсән. Улардин һәқиқәт-вапалиқ йоқап кәтти; бу уларниң еғизидинму үзүлүп кәтти.

Худа йәнә Йәһудаға сөз қилиду

[29] Чечиңни чүшүрүп уни ташливәт; жуқури җайларда бир мәрсийә оқуғин; чүнки
Пәрвәрдигар Өз ғәзивини чүшүрмәкчи болған бу дәвирни рәт қилип, униңдин ваз кәчти.
[30] Чүнки Йәһудадикиләр көз алдимда рәзиллик қилған, — дәйду Пәрвәрдигар, — улар
Мениң намимда аталған өйгә жиркиничлик нәрсиләрни әкирип уни булғиған; [31] вә өз
оғул-қизлирини отта қурбанлиқ қилип көйдүрүш үчүн «Һинномниң оғли»ниң җилғисидики Тофәтниң жуқуридики җайларни қурған; бундақ ишни Мән һеч буйрумиған-

---

7:18 «Асманниң Ханиши» — демисәкму, «Асманниң Ханиши» бир хил аял бут еди.
7:18 Йәш. 65:11; Йәр. 8:2; 19:13; 44:19; Йәр. 44:19
7:21 «Бериверiңлар, көйдүрмә қурбанлиқлириңларни башқа қурбанлиқларға қошуп қоюңлар, барлиқ гөшлирини йәвелиңлар!» — оқурмәнләр бәлким билидуки, «көйдүрмә қурбанлиқ»ларниң барлиқ гөшлири «Худаға пүтүнләй ибадәт сүпитидә аталсун» дәп қурбангаһ үстидә көйдүрүләтти. Мошу йәрдә Муқәддәс Роһ Йәрәмия арқилиқ: «Қурбанлиқлириңларниң һәммиси әһмийәтсиз, шуңа «көйдүрмә қурбанлиқ»ларниң гөшлирини көйдүрсәңларму, йесәңларму, Маңа бәрибир» дәп Исраилға һәҗвий, кинайилик гәп қилиду.
7:21 Йәш. 1:11; Йәр. 6:20; Ам. 5:21
7:23 Мис. 19:5; Лав. 26:12; Қан. 6:3
7:24 «улар алдиға әмәс, бәлки кәйнигә маңған» — башқа бир хил тәрҗимиси: «улар Маңа йүз алдини қилмай, бәлки Маңа кәйнини қилған».
7:24 Йәр. 2:27; 3:17; 16:12; 32:33
7:26 Нәһ. 9:17,29; Йәр. 17:23; 19:15
7:28 Йәр. 5:1-3
7:29 Аюп 1:20; Йәш. 15:2; Йәр. 16:6

мән, у оюмға һеч кирип бақмиғандур. 32 Шуңа, мана, шундақ күнләр келидуки, — дәйду
Пәрвәрдигар, — «Тофәт» яки «Ибн-Һинномниң жилғиси» әнди һеч тилға елинмайду,
бәлки «Қәтл жилғиси» дейилиду; чүнки улар Тофәттә җәсәтләрни йәр қалмиғичә кө-
миду. 33 Бу хәлиқниң җәсәтлири асмандики учар-қанатларниң вә зиминдики җанивар-
ларниң таами болиду; уларни өлүкләрдин қорқутуп һайдайдиған һеч ким болмайду.
34 Мән Йәһуда шәһәрлиридин һәм Йерусалим шәһәрлиридин оюн-тамашиниң садасини,
шат-хурамлиқ садасини вә тойи болуватқан жигит-қизиниң авазини мәһрум қилимән;
чүнки зимин вәйранә болиду.

8 1 Шу чағда, — дәйду Пәрвәрдигар, — улар Йәһуданиң падишалириниң устиханлирини,
уларниң әмирлириниң устиханлирини, каһинларниң устиханлирини,
пәйғәмбәрләрниң устиханлирини вә Йерусалимда турғанларниң устиханлирини
гөрлиридин елип чиқириду; 2 шундақ қилип улар буларни қуяш, ай вә асманлардики
барлиқ җисимлар астида яйиду; чүнки улар буларни сөйгән, буларниң қуллуғида
болған, буларға әгәшкән, буларни издигән, буларға чоқунған; уларниң җәсәтлири
бир йәргә һеч жиғилмайду, һеч көмүлмәйду; улар зимин йүзидә оғут болуп ятиду.
3 Мән булардин қалғанлирини һайдиған җайларда, бу рәзил җәмәттин барлиқ тирик
қалғанлар һаятниң орниға маматни таллайду, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари
болған Пәрвәрдигар.

Худадин ваз кечиш һалакәтни издигәнлик билән баравәр

4 Әнди сән уларға мундақ дегин: Пәрвәрдигар мундақ дәйду:
— Адәмләр жиқилса қайтидин турмамду? Бириси йолдин чиқип кәтсә қайтип кәл-
мәмду? 5 Немишкә Йерусалимдики бу хәлиқ һемишә йолдин чиқиш биләнла йеним-
дин жирақлап кетиду? Улар алдамчилиқни чиң тутиду, йенимға қайтип келишни рәт
қилиду. 6 Мән көңүл қоюп аңлидим; лекин улар дуруслуқни сөзлимәйду; уларниң рә-
зиллиқлиридин: «Мән зади немиләрни қилип қойдум?!» дәп товва қилидиған һеч ким
йоқ; ат җәңгә бурулуп етилғандәк һәр бирси өз йолиға бурулуп етилиду. 7 Һәтта асман-
дики ләйләкму өзигә бекитилгән вақтилирини билиду; пахтәк, қарлиғач вә турнилар-
му көчүп келидиған вақтилирини есидә тутиду; леким Мениң хәлқим Мән Пәрвәрди-
гарниң уларға бекиткәнлиримни һеч билмәйду. 8 Силәр қандақму: «Биз данадурмиз,
Пәрвәрдигарниң Тәврат-қануни биздә бардур!» дәйсиләр? Мана, бәрһәқ, өлима-көчүр-
гүчиләрниң ялғанчи қәлими уни бурмилиған. 9 Данишмәнләр хиҗил болиду, улар йәр-
гә қарап қалди; мана, улар Пәрвәрдигарниң сөзини чәткә қаққандин кейин, уларда зади

7:31 **«Тофәт»** — «Тофәт» дегән сөз ибраний тилида «очақ» һәм «уят» дегәнниму билдүриду. У йәнә «түкүрүк» дегән сөзниң аһаңиғиму охшап кетиду. Бу йәр «Һинномниң оғли *(Ибн-Һинном)*ниң жилғиси»ға җайлашқан, Йерусалим шәһириниң җәнубий тәрипидә еди. Хәлиқ әшу йәрдә әхләтләрни вә напак нәрсиләрни ташлап көйдүрәтти. Шуниң билән у интайин «һарам», әң булғанған җай дәп һесапланди.
–«Жуқири җайлар» — Исраил вә Йәһуда узундин бери тағ чоққилири қатарлиқ җайларда һәр хил бутларға чоқунуп, һәтта әшу җайларда «инсан қурбанлиқ»ларни қилип кәлгән. Демисәкму, «инсан қурбанлиғи» қилиш Тәвратта қәтъий мәнъий қилинған. «Бундақ бир ишни Мән һеч буйрумиғанмән, һеч оюмға кирип бақмиғандур».
7:31 2Пад. 23:10; Йәр. 2:23; 19:5, 6
7:33 Қан. 28:26; Йәр. 34:20
7:34 Йәш. 24:7; Йәр. 16:9; 25:10; Әз. 26:13; Һош. 2:13
8:2 Йәр. 7:18; 19:13
8:7 Йәр. 5:4, 5
8:8 **«өлима-көчүргүчиләрниң ялғанчи қәлими уни бурмилиған»** — «өлима-көчүргүчиләр»ниң рольи бәлким Тәврат-канунни көчүрүш вә униңға шәрһ бериш болуши мүмкин. «Басмиханилар» болмиғачқа Тәвратни көчүрүш интайин муһим хизмәт, әлвәттә.
–Оқурмәнләр башқа хил тәрҗимилирини учритиши мүмкин.

немә даналиқ қалиду? [10] Шуңа Мән уларниң аяллирини башқиларға, уларниң етизлирини йеңи егилиригә тапшуруп беримән; чүнки әң кичигидин чоңиғичә уларниң һәммиси ачкөзлүккә берилгән; пәйғәмбәрдин каһинғичә һәммиси сахта иш қилиду. [11] Улар: «Аман-есәнлик! Аман-есәнлик!» дәп хәлқимниң қизиниң ярисини суслуқ билән қол учида чала теңип қойди. Лекин аман-есәнлик йоқтур! [12] Улар жиркиничлик ишларни садир қилғинидин хижил болдиму? — Яқ, улар һеч хижил болмиди, һәтта қизиришниму улар һеч билмәйду. Шуңа улар жиқилип өлгәнләр ичидә жиқилип өлиду; уларни жазалашқа кәлгинимдә улар путлишип кетиду, — дәйду Пәрвәрдигар. [13] Мән уларниң һосулини елип ташлаймән, — дәйду Пәрвәрдигар; үзүм телида үзүмләр, әнжир дәриғидә әнжирләр һеч қалмиди; йопурмақлири солишип кәтти; Мән уларға немә бeғишлиған болсам, әнди шулар улардин өткүзүвелиниду.

Келидиған һалакәт — Йәрәмия сөз қилиду

[14] «Биз немишкә мошу йәрдә бекар олтириверимиз? Жиғилайли, мустәһкәм шәһәрләргә кирип шу йәрләрдә күрәш қилип түгишәйли! Чүнки Пәрвәрдигар Худайимиз бизни түгәштүрүп, бизгә өт сүйини бәрди; чүнки биз Пәрвәрдигар алдида гуна садир қилдуқ. [15] Аман-течлиқни үмүт қилип күтүп кәлдуқ, лекин һеч яхшилиқ болмиди; шипа вақтини күттуқ, лекин мана, вәһимә басти! [16] Дүшмән атлириниң хартилдашлири Дан зиминидин тартип аңланмақта; айғирлириниң кишнәшлири пүткүл зиминни қорқутуп тәврәтмәктә. Улар зимин вә униңда туруватқан һәммини, шәһәрни вә униңда туруватқанларниң һәммисини йоқитишқа келиду!».
[17] — Мана, Мән араңларға иланларни, йәни һеч ким сеһирләлмәйдиған зәһәрлик иланларни әвәтимән, улар силәрни чақиду» — дәйду Пәрвәрдигар.

Пәйғәмбәрниң налә-пәряди

[18] Мән: «Мениң дәрд-әлимим давалиғусиз! Жүригим зәйиплишип кәтти!» — дедим.

Пәрвәрдигарниң мәрсийә сөзлири

[19] «Мана, хәлқимниң қизиниң интайин жирақ жуттин көтирилгән пәрядиниң садаси! Улар — «Пәрвәрдигар Зионда әмәсму? Зионниң падишаси у йәрдә турмамду?!» — дәйду». «Немишкә әнди улар Мени ойма мәбудлири билән, әрзимәс ят нәрсиләр билән ғәзәпләндүриду?!»

8:10 Йәш. 56:11; Йәр. 6:12,13,14,15
8:13 **«...Мән уларға немә беғишлиған болсам, әнди шулар улардин өткүзүвелиниду»** — оқурмәнләр башқа хил тәрҗимилирини учритиши мүмкин.
8:13 Йәш. 5:1-7; Мат. 21:19; Луқа 13:6-9
8:14 **«Жиғилайли, мустәһкәм шәһәрләргә кирип шу йәрләрдә күрәш қилип түгишәйли»** — яки «Жиғилайли, мустәһкәм шәһәрләргә кирип шу йәрләрдә сүкүт қилайли!» ибраний тилида «сүкүт қилиш» вә «түгәшмәк» охшаш бир сөз биләнла ипадилиниду. **«Пәрвәрдигар Худайимиз бизни түгәштүрүп,...»** — яки «Пәрвәрдигар Худайимиз бизни сүкүт қилдуруп...». Ибраний тилида «сүкүт қилиш» вә «өлүш, түгәш» бирла сөз *(дамам)* билән ипадилиниду.
8:14 Йәр. 4:5; 9:15; 23:15
8:15 Йәр. 14:19
8:16 **«Дан зимини»** — Исраил зимининиң шималий четидә еди; демәк, дүшмәнләр аллиқачан шу зиминға йетип болди.
8:16 Йәр. 4:15
8:17 **«Мән араңларға иланларни, йәни һеч ким сеһирләлмәйдиған зәһәрлик иланларни әвәтимән, улар силәрни чақиду»** — бу иланлар шүбһисизки, көчмә мәнада болуп дүшмәнләрни көрситиду.
8:17 Зәб. 57:5, 6
8:18 **«Мениң дәрд-әлимим давалиғусиз! Жүригим зәйиплишип кәтти!»** — бу сөзләр пәйғәмбәрниң мәрсийәси болуши керәк. **«Мениң дәрд-әлимим давалиғусиз!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «И дәрд-әлимимгә тәсәлли Бәргүчи!».
8:19 **««Мана, хәлқимниң қизиниң интайин жирақ жуттин көтирилгән пәрядиниң садаси! Улар — «Пәрвәрдигар**

Хәлиқниң болидиған налә-пәряди

[20] — «Орма вақти өтүп кәтти, яз түгиди, лекин биз болсақ йәнила қутқузулмидуқ!»

Пәйғәмбәрниң мәрсийәси

[21] «Хәлқимниң қизиниң сунуқ яриси түпәйлидин өзүм сунуқмән; матәм тутимән;
Дәккә-дүккә мени бесивалди, —
[22] Гилеадта тутия тепилмамдикән?
У йәрдә тевип йоқмикән?
Немишкә әнди мениң хәлқимниң қизиға дава тепилмайду?!».

Давами

9 [1] Аһ, мениң бешим суниң беши,
Көзүм яшниң булиқи болсииди!
Ундақта хәлқимниң қизи арисидики өлтүрүлгәнләр үчүн кечә-күндүз жиғлайттим!
[2] Аһ, мән үчүн чөл-баяванда йолучилар чүшкидәк бир туралғу болсииди!
Ундақта хәлқимни ташлап, улардин айрилған болаттим!
Чүнки уларниң һәммиси зинахорлар,
Мунапиқларниң бир жамаитидур!»

Пәрвәрдигарниң сөзиниң давами

[3] — Улар оқячи ләшкәрләр оқяйини егилдүргәндәк тилини ялғанчилиққа егилдүрүшкә
тәйярлиған; улар зиминда үстүнлүк қазанған, бирақ бу сәмимийлик билән болған әмәс;
улар рәзиллик үстигә рәзиллик қилған, Мени һеч тонуп билмигән» — дәйду Пәрвәрди-
гар. [4] — һәр бириңлар өз йеқиниңлардин һези болуңлар, қериндашлириңларға һеч та-
янмаңлар; чүнки һәр бир қериндаш пақәтла алдиғучи, халас, һәр бир йеқинлириң болса

Зионда әмәсму? Зионниң падишаси у йәрдә турмамду?!» — дәйду» — бу сөзләр яки Пәрвәрдигарниңки болуши керәк, болмиса пәйғәмбәрниңки болиду. Кейин биз хәлиқниң пәрядини аңлаймиз: — *(улар... дәйду)*.

–**«интайин жирақ жуттин көтирилгән пәрядиниң садаси!»** — яки «зиминдики һәр бир булуң-пучқақлиридин чиккан пәрядиниң садаси!». **«Немишкә әнди улар Мени ойма мәбудлири билән, әрзимәс ят нәрсиләр билән ғәзәпләндүриду?!»** — бу сөзләр Пәрвәрдигарниң пәйғәмбәргә, шундақла ихлассиз хәлиққә бәргән жававидур.

8:21 **«Хәлқимниң қизиниң сунуқ яриси түпәйлидин өзүм сунуқмән; матәм тутимән; дәккә-дүккә мени бесивалди»** — оқурмәнләргә қайтидин тәкрарлап уқтуримизки, мавзуларни *(мәсилән мошу йәрдә «Пәйғәмбәрниң мәрсийәси»)* өзимиз һөрмәтлик оқурмәнләргә ярдими болсун дәп қошуп киргүздуқ. Улар муқәддәс текстниң бир қисми әмәс.

–8-баптики 21-айәттин 9-баптики 2-айәткичә һәммиси ялғуз Йәрәмия пәрғәмбәрниң мәрсийәсиму, яки униң ичидә Пәрвәрдигарниң сөзлири барму? Қандақла болмисун, сөзләр ялғуз пәйғәмбәрниң сөзлири болсун, болмисун, шубһисизки пәйғәмбәрниң қайғу-һәсрәтлик сөзлири охшашла Пәрвәрдигарниңму қайғу-һәсрәтлик сөзидур.

8:22 **«Гилеадта тутия тепилмамдикән?»** — Гилеад районида һәр хил шипалиқ дорилар һәм уста тевипларниң даңқи бар еди. Шуңа бу сөз пәйғәмбәрниң: «Жисманий җәһәттә Пәрвәрдигар силәр мениң хәлқимгә шундақ рәһимдиллиқ қилип, әтраплиқ ойлап, шипалиқ дориларни вә даңлиқ тевипларни тәминлигән йәрдә, Униң роһий җәһәттиму силәрниң һәр хил гунайий кесәллириңларни сақайтишқа дора-амаллири мол әмәсму? — Әнди немишкә силәр Униң йенға кәлмәйсиләр?!» дегәндәк бир соали охшайду.

–Бу 22-айәт Пәрвәрдигарниң Өзиниң сөзлири болушиму мумкин.

8:22 Яр. 37:25; Йәр. 46:11; 51:8

9:1 Йәш. 22:4; Йәр. 4:19

9:2 **«уларниң һәммиси зинахорлар,...»** — «зинахорлар» бәлким роһий җәһәттин ейтилиду, улар Худаға вапасизлиқ қилип бутларға чоқунуп кәтти.

9:2 Йәр. 5:7, 8

9:3 **«улар зиминда үстүнлүк қазанған, бирақ бу сәмимийлик билән болған әмәс...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «шу зиминда улар ғәлибә қилған, бирақ бу һәқиқәтни тикләш үчүн әмәс...».

9:3 Йәш. 59:4,13,15; Йәр. 6:7

тәһмәтхорлуқта жүрмәктә. [5] Улар һәр бири өз йеқинлириға алдамчилиқ қилмақта, һеч
ким һәқиқәтни сөзлимәйду; улар өз тилини ялған сөзләшкә үгитиду, улар қәбиһликтә
өзлирини упритиду. [6] Улар җәбир-зулум үстигә җәбир-зулум қилмақта, алдамчилиқтин
йәнә бир алдамчилиққа өтмәктә; улар Мени тонушни рәт қилиду, — дәйду Пәрвәрдигар.
[7] Шуңа самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, Мән
уларни еритип тавлап синаймән; хәлқимниң қизиниң рәзиллигигә Маңа башқа йол
қалмидиму? [8] Уларниң тили әҗәл оқидур; у алдамчилиқни сөзләйду; һәр бир еғиз сө-
зидә йеқини билән теч-аманлиқни сөзләйду, лекин көңлидә қилтақ тәйярлайду. [9] Бу
ишлар түпәйлидин уларни җазалимай қоямдим? — дәйду Пәрвәрдигар, — Мениң җе-
ним мошундақ бир әлдин қисас алмай қоямду?

Келидиған апәт үчүн Йәрәмия мәрсийә оқуйду

[10] «Тағлардики яйлақлар үчүн жиға вә налә-пәряд көтиримән,
Даладики отлақлар үчүн мәрсийә оқуймән;
Чүнки улар көйүп кәттики, һеч ким у йәрдин өтмәйду;
Калиларниң һөкирәшлири аңланмайду;
Һәм асмандики учар-қанатлар һәм һайванатларму қечип,
Шу йәрдин кәтти!».

Пәрвәрдигар сөзини давам қилиду

[11] — Мән Йерусалимни хараплашқан топ-топ дога, чилбөриләрниң бир туралғуси қи-
лимән;
Йәһуда шәһәрлирини адәм турмайдиған дәриҗидә вайранә қилимән.
[12] — Ким бу ишларни чүшинишкә данишмән болиду?
Ким Пәрвәрдигарниң ағзидин сөз елип буларни чүшәндүрәләйду?
Немишкә зимин вәйранә, һеч ким өтмигидәк, көйүп чөл-баявандәк болуп кәтти?
[13] Пәрвәрдигар дәйду, — Чүнки улар Мән улар алдиға қойған Тәврат-қанунни ташливәт-
кән, Мениң авазимға қулақ салмиған вә униңда маңмиған,
[14] Бәлки өз қәлбидики җаһилликқа әгәшкән, ата-бовилири уларға өгәткәндәк Бааллар-
ниң кәйнигә әгишип кәткән,
[15] Шуңа самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, Исраилниң Худаси мун-
дақ дәйду: — Мана, Мән бу хәлиққә кәкрини йегүзимән, уларға өт сүйини ичкүзимән,
[16] уларни улар яки ата-бовилири илгири һеч тонумайдиған әлләр арисиға тарқитимән;
Мән уларни йоқатқичә уларниң кәйнидин қоғлашқа қилични әвәтимән.
[17] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Көңүл қоюңлар,
матәмчи аялларни келишкә чақириңлар, жиғлашқа әң уста болған қиз-аялларни чақи-
рип келишкә адәм әвәтиңлар!

9:4 **Йәр. 6:28**
9:6 **«улар қәбиһликтә өзлирини упритиду 5-айәт»** — 5-айәтниң ахирқи қисми һәм 6-айәтниң баш қисминиң башқа бир хил тәрҗимиси: «Улар қәбиһлик қилип товвани һеч билмәйду. *(6)* сән *(Йәрәмия)* алдамчилиқ арисида туруватисән; алдамчилиғи түпәйлидин улар Мени тонушни рәт қилиду...».
9:8 **Зәб. 11:3-5; 27:3; 119:3-4; Пәнд. 30:14**
9:9 **Йәр. 5:9,29**
9:11 **Йәр. 10:22**
9:14 **«Йәһуда хәлқи ...ата-бовилири уларға өгәткәндәк Баалларниң кәйнигә әгишип кәткән»** — оқурмәнләрниң есидә барки, «Баал»лар интайин жиркиничлик бир хил бутлар еди.
9:15 **Йәр. 8:14; 23:15**
9:16 **Лав. 26:33**
9:17 **«көңүл қоюңлар, матәмчи аялларни келишкә чақириңлар, жиғлашқа әң уста болған қиз-аялларни чақирип келишкә адәм әвәтиңлар!»** — кона заманларда бәзи бай адәмләр уруқ-туққанлирини дәпнә қилишта мошундақ

Йәрәмия Пәрвәрдигарниң сөзлиригә җавап бериду

[18] — Бәрһәқ, улар тез кәлсун, биз үчүн зор жиға көтәрсунки, бизниң көзлиримиздинму
яшлар тарамлап төкүлсун, чанақлиримиздинму яш тамчилири ақсун — [19] чүнки Зион-
дин жиға авази аңлинип: — «Биз қанчилик булаң-талаң қилиндуқ! Қанчилик шәрмәндә
болдуқ! Улар туралғулиримизни өрүвәтти, биз зиминимизни ташлидуқ!» — дейилиду.
[20] Пәрвәрдигарниң сөзини аңлаңлар, и аяллар,
Униң ағзидики сөзгә қулақ селиңлар;
Қизиңларға жиғлашни үгитиңлар,
Һәр бириңлар йеқиниңларға мәрсийә оқутуңлар;
[21] Чүнки өлүм болса деризилиримиздин ямишип киргән,
Орда-истиһкамлиримизғиму киргән;
У балиларни кочилардин,
Жигитләрни рәстә-мәйданлардин жулуп ташлиған.
[22] Йеқинлириңларға уқтуруп: «Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Бәрһәқ, җәсәтләр далада тезәктәк жиқилиду;
Улар ормичиниң орғиқиниң астиға жиқилған,
Лекин һеч ким жиғмайдиған башақтәк йәргә чечилиду!» — дәңлар!

[23] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Дана киши даналиғи билән, күчлүк киши күчлүклиги билән, бай байлиқлири билән пә-
хирлинип махтанмисун; [24] пәхирлинип махтиғучи болса шуниңдин, йәни Мени, йәр йү-
зидә меһир-муһәббәт, адаләт вә һәққанийлиқни жүргүзгүчи Мән Пәрвәрдигарни тонуп
йәткәнлигидин пәхирлинип махтансун; чүнки Мениң хурсәнлигим дәл мошу ишлар-
диндур, — дәйду Пәрвәрдигар. [25] Мана, шундақ күнләр келидуки, — дәйду Пәрвәрдигар,
— Мән хәтнә қилмиғанларни хәтнә қилинғанлар билән биллә җазалаймән; [26] йәни Ми-
сир, Йәһуда, Едом, Аммонийлар вә Моабийлар, җүмлидин чөл-баяванда туруватқан,
чекә чачлирини чүшүрүвәткән әлләрни җазалаймән; чүнки бу әлләрниң һәммиси хәт-
нисиздур; Исраилниң барлиқ җәмәтиму көңлидә хәтнисиздур.

Бутлар әмәс, Пәрвәрдигарла ибадәткә лайиқтур

10 [1] Пәрвәрдигарниң силәргә ейтқан сөзигә қулақ селиңлар, и Исраил җәмәти: —
[2] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Әлләрниң йоллирини үгәнмәңлар; гәрчә әлләр
асмандики һадисә-аламәтләрдин қорқуп дәккә-дүккигә чөмгән болсиму, силәр
булардин һеч чөчүп кәтмәңлар. [3] Чүнки әлләрниң қаидә-йосунлири бемәналиқтур;

«жиғлашқа маһир» аялларни «кәйпиятни яритиш» үчүн яллайтти *(мәсилән, Инҗил, «Мат.» 9:37ни көрүң).*

9:22 Йәр. 7:33

9:23 1Кор. 1:31; 2Кор. 10:17

9:26 **«... Бу әлләрниң һәммиси хәтнисиздур; Исраилниң барлиқ җәмәтиму көңлидә хәтнисиздур»** — бу 25- вә 26-айәтләр Йәһуда *(Исраил)*ға интайин еғир келиши керәк еди. Чүнки Пәрвәрдигар уларни, өзлири кәмиситидиған хәтнә қилинмиған «ят әлләр» қатарида «хәтнә қилинмиған»дәк һесаплайду. Худаниң көз алдида Йәһуда хәтнисиз, йәни у Ибраһим хәтнә арқилиқ түзгән әһдигә лайиқ әмәс болуп қалди. «Көңли хәтнисиз» — «көңли бу рәзил дунуядики рәзил аззу-һәвәслиридин кесилгән әмәс, Худа вә униң ибадити үчүн рәзилликтин айрилған әмәс» дегән мәнада. «Әзакиял»ға қошулған «қошумчә сөзимиз»ни вә Инҗил, «Рим.» 2-бап, «Фил.» 3:3, «Кол.» 2:11ни көрүң).

–Йәнә келип хәтнә «көңлидә әмәс» болса, «чекә чачлирини чүшүрүветиш» *(бәлким бутпәрәсләрниң матиминиң бир ипадиси)*тин һеч қандақ пәрқи яки әһмийити йоқтур.

9:26 Лав. 26:41; Рим. 2:28,29

10:2 **«әлләрниң йоллирини үгәнмәңлар; гәрчә әлләр асмандики һадисә-аламәтләрдин қорқуп дәккә-дүккигә чөмгән болсиму, силәр булардин һеч чөчүп кәтмәңлар»** — ят әлләр бундақ «асмандики һадисә-аламәтләр»ни хурапийлиқ, йәни мунәҗҗимлик йолида чүшинәтти, әлвәттә.

һәммиси орманлиқтин кесилгән дәрәқтин, яғаччиниң искиниси билән оюлған
нәрсигә асасланғандур. [4] Улар буни алтун-күмүч билән һәлләйду; уни жиқилмисун
дәп улар болқа, миқлар билән бекитиду. [5] Бундақ бутлар тәрхәмәкликтә туридиған
бир қаранчуқтур, халас; улар һеч сөзләлмәйду; улар башқилар тәрипидин көтирилиши
керәк, чүнки улар маңалмайду. Улардин қорқмаңлар; чүнки улар рәзиллик қилалмайду,
уларниң қолидин яхшилиқ қилишму кәлмәйду. [6] — Саңа охшайдиған һеч ким йоқ, и
Пәрвәрдигар; Сән улуқ, күч-қудритиң билән намиң улуқдур. [7] Ким Сәндин қорқмай
туралисун, и барлиқ әлләр үстигә һөкүмран падиша!? Чүнки бу Саңа тегишликтур;
чүнки әллардики данишмәнләр арисида вә барлиқ падишалиқлар арисида Саңа охшаш
һеч ким йоқтур. [8] Әлләрниң һәммиси истиснасиз әқли йоқ, наданлардур; бу әрзимәсләр
яғачтур, халас! Улар тәлим берәләмду!? [9] Соқуп ялпақланған күмүч Таршиштин елип
келиниду; алтунму Уфаздин елип келиниду; андин һүнәрвән вә зәргәрләрниң қоли бу
ясиғиниға көк вә сөсүн рәхт билән кийим кийгүзиду — буларниң һәммиси шүбһисизки,
данишмән устиларниң әҗридур!
[10] Лекин Пәрвәрдигар Худаниң Өзи һәқиқәттур; У һаят Худадур, мәңгүлүкниң Падишасидур; Униң ғәзиви алдида йәр-зимин титрәйду; әлләр Униң қәһрини көтирәлмәйду.
[11] Уларға мундақ дегин: «Асман билән зиминни яратмиған илаһлар, улар зимин йүзидин вә асман астидин йоқайду!».
[12] Пәрвәрдигар болса йәр-зиминни күч-қудрити билән ясиған,
Аләмни даналиғи билән бәрпа қилған,
Асманларни әқил-парасити билән яйғучидур.
[13] У авазини қоюватса, асманларда сулар шавқунлайду;
У йәр чәтлиридин булут-туманларни өрлитиду;
У ямғурларға чақмақларни һәмраһ қилип бекитиду,
Вә шамални өз ғәзнилиридин чиқириду.
[14] Мошу кишиләрниң һәр бири әқилсиз, билимдин мәһрумлардур;
Зәргәрләрниң һәр бири өзлири ойған бут тәрипидин шәрмәндигә қалиду;
Чүнки униң қуйма һәйкили ялғанчилиқ, уларда һеч тиниқ йоқтур.
[15] Улар бемәналардур, мазақ объектидур;
Җазалиниш вақти уларниң үстигә кәлгәндә, улар йоқитилиду.
[16] Яқупниң Несивиси Болғучи булардәк әмәстур,
Чүнки барлиқ мәвҗудатни ясиғучи Шудур;
Исраил болса Униң Өз мираси болған қәбилидур;
Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар Униң намидур.

10:3 Йәш. 44:14-17
10:4 Йәш. 41:7
10:5 Зәб. 113:12-15; Йәш. 41:23; 46:1, 7
10:6 Зәб. 85:8,10
10:7 Вәһ. 15:4
10:8 **«Әлләрниң һәммиси истиснасиз әқли йоқ, наданлардур; бу әрзимәсләр яғачтур, халас! Улар тәлим берәләмду!? »** — оқурмәнләр айәтниң башқа хил тәрҗимилирини учритиши мүмкин.
10:8 Йәш. 41:29; Һаб. 2:18; Зәк. 10:2
10:11 **«Уларға мундақ дегин: «Асман билән зиминни яратмиған илаһлар, улар зимин йүзидин вә асман астидин йоқайду!»** — бу айәт ибраний тилида әмәс, бәлки арамий тилида ипадилиниду. Ениқки, Худаниң мәхсити Өз хәлқиниң бу һәқиқәтни ят әлләргә уларниң өз тилида билдүрүши керәк.
10:12 Яр. 1:1; Аюп 9:8; Зәб. 103:2; Йәш. 40:22; 44:24; 51:13; Йәр. 51:15
10:13 Зәб. 134:7; Йәр. 51:16
10:14 Йәр. 51:17,18
10:16 **«Яқупниң несивиси»** — «Яқуп» мошу йәрдә Яқуп вә униң әвлатлири болған Исраилниму көрситиду. «Яқупниң несивиси» Худаниң Өзидур, әлвәттә.
10:16 Зәб. 73:2; Йәр. 51:19

Йәрәмия хәлқи үчүн мәрсийә оқуп дуа қилиду

[17] Зиминдин чиқишқа жүк-тақиңни жиғиштуруп ал, и муһасиригә елинғучи қиз; [18] чүн-
ки Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Мана, Мән бу вақитта зиминдикиләрни елип у йәр-
дин чөрүветимән вә уларниң көңли тонуп йәткичә азар беримән!».

Йәрәмия хәлқигә вәкил сүпитидә сөз қилиду

[19] Җараһитим үчүн һалимға вай! Мениң ярам давалиғусиздур! Бирақ әслидә мән: «Бу
пәқәт бир кесәллик, халас, униңға чидиғидәкмән» — дәптикәнмән. [20] Мениң чедирим
һалак болди, барлиқ танилирим үзүлди; балилирим мәндин жуда болуп, улар йоқ бол-
ди; чедиримни қайтидин созуп тиккидәк, чедир пәрдилирини асқидәк һеч ким қалми-
ди. [21] Чүнки хәлиқ падичилири әқилсиз болуп, Пәрвәрдигарни издәп йол соримайду;
шуңа улар данишмәнләрдәк иш көрәлмәйду, уларниң барлиқ падиси тарқилип кәтти.
[22] Аңлаңлар! Бир гәпниң шәписи! Мана, у келиду, шималий зиминдин чиққан зор бир
чуқан-сүрән! Йәһуданиң шәһәрлирини бир вәйранә, чилбөриләрниң туралғусиға ай-
ландурғучи келиватиду! [23] Билимәнки, и Пәрвәрдигар, инсанниң өз йолини бекитиши
өз қолида әмәстур; меңиватқан адәмниң өзидә қәдәмлирини халиғанчә ташлаш қудри-
ти болмастур; [24] Пәрвәрдигар, мени түзигәйсән, лекин ғәзивиң билән әмәс, адил һөкү-
миң билән түзигәйсән; болмиса Сән мени йоққа баравәр қилисән. [25] Қәһриңни Сени
тонумайдиған әлләр һәмдә намиңға нида қилмайдиған җәмәтләр үстигә төккәйсән;
чүнки улар Яқупни йәп кәткән; бәрһәқ, улар уни жутуп түгәштүрүп, турған җайини
мутләқ вәйран қилған.

Хәлиқниң Худаниң әһдисини көзгә илмиғанлиғи

11 [1] Йәрәмияға Пәрвәрдигардин кәлгән сөз мундақ еди: [2] — Бу әһдиниң сөзлиригә
қулақ селиңлар; шундақла Йәһуда кишилиригә, Йерусалимда туруватқанларға
уларни йәткүзүңлар, [3] — сән Йәрәмия уларға мундақ ейтқин: —
— Пәрвәрдигар, Исраилниң Худаси мундақ дәйду: — Бу әһдиниң сөзлиригә ким бой-
сунмиса у ләнәттә қалиду; [4] Мән бу әһдини ата-бовилириңларни Мисир зиминидин,
йәни төмүр тавлайдиған хумдандин қутқузуп чиқарған күнидә уларға тапилап: «Ава-
зимға қулақ селип, бу сөзләргә, йәни Мән силәргә тапшурған барлиқ әмирләргә әмәл
қилиңлар; шундақ қилғиниңларда, силәр Мениң хәлқим болисиләр, Мән силәрниң Ху-

---

10:17 **«муһасиригә елинғучи қиз»** — «қиз» мошу йәрдә шүбһисизки, пүтүн хәлиқни билдүриду.
10:18 Йәр. 6:24
10:19 **«пәқәт бир кесәллик»** — бәлким хәлиқниң бешиға чүшкән күлпәтләр «пәқәт вақтилиқ аварә, халас» дегән һессиятини көрситиду. Сахта пәйғәмбәрләр бундақ һессиятни көп қоллайтти.
10:20 **«Мениң чедирим һалак болди, ... балилирим мәндин жуда болуп,...»** — мумкинчилик барки, мошу йәрдә сөзлигүчиниң сөзлири Пәрвәрдигар Өзиниң сөзлиригә өтиду, Өз хәлқиниң дәрдини тартиватиду. Буниңға охшайдиған бешарәтни көрүш үчүн «Йәш.» 16:9-12ни көрүң.
10:20 Йәш. 15:5; 16:9-12; 21:1-4
10:21 **«хәлиқ падичилири»** — *(йәни «пада баққучилири»)* шүбһисизки, Йәһуданиң падишаси, вәзирлири, каһинлири вә пәйғәмбәрлирини көрситиду.
10:22 Йәр. 1:14; 4:6; 9:11
10:23 Пәнд. 16:1; 20:24
10:24 Зәб. 6:1-2; 37:1-2; Йәр. 30:11; 46:28
10:25 Зәб. 78:6; Йәр. 8:16; 9:16
11:2 **«Бу әһдиниң сөзлиригә қулақ селиңлар»** — бу бешарәт *(11:1-17)*ниң асас темиси *(жуқуриқи мавзуйимиздәк)* — «хәлиқниң Худаниң әһдисини көзгә илмиғанлиғи». Бешарәт бәлким Йосия падиша һөкүм сүргән вақтида ибадәтханидин тепилған «Тәврат-қанунниң бир қисми» билән мунасивәтлик. У Тәвратниң қисми бәлким «Қанун шәрһи» еди, китап Худа Муса пәйғәмбәр арқилиқ Исраил билән түзгән әһдини тәкрарлайду вә тәкитләйду. «2Пад.» 22-23-бапларни, «2Тар.», 34-35-бапларни көрүң.
11:3 Қан. 27:26; Гал. 3:10

дайиңлар болимән; [5] шундақ болғинида Мән ата-бовилириңларға: «Силәргә сүт һәм бал
еқип туридиған бир зимин тәқдим қилимән» дәп ичкән қәсәмни әмәлгә ашуримән» —
дегән едим. Силәр бүгүнки күндә дәл шу зиминда туруватисиләр!
Мән болсам җававән «Амин, Пәрвәрдигар!» — дедим.
[6] Пәрвәрдигар маңа мундақ деди: — Йәһуданиң шәһәрлиридә, Йерусалимниң кочили-
рида бу сөзләрни җакала: — Бу әһдиниң барлиқ сөзлиригә қулақ селип әмәлгә ашуруң
лар! [7] Чүнки Мән ата-бовилириңларға Мисир зиминидин қутқузуп чиқарған күнидин
бүгүнки күнгичә «Мениң авазимға қулақ селиңлар!» дәп җекиләп агаһландуруп кели-
ватимән; Мән таң сәһәрдә орнумдин туруп уларни агаһландуруп кәлдим. [8] Лекин улар
һеч аңлимиған яки қулақ салмиған; уларниң һәр бири рәзил көңүллиридики җаһил-
лиққа әгишип маңған; шуниң билән Мән бу әһдидики барлиқ сөзләрни уларниң бешиға
чүшүрдүм; Мән буларниң һәммисини уларға тапилиғанмән, лекин улар һеч әмәлгә
ашурмиған.
[9] Пәрвәрдигар маңа мундақ деди: — Йәһудадикиләр вә Йерусалимда туруватқанларниң
арисида бир сүйиқәст байқалди; [10] улар сөзлиримни аңлашни рәт қилған ата-бовилириниң
қәбиһликлиригә қайтип кәтти; уларниң ибадитидә болайли дәп башқа илаһларға әгишип
кәтти. Исраил җәмәти һәм Йәһуда җәмәти ата-бовилири билән түзгән әһдәмни бузди.
[11] Шуңа Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, Мән уларниң үстигә һеч қутулалмас апәт
чүшүримән; улар Маңа пәряд көтириду, лекин Мән уларни аңлимаймән. [12] Андин Йәһу-
даниң шәһәрлири вә Йерусалимда туруватқанлар исриқ йеқип чоқунған бутларни из-
дәп уларға пәряд көтириду; лекин апәт чүшкән вақтида улар буларни һеч қутқузмайду.
[13] Чүнки шәһәрлириң қанчә көп болғансери, бутлириң шунчә көп болди, и Йәһуда; Йеруса-
лимниң кочилири қанчә көп болғансери, силәр «жиркиничлик болғучи»ға шунчә қурбан-
гаһларни қурдуңлар, йәни Баалға исриқ йеқиш үчүн қурбангаһларни бәрпа қилдиңлар.

[14] Әнди сән, и Йәрәмия, бу хәлиқ үчүн дуа қилма, улар үчүн һеч пәряд яки тилавәт қил-
ма; чүнки апәт бешиға чүшүши билән улар Маңа нида қилған вақтида Мән уларни аң-
лимаймән.

[15] — Мениң сөйүмлүк хәлқимниң өйүмдә турушиға немә һәққи? Чүнки көпинчиңлар
өзүңларниң рәзил мәхсәтлиригә йетишкә орунисиләр; силәр рәзиллигиңлар әмәлгә
ашқанда хурсән болсаңлар, ундақта «муқәддәс гөшләр» мошу асийлиғиңларни силәр-
дин елип ташлаламду? [16] Пәрвәрдигар исмиңни «Япйешил, мол мевилик, барақсан зәй-
тун дәриғи» дәп атиған еди; лекин Пәрвәрдигар дәрәққә шавқунлайдиған зор бир отни
салиду вә шахлири йоқ қилиниду. [17] Чүнки сени тиккән самави қошунларниң Сәрдари
болған Пәрвәрдигар саңа қарап күлпәт бекитип җакалиған; сәвәви, Исраил җәмәти вә

11:4 Лав. 26:3,12; Қан. 4:20
11:5 **«Мән болсам җававән «Амин, Пәрвәрдигар!» — дедим»** — оқурмәнләргә аянки, «Амин» дегән сөз «шундақ болсун!» дегән мәнада. Мошу йәрдә Йәрәмия Пәрвәрдигарниң әһдисигә бойсунмиған барлиқ кишиләрни *(3-айәттә)* ләнәткә қалдуридиғанлиғиға қошулушни билдүриду.
11:5 Қан. 7:12
11:6 **«Бу әһдиниң барлиқ сөзлиригә қулақ селип әмәлгә ашуруңлар!»** — бешарәт *(11:1-17)*ниң асас темиси тоғрисидики 2-айәттики изаһатни көрүң.
11:7 Йәр. 7:13,25
11:8 Йәр. 3:17; 7:24,26; 9:14
11:11 Пәнд. 1:28; Йәш. 1:15; Йәр. 14:12; Әз. 8:18; Мик. 3:4
11:13 Йәр. 2:28
11:14 Йәр. 7:16; 14:11
11:15 **«муқәддәс гөшләр»** — қурбанлиқлардики гөшләр, әлвәттә. Оқурмәнләр айәтниң башқа көп хил тәрҗимилирини учритиши мүмкин, лекин умумий мәнаси тәрҗимимиздикидәк болиду.

Йәһуда жәмәти өзиниң мәнпәәтини көзләп рәзиллик қилип, Баалға исриқ йеқип, Мениң ғәзивимни кәлтүрди.

Йәрәмияға қилинидиған сүйқәстни Пәрвәрдигар униңға аян қилиду

[18] «Пәрвәрдигар маңа хәвәр йәткүзди, шуниң билән мән чүшәндим; У маңа уларниң қилмишлирини аян қилди; [19] мән болсам худди боғузлашқа йетиләп маңған көнүк пақландәк едим; мән әсли уларниң маңа қарап: «Дәрәқни мевиси билән йоқитайли, униң исми қайта әскә һеч кәлтүрүлмисун, уни тирикләр зиминидин үзүп ташлайли» дегән қәстлирини һеч билмәйттим; [20] лекин Сән, и адил һөкүм Чиқарғучи, адәмниң виждан-қәлбини Синиғучи, самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, Сениң уларниң үстигә чүшүридиған қисасиңни өз көзүм билән көрүшкә несип қилғайсән; чүнки дәвайимни Саңила аян қилип тапшурдум».

[21] Шуниң билән Пәрвәрдигар маңа мундақ деди: — «Пәрвәрдигарниң намида бешарәт бәрмә, болмиса жениң қолимизда түгишиду» — дәп саңа доқ қилип жүргән Анатоттики адәмләр жениңни издәп жүриду. Әнди улар тоғрисида мундақ сөзүм бар: — [22] — бу ишқа қарап самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ деди: — Мана, Мән уларни җазалаймән; жигитләр қилич билән өлиду, оғул-қизлири болса қәһәтчилик билән өлиду. [23] Улардин һеч бир қалдиси қалмайду; чүнки Мән улар җазалинидиған жилида, шу Анатоттики адәмләр үстигә апәт чүшүримән.

Йәрәмия пәйғәмбәрниң Пәрвәрдигарға дад ейтиши давамлишиду

12 [1] Мән дәвайимни алдиңға елип кәлсәм, адил болуп кәлдиң, и Пәрвәрдигар; лекин
Сән билән Өз һөкүмлириң тоғрилиқ сөзләшмәкчимән; немишкә рәзилләрниң йоли
ронақ тапиду? Асийлиқ қилғучиларниң һәммиси немишкә кәңри-азатиликтә туриду?
[2] Сән уларни йәр йүзигә тиккәнсән, уларму йилтиз тартқан; улар өсүп гүллиниду,
улар мевиләйду; Сән уларниң ағзиға йеқин охшайсән, лекин вижданидин жирақсән;
[3] лекин Сән, и Пәрвәрдигар, мени билисән; Сән мени көрүп кәлгәнсән, Өзүңгә болған
садиқлиғимни синиғансән. Уларни боғузлашқа бекитилгән қойлардәк айрип сөрәп
чиққайсән, уларни қәтл күнигә айриғайсән. [4] Зимин қачанғичә қағҗирайду, етиздики
от-чөпләр қачанғичә қурған һаләттә туриду? Зиминда турувақанларниң рәзиллиги
түпәйлидин һайванлар һәм учар-қанатлар қачанғичә йоқап түгәйду? Чүнки бу хәлиқ:
«Худа ақивитимизни һеч көрмәйду» дәватиду.

11:17 Йәр. 2:21
11:20 1Сам. 16:7; 1Тар. 28:9; Зәб. 7:10; 25:2; Вәһ. 2:23
12:1 Аюп 21:7; Зәб. 72:11-13; һаб. 1:3
12:2 **«Сән уларниң ағзиға йеқин охшайсән, лекин вижданидин жирақсән»** — «виждан» дегән сөз мошу йәрдә ибраний тилида «бөрәкләр» билән ипадилиниду.
12:2 Йәш. 29:13
12:3 **«...Уларни боғузлашқа бекитилгән қойлардәк айрип сөрәп чиққайсән, уларни қәтл күнигә айриғайсән»** — Йәрәмия өзиниң жутдашлириниң сүйқәстиниң объекти болуп нурғунлиған жапа тартмақта, лекин улар кәңазатә яшайдиған охшайду.
12:3 Зәб. 16:3; 138:1; Йәр. 11:20
12:4 **«Бу хәлиқ: «Худа ақивитимизни һеч көрмәйду» дәватиду?»** — ибраний тилидики «Бу хәлиқ: У ақивитимизни һеч көрмәйду» дәватиду?» дейилиду. Бу дегәнликтики «У»ни бәзи алимлар Йәрәмияни көрситиду, дәп қарайду. Лекин бизниңчә хәлиқниң: «Худа ақивитимизни һеч көрмәйду» дегән сөзи, Тәврат «Қан.» 32:30дики «Мән *(Худа)* уларниң ақивитини көримән» дегән сөзниң дәл әксидур, шуңа биз «Худа» дәп тәрҗимә қилдуқ.
12:4 Йәр. 4:25-28; 7:20; 9:10; Йәш. 24:3-6

Пәрвәрдигар Йәрәмияға жавап бериду

[5] — Сән жүгүргән ләшкәрләр билән бәсләшкәндә, улар сени һалсиратқан болса, әнди сән
атлар билән бәсләшсәң қандақ болар? Сән пәқәт аман-течлиқта турған зиминдила хатирҗәм болуп Маңа ишинисән, әнди Иордан дәрияси бойидики қоюқ чатқаллиқларда
қандақ жүрисән? [6] Чүнки һәтта өз қериндашлириң, атаңниң җәмәтиму саңа асийлиқ
қилған. Уларму сени йоқитиш үчүн авазини қоюп бәргән. Гәрчә улар саңа меһирлик
сөзләрни қилған болсиму, уларға ишәнмә!»

Худа Йәрәмияниң дад көтиришлиригә йәнә бир жавап бериду

[7] — Өзүм аиләмдин ваз кечимән, мирасимни ташливетимән, җан-җигиримни дүшмәнлириниң қолиға тапшуримән. [8] Мениң мирасим болған хәлиқ болса Маңа орманлиқтики бир ширгә охшаш болуп қалди; улар Маңа қарши авазини көтәрди; шуңа Мән
уларни яман көримән. [9] Мениң мирасим Маңа сар-бүркүт яки чилбөридәк болуп қалди
әмәсму? Лекин униң әтрапиға башқа сар-бүркүтләр олашмақта! Бериңлар, уларни йәветишкә барлиқ даладики һайванларни жиғип келиңлар! [10] Нурғунлиған хәлиқ падичилири үзүмзаримни һалак қилиду, улар Мениң несивәмни аяқ асти қилиду, улар Мениң
йеқимлиқ несивәмни ғериб бир чөл-баяванға айландуриду; [11] улар уни ғериб қиливетиду; у Мениң алдимда ғериб һәм қағҗирақ туриду; пүткүл зимин ғериб қалиду; амма
һеч адәм буниңға көңлини бөлмәйду. [12] Чөл-баявандики барлиқ егизликләр үстигә һалак қилғучилар ғужулдап чиқип келиду; чүнки Пәрвәрдигарниң қиличи зиминниң бир
четидин йәнә бир четигичә һәммини жутиду; һеч әт егисиниң тинич-хатирҗәмлиги
болмайду. [13] Хәлқим буғдайни териған болсиму, лекин текәнләрни орийду; улар өзлирини упратқини билән, пайда көрмәйду; шуңа начар мәһсулатлириңлар түпәйлидин,
Пәрвәрдигарниң қаттиқ ғәзиви түпәйлидин, йәргә қарап қалисиләр.
[14] Мәнки Пәрвәрдигар Өз хәлқим Исраилни варис қилған мирасқа чаңгал салған, зиминимниң һәммә рәзил хошнилири тоғрилиқ мундақ дәймән: — Мана, Мән уларни өз
зиминидин жулуп алимән, шуниңдәк Йәһуда җәмәтини улар арисидин жулувалимән;
[15] лекин шундақ болидуки, уларни жулувалғандин кейин Мән бу йолдин йенип, уларға
ичимни ағритимән, уларниң һәр бирини өз мирасиға, һәр бирини өз зиминиға қайтуримән.
[16] Шундақ қилип, әгәр (улар өткәндә хәлқимгә Баалниң исмиға қәсәм ичишни үгәткәндәк) көңүл қоюп хәлқимниң йоллирини үгәнсә, җүмлидин Мениң намимға қәсәм ичиш-

---

12:5 **«Иордан дәрияси бойидики қуюқ чатқаллиқларда қандақ жүрисән?»** — бу йәр ширлар яшиған, интайин хәтәрлик җай еди *(49:14, 50:44ни көрүң)*. Худа Йәрәмияға: «Ишлириң техиму қийин, техиму чатақ, техиму мушәққәтлик болиду» дәп агаһландуриду.

12:6 Пәнд. 26:25

12:9 **«далидики һайванлар»** — бәлким Исраилни булаң-талаң қилмақчи болған ят әлләрни билдүриду. Бу пәрман *(«Бериңлар...йиғип келиңлар»)* бәлким пәриштиләргә ейтилса керәк.

12:9 Йәр. 7:33

12:10 **«Нурғунлиған хәлиқ падичилири»** — бәлким ят әлләрниң әмир-падишалирини көрситиду. Бирақ Исраилниң өзидики «хәлиқ падичилири» *(падишалар, каһинлар, пәйғәмбәрләр)*ниң вапасизлиғи билән бу ақивәтни Исраилниң бешиға кәлтүргән, шуңа «нурғунлиған пада баққучилири» уларниму өз ичигә елиши мүмкин.
–Худа «Мениң үзүмзарим», «Мениң несивәм» дегән ибариләр билән, бәлким Өз хәлқи Исраилни, җүмлидин уларниң зиминини көрситиду.
–Ибраний тилида бу айәттин 13-айәткичә болған пеилләр «өткән заман»да ипадилиниду; пәйғәмбәр буларниң һәммисини «аллиқачан йүз бәргәндәк», җәзмән йүз бериду, дәп билиду.

12:10 Йәр. 6:3

12:13 Лав. 26:16; Қан. 28:38

12:14 **«зиминимниң һәммә рәзил хошнилири»** — хошна ят әлләрни көрситиду.

12:14 Қан. 30:3; Йәр. 32:37

12:15 **«уларни ...уларниң һәр бирини өз мирасиға, һәр бирини өз зиминиға қайтуримән»** — бу Худаниң бу ят әлләрниң һәр биригә ейтқан сөзлири.

ни үгәнсә, — әнди уларға хәлқим арисидин муқим орун берилип, улар гүлләндүрүлиду.
[17] Бирақ улар аңлимиса, Мән шу әлни мутләқ жулуп ташлаймән, — дәйду Пәрвәрдигар.

Чирип кәткән ич тамбалдин алған савақ

13 [1] Пәрвәрдигар маңа мундақ деди: — Барғин, канап ич тамбални ал, белиңгә бағла;
лекин уни суға чилима. [2] Шуңа Пәрвәрдигар маңа дегәндәк мән бир ич тамбални
алдим вә белимгә бағлап қойдум.
[3] Әнди Пәрвәрдигарниң сөзи иккинчи қетим маңа келип мундақ дегәндә: — [4] «Сән пулға
алған, белиңгә бағланған ич тамбални елип, орнуңдин тур, Фратқа берип шу йәрдә таш-
ниң йериқиға йошуруп қой».
[5] Шуңа мән бардим вә Пәрвәрдигар маңа буйруғандәк уни Фратқа йошуруп қойдум. [6] Көп
күнләр өткәндин кейин, Пәрвәрдигар маңа: «Орнуңдин тур, Фратқа берип, Мән саңа шу
йәргә йошурушқа буйруған ич тамбални қолуңға ал» — деди.
[7] Шуңа мән Фратқа бардим; мән йошурған йәрдин ич тамбални колап чиқирип қо-
лумға алдим; мана, ич тамбал сесип чирип кәткән еди, пүтүнләй кийгүсиз болған еди.
[8] Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[9] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мән Йәһуданиң пәхрини вә Йерусалимниң чоң пәхрини
мошу һалда йоқитимән; [10] Мениң сөзлиримни аңлашни рәт қилған, көңлидики жаһил-
лиғида маңидиған, башқа илаһларниң қуллуғида болуп, уларға ибадәт қилишқа инти-
лидиған бу рәзил хәлиқ пүтүнләй кардин чиққан бу ич тамбалға охшаш болиду. [11] Чүнки
худди ич тамбал адәмниң чатириқиға чиң бағланғандәк, уларму Маңа йеқин бир хәлиқ
болсун, Маңа нам-аброй, мәдһийә вә шан-шәрәп кәлтүрсун дәп, Мән Исраилниң пүт-
күл жәмәтини вә Йәһуданиң пүткүл жәмәтини Өзүмгә чиң бағландурғанмән — дәйду
Пәрвәрдигар, — лекин улар һеч қулақ салмиди.
[12] Уларға мошу сөзни дегин: — Исраилниң Худаси болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду:
— «Һәммә шарап идиши шарап билән толуши керәк». Улар саңа: «Әҗәба, һәммә шарап
идиши шарап билән толуши керәклигини убдан билмәмдуқ?» — дәйду; [13] Сән уларға

12:16 **«уларға хәлқим арисидин муқим орун берилип, улар гүлләндүрүлиду»** — ибраний тилида сөзмусөз болса «улар хәлқим арисида қурулиду». Бу сөз көп җәһәтлик болуп, етиқат, әхлақ, даналиқ, иқтисад вә параванлиқ, болупму һәр хил роһий байлиқларни көрситиду.
12:17 Йәш. 60:12
13:4 **«...орнуңдин тур, Фратқа берип,...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «...орнуңдин тур, Әфрат *(дәрияси)*ға берип...». Йәрәмияниң жути Анатотқа йеқин «Фрат» дегән кичик бир йеза еди. Әфрат дәрияси болса Пәләстиндин 550 километр жирақ. Әгәр тоғра тәрҗимиси «Фрат» болса, шүбһисизки, бу йәнила сөз оюни арқилиқ «Әфрат дәрияси»ни, шуниңдәк Әфрат дәриясиниң бойида қурулған Асурийә империйәсини, шундақла кейинки Бабил империйәсини көрситиду. Бу икки империйәниң Исраилға андин кейин Йәһудаға *(улар шу йәргә сүргүн болған вақтида)* етиқатни булғайдиған тәсири болған. Асурийәниң бутпәрәслигиниң вә Бабилниң пулпәрәслигиниң етиқатни булғайдиған тәсири бар еди.
–Ишниң башқа бир хил шәрһи: улар әсли Пәрвәрдигарға «чиң мунасивәттә бағлиниш»и керәк еди. Лекин буниң орниға улар Бабилға бағланмақчи болуп *(һәзәкия падишаниң күнлиридә)* булғинип кәткән. Лекин бизниңчә бундақ шәрһи Йәрәмияниң дәвригә уйғун кәлмәйтти.
13:11 **«...худди ич тамбал адәмниң чатириқиға чиң бағланғандәк, уларму Маңа йеқин бир хәлиқ болсун ... дәп, Мән Исраилниң пүткүл жәмәтини вә Йәһуданиң пүткүл жәмәтини Өзүмгә чиң бағландурғанмән»** — бу тәмсилниң мәнаси бәлким шуки, Исраил Худаға чиң бағланған болса, һеч булғанмайтти *(тәмсилдә пәйғәмбәр өзи Худаға вәкил болиду)*. Лекин бу зич мунасивәттин айрилса, бәрибир ят әлләр *(мәсилән, Асурийә, Бабилдәк)* тәрипидин булғиниду. 1-айәттики «суға чилима» дегән сирлиқ буйруқ, бәлким бу зич мунасивәтниң һеч айрилмаслиғи керәклигини тәкитлигән болуши мүмкин.
13:12 **«һәммә шарап идиши шарап билән толуши керәк»** — бәлким хәлиқ арисидики мақал-тәмсил болуши мүмкин — мәнаси бәлким «һәммә иш оңушлуқ болиду» яки «көпрәк күткүн болсаң көпрәк алисән» қатарлиқлар.
–Ибраний тилида «едиш» вә «ахмақ» бир-биригә охшап кетиду. Хәлиқ пәқәтла өз кәйп-сапасини *(шарап буниң символи болуп)* интилип қоғлиғандин кейин Худа уларға: «Мән силәр издигиниңларни өз бешиңларға чүшүримән, силәр бир-бириңларни набут қилисиләр» дәп җавап бәргән охшайду.

мундақ дәйсән: «Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, Мән бу зиминда барлиқ туру-
ватқанларни, Давутқа вәкил болуп униң тәхтигә олтарған падишаларни, каһинларни
вә пәйғәмбәрләрни һәмдә Йерусалимда барлиқ туруватқанларни мәслик-беһошлуқ
билән толдуримән. [14] Мән уларни бир-биригә, йәни ата билән оғуллириниму охшашла
бир-биригә соқушқа салимән, — дәйду Пәрвәрдигар; — Мән уларға ичимни ағритмай-
мән, уларни айимаймән, уларға рәһим қилмаймән; уларни набут қилишқа һеч нәрсә
Мени тосмайду. [15] Аңлаңлар, қулақ селиңлар, һали чоң болмаңлар; чүнки Пәрвәрдигар
сөз қилған. [16] Әнди У бешиңларға зулмәт чүшүргичә, путуңлар завал чүшкән тағларда
путлашқандәк путлашқичә, У силәр издигән нурни өлүм сайисиға, қап қараңғулуққа
айландурғичә, Пәрвәрдигар Худайиңларға лайиқ шан-шәрәп қайтуруңлар!

Йәрәмия өз дәрд-әлимини хәлиққә билдүриду

[17] Буни аңлимисаңлар, силәрниң һакавурлуғуңлар түпәйлидин женим йошурунчә
жиғлайду; аччиқ жиғлап көз яшлирим еқип ташиду; чүнки силәр, и Пәрвәрдигарниң
падиси, сүргүн қилинисиләр.

Пәрвәрдигарниң сөзи давамлишиду

[18] Падиша вә ханишқа: «Тәхтиңлардин чүшүп йәргә олтириңлар; чүнки көркәм тажли-
риңлар бешиңлардин чүшүрүлиду» — дегин. [19] Җәнуптики шәһәрләр қоршивелип тақи-
лиду; уларни ачидиған һеч ким болмайду; пүткүл Йәһуда сүргүн болиду; уларниң һәм-
миси әсиргә чүшүп сүргүн болиду. [20] Бешиңни көтәр, и Зион, шималдин чиққанларға
қара; саңа тапшурулған пада, йәни йеқимлиқ падаң нәгә кәткәнду? [21] Пәрвәрдигар сени
башқурушқа достлириңни бекиткинидә сән немә дейәләйттиң? Әсли өзүң уларға башқу-
рушни үгәткән турсаң! Шу тапта толғақ тутқан аялдәк азап-оқубәтләр сени тутмамду?
[22] Сән әгәр көңлүңдә: Бу ишлар немишкә бешимға чүшти? — дәп сорисаң, бу ишлар қә-
биһлигиң интайин еғир болғанлиғидин болди — көйникиң салдуруп ташланди, йоти-
лириң зораванлиқта ашкариланди. [23] Ефиопийәлик қара терисини өзгәртәләмду? Яки
илпиз чипар тәңгилирини өзгәртәләмду? Ундақ болғанда силәр рәзилликни қилишқа
көнгәнләрму яхшилиқни қилалайдиған болисиләр! [24] Әнди чөл-баявандики шамал һай-
диватқан самандәк Мән силәрни һайдап чачимән.
[25] Бу сениң ақивитиң болиду, Мән саңа бекиткән несиваң, — дәйду Пәрвәрдигар; чүнки
сән Мени унтуғансән, ялғанчилиққа таянғансән. [26] Шуңа Мән көйникиңниң пәшлирини
йүзүң үстигә көтирип ташлаймән, номусуң көрүлиду. [27] Аһ, сениң зиналириң, айғир-

13:16 Зәб. 43:21-22
13:17 Жиғ. 1:2,16
13:18 **«Падиша вә ханишқа: «Тәхтиңлардин чүшүп йәргә олтириңлар... тажлириңлар бешиңлардин чүшүрүлиду» — дегин»** — падиша вә ханиш бәлким Йәһоакин вә анисини көрситиду. Улар миладийәдин илгири 597-жили сүргүн болған (*«Йәр.» 22:26, 29:2, «2Пад.» 24:14-16ни көрүң*).
13:19 **«Җәнуптики шәһәрләр қоршивелип тақилиду; уларни ачидиған һеч ким болмайду»** — демәк, һеч ким чиқалмайду, һеч ким кирәлмәйду.
13:20 **«Бешиңни көтәр, и Зион, шималдин чиққанларға қара; саңа тапшурулған пада, йәни йеқимлиқ падаң нәгә кәткәнду?»** — бу айәттики пеиллар «аялчә род»та болуп, бу сөзләр бәлким Йерусалимға, йәни униңда турған «Худаниң хәлқи болған пада баққучилири»ға — падишаға, каһинларға вә «пәйғәмбәрләр»гә ейтилиду.
13:21 **«Пәрвәрдигар сени башқурушқа достлириңни бекиткинидә сән немә дейәләйттиң? Әсли өзүң уларға башқурушни үгәткән турсаң!»** — Исраилниң иттипақдашлири (*«достлар»и*) авал Асурийә, андин Бабилни өз ичигә алған еди. Уларниң һәммиси Исраил билән болған мунасивитидин пайдиланмақчи болған, халас (*мәсилән, «Йәшая» 39-бапни көрүң; Бабилниң әлчилири Йәһуданиң көп мәлуматлирини егилигәндин кейин уларға асийлиқ қилған*).
13:22 **«йотилириң зораванлиқта ашкариланди»** — ибраний тилида «тапанлириң зораванлиқта яриланди» — вапасиз аял бәлким өз йолдиши тәрипидин шундақ муамилигә учриши мүмкин.
13:22 Йәш. 47:2, 3; Йәр. 5:19; 16:10
13:25 **«сән Мени унтуғансән, ялғанчилиққа таянғансән»** — «ялғанчилиқ» мошу йәрдә бәлким бутларни көрситиду.

ниңкидәк похур кишнәшлириң, егизликләрдә вә етизларда болған бузуқчилиқлириң-
ниң пәскәшлиги! — Барлиқ жиркиничликлириңни көрдум! Һалиңға вай, и Йерусалим!
Сән пак қилинишни қачанғичә рәт қилмақчисән?!

Қурғақчилиқлар үстидә болған мәрсийә

14 [1] Йәрәмияға чүшкән, Пәрвәрдигарниң қурғақчилиқлар тоғрилиқ сөзи: —

Йәрәмияниң мәрсийәси вә дуаси

[2] Йәһуда матәм тутиду, униң дәрвазилири завалға йүз тутмақта, хәлиқ йәргә чаплишип қа-
рилиқ тутиду; Йерусалимдин налә-пәряд көтирилмәктә. [3] Мөтивәрлири чапарманлирини
су әкилишкә әвәтиду; улар су азгаллириға бариду, лекин һеч су тапалмайду; уларниң кү-
плири қуруқ қайтип келиду; улар йәргә қарап қалиду, сарасимигә чүшиду; улар бешини
йепип төвән саңгилитиду. [4] Һеч ямғур болмиғачқа йәр йүзи йерилип кәтти; йәр һайдиғу-
чилар йәргә қарап бешини йепип төвән саңгилитиду. [5] Марал болса далада бала қозилай-
ду, андин қозисидин ваз кечиду; чүнки от-чөп йоқ. [6] Явайи ешәкләр егизликләрдә туруп
чилбөриләрдәк һасирап кетиду; озуқ издәп көзлири қараңғулишип кетиду, чүнки озуқ йоқ.

Йәрәмияниң дуаси

[7] — И Пәрвәрдигар, қәбиһликлиримиз бизни әйипләп гувалиқ бәргини билән, Өзүңниң
намиң үчүн бир ишни қилғайсән! Чүнки бизниң йолуңдин чиқип кетишимиз интайин
көптур; биз Сениң алдиңда гуна садир қилдуқ. [8] И Исраилниң Арзуси, күлпәт чүшкәндә
уларниң қутқузғучиси Болғучи, Сән немишкә бизгә зиминимиздики мусапирдәк, бир
кечила қонмақчи болған бир йолучидәк болисән? [9] Немишкә һеч амалсиз кишидәк, һеч
кимни қутқузалмайдиған бир палванға охшаш болисән? Лекин Сән, и Пәрвәрдигар, ари-
мизда турисән, биз Сениң намиң билән аталғандурмиз; биздин ваз кечип кәтмә!

Пәрвәрдигарниң сөзи рәсмий башлиниду

[10] Пәрвәрдигар мошу хәлиққә мундақ дәйду: — Улар дәрһәқиқәт мәндин тезип, кезишкә
амрақтур; улар қәдәмлирини яман йолдин һеч тизгинлимәйду; Пәрвәрдигарниң улар-
дин һеч қандақ хурсәнлиги йоқ; әнди һазир уларниң қәбиһлигини есигә кәлтүрүп улар-
ниң гуналирини жазалайду.

13:27 **«Аһ, сениң зиналириң, айғирниңкидәк похур кишнәшлириң, егизликләрдә вә етизларда болған бузуқчилиқлириңниң пәскәшлиги! ...»** — бу айәт шүбһисизики, бутпәрәсликни көрситиду. У Худаниң көз алдида жиркиничлик зинахорлуққа охшаштур. Лекин оқурмәнләргә шу бәлким аянки, мундақ бутпәрәслик Худаға вапасизлиқ болуп роһий җәһәттә паһишивазлиқ болупла қалмай, Пәләстиндики бутпәрәсликтә кишиләр бутлириға «аталған», бутханида турған паһишә аялларға пул берип улар билән ятатти.

14:2 **«Йәһуда матәм тутиду, ... хәлиқ йәргә чаплишип қарилиқ тутиду; Йерусалимдин налә-пәряд көтирилмәктә»** — бизниңчә бу 2-9-айәтләр «Йәрәмияниң мәрсийәси вә дуаси». Бизниңчә 1-айәттә тилға елинған «Пәрвәрдигарниң қурғақчилиқлар тоғрилиқ сөзи» рәсмий һалда 10-айәттә башлиниду.

–Бәзи алимлар 2-6-айәтләрни Пәрвәрдигарниң *(бешарәт беридиған)* сөзи, 7-9-айәтләрни Йәрәмияниң дуаси дәп қарайду. Шүбһисизки, 10-15-айәтләр андин бәлким 16-18-айәтләр Пәрвәрдигарниң җавави еди.

14:3 **«улар ... сарасимигә чүшиду; улар бешини йепип төвән саңгилитиду»** — кона заманларда бешини йепиш қаттиқ пушайман қилиш, қаттиқ азаплинишни билдүрәтти.

14:6 Йәр. 12:4

14:9 **«биз Сениң намиң билән аталғандурмиз»** — мәлум бир киши башқа бирисиниң нами билән аталған болса униңға мәнсуп вә униң мәсъуллуғи вә һимайиси астида туриду. «Исраил» *(Худа билән болған шаһзадә)* вә «Йәһуда» *(мәдһийә)* дегән исимлар Худаниң икки намини көрсәткән; Худа Өзи Исраилни «Мениң хәлқим» дәп атиған еди.

Ялған пәйғәмбәрләргә ишинишкә болған жаза

[11] Андин Пәрвәрдигар маңа: — Бу хәлиқниң бәхит-бәрикити үчүн дуа қилма — деди.
[12] — Улар роза тутқанда, пәрядини аңлимаймән; улар көйдүрмә қурбанлиқларни ашлиқ
һәдийәлири билән сунғанда, Мән уларни қобул қилмаймән; Мән уларни қилич, қәһәт-
чилик вә вабалар арқилиқ йоқитимән.
[13] Мән болсам: — Аһ, Рәб Пәрвәрдигар! Мана, пәйғәмбәрләр уларға: «Силәр қилични
һеч көрмәйсиләр, қәһәтчиликкиму дуч кәлмәйсиләр; чүнки Мән бу йәрдә силәрниң
аман-есәнлигиңларға капаләтлик қилимән» дәйду, — дедим.
[14] Әнди Пәрвәрдигар маңа мундақ деди: — Пәйғәмбәрләр Мениң намимда ялған бешарәт-
ләр бериду; Мән уларни әвәтмигәнмән, уларни буйруған әмәсмән, вә уларға гәп қилғиним
йоқ. Улар силәргә сахта көрүнүш, палчилиқ, әрзимәс нәрсиләр тоғрилиқ өз көңлидики хам
хиялларни ейтип бешарәт бәрмәктә. [15] Шуңа Пәрвәрдигар: — Мениң намимда бешарәт бе-
риватқан, Мән әвәтмигән, йәни: «Қилич вә қәһәтчилик бу зиминға һеч кәлмәйду» дәйдиған
пәйғәмбәрләр тоғрилиқ: — бу пәйғәмбәрләр қилич вә қәһәтчилик билән йоқитилиду; [16] улар
бешарәт бәргән хәлиқниң болса, қилич вә қәһәтчилик түпәйлидин жәсәтлири Йерусалим
кочилириға ташливетилиду; уларниң өзлирини, аяллирини, қиз-оғуллирини көмгидәк һеч
ким қалмайду; Мән уларниң рәзиллигини өз бешиға төкимән. [17] Сән уларға шу сөзни ей-
тисән: — «Көзлиримдин кечә-күндүз яш тохтимисун; чүнки мениң пак қизим болған хәлқим
яриси бөсүлгәндәк қаттиқ бир зәрб йәп, интайин еғир яриланди», — дәйду.

Йәрәмия дуасини давам қилиду

[18] Мән далаға чиқсам, мана қиличтин өлтүрүлгәнләр; шәһәргә кирсәм, мана қәһәтчилик-
тин солишип кәткәнләр! Чүнки пәйғәмбәр һәм каһин һәр иккисила билимсиз-надан болуп,
улар зиминда өз содиси биләнла болуп кәтти. [19] Сән Йәһудадин немишкә ваз кәчтиң? Же-
ниң Зиондин Зериктиму? Сән немишкә бизни шунчә давалиғусиз дәрижидә урған едиң? Биз
арам-течлиқни күттуқ, лекин һеч қутлуқ күнләр йоқтур; шипалиқ бир вақитни күттуқ, ле-
кин мана дәккә-дүккә ичидидурмиз! [20] И Пәрвәрдигар, рәзиллигимизни, ата-бовилиримиз-
ниң қәбиһлигини тонуп иқрар қилимиз; чүнки Сениң алдиңда гуна садир қилдуқ. [21] Өзүң
намиң үчүн Йерусалимни көзүңгә илмай қоймиғайсән; шан-шәрәплик тәхтиң болған жайни
рәсва қилмиғайсән; әһдәңни есиңгә кәлтүргәйсән, уни бузмиғайсән! [22] Әлләр чоқунидиған
«әрзимәсләр» арисида ямғур яғдурғучи бармиду? Йеғинни асманлар өзлирила берәмду?
Буларни әмәлдә көрсәткүчи Сән әмәсму, и Пәрвәрдигар Худайимиз! Шуңа Сени тәлпүнүп
күтимиз; чүнки Сәнла буларни қилғучидурсән.

14:11 Мис. 32:10; Йәр. 7:16; 11:14
14:12 Пәнд. 1:28; Йәш. 1:15; Йәр. 6:20; 7:21,22; 11:11; Әз. 8:18; Мик. 3:4
14:14 **«Улар силәргә сахта көрүнүш, палчилиқ, әрзимәс нәрсиләр тоғрилиқ өз көңлидики хам хиялларни ейтип бешарәт бәрмәктә»** — «әрзимәс нәрсиләр» бәлким бутларни көрситиду.
14:14 Йәр. 23:21; 27:15; 29:8, 9
14:17 **«мениң пак қизим болған хәлқим»** — «пак **қизим** болған хәлқим», вә «Зион **қизи**» «хәлқимниң **қизи**» қатарлиқ ибариләр Худаниң Өз хәлқигә яки башқа хәлиқ *(мәсилән, «Мисирниң* ***қизи****», 46:11)*қә болған меһир-шәпқитини, уларға бағлиған муһәббитини көрситидиған мәнани өз ичигә алиду.
14:17 Йәр. 13:17; Жиғ. 1:16; 2:18
14:18 **«Чүнки пәйғәмбәр һәм каһин һәр иккисила ... зиминда өз содиси биләнла болуп кәтти»** — пәйғәмбәрләр вә каһинлар сода билән шуғулланмаслиқ керәк еди, әлвәттә. Мошу айәттики «содиси» уларниң «Худаниң сөзини бурмилап сатидиғанлиғи»ни көрситиду.
–Башқа бир хил тәрҗимиси: «... пәйғәмбәр һәм каһин һәр иккиси һеч билмәйдиған бир зиминға чиқип кәтти».
14:19 Йәр. 8:15
14:20 Зәб. 105:6; Дан. 9:8
14:21 **«шан-шәрәплик тәхтиң болған жайни рәсва қилмиғайсән»** — «шан-шәрәплик тәхтиң» бәлким Йерусалимда турған муқәддәс ибадәтханини көрситиду.
14:22 Зәб. 134:7; 146:8; Йәш. 30:23; Йәр. 5:24; 10:13

15 [1] Пәрвәрдигар маңа мундақ деди: — «Муса яки Самуил пәйғәмбәрләр алдимда
турған болсиму, көңлүм бу хәлиққә һеч қаримайтти. Уларни көз алдимдин
кәткүзүвәт! Улар Мәндин нери чиқип кәтсун! [2] Әгәр улар сәндин: «Биз нәгә чиқип
кетимиз?» десә, сән уларға: «Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Өлүмгә бекитилгәнләр
өлүмгә, қиличқа бекитилгәнләр қиличқа, қәһәтчиликкә бекитилгәнләр қәһәтчиликкә,
сүргүн болушқа бекитилгәнләр сүргүн болушқа кетиду» — дәйсән. [3] Чүнки Мән төрт
хил жаза билән уларниң үстигә чүшимән, — дәйду Пәрвәрдигар, — өлтүрүш үчүн
қилич, титма-титма қилиш үчүн иштлар, жутуш вә һалак қилиш үчүн асмандики учар-
қанатлар вә йәр-зиминдики һайванатларни жаза болушқа бекиттим; [4] Йәһуда падишаси
Һәзәкияниң оғли Манассәһниң Йерусалимда қилғанлири түпәйлидин Мән уларни йәр
йүзидики барлиқ падишалиқлар арисида вәһимигә салғучи бир объект қилимән.
[5] Чүнки ким саңа ичини ағритиду, и Йерусалим? Ким сән үчүн аһ-зар уриду? Ким әһва-
лиңни сорашқа йолда тохтап йениңға бариду? [6] Сән Мени ташливәткәнсән, — дәйду
Пәрвәрдигар, — сән чекинип кәттиң; Мән үстүңгә қолумни созуп сени набут қилишқа
турдум; Мән саңа ичимни ағритиштин һалсирап кәттим. [7] Шуңа Мән уларни зимин-
дики шәһәр қовуқлирида йәлпүгүч билән соруветимән; Мән уларни балилардин жуда
қилимән вә хәлқимни набут қилимән; улар өз йоллиридин һеч янмиди. [8] Көз алдимда
уларниң тул хотунлири деңиз қумлиридин көпийип кетиду; чүш вақтида Мән уларға,
йәни жигитләрниң анисиға бир һалак қилғучини елип келимән; Мән уштумтут улар-
ниң бешиға дәрд вә вәһимә чүшүримән. [9] Йәттә балини туққан ана солишип тиниқидин
қалай дәп қалиду; күпкүндүздә бу анининң қуяши туюқсиз мәғрипкә патиду; у шәрмәндә
болуп хорлуқ-һақарәтләргә учрайду. Улардин қалғанларни болса Мән дүшмәнләр алди-
да қиличқа тапшуримән, — дәйду Пәрвәрдигар.

Йәрәмия дад-пәряд көтириду, Пәрвәрдигар жавап бериду

[10] Аһ, ана, һалимға вай, чүнки сән мени пүткүл зимин билән қаришилишидиған бир
адәм, улар билән елишидиған бир адәм сүпитидә туққансән! Мән уларға өсүмгә қәриз-
му бәрмидим, яки улардин өсүмгә қәризму алмидим; лекин уларниң һәр бири мени
қарғайду!
[11] Пәрвәрдигар мундақ деди: — Бәрһәқ, Мән бәхитиңгә сени азат қилимән; күлпәт вә ба-
лаю-апәт болған күнидә Мән саңа дүшмәнни чирайлиқ учраштуримән.

15:1 **«Пәрвәрдигар маңа мундақ деди: — «Муса яки Самуил пәйғәмбәрләр алдимда турған болсиму,...»** — оқурмәнләргә аян болидуки, Муса вә Самуил һәзрәтләр Исраил хәлқи үчүн көп қетим гуналирини тиливалған *(мәсилән, «Мис.» 32-бап, «1Сам.» 7-бапни көрүң)*.
15:1 Мис. 32:14; 1Сам. 7:9; Әз. 14:14
15:2 **«өлүмгә бекитилгәнләр өлүмгә... кетиду»** — мошу йәрдә «өлүм» бәлким ваба арқилиқ болған өлүмни көрситиду.
15:2 Зәк. 11:9
15:3 Лав. 26:16; Йәр. 7:33
15:4 **«Йәһуда падишаси Һәзәкияниң оғли Манассәһниң Йерусалимда қилғанлири ...»** — «2Пад.» 21-бапни көрүң.
15:4 Қан. 28:25
15:5 Йәш. 51:19
15:6 Йәр. 5:7
15:7 Йәр. 4:11
15:8 **«чүш вақтида Мән уларға, йәни жигитләрниң анисиға бир һалак қилғучини елип келимән»** — «чүш вақти» бәлким дәм алидиған вақит, һуҗум қилишқа мувапиқ еди.
15:9 Ам. 8:9
15:10 Аюп 3; Йәр. 20:14-18
15:11 **«Бәрһәқ, Мән бәхитиңгә сени азат қилимән; күлпәт вә балаю-апәт болған күнидә Мән саңа дүшмәнни чирайлиқ учраштуримән»** — бу айәттики ибраний тилини чүшиниш тәс. һалқилиқ мәсилә шуки, бу сөзләрни Худа Йәрәмияға, яки хәлиққә ейтқанму? Хәлиққә болса, тәрҗимиси бәлким: «Мән саңа *(ахирида)* яхши болсун дәп сени *(зиминиңдин)* нери кәткүзимән *(демәк, сүргүн қилимән)*; күлпәт вә балаю-апәт болған күнидә Мән сени дүшмән билән көрүштүримән». –Бизниңчә сөзләр Йәрәмияға ейтилған; 40-бап, 1-5-айәтләрни көрүң.

Хәлиққә болған сөз

[12] Төмүр сунамду? Шималдин чиққан төмүр, яки мис сунамду? [13] Бәлки қилған барлиқ
гуналириң түпәйлидин, у четиңдин бу четиңғичә Мән байлиқлириң һәм ғәзнилириңни
олжа болушқа һәқсиз тапшуримән; [14] Мән сени дүшмәнлириң билән биллә сән һеч бил-
мәйдиған бир зиминға өткүзимән; чүнки ғәзивимдә бир от қозғалди, у үстүңгә чүшүп
сени көйдүриду.

Йәрәмия йәнә дад ейтиду

[15] И Пәрвәрдигар, Сән һалимни билисән; мени есиңдә тутқайсән, маңа йеқин келип мән-
дин хәвәр алғайсән вә маңа зиянкәшлик қилғучилардин интиқамимни алғайсән; Сән
уларға сәвир-тақәт көрсәткүң болсиму, мени йоқатмиғайсән! Мениң Сени дәп хорли-
нивақанлиғимни билгәйсән. [16] Сөзлириңгә еришип, уларни йәвалдим; сөзлириң һәм
мени шатландурғучи вә қәлбимниң хошаллиғи болған; чүнки мән Сениң намиң билән
аталғанмән, и Пәрвәрдигар, самави қошунларниң Сәрдари болған Худа! [17] Мән бәзмә
қилғучиларниң сорунида ойнап-күлүп олтармидим; Сениң мени тутқан қолуң түпәй-
лидин ялғуз олтардим; чүнки Сән мени уларниң қилғанлири билән қаттиқ ғәзәплән-
дүрдуң. [18] Мениң азавим немишкә тохтимайду, мениң ярамниң даваси йоқ, немишкә
шипа тапмайду? Сән маңа худди «алдамчи ериқ» вә туюқсиз ғайип болидиған сулардәк
болмақчисән?

Пәрвәрдигарниң Йәрәмияға болған җавави

[19] Шуңа Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Сән һазирқи һалитиңдин йенип йенимға қайт-
саң, Мән қайтидин сени алдимдики хизмәттә турушқа яндуруп келимән; сән қиммәт-
лик сөзләр билән әрзимәс сөзләрни пәриқләндүрәлисәң, сән йәнә ағзимдәк болисән; бу
хәлиқ сән тәрәпкә қайтип кәлсун, лекин сән уларниң тәрипигә һәргиз қайтмаслиғиң
керәк; [20] Вә Мән сени бу хәлиққә нисбәтән мистин қопурулған, мустәһкәм бир сепил қи-
лимән; улар саңа һуҗум қилиду, лекин улар үстүңдин ғәлибә қилалмайду; чүнки Мән
сени қутқузушқа, улардин халас қилишқа сән билән биллидурмән, — дәйду Пәрвәрди-

15:12 **«Шималдин чиққан төмүр, яки мис сунамду?»** — шу дәвирдә «қара деңиз» бойида *(шималдин)* интайин қаттиқ бир хил төмүр *(әмәлийәттә, полат)* ишләп чиқирилатти. Әсли текстни чүшиниш тәс. Башқа бир тәрҗимиси: «*(Силәр)* төмүр вә мистәк бир хәлиқсиләр, силәр шималдин кәлгән төмүрни сундураламсиләр?».

15:12 Йәр. 6:28

15:13 **«Бәлки қилған барлиқ гуналириң түпәйлидин, у четиңдин бу четиңғичә мән байлиқлириң һәм ғәзнилириңни олжа болушқа һәқсиз тапшуримән; »** — айәтниң башқа бир хил тәрҗимиси: «Бәлки у четиңдин бу четиңғичә қилған барлиқ гуналириң түпәйлидин Мән байлиқлириң һәм ғәзнилириңни олжа болушқа һәқсиз тапшуримән».

15:13 Йәр. 17:3

15:14 **«Мән сени дүшмәнлириң билән биллә сән һеч билмәйдиған бир зиминға өткүзимән»** — башқа икки хил тәрҗимиси: «... Мән уларни *(байлиқлириңни)* дүшмәнлириң билән сән һеч билмәйдиған бир зиминға өткүзүп беримән» яки «Силәрни һеч билмәйдиған бир зиминда дүшмәнлириңниң қуллуғиға өткүзүп беримән».

15:14 Қан. 32:22

15:15 **«Маңа йеқин келип мәндин хәвәр алғайсән»** — ибраний тилида «мени йоқлиғайсән». **«Сән уларға сәвир-тақәт көрсәткүң болсиму, мени йоқатмиғайсән! Мениң Сени дәп хорлинивақанлиғимни билгәйсән»** — Йәрәмияниң демәкчи болғини, Худа дүшмәнлиригә сәвир-тақәт қилип, өзини *(Йәрәмияни)* йәнә әвәтип, өзи арқилиқ уларға товва қилиш пурсити бәрмәкчи болса, ундақта, әксичә, улар товва қилмай, Йәрәмияни өлтүрүветиш хәвп-хәтири бар еди.

15:15 Йәр. 11:20

15:17 Зәб. 1:1

15:18 **«Сән маңа худди «алдамчи ериқ» вә туюқсиз ғайип болидиған сулардәк болмақчисән?»** — оттура шәриқтә, чөл-баяванда бәзи ериқлар тосаттин йоқап кәткәчкә, «алдамчи ериқ»лар дәп атилиду. Шуларға ишәнгән, бойлап маңидиған йолучилар бәлким уссузлуқтин өлүп кетиши мүмкин.

15:18 Аюп 6:15-30; Йәр. 30:15

гар. 21 — Бәрһәқ, Мән сени рәзилләрниң чаңгилидин қутқузимән; әшәддийләрниң чаңгилидин қутқузидиған ниҗаткариң болимән.

Йәрәмияға той қилмаслиқ, матәм тутмаслиқ вә бәзмиләргә қатнашмаслиқ буйрулиду

16

1 Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: — 2 Сән аял затини әмриңгә алмайсән, шундақла мошу зиминда оғул-қиз пәрзәнт тапмайсән. 3 Чүнки Пәрвәрдигар бу йәрдә туғулған оғул-қизлар, бу зиминда уларни туққан анилар вә уларни туғдурған атилар тоғрисида мундақ дәйду: — 4 Улар әләмлик кесәлләр билән өлиду; улар үчүн һеч матәм тутулмайду, улар көмүлмәйду; өлүклири тезәктәк тупрақ йүзидә ятиду, улар қилич, қәһәтчилик билән йәп кетилиду; җәсәтлири асмандики учар-қанатлар вә зиминдики һайванатлар үчүн озуқ болиду. 5 Чүнки Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Сән Йәрәмия, һаза болуватқан һеч бир өйгә кирмә, яки өлгәнләр үчүн аһ-зар көтириш яки өкүнүшкә барма; чүнки Мән бу хәлиқтин хатирҗәмлигимни, меһир-муһәббитимни вә рәһимдиллиқлиримни елип ташлидим, — дәйду Пәрвәрдигар.
6 Улуқлардин тартип пәсләргичә бу зиминда өлиду; улар йәргә көмүлмәйду; һеч ким улар үчүн аһ-зар көтәрмәйду, яки уларни дәп, я әтлирини тилмайду, я чачлирини чүшүрүвәтмәйду; 7 улар қарилиқ тутқанларни йоқлап, нан уштумайду, өлгәнләр үчүн көңүл соримайду; ата-аниси өлгәнләр үчүн һеч ким тәсәлли қәдәһини сунмайду. 8 Сән болсаң әл-жут билән биллә йәп-ичишкә той-бәзмә болған өйгиму кирмә; 9 чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, Исраилниң Худаси мундақ дәйду: — Мана, Мән өз күнлириңларда вә өз көз алдиңларда, бу йәрдин тамашиниң садасини, шат-хурамлиқ садасини вә тойи болуватқан жигит-қизниң авазлирини тохтитимән.

Сүргүн болуш, андин зиминға қайтурулуш

10 Шундақ болидуки, сән бу хәлиққә бу сөзләрниң һәммисини ейтқиниңда, улар сәндин: «Немишкә Пәрвәрдигар мошундақ зор бир күлпәтни бешимизға чүшүрүшкә бекиткән? Бизниң қәбиһлигимиз зади немә? Пәрвәрдигар Худайимиз алдида зади садир қилған немә гунайимиз барду?» — дәп сорайду. 11 Әнди сән уларға мундақ дәйсән: — Чүнки ата-бовилириңлар Мәндин ваз кәчкән, — дәйду Пәрвәрдигар, — һәмдә башқа илаһларға әгишип уларниң қуллуғида болған, уларға чоқунған; улар Мәндин ваз кәчкән, Тәврат-қанунумни һеч тутмиған; 12 силәр болсаңлар, ата-бовилилириңлардин техиму бәттәр қилғансиләр; мана, һәр бириңлар өз рәзил көңлидики җаһиллиқниң кәйнигә кирип, Маңа һеч қулақ салмиғансиләр; 13 Шуңа Мән силәрни бу зиминдин елип, силәр яки ата-бовилириңлар һеч билмәйдиған башқа бир зиминға ташлаймән; силәр шу йәрдә кечә-күндүз башқа илаһларниң қуллуғида болисиләр; чүнки Мән силәргә һеч меһирни көрсәтмәймән.

15:20 Йәр. 1:18
16:4 Йәр. 7:33; 9:22; 14:16; 15:2, 3; 25:33; 34:20
16:6 **«әтлирини тилиш» вә «чачни чүшүрүш»** — булар қаттиқ қайғуни билдүрәтти. «әтлирини кесиш» адити Тәвратта мәнъий қилинған.
16:6 Лав. 19:28; Қан. 14:1
16:9 Йәш. 24:7, 8; Йәр. 7:34; 25:10; Әз. 26:13
16:10 **«Сән бу хәлиққә бу сөзләрниң һәммисини ейтқиниңда, улар сәндин: «... Пәрвәрдигар Худайимиз алдида зади садир қилған немә гунайимиз барду?» — дәп сорайду»** — шүбһисизки, Йәрәмияниң уларниң той-нәзирлиригә кирмәслиги уларниң қизиқишини қозғайтти.
16:10 Йәр. 5:19
16:12 Йәр. 3:17; 7:26; 9:14; 11:10; 13:10; 17:23
16:13 Қан. 4:27; 28:64,65

[14] Шуңа мана, шу күнләр келидуки, — дәйду Пәрвәрдигар, — «Исраилларни Мисир зи-
минидин қутқузуп чиқарған Пәрвәрдигарниң һаяти билән!» дегән қәсәм қайтидин
ишлитилмәйду, [15] бәлки шу күнләрдә «Исраилларни шималий зиминидин вә Өзи улар-
ни һайдиған барлиқ зиминләрдин қутқузуп чиқарған Пәрвәрдигарниң һаяти билән!»
дәп қәсәм ичилиду. Чүнки Мән уларни ата-бовилириға тәқдим қилған зиминиға қай-
туримән. [16] Һалбуки, мана һазир болса, Мән нурғун белиқчиларни әвәтип уларни тутқу-
зушқа чақиримән, — дәйду Пәрвәрдигар; — андин нурғун овчиларни әвәтип уларни
қоғлап овлашқа чақиримән; улар уларни һәр бир тағдин, һәр бир егизликтин, қия
ташларниң ғар-қисилчақлиридин тепивалиду. [17] Чүнки көзлирим уларниң барлиқ йол-
лири үстидә туриду; улар алдимда һеч суқуналмиди, уларниң қәбиһлиги көзлирим-
дин һеч йошурулмиди. [18] Лекин Мән авал уларниң қәбиһлигини вә гунайини бешиға
һәссиләп қайтуримән; чүнки улар зиминимни жиркиничлик нәрсиләрниң өлүклири
билән булғиған, Мениң мирасимни ләнәтлик нәрсилири билән толдурған.

Йәрәмия сөз қистуриду

[19] — И Пәрвәрдигар, Сән мениң күчүм вә қорғинимсән, азап-оқубәт күнидә башпанаһим-
сән. Әлләр болса йәр йүзиниң чәт-чәтлиридин йениңға келиду вә: «Бәрһәқ, ата-бови-
лиримиз ялғанчилиқ һәм бемәналиққә мирасхорлуқ қилған; бу нәрсиләрдә һеч пайда
йоқтур. [20] Инсанлар өз-өзигә худаларни ясамамду?! Лекин ясиғини Худа әмәстур!» —
дәйду.

Пәрвәрдигарниң сөзиниң давами

[21] — Шуңа, мана, Мән бу қетим бу рәзил хәлиққә шуни убдан билдүримән, — уларға Ме-
ниң қолум вә күч-қудритимни убдан билдүримән; шуниң билән улар Мениң намимниң
Пәрвәрдигар екәнлигини билиду!

17 [1] Йәһуданиң гунайи алмас учлуқ төмүр қәләм билән таштахтай кәби жүрәклиригә
вә қурбангаһлиридики мүңгүзләргә оюлған; [2] балилириму йешил дәрәқләр
бойида тикләнгән, егиз дөңләр үстидә ясиған бутлириниң қурбангаһлирини вә
«Ашәраһ»лирини һәрдайим сеғиниду. [3] Мән тағлириңларда вә етизлириңларда,
һәм байлиқлириңни һәм ғәзнилириңни, — сениң «жуқури жайлар»иңму униң
сиртида әмәс — бу четиңдин у четиңгичә болған гунайиң түпәйлидин олжа болушқа

16:14 Йәр. 23:7, 8
16:16 «Мән... нурғун белиқчиларни ... нурғун овчиларни әвәтип...» — «белиқчилар» вә «овчилар» болса дүшмәнләрни көрситиду, әлвәттә.
16:17 Аюп 34:21; Пәнд. 5:21; Йәр. 32:19
16:18 «жиркиничлик нәрсилири... ләнәтлик нәрсилири...» — бутлири қатарлиқларни көрситиду. «жиркиничлик нәрсилириниң өлүклири» — бәлким «Дәрвақә, әрзимәсләр!» дәп ташливәткән бутлирини яки шу бутларға қурбанлиқ қилған нәрсиләрни көрситиши мүмкин.
16:18 Йәр. 3:2; Әз. 43:7
16:19 «Бәрһәқ, ата-бовилиримиз ялғанчилиқ һәм бемәналиққә мирасхорлуқ қилған» — «ялғанчилиқ һәм бемәналиқ» йәнә «сахта илаһлар», бутларни көрситиду.
16:21 «Шуңа, мана, Мән бу қетим бу рәзил хәлиққә шуни убдан билдүримән, — уларға Мениң қолум вә күч-қудритимни убдан билдүримән...» — бу жүмлидики әң муһим сөз «шуңа»дур. Әгәр кәлгүсидә «ят әлләр» Худани убдан тонуйдиған болса, ундақта Худаниң Өз хәлқи болған Исраил Худани тонуши керәк әмәсму?
16:21 Йәр. 33:2
17:1 Йәр. 11:13
17:2 ««Ашәраһ»лар — бәлким бутпәрәсликкә беғишланған дәрәқликләрдур. Дәрәқләр бәлким «аял мәбуд» шәклидә оюлған яки нәқишләнгән болуши мүмкин.
17:2 Йәр. 2:20

тапшуримән; [4] Өзүңниң шори, Мән саңа тәқдим қилған мирасиң қолуңдин кетиду; Мән
сән тонумайдиған бир зиминда сени дүшмәнлириңниң қуллуғиға тапшуримән; чүнки
силәр ғәзивимгә от йеқип уни қозғиғансиләр; у мәңгүгә көйиду.

Бир нәччә һекмәтлик сөзләр

[5] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
— Адәмгә таянған, адәмниң әт-күчини таянчи қилған, қәлби Пәрвәрдигардин чәтнигән
адәмниң һалиға ләнәт болсун! [6] У чөл-баяванда өскән қара арча чатқилидәк болиду; бә-
хит-яхшилиқ кәлсиму у буни көрмәйду; у бәлки чөлдики қағҗирақ йәрләрдә, адәмзат-
сиз шорлуқ бир зиминда туриду. [7] Пәрвәрдигарға таянған, Пәрвәрдигарни таянч қилған
адәм бәхит-бәрикәтлик болиду! [8] У сулар бойида тикләнгән, ериқ бойида кәң йилтиз
тартқан дәрәқтәк; пижғирим иссиқтин у қорқмайду; униң йопурмақлири һемишә йе-
шилдур; қурғақчилиқ жили у солашмайду вә мевә бериштин қалмайду.
[9] Қәлб һәммидин алдамчи, униң даваси йоқтур. Кимму уни чүшинәлисун? [10] Мәнки
Пәрвәрдигар инсан қәлбини күзитип тәкшүримән; һәр бирсигә өз йоллири бойичә,
қилған әмәллириниң мевиси бойичә тәқсим қилиш үчүн, инсан виҗданини синаймән.
[11] Худди өзи туғмиған тухумларни бесивалған кәкликтәк, һарамдин байлиқларға ериш-
кән кишиму шундақ болиду; күнлириниң йерими өтмәйла еришкинидин айрилиду, у
ахирида ахмақ болуп чиқиду.

[12] Шан-шәрәплик бир тәхт, әзәлдин жуқуриға тикләнгән, дәл бизниң башпанаһимиз
болған җайдур; [13] и Пәрвәрдигар, Сән Исраилниң үмүтисән! Сәндин ваз кәчкән һәм-
мәйлән йәргә қарап қалиду; Сәндин жирақлашқанлар тупрақта ятқанлар арисида ти-
зимлиниду; чүнки улар һаятлиқ сулириниң мәнбәси болған Пәрвәрдигардин ваз кәч-
кән. [14] Мени сақайтқин, и Пәрвәрдигар, мән шуниң билән җәзмән сақайтилимән! Мени
қутқузғин, шуниң билән җәзмән қутқузулимән! — Чүнки Өзүң мениң мәдһийәмдурсән!
[15] Мана, улар маңа: — Пәрвәрдигарниң сөз-бешарити қени?! Қени, у әмәлгә ашурулсун!»
— дәйду. [16] Лекин мән болсам, Саңа әгәшкинимдә «пада баққучи» болуштин һеч қачқан
әмәсмән, вә әҗәл күнини һеч арзу қилмиғанмән, — Сән билисән! Ағзимдин барлиқ
чиққанлар Сениң йүз алдиңда болған. [17] Маңа вәһимә болмиғайсән; күлпәтлик күнидә

17:3 **«Мән тағлириңларда вә етизлириңларда, һәм байлиқлириңни һәм ғәзнилириңни... тапшуримән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Далида турған мениң теғимни болса, һәм байлиқлириңни һәм ғәзнилириңни... тапшуримән».
–Исраилдики «жуқури җайлар» бутпәрәсликкә аит, жиркиничлик җайларға айландурулған еди.
17:3 Йәр. 15:13
17:4 Қан. 28:68; Йәр. 15:14; 16:13
17:7 Зәб. 2:12; 33:9; Пәнд. 16:20; Йәш. 30:18
17:8 Зәб. 1:3
17:10 **«инсан виҗданини синаймән»** — «виждан» ибраний тилида «бөрәк» дегән билән ипадилиниду.
17:10 1Сам. 16:7; Зәб. 7:10
17:11 **«Худди өзи туғмиған тухумларни бесивалған кәкликтәк...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Худди тухумларни бесип лекин төрәлдүрмәйдиған бир кәкликтәк...».
17:13 Зәб. 72:27; Йәш. 1:28; Йәр. 2:13; Юһ. 8:8
17:14 **«мени қутқузғин, шуниң билән җәзмән қутқузулимән!»** — бу айәттики «қутқузуш» һәргиз Йәрәмияниң өз һаятиниң аман-есән сақлинишини тилишила әмәс. Муһим иш шуки, у бу айәттики гәп билән 1-11-айәтләрдики бешарәткә, болупму: «Қәлб һәммидин алдамчи, униң даваси йоқтур» дегәнгә болған инкаси. У биринчидин өзиниң, иккинчидин хәлқиниң қәлбиниң гунайиниң толуқ түгитилиши *(сақайтилиши)*ни тиләйду. «Даваси йоқ» қәлбни болса пәқәт һәммигә қадир бир Худа сақайталайду. Бу иш дәл «йеңи әһдә»дин ибарәт — 31:31-34ни көрүң.
17:15 Йәш. 5:19; 2Пет. 3:4
17:16 **«пада баққучи»** — шүбһисизки, пәйғәмбәрниң хәлиққә болған ролини көрситиду. «Лекин мән болсам, Саңа әгәшкинимдә «пада баққучи» болуштин һеч қачқан әмәсмән» дегәнниң башқа бир хил тәрҗимиси: «Мән болсам, балаю-апәтни чүшүрүш үчүн Саңа есилмидим!»

Сән мениң башпанаһимдурсән. [18] Маңа зиянкәшлик қилғучилар йәргә қарап қалсун, лекин мени йәргә қаратмиғайсән! Улар дәккә-дүккигә чүшсун, лекин мени дәккә-дүккигә чүшүрмигәйсән; уларниң бешиға күлпәт күнини чүшүргәйсән; уларни икки һәссилик һалакәт билән үзүл-кесил пачақлап ташлиғайсән!

«Шабат» күни — йәни шәмбә күни, йәни дәм елиш күни — рәһим пурсити

[19] Пәрвәрдигар маңа мундақ дегән: — Барғин, Йәһуда падишалири шәһәргә киридиған вә чиқидиған «Хәлиқниң балилири» дегән дәрвазида, һәмдә Йерусалимниң барлиқ дәрвазилирида турғин, уларға мундақ дегин: — [20] Пәрвәрдигарниң сөзини аңлаңлар, и мошу дәрвазилардин киридиған Йәһуданиң падишалири, барлиқ Йәһуда вә Йерусалимда туруватқан халайиқ! [21] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Өз жениңларға һези болуңлар! «шабат» күнидә һеч қандақ жүкни көтәрмәңлар, Йерусалимниң дәрвазилиридин һеч нәрсини епкирмәңлар; [22] шабат күнлиридә өйлириңлардин һеч жүкни көтирип елип чиқмаңлар, вә һеч қандақ әмгәк қилмаңлар; бәлки Мән ата-бовилириңларға буйруғинимдәк, шабат күнини Өзүмгә аталған муқәддәс бир күн дәп қараңлар. [23] Лекин улар һеч аңлимиған яки қулақ салмиған, бәлки аңлимаслиққа һәм тәрбийини қобул қилмаслиққа бойнини қаттиқ қилған. [24] Шундақ болидуки, силәр авазимни көңүл қоюп аңлисаңлар, — дәйду Пәрвәрдигар, — йәни шабат күнидә шәһәр дәрвазилиридин һеч жүкни елип кирмисәңлар вә һеч әмгәк қилмаслиқ арқилиқ шабат күнини Маңа пак-муқәддәс бир күн һесаплисаңлар, [25] бу шәһәр дәрвазилиридин Давутниң тәхтигә олтиридиған падишалири вә әмирлири жәң һарвулириға олтирип вә атларға минип кириду; улар, уларниң әмирлири, Йәһудадикиләр вә Йерусалимда туруватқанларму кирип-чиқишиду; бу шәһәр мәңгү ават болиду. [26] Шундақ қилсаңлар, хәлиқләр Йәһуда шәһәрлиридин, Йерусалим әтрапидики йезилардин, Бинияминниң зиминидин, ғәриптики «Шәфәлаһ» егизлигидин, җәнуптики тағлиқтин, Йәһудадики җәнубий баяванлардин Пәрвәрдигарниң өйигә көйдүрмә қурбанлиқлар, енақлиқ қурбанлиқлири, ашлиқ һәдийәлири вә хушбуйларни тутуп, Пәрвәрдигарға болған рәхмәтлирини ейтишқа киридиған болиду. [27] Лекин силәр Маңа қулақ салмисаңлар, йәни шабат күнини Өзүмгә пак-муқәддәс һесаплимай, шабат күнидә Йерусалимниң дәрвазилиридин жүк көтирип кирсәңлар, әнди Мән дәрвазиларға бир от яқимән, у Йерусалимдики ордиларни йәветиду, уни һеч өчүрәлмәйду.

17:17 Йәр. 16:19

17:18 Зәб. 34:4-5; 39:15-16; Йәр. 15:15

17:19 **«шабат күни»** — бу бешарәт *(19-27-айәт)*ниң темиси «шабат күни», йәни шәмбә күни, йәни дәм елиш күни. Худа мошу йәрдә бу күн арқилиқ хәлқигә меһир-шәпқитини көрсәтмәкчи.

17:21 Нәһ. 13:19

17:22 **«шабат күнлиридә өйлириңлардин һеч жүкни көтирип елип чиқмаңлар, вә һеч қандақ әмгәк қилмаңлар... шабат күнини Өзүмгә аталған муқәддәс бир күн дәп қараңлар»** — оқурмәнкәргә аянки, Худа Муса пәйғәмбәр арқилиқ Йәһудийларға, «шабат күни» *(шәмбә күни)*ни Өзини сеғинишқа, һеч қандақ меһнәт қилмай һәр адәм вә мал-варанниң дәм алидиған күни болсун дәп буйруған.

17:22 Мис. 20:8; 23:12; 31:13; Әз. 20:12

17:23 Йәр. 11:10; 13:10; 16:12

17:25 Йәр. 22:4; Вәһ. 3:21

17:27 **«Лекин силәр Маңа қулақ салмисаңлар, йәни шабат күнини Өзүмгә пак-муқәддәс һесаплимай, ... әнди Мән дәрвазиларға бир от яқимән, у Йерусалимдики ордиларни йәветиду...»** — бу 19-27-айәтләрниң интайин муһим бир алаһидилиги вә әһмийити бар. Пәрвәрдигар Исраилға меһир-шәпқитини билдүрүш үчүн, Өз Тәврат-қанунининң тәләплирини пәқәт бирла пәрманға, йәни «шабат күнини һөрмәтләңлар» дегәнгә жиғинчақлайду; улар пәқәт мошу аддий тәләпкила әмәл қилса, У уларниң пәс әһвалини пүтүнләй өзгәртәләйтти. Шундақ болсиму, улар бәрибир йәнила бу кичик пәрманға әмәл қилалмиған. Адәмләрниң инсаний гуна тәбиити һәрдайим шундақтур!

Сапалчидин алған савақ

18 1 Бу сөз Пәрвәрдигардин Йәрәмияға келип, мундақ дейилди: —
2 «Орнуңдин тур, сапалчиниң өйигә чүшкин, Мән саңа сөзлиримни аңлитимән».
3 Шуңа мән сапалчиниң өйигә чүштум; вә мана, сапалчи ғалтәк үстидә бир нәрсини
ясаватқан еди. 4 У сеғиз лайдин ясаватқан қача туруп-туруп қоли астида бузулатти. Шу
чағда сапалчи шу лайдин өзи лайиқ көргән башқа бир қачини ясайтти.
5 Вә Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: — 6 «И Исраил җәмәти, бу сапалчи
қилғандәк Мән саңа қилалмамдим? — дәйду Пәрвәрдигар. — Мана, сеғиз лайниң сапал-
чиниң қолида болғиниға охшаш, силәр Мениң қолумдисиләр, и Исраил җәмәти. 7 Бәзидә
Мән мәлум бир әл, мәлум бир мәмликәт тоғрилиқ, йәни униң жулунуши, бузулуши вә
һалак қилиниши тоғрилиқ сөзләймән; 8 шу чағ Мән агаһландурған шу әл яманлиғидин
товва қилип янса, Мән уларға қилмақчи болған яманлиқтин янимән. 9 Мән йәнә бәзидә
мәлум бир әл, мәлум бир мәмликәт тоғрилиқ, йәни униң қурулуши вә тикип өстүрүлү-
ши тоғрилиқ сөзләймән; 10 шу чағ шу әл көз алдимда яманлиқ қилип авазимни аңлими-
са, Мән йәнә уларға вәдә қилған, уларни бәрикәтлимәкчи болған яхшилиқтин янимән.
11 Әнди һазир Йәһудадикиләргә вә Йерусалимда туруватқанларға мундақ дегин: —
«Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, Мән силәргә яманлиқ тәйярлаватимән, силәргә
қарши бир план түзүватимән; шуңа һәр бириңлар рәзил йолуңлардин йениңлар, йол-
лириңларни вә қилмишлириңларни түзитиңлар.
12 — Лекин улар: «Яқ! Хам хиял қилма! Биз өз планлиримизға әгишиверимиз, өз рәзил
көңлимиздики җаһиллиғимиз бойичә қиливеримиз» — дәйду.
13 Шуңа Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Әлләр арисидин: «Ким мошундақ ишни аңлап
баққан?!» дәп сораңлар. «Пак қиз» Исраил дәһшәтлик жиркиничлик ишни қилған! 14 Ли-
ван қарлири айдаладики қиялиқтин йоқап кетәмду? Униң жирақтин чүшкән муздақ
сулири қуруп кетәмду? 15 Лекин Мениң хәлқим болса Мени унтуған; улар йоқ бир нәр-
силәргә хушбуй яқиду; мана, булар уларни яшаватқан йолидин, йәни қедимдин болған
йоллардин путлаштуруп, көтирилип түз қилинмиған бир йолда маңдурған. 16 Шуниң
билән уларниң зиминини дәһшәт басидиған һәм дайим кишиләр уш-уш қилидиған
объект қилиду; униңдин өтүватқанларниң һәммисини дәһшәт бесип, бешини чайқиши-
ду. 17 Мән худди шәриқтин чиққан шамалдәк уларни дүшмән алдида тарқитиветимән;
Мән балаю-апәт күнидә уларға йүзүмни әмәс, бәлки арқамни қилимән».

Йәрәмия өзигә зиянкәшлик қилғучиларниң яманлиғини өз бешиға чүшүрүшини тиләйду

18 Кишиләр: «Келиңлар, Йәрәмияға қәст қилайли; чүнки я каһинлардин қанун-тәрбийә,
я данишмәнләрдин әқил-несиһәт я пәйғәмбәрләрдин сөз-бешарәт кәмлик қилмайду.

18:6 Йәш. 45:9; 64:8; Рим. 9:20
18:7 Йәр. 1:10
18:11 2Пад. 17:13; Йәр. 7:3; 25:5; 26:13; 35:15
18:12 **«Яқ! Хам хиял қилма!»** — ибраний тилида «Яқ! Үмүт йоқ!».
18:12 Йәр. 2:25
18:13 Йәр. 2:10
18:15 Йәр. 2:32; 3:21; 6:16; 13:25
18:16 **«... уларниң зиминини дәһшәт басидиған һәм дайим кишиләр уш-уш қилидиған объект қилиду; униңдин өтүватқанларниң һәммисини дәһшәт бесип, бешини чайқишиду»** — бу һәрикәтләр *(уш-уш қилиш, башни қайқишиш)* бәлким һәйран болғанлиғи, яки мазақ қилғанлиғини билдүриду.
18:16 Йәр. 12:11; 19:8; 49:13; 50:13
18:17 **«шәриқтин чиққан шамал»** — Қанаанда *(Пәләстиндә)*, адәттә һәммини қурутидиған, чаң-топа тарқитидиған дәһшәтлик шамал болиду.
18:17 Йәш. 27:8; 29:6; Йәр. 4:11,12,13; 13:24

Келиңлар, тилимизни бир қилип униң үстидин шикайәт қилайли, униң сөзлиридин
һеч қайсисиға қулақ салмайли» — дейишти.
19 — И Пәрвәрдигар, маңа қулақ салғайсән; маңа қаршилишидиғанларниң дәватқан-
лирини аңлиғайсән. 20 Яхшилиққа яманлиқ қилиш боламду? Чүнки улар женим үчүн
ора колиған; мән уларға яхши болсун дәп, ғәзивиңни улардин яндуруш үчүн Сениң ал-
диңда дуа қилип турғанлиғимни есиңдә тутқайсән. 21 Шуңа балилириңни қәһәтчиликкә
тапшурғайсән, қиличниң бисиға елип бәргәйсән; аяллири балилиридин жуда қилинип
тул қалсун; әрлири ваба-өлүм билән йоқалсун, жигитләр җәңдә қиличлансун. 22 Улар-
ниң үстигә басмичиларни елип кәлгиниңдә өйлиридин налә-пәряд аңлансун; чүнки
улар мени тутушқа ора колиған, путлирим үчүн қисмақларни йошурун салған. 23 Әнди
Сән, и Пәрвәрдигар, уларниң мени қәтл қилишқа болған қәстлириниң һәммисини уб-
дан билисән; уларниң қәбиһликлирини кәчүрмигәйсән, уларниң гуналирини көзүң
алдидин юмиғайсән; бәлки улар Сениң алдиңда жиқитилсун; ғәзивиң чүшкән күнидә
уларни бир тәрәп қилғайсән.

Чеқилған козидин алған савақ

19 1 Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Барғин, сапалчидин бир сапал козини алғин; андин
әлниң ақсақаллиридин вә каһинларниң ақсақаллиридин бир нәччини апирип,
2 «Сапал парчилири» дәрвазисиға йеқин болған «Һинномниң оғлиниң җилғиси»ға берип
шу йәрдә Мән саңа ейтидиған сөзләрни җакалиғин. 3 Мундақ дегин: — Пәрвәрдигарниң
сөзини аңлаңлар, и Йәһуданиң падишалири вә Йерусалимдикиләр! Самави қошунларниң
Сәрдари болған Пәрвәрдигар, Исраилниң Худаси мундақ дәйду: — Мана, Мән мошу
йәргә балаю-апәтни чүшүримәнки, кимки уни аңлисила қулақлири зиңилдап кетиду.
4 Чүнки бу хәлиқ Мәндин ваз кечип, бу йәрни Маңа «ят» қилған, униңда нә өзлири, нә
ата-бовилири, нә Йәһуда падишалири һеч тонумиған башқа илаһларға хушбуй яққан;
улар бу йәрни гунасизларниң қанлири билән толдурған. 5 Улар Баалға өз балилирини
көйдүрмә қурбанлиқлар сүпитидә көйдүрүш үчүн Баалниң «жуқури җайлар»ини
қурған; Мән бундақ бир ишни һеч қачан буйруп бақмиған, һеч ейтмиған, у һәргиз оюмға
кирип бақмиған. 6 Шуңа мана, шундақ күнләр келидуки, — дәйду Пәрвәрдигар, — бу йәр
кәлгүсидә «Тофәт», яки «Һинномниң оғлиниң җилғиси» дәп аталмайду, бәлки «Қәтл
җилғиси» дәп атилиду. 7 Мән бу йәрдә Йәһуда һәм Йерусалимниң план-тәдбирлирини
қуруқ қиливетимән; Мән уларни дүшмәнлириниң қиличи билән, йәни җанлирини
издигүчиләрниң қолида жиқитимән; Мән җәсәтлирини асмандики учар-қанатларға вә
йәр-зиминдики һайванатларға озуқ болушқа бериветимән. 8 Мән бу шәһәрни дәһшәт

18:18 «Келиңлар, Йәрәмияға қәст қилайли; чүнки я каһинлардин қанун-тәрбийә, я данишмәнләрдин әқил-несиһәт я пәйғәмбәрләрдин сөз-бешарәт кәмлик қилмайду» — улар Йәрәмияни қәстләп өлтүрүшкә банә-сәвәп тапмақчи еди. Көрүнәрликки, шу чағдики Тәврат-қанун үгитидиған каһинлар, «данишмәнләр» вә аталмиш «пәйғәмбәрләр» Йәрәмияниң сөзи тоғрилиқ сүкүт қилатти яки уларға зит сөзләрни қилатти. Улар: «Биз бәрибир диний адәмләрмиз, диний әрбабларниң сөзини аңлаватимиз» дәп Худаниң сөзини рәт қилип Йәрәмияни өлтүрүшни қәстләйтти.

18:18 Йәр. 9:7; Мал. 2:7

18:21 Зәб. 108:10

19:2 «Һинномниң оғлиниң җилғиси» — бәзидә «Һинномниң җилғиси» *(ибраний тилида «Гә-Һинном»)* дәп атилиду. Көрүнүп туруптики, бәлким сапалчилар шу йәрдә сапал парчилирини ташливетәтти. Кейин, хәлиқ шу йәргә һәр хил әхләтләрни төккәчкә, у йәр «дозақ»ниң бир символи болуп қалған. Шуниң билән «гә-һинном» дегән сөз «дозақ»ни билдүридиған сөз болуп қалған. Әрәб тили арқилиқ бу сөз «җәһәннәм» шәклидә уйғур тилиға киргән.

19:3 1Сам. 3:11; 2Пад. 21:12

19:4 Йәш. 65:11; Йәр. 2:13,17,19; 5:7,19; 7:6; 15:6; 17:13

19:6 Йәр. 7:32

19:7 Йәр. 15:3; 16:4

басидиған һәм кишиләр уш-уш қилидиған объект қилимән; униңдин өтүватқанларниң
һәммиси униң барлиқ яра-вабалири түпәйлидин дәһшәт бесип үшқиртиду. [9] Мән уларни
дүшмәнлириниң һәм җанлирини издигүчиләрниң қаттиқ қистайдиған қоршавиниң
бесими астида оғуллириниң гөшини һәм қизлириниң гөшини йәйдиған қилимән,
уларниң һәр бири өз йеқинининиң гөшини йәйду.
[10] Әнди сән өзүң билән биллә апарған һәмраһлириңниң көз алдида һелиқи козини
чеқивәткин; [11] шундақ қилип уларға мундақ дегин: — Самави қошунларниң Сәрда-
ри болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Бириси сапалчиниң козисини қайтидин һеч
ясалмиғидәк дәриҗидә чеқивәткинидәк Мәнму бу хәлиқ вә бу шәһәрни шундақ чеқи-
ветимән. Улар җәсәтлирини Тофәттә көмиду, һәтта көмгидәк йәр қалмиғичә. [12] Мән бу
йәрни вә бунинда туруватқанлиримиму мошундақ қилимән, — дәйду Пәрвәрдигар, — бу
шәһәрни Тофәткә охшаш қилимән. [13] Йерусалимдики өйләр вә Йәһуда падишалириниң
өйлири, — йәни уларниң өгүзлиридә туруп асмандики барлиқ юлтуз-сәйяриләргә хуш-
буй яққан вә Мәндин башқа ят илаһларға шарап һәдийәлирини төккән барлиқ өйлири
худди Тофәт дегән җайдәк булғанған җайлар болиду.

[14] Вә Йәрәмия Пәрвәрдигар уни бешарәт беришкә әвәткән Тофәттин қайтип келип,
Пәрвәрдигарниң өйиниң һойлисиға кирип туруп барлиқ хәлиққә мундақ деди: [15] —
Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, Исраилниң Худаси мундақ дәйду:
— Мана, Мән бу шәһәр вә униң барлиқ шәһәрлиригә қарап ейтқан балаю-апәтниң һәм-
мисини уларниң бешиға чүшүримән; чүнки улар бойнини қаттиқ қилип Мениң сөзли-
римни һеч қачан аңлимиған.

Йәрәмияниң дәрригә бесилип, қамап қоюлуши

20 [1] Әнди Иммәрниң оғли, каһин Пашхур — у Пәрвәрдигарниң өйидә «аманлиқ сақлаш
беги»му еди, Йәрәмияниң бу бешарәтләрни бәргәнлигини аңлиди. [2] Пашхур
Йәрәмия пәйғәмбәрни урғузди вә униң путини Пәрвәрдигарниң өйидики «Бинияминниң
жуқури дәрвазиси»ниң йенидики тақаққа салди. [3] Иккинчи күни, Пашхур Йәрәмияни
тақақтин бошатти; Йәрәмия униңға: — Пәрвәрдигар исмиңни Пашхур әмәс, бәлки
«Магор-миссабиб» дәп атиди, деди. [4] — Чүнки Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана,
Мән сени өзүңгә вә барлиқ ағинилириңгә вәһимә салғучи объект қилимән; улар
дүшмәнлириниң қиличи билән жиқилиду; сән өз көзүң билән буни көрисән; Мән барлиқ
Йәһудани Бабил падишасиниң қолиға тапшуримән; у уларни Бабилға сүргүн қилип
елип кетиду һәмдә уларни қилич билән уриду. [5] Мән бу шәһәрниң һәммә байлиқлири
— барлиқ мәһсулатлири, барлиқ қиммәт нәрсилири вә Йәһуда падишалириниң барлиқ
ғәзнилирини дүшмәнлириниң қолиға тапшуримән; улар уларни олҗа қилип буливелип

19:9 Лав. 26:29; Қан. 28:53; Жиғ. 4:10
19:11 Йәр. 7:32
19:12 **«Тофәт»** — бу йәр тоғрилиқ 7:31ни вә изаһатни көрүң. «Тофәт» дегән сөз ибраний тилида «очақ» һәм «уят» дегәнниму билдүриду. У йәнә «түкүрүк» дегән сөзниң аһаңиғиму охшап кетиду. Бу йәр «Һинномниң оғли *(Ибн-һинном)*ниң җилғиси»ға җайлашқан, Йерусалим шәһириниң җәнубий тәрипидә еди. Хәлиқ әшу йәрдә әхләтләрни вә напак нәрсиләрни ташлап көйдүрәтти. Шуниң билән у интайин «һарам», әң булғанған җай дәп һесапланди.
19:13 Йәр. 7:18
19:15 Йәр. 7:26; 17:23
20:2 **«Пашхур Йәрәмия пәйғәмбәрни ... тақаққа салди»** — «тақақ» ибраний тилида «буриғуч» дегән болуп, пәқәт адәмниң путлирини тутупла қалмай, йәнә бәлким бәдинини бурап адәмни қийинайдиған бир хил әсвап еди.
20:3 **«Пәрвәрдигар исмиңни Пашхур әмәс, бәлки «Магор-миссабиб» дәп атиди»** — «Пашхур»ниң мәнаси бәлким «әркинлик». «Магир-миссабиб» — «тәрәп-тәрәпләрни вәһимә басиду» дегән мәнада.

Бабилға елип кетиду. [6] Сән болсаң, и Пашхур, һәммә өйдикилириң биргә сүргүн болуп
кетисиләр; сән Бабилға келисән; сән шу йәрдә дуниядин кетисән, шу йәргә көмүлисән;
сән һәм сениң ялған бешарәтлириңгә қулақ салған ағинилириңму шундақ болиду.

Йәрәмия йәнә дад көтириду

[7] И Пәрвәрдигар, Сән мени қайил қилип пәйғәмбәрликкә көндүрдүң, мән шундақла көн-
дүрүлдүм; Сән мәндин зор кәлдиң, шундақла ғәлибә қилдиң; мән пүтүн күн тапа-тә-
нениң объекти болимән; һәммә киши мени мазақ қилиду. [8] Мән қачанла сөз қилсам,
«Зораванлиқ һәм булаңчилиқ келиду» дәп җакалишим керәк; шуңа Пәрвәрдигарниң
сөзи мени пүтүн күн аһанәт вә мәсқириниң объекти қилиду. [9] Лекин мән: «Мән Уни
тилға алмаймән, вә яки Униң нами билән иккинчи сөз қилмаймән» десәм, Униң сөзи
қәлбимдә лавулдап от болуп, сүйәклиримгә қапсалған бир ялқун болиду; ичимгә сиғду-
рушқа һалим қалмай, ейтмай чидап туралмаймән. [10] Шундақ, қиливеримән, гәрчә мән
нурғун кишиләрниң пичирлашқан қәстлирини аңлисамму; тәрәп-тәрәпләрни вәһимә
басиду! «Униң үстидин әрз қилиңлар! Униң үстидин әрз қилайли!» дәп, барлиқ үл-
пәт-һәмраһлирим путлишип кетишимни пайлап җүрмәктә; улар «У бәлким алдинар,
шундақ болғанда биз униң үстидин ғәлибә қилимиз, униңдин интиқам алалаймиз»
дейишиватиду. [11] Лекин Пәрвәрдигар болса қудрәтлик вә дәһшәтлик бир палвандәк мән
билән биллидур; шуңа маңа зиянкәшлик қилғучилар путлишип ғәлибә қилалмайду;
улар мувәппәқийәт қазанмиғачқа, қаттиқ хиҗил болуп йәргә қарап қалиду; уларниң бу
рәсвачилиғи мәңгүлүк болуп, һәргиз унтулмайду. [12] Әнди Сән, и һәққанийларни синай-
диған, инсанниң виждани вә қәлбини көридиған самави қошунларниң Сәрдари болған
Пәрвәрдигар, уларниң үстигә болған қисасиңни маңа көргүзгәйсән; чүнки мән дәвай-
имни алдиңға қойғанмән.
[13] Пәрвәрдигарни күй ейтип махтаңлар, Уни мәдһийиләңләр; чүнки У намрат кишини
рәзиллик қилғучилардин қутқузған.

Қамақтин чиқип йәнә чүшкүнлүккә чүшүш

[14] Мениң туғулған күнүмгә ләнәт болсун; апам мени туққан күни мубарәк болмисун!
[15] Атамға хәвәр елип: «саңа оғул бала туғулди!» дәп уни аламәт шатландурған адәмгә
ләнәт болсун! [16] Бу адәм Пәрвәрдигар рәһим қилмай ғулатқан шәһәрләрдәк болсун;

20:5 Йәр. 15:13; 17:3

20:7 **«Сән мени ... көндүрдүң...»** — «көндүрдүң» дегән бу сөзни шәрһләш сәл тәс. Адәттә у «езитқулуқ қилиш», «алдаш» дегәнни билдүриду. Тәврат, «Һош.» 2:14-айәттә болса у «көңүл елиш»ни билдүриду. Төвәндики айәтләр *(8-13)*гә қариғанда Худа Йәрәмияни һеч алдимиди — униң пәйғәмбәрлигиниң җапа-мушәққәтлигини алдин-ала униңға көрсәткән *(мәсилән, 1-бапта)*. Шуңа бизниңчә «көндүрүш» тоғра келиду; шундақ дегинимиз билән, Йәрәмия мошу йәрдә бәлким, «маңа дуч кәлгән җапа-мушәққәтләр әсли ойлиғинимдин көп», «Сән мени алдап қойдуң» дегәнни пуритип дадлиған болушиму мүмкин.

20:8 Йәш. 57:4

20:10 **«тәрәп-тәрәпләрни вәһимә басиду»** — ибраний тилида «магор-миссабиб». 3-айәттики изаһатни көрүң.

20:11 Йәр. 1:8,19; 15:20; 17:18; 23:40

20:12 **«һәққанийларни синайдиған, инсанниң виждани вә қәлбини көридиған...»** — «виждан» ибраний тилида «бөрәк» дегән сөз билән ипадилиниду.

20:12 Йәр. 11:20; 12:3; 15:15; 18:19-23

20:13 **«У намрат кишини рәзиллик қилғучилардин қутқузған»** — «намрат киши» бәлким Йәрәмияниң өзини көрситиду.

20:14 Йәр. 15:10

20:15 Аюп 3:3

у әтигәндә налә, чүштә алақзадилик чуқанлирини аңлисун — [17] чүнки у мени бали-
ятқудин чүшкинимдила өлтүрүвәтмигән; апам мениң гөрүм болсииди, униң қосиғи
мән билән тәң һемишә чоң болсиидиǃ [18] Немишкә мән җапа-мушәққәт, азап-оқубәтни
көрүшкә, күнлиримни хиҗаләт-аһанәт ичидә өткүзүшкә балиятқудин чиққандимән?

Пәрвәрдигар Йерусалимни дүшмәнләргә тапшуриду

21 [1] Падиша Зәдәкия Малкияниң оғли Пашхурни һәм Маасеяһниң оғли, каһин
Зәфанияни әвәткәндә, Йәрәмияға Пәрвәрдигардин төвәндики муну бир сөз
кәлди: — [2] (Улар: «Биз үчүн Пәрвәрдигардин ярдәм сориғин; чүнки Бабил падишаси
Небоқаднәсар бизгә һуҗум қилиду; Пәрвәрдигар Өзиниң өткәнки карамәт қилған
ишлири бойичә, бизгиму охшаш муамилә қилип, уни йенимиздин яндурармекин?» —
дәп сориди. [3] Йәрәмия уларға: — Зәдәкияға мундақ дәңлар, — деди)
[4] — Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, Мән қоллириңлар тутқан,
силәрни қоршивалған Бабил падишаси һәм калдийләргә сепил сиртида җәң қилишқа
ишлитидиған, җәң қураллириңларни қайриветимән вә буларни бу шәһәрниң оттури-
сида жиғивалимән; [5] Мән Өзүмму созулған қолум вә күчлүк билигим билән, ғәзивим
билән, қәһрим билән вә һәссиләнгән аччиғим билән силәргә җәң қилимәнǃ [6] Мән бу
шәһәрдә туруватқанларни, инсан болсун, һайван болсун уримән; улар дәһшәтлик бир
ваба билән өлиду. [7] Андин кейин, — дәйду Пәрвәрдигар, — Йәһуда падишаси Зәдәкияни,
хизмәткарлирини, хәлиқни, йәни бу шәһәрдә вабадин, қиличтин вә қәһәтчиликтин қе-
лип қалғанлар болса, Мән уларни Бабил падишаси Небоқаднәсарниң қолиға, уларниң
дүшмәнлириниң қолиға вә җенини издигүчиләрниң қолиға тапшуримән; Небоқаднәсар
уларни қилич тиғи билән уриду; у нә уларни айимайду, нә уларға ичини һеч ағритмай-
ду, нә рәһим қилмайду.
[8] Лекин сән бу хәлиққә мундақ дейишиң керәк: «Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана,
Мән алдиңларда һаят йоли вә мамат йолини салимән; [9] ким бу шәһәрдә қалмақчи болса,
қилич, қәһәтчилик вә ваба билән өлиду; лекин ким шәһәрдин чиқип, силәрни қорши-
валған калдийләргә тәслим болса, у һаят қалиду; униң җени өзигә алған олҗидәк боли-
ду. [10] Чүнки Мән бу шәһәргә яхшилиқ үчүн әмәс, бәлки яманлиқ қилиш үчүн йүзүмни
қаратқуздум, — дәйду Пәрвәрдигар; у Бабил падишасиниң қолиға тапшурулиду, у уни
от селип көйдүрүветиду.

20:16 **«Атамға хәвәр елип: «Саңа оғул бала туғулди!» дәп уни аламәт шатландурған адәмгә ләнәт болсун! 15-айәт Бу адәм Пәрвәрдигар рәһим қилмай ғулатқан шәһәрләрдәк болсун...»** — пәйғәмбәрниң өзиниң қайғу-һәсрәттин чиққан бу аччиқ сөзлирини шүбһисизки, Худаниң йолйоруғи билән биз үчүн хатирилигини билән, биз: «Худа буларни чоқум әмәлгә ашурған», дәп қаримаймиз. Пәйғәмбәрниң бу сөзлирини хатириләштики мәхсити бизниң пәйғәмбәрниң шунчә қийнилип кәткәнлигини убдан чүшинишимиз үчүндур.

20:16 Яр. 19

20:18 Аюп 3:20

21:1 **«Малкияниң оғли Пашхур»** — демисәкму, бу 20-баптики «Пашхур» әмәс; лекин бу Пашхурму кейинки вақитларда Йәрәмияға зиянкашлик қилидиған адәм болиду *(29:25-27ни көрүң)*. «Зәфания» болса өзиниң мустәқил көзқариши йоқ болған йәнә бир «жумилақ тавуз»ға охшайду. *(29:29дики вақиәни көрүң)*. У бәлким ахирда Бабилниң «қаравул беги» тәрипидин өлүмгә мәһкум қилинған «Зәфания»ға охшаш адәм еди *(52:24-27ни көрүң)*.

21:4 **«калдийләр»** — демисәкму, «калдийләр» Бабиллиқларни, болупму Бабил ләшкәрлирини көрситиду.

21:8 **«лекин сән бу хәлиққә мундақ дейишиң керәк»** — «бу хәлиқ» Йерусалимда қамилип қалған хәлиқни көрситиду.

21:9 Йәр. 38:2

Ордидикиләр тоғрилиқ

[11] Вә Йәһуда падишасиниң җамəти тоғрилиқ Пәрвәрдигарниң сөзини аңлаңлар: — [12] И
Давутниң җамәти, Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — һәр әтигәндә адаләт билән һөкүм
чиқириңлар, буланған кишини әзгүчиниң қолидин қутқузуңлар; болмиса, қилғанли-
риңларниң рәзиллиги түпәйлидин, қәһрим партлап, оттәк һәммини көйдүриду; уни
өчүрәләйдиған һеч ким болмайду; [13] Мана, Мән саңа қаршидурмән, и җилға үстидә,
түзләңликтики қияда олтарғучи, йәни «Ким үстимизгә чүшүп һуҗум қилалисун, ким
өйлиримизгә бесип кирәлисун?!» дегүчи, — дәйду Пәрвәрдигар. [14] Мән силәрниң қил-
мишиңларниң мевиси бойичә силәргә йеқинлишип җазалаймән, — дәйду Пәрвәрдигар;
вә Мән униң орманлиғида бир от яқимән, у болса униң әтрапидики һәммини көйдүрүп
түгитиду.

Падишаға ейтилған бир сөз

22 [1] Пәрвәрдигар маңа мундақ деди: «Барғин, Йәһуда падишасиниң ордисиға чүшүп
бу сөзни шу йәрдә қилғин: — [2] Пәрвәрдигарниң сөзини аңла, и Давутниң тәхтигә
олтарғучи, Йәһуда падишаси — Сән, әләмдар-хизмәткарлириң вә мошу дәрвазилардин
кирип-чиқидиған хәлқиң, —
[3] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: Адаләт вә һәққанийлиқ жүргүзүңлар; буланған кишини әз-
гүчиниң қолидин қутқузуңлар; мусапирларни, житим-йесирләрни вә тул хотунларни
һеч харлимаңлар яки бозәк қилмаңлар, гунасиз қанларни бу йәрдә төкмәңлар. [4] Силәр
бу әмирләргә һәқиқәтән әмәл қилсаңлар, әнди Давутниң тәхтигә олтарған падишалар,
йәни улар, уларниң әмәлдар-хизмәткарлири вә хәлқи җәң һарвулириға олтирип вә ат-
ларға минип бу өйниң дәрвазилиридин кирип чиқишиду. [5] Бирақ силәр бу сөзләрни
аңлимисаңлар, Мән Өз намим билән қәсәм ичкәнки, — дәйду Пәрвәрдигар, — бу орда
бир харабә болиду.
[6] Чүнки Пәрвәрдигар Йәһуда падишасиниң өйи тоғрилиқ мундақ дәйду: — Сән Маңа
худди Гилеад, Ливанниң чоққисидәк болғиниң билән, бәрһәқ Мән сени бир чөл-ба-
яван, адәмләр ваз кәчкән шәһәрләрдәк қилимән. [7] Мән һәр бири яхши қуралланған вәй-

---

21:12 **«И Давутниң җамәти, ...: — һәр әтигәндә адаләт билән һөкүм чиқириңлар»** — қариғанда, падишаниң сотлири әтигәндә өткүзүләтти. Йәнә келип «һәр әтигәндә» дегән ибарә бәлким «адаләт биринчи иш болсун, һәр күнидә әң муһим иш болсун» дегән көчмә мәнада ишлитилгән болуши мүмкин.
21:12 Йәр. 22:3
21:13 **«җилға үстидә... қияда олтарғучи...»** — бизниңчә бу ордида олтарған падиша-әмирләрни көрситиду. Әслидә падиша ордисиниң қурулуши үчүн, Йерусалимдики икки тағ арисидики кичик җилға «түзләңлик» қилип тиндурулған андин униң үстигә орда қурулған. Шундақ қилип Кидрон җилғиси үстидә, — йәни «пәләккә тақашқан» бир интайин бехәтәр җайда — орда көрүнәтти. Демәк, бу сөзләр падиша һәм ордидикиләргә ейтилған болуши керәк.
–Бәзи тәрҗиманлар бу айәт Йерусалим шәһирини көрситиду, дәп қарайду. Падишаһниң ордисиниң алаһидә әһвали вә кәйнидики айәтләргә қариғанда, бизниңчә у ордидикиләрниң өзлирини көрситиду.
21:14 **«Мән униң орманлиғида бир от яқимән»** — «орманлиқ» немин көрситиду? Ординиң бир пәхри болған Сулайман падиша бена қилған һәйвәтлик «Ливан орманлиғи өйи» *(Ливанниң кедир яғичидин ясалған)* еди. 22:6ниму көрүң.
21:14 Йәр. 17:27
22:1 **«Барғин, Йәһуда падишасиниң ордисиға чүшүп бу сөзни шу йәрдә қилғин»** — бизниңчә, бу сөз бәлким Зәдәкиядин илгәрки бир падишаға ейтилған болса керәк, чүнки бу сөз бир хил «қутқузуш» үмүтини елип келәтти; лекин 21-бап, 12-14-айәтләрдә Зәдәкия пәқәт «җазалаш»ни күтиду *(униңға икки хил җаза елип келиниду)*.
22:3 Йәр. 7:6; 21:12
22:4 **«Давутниң тәхтигә олтарған падишалар, йәни улар, уларниң әмәлдар-хизмәткарлири...»** — мошу йәрдики «улар» ибраний тилида «у». Мәлум бир заманда Давутниң тәхтигә олтарған падиша пәқәт бир болиду, әлвәттә.
22:4 Йәр. 17:25; Вәһ. 3:21
22:5 **«Мән Өз намим билән қәсәм ичкәнки..»** — ибраний тилида «Мән Өзүм билән қәсәм ичкәнки...».
22:6 **«Сән Маңа худди Гилеад, Ливанниң чоққисидәк...»** — Гилеад вә Ливан гөзәл орманлиқлири билән даңқи

ран қилғучиларни саңа қарши әвәтимән; улар «есил кедирлириңни» кесиветип, отқа
ташлайду. [8] Нурғун әлләр бу шәһәрдин өтүп, һәр бири йеқинидин: «Немишкә Пәрвәр-
дигар бу улуқ шәһәрни бундақ қилғанду?» дәп сорайду.
[9] Вә улар җававән: «Чүнки улар Пәрвәрдигар Худасиниң әһдисидин ваз кечип, башқа
илаһларға чоқунуп уларниң қуллуғиға киргән» — дәйду.

1-бешарәт — Йәһоаһаз падишаниң җазаси

[10] Өлгинигә жиғлимаңлар, униң үчүн аһ-зарлимаңлар; бәлки сүргүн болғини үчүн қат-
тиқ жиғлаңлар, чүнки у өз жутиға һеч қачан қайтип кәлмәйду. [11] Чүнки Йәһуда пади-
шаси Йосияниң оғли, йәни атиси Йосияниң орниға тәхтигә олтарған, бу йәрдин сүр-
гүн болған Шаллум тоғрилиқ Пәрвәрдигар мундақ дәйду: У һәргиз бу йәргә қайтмайду;
[12] чүнки у әсир қилинип апирилған жутта өлиду, у бу зиминни иккинчи көрмәйду.

2-бешарәт — Йәһоаким падишаниң җазаси

[13] Өйини адилсизлиқ билән, балихана-равақлирини адаләтсизлик билән қурғанниң һа-
лиға вай! У хошнисини бекар ишлитип, әмгигигә һеч қандақ һәқ бәрмәйду; [14] у: «Өзүмгә
кәңташа бир ордини, азатә равақлар билән қошуп салимән; тамлириға деризиләрни кәң
чиқиримән; тамлирини кедир тахтайлар билән безәймән, өйлирини пәрәң сирлаймән»
— дәйду. Униң һалиға вай!
[15] Сән кедир яғичидин ясалған тахтайларни чаплап, ата-бовилириң билән бәсләшсәң
қандақму падиша болушқа лайиқ болисән? Сениң атаң йәп-ичишкә тәшәккүр ейтип,
адаләт вә дурус ишларни жүргүзгән әмәсму? Шуңа у буниң яхшилиғини көргән. [16] У мө-

---

чиққан җайлардур. Жуқирида ейтқинимиздәк, падишаниң ордиси һәр хил яғачлар билән безәлгән еди.

22:7 **«Мән һәр бири яхши қуралланған вәйран қилғучиларни саңа қарши әвәтимән; улар «есил кедирлириңни» кесиветип, отқа ташлайду»** — ордидики чирайлиқ яғач түврүк-ясақлар тоғрилиқ жуқурийқи 6-айәттики изаһатни көрүң.

22:7 Йәр. 15:6

22:8 Қан. 29:23; 1Пад. 9:8

22:10 **«Өлгинигә жиғлимаңлар, униң үчүн аһ-зарлимаңлар; бәлки сүргүн болғини үчүн қаттиқ жиғлаңлар...»** — *(изаһат: — төвәндики 10-30-айәтләр болса, Йәһуданиң үч падишасиниң җазаси тоғрилиқ бешарәтләрдин ибарәт. Шуңа, бешарәтләр миладийәдин илгири 609-597-жиллар мәзгилидә берилгән; шүбһисизки, Йәрәмияниңму бу йәрдә уларни бир йәрдә баян қилишниң мәхсити, бу әрзимәс падишаларни 23-баптики бешарәттә көрситилгән «һәқиқий баққучи» — йәни Мәсиһ билән селиштурруштин ибарәттур. Падишаһлар («хәлиқни баққучи»)* әйиплик *(22)*, Йерусалимдикиләр өзлириму әйиплик *(20-23)*, чүнки улар бу падишалар *(«баққучилар»)*ниң әйш-ишрәтлик турмушиға қизиққан, һәшәмәтлик ордисидин пәхирләнгән; улар йәнә бу падишаларниң чоқунған бутлириға чоқунған, шуниңдәк уларниң ят әлниң падишалири *(«сениң ашнилириң»)* билән болған иттипақлишишлирини толуқ қоллиған. Ундақ иттипақлишиш Пәрвәрдигарға таянмаслиқтин ибарәт еди).

–*(1-бешарәт (10-12)* тоғрилиқ изаһат: — миладийәдин илгири 609-жили Йосия падиша Мисир падишаси Пирәвн тәрипидин җәңдә өлтүрүлгән. У адаләтлик-диянәтлик падиша болуп, нурғун хәлиқ униң өлүмигә қаттиқ өкүнүшти. Йәһоаһаз тәхтидә үч айла олтарған, андин миладийәдин илгири 609-597-жиллири Пирәвн тәрипидин сүргүн қилинған. Бу бешарәт шу чағда берилиши керәк еди. Шуңа бешарәттики «өлгини» болса Йосияни, «сүргүн болғини» болса Йәһоаһазни көрситиду).

22:11 **«Шаллум»** — Йәһоаһазниң биринчи исми, мәнаси «һесап елиш» болғачқа, Йәрәмия бәлким уни мошу йәрдә қәстән ишлитиду; униңдин һесап елинидиған болиду.

22:12 **«у әсир қилинип апирилған жутта өлиду, у бу зиминни иккинчи көрмәйду.»** — бу бешарәтниң әмәлгә ашурулуши тоғрисида «2Пад.» 34:23ни көрүң.

22:13 **«Өйини адилсизлиқ билән, балихана-равақлирини адаләтсизлик билән қурғанниң һалиға вай!...»** — бу Йәһоакимни көрситиду. Бу бешарәт *(13-19, 20-23)* Йәһоаким тоғрилиқ бешарәт. «2Пад.» 23:34-24:6диму хатириләнгән, Пирәвн Йәһоаһазни сүргүн қилғандин кейин укиси Йәһоакимни «қончақ падиша» болушқа тиклигән. У он бир жил тәхткә олтарған, рәзил падиша еди. Йәһудий тарихшунас Йосефус Йәһоакимниң өлүми бешарәттәк болғанлиғини хатирилигән *(Йосефусниң «Қедимки ишлар»и, 10-бап, 6:3).*

22:13 Лав. 19:13; Қан. 24:14,15; һаб. 2:9

22:15 **«Сениң атаң йәп-ичишкә тәшәккүр ейтип, адаләт вә дурус ишларни жүргүзгән әмәсму?»** — «атаң» болса дурус падиша Йосия еди. «...йәп-ичишкә тәшәккүр ейтип...» ибраний тилида пәқәт сөзмусөз болса: «у йегән вә ичкән...» дейилиду.

минләрниң вә намратларниң дәвасини тоғра сориған; шуңа хәлиқниң әһвали яхши еди.
Бундақ иш Мени тонуштин ибарәт әмәсму?» — дәйду Пәрвәрдигар. [17] — Бирақ көзүң вә
көңлүң болса пәқәт өз җазанә-мәнпәәтиңгә еришиш, гунасизларниң қенини төкүш, зор-
луқ-зумбулуқ вә булаңчилиқ қилиш пәйтини көзләп тикилгәндур.
[18] Шуңа Пәрвәрдигар Йәһуда падишаси Йосияниң оғли Йәһоаким тоғрилиқ мундақ дәй-
ду: — Хәлиқ униң өлүмидә: «Аһ, акам! Аһ, сиңлим!» дәп аһ-зарлар көтәрмәйду; яки униң
үчүн: «Аһ, бегим! Аһ, униң һәйвиси!» дәп аһ-зарлар көтәрмәйду; [19] у ешәкниң дәпниси-
дәк көмүлиду, җәсити Йерусалим дәрвазилириниң сиртиға чөрүп ташлиниду.

Йерусалимдикиләргә агаһ бериш

[20] Ливанға чиқип пәряд қил, Башанда авазиңни көтәр, Абаримниң чоққилиридинму
налә көтәр; чүнки сениң «ашнилириң»ниң һәммиси набут қилинди. [21] Мән аман-есән
турғиниңда саңа агаһландурдум; лекин сән: «Аңлимаймән!» — дедиң. Яшлиғиңдин тар-
типла бундақ қилип Мениң авазимға қулақ салмаслиқ дәл сениң йолуң болуп кәлгән
. [22] Шамал барлиқ «баққучи»лириңға «баққучи» болуп уларни учуруп кетиду, шуниң
билән ашнилириң сүргүн болушқа чиқиду; бәрһәқ, сән шу чағда барлиқ рәзиллигиң
түпәйлидин хиҗил болуп рәсва болисән. [23] И «Ливан»да турғучи, кедир дәрәқлири үсти-
гә угилиғучи, сән толғақ тутқан аялниң азаплиридәк, дәрд-әләмләр бешиңға чүшкәндә
қанчилик иңрап кетәрсән!

3-бешарәт, 24-30-айәт
Кония, йәни «Йәһоакин» падиша сүргүн қилинип қайтип кәлмәйду

[24] Өз һаятим билән қәсәм ичимәнки, — дәйду Пәрвәрдигар, — сән Йәһоакимниң оғли Ко-
ния һәтта оң қолумдики мөһүрлүк үзүк болсаңму, Мән сени шу йәрдин жулуп ташлай-
мән; [25] Мән сени җениңни издигүчиләрниң қолиға вә сән қорққан адәмләрниң қолиға,
йәни Бабил падишаси Небоқаднәсарниң қолиға вә калдийләрниң қолиға тапшуримән.
[26] Мән сени һәм сени туққан анаң иккиңларни өзүңлар туғулмиған ят бир жутқа чөрүве-
тимән; силәр шу йәрдә өлисиләр. [27] Җениңлар қайтип келишкә шунчә тәшна болған бу

22:18 Йәр. 16:4, 5, 6
22:19 **«у ешәкниң дәпнисидәк көмүлиду, җәсити Йерусалим дәрвазилириниң сиртиға чөрүп ташлиниду»** — Йәһудий тарихшунас Йосефусниң дегини бойичә болғанда, Небоқаднәсар униң җәситини Йерусалимниң сепилидин сиртқа ташливәткән еди.
22:19 Йәр. 15:3; 36:30
22:20 **«Ливанға чиқип пәряд қил, Башанда авазиңни көтәр, Абаримниң чоққилиридинму налә көтәр»** — бу үч җай *(Ливан, Башан, Абарим)* һәммиси «жуқури җай»лар еди. Исраилниң еғир бир гунайи болса «жуқури җай»ларға чиқип шу йәрдә бутларға «тавапгаһ» ясап уларға чоқунуштин ибарәт. Лекин уларға «ашнилар» болған бутларниң һәммиси дүшмән тәрипидин бузулиду яки булинип кетиду *(22-айәтниму көрүң)*. «Ашнилар» иккинчи мәнаси бәлким улар иттипақдаш қилмақчи болған «ят әлләр»ниму көрситиду *(22-айәтниму көрүң)*.
22:21 **«Мән аман-есән турғиниңда саңа агаһландурдум»** — бу бәлким Йәрәмиядин илгәрки пәйғәмбәрләрниң сөзлирини көрситиду.
22:21 Йәр. 5:23; 7:23-28; 11:7, 8; 13:10, 11; 16:12; 17:23; 18:12; 19:15
22:22 **«баққучилар»** — «баққучилар», шүбһисизки, падишалар, аталмиш «пәйғәмбәрләр» вә каһинларни көрситиду. «Ашнилар» болса бәлким улар чоқунған бутларни һәмдә йәнә өзи бутларға чоқунған иттипақдаш қилмақчи болған «ят әлләр»ниму көрситиду *(22-айәтниму көрүң)*.
22:23 **«қанчилик иңрап кетисән»** — яки, «немидегән ечинарлиқ боларсән-һә!»
22:24 **«Сән Йәһоакимниң оғли Кония һәтта оң қолумдики мөһүрлүк үзүк болсаңму, Мән сени шу йәрдин жулуп ташлаймән...»** — бу бешарәт *(24-30)* Йәһоакин *(қисқа исми, Кония)* падиша тоғрилиқтур. Йәһоакин миладийәдин илгири 597-жили атиси Йәһоакимниң орнини бесип, үч айла тәхттә олтарған. У рәзил падиша болуп, Бабил падишаси Небоқаднәсар тәрипидин сүргүн қилинған. Бу ишлар «2Пад.» 23:34-24:6дә хатириләнгән).
–Әмәлийәттә Йәһоакин *(Кония, яки Йәконияһ)* вә Йәһуданиң барлиқ падишалири Пәрвәрдигарниң һоқуқиниң вәкили болғачқа, уларни униң «мөһүрлүк үзүк»и дегили болатти. Оқурмәнләр бир падишаниң «мөһүрлүк үзүк»иниң өзигә шунчә муһим вә қәдирлик болидиғанлиғини тәсәввур қилалайду; әгәр Худа «мөһүрлүк үзүк»ни ташливәткән болса, ундақта үзүктә интайин жиркиничлик бир иш чоқум пәйда болған болуши керәк еди.

зиминға болса, силәр һәргиз қайтип келәлмәйсиләр. [28] Кония дегән бу киши чеқилған,
нәзәргә елинмайдиған сапал козиму? Һеч ким қаримайдиған бир қачиму? Әнди немиш-
кә улар, йәни у вә униң нәсли болғанлар чөрүветилгән, улар тонумайдиған бир жутқа
ташливетилиду? [29] И зимин, зимин, зимин, Пәрвәрдигарниң сөзини аңла! [30] Пәрвәрди-
гар мундақ дәйду: — Бу адәм «пәрзәнтсиз, өз күнидә һеч ғәлибә қилалмиған бир адәм»
дәп язғин; чүнки униң нәслидин һеч қандақ адәм ғәлибә қилип, Давутниң тәхтигә олти-
рип Йәһуда арисида һөкүм сүрмәйду.

Ялған баққучилар вә һәқиқий баққучи; сүргүнлүктин қайтип кәлгән бир хәлиқ, йеңи баққучилар

23 [1] Мениң яйлиғимдики қойларни һалак қилғучи вә тарқитивәткүчи пада
баққучиларниң һалиға вай! — дәйду Пәрвәрдигар. [2] Шуңа Исраилниң Худаси болған
Пәрвәрдигар Өз хәлқини шундақ беқиватқан баққучиларға мундақ дәйду: «Силәр Мениң
падамни тарқитивәткәнсиләр, уларни һайдивәткәнсиләр вә уларни издимигәнсиләр
вә улардин һеч хәвәр алмиғансиләр; мана, Мән силәрниң қилмишлириңларниң
рәзиллигини өз бешиңларға чүшүримән, — дәйду Пәрвәрдигар — [3] вә падамниң
қалдисини болса, Мән уларни һайдивәткән барлиқ падишалиқлардин жиғимән, уларни
өз яйлақлириға қайтуримән; улар көпийип көпийиду. [4] Мән уларниң үстигә уларни
һәқиқий бақидиған баққучиларни тикләймән; шуниң билән улар иккинчи қорқмайду
яки паракәндә болмайду, улардин һеч қайсиси кам болмайду, — дәйду Пәрвәрдигар.
[5] Мана, шу күнләр келидуки, — дәйду Пәрвәрдигар, — Мән Давут үчүн бир «һәққаний
Шах»ни өстүрүп тикләймән; у падиша болуп даналиқ билән һөкүм сүрүп, зиминда
адаләт вә һәққанийлиқ жүргүзиду. [6] Униң күнлиридә Йәһуда қутқузулиду, Исраил
аман-течлиқта туриду; у шу нами билән атилидуки — «Пәрвәрдигар һәққанийлиғимиз».
[7] Шуңа мана, шу күнләр келидуки, — дәйду Пәрвәрдигар, — «Исраилларни Мисир
зиминидин қутқузуп чиқарған Пәрвәрдигарниң һаяти билән!» дегән қәсәм қайтидин
ишлитилмәйду, [8] бәлки шу күнләрдә «Исраилларни шималдики зиминдин вә Өзи
уларни һайдиған барлиқ падишалиқлардин қутқузуп чиқарған Пәрвәрдигарниң һаяти
билән!» дәп қәсәм ичилиду. Андин улар өз жутида туриду.

Сахта пәйғәмбәрләр тоғрисида

[9] Пәйғәмбәрләр тоғрилиқ: — Мениң көңлүм ич-бағримда сунуқтур; сүйәклиримниң
һәммиси титрәйду; мән мәс болған адәм, шарап тәрипидин йеңилгән адәмгә охшаймән;

22:30 **«Бу адәм «пәрзәнтсиз, өз күнидә һеч ғәлибә қилалмиған бир адәм» дәп язғин; чүнки униң нәслидин һеч қандақ адәм ғәлибә қилип, Давутниң тәхтигә олтирип Йәһуда арисида һөкүм сүрмәйду»** — бу 30-айәттики муһим бир бешарәт тоғрилиқ «Қошумчә сөз»имизгә қараң.
23:1 **«яйлиғимдики қойлар»** — Йәһудий хәлқини көрситиду, әлвәттә.
23:1 Әз. 34:2
23:4 Әз. 34:11,12
23:5 **«Мән Давут үчүн бир «һәққаний Шах»ни өстүрүп тикләймән; у падиша болуп даналиқ билән һөкүм сүрүп, зиминда адаләт вә һәққанийлиқ жүргүзиду»** — Йәһоаһаз, Йәһоаким вә Йәһоакинниң өлүши яки сүргүн болуши билән Давутниң жәмәти «кесилгән бир дәрәқ»ниң көтигидәк болиду. Лекин Худа Мәсиһ *(«һәққаний Шах»)* билән йәнила бу дәрәқни қайтидин көклитиду. «Йәш.» 11:1-6ни вә «Зәк.» 3:8 вә 6:12ни көрүң.
23:5 Йәш. 4:2; 40:11; Йәр. 33:14,15; Дан. 9:24; Луқа 1:32,33
23:6 **«Униң күнлиридә Йәһуда қутқузулиду, Исраил аман-течлиқта туриду; у шу нами билән атилидуки — «Пәрвәрдигар һәққанийлиғимиз»»** — бу бешарәт: *(1)* Мәсиһниң Худалиқ тәбиитини; *(2)* кәлгүсидә Йәһуда *(икки қәбилә)*ниң вә Исраил *(он қәбилә)*ниң қайтидин бир болидиғанлиғини көрситиду. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң.
23:6 Қан. 33:28
23:7 Йәр. 16:14,15

бундақ болушум Пәрвәрдигар вә Униң пак-муқәддәс сөзлири түпәйлидиндур; [10] чүнки
зимин болса зинахорларға толған; уларниң жүгүрүшлири тоғра йолда әмәс; уларниң
һоқуқи һәққанийлиқ йолида әмәс. Шуңа Пәрвәрдигарниң ләнити түпәйлидин зимин
қағҗирайду; даладики от-чөп солишиду; [11] чүнки һәм пәйғәмбәр һәм каһин һарам бол-
ди; һәтта Өз өйүмдиму уларниң рәзил қилмишлирини байқидим, — дәйду Пәрвәрдигар.
[12] — Шуңа уларниң йоли өзлиригә қараңғулуқта маңидиған, тейилғақ йоллардәк боли-
ду; улар бу йолларда путлишип, жиқилиду; чүнки улар жазалинидиған жилида Мән
уларниң бешиға яманлиқ чүшүримән, — дәйду Пәрвәрдигар. [13] Мән авал Самарийәдики
пәйғәмбәрләрдә ахмақлиқни көргәнмән; улар Баалниң намида бешарәт берип, хәлқим
Исраилни аздурған; [14] бирақ Йерусалимдики пәйғәмбәрләрдиму жиркиничлик бир
ишни көрдум; улар зинахорлуқ қилиду, ялғанлиқта маңиду, рәзиллик қилғучиларниң
қолини күчәйтидуки, нәтиҗидә һеч қайсиси рәзиллигидин янмайду; уларниң һәмми-
си Маңа Содомдәк, Йерусалимда туруватқанлар Маңа Гоморрадәк болди. [15] Шуңа сама-
ви қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар пәйғәмбәрләр тоғрилиқ мундақ дәйду:
— Мана, Мән уларни әмән билән озуқландуримән, уларға өт сүйини ичкүзимән; чүнки
Йерусалимдики пәйғәмбәрләр һарамлиқниң мәнбәси болуп, һарамлиқ улардин пүткүл
зиминға тарқилип кәтти.
[16] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Силәргә бешарәт
бериватқан пәйғәмбәрләрниң сөзлиригә қулақ салмаңлар; улар силәрни бемәналиққә
йетәкләйду; уларниң сөзлири Пәрвәрдигарниң ағзидин чиққан әмәс, бәлки өз көңли-
дә тәсәввур қилған бир көрүнүшни сөзләватиду. [17] Улар Пәрвәрдигарниң сөзини көзи-
гә илмайдиғанларға: «Силәр аман-течлиқта турисиләр» дәйду вә өз көңлиниң җаһил-
лиғида маңидиғанларниң һәр биригә: «Һеч қандақ яманлиқ бешиңларға чүшмәйду»
— дәйду. [18] Бирақ улардин қайси бириси Пәрвәрдигарниң кеңишидә Униң сөз-кала-
мини байқап чүшиниш вә аңлаш үчүн турған? Улардин ким Униң сөзини қулақ селип
аңлиған? [19] Мана, Пәрвәрдигардин чиққан бир боран-чапқун! Униңдин қәһр чиқти;
бәрһәқ, дәһшәтлик бир қара қуюн чиқип кәлди; у пирқирап рәзилләрниң бешиға чү-

23:9 **«бундақ болушум Пәрвәрдигар вә Униң пак-муқәддәс сөзлири түпәйлидиндур»** — көз алдидики *(төвәндә, 10-40-айәтләрдә ейтилған)* гуналар, сахтилиқ вә шундақла хәлиқниң *(униң Пәрвәрдигарниң һәқиқий сөзлирини уларға йәткүзүши түпәйлидин)* өзини рәт қилғанлиғи Йәрәмияниң көңлини паракәндә вә сунуқ қилған.
23:10 **«зимин болса зинахорларға толған»** — бу «зинахорлар»ниң ким екәнлиги төвәндики 11-айәттә аян қилиниду — йәни өз һоқуқини һарам йолда ишлитидиған каһинлар вә сахта пәйғәмбәрләр. Уларниң «зинахорлуғи» бәлким һәм җисманий җәһәттики зинахорлуқ вә Худаға вапасизлиқ қилип бутларға чоқунушниму көрситиду. Пәләстиндики бутпәрәслик һәрдайим бутханидики «паһишә аяллар» билән бағлиқ еди.
23:10 Йәр. 5:7, 8; 9:2
23:11 Йәр. 6:13; 8:10; 14:18
23:12 **«улар җазалинидиған жили»** — ибраний тилида «уларни йоқлишим керәк болған жили» дәп ипадилиниду.
23:12 Зәб. 34:6; 72:18; Йәр. 13:16
23:14 **«Йерусалимдики пәйғәмбәрләрдиму жиркиничлик бир ишни көрдум; улар зинахорлуқ қилиду, ялғанлиқта маңиду, рәзиллик қилғучиларниң қолини күчәйтидуки, нәтиҗидә һеч қайсиси рәзиллигидин янмайду...»** — Самарийәдики пәйғәмбәрләрниң сахта бешарәт *(«Баалниң намида»)* бәргәнлиги һеч қандақ әҗәблинәрлик иш әмәс; Самарийә *(Исраил, йәни «шималий падишалиқ»)* бутпәрәс падишалар астида балдурла Худаниң йолидин чиққан еди. Бирақ Йерусалим *(Йәһуда)*да Худа әвәткән һәқиқий пәйғәмбәрләр көп болғачқа, һәқиқәтни уларға нисбәтән хелала убдан билиши керәк еди. **«уларниң һәммиси Маңа Содомдәк, Йерусалимда туруватқанлар Маңа Гоморрадәк болди»** — оқурмәнләргә мәлумки, Содом вә Гоморра икки интайин рәзил шәһәрләр болуп, Худа улар үстигә от яғдуруп вәйран қиливәткән еди *(«Яр.» 19-бапни көрүң)*.
23:14 Йәш. 1:9
23:15 Йәр. 8:14; 9:15
23:17 **«Улар Пәрвәрдигарниң сөзини көзигә илмайдиғанларға: «Силәр аман-течлиқта турисиләр» дәйду вә...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Улар мени кәмситидиғанларға: «Пәрвәрдигар мундақ дәйду: Силәр аман-течлиқта турисиләр» дәвериду вә...».
23:17 Йәр. 6:14; 8:11; Әз. 13:10; Зәк. 10:2

шиду. [20] Униң көңлидики нийәтлирини ада қилип толуқ әмәл қилғичә, Пәрвәрдигар-
ниң ғәзиви янмайду; ахирқи күнләрдә силәр буни убдан чүшинип йетисиләр. [21] Мән бу
пәйғәмбәрләрни әвәтмигәнмән, лекин улар хәвәрни җар қилишқа қатриған; Мән уларға
сөз қилмидим, лекин улар бешарәт бәргән. [22] Һалбуки, улар Мениң кеңишимдә турған
болса, Мениң хәлқимгә сөзлиримни аңлатқузған болса, әнди хәлқимни рәзил йолидин
вә қилмишлириниң рәзиллигидин яндурған болатти.

[23] Мән пәқәт бир йәрдила туридиған Худаму? — дәйду Пәрвәрдигар, — Мән жирақ-жи-
рақлардики һәрҗайда туридиған Худа әмәсму? [24] Бириси йошурун җайларда мөкүвалса
Мән уни көрәлмәмдимән? — дәйду Пәрвәрдигар; — асман-зимин Мән билән толдурулған
әмәсму? — дәйду Пәрвәрдигар. [25] Мән Мениң намимда ялған бешарәтләр беридиған пәй-
ғәмбәрләрниң: «Бир чүш көрдүм! Бир чүш көрдүм!» дегәнлирини аңлидим; [26] бундақ
пәйғәмбәрләр ялған бешарәтләрни бериду, улар өзиниң көңлидики езитқу тәсәввур-
лиридин пәйғәмбәрләр болушувалған. Әнди улар бундақ ишларни қачанғичә көңли-
гә пүкиду? [27] Улар һәр бири қачанғичә өз йеқиниға ейтқан чүшлири арқилиқ (худди
ата-бовилириниң Баалға чоқунуп намимни унтуғиниға охшаш) хәлқимгә намимни ун-
тулдурушни пәмләйду?
[28] Чүшни көргән пәйғәмбәр, чүшни ейтип бәрсун; Мениң сөзүмни аңлиған киши бу
сөзүмни әстайидиллиқ билән сөзлисун; пахалниң буғдай билән селиштурғичилик не-
миси барду? — дәйду Пәрвәрдигар. [29] — Мениң сөзүм худди көйдүргүчи бир от вә ташни
чақидиған базған әмәсму? — дәйду Пәрвәрдигар.
[30] Шуңа мана, Мән пәйғәмбәрләргә қаршидурмән, — дәйду Пәрвәрдигар, — уларниң һәр
бири өз йеқинидин «Мениң сөзлирим»ни оғрилап дорамчилиқ қилиду. [31] Мана, Мән
пәйғәмбәрләргә қаршидурмән, — дәйду Пәрвәрдигар, — улар өз тиллирини чайнап:
«Пәрвәрдигар дәйду...» дәп бешарәт бериду. [32] Мана, ялған чүшләрни бешарәт қилип бу-
ларни йәткүзүп, ялғанчилиғи вә башбаштақлиғи билән Мениң хәлқимниаздурғанларға
қаршидурмән, — дәйду Пәрвәрдигар; — Мән уларни әвәтмигәнмән, уларни буйруған
әмәсмән; улар бу хәлиққә һеч қандақ пайда йәткүзмәйду, — дәйду Пәрвәрдигар.
[33] Әнди яки бу хәлиқ, яки пәйғәмбәр, яки каһин сәндин: «Пәрвәрдигарниң саңа жүклигән
сөзи немә?» дәп сориса, сән уларға: «Қайси жүк?! Мән силәрни Өзүмдин жирақ ташлай-
мән, — дәйду Пәрвәрдигар. [34] «Пәрвәрдигарниң жүклигән сөзи» дәйдиған һәр қайси
пәйғәмбәр, каһин яки хәлиқ болса, Мән бу кишини өйидикиләр билән тәң җазалай-
мән. [35] Әнди силәрниң һәр бириңлар өз йеқинидин вә һәр бириңлар өз қериндишидин
мошундақ: «Пәрвәрдигар немә җавап бәрди?» вә «Пәрвәрдигар немә деди?» дәп сори-
шиңлар керәк. [36] Силәр «Пәрвәрдигарниң жүклигән сөзи» дегәнни қайтидин ағзиңларға
алмайсиләр; чүнки һәр бириңларниң өз сөзи өзигә жүк болиду; чүнки силәр Худайи-
миз, самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, тирик Худаниң сөзлирини

23:19 Йәр. 30:23, 24
23:21 Йәр. 14:14
23:23 **«Мән пәқәт бир йәрдила туридиған Худаму?»** — ибраний тилида «Мән пәқәт йеқинда туридиған Худаму?».
23:24 Зәб. 138:7-12; Ам. 9:2, 3
23:27 Һак. 3:7; 8:33,34
23:30 Қан. 18:20; Йәр. 14:14,15
23:32 Зәф. 3:4
23:33 **«Пәрвәрдигарниң саңа жүклигән сөзи немә?... Қайси жүк?!...»** — оқурмәнләргә аян болидуки, ибраний тилида «жүк» вә «еғир бешарәт» дегәнләр охшаш бир сөз биләнла ипадилиниду. Пәрвәрдигарниң җавави «Силәр өзүңлар Маңа жүк!» дегән мәнада. Хәлиқниң Йәрәмиядин «Пәрвәрдигарниң *(саңа)* жүклигән сөзи» тоғрилиқ сориши һәҗвий, кинайилик гәп еди — бу сөзниң тегидә: «Йәрәмия һәрдайим бизгә еғир сөзләр, шум хәвәрни йәткүзиду» дегән мәна бар еди. Уларниң қулақлири Пәрвәрдигарниң сөзигә һеч ечилмиған еди.

бурмилиғансиләр. [37] һәр бириңлар пәйғәмбәрдин мошундақ: «Пәрвәрдигар саңа немә
дәп җавап бәрди?» вә «Пәрвәрдигар немә деди?» дәп соришиң керәк. [38] Лекин силәр:
«Пәрвәрдигарниң жүклигән сөзи» дәвәргиниңлар түпәйлидин, мана Пәрвәрдигар мун-
дақ дәйду: — Чүнки силәр: «Пәрвәрдигарниң жүклигән сөзи» дәверисиләр вә Мән силәр-
гә: ««Пәрвәрдигарниң жүклигән сөзи» демәңләр» дәп хәвәр әвәткәнмән, [39] шуңа мана,
Мән силәрни пүтүнләй унтуймән, Мән силәрни силәргә вә ата-бовилириңларға тәқдим
қилған шәһәр билән тәң йүзүмдин жирақ ташлаймән; [40] Мән үстүңларға мәңгү рәсвачи-
лиқ вә һәргиз унтулмайдиған мәңгүлүк шәрмәндиликни чүшүримән!

Яхши әнҗирләр, яман әнҗирләр

24 [1] Бабил падишаси Небоқаднәсар Йерусалимдин Йәһоакимниң оғли, Йәһуда
падишаси Йәкониаһ, Йәһуда әмир-шаһзадилири, һүнәрвәнләр вә төмүрчиләрни
әсиргә елип Бабилға сүргүн қилғандин кейин, Пәрвәрдигар маңа Өз ибадәтханиси
алдидики икки севәт әнҗирни «мана көр» дәп көрсәткән. [2] Бир севәттә дәсләпки пишқан
әнҗирдәк интайин яхши әнҗирләр бар еди; иккинчи севәттә йегили болмайдиған,
интайин начар әнҗирләр бар еди. [3] Андин Пәрвәрдигар маңа: «Немә көрдүң, Йәрәмия?»
— дәп сориди. Мән: «Әнҗирләрни көрдүм; яхшилири болса интайин яхшикән; начарлири
йегили болмайдиған, интайин начар екән» — дедим. [4] Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип
мундақ дегәндә: —
[5] Исраилниң Худаси болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мән Йәһудадин сүргүн
болғанларни, йәни Мениң бу йәрдин калдийләрниң зиминиға әвәткәнлиримни бу
яхши әнҗирләрдәк яхши дәп қараймән; [6] Мән уларға яхши болсун дәп көзүмни уларға
тикимән вә уларни бу зиминға қайтуримән; Мән уларни ғулитип ташлимаймән, бәл-
ки уларни қуримән; уларни жулуп ташлимаймән, бәлки тикип өстүримән. [7] Мән уларға
Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни билидиған, Мени тонуйдиған бир қәлбни тәқдим қи-
лимән; шуниң билән улар Мениң хәлқим болиду, Мән уларниң Худаси болимән; чүн-
ки улар пүтүн қәлби билән йенимға қайтиду. [8] Лекин начар әнҗирләр, йәни йегили
болмайдиған, интайин начар әнҗирләр қандақ болған болса, — дәйду Пәрвәрдигар, —
Бәрһәқ, Мән Йәһуда падишаси Зәдәкияни, әмир-шаһзадилирини вә Йерусалимдикиләр-
ниң қалған қисмини, бу зиминда қалғанларни вә Мисирда туруватқанларни шуниңға
охшаш қилимән; [9] Мән уларни йәр йүзидики барлиқ падишалиқларға вәһимә салғучи
бир объект болушқа, күлпәткә чүшүшкә тапшуримән; мән уларни һайдиватқан барлиқ
җайларда уларни рәсвачилиқниң объекти, сөз-чөчәк, тапа-тәниниң объекти вә ләнәт
сөзлири болушқа тапшуримән. [10] Мән уларға һәм ата-бовилириға тәқдим қилған зи-
миндин йоқитилғичә улар арисиға қилич, қәһәтчилик вә вабани әвәтимән.

23:36 **«һәр бириңларниң өз сөзи өзигә жүк болиду»** — Йәрәмияниң бу дегини бизниңчә мундақ: «Силәрниң ялған сөзлириңлар, җүмлидин сахта пәйғәмбәрләрниң сөзлири силәргә җаза епкелиду; пәйғәмбәрләрниң ялған сөзлирини силәр яхши дәп қобул қилип, шундақла бир-бириңларға қайтилап ейтисиләр; бу ялған бешарәтләр Худаниң һәқиқий «жүклигән сөзи» әмәс, бәлки бешиңларға Худаниң еғир җазаси болған «жүк» чүшүридиған сөздур.

23:39 **«Мән силәрни пүтүнләй унтуймән»** — яки «силәрни жираққа елип кетимән...»

23:40 **Йәр. 20:11**

24:1 **2Пад. 24:15; 2Тар. 36:10**

24:7 **Қан. 30:6; Йәр. 30:22; 31:33; 32:38,39; Әз. 11:19; 36:26,27**

24:8 **Йәр. 29:17**

24:9 **«Мән уларни йәр йүзидики барлиқ падишалиқларға вәһимә салғучи бир объект болушқа, күлпәткә чүшүшкә тапшуримән...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Мән уларни һәряқ-һәряқларға йәр йүзидики барлиқ падишалиқларға һайдилишкә, балаю-апәт чүшүшкә тапшуримән....»

24:9 **Қан. 28:25,37; 1Пад. 9:7; 2Тар. 7:20; Йәр. 15:4; 29:18; 34:17; 42:18**

Сөз-каламни аңлимаслиқ түпәйлидин йәтмиш жиллиқ қуллуқта болуш

25 1 Йосияниң оғли, Йәһуда падишаси Йәһоакимниң төртинчи жилида (йәни Бабил падишаси Небоқаднәсарниң биринчи жилида) Йәһуданиң барлиқ хәлқи тоғрилиқ Йәрәмияға кәлгән сөз, —

2 Бу сөзни Йәрәмия пәйғәмбәр Йәһуданиң барлиқ хәлқи вә Йерусалимда барлиқ туруватқанларға ейтип мундақ деди: —

3 Амонниң оғли, Йәһуда падишаси Йосияниң он үчинчи жилидин башлап бүгүнки күнгичә, бу жигирмә үч жил Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип турған вә мән таң сәһәрдә орнумдин туруп уни силәргә сөзләп кәлдим, лекин силәр һеч қулақ салмидиңлар; 4 вә Пәрвәрдигар силәргә барлиқ хизмәткарлири болған пәйғәмбәрләрни әвәтип кәлгән; У таң сәһәрдә орнидин туруп уларни әвәтип кәлгән; лекин силәр қулақ салмай һеч аңлимидиңлар. 5 Улар: «Силәр һәр бириңлар яман йолуңлардин вә қилмишлириңларниң рәзиллигидин товва қилип янсаңлар, Мән Пәрвәрдигар силәргә вә ата-бовилириңларға қедимдин тартип мәңгүгичә тәқдим қилған зиминда туруверисиләр. 6 Башқа илаһларға әгишип уларниң қуллуғида болуп чоқунмаңлар; Мени қоллириңлар ясиғанлар билән ғәзәпләндүрмәңлар; Мән силәргә һеч яманлиқ кәлтүрмәймән» — дәп җакалиған. 7 Лекин силәр Маңа қулақ салмидиңлар, Мени қоллириңлар ясиғанлар билән ғәзәпләндүрүп өзүңларға зиян кәлтүрдүңлар, — дәйду Пәрвәрдигар.

8 Шуңа самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Силәр Мениң сөзлиримгә қулақ салмиған болғачқа, 9 мана, Мән шималдики һәммә җәмәтләрни вә Мениң қулумни, йәни Бабил падишаси Небоқаднәсарни чақиртимән, уларни бу зиминға, униңда барлиқ туруватқанларға һәмдә әтраптики һәммә әлләргә қаршилишишқа елип келимән; Мән мошу зиминдикиләр вә әтраптики әлләрни пүтүнләй вәйран қилип, уларни толиму вәһимилик қилимән һәм уш-уш объекти, дайимлиқ бир харабилик қилимән; 10 Мән улардин тамашиниң садасини, шат-хурамлиқ садасини, тойи болуватқан жигит-қизиниң авазини, түгмән тешиниң садасини вә чирақ нурини мәһрум қилимән; 11 бу пүткүл зимин вәйранә вә дәһшәт салғучи объект болиду, вә бу әлләр Бабил падишасиниң йәтмиш жил қуллуғида болиду.

12 Вә шундақ болидуки, йәтмиш жил тошқанда, мән Бабил падишасиниң вә униң елиниң бешиға, шундақла Калдийләрниң зимини үстигә өз қәбиһлигини чүшүрүп, уни мәңгүгә харабилик қилимән. 13 Шуниң билән Мән шу зимин үстигә Мән уни әйиплигән барлиқ сөзлиримни, җүмлидин бу китапта йезилғанларни, йәни Йәрәмияниң барлиқ әлләрни әйиплигән бешарәтлирини чүшүримән. 14 Чүнки көп әлләр һәм улуқ падишалар бу падиша һәм қовмлирининиму қул қилиду; Мән уларниң қилған ишлири вә қоллири ясиғанлири бойичә уларни җазалаймән.

25:4 Йәр. 7:13,25; 11:7,8,10; 13:10,11; 16:12; 17:23; 18:12; 19:15; 22:21
25:5 2Пад. 17:13; Йәр. 18:11; 35:15; Юн. 3:8
25:6 «қоллириңлар ясиғанлар...» — мошу сөзләр яки ясиған бутларни яки яман қилмишлирини көрситиду.
25:9 Йәр. 19:8
25:10 Йәш. 24:7; Йәр. 7:34; 16:9; Әз. 26:13
25:11 «бу әлләр...» — Йәһуда вә униң әтрапидики барлиқ әлләрни көрситиду *(9-айәтни көрүң)*. «Бабил падишасиниң йәтмиш жил қуллуғида болуш» тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
25:12 2Тар. 36:22; Әзра 1:1; Йәр. 29:10; Дан. 9:2
25:14 «бу падиша һәм қовмлириниму» — ибраний тилида «уларниму» дейилиду. Бизниңчә бу «Бабил падишаси һәм қовмлири»ни көрситиду.
25:14 Йәр. 27:7

һәм Йәһуда һәм әлләрниң Худаниң ғәзивигә учриши тоғрилиқ бир аламәт көрүнүш

[15] Чүнки Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар маңа аламәт көрүнүштә мундақ деди: — Мениң
қолумдики ғәзивимгә толған қәдәһни елип, Мән сени әвәткән барлиқ әлләргә ичкүз-
гин; [16] улар ичиду, уян-буян ирғаңлайду вә Мән улар арисиға әвәткән қилич түпәйли-
дин сараң болиду.
[17] Шуңа мән бу қәдәһни Пәрвәрдигарниң қолидин алдим вә Пәрвәрдигар мени әвәт-
кән барлиқ әлләргә ичкүздүм, [18] — йәни Йерусалимға, Йәһуданиң шәһәрлиригә, униң
падишалириға вә әмир-шаһзадилиригә, йәни уларни бүгүнки күндикидәк бир хара-
бә, вәһимә, уш-уш объекти болушқа һәм ләнәт сөзлири болушқа қәдәһни ичкүздүм;
[19] Мисир падишаси Пирәвнгә, хизмәткарлириға, әмир-шаһзадилириға һәм хәлқигә
ичкүздүм; [20] барлиқ шалғут әлләр, уз зиминидики барлиқ падишалар, Филистийләр-
ниң зиминидики барлиқ падишалар, Ашкелондикиләр, Газадикиләр, Әкрондикиләргә
вә Ашдодниң қалдуқлириға ичкүздүм; [21] Едомдикиләр, Моабдикиләр вә Аммонийлар,
[22] Турниң барлиқ падишалири һәм Зидонниң барлиқ падишалири, деңиз бойидики
барлиқ падишалар, [23] Дедандикиләр, Темадикиләр, Буздикиләр вә чекә чачлирини
чүшүрүвәткән әлләр, [24] Әрәбийәдики барлиқ падишалар вә чөл-баяванда туруватқан
шалғут әлләрниң барлиқ падишалири, [25] Зимридики барлиқ падишалар, Еламдики бар-
лиқ падишалар, Медиалиқларниң барлиқ падишалири, [26] шималдики барлиқ падиша-
ларға, жирақтики болсун, йеқиндики болсун, бир-бирләп ичкүздум; җаһандики барлиқ
падишалиқларға ичкүздүм; уларниң арқидин Шешақниң падишасиму қәдәһни ичиду.
[27] Андин сән уларға: «Исраилниң Худаси, самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәр-
дигар мундақ дәйду: — Ичиңлар, мәс болуңлар, қусуңлар, Мән араңларға әвәткән қилич
түпәйлидин жиқилип қайтидин дәс турмаңлар» — дегин.
[28] Вә шундақ болидуки, улар қолуңдин елип ичишни рәт қилса, сән уларға: «Самави қо-
шунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Силәр чоқум ичисиләр!» —
дегин. [29] Чүнки мана, Мән Өз намим билән аталған шәһәр үстигә апәт чүшүргили турған
йәрдә, силәр җазаланмай қаламсиләр? Силәр җазаланмай қалмайсиләр; чүнки Мән йәр
йүзидә барлиқ туруватқанларниң үстигә қилични чүшүшкә чақиримән, — дәйду самави

25:15 **«Мениң қолумдики ғәзивимгә толған қәдәһни елип, Мән сени әвәткән барлиқ әлләргә ичкүзгин»** — бу сөзләрни Худа Йәрәмияға аламәт көрүнүштә ейтқан, дәп қараймиз.
25:15 Йәр. 13:12
25:18 **«бүгүнки күндикидәк»** — бу ибарә бәлким бешарәт әмәлгә ашурулғандин кейин қошулған; болмиса, башқа бир мәна: «бүгүнки күнидиму бу ишлар болғили турди» болуши мүмкин.
25:19 Йәр. 46
25:20 **«барлиқ шалғут әлләр»** — бәлким Мисирда турған, Мисирлиқлар билән «арилишип кәткән» башқа милләтләрни көрситиду.
25:20 Йәр. 47:4-7
25:21 Йәр. 48; 49:1-22
25:22 **«деңиз бойидики барлиқ падишалар»** — бәлким Тур вә Зидон билән мунасивәтлик болған, уларға бекинған «оттура деңиз» бойидики падишаларни көрситиду.
25:22 Йәр. 47:4
25:23 Йәр. 9:25; 49:8
25:24 Йәр. 49:31
25:25 Йәр. 49:34
25:26 **«Шешақниң падишаси»** — Бабилниң падишасини көрситиду. Ибраний тили елипбәсидә «Бабил» *(Бабилон)* дегән сөз, «Шешақ» дегән сөзниң «тәтүр»иси; йәни, ибраний тилида 2-һәрип «б»ни һәрипләрни ахиридин санициганда, 2-һәрип *(«ш»)* билән алмаштурғили болиду. Барлиқ башқа һәрипләрни «тәтүр»иси билән охшаш йолда алмаштурғили болиду.
–Немишкә Бабил *(Бабилон)*ни көрситиш үчүн мошу «шифирлиқ» йол ишлитилиду? Шүбһисизки, шу күнләрдә шу дәвирдики әң күчлүк мәмликәтниң «завалға йүзлиниши»ни көрситиш үчүн бәзидә мошундақ «даритма гәп»ни ишлитиш қолайлиқ еди.

қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.
[30] Әнди сән Йәрәмия, уларға мошу бешарәтниң сөзлириниң һәммисини җакалиғин: —
Пәрвәрдигар жуқуридин ширдәк һөкирәйду,
Өз муқәддәс туралғусидин У авазини қоюветиду;
У Өзи туруватқан җайи үстигә һөкирәйду;
У үзүм чәйлигүчиләр товлиғандәк йәр йүзидә барлиқ туруватқанларни әйипләп товлайду.
[31] Садаси йәр йүзиниң чәтлиригичә йетиду;
Чүнки Пәрвәрдигарниң барлиқ әлләр билән дәваси бар;
У әт егилириниң һәммиси үстигә һөкүм чиқириду;
Рәзилләрни болса, уларни қиличқа тапшуриду;
— Пәрвәрдигар шундақ дәйду.
[32] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Мана, балаю-апәт әлдин әлгә һәммиси үстигә чиқип тарқилиду;
Йәр йүзиниң чәт-чәтлиридин дәһшәтлик буран-чапқун чиқиду.
[33] Пәрвәрдигар өлтүргәнләр йәрниң бир четидин йәнә бир четигичә ятиду; уларға матәм
тутулмайду, улар бир йәргә жиғилмайду, һеч көмүлмәйду; улар йәр йүзидә тезәктәк
ятиду.
[34] И баққучилар, зарлаңлар, налә көтириңлар!
Топа-чаң ичидә еғиниңлар, и пада йетәкчилири!
Чүнки қирғин қилиниш күнлириңлар йетип кәлди,
Мән силәрни тарқитиветимән;
Силәр өрүлгән есил чинидәк парчә-парчә чеқилисиләр.
[35] Пада баққучилириниң башпанаһи,
Пада йетәкчилириниң қачар йоли йоқап кетиду.
[36] Баққучиларниң азаплиқ пәряди,
Пада йетәкчилириниң зарлашлири аңлиниду;
Чүнки Пәрвәрдигар уларниң яйлақлирини вәйран қилай дәватиду;
[37] Пәрвәрдигарниң дәһшәтлик ғәзиви түпәйлидин,
Течлиқ қотанлири харабә болиду.
[38] Пәрвәрдигар Өз угисини ташлап чиққан ширдәктур;
Әзгүчиниң вәһшийлиги түпәйлидин,
Вә Пәрвәрдигарниң дәһшәтлик ғәзиви түпәйлидин,
Уларниң зимини вәйранә болмай қалмайду.

Йәрәмия «сахта пәйғәмбәр» дәп шикайәт қилиниду

26 [1] Йәһуда падишаси Йосияниң оғли Йәһоаким тәхткә олтарған мәзгилниң бешида
шу сөз Пәрвәрдигардин келип мундақ дейилди: —

25:29 1Пет. 4:17
25:30 Йо. 3:16; Ам. 1:2
25:33 **«Пәрвәрдигар өлтүргәнләр йәрниң бир четидин йәнә бир четигичә ятиду...»** — демисәкму, бу бешарәт Бабил империйәсиниң Парс империйәси тәрипидин битчит қилинишидин ахирқи заманға атлап, шу күнләрдики вақиәләрни көрситиду.
25:33 Йәр. 16:4
25:34 **«И баққучилар,... и пада йетәкчилири!...»** — демисәкму, «баққучилар» вә «пада йетәкчилири» мошу айәттә әлләрниң һәр хил йетәкчилирини көрситиду.
25:34 Йәш. 65:12; Йәр. 4:8; 6:26; 9:16; 12:3; 13:14,24; 18:17
25:38 **«әзгүчиниң вәһшийлиги»** — яки «әзгүчиниң қиличи».

[2] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Сән Пәрвәрдигарниң өйиниң һойлисида туруп ибадәт
қилиш үчүн Пәрвәрдигарниң өйигә киргән Йәһуданиң барлиқ шәһәрлиридикиләргә
Мән саңа буйруған һәр бир сөзләрни җакалиғин; әйнән ейтқин! [3] Улар бәлким аңлап
қояр, һәр бири өз рәзил йолидин янар; шундақ қилса, Мән қилмишлириниң рәзилли-
ги түпәйлидин бешиға күлпәт чүшүрмәкчи болған нийитимдин янимән. [4] Сән уларға
мундақ дегин: — «Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Маңа қулақ салмай, Мән силәрниң ал-
диңларға қойған Тәврат-қанунумда маңмисаңлар, [5] Мән таң сәһәрдә орнумдин туруп
әвәткән хизмәткарлирим болған пәйғәмбәрләрниң сөзлирини аңлимисаңлар (силәр
уларға һеч қулақ салмай кәлгәнсиләр!), [6] ундақта, Мән Шилоһни қандақ қилған болсам,
әнди бу өйниму шуниңға охшаш қилимән, бу шәһәрни йәр йүзидики барлиқ әлләргә
ләнәт сөзи қилимән».
[7] Шуниң билән каһинлар, пәйғәмбәрләр вә барлиқ хәлиқ Йәрәмияниң бу сөзлирини
Пәрвәрдигарниң өйидә җакалиғанлиғини аңлиди.
[8] Шундақ болдики, Йәрәмия барлиқ хәлиққә Пәрвәрдигар униңға тапилиған бу сөзләр-
ниң һәммисини ейтип бәргәндин кейин, каһинлар вә пәйғәмбәрләр вә барлиқ хәлиқ
уни тутувелип: «Сән чоқум өлүшүң керәк! [9] Сән немишкә Пәрвәрдигарниң намида бе-
шарәт берип: «Бу өй Шилоһдәк болиду, бу шәһәр харабә, адәмзатсиз болиду!» — дедиң?»
— деди.
Шуниң билән Пәрвәрдигарниң өйидики барлиқ хәлиқ Йәрәмияға доқ қилип уни ори-
велишти. [10] Йәһуда әмирлири бу ишларни аңлиди; улар падишалиқ ордисидин чиқип
Пәрвәрдигарниң өйигә кирди, Пәрвәрдигарниң өйидики «Йеңи дәрваза»да сотқа олтар-
ди. [11] Каһинлар вә пәйғәмбәрләр әмирләргә вә хәлиққә сөзләп: «Бу адәм өлүмгә лайиқ,
чүнки силәр өз қулақлириңлар билән аңлиғандәк у мошу шәһәрни әйипләп бешарәт
бәрди» — деди.
[12] Андин Йәрәмия барлиқ әмирләргә вә барлиқ хәлиққә сөзләп мундақ деди: — «Пәрвәр-
дигар мени бу өйни әйипләп, бу шәһәрни әйипләп, силәр аңлиған бу барлиқ сөзләр
билән бешарәт беришкә әвәткән. [13] Һазир йоллириңларни вә қилмишиңларни түзи-
тиңлар, Пәрвәрдигар Худайиңларниң авазини аңлаңлар! Шундақ болғанда, Пәрвәрдигар
силәргә җакалиған күлпәттин яниду. [14] Лекин мән болсам, мана, қоллириңлардимән;
маңа көзүңләргә немә яхши вә дурус көрүлсә шундақ қилиңлар; [15] пәқәт шуни билип
қоюңларки, мени өлтүрүвәтсәңләр гунасиз қанниң җазасини өз бешиңларға, бу шәһәр-
гә вә униңда туруватқанларниң бешиға чүшүрисиләр; чүнки дегиним һәқ, Пәрвәрдигар
һәқиқәтән бу сөзләрниң һәммисини қулақлириңларға дейишкә мени әвәткән».
[16] Әмирләр вә барлиқ хәлиқ каһинларға вә пәйғәмбәрләргә: «Бу адәм өлүмгә лайиқ әмәс;
чүнки у Пәрвәрдигар Худайимизниң намида бизгә сөзлиди» — деди. [17] Андин зиминди-
ки бәзи ақсақаллар орнидин туруп хәлиқ кеңишигә мундақ деди: —
[18] «Морәшәтлик Микаһ Йәһуда падишаси Һәзәкияниң күнлиридә барлиқ Йәһуда хәлқигә

26:2 **«Сән Пәрвәрдигарниң өйиниң һойлисида туруп ... Йәһуданиң барлиқ шәһәрлиридикиләргә Мән саңа буйруған һәр бир сөзләрни җакалиғин; әйнән ейтқин! »** — 26-баптики хатириләр вә бешарәт бәлким 7-баптиму хатириләнгән, ибадәтхана ичидә болған вақиәниң тәкрарлиниши болуши мүмкин. 3-6-айәтләр Йәрәмияниң шу чағда ибадәтханида бәргән бешаритиниң йәкуни. Мошу йәрдики тәкрарлинишниң мәхсити болса, хәлиқниң бешарәткә болған инкасини тәкитләш үчүндур.

26:3 Йәр. 18:8

26:5 Йәр. 7:13,25; 11:7; 25:3

26:6 **«Мән Шилоһни қандақ қилған болсам, әнди бу өйниму шуниңға охшаш қилимән»** — Пәрвәрдигарниң ибадәт чедири әсли «Шилоһ» дегән шәһәрдә тикилгән. Исраилниң Худаға болған вапасизлиғи түпәйлидин у вәйран қилинип, Худаниң «әһдә сандуғи» дүшмән тәрипидин у йәрдин булап кетилиши билән Шилоһ «Худаниң шан-шәриви униңдин йоқап кәткән җай» дәп аталған *(«1Сам.» 4-бапни көрүң)*.

26:6 1Сам. 4:12; Зәб. 77:60; Йәр. 7:12,14

26:13 Йәр. 7:3

бешарәт берип: —
«Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Зион теғи етиздәк ағдурулиду,
Йерусалим дөң-төпиләр болуп қалиду,
«Өй жайлашқан тағ» болса,
Орманлиқниң оттурисидики жуқури жайларла болиду, халас» — дегән еди.
[19] Йәһуда падишаси Һәзәкия вә барлиқ Йәһуда хәлқи Микаһни өлүмгә мәһкүм қилған-
му? Һәзәкия Пәрвәрдигардин қорқуп, Пәрвәрдигардин өтүнгән әмәсму? Вә Пәрвәрдигар
уларға қилмақчи болуп жакалиған күлпәттин янған әмәсму? Биз бу йолдин янмисақ өз
женимиз үстигә зор бир күлпәтни чүшүргән болмамдимиз?».
[20] (Пәрвәрдигарниң намида Йәрәмияниң барлиқ дегәнлиридәк бу шәһәрни вә бу земин-
ни әйипләп бешарәт бәргән, Кириат-Йеаримлиқ Шәмаяниң оғли Урия исимлиқ йәнә бир
адәм бар еди. [21] Падиша Йәһоаким вә барлиқ палванлири, барлиқ әмирлири униң сөзли-
рини аңлиғанда, падиша уни өлтүрүшкә интилгән; лекин Урия буни аңлиғанда қорқуп,
Мисирға қачти. [22] Лекин Йәһоаким чапармәнләрни, йәни Акборниң оғли Әлнатан вә
башқиларни Мисирға әвәткән; [23] улар Урияни Мисирдин елип чиқип падиша Йәһоаким-
ниң алдиға апарған; у уни қиличлап, жәситини пухраларниң гөрлүгигә ташливәткән).
[24] — Һалбуки, шу чағда Шафанниң оғли Аһикам уларниң Йәрәмияни өлүмгә мәһкүм қи-
лип хәлиқниң қолиға тапшурмаслиғи үчүн, уни қоллиди.

Йәрәмия хәлиқни Бабилға тәслим болушқа дәвәт қилиду

27 [1] Йәһуда падишаси Йосияниң оғли Зәдәкияниң тәхткә олтарған дәсләпки
мәзгилидә, шу сөз Йәрәмияға Пәрвәрдигардин келип мундақ дейилди: —
[2] Пәрвәрдигар маңа мундақ деди: — Асарәтләр вә боюнтуруқларни ясап өз бойнуңға сал;
[3] бу боюнтуруқларни Едомниң падишасиға, Моабниң падишасиға, Аммонийларниң па-
дишасиға, Турниң падишасиға вә Зидонниң падишасиға Йерусалимға, Йәһуда падиша-
синиң алдиға кәлгән уларниң өз әлчилириниң қоли арқилиқ әвәткин; [4] һәр бирини өз
ғожайинлириға шундақ бир хәвәрни йәткүзүшкә буйруғин: —
Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси мундақ дәйду:

26:18 **«Морәшәтлик Микаһ»** — Микаһ пәйғәмбәрниң жути «Морәшәт» еди *(«Мик.» 1:1)*. **««Өй жайлашқан тағ» болса, ..»** — Микаһ «муқәддәс өй» яки «ибадәтхана» демәйду — уларниң гуналири түпәйлидин у пәқәт аддий бир «өй» болуп қалған.
–Бу бешарәт Һәзәкия падишани бәлким чоңқур тәсирләндүргән. 100 жилдин кейин бу ақсақаллар бешарәтниң Һәзәкияға болған тәсирини тилға елип, падишаси Йәһоакимға тәсир йәткүзмәкчи болуп, бешарәтни нәқил кәлтүриду. **««Өй жайлашқан тағ» болса, орманлиқниң оттурисидики жуқури жайларла болиду»** — «Мик.» 3:12. «Жуқири жайлар» дегини кинайилик, һәҗвий гәптур. Чүнки Йәһудадикиләр һәрдайим «жуқури жайлар»да бутханиларни селип шу йәрләрдә бутларға чоқунған. Лекин шу чағларда Йерусалим бутқа чоқунған жайдәк «һарам» болуп қалиду, һәмдә орманлиқниң кишиләрниң көзигә аз-паз челиғидиған бир қисмидин ибарәт болиду, халас!
26:18 Мик. 1:1; 3:12
26:23 **«улар Урияни Мисирдин елип чиқип падиша Йәһоакимниң алдиға апарған; у уни қиличлап, жәситини пухраларниң гөрлүгигә ташливәткән»** — бу вақиә бәлким Йәрәмияниң сөзлиридин кейин йүз бәргән. Лекин униң тәпсилатлирини мошу йәрдә *(20-23-айәттики тирнақ ичигә)* киргүзүштики мәхсәт, Йәрәмия учриған хәвп-хәтәрни көрүнәрлик қилип көрситиштин ибарәт.
27:1 **«Йәһуда падишаси Йосияниң оғли Зәдәкия...»** — бәзи кона көчүрмиләрдә мошу айәттә «Зәдәкия»ниң орнида «Йәһоаким» дейилиду. Шүбһисизки, «Зәдәкия» тоғридур *(3-айәтни көрүң)*. Бу бабтики вақиәләр бәлким Зәдәкияниң төртинчи жилида йүз бәргән.
27:2 Йәр. 28:10
27:3 **«бу боюнтуруқларни Едом..., Моаб.. , Аммонийлар.., Турниң падишасиға вә Зидонниң падишасиға Йерусалимға, Йәһуда падишасиниң алдиға кәлгән уларниң өз әлчилириниң қоли арқилиқ әвәткин»** — тарихтин испат барки, бу әлчиләрниң Йерусалимға келиштики мәхсити Зәдәкияни Едом, Моаб, Аммон, Тур вә Зидон падишалириниң Бабил империйәсигә кѳтәрмәкчи болған исянға иттипақдаш қилиштин ибарәт.

— Өз ғожайинлириңларға мундақ дәңлар: — [5] Мән зимин вә зимин йүзидә туруватқан
адәмләр вә һайванларни зор қудритим вә созулған билигим билән яратқанмән; вә
ким көзүмгә лайиқ көрүнсә, буларни шуларға тәқдим қилимән. [6] Һазир Мән бу зимин-
ларниң һәммисини Бабил падишаси, Мениң қулум болған Небоқаднәсарниң қолиға
тапшурдум; һәтта даладики һайванларниму униң қуллуғида болушқа тәқдим қилдим.
[7] Барлиқ әлләр униң, оғлиниң һәм нәврисиниң қуллуғида болиду; андин өз зимини-
ниң вақти-саити тошқанда, көп әлләр вә улуқ падишалар униму қуллуққа салиду.
[8] Шундақ болидуки, қайси әл яки падишалиқ Бабил падишаси Небоқаднәсарниң қул-
луғида болушни, йәни бойнини Бабил падишасиниң боюнтуруғи астиға қоюшни рәт
қилса, Мән шу әлни Небоқаднәсарниң қоли арқилиқ йоқатқузғичә қилич, қәһәтчилик
вә ваба билән жазалаймән, — дәйду Пәрвәрдигар. [9] — Силәр болсаңлар, «Бабил падиша-
синиң қуллуғида һеч болмайсиләр» дегән пәйғәмбәрлириңларға, палчилириңларға,
чүш көргүчилириңларға, рәм ачқучилириңларға яки җадугәрлириңларға қулақ салма
ңлар; [10] чүнки улар силәргә ялғанчилиқ қилип бешарәт бериду; гәплиригә кирсәңлар,
силәрни өз жутуңлардин сүргүн қилиду; чүнки Өзүм силәрни жутуңлардин һайдаймән,
силәр набут болисиләр. [11] Лекин қайси әл бойнини Бабил падишасиниң боюнтуруғи
астиға қоюп қуллуғиға кирсә, шу әлни өз жутида турғузимән, улар униңда терикчилик
қилип яшайду.
[12] — Мән Йәһуда падишаси Зәдәкияғиму шу сөзләр бойичә мундақ дедим: «Бойнуңлар-
ни Бабил падишасиниң боюнтуруғи астиға қоюп униң вә униң хәлқиниң қуллуғида
болсаңлар, һаят қалисиләр. [13] Әнди немишкә Пәрвәрдигарниң Бабил падишасиниң қул-
луғиға бойсунмиған һәр қайси әлләр тоғрисида дегинидәк, сән вә хәлқиң қилич, қәһәт-
чилик вә ваба билән өлмәкчи болисиләр? [14] Пәйғәмбәрләрниң: «Бабилниң қуллуғида
болмайсиләр» дегән сөзлиригә қулақ салмаңлар; чүнки улар силәргә ялғанчилиқтин
бешарәт қилиду. [15] Мән уларни әвәткән әмәс, — дәйду Пәрвәрдигар, — лекин улар Ме-
ниң намимда ялғандин бешарәт бериду; бу сөзләрниң ақивити шуки, Мән силәрни жу-
туңлардин һайдиветимән, шуниңдәк набут болисиләр; силәр вә силәргә бешарәт бәргән
пәйғәмбәрләр набут болисиләр».
[16] Андин Мән каһинларға вә бу барлиқ хәлиққә мундақ дедим: — Пәрвәрдигар мундақ
дәйду: — Силәргә бешарәт беридиған пәйғәмбәрләрниң: «Мана, Пәрвәрдигарниң өйиди-
ки қиммәтлик қача-қучилар пат арида Бабилдин қайтурулиду» дегән сөзлиригә қулақ
салмаңлар; чүнки улар силәргә ялғанчилиқтин бешарәт қилиду. [17] Уларға қулақ сал-
маңлар; Бабил падишасиниң қуллуғида болсаңлар, һаят қалисиләр; бу шәһәр немишкә
вәйран болсун? [18] Әгәр булар һәқиқәтән пәйғәмбәрләр болса һәм Пәрвәрдигарниң сөзи
уларда болса, улар һазир Пәрвәрдигарниң өйидә, Йәһуда падишасиниң ордисида вә Йе-
русалимниң өзидә қалған қиммәтлик қача-қучилар Бабилға елип кетилмисун дәп са-
мави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарға дуа-тилавәт қилсун!
[19] Чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар икки мис түврүк, мис
«деңиз», дас һарвулири вә бу шәһәрдә қалған қиммәтлик қача-қучилар тоғрилиқ мун-
дақ дәйду: — [20] (буларни болса Бабил падишаси Небоқаднәсар Йәһоакимниң оғли Йәһуда
падишаси Йәконияһни Йәһудадики вә Йерусалимдики барлиқ есилзад-әмирләр билән

27:5 Дан. 4:14,22
27:6 Йәр. 25:9
27:9 **«чүш көргүчилириңлар»** — яки «чүш өргүгчилириңлар».
27:14 Йәр. 14:14; 23:21; 29:8
27:16 Йәр. 28:3
27:19 **«мис деңиз»** — ибадәтханида каһинлар жуюнидиған, мистин ясалған чоң бир көлчәк дас.
–«Дас һарвулири» *(яки «дас тәгликлири»)* «деңиз»дин кичикрәк болған дасларни йөткәшкә ишлитидиған чақлиқ тәгликтур. «1Пад.» 7-бапни көрүң.

тәң Йерусалимдин Бабилға сүргүн қилғанда у елип кәтмигән еди). 21 Бәрһәқ, Исраилниң
Худаси Пәрвәрдигарниң өйидә, Йәһуда падишасиниң ордисида вә Йерусалимда қалған
қиммәтлик қача-қучилар тоғрилиқ самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар
мундақ дәйду: — 22 уларму Бабилға елип кетилиду; улар Мән улардин қайтидин хәвәр
алидиған күнгичә шу йәрдә туриду, — дәйду Пәрвәрдигар: — шу вақит кәлгәндә, Мән
уларни елип бу йәргә қайтуруп беримән.

Сахта пәйғәмбәрниң Йәрәмияға қарши чиқиши

28 1 Шу жилда, Йәһуда падишаси Зәкәрия тәхткә олтарған дәсләпки мәзгилдә, йәни
төртинчи жили, бәшинчи айда, Аззурниң оғли, Гибеон шәһиридики Һанания
пәйғәмбәр, каһинлар вә барлиқ халайиқ алдида Пәрвәрдигарниң өйидә маңа: —
2 Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси мундақ дәй-
ду: — «Мән Бабил падишасиниң боюнтуруғини сундурувәттим! 3 Бабил падишаси Не-
боқаднәсар мошу йәрдин епкәткән, Бабилға апарған, Пәрвәрдигарниң өйидики қача-қу-
чиларниң һәммисини болса, икки жил өтмәйла Мән мошу йәргә қайтуруп епкелимән;
4 вә Мән Йәһуда падишаси, Йәһоакимниң оғли Йәконияһни Йәһудадин Бабилға сүргүн
қилинғанларниң һәммиси билән тәң мошу йәргә қайтуруп беримән, — дәйду Пәрвәрди-
гар, — чүнки Мән Бабил падишасиниң боюнтуруғини сундуруветимән!» — деди.
5 Андин Йәрәмия пәйғәмбәр каһинлар вә Пәрвәрдигарниң өйидә турған барлиқ халай-
иқ алдида Һанания пәйғәмбәргә сөз қилди. 6 Йәрәмия пәйғәмбәр мундақ деди: «Амин!
Пәрвәрдигар шундақ қилсун! Пәрвәрдигар сениң бешарәт бәргән сөзлириңни әмәлгә
ашурсунки, У Өзиниң өйидики қача-қучилар вә Йәһудадин Бабилға сүргүн қилинған-
ларниң һәммисини мошу йәргә қайтурсун! 7 Лекин өз қулиқиңға вә барлиқ хәлиқниң
қулиқиға селип қоюлидиған мениң бу сөзүмни аңла! 8 — Мениң вә сениңдин бурун, қе-
димдин тартип болған пәйғәмбәрләрму нурғун падишалиқлар вә улуқ дөләтләр тоғри-
лиқ, уруш, апәт вә вабалар тоғрилиқ бешарәт берип кәлгән; 9 течлиқ-аватлиқ тоғри-
лиқ бешарәт бәргән пәйғәмбәр болса, шу пәйғәмбәрниң сөзи әмәлгә ашурулғанда, у
һәқиқәтән Пәрвәрдигар әвәткән пәйғәмбәр дәп тонулғандур!».
10 Андин Һанания пәйғәмбәр Йәрәмия пәйғәмбәрниң бойнидики боюнтуруқни елип уни
сундурувәтти. 11 Һанания хәлиқ алдида сөз қилип: «Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мән
шуниңға охшаш, икки жил өтмәйла Бабил падишаси Небоқаднәсарниң боюнтуруғини
барлиқ әлләрниң бойнидин елип сундуруветимән!» — деди.
Шуниң билән Йәрәмия пәйғәмбәр чиқип кәтти.
12 Һанания пәйғәмбәр Йәрәмия пәйғәмбәрниң бойнидики боюнтуруқни елип уни сун-
дурувәткәндин бир аз кейин, Пәрвәрдигарниң сөзи Йәрәмияға келип мундақ дегәндә: —
13 Барғин, Һананияға мундақ дегин: — Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Сән яғачтин ясалған
боюнтуруқни сундурғиниң билән, лекин униң орниға төмүрдин болған боюнтуруқни
селип қойдуң! 14 Чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң
Худаси мундақ дәйду: — Мән шуниңға бу барлиқ әлләрниң бойниға төмүрдин ясалған
боюнтуруқни салимәнки, улар Бабил падишаси Небоқаднәсарниң қуллуғида болиду;

27:20 2Пад. 24:14,15
27:22 **«Мен улардин қайтидин хәвәр алидиған күни»** — ибраний тилида «Мән уларни йоқлайдиған күни».
27:22 2Пад. 25:13; 2Тар. 36:18,22; Йәр. 29:10
28:2 **«Мән Бабил падишасиниң боюнтуруғини сундурувәттим!»** — шүбһисизки, бу сахта пәйғәмбәрниң сөзи Йәрәмия 27-бапта «Небоқаднәсарниң буюнтуруқини қобул қилишиңлар керәк» вә «Пәрвәрдигарниң өйидә қалған қача-қучиларму епкетилиду» дегән бешарәтни инкар қилиштин ибарәт.
28:3 Йәр. 27:16
28:10 **«Йәрәмия пәйғәмбәрниң бойнидики боюнтуруқ»** — 27:2ни көрүң.

бәрһәқ, улар униң қуллуғида болиду; Мән униңға һәтта даладики һайванларниму тәқ-
дим қилғанмән».
15 Андин Йәрәмия пәйғәмбәр Һанания пәйғәмбәргә: «Қулақ сал, Һанания! Пәрвәрдигар
сени әвәткән әмәс! Сән бу хәлиқни ялғанчилиққа ишәндүргәнсән! 16 Шуңа Пәрвәрдигар
мундақ дәйду: Мана, Мән сени йәр йүзидин әвәтиветимән! Сән дәл мошу жилда өлисән,
чүнки сән адәмләрни Пәрвәрдигарға асийлиқ қилишқа дәвәт қилғансән».
17 Һанания пәйғәмбәр дәл шу жили йәттинчи айда өлди.

Йәрәмия сүргүн қилинғанларға язған хәт

29 1 Йәрәмияниң Йерусалимдин сүргүн болғанлар арисидики һаят қалған
ақсақалларға, каһинларға, пәйғәмбәрләргә вә Небоқаднәсар әсир қилип Бабилға
елип кәткән барлиқ хәлиққә Йерусалимдин йоллиған хети: —
2 (хәт падиша Йәконияһ, ханиш, вәзирләр, Йәһуда вә Йерусалимдики шаһзадә-әмирләр
вә һүнәрвәнләр Йерусалимдин кәткәндин кейин, 3 Шафанниң оғли Әласаһниң вә Һилқи-
яниң оғли Гәмарияниң қоли билән йолланған — Йәһуда падишаси Зәдәкия бу кишиләр-
ни Бабил падишаси Небоқаднәсарниң алдиға йоллиған). Йоллиған хәт мундақ: —
4 Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси Йерусалим-
дин Бабилға сүргүнгә әвәткәнләрниң һәммисигә мундақ дәйду: —
5 Өйләрни қуруңлар, уларда туруңлар; бағларни бәрпа қилиңлар, уларниң мевисини
йәңлар; 6 өйлиниңлар, оғул-қизлиқ болуңлар; оғуллириңлар үчүн қизларни елип бе-
риңлар, қизлириңларни әрләргә ятлиқ қилиңлар; уларму оғул-қизлиқ болсун; шу йәрдә
көпийиңларки, азийип кәтмәңлар; 7 Мән силәрни сүргүнгә әвәткән шәһәрниң тинич-а-
ватлиғини издәңлар, униң үчүн Пәрвәрдигарға дуа қилиңлар; чүнки униң тинич-ават-
лиғи болса, силәрму тинич-ават болисиләр.
8 Чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси мун-
дақ дәйду: — Араңлардики пәйғәмбәрләр вә силәрниң палчилириңлар силәрни алдап
қоймисун; силәр уларға көргүзгән чүшләргә қулақ салмаңлар; 9 чүнки улар Мениң на-
мимда ялғандин бешарәт бериду; Мән уларни әвәткән әмәсмән, — дәйду Пәрвәрдигар.
10 Чүнки Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Бабилға бекитилгән йәтмиш жил тошқанда, Мән
силәрниң йениңларға келип силәргә илтипат көрситимәнки, силәрни мошу жутқа қай-
турушум билән силәргә қилған шапаәтлик вәдәмни ада қилимән; 11 Чүнки Өзүмниң
силәр тоғрилиқ планлиримни, апәт елип келидиған әмәс, тинич-аватлиқ елип кели-
диған, ахирда силәргә үмүтвар келәчәкни ата қилидиған планлиримни убдан билимән,
— дәйду Пәрвәрдигар. 12 Шуниң билән иләр Маңа нида қилип, йенимға келип Маңа дуа
қилисиләр вә Мән силәрни аңлаймән. 13 Силәр Мени издәйсиләр вә Мени таписиләр,

---

28:14 Йәр. 27:6
28:16 **«сени йәр йүзидин әвәтиветимән»** — Худа бу сахта пәйғәмбәрни әслидә «әвәткән әмәс» лекин һазир У уни «өлүмгә әвәтиду»!
28:16 Қан. 13:6; Йәр. 29:32
29:2 2Пад. 24:12
29:6 **«оғул-қизлиқ болуңлар»** — ибраний тилида «оғул-қизларни туғдуруңлар».
29:8 **«силәр уларға көргүзгән чүшләргә қулақ салмаңлар»** — хелқниң палчиларға «Биз тоғрилиқ бир чүш көрүп бәрсиңиз» дегән тәливи интайин күлкилик, шу чағдики хәлиқ һәқиқәтән шу дәрижидә наданлишип кәткән болса керәк.
29:8 Йәр. 14:14; 23:31; 27:15
29:10 **«Бабилға бекитилгән йәтмиш жил тошқанда, Мән силәрниң йениңларға келип силәргә илтипат көрситимәнки...»** — бу «йәтмиш жил» тоғрисида «Қошумчә сөз»имизни көрүң.
29:10 2Тар. 36:22; Әзра 1:1; Йәр. 25:12; Дан. 9:2
29:12 Дан. 9

чүнки силәр пүтүн қәлбиңлар билән Маңа интилидиған болисиләр. [14] Мән Өзүмни
силәргә тапқузимән, — дәйду Пәрвәрдигар — вә Мән силәрни сүргүнлүктин қайтуруп
әслигә кәлтүримән, Мән силәрни һайдиватқән барлиқ әлләрдин вә һайдиватқән барлиқ
жайлардин жиғимән, — дәйду Пәрвәрдигар, — Мән силәрни елип, әсли сүргүн қилип
айриған жутқа қайтуримән.
[15] Силәр: «Пәрвәрдигар бизгә Бабилда пәйғәмбәрләрни тиклиди» десәңлар, [16] әнди
Пәрвәрдигар Давутниң тәхтигә олтарған падиша вә бу шәһәрдә туруватқан барлиқ хә-
лиқ, йәни силәр билән биллә сүргүн қилинмиған қериндашлириңлар тоғрилиқ шуни
дәйду: —
[17] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, Мән уларни
азаплайдиған қилич, қәһәтчилик вә ваба әвәтимән; шуниң билән уларни худди сесиған,
йегили болмайдиған начар әнжирләрдәк қилимән; [18] уларни қилич, қәһәтчилик вә ваба
билән қоғлаймән, уларни йәр йүзидики барлиқ падишалиқларға һайдап апиримән;
уларни шу әлләргә вәһимә, ләнәт, дәһшәт, уш-уш қилинидиған вә рәсва қилинидиған
объект қилимән. [19] чүнки Мән таң сәһәрдә орнумдин туруп, хизмәткарлирим болған
пәйғәмбәрләрни әвәтип сөзлиримни уларға ейтқиним билән, улар қулақ салмиған;
силәр сүргүн болғанларму һеч қулақ салмиғансиләр, — дәйду Пәрвәрдигар. [20] Лекин и
силәр сүргүн болғанлар, Мән Йерусалимдин Бабилға әвәткәнләр, Пәрвәрдигарниң сөзи-
ни аңлаңлар: —
[21] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси мундақ дәй-
ду: — Мениң намимда силәргә ялғандин бешарәт беридиған Колаяниң оғли Аһаб тоғри-
лиқ вә Маасейаһниң оғли Зәдәкия тоғрилиқ мундақ дәйду: — Мана, Мән уларни Бабил па-
дишаси Небоқаднәсарниң қолиға тапшуримән, у уларни көз алдиңларда өлүмгә мәһкүм
қилиду; [22] шуниң билән улар мисал қилинип Бабилда турған Йәһудадики барлиқ сүргүн
қилинғанларниң ағзида: «Пәрвәрдигар сени Бабил падишаси Небоқаднәсар отта кавап
қилған Зәдәкия вә Аһабдәк қилсун!» дегән ләнәт сөзи болиду; [23] чүнки улар Исраил
ичидә ипласлиқ қилған, хошниларниң аяллири билән зина қилған вә Мениң намимда
ялған сөзләрни, Мән уларға һеч тапилмиған сөзләрни қилған; Мән буларни Билгүчи вә
гува Болғучидурмән, — дәйду Пәрвәрдигар.

Шемая Бабилдин Йәрәмия тоғрилиқ язған хәт
Йәрәмия пәйғәмбәрниң йоллиған жавап хети
Худаниң буниң тоғрилиқ Йәрәмияға ейтқан сөзи

[24] «Сән Йәрәмия Нәһәләмлик Шемаяға мундақ дегин: —
[25] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси мундақ дәй-
ду: — Чүнки сән өз намиңда Йерусалимдики барлиқ хәлиққә, каһин болған Маасейаһ-
ниң оғли Зәфанияға вә барлиқ каһинларға хәтләр йоллиғиниң түпәйлидин, — [26] (сән
Зәфанияға мундақ язған: «Пәрвәрдигар сени каһин Йәһояданиң орниға каһин тикли-
гән әмәсму? У сени Пәрвәрдигарниң өйидә шуниңға назарәтчи қилғанки, бешарәт бе-
ридиған пәйғәмбәр болувалған һәр бир тәлвини бесиш үчүн пути вә бойниға тақақ

29:13 **«Силәр Мени издәйсиләр вә Мени таписиләр, чүнки силәр пүтүн қәлбиңлар билән Маңа интилидиған болисиләр»** — яки «Силәр пүтүн қәлбиңлар билән Мени издәйдиған болсаңлар, силәр Мени издәп таписиләр».
29:14 Йәр. 23:3
29:15 **«Пәрвәрдигар бизгә Бабилда пәйғәмбәрләрни тиклиди» десәңлар...»** — бу айәттики «пәйғәмбәрләр» шүбһисизки, ялған үмүтләрни қозғайдиған сахта пәйғәмбәрләрни көрситиду. Мошу бешарәттин көп өтмәй, Даниял һәм Әзакиял дегән һәқиқий пәйғәмбәрләр Бабилда бешарәт қилишқа башлиди.
29:17 Йәр. 24:8,10
29:18 Қан. 28:25,37; Йәр. 15:4; 24:9,10

селишиң керәк.[27] Әнди сән немишкә силәргә өзини пәйғәмбәр қиливалған Анатотлуқ Йәрәмияни әйиплимидиң? [28] Чүнки у һәтта Бабилда туруватқан бизләргиму: «Шу йәрдә болған вақтиңлар узун болиду; шуңа өйләрни селиңлар, уларда туруңлар, бағларни бәрпа қилиңлар, уларниң мевисини йәңлар» дәп хәт йоллиди!») [29] — Зәфания мошу хәтни Йәрәмия пәйғәмбәр алдида оқуди.
[30] Андин Пәрвәрдигарниң сөзи Йәрәмияға келип мундақ дегәндә: —
[31] Барлиқ сүргүн болғанларға хәт йоллап мундақ дегин: — Пәрвәрдигар Нәһәламлиқ Шәмая тоғрилиқ мунақ дәйду: Чүнки Мән уни әвәтмигән болсамму, Шемаяниң силәргә бешарәт берип, силәрни ялғанчилиққа ишәндүргәнлиги түпәйлидин,[32] Шуңа Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, Нәһәламлиқ Шемаяни нәсли билән биллә җазалаймән; мошу хәлиқ арисида униң һеч қандақ нәсли тепилмайду; у Мән Өз хәлқим үчүн қилмақчи болған яхшилиқни һеч көрмәйду, — дәйду Пәрвәрдигар: — чүнки у адәмләрни Маңа асийлиққа қутратти.

Худаниң хәлқигә тәсәлли, риғбәт вә үмүт бериш үчүн Йәрәмияниң китап йезиши

30 [1] Пәрвәрдигардин Йәрәмияға кәлгән сөз: —
[2] Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мән саңа һазир дәйдиған мошу барлиқ сөзлиримни язмиға язғин;[3] Чүнки мана, шундақ күнләр келидуки, — дәйду Пәрвәрдигар, — Мән хәлқим Исраил һәм Йәһудани сүргүнлүктин қайтуруп әслигә кәлтүримән, уларни ата-бовилириға тәқдим қилған зиминға қайтуримән, улар униңға егә болиду.
[4] Пәрвәрдигарниң Исраил тоғрилиқ вә Йәһуда тоғрилиқ дегән сөзлири төвәндикидәк: —
[5] Чүнки Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Аңлитилиду алақзадилик һәм қорқунучлуқниң авази,
Болсун нәдә аман-течлиқ!
[6] Сораңлар, шуни көрүп беқиңларки, әр бала туғамду? Мән немишкә әнди толғаққа чүшкән аялдәк һәр бир әр кишиниң чатириқини қоли билән тутқанлиғини көримән? Немишкә йүзлири татирип кәткәнду?[7] Айһай, шу күни дәһшәтликтур! Униңға һеч қандақ күн охшимайду; у Яқупниң азап-оқубәт күнидур; лекин у униңдин қутқузулиду.[8] Шу күнидә әмәлгә ашурулидуки, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, — Мән униң боюнтуруғини бойнуңдин елип сундуруветимән, асарәтли-

---

29:26 **«У сени ... назарәтчи қилғанки, бешарәт беридиған пәйғәмбәр болувалған һәр бир тәлвини бесиш үчүн пути вә бойниға тақақ селишиң керәк»** — оқурмәнләр башқа хил тәрҗимиләрни учритиши мүмкин. Лекин умумий мәнаси тәрҗимимизниңкидәк болиду.
29:26 Йәр. 20:1, 2, 3
29:31 Йәр. 28:15
29:32 Йәр. 28:16
30:1 **«Пәрвәрдигардин Йәрәмияға кәлгән сөз..»** — оқурмәнләрниң есидә барки, Пәрвәрдигар Йәрәмияға «Юлуш, сөкүш, һалак қилиш вә өрүш» һәм «қуруш вә терип өстүрүш»ни җакалашқа чақирған *(1:10)*. У «жулуш, сөкүш, һалак қилиш вә өрүш» тоғрилиқ бешарәтләр бәргәндин кейин, һазир униңға «қуруш вә терип өстүрүш» тоғрилиқ бешарәтләр *(30-33-баплар)* берилиду.
30:2 **«Мән саңа һазир дәйдиған мошу барлиқ сөзлиримни язмиға язғин»** — «мошу барлиқ сөзлирим» бәлким 30-31-бапларда көрүлиду. Сөзләр бәлким чүш арқилиқ Йәрәмияға тапшурулған *(31:26ни көрүң)*. Улар әсли айрим орам китапчә болуши керәк еди.
30:6 Йәр. 4:31; 6:24
30:7 **«у Яқупниң азап-оқубәт күнидур»** — «Яқуп» мошу йәрдә Яқупниң әвлатлири болған Исраил хәлқини көрситиду, әлвәттә. Бешарәт Бабилдин қайтурулушини көрсәткини билән, «Яқупниң азап-оқубәт күни»ниң толуқ әмәлгә ашурулуши ахирқи заманда болса керәк.
30:7 Йо. 2:11; Зәф. 1:15

риңни бузуп ташлаймән, ят адәмләр уни иккинчи қуллуққа чүшүрмәйду. [9] Шуниң орнида улар Пәрвәрдигар Худасиниң һәмдә Мән улар үчүн қайтидин тикләйдиған Давут падишасиниң қуллуғида болиду.
[10] Әнди сән, и қулум Яқуп, қорқма, — дәйду Пәрвәрдигар; — алақзадә болма, и Исраил; чүнки мана, Мән сени жирақ йәрләрдин, сениң нәслиңни сүргүн болған зиминдин қутқузимән; Яқуп қайтип келиду, арам тепип азатә туриду вә һеч ким уни қорқутмайду. [11] Чүнки Мән сени қутқузуш үчүн сән билән биллидурмән, — дәйду Пәрвәрдигар; — Мән сени тарқитиватқан әлләрниң һәммисини түгәштүрсәмму, лекин сени пүтүнләй түгәштүрмәймән; пәқәт үстүңдин һөкүм чиқирип тәрбийә-савақ беримән; сени жазалимай қоюп қоймаймән.

Пәрвәрдигар Йәһуданиң ярисини сақайтиду

[12] Чүнки Пәрвәрдигар мундақ дәйду: Сениң зедәң давалиғусиз, сениң яраң болса интайин еғирдур. [13] Сениң дәвайиңни сорайдиған һеч ким йоқ, яраңни таңғучи йоқтур, саңа шипалиқ дорилар йоқтур; [14] сениң барлиқ ашнилириң сени унтуған; улар сениң һалиңни һеч соримайду. Чүнки Мән сени дүшмәндәк зәрб билән урғанмән, рәһимсиз бир залимдәк саңа савақ болсун дәп урғанмән; чүнки сениң қәбиһлигиң һәдди-һесапсиз, гуналириң һәддидин зиядә болған. [15] Немишкә зедәң түпәйлидин, дәрд-әлимиң давалиғусиз болғанлиғи түпәйлидин пәряд көтирисән? Қәбиһлигиңниң һәдди-һесапсиз болғанлиғидин, гуналириң һәддидин зиядә болғанлиғидин, Мән шуларни саңа қилғанмән.
[16] Лекин сени жутувалғанларниң һәммиси жутувелиниду; сениң барлиқ күшәндилириң болса сүргүн болиду; сени булиғанларниң һәммиси булаң-талаң қилиниду; сени ов қилғанларниң һәммисини овлинидиған қилимән. [17] Чүнки Мән саңа теңиқ теңип қойимән вә ярилириңни сақайтимән — дәйду Пәрвәрдигар; — чүнки улар сени: «Ғериб-бечарә, һеч ким һалини соримайдиған Зион дәл мошудур» дәп һақарәтлигән.

Пәрвәрдигар Исраил вә Йәһудани әслигә кәлтүриду

[18] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Мана, Мән Яқупниң чедирлирини сүргүнлүктин қайтуруп әслигә кәлтүримән,
Униң туралғулири үстигә рәһим қилимән;
Шәһәр харабилири һул қилинип қайтидин қурулиду,
Орда-қәлъә өз жайида йәнә адәмзатлиқ болиду.
[19] Шу жайлардин тәшәккүр күйлири вә шат-хурамлиқ садалири аңлиниду;
Мән уларни көпәйтимәнки, улар әнди азаймайду;

30:8 «Мән униң боюнтуруғини бойнуңдин елип сундуруветимән» — «униң боюнтуруғини» дегини мошу йәрдә авал Небоқаднәсарниң қуллуғини, һәмдә ахирқи замандики Бабил падишаси «дәжҗал»ниң қуллуғинимуму көрситиду.
30:9 «Мән улар үчүн қайтидин тикләйдиған Давут падишаси...» — «Давут падишаси» шүбһисизки, Давутниң өзидин улуқ болған әвлади Қутқузғучи-Мәсиһни көрситиду.
30:9 Әз. 34:23,24; 37:24; Һош. 3:5
30:10 Йәш. 41:13; 43:5; 44:1; Йәр. 46:28
30:11 Йәш. 27:8; Йәр. 4:27; 5:10,18; 10:24; 46:28; Пәнд. 11:4; Зәф. 1:14-16, 18; Дан. 9:26-27; Йәш. 10:22-23; 28:22; Наһ. 1:9
30:12 Йәр. 10:19; 15:18
30:14 «сениң барлиқ ашнилириң сени унтуған» — «ашнилириң» мошу йәрдә *(1)* Исраилға «силәргә иттипақдаш болайли» дегән бутпәрәс әлләрни *(2)* Йәһудадикиләр чоқунған һәм таянған бутларни көрситиши мүмкин.
30:14 Йәр. 22:20
30:15 Йәр. 5:6; 13:17
30:16 Мис. 23:22; Йәш. 41:11; Йәр. 10:25
30:18 «шәһәр харабилири һул қилинип қайтидин қурулиду» — «шәһәр» Йерусалимни көрситиши керәк. «Шәһәр»ниң башқа бир хил тәржимиси «һәр бир шәһәр...».

Мән уларниң һөрмитини ашуримән, улар һеч пәс болмайду.
[20] Уларниң балилири қедимдикидәк болиду; уларниң җамаити алдимда мәзмут турғузулиду;
Уларни хорлиғанларниң һәммисини җазалаймән.
[21] Уларниң беши өзлиридин болиду,
Уларниң һөкүм сүргүчиси өзлири оттурисидин чиқиду;
Мән уни өз йенимға кәлтүримән, шуниң билән у Маңа йеқин келиду;
Чүнки йенимға кәлгүчи җенини тәвәккүл қилғучи әмәсму? — дәйду Пәрвәрдигар.
[22] — Шуниң билән силәр Мениң хәлқим болисиләр,
Мән силәрниң Худайиңлар болимән.
[23] Мана, Пәрвәрдигардин чиққан бир боран-чапқун!
Униңдин қәһр чиқти;
Бәрһәқ, дәһшәтлик бир қара қуюн чиқип кәлди;
У пирқирап рәзилләрниң бешиға чүшиду.
[24] Көңлидики нийәтлирини ада қилип толуқ әмәл қилғичә,
Пәрвәрдигарниң қаттиқ ғәзиви янмайду;
Ахирқи күнләрдә силәр буни чүшинип йетисиләр.

Давами

31 [1] Шу вақитта, — дәйду Пәрвәрдигар, — Мән Исраилниң җәмәтлириниң Худаси болимән, улар Мениң хәлқим болиду.

Исраил, йәни «10 қәбилә» әслигә кәлтүрүлүп Йәһудаға бағлинип, Худа алдида ибадәт қилиду

[2] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Қиличтин аман қалған хәлиқ, йәни Исраил, чөл-баяван-
да илтипатқа егә болған; Мән келип уларни арам тапқузимән. [3] Пәрвәрдигар жирақ
жутта бизгә көрүнүп: «Мән сени мәңгү бир муһәббәт билән сөйүп кәлдим; шуңа Мән
өзгәрмәс меһриванлиқ билән сени Өзүмгә тартип кәлгәнмән. [4] Мән сени қайтидин қу-
римән, шуниң билән сән қурулисән, и Исраил қизи! Сән қайтидин даплириңни елип
шат-хурам қилғанларниң уссуллириға чиқисән. [5] Сән қайтидин Самарийәниң тағлири
үстигә үзүмзарлар тикисән; уларни тиккүчиләр өзлири тикип, мевисини өзлири йәй-
ду. [6] Чүнки Әфраимниң егизлигидә турған күзәтчиләр: «Туруңлар, Пәрвәрдигар Худай-

---

30:19 Йәр. 31:4
30:21 **«Уларниң беши өзлиридин болиду, уларниң һөкүм сүргүчиси өзлири оттурисидин чиқиду...»** — бу айәт йәнә Давутниң әвлади болған Мәсиһни көрситиду. Айәт Униң һәм падиша һәм каһин *(башқиларға вәкил болуп Худаниң алдиға дуа қилишқа келидиған)* болидиғанлиғини аян қилиду. «Қошумчә сөз»имизни көрүң.
30:22 Йәр. 24:7; 31:1,33; 32:38
30:23 Йәр. 23:19, 20; 25:32
31:2 **«Қиличтин аман қалған хәлиқ, йәни Исраил, чөл-баяванда илтипатқа егә болған»** — «Исраил» мошу йәрдә Асурийә империйәси миладийәдин илгәрки 722-жили өзигә сүргүн қилған он қәбилини көрситиду. «Қиличтин аман қалған хәлиқ» йәнә Бабилға сүргүн болған Йәһудани көрситиду *(51:50ни көрүң)*. «Чөл-баяванда илтипатқа егә болған» дегән сөзләр, Исраил Мисирдин қутқузулуп чиқип, чөл-баявандин өтүп нурғун карамәт ишларни көргәндәк, мошу сүргүн болған Исраил билән Йәһуда Бабил вә башқа шимали тәрәпләрдин тәң қутқузулуп, чөл-баявандин өтүп Худаниң илтипати билән нурғун карамәт ишларни көриду.
31:4 Йәр. 30:19
31:5 **«Сән қайтидин Самарийәниң тағлири үстигә үзүмзарлар тикисән; уларни тиккүчиләр өзлири тикип, мевисини өзлири йәйду»** — үзүмзарни өстүрүш үчүн узун вақит керәк болғачқа, уларниң мәвҗут болғанлиғи шу чағниң аман-течлиқ күнләр екәнлигини көрситиду.
31:5 Йәш. 65:21

имизға ибадәт қилишқа Зионға чиқайли!» — дәп нида көтиридиған күни келиду.
7 Чүнки Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Яқуп үчүн шат-хурамлиқ билән нахша ейтиңлар,
Әлләрниң беши болғучи үчүн айһай көтириңлар;
Җакалаңлар, мәдһийә оқуп: «И Пәрвәрдигар, Сениң хәлқиңни,
Йәни Исраилниң қалдисини қутқузғайсән!» — дәңлар!
8 Мана, Мән уларни шималий жутлардин епкелимән,
Йәр йүзиниң чәт-чәтлиридин жиғимән;
Улар арисида әмалар вә токурлар болиду;
Һамилдар вә туғай дегәнләр биллә болиду;
Улар улуқ бир җамаәт болуп қайтип келиду.
9 Улар жиға-зерәлар көтирип келиду,
Улар дуа-тилавәт қилғанда уларни йетәкләймән;
Мән уларни ериқ-өстәңләр бойида, һеч путлашмайдиған түз йол билән йетәкләймән;
Чүнки Мән Исраилға ата болимән,
Әфраим болса Мениң тунҗа оғлумдур.
10 Пәрвәрдигарниң сөзини аңлаңлар, и әлләр,
Деңиз бойидики жирақ жутларға: —
«Исраилни тарқатқучи уни қайтидин жиғиду,
Пада бaққучи падисини баққандәк У уларни бақиду;
11 Чүнки Пәрвәрдигар Яқупни бәдәл төләп қутулдурған,
Униңға һәмҗәмәт болуп өзидин зор күчлүк болғучиниң чаңгилидин қутқузған!» — дәп
җакалаңлар.
12 Улар келип Зиондики егизликләрдә шат-хурамлиқта товлайду,
Пәрвәрдигарниң илтипатидин, йәни йеңи шараптин, зәйтун мейидин, мал-варанниң
қозилиридин бәрқ уриду;
Уларниң җени худди мол суғирилған бағдәк болиду,
Улар иккинчи һеч солашмайду.
13 Шу чағда қизлар уссулда шатлиниду,
Жигитләр вә мойсипитларму тәң шундақ болиду;
Чүнки Мән уларниң аһ-зарлирини шат-хурамлиққа айландуримән;
Мән уларға тәсәлли берип, дәрд-әлиминиң орниға уларни шатлиққа чөмдүримән.
14 Мән каһинларни молчилиқ билән тойғузимән,

31:6 **«Әфраимниң егизлигидә турған күзәтчиләр: ...»** — «Әфраим» дегәнлик мошу йәрни «Исраил», йәни «шималий падишалиқ»ни көрситиду *(шималий падишалиқтики он қәбилә бәзи вақитларда қисқичә «Әфраим» дәп аталған)*. «Исраил» Йәһудадин айрилип чиққан вақтида, Исраилниң падишаси өз пухралирини бурунқидәк Йәһуда билән биллә Йерусалимдики ибадәтханида ибадәт қилса, ундақта өзидин йүз өрүп кетиши яки ялтийиши мүмкин дәп қарап, уларниң Йерусалимға бармаслиғи үчүн өзиниң «ибадәтхана»сини қуруп униңға бутларни салған. Мошу бешарәт, кәлгүсидә мошундақ һәсәтхорлуқ мәвҗут болмайду, Йәһуда вә Әфраимниң Худаниң ибадитидә қәлби бир болиду, дәйду. **«күзәтчиләр»** — буларниң адәттики бурчи, дүшмәнләрниң йеқин кәлгәнлиги тоғрилиқ агаһ бериш. Лекин шу күнләр теч-аман болғачқа, уларниң бирдин-бир бурҗи «йеңи ай»ни байқап, байрам-һейтларниң йетип кәлгәнлигини, шуниңдәк Йерусалимға чиқайли, дәп җакалаштин ибарәт болиду.
31:6 Йәш. 2:2, 3; Мик. 4:2
31:7 **«Яқуп үчүн шат-хурамлиқ билән нахша ейтиңлар, әлләрниң беши болғучи үчүн айһай көтириңлар; җакалаңлар, мәдһийә оқуп...дәңлар!»** — бу сөзләр кимләргә ейтилиду? Яқуп «әлләрниң беши» дәп аталғачқа, бу сөзләр «ят әлләр»гә ейтилиши мүмкин *(10-айәтни көрүң)*; яки болмиса сүргүнлүктин жутқа балдур қайтип келиватқан Йәһудаға, яки қериндашлириға дуа қилишни дәвәт қилип ейтилиду.
31:8 Йәр. 3:18
31:9 Мис. 4:22
31:11 Йәш. 40:10; 49:24,25
31:12 Йәш. 61:11

Хәлқим илтипатимға қанаәт қилиду, — дәйду Пәрвәрдигар.
15 Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Рамаһ шәһиридә бир сада,
Аччиқ жиға-зериниң пиғани аңлиниду,
— Бу Раһиләниң өз балилири үчүн көтәргән аһ-зарлири;
Чүнки у балилири болмиғачқа, тәсәллини қобул қилмай пиған көтириду.
16 Пәрвәрдигар униңға мундақ дәйду: — Жиға-зерәиңни тохтат, көзлириңни яшлардин
тарт; чүнки муну тартқан жапайиңдин мевә болиду, — дәйду Пәрвәрдигар; — улар дүш-
мәнниң зиминидин қайтиду; 17 бәрһәқ, келәчикиң үмүтлик болиду, — дәйду Пәрвәрди-
гар; — вә сениң балилириң йәнә өз чегарисидин кирип келиду.
18 Мән дәрвәқә Әфраимниң өзи тоғрилиқ өкүнүп:
«Сән бизгә шаш топаққа тәрбийә бәргәндәк савақ-тәрбийә бәрдиң;
Әнди бизни товва қилдурғайсән,
Биз шуниң билән товва қилип қайтип келимиз,
Чүнки Сән Пәрвәрдигар Худайимиздурсән;
19 Чүнки биз товва қилдурулушимиз билән һәқиқәтән товва қилдуқ;
Биз өзимизни тонуп йәткәндин кейин, йотимизни урдуқ;
Биз яшлиғимиздики қилмишниң шәрм-һаяси түпәйлидин номус қилип, хижаләттә
қалдуқ!» — дегәнлигини аңлидим.
20 — Әфраим Маңа нисбәтән жан-жигәр балам әмәсму?
Чүнки Мән уни әйиплигән тәғдирдиму, уни һәрдайим көңлүмдә сеғинимән;
Шуңа ич-бағрим униңға ағриватиду;
Мән униңға рәһим қилмисам болмайду, — дәйду Пәрвәрдигар.
21 — Шуңа өзүңгә йол бәлгүлирини бекитип қойғин;
Сән сүргүнгә маңған йолға, шу көтирилгән йолға көңүл қоюп диққәт қилғин;
Һазир шу йол билән қайтип кәл, и жан-жигирим Исраил қизи,
Мошу шәһәрлириңгә қарап қайтип кәл!
22 Сән қачанғичә тенәп жүрисән, и йолдин чиққучи қизим?
Чүнки Пәрвәрдигар йәр йүзидә йеңи иш яритиду:
— Аял киши батурниң әтрапида йепишип хәвәр алиду!

31:15 **«Рамаһ шәһиридә бир сада, аччиқ жиға-зериниң пиғани аңлиниду,..»** — «Рамаһ» болса Бәйт-Әл вә Бәйт-Ләһәм арисидики йеза; Яқупниң аяли Раһилә *(бала туққинида)* шу йәрдә өлүп көмүлгән еди. Раһилә «Исраил»дики он қәбилиниң ичидики икки чоң қәбилиниң әждати болған Әфраим вә Манассәһниң чоң аписи еди; мошу йәрдә у уларниң Исраил зиминидин *(сүргүн болуп)* әлвида айрилип кәткәнлиги үчүн жиғлап ташлиғанлиғиға символ қилиниду.
31:15 Мат. 2:17,18
31:18 **«Мән дәрвәқә Әфраимниң өзи тоғрилиқ өкүнүп: «Сән бизгә шаш топаққа тәрбийә бәргәндәк савақ-тәрбийә бәрдиң; әнди бизни товва қилдурғайсән, ... чүнки Сән Пәрвәрдигар Худайимиздурсән»** — ибраний тилида Әфраимниң сөзлириниң һәммиси «мән», «мени» қатарлиқ алмашлар билән ипадилиниду. Чүшинишлик болсун дәп мошу айәттә вә 19-айәттә Әфраим баян қилинғанда, «мән» дегән сөзни «биз» дәп тәржимә қилдуқ.
–Ибраний тилида «товва қилиш» вә «қайтип келиш» бир сөз биләнла ипадилиниду. Мошу йәрдә шүбһисизки, һәм хәлиқниң товва қилишини вә өз жутиға қайтип келишиниму көрситиду.
31:18 Жиғ. 5:21
31:19 **«биз өзимизни тонуп йәткәндин кейин, йотимизни урдуқ»** — «йотини уруш» дегән һәрикәт қаттиқ пушайман, қаттиқ хижаләтни билдүрәтти.
31:19 Қан. 30:2
31:22 **«Пәрвәрдигар йәр йүзидә йеңи иш яритиду: — аял киши батурниң әтрапида йепишип хәвәр алиду!»** — бу әжайип бешарәт тоғрилиқ «Қошумчә сөз»имизни көрүң. Бизниңчә у Мәсиһниң пак қиз Мәрйәмдин туғулушини өз ичигә алиду.

Йәһуда әслигә кәлтүрүлиду

[23] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси мундақ дәй-
ду: — Мән уларни сүргүнлүктин қайтуруп әслигә кәлтүргинимдә Йәһуданиң зиминида
вә шәһәрлиридә хәқләр йәнә Йерусалим тоғрилиқ: «Пәрвәрдигар сени бәхитлик қилғай,
и һәққанийлиқ турған жай, пак-муқәддәсликниң теғи!» дәйдиған болиду. [24] Шу йәрдә
Йәһуда — шәһәрлиридикиләр, деханлар вә пада баққучи көчмән чарвичилар һәммиси
биллә туриду. [25] Чүнки Мән һерип кәткән жан егилириниң һажитидин чиқимән, һәр бир
һалидин кәткән жан егилирини йеңиландуримән.
[26] — Мән Йәрәмия буни аңлап ойғандим, әтрапқа қаридим, наһайити татлиқ ухлаптимән.

Исраил вә Йәһуда қайтидин аһалилик болиду

[27] Мана, шу күнләр келидуки, — дәйду Пәрвәрдигар, — Мән Исраил жәмәтидә вә Йәһуда
жәмәтидә инсан нәслини вә һайванларниң нәслини терип өстүримән. [28] Шундақ болидуки,
Мән уларни жулуш, сөкүш, һалак қилиш, ағдуруш үчүн, уларға нәзиримни салғандәк, Мән
уларни қуруш вә тикип өстүрүш үчүнму уларға нәзиримни салимән, — дәйду Пәрвәрдигар.

Йеңи әһдә

[29] Шу күнләрдә улар йәнә: «Атилар аччиқ-чүчүк үзүмләрни йегән, шуңа балиларниң чиши
қерик сезилиду» дегән мошу мақални һеч ишләтмәйду. [30] Чүнки һәр бирси өз гунайи
үчүн өлиду; аччиқ-чүчүк үзүмләрни йегәнләрниң болса, өзиниң чиши қерик сезилиду.
[31] Мана, шу күнләр келидуки, — дәйду Пәрвәрдигар, — Мән Исраил жәмәти вә Йәһуда
жәмәти билән йеңи әһдә түзимән; [32] бу әһдә уларниң ата-бовилири билән түзүшкән әһ-
дигә охшимайду; шу әһдини Мән ата-бовилирини қолидин тутуп Мисирдин қутқузуп
йетәклигинимдә улар билән түзгән едим; гәрчә Мән уларниң йолдиши болған болсам-
му, Мениң ху әһдәмни улар бузған, — дәйду Пәрвәрдигар. [33] Чүнки шу күнләрдин кейин,
Мениң Исраил жәмәти билән түзидиған әһдәм мана шуки:
— Мән Өз Тәврат-қанунлиримни уларниң ичигә салимән,
һәмдә уларниң қәлбигиму язимән.
Мән уларниң Илаһи болимән,
Уларму Мениң хәлқим болиду.
[34] Шундин башлап һеч ким өз йеқиниға яки өз қериндишиға: — «Пәрвәрдигарни то-
нуғин» дәп үгитип жүрмәйду; чүнки уларниң әң кичигидин чоңиғичә һәммиси Мени
тонуп болған болиду; чүнки Мән уларниң қәбиһлигини кәчүримән һәмдә уларниң гу-
найини һәргиз есимгә кәлтүрмәймән, — дәйду Пәрвәрдигар.

31:23 Йәр. 50:7
31:26 **«— Мән Йәрәмия буни аңлап ойғандим, әтрапқа қаридим, наһайити татлиқ ухлаптимән»** — бәзи алимлар бу айәт кәлгүсидики Исраилниң әһвалини көрситип: «Улар шу чағда: «Биз һазир ойғинип әтрапқа қарисақ, яхши уйқидин бәһримән болдуқ» дәйду» дәп тәржимә қилиду. Бизниңчә бәлким Худаниң сөзи Йәрәмияға чүшидә кәлгәндур.
31:29 **«Атилар аччиқ-чүчүк үзүмләрни йегән, шуңа балиларниң чиши қерик сезилиду»** — демәк, ата-бовимиз яман иш қилған, бирақ биз униң яман ақивитини, Худаниң жазасини көримиз. 30-айәтни көрүң.
31:29 Әз. 18:2, 3
31:30 **«аччиқ-чүчүк үзүмләрни йегәнләрниң болса, өзиниң чиши қерик сезилиду»** — бу 30-айәттики мақал 29-айәттики мәқулниң әксидур. «Әзакиял пәйғәмбәр» китавида изаһлиғинимиз *(«қошумчә сөз»имиздә, «Әз.» 18:12 тоғрилиқ ейтилған)*дәк, ата-бовилириниң гуналири бала-әвлатлириға мәлум бир тәсири бардур, дәп әкс етиду; лекин Худа һазир йеңи әһдини *(31-34ни көрүң)* улар билән түзмәкчи болидуки, уларниң һәр бириниң Худа билән алаһидә мунасивәт-достлуғи бар болиду, өткәндики ишлар уларға һеч қандақ тәсир йәткүзмәйду.
31:31 Ибр. 8:8
31:33 **«шу күнләрдин кейин»** — бәлким Худа хәлқини өз жутиға қайтурғандин кейин.
31:33 Йәр. 24:7; 30:22; 31:33
31:34 Йәш. 54:13; Йәр. 33:8; Мик. 7:18; Юһ. 6:45; Рос. 10:43

Йеңи әһдигә капаләт бериш

[35] Куяшни күндүздә нур болсун дәп бәргән, ай-юлтузларни кечидә нур болсун дәп бәл-
гүлигән, долқунлирини шарқиритип деңизни қозғайдиған Пәрвәрдигар мундақ дәйду
(самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар Униң намидур): —
[36] — Мошу бәлгүлигәнлирим Мениң алдимдин йоқап кәтсә, — дәйду Пәрвәрдигар, — әнди
Исраилниң әвлатлириму Мениң алдимдин бир әл болуштин мәңгүгә қелиши мүмкин.
[37] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Жуқирида асманлар мөлчәрләнсә, төвәндә йәр һуллири
тәкшүрүлүп билинсә, әнди Мән Исраилниң барлиқ әвлатлириниң қилған һәммә қил-
мишлири түпәйлидин улардин ваз кечип ташлиғучи болимән, — дәйду Пәрвәрдигар.

Йерусалим шәһири кеңәйтилиду

[38] Мана, шу күнләр келидуки, — дәйду Пәрвәрдигар, — шәһәр мәхсус Маңа атилип «Һа-
нанийәлниң мунари»дин «Доқмуш дәрвазиси»ғичә қайтидин қурулиду; [39] әлчәм тани-
си қайтидин өлчәш үчүн шу йәрдин «Гарәб дөңи»гичә, андин Гоатқа бурулуп созули-
ду; [40] җәсәтләр вә қурбанлиқ күллири ташлинидиған пүткүл җилға, шундақла Кидрон
дәриясиғичә һәм шәриққә қарайдиған «Ат дәрвазиси»ниң доқмушиғичә ятқан етизлар-
ниң һәммиси Пәрвәрдигарға пак-муқәддәс дәп һесаплиниду; шәһәр қайтидин һеч жу-
луп ташланмайду, һәргиз қайтидин ағдуруп ташланмайду.

Йәрәмия бир етизни сетивалиду

32 [1] Йәһуда падишаси Зәдәкияниң онинчи жили, Йәрәмияға Пәрвәрдигардин кәлгән
сөз төвәндә хатириләнгән (шу жил Небоқаднәсарниң он сәккизинчи жили еди; [2] Шу
чағда Бабил падишасиниң қошуни Йерусалимни қоршувалған еди; Йәрәмия пәйғәмбәр
болса Йәһуда падишасиниң ордисидики қаравулларниң һойлисида қамап қоюлған еди.
[3-5] Чүнки Йәһуда падишаси Зәдәкия уни әйипләп: «Немишкә сән: «Мана, Мән бу шәһәрни
Бабил падишасиниң қолиға тапшуримән; у уни ишғал қилиду; Йәһуда падишаси
Зәдәкия калдийләрниң қолидин қечип қутулалмайду; чүнки у Бабил падишасиниң
қолиға тапшурулмай қалмайду; у униң билән йүз турандә сөзлишиду, өз көзи билән
униң көзигә қарайду. У Зәдәкияни Бабилға апириду, у мән униңға йеқинлишип толуқ
бир тәрәп қилғичә шу йәрдә туриду, дәйду Пәрвәрдигар; силәр калдийләр билән
қаршилашсаңларму ғәлибә қилалмайсиләр! — дәйду Пәрвәрдигар» — дәп бешарәт
берисән?» — дәп уни қамап қойған еди). [6] Йәрәмия: — Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип
мундақ дегән — деди: —
[7] Мана, тағаң Шаллумниң оғли Һанамәәл йениңға келип: «Өзүң үчүн Анатоттики ети-
зимни сетивал; чүнки уни сетивелишқа сениң һәмҗәмәтлик һоқуқуң бар» — дәйдиған
болиду.

31:35 Яр. 1:16; Йәш. 51:15

31:40 «җәсәтләр вә қурбанлиқ күллири ташлинидиған пүткүл җилға» — мошу «җилға» «Һинномниң җилғиси» *(Гә-Һинном)*ни көрситиду *(7-бап, 31-32-айәт вә изаһатиниму көрүң)*. Бу җилғиға әхләтләр һәм һәр хил напак нәрсиләр ташлинатти. Бу интайин напак, паскина җилғиниң кәлгүси заманда *(айәтниң иккинчи қисмида ейтилғандәк)* Худаға атап муқәддәс болидиғанлиғи әҗайип иш болиду. Демәк, Худаниң шәпқити билән пүткүл шәһәр вә униң һәммиси интайин пак-муқәддәс болиду.

–Йерусалим шәһириниң һазирқи әтраплири бу айәтләрдә көрситилгән җайларда кеңәйтәлмәктә. **«җәсәтләр... ташлинидиған... җилға» .. «Кидрон дәрияси»... «Ат дәрвазиси»** — шәһәрниң җәнубий тәрипигә, «Кидрон дәрияси» шәрқий тәрипигә, «Ат дәрвазиси» болса бәлким шималий тәрипигә җайлашқан еди.

32:3-5 Йәр. 34:3

32:7 «һәмҗәмәтлик һоқуқи» — Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә, һәр бир Исраиллиққа бир парчә зимин тәқсим қилинған. Әгәр бу зиминни сатмақчи болса, авал өз җәмәтидикиләргә сетивелиш пурсити бериши керәк еди; улар бу «һәмҗәмәт һоқуқи» бойичә уни сетивелишни халмиса, андин башқиларға сетишқа болатти.

[8] Андин Пәрвәрдигарниң дегинидәк тағамниң оғли Һанамәәл, қаравулларниң һойлиси-
да йенимға келип маңа: «Биняминниң зиминидики мениң Анатоттики етизимни сети-
валғайсән; чүнки һәмҗәмәт һоқуқи сениңкидур; өзүң үчүн сетивал» — деди; андин мән
буниң һәқиқәтән Пәрвәрдигарниң сөзи екәнлигини билип йәттим. [9] Шуңа мән тағам-
ниң оғли Һанамәәлдин Анатоттики бу етизни сетивалдим; пулни, йәни он йәттә шәкәл
күмүчни гиргә селип өлчидим. [10] Мән тохтам хетигә имза қоюп, үстигә мөһүрни бесип
печәтлидим; буниңға гувачиларни гува бәргүздүм, күмүчни таразиға салдим; [11] тохтам
хетини қолумға алдим, — бирисидә сода түзүми вә шәртлири хатирилинип печәтлән-
гән, йәнә бириси печәтләнмигән еди — [12] вә мән тағамниң оғли Һанамәәлниң көз алди-
да, бу сода хетигә имза қойған гувачилар вә қаравулларниң һойлисида олтарған Йәһу-
дийларниң һәммиси алдида хәтләрни Маасеяһниң нәвриси, Нерияниң оғли болған
Баруққа тапшурдум. [13] Уларниң алдида мән Баруққа мундақ тапилап дедим: — [14] Самави
қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси мундақ дәйду: — Бу
хәтләрни, йәни печәтләнгән вә печәтләнмигән бу тохтам хәтлирини елип, булар узун
вақитқичә сақлансун дәп сапал идиш ичигә салғин; [15] Чүнки самави қошунларниң Сәр-
дари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси мундақ дәйду: — Кәлгүсидә бу зиминда
һәм өйләр, һәм етизлар, һәм үзүмзарлар қайтидин сетивелиниду.
[16] Мән тохтам хетини Нерияниң оғли болған Баруққа тапшурғандин кейин, Пәрвәрди-
гарға дуа қилип мундақ дедим: —
[17] «Аһ, Рәб Пәрвәрдигар! Мана, Сән асман-зиминни Өзүңниң зор қудритиң вә созулған
билигиң билән ясиғансән; Саңа һеч қандақ иш тәс әмәстур; [18] Сән миңлиған кишиләр-
гә рәһим-шәпқәт көрситисән һәмдә атиларниң қәбиһлигиниң җазасиниму кейин ба-
лилириниң қойниға қайтурисән; аһ Сән улуқ, Қудрәт Егиси Тәңридурсән — Самави қо-
шунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар Сениң намиңдур; [19] ой-нишанлириңда улуқ,
қилған ишлириңда қудрәтликсән; көзлириң билән инсан балилириниң өз йоллири вә
қилғанлириниң мевиси бойичә һәр биригә инам яки җаза қайтуруш үчүн, уларниң бар-
лиқ йоллирини көзлигүчидурсән; [20] — Сән бүгүнки күнгичә Мисир зиминида, Исраил
ичидә һәм барлиқ инсанлар арисида мөҗизилик аламәтләрни һәм карамәтләрни аян
қилип кәлгәнсән; шуңлашқа бүгүнгичә Сениң намиң еғиздин-еғизға тарқилип кәлмәк-
тә. [21] Сән мөҗизилик аламәтләр, карамәтләр қудрәтлик қолуң, созулған билигиң вә
дәһшәтлик вәһшәт арқилиқ Өз хәлқиң Исраилни Мисир зиминидин чиқарғансән; [22] Сән
уларға ата-бовилириға тәқдим қилимән дәп қәсәм қилған, сүт һәм бал еқип туридиған
бу зиминни тәқдим қилғансән. [23] Улар дәрвәқә зиминға кирип униңға егә болған; лекин
улар Сениң авазиңға қулақ салмиған, Тәврат-қанунуңда маңмиған; уларға әмир қилған-
ларниң һеч қайсисиға әмәл қилмиған; шуңа Сән бу күлпәтләрниң һәммисини уларниң
бешиға чүшүргәнсән. [24] Мана, шәһәрни бесип кириш үчүн сепилға селип чиқирилған
дөңлүк-потәйләргә қариғайсән! Қилич, қәһәтчилик вә ваба түпәйлидин шәһәр һуҗум
қиливатқан калдийләрниң қолиға тапшурулмай қалмайду; Сән алдин-ала ейтқиниң һа-
зир әмәлгә ашурулди; мана, Өзүң көрисән. [25] Лекин Сән, и Рәб Пәрвәрдигар, гәрчә шәһәр
калдийләрниң қолиға тапшурулидиған болсиму, маңа: «Өзүң үчүн етизни күмүчкә се-
тивал вә буни гувачиларға көргүзгин!?» — дедиң».

32:9 **«он йәттә шәкәл күмүч»** — бир шәкәл 11.4 грам еди; 17 шәкәл 194 грам еди.
32:17 **«Саңа һеч қандақ иш тәс әмәстур»** — ибраний тилида «Саңа һеч қандақ иш карамәт әмәстур».
32:18 Мис. 34:7
32:19 Аюп 34:21; Пәнд. 5:21; Йәш. 28:29; Йәр. 16:17; 17:10
32:21 Мис. 6:7; 2Сам. 7:23; 1Тар. 17:21
32:25 **«Сән, и Рәб Пәрвәрдигар, гәрчә шәһәр калдийләрниң қолиға тапшурулидиған болсиму, маңа: «Өзүң үчүн етизни күмүчкә сетивал вә буни гувачиларға көргүзгин!?» — дедиң»** — мумкинчилиги барки, гәрчә Пәрвәрдигар Йәрәмия вә башқа пәйғәмбәрләр арқилиқ көп қетим Йәһудаға: «Мән силәрни сүргүн қилдуримән» дәп

[26] Андин Пәрвәрдигарниң сөзи Йәрәмияға келип мундақ дегәндә: —
[27] Мана, Мән Пәрвәрдигар, барлиқ әт егилириниң Худасидурмән; Маңа тәс чүшидиған
бирәр иш бармиду? [28] Шуңа Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, Мән бу шәһәрни кал-
дийләрниң қолиға вә Бабил падишаси Небоқаднәсарниң қолиға тапшуримән; улар
уни егиливалиду. [29] Бу шәһәргә һуҗум қиливатқан калдийләр униңға бесип кирип от
қоюп уни көйдүрүветиду; улар шәһәрдикиләрниң өйлириниму көйдүрүветиду; улар
бу өйләрниң өгүзлири үстидә Мени ғәзәпләндүрүп Баалға исриқ яққан, ят илаһларға
шарап һәдийәлирини қуйған. [30] Чүнки Исраиллар вә Йәһудалар яшлиғидин тартип көз
алдимда пәқәт рәзилликла қилип кәлмәктә; Исраиллар пәқәтла өз қоллири ясиғанлар
билән ғәзивимни қозғиғандин башқа иш қилмиған, — дәйду Пәрвәрдигар. [31] Чүнки бу
шәһәр қурулған күнидин тартип бүгүнки күнгичә Мениң ғәзивим вә қәһримни шундақ
қозғиғучи болуп кәлдики, Мән уни Өз йүзүм алдидин йоқатмисам болмайду. [32] Исра-
иллар вә Йәһудалар — улар вә уларниң падишалири, әмирлири каһинлири, пәйғәм-
бәрлири, Йәһуда адәмлири вә Йерусалимда туруватқанларниң мени ғәзәпләндүргән
барлиқ рәзиллиги түпәйлидин шәһәрни йоқитимән. [33] Улар Маңа йүзини қаратқан әмәс,
бәлки Маңа арқисини қилип тәтүр қариған; гәрчә Мән таң сәһәрдә орнумдин туруп уларға
үгәткән болсамму, улар аңлимай тәлим-тәрбийини қобул қилишни рәт қилған. [34] Улар
Өз намим билән аталған өйдә жиркиничлик бутлирини селип уни булғиған; [35] улар өз
оғул-қизлирини оттин өткүзүп «Моләк»кә атап қурбанлиқ қилиш үчүн «Һинномниң оғ-
линиң җилғиси»дики, Баалға беғишланған «жуқури җайлар»ни қуруп чиққан; Мән улар-
ниң бундақ иш қилишини зади буйруп бақмиғанмән; уларниң Йәһудани гунаға патқузуп,
мошундақ ләнәтлик иш қилсун дегән ой-нийәттә һеч қачан болуп бақмиғанмән.
[36] Силәр мошу шәһәр тоғрилиқ: «Дәрһәқиқәт, у қилич, қәһәтчилик вә ваба арқилиқ Ба-
бил падишасиниң қолиға тапшурулиду!» — дәватисиләр; лекин Пәрвәрдигар — Исраил-
ниң Худаси мошу шәһәр тоғрилиқ һазир мундақ дәйду: —
[37] Мана, Мән уларни ғәзивим, қәһрим вә зор аччиғим билән һайдиватқан барлиқ пади-
шалиқлардин жиғимән; Мән уларни қайтидин мошу йәргә епкелимән, уларни аман-теч-
лиқта турғузимән. [38] Улар Мениң хәлқим болиду, Мән уларниң Худаси болимән. [39] Мән
улар вә улардин кейин болған балилирини барлиқ күнлиридә Мәндин әйминип яхши-
лиқ көрсун дәп, уларға бир қәлб, бир йолни ата қилимән.
[40] Мән уларға илтипат қилиштин қолумни иккинчи үзмәслигим үчүн улар билән мәң-
гүлүк бир әһдә түзимән; уларниң қайтидин йенимдин чәтлимәслиги үчүн Мән қәлбигә
қорқунучумни салимән. [41] Мән уларға яхшилиқ ата қилиштин һозур елип шатлинимән
вә пүтүн қәлбим, пүтүн җеним билән уларни мошу зиминға тикип турғузимән!
[42] Чүнки Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мән худди бу хәлиқниң бешиға бу дәһшәтлик
күлпәтниң һәммисини чүшүргинимдәк, Мән улар тоғрилиқ вәдә қилған барлиқ бә-

---

агаһландурған болсиму, Йәрәмия йәнила: ««ахирқи минутта» Йәһудани Бабилдин қутқузиду» дәп ойлиди.
32:27 **«Маңа тәс чүшидиған бирәр иш бармиду?»** — ибраний тилида «Маңа карамәт чүшидиған бирәр иш бармиду?».
32:27 Чөл. 16:22
32:29 Йәр. 21:10
32:30 **«яшлиғидин тартип...»** — бәлким Исраилниң «әл болғинидин тартип», йәни «Мисирдин чиқиштин тартип» дегән мәнада. Болмиса «етизни ал» дегән сөзниң немә мәнаси бар? Җавап төвәндики айәтләрдә, әлвәттә. **«қоллири ясиғанлар»** — дегән сөзләр яки ясиған бутларни яки яман қилмишлирини көрситиду.
32:33 Йәр. 2:27; 7:13,24,25; 25:3; 26:5; 29:19
32:35 **«Моләк»** — Аммонийларниң чоқунған бути.
32:35 Йәр. 19:5
32:37 Йәр. 23:3; 29:14; 31:10
32:38 Йәр. 24:7; 30:22; 31:1,33
32:41 Йәр. 24:6; Ам. 9:15

хит-бәрикәтләрни уларниң үстигә чүшүримән; 43 Силәр мошу зимин тоғрилиқ: «У вәй-
ранә, адәмзатсиз вә һайванатсиздур; калдийләрниң қолиға тапшурулған!» дәйсиләр.
Лекин кәлгүсидә униңда етизлар қайтидин сетивелиниду! 44 Биняминниң жутида,
Йерусалимниң әтрапидики йезилирида, Йәһуданиң шәһәрлиридә, жәнуптики тағлиқ
шәһәрлиридә, ғәриптики «Шәфәлаһ» егизлигидики шәһәрләрдә, Йәһуданиң жәнубий
баяванлиридики шәһәрләрдиму кишиләр қайтидин күмүчкә етизларни сетивалиду,
тохтам хәтлиригә имза қойиду, мөһүрләп, гувачиларни гуваға һазир қилиду; чүнки
Мән уларни сүргүнлүктин қайтуруп әслигә кәлтүримән — дәйду Пәрвәрдигар.

Пәрвәрдигар Исраил вә Йәһудани әслигә кәлтүримән, дәп иккинчи қетим вәдә қилиду

33 1 Йәрәмия техи қаравулларниң һойлисида қамап қоюлған вақтида, Пәрвәрдигарниң
сөзи униңға иккинчи қетим келип мундақ дегндә: —
2 Ишни қилғучи Мән Пәрвәрдигар, ишни шәкилләндүргүчи һәм уни бекиткүчи Мәнки
Пәрвәрдигар мундақ дәймән — Пәрвәрдигар Мениң намимдур — 3 Маңа илтиҗа қил,
Мән саңа җавап қайтуримән, шундақла сән билмәйдиған, бүйүк һәм тилсимат ишларни
саңа аян қилимән. 4 Чүнки дүшмәнниң дөң-потәйлиригә һәм қиличиға тақабил турушқа
истиһкамлар қилиш үчүн чеқилған бу шәһәрдики өйләр вә Йәһуда падишалириниң ор-
дилири тоғрилиқ Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
5 «Калдийләр билән қаршилишимән» дәп шәһәргә киргәнләрниң һәммиси, пәқәт Мән ғә-
зивим вә қәһримдә урувәткәнләрниң җәсәтлири билән бу өйләрни толдуруш үчүн кәл-
гәнләр, халас. Чүнки Мән уларниң барлиқ рәзиллиги түпәйлидин йүзүмни бу шәһәрдин
өрүп йошурғанмән. 6 Һалбуки мана, Мән бу шәһәргә шипа қилип дәрдигә дәрман болимән;
Мән уларни сақайтимән, уларға чәксиз арамбәхш һәм һәқиқәтни йешип аян қилимән.
7 Мән Йәһудани һәм Исраилни сүргүндин қайтуруп әслигә кәлтүримән; уларни авалқидәк
қуруп чиқимән. 8 Мән уларни Мән билән қаршилишип гунаға петип садир қилған бар-
лиқ қәбиһлигидин пакландуримән, Мениң алдимда гунаға петип, Маңа асийлиқ қилған
барлиқ қәбиһликлирини кәчүримән; 9 йәр йүзидики барлиқ әлләр Мән уларға йәткүз-
гән барлиқ илтипатни аңлайду, шуниң билән бу шәһәр кишини шатландуруп, Өзүмгә
мәдһийәләрни қозғап, шан-шәрәп кәлтүрүп нам-шөһрәт һасил қилиду; әлләр Мән уларға
йәткүзгән барлиқ илтипат вә арамбәхшликтин Мәндин қорқуп титрәйдиған болиду.
10 Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Силәр мошу йәр тоғрилиқ: «У бир харабилик, адәмзат-
сиз вә һайванатсиз болди!» дәйсиләр — дурус. Лекин харабә болған, адәмзатсиз, аһа-
лисиз, һайванатсиз болған Йәһуданиң шәһәрлиридә вә Йерусалим кочилирида 11 йәнә
тамашиниң садаси, шат-хурамлиқ садаси вә тойи болуватқан жигит-қизниң авази аң-
линиду, шундақла Пәрвәрдигарниң өйигә «тәшәккүр қурбанлиқлири»ни апарғанлар-
ниң «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарға тәшәккүр ейтиңлар, чүнки
Пәрвәрдигар меһривандур, униң муһәббити мәңгүлүктур» дәйдиған авазлири қайти-
дин аңлиниду; чүнки Мән сүргүн болғанларни қайтуруп зиминдики аватлиқни әслигә

33:2 **«ишни қилғучи»** — немә иш екәнлиги бәлким кейинки 4-26-айәтләрдә тәсвирлиниду.
33:5 **««Калдийләр билән қаршилишимән» дәп шәһәргә киргәнләр... пәқәт Мән ғәзивим вә қәһримдә урувәткәнләрниң җәсәтлири билән бу өйләрни толдуруш үчүн кәлгәнләр, халас. Уларниң барлиқ рәзиллиги түпәйлидин йүзүмни бу шәһәрдин өрүп йошурғанмән»** — оқурмәнләр айәттики башқа хил тәрҗимиләрни учритиши мүмкин. Лекин умумий мәнаси тәрҗимимизниңкидәк болиду.
33:6 **«Һалбуки мана, Мән бу шәһәргә шипа қилип дәрдигә дәрман болимән; Мән уларни сақайтимән, ...»** — шүбһисизки, Худа Йәрәмияға ейтқан «бүйүк һәм тилсимат ишлар» бу айәттин башлап униңға ечип көрситилиду.
33:7 Йәр. 24:6; 31:4; 32:44
33:8 Йәр. 31:34

кәлтүримән, — дәйду Пәрвәрдигар.
[12] Чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Хара-
бә болған адәмзатсиз вә һайванатсиз болған бу йәрдә вә униң барлиқ шәһәрлиридә
қой баққучиларниң өз падилирини ятқузидиған қотанлири қайтидин бар болиду.
[13] Җәнубий тағлиқтики шәһәрләрдә, ғәриптики Йәһуданиң «Шәфәлаһ» егизлигидики
шәһәрләрдә, җәнубий баяванлардики шәһәрләрдә, Бинияминниң жутида, Йерусалим-
ниң әтрапидики йезилирида вә Йәһуданиң шәһәрлиридиму қой падилири уларни са-
ниғучиниң қоли астидин қайтидин өтиду, — дәйду Пәрвәрдигар.

[14] Мана, шу күнләр келидуки, — дәйду Пәрвәрдигар, — Мән Исраил җәмәтигә һәм Йәһуда
җәмәтигә ейтқан шәпқәтлик вәдәмгә әмәл қилимән.
[15] Шу күнләр вә у чағда Мән Давут нәслидин «Һәққаний Шах»ни зиминда өстүрүп чиқи-
римән; У зиминда тоғра һөкүм вә һәққанийлиқ жүргүзиду. [16] Шу күнләрдә Йәһуда
қутқузулиду, Йерусалим арамбәхштә туриду; шу чағда Йерусалим: «Пәрвәрдигар һәққа-
нийлиғимиздур» дегән нам билән атилиду.
[17] Чүнки Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Давутниң Исраил җәмәтиниң тәхтигә олтиришқа
лайиқ нәсли үзүлүп қалмайду, [18] яки Лавийлардин болған каһинлардин, көйдүрмә қур-
банлиқ, ашлиқ һәдийәси вә башқа қурбанлиқларни Мениң алдимда дайим сунидиған
адәм үзүлүп қалмайду.
[19] Пәрвәрдигарниң сөзи Йәрәмияға келип мундақ дегәндә: —
[20] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Силәр Мениң күндүз билән түзгән әһдәмни вә кечә
билән түзгән әһдәмни бузуп, күндүз вә кечини өз вақтида кәлмәйдиған қилип қой-
саңлар, [21] шу чағда Мениң Қулум Давут билән түзгән әһдәм бузулуп, униңға: «Өз тәх-
тиңгә һөкүм сүридиған бир оғлуң дайим болиду» дегиним әмәлгә ашурулмайду вә
хизмәткарлирим, каһинлар болған Лавийлар билән түзгән әһдәм бузулған болиду.
[22] Асманлардики қошунлар болған юлтузларни санап болғили болмиғандәк, деңиздики
қумларни өлчәп болғили болмиғандәк, мән қулум Давутниң нәслини вә Өзүмгә хизмәт
қилидиған Лавийларни көпәйтимән.

[23] Пәрвәрдигарниң сөзи Йәрәмияға келип мундақ дегәндә: —
[24] Бу хәлиқниң: «Пәрвәрдигар Өзи таллиған бу икки җәмәттин ваз кечип, уларни ташли-
ди» дегинини байқимидиңму? Шуңа улар Мениң хәлқимни: «Кәлгүсидә һеч бир әл-
дөләт болмайду» дәп көзгә илмайду. [25] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мениң күндүз вә

33:11 Йәр. 7:34
33:12 **«Харабә болған адәмзатсиз вә һайванатсиз болған бу йәрдә вә униң барлиқ шәһәрлиридә қой баққучиларниң өз падилирини ятқузидиған қотанлири қайтидин бар болиду»** — 4-, 10- вә бу 12-айәттә, Пәрвәрдигар Йәрәмияға «Сән билип бақмиған һәм бүйүк һәм тилсимат ишларни саңа көрситимән» дегән вәдиси бойичә, кәлгүси заманда карамәт ишларни көрситидиған үч бешарәт бизгә тонуштурулиду.
33:13 **«саниғучиниң қоли астидин өтүш»** — бәлким қойлар қотанға қайтип киргәндә, улардин һеч қайсисиниң кам қалмаслиғи үчүн тәкшүрүлүштур.
33:14 Йәр. 29:10
33:15 **«...у чағда Мән Давут нәслидин «Һәққаний Шах»ни зиминда өстүрүп чиқиримән...»** — оқурмәнләрниң есидә барки, Худа Давут падиша-пәйғәмбәргә: «Қутқузғучи-Мәсиһ» сениң нәслиңдин чиқиду» дәп вәдә бәргән (*мәсилән, «2Сам.», 7-бапни, Зәбурдики 17-, 44- вә 71-куйләрни һәм мәзкур китап 23:5ниму көрүң*).
33:15 Йәр. 23:5
33:18 Йәр. 17:26
33:24 **«Пәрвәрдигар Өзи таллиған бу икки җәмәттин ваз кечип, уларни ташлиди...»** — «икки җәмәт» шүбһисизки, Исраил вә Йәһудани, йәни Худаниң пүтүн хәлқини көрситиду; демәк, пүткүл Исраил хәлқи өзиниң келәчики тоғрилиқ үмүтсизлинип кәткән. Бәзи алимлар «икки җәмәт» «Давут җәмәти һәм Лавий җәмәти»ни көрситиду, дәп қарайду; лекин бизниңчә кейинки «Мениң хәлқимни ... көзгә илмайду» дегән ибарә һәм 25-, 26-айәтләр «Яқупниң нәсли»ни, йәни Худаниң пүтүн хәлқи (*Исраил вә Йәһуда*)ни көрсәткәчкә, 24-айәтму пүтүн хәлиқни көрситиши керәк.

кечини бекиткән әһдәм өзгирип кәтсә, яки асман-зиминдики қанунийәтләрни бекитмигән болсам, [26] Мән Яқупниң нәслидин вә Давутниң нәслидин ваз кечип уларни ташлайдиған болимән, шуниңдәк Ибраһим, Исһақ вә Яқупниң нәсли үстигә һөкүм сүрүш үчүн Давутниң нәслидин адәм таллимайдиған болимән! Чүнки бәрһәқ, Мән уларни сүргүнлүктин қайтуруп уларни әслигә кәлтүримән, уларға рәһимдиллиқ көрситимән.

Пәрвәрдигар Зәдәкияға шум хәвәр йәткүзиду

34 [1] Бабил падишаси Небоқаднәсар, пүтүн қошуни вә һөкүмранлиғиға беқинған барлиқ падишалиқлар вә әлләрниң һәммиси Йерусалимға вә униң әтрапидики барлиқ шәһәрләргә җәң қилған вақтида, Пәрвәрдигардин Йәрәмияға кәлгән сөз: —
[2] Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Зәдәкияниң йениға берип униңға
мундақ дегин: — Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, бу шәһәрни Бабил падишасиниң
қолиға тапшуримән, у униңға от қоюп көйдүрүветиду. [3] Сән болсаң, униң қолидин қачалмайсән; бәлки сән тутулуп униң қолиға тапшурулисән; сениң көзлириң Бабил падишасиниң көзлиригә қарайду, униң билән йүз туранә сөзлишисән вә сән Бабилға сүргүн болуп кетисән.
[4] Лекин, и Йәһуда падишаси Зәдәкия, Пәрвәрдигарниң сөзини аңла; Пәрвәрдигар сениң туғраңда мундақ дәйду: — Сән қилич билән өлмәйсән; [5] сән аман-течлиқта өлисән;
ата-бовилириң болған өзүңдин илгәрки падишалар үчүн матәм тутуп хушбуй яққандәк улар охшашла сән үчүнму хушбуй яқиду; улар сән үчүн: «Аһ, шаһим!» дәп матәм тутиду; чүнки Мән шундақ вәдә қилғанмән, — дәйду Пәрвәрдигар.
[6] Андин Йәрәмия пәйғәмбәр бу сөзләрниң һәммисини Йәһуда падишаси Зәдәкияға Йерусалимда ейтти. [7] Шу чағда Бабил падишасиниң қошуни Йерусалимда вә Йәһудадики
қалған шәһәрләрдә, йәни Лақишта вә Азикаһта җәң қиливататти; чүнки Йәһудадики мустәһкәм шәһәрләр арисидин пәқәт буларла ишғал болмиған еди.

Өз қуллириға увал қилғанларға агаһ бериш

[8] Падиша Зәдәкия қуллиримизға азатлиқ җакалайли дәп Йерусалимдикиләрниң һәммиси билән әһдини кесип түзгәндин кейин, Пәрвәрдигардин төвәндики бу сөз Йәрәмияға кәлди. [9] (әһдә бойичә һәр бири өз ибраний қуллирини, әр болсун, қиз-аял болсун,
қоюветиши керәк еди; һеч қайсиси өз қериндиши болған Йәһудийни қуллуқта қалдурмаслиғи керәк еди. [10] Әһдигә қошулған барлиқ әмирләр вә барлиқ хәлиқ шуниңға, йәни
һәр қайсимиз өз қули яки дедигини қоюветәйли, уларни қуллуқта қалдурувәрмәйли дегән сөзигә бойсунди. Улар бойсунуп уларни қоювәтти. [11] Лекин униңдин кейин улар бу

33:26 **Йәр. 31:20**
34:1 2Пад. 25; **Йәр. 52**
34:2 **Йәр. 21:10; 32:29**
34:3 **Йәр. 32:4**
34:5 **«Сән үчүн хушбуй яқиду»** — ибраний тилида сөзмусөз болса «сән үчүн көйдүриду» дегәнликтур. Хәқләрниң көйдүргини болса, бизниңчә хушбуй болуши керәк еди. Әмәлийәттә Тәврат һәм Инҗилда өлгәнләр үчүн һәр қандақ қурбанлиқ-һәдийә, нәзир-чирағниң һеч қандақ пайдиси йоқ, дәп көрситилиду.
34:8 **«әһдини кесип түзүш»** — кона заманларда икки тәрәп бир-бири билән әһдә түзмәкчи болса, авал кала яки қойни союп, нимтә *(икки парчә)* қилип парчилайтти; андин икки тәрәп союп икки парчә қилған малниң оттурисидин тәң өтүп бир-биригә қәсәм қилатти. Бу ишниң әһмийити бәлким: «Қайсимиз әһдини бузсақ, Худа уни бу сойған малға охшаш қилсун!» демәкликтур. 18-20-айәтләрни көрүң.
34:8 **Мис. 21:2**
34:9 **«әһдә бойичә һәр бири өз ибраний қуллирини, ... қоюветиши керәк еди; һеч қайсиси өз қериндиши болған Йәһудийни қуллуқта қалдурмаслиғи керәк еди»** — мүмкинчилиги барки, бу әһдә пәқәт бу әмирләргә қолайлиқ болуши үчүн түзүлгән еди. Қәһәтчилик болған вақитта, өз қуллириға озуқ бериш мәсъулийитидин қечип, қуллирини кәткүзүветәтти.

йолдин йенип қоюватқан қул-дедәкләрни өзигә қайтурувалди. Улар буларни қайтидин
мәҗбурий қул-дедәк қиливалди).
[12] — Шу чағда Пәрвәрдигарниң сөзи Йәрәмияға келип мундақ дегәндә: —
[13] Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мән ата-бовилириңларни Мисирниң
зиминидин, йәни «қуллуқ өйи»дин чиқарғинимда, улар билән әһдә түзгән едим; [14] шу
әһдә бойичә һәр бириңлар йәттинчи жилида силәргә өзини сатқан һәр қайси қерин-
дишиңлар болған ибраний кишилирини қоюветишиңлар керәк; у қуллуғунда алтә жил
болғандин кейин, сән уни азатлиққа қоюветишиң керәк, дегән едим. Лекин ата-бовили-
риңлар буни аңлимай һеч қулақ салмиған. [15] Лекин силәр болсаңлар, шу яман йолдин
йенип, көз алдимда дурус ишни көрүп, һәр бириңлар өз йеқиниға «азат бол» дәп жа-
калидиңлар, шуниңдәк Өз намим билән аталған өйдә әһдә түзүдиңлар; [16] лекин силәр
йәнә йенип Мениң намимға дағ кәлтүрүп, һәр бириңлар өз райиға қоюватқан қулни һәм
ихтиярига қоюватқан дедәкни қайтурувелип қайтидин өзүңларға қул-дедәк болушқа
мәҗбурлидиңлар.
[17] Шуңа Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Силәр маңа қулақ салмидиңлар, һәр бириңлар өз
қериндишиңларға, һәр бириңлар өз йеқиниңларға азат болуңлар дәп һеч жакалими-
диңлар; мана, Мән силәргә бир хил азатлиқни — йәни қиличқа, вабаға вә қәһәтчилик-
кә болған бир азатлиқни жакалаймән; силәрни йәр йүзидики барлиқ падишалиқларға
бир вәһшәт басқучи қилимән. [18] Шуниң билән Мән әһдәмни бузған, көз алдимда кесип
түзгән әһдиниң сөзлиригә әмәл қилмиған кишиләрни болса, улар өзлири союп икки
парчә қилип, оттурисидин өткән һелиқи мозайдәк қилимән; [19] Йәһуданиң әмирлири
вә Йерусалимниң әмирлири, ордидики әләмдарлар, каһинлар, шуниңдәк мозайниң
икки парчисиниң оттурисидин өткән барлиқ хәлиқни болса, [20] Мән уларни дүшмәнли-
риниң қолиға, җенини издигүчиләрниң қолиға тапшуримән; шуниң билән җәсәтлири
асмандики учар-қанатларға вә зиминдики һайванларға озуқ болиду; [21] Йәһуда падиша-
си Зәдәкия вә униң әмирлирини дүшмәнлириниң қолиға, җенини издигүчиләрниң
қолиға, шундақла силәргә һуҗум қилиштин чекинип турған Бабил падишасиниң қошу-
нининиң қолиға тапшуримән. [22] Мана, Мән әмир қилимән, — дәйду Пәрвәрдигар, вә улар
бу шәһәр алдиға йәнә келиду; улар униңға һуҗум қилип от қоюп көйдүрүветиду; вә Мән
Йәһуданиң шәһәрлирини вәйранә, һеч адәмзатсиз қилимән.

Йәһуданиң вапасизлиғи, Рәкабийларниң вападарлиғи

35 [1] Йәһуда падишаси Йосияниң оғли Йәһоакимниң күнлиридә, Пәрвәрдигардин
Йәрәмияға сөз келип: —
[2] «Рәкабниң җәмәтидикиләрниң йениға берип улар билән сөзлишип уларни Пәрвәрди-
гарниң өйигә апирип, униң кичик өйлириниң биригә тәклип қилип уларниң алдиға ша-
рап тутқин» — дейилди.

34:11 **«Лекин униңдин кейин улар бу йолдин йенип қоюватқан қул-дедәкләрни өзигә қайтурувалди... қул-дедәк қиливалди»** — бу вақиә Бабилниң қошуни Йерусалимни қоршивелиштин вақитлиқ ваз кечип Мисир билән җәң қилишқа кәткән вақтида болған болуши мүмкин. Әмирләр вә хәлиқ бәлким хәтәрлик пәйт биздин өтүп кәтти, Худадин қорқуверишимизниң һаҗити йоқ, дейиши мүмкин еди. 21-22-айәтләрни 35-бап, 5-7-айәтләр билән селиштуруң.
34:14 Мис. 21:2; Қан. 15:12
34:17 Қан. 28:25; Йәр. 15:4; 24:9,10
34:20 Йәр. 7:33; 16:4; 19:7
34:21 Йәр. 37:11
35:1 **«Йәһоакимниң күнлиридә»** — бу вақиә Зәдәкия падиша тәхткә олтарған вақитта, йәни жуқурида ейтилған бешарәтләрдин илгири болған еди, әлвәттә.

3 Шуниң билән мән Хабаззинияниң нәвриси, Йәрәмияниң оғли Жаазанияни, униң уки-
лирини вә барлиқ бала-җақилирини, шуниңдәк Рәкабниң пүткүл җәмәтини елип ке-
лишкә чиқтим; 4 Мән уларни Пәрвәрдигарниң өйигә, Игдалияниң оғли, Худаниң адими
болған Һананниң оғуллириға тәвәлик өйгә апардим; бу өй әмирләрниң өйиниң йенида,
Шаллумниң оғли, ишикбақар Маасеяһниң өйиниң үстидә еди; 5 мән Рәкабниң җәмәти-
дикиләрниң алдиға шарапқа лиқ толған пиялиләр вә қәдәһләрни қоюп уларға: «Шара-
пқа еғиз тегиңлар!» — дедим.
6 Улар маңа мундақ деди: «Биз шарапни ичмәймиз; чүнки әҗдатимиз Рәкабниң оғли
Йонадаб бизгә: «Силәр вә оғул-әвлатлириңлар зади шарап ичмәңлар; 7 йәнә келип өй-
ләрни қурмаңлар, нә уруқ териманлар, нә үзүмзарларни тикмәңлар, нә булардин һеч
қайсисиға зади егә болмаңлар; барлиқ күнлириңларда чедирларда туруңлар; шуниң
билән силәр туруватқан зиминда узун күнләрни көрисиләр» — дәп әмир қалдурған.
8 Шуниң билән бизниң әҗдатимиз Рәкабниң оғли Йонадабниң: «Барлиқ күнүңләрдә
зади шарап ичмәңлар» дегән авазиға қулақ селип, биз вә бизниң аяллиримиз һәм
оғул-қизлиримиз униң әмригә толуқ әмәл қилип кәлгәнмиз; 9 биз йәнә турғидәк өй-
ләрни салмиған; биздә һеч үзүмзар, етиз, уруқ дегәнләр йоқ; 10 бәлки биз чедирларда
туруп кәлдуқ, әҗдатимиз Йонадабниң бизгә барлиқ әмир қилғанлириға әмәл қилип
кәлдуқ.[621]
11 Лекин Бабил падишаси Небоқаднәсар зиминға бесип киргәндә, шундақ иш болдики,
биз: «Барайли, Калдийләрниң қошуни һәм Сурийәниң қошунидин қечип Йерусалим
шәһиригә кирәйли» — дедуқ. Мана шу сәвәптин Йерусалимда туруватимиз».
12 Андин Пәрвәрдигарниң сөзи Йәрәмияға келип мундақ дегәндә: —
13 «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси мундақ
дәйду: — Барғин, Йәһудадикиләр вә Йерусалимда туруватқанларға мундақ дегин: —
Буниңдин тәрбийә алмамсиләр, шуниңдәк Мениң сөзлиримгә қулақ салмамсиләр?
— дәйду Пәрвәрдигар. 14 — Мана, Рәкабниң оғли Йонадабниң оғул-пәрзәнтлиригә «ша-
рап ичмәңлар» дәп тапилиған сөзлиригә әмәл қилинип кәлгән; бүгүнки күнгичә улар
һеч шарап ичип бақмиған, чүнки улар атисиниң әмригә итаәт қилған. Лекин Мән таң
сәһәрдә орнумдин туруп силәргә сөз қилип кәлгән болсамму, силәр Маңа һеч қулақ
салмиғансиләр.[622] 15 Мән таң сәһәрдә орнумдин туруп қуллирим болған пәйғәмбәрләр-
ни әвәтип: «Һәр бириңлар һазир өз рәзил йолуңлардин йенип, қилмишиңларни түзи-
тиңлар, башқа илаһларға әгишип чоқунмаңлар; шундақ қилсаңлар Мән ата-бовили-
риңларға тәқдим қилған зиминда туруверисиләр» дәп кәлгәнмән; лекин силәр Маңа
қулақ салмай һеч аңлимиғансиләр.[623] 16 Бәрһәқ, Рәкабниң оғли Йонадабниң әвлатлири
атисиниң уларға тапилиған әмригә әмәл қилған; лекин бу хәлиқ Маңа һеч қулақ сал-
миғандур. 17 Шуңа самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң
Худаси мундақ дәйду: — Мана, Мән Йәһуданиң үстигә һәм Йерусалимниң үстигә Мән
алдин-ала ейтқан барлиқ балаю-апәтни чүшүримән; чүнки Мән уларға сөз қилған, ле-
кин улар аңлимиған; Мән уларни чақирған, лекин улар җавап бәрмигән».
18 Андин Йәрәмия Рәкаб җәмәтигә мундақ деди: — Самави қошунларниң Сәрдари болған
Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси мундақ дәйду: — Чүнки силәр атаңлар Йонадабниң
әмригә итаәт қилип, барлиқ йолйоруқлирини тутуп, силәргә тапилиғанлириниң һәм-
миси бойичә иш көрүп кәлгәнсиләр, — 19 әнди самави қошунларниң Сәрдари болған

35:10 **«биз чедирларда туруп кәлдуқ, әҗдатимиз Йонадабниң бизгә барлиқ әмир қилғанлириға әмәл қилип кәлдуқ»** — җәмий болуп 250 жиллиқ мәзгил ичидә. «Рәкабниң оғли Йонадаб» бәлким «2Пад.» 10:15дә тилға елинған «Рәкабниң оғли Йәһонадаб» болуши мүмкин.

35:14 Йәр. 11:7; 25:3; 26:5; 29:19; 32:33

35:15 Йәр. 18:11; 25:5

Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси мундақ дәйду: — Рәкабниң оғли Йонадабниң нәслидин алдимда хизмәт қилғучи һәргиз үзүлүп қалмайду.

Падиша Йәһоаким бешарәт хатириләнгән орам язмини көйдүриду

36 [1] Йәһуда падишаси Йосияниң оғли Йәһоакимниң төртинчи жили, Йәрәмияға Пәрвәрдигардин төвәндики сөз кәлди: —

[2] Өзүңгә орам қәғәз алғин; униңға Йосияниң күнлиридә саңа сөз қилғинимдин тартип бүгүнки күнгичә Мән Исраилни әйиплигән, Йәһудани әйиплигән һәм барлиқ әлләрни әйиплигән, саңа ейтқан сөзләрниң һәммисини язғин. [3] Йәһуданиң җамәти бәлким Мән бешиға чүшүрмәкчи болған барлиқ балаю-апәтни аңлап, һәр бири өзлириниң рәзил йолидин янармекин; улар шундақ қилса, Мән уларниң қәбиһлигини вә гунайини кәчүрүм қилимән.

[4] Шуниң билән Йәрәмия Нерияниң оғли Баруқни чақирди; Баруқ Йәрәмияниң ағзидин чиққанлирини аңлап Пәрвәрдигарниң униңға ейтқан сөзлириниң һәммисини бир орам қәғәзгә йезип бәрди. [5] Йәрәмия Баруққа тапилап мундақ деди: — Өзүм қамап қоюлғанмән; Пәрвәрдигарниң өйигә киришимгә рухсәт йоқ; лекин өзүң берип киргин; [6] Пәрвәрдигарниң өйидә роза тутқан бир күнидә, сән ағзимдин чиққанлирини аңлап язған, Пәрвәрдигарниң бу орам язмида хатириләнгән сөзлирини хәлиқниң қулақлириға йәткүзгин; һәммә шәһәрләрдин кәлгән Йәһудадикиләрниң қулиқиғиму йәткүзгин. [7] Улар бәлким Пәрвәрдигар алдиға дуа-тилавитини қилип һәр бири өзлириниң рәзил йолидин янармекин; чүнки Пәрвәрдигарниң бу хәлиққә агаһландурған ғәзиви вә қәһри дәһшәтликтур. [8] Нерияниң оғли Баруқ Йәрәмия пәйғәмбәр униңға тапилиғининиң һәммисини ада қилип, Пәрвәрдигарниң өйидә Пәрвәрдигарниң сөзлирини бу язмидин оқуп жақалиди.

[9] Йәһуда падишаси Йосияниң оғли Йәһоаким тәхткә олтарған бәшинчи жили тоққузинчи айда шундақ болдики, барлиқ Йерусалимдикиләр һәмдә Йәһуда шәһәрлиридин чиқип Йерусалимға кәлгән барлиқ хәлиқ үчүн, Пәрвәрдигар алдида бир мәзгил роза тутушимиз керәк дәп елан қилинди. [10] Шу вақит Баруқ Пәрвәрдигарниң өйигә кирип, пүтүкчи Шафанниң оғли Гәмарияниң өйидә туруп, язмидин Йәрәмияниң сөзлирини барлиқ хәлиқниң қулиқиға йәткүзүп оқуди; бу өй Пәрвәрдигарниң өйиниң жуқуриқи һойлисидики «Йеңи дәрваза»ға жайлашқан еди. [11] Шафанниң нәвриси, Гәмарияниң оғли Микаһ болса язмидин Пәрвәрдигарниң сөзлириниң һәммисигә қулақ салди. [12] Андин у падишаниң ордисиға чүшүп пүтүкчиниң өйигә киривиди, мана, әмирләрниң һәммиси шу йәрдә олтиратти; пүтүкчи Әлишама, Шемаяниң оғли Делая, Акборниң оғли Әлнатан, Шафанниң оғли Гәмария вә Һананияниң оғли Зәдәкия қатарлиқ барлиқ әмирләр шу йәрдә олтиратти. [13] Шуниң билән Микаһ Баруқниң язмидин оқуп хәлиқниң қулиқиға

35:19 **«Рәкабниң оғли Йонадабниң нәслидин алдимда хизмәт қилғучи һәргиз үзүлүп қалмайду»** — уларниң Худа алдида немә хизмәт қилидиғанлиғи Муқәддәс Китапта хатириләнгән әмәс; амма Йәһудийларниң кейинки хатирилири бойичә уларниң кейинки ибадәтханида қурбангаһта от үчүн отун елип бериш хизмити бар еди. Рәкабийлар тоғрилиқ йәнә «Қошумчә сөз»имизни көрүң.

36:2 Йәш. 8:1; Йәр. 30:2

36:8 **«Нерияниң оғли Баруқ Йәрәмия пәйғәмбәр униңға тапилиғининиң һәммисини ада қилип, Пәрвәрдигарниң өйидә Пәрвәрдигарниң сөзлирини бу язмидин оқуп жақалиди»** — Баруқниң чоң атиси Маасеяһ Йерусалимниң шәһәр башлиғи болған еди *(32:12ни һәм «2Тар.» 34:8ни көрүң)*. У мошу ишни қилғанда бәлким өзиниң җенини вә келәчикини тәвәккүл қилған. Униң Йәрәмияға һәмраһ болушниң интайин җапалиқ вә хәтәрлик екәнлигини чүшиниш үчүн 45-бапни көрүң.

36:10 **«пүтүкчи Шафан»** — Шафан тоғрилиқ «1Пад.» 22-бапни көрүң. **«жуқуриқи һойла»** — болса «1Пад.» 6:36 һәм 7:12дә «ички һойла» дегән нам билән аталған. «Йеңи дәрваза» «Йәр.» 26:10дә тилға елинған. Шүбһисизки, Баруқ шу йәрдә туруп Йәрәмияниң сөзини оқуйтти, барлиқ хәлиқ аңлалайтти.

йәткүзгинидә өзи аңлиған барлиқ сөзләрни уларға баян қилди. [14] Шуниң билән барлиқ
әмирләр Кушиниң әвриси, Шәләмияниң нәвриси, Нәтанияниң оғли Йәһудини Баруқниң йениға әвәтип униңға: «Сән хәлиқниң қулиқиға йәткүзүп оқуған орам язмини қолуңға елип йенимизға кәл» — деди. Шуниң билән Нерияниң оғли Баруқ орам язмини
қолиға елип уларниң йениға кәлди. [15] Улар униңға: «Олтар, уни қулиқимизға йәткүзүп
оқуп бәр» — деди. Баруқ уни уларға аңлитип оқуди.

[16] Шундақ болдики, улар барлиқ сөзләрни аңлиғанда, алақзадә болуп бир-биригә қаришип: «Бу сөзләрниң һәммисини падишаға йәткүзмисәк болмайду» — деди. [17] Андин
Баруқтин: «Бизгә дегин әнди, сән бу сөзләрниң һәммисини қандақ яздиң? Уларни Йәрәмияниң өз ағзидин аңлидиңму?» — дәп сориди.
[18] Баруқ уларға: «У бу сөзләрниң һәммисини өз ағзи билән маңа ейтти, мән орам қәғәзгә сияһ билән яздим» — деди.
[19] Әмирләр Баруққа: «Барғин, сән вә Йәрәмия мөкүвелиңлар. Қәйәрдә болсаңлар һеч
кимгә билдүрмәңлар» — деди. [20] Шуниң билән улар орам язмини пүтүкчи Әлишаманиң
өйигә тиқип қоюп, ордиға кирип падишаниң йениға келип, бу барлиқ сөзләрни униң қулиқиға йәткүзди.
[21] Падиша Йәһудини язмини елип келишкә әвәтти, у уни Әлишаманиң өйидин епкәлди. Йәһуди уни падишаниң қулиқиға вә падишаниң йенида турған барлиқ әмирләрниң
қулақлириға йәткүзүп оқуди. [22] Шу чағ тоққузинчи ай болуп, падиша «қишлиқ өй»идә
олтиратти; униң алдидики очақта от қалақлиқ еди. [23] Шундақ болдики, Йәһуди униңдин
үч-төрт сәһипини оқуғанда, падиша қәләмтираши билән бу қисмини кесип, язминиң
һәммисини бир-бирләп отта көйүп йоқиғичә очақтики отқа ташлиди. [24] Лекин бу барлиқ сөзләрни аңлиған падиша яки хизмәткарлириниң һеч қайсиси қорқмиди, улардин
кийим-кечәклирини житқанлар йоқ еди. [25] Униң үстигә Әлнатан, Делая вә Гәмариялар
падишадин орам язмини көйдүрмәслигини өтүнгән еди, лекин у уларға қулақ салмиди.
[26] Падиша болса шаһзадә Йераһмийәл, Азриәлниң оғли Серая вә Абдәәлниң оғли Шәләмияни пүтүкчи Баруқни вә Йәрәмия пәйғәмбәрни қолға елишқа әвәтти; лекин Пәрвәрдигар уларни йошуруп сақлиди.

Иккинчи орам язма

[27] Падиша Баруқ Йәрәмияниң ағзидин аңлап язған сөзләрни хатирилигән орам язмини
көйдүрүвәткәндин кейин, Пәрвәрдигарниң сөзи Йәрәмияға келип мундақ дегәндә: —
[28] Йәнә бир орам қәғәзни елип, униңға Йәһуда падишаси Йәһоаким көйдүрүвәткән биринчи орам язмида хатириләнгән барлиқ сөзләрни язғин. [29] Вә Йәһуда падишаси Йәһоакимға мундақ дегин: — Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Сән бу орам язмини көйдүрүвәттиң вә мен Йәрәмия тоғрилиқ: «Сән буниңға: «Бабил падишаси чоқум келип бу зиминни вәйран қилиду, униңдин һәм инсанни һәм һайванни йоқитиду» — дәп йезишқа қандақму петиндиң?» — дедиң. [30] Шуңа Пәрвәрдигар Йәһуда падишаси Йәһоаким тоғрилиқ
мундақ дәйду: — Униң нәслидин Давутниң тәхтигә олтиришқа һеч адәм болмайду; униң
җәсити сиртқа ташливетилип күндүздә иссиқта, кечидә қиравда очуқ ятиду. [31] Мән униң
вә нәслиниң бешиға, хизмәткарлириниң бешиға қәбиһлигиниң җазасини чүшүримән;
Мән уларниң үстигә, Йерусалимда туруватқанларниң үстигә һәм Йәһуданиң адәмлири
үстигә Мән уларға агаһландурған барлиқ күлпәтләрни чүшүримән; чүнки улар Маңа

36:23 **«қәләмтираш билән кесиш»** — адәттә бу сайманни диванбеги яки пүтүкчи «орам язмилар»ни ясап тәйярлашқа ишлитәтти. Мошу йәрдә әксичә қиммәтлик бир орам язмини йоқитиш үчүн ишләткән.
36:30 Йәр. 22:19

һеч қулақ салмиған. 32 Шуниң билән Йәрәмия башқа бир орам қәғәзни елип Нерияниң
оғли пүтүкчи Баруққа бәрди; у Йәрәмияниң ағзиға қарап Йәһуда падишаси Йәһоаким
отта көйдүрүвәткән орам язмида хатириләнгән һәммә сөзләрни язди; улар бу сөзләргә
охшайдиған башқа көп сөзләрниму қошуп язди.

Зәдәкия падиша болған чағдики бәзи вақиәләр — кириш сөз

37 1 Бабил падишаси Небоқаднәсар Зәдәкияни Йәһуданиң зиминиға падиша қилди;
шуниң билән у Йосияниң оғли Йәһоакимниң оғли Конияниң орниға һөкүм сүрди.
2 У, яки хизмәткарлири, яки зиминдики хәлиқ Пәрвәрдигарниң Йәрәмия пәйғәмбәр
арқилиқ ейтқан сөзлиригә һеч қулақ салмиди.

Зәдәкия Худадин ярдәм тиләйду

3 Падиша Зәдәкия Шәләмияниң оғли Йәһукални һәм каһин Маасеяһниң оғли Зәфания-
ни Йәрәмия пәйғәмбәрниң йениға әвәтип униңға: «Пәрвәрдигар Худайимизға биз үчүн
дуа қилғайсән» — дегүзди 4 (шу чағда Йәрәмия зинданда қамақлиқ әмәс еди; у хәлиқ
арисиға чиқип-киришкә әркин еди. 5 Пирәвнниң қошуни Мисирдин чиққан еди; Йеру-
салимни қоршивалған Калдийләр буларниң хәвирини аңлап Йерусалимдин чекинип
кәткән еди).
6 Андин Пәрвәрдигарниң сөзи Йәрәмия пәйғәмбәргә келип мундақ дегәндә: —
7 Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Силәрни маңа илтижа қилдуруп из-
дәшкә әвәткән Йәһуда падишасиға мундақ дәңлар: — Мана, силәргә ярдәм беримиз дәп
чиқип кәлгән Пирәвнниң қошуни болса, өз зиминиға, йәни Мисирға қайтип кетиду.
8 Андин Калдийләр бу шәһәргә қайтип келип җәң қилип уни ишғал қилиду, уни от қоюп
көйдүрүветиду. 9 Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Өз-өзүңларни алдап: «Калдийләр биз-
дин чекинип кәткән» — демәңлар; улар кәткән әмәс! 10 Чүнки гәрчә силәр өзүңларға җәң
қилидиған Калдийләрниң толуқ қошунини урувәткән болсаңларму вә уларниңкидин
пәқәт яриланғанларла қалған болсиму, уларниң һәр бири йәнила өз чедиридин туруп
бу шәһәрни от қоюп көйдүрүвәткән болатти.

Йәрәмия қолға елинип әрз қилиниду

11 Пирәвнниң қошуни түпәйлидин Калдийләрниң қошуни Йерусалимдин чекинип
турған вақитта, шу вақиә йүз бәрди: —
12 Йәрәмия Бинйаминдики зиминға йол елип, шу йәрдики җутдашлири арисидин өз не-
сивисини егиләш үчүн Йерусалимдин чиққанда, 13 у «Бинямин дәрвазиси»ға йәткәндә,
Һананияниң нәвриси, Шәләмияниң оғли күзәт беги Ирия шу йәрдә туратти; у: «Сән Кал-
дийләргә чекинип тәслим болмақчисән!» дәп уни тутувалди. 14 Йәрәмия: «Ялған! Мән
Калдийләр тәрәпкә қечип тәслим болмақчи әмәсмән!» — деди. Лекин у униңға қулақ
салмиди; Ирия Йәрәмияни қолға елип уни әмирләр алдиға апарди.

36:32 **«у Йәрәмияниң ағзиға қарап Йәһуда падишаси Йәһоаким отта көйдүрүвәткән орам язмида хатириләнгән һәммә сөзләрни язди»** — биринчи «орам язма»ниң мәзмуни бәлким «Йәрәмия»дики 1-20-баплар еди.
37:1 **«Кония»** — «Йәконияһ»ниң башқа бир атилиши.
37:5 **«Пирәвнниң қошуни Мисирдин чиққан еди; Йерусалимни қоршивалған калдийләр буларниң хәвирини аңлап Йерусалимдин чекинип кәткән еди»** — шу вақиә бәлким миладийәдин илгири 588-жили болған еди; «Пирәвн» Мисирниң падишаси Пирәвн-Хофрани көрситиду *(44:30ни көрүң)*.
37:5 Йәр. 34:21

[15] Әмирләр болса Йәрәмиядин ғәзәплинип уни урғузуп, уни диванбеги Йонатанниң өйидики қамақханиға солиди; чүнки улар шу өйни зинданға айландурған еди. [16] Йәрәмия зиндандики бир гундиханиға қамилип, шу йәрдә узун күнләр ятқандин кейин, [17] Зәдәкия падиша адәм әвәтип шу йәрдин ордисиға елип кәлди. У шу йәрдә астиртин униңдин: «Пәрвәрдигардин сөз барму?» дәп сориди. Йәрәмия: «Бар; сән Бабил падишасиниң қолиға тапшурулисән» — деди.
[18] Йәрәмия Зәдәкия падишаға илтиҗа қилип: — «Мән саңа яки хизмәткарлириңға яки бу хәлиққә немә гуна қилғинимға, бу зинданға қамап қойдуңлар? [19] Силәргә бешарәт берип: «Бабил падишаси саңа яки бу зиминға җәң қилишқа чиқмайду!» дегән пәйғәмбәрлириңлар қени?» — деди
[20] — «Әнди и падиша тәхсир, сөзлиримгә қулақ селишиңни өтүнимән; илтиҗайим алдиңда иҗабәт болсун, дәп өтүнимән; диванбеги Йонатанниң өйигә мени қайтқузмиғайсән; сән ундақ қилсаң, шу йәрдә өлимән».
[21] Зәдәкия падиша пәрман чүшүрүп, Йәрәмияни қаравулларниң һойлисида турғузушни, шуниңдәк шәһәрдики һәммә нан түгәп кәтмисила, униңға һәр күни «Навай кочиси»дин бир нан берилишни тапилиди; шуниң билән Йәрәмия қаравулларниң һойлисида турди.

Йәрәмия хаин дәп әрз қилинип су азгилиға ташлиниду

38 [1] Маттанниң оғли Сәфатия, Пашхурниң оғли Гәдалия, Шәмәлияниң оғли Җукал вә Малкияниң оғли Пашхурлар болса Йәрәмияниң хәлиққә: — [2] «Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Бу шәһәрдә қелип қалған адәмләр болса қилич, қәһәтчилик вә ваба билән өлиду; лекин кимки чиқип Калдийләргә тәслим болса һаят қалиду; җени өзигә олҗидәк қалиду; у һаят қалиду. [3] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Бу шәһәр чоқум Бабил падишасиниң қошунининң қолиға тапшурулиду, у уни ишғал қилиду» — дәватқан сөзлирини аңлиди.
[4] Әмирләр падишаға: «Силидин өтүнимиз, бу адәм өлүмгә мәһкүм қилинсун; чүнки немишкә униң бу шәһәрдә қелип қалған җәңгивар ләшкәрләрниң қоллирини вә хәлиқниң қоллирини аҗиз қилишиға йол қоюлсун? Чүнки бу адәм хәлиқниң мәнпәәтини әмәс, бәлки зийинини издәйду» — деди.
[5] Зәдәкия падиша: «Мана, у силәрниң қоллириңларға тапшурулди; силәрниң йолуңларни тосқидәк мән падиша қанчилик бир адәм едим?» — деди.
[6] Шуниң билән улар Йәрәмияни тутуп қаравулларниң һойлисидики шаһзадә Малкияниң су азгилиға ташливәтти; улар Йәрәмияни арғамчилар билән униңға чүшүрди; азгалда болса су болмай, пәқәт патқақла бар еди; Йәрәмия патқаққа петип кәтти.

Ефиопийәлик ағват Йәрәмияни азгалдин қутқузиду

[7] Амма падишаниң ордисидики бир ағват Ефиопийәлик Әбәд-Мәләк Йәрәмияниң су азгилиға қамап қоюлғанлиғини аңлиди (шу чағда падиша болса «Бинямин дәрвазиси»да олтиратти). [8] Әбәд-Мәләк ордидин чиқип падишаниң йениға берип униңға: [9] «И падишаһи’аләм, бу адәмләрниң Йәрәмия пәйғәмбәргә барлиқ қилғини, уни су азгилиға

37:15 **«Әмирләр болса Йәрәмиядин ғәзәплинип уни урғузуп,...»** — мошундақ рәзиллик қилған әмирләр Зәдәкия падишалиғидики әмирләр еди. 36-бапта көрситилгән, Худадин қорққан яхши әмирләр болса, Йәһоаким падишалиғидики әмирләр еди; бу вақиәдин илгирила улар Йәконияһ падиша билән биллә *(миладийәдин илгәрки 597-жили)* Бабилға сүргүн болған еди.
37:21 Йәр. 32:2
38:2 Йәр. 21:9
38:7 **«бир ағват Ефиопийәлик»** — «ағват» дегән бу сөз бәзидә пәқәт «әмәлдар»нила билдүриду.

ташливәткини интайин әсәбий рәзилликтур; у әшу йәрдә қәһәтчиликтин өлүп қалиду;
чүнки шәһәрдә озуқ-түлүк қалмиди» — деди.
[10] Падиша Ефиопийәлик Әбәд-Мәләккә буйруқ берип: «Мошу йәрдин оттуз адәмни өзүң
билән елип берип, Йәрәмия пәйғәмбәрни өлүп кәтмәслиги үчүн су азгилидин елип
чиқарғин» — деди. [11] Шуниң билән Әбәд-Мәләк адәмләрни елип уларға йетәкчилик
қилип, падишаниң ордисидики ғәзнининиң астидики өйгә кирип шу йәрдин лата-пута
вә жул-жул кийимләрни елип, шуларни танилар билән азгалға, Йәрәмияниң йениға
чүшүрүп бәрди. [12] Ефиопийәлик Әбәд-Мәләк Йәрәмияға: — Бу лата-пута вә җондақ кий-
имләрни қолтуқлириң һәм танилар арисиға тиқип қойғин — деди. Йәрәмия шундақ
қилди. [13] Шуниң билән улар Йәрәмияни танилар билән тартип, су азгилидин чиқарди;
Йәрәмия йәнила қаравулларниң һойлисида турди.

Зәдәкия астиртин мәслиһәт сорайду, Йәрәмия җавап бериду

[14] Падиша Зәдәкия адәм әвәтип Йәрәмия пәйғәмбәрни Пәрвәрдигарниң өйидики үчинчи
кириш ишигигә, өз йениға апарғузди. Падиша Йәрәмияға: — Мән сәндин бир ишни сори-
мақчимән; уни мәндин йошурмиғайсән — деди.
[15] Йәрәмия Зәдәкияға: «Мән уни саңа аян қилсам, сән мени җәзмән өлүмгә мәһкүм қил-
мамсән? Мән саңа мәслиһәт бәрсәм, сән аңлимайсән!» — деди.
[16] Падиша Зәдәкия Йәрәмияға астиртин қәсәм ичип униңға: «Бизгә җан-тиниқ ата қилған
Пәрвәрдигарниң һаяти билән қәсәм ичимәнки, мән сени өлүмгә мәһкүм қилмаймән,
яки сени җениңни издигүчи кишиләрниң қолиға тапшурмаймән» — деди.
[17] Йәрәмия Зәдәкияға: Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң
Худаси мундақ дәйду: — Сән ихтиярән Бабил падишасиниң әмирлириниң йениға чиқип
тәслим болсаң, җениң һаят қалиду вә бу шәһәр отта көйдүрүветилмәйду; сән вә өйдики-
лириң һаят қалисиләр. [18] Лекин сән чиқип Бабил падишасиниң әмирлиригә тәслим бол-
мисаң, бу шәһәр калдийләрниң қолиға тапшурулиду, улар униңға от қоюп көйдүрүве-
тиду, сән уларниң қолидин қачалмайсән — деди.
[19] Падиша Зәдәкия Йәрәмияға: «Мән Калдийләргә чиқип тәслим болған Йәһудийлар-
дин қорқимән; Калдийләр бәлким мени уларниң қолиға тапшуруши, улар мени қий-
ин-қистақ қилиши мүмкин» — деди.
[20] Йәрәмия мундақ деди: — Улар сени тапшурмайду. Сәндин өтүнимәнки, гепимгә ки-
рип Пәрвәрдигарниң авазиға итаәт қилғайсән; шундақ қилсаң саңа яхши болиду, җе-
ниң һаят қалиду. [21] Лекин сән чиқип тәслим болушни рәт қилсаң, Пәрвәрдигар маңа аян
қилған иш мундақ: — [22] мана, Йәһуда падишасиниң ордисида қалған барлиқ қиз-аяллар
Бабил падишасиниң әмирлириниң алдиға елип кетилиду. Шуниң билән бу қиз-аяллар
саңа тәнә қилип: «Сениң җан дострлириң сени езиқтурди; улар сениң үстүңдин ғәлибә
қилди; әнди һазир путлириң патқаққа питип кәткәндә, улар йүз өрүп саңа арқисини
қилди!» — дәйду. [23] Сениң барлиқ аяллириң һәм балилириң калдийләргә елип кетили-
ду. Сән өзүң уларниң қолидин қачалмайсән; чүнки сән Бабил падишасиниң қоли билән
тутувелинисән, шундақла сән бу шәһәрниң отта көйдүрүветилишигә сәвәпчи болисән.
[24] Зәдәкия Йәрәмияға мундақ деди: — Сән бу сөһбитимизни башқа һеч кимгә чандур-
миғин, шундила сән өлмәйсән. [25] Әмирләр мениң сән билән сөзләшкинимни аңлап йе-

38:16 Йәш. 57:16
38:22 **«сениң җан дострлириң сени езиқтурди»** — «сениң җан дострлириң» падишаниң «мәслиһәтчи»лири һәм «пәйғәмбәрлири»ни көрситиду. Улар падишани «Мисирға иттипақдаш болуп Бабилға исян көтирәйли» дәп аздуруп балаю-апәтни кәлтүргән еди.
38:24 **«чандурмиғин ...сән өлмәйсән»** — бәлким падиша униңға тәһдит селиш үчүн әмәс, бәлки «Мисирға иттипақдаш болайли» дегән әмирләр бу сөһбәтниң мәзмунини аңлап қалса Йәрәмияни өлтүрүши мүмкин, демәкчи.

ниңға келип сәндин: «Сениң падишаға немә дегәнлириңни, шундақла униң саңа қандақ
сөзләрни қилғанлиғини бизгә ейт; уни биздин йошурма; шундақ қилсаң биз сени өлтүр-
мәймиз» десә, [26] ундақта сән уларға: «Мән падишаниң алдиға: «Мени Йонатанниң өйигә
қайтқузмиғайсән, болмиса, мән шу йәрдә өлимән» — дегән илтижайимни қойғанмән»
— дәйсән.
[27] Дәрвәқә әмирләрниң һәммиси Йәрәмияниң йениға келип шуни сориди; у уларға па-
диша буйруған бу барлиқ сөзләр бойичә жавап бәрди. Шуниң билән улар жимип кетип
униң йенидин чиқип кәтти; чүнки бу иш һеч кимгә чандурулмиған еди. [28] Шундақ қи-
лип Йерусалим ишғал қилинғичә Йәрәмия қаравулларниң һойлисида турди.

Йерусалимниң ишғал қилиниши вә кейинки вақиәләр

39 [1] Йерусалим ишғал қилинғанда төвәндики ишлар йүз бәрди: — Йәһуда падишаси
Зәдәкияниң тоққузинчи жили онинчи айда, Бабил падишаси Небоқаднәсар вә
барлиқ қошуни Йерусалимға жәң қилишқа келип уни муһасиригә алди; [2] Зәдәкияниң
он биринчи жили, төртинчи айниң тоққузинчи күнидә, улар шәһәр сепилидин бөсүп
кирди. [3] Шуниң билән Бабил падишасиниң әмирлириниң һәммиси, йәни Самгарлиқ
Нәргал-Шарезәр, баш ғәзничи Небу-Сарсеқим, баш сеһиргәр Нәргал-Шарезәр вә Бабил
падишалиғиниң башқа әмәлдарлири кирип «Оттура дәрваза»да олтарди.
[4] Йәһуда падишаси Зәдәкия вә барлиқ жәңгивар ләшкәрләр уларни көрүп қачмақчи бо-
луп, түн кечидә шәһәрдин бәдәр тикиветишти; у падишаниң бағчиси арқилиқ, «икки
сепил» арилиғидики дәрвазидин чиқип Иордан жилғисидики «Арабаһ түзләңлиги»гә
қарап қечишти. [5] Калдийләрниң қошуни уларни қоғлап Йерихо түзләңлигидә Зәдәки-
яға йетишип уни қолға елип Хамат зиминидики Риблаһ шәһиригә, Бабил падишаси Не-
боқаднәсарниң алдиға апарди; у шу йәрдә униң үстидин һөкүм чиқарди.
[6] Бабил падишаси Риблаһ шәһиридә Зәдәкияниң оғуллирини көз алдида өлтүрүвәтти;
Бабил падишаси Йәһудадики барлиқ мөтивәрләрниму өлтүрүвәтти. [7] У Зәдәкияниң көз-
лирини оюп, уни Бабилға апириш үчүн мис кишәнләр билән кишәнләп қойди. [8] Калдий-
ләр падишаниң ордисини вә пухраларниң өйлирини от қоюп көйдүрүп Йерусалимниң
сепиллирини көмүрүп ташлиди. [9] Шаһанә қаравул беги Небузар-Адан шәһәрдә қелип
қалған башқа хәлиқни, өзигә тәслим болуп чиққанларни, йәни қалған хәлиқниң һәмми-
сини қолға елип, Бабилға сүргүн қилди. [10] Һалбуки, қаравул беги Небузар-Адан Йәһуда
зиминида һеч тәвәлиги болмиған бәзи намратларни қалдурди; шу чағда у уларға үзүм-
зарлар вә етизларни тәқсимләп бәрди.
[11-12] Бабил падишаси Небоқаднәсар Йәрәмия тоғрилиқ қаравул беги Небузар-Адан арқи-
лиқ: «Уни тепип униңдин хәвәр ал; униңға һеч зиян йәткүзмә; у немини халиса шуни
униңға қилип бәр» — дәп пәрман чүшүргән еди.
[13] Шуңа қаравул беги Небузар-Адан, шундақла баш ғәзничи Небушазбан, баш сеһиргәр
Нәргал-Шарезәр вә Бабил падишасиниң башқа баш әмәлдарлириниң һәммиси адәм
әвәтип. [14] Йәрәмияни «Қаравулларниң һойлиси»дин елип Шафанниң нәвриси, Аһикам-
ниң оғли Гәдалияниң өз өйигә апириши үчүн униң қолиға тапшурғузди. Лекин Йәрәмия
пухралар арисида турди.

39:1 2Пад. 25:1; Йәр. 52:4
39:3 **«баш ғәзничи»** — ибраний тилидики «Раб-Сарис» дейилиду. Бу сөзниң толуқ мәнаси бизгә намәлум, «баш ғәзничи» бизниң пәрзимиз. **«Оттура дәрваза»да олтарди** — кона заманларда шәһәр дәрвазиси әмәлдарлар яки мөтивәрләр сот қилидиған, һөкүм чиқиридиған жай еди.
39:13 **«баш ғәзничи Небушазбан»** — 3-айәттә «Небу-Сарсеқим» исимлиқ йәнә бир «баш ғәзничи» тилға елиниду.
39:14 **«Шафанниң нәвриси, Аһикамниң оғли Гәдалия»** — бу айәттики «Шафан» 36:10-11дә тилға елинған «Шафан»

Худаниң садиқ адими Әбәд-Мәләккә болған вәдиси

[15] Йәрәмия «Қаравулларниң һойлиси»да қамап қоюлған вақтида, Пәрвәрдигарниң сөзи униңға кәлгән болуп мундақ дегәндә: —
[16] Барғин, Ефиопийәлик Әбәд-Мәләккә мундақ дегин: «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси мундақ дәйду: — Мана, Мән өз сөзлиримни мошу шәһәр үстигә чүшүримән; ават-һалавәт әмәс, бәлки балаю-апәт чүшүримән; шу күни бу ишлар өз көзүң алдида йүз бериду. [17] Лекин шу күни Мән сени қутқузимән, — дәйду Пәрвәрдигар; — Сән қорқидиған адәмләрниң қолиға тапшурулмайсән; [18] чүнки Мән чоқум сени қутқузимән; сән қиличланмайсән, бәлки өз җениң өзүңгә олҗидәк қалиду; чүнки сән Маңа тайинип кәлгәнсән — дәйду Пәрвәрдигар».

Йәрәмия иккинчи қетим азат қилинип қоюветилиду

40 [1] Қаравул беги Небузар-Адан уни Рамаһ шәһиридин қоюватқанда, Пәрвәрдигар Йәрәмияға кәлгән сөзи: — у чағда Небузар-Адан Йерусалим һәм Йәһудадики барлиқ әсирләрни елип Бабилға сүргүн қилмақчи еди; Йәрәмияму уларниң арисида зәнҗир билән бағланған һалда елип меңилған еди. [2] Қаравул беги Йәрәмияни бир чәткә тартип униңға мундақ деди: «Пәрвәрдигар Худайиң мошу йәргә балаю-апәт чүшүримән дәп агаһландурди; [3] Мана, Пәрвәрдигар Өз дегини бойичә шундақ қилип уни кәлтүрди; чүнки силәр Пәрвәрдигар алдида гуна садир қилғансиләр вә униң авазиға қулақ салмиғансиләр; шуңа бу иш бешиңларға чүшти. [4] Лекин мән қолуңни ишкәлләнгән зәнҗирләрдин йешип сени қоюветимән; мән билән биллә Бабилға бериш саңа мувапиқ көрүнсә, қени кәл, мән сәндин хәвәр алимән; амма мән билән биллә Бабилға беришни мувапиқ әмәс дәп қарисаң, керәк йоқ. Мана, пүткүл зимин алдиңда туриду; қәйәргә бериш саңа лайиқ, дурус көрүнсә шу йәргә барғин».
[5] Йәрәмия техи йенидин маңмай туруп, Небузар-Адан униңға: «Болди, Шафанниң нәвриси, Аһикамниң оғли Гәдалияниң йениға қайт; Бабил падишаси уни Йәһудадики шәһәрләргә һөкүмранлиқ қилишқа бәлгүлигән; хәлиқ арисида униң билән биллә туривәр, яки һәр қандақ башқа йәргә барай десәң шу йәргә барғин» — деди. Шуниң билән қаравул беги униңға озуқ-түлүк һәмдә бир соғат берип уни қоювәтти. [6] Шуниң билән Йәрәмия Мизпаһ шәһиригә, Шафанниң нәвриси, Аһикамниң оғли Гәдалияниң йениға кәлди; у униң билән биллә, пухралар арисида турди.

Мизпаһ шәһири «Йәһуда өлкә»синиң йеңи мәркизи қилиниду

[7] Далада қалған Йәһуданиң ләшкәр башлиқлири һәм ләшкәрлири Бабил падишасиниң Шафанниң нәвриси, Аһикамниң оғли Гәдалияни зимин үстигә һөкүмранлиқ қилишқа бәлгүлигәнлигини, шуниңдәк униңға Бабилға сүргүн болмиған зиминдики йоқсул әр-а-

---

болуши мүмкин. Қариғанда, униң аилисидикиләр Йәрәмияға яхши муамилә қилип кәлгән. **«Йәрәмияни ... елип .. Гәдалияниң өз өйигә апириши үчүн ...»** — алимларниң бу айәттики «өз өйигә» деган сөз тоғрисида икки пикри бар, йәни «өз өйи» *(1)* Йәрәмияниң жути, йәнә Анатотни яки *(2)* Гәдалияниң «өз өйи»ни көрситиду. Гәдалия Небоқаднәсарниң буйруғи билән Пәләстингә валий дәп бекитилгән еди *(40:5ни вә «2Пад.» 25:22ни көрүң)*. Бизниңчә иккинчи пикир тоғра, чүнки 40:5дә Небузар-Аданниң Йәрәмияға «Гәдалияниң йениға қайтқин» деган сөзини байқаймиз. Мошу вақитта Йәрәмия валий өйидә кәң-азатиликтә турушни әмәс, бәлки намрат хәлиқ арисида турушни таллиди.

40:1 **«Қаравул беги Небузар-Адан уни Рамаһ шәһиридин қоюватқанда, Пәрвәрдигар Йәрәмияға сөз қилди...»** — Небузар-Адан аллиқачан Йәрәмия тоғрилиқ «Йерусалимда туривәрсун» дәп пәрман чүшүргән еди *(39:11-14ни көрүң)*. Униң «хәлиқ арисида» турғанлиғи түпәйлидин, бәлким тәсадипийлиқтин улар сүргүн қилинғанда улар билән тәң елип кетилгән еди.

–«Пәрвәрдигар Йәрәмияға кәлгән сөзи: — » — 2-5-айәтләргә қариғанда, Пәрвәрдигарниң бу сөзи «капир» болған, Бабиллиқ ләшкәр Небузар-Адан арқилиқ кәлди!

яллар бала-җақилири билән тапшурулғанлиғини аңлап қалди; [8] шуниң билән бу ләшкәр
башлиқлири адәмлири билән Мизпаһ шәһиригә, Гәдалияниң йениға кәлди; башлиқли-
ри болса Нәтанияниң оғли Ишмаил, Кареаһниң оғуллири Йоһанан һәм Йонатан, Тан-
хумәтниң оғли Серая, Нәтофатлиқ Әфайниң оғуллири вә Маакатлиқ бирисиниң оғли
Йәзания еди. [9] Шафанниң нәвриси, Аһикамниң оғли Гәдалия улар вә адәмлиригә:
«Калдийләргә бекиништин қорқмаңлар; зиминда олтирақлишип Бабил падишасиға
бекиниңлар, шундақ қилсаңлар силәргә яхши болиду. [10] Мән болсам Калдийләр зи-
минға кәлгәндә силәргә вәкил болуп уларниң алдида туруш үчүн Мизпаһ шәһиридә
туримән; силәр болсаңлар, шарап, әнҗир-хормилар вә зәйтун мейи мәһсулатлирини
елип күп-едишиңларға қоюңлар, өзүңлар тутқан шәһәрләрдә туруверिңлар» — дәп
қәсәм ичти.
[11] Охшашла Моабда, Аммонийлар арисида, Едомда һәм башқа һәр бир жутларда турған
Йәһудийларму Бабил падишаси Йәһудада хәлиқниң бир қалдисини қалдурған вә улар
үстигә һөкүмранлиқ қилишқа Шафанниң нәвриси, Аһикамниң оғли Гәдалияни бәлгү-
лигән дәп аңлиди; [12] шуниң билән барлиқ Йәһудийлар һайдап тарқитиветилгән һәммә
җай-жутлардин қайтип, Йәһуда зиминиға, Мизпаһ шәһиригә, Гәдалияниң йениға кәл-
ди. Улар шарап, әнҗир-хормиларниң мәһсулатлирини зор кәңричиликтә алди.

Ишмаил Гәдалияни өлтүрүветиду, Мизпаһдики хәлиқни әсиргә алиду

[13] Кареаһниң оғли Йоһанан вә далада қалған ләшкәрләрниң барлиқ башлиқлири Мизпаһ
шәһиригә, Гәдалияниң йениға келип униңға: [14] «Сән Аммонийлар падишаси Баалис
Нәтанияниң оғли Ишмаилни сени өлтүрүшкә әвәткәнлигини билмәмсән?» — дейишти.
Лекин Аһикамниң оғли Гәдалия уларниң гепигә ишәнмиди.
[15] Кареаһниң оғли Йоһанан Мизпаһда Гәдалияға астиртин сөз қилип: «Маңа рухсәт
қилғайсән, башқилар униңдин хәвәр тапқичә мән берип Нәтанияниң оғли Ишмаилни
өлтүрәй; һеч ким буни билмәйду. Униң сени өлтүрүп, шуниң билән әтрапиңға жиғилған
Йәһудадикиләрниң һәммиси тарқитиветилип, Йәһуданиң қалдиси йоқитиветилиши-
ниң немә һаҗити бар? — деди.
[16] Бирақ Гәдалия Кареаһниң оғли Йоһананға: «Сән ундақ қилма; чүнки сән Ишмаил
тоғрилиқ ялған ейтиватисән» — деди.

41 [1] Әнди йәттинчи айда шундақ болдики, шаһзадә, шундақла падишаниң баш
әмәлдарлиридин бири болған Әлишаманиң нәвриси, Нәтанияниң оғли
Ишмаил он адәм елип Мизпаһға, Аһикамниң оғли Гәдалияниң йениға кәлди; улар
шу йәрдә, йәни Мизпаһда нан уштуп ғизаланғанда, [2] Нәтанияниң оғли Ишмаил
һәм у епкәлгән он адәм орнидин туруп, Аһикамниң оғли Гәдалияға қилич чапти;
уларниң шундақ қилиши Бабил падишаси Йәһуда зимини үстигә һөкүмранлиққа
бәлгүлигәнни өлтүрүштин ибарәт еди. [3] Ишмаил Мизпаһда Гәдалияға һәмраһ болған
барлиқ Йәһудийлар вә шу йәрдә туруватқан барлиқ Калдий җәңгивар ләшкәрләрни
өлтүрүвәтти.
[4] Шундақ болдики, Гәдалияни өлтүрүвәткәндин кейин, иккинчи күнигичә һеч ким техи
униңдин хәвәр тапмиған еди, [5] мана Шәкәм, Шилоһ һәм Самарийәдин сәксән адәм йе-
тип кәлди. Улар сақилини чүшүргән, кийимлирини житқан, әтлирини тилған, Пәрвәр-

40:8 **«Маакатлиқ бирисиниң оғли Йәзания»** — «Җәзания»ниң башқа шәкли «Яазания» — «2Пад.» 25:23ни көрүң.
41:1 **«падишаниң баш әмәлдарлири...»** — «падиша» чоқум Зәдәкияни көрситиду.
41:1 2Пад. 25:25

дигарниң өйигә сунушқа қолида һәдийәләрни һәм хушбуйни тутқан һалда кәлгән
еди. [6] Нәтанияниң оғли Ишмаил уларни қарши елишқа маңғиничә жиғлиғанға селип
Мизпаһдин чиқти; уларға: «Мәрһәмәт, Аһикамниң оғли Гәдалия билән көрүшүшкә апи-
римән» — деди.
[7] Шундақ болдики, улар шәһәр оттурисиға йәткәндә, Нәтанияниң оғли Ишмаил вә униң
билән биллә болған адәмләр уларни өлтүрүп җәсәтлирини су азгилиға ташливәтти.
[8] Һалбуки, улар арисидин он адәм Ишмаилға: «Бизни өлтүрүвәтмә, чүнки далада биз-
ниң йошуруп қойған буғдай, арпа, зәйтун мейи вә һәсәл қатарлиқ озуқ-түлүгимиз бар»
— деди. Шуңа у қолини жиғип, бурадәрлири арисидин уларни өлтүрмиди. [9] Ишмаил
өлтүргән адәмләрниң җәсәтлирини ташливәткән бу азгал болса, интайин чоң еди; уни
әсли падиша Аса Исраил падишаси Баашадин қорқуп колап ясиған еди. Нәтанияниң
оғли Ишмаил бу азгални җәсәтләр билән толдурди. [10] Ишмаил Мизпаһта турған хәлиқ-
ниң қалдисиниң һәммисини, җүмлидин қаравул беги Небузар-Адан Аһикамниң оғли
Гәдалияға тапшурған падишаниң қизлири вә Мизпаһда қалған барлиқ кишиләрни әсир-
гә елип кәтти; Нәтанияниң оғли Ишмаил уларни әсиргә елип Аммонийларниң қешиға
өтүшкә йол алди.

Йоһанан хәлиқни Ишмаилниң чаңгилидин қутулдуриду

[11] Кареаһниң оғли Йоһанан вә униң қешидики һәммә ләшкәр башлиқлири Нәтанияниң
оғли Ишмаил садир қилған барлиқ рәзилликтин хәвәр тапти; [12] шуниң билән улар бар-
лиқ адәмлирини елип Нәтанияниң оғли Ишмаилға җәң қилишқа чиқти; улар Гибеон-
дики чоң көл бойида униң билән учрашти. [13] Ишмаилниң қолида турған барлиқ хәлиқ
Кареаһниң оғли Йоһанан һәм униң һәмраһлири болған барлиқ ләшкәр башлиқлирини
көргәндә хошал болди. [14] Ишмаил Мизпаһдин елип кәткән барлиқ хәлиқ йолдин йенип,
Кареаһниң оғли Йоһананниң йениға кәлди. [15] Лекин Нәтанияниң оғли Ишмаил сәккиз
адими билән Йоһанандин қечип, Аммонийлар тәрипигә өтүп кәтти. [16] Андин Кареаһниң
оғли Йоһанан һәм униң һәмраһлири болған барлиқ ләшкәр башлиқлири Нәтанияниң
оғли Ишмаил Аһикамниң оғли Гәдалияни өлтүргәндин кейин Мизпаһдин елип кәткән
хәлиқниң қалдисиниң һәммисини өз қешиға алди; у уларни, йәни җәңгивар ләшкәр-
ләр, қиз-аяллар, балилар вә орда әмәлдарлирини Гибеондин елип кәтти. [17] Улар Калдий-
иләрдин өзлирини қачуруш үчүн Мисирға қарап йол елип Бәйт-Ләһәмгә йеқин болған
Герут-Қимхамда тохтап турди. [18] Сәвәви болса, улар Калдийләрдин қорқатти; чүнки
Бабил падишаси зимин үстигә һөкүмранлиққа бәлгүлигән Аһикамниң оғли Гәдалияни
Нәтанияниң оғли Ишмаил өлтүрүвәткән еди.

Қалғанлар Пәрвәрдигардин йол сорайду, бирақ униңға қулақ салмайду

42 [1] Барлиқ ләшкәр башлиқлири, җүмлидин Кареаһниң оғли Йоһанан һәм Һошаяниң
оғли Йәзания вә әң кичигидин чоңиғичә барлиқ хәлиқ [2] Йәрәмия пәйғәмбәрниң
йениға келип униңдин: «Тәливимизни иҗабәт қилғайсән, Пәрвәрдигар Худайиңға

41:5 **«Улар сақилини чүшүргән, кийимлирини житқан, әтлирини тилған...»** — демисәкму, хәлиқ бундақ һәрикәтләр арқилиқ қаттиқ қайғуни билдүрәтти. Шүбһисизки, мошу йәрдә уларниң қайғуси Худаниң Йәһуда вә Исраил үстигә җаза чүшүргәнлиги түпәйлидин болған. Әмәлийәттә қайғуни билдүрүшкә «әтлирини тилиш» Тәвратта қәтъий мәнъий қилинған.

41:9 **«Ишмаил өлтүргән адәмләрниң җәсәтлирини ташливәткән бу азгал болса, интайин чоң еди; уни әсли...»** — башқа хил тәрҗимиси: «Шу азгал Ишмаил Гәдалия билән биллә өлтүргән адәмләрниң җәсәтлирини ташлиған йәр болуп, уни әсли...» — әйни ибраний тилидики текстни чүшиниш тәс. **«Баашадин қорқуп...»** — Аса падиша бәлким азгални Мизпаһ муһасиригә елинғанда су сақлаш үчүн колиған еди.

42:1 **«Һошаяниң оғли Йәзания»** — бу «Йәзания» 40:8дә тилға елинған «Йәзания» болуши мүмкин.

хәлиқниң қалдиси болған бизләр үчүн дуа қилғайсәнки (көзүң көргинидәк бурун көп
болған бизләр һазир интайин аз қалдуқ), [3] Пәрвәрдигар Худайиң бизгә маңидиған йол,
қилидиған ишни көрсәткәй» — дәп илтиҗа қилди.
[4] Йәрәмия пәйғәмбәр уларға: «Мақул! Мана, мән Пәрвәрдигар Худайиңларға сөзлириңлар бойичә дуа қилимән; шундақ болидуки, Пәрвәрдигар силәргә қандақ җавап бәрсә, мән уни силәргә һеч немисини қалдурмай толуғи билән баян қилимән» — деди.
[5] Улар Йәрәмияға: «Пәрвәрдигар Худайиң сени әвәтип бизгә йәткүзидиған сөзниң һәммисигә әмәл қилмисақ, Пәрвәрдигар бизгә һәқиқий, гепидә турудиған гувачи болуп
әйиплисун!» — деди. [6] «Биз сени Пәрвәрдигар Худайимизниң йениға әвәтимиз; җавап
яхши болсун яман болсун, униң авазиға итаәт қилимиз; биз Худайимизниң авазиға
итаәт қилғанда, бизгә яхши болиду».
[7] Шундақ болдики, он күндин кейин, Пәрвәрдигарниң сөзи Йәрәмияға кәлди. [8] У Кареаһ-
ниң оғли Йоһанан, ләшкәр башлиқлириниң һәммиси вә әң кичигидин чоңиғичә барлиқ
хәлиқни чақирип [9] уларға мундақ деди: — Силәр мени тәливиңларни Исраилниң Худаси
Пәрвәрдигарниң алдиға йәткүзүшкә әвәткәнсиләр. У мундақ деди: —
[10] «Силәр йәнила мошу зиминда туривәрсәңларла, Мән силәрни қуруп чиқимән; силәрни ғулатмаймән; Мән силәрни тикип өстүримән, силәрни юлмаймән; чүнки Мән бе-
шиңларға чүшүргән балаю-апәткә өкүнимән. [11] Силәр қорқидиған Бабил падишасидин
қорқмаңлар; униңдин қорқмаңлар, — дәйду Пәрвәрдигар, — чүнки Мән силәрни қутку-
зуш үчүн, униң қолидин қутулдуруш үчүн силәр билән биллә болимән. [12] Мән силәргә
шундақ рәһимдилликни көрситимәнки, у силәргә рәһим қилиду, шуниң билән силәрни
өз зиминиңларға қайтишқа йол қойиду.
[13] Бирақ силәр Пәрвәрдигар Худайиңларниң авазиға қулақ салмай «Бу зиминда қәтъий
турмаймиз» — десәңлар [14] вә: «Яқ. биз Мисир зиминиға барайли; шу йәрдә нә урушни
көрмәймиз, нә канай-агаһ сигналини аңлимаймиз, нә нанға зар болмаймиз; шу йәрдә
яшаймиз» — десәңлар, [15] әнди Пәрвәрдигарниң сөзини аңлаңлар, и Йәһуданиң бу қалди-
си болған силәр: Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң Худа-
си мундақ дәйду: — «Силәр Мисирға кирип, шу йәрдә олтирақлишишқа қәтъий нийәткә
кәлгән болсаңлар, [16] әнди шундақ болидуки, силәр қорқидиған қилич Мисирда силәргә
йетишивалиду, силәр қорқидиған қәһәтчилик Мисирда силәргә әгишип қоғлап бариду;
шу йәрдә силәр өлисиләр. [17] Шундақ болидуки, Мисирға кирип шу йәрдә турайли дәп
қәтъий нийәт қилған адәмләрниң һәммиси қилич, қәһәтчилик вә ваба билән өлиду;
уларниң һеч қайсиси тирик қалмайду вә яки Мән бешиға чүшүридиған балаю-апәттин
қутулалмайду.
[18] Чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси мундақ дәйду: — Ғәзивим вә қәһрим Йерусалимдикиләрниң бешиға чүшүрүлгәндәк, силәр
Мисирға киргиниңларда, қәһрим бешиңларға чүшүрүлиду; силәр ләнәткә қалидиған вә
дәһшәт басидиған объект, ләнәт сөзи һәм рәсвачилиқниң объекти болисиләр вә силәр
бу зиминни қайтидин һеч көрмәйсиләр. [19] Пәрвәрдигар силәр, йәни Йәһуданиң қалдиси
тоғрилиқ: «Мисирға бармаңлар!» — дегән. — Әнди шуни билип қоюңларки, мән бүгүнки
күнидә силәрни агаһландурдум!».
[20] — Силәрниң мени Пәрвәрдигар Худайиңларниң йениға әвәткиниңлар «Пәрвәрдигар
Худайимизға биз үчүн дуа қилғайсән; Пәрвәрдигар Худайимиз бизгә немә десә, бизгә
йәткүзүп бәрсәң биз шуниң һәммисигә әмәл қилимиз» дегүзгиниңлар өзүңларни алдап

42:6 Йәр. 7:23
42:10 Йәр. 24:6; 31:4; 33:7
42:18 Йәш. 65:15; Йәр. 7:20; 18:16; 19:8; 24:9; 25:9,18; 26:6; 29:18

җениңларға замин болуштин ибарәт болди, халас. [21] Мән бүгүнки күндә силәргә Униң
дегинини ейтип бәрдим; лекин силәр Пәрвәрдигар Худайиңларниң авазиға вә яки Униң
мени силәрниң йениңларға әвәткән һеч қайси иштә Униңға итаәт қилмидиңлар. [22] Әнди
һазир шуни билип қоюңларки, силәр олтирақлишайли дәп баридиған җайда қилич,
қәһәтчилик вә ваба билән өлисиләр».

43 [1] Шундақ болдики, Йәрәмия уларниң Худаси Пәрвәрдигарниң һәммә сөзлирини
барлиқ хәлиққә ейтип түгәтти (Худаси Пәрвәрдигар Йәрәмияни уларға бу барлиқ
сөзләрни ейтиш үчүн әвәткән), — [2] шуниң билән Һошаияниң оғли Азария вә Кареаһниң
оғли Йоһанан вә шундақла барлиқ һали чоң адәмләр Йәрәмияға мундақ деди: — «Сән
ялған ейтиватисән! Худайимиз Пәрвәрдигар сени бизгә: «Силәр Мисирда олтирақлишиш
үчүн бармаңлар!» дейишкә әвәткән әмәс; [3] бәлки Нерияниң оғли Баруқ чоқум сени
бизгә қаршилаштуруп, бизни Калдийләрниң қолиға тапшурушқа күшкүртмәктә; шуниң
билән улар бизни өлүмгә мәһкүм қилиду яки бизни Бабилға сүргүн қилиду».
[4] Шуниң билән Кареаһниң оғли Йоһанан, ләшкәр башлиқлириниң һәммиси вә барлиқ
хәлиқ Пәрвәрдигарниң: «Йәһуда земинида туруп қелиңлар» дегән авазиға қулақ сал-
миди; [5] бәлки Кареаһниң оғли Йоһанан вә барлиқ ләшкәр башлиқлири һайдиветилгән
барлиқ әлләрдин Йәһуда земинида олтирақлишишқа қайтип кәлгән Йәһуданиң пүтүн
қалдисини, [6] йәни әрләр, қиз-аяллар, балилар вә падишаниң қизлирини, җүмлидин қа-
равул беги Небузар-Адан Аһикамниң оғли Гәдалияға тапшурған һәр бир кишини һәмдә
Йәрәмия пәйғәмбәр һәм Нерияниң оғли Баруқни елип, [7] Мисир земиниға кирип кәлди;
улар Пәрвәрдигарниң әмригә итаәт қилмиди. Улар Таһпанәс шәһиригә йетип кәлди.

Бешарәт — Небоқаднәсар Мисирға бесип кирип, булаң-талаң қилиду

[8] Пәрвәрдигарниң сөзи Йәрәмияға Таһпанәстә келип мундақ дегәндә: —
[9] Йәһудийларниң көз алдидила, қолуңға бир нәччә чоң ташларни елип Пирәвнниң
Таһпанәстики ордисиниң кириш йолиниң йенидики хишлиқ йолдики сеғиз лай-
ға көмүп йошуруп, [10] уларға мундақ дегин: — Самави қошунларниң Сәрдари болған
Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси мундақ дәйду: — Мана, Мән Мениң қулум болған Ба-
бил падишаси Небоқаднәсарни чақирип епкелимән, у мән көмүп йошурған бу ташлар
үстигә өз тәхтини салиду; уларниң үстигә шаһанә чедирини йейип тикиду. [11] У келип
Мисир земинида җәң қилиду; өлүмгә бекитилгәнләр өлиду; сүргүн болушқа бекитил-
гәнләр сүргүн болиду; қиличқа бекитилгәнләр қиличлиниду. [12] Мән Мисирдики бут-
ларниң өйлиригә от яқтурғузимән; у уларни көйдүрүп, бутлирини елип сүргүн қилиду;
қой падичиси өз тонини кийгәндәк Небоқаднәсарму Мисир земинини өзигә кийивали-

---

42:20 **«— Силәрниң мени Пәрвәрдигар Худайиңларниң йениға ... «Пәрвәрдигар Худайимизға...» дегүзгиниңлар өзүңларни алдап җениңларға замин болуштин ибарәт болди, халас»** — айәтниң башқа бир хил тәрҗимиси «Силәрниң мени Пәрвәрдигар Худайиңларниң йениға: «Пәрвәрдигар Худайимизға ... » дегүзүп әвәткиниңларда өзүңлар җениңларни алдап қойғансиләр, халас».

42:21 **«Мән бүгүнки күндә силәргә Униң дегинини ейтип бәрдим; лекин ... Худайиңларниң авазиға вә яки Униң мени силәрниң йениңларға әвәткән һеч қайси иштә Униңға итаәт қилмидиңлар»** — шүбһисизки, уларниң көңлидики, йәни: «Худаниң сөзигә һеч итаәт қилмаймиз» дегән позитсийиси пәйғәмбәргә аян еди.

43:2 **«Һошаияниң оғли Азария»** — бу адәм 42:1дики «Һошаияниң оғли Йәзания» дегән адәм билән бир болуши мүмкин.

43:10 Йәр. 25:9; 27:6

43:11 **«У Небоқаднәсар келип Мисир земинида җәң қилиду; өлүмгә бекитилгәнләр өлиду»** — бу айәттики «өлүм» бәлким вабани көрситиду. 15:2ниму көрүң.

43:11 Йәр. 15:2; Зәк. 11:9

ду; у шу йәрдин аман-есән чиқиду. 13 У Мисир зиминидики «Қуяш ибадәтханиси»дики
түврүкләрни чеқиветиду; у Мисирдики бутлириниң өйлиригә от қоюп көйдүрүветиду.

Пәрвәрдигарниң Мисирға қачқан Йәһудийларға бутпәрәслиги түпәйлидин чүшүридиған җазаси

44 1 Мисирда турған, йәни Мигдолда, Таһпанәстә, Нофта вә Мисирниң җәнубий
тәрипи Патрос зиминида турған барлиқ Йәһудийлар тоғрилиқ бу сөз Йәрәмияға
келип мундақ дейилди: —
2-3 «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси мундақ дәйду:
— Мән Йерусалим һәм Йәһудадики һәммә шәһәрләр үстигә чүшүргән барлиқ балаю-апәтни
көргәнсиләр; мана, уларниң садир қилған рәзиллиги түпәйлидин бүгүнки күндә улар хара-
билик болуп, адәмзатсиз қалди; чүнки улар нә өзлири, нә силәр, нә ата-бовилириңлар бил-
мәйдиған ят илаһларға чоқунушқа, хушбуй йеқишқа берип, Мени ғәзәпләндүргән. 4 Мән таң
сәһәрдә орнумдин туруп қуллирим болған пәйғәмбәрләрни силәргә әвәтип: «Мән нәпрәт-
линидиған бу жиркинчлик ишни қилғучи болмаңлар!» — дәп агаһландурғанмән.
5 Лекин улар итаәт қилмиған, һеч қулақ салмиған; улар рәзиллигидин, ят илаһларға
хушбуй йеқиштин қолини зади үзмигән. 6 Шуниң билән қәһрим һәм ғәзивим уларға
төкүлгән, Йәһудадики шәһәрләрдә һәм Йерусалимдики рәстә-кочиларда йеқилған, көй-
гән; улар бүгүнки күндә вәйранә вә харабилик болуп қалди.
7 Шуңа самави қошунларниң Сәрдари болған Худа Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси
мундақ дәйду: — Силәр немишкә өз-өзүңларға зор күлпәт кәлтүрмәкчисиләр, өзүңларға
һеч қандақ қалди қалдурмай өзүңлардин, йәни Йәһуданиң ичидин әр-аял, бала-бо-
вақларни үзмәкчисиләр!? 8 Немишкә өз қоллириңларниң ясиғини билән, силәр олти-
рақлашқан Мисир зиминида ят илаһларға хушбуй йеқип Мени ғәзәпләндүрисиләр?
Шундақ қилип силәр һалак болуп йәр йүзидики барлиқ әлләр арисида ләнәт сөзи вә
рәсва қилинидиған бир объект болисиләр. 9 Силәр Йәһуда зиминида һәм Йерусалим-
ниң рәстә-кочилирида садир қилинған рәзилликни, йәни ата-бовилириңларниң рәзил-
лигини, Йәһуда падишалириниң рәзиллигини вә уларниң аяллириниң рәзиллигини,
силәрниң өз рәзиллигиңларни һәм аяллириңларниң рәзиллигини унтуп қалдиңларму?
10 Бүгүнки күнгә қәдәр хәлқиңлар өзини һеч төвән тутмиди, Мәндин һеч қорқмиди, улар
Мән силәрниң алдиңларға һәм ата-бовилириңларниң алдиға қойған Тәврат-қанунумда
яки бәлгүлимилиримдә һеч маңған әмәс.
11 Шуңа самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси мун-
дақ дәйду: — Мана, Мән бешиңларға күлпәт чүшүрүп, барлиқ Йәһудани һалак қилғичә
силәргә йүзүмни қаритимән; 12 Мән Мисир зиминиға шу йәрдә олтирақлишайли дәп

43:12 **«Қой падичиси өз тонини кийгәндәк Небоқаднәсармү Мисир зиминини өзигә кийивалиду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «У *(Небоқаднәсар)* қой падичиси өз тонидики питларни тәргәндәк Мисир зиминидин һеч нәрсә қалдурмай һәммини теривалиду». Айәттики ибраний тили икки бислиқ болғачқа, иккила тәрҗимиси бәлким тоғра болушиму мүмкин. Йәнә шуни дейишимиз керәкки, қойлар вә қой падичилири Мисирлиқларға интайин жиркиничилик болған *(«Яр.» 46:34ни көрүң)*. Шуниң билән бешарәт Мисирлиқлар үчүн интайин кинайилик, еғир гәп болуши керәк еди.
43:13 **«Қуяш ибадәтханиси»** — Мисирдики «Хеләополис», йәни «Он» дегән шәһәргә җайлашқан. У һазирқи Қаһирә шәһириниң он километр шәриқ тәрипидә. **«У Мисирдики бутлириниң өйлиригә от қоюп көйдүрүветиду»** — миладийәдин илгәрки 568-жили Небоқаднәсар Мисирға таҗавуз қилған; бу вақиәдин илгири башқа бир таҗавузлуқниң бар-йоқлуғи тоғрилиқ техи хәвәримиз йоқ.
44:1 **«Ноф»** — кейин «Мәмфис» дәп аталған. Мигдол, Таһпанәс, Ноф вә Патрос дегән җайлар асасән Мисирниң пүткүл территорийәсини өз ичигә алған еди.
44:6 Йәр. 7:20; 42:18
44:11 Йәр. 21:10; Ам. 9:4

қәтъий нийәт қилған Йәһуданиң қалдисиға қол салимән, уларниң һәммиси Мисир зиминида түгишиду; Мисир зиминида жиқилиду; уларниң әң кичигидин чоңиғичә қилич билән, қәһәтчилик билән өлиду; улар қилич билән вә қәһәтчилик билән өлиду, улар ләнәт оқулидиған вә дәһшәт басқучи объект, ләнәт сөзи һәм рәсва қилинидиған бир объект болиду.
[13] Мән Мисир зиминида туруватқанларни Йерусалимни жазалиғандәк қилич билән, қәһәтчилик билән вә ваба билән жазалаймән;
[14] шуниң билән Мисир зиминида олтирақлишайли дәп шу йәргә киргән Йәһуданиң қалдисидин Йәһуда зиминиға қайтишқа һеч қайсиси қачалмайду яки һеч ким қалмайду; шу йәргә қайтип олтирақлишишқа интизар болсиму, қачалиған аз бир қисмидин башқилири һеч қайсиси қайтмайду».
[15] Андин өз аяллириниң ят илаһларға хушбуй яқидиғанлиғини билгән барлиқ әрләр, вә йенида турған барлиқ аяллар, — зор бир топ адәмләр, йәни Мисирниң шималий тәрипи вә җәнубий тәрипи Патростин кәлгән барлиқ хәлиқ Йәрәмияға мундақ җавап бәрди: —
[16] «Сән Пәрвәрдигарниң намида бизгә ейтқан сөзгә кәлсәк, биз саңа һеч қулақ салмаймиз!
[17] Әксичә биз чоқум өз ағзимиздин чиққан барлиқ сөзләргә әмәл қилимиз; өзимиз, ата-бовилиримиз, падишалиримиз вә әмирлиримиз Йәһудадики шәһәрләрдә һәм Йерусалимдики рәстә-кочиларда қилғинидәк бизләр «Асманларниң ханиши»ға хушбуй йеқиверимиз вә униңға шарап һәдийәлирини қуюверимиз; чүнки әйни чағда бизниң ненимиз пүтүн болуп, тоққузимиз тәл, һеч күлпәтни көрмәй өткән.
[18] Амма «Асманларниң ханиши»ға хушбуй йеқишни вә униңға шарап һәдийәлирини қуюшни тохтатқинимиздин башлап, бизниң һәммә нәрсимиз кам болуп, қилич билән һәм қәһәтчилик билән һалак болуп кәлдуқ.
[19] Биз аяллар «Асманларниң ханиши»ға хушбуй яққинимизда вә униңға шарап һәдийәлирини қуйғинимизда, бизниң униңға охшитип пошкалларни етишимизни һәм униңға «шарап һәдийә»ләрни қуюшимизни әрлиримиз қоллимиғанму?».
[20] Йәрәмия барлиқ хәлиққә, һәм әрләр һәм аялларға, мошундақ җавапни бәргәнләрниң һәммисигә мундақ деди: —
[21] — «Пәрвәрдигарниң есидә қелип көңлигә тәккән иш дәл силәр, ата-бовилириңлар, падишалириңлар, әмирлириңлар шундақла зиминдики хәлиқниң Йәһудадики шәһәрләрдә һәм Йерусалимдики рәстә-кочиларда яққан хушбуйи әмәсму?
[22] Ахирида Пәрвәрдигар силәрниң қилмишиңларниң рәзиллигигә һәм садир қилған жиркиничлик ишлириңларға чидап туралмиған; шуңа зиминиңлар бүгүнки күндикидәк харабилик, адәмни дәһшәт басқучи, ләнәт объекти вә адәмзатсиз болған.
[23] Сәвәви, силәр хушбуй яққансиләр, Пәрвәрдигарниң алдида гуна садир қилип, Униң авазиға қулақ салмай, Униң нә Тәврат-қанунида, нә бәлгүлимилиридә нә агаһ-гувалиқлирида һеч маңмиғансиләр; шуңа бүгүнки күндикидәк бу балаю-апәт бешиңларға чүшти».
[24] Йәрәмия барлиқ хәлиққә, болупму барлиқ аялларға мундақ деди: — «И Мисирда турған барлиқ Йәһуда Пәрвәрдигарниң сөзини аңлаңлар!
[25] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси мундақ дәйду: — Силәр аяллар өз ағзиңлар билән: «Биз «Асманларниң ханиши»ға хушбуй йеқиш, униңға «шарап һәдийә»ләрни қуюш үчүн ичкән қәсәмлиримизгә чоқум әмәл қилимиз» дегәнсиләр вә униңға өз қоллириңлар билән әмәл қилғансиләр. Әнди қәсимиңларда чиң туруверiңлар! Қәсимиңларға

44:12 Йәр. 42:15,16,17,22
44:15 **«Мисирниң шималий тәрипи вә җәнубий тәрипи Патростин кәлгән барлиқ хәлиқ»** — ибраний тилида «Мизраимда, Патроста турған барлиқ хәлиқ».
–«Мизраим» — Мисирниң шималий тәрипи, «Патрос» — Мисирниң җәнубий тәрипидур.
44:17 **«Асманниң ханиши»** — бир хил аял бут, әлвәттә.
44:17 Йәр. 7:18

толуқ әмәл қиливериңлар! [26] Лекин шундақ болғанда, и Мисирда турған барлиқ Йәһуда
Пәрвәрдигарниң сөзини аңлаңлар! Мана, Мән Өзүмниң улуқ намим билән қәсәм қилған-
мәнки, — дәйду Пәрвәрдигар, — Мисирниң барлиқ зиминида туруватқан Йәһудалиқ һеч
қайси киши Мениң намимни тилға елип: «Рәб Пәрвәрдигарниң һаяти билән!» дәп қайтидин
қәсәм ичмәйду. [27] Мана, Мән уларниң үстигә ават-һалавәт әмәс, бәлки балаю-апәт чүшүрүш
үчүн уларни көзләватимән; шуңа Мисирда туруватқан Йәһудадики барлиқ кишиләрниң
һәммиси түгигичә қилич вә қәһәтчилик билән һалак болиду. [28] Қиличтин қутулуп қачқан-
лар болса интайин аз бир топ адәмләр болуп, Мисир зиминидин Йәһуда зиминиға қайтип
келиду; шуниң билән Мисир зиминиға олтирақлишайли дәп кәлгән Йәһуданиң қалдиси
кимниң сөзиниң, Мениңки яки уларниң инавәтлик болғанлиғини испатлап билип йети-
ду. [29] Мениң силәрни бу йәрдә җазалайдиғанлиғимға, Мениң сөзлиримниң чоқум силәргә
күлпәт кәлтүрмәй қоймайдиғанлиғини билишиңлар үчүн силәргә шу алдин-ала бешарәт
болидуки, — дәйду Пәрвәрдигар, [30] — Мана, Мениң Йәһуда падишаси Зәдәкияни униң дүш-
мини, җенини қоғлап издигән Бабил падишаси Небоқаднәсарниң қолиға тапшурғинимдәк
Мән охшашла Мисир падишаси Пирәвн Хофрани өз дүшмәнлириниң қолиға һәмдә җенини
издигән кишиләрниң қолиға тапшуримән — дәйду Пәрвәрдигар».

Баруққа берилгән агаһ һәм тәсәлли

45 [1] Йәһуда падишаси Йәһоакимниң төртинчи жили, Нерияниң оғли Барук
Йәрәмияниң ағзиға қарап бу сөзләрни орам қәғәзгә язғинида, Йәрәмия пәйғәмбәр
униңға бу сөзни ейтқан: —
[2] «Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар сән Барук тоғрилиқ мундақ дәйду: — [3] Сән: «Һалимға
вай! Чүнки Пәрвәрдигар қайғумға дәрд-әләм қошуп қойди; мән аһ-зарлар қилиштин
чарчидим, задила арам тапалмидим!» — дедиң.
[4] — Йәрәмия, сән униңға мундақ дегин: —
Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, Мән қуруп чиққанлиримни һазир ғулитимән, Мән
тиккәнлиримни, йәни бу пүткүл җаһанни һазир жулуп ташлаймән. [5] Мән бундақ қилған
йәрдә сән өзүң үчүн улуқ ишларни издишиңгә тоғра келәмду? Буларни издимә; чүнки
мана, Мән барлиқ әт егилири үстигә балаю-апәт чүшүримән, — дәйду Пәрвәрдигар, —
лекин җениңни сән баридиған барлиқ йәрләрдә өзүңгә олҗа қилип беримән».

44:25 **«Силәр аяллар өз ағзиңлар билән...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Силәр вә аяллириңлар өз ағзиңлар билән...». **««Биз «Асманларниң ханиши»ға хушбуй йеқиш, униңға «шарап һәдийә»ләрни қуюш үчүн ичкән қәсәмлиримизгә чоқум әмәл қилимиз» дегәнсиләр»** — мошу айәттики һәрикәтниң егиси «аяллар» болсиму, лекин сөзләр «аяллар сийғиси» билән әмәс, бәлки «әрләр сийғиси» шәклидә ипадилиниду. Бу бәлким: «Силәр әркәкләр аяллириңларға бойсунидиған «Саймахунлар болдуңлар» дегәндәк кинайилик, һәҗвий гәп болса керәк.
44:27 Йәр. 31:28
44:30 **«Мениң Йәһуда падишаси Зәдәкияни униң дүшмини, җенини қоғлап издигән Бабил падишаси Небоқаднәсарниң қолиға тапшурғинимдәк Мән охшашла Мисир падишаси Пирәвн Хофрани өз дүшмәнлириниң қолиға һәмдә җенини издигән кишиләрниң қолиға тапшуримән»** — Пирәвн Хофра әсли падиша Зәдәкияни Небоқаднәсарға исян көтиришкә қутратқан еди. У миладийәдин илгәрки 570-жили мәхпий өлтүрүлгән. Шуниң билән бу иш Мисирда турған Йәһудийларға бир агаһ-бешарәт еди.
45:4 **«бу пүткүл җаһанни...»** — яки «бу пүткүл зиминни...». Лекин 5-айәткә қариғанда «җаһанни» тоғридур.
45:5 **«Мән бундақ қилған йәрдә сән өзүң үчүн улуқ ишларни издишиңгә тоғра келәмду? Буларни издимә; чүнки мана, мән барлиқ әт егилири үстигә балаю-апәт чүшүримән, ...Лекин җениңни сән баридиған барлиқ йәрләрдә өзүңгә олҗа қилип беримән»** — бу 45-баптики бешарәт падиша Йәһоакимниң тәхткә олтарған вақтида берилгән болса, немишкә мошу йәрдә *(Йәрәмия вә Барук Мисирда қалған вақитта)* «орам язма»ға қошулған? Бәлким униң мошу йәрдә хатирилиниш сәвәви, Йәрәмия вә Барук Мисирда, Пәрвәрдигарға асийлиқ қилған вә асийлиқ қилмақчи болған Йәһуданиң шу аз бир қалдиси арисида *(жуқуриқи бешарәтләр көрсәткәндәк)* техиму еғир хәтәрдә қалған; шуңа һазир бу бешарәт Баруққа техиму әһмийәтлик, техиму тәсәлли бериши мумкин еди.
–Йәрәмия пәйғәмбәр өзи Мисир зиминида өлгән яки өлтүрүлгән болуши мумкин. Униң китавиниң қолимизда турғанлиғи үчүн биз шүбһисизики Баруққа қәриздармиз.
45:5 Йәр. 21:9; 38:2; 39:18

46-51-баблар — Әлләр тоғрилиқ бешарәтләр
«1» Мисир — Мисирниң қошуни Каршемиш шәһиридә мәғлуп болиду

46 1 Йәрәмия пәйғәмбәргә кәлгән Пәрвәрдигарниң әлләр тоғрилиқ сөзи төвәндә: —
2 Мисир тоғрилиқ: Әфрат дәрияси бойидики Каркемиш шәһириниң йенида туру-
ватқан, Пирәвн-Нәкониң қошуни тоғрилиқ (бу қошунни Бабил падишаси Небоқаднәсар
Йәһуда падишаси Йәһоакимниң төртинчи жили битчит қилған): — 3 «Қалқан-сипар-
ларни елип сәпкә чүшүңлар! Җәңгә чиқишқа тәйярлиниңлар! 4 Атларни һарвуларға қе-
тиңлар! Атлириңларға миниңлар! Бешиңларға дубулға селип сәптә туруңлар! Нәйзили-
риңларни биләп иштиклитиңлар! Савут-қуяқларни кийивелиңлар!
5 Лекин Мән немини көримән?! — дәйду Пәрвәрдигар; — Мана, мошу ләшкәрләр дәк-
кә-дүккигә чүшүп чекиниду; батур-палванлири битчит қилинип кәйнигә қаримай
бәдәр қачиду! Тәрәп-тәрәпләрни вәһимә басиду! — дәйду Пәрвәрдигар. 6 — Әнди әң
чаққанларму қачалмайду, батур-палванларму аман-есән қутулуп қалмайду; мана, ши-
мал тәрипидә, Әфрат дәрияси бойида улар путлишип жиқилиду!
7 Сулири дәриялардәк өзлирини долқунлитип, Нил дәрияси кәлкүн кәби көтирилгәндәк
өзини көтәргән кимдур!? 8 Сулири дәриялардәк өзлирини долқунлитип, Нил дәрияси-
дәк өзини көтәргән дәл Мисир өзидур; у: «Мән өзүмни көтирип пүткүл йәр йүзини қа-
плаймән; мән шәһәрләр һәм уларда туруватқанларни йоқитимән!» — дәйду.
9 Етилиңлар, и атлар! Һә дәп алға бесип чепиңлар, и җәң һарвулири! Қалқан көтәргән
Ефиопийә һәм Ливийәдикиләр, оқялирини егилдүргән Лидийәдикиләр, палван-ба-
турлар җәңгә чиқсун! 10 Лекин бу күн болса самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб
Пәрвәрдигарниң күнидур; у қисаслиқ бир күн, йәни Өз явлиридин қисас алидиған күни
болиду; Униң қиличи кишиләрни тойғичә жутиду; у қанғичә уларниң қанлирини ичи-
ду; чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигарниң шималий зиминда,
Әфрат дәрияси бойида қилмақчи болған бир қурбанлиғи бар! 11 Гилеадқа чиқип тутия
издәп тап, и Мисирниң қизи! Лекин сән өзүңгә нурғун дориларни алсаңму бекар; сән
үчүн һеч шипалиқ йоқтур! 12 Әлләр хиҗалитиң тоғрилиқ аңлайду, сениң пәрядлириң
пүткүл йәр йүзигә пур кетиду; палван палванға путлишиду, иккиси тәң мәғлуп болуп
жиқилиду!

46:2 **«Мисир тоғрилиқ: Әфрат дәрияси бойидики Каркемиш шәһириниң йенида туруватқан, Пирәвн-Нәкониң қошуни тоғрилиқ бу қошунни Бабил падишаси Небоқаднәсар Йәһуда падишаси Йәһоакимниң төртинчи жили битчит қилған: — ....»** — Мисир тоғрилиқ бу бешарәт Пирәвнниң қошуни битчит қилиништин илгири берилгән, мошу йәрдә кейинки вақитта хатириләнгән, әлвәттә. Оқурмәнләрниң диққитигә әрзийдуки, «Йәһуданиң падишаси Йәһоакимниң төртинчи жили» Йәһуданиң кәлгүси үчүн һәм Йәрәмияниң бешарәтлири үчүн интайин муһим жил болған. Шу жил оттура шәриқтики «күч тәңпуңлуғи» Бабилниң падишаси Небоқаднәсарға өткән.

46:4 Йәр. 51:11

46:7 **«Сулири дәриялардәк өзлирини долқунлитип, Нил дәрияси кәлкүн кәби көтирилгәндәк өзини көтәргән кимдур!? »** — һәр жил Нил дәриясиға кәлкүндәк улуқ су келиду. Бу су Мисирниң пүткүл зиминини бесип суғириду, Мисирниң зиминини бақиду, десәкму болиду.

46:9 **«Ефиопийә».. «Ливийә»... «Лидийә»** — «Ефиопийә» ибраний тилида «Куш» дейилиду, «Ливийә» *(«Либя»)* ибраний тилида «Пут» дейилиду, «Лидийә» *(һазирқи Түркийәдә)* ибраний тилида «Луд» дейилиду. Бу йәрләрдики адәмләрниң һәммиси «ялланма ләшкәрләр» еди.

46:9 Йәш. 66:19

46:10 **«Пәрвәрдигар Өз явлиридин қисас алидиған күни»** — мүмкинчилиги барки, бешарәттики «қисас», Пәрвәрдигарниң өзигә садиқ болған падиша Йосияни *(миладийәдин илгәрки 609-жили)* өлтүрүвәткән Пирәвн-Нәко үстидин алған бир қисасни көрситиду *(«2Пад.» 23:29 вә 33-35ни көрүң)*. Униң үстигә «Пәрвәрдигарниң күни» адәттә ахирқи замандики қиямәт күнини көрситиду, шуңа бешарәтниң шу күни тоғрилиқ мәлуматлири бар болушиму мүмкин.

46:11 Йәр. 8:22

Небоқаднәсарниң Мисир зиминиға бесип кириши тоғрилиқ бешарәт

[13] Пәрвәрдигарниң Бабил падишаси Небоқаднәсарниң Мисир зиминиға таҗавуз қилип
кириши тоғрилиқ Йәрәмия пәйғәмбәргә ейтқан сөзи: —
[14] Мисирда җакала, Мигдолда елан қил, Нофта вә Таһпанәстиму елан қил: Чиң тур, җәңгә
бәл бағла; чүнки қилич әтрапиңдикиләрни жутуватиду; [15] Сениң батурлириң немишкә
сүпүрүп ташлиниду? Улар чиң туралмайду; чүнки Пәрвәрдигар уларни сәптин иштирип
жиқитиветиду. [16] У улардин көплирини путлаштуриду; бәрһәқ, улар қачқанда бир-би-
ригә путлишип жиқилиду; шуниң билән улар: «Болә, турайли, зомигәрниң қиличидин
қечип өз хәлқимизгә вә ана жутимизға қайтип кетәйли!» — дәйду; [17] Шу йәргә қайтқанда
улар: «Мисир падишаси Пирәвн пәқәт бир қийқас-сүрән, халас! У пәйтни билмәй өт-
күзүвәтти!» — дәйду. [18] Өз һаятим билән қәсәм қилимәнки, — дәйду Падишаһ, нами са-
мави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, — тағлар арисида Табор теғи болған-
дәк, Кармәл теғи деңиз бойида асманға тақишип турғандәк бириси келиду. [19] Әнди сән,
и Мисирда туруватқан қиз, сүргүн болушқа лайиқ жүк-тақларни тәйярлап қой; чүнки
Ноф харабә болуп көйдүрүлиду, һеч адәмзатсиз болиду.
[20] Мисир болса чирайлиқ бир инәктур; лекин уни нишан қилған бир көкүйүн келива-
тиду, шималдин келиватиду! [21] Униң арисидики ялланма ләшкәрләр болса бордақ
топақлардәк болиду; уларму арқиға бурулуп, бирликтә қечишиду; улар чиң турувал-
майду; чүнки күлпәтлик күн, йәни җазалиниш күни уларниң бешиға чүшкән болиду.
[22] Мисирниң авази иланниңкидәк «күш-күш» қилип аңлиниду; чүнки дүшмән қошун-
лири билән атлинип, отун кәскүчиләрдәк униңға қарши палтиларни көтирип кели-
ду. [23] Орманлиғи қоюқлуғидин киргүсиз болсиму, улар уни кесип жиқитиду, — дәйду
Пәрвәрдигар, — чүнки кәскүчиләр чекәткә топидин көп, сан-санақсиз болиду. [24] Мисир-
ниң қизи хиҗаләттә қалдурулиду; у шималий әлниң қолиға тапшурулиду.
[25] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси мундақ
дәйду: — Мана, Мән Но шәһиридики бут Амонни, Пирәвнни, шундақла Мисир вә униң
илаһлири билән падишалирини җазалаймән; бәрһәқ, Пирәвн вә униңға таянғанларниң
һәммисини җазалаймән; [26] Мән уларни уларниң җенини издигүчиләр, йәни Бабил па-

---

46:14 **«Мисирда ... Мигдол... Ноф ... Таһпанәс...»** — бу шәһәрләрниң һәммиси Мисирда, әлвәттә. **«Чиң тур, җәңгә бәл бағла; чүнки қилич әтрапиңдикиләрни жутуватиду»** — бешарәт берилгән вақти бәлким миладийәдин илгирки 604-жили болуши мүмкин. Шу чағда Небоқаднәсар Филистийәни ишғал қилип Мисирниң чегарисида таҗавуз қилишқа тәйяр туратти. Миладийәдин илгирки 568-жили Небоқаднәсар Мисирға таҗавуз қилған; бу вақиәдин илгири башқа бир таҗавузлуқ бар-йоқлуғи тоғрилиқ техи хәвәримиз йоқ.

46:16 **«Болә, турайли, зомигәрниң қиличидин қечип өз хәлқимизгә вә ана жутимизға қайтип кетәйли!»** — бу сөзләрни бәлким Мисир қошунидики чәтәл «ялланма ләшкәрләр»и ейтиду *(21ни көрүң)*.

46:18 **«Табор» вә «Кармәл»** — тағлири бәк егиз болмисиму, улар әтрапидики йәрләргә қариғанда көккә тақашқандәк көрүниду. Мәнаси Небоқаднәсар қошуни билән бесип киргәндә, улар башқа падишалар вә уларниң қошунлиридин зор дәриҗидә күчлүк көрүниду.

46:20 **«көкүйүн»** — мал-варанларни чақидиған бир хил чивин. Бу дәһшәтлик көкүйүн «чирайлиқ инәк» болған Мисир вә барлиқ «топақлири»ни *(21-айәт)* тар мар қилип һайдайду! Мисирлиқлар чоқунған бут «буқа илаһи» *(Афис)* болғачқа, мошу «инәк» вә «топақлар»ға нисбәтән 20-21-айәтләр интайин кинайилик, һәҗвий сөзләрдур.

46:21 **«униң арисидики ялланма ләшкәрләр болса бордақ топақлардәк болиду; уларму арқиға бурулуп, бирликтә қечишиду; улар чиң турувалмайду»** — оттура шәриқтики бәзи көкүйүнләр интайин зәһәрлик, вәһший болуп, инәк-топақларни сәвдайи, тәлвә қилип, уян-буян жүгүртүп чечиветиду. **«җазалиниш күни»** — ибраний тилида «йоқлиниш күни».

46:22 **«Мисирниң авази иланниңкидәк «күш-күш» қилип аңлиниду»** — мәнаси бәлким Мисир қорқунучтин чекингән амалсиз қалған иландәк, униңға пәқәт «күш-күш» қилип хапалиқини билдүрүштин башқа һеч қандақ амал қилалмайду.

46:23 **«Орманлиғи қоюқлуғидин киргүсиз болсиму, улар уни кесип жиқитиду»** — Мисирда дәрәқләр аз болиду; шуңа бу селиштурма-охшитиш болуши керәк, бәлким «орман» нурғунлиған хәлиқ аһалисини көрситиду.

46:25 **«Мана, Мән Но шәһиридики бут Амонни, Пирәвнни, шундақла Мисир вә униң илаһлири билән падишалирини җазалаймән»** — Худа «Амон» дегән бут вә «Мисирниң илаһлири»ни қандақ җазалайду? Һеч болмиғанда, бу сөз Худаниң мошу бутларниң «нам-аброй»лирини пүтүнләй йоқитишини көрситиду. Бу тема

дишаси Небоқаднәсарниң қолиға һәм хизмәткарлириниң қолиға тапшуримән. Бирақ кейин, Мисир қедимки заманлардәк қайтидин аһалилик болиду — дәйду Пәрвәрдигар.

Исраил үчүн үмүт

[27] Лекин сән, и қулум Яқуп, қорқма, алақзадә болма, и Исраил; чүнки мана, Мән сени жирақ жуттин, нәслиңни сүргүн болған зиминдин қутқузуп чиқиримән; шуниң билән Яқуп қайтип, хатирҗәмлик вә арамбәхштә туриду, һеч ким уни қорқутмайду. [28] Қорқма, и қулум Яқуп, — дәйду Пәрвәрдигар, — чүнки Мән сән билән биллидурмән; Мән сени тарқитиваткән әлләрниң һәммисини түгәштүрсәмму, лекин сени пүтүнләй түгәштүрмәймән; пәқәт үстүңдин һөкүм чиқирип тәрбийә-савақ беримән; сени җазалимай қоймаймән.

«2» Филистийә тоғрилиқ бешарәт

47 [1] Пирәвн Газа шәһиригә зәрбә бериштин илгири, Йәрәмия пәйғәмбәргә кәлгән, Пәрвәрдигарниң Филистийләр тоғрисидики сөзи: —
[2] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, шималдин долқунлуқ сулар өрләйду; улар тешип
бир кәлкүн болиду; у зимин вә униңда турған һәмминиң үстидин, шәһәр вә униңда
туруватқанларниң үстидин ташқин болуп басиду; шуниң билән униң адәмлири налә-
пәряд көтириду, зиминда барлиқ туруватқанлар азабтин налә-зар қилиду; [3] тулпарли-
риниң туяқлириниң тарақшишлирини, җәң һарвулириниң тарақлашлирини, чақлири-
ниң гүлдүрләшлирини аңлап, атилар өз балилиридин хәвәр елишқиму қоллири бошап,
арқиғиму қаримайду. [4] Чүнки барлиқ Филистийләрни набут қилидиған күн, һәм Тур вә
Зидонни уларға ярдәмдә болғидәк барлиқ қалған адәмләрдин мәһрум қилидиған күн
йетип кәлди; чүнки Пәрвәрдигар Филистийләрни, йәни Крет арилидин чиқип кәлгән-
ләрниң қалдуғини набут қилиду. [5] Газаниң үсти тақирлиқ болиду; Ашкелон шәһири-
дикиләр даң қетип қалиду; қачанғичә әтлириңларни тилисиләр, и Филистийә күчлири-
дин аман қалғанлар? [6] Апла, и Пәрвәрдигарниң қиличи, сән қачанғичә тинмайсән? Өз

тоғрилиқ «Мисирдин чиқиш»тики «қошумчә сөз»имизниму көрүң.

46:27 Йәш. 41:13; 43:5; 44:1; Йәр. 30:10

46:28 Йәр. 10:24; 30:11; Йәш. 27:8; Йәр. 4:27; 5:10,18; 46:28; Пәнд. 11:4; Зәф. 1:14-16, 18; Дан. 9:26-27; Йәш. 10:22-23; 28:22; Наһ. 1:9

47:1 **«Газа»** — Филистийәниң бәш чоң шәһәрлиридин бири.

–Бешарәт *(1-7)* берилгән вақит бәлким миладийәдин илгәрки 609-жили еди. Шу чағда Пирәвн-Нәко Мисирдин чиқип Асурийә империйәсигә иттипақдаш болуп Бабилға қарши чиққан. Бу бешарәттики «зәрбә» бәлким Пирәвн шималға қарап жүрүш қилған, Филистийәниң территорийәсидин өтүп болған вақтида қилинған.

47:2 **«шималдин долқунлуқ сулар өрләйду; улар тешип бир кәлкүн болиду»** — демисәкму, Муқәддәс Китапта «кәлкүн» зиминни бесип киргән зор қошунға охшитилиду. Мошу «сулар» авал Пирәвнниң қошуни болған болуши мүмкин, кәйнидики «кәлкүн» Пирәвнниң қошунини тар мар қилған Бабиллиқлардин ибарәт.

–«Шәһәр» болса бәлким Йерусалимни көрситиду. Йерусалим Бабил тәрпидин ишғал қилинғанда Филистийәму қаттиқ искәнҗигә елинип таҗавуз қилинған.

47:3 Йәш. 5:28; Йәр. 4:13; 6:23

47:4 **«Пәрвәрдигар Филистийләрни, йәни Крет арилидин чиқип кәлгәнләрниң қалдуғини набут қилиду»** — Филистийләр әслидә Крет *(ибраний тилида «Кафтор»)* арилидин чиққан еди. Улар турдикиләр һәм Зидондикиләргә «туққан қәбилиләр» *(Фәникийиликләр)* болғачқа, Тур вә Зидон аваригә учриған болса, Филистийләр уларға ярдәмгә чиққан болатти. Лекин Филистийләр набут болған болса, «уларға ярдәмдә болғидәк ... адәмлар» болмайтти.

47:4 Йәр. 25:22

47:5 **«Газаниң үсти тақирлиқ болиду»** — бәзи алимлар буни «Газадикиләр қайғуруп чачлирини чүшүриду» дегән мәнада дәп қарайду. Бизнинчә биринчи мәнаси шәһәр харабилик болуп «тақир йәр» болиду. Бу сөз икки бислиқ болуп иккинчи мәнадиму болуши мүмкин.

–«Даң қетип қалиду»ниң башқа бир хил тәрҗимиси: «түгишиду». **«Филистийәниң күчлиридин аман қалғанлар»** — буниң башқа бир хил тәрҗимиси: «Филистийә җилғисида қалғанлар». **«қачанғичә әтлириңларни тилисиләр»** — «әтлирини тилиш» қаттиқ қайғуни билдүрәтти. Бу адәт Тәвратта мәнъий қилинған.

47:5 Қан. 14:1; Йәр. 16:6; 25:20

қиниңға қайтқин, арам елип тиничланғин!
7 Лекин у қандақму тохтиялисун? Чүнки Пәрвәрдигар униңға пәрман чүшүргән; Ашке-
лон шәһиригә һәм деңиз бойидикиләргә зәрб қилишқа уни бекиткәндур!

«3» Моаб тоғрилиқ бешарәт

48 1 Моаб тоғрилиқ: Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң
Худаси мундақ дәйду: — Небониң һалиға вай! Чүнки у харабә қилиниду;
Кириатайим хиҗаләткә қалдурулуп, ишғал қилиниду; жуқури қорған болса хиҗаләткә
қалдурулуп алақзадә болуп кәтти. 2 Моаб йәнә һеч махталмайду; Һәшбонда кишиләр
униңға: «Уни әл қатаридин йоқитайли» дәп сүйқәст қилиду; сәнму, и Мадмән,
түгәштүрүлисән; қилич сени қоғлайду. 3 Һоронаимдин аһ-зарлар көтирилиду: — «Аһ,
вәйранчилиқ, дәһшәтлик патипарақчилиқ!»
4 Моаб битчит қилинди! Униң кичиклиридин пәрядлири аңлиниду. 5 Бәрһәқ, Луһитқа
чиқидиған даван йолидин тохтимай жиғилар көтирилиду; Һоронаимға чүшидиған
йолда һалакәттин азаплиқ налә-пәрядлар аңлиниду. 6 Қечиңлар, жениңларни елип жү-
гүрүңлар! Чөлдики бир чатқал болуңлар! 7 Чүнки сән өз қилғанлириңға вә байлиқли-
риңға таянғанлиғиң түпәйлидин, сәнму әсиргә чүшисән; бутуң Кемош, униң каһинли-
ри һәм әмирлири билән биллә сүргүн болиду. 8 Вәйран қилғучи һәр бир шәһәргә жаң
қилиду; шәһәрләрдин һеч қайси қечип қутулалмайду; Пәрвәрдигар дегәндәк жилғиму
харабә болиду, түзләңликму һалакәткә йүзлиниду.

9 Далдиға берип қечиш үчүн Моабқа қанатларни бериңлар! Чүнки униң шәһәрлири
харабилик, адәмзатсиз болиду. 10 (Пәрвәрдигарниң хизмитини көңүл қоюп қилмиған
киши ләнәткә қалсун! Қиличини қан төкүштин қалдурған киши ләнәткә қалсун!).
11 Моаб яшлиғидин тартип кәң-кушадә яшап арзаңлири үстидә тинған шараптәк әнди-
шисиз болуп кәлгән; у һеч қачан күптин күпкә қуюлған әмәс, яки һеч сүргүн болған

48:1 «жуқури қорған» — *(ибраний тилида «Мисгаб»)* бәлким бир шәһәрниң исми болуши мүмкин.
48:1 Йәр. 25:21; 27:3
48:2 «....Небониң һалиға вай! ... Кириатайим хиҗаләткә қалдурулуп, ишғал қилиниду 1-айәт; һәшбон ...Мадмән,...» — демисәкму, Небо, Кириатайим, һәшбон, Мадмән вә төвәндики айәтләрдики Һоронаим, Лухит, Ароәр, Бәйт-Гамул, Дибон қатарлиқлар Моабтики шәһәрләрдур. Хәритини көрүң. «һәшбон» болса Моабниң чегарисиға жайлашқан болуп, бешарәт бойичә башқа шәһәрләрдин илгири бәлким дүшмән тәрипидин ишғал қилинип андин дүшмәнниң қошуни үчүн база болиду. «һәшбон» вә «сүйқәст» *(«хешаб»)* ибраний тилида йеқин сөзләрдур. –Йәһудий тарихшунас Йосефусниң хатириси бойичә, Моаб Небоқаднәсар падиша тәрипидин миладийәдин илгәрки 582-жили егилинип, нурғун шәһәрлири вәйран қилинған.
48:5 Йәш. 15:5
48:6 Йәр. 17:6
48:7 «бутуң Кемош, униң каһинлири һәм әмирлири билән биллә сүргүн болиду» — Кемош Моаб чоқунған бут еди. Уларниң униңға өз балилирини қурбанлиқ қилиш адити бар еди *(«2Пад.» 3:27ни көрүң)*.
48:7 Йәр. 49:3
48:8 «Пәрвәрдигар дегәндәк жилғиму харабә болиду, түзләңликму һалакәткә йүзлиниду» — «жилға» вә «түзләңлик» Моабниң җәнубий вә шималий қисмини көрситиду.
48:9 «Далдиға берип қечиш үчүн Моабқа қанатларни бериңлар!» — бу жүмлидики ибраний тилини чүшиниш тәс. Оқурмәнләр башқа хил тәрҗимиләрни учритиши мүмкин.
48:10 «Пәрвәрдигарниң хизмитини көңүл қоюп қилмиған киши ләнәткә қалсун! Қиличини қан төкүштин қалдурған киши ләнәткә қалсун!» — бу кинайилик, һәҗвий сөзләр кәлгүсидә Моабқа һуҗум қилидиған Бабиллиқ ләшкәрләргә ейтилиду.

әмәс; шуңа униң тәми бир хил болуп, пуриғи һеч өзгәрмигән. [12] Шуңа , — дәйду Пәрвәрдигар, — Мән униң йениға уларни өз күпидин төкидиған төккүчиләрни әвәтимән; улар униң күплирини қуруқдайду, униң чөгүнлирини чеқиветиду. [13] Өткәндә Исраил җәмәти өз таянчиси болған Бәйт-Әл түпәйлидин йәргә қарап қалғандәк Моабму Кемош түпәйлидин йәргә қарап қалиду.

[14] Силәр қандақму: «Биз батур, җәңгивар палванмиз!» — дейәләйсиләр? [15] Моабниң зимини харабә қилиниду; дүшмән уларниң шәһәрлириниң сепиллириға чиқиду; униң есил жигитлири қәтл қилинишқа чүшиду, — дәйду падиша, йәни нами самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.

[16] — Моабниң һалакити йеқинлашти, униң күлпити бешиға чүшүшкә алдирайду. [17] Униң әтрапидики һәммәйлән униң үчүн аһ-зар көтириңлар; униң нам-шөһритини билгәнләр: «Күчлүк шаһанә һасиси, гөзәл тайиғиму шунчә сундурулдиғу!» — дәңлар. [18] Шан-шөһритиңдин чүшүп қағҗирап кәткән йәрдә олтар, и Дибонда туруватқан қиз; чүнки Моабни һалак қилғучи саңа җәң қилишқа йетип кәлди; у истиһкам-қорғанлириңни бәрбат қилиду.

[19] Йол бойида күзәт қил, и Ароәрдә туруватқан қиз; бәдәр тикиватқан әрдин вә қечиватқан қиздин: «Немә болди?» дәп сора; [20] «Моаб хиҗаләткә қалди, чүнки у битчит қилинди!» дәп җавап берилиду. Аһ-зар тартип налә-пәряд көтириңлар; Арнонда: «Моаб һалак қилинди» — дәп җакалаңлар. [21] Җаза һөкүми түзләңлик җайлири үстигә чиқирилди; Һолон, Яһаз вә Мәфаат үстигә, [22] Дибон, Небо һәм Бәйт-Диблатаим үстигә, [23] Кириатайим, Бәйт-Гамул һәм Бәйт-Меон үстигә, [24] Кериот, Бозраһ һәм Моабдики жирақ-йеқин барлиқ шәһәрләрниң үстигә чиқирилиду. [25] Моабниң Мүңгүзи кесиветилиду, униң билиги сундурулиду, — дәйду Пәрвәрдигар. [26] — Уни мәс қилиңлар, чүнки у Пәрвәрдигарға алдида һакавурлуқ қилған; Моаб өз қусуғида еғинап ятсун, шуниң билән рәсва қилинсун. [27] Чүнки сән Моаб Исраилни мазақ қилған әмәсму? У оғрилар қатарида тутувелинғанму, сән уни тилға алсаңла бешиңни чайқайсән?!

[28] Шәһәрләрдин чиқип таш-қиялар арисини туралғу қилиңлар, и Моабда туруватқанлар; ғар ағзида угилиған пахтәктәк болуңлар!

[29] Биз Моабниң һакавурлуғи (у интайин һакавур!), йәни униң тәкәббурлуғи, һакавурлуғи, көңлидики мәғрур-көрәңлиги тоғрисида аңлидуқ. [30] Мән униң ночилиқ қили-

---

48:11 **«Моаб яшлиғидин тартип кәң-кушадә яшап арзаңлири үстидә тинған шараптәк әндишисиз болуп кәлгән»** — шарап тиниши үчүн узун вақит мидирлитилмай туруши керәк. Тинған «арзаңлар», *(дуғ, чөкүндә)* наһайити аччиқ бир нәрсә, әлвәттә. Шуңа башқа күпкә қуюлмай қалса, тәми қиртиқ, аччиқ болиду, әлвәттә. **«У һеч қачан күптин күпкә қуюлған әмәс, яки һеч сүргүн болған әмәс; шуңа униң тәми бир хил болуп, пуриғи һеч өзгәрмигән»** — бу охшитиш бәлким Моабниң һеч қийинчилиққа учримай, көрәңлик қилғанлиғи, толиму керилип кәткәнлигини көрситиду.

48:11 Зәф. 1:12

48:12 **«Мән униң йениға уларни өз күпидин төкидиған төккүчиләрни әвәтимән»** — бу охшитиштики «шарап» Моабтики аһалини, «күплири», «чөгүнлири» униң жут-шәһәрлирини көрситиду.

48:13 **«Бәйт-Әл»** — мошу шәһәр Исраил *(шималий падишалиқ)*ниң чоң бутпәрәс мәркизи болуп, улар шу йәрдә «алтун мозай бут»ни қурған *(«1Пад.» 12-бапни, «Һош.» 10:5 һәм 8:5-6, «Ам.» 7:10-17ни көрүң)*.

48:13 1Пад. 12:29

48:20 Йәш. 16:7

48:25 **«Моабниң мүңгүзи кесиветилиду»** — Тәвратта, «мүңгүз»ләр көп һалларда адәмләрниң аброй-шөһрити яки һоқуқини билдүриду. Бу адәмниң бешидин өскән әмәс, әлвәттә!

48:26 **«Моабни мәс қилиңлар»** — жуқурида *(25-бапта)* Йәрәмия «Пәрвәрдигарниң ғәзивигә толған қәдәһ» тоғрилиқ сөзлигәчкә, бәзи алимлар бу «мәслик» шу қәдәһтин ичиштин болуши керәк, дәп қарайду. Бизниңчә бу бир тәрәптин тоғра, Худаниң ғәзиви бешиға чүшүрүлгәндә дәсләптила әқлини йоқитип алҗиғанлиғи болиду. Бу айәтниң тәкитләйдиғини уларниң һамақәтлишип кәткәнлигидин ибарәт.

48:29 **«Биз Моабниң һакавурлуғи ..., йәни униң тәкәббурлуғи, ... көңлидики мәғрур-көрәңлиги тоғрисида аңлидуқ»** — бу айәттики «Биз... аңлидуқ» дегүчи Худаниң Өзидур. Худа Өзи тоғрилиқ «Биз» дәп ишләткәнлиги Тәвраттики башқа йәрләрдиму бар; мәсилән «Яр.» 1:26, 3:22, 11:7ни һәм «Йәш.» 6:8ни көрүң. Бәзи алимлар айәттики «биз»ни Йәрәмия һәм Йәһуда хәлқини көрситиду, дәп қарайду.

48:29 Йәш. 16:6

диғанлиғини билимән, — дәйду Пәрвәрдигар, — бирақ ночилиғи карға яримайду; униң
чоң гәплири бекар болиду. [31] Шуңа Мән Моаб үчүн зар жиғлаймән, Моабниң һәммиси
үчүн зар-зар көтиримән; Кир-Харәсәттикиләр үчүн аһ-пиған аңлиниду.
[32] И Сибмаһтики үзүм тели, Мән Яазәрниң зар-жиғиси билән тәң сән үчүн жиғлаймән;
сениң пеләклириң созулуп, әслидә «Өлүк деңиз»ниң нериға йәткән еди; улар әслидә
Яазәр шәһиригичиму йәткән еди. Лекин сениң язлиқ мевилириңгә, үзүм һосулуң үсти-
гә бузғучи бесип келиду. [33] Шуниң билән шатлиқ вә хошаллиқ Моабниң бағ-етизлири-
дин вә зиминидин мәһрум қилиниду; Мән үзүм көлчәклардин шарапни йоқитимән;
үзүм чәйлигүчиләрниң тәнтәнә авазлири қайтидин яңримайду; авазлар болса тәнтәнә
авазлири әмәс, жәң авазлири болиду. [34] Чүнки налә-пәрядлар Һәшбондин көтирилип,
Яһазғичә вә Елеалаһғичә йетиду; налә авазлири Зоардин көтирилип, Һоронаимғичә вә
Әглат-Шелишияғичә йетиду; һәтта Нимримдики суларму қуруп кетиду. [35] Мән Моабта
«жуқури жайлар»да қурбанлиқ қилғучиларни вә ят илаһларға хушбуй яққучиларни
йоқитимән, — дәйду Пәрвәрдигар.
[36] — Шуңа Мениң қәлбим Моаб үчүн нәйдәк муңлуқ мәрсийә көтириду; Мениң қәлбим
Кир-Һәрәстикиләр үчүнму нәйдәк муңлуқ мәрсийә көтириду; чүнки у егиливалған бай-
лиқ-ғәзниләр йоқап кетиду. [37] Һәммә баш тақир қилдурулған, һәммә сақал чүшүрүлгән;
һәммә қол титма-титма кесилгән, һәммә чатирақққа бөз кийилгән. [38] Моабниң барлиқ
өй өгүзлири үстидә вә мәйданларда матәм тутуштин башқа иш болмайду; чүнки Мән
Моабни һеч кимгә яқмайдиған бир қачидәк чеқип ташлаймән, — дәйду Пәрвәрдигар,
[39] — улар пиғандин зарлишиду; Моаб шунчилик парә-парә қиливетилидуки, у хижаләт-
тин көпчиликкә арқисини қилиду; Моаб әтрапидики һәммә тәрипидин рәсва қилини-
диған, вәһимә салғучи объект болиду.
[40] Чүнки Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, бириси бүркүттәк қанатлирини керип
пәрваз қилип, Моаб үстигә шуңғуп чүшиду. [41] Шәһәрлири ишғал болиду, истиһкамлар
егиливелиниду; шу күни Моабдики палванларниң жүриги толғаққа чүшкән аялниң
жүригидәк болиду. [42] Моаб әл қатаридин йоқитилиду; чүнки у Пәрвәрдигар алдида һа-
кавурлуқ қилған; [43] вәһшәт, ора вә қилтақ бешиңларға чүшүшни күтмәктә, и Моабда ту-
руватқанлар, — дәйду Пәрвәрдигар. [44] — вәһшәттин қачқан ориға жиқилиду; оридин

48:32 **«И Сибмаһтики үзүм тели, Мән Яазәрниң зар-жиғиси билән тәң сән үчүн жиғлаймән...»** — 30-айәттики сөзлигүчи Худа болғандин кейин *(«Мән ..билимән...»)* шүбһисизки, 31-, 32- һәм 36-айәтләрдики сөзлигүчиму Худаниң Өзидур. Бу адәмни һәйран қалдуриду. Худа Яазәрдикиләрни жазалайду; шуниң билән улар Сибмаһдики йоқиған үзүмзарлар үчүн жиғлайду. Лекин Худа уларни жазалиши билән улар билән тәң қайғуриду. **«Өлүк деңиз»** — ибраний тилида «Яазәр деңизи». **«Улар сениң пеләклириң әслидә Яазәр шәһиригичиму йәткән еди...»** — «Яазәр» болса Моабниң шималий чегарасиға жирақрақ болуп, шәриқ тәрипи «чөл-далилар», ғәрип тәрипи «деңиз». Демәк, Моаб хилвәт жай болғини билән хелә жирақларға тәсири болған бир мәмликәткә айланған. «Язлиқ мевилири» әнжир, хорма вә үзүмләрни көрситиду.

48:33 **Йәш. 16:10**

48:34 **«...налә-пәрядлар Һәшбондин көтирилип, Яһазғичә вә Елеалаһғичә йетиду...»** — Елеалаһ Һәшбонниң шималий тәрипидин 2 километр жирақ; Яһаз униң җәнубий тәрипидин 2 километр жирақ. Бу үчиси Моабниң шималиға жайлашқан. Зоар, Һоронаим вә Әглат-Шелишия Моабниң җәнубиға жайлашқан. Айәтниң умумий мәнаси, «тажавузлуқ башланди» дегән болуп, бу хәвәр Моабниң пүткүл зиминиға пур кетиду.

48:34 **Йәш. 15:5, 6**

48:35 **«жуқури жайлар»** — бутпәрәсликкә атап беғишланған жайлар еди.

48:37 **«Һәммә баш тақир қилдурулған, һәммә сақал чүшүрүлгән; һәммә қол титма-титма кесилгән, һәммә чатирақққа бөз кийилгән»** — демисәкму, бу һәрикәтләрниң һәммиси қаттиқ матәмни билдүриду.

48:37 **Йәш. 15:2, 3; Йәр. 47:5**

48:39 **«вәһимә салғучи объект»** — башқилар Моабниң бешиға чүшкән апәткә қарап «бундақ дәһшәтлик иш өз бешимизғиму чүшәрму?» дәп вәһимигә чүшиду.

48:40 **Йәр. 4:13**

48:41 **«шәһәрлири ишғал болиду»** — «шәһәрлири»ниң башқа тәржимиси «Керийот» *(шәһәрниң исми)*.

чиққан қилтаққа тутулиду; чүнки униң үстигә, йәни Моаб үстигә жазалиниш жилини
чүшүримән — дәйду Пәрвәрдигар.
[45] Қачқанлар Һәшбон сепилиниң далдисида туруп амалсиз қалиду; чүнки Һәшбондин
от, һәм мәһрум Сиһон падишаниң зимини оттурисидин бир ялқун партлап чиқиду вә
Моабниң чекилирини, соқушқақ хәлиқниң баш чоққилирини жутувалиду. [46] Һалиңға
вай, и Моаб! Кемошқа тәвә болған әл набут болди; оғуллириң әсиргә чүшиду, қизлириң
сүргүн болиду. [47] Лекин, ахирқи заманларда Моабни сүргүнлүгидин қайтуруп әслигә
кәлтүримән, — дәйду Пәрвәрдигар.
Моаб үстигә чиқиридиған һөкүм мошу йәргичә.

«4» Аммонийлар тоғрилиқ һөкүм

49 [1] Аммонийлар тоғрилиқ. Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Исраилниң пәрзәнтлири
йоқмикән? Униң мирасхорлири йоқмиду? Әнди немишкә Милком Гадниң
зиминиға варислиқ қилди, Милкомға тәвә болған хәлиқ немишкә Гадниң шәһәрлиридә
туриду? [2] Шуңа мана, шу күнләр келидуки, — дәйду Пәрвәрдигар, — Аммонийларниң
Раббаһ шәһиридә жәң садалирини аңлитимән; у харабилик дөң болиду; тәвә шәһәрлири
от қоюп көйдүрүлиду; Исраил қайтидин өзлирини егиливалғанларға егидарчилиқ
қилиду, — дәйду Пәрвәрдигар. [3] — Зарлаңлар, и Һәшбон! Чүнки Айи шәһири харабә
қилинған! Раббаһ қизлири, өзүңларға бөз рәхтни бағлап матәм тутуңлар; сепил ичидә
уян-буян патипарақ жүгүрүңлар; чүнки Милком вә униң каһинлири, униңға тәвәлик
әмирлири сүргүн болиду. [4] Немишкә күч-һәйвитиңни даңлайсән? Сениң күчүң еқип
кетиватиду, и: «Ким маңа йеқинлишишқа петиналисун?» дәп өз байлиқлириңға
таянған, асийлиқ қилғучи қиз! [5] Мана, Мән барлиқ әтрапиңдикиләрдин вәһшәт чиқирип
үстүңгә чүшүримән, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар,
— шуниң билән силәр һәр бириңлар һайдиветилисиләр, алди-кәйниңгә қаримай
қачисиләр; қачқанларни йәнә жиғқучи һеч ким болмайду. [6] Лекин кейинки күнләрдә,
Аммонийларни сүргүнлүгидин қайтуруп әслигә кәлтүримән, — дәйду Пәрвәрдигар.

«5» Едом тоғрилиқ һөкүм

[7] Едом тоғрилиқ: Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң Худа-
си мундақ дәйду: — Теманда һазир даналиқ тепилмамду? Данишмәнлиридин несиһәт

48:44 **«жазалиниш жили»** — ибраний тилида «йоқлиниши жили».
48:45 **қачқанлар Һәшбон сепилиниң далдисида туруп Амалсиз қалиду; чүнки Һәшбондин от, һәм мәһрум Сиһон падишаниң зимини оттурисидин бир ялқун партлап чиқиду»** — Аморийларниң падишаси Сиһон нәччә йүз жил илгири Һәшбон шәһирини ишғал қилған, андин кейин Моабниң пүткүл зиминини егиливалған еди (*«Чөл.» 21:28-29ни көрүң*). **«от.... Моабниң чекилирини, соқушқақ хәлиқниң баш чоққилирини жутувалиду»** — «чекилирини... баш чоққилирини...» бәлким Моабниң һәммисини, жүмлидин «баш болғанларни» өз ичигә елиши мүмкин. Йәрәмияниң бешарити алдин-ала көрсәткән бу һалакәт техиму қедимки йәнә бир бешарәтниң әмәлгә ашурулуши болиду (*«Чөл.» 24:17ни вә 21:28-29ни көрүң*).
48:45 Чөл. 21:28
49:1 **«Милком»** — Аммонийлар чоқунған бут еди. Гад болса Исраилниң он икки қәбилисиниң бири; уларға әслидә тәқсим қилинған зимин Иордан дәриясиниң шәрқи тәрипидә еди. Йәрәмия бешарәт бәргән вақитта, Гадтикиләр хелә балдур Асурийә империйәси тәрипидин сүргүн болған еди. Кейин әслий хошнилири болған Аммонийлар уларниң зиминини егиливалған еди. Худа уларға: «Бу зиминни Өз хәлқимгә тәқсим қилған едим, улар қайтип келип униңға қайтидин егидарчилиқ қилиду» дәп агаһландуриду.
49:1 Ам. 1:13
49:2 Ам. 1:14
49:3 **«сепил ичидә уян-буян патипарақ жүгүрүңлар»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «өзүңлар титма-титма тилинған һалда уян-буян жүгүрүңлар». **«Милком»** — Аммонийларниң бир бути еди. Башқа исми «Моләк» еди.
49:3 Йәш. 32:12; Йәр. 4:8; 6:26; 48:7; Ам.1:15
49:4 Йәр. 21:13; 48:7

йоқап кәттиму? Уларниң даналиқини дат бесип қалғанму?! [8] Бурулуп қечиңлар, пинһан
җайлардин туралғу тепип туруңлар, и Деданда туруватқанлар! Чүнки Мән Әсавға теги-
шлик балаю-апәтни, йәни уни җазалайдиған күнини бешиға чүшүримән. [9] Үзүм үзгү-
чиләр йениңға кәлсиму, улар азрақ васаңларни қалдуриду әмәсму? Оғрилар кечиләп
йениңға кирсиму, улар өзлиригә чушлуқла бузуп, оғрилайду әмәсму? [10] Мән Әсавни
ялаңачливетимән, у йошурунғидәк җай қалмиғичә далда җайлирини ечип ташлай-
мән; униң нәсли, қериндашлири һәм хошнилири йоқайду; у өзи йоқ болиду. [11] Лекин
житим-йесирлириңни қалдур, Мән уларниң һаятини сақлаймән; тул хотунлириң Маңа
таянсун. [12] Чүнки Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, ғәзивимниң қәдәһидин ичишкә
тегишлик болмиғанлар чоқум униңдин ичмәй қалмайдиған йәрдә, сән җазаланмай
қаламсән? Сән җазаланмай қалмайсән; сән чоқум униңдин ичисән. [13] Чүнки Өз намим
билән қәсәм ичкәнмәнки, — дәйду Пәрвәрдигар, — Бозраһ дәһшәт басидиған һәм рәсва
қилинидиған бир объекти, харабилик вә ләнәт сөзи болиду; униң әтрапидики шәһәрли-
ри дайимлиқ харабилик болиду.
[14] Мән Пәрвәрдигардин шу бир хәвәрни аңлашқа муйәссәр болдум, — вә бир әлчи әлләр арисиға әвәтилгән еди —
У: «Униңға һуҗум қилишқа жиғилиңлар! Униңға җәң қилишқа орнуңлардин туруңлар!» — дәп хәвәр бериду.
[15] Мана, Мән сени әлләр арисида кичик,
Инсанлар арисида кәмситилгән қилимән.
[16] Сениң өзгиләргә дәһшәт салидиғанлиғиң,
Көңлүңдики тәкәббурлуғуң өзүңни алдап қойди;
Һәй тик қияниң йериқлири ичидә турғучи,
Туралғуң егизликниң жуқури тәрипидә болғучи,
Гәрчә сән чаңғаңни бүркүтниңкидәк жуқури ясисаңму,
Мән шу йәрдин сени чүшүрүветимән,

49:7 **«Едом тоғрилиқ: ...»** — бу бешарәт *(7-22)*ниң Тәвраттики «Обадия» дегән қисим билән көп ортақ йәрлири бар. Обадияға «қошумчә сөз»имиздә чүшәндүргинимиздәк ишинимизки, Йәрәмия пәйғәмбәр Худаниң йолйоруғи билән илгәрки пәйғәмбәр Обадияниң бешаритидики көп сөзләрни нәқил кәлтүриду. Икки бешарәтниң бәзи йәрлири охшимиғачқа, сөзлиридики пәриқләрни тепип селиштурушниң көп әһмийити бар. **«Теманда һазир даналиқ тепилмамду? Данишмәнлиридин несиһәт йоқап кәттиму? Уларниң даналиқини дат бесип қалғанму?!»** — Теман Едомдики чоң шәһәр. Едомдикиләр өз данишмәнлири билән интайин мағрурлинатти.
49:7 Об. 8
49:8 **«пинһан җайлар»** — ибраний тилида «чоңқур җайлар» дегән сөз билән ипадилиниду. У бәлким һәр хил ғар-өңкүрләрни өз ичигә алиду. **«Мән Әсавға тегишлик балаю-апәтни, йәни уни җазалайдиған күнини бешиға чүшүримән»** — Едомниң башқа исми «Әсав» еди. Мошу бешарәттә «Едом» яки «Әсав» униң әвлатлири болған Едомлуқларни көрситиду, әлвәттә.
49:8 Йәр. 25:23
49:9 **«Үзүм үзгүчиләр йениңға кәлсиму, улар азрақ васаңларни қалдуриду әмәсму?»** — Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә үзүм һосулини алғанда үзгүчиләр кәмбәғәлләрниң теривелиши үчүн бир аз васаңларни қалдуруш керәк еди *(«Лав.» 19:10)*. Асиядики бәзи дөләтләрдә бу бир адәткә айлинип қалған.
49:9 Об. 5
49:12 **«ғәзивимниң қәдәһидин ичишкә тегишлик болмиғанлар»** — Йәһуда әмәс, бәлки таҗавузчиларниң өтәр йолиға «тәсадипий» удул келип қалған, Йәһуданиң вә башқа әлләрниң гуналири билән мунавәтсиз болған башқа әлләрни көрситиши мүмкин.
49:13 **«Өз намим билән қәсәм ичкәнмәнки...»** — ибраний тилида «Өзүм билән қәсәм ичкәнмәнки». **«Бозраһ ... рәсва қилинидиған бир объект»** — «Бозраһ» бәлким Едомдики әң муһим шәһәр болуши мүмкин еди.
49:14 **«бир әлчи әлләр арисиға әвәтилгән еди»** — «әлләр» Исраилға ят болған әлләрни көрситиду. **«Униңға җәң қилишқа орнуңлардин туруңлар»** — «униңға» йәни Едомға. Бәлким бу әлчи дүшмән әлләрниң бiridин чиққан болуп, у башқа әлләрни Едомни йоқитишқа чақириду.
49:14 Об. 1
49:15 **«Мән сени әлләр арисида кичик, инсанлар арисида кәмситилгән қилимән»** — «сени» — Худа һазир Едомни «сени» дәп, уларға беваситә сөз қилиду.

— дәйду Пәрвәрдигар.
[17] — Вә Едом толиму вәһимилик болиду;
Едомдин өтидиғанларниң һәммиси униң барлиқ яра-вабалири түпәйлидин вәһимигә чүшүп, уш-уш қилиду.
[18] Содом, Гоморра вә уларниң әтрапидики шәһәрлири билән биргә өрүветилгәндәк Едомму шундақ болиду, — дәйду Пәрвәрдигар, — һеч ким шу йәрдә турмайду, инсан балилири шу йәрдә олтирақлашмайду.
[19] Мана, Иордан дәриясидики чавар-чатқаллиқтин чиқип, дайим еқип туридиған шу сулар бойидики яйлақтики қойларни тарқатқан бир ширдәк Мән Едомдикиләрни бәдәр қачқузимән. Әнди кимни халисам Мән уни Едомниң үстигә тикләймән; чүнки Маңа ким тәң келәләйду? Ким Мениңдин һесап елишқа Мени чақиралайду? Мениң алдимда туралайдиған пада баққучи барму?
[20] Шуңа Пәрвәрдигарниң Едомни жазалаштики мәхситини, шуниңдәк Темандикиләрни жазалаш нийитини аңлаңлар: уларниң пада кичиклириму тартип епкетилиду; бәрһәқ, қилмишлири түпәйлидин Пәрвәрдигар униң яйлиғини вәйранә қилиду.
[21] Уларниң жиқилип кәткән садасини аңлап йәр йүзидикиләр тәвринип кетиду; налә-пәрядлири «Қизил Деңиз»ғичә аңлиниду.
[22] Мана, бириси бүркүттәк қанат йейип пәрваз қилип, Бозраһ үстигә шуңғуп чүшиду. Шу күни Едомдики палванларниң жүриги толғаққа чүшкән аялниң жүригидәк болиду.

«6» Сурийә пайтәхти Дәмәшқ тоғрилиқ һөкүм

[23] Дәмәшқ тоғрилиқ: —
Хамат, Арпад шәһиридикиләр хиҗаләткә қалдурулиду; чүнки улар шум хәвәр аңлайду; уларниң жүриги су болуп кетиду; давулғуп кәткән деңиздәк улар һеч тиничлиналмайду.
[24] Дәмәшқ зәипләшти, қечишқа бурулиду; уни вәһимә басиду; азаплар толғаққа чүшкән аялни тутқандәк, азап вә дәрд-қайғу уни тутиду.
[25] Нам-даңқи чиққан жут, Мән һозур алған шәһәр шу дәриҗидә ташливетилгән болиду!
[26] Шуңа униң жигитлири кочилирида жиқилиду, җәңгивар палванлар шу күни йоқитилиду, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар;
[27] — һәм Мән Дәмәшқниң сепилигә бир от яқимән, у Бән-Һададниң ордилирини жутувалиду.

49:16 **«һәй тик қияниң йериқлири ичидә турғучи, туралғуң егизликниң жуқури тәрипидә болғучи»** — демисәкму, Едом пинһанрақ, чиқиш интайин тәс болған тағлиқ районда еди. «Тик қия» *(«Села»)* дегән сөз Моабниң «Села» исимлик *(һазирқи «Петра»)*, интайин пинһан бир шәһирини көрситишиму мумкин.
49:16 Йәр. 48:29
49:17 Йәр. 50:13
49:18 Яр. 19:25; Йәр. 50:40; Ам. 4:11
49:19 **«дайим еқиватқан шу сулар»** — Иордан дәриясиниң өзи.
49:19 Аюп 41:2; Йәр. 12:5; 50:44
49:20 **«уларниң пада кичиклириму тартип епкетилиду»** — яки «һәтта пада кичиклириму уларни тартип епкетиду».
49:20 Йәр. 50:45
49:22 **«Бозраһ»** — интайин жуқури қия таш үстигә, «бүркүтниң чаңгили»дәк жайлашқан еди.
49:22 Йәр. 48:40,41
49:23 **«давулғуп кәткән деңиздәк улар һеч тиничлиналмайду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «давулғуп кәткән деңиздәк уларниң көңүллири һеч арам тапмайду». Хамат һәм Арпад дегән икки шәһәр Небоқаднәсар Мисирға жүрүш қилған чағда *(миладийәдин илгәрки 604-жили)* бесип өткән жайлар еди. Шүбһисизки, Небоқаднәсар уларғиму һужум қилған еди. Мошу икки шәһәр Дәмәшқниң шималий тәрипидики кичик падишалиқлар еди.
49:23 Йәш. 17:1
49:24 Йәр. 4:31; 6:24; 30:6
49:27 **«Бән-һадад»** — Дәмәшқниң көплигән падишалириниң исми еди.
49:27 Ам. 1:4,14

«7» Кедар һәм Һазор тоғрилиқ һөкүм

[28] Бабил падишаси Небоқаднәсар йәнгән Кедар тоғрилиқ һәм Һазорниң падишалиқлири тоғрилиқ сөз: —
Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Орнуңдин тур, Кедарға һуҗум қилип, шәриқтики адәмләрни булаң-талаң қил!» — дей-
илиду; [29] Һуҗум қилғанлар уларниң чедирлири һәм падилирини елип кетиду; уларниң
чедир пәрдилири, барлиқ қача-қуча, төгилирини булап кетиду; хәқ уларға: «Тәрәп-тәрә-
пләрни вәһимә басиду!» дәп вақирайду. [30] Қечип кетиңлар, бәдәр тикип пинһан җай-
лардин туралғу тепип туруңлар, и Һазордикиләр, — дәйду Пәрвәрдигар, — чүнки Бабил
падишаси Небоқаднәсар силәргә җәң қилишқа қәст қилған, силәргә қарап нийити бу-
зулған.
[31] — Орнуңдин тур, сепил-дәрвазиларға егә болмиған арамхуда яшап, теч-аман турған
әлгә җәң қилишқа чиқ; улар ялғуз туриду — дәйду Пәрвәрдигар, [32] — уларниң төгилири
олҗа, топ-топ мал-варанлири ғәниймәт болиду; Мән чекә чачлирини чүшүргәнләрни
төрт шамалға тарқитимән, уларниң бешиға һәр әтрапидин күлпәт чүшүримән, — дәйду
Пәрвәрдигар; [33] — Һазор болса чилбөриләрниң туралғуси, мәңгүгә вәйранә болиду. Һеч
ким шу йәрдә турмайду, инсан балилири шу йәрдә олтирақлашмайду.

«8» Елам тоғрилиқ һөкүм

[34] Йәһуда падишаси Зәдәкия тәхткә олтарған дәсләпки вақитлирида, Пәрвәрдигар Йәрә-
мия пәйғәмбәргә Елам тоғрилиқ ейтқан сөзи: —
[35] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, Мән Елам-
ниң ғоллуқ күчи болған оқясини сундуримән. [36] Асманларниң төрт четидин төрт ша-
мални чиқирип Еламниң үстигә чүшүримән; Мән уларни бу төрт шамалға тарқитимән;
шуниң билән Еламдин һайдалғанларниң бармайдиған әл-мәмликәтләр қалмайду.
[37] Мән Еламни дүшмәнлири алдида һәм җенини издигүчиләрниң алдида дәккә-дүкки-
гә чүшүримән; дәһшәтлик ғәзивимни бешиға төкүп, күлпәтләрни чүшүримән; уларни
бәрбат қилғичә Мән қилични уларниң кәйнидин қоғлашқа әвәтимән. [38] Мән Өз тәхтим-
ни Еламда тикләймән, шу йәрдин падишаси вә шаһзадилирини йоқ қилимән, — дәйду
Пәрвәрдигар.
[39] — Лекин ахирқи заманларда, Мән Еламни сүргүнлүгидин қайтуруп әслигә кәл-
түримән, — дәйду Пәрвәрдигар.

«9» Бабил тоғрилиқ һөкүм

50 [1] Пәрвәрдигар Йәрәмия пәйғәмбәр арқилиқ Бабил тоғрилиқ, йәни Калдийләрниң
зимини тоғрилиқ ейтқан сөз: —

49:28 **«Орнуңдин тур, Кедарға һуҗум қилип, шәриқтики адәмләрни булаң-талаң қил!»** — бу сөз Небоқаднәсарниң қошуниға ейтилиши мүмкин. Кедар вә Һазорму чарвичи көчмән хәлиқ болуп, чедирда яшап, сепил-дәрвазилиқ болмиған, әлвәттә.
49:31 **«Орнуңдин тур, сепил-дәрвазиларға егә болмиған арамхуда яшап, теч-аман турған әлгә җәң қилишқа чиқ; улар ялғуз туриду»** — бу сөзму бәлким Небоқаднәсарниң қошуниға ейтилиши мүмкин. Кедар вә Һазордикиләр чедирларда туруп, һеч сепил-дәрвазилиқ болған әмәс.
49:32 **«чекә чачлирини чүшүргәнләр»** — «чекә чачлирини чүшүргүш» Кедардикиләр һәм Һазордикиләрниң адити болса керәк еди.
49:32 Йәр. 9:25; 25:23
49:33 Йәр. 9:10; 10:22
49:35 **«Еламниң ғоллуқ күчи болған оқяси...»** — Елам һазирқи Иран зиминида турған бир хәлиқ еди. Еламниң қошуниниң чәнләп атидиған, дәһшәтлик мәргән оқячилири билән даңқи чиққан еди.
49:39 Йәр. 48:47

2 Әлләр арисида шу хәвәрни елан қилип җакалаңлар, туғ көтириңлар; җакалаңлар, уни
йошурмаңлар! — «Бабил ишғал қилинди; Бәл болса хиҗаләткә қалдурулди, Мардук па-
типарақ болуп кәтти; Бабилниң ойма бутлири хиҗаләткә қалдурулди, жиркиничлик
нәрсилири патипарақчилиққа чүшти!» — дәңлар. 3 Чүнки шималдин униңға җәң қил-
мақчи болған бир әл келиду; у униң зиминини вәйран қилиду, һеч ким шу йәрдә тур-
майду; инсан һәм һайванму қечип кетиду, улар йоқ болиду. 4 Шу күнләрдә, шу чағда,
— дәйду Пәрвәрдигар, — Исраил хәлқи келиду, улар һәм Йәһуда хәлқи билән биллә ке-
лиду, улар жиғлиған һалда меңип Пәрвәрдигар Худасини издәшкә келиду. 5 Улар Зион-
ниң йолини сорайду, йүзлирини униңға қаритип: «Һәргиз унтулмас мәңгүлүк бир әһдә
билән өзимизни Пәрвәрдигарға бағлайли» — дәйду.
6 — Мениң хәлқим азған қойлардур; уларниң баққучилири уларни аздурған, уларни
тағларда тенитип жүргән; улар тағдин дөңгә кезип жүрүп, өз арамгаһини унтуғандур.
7 Уларни учратқанларниң һәммиси уларни йәп кәткән, күшәндилири улар тоғрилиқ:
«Биздә бу ишларда һеч гуна йоқ, чүнки улар ата-бовилириниң үмүти болған Пәрвәрди-
гар, йәни һәққанийлиқниң яйлақ-туралғуси болған Пәрвәрдигарниң алдида гуна садир
қилған!» — дегән.
8 И хәлқим, Бабил оттурисидин қечиңлар, калдийләрниң зиминини ташлап чиқиңлар,
падини йетәклигүчи текиләрдәк болуңлар. 9 — Чүнки мана, шималий зиминдин Ба-
билға һуҗум қилмақчи болған зор бир топ улуқ әлләрни қозғаймән; улар өзлирини
униңға қарши сәпкә қошиду; шуниң билән Бабил шу йәрдин чиққанлар тәрипидин
әсиргә чүшиду. Уларниң оқлириниң һәммиси батур мәргәнләрниңкидәк болиду; улар-
ниң һеч қайсиси җәңдин қуруқ қол кәлмәйду. 10 Калдийә болса олҗа болиду; олҗа алған
барлиқ булиғучилар униңдин қанаәтлиниду, — дәйду Пәрвәрдигар; 11 — Чүнки силәр
шатланғансиләр, силәр яйрап кәткәнсиләр, и мирасим болған хәлқимни булаң-талаң
қилғучилар! Чүнки силәр чимәндә турған мозайлардәк сәкригәнсиләр, айғирлардәк хо-
шаллиқтин кишнигәнсиләр! 12 Әнди ана юртуң зор хиҗаләткә қалдурулиду; рәсвачилиқ
сени туққучини қаплайду; мана, у әлләрниң дашқили, — бир җаңгал, қағҗирақ йәр вә
чөл-баяван болуп қалиду. 13 Пәрвәрдигарниң ғәзиви түпәйлидин, униң һеч аһалиси бол-
майду, бәлки толуқ ташливетилгән болиду; Бабилдин өтидиғанларниң һәммиси униң
барлиқ яра-вабалири түпәйлидин вәһимигә чүшүп уш-уш қилиду.

14 Бабилға җәң қилиш үчүн униң әтрапида сәпкә тизилиңлар, барлиқ оқячилар; униңға
етиңлар, оқларни һеч айимаңлар; чүнки у Пәрвәрдигар алдида гуна садир қилған.
15 Униң әтрапида җәң чуқанлирини көтириңлар; у тәслим болуп қол көтириду; мунар-
лири өрүлиду, сепиллири ғулитилиду; чүнки бу Пәрвәрдигарниң алған қисасидур.

50:2 **«Әлләр арисида шу хәвәрни елан қилип җакалаңлар...! — «Бабил ишғал қилинди; Бәл болса хиҗаләткә қалдурулди, Мардук патипарақ болуп кәтти; Бабилниң ойма бутлири хиҗаләткә қалдурулди, жиркиничлик нәрсилири патипарақчилиққа чүшти»** — Бабил шәһириниң ишғал қилиниши Исраилниң биринчи сүргүнидин 70 жил кейин *(миладийәдин илгәрки 539-жили)* Парс империйәси тәрипидин болған. «Бәл» һәм «Мардук» *(яки «Меродақ»)* Бабилдики икки чоң бутниң исми еди.

50:2 Йәш. 46:1; Йәр. 51:44

50:7 Йәр. 31:23

50:8 **«И хәлқим, Бабил оттурисидин қечиңлар, ... падини йетәклигүчи текиләрдәк болуңлар»** — бу сөзгә қариғанда оттура шәриқтики бәзи падичилар текиләрни қой падилириға «йетәкчи роль»да ишлитиду. Шуңа «падини йетәклигүчи текиләрдәк болуңлар» дегини, «биринчи болуп Бабилдин чиқип, башқиларға үлгә болуңлар» дегән мәнада.

50:8 Йәш. 48:20; Йәр. 51:6; Вәһ. 18:4

50:9 **«Уларниң оқлириниң һәммиси батур мәргәнләрниңкидәк болиду; уларниң һеч қайсиси җәңдин қуруқ қол кәлмәйду»** — демәк, бәтләнгән һәр бир оқи зайә кәтмәйду. Башқа бир хил тәрҗимиси: «Оқлириниң һәммиси җәңдин қоли қуруқ *(олҗисиз)* қайтип кәлмәйдиған батур җәңчиләрдәк болиду...».

50:13 Йәр. 49:17

Униңдин қисас елиңлар; у башқиларға немә қилған болса униңғиму шуни қилиңлар.
[16] Бабилдин уруқ териғучи һәм һосул вақтидики оғақ салғучиларни йоқ қилиңлар; зулумкарниң қиличиниң қорқунучи түпәйлидин буларниң һәр бири өз елигә қайтип, һәр бири өз ана жутиға қачсун!
[17] Исраил тарқитиветилгән қой падисидур; ширлар уларни һайдиватқан; дәсләптә Асурийәниң падишаси уларни йәп кәткән, ахирида бу Бабил падишаси Небоқаднәсар униң устиханлирини езип ғажилиған. [18] Шуңа самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси мундақ дәйду: — Мана, Мән Асурийәниң падишасиниң йениға келип, уни жазалиқинимдәк, мән Бабил падишасини һәм зиминини жазалаймән.
[19] Мән Исраилни қайтидин өз яйлиғиға қайтуримән, у Кармәл теғида, Башан зиминида озуқлиниду, униң жени Әфраим теғи үстидә һәм Гилеад зиминида қанаәтлиниду. [20] Шу күнләрдә, шу чағда, — дәйду Пәрвәрдигар, — Исраилниң қәбиһлиги издәлсә, һеч тепилмайду; Йәһуданиң гуналири издәлсә, һеч тепилмайду; чүнки Мән қалдурған қалдисини кәчүрүм қилимән.
[21] — Мератаимниң зиминиға зәрб билән жәң қилишқа, Пекодта туруватқанларғиму жәң қилишқа чиқиңлар; уларни вәйран қилиңлар, қалдуғиниму һалак қилиңлар, — дәйду Пәрвәрдигар, — Мән немини саңа буйруған болсам шуни ада қилиңлар. [22] Жәң садалири Бабил зиминида аңлиниду; у зор һалакәтниң садасидур! [23] Әслидә пүткүл йәр йүзини урған базған шу дәрижидә сундуруп чеқиветилдиғу! Бабил әлләр арисида шунчә бир дәһшәт басқучи болуп чиққантиғу! [24] Мән саңа қапқан қурдум; сән, и Бабил, һеч билмәйла униңға тутулдуң; Пәрвәрдигар билән қаршилишишиң түпәйлидин сән тепилип тутулдуң. [25] Пәрвәрдигар қурал амбирини ечип, ғәзивидики қураллирини елип чиқарди; чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар калдийләрниң зиминида қилидиған иши бардур.
[26] Униң һәр чәт-чәтлиридин келип униңға һуҗум қилиңлар, амбарлирини ечиветиңлар; өнчиләрни догилиғандәк уни харабә-харабә қилип догилап вәйран қилиңлар; униң һеч немисини қалдурмаңлар! [27] Униң барлиқ топақлирини өлтүрүветиңлар! Улар союлушқа чүшсун! Уларниң һалиға вай! Чүнки уларниң күни, йәни жазалиниш вақти йетип кәлди. [28] Аңлаңлар! Зионға келип, Пәрвәрдигар Худайимизниң қисасини, йәни ибадәтханиси үчүн алған қисасини җакалайдиған, Бабил зиминидин қачқан панаһ издигүчиләрниң авазини аңлаңлар!
[29] Бабилға һуҗум қилиш үчүн оқячиларни, йәни барлиқ каманни әккүчиләрни чақириңлар; Бабилниң әтрапида барғаһ қуруп қоршивелиңлар; һеч кимни қачқузмаңлар; өз қилмишини өз бешиға чүшүрүңлар; у немиләрни қилған болса, униңғиму шуни қилиңлар; чүнки у Пәрвәрдигарға — Исраилдики Муқәддәс Болғучиға қарши көрәңләп

50:15 Вәһ. 18:6
50:16 **«буларниң һәр бири өз елигә қайтип, һәр бири өз ана жутиға қачсун!»** — «һәр бири... һәр бири...» бәлки Бабилда «қара әмгәк» қилған чәтәллик әмгәкчиләрни көрситиду. Булар нурғун Йәһудийларни өз ичигә алиду, әлвәттә.
50:18 2Пад. 19:35, 37; Йәш. 37:36, 38
50:21 **«Мератаимниң зимини»** — «Мератаим» болса Бабил зимининиң җанубидики бир шәһәр. Исми «икки һәссилик асийлиқ» дегән мәнада, Бабилниң характерини көрситиш үчүн әтәй мисалға елинған болуши керәк. «Пекод»дикиләр арамийәдики хәлиқ болуп, Бабилға иттипақдаш еди; «Пекод»ниң мәнаси «җаза»дур.
–Айәттә берилгән буйруқлар йәнила шималдин чиққан қошунларға ейтилиши керәк.
50:23 **«базған»** — башқа көп әлләрни урувәткән Бабилни көрситиду.
50:26 **«... амбарлирини ечиветиңлар; өнчиләрни догилиғандәк уни харабә-харабә қилип догилап вәйран қилиңлар; униң һеч немисини қалдурмаңлар!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «... аш-буғдайни сақлиған амбарлирини ечиңлар; уни харабә-харабә қилип догилап ташлап, униң һеч немисини қалдурмаңлар!».
50:27 **«Униң барлиқ топақлирини өлтүрүветиңлар!»** — «топақлири» бәлким һәм Бабилниң сәрхил малваранлирини көрсәткән һәм шуниң билән бир вақитта униң сәрхил ләшкәрлиригә символ қилинған болуши мумкин.

кәткән еди. [30] Шуңа униң жигитлири кочилирида жиқилиду; шу күнидә униң барлиқ
җәңчи палванлири йоқитилиду, — дәйду Пәрвәрдигар.
[31] Мана, Мән саңа қаршидурмән, и көрәңләп кәткүчи, — дәйду самави қошунларниң Сәр-
дари болған Пәрвәрдигар, — чүнки сениң күнүң, йәни Мән йениңға йеқин келип җа-
залайдиған күн йетип кәлди; [32] көрәңләп кәткүчи путлишип жиқилиду, һеч ким уни
қайтидин йөләп турғузмайду; бәрһәқ, Мән униң шәһәрлиригә от яқимән, у униң әтра-
пидикиләрниң һәммисини көйдүрүп жутуп кетиду.
[33] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси мундақ
дәйду: — Исраиллар Йәһудалар билән биллә езилип хорлуқни көргән; уларни әсир
қилғанлар уларни қаттиқ қамап тутқан еди; уларни қоюветишни рәт қилған. [34] Лекин
уларниң Һәмҗәмәт-Қутқузғучиси күчлүктур; самави қошунларниң Сәрдари болған
Пәрвәрдигар уларниң дәвасини әстайидиллиқ билән сорайду, шуниң билән У улар-
ниң зиминиға арамлиқ бериду, Бабилдикиләргә арамсизлиқ йәткүзиду. [35] Калдийләр
үстигә, Бабилда туруватқанлар үстигә һәмдә Бабилниң әмирлири вә данишмәнлири
үстигә қилич чүшиду, — дәйду Пәрвәрдигар; [36] қилич палчилар үстигә чүшкәндә, улар
һамақәт-ахмақлардәк көрүниду; қилич уларниң палванлири үстигә чүшүп, улар пати-
парақ болуп кетиду; [37] қилич уларниң атлири үстигә, җәң һарвулири үстигә, уларниң
сәплиридә турған барлиқ ят ләшкәрләр үстигә чүшиду, улар аяллардәк болиду; қилич
ғәзнилири үстигә чүшиду, улар булаң-талаң қилиниду. [38] Қурғақчилиқ уларниң сулири
үстигә чүшүп, улар қуруп кетиду; буларниң сәвәви зимини ойма бутларға толуп, улар
қорқунучлуқ мәбудлар түпәйлидин тәлвишип кәткән. [39] Шуңа чөлдики җаниварлар вә
чилбөриләр бирликтә шу йәрдә туриду; шу йәрдә һувкушлар маканлишиду; у мәңгүгә
адәмзатсиз болиду, дәвирдин-дәвиргә һеч аһалилик болмайду. [40] Худа Содом вә Гомор-
рани әтрапидики шәһәрлири билән биллә өрүвәткинидәк, һеч ким шу йәрдә турмайду,
инсан балилири шу йәрдә олтирақлашмайду, — дәйду Пәрвәрдигар.
[41] — Мана, шималдин бир хәлиқ, улуқ бир әл чиқип келиду; йәр йүзиниң чәт-чәтлири-
дин нурғун падишалар қозғилиду. [42] Улар оқя һәм нәйзини тутуп қураллиниду; улар
вәһший, һеч рәһим көрсәтмәйдиған болиду; атлириға мингәндә уларниң авазлири
деңиздәк шавқунлайду; улар җәңгә атлатқан адәмләрдәк сәп-сәп болуп, саңа һуҗум
қилмақчи, и Бабил қизи! [43] Бабил падишаси уларниң хәвирини аңлапла қоллири титрәп
бошап кетиду; ғәм-қайғу уни тутиду, толғаққа чүшкән аялдәк азаплар уни бесивалиду.
[44] Мана, Иордан дәрияси бойидики чавар-чатқаллиқтин чиқип, дайим еқип туридиған
шу сулар бойидики яйлақтики қойларни тарқатқан бир ширдәк Мән Бабилдикиләрни
бәдәр қачқузимән. Әнди кимни халисам Мән уни униң үстигә тикләймән; чүнки Маңа
ким тәң келәләйду? Ким Мениңдин һесап елишқа Мени чақиралайду? Мениң алдимда
туралайдиған пада баққучи барму?
[45] Шуңа Пәрвәрдигарниң Бабилни җазалаштики мәхситини, шуниңдәк калдийләрниң
зиминини җазалаш нийитини аңлаңлар: Уларниң пада кичиклириму тартип епкети-

---

50:29 Вәһ. 18:6, 7
50:30 Йәр. 49:26
50:38 **«буларниң сәвәви зимини ойма бутларға толуп, улар қорқунучлуқ мәбудлар түпәйлидин тәлвишип кәткән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «буларниң сәвәви зимини ойма бутларға толған, чүнки улар қорқунучлуқ мәбудлирини даңлап кәткән еди».
50:40 Яр. 19:24; Йәш. 13:19; Ам. 4:11; Йәр. 49:18
50:41 Йәр. 6:22,30
50:43 Йәр. 49:24
50:44 **«дайим еқип туридиған шу сулар»** — Иордан дәриясиниң сулири өзи.
50:44 Аюп 41:2; Йәр. 49:19,22

лиду; бәрһәқ, қилмишлири түпәйлидин Пәрвәрдигар униң яйлиғини вәйранә қилиду.
[46] Бабилниң ишғал қилинғанлиғини аңлап йәр йүзи тәвринип кетиду; униң налә-пәря-
ди барлиқ әлләргичә аңлиниду.

Бабил тоғрилиқ һөкүм — давами

51 [1] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, Мән Бабилни соқидиған һәм «Ләб-камай»да
туруватқанларни соқидиған битчит қилғучи шамални қозғап чиқиримән;
[2] Мән Бабилға ят адәмләрни әвәтимән; улар уни соруветиду, зиминини йәр билән
йәксан қиливетиду; униң бешиға күлпәт чүшкән күнидә улар униңға тәрәп-тәрәптин
қаршилишишқа келиду. [3] Униң оқячилириға кирични тартқидәк, орнидин турғучиларға
дубулға-савут кийгидәк пурсәт бәрмәңлар; униң жигитлириниң һеч қайсисини аяп
қоймаңлар; униң пүткүл қошунини битчит қилиңлар. [4] Калдийләрниң зиминида
санҗилғанлар, кочилирида қиличланғанлар жиқилсун! [5] Чүнки Исраил яки Йәһудаму
өз Худаси тәрипидин, йәни самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар
тәрипидин ташливетилгән әмәс; чүнки Бабилниң зимини Исраилдики Муқәддәс
Болғучи алдида садир қилған гуна билән толғандур. [6] Барлиқ әлләр, Бабил ичидин
қечиңлар, өз жениңларни елип бәдәр қечиңлар! Униң қәбиһлигигә четилип келип
һалак болмаңлар; чүнки бу Пәрвәрдигарниң қисас алидиған вақтидур; У қилмишини
өз бешиға қайтуриду.
[7] Бабил Пәрвәрдигарниң қолидики пүткүл җаһанни мәс қилғучи алтун қәдәһ болған;
әлләр униң шарибидин ичкән; әлләр шуниң билән сараң болуп кәткән. [8] Бабил туюқ-
сиз жиқилип битчит болиду; униңға аһ-зар көтириңлар! Униң азаплири үчүн тутия
елиңлар; у бәлким сақайтилармекин?
[9] — «Биз Бабилни сақайтмақчидуқ, лекин у сақаймиди; униңдин ваз кечип һәммимиз өз
жутимизға қайтайли; чүнки униң үстигә чиқирилидиған һөкүм җазаси асманға тақи-

50:45 **«уларниң пада кичиклириму тартип епкетилиду»** — яки «һәтта пада кичиклириму уларни тартип епкетиду».
50:45 Йәр. 49:20
50:46 Йәр. 49:21
51:1 **«Ләб-камай»** — Калдийәни бир кинайилик «шифир» арқилиқ көрситиду. Шифирни ипадиләш йоли болса, «Калдийә» дегән сөзниң һәр бир һәрипини ибраний тилиниң елипбә тәртиви бойичә арқидин оқулған һәрип билән алмаштуруштин ибарәт *(мәсилән, уйғур тилида болса, «а»ни «й» билән, «ә»ни «и» билән алмаштурғанға охшаш)*. «Ләб-камай» дегән сөзниң өзи ибраний тилида «тәтүрчилик қилғанларниң қәлби», «асийлиқ қилғанларниң қәлби» дегәнни билдүриду, бу интайин кинайилик гәптур.
–«Шамал» болса, бәлким 2-айәттә тилға елинған «ят адәмләр»ни көрситиду.
51:1 Йәр. 4:11
51:2 Йәр. 4:11; 15:7
51:4 Йәр. 49:26
51:6 **«Барлиқ әлләр, Бабил ичидин қечиңлар, өз жениңларни елип бәдәр қечиңлар! ... чүнки бу Пәрвәрдигарниң қисас алидиған вақтидур; У қилмишини өз бешиға қайтуриду»** — бәзи алимлар бу сөзләр «барлиқ әлләр»гә әмәс, бәлки Исраилға ейтилиду, дәп қарайду. 45-айәттә әһвал шундақ болиду, лекин бизниңчә мошу йәрдә Бабилда һәр бир әлләргә ейтилиду. Чүнки 9-айәттә қачқанлар «һәммимиз өз жутимизға қайтайли» дейишиду.
51:6 Йәр. 50:8,15,28; Вәһ. 18:4
51:7 **«әлләр .... сараң болуп кәткән»** — бәлким Бабилниң гунайиға четилип, шуниңдәк җазасиғиму четилип келип толиму дәккә-дүккигә чүшиду.
51:7 Вәһ. 18
51:8 Йәш. 21:9; Йәр. 8:22; Вәһ. 14:8; 18:2

шип, көккә йетиду».
10 — «Пәрвәрдигар һәққанийлиғимизни барлиққа кәлтүргәндур; келәйли, Зионда
Пәрвәрдигар Худайимизниң қилған ишини җакалайли!».

Пәрвәрдигар Медиа қошунлириға, андин Бабилға сөз қилиду

11 — Оқларни учлаңлар! Қалқанларни тутуңлар! Пәрвәрдигар Медианиң падишалири-
ниң роһини урғутти; чүнки Униң нийити Бабилға қаршидур, уни бәрбат қилиш үчүн-
дур; бу Пәрвәрдигарниң қисасидур, йәни Униң ибадәтханиси үчүн алған қисасидур.
12 Бабилниң сепиллириға қаритип җәң туғини көтириңлар; күзәтни техиму чиңрақ
қилиңлар, күзәтчиләрни Бабилни чөридитип сәптә турғузуңлар; бөктүрмә қоюңлар;
чүнки Пәрвәрдигар Бабилдикиләрниң җазаси тоғрилиқ немиләрни дегән болса, У шуни
көңлидә пәмләп, уни ада қилиду.
13 — И әлвәк сулар үстидә турғучи, байлиқлири нурғун болғучи, әҗилиң йетип кәлди,
җениң өлчинип үзүлүш вақти тошти.

14 Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар Өзи билән қәсәм қилип: «Топ-
топ чекәткиләрдәк Мән сени адәмләр билән толдуримән; улар сениң үстүңдин ғәлибә
тәнтәнилирини көтириду» деди.
15 — У болса йәр-зиминни күч-қудрити билән ясап,
Аләмни даналиғи билән бәрпа қилип,
Асманларни әқил-параситi билән яйғучидур;
16 У авазини қоювәтсә, асманларда сулар шавқунлайду;
У йәр чәтлиридин булут-туманларни өрлитиду;
У ямғурларға чақмақларни һәмраһ қилип бекитиду,
Шамални Өз ғәзнилиридин чиқириду.
17 Бу бутпәрәсләрниң һәр бири әқилсиз, билимдин мәһрумлардур;
Һәр бир зәргәр өзи ойған бут тәрипидин шәрмәндигә қалиду;
Чүнки униң қуйма һәйкили ялғанчилиқ,
Уларда һеч тиниқ йоқтур.
18 Улар бемәналардур, мазақ объектидур;
Уларниң үстигә җазалиниш вақти кәлгәндә, улар йоқитилиду.
19 Яқупниң несивиси Болғучи булардәк әмәстур;
Чүнки һәммини ясиғучи Шудур;

51:9 **«Биз Бабилни сақайтмақчидуқ, лекин у сақаймиди; униңдин ваз кечип һәммимиз өз жутимизға қайтайли»** — қариғанда бу сөзләр Бабил арисида турған ят әлләрниң ейтидиған сөзлири. «Униң үстигә чиқирилидиған һөкүм җазаси асманға тақишип, көккә йетиду» дегәнни, Худаниң җазалирини қозғиған, кона замандики Бабил *(бабәл)*лиқлар қурмақчи болған «асманға тақишидиған» мунар билән селиштуруш пайдилиқ иш болиду. *(«Яр.» 11:1-9ни көрүң).*
51:9 Йәр. 46:11
51:10 **«Пәрвәрдигар һәққанийлиғимизни барлиққа кәлтүргәндур»** — бәзи алимлар бу сөзни «Пәрвәрдигар бизни қутқузуп азат қилғандур» дәп тәрҗимә қилиду. Лекин «тсәдәкаһ» *(һәққанийлиқ)* Тәвраттики башқа һеч йәрдә шундақ мәнада тепилмайду. Бизниңчә бу сөз Исраилниң *(һәммимизгә охшаш)* өзиниң һеч қандақ һәққанийлиғи болмиғачқа, Худа уларға һәққанийлиқ елип келиду, дегәнни билдүриду. Бу айәттики һәққанилиқ өзлигидин әмәс, бәлки Худадин келиду; «Пәрвәрдигар һәққанийлиғимиздур» — бу Мәсиһ-Қутқузғучиниң, шуниңдәк йеңи Йерусалимниң бир намидур. 23:6ни һәм 33:16ни көрүң. **«келәйли, Зионда Пәрвәрдигар Худайимизниң қилған ишини җакалайли!»** — 9-айәттики сөзләрни кәлгүсидә Бабилдин қачидиған ят әлләр ейтиду; 10-айәттики сөзләрни шүбһисизки, кәлгүсидә Канаан *(Пәләстин)*ға қайтип келидиған Исраилниң қалдиси ейтиду.
51:11 Йәр. 46:4; 50:28
51:14 Ам. 6:8
51:15 Яр. 1:1; Аюп 9:8; Зәб. 103:2; Йәш. 40:22; 44:24; 51:13; Йәр. 10:12
51:16 Йәр. 10:13

Исраил болса Униң Өз мираси болған қәбилисидур;
Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар Униң намидур.

Пәрвәрдигар Исраилға сөз қилиду

20 Сән Исраил Мениң гөрзәм,
Мениң җәң қуралимдурсән;
Сениң билән Мән әлләрни битчит қилимән,
Сениң билән падишалиқларни тар мар қилимән;
21 Сениң билән һәм ат һәм ат мингүчини битчит қилимән;
Сениң билән һәм җәң һарвуси һәм һайдиғучисини битчит қилимән;
22 Сениң билән һәм әр һәм аялни битчит қилимән;
Сениң билән һәм қери һәм яшларни битчит қилимән;
Сениң билән һәм жигит һәм қизни битчит қилимән;
23 Сениң билән һәм падичи һәм қой падисини битчит қилимән;
Сениң билән һәм дехан һәм боюнтуруққа қетилған калилирини битчит қилимән;
Сениң билән һәм валийлар һәм һөкүмранларни битчит қилимән.
24 — Мән көз алдиңларда Бабилниң һәм барлиқ калдийләрниң Зионда қилған барлиқ рәзиллигини өз бешиға чүшүрүп яндуримән, — дәйду Пәрвәрдигар.

25 — Мана, Мән сән Бабилға қаршимән, и пүткүл йәр йүзини һалак қилғучи тағ;
Мән қолумни үстүңгә созуп,
Сени тик ярлардин ғулитип,
Домилитип чүшүрүп, сени көйүп түгигән бир янар тағ қилимән, — дәйду Пәрвәрдигар.
26 Шуниң билән улар сәндин бүрҗәк чиқириш үчүнму таш тапалмайду,
Яки һул үчүнму һечйәрдин таш тапалмайду;
Чүнки сән мәңгүгә бир вәйранә болисән, — дәйду Пәрвәрдигар.

27 — Зиминда җәң туғини көтириңлар,
Әлләр арисида канай челиңлар;
Бабилға җәң қилишқа әлләрни тәйярлаңлар;
Арарат, Минни вә Ашкиназ падишалиқлирини чақирип жиғиңлар;
Униңға һуҗум қилғучи қошунларға бир сәрдар бекитиңлар;
Атларни топ-топ чекәткә лечинкилиридәк зиминға түркүмләп чиқириңлар;
28 Униңға җәң қилишқа әлләрни тәйярлаңлар,
— Медиалиқларниң падишалири, валийлири вә барлиқ һөкүмдарлирини, шундақла у һөкүм сүргән зиминларниң барлиқ адәмлирини тәйярлаңлар!
29 Шуниң билән йәр йүзи тәвринип азаплиниду; чүнки Пәрвәрдигарниң Бабилға қарши бағлиған нийәтлири,

---

51:19 **«Яқупниң несивиси Болғучи...»** — Яқуп мошу йәрдә Яқуп вә униң әвлатлири Исраилниму көрситиду. «Яқупниң несивиси» Худаниң Өзидур, әлвәттә.
51:19 Йәр. 10:16
51:20 **«Сән Исраил Мениң гөрзәм, Мениң җәң қуралимдурсән; сениң билән Мән әлләрни битчит қилимән, сениң билән падишалиқларни тар мар қилимән...»** — әйни тексттә пәқәт «Сән мениң гөрзәм...» дейилиду. Әнди Худаниң бу сөзлири кимгә ейтилиду?
–Бәзи алимлар *(пеилларни «өткән заман»ға өзгәртип)* Бабилға ейтилған, дәп қарайду. Башқилар *(кәлгүсидә Бабил империйәсини вәйран қилидиған)* Парс империйәсигә ейтилиду, дәп қарайду; бирақ бизниңчә улар Исраилниң өзигә ейтилиду *(24-айәтни көрүң)*. Башқа пәйғәмбәрләрниң сөзлири бойичиму, ахирқи заманларда Исраил хәлқи Худаниң бир җазалаш қурали болиду *(мәсилән, «Йәш.» 41:5, «Зәк.» 12:7ни көрүң)*.
51:20 Йәр. 50:23
51:27 **«чекәткә лечинкилири»** — ибраний тилида бу сөз бәлким чекәткә лечинкисиниң өсүш җәрянидики әң зиянлиқ басқучини көрситиши мумкин.

йәни Бабилниң зиминини һеч адәм турмайдиған чөл-баяван қиливетиш нийити әмәлгә ашмай қалмайду.

30 Бабилдики палванлар уруштин қол үзиду;
Улар қорғанлирида амалсиз олтириду;
Уларниң дәрмани қалмайду,
Улар аяллардәк болуп қалиду;
Униң туралғулириға от қоюлиду;
Дәрваза саласунлири сундурулиду.
31 Жүгүрүп келиватқан бир чапармән йәнә бир чапармәнгә, бир хәвәрчи йәнә бир хәвәрчигә Бабил падишасиниң алдидила учришип қелип униңға: —
«Силиниң пүткүл шәһәрлири у чәттин бу чәткичә ишғал қилинди;
32 Дәрия кечиклири егиливелинди,
Қомушлуқлар отта көйдүрүлди,
Палванлири дәккә-дүккигә чүшүшти!»
— дәп җакалишиду.
33 Чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси мундақ дәйду: —
Бабилниң қизи тәкшилинип чиңдилидиған вақти болған хамандәк бесилиду;
Бирдәмдила, униң һосули орулидиған вақти йетип болиду!
34-35 Зионда турғучи қиз: — «Бабил падишаси Небоқаднәсар мени жутуп,
Мени ғаҗилап әзгән;
У ичимни бошитилған қачидәк қилип қойған;
У әждиһадәк мени жутуп,
Өзини назу-немәтлирим билән тойғузған,
Мени қуруқдап пак-пакиз қиливәткән.
Маңа, мениң тенимгә қилған зораванлиғи Бабилниң бешиға чүшүрүлсун» — дәйду,
Вә Йерусалим: «Мениң қанлирим Калдийәдә турғучиларниң бешиға төкүлсун» — дәйду.
36 Шуңа Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Мана, Мән сениң дәвайиңни сораймән,
Сән үчүн қисас алимән;
Мән униң деңизини қурутимән, булиқини қағҗиритимән.

51:30 Йәр. 50:37

51:32 **«Дәрия кечиклири егиливелинди, қомушлуқлар отта көйдүрүлди, палванлири дәккә-дүккигә чүшүшти!» — дәп җакалишиду»** — Бабилниң қандақ йол билән ишғал қилинғанлиғиниң тәпсилатлири тоғрилиқ «Қошумчә сөз»имизни көрүң. Парс қошуни Әфрат дәриясиниң еқиш йөнилишини өзгәртиветиду, дәрия қисқа вақит ичидила қуруп кетиду. Парслар су йоқ дәриядин меңип шәһәргә кирди. Шуниң билән шәһәр ичидики «дәрия кечиклири» биринчи болуп егиливелинди. Шәһәр әтрапидики «қомушлуқларниң көйдүрүлүши»дин мәхсәт шәһәрдин қачқанларға йошурунғидәк җайлар болмисун үчүн еди.

51:33 **«униң һосули орулидиған вақти»** — бәлким адәмлири вә имарәтлири жиқитилидиған, йәни униң җазалиниш вақтини көрситиду.

51:34-35 **«Бабил падишаси Небоқаднәсар мени жутуп, мени ғаҗилап әзгән; ...маңа, мениң тенимгә қилған зораванлиғи Бабилниң бешиға чүшүрүлсун» — дәйду, вә Йерусалим: «Мениң қанлирим Калдийәдә турғучиларниң бешиға төкүлсун» — дәйду** — бу 34-35-айәттики сөзлигүчи «Зионда турғучи қиз» бәлким «адәмләштүрүлгән» Йерусалимға вәкил келиду. **«маңа, мениң тенимгә қилған зораванлиғи..»** — бәлким Йерусалим вә униң хәлқини көрситиду.

51:36 **«Мана, Мән сениң дәвайиңни сораймән, сән үчүн қисас алимән; Мән униң деңизини қурутимән, булиқини қағҗиритимән»** — Парс қошуни Бабилдин өтидиған Әфрат дәриясини қурутиду. Улар шу йол билән шәһәрни ишғал қилиду. «Қошумчә сөз»имизни көрүң.

51:36 Йәр. 50:38

37 Бабил болса дога-дога харабиләр,
Чилбөриләрниң туралғуси болиду;
Зимини адәмни дәһшәт басидиған һәм дайим уш-уш қилинидиған объект болиду,
Һеч адәм шу йәрдә турмайду.
38 Уларниң һәммиси яш ширлардәк һувлишиду,
Асланлардәк бир-биригә хирис қилишиду;
39 Уларниң кәйпияти қизип кәткәндә, Мән уларға бир зияпәт тәйярлап қойимәнки, улар-
ни мәс қиливетимән; шуниң билән улар яйрап-яшнап кетиду, — андин мәңгүгә уйқиға
ғәриқ болуп, қайтидин һеч ойғанмайду, — дәйду Пәрвәрдигар. 40 Боғузлашқа йетили-
гән қозилардәк вә биллә йетиләнгән қочқарлар һәм текиләрдәк Мән уларни боғузлашқа
чүшүримән.

41 Шешақниң ишғал қилинғанлиғиға қара!
Пүткүл йәр йүзиниң пәхриниң тутулғанлиғиға қара!
Бабилниң әлләр арисида адәмни дәһшәт басидиған объекти болғанлиғиға қара!
42 Деңиз Бабил үстидин өрләп кәтти;
У нурғунлиған долқунлар билән ғәриқ болди.
43 Униң шәһәрлири адәмни дәһшәт басидиған объект,
Қағҗирақ йәр, бир чөл, һеч ким турмайдиған зимин болди;
Һеч қандақ инсан балиси қайтидин шу йәрләрдин өтмәйду.
44 Мән Бабилда Бәлни җазалаймән;
Мән униң ағзидин жутувалғинини яндурувалимән;
Әлләр қайтидин униңға қарап еқип келишмәйду;
Бәрһәқ, Бабилниң сепили ғулап кетиду.
45 Униң оттурисидин чиқиңлар, и хәлқим!
Һәр бириңлар Пәрвәрдигарниң қаттиқ ғәзивидин өз жениңларни елип бәдәр қечиңлар!
46 Силәр зиминда аңлиниватқан питнә-иғвадин жүригиңларни су қилмаңлар вә қорқ-
маңлар;
Бу жил бир питнә-иғва, келәр жили йәнә бир питнә-иғва чиқиду;
Зиминда зулум-зораванлиқ партлайду, һөкүмдарлар һөкүмдарларға қарши чиқиду.
47 Шуңа мана, шу күнләр келидуки,
Мән Бабилдики ойма мәбудларни җазалаймән;
Шуниң билән униң пүткүл зимини хиҗаләткә қалдурулиду,
Униңда өлтүрүлгәнләр униң ичидә жиқилиду;

51:38 **«Уларниң һәммиси яш ширлардәк һувлишиду, асланлардәк бир-биригә хирис қилишиду»** — Бабиллиқлар һарақкәшлигидин атиқи чиққан еди. Бу айәт бәлким шуларниң мәс болуп «шир кәйп» болғанлиғини билдүриду. 39-айәтниму көрүң. Бабилниң падишаси Бәлшазар әмир-вәзирлири билән биллә мәс болғанда, шәһири бөсүлүп ишғал қилинған *(«Дан.» 5-бапни оқуң)*.

51:39 **«Уларниң кәйпияти қизип кәткәндә, Мән уларға бир зияпәт тәйярлап қойимәнки, уларни мәс қиливетимән; шуниң билән улар яйрап-яшнап кетиду, — андин мәңгүгә уйқиға ғәриқ болуп, қайтидин һеч ойғанмайду»** — бу бешарәтниң әмәлгә ашурулушини йәнә «Дан.» 5-бапта көрүң.

51:41 **«Шешақниң ишғал қилинғанлиғиға қара»** — «Шешақ» Бабилни көрситидиған һәҗвий, кинайилик бир исим. 25:26тики изаһатни көрүң.

51:41 Йәш. 13:19; Йәр. 25:26

51:42 **«деңиз ... долқунлар...»** — Тәврат-Инҗилда көп вақитларда символ сүпитидә топ-топ қошунларни көрситиду.

51:44 **«мән Бабилда Бәлни җазалаймән»** — «Бәл» — *(яки «Мардук»)* Бабилниң әң муһим бути.

51:47 **«...Шуниң билән униң пүткүл зимини хиҗаләткә қалдурулиду, униңда өлтүрүлгәнләр униң ичидә жиқилиду»** — демәк, Бабил хәлқи зиминидин һеч қачалмайдиған болиду.

48 Шуниң билән асман вә зимин вә уларда бар болғанлар Бабил үстидин шатлиқтин яңрайду;
Чүнки шималдин һалак қилғучилар униңға җәң қилишқа келиду — дәйду Пәрвәрдигар.
49 Бабил түпәйлидин пүткүл йәр йүзидики өлтүрүлгәнләр жиқилғандәк,
Бабил Исраилда өлтүрүлгәнләр түпәйлидин Бабил жиқилмай қалмайду.
50 Қиличтин қачқанлар, жирақ кетиңлар, һаял болмаңлар;
Чәт йәрләрдин Пәрвәрдигарни сеғиниңлар,
Йерусалимни есиңларға кәлтүрүңлар.
51 «Биз хиҗаләткә қалдуқ, чүнки һақарәткә учридуқ;
Шәрмәндичиликтин йүзимиз төкүлди;
Чүнки ят адәмләр Пәрвәрдигарниң өйидики муқәддәс җайларға бесип кирди!».
52 Шуңа шу күнләр келидуки, — дәйду Пәрвәрдигар,
— Мән униңдики ойма мәбудларни җазалаймән;
Униң пүткүл зимини бойида ярилинип җан һәлқумида иңришиду.
53 Бабил асманларға көтирилгән болсиму,
Униң жуқури истиһкам-қорғини мустәһкәмләнгән болсиму,
Лекин Мениңдин униңға һалак қилғучилар йетип баридиған болди, — дәйду Пәрвәрдигар.
54 Бабилдин налә-пәряднiң авази,
Калдийләрниң зиминидин зор һалакәтниң садаси көтирилиду.
55 Чүнки Пәрвәрдигар Бабилни һалак қилмақчи болиду;
У униңдин вараң-чуруңлирини йоқитиду;
Суларниң долқунлири өркәшләватқан сулардәк шарқирайду,
Уларниң авази шавқунлап келиду.
56 Чүнки һалак қилғучи униңға, йәни Бабилға җәң қилишқа келиду,
Шуниң билән униң палванлири әсиргә чүшиду;
Уларниң оқялири сундурулиду;
Чүнки Пәрвәрдигар — қисаслар алғучи Тәңридур;
У яманлиқни яндурмай қалмайду.
57 — Мән униң әмирлири, данишмәнлири, валийлири, һөкүмдарлири вә палванлирини мәс қилимән;
Улар мәңгүгә ухлайду вә қайтидин һеч ойғанмайду — дәйду Падишаһ, — Нами самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.
58 Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Бабилниң кәң сепиллири йәр билән йәксан қилиниду,
Униң егиз дәрвазилири пүтүнләй көйдүрүлиду;
Шуниң билән әлләрниң җан тикип тапқан меһнити беһудә болиду,
Әл-жутларниң өзлириниң җапалиқ әҗири пәқәт отқа йеқилғу болиду.

51:49 **«Бабил түпәйлидин пүткүл йәр йүзидики өлтүрүлгәнләр жиқилғандәк, Бабил Исраилда өлтүрүлгәнләр түпәйлидин Бабил жиқилмай қалмайду»** — айәттики әйни ибраний текстни чүшиниш тәс. Оқурмәнләр башқа тәрҗимиләрни учритиши мүмкин. Лекин умумий мәнаси чоқум тәрҗимимиздәк болуши керәк.
51:50 **«Қиличтин қачқанлар, жирақ кетиңлар, һаял болмаңлар; чәт йәрләрдин Пәрвәрдигарни сеғиниңлар, Йерусалимни есиңларға кәлтүрүңлар»** — еникки, бу сөзләр Бабилда сүргүн болған Исраилларға ейтилиду.
51:51 **«Биз хиҗаләткә қалдуқ, чүнки һақарәткә учридуқ; ...чүнки ят адәмләр Пәрвәрдигарниң өйидики муқәддәс җайларға бесип кирди!»** — шүбһисизки, бу сөзләр Бабилда сүргүн болғанларниң қайғуруп ейтидиғанлири болиду.
51:55 **«...суларниң долқунлири өркәшләватқан сулардәк шарқирайду, уларниң авази шавқунлап келиду»** — «суларниң долқунлири», «уларниң авази» болса бәлким «һалак қилғучилар»ниңки болиду. Улар «деңиз»ға охшитилған *(42-айәт)*; 56-айәт уларниң һәрикитиниму көрситиду.
51:58 **«Шуниң билән әлләрниң җан тикип тапқан меһнити беһудә болиду»** — әлләрниң бекар ишлигини, «җапалиқ әҗири» бәлким зор шәһәр-империйә болған Бабилни көп меһнәт сиңдуруп қуруп чиққанлиғини көрситиду *(«Һаб.» 2:13ни көрүң)*.

[59] Йәһуда падишаси Зәдәкия тәхткә олтарған төртинчи жили, Бабилға барғинида Маһсе-
яһниң нәвриси, Нерияниң оғли Серая Зәдәкияға һәмраһ болуп барған (Серая баш ғожи-
дар еди). Йәрәмия пәйғәмбәр униңға сөз тапилиған. [60] Йәрәмия орам қәғәзгә Бабилниң
бешиға чүшидиған барлиқ күлпәтләрни, — йәни Бабил тоғрилиқ пүтүклүк бу барлиқ
сөзләрни язған еди; [61] вә Йәрәмия Сераяға мундақ деди: — Сән Бабилға йетип барғанда,
бу сөзләрниң һәммисини оқуп чиқип вә: —
[62] «Пәрвәрдигар, Сән бу жай тоғрилиқ: — Мән уни йәксан қилимәнки, униңда һеч ким,
нә инсан нә һайван турмайдиған, мәңгүгә бир вәйранә болиду — дегәнсән» — дәйсән;
[63] шундақ қилип бу язмини оқуп чиққандин кейин, униңға таш теңип, Әфрат дәрияси-
ниң оттурисиға чөрүвәт, [64] вә: «Мән униң үстигә чүшүрмәкчи болған күлпәтләр түпәй-
лидин, Бабил шу ташқа охшашла ғәриқ болуп қайтидин өрлимәйду; улар һалидин кети-
ду» — дәйсән.
Йәрәмияниң сөзлири мошу йәрдә түгиди.

Йерусалимниң бөсүлүп ишғал қилиниши

52 [1] Зәдәкия Йәһудаға падиша болғанда жигирмә бир йешида еди; у Йерусалимда
он бир жил һөкүм сүрди. Униң аниси Либнаһлиқ Йәрәмияниң қизи болуп,
исми Һамутал еди. [2] У падиша Йәһоакимниң қилғинидәк, Пәрвәрдигарниң нәзиридә
рәзил ишларни қилди. [3] Пәрвәрдигарниң Йерусалимға һәм Йәһудаға қаратқан ғәзиви
түпәйлидин, Пәрвәрдигар уларни Өз һозуридин һайдиветкичә болған арилиқта,
төвәндики ишлар йүз бәрди. Биринчидин, Зәдәкия Бабил падишасиға исян көтәрди.
[4] Шундақ болдики, униң сәлтәнитиниң тоққузинчи жили онинчи айниң онинчи күнидә
Бабил падишаси Небоқәднәсар пүткүл қошуниға йетәкчилик қилип Йерусалимға һуҗум
қилишқа кәлди; улар уни қоршивелип барғаһ қуруп, униң әтрапида қаша-потәйләрни
қурушти. [5] Шуниң билән шәһәр Зәдәкияниң он биринчи жилиғичә муһасиридә турди.
[6] Шу жили төртинчи айниң тоққузинчи күни шәһәрдә еғир қәһәтчилик һәммини басқан
вә зиминдикиләр үчүнму һеч аш-озуқ қалмиған еди. [7] Шәһәр сепили бөсүлди; барлиқ
җәңгивар ләшкәрләр қачмақчи болуп, түн кечидә шәһәрдин бәдәр тикиветишти. Улар
падиша бағчисиға йеқин «икки сепил» арилиғидики дәрвазидин кетишти (Калдийләр
болса шәһәрниң һәммә тәрипидә бар еди). Улар Иордан җилғисидики «Арабаһ түзләң-
лиги»ни бойлап кечишти. [8] Лекин Калдийләрниң қошуни падишани қоғлап Йерихо
түзләңлигидә Зәдәкияға йетишти; униң пүтүн қошуни униңдин тарқилип кәткән еди.
[9] Вә улар падишани тутуп, Хамат зиминидики Риблаһ шәһиригә, Бабил падишасиниң
алдиға апарди; у шу йәрдә униң үстидин һөкүм чиқарди. [10] Бабил падишаси Зәдәкияниң
оғуллирини униң көз алдида қәтл қилди; у Йәһуданиң барлиқ әмирлириниму Риблаһ
шәһиридә қәтл қилди; [11] андин Зәдәкияниң көзлирини оювәтти; Бабил падишаси уни
мис кишәнләр билән бағлап Бабилға елип келип, өлгичә зинданға қамап қойди.

Муқәддәс ибадәтханиниң харап қилинғанлиғи

51:59 **«Нерияниң оғли Серая Зәдәкияға һәмраһ болуп барған Серая баш ғожидар еди,...»** — Серая Баруқниң акиси яки укиси еди. 32:12дә униң бовиси «Маасеяһ» дейилиду.

52:1 2Пад. 24:18

52:4 **«...униң Небоқәднәсарниң сәлтәнитиниң тоққузинчи жили онинчи айниң онинчи күнидә»** — миладийәдин илгири 588-жили, 15-Январ еди.

52:4 2Пад. 25:1; Йәр. 39:1

52:6 **«зиминдикиләр үчүнму һеч аш-озуқ қалмиған еди»** — башқа бир хил тәрҗимиси «әтрапидики зиминдикиләр үчүнму һеч аш-озуқ қалмиған еди». Бу тәрҗимә тоғра болса, «әтрапидики зиминдикиләр» шәһәр әтрапидики зиминдин қечип панаһ издәп шәһәргә киргәнләрни көрситиду.

[12] Бәшинчи айниң онинчи күнидә (бу Бабил падишаси Небоқаднәсарниң он тоққузинчи
жили еди) Бабил падишасиниң хизмитидә болған, пасибан беги Небузар-Адан Йеруса-
лимға йетип кәлди. [13] У Пәрвәрдигарниң өйини, падишаниң ордисини вә шәһәрдики
барлиқ өйләрни көйдүрүвәтти; барлиқ бәһәйвәт имарәтләргә у от қоюп көйдүрүвәт-
ти. [14] Вә пасибан беги йетәкчилигидики Калдийләрниң пүткүл қошуни Йерусалимниң
әтрапидики пүткүл сепилини өрүвәтти.
[15] Пасибан беги Небузар-Адан зиминдики әң намрат кишиләрдин бир қисмини, шәһәрдә
қалған башқа кишиләрни, Бабил падишаси тәрәпкә қечип тәслим болғанларни вә қалған
һүнәрвәнләрни әсир қилип уларни елип кәтти. [16] Лекин пасибан беги Небузар-Адан зи-
миндики әң намратларниң бир қисмини үзүмзарлиқларни пәрвиш қилишқа вә терик-
чилик қилишқа қалдурди.
[17] Калдийләр Пәрвәрдигарниң өйидики мистин ясалған икки түврүкни, дас тәгли-
клирини вә Пәрвәрдигарниң өйидики мистин ясалған «деңиз»ни чеқип, барлиқ
мислирини Бабилға елип кәтти. [18] Улар йәнә ибадәттә ишлитилидиған идишлар,
гүҗәк-бәлгүҗәкләр, лахшигирлар, қачилар, пиялә-тәхсиләр һәм мистин ясалған бар-
лиқ әсвапларни елип кәтти; [19] даслар, хушбуйданлар, қачилар, күлданлар, чирақданлар,
пиялиләр вә җам-қәдәһләрни болса, алтундин ясалған болсиму, күмүчтин ясалған бол-
симу, уларниң һәммисини пасибан беги елип кәтти. [20] Сулайман падиша Пәрвәрдигар-
ниң өйи үчүн мистин ясатқан икки түврүк вә «деңиз», шундақла униң тәгилиги болған
он икки буқини у елип кәтти; чүнки бу мис сайманларниң еғирлиғини өлчәш мүмкин
әмәс еди.
[21] Икки түврүк болса, һәр бириниң егизлиги он сәккиз гәз, айланмиси он икки гәз келәт-
ти; һәр бириниң ичи кавак болуп, мисниң қелинлиғи төрт бармақ еди. [22] Түврүкниң
үстидики беши болса мис болуп, егизлиги бәш гәз еди; униң пүтүн айланмиси тор
шәклидә һәм анар нусхиси билән безәлгән еди, һәммиси мистин еди; иккинчи түврүк-
му униңға охшаш болуп, уму анар нусхиси билән безәлгән еди. [23] Һәр бир түврүкниң
бешиниң янлирида тохсән алтә анар нусхиси бар еди; торда җәмий болуп йүз анар нус-
хиси бар еди.
[24] Пасибан беги Небузар-Адан болса баш каһин Серая, орунбасар каһин Зәфания вә
ибадәтханидики үч нәпәр ишикбақарниму әсиргә алди. [25] У шәһәрдин ләшкәрләрни
башқуридиған бир ағват әмәлдарни, шәһәрдин тапқан орда мәслиһәтчилиридин йәтти-
ни, йәрлик хәлиқни ләшкәрликкә тизимлиғучи, йәни қошунниң сәрдариниң кативини
вә шәһәрдин атмиш нәпәр йәрлик кишини тутти. [26] Пасибан беги Небузар-Адан буларни
Бабил падишасиниң алдиға, Риблаһқа елип барди. [27] Бабил падишаси Хамат зиминиди-
ки Риблаһда бу кишиләрни қиличлап өлтүрүвәтти.
Шу йол билән Йәһуда өз зиминидин сүргүн қилинди.

52:12 **«Бәшинчи айниң онинчи күнидә...Бабил падишаси Небоқаднәсарниң он тоққузинчи жили...»** — миладийәдин илгири 586-жили, 17-Авғуст еди.
52:15 **«қалған һүнәрвәнләр»** — яки «қалған топ-топ адәмләр».
52:17 **«дас тәгликлири»** — булар болса «деңиз»дин кичик болған дасларни көтиридиған тәгликләрни көрситиду. Бу айәтләрдә тилға елинған җабдуқ-бисатларни көпрәк чүшиниш үчүн «1Пад.» 7:8-51-айәтни көрүң.
52:17 Йәр. 27:19
52:19 **«даслар, хушбуйданлар, қачилар, күлданлар, чирақданлар, пиялиләр вә җам-қәдәһләрни болса, алтундин ясалған болсиму, күмүчтин ясалған болсиму, уларниң һәммисини пасибан беги елип кәтти»** — бу алтун-күмүч вә мистин ясалған барлиқ қача-қучилар вә барлиқ әсваплар, Йәрәмияниң илгәрки бир бешарити бойичә, 54 жилдин кейин Парс императори Қорәшниң пәрмани билән Йерусалимға қайтурулди *(27:21-22ни көрүң)*.
52:21 **«гәз»** — *(яки «җәйнәк»)* Тәвраттики бир өлчәмдур, җәйнәктин қолниң учиғичә болған арилиқтур, тәхминән 45 сантиметр.
52:21 1Пад. 7:15; 2Пад. 25:17; 2Тар. 3:15
52:25 **«бир ағват әмәлдар...»** — яки пәқәт «бир әмәлдар...».

Йәһуда Бабилға сүргүн қилиниду

[28] Небоқаднәсар сүргүн қилған кишиләрниң сани мундақ еди: — йәттинчи жили үч миң
жигирмә үч Йәһудий; [29] Небоқаднәсарниң он сәккизинчи жили у Йерусалимдин сәккиз
йүз оттуз икки кишини сүргүн қилди; [30] Небоқаднәсарниң жигирмә үчинчи жили па-
сибан беги Небузар-Адан Йәһудийлардин йәттә йүз қириқ бәш кишини сүргүн қилди;
җәмий болуп сүргүн қилинғанларниң сани төрт миң алтә йүз киши еди.

Йәһоакинниң сүргүн болуши

[31] Шундақ болдики, Йәһуда падишаси Йәһоакин сүргүн болған оттуз йәттинчи жили он
иккинчи айниң жигирмә бәшинчи күни шу иш йүз бәрди: Әвил-Меродақ Бабилға па-
диша болған биринчи жили, у Йәһуда падишаси Йәһоакинниң қәддини көтирип, уни
зиндандин чиқарди; [32] у униңға мулайим сөз қилип, униң орнини Бабилда униң билән
биргә турған башқа падишаларниң орнидин жуқури қилди; [33] шуниң билән Йәһоакин
зиндандики кийимлирини селиветип, өмриниң қалған һәр бир күнидә һәрдайим пади-
ша билән биллә һәмдәстихан болушқа муйәссәр болди. [34] Униң несивиси болса, Бабил
падишасиниң униңға беғишлиған дайимлиқ илтипати еди; бу илтипат күндилик еди,
йәни у униңға таки аләмдин өткичә өмриниң һәр бир күни муйәссәр қилинған.

52:28 **«йәттинчи жили»** — бәзи кона язмиларда «он йәттинчи жили» дейилиду.
52:30 **«Небузар-Адан Йәһудийлардин йәттә йүз қириқ бәш кишини сүргүн қилди; җәмий болуп сүргүн қилинғанларниң сани төрт миң алтә йүз киши еди»** — бу санлар «2Пад.» 24:14-16дә хатириләнгәнгә охшимайду. «Йәрәмия»дики санлар бәлким Йерусалимдикиләрни, «2Пад.»дики сан пүтүнләй Йәһудадикиләрни көрситиши мүмкин. Бу санлар аз көрүнсиму, оқурмәнләрниң есидә болуши керәкки, Йәрәмияниң һәм Әзакиялниң бешарәтлири бойичә Йәһудадикиләрниң көпинчиси «қилич, қәһәтчилик вә ваба-кесәл» билән өлгән болса керәк.
52:31 2Пад. 25:27-30

Қошумчә сөз

Биз мошу йәрдә һәр бир айәтни шәрһ қилмақчи яки китапниң һәр тәрәплири үстидә тохталмақчи әмәсмиз; бәлки пәқәт оқурмәнләргә ярдәм беридиған бир нәччә алаһидә темилар, бир нәччә қизиқ нухтилар яки көп учрайдиған соаллар үстидә тохтилимиз.

«Әл билән бир» яки «әлдин бөлүнгән»?

Инсанлар үчүн әң муһим тема болған (төвәндә тохталмақчи болған «Қутқазғучи-Мәсиһ вә йеңи әһдә») тоғрилиқ сөзлишиштин илгири, буниң билән зич бағлиқ болған башқа муһим бир иш үстидә тохталмисақ болмайду. Дәрһәқиқәт: —

«Әлгә баққан хар болмас»
«Әлгә қошулсаң әр боларсән, әлдин айрилсаң йәр боларсән»
«Белиқ судин айрилалмас, батур әр әлдин»
«Топтин айрилғанни бөрә йәр»
«Бөлүнгәнни бөрә йәр» дегән мошундақ мақал-тәмсилләр наһайити көп.

Бу мақал-тәмсилләрни Әйса Мәсиһниң бир гепи билән селиштурайли: —

«**Тар дәрвазидин кириңлар. Чүнки кишини һалакәткә елип баридиған дәрваза кәң болуп, йоли кәңташа вә дағдамдур, вә униңдин киридиғанлар көптур. Бирақ һаятлиққа елип баридиған дәрваза тар, йоли қистаң болуп, уни тапалайдиғанларму аз**» (Инҗил, «Мат.» 7:13-14).

Әнди «әл»гә әгәшкән болсақ қайси йолда болимиз? Һаятлиққа баридиған «аз адәм тапалайдиған» йолда боламдуқ? Әгәр сиз җававән: «Мениң жутум башқа әлләргә охшимайду» десиңиз, бу пәқәт милләтпәрәс мәғрурлуқла, халас. Мәлум бир әлниң гуналири башқа әлниңкигә охшимайдиған болсиму, лекин биз тутқан һәр қандақ гуналиқ йол пәқәт һәққанийлиқ вә пак-муқәддәслик орун алалайдиған җәннәткә бизни налайиқ қилиду. Өз гуналириңиз охшаш тезликтә өзиңизни дозаққа елип баридиған болса, башқиларниң гуналирини тәнқит қилишниң пайдиси барму?

Тәвраттики «Йәрәмия» қисми болса бу һәқиқәтләргә рошән бир мисалдур. У өмриниң көп қисмида өз җәмәтидикиләр, өз дәвридики падишалар вә муһтәрәм «диний әрбаблар» тәрипидин чәткә қеқилған. Бәзи вақитларда йошурунивалған, бәзи вақитларда қоғланған, у һәрдайим өзини қәстләп жүридиған кишиләр түпәйлидин өлүм сайисида жүрәтти. У болса «әлдин бөлүнгән»; лекин һәқ болса униңда, наһәқ болса «әл»дә еди. Йеганә бирла болсун, яки миң арисида болсун, һәқиқәткә ишәнгән вә һәқиқәтни сөзләйдиған, өзини һәқиқәт билән бир қилған киши болса һәқлиқтур. «Бөлүнгәнни бөрә йәр» дегәнниң орниға: «Худа билән бир болған көпниң ичидидур» дегән мақални алмаштурғумиз бар. Мәсилән, пүткүл аилидикилирим, барлиқ әҗдатлирим бутқа чоқунған болса, мениң бутпәрәслигимму тоғра болған боламду? Мениң әтрапимдикиләр оғрилар, баҗ оғрилиғучилар, яки өз җөрилирини алдап башқилар билән бир орунда ятқучилар болса, ундақта бу «көп кишиләр қилған» иш һәқлик иш боламду? Қиямәт күнидә Һәммигә Қадир биздин: «Мениң һәқиқитимни

немә қилдиң?» дәп сориғанда биз: «Башқилар буниңға әгәшмиди, шуңа мәнму әгәшмидим» десәк қандақму банә болиду? Биз үчүн зади қайсиси үстүн, һәммигә Қадирниң сөзиму, яки «әлниң пикри»му?

Бу иашта һалқилиқ мәсилә мағрурлуқ, мәйли шәхсий яки миллий мағрурлуқ болсун, охшашла мағрурлуқтур. Әгәр Худаниң һаятимиз үстидин чиқарған: «Гунакар!» дегән һөкүмини қобул қилғумиз болмиса, шуниңдәк униң нижатлиқ илтипатини қобул қилғумиз болмиса, У бизгә қарши туриду. Һәммимизгә өз гуналиримизни тонуп йетишниң орниға, башқиларниң гуналирини тәнқит қилиш асанға чүшиду; өз елимизниң гуналирини тонуп йетишниң орниға, башқа әлниң гуналирини тәнқит қилиш асан чүшиду. Бирақ ахирида мошундақ тәнқитләр өзимизни дозаққа елип бариду, халас; биз дайим өз гуналиримизни бир тәрәп қилмай туруп башқиларға «йоллирини һеч өзгәртмәйду улар» дәп тәнә қилимиз. Һәммигә қадир бу тоғрилиқ немә дәйду? Һәтта биз өз гунакар һалитимиздин өзгиришкә интилидиған «аз сан»дики кишиләр болсақму, лекин «һеч немигә тиришмайдиғанлар»ниң үстидин һөкүм чиқирип уларни кәмситишимиз мүмкин; лекин бундақ һөкүм чиқиришимизниң өзи бизниң техи нижатлиқ йолида дәсләпки қәдәмни басмиғанлиғимизға испаттур. Нижат йолиниң дәсләпки қедими болса: «Өз гуналирим Худа алдида сесиқтур, пәқәт У маңа меһир-шәпқәт көрсәтсила андин шәхсийәтчилик вә һалакәтниң «патқақ азгили»дин тартилип қутқузулимән» дегәнни тонуп йетиштин ибарәттур.

Йәрәмия һәргиз «Мән яхши, башқилар яман» яки «өзәм бәг, өзәм чоң» дәйдиған, башқиларни тәнқит қилишқа амрақ киши әмәс еди. У өз ели тәрипидин кәмситилгән, дайим уларниң зиянкәшлигигә учриған болсиму, униң Худаниң уларға рәһимдиллиқ көрситишини давамлаштурушини тилигәнлигини көримиз. Бәзи вақитларда у Худадин: «Мән үчүн қисас алғайсән» дәп дуа қилғини билән, мәзкур китаптин (мәсилән, 14:8-9дин) һәм униң «Йәрәмияниң жиға-зарлири» дегән китавидин униң уларниң һали үстидин төккән қайғу-һәсрәтлири вә уларға бағлиған чоңқур муһәббитиниму көрәләймиз.

Бизгә немишкә «Қутқазғучи-Мәсиһ» (23:6) вә «йеңи әһдә» (31:31-34) керәк?

Жуқирида ейтқинимиздәк, Йәрәмияниң пәйғәмбәрлик хизмитиниң дәсләпки жиллири Йосия падишаниң «ислаһат елип барған» вақтиға тоғра кәлгән еди. Йосия өзи Худадин қорқидиған падиша еди. Әнди у бутпәрәсликкә петип кәткән бир әл үстигә падиша болғанда немиләрни қилиши керәк? У ишни муқәддәс ибадәтханидин башлиди; шу йәрдин у һәр қандақ мәбудларни чеқип, барлиқ бутпәрәс каһинларни орнидин қалдурувәтти. У пүткүл дөләтни тәкшүрүп, барлиқ тепип чиққан бутпәрәс тавапгаһларни вәйран қилди. У Муса пәйғәмбәргә тапшурулған қанун-дәстурларға бойсунған падиша болуш сүпити билән бу ишларни қилиш униң бурчи еди. У сотханилардин парихорлуқ яки чириклишишни ениқлап чиққан болса қәтъий бир тәрәп қилди. Дөләт бойичә зор катта бир «өтүп кетиш һейти» өткүзди («2Тар.» 30-бап). Йосия тоғрилиқ: «**Униңдәк Мусаға чүширилгән қанунға интилип пүтүн қәлби, пүтүн жени вә пүтүн күчи билән Пәрвәрдигарға қайтип, өзини беғишлиған бир падиша униңдин илгири болмиған еди вә униңдин кейинму униңға охшаш бириси болуп бақмиди**» («2Пад.» 25:23). Сирттин қариғанда нурғун ишлар наһайити оңушлуқ көрүниду. Бирақ Йәрәмияниң шу күнләрдики бешарәтлири аян қилғандәк, нурғун кишиләрниң ичидә һеч қандақ

өзгириш йоқ еди. Буниңға мисал кәлтүрсәк, Йосияниң күнлиридә Йәрәмия ибадәтханида туруп хәлиққә мундақ тәнбиһ бәргән еди: —

«**Балилар отун териду, атилар от қалайду, аяллар қәстән Мени рәнҗитишкә «асманниң ханиши» үчүн пошкалларни селишқа хемирни жуғуриду, шуниңдәк ят илаһларға «шарап һәдийә»ләрни қуйиду**» (7:18).

Оттуз жил кейин, Йоһанан вә униң ләшкәрлири Йәрәмияни мәҗбурлап Мисирға елип кәткәндә, у уларниң Мисирда қайтидин башлиған «асманларниң ханиши»ға болған бутпәрәслиги тоғрилиқ йәнә тәнбиһ бериду: —

«**Сән Пәрвәрдигарниң намида бизгә ейтқан сөзгә кәлсәк, биз саңа һеч қулақ салмаймиз! Әксичә биз чоқум өз ағзимиздин чиққан барлиқ сөзләргә әмәл қилимиз; өзимиз, ата-бовилиримиз, падишалиримиз вә әмирлиримиз Йәһудадики шәһәрләрдә һәм Йерусалимдики рәстә-кочиларда қилғинидәк бизләр «асманларниң ханиши»ға хушбуй йеқиверимиз вә униңға «шарап һәдийә»ләрни қуюверимиз; чүнки әйни чағда бизниң ненимиз пүтүн болуп, тоққузимиз тәл, һеч күлпәтни көрмәй өткән. Амма «асманларниң ханиши»ға хушбуй йеқишни вә униңға «шарап һәдийә»ләрни қуюшни тохтатқинимиздин башлап, бизниң һәммә нәрсимиз кам болуп, қилич билән һәм қәһәтчилик билән һалак болуп кәлдуқ**» (44:16-18).

Уларниң мошу җавави бизгә: —

(1) Улар гәрчә Йосия күнлиридә бутқа чоқунуштин қол үзгән болсиму, бирдин-бир сәвәп җазадин яки болмиса хәлиқниң тапа-тәнисидин болған қорқунучтин ибарәт еди. Көңлидә болса уни техи қилғуси бар еди.

(2) Гәрчә улар өз көзи билән Йәрәмия пәйғәмбәр ейтқан шунчә көп бешарәтләрниң әмәлгә ашурулғанлиғини көргән болсиму, шундақла бу бешарәтләр униң һазирқи гепиниң һәқиқәтән Худаниң сөзи екәнлигини испатлиған болсиму, улар техи аңлимиди. Уларниң гунаға бағлиған арзу-һәвәслири уларни көз алдидики пакитларға көзини көрмәс қилғанни аз дәп, уларда һәтта: «**Гуна садир қилмиғанлиғимиз** бизгә зиян йәткүзди!» дегәндәк алдамчи туйғуни пәйда қилип қойди.

Шуниң билән Йәрәмия уларғила әмәс, һәммимизгә интайин муһим сөз йәткүзиду: —«**Қәлб һәммидин алдамчи, униң даваси йоқтур. Кимму уни чүшинәлисун?**» (17:9).

Униң сөзлири өзиниңки әмәс, бәлки Худаниң сөзлири; уларға көңүл қоюп қараң. Мошу йәрдә мәсилә пәқәт «Йәһудий қәлби»дә яки «Йәрәмияниң қәлби»дә әмәс, бәлки **«қәлб»тә**, йәни барлиқ инсанларниң қәлбидә. Қиямәт күнидә һөкүмләр бизниң қилғанлиримиз үстидин болупла қалмай, йәнә бизләрниң немә қилғумиз барлиғи үстидинму болиду. Мәсиһ Әйсаниң сөзлиридә: —

«**Силәр бурунқиларға: «қатиллиқ қилма» ... дәп буйрулғанлиғини аңлиғансиләр... лекин мән силәргә ейтимәнки, ким өз қериндишиға сәвәпсиз рәнҗигән болса, Худаниң һөкүм чиқиришиға учрайду**» (Инҗил «Мат.» 5:21).

«**Ким өз қериндишиға өч болса қатилдур**» (Инҗил «1Юһ.» 3:15)

Биз башқа бирисини өлтүрүшни **халаймизму**?

«Силәр бурунқиларға: «зина қилма» ... дәп буйрулғанлиғини аңлиғансиләр; лекин мән силәргә ейтимәнки, ким бир аялға арзу-һәвәс билән қариса, у алликачан көңлидә униң билән зина қилған болиду» (Инҗил «Мат.» 5:27).

Биз башқа бириси билән зина қилишни **халаймизму**?

Бирәр нәрсини оғрилиғимиз болуп баққанму? Дәрһәқиқәт, Мусаға тапшурулған қанунда: «оғрилиқ қилма» дәп тапилиниду. Йәнә униңда: «нәпсанийәтчилик қилма» дәпму буйрулиду. Тәпсилий ейтсақ: «Йеқиниңниң өй-имарәтлиригә нәпсанийәтчилик қилма, униң аялиға нәпсанийәтчилик қилма, қул-дедәклиригә, кала-ешәклиригә яки һәр қандақ башқа тәәллуқатлириға нәпсанийәтчилик қилма» дегәнликтур («Мис.» 20:17).

Бизниң бәлким бирәр нәрсини оғрилиғимиз кәлгәнду? Лекин уни оғрилимиғинимизниң бирдин-бир сәвәви: (1) оғрилаш пурсити чиқмиди, яки болмиса; (2) бу иш кейин ашкарилинип җазаға тартилиш еһтимали бар еди. Лекин оғрилаш нийити яки һәвиси болсила, Худа алдида оғрилиғанға баравәр болиду.

Һәммә гәп қәлбдә, йәни бизгә Адәм атимиздин мирас қалған гунайий тәбиитимиздә. У бизгә рак кесәлдәк чаплишип бизни чиритиду, дәрәқ мевә чиқарғандәк биздә гуналарни чиқириду.

Башқа бир йәрдә Муқәддәс Роһ Йәрәмия арқилиқ бизгә мундақ көрситиду: —

«Сениң зедәң давалиғусиз, сениң яраң болса интайин еғирдур» (30:12).

Худаға миң тәшәккүр ейтимизки, У бизни сөйгән вә бизгә бу мәсилигә йол тәминлигән. У давалиғусиз кесәлни давалайду! «Инсанларда мүмкин болмайдиған ишлар Худада мүмкин болиду» («Мат.» 19:26). Худаниң бу мәсилигә болған җавави «Йәрәмия»ниң бир нәччә йәрлиридә интайин рошән һалда берилиду; мәсилән: —

«Мана, шу күнләр келидуки, — дәйду Пәрвәрдигар, — Мән Давут үчүн бир «Һәққаний Шах»ни өстүрүп тикләймән; У падиша болуп даналиқ билән һөкүм сүрүп, зиминда адаләт вә һәққанийлиқ жүргүзиду. Униң күнлиридә Йәһуда қутқузулиду, Исраил аман-течлиқта туриду; У шу нами билән атилидуки — «Пәрвәрдигар һәққанийлиғимиздур»» (23:5-6).

Худаниң гунаға болған җавави сүпитидә мошу йәрдә бир **шәхс** көрүниду. У болса «Давутниң әвлади», «Һәққаний Шах»тур. Җаһанда пәқәт бир адәм мошу намларға лайиқ — У болсиму Әйса Мәсиһтур. У пүтүнләй гунасиз еди вә мәңгүгә пүтүнләй гунасиздур, «Һәққаний болғучи». У һәтта дүшмәнлиридинму: «Силәрдин қайсиңлар мениңдә гуна барлиғини испатлалайсиләр?» дәп сорайду. Униң бу дунияға кәлгән һәр қандақ башқа адәмгә охшимайдиған бир йери, у бир қетимму гуна садир қилип бақмиған вә жуқуридики сөзләр көрсәткәндәк, пүткүл Исраил кәлгүси бир заманда уни «Пәрвәрдигар һәққанийлиғимиздур» дәп чақириду («Йәр.» 33:16ниму көрүң). Биз төвәндә көрситилгән сәвәпләргә асасән, бу сөз Йәһудий болмиған бизләргиму тәвә болиду дәп ишинимиз. Худаниң Өзидин кәлгән бир һәққанийлиққа егә болуш шунчә әҗайип иштур! У Өзи шәхсән бизниң һәққанийлиғимиз болиду! Лаяқәтсизләр, гунакарлар болған бизләргә шундақ илтипат боларму?! Мана ниҗат!

Бу иш қандақ болиду? Қәлб җәһәттин у Худа Исраил вә Йәһуда билән түзмәкчи болған «йеңи әһдә» арқилиқ әмәлдә болиду. Демисәкму, «Пәрвәрдигар һәққанийлиғимиздур» болған Әйса Мәсиһ бу «йеңи әһдә»ни қурбанлиқ қени билән бәдәл төләп әмәлгә ашурған: —

«**Мана, шу күнләр келидуки, — дәйду Пәрвәрдигар, — Мән Исраил җәмәти вә Йәһуда җәмәти билән йеңи әһдә түзимән; бу әһдә уларниң ата-бовилири билән түзгән әһдигә охшимайду; шу әһдини Мән ата-бовилирини қолидин тутуп Мисирдин қутқузуп йетәклигинимдә улар билән түзгән едим; гәрчә Мән уларниң йолдиши болған болсамму, улар Мән билән түзүшкән әһдәмни бузған, — дәйду Пәрвәрдигар. Чүнки шу күнләрдин кейин, Мениң Исраил җәмәти билән түзидиған әһдәм мана шуки:—**
Мән өз Тәврат-қанунлиримни уларниң ичигә салимән,
Һәмдә уларниң қәлбигиму язимән.
Мән уларниң Илаһи болимән,
Уларму Мениң хәлқим болиду.
Шундин башлап һеч ким өз йеқиниға яки өз қериндишиға: — «Пәрвәрдигарни тонуғин» дәп үгитип жүрмәйду; чүнки уларниң әң кичигидин чоңиғичә һәммиси Мени тонуп болған болиду; чүнки Мән уларниң қәбиһлигини кәчүримән һәмдә уларниң гунайини һәргиз есигә кәлтүрмәймән, — дәйду Пәрвәрдигар» (31:31-34)

Бу йеңи әһдә «Әз.» 36:25-27дә башқа шәкилдә тәкрарлиниду: —

««**Мән сүп-сүзүк суни үстүңларға чачимән, буниң билән силәр пак болисиләр. Силәрни һәммә паскинилиғиңлардин вә бутлириңлардин паклаймән. Мән силәргә йеңи қәлб беримән, ичиңларға йеңи бир роһ салимән; силәрдики таш жүрәкни елип ташлап, меһрлик бир қәлбни ата қилимән. Мениң Роһумни ичиңларға киргүзүп, силәрни әмир-пәрманлирим бойичә маңғузимән, Мениң һөкүмлиримни есиңларда чиң сақлатқузимән, шуниң билән уларға әмәл қилисиләр**».

Диққәт қилип оқусиңиз, бу әһдидә қилчилик шәртләрниң йоқлуғини билисиз. Худа қайта-қайта «**Мән... Мән... Мән... Мән.... беримән.... болимән**» дәйду. Бу Өзи қилған әҗайип ишидур!

Бәлким сиз бир әстайидил оқурмәндәк мундақ дәп соришиңиз мүмкин: «Дәрвәқә бу әһдә әҗайип аңлинидикән, маңа толиму якти, лекин «мән Исраил яки Йәһуда қовмлиридин болмисам, қандақларчә бу әһдидики ортақлиққа егә болалаймән?», андин йәнә «бу әһдиниң вақти кәлдиму-йоқ?»...

Сизниң бу соаллириңиз яхши һәм орунлуқ. Авал иккинчи соалиңизға җавап берәй — бу әһдиниң вақти йетип кәлди! Амма биринчи соалиңиздинму хатириҗәм болуң, Инҗилда, бу әһдиниң даириси дуниядики һәр бир адәм үчүн кеңәйтилгән. Шуниң билән барлиқ инсан үчүн, бу әһдә «Инҗил», йәни һәқиқий «хуш хәвәр» болуп чиққан (шуңа бәзидә Инҗил «йеңи әһдә»му дәп атилиду). Буларни испатлап, расул Петрус мундақ дегән: —

«**Товва қилиңлар, ... чүнки бу вәдә** (йәни әһдә) **силәргә вә силәрниң балилириңларға, жирақта туруватқанларниң һәммисигә, йәни Пәрвәрдигар Худайимиз Өзигә чақирғанларниң һәммисигә ата қилиниду**» (Инжил, «Рос.» 2:38-39).

Сиз «жирақта туруватқанлар»динму? Әнди сизниң Худа әвәткән бу Әйса Мәсиһ, йәни «Пәрвәрдигар һәққанлийлиғимиз»ға иман-ишәш бағлап, бу әһдини қобул қилишқа салаһийитиңиз бардур!

Нәтиҗиси жуқуриқи айәтләрдә дейилгәндәк болиду. Йәримия вә Әзакиял пәйғәмбәрләр бәргән әшу айәтләрни йәнә бир қетим инчикиләп көрүң, Худаниң қиммәтлик вәдилири бойичә, төвәндики нәтиҗиләрниң раст бар-йоқлуғини көрүп беқиң: —

(1) Гуналириңниң кәчүрүм қилиниши:
(2) Худаниң сәндики таш жүрәкни елип ташливетиши;
(3) Саңа йеңи қәлб бериши (таш жүрәк әмәс, меһри-муһәббәтлик қәлб, хошнаңни сөйидиған қәлб);
(4) Худа Өзиниң Муқәддәс Роһини қәлбиңгә мәңгүлүк маканлаштурушқа әвәтип бериши;
(5) Муқәддәс Роһниң Өз күч-қудрити билән, виждан вә қәлбиңдә Худаниң ирадисини, әмир-пәрманлирини саңа үгитип чүшәндүрүши;
(6) Сениң Худаниң ирадиси, әмир-пәрманлири бойичә иш көрүшүң үчүн тәбиий һалда Худаға муһәббитиңниң бар болуши;
(7) Яратқучиң Худани, сени сөйидиған Худани шәхсән тонушиңиз:
(8) Худа мәңгү Худайиңиз болиду, сиз мәңгү Униңки болисиз;
(9) «Худа мәңгү сениң Худайиң» болса, өлүмдин кейин сән гунаниң җазалиши болған дозақтин қутулуп, мәңгү Униң билән биллә җәннәттә болисән.

«Йеңи әһдә», йәни Инжил әшу тоққуз нәтиҗиниң һәммисини өз ичигә алиду.

Худа кәлгүсидики бир күндә, төвәндики айәтниң сиздә вә мәндә әмәлгә ашурулғанлиғини көрсәткәй! Сиз өз исмиңизни төвәндики «бош орунлар»ға толдуралламсиз?

«Шу күнләрдә, шу чағда, — дәйду Пәрвәрдигар, ...ниң қәбиһлиги издәлсә, һеч тепилмайду; ....ниң гуналири издәлсә, һеч тепилмайду; чүнки мән ....ни кәчүрүм қилимән» («Йәр.» 50:20)

Амин!

«Пәрвәрдигар йәр йүзидә йеңи иш яритиду — аял киши батурниң әтрапида йепишип хәвәр алиду» (31:22)

Бу әҗайип бешарәтниң шәрһи бәлким мундақ: —

(1) «Әтрапида йепишиш» (ибраний тилида «сабап» дейилиду)ниң «қоғдаш», «хәвәр елиш» дегән мәналириму бар. «Сабап» (ибраний тилида «әтрапи болиду») дегән сөзни айәттики «Шобап» (ибраний тилида «йолдин чиққучи») дегән сөз билән селиштурушимиз керәк. «Кона әһдә» (Тәврат-қанун) астида Исраил вапасиз («шобап») болуп, Худа уларни һәрдайим «издәш»тин башқа амали болмиған еди. Әнди улар өзлириниң вапасизлиғини түгитидиған «йеңи әһдә» (31-34ни көрүң) «йеңи қәлб, йеңи роһ» билән «**Аял киши батурниң әтрапида ямашқан**»дәк улар өзлигидин Пәрвәрдигарни издәйдиған («сабап») болиду.

(2) Униң үстигә, Мәсиһ адәм сүпитидә, Мәрйәмниң қосиғида һамилә болғанда бир аялниң бәдини һәқиқәтән «униң әтрапида йепишқан». Шу чағда һәқиқәтән батур аял тәрипидин қоғдалған, дегили болиду.

«Йеңи әһдә» тоғрилиқ бешарәт (31-34-айәттә) мошу бешарәтниң кәйнигә келиду. Бизниңчә бу тәсадипийлиқтин әмәс; шу әҗайип «йеңи әһдә» Мәсиһниң дунияға келишиниң беваситә нәтиҗиси вә униң дәл нишан-мәхсити еди.

22-бап, 30-айәттики: ««Бу адәм «пәрзәнтсиз... адәм» дәп язғин» дегән бешарәт тоғрилиқ

«**Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Бу адәм «пәрзәнтсиз, өз күнидә һеч ғәлибә қилалмиған бир адәм» дәп язғин; чүнки униң нәслидин һеч қандақ адәм ғәлибә қилип, Давутниң тәхтигә олтирип Йәһуда арисида һөкүм сүрмәйду**».

Бу муһим бешарәт бойичә Йәһоакин өзи қайтидин падиша болмайду; уни «пәрзәнтсиз» дәп йезиш, униң «балиси йоқ яки балиси болмайду» демәкчи әмәс, чүнки төвәндики сөзләрдә «униң нәсли» тилға елиниду; бәлки «униң нәслидин һеч қандақ адәм» падиша болмайду дегән мәнада. Тәвраттики («Йәрәмия»дин кейинки) «Һагай» вә «Зәкәрия» дегән қисимлар бойичә, Йәһоакинниң чоң оғли Зәруббапәл кәлгүсидә Мәсиһниң муһим бир әҗдади болиду («Һаг.» 2:20, «Зәк.» 4:6-10ни көрүң). Мүмкинчилиги барки, әмәлийәттә Зәруббапәлниң атиси Шеалтиәл Йәһоакинниң «җисмий нәсли»дин әмәс, бәлки Давутниң шаһанә аилисидики башқа бир җәмәттин болуп, у Йәһоакин тәрипидин беқивелинған. Падишалиқ нәсәпнамә бойичә Йәһоакинниң рәсмий вариси, шундақла «Давутниң тәхтигә варис» дәп һесаплинип, Мәсиһниң әҗдади болуп чиққан. Инҗил, «Мат.» 1:12 вә «Луқа» 3:27-28ни көрүң. «Луқа» 3:28 бойичә Шеалтиәлниң атиси «Нерий» еди. Нерий «Давут падишаниң нәслидин», Давутниң оғли Натанниң җәмәтидин еди. Бизниңчә Бабилға сүргүн болған вақтида Нерий өлгән, Йәһоакин туққанчилиқ қилип Нерийниң оғли Шеалтиәлни өзиниңки дәп беқивалған еди.

(Йәни бир мүмкинчилиги барки, Шеалтиәл Зәруббапәлни беқивалған — «1Тар.» 3:17-19ни көрүң).

Йәһоакин Худаниң «тәрбийә җазаси»ни көргәндин кейин, Бабилда қайтидин мәлум бир яхшилиқниму көргән (52-бап, 31-34-айәтни көрүң).

«Бабилда йәтмиш жиллиқ қуллуқ» тоғрилиқ бешарәт; «йәтимиш жиллиқ вәйран болуш»

«**Барлиқ әлләр униң** (Небоқаднәсарниң) **оғлиниң һәм нәврисиниң қуллуғида болиду; андин өз зимининиң вақти-саити тошқанда, көп әлләр вә улуқ падишалар униму қуллуққа салиду**» («Йәр.» 27:7).

Бу бешарәт бәзидә «бекитилгән вақтидин илгири әмәлгә ашурулған» дейилиду. Чүнки Небоқаднәсар ахирида миладийәдин илгәрки 587-жили Йәһудани сүргүн қилған, вә Парс императори Қорәш миладийәдин илгәрки тәхминән 536-жили барлиқ сүргүн болғанларға азатлиқ елан қилған. Арилиқтики мәзгил пәқәт 49 жил еди. Лекин «**қуллуқ**» болса 6- һәм 8-айәттә хатириләнгәндәк аллиқачан башланған: —

«**Һазир Мән бу зиминләрниң һәммисини Бабил падишаси, Мениң қулум болған Небоқаднәсарниң қолиға тапшурдум; һәтта даладики һайванларниму униң қуллуғида болушқа тәғдим қилдим... лекин қайси әл бойнини Бабил падишасиниң боюнтуруғи астиға қоюп қуллуғиға кирсә, шу әлни өз жутида турғузимән, улар униңда териқчилиқ қилип яшайду...**» («Йәр.» 27:6-, 8-, 11-айәт һәм 38:17-21ни көрүң).

Йәһудаға нисбәтән Небоқаднәсарниң биринчи қетим Йерусалимға келиши, Йәһоаким падишаниң униң «боюнтуруғи астиға» кириши билән башланған еди; шүбһисизки, шу жилқи «қуллуқ» миладийәдин илгәрки 605-жили еди.

Қорәшниң «азат болуңлар» дегән елани чиқирилған вақит тоғрилиқ азрақ җәзмсизлик бар, чүнки у униң рәсмий һалда «Бабил падишаси» болған вақти билән бағлиқ; алимларниң пәрәзлири бойичә миладийәдин илгәрки 538-536-жили арисида болиду. Бабил 539-538-жили ишғал қилинди, лекин «азат қилиш» җакарнамиси бәлким кейинрәк болди.

Мүмкинчилиги барки, бу «70 жил» Худаниң Өз хәлқигә болған меһриванлиғи билән қисқартилған (төвәндә 18:7-8 айәтләр үстидики сөзләрни көрүң); лекин биз «Вақит миладийәдин илгәрки 536-жили, бешарәт дәл әмәлгә ашурулған» дегән көзқарашқа майилмиз. Шу арилиқтики мәзгил 69 «қуяш жили» (365.25 күн) болди; лекин әмәлийәттә бу арилиқтики вақит дәл йәтмиш «Бабил жили» (360 күнлүк жил) болди. Оқурмәнләр өзлири һесаплап бақсун: —

Бир «Бабил жили» = 360 күн
70 «Бабил жили» x 360 күн = 25200 күн
25200 күн ÷ 365.25 = 69 «қуяш жили».

Немишкә «йәтмиш жил»?

Тәврат, «Лав.» 26:27-42 вә «2Тар.» 36:15-21ни көрүң («Тарих-Тәзкирә»дики айәтләр болса «Лавийлар»дики айәтләрниң баян-шәрһидур). Муса пәйғәмбәргә тапиланғанлири бойичә Исраиллар өз зиминиға һәр бир йәттинчи жили «шабат жил» (дәм елиш жили) ни бериши керәк еди — демәк, һәр бир йәттинчи жил зиминда һеч териқчилиқ қилмаслиғи керәк еди. Бирақ Исраил бу тапшуруққа зади бойсунуп бақмиған еди. Улар Пәләстин зиминини егиливалған вақиттин, йәни Йәшуа пәйғәмбәрниң дәвридин тартип Йәрәмия пәйғәмбәрниң дәвригичә болған арилиқ дәл 490 жил еди. Шуңа

зимининиң тегишлик «дәм елиш вақти» Исраил униңға егидарчилиқ қилған 490 жилниң йәттидин бири еди. Исраил зиминға бу вақитни бәрмигәчкә, Худа Өзи бәрди — дәл «йәтмиш жил» еди.

«Йәтмиш жиллиқ вәйран (харап) болуш» (25:11)

Мүмкинчилиги барки, 25:11-айәт икки мәзгилни, йәни «70 жил қуллуқ» һәм «70 жил вәйран болуш»ни көрситиду; биз мошу көзқарашқа майил болимиз. Бу көзқарашниң «Дан.» 9:1-2-айәтләрдә мүмкинчилиги көрүниду: —«**Медиялиқ Аһашверушниң оғли Дариусниң биринчи жилида (у Калдийләрниң зиминиға падиша қилинди) йәни тәхткә олтарған биринчи жили мәнки Даниял муқәддәс язмиларни оқушум билән Пәрвәрдигарниң Йәрәмия пәйғәмбәргә йәткүзгән калам-бешарити бойичә, Йерусалимниң харап болидиған жаза мәзгили йәтмиш жил екәнлигини чүшинип йәттим**» («Дан.» 9:1-2).

Даниялниң көз алдидики муһим бешарәт «Йәр.» 25:11-12 болуши керәк еди: —

«**... Бу пүткүл зимин вәйранә вә дәһшәт салғучи объект болиду, вә бу әлләр Бабил падишасиниң йәтмиш жил қуллуғида болиду. Вә шундақ болидуки, йәтмиш жил тошқанда, Мән Бабил падишасиниң вә униң елиниң бешиға, шундақла Калдийләрниң зимини үстигә өз қәбиһлигини чүширип, уни мәңгүгә харабилик қилимән**».

«**Пүткүл зимин**» вәйранә болуп, «**қәһәтчилик вә ваба кесили**»гә учрайдиған мәзгил болса дәл Зәдәкия падиша Небоқаднәсарға исиян көтирип, Небоқаднәсар Йәһуда зиминиға бесип киргән күни билән башлиниши мүмкин: бу вақит Зәдәкия тәхткә олтарған «тоққузинчи жили онинчи айниң онинчи күни», миладийәдин илгәрки 589-жили еди («Әз.» 24:1, 2).

Бу вақиттин 70 «Бабил жили» яки 69 «қуяш жили» кейин, муқәддәс ибадәтханиниң ули қайтидин селинған күни, йәни миладийәдин илгәрки 520-жили, «тоққузинчи айниң жигирмә төртинчи күни»гә кәлгәндә, шу күни Һагай пәйғәмбәр шуни елан қилди: —

«**Әнди өтүнимәнки, көңүл қоюп ойлиниңлар — бу күн, йәни тоққузинчи айниң жигирмә төртинчи күнидин башлап, мошу вақиттин тартип, — йәни Пәрвәрдигарниң ибадәтханисиниң қайта қурулушини башлиған күнидин кейинки ишларға көңүл қоюп ойлиниңлар; данлар амбарға жиғилғанму? Үзүм таллири, әнжир, анар һәм зәйтун дәрәқлири һеч мевә бәрмиди. Бирақ Мән бу күндин башлап силәрни бәрикәтләймән**» («Һаг.» 2:18-19).

Бизниңчә «вәйран болуш» дәври шу күни билән ахирлашти.

Шарап, һарақ ичиш тоғрилиқ: «Рәкабийлар»дин алған савақлар (36-бап)

Тәвратта яки Инжилда шарап ичиш мәнъий қилинған әмәс; мәс болуш қәтъий мәнъий қилинған; һәддидин ешип ичиш тоғрилиқ қаттиқ агаһлар бар, һәр қандақ шарап-һарақ тоғрилиқ йәнә рошән жекиләшләрму бар (мәсилән, «Пәнд-несиһәтләр»

20:1). Униңдин башқа Инжил бизгә мошу җәһәтләрдә өзимизгә немә иш яқиду дәп ойлашла әмәс, бәлки башқиларниң һаҗитигә көңүл қоюшимиз керәклигиниму җекиләйду. Шуниң билән биз башқиларниң етиқадиға яки саламәтлигигә зиян йәткүзидиған ишларни (мәйли шарап ичиш болсун яки һәр қандақ башқа иш болсун) қилмаслиғимиз лазим; буниң рошән бир мисали, һарақ хумари болған адәмниң алдида ичмәслигимиз керәк.

Рәкабийларниң җәмәти болса дәвирдин-дәвиргә әҗдади Йонадабниң «һарақ-шарап ичмәңлар» дегән тәләплиригә һөрмәт қилип кәлгән еди. Улар шундақ қилип Мусаға тапшурулған қанундики: «Ата-анаңни һөрмәтлә» дегән әмригә итаәт қилған еди.

Әнди ойлап бақсақ: — Улар бир пәйғәмбәр тәрипидин, йәни Йәрәмиядәк улар интайин һөрмәтләп кәлгән бир пәйғәмбәр тәрипидин муқәддәс ибадәтханиниң өзигә, каһинлардин бирисиниң өйигә тәклип қилинди; андин пәйғәмбәр уларни олтарғузуп уларға: «Шарапқа еғиз тегиңлар!» дәп тәклип қилди. Пәйғәмбәр уларға: «Бу Пәрвәрдигарниң сөзи» дегән гәпни қилмиған еди; лекин бу бәрибир интайин һөрмәтлик пәйғәмбәрниң тәкливи болғандин кейин, бу тәклипни һөрмәтләш керәк әмәсму? Улар дәрһал кәскин җавап берип: «Ичмәймиз!» — деди. Улар тоғра қилдиму? Кейин Йәрәмияниң уларниң қилғанлирини тәриплигәнлиги уларниң қилғанлириниң тоғра екәнлигини испатлайду, шуниңдәк униң уларға болған тәкливи әмәлийәттә Пәрвәрдигардин болған бир синақ екәнлигини испатлайду. Бу иш бизгә икки интайин муһим принсипни елип келиду: —

(1) Худаниң сөзи һәр бир инсанниң (униң мәртивиси қанчә үстүн болушидин қәтъийнәзәр) тәклип-тәливидин үстүн туриду; вә: —

(2) Мәлум бир ишниң Худаниң сөзи яки ирадиси екәнлигини ениқ билмигән әһвалда (бу гәрчә бир пәйғәмбәрниң тәкливи болсиму) Худаниң бизгә бурун ениқ тапилиғанлирини өзгәртмәслигимиз лазим. Инҗилдики сөзләрдә: «**Ишәштин болмиған һәр қандақ иш гунадур**» дейилгән («Рим.» 14:23). Бу «Ишта гуман болса, қилма!» дегән сөзниң башқа яхши бир ипадисидур.

Бабил шәһириниң өрүветилиши тоғрилиқ бешарәтләр (50-51-бап)

Әҗәблинәрлиги шуки, бу баплардики Бабил шәһириниң өрүветилиши тоғрисидики бешарәтләр бирмубир әмәлгә ашурулған айәтләрниму, һәм әмәлгә ашурулмиған айәтләрниму өз ичигә алиду. Биз төвәндә бу икки җәһәт үстидә тохтилимиз. Лекин авал шуларни көрситишимизкә әрзийду: —

(1) Бабил Худа бекиткән вақти кәлгәндә өз гуналириниң җазасини тартип өрүветилиду;

(2) Бабил Худаниң җазасини Исраилға йәткүзгән қурали болған.

(3) Гәрчә Бабилниң өзиниң җазалинидиған гуналири болған болсиму, Худаниң Исраилға көрсәткән ирадиси шуки, Исраил Бабилға (Худаниң «җаза қурал»и сүпитидә) ихтияри билән бойсунуши керәк еди. Улар һәтта 70 жиллиқ бойсунидиған мәзгилдә

Бабилниң тинич-аватлиғи үчүн дуа қилиши керәк еди.

Бабилдин елинидиған қисас Исраилниң иши әмәс, бәлки Худаниңки еди: «**Интиқам алмаңлар, и сөйүмлүклирим; уни Худаға тапшуруп Униң ғәзивигә йол қоюңлар, чүнки муқәддәс язмиларда мундақ йезилған: «Пәрвәрдигар дәйдуки, интиқам Мениңкидур, яманлиқ Мән қайтуримән**»» («Чөл.» 32:35, «Рим.» 12:19).

«**Худаниң күчлүк қолиға бойсунуп, өзәңларни кичик пеил туруңлар, шуниң билән У тегишлик вақитта силәрни жуқуриға көтириду**» («1Пет.» 5:6)

Бу айәтләрдә техи әмәлгә ашурулмиған бешарәтләр

Бабил шәһири һәм империйәси миладийәдин илгәрки 539-жили өрүветилгәндә, өрүветилиши тоғрилиқ берилгән бешарәтләрдин бәзилири көрүлмигән: —

(1) Бабилға һуҗум қилғанлар «**шималий зиминдин Бабилға җәң қилмақчи болған зор бир топ улуқ әлләр**» (50:9) болмастин, бәлки шәриқтин вә шималдин кәлгән Парс империйәсиниң қошунидур.

(2) «**Униң һәр чәт-чәтлиридин келип униңға һуҗум қилиңлар, амбарлирини ечиветиңлар; өнчиләрни догилиғәндәк уни харабә-харабә қилип догилап вәйран қилиңлар; униң һечнимисини қалдурмаңлар!**» (50:26).

Таҗавуз қилған Парс қошуни ундақ қилмиған, әксичә өзлирини бузғунчилиқтин хелә тартивалған. Қорәш шәһәрни вәйран қилмиған. 50 жилдин кейин Ксәрксис падиша шәһәрдә исиянни бастуруп сепил-истиһкамларни ғулитип йәр билән йәксан қиливәткән. Шәһәр аста-аста «**дога-дога харабиләр, чилбөриләрниң туралғуси**» (51:37) вә «**бир җаңгал, қағчирақ йәр вә чөл-баяван**» (50:12) болуп қалған. Ахир берип у Ирақтики қумлуқ астиға пүтүнләй көмүлүп кәткән. Шу йәрлик қойчиларму униңдин: «җин чаплашқан җай» дәп шу йәрни дәссәштинму қорққан. Күтүлмигән йәрдин 1980-жиллири Садам Һусәйн уни: «Саяһәт орни болсун» дәп қайтидин қурушқа башлиған.

(3) «**Бабил ичидин қечиңлар, өз җениңларни елип бәдәр қечиңлар!**» (51:6 вә 45). Әмәлийәттә болса Қорәш «азат болуңлар» дәп елан қилип пәрман чүшәргәндә, сүргүн болғанлар «җенини елип бәдәр қечиш» керәк әмәс еди. Бәзиләр Бабилда туруверип Ксәрксис Бабилни бәрбат қилғичә кәң-азатилик турмуш өткүзүп кәлгән; шу вақитта бешарәт, шүбһисизки, Бабилда турған бу Йәһудийларға тоғра келип, қисмән әмәлгә ашурулған.

Бабил тоғрисидики бу «техи әмәлгә ашурулмиған» бешарәтләрни қандақ чүшәндүрәләймиз?

(1) «Йәр.» 18:7-8дә, биз бешарәтләр тоғрилиқ шу муһим қанунийәтни байқаймиз: —

«**Бәзидә Мән мәлум бир әл, мәлум бир мәмликәт тоғрилиқ, йәни униң жулунуши, бузулуши вә һалак қилиниши тоғрилиқ сөзләймән; шу чағ Мән агаһландурған шу әл яманлиғидин товва қилип янса, Мән уларға қилмақчи болған яманлиқтин янимән**».

Лекин әлниң ишлири йәнила һәққанийсизликкә петип кәтсә әнди Худа агаһландурған жазани бир күн болмиса йәнә бир күни бешиға чүшириду: —

«**Мән йәнә бәзидә мәлум бир әл, мәлум бир мәмликәт тоғрилиқ, йәни униң қурулуши вә тикип өстүрүлүши тоғрилиқ сөзләймән; шу чағ шу әл көз алдимда яманлиқ қилип авазимни аңлимиса, Мән йәнә уларға вәдә қилған, уларни бәрикәтлимәкчи болған яхшилиқтин янимән**».

Биз Юнус пәйғәмбәрниң 150 жил илгири Нинәвә шәһиригә йәткүзгән агаһидин буниңға бир мисални көримиз. У: «**Қириқ күн ичидә, Нинәвә өрүветилиду!**» дәп жакалиған. Нинәвәдикиләр хәвәрни аңлапла өзлирини төвән тутуп үзүл-кесил товва қилған; нәтиҗидә, шәһәр 40 күн ичидә өрүветилмиди (Юнус буниңдин мәйүслинип кәтти!). Һалбуки кейин, Юнус пәйғәмбәрниң сөзини унтулуп кәткән вақитта, агаһ қилинған жаза чүширилгән. «Мәңгү өрүлмәс» шәһәр жаһанни зил-зилә кәлтүрүп бир күндила балаю-апәт билән өрүветилгән. Тәвратниң «Даниял» қисмидики 4-баптин билимизки, Бабил падишаси Небоқаднәсар өзини төвән қилип тәкәббурлуғи һәм рәһимсизлигидин товва қилип тәхтигә қайта олтарғузулған. Ишинимизки, униң үзүл-кесил товва қилғанлиғи түпәйлидин, Бабилға чүшидиған ахирқи толуқ жаза кечиктүрүлгән.

Йәнә ишинимизки, Инжил «Вәһ.» 17-18-бапларда аян қилинғандәк, бу «әмәлгә ашурулмиған айәтләр» ахирқи заманларда қайтидин пәйда болған йеңи бир «роһий һәм жисманий» Бабилда әмәлгә ашурулиду. Бу йеңи Бабил дәҗҗалниң пайтәхтлиридин бири болиду. Гәрчә һазир пәқәт «саяһәт орни» болсиму, Садам Һусәйнниң у йәрдә қурулуш елип бериши буниң башлиниши дәп ишинимиз.

Бабил шәһири ишғал қилинғанда бирмубир әмәлгә ашурулған бешарәтләр

Миладийәдин илгәрки 539-жили Бабилниң ишғал қилинғанлиғи тарихта әң әҗәблинәрлик һекайиләрдин биридур. Бабил шәһири Нинәвә шәһиридин техиму «өрүлмәс» еди. «Қош сепил»ниң айланмиси 30 километр, сиртқи сепилниң егизлиги 110 метр вә қелинлиғи 4 метр еди, ички сепилниң қелинлиғи 7 метр еди. Сиртқи сепил үстидә йәнә 80 метр егизликтә мунар-потәйләр жайлашқан еди; шу йәрдин жирақта турған дүшмәнгә оқ, от вә ташларни атқили болатти. Ичидики мемарчилиқ вә йоған имарәтләр шу дәвирдә «жаһанда бир» дәп аталған. Йәшая, Әзакиял вә Йәрәмия пәйғәмбәрләр Бабилниң һалакити тоғрилиқ бәргән бешарәтләр шүбһисизки, шу дәвирдикиләргә «адәмниң әқлигә сиғмайдиған, һәргиз мүмкин әмәс» дәп көрүнәтти. Адәмни әҗәбләндүридиған иш шуки, Бабил оқ етилмай дегидәк ишғал қилинған. Дунияға келишини Йәшая пәйғәмбәр алдин-ала ейтқан, Парс императори Қорәш қошунини йетәкләп шәһәргә йеқинлишиду. Калдийләр қошуни пәқәт шәһәр ичигә чекиниду. Шәһәрдә бир нәччә жиллиқ қоршавға тақабил турғидәк озуқ-түлүк сақланған болуп, йоған Әфрат дәрияси шәһәрниң оттурисидин еқип өткәчкә үзүлмәс су мәнбәсиму бар еди.

Шәһәрни муһасиригә елишниң орниға, Қорәш «алдин жүргүчи қисим»ни шәһәргә йеқин әвәтип, қошунниң көпинчисини дәрияниң жуқури еқини бойида бир нәччә

километр жирақлиққа җайлаштурди. Шу йәрдә униң мутәхәссислири дадил бир планни түзди; улар дәрия еқинининң йөнилишини дәрияға йеқин бир ойманлиққа өзгәртмәкчи болди. Улар шундақ қилип шәһәрдин өтидиған дәрия еқинини төвәнлитип өз күчлириниң дәрияниң кириш вә чиқиш еғизидин, йәни икки тәрәптин шәһәргә киргүзүш пурситини яратмақчи болди. Сепилниң астида дәрияниң икки қетида кемиләр кирип-чиқидиған «икки қанатлиқ» икки чоң дәрваза бекитилгән еди; лекин бу дәрвазилар дәрияниң тегигә йәтмәйтти, әлвәттә.

Шуниң билән Қорәшниң ләшкәрлири дәрия билән ойманлиқ арилиғиға чоңқур лекин қисқа бир өстәң чапти. Өстәңдин чепилған таш-топиларни Әфрат дәриясиниң икки йениға догилап, дәрияни тосушқа тәйярлиди. Бекиткән күни кәчқурун улар өстәңниң әң ахирқи қисмини чепип еғиз ечип, дәрияниң сулирини ойманлиқ тәрәпкә башлиди. Шуниң билән бир вақитта дәрияниң қешиға догилап қойған таш-топиларни дәрияниң ичигә иштирип чүширип дәрияниң йөнилишини тосувалди. Мутәхәссисләрниң көңлидә соққан чотлири тоғра чиқти; дәрия пәсийип, шәһәргә йеқин турған қошун үчүн дәриядин меңип шәһәргә киргидәк пурсәт яритип бәрди.

Дәл шу күни кәчтә, падиша әмирлири билән чоң бир байрамни өткүзмәктә еди. Қедимки замандики грек тарихшунаслири Ксенофон вә Һеродитусниң бизгә хәвәрләндурушичә, Бабиллиқлар учиға чиққан һарақкәшләр еди (Тәврат «Данияль» 5-бапта ордида йүз бәргән ишлар хатириләнгән).

Падиша әмирлири, вәзир-вузралири билән катта зияпәттә олтирип мәс болғанда бир пәриштиниң қоли көрүнүп, тамға һәрипләрни йезип падишаға, бүгүн кечә падишалиғиң сәндин башқа бирисигә тапшурулиду, дәп елан қилди. Ординиң сиртидиму пухралар байрамни тәбриклимәктә еди. Уларниң өзлириниң бехәтәрлигигә болған ишәшиси шунчә камил едики, һәтта сепилда күзәтчилик қилидиған җесәкчиләрму йоқ дейәрлик еди. Икки грек тарихшунасниң дейишичә, шәһәр оттурисидики пухралар һеч немини билмәй турупла шәһәр асасән ишғал қилинип болған.

Вақиәниң бу тәпсилатлири мәлум болғандин кейин, Йәрәмияниң бәзи сирлиқ бешарәтлирини чүшәнгәндәк болдуқ. Төвәндики айәтләрни мисал сүпитидә нәқил кәлтүримиз (оқурмәнләр өзлири башқа айәтләрниң әмәлгә ашурулғанлиғини байқиялиши мүмкин): —

«**Калдийләр үстигә һәмдә Бабилда туруватқанлар, әмирлири вә данишмәнлири үстигә қилич чүшиду, — дәйду Пәрвәрдигар; қилич палчилар үстигә чүшкәндә, улар һамақәт-ахмақлардәк көрүниду; қилич уларниң палванлири үстигә чүшүп, улар патипарақ болуп кетиду; қилич уларниң атлири үстигә, җәң һарвулири үстигә, уларниң сәплиридә турған барлиқ ят ләшкәрләр үстигә чүшиду, улар аяллардәк болиду; қилич ғәзнилири үстигә чүшиду, улар булаң-талаң қилиниду**» (50:35-37).

Биз һазир Парс қошунининң қандақ йол билән шунчә тез шәһәрни бесип киргәнлигини чүшинимиз. Ишғал қилиниш туюқсиз болғачқа, уларниң «**атлири, җәң һарвулири вә барлиқ ят ләшкәрләр**» үчүн күрәш қилишқа һәтта җәңгә тәйярлинишқа вақит-пурсәт йоқ еди.

«Қурғақчилиқ уларниң сулири үстигә чүшүп, улар қуруп кетиду; буларниң сәвәви зимини ойма бутларға толуп, улар қорқунучлуқ мәбудлар түпәйлидин тәлвишип кәткән. Шуңа чөлдики җаниварлар вә чилбөриләр бирликтә шу йәрдә туриду; шу йәрдә һувқушлар маканлишиду; у мәңгүгә адәмзатсиз болиду, дәвирдин-дәвиргә һеч аһалилик болмайду» (50:38-39).

Биз һазир «Қурғақчилиқ уларниң сулири үстигә чүшүп, улар қуруп кетиду» дегән бу сирлиқ сөзләрни чүшинәләймиз. 39-айәт әсирдин-әсиргә аста-аста әмәлгә ашурулған. Шәһәр чөлдики қумлар астида көмүлүп тепилмас болуп кәтти. Бәзи худасиз капир тарихшунаслар һәтта: «Муқәддәс китапта хатириләнгән Бабил болса бир ривайәт, халас, у мәвҗут әмәс!» дәп мазақ қилди. Лекин 19-әсирдә бәзи археологлар харабиләрни қумлуқлардин колап чиқти.

Ишинимизки, ахирқи замандики «Бабил шәһири»ниң ақивити кона шәһәрниңкигә охшаш болиду — «Шуңа чөлдики җаниварлар вә чилбөриләр бирликтә шу йәрдә туриду,... у мәңгүгә адәмзатсиз болиду, дәвирдин-дәвиргә һеч аһалилик болмайду»

«— Оқларни учлаңлар! Қалқанларни тутуңлар! Пәрвәрдигар Медияниң падишалириниң роһини урғутти; чүнки Униң нийити Бабилға қарши, уни бәрбат қилиш үчүндур; у иш болса Пәрвәрдигарниң қисаси, йәни Униң ибадәтханиси үчүн алған қисасидур. Бабилниң сепиллириға қаритип җәң туғини көтириңлар; күзәтни техиму чиңрақ қилиңлар, күзәтчиләрни Бабилни чөридитип сәптә турғузуңлар; бөктүрмә қоюңлар; чүнки Пәрвәрдигар Бабилдикиләрниң җазаси тоғрилиқ немиләрни дегән болса, У шуни көңлидә пәмләп, уни ада қилиду» (51:11-12).

Худаниң Бабил империйәсини өрүштики қурали дәрвәқә Медияликлар (Парслар билән билләә) еди. Жуқирида дүшмәнлиригә: «Күзәтни техиму чиңрақ қилиңлар, күзәтчиләрни Бабилни чөридитип сәптә турғузуңлар» дегән бешарәт болсиму, Бабилликлар һалқилиқ пәйттә һеч қандақ күзәтчилик қилмиған; шуниң билән «бөктүрмә»ләр толиму мувәппәқийәтлик болған.

«Бабилдики палванлар уруштин қол үзиду; улар қорғанлирида амалсиз олтириду; уларниң дәрмани қалмайду, улар аяллардәк болуп қалиду; униң туралғулириға от қоюлиду; дәрваза саласунлири сундурулиду. Жүгүрүп келиватқан бир чапармән йәнә бир чапармәнгә, бир хәвәрчи йәнә бир хәвәрчигә Бабил падишасиниң алдидила учришип келип униңға: —«Силиниң пүткүл шәһәрлири у чәттин бу чәткичә ишғал қилинди; дәрия кечиклири егиливелинди, қомушлуқлар отта көйдүрүлди, палванлири дәккә-дүккигә чүшүшти!»— дәп җакалишиду» (51:30-32).

Биз жуқурида «Бабилдики палванлар уруштин қол үзиду» дегән вақиә тоғрилиқ сөз қилдуқ.

«Дәрия кечиклири егиливелинди» — бу, шәһәрниң дәриядин һәм ичидики өстәңләрдин өтидиған көврүкләр яки кечикләрни көрситиду. Бу җайлар тәбиий һалда меңип киргән Парс қошуни тәрипидин биринчи болуп егиливелинған.

«**Қомушлуқлар отта көйдүрүлди**» — шәһәрниң сиртиға бир нәччә қумушлуқ җайлашқан. Булар көйдүрүлсә, шәһәрдин қачқанлар йошурунғидәк җайлар қалмайтти.

«**Шуңа Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, Мән сениң дәвайиңни сораймән, сән үчүн қисас алимән; Мән униң деңизини қурутимән, булиқини қағҗиритимән. Бабил болса дога-дога харабиләр, чилбөриләрниң туралғуси болиду; зимини адәмни дәһшәт басидиған һәм дайим уш-уш қилинидиған объект болиду, һеч адәм шу йәрдә турмайду**» (51:36-37)

Биз жуқурида бу бешарәтниң көп тәпсилатлири үстидә тохталдуқ. «**Мән униң деңизини қурутимән, булиқини қағҗиритимән**» — бу, Небоқаднәсарниң аяли Никторис қурған чоң бир су амбирини көрситиши мүмкин. Бу су амбири қуруп кәтсә шәһәр вә әтрапидики булақлири қуруп кетәтти. Мүмкинчилиги барки, шәһәрниң мәлум қисмиға су тәминләнмисун дәп бу су амбири Парс қошуни тәрипидин тосувелинған (грек тарихшунас Һеродитусниң «тарихлар» 1:185 ни көрүң).

Йәһоакин сүргүн болғанда зиндандин чиқирилишиниң немә әһмийити бар?

Худаниң Йәрәмия пәйғәмбәр арқилиқ көрсәткән вәдиси бойичә, у Йерусалим вәйран қилинип Йәһудадикиләр сүргүн болған 70 жилдин кейин, улар қутқузулуп, әһвали әслигә кәлтүрүлиду. Бизниңчә Йәһоакинниң зиндандин чиқирилғанлиғи (52:31-34) баян қилиништики мәхсәт, кәлгүсидә бундақ ишларниң мүмкинчилигини көрситиш үчүндур. Чүнки Йәһоакин әски падиша болған еди; Худа Бабил падишаси арқилиқ униңға көрсәткән бу меһир-шәпқити, йәни Әвил-Меродақ падишаниң уни зиндандин чиқирип өзигә дайимлиқ һәмдәстихан қилиши, адәмни интайин һәйран қалдуриду; чүнки Бабил падишалири Худани тонумайдиған, адәттә интайин рәһимсиз адәмләр еди. Лекин Һәммигә Қадир Худа рәһимсиз падишаниң көңлигә шундақ бир хиялни киргүзүп, униң қол астидики мәлум бир адәмниң әһвалини шундақ әҗайип өзгәрткән йәрдә, әнди Униң пүткүл бир әлниң әһвалини өзгәртишиму әҗәблинәрлик иш әмәс еди. Шуниң билән сүргүн болған яки башқа жутқа тарқитилған Йәһудийлар бу вақиәдин үмүт алған болса керәк.

Оқурмәнләргә бәлким мәлум болидики, Йәрәмия пәйғәмбәрниң: «Худа силәрни сүргүн болғиниңлардин 70 жил кейин қутқузуп, әһвалиңларни әслигә кәлтүриду» дегән бешарити Парс императори, йәни охшашла Худани тонумайдиған «Қораш» исимлиқ адәм арқилиқ әмәлгә ашурулған.

Демисәкму, «Йәрәмия» қисмидики бу 52-бап бәлким Йәрәмия пәйғәмбәр дунийдин кәткәндин кейин башқа намәлум бир ихласмән адәм (Баруқмекин?) тәрипидин Йәрәмияниң язмилириға кейин қошулған болса керәк. Йәрәмия өзи бәлким Мисирда вапат болған.

Худаниң Йәрәмияни чақирғанда униңға бәргән вәдиси

Йәрәмия яш жигит болуп, Худа уни чақирғинида униңға төвәндики вәдини қилған: —

«**Қара, Мән бүгүн сени Йәһуданиң падишалириға, әмирлиригә, каһинлириға һәм пүткүл зимин хәлқигә қарши турғучи мустәһкәм шәһәр, төмүр түврүк вә мис сепиллардәк тиклидим. Улар саңа қарши җәң қилиду, лекин сениң үстүңдин ғәлибә қилалмайду — чүнки Мән сени қутқузуш үчүн сән билән биллидурмән, — дәйду Пәрвәрдигар**» (1:18-19).

Оқурмәнләр шуниңға диққәт қилидуки, Худаниң бу сөзлири «өткән заманда» ейтилған. Бир қарашқа, Йәрәмия пәқәт гидәк бир яш жигиттәк көрүнсиму, лекин иман-ишәшкә нисбәтән Худаниң сөзи аллиқачан ишәнгүчиләргә пакит болған. Иман-ишәшкә толған адәм ишларға Худаниң көзқариши билән қарайду.

Йәрәмияниң қириқ жилдики дуч кәлгән қаршилиққа йүзлиниши вә тақабил туруши Худаниң бу сөзлириниң һәқиқәтән пакит екәнлигини испатлиған. Худаниң күч-қудрити Йәрәмияниң җүръити һәм аҗизлиғи арқилиқму рошән көрүнүп кәлгән. Бәзи вақитларда Йәрәмия дәрмандин кәткәнлирини һәм дәрдлирини Худаға төккән: —«**Аһ, мән үчүн чөл-баяванда йолучилар чүшкидәк бир туралғу болсиди! Ундақта хәлқимни ташлап, улардин айрилған болаттим! Чүнки уларниң һәммиси зинахорлар, мунапиқларниң бир җамаитидур!**» (9:2).

12-бапта у йәнә йолниң қийинчилиғи тоғрилиқ дад көтәргән: —«**Мән дәвайимни алдиңға елип кәлсәм, адил болуп кәлдиң, и Пәрвәрдигар; лекин Сән билән Өз һөкүмлириң тоғрилиқ сөзләшмәкчимән; немишкә рәзилләрниң йоли ронақ тапиду? Асийлиқ қилғучиларниң һәммиси немишкә кәңри-азатиликтә туриду?...**

Лекин Сән, и Пәрвәрдигар, мени билисән; Сән мени көрүп кәлгәнсән, Өзәңгә болған садиқлиғимни синиғансән. Уларни боғузлашқа бекитилгән қойлардәк айрип сөрәп чиққайсән, уларни қәтл күнигә айриғайсән...

... Бу хәлиқ: «Худа ақивитимизни һеч көрмәйду» дәватиду?».

Худаниң униңға бәргән җавави күтүлмигән йәрдин чиққан еди: — Йәрәмияниң әһвали техиму тәс, техиму еғир болиду вә һәтта униң өз аилисидикилиридин хәтәргә учрайдиғини болиду: —

«**Сән жүгүргән ләшкәрләр билән бәсләшкәндә, улар сени һалсиратқан болса, әнди сән атлар билән бәсләшсәң қандақ болар? Сән пәқәт аман-течлиқта турған зиминдила хатирҗәм болуп Маңа ишинисән, әнди иордан дәрияси бойидики қоюқ чатқаллиқларда қандақ жүрисән? Чүнки һәтта өз қериндашлириң, атаңниң җәмәтиму саңа асийлиқ қилған. Уларму сени йоқитиш үчүн авазини қоюп бәргән. Гәрчә улар саңа меһирлик сөзләрни қилған болсиму, уларға ишәнмә!**» (12:5-6)

Худаниң җававиниң иккинчи қисми болса Йәрәмияға «Сениң пәжиәң вә дәрдиң Мениңкидәктур» дегәндәк еди: —

«**Өзәм аиләмдин ваз кечимән, мирасимни ташливетимән, җан-җигиримни дүшмәнлириниң қолиға тапшуримән**» (12:7). Йәрәмия өз аилисиниң вә жутдашлириниң чәткә қеқишлиридин болған дәрдлирини, уни Худа билән дәрддаш қилған дәп билип йәтти; башқичә ейтқанда, Худа униң дәрд-әләмлирини чүшәнди, чүнки У Өзи дәрд-әләм тартқучи еди.

Билишимизчә, гәрчә у йәнә бәзи вақитларда дәрд-әләмлирини Худаға төккән болсиму, вә гәрчә у техиму қийин, зиядә ечинишлиқ әһвалға чүшидиған болсиму, у йәнила һеч кәйнигә қаримиған. У вәһийдин йорутулған көзлири билән Худаниң ниҗатиниң йәр йүзидә болидиған ахирқи ғәлибисини көргән еди; бу ғәлибә пәқәт өз хәлқигә нисбәтән әмәс, бәлки барлиқ милләтләр үчүн —

«**И Пәрвәрдигар, Сән мениң күчүм вә қорғинимсән, азап-оқубәт күнидә башпанаһимсән. Әлләр болса йәр йүзиниң чәт-чәтлиридин йениңға келиду вә: «Бәрһәқ, ата-бовилиримиз ялғанчилиқ һәм бемәналиққа мирасхорлуқ қилған; бу нәрсиләрдә һеч пайда йоқтур» — дәйду**» (19:16).

Кейин у Худаниң йолини жутдашлириға көрситиш үчүн өз һаяти вә әркинлигини тәвәккул қилиду; у Худа җазани чүшәрмәкчи болған зиминдин бир мирасни сетивалди. У раһәт-парағәттә әмәс, бәлки шу мираста, намрат хәлқи арисида турушни таллиди. Буниңда у бизгә пәйғәмбәрниң қандақ екәнлигини көрситиду; пәқәт Худаниң муһәббити вә өзгәрмәс меһриванлиғи тоғрилиқ сөзләрни йәткүзүш биләнла қалмай, бәлки өз һаятида уларни муҗәссәмләштүриду.

«**И қериндашлар, өзәңлар сораққа тартилмаслиғиңлар үчүн бир-бириңлардин ағринмаңлар; мана, сорақ Қилғучи ишик алдида туриду. Пәрвәрдигарниң намида сөзлигән бурунқи пәйғәмбәрләрниң қандақ азап-оқубәт тартқанлиғи, шундақла сәвир-тақәт қилғанлиғини үлгә қилиңлар. Биз мана мошундақ сәвир-тақәт билән бәрдашлиқ бәргәнләрни бәхитлик дәп һесаплаймиз. Аюпниң азап-оқубәткә қандақ сәвир-тақәт билән бәрдашлиқ бәргәнлигини аңлиғансиләр вә Пәрвәрдигарниң униңға ахирқи қилғинини, шундақла «Пәрвәрдигарниң ич-бағри шәпқәт вә рәһимдиллиқ билән толған»лиғини көргәнсиләр...**» (Инҗил, «Яқ.» 5:9-11).

Тәврат 25-қисим

«Жиға-зарлар»

(Йәрәмия пәйғәмбәрниң жиға-зарлири)
(яки «Мәрсийәләр»)

Кириш сөз

Йәрәмия пәйғәмбәр язған Тәвраттики «Жиға-зарлар» қисмини узун тонуштурушниң һаҗити йоқ. Еникқи, у пәйғәмбәрниң чоң китави («Йәрәмия»)ни толуқлайдиған қошумчидур. Мәзкур китапниң «арқа көрүнүш»ини чүшиниш үчүн оқурмәнләрниң авал «Йәрәмия» дегән қисимни һәмдә униңға қошумчә қилинған «кириш сөз», шундақла «қошумчә сөз»ни оқушини тәвсийә қилимиз. Бу «Жиға-зарлар» қисми тоғрилиқ шуни дейиш зөрүрки, китапта қәйт қилинғини пәйғәмбәрниң өзиниң жан-җегәр қериндашлири болған хәлиқниң Худаға қилған асийлиқлири һәмдә ақивәттә тартқан җазалириға қарап, Худаға өз дәрд-әләмлирини төккәнлиридин ибарәттур. Китапта, Бабил империйәси (миладийәдин илгәрки 588-586-жили) Пәләстингә ахирқи қетим таҗавуз қилған чағдики дәһшәтлик езилишләр, азап-оқубәтләр, болупму уларниң Йерусалимни 18 ай қоршавға алғанлиғи алаһидә баян қилиниду.

Биз «Йәрәмия»ға қошумчә қилинған «кириш сөз»дин йәнә сөз алсақ: — «Йәрәмия һәргиз «Мән яхши, башқилар яман» яки «өзәм бәг, өзәм чоң» дәйдиған, башқиларни тәнқит қилишқа амрақ киши әмәс еди. У өз ели тәрипидин кәмситилгән, дайим уларниң зиянкәшлигигә учриған болсиму, униң Худаниң уларға рәһимдиллиқ көрситишини давамлаштурушини тилигәнлигини көримиз. Бәзи вақитларда у Худаға: «Мән үчүн қисас алғайсән» дәп дуа қилғини билән, «Жиға-зарлар» дегән китавидин, униң хәлиқниң һали тоғрилиқ чәккән қайғу-һәсрәтлири вә уларға бағлиған чоңқур муһәббитини көрәләймиз».

Биз мундақ аддий сөз билән «Йәрәмия» һәм униң «жиға-зар»лирини тәсвирләләймиз: «Йәрәмия»да хатириләнгини Худаниң Йәрәмияға (Исраил вә Йәһуда үчүн) ейтқан сөзлириниң хатириси, «Жиға-зарлар»да хатириләнгини болса Йәрәмияниң Худаға (Исраил вә Йәһуда үчүн) ейтқан сөзлириниң хатирисидур; «Жиға-зарлар» — Йәрәмияниң Худаниң сөзлиригә һәмдә хәлқиниң тартқан азап-оқубәтлиригә болған инкаси, чоң бир «мәрсийә»сидур.

Йәрәмия дәрд-әләм вә дад-пәрядлирини бизгә шеир шәклидә қалдурған. Китап бәш мунаҗат (һәр бир мунаҗат бир бап)тин тәркип тапиду. Авалқи төрт бап болса «елипбәлик шеир» шәклидидур. Ибраний йезиғида 22 һәрип бар. «Елипбәлик шеир» болса, тақ айәтлириниң һәр бири ибраний елипбә тәртивигә асасән йеңи һәрип билән башлиниду (мәсилән, уйғур тилида болса, а-, ә-, б- қатарлиқ һәрипләр билән башланғанға охшаш).

Үчинчи бап үч айәттин тәркип тапқан 22 бөләккә бөлүнгән болуп, униңда 66 айәт бар; бөләкләр «елипбә тәртиви» бойичә йезилиду, һәр бир бөләктики үч айәт охшаш һәрип билән башлиниду.

Китапниң йәнә бир алаһидилиги: — 2-, 3- һәм 4-бапларда, «елипбә тәртиви»дә икки һәрип, йәни «пе» (16-һәрип) вә «айин» (17-һәрип) алмаштурулиду. Икки һәрипниң алмаштурулушниң сәвәви бүгүнки күнгичә чоң бир сирдур.

Китапниң бәшинчи бапи «елипбәлик шеир» шәклидә йезилған әмәс, лекин униңдиму 22 айәт бар.

Дегинимиздәк, китапта баштин-аяқ сөзлигүчи Йәрәмиядур. У бәзидә «Зион» яки Йерусалимға, бәзидә Исраилға вәкил болуп сөзләйду.

Мәзмун: —

1-бап, 1-22 1-мунажат («елипбәлик шеир») Йерусалимниң қайғу-һәсрити
2-бап, 1-22 2-мунажат («елипбәлик шеир») Йерусалимниң жазалиниши
3-бап, 1-66 3-мунажат («елипбәлик шеир») Жаза вә үмүт
4-бап, 1-22 4-мунажат («елипбәлик шеир») «Харабилик ичидә турған Йерусалим»
5-бап, 1-22 5-мунажат («елипбәлик шеир» әмәс) Рәһим тиләш дуаси

Йәрәмияниң жиға-зарлири

«Йәрәмия пәйғәмбәрниң жиға-зарлири»
1-мунажат — Йерусалимниң қайғу-һәсрити

1 [1] |א| (Аләф) Аһ!
Илгири адәмләр билән лиқ толған шәһәр,
Һазир шунчә йеганә олтириду!
Әлләр арисида катта болғучи,
Һазир тул хотундәк болди!
Өлкиләр үстидин һөкүм сүргән мәликә,
Һашарға тутулди!
[2] |ב| (Бәт) У кечичә аччиқ жиға көтәрмәктә;
Мәңзидә көз яшлири тарамлимақта;
Ашнилири арисидин,
Униңға тәсәлли беридиған һеч бири йоқтур;
Барлиқ достлири униңға сатқунлуқ қилди,
Улар униңға дүшмән болуп кәтти.
[3] |ג| (Гимәл) Йәһуда җәбир-җапа һәм еғир қуллуқ астида,
Сүргүнлүккә чиқти;
У әлләр арисида мусапир болди,
Һеч арам тапмайду;
Уни қоғлиғучиларниң һәммиси,
Униңға йетишивелип, уни тар йолда қистайду;
[4] |ד| (Даләт) Һеч ким һейтларға кәлмигәнлиги түпәйлидин,
Зионға баридиған йоллар матәм тутмақта.
Барлиқ қовуқлири чөлдәрәп қалди,
Каһинлири аһ-зар көтәрмәктә,
Қизлири дәрд-әләм ичидидур;
Өзи болса,
Қаттиқ азапланмақта.
[5] |ה| (Хе) Күшәндилири униңға ғожайин болди,
Дүшмәнлири ронақ тапмақта;
Чүнки униң көплигән асийлиқлири түпәйлидин,
Пәрвәрдигар уни җәбир-җапаға қойди.
Униң балилири кәлмәскә кәтти,
Күшәндисигә әсир болуп сүргүн болди.

1:1 **«Аһ! Илгири адәмләр билән лиқ толған шәһәр, һазир шунчә йеганә олтириду!...»** — изаһат: биринчи бабта Йәрәмия Йерусалимни мусибәттә болған аял яки қиз сүпитидә тәсвирләйду, униң дәрдидә қайғуриду. Қаришимизчә, мошу бабтики «у» Йерусалим *(Зион)*ни көрситиду, шундақла «у» мусибәтлик аял яки қиз сүпитидә көрүниду. Биринчи бабта «мән» — пәйғәмбәр өзини Йерусалимниң орниға қоюп, мусибәтлик аял яки қиз сүпитидә Йерусалимниң орнида қайғуриду *(«мән» яки «у» аялчә родта ипадиләнгән)*.
1:2 **«Ашнилири» ... «достлири»....** — Йерусалимға иттипақдаш болайли дегән ят әлләрни якиЙерусалимдикиләр таянған бутларни көрситиду.
1:2 Зәб. 6:7-8
1:3 **«Йәһуда җәбир-җапа һәм еғир қуллуқ астида...»** — башқа бир хил тәрҗимиси «Йәһуда җәбир-җапа һәм еғир қуллуқтин кейин, ...».
1:5 **«Дүшмәнлири ронақ тапмақта»** — башқа бир хил тәрҗимиси «Дүшмәнлири уни булаң-талаң қилди».

6 |ו| (Вав) Барлиқ һөрмәт-шөһрити Зионниң қизидин кәтти;
Әмирлири яйлақни тапалмиған кейикләрдәк болди;
Уларниң овчидин өзини қачурғидәк һеч дәрмани қалмиди.
7 |ז| (Заин) Харланған, сәргәрдан болған күнлиридә,
Хәлқи күшәндисиниң қолиға чүшкән,
Һеч ким ярдәм қолини созмиған чағда,
Йерусалим қедимдә өзигә тәвә болғанлирини,
Қиммәтлик байлиқлирини ядиға кәлтүрмәктә;
Күшәндилири униңға мәсқирилик қарайтти;
Күшәндилири униң набут болғанлиғини мәсқирә қилишти.
8 |ח| (Хәт) Йерусалим әшәддий еғир гуна садир қилған;
Шуниң билән у һарам болди;
Униң яланачлиғини көргәчкә,
Уни һөрмәтлигәнләр һазир уни кәмситиду;
Уятта, уһ тартқиничә у кәйнигә бурулди.
9 |ט| (Тәт) Униң өз һәйзлири етәклирини булғивәтти;
У ақивитини һеч ойлимиғандур;
Униң жиқилиши әҗайип болди;
Униңға тәсәлли бәргүчи йоқтур;
— «Аһ Пәрвәрдигар, харланғинимға қара!
Чүнки дүшмән һалимдин махтинип кәтти!»
10 |י| (Йод) Күшәндиси қолини униң қиммәтлик нәрсилири үстигә созди;
Өзиниң муқәддәс җайиға әлләрниң бесип киргәнлигини көрди;
Сән әсли уларни ибадәт җамаитиңгә «киришкә болмайду» дәп мәнъий қилғанғу!
11 |כ| (Каф) Бир чишләм нан издәп,
Униң хәлқиниң һәммиси уһ тартмақта;
Җенини сақлап қелиш үчүнла,
Улар қиммәтлик нәрсилирини ашлиққа тегишти.
«Аһ Пәрвәрдигар, қара!
Мән әрзимәс саналдим.
12 |ל| (Ламәд) Әй өтүп кетиватқанлар,
Бу силәр үчүн һеч иш әмәсму?
Қарап бақ, мениң дәрд-әлимимдәк башқа дәрд-әләм бармиду?
Пәрвәрдигар отлуқ ғәзивини чүшүргән күнидә,
Уни мениң үстүмгә жүклиди.
13 |מ| (Мәм) У жуқуридин от яғдурди, от сүйәклиримдин өтүп көйдүрди.
У уларниң үстидин ғәлибә қилди.
У путлирим үчүн тор-қапқанни қоюп қойди,
Мени кәйнимгә яндурди,
У мени набут қилди,

1:6 **«Барлиқ һөрмәт-шөһрити Зионниң қизидин кәтти»** — яки «Барлиқ һөрмәт-шөһрити Зионниң қизидин елип кетилди».
1:7 **«Һеч ким ярдәм қолини созмиған чағ»** — Йәһуда һәрдайим башқа әлләр билән иттипақдаш болмақчи болуп кәлгән — лекин һалқилиқ пәйттә «иттипақдашлири» униңға һеч ярдәм қилмиған.
1:8 **«Шуниң билән у һарам болди»** — башқа бир хил тәрҗимиси «Шуңа у мазақниң объекти болди».
1:8 Йәш. 47:3
1:9 Қан. 32:29
1:11 Йәр. 52:6
1:12 Аюп 19:21; Зәб. 68:20-21; Мат. 26:38-40

Күн бойи У мени зәиплəштүрди.
14 |נ| (Нун) Асийлиқлирим боюнтуруқ болуп бойнумға бағланди;
Қоллири танини чиң чигип чәмбәрчас қиливәтти;
Асийлиқлирим бойнумға артилди;
У дәрманимни мәндин кәткүзди;
Рәб мени мән қаршилиқ көрситәлмәйдиғанларниң қоллириға тапшурди.
15 |ס| (Самәқ) Рәб барлиқ батурлиримни оттурумдила йәргә урувәтти;
У мениң хил жигитлиримни езишкә,
Үстүмдин һөкүм чиқиришқа кеңәш чақирди.
Рәб гоя үзүм көлчигидики үзүмләрни чәйлигәндәк,
Йәһуданиң пак қизини чәйливәтти.
16 |ע| (Айин) Мошулар түпәйлидин тарамлап жиғлимақтимән;
Мениң көзлирим, мениң көзлиримдин су еқиватиду;
Маңа тәсәлли бәргүчи, женимни әслигә кәлтүргүчи мәндин жирақтур;
Балилиримниң көңли сунуқтур,
Чүнки дүшмән ғәлибә қилди.
17 |פ| (Пе) Зион қолини созмақта,
Лекин униңға тәсәлли бәргүчи йоқ;
Пәрвәрдигар Яқуп тоғрилиқ пәрман чүшүрди —
Хошнилири униң күшәндилири болсун!
Йерусалим улар арисида иплас нәрсә дәп қаралди.

Йерусалим сөзләйду

18 |צ| (Тсадә) Пәрвәрдигар һәққанийдур;
Чүнки мән Униң әмригә хилаплиқ қилдим!
Әй, барлиқ хәлиқләр, аңлаңлар!
Дәрдлиримгә қараңлар!
Пак қизлирим, яш жигитлирим сүргүн болди!
19 |ק| (Коф) Ашнилиримни чақирдим,
Лекин улар мени алдиған еди;
Жан сақлиғидәк озуқ-түлүк издәп жүрүп,
Каһинлирим һәм ақсақаллирим шәһәрдә нәпәстин қалди.
20 |ר| (Рәш) Қара, и Пәрвәрдигар, чүнки азар чекиватимән!
Һәддидин зиядә асийлиқ қилғиним түпәйлидин,
Ич-бағрим қийниливатиду,
Жүригим өртилип кәтти.
Сиртта қилич анисини балисидин жуда қилди,
Өйлиримдә болса өлүм-ваба һөкүм сүрмәктә!

1:15 **«Рәб барлиқ батурлиримни оттурумдила йәргә урувәтти»** — «оттурумдила» болса Йерусалимниң оттурисида.
1:16 **«Маңа тәсәлли бәргүчи, женимға мәдәт бәргүчи»** — Худа Өзидур. **«Балилиримниң көңли сунуқтур»** — оқурмәнләрниң есидә барки, сөзлигүчи һазир Йерусалим, шуңа «мениң балилирим» өзидә туруватқанларни көрситиду, әлвәттә.
1:16 Йәр. 13:17
1:17 **«Хошнилири униң күшәндилири болсун!»** — башқа бир хил тәржимиси: «Униң күшәндилири әтрапиға олашсун!».
1:19 Йәр. 30:14
1:20 **«Өйлиримдә болса өлүм-ваба һөкүм сүрмәктә»** — ибраний тилида «Ичидә болса өлүм-ваба һөкүм сүрмәктә».
1:20 Йәш. 16:11; Йәр. 48:36

21 |ש| (Шийн) Хәқләр аһ-зарлиримни аңлиди;
Лекин тәсәлли бәргүчим йоқтур;
Дүшмәнлиримниң һәммиси күлпитимдин хәвәрдар болуп,
Бу қилғиниңдин хошал болди;
Сән жакалиған күнни уларниң бешиға чүшүргәйсән,
Шу чағда уларниң һали мениңкидәк болиду.
22 |ת| (Тав) Уларниң барлиқ рәзиллигини көз алдиңға кәлтүргәйсән,
Барлиқ асийлиқлирим үчүн мени қандақ қилған болсаң,
Уларғиму шундақ қилғайсән;
Чүнки аһ-зарлирим нурғундур,
Қәлбим азаптин зәиплишип кәтти!

2-мунажат — Йерусалимниң жазалиниши

2 1 |א| (Аләф) Рәб ғәзәп булути билән Зион қизини шундақ қаплиди!
У Исраилниң шәрәп-жуласини асмандин йәргә чөрүвәтти,
Ғәзиви чүшкән күнидә Өз тәхтипәрини һеч есидә қалдурмиди.
2 |ב| (Бәт) Рәб Яқупниң барлиқ туралғулирини жутувәтти, һеч айимиди;
У қәһри билән Йәһуданиң қизиниң қәлъә-қорғанлириниң һәммисини ғулатти;
У падишалиқни әмирлири билән номусқа қоюп,
Йәр билән йәксан қиливәтти.
3 |ג| (Гимәл) У қаттиқ ғәзәптә Исраилниң һәммә мүңгүзлирини кесивәтти;
Дүшмәнни тосуған оң қолини Униң алдидин тартивалди;
Лавулдап көйгән өз әтрапини йәп кәткүчи оттәк,
У Яқупни көйдүрүвәтти.
4 |ד| (Даләт) Дүшмәндәк У оқясини кәрди;
Униң оң қоли етишқа тәйярланған еди;
Көзигә иссиқ көрүнгәнләрниң һәммисини күшәндиси кәби қирди;
Зион қизиниң чедири ичидә,
Қәһрини оттәк яғдурди;
5 |ה| (Хе) Рәб дүшмәндәк болди;
У Исраилни жутувалди,
Ордилириниң һәммисини жутувалди;
Униң қәлъә-қорғанлирини йоқатти,
Йәһуданиң қизида матәм вә жиға-зерәларни көпәйтти.
6 |ו| (Вав) У Униң кәписини бағчини пачақлатқандәк пачақлатти;
У ибадәт сорунлирини йоқитивәтти;
Пәрвәрдигар Зионда һейт-байрамлар һәм шабатларни хәлқиниң есидин чиқиривәтти;

1:21 **«Сән жакалиған күн...»** — Худа Йәрәмияға вә башқа пәйғәмбәрләргә Исраилни жазалайдиған бир күнни һәм ят әлләрни жазалайдиған бир күнни вәһий қилған еди.
2:1 **«Исраилниң шәрәп-жуласи» ... «Худаниң Өз тәхтипәри»** — булар Худаниң муқәддәс ибадәтханисини көздә тутуши мүмкин.
2:2 **«Яқупниң барлиқ туралғулири»** — «Яқуп» мошу айәтләрдә Яқупниң әвлатлирини, йәни Исраилларни көрситиду, әлвәттә. **«Йәһуданиң қизиниң қәлъә-қорғанлириниң һәммисини ғулатти»** — «қәлъә-қорғанлири» бәлким Йәһуданиң мустәһкәм шәһәрлирини көрситиду.
2:3 **«У қаттиқ ғәзәптә Исраилниң һәммә мүңгүзлирини кесивәтти»** — Тәвратта, «мүңгүз»ләр көп һалларда адәмләрниң аброй-шөһритини билдүриду. Мошу йәрдә Исраилниң пәхри болған абройлуқ мөтивәрлирини яки батур әзиматлирини көрситиши мүмкин. Мүңгүзләр адәмниң бешидин өскән әмәс! **«У Яқупни көйдүрүвәтти»** — мошу йәрдә «Яқуп» Яқупниң *(Исраилниң)* зимини вә шәһәр-йезилирини көрситиду.

Ғәзәп оти билән падиша һәм каһинни чәткә қеқиватти.
7 |ז| (Заин) Рәб қурбангаһини ташливәтти,
Муқәддәс жайидин ваз кәчти;
У Зиондики ордиларниң сепиллирини дүшмәнниң қолиға тапшурди;
Һәтта Пәрвәрдигарниң өйидә,
Улар һейт-айәм күнидикидәк тәнтәнә қилишти!
8 |ח| (Хәт) Пәрвәрдигар Зион қизиниң сепилини чеқиветишни қарар қилған;
У униңға һалак өлчәм танисини тартип қойған;
У қолини чеқиштин һеч үзмиди;
У һәм истиһкамларни һәм сепилни зарлатти;
Иккиси тәң һалсирап қайғурмақта.
9 |ט| (Тәт) Униң дәрвазилири йәр тегигә ғәриқ болуп кәтти;
У униң төмүр-тақақлирини парә-парә қиливәтти.
Падишаси һәм әмирлири әлләр арисиға паланди;
Тәвраттики тәрбийә-йолйоруқ йоқап кәтти,
Пәйғәмбәрлири Пәрвәрдигардин вәһий-көрүнүшләрни издәп тапалмайду.
10 |י| (Йод) Зион қизиниң ақсақаллири,
Йәрдә зуван сүрмәй олтармақта;
Улар башлириға топа-чаң чечишти;
Улар белигә бөз йөгивелишти;
Йерусалимниң пак қизлириниң башлири йәргә кирип кәткидәк болди.
11 |כ| (Каф) Мениң көзлирим тарамлиған яшлиримдин һалидин кәтти;
Ичи-бағрилирим зәрдапқа толди;
Жигирим йәр йүзигә төкүлүп парә-парә болди,
Чүнки хәлқимниң қизи набут қилинди,
Чүнки шәһәр кочилирида нарсидиләр һәм бовақлар һошсиз ятмақта.
12 |ל| (Ламәд) Улар шәһәр кочилирида яриланғанлардәк һалидин кәткәндә,
Анилириниң қучиғида йетип жан талашқанда,
Анилириға: «Йемәк-ичмәк нәдә?» дәп ялвурушмақта.
13 |מ| (Мәм) Мән дәрдиңгә гувачи болуп, сени немигә охшитармән?
Сени немигә селиштурармән, и Йерусалим қизи?
Саңа тәсәлли бериштә, немини саңа тәң қилармән, и Зионниң пак қизи?
Чүнки сениң яраң деңиздәк чәксиздур;

2:6 **«У Униң кәписини бағчини пачақлатқандәк пачақлатти»** — «Униң кәписи» мошу йәрдә йәнә муқәддәс ибадәтханини көрситиду; гәрчә ибадәтхана ғайәт зор имарәт болсиму, ибадәтхана Худа алдида пәқәт бир «кәпә», вақитлиқ бир нәрсә, халас. **«У ибадәт сорунлирини йоқитиветти»** — яки «у ибадәт сорунини йоқитиветти». Бу кейинки тәржимә тоғра болса, уму ибадәтханини көрситиду. **«Пәрвәрдигар Зионда һейт-байрамлар һәм шабатларни хәлқиниң есидин чиқиривәтти»** — «шабатлар», *(йәни «шабат күнлири»)* — «шабат» дәм елиш күни, Худа Исраилға: Силәргә муқәддәс күн болсун дәп бекиткән, шәнбә күнини көрситиду.
2:8 **«Пәрвәрдигар ... униңға һалак өлчәм танисини тартип қойған»** — демәк, Һәммигә Қадир Худа Йерусалимниң һалак болушини аллиқачан тәпсилий өлчәп қойған еди.
2:9 **«Униң дәрвазилири йәр тегигә ғәриқ болуп кәтти»** — кона заманларда шәһәрниң қовуқ-дәрвазилири мөтивәрләр сорақ қилиш, несиһәт қилиш, мәслиһәт беришкә олтиридиған жай еди *(5:14ни көрүң)*. **«Тәвраттики тәрбийә-йолйоруқ»** — яки «Тәврат». Ибраний тилида «тәврат» дегән сөз «йолйоруқ», «тәрбийә» дегән мәнада. **«Пәйғәмбәрлири Пәрвәрдигардин вәһий-көрүнүшләрни издәп тапалмайду»** — «пәйғәмбәрлири» Худаниң пәйғәмбәрлири әмәс, бәлки «Йәһуданиң пәйғәмбәрлири». Бу кинайилик гәп, у «сахта пәйғәмбәрләр»ни көрситиду *(14-айәт, «Йәр.» 14:13-18ниму көрүң)*; Әзакиял пәйғәмбәр вә Йәрәмия пәйғәмбәр аллиқачан Йерусалимниң вәйран қилиниши тоғрилиқ алдин-ала тәпсилий бешарәт бәргән еди.
2:12 **«Йемәк-ичмәк нәдә?»** — ибраний тилида: «Нан-шарап нәдә?». Қурғақчилиқ түпәйлидин бәлким пәқәт шарапла қалдиму, су йоқмиду?

Ким сени сақайталисун?
14 |נ| (Нун) Пәйғәмбәрлириңниң сән үчүн көргәнлири бемәналиқ һәм ахмақлиқтур;
Улар сениң қәбиһлигиңни һеч ашкарә қилмиди,
Шундақ қилип улар сүргүн болушуңниң алдини алмиди.
Әксичә уларниң сән үчүн көргәнлири ялған бешарәтләр һәм езитқулуқлардур.
15 |ס| (Самәк) Йениңдин өтүватқанларниң һәммиси саңа қарап чаваклишиду;
Улар үшқиртип Йерусалимниң қизиға баш чайқашмақта: —
«Гөзәлликниң җәвһири, пүткүл җаһанниң хурсәнлиги» дәп аталған шәһәр мошумиду?».
16 |פ| (Пе) Барлиқ дүшмәнлириң саңа қарап ағзини йоған ечип мазақ қилмақта,
Уш-уш қилишип, чишлирини ғучурлатмақта;
Улар: «Биз уни жутувалдуқ!
Бу бәрһәқ биз күткән күндур!
Биз буни өз көзимиз билән көрүшкә муйәссәр болдуқ!» — демәктә.
17 |ע| (Айин) Пәрвәрдигар Өз нийәтлирини ишқа ашурди;
Қедимдин тартип Өзиниң бекиткән сөзигә әмәл қилди;
У һеч рәһим қилмай ғулатти;
У дүшмәнни үстүңдин шатландурди;
Күшәндилириңниң мүңгүзини жуқури көтәрди.
18 |צ| (Тсадә) Уларниң көңли Рәбгә нида қилмақта!
И Зион қизиниң сепили!
Яшлириң дәриядәк кечә-күндүз ақсун!
Өзүңгә арам бәрмә;
Яш тамчилириң тарамлаштин арам алмисун!
19 |ק| (Коф) Түн кечидә орнуңдин тур,
Кәчтә җесәк башлиниши билән нида қил!
Көңлүңни Рәбниң алдиға судәк төк;
Нарсидилириңниң һаяти үчүн униңға қоллириңни көтәр!
Улар барлиқ кочилириң доқмушида қәһәтчиликтин һалидин кәтмәктә.
20 |ר| (Рәш) Қара, и Пәрвәрдигар, ойлап баққайсән,
Сән кимгә мошундақ муамилә қилип баққан?!
Аяллар өз мевилири — әркә бовақлирини йейишкә боламду?
Каһин һәм пәйғәмбәрни Рәбниң муқәддәс җайида өлтүрүшкә боламду?!
21 |ש| (Шийн) Яшлар һәм қерилар кочиларда йетишмақта;
Пак қизлирим вә яш жигитлирим қиличлинип жиқилди;
Уларни ғәзивиң чүшкән күнидә қирдиңсән;

2:13 **«Мән дәрдиңгә гувачи болуп, сени немигә охшитармән? Сени немигә селиштурармән, и Йерусалим қизи? Саңа тәсәлли бериштә, немини саңа тәң қилармән, и Зионниң пак қизи?...»** — айәттики барлиқ сөзләр бәлким Зионниң дәрд-әлимини өлчигили болмайдиғанлиғини көрситиши мүмкин *(ахирида «яраң» тоғрилиқ сөзләйду)*. **«...сениң яраң деңиздәк чәксиздур»** — ибраний тилида «... сениң бөсүлгән җайиң деңиздәк чәксиздур».
2:14 **«...сән үчүн көргәнлири ялған бешарәтләр»** — «бешарәтләр» ибраний тилида «жүкләр» яки «жүклигән бешарәтләр». Адәттә «жүк» дегән сөз бешарәтниң еғирлиғини, вәзинини, муһим сөз екәнлигини көрситиду. Бу йәрдә «жүк», шүбһисизки, һәҗвий гәп болуп, мошундақ кишиләрниң «бешарәтлири» кишиләргә һеч илһам яки мәдәт бәрмәй, әксичә, әмәлийәттә, адәмләргә «еғир жүк» артидиғанлиқни көрситиду.«Езитқулуқ»ниң башқа бир хил тәрҗимиси «чиқиришқа *(йәни, сүргүн болушқа)* сәвәпчи» дегән болиду.
2:15 **«Йениңдин өтүватқанларниң һәммиси саңа қарап чаваклишиду»** — бу «чаваклишиш» мәсқирә қилишни билдүрсә керәк. Йәрусалемни күрситиған «гөзәлликниң җәвһири» «пүткүл җаһанниң хурсәнлиги» дегән ибариләр «Зәб.» 49:2 вә 47:3дин елинған.
2:17 **«Қедимдин тартип Өзиниң бекиткән сөзигә әмәл қилди...»** — Пәрвәрдигар узундин буян *(Муса пәйғәмбәр дәвридин тартип)* Исраилға бутпәрәслик вә итаәтсизликниң ақивити тоғрилиқ агаһландуруп кәлгән еди.
2:18 Йәр. 14:17; Жиғ. 1:16
2:20 Жиғ. 4:10

Уларни һеч айимай сойдуңсән.
22 |ת| (Тав) Сән һейт-байрам күнидә жамаәтни чақирғандәк,
Мени тәрәп-тәрәплардин бесишқа вәһимиләрни чақирдиң;
Пәрвәрдигарниң ғәзәп күнидә қачқанлар яки тирик қалғанлар йоқ еди;
Өзүм әркилитип чоң қилғанларни дүшминим йәп кәтти.

3-мунажат — Жаза вә үмүт
Азап тартқучи дәрд-әләм төкиду

3 1 |א| (Аләф) Мән униң ғәзәп тайиғини йәп жәбир-зулум көргән адәмдурмән.
2 Мени У һайдиветти,
Нурға әмәс, бәлки қараңғулуққа маңдурди;
3 Бәрһәқ, У күн бойи қолини маңа қайта-қайта һуҗум қилдурди;
4 |ב| (Бәт) Әтлиримни вә терилиримни қақшал қиливәтти,
Сүйәклиримни сундуруветти.
5 У маңа муһасирә қурди,
Өт сүйи вә жапа билән мени қапсивалди.
6 У мени өлгили узун болғанлардәк қап қараңғу жайларда турушқа мәжбур қилди.
7 |ג| (Гимәл) У мени чиқалмайдиған қилип читлап қоршивалди;
Зәнжиримни еғир қилди.
8 Мән вақирап нида қилсамму,
У дуайимни һеч иштимиди.
9 У йоллиримни жипсилашқан таш там билән тосувалди,
Чиғир йоллиримни әгир-тоқай қиливәтти.
10 |ד| (Даләт) У маңа пайлап ятқан ейиқтәк,
Пистирмида ятқан ширдәктур.
11 Мени йоллиримдин бурап титма-титма қилди;
Мени түгәштүрди.
12 У оқясини керип,
Мени оқиниң қариси қилди.
13 |ה| (Хе) Оқденидики оқларни бөрәклиримгә санҗитқузди.
14 Мән өз хәлқимгә рәсва объекти,
Күн бойи уларниң мәсқирә нахшисиниң нишани болдум.
15 У маңа зәрдабни тойғичә жутқузуп,
Кәкрә сүйини тойғичә ичкүзди.
16 |ו| (Вав) У чишлиримни шеғил ташлар билән чеқивәтти,
Мени күлләрдә түгүлдүрди;
17 Женим тинич-хатирҗәмликтин жирақлаштурулди;
Арамбәхшниң немә екәнлигини унтуп кәттим.

2:22 **«Мени тәрәп-тәрәпләрдин бесишқа вәһимиләрни чақирдиң»** — «Йәр.» 20:3 вә 10ни көрүң.
3:1 **«Мән униң ғәзәп тайиғини йәп жәбир-зулум көргән адәмдурмән...»** — 3-бапта *(1-66)* сөзлигүчи бәлким Йәрәмияниң өзи; у бәзи йәрләрдә *(1)* «Йерусалимға вәкил болуп» сөзләйду; *(2) (бизниңчә)* йәнә бәзи йәрләрдә Муқәддәс Роһ униң арқилиқ Мәсиһниң гунайимиз үчүн тартидиған қурбанлиқ азаплирини алдин-ала көрситиду. **«Мән униң ғәзәп тайиғини йәп жәбир-зулум көргән адәмдурмән»** — мошу айәттики «адәм» дегән сөз, адәттә «әркәк», «оғул бала», батур-палванни көрситиду.
3:13 **«Оқденидики оқларни бөрәклиримгә санҗитқузди»** — ибранийлар бөрәкни виждан яки һессиятниң мәнбәси дәп қарайтти.
3:17 **«Женим тинич-хатирҗәмликтин жирақлаштурулди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Жenimни тинич-хатирҗәмликтин жирақлаштурдуңсән».

18 Мән: «Дәрманим қалмиди, Пәрвәрдигардин үмүтүм қалмиди» — дедим.
19 |ז| (Заин) Мениң хар қилинғанлиримни, сәргәрдан болғанлиримни,
Әмән вә өт сүйини йәп-ичкинимни есиңгә кәлтүргәйсән!
20 Женим буларни һәрдайим әсләватиду,
Йәргә кирип кәткидәк болмақта.
21 Лекин шуни көңлүмгә кәлтүрүп әсләймәнки,
Шуниң билән үмүт қайтидин яниду, —
22 |ח| (Хәт) Мана, Пәрвәрдигарниң өзгәрмәс меһриванлиқлири! Шуңа биз түгәшмидуқ;
Чүнки Униң рәһимдилликлириниң айиғи йоқтур;
23 Улар һәр сәһәрдә йеңилиниду;
Сениң һәқиқәт-садиқлиғиң толиму молдур!
24 Өз-өзүмгә: «Пәрвәрдигар мениң несивәмдур;
Шуңа мән Униңға үмүт бағлаймән» — дәймән.
25 |ט| (Тәт) Пәрвәрдигар Өзини күткәнләргә,
Өзини издигән җан егисигә меһривандур;
26 Пәрвәрдигарниң ниҗатини күтүш,
Уни сүкүт ичидә күтүш яхшидур.
27 Адәмниң яш вақтида боюнтуруқни көтириши яхшидур.
28 |י| (Йод) У йеганә болуп сүкүт қилип олтарсун;
Чүнки Рәб буни униңға жүклиди.
29 Йүзини топа-тупраққа тәккүзсун,
— Еһтимал, үмүт болуп қалар?
30 Мәңзини урғучиға тутуп бәрсун;
Тил-аһанәтләрни тойғичә ишитсун!
31 |כ| (Каф) Чүнки Рәб әбәдил-әбәт инсандин ваз кәчмәйду;
32 Азар бәргән болсиму,
Өзгәрмәс меһриванлиқлириниң моллуғи билән ичини ағритиду;
33 Чүнки У инсан балилирини хар қилишни яки азаплашни халиған әмәстур.
34 |ל| (Ламәд) Йәр йүзидики барлиқ әсирләрни аяқ астида янҗишқа,
35 һәммидин Алий Болғучиниң алдида адәмни өз һәққидин мәһрум қилишқа,
36 Инсанға өз дәвасида увал қилишқа, — Рәб буларниң һәммисигә гувачи әмәсму?
37 |מ| (Мәм) Рәб уни буйрумиған болса,

3:19 **«Мениң хар қилинғанлиримни, сәргәрдан болғанлиримни, әмән вә өт сүйини йәп-ичкинимни есиңгә кәлтүргәйсән!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Мениң хар қилинғанлирим, мениң сәргәрдан болғанлиримни әслисәм, әмән йегәндәк вә өт сүйини ичивалғандәк болимән».
3:21 Зәб. 72:17
3:22 **«Пәрвәрдигарниң өзгәрмәс меһриванлиқлири! Шуңа биз түгәшмидуқ;...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Пәрвәрдигарниң өзгәрмәс меһриванлиқлири һәргиз үзүлмәйду;...»
3:22 Йәш. 1:9; һаб. 3:13
3:23 Зәб. 29:6
3:24 һаб. 2:3
3:26 **«Уни сүкүт ичидә күтүш яхшидур»** — «сүкүт ичидә» дегәнлик мошу йәрдә йәнә «сәвир-тақәт билән» дегәнниму билдүриду.
3:27 **«Адәмниң яш вақтида боюнтуруқни көтириши яхшидур»** — бу айәтниң бәлким икки мәнаси бар: — *(1)* адәм яш вақтида җапа-мушәқәтни көрүш яхши иштур; *(2)* Бабилниң боюнтуруғи жүкләнгәнләр *(сүргүн болғанлар)* арисидин яшлар ахирида бу боюнтуруқниң *(тәхминән 60 жилдин кейин)* елип ташлинишини көрәләйду. Шуңа шу чағда «боюнтуруқни көтәргән яшлар»ниң бәхити болиду; уларға нисбәтән «яшлиқта боюнтуруқни көтириш яхши иштур».
3:29 **«Йүзини топа-тупраққа тәккүзсун»** — ибраний тилида «ағзини тупраққа бастурсун». Бу һәрикәт қаттиқ дуа-тилавәт қилишни билдүриду.
3:29 Рос. 8:22

Ким дегинини әмәлгә ашуралисун?
[38] Күлпәтләр болсун, бәхит-саадәт болсун, һәммиси Һәммидин Алий Болғучиниң ағзи-
дин кәлгән әмәсму?
[39] Әнди тирик бир инсан немә дәп ағриниду,
Адәм балиси гуналириниң җазасидин немә дәп вайсайду?
[40] |נ| (Нун) Йоллиримизни тәкшүрүп синап биләйли,
Пәрвәрдигарниң йениға йәнә қайтайли;
[41] Қоллиримизни көңлимиз билән биллә әрштики Тәңригә көтирәйли!
[42] Биз итаәтсизлик қилип сәндин йүз өридуқ;
Сән кәчүрүм қилмидиң.
[43] |ס| (Самәк) Сән өзүңни ғәзәп билән қаплап, бизни қоғлидиң;
Сән өлтүрдүң, һеч рәһим қилмидиң.
[44] Сән Өзүңни булут билән қаплиғансәнки,
Дуа-тилавәт униңдин һеч өтәлмәс.
[45] Сән бизни хәлиқләр арисида дашқал вә нижасәт қилдиң.
[46] |פ| (Пе) Барлиқ дүшмәнлиримиз бизгә қарап ағзини йоған ечип мазақ қилди;
[47] Үстимизгә чүшти алақзадилик вә ора-қапқан,
Вәйранчилиқ һәм һалакәт.
[48] Хәлқимниң қизи набут болғини үчүн,
Көзүмдин яшлар өстәң болуп ақмақта.
[49] |ע| (Айин) Көзүм яшларни үзүлмәй төкүватиду,
Улар һеч тохталмайду,
[50] Таки Пәрвәрдигар асманлардин төвәнгә нәзәр селип һалимизға қариғичә.
[51] Мениң көзүм Роһумға азап йәткүзмәктә,
Шәһиримниң барлиқ қизлириниң һали түпәйлидин.
[52] |צ| (Тсадә) Маңа сәвәпсиз дүшмән болғанлар,
Мени қуштәк һәдәп овлап кәлди.
[53] Улар орида җенимни үзмәкчи болуп,
Үстүмгә ташни чөриди.
[54] Сулар бешимдин тешип ақти;
Мән: «Үзүп ташландим!» — дедим.
[55] |ק| (Коф) Һаңниң түвлиридин намиңни чақирип нида қилдим, и Пәрвәрдигар;
[56] Сән авазимни аңлидиң;
Қутулдурушқа нидайимға қулиқиңни йопурувалмиғин!
[57] Саңа нида қилған күнидә маңа йеқин кәлдиң,
«Қорқма» — дедиң.
[58] |ר| (Рәш) И Рәб, җенимниң дәвасини Өзүң соридиң;
Сән маңа һәмҗәмәт болуп һаятимни қутқуздуң.
[59] И Пәрвәрдигар, маңа болған уваллиқни көрдүңсән;
Мән үчүн һөкүм чиқарғайсән;
[60] Сән уларниң маңа қилған барлиқ өчмәнликлирини,

3:37 Зәб. 32:9
3:38 Йәш. 45:7; Ам. 3:6
3:39 **«Әнди тирик бир инсан немә дәп ағриниду, адәм балиси гуналириниң җазасидин немә дәп вайсайду?»** — гуналиримизниң тегишлик җазаси җисманий һәм роһий өлүм болса, биз тирик чағда шу тегишлик җазани техи тартмидуқ.
3:54 **«Сулар бешимдин тешип ақти; мән: «Үзүп ташландим!» — дедим»** — оқурмәнләрниң есидә барки, Йәрәмия пәйғәмбәр «су азгили»ға ташливетилгән. Лекин мошу айәтләрдә ейтилған дәрдләр әшу сәргүзәштин ешип кетиду.

Барлиқ қәстлирини көрдуңсән.
61 |ש| (Шийн) И Пәрвәрдигар, уларниң аһанәтлирини,
Мени барлиқ қәстлигәнлирини аңлидиңсән,
62 Маңа қарши турғанларниң шивирлашлирини,
Уларниң күн бойи кәйнимдин кусур-кусур қилишқанлирини аңлидиңсән.
63 Олтарғанлирида, турғанлирида уларға қариғайсән!
Мән уларниң мәсқирә нахшиси болдум.
64 |ת| (Тав) Уларниң қоллири қилғанлири бойичә, и Пәрвәрдигар, бешиға жаза яндурғайсән;
65 Уларниң көңүллирини каж қилғайсән!
Бу сениң уларға чүшидиған ләнитиң болиду!
66 Ғәзәп билән уларни қоғлиғайсән,
Уларни Пәрвәрдигарниң асманлири астидин йоқатқайсән!

4-мунажат — Харабилик ичидә турған Йерусалим

4 1 |א| (Аләф) Аһ! Алтун шунчә жуласиз болуп кәтти!
Сап алтун шунчә тутуқ болуп кәтти!
Муқәддәс өйдики ташлар һәр бир кочиниң бешиға төкүлүп чечилди!
2 |ב| (Бәт) Зионниң оғуллири шунчә қиммәтлик,
Сап алтунға тегишкүсиз еди,
Һазир сапал козилардәк,
Сапалчиниң қоли ясиғанлиричиликму қиммити йоқ дәп қариливатиду!
3 |ג| (Гимәл) Һәтта чилбөриләр әмчигини тутуп берип балилирини емитиду;
Лекин мениң хәлқим чөлдики төгиқушларға охшаш рәһимсиз болди.
4 |ד| (Даләт) Бовақниң тили уссузлуқтин таңлийиға чаплишиватиду;
Кичик балилар нан тилимәктә,
Һеч ким уларға уштуп бәрмәйватиду.
5 |ה| (Хе) Назу-немәтләрни йәп көнгәнләр кочиларда сарғийип жүриду;
Сөсүн кийим кийдүрүлүп чоң қилинғанлар тезәкликни қучағлап йетиватиду.
6 |ו| (Вав) Хәлқимниң қизиниң қәбиһлигигә чүшкән жаза Содомниң гунайиниң жазасидин еғирдур;
Чүнки Содом бирақла өрүветилгән еди, һеч адәмниң қоли уни қийнимиған еди.
7 |ז| (Заин) Хәлқимниң «Назарий»лири болса қардин сап, сүттин ақ, тени қизил яқутлардин пақирақ еди,
Тәқи-турқи көк яқуттәк еди.
8 |ח| (Хәт) Һазир чирайлири қурумдин қара;
Кочиларда кишиләр тонуялмиғидәк болуп қалди;

4:1 **«Муқәддәс өйдики ташлар...»** — муқәддәс ибадәтханиниң тәркиби болған йоған оюлған ташларни көрситиду. Бәзи алимлар «ташлар» муқәддәс ибадәтханидики «гөһәр, яқутлар»ни көрситиду, дәп қарайду; лекин бу гөһәрләрни Небоқаднәсар миладийәдин илгәрки 605-жили Бабилға елип кәткән еди.
4:3 **«...мениң хәлқим чөлдики төгиқушларға охшаш рәһимсиз болди»** — төгиқушлар адәттә өз балилирини бақмайду; балилири өз-өзини бақиду.
4:6 **«Хәлқимниң қизиниң қәбиһлигигә чүшкән жаза Содомниң гунайиниң жазасидин еғирдур; чүнки Содом бирақла өрүветилгән еди, һеч адәмниң қоли уни қийнимиған еди»** — оқурмәнләрниң есидә барки, Худа Содом шәһириниң үстигә от-гуңгут яғдуруп жазалиған. Шуниң билән униң тартқан жазаси интайин қисқа болған, Йерусалимниңкидәк узунғичә созулған әмәс, йәнә келип у «адәмниң қоли»ниң зораванлиғиға учриған әмәс.
4:7 **«Хәлқимниң «Назарий»лири болса қардин сап, сүттин ақ, ... тәқи-турқи көк яқуттәк еди»** — «Назарий»лар болса мәлум мәзгилдә яки өмүрвайәт өзлирини Худаға алаһидә атап тапшурған кишиләрдур. Улар «Назарий» болған вақитта чачлирини чүшүрмәйтти, һеч қандақ һарақ-шарап ичмәйтти (*Тәврат, «Чөл.» 6:1-21ни көрүң*).

Бир терә-бир устихан болуп қалди;
У қақшаллишип яғачтәк болуп кәтти.
9 |ט| (Тәт) Қиличта өлтүрүлгәнләр қәһәтчиликтә өлгәнләрдин бәхитликтур;
Чүнки улар қақшал болуп кәтмәктә,
Тупрақниң мевилири болмиғачқа жиқитилмақта.
10 |י| (Йод) Бағри юмшақ аяллар өз қоллири билән балилирини қайнитип пишарди;
Хәлқимниң қизи набут қилинғинида балилар уларниң гөши болуп қалди.
11 |כ| (Каф) Пәрвәрдигар қәһрини чүшүрүп пиғандин чиқти,
Отлуқ ғәзивини төкти;
Зионда бир от йеқип,
Униң һуллирини жутувәтти.
12 |ל| (Ламәд) Йәр йүзидики падишалар вә жаһанда барлиқ туруватқанлар болса,
Нә күшәндә нә дүшмәнниң Йерусалимниң қовуқлиридин бөсүп киридиғанлиғиға ишәнмәйтти.
13 |מ| (Мәм) Һалбуки, пәйғәмбәрлириниң гуналири түпәйлидин,
Каһнлириниң қәбиһликлири түпәйлидин,
Уларниң Зионда һәққанийларниң қанлирини төккәнлиги түпәйлидин,
— Бу иш бешиға чүшти!
14 |נ| (Нун) Һазир улар қарғулардәк кочиларда тенәп жүрмәктә,
Улар қанға булғанғанки,
Һеч ким кийимлиригә тәккүчи болмайду.
15 |ס| (Самәк) Хәқ уларға: «Йоқулуш! Напаклар! Йоқулуш! Йоқулуш, бизгә тәккүчи болушма!» дәп вақиришмақта.
Улар қечип тәрәп-тәрәпкә сәргәрдан болуп кәтти;
Лекин әлләр: «уларниң аримизда турушиға болмайду!» — дәватиду.
16 |פ| (Пе) Пәрвәрдигар Өзи уларни тарқитивәтти;
У уларни қайта нәзиригә алмайду;
Каһинларниң һөрмити қилинмиди,
Яшанғанларму һеч меһриванлиқ көрмиди.
17 |ע| (Айин) Көзимиз ярдәмни беһудә күтүп һалидин кәтти;
Дәрвақә бизни қутқузалмиған бир әлни күтүп күзәт мунарлиримизда туруп кәлдуқ.
18 |צ| (Тсадә) Дүшмәнлиримиз изимиздин қоғлап жүрди;
Шуңа кочиларда жүрәлмәйттуқ;
Әжилимиз йеқинлашти, күнлиримиз тошти;
Чүнки әжилимиз кәлди!
19 |ק| (Коф) Пейимизгә чүшкәнләр асмандики бүркүтләрдин иштик;
Тағлардиму бизни қоғлап жүгүрди,
Баявандиму бизни бөктүрмидә пайлашти.

4:8 «Бир терә-бир устихан болуп қалди» — ибраний тилида: «териси устиханлириға чаплишиду».
4:13 «Пәйғәмбәрләрниң гуналири»ни әмәс, бәлки «пәйғәмбәрлириниң гуналири» — Исраилда турған бу «пәйғәмбәрләр» Худани әмәс, бәлки хәлиқни рази қилиш үчүн сөз қиливатқан сахта пәйғәмбәрләрни көрситиду.
4:14 «Улар қанға булғанғанки, һеч ким кийимлиригә тәккүчи болмайду» — Муса пәйғәмбәргә тапиланған қанун бойичә, «өлүк»кә тәккән адәм «булғанған», «напак» һесаплинатти. Өлгән нәрсиләргә яки «напак» адәмләргиму тәккән кишиләр өзлири бир мәзгилгичә «напак» болиду. Мошу каһинлар вә пәйғәмбәрләр шунчә көп адәмләрни өлтүргәнки, кийим-кечәклири һәрдайим «булғанған» болуп, һеч ким уларға тегишкә петиналмайтти.
4:16 «Пәрвәрдигар Өзи уларни тарқитивәтти» — ибраний тилида сөзмусөз: «Пәрвәрдигарниң йүзи уларни тарқитивәтти» дейилиду.
4:17 «...бизни қутқузалмиған бир әл» — Исраил һәрдайим авал Мисир билән, андин Асурийә билән иттипақ түзимәкчи болуп, улардин ярдәм сорайтти *(мәсилән, 5:6ни, «Йәр.» 2:18ни көрүң)*.
4:17 Әз. 29:16

[20] |ר| (Рәш) Женимизниң нәпәси болған, Пәрвәрдигарниң Мәсиһ қилғини уларниң ора-қапқанлирида тутулди;
Биз у тоғрисида: «униң сайисидә әлләр арисида яшаймиз» дәп ойлидуқ!
[21] |ש| (Шийн) И уз зиминида турғучи, Едомниң қизи, хошал-хурам яйриғин!
Лекин бу жаза қәдәһи саңиму өтиду;
Сәнму мәс болисән, ялаңачлинисән!
[22] |ת| (Тав) Қәбиһлигиңниң жазасиға Хатимә берилиду, и Зион қизи;
У сени сүргүнлүккә қайта елип кәтмәйду;
Лекин, и Едом қизи, у сениң қәбиһлигиңни жазалайду;
У гуналириңни ечип ташлайду!

5-мунажат — Исраилниң рәһим тиләш дуаси

5 [1] Бешимизға чүшкәнләрни есиңгә кәлтүргәйсән, и Пәрвәрдигар;
Қара, бизниң рәсвачилиқта қалғинимизни нәзириңгә алғайсән!
[2] Мирасимиз ятларға,
Өйлиримиз яқа жутлуқларға тапшурулди.
[3] Биз житим-йесирләр, атисизлар болуп қалдуқ;
Анилиримизму тул қалди.
[4] Ичидиған суни сетивелишимиз керәк;
Отунни пәқәт пулға алғили болиду.
[5] Бизни қоғлиғучилар тап бастуруп келиватиду;
Һалсирап, һеч арам тапалмаймиз.
[6] Жан сақлиғидәк бир чишләм нанни дәп,
Мисир һәм Асурийәгә қол берип бойсунғанмиз.
[7] Ата-бовилиримиз гуна садир қилип дуниядин кәтти;
Биз болсақ, уларниң қәбиһлигиниң жазасини көтиришкә қалдуқ.
[8] Үстимиздин һөкүм сүргүчиләр қуллардур;
Бизни уларниң қолидин азат қилғучи йоқтур.
[9] Далада қилич түпәйлидин,
Ненимизни тепишқа женимизни тәвәккул қилмақтимиз.
[10] Теримиз тонурдәк қизиқ,
Ачлиқ түпәйлидин қизитма бизни басмақта.
[11] Зионда аяллар,
Йәһуда шәһәрлиридә пак қизлар аяқ асти қилинди.

4:20 **«Пәрвәрдигарниң Мәсиһ қилғини»** — Исраилниң падишасини көрситиду.
–«Мәсиһ қилиш» кона бир өрп-адәткә қаритилған. Тәвраттики бәлгүлимидә, йеңи падиша тиклиниш мурасимида бешиға пурақлиқ яғ қуюлатти. Бу «мәсиһ қилиш» *(яки «мәсиһләш»)* дәп аталған. Кейин падиша «мәсиһ қилинған» яки «Пәрвәрдигарниң мәсиһ қилғини» *(«Пәрвәрдигарниң мәсиһлигини»)* дәп аталған. «Мәсиһ қилиш» мурасими Худаниң һоқуқи вә алаһидә ярдими униңға тапшурулғанлиғини көрситиду.
–Әйса «Мәсиһ»ниң үстигә болса яғ әмәс, бәлки Муқәддәс Роһ қуюлған.
4:21 **«И уз зиминида турғучи, Едомниң қизи, хошал-хурам яйриғин!»** — Едом Исраилға өч болуп, һәрдайим Исраилниң бешиға күлпәт чүшкәндә хуш болиду. **«Лекин бу жаза қәдәһи саңиму өтиду; сәнму мәс болисән, ялаңачлинисән!»** — «қәдәһ» — Худаниң ғәзивигә толған «қәдәһ»ни көрситиду *(мәсилән, «Йәр.» 25:15-17, 28ни көрүң)*. Едом уни ичкән күнидә «ялаңач» болуп, дүшмәнниң һужумиға муһапизәтсиз қалиду, шуниңдәк булаң-талаңға учрап хиҗаләткә қалдурулиду.
5:2 **«Мирасимиз»** — Исраилға тәвә қилинған зиминини көрситиду. Худа уларға уни мирас қилған еди.
5:8 **«Үстимиздин һөкүм сүргүчиләр қуллардур»** — «қуллар» бәлким мустәбит һөкүмдарлиққа чиққан қулларни көрситиду; Тәврат «Пәнд.» 30:21-22ни көрүң. **«Бизни уларниң қолидин азат қилғучи йоқтур»** — ибраний тилида: «Бизни уларниң қолидин жиртип чиққучи йоқтур».
5:8 Зәб. 136:24

12 Әмирләр қолидин дарға есип қоюлди;
Ақсақалларниң һөрмити һеч қилинмиди.
13 Яш жигитләр ярғунчақта жапа тартмақта,
Оғул балилиримиз отун жүкләрни йүдүп дәлдәңшип маңмақта.
14 Ақсақаллар шәһәр дәрвазисида олтармас болди;
Жигитләр нәғмә-навадин қалди.
15 Шат-хурамлиқ көңлимиздин кәтти,
Уссул ойнишимиз матәмгә айланди.
16 Бешимиздин таж жиқилди;
Һалимизға вай! Чүнки биз гуна садир қилдуқ!
17 Буниң түпәйлидин жүрәклиримиз мужулди;
Булар түпәйлидин көзлиримиз қараңғулашти —
18 — Зион теғиға қарап көзлиримиз қараңғулашти,
Чүнки у чөлдәрәп кәтти,
Чилбөрә униңда пайлап жүрмәктә.
19 Сән, и Пәрвәрдигар, мәңгүгә һөкүм сүрисән;
Тәхтиң дәвирдин-дәвиргә давамлишиду.
20 Сән немишкә бизни дайим унтуйсән?
Немишкә шунчә узунғичә биздин ваз кечисән?
21 Бизни йениңға қайтурғайсән, и Пәрвәрдигар!
Шундақ болғанда биз қайталаймиз!
Күнлиримизни қедимкидәк әслигә кәлтүргәйсән,
22 — Әгәр сән бизни мутләқ чәткә қақмиған болсаң,
Әгәр биздин чәксиз ғәзәпләнмигән болсаң!

5:14 «Ақсақаллар шәһәр дәрвазисида олтармас болди» — адәт бойичә ақсақаллар шәһәр дәрвазилирида олтирип сот-һөкүм бежа кәлтүрәтти.

Қошумчә сөз

«Жиға-зарлар» бизгә беридиған асасий хәвәр

Ибраний тилидики көп шеирларниң шундақ бир алаһидилиги барки, шеирниң муһим темиси яки хәвири дәл униң оттурисида тепилиду. Биз бу алаһидиликни «Аюп» дегән китапта байқидуқ, вә мошу мунаҗатларниң тәркибини охшаш дәп қараймиз. Бу азап-оқубәт, қайғу-һәсрәт вә үмүдсизликкә толған шеирларниң оттурисидин, йәни оттурисидики шеирниң дәл оттурисидин биз муну сөзләрни оқуймиз: —

«Мана, Пәрвәрдигарниң өзгәрмәс меһриванлиқлири! Шуңа биз түгәшмидуқ;
Чүнки Униң рәһимдиллиқлириниң айиғи йоқтур;
Улар һәр сәһәрдә йеңилиниду;
Сениң һәқиқәт-садиқлиғиң толиму молдур!
Өз-өзәмгә: «Пәрвәрдигар мениң несивәмдур;
Шуңа мән униңға үмүт бағлаймән» — дәймән.
Пәрвәрдигар Өзини күткәнләргә,
Өзини издигән җан егисигә меһривандур;
Пәрвәрдигарниң ниҗатини күтүш,
Уни сүкүт ичидә күтүш яхшидур.
Адәмниң яш вақтида боюнтуруқни көтириши яхшидур.
У йеганә болуп сүкүт қилип олтарсун;
Чүнки Рәб буни униңға жүклиди.
Йүзини топа-тупраққа тәккүзсун,
— Еһтимал, үмүт болуп қалар?
Мәңзини урғучиға тутуп бәрсун;
Тил-аһанәтләрни тойғичә ишитсун!
Чүнки Рәб әбәдил-әбәт инсандин ваз кәчмәйду;
Азар бәргән болсиму,
Өзгәрмәс меһриванлиқлириниң моллуғи билән ичини ағритиду;
Чүнки У инсан балилирини хар қилишни яки азаплашни халиған әмәстур» (3:22-33).

Биз бу хәвәрләрни мәрсийәниң Исраилларға, шуниңдәк уларға охшаш, һәр хил қайғу-һәсрәт яки азап-оқубәткә чөмгән һәрқайиси оқурмәнлиримизгә йәткүзкән асасий муһим хәвири дәп ишинимиз. Исраилға охшаш, улар бизгиму тәсәлли-үмүт йәткүзгәй. Амин!

Тәврат 26-қисим

«Әзакиял»

(Әзакиял пәйғәмбәрниң китави)

Кириш сөз

Әзакиял — Қандақ адәм?

Өз хәлқигә пәйғәмбәрлири арқилиқ дәвирдин-дәвиргә болған агаһлиридин кейин, Һәммигә Қадир Худа миладийәдин илгәрки 605-жилида Бабил падишаси Небоқаднәсаргә Өз хәлқи туруватқан Қанаан (Пәләстин) зиминиға таҗавуз қилишиға йол қойди. У 1200 жил илгири, бу «муқәддәс зимин»ни Ибраһим пәйғәмбәр вә әвлатлири болған Йәһудийларға мирас сүпитидә тәқсим қилған еди. Бу алаһидә тәқсиматниң мәхсити болса, Йәһудий хәлқи башқа әлләргә Өзиниң характери вә меһриванлиғи тоғрилиқ гувачи болуштин ибарәттур. Бирақ улар мошу муқәддәс тапшуруққа сатқунлуқ қилди; тирик бир һәққаний Худаға тирик гувачи болушниң орнида, әксичә уларниң бутпәрәсликтә җаһилларчә туруши вә әхлақсизлиғи билән, улар Худаниң характериниң әкси болуп чиққан еди. Мана бу Худаниң Небоқаднәсарни таҗавузлуққа қоюшидики сәвәптур: 150 жил илгири, Амос, Йәшая вә Микаһ пәйғәмбәрләр Исраил товва қилмиса, дәл мошу Бабил хәлқи Исраилға таҗавузлуқ вә сүргүн қилиш йоли арқилиқ Худаниң җазалаш қурали болидиғанлиғи тоғрилиқ ениқ агаһ бәргән еди. Бу үч пәйғәмбәрдин кейин, Һошия, Һабаккук, Йәрәмия вә Зәфания пәйғәмбәрләрму охшаш агаһ сигналини бәргән еди.

Небоқаднәсар падишаниң биринчи қетимки бесип кириши бир қәдәр «аман-течлиқ» билән болған еди. Исраил падишаси Йәһоаким уруш қилмай униңға тәслим болди; Небоқаднәсар Исраилни өзигә беқинди қилғандин кейин қайтип кәтти. Кейин Йәрәмия пәйғәмбәрниң агаһлириға қулақ салмай, Йәһоаким Небоқаднәсарға исиян көтәрди. Миладийәдин илгәрки 598-жилида Небоқаднәсар қайтип келип Йерусалимни муһасиригә алди. Узун өтмәй Йәһоакимниң оғли, яш падиша Йәһойиякин униңға тәслим болди. Небоқаднәсар Сулайман падиша 350 жил илгири қурған муқәддәс ибадәтханиға кирип, униңдин барлиқ алтун-күмүч қача-қучиларни, җабдуқларни вә шәһәрдә удул учриғанла барлиқ байлиқларни Бабилға елип кәтти. У йәнә «инсан байлиқларни» — Йәһоакинни, ордидики вә ибадәтханидики тәрбийә көргән билимлик жигитләрниң әлалирини, палван-әскәрләрни вә шәһәрдики барлиқ уста һүнәрвәнләрни елип кәтти. У Йәһоакинниң тағиси Зәдәкияни падишаниң орниға қойди. Небоқаднәсарниң таҗавуз қилиши пәйғәмбәрләр ейтқандәк унчә дәһшәтлик болмиған еди — у шәһәрни вәйран қилмиди, маңа беқинди болуп баҗ-селиқни тапшурсаңларла болди дәп, хәлиққә өз һакимийитини қалдурди.

Әмәлийәттә болса, тоққуз жилдин кейин, Зәдәкия көтәргән бир исиян түпәйлидин техиму дәһшәтлик бир «бесип кириш» йүз бериду. Биз Худаниң бу «җазалаш басқучлири»дин Униң рәһимдиллиғини көрәләймиз; чүнки Худа пәйғәмбәрләр бешарәт қилған вәһшәтләр уларниң бешиға чүшүштин бурун Өз хәлқигә Бабилниң вәйранчилиқлири тоғрилиқ агаһландурушлириниң һәқиқий екәнлигини аян қилған еди. Бирақ улар йәнила қулақ салмиди, вә әң ахирқи «бесиқтурғучи зәрбә» миладийәдин илгәрки 587-жилида болди. Үч жил муһасиригә елинғандин кейин, ачарчилиқ ичидә қалған шәһәр бөсүлди. Һәммә җай көйдүрүлди яки йәр билән йәксан қилинди. Небоқаднәсар Зәдәкия падишаниң көз алдида оғуллирини өлтүрүвәтти андин падишаниң көзлирини оювәтти. Тирик қалғанларниң көпинчиси сүргүн қилинди; интайин аз сандики бир қисим адәмләр зиминда қалдурулди.

Биринчи қетимки (миладийәдин илгәрки 598-жилидики) «сүргүн болуш»та елип кетилгәнләр арисида, тарихта излирини қалдурған бәш яш жигит болған еди. Даниял вә униң Һанания, Мишаәл, Азария дегән үч дости пак-диянәтлиги түпәйлидин Бабил һөкүмәт әмәлдарлири қатаридин орун алған еди; бәшинчи адәм болса Әзакиял еди.

Әзакиялға нисбәтән сүргүн болуш өз вәтинидин айрилиштинму еғир зәрбә еди. Чүнки Әзакиял каһин еди. Шу вақитқа қәдәр, униң пүтүн өмри униң оттуз яшқа киргәндә, муқәддәс ибадәтханиға кирип, Худаниң хизмитидә болидиған шу күнигә бирхил тәйярлиқ болған еди. Бирақ әшу улуқ күн кәлгичә у икки миң километр жирақлиқтики, пүтүнләй ят бир жутқа елип кетилди. Худани сөйгән Әзакиялдәк яш бир жигит үчүн мошундақ үмүтсизлик адәмни толиму қайғуға салидиған иш. Өз чүшиниши бойичә, Худаниң «муқәддәс җай»ида туруп униң хизмитидә болуш вә ибадәтханида Худаниң вәһийлири астида каһинларниң ортақ турмушидин муйәссәр болуш болса, инсанлар үчүн әң жуқури имтияз һесаплинатти. Бирақ һазир өз хәлқиниң гуналири түпәйлидин, у бу имтияздин мәһрум болди.

Мошуниңдин биз униң китавиниң биринчи айитини чүшинәләймиз: «**Оттузинчи жили асманлар ечилип, мән Худаниң аламәт көрүнүшлирини көрдүм**». Чүнки Әзакиялға «оттузинчи жил»ниң пәқәт бирла мәнаси бар едики, — у болсиму биринчи қетим каһинлиқ «шаһанә кийимләр»ни кийип, «муқәддәс җай»ға кирип Худаниң һозури алдида хушбуй яқидиған күни дәл шу жил, шу күни болатти. Униң орнида бу шу күнидә бәлким у Бабилдики мәлум бир «йеза түрмә»си яки «әмгәк лагери»ға берип қалди. Бирақ униң үмүтсизлиги әң күчлүк болған әшу күнидә, ибадәтханидики ишларға нисбәтән, униңға техиму әһмийәтлик вә имтиязлиқ бир иш йүз бәрди — «**Асманлар ечилип, мән Худаниң аламәт көрүнүшлирини көрдүм**»!

У көргән «Худаниң аламәт көрүнүши»ни болса, башқа пәйғәмбәрләр көрүп бақмиған. У авал төрт әҗайип күчлүк «һаят мәхлуқ» (керублар)ни көрди. Улар төрт йүзлүк, төрт қанатлиқ вә төрт қоллуқ еди. Уларниң һәр бириниң йенида йоған пирқирайдиған пақирақ чақ туриду. Керублар Худаниң Роһиниң йол-йоруқлири билән чақмақниң сүръитидә жүриду. Уларниң арисида бир-биригә чақмақ вә от ялт қилип туратти. Уларниң жүрүшлиридин адәмни паң қилидиған шавқун аңлинатти. Мәхлуқлар үстидә йоған бир «гүмбәз»дәк нәрсә көрүнәтти; гүмбәз үстидә бир пақирайдиған тәхт туратти, вә тәхтниң үстидә Худаниң бир көрүнүши олтаратти — рошәнки, У шунчә пақирайттики, Әзакиял Уни тәсвирләш уяқта турсун, Униңға аран қаралайтти.

Қандақ адәм пәйғәмбәр болиду, дәп ойлишимиз мүмкин. Адәмни пәйғәмбәр бекитиш Худаниң талливелишидики иш, әлвәттә. Шундақ болғини билән биз Әзакиялдин Худаниң бу вәзипигә таллайдиған адәмниң қандақ болидиғанлиғини көримиз — демәк, у Худаниң һозуриға тәшна болған, өз хәлқиниң гуналиридин чоңқур азаплинидиған бир киши болиду. Әзакиялдәк бир кишигә Худадин вәһийләр кәлмигән болса адәмни һәйран қалдурғидәк иш болатти; чүнки Әзакиялдин 600 жил кейин Рәб Әйса Мәсиһ: «Тиләңлар, у силәргә ата қилиниду; издәңлар, таписиләр; ишикни қеқиңлар, силәргә ечилиду» дегән мәңгүлүк принсипни бизгә ейтип бәргән («Мат.» 7:7-8). Шүбһисизки, Әзакиял шундақ бир адәм едики — сориған, издигән, ишикни қаққан киши еди.

Әнди Худа бу адәмгә немә хәвәрни тапшурған?

Әзакиял йәткүзгән хәвәр

Худа Әзакиялға тапшурған хәвәр дәсләптә интайин еғир вә азаплиқ еди; шундақ болғини билән, у бизгә бүгүн интайин муһим бир хәвәрдур. У сүргүн болғанда, хәлқиниң йерими Пәләстиндә қалдурулған еди. Хәлиқ пәйғәмбәрләрниң Бабил арқилиқ болидиған жаза тоғрилиқ агаһлирини һәм бешарәтлириниң өз көзи алдида әмәлгә «йерим ашурулуш»лирини билип турсиму, әҗәблинәрлиги шуки, Пәләстиндә қалғанлар һәм Бабилға сүргүн болғанлар арисида, «үмүтвар көзқараш»лар хелә дәвир сүргән еди — «Бизниң әһвалимиз бунчә еғир әмәсту», «Биз Бабиллиқлардин қутулуп қалимиз», «Ибадәханидики муқәддәс қача-қучилар бизгә қайтуруп бериниду», «Мисир бизни Бабилдин қутқузиду» дегәндәк гәпләр еди. Пәләстиндә қалғанлардин һәтта: «Гунакар болған адәмләр болса, улар сүргүн болуп елип кетилди, бирақ биз қалғанлар Худаниң һәқиқий таллиғанлири, Униң алаһидә амрақ адәмлири» дегүчиләрму бар еди.

Бундақ наданларчә көзқарашлар көплигән сахта пәйғәмбәрләр вә нурғунлиған палчиларниң қоллишиға еришкән еди. Мошундақ кишиләр һәрдайим қилғинидәк, хәлиқләр немини аңлиғуси болса уларму дәл шуни уларға ейтатти. Дәрвәқә мошундақ сахта пәйғәмбәрләр: «Худаниң Ибраһим вә ата-бовлиримизға бәхит-бәрикәт йәткүзгән вәдилири»ни тәкитләйтти, Униң ата-бовиларға гуна тоғрилиқ тапшурған агаһлирини һеч тилға алмайтти. Худаниң вәһийи билән Әзакиял уларни «тамни ақартқан тамчилар»ға вә Исраилни «**көп йериқлар билән йерилип кәткән, жиқилай дәп қалған бир там**»ға охшатқан еди. Тамчилар жиқилай дәп қалған бу тамни көрүп, яситишниң орниға, йериқлири көрүнмисун дәп уни пәқәт «һак сугақ» билән ақартқан. Әмәлийәттә «там»ниң һали техиму чатақ еди; чүнки хәлиқ униң «йериқлири»ни көрәлмәй, униң өрүлүшидин хәвәрсиз болуп қалған еди.

Әзакиял хәлиққә йәткүзгән авалқи хәвәр шуки — «Худаниң толуқ жазаси бешиңларға чүшмәй қалмайду, һәмдә чүшүш вақтиға аз қалди». У Худаниң шан-шәривиниң Йерусалимдин кәткәнлигини көрди — шуниңдәк шәһәрниң башпанаһи, шундақла Худаниң гувачиси болуш роли өзидин кәткән еди. Дунийдики барлиқ «үмүтварлиқ» бу әмәлий әһвални өзгәртәлмәйду. Йерусалим қан, булаң-талаң, жазанихорлуқ вә шәһваний гуналарға толған бир шәһәр еди. Пәйғәмбәрләр пәқәт кәлгүси ишларни алдин-ала ейтипла қалмай, улар йәнә өткән вә һазирқи заманлар тоғрисидики һәқиқәтни аян қилиду. Әзакиял өзидин илгәрки пәйғәмбәрләргә қариғанда Исраиллар

интайин пәхирлинидиған «улуқ ата-бовилиримиз»ниң гуналирини көпрәк аян қилди. Исраилниң Мисирдин чиққанда «улуқ башлинишлиримиз» болмақ түгүл, бәлки өз көзи билән көргән мөҗизиләрдин савақ алмай, өз мәбудлирини вә бутпәрәсликкә четишлиқ шәһваний гуналарни һеч қачан ташлимиған. 16- вә 23-бапни көрүң. Худаниң нәзәридә Исраилниң қилмишлири униңдәк пурсәт вә бәрикәтләрни көрүп бақмиған хошна әлләрниңкидин бәттәр көрүниду. Бу икки бапни оқуғанлар бәлким Әзакиял хәлиқни әйипләш үчүн ишләткән күчлүк, һәтта қопал сөзләрдин һәйран қалиду. Көңли қаттиқ адәмләрниң виҗданини пәқәт зәрблик, вәһшәтлик вә чөчүтәрлик сөзләр биләнла ойғатқили болиду. Әйса Мәсиһ Өз дәвридә пәқәт һоқуқ-мәнсәп вә пулға амрақ болған, шуниңдәк шуларни қоғдап келиш үчүн аммини ғапиллиқта қалдуридиған диний әрбабларни әйипләйдиған охшаш дәһшәтлик сөзләрни ишләткән («Матта» 23-бап).

Биз бәлким Йәһудийларниң җаһил асийлиғиға қарап әҗәблинип кетимиз. Бирақ өз-өзимиздин: «Биз уларниң орнида болған болсақ, башқичә қилармидуқ?» — дәп соришимиз керәк. Инҗилдики тәлимдин, Худаниң Исраилниң тарихида пүткүл инсанларниң инсаний тәбиитини «микроскоп астиға қойған»лиғини көримиз. Башқичә ейтқанда, биз уларда қайта-қайта көрүнгән әхлақий мәғлубийәтләр, гуналар, тилниң учидила қилған товиси вә итаәтсиликлиридин өзимизниң «тилимизниң учидила қилған товимиз вә итаәтсиликлиримиз»ни көрәләймиз; вә жиллар өткәнсери улар арисидики бәзиләрдә: «Худаниң «Мән Уни дунияға әвәтимән» дәп вәдә бәргән Қутқазғучисиға интайин муһтаҗмән» дегәндәк чоңқур аң пәйда болиду; бизму өз әхлақий мәғлубийитимизгә сәмимийлик билән йүзләнсәк, «Биз Худа әвәткән Қутқазғучиға интайин зор керәк» дәп билип житимиз вә шуниңдәк Уни қобул қилишқа лайиқ көңүлдә болимиз. Биз бу тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә, болупму 36-бапқа мунасивәтлик музакиримиздә йәнә тохтилимиз.

Әзакиял өзи бәргән бәзи бешарәтләрни ипадиләп «роль елиш»қиму буйрулған. У сеғиз лайдин Йерусалимниң әндизисини ясап вә уни «муһасирә»гә алди; шу «муһасирә»дә у һәм Худаниң ролини, шундақла муһасирә астида қалған, «ачарчилиқ вақтидики нормилиқ» тамақ йегән адәмниң ролини алди (3-5-бап). Униң һәрикәтлири сүргүн болған жутдашларға интайин қизиқ көрүнгини билән, улар ишәшкә яки товва қилишқа һеч қозғалмиди. Әзакиял уларға задила «адәттики параң»ни қилмайтти — пәқәт Худадин кәлгән хәвәрнила уларға йәткүзәтти. Бир күни у: «Худадин маңа: «Бүгүн Йерусалим муһасиригә чүшти» дегән вәһий кәлди!» — дәп җакалиди. Узун өтмәй йәнә бир күни униңға: «Әтә кәчтә сөйүмлүк аялиңдин җуда болисән» дәп аян қилинди; дәрвәқә шу кәчтә униң аяли қаза қилди (24-бап). Худаниң алаһидә йолйоруғи болғачқа, у аялиға һеч жиғлимиди, һеч матәм тутмиди. Бу иш йәнә хәлиқни әҗәбләндүрди; у шу пурсәттин пайдилинип уларға өзлириниң узун өтмәй охшаш ишқа йолуқидиғанлиғини җакалиди. Худаниң җазаси чүшкән күни улар көңүл азави вә дәрд-әлиминиң зорлуғи түпәйлидин нә жиғлашни нә адәттикидәк матәм тутушни биләлмәй қалиду.

Үч жил өтти. Бир күни Әзакиял адәттикидәкла халайиқ билән саламлашти. Улар йәнә буниңдин әҗәблинип кәтти. Униң әһмийити әтиси әтигәндә аян болди. Исраилдин чиққан бириси: «Йерусалим пүтүнләй вәйран болуп, аһалисиниң көпинчиси өлтүрүлди» дегән шум хәвәрни йәткүзди (33:21). Бу киши йәнә Әзакиялниң Исраил вә Йерусалим тоғрилиқ бәргән башқа бешарәтлириниң һәқиқәт екәнлигини тәстиқлиди, әлвәттә. Шу вақиттин тартип Әзакиял «қизиқ бир шәхс» саналмиди, бәлки пәйғәмбәр дәп һесаплинип

етирап қилинди; амма хәлиқ йәнила у арқилиқ кәлгән, Муқәддәс Роһниң үзүл-кесәл товва қилишқа болған чақириқиға һеч қулақ салмайтти.

Исраил тоғрилиқ 1-33-бапта хатириләнгән бешарәтләр ичидә әтраптики әлләр тоғрилиқ бешарәтләрму бар (25-33). Көзқаришимизчә бу бешарәтләрниң мәхсити: —

(1) Башқа әлләрниң сиясий вә һәрбий күчигә һә дәп таянған Исраилниң: «Бу әлләрниң һәммиси Худаниң қолидидур» дәп агаһландурулуши үчүн. Уларниң ишиниш-тайиниши көрүнгән күчкә әмәс, болупму Мисирға (29-33-баплар) әмәс, бәлки көрүнмәс Худаға болуши керәк.

(2) Исраилға Худаниң ян басмайдиған, бетәрәп адалитини көрситиш үчүн;

(3) Исраилға чүшкән җазани көргән әтрапидики әлләрни тәкәббур болмаслиққа вә Худадин қорқушқа дәвәт қилиш үчүн еди.

1-33-баптики бешарәтләрдин кейин, Әзакиял кәлгүсидики жирақ күнләр тоғрилиқ сөзләшкә өтиду. Бу бешарәтләрниң мәхсити шүбһисизки, өз хәвирини қобул қилған бир нәччә мөмин бәндини риғбәтләндүрүш үчүн еди. Әзакиял хелә бурунла Худа уларниң аллиқандақ һәққанийлиғи үчүн әмәс, бәлки Өз нами үчүн Исраилниң сүргүн болғанлиғидин әслигә кәлтүридиғанлиғи тоғрилиқ бешарәт бәргән еди (11:16-20, 16:53-54, 60-63, 20:33-34). Бу бешарәтләр һазир 33-39-бапларда техиму гәвдинлиниду. Бу бешарәтләрниң биринчиси «Яхши Падичи» тоғрилиқ бешарәттур (34-бап). Инҗилни оқуғанлар «Юһанна» 10-баптин, Мәсиһ Әйсаниң «Мән яхши падичидурмән» дегәнлигини, шундақла Мәсиһ Әйсаниң бешарәтниң өзини көрситидиғанлиғини ейтқанлиғини көрмәй қалмайду. Шүбһисизки, ахирқи заманларда Йәһудий хәлқи үчүн бу бешарәт Мәсиһ Әйсаниң дунияға қайтип келип уларни дүшмәнлиридин қутқузидиғанлиғи билән алаһидә әмәлгә ашурулиду. Бәлким бу сәвәптин 34-баптин кейин, Исраилға күшәндә болуп кәлгән Едомни әйипләйдиған бир бешарәт келиду (35-бап); 36-бапта Худаниң Исраил билән түзидиған әҗайип «йеңи әһдә»си тоғрилиқ бешарәт хатирилиду: 37-бапта бу бешарәтниң мәзмуни башқа шәкилдә, йәни даңлиқ «қуруқ сүйәкләр җилғиси»да Исраилниң тирилдүрүлүшини көрсәткән көрүнүштә тәкрарлиниду. 38- вә 39-баплар ахирқи заманларни көрситиду. Исраилниң дүшмәнлири, сирлиқ шаһзадә Гог вә униң хәлқи Магог Исраилға һуҗум қилиду. Худа Өзи Исраилни қоғдап уларни үзүл-кесил мәғлуп қилиду. Бу баплар (36-39) тоғрисида «қошумчә сөз»имиздә йәнә тохтилимиз.

Йерусалим вәйран қилинғанлиқ хәвири кәлгәндин 13 жил кейин, йәнә бир көрүнүш Әзакиялға кәлди. Бу 40-48-бапларда хатириләнгән. Бу көрүнүш техиму жирақ кәлгүсини көрситиду. Әзакиял Худаниң Роһида кәлгүси замандики Исраилни көрүшкә көтирилиду. У авал шу күнләрдә болидиған йеңи ибадәтханини көриду. У ибадәтхана у яшлиғида «шу йәрдә мән Худаниң хизмитидә болимән» дәп ойлиған, йәни Сулайман қурған ибадәтханидин зиядә чоң болиду. У каһин болғачқа, бу йеңи ибадәтхана дәл униң барлиқ үмүт қилғанлириниң әмәлгә ашурулуши болиду. Йеңи ибадәтхана вә униңда жүргүзүлидиған бәлгүлимә-һөкүмләр тәпсилий һалда тәсвирлиниду; у йеңи Йерусалим шәһирини көриду; шәһәр вә ибадәтхана интайин егиз тағ үстигә җайлишиду. Шәһәр вә ибадәтхана Қанаан (Пәләстин) зимининиң оттурисида болиду; йеңи чегаралар вә Исраилниң он икки қәбилисигә болидиған зимин тәқсимати тәсвирлиниду. Худаниң

һозури оттурида болғачқа, һәммиси аман-течлиқ, хатирҗәмлик, шан-шәрәплик болиду. Биз бу ишлар үстидә «қошумчә сөз»имиздә йәнә тохтилимиз. Тәрҗимимиздә бу ибадәтханиниң тәпсилатлирини вә Худаниң Пәләстин зиминини йеңи тәқсим қилғанлиғини көрсәткән схемиларни қошуп қойдуқ; схемиларға қариғанда, оқурмәнләр бу бешарәтләрниң тәпсилатлирини биринчи қетим оқуғинида, чүшинишигә ярдәм болиду. Болмиса, оқәрмәнләр өзлири схемиларни сизип бақсиму болиду.

Тәрҗимимиздә һазирқи замандики Йәһудий алим Доктор Арнолд Фрухтенбаумниң тәтқиқатлиридин вә әнглийәлик алим Ж.В.Тайлорниң: «Әзакиял — тонуштурулуши вә шәрһлири» (1969) дегән китавидин пайдиландуқ.

Жиғип ейтқанда «Әзакиял» китавиниң қисимлири төвәндикидәк: —

(1) Худаниң аламәт көрүнүшлири — Әзакиялниң чақирилиши вә униңға тапшурулған хәвәр (1:1-5:17)
(2) Җазалаш тоғрилиқ бешарәтләр (6:1-7:27)
(3) Йерусалимниң җазалинишини көрсәткән аламәт көзүнүш (8:1-11:25)
(4) Исраил вә Йерусалимниң гуналирини паш қилидиған бешарәтләр (12:1-24:27)
(5) Әлләрни әйипләйдиған бешарәтләр (25:1-32:32)
(6) Йерусалимниң өрүлүши вә әслигә кәлтүрүлүши (33:1-37:28)
(7) Гогниң таҗавуз қилиши — Уни әйипләйдиған бешарәт (38:1-39:29)
(8) Йеңи Йерусалим (40:1-48:35)

Әзакиял

Худаниң аламәт көрүнүшлири —
Әзакиялниң чақирилиши вә униңға тапшурулған хәвәр

1 1 Оттузинчи жили, төртинчи айниң бәшинчи күнидә, мән Кевар дәриясиға сүргүн
қилинғанлар арисида турған мәзгилдә, мана асманлар ечилип, мән Худаниң аламәт
көрүнүшлирини көрдүм. 2 Төртинчи айниң бәшинчи күни — Йәһоакинниң сүргүн
болғанлиғиниң бәшинчи жили еди — 3 Калдийләрниң зиминида, Кевар дәрияси
бойида, Бузиниң оғли Әзакиял каһинға Пәрвәрдигарниң сөзи очуқ кәлди — шу йәрдә
Пәрвәрдигарниң қоли униң вуҗудиға қонди.
4 Мән көрдүм, мана! Шималдин боран-чапқун көтирилди; йоған бир булут вә уни орап
турған бир от, униң әтрапида бир йоруқлуқ җулалинип туратти; оттурисидин, йәни шу
от ичидин, иссиқтин җулаланған пақирақ мистәк бир көрүнүш көрүнди. 5 Йәнә униң
оттурисидин, төрт һаят мәхлуқ көрүнди; уларниң көрүнүши шундақ едики: — уларда
инсанниң қияпити бар еди; 6 уларниң һәр бириниң төрттин йүзи бар еди; һәр бириниң
төрттин қанити бар еди. 7 Уларниң түптүз путлири бар еди; тапанлири болса мозайниң
туяқлириға охшайтти; улар пақиритилған мистәк парлап туратти.
8 Төрт йенида, қанатлири астида инсанниңкидәк бирдин қоли бар еди; төртисиниң һәр
бириниң төрттин йүзи вә төрттин қанити бар еди; 9 уларниң қанатлири бир-биригә
туташ еди; улар жүргәндә һечяққа бурулмайтти; улар һәммиси удул алдиға жүрәтти.
10 Уларниң йүз көрүнүшлири инсанниңкидәк еди; у төртисиниң оң тәрипидә шир-
ниңкидәк йүзи бар еди; төртисиниң сол тәрипидә буқиниңкидәк йүзи бар еди; төртиси-
ниң бүркүтниңкидәк йүзиму бар еди.
11 Уларниң йүзлири әнә шундақ еди. Қанатлири жуқурида керилип туратти; һәр бири-
ниң икки қанити икки тәрипидики мәхлуқниң қанитиға тутишатти; йәнә икки қани-
ти өз тенини йепип туратти. 12 Уларниң һәр бири удулға қарап маңатти; уларда болған
роһ нәгә баримән десә, улар шу йәргә маңатти; улар маңғанда һеч қайси тәрәпкә бу-
рулмайтти. 13 Һаят мәхлуқларниң қияпити болса, көйүп ялқунлап турған отниң чоғи-
дәк, мәшъәлләрдәк еди; мошу от уян-буян айлинип мәхлуқлар арисида жүрәтти; от
интайин ялқунлуқ еди, оттин чақмақлар чеқип туратти; 14 һаят мәхлуқлар чақмақтәк
пал-пул қилип уяқтин-буяққа жүгүрүп туратти. 15 Мән һаят мәхлуқларға каридим, мана
һаят мәхлуқларниң һәр бириниң йенида йәрдә туридиған, уларниң йүзигә удулланған

1:1 **«Оттузинчи жили»** — Әзакиялниң өзиниңки 30-жили болса керәк. Әзакиял әсли каһин болуп, оттуз яшқа киргәндә муқәддәс ибадәтханидики толуқ каһинлиқ орниға *(болупму қурбанлиқ қилишқа)* чиқиши керәк еди. Бирақ у сүргүн болуп, ундақ несивигә муйәссәр болалмиди.

1:1 Зәб. 136:1

1:5 **«уларда инсанниң қияпити бар еди»** — бу сөзләр, еһтимал, мошу мәхлуқларниң өрә турған һалитини көрситиду.

–Мәхлуқлар сүрәтләнгән алмашлар бәзидә әрәнчә родта, бәзидә аялчә родта көрүлиду. Бәлким уларниң көрүнүши пәйғәмбәргә бир тәрипи әрәнчә қияпәттә, йәнә бир тәрипи аялчә қияпәттә көрүнгән болуши мүмкин.

1:6 Әз. 10:14

1:8 **«төртисиниң һәр бириниң төрттин йүзи вә төрттин қанити бар еди»** — бәзи алимлар: — «төртисиниң һәр бириниң йенида иккидин инсанниңкидәк қоли бар еди» дәп тәрҗимә қилиду — демәк, һәр бир мәхлуқниң төрттин әмәс, бәлки иккидин қоли бар еди.

1:8 Әз. 10:8

1:10 Әз. 10:14; Вәһ. 4:7

1:12 **«уларда болған роһ»** — бәлким Худаниң Роһидур.

бирдин чақ туратти; [16] чақларниң шәкли вә ясилиши берил яқутниң көрүнүшидә еди;
төртисиниң бир хилла көрүнүши бар еди; уларниң шәкли вә ясилиши болса, чақниң
ичидә чақ бардәк еди.
[17] Мәхлуқлар маңғанда, улар йүзләнгән төрт тәрипиниң һәммисигә удул маңатти;
маңғанда улар һеч бурулмайтти. [18] Чақларниң ултаңлири болса, интайин егиз һәм
дәһшәтлик еди; улар төртисиниң ултаңлириниң пүтүн әтрапи көзләр билән толған
еди. [19] Һаят мәхлуқлар маңғанда, чақлар уларға яндишип маңатти; һаят мәхлуқлар йәр-
дин көтирилгәндә, чақларму көтириләтти. [20] Роһ нәгә маң десә, улар шу йәргә маңатти
— демәк, уларниң роһи Роһқа әгишип маңатти. Чақлар улар билән тәң көтириләтти;
чүнки мәхлуқларниң роһи чақлирида еди. [21] Мәхлуқлар маңғанда, чақларму маңатти;
мәхлуқлар тохтиғанда, чақларму тохтайтти; улар йәрдин көтирилгинидә, чақларму
уларға қошулуп тәң көтириләтти; чүнки һаят мәхлуқларниң роһи чақларда еди.
[22] Һаят мәхлуқларниң башлири үстидә бир йоған көз йәткүсиз гүмбәзгә охшайдиған бир
нәрсә туратти; у хрусталъдәк дәһшәтлик пақирап, уларниң беши үстидә йейилип турат-
ти. [23] Бу гүмбәздәк нәрсиниң астида уларниң қанатлири керилип, бир-биригә тегишип
туратти; һәр бир мәхлуқниң өз тениниң икки йенини япидиған иккидин қанити бар
еди.
[24] Улар маңғанда, мән қанатлириниң садасини аңлидим — у улуқ суларниң шарқи-
риған садасидәк, Һәммигә Қадирниң авазидәк — қошунниң жүрүш қиливатқан чағдики
сүрән-шавқунлириниң садасидәк еди; улар тохтап турған чағларда, улар қанатлирини
төвәнгә чүшүрәтти. [25] Вә уларниң беши үстидики гүмбәздәк нәрсә үстидин бир аваз
аңланди. Улар тохтап турған чағларда, улар қанатлирини төвәнгә чүшүрәтти.
[26] Уларниң беши үстидики гүмбәздәк нәрсә үстидә, көк яқут кәби бир тәхтниң сиймаси
туратти; бу тәхт сиймасиниң үстидә, толиму жуқурида, инсан қияпитидә көрүнгән бир
зат туратти. [27] Вә мән бу затни белиниң үсти тәрипиниң турқи мистәк парқириған, әтра-
пини от орап турған қияпәттики бир көрүнүштә көрдүм; вә белиниң асти тәрипиниң
турқи, отниң қияпитидә еди, униң әтрапида күчлүк йоруқлуқ туратти. [28] Бу әтрапида
турған күчлүк йоруқлуқниң көрүнүши болса, ямғурлуқ күнидики булутта пәйда болған
һәсән-һөсәнниң көрүнүшидәк еди. Бу болса Пәрвәрдигарниң шан-шәривиниң қияпити-
ниң көрүнүши еди. Буни көрүпла мән дүм жиқилдим; вә мән сөзләватқан бирисиниң
авазини аңлидим.

1:16 **«...чақниң ичидә чақ бардәк еди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «...бир чақ йәнә бир чақ билән гирәләшкән еди».

1:16 Әз. 10:9,10

1:18 Әз. 10:12

1:19 Әз. 10:16

1:20 **«Роһ нәгә маң десә, улар шу йәргә маңатти...»** — «Роһ» мошу йәрдә бәлким Худаниң Роһини көрситиду.

1:22 **«бир йоған көз йәткүсиз гүмбәз»** — бу гүмбәз 26-айәт бойичә Худаниң тәхтиниң улини көрситиду. **«у хрусталъдәк дәһшәтлик пақирап»** — яки «у музсиман дәһшәтлик пақирап...».

1:23 **«һәр бир мәхлуқниң өз тениниң икки йенини япидиған иккидин қанити бар еди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «һәр бир мәхлуқниң япқучи икки қанити бар еди» — демәк, һәр бириниң тенини япидиған икки қанити бар еди.

–Бизниң тәрҗимимиз бойичә, бир йөнилишкә учқанда, қанатлиридин иккисини ишлитиду, йәнә бир йөнилишкә учқанда, башқи икки қанитини ишлитиду.

1:28 **«Бу әтрапида турған күчлүк йоруқлуқниң көрүнүши болса, ямғурлуқ күнидики булутта пәйда болған һәсән-һөсәнниң көрүнүшидәк еди»** — бу сөзләр, бәлким бу күчлүк нурниң Пәрвәрдигарниң көрүнүшиниң әтрапида чәмбәрсиман шәкилдә болғанлиғини көрситиду.

1:28 Дан. 10:9

Әзакиялниң вәзиписи

2 1 Вә У маңа: И инсан оғли, орнуңдин дәс тур, вә Мән саңа сөз қилимән, — деди.
2 У маңа сөз қилғанда, Роһ маңа кирип, мени дәс турғузди; вә мән маңа сөз Қилғучи-
ниң авазини аңлап турдум. 3 Вә У маңа: — «И инсан оғли, Мән сени Исраил балилириға,
йәни Маңа асийлиқ қилған асий «ят әлләр»гә әвәтимән; бүгүнгә қәдәр һәм улар һәм
уларниң ата-бовлири Маңа йүз өрүп асийлиқ қилип кәлмәктә», — деди.
4 — «Бу балилар болса номуссиз вә көңли қаттиқтур; Мән сени уларға әвәтимән; сән
уларға: «Рәб Пәрвәрдигар шундақ дәйду!» — дегин —
5 шуниң билән улар мәйли қулақ салсун, салмисун (чүнки улар асийлиқ қилидиған бир
җамәт) — өзлири арисида һәқиқий бир пәйғәмбәрниң турғанлиғини тонуп йетиду.
6 Әнди сән, и инсан оғли, гәрчә саңа тикән-җиғанлар һәмраһ болсиму, вә сән чаянларниң
арисида турсаңму, улардин қорқма, вә сөзлиридинму қорқма; шундақ, уларниң сөзли-
ридин қорқма, вә зәрдилик қарашлиридин дәккә-дүккигә чүшмә; чүнки улар асий бир
җамәттур. 7 Сән улар тиңшисун, тиңшимисун Мениң сөзлиримни уларға йәткүз; чүнки
улар асийлиқ қилғучилардур. 8 Вә сән, и инсан оғли, саңа ейтқан сөзлиримгә қулақ сал;
бу асий җамәттәк тәтүр болмиғин; ағзиңни ечип, Мән саңа бәргинимни йегин».
9 — Мән қарисам, мана маңа созулған бир қол турупту; вә мана, униңда бир орам язма
турупту. 10 У көз алдимда уни ечип йейип қойди; униң алди-кәйнининиң һәммә йеригә
хәт йезилған еди; униңға йезилғанлири мәрсийә, матәм сөзлири вә дәрд-әләмләрдин
ибарәт еди.

3 1 Вә У маңа: — И инсан оғли, еришкиниңни йегин; бу язмини йәп, берип Исраил
җамәтигә сөз қилғин, деди.
2 Шуниң билән мән ағзимни ачтим, У маңа язмини йегүзди. 3 У маңа: — И инсан оғли,
қосиғиңни тоқ қилип, ичи-бағриңни Мән саңа бәргән бу орам язма билән толдурғин, —
деди. Шуниң билән мән йедим, ағзимда у һәсәлдәк татлиқ еди. 4 Вә У маңа мундақ деди:
«И инсан оғли, барғин, Исраил җамәтигә барғин, Мениң сөзлиримни уларға йәткүз-
гин. 5 Чүнки сән ғәйрий йезиқтики яки тили тәс бир әлгә әмәс, бәлки Исраил җамәтигә
әвәтилдиң; 6 — ғәйрий йезиқтики һәм тили тәс, сөзлирини чүшәнгили болмайдиған көп

2:2 **«У маңа сөз қилғанда, Роһ маңа кирип, мени дәс турғузди»** — «Роһ», мошу йәрдә шүбһисизки, Худаниң Роһини көрситиду.
2:2 Әз. 3:24; Дан. 10:10
2:3 **«Маңа асийлиқ қилған асий «ят әлләр»»** — мошу йәрдә «ят әлләр» кинайилик гәп болуп, шүбһисизки «Исраил» *(шималий падишалиқ)* вә Йәһуда *(җәнубий падишалиқ)* дегән икки әлни көрситиду. Улар Худаға «ят», улар чәтәлликләрдәк бутқа чоқунди. «Исраил» *(шималий падишалиқ)* 125 жил илгири Асурийә империйәси тәрипидин сүргүн болған еди. Асурийә империйәси ғулиғандин кейин, бәлким сүргүн болған көп Исраиллар Бабилда қелип, сүргүн болған «Йәһуда»дикиләр билән арилишип бир болуп кәткән.
2:3 Йәр. 3:25
2:5 Әз. 33:33
2:6 **«гәрчә саңа тикән-җиғанлар һәмраһ болсиму, вә сән чаянларниң арисида турсаңму,...»** — «тикән-җиғанлар» вә «чаянлар» дегәнләр шүбһисизки, Исраилларни көрситиду.
2:6 Йәр. 1:8, 17; Әз. 3:9; Луқа 12:4; 1Пет. 3:1
2:8 Вәһ. 10:9
2:10 **«У көз алдимда уни ечип йейип қойди; униң алди-кәйнининиң һәммә йеригә хәт йезилған еди»** — адәттә, «орам язмилар»да пәқәт ичидила хәт йезиқлиқ болатти. Алимларниң бу орам язминиң «алди-кәйни»гә хәт йезилғанлиғи тоғрилиқ һәр хил пикри бар. Шүбһисизки, униң бир әһмийити шуки, Худаниң сап сөзлиригә һеч кимниң қошумчә сөзләрни йезиш мүмкинчилиги йоқ еди; бизниңчә, бу иш йәнә Худаниң уларни әйипләйдиған сөзлириниң нурғунлиғини тәкитләйду.
3:1 Йәр. 15:16; 2:8; Вәһ. 10:9
3:3 Зәб. 18:11-12; 118:103; Вәһ. 10:10
3:4 Йәр. 1:17

әлләргә әвәтилмидиң; Мән сени шуларға әвәткән болсам, улар саңа қулақ салатти!
[7] Бирақ Исраил җәмәти саңа қулақ салмайду, чүнки уларниң һеч бири Маңа қулақ се-
лишни халимайду; чүнки пүтүн Исраил җәмәтиниң қапиқи тоң вә көңли қаттиқтур.
[8] Мана, Мән йүзүңни уларниң йүзлиригә қарши таштәк, вә сениң пешанәңни уларниң
пешанилириға қарши таштәк қилдим. [9] Бәрһәқ, сениң пешанәңни чақмақ тешидин қат-
тиқ, һәтта алмастәк қилдим. Улардин қорқма, вә улар түпәйлидин дәккә-дүккигә чүш-
мә; чүнки улар асий бир җәмәттур».
[10] Вә У маңа: — И инсан оғли, Мениң саңа ейтмақчи болған һәммә сөзлиримни көңлүң-
гә пүкүп қойғин, уларни көңүл қоюп аңлиғин. [11] Вә һазир барғин, сүргүн болғанларға,
йәни өз елиңдикиләргә сөз қил, улар аңлисун, аңлимисун уларға: «Рәб Пәрвәрдигар
шундақ дәйду!» — дегин! — деди.
[12] Шуниң билән Роһ мени көтәрди, мән арқамдин зор шарқириған бир авазни аңлидим
— «Пәрвәрдигарниң шан-шәривигә тәшәккүр-мәдһийә өз җайлирида оқулсун!» —
[13] — Һаят мәхлуқларниң қанатлириниң бир-биригә тегишкән авази, вә уларниң йени-
дики чақларниң авазлири бәһәйвәт шарқирақ бир сада еди. [14] Вә Роһ мени көтирип, жи-
раққа апарди; вә мән қаттиқ азап, роһумдики ғәзәп билән бардим, вә Пәрвәрдигарниң
қоли мениң вуҗудумда күчлүк еди. [15] Шуниң билән мән Тәл-Абиб шәһиридә сүргүн
болғанлар, йәни Кевар дәрияси бойида турғанларниң йениға йетип кәлдим; мән улар
турған җайда олтардим; уларниң арисида йәттә күн һаң-таң қетип олтардим.
[16] Мана йәттә күн тошуп, Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[17] «И инсан оғли, Мән сени Исраил җәмәти үчүн күзәтчи қилип тиклидим; сән Мениң
ағзимдин сөзни аңлап, уларға Мәндин болған агаһни йәткүзгин.
[18] Мән рәзилләргә: «Сән җәзмән өлисән» — десәм, бирақ сән уни агаһландурмисаң —
йәни бу рәзил адәмни һаятқа еришсун дәп рәзил йолидин яндуруп, уни һаятқа еришсун
дәп агаһландурмисаң, шу рәзил адәм өз қәбиһлигидә өлиду; бирақ Мән униң қени үчүн
сәндин һесап алимән.
[19] Бирақ сән әшу рәзил адәмни агаһландурсаңму, у рәзиллигидин, йәни өз рәзил йоли-
дин янмиса, у өз қәбиһлигидә өлиду; лекин сән өз җениңни қутқузуп қалисән.
[20] Яки болмиса бир һәққаний адәм өз һәққанийлиғидин йенип, қәбиһлик қилидиған
болса, униң алдиға чомақ салсам, у өлиду; чүнки сән уни агаһландурмидиң, у өз гу-
найида өлиду, вә у қилған һәққаний ишлар әсләнмәйду; бирақ униң қени үчүн сәндин
һесап алимән. [21] Вә әгәр сән һәққаний адәмни гуна садир қилма дәп агаһландуруп тур-
саң, вә у гуна садир қилмиса, у чағда у җәзмән һаят қалиду, чүнки у агаһқа көңүл қойди;
шуниң билән сән өз җениңни қутқузуп қалисән».

3:8 Йәр. 1:18; Мик. 3:8
3:9 Йәр. 1:8,17; 5:3; Әз. 2:6; 1Пет. 3:14
3:11 Әз. 2:5, 7
3:12 **«шуниң билән Роһ мени көтәрди,...»** — «Роһ», шүбһисизки, Худаниң Роһи.
3:12 Әз. 8:3
3:14 **«мән қаттиқ азап, роһумдики ғәзәп билән бардим,...»** — Әзакиялниң дәрд-әлими вә роһиниң аччиқлиғи немә үчүн? Шүбһисизки, у Худаниң сөзини аңлап өз хәлқиниң қаттиқ көңүллүклигини чүшинип йетип, интайин азапланған вә уларниң Худаға болған вапасизлиғиға қаттиқ ғәзәпләнгән.
3:15 Аюп 2:13
3:17 Йәш. 62:6; Әз. 33:7; 1Тим. 3:1
3:18 **«Шу рәзил адәм өз қәбиһлигидә өлиду»** — ибраний тилида бу икки бислиқ сөз. Биринчи мәнаси: «У өз қәбиһлиги түпәйлидин өлиду». Иккинчи мәнаси: «У өз қәбиһлиги кәчүрүм қилинмиған һалда өлиду» — демәк, у Худаниң дostлуғидин айрилған һалда өлиду. Бизниңчә иккинчи имканийәт бәлким тоғридур. Бәрибир һәммимиз өлимиз; бирақ Худадин айрилған һалда өлүш, һәқиқий һәм қорқунучлуқ өлүмдур.
3:18 Әз. 33:8
3:20 Әз. 18:24; 33:12,13
3:21 **«У чағда у җәзмән һаят қалиду, чүнки у агаһқа көңүл қойди»** — бәзи алимлар, Худаниң бу сөзини пәқәт

[22] Вә Пәрвәрдигарниң қоли мениң вуҗудумда туратти; У маңа: — Орнуңдин тур, түзләң-
ликкә барғин, Мән шу йәрдә сән билән сөзлишимән, — деди.
[23] Шуниң билән мән орнумдин туруп, түзләңликкә чиқтим; вә мана, мән Кевар дәрия-
си бойида туруп көргән шан-шәрәптәк, Пәрвәрдигарниң шан-шәриви шу йәрдә турат-
ти; көрүпла мән дүм жиқилдим. [24] Вә Роһ ичимгә кирип мени тик турғузди; У маңа сөз
қилип мундақ деди: — «Барғин, өйгә кирип өзүңни бәнд қилғин. [25] Вә сән, и инсан оғли,
мана, улар арғамчиларни үстүңгә селип, улар билән сени бағлайду; буниң билән сән та-
лаға чиқалмай, әл-жут ичигә һеч кирәлмәйсән. [26] Шундақла уларға тәнбиһ бәргүчи бол-
маслиғиң үчүн, Мән сени гача қилип, тилиңни таңлийиңға чаплаштуримән; чүнки улар
асий бир җәмәттур. [27] Вә Мән сән билән сөзләшкинимдә, ағзиңни ечип, сән уларға: «Рәб
Пәрвәрдигар мундақ дәйду!» дәйсән; ким аңлаймән десә аңлисун, ким аңлимаймән десә
аңлимисун; чүнки улар асий бир җәмәттур.

Йерусалимниң муһасиригә елиниши

4 [1] Әнди сән, и инсан оғли, бир кесәкни елип өз алдиңға қойғин; униң үстигә бир шәһәрни
— йәни Йерусалимни оюп қойғин. [2] Андин уни муһасиригә елип, униңға потәйләрни
қуруп, сепилға чиқидиған бир дөңлүк ясап, униң әтрапиға баргаһларни тикип вә сепилни
бөскүчи базғанларни тикләп қойғин. [3] Бир төмүр тахтини елип, уни өзүң билән шәһәрниң
арисиға тиклә; йүзүңни униңға қаритип тиклә; у муһасиригә елиниду, сән өзүң уни
муһасиригә алисән; бу ишниң өзи Исраил җәмәтигә бешарәт болиду.
[4] Вә сән, сол йениңға янпашлап ятқин; Исраил җәмәтиниң қәбиһлигини өз үстүңгә қой;
солға янпашлап қанчә күн ятсаң, сән шунчә күн уларниң қәбиһлигини көтирисән. [5] Мән
саңа йетиш керәк болған күнләрни уларниң қәбиһлик қилған жиллири бойичә, йәни үч
йүз тохсән күн қилип бекиткәнмән; шуниң билән сән Исраил җәмәтиниң қәбиһлигини
көтирисән.

җисманий җәһәттики «өлүм» вә «һаят» дәп қарайду. Худаниң Муса пәйғәмбәр арқилиқ Исраил билән бекиткән әһдиси бойичә, Исраиллар униң пәрманлирида жүргән болса, умумән ейтқанда, көп бәхитлик, узун өмүрлүк болиду. Бирақ биз бу сөзләр бәлким җисманий тәрәптин болуши мүмкин болсиму, униңдинму муһими, роһий тәрәптинму ейтилған, дәп қараймиз. Демәк, сөзләр мәңгүлүк һаят вә мәңгүлүк өлүмгә қаритилған. Ундақ болмиса һәққаний адәм тоғрилиқ «униң қилған һәққаний ишлири әсләнмәйду» дегән ағаһ сөзниң немә қорқунучлуғи болсун?

3:22 **«У маңа: — Орнуңдин тур, түзләңликкә барғин, мән шу йәрдә сән билән сөзлишимән, — деди»** — Худа Әзакиял билән сөзлишиш үчүн униң бир хилвәт җай *(«түзләңлик» яки «җилға»)*ға чиқишини тәләп қилиду.

3:23 Әз. 1:3

3:24 Әз. 2:2

3:25 **«улар арғамчиларни үстүңгә селип, улар билән сени бағлайду»** — «улар» зади ким? Башқа айәтләргә қариғанда Әзакиялни «бағлиғанлар» әл-жуттикиләр әмәс; шуңа биз шундақ қараймизки, бу «улар» пәриштиләрдин ибарәт. Худа пәриштиләр арқилиқ «ғайип арғамчилар» яки «роһий арғамчилар» билән Әзакиял пәйғәмбәрни орнидин туралмайдиған қилиду: 4-бап, 8-айәтниму көрүң.

3:26 **«Мән сени гача қилип, тилиңни таңлийиңға чаплаштуримән»** — бу «гачилиқ» адәттики гәп-сөзни көрситиду; униң арилиқта бәрибир Худа бәргән бешарәтләрни ейтиш мәсъулийити бар еди. Шуңа Худаниң мошу буйруғи билән Әзакиял хәқләр билән һеч саламлашмайтти, адәттикидәк гәпләрниму қилалмайтти. Бу гачилиқ бәш жилдин кейин, 24:27-айәттә түгәйду.

3:26 Әз. 2:5

3:27 **«Мән сән билән сөзләшкинимдә, ағзиңни ечип, сән уларға: «Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду!» дәйсән...»** — бу икки айәт *(26-27)*кә қариғанда, Худа Өзи пәйғәмбәрниң «гачилиғи»ни ғаһи-ғаһи үзиду вә шуниң билән Әзакиял хәлиққә сөз қилиду. Башқа вақитларда у һеч гәп қилалмайтти.

3:27 Әз. 2:5, 7

4:1 **«бир кесәкни елип өз алдиңға қойғин; униң үстигә бир шәһәрни — йәни Йерусалимни оюп қойғин»** — кейинки айәтләргә қариғанда, бу «кесәк» Йерусалим шәһирини ипадиләш үчүн наһайити чоң кесәк болуш керәк еди.

4:2 2Пад. 25:1

4:4 **«Исраил җәмәтиниң қәбиһлигини өз үстүңгә қой»** — мошу айәттики «Исраил җәмәти» болса, «шималий падишалиқ» *(он қәбилә иттипақи)*ни көрситиду. 7-айәттә «Йәһуда» «җәнубий падишалиқ»ни көрситиду.

4:5 Чөл. 14:34

[6] Бу күнләр түгигәндин кейин, сән йәнә оң янпашлап йетип, Йәһуда җәмәтиниң қәбиһ-
лигини көтирисән; саңа қириқ күнни бекиткәнмән, һәр бир күн бир жилни ипадиләй-
ду. [7] Вә сән йүзүңни Йерусалимниң муһасирисигә қаритип, йеңиңни түргән һалда, уни
әйипләп бешарәт берисән; [8] вә мана, Мән үстүңгә арғамчиларни салимәнки, сән муһаси-
рисиниң күнлирини түгәтмигичә уян-буянға һеч өрүлмәйсән.
[9] Вә сән өзүңгә буғдай, арпа, почақ, қизил маш терик вә қара буғдайларни елип бир идиш
ичигә сал; вә униңдин өзүң үчүн тамақ тәйярлайсән; сән уни янпашлап ятқан күн-
ләрдә, йәни үч йүз тохсән күндә йәйсән; [10] сән йәйдиған тамақ болса миқдари бойичә
һәр күни жигирмә шәкәлдин болуши керәк; сән уни бәлгүләнгән вақитларда йәйсән;
[11] вә һәр күни суниму норма бойичә, йәни алтидин бир һин ичисән; һәр күндики бәл-
гүләнгән вақитларда ичисән.
[12] Сән уни арпа көмичи шәклидә қилип йәйсән; сән уни уларниң көз алдида инсан нижа-
сити үстидә пиширисән».
[13] Пәрвәрдигар: «Исраиллар Мән уларни һайдап чиқиридиған әлләр арисида туруп шу
һарам йолда өз ненини һарам йәйду» — деди.
[14] Андин мән: «И Пәрвәрдигар! Мән өзүмни һеч қачан булғап қоймидим, вә яшлиғимдин
тартип бүгүнгә қәдәр мән өзи өлгәндин, яки житқучлар боғуп қойған нәрсидин һеч йе-
мигәнмән; һеч қандақ жиркиничлик гөшкә ағзим тегип бақмиған!» — дедим.
[15] Вә У маңа: «Мана, Мән саңа инсанниң нижаситиниң орниға калиниң тезигини бәрдим;
сән нениңни шуниң үстидә пиширисән» — деди.
[16] Вә У маңа: «И инсан оғли, мана Мән Йерусалимда уларға йөләнчүк болған нанни қу-
рутуветимән; улар нанни таразиға селип, уни тәшвиш ичидә йәйду, суни өлчәм билән

4:6 **«Мән саңа йетиш керәк болған күнләрни .. үч йүз тохсән күн қилип бекиткәнмән; шуниң билән сән Исраил җәмәтиниң қәбиһлигини көтирисән; 5-айәт... кейин, сән йәнә оң янпашлап йетип, Йәһуда җәмәтиниң қәбиһлигини көтирисән; саңа қириқ күнни бекиткәнмән, һәр бир күн бир жилни ипадиләйду»** — Исраилниң 390 жиллиқ җазани вә Йәһуданиң 40 жиллиқ җазани көрүши тоғрилиқ қошумчә сөзимизни көрүң.

4:8 **«мана, Мән үстүңгә арғамчиларни салимәнки, сән муһасириниң күнлирини түгәтмигичә уян-буянға һеч өрүлмәйсән»** — йәнә 3-бап, 25-айәтни көрүң. Бу «арғамчилар» көрүнгән яки ғайиптин болсун, Әзакиялниң сол янҗилип андин оң янҗилип йетишиға ярдәм бәрди. Бәлким кәчтә *(көрүватқан хәлиқ униң өйидин чиқип кәткәндин кейин)* у өз мәйлигә қоюлған.

4:10 **«жигирмә шәкәл»** — йәни йерим қадақ — тәхминән 230 грам.

4:11 **«алтидин бир һин»** — ондин алтә литр әтрапида. **«һәр күндики бәлгүләнгән вақитларда ичисән»** — демисәкму, бундақ йемәк-ичмәк ачарчилиққа йүзләнгән әһвалда болиду.

4:13 **«Исраиллар Мән уларни һайдап чиқиридиған әлләр арисида туруп шу һарам йолда өз ненини һарам йәйду»** — Худа Муса пәйғәмбәр арқилиқ Исраилларға чоң-кичик тәрәтләр һәрдайим адәмзат турған җайлардин нери қилиниши керәк дәп буйруған *(мәсилән, «Қан» 23:13-14)*. Шуңа «инсан нижасити отида» тамақ етиш мошу қанун бойичә болмайтти, әлвәттә.

4:13 **һош. 9:3**

4:14 **«Мән өзүмни һеч қачан булғап қоймидим, ... һеч қандақ жиркиничлик гөшкә ағзим тегип бақмиған!»** — Худа Муса пәйғәмбәр арқилиқ Исраилларға бәзи гөшләр *(мәсилән, чошқа гөши)*ни мәнъий қилған *(«Лав.» 11-бап, «Қан.» 14-бап)*. Униң үстигә өзлигидин өлгән, яки житқуч һайванлар тәрипидин өлтүрүлгүн һайванларниң гөшләрниму йейишкә болмайтти *(«Лав.» 22:8)*. Әзакиял өзи каһин болғачқа, мошу тәләпләр униң үчүн техиму қаттиқ болған.

4:15 **«Мән саңа инсанниң нижаситиниң орниға калиниң тезигини бәрдим»** — алимлар Худаниң мошу сөзлири үстидә икки хил пикирдә болған: *(1)* Худа Әзакиял пәйғәмбәргә бәргән буйруғини силиқлаштуруп, униңға нижаситиниң орнида кала тезигиниң отида *(һалал дәп һесапланған)* тамақ етишкә рухсәт қилған; *(2)* Худа пәйғәмбири үчүн мөҗизә яритип, униң нижаситини кала тезигигә айландурған; шуниң билән у һалал һалда тамақ йәйдиған болди.

–Бизниңчә 2-пикир тоғридур. Чүнки шуниң билән уни күзитип жүргән жутдашлар буни билмәй, униң мошу «ашни һарам һалда йегәнлиги»гә қарап наһайити чөчүп кетәтти. Болмиса, пәйғәмбәрниң адәмни агаһландуридиған иш-һәрикәтлириниң әһмийити йоқ болатти.

алақзидилик ичидә ичиду; [17] Чүнки нан вә су улардин қалиду; улар бир-биригә қари-
шип дәһшәт басиду, өз қәбиһлигидин қуруп кетиду».

5 [1] «Вә сән, и инсан оғли, өзүң өткүр бир қилични ал; уни устира сүпитидә ишлитип,
чечиң вә сақилиңға сүртүп қой; андин таразини елип алған чачларни тәң бөлгин.
[2] Муһасирә күнлири түгигәндә, үчтин бирини шәһәр ичидә көйдүргин; йәнә үчтин
бирини елип шәһәр әтрапиға чепивәткин; йәнә үчтин бирини шамалға соруваткин; Мән
бир қилични суғуруп уларни қоғлаймән.
[3] Сән йәнә улардин бир нәччә тални елип тонуңниң пешигә тиқип қойғин; [4] булар-
дин йәнә нәччә тални елип от ичигә ташлап көйдүрүвәткин; булардин пүтүн Исраил
жәмәтигә от тутишип кетиду».
[5] Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, бу Йерусалим; Мән уни әлләрниң дәл оттури-
сиға орунлаштурдум; башқа мәмликәтләр униң әп-чөрисидә туриду; [6] Бирақ у Мениң
һөкүмлиримгә қаршилишип рәзилликтә әллардинму ашурувәтти, бәлгүлимилиримгә
қаршилишишта әп-чөрисидики мәмликәтләрдинму ашурувәтти; чүнки Мениң һөкүм-
лиримни улар рәт қилди, Мениң бәлгүлимилирим болса, уларда ақмайду.
[7] Шуңа Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Чүнки силәр әп-чөрәңләрдики әллардинму бә-
крәк башбаштақлиқ қилғанлиғиңлардин, Мениң бәлгүлимилиримдә маңмаслиғиңлар-
дин вә һөкүмлиримни тутмаслиғиңлардин, һәтта әп-чөрәңләрдики әлләрниң һөкүмли-
ридиму маңмаслиғиңлар түпәйлидин, [8] Әнди Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Мана,
Мән Өзүмки саңа қаршимән, и Йерусалим; сениң араңға әлләрниң көз алдидила жазалар-
ни жүргүзимән; [9] Вә сениң барлиқ жиркиничликлириң түпәйлидин араңда Өзүм қилип
бақмиған һәмдә кәлгүси иккинчи қилмайдиған ишни қилимән.
[10] Шуниң билән атилар өз балилирини йәйдиған болиду, балилар өз атилирини йәй-
диған болиду; вә Мән саңа жазаларни жүргүзимән, вә сениң барлиқ қалғанлириңниң
һәммисини һәр тәрәптин чиққан шамалға сорувәтимән.
[11] Шуңа, Мән һаятим билән қәсәм қилимәнки, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар — чүнки сән
Мениң муқәддәс жайимни өзүңниң барлиқ ләнәтлик нәрсилириң һәм барлиқ жирки-
ничликлириң билән булғиғиниң түпәйлидин, бәрһәқ, Мән силәрни қирғин қилимән;
көзүм саңа рәһим қилмайду, ичимниму саңа ағритмаймән. [12] Шәһәрдикиләрдин үчтин
бир қисми ваба кесили билән өлиду һәмдә араңларда болидиған ачарчилиқтин бешини
йәйду; үчтин бир қисми әп-чөрәңләрдә қиличлиниду; вә Мән үчтин бир қисмини һәр

4:16 **«Мән Йерусалимда уларға йөләнчүк болған нанни курутуветимән»** — сөзмусөз тәржимә қилғанда «Мән Йерусалимда «нан болған һаса»ни сундуруветимән». «Йөләнчүк» дегән сөз ибраний тилида адәттә «таяқ» яки «һаса»ни билдүриду. Мүмкинчилиги барки, қедимки заманларда Йәһудий хәлқи өз нанлирини бир таяқта *(зихқа тизилгәндәк)* көтирип маңатти. Һәрһалда умумий мәнаси бизниң тәржимә қилғинимиздәк болиду.
4:16 Лав. 26:26; Йәш. 3:1; Әз. 5:16; 14:13
5:1 **«...уни устира сүпитидә ишлитип, чечиң вә сақилиңға сүртүп қой»** — чачларни чүшүрүветишниң өзи матәм тутушни билдүрәтти.
5:3 **«...тонуңниң пешигә тиқип қойғин»** — Исраилларниң тонлириниң пешидә Худаниң әмирлирини әслитидиған чучилар бар еди *(«Чөл.» 15:38-39ни көрүң)*. Худа бу әмри билән Әзакиялға: «Кимләр Мениң әмирлирим ичидә жүридиған болса, Мениң сөзлирим уни сақлайду» дегәндәк ейтқан болса керәк.
5:5 **«Мән уни Исраилни әлләрниң дәл оттурисиға орунлаштурдум; башқа мәмликәтләр униң әп-чөрисидә туриду»** — Худаниң буниңда Исраилға болған мәхсити, «ят әлләр» у арқилиқ өзиниң һәқиқий Худа екәнлигини, һәққанийлиғини, меһир-шәпқитини көрсун дегәнликтур. Бирақ Исраил әлләргә шундақ бир үлгә болмиди. Һазир улар «ят әлләр»гә Худаниң жазасиниң қандақ екәнлигигә бир мисал болиду.
5:7 Лав. 18:24,28
5:10 Лав. 26:29; Қан. 28:53; 2Пад. 6:29; Жиғ. 4:10
5:11 **«Мән силәрни қирғин қилимән»** — ибраний тилида «Мән сени қирқиветимән» дейилиду. Бу сөз Әзакиялниң символлуқ һәрикәтлири билән бағлиқ *(1-айәт)*. Башқа бир хил тәржимиси: «Көзүм саңа өрүлүп қаримайду».
5:11 Әз. 7:4

тәрәптин чиққан шамалға соруветимән, андин бир қилични ғилаптин суғуруп уларни
қоғлаймән. [13] Шуниң билән Мениң ғәзивим бесиқиду, Мениң қәһримни уларниң үстигә
чүшүрүп қонғузуп, пиғандин чиқимән; Мән Өз қәһримни улар үстигә төкүп түгәткән-
дин кейин, улар Мән Пәрвәрдигарниң рәзилликкә чидимайдиған отумдин сөз қилған-
лиғимни тонуп йетиду.
[14] Вә Мән сениң өп-чөрәндики әлләр арисида һәмдә өтүп кетиватқанларниң көз алдида
сени вәйранә қилимән вә мәсқирә объекти қилимән; [15] сениң үстүңгә ғәзәп һәм қәһр вә
қәһрлик әйипләр билән җазаларни жүргүзгинимдә сән өп-чөрәндики әлләргә хорлуқ
вә тапа-тәнининң объекти, бир ибрәт һәм алақзадилик чиқарғучи болисән; чүнки Мән
Пәрвәрдигар шундақ сөз қилдим!
[16] Мән уларға һалакәт елип кәлгүчи, ачарчилиқ зәһәрлик оқлирини яғдурғинимда,
силәрниң үстүңлардики ачарчилиқни күчәйтимән, вә йөләнчүк болған неништи қуру-
туветимән. [17] Вә үстүңларға өз балилириңларни өзүңлардин жуда қилидиған ачарчи-
лиқ һәм житқуч һайванларни әвәтимән; ваба кесиллири вә қан төккүчиләр араңларға
ямрап кетиду; үстүңларға қилич чүшүримән; Мәнки Пәрвәрдигар сөз қилдим!».

Исраил тағлириға қаритилған бешарәт

6 [1] Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[2] И инсан оғли, Исраилниң тағлириға йүзүңни қаритип уларни әйипләп мундақ дәп
бешарәт бәргин: —
[3] «Исраилниң тағлири, Рәб Пәрвәрдигарниң сөзини аңлап қоюңлар: Рәб Пәрвәрдигар
тағлар вә егизликләргә, вадилар вә җилғиларға мундақ дәйду: — Мана, Мән үстүңларға
бир қилични чүшүрүп, «жуқури жай»лириңларни вәйран қилимән. [4] Шуниң билән
силәрниң қурбангаһлириңлар вәйранә болиду, «күн түврүк»лириңлар бузулиду; силәр-
дин өлтүрүлгәнләрни бутлириңларниң алдиға ташлаймән. [5] Исраиллардин болған
өлүкләрни өз бутлири алдиға ятқузимән; қурбангаһлириңлар әтрапиға устиханлирини
чечиветимән.
[6] Силәр турған барлиқ жайларда шәһәрләр йәр билән йәксан қилиниду, «жуқури жай-
лар» вәйранә болиду; шуниң билән қурбангаһлириңлар һалак болиду, бутлириңлар
чеқилип йоқилиду, «күн түврүк»лириңлар кесилип ғулитилиду, вә һәммә ясиғиниңлар

5:12 **«Шәһәрдикиләрдин үчтин бир қисми ваба кесили билән өлиду һәмдә араңларда болидиған ачарчилиқтин бешини йәйду... андин бир қилични ғилаптин суғуруп уларни қоғлаймән»** — бу айәт Әзакиялниң *(1-4-айәттики)* символлуқ һәрикәтлирини чүшәндүрүп бериду. Көрүнүп туруптики, *(1-айәттә)* Әзакиял шәһәргә салған «от», «ваба кесили һәм ачарчилиқ»қа вәкиллик қилиду.

5:12 Йәр. 15:2

5:13 **«рәзилликкә чидимайдиған отум»** — ибраний тилида «һәситим» дегән сөз билән ипадилиниду.

5:15 Қан. 28:37

5:16 **«... йөләнчүк болған нениңни қурутуветимән»** — ибраний тилида «нан болған һасаң»ни сундуруветимән»; 4-бап, 16-айәттики изаһатни көрүң.

5:16 Лав. 26:26; 2Пад. 6:25; Йәш. 3:1; Әз. 4:16; 14:13

5:17 Лав. 26:22

6:2 Әз. 36:1

6:3 **««жуқури жай»лириңларни вәйран қилимән»** — «жуқури жайлар» — Исраил вә Йәһуда узундин бери тағ чоққилири қатарлиқ жайларда һәр хил бутларға чоқунуп, һәтта әшу жайларда «инсан қурбанлиқ»ларни қилип кәлгән *(16:21, 20:26-айәт қатарлиқларни көрүң)*.

6:4 **««күн түврүк»лириңлар бузулиду»** — «күн түврүклири»» яки «қуяш бутлири» дегәнниң башқа бир тәрҗимиси «исриқгаһлар».

6:5 **«.... өлүкләрни өз бутлири алдиға ятқузимән; қурбангаһлириңлар әтрапиға устиханлирини чечиветимән»** — шу чағдики бутпәрәсләр: «қурбангаһ»лиримиз җәсәтләр яки адәм устиханлириға тегиши билән «булғинип», «һарам» болған, шуңа уни қайтидин ишләткили болмайду, дәп қарайтти

йоқ қиливетилиду; [7] Вә өлтүрүлгәнләр араңларда жиқилиши билән, силәр Мениң
Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетисиләр.
[8] Бирақ Мән силәрдин бир қалдини қалдуримән; чүнки ят мәмликәтләргә тарқитиве-
тилгиниңларда, силәрдин әлләр арисида қиличтин қутулуп қалғанлар болиду. [9] Вә
силәрдин қиличтин қутулуп қалғанлар сүргүн қилинған мәмликәтләрдә Мәндин янған
вапасиз қәлблири вә бутлириға паһишивазлардәк һәвәс қилған көзлири билән бағрим-
ни парә-парә қилғанлиғини есигә кәлтүриду; шуниң билән улар қилған рәзилликлири
һәм жиркиничлик қилмишлири түпәйлидин өз-өзлиридин нәпрәтлиниду. [10] Вә улар
Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетиду; Мән мошу күлпәтни силәрниң бе-
шиңларға чүшүримән дегәнлигим бекардин-бекар әмәс».
[11] Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Алиқининңни-алиқининңға уруп, путуң билән йәрни
тәпкин: «Исраил җәмәтиниң барлиқ қәбиһ, жиркиничлик қилмишлири үчүн вай! Чүн-
ки улар қилич, ачарчилиқ вә ваба кесили билән жиқилиду» — дегин!
[12] Жирақта турған вабадин өлиду; йеқинда турған қилич билән жиқилиду; һәм тирик
қалған, йәни муһасиригә чүшкән киши ачарчилиқтин өлиду; шуниң билән мениң уларға
болған қәһримни чүшүрүп пиғандин чиқимән. [13] Әнди улардин өлтүрүлгәнләр өз бутли-
ри арисида, уларниң қурбангаһлири әтрапида, өз бутлириға хушбуй яққан һәр бир егиз
дөң үстидә, тағ чоққилирида, барлиқ йешил дәрәқ вә барақсан дуб астида ятқан чағда,
улар Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетиду. [14] Вә Мән Өз қолумни уларниң үсти-
гә созимән, улар һәр турған җайлирида зиминни Диблаттики чөл-баявандин бәттәр вәй-
ран қиливетимән. Андин улар Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетиду».

Хатимә вақти кәлди!

7 [1] Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[2] «Сән аңла, и инсан оғли, Рәб Пәрвәрдигар Исраил зиминиға мундақ деди: Хатимә!
Зиминниң төрт булуңиға хатимә берилиду!
[3] Саңа һазир хатимә берилиду! Өз ғәзивимни бешиңға чүшүримән, өз йоллириң бой-
ичә үстүңгә һөкүм чиқирип җазалап, өзүңниң барлиқ жиркиничлик ишлириңни өз
бешиңға яндуримән. [4] Мениң көзүм саңа рәһим қилмайду һәм ичимниму саңа ағрит-
маймән; әксичә өз йоллириңни бешиңға яндуримән, өз жиркиничликлириң өз араңда
болиду; андин силәр Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетисиләр».
[5] Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Балаю-апәт! Һеч болуп бақмиған балаю-апәт келиду!
Мана, у кәлди!

6:6 **«күн түврүклири»** — яки «қуяш бутлири» дегәнниң башқа бир тәрҗимиси «исриқгаһлар».
6:11 **«... Алиқининңни-алиқининңға уруп, путуң билән йәрни тәпкин»** — мошу һәрикәтләр мошу йәрдә кишиниң көңлиниң азапланғанлиғини билдүриду, әлвәттә.
6:11 Әз. 21:22
6:13 **«йешил дәрәқ вә барақсан дуб астида...»** — Исраиллар мошу җайларда өлгүчиләрни дәпнә қилатти *(мәсилән, «Яр.» 35:8)*. Мүмкинчилиги барки, улар кейинрәк мошу җайларни «тавапгаһ»ға айландуруп, шу йәрдә өз ата-бовилириға дуа қилған. Мошундақ қилмишлар Тәвратта қәтъий мәнъий қилинған *(мәсилән, «Қан.» 18:11)*
6:14 **«улар һәр турған җайлирида зиминни Диблаттики чөл-баявандин бәттәр вәйран қиливетимән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «улар һәр турған җайлирида зиминни җәнубий чөл-баявандин Риблатқичә *(йәни, Исраилниң әң шималий шәһәрлирин бири)* вәйран қиливетимән». Ибраний тилида «Диблат» билән «Риблат» йезилиши бир-биригә наһайити охшишип кәткәчкә, көчүргүчи катиплар әслий текстниң «Риблат» дегән сөзини хата көчүргән болушиму мүмкин.
6:14 Йәр. 39:5-6
7:2 **«Хатимә! Зиминниң төрт булуңиға хатимә берилиду!»** — илгәрки пәйғәмбәрләр *(Йоел, Амос, Йәшая, Һошия, Микаһ қатарлиқлар)* Худаниң мошу җазаси тоғрилиқ бешарәт бәргән. Әзакиял пәйғәмбәр мошу йәрдә, вақти-саити һазир болиду, дәйду.
7:4 Әз. 5:11; 8:18

[6] Хатимә, хатимә! У саңа қарши қозғалди! Мана, у келиватиду!
[7] Һалакәт йениңға кәлди, и зиминда турғучи; вақит-саити тошти, әшу күн йеқинлашти;
хошаллиқ вақирашлири әмәс, бәлки давалғулуқ бир қийқас-сүрән тағларда аңлиниду.
[8] Мән тезла қәһримни үстүңгә төкүп, саңа қаратқан ғәзивим билән пиғандин чиқимән;
Мән өз йоллириң бойичә үстүңгә һөкүм чиқирип жазалап, өзүңниң барлиқ жиркинич-
ликлириңни бешиңға қайтуруп чүшүримән. [9] Мениң көзүм саңа рәһим қилмайду һәм
ичимниму саңа ағритмаймән; Мән өз йоллириңни бешиңға яндуримән, вә өз жирки-
ничлик ишлириң өз араңға чүшиду; шуниң билән силәр өзүңларни урғучиниң Мән
Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетисиләр.
[10] Мана, әшу күн! Мана у кәлди! Һалакәт чиқип жүрүватиду! — таяқ бихланди, һакавур-
луқ чечәклиди! [11] Зораванлиқ йетилип рәзиллик тайиғи болуп чиқти; уларниңкидин
һеч нәрсә қалмайду — уларниң адәмләр топидин, дөләт-байлиқлиридин яки һәйвиси-
дин һеч немә қалмайду. [12] Вақит-саити кәлди, күни йеқинлашти; алғучи хушал болуп
кәтмисун, сатқучи матәм тутмисун; чүнки қаттиқ ғәзәп мошу бир топ кишиләрниң һәм-
мисиниң үстигә чүшиду. [13] Чүнки гәрчә алғучи билән сатқучи тирик қалсиму, сатқу-
чи өзи сетивәткинигә қайтидин егә болмайду; чүнки бу топ кишиләр тоғрилиқ көрүн-
гән бешарәт инавәтсиз болмайду; улардин һеч қайсиси қәбиһлиги билән өз һаятини
сақлалмайду.
[14] Улар канайни челип һәммини тәйярлиди, бирақ һеч ким жәңгә чиқмайду; чүнки Ме-
ниң ғәзивим мошу бир топ кишиләрниң һәммисигә қаритилған. [15] Талада қилич, ичидә
ваба вә ачарчилиқ туриду; далада болған кишини қилич, шәһәрдә болған кишини болса,
ваба вә ачарчилиқ уни жутуветиду. [16] Вә улардин қутулуп қелип булардин қачқанлар
тағларда жүрүп һәр бири өз қәбиһлиги үчүн жилғидики пахтәкләрдәк буқулдап матәм
тутиду.
[17] Һәр бириниң қоли дәрмансизлиниду, тизлири сүйдүк билән чилиқ-чилиқ һөл болуп
кетиду; [18] Улар өзигә бөз кийимини бағлайду, вәһшәт уларни басиду; һәр қайсиниң йү-
зидә хиҗаләт, башлири тақир көрүниду. [19] Улар өз күмүчлирини кочиларға ташлайду,

---

7:7 **«әшу күн йеқинлашти...»** — мошу «күн» «Пәрвәрдигарниң күни» йәни «қиямәт күни»ни көрситиду. Әзакиял пәйғәмбәрниң бу бешаритиниң икки қетимлиқ әмәлгә ашурулуши бар: — *(1)* Бабил империйәси Исраил зиминиға таҗавуз қилип Йәһудийларни пүтүнләй сүргүн қилиду; *(2)* кәлгүсидә, Пәрвәрдигарниң күнидә; шу күни дәҗҗалниң қошунлири Исраил зиминиға таҗавуз қилиду. Бу икки вақиәниң бир-биригә охшайдиған көп йәрлири болиду.

7:10 **«таяқ бихланди, һакавурлуқ чечәклиди!»** — мошу «таяқ» уларниң зораванлиғини билдүриду — кейинки 10-айәтни көрүң. Униң «бихланғанлиғи» бәлким уни җазалайдиған вақит-саат тошқан, демәкчи.

7:11 **«зораванлиқ йетилип рәзиллик тайиғи болуп чиқти»** — башқа бир хил тәрҗимиси «зораванлиқ йетилип, рәзилликни җазалайдиған таяқ болуп чиқти» — Бирақ бизниңчә бу «таяқ» 10-айәттики таяққа охшаш болуши керәк.

7:12 **«алғучи хушал болуп кәтмисун, сатқучи матәм тутмисун; чүнки қаттиқ ғәзәп мошу бир топ кишиләрниң һәммисиниң үстигә чүшиду»** — балаю-апәт чүшкән күнләрдә көп нәрсиләрниң баһаси дәрһал чүшиду. Шу чағда алғучи киши бәлким: «наһайити әрзанға алдим» дәп хушаллиниду, сатқучи киши бәлким «бәк әрзан сетиптимән» дәп көңли йерим болиду.

7:13 **«Чүнки гәрчә алғучи билән сатқучи тирик қалсиму, сатқучи өзи сетивәткинигә қайтидин егә болмайду»** — әгәр сатқан нәрсә йәр болса, Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән мираслиқ тоғрисидики қанун бойичә, сатқучи уни *(мувапиқ баһасида)* қайтуруп сетивелиш һоқуқи бар. Әнди сатқан нәрсә йәр болсун болмисун, уни қайтурувелиш вақти болмайду, чүнки һәммә адәм сүргүн болуп епкетилиду. **«улардин һеч қайсиси қәбиһлиги билән өз һаятини сақлалмайду»** — башқа бир хил тәрҗимиси «уларниң қәбиһлиги түпәйлидин, уларниң һеч қайсиси өз һаятини сақлалмайду».

7:17 **«һәр бириниң қоли дәрмансизлиниду, тизлири сүйдүк билән чилиқ-чилиқ һөл болуп кетиду»** — демәк, қорқунучтин шундақ болиду. Башқа бир хил тәрҗимиси «һәр бириниң тизлири судәк аҗиз болуп кетиду».

7:17 Йәш. 13:7; Йәр. 6:24

7:18 **«бөз кийими»** — матәм тутуш яки қаттиқ товва қилишни билдүрәтти. **«башлири тақир көрүниду»** — матәм тутқанда, қаттиқ пушайман қилғанда әр кишиләр чачлирини чүшүрүветәтти.

7:18 Йәш. 15:2, 3; Йәр. 48:37

уларниң алтунлири булғанған нәрсидәк болиду; уларниң алтун-күмүчлири Пәрвәрдигар ғәзивини көрсәткән күнидә уларни қутқузмайду; улар булардин ачлиғини қандуралмайду, қосиғини толдуралмайду, чүнки бу нәрсиләр уларға адәмләрни путлаштуридиған қәбиһлик болди.
[20] У Униң гөзәл безәкини һәйвә билән тиклиди; бирақ улар униң ичидә жиркиничлик мәбудларни һәмдә ләнәтлик нәрсилирини ясиди; шуңа Мән уни улар үчүн паскинчиликқа айландуримән.
[21] Мән уни олжа сүпитидә ят адәмләрниң қолиға, ғәнимәт қилип йәр йүзидики рәзилләргә тапшуримән; улар буни булғайду.
[22] Мән йүзүмни улардин өрүймән, вә кишиләр Мениң әзиз жайимни булғайду; зораванлар кирип у йәрни булғайду.
[23] Зәнжирни тәйярлаңлар; чүнки зимин қанлиқ жинайәтләргә, шәһәр зораванлиққа толған.
[24] Шуңа Мән әлләр ичидики әң рәзилини кәлтүримән, улар уларниң өйлиригә егә болиду; Мән зомигәрләрниң һакавурлуғини йоқитимән; уларниң «муқәддәс жайлири» булғиниду.
[25] Вәһшәт келиватиду! Улар теч-аманлиқни издәйдиған болиду, бирақ һеч тапалмайду.
[26] Апәт үстигә апәт, шум хәвәр үстигә шум хәвәр келиду; улар пәйғәмбәрдин бешарәт сорайду, бирақ каһинлардин Тәвратниң билими, ақсақаллардин, мойсипитләрдин несиһәт йоқап кетиду.
[27] Падиша матәм тутиду, шаһзадә үмүтсизликкә чөмүлиду, зиминдики хәлиқләрниң қоллири титрәп кетиду; Мән уларни өз йоллири бойичә бир тәрәп қилимән, өз һөкүмлири бойичә уларға һөкүм чиқирип жазалаймән; шуниң билән улар Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетиду.

Йерусалимниң жазалири
Муқәддәс ибадәтханида болған бутпәрәсликләр

8 [1] Алтинчи жили, алтинчи айниң бәшинчи күнидә шундақ әмәлгә ашурулдики, мән өз өйүмдә олтарғинимда, Исраилниң ақсақаллириму мениң алдимда олтуғинида, Рәб Пәрвәрдигарниң қоли вужудумға чүшти.
[2] Мән қаридим, мана, отниң қияпитидә бир затниң көрүнүши туратти; белиниң төвини от туркида туратти; белиниң үсти болса жулалиған йоруқлуқ, қизитилған мис пақириғандәк көрүнүш туратти.
[3] У қолниң көрүнүшидәк бир шәкилни созуп, бешимдики бир тутам чачни тутти; Роһ мени асман билән зимин оттурисиға көтирип, Худаниң аламәт көрүнүшлиридә Йерусалимға, йәни ибадәтханиниң шималға қарайдиған ички

7:19 **«уларниң алтунлири булғанған нәрсидәк болиду»** — «булғанған бәрсә» *(яки «иплас нәрсә»)* мошу йәрдә икки бислиқ сөз болуп, йәнә «жирақ қилинған нәрсә»ниму билдүриду. **«бу нәрсиләр уларға адәмләрни путлаштуридиған қәбиһлик болди»** — «бу нәрсиләр» бәлким уларниң алтун-күмүч болған байлиқлири вә шундақла улар алтун-күмүчтин ясиған бутлар болса керәк.

7:19 **Пәнд. 11:4; Зәф. 1:14-16, 18; Дан. 9:26-27; Йәш. 10:22-23; Йәр. 30:11; 46:28; Һаб. 1:9**

7:20 **«У Униң гөзәл безәкини һәйвә билән тиклиди»** — «У» — Худани көрситиду. **«Униң гөзәл безәки»** — мошу сөз бизниңчә муқәддәс ибадәтханиға каритилған *(бу ибадәтханини Сулайман падиша қурған, әсли интайин гөзәл вә һәйвәтлик еди)*. Айәтниң башқа бир хил тәржимиси: «Улар өзи гөзәл буюмлиридин пәхирләнгән, бирақ улар булардин жиркиничлик мәбудларни һәмдә жиркиничлик нәрсиләрни ясиди; шуңа мән буларни улар үчүн паскинчиликкә айландуримән».

–Мошу айәттики «паскинчилик» икки бислиқ сөз болуп, йәнә «жирақ қилинған нәрсә»ниму көрситиду.

7:21 **«Мән уни олжа сүпитидә ят адәмләрниң қолиға, ғәнимәт қилип йәр йүзидики рәзилләргә тапшуримән»** — «уни» муқәддәс ибадәтханини көрситиду.

–20-айәттики изаһатта көрситилгән иккинчи тәржимә бойичә, «уни» Исраилларниң зибу-зиннәтлирини көрситиду.

7:24 **«уларниң «муқәддәс жайлири» булғиниду»** — мошу йәрдә «муқәддәс жайлири» бәлким һәжвий, кинайилик гәп болуп, Исраилларниң бутларға беғишлиған жайлирини көрситиду.

7:26 **«бирақ каһинлардин Тәвратниң билими... йоқап кетиду»** — «Тәврат»ниң әслий мәнаси «йолйоруқ», «тәрбийә».

8:1 **«Исраилниң ақсақаллириму мениң алдимда олтуғинида...»** — ақсақаллар бәлким пәйғәмбәрдин несиһәт сориғили кәлди. Пәйғәмбәр Худадин жавап күткәндә вәһий униңға берилиду.

дәрвазисиниң босуғисиға апарди. Әшу йәр «пак-муқәддәсликкә қаршлашқан мәбуд»,
йәни Худаниң пак-муқәддәс ғәзивини қозғайдиған мәбуд турған җай еди. [4] Мана, мән
түзләңликтә көргән аламәт көрүнүштәк, Исраилниң Худасиниң шан-шәриви шу йәрдә
туратти.
[5] У маңа: — И инсан оғли, бешиңни көтирип шимал тәрәпкә қарап бақ, деди. Мән бе-
шимни көтирип шимал тәрәпкә қаридим, мана, қурбангаһниң дәрвазисиниң шималий
тәрипидә, босуғида шу «пак-муқәддәсликкә қаршилашқан мәбуд» туратти. [6] Вә У маңа:
— И инсан оғли, уларниң бундақ қилмишлирини — Исраил җәмәтиниң Мени муқәддәс
җайимдин жирақ кәткүзидиған, мошу йәрдә қилған интайин жиркиничлик ишлирини
көрдүңсән? Бирақ сән техиму жиркиничлик ишларни көрисән, — деди.
[7] Вә У мени ибадәтхана һойлисиниң кириш еғизиға апарди, мән қаридим, мана, тамда
бир төшүк туратти. [8] У маңа: — И инсан оғли, тамни колап тәшкин, деди. Мән тамни ко-
лап тәштим, мана, бир ишик туратти. [9] У маңа: — Киргин, уларниң мошу йәрдә қилған
рәзил жиркиничлик ишлирини көрүп бақ, деди. [10] Мән кирип қаридим, мана, әтрапи-
дики тамларға нәқиш қилинған һәр хил өмилигүчи һәм жиркиничлик һайванларни,
Исраил җәмәтиниң һәммә бутлирини көрдүм.
[11] Вә буларниң алдида Исраил җәмәтиниң йәтмиш ақсақили туратти. Уларниң оттури-
сида Шафанниң оғли Жаазания туратти; уларниң һәр бири қолида өз хушбуйденини
тутуп туратти; хушбуй қуюқ булуттәк өрләп чиқти. [12] Вә У маңа: — И инсан оғли, Исраил
җәмәтидики ақсақалларниң қараңғулуқта, йәни һәр бириниң өз мәбуд нәқиш қилинған
һуҗрисида немә қилғанлиғини көрдүңму? Чүнки улар: «Пәрвәрдигар бизни көрмәйду;
Пәрвәрдигар зиминни ташлап кәтти» — дәйду, — деди.
[13] Вә У маңа: — Бирақ сән уларниң техиму жиркиничлик қилмишлирини көрисән, деди.
[14] У мени Пәрвәрдигарниң өйиниң шималий дәрвазисиниң босуғисиға апарди; мана, шу
йәрдә «Таммуз үчүн матәм тутуп» жиғлаватқан аяллар олтиратти. [15] Вә У маңа: — И ин-
сан оғли, сән мошуларни көрдүңму? Бирақ сән техиму жиркиничлик ишларни көрисән,
— деди.
[16] Вә У мени Пәрвәрдигарниң өйиниң ички һойлисиға апарди. Мана, Пәрвәрдигарниң
ибадәтханисиниң кириш йолида, пешайван вә қурбангаһниң оттурисида, жигирмә бәш
адәм, Пәрвәрдигарниң ибадәтханисиға арқисини қилип шәриққә қарап қуяшқа чоқу-
нуватати. [17] Вә У маңа: — И инсан оғли, сән мошуларни көрдүңму? Йәһуда җәмәти өзи
мошу йәрдә қилған жиркиничлик қилмишлирини йеник дәп, улар йәнә буниң үстигә
зиминни җәбир-зулум билән толдуруп мениң аччиғимни қайта-қайта қозғатса болам-

---

8:3 «Роһ мени асман билән зимин оттурисиға көтирип, ... ибадәтханиниң шималға қарайдиған ички дәрвазисиниң босуғисиға апарди» — «Роһ» мошу йәрдә Худаниң Муқәддәс Роһи. **««пак-муқәддәсликкә қаршлашқан мәбуд», йәни Худаниң пак-муқәддәс ғәзивини қозғайдиған мәбуд»** — ибраний тилида ««һәсәткә тәвә мәбуд», йәни *(Худаниң)* һәситини қозғайдиған мәбуд» дейилиду.
8:3 Дан. 5:5
8:4 Әз. 3:23
8:12 «Исраил җәмәтидики ақсақалларниң қараңғулуқта, йәни һәр бириниң өз мәбуд нәқиш қилинған һуҗрисида немә қилғанлиғини көрдүңму?» — мошу аламәт көрүнүшләрниң һәммиси уларниң өз өйидә *(«һәр бириниң өз ... һуҗрисида»)* немә қилғанлиғини көрситиду. Шуңа бу көрүнүшни асасән «символ» дәп қараймиз; шундақтиму буниң билән тәң, ибадәтханидики һәқиқий әһвалниму көрситиду.
8:12 Әз. 9:9
8:14 «Таммуз үчүн матәм тутуп жиғлаватқан аяллар» — «Таммуз» — йәни «өсүмлүкләрниң падишаси» дейилгән бир буд. Ривайәтләр бойичә у өлүп, тәһтисараға чүшүп тәһтисараниң падишаси болди. Униң «өлүми» түпәйлидин һәр жили униңға чоқунған аяллар «матәм тутуш»и керәк еди.
8:16 «...Пәрвәрдигарниң ибадәтханисиға арқисини қилип шәриққә қарап қуяшқа чоқунуватати» — бу бабта ейтилған бәш һәрикәт ичидә бу һәрикәт әң жиркиничлик болди. Чүнки: *(1)* униң Худаниң ибадәтханисиға арқини қилиши мутләқ күпүрлүк бир иш; *(2)* у ибадәтханиға киргән кишиләрниң алдида очуқ-ашкарә күпүрлүк қилди; *(3)* у күпүрлүк дәл Худадин рәһим-шәпқәт сорайдиған җайда болди *(«Йоел» 2:17ни көрүң)*.

ду? Вə мана, уларниң йəнə шахни бурниға тутуватқиниға қара! [18] Шуңа Мəн қəһр
билəн уларни бир тəрəп қилимəн; Мениң көзүм уларға рəһим қилмайду, ичимниму
уларға ағритмаймəн; улар қулиқимға жуқури авазда нида қилсиму, уларни аңлимай-
мəн, — деди.

Йəттə жазани бежа кəлтүргүчилəр

9 [1] У қулиқимға күчлүк бир авазда товлап: — Йеқин келиңлар, шəһəргə мəсъул
болғучилар, һəр бириңлар өз һалакəт қуралиңларни қолуңларға тутуңлар, — деди.
[2] Вə мана, алтə кишиниң ибадəтханиниң шималиға қарайдиған «Жуқири дəрваза»
тəрəптин келиватқинини көрдүм. Һəр бириси қолида битчит қилғучи қуралини тутқан;
уларниң оттурисида йениға пүтүкчиниң сияһдени есиқлиқ турған, канап кийимлəрни
кийгəн бириси бар еди; вə улар ибадəтханиға кирип, мис қурбангаһниң йенида турди.
[3] Шу чағда Исраилниң Худасиниң шан-шəриви əсли турған керубтин көтирилип өйниң
босуғисида турди. Пəрвəрдигар йениға пүтүкчиниң сияһдени есиқлиқ турған, канап
кийимлəрни кийгəн кишини чақирип униңға: —
[4] Шəһəрниң оттурисидин, йəни Йерусалимниң оттурисидин өтүп, шəһəр ичидə өткүзүл-
гəн барлиқ жиркиничлик ишлар түпəйлидин аһ-надамəт чəккəн кишилəрниң пешанли-
ригə бир бəлгү салғин, — деди.
[5] Вə маңа аңлитип башқа кишилəргə: — Бу кишиниң кəйнидин шəһəрни кезип, адəмлəр-
ни қириңлар; көзүңлар рəһим қилмисун, уларға ичиңларни ағритмаңлар! [6] Бирниму
қоймай һəммини — қерилар, яш жигит-қизлар, бовақ-балилар вə аялларни қоймай өл-
түрүветиңлар; пəқəт бəлгү қоюлған кишилəргə йеқинлашмаңлар; бу ишни өз муқəддəс
жайимдин башлаңлар, — деди.
Шуңа улар Худаниң өйи алдида турған һелиқи ақсақаллардин башлиған. [7] Вə У уларға:
— Өйни булғаңлар, һойлилирини өлтүрүлгəнлəр билəн толдуруңлар; əнди бериңлар! —
деди. Шуниң билəн улар чиқип шəһəр бойичə адəмлəрни қиришқа башлиди.
[8] Вə шундақ болдики, улар адəмлəрни қирғинида, мəн ялғуз қалдим; өзүмни йəргə дүм
ташлидим вə: — Аһ, Рəб Пəрвəрдигар! Сəн Йерусалимға қаритилған қəһриңни төккəндə
Исраилниң барлиқ қалдисини һалак қиламсəн? — дедим.
[9] Вə У маңа: — Исраил вə Йəһуда җəмəтиниң қəбиһлиги интайин рəзил; чүнки улар:
«Пəрвəрдигар зиминни ташлап кəтти; Пəрвəрдигар бизни көрмəйду» — дəйду. [10] «Мəн

8:17 **«уларниң йəнə шахни бурниға тутуватқиниға қара!»** — «шахни бурниға тутуш» дегəн һəрикəт тоғрисида үч пикир бар: — *(1)* қедимки заманларда бəзи бутпəрəс миллəтлəр өз бутлириға чоқунғанда чечəклигəн бир шахни бурниға тутатти. Шуңа бу һəрикəт бутпəрəсликни көрситиду; *(2)* Йəһудийлар Худаға ибадəт қилғанда охшаш һəрикəт қилип Худаға һөрмəт билдүришəтти; ундақ болғанда, Худа шундақ сахтипəзлик һəм бутпəрəслик билəн бағланған ибадəт ипадилирини қəтъий қобул қилмайтти; *(3)* ундақ һəрикəт пəқəтла Пəрвəрдигарға болған интайин һөрмəтсизликни, йəни күпүрлүкни билдүрəтти. Бизниңчə, бəлким 2-пикир тоғридур.

8:18 **Пənд. 1:28; Йəш. 1:15; Йəр. 11:11; Əз. 5:11; 7:4**

9:2 **«һəр бириси қолида битчит қилғучи қуралини тутқан...»** — яки «һəр бириси қолида җəң тоқмиқини тутқан...».

9:3 **«Исраилниң Худасиниң шан-шəриви əсли турған керубтин көтирилип өйниң босуғисида турди»** — «төрт мəхлуқ» болса «кеpуб»лардин ибарəттур *(10-бапни көрүң)*. Бирақ мошу йəрдə ейтилған «керублар» бəлким муқəддəс ибадəтханидики «əң муқəддəс жай»да қоюлған икки «алтун керуб» шəклини көрситиду. Худаниң йоруқлуқ шан-шəриви шу йəрдə *(«əң муқəддəс жай»да, қелин бир пəрдə кəйнидə)* Сулайман ибадəтханини қурғандин бери туруп кəлгəн еди. Һазир Əзакиял көридуки, у һəм ибадəтханидин һəм Исраилниң өзидин айрилип кетиду.

9:4 **«... аһ-надамəт чəккəн кишилəрниң пешанлиригə бир бəлгү салғин»** — бу «бəлгү» *(ибраний тилида «тав» дегəн һəрип)* қедимки заманларда крест яки чапрас (+) шəклидə еди.

9:8 **«Сəн Йерусалимға қаритилған қəһриңни төккəндə Исраилниң барлиқ қалдисини һалак қиламсəн?»** — адəттə «Исраилниң қалдиси» дегəн ибарə пүтүн хəлиқ арисида, Худаға садиқ болған Йəһудийларни көрситиду. Бирақ Əзакиял мошу йəрдə *(Худаниң 9-10-айəттə болған җававиға қариғанда)* бəлким Йəһудани көрситиду; «шималий падишалиқ», йəнə Исраилниң он икки қəбилисидин они Асурийə империйəси тəрипидин балдур мунқəриз қилинип сүргүн болди, пəқəт икки қəбилə, йəни «Йəһуда вə Бинямин» *(җənубий падишалиқ)* қалди.

болсам, Мениң көзүм уларға рәһим қилмайду, ичимниму уларға ағритмаймән; Мән уларниң йолини өз бешиға чүшүримән, — деди.
[11] Вә мана, йениға пүтүкчиниң сияһденини асқан, канап кийимләрни кийгән киши қилған ишни мәлум қилип: «Маңа Сән буйруған ишни орундидим» — деди.

Худаниң шан-шәриви ибадәтханисидин чиқип кетиду

10 [1] Мән қаридим, мана, керубларниң беши үстидики гүмбәз үстидә, көк яқутниң
қияпитидәк бир тәхтниң көрүнүши туратти; [2] Вә тәхткә Олтарғучи канап
кийимләрни кийгән кишигә: «Керубларниң астидики чақларниң арисиға кир, қоллириңни керублар арисида көйүватқан чоғларға толдуруп, уларни шәһәр үстигә чечивәт» — деди. Мән қаридим, у шундақ қилишқа башлиди.
[3] Бу киши киргәндә керублар өйниң оң тәрипидә туратти; шан-шәрәплик булут өйниң
ички һойлисини толдурди. [4] Вә Пәрвәрдигарниң шан-шәриви керуб үстидин чиқип, өй-
ниң босуғисиға кәлгән еди; өй булутқа толди, һойла болса Пәрвәрдигарниң шан-шәри-
виниң жулалиғиға чөмгән. [5] Керубларниң қанатлириниң садаси һәммидин қадирниң
сөзлигән чағдики авазидәк болуп, сирттики һойлиға аңлинип туратти.
[6] Вә шундақ болдики, Рәб канап кийимләрни кийгән кишигә: «Чақлар арисидин, йәни
керублар арисидин от алғин» — дәп буйруғинида, у кирип бир чақниң йенида турди.
[7] Вә керублардин бири өз қолини керублар оттурисидики отқа созуп униңдин от елип,
канап кийимләрни кийгән кишиниң қоллириға салди; у буни елип чиқип кәтти [8] (керу-
бларниң қанатлири астида, адәмниң қоллириниң қияпити көрүнүп туратти).
[9] Мән қаридим, мана, керубларниң йенида төрт чақ бар еди, бир керубниң йенида бир чақ, йәнә бир керубниң йенида йәнә бир чақ туратти; чақларниң қияпити болса берил
яқутниң көрүнүшидә еди. [10] Уларниң шәкли болса, төртилисиниң охшаш еди, йәни
чақ ичидә чақ бардәк көрүнәтти. [11] Керублар маңғанда, улар йүзләнгән төртила тәрәп-
кә удул қарап маңатти; маңғанда улар һеч бурулмайтти, бәлки беши қайси тәрәпкә
қариған болса, улар шу тәрәпкә маңатти; улар маңғанда һеч бурулмайтти. [12] Уларниң
пүтүн тени, дүмбилири, қоллири, қанатлири вә уларниң чақлириму, йәни төртисигә
тәвә чақларниң әтрапи көзләр билән толған еди. [13] Чақларни болса: «пирқирайдиған
чақлар!» — дәп атиғинини өз қулиқим билән аңлидим. [14] Һәр бир керубниң төрт йүзи
бар еди; биринчиси керубниң йүзи, иккинчиси адәмниң йүзи, үчинчиси ширниң йүзи, төртинчиси бүркүтниң йүзи еди.
[15] Керублар жуқуриға өрлиди. Булар дәл мән Кевар дәрияси бойида көргән һаят
мәхлуқлар еди. [16] Керублар маңғанда, чақларму уларға яндишип маңатти; керублар йәрдин өрләшкә қанатлирини көтәргинидә, чақларму уларниң йенидин бурулуп кәт-
мәйтти. [17] Улар турғанда, чақларму туратти; улар көтирилгәндә, чақларму улар билән
көтириләтти; чүнки һаят мәхлуқларниң роһи чақларда еди. [18] Вә Пәрвәрдигарниң
шан-шәриви өйниң босуғиси үстидин чиқип, керублар үстидә турди; [19] Керублар қанат-
лирини керип, көз алдимда йәрдин көтирилди; улар өйдин чиққанда, чақларму улар-
ниң йенида еди; улар Пәрвәрдигарниң өйиниң шәрқий дәрвазисида туратти; Исраил-

9:10 Әз. 5:11; 7:4; 8:18
10:3 **«шан-шәрәплик булут өйниң ички һойлисини толдурди»** — «шан-шәрәплик булут», 1:4ни көрүң.
10:9 Әз. 1:16
10:14 **«һәр бир керубниң төрт йүзи бар еди; биринчиси керубниң йүзи...»** — 1:10-айәттә, «керубниң йүзи»ниң орнида, «буқиниң йүзи» көрүниду. Шуңа мумкинчилиги барки, «керуб»лар өзи буқиниң қияпитидә көрүниду.
10:16 Әз. 1:19
10:17 Әз. 1:20

ниң Худасиниң шан-шәриви уларниң үстидә жуқури туратти.
[20] Булар болса дәл мән Кевар дәрияси бойида көргән, Исраил Худасиниң астида турған
мәхлуқлар еди; уларниң керублар екәнлигини билдим. [21] Уларниң һәр бириниң төрт-
тин йүзи, һәр бириниң төрттин қанити, қанатлири астида инсан қоли сияқидики қол-
лири бар еди. [22] Уларниң йүзлириниң қияпити болса, улар мән Кевар дәрияси бойида
көргән йүзләр еди; уларниң турқи вә йүзлири мән көргәнгә охшаш еди; уларниң һәр
бири өз удулиға қарап маңатти.

Йетәкчиләрниң жазалиниши

11 [1] Роһ мени көтирип, Пәрвәрдигарниң өйиниң шәрқий, йәни шәриққә қарайдиған
дәрвазисиға апарди; вә мана, дәрвазиниң босуғисида жигирмә бәш адәм туратти;
мән уларниң оттурисида авамниң ақсақили болған, Аззурниң оғли Жаазания һәм
Бәнаяниң оғли Пилатияни көрдүм. [2] Вә У маңа: — И инсан оғли, қәбиһликни ойлап
чиққучи, мошу шәһәрдә рәзил мәслиһәт бәргүчи адәмләр дәл булардур. [3] Улар: «Өйләрни
селиш вақти йеқинлашти әмәсму? Бу шәһәр болса қазан, биз болсақ, ичидики гөш» —
дәйду. [4] Шуңа уларни әйипләп бешарәт бәргин; — Бешарәт бәргин, и инсан оғли! — деди.
[5] Шуниң билән Пәрвәрдигарниң Роһи вуждумға урулуп чүшүп, маңа сөз қилған:
«Пәрвәрдигар мундақ дәйду» — дегин. «Силәрниң шундақ дегиниңларни, и Исраил
жәмәти; көңлүңләргә пүккән ой-пикриңларни, Мән билимән. [6] Силәр мошу шәһәрдә
адәм өлтүрүшни көпәйткәнсиләр; силәр рәста-кочиларни өлтүрүлгәнләр билән тол-
дурғансиләр».
[7] Шуңа Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Силәр өлтүргән кишиләр болса, дәл шу
гөштур, шәһәр болса қазандур; бирақ силәрни болса униңдин тартивалимән. [8] Силәр
қиличтин қорқуп кәлгәнсиләр, вә Мән үстүңларға бир қилич чүшүримән» — дәйду Рәб
Пәрвәрдигар. [9] «Шуниң билән Мән силәрни шәһәрдин тартивелип, ят адәмләрниң қо-
лиға тапшуримән, силәрниң үстүңлардин һөкүм чиқирип жазалаймән. [10] Силәр қилич-
линип жиқилисиләр; Исраил чегаралирида үстүңларға һөкүм чиқирип жазалаймән; вә
силәр Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетисиләр. [11] Бу шәһәр силәр үчүн «қа-
зан» болмайду, һәм силәрму униңки «гөш»и болмайсиләр; Мән Исраил чегаралирида
үстүңлардин һөкүм чиқирип жазалаймән. [12] Вә силәр Мениң Пәрвәрдигар екәнлигим-
ни тонуп йетисиләр; силәр Мениң бәлгүлимилиримдә жүрмигән, һөкүмлирим бойичә
маңмиғансиләр, бәлки әп-чөрәңлардики әлләрниң һөкүмлири бойичә маңғансиләр».
[13] Шундақ болдики, Мән бешарәт бериватқинимда, Бәнаяниң оғли Пилатия җан үзди.
Мән дүм жиқилдим: «Аһ, Рәб Пәрвәрдигар! Сән Исраилниң қалдисини пүтүнләй йоқат-
мақчимусән?» — дәп қаттиқ авазда нида қилдим.

10:20 Әз. 1:3
10:21 Әз. 1:6, 8; 10:8, 14
11:3 **«Өйләрни селиш вақти йеқинлашти әмәсму? Бу шәһәр болса қазан, биз болсақ, ичидики гөш»** — бешарәт берилгән чағда Йерусалим шәһири муһасиригә чүшкән болса керәк. Бу адәмләр «бизгә чатақ болмайду, биз йәнә нормал турмуш өткүзәләйдиған болдуқ» дегән қараштa болған еди. Уларниң көзқаришидин «шәһәр қазан, биз гөш» дегини, бәлким «от қазандики гөшни көйдүрмәйду, әһвалимиз интайин раһәт-парағәтликтур» дегәнликтур. Әзакиял пәйғәмбәр бу ибарини башқа тәрәптин чүшәндүрүп, уларни агаһландуруп бешарәт қилиду. «биз гөш» дегән сөзниң бәлким йәнә бир ички мәнаси барки, «биз шәһәрдә қалған, есил гөшмиз *(Худа бизни сақлиған)*, бирақ Әзакиял билән биллә сүргүн болғанлар болса, пәқәт «үчәй-қарин»лардур» дегән һәҗвий, кинайилик гәп. –*(Айәтниң биринчи қисминиң башқа бир хил тәрҗимиси: «өйләрни селишниң вақти йеқинлашмиди; шәһәр болса...»).*
11:10 **«...Исраил чегаралирида үстүңларға һөкүм чиқирип жазалаймән»** — Бабил императори Небоқаднәсар Зәдәкияни Исраилниң чегарасида *(Либнаһ шәһиридә)* сот қилди *(«2Пад.» 25:6-7, 18-21 айәтләрни көрүң)*.

Худаниң сүргүн болған Исраилларға йеңи вәдиси — йеңи қәлб, йеңи роһ

14 Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
15 И инсан оғли, Йерусалимда туруватқанларниң: «Пәрвәрдигардин жирақ кетиңлар!
Чүнки мошу зимин бизгила мирас қилип тәқдим қилинған!» дегән гепи, сениң қерин-
дашлириң, йәни сениң қериндашлириң болған сүргүнләргә һәм Исраилниң пүткүл
җәмәтигә қаритип ейтилған. 16 Шуңа уларға мундақ дегин: «Рәб Пәрвәрдигар мундақ
дәйду: Гәрчә Мән уларни жирақ йәрләргә, әлләр арисиға йөткиватқән һәм мәмликәтләр
ичигә тарқитиватқән болсамму, улар барған йәрләрдиму Мән Өзүм уларға кичиккинә
бир пак-муқәддәс башпанаһ болимән».
17 Шуңа мундақ дегин: «Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Мән силәрни әлләрдин
жиғимән, тарқитиветилгән мәмликәтләрдин силәрни җәм қилимән, андин Исраил зи-
минини силәргә қайтуруп тәқдим қилимән. 18 Шуниң билән улар у йәргә қайтип келиду,
улар барлиқ ләнәтлик нәрсиләрни һәм барлиқ жиркиничлик ишлирини у йәрдин йоқ
қилиду.
19 Мән уларға бир қәлбни беримән, ичиңларға йеңи бир роһни салимән; Мән уларниң
тенидин таштәк қәлбни елип ташлаймән, уларға меһрлик бир қәлбни беримән. 20 Шу-
ниң билән улар Мениң бәлгүлимилиримдә жүриду, Мениң һөкүмлиримни чиң тутуп
уларға әмәл қилиду. Улар Мениң хәлқим болиду, Мән уларниң Худаси болимән.
21 Бирақ көңүллири ләнәтлик нәрсиләргә вә жиркиничлик қилмишлириға беғишланған-
лар болса, Мән уларниң йоллирини өз бешиға чүшүримән», — дәйду Рәб Пәрвәрдигар».

Худаниң шан-шәриви Йерусалимдин чиқип кетиду

22 Керублар қанатлирини яйди, уларниң чақлири өз йенида туратти; Исраилниң Ху-
дасиниң шан-шәриви улар үстидә жуқури туратти; 23 вә Пәрвәрдигарниң шан-шәриви
шәһәрниң оттурисидин чиқип, шәһәрниң шәриқ тәрипидики тағ үстидә тохтиди. 24 Шу-
ниң билән Роһ мени көтирип, Худаниң Роһи бәргән бу көрүнүштә мени Калдийәгә, йәни
сүргүн болғанларға апарди; шуан мән көргән бу көрүнүш мәндин кәтти.
25 Шуниң билән мән сүргүн болғанларға Пәрвәрдигар маңа көрсәткән барлиқ ишларни
сөзләп бәрдим.

11:15 **«Йерусалимда туруватқанларниң: «Пәрвәрдигардин жирақ кетиңлар! Чүнки мошу зимин бизгила мирас қилип тәқдим қилинған!» дегән...»** — Йерусалимдикиләрниң: «сүргүн қилинғанлар *(йәни Йәһудадин хелә бурун Бабилға сүргүн қилинған кишиләр һәмдә 150 жил илгири сүргүн қилинған Исраилдики он қәбилә)* наһайити гунакар адәмләрдур, шуңа Худа уларни сүргүн қилдурди, биз болсақ пак адәммиз, Худа мошу зиминни бизгә қалдурди» дегән қариши бар еди. Бундақ тәкәббурлуқни Худа җазалайду.

–«Сениң қериндашлириң, йәни сениң қериндашлириң болған сүргүнләр» дегән текстниң башқа бир хил варияնти: «қериндашлириң болған уруқ-туққанлириң».

11:16 **«пак-муқәддәс башпанаһ»** — дегән сөз ибраний тилида «муқәддәс җай» яки «ибадәтхана» дегән сөз. Муқәддәс ибадәтханиниң бир йәрдә қурулуши Худаниң шу йәрдә қоғдиғучи вә башпанаһ болғанлиғини билдүриду. Демәк, улар *(бутпәрәс)* әлләр арисида болсиму, Худа *(улар Уни издигән болса)* уларға җисманий һәм роһий җәһәттә башпанаһ болуп, уларни тинич сақлайду вә уларға дурус йолларда меңишқа йәнә ярдәмчи болиду.

–Башқа бир хил тәрҗимиси: «...Мән уларға қисқа вақит бир пак-муқәддәс башпанаһ болдум».

11:19 **«уларға меһрлик бир қәлбни беримән»** — ибраний тилида сөзмусөз: «уларға гөшлүк бир қәлбни беримән» дегәнликтур.

11:19 Йәр. 32:39; Әз. 36:26

11:20 Йәр. 24:7; 30:22; 31:1; 32:38

11:21 Әз. 9:10

11:23 **«Пәрвәрдигарниң шан-шәриви ... шәһәрниң шәриқ тәрипидики тағ үстидә тохтиди»** — бу тағ «Зәйтун теғи»дур. Әзакиял пәйғәмбәр Пәрвәрдигарниң шан-шәривини шу вақитта йәнә көрмиди. Әзакиялниң һәммә бешарәтлирини умумлаштуруп қариғанда, Худаниң шан-шәриви шу чағда тағда узун турмай Исраил зиминидинму мутләқ кәтти. Бирақ кейин *(43-бапта)* у мошу шан-шәрәп йәнә шәриқ тәрипидин келиватқанлиғини көриду.

11:24 **«Роһ мени көтирип, ... мени Калдийәгә, йәни сүргүн болғанларға апарди»** — «Калдийә» Бабил империйәсиниң бир қисми.

Йерусалим аһалисиниң сүргүн болушиниң сүрәтлиниши

12 1 Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: — 2 И инсан оғли, сән асий
бир җамәт арисида турисән; уларниң көрүшкә көзи бар амма көрмәйду, аңлашқа
қулиқи бар, амма аңлимайду, чүнки улар асий бир җамәттур. 3 Вә сән, и инсан оғли,
сүргүн болғучиниң жүк-тақлирини тәйярлап қойғин; вә күндүздә уларниң көз алдида
сүргүн болғучидәк өз җайиндин башқа җайға барғин. Гәрчә улар асий бир җамәт
болсиму, еһтималлиғи йоқ әмәски, улар чүшинип йетиду. 4 Күндүздә уларниң көз
алдида сүргүн болушқа тәйярлиған жүк-тақлардәк жүк-тақлириңни елип чиқ; андин
кәч кирәй дегәндә уларниң көз алдида сүргүн болидиған кишиләрдәк җайиңдин чиқип
кәткин; 5 тамни колап тешип, жүк-тақлириңни елип чиққин; 6 уларниң көз алдида буни
мүрүңгә елип, гугумда көтирип чиқип кәткин; йәрни көрәлмәслигиң үчүн йүзүңни
япқин; чүнки Мән сени Исраил җәмәтигә бешарәт қилдим.
7 Вә мән буйрулған бойичә шундақ қилдим; күндүздә мән сүргүн болғучи кишидәк
жүк-тақлиримни елип чиқтим; вә кәч киргәндә қолум билән тамни колап тешип,
йүл-тақлиримни чиқирип, гүгүмдә уларниң көз алдида мүрәмгә елип көтирип маңдим.
8 Әтигәндә Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: — 9 «И инсан оғли, Исра-
ил җәмәти, йәни асий бир җамәт, сәндин: «Бу немә қилғиниң» дәп сориған әмәсму?
10 Уларға: «Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: Бу жүкләнгән вәһий Йерусалимдики шаһзадә
һәм шу йәрдики барлиқ Исраил җәмәтидикиләр тоғрилиқтур» — дегин.
11 Уларға: «Мән силәр үчүн бешарәт. Мән қандақ қилған болсам, әнди уларғиму шун-
дақ ишлар қилдурулиду; улар әсир болуп сүргүн болиду» — дегин. 12 Улар арисидики
шаһзадә өз жүк-тақлирини гугумдә мүрисидә көтирип чиқиду; улар тамни колап те-
шип төшүктин нәрсилирини чиқириду; у өз йүзини йепип зиминни көрәлмәйдиған
болиду. 13 Шуниң билән Өз торумни униң үстигә яйимән, у Мениң қилтиғимда тутулиду;
Мән уни Калдийләрниң зимини болған Бабилға апиримән, бирақ у у йәрни өз көзи билән
көрмәйду; у шу йәрдә өлиду. 14 Униңға ярдәмләшкән өп-чөрисидикиләрниң һәммисини
һәм барлиқ қошунлирини Мән барлиқ шамалға тарқитиветимән; Мән қилични ғилаптин
суғуруп уларни қоғлаймән. 15 Мән уларни әлләр арисиға тарқитиветкинимдә, мәмликәт-
ләр ичигә таратқинимда улар Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетиду.
16 Бирақ уларниң ичидики аз бир қисмини, қилич, ачарчилиқ һәм ваба кесилидин халас
қилимән; мәхситим шуки, уларға өзлири баридиған әлләрдә өзлиригә жиркиничлик
қилмишлирини етирап қилдуруштин ибарәт; шуниң билән улар Мениң Пәрвәрдигар
екәнлигимни тонуп йетиду».

12:2 **Йәш. 6:9; Йәр. 5:21; Әз. 2:3-8; 3:26, 27**

12:4 **«Күндүздә уларниң көз алдида сүргүн болушқа тәйярлиған жүк-тақлардәк жүк-тақлириңни елип чиқ; андин кәч кирәй дегәндә ... җайиңдин чиқип кәткин;...»** — 4-6-айәтләрдики буйруқ бәлким 3-айәттики буйруқни тәпсилийрәк чүшәндүриду.

12:5 **«Тамни колап тешип, ... чиққин»** — «там» бәлким һойлиниң теми.

12:6 **«...йәрни көрәлмәслигиң үчүн йүзүңни япқин; чүнки Мән сени Исраил җәмәтигә бешарәт қилдим»** — бу бешарәт кейинки айәтләрдә *(11-14)* чүшәндүрүлиду.

12:10 **«Йерусалимдики шаһзадә»** — Зәдәкия падишадур. Бирақ Әзакиял пәйғәмбәр бәлким уни әрзимәс дәп қариғачқа, уни һәргиз «падиша» демәйду.

12:12 **2Пад. 25:4**

12:13 **«...у Мениң қилтиғимда тутулиду; Мән уни Калдийләрниң зимини болған Бабилға апиримән, бирақ у у йәрни өз көзи билән көрмәйду; у шу йәрдә өлиду»** — бу бешарәт тез әмәлгә ашурулди. Зәдәкия падиша Бабил империйәсиниң Йерусалимни қоршивалған муһасириси астида бөсүлгән сепилдин өтүп қачмақчи еди. Бабил әскәрлири уни тутувелип Небоқаднәсарниң алдиға елип барди, Небоқаднәсар униң көзлирини оювәтти. У Бабилда өлди *(«Йәр.» 52:11ни, «2Пад.» 25:1-7ни көрүң)*. Мошу текстләрдә дейилгән «ишик» бәлким тосулған яки бузулған болуши мүмкин, шуңа қечиш үчүн «тамни колаш» керәк еди.

12:13 **Әз. 17:20**

12:14 **Әз. 5:10,12**

12:16 **«шуниң билән улар Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетиду»** — мошу җүмлидики «улар» бәлким

[17] Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[18] Инсан оғли, өз нениңни титригән һалда йегин, сүйүңни дир-дир қилип әнсиригән
һалда ичкин; [19] һәм шу зиминдики кишиләргә мундақ дәп ейтқин: — Рәб Пәрвәрдигар
Йерусалимдикиләр вә Исраил зиминида туруватқанлар тоғрилиқ мундақ дәйду: «Улар
өз ненини әнсирәш ичидә йәйду, сүйини дәккә-дүккидә ичиду; чүнки зиминда туру-
ватқанларниң җәбир-зулуми түпәйлидин, у йәр һәммиси йәксан қилиниду. [20] Аһали-
лик шәһәрләр харабә болуп, зимин вәйранә болиду; шуниң билән силәр Мениң Пәрвәр-
дигар екәнлигимни тонуп йетисиләр».
[21] Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[22] «И инсан оғли, Исраил зиминида: «Күнләр узартилиду, һәр бир аламәт көрүнүш бе-
карға кетиду» дегән мақални ейтқини немиси? [23] Әнди уларға: — Рәб Пәрвәрдигар мун-
дақ дәйду: «Мән бу мақални йоқ қилимән; Исраилда бу мақал иккинчи ишлитилмәйду;
сән әксичә уларға: «Күнләр йеқинлашти, һәр бир аламәт көрүнүшниң әмәлгә ашурулу-
шиму йеқинлашти» — дегин. [24] Чүнки Исраил җәмәтидә ялған «аламәт көрүнүш» яки
адәмни учурудиған палчилиқлар қайта болмайду. [25] Чүнки Мән Пәрвәрдигардурмән;
Мән сөз қилимән, һәм қилған сөзүм чоқум әмәлгә ашурулиду, йәнә кечиктүрүлмәйду.
Чүнки силәрниң күнлириңларда, и асий җәмәт, Мән сөз қилимән һәм уни әмәлгә ашу-
римән» — дәйду Рәб Пәрвәрдигар».
[26] Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[27] «И инсан оғли, мана, Исраил җәмәтидикиләр сениң тоғрилиқ: «У көргән аламәт
көрүнүшләр узун күнләрдин кейинки вақитларни көрситиду, у бизгә жирақ кәлгүси
тоғрилиқ бешарәт бериду» — дәйду. [28] Шуңа уларға: — Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду:
«Мениң сөзлиримдин һеч қайсиси йәнә кечиктүрүлмәйду, бәлки қилған сөзүм әмәлгә
ашурулиду, дәйду Рәб Пәрвәрдигар» — дегин».

Сахта пәйғәмбәрләргә болған агаһ

13 [1] Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[2] И инсан оғли, сән Исраилниң бешарәт бәргүчи пәйғәмбәрлири, йәни өз тәсәвву-
ри билән бешарәт бәргүчиләрни әйипләп бешарәт берип: «Пәрвәрдигарниң сөзини
аңлаңлар!» — дегин.
[3] Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Өз роһиға әгишип маңидиған, һеч вәһийни көрми-
гән һамақәт пәйғәмбәрләрниң һалиға вай! [4] И Исраил, сениң пәйғәмбәрлириң худди
харабиләр арисида жүрүватқан түлкиләрдәк болди. [5] Силәр бөсүлгән җайларға чиқ-
миғансиләр, униң Пәрвәрдигарниң күнидә болидиған җәңдә пухта туруши үчүн Исраил
җәмәтиниң бузулған темини һеч ясимидиңлар.
[6] «Пәрвәрдигар мундақ дәйду» дегүчиләр болса пәқәт сахта бир көрүнүшни вә ялған
пални көргәнләрдин ибарәттур; Пәрвәрдигар уларни әвәтмигән; бирақ улар өз сөзиниң
әмәлгә ашурулушини үмүт қилиду. [7] Силәр «Пәрвәрдигар мундақ дәйду» дегиниңлар-

---

ят әлләр; улар Исраил җәмәтини басқан балаю-апәтләрни Исраиллардин аңлап, бу ишларни Пәрвәрдигарниң җазаси дәп чүшиниду.

12:19 Әз. 4:16

12:22 **«Күнләр узартилиду, һәр бир аламәт көрүнүш бекарға кетиду»** — бу мақал бәлким Исраилларниң көп пәйғәмбәрләрниң агаһландурушлириға болған гуманлирини яки бәлки хәлиқниң пәйғәмбәрләрниң агаһландурушлириға қулақ салмаслиққа болған банисини ипадиләйду.

13:5 **«Силәр бөсүлгән җайларға чиқмиғансиләр, униң Пәрвәрдигарниң күнидә .. Исраил җәмәтиниң бузулған темини һеч ясимидиңлар»** — бу гәпму сахта пәйғәмбәрләргә ейтилған: 4-айәт бойичә улар «харабиләр арисида жүргән түлкиләрдәк» болиду — бәлким Исраил җәмийитиниң бузулған әһвалиға задила қаримай, пәқәт өзлири үчүн кичиккинә бир «уга төшүгини» колаш билән шуғуллиниватиду.

да, Мән һеч сөз қилмиған турсам, силәр сахта бир «аламәт көрүнүш»ни көргән, ялған
пални ейтқан әмәсму? [8] Шуңа Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Силәр ойдурма сөзли-
гиниңлар, ялған «аламәт көрүнүш»ләрни көргиниңлар түпәйлидин, әнди мана, Мән
силәргә қаршимән, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар, [9] — Мениң қолум сахта «аламәт көрүнүш»-
ни көргән вә ялған пални ейтқан пәйғәмбәрләр билән қаршилишиду; улар өз хәлқим-
ниң кеңишидә олтармайду, улар Исраил җәмәтиниң нәсәбнамисидә хатириләнмәйду;
улар Исраилниң зиминиға һеч киргүзүлмәйду; шуниң билән силәр Мениң Рәб Пәрвәр-
дигар екәнлигимни тонуп йетисиләр.
[10] Бәрһәқ, улар теч-аманлиқ болмиғандиму «теч-аманлиқ!» дәп җар селип, хәлқимни
езиқтурғанлиғи үчүн, бириси непиз ара тамни қопурса, улар келип пәқәт уни һак сугақ
билән ақартип қойғанлиғи үчүн — [11] Тамни һак сугақ билән ақартиватқанларға: «Бу там
жиқилиду!» дегин! Кәлкүндәк бир ямғур яғиду! И йоған мөлдүрләр, силәр чүшисиләр!
Дәһшәтлик бир шамал чиқиду; [12] вә мана, там өрүлүп чүшкәндә, хәқ силәрдин: «Силәр
бу тамни сугиған һак сугақ қени!» дәп соримамду?
[13] Шуңа Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Өз қәһрим билән дәһшәтлик бир шамал парт-
литип чиқиримән; Мениң аччиғимдин кәлкүндәк бир ямғур вә һәммини һалак қили-
диған қәһрлик мөлдүрләр яғиду. [14] Шуниң билән Мән силәр һак сугақ билән ақартқан
тамни ғулитип, униң улини ашкарә қилип, уни йәр билән йәксан қилимән; у ғулап
чүшкәндә, силәр униң арисида һалак болисиләр; вә Мениң Пәрвәрдигар екәнлигим-
ни тонуп йетисиләр. [15-16] Шундақ қилип Мән қәһримни там һәм уни һак сугақ билән
ақартқанларниң үстигә чүшүрүп пиғандин чиқимән; вә: «Там йоқ болди, шундақла уни
һак сугақ билән ақартқанлар, йәни Йерусалим тоғрилиқ бешарәт бәргүчи, һеч теч-аман-
лиқ болмиғандиму у тоғрилиқ теч-аманлиқни көрсәткән «аламәт көрүнүш»ни көргән
Исраилниң пәйғәмбәрлириму йоқ болди» — дәймән.

«Аял пәйғәмбәрләр» тоғрилиқ бешарәт

[17] «Әнди сән, и инсан оғли, өз тәсәввури бойичә бешарәт бәргүчи өз хәлқиңниң қизли-
риға йүзүңни қаритип, уларни әйипләп бешарәт берип мундақ дегин: —
[18] Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Өз бeғишлириниң һәр биригә сеһирлик биләй-
үзүкләрни қадап, җанларни қапқанқа елиш үчүн һәр қандақ егиз-пакар адәмләрниң
бешиға пәрәнчини ясиғанларға вай! Әнди силәр өз хәлқимниң җанлирини қапқанқа
чүшүрүп, җанлириңларни сақ қалдуримиз дәватамсиләр? [19] Нәччә тутам арпа, нәччә
чишләм нанни дәп силәр Маңа күпүрлүк қилип, ялған сөзгә қулақ салидиған Мениң
хәлқимгә ялғанчилиғиңлар арқилиқ өлмәскә тегишликлирини өлтүрүп, тирик қалмас-
лиққа тегишликлирини һаят қалдурмақчимусиләр?
[20] Шуңа Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Мана, Мән силәрниң қушларни қапқанқа
чүшүргәндәк кишиләрни қапқанқа чүшүргүчи сеһирлик «теңиқ»лириңларға қар-
шимән, Мән уларни билигиңлардин житип ташлаймән; шуниң билән силәр қушларни

13:11 **«Тамни һак сугақ билән ақартиватқанларға: «Бу там жиқилиду!» дегин!»** — Әзакиял сахта пәйғәмбәрләрни мәсъулийәтсиз тамчиларға охшитиду. Непиз бир тамни пухта сугап күчәйтишниң орнида, улар пәқәт чирайлиқ көрүнүш үчүн уни һак билән ақартиду.

13:15-16 **«Мән қәһримни там һәм уни һак сугақ билән ақартқанларниң үстигә чүшүрүп пиғандин чиқимән; вә ... дәймән»** — мәзкур бешарәттики әң ахирқи айәт бойичә бу «непиз там» Йерусалимни көрситиду, әнди сахта пәйғәмбәрләр униң бузуқ йәрлирини пухта қилмай, пәқәт һәммиси чирайлиқ көрүнсүн дәп уни «сахта бешарәтләр» билән ақартиду.

13:18 **«Өз бeғишлириниң һәр биригә сеһирлик биләйүзүкләрни қадап, ... һәр қандақ егиз-пакар адәмләрниң бешиға пәрәнчини ясиғанларға вай!»** — аяллар бу «биләйүзүк» вә «пәрәнҗә»ләрни қандақ ишләткәнлиги анчә еник болмисиму, лекин шүбһисизки, улар арқилиқ сеһирлик, җадугәрлик йолида һәр қандақ адәмләрни дәмиди қилип өз индикигә кәлтүрмәкчи болған; 19-айәт техиму көп тәпсилатларни бизгә тәминләйду.

13:19 Мик. 3:5

қапқанқа чүшүргəндəк тутқан кишилəрни əркинликкə учуруветимəн.
21 Мəн силəрниң пəрəнжилириңларниму житип ташливетип, хəлқимни қолуңлардин
қутқузимəн; улар йəнə қолуңларда олжа болуп турмайду; шуниң билəн силəр Мениң
Пəрвəрдигар екəнлигимни тонуп йетисилəр.
22 Силəр ялғанчилиқ билəн, Өзүм азар бəрмигəн һəққаний адəмлəрниң көңлигə азар
бəргəнлигиңлар үчүн, шундақла рəзил адəмлəрниң һаятини сақлап қутқузушқа уларни
рəзил йолидин яндурмай, əксичə уларниң қолини күчəйткиниңлар үчүн, 23 силəр қу-
руқ «аламəт көзүнүш»лəрни иккинчи болуп көрмəйсилəр, яки ялған палчилиқ қилмай-
силəр; Мəн Өз хəлқимни қолуңлардин қутқузимəн; шуниң билəн силəр Мениң Пəрвəр-
дигар екəнлигимни тонуп йетисилəр».

Бутпəрəслик қилидиғанларға вай!

14 1 Исраил ақсақаллириниң бəзилири мениң йенимға келип алдимда олтиришти.
2 Вə Пəрвəрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегəндə: —
3 «И инсан оғли, мошу адəмлəр өз бутлирини көңлигə тиклəп, адəмлəрни путлаштури-
диған өз қəбиһлигини көз алдиға қойған еди. Əнди уларниң Мени издəп Мəндин йол
соришини қобул қиламдимəн? 4 Əнди уларға сөз қилип мундақ дегин: — Рəб Пəрвəр-
дигар мундақ дəйду: «Исраил җəмəтидики көңлидə өз бутлирини тиклəп, адəмлəрни
путлаштуридиған өз қəбиһлигини көз алдиға қоюп, андин пəйғəмбəр алдиға келидиған
һəр бир адəмни болса, Мəнки Пəрвəрдигар униңға бутлириниң көплүги бойичə җавап
қайтуримəн. 5 Шундақ қилип Мəн Исраил җəмəтиниң көңлини Өзүмгə егилдуримəн;
чүнки улар барлиқ бутлири билəн Маңа ят болуп кəтти».
6 — Шуңа Исраил җəмəтигə мундақ дегин: — Рəб Пəрвəрдигар мундақ дəйду: «Товва қи-
лиңлар! Бутлириңлардин йенип йенимға қайтип келиңлар! Барлиқ жиркиничлик қил-
мишиңлардин йүзүңларни өрүңлар! 7 Чүнки Исраил җəмəтидики өзлирини Мəндин
айрип, өз бутлирини көңлидə тиклəп, адəмлəрни путлаштуридиған өз қəбиһлигини
көз алдиға қоюп, андин Мəндин сораш үчүн пəйғəмбəрниң алдиға келидиған һəр қай-
си адəм яки шуниңға охшаш Исраилда туруватқан һəр қайси мусапирлар болса, Мəнки
Пəрвəрдигар Өзүм уларға җавап қайтуримəн; 8 Мəн мошу кишини бир агаһ бешарити
қилип уни сөз-чөчəккə қалдурушқа йүзүмни униңға қарши қилимəн; Мəн хəлқимниң
арисидин уни үзүп ташлаймəн; шуниң билəн силəр Мениң Пəрвəрдигар екəнлигим-
ни тонуп йетисилəр. 9 Бирақ пəйғəмбəр өзи езиқтурулуп, бир бешарəтлик сөз қилған
болса, у чағда Өзүм Пəрвəрдигар шу пəйғəмбəрни езитқуға учратқанмəн; Мəн униңға
қарши қолумни узартип, уни хəлқим арисидин һалак қилимəн. 10 Улар қəбиһлигиниң
җазасини тартиду; пəйғəмбəргə берилидиған җаза билəн сориғучиға берилидиған җаза
охшаш болиду. 11 Шуниң билəн Исраил җəмəти йəнə Мəндин чətнəп кəтмəйду, яки йəнə
асийлиқлири билəн өзлирини булғимайду; улар Мениң хəлқим, вə Мəн уларниң Худаси
болимəн» — дəйду Рəб Пəрвəрдигар».

14:1 Əз. 20:1
14:8 Қан. 28:37; Əз. 5:15
14:9 **«Бирақ пəйғəмбəр өзи езиқтурулуп, бир бешарəтлик сөз қилған болса, у чағда Өзүм Пəрвəрдигар шу пəйғəмбəрни езитқуға учратқанмəн;...»** — мошу дегини, Пəрвəрдигар адəмлəрни езиқтурушни халайду дегəнлик əмəс, əлвəттə. Бирақ Өз адими болған пəйғəмбəр адəмгə хушамəт қилмақчи болса яки өз мəнпəəтини көзлəп жүридиған болса, əнди шу чағда Худа уни аздуруши, езитқуға учритиши яки яман роһларниң қолиға тапшуруши мүмкин. Шу чағда униң ейтқан сөзиниң һəммиси қуруқ болиду, амма у өзи униңға ишиниду.
14:9 Əз. 13:1, 2, 9

Келиватқан җазани һәтта һәққаний кишиләрму Исраилдин яндурмайду

12 Вә Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
13 «И инсан оғли, мәлум бир зимин Маңа асийлиқ қилип гуна қилғанда, Мән шуниң
билән қолумни униңға қарши узартип, уларниң йөләнчүки болған ненини қурутуве-
тип, униң үстигә ачарчилиқни әвәтимән һәм инсан вә һайванларни униңдин үзимән;
14 әнди у чағда Нуһ, Даниял вә Аюптин ибарәт үч һәзрәт униңда туруватқан болсиму,
улар өз һәққанийлиғи түпәйлидин пәқәт өз җанлиринила сақлиялған болатти — дәйду
Рәб Пәрвәрдигар.
15 Әгәр Мән зиминдин житқуч һайванларни өткүзсәм, улар уни балилиридин җуда
қилса, һайванлар түпәйлидин униңдин өткүчи һеч бир адәм болмай, у вәйранә болса,
16 әнди Мән өз һаятим билән қәсәм қилимәнки, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар — мошу үч
һәзрәт униңда туруватқан болсиму, улар нә өз оғуллири нә қизлирини қутқузалмайтти;
улар пәқәт өз җанлирини қутқузалайтти, зиминниң өзи вәйранә пети қалатти.
17 Яки болмиса Мән шу зиминға қилични чүшүрүп, униңдин инсан һәм һайванни
үзүвәткән болсам, 18 әнди һаятим билән қәсәм қилимәнки, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар —
мошу үч һәзрәт униңда туруватқан болсиму, улар нә өз оғуллири нә қизлирини сақлап
қутқузалмайтти; улар пәқәт өз җанлирини қутқузалайтти.
19 Яки болмиса Мән шу зиминға ваба кесилини чүшүрүп, Өз қәһримни қан төктүрулүши
билән үстигә төксәм, униңдин инсан һәм һайванни үзүвәткән болсам, 20 әнди һаятим
билән қәсәм қилимәнки, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар — Нуһ, Даниял вә Аюптин ибарәт үч
һәзрәт униңда туруватқан болсиму, улар нә өз оғлини нә қизини қутқузалмайтти; улар
пәқәт һәққанийлиғи билән өз җанлирини қутқузалайтти.
21 Әнди Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Әнди шундақ болғандин кейин, инсан һәм һай-
ванни үзүветиш үчүн Йерусалимға төрт җазайимни, йәни қилич, ачарчилиқ, житқуч
һайван вә ваба кесилини чүшүрсәм қандақ болар?
22 Бирақ мана, униңда қелип қалғанлар болиду, йәни оғул-қизлар униңдин чиқирилип
қутқузулиду; мана, улар силәрниң йениңларға чиқип, силәр уларниң йоллири һәм
қилмишлирини көрүп йетисиләр; шуниң билән силәр Мән Йерусалимға чүшүргән күл-
пәт, йәни униңға чүшүрүлгән барлиқ ишлар тоғрилиқ тәсәлли алисиләр; 23 әнди силәр
уларниң йоллири һәм қилмишлирини көргиниңларда, улар силәргә тәсәлли епкелиду;
силәр Мениң униңда барлиқ қилған ишлиримни бекардин-бекар қилмиғанлиғимни то-
нуп йетисиләр, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар».

Үзүм тели тоғрилиқ тәмсил

15 1 Вә Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
2 «И инсан оғли, үзүм тели яғичиниң башқа дәрәқ яғачлиридин немә артуқчилиғи
бар, униң шехиниң ормандики дәрәқләр арисида немә алаһидилиги бар? 3 Униңдин
бирәр җабдуқни ясашқа материял алғанниң пайдиси барму? Униңдин чиниләрни асқи-
дәк қозуқни ясиғили боламду? 4 Мана, у отқа йеқилғу болғанда, от униң икки учини

14:13 **«йөләнчүки болған нени»** — ибраний тилида «нан болған һасиси» дейилиду; 4:16-айәттики изаһатни көрүң.
14:13 Лав. 26:26; Әз. 4:16; 5:16
14:14 **«у чағда Нуһ, Даниял вә Аюптин ибарәт үч һәзрәт униңда туруватқан болсиму,...»** — Даниял пәйғәмбәр он үч жил илгири Бабилға сүргүн болуп, андин Небоқаднәсар үчүн баш вәзир қилинған.
14:23 **«әнди силәр уларниң йоллири һәм қилмишлирини көргиниңларда, улар силәргә тәсәлли епкелиду...»** — әслидә сүргүн болғанлар Йерусалимға чүшкән балаю-апәтни аңлап бәлким интайин азаплиниши мүмкин еди. Бирақ қачқанлар кәлгәндә, уларниң қияпитини вә қилмишлирини көрүп, улар бу ишниң һәқиқәтән Худаниң адил җазаси екәнлигини чүшинип йетип, «бу җаза һәммиси дурус» дәп көңли җайиға чүшүши керәк.

көйдүргәндә, оттурисиму йерим көйгәндә, әнди уни бирәр ишқа ишләткили боламду?
5 Мана, у сақ болғанда, һеч қандақ ишқа ишләткили болмиған йәрдә, әнди от уни көй-
дүрүп йәп кәткәндә, уни бирәр ишқа ишләткили боламду?
6 Шуңа Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Мән ормандики дәрәқләр арисидики үзүм тели-
ниң яғичини отқа тапшурғинимдәк, Йерусалимда туруватқанларни отқа тапшуримән.
7 Йүзүмни уларға қарши қилип қаритимән; улар бир оттин чиқса, башқа бир от уларни
йәветиду. Өз йүзүмни уларға қарши болуп қаратқанда, силәр Мениң Пәрвәрдигар екән-
лигимни тонуп йетисиләр. 8 Уларниң қилған вапасизлиқлири түпәйлидин мән зимин-
ни вәйранә қилимән» — дәйду Рәб Пәрвәрдигар».

Вапасиз Йерусалим

16 1 Вә Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
2 И инсан оғли, өзиниң жиркиничлик қилмишлирини Йерусалимниң йүзигә се-
лип мундақ дегин: —
3 Рәб Пәрвәрдигар Йерусалимға мундақ дәйду: «Сениң әслий затиң вә туғулушуң Қана-
нийларниң зиминида болған; сениң атаң Аморий, апаң Хиттий қиз еди. 4 Сениң туғулу-
шуға кәлсәк, сән туғулған күнүңдә киндигиң кесилмигән, сән суда жуюлуп пакиз қи-
линмиған; һеч ким саңа туз сүркмигән яки сени закилимиған.
5 Һеч кимниң көзи мошу ишлар үчүн саңа рәһим қилмиған яки ичини саңа ағритмиған;
әксичә сән далаға ташливетилгәнсән, чүнки туғулған күнүңдә кәмситилгәнсән.
6 Шу чағда Мән йениңдин өтүп кетиветип, сени өз қениңда еғинап ятқиниңни көргән;
вә Мән өз қениңда ятқан һалитиңдә саңа: «Яшиғин!» — дедим. Бәрһәқ, сән өз қениңда
ятқан һалитиңдә Мән саңа: «Яшиғин!» — дедим.
7 Мән сени даладики от-чөпләрдәк айниттим; сән өсүп хелә бой тартип чирайлиқ бези-
лип вайиға йәттиң; көксилириң шәкилләнди, чачлириң узун өсти; бирақ сән техи туғ-
ма-яланач едиң. 8 Мән йәнә йениңдин өтүветип саңа қаридим; мана, ишқ-муһәббәт мәз-
гилиң йетип кәлди; Мән тонумниң пешини үстүңгә йейип қоюп, яланачлиғиңни әттим;
Мән саңа қәсәм ичип, сән билән бир әһдә түздум, дәйду Рәб Пәрвәрдигар, вә сән Мениңки
болдуң. 9 Мән сени су билән жуюп, қениңни тениңдин жуюветип, саңа пурақлиқ майни
сүрттүм. 10 Мән саңа кәштилик көйнәкни кийгүзүп, айиғиңға дәлфин терисидин тиккән
кәшләрни саптим; сени непис канап билән орап, жипәк билән йепип қойдум. 11 Сени
зибу-зиннәтләр билән пәрдазлидим, қоллириңға биләйүзүкләрни, бойнуңға маржан-
ни тақап қойдум; 12 бурнуңға һалқини, қулақлириңға зириләрни, бешиңға гөзәл тажни
кийгүздум. 13 Шундақ қилип сән алтун-күмүч билән пәрдазландиң; кийим-кечәклириң
непис капап, жипәк вә кәштилик рәхттин еди. Йегиниң ақ ун, бал һәм зәйтун мейи еди;

15:8 **«... Уларниң қилған вапасизлиқлири түпәйлидин Мән зиминни вәйранә қилимән»** — бу бабтики «үзүм тели» дегән тәмсил үстидә «Қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
16:3 **«...сениң атаң Аморий, апаң һиттий қиз еди»** — Исраилниң әждати Ибраһим вә аяли Сараһ, әлвәттә. Мошу айәт вә кейинки 1-14-айәтләрниң бәлким үч муһим мәзмуни бар: *(1)* Ибраһим өзи әсли Қанаандикиләрдәк бутпәрәс адәм еди *(«Йә.» 24:2)* — Худа уни зор меһир-шәпқитидин Өзиниң адими болуши үчүн талливалған; *(2)* Пәрвәрдигарниң буйруқлириға хилап һалда, Исраил Қанаан зиминиға киргәндә уларниң көп оғул-қизлири йәрлик *(бутпәрәс Қананий, Аморий, һиттий)* қиз-жигитләр билән той қилған; *(3)* Исраил Қанаан зиминиға киргәндә Қанаандикиләрниң бутпәрәс яман адәтлирини қобул қилип уларға инатайин охшаш болуп кәткән еди.
16:7 **«сән өсүп хелә бой тартип чирайлиқ безилип вайиға йәттиң»** — ахирқи җүмлигә қариғанда, «чирайлиқ безилип вайиға йәттиң» дегән сөз көксләри вә чачлири толуқ өскәнлигини көрситиши мүмкин.
16:8 **«Мән тонумниң пешини үстүңгә йейип қоюп, яланачлиғиңни әттим»** — қедимки заманларда әркәк киши қизниң үстигә кийим-кечигини йепиши шу қизни өз әмригә алмақчи болғанлиғини билдүрәтти. «Рут» 3:9-айәт, «Кан.» 22:30-айәтни көрүң.
16:8 Яр. 22:16; 24:7

сән интайин гөзәл болуп, ханиш мәртивисигә көтирилдуң. [14] Гөзәллигиң түпәйлидин
әлләрдә даңқиң чиқти; чүнки Мән саңа көркәмлигимни беғишлишим билән гөзәллигиң
камаләткә йәтти, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар.
[15] — Бирақ сән гөзәллигиңгә тайинип, даңқиңдин пайдилинип паһишә болдуң; сән һәр
бир өткүчи кишигә паһишә муһәббәтлириңни төктүң; гөзәллигиң униң болди! [16] Сән
кийим-кечәклириңдин елип өзүң үчүн рәңгарәң безәлгән «жуқури жайлар»ни ясап,
андин уларниң үстидә бузуқлуқ қилғансән. Бундақ ишлар йүз берип бақмиған, вә ик-
кинчи йүз бәрмәйду!
[17] Сән Мән саңа беғишлиған гөзәл зибу-зиннәтлирим вә алтун-күмүчүм билән әркәк
мәбудларни ясап улар билән бузуқлуқ қилғансән. [18] Сән өз кәштилик кийимлириңни
елип уларға кийгүздүң; Мениң мейим вә Мениң хушбуюмни уларға сунуп беғишлидиң;
[19] Мән өзүңгә бәргән ненимни, Мән саңа озуққа бәргән ақ ан, зәйтун мейи вә бални бол-
са, сән уларниң алдиға хушпурақ һәдийә сүпитидә атап сундуң: ишлар дәл шундақ еди!
— дәйду Рәб Пәрвәрдигар.
[20] — Униң үстигә сән Өзүмгә туғуп бәргән қиз-оғуллириңни елип, мәбудларниң озуғи
болсун дәп уларни қурбанлиқ қилдиң. Сениң бузуқлуғуң азлиқ қилғандәк, [21] сән Мениң
балилиримни союп уларни оттин өткүзүп мәбудларға атап қойдуңғу?
[22] Сениң барлиқ жиркиничлик қилмишлириң һәм паһишә бузуқлуқлириңда, сән
яшлиғиңда туғма-ялаңач болуп өз қениңда еғинап ятқан күнлириңни һеч қачан есиңгә
кәлтүрмидиң. [23] Әнди сениң бу рәзилликлириңдин кейин — (Вай, һалиңға вай! — дәй-
ду Рәб Пәрвәрдигар) [24] сән йәнә өзүң үчүн бир пәштақ қуруп, һәр бир мәйданға бир
«жуқури жай»ни ясидиң; [25] сән һәр бир кочиниң бешида «жуқури жай»иңни салдиң;
сән өз гөзәллигиңни жиркиничлик қилип, тениңни һәр бир өткүчигә тутуп, путуңни
ечип өзүңни берип паһишә бузуқлуғуңни көпәйттиң. [26] Сән ишқваз әрлиги чоң хошнаң
болған Мисирлиқлар билән бузуқлуқ өткүздүң; Мениң аччиғимни қозғап, паһишә бу-
зуқлуғуңни көпәйттиң. [27] Вә мана, Мән Өз қолумни үстүңгә узартип, сениң несивәңни
азайтип қойдум. Мән сениңдин нәпрәтлинидиған, бузуқ йолуңдин номус қилип чөчи-
гәнләрниң, йәни Филистийләрниң қизлириниң қолиға тапшурдум.
[28] Сән йәнә қанмай йәнә Асурийликләр билән бузуқлуқ өткүздуң; бузуқлуқ өткүзгән-
дин кейин йәнә қанаәт қилмидиң. [29] Шуңа сән содигәрниң зимини, йәни Калдийә билән
болған бузуқлуғуңни көпәйтип, буниңдин йәнә қанаәт қилмидиң. [30] Мошундақ барлиқ
ишларни, йәни номуссиз паһишә аялниң ишлирини қилисән, неманчә суюқ сениң қәл-
биң! — дәйду Рәб Пәрвәрдигар, [31] Өзүңниң пәштиғиңни һәр кочиниң бешида қуридиған,
һәр бир мәйданда «жуқури жай»иңни ясайдиған! Униң үстигә сән паһишә аялдәк әмәс
едиң, чүнки сән һәқни нәзириңгә алмайттиң!
[32] И вапасиз аял, ериниң орнида ят адәмләргә көңүл беридиған! [33] Хәқләр паһишә аялға
һемишә һәқ бериду; бирақ сән ашнилириңни бузуқлуқ муһәббәтлиридин һозур елишқа
һәряндин йениңға кәлсун дәп уларниң һәммисигә үстәк берип инъам қилисән; [34] бу-
зуқлуқта сән башқа аялларниң әксисән, чүнки һеч ким сениң бузуқ муһәббитиңни издәп
кәлмиди; сән үстәк бәрдиң, һеч һәқ саңа берилмиди — сән һәқиқәтән уларниң әксисән!

16:16 **«жуқури жайлар»** — бутпәрәслик қилидиған жайлар: 6:3-айәтниң изаһатини көрүң.
16:17 **«алтун-күмүчүм билән әркәк мәбудларни ясап улар билән бузуқлуқ қилғансән»** — «бузуқлуқ» болса бутқа чоқунушни инсанниң Худаға болған вапасизлиғиға охшитиду; униң үстигә, Қанаандики бутларға чоқунуштәк «диний мурасимлар» көп вақитларда шәһваний бузуқлуқ, паһишивазлиқ билән бағлиқ еди.
16:21 Йәш. 57:5
16:24 **«сән... һәр бир мәйданға бир «жуқури жай»ни ясидиң»** — паһишә аяллар бәлким кочиларда жуқури бир жайда туруп «херидарлар»ни чақиратти. Мошу йәрдә «жуқури жай» әнди икки бислиқ болуп, йәнә «бутқа чоқунидиған жайлар»ни көрситиду.
16:27 2Тар. 28:18

35 Шуңа, и паһишә аял, Пәрвәрдигарниң сөзини аңла!
36 — Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Сениң тәңгилириң төкүлүп, ашнилириң билән болған бузуқлуқлириң билән сениң уят йериң ашкариланғанлиғи түпәйлидин, барлиқ жиркиничлик мәбудлириң түпәйлидин, уларға атап сунған балилириңниң қени түпәйлидин —
37 шуңа мана, Мән сениң өзүңгә әйш-ишрәт мәнбәси қилған, барлиқ сөйгән һәм барлиқ нәпрәтләнгән ашнилириңни жиғимән — Мән уларни саңа қарши чиқирип әтрапиңдин жиғип, сениң уят йериңни уларға ашкарә қилимән, улар сениң барлиқ уят йериңни
көриду. 38 Шуниң билән сени бузуқлуқ қилған һәм қан төккән аялларни жазалиғандәк жазалаймән; Мән қәһр билән, оттәк ғәзивимниң тәливи билән үстүңгә қанлиқ жазани
чүшүримән; 39 Вә Мән сени уларниң қолиға тапшуримән; улар сениң пәштақлириңни ғулитиду, сениң «жуқури жай»лириңни чеқип ташлайду; улар кийим-кечигиңни үстүңдин салдуруп ташлап, гөзәл зибу-зиннәтлириңни булап-талап, сени туғма-яланғач қал-
дуриду. 40 Улар саңа қарши бир топ кишиләрни жиғип епкелиду, улар сени чалма-кесәк
қилиду һәм сени қиличлири билән чепиветиду. 41 Улар өйлириңни от билән көйдүриду, көп аялларниң көз алдида үстүңгә жазаларни чүшүриду; шуниң билән Мән сени паһишә аял болуштин қалдуримән; сән йәнә һеч қандақ «муһәббәт һәққи»ни бәрмәйсән.
42 Шуниң билән Мән саңа қаратқан қәһримни тохтитимән, Мениң муқәддәслигимдин
чиққан ғәзәп сәндин кетиду; Мән тиничлинип қайта аччиқланмаймән. 43 Сән яшлиқ күнлириңни есиңгә кәлтүрмидиң, әксичә мошу қилмишлириң билән Мени ғәзәпләндүрдүң; шуңа мана, өз йолуңни өз бешиңға қайтуримән, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар, — шуниң билән бу бузуқлуқни башқа жиркиничлик қилмишлириң үстигә қошуп иккинчи қилмайсән.

Йерусалим, Самарийә вә Содом

44 Мана, мақалларни ишлитидиғанларниң һәммиси сән тоғрилиқ: «Аниси қандақ болса, қизи шундақ болар» дегән бир мақални тилға алиду. 45 Сән өз ери һәм балилиридин нәпрәтләнгән анаңниң қизидурсән; һәм өз әрлири һәм балилиридин нәпрәтләнгән ача-сиңиллириңниң арилиғидикисән; сениң анаң болса һиттий, сениң атаң Аморий
еди. 46 Сениң һәдәң болса сол тәрипиңдә турған Самарийә, йәни у вә униң қизлири; сиңлиң болса оң тәрипиңдә турған Содом вә униң қизлири.
47 Сән нә уларниң йоллиридида маңмиған, нә уларниң жиркиничлик қилмишлири бойичә иш қилмиғансән; Яқ! Бәлки қисқиғинә бир вақит ичидә сән барлиқ йоллириңда
улардин бузуқ болуп кәттиң. 48 Өз һаятим билән қәсәм қилимәнки, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар, — сиңлиң Содом, йәни у яки қизлири сән яки сениң қизлириңниң қилмишли-

16:41 2Пад. 25:9; Йәр. 52:13
16:42 «Мениң муқәддәслигимдин чиққан ғәзәп» — Ибраний тилида «Мениң һәситим».
16:43 «...бу бузуқлуқни башқа жиркиничлик қилмишлириң үстигә қошуп иккинчи қилмайсән» — башқа бир хил тәрҗимиси: «...бу бузуқлуқни башқа нәпрәтлик қилмишлириң үстигә қошуп қилдиң әмәсму?»
16:43 Әз. 9:10; 11:21; Лав. 19:29
16:45 «сениң анаң болса һиттий, сениң атаң Аморий еди» — 3-айәттики изаһатта ейтилғандәк: — Исраилниң әҗдати Ибраһим вә аяли Сараһ, әлвәттә. Мошу айәт вә кейинки 1-14-айәтләрниң бәлким үч муһим мәзмуни бар: *(1)* Ибраһим өзи әсли Қанаандикиләрдәк бутпәрәс адәм еди *(«Йә.» 24:2)* — Худа уни зор меһир-шәпқитидин Өзиниң адими болуши үчүн талливалған; *(2)* Пәрвәрдигарниң буйруқлириға хилап һалда, Исраил Қанаан зиминиға киргәндә уларниң көп оғул-қизлири йәрлик *(бутпәрәс Қананий, Аморий, һиттий)* қиз-жигитләр билән той қилған; *(3)* Исраил қәнан зиминиға киргәндә қәнандикиләрниң бутпәрәс яман адәтлирини қобул қилип уларға инатайин охшаш болуп кәткән еди.
16:47 «Бәлки қисқиғинә бир вақит ичидә сән барлиқ йоллириңда улардин бузуқ болуп кәттиң» — башқа бир хил тәрҗимиси: «бәлки уларниң қилмишлирини аз дәп, сән барлиқ йоллириңда улардин бузуқ болуп кәттиң».

ридәк қилмиди; [49] Мана, мошу сиңлиң Содомниң қәбиһлиги — у вә қизлириниң тәкәб-
булуғи, нанлири мол, әндишисиз азатилик күнлиридә аҗиз-намратларниң қолини һеч
күчәйтмигәнлиги еди. [50] Улар тәкәббурлишип, Мениң алдимда жиркиничлик ишларни
қилди; Мән буни көргинимдә, уларни йоқаттим.
[51] Самарийә болса сениң гуналириңниң йеримидәкму гуна садир қилмиди; һалбуки, сән
болсаң жиркиничлик қилмишлириңни уларниңкидин көп көпәйтип қилдиң; шундақ
қилип сән жиркиничлик қилмишлириң түпәйлидин ача-сиңлиңни худди һәққанийдәк
көрүндүргән едиң. [52] Сән әслидә өз ача-сиңлиңниң үстидин һөкүм қилғучи едиң; әнди
сәнму, өз шәрмәндилигиңни көтирип жүр! Сениң уларниңкидин техиму нәпрәтлик
гуналириң түпәйлидин улар сәндин һәққаний көрүниду; шуңа сәнму ача-сиңлиңни
һәққаний көрсәткиниң түпәйлидин хиҗаләткә қелип шәрмәндилигиңни көтирип жүр!
[53] Вә мән уларни сүргүндин, йәни Содом һәм қизлирини сүргүндин, Самарийә һәм қиз-
лирини сүргүндин чиқирип, шундақла уларниң арисиға сүргүн болғанлириңни чиқи-
рип сүргүнлүктин әслигә кәлтүримән; [54] шуниң билән уларға тәсәлли бәргиниңдә, сән
өз шәрмәндилигиңни көтирисән, сениң барлиқ қилмишлириң түпәйлидин хиҗаләткә
қалисән. [55] Сениң ача-сиңлиң, Содом һәм қизлири әсли һалиға, Самарийә һәм қизлири-
му әсли һалиға келиду; сәнму вә сениң қизлириң әслий һалиңларға келисиләр. [56-57] Се-
ниң рәзиллигиң паш қилинмай, тәкәббурлукта жүргән күнүңдә, сиңлиң Содом ағзиңда
сөз-чөчәк болған әмәсмиди? Әнди һазир сән өзүң Сурийә қизлири вә униң әтрапиди-
киләрниң һәммиси һәмдә Филистийә қизлири, йәни сени көзгә илмайдиған әтрапиң-
дикиләрниң мазақ объекти болуп қалдиң.
[58] Сән бузуқлуғуң, жиркиничлик қилмишлириңниң җазасини көтирисән, дәйду Пәрвәр-
дигар. [59] Чүнки Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Өз қилғанлириң, йәни ичкән қәсәмиң-
ни кәмситип, әһдини бузғанлиғиң бойичә сени бир тәрәп қилимән; [60] Һалбуки, Мән

16:48 **«сиңлиң Содом, йәни у яки қизлири сән яки сениң қизлириңниң қилмишлиридәк қилмиди»** — бәлким оқурмәнләрниң есидә барки, Ибраһимниң дәвридә Содом шәһири әсли бәччивазлиқ гунайи үчүн Худа тәрипидин от билән һалак қилинған.

16:49 **«Мана, мошу сиңлиң Содомниң қәбиһлиги — у вә қизлириниң тәкәббулуғи, нанлири мол, әндишисиз азатилик күнлиридә аҗиз-намратларниң қолини һеч күчәйтмигәнлиги еди»** — бу айәт Содомниң бәччивазлиғидики асасий гуналирини көрситип, бүгүнки көп бай дөләтләргә яки бай адәмләргә чоңқур агаһ бериду.

16:49 Яр. 18:20-21; 19; Ам. 5:12

16:50 Яр. 19:24

16:51 **«Самарийә болса сениң гуналириңниң йеримидәкму гуна садир қилмиди..»** — «Самарийә» мошу йәрдә «Шималий Падишаһлиқ»ни көрситиду. У Исраилниң он қәбилилик «Шималий Падишаһлиқ»иниң пайтәхти еди. Уларниң бутпәрәслиги түпәйлидин Худа Асурийә империйәсиниң вастиси билән миладийәдин илгәрки 722-жилда уларни җазалап сүргүн қилди.

16:52 **«Сән әслидә өз ача-сиңлиңниң үстидин һөкүм қилғучи едиң;...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Сән ача-сиңлиңниң үстидин яхши бир һөкүм чиқарғучи болуп қалдиң;...» — демәк, «уларни өз қилмишлириңға селиштуруп, уларни адил дәп көрсәттиң». Бирақ 56-айәт бизниң тәрҗимимизни қоллайду, дәп қараймиз.

16:53 **«мән уларни сүргүндин, йәни Содом һәм қизлирини сүргүндин.. чиқирип, ... әслигә кәлтүримән»** — Содом шәһири әсли «Өлүк деңиз» бойида еди. «Өлүк деңиз»ниң әтрапидики шәһәрләр миладийәдин илгәрки 537-жилидин башлап қайтидин аһалилик болди. Содом шәһириниң өзиниң әсли дәл қәйәрдә екәнлигини билмәймиз. **«... Самарийә һәм қизлирини сүргүндин чиқирип, шундақла уларниң арисиға сүргүн болғанлириңни чиқирип сүргүнлүктин әслигә кәлтүримән»** — бу бешарәт бәлким Парс императори Қорәшниң Бабил империйәси сүргүн қилған хәлиқләрни азат қилишлири билән *(миладийәдин илгәрки 539-жили)* қисмән башланған; кәлгүсидә толуқ әмәлгә ашурулиду, дәп ишинимиз: 37-бапта, «Йәһуда» вә «Исраил»ниң йеңидин «бир хәлиқ» болидиғанлиғи тоғрилиқ йәнә бир бешарәт бар.

16:54 **«Шуниң билән уларға тәсәлли бәргиниңдә...»** — бу тәсәлли болса әлләрниң қалғанлириниң Йәһуда вә Йерусалимға чүшүрүлгән җазани көрүп «биз яманлиқ қилдуқ, бирақ улар биздин техиму яман қилди, техиму еғир җазани көриду» дәп тапқан тәсәллиси болуши керәк.

16:56-57 **«сиңлиң Содом ағзиңда сөз-чөчәк болған әмәсмиди?»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «сиңлиң Содомни һәтта тилиңға алмайттиң».

16:56-57 Йәш. 9:10-16

16:59 **«Өз қилғанлириң, йәни ичкән қәсәмиңни кәмситип, әһдини бузғанлиғиң бойичә...»** — «әһдә» шүбһисизки,

сениң билән яшлиқ күнлириңдә түзгән әһдәмни әсләймән, һәм сән билән мәңгүлүк
бир әһдә түзимән. [61] Шуниң билән сән өзүңдин чоң һәдилириң һәмдә сениңдин кичик
сиңиллириңни тапшурувалғиниңда, сән йоллириңни есиңгә кәлтүрүп хиҗаләткә қа-
лисән; чүнки мошу ача-сиңиллириңни саңа қизлар сүпитидә тапшуримән; бирақ бу
ишлар сениңдики әһдә түпәйлидин болмайду. [62] Мән Өз әһдәмни сән билән түзимән,
сән Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни билисән; [63] шуниң билән сени кәчүрүм қилғи-
нимда, сән қилмишлириңни есиңгә кәлтүрүп хиҗил болуп, шәрмәндилигиң түпәйли-
дин қайтидин ағзиңни һеч ачмайсән» — дәйду Рәб Пәрвәрдигар.

Икки бүркүт тоғрилиқ тәмсил

17 [1] Вә Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[2] И инсан оғли, бир тепишмақни оттуриға қоюп, Исраил җәмәтигә бир тәмсилни
сөзләп берип мундақ дегин: —
[3] Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Кәң қанатлиқ, зич рәңгарәң узун пәйлик чоң бир
бүркүт Ливанға келип, шу йәрдики егиз кедир дәриғиниң учидики шахни алди; [4] У әң
жуқури юмран бихини үзүвелип, уни содигәрниң зиминиға апирип, тиҗарәтчиләрниң
шәһиригә тикти. [5] У йәнә зиминдин башқа уруқни елип бағлиқ бир етизға тикти; уни
мол сулар бойида селип, сүгәт телидәк тиклиди.
[6] У өсүп, кәң йейилип, пәс бойлуқ үзүм тели болуп чиқти; униң шахлири бүркүт тәрәп-
кә қарап өсти, йилтизлириму униң астиға созулди. Шу йол билән у үзүм тели болуп,
шахланди, бихланди.
[7] Әнди кәң қанатлиқ, зич пәйлик йәнә бир чоң бүркүт пәйда болди; вә мана, бу үзүм тели
«У мени суғарсун» дәп, тикилгән чөнәклиридин йилтизлирини униңға қарап тартти,
шахлирини униңға қарап созди; [8] Мана, у убдан шахлап мевә бәрсун, есил үзүм тели
болсун дәп мунбәт етизда, мол сулар бойиға тикилгән еди».
[9] Әнди Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «У ронақ тапамду? Уни қақшал қиливетиш
үчүн бүркүт йилтизлирини жулуп, мевисини кесивәтмәмду? Униң юмран йопурмақ-
лири хазан болиду; шу чағда уни йилтизлиридин жулувелишқа күчлүк бир биләк яки
нурғун хәқләрниң һеч кериги болмайду. [10] Әнди һәтта қайтидин тикилгән болса, ронақ
тапамду? Шәриқ шамили униңға тәккәндила таза қағҗирап кәтмәмду? У тикилип өскән
чөнәклиридә қағҗирап кетиду».

Тәмсил чүшәндүрүлиду

[11] Вә Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[12] Асий җәмәттин: «Мошу ишларниң мәнасини биләмсиләр?» дәп сорап, уларға мундақ

Худа Муса пәйғәмбәр арқилиқ түзгән әһдә *(«Мис.» 19-20-бапни көрүң)*.

16:61 **«...чүнки мошу ача-сиңиллириңни саңа қизлар сүпитидә тапшуримән; бирақ бу ишлар сениңдики әһдә түпәйлидин болмайду»** — ахирқи заманда Исраил хәлқи көп әлләргә Худаниң йолини көрситидиған яхши бир үлгә болиду. Бу ишлар Муса пәйғәмбәр арқилиқ «кона әһдә» билән әмәс, бәлки Худаниң улар билән йеңи «мәңгүлүк әһдә»си билән болиду.

17:3 **«узун пәйлик чоң бир бүркүт Ливанға келип...»** — тәмсилдики «Ливан» Йерусалимни көрситиду.

17:4 **«У чоң бүркүт әң жуқури юмран бихини үзүвелип, уни содигәрниң зиминиға апирип, тиҗарәтчиләрниң шәһиригә тикти»** — тәмсилдики биринчи «чоң бүркүт» — Бабилниң императори Небоқаднәсар еди. У миладийәдин илгәрки 598-жилида Йерусалимға келип, Йәкония *(яш падиша)*ни, бәзи хан аилисидикиләр вә зиминдики әң уста һүнәрвәнләрни Бабилға апарди. Бу тәмсил 12-21-айәттә чүшәндүрүлиду.

17:6 **«У өсүп, кәң йейилип, пәс бойлуқ үзүм тели болуп чиқти»** — «үзүм тели» Зәдәкия падишани көрситиду. У әслидә *(Худаниң ирадиси бойичә)* Бабил императориға беқинип ронақ тапти.

17:7 **«Әнди кәң қанатлиқ,... йәнә бир чоң бүркүт пәйда болди»** — иккинчи чоң бүркүт шүбһисизки, Мисир падишаси *(Псамметикус II)*.

дегин: «Мана, Бабил падишаси Йерусалимға келип, униң падишаси һәм шаһзадилирини
елип өзи билән Бабилға қайтуруп апарди.
[13] Шу вақитта у падишаниң нәслидин бир кишини елип униң билән әһдә түзүп униңға
қәсәм ичкүзди. У йәнә зиминдики есил-мөтивәр болғанларни униң билән елип кәтти;
[14] мәхсәт, падишалиқниң төвән ажиз һаләттә болуп, қәддини руслалмай, пәқәт униң әһ-
дисини тутуши билән җенини жан әткүзүш үчүн еди.
[15] Бирақ у Мисир бизгә атлар һәм чоң қошунни тәминлисун дәп әлчилирини шу йәргә
әвәтип, униңға асийлиқ қилди. Әнди у ронақ тапамду? Мундақ ишларни қилғучи тирик
қаламду? У әһдини бузуп тирик қаламду? [16] Мән һаятим билән қәсәм қилимәнки, —
дәйду Рәб Пәрвәрдигар, — бәрһәқ у өзини падиша қилған падишаниң зиминида, — йәни
униң қәсимини кәмситкән, әһдисини бузған һелиқи падишаниң зиминида, — униң йе-
нида, Бабилниң оттурисида өлиду.
[17] Болидиған җәңдә, улар келип нурғун кишиләрни қириш үчүн сепилға чиқидиған
дөңлүкләрни селип, потәйләрни қурғанда, Пирәвн күчлүк қошун һәм нурғунлиған
әскәрләрни башлап кәлсиму, униң үчүн һеч немә қилип берәлмәйду. [18] У қәсәмни кәм-
ситип, әһдини бузди; мана, у қол елишип сөз бәрди, бирақ у мошу ишларни қилди; шуңа
у тирик қечип қутулалмайду.
[19] Шуңа Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Мән һаятим билән қәсәм қилимәнки, бәрһәқ,
у кәмситкән қәсимим һәмдә бузған әһдәмни болса, буларни өз бешиға кийгүзимән.
[20] Мән Өз торумни үстигә йейип ташлаймән, у Мениң қилтиғимда тутулиду; Мән уни
Бабилға апиримән һәмдә шу йәрдә Маңа қилған мутләқ вапасизлиғи үчүн униң үстигә
һөкүм чиқирип җазалаймән. [21] Униң билән биллә барлиқ қачқанлар, барлиқ қошунли-
ри қилич билән жиқилиду; булардин қалғанлар һәр бир шамалға тарқитилиду; шуниң
билән силәр Мәнки Пәрвәрдигарниң сөз қилғанлиғини тонуп йетисиләр».

Кедир дәриғи тоғрилиқ башқа бир тәмсил

[22] Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Мәнму егиз кедирниң учидин бих елип тикимән;
униң япяш шахчилириниң учидин юмран бирисини үзүп, егиз һәйвәтлик тағ үстигә
тикимән; [23] Исраил егизлигидики таққа Мән уни тикимән; у убдан шахлап, мевә берип,
есил кедир дәриғи болиду; униң астиға һәр қандақ учар-қанатлар қониду; униң шахли-
риниң сайисида улар қонуп туриду; [24] шуниң билән даладики барлиқ дәрәқләр били-
дуки, Мәнки Пәрвәрдигар егиз дәрәқни пәс қилдим, пәс дәрәқни егиз қилдим, йешил
дәрәқни қағҗираттим, қақшал дәрәқни көкәртип барақсан қилдим; Мәнки Пәрвәрдигар
мундақ сөз қилдим вә шуни ада қилимән».

17:15 **«Бирақ у Зәдәкия Мисир бизгә атлар һәм чоң қошунни тәминлисун дәп әлчилирини шу йәргә әвәтип, униңға Небоқаднәсарға асийлиқ қилди»** — бу айәттә интайин муһим сөз бар. Небоқаднәсар өзи бутпәрәс «капир», еди. Бирақ еник туридуки, Худаға ишәнгән, ишәнмигән болсун, Өз хәлқидин бириси башқа бириси билән әһдә яки тохтам қилған болса, Худа мошундақ әһдини Өзиниңки дәп қарайду; һәр қандақ етиқатчи башқа бир етиқатчи билән яки капир билән әһдә түзсә, вә әһдисини бузса, Худаниң Өзигә қарши чиққан болиду. 19-20-айәтни көрүң.

17:15 Йәр. 37:5

17:17 **«Болидиған җәңдә, улар келип нурғун кишиләрни қириш үчүн сепилға чиқидиған дөңлүкләрни селип,...»** — «улар» мошу йәрдә Бабиллиқларни көрситиду. **«Пирәвн күчлүк қошун һәм нурғунлиған әскәрләрни башлап кәлсиму, униң үчүн һеч немә қилип берәлмәйду»** — дәрвәқә Пирәвнниң ярдими йоққа чиқти (*«Йәр.» 37-бап, 5-, 21-айәтни вә 32-бап, 1-2-айәтни селиштуруп көрүң*).

17:17 2Пад. 25:1; Йәш. 29:3; Әз. 4:2

17:19 **«бәрһәқ, у кәмситкән қәсимим һәмдә бузған әһдәмни болса, буларни өз бешиға кийгүзимән»** — йәнә диққәт қилишқа әрзийдуки, Небоқаднәсар Зәдәкияға ичкүзгән қәсәм вә униң билән түзгән әһдини Худа «Мениң қәсимим», «Мениң әһдәм» дәйду.

17:20 Йәр. 4:12; 25:31; Әз. 12:13; 32:3

17:21 Әз. 5:10, 12; 12:14; 16:40

17:24 **«... Мәнки Пәрвәрдигар егиз дәрәқни пәс қилдим, пәс дәрәқни егиз қилдим, йешил дәрәқни қағҗираттим,**

Һәр бир адәмниң Худа алдида болған җавапкарлиғи

18 [1] Вә Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[2] «Исраил зимини тоғрилиқ силәр: «Атилар аччиқ-чүчүк үзүмләрни йесә, бали-
ларниң чиши қериқ сезилиду» дегән мошу мақални ишлитидиған кишиләр зади немә
демәкчисиләр?
[3] Мән һаятим билән қәсәм қилимәнки, дәйду Рәб Пәрвәрдигар, силәр Исраил ичидә
мошу мақални қайтидин ишләтмәйсиләр. [4] Мана, барлиқ җанлар Мениңкидур; атиниң
җени Мениңкидәк, балиниң җениму Мениңкидур; гуна садир қилғучи җан егиси болса,
у өлиду.

Үч мисал

[5] Бириси һәққаний болса, адиллиқ вә адаләт жүргүзидиған болса, [6] — у нә тағлар үстидә
бутқа аталған таамни йемигән, нә Исраил җәмәтидики бутларға баш көтирип улардин
тилимигән, нә хошнисиниң аялини һеч бузмиған, нә ай көргәндә аялға йеқин кәлми-
гән. [7] нә һеч биригә зулум-зумбулуқ ишләтмигән, бәлки қәриздардин капаләт алғанни
қайтуридиған, булаңчилиқ қилмиған, өз нелини ач қалғанларға тәқсим қилип бәргән,
йелиң-ялаңачқа кийим кийгүзгән; [8] пулни өсүмгә бәрмәйдиған, җазанә алмайдиған,
бәлки қолини қәбиһлиқтин тартип, икки адәм арисида дурус һөкүм чиқиридиған; [9] Ме-
ниң бәлгүлимилиримдә маңидиған, башқиларға адил муамилә қилиш үчүн һөкүмли-
римни тутидиған болса — мана мошу киши һәққаний, у җәзмән һаят болиду, дәйду Рәб
Пәрвәрдигар.
[10-11] Әгәрдә өз пушти болған, зораванлиқ қилғучи, қан төккүчи болған, шундақ яман-
лиқларниң бирини өз қериндишиға қилған, һәмдә жуқурики яхшилиқниң һеч қай-
сисини қилмиған, бир оғли болса, — йәни тағлар үстидә бутқа аталған таамни йегән,
хошнисиниң аялини бузған, [12] аҗиз-намратларға зулум-зумбулуқ ишләткән, булаңчи-
лиқ қилған, қәриздардин капаләт алғанни қайтурмиған, бутларға баш көтирип улардин
тилигән, жиркиничлик ишларни қилған, [13] пулни өсүмгә бәргән, җазанә алған бир оғли
болса — әнди у һаят қаламду? У һаят қалмайду; у мошундақ жиркиничлик қилмишлар-
ни қилғини үчүн у җәзмән өлиду; униң өз қени өз беши үстигә чүшиду.
[14] Бирақ мана, мошу кишиму бир оғул тапса, у атисиниң садир қилған барлиқ гуна-
лирини көргән болсиму, һәм көргини билән шундақ қилмиса [15] — йәни тағлар үстидә
бутқа аталған таамни йемигән, Исраил җәмәтидики бутларға баш көтирип улардин
тилимигән, хошнисиниң аялини бузмиған, [16] һеч биригә зулум-зумбулуқ ишләтмигән,
қәриздардин капаләт елишни һеч өзигә тутмиған, булаңчилиқ қилмиған, өз нелини ач
қалғанларға тәқсим қилип бәргән, йелиң-ялаңачқа кийим кийгүзгән, [17] өз қолини қә-

---

қақшал дәрәқни көкәртип барақсан қилдим» — шүбһисизки, бу ахирқи тәмсил Қутқузғучи-Мәсиһ вә Униң сәлтәнитини көрситиду. Һәр бир Исраилий киши Мәсиһниң Давут падишаниң нәслидин чиққанлиғини биләтти.

18:2 «Атилар аччиқ-чүчүк үзүмләрни йесә, балиларниң чиши қериқ сезилиду» — демәк, ата-бовимиз яман иш қилған, бирақ биз униң яман нәтиҗилирини, Худаниң җазасини көримиз. Кейинки айәтләрни көрүң.

18:2 Йәр. 31:29

18:6 Лав. 18:19,20 ; Йәш. 57:7; 65:7

18:7 Мис. 22:21, 26; Лав. 19:13; 25:14; Қан. 15:7; 24:12; Йәш. 58:7; Мат. 25:3

18:8 Мис. 22:25; Лав. 25:35, 36

18:10-11 «шундақ яманлиқларниң бирини өз қериндишиға қилған, һәмдә жуқурики яхшилиқниң һеч қайсисини қилмиған, бир оғли болса» — башқа бир хил тәрҗимиси: «мошундақ яманлиқларниң бирини өз қериндишиға қилған бир оғли бар болса, — *(атиси улардин бирини һеч қилмиған болсиму)*, — »

18:16 «һеч биригә зулум-зумбулуқ ишләтмигән, қәриздардин капаләт елишни һеч өзигә тутмиған» — Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә қәриздардин «капаләт алса» болатти *(мәсилән, пулниң орниға кийим-кечәк, қурал-әсвап алса болатти)*, бирақ қәриздар униңға керәк болғанда, униңға қайтуруп туруши керәк еди *(«Мис.» 22:26,*

биһликтин тартидиған, пулни өсүмгә бәрмигән, өсүм-җазанә алмиған, бәлки Мениң
һөкүмлиримгә әмәл қилидиған, бәлгүлимилиримдә маңидиған болса — у өз атисиниң
қәбиһлиги түпәйлидин өлмәйду, у җәзмән һаят болиду.
[18] Униң атиси болса, зулум-зумбулуқ ишләткән, өз қериндишиға буланчилиқ қилған, өз
хәлқи арисида натоғра ишларни қилғанлиғи түпәйлидин, мана у өз қәбиһлиги ичидә
өлиду. [19] Силәр: «Немишкә оғул атисиниң қәбиһлигиниң җазасини көтәрмәйду?» дәп
сорайсиләр; бирақ оғул адиллиқ һәм адаләтни жүргүзгән, Мениң барлиқ бәлгүлими-
лиримни тутуп уларға әмәл қилған; у җәзмән һаят болиду; [20] гуна садир қилғучи җан
егиси өлиду. Оғул атисиниң қәбиһлигиниң җазасини көтәрмәйду, вә яки ата оғлиниң
қәбиһлигиниң җазасини көтәрмәйду; һәққаний кишиниң һәққанийлиғи өз үстидә
туриду, рәзил кишиниң рәзиллиги өз үстидә туриду; [21] вә рәзил киши барлиқ садир
қилған гуналиридин йенип товва қилип, Мениң барлиқ бәлгүлимилиримни тутуп,
адиллиқ һәм адаләтни жүргүзидиған болса, у җәзмән һаят болиду, у өлмәйду. [22] Униң
садир қилған барлиқ итаәтсизликлири униң һесавиға әсләнмәйду; у қилған һәққаний-
лиғи билән һаят болиду.
[23] Мән рәзил адәмниң өлүмидин һозур аламдимән? — дәйду Рәб Пәрвәрдигар. Әксичә,
мәндики һозур униң өз йолидин йенип товва қилғанлилқидин әмәсму?
[24] Һәққаний киши өз һәққанийлиғидин йенип, қәбиһлик қилған, рәзил адәмләрниң
жиркиничлик қилмишлири бойичә иш қилған болса, у һаят қаламду? Униң қилған
һәққанийлиқлиридин һеч қайсиси әсләнмәйду; өткүзгән асийлиғи, садир қилған гуна
ичидә, у өлиду.
[25] Амма силәр: «Рәбниң йоли адил әмәс» дәйсиләр; әнди, и Исраил җәмәти, аңлаңлар;
Мениң йолум адил әмәсму? Силәрниң йоллириңлар адилсизлик әмәсму? [26] Һәққаний
киши һәққанийлиғидин йенип, қәбиһликни өткүзгән болса, у өлиду; өткүзгән қәбиһли-
ги билән у өлиду. [27] Һәм рәзил адәм өткүзгән рәзиллигидин йенип товва қилип, адиллиқ
һәм адаләт жүргүзидиған болса, у өз җенини һаят сақлайду. [28] Чүнки у ойлинип, барлиқ
өткүзгән итаәтсизликлиридин янди; у җәзмән һаят болиду, у өлмәйду. [29] Лекин Исра-
ил җәмәти «Рәбниң йоли адил әмәс» дәйду; и Исраил җәмәти, Мениң йоллирим адил
әмәсму? Адил болмиғини силәрниң йоллириңлар әмәсму?
[30] Шуңа Мән үстүңларға, йәни һәр бириңларни өз йоллириңлар бойичә һөкүм чиқирип
җазалаймән, и Исраил җәмәти, дәйду Рәб Пәрвәрдигар. Қайтип йенимға келиңлар, бар-
лиқ итаәтсизликлириңлардин йенип товва қилиңлар; шуниң билән қәбиһлик силәргә
қилтақ болмайду. [31] Өзүңлардин барлиқ өткүзгән итаәтсизликлириңларни ташли-
ветиңлар, өзүңларға йеңи қәлб вә йеңи роһни тикләңлар; немишкә өлмәкчисиләр, и
Исраил җәмәти? [32] Чүнки өлидиған кишиниң өлүмидин маңа һозур йоқтур, дәйду Рәб
Пәрвәрдигар; шуңа йолуңлардин йенип товва қилип һаят болуңлар!

«Қан.» 24:6-17-айәтни көрүң).
18:19 Қан. 24:16; 2Пад. 14:6; 2Тар. 25:4
18:23 Әз. 33:11
18:24 Әз. 33:13
18:25 Әз. 33:17,20
18:30 Мат. 3:2
18:31 **«Өзүңларға йеңи қәлб вә йеңи роһни тикләңлар»** — 11:19-айәтни көрүң. Бу «йеңи қәлб», «йеңи роһ» товва қилиш йолида Худадинла келиду.
18:31 Йәр. 32:39; Әз. 11:19; 36:26
18:32 **«өлидиған кишиниң өлүмидин маңа һозур йоқтур, дәйду Рәб Пәрвәрдигар»** — «қошумчә сөз»имиздә мошу муһим бап үстидә тохтилимиз.
18:32 Әз. 33:11

Исраил шаһзадилиригә бир мәрсийә

19 [1] — «Әнди сән, Исраил шаһзадилиригә бир мәрсийәни ағзиңға елип мундақ дәп
оқуғин: —
[2] «Ширлар арисида анаң қандақ бир чиши шир еди!
У яш ширлар арисида ятқан, у асланлирини беқип қувәтлиди.
[3] У асланлиридин бирини чоң қилди, у яш шир болуп чиқти;
У овни тутуп житишни үгәнди;
У адәмләрниму йәветәтти.
[4] Әлләр униңдин хәвәр аңлиди;
У уларниң ора тозиқида тутувелинди;
Улар униң бурниға илмәкни селип,
Мисир зиминиға епкәтти.
[5] Чиш шир өзиниң арминини бекар күткинини,
Үмүтниң йоқалғанлиғини көрүп,
У башқа бир арслинини елип,
Уни беқип яш шир қилди;
[6] У ширлар арисида уян-буян кәзди;
У яш шир болуп,
Овни тутуп житишни үгәнди;
У адәмләрниму йәветәтти.
[7] У уларниң истиһкамлирини бузуп,
Уларниң шәһәрлирини харабә қиливәтти;
Зимин вә униң үстидики һәммиси униң һөкиригән авази билән дәккә-дуккигә чүшти.
[8] Андин әлләр униң әтрапидики районлардин келип униңға қарши чиқти;
Улар униң үстигә торини йейип ташлиди;
У уларниң ора тозиқида тутувелинди.
[9] Улар бурниға илмәк селип қәпәскә солиди;
Уни Бабилниң падишасиға апарди;
Улар уни торлириға еливалди;
Шуниң билән униң авази Исраил тағлирида қайтидин аңланмайду.
[10] Сениң анаң үзүмзариңда бир үзүм тели еди;
У су бойида тикләнгән еди;
Суларниң моллуғидин,
У интайин мевилик, көп шахлик болди.
[11] Униң күчлүк шахлири бар еди,
Һөкүм сүргүчиләрниң шаһанә һасилириға лайиқ еди;
Униң бойи булутлардинму егиз көккә тақашти,
У егизлиги вә шахлириниң нурғунлиғи билән көрүнәрлик еди;
[12] Бирақ у қәһр билән жулунди,
У йәргә ташланди,
Шәриқ шамили мевисини қурутувәтти;
Униң күчлүк шахлири сундурулди, қағҗирап кәтти;
От уларни жутувалди.
[13] Һазир у чөл-баяванда,
Чаңқақ, сусиз бир йәрдә тикилди;

19:4 2Пад. 23:33; Йәр. 22:11
19:9 2Тар. 36:6

[14] Униң шахлириниң бирисидин от чиқип,
Униң бихлири һәм мевисини жутувалди;
Шуниң билән униңда һөкүмдарниң шаһанә һасиси болғидәк күчлүк шехи қалмиди.
Бу сөзләр мәрсийәдур, булар пәқәт мәрсийә үчүнла ишлитилиду».

Исраилниң асийлиғиниң тарихи вә Худаниң униң келәчики тоғрилиқ плани
Ақсақаллар келип Әзакиялдин йол сорайду

20 [1] Йәттинчи жили, бәшинчи айниң онинчи күни шундақ болдики, Исраилниң бәзи
ақсақаллири Пәрвәрдигарни издәп униңдин сориғили мениң алдимға келип
олтарди.
[2] Вә Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[3] И инсан оғли, Исраилниң ақсақаллириға сөз қилип мундақ дегин: — Рәб Пәрвәр-
дигар мундақ дәйду: — Силәр Мәндин сориғили кәлдиңлар? Өз һаятим билән қәсәм
қилимәнки, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар — Мән силәрниң Мәндин соришиңларға йолға
қоймаймән. [4] Әнди уларниң үстигә һөкүм чиқирамсән, и адәм балиси, һөкүм чиқи-
рамсән? Уларға ата-бовилириниң жиркиничлик қилмишлирини аян қилип уларға
мундақ дегин: —
[5] Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мән Исраилни таллиған күнидә, Яқуп жәмәтиниң
нәслигә қол көтирип қәсәм қилип, Мисир зиминида Өзүмни уларға аян қилғинимда,
йәни уларға қол көтирип қәсәм қилип уларға: «Мән Пәрвәрдигар сениң Худайиңдур-
мән» дегинимдә [6] — шу күни Мән уларни Мисир зиминидин чиқирип улар үчүн алаһидә
издәп тапқан сүт һәм бал еқип туридиған, һәммә зимин арисидики әң гөзәл зиминниң
гүли болған зиминға киргүзүш үчүн, қол көтирип қәсәм қилдим; [7] Мән уларға: «Һәр би-
риңлар өз көзүңлар алдидики нәпрәтлик нәрсиләрни ташливетиңлар, Мисирниң бут-
лири билән өзүңларни булғимаңлар; Мән Пәрвәрдигар Худайиңлардурмән» — дедим.
[8] Лекин улар Маңа асийлиқ қилип Маңа қулақ селишни халимайтти; һеч қайсиси нә өз
көзи алдидики нәпрәтлик нәрсиләрни ташливәтмиди, нә Мисирниң бутлиридин һеч
айрилмиди. Андин Мән қәһримни Мисир зимини ичидә уларға төкүп, уларға қаратқан
аччиғимни басимән, дедим — [9] һалбуки, намимниң улар турған әлләр арисида булған-
маслиғи үчүн, Өз намим үчүн һәрикәт қилдим; чүнки Мән бу әлләрниң көз алдида
уларни Мисирдин чиқиришим билән Өзүмни аян қилған едим; [10] шуңа Мән уларни Ми-
сир зиминидин толуқ чиқирип, чөл-баяванға апардим. [11] Вә Мән бәлгүлимилиримни
берип, Өз һөкүмлиримни уларға аян қилдим — уларға әмәл қилидиған киши уларниң
сәвәвидин һаятқа еришиду.
[12] Өзүм һәм улар арисидики бешарәт болсун дәп, Мениң уларни пак-муқәддәс қили-
диған Пәрвәрдигар екәнлигимни билиши үчүн «шабат күн»лиримни уларға беғишли-

---

19:14 **«Униң шахлириниң бирисидин от чиқип, униң бихлири һәм мевисини жутувалди...»** — бу «шах» *(«шахлардин бириси»)* Зәкәрия падиша болуши мүмкин. Униң Худаға ишәнмәслиги һәм ахмақлиғи Исраилниң бешиға көп балаю-апәтләрни чүшүрди *(«2Пад.» 24:17тин-17:25-айәткичә көрүң)*.
20:4 Әз. 22:2; 23:36
20:5 Мис. 3:8; 4:31; 6:7
20:10 **«шуңа Мән уларни Мисир зиминидин толуқ чиқирип, чөл-баяванға апардим»** — Исраилниң Худадин гуманлинип, Униңға асийлиқ қилиши Мисирдин чиқиш җәрянидиму, улар техи Мисир территорийисидә болған чағдиму бар еди. Шу чағда Худа пәқәт Өз нами вә вәдиси үчүн бу «чиқириш» қутқузушини толуқ ада қилип, уларни деңиздин өткүзүп чөлгә апарди.
20:10 Мис. 13:18
20:11 Лав. 18:5; Қан. 30:15, 16, 19, 20; Рим. 10:5; Гал. 3:12

дим; [13] лекин Исраил җәмәти чөл-баяванда Маңа асийлиқ қилди; чүнки улар Мениң
бәлгүлимилиримдә маңмиди, Мениң һөкүмлиримни чәткә қақти (әгәр адәмләр бу
әмирләргә әмәл қилса, у уларниң сәвәвидин һаятқа еришиду) вә Мениң «шабат күн»-
лиримни қаттиқ булғиди; Мән уларниң үстигә чөл-баяванда улар һалак қилинғичә
қәһримни төкимән дедим — [14] һалбуки, намимниң әлләр арисида булғанмаслиғи үчүн,
Өз намим үчүн һәрикәт қилдим; чүнки Мән бу әлләрниң көз алдида уларни Мисирдин
қутқузуп чиқарғанмән.
[15] Мән йәнә чөл-баяванда уларға сүт һәм бал еқип туридиған, һәммә зиминниң гүли
болған зиминға киргүзмәймән дәп, қолумни көтирип қәсәм қилимән дедим [16] (чүнки
уларниң қәлби бутлириға әгишип кәткәчкә, Мениң бәлгүлимилиримни чәткә қаққан,
Мениң һөкүмлиримдә маңмиған, Мениң «шабат күн»лиримни бузған); — [17] һалбуки,
көзүм уларға рәһим қилип уларни һалак қилмидим яки уларни чөл-баяванда түгәштүр-
мидим.
[18] Мән чөл-баяванда уларниң балилириға мундақ дедим: «Ата-бовилириңларниң бәлгү-
милиридә маңмаңлар, нә уларниң һөкүмлирини тутмаңлар нә бутлири билән өзүңлар-
ни булғимаңлар. [19] Мән Пәрвәрдигар Худайиңлардурмән; Мениң бәлгүлимилиримдә
меңип, Мениң һөкүмлиримни тутуп уларға әмәл қилиңлар; [20] Мениң «шабат күн»ли-
римни пак-муқәддәс дәп әтиварлаңлар; у силәрниң Мениң Пәрвәрдигар Худайиңлар
екәнлигимни билишиңлар үчүн Мән вә силәр оттуримиздики бир бешарәттур. [21] Лекин
балилириму Маңа асийлиқ қилди; улар нә Мениң бәлгүлимилиримдә маңмиған нә Ме-
ниң һөкүмлиримни тутмиған (бириси уларға әмәл қилса, у улар билән һаятқа ериши-
ду) улар Мениң «шабат күн»лиримни булғиған; шуңа Мән қәһримни улар үстигә төкүп
уларға қаратқан аччиғимни чүшүрүп пиғандин чиқимән, дедим; [22] лекин җазадин қо-
лумни тартип, намимни әлләрниң көз алдида булғанмисун дәп Өз намим үчүн һәрикәт
қилдим; Мән бу әлләрниң көз алдида уларни Мисирдин қутқузуп чиқарғанмән.
[23] Чөл-баяванда Мән қолумни көтирип уларға силәрни әлләр арисиға тарқитимән, мәм-
ликәтләр ичигә таритимән дәп қәсәм қилимән, дедим; [24] чүнки улар Мениң һөкүмли-
римни ада қилмиған, бәлгүлимилиримни чәткә қаққан, Мениң «шабат күн»лиримни
бузған; улар көзлирини ата-бовилириниң бутлириға тикмәктә еди; [25] шуңа Мән уларға
яхши болмиған бәлгүлимиләрни, уларни һаятқа елип бармайдиған һөкүмләрни бериғи-
шлидим; [26] вә уларни өз-өзидин сәскәндүрүп, Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп
йетиши үчүн, Мән уларни өз һәдийәлири арқилиқ булғидим, чүнки улар һәдийә сүпи-
тидә барлиқ тунҗа балилирини атап қоятти.
[27] Шуңа, и инсан оғли, Исраил җәмәтигә сөз қилип мундақ дегин: — Рәб Пәрвәрдигар
мундақ дәйду: — Ата-бовилириңлар шу иштиму Маңа күпүрлүк қилғанки, улар Маңа
вапасизлиқ қилған; [28] улар Мән Өз қолумни көтирип: «Мошу зиминни силәргә беримән»
дәп қәсәм қилған йәргә киргәндә, улар шу йәрдики удул кәлгән һәр бир жуқури дөң һәм

20:12 «Мениң уларни пак-муқәддәс қилидиған Пәрвәрдигар екәнлигимни билиши үчүн «шабат күн»лиримни уларға бериғишлидим» — «шабат күни» шәнбә күни болуп, Худа Йәһудийларға бериғишлиған дәм алидиған, Худани сеғинидиған күни.

20:12 Мис. 20:8; 31:13-17; 35:2

20:13 Мис. 16:28

20:25 ««яхши болмиған бәлгүлимиләр» ... «һаятқа еришмәйдиған һөкүмләр» — 26-айәттики изаһатни көрүң.

20:26 ««яхши болмиған бәлгүлимиләр» ... «һаятқа еришмәйдиған һөкүмләр» 25-айәт...» — бу икки айәт *(26-25)* интайин муһим. «Яхши болмиған бәлгүлимиләр», «һаятқа еришмәйдиған һөкүмләр» дегәнләр әмәлийәттә бутпәрәслик диний қаидә-йосунлардин ибарәт. Худа уларниң Өзиниң адәмни һаятқа ериштүридиған әмир-пәрманлирини чәткә қеқип, алдинип, интайин рәзил бутпәрәсликкә бериғишлинишиға йол қойған: 31-айәтниму көрүң. Өз балилирини Худаға *(яки бутларға, әлвәттә)* атап қурбанлиқ қилиш Тәвратта қәтъий мәнъий қилинған. «Кан.», 12:29-31-айәтни көрүң.

20:26 Әз. 16:21

барақсан дәрәқни көрүпла шу җайларда улар қурбанлиқлирини қилип, Мени аччиқландуридиған һәдийәләрни қилатти; улар шу йәрдиму «хушпурақ һәдийә»лирини пурритип, шарап һәдийәлирини төкәтти;
[29] шуниң билән Мән улардин: «Силәр чиқидиған бу жуқури жай дегән немә?» дәп соридим; шуңа бүгүнгә қәдәр униң исми «Бамаһ»дур.
[30] Шуңа Исраил җәмәтигә мундақ дегин: — Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Силәр ата-бовилириңларниң йолида өзлириңларниму булғимақчимусиләр? Уларниң нәпрәтлик қилмишлириға әгишип бузуқлуқ қилмақчимусиләр?
[31] Әнди силәр һәдийәлириңларни сунуп, өз оғуллириңларни оттин өткүзгәндә, силәр йәнила бүгүнгә қәдәр өзүңларни барлиқ бутлириңлар билән булғаватисиләр; әнди Мән силәрниң Мени издәп соришиңларға йол қоямдимән, и Исраил җәмәти?! Мән һаятим билән қәсәм қилимәнки, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар, — Мән силәрниң Мени издәп соришиңларға йол қоймаймән!
[32] Шуниңдәк силәрниң көңлүңләрдики «Биз ят әлләрдәк, башқа жутлардики җәмәтләрдәк яғач һәм таш мәбудларға чоқунимиз» дегән коюңлар әмәлгә ашурулмайду!
[33] Мән һаятим билән қәсәм қилимәнки, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар, Мән бәрһәқ күчлүк қол, узартқан билигим һәм төкүп яғдурған қәһрим билән үстүңлардин һөкүмранлиқ қилимән.
[34] Мән күчлүк қол, узартқан билигим һәм төкүп яғдурулған қәһр билән силәрни әлләрдин чиқирип епкелимән, тарқитилған мәмликәтләрдин силәрни жиғимән;
[35] силәрни әлләргә тәвә болған чөл-баяванға киргүзүп, шу йәрдә үстүңлардин йүз турандә һөкүм чиқирип җазалаймән;
[36] ата-бовилириңларниң үстидин Мисир зиминидики чөл-баяванға һөкүм чиқирип җазалиғинимдәк, силәрниң үстүңлардин йүз турандә һөкүм чиқирип җазалаймән, дәйду Рәб Пәрвәрдигар.
[37] Мән силәрни һаса астидин өткүзүп, әһдиниң риштисигә бағландуримән.
[38] Мән араңлардин Маңа вапасизлиқ қилған асийларни шаллап чиқиримән; уларни туруватқан җайлардин чиқиримән, бирақ улар Исраил зиминиға кирмәйду; шуниң билән силәр Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетисиләр.
[39] — Әнди силәр болсаңлар, и Исраил җәмәти, Рәб Пәрвәрдигар силәргә мундақ дәйду: — Маңа қулақ салмаймиз десәңлар, бериверинлар, һәр бириңлар өз бутлириңларға чоқунуверинлар! Бирақ силәр йәнә һәдийәлириңлар һәм мәбудлириңлар билән Мениң намимни иккинчи булғимайсиләр!
[40] Чүнки Мениң муқәддәс теғимда, йәни Исраилниң егизлигидики тағда, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар, — барлиқ Исраил җәмәти, уларниң һәммиси Маңа зиминда туруп хизмәт қилиду; Мән у йәрдә уларни қобул қилимән вә у йәрдә Мән силәрдин «көтәрмә һәдийә»лириңларни, тунҗа һосул болған көктат-мевилириңларни, шундақла барлиқ муқәддәс дәп айрип беғишлиған нәсрилириңларни тәләп қилимән.
[41] Мән силәрни әлләр арисидин чиқирип, мәмликәтләрдин елип жиққинимда, есил хушбуйдәк силәрни қобул қилимән; шуниң билән әлләрниң көз алдида араңларда Өзүмниң пак-муқәддәс екәнлигимни көрситимән.
[42] Ата-бовилириңларға қолумни көтирип: «Мошу зиминни силәргә беримән» дәп қәсәм қилған Исраил зиминиға силәрни киргүзгинимдә, силәр Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни билип йетисиләр.
[43] Силәр у йәрдә

20:28 «улар шу йәрдики удул кәлгән һәр бир жуқури дөң һәм барақсан дәрәқни көрүпла шу җайларда улар қурбанлиқлирини қилип, Мени аччиқландуридиған һәдийәләрни қилатти» — Худа Муса пәйғәмбәр арқилиқ «Силәр **Мән** бекиткән җайда қурбанлиқ қилиңлар» дегән *(«Қан.» 12-бап)*. Хәқләрниң өз бешимчилиқ қилип «жуқури җай»ларда қурбанлиқ қилишлири бәрибир бутпәрәсликкә айлинип кетәтти.

20:29 «шуңа бүгүнгә қәдәр униң исми «Бамаһ»дур» — «Бамаһ» дегәнниң мәнаси «жуқури җай». Бәлким шу чағда униң башқа бир һәҗвий, кинайилик мәнасиму бар еди; бирақ бүгүн биз уни билмәймиз.

20:37 «Мән силәрни һаса астидин өткүзүп, әһдиниң риштисигә бағландуримән» — «һаса астидин өткүзүш» тоғрилиқ «Лав.» 27:32, «Йәр.» 33:13 көрүң. Қойлардин яманлирини шаллап чиқиш үчүн қойчи уларни бир-бирләп өз һасиси астидин өткүзүп тәкшүрәтти.

20:39 «Бирақ силәр йәнә һәдийәлириңлар һәм мәбудлириңлар билән Мениң намимни иккинчи булғимайсиләр!» — башқа бир хил тәрҗимиси: «Бирақ кейин, һәтта силәр Маңа қулақ салмиған болсаңларму, силәр йәнила һәдийәлириңлар һәм мәбудлириңлар билән Мениң намимни иккинчи булғимайсиләр!».

өз йоллириңларни вә өзүңларни булғиған барлиқ қилмишлириңларни әсләйсиләр; шуниң билән өткүзгән рәзил ишлириңлар түпәйлидин силәр өз-өзүңларни көзгә илмайсиләр, өз-өзүңлардин нәпрәтлинисиләр. [44] Мән рәзил йоллириңларға асасән әмәс, яки бузуқ қилмишлириңларға асасән әмәс, бәлки Өз намим үчүн силәргә шәпқәтлик муамилә қилғандин кейин, и Исраил җәмәти, силәр Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни билип йетисиләр, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар.

От вә қилич арқилиқ болған җаза

[45] Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[46] И инсан оғли, йүзүңни Теман шәһиригә қаритип, җәнуптикиләрни әйипләп, Нәгәв орманлиқ даласини әйипләйдиған бешарәт берип, —
[47] Йәни Нәгәв орманлиқ даласиға мундақ дегин: — Пәрвәрдигарниң сөзини аңла; Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Мана, Мән саңа бир от яқимән; у сәндики һәммә йешил дәрәқни һәмдә һәммә қақшал дәрәқни йәветиду; ялқунлуқ от һеч өчмәйду, җәнуптин шималғичә пүткүл йәр йүзи униң билән көйүп кетиду;
[48] барлиқ әт егилири Мәнки Пәрвәрдигар уни яққанлиғимни көрүп йетиду; у һеч қачан өчүрүлмәйду!».
[49] Вә мән: — Аһ, Пәрвәрдигар! Улар мән тоғрилиқ: «У пәқәт тәмсилләрнила сөзләватиду» дәйду! — дедим.

«Қилич» һәққидә

21 [1] Вә Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[2] И инсан оғли, йүзүңни Йерусалимға қаритип, «муқәддәс җайлар»ни әйипләп, Исраил зиминини әйипләп бешарәт берип,
[3] Йәни Исраил зиминиға мундақ дегин: — Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Мана, Мән саңа қаршидурмән; қиличимни ғилаптин суғуруп, сәндин һәм һәққанийлар һәм рәзилләрни үзүп ташлаймән.
[4] Мән сәндин һәм һәққанийлар һәм рәзилләрни үзүп ташлимақчи болғиним үчүн, қиличим барлиқ әт егилири, йәни җәнуптин шималғичә болған һәммәйлән билән қаршилишишқа ғилаптин чиқиду;
[5] шуниң билән барлиқ әт егилири Мәнки Пәрвәрдигарниң Өз қиличимни ғилаптин суғурғанлиғимни тонуп йетиду; қилич ғилапқа қайтидин йенип кирмәйду.
[6] Әнди уһ тартқин, и инсан оғли; ич-бағриң ечишқидәк дәрд-әләм билән уларниң көз алдида уһ-зар қил.
[7] Вә шундақ болидуки, улар сәндин: «Немишкә уһ тартисән?» дәп сориғанда, сән уларға: «Болған шум хәвәр түпәйлидин! Мана, у келиду! Барлиқ жүрәкләр ерип, барлиқ қоллар бошап кетиду, барлиқ роһлар зәиплишип, барлиқ тизлар сүйдүк билән чилиқ-чилиқ һөл болуп кетиду; мана у келиватиду! У йетип кәлди! — дәйду Рәб Пәрвәрдигар» — дегин.
[8] Вә Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[9] И инсан оғли, бешарәт берип мундақ дегин: — Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, бир қилич, бир қилич, бисланған, пақиритилған!
[10] У зор қирғинчилиқ үчүн бисланған, уни ялтирашқа пақиратқан; Өз оғлумниң шаһанә һасиси һәр қандақ аддий таяқни кәм-

---

20:46 **«Теман шәһири»** — Исраилниң шәрқий җәнубий чегарасиға тутишиду, «Нәгәв» Исраилниң җәнубий тәрипини көрситиду.
20:47 **«... пүткүл йәр йүзи униң билән көйүп кетиду»** — яки «... һәр адәмниң йүзи униң билән көйүп кетиду».
20:47 Лука 23:31
21:7 **«барлиқ тизлар сүйдүк билән чилиқ-чилиқ һөл болуп кетиду»** — демәк, қорқунучтин шундақ болиду. Башқа бир хил тәрҗимиси «барлиқ тизлар судәк аҗиз болуп кетиду».
21:7 Йәр. 6:24; 49:23; Әз. 4:17; 7:17

ситкәнлиги түпәйлидин, хошал болуп кетишимизгә тоғра келәмду?
[11] У қилични пақиритилишқа, қол билән тутушқа бекиткән;
Қилич биләнгән, пақиритилған,
Қәтл қилғучиниң қолиға тутқузушқа тәйярланғандур!
[12] Налә-пәряд көтирип пиған чәккин, и инсан оғли,
Чүнки қилич Мениң хәлқимгә қарши чиққан;
У Исраилниң барлиқ шаһзадилиригә қарши чиққан;
Улар Өз хәлқим билән тәң қиличқа тапшурулған;
Шуңа янпишиңға қаттиқ уруп қойғин!
[13] Чүнки синақ кәлди; әнди бу «шаһанә һаса » башқа яғачларни кәмситкини билән, у
бәрибир түгишиду әмәсму?! — дәйду Рәб Пәрвәрдигар.
[14] — Әнди сән, и инсан оғли, бешарәт бәргин, чавак чалғин! Қилич икки қетим, үч қетим
уруп қирсун! У қирғучи қилич, уларни һәр тәрәптин қоршивалған зор қәтл қилғучи қи-
личтур!
[15] Уларниң жүрәклирини ерисун дәп, улардин нурғунлири путлишип кәтсун дәп,
Мән уларниң барлиқ дәрвазилириға тәһдит салғучи қиличнни қаритип қойдум. Вай!
У чақмақтәк пақиритилған, у қиришқа суғурулған; [16] и қилич, оң тәрәпкә өткүр бол!
Сол тәрәпкә бурулуп чап! Бисиңни қайәргә қаратқан болса шу йәргә чап! [17] Мәнки
Пәрвәрдигар Өз қолум билән чавак чалимән, Өз қәһримни төкүп пиғандин чиқимән;
Мәнки Пәрвәрдигар шундақ сөз қилдим.

Худаниң Бабилниң падишасини Йерусалимға һуҗум қилишқа қаритип қойидиғанлиғи

[18] Вә Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[19] Сән и инсан оғли, Бабил падишасиниң қиличиниң меңишиға тәйярланған икки йол-
ни бекитип қойғин; иккилиси бир зиминдин чиқидиған болсун; Йерусалим шәһиригә
маңидиған йолниң бешида бир йол бәлгүсини тикләп қойғин; [20] йәни қиличниң йетип
келиши үчүн Аммонийларниң Раббаһ шәһиригә бир йол һәмдә Йәһудаға, йәни истиһка-
ми мәстәһкәм Йерусалим шәһиригә йәнә бир йолни бекитип қойғин; [21] чүнки Бабилниң
падишаси һәдә йолда, йәни икки йолниң бешида пал ачқузиду; у оқларни силкийду,
«көчмә мәбудлар»дин сорайду, җигәрни тәкшүриду.
[22] Әнди сепилни бөскүчи базғанларни тикләшни, қан төкүшкә пәрман қилишни, җаң
елан қилип товлашни, дәрвазиларға урулғучи базғанларни тикләшни, сепилға чиқи-
диған дөңлүкләрни ясашни, потәйләрни қурушни, Йерусалимни муһасиригә елишни

21:10 **«У зор қирғинчилиқ үчүн бисланған, ... Өз оғлумниң шаһанә һасиси һәр қандақ аддий таяқни кәмситкәнлиги түпәйлидин, хошал болуп кетишимизгә тоғра келәмду?»** — оқурмәнләр көп хил тәрҗимилири билән учришиши мүмкин. Бу җүмлиниң әйни текстини чүшиниш тәс. «Өз оғлум» мошу йәрдә бәлким Йәһуда яки Йәһуданиң падишаси Зәдәкия болуши мүмкин. Зәдәкия өзини «йеңилмәс» дәп һесаплиғини билән, униң Худа мәхсус тәйярлиған қилични «бир тал яғач таяқ»тәк асанла бир тәрәп қилиши һәргиз мүмкин әмәс.
21:12 **«шуңа янпишиңға қаттиқ уруп қойғин!»** — «янпашқа уруш» қаттиқ дәрд-әләмниң ипадиси еди.
21:12 Әз. 6:11; 7:27
21:13 Йәш. 1:5; Йәр. 6:28-30
21:14 **«бешарәт бәргин, чавак чалғин!»** — «чавак челиш» бәлким пәйғәмбәрниң Худаға вәкил болуп, Худаниң бу ишларни тоғра дегәнлигини ипадилиши еди.
21:15 **«уларниң жүрәклирини ерисун дәп, ... Мән уларниң барлиқ дәрвазилириға тәһдит салғучи қиличини қаритип қойдум. Вай! У чақмақтәк пақиритилған, у қиришқа суғурулған»** — оқурмәнләр башқа нәччә хил тәрҗимилири билән учришиши мүмкин. Ибраний тилида бу айәттики бәзи сөзниң мәнасини пәқәт пәрәз қилишқила болиду.
21:15 Әз. 21:32
21:21 **«көчмә мәбудлар»** — ибраний тилида «тәрафим»; кичик, қол билән көтәргили болған «қолайлиқ бутлар». **«җигәрни тәкшүрүш»** — кона замандики палчилиқниң бир усули еди. Билишимизчә улар бир һайванни союп, андин үчәй-қарни қатарлиқларни тәкшүрүп, көргән аламәтләр бойичә бир қарарға келәтти.

көрситидиған пал униң оң қолиға чүшиду; [23] гәрчә бу пал уларға ялған көрүнгини
билән, улар ичкән қәсәмләр түпәйлидин, Йәһудадикиләрни чаңгилиға алсун дәп пади-
ша уларниң қәбиһлигини есигә кәлтүриду.
[24] — Шуңа Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: Силәрниң асийлиғиңлар ашкарилинип, бар-
лиқ қилмишлириңларда гуналириңлар көрүнгәчкә, қәбиһлигиңларни әскә кәлтүр-
гиниңлар түпәйлидин — йәни өзүңлар паш қилинип әскә елинғиниңлар түпәйлидин,
силәр қолға елинисиләр. [25] Әнди сән, и Исраилниң мунапиқ һәм рәзил шаһзадиси, қә-
биһлигиңниң жазалиниш вақти-саити тошқинида, көридиған күниң келиду!
[26] Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Сәллини униңдин еливәт, тажни еливәт; ишлар өз
петида туривәрмәйду; пәс турғанни егиз қил, егиз турғанни пәс қил; [27] униң тәхтини
өрүвәт, өрүвәт, өрүвәт! Униң һоқуқиниң Егиси кәлмигичә, у йәнә мәвжут болмайду;
Мән уни Униңға тәқдим қилимән.

Аммон хәлқи тоғрилиқ бешарәт

[28] Әнди и инсан оғли, бешарәт берип мундақ дегин: — Рәб Пәрвәрдигар Аммонийлар
вә уларниң мазақлири тоғрисида мундақ дәйду: «Бир қилич, бир қилич қәтл қилишқа
суғурулған; у адәмни йәветишкә, чақмақтәк ялтирашқа пақиритилған!» — дегин!
[29] Чүнки палчилар сән қилич тоғруңда қуруқ аламәт көрүнүшләрни көрүп, сән үчүн
ялғандин бир пал салиду; рәзилләрниң көридиған күни кәлгәндә, қәбиһликниң жаза-
линиш вақти-саити тошқанда, булар сени шу қирилған рәзилләрниң боюнлири үстигә
қошуп ятқузиду!
[30] Бу қилични өз ғилапиға қайтуруп сал!
Мән сениң үстүңгә өзүң яритилған жайда, йәни сән төрүлгән жайда һөкүм чиқирип жа-
залаймән.
[31] Шуниң билән Мән үстүңгә қәһримни төкүп яғдуруп,
Ғәзивимниң оти қилип пүвләймән;
Мән сени қатиллиққа маһир явуз адәмләрниң қолиға тапшуруп беримән;
[32] Сән отқа йеқилғу болисән;
Сениң қениң өз зиминиңдә төкүлиду;
Сән қайтидин әсләнмәйсән;
Чүнки Мәнки Пәрвәрдигар сөз қилған.

21:22 Әз. 4:2; 17:17

21:23 **«гәрчә бу пал уларға ялған көрүнгини билән, ... Йәһудадикиләрни чаңгилиға алсун дәп падиша уларниң қәбиһлигини есигә кәлтүриду»** — пүтүн бу айәтниң әйни текстни чүшиниш тәс. «Ичкән қәсәмләр» бәлким Зәдәкия Небоқаднәсарға ичкән қәсәмләрни көрситиду. Небоқаднәсарниң мәслиһәтчилири бу пални ялған дәп қариғини билән, Худа Йерусалимни жазалансун *(Небоқаднәсарниң чаңгилиға чүшсун)* дәп қәтъий бекиткән болғачқа, Небоқаднәсар бәрибир Раббаһ шәһиригә әмәс, бәлки Йерусалимниң асийлиғини есигә кәлтүрүп униңға һуҗум қилишни қарар қилиду.

21:25 **«и Исраилниң мунапиқ һәм рәзил шаһзадиси»** — «рәзил шаһзадә» Зәдәкия падишани көрситиду. Әзакиял пәйғәмбәр уни «падиша» дегүси кәлмәйду. **«қәбиһлигиңниң жазалиниш вақти-саити тошқинида, көридиған күниң келиду!»** — ибраний тилида «қәбиһлигиңниң жазалиниш вақти-саити тошқинида, көридиған күниң кәлди!» дейилиду. Демәк, көридиған күниниң йеқин кәлгәнлигини тәкитиләйду.

21:27 **«Униң һоқуқиниң егиси кәлмигичә, у йәнә мәвжут болмайду; Мән уни униңға тәқдим қилимән»** — бу айәтниң мәнаси, Зәдәкиядин кейин, Давут падишаниң әвлади, Исраил һәм аләмниң тегишлик падишаси Қутқузғучи-Мәсиһ кәлгичә Исраилниң тәхтигә өз хәлқидин болған һеч ким падиша болуп олтармайду. «Яр.» 49:10-тики бешарәтниму көрүң.

21:27 Яр. 49:10

21:28 **«Бир қилич, бир қилич қәтл қилишқа суғурулған; у адәмни йәветишкә, чақмақтәк ялтирашқа пақиритилған!»** — Аммонийлар өзлириниң мошу қиличини Исраилларни союш үчүн суғурған *(кейинки айәтләтни көрүң)*. Бирақ ахирида у өзлириниң бешиға чүшиду.
Небоқаднәсарниң өзлиригә әмәс, бәлки Йәһуда вә Йерусалимға һуҗум қилидиғанлиқини көрүп, шүбһисизки интайин хушал еди. Лекин бәш йилдин кейин, Небоқаднәсар уларғиму охшашла һуҗум қилип улардин көпини өлтқүриди.

Йерусалим тоғрилиқ үч бешарәт
Биринчи: — қанлиқ шәһәр

22 [1] Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[2] Әнди сән, и инсан оғли, қанлиқ шәһәр үстигә һөкүм чиқармамсән? Һөкүм чиқар-
мамсән? Әнди униң жиркиничлик қилмишлирини йүзигә селип мундақ дегин: —
[3] Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Өз жаза күнининң келиши үчүн өз ичидә қан төккүчи
шәһәр, өзини булғаш үчүн өзигә мәбудларни ясиған шәһәр —
[4] Сән төккән қан түпәйлидин гунакар болдуң, ясиған мәбудлар түпәйлидин өзүңни
булғидиң; сән өз жаза күнлириңни йеқинлаштурдуң, жиллириңни тоштурдуң; шуңа
Мән сени әлләргә рәсва, барлиқ мәмликәтләргә мазақниң объекти қилдим. [5] Саңа
йеқиндикиләр һәмдә сәндин жирақтикиләр сени мазақ қилиду, и қия-чияға толған бәт-
намлиқ шәһәр!
[6] Исраилниң шаһзадилири, һәр бириниң һоқуқидин пайдилинип ичиңдә қандақ қан төк-
кәнлигигә қара! [7] Сениң ичиңдә улар ата-анисини көзгә илмиған; араңларда мусапир-
ларға зулум-зумбулуқ қилған, житим-йесирләр һәм тул хотунларға увал қилған; [8] Мениң
пак-муқәддәс нәрсилиримни сән кәмситкән, Мениң «шабат күн»лиримни булғап бузған-
сән; [9] сениң ичиңдә қанға тәшна төһмәтхор адәмләр болған; улар тағлар үстидә бутпәрәс-
лик ешини йегән; сениң ичиңдә улар бузуқлуқ пәсәндилик қилған; [10] сәндә өз атисиниң
номусиға тәккәнләр бар; ай көргән қиз-аялларни аяқ асти қилғанларму бар.
[11] Бириси хошнисиниң аяли билән жиркиничлик бузуқлуқ қилған; йәнә бириси өз кели-
нини бузуп шәһванийәт қилған; сәндә болған йәнә бириси өз сиңлисиға, йәнә атисиниң
қизиға басқунчилиқ қилған. [12] Улар қан төкүш үчүн араңда «соғатлар»ни қобул қилған;
сән өсүм-җазанә алған; сән өз хошнилириңдин һарамни мәҗбурий жулувелип, Мени
унтуғансән — дәйду Рәб Пәрвәрдигар.
[13] Вә мана, Мән һарамни мәҗбурий жулувелишиңға вә сән өз араңда төккән қанларға
қарап қолумни-қолумға урдум!
[14] Мән сени бир тәрәп қилидиған күнләрдиму жүригиң йәнила тоқ, қоллириң чиң ту-
рувирәмду? Мәнки Пәрвәрдигар сөз қилдим, Өзүм уни ада қилимән. [15] Мән сени әлләр
арисиға тарқитимән, мәмликәтләр ичигә таритимән, оттураңда болған пәсәндилигиңгә
хатимә беримән. [16] Әнди сән өзүң арқилиқ әлләрниң көз алдида булғинисән, андин Ме-
ниң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетисән.

Иккинчи бешарәт: — Тавлашниң нәтижиси — һеч немә қалмайду!

[17] Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[18] И инсан оғли, Исраил җәмәти Маңа худди дашқал болуп чиқти; уларниң һәмми-

---

22:2 Әз. 20:4; 23:36
22:4 2Пад. 21:16; Әз. 5:14; 20:30,31
22:9 Әз. 18:6,11
22:10 **«атисиниң номусиға тәккәнләр»** — ибраний тилида буниң икки мәнасиниң мүмкинчилиги бар: *(1)* өз атисиға басқунчилиқ қилған; *(2)* атисиниң аяли *(өз аниси яки өгәй аниси)*ға басқунчилиқ қилған. Бизниңчә мошу йәрдә *(2)* тоғридур.
22:10 Лав. 18:8,19; Әз. 18:6
22:11 Лав. 18:15, 20; Йәр. 5:8
22:13 **«сән өз араңда төккән қанларға қарап қолумни-қолумға урдум»** — «қол-қолға уруш» қаттиқ әпсуслинарлиқ, пиғанни билдүриду.
22:13 Әз. 21:22
22:14 Әз. 17:24
22:15 Әз. 12:14, 15
22:16 **«Әнди сән өзүң арқилиқ әлләрниң көз алдида булғинисән, андин Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетисән»** — оқурмәнләр башқа хил тәрҗимиләрни учритиши мүмкин. Айәтниң әйни текстини чүшиниш сәл тәс.

си хумданда қалған мис, қәләй, төмүр вә қоғушунлардур; улар күмүчниң поқи болуп
чиқти.
[19] Шуңа Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Һәммиңлар дашқал болуп чиққачқа, мана
әнди Мән силәрни Йерусалим оттурисиға жиғимән; [20] кишиләр үстигә от пүвләп, уларни
еритип тавлаш үчүн күмүч, мис, төмүр, қоғушун вә қәләйни хумдан ичигә жиққандәк,
Мән ғәзивим вә қәһрим билән силәрни жиғип шәһәр ичигә селип силәрни еритимән.
[21] Шундақ, Мән силәрни жиғип, ғәзивимниң отини үстүңларға пүвләймән, силәр униң
оттурисида ерип кетисиләр; [22] күмүч хумданда еритилгәндәк, силәр шәһәр оттурисида
еритилисиләр; вә силәр Мәнки Пәрвәрдигарниң Өз қәһримни үстүңларға төккәнлигим-
ни тонуп йетисиләр.

Үчинчи бешарәт: — Исраилниң пүтүн җәмийити бузулди!

[23] Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[24] И инсан оғли, шәһәргә мундақ дегин: — Ғәзәп чүшкән күндә сән пакландурулмиған,
ямғур чүшмигән бир зиминсән. [25] Өз олҗисини титма қилидиған, һөкирәйдиған
ширдәк уларниң пәйғәмбәрлири униңда сүйқәст ишлитиду; улар җанларни йәветиду;
ғәзниләрни, қимматлиқ нәрсилирини буливалиду; улар униң оттурисидики тул хотун-
ларни көпәйтмәктә.
[26] Униң каһинлири Тәврат-қанунумни бузуп ташлап, пак-муқәддәс нәрсилиримни
булғиған; улар пак-муқәддәс билән аддий нәрсиләрни пәриқ қилмайду; улар «шабат
күн»лиримгә көзини жумуп жүриду; шуниң билән улар арисида Маңа бәтнам чапли-
ниду. [27] Униң ичидики шаһзадиләр худди олҗисини титма қилидиған бөриләрдәк; улар
қан төкүшиду, җанларни набут қилишиду, һарам мәнпәәтни булишиду. [28] Униң пәйғәм-
бәрлири уларниң қилмишлирини «һак сугақ» билән ақартқан, «Рәб Пәрвәрдигар мун-
дақ дәйду!» дәп сахта көрүнүшләрни көрүвелип, пал селип ялғанчилиқ йәткүзиду; ле-
кин Пәрвәрдигар уларға сөз қилған әмәс. [29] Зиминдики аддий пухраларму җәбир-зулум
қилишип, булаң-талаң қилиду; улар аҗиз-намратларни бозәк қилип, мусапирларға зу-
лум селип увал қилиду. [30] Мән улар арисидин тамни қайтидин яситип беридиған, Мени
уларниң зиминини вәйран қилишимдин яндуридиған, униң йериқини әткидәк, Мениң
алдимда туридиған аричи бир әзимәтни издәп кәлдим; бирақ һеч бирни тапалмидим.
[31] Шуңа Мән қәһримни үстигә төкимән; ғәзивимниң оти билән Мән уларни һалак қи-
лимән; Мән уларниң йоллирини өз бешиға қайтуримән, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар.

Оһолаһ һәм Оһолибаһ — икки аял тоғрилиқ болған тәмсил

23 [1] Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[2] И инсан оғли, бир анидин туғулған икки аял бар екән; [3] улар Мисир зиминида
паһишилик қилған; улар яшлиқта паһишилик қилған; шу йәрдә уларниң көксилири
мижиқлинип, қизлиқ әмчәк топчилири силанған. [4] Уларниң исимлири болса, чоңиниң

22:18 Йәш. 1:22
22:24 **«Ғәзәп чүшкән күндә сән пакландурулмиған, ямғур чүшмигән бир зиминсән»** — Худаниң ғәзиви түпәйлидин, уларда бәлким бир қурғақчилиқ болған еди. «Қан.» 28-бапни көрүң.
22:25 Мат. 23:14
22:26 Лав. 10:10; Әз. 44:23
22:27 Мик. 3:11; Зәф. 3:3
22:28 Әз. 13:7, 9, 10; 21:29; 22:12
22:30 Зәб. 105:23
22:31 Әз. 9:10; 11:21; 16:43
23:3 Әз. 20:8

Оһолаһ, кичигиниң Оһолибаһ еди; улар Мениңки еди; улар оғул-қизларни туққан. Сама-
рийә болса Оһолаһ, Йерусалим Оһолибаһдур.
5 Оһолаһ Мениңки болған тәғдирдиму йәнә бузуқлуқ қилған — у ашиқлириға, йәни
хошнилири болған Асурийләргә пәс арзу-һәвәсләрдә болған; 6 көк кийим кийгән, әмәл-
дар-һөкүмдарлар, һәммиси келишкән жигитләр, атқа минган чәвәндазлар еди. 7 У өз
бузуқлуғини уларниң үстигә беғишлиған; уларниң һәммиси Асурийәниң есилзадили-
ри еди; өз арзу-һәвәслирини барлиқ қозғатқанлар билән вә уларниң барлиқ мәбудлири
билән у өзини булғиған. 8 У йәнила Мисирда болған паһишиликлиридин ваз кәчмиди;
чүнки униң яшлиғида әшу йәрдикиләр униң билән биллә ятти, қизлиқ көксилирини си-
лап, өз бузуқлуқлирини униң үстигә төкти. 9 Шуңа Мән уни өз ашнилириниң, йәни униң
арзу-һәвәслирини қозғатқан Асурийләрниң қолиға тапшурдум; 10 улар униң номусини
ашкарилап, униң оғул-қизлирини елип кетип, уни қиличлап өлтүрүвәтти; у аяллар ари-
сида яман атаққа қалди; униң үстигә һөкүм чиқирилип җазаланди.

Оһолибаһ

11 Униң сиңлиси Оһолибаһ буни көрүп турупму, арзу-һәвәслиридә һәдисидин техиму
бузуқ, паһишиликлири һәдисиниңкидин көп болуп кәтти. 12 У өз хошнилири болған
Асурийләргә пәс арзу-һәвәсләрни қозғатқан; улар әмәлдар-һөкүмдарлар, һәшәмәтлик
савут, формиларни кийгән, атқа минган чәвәндазлар, уларниң һәммиси келишкән жи-
гитләр еди. 13 Мән униң булғинип кәткәнлигини көрдум; улар иккилиси бир йоллуқ еди.
14 У униң паһишиликлирини ашурди; чүнки у тамда пәрәң билән сүрәтләнгән адәм-
ләрни, йәни Калдийләрниң рәсимлирини көрди; 15 уларниң бәллири потилар билән
оралған, бешиға қуйруқлуқ сәллиләр кийилгән; уларниң һәммиси ләшкәр бешидәк,
йәни туғулған жути Калдийәдики Бабиллиқларниң қияпитидә еди. 16 У шуан уларға қа-
рап уларниң шәһваний һәвәсини қозғиған, шуниң билән уларни издәп Калдийәгә әл-
чиләрни әвәткән.
17 Шуниң билән Бабиллиқлар униңға, йәни униң ашнилиқ орун-көрпилиригә йеқин
келип, уни өз зиналири билән булғиған; у өзини улар билән биллә булғиғандин кей-
ин улардин бизар болди. 18 У өз бузуқлуқлирини очуқ қилип, номусини ашкарилиши
билән, җеним һәдисидин йиргәнгәндәк униңдинму йиргәнди. 19 Бирақ у йәнә өзиниң
яшлиқ күнлирини, йәни Мисир зиминида бузуқлуқ паһишилик қилған күнлирини
есигә кәлтүрүп өз бузуқлуқлирини техиму көпәйтти. 20 Униң әрлиги ешәк мәдәклири-
дәк, мәниси атларниңкидәк болған Бабилниң паһишиваз әркәклиригә қарап һәвәслири
қозғалди. 21 Сән яшлиғиңдики бузуқлуқлириңға, йәни яшлиғиңда Мисирлиқларниң әм-
чәклириңни силиғиниға йәнә тәшна болуп тәлмүрдуң.
22 Шуңа, и Оһолибаһ, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар — Мана, Мән җениң һазир бизар болған
ашнилириңни өзүңгә қарши қозғитимән, уларни сән билән қаршилишишқа һәммә тәри-
пиңдин елип келимән; 23 Бабиллиқлар, барлиқ Калдийләр, Пекодлар, Шоалар, Коаллар

23:4 «Уларниң исимлири болса, чоңиниң Оһолаһ, кичигиниң Оһолибаһ еди; улар Мениңки еди» — демәк, Оһолаһ Исраилниң шималий падишалиғини, Оһолибаһ Йәһудани көрситиду. «Оһолаһ» — «униң чедири», «Оһолибаһ» — «мениң чедирим униңдидур» дегән мәналарда.

23:7 «У өз бузуқлуғини уларниң үстигә беғишлиған; уларниң һәммиси Асурийәниң есилзадилири еди» — яки «У өз бузуқлуғини уларниң үстигә беғишлиған; уларниң һәммисини Асурийәниң есилзадилириғә беғишлиған».

23:9 2Пад. 17; 18

23:12 2Пад. 16:7

23:16 «У шуан уларға қарап уларниң шәһваний һәвәсини қозғиған, шуниң билән уларни издәп Калдийәгә әлчиләрни әвәткән» — бундақ баянлар бәлким Йәһуданиң падишалири Бабилдин ярдәм сориғанлиғини, Бабиллиқлар билән достлашмақчи болғанлиғини, шундақла уларниң бутпәрәслигини қобул қилғанлиғини көрситиду (*«2Пад.» 20:12-15, 21:1-9-айәтләрни көрүң*).

һәмдә Асурийләрниң һәммисини улар билән тәң қозғаймән; уларниң һәммиси келишкән жигитләр, әмәлдар-һөкүмдарлар, улуқ бәгләр вә жанаблар, һәммиси атқа мингән чәвәндазлардур; [24] улар қурал-ярақлар, жәң һарвулири, жүк һарвулири һәм зор бир топ хәлиқләр билән саңа қарши чиқиду; улар өзлирини һәммә тәрипиндә сипар-қалқанлар вә дубулғаларни кийип саңа қарши сәпрас болиду; бешиңға чүшидиған тегишлик жазани уларға тапшуримән, улар өз һөкүмлири бойичә жазалайду.
[25] Мән муқәддәслигимдин чиққан ғәзәпни саңа қаритимән; шуниң билән улар қәһр билән сени бир тәрәп қилиду. Улар сениң бурнуң вә қулақлириңни кесиветиду; сәндин ахирқи қалғанлар қиличлиниду; улар оғул-қизлириңни елип кетиду, сәндин йәнила қалғанлар отта жутуветилиду. [26] Улар сәндин кийим-кечәклириңни еливелип, гөзәл зибу-зиннәтлириңни булайду. [27] Шуниң билән Мән сәндә Мисир зиминида башланған бузуқлуқлириңни вә паһишиликлириңни тохтитимән; сән бу ишларға йәнә тәлмүрмәйсән, Мисирни қайта әслимәйсән.
[28] — Чүнки Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, Мән сени өзүң нәпрәтләнгәнләрниң қолиға, йәни жениң йиргәнгәнләрниң қолиға тапшуримән; [29-30] улар сени өчмәнлик билән бир тәрәп қилип, барлиқ әҗирлириңни елип кетип, сени туғма-ялаңач қалдуруп, паһишиликлириңниң номусини ашкарилайду. Сән әлләр билән паһишилик қилғанлиғиң, уларниң мәбудлири билән өзүңни булғиғанлиғиң түпәйлидин, сениң бузуқлуклириң һәм паһишиликлириң буларни бешиңға чүшүрди. [31] Һәдәңниң йолида өзүң маңғансән; шуңа Мән униңдики қәдәһни сениң қолуңғиму тутқуздум.
[32] — Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Һәдәңниң қәдәһини, чоңқур вә чоң бир қәдәһни сәнму ичисән; сән рәсва болуп мазақ қилинисән, чүнки униң һәҗими чоңдур; [33] сән дәһшәтлик вә һалакәт қәдәһи, йәни һәдәң Самарийәниң қәдәһи билән мәслик һәм дәрдәләмгә толдурулисән; [34] сән уни ичиветип йәнә ялайсән, һәтта униң парчилириниму ғаҗилайсән, андин көксилириңниму жулуп ташлайсән; чүнки Мән шундақ сөз қилдим, дәйду Рәб Пәрвәрдигар.
[35] Шуниң үчүн Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Чүнки сән Мени унтуп арқаңға ташливәткәнлигиң үчүн, шуңа өз бузуқлуғуң һәм паһишиликлириңниң жазасини көтирисән.
[36] Вә Пәрвәрдигар маңа мундақ деди: — И инсан оғли, сән Оһолаһ вә Оһолибамаһ үстигә һөкүм чиқирамсән? Әнди уларға өз жиркиничлик қилмишлирини аян қилип көрсәткин. [37] Чүнки улар бузуқлуқ қилди; қоллири қан болди; улар өз бутлири билән бузуқлуқ қилип, униң үстигә Маңа туққан өз балилирини уларниң озуғи сүпитидә қурбанлиқ қилип өткүзүп беғишлиди. [38] Униң үстигә улар Маңа шундақ иш қилғанки, охшаш бир күндә улар Мениң муқәддәс жайимни булғап, «шабат күн»лиримни бузған. [39] Чүнки улар өз балилиримни бутлириға сойған чағда, улар охшаш бир күндә муқәддәс жайимни булғашқа кирди; мана, улар Мениң өйүм оттурисида шундақ қилған.
[40] Униң үстигә адәмләрни жирақтин чақирди, уларни елип келишкә әлчи әвәтти; мана,

---

23:25 **«Мениң муқәддәслигимдин чиққан ғәзәп»** — ибраний тилида «*(Мениң)* һәситим».
23:26 Әз. 16:39
23:28 Әз. 16:37; Әз. 23:17
23:29-30 Әз. 16:39; Әз. 23:25, 26
23:35 Йәр. 2:32; 3:21; 13:25; 18:15; Әз. 22:12
23:36 Әз. 20:4; 22:2
23:37 **«өз балилирини уларниң озуғи сүпитидә қурбанлиқ қилип өткүзүп беғишлиди»** — «*(оттин)* өткүзүш» дегән сөз, бутпәрәслик тоғрилиқ баянлар арисида болса, адәттә инсанларни, болупму балиларни бутларға «қурбанлиқ сүпитидә оттин өткүзүш»ни көрситиду.
23:37 Әз. 16:21; 20:26,31
23:38 Әз. 22:8
23:39 2Пад. 21:4-7; Әз. 16:21; Әз. 20:13, 16

улар кәлди; сән уларни дәп жуюнуп, көз-қашлириңға осма қоюп, өзүңни зибу-зиннәт-
ләр билән пәрдазлидиң; [41] һәшәмәтлик бир диванда олтардиң, униң алдиға үстигә Ме-
ниң хушбуюм һәм зәйтун мейим қоюлған дәстиханни қойдуң; [42] ғәмсиз жүргән бир
топ кишиләрниң авази униңда аңланди; чүпрәндә адәмләр билән биллә чөл-баявандин
Себаийларму елип келинди; улар һәдә-сиңилниң қоллириға биләйүзүкләр, бешиға чи-
райлиқ тажларни салди. [43] Әнди Мән зина-бузуқлуқлар билән упрап қериған паһишә
тоғрилиқ: «Улар әнди униң билән бузуқлуқ қиливәрсун; чүнки у һәқиқәтән паһишә»
— дедим.
[44] — Шуниң билән улар паһишә аялға йеқинлашқандәк униңға йеқин берип биллә ятти;
улар шундақ қилип Оһолаһ вә Оһолибамаһ бу икки бузуқ аялға йеқинлишип биллә ятти.
[45] Бирақ һәққаний адәмләр уларни зинахор аялларни вә қан төккүчи аялларни жаза-
лиғанға охшаш, уларниң үстигә һөкүм чиқирип жазалайду; чүнки улар зинахор аяллар,
уларниң қоллири қандур. [46] Чүнки Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Бир топ адәмләр-
ни уларға қарши чиқирип елип келимән, уларни һәрянға һайдиветишкә вә булаңчилиқ
қилишқа тапшуримән. [47] Бу топ кишиләр уларни ташлар билән чалма-кесәк қилип, қи-
личлири билән чепип сойиду; улар уларниң оғул-қизлирини өлтүриду, өйлирини от
билән көйдүрүветиду.
[48] Шуниң билән Мән зиминда бузуқлуққа хатимә беримән; шуниң билән барлиқ аяллар
силәрдин савақ елип силәрниң бузуқлуқлириңни доримайду. [49] Улар бузуқлуғуңни өз
бешиңға қайтуруп чүшүриду, вә силәр мәбудлириңларға четишлиқ болған гуналарни
көтирисиләр; силәр Мениң Рәб Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетисиләр.

Дағлишип кәткән қазан

24 [1] Тоққузинчи жили, онинчи айниң онинчи күнидә, Пәрвәрдигарниң сөзи маңа
келип мундақ дегәндә: —
[2] И инсан оғли, бу күнни, дәл мошу күнниң числасини йезивалғин; чүнки дәл мошу күн-
дә Бабилниң падишаси Йерусалимни муһасиригә алди.
[3] Асий жәмәтниң алдиға бир тәмсилни қоюп мундақ дегин: — Рәб Пәрвәрдигар мундақ
дәйду: — «Қазанни отниң үстигә қоюңлар, от үстигә қоюңлар, униңға су қуюңлар; [4] гөш
парчилири, һәр бир есил гөш парчилирини, пут вә қолини униңға жиғип селиңлар; есил
устиханларниму қошуңлар; [5] қой падисидин әң есиллирини елиңлар; устиханларни пи-
ширишқа униң астиға отун топлап қоюңлар; уни қаттиқ қайнитиңлар, униңдики усти-
ханлар убдан қайнисун.
[6] — Шуңа Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Қанхор шәһәрниң һалиға, йәни дат басқан
қазанға, һеч дети кәтмәйдиған қазанға вай! Униңдики һәммини бирдин-бирдин ал;

23:41 Пәнд. 7:17
23:42 **«...Себаийларму елип келинди»** — «Себаийлар»ниң башқа бир хил тәрҗимиси: «һарақкәшләр».
23:43 **«Улар әнди униң билән бузуқлуқ қиливәрсун — чүнки у һәқиқәтән паһишә»** — яки «У һәқиқәтән шундақ болса, улар йәнила һазир униң билән раст бузуқлуқ қиламду?».
23:45 **«Бирақ һәққаний адәмләр уларни зинахор аялларни ... Жазалиғанға охшаш, уларниң үстигә һөкүм чиқирип жазалайду»** — бизниңчә бу жүмлидики «һәққаний адәмләр» қаттиқ кинайилик, һәҗвий гәп еди. Чүнки у Бабиллиқларни көрситиду *(46-47-айәтләрни көрүң)*. Мәнаси бәлким: «Улар силәр билән селиштурулғанда, һәққаний адәмләр көрүниду».
23:45 Әз. 16:38
23:47 Әз. 16:41
23:49 Әз. 16:58.
24:3 Йәр. 1:13

униңға несивə чеки ташланмисун! [7] Чүнки у төккəн қан униң оттурисида туриду; у қан-
ни топа билəн көмгили болғидəк йəргə əмəс, бəлки тақир таш үстигə төкти. [8] Қəһрим-
ни қозғаш, интиқам елиш үчүн, у төккəн қанниң йепилмаслиғи үчүн тақир таш үстигə
қалдурдум.
[9] Шуңа Рəб Пəрвəрдигар мундақ дəйду: — Қанхор шəһəрниң һалиға вай! Мəнму униң
отун догисини йоған қилимəн! [10] Отунни догилаңлар, отни йеқип чухчилаңлар, гөш уб-
дан пишсун, дора-дəрмəклəрни қошуңлар, устиханлар көйүп кəтсун! [11] Андин қазанни
қизитип, униңдики мисни қип-қизил қилиңлар, ичидики дағ-кирлар еритилип, униң
дети чиқириветилиш үчүн уни қуруқ пети чоғлар үстигə қоюңлар!
[12] Униң қилған аваричиликлири Мени упратти;
Лекин униң қелин дети униңдин кəтмиди;
Шуңа униң дети отта туривəрсун!
[13] Сениң паскиничилигиңдə бузуқ паһишилик бардур; Мəн сени пакизлимақчи болдум,
лекин сəн паскиничилиқтин пакизландурулмаймəн дедиң; əнди қəһримни үстүңгə
төкүп тохтатмиғичə сəн паскиничилиқтин пакизландурулмайсəн. [14] Мəнки Пəрвəрди-
гар шундақ сөз қилдим; у əмəлгə ашурулиду, Мəн уни ада қилимəн; Мəн нə буниңдин
янмаймəн, нə һеч саңа ичимни ағритмаймəн, нə униңдин өкүнмəймəн; улар сениң йол-
лириң вə қилмишлириң бойичə үстүңгə һөкүм чиқирип җазалайду — дəйду Рəб Пəрвəр-
дигар.

Əзакиялниң сөйүмлүк аялиниң өлүми

[15] Вə Пəрвəрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегəндə: —
[16] «И инсан оғли, Мəн сениң сөйүмлүк көз қаричуқуңни бир уруш билəн сəндин елип ке-
тимəн; бирақ сəн һеч матəм тутма, һеч жиғлима, һеч көз йеши қилма; [17] сүкүт ичидə уһ-
зар тартисəн; өлгүчи үчүн һеч һаза тутма; сəлләңни бешиңға орап, кəшлириңни путуңға
бағлиғин; йүзүңниң төвинини йепивəтмə, адəмлəр епбəргəн нандин йемə».
[18] Шуниң билəн Мəн əтигəндə хəлиққə сөз қилдим; кəчқурунда аялим өлди. Иккинчи
күни əтигəндə мəн буйрулғини бойичə иш қилдим. [19] Əнди халайиқ маңа: «Сениң бу
қилған ишлириңниң немини көрсəткəнлигини демəмсəн?» деди.
[20] Мəн уларға мундақ дедим: — Пəрвəрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегəндə: —
[21] Исраил җəмəтигə мундақ дегин: — Рəб Пəрвəрдигар мундақ дəйду: — «Мəн Өз муқəддəс
җайимни, йəни сəн пəхирлəнгəн күч-таянчиңни, көзүңларни хошал қилғучи, җениңлар
тəшна болған нəрсини булғай дəватимəн; силəрниң кəйниңларда қалған қиз-оғуллар
қилич билəн йоқилиду. [22] Шу тапта силəр мəн Əзакиял һазир қилғинимдəк қилисилəр;
силəр йүзүңларниң төвинини япмайсилəр, адəмлəр епбəргəн нандин йемəйсилəр;
[23] сəллəңлар бешиңларда, кəшиңлар аяқлириңда болувериду; силəр һеч матəм тут-
майсилəр яки һеч жиғлимайсилəр; силəр қəбиһликлириңлар ичидə солишип, бир-би-

24:6 **«Қанхор шəһəрниң һалиға, йəни дат басқан қазанға, һеч дети кəтмəйдиған қазанға вай!... униңға несивə чеки ташланмисун!»** — қазанниң дети қан рəңгидə болуп, бəлким шəһəрниң қанхорлуғини билдүриду. Айəтниң кейинки қисминиң мəнаси бəлким, қазанниң дат басқан парчилиридəк, шəһəрдикилəрму парчə-парчə тарқилип кетип, һеч қандақ бəхитниң несивисини көрмəйду дегəнлик. **«униңдики һəммини бирдин-бирдин ал»** — яки «униңдики гөш парчилирини бир-биридин ал».
24:6 Əз. 22:2
24:7 **«Чүнки ... у қанни топа билəн көмгили болғидəк йəргə əмəс, бəлки тақир таш үстигə төкти»** — демəк, өзлири өлтүргəн адмəмлəргə техиму беһөрмəтлик қилип уларни дəпнə қилмиған; йəнə келип, һеч номус қилмай төккəн қанни йошурушниң һаҗити йоқ дəп җүргəн.
24:9 Наһ. 3:1; Һаб. 2:12
24:14 Əз. 5:11; 23:24

риңларға қаришип уһ-зар тартисиләр.
[24] Шундақ қилип Әзакиялниң өзи силәргә бешарәт болиду; у қандақ қилған болса, силәр
шундақ қилисиләр; бу иш әмәлгә ашурулғанда, силәр Мениң Рәб Пәрвәрдигар екәнли-
гимни тонуп йетисиләр.
[25] — Вә сән, и инсан оғли, Мән улардин күч-истиһкамини, улар пәхриләнгән гүзәл
гөһрини, сөйүмлүк көз қаричуқлирини, җан-җигири болған қиз-оғуллирини улардин
мәһрум қилидиған күнидә, [26] — йәни шу күнидә, саңа бу хәвәрни қулиқиңға йәткүзүш
үчүн бир қачқун йениңға кәлмәмду? [27] Шу күнидә ағзиң ечилған болиду, сән бу қачқун
билән сөзлишисән, йәнә һеч гача болмайсән; шундақ қилип сән уларға бешарәт болисән:
вә улар Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетиду».

Әлләр тоғрилиқ бешарәтләр
Биринчи бешарәт — Аммон тоғрилиқ

25 [1] Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[2] И инсан оғли, йүзүңни Аммонийларға қаритип, уларни әйипләп бешарәт берип
мундақ дегин: —
[3] — Аммонийларға мундақ дегин — Рәб Пәрвәрдигарниң сөзини аңлаңлар! Рәб Пәрвәр-
дигар мундақ дәйду: — Мениң муқәддәс җайим булғанғанда, Исраил зимини вәйран
қилинғанда, Йәһуда җәмәти сүргүн қилинғанда сән уларға қарап: «Ваһ! Яхши болди!»
дегиниң түпәйлидин, [4] әнди мана, Мән сени шәриқтики әлләрниң егидарчилиғиға
тапшуримән; улар сениң араңда барғаһ қуруп, араңда чедирлирини тикиду; улар меви-
лириңни йәп, сүтүңни ичиду. [5] Мән Раббаһ шәһирини төгиләр үчүн отлақ, Аммонийлар-
ниң йерини қой падилири үчүн арамгаһ қилимән; шуниң билән силәр Мениң Пәрвәр-
дигар екәнлигимни тонуп йетисиләр.
[6] — Чүнки Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Чүнки сән Исраил зиминиға қарап чавак
челип, путуңни тепчәклитип, қәлбиңдики пүтүн өчмәнлик билән хуш болғанлиғиң
түпәйлидин, [7] әмди мана, Мән үстүңгә қолумни узартип, сени әлләргә олҗа болушқа
тапшуримән; Мән сени хәлиқләр ичидин үзимән, мәмликәтләр ичидин йоқитимән;
Мән сени һалак қилимән; шуниң билән сән Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йе-
тисән.

Иккинчи бешарәт — Моаб тоғрилиқ

[8] Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Чүнки Моаб вә Сеирниң: «Йәһуда пәқәт барлиқ башқа
әлләр билән охшаш, халас» дегини түпәйлидин, [9] шуңа мана, Мән Моабниң йенини —

24:23 **«силәр һеч матәм тутмайсиләр яки һеч жиғлимайсиләр; силәр қәбиһликлириңлар ичидә солишип, бир-бириңларға қаришип уһ-зар тартисиләр»** — демисәкму, балаю-апәт шундақ еғир болидуки, һеч қандақ көз яшлири яки матәм тутушлар униңға лайиқ кәлмәйду.
24:23 Әз. 4:17
24:24 Әз. 12:6
24:27 **«Шу күнидә ағзиң ечилған болиду, сән бу қачқун билән сөзлишисән, йәнә һеч гача болмайсән»** — бу гачилиқ бәш жил илгири башланған. 3:26-айәтни изаһити билән вә 33:22-айәтниму көрүң.
25:2 Йәр. 49:1; Ам. 1:14-15
25:6 **«сән Исраил зиминиға қарап чавак челип, путуңни тепчәклитип, қәлбиңдики пүтүн өчмәнлик билән хуш болғанлиғиң түпәйлидин...** — мошу йәрдә «чавак челиш» вә «путни типчәклитиш» интайин хошал болуп кәткәнлигини билдүриду.
25:7 **«әнди мана, мән үстүңгә қолумни узартип, сени әлләргә олҗа болушқа тапшуримән...»** — Бабилниң падишаси Небоқаднәсар миладийәдин илгәрки 582-жили Раббаһ шәһирини вәйран қиливәтти. Кейин «Набатийлиқ» әрәбләр шәриқ тәрипидин келип Аммон зиминини егиливалди.
25:8 Йәр. 49:1-47

чегарасидики шәһәрләрни, зимининиң пәхри болған Бәйт-Йәшимот, Баал-Меон вә Ки-
риатайим шәһәрлиридин башлап йерип ачимән; [10] уларни Аммонийларниң зимини
билән биллә шәриқтики әлләргә тапшуримән; Мән Аммонийларниң йәнә әлләр арисида
әсләнмәслиги үчүн, уларниң егидарлиғиға тапшуримән; [11] вә Моаб үстигә һөкүм чиқи-
рип жазалаймән; улар Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетиду.

Үчинчи бешарәт — Едомни әйипләш

[12] Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — чүнки Едом Йәһуда җәмәтидин өч елип яманлиқ
қилип, шуниңдәк еғир гунакар болғини түпәйлидин, интиқам алғини түпәйлидин,
[13] — әнди Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мән Едомға қолумни созимән; шуниң билән
уни зиминидин адәмләр һәм һайванлардин мәһрум қилимән; Мән уни Теман шәһири-
дин тартип вәйран қилимән; улар Дедан шәһиригичә қилич билән жиқилиду. [14] Шуниң
билән Мән хәлқим Исраилниң қоли арқилиқ Едом үстидин Өз интиқамимни алимән;
улар Мениң аччиғим һәм қәһрим бойичә Едомда иш қилиду; Едомийлар Мениң интиқа-
мимниң немә екәнлигини билип йетиду, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар.

Төртинчи бешарәт — Филистийәни әйипләш

[15] Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Филистийләр интиқам нийити билән һәрикәт қи-
лип, кона өчмәнлиги билән Йәһудани йоқитайли дәп ич-ичидин өч алғини түпәйлидин,
[16] Шуңа Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, Мән Филистийәниң үстигә қолумни
узартимән; Мән Кәрәтийләрни қириветимән, деңиз бойидикиләрниң қалдуқлириниму
вәйран қилимән. [17] Мән уларниң үстигә қәһрилик тәнбиһләрни чүшүрүп қаттиқ ин-
тиқам алимән; уларниң үстидин интиқам алғинимда улар Мениң Пәрвәрдигар екәнли-
гимни тонуп йетиду.

Тур вә Зидонни әйипләш

26 [1] Он биринчи жили, айниң биринчи күнидә шундақ болдики, Пәрвәрдигарниң
сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[2] И инсан оғли, Турниң Йерусалим тоғрилиқ: «Ваһ! Яхши болди! Әлләрниң дәрвазиси
болғучи вәйран болди! У маңа қарап қайрилип ечилди; униң вәйран қилиниши билән
өзүмни тойғузимән!» дегини түпәйлидин, [3] — Шуңа Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду:
— Мана, и Тур, Мән саңа қаршимән, деңиз долқунларни қозғиғандәк, көп әлләрни сән
билән қаршилишқа қозғаймән; [4] улар Турниң сепиллирини бәрбат қилип, униң мунар-
лирини чеқип йоқитиду. Униң үстидики топилирини қирип ташлап, уни тақир таш
қилип қойимән. [5] У пәқәт деңиз оттурисидики торлар йейилидиған җай болиду; чүнки
Мән шундақ сөз қилдим, дәйду Рәб Пәрвәрдигар; у әлләр үчүн олҗа болуп қалиду. [6] Униң

25:10 Әз. 21:37
25:11 **«Моаб үстигә һөкүм чиқирип жазалаймән; улар Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетиду»** — Бабилниң падишаси Небоқаднәсар миладийәдин илгәрки 582-жили Моабниң зиминини ишғал қилди. Кейин «Набатийлиқ» әрәбләр шәриқ тәрипидин келип Моаб зиминни егиливалди.
25:14 **«Мән хәлқим Исраилниң қоли арқилиқ Едом үстидин өз интиқамимни алимән; улар Мениң аччиғим һәм қәһрим бойичә Едомда иш қилиду...»** — миладийәдин илгәрки 120-жили Йәһудийларниң йетәкчиси Юһанна Хирканус Едомға һуҗум қилип уларға «товва қилип Пәрвәрдигарға ишиниңлар, яки қиличимда өлүңлар» дегән таллаш йолини бәрди.
25:17 **«Мән уларниң Филистийләрниң үстигә қәһрилик тәнбиһләрни чүшүрүп қаттиқ интиқам алимән»** — Филистийләр авал Бабилниң падишаси Небоқаднәсар тәрипидин азап көрди; андин Грек империйәси тәрипидин ишғал қилинди; миладийәдин илгәрки 148-146-жилларда улар Йәһудийлар тәрипидин бир мәзгил ишғал қилинди. Уларниң әвлатлири бүгүнки «Пәләстинликләр»ниң бир қисми.
26:1 **«он биринчи жил»** — сүргүн болғанлиғиниң 11-жили еди. Бәлким он биринчи ай болуши мумкин.

қуруқлуқта қалған қизлири қилич билән қирилиду; шуниң билән улар Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетиду.
7 — Чүнки Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, Мән Тур билән қаршилишишқа Бабил падишаси Небоқаднәсар, йәни «падишаларниң падишаси»ни, атлар, жәң һарвулири билән, атлиқ чәвәндазлар, қошун вә зор бир топ адәмләр билән шимал тәрипидин чиқирип епкелимән. 8 У қуруқлуқта қалған қизлирини қилич билән сойиду, саңа муһасирә потәйлирини қуриду, сепилға чиқидиған дөңлүкни ясайду, саңа қарап қалқанлирини көтириду. 9 У сепиллириңға бөскүчи базғанларни қаритип тикләйду, қурал-палтилири билән мунарлириңни чекип ғулитиду. 10 Униң атлириниң көплүгидин уларниң көтәргән чаң-тописи сени қаплайду; сепиллири бөсүлгән бир шәһәргә бөсүп киргәндәк у сениң қовуқлириңдин киргәндә, сепиллириң атлиқ әскәрләрниң, чақларниң һәм жәң һарвулириниң садаси билән тәвринип кетиду. 11 Атлириниң туяқлири билән у барлиқ рәстә-кочилириңни чәйләйду; у пухралириңни қилич билән қириду, күчлүк түврүклириң йәргә жиқилиду.
12 Улар байлиқлириңни олжа, мал-таварлириңни ғәнимәт қилиду; улар сепиллириңни бузуп ғулитип, һәшәмәтлик өйлириңни харабә қилиду; улар сениң ташлириң, яғач-лимлириң вә топа-чаңлириңни деңиз сулири ичигә ташлайду. 13 Мән нахшилириңниң садасини түгитимән; чилтарлириңниң авази қайтидин аңланмайду. 14 Мән сени тақир таш қилимән; сән торлар йейилидиған бир жай болисән, халас; сән қайтидин қурулмайсән; чүнки Мәнки Пәрвәрдигар шундақ дегәнмән, дәйду Рәб Пәрвәрдигар.
15 Рәб Пәрвәрдигар Турға мундақ дәйду: — Сән ғулап кәткиниңдә, яриланғанлар аһ-зарлиғинида, оттуруңда қирғин-чапқун қилинғанда, деңизниң чәт яқилири тәвринип кәтмәмду? 16 Деңиздики шаһзадиләр тәхтлиридин чүшүп, тонлирини бир яққа ташлап, кәштилик кийим-кечәклирини селиветиду; улар өзлирини қорқунуч-титрәк билән пүркәйду; улар йәргә олтирип, һеч тохтавсиз титрәп, саңа қарап сарасимигә чүшиду. 17 Улар сән үчүн бир мәрсийәни оқуп саңа мундақ дәйду: —
«И аһаләң деңиздикиләрдин болған, даңқи чиққан,
Деңиз үстидин күчлүк һөкүм сүргән,
Өз вәһшәтлириңни барлиқ деңизда туруватқанларға салған шәһәр!
Сән вә сәндә туруватқанлар нәқәдәр һалак болған!
18 Һазир сениң ғулап кәткән күнүңдә,
Деңиз бойидикиләр титрәп кетиду;
Деңиздики араллар вә қирғақтикиләр сениң йоқ болуп кәткиниңдин дәккә-дүккигә чүшүп қалди».
19 — Чүнки Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Мән сени адәмзатсиз шәһәрләрдәк, харабә шәһәр қилғинимда,
Мән үстүңгә деңиз чоңқурлуқлирини чиқирип сени чөкүргинимдә,
Улуқ сулар сени бесип япқанда,

26:6 **«қуруқлуқта қалған қизлири»** — бәлким турға бекинди болған йезиларни көрситиду. 8-айәтниму көрүң. –Бу бешарәт тоғрилиқ йәнә «қошумчә сөз»имизни көрүң.
26:11 Йәш. 5:28; Йәр. 47:3
26:13 Йәш. 24:7, 8; Йәр. 7:34; 16:9
26:14 **«Мән сени тақир таш қилимән; сән торлар йейилидиған бир жай болисән, халас; сән қайтидин қурулмайсән»** — бу бешарәт авал Бабилниң императори Небоқаднәсар, андин Грек императори «Бүйүк Искәндәр» тәрәплиридин әмәлгә ашурулди. Турниң һазирқи әһвали дәл мошу айәттә ейтилғандәктур. Бу ишлар тоғрилиқ йәнә «қошумчә сөз»имизни көрүң.
26:17 Вәһ. 18:9-19
26:18 **«Һазир сениң ғулап кәткән күнүңдә, деңиз бойидикиләр титрәп кетиду...»** — бу бешарәтниң көп җәһәтләрдә әмәлгә ашурулуши тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

20 Шу тапта Мән сени һаңға чүшкәнләр билән биллә чүшүримән,
Қедимки замандикиләрниң қатариға чүшүримән;
Сени йәрниң тәглиридә турғузимән;
Сениңдә қайтидин адәмзат болмаслиғи үчүн,
Сени қедимки харабиләр арисиға,
Һаңға чүшкәнләр билән биллә болушқа чүшүримән;
Бирақ тирикләрниң зиминида болса гөзәллик тикләп қойимән;
21 Мән сени башқиларға бир агаһи-вәһшәт қилимән;
Сән қайтидин һеч болмайсән;
Улар сени издәйду, бирақ сән мәңгүгә тепилмайсән»
— дәйду Рәб Пәрвәрдигар.

Тур тоғрилиқ йәнә бир бешарәт — Тур шәһирини чирайлиқ кемигә охшитиш

27 1 Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
2 Сән, и инсан оғли, Тур тоғрилиқ бир мәрсийәни ағзиңға елип униңға мундақ дегин: —
3 И деңизларниң кириш ағзида туруқлуқ, деңиз бойлиридики көп әлләр билән содилашқучи, Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
И Тур, сән «Мениң гөзәллигим камаләткә йәтти!» дедиң.
4 Сениң чегаралириң болса деңизларниң оттурисида еди;
Сени ясиғанлар гөзәллигиңни камаләткә йәткүзди.
5 Улар барлиқ тахтайлириңни Сенирдики қариғайлардин ясиған;
Саңа мома үчүн улар Ливандин кедир дәриғини епкәлгән;
6 Палақлириңни Башандики дуб дәрәқлиридин ясиған;
Палубаңни сәмшит дәрәқлиридин ясап,
Купрос деңиз бойидики пил чиши билән нәқишлигән.
7 Йәлкиниң Мисирдин кәлтүрүлгән кәштилик либастин ясалған, у саңа туғ болған;
Сайивиниң болса деңиз бойидики Елишаһдики көк вә сөсүн рәхтләрдин еди;
8 Зидондикиләр һәм Арвадтикиләр сениң палақ урғучилириң еди;
Сәндә болған данишмәнләр, и Тур, сениң йол башлиғучилириң еди.
9 Гәбалдики ақсақаллар вә униң данишмәнлири сәндә болуп, каваклириңни етәтти;
Деңиз-океандики барлиқ кемиләр вә уларниң деңизчилири мал алмаштурушқа йениңға келәтти.
10 Парслар, Лудтикиләр, Ливийәдикиләр қошунға тизимлинип, сениң ләшкәрлириң болған;
Улар қалқан-дубулғилирини үстүңгә есип, сени һәйвәтлик қилған;
11 Арвадтикиләр қошуниң билән һәр тәрипиңдә сепиллириңда туруп күзәттә болған;
Гаммадтикиләрму мунарлириңда турған;
Улар қалқан-қураллирини әтрапиңға, сепиллириңға есип қойған;
Улар гөзәллигиңни камаләткә йәткүзгән;

26:20 **«Бирақ тирикләрниң зиминида болса гөзәллик тикләп қойимән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Сән қайтидин тирикләрниң зиминида һөрмәткә сазавәр орунда болмайсән».
27:3 **«И деңизларниң кириш ағзида туруқлуқ...»** — ибраний тилида «кириш ағзи» дегән сөз «җүплүк шәклидә», чүнки турниң икки порти бар еди.
27:3 Әз. 28:12
27:6 Йәш. 2:13
27:7 **«Елишаһ»** — бәлким Купросни көрситиду.
27:10 **«Ливийәдикиләр»** — «Ливийә» яки «Либя» ибраний тилида «Пут» дегән сөздур.

12 Таварлириңниң мол болғанлиғидин Таршиш саңа херидар болған;
Мәһсулатлириңға улар күмүч, төмүр, қәләй, қоғушун тегишип бәргән.
13 Жаван, Тубал вә Мәшәк сән билән сода қилған;
Улар таварлириңға адәмләрниң жанлири, мис қача-қазанларни тегишкән.
14 Тогармаһ жәмәтидикиләр мәһсулатлириң үчүн атлар, жәң атлири вә қечирларни тегишип бәргән.
15 Дедандикиләр сән билән содилашқан;
Деңиз бойлиридики көп хәлиқ саңа херидар болған;
Улар саңа дәндан, әбнус яғичини төлигән;
16 Сурийә қол һүнәрлириңниң мол болғанлиғидин саңа херидар болған;
Улар мәһсулатлириңға мави яқутлар, сөсүн рәхтләрни, кәштиләрни, нәпис канап рәхтләрни, маржанларни, қизил яқутларни тегишип бәргән.
17 Йәһуда вә Исраил зиминидикиләрдинму сән билән содилашқучилар болған;
Таварлириңға улар Миннитниң буғдайлири, печиниләр, һәсәл, зәйтун мейи, мәлһәм дориларни тегишип бәргән.
18 Дәмәшқ қол һүнәрлириңниң мол болғанлиғидин,
Һәр хил байлиқлириң түпәйлидин саңа херидар болуп саңа Хәлбонниң шараплирини, ақ жуңларни тегишип бәргән.
19 Ведан вә Узалдин чиққан Жавандикиләр мәһсулатлириңға соқулған төмүр, қовзақдарчин, егирни тегишкән еди.
20 Дедан саңа ат тоқумлирини тегишип бәргән;
21 Әрәбистан вә Кедардики барлиқ шаһзадиләр саңа херидар болди;
Саңа пахланлар, қочқарлар вә өшкиләрни тегишип бәргән.
22 Шеба һәм Раамаһдики содигәрләр сән билән тиҗарәт қилған;
Мәһсулатлириңға улар һәр хил сәрхил тетитқулар, қиммәтлик җаваһиратлар вә алтун алмаштуруп бәргән.
23 Һаран, Каннәһ, Едәндикиләр вә Шеба, Ашур, Хилмадтики содигәрләр сән билән тиҗарәт қилған;
24 Улар саңа һәшәмәтлик кийим-кечәк, сөсүн рәхтләр вә кәштиләр, рәңму-рәң гиләмләрни тегишип бәргән;
Буларниң һәммиси түгүнчәклинип тана-арғамчилар билән чиң бағлинип, базарлириңға кирди.
25 Таршиштики кемиләр таварлириңни көтәргән карванлардәк болған;
Шуниң билән сән деңиз-океанниң бағрида мал билән толдурулуп, интайин еғирлишип кәткәнсән;
26 Сениң палақ урғучилириң сени улуқ суларға апарди;
Шәриқ шамили сени деңиз-океанниң бағрида парә-парә қиливәтти;
27 Сениң мал-мүлүклириң, базарлириң, деңизчилириң вә йол башлиғучилириң,

---

27:12 **«Таршиш»** — қедимки заманларда деңиз содиси билән даңқи чиққан «Таршиш» дәйдиған үч жут бар болуши мүмкин еди. Биринчиси, шималий Африқида *(һазирқи Маракәш әтрапида)*; иккинчиси Испанийә, үчинчиси Әнглийә еди. Мошу йәрдә бәлким Испанийини көрситиду.
27:13 **«Жаван»** — һазирқи Гретсийәдур. Тубал вә Мәшәк әслидә һазирқи Түркийә зиминида яшиған икки қәбилә еди. Кейин улар Русийә тәрәпкә көчүп кәткән болуши мүмкин. **«адәмләрниң жанлири»** — қуллар дегәнлик.
27:16 **«Сурийә қол һүнәрлириңниң мол болғанлиғидин саңа херидар болған...»** — бәзи кона көчүрмә нусхиларда «Арам» *(Сурийә)* әмәс, «Едом» дейилиду: 18-айәттә «Дәмәшқ» *(Сурийәниң пайтәхти)* тоғрилиқ сөз болғачқа, «Едом» бәлким тоғридур.
27:23 **«Ашур»** — Асурийә.
27:25 **«еғирлишип кәткән»** — ибраний тилида икки бислиқ гәп болуп, униң иккинчи мәнаси «һөрмәт-абройлуқ болған» дегән мәнада. Шүбһисизки, бу кинайилик гәп еди.
27:26 Әз. 17:1

Каваклириңни әткүчиләр, сән билән содилашқан содигәрләр, сәндә болған барлиқ ләшкәрлириң,
Җүмлидин араңда топланған адәмләрниң һәммиси сән өрүлүп кәткән күнүңдә өрүлүп деңиз-океанниң қойниға ғәриқ болуп кетиду.
[28] Йол башлиғучилириңниң аһ-зарлиридин даладикиләр тәврәп кетиду.
[29] Палақ орғучиларниң һәммиси,
Деңизчилар, деңизда барлиқ йол башлиғучилар өз кемилиридин чүшиду;
Улар қуруқлуқта туриду;
[30] Улар саңа қарап авазини аңлитип,
Қаттиқ аһ-зар көтириду;
Улар топа-чаң чиқирип бешиға чачиду;
Улар күлләр ичидә еғинайду.
[31] Улар сени дәп чачлирини чүшүрүп өзлирини таз қилип, бөз кийимләргә орайду;
Улар қаттиқ матәм тутуп сән үчүн зор дәрд-әләм ичидә жиғлайду.
[32] Улар аһ-зарлирини көтәргинидә сән үчүн бир мәрсийәни оқуп, сән тоғрилиқ һаза қилип мундақ дәйду:
— «Тур деңиз-океанлар оттурисида, һазир җим-җит қилинған!
Әсли ким униңға тәң келәләйтти?
[33] Мәһсулатлириң деңиз-океанлардин өтүп кәткәндә,
Сән көп хәлиқләрни қанаәтләндүргән;
Байлиқлириң вә таварлириңниң моллуғи билән йәр йүзидики падишаларни бейитқансән.
[34] Сән суларниң чоңқур тегидә деңиз-океанлар тәрипидин парә-парә қилинғанда,
Таварлириң һәм араңда болған топ-топ адәмлириңму өрүлүп ғәриқ болуп кәтти.
[35] Барлиқ деңиз бойидикиләр саңа қарап алақзадә болған;
Уларниң падишалири дәһшәт қорқуп, уларниң йүзлирини сур басқан.
[36] Хәлиқләр арисидики содигәрләр саңа қарап «уш-уш» қилди;
Сән өзүң бир вәһшәт едиң, әнди қайтидин болмайсән».

Турниң падишасини әйипләйдиған бир бешарәт

28 [1] Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[2] И инсан оғли, Турниң шаһзадисигә мундақ дегин: — Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Сениң өзүңни чоң тутуп: «Мән бир илаһтурмән;
Мән Худаниң тәхтигә, йәни деңиз-океанларниң бағрида олтиримән», дегәнсән;
(Бирақ сән инсан, Худа әмәссән!)
Сән өз көңлүңни Худаниң көңли дәп ойлап қалдиң.
[3] Мана, сән Данияллдин данасән;
Һеч қандақ сир сәндин йошурун әмәс;

27:27 Вәһ. 18:9-19
27:28 Әз. 26:10, 15
27:31 **«бөз кийимләр»** — матәм тутуш яки қаттиқ товва қилишни билдүрәтти.
27:31 Йәр. 48:37
27:36 **«содигәрләр саңа қарап «уш-уш» қилди»** — «уш-уш қилиш» кона җәмийәттә мәсқирә қилишни билдүриду.
27:36 Әз. 26:21
28:2 Йәш. 31:3
28:3 **«Мана, сән Данияллдин данасән»** — шу вақитта Даниял пәйғәмбәр аллиқачан Бабил ордисида бир нәччә жил баш вәзир болған.

4 Даналиғиң вә әқлиң билән сән байлиқларға егә болдуң,
Алтун-күмүчни ғәзнилириңгә топлап қойдуң;
5 Тиҗарәттә болған зор даналиғиң билән байлиқлириңни авуттуң;
Байлиқлириң түпәйлидин өзүңни чоң туттуң: —
6 Шуңа Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Сән өз көңлүңни Худаниң көңли дәп ойлап кәткәнлигиңдин,
7 Әнди мана, Мән ят адәмләр,
Йәни әлләрниң дәһшитини үстүңгә епкелимән;
Улар даналиғиңниң парлақлиғини йоқитишқа қиличлирини суғуруп,
Шан-шәривиңни булғайду;
8 Улар сени һаңға чүшүриду;
Шуниң билән сән деңиз-океанларниң қойнида өлтүрүлгәнләрниң өлүмидә өлисән.
9 Әнди сени өлтүргүчиниң алдида: «Мән Худа» — дәмсән?
Бирақ сән өзүңни санҗип өлтүридиғанниң қоли астида Тәңри әмәс, инсан болуп чиқисән.
10 Сән ят адәмләрниң қолида хәтнә қилинмиғанларға лайиқ болған өлүм билән өлисән;
Чүнки Мән шундақ сөз қилған», — дәйду Рәб Пәрвәрдигар.

Турниң падишаси тоғрилиқ бир мәрсийә

11 Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
12 И инсан оғли, Турниң падишаси тоғрилиқ авазиңни көтирип бу мәрсийәни ағзиңға елип униңға мундақ дегин: —
Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Сән, камаләтниң җәвһири болған,
Даналиққа толған, гөзәлликтә камаләткә йәткән едиң;
13 Сән Ерәм бағчиси, йәни Худаниң бағчисида болғансән;
Һәр бир қиммәтлик ташлар, йәни қизил яқут, сериқ гөһәр вә алмас, берил яқут, ақ һеқиқ, анарташ, көк яқут, зумрәт вә көк қашташ саңа йөгәк болған;
Яқут көзлириң вә нәққашлириң алтун ичигә ясалған;
Сән яритилған күнүңдә улар тәйярланған еди.
14 Сән болсаң мәсиһләнгән муһапизәтчи керуб едиңсән,
Чүнки Мән сени шундақ бекиткән едим;
Сән Худаниң муқәддәс теғида болғансән;
Сән отлуқ ташлар арисида жүрәттиң;
15 Сән яритилған күндин бери, сәндә қәбиһлик пәйда болғичә, йоллириңда мукәммәл болуп кәлгән едиң.

28:7 Йәр. 6:23
28:10 **«Сән ят адәмләрниң қолида хәтнә қилинмиғанларға лайиқ болған өлүм билән өлисән»** — Турдикиләр адәттә «хәтнә қилинмиған»лардиндур. «Әзакиял пәйғәмбәр» дегән китапта, «хәтнә қилинмиған петида өлүш» дегән сөз «Худадин айрилған петида өлүш» дегән мәнани билдүриду. «Қошумчә сөз»имиздә биз «хәтнә» дегән тема үстидә тохтитилимиз.
28:12 **«Сән, камаләтниң җәвһири болған»** — яки «сән, камаләтниң мөһүри болған».
28:12 Әз. 27:3
28:14 **«Сән болсаң мәсиһләнгән муһапизәтчи керуб едиңсән»** — «керуб» тоғрилиқ 9:3-айәттики изаһат, «Яр.» 3:24 вә «Тәбирләр»ниму көрүң. «Керуб»лар күчлүк пәриштиләрдур.
–«Мәсиһлиниш» яки «мәсиһ қилиниш» — Тәвраттики бөлгүлимидә, йеңи падиша, «баш каһин» һәм бәзи чағларда пәйғәмбәрләрни тикләш үчүн «мәсиһ қилиниш» мурасими өткүзүләтти. Мурасимда бешиға пурақлиқ май қуюлатти. Бу «мәсиһләш» дәп аталған. Бирақ мошу йәрдә бир керуб *(пәриштә)* «мәсиһ қилинған»; Худа Өзи уни алаһидә бир хизмәт қилишқа тәйярлаш үчүн уни мәсиһлигән болса керәк.
28:15 **«Сән яритилған күндин бери, сәндә қәбиһлик пәйда болғичә, йоллириңда мукәммәл болуп кәлгән едиң»**

16 Қилған содилириңниң көп болғанлиғидин сән зорлуқ-зумбулуқ билән толуп, гуна садир қилған;
Шуңа Мән сени Худаниң теғидин һарам нәрсә дәп ташливәткәнмән;
Мән сени, и муһапизәтчи керуб, отлуқ ташлар арисидин һайдап йоқатқанмән;
17 Сениң көңлүң гөзәллигиң билән тәкәббурлишип кәтти;
Парлақлиғиң түпәйлидин сән даналиғиңни булғиғансән;
Мән сени йәргә ташливәттим;
Падишаһлар сени көрүп йетиши үчүн Мән сени улар алдида ятқуздум.
18 Сениң қәбиһликлириңниң көплүги түпәйлидин,
Қилған содаңниң адилсизлиғи түпәйлидин,
Өз муқәддәс җайлириңни булғиғансән;
Мән өзүңдин бир отни чиқардим,
У сени көйдүрүп йәвәтти;
Шуниң билән саңа қарап турғанларниң һәммисиниң көз алдида,
Мән сени йәрдә қалған күлләргә айландурувәттим.
19 Сени тонуғанларниң һәммиси саңа қарап сарасимидә қалиду;
Сән өзүң бир вәһшәт болуп қалдиң, әнди қайтидин болмайсән».

Зидонни әйипләйдиған бир бешарәт

20 Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
21 И инсан оғли, йүзүңни Зидонға қаритип уни әйипләп бешарәт берип мундақ дегин: —
22 Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Мана, Мән саңа қарши, и Зидон;
Өзүм араңда улуқлинимән;
Мән униң үстигә һөкүм чиқирип җазалиқинимда,
Өзүмни униңда пак-муқәддәс екәнлимни көрсәткинимдә,
Улар Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетиду.
23 Мән уларға вабани әвитип, рәстә-кочилирида қан аққузимән;
Униңға қарши чиққан қиличниң һәр әтрапида болғанлиғидин оттурисида өлтүрүлгәнләр жиқилиду;
Шуниң билән улар Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетиду;
24 Улар йәнә Исраил җамәтини көзгә илмиған әтрапидикиләр арисида,
Исраил үчүн адәмни санҗиғучи җиған яки дәрд-әләмлик тикән болмайду;
Шуниң билән улар Мениң Рәб Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетиду».
25 Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Мән улар тарқитилған әлләр арисидин Исраил
җамәтини қайтидин жиққинимда, уларда әлләрниң көз алдида Өзүмниң пак-муқәддәс
екәнлигимни көрсәткинимдә, әнди улар Мән Өз қулум болған Яқупқа тәқдим қилған,

— оқурмәнләр бәлким һазир көридуки, Әзакиял пәйғәмбәр Тур падишасиға әмәс, бәлким униң кәйнидә турған роһий күчкә сөз қиливатиду. Алдидики 1-10-айәтләр «Турниң шаһшзадиси» тоғрилиқ еди; һазир тема «Турниң падишаси»ға өзгәтилиду. Биздә һеч гуман йоқки, у Шәйтанға гәп қиливатиду. Мошу йәрдә Шәйтан тоғрилиқ бир нәччә муһим хәвәрләр бар: —
–*(1)* у Худа тәрипидин яритилған.
–*(2)* униң Ерәм бағчисида алаһидә муһапизәтчилик қилидиған хизмити бар еди.
–*(3)* у әсли интайин чирайлиқ вә күчлүк керуб *(пәриштә)* еди.
–*(4)* у Ерәм бағчисида болған вақитта Худаға қарши чиққан.
–*(5)* шу гунайи түпәйлидин у Худаниң һозуридин һайдиветилгән.
28:17 **«... Мән сени йәргә ташливәттим; падишалар сени көрүп йетиши үчүн Мән сени улар алдида турғуздум»** — мошу 17- вә кейинки айәтләрдә, Әзакиял һәм Шәйтанға һәм Тур падишаси *(Иттобал II)*ға сөз қилиду. Тур падишаси Шәйтанға интайин охшап кәткән.
28:21 **«Зидон»** — Тур шәһириниң әтрапида болуп, униңға қарашлиқ район еди.

өзиниң зиминида олтириду; 26 улар униңда теч-аманлиқ ичидә яшап, өйләрни селип
үзүмзарларни тикиду; Мән уларни көзгә илмайдиған әтрапидикиләрниң һәммисиниң
үстигә һөкүм чиқирип җазалиқинимда, улар теч-аманлиқ ичидә туриду; шуниң билән
улар Мениң Пәрвәрдигар, уларниң Худаси екәнлигимни билип йетиду».

Пирәвн вә Мисирни әйипләйдиған бешарәт

29 1 Онинчи жили, онинчи айниң он иккинчи күнидә Пәрвәрдигарниң сөзи маңа
келип мундақ дегәндә: —
2 И инсан оғли, йүзүңни Мисир падишаси Пирәвнгә қаритип уни вә Мисирниң барлиқ
әһлини әйипләп бешарәт берип муну сөзләрни дегин: —
3 Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «И өз-өзигә: «Бу дәрия өзүмниңки, мән уни өзүм
үчүн яратқанмән» дегүчи болған, өз дәриялири оттурисида ятқан йоған әждиһа Мисир
падишаси Пирәвн, мана, Мән саңа қаршимән!
4 Мән қармақларни еңәклириңгә селип, дәриялириңдики белиқларни өз қасирақлири-
риңға чаплаштуруп сени дәриялириң оттурисидин чиқиримән; дәриялириңдики бар-
лиқ белиқлар қасирақлириңға чаплишиду. 5 Мән сени, йәни сән вә дәриялириңдики бар-
лиқ белиқларни чөл-баяванға ташлаймән; сән далаға чүшүп жиқилисән. Һеч ким сени
жиғмайду, дәпнә қилмайду; Мән сени йәр йүзидики һайванлар, асмандики учар-қанат-
ларниң озуғи болушқа тәқдим қилимән. 6 Шуниң билән Мисирда барлиқ туруватқанлар
Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетиду; чүнки улар Исраил җәмәтигә «қомуш
һаса» болған. 7 Улар сени қол билән тутқанда, сән йерилип, уларниң пүткүл мүрилири-
ни тиливәттиң; улар саңа таянғанда, сән сунуп, пүткүл бәллирини миткут қиливәттиң».
8 Әнди Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, Мән үстүңгә бир қилич чиқирип, сәнди-
ки инсан вә һайванларни қириветимән. 9 Мисир зимини вәйранә вә харабиләр болуп қа-
лиду; шуниң билән улар Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетиду; чүнки Пирәвн:
«Нил дәрияси мениңки, мән уни яратқанмән» дегән еди.
10 Шуңа мана, Мән саңа һәм сениң дәриялириңға қаршимән; Мән Мисир зиминини Ми-
гдолдин Сәһвәнгичә, йәни Ефиопийәниң чегарасиғичә пүтүнләй харабә-вәйранә қили-
ветимән. 11 Қириқ жил ичидә, инсанниң яки һайванниң айиғи уни бесип өтмәйду вә
униңда һеч адәм турмайду. 12 Мән Мисир зиминини вәйран қилинған зиминлар ариси-
да вәйран қилимән; вә униң шәһәрлири харабә қилинған шәһәрләр арисида қириқ жил
вәйран болиду; Мән Мисирлиқларни әлләр арисиға тарқитиветимән, уларни мәмликәт-
ләр арисиға таритимән.
13 Бирақ Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Қириқ жилниң ахирида Мән Мисирлиқларни

28:26 Йәр. 31:5

29:2 **«Мисирниң барлиқ әһлини әйипләп бешарәт берип...»** — Мисир икки қисимға, йәни «төвән Мисир» вә «жуқурқи Мисир»ға бөлүнгән. «Мисирниң барлиқ әһлини...» дегән сөз бу икки қисмиға қаритилған.

29:3 Зәб. 73:13,14; Йәш. 27:1; 51:9

29:6 **«қомуш һаса»** — демәк, таянғили болмайдиған, ишәшсиз ярдәм. 7-айәтни көрүң.

29:6 2Пад. 18:21; Йәш. 36:6

29:10 **«Мисир зиминини Мигдолдин Сәһвәнгичә, йәни Ефиопийәниң чегарасиғичә...»** — «Мигдол» бәлким Нил дәриясиниң делтисида, «Сәһвән» болса һазирқи «Асван» *(чоң дамба ясалған)* шәһәрни көрситиду.

29:12 **«зиминини вәйран қилинған зиминләр арисида вәйран қилимән»** — бу вә униңға охшап кетидиған ибариләр бәлким «дуния бойичә уни әң вәйранә зимин қилимән» дегән мәнада. **«униң шәһәрлири харабә қилинған шәһәрләр арисида қириқ жил вәйран болиду»** — «қириқ жил вәйран болуш»ни көрсәткән бу бешарәт, бәлким биринчи қетим миладийәдин илгәрки 525-487-жилларда, Парс императори «Камбисис»ниң Мисир үстидин рәһимсиз һөкүм сүрүши, шуниңдәк Мисирниң пәс орунға чүшүрүлүши билән әмәлгә ашурулған. Бирақ шу дәвирдә Мисирда «униңда һеч адәм турмайду» дегән *(11-айәттики)* бешарәт толуқ әмәлгә ашурулмиди. Шуңа бешарәтниң толуқ әмәлгә ашурулуши Мәсиһниң дунияға қайтип келиши билән болиду, дәп ойлаймиз. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң.

тарқитилған әлләрдин жиғип қайтуримән; [14] Мән Мисирни сүргүндин әслигә кәлтүрүп,
уларни Патрос заминиға, йәни туғулған заминға қайтуримән; улар шу йәрдә төвән
дәрижилик бир мәмликәт болиду. [15] У мәмликәтләр арисида әң төвән туриду; у қайти-
дин өзини башқа әлләр үстигә көтәрмәйду; Мән уларни пәсәйтимәнки, улар қайтидин
башқа әлләр үстидин һөкүм сүрмәйду. [16] Мисир қайтидин Исраил жәмәтиниң таянчиси
болмайду; әксичә улар дайим Исраил үчүн униңдин панаһ издәш гунайиниң әсләтмиси
болиду; андин улар Мениң Рәб Пәрвәрдигар екәнлигимни билип йетиду».

Мисир вә Бабил

[17] Жигирмә йәттинчи жили, биринчи айниң биринчи күнидә шундақ болдики, Пәрвәр-
дигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[18] И инсан оғли, Бабил падишаси Небоқаднәсар Турға жәң қилишта қошунини қаттиқ
жапалиқ әмгәккә салди; шуниң билән һәр бир баш тақир болуп кәтти, һәр бир мүрә сүр-
килип йеғир болуп кәтти; бирақ нә у нә қошуни Тур билән қаршилашқан әмгәктә һеч
қандақ һәқ алмиди; [19] шуңа Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, Мән Мисир зими-
нини Бабил падишаси Небоқаднәсарға тәқдим қилимән; у униң байлиқлирини елип,
олжисини булап, ғәнимитини тутуп елип кетиду; булар униң қошуни үчүн иш һәққи
болиду. [20] Мән униңға Турға жәң қилғанниң иш һәққи үчүн Мисир зиминини тәқдим
қилдим; чүнки улар Мени дәп әжир қилди, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар.
[21] — Мән шу күндә Исраил жәмәти үчүн бир мүңгүз өстүрүп чиқиримән, вә сән
Әзакиялниң ағзиңни улар арисида ачимән; шуниң билән улар Мениң Пәрвәрдигар екән-
лигимни билип йетиду.

Мисир тоғрилиқ ейтилған мәрсийә

30 [1] Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[2] И инсан оғли, бешарәт берип: — Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Силәр дад-
пәряд селип: «Вай шу куни!» — дәңлар!» — дегин.
[3] Чүнки күн йеқинлашти; бәрһәқ, Пәрвәрдигарниң күни, булутлар қапланған күн йеқин-
лашти; у әлләрниң бешиға чүшидиған күндур. [4] Шуниң билән бир қилич Мисир үстигә
чүшиду; өлтүрүлгәнләр Мисирда жиқилғанда, униң зор байлиқлири булинип кәткәндә,
униң һуллири өрүлүп чүшкәндә, Ефиопийәликләр дәрд-әләм тартиду.

29:16 **«Мисир қайтидин Исраил жәмәтиниң таянчиси болмайду; әксичә улар дайим Исраил үчүн униңдин панаһ издәш гунайиниң әсләтмиси болиду»** — Исраиллар һәрдайим Мисирдин панаһ издәп кәлгән, бу Худаға ишәнмәслик гунайи болған.

29:16 Жиғ. 4:17

29:17 **«Жигирмә йәттинчи жили, биринчи айниң биринчи күнидә ... Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә»** — оқурмәнләр бәлким шуниңға диққәт қилған болуши мүмкинки, Мисир тоғрилиқ бу бешарәт жуқуриқи бешарәтләрдин 17 жил кейин берилгән. Шүбһисизки, у Мисир тоғрисидики бешарәтләрни жәм қилип толуқ болсун дәп мошу йәрдә қошулған.

29:18 **«Бабил падишаси Небоқаднәсар Турға жәң қилишта қошунини қаттиқ жапалиқ әмгәккә салди... бирақ нә у нә қошуни Тур билән қаршилашқан әмгәктә һеч қандақ һәқ алмиди»** — әмәлийәттә Бабил падишаси Небоқаднәсар Тур шәһирини 13 жил муһасиригә алди! У ахирда Бабилға тәслим болди, бирақ бу сөзгә қариғанда Небоқаднәсар униңдин һеч пайда көрмигән.

29:20 **«Мән униңға Турға жәң қилғанниң иш һәққи үчүн Мисир зиминини тәқдим қилдим»** — ибраний тилида мошу йәрдә «Турға» дегәнлик «униңға» дейилиду. 18-айәтни көрүң.

29:21 **«Мән шу күндә Исраил жәмәти үчүн бир мүңгүз өстүрүп чиқиримән»** — Тәвратта, «мүңгүз»ләр көп һалларда адәмләрниң аброй-шөһритини яки һоқуқини билдүриду. Мошу йәрдә Қутқузғучи-Мәсиһни көрситиши мүмкин. «Зәбур» 131-күй, 17-айәтни көрүң. Бу мүңгүзләр адәмниң бешидин өскән әмәс, әлвәттә!

30:3 **«Пәрвәрдигарниң күни»** — адәттә ахирқи замандики, һәр әл-милләтни басқан азап-оқубәтлик күнләрни көрситиду. Мошу йәрдә «Пәрвәрдигарниң күни» бәлким һәм йеқин ариға болидиған вә жирақ кәлгүсидә болидиған *(ахирқи замандики)* ишларниму көрситиду.

5 Ефиопийә, Пут, Луд, барлиқ Әрәбийә, Ливийә вә әһдә қилинған зиминдикиләрму Ми-
сир билән билллә қиличлиниду.[364]
6 Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мисирни қоллайдиғанлар жиқилиду; униң күчидин
болған пәхри йәргә чүшиду; Мигдолдин Сәһвәнгичә болған хәлиқ қиличлиниду, — дәй-
ду Рәб Пәрвәрдигар.
7 — Улар вәйран қилинған зиминлар арисида вәйран қилиниду; униң шәһәрлири харабә
қилинған шәһәрләр арисида ятиду. 8 Шуниң билән, Мән Мисирға от салғинимда, униң
ярдимидә болғанлар сундурулғанда, улар Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йети-
ду; 9 Шу күни әлчиләр Ефиопийәни қорқутуш үчүн кемиләрдә олтирип Мәндин чиқиду;
Мисирниң бешиға чүшкән күндәк уларғиму азап-оқубәт чүшиду; мана, у келиватиду!
10 Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Мән йәнә Мисирниң топ-топ адәмлирини Бабил па-
дишаси Небоқаднәсарниң қоли билән түгитимән.[365] 11 У вә униң билән кәлгән хәлқи, йәни
әлләрниң арисидики әң дәһшәтлиги зиминни һалак қилишқа елип келиниду; улар Мисир
билән қаршилишқа қиличларни суғуруп, зиминни өлтүрүлгәнләр билән толдуриду.[366][367]
12 Мән Нил дәриялирини қурутимән,
Вә зиминни рәзил адәмләрниң қолиға сетиветимән;
Зимин вә униңда турған һәммини ят адәмләрниң қолида вәйранә қилимән; Мәнки
Пәрвәрдигар шундақ сөз қилған».
13 Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Мән Ноф шәһиридин бутларни йоқитимән, ойған мәбуд-
ларниму йоқитимән; Мисир зиминидин қайтидин шаһзадә болмас; Мән Мисир зиминини
қорқунучқа чүшүримән.[368] 14 Мән Патрос шәһирини вәйранә қилип, Зоан шәһиридә от салимән,
Но шәһири үстидин һөкүм чиқирип җазалаймән.[369] 15 Мисирниң истиһками болған Син шәһи-
риниң үстигә қәһримни төкимән; Но шәһириниң топ-топ адәмлирини қириветимән.
16 Мән Мисирда бир от салимән; Син азаплардин толғинип кетиду; Но шәһири бөсүлиду,
Ноф шәһири һәр күни явларға йүзлиниду. 17 Авән вә Пибәсәт шәһәрлиридики жигитләр
қиличлиниду; бу шәһәрләр сүргүн қилиниду. 18 Мениң шу йәрдә Мисирниң боюнтуруқ-
лирини сундурғинимда, Таһпанәс шәһиридә күн қараңғулишиду; униңда өз күчидин
болған пәхри йоқилиду; бир булут уни қаплайду; униң қизлири сүргүн қилиниду.
19 Мән шундақ қилип Мисир үстидин һөкүм чиқирип җазалаймән; вә шулар Мениң
Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетиду».

Пирәвн тоғрилиқ йәнә бир бешарәт

20 Он биринчи жили, биринчи айниң йәттинчи күнидә шундақ болдики, Пәрвәрдигар-
ниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
21 И инсан оғли, Мән Мисир падишаси Пирәвнниң билигини сундурдум; вә мана, у дава-
линишқа теңилмиди, яки қилич тутушқа теңиқ билән күчәйтилмиди.[370]

30:5 **«барлиқ Әрәбийә»** — яки, «арилишип кәткән топ-топ адәмләр». **«Ливийә»** — *(яки «Либя»)* ибраний тилида «Лубийлар». Бәзи көчүрмиләрдә «Қубдикиләр» дейилиду. Адәттә «Пут» Ливийәни көрситиду. **«әһдә қилинған зиминдикиләр»** — бәлким *(Худаниң йолйоруқлириға хилап)* Мисирға кечип кәткән Йәһудийларни көрситиши мүмкин *(«Йәр.» 44-бапни көрүң)*.

30:10 **«Мән йәнә Мисирниң топ-топ адәмлирини Бабил падишаси Небоқаднәсарниң қоли билән түгитимән»** — мошу айәттики «йәнә» бешарәтниң һәм йеқин арини *(Небоқаднәсар арқилиқ)* һәм жирақ кәлгүсини *(ахирқи заманларни)*му көрситидиғанлиғини испатлайду.

30:11 **«У Небоқаднәсар ... елип келиниду»** — демәк, Небоқаднәсарниң таҗавуз қилип келиши Худаниң орунлаштурушидур.

30:11 Әз. 28:7

30:13 **«Ноф шәһири»** — һазирқи Мәмфис шәһири.

30:14 **«Но шәһири»** — һазирқи Тебес шәһири.

30:21 **«...Мән Мисир падишаси Пирәвнниң билигини сундурдум; вә мана, у ... қилич тутушқа теңиқ билән күчәйтилмиди»** — бу бешарәт бәлким «Йәр.» 37:1-10-айәтләрдә тәсвирләнгән вақиәни көрситиду. Хофна

[22] — Шуңа Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Мана, Мән Мисир падишаси Пирәвнгә қар-
шимән; Мән униң биләклирини, һәм күчлүк болғинини һәм сундурулған билигини үзүве-
тимән; шуниң билән қиличини қолидин чүшүримән; [23] Мисирлиқларни әлләргә тарқити-
ветимән, мәмликәтләр арисиға таритимән. [24] Мән Бабил падишасиниң қолини күчәйтип,
қиличимни униң қолиға тутқузимән; Мән Пирәвнниң биләклирини сундуримәнки, у Ба-
бил падишаси алдида әҗили тошқан яриланған адәмдәк аһ-зарлар билән иңрайду.
[25] Мән Бабил падишасиниң биләклирини күчәйтимән, вә Пирәвнниң биләклири саң-
гилап қалиду; Мән Өз қиличимни Бабил падишасиниң қолиға тутқузғинимда, у уни
Мисир зимини үстигә созғинида, улар Мениң Пәрвәрдигар екәнлимни тонуп йетиду;
[26] вә Мән Мисирлиқларни әлләр арисиға тарқитимән, мәмликәтләр ичигә таритимән; вә
улар Мениң Пәрвәрдигар екәнлимни тонуп йетиду».

Асурийә қандақ болған болса, Мисир шундақ болиду

31 [1] Он биринчи жили, үчинчи айниң биринчи күнидә шундақ болдики,
Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[2] И инсан оғли, Мисир падишаси Пирәвнгә вә униң топ-топ адәмлиригә мундақ дегин: —
Әнди сән бүйүклүгүңдә ким сән билән тәң болалайду?
[3] Мана, Асурийәму Ливандики бир кедир дәриғи еди; униң орманлиққа сайә бәргән
гөзәл шахлири болуп, у интайин егиз бойлуқ еди; униң учи булутларға тақашқан еди;
[4] Сулар уни йоған қилип, чоңқур булақлар уни егиз қилип өстүргәнди; ериқлири униң
түвидин, әтрапидин еқип өтәтти, улар өз өстәңлирини даладики барлиқ дәрәқләргичә
әвәткән еди. [5] Шуниң билән, у бихланған вақитта, мол сулар билән егизлиги барлиқ
дәрәқләрдин егиз болған, униң шахлири көпәйгән вә шахчилири узун болған; [6] асман-
дики барлиқ учар-қанатлар униң шахлирида угилиған, шахчилири астида даладики
барлиқ җаниварлар балилиған; униң сайиси астида барлиқ улуқ әлләр яшиған.
[7] Шундақ болуп униң шахлири кеңийип, у бүйүклүгидә гөзәлләшкән; чүнки униң йил-
тизлири мол суларға йәткән. [8] Худаниң бағчисидики кедир дәрәқләрму уни тосалмайт-
ти; қариғайлар униң шахлиридәк, чинар дәрәқлири униң шахчилиридәкму кәлмәйтти;
Худаниң бағчисидики һеч қандақ дәрәк гөзәлликтә униңға охшимайтти. [9] Мән уни шах-
лириниң көплүги билән гөзәл қилғанмән; Худаниң бағчисида болған барлиқ дәрәқләр,
йәни Ерәмдики дәрәқләр униңдин һәсәт қилған еди.
[10] Шуңа Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Чүнки у өзини егиз көтирип, учини булут-
ларға тақаштуруп узартқанлиғи, егизлигидин көңлиниң тәкәббурлашқанлиғи түпәйли-
дин, [11] әнди Мән уни үзүл-кесил бир тәрәп қилишқа уни әлләрниң арисидики мустәбит-

---

Пирәвнниң қошунлири Йерусалимни муһасиригә алған Бабил қошуниға қарши җәңгә чиққанда, мағлубийәткә учрап Мисирға чекингән.

31:2 **«Әнди сән бүйүклүгүңдә ким сән билән тәң болалайду?»** — Худаниң бу соали «Кимму сән билән тәң туралайду?» дегәнгә охшиғини билән, әмәлийәттә шундақ мәнада әмәс. 3-14-айәтләрдин қариғанда, Худаниң Мисирға ейтқан сөзи «Сән Асурийәдин һеч бүйүк әмәссән, Асурийәгә охшаш йәрниң тегигичә төвән қилинисән» дегәнгә баравәр.

31:3 **«Асурийәму Ливандики бир кедир дәриғи еди; униң орманлиққа сайә бәргән гөзәл шахлири болуп, у интайин егиз бойлуқ еди...»** — Асурийә империйәси бу бешарәттин 25 жил илгири, йәни миладийәдин илгәрки 612-жили Бабил тәрипидин һалак болған.

31:3 Дан. 4:7

31:6 Дан. 4:9

31:8 Яр. 2:8

31:10 **«Чүнки у өзини егиз көтирип, учини булутларға тақаштуруп узартқанлиғи, егизлигидин көңлиниң тәкәббурлашқанлиғи түпәйлидин, ...»** — ибраний тилида бу айәтниң шәкли: «Чүнки сән өзүңни егиз көтәргәнлигиң түпәйлидин, учини булутларға тақаштуруп узартқанлиғи, егизлигидин көңлиниң тәкәббурлашқанлиғи түпәйлидин...».

ниң қолиға тапшурдум; Мән уни рәзиллиги түпәйлидин һайдап чәткә қаққан едим. [12] Ят
адәмләр, йәни әлләр арисидики әң вәһшийләр уни кесип ташлиди. Шахлири тағлар вә
барлиқ җилғаларға жиқилип, униң шахчилири зиминдики барлиқ җираларға сундуру-
луп ятиду; йәр йүзидики хәлиқләр униң сайисидин чиқип униңдин нери кәтти. [13] Униң
жиқилған ғоли үстигә асмандики барлиқ учар-қанатлар қонуп яшайду; даладики бар-
лиқ җаниварлар шахлири үстидә туриду.
[14] Буниң мәхсити, сулардин суғирилидиған дәрәқләрниң һеч бири өзини егиз көтәрми-
сун, яки учини булутларға тақаштурмисун, яхши суғирилидиған дәрәқләрниң һеч бири
ундақ егизликкә көтирилмисун үчүндур; чүнки уларниң һәммиси өлүмгә бекитилгән
— йәрниң тәглиригә чүшүшкә бекитилгәнләрниң, өлидиған адәм балилириниң, һаңға
чүшидиғанларниң қатаридидур.
[15] — Шуңа Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — У тәһтисараға чүшкән күнидә, Мән униң
үчүн бир матәм тутқузғанмән; чоңқур суларни етиветип униң булақ-ериқлирини то-
сувәткәнмән; шуниң билән униң улуқ сулири тизгинләнгән. Мән Ливанни униң үчүн
қарилиқ кийгүздүм; униң үчүн даладики барлиқ дәрәқләр солишип кәтти. [16] Мән уни
һаңға чүшидиғанлар билән биллә тәһтисараға ташливәткинимдә, униң жиқилған чағ-
дики садаси билән әлләрни тәвритивәттим; шуниң билән Ерәм бағчисидики барлиқ
дәрәқләр, Ливандики сәрхил вә әң есил дәрәқләр, яхши суғирилған һәммә дәрәқләр
йәр тәглиридә туруп тәсәлли тапқан. [17] Униң сайисидә турғанлар вә әлләр арисида уни
қоллайдиғанлар униң билән тәң тәһтисараға, қилич билән өлтүрүлгәнләрниң йениға
чүшкән.
[18] Қени ейтә, Ерәм бағчисидики дәрәқләрниң қайсиси шан-шәрәп вә гөзәлликтә сән
Мисирға тәң келәләйтти? Бирақ сәнму Ерәм бағчисидики дәрәқләр билән тәң йәр тә-
глиригә чүшүрүлисән; сән хәтнә қилинмиғанлар арисида, қилич билән өлтүрүлгәнләр
билән биллә ятисән; мана бу Пирәвн вә униң топ-топ адәмлириниң һәммисиниң неси-
висидур, дәйду Рәб Пәрвәрдигар.

Мисирға қилинған мәрсийә

32 [1] Он иккинчи жили, он иккинчи айниң биринчи күнидә шундақ болдики,
Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[2] И инсан оғли, Мисир падишаси Пирәвн үчүн бир мәрсийәни ағзиңға елип униңға мун-
дақ дегин: — Сән өзүңни әлләр арисида бир ширға охшатқансән, бирақ сән деңиз-оке-

---

–Шуңа мүмкинчилиги барки, айәтниң биринчи җүмлиси *(Сән... түпәйлидин..)* Мисирға ейтилған. Бирақ җүмлә мошу айәттә түгимәйду; Мисирни көрсәткән болса пәқәт 18-айәткә кәлгәндә түгиши керәк. 11-18-айәтләр йәнила Асурийәгә ейтилған.

31:12 Әз. 28:7; 30:11

31:16 «Мән уни һаңға чүшидиғанлар билән биллә тәһтисараға ташливәткинимдә... ... яхши суғирилған һәммә дәрәқләр йәр тәглиридә туруп тәсәлли тапқан» — дәмәк, Асурийә империйәсидин илгири ғулиған империйәләр Асурийәниң ғулап кетишигә қарап «Биздин улуқ болған империйәму дәрвәқә ғулиди» дәп тәсәлли тапиду.

31:16 Йәш. 14:9

31:17 «Униң сайисидә турғанлар ... униң билән тәң тәһтисараға, қилич билән өлтүрүлгәнләрниң йениға чүшкән» — «...қилич билән өлтүрүлгәнләрниң йениға чүшкән» дегәнликниң мәнаси бәлким шуки, рәсмий дәпнә қилинмай тәһтисарада пәс дәп қаралған, яки болмиса тәһтисарада әң төвән җайда туридиған. Әһвалниң қандақ болушидин қәтъийнәзәр, Худа Пирәвн, Мисир вә қошунлириниң рәсмий дәпнә қилинмаслиғи арқилиқ, Өзиниң улардин рәнҗиғәнлигини башқа әлләргә көрситиду.

31:18 «Қени ейтә, Ерәм бағчисидики дәрәқләрниң қайсиси шан-шәрәп вә гөзәлликтә сән Мисирға тәң келәләйтти? ....Мана бу Пирәвн вә униң топ-топ адәмлириниң һәммисиниң несивисидур» — бешарәтниң бу әң ахирқи җүмлиси, йәни 18-айәт Мисир вә падишаси Пирәвнгә ейтилиду. Илгәрки 2-17-айәтләрниң һәммиси Асурийә империйәсиниң әһвалини тәсвирләйду; Мисирниң ақивити уларниңкигә охшаш болиду.

31:18 Әз. 28:10

анлар арисидики бир әждиһасән, халас; сән палақлишип ериқлириңни ешип таштуруп,
сулирини аяқлириң билән чалғитип, дәриялирини лейитип қойдуң.
[3] — Әнди Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Көп әлләрниң топ-топ адәмлири алдида Өз
торумни үстүңгә йейип ташлаймән; улар сени торумда тутуп тартишиду. [4] Мән сени
қуруқлуқта қалдуруп, далаға ташлаймән; асмандики барлиқ учар-қанатларни үстүңгә
қондуруп, йәр йүзидики җаниварларни сениңдин тоюндуримән; [5] гөшүңни тағлар усти-
гә қойимән, җилғиларни пүткүл әзайиң билән толдуримән; [6] Мән қениңниң еқишлири
билән зиминни һәтта тағларғичиму суғиримән; җиралар сән билән тошуп кетиду.
[7] Нуруңни өчүргинимдә, Мән асманларни тосуветимән, юлтузларни қара қилимән; қу-
яшни булут билән қаплаймән, ай нур бәрмәйду. [8] Асманлардики барлиқ парлайдиған
нурларни үстүңдә қара қилип, зиминиңгә қараңғулуқни қаплаймән, дәйду Рәб Пәрвәр-
дигар. [9] Мән әлләр арисиға, йәни сән тонумиған мәмликәтләр арисиға сениң һалактин
қалған адәмлириңни елип кәткинимдә, көп әлләрниң җүригини беарам қилимән; [10] Мән
көп әлләрни сән билән алақзадә қилимән, уларниң падишалири саңа қарап дәһшәтлик
қорқишиду; Мән қиличимни уларниң көз алдида ойнатқинимда, йәни сениң жиқилған
күниңдә уларниң һәр бири өз җан қайғусида һәр дәқиқә тәвриниду.
[11] — Чүнки Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Бабил падишасиниң қиличи үстүңгә
чиқиду. [12] Палванларниң қиличлири билән Мән сениң топ-топ адәмлириңни жиқи-
тимән; уларниң һәммиси әлләр арисидики мустәбитләрдур; улар Мисирниң пәхрини
йоқитиду, униң топ-топ адәмлири қурутуветилиду.
[13] Мән зор сулар бойидин барлиқ һайванлириниму һалак қилимән; инсан айиғи қайти-
дин уларни чалғатмайду, һайванларниң туяқлири қайтидин уларни лейитмайду. [14] Шу-
ниң билән Мән уларниң сулирини тиндуримән; уларниң ериқлирини сүпсүзүк майдәк
ақтуримән, дәйду Рәб Пәрвәрдигар. [15] — Мән Мисир зиминини вәйранә қилғинимда, зи-
мин өзиниң барлиғидин мәһрум болғинида, Мән униңдики барлиқ туруватқанларни
урувәткинимдә, әнди улар Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетиду.
[16] — Бу бир мәрсийә; улар уни оқуйду — Әлләрниң қизлири матәм қилип уни оқуй-
ду; мәрсийәни улар Мисир вә униң барлиқ топ-топ адәмлиригә оқуйду, — дәйду Рәб
Пәрвәрдигар.

Пирәвн тәһтисараға чүшиду

[17] Он иккинчи жили, айниң он бәшинчи күнидә йәнә шундақ болдики, Пәрвәрдигарниң
сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[18] И инсан оғли, Мисирниң топ-топ адәмлири үчүн аһ-зар чәккин; шуниңдәк уларни,
йәни уни күчлүк әлләрниң қизлири билән биллә төвәнгә, һаңға чүшидиғанларға һәмраһ

32:2 **«Сән өзүңни әлләр арисида бир ширға охшатқансән, бирақ сән деңиз-океанлар арисидики бир әждиһасән, халас»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Сән әлләр арисида бир ширдәк болған едиң, деңиз-океанлар арисида әждиһасән». «Әждиһа» дегән сөз мошу йәрдә йәнә *(Нил дәриясида көп тепилидиған)* тимсаһниму көрситиши мүмкин.

32:2 Әз. 29:3

32:3 Әз. 12:13; 17:20

32:7 Йәш. 13:10; Йо. 2:31, 3:15

32:8 **«Асманлардики барлиқ парлайдиған нурларни үстүңдә қара қилип, зиминиңгә қараңғулуқни қаплаймән, дәйду Рәб Пәрвәрдигар»** — йәнә тәкрарлаймизки, бу бешарәт бәлким һәм йеқинқи вақит *(Бабилниң һуҗуми арқилиқ)*ни һәм ахирқи заманлардики «Пәрвәрдигарниң күни»ниму көрситиду. Ахирқи заманлардиму әлләрни қорқутидиған «йеңи Бабил» пәйда болуши мүмкин *(«Вәһ.» 17-18-бапларни көрүң)*.

32:12 Әз. 28:7; 31:12; 31:2,18; 32:16

32:13 **«зор сулар»** — Нил дәрияси вә униң делтисини көрситиду.

32:17 **«Он иккинчи жили, айниң он бәшинчи күнидә...»** — бәлким он иккинчи айда, йәни жуқурқи бешарәттин икки һәптә кейин: 1-айәтни көрүң.

болушқа йәр тәглиригә чүшүрүп ташливәт; [19] гөзәлликтә сән кимдин артуқ един? Әнди
чүшүп, хәтнә қилинмиған билән биллә ят! [20] Улар қилич билән өлтүрүлгәнләр арисиға
жиқилиду; қилич суғурулди; у вә униң топ-топ адәмлириниң һәммиси сөрәп апири-
ветилсун! [21] Әнди палванларниң арисидики батур-әзимәтләр тәһтисараниң оттурисида
туруп Мисир вә уни қоллиғанларға сөз қилиду: —«Мана, улар чүшти, улар жим ятиду —
хәтнә қилинмиғанлар, қилич билән өлтүрүлгәнләр!».
[22] — Мана, шу йәрдидур Асурийә вә униң жиғилған қошуни; униң гөрлири өз әтрапи-
дидур; мана уларниң һәммиси өлтүрүлгән, қиличланған. [23] Уларниң гөрлири чоңқур
һаңниң тегидидур; униң жиғилған қошуни өз гөри әтрапида туриду; улар тирикләрниң
земинида адәмләргә вәһшәт салғанлар — буларниң һәммиси өлтүрүлгән, қиличланған.
[24] Мана Елам вә униң гөриниң әтрапида турған униң барлиқ топ-топ адәмлири; улар-
ниң һәммиси өлтүрүлгән, қиличланған, улар хәтнә қилинмиған пети йәр тәглиригә
чүшкәнләр — йәни тирикләрниң земинида адәмләргә өз вәһшитини салғанлар! Бирақ
һазир улар һаңға чүшкәнләр билән биллә иза-аһанәткә чөмиду.
[25] Кишиләр униң үчүн өлтүрүлгәнләр арисида, топ-топ адәмлири арисида бир орун рас-
лиған; хәлқиниң гөрлири униң әтрапидидур; уларниң һәммиси хәтнә қилинмиғанлар,
қиличланғанлар; шуңа улар һаңға чүшкәнләр билән биллә иза-аһанәткә қалиду; улар
өлтүрүлгәнләр арисиға ятқузулиду — гәрчә тирикләрниң земинида уларниң вәһшити
адәмләргә селинған болсиму!
[26] Мана шу йәрдә Мәшәк билән Тубал барлиқ топ-топ адәмлири билән туриду; улар-
ниң гөрлири өз әтрапидидур; уларниң һәммиси хәтнә қилинмиғанлар, қиличланған-
лар — гәрчә улар тирик туруватқанларниң земинида өз вәһшитини адәмләргә салған
болсиму! [27] Улар җәң қураллири билән тәһтисараға чүшкән, қиличлири өз беши астиға
қоюлған, хәтнә қилинмай туруп жиқилған палванлар арисида ятмайду; уларниң қәбиһ-
ликлири өз устиханлири үстидә болиду — гәрчә улар тирикләрниң земинида батур-
ларғиму вәһшәт салған болсиму!
[28] Сән Пирәвнму хәтнә қилинмиғанлар арисида тар мар болуп, қилич билән өлтүрүлгән-
ләр арисида ятисән.
[29] Мана шу йәрдә Едом, униң падишалири, барлиқ шаһзадилириму; улар күчлүк бол-
симу, қиличланғанлар билән биллә ятқузулиду; улар хәтнә қилинмиғанлар арисида,
һаңға чүшидиғанлар билән биллә ятиду.
[30] Мана шималдики шаһзадиләр, һәммиси; мана барлиқ Зидондикиләр, өлтүрүлгәнләр
билән биллә чүшкән; гәрчә өз күчи билән вәһшәт салған болсиму, улар һазир хиҗаләт-
тә қалди; улар хәтнә қилинмиған болуп, қиличланғанлар арисида йетип, һаңға чүши-
диғанлар билән биллә хиҗаләткә қалиду.
[31] Пирәвн буларни көриду, шуниңдәк өзиниң қиличланған топ-топ адәмлири тоғрилиқ,
йәни өзи вә қошуни тоғрилиқ улардин тәсәлли алиду, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар. [32] —
Гәрчә Мән униң вәһшитини тирик туруватқанларниң земиниға салдурған болсамму,
бирақ у хәтнә қилинмиғанлар арисиға, қилич билән өлтүрүлгәнләр арисиға ятқузули-
ду, — йәни Пирәвн вә униң барлиқ топ-топ адәмлири, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар.

32:18 **«И инсан оғли, Мисирниң топ-топ адәмлири үчүн аһ-зар чәккин; шуниңдәк уларни, йәни уни күчлүк әлләрниң қизлири билән биллә төвәнгә, һаңға чүшидиғанларға һәмраһ болушқа йәр тәглиригә чүшүрүп ташливәт»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «И инсан оғли, Мисирниң топ-топ адәмлири үчүн аһ-зар чәккин, сән вә күчлүк әлләрниң қизлири аһ-зар чекиңлар; шуниңдәк уларни һаңға чүшидиғанларға һәмраһ болушқа йәр тәглиригә ташливәт».
32:27 **«улар җәң қураллири билән тәһтисараға чүшкән, ... хәтнә қилинмай туруп жиқилған палванлар арисида ятмайду; уларниң қәбиһликлири өз устиханлири үстидә болиду — гәрчә улар тирикләрниң земинида батурларғиму вәһшәт салған болсиму!»** — демәк, Мәшәк вә Тубал дегән икки қәбилидикиләр (*һазирқи Русийәдики «Москва» вә «Тоболск» билән мунасивити бар болуши мүмкин*) җәңдә қирилип, батурлардәк дәпнә қилинмай, бәлки уларниң қәбиһлигини көрситиш үчүн устиханлири очуқ асман астида ятиду.

Йерусалимниң ғулиши
Күзәтчиниң вәзиписи

33 [1] Вә Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[2] И инсан оғли, әл-жутуңдикиләргә сөз йәткүзүп уларға мундақ дегин: — Мән
қилични мәлум бир зимин үстигә чиқарғинимда, зиминдики хәлиқ өз арисидин бир
адәмни тепип уни күзәтчи бекитсә, — [3] у қиличниң зимин үстигә чиққанлиғини көрүп,
канай челип хәлиқни агаһландурса, [4] кимдиким канай авазини аңлап, агаһни алмиса,
қилич келип уни елип кәтсә, әнди униң қени өз беши үстигә болиду. [5] У канай авази-
ни аңлап, агаһни алмиған; шуңа униң қени өзигә болиду; у агаһ алған болса, җенини
қутқузған болатти.
[6] Бирақ күзәтчи қиличниң келиватқинини көрүп, канай чалмай, хәлиқни агаһландур-
миса, әнди қилич келип улар арисидин бирәвни елип кәтсә, ундақта у өз қәбиһлигидә
елип кетилиду; бирақ униң қени үчүн Мән күзәтчидин һесап алимән.
[7] Әнди, и инсан оғли, Мән сени Исраил җәмәти үчүн күзәтчи дәп бекиткәнмән; сән Ме-
ниң ағзимдин хәвәр аңлап, уларға Мәндин агаһ йәткүзисән. [8] Мән рәзил адәмгә: «И рә-
зил адәм, сән чоқум өлисән» десәм, вә өзүң бу рәзилни йолидин яндурушқа сөз қилмай
уни агаһландурмисаң, у рәзил өз қәбиһлигидә өлиду; бирақ униң қени үчүн сәндин һе-
сап алимән. [9] Бирақ сән рәзилни йолидин йениш тоғрилиқ агаһландурсаң, у йолидин
янмиса, у өз қәбиһлигидә өлиду; бирақ өзүң өз җениңни қутқузуп қалисән.
[10] Әнди сән, и инсан оғли, Исраил җәмәтигә сөз қилип: — Силәр: «Бизниң итаәтсизли-
клиримиз вә гуналиримиз бешимиздидур, биз улар билән зәиплишип кетиватимиз;
әнди биз қандақму һаятқа еришимиз?» дәйсиләр. [11] Уларға сөзүмни йәткүзүп: «Мән һа-
ятим билән қәсәм қилимәнки, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар, — Мән рәзил адәмниң өлүми-
дин һеч хурсәнлигим йоқтур; пәқәт уларни рәзил йолидин йенип һаятқа еришсун дәй-
мән; рәзил йоллириңлардин йениңлар, йениңлар! Немишкә өлгүңлар келиду, и Исраил
җәмәти?!» — дегин.
[12] Вә сән, и инсан оғли, әл-жутуңдикиләргә мундақ дегин: — Һәққаний адәмниң һәққа-
нийлиғи асийлиқ қилған күнидә уни қутқузмайду; һәм рәзил адәм болса, у өз рәзил-
лигидин янған күнидә рәзиллигидин жиқилмайду; һәққаний адәм гуна садир қилған
күнидә, у әслидики һәққанийлиғи билән һаятта туривәрмәйду.
[13] Мән һәққанийға: «Сән бәрһәқ һаятқа еришсән» дегинимдә, у өз һәққанийлиғиға тай-
инип қәбиһлик садир қилса, әнди униң һәққаний ишлиридин һеч қайсиси әсләнмәйду;
әксичә у өткүзгән қәбиһлиги түпәйлидин өлиду.
[14] Әнди мән рәзилгә: «Сән чоқум өлисән» десәм, бирақ у гунайидин йенип, көз алдимда
адаләт вә һәққанийлиқни жүргүрсә — [15] Рәзил адәм қәризгә капаләткә алған нәрсини

33:7 Әз. 3:1

33:8 **«И рәзил адәм, сән чоқум өлисән»** — бу агаһ пәқәт җисманий җәһәтнила көрсәтмәйду, дәп қараймиз. Һәр бир адәм илгири-кейин *(Адәм атимизниң гунайиниң сәвәвидин)* өлиду. Мошу йәрдә көрситилгән өлүш Худаниң һозуридин, бәрикәтлиридин айрилиштин ибарәт дәп қараймиз *(11-айәтниму көрүң)*.

33:10 **«әнди биз қандақму һаятқа еришимиз?»** — яки «әнди қандақ яшаймиз?».

–Бу айәтләрдә «һәққанийлиқ» *(инсанниң һәққанийлиғи)* адәмниң өзлигидин чиқмайду, бәлки адәмниң Худаниң Өзигә таянғанлиғиниң бир мевиси, дәп испатлиниду. «һәққаний адәм» «өз һәққанийлиғи»ға таянса *(демәк, униң көзлири Худаға әмәс, өзигә болса)* түгишиду.

33:10 Әз. 24:23

33:11 Әз. 18:23, 32

33:12 Әз. 18:24

33:13 **«әксичә у өткүзгән қәбиһлиги түпәйлидин өлиду»** — ибраний тилида «әксичә у өткүзгән қәбиһлиги түпәйлидин, униңда өлиду».

–Бу айәтләрдә «һәққанийлиқ» *(инсанниң һәққанийлиғи)* адәмниң өзлигидин чиқмайду, бәлки адәмниң Худаниң Өзигә таянғанлиғиниң бир мевиси, дәп испатлиниду. «һәққаний адәм» «өз һәққанийлиғи»ға таянса *(демәк, униң көзлири Худаға әмәс, өзигә болса)* түгишиду.

қайтуруп бәрсә, — булаңчилиқта алғанни қайтуруп бәрсә — қәбиһлик садир қилмай,
һаят бәлгүлимилиридә маңса — әнди у бәрһәқ һаятқа егә болиду, у өлмәйду. [16] Униң
садир қилған гуналиридин һеч қайсиси әсләнмәйду; у адаләт вә һәққанийлиқни жүр-
гүргән — у бәрһәқ һаятқа егә болиду.
[17] Бирақ әл-жутуңдикиләр: «Рәбниң йоли һәммигә баравәр әмәс» дәйду; әмәлийәттә
уларниң йоли болса һәммигә баравәр әмәс.
[18] Һәққаний адәм өз һәққанийлиғидин йенип, қәбиһликни садир қилса, у буниңда өли-
ду. [19] Рәзил адәм өз рәзиллигидин йенип, адаләт вә һәққанийлиқ жүргүрсә, бу ишлардин
һаятқа егә болиду. [20] Лекин силәр: «Рәбниң йоли һәммигә баравәр әмәс» дәйсиләр; и
Исраил җәмәти, Мән һәр қайсиңларға өз йоллириңлар бойичә үстүңларға һөкүм чиқи-
римән!
[21] Вә шундақ болдики, сүргүн болған он иккинчи жили, онинчи айниң бәшинчи күнидә,
Йерусалимдин қачқан бириси йенимға келип: «Шәһәр бөсүлди!» — деди.
[22] Әнди қачқан адәмниң йетип келишиниң алдинқи ахшимида Пәрвәрдигарниң қоли
мениң вуҗудумға қонған еди; шуниң билән У ағзимни ечип қойди; ағзим ечилип, мән
йәнә гача болмидим.

Исраил зиминида қалғанлар тоғрилиқ бешарәт

[23] Вә Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[24] И инсан оғли, Исраил зиминидики харабә җайларда туруватқанлар: «Ибраһим пәқәт
бир адәм турупму бу зиминға мирас болған еди; бирақ биз көп адәммиз; әнди зимин
бәрибир бизгә тәқдим қилинди» — дәп ейтиватиду.
[25] Шуңа уларға мундақ дегин: — Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Силәр гөшни қан билән
йәйсиләр; силәр өз мәбудлириңларни баш көтирип издәйсиләр; силәр қан төкүвати-
силәр; әнди силәр зиминға мирас боламсиләр? [26] Силәр қиличиңларға тайинисиләр,
силәр жиркиничлик ишларни чиқирисиләр, һәр бириңлар өз хошнисиниң аялиға бу-
зуқчилиқ қилиду. Әнди силәр зиминға мирас боламсиләр?».
[27] Уларға мундақ дегин: — Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: Мән һаятим билән қәсәм
қилимәнки, бәрһәқ, харабә җайларда туруватқанлар қиличлинип жиқилиду; дала-
да қалғанни явайи һайванларниң йәветишкә тапшуримән; истиһкамлар вә ғарларда
турғанларму ваба кесилидин өлиду. [28] Мән зиминни вәйранә вә чөл-баяван қилимән;
униң күчидин болған пәхри йоқилиду; Исраилниң тағлири вәйранә болидуки, улар-

33:17 Әз. 18:25, 29; 33:20
33:20 **«и Исраил җәмәти, Мән һәр қайсиңларға өз йоллириңлар бойичә үстүңларға һөкүм чиқиримән!»** — бу муһим бабтики 1-20-айәтләрниң мәзмуни тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизниму көрүң.
–32:1-33:21дики бешарәтләр 29-31-баплардики Мисир тоғрилиқ бешарәтләрдин хелә бурун берилгән. Лекин бешарәтләрниң көпинчиси Мисир тоғрилиқ болғачқа, бурун берилгән бешарәтләрму 29-31-баплардики бешарәтләргә улап баян қилинған.
33:21 **«сүргүн болған он иккинчи жили, онинчи айниң бәшинчи күни... »** — бу вақит шәһәрниң ишғал болғинидин 18 ай кейинки вақит болуши мүмкин. Йерусалимдин Бабилға маңидиған йол адәттә 4 айлиқ болатти *(«Әзра 7:9ни көрүң)*. Текстниң бәзи көчүрмилиридә «он биринчи жил» дейилиду; бирақ бир қисим алимлар «он иккинчи жил» дейиш тоғра дәп қарайду; чүнки йәнә имканийәт барки, Исраил вә Бабил пүтүнләй охшимайдиған календарни ишләткән. Биз бу пикиргә майилмиз.
33:21 2Пад. 25; Әз. 24:26
33:22 **«Әнди қачқан адәмниң йетип келишиниң алдинқи ахшимида Пәрвәрдигарниң қоли мениң вуҗудумға қонған еди; шуниң билән У ағзимни ечип қойди; ағзим ечилип, мән йәнә гача болмидим»** — бу гачилиқ тәхминән алтә жил илгири башланған *(3:26-айәтни изаһити билән вә 24:32-айәтниму көрүң)*.
33:24 **«Ибраһим пәқәт бир адәм турупму бу зиминға мирас болған еди; бирақ биз көп адәммиз; әнди зимин бәрибир бизгә тәқдим қилинди»** — Бабилдикиләр Қанаанда *(Пәләстиндә)* турған Йәһудийларниң көпинчисини өлтүргән яки сүргүн қилған еди. Зиминда қалдурулған аз қисим адәмләр *(техи һеч товва қилмиған)* тәкәббурлишип шундақ сөз қилиду.
33:25 Яр. 9:4; Лав. 3:17

дин өткүчи һеч бир адәм болмайду. [29] Уларниң жүргүзгән жиркиничлик қилмишлири
түпәйлидин Мән зиминни вәйранә вә чөл-баяван қилғинимда улар Мениң Пәрвәрдигар
екәнлигимни тонуп йетиду.

Әзакиял пәйғәмбәр һәқиқәтән қарши елиндиму?

[30] — Әнди сән болсаң, и инсан оғли, әл-жутуңдикиләр һәрдайим сени ағзиға елип өйлириниң тамлириниң йенида вә дәрвазиларда сөзләп бир-биригә һәм һәр бири өз қериндишиға сән тоғрилиқ: «Қени берип, Пәрвәрдигардин немә сөз баркин, аңлап келәйли!» — дәйду.
[31] Улар жамаәт сүпитидә йениңға келип, Мениң хәлқимниң сүпитидә алдиңда олтириду; улар сөзлириңни аңлайду, бирақ уларға әмәл қилмайду; улар ағзи билән саңа
муһәббәт көрситиду, бирақ көңли һарам мәнпәәткә тартиду; [32] мана, сән улар үчүн
пәқәт йеқимлиқ аваз билән, сазлири убдан тәңшилип ейтилған муһәббәт нахшисисән,
халас; улар сөзлириңни аңлайду, бирақ уларға әмәл қилмайду. [33] Әнди буниң һәммиси
әмәлгә ашурулғинида (у бәрһәқ әмәлгә ашурулиду!) улар бир пәйғәмбәрниң уларниң арисида болғанлиғини тонуп йетиду.

Өтмүштики вапасиз падичи-баққучилар вә келәчәктә болидиған «Яхши Падичи »

34 [1] Вә Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: — [2] И инсан оғли, бешарәт
берип Исраилни бақҗучи падичиларни әйипләп мундақ дегин: — Падичиларға мундақ дегин: — Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Өзлиринила беқиватқан Исраилниң падичириниң һалиға вай! Падичиларниң падисини озуқландуруш керәк әмәсму?
[3] Силәр йеғини өзүңлар йәйсиләр, жуңини өзүңлар кийсиләр; бордалған есил мални
сойисиләр; лекин қойларни бақмайсиләр. [4] Аҗизларни күчәйтмидиңлар, кесәлләрни сақайтмидиңлар, зәхимләнгәнләрни теңип қоймидиңлар, тарқилип кәткәнләрни қайтуруп әкәлмидиңлар, езип кәткәнләрни издәп бармидиңлар; әксичә силәр зорлуқ-зумбулуқ вә рәһимсизлик билән улар үстидин һөкүм сүрүп кәлгәнсиләр.
[5] Улар падичисиз болуп тарқилип кәтти; улар тарқилип кетип даладики барлиқ һайванларға озуқ болуп кәтти. [6] Мениң қойлирим барлиқ тағлар арисидин, һәр жуқури егизлик үстидә тенәп кәтти; Мениң қойлирим пүткүл йәр йүзигә тарқип кәтти, бирақ уларни тепишқа тиришқучи яки издигүчи йоқ еди.
[7] Шуңа, и падичилар, Пәрвәрдигарниң сөзини аңлаңлар: —
[8] Мән һаятим билән қәсәм қилимәнки, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар, — Қойлиримниң падичиси болмиғачқа, улар ов болуп қалди, даладики һәр бир һайванға озуқ болди; чүнки Мениң падичилирим Өз падамни издимәйду, улар пәқәт өзлирини бақиду, Мениң қой-

---

33:28 **«Мән зиминни вәйранә вә чөл-баяван қилимән»** — яки «Мән зиминни вәйранә вә *(адәмни қорқутқучи)* бир вәһшәт қилимән».
33:31 **«Улар ағзи билән саңа муһәббәт көрситиду, бирақ көңли һарам мәнпәәткә тартиду»** — башқа бир хил тәржимиси: «Әмәлийәттә улар ағзида ейтқан шәхсий арзу-һәвәслиригә әмәл қилиду, көңли һарам мәнпәәткә тартиду».
33:31 Әз. 14:1-3; 20:1-3
33:33 **«Әнди буниң һәммиси әмәлгә ашурулғинида ... улар бир пәйғәмбәрниң уларниң арисида болғанлиғини тонуп йетиду»** — шүбһисизки, Йерусалимдин қачқан адәм келип шәһәрниң хәвирини ейтиши билән, хәлиқ Әзакиялни улуқ пәйғәмбәр дәп билип йәтти. Әпсус, улар Әзакиялниң сөзлирини пәқәт қулақ түвидила аңлап, үзүл-кесил товва қилмиған. Шуңа 24-29 айәттә алдин-ала ейтилған балаю-апәтләрму уларниң бешиға чүшүрүлүши керәк.
34:2 Йәр. 23:1
34:4 1Пет. 5:3

лиримни бақмайду. [9] — Шуңа, и падичилар, Пәрвәрдигарниң сөзини аңлаңлар!
[10] Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, Мән падичиларға қаршимән; Мән Өз қойлиримниң һесавини улардин алимән, вә уларни падини беқиштин тохтитимән; шуниң билән падичилар өзлириниму бақмайду; вә Мән қойлиримни уларға йәнә озуқ болмисун үчүн уларниң ағзидин қутулдуримән.
[11] Чүнки Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, Мән Өзүм өз қойлиримни издәп уларниң һалини сораймән; [12] падичи өзиниң қойлири арисида, тарап кәткән қойларни тепип баққандәк, Мәнму қойлиримни издәп бақимән; улар булутлуқ қараңғу күндә тарилип кәткән һәр бир җайлардин Мән уларни қутулдуримән.
[13] Мән уларни хәлиқләрдин епкелимән, уларни мәмликәтләрдин жиғимән, өз зиминиға апиримән; Мән уларни Исраил тағлири үстидә, ерик-үстәңләр бойида вә зиминдики барлиқ туралғу җайларда бақимән; [14] Мән уларни есил чимәнзарда бақимән; Исраил тағлири уларниң яйлиғи болиду; улар шу йәрдә убдан яйлақта ятиду; Исраил тағлири үстидә, мунбәт чимәнзарда озуқлиниду. [15] Мән Өзүм Өз падамни бақимән, уларни ятқузимән, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар. [16] — Мән йолдин тенәп кәткәнләрни издәймән, тарқилип кәткәнләрни қайтуримән; зәхимләнгәнләрни теңип қойимән, аҗизларни күчәйтимән; бирақ сәмригәнләр вә күчлүкләрни йоқитимән; падамни адаләт билән бақимән.
[17] Әнди силәргә кәлсәм, и Мениң падам, Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, Мән қой вә қой арисида, қочқарлар вә текиләр арисида һөкүм чиқиримән. [18] Әнди силәрниң яхши чимәнзарни йегиниңлар азлиқ қилип, чимәндики қалған от-чөпләрни аяқлириңлар билән чәйливетишиңлар керәкму? Силәр сүпсүзүк сулардин ичкәндин кейин, қалғинини аяқлириңлар билән лейитиветишиңлар керәкму? [19] Шуңа Мениң қойлиримға силәрниң аяқлириңлар чәйливәткәнни йейиштин, аяқлириңлар дәссәп лейитиветкәнни ичиштин башқа амал йоқ.
[20] Шуңа Рәб Пәрвәрдигар уларға мундақ дәйду: — Мана Мән, Мән Өзүм сәмригән қойлар вә оруқ қойлар арисида һөкүм чиқиримән. [21] Чүнки силәр мүрә-янпашлириңлар билән иштирип, мүңгүзлириңлар билән уларни тәрәп-тәрәпкә тарқитиваткичә үсисиләр, [22] — Мән уларни йәнә ов объекти болмисун дәп Өз падамни қутқузимән; вә Мән қой вә қой арисида һөкүм чиқиримән. [23] Мән уларниң үстигә бир падичини тикләймән, у уларни бақиду; у болса Мениң қулум Давут; у уларни беқип, уларға падичи болиду; [24] вә Мәнки Пәрвәрдигар уларниң Худаси болимән, Мениң қулум Давут улар арисида әмир болиду; Мәнки Пәрвәрдигар шундақ сөз қилдим. [25] Мән улар билән аман-хатирҗәмлик беғишлайдиған әһдини түзүп, житқуч һайванларни зиминдин түгитимән; улар бехәтәр болуп җаңгалда туриду, орманлиқларда қонуп ухлайду. [26] Мән уларни һәм егизлигим әтрапидики җайларни бәрикәтлик қилимән; ямғур-йеғинларни өз пәслидә яғдуримән; булар бәрикәтлик ямғурлар болиду.

34:13 Әз. 28:25
34:17 «Әнди силәргә кәлсәм, и Мениң падам, ... — Мана, Мән қой вә қой арисида, қочқарлар вә текиләр арисида һөкүм чиқиримән» — Әзакиял «падичилар»ни, йәни Исраил падишалири, каһинлири вә пәйғәмбәрлирини әйипләп чиқти. У һазир хәлиқ арисидики аҗиз-намратларни бозәк қилип кәлгән байлар вә мәнсәпдарлар *(сәмригән вә күчлүк қойлар)*ни әйипләшкә башлайду.
34:23 Йәш. 40:11; 42:1; 50:10; 52:13; 53:11; Йәр. 30:9; Юһ. 10:11
34:24 «Мәнки Пәрвәрдигар уларниң Худаси болимән, Мениң қулум Давут улар арисида әмир болиду» — 11-айәттә Пәрвәрдигар: «Өзүм қойлиримға падичи болимән» дәп вәдә қилиду. Мошу айәтләрдә у «Қулум Давут»ни уларға падичи болушқа тикләймән, дәйду. Давуттин улуқ, Давутниң оғли болған Мәсиһдә Худаниң бу икки вәдиси тәң әмәлгә ашурулған һәм ашурулиду. «Юһ.» 10-бап, җүмлидин Мәсиһниң «Мән Өзүм яхши падичидурмән» дегән сөзини көрүң.
34:24 Йәш. 55:4
34:26 «Мән уларни һәм егизлигим әтрапидики җайларни бәрикәтлик қилимән» — «егизлигим» *(яки «дөңлүгүм»)* Зион теғини көрситиду.

27 Даладики дәрәқләр мевилирини, тупрақ үндүрмилирини бериду; улар өз зиминида
бехәтәр туриду; Мән уларниң боюнтуруқ-асарәтлирини сундуруп, уларни қуллуққа
тутқанларниң қолидин қутулдурғинимда, улар Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни би-
лип йетиду. 28 Улар йәнә әлләргә ов болмайду, йәр йүзидики һайванлар йәнә уларни
йәвәтмәйду; улар бехәтәр туриду, һеч ким уларни қорқатмайду. 29 Мән улар үчүн даңқи
чиққан алаһидә бир бостанлиқ җайни тәминләймән; улар қайтидин зиминда ачарчи-
лиқта йиглап қалмайду, яки қайтидин әлләрниң мазақ объекти болмайду. 30 Андин
улар Мәнки Пәрвәрдигар Худасиниң улар билән биллә болидиғанлиғимни вә өзлири-
ниң, йәни Исраил җәмәтиниң Мениң хәлқим болидиғанлиғини билип йетиду, — дәйду
Рәб Пәрвәрдигар. 31 — Әнди силәр болсаңлар, и Мениң қойлирим, Мениң чимәнзарим-
дики қойлирим, инсанлардурсиләр, халас; Мән болсам силәрниң Худайиңлардурмән»
— дәйду Рәб Пәрвәрдигар.

Едом, йәни Сеир тоғрилиқ бешарәт

35 1 Вә Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
2 И инсан оғли, йүзүңни Сеир теғиға қаритип, бешарәт берип уни әйипләп мундақ
дегин: —
3 Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, и Сеир теғи, Мән саңа қаршимән; Мән қолумни
үстүңгә узартип, сени бир вәйранә вә чөл-баяван қилимән. 4 Мән шәһәрлириңни хара-
бә қиливетимән, вә сән вәйранә болисән; андин сән Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни
тонуп йетисән. 5 Чүнки сән мәңгүгә өчмәнлик сақлап кәлгәнсән, Исраилларниң бешиға
күлпәт чүшкән күнидә, қәбиһликниң җазалиниш вақти-саити тошқанда, уларни қилич
күчигә тапшуруп бәргәнлигиң түпәйлидин, 6 шуңа Мән һаятим билән қәсәм қилимән-
ки, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар, — Мән саңа қан төкүлүшни бекиттим; қан сени қоғлайду.
Сән қан төкүштин нәпрәтләнмигәнлигиң түпәйлидин, әнди қан сени қоғлап жүриду.
7 Мән Сеир теғини вәйранә вә чөл-баяван қилип, униңдин бесип өткүчи һәм униңға қай-
тқучини үзүп ташлаймән. 8 Мән униң тағлирини өлтүрүлгәнлири билән толдуримән;
сениң егизликлириңдә, сениң җилғилириңда, сениң барлиқ җиралириңда қилич билән
өлтүрүлгәнләр жиқилиду. 9 Мән сени мәңгүгә вәйранә қилимән; сениң шәһәрлириң
адәмзатсиз болиду; вә силәр Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетисиләр.
10 — Чүнки сән: «Бу икки әл, икки мәмликәт Мениңки болиду, биз уларға егә болимиз»
дегиниң түпәйлидин — гәрчә Мән Пәрвәрдигар шу йәрдә болған болсамму —, 11 әнди
Мән һаятим билән қәсәм қилимәнки, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар, — Мән сениң нәпри-
тиңдин чиққан аччиғиң бойичә вә һәситиң бойичә саңа муамилә қилимән; Мән үстүңгә
һөкүм чиқирип җазалишим билән, Мән улар арисида Өзүмни көрситимән.
12 Шуниң билән сениң Исраил тағлириға қарап: «Улар вәйран болди, улар бизгә йәм
болушқа тәқдим қилинди» дегән барлиқ һақарәтлириңни Мән Пәрвәрдигарниң аңлиғи-
нимни сәнләр тонуп йетисиләр. 13 Униң үстигә ағзиңларда силәр Маңа қарши чиқип

34:29 Әз. 36:6-38
34:31 Юһ. 10:11
35:2 **«йүзүңни Сеир теғиға қаритип, бешарәт берип уни әйипләп мундақ дегин: —»** — «Сеир» Едомниң башқа бир исми. Оқурмәнләрниң есидә бәлким барки, Яқуп вә Едом ука-ака болуп, улар арисида өчмәнлик пәйда болған. Гәрчә Едом Яқупни кәчүрүм қилған болсиму, униң кейинки әвлатлири болған Едомийлар Яқупниң әвлатлири болған Исраилға күчлүк өчмәнлик сақлап кәлгән.
35:5 Әз. 25:15
35:10 **«Бу икки әл, икки мәмликәт Мениңки болиду»** — «икки әл, икки мәмликәт» Йәһуда вә Исраил (*шималий падишалиқ*)ни көрситиду.
35:10 Зәб. 82:13

өзүңларни чоң көрситип, Маңа күпүрлүк қилған сөзүңләрни көпәйткәнсиләр; Мән
уларни аңлидим. 14 Шуңа Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Пүткүл йәр йүзи шатлинип
кәткинидә, Мән сени вәйранә қилимән.
15 Исраил җәмәтиниң мираси вәйран қилинғанда бунидин сән шатланғиниңдәк, Мән-
му саңа шундақ қилимән; сәнму, и Сеир теғи вә барлиқ Едом — силәрниң барлиғиңлар
вәйранә болиду; вә Едомийлар Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетиду.

Худа Өзиниң нами үчүн Исраилни әслигә кәлтүриду

36 1 Әнди сән, и инсан оғли, Исраил тағлириға бешарәт берип мундақ дегин: — Исраил
тағлири, Пәрвәрдигарниң сөзини аңлаңлар: —
2 Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Дүшмәнниң силәргә қарап: «Ваһ! Мәңгү жуқури жай-
лар бизгә тәәллуқ болди!» дегини түпәйлидин, 3 шуңа бешарәт берип мундақ дегин: —
Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Бәрһәқ, чүнки улар силәрни вәйранә қилип, әлләрдин
қалғанлириға тәвә қилишқа һәряндин силәрни әзгәнлиги түпәйлидин, вә силәр әлләр
арисида сөз-чөчәк вә төһмәт объекти болуп қалғанлиғиңлардин, 4 әнди шуңа, и Исраил
тағлири, Рәб Пәрвәрдигарниң сөзини аңлаңлар: — Рәб Пәрвәрдигар әлләрдин қалғанли-
риға олҗа һәм мазақ объекти болуп қалған тағлар, егизликләр, җиралар вә җилғиларға,
вәйран болған харабиләр вә ташливетилгән шәһәрләргә мундақ дәйду: —
5 Шуңа Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Хошал болушуп қәлбидики пүтүн өчмәнлиги
билән Мениң зиминимни өзлиригә тәәллуқ болушқа бекитип, уни булаң-талаң қили-
валайли дегән әлләрдин қалғанлириға вә Едомдикиләрниң һәммисигә бәрһәқ, Мән Өз
хәлқимгә болған қизғинлиғимдин чиққан аччиқ отида сөз қилдим: —
6 Исраил зимини тоғрилиқ бешарәт берип, тағлар, егизликләр, җиралар вә җилғиларға
сөз қилип мундақ дегин: — Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана, Мән Өз хәлқимгә
болған қизғинлиғимдин қәһрим билән сөз қилдим — чүнки силәр әлләрниң ма-
зақ-аһанәтлирини йегәнсиләр.
7 — Шуңа Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мән қолумни көтирип шундақ қәсәм ичкән-
ки, бәрһәқ, әтрапиңлардики әлләр өзиниң мазақ-аһанәтлирини өзи ишитиду. 8 Лекин
силәр, и Исраил тағлири, шахлинисиләр, хәлқим Исраилға мевә берисиләр; чүнки улар
пат арида қайтип келиду.
9 Чүнки мана, Мән силәр тәрипиңлардидурмән; Мән силәргә қараймән, силәр юмши-
тилисиләр һәм терилисиләр. 10 Вә Мән үстүңларда адәмләрни, йәни Исраилниң пүткүл
җәмәтини, уларниң барлиғини көпәйтимән; шәһәрләр аһалилик болиду, харабиләр
қайтидин қурулиду. 11 Мән үстүңларда адәм һәм һайванларни көпәйтимән, улар көпий-
ип нәсил көриду; Мән өткән заманлардикидәк силәрни олтирақлиқ қилимән; бәрһәқ,
һалиңларни әслидикидин әвзәл қилимән; силәр Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни би-
лип йетисиләр.
12 Мән үстүңларға адәмләрни, йәни хәлқим Исраилни маңдуримән; улар силәргә еги-
дарчилиқ қилиду, силәр уларниң мираси болисиләр; силәр йәнә уларни балилиридин
җуда қилмайсиләр. 13 Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Чүнки уларниң силәргә: «Силәр

36:1 Әз. 6:2
36:2 Әз. 35:10
36:3 **«Чүнки улар силәрни вәйранә қилип, әлләрдин қалғанлириға тәвә қилишқа һәряндин силәрни әзгәнлиги түпәйлидин,...»** — мошу айәттики «улар» вә «*(ят)* әлләрдин қалғанлар» бәлким *(1)* «Бабил» вә «башқа әлләр»ни көрситиду; *(2)* ахирқи замандики «дәҗҗал вә униңға беқинған әлләр»ни вә улардин «башқа әлләр»ни көрситиду. Бабил Исраилни ишғал қилип булаң-талаң қилғандин кейин асасән уни ташлап кәтти; әтрапидики әлләр қалған хәлиқниң аҗизлиғидин пайдилинип уни техиму көпрәк булаң-талаң қилди.
36:6 Әз. 34:29

адәмләрни йәйсиләр, өз елиңларни балилардин жуда қилғансиләр!» дегини түпәйли-
дин, [14] әнди силәр йәнә адәмләрни йемәйсиләр, өз елиңларни балилиридин йәнә жуда
қилмайсиләр, дәйду Рәб Пәрвәрдигар.
[15] — Мән силәргә йәнә әлләрниң мазақ-аһанәтлирини аңлатқузмаймән; силәр әлләрниң
тапа-тәнисини йәнә көтәрмәйсиләр, силәр өз елиңларни қайтидин жиқитмайсиләр, —
дәйду Рәб Пәрвәрдигар.
[16] Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[17] И инсан оғли, Исраил җәмәти өз зиминида турған чағларда, улар өз йоли һәм қил-
мишлири билән уни булғиған; Мениң алдимда уларниң йоли ай көргән аялниң на-
паклиғиға охшаш. [18] Шуңа зиминға төккән қан үчүн, зиминни мәбудлири билән
булғиғанлиғи үчүн, Мән қәһримни улар үстигә төктум; [19] Мән уларни әлләр арисиға
тарқитиветтим, улар мәмликәтләр ичигә тарилип кәтти; Мән уларниң йоллири һәм
қилмишлири бойичә уларниң үстигә һөкүм чиқардим.
[20] Улар баридиған һәр қайси әлләргә кәлгәндә, улар тоғрисида: «Булар Пәрвәрдигар-
ниң хәлқи, бирақ улар Униң зиминидин чиққан!» — дейилгәндә, улар йәнила Мениң
пак-муқәддәс намимни булғиған; [21] бирақ Мән Исраил җәмәти барған һәр қайси әлләр
арисида булғанған пак-муқәддәс намим үчүн көңүл бөлдум. [22] Шуңа Исраил җәмәти-
гә мундақ дегин: — Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мән бу ишни силәрни дәп әмәс,
и Исраил җәмәти, бәлки силәр барған һәр қайси әлләр арисида силәр булғиған өз
пак-муқәддәс намим үчүн қилимән. [23] Мән әлләр арисида булғанған, Өзүмниң бүйүк
намимни пак-муқәддәс дәп көрситимән; намимни дәл силәр улар арисида булғиған;
уларниң көз алдида Мән Өзүмни силәрниң араңларда пак-муқәддәс көрсәткинимдә, әл-
ләр Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни билип йетиду, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар. [24] Мән
силәрни әлләр арисидин елип, мәмликәтләр ичидин жиғип, силәрни өз зиминиңларға
қайтуримән.
[25] — Мән сүпсүзүк суни үстүңларға чачимән, буниң билән силәр пак болисиләр. Силәр-
ни һәммә паскинилиғиңлардин вә бутлириңлардин паклаймән. [26] Мән силәргә йеңи
қәлб беримән, ичиңларға йеңи бир роһ салимән; тениңлардики таш жүрәкни елип
ташлап, меһрлик бир қәлбни ата қилимән. [27] Мениң Роһумни ичиңларға киргүзүп,
силәрни әмир-пәрманлирим бойичә маңғузимән, һөкүмлиримни тутқузимән, шуниң
билән уларға әмәл қилисиләр; [28] силәр Мән ата-бовилириңларға тәқдим қилған зимин-
да яшайсиләр; Мениң қовмим болисиләр, Мән силәрниң Худайиңлар болимән. [29] Мән
силәрни барлиқ паскиничиликтин қутқузимән; Мән буғдайни авун болушқа буйруймән;
үстүңларға һеч ачарчилиқни қоймаймән; [30] Мән дәрәқләрниң мевисини вә етиздики
мәһсулатларни көпәйтимәнки, силәр ачарчилиқ түпәйлидин әлләр арисида шәрмәндә
болмайсиләр. [31] Силәр рәзил йоллириңлар вә начар қилмишлириңларни әсләп, қәбиһ-
ликлириңлар вә жиркиничлик қилғанлириңлар үчүн өз-өзүңлардин жиркинисиләр.
[32] Силәргә мәлум болсунки, бу ишни қилишим силәр үчүн әмәс , — дәйду Рәб Пәрвәрди-
гар, — өз йоллириңлар үчүн хиҗил болуп шәрмәндә болуңлар, и Исраил җәмәти.
[33] — Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мән қәбиһлигиңлардин паклиған күнидә, Мән
шәһәрләрни аһалилик қилимән, харабә қалған җайларму қайтидин қурулиду. [34] Вәйран
қилинған зимин өтүп кетиватқан һәр бириниң көз алдида вәйранә көрүнсиму, у қайти-

36:20 Йәш. 52:5; Рим. 2:24
36:26 **«...меһрлик бир қәлбни ата қилимән»** — ибарний тилида бу сөз «...гөш жүрәкни ата қилимән» дейилгән.
36:26 Йәр. 32:39; Әз. 11:19
36:29 Әз. 34:29
36:31 Әз. 6:9; 20:43; 16:61,63
36:32 **«бу ишни қилишим силәр үчүн әмәс,...»** — демәк, бу ишни Худа Өзи үчүн қилиду.

дин терилиду. [35] Шуниң билән улар: «Бу вәйран қилинған зимин худди Ерәм бағчисидәк
болди; харабә, вәйран қилинған шәһәрләр һазир мустәһкәмләнди, аһалилик болди» —
дәйду.
[36] Вә әтрапида қалған әлләр Мәнки Пәрвәрдигарниң бузулған жайларни қурғучи һәм
вәйранә қилинған йәрләрни қайтидин териғучи екәнлигимни билип йетиду; Мәнки
Пәрвәрдигар сөз қилдим, униңға әмәл қилимән.
[37] Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мән йәнила Исраилниң җәмәтиниң бу ишларни
тиләйдиған дуа-тилавәтлиригә иҗабәт қилғучи болимән; Мән қой падисидәк уларниң
адәмлирини көпәйтимән; [38] муқәддәс дәп айрилған қурбанлиқ қой падисидәк, бекитил-
гән һейт-байрамлириға беғишланған қой падиси Йерусалимға толдурулғандәк, харабә
болған шәһәрләр қайтидин адәм падилири билән толдурулиду; улар Мениң Пәрвәрди-
гар екәнлигимни билип йетиду.

Қуруқ сүйәкләргә толған җилға — Исраилниң тирилиши

37 [1] Пәрвәрдигарниң қоли вуҗудумға қонди; Пәрвәрдигар мени Роһи билән көтирип
чиқип, бир җилғиниң оттурисиға турғузди; у йәр сүйәкләргә толди. [2] У мени
сүйәкләр әтрапидин уяқ-буяққа өткүзди; мана, бу очуқ җилғида сүйәкләр интайин
нурғун еди; вә мана, улар интайин қуруп кәткән еди.
[3] У мәндин: — И инсан оғли, бу сүйәкләр қайтидин яшнамду? — дәп сориди. Мән: — И Рәб
Пәрвәрдигар, сән билисән, — дедим.
[4] У маңа мундақ деди: И инсан оғли, бу сүйәкләр үстигә бешарәт берип мундақ дегин:
«И қуруқ сүйәкләр, Пәрвәрдигарниң сөзини аңлаңлар! [5] Рәб Пәрвәрдигар бу сүйәкләргә
мундақ дәйду: — Мана, Мән силәргә бир роһ-нәпәс киргүзимән, вә силәр һаят болиси
ләр. [6] Мән үстүңларға пәй-сиңирләрни салимән, силәрни терә билән япимән, силәргә
роһ-нәпәс киргүзимән; вә силәр Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни билип йетисиләр».
[7] Шуңа мән буйрулғини бойичә бешарәт бәрдим; мән бешарәт беришимгә, бир шавқун
көтирилди, мана җалақ-җулақ бир аваз аңланди, сүйәкләр җипсилишип, бир-биригә
қошулди.
[8] Мән көрдум, мана, пәй-сиңирләр вә әт уларниң үстигә келип уларни қаплиди; бирақ
уларда һеч роһ-нәпәс болмиди.
[9] У маңа: — И инсан оғли, роһ-нәпәскә бешарәт берип мундақ дегин: «Рәб Пәрвәрдигар
мундақ дәйду: Төрт тәрәптин шамал кәлгәйсиләр, и роһ-нәпәс, вә мошу өлтүрүлгәнләр
тирилсун үчүн уларниң үстигә пүвләңләр» — деди.
[10] Шуңа мән буйрулғандәк бешарәт беривидим, роһ-нәпәс уларға кирди-дә, улар һаят
болуп тик турди — бүйүк бир қошунға айланди.
[11] Вә У маңа мундақ деди: — И инсан оғли, бу сүйәкләр болса Исраилниң пүтүн җәмәти-
дур. Мана, улар: «Бизниң сүйәклиримиз қуруп кәтти, үмүтүмиз үзүлди; биз түгәштуқ!»
— дәйду.
[12] Шуңа бешарәт берип уларға мундақ дегин: «Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана,

---

36:35 Йәш. 51:3; Әз. 28:13
36:36 Әз. 17:24; 22:14; 37:14
37:1 **«Пәрвәрдигар мени Роһи билән көтирип чиқип,..»** — ибраний тилида «Пәрвәрдигар мени Роһ билән көтирип чиқип,...». Демәк, Пәрвәрдигар Өз Роһи билән пәйғәмбәрни көтәрди.
37:5 **«мән силәргә бир роһ-нәпәс киргүзимән, вә силәр һаят болисиләр»** — ибраний тилида «роһ» вә «нәпәс» бир сөз.
37:9 **«роһ-нәпәскә бешарәт берип мундақ дегин: «Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: Төрт тәрәптин шамал кәлгәйсиләр, и роһ-нәпәс,...»** — ибраний тилида «роһ» *(яки «роһ-нәпәс»)* вә «шамал» бир сөз.
–«Төрт тәрәптин шамал кәлгәйсиләр, ...» ибраний тилида «төрт тәрәптики шамалдин кәлгәйсиләр, ...»

Мән гөрүңләрни ечип, силәрни гөрүңләрдин чиқиримән, и Мениң хәлқим, силәрни
Исраил зиминиға елип киримән; [13] Мән гөрүңләрни ачқинимда, силәрни гөрүңләрдин
чиқарғинимда, и Мениң хәлқим, силәр Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни билип йети-
силәр. [14] Вә Мән Өз Роһумни силәргә киргүзимән, силәр һаят болисиләр; вә Мән силәрни
өз зиминиңларда турғузимән; силәр Мәнки Пәрвәрдигарни шундақ сөзни қилип, шуни
ада қилди, дәп билип йетисиләр».

Икки таяқниң бир болуши тоғрилиқ бешарәт

[15] Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[16] И инсан оғли, бир таяқни елип, униң үстигә «Йәһуда вә униң һәмраһлири болған
Исраиллар үчүн» дәп язғин; йәнә бир таяқни елип, униң үстигә «Йүсүп, йәни Әфраим
вә униң һәмраһлири болған пүтүн Исраил җәмәтидикиләр үчүн» дәп язғин; [17] вә уларни
бир-биригә улап қой; улар қолуңда бир болиду.
[18] Хәлқимдикиләр сәндин: «Бу ишлар билән немини чүшәндүрмәкчи бизгә дәп бәрмәм-
сән?» дәп сориса, [19] уларға: — Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Мана, Мән Әфраимниң вә
униңға һәмраһ болған Исраил қәбилилириниң қоли тутқан Йүсүпниң тайиғини елип,
уни Йәһуданиң тайиғиға қошуп улап, уларни бирла таяқ қилимән; улар Мениң қолумда
бир таяқ болиду».
[20] Сән язған таяқларни уларниң көз алдида қолуңда тутуп уларға шундақ дегин: —
[21] Рәб Пәрвәрдигар шундақ дәйду: — Мана, Мән Исраил балилирини барған әлләр ариси-
дин елип, уларни һәряндин жиғип өз зиминиға епкелимән. [22] Мән уларни Исраил тағ-
лириниң үстидә бир әл қилимән; бир падиша уларниң һәммисигә падиша болиду; улар
қайтидин икки әл болмайду, яки қайтидин икки падишалиққа һеч бөлүнмәйду. [23] Улар
өзлирини қайтидин уларниң мәбудлири, ләнәтлик ишлири яки асийлиқлириниң
һечқайисиси билән һеч булғимайду; Мән уларни гуна өткүзгән олтирақлашқан җай-
лиридин қутқузуп, уларни пакландуримән; улар Мениң хәлқим болиду, Мән уларниң
Худаси болимән. [24] Вә Мениң қулум Давут уларға падиша болиду; уларниң һәммисиниң
бирла падичиси болиду; улар Мениң һөкүмлиримдә меңип, Мениң бәлгүлимилирим-
ни тутуп уларға әмәл қилиду. [25] Улар Мениң қулум Яқупқа тәқдим қилған, ата-бовили-
риңлар туруп кәлгән зиминда туриду; улар униңда туриду — улар, уларниң балилири,
вә балиларниң балилири мәңгү туриду — Мениң қулум Давут уларниң шаһзадиси бо-
лиду. [26] Мән улар билән аман-хатирҗәмлик беғишлайдиған бир әһдә түзимән; бу улар
билән мәңгүлүк бир әһдә болиду; Мән уларни җайида маканлаштуруп көпәйтимән; вә
Мениң муқәддәс җайимни улар арисиға мәңгүгә тикләймән. [27] Мениң туралғу җайим
уларда болиду; Мән уларниң Худаси болимән, улар Мениң хәлқим болиду. [28] Мениң
пак-муқәддәс җайим улар арисида мәңгүгә тикләнгәндә, әнди әлләр Өзүм Пәрвәрдигар-
ниң Исраилни пак-муқәддәс қилғучи екәнлигимни билип йетиду.

37:22 **Юһ. 10:16**

37:24 **Йәш. 40:11; Йәр. 30:9; Әз. 34:23**

37:25 **«Мениң қулум Давут уларниң шаһзадиси болиду»** — бу сөзниң мәнасида икки мүмкинчилик бар: — *(1)* Худа Давут падишани тирилдүрүп уларға падиша сүпитидә тикләйду. *(2)* мошу сөзләр Давутниң әвлади Қутқузғучи-Мәсиһни көрситиду *(34-бапни көрүң)*. Бизниңчә һәр иккиси тоғридур. Шу чағда Худаниң сәлтәнити йәр йүзигә кәлгәндә, Давут пәйғәмбәр йәр йүзидә туруп, Исраил вә аләмниң һәқиқий падишаси вә падичиси болған Мәсиһкә вәкил болуп уларниң падишаси болуши мүмкин.

37:26 **Зәб. 88:4-5; Әз. 34:25; 2Кор. 6:16**

37:27 **«Мениң туралғу җайим уларда болиду; Мән уларниң Худаси болимән, улар Мениң хәлқим болиду»** — мошу бешарәт 40-48-бапларда тәпсилий һалда ечилиду.

37:27 **Әз. 11:20; 14:11**

Ахирқи заманлар — «Гог»ни әйипләйдиған бешарәт

38 [1] Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[2] Инсан оғли, йүзүңни Магог зиминидики Рош, Мәшәк вә Тубалниң әмри Гогқа қаритип уни әйипләп бешарәт берип шундақ дегин: —
[3] Рәб Пәрвәрдигар шундақ дәйду: «Мана, и Гог, — Рош, Мәшәк вә Тубалниң әмри, Мән саңа қаршимән; [4] Мән сени арқаңға яндуруп, еңигиңгә илмәкләрни селип, сән вә пүтүн қошуңни — атлар вә атлиқ әскәрләрни, һәммиси толуқ қуралланған, сипар-қалқанларни көтәргән, қилич тутқан топ-топ кишиләрни җәңгә чиқиримән; [5] Парс, Ефиопийә вә Пут, һәммиси қалқан-дубулға билән қураллиниду, [6] — Гомер вә униң барлиқ топ-топ адәмлири, шималниң әң қәридин кәлгән Тогармаһ җәмәти вә униң барлиқ топ-топ адәмлири, бу көп әлләр саңа һәмраһ болуп биллә болиду. [7] Өзүңни тәйярла; сән вә саңа жиғилған барлиқ топ-топ адәмлириң тәйярланған петида бол; сән уларға назарәтчилик қилисән.
[8] Көп күнләрдин кейин сән җәңгә чақирилисән; сән ахирқи жилларда қиличтин қутқузулған, көп әлләрдин жиғилған хәлиқниң зиминиға, йәни узундин бери вәйран келинип кәлгән Исраил тағлириға һуҗум қилисән; униң хәлқи әлләрдин жиғилған болуп, уларниң һәммиси аман-есән турувериду; [9] сән, барлиқ топ адәмлириң вә саңа һәмраһ болған нурғун әлләр билән биллә алға бесип, боран-чапқундәк келисән; сән йәр йүзини қаплиған булуттәк болисән.
[10] — Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Шу күни шундақ болидуки, көңлүңгә башқичә хияллар кирип, сән рәзил һейлә-нәйрәңни ойлап чиқисән; [11] сән: «Мән сепилсиз йеза-кәнтләр җайлашқан зиминға бесип киримән; мән аман-есән туруватқан бир хәлиққә йеқинлишимән — уларниң һәммиси сепилсиз, тақақсиз вә дәрвазисиз туруватиду», дәйсән, — [12] «Шуниң билән олҗиларни елип, булаң-талаң қилимән; қолумни әслидә вәйран болуп әндиликтә маканлиқ болған җайларға, әлләрдин жиғилған, мал-дунияға егә болған, дунияниң киндигидә яшаватқан хәлиққә қарши қилимән».
[13] Шу тапта Шеба, Дедан, Таршиштики содигәрләр барлиқ яш ширлири билән сәндин: «Сән олҗа елишқа кәлдиңму? Сән топ-топ адәмлириңни булаң-талаң қиливелишқа — алтун-күмүчни елип кетишкә, мал-дунияни елип кетишкә, зор бир олҗиға еришивелишқа жиғдиңму?» — дәп сорайду.
[14] Шуңа бешарәт бәргин, и инсан оғли, Гогқа шундақ дегин: — Рәб Пәрвәрдигар шундақ дәйду: — Мениң хәлқим Исраил аман-есән болидиған күнини, сән билип йәтмәмсән?
[15] Сән өз җайиңдин, йәни шималниң әң чәт җайидин чиқисән, сән вә саңа һәмраһ болған нурғун әлләр, һәммиси атлиқ болуп, топ-топ адәмләр, чоң қошун болисән. [16] Сән йәр йүзини қаплиған булуттәк хәлқим Исраилға қарши чиқисән — бу ахирқи заманларда

38:2 «йүзүңни Магог зиминидики Рош, Мәшәк вә Тубалниң әмри Гогқа қаритип...» — башқа бир хил тәрҗимиси: «йүзүңни Магог зиминидин болған Мәшәк вә Тубалниң каттиваш шаһзадиси болған Гогқа қаритип...». Мәшәк вә Тубал шу дәвирләрдә һазирқи Түркийәдә турған икки қәбилә еди. Уларниң һазирқи Русийәдики «Москва» вә «Тоболск» билән мунасивити бар болуши мүмкин. Бәзи алимлар «Рош»ни һазирқи «Русийә» билән мунасивити бар, дәп қарайду.

38:2 Вәһ. 20:8

38:4 Әз. 29:4; 39:2

38:5 «Пут» — һазирқи «Ливийә» (*«Либя»*).

38:6 «Гомер» — бәзи алимлар «Гомер»ни һазирқи «Германийә» билән мунасивити бар, дәп қарайду. «Тогармаһ»ниң ким екәнлигини бир немә дейиш тәс, бирақ Пәләстин яки Бабилға нисбәтән «шималий әң қәри» болған җай Сибирийәдур.

38:7 «сән уларға назарәтчилик қилисән» — башқа бир хил тәрҗимиси: «сән уларға муһапизәтчи болисән».

38:9 Әз. 30:18

38:13 «Шеба, Дедан, Таршиш...» — «Шеба» вә «Дедан» — Әрәб милләтлири еди. «Таршиш» — чоң бир сода шәһири *(жуқуриқи 27:12-айәттики изаһатни көрүң)*.

– «Яш ширлири» — буларға охшайдиған, улар билән сода қилидиған әлләр. Айәтниң мәнаси бәлким Гог Исраилға һуҗум қилғанда уларму әһвалдин пайдиланмақчи болиду.

болиду — Мән сени өз зиминимға қаршилишишқа чиқиримән; шундақ қилип Мән сән арқилиқ, и Гог, әлләрниң көз алдида Өзүмниң пак-муқәддәс екәнлигимни көрсәткәндә, улар Мени тонуйду».
[17] Рәб Пәрвәрдигар шундақ дәйду: — Мән қедимки заманларда қуллирим болған Исраилдики пәйғәмбәрләр арқилиқ бешарәт қилған бириси сән әмәсму? Улар шу күнләрдә, шундақла көп жиллардин бери, Мениң сени хәлқимгә қаршилишишқа чиқиридиғанлиғим тоғрилиқ бешарәт бәргән әмәсму?
[18] Вә шу күни, йәни Гог Исраил зиминиға қарши чиққан күни шундақ болидуки, — дәйду
Рәб Пәрвәрдигар, — ғәзивим билән Мениң қәһрим өрләп чиқиду. [19] Мениң Өз хәлқимгә
болған қизғинлиғимдин, ғәзәп билән шундақ сөз қилғанмәнки, Исраил зиминида зор
йәр тәврәш болиду; [20] шуниң билән деңиздики белиқлар, асмандики учар-қанатлар, даладики һайванлар, йәр йүзидики өмилигүчи һайванлар вә йәр йүзидә турған барлиқ инсанлар Мениң йүзүм алдида тәвринип кетиду; тағлар өрүлүп, тик ярлар ғулап кетиду, барлиқ тамлар йәргә өрүлүп чүшиду.
[21] Мән барлиқ тағлиримда униң билән қаршилишишқа бир қилич чақиримән, — дәй-
ду Рәб Пәрвәрдигар, — һәр бирсиниң қиличи өз қериндишигә қарши чиқиду. [22] Мән
ваба кесили вә қан төкүш билән униңға һөкүм чиқирип жазалашқа киришимән; Мән униңға, униң қошунлири үстигә, униңға һәмраһ болған нурғун әлләр үстигә дәһшәтлик
ямғур, зор мөлдүр ташлири, от вә гүнгүрт яғдуримән; [23] Мән Өзүмни улуқлап, Өзүмни
пак-муқәддәс дәп көрситимән; вә нурғун әлләрниң көз алдида намайән болимән, улар Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетиду».

Гог вә Магог тоғрилиқ бешарәтниң башқа тәпсилатлири

39 [1] — Әнди сән, и инсан оғли, Гогни әйипләп бешарәт берип шундақ дегин: — Рәб
Пәрвәрдигар шундақ дәйду: — Мана, и Гог, — Рош, Мәшәк вә Тубалниң әмри, Мән
саңа қаршимән; [2] Мән сени арқаңға яндуруп, йетәкләп, сени шималниң әң қәридин
чиқиримән, Исраилниң тағлири үстигә таҗавуз қилдуримән; [3] Мән оқяйиңни сол
қолуңдин уруп ташлиғузуветимән, оқлириңни оң қолуңдин чүшүрүветимән; [4] сән
Исраил тағлириниң үстигә жиқилисән; сән вә сениң барлиқ қошунлириң, саңа һәмраһ болған әлләр жиқилисиләр; Мән сени барлиқ житқуч учар-қанатларға гөш, даладики
барлиқ һайванларға ов болушқа тәқдим қилдим. [5] Сән далада жиқилисән; чүнки Мән
шундақ сөз қилдим, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар. [6] Мән Магог үстигә вә деңиз бойида аманесән турғанларға от яғдуримән; улар Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни тонуп йетиду.
[7] Мениң пак-муқәддәс намимни хәлқим Исраил арисида тонутимән; пак-муқәддәс намимниң қайтидин булғинишқа қәтъий йол қоймаймән; әлләр Мениң Пәрвәрдигар, Исраилда турған Муқәддәс Болғучиси екәнлигимни билип йетиду.
[8] Мана, у келиду! Бу ишлар чоқум болиду, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар, — бу дәл Мән ей-
тқан күнидур. [9] Исраил шәһәрлиридә туруватқанлар чиқип қуралларни, җүмлидин сипар-қалқанлар, оқялар, тоқмақлар вә нәйзиләрни көйдүрүп от қалайду — улар булар
билән йәттә жил от қалайду. [10] Даладин һеч отун елинмайду, орманлардин һеч яғач ке-

---

38:17 **«Мән қедимки заманларда қуллирим болған Исраилдики пәйғәмбәрләр арқилиқ бешарәт қилған бириси сән әмәсму? Улар шу күнләрдә, шундақла көп жиллардин бери, Мениң сени хәлқимгә қаршилишишқа чиқиридиғанлиғим тоғрилиқ бешарәт бәргән әмәсму?»** — бу айәт үстидә биз «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
38:17 Чөл. 24:7
38:19 Әз. 36:5, 6
39:2 Әз. 38:4
39:4 Әз. 33:27

силмәйду; чүнки улар қуралларни от қалашқа ишлитиду; улар өзлиридин олҗа тутқан-
ларни олҗа тутиду, өзлирини булаң-талаң қилғанларни булаң-талаң қилиду, — дәйду
Рәб Пәрвәрдигар.
[11] Вә шу күнидә шундақ болидуки, Исраил зиминидин, йәни деңизниң шәрқий қирғиқи-
дин өтидиғанларниң җилғисидин Гогқа бир йәрлик болуши үчүн бир орунни беримән;
бу йәрлик болса өткүчиләрниң йолини тосиду; улар шу йәрдә Гог вә униң барлиқ топ-
топ адәмлирини көмиду; у «Һамон-Гог җилғиси» дәп атилиду. [12] Исраил җәмәти зими-
нини һалал қилиш үчүн, уларни йәттә ай көмиду; [13] зиминдики барлиқ хәлиқ уларни
йәрликкә қойиду; шуниң билән Өзүм улуқланған мошу күнидә бу иш уларға шәрәп бо-
лиду, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар.
[14] Улар бир нәччә адәмни зиминни давамлиқ арилап, таҗавузчиларниң зимин йүзидә
қалған җәсәтлирини көмүштәк алаһидә ишни қилиш үчүн айрийду; улар шу йәттә ай
түгигәндә, андин җәсәтләрни издәш хизмитини башлайду. [15] Бу «зиминдин өткүчиләр»
айлинип жүриду; әгәр бириси адәмниң устихинини көргән болса, у униң йениға бир
бәлгү тикләйду; «издәп көмгүчиләр» уни Һамон-Гог җилғисиға дәпнә қилғичә бәлгү
туриду [16] (җилғида «Һамонаһ» дәп аталған бир шәһәр болиду). Улар шу йол билән зи-
минни паклайду.
[17] — «Вә сән, и инсан оғли, Рәб Пәрвәрдигар шундақ дәйду: — һәр қандақ учар-қанат-
лар, даладики барлиқ һайванларға мундақ дегин: «Жиғилишип келиңлар, Мән силәргә
қилмақчи болған қурбанлиғимға, йәни Исраил тағлири үстидә қилинған чоң қурбан-
лиққа һәряндин җәм болуңлар! Силәр шу йәрдә гөш йәп, қан ичисиләр. [18] Силәр батур-
ларниң гөшини, йәр йүзидики шаһзадиларниң қенини — қочқарларниң, өшкиләрниң,
топақларниң қенини ичисиләр — уларниң һәммиси Башандики бордалған маллардур!
[19] Силәр Мән силәргә қилмақчи болған қурбанлиғимдин, тойғичә май йәп, тойғичә қан
ичисиләр! [20] Силәр дәстихинимда атлар вә җәң һарвусидикиләр, батурлар, барлиқ җәң-
чи палванлар билән тоюнисиләр» — дәйду Рәб Пәрвәрдигар. [21] — вә Мән Өз шан-шәри-
вимни әлләр арисиға көрситимән, барлиқ әлләр Мениң жүргүзгән җазалиримни вә
уларниң үстигә қойған қолумни көриду. [22] Вә шу күндин тартип Исраил җәмәти Мениң
Пәрвәрдигар, уларниң Худаси екәнлигимни билип йетиду.
[23] Әлләр Исраил җәмәтиниң қәбиһлиги, Маңа асийлиқ қилғанлиғи түпәйлидин сүргүн
болғанлиғини билип йетиду; мана, Мән йүзүмни улардин йошуруп, уларни дүшмән-
лириниң қолиға тапшурдум; уларниң һәммиси қиличлинип жиқилди. [24] Уларниң пас-
киничилиғи вә асийлиқлири бойичә Мән уларни бир тәрәп қилдим, йүзүмни улардин
йошурдум.

Худаниң Исраил үчүн ахирқи мәхсәтлири

[25] Шуңа Рәб Пәрвәрдигар шундақ дәйду: — Мән һазир Яқупни сүргүн болғанлиғидин
әслигә қайтуруп, пүткүл Исраил җәмәти үстигә рәһим қилип, Өз пак-муқәддәс намим
үчүн отлуқ қизғинлиғимни көрситимән. [26-27] Өз зиминида аман-есән турғинида, һеч
ким уларни қорқутмайдиған чағ кәлгәндә, Мән уларни әлләрдин қайтуруп, дүшмәнли-
риниң зиминлиридин жиққинимда, вә көп әлләрниң көз алдида Өзүмниң пак-муқәддәс
екәнлигимни көрсәткинимдә, шу чағда улар хиҗалитини вә Мәндин йүз өрүп қилған

39:11 **«Һамон-Гог»** — «Гогниң топ-топ адәмлири» дегәнлик.
39:14 **«Улар бир нәччә адәмни зиминни давамлиқ арилап, таҗавузчиларниң зимин йүзидә қалған җәсәтлирини көмүштәк алаһидә ишни қилиш үчүн айрийду»** — бу хизмәтни қилиш үчүн нәччә адәмни алаһидә «айриш» керәк болиду — чүнки җәсәтләргә тегиш адәмни «напак» қилип, ибадәтханиға киришкә лаяқәтсиз қилиду.
39:16 **«Һамонаһ»** — «зор бир топ адәмләр» дегәнлик.
39:25 **«Өз... отлуқ қизғинлиғим»** — ибраний тилида «Өз... һәсәтим».

асийлиғиниң барлиқ гунайини көтириду; [28] улар Мениң уларни әлләр арисиға сүргүн
қилдурғанлиғим түпәйлидин, вә андин улардин һеч қайсисини шу йәрдә қалдурмай
өз зиминиға жиққанлиғим түпәйлидин, улар Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни билип
йетиду; [29] вә Мән йүзүмни улардин қайта һеч йошурмаймән; чүнки Мән Исраил җәмәти
үстигә Өз Роһумни қуйған болимән, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар.

Йеңи ибадәтханини аян қилидиған аламәт көрүнүш
Схемиларни көрүң

40 [1] Бизниң сүргүн болғанлиғимизниң жигирмә бәшинчи жили, жилниң бешида,
айниң онинчи күнидә, йәни шәһәр бөсүлгәндин он төрт жил кейин — дәл әшу
күнидә Пәрвәрдигарниң қоли мениң вуҗудумға қонди, вә У мени шәһәргә апарди.
[2] Худаниң аламәт көрүнүшлиридә У мени Исраил зиминиға апирип, интайин егиз тағ
үстигә орунлаштурди; тағниң җәнубий тәрипидә шәһәрдәк бир қурулуш туратти. [3] У
мени шу йәргә апарди; мана қолида канап таниси вә өлчәм хадисини тутқан, мисниң
көрүнүшидә болған бир киши; у дәрвазида туратти. [4] Бу киши маңа: «Инсан оғли,
көзлириң билән көрүп, қулиқиң билән аңлап, көңлүңни мән саңа көрситидиған барлиқ
ишларға бағлиғин; чүнки буниң саңа көрситилиши үчүн сән мошу йәргә елип келиндиң.
Исраил җәмәтигә барлиқ көргиниңни аян қил» — деди.
[5] Вә мана, ибадәтханиниң һәммә тәрипидә там бар еди. У кишиниң қолида алтә гәзлик
өлчәм хадиси бар еди; шу чағдики «бир гәз» бир гәз бир алиқанға тоғра келәтти. У там-
ниң кәңлигини өлчиди, бир «хада» чиқти; егизлиги болса, бир «хада» чиқти. [6] У шәриққә
қарайдиған дәрвазиға келип, униң пәләмпәйлиригә чиқти; униң босуғисиниң кәңлиги-
ни өлчиди, у бир хада чиқти. Йәнә бир тәрипиниң кәңлиги бир хада чиқти. [7] Дәрвазиниң
ичидики һәр бир «оюқ өй»ниң узунлуғи бир хада, кәңлиги бир хада еди; оюқ өйләрниң
арилиғи бәш гәз еди; дәрвазиниң ичидики босуға, йәни ичкиригә қарайдиған дәһлиз-
ниң алдидики босуғиниң икки тәрипиниң узунлуғи айрим-айрим бир «хада» чиқти; [8] у
дәрвазиниң ичкиригә қарайдиған дәһлизни өлчиди, узунлуғи бир хада чиқти.
[9] У дәрвазиниң далининиң узунлуғини өлчиди, сәккиз гәз чиқти; униң кешикиниң йе-
нидики тамниң қелинлиғи икки гәз чиқти. Мошу далан ичкиригә қарайтти.
[10] Шәриққә қариған дәрвазиниң ичидә, у тәрипидә үчтин, бу тәрипидә үчтин оюқ өйләр
бар еди. Үчилиси охшаш өлчәмдә еди; үч өйниң икки ян теми охшаш қелинлиқта еди.
[11] У дәрвазиниң «кириш еғизи»ни өлчиди, кәңлиги он гәз чиқти; униң җәмий узунлуғи

39:29 Йо. 3:1; Рос. 2:17
40:1 **«Бизниң сүргүн болғанлиғимизниң жигирмә бәшинчи жили... Пәрвәрдигарниң қоли мениң вуҗудумға қонди, вә у мени шәһәргә апарди»** — Әскәртиш: бу 40-44 бабларда тәрҗимимизниң бәзи йәрлиридә оқурмәнләргә ярдими болсун дәп бәзи айәтләргә сөз қоштуқ. Улар әслидики текстниң бир қисми болмисиму, улар текстниң мәнасини тоғра чүшинишимизгә ярдәм бериду. Биз адәттикидәк бундақ сөзләрни «сус қилдуқ». **«бизниң сүргүн болғанлиғимизниң жигирмә бәшинчи жили, жилниң бешида, айниң онинчи күнидә..»** — бу аламәт көрүнүш биринчи көрүнүштин 19 жил кейин еди.
40:1 Әз. 33:21
40:2 **«шәһәрдәк бир қурулуш туратти»** — яки «бир шәһәрниң кариси туратти».
40:2 Йәш. 2:2; Мик. 4:1
40:5 **«ибадәтхана»** — ибраний тилида пәқәт «өй» дейилиду. Мошу йәрдә «ибадәтхана» «муқәддәсхана» *(41-бап)* вә униң һойлисини өз ичигә алиду. **«у кишиниң қолида алтә гәзлик өлчәм хадиси бар еди»** — Муқәддәс Китапта ишлитилгән «гәз» адәмниң қолиниң җәйнәктин бармақниң учиғичә болған арилиғи *(тәхминән 45 сантиметр)* еди. «шу чағдики «бир гәз» бир гәз бир алиқанға тоғра келәтти» — шуңа бу бабларда ишлитилгән «гәз» униңдин узун, тәхминән 53 сантиметр һесаплинатти.
–Дәрвазисиниң қандақ екәнлигини чүшиниш үчүн, төвәндики «келичәктики муқәддәс ибадәтхана»ни көрситидиған схемиларни көрүң. **«У тамниң кәңлигини өлчиди, бир «хада» чиқти; егизлиги болса, бир «хада» чиқти»** — оқурмәнләрниң есидә болсунки, бир «хада» алтә гәз еди.
40:7 **«оюқ өй»** — демәк, алдинқи теми йоқ өй. «Оюқ өй»ләрниң алди каридор *(дәһлиз)* болатти.

он үч гәз еди. [12] Бу яндики оюқ өйләрниң алдида бир гәз қелинлиқтики бир тосма там
бар еди, вә у яндики оюқ өйләрниң алдида бир гәз қелинлиқта бир тосма там бар еди;
һәряндики оюқ өйләрниң кәңлиги алтә гәз еди.
[13] У дәрвазиниң җәмий кәңлигини, йәни бу тәрәптики оюқ өйниң өгүзиниң арқа
левидин у тәрәптики оюқ өйниң өгүзиниң арқа левиғичә өлчиди; жигирмә бәш гәз
чиқти; бу тәрәптики оюқ өйниң ишиги билән у тәрәптики оюқ өйниң ишиги бир-биригә
қаришатти.
[14] У ички һойлиға кириш еғизидики түврүкләрни өлчиди; уларниң егизлиги атмиш гәз
чиқти; дәрваза теми бу һойлиниң түврүклирини орап турған еди. [15] Дәрвазиниң түви-
дин даланниң ички еғизиғичә әллик гәз чиқти. [16] Оюқ өйләрниң һәр бириниң удул те-
мида, шундақла оюқ өйләрниң арилиғида, даланниң йенида охшашла рожәкләр бар еди;
мошу рожәкләр сиртиға қарап тарийип маңған еди; һәр бир арилиқтики там-түврүкләр-
гә палма дәрәқлири нәққишләнгән еди.

Сиртқи һойла — схемини көрүң

[17] У мени сиртқи һойлиға апарди; мана, кичик ханилар, вә сиртқи һойлини чөридәп
ясалған таш тахтайлиқ супа; супиниң үстигә оттуз кичик хана селинған. [18] Бу таш тах-
тайлиқ супа һойлидики дәрвазиларға туташқан, униң кәңлиги уларниң узунлуғиға ба-
равәр еди; бу «пәс таш супа» еди. [19] У төвәнки дәрвазиниң ичи тәрипидин ички һойли-
ниң сиртқи темиғичә болған арилиқни өлчиди; шәриқ вә шимал тәрәпләрниңму йүз
гәз чиқти.

Башқа икки дәрвазиси

[20] Андин сиртқи һойлиға киридиған, шималға қарайдиған дәрвазиниң узунлуғи вә кәң-
лигини өлчиди. [21] Униң бу тәрипидә үчтин оюқ өй, у тәрипидә үчтин оюқ өй бар еди;
униң түврүклири, даланлири биринчи дәрвазиниңкигә охшаш еди; униң узунлуғи әл-
лик гәз, кәңлиги жигирмә бәш гәз. [22] Униң деризилири, даланлири, палма дәрәк нәқи-
шлири шәриққә қарайдиған дәрвазиниңкигә охшаш еди; кишиләр униң йәттә басқучлуқ
пәләмпийи билән чиқатти; униң далини ичкиригә қарайтти. [23] Ички һойлида шимал вә
шәриқтики дәрвазиларға удул бирдин дәрвазә туратти; у дәрвазидин дәрвазиғичә өлчи-
ди, йүз гәз чиқти.
[24] У мени җәнуп тәрәпкә апарди; мана, җәнупқиму қарайдиған бир дәрваза бар еди; у
униң түврүклири, даланлирини өлчиди, улар башқилириға охшаш еди. [25] Дәрвазиниң вә
далинениң әтрапидики деризиләр башқилириға охшаш еди; униң узунлуғи әллик гәз,

---

40:11 **«У дәрвазиниң «кириш еғизи»ни өлчиди»** — мошу йәрдә дәрвазиниң «кириш еғизи»ниң сиртқи тәрипини көрситиду. Дәрвазаниң өзи хелә узун болуп, униң «кириш еғизи»и, дәһлизи *(каридори)* вә «далан»и бар еди. Схеминиму көрүң. **«униң җәмий узунлуғи»** — сиртқи там вә пәләмпәйни өз ичигә алса керәк.

40:13 **«бу тәрәптики оюқ өйниң ишиги билән у тәрәптики оюқ өйниң ишиги бир-биригә қаришатти»** — бу йәрдики «ишик»ниң немини көрситидиғанлиғини билмәймиз. Бәзи алимлар «бала там» яки «күнгүрә» дәп тәрҗимә қилиду.

40:14 **«кириш еғизидики түврүкләр»** — яки «кириш еғизидики мунарлар». **«уларниң түврүкләрниң егизлиги атмиш гәз чиқти; дәрваза теми бу һойлиниң түврүклирини орап турған еди»** — бу икки түврүк интайин егиздур. –Бәзи алимлар айәтни «у дәрвазиниң ички «тосма там»лириға уларниң арилиқ тамлирини қошуп җәмий узунлуғини өлчиди, җәмий болуп атмиш гәз еди» дегән мәнада чүшиниду. Бирақ *(ундақ болса)* бу өлчәм икки тәрәптики ички «тосма там»лириниң арилиқлири билән җәмий узунлуғиниң қошулмиси болатти. Мундақ өлчәшниң немә әһмийити болсун?

40:19 **«төвәнки дәрвазиниң ичи тәрипидин...»** — мүмкинчилиги барки, «төвәнки» мошу йәрдә «җәнубий» дегән мәнада ишлитилиду. Чүнки төвәндә «шәрқий дәрваза» вә «шималий дәрваза» тилға елиниду, бирақ айәттә «җәнубий дәрваза» тилға елинмайду.

40:22 **«униң деризилири...»** — «деризилири» мошу йәрдә униң «рожәк»лири, яки «рожәклик деризә»лирини көрситиду *(16-айәтни көрүң)*.

кәңлиги жигирмә бәш гәз еди. [26] Униңға чиқидиған йәттә басқуч бар еди; униң далини
ичкиригә қарайтти; униң түврүклиридә палма дәриғиниң нәқиши бар еди, у тәрәптә
бири, бу тәрәптә бири бар еди.
[27] Ички һойлиға киридиған, җәнупқа қарайдиған бир дәрваза бар еди; у җәнубий тәрәптә
дәрвазидин дәрвазиға өлчиди, йүз гәз чиқти. [28] У мени ички һойлиға җәнубий дәрвази-
дин әкирди; вә җәнубий дәрвазини өлчиди; униң өлчәмлири башқа дәрвазиләрниңкигә
охшаш еди. [29] Униң оюқ өйлири, арилиқ тамлири, далинининң өлчәмлири башқилири-
ниңкигә охшаш еди; униң вә далинининң әтраплирида деризиләр бар еди; униң узунлуғи
әллик гәз, кәңлиги жигирмә бәш гәз еди. [30] Әтрапида узунлуғи жигирмә бәш гәз, кәңлиги
бәш гәз әтрапида далини бар еди. [31] Униң далини болса сиртқи һойлиға қарайтти; униң
кириш еғизидики икки ян түврүгидә палма дәрәқләрниң нәқиши бар еди; униң чиқиш
йолиниң сәккиз басқучлуқ пәләмпийи бар еди.
[32] У мени ички һойлида шәриқ тәрәпкә апарди; у тәрәптики дәрвазини өлчиди; униң
өлчәмлири башқилириға охшаш еди. [33] Униң оюқ өйлири, арилиқ тамлири, далинининң
өлчәмлири башқилирининңкигә охшаш еди; униң вә далинининң әтраплирида деризиләр
бар еди; униң узунлуғи әллик гәз, кәңлиги жигирмә бәш гәз еди. [34] Униң далини болса
сиртқи һойлиға қарайтти; униң кириш еғизининң у вә бу тәрипидики түврүгидә палма
дәрәқләрниң нәқиши бар еди; униң чиқиш йолиниң сәккиз басқучлуқ пәләмпийи бар
еди.
[35] У мени шималий дәрвазиға апарди, вә уни өлчиди; униң өлчәмлири башқилириға
охшаш еди. [36] Униң оюқ өйлири, арилиқ тамлири, даланлири башқилириға охшаш еди;
әтрапида деризиләр бар еди. Униң узунлуғи әллик гәз, униң кәңлиги жигирмә бәш гәз
еди. [37] Униң далинидики төврүкләр сиртқи һойлиға қарайтти; униң кириш еғизидики
икки ян түврүгидә палма дәрәқләрниң нәқиши бар еди; униң чиқиш йолиниң сәккиз
басқучлуқ пәләмпийи бар еди. [38] Һәр бир дәрваза икки төврүкиниң йенида ишиклик ки-
чик өй бар еди; улар шу өйләрдә көйдүрмә қурбанлиқларни жуятти.
[39] Дәрвазиниң далинида уянда иккидин ширә, буянда иккидин ширә бар еди; улар
ширәләрниң үстидә көйдүрмә қурбанлиқ, гуна қурбанлиғи вә итаәтсизлик қурбанлиқ-
лирини сойиду. [40] Шималий дәрвазиниң далининиң кириш еғизидики пәләмпәйниң
бир йенида икки ширә бар еди; даланниң кириш еғизиниң йәнә бир йенида икки ширә
бар еди. [41] Шуниңдәк дәрвазиниң у йенида төрт ширә, бу йенида төрт ширә бар еди —
җәмий сәккиз җоза бар еди; улар уларниң үстидә қурбанлиқларни сойиду.
[42] Йәнә таштин йонуп ясалған, узунлуғи бир йерим гәз, кәңлиги бир йерим гәз, егизлиги
бир гәз келидиған төрт ширә бар еди; уларниң үстигә көйдүрмә қурбанлиқлар вә башқа
қурбанлиқларни сойидиған қурал-әсваплар қоюлиду. [43] Дәрваза ичидә, тамлири үстигә
бир алиқан узунлуқтики җүп илмәклик канарлар бекитилгән. Ширәләр үстигә қурбан-
лиқ гөшлири қоюлиду.

40:30 **«әтрапида узунлуғи жигирмә бәш гәз, кәңлиги бәш гәз әтрапида далини бар еди»** — әйни текстини чүшиниш тәс.

40:37 **«униң далинидики төврүкләр ...»** — яки «униң кешәклири ...».

40:42 **«Йәнә таштин йонуп ясалған, узунлуғи бир йерим гәз, кәңлиги бир йерим гәз, егизлиги бир гәз келидиған төрт ширә бар еди; уларниң үстигә көйдүрмә қурбанлиқлар вә башқа қурбанлиқларни сойидиған қурал-әсваплар қоюлиду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Бу төрт ширә ойулған таштин ясалған, узунлуғи бир йерим гәз, кәңлиги бир йерим гәз, егизлиги бир гәз; уларниң үстигиму көйдүрмә қурбанлиқлар вә башқа қурбанлиқларни сойидиған қурал-әсваплар қойлиду». Бирақ бундақ җозилар қой-калиларниң җәситини қойғидәк дәриҗидә чоң әмәс.

40:43 **«дәрваза ичидә... канарлар бекитилгән. Ширәләр үстигә қурбанлиқ гөшлири қоюлиду»** — бәзи алимлар бу ширәләр пәқәт шималий дәрвазисидила қоюлған, дәп қарайду. Бирақ 38-айәт «дәрвазилар»ни көрситиду.

Сиртқи тамниң дәрвазиси -- қурулуши (40-бап)

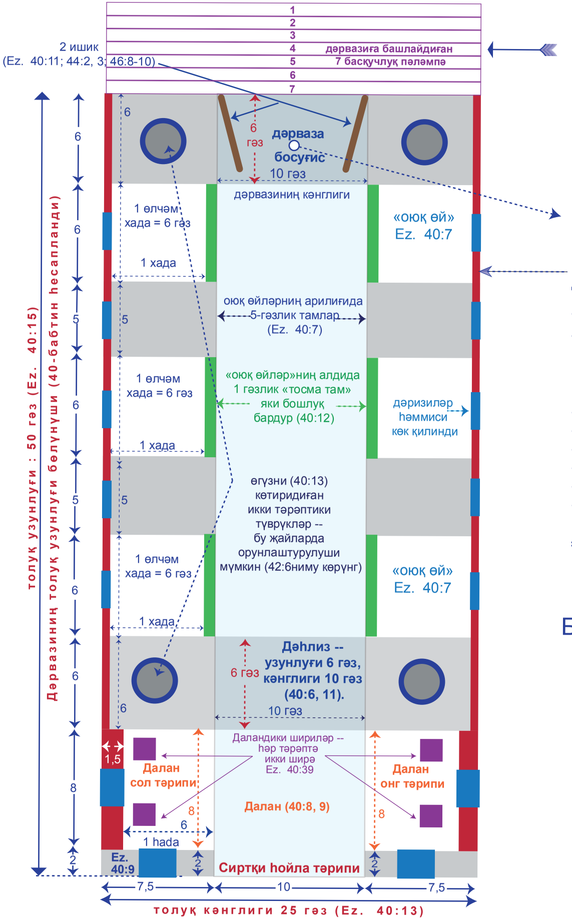

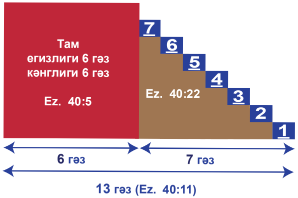

Ибадәтхана төрт часилиқ; әтраптики там һәр тәрипи узунлуғи 500 гәз (42:15-20), егизлиги 6 гәз, кәңлиги 6 гәздур (40:5).

«мисниң көрүнүшидә болған киши» (40:3) дәрвазиниң сиртқи теминиң қелинлиғини өлчимиди. Қелинлиғи 0.5 гәз дәп һесаплидуқ. Ундақта дәрвазиниң толуқ кәңлиги төвәндикидәк (гәзләр): --

+ 0.5 (там)
+ 6 (оюқ хананиң узунлуғи = 1 хада)
+ 1 (оюқ хананиң алдидики тосма тамниң кәңлиги)
+ 10 (дәрваза «коридори» кәңлиги)
+ 1 (оюқ хананиң алдидики тосма тамниң кәңлиги)
+ 6 (оюқ хананиң узунлуғи = 1 хада)
+ 0.5 (там)

= **толуқ кәңлиги 25 гәз**
(Ez. 40:13)

Бу кәлгүси ибадәтханини Қурғучи дәл Худа әвәтидиған «Шах», йәни Мәсиһдур (Зәк. 6:12,13ни көрүң).
Ят әлләрдин көп адәмләр қурулуш җәрянида төһпә қилғили һәр тәрәптин келиду (Зәк. 6:15ни көрүң).
Қандақла болмисун Шах, йәни Мәсиһ бу ибадәтханиниң сәл еникиз өлчәмлирини вә тәрәплирини һәл қилиду!

Қурғучи дәл У Өзидур

Каһинларниң өйлири

[44] Ички һойла ичидә вә ички дәрвазиниң сиртида мәдһийә нахшичилири үчүн икки
кичик өй бар еди; бири шималий дәрвазиниң йенида, җәнупқа йүзләнгән; йәнә бири
җәнубий дәрвазиниң йенида, шималға йүзләнгән еди. [45] У маңа: «Җәнупқа йүзләнгән өй
каһинлар, йәни ибадәтханиға мәсъуллар үчүндур. [46] Җәнупқа йүзләнгән өй каһинлар,
йәни қурбангаһ вәзиписигә мәсъуллар үчүндур. Булар болса Задокниң җәмәтиниң оғул
пәрзәнтлири; шуларла Лавий җәмәтидиләр арисидин Пәрвәрдигарниң йениға хизми-
тидә болушқа кирәләйду» — деди.
[47] У һойлини өлчиди; узунлуғи йүз гәз, кәңлиги йүз гәз, төрт часилиқ еди; қурбангаһ
болса муқәддәсхана алдида туратти.

Муқәддәс җайниң далини
Схемини көрүң

[48] У мени муқәддәсханиниң далиниға апарди; у далан еғизиниң икки йенидики тамлар-
ниң узунлуғини өлчиди; бир тәрәптикиси бәш гәз, йәнә бир тәрәптикиси бәш гәз чиқти;
далан еғизиниң өзи он төрт гәз еди; далан еғизидики тамниң ички тәрипиниң кәңлиги
бу тәрипи үч гәз, у тәрипи үч гәз еди. [49] Даланниң кәңлиги жигирмә гәз, узунлуғи он
бир гәз еди; униңға чиқидиған пәләмпәй бар еди; йенидики тамларға аит түврүгиму бар
еди, у йенида бири, бу йенида бири бар еди.

Муқәддәс җай, әң муқәддәс җай
Схемиларни көрүң

41 [1] У мени муқәддәсханидики муқәддәс җайниң алдиға апарди; у җайниң кириш
еғизиниң икки тәрипидики ян тамни өлчиди, һәр иккисиниң қелинлиғи алтә
гәз чиқти. Мана ибадәтханиниң еғизи. [2] Кириш еғизиниң кәңлиги болса он гәз еди;
муқәддәс җайниң кириш еғизидики тоғра тамниң ички тәрипиниң кәңлигини өлчиди,
һәр иккиси бәш гәз чиқти; у муқәддәс җайниң узунлуғини өлчиди, қириқ гәз чиқти;
униң кәңлиги жигирмә гәз чиқти.
[3] У ичкиригә қарап маңди, әң муқәддәс җайға кириш еғизидики тоғра тамниң кәңлиги
икки гәз; еғизиниң кәңлиги алтә гәз еди; икки тәрәптики тоғра тамниң узунлуғи болса,
йәттә гәз еди. [4] У муқәддәс җайниң кәйнидики «әң муқәддәс җай»ниң узунлуғини өл-
чиди, жигирмә гәз чиқти; кәңлигиму жигирмә гәз еди. У маңа: «Бу әң муқәддәс җай»
— деди.

«Муқәддәсхана»ға яндаш кичик ханилар

[5] У муқәддәсханиниң темини өлчиди, қелинлиғи алтә гәз чиқти; яндики кичик хани-
ларниң болса, кәңлиги төрт гәз еди; кичик ханилар муқәддәсханини чөридәп селинған

40:46 «шуларла Лавий җәмәтидиләр арисидин Пәрвәрдигарниң йениға хизмитидә болушқа кирәләйду» — Задокларниң шу имтиязға егә болуш сәвәви 44:15дә ейтилиду.

40:47 «қурбангаһ болса муқәддәсхана алдида туратти» — «муқәддәсхана» һойла ичидә туридиған өй; у «муқәддәс җай» вә «әң муқәддәс җай»ни өз ичигә алиду.

40:48 «далан еғизиниң өзи он төрт гәз еди» — бу җүмлә бәзи кона текстләрдә *(болупму кона грек тилидики LXX тәрҗимисидә)* тепилиду. Әмәлийәттә баянлириниң толуқ болуши үчүн мошундақ бир җүмлә болуши керәк еди.

40:49 «Даланниң ... узунлуғи он бир гәз еди» — бәзи кона текстләрдә «он икки гәз» дейилиду.

41:3 «У ичкиригә қарап маңди, ... кириш еғизидики тоғра тамниң кәңлиги икки гәз...» — Алимларниң бу 1-3-айәттики өлчәмләр тоғрилиқ башқа-башқа чүшинишлири бар. Схемилиримизни көрүң.

41:4 «У муқәддәс җайниң кәйнидики «әң муқәддәс җай»ниң узунлуғини өлчиди, ... У маңа: «бу әң муқәддәс җай» — деди» — Әзакиял каһин болуп, «муқәддәс җай»ға кирди. Бирақ «әң муқәддәс җай»ға кирмиди; Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә пәқәт «баш каһин» «әң муқәддәс җай»ға киришкә һоқуқлуқ еди.

еди. 6 Йенидики кичик ханилар үч қәвәтлик, бир-биригә үстиләклик еди, һәр қәвәттә
оттуздин хана бар еди; кичик ханиларниң лимлири муқәддәсханиниң темиға чиқип
қалмаслиғи үчүн, лимлар кичик ханиларниң сиртқи темиға бекитилгән еди. 7 Жуқи-
рилиғансери муқәддәсханиниң әтрапидики кичик ханилар кеңийип барған еди; чүнки
муқәддәсханиниң әтрапида қурулуш болғанлиқтин бена егизлигәнсери ханилар кеңәй-
гән. Шу сәвәптин муқәддәсханиму егизлигәнсери кеңәйгән. Төвәндики қәвәттин жуқу-
ридики қәвәткичә оттуридики қәвәт арқилиқ чиқидиған пәләмпәй бар еди.
8 Мән муқәддәсханиниң егиз уллуқ суписи барлиғини көрдум; у һәм йенидики кичик
ханиларниң ули еди; униң егизлиги топтоғра бир «хада» еди, йәни алтә «чоң гәз» еди. 9-
10 Йенидики ханиларниң сиртқи теминиң қелинлиғи бәш гәз еди. Муқәддәсханиниң
йенидики кичик ханилар билән каһинларниң һуҗрилири арилиғидики бош йәрниң
кәңлиги жигирмә гәз еди; бу бош йәр муқәддәсханиниң һәммә тәрипидә бар еди. 11 Йе-
нидики кичик ханиларға кириш еғизи болса бош йәргә қарайтти; бир кириш еғизи ши-
малға, йәнә бири җәнупқа қарайтти. Супа үстидики ханиларни чөридигән бош йәрниң
кәңлиги бәш гәз еди.

41:7 «муқәддәсханиниң әтрапида қурулуш болғанлиқтин бена егизлигәнсери ханилар кеңәйгән» — мошу «қурулуш» дегән сөз пүткүл «Муқәддәс Китап»та пәқәт бир қетимла тепилиду, шуңа униң мәнасини бекитиш тәс. Мүмкинчилиги йәнә барки, у «каридор» яки «пәләмпәй» дегән мәнада.

41:8 «униң егизлиги топтоғра бир «хада» еди, йәни алтә «чоң гәз» еди» — оқурмәнләрниң есидә болидуки, «чоң гәз» «бир гәзгә қошулған бир алиқан» *(525 миллиметр әтрапида) (40:5ни көрүң).*

(Чоңкуррақ селиштуруш, тәтқиқ қилиш үчүн)
Әз. 40-42гә асасән, башқа бир алим пәрәз қилған схемилар

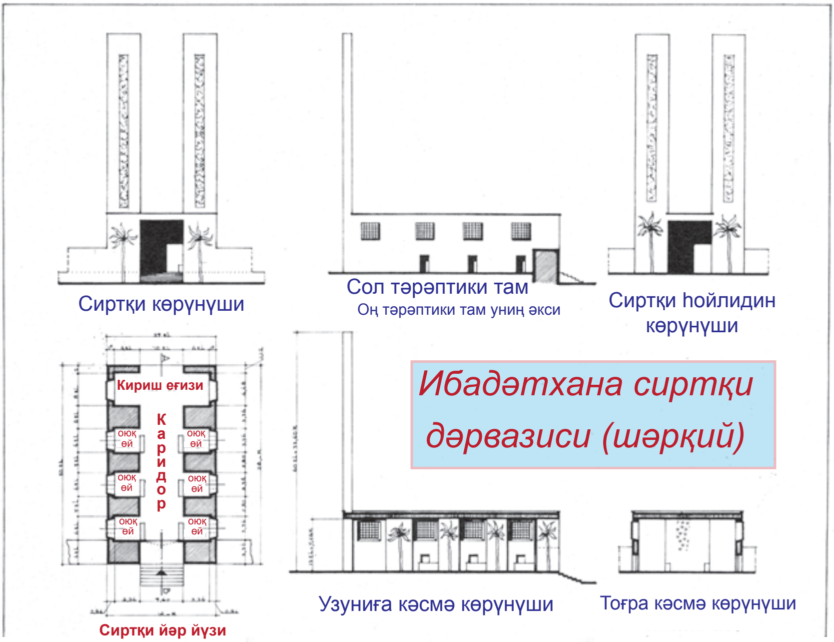

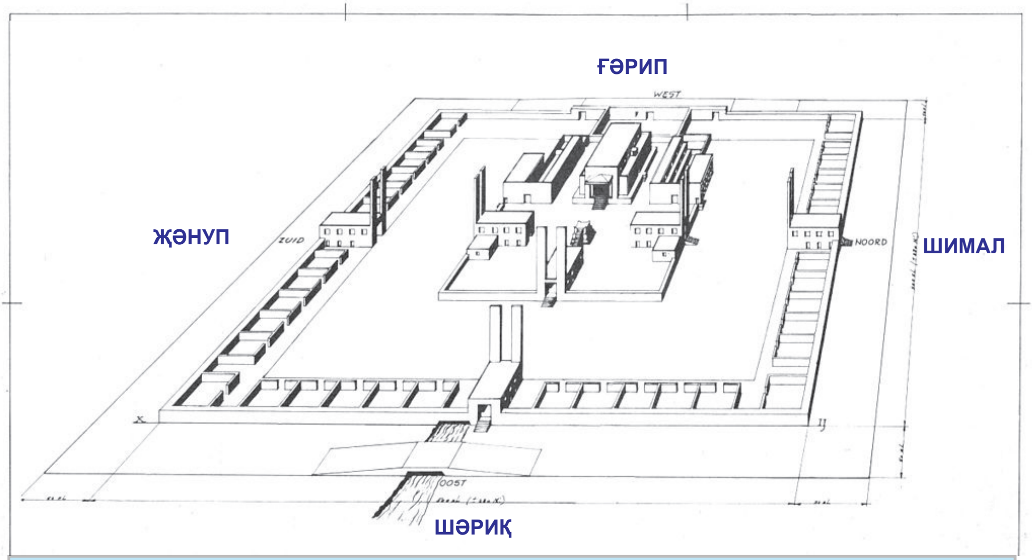

Пүткүл ибадәтхана; шәриқтин болидиған көрүнүш

12 Ғәрипкә жайлашқан, бош йәргә қарайдиған бенаниң узунлуғи йәтмиш гәз еди; бена-
ниң сиртқи теминиң қелинлиғи бәш гәз; униң кәңлиги тохсән гәз еди.

Ибадәтханининиң йәнә бәзи тәпсилатлири

13 Һелиқи киши муқәддәсханининиң өзини өлчиди; униң узунлуғи йүз гәз еди. Бош йәрниң
кәңлиги йүз гәз еди, бенаниң тамлири қошулуп җәмий кәңлиги йүз гәз еди. 14 Муқәд-
дәсханининиң алди тәрипи вә шәриққә жайлашқан һойлисиниң кәңлиги йүз гәз еди. 15-16 У
муқәддәсханининиң кәйнидики бош йәргә қарайдиған бенаниң кәңлигини, җүмлидин у
вә бу тәрипидики каридорни өлчиди, йүз гәз чиқти. Муқәддәсханининиң «муқәддәс жай-
»и билән ички «әң муқәддәс жай»и вә сиртқа қарайдиған далини болса, яғач тахтайлар
билән безәлгән; униң босуғилири, ичидики үч жайниң әтрапидики рожәклири һәм дәһ-
лизлири болса, босуғисидин тартип һәммә йәр, полдин деризиләргичә яғач тахтайлар
билән безәлгән (деризиләр өзи рожәклик еди).
17-18 Даландин ички «әң муқәддәс жай»ғичә болған торус, ички вә сиртқи «муқәддәс жай-
»ниң тамлириниң һәммә йери каруб вә палма дәрәқлири билән өлчәмлик нәқишләнгән
еди. Һәр икки каруб арисида бир палма дәриғи нәқишләнгән еди; һәр бир карубниң
икки йүзи бар еди. 19 Карубниң инсан йүзи бу тәрәптики палма дәриғи нәқишигә қа-
райтти; шир йүзи у тәрәптики палма дәриғи нәқишигә қарайтти; пүткүл муқәддәсхани-
ниң ички һәммә тәрипи шундақ еди; 20 даланниң полдин тартип торусиғичә, шуниңдәк
«муқәддәс жай»ниң тамлириға карублар вә палма дәрәқлири нәқиш қилинған.
21 «Муқәддәс жай»ниң ишик кешәклири болса, төрт часилиқ еди; «әң муқәддәс жай» ал-
дидики ишик кешәклириму охшаш еди.
22 «Муқәддәс жай»ниң егизлиги үч гәз, узунлуғи икки гәз болған қурбангаһи яғачтин
ясалған; униң бүҗәклири, йүзи вә тамлириниң һәммиси яғачтин ясалған; һелиқи киши
маңа: «Бу болса Пәрвәрдигарниң алдида туридиған ширәдур» — деди.
23 Муқәддәсханининиң «муқәддәс жай» һәм «әң муқәддәс жай»ининиң һәр бириниң қош
қанатлиқ ишиги бар еди. 24 Һәр бир қанитиниң икки қатлими бар еди; бу икки қатлам
қатлинатти; бу тәрәптики қанитиниң икки қатлими бар еди; у тәрәптикисиниңму икки
қатлими бар еди. 25 Уларниң үстигә, йәни «муқәддәс жай»ниң ишиклири үстигә, там-
ларниң үстини нәқишлигәндәк, карублар вә палма дәрәқлири нәқишләнгән еди; сиртқи
даланниң алдида яғачтин ясалған бир айван бар еди. 26 Даланниң у вә бу тәрипидә
рожәкләр вә палма дәрәқ нәқишлири бар еди. Муқәддәсханининиң йенидики кичик хани-
лар вә алдидики айванниң шәклиму шундақ еди.

Сиртқи вә ички һойла арисиға жайлашқан каһинларниң өйлири
Схемиларни көрүң

42 1 У мени сиртқи һойлиға, шимал тәрипигә апарди; у мени йәнә «бош йәр»гә
туташқан, ибадәтханининиң шималий удулиға жайлашқан кичик ханиларға апарди.
2 Ханиларниң җәмий узунлуғи йүз гәз еди; уларниң кириш йоли шималға қарайтти;

41:12 **«бенаниң узунлуғи йәтмиш гәз еди... униң кәңлиги тохсән гәз еди»** — бу бенаниң кәңлиги вә узунлуғи «ички кәңлиги» вә «ички узунлуғи»ни көрсәтсә керәк. Схемимизда шундақ қияс қилимиз. Башқа имканийитиму схемимизда көрситилиду.
– Алимлар бинаниң қайси юлиништә (*тоғрисиға, узунисиға*) орунлаштурулуши тоғрилиқ икки пикирдә бар.
41:14 **«шәриққә жайлашқан һойлиси»** — ибраний тилида « шәриққә жайлашқан бош йәр».
41:17-18 **«ички вә сиртқи «муқәддәс жай»»** — демәк, «муқәддәс жай» вә «әң муқәддәс жай».
41:22 **««Муқәддәс жай»ниң егизлиги үч гәз, узунлуғи икки гәз болған қурбангаһи яғачтин ясалған...»** — бу «қурбангаһ» бәлким қурбанлиқларниң өзи үчүн әмәс, бәлки Пәрвәрдигарниң алдида «муқәддәс нан» қоюлуш үчүн ясилиду; чүнки ахирида «Бу болса Пәрвәрдигарниң алдида туридиған ширәдур» дейилиду.

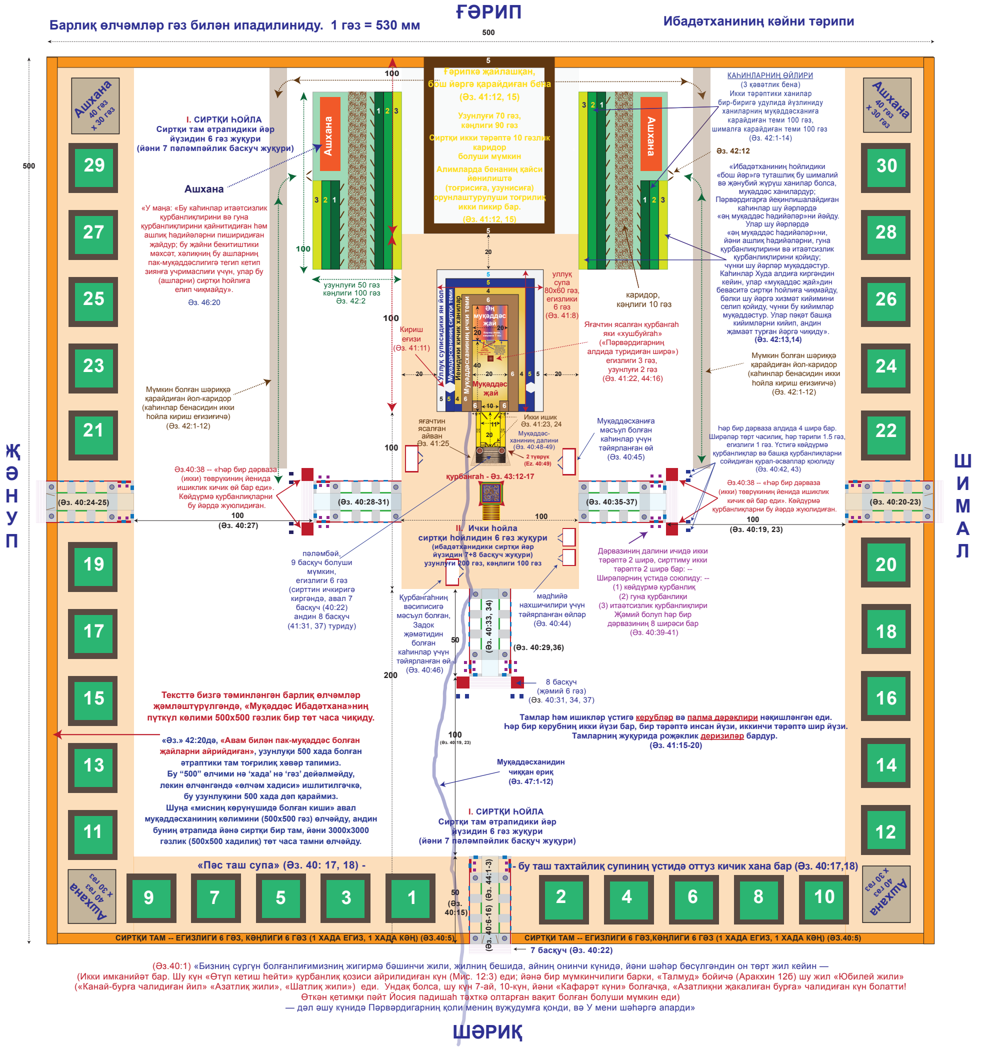

ханиларниң җәмий кәңлиги әллик гәз еди. [3] Ханилар ички һойлиға тәвә жигирмә гәз кәңликтики «бош йәр»гә қарайтти, шундақла сиртқи һойлиға тәвә «таш тахтайлиқ супа»ниң удулида еди. Үч қәвәтлик ханиларниң каридориниң бир тәрипидики ханилар йәнә бир тәрипидики ханиларниң удулида еди.
[4] Ханиларниң алдида он гәз кәңликтә, йүз гәз узунлуқта бир каридор бар еди. Ханиларниң ишиклири шималға қарайтти; [5] жуқуридики ханилар төвәндики вә оттурисидики өйләрдин тар еди; чүнки каридорлар көп орунни егиливалған еди. [6] Ханилар үч

42:4 **«Ханиларниң алдида он гәз кәңликтә, йүз гәз узунлуқта бир каридор бар еди»** — биз мошу йәрдә грек тәрҗимиси (*LXX*) вә «Пешитта»ниң текстигә әгишип, «йүз гәз» дәп тәрҗимә қилимиз. **«... Ханиларниң ишиклири шималға қарайтти»** — пүтүн айәттики әйни текстни чүшиниш тәс. Мүмкинчилиги барки, һәр қәвәттә икки каридор бар; шуниң билән һәр бир хана каридорға, йәни «шималға» қарайтти.

қәвәтлик еди; бирақ һойлиға туташ ханиларниңкидәк түврүклири болмиғачқа, үчинчи
қәвәттики ханилар астинқи қәвәттики вә оттуридики ханилардин тар еди.
[7] Сирттики ханиларниң йенидики, йәни һойлини ханилардин айрип туридиған сиртқи
тамниң узунлуғи әллик гәз еди. [8] Сиртқи һойлиға туташқан ханиларниң болса, җәмий
узунлуғи әллик гәз еди; мана, муқәддәсханиға қарайдиған тәрипиниң узунлуғи йүз гәз
еди. [9] Бу ханилар астида, сиртқи һойлидин киридиған, шәриқ тәрәпкә қарайдиған бир
кириш йоли бар еди.
[10] Ибадәтханиниң җәнубий тәрипидә, шәрқий тәрипигә қарайдиған ички һойлидики
тамниң кәңлиги билән тәң болған, «бош йәр»гә туташқан, ибадәтханиниң өзигә қарай-
диған ханилар бар еди; [11] Уларниң алдидиму бир каридор бар еди; улар шималға қа-
райдиған ханиларға охшайтти. Уларниң узунлуғи вә кәңлиги, барлиқ чиқиш йоллири,
шәкли вә ишиклири охшаш еди. [12] Җәнупқа қарайдиған бир җүрүш ханиларниң ишиги
алдидики каридорниң бешида бир кириш йоли бар еди; бу кириш йолиму шәриққә қа-
райдиған тамниң йенида еди.
[13] Вә у маңа: «ибадәтханиниң һойлидики «бош йәр»гә туташлиқ бу шималий вә җәну-
бий җүрүш ханилар болса, муқәддәс ханилардур; Пәрвәрдигарға йеқинлишалайдиған
каһинлар шу йәрләрдә «әң муқәддәс һәдийәләр»ни йәйду. Улар шу йәрләрдә «әң муқәд-
дәс һәдийәләр»ни, йәни ашлиқ һәдийәсилиирини, гуна қурбанлиқлирини вә итаәтсиз-
лик қурбанлиқлирини қойиду; чүнки шу йәрләр муқәддәстур. [14] Каһинлар Худа алдиға
киргәндин кейин, улар «муқәддәс җай»дин беваситә сиртқи һойлиға чиқмайду, бәлки
шу йәргә хизмәт кийимини селип қойиду, чүнки бу кийимләр муқәддәстур. Улар пәқәт
башқа кийимләрни кийип, андин җамаәт турған йәргә чиқиду» — деди.
[15] У шундақ қилип ибадәтханиниң ички көлимини өлчигәндин кейин, у мени шәриққә
қарайдиған дәрвазидин чиқарди вә әтрапидики тамни өлчиди. [16] У шәрқий тәрипини
өлчәм хадиси билән өлчиди; у бәш йүз хада чиқти. [17] У шималий тәрипини өлчәм хади-
си билән өлчиди; у бәш йүз хада чиқти. [18] У җәнубий тәрипини өлчәм хадиси билән өл-
чиди; у бәш йүз хада чиқти. [19] У ғәрбий тәрипигә бурулуп, өлчәм хадиси билән өлчиди;
у бәш йүз хада чиқти.
[20] У төрт тәрипини өлчиди; әтрапида авам билән пак-муқәддәс болған җайларни айрип
туридиған, узунлуғи бәш йүз хада, кәңлиги бәш йүз хада там бар еди.

Пәрвәрдигарниң шан-шәриви Йерусалимға қайтип келиду

43 [1] У мени дәрвазиға, йәни шәриққә қарайдиған дәрвазиға апарди; [2] Мана, Исраилниң
Худасиниң шан-шәриви шәриқ тәрәптин кәлди; Униң авази улуқ суларниң

42:6 «...һойлиға туташ ханиларниңкидәк түврүклири болмиғачқа, үчинчи қәвәттики ханилар астинқи қәвәттики вә оттуридики ханилардин тар еди» — бу җүмлиниң мәнасини ибариниң тилида чүшиниш тәс. Бенадики түврүкләрниң қандақ орунлаштурулғанлиғи ениқ әмәс.

42:9 «... сиртқи һойлидин киридиған, шәриқ тәрәпкә қарайдиған бир кириш йоли бар еди» — бу бенадин ички һойлиға киридиған бир йолму болуш керәк *(13-, 14-айәт вә 44:19-айәтниму көрүң)*.

42:14 «Каһинлар ... шу йәргә хизмәт кийимини селип қойиду...» — «шу йәр» жуқурида тәсвирләнгән «җүрүш ханилар»ни көрситиш керәк *(44:19-айәтниму көрүң)*. Ички һойлиниң өзидә кийим-кечәкни алмаштуруш мувапиқ әмәстур.

42:16 «У шәрқий тәрипини өлчәм хадиси билән өлчиди; у бәш йүз хада чиқти» — ибадәтханидики «сиртқи һойла»ниң узунлуғи вә кәңлиги бәш йүз гәз еди *(һесаплашқа асан болсун үчүн схемиларни көрүң)*. Буниңға қариғанда, сиртқи һойла теминиң сиртида йәнә бир чоң тосма там болса керәк. Шундақ болғанда, бу ибадәтхана интайин чоң болған болиду. Тәхминән узунлуғи вә кәңлиги бир километрдин ешиши мүмкин.
–Грек тәрҗимиси *(LXX)*ниң тексттә «бәз йүз гәз» дейилиду.

42:20 «У төрт тәрипини өлчиди... узунлуғи бәш йүз хада, кәңлиги бәш йүз хада там бар еди» — 16-айәттики изаһәтни көрүң.

шарқириған садасидәк еди; йәр йүзи униң шан-шәриви билән йорутулди.
3 Мән көргән бу аламәт көрүнүш болса, у шәһәрни һалак қилишқа кәлгән қетимда көргән
аламәт көрүнүштәк болди; аламәт көрүнүшләр йәнә мән Кевар дәрияси бойида туруп
көргән аламәт көрүнүштәк болди; мән дүм жиқилдим. 4 Пәрвәрдигарниң шан-шәриви
шәриққә қарайдиған дәрваза арқилиқ ибадәтханиға кирди; 5 Роһ мени көтирип, ички
һойлиға апарди; мана, Пәрвәрдигарниң шан-шәриви ибадәтханини толдурди.
6 Һелиқи киши йенимда турғанда, ибадәтханиниң ичидин Бирисиниң сөзлигән авазини
аңлидим; 7 У маңа: — И инсан оғли, бу Мениң тәхтим селинған жай, Мән аяқ басидиған,
Мән Исраиллар арисида мәңгүгә туридиған жайдур; Исраил җәмәтидикиләр — уларниң
өзлири яки падишалири бузуқлуғи билән яки «жуқури жайлар»да падишаниң җәсәт-
лири билән Мениң пак-муқәддәс намимни йәнә һеч булғимайду. 8 Улар өз босуғисини
Мениң босуғимниң йениға, ишик кешикини Мениң ишик кешикимниң йениға салған,
улар билән Мени пәқәт бир тамла айрип туратти, улар Мениң пак-муқәддәс намимни
жиркиничликлири билән булғиған. Шуңа Мән ғәзивим билән уларни йоқитивәттим.
9 Әнди һазир улар бузуқлуғини, падишаларниң җәсәтлирини Мәндин жирақ қилсун; вә
Мән улар арисида мәңгүгә туримән.
10 — Әнди сән, и инсан оғли, Исраил җәмәтиниң өз қәбиһликлиридин хиҗаләт болуши
үчүн бу өйни уларға көрситип бәргин; улар каллисида ибадәтханини өлчәп бақсун.

43:3 Әз. 1:4; 8:4
43:5 **«Роһ мени көтирип,...»** — Худаниң Муқәддәс Роһи, әлвәттә.
43:5 Әз. 3:14, Әз. 11:24
43:7 **«падишаларниң җәсәтлири билән Мениң пак-муқәддәс намимни йәнә һеч булғимайду»** — Исраиллар қедимки заманларда бәлким падишалирини «жуқури жайлар»да дәпнә қилип шу йәрләрни тавапгаһлар қиливалған. Бәзи алимлар «җәсәтлири»ни «абидә ташлири» дәп тәрҗимә қилиду.
43:7 Йәр. 16:18

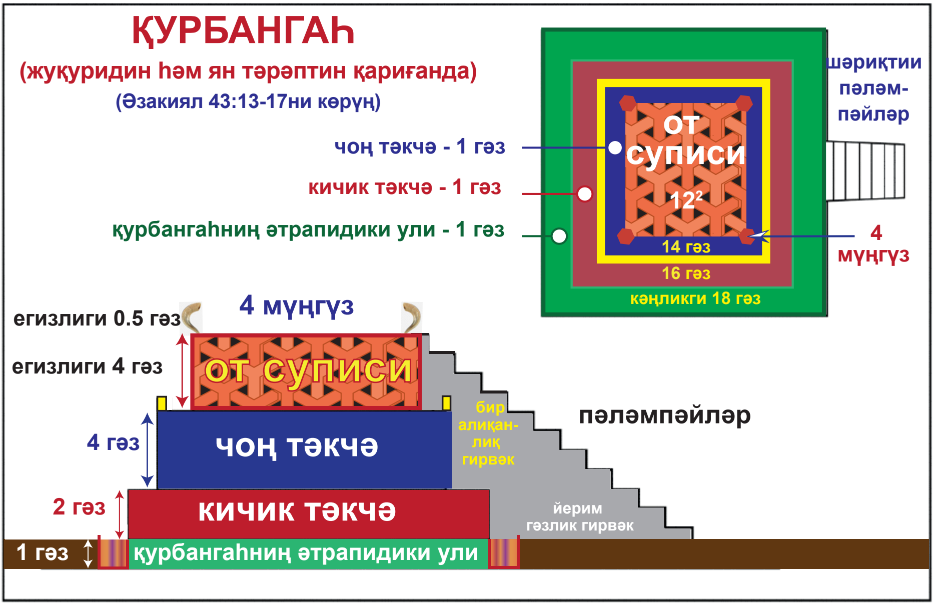

[11] Әгәрдә улар өз қилғанлиридин хиҗил болса, әнди сән мошу өйниң шәклини, униң се-
линишини, чиқиш йоллирини, кириш йоллирини вә барлиқ лайиһисини вә барлиқ бәл-
гүлимилирини, — шундақ, барлиқ шәклини вә барлиқ қанунлирини аян қилип бәргин;
уларниң пүткүл шәклини есидә тутуши һәм униң бәлгүлимилиригә әмәл қилиши үчүн,
уни уларниң көз алдиға язғин.
[12] Ибадәтханиниң қануни шундақ болиду: У турған тағниң чоққисиниң бекитилгән па-
силғичә болған даириси «әң муқәддәс» болиду; мана, бу ибадәтханиниң қанунидур.

Ибадәтханида қилидиған ибадәтниң бәлгүлимилири — қурбангаһ
Схемини көрүң

[13] Қурбангаһниң «чоң гәз»дә өлчәнгән өлчәмлири шундақ еди: — бу гәз болса бир гәз қо-
шулған бир алиқан болиду. Қурбангаһниң әтрапидики улиниң егизлиги бир гәз, кәңли-
ги бир гәз, әтрапидики гирвики болса бир алиқан еди. Мана бу қурбангаһниң ули еди.
[14] Униң улидин астинқи тәкчигичә икки гәз, кәңлиги бир гәз еди; бу «кичик тәкчә»дин
«чоң тәкчә»гичә төрт гәз, кәңлиги бир гәз еди; [15] қурбангаһниң от суписиниң егизлиги
төрт гәз еди; от суписида төрт мүңгүз чоқчийип чиқип туратти. [16] Қурбангаһниң от су-
писиниң узунлуғи он икки гәз, кәңлиги он икки гәз болуп, у төрт часилиқ еди. [17] Жуқири
тәкчигичиму төрт часилиқ еди, узунлуғи он төрт гәз, кәңлиги он төрт гәз; әтрапидики
гирвики болса йерим гәз еди; астиниң кәңлиги бир гәз еди; униңға чиқидиған пәләм-
пийи шәриққә қарайтти.
[18] У маңа шундақ деди: — И инсан оғли, Рәб Пәрвәрдигар шундақ дәйду: Бу қурбангаһ
үстигә көйдүрмә қурбанлиқларни сунуш вә үстигә қан сепиш үчүн уни ясиған күни-
дә, шулар униң бәлгүлимилири болиду: — [19] сән Лавий қәбилисидин болған, йәни Ме-
ниң хизмитимдә болуш үчүн Маңа йеқинлишидиған Задок нәслидикиләрдин болған
каһинларға гуна қурбанлиғи сүпитидә яш бир топақни берисән; [20] сән униң қенидин
азрақ елип қурбангаһниң мүңгүзлиригә, чоң тәкчиниң төрт бүҗигигә һәм әтрапидики
гирвәклири үстигә сүрисән; шуниң билән сән уни пакизлап вә униңға кәфарәт қилисән.
[21] Сән гуна қурбанлиғи болған топақни елип униң җәситини «муқәддәс җай»ниң сирти-
да болған, ибадәтханидики алаһидә бекитилгән җайда көйдүрисән; [22] иккинчи күнидә
сән гуна қурбанлиғи сүпитидә бежирим бир текини сунисән; улар қурбангаһни топақ
билән пакландурғандәк текә билән уни паклайду.
[23] Сән уни паклиғандин кейин, сән бежирим яш бир топақ, қой падисидин бежирим бир
қочқарни сунисән; [24] сән уларни Пәрвәрдигарниң алдиға сунисән; каһинлар уларниң
үстигә туз сепиду вә уларни Пәрвәрдигарға атап көйдүрмә қурбанлиқ сүпитидә суниду.
[25] Йәттә күн сән һәр күни гуна қурбанлиғи сүпитидә бир текини сунисән; улар бежи-
рим яш бир топақни, қой падисидин бежирим бир қочқарниму суниду. [26] Улар йәттә
күн қурбангаһ үчүн кәфарәт қилип уни паклайду; шуниң билән улар уни пак-муқәддәс
дәп айрийду.
[27] Бу күнләр түгигәндә, сәккизинчи күни вә шу күндин кейин, каһинлар силәрниң көй-
дүрмә қурбанлиқлириңларни вә енақлиқ қурбанлиқлириңларни қурбангаһ үстигә су-
ниду; шуниң билән Мән силәрни қобул қилимән, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар.

43:13 **«Мана бу қурбангаһниң ули еди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «қурбангаһниң егизлиги төвәндә: —...»
43:20 **«шуниң билән сән уни пакизлап вә униңға кәфарәт қилисән»** — «кәфарәт қилиш» тоғрилиқ «Лав.» 1:3 вә изаһатни, шундақла «Тәбирләр»ниму көрүң.

Каһинлар вә уларниң вәзипилири, имтиязлири

44 [1] Вә У мени ибадәтханиниң шәриққә қарайдиған дәрвазисиға апарди; у етиклик
еди. [2] Вә Пәрвәрдигар маңа: — Бу дәрваза етиклик туриду; у ечилмайду, һеч ким
униңдин кирмәйду; чүнки Пәрвәрдигар, Исраилниң Худаси униңдин киргән; шуңа у
етиклик қалиду. [3] Пәқәт шаһзадә, шаһзадилик сүпити билән шу дәрвазиниң каридорида
олтирип Пәрвәрдигар алдида нан йейишкә болиду; у дәрвазниниң далинидин кириду вә
шу йолдин чиқиду, — деди.
[4] У мени шималий дәрвазидин чиқирип ибадәтханиниң алдиға апарди; мән көрдум, мана,
Пәрвәрдигарниң шан-шәриви Пәрвәрдигарниң өйини толдурди; мән дүм жиқилдим.
[5] Вә Пәрвәрдигар маңа шундақ деди: — Инсан оғли, Мениң саңа Пәрвәрдигарниң өйи-
ниң барлиқ бәлгүлимилири һәм қанунлири тоғрилиқ ейтидиғанлиримниң һәммисини
көңүл қоюп көзүң билән көр, қулиқиң билән аңла; ибадәтханиниң кириш йоли вә муқәд-
дәс жайниң чиқиш йоллирини көңүл қоюп есиңдә тут. [6] Андин асийларға, йәни Исраил
җәмәтигә шундақ дегин: «Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — жиркиничлик қилмишли-
риңларға болди бәс, и Исраил җәмәти! [7] Силәр барлиқ жиркиничлик қилмишлириңлар-
дин сирт, Маңа нан, қурбанлиқ мейи вә қенини сунғиниңларда, силәр ят адәмләрни,
қәлбидә хәтнә қилинмиған, тенидә хәтнә қилинмиғанларни мениң муқәддәс жайимда,
йәни Мениң өйүмдә туруп уни булғашқа киргүздүңлар; улар әһдәмни бузди. [8] Силәр
Мениң пак-муқәддәс нәрсилиримгә мәсъулийәт билән садиқ болмай, бәлки муқәддәс
жайимда өзүңларниң орниға мәсъул болушқа ят адәмләрни ишқа қойдуңлар».
[9] Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Исраил арисида турған ят адәмләрдин, йәни қәлбидә
хәтнә қилинмиған, тенидә хәтнә қилинмиған һәр қандақ ят адәмниң Мениң муқәддәс
жайимға киришигә болмайду.[10] Лекин Исраилниң Мәндин езип кетиши билән, Мәндин
жирақлишип азған, мәбудлириға интилгән Лавий җәмәтидикиләр өз қәбиһлигиниң жа-
засини тартиду; [11] һалбуки, улар йәнила муқәддәс орнумда, өй дәрвазилирида назарәт-
чилик қилидиған вә өй хизмитидә болидиған хизмәткарлар болиду; улар хәлиқ үчүн
көйдүрмә вә башқа қурбанлиқларни сойиду; улар хәлиқниң хизмитидә болуп уларниң
алдида туриду. [12] Амма хәлиқ мәбудлириға чоқунғанда, улар хәлиқниң шу ишлири-
да, уларниң хизмитидә болғанлиғи, шуниң билән Исраил җәмәтини қәбиһликкә елип
баридиған путликашаң болғанлиғи түпәйлидин, шуңа Мән уларға қолумни көтирип
қәсәм ичкәнмәнки, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар, — улар қәбиһлигиниң жазасини тартиду.
[13] Шуңа улар Мән үчүн каһинлиқ вәзиписини өтәшкә Мениң йенимға йеқин кәлмәйду,
яки Мениң муқәддәс нәрсилиримгә, «әң муқәддәс» нәрсилиримгә йеқин кәлмәйду;
улар бәлки өз хиҗалитини вә жиркиничлик қилмишлириниң жазасини тартиши керәк.
[14] Бирақ Мән уларни өйниң өзиниң мулазимитигә, униң барлиқ хизмитигә вә униңда
қилинидиған барлиқ ишларға мәсъул қилимән.

Задок җәмәтидики Худаға садиқ болған каһинлар тоғрисида

[15] Бирақ Исраил Мәндин езип кәткәндә, Өз муқәддәс жайимға қарашқа садиқ каһин-
лар, йәни Лавийлар болған Задокниң әвладлири — улар хизмитимдә болушқа йенимға
йеқин келиду; улар қурбанлиғиларниң мейини вә қенини сунушқа Мениң алдимда ту-

44:3 **«у дәрвазниниң далинидин кириду...»** — демәк, шаһзадә шәрқий дәрвазиниң каридориға һойла арқилиқ даландин өтүп кириду. Нан йегәндин кейин у шу йол билән чиқип кетиду.
44:4 **«Пәрвәрдигарниң өйи»** — пүткүл ибадәтханини көрситиду.
44:10 **«... Исраилниң Мәндин езип кетиши билән, Мәндин жирақлишип азған, мәбудлириға интилгән Лавий җәмәтидикиләр өз қәбиһлигиниң жазасини тартиду»** — Лавий җәмәтидикиләр, йәни Лавийларниң муқәддәс ибадәтханиниң хизмити үчүн алаһидә мәсъулийити болған. Тәпсилатлири Тәвратниң «Мисирдин чиқиш», «Лавийлар» вә «Чөл-баявандики сәпәр» дегән қисмилардин тепилиду.
44:11 **«муқәддәс орнум»** — мошу йәрдә «муқәддәс жай» әмәс, бәлки пүткүл ибадәтханини көрсәтсә керәк.

риду, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар. [16] Улар муқәддәс жайимға кириду, Мениң хизмитимдә болушқа дәстихинимға йеқин келиду; улар Мениң тапшуруғумға мәсъул болиду.

[17] Вә шундақ болидуки, улар ички һойла дәрвазилиридин киргәндә, канап кийимни кийиши керәк; ички һойла дәрвазилирида яки муқәддәсхана алдида хизмәттә болғанда, уларда һәр қандақ жуңдин болған нәрсә болмайду; [18] бешиға канаптин тикилгән сәллә, белиниң төвинигә канаптин тамбал кийиду; улар адәмни тәрлитидиған һеч қандақ нәрсини киймәслиги керәк. [19] Улар хәлиқниң алдиға сиртқи һойлиға чиққанда, улар хизмәт кийимлирини селиветип, уларни муқәддәс «кичик ханилар»ға қоюп қойиду; улар хәлиқниң бу кийимлириниң пак-муқәддәслигигә тегип кетип зиянға учримаслиғи үчүн башқа кийимләрни кийиши керәк. [20] Улар чачлирини чүшүрүвәтмәслиги, яки чачлирини узун қоювәтмәслиги лазим; улар пәқәт қисқа чач қоюши керәк. [21] Ички һойлиға киргәндә һеч қайси каһин шарап ичмәслиги керәк.

[22] Улар тул яки ажрашқан аялни өз әмригә алмаслиғи керәк; улар Исраил нәслидин болған пак қизни, яки каһиндин тул қалған аялни елишқа болиду.

[23] Улар хәлқимгә пак-муқәддәс билән аддийниң пәрқини үгитиду, уларға һалал билән һарамни қандақ пәриқ етишни көрситиду.

[24] Әрз-дәваларда улар һөкүм чиқириш орнида болиду; улар буларниң үстигә өз һөкүмлирим бойичә һөкүм чиқириду; Мән бекиткән барлиқ һейт-байрамлирим тоғрисидики қанун-бәлгүлимилиримни тутиду; улар Мениң «шабат күн»лиримни пак-муқәддәс дәп әтиварлиши керәк.

[25] Өзини напак қилмаслиғи үчүн улар өлүкниң йениға һеч бармаслиғи керәк; һалбуки, өлгән атиси, аниси, оғли, қизи, ака-укиси яки ери йоқ ача-сиңлиси үчүн улар өзини напак қилишқа болиду. [26] Өзини пакландурғандин кейин, униңға йәнә йәттә күн санилиши керәк; [27] у муқәддәс жайға киргәндә, йәни муқәддәс жайда хизмәттә болушқа ички һойлиға киргән шу күнидә, у өзи үчүн гуна қурбанлиғини сунуши керәк, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар. [28] Бу уларға мирас болиду: — Мән Өзүм уларға мирас болимән; силәр уларға Исраил зиминидин һеч қандақ егиликни тәқсим қилмайсиләр; Мән уларниң егилиги болимән. [29] Улар ашлиқ һәдийәси, гуна қурбанлиғи вә итаәтсизлик қурбанлиқлиридин йәйду; Исраилда мәхсус Худаға аталған һәр қандақ нәрсә уларниңки болиду.

[30] Тунжи чиққан һәр қандақ мәһсулатларниң есили, барлиқ вә һәр қандақ «көтәрмә һәдийә»ләр каһинлар үчүн болиду. Силәр арпа-буғдийиңларниң һосулиниң тунжа хемирини каһинға тәқдим қилишиңлар керәк; шуниң билән бәхит-бәрикәт өйүңларға ата қилиниду. [31] Каһинлар өзлүкидин өлгән, яки житқучлар боғуп қойған һеч қандақ һайван яки учар-қанатлардин йейишкә болмайду.

44:18 **«улар адәмни тәрлитидиған һеч қандақ нәрсини киймәслиги керәк»** — «тәрлитидиған» яки «тәр аққузидиған» кийим каһинлар үчүн болмайду. Оқурмәнләрниң есидә болидуки, Адәм атимиз гуна садир қилғандин кейин, Худа униңға: «Сән пешанәңдин тәр аққузушуң билән нениңни йәйсән» дәп ләнәт қилған еди. Худаниң хизмити Униң илтипати, күч-қудрити билән қилинмиса болмайду; Худаниң ниҗатида яки хизмитидә адәмниң өз «тиришчанлиғи», яки инсанийәтниң гунайини әслитидиған «аққузған тәр»иниң һеч орни йоқ.

44:19 **«Улар хәлиқниң бу кийимлириниң пак-муқәддәслигигә тегип кетип зиянға учримаслиғи үчүн башқа кийимләрни кийиши керәк»** — оқурмәнләрниң есидә болидуки, Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә аддий пухраларниң каһинларниң хизмәт кийимлиригә тегиш һоқуқи йоқ еди. Улар тәккүчи болса Худаниң җазасиға учрайтти. Шуңа бу бәлгүлимә пухраларни қоғдаш үчүн еди. Биз «қошумчә сөз»имиздиму йеңи ибадәтханидики каһинлар вә вәзипилири үстидә тохтилимиз.

44:22 **Лав. 21:13,14**

44:28 **Чөл. 18:20; Қан. 18:1**

44:30 **««көтәрмә һәдийә»ләр»** — Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә бәзи қурбанлиқлардин вә Худаға аталған бәзи башқа һәдийәләрдин «көтәрмә һәдийә»ләрни мәхсус каһинлар үчүн айриш керәк еди (*«Мис.» 25:2-3ни көрүң*).

44:30 **Мис. 13:2; 22:29,30; Чөл. 18:11**

44:31 **Лав. 22:8**

Зиминдин Пәрвәрдигарға атап «көтәрмә һәдийә» болған парчә йәр
44:30-изаһат, схемини вә хәритини көрүң

45 1 Силәр зиминни мирас қилип бөлүш үчүн чәк ташлап тәқсим қилғиниңларда,
силәр «көтәрмә һәдийә» сүпитидә зиминдики муқәддәс бир үлүшни Пәрвәрдигарға
атап сунисиләр. Униң узунлуғи жигирмә бәш миң хада, кәңлиги жигирмә миң хада
болиду. Бу парчә йәр һәр тәрәптики чегрисиғичә муқәддәс һесаплиниду. 2 У йәрдин
бәш миң хада узунлуқтики, бәш миң хада кәңликтики төрт часилиқ йәр муқәддәс жайға
айрилиду; униң әтрапида бош йәр болуш үчүн әллик гәзлик кәңликтики йәр бөлүниду.
3 Бу үлүштин сән узунлуғи жигирмә бәш миң хада, кәңлиги он миң хада болған йәрни
өлчәп бөлисән; буниң ичи муқәддәс жай, әң муқәддәс жай болиду.
4 Бу йәр зиминниң муқәддәс үлүши болиду; у муқәддәс жайниң хизмитидә болған, йәни
Пәрвәрдигарниң хизмитидә болушқа йениға йеқин келидиған каһинлар үчүн боли-
ду; у уларниң өйлири үчүн, шундақла муқәддәс жайниң орунлишиши үчүн муқәддәс
орун болиду. 5 Униңдин сирт йәнә узунлуғи жигирмә бәш миң гәз, кәңлиги он миң гәз
болған йәр, өйниң хизмитидә болидиған Лавийларниң егилиги, йәни өзлири тури-
диған шәһәрлири үчүн болиду. 6 Силәр бу «көтәрмә һәдийә» болған муқәддәс үлүшниң
йенидин шәһәр үчүн кәңлиги бәш миң хада, узунлуғи жигирмә бәш миң хада йәрни
бөлүп бекитисиләр. Бу пүткүл Исраил җамәти үчүн болиду. 7 Шаһзадиниң үлүши болса,
бу муқәддәс үлүшниң икки тәрипигә тутишиду, шундақла шәһәргә тәвә жайниң икки
тәрипигә тутишиду, йәни ғәрбий тәрипи ғәрипкә қарайдиған, шәриқ тәрипи шәриққә
қарайдиған икки парчә йәр болиду; бу парчә йәрләрниң җәмий узунлуғи қәбилиләрниң
үлүшиниң узунлуғи билән параллел болиду. 8 Бу йәр шаһзадиниң Исраил зиминидики
егилиги болиду; вә Мениң шаһзадилирим хәлқимни йәнә һеч әзмәйду; зимин Исраил
җәмәтигә, қәбилилири бойичә бөлүп тәқсим қилиниду.
9 Рәб Пәрвәрдигар шундақ дәйду: — Болди бәс, и Исраил шаһзадилири! Җәбир-зулум
вә булаң-таланңни өзүңлардин нери қилип, тоғра һөкүм чиқирип адаләт жүргүзүңлар;
Мениң хәлқимни қайта йеридин һайдиватқучи болмаңлар, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар.
10 Силәрдә тоғра мизан, тоғра әфаһ, тоғра «бат» болсун. 11 «Әфаһ» вә «бат» болса бир
өлчәм болсун; шуниң билән бат хомирниң ондин биригә, әфаһ хомирниң ондин биригә
баравәр болсун; хомир болса улар иккиси үчүн өлчәм болсун. 12 Бир шәкәл болса жигир-
мә «гәраһ» болсун. Жигирмә шәкәл, жигирмә бәш шәкәл, он бәш шәкәл қошулуп силәргә
«мина» болиду.

45:1 **«узунлуғи жигирмә бәш миң хада»** — тәхминән 78 километр. Башқа бир хил тәрҗимиси «узунлуғи жигирмә бәш миң гәз» — *(йәни 13 километр)* **«кәңлиги жигирмә миң хада»** — тәхминән 63 километр. Биз мошу йәрдә грек тилидики LXX тәрҗимисигә әгишимиз. Башқа бир хил тәрҗимиси «узунлуғи жигирмә миң гәз» — *(йәни 10.5 километр)*.

45:2 **«У йәрдин бәш миң хада узунлуқтики, бәш миң хада кәңликтики төрт часилиқ йәр муқәддәс жайға айрилиду»** — ибраний тилида «У йәрдин бәш миң хада узунлуқта, бәш миң хада кәңликтә төрт часилиқ йәр муқәддәс жайға айрилиду» дейилиду.

45:6 **«шәһәр үчү»** — йәни Йерусалим үчүн. [«кәңлиги бәш миң хада, узунлуғи жигирмә бәш миң хада» — яки «кәңлиги бәш миң гәз, узунлуғи жигирмә бәш миң гәз».

45:10 **«әфаһ»** — қуруқ нәрсиләргә өлчәм еди, тәхминән 27 литр еди. **«бат»** — суюқ нәрсиләргә өлчәм, әфаһқа баравәр болуп 27 литр еди.

45:10 Лав. 19:35,36

45:11 **«бат хомирниң ондин биригә, әфаһ хомирниң ондин биригә баравәр болсун»** — «хомир»ниң әслий мәнаси «ешәк көтирәлигидәк жүк» еди — тәхминән 220-300 литр.

45:12 **«шәкәл»** — күмүчниң *(яки алтунниң)* өлчими болуп, 11.4 грамға баравәр еди. **«мина»** — *(яки «манәһ»)* бир хил тәңгә, 60 шәкәлгә баравәр еди. Әнди немишкә униң мошу йәрдә «20, 25 вә 15 шәкәл»гә бөлүнүшини анчә билмәймиз. Бәлким мошу бөлүнүши бир хил алдамчилиқниң алдини елиш үчүн болуши мүмкин.

45:12 Мис. 30:13; Лав. 27:25; Чөл. 3:47

Шаһзадә үчүн «көтәрмә һәдийә»

13 Бу силәрниң шаһзадә үчүн «көтәрмә һәдийә»ңлар болиду; бир «хомир» буғдайдин
алтидин бир әфаһ буғдай, бир «хомир» арпидин алтидин бир әфаһ арпа сунисиләр;
14 зәйтун мейи болса, «бат» билән өлчиниду, һәр бир «кор»дин ондин бир бат сунисиләр
(бир «кор» он «бат» яки бир «хомир» болиду, чүнки он бат бир хомир болиду). 15 Исра-
илниң сүйи мол яйлақлиридин, һәр икки йүз туяқ падиға бирдин пахлан сунисиләр
— булар болса, ашлиқ һәдийәси, көйдүрмә қурбанлиқ, енақлиқ қурбанлиқлири болуп,
Исраиллар үчүн кафарәт қилиш үчүн болиду, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар. 16 Зиминдики
хәлиқниң һәммисиниң Исраилниң шаһзадисигә сунған бу «көтәрмә һәдийә»гә төһписи
болиду. 17 Шаһзадиниң вәзиписи болса, һейтләргә, «йеңи ай»ларға, «шабат күн»ләргә,
жүмлидин Исраил жәмәтиниң барлиқ «ибадәт сорун»лириға көйдүрмә қурбанлиқлар,
ашлиқ һәдийәлири вә шарап һәдийәлирини тәминләштин ибарәт; Исраил жәмәти үчүн
кәфарәт елип келидиған гуна қурбанлиғи, ашлиқ һәдийәси, көйдүрмә қурбанлиқ вә
енақлиқ қурбанлиқлирини тәминлигүчи дәл шу болиду.

Һейт-байрамлар тоғрилиқ бәзи бәлгүлимиләр

18 Рәб Пәрвәрдигар шундақ дәйду: — Биринчи айниң биринчи күнидә сән бежирим яш
бир топақни алисән, униң билән сән муқәддәс жайни паклайсән. 19 Каһин бу гуна қур-
банлиғиниң қенидин елип ибадәтханиниң ишик кешәклиригә, қурбангаһниң жуқури
тәкчисидики төрт бүжәккә вә ички һойлиниң дәрвазисиниң кириш йолиниң кешәкли-
ригә сүриду; 20 шуниңдәк йолдин азғанлар яки наданлар үчүн сән шу айниң йәттинчи
күнидә охшаш иш қилишиң керәк; шуниң билән сән ибадәтхана үчүн кәфарәт қилисән.

21 Биринчи айниң он төртинчи күнидә силәр «өтүп кетиш» һейти, йәттә күнлүк бир
һейтни өткүзисиләр; петир нанни йейиш керәк. 22 Шу күни шаһзадә өзи вә зиминдики
барлиқ хәлиқ үчүн гуна қурбанлиғи сүпитидә бир топақни суниду. 23 Һейтниң йәттә кү-
ниниң һәр биридә у Пәрвәрдигарға көйдүрмә қурбанлиқни, йәни йәттә күнниң һәр би-
ридә йәттә топақ вә йәттә қочқарни, һәммисини бежирим һалда суниду; һәр күни гуна
қурбанлиғи үчүн бир текини суниду. 24 У һәр бир топаққа бир әфаһ ашлиқ һәдийәсини,
һәр бир қочқарға бир әфаһ ашлиқ һәдийәсини қошуп суниду; һәр бир әфаһ унға у бир хин
зәйтун мейини қошуп суниду. 25 Йәттинчи айниң он бәшинчи күнидә башланған һейтта,
һейтниң йәттә күниниң һәр биридә у мошундақ гуна қурбанлиқлири, көйдүрмә қурбан-
лиқлар, ашлиқ һәдийәлирини вә зәйтун мейи қатарлиқларни охшаш сунуши керәк.

«Шабат күн»лири вә «йеңи ай»лар

46 1 Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Ички һойлиниң шәриққә қарайдиған дәрвазиси
алтә «иш күни»дә етиклик болиду; бирақ шабат күнидә у ечилиду; вә «йеңи ай»
болған күнлиридә у ечилиду. 2 Шаһзадә сирттин шу дәрвазиниң далининиң йоли билән
кириду, у кириш еғизиниң кешәк теми түвидә туриду; каһинлар болса униң үчүн
көйдүрмә қурбанлиғини, енақлиқ қурбанлиқлирини суниду; у дәрвазиниң босуғисида
сәждә қилиду андин чиқиду; бирақ дәрваза кәчкичә етилмәйду. 3 Зиминдики хәлиқму
шабат күнлиридә вә «йеңи ай»ларда шу дәрвазиниң кириш еғизиниң түвидә туруп

45:21 Мис. 12:3; 23:15; Лав. 23:5; Чөл. 9:3; 28:16,17; Қан. 16:1
45:24 «бир хин зәйтун мейини» — «бир хин» бәлким тәхминән 6 литр.
45:25 «Йәттинчи айниң он бәшинчи күнидә башланған һейт» — йәни «кәпиләр һейти» яки «кәпә тикиш һейти»
45:25 Лав. 23:33; Чөл. 29:12; Қан. 16:13
46:1 «шабат күни» — оқурмәнләрниң есидә барки, «шабат күни» шәнбә күни, дәм елиш күнидур.

Ибадәтхана, мунасивәтлик қурулушлири вә өлчәмлири

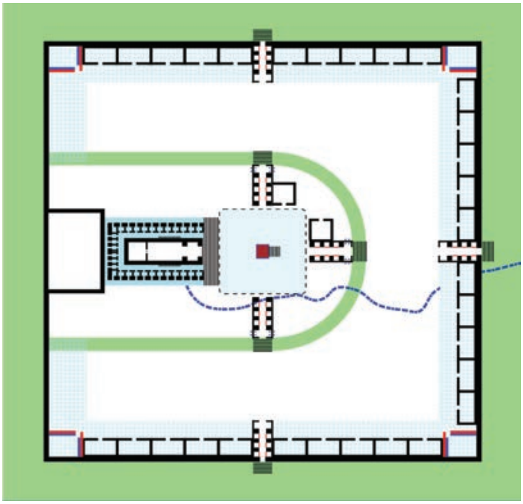

Муқәддәсханидин чиққан ериқ (Әз. 47:1, Йо. 3:18, Зәк. 14:8)

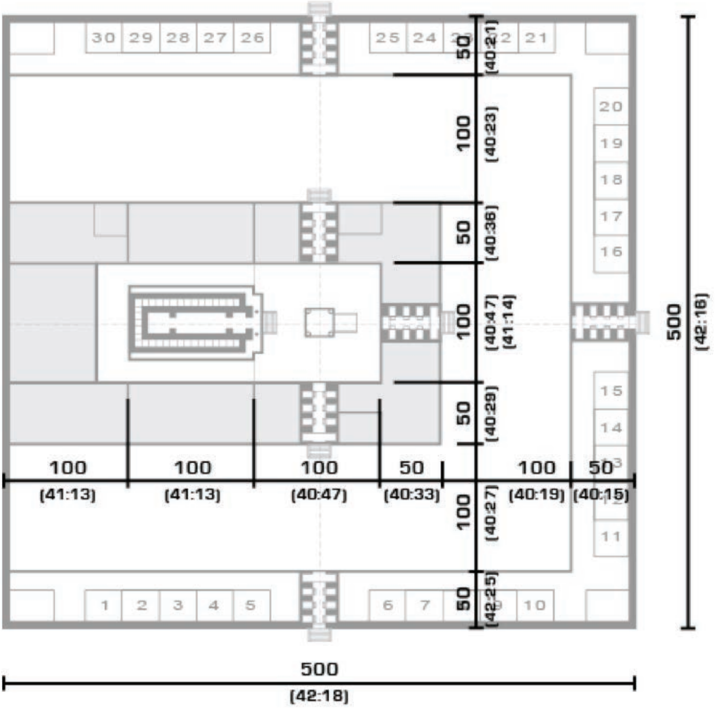

Пәрвәрдигар алдида сәҗдә қилиду.
[4] Шабат күнидә шаһзадә Пәрвәрдигарға сунған қурбанлиқ болса алтә бежирим пахлан,
бир бежирим қочқар болиду. [5] Буларға қошулидиған ашлиқ һәдийәлири қочқарға бир
әфаһ, пахланларға болса чаминиң йетишичә болиду; һәр бир әфаһ унға у бир хин зәйтун
мейини қошуп суниду.
[6] «Йеңи ай»ниң күнидә у сунған қурбанлиқ яш бир бежирим топақ, алтә пахлан, бир
қочқар болиду; уларниң һәммиси бежирим болиду. [7] Буларға ашлиқ һәдийәлирини
қошуп суниду; топаққа бир әфаһ, қочқарға бир әфаһ, пахланларға чаминиң йетишичә
болиду; һәр бир әфаһ унға бир хин зәйтун мейини қошуп суниду. [8] Шаһзадә киргәндә,
дәрвазиниң далини билән кириду, вә шу йол билән чиқиду.
[9] Зиминдики хәлиқ һейт күнлиридә бекитилгән «ибадәт сорун»лириға Пәрвәрдигар
алдиға киргәндә, сәҗдә қилишқа шималий дәрвазидин киргән киши җәнубий дәрвази-
дин чиқиду; җәнубий дәрвазидин киргән киши шималий дәрвазидин чиқиду; у киргән
дәрвазидин чиқмайду, бәлки удулиға меңип чиқиду. [10] Хәлиқ киргәндә шаһзадә улар
билән биллә кириду; улар чиққанда, биллә чиқиду.
[11] Һейт-байрамларда вә «ибадәт сорун»лирида болса, у қошумчә сунған ашлиқ һәдийә-
лири топаққа бир әфаһ, қочқарға бир әфаһ, пахланларға болса чаминиң йетишичә бо-
лиду; һәр бир әфаһ унға у бир хин зәйтун мейини қошуп суниду. [12] Шаһзадә Пәрвәр-
дигарға халис көйдүрмә қурбанлиқни яки халис енақлиқ қурбанлиқлирини сунмақчи
болса, әнди шәриққә қарайдиған дәрваза униң үчүн ечилиду; шабат күнидә қилғандәк,
у өз көйдүрмә қурбанлиғини вә енақлиқ қурбанлиқлирини суниду; у қайтип чиқиду;
чиққандин кейин дәрваза етилиду.

[13] Һәр күндә сән Пәрвәрдигарға көйдүрмә қурбанлиқ сүпитидә бир яшлиқ бежирим
пахланни сунисән; сән һәр әтигини тәйярлап берисән. [14] Һәр әтигәндә сән униңға қо-
шуп ашлиқ һәдийәси, йәни ундин алтидин бир әфаһ вә унни майлашқа зәйтун мейи-
дин үчтин бир һин тәйярлайсән; бу Пәрвәрдигарға әбәдий бәлгүлимә билән бекитилгән
ашлиқ һәдийәси болиду. [15] Улар һәр әтигәндә пахланни, униң ашлиқ һәдийәсини зәйтун
мейи билән әбәдий көйдүрмә қурбанлиқ сүпитидә суниду.

Мираслар тоғрилиқ бәзи бәлгүлимиләр

[16] Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Шаһзадә өз мирасидин оғуллириниң бирисигә соға
қилған болса, әнди у йәнә әшу оғлиниң өз оғул-әҗдатлири үчүн болиду; мирас йоли бой-
ичә у уларниң егилиги болиду. [17] Бирақ у өз мирасидин униң хизмәткарлириниң биригә
соға бәргән болса, у униңки «азадлиқ жили»ғичә болиду; шу чағда у шаһзадигә қайтуру-
лиду; шаһзадиниң мираси әсли өз оғуллириғила мәнсуп болиду. [18] Вә шаһзадә хәлиққә
җәбир-зулум селип, уларни мирасидин һайдивәтмәйду; у оғуллириға өз егилигидин ми-
рас тәқсим қилиду; шуниң билән Мениң хәлқим өз егилигидин тарқитилмайду.

Каһинларниң қурбанлиқлардин алған гөшни пишириши

[19] Андин һелиқи киши мени шималға қарайдиған, каһинлар үчүн болған муқәддәс «ки-
чик ханилар»ға дәрвазиниң йенидики кириш йоли билән апарди; мана, униң ғәрип
тәрипидә мәхсус бир җай бар еди; [20] у маңа: «Бу каһинлар итаәтсизлик қурбанлиқли-

46:17 **«азадлиқ жили»** — Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә, «халас қилиш жили» яки «бурға челиш жили» һәр 49 жилда бир болиду, әшу жилида һәр адәмниң қәрзи халас қилиниду, башқиларға сетилгән мирас-зиминлар өз егиси яки униң әвлатлириға қайтурулиду. *(«Лав.» 25-бапни көрүң).*
46:19 **«azadlik̡ yili»** — Musa pəyƣəmbərgə qüxürülgən k̡anun boyiqə,

рини вә гуна қурбанлиқлирини қайнитидиған һәм ашлиқ һәдийәлирини пиширидиған
җайдур; бу җайни бекитиштики мәхсәт, хәлиқниң бу ашларниң пак-муқәддәслигигә
тегип кетип зиянға учримаслиғи үчүн, улар бу ашларни сиртқи һойлиға елип чиқмай-
ду. [21] У мени сиртқи һойлиға апирип, мени һойлиниң төрт булуңидин өткүзди; мана,
һойлиниң һәр бир булуңида кичик һойла бар еди. [22] Һойлиниң төрт булуңида, узунлуғи
қириқ гәз, кәңлиги оттуз гәз болған тосма тамлиқ һойлилар бар еди; бу төрт һойлиниң
өлчәмлири охшаш еди. [23] Бу төрт һойла ичидә әтрапида таш тахтайлиқ тәкчә бар еди;
тәкчә астида һәммә әтрапида қазан қайнитидиған от қалайдиған җайлири бар еди.
[24] У маңа: «Булар «гөш қайнитиш өйлири», мошу йәрләрдә өйниң хизмитидә болғанлар
хәлиқниң қурбанлиқлирини қайнитиду» — деди.

Һаятлиқ дәрияси

47 [1] Һелиқи киши мени өйниң дәрвазисиға қайта апарди. Мана, ибадәтханиниң
босуғисидин сулар шәриққә қарап еқип чиқиватати; чүнки өйниң алди шәриққә
қарайтти. Сулар өйниң астидин, оң тәрипидин, қурбангаһниң җәнубий тәрипидин еқип
чүшәтти. [2] У мени шималға қарайдиған дәрвазисидин чиқарди; у мени айландуруп
шәриққә қарайдиған дәрвазиниң сиртиға апарди; мана, сулар оң тәрипидин еқип
туратти.
[3] Һелиқи киши қолида өлчигүч танини тутуп, шәриққә қарап маңди; у миң гәз өлчиди,
андин мени сулардин өткүзди; сулар адәмниң ошуғиға чиқатти.
[4] У йәнә миң гәз өлчиди; андин мени сулардин өткүзди; сулар адәмниң тизлириға йәт-
ти. У йәнә миң гәз өлчиди; андин мени сулардин өткүзди; сулар адәмниң белигә чиқат-
ти. [5] У йәнә миң гәз өлчиди; у мән өтәлмәйдиған дәрия болуп чиқти; чүнки сулар өрләп
кәтти; униңда су үзгили болатти, у өткили болмайдиған дәрия болуп чиқти. [6] У мәндин:
«Инсан оғли, буни көргәнсән?» дәп сориди; андин мени дәрияниң қирғиқиға қайтуруп
апарди.
[7] Қирғаққа қайттим, мана, дәрияниң қирғиқида, у вә бу қетида, интайин көп дәрәқләр
бар еди.
[8] У маңа мундақ деди: «Бу сулар жутниң шәрқигә чиқиду; шу йәрдин улар Арабаһ
түзләңлигигә чүшүп, андин деңизға кириду. Улар деңизға еқип кириши билән, деңиз
сулири сақайтилиду. [9] Вә шундақ болидуки, бу «җүп дәрия» қайси йәргә еқип кәлсә,
шу йәрдики барлиқ су үзидиған җаниварлар яшайду; деңизда нурғун белиқлар болиду;

46:20 **«Бу каһинлар итаәтсизлик қурбанлиқлирини вә гуна қурбанлиқлирини қайнитидиған һәм ашлиқ һәдийәлирини пиширидиған җайдур... хәлиқниң бу ашларниң пак-муқәддәслигигә тегип кетип зиянға учримаслиғи үчүн, улар бу ашларни сиртқи һойлиға елип чиқмайду»** — оқурмәнләрниң есидә болидуки, каһинларниң көйдүрмә қурбанлиқлардин сирт, һәр хил қурбанлиқлардин вә «һәдийә»ләрдин бир үлүшни елип йейиш һоқуқи бар еди. Уларниң рәсмий кирими болмиғачқа, бу үлүшләр уларниң җенини бақатти. Хәлиқ қурбанлиқлири вә үлүшлирини Худаға атап сунғандин кейин, «муқәддәс» дәп һесаплинип, Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанунда аддий пухраларниң уларни йейиши яки уларға тегиши мәнъий қилинған. Биз «қошумчә сөз»имиздиму бу қурбанлиқлар үстидә тохтилимиз.
46:24 **«мошу йәрләрдә өйниң хизмитидә болғанлар хәлиқниң қурбанлиқлирини қайнитиду»** — «қурбанлиқларни қайнитиш» тоғрилиқ «Лав.» 7:31-36, 8:31-айәтләрни көрүң. Лавийлар вә каһинларниң хәлиқ апарған «енақлиқ қурбанлиғи»лар, «гуна қурбанлиғи»лар вә «итаәтсизлик қурбанлиғи»лардин парчә гөш елип йейиш һоқуқи бар еди. Бу уларниң қурбанлиқни союп сунушидики «иш һәққи» еди.
47:1 **«өйниң дәрвазиси»** — «өй» мошу йәрдә пүткүл ибадәтханини көрситиду.
47:1 Зәк. 14:8
47:7 Вәһ. 22:2
47:8 **«Арабаһ түзләңлиги»** — хәритини көрүң. «Арабаһ» дегән Иордан дәриясиниң җилғиси. **«деңиз»** — «Өлүк деңиз» — бүгүнгә қәдәр у деңиз интайин тузлуқ болғачқа, униңда һеч қандақ җанивар яшимайду. Бирақ бу сулар билән униң сулири ақар су болуп, нурғун белиқ-һайванлар уларда яшайду.

чүнки сулар шу йәргә еқип келиду, вә деңиз сулири сақайтилиду; дәрия нәгә ақса, шу
йәрниң һәммиси һаятқа егә болиду. [10] Вә шундақ болидуки, белиқчилар деңиз бойида
туриду;Ән-ГәдидинӘн-Әглаимгичә уларниң торлири йейилидиған җайлири болиду;
деңиз белиқлириниң «Оттура деңиз»дикидәк бәк көп сортлири болиду; [11] бирақ униң
зәй-сазлиқлири сақайтилмайду; улар шорлуқ болушқа тапшурулиду.
[12] Дәрия бойида, у вә бу қетида, озуқ болидиған һәр хил дәрәқләр өсиду. Уларниң йо-
пурмақлири солашмайду, улар мевисиз қалмайду; улар һәр айда йеңидин мевиләйду;
чүнки уни суғиридиған сулар муқәддәс җайдин чиқиду; уларниң мевиси озуқ, уларниң
йопурмақлири дора-дәрманлар болиду.

Зиминни қәбилиләр үчүн бөлүш

[13] Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Төвәндә Исраилниң он икки қәбилисигә зимин
мирас сүпитидә бөлүнүп тәқсим қилинип чегаралар айрилиду; Йүсүпниң қәбилисигә
икки үлүш бөлүниду. [14] Мән қолумни көтирип ата-бовилириңларға қәсәм ичкәндәк,
силәр бир-бириңларға баравәрлик билән зиминни мирас болушқа бөлисиләр; у силәргә
мирас болиду.
[15] Зиминниң төрт тәрипиниң чегараси мундақ: Шималий тәрипи, «Оттура деңиз»дин
башлинип Хәтлонниң йолини бойлап, Зәдад шәһириниң кириш еғизиғичә болиду; [16] у
Хамат, Беротаһ, Сибраим (Дәмәшқ билән Хаматниң чегарисиниң оттурисида), Һавран-
ниң чегарисида болған Хазар-Һаттикон шәһәрлирини өз ичигә алиду; [17] шуниңдәк «От-
тура деңиз»дин башланған чегара Һазар-Енанғичә созулиду; у Дәмәшқниң чегарисини
бойлап, Хаматниң шималий райониниң чегарасиға тутишиду; бу болса шималий тәри-
пи болиду.
[18] Шәриқ тәрипиниң чегариси, Һавран билән Дәмәшқниң оттурисидин башлинип, Гилеад
вә Исраил зиминини бөлүп туридиған Иордан дәрияси болиду. Силәр буниңдин «Өлүк
деңиз»ғичә мирасларни бөлүп өлчәйсиләр. Бу болса шәриқ тәрипи болиду. [19] Җәнубий
тәрипи болса, Тамар шәһиридин Мерибаһ-Қәдәш дәриясиниң еқинлириғичә, андин Ми-
сир вадисидин «Оттура деңиз»ғичә созулиду. Бу җәнубий чегара болиду. [20] Ғәрбий тәри-
пи болса «Оттура деңиз»ниң өзи, Хамат районаға кириш еғизиғичә болиду; бу ғәрбий
чегариси болиду.
[21] Силәр бу зиминни Исраилниң қәбилилири бойичә өз араңларда үлүшүшүңлар керәк.
[22] Шундақ болуш керәкки, силәр өз араңлар вә араңларда олтирақлашқан, араңларда ба-
лилиқ болған мусапирларға уни мирас болушқа чәк ташлап бөлисиләр; улар силәргә
нисбәтән вәтинидә туғулған Исраилларға охшаш болуши керәк. Улар силәр билән тәң
чәк ташлап Исраил қәбилилири арисидин мирас алсун.
[23] Мусапир қайси қәбилә арисида олтирақлашқан болса, силәр шу йәрдин униңға мирас
тәқсим қилисиләр, дәйду Рәб Пәрвәрдигар.

47:9 **«җүп дәрия»** — жуқуриқи айәтләрдә «бир дәрия» тәсвирләнгәндин кейин, немишкә «җүп дәрия» дейилиду? Буниң сирлиқ мәнаси пәқәт Тәвраттики «Зәк.» 14:8-айәттә йешилиду. Чүнки йәнә бир дәрия ибадәтханидин чиқип ғәрбий тәрәпкиму еқип «Оттура деңиз»ға кириду. «Йо.» 3:18нимй көрүң.
47:9 Йо. 3:18
47:12 Вәһ. 22:2
47:13 **«Йүсүпниң қәбилисигә икки үлүш бөлүниду»** — Лавий қәбилиси зиминға егә болмайду. Йүсүпниң икки оғли, Әфраим вә Манассәһ, икки қәбилә һесаплиниду *(«Яр.» 48:17-20ни көрүң)*.
47:14 Яр. 12:7; 17:8; 26:3; 28:13
47:18 **«Өлүк деңиз»** — ибраний тилида «шәрқий деңиз». **«Шәриқ тәрипиниң чегариси, Һавран билән Дәмәшқниң оттурисидин башлинип, Гилеад вә Исраил зиминини бөлүп туридиған Иордан дәрияси болиду. Силәр буниңдин «Өлүк деңиз»ғичә мирасларни бөлүп өлчәйсиләр»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Силәр шәрқий чегарисидин, йәни Һавран билән Дәмәшқниң оттурисидин, Гилеад вә Исраил зиминидин вә Иордан дәриясидин «Өлүк деңиз»ғичә мирасларни бөлүп өлчәйсиләр».

«Мәсиһниң миң жиллиқ сәлтәнити»
— Қанаан земининиң тәғсим қилиниши

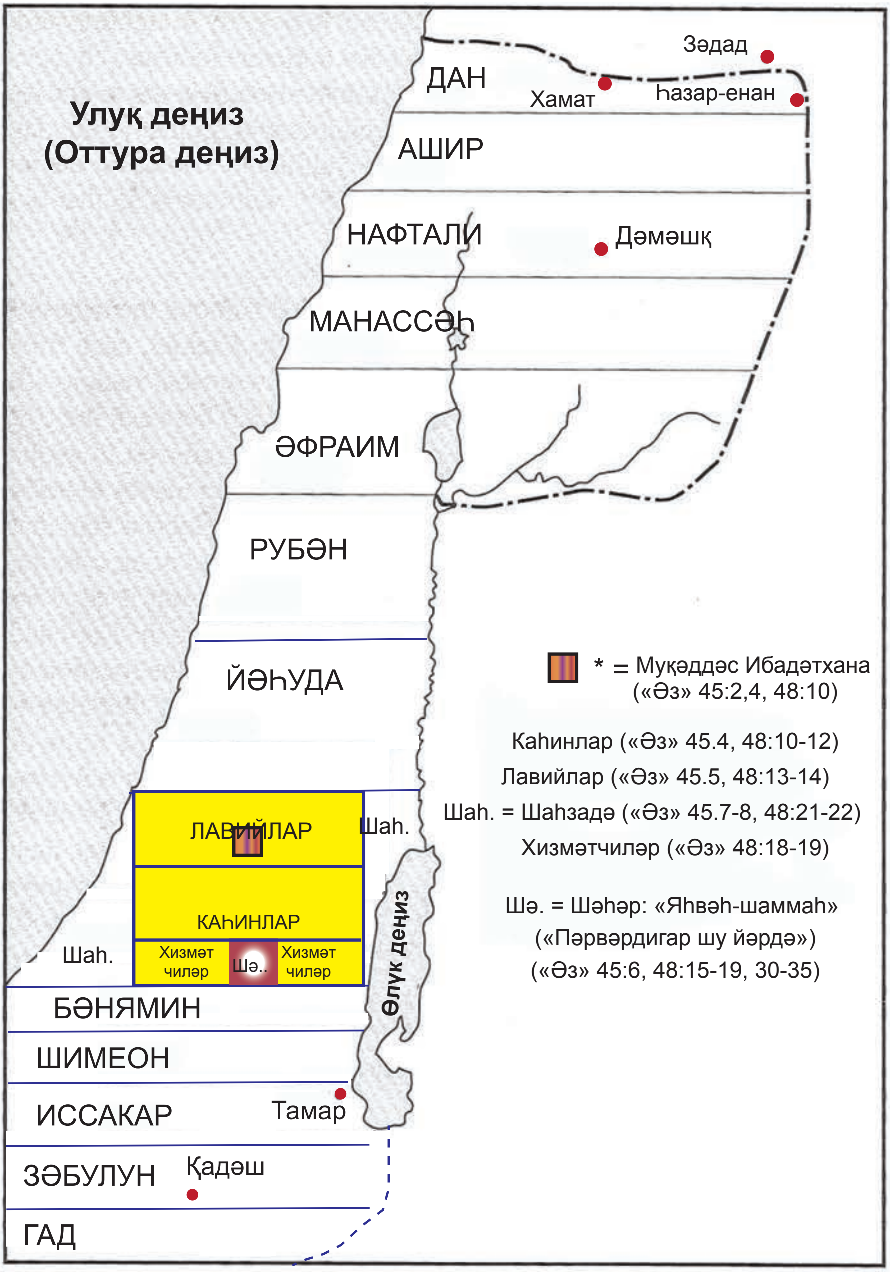

Шималий тәрәптики йәттә қәбилә

48 [1] Төвәндә қәбилиләр нами бойичә тизимлиниду; шимал тәрипидә Дан
қәбилисиниң бир үлүши бар. Униң чегариси Исраил зимининиң шималий
чегарисиму болиду; у Хәтлонниң йолини бойлап, Хамат райониға кириш еғизиғичә
вә Һазар-Енан шәһиригичә созулған (Һазар-Енан Дәмәшқ чегарисиға яндаш болуп,
Дәмәшқниң шималий тәрипидики Хамат шәһириниң йенида). Униң үлүши шәриқтин
ғәрипкичә созулғандур.
[2] Данниң чегарисиға яндаш болған, шәриқтин ғәрипкә созулған зимин Ашир қәбилисиниң бир үлүшидур.
[3] Аширниң чегарисиға яндаш болған, шәриқтин ғәрипкә созулған зимин Нафтали қәбилисиниң бир үлүшидур.
[4] Нафталиниң чегарисиға яндаш болған, шәриқтин ғәрипкә созулған зимин Манассәһ қәбилисиниң бир үлүшидур.
[5] Манассәһниң чегарисиға яндаш болған, шәриқтин ғәрипкә созулған зимин Әфраим қәбилисиниң бир үлүшидур.
[6] Әфраимниң чегарисиға яндаш болған, шәриқтин ғәрипкә созулған зимин Рубән қәбилисиниң бир үлүшидур.
[7] Рубәнниң чегарисиға яндаш болған, шәриқтин ғәрипкә созулған зимин Йәһуда қәбилисиниң бир үлүшидур.

Оттуридики үлүш

[8] Йәһуданиң чегарисиға туташқан, шәриқтин ғәрипкичә созулған зимин, силәрниң «көтәрмә һәдийә»ңлар болиду; униң кәңлиги жигирмә бәш миң хада, униң узунлуғи қәбилиләргә тәқсим қилинған үлүштикидәк болиду; муқәддәс җай униң дәл оттурисида болиду.
[9] Силәр Пәрвәрдигарға алаһидә атиған «көтәрмә һәдийә» болса, узунлуғи жигирмә бәш
миң хада, кәңлиги он миң хада болиду. [10] Бу муқәддәс «көтәрмә һәдийә» каһилар үчүн
болиду. Шималий тәрипиниң узунлуғи жигирмә бәш миң хада, ғәрбий тәрипиниң кәңлиги он миң хада, шәрқий тәрипиниң кәңлиги он миң хада, җәнубий тәрипиниң узунлуғи жигирмә бәш миң хада болиду; Пәрвәрдигарниң «муқәддәс җай»и униң дәл оттурисида болиду.
[11] Бу йәр Задок әвлатлиридин болған, пак-муқәддәс дәп айрилған каһинлар үчүн болиду. Исраил езип кәткәндә, улар Лавийлар езип кәткәндәк езип кәтмигән, бәлки
Мән тапшурған мәсъулийәткә садиқ болған еди. [12] Шуниң билән бу алаһидә «көтәрмә
һәдийә» болған йәр болса пүтүн «көтәрмә һәдийә» болған зиминниң ичидин болуп, уларға нисбәтән «әң муқәддәс бир нәрсә» дәп билинсун. У Лавийларниң үлүшигә туташқан болиду.
[13] Каһинларниң үлүшиниң чегарисиға туташ болған йәр Лавийларниң үлүши болиду.
Униң узунлуғи жигирмә бәш миң хада, кәңлиги он миң хада. Пүткүл узунлуғи жигир-
мә бәш миң хада, кәңлиги он миң хада болиду. [14] Улар униңдин йәрни һеч сатмайду
яки алмаштурмайду. Улар бу зиминниң есилини башқиларға һеч өткүзмәйду; чүнки у Пәрвәрдигарға муқәддәс дәп аталған.
[15] Қалған йәр, кәңлиги бәш миң хада, узунлуғи жигирмә бәш миң хада, адәттики йәр

48:1 **«Хамат райониға кириш еғизиғичә...»** — яки «Либо-Хамат шәһиригичә...».
48:12 **«Шуниң билән бу алаһидә «көтәрмә һәдийә» болған йәр болса пүтүн «көтәрмә һәдийә» болған зиминниң ичидин болуп, уларға нисбәтән «әң муқәддәс бир нәрсә» дәп билинсун. У Лавийларниң үлүшигә туташқан болиду»** — Лавийларниң үлүши бу йәрниң шималий тәрипидә болиду; хәритини көрүң.

болуп, шәһәр үчүн, йәни өйләр вә ортақ бош йәр үчүн болиду. Шәһәр униң оттуриси-
да болиду. [16] Шәһәрниң өлчәмлири мундақ болиду; шималий тәрипи төрт миң бәш йүз
хада, җәнубий тәрипи төрт миң бәш йүз хада, шәрқий тәрипи төрт миң бәш йүз хада, вә
ғәрбий тәрипи төрт миң бәш йүз хада болиду. [17] Шәһәрниң бош йәрлири болса, шималға
қарайдиған тәрипи икки йүз әллик хада кәңликтә, җәнупқа қарайдиған тәрипи икки
йүз әллик хада кәңликтә, шәриққә қарайдиған тәрипи икки йүз әллик хада кәңлигидә,
ғәрипкә қарайдиған тәрипи икки йүз әллик хада кәңликтә болиду. [18] Қалған икки парчә
йәр муқәддәс «көтәрмә һәдийә» болған йәргә тутишип униңға параллел болиду. Улар-
ниң узунлуғи шәриққә қарайдиған тәрипи он миң хада, ғәрипкә қарайдиған тәрипи он
миң хада; булар муқәддәс «көтәрмә һәдийә» болған йәргә тутишиду; буларниң мәһсу-
латлири шәһәрниң хизмитидә болғанларни озуқландуриду. [19] Уни терийдиғанлар, йәни
шәһәрниң хизмитидә болғанлар Исраилниң барлиқ қәбилилири ичидин болиду.
[20] Пүткүл «көтәрмә һәдийә» болса узунлуғи жигирмә бәш миң хада, кәңлиги жигирмә
бәш миң хада болиду; силәр бу төрт часилиқ муқәддәс «көтәрмә һәдийә»гә шәһәргә тәвә
җайларниму қошуп сунисиләр.
[21] Муқәддәс «көтәрмә һәдийә» билән шәһәрниң егидарчилиғидики йәрниң у вә бу тәри-
пидики қалған зиминләр шаһзадә үчүн болиду. «Көтәрмә һәдийә»гә яндаш шәриқтин
шәриққә созулған жигирмә бәш миң хада кәңликтики йәр вә ғәриптин ғәрипкә созулған
жигирмә бәш миң хада кәңликтики йәр қәбилиләрниң үлүшлиригә параллел болуп, бу-
лар шаһзадә үчүндур; муқәддәс «көтәрмә һәдийә», җүмлидин ибадәтханиниң муқәддәс
җайи уларниң оттурисида, [22] шуниңдәк Лавийларниң үлүши вә шәһәрниң егилигиму
шаһзадиниң тәвәлигиниң оттурисида болиду. Йәһуданиң чегариси вә Бинияминниң че-
гарисиниң оттурисида болған бу зиминлар шаһзадә үчүн болиду.

Җәнубий тәрәптики бәш қәбилә

[23] Қалған қәбилиләрниң үлүшлири болса: — Бинямин қәбилиси үчүн шәриқтин ғәрип
тәрәпкә созулған бир үлүши болиду.
[24] Бинияминниң чегарисиға яндаш болған, шәриқтин ғәрипкә созулған зимин Шимеон
қәбилисиниң бир үлүшидур.
[25] Шимеонниң чегарисиға яндаш болған, шәриқтин ғәрипкә созулған зимин Иссакар қә-
билисиниң бир үлүшидур.
[26] Иссакарниң чегарисиға яндаш болған, шәриқтин ғәрипкә созулған зимин Зәбулун қә-
билисиниң бир үлүшидур.
[27] Зәбулунниң чегарисиға яндаш болған, шәриқтин ғәрипкә созулған зимин Гад қәбили-
синиң бир үлүшидур.
[28] Гадниң ян тәрипи, йәни җәнубий тәрипи, пүткүл зиминниң җәнубий чегариси Тамар
шәһиридин Мерибаһ-Қәдәш дәриясиниң еқинлириғичә, андин Мисир вадисини бойлап
«Оттура деңиз»ғичә созулиду. [29] Бу силәр Исраилниң қәбилилиригә мирас болушқа чәк
ташлап бөлидиған зимин болиду; булар уларниң үлүшлири, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар.

Шәһәрниң дәрвазилири

[30] Төвәндә шәһәрниң чиқиш йоллири болиду; униң шималий тәрипиниң кәңлиги төрт
йүз әллик хада болиду; [31] шәһәрниң қовуқлири Исраилниң қәбилилириниң нами бой-
ичә болиду; шималий тәрипидә үч қовуқ болиду; бири Рубәнниң қовуқи болиду; бири
Йәһуданиң қовуқи болиду; бири Лавийниң қовуқи болиду; [32] шәрқий тәрипиниң кәңли-
ги төрт йүз әллик хада, униңда үч қовуқ болиду; бири Йүсүпниң қовуқи болиду; бири
Бинияминниң қовуқи болиду; бири Данниң қовуқи болиду. [33] Җәнубий тәрипиниң кәң-

лиги төрт йүз әллик хада, униңда үч қовуқ болиду; бири Шимеонниң қовуқи болиду;
бири Иссакарниң қовуқи болиду; бири Зәбулунниң қовуқи болиду. [34] Шәрқий тәрипи-
ниң кәңлиги төрт йүз әллик хада, униңда үч қовуқ болиду; бири Гадниң қовуқи болиду;
бири Аширниң қовуқи болиду; бири Нафталиниң қовуқи болиду.
[35] Җәмий болуп униң айланмиси он сәккиз миң хада болиду; шу күндин башлап шәһәр-
ниң нами: «Пәрвәрдигар шу йәрдә» болиду.

Қошумчә сөз

Төвәндә биз китаптики һәммә бап-айәт үстидә әмәс, бәлки китапниң бәзи алаһидә қизиқ нуқтилири вә бәзи баянлардин туғулған соаллар үстидә байқиғинимизни қошумчә баян қилимиз.

Төрт һаят мәхлуқ (керублар)

(1-бап) Биринчи көрүнүштә керублар төрт қанатлиқ көрүниду. Муса пәйғәмбәр тиклигән «муқәддәс чедир»да, Сулайман падиша қурған ибадәтханида улар «икки қанатлиқ» дәп сүрәтлиниду. Улар төрт йүзи тәртип бойичә инсанниң, ширниң, буқиниң вә бүркүтниң көрүнүшидә болиду. Иккинчи әсирдин тартип Инҗил алимлири мошу «төрт йүзи»дә Мәсиһ Әйсаниң тәрҗимиһалини тәсвирләйдиған Инҗилдики «төрт баян» тәкитләйдиған Мәсиһниң тәрәплирини көрүп йәтти: —

(1) Инсан: «Луқа»ниң баяни — Мәсиһ Әйсаниң толуқ инсан екәнлигини, җүмлидин униң әрштики атисиға тайиниши, ич-бағридики һессиятлирини вә дуалирини тәкитләйду;

(2) Шир: Тәврат бойичә шир «һайванларниң падишаси» («Пәнд.» 30:30): — «Матта»ниң баяни — Мәсиһ Әйсаниң «Исраилниң падишаси», «**Йәһуда қәбилисидин чиққан Шир**» сүпүтидә пәйғәмбәрләрниң сөзини әмәлгә ашуруши, вә Униң падишалиғиниң алаһидиликлирини тәкитләйду;

(3) Буқа — еғир әмгәк қилидиған һайван: — «Маркус»ниң баяни, Әйса Мәсиһниң инсанийәткә болған кичик пеиллиқ хизмитини тәкитләйду («Мар.» 10:45ни көрүң).

(4) Бүркүт — һәммидин жуқури пәрваз қилиду: — «Юһанна»ниң баяни, Мәсиһниң Худалиқ тәбиитини тәкитләйду; мәсилән 3:13: — «**Жуқиридин кәлгән зат һәммидин жуқуридур»**.

390 күн вә 40 күн (4:1-8)

Бешарәттә һәр бир күн бир жилни көрситиду; бирақ бу мәзгилләр немини көрситидиғанлиғини бир немә демәк тәс; «Исраил үчүн 390 күн» (390 жил) бәлким уларниң Йәһудадин (җәнубий падишалиқ), шуниңдәк Давут җәмәтиниң падишалиғидин айрилиши билән башлиниду (миладийәдин илгәрки 930-жили); айиғи бәлким Парс императори Қорәшниң Бабилда вә уларға бекинди әлләрдә қалған сүргүн болғанларни һөр қилиши билән ахирлишиду. Бу вақит миладийәдин илгәрки 540- яки 539-жили болиду, җәмий 390 жил болиду. Бу мәзгил Исраилниң Асурийә империйәси астида сүргүн болушини өз ичигә алиду; бу еғир дәрд-әләмлик иш еди, әлвәттә; бирақ Йәһуда вә Йәһуданиң падишалиридин айрилишму дәрдлик иш вә җаза еди; чүнки Асурийә таҗавуз қилғичә, уларниң жигирмә падишасидин бириму һәққаний болмиди. Йәһуданиң җазасини көрситидиған 40 күн (40 жил) бәлким Исраилниң 390 жилиниң ахирқи 40 жил билән тәң өтүп, Йерусалимниң вәйран қилиниши (миладийәдин илгәрки 586-жили) билән башлинип, Парс императори Қорәшниң сүргүн болғанларни һөр

қилиши (миладийәдин илгәрки 540- яки 539-жили)ғичә давамлашқан — Амма бу вақит 40 жил әмәс, бәлки 47 жил еди. Һалбуки, Небоқаднәсарниң йәттә жил сараң болған вақитни буниңдин чиқириветсәк 40 жил болиду, вә бундақ қилишимиз бәлким тоғра болиду; мүмкинчилиги барки, бу вақитта Бабил, җүмлидин Исраиллар Даниял пәйғәмбәрниң һакимийити астида вақитлиқ туруватәтти. Бүгүнкә қәдәр мошундақ чүшәндүрүш бу сирлиқ санларға әң уйғун келидиған тәбир.

Йәнә икки орунлуқ чүшәндүрүш барки, бәзи алимлар Әзакиял ятқан бу 430 күнни, 430 жилни көрситип бешарәт бериду, кәлгүсидә Исраилниң ят әлләргә беқинидиған вақитлирини билдүриду, дәп қарайду, йәни улар 430 жилни: —

(1) Небоқаднәсарниң Исраилларниң көп қисмини Бабилға сүргүн қилишидин тартип (миладийәдин илгәрки 597-жилидин тартип) «Маккабийлар» (Йәһудий вәтәнпәрвәрләр) Исраилларниң грек империйәсиниң боюнтуруғини ташлап исиян көтәргинигичә (миладийәдин илгәрки 167-жили) болған вақитни көрситиду, дәп қарайду.

(2) Небоқаднәсарниң Йерусалимни мутләқ вәйран қилишидин тартип (миладийәдин илгәрки 586-жилидин тартип) «Маккабийлар» Грек империйәсидин мустәқил болуп, «Йәһудий мустәқиллиғи» бәрпа қилинғичә (миладийәдин илгәрки 158-жили) болған вақит, дәп һесаплайду.

Әгәр бу күнләрдә пәйғәмбәр бешини Йерусалимға қаритип, шәриқ-ғәрип тәрәпләргә созулуп ятқан болса, ундақта униң Исраилға мунасивәтлик 390 күнлүк «сол янпашлап йетиш»и Исраилға (шималий падишалиққа) йүзлинәтти; Йәһудаға мунасивәтлик 40 күнлүк «оң янпашлап йетиш»и болса Йәһудаға йүзлинәтти.

18- вә 33-бап — «Гуна садир қилғучи җан егиси өлиду»

18-бапта бир нәччә муһим принсиплар тилға елиниду. Улардин бири 20-айәттә қисқартип ейтилиду: «**Гуна садир қилғучи җан егиси өлиду. Оғул атисиниң қәбиһлигиниң җазасини көтәрмәйду, вә яки ата оғлиниң қәбиһлигиниң җазасини көтәрмәйду; һәққаний кишиниң һәққанийлиғи өз үстидә туриду, рәзил кишиниң рәзиллиги өз үстидә туриду**».

Бундақ ейтиш, «Өз атисиниң гуналириниң балиларға келидиған һеч қандақ тәсири болмайду» дегәнлик әмәс, әлвәттә. Худаниң Муса пәйғәмбәргә: «**Мәнки Пәрвәрдигар Худайиң вапасизлиққа һәсәт қилғучи Худадурмән. Мәндин нәпрәтләнгәнләрниң қәбиһликлирини өзлиригә, оғуллириға, һәтта нәврә-чәврилиригичә чүширимән...**» («Мис.» 20:5) дегән еди. Бу икки баянни селиштуруш пайдилиқ. Бу икки баянни селиштурғанда, ундақта «**Атиларниң қәбиһликлирини ... оғуллириға ... чүшириш**» дегәнниң мәнаси немә?

Муқәддәс китаптики «җаза» дегән сөзниң һәр хил мәнаси үстидә ойлиниш пайдилиқ иштур. Муқәддәс китапниң һәр йәрлиридин рошәнки, Худаниң бизниң һәтта бирла гунайимиз үстигә адил, тегишлик җазаси дозақтур — бу болса Худадин айрилип, Униң һозуридин мәһрум болуш дегәнлик, бу «мәңгүлүк өлүм» дәпму атилиду (һәр җайда тәкрарлиғинимиздәк, хуш хәвәр шуки, биздә кәчүрүм-мәғбирәт вә ниҗат пурсити болсун дәп, Әйса Мәсиһ һәммимизниң барлиқ гунайимизниң җазасини Өз тени вә

роһида көтирип қобул қилған). «Мис.» 20:5тә «қәбиһликлирини чүшириш» яки «жазалирини йәткүзүш» (ибраний тилида «пахад»)ниң көп тәрәплик мәнаси бар. Асасий мәнаси: «йоқлаш»тур. Худа бизни «йоқлиса», товва қилмиған болсақ нәтижиси «жаза» болиду; товва қилған болсақ «йоқлаш»ниң нәтижиси бәхит-бәрикәт болиду. Шуниң билән бу айәттә «йоқлаш»ниң мәнаси чоқум «жаза»ни ипадилиши керәк. Һалбуки, әгәр мошу йәрдә мәнаси «толуқ жаза» болса, ундақта нәтижиси балилар атисиниң гуналири түпәйлидин дозаққа чүшүши керәк еди. Ундақта һеч қайсимизда үмүт йоқ болатти. Бирақ «жаза» бәзи вақитларда толуқ мәнасида әмәс, башқичә мәнада ишлитилиду; у «тәрбийә» мәнасида келишиму мүмкин; мәсилән, ата өз балилирини тәрбийә үчүн жазалиғинида: «Баламни қандақ жазалисам адил болар?» дәп ойлимайду, бәлки «Қандақ жаза униң үчүн савақ, тәрбийә болар?» дәп ойлайду. Әмәлийәттә Тәвратниң көп йәрлиридә «жаза» шу мәнада ишлитилиду, шу йәрләрдә «жаза» Худаниң адәмни дозаққа чүширидиғанлиғини, йәни «гунаға тегишлик вә адил болған жаза»сини көрсәтмәйду.

Әнди «Мис.» 20:5гә кәлсәк, атиниң гуналириниң бәзи нәтижилири балилириға чүшиду, дегили болиду. «Әзакиял» 20:18 билән селиштурсақ төвәндики хуласиләргә келишкә тоғра келиду: —

(1) Атиниң гуналири балиларға шу җәһәттә тәсир йәткүзидуки, балилар атиниң гуналирини көрүп уларни дориса, атилириға болған жаза болиду; шу йолда бәзи чағларда атилар балилири арқилиқ өз қилмишлириниң нәтиҗә-мевисини көриду вә тетийду, һәмдә қилмишлириниң жиркиничлигини көрүп товва қилиши мүмкин.

(2) Атиниң гуналири балиларға йәнә бир җәһәттин тәсир йәткүзидуки, балилар бу дунияда атисиниң гуналириниң ақивитидин җапа тартиши мүмкин. Мәсилән, бир һарақкәш дада болса, у пулни һараққа бузуп чачса, балилири яхши үгиниш пурситигә еришәлмәйду. Әзакиял өзиму бир мисал — өз хәлқиниң ата-бовилириниң гуналири түпәйлидин, у амалсиз сүргүн болған. Башқа мисаллардин йәнә иккини көрүш үчүн Тәврат, «2Сам.» 12:1-25, вә «Йәшая пәйғәмбәр» 39:5-8 айәтләрниму көрүң. Биринчидин, Натан пәйғәмбәрниң Давут пәйғәмбәрни гуналири үчүн әйиплигинини, гуналириниң ақивити җүмлидин Давутниң йеңила туғулған бовиқиниң дуниядин кәткинини, иккинчидин Һәзәкия падишаниң тәкәббурлишип кәткининиң кейинки дәвирләргә йәткүзгән зиянлирини көргили болиду.

(3) «Әзакиял» 18:20 билән селиштурсақ, әнди Әзакиялниң: «**Оғул атисиниң қәбиһлигиниң жазасини көтәрмәйду, вә яки ата оғлиниң қәбиһлигиниң жазасини көтәрмәйду**» дегән баянида, «жаза» өзиниң толуқ мәнасида, йәни **роһий, мәңгүлүк һаят-мамат җәһәттә ишлитилгән болса керәк**. Атиниң гуналири болса, оғлиниң товва қилиши керәклигини билип йетишигә тосалғу болмайду, вә шуниңдәк униңға товва қилмаслиғи үчүн һеч қандақ банә болалмайду. Оғул өз гунайиға товва қилса, униң Худаниң һозурида турушиға, мәңгүлүк һаятқа еришишигә һеқандақ тосалғу мәвжут әмәс. «**Гуна садир қилғучи жан егиси өлиду**» дегәнниң мәнаси, изаһлиғинимиздәк, җисманий җәһәттики өлүмдин башқа бир өлүшни көрситиши керәк. Һәммимиз өлимиз — бирақ шу чағда биз Худаниң һозуридин айрилған һалда өлсәк бу һәқиқий өлүмдур. Охшашла «**Рәзил киши барлиқ садир қилған гуналиридин йенип товва қилип, мениң барлиқ бәлгүлимилиримни тутуп, адиллиқ һәм адаләтни жүргүзидиған болса, у жәзмән**

һаят болиду, у өлмәйду» (18:21) вә униңға охшайдиған башқа айәтләрдиму көрситилгән «һаят»му пәқәт «өлүмдин аман қелиш» яки «турмушниң давами»ни әмәс, бәлки «алий дәриҗидики бир һаят»ни, «һәқиқий һаят»ни көрситиши керәк. Бу дәл Инҗил бизгә йәткүзгән тәлим: «**Мана мәңгүлүк һаят — у болсиму, Сән һәқиқий Худани һәм Сән әвәткән Әйса Мәсиһни тонуштин ибарәттур**» («Юһ.» 17:3). Мәңгүлүк һаят җисманий өлүм билән әмәс, бәлки һәқиқий иманниң пәйда болған дәқиқиси билән башлиниду; у пәқәт «яшашниң үзлүксиз давами»ла әмәс, бәлки тирик Худа билән болған мунасивәттин ибарәттур.

Биз йәнә 18- вә 33-баплардин шундақ бир хуласигә келәләймизки, иман-ишәш (мәйли Худаға, өзимизгә яки башқиларға бағланған болсун) бизниң һаятимизниң йөнилишидур. Көрүнүштә һәққаний адәмниң һаятиниң яхши бир башлиниши болсиму, әгәр униң ахирқи йөнилиши рәзиллик болса, у рәзил дәп һесаплиниду. Униң әксичә, көрүнүштә рәзил бир адәм өз гуналирини тонуп йетип, һаятини бурап өзгиришкә башлиса — һарам йолда алғинини егисигә қайтурса, башқиларға меһриванлиғини көрситишкә башлиса — у һәққаний адәм дәп һесаплиниду. Худаға бағланған һәқиқий иман-ишәш һәққаний һаятниң йөнилиши барлиқ тәрәпләрдә, йәни Худаға қарап ибадәт қилишта, инсанға қарап меһриванлиқ вә сәмәмий муамилә көрситиштә көрүниду. Шундақ ишлар Худа билән һәқиқий мунасивәтниң нәтиҗиси, йеңи қәлб, йеңи роһниң мевисидур (18:31) вә иман-ишәшниң әмәлийитини испатлайду; улар һәргиз адәмниң өз күчигә тайинип болған тиришишлириниң нәтиҗиси болмайду. Һәтта етиқатниң бу мевилириниң өзигиму тайинишқа болмайду (33:13); һәққаний адәмниң иман-ишәши һәргиз өзиниң һәққанийлиғиға әмәс, бәлки тирик Худаниң Өзигә бағлиниду («Һаб.» 2:7, «Рим.» 1:17).

Үзүм тели тоғрилиқ тәмсил тоғрисида (15-бап)

Исраил яки Йерусалим орманлиқниң дәрәқлири арисидики бир үзүм телиға охшитилиду. Бу охшитишниң мәнаси немә? Үзүм телиниң яхши мевә бериштин сирт һеч қандақ артуқчилиғи йоқтур. Униң яғичиниң адәттики йеқилғу болуштин башқа, һеч қандақ ишлитилидиған җайи йоқтур. Худаниң Исраилға болған бирдин-бир мәхсити: уларниң мевә бериши — бу мевә болса униң һәққаний адәмләрдин һозур алидиғини, йәни уларниң Худаға бағлиған муһәббити, башқиларға көрсәткән меһриванлиғидур. Бу мевә болмиса, Исраил болған «үзүм тели»ниң йеқилғу болуштин башқа пайдиси йоқтур.

Бу охшитиш Мәсиһ Әйсаниң: «**Мән Өзәм һәқиқий үзүм телидурмән**» дегән сөзини есимизгә кәлтүриду («Юһанна» 15-бап). Исраил «мевисиз үзүм тели» болған, лекин «Һәқиқий Үзүм Тели» болғучи, Худаға мевә бәргүчи кәлди; у болса Мәсиһниң Өзидур. Мәсиһкә етиқат бағлисақ, Униңға («шах үзүм телиға уланғандәк») улинип, Униң билән бир болсақ, бизму «үзүм телиниң шахлири» сүпитидә Худаға мевә беримиз.

Вәдимиздә чиң туруш (17:13-16, 18-19)

Изаһлиғинимиздәк, мошу йәрдә йәнә тәкрарлаймизки, Исраил падишаси Зәдәкияниң Небоқаднәсар билән түзгән әһдиси Худа тәрипидин: «Мениң әһдәм» дәп қарилатти (19-айәт). Бу сөзниң муһим теги бар. Бәзи адәмләр: «Ишәнгүчиләр

имансизлар, «капирлар» вә бутпәрәсләр билән бекиткән вәдә-әһдилиридә чиң турушиниң һажити йоқ» дәп ойлайду. Бирақ биз бу йәрдин Худаниң Өз мөмин бәндилиридин, уларниң башқа һәммә адәмләргә (улар мәйли Униңға иман-ишәш бағлиған яки бағлимиған болсун) бәргән сөзидә чиң турушини тәләп қилғанлиғини көримиз.

Тур шәһиригә қаритилған бешарәтләр (26-28-баплар)

26-бапта Тур тоғрилиқ берилгән бәзи бешарәтләр адәмни әҗәбләндүридиған дәриҗидә, һәтта кичик тәпсилатлириғичә әмәлгә ашурулған болуп, бу тәпсилатлар инчикә тәкшүрүшкә әрзийдиған ишлардур.

26-бап, 8-айәттин, Бабил падишаси Небоқаднәсарниң Тур шәһирини вәйран қилидиғанлиғини оқуймиз. Пәйғәмбәрниң йәнә 3-айәттә: «**Мән ... көп әлләрни сән билән қаршилишишқа қозғаймән**» 4-айәттә: «**Турни тақир таш қилип қоймән**», 5-айәттә: «(Тур) **деңиз оттурисидики** (белиқчиларниң) **торлар йейилидиған жайи болиду**», 12-айәттә: «**Улар сепиллириңни бузуп ғулитип, һәшәмәтлик өйлириңни харабә қилиду; улар сениң ташлириң, яғач-лимлириң вә топа-чаңлириңни деңиз сулири ичигә ташлайду**», 14-айәттә: «**Сән** (Тур) **қайтидин қурулмайсән**» вә 21-айәттә: «**Сән** (Тур) **қайтидин һеч болмайсән, ...мәңгүгә тепилмайсән**» дәп алдин-ала ейтқанлиғини байқаймиз.

Әзакиялниң бу бешаритидин үч жил кейин, Небоқаднәсар падиша көп милләтлик қошунни йетәкләп, шәһәрни 13 жил муһасиригә алди. 13 жилдин кейин у сепилидин бөсүп киргән, лекин аһалиниң көпи деңиздин өтүп шәһәрдин йерим километр жирақлиқтики бир аралға қачти; аралда йәнә бир қәлъә болған еди. Небоқаднәсар Әзакиял 8-айәттә алдин-ала ейтқинидәк, шәһәрниң өзини йәр билән йәксан қилди. Шуниң билән аралда турғанлар униң шәртлирини қобул қилип тәслим болди.

Кейин бу аралдики қәлъә көп мустәһкәмлинип өзи бир шәһәр болуп чиқти. Миладийәдин илгәрки 330-жили әтрапида, бүйүк Искәндәр (Александир, Грекларниң императори) келип, өзигә исиян көтәргән шу аралдики шәһәргә һуҗум қилди. У кона шәһәрниң харабилирини байқиди. У бу таш-топиларни астидики таштин қириветип, деңизға ташлап қәдәммуқәдәм аралға баридиған 60 метр кәңликтики бир йолни ясап чиқти, андин һарвулиқ потәйлирини йөткәп йеқинлаштурди. Буниң билән 3-, 12-айәттә дейилгәндәк, Искәндәр аралниму бесивалди; у Турниң нурғун кемилирини сепили алдида ғәриқ қиливәтти. 4-5-айәтләрдә дейилгинидәк, кона шәһәр бир тақир ташқа айлинип кәткән. Тур «**деңизға ташланған**».

Турниң тарихи Искәндәрниң дәһшәтлик уруш елип бериши билән аяқлашқан әмәс. Кейинчә, авал Антигон (миладийәдин илгири 314-жилда), андин Питолими Филаделфус (миладийәдин илгири 285-247-жилларда) униң содисиниң вә деңиз үстидики һакимийитиниң һөкүмранлиғини битчит қилған. Ахири, миладийәдин кейин 1321-жили әрәб ләшкәрлири уни ишғал қилип пүтүнләй һалак қилған. Бир әрәб саяһәтчиси Ибн Батутаниң сөзлири билән ейтқанда: «У бир тәмсил,... пүтүнләй бир харабә болди». Бу, бешарәттә дейилгини, 14-айәттә дәл алдин-ала ейтилған.

19-әсирдә шу аралдин өткән йәнә бир йолучи әрәб белиқчилириниң 14-айәттә ейтилғандәк шу йәрдә торлирини қурутушқа яйғанлиғини байқиди.

Хәтнә қилинған вә хәтнә қилинмиғанлар (28:10)

«**Сән ят адәмләрниң қолида хәтнә қилинмиғанларға лайиқ болған өлүм билән өлисән; чүнки Мән шундақ сөз қилған», — дәйду Рәб Пәрвәрдигар**».

Оқурмәнләр бәлким: ««Хәтнә қилинмиғанларға лайиқ болған өлүм» дегән қандақ өлүш?» — дәп сориши мүмкин. «Хәтнә (сүннәт) қилишниң немә әһмийити бар?»

Оқурмәнләр есигә кәлтүрәләйдуки, Худа Ибраһимни бутпәрәсликни ташлашқа, өз жутини ташлап башқа натонуш зиминға сәпәр қилишқа чақирғинида, у ишәш-етиқат билән итаәт қилди; Худа уни Пәләстин зиминиға йетәклиди. Шу йәрдә униң етиқади билән Худа уни Өз нәзири алдида «һәққаний адәм» дәп җакалиди. Униң етиқадиға вә шундақла өзиниң алаһидә «Худаниң адими» болғанлиғиға бәлгү болушқа, Худа униңға хәтнә бәлгүсини ата қилди. Бу бәлгү Ибраһимниң әвлатлири болған Йәһудийларға өзлириниң Худаниң алаһидә хәлқи болғанлиғини дунияға көрситиши үчүн тапшурулған («Аләмниң яритилиши» 18-бап). Әтрапидики башқа әл-жутлардикиләр хәтнә қилмиғачқа, бу интайинениқ бир бәлгү еди. Һәм Йәһудийлар вә әрәбләрму (һәммиси Ибраһимниң әвлатлири) бүгүнгә қәдәр хәтнә қилип кәлгән.

Инҗил Худаниң Ибраһимға хәтнә тоғрилиқ тапшурған әмри үстидә шундақ тәбир бериду: — Худаниң хәтнидә болған түп мәхсити болса, униң кәлгүси техиму муһим бир хәтнигә бирхил бешарәт болушидин ибарәт еди. Бу «роһий хәтнә» Худаниң Мәсиһ Әйса арқилиқ һәммә инсанларға әнди сунидиған ниҗатида аян қилиниду. Тәврат дәвридә, хәтнидә тәндин әтниң кесилиши кәлгүси Инҗил дәвридә тәндә болған гуна асарәтләрниң вә бу дуниядики һоқуқ, аброй вә пулға тайинишларниң һәм арзи-һәвәсләрниң кесип ташлинишини көрситип, әсирму-әсир бешарәт берип кәлди. Пәқәт роһи вә қәлби «хәтнә қилинип» гуна асарәтлиридин азат болсила, андин инсан Худаға «роһта вә һәқиқәттә» һәқиқий ибадәт қилидиған болиду («Фил.» 3:3, «Кол.» 2:11, 12, «Рим.» 4:9-12, «Гал.» 5:1-15ниму көрүң). Қәлб вә роһни гунадин халас қилип, адәмни Худаға әмәлий ибадәт қилғучи қилиш Худаниң Мәсиһтә болған ниҗатини қобул қилған һәр бири үчүн Өз Роһи билән яритидиған баһасиз бир мөҗизисидур.

Әнди немишкә Әзакиял адәмниң диққитини «хәтнә қилинмиғанларға лайиқ болған өлүм»гә тартиду? Асасий пакит шуки, Әзакиялниң дәвридә Худа Өз хәлқигә мошу хәтнә бәлгүси билән «тамға басатти». Тәврат дәвридә, «ят әлләр»дин бириси тирик Худаға болған етиқадини ипадиләшни, Худаниң әһдисигә муйәссәр болуп ибадәтханида Худаниң хәлқигә һәмраһ болуп сәҗдә қилишни халиған болса, ундақта у Худаниң әмригә бойсунуп хәтнә бәлгүсини қобул қилиши керәк еди. Шуңа, «хәтнә қилинмиған һалда» өлүш, Худаниң әһдисидин вә бәрикәтлиридин айрилған һалда өлүштин ибарәт еди.

Хәтниниң адәмниң саламәтлигигә мәлум пайдилиқ йәрлири бар, вә шу сәвәптин ғәриптики мәмликәтләрдә етиқатлиқ һәм етиқатсиз кишиләр өз оғуллирини хәтнә қилсиму, бу дәвирдә һеч ким бу йолда һеч қандақ роһий бәхит-бәрикәтни қобул қилалмайду; мәңгүлүк һаятқа нисбәтән җисманий хәтнини қобул қилиш яки қилмаслиқниң һеч қандақ әһмийити вә тәсири йоқтур; бирақ «роһий хәтнә»ни қобул қилмиған һеч ким Худаниң падишалиғиға кирмәйду.

Мисирға қаратилған бешарәтләр (29-32-баплар, болупму 29:10-14)

Бу айәтләр бойичә, Мисирға уни адәмзатсиз қилидиған, қириқ жиллиқ бир вәйранчилиқ чүшиду. Изаһатимизда ейтқинимиздәк, бәлким бешарәтниң биринчи қетимлиқ, шуниңдәк қисмән әмәлгә ашурулуши миладийәдин илгәрки 525-487-жилларда, Парс императори «Камбисис»ниң Мисир үстидин рәһимсиз һөкүм сүрүши, шуниңдәк Мисирниң пәс орунға чүширилүши билән болған. «Қисмән әмәлгә ашурулуш» дегинимиз, шу дәвирдә Мисир «униңда һеч адәм турмайду» дейилгәндәк пүтүнләй адәмзатсиз болмиған әмәс. Шуңа бешарәт Мәсиһниң дунияға миң жил һөкүм сүрүшиниң («Вәһ.» 20:4) дәсләпки 40 жилида толуқ әмәлгә ашурулиду, дәп ойлаймиз. Мәсиһ дунияға қайтип кәлгәндин кейин, Мисир шу йолда башқа әлләр үчүн Пәрвәрдигарниң тәрбийисини көрситидиған қириқ жиллиқ бир мисал болуп, андин аһалилик болиду.

Бу баптин йәнә бир соал туғулуши мүмкин: Немишкә Әзакиял Мисирниң җазалиниши, һалак қилинишиға шунчә диққәт қилиду? Униң китавида төрт бап мошу темида йезилған. Сәвәп шүбһисизки, Исраилниң Бабилдин кәлгән аварә-азаплардин қутулуш үчүн, һәрдайим Мисирдин панаһ издиши Худаға шунчә жиркиничлик еди. Исраилни дәсләптә қуллуққа салған Мисир әмәсму? У Муса пәйғәмбәр арқилиқ уларни бир қиличму көтәрмәй Мисирдин қутқузған әмәсму? Худа Исраилниң өзи қизғинлиқ билән панаһланмақчи болған әшу «бүйүк мәмликәт»ниң һалакәткә мәһкүм болидиғанлиғини чүшинип йетишини үмүт қилатти. Шуниңдәк, Мисирға охшаш башқа аллиқайси «бүйүк мәмликәтләр», Мисирдин илгири дәвир сүргән андин йоқалған Асурийә империйәсигә (31-бап) охшаш ишәшсиздур.

Немишкә Бабил тоғрилиқ бешарәт йоқ?

Башқа әлләр вә мәмликәтләр тоғрилиқ шунчә көп бешарәтләр берилип, «Немишкә Әзакиял арқилиқ Бабил тоғрилиқ бешарәт кәлмәйду?» дегән мәсилә үстидә музакирә жүргүзүшкә әрзийду. Бәзи алимлар Әзакиял Бабилға сүргүн болғачқа, «Бабилниң ақивити тоғрилиқ бешарәт бериш ақиланилик болмайтти (чүнки өзигә хәтәрлик болатти, шуңа у қорқти)» дәп қарайду. Биз бундақ көз-қарашни Әзакиялға қара чаплиғанлиқ дәп қараймиз. Униң китавида рошән туридуки, у өзиниң қериндашлиридин болсун, ят әлликләрдин болсун, һеч қорқмас екәнлигини көрсәткән. Өз дәвридә Даниял пәйғәмбәр аллиқачан Небоқаднәсар падишаға Бабил имерийәсиниң пәқәт вақитлиқ дәвир сүридиғанлиғини йүз туранә ейтқан еди.

Әмәлийәттә, биз Әзакиялниң шундақ бешарәт бәрмәслигиниң сәвәви наһайити әмәлий дәп қараймиз. Әзакиял пәйғәмбәрниң көңүл бөлгини болса, сүргүн болған Исраилларниң өзлириниң сүргүн болғанлиғини Худаниң җазасидин болған дәп қобул қилиши, һәргиз сахта пәйғәмбәрләрниң: «Биз Бабилдин тез қутулимиз» дегәндәк хам хияллирини қобул қилмаслиғи еди. Исраиллар өзлириниң сүргүн болғанлиғини Худаниң җазасидин, гуналири түпәйлидин болған дәп тонуп йәтмигән әһвалда, Бабилниң кәлгүси һалакити (55 жилдин кейин болиду) тоғрилиқ бешарәт берилсә, у һалда улар: «Худа бизни җазалашқа Бабилни салған, биз товва қилишимиз керәк» дейишиниң орниға, әксичә «Худа «дүшминимиз» Бабилни җазалайду» дәп һеч товва қилмай, хошал болуп кетәтти.

Һалбуки, 150 жил илгири, Йәшая пәйғәмбәр вә униңдин кейин Һабаккук вә Йәрәмия (Исраил зиминда турған) пәйғәмбәрләр Бабилниң завал болидиғанлиғи тоғрилиқ бешарәт бәргән еди. Кимики пәйғәмбәрләрниң китаплирини әтиварлиса вә уларда уларни оқуш сәмимийити бар болса, улардин Бабилниң ақивити тоғрилиқ көп тәпсилатларни тапқан болатти. Әмәлийәттә болса, Әзакиял 31:14дә Бабилниң һалакити тоғрилиқ васитилик бешарәт бәргән еди. Бу айәтләрдә, Асурийәниң һалак болғанлиғи вә Мисирниң һалак болидиғанлиғи билән башқа барлиқ «бүйүк мәмликәтләр»гә бир агаһ йоллиниду: «**Буниң мәхсити, сулардин суғирилидиған дәрәқләрниң һеч бири өзини егиз көтәрмисун, яки учини булутларға тақаштурмисун, яхши суғирилидиған дәрәқләрниң һеч бири ундақ егизликкә көтирилмисун үчүндур; чүнки уларниң һәммиси өлүмгә бекитилгән — йәрниң тәглиригә чүшүшкә бекитилгәнләрниң, өлидиған адәм балилириниң, һаңға чүшидиғанларниң қатаридидур**».

Шүбһисизки, Бабил өзи бу «**өзини егиз көтәргән дәрәқләр**»дин бири еди.

36-бап: Әзакиялниң «йеңи әһдә» тоғрилиқ баяни

Әзакиялға вә өз замандиши болған Йәрәмия пәйғәмбәргә Исраилниң гунайини үзүл-кесил мутләқ ашкарилаш вәзиписи тапиланди. Әнди Худадин иккисигә охшашла Исраилниң гунайиниң шипаси тоғрилиқ вәһий кәлгәнлиги адәмни һәйран қалдуридиған иш әмәс. Чүнки Худа мәлум бир мәсилиниң һәл қилиш йолини тәң бәрмисә, һәргиз шу мәсилини ашкарилимайду. Исраилниң гунайини һәл қилидиған йол бизниңкиниму һәл қилалайдиған бирдин-бир йол — «**йеңи бир роһ, йеңи бир қәлб**». Бу «**йеңи бир роһ, йеңи бир қәлб**» билән Худа бизгә «**силәрни әмир-пәрманлирим бойичә маңғузимән, һөкүмлиримни тутқузимән, шуниң билән уларға әмәл қилисиләр**» дәп ейтиду (25-32). Мошундақ ишлар болса Худаниң Өзи яритидиған мөҗизиләрдур, һәргиз адәмниң қолидин кәлмәйду. Тәвратниң түп хәвири дәл шудур; Исраилни мисалға кәлтүрүп у муну ишларни көрситиду: —

(1) Инсанларниң түп гуналиқ тәбиити;
(2) Инсанларниң Худаниң ниҗатиға, қутқузуш йолиға мутләқ муһтаҗлиғи;
(3) Бу қутқузуш йоли Худа әвәтидиған Қутқазғучи-Мәсиһ арқилиқ болиду.

Әйса Мәсиһ Исраил хәлқи алдида биринчи қетим вәз ейтқанда, Чөмүлдүргүчи Йәһия пәйғәмбәр муну сөзләр билән уни тонуштурди: — «**Мән силәрни ... товва қилишни билдүрүш үчүн суда чөмүлдүримән; бирақ** (бу зат)**.... силәрни Муқәддәс Роһта чөмүлдүриду**» («Мат.» 11:3). Мана буниң билән Әзакиял арқилиқ вәдә қилинған «**йеңи қәлб, йеңи роһ**» болиду. Худа бу вәдини кеңәйтип пүтүн инсанларға тутмақчи; шуңа Инҗилда «**Гунаниң иш һәққи йәнила өлүмдур, бирақ Худаниң Рәббимиз Мәсиһ Әйсада болған соғити йәнила мәңгүлүк һаяттур**» дәп йезилғандур.

Исраилға нисбәтән бу бешарәтниң толуқ әмәлгә ашурулуши, улар ахирқи заманларда товва қилип Мәсиһни қобул қилиши билән болиду.

11-бап, 16-20-айәттиму Әзакиял бу йеңи әһдини қисқичә баян қилиду. Мошу йәрдә қизиқ бир нуқта барки: «**Мән уларға бир қәлбни беримән**». Биздә һәр қандақ шәхсийәтчилик болидикән, башқилар билән «бир қәлб»тә болуш мүмкин болмайду. «Бирлик» тоғрилиқ барлиқ сиясий шуарлар хам хиялдур; пәқәт адәмләр товва қилғандила Худаниң муһәббити ичидә һәқиқий бирликниң мүмкинчилиги болиду.

37-бап — Исраилниң «тирилиши»

Биз мошу бап үстидә пәқәт икки ишни алаһидә қәйт қилимиз: —

(1) бешарәт бойичә Исраил вә Йәһуда қайтидин бир хәлиқ болиду; бу қисмән әмәлгә ашурулған, амма ишинимизки, кәлгүсидә толуқ әмәлгә ашурулиду (15-22). Бәзиләр бәлким: «һазир Исраилниң йоқалған он қәбилисиниң қәйәрдә екәнлигини һеч ким билмәйду» дейиши мүмкин; лекин бир тирик Худа буни убдан билиду.

(2) Исраил елиниң тирилишида икки басқуч бар; биринчи басқуч «**сүйәкләрниң бир-биригә келиши,... пәйләр вә әт уларниң үстигә келип уларни қаплаш**»; бу басқучта уларда һеч һаят-нәпәс йоқ; иккинчи басқучта «Роһ» (шүбһисизки, Худаниң Муқәддәс Роһи) уларға келип һаят бериду (12-14). Шуниңға қариғанда, Худаниң планиниң биринчи басқучида У Исраилни өз зиминиға қайтип кәлтүрүши; иккинчи басқучида, улар «қайтидин туғулуп» роһий һаятни қобул қилиду. Пәләстиндә һазир турған Йәһудий хәлқиниң әһвали биринчи басқучта болуши керәк; улар қайтидин көп дөләтләрдин жиғилған (миладийәдин кейинки 1948-жилидин башлап), бирақ уларда роһий һаят йоқ — чүнки улар техи Әйсани «бизниң Мәсиһимиз» дәп етирап қилип қобул қилмиған.

Башқа пәйғәмбәрләрниң сөзлиригә қариғанда йәнә мүмкинчилиги барки, ахирқи замандики «тирилиш»тин илгири, Йәһудий хәлқиниң бәзилири Пәләстин зиминидин йәнә тарқитиветилиду.

40-44-бапларда көрситилгән, Исраилниң йеңи ибадәтханиси тоғрилиқ 26-28 айәтләрдиму бешарәт бар.

38-39 баплар; Гог вә Магог — ахирқи заманлар

Бу баплар ичидә Гог тоғрилиқ қизиқ бир айәт (17) бар: «**Рәб Пәрвәрдигар шундақ дәйду: «Қедимки заманларда қуллирим болған Исраилдики пәйғәмбәрләр арқилиқ бешарәт қилған бириси сән әмәсму? Улар шу күнләрдә, шундақла көп жиллардин бери, Мениң сени хәлқимгә қаршилишишқа чиқиридиғанлиғим тоғрилиқ бешарәт бәргән әмәсму?»**»

Билишимизчә, илгәрки пәйғәмбәрләр өз китаплирида «Гог»ни исми билән тилға алмайду. Шуниң билән шу хуласигә келишимиз керәкки, улар «Гог» тоғрилиқ сөзлигәндә, уни башқа бир нами билән тилға алған.

Йәшая, Йоел, Йәрәмия вә Даниял пәйғәмбәрләр (һәммиси Әзакиялдин бурун бешарәт бәргән)ниң китаплирини қетирқинип оқусақ, ахирқи заманда болидиған, шималдин чиққан Исраил зиминиға бесип киридиған еғир бир таҗавузлуқ, шуниңдәк нурғунлиған әл-жутларниң Исраилға қарши жиғилип қошун болуши тоғрилиқ бешарәтләрниму байқаймиз. Бу бешарәтләр бойичә бу зор қошун «дәҗҗал» (Мәсиһниң рәқиби) тәрипидин йетәклиниду. Шуңа «Гог»ни «дәҗҗал»ниң башқа бир исми дәп қияс қилсақ бәлким тоғридур. Микаһ пәйғәмбәр уни «Асурийәлик» дәп атайду. Төвәндики бешарәтләр «Әзакиял» 38-39-баптики бешарәт билән мунасивәтлик болуши мүмкин. Вақти-саити йеқин кәлгәндә бәлким бу бешарәтләрниң тәпсилатлири, уларниң бир-биригә қандақ маслишидиғанлиғи техиму ениқ болуп чиқиши мүмкин.

«Йәш.» 29:5-8, 34:1-6, 63:1-6, 66:15-16: «Мик.» 5:5, «Дан.» 11:40-45 («шималий падиша»), «Йоел» 3:9-16, «Йәр.» 4-бап, «Зәф.» 3:8ни көрүң.

Әзакиялниң бу бешарити өзидин жирақ бир күни тоғрилиқ сөз қилиду. Шуңа йәнә бир мүмкинчилиги барки, бешарәтниң «қедимки заманлар» дегини, Әзакиялдин **кейинки** күнләрниму өз ичигә алиду; ундақ болғанда «пәйғәмбәрләр» дегини униңдин кейин болған пәйғәмбәрләрниму, мәсилән Зәкәрия, һәтта Инжил дәвиридики Павлус вә Юһанннаниму көрситиши мүмкин. Ундақта мунасивәтлик бешарәтләр йәнә «Зәк.» 12-14 баплар, Инжил «Вәһ.» 16:14, 16, 19:19ниму өз ичигә алатти.

40-44-баплар; йеңи ибадәтханиниң әһмийити

Оқурмәнләр тарихта болған бир нәччә ибадәтханиниң һәр бириниң әһмийити тоғрилиқ бир музакирини оқумақчи болса Һагай пәйғәмбәрниң китавидики «қошумчә сөз»имизни көрсун. «Ибадәтханилар» тоғрилиқ еник бир принсип бар. У Инжилда муқим бекитилгәнки, Худаниң нишан қилған мәхсити Өз хәлқини Өз ибадәтханиси қилиштин ибарәттур. Худаниң түп плани, «инсан қоли билән ясиған ибатәтхана»да туруш әмәс, бәлки Өз хәлқиниң қәлб-роһини толдуруп турушидур. Шуңа немишкә Худа бу йеңи «җисманий» ибадәтханини көрситиду? Униң әһмийити немә? Әгәр Мәсиһ Әйсаниң қурбанлиғи пүткүл инсанлар үчүн («Ибранийларға» дегән китапта дейилгәндәк) «әң ахирқи қурбанлиқ» болса, бу ибадәтханида союлидиған қурбанлиқларниң немә мәхсити болиду? Төвәндә бир җавап беримиз.

Ибадәтхана вә униң өлчәмлири тоғрилиқ икки еғиз сөз қилишқа тоғра келиду. Биринчи, бу ибадәтханини өлчәш усули беналарни тәкшүргүчи мәхсус хадим яки инженерниң адәттики тәртиви бойичә болмастин, бәлки өйниң алдинқи дәрвазисидин башлинип, далинниң ички булуң-пушқақлириғичә узунлуқ-кәңлигини өлчәп, һаман кичик өлчәмләрдин чоң өлчәмләргә өтүш усулида болиду. Мошу усул һаман (инсанлар қилған болса!) һәр хил пәриқ-хаталиқларни кәлтүрүп бенаниң чертйожини топтоғра сизишқа мүмкин болмас қилиду. Тоғра усул умумий узунлуқ-кәңлиги билән башлинип, андин булуң-пушқақлириғичә узунлуқ-кәңлигини өлчәштур. Бу, аламәт көрүнүшниң чоқум Худадин кәлгәнлигини техиму испатлайду. Әзакиял пәйғәмбәр өзи бир «чертйож»ни авал сизған әмәс; у пәқәт өз йетәкчисигә әгишип бенаниң у-бу тәрәплирини айлинип униң өлчигән йәрлирини хатириләйду. Бенаниң өлчәмлири чертйожға кәлтүрүлгәндә һәммиси бир-биригә топтоғра маслишип, асасән мукәммәл бир пүтүнлүкни көз алдимизға кәлтүриду (бәзи кичик өйлириниң вә җайлириниң тәпсилатлири толуқ болмиғачқа, уларни сизғили болмайтти — төвәндики сөзимизни көрүң).

Өлчәмләрниң бир-биригә маслишиши җәһәттә пәқәт бирла өлчәмдә кичиккинә бир мәсилә бар (40:49); биз бу айәттә Тәвраттики кона грек тили тәрҗимиси (LXX)гә әгишимиз, шуниң билән мәсилә һәл қилиниду.

Иккинчи, Әзакиял бизгә тәминлигән тәпсилатлар вә өлчәмләрдин бу ибадәтханини өзимиз толуқ қуруп чиқишимиз мүмкин әмәс. Бәзи йәрлири, мәсилән сиртқи һойлидики ашханилар, сиртқи тамға туташ турған «кичик ханилар» вә каһинларниң өйлириниң баянлири бизгә уларни сизғидәк, шундақла қурғидәк тәпсилатларни тәминлимәйду. Худа Әзакиялға көрсәткән бу көрүнүшниң өзи толуқ бир чертйож сизиш

үчүн әмәстур. Худа хәлқигә һечқәйәрдә уни қурушни тапилиған әмәс, пәқәт «**каллисида ибадәтханини өлчәп бақсун**» дәп буйрулған (43:10-11). У кәлгүсидә мәвҗут болидиған бир бена, лекин уни қурғучи Худадур, ениқ десәк Мәсиһниң Өзи болиду. Мәсиһ тоғрилиқ: «**У ибадәтханини қуриду, вә каһин сүпитидә Өз тәхтигә олтириду**» дәп бешарәт берилгән («Зәк.» 6:13). Зәкәрияниң шу бешаритидә ейтилған «ибадәтхана»ниң биринчи көрсәткини Худаниң «тирик ташлар» болған мөмин бәндилиридин тәркип тапқан ибадәтханидур («1Пет.» 2:5-8). Бирақ бу бешарәт йәнә «һаятсиз ташлардин қурулған» бир ибадәтханини көрсәткән болса, чоқум Әзакиял пәйғәмбәр аламәт көрүнүштә көргән ибадәтхана болуши керәк.

Исраилийәдә туруватқан Йәһудий хәлқиниң аз дегәндә 1950-жиллардин бери йеңи бир ибадәтханини қайтидин қуруш чертйожи вә ибадсәтханиниң әслидики орнида қайтидин қурбанлиқ қилиш плани болуп кәлгән. Аңлишимизчә улар қурмақчи болған ибадәтханиниң чертйожи Әзакиялниң 40-44-баплириға асасланған. Лекин Зион теғиниң (тағниң бүгүнки түзүлүшигә қариғанда) Әзакиял көргән ибадәтханини патқузғидәк йери йоқ, вә қурулушқа башқа тосалғулар бар. Лекин ишинимизки, улар бир ибадәтханини қуриду — чүнки Тәврат вә Инҗилда, дәҗҗалниң ахирқи заманда «ибадәтханини егиливелиши» вә шу йәрдә өз жиркиничлик мәбудини тиклиши тоғрилиқ бешарәтләр бар («Дан.» 9:27, 12:11, «Мат.» 24:25, «2Тес.» 2:1-11ни көрүң). Бу ибадәтхана (бәлким дәҗҗалниң қоли билән) вәйран болиду; Әйса Мәсиһ дунияға қайтип кәлгәндә йәр йүзи үстигә миң жил һөкүм сүрүши («Вәһ.» 20:1-7)ниң дәслипидә Әзакиял көргән бу йеңи ибадәтханини қуриду, дәп ишинимиз.

Худаниң мөмин бәндилиридә бу «йеңи ибадәтхана» вә униң әһмийити тоғрилиқ бир нәччә көзқарашлар болуп кәлгән. Бәзилири бу ибадәтханиниң көрүнүши Инҗил дәвридики «Мәсиһий җамаәт»ни символ сүпитидә көрситиду, дәп ойлайду. Әнди ундақ болғанда Худаниң план-мәхсәтлири тоғрилиқ һазирқи билимимизгә асасланғанда, өйниң нурғун тәпсилатлириниң қандақ символлиқ мәнаси барлиғини көрүп чиқиш тәс болиду. Дәрвәқә бурунқи заманларда болған барлиқ ибадәтханлириниң, болупму Муса пәйғәмбәр қурған «муқәддәс чедир»ниңкидәк («Мис.» 25-30, 35-40 баплар) барлиқ тәпсилатлириниң символлиқ мәнаси болиду, дәп қараймиз. Әзакиял көргән бу йеңи ибадәтханини өзимиз «һәқиқий» дәп ишинимиз; шуниң билән бир вақитта бизму униң тәпсилатлириниң «символлуқ мәна»си бар дәп қараймиз; бирақ буларниң көпинчисиниң немә мәнада екәнлиги бүгүнки билишимиздин һалқип кетиду.

Мәсиһ Әйса аллибурун «**гуналар үчүн ахирқи қурбанлиққа беғишланған**» турса («Ибр.» 10:12), ундақта «Әзакиял»да (40-44-бапларда) тилға елинған қурбанлиқлар, һейт-байрамлар вә каһинлиқниң немә әһмийити бар? «Ибр.» 5-, 7-, 8- вә 10-бапларда, Әйса Мәсиһ бизниң «бирдин-бир Баш Қаһин», «Лавий қатаридики каһинлардин толиму жуқури, толиму әвзәл» каһин дәп аталған болса, бу Лавийлиқ каһинларниң немә зөрүрийити?

Қисқичә ейтқанда, җавапни шундақ беришимиз керәкки, Мәсиһниң «миң жиллиқ падишалиғида» бу қурбанлиқлар, һейт-байрамлар вә каһинлиқму бир әсләтмә ролида болиду. Бурунқи дәвирдики қурбанлиқлар, һейт-байрамлар вә каһинлиқ улардин кейин болидиған Мәсиһниң қурбанлиғини вә хизмәтлиригә «бешарәт рәсим» болуп көрсәткәндәк, кәлгүси замандики қурбанлиқ қатарлиқлар бу ишларни әслитип

«бурунқи»ни көрситиду. Шу дәвирдә қурбангаһ үстигә чечилған қанлар шу дәвирдики адәмләргә Мәсиһ Әйсаниң бизниң мәңгүлүк ниҗатқа еришимиз үчүн бәдәл төләп төккән қиммәтлик қени болғанлиғиға үзлүксиз әслатмә болиду. Әмәлийәттә болса, хәлиқниң «муқәддәс җай»ниң алдидики һойлиға кириш пурсәтлири (пәқәт һейт-байрам вақитларда) Муса пәйғәмбәр тиклигән «муқәддәс чедир» вә Сулайман қурған ибадәтхана турған вақиттики шундақ пурсәтләрдин аз болиду. Бу ишниң өзи кәлгүси «миң жиллиқ падишалиқ»та бәлким хәлиққә өткәнки итаәтсизликлири, кона әһдә»ниң чәкликлиги, «йеңи әһдә»ниң керәклиги тоғрилиқ бир әслатмә-агаһ болуши мүмкин.

«Миң жиллиқ» ибадәтхана «миң жиллиқ падишалиқ»қа охшаш пәқәт вақитлиқ болиду. Ахир берип һәммиси «**һәққанийлиқ маканлишидиған**» «**йеңи асман, йеңи зимин**»ға өзгәртилиду («Вәһ.» 21:1-8). Биз бу йеңи асман-зимин тоғрилиқму: «Уларниң нами **«Пәрвәрдигар шу йәрдә болиду**» («Әз.» 48:35)» дәп ейталаймиз; уни сөйгәнләр үчүн «**Пәрвәрдигар шу йәрдә болиду**» дегән бу сөзниң өзи уларниң тәлипниң һәммиси болиду.

«**Мән шәһәрдә** (йеңи асман-зиминдики йеңи Йерусалимда) **һеч қандақ ибадәтхана көрмидим, чүнки Һәммигә қадир Пәрвәрдигар Худа вә қоза униң ибадәтханисидур. Шәһәрниң йорутулуши үчүн қуяшқа яки айға муһтаж әмәс, чүнки Худаниң шан-шәриви уни йоруткан еди, униң чириғи болса қозидур**» («Вәһ.» 21-бап).

Тәврат 27-қисим

«Даниял»

(Даниял пәйғәмбәрниң китави)

Қисқичә мәзмуни

«Даниял» дегән бу китап Тәвратниң бир қисми болуп, Тәврат дәвридики әң улуқ пәйғәмбәрләрниң, йәни Йәшая, Йәрәмия, Әзакиял һәм Зәкарияға охшаш пәйғәмбәрләрниң китаплиридин биридур. Шүбһисизки, пәйғәмбәр Даниял өзи бу китапни язған.

Худасиз кишиләр бу китаптики тәлимләргә һәрдайим қәтъий нәпрәтлинип вә қарши туруп кәлгән. Чүнки ушбу китаптики бешарәтләрниң шунчә топ-тоғра әмәлгә ашурулғанлиғи һәр қайси әқли бар кишигә Пәрвәрдигарниң күч-қудритини еник испатлайду.

Арқа көрүнүши

Йәһудийлар Пәрвәрдигардин йүз өрүп бутларға чоқунуши түпәйлидин, Пәрвәрдигар уларниң ят империйәләргә әсиргә тутулуп, сүргүн болуши дегән жазаға йол қойған. Бәргән жазаси шундақ болған болсиму, «Пәрвәрдигарниң жаза қурали» болған Бабиллиқлар Худаниң бәлгүлигән жаза даирисидин зор дәрижидә ешип, Йәһудийларға қаттиқ зораванлиқ қилған еди. Бабил (Бабилон) империйәси нурғун Йәһудийларни өзиниң қуллири қилиш үчүн әсиргә алған. Даниялму уларниң арисида бар еди. Шу чағда у он бәш-он алтә яшларда еди (миладийәдин илгири 605-жили).

Худа муәллипниң бешидин өткөзгән кәчүрмишлири вә униңға әвәткән ғайипанә аламәтләр арқилиқ шу заман хәлқини риғбәтләндүргән. Даниялға берилгән бешарәтләр Өз хәлқигә икки иш тоғрилиқ хәвәр йәткүзиду. Биринчидин, Худа тарихниң пүтүн жәриянини идарә қилиду; иккинчидин, Худа шундақла барлиқ ишларни Өз падишалиғиниң бәрпа қилинишиға нишанлайду.

Мәзкур китап икки қисимға бөлүниду: биринчи, Даниял вә униң билән биллә сүргүн болған һәмраһлириниң кәчүрмишлири, йәни уларниң қандақ қилип Худаға болған ишәшиси вә итаәтчанлиғи билән дүшмәнлиридин ғалип кәлгәнлиги. Бу вақиәләр Бабил вә Парс падишалиғи дәврини арқа көрүнүш қилиду. Иккинчи қисмида болса, Даниял көргән бир қатар ғайипанә аламәтләр болуп, символлуқ ишлар арқилиқ Бабил, Парс вә улардин башқа бир қанчә империйәниң гүллиниши вә хараплишиши баян қилиниду. Бу баянлар уларниң вәйран қилиниши вә Худаниң падишалиғиниң бәрпа қилиниши, Мәсиһ (Қутқазғучи)кә аләмдики барлиқ һоқуқ берилишидин ибарәт үч иш тәң бирла вақитта болидиғанлиғини шәрһләйду.

Мәзмун: —

Даниял вә униң бурадәрлири (1:1-6:28)

Даниял көргән ғайипанә аламәтләр (7:1-11:45)

(1) Төрт мәхлуқ (7-бап)
(2) Қочқар билән текә (8-бап)
(3) «Йәтмиш «йәттә»» (9-бап)
(4) Оттура шәриқ тоғрилиқ бешарәтләр (10-11-бап)
(5) Хатимә (12-бап)

•••••••••

Даниял

Даниял вә униң достлири
Даниял Небоқаднәсарниң ордисида

1 [1] Йәһуда падишаси Йәһояким тәхткә олтирип үчинчи жили, Бабил падишаси
Небоқаднәсар Йерусалимға һуҗум қилип уни муһасирә қиливалди. [2] Рәб Йәһуданиң
падишаси Йәһуякимни, шундақла Худаниң өйидики қача-қучиларниң бир қисмини
униң қолиға тапшуруп бәрди. У әсирләрни Шинар зиминиға, өзи чоқунидиған мәбудниң
бутханисиға елип барди вә булап кәлгән қача-қучиларни бутханиниң ғәзнисигә қойди.
[3] Падиша Небоқаднәсар баш ағват ғоҗидари Ашпиназға әсиргә чүшкән Исраиллар
ичидин хан җәмәтидикиләрдин вә есилзадә жигитләрдин бир нәччидин таллап елип
чиқишни буйруди. [4] Бу яшлар нуқсансиз, келишкән, данишмән-уқумушлуқ, мол би-
лимлик, мутәпәккур, орда хизмитидә болушқа лаяқәтлик, йәнә келип калдийләрниң
илим-пәнлирини һәм тилини үгинәләйдиған болуши керәк еди. [5] Падиша улар тоғри-
сида улар үч жилғичә һәр күни падиша йәйдиған назу-немәтләр вә шараплар билән
озуқландурулсун, муддәт тошқанда падишаниң алдида хизмәттә болсун дәп бекитти.
[6] Талланған Йәһуда қәбилисидики яшлардин Даниял, Һанания, Мишаел вә Азариялар
бар еди. [7] Ағват беши уларға йеңи исимлар, йәни Даниялға Бәлтәшасар, Һананияға Ша-
драк, Мишаелға Мишак, Азарияға Әбәднего дегән исимларни қойди.
[8] Даниял падиша бәлгүлигән назу-немәтләр вә шаһанә шараплири билән өзини Худа
алдида напак қилмаслиққа бәл бағлиди; шуңа у ағват бешидин өзиниң напак қилин-
маслиғиға йол қоюшини илтимас қилди. [9] Әнди Худа ағват бешини Даниялға илтипат
вә шапаәт көрситидиған қилған еди. [10] Лекин ағват беши Даниялға:
— Мән өз ғоҗам падишадин қорқимән. Силәрниң йемәк-ичмикиңларни у өзи бәлгүли-

---

1:1 **2Пад. 24:2, 3; 2Тар. 36:6**
1:2 **«Худаниң өйи»** — муқәддәс ибадәтхана, әлвәттә.
1:3 **«баш ағват ғоҗидари Ашпиназ»** — «ағват» падиша сарайидики кенизәкләргә қарайдиған, пичилған әр киши. Уларниң башқа вәзипилири бар болуши мүмкин. Мүмкинчилиги йәнә барки, мошу йәрдә «баш ағват ғоҗидари» падишаларниң барлиқ әмәлдарларниң бешини көрситиду. Әгәр мошу тоғра болса «баш әмәлдар» дәп тәрҗимә қилишқа тоғра келиду.
1:3 **Йәш. 39:7**
1:4 **«йәнә келип калдийләрниң илим-пәнлирини һәм тилини үгинәләйдиған болуши керәк еди** — «Калдийә» Бабил империйәсидики муһим бир наһийә еди, шу йәрдикиләр «алийҗанап кишиләр» дәп қарилатти. Бабил ордисиниң қаидә-йосунлириға асасән мунәҗҗимләр шу тәбиқидики адәмләрдин болуши керәк еди.
1:7 **«Ағват беши уларға йеңи исимлар, йәни Даниялға Бәлтәшасар, Һананияға Шадрак, Мишаелға Мишак, Азарияға Әбәднего дегән исимларни қойди»** — бу қойған исмилар, асасән бутпәрәслик билән мунасивәтлик болуп, әсли вә йеңи исмилириниң мәналири төвәндикидәк: —
–Даниял — «Худа мениң сот қилғучумдур»
–Бәлтәшасар — «Бәл *(бир мәбуд)* униң һаятини қоғдисун».Һанания — «Пәрвәрдигар меһир-шәпқәтликтур»
–Шадрак — «Аку *(бир мәбуд)*ниң буйруғи»
–Мишаел — «Худаға ким охшиялисун?»
–Мишак — «Аку *(бир мәбуд)*ға ким охшиялисун?»
–Азария — «Пәрвәрдигар Ярдәмчимдур»
–Әбәднего — «Него *(нур чачидиған мәбуд)*ниң қули»
1:8 **«Даниял падиша бәлгүлигән назу-немәтләр вә шаһанә шараплири билән өзини Худа алдида напак қилмаслиққа бәл бағлиди»** — Даниял Йәһудий болғачқа, Муса пәйғәмбәргә берилгән «муқәддәс қанун»ға асасән, бәзи гөшләр, мәсилән чошқа, төгә, тошқан гөшини йейишкә болмайтти. Қан чиқармай боғуп өлтүргән болса, йейишкә болмайтти. Униң үстигә, Бабил ордисидикиләр йегән гөшләр вә ичкән шараплар мәбудларға беғишланған болуп, әшу мәбудларни мәдһийиләш үчүн йәп-ичиләтти.
1:8 **Лав. 15:1-35; 17:12; Қан. 14:3-21; 1Кор. 8:4, 8-10**

гән; у әгәр силәрни башқа қурдаш жигитләрдәк сағлам чирай әмәс екән дәп қариса, ундақта силәр падишаға мениң калламни алдурғучи болисиләр, — деди.
11 Шуниң билән Даниял келип ағват беши өзигә вә Һанания, Мишаел вә Азарияларға
тайинлиған ғоҗидардин тәләп қилип: 12 — Кәминилирини умач, көктат вә су биләнла
бақип он күнлүк синақ қилсила.
13 Андин бизниң чирайимиз билән падишаниң есил тамиғини йегән жигитләрниң
чирайини селиштуруп бақсила, андин күзитишлири бойичә кәминилиригә иш көргәйлә! — деди. 14 Ғоҗидар уларниң гепигә кирип, уларни он күн синап көрүшкә мақул
болди. 15 Он күндин кейин қариса, уларниң чирайлири падишаниң назу-немәтлирини
йегән жигитләрниңкидинму нурлуқ вә толған көрүнди. 16 Шуниңдин кейин ғоҗидар
уларға падиша бәлгүлигән назу-немәтләрни вә ичишкә бәлгүлигән шарапни бәрмәй,
уларниң орнида умач, көктатларни беришкә башлиди.
17 Бу төрт жигитни болса, Худа уларни һәр хил әдәбият вә илим-мәрипәттә данишмән вә
уқумушлуқ қилди. Даниялму барлиқ ғайипанә аламәтләр билән чүшләргә тәбир беришкә парасәтлик болди. 18 Падиша бәлгүлигән муддәт тошқинида, ағват беши жигитләрниң һәммисини Небоқаднәсарниң алдиға елип барди. 19 Падиша улар билән бир-бирләп сөзләшти; яш жигитләрниң һеч қайсиси Даниял, Һанания, Мишаел вә Азарияларға
йәтмиди. Шуңа бу төртәйлән падишаниң хизмитидә қалди. 20 Падишаға даналиқ-һекмәт
керәк болғанда яки йорутуш керәк болған һәр қандақ мәсилигә җавап издигәндә, уларниң җавави униң сәлтәнитидики барлиқ рәмчи-палчи яки пир-устазлириниңкидин он
һәссә тоғра чиқатти. 21 Даниял Парс падишаси Қорәш тәхткә олтарған биринчи жилғичә
ордида давамлиқ турди.

Небоқаднәсар көргән чүш

2 1 Небоқаднәсар тәхткә олтирип иккинчи жили, бир нәччә чүш көрди; униң роһи
паракәндә болуп, уйқиси қачти. 2 Шуңа падиша рәмчи-палчи, пир-устаз, җадугәр вә
калдий мунәҗҗимләрни чүшлиригә тәбир беришкә чақиришни буйруди. Улар келип
падишаниң алдида турди. 3 Падиша уларға:
— Мән бир чүш көрдүм, бу чүшниң мәнасини билишкә көңлүм наһайити тит-тит болуватиду, — деди.
4 Андин калдийләр падишаға (арамий тилида): — Алийлири мәңгү яшиғайла! Қени кәминлиригә чүшлирини ейтқайла, биз тәбир беримиз, — деди.
5 Падиша калдийләргә: — Мәндин буйруқ! Силәр авал көргән чүшүмни ейтип андин тәбир беришиңлар керәк. Ундақ қилмисаңлар қийма-чийма қиливетилисиләр, өйүңлар
һаҗәтханиға айландуруветилиду! 6 Лекин чүшүмни ейтип, униңға тәбир берәлисәңлар
мәндин соғатлар, инъамлар вә алий иззәттин муйәссәр болисиләр. Әнди чүшүмни ейтиңлар, тәбир бериңлар! — деди.
7 Улар падишаға йәнә бир қетим:

1:18 «Падиша бәлгүлигән муддәт тошқинида...» — йәни үч жил *(5-айәтни көрүң)*.
1:21 «Даниял Парс падишаси Қорәш тәхткә олтарған биринчи жилғичә ордида давамлиқ турди» — Парс падишаси Қорәш 66 жилдин кейин Бабил империйәсини истела қилди *(миладийәдин илгәрки 539-жили)*.
2:2 «калдий мунәҗҗимләр» — Калдийә Бабил империйәсидики муһим бир район еди, шу йәрдикиләр «алийҗанап кишиләр» дәп қарилатти. Бабил ордиси қаидә-йосунлириға асасән мунәҗҗимләр шу тәбиқидики адәмләрдин болуши керәк еди.
2:3 «көңлүм наһайити тит-тит болуватиду» — ибраний тилида «роһум наһайити тит-тит болуватиду».
2:4 «Андин калдийләр падишаға арамий тилида: — Алийлири мәңгү яшиғайла! ... » — мошу айәттин тартип 8:1кичә айәтләр арамий тилида йезилған.
2:5 Дан. 3:29

— Алийлири чүшлирини ейтқайла, андин өзлиригә тәбирини ейтип беримиз, — деди.
[8] Бу чағда падиша җававән:
— Шүбһисизики, силәр пәрманимдин қайтмайдиғинимни билгәчкә, вақитни кәйнигә
сүрүватисиләр. [9] Лекин чүшүмни ейтип бәрмисәңлар, силәргә пәқәт буйруғумла қа-
лиду. Чүнки силәр вақит әһвални өзгәртиду, дәп билип өз ара тил бириктүрүп, ялған-
чилиқ қилип мени алдимақчи болисиләр. Шуңа чүшүмни ейтсаңлар, андин чүшүмгә
һәқиқәтән тәбир берәләйдиғанлиғиңларни шу чағдила билимән, — деди.
[10] Калдийләр падишаға җававән:
— Дунияда алийлириниң сориған ишини ейтип берәләйдиған һеч бир адәм йоқтур. Һеч
қандақ падиша, униң қандақ улуқ яки күчлүк болушидин қәтъийнәзәр, рәмчи-палчи,
пир-устаз яки калдий мунәҗҗимләргә мундақ тәләпни қойған әмәс. [11] Чүнки алийли-
риниң сориғанлири һәқиқәтән аламәт мүшкүл, илаһлардин башқа һеч ким уни аян қи-
лалмайду. Лекин илаһларниң макани инсанлар арисида әмәс, — деди.
[12] Падиша қаттиқ ғәзәплинип аччиқланған һалда, Бабил ордисидики барлиқ данишмән-
ләрни өлтүрүшни әмир қилди. [13] Шуниң билән падишаниң барлиқ данишмәнләрни өл-
түрүш тоғрисидики буйруғи чүшүрүлди. Шуңа хизмәткарлири Даниял вә униң достли-
рiниму өлтүрүш үчүн издиди.

Худаниң Даниялға чүшни вә мәнасини аян қилиши

[14] Шу чағда Даниял Бабилдики данишмәнләрни өлтүрүш әмрини иҗра қилғили чиққан
падишаниң хусусий муһапизәтчиләр башлиғи Ариоққа ақиланә вә данишмәнләрчә җа-
вап қайтуруп [15] униңдин: — Падишаһниң чүшүргән пәрмани немә үчүн шунчә җиддий?
— дәп сориди. Ариоқ әһвални Даниялға ейтип бәрди. [16] Даниял дәрһал падиша алдиға
кирип, падишадин чүшигә тәбир бәргидәк вақит беришни тәләп қилди.
[17] Андин Даниял өйигә қайтип, әһвални достлири Һанания, Мишаел вә Азарияларға ей-
тип бәрди. [18] У улардин әрштики Худадин бу чүшниң сири тоғрилиқ рәһим-шәпқәт ил-
тиҗа қилип, мән Даниял вә достлирим төртимизниң Бабилдики башқа данишмәнләр
билән биллә һалак қилинмаслиғимизни тиләңлар, дәп тәләп қилди. [19] Андин кечидә Да-
ниялға ғайипанә көрүнүштә шу сирниң йешими вәһий қилинди. Шуниң билән Даниял
әрштики Худаға һәмдусаналар оқуп мундақ деди:
[20] «Худаниң нами әбәдил-әбәт мәдһийиләнгәй!
Чүнки даналиқ вә күч-қудрәт Униңкидур.
[21] У вақит, пәсилләрни Өзгәрткүчидур;
У падишаларни жиқитиду,
Вә падишаларни тикләйду;
У даналарға даналиқ, ақиланиларға һекмәт бериду.
[22] У чоңқур вә сирлиқ ишларни ашкарилиғучидур,
Қараңғулуққа йошурунған ишларни яхши билгүчидур,
Нур һемишә Униң билән биллидур.
[23] И маңа даналиқ вә күч бәргән ата-бовилиримниң Худаси,
Саңа шүкүр вә һәмдусаналар ейтай!
Сән һазирла биз дуа қилған ишни маңа ашкарилидиң,
Падишаһниң сориған ишини бизгә көрситип бәрдиң».

2:15 **«... пәрмани немә үчүн шунчә җиддий»** — яки «... пәрмани немә үчүн шунчә қаттиқ?».
2:16 **«падишадин чүшигә тәбир бәргидәк вақит беришни тәләп қилди»** — яки «падишадин чүшигә тәбир бериш үчүн униңға вақит бекитишни тәләп қилди».
2:22 Аюп 32:8

Даниялниң падишаниң чүшигә тәбир бериши

24 Андин Даниял падиша Бабилдики данишмәнләрни өлтүрүшкә тайинлиған Ариоқниң
алдиға берип униңға:
— Бабилдики данишмәнләрни өлтүрмигәйла. Мени падишаниң алдиға башлап киргәй-
ла, мән падишаниң чүшигә тәбир берәй, — деди.
25 Ариоқ шуан Даниялни падиша Небоқаднәсарниң алдиға башлап кирип, падишаға: —
«Мән Йәһудий әсирләр ичидин алийлириниң чүшигә тәбир берәләйдиған бир кишини
таптим» — деди.
26 Падиша Даниял (Бәлтәшасар дәпму атилиду)ға:
«Сән мениң көргән чүшүмни аян қилип, униңға тәбир берәләмсән? — деди.
27 Даниял падишаниң алдида туруп шундақ җавап бәрди:
— И алийлири, сили сориған бу сирни данишмән, пир-устаз, рәмчи-палчи вә мунәҗҗим-
лар өзлиригә йешип берәлмәйду. 28 Бирақ әрштә сирларни ашкарилиғучи бир Худа бар.
У болса алийлириға ахирқи заманниң күнлиридә немә ишларниң болидиғанлиғини
аян қилди. Әнди өзлириниң чүшини, йәни алийлири ухлаватқанда көргән ғайипанә
аламәтләрни ейтип берәй: —
29 — И алийлири, сили ухлашқа ятқанда кәлгүсидики ишларни ойлап яттила. Сирлар-
ни бирдин-бир Ашкарилиғучи өзлиригә йүз беридиған ишларни көрсәтти. 30 Маңа кәл-
сәк, бу сирниң маңа аян қилинғини мениң башқа җан егилиридин артуқ һекмәткә егә
болғанлиғимдин әмәс, бәлки бу чүшниң тәбирини, шундақла шаһ алийлириниң көңүл-
лиридики ойлирини өзлиригә мәлум қилиш үчүндур.
31 — Әй алийлири, сили ғайипанә аламәттә өзлириниң алдилирида турған гигант бир
һәйкәлни көрдилә. Бу һәйкәл наһайити гәвдилик болуп, зор нур чақнап туридиған һәй-
вәтлик һәм қорқунучлуқ еди. 32 Һәйкәлниң беши есил алтундин, көкриги вә қоллири
күмүчтин, бәл вә сағрилири мистин, 33 Жута-пачиғи төмүрдин, пути төмүр билән лай-
ниң арилашмисидин ясалған. 34 Өзлири уни көрүватқан чағлирида, адәм қоли билән
қезилмиған бир таш келип һәйкәлгә урулуп униң төмүр билән лайниң арилашмиси-
дин ясалған путини чеқиватти. 35 Униңдики төмүр, лай, мис, күмүч, алтунлар шуан пар-
чә-парчә қилинип, шамал уларни бәәйни язлиқ хамандики топиларни учурғандәк, қай-
та һеч тепилмиғидәк қилип учуруватти. Лекин һелиқи таш йоғинап, пүткүл җаһанни
қаплиған ғайәт зор бир таққа айланди.
36 Көргән чүшлири мана шудур. Әнди биз өзлиригә бу чүшниң мәнасини йешип бери-
миз.
37 Әй алийлири, өзлири пүткүл падишаларниң бир падишаси, әрштики Худа силигә па-
дишалиқ, нопуз, күч вә шөһрәт ата қилди. 38 Инсан балилири, һайванатлар, учар-қанат-
лар мәйли қәйәрдә турсун, Худа уларни қоллириға тапшуруп силини уларниң һәмми-
сигә һаким қилди. Сили у һәйкәлниң алтун бешидурсила.
39 Өзлиридин кейин йәнә бир падишалиқ келиду. Лекин у силиниң падишалиқлириға
йәтмәйду. Униңдин кейин үчинчи бир падишалиқ, йәни мис падишалиқ келип пүткүл
йәр йүзигә һаким болиду.
40 Униңдин кейинки төртинчи падишалиқ болса төмүрдәк мустәһкәм болиду. Төмүр
барлиқ башқа нәрсиләрни чеқиветип бойсундурғинидәк, шуниңға охшаш бу төмүр па-

2:28 **«алийлири ухлаватқанда көргән ғайипанә аламәтләр...»** — арамий тилида: «сили кариватта ятқанда каллилирида көргән ғайипанә аламәтләр..» дейилиду.
2:36 **«Әнди биз өзлиригә бу чүшниң мәнасини йешип беримиз»** — «биз» дегән бу сөз шүбһисизки, Даниялниң өзигә вә үч достиға вакалитән сөз қилғинини билдүриду.
2:36 Дан. 7

дишалиқ өз алдинқи падишаларниң һәммисини езип чеқиветиду.
41 Өзлири көргәндәк төмүр билән сеғиз лайниң арилашмисидин ясалған пут вә бармақлар бу падишалиқниң бөлүнмә болуп кетидиғинини көрситиду. Бирақ бу падишалиқ төмүрдәк күчкә егә болиду, чүнки сили көргәндәк, төмүр билән лай арилашқан.
42 Төмүр билән лайниң арилашмисидин ясалған путниң бармақлири у падишалиқниң бир қисминиң күчийидиғанлиғини, бир қисминиң аҗизлишидиғанлиғини көрситиду. 43 Өзлири төмүр билән лайниң арилашқанлиғини көрдилә. Бу у падишалиқниң

һөкүмдарлири падишалиқниң пухралири билән иттипақлашмақчи болғанлиғини көр-
ситиду. Лекин төмүр лай билән арилашмиғандәк, бирлишип кетәлмәйду. 44 У ахирқи

2:43 **«падишалиқниң пухралири билән...»** — арамий тилида: «инсанларниң нәсли билән....».

падишалар тәхттә олтарған мәзгилдә, әрштики Худа йимирилмәс бир падишалиқ бәр-
па қилиду. Бу падишалиқ һәргиз башқа бир хәлиққә өтмәйду; әксичә у бу башқа пади-
шалиқларни үзүл-кесил гумран қилип, өзи мәңгү мәзмут туриду. 45 Өзлири адәм қоли
билән қезилмиған бир ташниң тағдин чиққинини вә униң һәйкәлдики төмүр, мис, лай,
күмүч, алтунни чеқиветкәнлигини көрдилә. Шуңа улуқ Худа алийлириға кәлгүсидә йүз
беридиған ишларни билдүргән. Көргән чүшлири чоқум әмәлгә ашиду, берилгән тәбир
мутләқ ишәшликтур.

Падишаһниң Даниялға инъам бериши

46 Андин падиша Небоқаднәсар өзини йәргә етип Даниялға сәждә қилди вә униңға һә-
дийә берип хушпурақ-исриқ селишни әмир қилди. 47 Падиша униңға:
— Дәрвәқә, сениң Худайиң илаһлар ичидә әң улуқ Илаһ, падишаларниң ғоҗиси вә сир-
ларни ашкарилиғучи екән, чүнки сән бу сирни йәштиң! — деди.
48 Андин падиша Даниялниң мәртивисини жуқури қилип, униңға нурғун есил соғат-
ларни тәқдим қилди. У уни пүткүл Бабил өлкисигә һаким болушқа тайинлиди вә уни
Бабилдики данишмән-әқилдарларниң баш ақсақили қилди. 49 Даниялниң падишадин
тәләп қилиши билән, падиша Шадрак, Мишак вә Әбәднеголарни Бабил өлкисиниң мә-
мурий ишлирини идарә қилишқа тайинлиди. Даниял өзи орда хизмитидә қалди.

Небоқаднәсарниң алтун һәйкәлгә чоқунушни әмир қилиши

3 1 Падиша Небоқаднәсар алтундин егизлиги атмиш гәз, кәңлиги алтә гәз келидиған
бир һәйкәл ясап, Бабил өлкисиниң Дура түзләңлигигә орнатти. 2 Падиша барлиқ
вәзир, валий, һаким, мәслиһәтчи, ғәзничи, сотчи, сорақчиларни шундақла һәр қайси
өлкиләрдики башқа әмәлдарларниң һәммисини падиша Небоқаднәсар орнатқан
бу алтун һәйкәлни өз илаһиға аташ мурасимиға қатнишишқа пәрман чүшүрди.
3 Шуниң билән вәзирләр, валийлар, һакимлар, мәслиһәтчиләр, ғәзничиләр, сотчилар,
сорақчилар, шундақла һәр қайси өлкиләрдики башқа әмәлдарларниң һәммиси аташ
мурасимиға җәм болди. Улар һәйкәлниң алдида турди.
4 Җакарчи жуқури аваз билән:
— Әй һәр қайси әл-жут, һәр қайси таипиләрдин кәлгәнләр, һәр хил тилда сөзлишидиған
қовмлар, 5 силәр сунай, нәй, қалун, лира, зилтар, булман вә башқа һәр хил сазларниң
авазини аңлиған һаман, йәргә баш уруп падиша Небоқаднәсар орнатқан алтун һәйкәлгә
сәждә қилиңлар. 6 Кимки баш уруп сәждә қилмиса, шуан дәһшәтлик ялқунлап турған
хумданға ташлиниду, — дәп җакалиди.
7 Шуңа, сунай, нәй, қалун, лира, зилтар, булман вә башқа һәр хил сазларниң авазини
аңлиған һаман һәр қайси әл-жут, һәр қайси таипиләрдин кәлгән, һәр хил тилда сөзли-
шидиған қовм йәргә баш уруп Небоқаднәсар орнатқан алтун һәйкәлгә сәждә қилишти.

2:44 **«У ахирқи падишалар»** — путниң бармақлириниң падишаларға вәкиллик қилидиғанлиғини көрсәтсә керәк. Бу бап вә 7-бап тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
2:44 Дан. 3:33; 4:31; 6:27; 7:14, 27; Мик. 4:7; Луқа 1:33
2:45 **«Өзлири адәм қоли билән қезилмиған бир ташниң тағдин чиққинини вә униң һәйкәлдики төмүр, мис, лай, күмүч, алтунни чеқиветкәнлигини көрдилә...»** — бу бабтики бешарәтләр тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
2:45 Йәш. 8:14; 28:16; Зәб. 117:22; Зәк. 3:9; Мат. 21:42-44; Юһ. 3:31; 8:23
2:49 **«Даниял өзи орда хизмитидә қалди»** — арамий тилида «Даниял падишаниң дәрвазисида туратти». Кона заманларда шәһәрниң яки ординиң дәрвазиси болса, сорақчилар һөкүм чиқиридиған җай еди.
3:1 **«егизлиги атмиш гәз, кәңлиги алтә гәз...»** — «гәз» *(яки «җәйнәк»)* җәйнәктин қолниң учиғичә болған арилиқтур, тәхминән 40-45 сантиметр.
3:5 **«лира»** — лира болса төрт тарлиқ бир хил саз. **«булман»** — булман болса бир хил пүвлинидиған саз.

Калдийләрниң үч бурадәрниң үстидин әрз қилиши

[8] У чағда, бәзи калдийләр алдиға чиқип Йәһудийлар үстидин әрз қилди. [9] Улар падиша
Небоқаднәсарға:
— И алийлири, мәңгү яшиғайла! [10] Алийлири сүнай, нәй, қалун, лира, зилтар, булман
вә башқа һәр хил сазларниң авазини аңлиған һаман һәммәйлән йәргә баш уруп алтун
һәйкәлгә сәҗдә қилсун, [11] шундақла кимки йәргә баш уруп сәҗдә қилмиса, у дәһшәтлик
ялқунлап турған хумданға ташлансун дәп пәрман қилған едила. [12] Сили Бабил өлкиси-
ниң мәмурий ишлирини башқурушқа тайинлиған бир нәччә Йәһудий, йәни Шадрак,
Мишак, Әбәднеголар бар; и алийлири, бу адәмләр силигә һөрмәтсизлик қиливатиду.
Улар падишаниң илаһлириниң ибадитидә болмиди яки падиша орнатқан алтун һәй-
кәлгиму сәҗдә қилмайду, — деди.
[13] Шуни аңлап падиша Небоқаднәсар дәрғәзәп болуп, Шадрак, Мишак, Әбәднеголарни өз
алдиға кәлтүрүшни әмир қилди. Шуниң билән улар бу үчәйләнни падиша алдиға әпкәл-
ди. [14] Небоқаднәсар уларға:
— Шадрак, Мишак, Әбәднего, силәр растин мениң илаһлиримниң хизмитидә болми-
диңларму һәм мән орнатқан алтун һәйкәлгә сәҗдә қилмидиңларму? [15] Һазир силәр
сүнай, нәй, қалун, лира, зилтар, булман вә башқа һәр хил сазларниң авазини аңлиған
һаман, мән ясатқан һәйкәлгә сәҗдә қилишқа тәйяр турсаңлар, яхши. Лекин сәҗдә қил-
мисаңлар, силәр дәрһал дәһшәтлик ялқунлап турған хумданға ташлинисиләр. Шу чағда
қандақ илаһ келип силәрни чаңгилимдин қутқузувалидикин, қени?! — деди.
[16] Шадрак, Мишак, Әбәднеголар падишаға җававән:
— И Небоқаднәсар, бу ишта биз өзимизни ақлишимиз һаҗәтсиз. [17] Биз сәҗдә қилип ке-
ливатқан Худайимиз бизни дәһшәтлик ялқунлап турған хумдандин қутқузалайду; и
алийлири, У чоқум өзлириниң илкидин бизни қутқузиду. [18] Лекин бизни қутқузмиған
тәғдирдиму, алийлиригә мәлум болсунки, биз йәнила илаһлириниң хизмитидә бол-
маймиз вә сили орнатқан алтун һәйкәлгә сәҗдә қилмаймиз, — деди.

Үч достниң өлүмгә буйрулуши

[19] Буни аңлиған һаман падиша Небоқаднәсарниң тәри бузулуп, Шадрак, Мишак, Әбәд-
неголарға қаттиқ ғәзәпләнди. Шуниң билән адәмлиригә хумданни адәттикидин йәттә
һәссә қаттиқ қизитишни буйруди. [20] У қошунидики әң қавул палванларға Шадрак, Ми-
шак, Әбәднеголарни бағлап, дәһшәтлик ялқунлап турған хумданға ташлашни буйру-
ди. [21] Шуниң билән улар тонлири, иштанлири, сәллилири вә башқа либас кийимлири
селинмиған һалда бағлинип дәһшәтлик ялқунлап турған хумданға ташланди. [22] Пади-
шаһниң әмриниң қаттиқлиғи билән хумдандики от интайин ялқунлап йенип турат-
ти, шуңлашқа хумдандин чиқиватқан ялқун Шадрак, Мишак, Әбәднеголарни көтәргән
әскәрләрни көйдүрүп ташлиди. [23] Шундақ қилип Шадрак, Мишак, Әбәднего үчәйлән
бағлақлиқ һалда дәһшәтлик ялқунлап турған хумданға чүшүп кәтти.
[24] Андин Небоқаднәсар чөчүгән һалда орнидин чачрап туруп, мәслиһәтчи вәзирлиридин:
— Биз бағлап от ичигә ташлиғинимиз үч адәм әмәсму? — дәп сориди.
— Улар җававән «Шундақ, и алийлири! — деди.
[25] Падиша җававән:
— Мана, мән төрт адәмниң бағлақсиз һалда от ичидә әркин меңип җүрүватқинини
көрүватимәнғу, улар қилчә көйгәндәк әмәс; һәмдә төртинчи киши илаһларниң оғлидәк
туриду! — деди.

Үчәйләнниң хумдан отидин чиқиши вә өстүрүлүши

[26] Шуниң билән Небоқаднәсар дәһшәтлик ялқунлап турған хумданниң ағзиға йеқин келип:
— Шадрак, Мишак, Әбәднего! Һәммидин Алий Илаһниң қуллири, чиқиңлар, маяққа ке-
лиңлар! — дәп товлиди. Шуниң билән Шадрак, Мишак вә Әбәднего оттин чиқти.
[27] Барлиқ вәзирләр, валийлар, һакимлар вә падишаниң мәслиһәтчи вәзирлири жиғи-
лип келишип бу үчәйләнгә тикилишип қараштиң; уларниң қилчә көйгән йери йоқ
еди, чач-сақаллириму көймигән, кийим-кечәклириму шу пети еди, үсти-бешидиму
ис-түтүнниң пуриғи йоқ еди.
[28] Небоқаднәсар мундақ деди:
— Шадрак, Мишак, Әбәднеголарниң Худасиға шүкүр-саналар болғай! У Өз пәриштисини
әвәтип, Өзигә таянған қуллирини қутқузувалди. Улар өзлириниң илаһидин башқа һеч
қандақ илаһқа хизмәт қилмаслиқ үчүн вә яки баш уруп сәҗдә қилмаслиқ үчүн, пәқәт өз
Худайимизниңла ибадитидә болимиз дәп падишаниң пәрманиға хилаплиқ қилип һая-
тини тәвәккул қилди. [29] Әнди мән шундақ пәрман чүшүримәнки: Қайси әл-жут болсун,
қайси таипиләрдин кәлгән болсун, қайси тилда сөзлишидиғанлар болсун, Шадрак, Ми-
шак, Әбәднеголарниң Худасиға қара чаплайдикән, пүтүн тени қийма-чийма қилинсун,
өйлири һаҗәтханиға айландурулсун! Чүнки бундақ қутқузалайдиған башқа илаһ йоқ.
[30] Шуниң билән падиша Шадрак, Мишак, Әбәднего үчәйләнни өстүрүп, Бабил өлкисидә
жуқури мәнсәпкә тайинлиди.

Небоқаднәсарниң иккинчи чүши тоғрилиқ язған хети

[31] «Мәнки падиша Небоқаднәсардин йәр йүзидики һәр бир әл-жутқа, һәр қайси таи-
пиләргә, һәр хил тилларда сөзлишидиған қовмларға аман-есәнлик ешип-тешип турғай!
[32] Һәммидин Алий Худа маңа көрсәткән аламәтләрни вә карамәтләрни жакалашни лай-
иқ таптим. [33] Униң көрсәткән мөҗизилик аламәтлири немидегән улуқ! Униң карамәт-
лири немәдегән қалтис! Униң падишалиғи пүтмәс-түгимәстүр, Униң һакимлиғи дәвир-
дин-дәвиргичә давамлишиду!

4 [1] Мәнки Небоқаднәсар өйүмдә бихараман олтарғинимда, ордамда баяшат турмуш
көчүрүватқинимда, [2] мени интайин қорқутувәткән бир чүшни көрдүм, орнумда
ятқинимда бешимдики ойлар вә калламдики ғайипанә аламәтләр мени алақзадә қилди.
[3] Бабилдики барлиқ данишмәнләрни алдимға чақиришқа пәрман берип, уларниң
чүшүмгә тәбир беришини буйрудум. [4] Шуниң билән барлиқ рәмчи-палчи, пир-устаз,
калдийләр вә мунәҗҗимлар келишти. Мән чүшүмни ейтип бәрдим, лекин улар маңа
тәбирини берәлмиди. [5] Лекин ахирда Данияль кирди (униң йәнә бир исми Бәлтәшасар
болуп, мениң илаһимниң намиға асасән қоюлған). Муқәддәс илаһларниң роһи униңда
екән. Мән чүшүмни ейтип, униңға:
[6] — Әй палчиларниң башлиғи Бәлтәшасар, муқәддәс илаһларниң роһи сәндә екәнлиги-
ни, саңа һеч қандақ сир тәс кәлмәйдиғанлиғини билдим, шуңа мениң көргән чүшүмди-
ки ғайипанә аламәтләрни чүшәндүргәйсән, шундақла униңға тәбир бәргәйсән, — дедим.
[7] — Мән орнумда ятқинимда калламда мундақ ғайипанә аламәтләрни көрдүм: Мана,
йәр йүзиниң оттурисида бир түп дәрәк бар екән; у толиму егизмиш. [8] У барғансери чоң

3:28 **«... Падишаһниң пәрманиға хилаплиқ қилип һаятини тәвәккул қилди»** — арамий тилида «... Падишаһниң пәрманиға хилаплиқ қилип тәнлирини тәвәккул қилди».
3:29 Дан. 2:5
3:33 Зәб. 92:1, 2; Дан. 6:27
4:4 **«берәлмиди»** — яки «бәрмиди»
4:6 **«Әй палчиларниң башлиғи Бәлтәшасар, муқәддәс илаһларниң роһи сәндә екән...»** — бу падишаниң көз-қариши. Данияль өзи палчә әмәс, әлвәттә. Палчилиқ Тәвратта қәтъий мәнъий қилиниду.

һәм мәзмут өсүп, асманға тақишипту, у дунияниң чәтлиригиму көрүнидикән. 9 Униң
йопурмақлири чирайлиқ, мевиси интайин мол екән. Униңда пүткүл дунияға йәткидәк
озуқ бар екән. Униң астида даладики һайванлар сайидашидикән, шахлирида асмандики
учар-қанатлар макан қилидикән; мевисидин барлиқ әт егилириму озуқлинидикән.
10 Орнумда йетип, калламда көргән ғайипанә аламәтләрни көрүватимән, мана, асман-
дин бир күзәтчи муәккәл, йәни муқәддәс бир пәриштә чүшүп, 11 мундақ җакалиди:
— «Дәрәқни кесип, шахлирини қирқип, йопурмақлирини вә мевилирини қеқип
чүшүрүп чечиветиңлар. Дәрәқ түвидики явайи һайванлар униңдин жирақлашсун, униң
шахлиридики қушлар тезип кәтсун. 12 Йәрдә пәқәт көтүгинила йилтизи билән, мис вә
төмүр билән чәмбәрләп, юмран от-чөпләр билән биллә далада қалдуруңлар. У асманди-
ки шәбнәмдин чилиқ-чилиқ һөл болуп турсун. Униң несивиси от-чөп йәйдиған явайи
һайванлар билән биллә болсун. 13 Адәмий әқлидин мәһрум қилинип, униңға явайи һай-
ванларниң әқли берилсун, шундақла шу һаләттә «йәттә вақит» турсун. 14 Дунядики
җан егилири Һәммидин Алий Болғучиниң инсанларниң падишалиғиниң һәммисини
идарә қилидиғанлиғи, шундақла униң падишалиқ һоқуқини өзи таллиған киши (мәйи-
ли у һеч немигә әрзимәс адәм болсиму)гә беридиғанлиғини билсун дәп, бу һөкүм қа-
риғучи муәккәлләрниң пәрмани билән, йәни муқәддәс пәриштиләрниң қарар буйруғи
билән бәлгүләнгәндур».
15 — Мән падиша Небоқаднәсар мана шундақ чүшни көрдум. Әй Бәлтәшасар, чүшүмгә
тәбир бәргәйсән. Падишаһлиғимдики данишмәнләр ичидә мән үчүн буниңға тәбир
берәләйдиған бирму адәм чиқмиди. Лекин сән тәбир берәләйсән, чүнки әң муқәддәс
илаһларниң роһи сәндә екән.
16 Шуниң билән Бәлтәшасар дәпму аталған Данијал бир һаза һәйранлиқта алақзадә болди
вә чүш тоғрисида ойлап толиму беарам болди.
Падишаһ: — Әй Бәлтәшасар, бу чүш вә униң тәбири сени алақзадә қилмисун, — деди.
Бәлтәшасар җававән:
— И алийлири, бу чүш силидин нәпрәтләнгәнләргә болсун, униң тәбири өзлиригә әмәс,
дүшмәнлиригә чүшкәй! 17-18 Барғансери өсүп мәзмут болған, егизлиги асманға тақиши-
диған, пүткүл дунияға көрүнидиған, йопурмақлири чирайлиқ, мевиси интайин мол
болған, пүткүл дунияға йәткидәк озуқ болидиған, сайисида явайи һайванлар тури-
диған, шахлирида учар қушлар макан қилидиған дәрәқ болса, йәни сән көргән дәрәқ
— дәл өзлиридур, и алийлири!
— Чүнки сили чоң вә мәзмут өстила; силиниң һәйвәтлири ешип пәләккә йәтти;
һөкүмранлиқлири йәр йүзиниң чәтлиригә йетип барди.
19 — Чүнки сили чоң вә мәзмут өстила; силиниң һәйвәтлири ешип пәләккә йәтти;
һөкүмранлиқлири йәр йүзиниң чәтлиригә йетип барди. 20 Алийлири қарап турған
вақитлирида асмандин бир қариғучи, йәни бир муқәддәс пәриштә чүшүп: «Бу дәрәқни
кесип, харап қилиңлар. Халбуки, йәрдә көтигинила йилтизи билән қалдуруп, мис вә
төмүр билән чәмбәрләп, юмран от-чөпләр билән биллә далада қалдуруңлар. У асман-
дики шәбнәмдин чилиқ-чилиқ һөл болуп турсун. «Йәттә вақит» бешидин өткичә униң
несивиси от-чөп йәйдиған явайи һайванлар билән биллә болсун, — дәпту.

4:10 **«...муқәддәс бир пәриштә чүшти»** — арамий тилида «бир муқәддәс болғучи чүшти».
4:13 **«адәмий әқлидин мәһрум қилинип»** — арамий тилида «адәмий көңүлдин мәһрум қилинип». **«явайи һайванларниң әқли»** — арамий тилида «явайи һайванларниң жүриги». **«...шундақла шу һаләттә «йәттә вақит» турсун»** — «йәттә вақит» Муқәддәс Китапта дейилгини бойичә, йәттә жилни билдүриду. Амма Бабиллиқларниң календаридики бир жил 360 күн болғачқа, бәлким 2520 күн болуши керәк. Бу тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
4:16 **«бир һаза һәйранлиқта алақзадә болди»** — арамий тилида «бирәр саат һәйранлиқта алақзадә болди».

[21] — И алийлири, чүшлириниң мәнаси мана шу — Булар болса Һәммидин Алий Болғучи-
ниң пәрмани билән ғожам падишаниң бешиға чүшидиған ишлар — [22] Өзлири кишиләр
арисидин һайдиветилип, явайи һайванлар билән биллә яшайдила, калилардәк от-чөп
билән озуқландурулидила, далада асмандики шәбнәмдин чилиқ-чилиқ һөл болуп ту-
ридила. Таки сили Һәммидин Алий Болғучиниң пүткүл инсан падишалиғини идарә қи-
лидиғанлиғини вә Униң һоқуқини Өзи таллиған һәр қандақ кишигә беридиғанлиғини
билип йәткичә, йәттә вақит башлиридин өтиду. [23] «Дәрәқниң көтигини йилтизи билән
йәрдә қалдуруңлар» дәп буйрулған екән, өзлири әршләрниң һәммини идарә қили-
диғаннлиғини билип йәткәндин кейин падишалиқлири өзлиригә қайтурулиду. [24] Шуңа
и алийлири, мениң нәсиһитим силигә лайиқ көрүлгәй, гуналиридин қол үзгәйла, ишта
һәққаний болғайла, қәбиһликлиридин тохтап кәмбәғәлләргә рәһимдиллиқ қилғайла.
Шундақ қилғандила бәлким давамлиқ гүлләп яшнимамдила?
[25] Бу ишларниң һәммиси падиша Небоқаднәсарниң бешиға чүшти.
[26] Он икки айдин кейин, у Бабилдики падишалиқ ордисиниң өгүзидә сәйлә қиливетип:
[27] — Қараңлар, мән өз иззитим вә шан-шөһритим намайән қилинсун дәп, шаһанә ор-
дамниң җайлишиши үчүн зор күчүм билән ясиған һәйвәтлик Бабил шәһири мошу
әмәсму? — деди.
[28] Униң сөзи ағзидин техи үзүлмәйла, асмандин бир аваз чүшүп:
— Әй падиша Небоқаднәсар, бу сөз саңа кәлди: Падишаһлиқ сәндин елинди. [29] Сән ки-
шиләр арисидин һайдиветилип, явайи һайванлар билән биллә макан қилисән вә ка-
лилардәк от-чөп йәйсән; сән Һәммидин Алий Болғучиниң инсан падишалиғини идарә
қилидиғанлиғини вә Униң һоқуқини Өзи таллиған һәр қандақ кишигә тутқузидиған-
лиғини билип йәткичә йәттә вақит бешиңдин өтүп кетиду — дейилди.
[30] Бу сөз Небоқаднәсарда шуан әмәлгә ашти. У кишиләр арисидин һайдиветилип, кали-
лардәк от-чөп йәп, тени шәбнәмдин чилиқ-чилиқ һөл болуп кәтти. Униң чачлири бүр-
күтниң пәйлиридәк, тирнақлири қушниң тирнақлиридәк өсүп кәтти.
[31] Әнди шу күнләр тошқанда, мән Небоқаднәсар асманға көз тикип қаривидим, әқил-һо-
шум әслигә кәлди. Мән Һәммидин Алий Болғучиға һәмдусана ейтип, Мәңгү Һаят Турғу-
чини мәдһийиләп, һөрмәт әйлидим.
Униң һакимлиғи мәңгүлүк һакимлиқтур;
Униң падишалиғи әвлаттин-әвлатқидур.
[32] Униң алдида йәр йүзидики барлиқ инсанлар һеч немә һесапланмайду;
Әрштики қошунлар вә зиминдики инсанлар арисида У немә қилишни халиса шуни
қилиду;
Униң қолини ким тосалисун яки Униңдин «Немә қилисән?» дәп сорашқа җүръәт қила-
лисун?
[33] Шуанла әқил-һошум әслигә кәлди; падишалиғимниң шан-шәриви, иззитим, падиша-
лиқ һәйвәмму әслигә кәлтүрүлди. Мәслиһәтчи вәзирлирим вә әмир-есилзадилирим
мени издәп кәлди. Падишаһлиғим мустәһкәмләнди; бурунқидинму зор һәйвигә йеңи-
баштин егә болдум.
[34] Әнди мәнки Небоқаднәсар әрштики Падишаға һәмдусана оқуймән, Уни техиму
улуқлаймән вә Уни иззәтләймән:
— Униң қилғанлири һәқтур,
Униң йоллири тоғридур;
Униң тәкәббурлуқ йолида маңғанларниң һәйвисини чүшүрүш қудрити бардур!».

4:22 Дан. 5:20,21

Небоқаднәсарниң нәвриси падиша Бәлшазарниң зияпити

5 1 Бир күни падиша Бәлшазар әмир-есилзадиләрдин миң кишини тәклип қилип катта
зияпәт берип, уларниң алдида шарап ичип, әйш-ишрәт кәйпини сүрди. 2 Падиша
Бәлшазар шарапни тетип көрүп, өзи, әмир-есилзадилири, өз хотун-кенизәклириң
шарапни атиси Небоқаднәсар Йерусалимдики ибадәтханидин олҗиға алған алтун-
күмүчтин ясалған җам-қачиларда ичишигә шу җам-қачиларни елип чиқишни буйруди.
3 Нәвкәрләр дәрһал берип Худаниң Йерусалимдики ибадәтханисидин елип келингән ал-
тун җам-қачиларни елип чиқти; падишаниң өзи, әмир-есилзадилири, униң хотунлири
вә кенизәклири уларда шарап ичти. 4 Улар шарап ичкәч, алтун, күмүч, мис, төмүр, яғач
вә ташлардин ясалған бутларни мәдһийиләшти.
5 Дәл шу пәйттә адәм қолиниң бәш бармиғи пәйда болуп, чирақданниң удулидики ор-
диниң там сугиқиға хәт йезишқа башлиди. Падиша хәт язған қолниң көрүнгән қисми-
ни көрүп, 6 чирайи татирип, көңлидә интайин алақзадә болуп кәтти. Пут-қоллири бо-
шишип, путлири титрәп кәтти. 7 Падиша қаттиқ вақирап, пир-устазлар, калдийләр вә
мунәҗҗимларни чақиришни буйруди. Бабилдики данишмәнләр кәлгән һаман падиша
уларға:
— Кимки тамдики бу хәтләрни оқуп мәнасини маңа дәп берәлисә, униңға сөсүн рәңлик
бир тон кийгүзүлүп, бойниға алтун зәнҗир есилип, падишалиқта үчинчи мәртивә бе-
рилиду, — деди.
8 Падишаһниң данишмәнлириниң һәммиси ордиға һазир болди; лекин улар нә хәтләр-
ни оқуялмайтти нә падишаға мәнасини чүшәндүрүп берәлмәйтти. 9 Бәлшазар техиму
алақзадә болуп, чирайи техиму татирип кәтти. Әмир-есилзадиләрму қандақ қилишни
биләлмәй қалди.
10 Падиша вә әмир-есилзадиләрниң вақирашқан авазини аңлиған ханиш зияпәт залиға
кирип, падишаға мундақ деди:
— И алийлири, мәңгү яшиғайла! Алақзадә болуп кәтмигәйла, чирайлири татирап кәтми-
гәй. 11 Падишаһлиқлирида бир киши бар, униңда муқәддәс илаһларниң роһи бар, атили-
ри тәхттики вақтида, бу кишидә йоруқлуқ, даналиқ вә әқил-парасәт, йәни илаһларға
хас әқил-парасәт намайән қилинған еди. Атилири Небоқаднәсар, йәни падиша атилири
уни пүтүн рәмчи-палчилар, пир-устазлар, калдийләр вә мунәҗҗимларниң беши қилип
тайинлиған. 12 Бу кишидә алаһидә бир роһий хусусийәт, билим, һекмәт, чүшләргә тәбир
берәләйдиған, тепишмақларни йешәләйдиған вә түгүн-сирларни ачалайдиған қаби-

---

5:1 **«падиша Бәлшазар әмир-есилзадиләрдин миң кишини тәклип қилип...»** — падиша Бәлшазар Небоқаднәсарниң нәвриси еди. Әмәлийәттә шу күнләрдә у «муавин император» еди; атиси Набонидус император еди, лекин у адәттә Бабилда турмайтти. **«... Уларниң алдида шарап ичип, әйш-ишрәт кәйпини сүрди»** — бу бабтики 30-31-айәтләрдин қариғанда, шу чағда Парс қошунлири Бабил шәһирини аллиқачан қоршивалған еди. Әнди Бабиллар немишкә зияпәт қилиду? Тарихшунасларниң тәһлили бойичә Бабил шәһири *(а)* интайин мустәһкәм, сепили егиз шәһәр; *(ә)* униңда йиргирмә жиллиқ озуқ-түлүк топланған еди. Шуңа падиша өзини толиму бехәтәр, дәп карайтти.

5:5 **«... чирақданниң удулидики ординиң там сугиқиға хәт йезишқа башлиди»** — қизиқ бир иш шуки, археологлар қазған асарәтиқиләргә асасән, Бабил ордилиридики тамлар үстигә уларниң әң улуқ ғәлибә-мувәппәқийәтлири сүрәт вә сөзләр билән хатириләнгән. Падиша зияпәт қилғанда, махтиниш үчүн өзиниң йеқиндин буянқи урушлардики ғәлибисини вә мувәппәқийәтлирини йорутуш үчүн, чирағдан бу рәсимләрниң удулиға қойғузулатти.

5:6 **«пут-қоллири бошишип,...»** — арамий тилида: «бәл-сағрисиниң боғум-үгилири бошишип,..». Бу иш-вақиә «Йәш.» 45:41тики бешарәтниң бир әмәлгә ашурулуши. **«путлири титрәп кәтти»** — арамий тилида: «тизлири бир-бирини қаққили турди».

5:7 **«униңға сөсүн рәңлик бир тон кийгүзүлүп,...»** — қедимки заманларда сөсүн рәң «шаһанә рәң» дәп һесаплинатти.

5:10 **«...вақирашқан авазини аңлиған ханиш зияпәт залиға кирип,...»** — «ханиш» мошу йәрдә Бәлшазарниң аниси яки чоң аниси *(Небоқаднәсарниң аяли)* болса керәк.

5:11 **Дан. 2:47, 48**

лийәт бар еди. Шу кишиниң исми Даниял болуп, падиша униңға Бәлтәшасар дәпму исим
қойған. Шуңа бу Даниял чақиртилсун, у чоқум бу хәтләрниң мәнасини йешип бериду.

Даниялниң тамдики хәтниң мәнасини чүшәндүрүши

13 Шуниң билән Даниял падишаниң алдиға елип келинди, падиша Даниялдин:
— Падиша атам Йәһуда өлкисидин сүргүн қилип кәлгән Йәһудийлар ичидики һелиқи Даниял сәнму? — дәп соривиди,
14 — Сән тоғрилиқ хәвирим бар, сәндә муқәддәс илаһларниң роһи, шундақла йоруқлуқ, даналиқ вә алаһидә әқил-парасәт бар екән дәп аңлидим.
15 Әнди данишмәнләр вә пир-устазларни тамдики хәтни оқуп, мәнасини маңа чүшәндүрүп бәрсун дәп алдимға чақиртип келинди; лекин бу ишниң сирини һеч қайсиси йешип берәлмиди.
16 Бирақ сән тоғрилиқ аңлиғанмәнки, сән сирларни чүшәндүрәләйдикәнсән вә түгүнләрни йешәләйдикәнсән. Әгәр бу хәтләрни оқуп, мәнасини чүшәндүрүп берәлисәң, саңа сөсүн рәңлик тон кийгүзүлиду, бойнуңға алтун зәнҗир есилиду, падишалиқта үчинчи дәриҗилик мәртивигә еришисән, — деди.
17 Даниял падишаға мундақ җавап бәрди:
— Алийлириниң инъамлири өзлиридә қалсун, мукапатлирини башқа кишигә бәргәйла. Әндиликтә мән алийлириға бу хәтни оқуп, мәнасини чүшәндүрүп берәй.
18 — И алийлири, Һәммидин Алий Худа атилири Небоқаднәсарға падишалиқ, улуқлуқ, шан-шәрәп вә һәйвәт бәрди.
19 Униңға берилгән улуқлуқтин һәр қайси әл-жут, һәр қайси таипиләр вә һәр хил тилда сөзлишидиған қовмларниң һәммиси униң алдида титрәп қорқуп туратти; у кимни халиса шуни өлтүрәтти, кимни халиса шуни тирик қоятти; кимни халиса шуни мәртивилик қилатти, кимни халиса шуни пәс қилатти.
20 Лекин у көңлидә тәкәббурлишип, роһ-қәлбидә мәғрурлинип мүҗәзи тәрсалишип, падишалиқ тәхтидин чүшүрүлүп, иззитидин мәһрум қилинди.
21 У кишиләр арисидин һайдиветилип, униңға явайи һайванларниң әқли берилди. У явайи ешәкләр билән биллә маканлишип, калилардәк от-чөп йегүзүлди, тени шәбнәмдин чилиқ-чилиқ һөл болуп кәтти, таки у Һәммидин Алий Худаниң инсан падишалиғини идарә қилидиғанлиғини вә У падишалиқниң һоқуқини Өзи таллиған һәр қандақ кишигә беридиғанлиғини билип йәткичә шу һаләттә болди.
22 Әй Бәлшазар, Небоқаднәсарниң оғли туруп өзлири буларниң һәммисидин хәвәрлири болсиму, лекин өзлирини төвән қилмидила.
23 Әксичә тәкәббурлишип әрштики Рәбгә қарши турдила. Сили Униң ибадәтханисидин олҗа алған җам-қачиларни елип келип, өзлири, әмир-есилзадилири, өз хотунлири вә кенизәклириму уларда шарап ичтиңлар андин көрмәйдиған, аңлимайдиған вә һеч немини чүшәнмәйдиған алтун, күмүч, мис, төмүр, яғач вә ташлардин ясалған бутларни мәдһийилидилә. Һалбуки, силиниң нәпәслирини Өз қолида тутқан вә силиниң барлиқ һәрикәтлирини Өз илкидә тутқан Худани улуқлимидила.
24 Шуңа, Худа бу қолниң көрүнгән қисмини әвәтип бу хәтләрни яздурди.
25 Бу хәтләр: «Мене, мене, тәкәл, упһарсин» дегәндин ибарәт.
26 Буниң чүшәндүрүлүши: — «Мене» — Худа силиниң падишалиқлириниң һесавини қилип, уни аяқлаштурди.
27 «Тәкәл» — сили таразида тартиливидила, кам чиқтила.
28 «Пәрәс» — падишалиқлири парчилинип, Медиалиқлар билән Парсларға тәвә қилинди.

5:21 Дан. 4:22

5:25 **«Мене»** — «санаш» яки «һесаплаш» дегән сөзи билән, **«тәкәл»** — «таразида тартиш» дегән сөзи билән, **«упһарсин»** — «парчилиниш» дегән сөзи билән аһаңдаш болиду.

–Арамий тилидин ибраний тилиға тәрҗимә қилинса «Бир мина, бир шәкәл, йерим мина» дегән болиду. Мина вә шәкәл ибранийларниң пул бирликлири еди.

5:28 **«пәрәс»** — «упһарсин» дегән сөзниң бирлик шәкли *(25-айәттә «упһарсин» көплүк шәкилдә)*. «Пәрәс» *(«упһарсин»)* дегәнлик «Парс» сөзи билән йилтиздаш болуп, бу йәрдә икки бислиқ мәна билдүриду. Униң падишалиғи һәм парчиланған һәм Парсларға мәнсуп болиду, дегәнни билдүриду.

[29] Шуниң билән Бәлшазар дәрһал нәвкәрлиригә әмир қиливиди, улар Даниялға сөсүн
рәңлик тонни кийдүрүп, бойниға алтун зәнҗирни есип қойди; у у тоғрилиқ: «Падишаһ-
лиқ ичидә үчинчи дәриҗилик мәртивигә егә болсун» дәп җакалиди.
[30] Шу кечә калдийләрниң падишаси Бәлшазар өлтүрүлди. [31] Падишаһлиқ болса Медиа-
лиқ Дариусниң қолиға өтти. У тәхминән атмиш икки яшта еди.

Даниял ширлар өңкүридә

6 [1] Падиша Дариус пүтүн падишалиқни идарә қилиш үчүн бир йүз жигирмә вәзирни
һәр қайси жутларни башқурушқа тайинлашни мувапиқ көрди. [2] Бундин
башқа у бу вәзирләрни назарәт қилип, бу вәзирләрниң һесавини елиш, шундақла
падишаниң һоқуқ-мәнпәәти зиянға учримисун дәп Даниял вә башқа икки кишини
назарәтчиликкә тайинлиди. [3] Даниялда алаһидә бир роһий хусусийәт бар болғачқа, у
башқа назарәтчиләрдин вә вәзирләрдин иқтидарлиқ чиқти. Шуңа падиша уни пүткүл
падишалиқни идарә қилишқа тайинлимақчи болди. [4] Шуниң билән башқа назарәтчи вә
вәзирләр униң падишалиқтики мәмурий ишлиридин сәһвәнлик издиди. Лекин улар әрз
қилғидәк һеч қандақ банә-сәвәп яки сәһвәнлик тапалмиди. Чүнки Даниял диянәтлик вә
ишәшлик болуп, униңдин қилчә кәмчилик яки сәһвәнлик чиқиралмиған еди. [5] Шуңа шу
адәмләр өз ара:
— Даниялниң Худасиниң қануниға мунасивәтлик ишлиридин башқа, униңдин әйипли-
гидәк һеч қандақ банә тапалмаймиз, — дейишти.
[6] Шуңа улар өз ара тил бириктүрүп падишаниң алдиға кирип:
— Падиша Дариус алийлири мәңгү яшиғайла! [7] Алийлириниң падишалиқлиридики
барлиқ назарәтчи, валий, вәзир, мәслиһәтчи, һаким вә әмәлдарлар бирликтә мәслиһәт-
ләштуқ; һәр қандақ киши оттуз күн ичидә һәр қандақ илаһқа һәр қандақ дуа-тилавәт
қилишқа вә яки һәр қандақ кишидин бир нәрсә тиләшкә рухсәт болмисун, и алийлири,
пәқәт силидинла тилиши рухсәт болсун дегән шаһанә ярлиқниң чүшүрүлүшини лай-
иқ көрдуқ. Бу пәрман қәтъий болсун, кимки бу пәрманға хилаплиқ қилса, у ширлар
өңкүригә ташлансун! [8] Әнди, и алийлири бу пәрманни бекитип чүшүргәйла, униң өз-
гәртилмәслиги үчүн ярлиқнамигә имза қойғайла; чүнки Медиа вә Парс қануни бойичә,
пәрман чиқирилиши биләнла өзгәртишкә болмайду, — деди.
[9] Шуниң билән Дариус пәрманни бекитип ярлиқнамиға қол қойди.
[10] Даниял бу ярлиқнамигә имза қоюлғанлиғини аңлап, өйигә қайтти. Униң өйиниң өгү-
зидә бир балихана болуп, деризиси Йерусалимға қарайдиған болуп, очуқ туратти. У
адити бойичә деризиниң алдида тизлинип олтирип, һәр күни үч қетим Худаға дуа-ти-

---

5:31 **«Падишаһлиқ болса Медиалиқ Дариусниң қолиға өтти»** — арамий тилида «Медиалиқ Дариус падишалиқни қобул қилди».
–Бабил шәһириниң қандақ ишғал қилинғанлиғи һәққидики қизиқ тема тоғрилиқ «Йәрәмия»дики «қошумчә сөз»имиздә, «Бабил шәһириниң өрүветилиши тоғрилиқ бешарәтләр» дегән баянлиримизни көрүң.
6:1 **«Падиша Дариус пүтүн падишалиқни идарә қилиш үчүн...»** — мошу «Дариус»ниң ким екәнлиги тоғрилиқ алимлар арисида талаш-тартиш бар. Бәзилири уни парслиқ Қорәш, дәп қарайду. Лекин мошу йәрдә Дариус «Медиалиқ» дейилиду вә 31гә қариғанда, у Қорәшниң қол астида еди (*«Медиалиқ Дариус падишалиқни* **қобул қилди**» *дейилиду*). Униң салаһийитини археологлар тәтқиқатлири билән ениқлиши мүмкин.
6:7 **«Алийлириниң падишалиқлиридики барлиқ назарәтчи, валий, вәзир, мәслиһәтчи, һаким вә әмәлдарлар...»** — уларниң бу баянидики «барлиқ» дегән сөз ялғанчилиқ еди; чүнки Даниял униң ичидә әмәс еди, әлвәттә.
6:8 **Әст. 1:9; 8:8**
6:9 **«Шуниң билән Дариус пәрманни бекитип ярлиқнамиға қол қойди»** — 9-айәтниң толуқ мәнасини бекитиш тәс. Арамий тилида «Шуниң билән Дариус пәрман вә ярлиқнамигә қол қойди» дейилиду. Буниңға қариғанда, икки язма ярлиқ болған болса керәк. Парс ордисидики қаидә-низамлардин анчә хәвиримиз болмиғачқа, немә үчүн икки ярлиқ керәк болидиғинини билмәймиз.

лавәт қилип шүкүр ейтатти.
11 Лекин һелиқи адәмләр биллә келип Даниялниң Худаға дуа вә тилавәт қиливатқинини
көрди. 12 Андин улар бирликтә падишаниң алдиға берип пәрман тоғрисида гәп ечип:
— И алийлири, өзлири: Оттуз күн ичидә өзлиридин башқа һәр қандақ илаһдин яки һәр қандақ инсандин бирәр немини тилигән һәр қандақ киши ширлар өңкүригә ташлансун, дегән бир пәрманға имза қойған әмәсму? — дәп сориди.
Падишаһ: — Дәрвәқә шундақ қилдим, Медиа вә Парс қануни бойичә пәрманни өзгәрткили болмайду, — деди.
13 Андин улар падишаға жававән:
— Йәһудадин әсир елип келингән кишиләрдин һелиқи Даниял, и алийлири, силини вә сили имза қойған пәрманни көзгә илмайду, бәлки һәр күндә үч қетим өз дуа-тилавитини қиливатиду, — дейишти.
14 Буни аңлиған падиша өз-өзигә кайип, көңүл қоюп Даниялни қутқушушқа амал тапмақчи болуп, у күн патқичә һәр хил қутқузуш амали үстидә издинип жүрди.
15 Лекин ахирда у кишиләр йәнә өз ара тил бириктүрүп падишаниң алдиға жәм болуп униңға:
— И алийлири, өзлиригә мәлумки, Медиалар вә Парсларниң қануни дәл шуки, падишаниң бекиткән һәр қандақ қарари яки пәрманини өзгәртишкә болмайду, — дейишти.
16 Шуниң билән падишаниң әмир қилиши билән Даниял тутуп келинип, ширлар өңкүригә ташланди. Падиша Даниялға:
— Сән үзүлдүрмәй ибадәт қилидиған Худайиң сени қутқузувалиду! — деди.
17 Бир таш елинип, өңкүрниң ағзи униң билән етилди; Даниялниң ишлириға һеч ким
арилашмисун дәп уни падиша өз мөһүри вә униң әмир-әмәлдарлириниң мөһүрлири
билән мөһүрлиди. 18 Андин падиша ордиға қайтип келип кечини роза тутуп өткүзди;
өзиниң тоқал-кенизәклиридин һеч қайсисини өз йениға кәлтүрмиди, у кечичә ухлал-
миди. 19 Таң етиши биләнла падиша орнидин туруп, алдирап ширлар өңкүригә барди.
20 Падиша өңкүргә йеқинлишип азапланған һалда Даниялни чақирип:
— Әй Даниял, Мәңгү Һаят Худаниң қули, сән үзүлмәс ибадәт қилидиған Худайиң сени ширлардин қутқузувалмидиму? — дәп товлиди.
21 Даниял жававән:
— И алийлири, мәңгү яшиғайла! 22 Худайимниң пәриштисини әвәтип ширларниң ағзи-
ни жумдуруши билән улар маңа һеч зиян-зәхмәт йәткүзәлмиди; чүнки У мәндин һеч
қандақ әйип көрмиди. Алийлириниң алдидиму мән һеч қандақ зиян йәткүзгидәк иш
қилмидим, — деди.
23 Буни аңлап падиша интайин хошал болуп, адәмлирини Даниялни өңкүрдин елип
чиқишни буйруди. Шуниң билән улар Даниялни өңкүрдин елип чиқти. Униңдин қилчә
зедә-зәхмәт тапалмиди; чүнки у Худасиға таянған еди. 24 Андин падиша буйруқ чүшүр-
ди, нәвкәрлири Даниялниң үстидин шикайәт қилғанларниң һәммисини тутуп, уларни
бала-жақилири вә хотунлири билән қошуп ширлар өңкүригә ташливәтти. Улар өңкүр
тегигә чүшүп болмайла ширлар етилип келип, уларниң устиханлириниму чайнап қийма-чийма қиливәтти.
25 Шу иштин кейин Дариус падиша йәр йүзидә туруватқан һәр қайси әл-жут, һәммә таипиләр, һәр тилда сөзлишидиған қовмларниң һәммисигә мундақ пүтүк чүшүрди: —
«Һәммиңларға аманлиқ ешип-тешип турғай!

6:10 1Пад. 8:44; Зәб. 54:18
6:18 **«өзиниң тоқал-кенизәклиридин һеч қайсисини өз йениға кәлтүрмиди»** — яки, «у һеч қандақ көңүл ечишларниму қилмиди». **«у кечичә ухлалмиди»** — арамий тилида «униң уйқиси қачти».

[26] Мән ушбу ярлиқни чүшүримәнки, падишалиғимдики һәр бир жуттики пухралар Даниялниң Худаси алдида титрәп қорқсун!
— Чүнки У Мәңгү һаят Худадур,
Мәңгү мустәһкәм өзгәрмәстур,
Униң падишалиғи һалак қилинмас,
Униң һакимийити әбәдил-әбәткичә болиду.
[27] У балайиқазадин қоғдайду вә қутқузиду,
У асманлардиму, йәр йүзидиму аламәт-карамәтләрни яритиду,
У Даниялни ширларниң чаңгилидин қутқузди».
[28] Даниялниң болса шу ишлардин кейин Дариус һөкүм сүргән мәзгилдә, шундақла Парс падишаси Қурәш һөкүм сүргән вақитларда ишлири раван жүрүшти.

Даниялниң ғайипанә аламәтләрни баян қилғанлиғи
Төрт зор мәхлуқни көрүш

7 [1] Бәлшазар Бабилға падиша болған биринчи жили Даниял орнида йетип чүшидә
бир нәччә ғайипанә аламәтләрни көрди. У чүшидә көргәнлирини мундақ йәкүнләп
хатириливалди: —
[2] Кечидә көргән ғайипанә көрүнүштә мәнки Даниял шуни көрдүмки, асманниң төрт
тәрипидин шамал чиқип, «Улуқ Деңиз» йүзигә урулмақта еди. [3] Деңиздин шәкиллири
бир-биригә охшимайдиған төрт зор мәхлуқ чиқти.
[4] Биринчи мәхлуқ ширға охшайтти, лекин бүркүтниң қанити бар еди. Мән униңға қарап
турғинимда, қанатлири жулунди; андин у йәрдин көтирилип, икки пути йәргә дәссити-
лип адәмдәк турғузулуп, униңға инсаний бир қәлб берилди.
[5] Мана йәнә бир мәхлуқ, йәни иккинчиси ейиққа охшайтти. Униң бир тәрипи иккинчи
бир тәрипидин егизлитилди. Униң чишлири үч қовурғини чишләп туратти, бир аваз
униңға: «Орнуңдин тур, гөшни йейишиңчә йәвал!» — деди.
[6] Қарап турғинимда, мана йәнә бир мәхлуқ пәйда болди. У илпизға охшайтти, дүмби-
сидә қушниңкидәк төрт қанити бар еди; униң беши төрт еди. Униңға һакимлиқ һоқуқи
берилди.
[7] Униңдин кейин кечидики ғайипанә көрүнүшләрдә қарап турғинимда, мана төртинчи
бир мәхлуқ пәйда болди. У интайин қорқунучлуқ, дәһшәтлик вә әҗайип күчлүк еди. У
йоған төмүр чишлири билән овни чайнап езип жутуп, қалдуғини путлири билән дәс-
сәп-чәйләйтти. У алдинқи барлиқ мәхлуққа охшимайтти; униң он мүңгүзи бар еди.
[8] Мән бу мүңгүзләрни күзитиватқинимда, мана мүңгүзләрниң арисидин йәнә бир ки-
чик мүңгүз өсүп чиқти. Бу кичик мүңгүзниң алдида әслидики мүңгүзләрдин үчи жу-
луветилди. Бу кичик мүңгүзниң адәмниңкидәк көзи вә чоң сөзләйдиған ағзи бар еди.

Мәңгү һаят болғучини көрүш

[9] Мән қарап турғинимда, у йәргә бир нәччә тәхтниң қоюлғанлиғини көрдүм; уларниң
биридә, «Әзәлдин Бар Болғучи» орун елип олтирипту. Униң кийимлири қардәк аппақ,
чачлири аппақ қоза жуңидәк еди. Униң тәхти от лавулдап турған ялқунлар болуп, ла-

6:26 **«Униң һакимийити әбәдил-әбәткичә болиду»** — арамий тилида «Униң һакимийити ахирғичә болиду».
6:26 Дан. 2:44; 4:3; 7:14, 27; Луқа 1:33
7:2 **«Улуқ Деңиз»** — «Оттура Деңиз»ни көрсәтсә керәк.
7:3 Дан. 2:37-45
7:4 Дан. 4:34

вулдап көйүватқан от чақлириниң үстидә еди.
[10] Униң алдидин гоя раван еқип турған
дәриядәк от ялқуни лавулдап еқип туратти; Униң хизмитидә турғучилар түмән миң-
лиған еди, Униң алдида йүз миллионлиған һазир турғучилар бар еди. Сорақ башланған-
лиғи җакалинип, дәстурлар ечилди.
[11] Һелиқи кичик мүңгүзниң йоған гәпләрни қи-
ливатқан авазидин диққитим шуниңға тартилип қарап тураттим. Қарап турғинимда,
төртинчи мәхлуқ өлтүрүлүп, униң җәсити һалак қилинип, отқа ташлап көйдүрүлүшкә
тапшурулди.
[12] Қалған үч мәхлуқ болса, һакимийитидин мәһрум қилинди, лекин уларниң өмри йәнә
бир мәзгил узартилди.
[13] Кечидики ғайипанә көрүнүшләрдә мана, мән гоя Инсан Оғлиға охшаш бир затниң ас-
мандики булутлар билән кәлгинини көрдүм. У «Әзәлдин Бар Болғучи»ниң йениға бе-
рип, униң алдиға һазир қилинди.
[14] Һәр әл-жут, һәр таипә, һәр хил тилда сөзлишидиған
қовмлар униң хизмитидә болсун дәп, сәлтәнәт, шөһрәт вә падишалиқ һоқуқи униңға
берилди. Униң сәлтәнити мәңгү солашмас сәлтәнәттур, униң падишалиғи мәңгү һалак
қилинмас.

Ғайипанә көрүнүшләрниң тәбири

[15] Мәнки Даниялниң вуҗудум, дил-роһум бәк беарамлиққа чөмди, калламдики ғайи-
панә аламәтләр мени интайин алақзадә қилди.
[16] Мән йеқин турғучилардин бириниң
алдиға берип, бу ғайипанә аламәтләрниң һәқиқити тоғрилиқ соридим. У маңа тәбир
берип чүшәндүрүп мундақ деди: —
[17] «Бу төрт зор мәхлуқ кәлгүсидә дунияда баш көтиридиған төрт падишани көрситиду.
[18] Лекин Һәммидин Алий Болғучиниң муқәддәс бәндилири падишалиқ һоқуқини қобул
қилиду, улар униңға мәңгү егидарчилиқ қилиду, әбәдил-әбәткичә шундақ болиду».
[19] Мән башқа үч мәхлуққа охшимайдиған төртинчи мәхлуқ, йәни зор қорқунучлуқ,
төмүр чишлиқ, мис тирнақлиқ, овни чайнап езип жутуп, андин қалдуқлирини аяқлири
билән дәссәп-чәйләйдиған һелиқи мәхлуқ тоғрисидики һәқиқәтни,
[20] шундақла униң
бешидики он мүңгүзиниң вә кейин өсүп чиққан кичик мүңгүз тоғрисидики һәқиқәт-
ни техиму ениқ билмәкчи болдум — униң, йәни һелиқи кичигиниң алдида әслидә бар
болған башқа үч мүңгүз жулуветилгән, көзлири вә йоған гәп қилидиған ағзи бар болуп,
әнә башқа мүңгүзләргә қариғанда техиму һәйвәтлик еди.
[21] Қарап турғинимда, у кичик
мүңгүз Худаниң муқәддәс бәндилири билән җәң қилип улардин үстүнлүккә егә болди;
[22] «Әзәлдин Бар Болғучи» кәлгәндә, һөкүм қилиш һоқуқи Һәммидин Алий Болғучиниң
муқәддәс бәндилиригә берилди. Шуниң билән бекитилгән вақти келип, Худаниң муқәд-
дәс бәндилири падишалиқ һоқуқини өткүзүвалди.

7:9 **«Әзәлдин Бар Болғучи»** — әслидә ибраний тилида «Қедимки күнләрдин тартип Бар Болғучи» — Йәни Худа дегәнликтур, әлвәттә.

7:10 **«...түмән миңлиған»** — арамий тилида: «... миңлиңан миңлиған» яки «миңлиған миң» — демәк, бир нәччә миллион. **«Униң хизмитидә турғучилар түмән миңлиған еди, униң алдида йүз миллионлиған һазир турғучилар бар еди»** — айәттә көздә тутулған Худаниң хизмәтчилири пәриштиләр, әлвәттә. «Вәһ.» 9:16ни көрүң.

7:10 Вәһ. 5:11; 20:12

7:13 Дан. 7:27; Зәб.2:6; Һаһ. 1:3; Мат. 24:30; 26:64; 1Тес. 4:17; Вәһ. 1:7

7:14 Дан. 2:44; Луқа 1:33

7:16 **«йеқин турғучилар»** — пәриштиләр болса керәк.

7:18 **«... муқәддәс бәндилири падишалиқ һоқуқини қобул қилиду»** — қизиқ бир йери шуки, «падишалиқ» дегән кимниңки яки қайси падишалиқ ейтилмиған. Немишкә? Җавап чоқум шуки, шу чағда пәқәт бирла падишалиқ, йәни Худаниңки болиду.

7:22 **«Шуниң билән бекитилгән вақти келип, Худаниң муқәддәс бәндилири падишалиқ һоқуқини өткүзүвалди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Шуниң билән бекитилгән вақти келип, Һәммидин Алий Болғучиниң муқәддәс бәндилири дәп һөкүм чиқирилди».

[23] Тәбир бәргүчи чүшәндүрүп йәнә мундақ деди: —
«Төртинчи мәхлуқ кәлгүси дунияда баш көтиридиған төртинчи бир падишалиқ болуп, у башқа һәр қандақ падишалиқларға охшимайду. У пүткүл дунияни жутуп, уни аяқ асти қилип, кукум-талқан қилиду.
[24] Он мүңгүз болса, бу падишалиқтин чиқидиған һөкүмранлиқ қилидиған он падишани көрситиду. Кейин йәнә бир падиша мәйданға чиқиду, у илгәрки падишаларға охшимайду; у үч падишани өзигә бойсундуриду.
[25] У Һәммидин Алий Болғучиға қарши күпүрлүк сөзләрни қилиду һәмдә Һәммидин Алий Болғучиниң муқәддәс бәндилирини һалсизландуриду. У календарни, һейт-айәмләрни вә муқәддәс қанунларни өзгәртиветишни қәстләйду. Худаниң муқәддәс бәндилири «үч йерим вақит» униң һөкүмранлиғиға тапшурулиду.
[26] Андин Худаниң соти ечилиду, буниң билән униң идарә қилиш һоқуқи тартивелинип, мәңгүлүк үзүл-кесил йоқитилиду.
[27] Лекин униң падишалиғиниң һоқуқи, йәни дуниядики һәр қайси падишалиқларниң сәлтәнити вә шөһрити Һәммидин Алий Болғучиниң муқәддәс бәндилиригә, йәни Худаниң Өз хәлқигә өткүзүлиду. Униң падишалиғи мәңгү бир падишалиқтур, дуниядики пүтүн һөкүмдарлар Униң хизмитидә болуп униңға итаәт қилиду».
[28] Бу иш мана мошу йәргичә болди. Мәнки Даниял, өз ойлирим өзүмни алақзадә қилди, чирайим татирип кәтти. Бирақ бу ишни қәлбимдә пүкүп сақлидим.

Қочқар билән текә һәққидә ғайипанә көрүнүш

8 [1] Падиша Бәлшазар тәхткә олтирип үчинчи жили, мәнки Даниял иккинчи бир ғайипанә аламәтни көрдүм.
[2] Ғайипанә көрүнүштә, өзүмни Елам өлкисидики Шушан қәлъәсидә көрдүм. Көрүнүштә мән Улай чоң өстиңи бойида едим.
[3] Бешимни көтирип қарисам, икки мүңгүзи бар бир қочқарниң чоң өстәң алдида турғанлиғини көрдүм. Униң мүңгүзи егиз болуп, бир мүңгүз йәнә биридин егиз еди; егизрәк болған мүңгүз йәнә бирисидин кейинрәк өсүп чиққан еди.
[4] Мән қочқарниң ғәрип, шимал вә жәнуп тәрәпләргә үсүватқинини көрдүм. Һеч қандақ һайван униңға тәң келәлмәйтти вә һеч ким һеч кимни униң чаңгилидин қутқузалмайтти. У немә қилишни халиса, шуни қилатти, барғансери һәйвәтлик болуп кетивататти.
[5] Мән бу тоғрилиқ ойлавататтим, мана, ғәрип тәрәптин бир текә путлири йәргә тәгмигән һалда пүтүн жаһанни кезип жүгүрүп кәлди. Униң икки көзи арисиға көрүнәрлик чоң бир мүңгүз өсүп чиққан еди.
[6] У мән дәсләп көргән һелиқи өстәң бойида турған икки мүңгүзлүк қочқарға қарап қәһри билән шиддәтлик етилди.
[7] Мән униң қочқарға йеқин келип, ғәзәп билән қочқарни үсүп икки мүңгүзини сундуруватқанлиғини көрдүм. Қочқарниң қаршилиқ көрсәткидәк мадари қалмиған еди, текә уни йәргә жиқитип, дәс-

---

7:23 Дан. 2:40-44
7:24 Дан. 2:40-44
7:25 **«үч йерим вақит»** — тәхминән «үч йерим жил»ни көрситиду. Сәл тоғрирақ десәк, «бир вақит» *(«Даниял» дегән қисимниң башқа йәрлири билән селиштурғанда)* бәлким Бабиллиқларниң ишлитидиған жили, йәни 360 күнлүк вақитни көрситиши мумкин. Шуңа «үч йерим вақит», 1260 күнни көрситиду.
–Әслий арамий тил нусхисида, «үч йерим вақит», «бир вақит, икки вақит вә қошумчә йерим вақит» дегән шәкилдә ипадиләнгән. Бабиллиқлар бәзи жиллириға қошумчә бир айни «кәбисә ай» дәп қататти; «бир вақит, икки вақит вә қошумчә йерим вақит» дегән ибарә қошумчә айниң болушиниң мумкинчилигини йоққа чиқириду. Демәк, «үч йерим вақит» 1290 күн әмәс, бәлки 1260 күн болиду.
7:25 Дан. 9:27; 11:36; Мат. 24:15; Мар. 13:14; Луқа 21:20; 2Тес. 2:3-4; Вәһ. 13:1-8
7:27 Дан. 2:44
7:28 **«Бу иш мана мошу йәргичә болди...»** — 7-баптики бешарәтләр тоғрисида «қошумчә сөз»имизни көрүң.
8:1 **«Падиша Бәлшазар тәхткә олтирип үчинчи жили...»** — 8-бап, 1-айәттин башлап китапниң қалған қисминиң һәммиси арамий тилида әмәс, ибраний тилида йезилған.

сәп-чәйлиди, текиниң чаңгилидин уни қутқузувалидиған адәм чиқмиди.
[8] Текә барғансери һәйвәтлик болуп кәтти; лекин у хелә күчийип болғанда, чоң мүңгүзи сунуп чүшүп, әслидики җайидин асмандики төрт шамалға қарап туридиған, көзгә көрүнәрлик төрт мүңгүз өсүп чиқти.
[9] Бу төрт мүңгүзниң ичидики биридин йәнә бир мүңгүз өсүп чиқти. У кичик мүңгүз өсүп интайин һәйвәтлик болди, җәнуп, шәриқ тәрәпләргә вә «гөзәл зимин»ға қарап тәсир күчини кеңәйтти.
[10] У интайин һәйвәтлик болуп, һәтта самавий қошундикиләргә һуҗум қилғидәк дәриҗигә йәтти, самавий қошундикиләрдин вә юлтузлардин бир мунчисини йәргә ташлап, уларниң үстигә дәссиди
[11] (у толиму мәғрурлинип, һәтта самавий қошунниң Сәрдари билән тәң болмақчи болуп, ибадәтханида Сәрдарға атап күндилик қурбанлиқ сунушни әмәлдин қалдурди, һәмдә Сәрдарниң ибадәтханисидики «муқәддәс җай»ни вәйран қиливәтти.
[12] Асийлиқ түпәйлидин Худаниң хәлқи вә күндилик қурбанлиқ чоң мүңгүзгә тапшурулиду). У һәқиқәтни аяқ асти қилиду; униң барлиқ ишлири наһайити оңушлуқ болди.
[13] Кәйнидин, бир муқәддәс пәриштиниң сөз қилғанлиғини аңлидим, шуниң билән йәнә бир муқәддәс пәриштә сөз қилған пәриштидин:
— Ғайипанә аламәттә көрүнгән бу вақиәләр, йәни «вәйран қилғучи» асийлиқ, күндилик қурбанлиқниң әмәлдин қалдурулуши, һәмдә ибадәтханидики «муқәддәс җай»ниң һәм Худаниң хәлқиниң аяқ асти қилиниши қанчилик вақит давамлишиду? — дәп сориғанлиғини аңлидим.
[14] Һелиқи пәриштә маңа җававән:
— Бу ишлар икки миң үч йүз кечә-күндүз давамлишиду. Бу мәзгилдин кейин ибадәтханидики «муқәддәс җай» пакизлинип әслигә кәлтүрүлиду, — деди.

Пәриштә Җәбраилниң ғайипанә аламәтни чүшәндүрүши

[15] Бу ғайипанә көрүнүшни көргәндин кейин, мәнки Даниял униң мәнасини ойлаватқинимда, мана, алдимда адәмниң қияпитидә бириси пәйда болуп өрә турди.
[16] Улай өстиңиниң оттурисидин:
— Әй Җәбраил, бу адәмгә ғайипанә аламәтни чүшәндүрүп бәр, — дегән бир адәмниң күчлүк авазини аңлидим.
[17] Җәбраил йенимға кәлди. Кәлгәндә, мән наһайити қорқуп кетип йәргә жиқилип дүм чүштүм. У маңа:
— Әй инсан оғли, сән шуни чүшинишиң керәкки, бу ғайипанә аламәт ахир заман тоғрисидидур, — деди.

8:9 **«гөзәл зимин»** — Қанаан зимини *(Пәләстин)*. Ибраний тилида «гөзәлликниң зимини» дейилиду.
8:11 **«күндилик қурбанлиқ»** — Худаниң Муса пәйғәмбәр арқилиқ чүшүргән емри билән ибадәтханида һәр күни әтигәндә вә кәчтә бир қоза «көйдүрмә қурбанлиқ» қилиниши керәк. Бу қурбанлиқни болса Исраил үчүн әң асаслиқ қурбанлиқ дегили болиду.
–«Сәрдарниң ибадәтханиси» — бу Пәрвәрдигарниң Иерусалимдики ибадәтханисини көрситиду, әлвәттә. Мошу ибаридин «Самавий қошунниң Сәрдари»ниң «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» икәнликини көргили болиду. «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» Мәсиһниң дуняға келишидин бурунқи бир салаһитидур. «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» тоғрилиқ изаһатлиримизни көрүң.
8:12 **«Асийлиқ»** — бизнңчә «асийлиқ» мошу йәрдә бәлким «кичик мүңгүз» *(йәнә дәҗҗал)*ниң асийлиқини көрсәтсә керәк *(13-айәтни көрүң)*. Бу сөз йәнә Худаниң Өз хәлқиниң асийлиқини көрситиши мумкин.
–**«Худаниң хәлқи»** — ибраний тилида «қошун».
8:13 **«Ғайипанә аламәттә көрүнгән бу вақиәләр, йәни «вәйран қилғучи» асийлиқ, күндилик қурбанлиқниң әмәлдин қалдурулуши»** — бу ««вәйран қилғучи» асийлиқ» болса дәл «Сәрдарға атап күндилик қоза қурбанлиқ сунушни әмәлдин қалдуруш» *(11-айәт)* һәмдә униң орниға интайин жиркиничлик бир хил бут селиш. 9-бап, 26-27-айәт, 11баб -36-39-айәтниму көрүң).
8:14 **«пакизлинип әслигә кәлтүрүлиду»** — ибраний тилида «тоғра қилиниду» яки «һәққаний қилиниду» дегән сөз билән ипадилиниду.
8:16 Дан. 9:21; Луқа 1:26

[18] У гәп қиливатқанда мән беһош һалда йәрдә дүм ятаттим. Лекин у маңа шундақ бир
йеник тегипла мени турғузди вә маңа мундақ деди: —
[19] «Мән һазир саңа Худаниң ғәзиви кәлгән мәзгилдә кейинки ишларниң қандақ боли-
диғанлиғини көрситип берәй. Чүнки бу ғайипанә аламәт заманларниң бекитилгән
ахирқи нуқтиси тоғрисидидур. [20] Сән көргән икки мүңгүзлүк қочқар Медиа билән Парс
падишалирини көрситиду. [21] Явайи текә болса Гретсийә падишалиғи болуп, көзиниң от-
турисидки көзгә көрүнәрлик мүңгүз болса, униң биринчи падишасидур.
[22] У мүңгүз сунуп кәткәндин кейин орнидин өсүп чиққан һелиқи төрт мүңгүз бу әлниң
төрт падишалиққа бөлүнидиғанлиғини көрситиду. Бирақ уларниң күчи биринчи пади-
шалиққа йәтмәйду. [23] Бу падишалиқларниң ахирқи мәзгилидә, асийлиқ қилғучиларниң
гунайи тошуши билән толиму номуссиз, чигиш мәсилиләрни бир тәрәп қилалайдиған
бир падиша мәйданға чиқиду. [24] Униң күчи хелә зор болиду, лекин әмәлийәттә бу күч
өзлүгидин чиқмайду; у мисли көрүлмигән вәйранчилиқни кәлтүрүп чиқириду. Униң
ишлири җәзмән оңушлуқ болуп, немини халиса шуни қилалайду. У күчлүкләрни вә
Худаниң муқәддәс мөмин хәлқини йоқитиду. [25] Өз устатлиғи билән униң назарити асти-
да һәр қандақ һейлә-микирлик хелә ронақ тапиду. У көңлидә тәкәббурлишип өзини чоң
тутиду; башқиларниң өзлирини бехәтәр һес қилған вақтидин пайдилинип туюқсиз зәрб
қилип нурғун кишиләрни һалак қилиду; у һәтта очуқтин очуқ «Әмирләрниң Әмри»гә
қарши чиқиду. Лекин у ахирда инсанларниң қолисиз һалак қилиниду.
[26] Саңа аян қилинған, ахшамдин әтигәнгичә давамлашқан бу ғайипанә аламәт әмәлгә
ашмай қалмайду. Лекин сән уни вақтинчә мәхпий тут. Чүнки у көп күнләр кейинки кәл-
гүси һәққидидур».
[27] Мәнки Даниял мағдурумдин келип, бир нәччә күн ағрип йетип қалдим. Кейин орнум-
дин туруп йәнила падишаниң ишлирида болдум. Лекин бу ғайипанә аламәт көңлүмни
паракәндә қиливәткән еди. Униң мәнасини йешәләйдиған адәм йоқ еди.

Даниялниң өз хәлқигә дуа қилиши

9 [1] Медиалиқ Аһашверошниң оғли Дариусниң биринчи жилида (у калдийләрниң
зиминиға падиша қилинди). [2] Йәни тәхткә олтарған биринчи жили мәнки Даниял
муқәддәс язмиларни оқушум билән Пәрвәрдигарниң Йәрәмия пәйғәмбәргә йәткүзгән
калам-бешарити бойичә, Йерусалимниң харап болидиған җаза мәзгили йәтмиш жил
екәнлигини чүшинип йәттим. [3] Шуниң үчүн мән Рәб Худайимға роза тутуп, бөз рәхткә
йөгинип, күл-топида олтирип, униңға йелинип дуа-тилавәт қилиш билән издинишкә
бәл бағлидим. [4] Мән Пәрвәрдигар Худайимға дуа қилип, гуналиримизни иқрар қилип
мундақ дедим:
— «Аһ Рәб, и Сени Өз әмирлириңгә итаәт қилғучиларға вәдә-әһдәңдә вападар болуп, өз-
гәрмәс меһриңни үзлүксиз көрсәткүчи улуқ, сүрлүк Тәңрим!

8:21 **«Явайи текә болса Гретсийә падишалиғи болуп, ...»** — ибраний тилида «Явайи текә болса Гретсийә падишаси болуп, ...».
8:23 **«чигиш мәсилиләрни бир тәрәп қилалайдиған бир падиша...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «хелә сүйқәстчи бир падиша ...».
8:27 **«Униң ғайипанә аламәтниң мәнасини йешәләйдиған адәм йоқ еди»** — 8-баптики бешарәтләр тоғрисида «қошумчә сөз»имизни көрүң.
9:1 **«калдийләрниң зимини»** — Бабил зиминини көрситиду.
–«...падиша қилинди» — Бу ибарә бәлким Дариусниң Парс императори Қорәшниң астидики бир падиша екәнлигини көрситиду. У пүткул Парс үстигә император әмәс еди.
9:2 Йәр. 25:11, 12; 27:7; 29:10
9:4 Қан. 7:9

[5] Биз гуна садир қилдуқ, қәбиһлик қилдуқ; рәзиллик билән Сениң әмир-һөкүмлириң-
дин ваз кечип, Саңа асийлиқ қилдуқ, [6] Шундақла Сениң намиң билән падишалиримиз,
әмирлиримиз, ата-бовилиримиз вә пүткүл зиминдики хәлиққә сөз-каламиңни йәкүз-
гән қуллириң болған пәйғәмбәрләргә зади қулақ салмидуқ.
[7] И Рәб, һәққанийәт Сәндила тепилиду, лекин Саңа асийлиқ вә вапасизлиқ қилғанлиғи-
миз түпәйлидин, бизгә, йәни Йәһудаларға, Йерусалимдикиләргә вә барлиқ Исраилларға,
йеқинда болсун, жирақта болсун, Сән бизләрни сүргүнлүккә һайдиваткән барлиқ жут-
ларда болсун, пәқәт бүгүнкидәк йүзимизни көтирәлмигидәк шәрмәндиликла қалди. [8] И
Рәб, бизгә, йәни падишалиримизға, әмирлиримизгә вә ата-бовилиримизғиму йүзимизни
көтирәлмигидәк шәрмәндилик қалди; чүнки биз Сениң алдиңда гуна садир қилдуқ.
[9] И Рәб Худайимиз, биз Саңа асийлиқ қилған болсақму, Сәндин йәнила рәһимдиллиқ
вә мәғпирәт-кәчүрүмләр тепилиду. [10] Биз Сән Пәрвәрдигар Худайимизниң авазиға қу-
лақ салмай, қуллириң болған пәйғәмбәрләр арқилиқ алдимизға қойған қанун-һөкүм-
лириңдә һеч маңмидуқ. [11] Пүткүл Исраил Сениң Тәврат-қанунуңға хилаплиқ қилип,
авазиңға қулақ салмай Сениңдин йүз өриди. Дәрвәқә, Сениң қулуң Мусаға чүшүрүлгән
Тәврат-қанунида пүтүлгән ләнәт һәмдә униң қәсәмядидики жазалар үстимизгә яғду-
рулди; чүнки биз Сениң алдиңда гуна садир қилдуқ. [12] Сән Өзүң бизгә вә үстимиздин
һөкүмдарлиқ қилғучимизға қарита дегәнлириңгә әмәл қилип бизгә зор еғир күлпәтни
кәлтүрдүң; чүнки Йерусалимда қилинған ишлар асман астидики һәр қандақ башқа жут-
та әзәлдин қилинған әмәс! [13] Мусаға тапиланған Тәврат-қанунида пүтүлгәндәк, бу пүтүн
күлпәт бизгә чүшүрүлгән болсиму, и Пәрвәрдигар Худайимиз, лекин биз қәбиһликли-
римиздин қол үзүп, һәқиқитиңни чүшинип йетидиған қилғайсән дәп техичә Сәндин
илтипатиңни өтүнмидуқ. [14] Дәрвәқә Сән Пәрвәрдигар шу күлпәтни тәйярлап сақлап,
бизниң үстимизгә чүшүрдүң; чүнки Сән Пәрвәрдигар Худайимиз, барлиқ қилған ишли-
риңда адил болуп кәлдиң; бирақ авазиңға қулақ салмидуқ.
[15] Әнди, Өз күчлүк қолуң билән хәлқиңни Мисирдин елип чиқтиң, шуңлашқа бүгүнкидәк
Өзүңгә нам-шөһрәт тиклидиң, и Рәб Худайимиз, — биз гуна садир қилдуқ, биз рәзиллик
қилдуқ! [16] Өтүнимән, и Рәб, пүткүл һәққанийлиғиңға уйғун, Йерусалим шәһириңгә, йәни
муқәддәс теғиңға болған қәһр-ғәзивиңни тохтатқайсән! Чүнки бизниң өткүзгән гунали-
римиз вә ата-бовилиримизниң қилған қәбиһликлириниң вәҗидин, Йерусалим вә хәлқиң
барлиқ әтраптикилиримизниң һақарәт объекти болуп қалдуқ. [17] Әнди и Худайимиз, қу-
луңниң дуа вә тәләплиригә қулақ салғайсән, Өзүң үчүн вәйран қилинған муқәддәс җай-
иңни җамалиңни көрситип йорутқайсән. [18] И Худайим, қулақ селип аңлиғайсән! Бизниң
вә Сениң намиң билән аталған шәһәрниң бешиға кәлгән күлпәтләргә нәзәр салғайсән!
Бизниң Саңа илтиҗа қилғинимиз өзимизниң қандақтур һәққаний иш қилғанлиғимиз-
дин әмәс, бәлки Сениң зор рәһимдиллиқлириңға таянғанлиғимиз сәвибидиндур.
[19] И Рәб, аңлиғайсән! И Рәб, кәчүргәйсән! И Рәб, қулақ селип аңлап амал қилғайсән!
Өзүңниң нам-шөһритиң үчүн әнди тәхир қилмиғайсән! Чүнки Сениң бу шәһириң вә бу
хәлқиң Өз намиң асасида аталған еди!».

9:5 **Зәб. 105:6; Йәш. 64:4, 5, 6**
9:9 **«И Рәб Худайимиз, биз Саңа асийлиқ қилған болсақму, Сәндин йәнила рәһимдиллик вә мәғпирәт-кәчүрүмләр тепилиду»** — яки «Рәб Худайимизда рәһимдиллик вә мәғпирәт-кәчүрүмләр бардур; чүнки биз Униң алдида гуна садир қилдуқ» *(демәк, Худа бизгә рәһимдиллик көрсәтмигән болса, биз балдурла йоқитилаттуқ)*.
9:9 **Зәб. 129:3-8; Жиғ. 3:22**
9:11 **Лав. 26:14-45; Қан. 27:15-26; 28:15-68; 29:20; 30:17-20; 31:17, 18; 32:19-25; Жиғ. 2:17**
9:15 **Мис. 32:11; Зәб. 104:7; 105:47**
9:17 **«қулақ салғайсән, Өзүң үчүн ... йорутқайсән»** — ибраний тилида «Рәбниң сәвәви үчүн ... йорутқайсән».
9:19 **«Өзүңниң нам-шөһритиң үчүн әнди тәхир қилмиғайсән!»** — ибраний тилида «Өзүниң сәвәвиң үчүн әнди тәхир қилмиғайсән!».

Җәбраилниң бешарәт бериши вә чүшәндүрүши

[20] Мән дуайимни давамлаштуруп, өзүм вә хәлқим Исраилниң гуналирини иқрар қилип
һәмдә Худайимниң муқәддәс теғи үчүн Пәрвәрдигар Худайимға йелинип, [21] техи дуа
қиливатқинимда, дәсләптә маңа ғайипанә аламәттә көрүнгән Җәбраил дегән зат йе-
нимға келип маңа қолини тәккүзди. Мән шу чағда толиму чарчап кәткән едим. У кәчлик
қурбанлиқ сунуш вақти еди. [22] Җәбраил маңа әқил берип мундақ деди: —
«И Даниял, мән сени йорутуп, ишларни чоңқур чүшинәләйдиған қилишқа кәлдим.
[23] Сән Худаға илтиҗа қилишқа башлишиң биләнла, җавап-калам берилди; сән интайин
сөйүлгән адәм болғачқа, мән саңа униң җавап-каламини йәткүзгили кәлдим. Әнди бу
җавап-калам үстидә пухта ойланғин, ғайипанә көрүнүшни көңүл қоюп чүшәнгин:
[24] — «Худа тәрипидин «йәтмиш һәссә «йәттә вақит»» сениң хәлқиң билән муқәддәс
шәһириң үстигә бекитилгән. Бу вақитлар итаәтсизликләрни тизгинләш, гуналарни түгитиш, қәбиһлик үчүн кафарәт кәлтүрүш, мәңгүлүк һәққанийлиқни үстүн орунға қоюш,
бу ғайипанә аламәт билән пәйғәмбәрләрниң сөз-каламлирини әмәлгә ашуруш һәмдә
ибадәтханидики «әң муқәддәс җай» йеңибаштин мәсиһлиниш үчүн бекитилгәндур.
[25] Шуни билишиң вә чүшинишиң керәкки, Йерусалимни йеңибаштин әслигә кәлтүрүп
бена қилиш буйруғи җакаланғандин тартип, Мәсиһ дегән әмир мәйданға чиққичә йәттә
һәссә «йәттә вақит» қошулған атмиш икки һәссә «йәттә вақит» өтиду. Йерусалим шәһири йеңибаштин бена қилинип, мәйдан-кочилар вә сепил-истиһкам барлиққа кәлтүрүлиду, амма бу бисәрәмҗан күнләрдә болиду.
[26] Бу атмиш икки «йәттә вақит» мәзгили өткәндин кейин Мәсиһ үзүп ташлиниду, униңда
һеч нәрсә қалмайду. Кәлгүсидә болидиған әмирниң хәлқи бу шәһәр билән муқәддәс
ибадәтханини гумран қилиду. Бу ақивәт кәлкүндәк бесип келиду; ахириғичә җәңләр
давамлишиду; у йәрдә болидиған вәйранчилиқлар бекитилгәндур. [27] У әмир Худаниң
хәлқиниң көп қисми билән ахирқи бир «йәттә вақит»та бир достлуқ әһдисни такамул

9:21 **«...Җәбраил дегән зат йенимға келип маңа қолини тәккүзди. Мән шу чағда толиму чарчап кәткән едим»** — буниң йәнә бир хил тәрҗимиси: — «...Җәбраил дегән зат тезла учуп келип, маңа қол тәккүзди». Әсли текстни чүшиниш бир қәдәр тәс.

9:24 **«қәбиһлик үчүн кафарәт кәлтүрүш»** — «гуналарни йепип кәчүрүм тәминләш» дегәнликтур. «Лав.» 4-бап вә изаһатни көрүң. **«пәйғәмбәрләрниң сөз-каламлири»** — мошу йәрдә ибраний тилида «пәйғәмбәрләр» дегән сөз билән ипадилиниду. **«ибадәтханидики «әң муқәддәс җай» йеңибаштин мәсиһлиниш»** — «мәсиһлиниш» яки «муқәддәс қилиниш», Муса пәйғәмбәргә берилгән муқәддәс қанунға асасән, «муқәддәс пурақлиқ май» сүргүлүш билән қилиниду *(«Мис.» 26:9-10ни көрүң)*. Бу уқум ибраний тилида ««мәсиһ» қилиниш» дегән сөз билән ипадилиниду.
–Буниң башқа бир хил тәрҗимиси: «Әң Муқәддәс Болғучини мәсиһ қилиш» — демәк, Қутқузғучи-Мәсиһни мәсиһ қилиш. **«...«йәтмиш һәссә «йәттә вақит»» сениң хәлқиң билән муқәддәс шәһириң үстигә бекитилгән... ... һәмдә муқәддәс ибадәтханидики «әң муқәддәс җай» йеңибаштин мәсиһлиниш үчүн бекитилгәндур»** — бу улуқ бешарәт вә 25-27-айәтләрдики бешарәтләрниң тәпсилатлири тоғрисида «қошумчә сөз»имизни көрүң.

9:25 **«... Йерусалимни йеңибаштин әслигә кәлтүрүп бена қилиш буйруғи җакаланғандин тартип, Мәсиһ дегән әмир мәйданға чиққичә йәттә һәссә «йәттә вақит» қошулған атмиш икки һәссә «йәттә вақит» өтиду»** — қисқичә: — «бир вақит», жуқуридики тәһлилгә асасән 360 күн болса, «йәттә һәссә йәттә вақит» *(49 вақит)* вә «атмиш иккиниң йәттә һәссиси», *(434 вақит)*, җәмий болуп «483 вақит», йәни «Йерусалимни қайтидин бена қилиштики пәрман»дин «Қутқузғучи-Мәсиһниң мәйданға чиқиши»ғичә 173880 күн *(тәхминән 476 жил)* болиду. Тарихий тәтқиқатқа асасән, «Йерусалимни қайтидин бена қилиштики пәрман»ниң чүшүрүлүши миладийәдин илгәрки 445-жили яки 444-жили еди, ундақта «Мәсиһ дегән Әмирниң мәйданға чиқиши» миладийә 32-жили яки 33-жили болуши керәк. Китапхан бу пакитлардин Қутқузғучи-Мәсиһниң ким екәнлигини биләләйду. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң. **«Йерусалим шәһири йеңибаштин бена қилинип, мәйдан-кочилар вә сепил-истиһкам барлиққа кәлтүрүлиду...»** — «сепил-истиһкам» дегән сөз ибраний тилидики «харутс» дегән сөзниң тәрҗимиси болуши натайин; чоқум бир хил истиһкамни көрситиду. «Кочилар» ичидики, «харутс» бәлким сирттики бир нәрсини көрситиду.

9:25 Нәһ. 2:2-8; Луқа 19:35-44

9:26 **«Мәсиһ үзүп ташлиниду»** — *(яки «Мәсиһ кесиветилиду»)* — мошу ибарә ибраний тилида адәттә «өлтүрүлиду» дәп ипадилиниду. **«униңда һеч нәрсә қалмайду»** — яки, «униң *(Мәсиһ-қутқузғучиниң)* өлтүрүлүши өзи үчүн әмәстур».

9:26 Луқа 19:41-44

қилиду, лекин бу «йәттә вақит»ниң йеримиға кәлгәндә, у ибадәтханидики қурбанлиқ вә ашлиқ һәдийәлирини сунушни әмәлдин қалдуриду. У чағда «вәйран қилғучи жиркиничлик номуссизлиқ» муқәддәс ибадәтханиниң әң егиз жайиға қоюлиду. Таки бала-ю-апәт, йәни Худа бекиткән күлпәт вәйран қилғучи кишиниң бешиға яғдурулғичә шу йәрдә туриду».

Тигрис, йәни «Дижлә» дәрияси бойида көргән ғайипанә көрүнүш

10 [1] Қораш Парсқа сәлтәнәт қилған үчинчи жили, Даниял (йәнә бир исми Бәлтәшасар болған)ға бир хәвәр вәһий қилинди. У хәвәр ишәшликтур — лекин наһайити қаттиқ жәң жудунлири тоғрисидидур. Даниял бу хәвәрни чүшәнди вә ғайипанә аламәт тоғрисида чүшәнчигә егә болди.
[2] У чағда мәнки Даниял толуқ үч һәптә аһ-зар көтирип матәм туттум. [3] Үч һәптигичә һеч
қандақ назу-немәт йемидим, гөш йемидим, шарап ичмидим вә тенимгә пурақлиқ май сүр-
мидим. [4] Биринчи айниң жигирмә төртинчи күни, мән улуқ дәрия, йәни Дижлә дәряси-
ниң бойида туруп, [5] бешимни көтирип көзүмни асманға тиктим, канап кийип, белигә Уфаз-
дики сап алтун кәмәр бағлиған бир адәмни көрдүм. [6] Униң тени сериқ яқуттәк жулалинип, йүзлири чақмақтәк ялтирлап, көзлири йенип турған оттәк чақнайтти; униң пут-қоллири пақирап туридиған мистәк валилдайтти; авази зор бир топ адәмниң авазидәк жараңлайтти.
[7] Ғайипанә көрүнүшни ялғуз мәнки Даниялла көрдүм, йенимдикиләр аламәтни көрми-
гән еди. Амма зор бир вәһимә уларни бесип, интайин титрәп кетишти, мөкүнүвалғидәк
йәрни издәп қечип кәтти. [8] У йәрдә өзүм ялғуз қелип бу карамәт ғайипанә көрүнүшни
көрдүм. Қилчә мағдурум қалмиди, чирайим қаттиқ өзгирип өлүк адәмдәк болуп қалдим, пут-қоллиримда бир азму мағдур қалмиди.
[9] Лекин униң авазини аңлидим. Униң авазини аңлиған һаман йәргә жиқилип дүм
чүштүм, һошумдин кәттим. [10] Мана, туюқсиз бир қол маңа тәгди, мени шуан йөләп йәр-
гә төрт путлуқ қилип турғузди. [11] Шу зат маңа:
— Әй Даниял, интайин сөйүлгән адәм! Сөзлиримни көңүл қоюп аңлап чүшәнгин, өрә турғин! Чүнки мән сениң йениңға әвәтилдим, — деди. У бу сөзни қилиши билән, мән титригән һалда орнумдин турдум.
[12] Шуниң билән у маңа мундақ деди:
— «Әй Даниял, қорқма; чүнки сән Худайиңниң алдида чүшинишкә еришишкә, өзүңни төвән тутушқа көңүл қойған биринчи күндин буян сениң дуа-тилавитиң ижабәт қилин-
ди; ейтқанлириң үчүн мән йениңға әвәтилдим. [13] Лекин, «Парс падишалиғиниң әмри»

9:27 Йәш. 28:15, 18; Мат. 24:15; Мар. 13:14; Луқа 21:20; 2Тес. 2:3-4
10:1 **«лекин наһайити қаттиқ жәң жудунлири тоғрисидидур»** — яки «лекин наһайити қаттиқ синашлар тоғрисидидур».
10:2 **«толуқ үч һәптә аһ-зар көтирип матәм туттум»** — ибраний тилида «толуқ үч һәптә... матәм қилдим» — бу мәлум бир өлгүчи уруқ-туққини үчүн әмәс, бәлки Исраил хәлқиниң өлүк роһий һалитигә болған матәм, әлвәттә.
10:3 **«тенимгә пурақлиқ май сүрмидим»** — ибраний тилида «өзүмни мәсиһ қилмидим».
10:4 Яр. 2:14
10:5 Вәһ. 1:13, 14, 15
10:8 **«чирайим қаттиқ өзгирип ...»** — ибраний тилида «шан-шәривим қаттиқ өзгирип ...» яки «чирайлиқлиғим қаттиқ өзгирип ...».
10:8 Дан. 7:28
10:12 **«... сән Худайиңниң алдида чүшинишкә еришишкә... көңүл қойған»** — бу йәрдики «чүшиниш» немини көрситиду? Йәрәмия пәйғәмбәргә йәткүзүлгән «Йерусалимниң харап болидиған жаза мәзгилиниң вақти 70 жил» тошай дегән вақитта Даниял дуа қилишқа башлиди. Даниялниң арзу-истики шуки, 70 жилниң тошуши билән, Худаниң сәлтәнити дәрһал пәйда болсун дегәнликтин ибарәт еди. Лекин 7-, 8- вә 9-баптики ғайипанә аламәтләр униңға, аз дегәндиму йәнә 70 «йәттә вақит»ниң өтүши керәклигини көрсәткән. Шу ишлар униң дегинидәк: «Даниялниң көңлини паракәндә қиливәтти. Униң мәнасини йешәләйдиған адәм йоқ еди». Шуниң

маңа қарши чиқип йолумни жигирмә бир күн тосувалди. Мән Парс падишалириниң йенида өзүм ялғуз қалғачқа, баш әмирләрдин бири Микаил маңа ярдәм қилғили кәлди.
[14] Мән саңа ахирқи заманларда хәлқиңниң бешиға келидиған ишларни чүшәндүргили кәлдим. Чүнки бу ғайипанә аламәт көп күнләр кейинки кәлгүси тоғрисидидур».

[15] У маңа бу гәпни қиливатқанда, пәқәтла йәргә қарғинимчә зуван сүрәлмәй туруп қалдим. [16] Мана, гоя адәмгә охшайдиған бириси қолини узитип ләвлиримни силап қойвиди, мән ағзимни ечип алдимда турғучиға:
— Тәхсир, бу ғайипанә көрүнүштин ич-ичимдин азаплинимән, мағдурумдин кәттим.
[17] Тәхсиримниң кәминә қуллири қандақму сили тәхсирим билән сөзлишишкә петиналайттим? Чүнки һазирла мағдурум түгәп, нәпәсим үзүлиду, — дедим.
[18] Андин гоя адәмгә охшайдиған бири мени йәнә бир қетим силап, мағдур киргүзди [19] вә:
— И интайин сөйүлгән адәм, қорқма! Саңа аман-хатирҗәмлик болғай. Ғәйрәтлик бол, әнди ғәйрәтлик бол! — деди.
У шу сөзни дейиши биләнла маңа техиму мағдур кирди. Мән:
— Тәхсир йәнә сөз қилғайла, чүнки сили маңа мағдур киргүздила, — дедим.
[20] У мундақ деди:
— «Мениң қешиңға немигә кәлгәнлигимни биләмсән? Мән әнди қайтип берип, «Парстики әмир» билән җәң қилимән; мән у йәргә барғандин кейин, «Гретсийәдики әмир» мәйданға чиқиду. [21] Лекин мән бериштин авал һәқиқәтниң китавида пүтүлгән вәһийләрни мән саңа баян қилимән.
Бу ишларда силәрниң әмриңлар Микаилдин башқа, маңа ярдәм беридиған һеч ким йоқ.

11 [1] Мән Медиалиқ Дариус падиша болған биринчи жилидила, уни мустәһкәмләш һәм күчәйтиш үчүн орнумдин қозғалған едим. [2] Әнди мән саңа һәқиқәтни ейтип берәй: —

Буниңдин кейин Парсқа йәнә үч падиша һөкүмранлиққа чиқиду; кейин төртинчи падиша чиқип, башқа падишалардинму көптин көп мал-дунияни топлайду; у мал-дунияридин қудрәт тепип, һәммә жутларни Гретсийәгә җәң қилишқа қозғайду.

билән у үмүтсизләнмәй, бу узун вақиттики «кечиктүрүш»ни чүшиниш үчүн көңүл қойиду. 10-баптики ғайипанә аламәттә болса, бу вақитниң йәнила һәм узун һәм җапалиқ екәнлиги көрситилиду. Шуниң билән, бу хәвәрни қобул қилиш үчүн у ғәйрәтлик, мағдурлуқ болуши керәк.
10:13 **«Парс падишалиғиниң әмри»** — бәлким интайин күчлүк бир хил җин болуп, Парс районлирида Шәйтанниң планлирини бежа қилғучи болуши мүмкин. **«Парс падишалириниң йенида өзүм ялғуз қалғачқа..»** — бу сөзләр мошу пәриштиниң вәзиписиниң шу падишаларниң қилмақчи болған яманлиғини тосуш яки болмиса, уларға яхши тәрәпкә йүзлинишкә тәсир йәткүзүштин ибарәт болғанлиғини көрсәтсә керәк. **«мән Парс падишалириниң йенида өзүм ялғуз қалғачқа, баш әмирләрдин бири Микаил маңа ярдәм қилғили кәлди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: — «лекин баш әмирләрдин бири Микаил маңа ярдәм қилғили кәлди. Мән уни Парс падишалириниң ишлирини бир тәрәп қилишқа қалдурдум».
–**«баш әмирләр»** — мошу йәрдә Худаниң жуқури мәртивилик пәриштилирини көрсәтсә керәк (*«Йәһ.» 9-айәтни көрүң*).
10:21 **«һәқиқәтниң китави»** — Муқәддәс Китапни көрситиду. Шу чағдики «һәқиқәтниң китави» Даниял пәйғәмбәрниң дәвридин илгири барлиқ назил қилинған Тәврат қисимлиридин тәркиб тапқан, әлвәттә. **«силәрниң әмриңлар Микаил»** — бу сөз Микаил баш пәриштиниң Исраилға алайитән мәсъул болғанлиғини аян қилиду.
11:2 **«Буниңдин кейин Парсқа йәнә үч падиша һөкүмранлиққа чиқиду; кейин төртинчи падиша чиқип...»** — бу 11-баптики бешарәтләр наһайити тәпсилий көрситилгән. Биз мошу йәрдә тәпсилатлири тоғрилиқ көп изаһат бәрмидуқ, буларни «Қошумчә сөз»имизгә киргүздуқ. Китапханларниң өзлири «оттура шариқ»ниң тарихи тоғрилиқ һәр қандақ китаптин бу бешарәтләрниң қандақ әмәлгә ашурулғанлиғини көрәләйду. Асасән бу алдин-ала ейтилған ишлар миладийәдин илгәрки 530-164-жиллар давамида йүз бәргән. Лекин 36-айәттин башлап, бешарәтләр ахирқи замандики ишларғичә өтиду.

[3] Униңдин кейин күчлүк бир падиша мәйданға чиқиду. У зор падишалиқни идарә қилип, немини халиса шуни қилиду. [4] Лекин у һоқуқ жүргүзүватқинида, падишалиғи парчилинип асманниң төрт шамал тәрипигә бөлүнүп кетиду. Униң тәхтигә әвлатлири варислиқ қилалмайду, кейинки падишалиқ у һөкүм сүргән вақтидикидәк күчлүк болмайду; чүнки униң падишалиғи ағдурулуп, башқиларға тәвә болуп кетиду.
[5] Униңдики сәрдарларниң ичидин бири «җәнубий падиша» болуп күчийиду; лекин йәнә бир сәрдар униңдинму күчлүк болиду вә өзиниң техиму чоң падишалиғини сорайду.
[6] Бир нәччә жил өткәндин кейин, җәнубий падиша шималий падиша билән иттипақ түзиду; җәнубий падишаниң қизи шу иттипақни мустәһкәмләш үчүн шималий падишаниң йениға бариду. Лекин кейин бу қиз еришкән һоқуқидин мәһрум қилиниду; шималий падиша өзиму һоқуқини қолида туталмай, мәзмут туралмайду. Бу қиз вә уни елип кәлгәнләр, униң балиси һәм шу вақитларда уни қоллиғучиларниң һәммисигә сатқунлуқ қилиниду.
[7] Һалбуки, униң ата җәмәт туққинидин бири қошунниң һоқуқини қолиға елип падиша болуп, шималий падишаниң қорғиниға бесип кирип, уларға қарши һуҗум қилип чоң ғәлибә қилиду. [8] У уларниң илаһ-бутлири, қуйма мәбудлири вә бутханилиридики алтун-күмүчтин ясалған җам-қачиларни Мисирға елип кетиду. У бир нәччә жил шималий падишадин өзини нери қилиду. [9] Шималий падиша җәнубий падишаниң зиминиға бесип кириду, лекин ахири өз жутиға чекиниду.
[10] Шималий падишаниң шаһзадилири қозғилип, зор қошун тәшкилләйду. Шаһзадиләрдин бири кәлкүндәк келип җәнупқа бесип кириду. Кейин у йәнә җәң қилип, дүшмән қорғиниғичиму бесип кириду. [11] Җәнубий падиша қаттиқ ғәзәптә қошун тартип җәңгә атлинип, шималий падишаға һуҗум қилиду. Шималий падиша зор бир қошунни җәңгә салиду, лекин униң шу зор қошуни мағлуп болуп әсиргә елиниду.
[12] Шу зор қошунниң әсиргә елиниши билән җәнубий падиша интайин мағрурлиниду. У түмәнлигән адәмләрни йоқитиду, бирақ униң ғәлибиси узун давамлашмайду. [13] Чүнки шималий падиша жутиға қайтип, бурунқидинму көп вә күчлүк қошун тәшкилләйду. Бекитилгән жиллар тошқандин кейин у зор қудрәтлик қошунни көп тәминатлар билән қошуп башлап келиду. [14] У чағда нурғун кишиләр җәнубий падишаға қарши туруп униңға қарши қозғилаң көтириду. И Даниял — сениң хәлқиң ичидики зораванлар мошу ғайипанә аламәттики бешарәтни әмәлгә ашурмақчи болуп, йоғанчилиқ қилиду, лекин улар

11:3 **«Униңдин кейин күчлүк бир падиша мәйданға чиқиду»** — бу падиша «бүйүк Искәндәр», Гретсийәниң биринчи императори.
11:5 **«Униңдики сәрдарлар»** — яки «униңдики әмирлири». **«Униңдики сәрдарларниң ичидин бири «җәнубий падиша» болуп күчийиду»** — бу бешарәттики «җәнубий падиша»лар шүбһисизки, Мисирниң падишалирини көрситиду *(8-айәтни көрүң)*, биринчиси «Питолими сотер» (миладийәдин илгәрки 323-285-жилларда һөкүм сүргән.
11:6 **«җәнубий падиша шималий падиша билән иттипақ түзиду»** — ибраний тилида пәқәт «улар иттипақ түзиду» дейилиду.
–Бу бешарәттики «шималий падиша» шүбһисизки тарихта Сурийә дегән районда һөкүм сүргән. Биринчи «шималий падиша» болса Силюкус Никатор *(Силюкус И)* болуп, әслидә Мисир падишаси «Питолими сотер»ниң чоң генерали еди. У миладийәдин илгәрки 312-280-жилларда тәхткә олтарған. **«бу қиз еришкән һоқуқидин мәһрум қилиниду»** — ибраний тилида «бу қиз билигиниң күчидин мәһрум болиду». **«униң балиси һәм ...»** — ибраний тилида «униң туққини...». Бәзи кона көчүрмиләрдә «уни туғдурғучи һәм...» дейилиду.
11:7 **«униң ата җәмәт туққинидин бири»** — ибраний тилида: — «униң йилтизлиридин бири». **«...падиша болуп»** — ибраний тилида «...униң *(йәни җәнубий падишаниң)* орниға туруп,...» дәп ипадилиниду. **«...бири, қошунниң һоқуқини қолиға елип падиша болуп,...»** — башқа бир хил тәрҗимиси «... бири, у болса униң *(шималий падишаниң)* қошуниға қарши чиқип,...»
11:8 **«қуйма мәбудлири»** — яки «әмирлири». **«бутханилиридики алтун-күмүч...»** — яки «уларниңки алтун-күмүч...».
11:9 **«җәнубий падишаниң зимини»** — Мисирни көрситиду.
11:10 **«Кейин у йәнә җәң қилип,...»** — яки «У қайтип, андин җәң қилип,..».

мәғлуп болиду. [15] Шималий падиша потәй селип мустәһкәм шәһәрни муһасирә һуҗуми
қилип бесивалиду. Җәнупдики күчләр, һәтта әң хил қошунларму бәрдашлиқ берәлмәй-
ду, уларниң қаршилиқ қилғидәк күчи қалмайду. [16] Шималдики таҗавузчи болса өзи ха-
лиғанчә иш қилиду, униңға һеч ким қаршилиқ қилалмайду. У «гөзәл зимин»ни ишғал
қилиду; униң қолида уни вәйран қилғучи күч болиду. [17] Шималий падиша бәл бағлап
падишалиғидики барлиқ күчләрни сәпәрвәр қилип Мисирға йол алиду; у Мисир билән
әһдә түзиду, өзи әһдидә турғандәк қилиду. Бирақ Мисирниң һакимийитини ағдуруш
үчүн у аяллириниң бир қизини Мисир падишасиға бериду. Лекин қизи атиси тәрәптә
турмайду, уни қоллимайду.
[18] Кейин у деңиз бойидики жутларға һуҗум қилип, нурғун адәмләрни әсиргә алиду.
Лекин ят бир сәрдар униң кишиләрни хар қилишлирини чәкләйду вә әксичә, униң бу
харлашлирини өзигә яндуриду. [19] У өз жутидики қорғанларға чекинип келиду. Лекин
ахирида у путлинип йоқилип кетиду. [20] Кейин униң орниға йәнә бир падиша тәхткә ол-
тириду; у падишалиқниң әң шан-шәрәплик җайиға бир залим алваңбегини әвәтиду. Ле-
кин у узун өтмәйла, малиманчилиқму болмай, җәңму болмай өлтүрүлиду».

Пәриштә чүшәндүрүшни давамлаштуриду — әшәддий шималий падиша

[21] — «Шуниңдин кейин пәс бир адәм униң орниға чиқип шималий падишалиқни алиду;
амма падишалиқниң һөрмәт-шөһрити униңға һеч тәвә болмайду, дәп қарилиду; лекин
у хәлиқниң асайишлиқ пәйтидин пайдилинип, ялақчилиқ васитилири билән һаки-
мийәтни тартивалиду. [22] Зиминиға кәлкүндәк бесип киргән күчләрни у һәм кәлкүндәк
һуҗум қилип йоқитиду, шуниңдәк у һәттаки «Худаниң әһдисидә бекитилгән әмир»ни-
му йоқитиду. [23] Шәртнамә түзүш арқилиқ у башқа жутларни алдайду; адәмлири кичик
бир қошун болсиму, лекин униң күчи көпийип-көпийип, қудрәт тапиду.
[24] У халайиқниң асайишлиқ пәйтидин пайдилинип, әң бай өлкиләргә таҗавуз қилип ки-
рип, атилири яки атилириниң атилири зади қилип бақмиған ишларни қилиду, йәни у
олҗини, ғәнимәтләрни вә нурғун байлиқларни қол астидикилириғә үләштүрүп бери-
ду; мәлум бир мәзгилгичә қорғанларғиму һуҗум қилиш қәстидә болиду. [25] У өз күчини
ишқа селип чоң ғәйрәт билән қозғилип, зор қошунни башлап, җәнубий падишаға һуҗум
қилиду. Җәнубий падишаму наһайити зор қудрәтлик бир қошун билән җәңгә атлини-
ду. Лекин җәнубий падиша хаинларниң йошурун сүйқәстигә учрап, мувәппәқийәт қа-
зиналмайду. [26] Чүнки униң назу-немәтлирини йегәнләр уни жиқитиду. Униң қошуни
һәммә йәргә тарқилиду; нурғунлири өлтүрүлиду.
[27] Кейин, бу икки падиша бир-бирини қәстлишип, яман нийәт билән бир дәстиханда
тамақ йейишип, бир-биригә ялған гәп қилишиду; лекин бу ишлар һеч кимгә пайда йәт-

11:16 **«гөзәл зимин»** — Қанаан зимини, йәни Пәләстин. **«униң қолида уни вәйран қилғучи күч болиду»** — ибраний тилида «униң һалакити униң қолида болиду».

11:17 **«...күчләрни сәпәрвәр қилип Мисирға йол алиду»** — «җәнубий падишалиқ»ниң Мисир екәнлиги 8-айәттин көрүниду. **«у Мисир билән әһдә түзиду, өзи әһдидә турғандәк қилиду»** — башқа бир хил тәрҗимиси «униң билән бир нәччә дурус адәмләр биллә бариду; у өз бекиткинини әмәлгә ашуриду». **«Бирақ Мисирниң һакимийитини ағдуруш үчүн...»** — ибраний тилида «Бирақ Мисирниң һакимийитини чиритиш үчүн...».

11:18 **«нурғун адәмләрни әсиргә алиду»** — яки «нурғун жутларни егиләйду».

11:19 **«У өз жутидики қорғанларға чекинип келиду»** — яки «У өз жутидики қорғанларға нишан қилип диққәт қилиду».

11:20 **«падишалиқниң әң шан-шәрәплик җайи»** — бу йәрдә «әң шан-шәрәплик җайи» бәлким муқәддәс ибадәтханини көрситиду. Йәнә бир хил тәрҗимә қилғанда, «падишалиқниң шан-шәривини безәш үчүн бир зулум салғучини әвәтиду» дегәндәк болиду.

11:22 **«Худаниң әһдисидә бекитилгән әмир»** — мошу йәрдә муқәддәс ибадәтханидики «баш каһин»ни көрситиду. Онияс исимлиқ киши, баш каһин вә бәк адил киши болуп, Сурийәниң «Антиоқус Епифанис» дегән падишаси тәрипидин миладийәдин илгәрки 172-жили өлтүрүлгән.

11:26 **«униң назу-немәтлирини йегәнләр»** — демәк, әң ишәшлик адәмлири.

күзмәйду, чүнки бу ишларниң ахири пәқәт бәлгүләнгән вақиттила болиду. [28] Шималий
падиша нурғун мал-мүлүкләрни елип өз жутиға қайтиду. У көңлидә Худаниң хәлқи
билән түзгән муқәддәс әһдигә қарши туриду; шуниң билән у әһдигә қарши һәрикәтләр-
ни қилип, андин өз жутиға қайтиду.
[29] Бәлгүләнгән вақитта шималий падиша йәнила җәнупқа таҗавуз қилиду; лекин бу қе-
тимқи әһвал илгәркигә вә йәнә келип әң ахирқи қетимқисидики билән му охшимайду.
[30] Чүнки Киттим арилидин чиққан кемиләр һуҗум қилип келиду. Шуңа у дәрд-әләм
билән чекиниду вә Худаниң Өз хәлқи билән түзгән муқәддәс әһдисигә қарап интайин
ғәзәплиниду, униңға қарши халиқинини қилиду; шундақла чекинип янғанда муқәддәс
әһдигә асийлиқ қилғучиларни этиварлайду. [31] Униң тәрипидә турған бир нәччә күчләр
қорған болған муқәддәс ибадәтханини булғайду, «күндилик қурбанлиқ»ни әмәлдин
қалдуриду вә «вәйран қилғучи жиркиничлик номуссизлиқ»ни униң орниға қойиду. [32] У
муқәддәс әһдигә хаинлиқ қилғучиларни хушамәт-һейлигәрлик билән чирикләштүри-
ду; лекин өз Худасини дост тутқучи хәлиқ болса қәйсәрлик билән һәрикәт қилиду.
[33] Хәлиқ ичидики ақиллар нурғун қериндашлириға тәлим йәткүзиду; лекин бир нәччә
күнләр уларниң бәзилири қиличта жиқилиду, отта көйдүрүлүп өлтүрүлиду, зинданға
чүшиду яки булаң-талаңға учрайду. [34] Жиқилған вақитлирида, Худаниң хәлқи азғинә
ярдәмгә егә болиду. Амма нурғун кишләр уларниң қатириға хушамәт-һейлигәрлик
билән соқунуп кириду. [35] Бәзи ақиллар жиқилиду. Лекин уларниң жиқилиши өзлири-
ниң синилиши, тавлиниш-тазилиниши, қиямәт күнигичә паклиниши үчүндур. Чүнки
ахирәт Худа бәлгүлигән вақиттила келиду.
[36] Шималий падиша өз мәйличә қиливериду; у тәкәббурлишип, өзини һәр қандақ
илаһлардинму улуқлап үстүн қоюп, һәтта һәммә Илаһларниң Илаһи Болғучиға әҗайип
күпүрлүк сөз қилиду; таки Худаниң ғәзиви толуқ төкүлгән күнигичә у давамлиқ зор ро-
нақ тапиду. Чүнки Худаниң бекиткини әмәлгә ашмай қалмайду. [37] Бу падиша ата-бови-
лири чоқунған илаһларғиму писәнт қилмайду, аялларғиму һеч қандақ һәвәс қилмайду.
Әмәлийәттә у һәр қандақ илаһни һөрмәтлимәйду, чүнки у өзини һәр қандақ илаһтин
улуқ дәп қарайду. [38] Буларниң орнида у «күчләр илаһи»ни һөрмәтләйду; униң ата-бови-
лириму әзәлдин чоқунмиған бу илаһни болса у алтун, күмүч, яқут вә башқа қиммәтлик
соғатларни тәқдим қилип һөрмәтләйду. [39] У әң мустәһкәм қорғанларни шундақ бир ғәй-
рий илаһқа тайинип егиләйду. Кимки униң һөкүмранлиғиға беқинса, у шуларға шәрә-
плик мәнсәп бериду, уларни көпчиликни башқуридиған қилиду вә инъам сүпитидә
йәр-зиминни тәқсим қилип бериду.

11:27 **«бу ишларниң ахири пәқәт бәлгүләнгән вақиттила болиду»** — мошу сирлиқ сөзләр тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

11:29 **«лекин бу қетимқи әһвал илгәркигә вә йәнә келип әң ахирқи қетимқисидики биләнму охшимайду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: — «лекин бу қетимқи ахирқи әһвал илгәркигә охшимайду».
–Бу бешарәт *(тәрҗимимиз бойичә)* тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

11:30 **«Киттим арилидин чиққан кемиләр»** — «Киттим» һазирқи «Сипрус» дегән оттура деңиздики арал. Бу бешарәт шүбһисизки, миладийәдин илгәрки 168-жили, Рим империйәсиниң кемилири Киттим арилидин чиқип Антиоқус Епифанисқа *(Мисирға таҗавуз қилған вақтида)* һуҗум қилғинини көрситиду.

11:31 **«қорған болған муқәддәс ибадәтхана...»** — яки «муқәддәс ибадәтхана вә қорған...». **«күндилик қурбанлиқ»** — 8:11дики изаһатни көрүң.

11:31 Дан. 7:25; 9:27; Мат. 24:15; Мар. 13:14; Луқа 21:20; 2Тес. 2:3-4

11:35 **«Чүнки ахирәт Худа бәлгүлигән вақиттила келиду»** — мошу йәрдә, бешарәт «Антиоқус Епифанис»ниң дәвридин, ахир заманға өтиду.

11:35 Дан. 12:10

11:36 Дан. 7:25; 9:27; Мат. 24:15; Мар. 13:14; Луқа 21:20; 2Тес. 2:3-4; Вәһ. 13:1-8

11:37 **«аялларғиму һеч қандақ һәвәс қилмайду»** — яки, «у аяллар этиварлайдиған илаһқиму һөрмәт қилмайду».

11:39 **«... ғәйрий илаһқа тайинип егиләйду»** — яки, «... ғәйрий илаһқа һуҗум қилиду». Йәнә бир хил тәрҗимиси: «У әң мустәһкәм қорғанларни егиләп, у бу илаһқа чоқунушни бәрпа қилиду». **«инъам сүпитидә...»** — яки «мәлум бир баһада *(сетиветип)*,...».

[40] Ахир заман кәлгәндә, җәнубий падиша әскәр чиқирип униңға һуҗум қилиду. Шималий падиша җәң һарвулири, атлиқ әскәрләр вә нурғун кемиләр билән қуюндәк униңға қайтурма зәрбә бериду. У барлиқ жутларға таҗавуз қилип, кәлкүндәк тешип кәң йәр-зиминларни басиду. [41] У һәтта «гөзәл зимин»ға бесип кириду; нурғун әлләр аздурулуп жиқитилиду. Лекин булар, йәни Едомлар, Моаблар вә Аммонларниң чоңлири униң қолидин қутулуп қалиду. [42] Шималий падиша барлиқ дөләтләргә қолини созиду, Мисир зиминиму қечип қутулалмайду. [43] У Мисирниң алтун-күмүч байлиқлири вә башқа қиммәт баһалиқ буюмлирини талан-тараж қилиду. Ливийәликләр вә Ефиопийиликләр униңға бойсунуп әгишиду.
[44] Кейин шәриқ вә шималдин кәлгән шәпиләр уни алақзадә қилиду. У техиму дәрғәзәп болуп нурғун кишини қирғинчилиқ қилип өлтүримән дәп җәң қозғайду [45] Вә деңизларниң оттурисида, көркәм муқәддәс тағ тәрипигә орда чедирлирини тикиду. Лекин униң әҗили шу йәрдә тошиду вә һеч ким уни қутқузмайду».

Қиямәт күни

12 [1] — «У чағда, қериндашлириңни «қоғдиғучи улуқ әмир» Микаил мәйданға чиқиду.
Бир азаплиқ мәзгил болиду; жут-дөләт барлиққа кәлгәндин буян, шундақ чоң
балаю-апәтлик мәзгил болуп бақмиған. Бирақ шу чағда хәлқиң қутқузулиду; уларниң
ичидики нами һаятлиқ дәптиригә пүтүлгәнләрниң һәммиси ниҗатлиққа еришиду.
[2] Тупрақта ятқан өлүкләрдин нурғунлири тирилиду. Улар мәңгүлүк һаяттин бәһримән
болиду; қалғанлири номуста һәм мәңгүлүк рәсвачилиққа тирилиду. [3] Ақиллар
асмандики гүмбәздәк парлақ җулалиниду; нурғун кишиләрни һәққанийлиқ йолиға
башлап киргәнләр юлтузларға охшаш әбәдил-әбәт парлап туриду».
[4] У маңа йәнә:
— И Даниял, сән әнди бу сөзләрни тохтат; мәзкур китапниң таки дунияниң ахирқи күнлиригичә шу пети туруши үчүн уни пичәтләп мөһүрливәткин. Нурғун кишиләр уян-буян жүриду вә билим ашиду, — деди. [5] Мәнки Даниял көрдүмки, мана икки зат, бири
дәрияниң бу тәрипидә, йәнә бири дәрияниң у тәрипидә турупту. [6] Улардин бири дәрия
сүйи үстидә турған ақ канап кийим кийгән заттин:
— Бу карамәт ишлар түгигичә қанчилик вақит кетиду? — дәп сориди.
[7] У дәрия сүйи үстидә турған, канап кийим кийгән зат оң вә сол қолини асманға қаритип

11:41 «гөзәл зимин» — Қанаанни *(Пәләстинни)* көрситиду.
11:41 Вәһ. 12:6
11:45 «деңизларниң оттурисида» — демәк, Оттура Деңиз вә Өлүк Деңизниң оттурисида. **«көркәм муқәддәс тағ»** — Йерусалим селинған «Зион теғи»ини көрситиду. Бу айәтниң башқа бир хил тәрҗимиси: «...деңизлар вә муқәддәс тағ арисида...».
12:1 «қериндашлириң» — ибраний тилида «хәлқиңниң балилири» дегән сөз билән ипадилиниду. **«қоғдиғучи улуқ әмир»** — «әмир» мошу йәрдә, шүбһисизки «чоң пәриштә» мәнасида. Муқәддәс Китаптики башқа йәрләрдин шу хуласигә келимизки, Микаил дегән пәриштә «баш пәриштә»дур *(«Йәһ.» 9-айәт, «Вәһ.» 12:7)*. **«Микаил мәйданға чиқиду»** — башқа бир хил тәрҗимиси «Микаил бир тәрәптә туриду». Демәк, Микаил әслидә Исраил хәлқигә муһапизәт бериду. Лекин у һазир бу муһапизәтчи рольини вакитлиқ бир яққа қойиду. **«....уларниң ичидики нами һаятлиқ дәптиригә пүтүлгәнләрниң һәммиси ниҗатлиққа еришиду»** — бу бабтики улуқ бешарәтләр тоғрилиқму «қошумчә сөз»имизни көрүң.
12:1 Мат. 24:21
12:2 Йәш. 26:19; Мат. 25:46; Юһ. 5:29; Рос. 24:15
12:3 Пәнд. 4:18; Мат. 13:43
12:4 «сән әнди бу сөзләрни тохтат» — яки, «сән әнди бу сөзләрни йошуруп қой». **«Нурғун кишиләр уян-буян жүриду вә билим ашиду»** — яки «Нурғун кишиләр тәтқиқ қилип, билим ашурулиду». Бу бешарәт йәнә «Ам.» 8:12 билән мунасивәтлик болуши мүмкин. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң.
12:4 Вәһ. 5:1-5; 22:10
12:6 Дан. 10:5

көтирип, Мәңгү Һаят Болғучиниң нами билән қәсәм қилип:
— Бир вақит, икки вақит, қошумчә йерим вақит кетиду. Худаниң муқәддәс хәлқини
парчилиғучи хорлуқ ахирлашқанда, бу ишлар түгәйду, — деди.
8 Униң сөзини аңлиған болсамму, мәнасини чүшәнмидим. Шуңа мән:
— Тәхсир, бу ишларниң ақивити қандақ болиду? — дәп соридим.
9 У маңа мундақ деди:
— «Әй Даниял, йолуңға маң, чүнки бу сөзләр ахир заманғичә мәхпий тутулуп йепиқ-
лиқ туриду. 10 Нурғун кишиләр тазилиниду, паклиниду вә тавлиниду. Рәзилләр болса,
давамлиқ рәзиллик қиливериду; улардин һеч ким буни чүшинәлмәйду, бирақ ақиллар
чүшиниду. 11 Күндилик қурбанлиқ сунушни әмәлдин қалдурған күндин тартип, йәни
«вәйран қилғучи жиркиничлик номуссизлиқ» қоюлған вақиттин башлап, бир миң икки
йүз тохсән күн өтиду. 12 Ахирғичә садиқ болуп, бир миң үч йүз оттуз бәш күнни күтүп
өткүзгәнләр немидегән бәхитлик-һә!
13 Амма сән болсаң, ахирғичә йолуңда меңивәргин. Сән арам таписән, вә күнләрниң ахи-
рида несивәңгә муйәссәр болушқа қайта тирилисән».

12:7 **«Бир вақит, икки вақит, қошумчә йерим вақит кетиду»** — мошу йәрдә «бир вақит, икки вақит, қошумчә йерим вақит» дегини, жуқурида 7:25дики изаһатта тәһлил қилғинимиз тоғра болса, тәхминән үч йерим жилни, топ-тоғра 1260-күнни көрситиду.
12:7 Вәһ. 10:5, 6
12:9 Вәһ. 5:1-5; 22:10
12:13 **«күнләрниң ахирида»** — Мәсиһниң дунияға қайтип келидиған күни.

Қошумчә сөз

Бәзи муһим савақлар вә бешарәтләр

Бу қошумчә сөздә арқа көрүнүшлирини, бәзи улуқ бешарәтлирини вә бу бешарәтләрниң тарихта әмәлгә ашқанлиғини оқурмәнләргә тонуштурушқа ярдими болар дегән үмүттә йезилған.

Мәзмунлар:

(1) Китапниң тарихи вә әһмийити тоғрисида
(2) Қандақ қилип сап дил, сап виждданлиқ болуш вә униңда чиң туруш
(3) (2-бап) Чоң һәйкәл
(4) (5-бап) Бабил шәһәрниң ғулитилиши тоғрилиқ
(5) (7-бап) Явайий зор мәхлуқ
(6) (8-бап) Қочқар вә өчкә
(7) (9-бап) 70 һәссә йәттә вақит
(8) (12-10-бап) Ахирқи бешарәтләр.

(1) Китапниң тарихи вә әһмийити тоғрисида

Худасиз кишиләр тарихтин буян бу китапниң тәлимлиригә жан-җәһли билән өчмәнлик қилған вә қарши туруп кәлгән. Мабада Тәврат яки Инжилда «Даниял» қисмидин башқа бешарәт бәргән қисимлар болмиған әһвалдиму, пәқәт «Даниял» қисминиң өзила һәқиқәткә тәшна болған һәр бир кишигә: «**Әрштә чоңқур сирларни ашкарилайдиған бир Худаниң барлиғи**»ға қарита йетәрлик испатларни тәминләйтти (2-бап, 28-айәт). Шуниңдәк, «Даниял» қисми йәнә әзәлдин буян һәммә ишни вә шундақла бизни убдан билидиған бир Худа бар дәп ениқ испат бериду. «Даниял» қисмидики бәзи бешарәтләр наһайити ениқ, шунчә тоғра әмәлгә ашурулғанки, бу пакитлар алдида худасизларға өз гунайини тонуп: «Худа бар» дәп товва қилиштин яки болмиса, «Униңда дейилгән вақиәләр йүз бәргәндин кейин йезилған бир ойдурма» дейиштин башқа йол йоқ еди. Бәзи худасизлар болса буни дейишкә петинди. Бирақ улуқ Давут пәйғәмбәр дегәндәк: «**Чүнки һәтта инсанларниң** (рәзил) **қәһриму Сән Пәрвәрдигарға шөһрәт кәлтүриду**». Худа у худасизларниң Муқәддәс Китапқа қаратқан һуҗумлиридин «Даниял» қисмиға нисбәтән техиму чоңқур тәкшүрүшләр елип барғузулған. Нәтиҗидә, униң мәзмунлириниң һәқиқәтлиги техиму үзүл-кесил испатланған.

Йәһудий хәлқи өзлиригә назил қилинған муқәддәс Тәврат вә Зәбурға қол тиқмақчи болғанлардин интайин қаттиқ қоғдап кәлгән. Миладийәдин илгирила, Йәһудийларда «Муқәддәс Китаплар қисимлириниң тизимлиги» бар еди. Уларниң йеңи «пәйғәмбәр китави»ни бу тизимликкә киргүзүши тәпсилий тәкшүрүп-ениқлаш, болупму китап (өз замани тоғрилиқ) бәргән бешарәтләр «әмәлгә ашқанму-йоқ?» дәп қаттиқ тәкшүрүштин өткүзүлгәндин кейинла болатти. Худасизлар: ««Даниял қисми» бешарәт қилған ишлар йүз бәргәндин кейин йезилған бир ялған китап» дәвалиду. Бирақ худасизлар дегәндәк ««Даниял қисми» миладийәдин илгәрки 200-жиллири әтрапида йезилған (әмәлийәттә «Даниял» миладийәдин илгәрки 550-жиллири әтрапида йезлиған) сахта бешарәтлик

китап» болса, ундақ туюқсиз пәйда болған, ата-бовилири шунчә жиллардин бери һеч қандақ хәвәр тапмиған китапни шу чағдики Йәһудийлар тизимликкә киргүзүши қәтъий мүмкин әмәс еди!

Тәврат вә Зәбурдики башқа қисимларға охшаш, «Даниял»ниң һазирқи бар болған әң авалқи көчүрүлмиси миладийәдин бурунқи 200-жили әтрапида көчүрүлгән. Шу дәвирдә йезилған китаплар «Даниял»ни тилға алғанлиғи, униң хелә узун вақитлардин бери мәвжут болуп кәлгәнлигигә испат бериду. «Даниял» қисми даңлиқ «Септуагинт» ичидин тепилиду. («Септуагинт» Йәһудийларниң Тәврат вә Зәбурни юнан тили (грек тили)ға қилған тәржимә нусхиси. У бәзидә қисқартилип «LXX» дәп елинған). «Септуагинт» дегән тәржимә миладийәдин илгәрки 250-жили әтрапида орунланған. Бу вақит «Даниял»да алдин-ала ейтилған бәзи вақиәләр йүз бериштин хелә илгири еди. Худасизлар «Даниял»ни бир «ойдурма китап» дейиштә техичә чиң туриварсә, ундақта улар төвәндики соалларға жавап бериши керәк: —

(а) Һазирқи дәвирдики археологийәлик тәкшүрүшләр бу китапта хатириләнгән тарихий тәпсилатларниң пәқәт өз көзи билән көргән киши тәрипидинла йезилғанлиғиға мол испатларни көрситип кәлмәктә. Демәк, язғучи (худасизлар дегәндәк) кейинки дәвирдә яшиған болса, бу тәпсилатларни билмигән болатти. «Даниял»ниң язғучиси бир нәччә йүз жил илгири йоқалған мәдәнийәтләр тоғрисидики һәм Пәләстиндин интайин жирақ жайларда йүз бәргән вақиәләр тоғрисидики тәпсилий һәм топ-тоғра тарихий учурларни қандақму алалисун?

(ә) Китапниң язғучиси техи йүз бәрмигән ишларни (әгәр у һәқиқий пәйғәмбәр болмиса) адәмни һәйран қалдуридиған топтоғрилиғи билән қандақ алдин бешарәт берәлисун?

(б) Бу бешарәтләрниң надирлирини, болупму «Даниял» қисми 9-баптики «Қутқазғучи-Мәсиһ»ниң дунияға келиши, Йерусалимниң миладийә 70-жилдики қорқунучлуқ ақивити һәм униңдин кейинки Йәһудий хәлқиниң бешиға чүшкәнлирини (Даниял һәқиқий пәйғәмбәр болмиған болса) қандақму чүшәнгили болсун?! Һеч ким бу «9-бап»ни «вақиә йүз бәргәндин кейин язған» дейәлмайду. Һәтта тарихтин азрақ савати бар кичик балиниң билимиму бундақ болмиғур нәзәрийәни рәт қилишқа йетиду.

Шуңлашқа «Даниял» қисминиң униңдики вақиәләр тәсвирләнгән әйни жилларда, йәни миладийәдин илгәрки 605-536-жилларда Даниял яки униң бир пүтүкчиси тәрипидин йезилғанлиғидин гуманлинишниң қилчә асаси йоқ.

Мәсиһ Әйсаниң Өзи бир нәччә қетим «Даниял» қисмидики сөзләрни васитилик яки беваситә нәқил кәлтүргән (мәсилән, «Инжил, «Мар.» 13:14).

(2) Қандақ қилип сап дил, сап вижданлиқ болуш вә униңда чиң туруш (1- вә 3-бапни көрүң)

Даниял вә униң үч дости пәқәтла 15-16-яшлардики өсмүрләр болуп Небоқаднәсар тәрипидин миладийәдин илгәрки 605-жили әсиргә елинған. Небоқаднәсар болса йеңи бир империйәниң йәни, Бабил (Бабилон)ниң тунжа падишаси еди. Бу яш өсмүрләр ата-анилиридин айрилип, бирақла пүтүнләй ят бир муһитқа кәлтүрүлгән еди. Бу йеңи муһит һәм бутпәрәсликкә һәм хурапийлиққа толған. Даниялларниң ибадәт қилған

Худаси Пәрвәрдигар әшу муһитта һәм күлкилик һәм аҗиз бир илаһ дәп қаралған. Қедимки заманларда пүтүн дуниядики кишиләр Йәһудийларни бәк ғәлитә дәп қарайтти. Чүнки, кимму көзгә көрүнмәйдиған бир Худаға ибадәт қилсун? «Пәрвәрдигар» дегән көргили болидиған бир мәбуд болмиса, кишиләр қандақму ундақ бир Худаға ишәнсун?

Амма Бабиллиқлар (уларниң қариши бойичә): «Йәһудийларниң «Пәрвәрдигар»и болған Худаси мәвҗут болған болса, немә үчүн У Өз хәлқи болған Йәһудийларни қаттиқчилиққа қойиду? У уларниң Худаси болса, немишкә уларни Бабиллиқларниң һуҗумидин қоғдимайду? Бизниң илаһлиримиз Йәһудийларниң Худасидин чоқум күчлүктүр» дәп ойлатти. Әмәлийәттә (бир нәччә йүз жил илгири) Худа Муса пәйғәмбәр арқилиқ Өз хәлқи болған Йәһудийларға муқәддәс қанун-пәрманлирини чүшәргинидә, «Бу қанун-пәрманлиримға итаәт қилсаңлар силәрни убдан қоғдаймән вә силәргә бәхит ата қилимән» дегән вәдиләрниму бәргән. Йәһудийлар буни убдан билгән, бирақ Бабиллиқлар вә башқа ят әлләр буни билмигән, әлвәттә. Һәзрити Муса Тәвратта, Йәһудийларға Худаға (муқәддәс қанун көрсәткән йолда) ибадәт қилмисаңлар, униңға миннәтдар болмисаңлар, бутларға чоқунсаңлар, өз ара адил вә меһриван муамилидә болмисаңлар Худа силәрниң дүшминиңларға йол қойиду дәп бешарәт берип уларни агаһландурған. Дүшмәнлириниң таҗавуз қилип уларни әсиргә елип өз жутиға елип кетидиғанлиғидин бешарәт бәргән. Һазир болса, Даниялниң ата-бовилириниң вә қериндашлириниң Худаниң пәрманлириға болған итаәтсизлиги түпәйлидин, дәл бу иш йүз бәргән еди. Даниял вә үч дости шундақ бутпәрәслик қилғанму? Яқ, бирақ ата-бовилириниң вә өз дәвирдики башқиларниң гуналири түпәйлидин улар четилип қелип азап чәккән. Бизниң гуналиримиз һаман өзимиздин башқиларғиму (башқилар гунасиз болсиму) яманлиқ йәткүзиду.

Падишаниң ордисидики хизмәттә болуш үчүн, Даниял вә униң үч дости йеңи бир тилни, йеңи өрп-адәтләрни вә һәтта Бабиллиқларниң хурапий вә ғәйрий әқидилири тоғрисида үгиниши керәк еди. Биринчи қетим Бабил шәһириниң һәйвәтлик дәрвазисидин кирип, шәһәрниң 110 метр егизликтики сепиллирини, сепилниң үстидики 80 метр егизликтики мунарларни көрүши билән төрт яш өсмүрдә қандақ һессиятлар болғанду? Чоң бутханилар, бутлириға беғишлиған наһайити чоң там рәсимлири вә пүтүкләр һәммила йәрдә бар еди. Һәр тәрәптә бипаян бағлар, бағчилар вә ордилар көрүнди. Улар биринчи қетим падишаниң һәйвәтлик ордисиға әпкелингән вақит, уларниң етиқадиға чоқум еғир синақ болди. Пүтүн аләмниң һоқуқ мәркизи мошу йоған ордимиду, яки бу төрт дост көрмигән Худаниң тәхтимиду? Бу Бабиллиқларниң шунчә зор күчи, шунчә жуқури һүнири вә билими болғандин кейин, уларниң Худа тоғрисидики көз-қариши тоғримиду?

Бүгүнки дәвирдә яшаватқан бизләр үчүн бу соалға җавап бериш асандәк туриду. Бабил империйәси йоқалғили узун болди; Бабил дегән улуқ шәһәр хараплиққа айланған еди. Археологлар буниңдин 150 жил илгири уни тапқан. Даниял, Йәримия вә башқа Йәһудий пәйғәмбәрләр алдин етқандәк, униң һәйвиси, шан-шәриви пүтүнләй йоқилип кәтти. Лекин Даниялниң китави, җүмлидин униң Худа тоғрилиқ дегәнлири бизгә қалдурулди.

— Бирақ биз һәзрити Даниял бизгә қалдурған савақларни раст үгәндуқму-йоқ? Тарихта империйәләр, императорлар мәйданға келиду, бәзидә бу милләт, бәзидә у милләт һоқуққа еришиду, лекин йәнә йоқилиду. Улар һоқуқ тутқан вақитларда, хәқләр уларға илаһ дәп чоқуниду, һәтта уларни түмән миң жил яшар, дәп әхмиқанә җөйлүйду. Бирақ өлүм болса улардин улуқ вә күчлүк бир императордур; дуния тарихида өлүм үстидин ғәлибә қилип тирилгән һәм асманға қайтқан пәқәт бир адәм болған. Бу адәмниң өлүми болса «Даниял» қисмида бешарәт қилинған. Униң тирилишиму васитилик һалда бешарәт қилинған, чүнки униң дунияни сот қилишини, пүтүн аләмни толуқ идарә қилиш һоқуқини қобул қилишини 7-бапта көргили болиду.

Даниял, Һанания, Мишаел вә Азариялар Худадин йүз өрүтидиған шундақ бесимға қандақ бәрдашлик бәргәнду? Улар қандақ қилип Худаға болған садиқлиғида чиң турғанду?

Бу соалға берилидиған җавап бәлким көптур, бирақ улардин төвәндикиләр муһим амил болуши керәк: —

(а) Улар Худаниң һәқиқәтән һәммигә Қадир екәнлигигә, әрш-зиминни һәқиқәтән Униң яратқанлиғиға ишәнгән (2-бап, 20-22-айәтни, йәни Даниялниң дуасини көрүң).

(ә) Улар Худаниң пүтүнләй сап, пак-муқәддәс вә һәққаний екәнлигигә ишәнгән. Шуңлашқа Худаниң пәрманлириға бойсунуш, униң муқәддәс намиға дағ кәлтүрмәсликни өзлириниң һаятидин муһим дәп қарайтти. Буни, үч достиниң Небоқаднәсарға қилған сөзлиридин көргили болиду (3-бап, 17-, 18-айәт). Һәтта өз җенидин айрилиш хәвпи астида, улар бир мәбудқа чоқунушни рәт қилған. 1-баптин билимизки, йемәклик мәсилисидин ибарәт аддий бир иштиму улар һәтта мәбудқа чоқунуш қияпитидә көрүнүп қелишниму халимиған (1-бап, 8-айәт, һәм изаһатини көрүң). Падишаниң әнә шундақ есил тамиғини йейиш Худаниң Муса пәйғәмбәр арқилиқ бәргән Тәврат-қануниға хилап болғачқа, улар пәқәт көктат-умачнила озуқ қилишқа тәйяр еди.

(б) Даниял, Һанания, Мишаел вә Азариялар Муса пәйғәмбәр арқилиқ берилгән муқәддәс қанундики тәлимләр вә вәдиләрни һәм илгәрки пәйғәмбәрләрниң сөз-тәлимлирини өзлиригә чоңқур сиңдүргән еди. Буни, Даниялниң Йәрмия пәйғәмбәр қисмини тәтқиқ қилғанлиғидин (9-бап, 2-айәт) көримиз. Буни йәнә 9-бап, 9-19-айәттә хатириләнгән, Муса вә Сулайман һәзрәтлири арқилиқ берилгән Худаниң сөз-вәдилирини нәқил кәлтүргән һәзрити Даниялниң дуасидин көримиз.

(в) Даниял вә униң үч дости бутпәрәс Бабиллиқларға сәмимий вә кичик пеиллиқ позитсийини тутқан. Данияллар уларни Худани тонумиғанлиғидин кәмситмигән, әксичә Бабиллиқларниң һәқиқәтни чүшинишиниң тәс екәнлигини тонуп йетип, уларни йәнила «Худаниң сүритидә яритилған инсан балилири» дәп һөрмәтлиди («Яр.» 1:26ни көрүң).

Бу пакитни биз алди билән «орда ғоҗидари»ниң Даниялни яқтуруп қалғанлиғидин көримиз (1-бап, 9-айәтни көрүң). Әгәр Даниял тәкәббурлуқ, чоңчилиқ қилған болса, әгәр у өзини бу ят жутқа мәҗбурий елип кәлгән бу Бабиллиқларға өчмәнлик сақлиған болса, әгәр у Бабил ордиси өзигә бәлгүлигән оқушларға әстайдиллиқ билән берилмигән болса, ундақта у һәргизму бу чоң әмәлдарниң һөрмитигә вә муһәббитигә еришәлмигән болатти. Шүбһисизки, Даниял Бабиллиқларни Худаниң Өз хәлқигә савақ-тәрбийә

беридиған бир васитичиси қилғанлиғини, шундақла уларға өчмәнлик сақлимаслиқ керәклигини тонуп йәткән. Униң үстигә, вақитниң өтүши билән бу төрт дост йәнә бир муһим нуқтини тонуп йетиши мүмкин еди: — Худа улар вә Бабил империйәсидә тарқилип кәткән башқа ихласмән Йәһудийлар арқилиқ худасиз бутпәрәс Бабиллиқларға Өзини тонутмақчи еди. 4-бапта биз Небоқаднәсарниң Худаниң униңға немә дегәнлиги, уни мәғрурлуқтин қандақ қутқузуп, кичик пейиллиққа айландурғанлиғи һәққидики гувалиғини көримиз. Бу гувалиқ пүтүн империйә бойичә елан қилинип, тәсири наһайити күчлүк болған болуши мүмкин. Худа бу дунийдики һәр бир хәлиқ-милләтни сөйиду вә уларниң товва қилишини һәм Өзиниң рәһим-шәпқитини тонуп йетишини халайду.

Даниялниң һәр бир кишигә болған һөрмитини 1-бап, 12-, 13-айәттә хатириләнгән униң Ариоққа бәргән җававидин көримиз. Һәтта Бәлшазардәк бир әхлақсиз адәмгә тәнбиһ бәргән вақтидиму, сөзлиридә адәпсизликниң қилчә пуриғи йоқ (5-бап, 17-22-айәт).

Даниялниң башқиларға, һәтта хурапий Бабиллиқ палчиларға болған рәһимдил муамилисини 2-бап, 24-айәттин көримиз (палчилиқ, раммалчилиқ қатарлиқлар Тәвратқа хилап). Шу чағда у падишадин үч дости вә өз җени үчүнла әмәс, бәлки өлүм җазасиға мәһкүм болған барлиқ палчи, пир-устаз вә мунәҗҗимлар үчүнму илтимас қилған. Өзиңиз ойлап бекиң. Әгәр Даниял пурсәтпәрәс болған болса, шу чағ униң үчүн наһайити яхши пәйт болатти. Чүнки пәқәт Даниялла падишаниң чүшигә тәбир берәләйтти. Шуңлашқа у бирла сөз билән барлиқ «рәқиплири»ни өлүм йолиға әвәтип, падишаниң бирдин-бир мәслиһәтчиси болуп чиқиши мүмкин еди. Амма Даниял пурсәтпәрәс әмәс, бәлки рәһимдил инсанпәрвәр еди.

(г) Ахирқи нуқта: — Даниял вә үч дости өзлириниң Худаға итаәт қилиши билән Худаниң Өз дуалирини һәқиқий аңлиғанлиғиға ишәнгән. Уларниң Худаниң күч-қудритиниң һәқиқәт екәнлигигә, Өз бәндилиригә ярдәм көрситишкә тәйяр туридиғанлиғиға болған ишәши толуқ еди. Буни биз 1-бап, 12-, 13-айәттин көримиз. Даниял орда ғоҗидаридин өзи вә достлириниң пәқәт умач-көктатнила истемал қилип саламәтлик синиқидин өтүшни илтиҗа қилди. Адәттә кишиләр ундақ ғөригил тамақлар билән озуқланса, наһайити асанла оруқлап кетиду, бирақ Худа уларға бәрикәт қилди. Улар сағлам, қувәтлик болупла қалмай, бәлки падишаниң есил таамлирини йегән жигитләрдин техиму сағлам көрүнди. Биз Худани хурсән қилип Униң алдида сап дил яшашни халисақ, У бу дунияниң көп синақлири, җапа-мушәққәтлири, чирикликиги, алдамчилиқлири вә бесимлири арисидин бизгә түз-дурус маңидиған йолни ясап бериду. Орда ғоҗидаридәк кишиләр Пәрвәрдигарниң биз билән биллә болғанлиғини көрүп, бизни орун билән тәминләп, бизниң һалал тирикчилик қилишимизға йол бериду.

Худа бизгә, Униң йолида маңсақ У биздин хәвәр алидиғанлиғиға ишәш бәргәй!

(3) Небоқаднәсарниң чүши — чоң һәйкәл (2-бап) Дунияниң пүткүл тарихиниң бир баптила бешарәт қилинғанлиғи һакимийәт системилири тоғрисида

Небоқаднәсарниң қорқунучлуқ чүши у бир күни кәчтә, кәлгүсидә дунияда немә ишлар болар дегән ойда болуп ухлап қалғинида аян болди. Шу чағда у интайин чоң бир империйәниң беши еди. У қайси йәргә қошунлирини әвәтсә, шу жутлар униңға тиз пүкәтти. Бундақ әһвал чәксиз кетиверәрму? Униң империйәсиниң кәлгүси қандақ болиду?

Хәқләр бәлким дайим зоңтоңларға, мәнсәпдарларға һәвәс қилиши мүмкин. Бирақ уларниң турмуши бәлким һәр қандақ кишиләрдин муқимсиз, ғәм-ғуссилик болуши мүмкин. Бәзидә уларниң әтрапидики һәр бир киши улар үчүн қорқунуч, хәвп көрүнүп, һәрдайим өзлириниң орнини қоғдаш койида жүриду. Улар өзигә һәқиқий садиқ кишиләрни қандақ тепиш әндишисидә жүриду. Сабиқ Совет Иттипақиниң рәһбири Сталин буниңға типик бир мисал. У «толуқ һоқуққа егә» болған бир «мустәбит» болсиму, униң ахирқи жиллири рәһимсиз қорқунуч билән толған. Шуниң билән у өзиниң әң йеқин, әң сөйүмлүк адәмләрниму өлтүргән.

Рошәнки, Небоқаднәсар ордисидики «пир-устазлар»ниң өзиниң қорқунучлуқ чүшигә тәбир бериш қабилийитидин гуманланған. Униң ордисида шунчә көп «палчи, пир-устаз, җадугәр вә калдий мунәҗҗимләр» болғандин кейин, кишиләр бу падишани бәлким уларға ишиниду дәп ойлиши мүмкин. Лекин у уларға ишәнмигән. Униң Даниял, Һанания, Мишаел вә Азария билән болған мунасивити униңға йеңи өлчәмләрни йәткүзгәнму немә? (1:19-20) Ишқилип у бу «пир-устазлар»ға: «Чүшүмни маңа тәкрарлап дәп берәлисәңлар андин тәбир берәләйдиғанлиғиңларға ишинимән» дегән синақни қойди. Әмәлийәттә һәр қандақ бир киши пәрәз билән мәлум бир чүшкә тәбир берәләйду — әгәр әмәлгә чиқса, кишиләр сизни махтап кетиду, әгәр әмәлгә чиқмиса, «Техи вақти кәлмигәнду» дәп чүшәндүрүшиңиз мүмкин. Жуқирида дегинимиздәк, һәр қандақ палчилиқ Тәвратқа хилап; Худа Өз хәлқи болған Йәһудийларға һеч қандақ җадугәрлик, палчилиқ, раммаллиқ яки тилтумарларға йолиғучи болмаңлар, дәп қәтъий агаһландурған. Чүнки Худаниң Өз хәлқи үчүн Өзиниң уларға чүшәргән язма сөзлири, пәрманлири вә пәйғәмбәрлириниң бешарәтлик сөзлири купайә болуши керәктур.

Даниял вә достлири дуа қилғандин кейин, Даниял иккинчи кечиси бәлким Небоқаднәсарниңкигә охшаш чүшни көрди. Бирақ у болса Пәрвәрдигарниң вәһийси билән бу чүшниң мәнасини тониди. Чүш 2-бап 31-35-айәттә, тәбири 37-45-айәттә баян қилиниду. Небоқаднәсар ғайәт зор егизлитики бәһәйвәт бир һәйкәлни көрди. Һәйкәлниң беши алтундин, көкрәк вә қоллири күмүчтин, бәл вә сағирилири мистин, жута-пачиғи төмүрдин, пути төмүр билән лайниң арилашмисидин ясалған. Бу һәйкәлни көргәндин кейин Небоқаднәсар «адәм қоли билән кезилмиған бир таш» келип һәйкәлниң төмүр билән лайниң арилашмисидин ясалған путини уруп чеқиветкәнлигини көрди. Шуниң билән пүтүн һәйкәл қийма-чийма қиливетилип, һәммиси шамал тәрипидин учурулуп кәтти. Бирақ һәйкәлни урған таш болса ғайәт зор бир тақҗа айлинип пүтүн дунияни қаплиди.

Чүшниң тәбири 37-45-айәттә еник вә чүшинишлик һалда берилгән. Небоқаднәсар вә униң империйәси алтун башниң өзи болуп, бу империйә миладийәдин илгәрки

539-жилиғичә давамлашти. Шу жили у Парс миллитидин болған Қорәш тәрипидин ағдурулди. Иккинчи империйә әнди «Медияликлар вә Парслиқлар»ниң, йәни икки милләт иттипақиниң империйәси еди. Бу икки милләтниң иттипақи бәлким һәйкәлниң икки белиги билән көрситилгән. Бу империйә миладийәдин илгәрки 334-жилиғичә давамлишип, шу чағдики «бүйүк Искәндәр»ниң қол астидики Юнан (Грек) империйәси тәрипидин ағдурулди. Худди күмүч алтунға йәтмәйдиғандәк, иккинчи империйә «Бабил империйәсигә йәтмәйду» дейилгән (39-айәт). Бу, бәлким империйәләрниң һакимийәт системисиға қаритилған. Бабилда болса падишаниң мутләқ һоқуқи бар еди — униң һәр бир сөзи қанун дәп һесаплинатти. Парс империйәсидә болса падишаниң һоқуқи буниңдин төвән еди. Падиша өзидин илгәрки падишаларниң әмир-пәрманлириға бойсунуши керәк еди. Һәтта өзи чүшәргән пәрманниму кейин униң өзгиртиш һоқуқи йоқ еди (мәсилән, 6-бап, 12-17-айәтни көрүң).

Парс империйәси ағдурулуши билән Грек империйәси миладийәдин илгәрки 63-жилиғичә давамлашти. Шу жили у Рим империйәси тәрипидин ағдурулди. Грек империйәси худди «мис күмүчкә йәтмәйдиғандәк» йәнила «Парс имперсийигә йәтмәйду» дәп көрситилиду. Бу нуқта йәнә бәлким «һакимийәт системиси» билән мунасивәтлик. Искәндәр пәқәт қол астидики сәрдарлириниң һәмкарлишиши билән униң чәксиз падишалиғини идарә қилалайтти. Униң һәтта падишалиғини өз пәрзәнтлиригә қалдуруш һоқуқиму йоқ еди. Униң өлүмидин кейин униң империйәси һәр бир бөлиги Искәндәрниң бир сәрдари тәрипидин башқурулидиған төрт бөләккә бөлүнди.

Шуңлашқа төртинчи басқуч, йәни һәйкәлниң путлири, Рим империйәси билән башлиниши керәк. Бу қисми бизгә «төмүрдин ясалған» дәп аян қилинди. Төмүр болса қиммити җәһәттин «мискә йәтмәйду» лекин қаттиқлиғи вә күчи җәһәттә униңдин үстүн туриду. Рим империйәси дәрвәқә идарә қилған хәлиқ-милләтлиригә наһайити рәһимсиз, илгәрки империйәләр билән селиштурғанда қаттиқ қолрақ еди. Униң «қаттиқ түзүм»и бир хил дин дегидәк болуп қалған еди. Амма йәнә бир тәрәптин, Рим падишасиниң һоқуқи илгәрки падишалиқларниң падишалири билән селиштурғанда төвән туратти. Падиша ақсүйәкләрдин тәркип тапқан «мәслиһәтчиләр кеңиши»ниң һәмкарлишиши билән империйәсини идарә қилатти. Рим падишалиғи тарихиниң мәлум бир қисми империйә әмәс, бәлки «җумһурийәт» дәп аталған еди. Император (падиша)ниң тәхтини пәрзәнтлиригә мирас қалдуруш (Бабил яки Парс падишалириниңкидәк) һоқуқи йоқ еди. «Әнъәниви сулалә түзүми» йоқ еди.

Миладийә 364-жили (Валентинус император болған вақтида) империйә икки бөлүккә, йәни шәрқий вә ғәрбий қисмиға парчилинип кәтти. Шу чағдин башлап бүгүнгә қәдәр ғәрип вә шәрқий дөләтләр оттурисида һәйкәлниң «икки жута-пачиғи»ға охшайдиған бир «күч тәңпуңлуғи» болуп кәлгән. 5-әсирдин башлап өз ара рәқип болған икки «Рим империйәси» пәйда болған. Шәрқий империйә болса «Константинопил» (һазирқи Истамбул) шәһирини, ғәрбий қисми Рим шәһирини мәркәз қилған. Миладийә 800-жили, Франсийәниң Шарлимаң исимлиқ падишаси өзини «Муқәддәс Рим империйәсиниң Императори» дәп җакалиди. 862-жили Германийә падишаси Отто франсийиликләрни мағлуп қилип бу намни өзигә елип өзини «Муқәддәс Рим империйәсиниң (германийини мәркәз қилған) Императори» дәп җакалиди. У йәнә Рим императорниң мәхсус унвани «Қәйсәр»ни өзигә нам қилип қойди. Кейинки 1000 жиллиқ тарихта Германийәниң падишалири бу унван билән тонулуп кәлгән.

Әнди шәрқий қисмида немә ишлар йүз бәрди? 1453-жили Түркләр «шәрқий Рим империйәси»гә бесип кирип «Константинопил» шәһирини елип, исмини Истамбулға өзгәртти. Империйәниң бәг-әмәлдарлири вә алимларниң һәммиси Русийәгә қечип барған вә Русийәни «римлаштурған». Шу чағдин башлап Русийә падишаси «Тсар» (яки «Чар») дәп атилип кәлгән еди. Бу болса «Қәйсәр» дегән унванниң йәнә бир шәклидур.

Шуңа биз һазир мундақ бир муһим соалға келимиз. Биз дунияниң тарихидики қайси басқучта туруватимиз?

Җавап шуки, бизниң һазирқи дәвримиз «һәйкәлниң пути (аяғлири)»дур. Небоқаднәсар көргән һәйкәлниң путлири төмүрдин әмәс, бәлки «**төмүр билән сеғиз лайниң арилашмисидин ясалған**». Бу нуқтиниң тәбири болса: «**Бу у падишалиқниң һөкүмдарлириниң пухралири билән иттипақлашмақчи болғанлиғини көрситиду. Лекин төмүр лай билән арилашмиғандәк, бир болалмайду**» дегәнликтур.

Бу нуқта жуқурида сөзлигинимиздәк, «һәйкәлниң тени төвәнләп маңғансери, материяли начарлишиду» дегән принсипқа уйғун келиду. «**Төмүр билән лайниң арилашмиси**»ниң қиммити һәммә материялдин төвән болиду. «**У падишалиқниң һөкүмдарлири пухралири билән иттипақлашмақчи болғанлиғи**» дегән сөзләр йеқинқи заманлардики «мутләқ һоқуқниң аҗизлиғанлиғи»дин ибарәт вәзийәт шәклиниң дәл охшитилишидур. Демократийә, йәни «хәлиқниң күчи» һазирқи заманда ғәрбий дөләтләрдә вә бүгүнки Русийәдә дегидәк «мутләқ һоқуқлуқ һакимийәт»ниң орниға дәссиди.

«Демократийәдә болса, хәлиқ өзигә мас келидиған һөкүмәткә еришиду» дегәнни наһайити җайида дәп қараймиз. Демәк, әгәр бир демократик мәмликәтниң хәлқи әхлақлиқ болса, һөкүмити охшашла әхлақлиқ болиду. Әгәр хәлқи чириклишип кәткән болса, һөкүмитиму чириклишип кәткән болиду. Башқичә ейтқанда, мәлум бир дөләтниң «демократийиси»ниң күчлүклиги, пәқәт дөләт хәлқиниң әхлақиниң күчлүклигигила баравәрдур. Шуниң билән бу дәвиргә қаритилған бу бешарәтниң: «**У падишалиқниң бир қисми күчийип, бир қисми аҗизлайду**» дегәнлиги һәйран қаларлиқ иш әмәс. Италийәни (бурунқи Рим империйәсиниң мәркизи) мисалға алсақ, Иккинчи Дуния Урушидин кейин, униң демократийә түзүми оттура һесап билән һәр икки жилда йеңи бир һөкүмәтни мәйданға кәлтүргән. Бу муқимлиқ әмәс! Сәвәви болса дөләтниң хәлқи чириклишип кәткән («Мафия» йәни «Қара қол җәмийити» күчлүк тәсир йәткүзгән), шуңлашқа аҗиз һөкүмәт мәйданға кәлгән.

Чүшинишимиз керәк болған мундақ интайин муһим бир нуқта бар. Небоқаднәсарниң көргән чүши дунияниң **пүткүл тарихиниң**, йәни өз вақтидин башлап ахир замандики дунияниң һөкүм қилиниши вә Худаниң сәлтәнитиниң пәйда болишиғичә һәммисини өз ичигә алиду.

Шуңа мундақ хуласигә келимизки, биз һәйкәлниң «пут бармақлири» дегән басқучқа техичә кәлмидуқ. Бу бармақлири тоғрисида: «**Улар һөкүмдарлар тәхттә олтарған мәзгилдә, әрштики Худа йимирилмәс бир падишалиқ бәрпа қилиду**» дәп йезилған. «Даниял» 7-бапиға кәлгинимиздә, ениқрақ көрүлидуки, дунияниң тарихиниң әң ахирқи басқучи авал шалаң мунасивәтлик он падишалиқ астида, андин кейин пәқәт бир адәмниң, йәни «дәҗҗал» (Мәсиһниң рәқиби)ниң асарити астида болиду (демәк, бу «он

бармақ» кәлгүсидә пүтүн дунияни башқуридиған он һөкүмәтни көрситиду). Бирақ бизгә аян қилинғанки, бу басқуч кәлгәндә, Худа Өзиниң падишалиғини бәрпа қилиду. Адәмниң мәғрурлуғи заваллиққа йүз тутиду — чүнки «**адәм қоли билән қезилмиған бир таш**» пәйда болуп, бу һәйкәлни путидин уруп, униң һәммисини вәйран қиливетип өзи «**Ғайәт зор, пүтүн дунияни қаплиған бир тағ**»қа айлиниду.

Әнди «**адәм қоли билән қезилмиған бир таш**» зади немини көрситиду?

Бу шүбһисизки, әслидики келип чиқиши инсандин әмәс, бәлки йәни беваситә Худаниң Өзидин кәлгән бир адәмни көрситиду. Бу кишини биз «Инсаноғли»ниң сүпитидә «Даниял»дики 7-бапта техиму ениқ көримиз. Униң падишалиғи «**пүтүн дунияни қаплайду**». Бу киши ким?

Муқәддәс китапниң башқа қисимлири бу тоғрилиқ бизни гуманда қалдурмайду. «Даниял» қисимда униң исми бизгә дәп берилмигини билән, бу Рәб Әйса Мәсиһдин башқа һечкиши әмәс. Инҗилдики «Юһанна» қисимда, У «Худаниң сөз-калами», йәни инсандин кәлмигән, Худаниң Өзидин чиққан сүпәттә бизгә тонуштурулиду. Инҗилдики нурғун йәрләрдә Униң бу дунияға қайтип келидиғанлиғи, шуниңдәк бу дунияни сот қилидиғанлиғи андин җаһанға һөкүмранлиқ қилидиғанлиғи аян қилиниду.

Небоқаднәсарниң көргән чүшидә дунияниң пүткүл тарихи, йәни әйни вақиттин таки Худаниң падишалиғиғичә биравла вәһий қилинған. Бу нуқтидин Небоқаднәсар кичик пеилликни үгиниши керәк еди. У наһайити һәйвиси бар падиша болғини билән, униң падишалиғи һаман бир күни түгәп, униң орнини башқа падишалиқ басиду. Ахирида һәммә падишалиқ, мәмликәтләр завал тапиду. Һәр қандақ киши өз мәмликити яки миллитидин махтинишини тохтитиши керәк. Бу дуниядики барлиқ падишалик-мәмликәтләр болса вақитлиқ бир булут-түтәк, халас. Пәқәт Худаниң падишалиғи «**мәңгү бир падишалиқ**»тур.

(4) 5-бап — Бабил шәһириниң өрүветилиши тоғрилиқ

Бу Тема үстидә «Йәрәмия»дики «қошумчә сөз»дә баян қилинған, «Бабил шәһириниң өрүветилиши тоғрилиқ бешарәтләр» тоғрилиқ изаһатлиримизниму көрүң.

Миладийәдин илгәрки 539-жили Бабилниң ишғал қилинғанлиғи тарихта әң әҗәблинәрлик һекайиләрдин биридур. Бабил шәһири Нинәвә шәһиридин техиму «өрүлмәс» еди. «Қош сепил»ниң айланмиси 30 километр, сиртқи сепилниң егизлиги 110 метр вә қелинлиғи 4 метр еди, ички сепилниң қелинлиғи 7 метр еди. Сиртқи сепил үстидә йәнә 80 метр егизликтә мунар-потәйләр җайлашқан еди; шу йәрдин жирақта турған дүшмәнгә оқ, от вә ташларни атқили болатти. Ичидики мемарчилиқ вә йоған имарәтләр шу дәвирдә «җаһанда бир» дәп аталған. Йәшая, Әзакиял вә Йәрәмия пәйғәмбәрләр Бабилниң һалакити тоғрилиқ бәргән бешарәтләр шүбһисизки, шу дәвирдикиләргә «адәмниң әқлигә сиғмайдиған, һәргиз мүмкин әмәс» дәп көрүнәтти. Адәмни әҗәбләндүридиған иш шуки, Бабил оқ етилмай дегидәк ишғал қилинған. Дунияға келишини Йәшая пәйғәмбәр алдин-ала ейтқан, Парс имератори Қораш қошунини йетәкләп шәһәргә йеқинлишиду. Калдийләр қошуни пәқәт шәһәр ичигә чекиниду. Шәһәрдә нәччә жиллиқ қоршавға тақабил турғидәк озуқ-түлүк сақланған болуп, йоған Әфрат дәрияси шәһәрниң оттурисидин еқип өткәчкә үзүлмәс су мәнбәсиму бар еди.

Шәһәрни муһасиригә елишниң орниға, Қорәш «алдин жүргүчи қисим»ни шәһәргә йеқин әвәтип, қошунниң көпинчисини дәрияниң жуқури еқини бойида бир нәччә километр жирақлиққа җайлаштурди. Шу йәрдә униң мутәхәссислири дадил бир планни түзди; улар дәрия еқинининиң йөнилишини дәрияға йеқин бир ойманлиққа өзгәртмәкчи болди. Улар шундақ қилип шәһәрдин өтидиған дәрия еқинини төвәнлитип өз күчлириниң дәрияниң кириш вә чиқиш еғизидин, йәни икки тәрәптин шәһәргә киргүзүш пурситини яратмақчи болди. Дәрияниң сепил астидин киридиған вә чиқидиған икки тәрипидә икки чоң «икки қанатлиқ» дәрваза бекитилгән еди; лекин бу дәрвазилар дәрияниң тегигә йәтмәйтти, әлвәттә.

Шуниң билән Қорәшниң ләшкәрлири дәрия билән ойманлиқ арилиғиға чоңқур лекин қисқа бир өстәң чапти. Өстәңдин чепилған таш-топиларни Әфрат дәриясиниң икки йениға догилап, дәрияни тосушқа тәйярлиди. Бекиткән күни кәчқурун улар өстәңниң әң ахирқи қисмини чепип еғиз ечип, дәрияниң сулирини ойманлиқ тәрәпкә башлиди. Шуниң билән бир вақитта дәрияниң қешиға догилап қойған таш-топиларни дәрияниң ичигә иштирип чүширип дәрияниң йөнилишини тосувалди. Мутәхәссисләрниң көңлидә соққан чотлири тоғра чиқти; дәрия пәсийип, шәһәргә йеқин турған қошун үчүн дәриядин меңип шәһәргә киргидәк пурсәт яритип бәрди.

Дәл шу күни кәчтә, падиша әмирлири билән чоң бир байрамни өткүзмәктә еди. Қедимки замандики грек тарихшунаслири Ксенофон вә Һеродитусниң бизгә хәвәрләндурушичә, Бабиллиқлар учиға чиққан һарақкәшләр еди («Даниял» бу 5-бапта ордида йүз бәргән ишлар хатириләнгәндәк).

Падиша әмирлири, вәзир-вузралири билән катта зияпәттә олтирип мәс болғанда бир пәриштиниң қоли көрүнип, тамға һәрипләрни йезип падишаға, бүгүн кечә падишалиғиң сәндин башқа бирисигә тапшурулиду, дәп елан қилди. Ординиң сиртидиму пухралар байрамни тәбриклимәктә еди. Уларниң өзлириниң бехәтәрлигигә болған ишәшиси шунчә камил едики, һәтта сепилда күзәтчилик қилидиған җесәкчиләрму йоқ дейәрлик еди. Икки грек тарихшунасниң дейишичә, шәһәр оттурисидики пухралар һеч немини билмәй турупла шәһәр асасән ишғал қилинип болған.

(5) 7-бап
«Төрт зор мәхлуқ»

Бу бапта Даниялниң өзиниң бир чүшидики ғайипанә аламәтләр бизгә баян қилинған. Униң Небоқаднәсарниң 2-баптики чүшигә зич мунасивити бар, шуниң билән униңму дунияниң пүткүл тарихини аян қилған бир бешарәт екәнлигини көрәләймиз. Шундақ болсиму, падишаға һәйвәтлик бир һәйкәл сүпитидә көрүнгән иш, Даниялға бир қатар һайванлар сүпитидә көрүнгән. Шүбһисизки, Даниял бир пәйғәмбәр сүпитидә бу ишларни көргинидә, уларниң һәқиқий маһайитини бир қәдәр чоңқур көргән. Демәк, бу дунияға мәнсуп (Небоқаднәсардәк) болған кишиләргә бир һәйвәтлик һәйкәлниң көрүнүшидә көрүнгән нәрсиләр, Пәрвәрдигарниң Өз бәндилиригә болса явуз һайванларниң сүпитидә көрүниду. Қанчимиз буниңға охшап кетимиз-һә! Көрүнүштә келишкән, чирайлиқ кийим-кечәкләргә орунивалған биздәк ночилар, әмәлийәттә вәһши һайванларға охшаймиз. Биз қәһрлик ейиқ, толғинип маңған илан, яки һәйяр түлкимиз.

Бу төрт мәхлуқниң деңиздин чиққанлиғи көрүнди. Муқәддәс китапта, деңиз һаман дунниядики өз ара жәң болуватқан, урушта қалған һәр милләтләргә символ қилиниду. Чүштики деңиз «Бүйүк деңиз», йәни «Оттура деңиз»дур. Көргән һайванлар, йәни төрт хил империйәниң һәммиси Оттура деңиз әтрапидики жәңләрдин тәхтигә чиқти.

Биринчи айәттә, Даниял бизгә: «**Чүшидә көргәнлирини мундақ йәкүнләп хатириливалдим**» — дәйду. Демәк, у бизгә көргән барлиқ нәрсини демигәндур.

(а) Биринчи мәхлуқ — «бүркүт қаніти бар шир»

«**Бүркүт қаніти бар шир**» әмәлийәттә әйни вақитта Бабил империйәсиниң өзигә символ қилинған. 20-әсирдә йәр астидин тепилған қедимий Бабил шәһириниң чоң дәрвази үстидә бир нәччә әнә шундақ «бүркүт қаніти бар шир» чекилгән нәқишлик рәсимләр байқалған. Шир болса «һайванларниң падишаси», бүркүт болса «қушларниң падишаси», шуңлашқа Даниялға чүштә вәһий қилинған бу төрт һайван арисида бу мәхлуқ «әң шаһанә» һесаплиниду. Бу нусха Небоқаднәсар көргән һәйкәлниң «алтун беши»ниң тәңдиши болиду. Демәк, бу биринчи мәхлуқ Бабил империйәсини көрситиду.

Кейин бу һайванниң «**қанатлири сунуп, өзи адәмгә охшап қалди. У йөләп турғузулуп, икки пути йәргә дәсситип қоюлди, шуниң билән униңға адәмниңкидәк қәлб берилди**». Бу иш 3-бапта хатириләнгән Небоқаднәсарниң кәчүрмишлирини есимизгә кәлтүриду. Шу чағда униң тәкәббурлуғи түпәйлидин, бир пәриштә униң падишалиқ һоқуқлирини һәм инсаний әқлини униңдин мәһрум қилиш билән, у йәттә жил кала-қойдәк сиртта жүрүп от-чөп йегән еди. Нәтижидә униң қәлби кичик пеил қилинип у Худаға ибадәт қилишни үгәнди. Шүбһисизки, Бабил империйәси «инсанлаштурулған» еди. Муқәддәс китаптин башқа, тарихий хатиринамиләр мол материяллар билән испатлайдуки, Небоқаднәсарниң һөкүмранлиғиниң ахирқи басқучлирида бурунқидәк башқа дөләтләргә қаритилған «тажавузчилиқ урушлар» йоқ еди; буниң орнида, у күч-байлиқлирини йеңи қурулушларға мәркәзләштүргән. Даниял чүштики бу ғайипанә көрүнүшни көргәндә, униң қери дости Небоқаднәсар өлгили тоққуз жил болған еди. Небоқаднәсарниң нәвриси Бәлшазар тәхттә олтириватәтти, лекин униң һөкүмдарлиғи узун болмайтти, сәвәви бәлким өз бовиси қобул қилған «инсаний қәлб»ни у қобул қилған әмәс.

(ә) Иккинчи мәхлуқ — «бир тәрипи иккинчи бир тәрипидин егизлитилгән бир ейиқ» (5-айәт)

Даниял бу чүшидики иккинчи вә үчинчи мәхлуқниң мәнасини соримиди. Сәвәви бәлким у бу икки мәхлуқниң Небоқаднәсар көргән һәйкәлниң иккинчи һәм үчинчи қисмиға охшашлиғини көргән болуши мүмкин еди. Ейиқ болса башқа һайванларни өзиниң зор еғирлиғи вә күчи билән мәғлуп қилиду. Шуниңдәк Бабил империйәсиниң жиқилиши билән Парс империйәси үстүнлүккә чиққан. Уларниң үстүнлүги әвжигә чиққан вақтида, «Ксәрксис» исимлиқ падишаниң башчилиғида улар Гретсийәгә тажавуз қилди. Униң қошунида 2 миллион 500 миң әскәр бар еди. Һәқиқәтән бу бир «ейиқтәк» империйә еди.

Немишкә бу ейиқниң «**бир тәрипи иккинчи бир тәрипидин егиз**»? Парс империйәси әмәлийәттә икки бөләктин тәркип тапқан, биринчи бөлиги Медияларниң, иккинчи бөлиги Парсларниң еди. Авал Медиялар бөлиги күчлүк, андин Парслар бөлиги күчлүк болди. Шуңа Даниял бу ейиқниң «**бир тәрипи иккинчи бир тәрипидин егиз**»лигини

көрди (Медиялар болса һазир Түркийә, Иран вә Ирақта яшаватқан «Курд» миллитидур).

Әнди «үч қовурға»ниң мәнаси немә? Парс империйәсиниң раваж тепиши униң үч чоң падишалиғини, йәни Лидя, Бабил вә Мисирни гумран қилиши билән башланди. Бу үч падишалиқ дәл Даниял көргән һелиқи «**ейиқ чишлигән үч қовурға**»дур.

Лекин «**Бир аваз униңға: — Орнуңдин тур, гөшни йейишиңчә йәвал! — деди**». У бу үч падишалиқни гумран қилғандин кейин, Парс империйәси башқа нурғун жутларға бесип кирип ишғал қилди.

(б) Үчинчи мәхлуқ — «Дүмбисидә қушниңкидәк төрт қанити бар илпиз» (6-айәт)

Бу мәхлуқниңму төрт беши бар еди, «**униңға һакимлиқ һоқуқи берилди**». Шүбһисизки, бу «бүйүк Искәндәр» башқурған Гретсийә (Юнан) империйәсини көрситиду. Искәндәрниң қошунлири илпиздәк чақмақтәк сүръәт билән һәр жайларни бесивалди. Пәқәт 10 жил ичидә (миладийәдин илгири 334-323-жилларда) улар Гретсийәдин Мисирғичә, Оттура Асиядин өтүп Һиндистанғичә, Җоңгүниң чегаралириға созулған зиминни ишғал қилди. Дәрвәқә 6-айәттә дейилгән «**униңға һакимлиқ һоқуқи берилди**» дегини әмәлгә ашурулған. Оттура Асиядики кишиләр бүгүнгә қәдәр бу адәмниң 2300 жил илигирики тәсиридин бәзидә оғлиға «Искәндәр» дәп ат қойиду.

Бу мәхлуқниң төрт қанити, төрт беши бар еди. Искәндәр өлгәндин кейин униң төрт сәрдари өз ара соқушуп империйәни төрт бөләккә парчиливәткән

(в) Төртинчи мәхлуқ — «Интайин қорқунучлуқ, дәһшәтлик вә әҗайип күчлүк бир мәхлуқ» (7-айәт)

Бу мәхлуқни айрим бир ғайипанә аламәттә көргән болуши мүмкин. Бу һайванни Даниял тонуйдиған һеч қандақ һайванға охшатқили болмайтти. У «**интайин қорқунучлуқ, дәһшәтлик вә әҗайип күчлүк»** вә **«у йоған төмүр чишлири билән овни чайнап езип жутуп, қалдуғини путлири билән дәссәп-чәйләйтти. У алдинқи барлиқ мәхлуққа охшимайтти. Униң он мүңгүзи бар еди**».

Миладийәдин илгәрки 63-жили Рим империйәси Гретсийә империйәсидин үстүнлүккә чиқишқа башлиди, узун өтмәй Явропада вә Оттура Шәриқ зиминлирида һөкүм сүрди. Рим империйәсиниң өзидин илгәрки империйәләрдин чоң бир пәрқи бар еди. Башқа империйәләр ишғал қилған жут-зиминларни шу йәрлик бәгләр вә ақсақаллар арқилиқ башқурған еди. Амма римлиқлар болса өз милләт-жутидин болғанларни һәр йәрдики һөкүмдарлиққа орунлаштурди. Бу һөкүмдарлар йәрликниң әһвалини, өрп-адәтлирини чүшәнмигәчкә, нәтиҗидә наһайити дәһшәтлик, рәһимсиз һөкүмранлиқ жүргүзгән еди. Римниң қануни һәм җазалири дәһшәт рәһимсиз еди. Инсанға тонуш болған әң вәһший өлүм җазалиридин бирини, йәни «чапрас яғачқа миқлаш»ни иҗад қилғанлар дәл римлиқлар еди.

24-айәттә, мәхлуқниң он мүңгүзи, кәлгүсидики он падишалиққа вәкиллик қилиду, дәп чүшәндүрүлиду. Буларниң мәнаси һәйкәл путиниң он бармиғиниң мәнасиға охшаштур.

Амма мошу йәрдә йеңи бир хәвәрни көримиз: — мүңгүзләрниң арисидин «**Йәнә бир кичик мүңгүз өсүп чиқти. Бу кичик мүңгүз әслидә бар болған үч мүңгүзни юливәтти. Бу кичик мүңгүзниң адәмниңкидәк көзи вә чоң гәп қилидиған ағзи бар еди**».

8-, 9- һәм 11-баптин биз бу адәм тоғрилиқ көп нәрсиләрни үгинимиз. У болса «Мәсиһниң рәқиби», йәни ахир заманда Худаға қарши чиқидиған дәҗҗалдур. Инҗилда болса у тоғрилиқ йәнә бир хәвәр бизгә берилгәнки, у адәм өзини Худа дәп җакалап пүтүн дунияниң униңға ибадәт қилишини тәләп қилиду. Ундақ бир киши техи мәйданға кәлмиди, дейишниң һаҗити йоқ. Йәнә келип биз дегән ахир замандики «он падишалиқ» техи пәйда болмиди. Лекин улар мәйданға кәлгинидә, Худаниң Өз бәндилири тәйяр болуши керәк, чүнки бу киши: —

(1) авал «**үч падишани ағдуруп ташлайду**» (24-айәт), андин: —
(2) «**У һәммидин Алий Болғучи Худаға қарши күпүрлүк сөзләрни қилиду**» (25-айәт).
(3) «**У Худаниң муқәддәс бәндилирини һалсизландуриду**» — бәлким иқтисадий бесим вә зиянкәшлик билән.
(4) «**У календарни вә һейт-айәмләрни вә муқәддәс қанунларни өзгәртиветишни қәстләйду**» — Тәвраттин билимизки, йәр шариниң календар-пәсиллири инсанийәтниң мәнпәәти үчүн Худа тәрипидин бекитилгән. Бәлким у киши пәсилләрни һәм һазир ишлитидиған календаримизни яки бәлгүлигән вақит-саатни өзгәртмәкчи болуши мүмкин. Униңдин сирт, у «**һейт-айәмләрни вә муқәддәс қанунларни**»му өзгәртмәкчи болиду. «Һейт-айәмләр» мошу йәрдә бәлким Йәһудийларға Тәврат бекиткән муқәддәс һейтларни көрситиши мүмкин.
(5) «**Худаниң муқәддәс бәндилири «үч йерим вақит» (бир вақит, икки вақит, қошумчә йерим вақит) униң һөкүмранлиғиға тапшурулиду**» (25:7). 1260 күн давамида Худаниң бәндилири униң тәрипидин зор зиянкәшликкә учрайду.

Диққәт қилишимиз керәкки, бу ахирқи падишалиқ «**пүткүл дунияни жутуп, уни аяқ асти қилип, кукум-талқан қилиду**», «**У башқа һәр қандақ падишалиқларға охшимайду**». У пүтүн дунияни башқуридиған бир һакимийәт болиду.

Бу ахирқи падишалиқ тоғрилиқ алған хәвиримизни йәкүнлисәк: —

(1) У Гретсийә империйәсиниң орнини басиду;
(2) У һәйкәлниң «икки жута-пачиғи»дәк, икки қисимға бөлүниду;
(3) У кейинки дәвирләрдә парчә-парчә болуп кетиду, йәни падишалар һәм хәлиқләр арисидики демократийәдәк бир хил «һоқуқ үләштүрүлүш» билән башқурулиду;
(4) Бир «он падишалиқ» басқучи келиду. Бу асасән пүтүн дунияни башқуриду;
(5) Бу он падишалиқтин үчини «кичик мүңгүз» («Мәсиһниң рәқиби», дәҗҗал) ағдуриду;
(6) Дәҗҗал пүтүн дунияниң һакимийитини өз қолиға киргүзүп, барлиқ адәмниң униңға сәҗдә қилишини қаттиқ тәләп қилиду. Шуниң билән униңға сәҗдә қилмайдиған Худаниң Өз бәндилиригә қаттиқ зиянкәшлик қилиду. Лекин: —
(7) Даниял ахирида «**гоя Инсан Оғлиға охшаш бир затниң асмандики булутлар билән кәлгинини**» көрди. Бу зат Худаға йеқинлишип униңдин аләмни башқуридиған падишалиқни қобул қилиду. Шуниң билән «**һәр хил тилда сөзлишидиған қовмлар униң хизмитидә болсун дәп, сәлтәнәт, шөһрәт вә падишалиқ һоқуқи униңға берилди**» (13-14-айәт). «**Униң сәлтинити мәңгү солашмас сәлтәнәттур, униң падишалиғи мәңгү һалак қилинмас**».

Биздə қилчə гуман йоққи, бу зат Инжил бизгə тонуштурған Əйса Мəсиһдин башқа киши əмəстур. Мəсиһ Əйса Өз Өзини пат-пат «Инсаноғли» дəп атиған. Мəсилəн, Инжил «Луқа» 5:24, 6:5, 7:12, 9:22, 9:26, 9:38, 9:44, 9:56, 11:30, 12:8, 17:22-17:30, 18:8, 19:10, 21:27, 21:36, 22:22, 24:27, «Юһ.» 1:51 қатарлиқларни көрүң.

Йəни бир сир бар. 22-айəттə, «Инсан оғли» дегəн зат «**вақти келип, Худаниң муқəддəс бəндилири**» билəн бирлиги ениқ көрүниду. Бу һəқиқəтни Инжилдин убдан чүшинəлəймиз. Мəсиһ Əйсаниң «Өзигə хас бəндилири» билəн «бир роһ» екəнлиги, шундақла «Өзигə хас болған бəндилириниң жамаити», «Мəсиһниң тени» екəнлиги мошу йəрдə бешарəт қилиниду, кейин Инжилда ениқ ашкарилиниду.

(6) 8-бап
Қочқар билəн текə көрүнүши

Бу ғайипанə аламəт болса 7-баптикидин икки жил кейин көрситилгəн. Аламəтни көргəн йəр «Шушан қəлъəси» өз вақтида Даниялға нисбəтəн натонуш болуп, Бабилда анчə муһим жай əмəс еди. Лекин аламəттə вəһий қилинған бу икки империйə тəхткə чиққан вақитлирида, Шушан қəлъəси интайин муһим бир мəркəз болған.

Даниял авал «**икки мүңгүзи бар бир қочқар**»ни көрди. Униң өзи буниң немини билдүргəнлигидин жəзмəн гуман қилмайтти. Парслар өзлириниң «қоғдиғучи əрваһ»иниң бир қочқарниң шəклидə екəнлигигə ишəнди. Парс падишаси болса бешида қочқар мүңгүзлүк тажни кийəтти.

Парс империйəси болса икки миллəтниң һəмкарлишиши еди. Қочқарниң икки мүңгүзи шуларни билдүриду. «**Икки мүңгүзи бар бир қочқарниң чоң өстəң алдида турғанлиғини көрдүм. Униң Мүңгүзи егиз болуп, бир мүңгүз йəнə биридин егиз еди; егизрəк болған мүңгүз йəнə бирисидин кейинрəк өсүп чиққан еди**». Бу немини билдүриду? Жуқирида дегинимиздəк, Медияликлар авал күчлүкрəк миллəт еди. Кейин Парслар улардин үстүн турған. Кейинки империйəниң падишалириниң һəммиси Парс миллитидин еди.

Қочқар болса «**мүңгүзлири билəн ғəрип, шимал вə жəнуп тəрəплəргə өсүватқан еди**». Парс империйəси бу үч тəрəпкə кеңəйгəн. Уларниң барлиқ урушлири ғəлибилик еди. «**һеч қандақ һайван униңға тəң келəлмəйтти вə һеч ким һеч кимни униң чаңгилидин қутқузалмайтти**». Лекин шəрқий тəрəптə һеч қандақ урушларни қилмиди. У «**барғансери һəйвəтлик болуп кетиваттати**».

Мувəппəқийəтлəр арисида қочқар туюқсиз бир чоң аваричиликкə учрайду. Туюқсиз ғəрип тəрəптин бир «**көзгə көрүнəрлик чоң бир мүңгүзлүк**» бир текə униңға һужум қилиду. Униң чоң мүңгүзи Даниялниң диққитини тартти. Кейин Даниялға (21-айəттə) бу текиниң Гретсийəни билдүргəнлиги уқтурулди. Даниялниң дəвридə Гретсийə Оттура Деңиз бойидики көп «бəглик» болған əһмийəтсиз наһайити кичик бир дөлəт еди. Даниял униң Парс империйəсигə һужум қилғанлиғиға қарап чоқум бəк һəйран қалған болуши мүмкин.

Даниял көргəн бу ишлар ғайипанə аламəттин 180 жил кейин йүз бəргəн. Граникус дегəн дəрия бойида (бу көрүнүш бир дəрия бойида берилгəн), 21 яшлиқ жигит «Бүйүк

Искәндәр» интайин тез жүрүш қилидиған 35 миң кишилик қошунни йетәкләп, зор (бир нәччә йүз миң кишилик) бир Парс қошунини мағлуп қилди. Бу ғәлибидин кейин у Парс империйәсиниң һәйвисини пүтүнләй битчит қилди. Үчинчи басқуч, әйни вақиттики Парс империйәсини база қилған йеңи империйә Мисир, Ефиопийә, Һиндистан һәм һазирқи Өзбәкистанғичә созулатти. Лекин у көп һарақ ичкәнликтин 33 йешидила өлүп кәтти. Униң империйәсигә егә болуш үчүн сәрдарлиридин төрт киши өз ара жəң қилди. Нәтиҗидә, төрт сәрдарниң һәр бири өз алдиға империйәниң бир бөлигини идарә қилди.

Улардин бири «Силюқус» Сурийә һәм һазирқи Түркийәни идарә қилди. Униң әвлатлиридин Худаға қарита рәзил күпүрлүк сөзләйдиған, Худаниң мөмин бәндилиригә өч болған бир падиша чиқти. Униң исми «Антиоқус Епифанис» еди. Униң тәхттә олтарған вақти миладийәдин илгәрки 175-164-жиллар еди. У өзини Худа дәп жақалиди вә хәқләрниң униңға чоқунушини тәләп қилди. У Худаниң Йерусалимдики муқәддәс ибадәтханисида қилинип турған қурбанлиқларни әмәлдин қалдуруп, уларниң орнида қурбангаһ үстидә бир чошқини қурбанлиқ қилди. Муса арқилиқ берилгән муқәддәс қанунниң көчүрүлмисини сақлиған кишиләрни өлтүрүвәтти. Униң вәһимиси астида бәзи Йәһудийлар етиқадидин тенип йолдин езип жиқилди. Шуңа бу бешарәт униң тоғрилиқ: «**Бу төрт мүңгүзниң ичидики биридин йәнә бир мүңгүз өсүп чиқти. У кичик мүңгүз өсүп интайин һәйвәтлик болди, җәнуп, шәриқ тәрәпләргә вә «гөзәл зимин»ға** (йәни Пәләстингә) **қарап тәсир күчини кеңәйтти. У интайин һәйвәтлик болуп, һәтта самавий қошундикиләргә һуҗум қилғидәк дәриҗигә йәтти, самавий қошундикиләрдин вә юлтузлардин бир мунчисини йәргә ташлап, уларниң үстигә дәссиди**» (9-10-айәт).

11-айәт болса: — «**У толиму мәғрурлинип, һәтта самавий қошунниң Сәрдари билән тәң болмақчи болуп, ибадәтханида Сәрдарға атап күндилик қурбанлиқ сунушни әмәлдин қалдурди, һәмдә Сәрдарниң ибадәтханисидики «муқәддәс җай»ни вәйран қиливәтти**».

«**Самавий қошунниң Сәрдари**» дегән затниң ким екәнлиги беваситә дейилмигән. Бирақ Худаға атап «күндилик қурбанлиқ»ниң Униңғиму атап сунилидиғанлиғи ейтилиду. Биздә йәнә қилчә гуман йоқки, «самавий қошунниң Сәрдари» дегән зат дәл «Худаниң Сөз-Калами» болған Мәсиһ Өзидур.

Муқәддәс ибадәтханиниң бузулушиниң вә бу зиянкәшликниң «**гуна түпәйлидин**» екәнлиги бизгә дейилиду (12-айәт). Демәк, бәлким Өз хәлқиниң гуна қилғанлиқлиридин Худа бу яман ишларға йол қойиду.

Даниял өз хәлқи вә муқәддәс ибадәтханиниң бу зиянкәшликләр вә бузулушлар астида қанчә узун туридиғанлиғини сориғинида, униңға җававән: «**икки миң үч йүз кечә-күндүз давамлишиду**» (тәхминән 6 жил 4 ай) дәп җавап берилгән.

«Антиоқус Епифанис»ниң Йәһудийларни харлиғанлиғиниң миладийәдин илгәрки 171-жили башланғанлиғини билимиз, амма әшу жилдики қайси күндә екәнлигини топтоғра билмәймиз. Амма биз қурбангаһ үстигә қоюлған, Худани һақарәт қилған шу чошқиниң мөминләр тәрипидин елип ташланған күниниң Худаниң муқәддәс ибадәтханисиниң қайтидин пакланған күни екәнлигини, йәни дәл миладийәдин илгәрки 165-жили 25-Декабр екәнлигини билимиз. Бу күнниң алдидики күнләрни 2300 күн һесаплисақ, миладийәдин илгәрки 171-жил 9-Сентәбргә тоғра келиду. Ундақта бу күн зиянкәшликләрниң дәл башлиниш күни болған болиду. Шуңа бу қорқунучлуқ вә

жиркиничлик ишларниң һаман түгәйдиғанлиғи һәмдә түгәйдиған вақти алдин-ала ейтилған бу әҗайип бешарәт шу азаплиқ күнләрдә Худаниң Өз бәндилиригә нәқәдәр риғбәт вә нәқәдәр тәсәлли болған болуши керәк!

21-25-айәтләрдә, бу бешарәтләр Даниялға чүшәндүрүп берилди. Булардин бәзи тәпсилатларни биз жуқурида музакирә қилдуқ. Лекин 19-айәттә ишлитилгән ибарә толиму алаһидидур: —

«**Мән һазир саңа Худаниң ғәзиви кәлгән мәзгилдә кейинки ишларниң қандақ болидиғанлиғини көрситип берәй**».

«**Худаниң ғәзиви кәлгән мәзгил**» болса Даниял убдан билгәндәк, Худаниң ғәзиви йәр йүзидикиләргә төкүлидиған, ахир замандики күнләрни көрситиду. Шуңа пәриштә Даниялға йәнә: «**... Бу ғайипанә аламәт көп күнләр кейинки кәлгүси тоғрисидидур**» дәп бериду.

23-айәт: «**Бу падишалиқларниң ахирқи мәзгили**» бәлким Парс һәм Гретсийәниңла әмәс, бәлки илгири тилға елинған, Даниял көргән («ят әлләр»дин болған, Йәһудийларниң болмиған) «төрт падишалиқ»ниң ахирқи мәзгилини көрситиду. Чүнки (2- һәм 7-баптин көргинимиздәк) бу төрт падишалиқниң завал тепиши билән ахирқи заманға келимиз. Шу чағдила, «**асийлиқ қилғучиларниң гунайи тошиду**» (23-айәт) дегили болиду.

Жуқирида тилға елинған «Антиоқус Епифанис» дәл өзи келидиған дәҗҗалниң бир хил сайиси яки «образ-өрники» еди. 23-25-айәттә: — (толуқ беримиз)

«**... Толиму номуссиз, чигиш мәсилиләрни бир тәрәп қилалайдиған бир падиша мәйданға чиқиду. Униң күчи хелә зор болиду, лекин әмәлийәттә бу күч өзлүгидин чиқмайду; у мисли көрүлмигән вәйранчилиқни кәлтүрүп чиқириду. Униң ишлири җәзмән оңушлуқ болуп, немини халиса шуни қилалайду. У күчлүкләрни вә Худаниң муқәддәс мөмин хәлқини йоқитиду. Өз устатлиғи билән униң назарити астида һәр қандақ һейлә-микирлик хелә ронақ тапиду. У көңлидә тәкәббурлишип өзини чоң тутиду; башқиларниң өзлирини бехәтәр һес қилған вақтидин пайдилинип туюқсиз зәрб қилип нурғун кишиләрни һалак қилиду; у һәтта очуқтин очуқ «Әмирләрниң Әмри»гә қарши чиқиду. Лекин у ахирда инсанларниң қолисиз һалак қилиниду**».

Бу ишлар пәқәт «**асийлиқ қилғучиларниң гунайи тошқан**» (23-айәт) вақтида йүз бериду. Бу ибарә немини көрстиду? Муқәддәс китапниң толуқ тәлимлиригә асасән билимизки, Худа инсанға интайин сәвир-тақәтликтур. У һәр бир инсанни товва қилиш, шундақла униң кәчүрүмигә егә болуштики барлиқ пурсәткә еришсун дәп тақәтлик билән сақлайду. Бирақ дуния тарихида адәмләр шу дәриҗигә йетидуки, улар гуналири түпәйлидин көңли каттиқ болуп уларда товва қилишқиму имканийәт болмайду. Уларниң көңли қаттиқлишип: Худаға «меһир-шәпқитиңни халимаймән» дәйду. Бу болса «**асийлиқ қилғучиларниң гунайи тошқан**» вақтидур, йәни «**Худаниң ғәзиви кәлгән мәзгилдә кейинки ишлар**»ниң вақти болиду. Шу чағ «**Әмирниң Әмри**» (25-айәт), йәни Мәсиһ Әйса бу дунияға қайтип кәлгән вақит болиду. Дәҗҗал униңға қарши турсиму, у «**инсанларниң қолисиз** (демәк, беваситә Худа тәрипидин) **һалак қилиниду**».

(7) 9-бап
«Йәтмиш һәссә йәттә»

Мошу йәрдә биз «Даниял» қисминиң әң җәвһиригә һәм бәлким пүтүн Муқәддәс Китапниң әң улуқ бешарәтлиридин биригә келимиз. Чүнки пәқәт төрт айәт ичидила Йәһудий хәлқиға нисбәтән ахир заманларғичә дунияниң пүтүн тарихи ейтип берилиду. Әң муһими, Худа бу дунияға әвәтмәкчи болған Қутқазғучиси һәм кәлгүсидә аләмниң Падишаси болидиған Мәсиһниң «мәйданға чиқиш» вақтини алдин-ала ейтиду, шуниң билән бизни җәзмән униң ким екәнлигини билиш пурсити билән тәминләйду.

Даниял Тәвраттики «Йәрәмия пәйғәмбәр» қисмидин төвәндики йәрләрни оқуватқан еди: — «**Бу пүтүн йәр-зимин** (Пәләстин) **хараплишиду һәм хәқләрни қаттиқ чөчүтиду вә һәйранчилиқта қалдуриду; бу** (Пәләстин әтрапидики) **әлләр Бабил падишасиға йәтмиш жил қул болиду**» («Йәр.» 25:11)

«**Пәрвәрдигар мундақ дәйду: Йәтмиш жилдин кейин Мән силәрни йоқлап, әслидә силәргә бәргән бәрикәт вәдәмгә әмәл қилип, силәрни бу жутуңларға қайтуримән**». («Йәр.» 29:10)

Даниял миладийәдин илгәрки 605-жили Бабил тәрипидин әсиргә елинған. Аридин 67 жил өтүп, Парслиқ император Қорәш Бабил империйәсини ағдуруп, Дариус исимлиқ бирисини Бабилниң тәхтигә олтарғузуп падиша қилди. Әнди «йәтмиш жил»ниң тошушиғиму аз қалди. Йәрәмия һәм Йәшая пәйғәмбәрләр бешарәт қилғандәк, Исраиллар өз дөлитигә қайтиши билән, Худа Өз падишалиғини уларниң арисида бәрпа қиламду-йоқ? Һәзрити Ибраһимниң әвлатлири болған Йәһудийларға Худа бәргән нурғунлиған гөзәл вәдиләр әмәлгә ашуруларму? Раст, аламәттә көрүнгән (Худаниң падишалиғидин илгири болидиған) Гретсийәниң падишалиғи һәм төртинчи сирлиқ падишалиқ техи пәйда болмиди. Лекин Даниял пүтүн қәлби билән Худаниң падишалиғиға тәшна еди. У Худаға дуа билән издинишкә башлиди.

Даниял болса бир «реалист». Демәк, у өз өзини алдайдиған кишиләрдин әмәстур. Өз хәлқи 70 жил Бабилға сүргүн қилинған болсиму, улар техичә өзлириниң Бабил империйәсигә әсир қилинишидики сәвәпни тонуп йәтмигән еди. Әсли гуналиридин техичә айрилмиғанлиғини Даниял иқрар қилмай қалмайду. Амма Худа дегән Худа, Униң билән һәр қандақ ишниң мүмкинчилиги бар, шуңа у дуа қилишқа, өзиниң қериндашлириниң, шундақла ата-бовилириниң гуналирини иқрар қилишқа башлиди. У Худадин, уларниң көп гуналириға қаримай Өзиниң рәһим-шәпқитидин уларни кәчүрүм қилишини йелинди. У бәлким күн бойи дуа қилған болса керәк, чүнки у бизгә (21-айәт) униң чарчап кәткәнлигини уқтуриду.

Җәбраил — Худаниң улуқ хәвәрчиси униңға әвәтилди. У Даниял дуа қилишни башлиши биләнла өзиниң Худаниң буйруғини аңлиғанлиғини дәп бәрди. Амма буйруқ берилиш вақти билән Даниялға йетиш вақти арилиғида бир мәзгил бар еди. Җәбраилниң йолини җин-шәйтанниң тосувелиши билән у кечиктиму-қандақ? Биз билмәймиз. Ишқилип дуа қилиш муһим, Худаниң дуайимизни аңлиғанлиғини билип йәткичә дуа қиливериш наһайити муһим.

Җәбраил әпкәлгән хәвәр бәлким Даниял әслидә үмүт билән күткән җавапниң тәтүрисидур. У Худаниң падишалиғиниң балдур көрүнүшини, аз дегәндиму бу «70 жил»ниң ахирида пәйда болушини халайтти. Буниң орнида униңға: «**Худа тәрипидин**

«йәтмиш һәссә «йәттә вақит»» сениң хәлқиң билән муқәддәс шәһириң үстигә бекитилгән» дәп хәвәрләндүрүлди.

Амма «**йәтмиш һәссә йәттә**» дегән немә («вақит» дегән сөз әслидики ибраний тексттә йоқ еди)? Әлвәттә вақит болуш керәк, лекин қанчә вақит? Әслидә бу бапта Даниял Йәримия пәйғәмбәр дегән «йәтмиш жил» тоғрилиқ ойланған еди. Шуңа тәбиий һалда бу «вақит» жилни көситиши керәк. Ундақта Даниялниң Худаниң падишалиғиға тәшна болған дуасиға еришкән жавап, «йәтмиш жил» әмәс, бәлким «йәтмиш һәссә йәттә» жил еди. Худаниң қерип қалған бу мөмин бәндиси (бәлким 83-85 яшта) үчүн немидигән дәһшәтлик бир жавап-һә! Униң үстигә, бу «70 һәссә йәттә» техи башланмиған еди!

Бабиллиқлар һәм Парслиқлар ишлитидиған «вақит» яки жил 365/366 күнлүк әмәс еди, бәлки 360 күнлүк еди, йәни бир жил 12 ай, бир ай 30 күн еди. Улар һәр бир нәччә жилдин кейин бир 13-ай (кәбисә ай)ни қошуп, «қуяш жил»иға тоғрилайтти. Уларниң «вақти» яки «жили»ниң өзи 360 күн еди (охшаш вақит системисини «Яр.» 7:11, 8:3-4, «Дан.» 7:25, 12:7, «Вәһ.» 11:2-3, 12:6, 14, 13:5тин көргили болиду).

«**Худа тәрипидин «йәтмиш һәссә «йәттә вақит»» сениң хәлқиң билән муқәддәс шәһириң үстигә бекитилгән**».

Бу жүмлидә, «бекитилгән» дегән сөз, әслидә «кесим қилинған» дәп елинған. Буни чүшиниш үчүн 2-бап һәм 7-бапта дейилгән «Йәһудийлардин болмиған төрт империйә» тоғрилиқ ойлишимиз керәк. Шу баплардики бешарәтләрдә дунияниң пүтүн тарихи ахир заманғичә «Йәһудий әмәсләр»ниң нуқтисидин дәп берилгән еди. Бу пүтүн мәзгил Инжилда «ят әлләрниң вақти» дәп атилиду («Луқа» 21:24 вә «Луқа»дики «қошумчә сөз»ниму көрүң). Әнди бу вақитлардин «Йәһудийларниң тарихи» үчүн мәлум бир мәзгил, йәни «йәтмиш һәссә йәттә вақит»ни Худа «кесим қилған». Бу мәзгил ичидә алтә иш әмәлгә кәлтүрүлиду: — (24-айәт)

(1) «**итаәтсизликләрни тизгинләш**»
(2) «**гуналарни түгитиш**» (искәнжигә елиш, әсир қилиш)
(3) «**қәбиһлик үчүн кафарәт кәлтүрүш** (кәчүрүм қурбанлиқ қилиш)»
(4) «**мәңгүлүк һәққанийлиқни үстүн орунға қоюш**» — һәққанийлиққа толған йеңи бир дәвир мәйданға келиш.
(5) «**бу ғайипанә аламәт билән барлиқ пәйғәмбәрләрниң сөзлирини әмәлгә ашуруш**»
(6) «**муқәддәс ибадәтханидики «әң муқәддәс жай» йеңибаштин мәсиһлиниш** (муқәддәс қилиниш)».

Текстниң изаһатида дейилгәндәк, «муқәддәс қилиниш», Муса пәйғәмбәргә берилгән муқәддәс қанунға асасән, «пурақлиқ муқәддәс май» сүрүлүш билән қилиниду. Ибраний тилида бу сөз әслидә ««мәсиһ» қилиниш» дәп атилатти.

Бу «муқәддәс ибадәтхана» Даниялниң вақтида мәвжут болмиған бир ибадәтханини көрситиду. У Йерусалимда селинидиған, Әзакиял пәйғәмбәр бешарәт қилған һәм шундақла Даниялниң хәвири бар болған, бүгүнгә қәдәр техи қурулмиған бир ибадәтханини көрситиду.

«**Шуни билишиң вә чүшинишиң керәкки, Йерусалимни йеңибаштин әслигә кәлтүрүп бена қилиш буйруғи жакаланғандин тартип, Мәсиһ дегән әмир мәйданға чиққичә йәттә һәссә «йәттә вақит» қошулған атмиш икки һәссә «йәттә вақит» өтиду. Йерусалим шәһири йеңибаштин бена қилинип, мәйдан-кочилар вә сепил-истиһкам барлиққа кәлтүрүлиду, амма бу бисәрәмҗан күнләрдә болиду**» (25-айәт).

Парс императорлири Йерусалим тоғрисида җәмий болуп төрт ярлиқ чиқарди. Улар: —

(1) Қорәшниң ярлиғи. Миладийәдин илгәрки 539-жили, «муқәддәс ибадәтхана» қайтидин қурулуш үчүн (Тәврат, «Әзра» 1-бап, 1-4-айәт, «2Тар.» 26:22-23ни көрүң.
(2) Қорәшниң ярлиғиниң тәкрарлиниши, «ибадәтханини қайтидин қуруш» үчүн — (Тәврат, «Әзра» 6-бап, 1-12-айәтни көрүң).
(3) Һәзрити Әзраға чиқирилған ярлиқ — бу муқәддәс ибадәтханиға берилидиған тәминатлар, җүмлидин қурбанлиқ кала-қой, қурбанлиқ қилғучи «каһин»ларға берилидиған дарамәт, техиму көп кишиләрниң Пәләстингә қайтишиға йол қоюшни бекиткән ярлиқ еди (Тәврат, «Әзра» 7-бап, 11-26-айәтни көрүң).
(4) «Нәһ.» 2:7- вә 8-айәттә хатириләнгән Парс падишаси «Атарксәрксис»ниң һәзрити Нәһәмияға бәргән ярлиғи. «Йерусалим шәһирини қайтидин қуруш»ни ичигә алған ярлиқ пәқәт мошу бирла ярлиқтур. Оқурмәнләрниң өзи бу ярлиқ Җәбраил бешарәт қилған ярлиқ екәнлигини төвәндики тәпсилатлиридин көрәләйду: —

«**Мән** (Нәһәмия) **падишаға: —**
«**Әгәр падишаһимниң көңлигә мувапиқ көрүнсә, қуллири өзлириниң алдида илтипатқа еришкән болса, мени Йәһудийәгә әвәткән болсила, ата-бовилиримниң қәбирлири җайлашқан шәһәргә берип, уни яңливаштин қуруп чиқсам» — дедим.**
Падиша (шу чағда ханиш падишаниң йенида олтаратти) мәндин: «Сәпириңгә қанчилик вақит кетиду? Қачан қайтип келисән?» — дәп сориди. Шуниң билән падиша мени әвәтишни мувапиқ көрди; мәнму униңға қайтип келидиған бир вақитни бекиттим. Мән йәнә падишадин: «Алийлириға мувапиқ көрүнсә, маңа дәрияниң у қетидики валийларға мени таки Йәһудийәгә барғичә өткили қоюш тоғрилиқ ярлиқ хәтлирини пүтүп бәргән болсила; вә йәнә падишалиқ орманлиғиға қарайдиған Асафқа муқәддәс өйгә тәвә болған қәлъәниң дәрвазилири, шуниңдәк шәһәрниң сепили вә өзәм туридиған өйгә кетидиған лимларни ясашқа керәклик яғачларни маңа бериш тоғрилиқму бир ярлиқни пүтүп бәргән болсила» —— дедим. Худайимниң шәпқәтлик қоли үстүмдә болғачқа, падиша илтипат қилип буларниң һәммисини маңа бәрди». («Нәһ.» 2:5-8)

Бу ярлиқ болса «Артаксәрксисниң 20-жили, «Нисан» айда» чүширилди. «Нисан» ай, адәттә 3-ай әтрапида болиду. Падиша Артаксәрксис миладийәдин илгәрки 464-жили 2-айда тәхткә чиққан. Шуңа униң «20-жили, «Нисан» ай» (униң биринчи «толуқ жил»ини 1-жили дәп һесаплиғанда) миладийәдин илгәрки 444-жили 3-айниң 4-күни башланған. Бу күн болса бешарәтни «һесаплашниң башлиниш нуқтиси»дур.

Худа бекиткән вақит немишкә «йәттә һәссә «йәттә вақит» қошулған атмиш икки һәссә «йәттә вақит»» (әң ахирқи «йәттә» кейин тилға елинған) дәп бөлүнгән? Биринчи мәзгил, йәнә «йәттә һәссә йәттә» немини билдүриду? Бу мәзгил, йәни 360 x 7 x 7 = 17640 күн, («қуяш жили бойичә тәхминән 48 жил) Йерусалим йеңибаштин қурулидиған, чоң

аваричилик болидиған мәзгил болиду. Бешарәттә дейилгинидәк: «Йерусалим шәһири йеңибаштин бена қилинип, мәйдан-кочилар вә сепил-истиһкам барлиққа кәлтүрүлиду, амма бу бисәрәмжан күнләрдә болиду» (Нәһәмияға бәргән ярлиқта, «шәһәрниң сепили» алаһидә көрситилгән). Башқа бир җәһәттин ейтқанда, бу «7 йәттә» мәзгил, Тәвраттики әң ахирқи «Малаки пәйғәмбәр» дегән қисми билән түгәйду. Амма бекиткән «(62+7) йәттә вақит» мәзгили үзлүксиз давамлишиду.

Әгәр дегинимиздәк «бир вақит» 360 күн болса, «(62+7) йәттә вақит» 360 x 69 x 7 = 173880 күн болиду.

Миладийәдин илгәрки 444-жили 3-айниң 4-күнидин башлисақ, бу мәзгил бизни миладийәдин кейинки 33-жил 3-айниң 29-күнигә кәлтүриду. Бу күндә немә иш йүз бәрди? Төвәндә җавап беримиз.

Биз авал Инҗил «Луқа» 3-бап, 1-3-айәтни көрсәк: «**Рим императори Тибериюс Қәйсәрниң сәлтәнитиниң он бәшинчи жили... Худаниң сөз-калами чөлдә яшаватқан Зәкәрияниң оғли Йәһия пәйғәмбәргә кәлди»**.

«**Рим падишаси Тибериюсниң... 15-жили**» шүбһисизки, миладийәдин кейинки 28-жили 8-айниң 19-күнидин 29-жили 8-айниң 19-күнигичә болиду. Һәр бир тарихшунас бу нуқтиға қошулиду. Шуңа «Йәһия пәйғәмбәр», йәни «Йәһия чөмүлдүргүчи» бу мәзгил ичидә өзиниң Мәсиһ Әйсани тонуштуридиған алаһидә хизмитини башлиди. Инҗилниң бир нәччә йеридин билимизки, Мәсиһ Әйсаниң очуқ-ашкарә хизмити үч йерим жил еди һәм бу мәзгил униң Йәһия тәрипидин чөмүлдүрүлүши билән башланди.

Мәсиһниң «хизмәт мәзгили»ни қандақ үч йерим жил дәп билимиз? — Униң хизмәт мәзгилидә төрт қетим «пасха һейт»и (өтүп кетиш һейти) өткөзүлди (Инҗил «Юһанна, 2:12, 4:45, 6:4 һәм 12:1). Бу һейт һәр жили 3- яки 4-айда өткүзүлиду. Бу төрт һейтниң әң ахирқи қетимқисида, Мәсиһ Әйса чапрас яғачқа миқлинип өлтүрүлди. Мәсиһ Әйса Йәһия пәйғәмбәр билән учришиштин илгири, Йәһия пәйғәмбәр чөлдә мәлум вақитни тәлим бериш билән өткүзүши керәк еди. Мошу һәм башқа бир нәччә сәвәптин, Мәсиһ Әйсаниң Йәһия тәрипидин чөмүлдүрүлүши, шундақла қилидиған хизмити үчүн Муқәддәс Роһниң күч-қудритини қобул қилиши, миладийәдин кейинки 29-жили күз пәслидә болған еди, дәп қараймиз.

Буниңға үч йерим жил қошулса миладийәдин кейинки 33-жилидики «пасха һейти»ға тоғра келиду. Әнди миладийәдин кейинки 33-жили 3-айниң 29-күни зади немә иш йүз бәрди?

Шу күни төвәндики вақиә йүз бәрди: —

(«Юһ.» 12:12-15)

«**Әтиси, «өтүп кетиш һейти»** (пасха һейт)**ни өткүзүшкә кәлгән зор бир топ халайиқ Әйсаниң Йерусалимға келиватқанлиғини аңлап, қоллириға хорма шахлирини тутушқан һалда уни қарши алғили чиқишти вә: «Шүкүр-һосанна! Пәрвәрдигарниң намида Кәлгүчи, Исраилниң Падишасиға мубарәк болғай!» дәп вақиришти.**

Әйса бир тәхәйни тепип, униңға минди; худди муқәддәс язмиларда мундақ пүтүлгәндәк: —«Қорқма, и Зион қизи! Мана, Падишаһиң ешәк тәхийигә минип келиватиду!»

Йәнә Инжил, «Луқа», 19-бап, 28-44-айәтни көрүң. Төвәндә биз бу ахирқи айәтләрдин нәқил кәлтүримиз: —

«**Әнди Әйса Зәйтун теғидин чүшүш йолиға йеқинлашқинида, пүткүл мухлислар җамаити шатлинип, өз көзи билән көргән қудрәтлик мөҗизиләр үчүн авазини көтирип: «Пәрвәрдигарниң намида кәлгән падиша мубарәктур! Асманларда тинич-инақлиқ тикләнгәй, әршиәлада шан-шәрәп аян болғай!» дәп товлишип Худаға мәдһийә оқушқа башлиди.**

Лекин топниң ичидә бәзи пәрисийләр униңға: Әй устаз, мухлислириңға мошу гәплири үчүн тәнбиһ бәр! — дейишти...

— Бирақ у улақа җававән: Силәргә шуни ейтайки, болар җим турған болса, һәтта бу ташларму чуқан селишқан болатти, — деди.

Әнди у шәһәргә йеқинлишип уни көрүп, униң үчүн жиғлап мундақ деди:

— И Йерусалим! Сән бүгүн шу күнүңдә, тинич-аманлиғиңни елип кәлгән ишларни билсәң еди! Кашки, бу ишлар һазир көзлириңдин йошуруңдур. Чүнки шундақ күнләр бешиңға келидуки, дүшмәнлириң әтрапиңни қаша-истиһкам билән қоршап, сени қамап төрт тәрәптин қистайду. Улар сени вә сепилиңниң ичиңдики балилириңни йәр билән йәксән қилип, һәтта ташни ташниң үстидиму қалдурмайду; чүнки Худаниң сени йоқлиған пәйтини билип йәтмидиң».

Шуңа дәл бу күни, йәни Нәһәмияниң дуа қилиши билән Артаксәрксис пәрманни чүшәргән дәл 173 миң 880 күндин кейинки күндә, Әйса Исраилға уларниң вә шундақла дунияниң «Қутқазғучи-Мәсиһ»и һәм Исраилниң падишаси дәп җакаланди. Бу болса Җәбраил Даниял пәйғәмбәргә бәргән бешарәттики хәвәр еди:

«**Шуни билишиң вә чүшинишиң керәкки, Йерусалимни йеңибаштин әслигә кәлтүрүп бена қилиш буйруғи җакаланғандин тартип, Мәсиһ дегән әмир мәйданға чиққичә йәттә һәссә «йәттә вақит» қошулған атмиш икки һәссә «йәттә вақит» өтиду**».

Шу күни Мәсиһ Әйса «тәхәйгә минип» Йерусалимға кирип йәнә бир бешарәтни, йәни дәл Зәкәрия пәйғәмбәр бәргән бешарәтни әмәлгә ашурди. Шуңа Мәсиһ Әйсаниң ким екәнлиги тоғрилиқ һеч кимниң каллисида гуман болмиса керәк. У болса Худа бу дунияға әвәткән Қутқазғучи-Мәсиһ. Униңсиз гуналарниң һеч қандақ кәчүрүм қилиниши йоқ. Йәһудийлар шу күни уни толуқ қобул қилған болса, немидегән яхши болар еди-һә! Лекин улар қобул қилмиди. Мәсиһ Әйсаниң уларға дегәнлиригә йәнә диққәт қилиң: —«**Сән бүгүн шу күнүңдә, тинич-аманлиғиңни елип кәлгән ишларни билсәң еди! Кашки, бу ишлар һазир көзлириңдин йошуруңдур!**». Ғайәт зор бир топ адәмләр Уни қарши алғини билән, «пәрисийләр» дегән диний мәзһәпдикиләр һәм әмирләр ахирида Уни чәткә қақти. Кишиләр бүгүнму Уни чәткә қақмақта — немидегән паҗиәлик, чүнки улар Униң өзлиригә қандақ аман-хатирҗәмлик берәләйдиғанлиғини зади билмәйду. У Йерусалим үчүн жиғлиғандәк, бу кишиләр үчүнму жиғлиған болатти. Қәдирлик оқурмән достум, У сиз үчүн жиғлимисун!

Кейин йәнә немә ишлар келиду? Бешарәт давамлишиду: — (26-айәт)

«**Бу атмиш икки «йәттә вақит» мәзгили өткәндин кейин Мәсиһ үзүп ташлиниду** (өлтүрүлиду), **Униңда һеч нәрсә қалмайду**».

Қутқазғучи-Мәсиһ өлтүрүлиду! Бу толиму пажиәлик иштәк көрүнмәмду?! Худа қутқузуш мәхситидә әвәткән киши өлтүрүлди! Бирақ жиғлима, қәдирлик китапхан, бу вақиәниң өзи Һәммигә Қадир Худа тәрипидин пронланған еди. Мәсиһ Әйсаниң чапрас яғачқа миқлиниши, тәсадипийлиқтин әмәс, бәлки Худаниң улуқ планидиндур! Дәл бу дәһшәтлик иш арқилиқ Мәсиһ Әйса пүтүн инсанийәтниң Қутқазғучиси болуп чиқти. Чүнки У гунасиз болуп, пүтүн инсанийәтниң гуналирини өз үстигә алған. Шундақ қилип У сизгә вә маңа гуна түпәйлидин тегишлик болған жазани, һәр бир етиқат қилған кишигә нижат, мәңгүлүк һаят болсун дәп, У өзи қобул қилған. Даниялға берилгән бешарәттә дейилгәндәк, сиз вә мән үчүн «**мәңгүлүк һәққанийлиқ үстүн орунға қоюлған**» болиду — Мәсиһниң өлүми барлиққа кәлтүргән «мәңгүлүк һәққанийлиқ»қа еришәләймиз. Бу һәқиқәтән хуш хәвәрдур!

Бешарәтниң мошу йеридә, «70 һәссә йәттә вақит»ниң ичидики «69 (тәкисттә 7+62) һәссә йәттә вақит» билән «ахирқи йәттә вақит»ниң арилиғидики бир мәзгил вақит көрситилиду. Мәсиһ Әйса шу «62 «йәттә»»дин 5 күн өткәндин кейин чапрас яғачқа миқланди (бәзи алимлар бу мәзгилләрниң башлинишини сәл алдиға сүрүп һесаплиғини билән, бәрибир «62 «йәттә»дин кейин Мәсиһ «үзүп ташлиниду»). Һазир бешарәттики йәнә бир нәччә вақиәниң вақти Мәсиһниң өлүмигә әгишиду, һәм ахирқи «йәттә вақит» келиду: —

(йәнә 26-айәт) «**Кәлгүсидә болидиған әмирниң хәлқи бу шәһәр билән муқәддәс ибадәтханини гумран қилиду**».

Мәсиһ Әйса «Луқа» қисмида, 19-бап 43-44-айәттә агаһландурғандәк, римлиқлар келип Йерусалим шәһирини муһасирә қилди. Бу миладийәдин кейинки 66-жили еди. Бу муһасирә үч йерим жил давамлишип, интайин дәһшәтлик қирғинчилиқ һәм вәйранчилиқ билән аяқлашти. Мәсиһ Әйса «Луқа» 21-бап, 6-айәттә дегәндәк, ибадәтханида «**Шу күнләр келидуки, һәтта бир тал ташму таш үстидә қалдурулмай, һәммиси гумран қилиниду**». Даниялға берилгән бешарәттики «**Әмирниң хәлқи бу шәһәр билән муқәддәс ибадәтханини гумран қилиду**» дегән сөзигә йәнә диққәт қилиң. Гумран қилидиған «келидиған әмир» әмәс, бәлки униң хәлқи. Лекин улар дәрвәқә охшаш милләттин, йәни римлиқлардиндур. Миладийәдин кейинки 70-жили, римлиқлар Йерусалимға бесип кириши билән, сәрдар Титус муқәддәс ибадәтханиға (чирайлиқлиғи үчүн) һәм башқа бәзи чирайлиқ имарәтләргә тәгмәңлар дегән қаттиқ буйруқни әскәрлиригә чүшәргән еди. Бирақ әскәрләрниң қәһри шунчә қайнап кәткәнки, у уларни тизгинләлмиди. Улар ялқунлуқ мәшъәлләрни ибадәтханиға атти, нәтиҗидә ибадәтхана йәргә тәң дәриҗидә көйүп кәтти. Тамлириға қаплиған алтун ерип тамниң таш арачлириға еқип кирип кәтти. От өчкәндин кейин әскәрләр харапқа кирип алтунға қол селиш үчүн ибадәтханидики «**бир тал ташму таш үстидә қалдурулмай**» һәр бир ташни өрүвәтти. Мәсиһ Әйсаниң сөзлири, Җәбраилниң Даниялға дегәнлириму сөзмусөз әмәлгә ашурулди.

«69 йәттә» вақит һәм ахирқи «бир йәттә» вақитта ениқ бир арилиқ бар. Чүнки авал «Йерусалим йеңибаштин қурулиду» андин гумран қилиниду. Андин йәнә бир қетим қурулиду, чүнки ахирқи «йәттә»дә Йерусалим, шундақла ибадәтхана йәнила мәвҗут болиду.

«**Кәлгүсидә болидиған әмир**» — Мәсиһ әмәс, бәлки бир римлиқ яки 2- вә 7-бапта дейилгән «төртинчи падишалиқ»қа тәвә болған бир кишидур. У болса 7-бап 8-, 25-айәттә дейилгән киши һәм 8-бап, 23-25-айәттики кишидур.

«**Бу ақивәт кәлкүндәк бесип келиду**».

Муқәддәс китапта, «кәлкүн» изчил һалда қошунларниң бесип киришигә символ қилип ишлитилиду. Йерусалимниң миладийәдин кейинки 70-жилдики гумран қилинишидин кейин йәнә бир гумран қилиниши болиду. Йерусалим қайтидин қурулуп, бүгүнгә қәдәр бу ақивәткә тәйяр туриду.

«**Ахириғичә җәңләр давамлишиду**»

Худаниң бу дунияға җазаларни төкүш күнигичә Пәләстиндә уруш-җәңләр давамлишип келиду. Йерусалим дуниядики барлиқ шәһәр арисида «әң көп қетим муһасирә қилинған» шәһәрдур. Миладийәдин кейинки 70-жилдин башлап һазирғичә 30 қетимдин көпрәк муһасиригә елинған!

«**У йәрдә болидиған вәйранчилиқлар бекитилгәндур**» — бу җәңләр түпәйлидин Пәләстин узун вақитлар ичидә «вәйранчилиқ»та, йәни хараплиқта, мевисиз һаләттә туруп кәлгән. Йәһудийлар Исраилға 1948-жили қайтип кәлгәндин кейин әһвали бурунқидин яхширақ болди. Бирақ аз дегәндиму униңға йәнә бир әң ахирқи «вәйранчилиқ» қалиду.

Әң ахирқи «бир йәттә» (27-айәт)

«**У әмир Худаниң хәлқиниң көп қисми билән ахирқи бир «йәттә вақит»та бир достлуқ әһдинамини тәстиқлайду**»

«**Кәлгүсидә келидиған әмир**», йәни дәҗҗал Йәһудий хәлқи билән бир әһдинамә түзиду яки аллиқачан түзүлгән тәстиқлайду. Шүбһисизки, у Йәһудийларға өзигә бойсунуш шәрти билән тинич-аманлиқни вәдә қилиду. Хәлиқниң «**көп қисми**» униң билән әһдинамә түзиду. Демәк, «аз бир қисми» униң һейлә-микирлирини көрүп чиқип, рәт қилиду. Бу әһдинаминиң мөһлити «йәттә вақит», йәни йәттә жил (2520 күн) болиду. Бәлким дәҗҗал Йәһудийларға йеңи ибадәтхана бена қилишқа рухсәт қилиду. Миладийәдин кейинки 70-жилдин бери, Йәһудийларниң һеч қандақ ибадәтханиси йоқ еди. Бу 27-айәтниң кейинки қисмини әмәлгә ашуруш үчүн бир ибадәтхана болуши керәк.

«**Лекин бу «йәттә вақит»ниң йеримиға кәлгәндә, у ибадәтханидики қурбанлиқ вә ашлиқ һәдийәләрни сунушни әмәлдин қалдуриду**».

Үч йерим жилдин кейин, дәҗҗалниң әптибәшириси ашкарлиниду. У өзини Худаниң орниға қоюшни көзләйду. Йәһудийлар төртинчи қетим уларниң «қурбанлиқ түзүми»дин мәһрум қилиниду. Бу «Антиокус Епифанис» миладийәдин илгири 168-жили қилғандәк болиду. Бу пакит бизгә уқтуридуки, Йәһудийларниң қурбанлиқ түзүми вә бир ибадәтханиси болуши керәк (Инҗил «Вәһ.» 11:2ни көрүң).

«**У чағда вәйран қилғучи «жиркиничлик номуссизлиқ» муқәддәс ибадәтханиниң әң егиз җайиға қоюлиду**».

Дәҗҗал бир нәрсини (у нәрсиниң дәл немә екәнлиги бизгә уқтурулмиған) ибадәтханиниң үстигә қойиду. Мәйли қандақ нәрсә болсун, Худаниң һәм Худаниң Өз бәндилириниң нәзиридә у «**жиркиничлик номуссизлиқ**» болиду. Дәҗҗалниң мәхсити шүбһисизки, пүтүн дунияни бу муқәддәс жайға қойған «**жиркиничлик номуссизлиқ**»қа чоқундуруштин ибарәт. Ибраний тилида «**әң егиз жай**» дегән икки бислиқ сөз болуп, йәнә «тәсир тарқатқучи» дегән мәнаниму билдүриду, бәлким бу йәрдин «жиркиничлик номуссизлиқ»ниң тәсири пүтүн җаһанға тарқилиши мүмкин. Бу «**жиркиничлик номуссизлиқ**» «**вәйран қилғучи**» дәп сүпәтлиниду. 8-бап 25-айәттә аян қилинғандәк, дәҗҗал зор алдамчилиқлар билән нурғун кишини вәйран қилиду. Әң яман вәйранчилиқ болса Худадин айрилиш вә етиқатни йоқитиш болиду. Дәҗҗал Шәйтанниң сүритидә болуп униң вәкили сүпитидә кишиләрни алдап өзигә чоқундуруш йоли билән уларни Худадин айриветип, бу әң дәһшәтлик вәйранчилиқни елип бариду.

Бәлким мошу йәрдә дейишимизгә тоғра келидуки, пәйғәмбәрләр кәлгүсидә йеңи бир ибадәтхана қурулуп, қурбанлиқлар түзүми қайтидин орнитилиду, дәп алдин-ала ейтқан болсиму, бу ибадәтханини Йәһудийлар Мәсиһ Әйсаға ишәнмәй, униң пүтүн инсанниң гуналири үчүн қилған улуқ қурбанлиғидин хәвәрсиз һаләттә қуриду. Инҗилда аян қилинидуки, Мәсиһ Әйса гуналар үчүн чоң қурбанлиқ болғандин кейин, һәр қандақ һайван қурбанлиғи һазир пүтүнләй һаҗәтсиз. Ибадәтханиниң өзиму һаҗәтсиз, чүнки Инҗилға асасән, Худаниң Мәсиһини қобул қилған Өз бәндилири Униң улуқ муқәддәс ибадәтханиси болди. Шундақ болғини билән, кәлгүсидә Йәһудийлар қурған әшу ибадәтхана нурғун (толуқ чүшәнмигән) кишиләрниң нәзиридә «муқәддәс бир җай» дәп қарилиши мүмкин. Шуңа дәҗҗалниң уни булғиши, башқичә ишлитиши Худаниң нәзиридә наһайити еғир бир гуна һесаплиниду. Бирақ бу «**жиркиничлик номуссизлиқ»** пәқәт Худа аллибурун бекиткән вақитқичила давамлишалайду: —

«**Таки балаю-апәт, йәни Худа бекиткән күлпәт вәйран қилғучиниң бешиға яғдурулғичә** («жиркиничлик номуссизлиқ») **шу йәрдә туриду**».

Бу ишларни Худа аллибурун бекиткән. Худа уларға йол қойған ахирқи «йәттә вақит»ниң иккинчи йерими (1260 күн)дики азаплиқ мәзгилдин һалқип кәтмәйду. Дәҗҗал ағдурулуп гумран қилиниду.

24-айәттә дейилгинидәк, «йәттә вақит»ниң аяқлишиши билән, пәйғәмбәрләрниң һәммә бешарәтлири әмәлгә ашурулиду. Әйса Мәсиһ аләмниң тәхтигә олтириду, униңға һәр бир мәхлуқ тиз пүкүп Уни Рәб дәп етирап қилиду. Гуналириниң кәчүрүм қилиниши пәқәт Униңдин тепилиду. Қәдирлик китапханим, сиз Уни өзиңизниң Қутқазғучиңиз дәп тонамсиз? Худаға беқинип товва қилип Униң Әйса Мәсиһ арқилиқ болған кәчүрүмни қобул қилиң. Муқәддәс Роһниң қәлбиңиздә туруши биләнла болалайдиған «мәңгүлүк һәққанийлиқ» болған соғатни Униңдин дуа қилип сораң.

(8) 11-12-бап
Ахирқи ғайипанә көрүнүш вә бешарәтләр

Җәбраил Даниялға йәткүзгән бешарәтниң униңға болған тәсири қанчә чоңқур екәнлигини бизниң тәсәввур қилалишимиз тәс. Даниял тәшна болған Худаниң падишалиғини дәрһал келиду дейишниң орнида, Җәбраил униңға падишалиқниң келиши наһайити жирақ дәп уқтурди. Униң келиши аз дегәндә 490 жил, бәлким

униңдинму узундур. Униң: «Немишкә вақит шунчә узун?» дегән җиддий соали бар болуш мүмкин еди. У йәнила дуа қилип Худани издинишкә башлиди. Парс падишаси Қорәшниң биринчи жилида, Қорәш Йәһудийларни халиса өз жутиға қайтип, ибадәтханисини йеңибаштин қурушиға аллиқачан рухсәт беридиған пәрман чүшәргән еди.

Өз қериндашлириниң бу рухсәтнамигә болған инкаси чоқум Даниялни үмүтсизләндүрди. Чүнки пәқәт аз бир қисим қериндашлири Пәләстингә қайтти. Көп сандикилири Бабилдики турмушини нисбәтән раһәтлик дәп һесаплиди. Улар сода қилишқа киришти. Улар һәзрити Ибраһимға Худа вәдә қилған өз жутиға қайтип деханчилиқ қилишни халимиди. Буниңдин Даниял үмүтсизләнмәй қалмайду. Униң йеши 90дин артуқ болғачқа, у қайталмайтти. У қайтқан қериндашлири һәм көпрәк кишиләрниң уларға қошулуши үчүн дуа қиливатқан болса керәк. Уларниң кәлгүси қандақ болар? Уларниң кәлгүсиниң Җәбраил униңға бәргән ғайипанә аламәт билән қандақ мунасивити бар? Уларниң ибадәтханини һәм Йерусалим шәһирини йеңибаштин қуруш мәхситини у биләтти, лекин бу вәзипә бәк еғир болатти. Йәһудийларни яман көридиғанлар яки уларға ала көңүллүк қилидиғанлар (бүгүнки күндиму охшаш) аз әмәс еди. Әтраптики милләтләрдин бу ишқа қарши чиқидиғанлар чоқум көп болиду.

Даниялға вәһий қилинған әң ахирқи ғайипанә аламәт, шүбһисизки, униң бу ойлири вә дуалириға җавап сүпитидә болди. Бу аламәт йәнә бир қетим униң пүтүн вуҗудини зил-зилигә кәлтүрди. У аламәттә кейинки нәччә йүз жилларниң азап-оқубәтлирини, андин бу ишлардин кейин Җәбраил аллиқачан униңға көрсәткән әң ахирқи, шундақла бәк вәһимилик «йәттә жил»дики рәһимсиз зиянкәшликләр һәм жиркиничлик күпүрлүкларни ениқрақ, тәпсилийрақ һалда көрәләйдиған болди.

Биз һазир бу бешарәтләрни тәпсилий һалда көримиз вә уларниң әмәлгә ашурулушлири тоғрилиқ сөз қилмақчимиз. Шүбһисизки, бу бешарәтләрниң мәнаси аста-аста ашкарилинип, тәпсилий һалда әмәлгә ашурулуши әшу чағдики өз қериндашлириға чоңқур риғбәтләндүрүш болған болса керәк. Улар башқилар тәрипидин қаттиқ езилгән вә харланған болсиму, улар бу бешарәтләргә қарап өзлириниң Худаниң пүтүн дунияға қаратқан шу улуқ планиниң бир қисми екәнлигини билгән болса керәк. Җәмий болуп бу йәрдә 135 бешарәт бар. Уларниң көпинчиси Даниял вә Мәсиһ дунияға келишниң арилиғидики нәччә йүз жиллиқ мәзгилдә әмәлгә ашқан.

Биз 11-бап, 2-айәт билән башлаймиз.

Пәриштә (мошу айәттә пәриштә Җәбраил әмәс) униңға уқтурдики: — «**Парсқа йәнә үч падиша һөкүмранлиққа чиқиду**».

Бу үч падиша: —

1. «Бүйүк Қорәш» (миладийәдин илгәрки 539-530 жилларда тәхткә олтарған)
2. Камбисис — Қорәшниң оғли (миладийәдин илгәрки 530-522). (Камбисистин кейин бир мәзгил тәхтни таллишиш көриши болди) («Әзра» 4:6)
3. Дариус Хистаспис (I) (миладийәдин илгәрки 522-486)(«Әзра» 4:24)
4. «**Кейин төртинчи падиша чиқип, башқа падишалардинму көптин көп мал-дунияни топлайду; у мал-дуниялиридин қудрәт тепип, һәммә жутларни Гретсийәгә җәң қилишқа қозғайду**»

Бу падиша болса Ксерксис (бәзидә «Ахасуерус» дәпму атилиду — миладийәдин илгәрки 486-464/465). У еғир баж түзүми арқилиқ ғайәт зор байлиқларни топлиди. Әстәрни өз әмригә алған падишах бәлким мошу падиша еди.

Кейин у төрт жил ичидә наһайити чоң, йәни икки йерим миллион кишилик бир қошунни топлап мәшиқ қилдурди. Миладийәдин илгири 480-жили у «Термопилай» дегән йәрдә Гретсийәгә қаттиқ зәрбә бәрди. Лекин униң һуҗуми мәғлубийәт билән аяқлашти. Андин у өз қол астидикиләр тәрипиридин өлтүрүлди.

Шу чағдин башлап Парс империйәси заваллиққа йүзләнди. Мошуниң билән пәриштә Даниялға көрсәткән Парс падишалири түгәйду.

(3-айәт) «**Униңдин кейин йәнә бир күчлүк падиша мәйданға чиқиду. У зор падишалиқни идарә қилип, немини халиса шуни қилиду**».

Бу Гретсийә империйәсиниң биринчи падишаси «Бүйүк Искәндәр» (йәнә Александер дәпму атилиду) (миладийәдин илгәрки 331-323-жили).

«**У мәйданға чиқиду**» — демәк, һоқуқ һәм һәрбий күчи билән үстүнлүккә чиқиду. «**У зор падишалиқни идарә қилип, немини халиса шуни қилиду**» — Искәндәр ғәриптә Мисирғичә, шәриқтә Һиндистанғичә жүрүш қилиду, һеч немә уни тосалмайду, бирақ: —

(4-айәт) «**Лекин у һоқуқ жүргүзүватқинида, падишалиғи парчилинип асманниң төрт шамал тәрипигә бөлүнүп кетиду. Униң тәхтигә әвлатлири варислиқ қилалмайду, кейинки падишалиқ у һөкүм сүргән вақтидикидәк күчлүк болмайду; чүнки униң падишалиғи ағдурулуп, башқиларға бөлүниду**».

Миладийәдин илгәрки 323-жили Искәндәр қаттиқ мәс болуп өлди. Униң падишалиғи икки оғлиға қалдурулмай, төрт сәрдари арисида бөлүнди. Униң икки оғли һәм өгәй иниси өлтүрүлди. Амма униң төрт сәрдариниң һеч бириниң алған йәр-зимини униң алғиниға йәтмиди. Төрт сәрдари Трасийә, Македонийә-Гретсийә, Мисир вә Сурийәдин ибарәт төрт районни башқурди. Даниялға берилгән бешарәтләр пәқәт Мисир һәм Сурийә икки районниң падишалиғи тоғрилиқтур. Сәвәви бу икки падишалиқ башқа иккисидин чоң болупла қалмастин, бәлки бу икки падишалиқниң арилиғида болған «муқәддәс зимин», йәни Худаниң Өз бәндилири турған жут Пәләстин уларниң кейинки 150 жиллиқ өз ара җәңлиридин қаттиқ азап чәккән һәм нурғун тәсирләрни қобул қилған.

(5-айәт) «**Униңдики сәрдарларниң ичидин бири «җәнубий падиша» болуп күчийиду**».

Төвәндә, бешарәтләрдики «җәнубий падиша» болса, Искәндәр империйәсиниң төрт бөлигиниң «җәнубий қисми»ниң падишаси, йәни Мисирниң падишасини көрситиду. «Шималий падиша» болса төрт бөлигиниң шималий қисминиң, йәни Сурийә-Түркийә қисминиң падишасини көрситиду. Пәләстиндин қариғандиму бу икки бөләкни «җәнубий» һәм «шималий» дегили болиду.

Тунҗи «җәнубий падиша» «Питолими сотер» болди, у Искәндәрниң сәрдаридин Лагус исимлиқ бириниң оғли еди. Лагус андин униң оғли Питолими миладийәдин илгәрки 323-285-жилларда Мисирға һөкүм сүргән.

«**Лекин йәнә бир сәрдар униңдинму күчлүк болиду вә өзиниң техиму чоң падишалиғини сорайду**».

Бу киши «Селюқус И» (Селюқус Никанор) еди. У әслидә Питолиминиң сәрдари еди, Питолими Селюқус билән бирликтә Сурийәгә (миладийәдин илгәрки 312-жили) җәң қилди. Улар ғәлибә қилди. Миладийәдин илгәрки 306-жили Силюқус өзини «Сурийәниң

падишаси» дәп җакалап, Питолимигә қарши чиқти. У миладийәдин илгәрки 312-280-жилларда һөкүм сүрди. Кейинки жилларда у Питолимидин күчлүк болди. Униң падишалиғи Түркийәдин Һиндистанғичә созулди.

(6-айәт) «**Бир нәччә жил өткәндин кейин, җәнубий падиша шималий падиша билән иттипақ түзиду**».

5-айәт вә 6-айәт арилиғида 50-60 жил бар. Бу мәзгилдә шимал вә җәнуп арисида интайин қаттиқ җәң болди. Бу бешарәттә көрситилгән иттипақ миладийәдин илгәрки 252-жили түзүлгән. Җәнубий падиша болса «Питолими II» (Питолими Филадәлфус), шималий падиша «Антиоқус II» (Антиоқус Теос) еди.

«**Җәнубий падишаниң қизи шу иттипақни мустәһкәмләш үчүн шималий падишаниң йениға бариду**».

Питоломиниң қизи Бәрәнисниң Антиоқусқа ятлиқ болуши иттипақниң асаси еди. Питолими Антиоқусни әслидики аяли Лаодистин аҗришишқа мәҗбур қилип Бәрәнисни униңға ятлиқ қилди. Униң мәхсити, Бәрәнис арқилиқ (болупму оғуллуқ болса) шималий падишалиқни идарә қилмақчи еди, әлвәттә; у: «Нәврә оғлум шималий тәхткә олтарса маңа бәк пайдилиқ» дәп ойлатти.

Әслидә Лаодис Антиоқусқа икки оғул туғуп бәргән еди. Питолими Антиоқусқа бу икки оғлини варисликтин қалдурғузуп, Бәрәнис оғул туғса уни тәхткә олтарғузуш керәк дегән шәрт астида униң билән әһдә түзгән. Шундақ қилип Питолими: «Мән «җәнуп-шимал» оттурисидики өч-адаәвәтни түгәттим» дәп ойлиған болуши мумкин. Бирақ: —

«**Лекин кейин бу қиз еришкән һоқуқидин мәһрум болиду**». Тойдин 4 жил кейин Питолими өлди, Антиоқус Бәрәнисни талақ қилди.

«**Шималий падиша өзиму һоқуқини қолида туталмай, мәзмут туралмайду**» — Антиоқус қайтидин Лаодис билән той қилди. Бирақ Лаодис униңдин гуманлиниду һәм нәпрәтлиниду. Өзиниң икки оғли қайтидин «шаһзадә» дәп җакаланғандин кейин у Антиоқусни зәһәрләп өлтүрди. У өз оғли «Силюқус Каллиниқус» (Силюқус II)ни падиша дәп елан қилди.

«**Бу қиз вә уни елип кәлгәнләр, униң балиси һәм шу вақитларда уни қоллиғучиларниң һәммисигә сатқунлуқ қилиниду**» — Бәрәнисниң әһвали наһайити ечинишлик болди. Лаодис уни вә униң йеқидин туғулған оғлини һәм униңға һәмраһ болуш үчүн Сурийәгә кәлгән Мисир ордисидики хизмәткарлириниң һәммисини өлтүргүзивәтти. «Өз атиси» Питолими болса, балдур өлүп кәткән. Шундақ қилип түзгән иттипақ тезла йоққа чиқти

(7-айәт) «**Һалбуки, униң ата җәмәт туққинидин бири қошунниң һоқуқини қолиға елип падиша болуп, шималий падишаниң қорғаниға бесип кирип, уларға қарши һуҗум қилип чоң ғәлибә қилиду**».

Бу «ата җәмәт туққинидин бири» Бәрәнисниң иниси «Питолими III» (Питолими июгиртис) еди. У Мисирниң қошунини өзигә қайил қилғандин кейин Мисирниң падишаси болди. У һәдиси Бәрәнисни қутқузуш үчүн Сурийәгә бесип кирди. Амма кечиккән еди. Униң һәдиси аллибурун өлтүрүлгән. У Сурийәдики Тиҗлә дәриясиғичә болған нурғун қорғанларға бесип кирип вәйранчилиқ қилип Лаодисниму әсиргә елип өлтүрди.

(8-айәт) «**У уларниң илаһ-бутлири, қуйма мәбудлири вә бутханилиридики алтун-күмүчтин ясалған җам-қачиларни Мисирға елип кетиду. У бир нәччә жил шималий падишадин өзини нери қилиду**» — у наһайити көп олҗини, җүмлидин Сурийәниң бутлирини қолға чүширип Мисирға елип кәтти. У алған олҗа шунчә көп едики,

Мисирлиқлар уни «Июгиртис» (төһпикар) дәп атиди. У Сурийәгә қайта һуҗум қилмиди. Бирақ: —

(9-айәт) «**Шималий падиша җәнубий падишаниң зиминиға бесип кириду, лекин ахири өз жутиға чекиниду**» — Силюқус II қисас елип олҗини қайтурувалмақчи болуп Мисирға бесип кирди. Лекин у мәғлуп болуп қайтти.

(10-айәт) «**Шималий падишаниң шаһзадилири қозғилип, зор қошун тәшкилләйду. Шаһзадиләрдин бири кәлкүндәк келип җәнупқа бесип кириду. Кейин у йәнә җәң қилип, дүшмән қорғаниғичиму бесип кириду**» — униң икки оғли зор қошунни топлиди. Биринчи оғли Силюқус III (Силюқус Кирюнус) балдурла «кичик Асия» (һазирқи Түркийә) да җәңдә өлди. Иккинчи оғли «Бүйүк Антиоқус» (18 яшта) бир зор қошунни елип Мисирға бир нәччә қетим һуҗум қилди. Шундақ қилип у Сурийәниң зиминини Газа шәһиригичә кеңәйтти. Йәнә икки қетимлиқ нәтиҗисиз җәңдин кейин, миладийәдин илгәрки 217-жили йәнә һуҗум қилип, Мисирниң Рафия шәһиридики әң чоң қорғанни ишғал қилди. Шуниң билән у Пәләстинни асасән идарә қилған болди.

(11-айәт) «**Җәнубий падиша қаттиқ ғәзәптә қошун тартип җәңгә атлинип, шималий падишаға һуҗум қилиду. Шималий падиша зор бир қошунни җәңгә салиду, лекин униң шу зор қошуни мәғлуп болуп әсиргә елиниду**» — шу чағдики «җәнубий падиша» «Питолими IV» (Питолими Филопатер) еди. У әслидә кәйп-сапаға берилип кәткән еди, лекин Антиоқусниң һуҗумлириға ғәзәплинип, у қайтурма һуҗум қилди. Антиоқусниң армийиси қудрәтлик еди (62000 пиядә әскәр, 6000 атлиқ әскәр, 100 пили бар еди). Лекин улар мәғлуп болуп көпинчиси әсиргә елинди.

(12-айәт) «**Шу зор қошунниң әсиргә елиниши билән җәнубий падиша интайин мәғрурлиниду. У түмәнлигән адәмләрни йоқитиду, бирақ униң ғәлибиси узун давамлашмайду**» — бу чоң ғаливийәт түпәйлидин «Филопатер» бәк тәкәббурлишип кәтти. У бир түмәндин көп әскәрни өлтүрди, төрт түмән әскәрни әсиргә алди. Бирақ у қалған шималий қошунни қоғлашқа еринип, қайтип кәлди. У аяли билән сирлиқ һалда өлди, бәлким зәһәрләнгән болуши мүмкин.

(13-айәт) «**Чүнки шималий падиша жутиға қайтип, бурунқидинму көп вә күчлүк қошун тәшкилләйду. Бекитилгән жиллар тошқандин кейин у зор қудрәтлик қошунни көп тәминатлар билән қошуп башлап келиду**» — «Бүйүк Антиоқус» (Антиоқус III) башқидин қошунни топлиди. Миладийәдин илгәрки 212- вә 204-жили мәзгилидә у җәңни Һиндистанғичә һәм Каспий деңизғичә кеңәйтип зор күчкә егә болди. 201-жили у Мисирға иккинчи қетим һуҗум қилишқа башлиди. 14 жилдин кейинки үчинчи һуҗумида әслидики армийисидин зор болған, яхши қуралланған, мол тәҗрибилик армийиси билән Мисирға бесип кирди.

(14-айәт) «**У чағда нурғун кишиләр җәнубий падишаға қарши туруп униңға қарши қозғилаң көтириду. И Даниял —- сениң хәлқиң ичидики зораванлар мошу ғайипанә аламәттики бешарәтни әмәлгә ашурмақчи болуп, йоғанчилиқ қилиду, лекин улар мәғлуп болиду**» — бешарәттә дейилгинидәк, Мисир падишаси (һазир «Питолими V» (Питолими Епифанис»)ни қәстләйдиғанлар көп еди. У тәхткә чиққанда наһайити бир төрт яшлиқ бала еди. Македон падишаси билән Антиоқус йошурун план түзүп

Питолимиға һуҗум қилди. Пәләстиндики Йәһудийларму «Мустәқил болуш пурситимиз кәлди, Худаниң падишалиғини биз һазир өзимиз қуримиз» дәп, Тобиас исимлиқ бир кишиниң башчилиғида Антиоқус билән йошурун план түзүп Мисирға исиян көтәрди. Улар Йерусалимда турушлуқ Мисирдики қошунларға һуҗум қилип ғәлибә қилди. Лекин улар «мустәқил Пәләстин» муддиасиға йетәлмәй, пәқәтла Антиоқусниң һөкүмдарлиғиға өтти, халас. Миладийәдин илгәрки 199-жили Пәләстин пүтүнләй Антиоқусниң асарити астида болди.

(15-айәт) «**Шималий падиша потәй селип мустәһкәм шәһәрни муһасирә һуҗуми қилип бесивалиду. Җәнупдики күчләр, һәтта әң хил қошунларму бәрдашлиқ берәлмәйду, уларниң қаршилиқ қилғидәк күчи қалмайду**» — 198-жили Антиоқусниң қошунлири Мисирниң «Скопус» исимлиқ бир сәрдари тәрипидин чекиндүрүлди (Питолими (V) қошуниға башчилиқ қилишқа техи бәк кичиклик қилатти). Скопус Сурийәгә һуҗум қилди, лекин мәғлуп болуп «Зидон» дегән интайин мустәһкәм бир шәһәргә башпанаһ издәп кәлди. Антиоқус Зидонни муһасирә қилди, Скопус тән бәрди, Зидон ишғал қилинди. Мисир Скопусқа ярдәм бериш үчүн хил қошунлирини әвәтти, лекин уларниң һәммиси мәғлуп болди. Мисир һалсизлинип, пүтүнләй йеңилди.

(16-айәт) «**Шималдики таҗавузчи болса өзи халиғанчә иш қилиду, униңға һеч ким қаршилиқ қилалмайду. У «гөзәл зимин»ни ишғал қилиду; униң қолида уни вәйран қилғучи күч болиду**» — Антиоқус Мисирда халиғанчә иш қилди, Мисирни пүтүнләй бойсундурди. Шу чағдин башлап Рим империйәси тикләнгичә, Пәләстин «шималий падишалиқ»ниң аяқ астида қалди. Антиоқусқа ярдәм қилған Йәһудийлар қаттиқ пушайман-һәсрәттә қалди. Антиоқус Исраилни идарә қилип, үч жилдин кейин улардин баҗ елишқа башлиди.

(17-айәт) «**Шималий падиша бәл бағлап падишалиғидики барлиқ күчләрни сәпәрвәр қилип Мисирға йол алиду; у Мисир билән әһдә түзиду, әзи әһдидә турғандәк қилиду. Бирақ Мисирниң һакимийитини ағдуруш үчүн аяллириниң бир қизини Мисир падишасиға бериду. Лекин қизи атиси тәрәптә турмайду, уни қоллимайду**» — Антиоқус барғанчә күчийиватқан Рим империйәсиниң тәһдидини сезип, «Мисир билән иттипақ түзсәм мустәһкәмрәк болимән» дәп, Мисирға барди, у өзигә беқинған Мисирниң падишаси (йәнила Питолими V, йәни Питолими Филопатер еди) билән келишим түзмәкчи болди. Филопатерни қорқитиш үчүн у пүтүн қошунини елип кәлгән еди. Келишимниң шәртлирини адил көрситиш һәм Филопатерни өзигә қайил қилиш үчүн, Антиоқус өзиниң бу шәртлиригә риайә қилишқа тәйяр екәнлигини билдүрди. Бирақ Мисирниң әһвалини толуқ егиләш үчүн һәм беваситә идарә қилиш үчүн өзиниң Клеопатра исимлиқ қизини Питолимиға ятлиқ қилди. Ойлимиған йәрдин Клеопатра униң тәрипидә турмиди, бәлкиеригә садиқ болуп чиқти. Сурийә Римға қарши җәң башлиғинида, Рим Мисирдин ярдәмгә еришти.

(18-айәт) «**Кейин у деңиз бойидики жутларға һуҗум қилип, нурғун адәмләрни әсиргә алиду. Лекин ят бир сәрдар униң кишиләрни хар қилишлирини чәкләйду вә әксичә, униң бу харлашлирини өзигә яндуриду**» — Антиоқус 197-жили Мисирни бойсундурғандин кейин, у Рим империйәси идарә қилған «кичик Асия» (һазирқи Түркийә)ниң зиминлириға һуҗумға киришти. Миладийәдин илгәрки 197-жили у кичик Асияни, миладийәдин илгәрки 196-жили Тратсийәни һәм Гретсийәниң бир қисмини

(«деңиз бойидики жутлар»)ни ишғал қилип, Рим қошунлирини чекинишкә мәҗбур қилди. Бирақ Римниң Скипио исимлиқ бир сәрдари Термопилай (Антиоқуснiң өз базиси)да миладийәдин илгәрки 191-жили униң үстидин ғәлибә қилди. Миладийәдин илгәрки 190-жили Скипио уни йәнә мағлуп қилди.

Илгири Антиоқус Рим әвәткән әлчиләрни бәк харлиған еди, уларни «кичик Асия билән кариңлар болмисун» дәп мазақ қилған еди. Әнди әһвал униң әксичә болуп чиқип, миладийәдин илгәрки 188-жили Рим әлчилири уни харлиди. У уларниң қойған сүлһ шәртлирини қобул қилишқа, кичик Асияни уларға тапшурушқа мәҗбур болди.

(19-айәт) «**У өз жутидики қорғанларға чекинип келиду. Лекин ахирида у путлинип йоқилип кетиду**» — Римға беқиниш бир мағлубийәт болуп, у Сурийәгә қайтти. Бу иш Римниң Пәләстинни ишғал қилишиға тәйярлиқ роль ойниди. Антиоқус Римға тапшуруш керәк болған бажларни жиғиш үчүн бәзи даңлиқ бутханиларни булашқа киришти. Шундақ қилғанлиғидин у бәлким ғәзәпләнгән бир раһип тәрипидин миладийәдин илгәрки 187-жили өлтүрүлгән болуши мүмкин.

(20-айәт) «**Кейин униң орниға йәнә бир падиша тәхткә олтириду; у падишалиқниң әң шан-шәрәплик җайиға бир залим алваңбегини әвәтиду. Лекин у узун өтмәйла, малиманчилиқму болмай, җәңму болмай өлтүрүлиду**» — Бу айәттики «әң шан-шәрәплик җай» бәлким муқәддәс ибадәтханини көрситиши мүмкин. Антиоқусниң орниға олтарғини «Силюқус IV» (Силюқус Филопатер) еди. У «Хеләодорус» исимлиқ наһайити залим кишини Римға тегишлик болған бажларни жиғишқа әвәтти. Хеләодорус муқәддәс ибадәтханиға алван елиш үчүн кәлди. У Йәһудийлардин һәр жил 1000 талант (45 тонна) күмүч тәләп қилди. Бу наһайити еғир селиқ еди. Бу бажни тапшуруш вәзиписи ибадәтханидикиләргә қалдурулди.

Бирақ Силюқусниң жиллири атисиниңкигә йәтмиди. У пәқәт 11 жил тәхттә олтарди. У өзиниң залим алванчиси Хеләодорус тәрипидин зәһәрләп өлтүрүлди.

«Антиоқус IV » (Антиоқус Епифанис), йәни Силюқус IVниң иниси, шималий падиша болди. У наһайити залим һәм мәғрур падиша еди. Кейинки айәтләрдә, йәни 21-34-айәтләрдә бу падишаниң ишлири алдин-ала ейтилиду. 8-бап, 9-14 айәтләрму бу киши тоғрилиқ бешарәт бериду.

(21-айәт) «**Шуниңдин кейин пәс бир адәм униң орниға чиқип шималий падишалиқни алиду; амма падишалиқниң һөрмәт-шөһрити униңға һеч тәвә болмайду, дәп қарилиду; бәлки у хәлиқниң асайишлиқ пәйтидин пайдилинип, ялақчилиқ васитилири билән һакимийәтни тартивалиду».**

«**Пәс бир адәм**» — «Антиоқус IV » (Антиоқус Епифанис)ниң тәхтигә варислиқ арқилиқ әмәс, бәлки пәс йол билән еришкәнлигини тәкитләйду. Тәхткә варислиқ қилишқа тегишлик болған киши әслидә «Антиоқус» яки «Деметриус Сотер» еди. Улар иккисила Силюқус IVниң оғли еди. Миладийәдин илгири 175-жили, Антиоқус акиси Силюқусниң өлтүрүлгәнлигини аңлап шималий падишалиқниң пайтәхти антиоққа кәлди. Силюқусниң икки оғлидин бириниң тәхткә варислиқ қилишиға тоғра келәтти. Лекин Антиоқус өзини акамниң балисиниң һимайичисимән, дәвалди. У Пәргамумниң падишасиға хушамәт қилип, уни өзигә қайил қилип униң билән тәхткә еришиш сүйқәстини түзүп чиқти. У кичик Антиоқусни Андрониқус исимлиқ адәм арқилиқ өлтүргузди. Андин у «изини йоқитиш үчүн» Андрониқусни өлтүргузди

(22-айәт) «**Зиминиға кәлкүндәк бесип киргән күчләрни у һәм кәлкүндәк һуҗум**

қилип йоқитиду, шуниңдәк у һәттаки «Худаниң әһдисидә бекитилгән әмир»ниму йоқитиду» — Антиоқус IV Хеләодорус жиққан қошунни мәғлуп қилди һәм шуниң билән бир вақитта бу қалаймиқанчилиқтин пайдилинип Пәләстингә бесип киргән Мисирниң қошунининң һуҗумиға қаттиқ қайтурма зәрбә берип уларниму мәғлуп қилди.

Бу айәттики «**Худаниң әһдисидә бекитилгән әмир**» шүбһисизки, муқәддәс ибадәтханидики «баш каһин»ни (каһин дегән қурбанлиқ қилғучи хадим) көрситиду. Онияс исимлиқ киши баш каһин, шундақла бәк һәққаний киши еди. Антиоқус өзиниң адимини баш кайин қилиш үчүн уни өлтүргүзди.

(23-айәт) «**Шәртнамә түзүш арқилиқ у башқа жутларни алдайду; адәмлири кичик бир қошун болсиму, лекин униң күчи көпийип-көпийип, қудрәт тапиду**» — Мисирда Питолиминиң икки оғли Питолими VI (йәни Питолими Филоматер) һәм Питолими Июргетис арисида җедәл пәйда болди. Антиоқус Филоматерни өз мәнпәәтини көзләп қоллиди. Униң һәдиси Клеопатра «Мисир падишасиниң аниси» еди, лекин у уни қоллимиди.

Атиси Антиоқус III өлүши билән шималий падишалиқниң башқурған земини һәм қошуни азийип кәтти. Шуңа бешарәттә «**кичик бир қошун**» дейилиду.

(24-айәт) «**У халайиқниң асайишлиқ пәйтидин пайдилинип, әң бай өлкиләргә таҗавуз қилип кирип, атилири яки атилириниң атилири зади қилип бақмиған ишларни қилиду, йәни у олҗини, ғәниметләрни вә нурғун байлиқларни қол астидикилиригә үләштүрүп бериду; мәлум бир мәзгилгичә қорғанларғиму һуҗум қилиш қәстидә болиду**» — У Сурийәниң бай өлкилиридин һейлә-микир йоллири билән еғир баҗ-алванни алди. Бирақ алған пулни өзиниң әйш-ишрәтлик турмуши үчүн ишләтмиди, бәлки өзигә иттипақдашларни, қоллиғучиларни топлаш үчүн уларға үләштүрүп бәрди. Шундақ қилип у Мисирниң қорғанлириға һуҗум қилишни планлиди. «**Мәлум бир мәзгил**» — Худаниң униң һөкүм сүрүшигә йол қойған 12 жил вақтини көрситиду. Һазир бешарәтләр униң Мисирға қарши болған биринчи урушиға кәлди.

(25-айәт) «**У өз күчини ишқа селип чоң ғәйрәт билән қозғилип, зор қошунни башлап, җәнубий падишаға һуҗум қилиду. Җәнубий падишаму наһайити зор қудрәтлик бир қошун билән җәңгә атлиниду. Лекин җәнубий падиша хаинларниң йошурун сүйқәстигә учрап, мувәппәқийәт қазиналмайду**» — Антиоқус Мисирға қарши җәңгә маңди. Мисир падишаси Питолими VI (йәни Питолими Филоматер, Антиоқусниң нәврә иниси) униңға қайтурма һуҗум қилди. Униң авалқи мәхсити, Пәләстинниң зиминини Мисирниң қолиға қайтурувелиш еди. Бирақ Филоматер өз қошунининң ичидики хаинларниң йүз өрүши билән мәғлуп болуп әсиргә елинди (миладийәдин илгәрки 170-йил).

(26-айәт) «**Чүнки униң назу-немәтлирини йегәнләр уни жиқитиду. Униң қошуни һәммә йәргә тарқилиду; нурғунлири өлтүрүлиду**» — өзиниң мәслиһәтчилири өзигә йүз өриди. Униң қошуни интайин күчлүк болғини билән, үзүл-кесил тар мар қилинди.

(27-айәт) «**Кейин, бу икки падиша бир-бирини қәстлишип, яман нийәт билән бир дәстиханда тамақ йейишип, бир-биригә ялған гәп қилишиду; лекин бу ишлар һеч кимгә пайда йәткүзмәйду, чүнки бу ишларниң ахири пәқәт бәлгүләнгән вақиттила болиду**»

Питолими VI (Питолими Филоматер) әсиргә чүшкәндин кейин, униң иниси «Июргетис» Мисир пухралири тәрипидин падиша қилинип «Питолими VII» болди.

Антиоқус Епифанис болса әсиргә алған акиси Филопатергә ялғандин достлуқ билдүрүп, сени қайтидин Мисир тәхтигә олтарғузимән дәп униң билән һәмдәстихан болуп бир келишим түзди. Әмәлийәттә Филопатер униң ялған вәдилиригә ишәнмисиму, ишәнгәнгә салди. Уларниң аталмиш «иттипақи» мувәппәқийәтлик болмиди. Антиоқус уни Мисирдики чоң шәһәр «Мәмфис»ниң падишаси қилғини билән, кейинки җәңләрдә Антиоқусниң қошуни чекинишкә мәҗбур болди. Антиоқус Мисирдин чиққандин кейин, ака-ука иттипақ болуп бир «җүп һөкүмран» падишалиқта болди.

Бешарәттә дейилгәндәк, «**бу ишларниң ахири пәқәт бәлгүләнгән вақиттила болиду**» — демәк, «шималий падиша»ниң «җәнубий падишалиқ» үстидин пүтүнләй ғәлибә қилип идарә қилиши пәқәт ахирқи заманда болиду.

(28-айәт) «**Шималий падиша нурғун мал-мүлүкләрни елип өз жутиға қайтиду. У көңлидә (**Худаниң хәлқи билән түзгән**) муқәддәс әһдигә қарши туриду; шуниң билән у әһдигә қарши һәрикәтләрни қилип, андин өз жутиға қайтиду**»

Антиоқус Мисирни пүтүнләй ишғал қилмиғини билән, у көп олҗини қолиға чүшәрди. У Сурийәгә қайтти. Мисирға қаратқан плани үнүмсиз болғандин кейин, у диққитини Пәләстингә вә Йәһудийларға қаратти. У Исраилниң өзигә, шундақла уларниң Муса пәйғәмбәр арқилиқ қобул қилған муқәддәс қанунлириға һәм әһдисигә интайин өч болуп чиқти. Антиоқус барғансери өзини Худа дәп ишәнди, шуңлашқа у һәр бир кишидин өзигә чоқунушни қаттиқ тәләп қилди. Җасон исимлиқ бир Йәһудий (Антиоқус қәстләп өлтүргән баш каһинниң иниси) Антиоқусқа һәм у бекиткән баш каһинға қарши қозғилаң көтәрди. Бирақ Антиоқус бу исиянни рәһимсизлик билән бастуруп, муқәддәс ибадәтханидин нурғун қиммәтлик буюмларни булап Сурийәгә қайтти.

(29-айәт) «**Бәлгүләнгән вақитта шималий падиша йәнила җәнупқа таҗавуз қилиду**» — Миладийәдин илгәрки 168-жили Антиоқус Мисирдики Питолими ака-укиларниң иттипақ түзгәнлигини аңлап Филоматерниң өзигә йүз өрүгәнлигини билди. У үчинчи қетим тәйярлиқ қилип Мисирға җәң қилиш үчүн йолға чиқти.

«**Лекин бу қетимқи әһвал илгәркигә вә йәнә келип әң ахирқи қетимқисидики биләнму охшимайду**» — пәриштә бу қетимқи һуҗум өткәнки (йәни «йерим мувәппәқәтлик» олҗиғила еришкән, ахирида чекиндүрүлгән һуҗум)ға охшимайду вә ахирқи қетимқи (дәҗҗалниң ахирқи замандики һуҗуми, пүтүнләй ғәлибә қилидиған бир һуҗум)ғиму охшимайду дәп Даниялға уқтурди.

(30-айәт) «**Чүнки «Киттим» арилидин чиққан кемиләр һуҗум қилип келиду. Шуңа у дәрд-әләм билән чекиниду вә** (Худаниң Өз хәлқи билән түзгән) **муқәддәс әһдисигә қарап интайин ғәзәплиниду, униңға қарши халиғинини қилиду; шундақла чекинип янғанда муқәддәс әһдигә асийлиқ қилғучиларни әтиварлайду**».

«Киттим» һазирқи «Сепрус», оттура деңиздики арал, лекин бәзидә бу исим Исраилниң ғәрбидики дөләтләрниң умумий намини көрситиду. Рим империйәсиниң кемилири Киттим арилидин чиқип Антиоқусқа (Мисирға таҗавуз қилған вақтида) һуҗум қилди. Рим әлчиси Антиоқусниң йолини тосуп, уни дәрһал Мисирдин чекин, болмиса Рим саңа қаттиқ һуҗум қилиду дәп буйруди. Антиоқус ғәзивини аранла бесип чекинди. У аччиғини Йәһудийлардин чиқармақчи болуп, Пәләстиндә у йәр-бу йәрни халиғанчә булап-талап бузғунчилиқ қилди. У өзи орнатқан «баш каһин» Мәнәлаус исимлиқ киши һәм уни қоллиған бир мәзһәп билән иттипақлашти. Бу мәзһәп «Грецийәләштүргүчиләр» дәп аталған — чүнки у (Муса пәйғәмбәр арқилиқ берилгән) муқәддәс қанун вә әһдини ташлап,

Гретсийәниң өрп-адәтлири, жүмлидин бутпәрәсликни Йәһудий қериндашларға өзәңларниңки қилиңлар дәп дәвәт қилмақта еди.

(31-айәт) «**Униң тәрипидә турған бир нәччә күчләр қорған болған муқәддәс ибадәтханини булғайду, «һәр күндилик қурбанлиқ»ни әмәлдин қалдуриду вә «вәйран қилғучи жиркиничлик номуссизлиқ»ни униң орниға қойиду**» — Антиоқус «Гретсийәләштүргүчиләр» билән һәмкарлишип ибадәтханидики «шабат күнидә» (шәнбә күни, йәни Йәһудийларниң муқәддәс күни)дә қурбангаһ үстигә бир чошқини қурбанлиқ сүпитидә сунди. У Муқәддәс Китапни (Тәврат, Зәбур) оқушни яки униңға егә болушни мәнъий қилди (ким шундақ қилса өлтүрүләтти). У ибадәтханиниң «муқәддәс жайи»ға йоған бир мәбудни қоюп, Йәһудийларни униңға чоқунушқа буйруди. У уларниң шәнбә күнидә дәм елишини мәнъий қилди. Грек әскәрлири муқәддәс ибадәтханида паһишә аяллар билән биллә болди. Бешарәттики бу ишларни баян қилидиған ибарә «вәйран қилғучи жиркиничлик номуссизлиқ», дәҗҗалниң муқәддәс ибадәтханида қилидиған ишини баян қилған 9-бап 27-айәттики ибаригә охшаштур. Шундақ болғанда, бизгә дәҗҗал кәлгүсидә муқәддәс ибадәтханиға қойидиған «жиркиничлик номуссизлиқ» дегән ишниң қандақ екәнлигини бир жип учи билән тәминләйду. 8-баптики вә 9-баптики дәҗҗал тоғрилиқ бешарәтләргә асасән ахир заманда дәҗҗал қилидиған ишлар «Антиоқус Епифанис» қилған ишларға бәк охшап кетиши мүмкин.

(32-айәт) «**У муқәддәс әһдигә хаинлиқ қилғучиларни хушамәт-һейлигәрлик билән чирикләштүриду; лекин өз Худасини дост тутқучи хәлиқ болса қәйсәрлик билән һәрикәт қилиду**» — Антиоқус бутпәрәслик йолини тутқан Йәһудийларни қоллап өстүрди һәм шундақ қилип Йәһудийлар арисиға һәр хил аразларни туғдурди.

Шундақтиму «Маккабийлар» дегән бир жәмәт батурлуқ билән «тухумни ташқа урған»дәк исиян көтәрди. Ойлимиған йәрдин улар Антиоқусниң уларни бастурмақчи болған һәр бир қошунини үзүл-кесил мәғлуп қилди.

(33-айәт) «**Хәлиқ ичидики ақиллар нурғун қериндашлириға тәлим йәткүзиду; лекин бир нәччә күнләр уларниң бәзилири қиличта жиқилиду, отта көйдүрүлүп өлтүрүлиду, зинданға чүшиду яки булаң-талаңға учрайду**» — хәлиқ арисидики бир түркүм Худадин әймингән кишиләр (улар «Хасидимлар» дәп аталған) Антиоқусниң тәһдидлиригә қаримай йошурун «Муқәддәс Китапларни оқуш курслири»ни ачти. Бу «Хасидим»лар етиқади түпәйлидин зор қистаңда қалди. Бәзилири өлтүрүлди. Мәсилән, Елийезар исимлиқ бириси чошқа гөшини йейишни рәт қилғанлиғи үчүн өлтүрүлди; йәнә, бир ихласмән тул хотунниң йәттә оғли һәр хил қийин-қистаққа елинди, жүмлидин отқа ташлап өлтүрүлди, андин у хотунму өлтүрүлди.

(34-айәт) «**Жиқилған вақитлирида, Худаниң хәлқи азғинә ярдәмгә егә болиду. Амма нурғун кишләр уларниң қатириға хушамәт-һейлигәрлик билән соқунуп кириду**» — бәзи Хасидимлар бу қаттиқ бесим астида «жиқилди». Демәк, етиқадидин айрилди. Бирақ «Маккабийлар» ахирида уларға ярдәм қолини сунди. Ярдәм гәрчә «**азғинә**» болсиму, шүбһисизки, уларға наһайити зор илһам болди. Бәзи «Гретсийәләштүргүчиләр» ялғандин «Маккабийлар»ниң ичигә соқунуп кириваалди. Уларниң мәхсити бу һәрикәтни роһий җәһәттин аҗизлаштуруш еди. Нәтиҗидә, Маккабийлар җәмәтидики оғуллар һәм нәврә оғулларниң һеч қайсиси ата-бовилириниң изини басмиди. Уларниң һәммиси «Гретсийәләштүргүчиләр» болуп чиқти.

(35-айәт) «**Бәзи ақиллар жиқилиду. Лекин уларниң жиқилиши өзлириниң синилиши, тавлиниш-тазилиниши, қиямәт күнигичә паклиниши үчүндур. Чүнки ахирәт Худа бәлгүлигән вақиттила келиду**» — мошу йәрдә, биз Худаниң зиянкәшликкә бәзидә йол қоюштики мәлум мәхситини көрәләймиз. Синақлар, шундақла аздурушқа учрайдиған әһваллар бизгә өзимизниң ажизлиғимизни, гуналиримизни ениқ көрситип бериду. Шундақ қилип улар бизгә товва қилип, Худадин кәчүрүм издәш пурсити билән тәминләп, бизни Худаниң алдида сап диллиқ турмуш өткүзүшкә йетәкләйду.

«Антиоқус Епифанис» бу бешарәтләрни 35-айәткичә әмәлгә ашурди. Бирақ «**ахирәт Худа бәлгүлигән вақиттила келиду**» дегән бешарәт ахир замандики «шималий падишаси, йәни дәжжални көрситиду. Шуңа, бешарәтләр мошу йәрдә миладийәдин илгәрки 2-әсирдин беваситә ахир заманға атлап өтиду. Әмисә дәжжал чоқум Сурийә яки шу әтраптики жутларниң бирини өз базиси қилиши керәк.

Дәжжал Антиоқусниң күпүрлүк изини бесип, шуниңдәк өзини «Худа» дәп атап, ибадәтханида бир «жиркиничлик номуссизлиқ» бәрпа қилип, хәқләрни өзигә чоқунушни қаттиқ тәләп қилиду.

(36-айәт) «**Шималий падиша өз мәйличә қиливериду; у тәкәббурлишип, өзини һәр қандақ илаһлардинму улуқлап үстүн қоюп, һәтта һәммә Илаһларниң илаһи болғучиға әжайип күпүрлүк сөз қилиду; таки Худаниң ғәзиви толуқ төкүлгән күнигичә у давамлиқ зор ронақ тапиду. Чүнки Худаниң бекиткини әмәлгә ашмай қалмайду**» — бу падиша (дәжжал) өзини Худа дәп жакалайду (Инжил, «Тесалоникилиқларға (2)» 2-бап, «Вәһий» 13-бапни көрүң). У Худаға қарши күпүрлүк сөз қилиду («Дан.» 7:25ни көрүң). Униң ронақ тепиши пәқәтла Худа униңға бекиткән вақитқичә, йәни ахирқи «йәттә вақит»ниң ахирқи йеримидики 1260-күнигичә болиду. Әшу 1260 күн «**Худаниң ғәзиви толуқ төкүлгән**» күнләр болиду (Худаниң ғәзиви 1260-күнигә йеқинлашқансери өрләйду).

(37-айәт) «**Бу падиша ата-бовилири чоқунған илаһларғиму писәнт қилмайду, аяллларғиму һеч қандақ һәвәс қилмайду. Әмәлийәттә у һәр қандақ илаһни һөрмәтлимәйду, чүнки у өзини һәр қандақ илаһтин улуқ дәп қарайду**» — Дәжжал йеңи бир бутпәрәс түзүмни орнитиду. «**Аяллларғиму һеч қандақ һәвәс қилмайду**» — у «инсандәк» вә лекин «инсан әмәстәк» туриду. У өзини һәммидин үстүн қойиду.

Бәзи алимлар бу сөзгә қарап дәжжал бәччиваз болиду, дәп қарайду.

(38-айәт) «**Буларниң орнида у «күчләр илаһи»ни һөрмәтләйду; униң ата-бовилириму әзәлдин чоқунмиған бу илаһни болса у алтун, күмүч, якут вә башқа қиммәтлик соғатларни тәғдим қилип һөрмәтләйду**» — у «күчкә чоқуниду». Чоқунидиған «күчләр илаһи» чоқум Шәйтанниң өзидур. Униң тутидиған принсипи шүбһисизки, «һоқуқ һәқтур» болиду.

(39-айәт) «**У әң мустәһкәм қорғанларни шундақ бир ғәйрий илаһқа тайинип егиләйду. Кимки униң һөкүмранлиғиға бекинса, у шуларға шәрәплик мәнсәп бериду, уларни көпчиликни башқуридиған қилиду вә инъам сүпитидә йәр-зиминни тәқсим қилип бериду**» — Дәжжал Шәйтанниң күчигә тайинип «тәбиәттин ташқири» мөжизиләрни яритип нурғун адәмләрни алдап зор күчкә егә болиду. Униңдин сирт у һоқуқ-мәнпәәтләрни үләштүрүп кишиләрниң көзини торлаштуруп қойиду.

Һазир дәжжалниң урушлириға кәлдуқ. Муқәддәс китап бизгә уқтуридуки, ахир замандики «йәттә вақит» ичидә аз дегәндиму үч чоң уруш болиду, шу җәңләрдин иккиси дуния бойичә болиду.

(40-айәт) «**Ахир заман кәлгәндә, җәнубий падиша әскәр чиқирип униңға һуҗум қилиду. Шималий падиша җәң һарвулири, атлиқ әскәрләр вә нурғун кемиләр билән қуюндәк униңға қайтурма зәрбә бериду. У барлиқ жутларға таҗавуз қилип, кәлкүндәк тешип кәң йәр-зиминларни басиду**»

«**Ахир заман кәлгәндә**» дегән сөзләр йәнила бизгә әскәртидуки, 36-айәттин башлап бешарәтләр ахир заманни көрситиду. Бу 29-айәттики сөзләр билән бағлиқ. 29-айәт Антиоқусниң Мисирға әң ахирқи һуҗуми тоғрилиқтур. Бу 40-айәт болса дәҗҗалниң Мисирға һуҗум қилиши, йәни 29-айәттики «әң ахирқи» һуҗум тоғрилиқтур. 40-айәт бәлким дәҗҗалниң дунияви һоқуққа чиқишниң башлинишини чүшәндүрүп бериду. Униң асасий қарарғаһи (базиси) Сурийә яки Сурийә әтрапида болиду, шуңа уни «шималий падиша» дейишкә болиду. Шу чағда Мисирдиму бир күчлүк һөкүмранлиқ бәрпа қилиниши мумкин, болмиса «җәнубий падиша» мәвҗут болмай қалиду. Дәҗҗалниң Мисир үстидин қилидиған ғәлибиси у йәрдин пүтүн дунияға кеңийду. У һәр бир жутни дегидәк бесип, «дунияниң һакиммутләқ падишаси» болиду.

Айәттики «**җәң һарвулири, атлиқ җәңчиләр**» һазирқи замандики айрупиланлар, танкиларни көрситиши мумкин, бирақ бу айәттики ибариләр йәнә ахир заманға кәлгәндә, кона уруш усуллири қайтидин ишлитилидиғанлиғини көрситишиму мумкин. Бир қетимлиқ «үчинчи дуния уруши» яки тәбиий балаю-апәт асанла дунияниң барлиқ нефит завутлири һәм радио-телефон системилирини бирақла йоқиталайду. Йәр шариниң атмосферисида өзгириш йүз бәрсә радио алақиси үнүмсиз болуп қалиду.

(41-айәт) «**У һәтта «гөзәл зимин»ға бесип кириду; нурғун әлләр аздурулуп жиқитилиду. Лекин булар, йәни Едомлар, Моаблар вә Аммонларниң чоңлири униң қолидин қутулуп қалиду**». У Исраил (Пәләстин)ға таҗавуз қилип уни ишғал қилиду. Бу «йәттә жил»ниң оттуриси болуши керәк. У Йәһудийлар билән һелиқи «йәттә жиллиқ бир әһдә» түзгәндин кейин, улар алдам халтиға чүшкән болиду. У бу вақитта уларни әшу «жиркиничлик номусизлиқ»ни қобул қилишқа мәҗбур қилиду (Инҗил, «Вәһ.» 11:1-2-айәттә бу вақит «**йәттә жилниң оттуриси**» дейилгән. Шуни көрүң).

Пүтүн дуния униң асарити астиға чүшиду. Бу айәт бойичә, пәқәт «**Едомлар, Моаблар вә Аммонниң чоңлири**» бехәтәр қалиду. Бу үч милләт һазирқи әһвал бойичә болғанда иорданийә дегән дөләтниң тәвәсидә болиду. иорданийәгә қачидиған кишиләр бәлким бехәтәр қалиду.

(42-айәт) «**Шималий падиша барлиқ дөләтләргә қолини созиду, Мисир зиминиму қечип қутулалмайду**» «Даниял» 7-бапта, Дәҗҗал «он падишалиқ»ни өз қолиға алиду, дейилиду. Бу җәриян униң улардин үч падишалиқни бастуруши билән башлиниду, дәпму уқтурулиду. Төвәндики 42- һәм 43-айәтләрдә, үч падишалиқ — йәни Мисир, Ливийә вә Ефиопийә тилға елиниду. Булар «авалқи үч падишалиқ»му?

(43-айәт) «**У Мисирниң алтун-күмүч байлиқлири вә башқа қиммәт баһалиқ буюмлирини талан-тараҗ қилиду. Ливийәликләр вә Ефиопийиликлар униңға бойсунуп әгишиду**» — қариғанда Африқа дәҗҗалға авал әгишиду.

(44-айәт) «**Кейин шәриқ вә шималдин кәлгән шәпиләр уни алақзадә қилиду. У техиму дәрғәзәп болуп нурғун кишини қирғинчилиқ қилип өлтүримән дәп җәң қозғайду**» — бу «шәриқ вә шималдин» келидиған тәһдидләр Җоңгу вә Русийәдин

келәмду? Ишқилип нәдин келишидин қәтъийнәзәр, у дәһшәтлик қирғинчилиқ билән уларни йоқитип ғәлибә қилиду.

(45-айәт) «**Вә деңизларниң оттурисида, көркәм муқәддәс тағ тәрипигә орда чедирлирини тикиду. Лекин униң әҗили шу йәрдә тошиду вә һеч ким уни қутқузмайду**» — қариғанда у Йерусалимни униң чоң карарғаһи (базиси) қилиду. «Көркәм муқәддәс тағ» Йерусалим қурулған «Зион теғи»ни көрситиду. «Деңизларниң оттурисида» бәлким «Өлүк Деңиз» вә «Оттура Деңиз» оттурисини көрситиду. Инҗил, «Вәһ.» 11:1-2-айәткә асасән, дәҗҗал ибадәтханиниң сиртқи һойлисини ишғал қилиду. Биз жуқурида дегәндәк, бу учур дәҗҗал оттуриға чиқиштин илгири Йерусалимда чоқум йеңи бир ибадәтханиниң қурулидиғанлиғини билдүриду. Исраилниң бүгүн мундақ плани барлиғи нурғун кишиләргә аян.

«**Лекин униң әҗили шу йәрдә тошиду вә һеч ким уни қутқузмайду**» — Дәҗҗал вәйран қилиниду. Муқәддәс китапни тәтқиқ қилидиған нурғун оқурмәнләрниң көзқаришичә, бу айәт дәҗҗалниң «йәттә жил»ниң оттурисида («йәттә жил»ниң ахирида әмәс) өлтүрүлидиғанлиғини көрситиду. Шундақ болсиму, Инҗил «Вәһ.» 11:3-, 12- һәм 14-айәтниң дейишичә, у Шәйтан тәрипидин өлүмдин тирилиду. Қандақ болушидин қәтъийнәзәр, у ахирида Мәсиһ Әйса тәрипидин өлтүрүлүп дозаққа ташлиниду.

12-бап

(1-айәт) «**У чағда, қериндашлириңни «қоғдиғучи улуқ әмир» Микаил мәйданға чиқиду**».

«**У чағда**» дегини, дәҗҗалниң Йерусалимни вә шундақла ибадәтханини ишғал қилидиған вақтни билдүриду, йәни «йәттә жил»ниң оттурисида. Мошу айәттики Микаил дегән «**әмир**» Муқәддәс Китапниң Даниял қисмидин башқа җайлиридики чүшәнчә бойичә «баш пәриштә»ни көрситиду. Ундақта Микаил немә үчүн «мәйданға чиқиду»? Ибраний тилида бу сөз йәнә «орнидин туриду» дегәнниму ипадиләйду. Мошу йәрдә бу ибарә чоқум униң Исраилни қоғдаш мәсъулийитини ада қилип хизмәт көрситишини көрсәтсә керәк. Бу қоғдаш хизмитиниң көпинчиси шүбһисизки, Исраилни Шәйтанниң һейлә-нәйрәңлиридин қоғдаштики көрүнмәс җәңдур.

«**Бир азаплиқ мәзгил болиду; жут-дөләт барлиққа кәлгәндин буян, шундақ чоң балаю-апәтлик мәзгил болуп бақмиған. Бирақ шу чағда хәлқиң қутқузулиду; уларниң ичидики нами һаятлиқ дәптиригә пүтүлгәнләрниң һәммиси ниҗатлиққа еришиду**».

Тәвраттики нурғун пәйғәмбәрләр һәм Инҗилниң нурғун йәрлири бу «**азаплиқ мәзгил**» (Инҗилда «**дәһшәтлик азап-оқубәт**» дәпму атилиду) тоғрилиқ сөз қилиду. У йәнила әшу «үч йерим жил» («йәттә жил»ниң иккинчи йерими), йәни 1260 күн болиду. Тәвраттики пәйғәмбәр Зәкарияниң сөзигә асасән, шу азаплиқ мәзгилдә нурғун Йәһудийлар Мәсиһкә етиқат бағлайду («Зәк.» 12-бап).

(2-айәт) «**Тупрақта ятқан өлүкләрдин нурғунлири тирилиду. Улар мәңгүлүк һаяттин бәһримән болиду; қалғанлири номуста һәм мәңгүлүк рәсвачилиққа тирилиду**» — бу айәт ахир заманда икки қетимлиқ тирилдүрүлүшниң болидиғанлиғидин ибарәт хәвәрни бизгә йәткүзиду. Биринчи тирилиш — һәққанийларниң мәңгүлүк һаятқа еришиши үчүндур; иккинчи тирилиш болса Худаниң меһри-шәпқитигә ишәнмәй уни қобул қилмиғанларниң сотқа йүзлиниши үчүндур. Биз мошу йәрдә йәнә дәймизки, һәққанийлиқ һәм шундақла мәңгүлүк һаят пәқәт Худа әвәткән Қутқазғучи Мәсиһ Әйса арқилиқла еришилиду.

(3-айәт) «**Ақиллар асмандики гүмбүздәк парлақ җулалиниду; нурғун кишиләрни һәққанийлиқ йолиға башлап киргәнләр юлтузларға охшаш әбәдил-әбәт парлап туриду**» — бизниң һаятимиз қандақ өткүзүлмәктә? 9-бапта дейилгәндәк, Мәсиһ кәлтүридиған «мәңгүлүк һәққанийлиқ» йолини биләмдуқ? Әгәр өзимиз билмисәк, қандақму башқиларни у йолни тепишқа йетәкләләймиз?

(4-айәт) «**И Даниял, сән әнди бу сөзләрни тохтат** (яки «йошуруп қой»)**; мәзкур китапниң таки дунияниң ахирқи күнлиригичә шу пети туруши үчүн уни пичәтләп мөһүрливәткин. Нурғун кишиләр уян-буян жүриду вә билим ашиду**» — бу бир «бәтлик» китап әмәс, бәлки бир «орам язма» еди. Мундақ бир «орам язма»ни мөһүрләшниң нәтиҗиси, бу печәтләрни бузмай туруп һеч ким уни көрәлмәйду. Буниң мәнаси, (1) китаптики нурғун нәрсиләрни Худа ашкарилимиғичә һеч ким бешарәтләрниң мәнасини чүшинәлмәйду. (2) бешарәт қилған ишлар йүз бериши биләнла бешарәтләрниң немини көрситидиғанлиғини чүшәнгили болиду. Инҗил «Вәһий» қисми, 4-, 5-баптин көримизки, бу бешарәтләрниң вә һәммә башқа бешарәтләрниң печәтлирини ачидиған киши өлүмдин тирилип әршкә қайтқан Мәсиһ Әйсадур.

«**Нурғун кишиләр уян-буян жүриду вә билим ашиду**» — бу кишиләр «**уян-буян жүриду**», бу бәлким «Даниял»ни чүшиниш үчүндур, улар шундақ қилип «**билимини ашуриду**». Бирақ еһтималға техиму йеқинки, бу бешарәт бу һазирқи замандики қатнаш қураллириниң сүръитиниң ешиши билән нурғун кишиләрниң «җаһан кезиш»лири вә «билим партлиши», йәни билимниң ғайәт зор ашурулуши (илим-пән, тибапәтчилик, тарихий билим, қатарлиқ)ни көрситишиму мүмкин. Бу ишлар бизниң ахир заманға йеқинлашқанлиғимизни испатлайду.

Бу бешарәт йәнә «Амос» 9:11-12 билән мунасивәтлик болуши мүмкин.

5-вә 6-айәттә, Даниял су үстидә турған пәриштидин бу ишлар (қорқунучлуқ зиянкәшлик вә «жиркиничлиқ номуссизлиқ»)ға қанчилик вақит кетиду, дәп сорайду. Пәриштә икки қолини асманға көтирип (қәсәм билдүрүш үчүн) униңға: — «**бир вақит, икки вақит, қошумчә йерим вақит кетиду**» (йәни үч йерим жил, 1260 күн), дәп җавап бериду вә: — «**Худаниң муқәддәс хәлқи учраватқан хорлуқ ахирлашқанда, бу ишлар түгәйду**» — дәйду. Бу мәзгил болса Йәһудий хәлиқни тавлаш үчүн, уларни өзиниң һәм дунияниң Қутқазғучи-Мәсиһигә етиқатқа кәлтүрүш үчүндур. Даниял техи чүшәнмәйду. У сәвир-тақәт һәм издиништә болуши керәк, чүнки бу бешарәтләр ахирғичә печәтлик туриду. Даниялға мундақ дейилиду: —

(9-айәт) «**Әй Даниял, йолуңға маң, чүнки бу сөзләр ахир заманғичә мәхпий тутулуп йепиқлиқ туриду**».

(10-айәт) «**Нурғун кишиләр тазилиниду, паклиниду вә тавлиниду. Рәзилләр болса, давамлиқ рәзиллик қиливериду; улардин һеч ким буни чүшинәлмәйду, бирақ ақиллар чүшиниду**» — барлиқ инсанийәт икки йөнилиштин биридә маңиду — яки тавлинип паклинишқа һәм ақиланә болушқа маңиду яки яман-рәзиллик йолиға маңиду. Қәдирлик китапхан, сиз қайси тәрәпкә маңисиз?

(11-айәт) «**Күндилик қурбанлиқ сунушни әмәлдин қалдурған күндин тартип, йәни «вәйран қилғучи жиркиничлик номуссизлиқ» қоюлған вақиттин башлап, бир миң икки йүз тохсән күн өтиду**».

(12-айәт) «**Ахирғичә садиқ болуп, бир миң үч йүз оттуз бәш күнни күтүп өткүзгәнләр немидегән бәхитлик-һә!**» — бу 1260 күнгә қошулидиған қошумчә 30 күн, андин йәнә қошумчә 45 күндә вә уларниң ичидә немә ишлар йүз бериду? Бу бүгүнгә қәдәр чоң бир сир болуп қәлди. Сәвир-тақәт, ишәштә болғанлар бир күни буни билиду!

(13-айәт) «**Амма сән болсаң, ахирғичә йолуңда меңивәргин. Сән арам таписән, вә күнләрниң ахирида несиваңгә муйәссәр болушқа қайта тирилисән**».

Даниял нәгә баридиғанлиғини, һәм өзини арам-течлиқ вә инъамларниң күтиватқанлиғини убдан биләтти. Булар тovва қилип Худа әвәткән Мәсиһкә таянған барлиқ кишиниму күтиватиду! Қәдирлик китапхан, Худа сизгә меһри-шәпқәт көрсәткәй, һаятлиқ йолиға көзүңизни ачқай!

Амин!

Тəврат 28-қисим

«Һошия»

(Һошия пәйғәмбәрниң китави)

Кириш сөз

Пәйғәмбәр тоғрисида

Биз Һошия пәйғәмбәрниң атисиниң «Бәәри» екәнлигини билгинимиздин сирт, униң арқа көрүнүши тоғрилиқ һеч қандақ мәлуматқа егә әмәсмиз. У Исраилниң («шималий падишалиқ» яки «Әфраим» дәпму атилиду) шималий падишалиғида бешарәт бәргән. Униң бәргән бәзи бешарәтлири Йәһуда (җәнубий падишалиқ) тоғрилиқтур.

Йезилған вақит

Һошия Йәһуданиң төрт падишасини вә Исраилниң бир падишасини тилға алиду, у мошу падишаларниң дәвридә бешарәтләрни бәргән. Һошияниң биринчи оғли туғулғанда, у Исраилдики «Йәһу сулалиси»ниң ахирлишиши, йәни «Йәрәбоам (II)»ниң өлүми тоғрилиқ бешарәт бәргән. Шуңа билимизки, униң бешарәтлири шу падишаниң өлүмидин аз дегәндә бир жил илгири, йәни миладийәдин илгәрки 754-жили башланған. У аз дегәндиму йәнә 40 жилғичә, йәни миладийәдин илгәрки 715-жилиғичә давамлиқ бешарәт бәргән. Униң пәйғәмбәрлик хизмити Исраилниң шималий қәбилилириниң Асурийә империйәси тәрипидин сүргүн қилиниши, демәк Исраилниң әң ахирқи алтә падишалиғиниң қалаймиқан дәвригичә йәткән. Бирақ у падишалиқниң бу алтә падишасидин һеч қайсисиниң исмини тилға алғучилиғи йоқ дәп қариған болса керәк. У Амос, Микаһ һәм Йәшая пәйғәмбәр билән замандаш еди; Амосқа охшаш униң бешарәтлириму шималий падишалиққа қаритилған. Һошия пәйғәмбәр Амосниң бәзи сөзлирини нәқил кәлтүриду.

Тема

Бала вақтимизда чоңларниң дунияси бизгә бәк ғәлитә вә сирлиқ туюлатти. Һәммидә улар бәлгүлимиләрни бекитәтти — бу немидегән зор күч-һоқуқ-һә! Уларниң йәнә пул-дунияси бар (уларда чоқум пул бар дәп ойлайттуқ) — «Бу немидегән зор әркинлик-һә! Улар немишкә бу пулни ойнашқа хәҗлимәйдиғанду?!» дәп ойлаттуқ. Әгәр биздә шунчә күч-һоқуқ, шунчә кәң әркинлик болған болса, биз балилар немә ишларни қилаттуқкин таң!

Биз чоң болғандин кейин, ишларниң һазир өзимизниң балилиримизға көрүнгәндәк унчә аддий болмайдиғанлиғини билимиз. «Күч-һоқуқ» сеһирлик бир әңгүштәр әмәс. Бирақ бизниң Худа тоғрилиқ болған ой-пикримиз балиларчә аддий болуши мүмкин — «Худа шунчә зор күч-һоқуққа егә, униңда халиғанчә ишлитәләйдиған шунчә байлиқ-

әркинлик барғу,... әгәр Худа дәрвәқә «һәммигә Қадир», шуниңдәк «һәммидин меһриван» болса, у немишкә рәзилликни дунийадин бирақла елип ташлимайду? Немишкә һәммә адәмни бирақла «дурус» қиливәтмәйду...?».

Һошия пәйғәмбәр бизгә бу мәсилиниң йәнә бир тәрипини — йәни, Худаниң тәрипини — бизгә ечип бериду. Худа Һошия арқилиқ бизгә бәхитсиз бир аилини тонуштуриду. Бу аилә пәқәт бәхитсиз болупла қалмай, бәлки еғир мәсилигә дуч кәлгән бир аилә — Худаниң Өз аилисидур. Худа Өзини мошу мәсилилик аилидики һеч ким сүрүштүрүшкә петиналмайдиған мустәбиткә, яки өзини интайин сөйидиған бала-җақилири бар бир атиға әмәс, бәлки аяли ташлап кәткән бир әргә, өз өйидә туруп яттәк болуп қалған, балилири тезла һалакәткә маңидиған бир атиға охшитиду.

Әнди мошундақ әһвалда Худаниң «һәммигә қадир» болушиниң вә униң қалтис тәдбирлириниң немә роли болсун? Бундақ аилидики мәсилигә «пассип чидаш» тоғра амал әмәс, буниңдин һеч нәтиҗә чиқмайду, әлвәттә. Бирақ зор күч-һоқуқини көрситидиған «зорлуқ» тактикиларму тоғра амал әмәс. Мошундақ қорқутушниң нәтиҗиси аялниң «дедәктәк» титриши, балиларниң дәһшәт-қорқунучтин бешини ичигә тиқивелиши болиду, халас. Мундақ қорқунуч ичидә турған никаһ вә аилә толиму муһәббәтсиз вә әһмийәтсиздур. Әр-аяллиқ вә ата-балилиқ мунасивәтләр мошундақ бузулған болса уни тезла әслигә кәлтүрүшкә амал йоқтур — һәтта «һәммигә қадир» үчүнму шундақтур. Ойлимиған йәрдин, Һошиядәк еғир-бесиқ бир пәйғәмбәргә Худа тосаттин мундақ дәйду: «**Барғин, паһишә аялни өз әмриңгә алғин**» — чүнки (қисқартип елинди) «Мән өзәм силәр Исраил билән вәдилишип әһдиләшкинимдә, Мәнму дәл шуниңға охшаш бир ишни қилған». Шуниң билән Худаниң бу дәрд-әләмлик ишлири Һошияда әйнән реаллиққа айландурулиду (1-бап, 2-айәт).

Биз ойлаймизки, Һошияниң көңлидә бу бечарә ала көңүл аял Гомәргә нисбәтән аллиқачан бирхил муһәббәт пәйда болған болса керәк (муһәббәт йоллири интайин сирлиқтур) бирақ Худа баштин башлап униңға Гомәрниң қандақ екәнлигини көрсәткән еди — шуңа Һошия чоқум дәсләптә бу никаһға нисбәтән: «Никаһимиз оңушлуқ болмайду» дәп ойлиған еди. Гомәр суюқ, алакөңүл бир аял, у һә дегәндила Һошияни ташлап кетиши мүмкин еди. Улар аилә қурушқа башлиди; у Һошиядин бир оғул туғди. Кейин йәнә икки бала туғулди — улар Һошияниң әмәс еди. Гомәр дәрвәқә уни ташлап кәтти, Һошияни рәсва қилди — бирақ узун өтмәй Гомәр өзиниму рәсва қилди; чүнки униң ашниси өзигә охшаш әрзимәс вә инсапсиз бир киши болуп чиқти. Узун өтмәй Гомәр униң бурнидин йетиләп маңидиған бир қули вә мәһбуси болуп қалди. Гомәр өйгә қайтишниму ойлимайтти; қайтиш имканийитиниму қәтъий йоқ, дәп ойлиған болуши мүмкин еди. Кейин уни издәп барғини йәнила униң ери Һошия болди; Һошия униң көңлини елип уни өйгә қайтишқа ишәндүрүши керәк болупла қалмай, у йәнә Гомәрни қуллуқтин сетивелиши керәк еди. Бу униң үчүн асан әмәс еди; у һәқниң бир қисмини пулда, бир қисмини таварда төлиди. Бу пәқәт бир «қайтурувелиш содиси» әмәс еди; чүнки Худа униңға: «**Барғин, йәнә ашниси тәрипидин сөйүлгән вә зинахор бир аялни сөйгин; Мән Пәрвәрдигарниң Исраилға (гәрчә улар ят илаһлар тәрипигә өтүп кәткән болсиму) көрсәткән сөйгүсидәк уни сөйгин**» (3:1)

Бундақ «үч булуңлуқ муһәббәт»ни һәл қилишта биз «күч-һоқуқ»ниң яки зорлуқниң аз ишлитилгәнлигини көримиз; чүнки «күч-һоқуқ»ниң өзи ялғуз һечнимини һәл

қилалмайду. Буниң орнида азап-оқубәт, иза-аһанәт, сәвир-тақәтлик күтүш, йүз туранә сөзлишиш, йелинип-ялвурушла ахирида бир-биригә қайтидин бағлинишни елип келиду. Худа инсанға әркинлик вә таллаш йолини тәғдим қилғандин кейин У Өзиму мошу әркинликни һеч қачан дәпсәндә қилип баққан әмәс.

Мунасивәтләрни әслигә кәлтүрүшкиму бәдәл төләш керәк; әң еғир бәдәл пул әмәс, бәлки рәт қилишқа яки «кона зиддийәткә тегиш»тин чиққан хапилиққа тәвәккул қилиш, уқушмаслиқларни аста-аста йоқитиш, мунасивәтниң давамлишишиға вә техиму гүллинишигә ахирғичә бәл бағлаштин ибарәттур. «**Мән уни Өзәмгә бәнд қилимән ...Мән униң көңлигә сөзләймән...**» — дәйду Худа, вә: «**Мән сени әбәдил-әбәт Өзәмгә бағлаймән**» (2:14, 19). Һошия аялиға өзиниң башқилар билән биллә болмайдиғанлиғини, Гомәрниңму башқилар билән болмаслиғини ейтиду: — «**Мән униңға «Сән мән үчүн узун күнләр күтисән; сән паһишилик қилмайсән, сән башқа әрниңки болмайсән; мәнму сән үчүн охшашла күтимән» — дедим**» (3:2-3).

Мана бу алдинқи үч бапниң һекайиси вә китапниң биринчи қисми. Иккинчи қисми Һошия пәйғәмбәрниң һәр қайси йәрдә вә сорунда йәткүзгән бир қатар айрим-айрим хәвәр-бешарәтлиридин тәркип тапқан болуши мүмкин (йәнә он бир бап). Мошу йәрдә дегүмиз келидуки, Һошияниң никаһидики чоңқур азап вә дәрд-әләмлири униң көңлини Худадин кәлгән хәвәрләрни қобул қилишқа тәйярлиған. Шуниң билән у шу хәвәрләрдики күчлүк қизғинлиқ, өтүнүш, агаһландуруш вә чоңқур дәрдләрни авал чүшинишкә, андин йәткүзүшкә лайиқ қурал болуп чиқти. Пәйғәмбәрләр һәргиз «кәчлик хәвәр диктор»и яки Худаниң «микрофон»и әмәс. Худа өз хәлқигә көйүнидиған адәмләрни ишлитиду; улар ейтқан улар өзлириниң иш-һәриқәтлири уларниң йәткүзидиған Худаниң сөз-каламиниң көп тәрәпләрдә җисманий бир ипадиси болиду; демәк, улар өзлири шу сөз-калам билән «бир болиду».

Бу җәһәттин вә башқа көп җәһәтләрдин ейтқанда, Худаниң Тәвраттики пәйғәмбәрләрниң хизмәтлири арқилиқ көрсәткән ахирқи, шундақла әң улуқ мәхсити болса Мәсиһ Әйсаниң дунияға келишигә тәйярлиқ көрүштин ибарәт еди. Мәсиһ Әйсаниң Өзи «Худаниң Сөзи» «Калам» дәп атилиду. Демәк, Униң Өзи Худаниң бизгә йәткүзмәкчи болған хуш хәвиридур. Инҗилда: «**Калам инсан болди һәм аримизда маканлашти; вә биз Униң шан-шәривигә қаридуқ — у шан-шәрәп болса, Атиниң йенидин кәлгән, меһир-шәпқәт вә һәқиқәткә толған бирдин-бир йеганә Оғлиниңкидур**» — дәп хатириләнгән.

«Һошия пәйғәмбәр» китавиға қайтип кәлсәк, биз униң бешарәтлиридин шуни чүшинип житимизки, Худа, Худаниң Өз хәлқи Исраил вә Исраилниң көңлини аздурмақчи болған «Худаниң рәқиплири» (йәни һәр хил бутлар) арисидики мунасивәт аддий бир «үч бүҗәклик» мунасивәт әмәс, бәлки «көп тәрәплик» мунасивәттур; Исраилниң көңли көп тәрәпкә тартиду: —

(1) һәр хил бутларға, болупму «Баал»ларға чоқунуш; (бу чоқунуш Худаға вапасизлиқ болуп, роһий җәһәттә паһишилик һесаплиниду);
(2) Чириклик; каһинларниң өз имтиязлирини өз мәнпәәтигә ишлитиши;
(3) Худаға таянмай, башқа бутпәрәс әлләр билән иттипақлишиш;
(4) һәр хил зулум-зораванлиқ вә зинахорлуқ;

Буниңға қарита Худаниң инкаси: «Мәйли, улар қуруп кәтсун» дегән болса адил болатти. Бирақ У Исраил билән Муса арқилиқ әһдә түзгән еди; әр өз аялиға әһдә түзгәндәк, У уларға нисбәтән һәрдайим әһдисидә турғучи Худадур. У өтүниду, өкүниду, агаһландуриду, уларниң ишлириға зор күчи билән қол салиду, Өз һөкүмлирини көрситиду; биз көп қетимлап җаза елип келидиған ахирқи сөз һазир ейтилип болди, дәп ойлаймиз, андин Худа йәнила уларға рәһим-шәпқәт, товва қилиш пурситини тутуп туриду.

Өз җәмийитимиздә көрүлгән қалаймиқанчилиққа қарита тәдбир қоллиништа мундақ үч хил пикир еқими бар: Бири: — «Тәмкин болайли» «Биз арилашмисақчу, бу унсурлар өз бешини йәйду, өз палтиси билән өз путини чапиду». Йәнә бири: «Қаттиқ қоллуқ болмисақ болмайду — техиму чиң түзүм, техиму күчлүк тәрбийә, техиму қаттиқ җазалар керәк» — дәйду. Үчинчи бир еқим: «Рәһимдил болайли — биз йолдин чиққанларға мулайимлиқ, рәһимдиллиқ көрситишимиз керәк. Хәқләрниң виҗданиға сөз қилишимиз керәк» — дәйду. Бу тәдбирләрдин бири йәккә-йеганә ишлитилсә, һәргизму купайә қилмайду, шуниңдәк анархизм-һөкүмәтсизликкә, ички урушқа яки муштумзорлуққа чоң бир йочуқни қалдуриду. Қариғанда бу үч яки униңдинму көп тәдбирдин болған бир жуғурулмини ишқа селиш керәк; бу мурәккәп бир мәсилә үчүн мурәккәп бир хил амал һесаплиниду.

Худа Һошия арқилиқ Өзини «тәмкин» көрситиду: «**У Өзини тартип улардин жирақлашти**» (5:6), «**Әфраим бутларға чаплашти; униң билән һеч кимниң кари болмисун!**» (4:17), «**Улар шамал териған, әнди қара қуюнни ориду**» (8:7); У йәнә Өзини «қаттиқ қоллуқ» көрситиду: «**Мән Әфраимға ширдәк болимән**», «**У улар** (Исраил)**ниң қәбиһликлирини есигә кәлтүриду, уларниң гуналирини җазалайду**» (5:14, 9:9); шуниңдәк болупму Өзиниң «мулайим, рәһимдил»лиғини ипадиләйду: — «**Мән қандақму сени ташлап қойимән, и Әфраим?**», «**Мән уларни «арқиға чекинишлиридин» сақайтимән**» (8:11, 14:4). Демәк, Худаниң рәһимдил меһри-шәпқәтлирини көрситиш җәһәттә пәйғәмбәрләр арисидин Һошияниң алдида туридиғини йоқ. Һошия вә Гомәрниң ахирқи әһвали қандақ болди? У бу һекайиниң айиғини ейтмайду; Һошияниң көңүл бөлидиғини өзи тоғрилиқ әмәс, бәлки Худа тоғрилиқ хәвәрни бизгә йәткүзүштин ибарәт. Бирақ Худаниң Исраил билән болған мунасивити ахир берип (ахирқи бапта) Исраилниң чин дилидин товва қилип Өз йениға қайтиши билән ахирлашқандәк, Һошияниң Гомәр билән болған мунасивити охшашла бәхитлик ахирлашқан дәп үмүт қилишқа петиналаймиз. Биз «қошумчә сөз»имиздә йәнә Исраилниң келәчики үстидә азрақ тохтилимиз.

Исраиллар Худани вә Униң өтүнүшлирини өзидин нери қилиш үчүн техиму көп «диний» паалийәтлирини авутқан. У дайим: «**Биз техиму көп қурбанлиқларни елип келимиз**» дәп ойлайду. Худа улар тоғрисида: «**Улар қурбанлиқларға амрақ**» — дәйду. «**Улар қой падилири вә кала падилирини елип Пәрвәрдигарни издәшкә бариду**» — бирақ Уни издәп тепиш йоли у әмәс. Булар пәқәт нәрсиләрла, халас — Худа **адәмләрни** халайду — йәни чин көңлидин товва қилған, өзлирини Худаға беғишлиған, пүтүнләй вә мәңгү Өзиниңки болған адәмләрни халайду. Китапдики барлиқ қаттиқ тәнқитләр, кинайилик тәсвирләшләр, қорқунучлуқ бешарәтләр вә җиддий өтүнүшләр дәл мошу мәхсәтни көздә тутиду. Китап бу дәрд-әләмләрниң әң ахирқи меваси билән ахирлишиду; Худаниң Исраил билән болған бу бәхитсиз никаһи, Һошияниңкидәк җиддийчилик вә асийлиқ

билән әмәс, бәлки арамхудалиқ, хатиржәмлик, хошаллиқ билән толған бир никаһ болиду. Худаниң Исраил билән никаһ мунасивәтидики «зимистан қиш» өтүп, гүлләр бәрқ уруп чечәклигән баһар пәсли һаман йетип келиду. Худаниң Өзигә садиқ болған аяли Исраил ахирда Өз йенида туриду!

«Баал»лар тоғрилиқ

«Баал» тоғрилиқ азрақ чүшәндүрүп өтәйли. «Баал», «әр» (ерим) вә «ғоҗайин» дегән мәнада болуп, әслидә Худани тәсвирләшкә ишлитилидиған сөз еди. Қедимки вақитларда Исраиллардин исимлири «Баал» дегән сөзни өз ичигә елип қоюлған исимлар бар еди. Шу чағда бу сөз тоғра мәнада ишлитилгән еди. Бирақ Исраилниң әтрапидики әлләрниң көпинчиси бу сөзни өз бутлирини тәсвирләш үчүн ишләткән. Шуңа Исраил бутпәрәсликкә алдинип кәткәндә: «Мана, «Баал», йәни Худайимиз» дегән. Ят әлләр үчүн «Баал» мол һосулға вә маллириниң яхши нәсилләндүрүлүшигә капаләтчи болған. Уни бу ишларға убдан селиш үчүн улар униң қурбангаһиниң йенида мәхсус «Баал»ға атиған паһишә аяллар билән ятатти; «Баал» бу ишларни көргәндә «өз вәзиписини есигә елиш керәк еди». Униң үстигә «Баал» «тәләп қилған қурбанлиқлар» пәқәт қой-калила әмәс, йәнә инсанлар болатти. «Баал» адәттә мозай яки буқа шәклидә ясилатти.

Тәрҗимимиздә биз Тәвратшунасларниң тәтқиқатлиридин, болупму Йәһуди алим «Доктор Арнолд Фрухтенбаум», америкилик алим «Профессор Давут Хуббард» вә әнгилийәлиқ алим «Дерик Киднер»ларниң әсәрлиридин пайдиландуқ. Мәзкур «кириш сөз»дә биз Киднер әпәндимниң «кириш сөз»идин көп сөзләрни нәқил кәлтүрдуқ.

Мәзмун: —

1-3-баплар: Мәсилиләргә толған бир аилә

4-14-баплар: Һошия пәйғәмбәр Исраилға йәткүзгән бир нәччә хәвәр-бешарәтләр.

Һошия

1-қисим
Һошия пәйғәмбәрниң паһишә бир аялни өз әмригә елиши

1 [1] Пәрвәрдигарниң калами — Уззия, Йотам, Аһаз вә Һәзәкиялар Йәһудаға, Йоашниң оғли Йәробоам Исраилға падиша болған вақитларда, калам Бәәриниң оғли Һошияға кәлди; [2] Пәрвәрдигарниң Һошия арқилиқ кәлгән сөзиниң башлиниши —
Пәрвәрдигар Һошияға: «Барғин, паһишиликкә берилгән бир аялни әмриңгә алғин, паһишиликтин болған балиларни өз қолуңға алғин; чүнки зимин Пәрвәрдигардин ваз кечип паһишиликкә пүтүнләй берилди» деди. [3] Шуниң билән у берип Диблаимниң қизи Гомәрни әмригә алди; аял униңдин һамилдар болуп бир оғул туғди.

[4] Пәрвәрдигар униңға: «Униң исмини «Йизрәәл» дәп қойғин; чүнки йәнә азғина вақит өткәндә, Мән «Йизрәәл»ниң қениниң интиқамини Йәһуниң җәмәти үстигә қойимән вә Исраил җәмәтиниң падишалиғиға хатимә беримән. [5] Вә шу күнидә әмәлгә ашурулидуки, Мән Исраилниң оқясини Йизрәәл җилғисида сундуруветимән».

[6] Гомәр йәнә һамилдар болуп, қиз туғди. Пәрвәрдигар Һошияға: «Униң исмини «Ло-руһамаһ» дәп қойғин; чүнки Мән Исраил җәмәтигә иккинчи рәһим қилмаймән, уларни қәтъий кәчүрүм қилмаймән; [7] Бирақ Йәһуда җәмәтигә рәһим қилимән вә уларниң Худаси болған Пәрвәрдигар арқилиқ уларни қутқузимән; уларни оқясиз, қиличсиз, җәңсиз, атларсиз вә атлиқ әскәрсиз қутқузимән» — деди.

1:1 **«Йоашниң оғли Йәробоам Исраилға падиша болған вақитларда...»** — «Исраил» бу китапта адәттә Исраилниң «шималий падишалиғи»ни көрситиду. Һошияниң бешарәтлириниң көпинчиси «шималий падишалиқ» тоғрилиқтур. Бәзи вақитларда «Исраил» толуқ он икки қәбилә *(җүмлидин Йәһуда)*ни ичигә алиду. Мундақ әһвалда биз буни күчимизниң баричә изаһлап қойимиз.
–Бу китапта Исраилниң Йәробоамдин кейинки падишалири тилға елинмиған. Пәйғәмбәр бәлким уларни тилға алғучилиғи йоқ дәп қариған болуши мүмкин.
1:2 **«Барғин, паһишиликкә берилгән бир аялни әмриңгә алғин, паһишиликтин болған балиларни өз қолуңға алғин»** — балилар техи туғулмиған еди. Бирақ униң кейин туғулған үч балисидин иккиси Гомәрниң паһишилигидин болған.
1:4 **«Униң исмини «Йизрәәл» дәп қойғин»** — «Йизрәәл» «Худа териған» яки «Худаниң териғини» дегән мәнада, вә йәнә «Худа тарқитиду» дегән мәнада.
–Исраилниң шималий тәрипидики «Йизрәәл» дегән җилғида дәһшәтлик бир қирғинчилиқ болған. Йәһу исимлиқ бир сәрдар Исраилниң шу вақиттики падишаси Йәһорамни вә ордидикиләрни, җүмлидин рәзил ханиш Йәзәбәлни өлтүрүвәтти. Бу ишлар Худаниң Йәһорам үстигә болған җазаси болғини билән, Йәһу учиға чиққан қанхор адәм болуп, Худа униңға тапшурған җазалиқ вәзиписидин һалқип нурғун гунасиз адәмләрниму өлтүрүвәтти. Гәрчә бу иш 100 жил илгири болған болсиму, Исраил униң гуналиқини етирап қилип бақмиған *(Тәврат, «Падишаһлар» 9-10-бап)*. «Йизрәәл» җилғиси Гидеон һаким болған вақтида Исраилниң шанлиқ бир ғәлибисиниң соруни еди *(«Һак.» 6-7-бап)*, бу җай Йәһуниң вақтида қирғин соруни болған, кәлгүсидә Исраилниң чоң мәғлубийитиниң соруни болиду.
1:5 **«Мән Исраилниң оқясини Йизрәәл җилғисида сундуруветимән»** — Асурийә империйәси миладийәдин илгәрки 733-жили Исраилниң шималий районлириға бесип кирип, Йизрәәл җилғисини ишғал қилип, барлиқ шималлиқларни, җүмлидин Гилеад вә Галилийәликләрни әсиргә чүшүрүп елип кәтти. Шу вақиәләр билән Исраилниң һәрбий күчи *(«оқяси»)* сундурувәтилди.
1:6 **«Гомәр йәнә һамилдар болуп, қиз туғди. Пәрвәрдигар Һошияға: «Униң исмини «Ло-руһамаһ» дәп қойғин»... деди** — «Ло-руһамаһ» «рәһим қилинмиған *(қиз)*» дегән мәнада.
–«Гомәр йәнә һамилдар болуп, қиз туғди». Бу айәттә 3-айәттикигә охшаш «униңдин ... туғди» дегән бир ибарә болмиғачқа «Ло-руһамаһ» Һошияниң өз балиси әмәс еди.
1:7 **«Бирақ Йәһуда җәмәтигә рәһим қилимән вә уларниң Худаси болған Пәрвәрдигар арқилиқ уларни қутқузимән; уларни оқясиз, қиличсиз, җәңсиз, атларсиз вә атлиқ әскәрсиз қутқузимән»** — бу бешарәт бәлким Асурийә империйәсиниң қошуниниң Йәһудаға таҗавуз қилидиғанлиғи вә шундақ болсиму Пәрвәрдигарниң

8 Гомәр Ло-руһамаһни әмчәктин айриғандин кейин йәнә һамилдар болуп оғул туғди;
9 Рәб: «Униң исмини: «Ло-амми» дәп қойғин; чүнки силәр Мениң хәлқим әмәс вә Мән
силәргә Пәрвәрдигар болмаймән» деди.

Һошия Исраилниң ахирқи замандики бәхити тоғрилиқ бешарәт бериду

10 — Бирақ Исраилниң балилириниң сани деңиздики қумдәк болуп, уни өлчигили яки
санииғили болмайду; «Силәр мениң хәлқим әмәссиләр» дейилгән җайда шу әмәлгә ашу-
рулидуки, уларға: «Силәр тирик Тәңриниң оғуллири!» — дейилиду. 11 Исраил балилири
вә Йәһуда балилири биргә жиғилиду, өзлиригә бирла башни тикләйду вә турған земин-
дин чиқиду; чүнки «Йизрәәлниң күни» улуқдур! Ака-укилириңларға «Амми! (Мениң
хәлқим!)» вә сиңиллириңларға «Руһамаһ! (рәһим қилинған!)» — дәңлар!

Исраилға қилинған тәрбийилик җаза — Худаниң сөзиниң давами

2 1-2 — Анаңларға дәвайимни йәткүзүп, униң билән дәвалишиңлар; чүнки у Мениң
аялим әмәс вә Мән униң ери әмәс; у паһишилик турқини чирайидин, зинахорлуқ
һаләтлирини көксиниң арисидин яқатсун!
3 Болмиса, Мән уни қип-яләңач қилип қойимән, туғулған күнидикидәк анидин туғма
қилип қойимән;
Мән уни худди чөл-баяванға охшаш қилимән,
Уни бир қағҗирақ йәргә айландуримән,
Уни уссузлуқ билән өлтүримән;
4 Униң балилириға рәһим қилмаймән,
Чүнки улар паһишиликләрдин төрәлгән балилардур.
5 Чүнки уларниң аниси паһишилик қилған,
Уларни қарнида көтәргүчи номуссизлиқ қилған;
Чүнки у: «Мән маңа нан вә сүйүмни, жуң вә канапимни, зәйтун мейим вә ичимлик-ша-
раплиримни тәминлигүчи ашнилиримға интилип уларни қоғлишимән» — деди.
6 — Шуңа мана, Мән йолуңни тикән-җиғанлиқлар билән читлап қоршивалимән,

---

Пәриштисиниң вастиси билән Асурийәни *(дәрвәқә һеч җаң болмайла)* йоқитидиғанлиғини көрситиду *(миладийәдин илгәрки 702-жили)*. Бу айәтниң қизиқ бир йери шуки, Пәрвәрдигар «Пәрвәрдигар арқилиқ» бу ишни қилиду. Демәк «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»ниң Өзини Худа дейишкә болиду. Башқа йәрдә сөһбәтләшкинимиздәк, ишинимизки «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» дәл Худаниң «Калами» Әйса Мәсиһниң Өзидур *(«Йәш.» 36-38-бапларни көрүң)*. Мәзкур бешарәтниң бир нәтиҗиси бәлким Исраилда турған бәзи ихласмән кишиләр Йәһуда зиминиға өтүп, олтирақлашқан болса керәк.

1:9 **«Рәб: «Униң исмини: «Ло-амми» дәп қойғин»... деди»** — «Ло-амми» «Мениң хәлқим әмәс» дегән мәнада. Бу исим Гомәрниң балисиниң башқа әрдин болғанлиғини билдүриду, шуниңдәк Худа алдида Исраилниң әһвалини көрситиду. «Мән улар үчүн Пәрвәрдигар болмаймән» *(яки «Мән силәр үчүн болмаймән» яки «Мән силәр үчүн «Әзәлдин Бар Болғучи» болмаймән»)* дегән ибарә, Худаниң Муса пәйғәмбәргә тапшурған Өз намини, йәни «Яһвәһ» *(«Мән Өзүмдурмән»)*ни көздә тутиду. Демәк, «Мән силәрдин хәвәр алидиған Худайиңлар болмаймән».

1:10 Яр. 22:17; 32:12; ; Йәш. 10:22; Рим. 9:25, 26

1:11 **«турған земин»** — Исраиллар сүргүн қилинған земин болса керәк. **«турған зиминдин чиқиду»** — яки «турған зиминда яшиниду». Бирақ «чиқиш»ни мундақ текстләрдә ишлитиш адәттә «Худа Исраилға вәдә қилған зиминға қайтиш»ни билдүриду. **«Йизрәәлниң күни»** — бу күнниң немә екәнлиги 2:14-23-айәттә көрүниду. Бу айәт үстидә «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

1:11 Йәш. 11:13; Йәр. 3:18; Әз. 37:16, 22; Әф. 2:14, 15, 16

2:1-2 **«анаңларға дәвайимни йәткүзүп, униң билән дәвалишиңлар; чүнки у мениң аялим әмәс вә мән униң ери әмәс; у паһишилик турқини чирайидин, зинахорлуқ һаләтлирини көксиниң арисидин яқатсун!»** — демисәкму бу сөзләр һәм пәйғәмбәрниң өз балилириға һәмдә Худаниң өз хәлқигә ейтқанлиридур. Төвәндики сөзләр *(14-3)* асасән Худаниң Исраилға болған сөзлири — Бирақ бәзилири пәйғәмбәрниң өз әһвалиға мас келиду.

2:5 **«ичимлик-шараплиримни тәминлигүчи ашнилиримға интилип уларни қоғлишимән»** — «ашнилирим» Исраил чоқунған һәр хил бутларни, болупму «Баал»ларни көрситиду. Надан Исраил аш-таам вә нәрсә-керәкләрни Худа әмәс, бәлки бу бутлар тәминләйду, дәп қарайтти.

Исраилниң әтрапини там билән тосимән, у чиғир йоллирини тапалмайдиған болиду.
7 Шуниң билән у ашнилирини қоғлайду, бирақ уларға йетишәлмәйду;
Уларни издәйду, тапалмайду;
Шуңлашқа у: «Мән берип биринчи еримни тепип, униң йениға қайтимән; чүнки әһвалим бүгүнкидин яхши еди» — дәйду.
8 — У зираәтләрни, йеңи шарап вә зәйтун мейини тәминлигүчиниң Мән екәнлигимни, Өзлири «Баал» бутларни ясашқа ишләткән күмүч-алтунни көп қилғучиниң Мән екәнлигимни зади билмиди.
9 Шуңа Мән қайтип келимән, униңдики зираәтлиримни өз вақтида,
Йеңи шараплиримни өз пәслидә елип кетимән,
Өзүмдики уларниң яланғачлиғини йепишқа керәклик жуң-канаплиримни бәрмәй қайтуруп кетимән;
10 Һазир Мән униң номуссизлиғини ашнилириниң көз алдида ашкарилаймән,
Һеч ким уни қолумдин қутқузалмайду.
11 Шундақ қилип униң тамашәлириға хатимә беримән;
Униң һейтлириға! Униң «йеңи ай»лириға!
Униң «шабат»лириға! Қисқиси, униң барлиқ «җамаәт ибадәт сорун»лириға хатимә беримән!
12 Вә Мән униң үзүм таллирини вә әнҗир дәрәқлирини вәйран қилимән;
У буларни: «Булар болса ашнилирим маңа бәргән иш һәққилиримдур!» дегән еди;
Мән буларни җаңгалға айландуримән, явайи һайванлар уларни йәп кетиду.
13 Мән униң бешиға «Баал»ларниң күнлирини чүшүримән;
Чүнки у шу күнлиридә уларға исриқ салатти,
У өзини үзүклири вә зибу-зиннәтлири билән пәрдазлап,
Ашнилирини қоғлишип, Мени унтуди — дәйду Пәрвәрдигар.

Худа ахир берип йәнила Исраилни муһәббити арқилиқ өзиниңки қилиду — «Йизрәәлниң күни»

14 Шуңа мана, Мән униң көңлини алимән,
Уни далаға елип келимән, көңлигә сөзләймән.
15 Шундақ қилип Мән униңға шу йәрдә үзүмзарлирини қайтуримән,
«Ақор җилғиси»ни «үмүт ишиги» қилип беримән;
Андин у шу йәрдә яшлиқ күнлиридикидәк,
Мисир зиминидин чиққан күнидәк күй-нахша ейтиду.

2:9 **«Шуңа мән қайтип келимән, униңдики зираәтлиримни ... елип кетимән, Өзүмдики ... жуң-канаплиримни бәрмәй қайтуруп кетимән»** — Исраиллар Худаниң йениға «қайтиши» керәк. Һазир әксичә Худа уларниң йениға җазалашқа қайтиду.

2:10 **«Һазир мән униң номуссизлиғини ашнилириниң көз алдида ашкарилаймән»** — мошу «ашнилири» дегән сөзниң мәнаси һазир сәл кеңәйтилди. Исраил Худаниң қоғдишиға ишәнмәй, һәр қайси бутпәрәс дөләтләргә тайинип улар билән иттипақдаш болмақчи. Бирақ Худа Өзигә қилған бу вапасизлиқни һәммә адәмниң көзи алдида ашкарилайду.

2:11 **«Хатимә беримән; униң һейтлириға! Униң «йеңи ай»лириға!...»** — «йеңи ай»ниң биринчи күни һейт күни һесаплинатти. «Шабат» күни, йәни шәнбә күни, дәм елиш күни еди.

2:12 Зәб. 79:13-14; Йәш. 5:5

2:13 **«мән униң бешиға «Баал»ларниң күнлирини чүшүримән»** — демәк, Худа Исраилниң «Баал»ларға чоқунған күнлириниң тегишлик җазасини уларниң бешиға чүшүриду.

2:14 **«Шуңа мана, мән униң көңлини алимән, уни далаға елип келимән, көңлигә сөзләймән»** — «шуңа» дегән бу сөз адәмни толиму һәйран қилиду, әлвәттә. Худаниң шапаити дайим дегидәк шундақ.

2:15 **«Шундақ қилип Мән униңға шу йәрдә үзүмзарлирини қайтуримән, «Ақор җилғиси»ни «үмүт ишиги» қилип беримән; андин у шу йәрдә яшлиқ күнлиридикидәк, ... күй-нахша ейтиду»** — бу айәттики бәзи сөзләрниң шәрһи: —

16 Вә шу күни әмәлгә ашурулидуки, — дәйду Пәрвәрдигар —«Сән Мени «ерим» дәп чақирисән,
Иккинчи Мени «Баал»им демәйсән.
17 Чүнки Мән «Баал»ларниң намлирини сениң ағзиңдин елип ташлаймән,
Улар бу нами билән иккинчи һеч қандақ әсләнмәйду.
18 Шуниң билән Мән улар үчүн даладики һайванлар, асмандики учар-қанатлар вә йәр йүзидики өмилигүчиләр билән әһдә түзимән; Мән оқя, қилич вә җәңни сундуруп зиминдин елип ташлаймән; хәлқимни аман-есән ятқузимән.
19 Шундақ қилип Мән сени әбәдил-әбәт Өзүмгә бағлаймән; һәққанийлиқта, меһир-муһәббәттә, рәһим-шәпқәтләрдә сени Өзүмгә бағлаймән;
20 Садақәтликтә сени Өзүмгә бағлаймән, шуниң билән сән Пәрвәрдигарни билип йетисән.
21 Вә шу күнидә әмәлгә ашурулидуки, «Мән аңлаймән» — дәйду Пәрвәрдигар, — «Мән асманларниң тәливини аңлаймән, булар йәр-зиминниң тәливини аңлайду;
22 Йәр-зимин зираәтләрниң, йеңи шарап вә зәйтун мейиниң тәливини аңлайду; вә булар «Йизрәәл»ниң тәливини аңлайду!
23 Вә Мән Өзүм үчүн уни зиминда терипмән; Мән «Ло-руһамаһ»ға рәһим қилимән; Мән «Ло-амми»ға: «Мениң хәлқим!» дәймән; вә улар Мени: «Мениң Худайим!» — дәйду.

Һошия өзигә вапасизлиқ қилип өзидин айрилған аялини қайтуруп экилиду

3
1 Вә Пәрвәрдигар маңа: — Йәнә барғин, ашниси тәрипидин сөйүлгән, зинахор бир аялни сөйгин; гәрчә Исраиллар ят илаһлар тәрипигә еғип кәткән, «кишмиш пошкал»ларни сөйгән болсиму, Мән Пәрвәрдигар уларға көрсәткән сөйгүмдәк сән уни сөйгин, — деди.
2 (шуңа мән он бәш күмүч тәңгә, бир хомир буғдай вә йерим хомир

–(1) «Ақор җилғиси» — Әслидә Исраил Пәләстинни ишғал қилиш үчүн җәң қиливатқан күнләрдә, «Ақан» *(яки Ахор, мәнаси «авара»)* исимлиқ бир киши Худаниң көрсәтмисигә итаәт қилмиғачқа, пүткүл Исраил җәңдә мәғлуп болди. Йәшуа пәйғәмбәрниң вастиси билән Ақанниң гунайи ениқланғандин кейин, Исраил Ақанни чалма-кесәк қилип өлтүрүвәтти. Андин Исраил дүшмәндин қутқузулди. «Ақанниң өлүми уларни қутқузған» дегили болиду. Шуңа мәзкур айәтниң мәнаси, бәлким бириси уларниң гуналирини көтириши билән, улар қутқузулидиған болиду *(«Йә.» 7-бапни көрүң)*.

–(2) «яшлиқ күнлири» — бәлким Исраилниң «йеңи бир әл» туғулғандәк, Мисирдин чиққан вақтини көрситиду.

–(3) «нахша ейтиду» йәнә «*(Маңа)* җавап бериду» дегәнниму билдүриду.

2:16 **«Сән Мени «ерим» дәп чақирисән, иккинчи Мени «Баал»им демәйсән»** — «кириш сөз»дә ейтқинимиздәк, «Баал» дегән сөзниң бир мәнаси «егәм» яки «ерим».

2:17 **«Мән «Баал»ларниң намлирини сениң ағзиңдин елип ташлаймән»** — ибраний тилида «Мән «Баал»ларниң намлирини униң *(йәни, Исраилниң)* ағзидин елип ташлаймән».

2:18 Аюп 5:23; Йәш. 11:6; Әз. 14:21; 34:25

2:19 **«Мән сени ... Өзүмгә бағлаймән»** — бу сөз адәттә қизни өзигә әмригә елишини билдүриду.

2:20 **«һәққанийлиқта, меһир-муһәббәттә, рәһим-шәпқәтләрдә.... садақәтликтә сени Өзүмгә бағлаймән»** — дегән сөзләр Худаниң қилидиғанлирини сүпәтләйду, әлвәттә. Бирақ ишинимизки, бу сөзләр йәнә кәлгүсидики **Исраилниң** Худаниң муһәббитигә болған инкасиниму билдүриду. Исраил шу күни йәнә вапасиз болмайду. Бу чоң бир өзгириш, чоң бир мөҗизидур!

2:20 Йәр. 31:33, 34

2:22 **«...булар «Йизрәәл»ниң тәливини аңлайду!»** — «Йизрәәл» дегән исим «Исраил» дегән исим билән тәләппуз җәһәттә охшишип кетиду, мошу йәрдә Исраилни көрситиду. Бирақ Һошияниң биринчи оғли «Йизрәәл»ниң анисиниң вапасизлиғидин туғулуп *(2:4ни көрүң)* андин шу сәвәвидин атисидин айрилғинидәк, Исраил «анисиниң вапасизлиғи» билән Худасидин айрилған болуп, һазир Худаси билән әпләштүрүлгән болиду.

2:23 **«Мән Өзүм үчүн уни зиминда терипмән»** — есимиздә барки, «Йизрәәл» «Худаниң териғини» дегән мәнада. Худаниң Исраил *(Йизрәәл)*ға болған мәхсити, деханниң **өзи үчүн** уруқни зиминға териғиниға охшаш әмәлгә ашурулиду. Демәк, ахирқи заманда, Исраил характерида, миҗәзидә, қилғанлирида Худаниң көңлидикидәк болиду. Худа шу йол билән Исраилда Өзини улуқлайду.

2:23 Һош. 2:1; Рим. 9:26; 1Пет. 2:10

3:1 **«кишмиш пошкаллирини сөйидиған»** — бу кинайилик гәп. Улар бәлким бу пошкалларни һәр хил бутларға атап йегән болуши мүмкин. Улар бутпәрәслик йолида шу кишмишләрни йегәчкә һәқиқий «диндарлар» болуп қалди — гәрчә Пәрвәрдигарниң сөйгүсиниң объекти Исраил болған болсиму, лекин Исраилниң сөйүш объекти наһайити бир хил пошкал болған еди, халас.

арпиға уни өзүмгә қайтурувалдим; 3 Мән униңға: «Сән мән үчүн узун күнләр күтисән;
сән паһишилик қилмайсән, сән башқа әрниңки болмайсән; мәнму сән үчүн охшашла
сени күтимән» — дедим).
4 — «Чүнки Исраиллар узун күнләр падишасиз, шаһзадисиз, қурбанлиқсиз, «түврүк»сиз,
«әфод»сиз вә һеч өй бутлирисиз күтүп туриду. 5 Вә кейинрәк, Исраил балилири қайтип
келиду вә Пәрвәрдигар болған Худасини һәм Давут падишасини издәйду; күнләрниң
ахирида улар тәвринип әйминип Пәрвәрдигарниң йениға, шундақла Униң меһриван-
лиғиға қарап келиду».

2-қисим:
Һошияниң айрим-айрим хәвәрлири —
«И Исраил, Мән қандақму силәрни ташлап қойимән?!»

Йорутулмиған бир хәлиқ

4 1 Пәрвәрдигарниң сөзини аңлаңлар, и Исраил балилири; чүнки Пәрвәрдигарниң
зиминда туруватқанлар билән қилидиған дәваси бар; чүнки зиминда һеч һәқиқәт,
һеч меһриванлиқ, Худани һеч билиш-тонуш йоқтур; 2 Қарғаш-тиллаш, ялғанчилиқ,
қатиллиқ, оғрилиқ, зинахорлуқ — булар зиминда ямрап кәтти; қан үстигә қан төкүлиду.
3 Мана шу сәвәптин зимин матәм тутиду, униңда туруватқанларниң һәммиси җүдәп
кетиду; улар даладики һайванлар һәм асмандики учар-қанатлар билән биллә җүдәп
кетиду; бәрһәқ, деңиздики белиқларму йәп кетилиду.
4 Әнди һеч ким дәва қилишмисун, һеч ким әйипләшмисун; чүнки Мениң дәвайим дәл
сән билән, и каһин! 5 Сән күндүздә путлишип жиқилисән; пәйғәмбәрму сән билән кечи-
дә тәң путлишип жиқилиду; вә Мән анаңни һалак қилимән.

3:2 **«...жигирмә күрә буғдай вә он күрә арпа»** — «бир хомир» 300 литр, йәни 20 күрә, «йерим хомир» 150 литр, йәни 10 күрә. **«мән ... уни өзүмгә қайтурувалдим»** — қариғанда Гомәр қуллуқ һалитигә чүшүп қалған, базарда *(бәлким балилири билән)* сетилидиған һалға кәлгән. Һошия үчүн уни сетивелиш сәл қийинрақ көрүниду; униң баһасиға йетиш үчүн пулға қошуп йәнә уни-буни елип келиш керәк еди.
3:3 **«Сән мән үчүн узун күнләр күтисән»** — демисәкму буниң мәнаси, Һошия уни һәр қандақ мунасивәттин айрип ялғуз турмушқа қалдуриду. Бирақ у өзи униңдин башқа һеч қандақ бир аялға йеқинлашмай, уни күтиду.
3:3 Қан. 21:11
3:4 **«Исраиллар узун күнләр падишасиз, шаһзадисиз, қурбанлиқсиз, «түврүк»сиз, «әфод»сиз вә һеч өй бутлирисиз күтүп туриду»** — бу айәттә тилға елинған бәзи нәрсиләр яки ишлар *(падиша, шаһзадә, қурбанлиқ, әфод)* әслидә маһийити яхши, бәзиләр пүтүнләй яхши әмәс. Бу бешарәттин қариғанда, Худа Исраил үчүн сәллимаза йеңи бир башлинишни бекиткән. «Түврүк» бәлким бутпәрәсликкә аит болған нәрсини көрситиду. «Әфод» — Худа Муса пәйғәмбәргә чүшүргән қанун бойичә, баш каһин кийдиған бир алаһидә калтә чапан болуп, униң ичидики икки таш арқилиқ Худадин йол сориғили болатти. «Тәбирләр»ниму көрүң.
3:4 Һош. 10:3
3:5 **«кейинрәк, Исраил балилири қайтип келиду вә Пәрвәрдигар болған Худасини һәм Давут падишасини издәйду»** — «Һошия» дегән китапта «Исраил» адәттә «шималий падишалиқ»ни көрситиду. Улар бурунла Худа әсли бекиткән Давутниң ханданлиғиға тәвә падишалиқтин айрилип кәткән еди. Шуңа ахирқи заманларда уларниң «Давутни издиши» үчүн һәр қандақ тәкәббурлуқни ташлиши керәк болиду. Униң үстигә бу бешарәт ахирқи заманларда падиша Давутниң оғли Мәсиһ Әйсаниң Исраилни қутқузидиғанлиғиниму көрсәтсә керәк.
3:5 Йәш. 2:2; Йәр. 30:9; Әз. 34:23; 37:22; Мик. 4:1
4:1 Мик. 6:2
4:2 **«қан үстигә қан төкүлиду»** — яки өлтүрүш вақиәлири наһайити көп екәнлигини яки *(бәзи алимларниң пикричә)* халиғанчә адәмләрни тутувелип уларни бутларға «инсан қурбанлиқ»и қилидиғанлиғини көрситиду.
4:4 **«Мениң дәвайим дәл сән билән, и каһин!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Хәлқиң каһин билән дәвалашқандәк болди».
–Лекин бизниңчә 4-айәттики сөзләр каһинға қарита етилиду; бизниң тәрҗимимиз 5-айәттики сөзләргә интайин мас келиду, дәп қараймиз. Ибраний тилини чүшиниш сәл тәс.
4:5 **«пәйғәмбәрму сән билән кечидә тәң путлишип жиқилиду»** — «пәйғәмбәр» сахта пәйғәмбәрни яки *(бутпәрәслик яки ялақчилиқ қатарлиқ сәвәпләр билән)* өз мәнпәитигә сетилип кәткән пәйғәмбәрни көрситиду. **«вә Мән анаңни һалак қилимән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «вә сән оз анаңни нундақ һалак қилмақтасән».

[6] Мениң хәлқим билимсизликтин һалак қилинди; вә сәнму билимни чәткә қаққан екән-
сән, Мәнму сени чәткә қақимәнки, сән Маңа йәнә һеч каһин болмайсән; Худайиңниң қа-
нун-көрсәтмисини унтуғанлиғиң түпәйлидин, Мәнму сениң балилириңни унтуймән.
[7] Улар көпәйгәнсери, Маңа қарши көп гуна садир қилди; Мән уларниң шан-шәривини
шәрмәндичиликкә айландуруветимән.
[8] Улар хәлқимниң гунайини йәйдиған болғачқа,
Уларниң жени хәлқимниң қәбиһлигигә интизар болиду.
[9] Вә хәлқим қандақ болса, каһинларму шундақ болиду; Мән каһинларниң тутқан йолли-
рини өз үстигә чүшүримән, өз қилмишлирини бешиға қайтуримән.
[10] Улар йәйду, бирақ тоймайду,
Улар паһишилик қилиду, бирақ һеч көпәймәйду;
Чүнки улар Пәрвәрдигарни тиңшашни ташлап кәтти,
[11] Өзлирини паһишилик, шарап вә йеңи шарапқа беғишлиди;
Бу ишлар адәмниң әқил-зеһнини булап кетиду.
[12] Хәлқим өз тайиғидин йолйоруқ сорайду,
Уларниң һасиси уларға йол көрситәрмиш!
Чүнки паһишиликниң роһи уларни аздуриду,
Улар Худасиниң һимайиси астидин паһишиликкә чиқип,
[13] Тағ чоққилирида қурбанлиқ қилиду,
Дөң-егизликләрдә, шундақла сайиси яхши болғачқа дуб вә терәк вә қарияғачлар асти-
диму исриқ салиду;
Шуңа қизлириңлар паһишилик, келинлириңларму зинахорлуқ қилиду.
[14] Мән қизлириңларни паһишиликлири үчүн,
Яки келинлириңларни зинахорлуқлири үчүн жазалимаймән;
Чүнки атилири өзлириму паһишиләр билән сиртқа чиқиду,

4:6 **«Мениң хәлқим билимсизликтин һалак қилинди; вә сәнму билимни чәткә қаққан екәнсән, Мәнму сени чәткә қақимән...»** — бу айәттики «билим» шүбһисизки, Худани билиш дегәнликтур.

4:7 **«Улар көпәйгәнсери... Мән уларниң шан-шәривини шәрмәндичиликкә айландуруветимән»** — «улар» каһинларни яки *(6-айәттә ейтилған)* «каһинларниң балилири»ни көрситиду. **«Мән уларниң шан-шәривини шәрмәндичиликкә айландуруветимән»** — «каһин болуш» наһайити шәрәплик иш, әлвәттә. Уларниң шәрәплик вәзипилири хәлиққә Худаниң қанун-көрсәтмилирини үгитишни өз ичигә алиду. Бирақ буниң орнида улар өзи «Худаниң қанун-көрсәтмилирини унтуған» *(6-айәт)*.

4:8 **«Улар хәлқимниң гунайини йәйдиған болғачқа...»** — Тәврат дәвридә бириси гуна садир қилған болса, ундақта у «гуна қурбанлиғи»ни *(гунайини тиләйдиған қурбанлиқ)*ни сунуши керәк еди. Каһинларниң бундақ қурбанлиқларниң гөшидин мәлум бир қисимни йейиш имтиязи бар еди. Шуңа улар һазир: — «Хәлиқ көпрәк гуна қилса, йәйдиғинимизму көп болиду!» дәп ойлиған охшайду.

4:9 **«Хәлқим қандақ болса, каһинларму шундақ болиду»** — демәк, хәлқим жазайимни тартқан екән, сән каһинму буниңдин халий болмайсән; алаһидә имтиязлириң сени қутқузмайду, әксичә тартидиған жазайиң техиму еғир болиду.

4:9 Йәш. 24:2

4:10 **«Улар паһишилик қилиду, бирақ һеч көпәймәйду»** — бу интайин кинайилик гәп. Демәк, Исраил «паһишә болуп» *(бутларға чоқунған болуп)*, көп «паһишивазлар» *(бутлар)* билән биллә болған болсиму, һеч қандақ пайда көрмигән. Башқа хил тәрҗимиси: «Улар паһишилик қилиду, лекин һеч параванлашмайду».

4:10 Мик. 6:14

4:12 **«Хәлқим өз тайиғидин йолйоруқ сорайду, уларниң һасиси уларға йол көрситәрмиш!»** — улар «тайиғи», «һасиси»ни палчилиқ, рәмчилик үчүн ишлитиду. **«Чүнки паһишиликниң роһи уларни аздуриду, улар Худасиниң һимайиси астидин паһишиликкә чиқип,...»** — «кириш сөз»имиздә тилға елинғандәк, «паһишилик» бутпәрәслик вә паһишиликниң өзини өз ичигә алиду. «Баал» қатарлиқларға чоқунуш паалийәтлири һәр хил паһишиликни өз ичигә алған. Исраил Худаға садиқ болған аялдәк әмәс, бәлки вапасиз паһишә аялдәк болған.

4:12 Һош. 5:4

4:13 **«...Дөң-егизликләрдә, шундақла сайиси яхши болғачқа дуб вә терәк вә қарияғачлар астидиму исриқ салиду»** — улар Худаниң һимайиси астидин чиқип, наһайити бир дәрәқ астида бир буттин һимайә соримақта. **«силәрниң қизлириңлар паһишилик, келинлириңларму зинахорлуқ қилиду»** — «*(силәрниң)* қизлириңлар... келинлириңларму» — Худа «силәр» дегән сөз билән бәлким йәнә каһинларға сөз қилиду.

4:13 Йәш. 1:29; 57:7; Әз. 20:28

«Бутхана паһишә»лири билән биллә қурбанлиқ қилиду;
Шуниң билән йорутулмиған бир хәлиқ жиқитилиду.
15 Сән, и Исраил, паһишилик қилишиң билән,
Йәһуда гунаға четилип қалмисун!
Нә Гилгалға кәлмәңлар, нә «Бәйт-Авән»гә чиқмаңлар,
Нә «Пәрвәрдигарниң һаяти билән!» дәп қәсәм қилмаңлар.
16 Чүнки тәрса бир қисир инәктәк, Исраил тәрсалиқ қилиду; Пәрвәрдигар қандақму
пахланни баққандәк, уларни кәң бир яйлақта озуқландурсун?
17 Әфраим бутларға чаплашти;
Униң билән һеч кимниң кари болмисун!
18 Уларниң шараби түгиши биләнла,
Улар өзлирини паһишиликкә беғишлайду;
Уларниң есилзадилири номуссизлиққа әсәбийләрчә мәптун болди.
19 Бир шамал-роһ уларни қанатлири ичигә оривалди,
Улар қурбанлиқлири түпәйлидин иза-аһанәткә қалиду.

Әфраимниң әһвали чатақ, Йәһуданиңму әһвали чатақ!

5 1 Буни аңлаңлар, и каһинлар,
Тиңшаңлар, и Исраил жәмәти,
Қулақ селиңлар, и падишаниң жәмәти;
Чүнки бу һөкүм силәргә бекитилгән;
Чүнки силәр Мизпаһ шәһиридә бир қилтақ,
Табор теғида йейилған бир тор болғансиләр.
2 Асий адәмләрму қирғин-чапқунға чөкүп кәтти;
Бирақ Мән уларниң һәммисини жазалиғучи болимән.
3 Әфраимни билимән, Исраил мәндин йошурун әмәс;
Чүнки и Әфраим, сән һазир паһишилик қилдиң,

4:14 **«Мән қизлириңларни паһишиликлири үчүн, яки келинлириңларни зинахорлуқлири үчүн жазалимаймән; чүнки атилири өзлириму паһишиләр билән сиртқа чиқиду...»** — диққәт қилишқа әрзийдуки, Худа бу қиз-келинләрни әйиплимәйду; Худаниң алдида, мәсъулийәт уларниң атилири *(бәлким каһинлар)*ниң зиммисидидур.
4:15 **«Сән, и Исраил, паһишилик қилишиң билән, Йәһуда гунаға четилип қалмисун! Нә Гилгалға кәлмәңлар, нә «Бәйт-Авән»гә чиқмаңлар, нә «Пәрвәрдигарниң һаяти билән!» дәп қәсәм қилмаңлар»** — бу сөзләр бәлким Йәһудаға қаритип ейтилиши мумкин. «Гилгал» вә «Бәйт-Авән» Исраил зиминидики «йерим бутпәрәс» тавапгаһлар еди. Амос пәйғәмбәр аллиқачан Исраил вә Йәһудани бу тавапгаһларға бармаслиқ, бу йәрләргә четишлиқ гуналарни қилмаслиқ, жүмлидин Пәрвәрдигарниң намини бекар-беһудә ишләтмәслик керәк, дәп агаһландурған еди *(«Ам.» 4:4, 5:5, 8:14)*. Һошия униң агаһлирини тәкрарлайду. У йәнә Амос пәйғәмбәргә әгишип, Исраилларниң «Бәйт-Әл» *(Худаниң өйи)*дә өткүзгән бутпәрәслигини әйипләп, шу йәрни «Бәйт-Авән» *(«йоқ бир нәрсә»ниң өйи)* дәп атайду.
4:16 **«Пәрвәрдигар қандақму пахланни баққандәк, уларни кәң бир яйлақта озуқландурсун?»** — башқа бир хил тәрҗимә: «Әнди Пәрвәрдигар һазир уларни пахланни баққандәк кәң бир яйлақта озуқландуриду!». Бу иккинчи хил тәрҗимисиниң мәнаси тоғра болса униң мәнаси: «Пәрвәрдигар Исраилни уларни сүргүн қилдуриду» дегәнлик болиду.
4:17 **«Әфраим бутларға чаплашти; униң билән һеч кимниң кари болмисун!»** — «Әфраим» Исраил *(шималий падишалиқ)*ниң он қәбилисидин әң чоңи, у бәзидә Исраил *(йәни, он қәбилә)*ниң өзигә вәкил болиду.
4:19 **«бир шамал-роһ уларни қанатлири ичигә оривалди,...»** — ибраний тилида «шамал» вә «роһ» бир сөз. Бу жүмлиниң мәнаси бәлким улар паһишилик-бутпәрәслик бир пасиқ роһ *(жин)* тәрипидин пүтүнләй аздурулуп кетилди.
5:1 **«Силәр Мизпаһ шәһиридә бир қилтақ, Табор теғида йейилған бир тор болғансиләр»** — немишкә «Мизпаһ» вә «Табор» дейилиду? Исраил әслидә бу жайларда Худаниң көп илтипатлириға вә мәдитигә еришкән. Бу бешарәттин қариғанда, бу икки жай һазир әксичә бутпәрәслик яки бир хил адаләтсизлик жүргүзүлгән жайлар болуп қалди.
5:2 **«Асий адәмләрму қирғин-чапқунға чөкүп кәтти; ...»** — бу айәттики «қирғин-чапқун» дегән сөз бәзи алимларниң пикричә балиларни қурбанлиқ қилишни өз ичигә алиду. Бундақ ишлар Қанаандики әлләрниң бутпәрәслигидә көп көрүләтти. Башқа хил тәрҗимиләрму бар.

Исраил булғанғандур.
[4] Уларниң қилмишлири уларни Худасиниң йениға қайтишиға қоймайду;
Чүнки паһишиликниң роһи улар арисидидур,
Улар Пәрвәрдигарни һеч билмәйду.
[5] Исраилниң тәкәббурлуғи өзигә қарши гувалиқ бәрмәктә;
Исраил вә Әфраим өз қәбиһлиги билән жиқилип кетиду;
Йәһудаму улар билән тәң жиқилиду.
[6] Улар қой падилири вә кала падилирини елип Пәрвәрдигарни издәшкә бариду;
Бирақ улар Уни тапалмайду; чүнки У Өзини тартип улардин жирақлашти.
[7] Улар Пәрвәрдигарға асийлиқ қилди,
Чүнки улар балиларни һарамдин туғдурған;
Әнди «йеңи ай» уларни несивилири билән йәп кетиду.
[8] Гибеаһта сүнайни,
Рамаһда канайни челиңлар;
Бәйт-авәндә агаһ сигналини аңлитиңлар;
Кәйниңдә! Қара, и Бинямин!
[9] Әфраим әйиплинидиған күнидә вәйранә болиду;
Мана, Исраил қәбилилири арисида бекитилгән ишни аян қилдим!
[10] Йәһуданиң әмирлири пасил ташларни йөткигүчигә охшаштур;
Мән улар үстигә ғәзивимни судәк төкүветимән.
[11] Әфраим хорланған, җазайимда езилгән,
Чүнки у өз бешимчилиқ қилип «паскинилиқ»ни қоғлап жүрди.
[12] Шуңа Мән Әфраимға күйә қурути,
Йәһуда җамәтигә чириткүч болимән.
[13] Әнди Әфраим өзиниң кесилини,
Йәһуда өз ярисини көргәндә,
Әфраим Асурийәликни издәп барди,
«Җедәлхор падиша»ға тәливини йоллиди;
Бирақ у һәм силәрни сақайталмайтти,

5:3 **«и Әфраим, сән ... паһишилик қилдиң»** — Әфраимниң Пәрвәрдигардин ваз кечип бутларға бағлиниши «роһий паһишилик»кә баравәрдур.
5:4 Һош. 4:12
5:5 Һош. 7:10
5:6 **«қой, кала падилирини елиш»** — көп қурбанлиқларни қилишни мәхсити қилиду, әлвәттә.
5:7 **«йеңи ай»** — һейт яки «йеңи башлиниш» болиду. Шу вақиттин башлап уларниң аман-есәнлиги вә мустәқиллиғиға хатимә берилиду, шу вақит кәлгәндә уларға булаң-талаң қилчиларниң йоли ечилиду, демәкчи. Бу вақиәниң тәпсилатиниң қандақ болидиғанлиғини пәқәт пәрәзла қилалаймиз. Төвәндә, 8-15-айәтләрдә алдин-ала ейтилған таҗавузчилиқ «йеңи ай»да башлинармекин?
5:8 **«Гибеаһта сүнайни, Рамаһда канайни челиңлар; Бәйт-Авәндә агаһ сигналини аңлитиңлар; кәйниңдә! Қара, и Бинямин!»** — Бинямин он икки қәбилиниң бири, Йәһудаға беқинди болған, «Исраил», йәни «шималий падишалиқ»ниң җәнубий чегарасида. Бу бешарәттә икки имканийәт бар: — *(1)* Йәһуда өзи Исраилға таҗавуз қилиду, андин Исраил билән Йәһуда бир-бири билән соқушиду; нәтиҗидә Исраил Асурийәдин ярдәм сорайду *(13-айәт) (10-айәттә Йәһуданиң һөкүмранларниң җаһангирлиги, аҗизларни бозәк қилип експлитатсийә қиливатқанлиғи көрситилиду)*; *(2)* бешарәт Асурийә империйәсиниң таҗавуз қилидиғанлиғини көрситиду *(миладийәдин илгәрки 733-жили улар Исраилниң шималий қәблилирини елип кәтти: 722-жили пүткүл Исраилни ишғал қилди: 702-жили Йәһудаға таҗавуз қилди)*.
–Биз иккинчи имканийәткә майилмиз. Исраилниң җәнубий чегарисиға туташқан бу шәһәрләр қистаққа елинидиған болса *(һуҗум шималдин кәлгән әһвалда)*, ундақта Исраилниң қалған җайлири немидегән қийнилидиған болиду! Исраил Асурийәдин ярдәм сориғандин кейин *(шундақла Асурийәгә пул бәргәндин кейин!)*, улар тәрипидин вәйран қилинған.
5:11 **«Әфраим... өз бешимчилиқ қилип «паскинилиқ»ни қоғлап жүрди»** — «паскинилиқ» бәлким бир хил бутни көрситиду.

һәм яраңларниму давалалмайтти.
14 Чүнки Мән Әфраимға ширдәк,
Йәһуда җәмәтигә асландәк болимән; Мән, йәни Мәнки, уларни титма-титма қиливетип, кетип қалимән;
Уларни елип кетимән, қутқузалайдиған һеч ким чиқмайду;
15 Мән кетимән, улар гунайини тонуп йетип, йүзүмни издимигичә Өз җайимға қайтип туримән;
Бешиға күн чүшкәндә улар Мени интилип издәйду.

Исраилниң йүзәки җавави

6 1 «Келиңлар, Пәрвәрдигарниң йениға қайтайли;
Чүнки У титма-титма қиливәтти, бирақ сақайтиду;
Урувәтти, бирақ бизни теңип қойиду.
2 У икки күндин кейин бизни җанландуриду;
Үчинчи күни У бизни тирилдүриду,
Биз Униң йүзи алдида һаят яшаймиз!
3 Вә биз Уни билидиған болимиз!
Биз Пәрвәрдигарни тонуш һәм билиш үчүн интилип қоғлаймиз!
Униң бизни қутқузушқа чиқиши таң сәһәрниң болушидәк муқәррәр;
У йенимизға ямғурдәк, йәр-зиминни суғиридиған «кейинки ямғур»дәк чүшүп келиду!».

Худаниң дад-пәряди

4 И Әфраим, сени қандақ қилсам болар?
И Йәһуда, сени қандақ қилсам болар?
Чүнки яхшилиғиңлар сәһәрдики бир парчә булуттәк,
Тездин йоқап кетидиған шәбнәмдәктур.
5 Шуңа Мән пәйғәмбәрләр арқилиқ уларни чепиватқан;
Ағзимдики сөзләр билән уларни өлтүрүвәткәнмән;
Мениң һөкүмүм таң нуридәк чиқиду.
6 Чүнки Мән қурбанлиқлардин әмәс, бәлки меһир-муһәббәттин,

5:13 **«Әфраим Асурийәликни издәп барди, «җедәлхор падиша»ға тәливини йоллиди»** — Асурийәликләр өз падишасиға бәргән унванни, йәни «Улуқ Падишаһ» дегәнниң имласини Һошия қәстән өзгәртип, уни кинайә билән «Җедәлхор Падишаһ» *(ибраний тилида «Ярәб падиша»)* дәп атайду. Әмәлийәттә Асурийә падишалири дәл мошу характерда болған, у башқа әлләр билән соқушушқа һәр қандақ банә-сәвәпләрни чиқарғучи еди.
6:3 **«У йенимизға ямғурдәк, йәр-зиминни суғиридиған «кейинки ямғур»дәк чүшүп келиду!»** — «кейинки ямғур» болса Қанаанда *(Пәләстиндә)* 3- яки 4-айда яғиду, у әтиязлиқ зираәтләрниң пишишида һалқилиқ рольини ойнайду. Бу ямғурлар болмиса һосул болмайду. **«Биз Уни билидиған болимиз!... У ... «кейинки ямғур»дәк чүшүп келиду!»** — алимларниң бу үч айәт *(1-3)* үстидә үч хил пикри бар: — *(1)* бу Исраилниң ахирқи заманда товва қилидиған дуаси *(чүнки Исраиллар Һошияниң дәвридә товва қилған әмәс)*; *(2)* бу Һошия пәйғәмбәрниң: «Пәрвәрдигарниң йениға қайтайли» дегән дәвити; *(3)* бу Исраилниң шу чағдики йүзәки бир инкаси, халас. Сөзләр чирайлиқ болсиму Худа уни йүзәки дәп қарайду *(4-айәтни көрүң)*. Шуңа биз үчинчи имканийәткә қайилмиз. Чүнки бу сөзләрдә өз гунайини етирап қилидиған конкрет гәп кәмчил. Әгәр дуада товва қилидиған сөзләр бар болған болса интайин яхши бир дуа болатти; 14-бапта һәқиқий товва қилидиған дуа тепилиду.
6:5 **«Мән пәйғәмбәрләр арқилиқ уларни чепиватқан...»** — Худа пәйғәмбәрлири арқилиқ нурғун қетим Исраилға җазасини елип баридиған һөкүмлирини уқтурған еди; демәк, у дәрһал җазалирини әвәтмәйду, бәлки авал пәйғәмбәрлири арқилиқ агаһландуруп, товва қилиш пурситини бериду; пәқәт товва қилмиса җазасини чүшүриду. Җазалар чүшкәндә Исраиллар «чепиветилгән, ...өлтүрүветилгән» еди. Жуқирида *(3-айәттә)* Исраил сахтипәзлик билән «Худаниң бизни қутқузушқа чиқиши ... таң сәһәрниң болушидәк муқәррәр» дегән еди, бирақ һазир Худа: «**Мениң һөкүмлирим** таң нуридәк чиқиду» дәйду.

Көйдүрмә қурбанлиқлардин көрә, Худани тонуш һәм билиштин хурсәнлик тапимән.
7 Бирақ улар Адәм атидәк әһдигә итаәтсизлик қилған;
Улар мана шу йол билән Маңа асийлиқ қилған.
8 Гилеад болса қәбиһлик қилғучиларниң шәһири;
У қан билән боялған.
9 Қарақчилар адәмни пайлиғандәк,
Каһинлар топи Шәкәмгә баридиған йолда қатиллиқ қилмақта;
Бәрһәқ, улар ипласлиқ қилмақта.
10 Исраил җәмәтидә жиркиничлик бир ишни көрдүм;
Әфраимниң паһишилиги шу йәрдә тепилиду,
Исраил булғанди.
11 Йәнә саңиму, и Йәһуда, териған гуналириңниң һосули бекитилгәндур!

7 1 Мән Өз хәлқимниң асаритини бузуп ташлап, азатлиққа ериштүрәй дегәндә,
Мән Исраилни сақайтай дегәндә,
Әнди Әфраимниң қәбиһлиги, Самарийәниң рәзиллигиму ашкарилиниду;
Чүнки улар алдамчилиқ қилиду;
Оғрилар болса бөсүп кириватиду,
Қарақчилар топи сиртта булаңчилиқ қиливатиду.
2 Улар көңлидә Мениң уларниң барлиқ рәзилликлирини есимдә тутқанлиғимни ойлимайду;
Һазир уларниң қилмишлири өзлирини қиставатиду;
Бу ишлар көз алдимдидур.

Ордидики сүйқәстләр

3 Улар падишани рәзилликлири билән,
Әмирләрни ялған гәплири билән хурсән қилиду;
4 Уларниң һәммиси зинахорлар;
Улар навай от салған тонурдәк;
Навай хемирни жуғуруп, хемир болғичә униң отини йәнә улғайтмайду;
5 Падишасимиз тәбрикләнгән күнидә, әмирләр шарапниң кәйпи билән өзлирини зәиплаштүрди;
Падишаһ болса мазақ қилғучилар билән қол елишишқа интилди!
6 Чүнки улар көңлини тонурдәк қизитип сүйқәст пүкүп қойған еди;

6:6 **«Мән қурбанлиқлардин әмәс, бәлки меһир-муһәббәттин, көйдүрмә қурбанлиқлардин көрә, Худани тонуш һәм билиштин хурсәнлик тапимән»** — Худа Муса пәйғәмбәр арқилиқ қурбанлиқларни тәләп қилған. Бирақ кейинки көп пәйғәмбәрләр арқилиқ, булар Мениң ахирқи мәхситим әмәс, бәлки: *(1)* Өз хәлқимниң маңа қаратқан чиң көңлидики ибадәт вә муһәббитини издәймән *(шундақ ишлар пәқәт Мәсиһниң ниҗати вә Муқәддәс Роһ арқилиқ әмәлгә ашурулиду, әлвәттә)*; *(2)* қурбанлиқлар сунулғанда, әгәр ихласмәнлик вә муһәббәт болмиса, ундақта уларни қилмиғиниңлар түзүк, дәп уқтурған.

6:6 Мат. 9:13; 12:7

6:7 Һош. 8:1

7:4 **«Уларниң һәммиси зинахорлар; улар навай от салған тонурдәк...»** — «улар» бәлким каһинлар *(улар жуқуридики айәтләрниң асасий объекти)*. Әслидә каһинлар «муқәддәс қанун»ни билгини үчүн, падишаниң ордисида муһим рольи болуши керәк еди. Әксичә улар падишани өлтүрүшни қәстләйду. **«Улар навай от салған тонурдәк; навай хемирни жуғуруп, хемир болғичә униң отини йәнә улғайтмайду»** — навай хемирни болдуруш үчүн сәл иссиқ өтсун дәп тонурниң йениға қойиду, бирақ шу вақитларда тонурниң отини улғайтмайду.

7:5 **«Падиша болса мазақ қилғучилар билән қол елишишқа интилди!»** — «мазақ қилғучилар» йәнә каһинлар *(вә сахта пәйғәмбәрләр?)* болуши мумкин. Әслидә падишани қоғдиши керәк болған әмирләр мәс болғанда, падиша өзини қәст қилмақчи болған «мазақ қилғучилар» билән «қол тутушуп», һеч билмәйла хәтәрлик әһвалға чүшиду.

Кечичә уларниң ғәзиви чоғлинип туриду;
Сәһәрдила у янған оттәк ялқунлап кетиду.
7 Уларниң һәммиси тонурдәк қизиқтур, улар өз сорақчилирини йәп кетиду;
Уларниң барлиқ падишалири жиқилди —
Улардин һеч ким мени нида қилип чақирмайду!

Худаниң тәрбийисини қобул қилмайдиған бир хәлиқ

8 Әфраим ят қовмлар билән арилишип кәтти;
У «өрүлмигән бир қотурмач»дәктур.
9 Ят адәмләр униң күчини йәп кәтти, бирақ у һеч сәзмәйду;
Бәрһәқ, бешиниң у йәр-бу йеридә ақ чачлар көрүниду, бирақ у һеч билмәйду;
10 Шуниң билән Исраилниң тәкәббурлуғи өзигә қарши гува бериду;
Улар Пәрвәрдигар Худасиниң йениға қайтмайду;
Яки шундақ ишлар бешиға чүшкән болсиму, йәнила Уни издимәйду.
11 Әфраим һеч әқли йоқ надан бир пахтәктәк;
Мисирға қарап сайрайду, Асурийәни издәп бариду;
12 Улар барғанда, уларниң үстигә торумни ташлаймән;
Худди асмандики учар-қанатларни торға чүшүргәндәк уларни чүшүримән;
Бу хәвәр уларниң җамаитигә йетиши биләнла, уларни җазалаймән.
13 Уларға вай! Чүнки улар Мәндин жирақлишип тенип кәтти!
Улар һалак болсун! Чүнки улар Маңа вапасизлиқ қилди!
Мән уларни қутқузуп һөрлүккә чиқирай дегәндә,
Улар Мән тоғрилиқ ялған гәп қилиду!
14 Улар орнида йетип налә қилғанда,
Маңа көңлидә һеч нида қилмиди;

7:6 **«Кечичә уларниң ғәзиви чоғлинип туриду»** — башқа бир хил тәрҗимиси «уларниң «навийи» болса кечичә ухлайду». **«.... Улар көңлини тонурдәк қизитип сүйқәст пүкүп қойған еди; ... сәһәрдила у янған оттәк ялқунлап кетиду»** — 4-6-айәтләрдики иш бәлким: *(1)* падиша ордисида мәлум бир тәбрикләш паалийитини орунлаштурди. *(2)* әмирлири мәс болуп кәтти. *(3)* падишани қәстлигән каһинлар кечичә пурсәт күтүп жүрди. *(4)* әтигәндә уларниң падишаға болған нәприти тонурдики ялқунлиған оттәк партлиди вә улар падишани өлтүрүвәтти.
7:7 **«Улардин һеч ким мени нида қилип чақирмайду!»** — «улардин» — бәлким падишалардин.
–Мәзкур бешарәтләрниң Исраилниң әң ахирқи падишалиридин қайсисини көрситидиғанлиғиға бир немә демәк тәс. Исраил падишалиғиниң ахирқи жиллирида алтә падиша тәхткә олтарған. Алтисидин төрт падиша қәстлинип өлтүрүлгән. Бу вақиәләр Тәврат, «2пад.» 15-17-бапларда баян қилинған. Һалқилиқ нуқтилар шуки: *(1)* каһинлар интайин рәзил; зинахор, қатиллар еди. *(2)* аз дегәндиму бир падиша улар тәрипидин қәстлинип өлтүрүлгән; *(3)* әмирләр интайин бихуд адәмләр, падишаниң бехәтәрлигини һеч ойлимайтти; *(4)* падишаларниң һеч қайсиси Худаға таянмиди *(шуңлашқа «жиқилди»)*. *(5)* каһинлар көп «сотчилар»ниму қәстләп өлтүрди *(7-айәт)*.
7:8 **«Әфраим ят қовмлар билән арилишип кәтти»** — «Әфраим»ниң мәзкур китапта Исраилниң орнида яки Исраилға вәкил қилип көп ишлитилишиниң сәвәви, бәлким бу вақитта Исраилниң шималий қәбилилири Асурийә тәрипидин аллиқачан елип кетилгән; Әфраим қәбилиси ялғуз қалған еди. **У «өрүлмигән бир қотурмачдәк»тур»** — демәк, бир тәрипи көйүк, бир тәрипи пишмиған. Исраил бәлким башқа қовмлар биләр көп арилишип, бир тәрипи бутпәрәсләргә охшаш болуп қалған, «көйүп кәткән»; бирақ улар Худа тәрәптә һеч пишмиған, уларниң Худа билән болған мунасивити йоқ дейәрлик.
7:8 Зәб. 105:35
7:9 **«Ят адәмләр униң күчини йәп кәтти»** — «униң күчи» бәлким Исраилниң ирадиси, иман-етиқатини көрситиду. Улар бутпәрәс хәлиқ билән көп арилишип етиқати аҗизлашқан. Башқа алимларниң пикричә, «күч» уларниң әмгигиниң мевисини көрситиду.
7:10 Һош. 5:5
7:11 **«Әфраим... Мисирға қарап сайрайду, Асурийәни издәп бариду»** — Исраил толиму тутуруқсиз болуп, Худаниң сөзигә һеч ишәнмәй, бирдәм Мисирдин, бирдәм Асурийәдин ярдәм сорайду. Әмәлийәттә иккила тәрәп Исраилға сатқунлуқ қилиду.
7:12 **«Бу хәвәр уларниң җамаитигә йетиши биләнла, уларни җазалаймән»** — айәтниң ахирқи бу қисминиң башқа икки тәрҗимиси: «уларниң җамаити аңлиғандәк, уларни җазалаймән» яки «улар топлиниватиду» дәп аңлиғинимдила, уларни җазалаймән». Йәнә башқа тәрҗимилириму учриши мүмкин. Ибраний тилини чүшиниш тәс.

Уларниң җамаәткә жиғилиши пәқәт аш вә йеңи шарап үчүндур, халас;
Улар Мәндин чәтләп кәтти.
[15] Бәрһәқ, Мән әсли уларни тәрбийилигәнмән,
Уларниң биләклирини чиниқтуруп күчәйткүзгән едим;
Бирақ улар Маңа қарши яманлиқ қәстләватиду.
[16] Улар бурулди — бирақ бурулуши Һәммидин Алий Болғучиға қайтиш үчүн әмәс;
Улар алдамчи бир оқяға охшаш.
Уларниң әмирлири өзлириниң ғалҗиранә тил-аһанәтлири вәҗидин қиличлиниду;
Бу иш Мисир зиминида уларни мәсқиригә қалдуриду.

«Улар шамал терийду, қара қуюнни ориду!»

8 [1] Канайни ағзиңға салғин!
Пәрвәрдигарниң өйи үстидә бир қорултаз айлинип жүриду!
Чүнки улар Мениң әһдәмни бузған,
Тәврат-қанунумға итаәтсизлик қилған.
[2] Улар Маңа: «И Худайим, биз Исраил хәлқи Сени тонуймиз!» дәп вақирайду.
[3] Исраил яхшилиқ-меһриванлиқни ташливәткән;
Шуңа дүшмән уни қоғлайду.
[4] Улар өзлири падишаларни тиклигән, бирақ Мән арқилиқ әмәс;
Улар бәзиләрни әмир қилған, бирақ униңдин хәвирим йоқ;
Улар өз жениға замин болуш үчүн,
Өзлиригә бутларни күмүч-алтунлиридин ясиған.
[5] И Самарийә, сениң мозийиң сени ташливәтти!
Мениң ғәзивим уларға қозғалди;
Улар қачанғичә паклиқтин жирақ туриду?
[6] Шу нәрсә Исраилдин чиққанғу —
Уни бир һүнәрвән ясиған, халас; у Худа әмәс;
Самарийәниң мозийи дәрвәқә парә-парә чеқиветилиду!
[7] Чүнки улар шамал териди, шуңа қара қуюнни ориду!
Уларниң шатисида һеч башақлар йоқ, у һеч аш бәрмәйду;
Һәтта аш бәргән болсиму, ят адәмләр уни жутувалған болатти.

7:14 **«Уларниң җамаәткә жиғилиши пәқәт аш вә йеңи шарап үчүндур, халас»** — демәк, уларниң һейтлири Худа үчүн әмәс, пәқәт өз тамашилири үчүн өткүзүлиду.
–Башқа бир хил тәрҗимиси: «Улар аш вә йеңи шарап тиләп *(бутлирини ишәндүрүш үчүн)* өз әтлирини тилиду».
7:16 **«Улар бурулди — бирақ бурулуши Һәммидин Алий Болғучиға қайтиш үчүн әмәс; улар алдамчи бир оқяға охшаш»** — «алдамчи оқя» түп-түз атмайду, оқлар һәрдайим бурулуп кетиду, әлвәттә. Айәтниң биринчи қисминиң башқа хил тәрҗимилири бар.
7:16 Зәб. 77:57
8:1 **«Пәрвәрдигарниң өйи үстидә бир қорултаз айлинип жүриду!»** — қорултаз пәқәт өлүкләргә яки «өләй дәп қалған» җаниварларға қизиқиду, әлвәттә *(башқа хил тәрҗимилиридә «бүркүт» дейилиду)*.
8:1 Қан. 28:49; Һош. 6:7
8:3 **«Исраил яхшилиқ-меһриванлиқни ташливәткән»** — бу икки бислиқ сөз; улар өзлири яхшилиқ қилиштин қол үзгән вә шуниң билән тәң, Худаниң яхшилиғидин маһрум болған.
8:4 **«Улар өзлири падишаларни тиклигән, бирақ мән арқилиқ әмәс»** — «униңдин хәвирим йоқ» — демәк, бу иш Маңа ят болди, Мән уни етирап қилмидим.
8:5 **«И Самарийә, сениң мозийиң сени ташливәтти!»** — бу кинайилик гәп. Исраилдики мозай шәклидики бут уларни қутқузмиған. «Баал» вә уларниң әң чоң тавапгаһи «Бәйт-Әл»дики бутму «мозай шәкли»дә еди *(башқа хил тәрҗилириму бар)*.
8:7 **«Улар шамал териди, шуңа қара қуюнни ориду! Уларниң шатисида һеч башақлар йоқ, у һеч аш бәрмәйду; һәтта аш бәргән болсиму, ят адәмләр уни жутувалған болатти»** — Исраиллар һәрдайим «Баал»дин яхши һосул тиләтти. Уларниң ойлишичә «Баал»ниң «алаһидилиги» «мол һосул бериш»миш.

8 Исраил жутувелинди;
Улар ят әлләр арисида яримас бир қача болуп қалди;
9 Чүнки улар ялғуз жүргән явайи ешәктәк Асурийәни издәп чиқти;
Әфраим «ашна»ларни ялливалди.
10 Гәрчә улар әлләр арисидин «ялливалған» болсиму,
Әнди Мән уларни жиғип бир тәрәп қилимән;
Улар тезла «Әмирләрниң шаһи»ниң бесими астида толғинип кетиду.
11 Әфраим «гуна қурбанлиқ»лири үчүн қурбангаһларни көпәйткини билән,
Булар гуна қозғайдиған қурбангаһлар болуп қалди.
12 Мән униң үчүн Тәврат-қанунумда көп тәрәплимә нәрсиләрни язған болсамму,
Улар ят бир нәрсә дәп һесапланмақта.
13 Улар қурбанлиқларға амрақ! Улар Маңа қурбанлиқларни қилип, гөшидин йәйду,
Бирақ Пәрвәрдигар булардин һеч хурсәнлик алмайду;
У уларниң қәбиһлигини һазир есигә кәлтүрүп,
Гуналирини өз бешиға чүшүриду;
Улар Мисирға қайтиду!
14 Чүнки Исраил өз Ясиғучисини унтуп, «ибадәтхана»ларни қуриду;
Йәһуда болса истиһкамлаштурулған шәһәрләрни көпәйткән;
Бирақ Мән уларниң шәһәрлири үстигә от әвәтимән,
От буларниң қәлъә-ордилирини йәп кетиду.

Қуруқ хошаллиқ вә һейтлар

9 1 И Исраил, ят әл-жутлардәк хошал болуп шатлинип кәтмәңлар;
Чүнки сән Худайиңдин чәтнәп паһишиликкә берилдиң;
Һәр бир хаманда сән паһишә һәққигә амрақ болуп кәттиң.
2 Хаман вә шарап көлчиги уларни бақалмайду;
Йеңи шарап уни йәргә қаритип қойиду.
3 Улар Пәрвәрдигарниң зиминида туривәрмәйду;

8:10 **«Улар тезла «әмирләрниң шаһи»ниң бесими астида толғинип кетиду»** — «әмирләрниң шаһи» Асурийә падишасиниң мәхсус бир унвани.
8:10 Йәш. 10:8
8:11 **«Әфраим «гуна қурбанлиқ»лири үчүн қурбангаһларни көпәйткини билән, булар гуна қозғайдиған қурбангаһлар болуп қалди»** — «гуна қурбанлиғи»лар тоғрилиқ «Лав.» 4-5-бапларни көрүң.
–Мәзкур қурбангаһларни «Пәрвәрдигарға атап» ясалған еди. Әслидә Худаниң көрсәтмилири бойичә Йерусалимдиндики ибадәтханиниң қурбангаһидин башқа, Исраилларниң һеч қандақ қурбангаһни ясимаслиғи керәк. Дәрвәқә, улар ясалғандин кейин, тезла бутпәрәс тавапгаһларға айлинип қалған еди.
8:13 **«Улар қурбанлиқларға амрақ! Улар Маңа қурбанлиқларни қилип, гөшидин йәйду,...»** — бу айәтниң һәр хил тәржимилири болғини билән, умумий мәнаси тәржимимизниңкидәк. **«Гуналирини өз бешиға чүшүриду; улар Мисирға қайтиду!»** — Мисир Исраиллар тунҗа қетимлиқ әсирликкә яки қуллуққа чүшкән җай.
8:14 2Тар. 26:10, 27:4, Йәш. 22:9-11, 2Пад. 18:12
9:1 **«И Исраил, ят әл-жутлардәк хошал болуп шатлинип кәтмәңлар; чүнки сән Худайиңдин чәтнәп паһишиликкә берилдиң; һәр бир хаманда сән паһишә һәққигә амрақ болуп кәттиң»** — *(бу бабтики хәвәр тоғрилиқ)* Исраил бутпәрәслик йолиға киргән болсиму, улар техи «һәммә дин охшаш» дәп, бутпәрәслик паалийәтлирини «Пәрвәрдигарниң намида» өткүзүвататти, шундақла шу паалийәтлирини көпләп өткүзүп жүрмәктә еди. Шуниң билән тәң улар йәнила Муса пәйғәмбәргә буйрулған кона һейтларниму сақлап қалған еди, уларға наһайити көңүл бөләтти; мошундақ һейтларниң болғинидин хошал болушуп, һейт-байрам тәрәплиридә хелә «диндар» болуп кетишти. Һошия пәйғәмбәр мошу бабтики хәвәрни күз байримида, йәни «кәпиләр һейти» *(«кәпә тикиш һейти»)*да уларға йәткүзгән болса керәк.
–«Хаман» жилниң әҗириниң нәтиҗисини жиғидиған җай болуп, хошаллиқ болидиған бир сорун, әлвәттә. Бирақ паһишә аяллар *(хәқниң пули билән)* пат-пат шу сорунларға чиқатти. Исраиллар хаманлирида бәлким икки җәһәттә паһишилик қилатти; *(1)* мошу аяллар билән; *(2)* роһий җәһәттә «Баал»ға чоқунуп униңға рәхмәт ейтиш паалийәтлиридә.

Әфраим бәлки Мисирға қайтиду,
Улар Асурийәдә һарам тамақни йәйду.
4 Улар Пәрвәрдигарға һеч шарап һәдийәлирини қуймайду,
Уларниң қурбанлиқлири униңға һеч хурсәнлик болмайду; уларниң нени матәм тутқучиларниң ненидәк болиду;
Уни йегән һәр ким «напак» болиду;
Бу нан һәргиз Пәрвәрдигарниң өйигә кирмәйду.
5 Әнди «җамаәтләрниң ибадәт сорунлири» күнидә,
«Пәрвәрдигарниң һейти» болған күнидә қандақ қиларсиләр?
6 Чүнки мана, улар һәтта һалакәттин қачқан болсиму, Мисир уларни жиғивелип,
Андин Мемфис шәһири уларни көмүп қойиду.
Уларниң қәдирлик күмүч буюмлирини болса, чаққақлар егиливалиду;
Уларниң чедирлирини янтақ-тикәнләр басиду.
7 Әнди һесаплишиш күнлири кәлди,
Яманлиқ қайтуридиған күнләр кәлди;
Исраил буни билип йәтсун!
Сениң қәбиһлигиңниң көплүги түпәйлидин,
Зор нәпритиң болғини түпәйлидин,
Пәйғәмбәр «ахмақ», роһқа тәвә болғучи «сараң» дәп һесаплиниду.
8 Пәйғәмбәр болса Әфраим үстигә Худайим билән биллә турған күзәтчидур;
Бирақ униңға барлиқ йоллирида қилтақлар қоюлған,
Худасиниң өйидиму нәпрәт уни күтмәктә.
9 Гибеаһниң күнлиридикидәк улар өзлирини чоңқур булғиған,
У уларниң қәбиһлигини есигә кәлтүриду,
Уларниң гуналирини җазалайду.

10 — Чөл-баяванда үзүм учрап қалғандәк, Мән сән Исраилни тапқан;
Әнҗир дәриғидә тунҗа пишқан мевини көргәндәк, ата-бовилириңларни яхши көргәнмән;
Андин улар «Баал-Пеор»ни издәп барди,

9:4 «... Уларниң нени матәм тутқучиларниң ненидәк болиду; уни йегән һәр ким «напак» болиду; бу нан һәргиз Пәрвәрдигарниң өйигә кирмәйду» — Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә адәм болсун, нәрсә болсун җәсәткә тәккән болсила, «напак» дәп һесаплинатти. «Напак» ашни йегән адәмниң өзиму «напак» болатти. Шуңа «матәм тутқан» адәмләрниң һәммиси *(бир мәзгилгичә)* «напак» дәп һесаплинатти. Әнди Худаниң җазаси билән Исраил ят әл арисида һәрдайим «һарам-напаклиқ» билән учрашқачқа, һәрдайим «напак» болиду, шуңа уларниң «Худаниң өйигә» өзлири кириши, шундақла һәр қандақ «аш һәдийә»ни елип кириши қәтъий мәнъий қилинған.
9:5 «Әнди «җамаәтләрниң ибадәт сорунлири» күнидә, «Пәрвәрдигарниң һейти» болған күнидә қандақ қиларсиләр?» — бу бутпәрәс хәлиқниң «напак болидиғанлиғи» «Пәрвәрдигарниң һейтлирини тәбрикләлмәслиги», «ибадәт сорунлириға қатнишалмаслиғи» қатарлиқлар уларға еғир кәлгәнлиги бәлким оқурмәнләргә ғәлитә туюлиду. Бирақ әслидә дурус болған бу паалийәтләр хурапий ишларға айлинип қалғандин кейин, улар «буларни һәрдайим қилмисақ «яман болиду»» дәп ойлап, қорқуп жүргән болса керәк. Тирик Худадин қорқмай, хурапийлиқ йолиға хилаплиқ қилиштин қорқуш, һәр бир хәлиққә наһайити номус кәлтүридиған бир иштур.
9:6 «Андин Мемфис шәһири уларни көмүп қойиду» — Мемфис шәһири йоған, һәйвәтлик йәр болғанлиғи үчүн даңқи чиққан. **«Уларниң қәдирлик күмүч буюмлирини болса, чаққақлар егиливалиду; уларниң чедирлирини янтақ-тикәнләр басиду»** — бу айәттә «қәдирлик күмүч буюмлири» вә «чедирлири» болса күмүч билән һәлләнгән бутлар, шундақла шу бутларға «макан болған» чедирлар көздә тутулуши мүмкин.
9:7 «Әнди һесаплишиш күнлири кәлди» — «һесаплишиш күнлири» ибраний тилида «йоқлаш күнлири».
9:8 «Пәйғәмбәр болса Әфраим үстигә Худайим билән биллә турған күзәтчидур; ... Худасиниң өйидиму нәпрәт уни күтмәктә» — һәқиқий пәйғәмбәрниң дүшмәнлири *(каһинлар вә сахта пәйғәмбәрләр болса керәк)* һәтта Худаниң ибадәтханисидиму уни қәстлимәкчи болуватати.
9:9 «Гибеаһниң күнлиридикидәк улар өзлирини чоңқур булғиған,...» — Гибеаһ шәһиридә бәччивазлиқ һәм қатиллиқ йүз бәргән, Исраилни наһайити шәрмәндичиликтә қалдурған *(«һак.» 17-19-баплар)*.

Өзлирини әшу номуслуқ нәрсигә беғишлиди,
Улар өзлириниң «сөйгүчиси»гә охшаш жиркиничлик болди.
11 Әфраимниң болса, шан-шәриви қуштәк учуп кетиду
— Худди туғулуш болуп бақмиғандәк,
Һамилә болуп бақмиғандәк,
Бойида апиридә болуш болуп бақмиғандәк!
12 Һәтта улар пәрзәнтлирини чоң қилған болсиму,
Мән лекин уларни бирини қалдурмай жуда қилимән;
Бәрһәқ, улардин айрилип кәткинимдин кейин, уларниң һалиға вай!
13 Мән көргинимдә, Әфраимниң әһвали чимәнзарда тикләнгән бир «Тур шәһири»дәк еди;
Бирақ Әфраим балилирини қәтл қилғучиға чиқирип бериду.
14 Уларға бәргин, и Пәрвәрдигар — зади немә бәргиниң түзүк? — Уларға бала чүшүп кетидиған балиятқу, қуруқ әмчәкләрни бәргин!
15 Уларниң барлиқ рәзиллигини Гилгалдин тапқили болиду;
Чүнки Мән шу йәрдә улардин нәпрәтләндим;
Уларниң қилмишлириниң рәзиллиги түпәйлидин,
Уларни өйүмдин һайдиветимән;
Мән уларни йәнә сөймәймән;
Уларниң әмирлириниң һәммиси тәрсалиқ қилиду.
16 Әфраим әнди уруветилди;
Уларниң йилтизи қағҗирап кәтти, улар һеч мевә бәрмәйду;
Һәтта улар мевә бәрсиму,
Балиятқусиниң сөйүмлүк мевилирини өлтүрүветимән.
17 Мениң Худайим уларни чәткә қақти,
Чүнки улар униңға қулақ салмиди;
Улар әлләр арисида сәрсан болиду.

Пәрвәрдигарни издәш вақти кәлди!

10 1 Исраил барақсан бир үзүм телидур;
У өзи үчүн мевә чиқириду;
Мевиси көпәйгәнсери у қурбангаһларниму көпәйткән;

9:10 **«Андин улар «Баал-Пеор»ни издәп барди»** — «Баал- Пеор» дегән бут вә бу бутқа мунасивәтлик номуссизлиқ «Чөл.» 25-бапта хатириләнгән. Демисәкму, бу ишлар Исраил чөл-баяванда жүргән вақитта йүз бәргән. **«Өзлирини әшу номуслуқ нәрсигә беғишлиди, улар өзлириниң «сөйгүчиси»гә охшаш жиркиничлик болди»** — демәк, улар өзлири чоқунған жиркиничлик бутқа охшаш болди.
–Башқа бир хил тәрҗимиси «...өз сөйгинигә охшаш жиркиничлик болди».
9:10 Чөл. 25:3; Зәб. 105:28
9:11 **«Әфраимниң болса, шан-шәриви қуштәк учуп кетиду»** — «Әфраимниң шан-шәриви» уларниң пәхри болған әвлат-пәрзәнтини көрситиду. Худа уларни агаһландуридуки, әвлат-пәрзәнтиңлар мәвҗут болуп бақмиғандәк болисиләр *(12-айәтниму көрүң)*.
9:13 **«Мән көргинимдә, Әфраимниң әһвали чимәнзарда тикләнгән бир «Тур шәһири»дәк еди»** — «Тур» Ливанға җайлашқан күчлүк вә мустәһкәм порт-дөләт еди. Башқа төрт хил тәрҗимиси бар. Ибраний тилини чүшиниш тәс.
9:14 **«Уларға бала чүшүп кетидиған балиятқу, қуруқ әмчәкләрни бәргин!»** — пәйғәмбәрниң бу дуаси бәлким уларни балиларниң қәтл қилиниши азавини көрмисун, дегәнни билдүриду.
9:14 Луқа 23:29
9:15 **«Уларниң барлиқ рәзиллигини Гилгалдин тапқили болиду»** — «Гилгал» уларниң иккинчи чоң бутпәрәс тавапгаһи еди.
9:15 Йәш. 1:23; Һош. 4:15; 12:12
9:16 **«Уларниң Әфраимниң йилтизи қағҗирап кәтти, һәтта улар мевә бәрсиму»** — мошу йәрдә балиларни көрситиду. Айәтниң иккинчи қисмини көрүң.

Зимининиң есиллиғидин улар «есил» бут түврүклирини ясиди.
[2] Уларниң көңли ала;
Уларниң гунакарлиғи һазир ашкарилиниду;
У уларниң қурбангаһлирини чеқип ғулитиду,
Уларниң бут түврүклирини бузуветиду.
[3] Чүнки улар пат арида: «Биздә падиша йоқ, чүнки Пәрвәрдигардин қорқмидуқ;
Падишасимиз бар болсиму, у бизгә немә қилип бериду?» — дәйдиған болиду.
[4] Улар гәпләрни қиливериду, әһдини түзүп қоюп ялғандин қәсәм ичиду;
Шуңа улар арисидики дәвалишишлар етиздики чөнәкләргә шумбуя үнүп кәткәндәк болиду.
[5] Самарийәдә туруватқанлар «Бәйт-Авән»ниң мозийи үчүн ғәм-әндишигә чүшиду;
«Бәйт-Авән»дикиләр дәрвәқә униң үстигә матәм тутиду,
Униң «бутпәрәс каһин»лириму униң үчүн шундақ қилиду;
Улар «Бәйт-Авән»ниң «шан-шәриви» үчүн азаплиниду,
Чүнки у сүргүн қилинди!
[6] Бәрһәқ, шу нәрсә «Җедәлхор падиша» үчүн һәдийә қилинип, Асурийәгә көтирилип кетилиду;
Әфраим иза-аһанәткә қалиду,
Исраил өз «әқли»дин хиҗил болиду.
[7] Самарийәниң болса, падишаси деңиз долқунлири үстидики хәшәктәк йоқилип кәтти;
[8] «Авән»дики «жуқури җайлар», йәни «Исраилниң гунайи» битчит қилиниду;
Қурбангаһлирини тикән-җиғанлар басиду;
Улар тағларға: «Үстимизни йепиңлар!», дөңлүкләргә: «Үстимизгә өрүлүп чүшүңлар!» — дәйду.
[9] — И Исраил, Гибеаһниң күнлиридин башлап сән гуна қилип кәлдиң;
Ишлар шу пети туривәрди;

10:1 **«Мевиси көпәйгәнсери у Исраил қурбангаһларниму көпәйткән; зимининиң есиллиғидин улар «есил» бут түврүклирини ясиди»** — демисәкму, бу қурбангаһлар вә түврүкләр бутларға аталған еди. Башқа бир хил тәрҗимиси: «У *(Худа)* Исраилниң мевисини көпәйтиши билән, Исраил қурбангаһлиридики бут түврүкләр көпәйди; У *(Худа)* Өз зиминиға яхшилиқни көпәйтиши билән, у *(Исраил)* бутларға аталған түврүкләрни техиму яхши қилди».
10:1 Һош. 8:11
10:2 **«Уларниң көңли ала»** — яли «Уларниң көңли кув». Зәб. 55:21ни көрүң.
10:2 Зәб. 55:21
10:3 **«... улар пат арида: «Биздә падиша йоқ, чүнки Пәрвәрдигардин қорқмидуқ; падишасимиз бар болсиму, у бизгә немә қилип бериду?» — дәйдиған болиду»** — бу бешарәт Исраилниң сүргүн қилинғандин кейин немә дәйдиғанлиғини көрситиду.
10:3 Һош. 3:4
10:4 **«Шуңа улар арисидики дәвалишишлар етиздики чөнәкләргә шумбуя үнүп кәткәндәк болиду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Шуңа уларниң бешиға чүшкән җазалар етиздики чөнәкләргә шумбуя үнүп кәткәндәк болиду».
10:5 **«Самарийәдә туруватқанлар «Бәйт-Авән»ниң мозийи үчүн ғәм-әндишигә чүшиду,... улар «Бәйт-Авән»ниң «шан-шәриви» үчүн азаплиниду»** — «Бәйт-Авән»ниң «шан-шәрәп»и, йәни мозай шәклидики бут болса, кинайилик гәп, әлвәттә. Оқурмәнләрниң есидә болидуки, «Бәйт-Авән» дегән сөзниң өзи кинайилик гәптур *(мәнаси: «Йоқ бир нәрсә»ниң өйи)*. **«Самарийәдә туруватқанлар «Бәйт-Авән»ниң мозийи үчүн ғәм-әндишигә чүшиду...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Улар «Самарийәдә турғучи» вә «Бәйт-Авән»ниң мозийи үчүн ғәм-әндишигә чүшиду...». Бу тәрҗимиси тоғра болса, «Самарийәдә турғучи» кинайилик гәп болуп, Самарийәдикиләр чоқунған бутни көрситиду.
10:6 **«шу нәрсә «Җедәлхор падиша» үчүн һәдийә қилинип»** — «Җедәлхор падиша» Асурийә падишасини демәкчи. Жуқириқи 5:13-айәттики изаһатни көрүң.
10:8 **««Авән»дики «жуқури җайлар», йәни «Исраилниң гунайи» битчит қилиниду»** — «Авән» *(«йоқ нәрсә»)* йәни «Бәйт-Авән». «Жуқири җайлар» — бутпәрәслик қилидиған мәхсус җайлар. «Исраилниң гунайи» — улар чоқунған бутни көрсәтсә керәк.
10:8 Йәш. 2:19; Луқа 23:30; Вәһ. 6:16; 9:6

Рәзилликниң балилири үстигә қилинған жәң уларни Гибеаһта бесивәтмидиму?
10 Мән халиқинимда уларни жазалаймән;
Улар икки гунайи түпәйлидин әсиргә чүшүшкә тоғра кәлгәндә,
Ят қовмлар уларға һуҗум қилишқа жиғилиду.
11 Әфраим болса көндүрүлгән бир инәктур,
У хаман тепишкә амрақ;
Мән униң чирайлиқ гәдинини упраштин аяп кәлдим;
Бирақ һазир униңға боюнтуруқ селип һайдаймән;
Йәһуда йәр һайдисун!
Яқуп өзи үчүн йәрни тирнилиши керәк.
12 Өзүңларға һәққанийлиқ билән териңлар,
Меһир-муһәббәт ичидә һосул алисиләр;
Боз йериңларни чанап ечиңлар;
Чүнки Пәрвәрдигарни издәш вақти кәлди,
— Та У үстүңларға һәққанийлиқни яғдурғичә!
13 Бирақ силәр рәзилликни ағдурдуңлар,
Қәбиһлик һосулини ордуңлар,
Ялғанчилиқниң мевисини йедиңлар;
Чүнки сән өз йолуңға, йәни батурлириңниң көплүгигә ишинип таяндиң;
14 Қовмлириң арисида чуқан-сүрән көтирилиду;
Шалман җәң күнидә Бәйт-Арбәлни бәрбат қилғандәк,
Барлиқ қорғанлириң бәрбат қилиниду;
(шу күни Бәйт-Арбәлдики ана-балилар тәңла парә-парә қиливетилмигәнму?) —
15 Әнди учиға чиққан рәзиллигиң түпәйлидин,
Охшаш бир күн сениң бешиңға чүшүрүлиду, и Бәйт-Әл!
Таң сәһәрдила Исраилниң падишаси пүтүнләй үзүп ташлиниду.

10:9 **«— И Исраил, Гибеаһниң күнлиридин башлап сән гуна қилип кәлдиң; ... рәзилликниң балилири үстигә қилинған җәң уларни Гибеаһта бесивәтмидиму?»** — Гибеаһ шәһирида болған рәзил вақиә *(бәччивазлиқ һәм қатиллиқ)* «һак.» 17-19-бапларда хатириләнгән. Бу айәткә қариғанда бу гуна шу күнләрдин тартип Исраилдин айрилмиған. Шу вақиә болғандин кейин, Гибеаһдикиләр товва қилмиди, шуниң билән Исраилниң башқа қәбилилири уларға қарши җәң қилип уларни битчит қилған. Бешарәткә қариғанда, бундақ бир җәң йәнә елип берилиши керәк; лекин бу қетим пүткүл Исраилға қарши шундақ бир җәң болиду.
10:9 Һош. 9:9
10:10 **«Улар икки гунайи түпәйлидин әсиргә чүшүшкә тоғра кәлгәндә»** — «икки гунайи» немә екәнлиги тоғрилиқ алимларниң һәр хил пәрәзлири бар. Исраилниң икки җай *(Бәйт-Әл вә Дан)*да чоң бутни ясиғанлиғини көрситиши мүмкин *(«1Пад.» 12-бап)*. Бу айәтниң башқа хил тәрҗимилири бар.
10:11 **«Әфраим болса көндүрүлгән бир инәктур, у хаман тепишкә амрақ; Мән униң чирайлиқ гәдинини упраштин аяп кәлдим; бирақ һазир униңға боюнтуруқ селип һайдаймән; Йәһуда йәр һайдисун! Яқуп өзи үчүн йәрни тирнилиши керәк»** — дехан өзиниң амрақ иникини *(Худа дехан, Исраил инәк)* техи еғир әмгәккә салмиған, пәқәт хаман тепишкә салған *(хаман тепиш йеник иш һәм тепилгән данлардин йейәләйдиғанлиғи үчүн инәк униңға амрақ, әлвәттә)*. Бирақ инәк җайил болуп кәткәчкә *(4:16ни көрүң)* һазир қаттиқ әмгәк күнлири кәлди: 12-айәт бойичә, Йәһуда вә Исраил Худа үчүн «йәр һайдимисә» *(товва қилиш җәрянидики җапалиқ йолға кирмисә)*, улар бәлки Асурийә яки Бабил үчүн қаттиқ әмгәк қилидиған болиду.
10:12 Йәр. 4:3
10:14 **«Шалман җәң күнидә бәйт-арбәлни бәрбат қилғандәк,...»** — «Шалман» бәлким Асурийә падишаси «Шалманезәр III» яки «Шалманезәр V»ни, «Бәйт-Арбәл» бәлким Галилийәдики «Арбела»ни көрситиши мүмкин. Тарихий тәпсилатлар һазир бизгә намәлум, бирақ Исраилға болған агаһ наһайити ениқтур.
10:15 **«Охшаш бир күн сениң бешиңға чүшүрүлиду, и Бәйт-Әл!»** — демәк, уларниң «Бәйт-Әл»дә қилған рәзилликлири өз бешиға «Бәйт-Арбәл»дикидәк бир күнни чүшүриду. **«Таң сәһәрдила Исраилниң падишаси пүтүнләй үзүп ташлиниду»** — «таң сәһәрдила» — демәк, «җәң бешидила» *(җәң адәттә сәһәрдә башлинатти)*; яки болмиса «бәк тезла» дегән мәнада.

Исраил, сөйүмлүк балам! Сени қандақму ташлап қойимән?

11 [1] Исраил бала чеғида, Мән уни сөйдүм,
Шуниң билән оғлумни Мисирдин чиқишқа чақирдим.
[2] Бирақ улар хәлқимни чақиривиди,
Улар дәрһал һозурумдин чиқип кәтти;
Улар «Баал»ларға қурбанлиқ қилишқа башлиди,
Ойма мәбудларға исриқ салди.
[3] Әфраимға меңишни үгәткүчи Өзүм едим,
Униң қолини тутуп вә йөләп —
Бирақ өзини сақайтқучиниң Мән екәнлигимни улар билмиди.
[4] Мән адимәтчиликниң көйүнүш риштилири билән,
Сөйгүниң тарлири билән уларниң көңлини тартивалдим;
Мән уларға худди еңигидин боюнтуруқни еливәткүчи бирисидәк болғанмән,
Егилип Өзүм уларни озуқландурғанмән.
[5] Улар Мисирға қайтидиған болмамду?
Асурийәлик дәрвәқә уларниң падишаси болидиған әмәсму?
— Чүнки улар йенимға қайтишни рәт қилди!
[6] Қилич униң шәһәрлиридә һәрян ойнитилиду;
Дәрвазисидики төмүр балдақларни вәйран қилип йәп кетиду;
Бу өз әқиллириниң касапитидур!
[7] Бәрһәқ, Мениң хәлқим Мәндин чәтләп кетишкә мәптун болди;
Улар һәммидин Алий Болғучиға нида қилип чақирсиму,
Лекин һеч ким уларни көтәрмәйду.
[8] Мән қандақму сени ташлап қойимән, и Әфраим?
Мән қандақму сени дүшмәнгә тапшуримән, и Исраил?!
Қандақму сени Адмаһ шәһиридәк қилимән?!
Сени қандақму Зәбоим шәһиридәк бир тәрәп қилимән?!
Қәлбим ич-бағримда қайнап кетиватиду,
Мениң барлиқ рәһимдиллиғим қозғиливатиду!
[9] Ғәзивимниң қәһрини жүргүзмәймән,
Иккинчи йәнә Әфраимни йоқатмаймән;
Чүнки Мән инсан әмәс, Тәңридурмән,
— Йәни араңда болған пак-муқәддәс Болғучидурмән;

11:1 **Чөл. 23:22; Мат. 2:15**

11:2 **«Бирақ улар хәлқимни чақиривиди, улар дәрһал һозурумдин чиқип кәтти...»** — «улар» — бутпәрәсләрни яки Исраил Мисирдин чиққанда учриған «Моаб»дикиләрни вә яки Қанаанға киргәндин кейин учрашқан Қанаандикиләрни көрситиши мүмкин.

–Айәт үстидики икки башқа көзқараш ипадиләйдиған башқа икки тәрҗимиси бар: *(1)* «Улар *(пәйғәмбәрләр)* уларни чақирғансери, улар *(Исраил)* өзлирини улардин *(пәйғәмбәрләрдин)* нери қилди»; *(2)* «Мән *(Худа)* уларни чақирғансери, улар өзлирини һозурумдин нери қилди». Ахирқи тәрҗимә миладийәдин илгириги 3-әсирдики «Септуагинт» *(LXX)* грек тәрҗимисигә әгишиду.

11:5 **«Улар Мисирға қайтидиған болмамду? Асурийәлик дәрвәқә уларниң падишаси болидиған әмәсму?»** — Исраил Мисир вә Асурийәдин ярдәм издәп уларниң йениға «чиқти». Әнди бу айәттә тилға елинған уларниң «чиқиш»и яки «қайтиш»и *(1- вә 2-айәтни көрүң)* болса қачқун мусапир сүпитидә *(Мисирға)* яки әсир сүпитидә *(Асурийәгә)* болиду.

11:7 **«Улар...»** — бәлким пәйғәмбәрләрни көрситиду.

11:8 **«Қандақму сени Адмаһ шәһиридәк қилимән?! Сени қандақму Зәбоим шәһиридәк бир тәрәп қилимән?!»** — «Адмаһ» вә «Зәбоим» дегән шәһәрләр еғир гуналири түпәйлидин Содом вә Гоморра билән тәң асмандин яққан от-гүнгүрт тәрипидин пүтүнләй һалак болди.

11:8 **Яр. 19:24**

Мән дәрғәзәп билән кәлмәймән.
[10] Улар Пәрвәрдигарниң кәйнидин маңиду;
У ширдәк һөкирәйду;
У һөкиригәндә, әнди балилири ғәриптин титригән һалда келиду;
[11] Улар Мисирдин қуштәк,
Асурийә зиминидин пахтәктәк титригән һалда чиқип келиду;
Шуниң билән уларни өз өйлиригә маканлаштуримән, — дәйду Пәрвәрдигар.

Өткән ишларни әсләп савақ елиңлар!

12 [1] Әфраим Мени ялған гәплири билән көмүветиду;
Йәһудаму Тәңригә, йәни ишәшлик, Пак-Муқәддәс Болғучиға тутуруқсиз болди.
Әфраимниң йегини шамалдур,
У шәриқ шамилини қоғлап жүриду;
У күнләп ялғанчилиқ, зулум-зорлуқни көпәйтмәктә;
Улар Асурийә билән әһдә түзиду,
Шуниңдәк Мисирға май «соғилири» көтирип апирилиду.
[2] Пәрвәрдигарниң Йәһуда биләнму бир дәваси бар;
У Яқупни йоллири бойичә жазалайду;
Униң қилмишлирини өз үстигә қайтуриду.
[3] У балиятқуда туруп акисини тапинидин тутувалған,
Өз күчи билән Худа билән елишқан;
[4] У бәрһәқ Пәриштә билән елишип, ғәлибә қилди;
У жиғлиди, Униңға дуа-тилавәт қилди;
Худа уни Бәйт-Әлдә тепивалди,
Вә шу йәрдә бизгә сөз қилди;

11:9 **«... Мән дәрғәзәп билән кәлмәймән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «... Мән шәһәргә *(җазалашқа)* кирмәймән».
11:11 **«Улар Мисирдин қуштәк, Асурийә зиминидин пахтәктәк титригән һалда чиқип келиду; шуниң билән уларни өз өйлиригә маканлаштуримән»** — Исраил *(Әфраим)*дикиләрдин бәзиләр авал Йәһудадин панаһ тапқан, андин кейин Йәһуда билән тәң Бабил империйәсигә сүргүн болған. Андин Йәһуданиң «қалди»си билән тәң Қанаанға *(Пәләстингә)* қайтип кәлгән — аҗизлиқта, «титригән һалда» қайтип кәлгән *(«2Тар.» 9:1-3, «Әзра» 1-2-бап)*.
12:1 **«Йәһудаму Тәңригә, йәни ишәшлик, Пак-Муқәддәс Болғучиға тутуруқсиз болди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Йәһуда йәнила Худа билән биллә һөкүмдарлиқ қилиду, у Пак-Муқәддәс Болғучиға садиқтур». Бизниңчә 12-бап, 2-айәткә қариғанда бу хил тәрҗимиси қәтъий мүмкин әмәс. **«Әфраимниң йегини шамалдур, у шәриқ шамилини қоғлап жүриду»** — демәк, Әфраим гепи тутуруқсиз, «шамалға баққучи» әл еди. **«Шуниңдәк Мисирға май «соғилири» көтирип апирилиду»** — бу «май» шүбһисизки, Мисирниң ярдимини елиш үчүн әвәтилгән.
12:3 **«У балиятқуда туруп акисини тапинидин тутувалған,...»** — оқурмәнләрниң есидә барки, «Яқуп» дегән исимниң мәнаси әслидә: «У *(Худа)* тапиниңда болсун» *(демәк, у Сән (Худа)* билән биллә болсун); бирақ Яқуп пәйғәмбәргә шу исимниң қоюлушиниң сәвәви: — *(1)* у акисиниң тапинини тутқан *(туғулғанда)*; *(2)* бу исимниң «алдамчи» дегән көчмә мәнаси бар; у кейинки күнләрдә акисини икки қетим «роһий мирас»тин алдап қойған *(«Яр.» 25-бап)*.
– Ахирда у бу алдамчилиқтин товва қилип, акисидин әпу сориған *(«Яр.» 33-бапниму көрүң)*.
12:3 Яр. 25:26; 35:9,10
12:4 **«Худа уни Бәйт-Әлдә тепивалди»** — ибраний тилида «У уни Бәйт-Әлдә тепивалди». Шуңа башқа бир хил тәрҗимиси: «У *(Яқуп)* Уни *(Худани)* тепивалди». **«У бәрһәқ Пәриштә билән елишип, ғәлибә қилди; у жиғлиди, Униңға дуа-тилавәт қилди; Худа уни Бәйт-Әлдә тепивалди, вә шу йәрдә бизгә сөз қилди;»** — бу тарихий вақиәләрниң әһмийити бәлким: *(1)* Яқуп әсли бир алдамчи; *(2)* бирақ у етиқат арқилиқ Худаниң Пәриштисидин бәхит-бәрикәткә вә Худаниң илтипатиғаеришкән; *(3)* кейин у башқичә бир адәм, етиқатлиқ, шәпкәтлик болуп чиқти *(Исраил дәп аталди)*. *(4)* Худа әсли бу ишларни «Бәйт-Әл»дә *(Яқупни чарқириған вақтида)* башлиған, Яқупқа, шундақла әвлатлириға бәхит ата қилидиған вәдиләрни қилған; *(5)* шуңа Исраил «Бәйт-Әл»ниң **һәқиқий әһмийитини** әслиши керәк; *(6)* улар бу ишлардин савақ алсунки, «Худа мениму *(Яқупқа охшаш)* яман алдамчилиқтин дурус, етиқатлиқ адәмгә өзгәртәләйду»; *(7)* «шуңа Худаниң күчигә тайинип Униңға қайтишим керәк».
–Вақиәләр «Яр.» 25-32-бапларда хатириләнгән. Башқа бир нәччә хил тәрҗимиләр учриши мүмкин.
12:4 Яр. 28:12, 19; 35:7, 14, 15

[5] — Йәни Пәрвәрдигар, самави қошунларниң Сәрдари болған Худа,
— «Пәрвәрдигар» болса Униң хатирә намидур!
[6] Шуңа сән, Худайиң арқилиқ, Униң йениға қайт;
Меһриванлиқ вә адаләтни қолуңдин бәрмә,
Худайиңға үмүт бағлап, Уни изчил күткин.

Алдамчи содигәр

[7] Мана бу содигәр! Униң қолида алдамчилиқ таразиси бар;
У бозәк қилишқа амрақтур.
[8] Әфраим: «Мән дәрвәқә бейидим,
Өзүмгә көп байлиқларни топлидим;
Бирақ улар барлиқ әҗирлиримдә мәндин һеч гунайий қәбиһликни тапалмайду!» — дәйду.
[9] Бирақ Мисир зиминидин тартип Мән Пәрвәрдигар сениң Худайиң болғанмән,
Мән сени йәнә «кәпиләр һейти»дикидәк чедирларда турғузимән!

Пәйғәмбәрләрниң әһмийити

[10] «Мән пәйғәмбәрләргә сөз қилғанмән,
Аламәт көрүнүшләрни көпәйткәнмән,
Шундақла пәйғәмбәрләр арқилиқ тәмсилләрни көрсәткәнмән.
[11] Гилеад қәбиһму? Улар бәрһәқ пәқәт яримаслардур!
Улар Гилгалда топақларни қурбанлиқ қилиду;
Уларниң қурбангаһлири дәрвәқә етиз қирлиридики таш догилиридак көптур!
[12] (Яқуп Сурийәгә қечип кәтти,
Шу йәрдә Исраил хотун елиш үчүн ишлигән;
Бәрһәқ, хотун елиш үчүн у қойларни баққан еди).

12:5 **«— Йәни Пәрвәрдигар, самави қошунларниң Сәрдари болған Худа, — «Пәрвәрдигар» болса Униң хатирә намидур!»** — оқурмәнләрниң есидә барки, Яқуп өзи билән елишқан Пәриштиниң намини сориған. Шу чағда у намини униңға ейтмиған. Кейин Худа бу намниң «Яһвәһ» *(тәрҗимимиздә, «Пәрвәрдигар» дейилиду)* екәнлигини Муса пәйғәмбәргә аян қилип чүшәндүргән *(Яһвәһ — «Өзгәрмәс», «Әзәлдин Бар Болғучи», «Әбәдисигә һәрдайим садиқ Болғучи» дегән мәналарни өз ичигә алиду)*. Шуңа бу нам Исраилға үмүт бериши керәк еди.

12:7 **«Мана бу содигәр!»** — «содигәр» ибраний тилида «Қанаан» яки «Қанаанлиқ» дегәнлик болиду. Демәк, Әфраим бир тәрәптин әсли өзи алдидин һайдивәткән бутпәрәс Қанаанлиқларға охшап қалған; йәнә бир тәрәптин у «Яқуп»ниң әслидики «алдамчи» характерида болуп, һеч өзгәртилмигәндур.

12:8 **«улар... мәндин гунайий қәбиһликни тапалмайду»** — «гунайий қәбиһлик» — демәк, мәндә «қәбиһликләр бар, бирақ еғир әмәс, «гуна әмәс»» дегән күлкилик гәп. «Мән анчә яман адәм әмәсмән» дәйдиған позитсийиләр бүгүнгә қәдәр һәммимизгә тонуштур.

12:9 **«Бирақ Мисир зиминидин тартип мән Пәрвәрдигар сениң Худайиң болғанмән, Мән сени йәнә «кәпиләр һейти»дикидәк чедирларда турғузимән!»** — ««кәпиләр һейти»дикидәк» ибраний тилида «һейттики күнләрдикидәк».

–«Чедирларда туруш» тилға елинғандин кейин шүбһисизки, «кәпиләр һейти»ни көрсәтсә керәк.

–Исраил «Мисирдин чиқиш»тики муһим савақларни унтуған. «Кәпиләр һейти» *(«кәпә тикиш һейти»)*да Исраил йәттә күн өйдә әмәс, бәлки чедирларда туруши керәк еди. Һейттики бу иш уларға әслидики аҗиз, кәмбәғәл башлинишини вә «Инсан пәқәт нан биләнла яшимайду, бәлки Худаниң һәр бир сөзигә тайинип яшиши керәк» дегән муһим савақ тоғрилиқ әслитиши керәк еди.

12:9 Йәш. 43:11

12:11 **«Гилеад қәбиһму? Улар бәрһәқ пәқәт яримаслардур!»** — мошу айәттә «қәбиһ» вә «яримас» дегән сөзләр бир-биригә охшайдайдиған сөзләрдур. **«Улар Гилгалда топақларни қурбанлиқ қилиду; уларниң қурбангаһлири дәрвәқә етиз қирлиридики таш догилиридак көптур!»** — һошия «Гилгал» *(«дога», «дәстә», дегән мәнада)* дегән йәр нами билән сөз оюни қилиду — улар һәқиқәтән исми-җисмиға лайиқтур . һәммә йеридә көплигән қурбангаһлириниң болуши билән, Гилгал дәрвәқә «етиздики таш догилар»дәк бир җай, халас.

–Айәтниң башқа хил тәрҗилириму бар.

12:11 Һош. 4:15; 6:8; 9:15

12:12 Яр. 28:5; 29:20, 28

13 Пәрвәрдигар йәнә пәйғәмбәр арқилиқ Исраилни Мисирдин чиқирип қутқузған,
Пәйғәмбәр арқилиқ униңдин хәвәрму алған.
14 Әфраим Худаниң қәһрини интайин қаттиқ қозғиған;
Униң Рәбби у төккән қан қәризни униң гәдинигә артиду,
Шәрмәндилик-аһанәтини өз бешиға қайтуриду.

«Мән сени һалак қилимән, и Исраил!» — ахирқи агаһландуруш

13 1 Бурун Әфраим сөз қилғанда, кишиләр һөрмәтләп титрәп кетәтти;
У Исраил қәбилилири арисида көтирилгән;
Бирақ у Баал арқилиқ гуна қилип өлди.
2 Улар һазир гунаниң үстигә гуна садир қилмақта!
Өзлиригә күмүчлиридин қуйма мәбудларни,
Өз әқли ойлап чиққан бутларни ясиди;
Буларниң һәммиси һүнәрвәнниң әҗри, халас;
Бу кишиләр тоғрилиқ: «Һәй, инсан қурбанлиғини қилғучилар, мозайларни сөйүп қо-
юңлар!» дейилиду.
3 Шуңа улар сәһәрдики бир парчә булуттәк,
Тездин ғайип болидиған таң сәһәрдики шәбнәмдәк,
Хамандин қара қуюнда учқан пахалдәк,
Түңлүктин чиққан ис-түтәктәк тездин йоқап кетиду.
4 Бирақ Мисир зиминидин тартип Мән Пәрвәрдигар сениң Худайиң болғанмән;
Сән Мәндин башқа һеч Илаһни билмәйдиған болисән;
Мәндин башқа қутқузғучи йоқтур.
5 Мән чөл-баяванда, қурғақчилиқниң зиминида сән билән тонуштум;
6 Улар озуқландурулуп, тоюнған,
Тоюнғандин кейин көңлидә тәкәббурлишип кәткән;
Шуңа улар Мени унтуған.
7 Әнди Мән уларға ширдәк болимән;
Илпиздәк уларни йол бойида пайлап күтимән;
8 Күчүклиридин мәһрум болған ейиқтәк Мән уларға учрап,
Жүрәк чависини титиветимән;

12:13 **«Пәрвәрдигар йәнә пәйғәмбәр арқилиқ Исраилни Мисирдин чиқирип қутқузған, пәйғәмбәр арқилиқ униңдин хәвәрму алған»** — мошу ишлар *(12-14-айәт)* испатлайдуки, Әфраим әҗдати болған Яқупни һәддидин зиядә иззәтлигән. Уларниң тәмәнна қойған «бүйүк әҗдат»и Яқупниң аилисидикилири *(Исраил)* пәйғәмбәрсиз қалған болса *(демәк, уларда Худаниң Роһиниң йетәкчилиги болмиған болса)* у чөл-баяванда жүрүватқан наһайити бир «качкун» яки һәтта Мисирдин чиқмиған бир «ишләмчи» болатти, халас. У һәргиз улуқ бир әл болуп чиқмайтти. Бирақ һазирқи Исраил *(болупму Әфраим қәбилиси)* Худа әвәткән пәйғәмбәрләр *(Амос, Һошия, Йәшая, Микаһ)*ни рәт қилип, Худани интайин ғәзәпләндүриду. Исраилниң мәвҗудлуғи вә һаятиниң һәр җәһәтлири уларниң Худа билән болған роһий мунасивитигә бағлиқ еди. Исраилниң пәйғәмбәрлири бу ишни хәлиқниң көз алдида көрситиду; пәйғәмбәрләрни сәл чағлаш Худаниң Өзини сәл чағлиған билән баравәрдур.
–Яқуп өзи ахирида пәйғәмбәр болған *(Яр. 48-49 бапларни көрүң)*.
13:1 **«Бурун Әфраим сөз қилғанда...»** — «Әфраим» қәбилиниң әҗдати болған Әфраимни әмәс, бәлки қәбилиниң авалқи тарихини көрситиду. Муса пәйғәмбәрдин кейин, Исраилға йетәклигүчи болған Йәшуа пәйғәмбәр Әфраимлиқ еди.
13:2 **«Бу кишиләр тоғрилиқ: «Һәй, инсан қурбанлиғини қилғучилар, мозайларни сөйүп қоюңлар!» дейилиду»** — башқа бир тәрҗимиси: «У кишиләр тоғрилиқ: «Мана, қурбанлиқ қилғучи адәмләр мозайларни сөйүп қоюватиду!» — дейилиду» — яки башқилар. Бирақ ибраний тилини чүшиниш тәс болғини билән, тилшунасларниң йеқинқи тәтқиқатлири бойичә, бу айәт дәрвәқә «инсан қурбанлиғи»ни көрситиши мүмкин.
13:2 **Һош. 8:6**
13:4 **2Сам. 22:32; Зәб. 17:32; Йәш. 43:11; Һош. 12:10**
13:6 **Қан. 32:15; Һош. 8:14**

Уларни чиши ширдәк нәқ мәйданда йәветимән;
Даладики һайванлар уларни житиветиду.
9 Сениң һалакитиң, и Исраил, дәл Маңа қарши чиққанлиғиң,
Йәни Ярдәмчиңгә қарши чиққанлиғиңдин ибарәттур.
10 Әнди барлиқ шәһәрлириңдә саңа қутқузғучи болидиған падишасиң қени?
Сениң сорақчи-һакимлириң қени?
Сән булар тоғрилиқ: «Маңа падиша вә шаһзадиларни тәқдим қилғайсән!» дәп тилигән әмәсму? —
11 Мән ғәзивим билән саңа падишани тәқдим қилғанмән,
Әнди уни ғәзипим билән елип ташлидим.

12 Әфраимниң қәбиһлиги чиң орап-қачиланған;
Униң гунайи жуғлинип сақланған;
13 Толғақ басқан аялниң азаплири униңға чүшиду;
У әқилсиз бир оғулдур;
Чүнки балиятқуниң ағзи ечилғанда, у һазир болмиған!
14 Мән бәдәл төләп уларни тәһтисараниң күчидин қутулдуримән;
Уларға һәмҗәмәт болуп өлүмдин қутқузимән;
Әй, өлүм, сениң вабалириң қени?!
Әй, тәһтисара, сениң һалакәтлириң қени?!
Мән буниңдин пушайман қилмаймән!

15 Әфраим қериндашлири арисида «мевилик» болсиму,
Шәриқтин бир шамал чиқиду,
Йәни Пәрвәрдигарниң чөл-баявандин чиққан бир шамили келиду;
Әфраимниң булиқи қуруп кетиду, униң су беши қағҗирап кетиду;
У шамал ғәзнисидики барлиқ нәпис қача-қучиларни булаң-талаң қилиду.

13:11 **«Мән ғәзивим билән саңа падишани тәқдим қилғанмән, әнди уни ғәзипим билән елип ташлидим»** — Исраил Қанаан зиминини егиливалғандин тартип, Худа уларға йетәкчилик вә сотчилиқ қилидиған «батур һакимлар» яки «сотчи-қутқузғучи» дегән ихласмән батурларни айрим-айрим тәминләп бәргән еди. Исраил Худаниң бу «айрим-айрим тәқсимати»дин нарази болуп, Самуил пәйғәмбәрниң дәвридә Худадин падиша *(«муқим» сулалә түзүми)* тикләшни тилигән. Худа Самуил пәйғәмбәр арқилиқ уларниң тәливини: «Маңа ишәнмәсликкә баравәр» дәп наразилиғини көрситип, андин ахирида Исраилниң биринчи падишаси Саулни тиклигән *(«1Сам.» 8-12-баплар)*
13:11 1Сам. 8:5; 15:23; 16:1
13:12 **«Әфраимниң қәбиһлиги чиң орап-қачиланған; униң гунайи жуғлинип сақланған»** — демәк, униң барлиқ қәбиһлик-гуналири Худаниң җазалиши үчүн убдан сақланмақта.
13:13 **«Балиятқуниң ағзи ечилғанда, у һазир болмиған!»** — яки «балиятқуниң ағзи ечилғанда, у чиқмайду!».
13:14 **«тәһтисара»** — өлгәнләрниң роһлири баридиған җай. **«... Әй, өлүм, сениң вабалириң қени?! Әй, тәһтисара, сениң һалакәтлириң қени?! Мән буниңдин пушайман қилмаймән!»** — алимлар бу айәт үстидә икки хил пикирдә. Бәзиләр мундақ тәрҗимә қилиду: — «Мән уларни тәһтисараниң күчидин қутулдурамдимән? Мән уларни өлүмдин қутқузамдимән? Әй, өлүм, вабалириңни чиқар! Әй, тәһтисара, һалакәтлириңни чиқар! Мән уларға *(Исраилға)* һеч рәһим қилмаймән». Бу тәрҗимә алди-кәйнидики айәтләргә маслашқан болсиму, биз жуқуриқи тәрҗимигә қайилмиз. Чүнки: *(1)* ибраний тилида айәтниң биринчи җүмлисидә соал җүклимиси йоқ, у аддий бир «баян җүмлә». *(2)* Худа Һошия пәйғәмбәр арқилиқ бәргән бир нәччә бешарәтләрдә, Исраилға болған қаттиқ әйивини йәткүзүши билән тәң күтүлмигән йәрдин Исраилға чоң үмүтләрниму көрситиду *(мәсилән, 1:9-10, 8:11)*; *(3)* Инҗилда расул Павлус бу айәтләрни шундақ чүшәндүрүп бериду *(«1Кор.» 15:55-56, «Вәһ.» 20:13-14ни көрүң)*; *(4)* текстниң иккинчи қисминиң тәрҗимиси: «Мән *(Өзүм)* саңа һалакәт болимән, и тәһтисара!... саңа ваба болимән, и өлүм! Мән силәргә һеч рәһим қилмаймән» болуш еһтималға бәк йеқин.
–Йәнә мүмкинчилиги барки, айәтниң әң ахирқи қисми: «Мән Өзүмни һеч айимаймән!» дегән мәнада болиду — демәк, Худа Исраилни қутқузуш үчүн һәр қандақ бәдәл төләшкә тәйярдур.
13:14 Йәш. 25:8; 1Кор. 15:55
13:15 **«Әфраим қериндашлири арисида «мевилик» болсиму»** — «Әфраим» дегән исимниң өзи «мевилик» дегән мәнада. Мошу айәттики «мевә» пәрзәнтләрни көрситиду *(14-айәтниму көрүң)*. **«Шәриқтин бир шамал чиқиду»** — Қанаанға *(Пәләстингә)* нисбәтән әң дәһшәтлик шамал шәриқ шамилидур. Уларни набут қилидиған Асурийә

14 [1] Самарийәниң өз гунайи өз зиммисигә қоюлиду;
Чүнки у өз Худасиға бойнини қаттиқ қилған;
Улар қилич билән жиқилиду,
Бовақлири парә-парә қилип чеқиветилиду,
Һамилдар аяллири йериветилиду.

Исраилниң кәлгүсидә товва қилиши, қутқузулуп әслигә кәлтүрүлүши

[2] И Исраил, Пәрвәрдигар Худайиңниң йениға иккиләнмәй қайтип кәл!
Чүнки өз қәбиһлигиң билән путлишип жиқилғансән.
[3] Өзүңлар билән биллә сөзләрни епкелиңлар,
Пәрвәрдигарниң йениға қайтиңлар;
Униңға: — «Барлиқ қәбиһликни кәчүргәйсән,
Шапаәт билән бизни қобул қилғайсән,
Шуниң билән биз Саңа ләвлиримиздики «буқа қурбанлиқлар»ни тутимиз — дәңлар.
[4] — «Асурийә бизни қутқузмайду,
Атларға минмәймиз;
Биз һәргиз өз қолимиз ясиғиниға: — «Худайимиз!» демәймиз;
Чүнки Сәндинла житим-йесирлар рәһим-шәпқәт тапиду».

[5] — Мән уларни «арқиға чекинишлири»дин сақайтимән,
Мән уларни чин көңлүмдин халап сөйимән;
Чүнки Мениң ғәзивим униңдин янди.
[6] Мән Исраилға шәбнәмдәк болимән;
У нилупәрдәк бәрқ уриду,
Йилтизлири Ливан кедир дәриғидәк йилтиз тартиду;
[7] Униң бихлири шахлап йейилиду,
Униң гөзәллиги зәйтун дәриғидәк,
Пуриғи Ливан кедириниңкидәк болиду.
[8] Хәлиқ қайтип келип, униң сайиси астида олтириду;
Улар зираәтләрдәк яшнайду,
Үзүм телидәк чечәкләйду;
Ливанниң шараплири ағзида қалғандәк, есидә шерин қалиду.
[9] Әфраим: «Мениң бутлар билән йәнә немә карим!» — дәйдиған болиду.
«Мән униңға жавап беримән, униңдин хәвәр алимән!
«Мән япйешил бир қариғайдурмән».

қошуни дәрвақә шариқтин келиду.
–**«ғәзнидики нәпис қача-қучилар»** — Әфраимдики «келишкән чокан-қизлар»ни көрситишиму мүмкин *(16-айәтниму көрүң).*
14:1 Һош. 10:14
14:2 Һош. 12:7
14:3 **«...«буқа қурбанлиқлар»ни тутимиз** — «буқа қурбанлиқлар» Худаға атап беғишлинидиған «көйдүрмә қурбанлиқ»лар ичидә әң қимматлик қурбанлиқ еди. Мошу йәрдә көчмә мәнада ишләткән, әлвәттә. У «ләвлиримиздики мол ибадәт-мәдһийә»ни көрситиду. Башқа бир хил тәржимиси: «ләвлиримиздики мевини тутимиз».
14:4 **«Чүнки Сәндинла житим-йесирлар рәһим-шәпқәт тапиду»»** — бу сөз Һошияниң балилириниң өз дадиси билән болған кәчүрмишини әкс әттүргән болиду.
14:8 **«Ливанниң шараплири ағзида қалғандәк, есидә шерин қалиду»** — ибраний тилида: «Униң әсләтмиси Ливандики шарапниңкидәк болиду».

«Сениң мевәң Мәндиндур!»
10 Ким дана болуп, бу ишларни чүшинәр? Чечән болуп, буларни биләр?
Чүнки Пәрвәрдигарниң йоллири дурустур,
Һәққанийлар уларда маңиду;
Бирақ итаәтсизләр уларда путлишип жиқилиду.

14:9 **«Әфраим: «Мениң бутлар билән йәнә немә карим!» — дәйдиған болиду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «У *(Худа Әфраимға)* «И Әфраим, Мениң бутлар билән немә алақәм болсун!» — дәйду».
14:10 Пәнд. 10:29

Қошумчә сөз

Әнди Һошия пәйғәмбәр бүгүн бизгә немиләрни дәйду? У һеч болмиғанда бизгә төвәндикиләрни уқтуриду: —

(1) Худа бәзиләр тәсәввур қилғандәк биздин толиму жирақ болған бир сеһиргәр әмәс. Шундақла У Өзи бизгә бекиткән әркинликкә яки таллаш имканийәтлиримизгә дәхли қилип бизни «машина адәмләр» қатарида контрол қилидиған Худа әмәстур. Әгәр биз әркинликлиримизни хата яки қалаймиқан ишләтсәк, ундақ ихлассизлиқ бир адәмни, никаһни, аилини яки әлни һалакәткә елип бариду.

(2) Худа меһир-муһәббәтни көрситиштә У һеч билгүчиләрни, һеч сөйүлмигәнләрни, сөйүмлүк болмиғанларни, әрзимәсләрни сөйиду; қисқиси, пүткүл дуниядикиләрни сөйиду; уларни қутқузуш үчүн һәр қандақ бәдәл төләшкә тәйяр туриду.

(3) У һәргизму «үч бүҗәклик муһәббәт»ниң бир бүҗиги болушқа яки «төрт күнлүк никаһ»қа рази болмайду. Униң үчүн никаһ яки башқа мунасивәт болсун, толуқ, садиқ, мәңгүлүк муһәббәттин болуши керәкки, униңдин азрақму кам болса һәргиз рази болмайду.

Һошияниң бешарәтлири, Исраилниң келәчики

(1:11) «**Исраил балилири вә Йәһуда балилири биргә жиғилиду, өзлиригә бирла башни тикләйду вә турған зиминдин чиқиду; чүнки «Йизрәәлниң күни» улуқдур!**»

Бу сөз вә башқа бешарәтләргә қариғанда, «Исраил» вә «Йәһуда» ахирқи заманда йәнә бирләшкән бирла хәлиқ — «бир башлиқ» хәлиқ, «Қутқазғучи-Мәсиһ»ниң йетәкчилигидә болған бир хәлиқ болиду. Әмәлийәттә «Исраил» яки «Әфраим»ниң Йәһуда билән бирләштүрүлүши аллиқачан башланған. Бизниңчә буниңда аз дегәндиму төрт басқуч бар: —

(1) Асурийә империйәси таҗавуз қилғинида бәзи Исраиллар Йәһудадин панаһ издиши мүмкин еди («2Тар.» 15:8-15, 30-31 бап, 33:1-9)

(2) Йәһуда Бабил империйәсигә тарқитилип сүргүн қилинғинида, шүбһисизки, (70 жил илгири Асурийәгә сүргүн қилинған) Исраил қәбилилиридикиләр билән учрашқан вә бирләштүрүлгән. Буниңға испат, Йәһудийлар сүргүнлүктин Пәләстингә қайтип кәлгәндин кейин, өзлирини көп қетим «Исраил» вә «он икки қәбилә» дәп атиған (мәсилән, Тәврат «1Тар.» 9:1-3, «Әзра» 1-2-бап, 8:35, «Нәһ.» 1:6, 7:7, 11:3 қатарлиқлар).

(3) Бизниңчә 1-бап, 10-айәттики бешарәт (төвәндики айәтләрни көрүң) кәлгүсидики «җисмамий Исраил»ниң әмәлгә ашурулуши болиду. «Җисманий Исраил» дегинимиз, Худа уларға мирас қилған Қанаан зиминида кәлгүсидә туридиған Исраил хәлқини көрситиду. Исраилниң қәбилилиридин йоқап кәткән көп кишиләрниң зади ким вә қәйәрдә екәнлигини һеч ким билмигини билән бир Худа убдан билиду.

(1:10) **«Бирақ Исраилниң балилириниң сани деңиздики өлчигили яки саниғили болмайдиған қумдәк көп болиду; «Силәр Мениң хәлқим әмәссиләр» дейилгән жайда шу әмәлгә ашурулидуки, уларға: «Силәр тирик Тәңриниң оғуллири!» — дейилиду».**

Расул Павлус бу сөзниң Мәсиһкә ишәнгән «ят әлләр (Йәһудий әмәсләр) болған бизләр»ни көрситидиғанлиғиниму Инжилда ейтиду: —

«**Шуниң билән Өзиниң рәһим-шәпқитиниң нишани қилған, Өзи шан-шәривигә муйәссәр болушқа алдин-ала тәйярлиған «қачилар»да, йәни Өзи Йәһудийлар арисидинла әмәс, бәлки әлләр арисидинму чақирған бизләрдә шан-шәривиниң чәксизлигини намайән қилиш үчүн шундақ қилишни халиған болса, буниңға немә болатти?**

Бу худди Худаниң Һошия пәйғәмбәр арқилиқ ейтқинидәк: —

«Әсли хәлқим һесапланмиған хәлиқни хәлқим,

Әсли сөймигәнләрни сөйгәнлирим дәймән»;

Вә йәнә: — «бурун уларға: «Силәр Мениң хәлқим әмәссиләр» дейилгән жайда,

Кәлгүсидә дәл шу жайда уларға «Тирик Худаниң оғуллири!» дегән нам берилиду».

(Инжил, «Римлиқларға, 9-бап, 23-26 айәт)

Шуңа «**Ким дана болуп, бу ишларни чүшинәр? Чечән болуп, буларни биләр**»...

«**Өзәңлар билән биллә сөзләрни епкелиңлар, Пәрвәрдигарниң йениға қайтиңлар;**

Униңға: «Барлиқ қәбиһликни кәчүргәйсән,

Шапаәт билән бизни қобул қилғайсән,...

Чүнки Сәндинла житим-йесирләр рәһим-шәпқәт тапиду» — десун!

Шуниңдәк Худа бизгә: —

«**Мән уларни «арқиға чекинишлири»дин сақайтимән, Мән уларни чин көңлүмдин халап сөйимән; чүнки Мениң ғәзивим униңдин янди. Мән Исраилға шәбнәмдәк болимән;**

У нилупәрдәк бәрқ уриду, йилтизлири Ливан кедир дәриғидәк йилтиз тартиду; униң бихлири шахлап йейилиду, униң гөзәллиги зәйтун дәриғидәк, пуриғи Ливан кедириниңкидәк болиду» — дәйду! (14:9, 2-6).

Тәврат 29-қисим

«Йоел»

(Йоел пәйғәмбәрниң китави)

Кириш сөз

Йезилған вақти

Йоел пәйғәмбәрниң яшиған вақти яки униң ким екәнлиги тоғрисида еник мәлумат йоқ. Бирақ униң қисқиғина китавидики бәзи жип учлири бизгә шуни көрситидуки, у бәлким Исраилниң «җәнубий падишалиғи»ниң падишаси Йоаш тәхткә олтарған жилларда (миладийәдин илгәрки 835-796 жиллар) бу китапни язған. Йоел өз китавида каһин-пәйғәмбәр Зәкарияниң өлтүрүлүш вақиәси тоғрисида даритип тохтилиду. Йоаш падиша Зәкария пәйғәмбәрниң өзигә қилған тәнбиһигә чидимай уни ибадәтханидики «айван билән қурбангаһ оттурисида» өлтүргән («2Тар.» 24:21 һәм «Мат.» 23:35ни көрүң). Йоел пәйғәмбәр: Каһинлар дәл мошу йәрдә Худа алдида жиғилип, хәлиқ үчүн «жиға-зерә көтирип» рәһим тилиши керәк, дәйду. Мошундақ дуа-тилавәтни күчлүк тәкитлишигә қариғанда, Йоелниң өзи каһин (муқәддәс ибадәтханида ишләйдиған, мәхсус «қурбанлиқ қилғучи» хизмәткар) болуши мүмкин еди.

Арқа көрүнүши

Чекәткә апити Пәләстин зиминиға чүшти. Бундақ бир апәтни көрүп бақмиған кишиләр бу һашарәтләр чиқарған вәһимә һәм вәйранчилиқни тәсәввур қилалмайду. Бәзидә улар шунчә зор топ болуп учидуки, күндүздә қуяш нурини, кечидә ай-юлтузларни тосуп җаһанни қараңғулуқ қаплайду. Улар мәлум бир җайға чүшсә, бирәр минуттин кейин, япйешил, барақсан етиз-бағларни чөл-баяванға айландуриду; һәтта дәрәқләр қовзақлиридинму ялаңачлиниду, һәммә җай қақшал болиду. Демисиму бир дехан үчүн бу толиму зор балаю-апәт болиду.

Мошу апәтләр бир нәччә жил давамлашқан болуши мүмкин (2:25), нәтиҗидә хәлиқниң бир қисми җан беқиш үчүн өзлирини қуллуққа сатқан болушиму мүмкин (3:6). 1-бап, 4-айәттин көрәләймизки, апәт пәқәт чоңайған һашарәтләр биләнла тохтап қалмиған; бәлки чекәткиләр учуп барғанлиги җайларда тухумларни туғуп маңған еди. Личинкиләр тухумдин төрәлгәндә, һәр бир өсүш басқучида турған личинкиләр удул кәлгән гүл-гияларни вәйран қилатти. Бу апәт елип кәлгүчи «чишлигүчи қурут»лар, «чекәткә личинкиләр», «вәйранчи қурут»лар болса чекәткиләрниң бир қанчә хил нәсли болушиму яки һәммиси өз алдиға айрим-айрим нәсил болушиму мүмкин еди.

Йоел пәйғәмбәр еник көридуки, бу апәтләр «тәсадипийлиқтин болған» әмәс; Худа Муса пәйғәмбәр арқилиқ Исраил билән түзгән әһдә бойичә, Исраиллар Өзигә асийлиқ қилса, У уларниң үстигә һәр хил апәтләр вә аваричиликләрни әвәтиду. Йоел пәйғәмбәр өз хәлқини ачарчилиқтин дад-зар көтириватқан һайванлардин ибрәт елишқа үндәйду.

Униң сөзидин: «һеч болмиғанда һайванлар Худаға нида қилишни билидикән, силәрчу?» дегән һәҗвий, кинайилик мәна чиқиду.

У хәлқиниң пәқәт икки хил гунайини алаһидә тилға алиду: —

(1) Мәслик (1:5) — у һарақкәшләрни жиға-зар қилишқа чақириду, чүнки уларға ичкидәк шарап йоқ еди.

(2) Бигуна қан төкүш (3:21).

Шуңа хәлиқ қайси гуналарға патқанлиғини өзлири ениқ билгән болса керәк. Йоел каһинлар арқилиқ пүтүн хәлиқни бир мәзгил роза тутушқа, дуа қилишқа чақириду. Мошу роза-дуадин һеч ким сиртта қалмаслиғи керәк еди — һәтта емитилидиған бовақларниму өйдә қалдурмаслиқ, той қиливатқан қиз-жигитләр той тәбрикләшлирини ташлап қоюп ибадәтханиға келиши зөрүр еди.

Худаниң апәттин қутқузуши тоғрилиқ вәдиси 2-бап, 18-27-айәттә берилиду. Худа чекәткиләрдин тәркип тапқан Өзиниң мошу «қошуни»ниң йеримини Оттура Деңизға, йеримини шәриқтики «Өлүк Деңиз»ға пүвләйду, андин хәлиқниң зираәтлирини әслигә кәлтүриду, һәтта чекәткиләр йәвәткән «исрап болған» жилларни әслигә кәлтүриду. Хәлиқ пәйғәмбәрниң чақириқи бойичә Худаға нида қилип Униң йениға қайтти, андин Худа вәдиси бойичә чекәткиләрни йоқитип, хәлқини қутқузди. Әгәр хәлиқ шундақ товва қилмиған болса, Худа шундақ қилмиған болатти, әлвәттә; шундақла уларниң товва қилиши билән болған нәтиҗә Йоел ейтқинидәк шунчә бәрикәтлик болмиған болса, ундақта Йоел һәргиз «пәйғәмбәр» дәп етирап қилинмиған болатти. «Йоел пәйғәмбәр» дегән китапниң қолимизда һазирғичә болуши буниңға испат болиду.

Йоелниң сөзлириниң һәқиқәт болғанлиғини өз дәвридикиләргә тәстиқлитиш үчүн һәм «Пәрвәрдигарниң күни»дә болидиған җазаларға мисал болуш үчүн, Худа пәйғәмбириргә Тур шәһири, Зидон районы һәм Филистийләргә әйни вақитта беридиған җазалири тоғрилиқ бир бешарәт бериду. Улар (Тур, Зидон, Филистийләр) Худаниң хәлқини, ибадәтханисини булап, олҗини өз бутлириға беғишлиған һәм Исраилдин елип келингән қуллар билән сода қилған (3-бап, 4-8-айәт). Бу қуллар ачарчилиқтин өзлирини қуллуққа сетишқа мәҗбур болған адәмләр болуши мүмкин. Йоел шу йәрдики кишиләр тоғрилиқ: «Дәл шундақ бир иш, йәни өзлирини қуллуққа сетишқа мәҗбур болуши уларниң бешиға чүшиду» дегәндәк бешарәт бериду. Тарихта бу ишларниң қачан вә қандақ йүз бәргәнлигини билмәймиз. Бирақ ишларниң һәқиқәтән йүз бәргәнлигигә җәзм қилалаймиз. Чүнки әгәр бу ишлар йүз бәрмигән болса, Йоел һәргиз «пәйғәмбәр» дәп етирап қилинмиған болатти, униң ушбу язмисиму Тәврат язмилири қатариға һәргиз киргүзүлмигән болатти.

Бирақ пәқәт Исраилғила әмәс, бәлки һәр дәвирдики һәр бир әл үчүн «Йоел пәйғәмбәр» дегән китапта техиму улуқ, техиму вәзинлик бир сөз-агаһ бар. Һәзрити Йоел һәммини ялмайдиған, җаһанни қараңғулуққа салидиған, бу топ-топ дәһшәтлик һашарәтләргә қарап, бу ишниң өзи кәлгүсидә Худаниң улуқ һәм дәһшәтлик, һәммини сорайдиған қиямәт күни, йәни «Пәрвәрдигарниң күни»дин бешарәт беридиғанлиғини көрүп йәтти. Шу күнидә чекәткиләрдин техиму күчлүк, техиму вәһимилик болған,

вәйран қилғучи бир қошун Өз хәлқиниң зиминиға йәнә таҗавуз қилиду. Бешарәт бойичә бу қошун җин-шәйтанлар тәрипидин күчләндүрүлиду. Башқа пәйғәмбәрләрниң китаплири бойичә, бу «дәҗҗал» (Шәйтанниң вәкили)ниң қошуни болиду. Аян болидуки, Йоелниң дәвридикиләрниң «Пәрвәрдигарниң күни» тоғрилиқ азрақ хәвири бар. Бирақ униң қериндашлириниң көпинчиси шу күн тоғрисида: «Худа һәммә бутпәрәс капир әҗнәбий әлләрни қаттиқ уриду, “Худаниң хәлқи болған бизләр” көтирилимиз» дегән иркчи, бемәна милләтчи көз-қараштa болған еди. Улар: «Биз һәзрити Ибраһимниң (җисманий) нәсли болғандин кейин, Худа бизгә бәхит ата қилиши зөрүр» дәп ойлиши мүмкин. Бирақ Тәвраттин һәр бир оқурмәнгә аянки, һәзрити Ибраһимға вәдә қилинған бәрикәтләргә мирас болуш үчүн, униң әвлатлири һәзрити Ибраһимниң етиқатлиқ, һәққаний излирини басмиса, бу вәдиләр бекар болиду.

Шуңа Йоел уларға ейтиду — «**бу вәйранчилиқ елип келидиған бир күн**» — пәқәт бутпәрәс капирлар үстигила әмәс, бәлки Исраилниң Худадин жирақлашқинидин уларниң үстигиму чүшиду. Бирақ Өз күнидә Худа Йоелниң хәлқини чекәткиләрниң апитидин қутқузғандәк, шу күнидиму қутқузулуш мүмкинчилиги болиду. Гунадин йенип «**Пәрвәрдигарниң намини чақирип нида қилғанларниң һәммиси қутқузулиду**» — йәни таҗавузчи қошундин қутқузулиду. Ахирға берип, Худа билән қаршилишидиған бу қошун вәйран қилиниду. Һәм тинич-аманлиқ һәм аватлиқ авал «һәммә гуналиридин пакландурулған бир Исраил»ға ата қилиниду, андин улар арқилиқ пүтүн дунияға йәткүзүлиду — чүнки Худа «**Өз Роһумни барлиқ әт егилири үстигә қуйимән**» дегән мәхситини Йоел арқилиқ бизгә җакалиған (2:28).

Тәрҗимимиздә биз Тәвратшунсларниң тәтқиқлиридин, болупму Йәһудий алим «Доктор Арнолд Фрухтенбаум» һәм әнглийәлик алим Давут Прийорларниң әсәрлиридин пайдиландуқ.

Мәзмун: —

(1) 1-бап — Чекәткә апити Пәрвәрдигарниң күнигә бешарәт бериду
(2) 2-бап — Чекәткиләрниң вәйранчилиғи
(3) 3-бап, 1-16 — Пәрвәрдигар әлләрниң үстигә һөкүм чиқириду
(4) 3-бап, 17-21 — Пәрвәрдигар «Йәһошафат җилғиси»да барлиқ әлләрниң үстигә һөкүмини чиқириду

••••••••

Йоел

Чекәткә апити Пәрвәрдигарниң күнигә бешарәт бериду

1 [1] Пәрвәрдигарниң Петуелниң оғли Йоелға кәлгән сөзи: —
[2] — И қерилар, аңлаңлар;
Зиминда барлиқ туруватқан һәммәйлән, қулақ селиңлар;
Өз күнлириңларда яки ата-бовилириңларниң күнлиридиму шундақ бир иш болуп
баққанму?
[3] Балилириңларға шуни ейтип бериңлар,
Балилириңлар өз балилириға ейтсун,
Уларму келәр дәвиргә ейтсун: —
[4] «Чишлигүчи қурут» қалдурғанни чекәткә йәп болди,
Чекәткә қалдурғанни чекәткә личинкилири йәп болди,
Чекәткә личинкилири қалдурғанни «вәйранчи қурут»лар йәп болди.
[5] Әй, һарақкәшләр, ойғинип қаттиқ жиғлаңлар,
Һувлишиңлар, и шарап ичкүчиләр,
Йеңи шарап түпәйлидин —
Чүнки у ағзиңдин елип ташланди.
[6] Чүнки бир хәлиқ, күчлүк, сансизлиған хәлиқ,
Зиминим үстигә бесип кәлди;
Униң чишлири болса ширниң чишлири,
Униңда ширниң һиңгаң чишлири бардур;
[7] У Мениң үзүм таллиримни вәйранә қиливәтти,
Әнжир дәриғимниң қовзақлирини сийривәтти,
Уларни яланачлап, ташливәтти;
Уларниң шахлири ақливетилди.
[8] Яшлиғидики ери үчүн матәм тутуп бөз кийимләргә оранған нәвжувандәк қаттиқ пиған
чекиңлар;
[9] Пәрвәрдигарниң өйи ашлиқ һәдийәсидин һәм шарап һәдийәлиридин мәһрум қилин-
ди;
Каһинлар, йәни Пәрвәрдигарниң хизмәтчилири матәм тутиду.
[10] Етизлар чөлдәрәп кәтти,
Зимин матәм тутиду;
Чүнки зираәтләр ғазан болди,
Йеңи шарап қуруп кәтти,
Зәйтун мейи қағжириди.
[11] Һәй деханлар, уюлуңлар;
Буғдайлар һәм арпилар үчүн ялвуруңлар, и үзүмчиләр,
Чүнки етизларниң һосуллири қуруп кәтти.

1:4 **««Чишлигүчи қурут»лар... «вәйранчи қурут»лар** — «чекәткә личинкә» вә «вәйранчи қурут»лар болса бәлким чекәткиниң өсүш жәрянидики үч хил шәкли, болмиса үч хил башқа зияндаш һашарәтләр болуши мүмкин.
1:9 **«ашлиқ һәдийәсидин һәм шарап һәдийәлири...»** — «ашлиқ һәдийәлири» һәм «шарап һәдийәлири» адәттә «көйдүрмә қурбанлиқ»лар һәм «тәшәккүр қурбанлиқ»лириниң үстигә қуюлатти. **«каһинлар, йәни Пәрвәрдигарниң хизмәтчилири»** — «каһин» муқәддәс ибадәтханида пухралар үчүн мәхсус қурбанлиқни көйдүргүчи киши.

12 Үзүм тели қағҗирап кәтти,
Әнҗир дәриғи солишип қалди,
Анар дәриғи, хорма палмиси һәм алма дәриғиму,
Даладики барлиқ дәрәқләр солишип кәтти;
Бәрһәқ, шатлиқму адәм балилирида солишип кәтти.
13 Белиңларни бағлаңлар, пәряд оқуңлар, и каһинлар;
Һувлаңлар, и қурбангаһниң хизмәтчилири;
Кечичә бөз кийимләрни кийип дүм йетиңлар, и Худаниң хизмәтчилири;
Чүнки Худайиңларниң өйидин ашлиқ һәдийәси һәм шарап һәдийәси үзүлүп қалди.
14 «Роза тутайли» дәп Худаға мәхсус бир мәзгилни айриңлар,
Җамаәткә мәхсус жиғилимиз, дәп җакалаңлар;
Ақсақалларни, зиминда туруватқанларниң һәммисини Пәрвәрдигар Худайиңларниң өйигә жиғип,
Пәрвәрдигарға налә көтириңлар!

15 — Аһ, шу күн!
Чүнки Пәрвәрдигарниң күни йеқинлашти,
У һәммигә Қадир тәрипидин һалакәт болуп келиду.
16 Мана, ғиза көз алдимиздин елип ташланди әмәсму?
Шатлиқ, хошаллиқ Худайимизниң өйидин елип ташланди әмәсму?
17 Уруқлар топа-чалмилар астида чирип кәтти,
Амбарлар харабиләшти,
Боғузханилар ғулап чүшти;
Чүнки зираәтләр ғазаң болди.
18 Чарпайлар шундақ һөкиришип кәтти!
Кала падилири патипарақ болди,
Отлақни тапалмиғач;
Қой падилириму өзи «гунайимиз бар» дегәндәк мәйүсләнди;
19 Аһ, Пәрвәрдигар, нида қилимән Саңа;
Чүнки от ялқунлири җаңгалдики от-чөпләрни йәвәтти,
Ялқун даладики барлиқ дәрәқләрни көйдүрүвәтти.
20 Даладики һайванларму Саңа нида қилиду,
Чүнки ериқ-өстәңләр қуруп кәтти,
От-ялқун җаңгалдики от-чөпләрни йәвәтти.

1:13 **«Худайиңларниң өйи»** — муқәддәс ибадәтханини көрситиду.
1:14 Йо. 2:12-15
1:15 **«У шу күн һәммигә Қадир тәрипидин һалакәт болуп келиду»** — мошу сөз Йоелға замандаш Йәһудий хәлқиниң көпинчисини чөчитидиған алаһидә гәп. Улар: ««Пәрвәрдигарниң күни» биз Йәһудий хәлқигә нижатни елип келиду, һәр бир башқа милләткә һалакәтни елип келиду» дәп ойлайтти. Йоел пәйғәмбәр шу күниниң һәр бир гунакар адәмгә *(мәйли Йәһудий болсун, Йәһудий болмисун)* һалакәт елип келиду, дәп җакалайду.
1:15 Йәш. . 2:9-22; 13:6
1:16 **«Худайимизниң өйи»** — муқәддәс ибадәтханини көрситиду, әлвәттә.
1:18 **«Чарпайлар шундақ һөкиришип кәтти! Кала падилири патипарақ болди, отлақни тапалмиғач; қой падилириму өзи «гунайимиз бар» дегәндәк мәйүсләнди»** — һәтта чарвилар, даладики һайванлар Худаға нида көтәрватқанға охшайду *(20-айәтниму көрүң)*. Немишкә әнди Худаниң хәлқи Униңға һеч дуа қилмайду?

Чекәткиләрниң вәйранчилиғи

2 [1] Зион теғида канай челиңлар,
Муқәддәс теғимда агаһ сигналини аңлитиңлар;
Зиминда турғучи һәммәйлән дир-дир титрисун;
Чүнки Пәрвәрдигарниң күни келиду, у йеқиндидур.
[2] У күн болса қараңғу һәм сүр күн,
Булутлар қапланған һәм қапқараңғу зулмәт күн, — таң сәһәр тағлар үстигә йейилғандәк,
Зор һәм күчлүк бир хәлиқ келиду;
Уларға охшаш болғучилар болуп бақмиған,
Улардин кейинму, дәвирдин-дәвиргә йәнә болмайду.
[3] Уларниң алдида көйдүргүчи от маңиду,
Уларниң кәйнидә болса бир ялқун көйдүрүп өтиду;
Келиштин бурун зимин «Ерәм бағчиси»дәк,
Бирақ уларниң тапини тәккәндин кейин гүл-гиясиз чөл-баяван болиду;
Бәрһәқ, улардин һеч немә қечип қутулалмайду.
[4] Уларниң қияпити атқа охшайду,
Атлиқ ләшкәрдәк чапиду.
[5] Жәң һарвулири гүлдүрлигәндәк сада билән улар тағ чоққилиридин сәкрәп өтиду;
Пахални параслап көйдүргән от авазидәк тараслап маңиду,
Дәбдәбилик сәп түзәп турған күчлүк қошундәк жүриду,
[6] Уларниң алдида әлләр қаттиқ азаплиниду,
Һәммә чирай татирип кетиду.
[7] Улар палванлардәк жүгүриду;
Жәңчиләрдәк сепилдин артилип өтиду;
Һәммиси өз алдиға қарап жүрүш қилиду;
Сәплирини һеч бузмайду.
[8] Һеч қайсиси өз қериндишини қистимайду;
Һәр қайсиси өз йолида маңиду;
Қуралларға етилсиму, яриланмай өтүп маңиду;
[9] Шәһәрниң һәммә йеригә чепишиду;
Сепил үстидә жүгүрүп жүриду;
Өйләргә ямишип чиқиду;
Деризиләрдин оғридәк кириду.
[10] Улар алдида йәр-зиминни титрәк басиду,
Асманлар тәвринип кетиду;
Қуяш һәм ай қараңғулишип кетиду,
Юлтузлар жуласини қайтурувалиду.
[11] Пәрвәрдигар Өз қошуни алдида авазини қоюветиду,
Чүнки Униң баргаһи паянсиздур;
Униң сөзини орунлиғучи күчлүктур;

2:1 **«Зион теғида канай челиңлар»** — «Зион» яки «Зион теғи» — Йерусалим шәһири, жүмлидин муқәддәс ибадәтхана жайлашқан тағдур. «Зион» бәлким «көрүнәрлик» дегән мәнада. У дайим Худаниң Өз хәлқигә һимайә болғиниға символ болиду. **«канай челиңлар»** — ибраний тилида «бурға челиңлар».
2:1 Йо. 1:15; Зәф. 1:14, 15
2:8 **«Қуралларға етилсиму, яриланмай өтүп маңиду»** — бир нәччә хил тәржимиси болуши мүмкин. Ибраний тилини чүшиниш тәс.
2:10 Йәш. 13:10; Әз. 32:7; Йо. 2:31, 3:15

Чүнки Пәрвәрдигарниң күни улуқ, интайин дәһшәтликтур;
Ким уни көтирәлисун?
12 Бирақ һәтта һазирму, — дәйду Пәрвәрдигар,
— Чин көңлүңләр билән, розилар билән, жиғилар билән матәм тутуп Мениң йенимға қайтип келиңлар;
13 Кийим-кечигиңларни әмәс, бәлки жүрәк-бағриңларни тилип,
Пәрвәрдигар Худайиңларниң йениға қайтип бериңлар;
Чүнки У меһир-шәпқәтлик һәм рәһимдил,
Асан ғәзәпләнмәйду, зор меһир-муһәббәтликтур,
Яманлиқтин янидиған Худадур.
14 Ким билиду, У жазалаштин йенип, рәһим қилип бирәр бәрикәтни,
Пәрвәрдигар Худайиңларға сунғидәк бирәр ашлиқ һәдийәси һәм шарап һәдийәсини қалдуруп кетәмду техи?
15 Зион теғида канай челиңлар,
«Роза тутайли» дәп Худаға мәхсус бир мәзгилни айриңлар,
Жамаәткә мәхсус жиғилимиз, дәп жакалаңлар;
16 Әлни жиғиңлар, жамаәтни пакландуруңлар,
Ақсақалларни жәм қилиңлар, балиларни, емиватқанларниму жиғиңлар;
Той қиливатқан жигит өз өйидин,
Ятлиқ болидиған қиз һуҗрисидин чиқсун;
17 Каһинлар, йәни Пәрвәрдигарниң хизмәтчилири айван билән қурбангаһ оттурисида жиға-зерә көтәрсун,
Улар ейтсунки, «И Пәрвәрдигар, Өз хәлқиңгә ичиңни ағритқайсән,
Өз мирасиңни хорлуқтин сақлап,
Уларни әлләргә сөз-чөчәк болушқа қоймиғайсән;
Әл-жутлар арисида: «Уларниң Худаси қени?» дейилмисун».

18 Андин Пәрвәрдигар Өз зиминиға отлуқ муһәббитини,
Өз хәлқигә рәһим-шәпқәтни көрсәтти;
19 Пәрвәрдигар жававән Өз хәлқигә мундақ деди: —
«Мана, Мән силәргә буғдай, йеңи шарап вә зәйтун мейини әвәтимән,
Силәр булардин қандурулисиләр;
Вә Мән силәрни қайтидин әлләр арисида шәрмәндә қилип қоймаймән;

2:11 **Йәр. 30:7; Ам. 5:18; Зәф. 1:15**
2:12 **Йәр. 4:1**
2:13 **«Кийим-кечигиңларни әмәс, бәлки жүрәк-бағриңларни тилип,...»** — кона заманларда қаттиқ қайғу-һәсрәтни билдүрүш үчүн хәқләр кийимлирини житатти.
2:13 **Мис. 34:6; Зәб. 85:15; Юн. 4:2**
2:14 **Юн. 3:9**
2:15 **«канай челиңлар»** — ибраний тилида «бурға челиңлар».
2:15 **Йо. 1:14**
2:16 **«Әлни жиғиңлар, жамаәтни пакландуруңлар»** — мошу «пакландуруш» бәлким һәр бир адәмни Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән муқәддәс қанунда бекитилгән һәр бир һарам нәрсидин айриветиш дегәнликтур. **«Той қиливатқан жигит өз өйидин, ятлиқ болидиған қиз һуҗрисидин чиқсун»** — «Қан.» 20:7, 24:5 билән селиштурсақ, вәзийәтниң жиддийлиғи техиму еniқ көрүниду.
2:17 **«Ибадәтханидики айван билән қурбангаһ оттурисида жиға-зерә көтириңлар»** — немишкә әшу жайда шундақ қилиш керәк? Пикримизчә, бу әмир бир нәччә жил илгәрки бир вақиә билән зич мунасивәтлик, йәни Йәһуданиң падишаси Йоаш Зәкәрия дегән каһин-пәйғәмбәрни дәл әшу йәрдә өлтүрүвәткән (*«2Тар.» 24:21 һәм «Мат.» 23:35ни көрүң).* **«Өз мирасиңни хорлуқтин сақлап... »** — «Пәрвәрдигарниң мираси» мошу йәрдә, шүбһисизки, өз хәлқини көрситиду.
2:17 **Зәб. 41:11; 78:10; 114:2**
2:19 **«Андин Пәрвәрдигар ... рәһим-шәпқитини көрсәтти 18-айәт... Өз хәлқигә мундақ деди: ... »** — қариғанда хәлиқ

[20] Һәм шималдин кәлгүчини силәрдин жирақ қилип,
Униң алди қисмини шәрқий деңизға,
Кәйни қисмини ғәрбий деңизға қоғливетимән;
Уни чөл бир зиминға һайдиветимән;
Униң сесиқлиғи пурап туриду,
Пасиқ һиди чиқиду;
Чүнки у «чоң ишларни қилғучимән» дәп өзини улуқ қилмақчи болиду.
[21] Қорқма, и зимин;
Шатлинип хошал бол;
Чүнки Пәрвәрдигар улуқ ишларни қилған.
[22] И даладики һайванлар, қорқмаңлар;
Чүнки чөллүктики от-чөпләр бәрқ урмақта;
Дәрәқ мевисини бәрмәктә,
Әнжир дәриғи, үзүм тели толуқ һосул бериду.
[23] Һәм силәр, Зионниң балилири, шатлинип Пәрвәрдигар Худайиңлардин хурсән болуңлар;
Чүнки У һәққанийлиқ бойичә силәргә «авалқи ямғурлар»ни бериду;
У силәргә һөл-йеғин бериду,
Йәни башта болғандәк «авалқи ямғурлар» һәм «кейинки ямғурлар»ни яғдуриду.
[24] Хаманлар буғдайға толған болиду,
Идиш-күпләр йеңи шарап һәм майларға толуп ташиду.
[25] Вә Мән силәргә чекәткиләр, чекәткә личинкилири, «вәйранчи қурут»лар, «чишлигүчи қурут»лар,
Йәни Мән араңларға әвәткән улуқ қошунум йегән жилларни қайтуруп беримән;
[26] Силәр болушичә йәп, қандурулисиләр,
Шуниңдәк силәргә карамәт ишларни көрсәткән Пәрвәрдигар Худайиңларниң намини мәдһийиләйсиләр;
Шуниң билән Мениң хәлқим һәргиз йәнә хиҗаләткә қалмайду.
[27] Силәр Мениң Исраил ичидә турғанлиғимни,
Шундақла Мәнки Пәрвәрдигар силәрниң Худайиңлар екәнлигимни,
Мәндин башқа һеч ким болмайдиғанлиғини билисиләр;
Шуниң билән Мениң хәлқим һәргиз йәнә хиҗаләткә қалмайду.
[28] Һәм кейин, Мән Өз Роһумни барлиқ әт егилири үстигә қуйимән;

Худаниң сөзи бойичә дуа-тилавәт қилған, Худа дәрвәқә уларниң дуасиға һазир жавап бериду.
–Бәзи алимлар бу сөзләрни: «Андин Пәрвәрдигар ... рәһим-шәпқәтни көрситиду... бәрһәқ мундақ дәйду: ... » дәп тәрҗимә қилиду.

2:20 **«Һәм шималдин кәлгүчини силәрдин жирақ қилип,...»** — «шималдин кәлгүчи» болса бәлким бирла вақитта бизгә икки бешарәтни тәң көрситип бериду. Биринчидин, Йоел пәйғәмбәрниң заманидики, шималдин кәлгән «чекәткә қошуни»ни көрситиду; иккинчидин, ахирқи замандики, шималдин келидиған, Исраил хәлқигә һуҗум қилидиған, Шәйтан қозғайдиған чоң бир қошунниму көрситиду. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң. **«Униң алди қисмини шәрқий деңизға, кәйни қисмини ғәрбий деңизға...»** — «шәрқий деңиз» «Өлүк Деңиз»ни, «Ғәрбий Деңиз» «Оттура Деңиз»ни көрситиду. **«Чүнки У Пәрвәрдигар «чоң ишларни қилғучимән...»** — башқа бир хил тәрҗимиси «Чүнки У *(Пәрвәрдигар)* улуқ ишларни қиливатиду» *(21-айәттикидәк)*.

2:21 **«Чүнки Пәрвәрдигар улуқ ишларни қилған»** — яки «чүнки Пәрвәрдигар улуқ ишларни қиливатиду».

2:23 **«Чүнки У һәққанийлиқ бойичә силәргә «авалқи ямғурлар»ни бериду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Чүнки У силәргә «һәққанийлиқни үгәткүчи»ни әвитиду, һөл-йеғин бериду». Икки тәрҗимиси бәлким тәң инавәтлик болуши мүмкин; ундақта «һәққанийлиқни үгәткүчи» Қутқузғучи-Мәсиһни көрситиши керәк болиду. **«У силәргә һөл-йеғин бериду, йәни башта болғандәк «авалқи ямғурлар» һәм «кейинки ямғурлар»ни яғдуриду»** — «авалқи ямғурлар» *(яки «дәсләпки ямғурлар»)* Қанаанда 10-айда яғиду вә униң вастиси билән тупрақ юмшитилип, йәр һайдаш андин уруқ чечиш мүмкин болиду. «Кейинки ямғурлар» Исраилда 3- яки 4-айда йеғип, әтиязлиқ зираәтләрни пишириш рольини ойнайду. Шуңа һәр бир дехан «кейинки ямғур»ға тәшнадур, уни бәк қәдирләйду.

2:25 Йо. 1:4

Силәрниң оғул-қизлириңлар бешарәт бериду,
Қерилириңлар аламәт чүшләрни көриду,
Жигитлириңлар ғайипанә аламәт көрүнүшләрни көриду;
29 Бәрһәқ, шу күнләрдә қуллар үстигиму, дедәкләр үстигиму Роһумни қуйимән.
30 Мән асманларда, зиминда карамәтләрни,
Қан, от, ис-түтәк түврүклирини көрситимән.
31 Пәрвәрдигарниң улуқ һәм дәһшәтлик күни кәлмигичә,
Қуяш қараңғулуққа,
Ай қанға айландурулиду.
32 Һәм шундақ әмәлгә ашурулидуки,
Пәрвәрдигарниң намини чақирип нида қилғанларниң һәммиси қутқузулиду;
Чүнки Пәрвәрдигар дегинидәк, Зион теғида һәм Йерусалимда,
Һәмдә Пәрвәрдигар чақирмақчи болған «қалдиси»лар үчүн қутқузуш-нижат болиду.

Пәрвәрдигар әлләрниң үстидин һөкүм чиқириду

3 1 Чүнки мана, шу күнләрдә, шу пәйттә,
Мән Йәһуда һәм Йерусалимни асарәттин қутулдуруп, азатлиққа ериштүргинимдә,
2 Мән барлиқ әлләрниму жиғип,
Уларни «Йәһошафат жилғиси»ға чүшүримән;
Шуниң билән уларниң хәлқимни әлләр арисиға тарқитиватқәнлигидин,
Зиминимни бөлүп парчиливатқәнлигидин,
Уларни әшу йәрдә Мениң мирасим, йәни хәлқим Исраил түпәйлидин сораққа тартимән.
3 Униң үстигә улар Мениң хәлқимни доға тикип чәк ташлиған;
Бир жигитни бир паһишә аялға алмаштурған,
Бир қизни «шарап ичимиз» дәп шарап үчүн алмаштурған.
4 Һәй, Тур һәм Зидон, Филистийәниң барлиқ районлири, Мән силәрни немә қилиптимән?
Силәр Мәндин өч алмақчимусиләр?
(Бирақ Мәндин өч алимиз десәңлар, өчни тезла өз бешиңларға қайтуруп беримән!)
5 Күмүчлирим, алтунлиримни буливалғиниңлар түпәйлидин,
Гөзәл гөһәрлиримни өз бутханилириңларға апарғиниңлар түпәйлидин,
6 Йәһуда балилири һәм Йерусалимниң балилирини өз чегарасидин жирақ қилмақ үчүн
уларни Грекларға сетиветкиниңлар түпәйлидин,
7 Мана, Мән уларни силәр сетиватқән жайда орнидин турғузимән,
Һәмдә қилғиниңларни өз бешиңларға қайтуримән.
8 Оғул-қизлириңларни Йәһуда балилириниң қолиға сетиветимән,

2:28 **«Силәрниң оғул-қизлириңлар бешарәт бериду»** — яки «силәрниң оғул-қизлириңлар пәйғәмбәрлик қилиду».
2:28 Йәш. 44:3; Әз. 39:29; Рос. 2:17
2:31 Йо. 2:10, 31; 3:15; Йәш.13:10; 24:23; Ам. 8:9; Мат. 24:29; Рос. 2:20; Вәһ. 6:12-13
2:32 **«Пәрвәрдигар чақирмақчи болған «қалдиси»лар...»** — яки «Пәрвәрдигар чақириватқан «қалдиси»лар...». **«Пәрвәрдигарниң «қалдиси»»** — Тәвратта, пәйғәмбәрләрниң язмилирида көп көрүлидиған тема яки мавзудур. Исраил хәлқиниң һәм әлләрниң көп қисми Худадин жирақлишип кәткән болсиму, улар арисида Худаниң меһир-шәпқити билән, Өзигә садиқ бир «қалдиси»ниң һаман һәрдайим тепилидиғанлиғи көрситилиду.
2:32 Об. 17; Рим. 10:13
3:2 **«Мән барлиқ әлләрниму жиғип,... шуниң билән уларниң хәлқимни әлләр арисиға тарқитиватқәнлигидин, ... уларни... хәлқим Исраил түпәйлидин сораққа тартимән»** — «әлләр» болса ят әлләр, Йәһудий әмәсләр. **«Йәһошафат жилғиси»** — «Йәһошафат» — «Яһ» *(Пәрвәрдигар)* сотлайду» дегән мәнада. У бәлким Йерусалим шәһириниң шәрқи тәрипидики «Кидрон жилғиси»ни көрситиду *(Йерусалим һәм «Зәйтун теғи» арисида)*.
3:4 **«Һәй, Тур һәм Зидон,...»** — «Тур» болса Ливандики әң чоң порт һәм қудрәтлик шәһәр, Зидон униң әтрапидики район.

Улар шуларни жирақтики бир әлгә, йәни Шебаийларға сетиветиду;
Чүнки Пәрвәрдигар сөз қилған.

Пәрвәрдигар «Йәһошафат җилғиси»да барлиқ әлләрниң үстигә һөкүмини чиқириду

9 Шуни әлләр арисида җакалаңларки,
«Җәңгә тәйярлиниңлар,
Палванларни қозғаңлар,
Җәңчиләрниң һәммиси йеқинлашсун,
Җәңгә һазир болсун;
10 Сапан чишлирини қилич қилип,
Оғақлириңларни нәйзә қилип соқушуңлар;
Аҗиз адәмму: «Мән күчлүк» десун;
11 Әтраптики һәммә әлләр, тездин келиңлар,
Һәммиңлар шу йәргә җәм болуңлар!».
«Өзүңниң күчлүклириңни әшу йәргә чүшүргәйсән, аһ Пәрвәрдигар!».

12 «Әлләр қозғилип «Йәһошафат җилғиси»ға кәлсун;
Чүнки Мән шу йәрдә олтирип әтраптики һәммә әлләрни сораққа тартимән.
13 Оғақни селиңлар,
Чүнки зираәт пишти;
Келиңлар, чүшүп чәйләңлар,
Чүнки шарап көлчәклири лиқ тушуқтур,
Идиш-күпләр толупташиду.
Чүнки уларниң рәзиллиги зордур».
14 Аһ, нурғун, нурғун кишиләр «Қарар җилғиси»да!
Чүнки Пәрвәрдигарниң күни «Қарар җилғиси»ға йеқинлашти.
15 Қуяш һәм ай қараңғулишип кетиду,
Юлтузлар өз җуласини қайтурувалиду.
16 Пәрвәрдигар Зиондин һөкирәйду,
Йерусалимдин авазини қоюветиду;
Асманлар, зиминлар силкиниду;
Лекин Пәрвәрдигар Өз хәлқигә башпанаһ,
Исраил балилириға күч-һимайә болиду.

Пәрвәрдигар Зионни Өз макани қилиду

17 Шуниң билән силәр Мәнки Пәрвәрдигарниң силәрниң Худайиңлар екәнлигимни,
Өз муқәддәс теғим Зионда туридиғанлиғимни билисиләр;
Йерусалим пак-муқәддәс болиду,

3:8 **«Улар шуларни жирақтики бир әлгә, йәни Шебаийларға сетиветиду»** — «Шебаийлар» «Шеба» дегән райондикиләр болуши мүмкин.
3:11 **«Өзүңниң күчлүклириңни әшу йәргә чүшүргәйсән, аһ Пәрвәрдигар!»** — бу сөзләр 2:1-11дики вә «Йәш.» 13:3-5дики сөзләргә мунасивәтлик болуши керәк. «Йәш.» 13:3-5дики изаһатларниму көрүң.
3:13 **«Оғақни селиңлар, чүнки зираәт пишти; келиңлар, чүшүп чәйләңлар, чүнки шарап көлчәклири лиқ тушуқтур... чүнки уларниң рәзиллиги зордур»»** — мошу буйруқ бәлким Худаниң «күчлүклири», йәни пәриштиләргә ейтилиду *(«Вәһ» 14:17-20ни көрүң)*.
3:13 Вәһ. 14:15
3:15 Йо. 2:10, 3:4, 15; Йәш. 13:10; 24:23; Ам. 8:9; Мат. 24:29; Рос. 2:20; Вәһ. 6:12-13

Униңдин һеч ят адәмләр йәнә өтмәйду.
18 Һәм шу күни әмәлгә ашурулидуки,
Тағлар йеңи шарапни темитиду,
Дөң-егизликләрдин сүт ақиду,
Йәһудадики барлиқ ериқ-өстәңләрдә лиқ су ақиду;
Пәрвәрдигарниң өйидин бир булақ чиқиду,
Шиттим җилғисини суғириду.
19 Мисир болса бир чөллүк,
Едом адәмзатсиз бир чөл-баяван болиду,
Уларниң Йәһуда балилириға қилған зулум-зораванлиғи түпәйлидин,
Улар буларниң зиминида бегуна қанларни төккәнлиги түпәйлидин.
20 Бирақ Йәһуда мәңгүгә туриду,
Йерусалим дәвирдин-дәвиргичә қалиду;
21 Һәм Мән уларни төккән қанларниң пакландурулмиған гуналиридин пакландуримән;
Чүнки Пәрвәрдигар Зионда маканлашқандур.

3:17 **«Униңдин һеч ят адәмләр йәнә өтмәйду»** — дегән сөз бәлким: *(1)* һеч таҗавузчи йәнә Йерусалимни бузмайду, вә *(2)* Йерусалимни булғиғидәк һеч қандақ бутпәрәс адәм униңдин йәнә өтмәйду, дегән икки мәнани көрситиши мүмкин.
3:17 Вәһ. 21:27
3:18 **«...Шиттим җилғисини суғириду»** — «Шиттим җилғиси» Йерусалимниң шәрқий тәрипида болуп, сулири Иордан җилғисиға чүшиду.
3:18 Ам. 9:13

Қошумчә сөз

Ахирқи замандики вақиәләрниң тәртиви

Пәйғәмбәр арқилиқ болған бешарәтләрниң баянлириға қариғанда, Йоел ейтқан «ахирқи заман»дики муһим вақиәләр төвәндики тәртип бойичә болуши мумкин. Оқурмән китапни қетирқинип оқуп, өзи бир хуласигә кәлсун.

(1) Худаниң Роһи барлиқ әт егилиригә (демәк, һәр қайси милләт-хәлиқлиригә, һәр қандақ инсанларға) қуюлиду. Шуниң билән Худаниң сөзлири пәқәт бир пәйғәмбәр арқилиқла әмәс, бәлки көп «жигит-қизлар, қерилар, қул-дедәкләр» арқилиқ, һәр хил ғайипанә аламәт, чүш, бешарәтлик сөз қатарлиқлар билән аян қилиниду. Шүбһисизки, шундақ болғанда, барлиқ инсан Худаниң хәвирини аңлаш пурситигә егә болиду (2:28-29).

(2) Исраил, йәни Йәһудийлар пүткүл дунияға тарқитилиду (3:1-2). Йоел бу ишниң қандақ, немишкә яки қачан йүз беридиғанлиғини демәйду. Бирақ Исраил өзлириниң «барлиқ әлләр арисиға тарқитилиш»идин ибарәт болған күлпәтни, Муса пәйғәмбәр арқилиқ болған әһдиниң әң ахирқи «тәрбийилик жаза»си дәп билди.

(3) Исраил йәнә өз зиминиға, йәни Қанаан (Пәләстин)ға қайтип жәм болиду. Йоел йәнә буниң қандақ, немишкә яки қачан йүз беридиғанлиғини демәйду.

Худаниң Роһиниң қуюлуши (1-вақиә) дәл қайси пәйттә, 2-вақиәдин авал яки 2-вақиәдин кейин, яки 3-вақиәдин авал яки 3-вақиәдин кейин йүз беридиғанлиғини «Йоел пәйғәмбәр» китавиниң өзидин ениқлиғили болмайду (башқа пәйғәмбәрниң китаплирида бу тоғрилиқ сөз бар).

(4) Асманда һәр хил карамәт-бешарәтләр пәйда болиду (2:30).

(5) Исраилға қарши һәм Худа билән қаршилишидиған, һәммә әлдин тәркип тапқан бир қошун жәң қилишқа жиғилиду. Уларниң барлиқ бисат-тәәллуқатлири жәңгә селиниду. Улар «**сапан чишлирини қилич қилип, оғақлирини нәйзә қилип соқушиду**»; һәтта «**ажиз адәмләр**»му өзини «**күчлүк**» дәп елан қилип қатнишиши зөрүр болиду (3:10).

Қошун тәбиәттин ташқири күч-қудрәт билән қураллиниду — бирақ бу күч Худадин әмәс, бәлки жин-шәйтанлардин келиду. Улар зор вәйранчилиқ қилиду. Худа «чекәткә қошуни»ни «Мениң қошунум» дегинидәк, бу қошунниму «Мениң қошунум» дәйду. Буниң мәнаси, Худа «чекәткә қошуни»ни ишләткәнгә охшаш, У бу (рәзил) қошунниму ишлитип Өз хәлқини товиға кәлтүриду (2:1-11).

(6) Дүшмән қошуни Йерусалимға йеқин болған жилғиға («Йәһошафат» дәп аталған, йәни «Пәрвәрдигар сорақ қилиду» дегән мәнада) жиғилғандин кейин, Худаниң хәлқи өзлирини қутқузуш үчүн Униңға нида көтириду (2-бап, 20-айәттә ейтилғандәк) һәм Худа Өзиниң пәриштиләрдин тәркип тапқан зор күчлүк «самавий қошуни»ни дүшмән билән жәң қилишқа әвәтиду.

(7) Қуяш, ай һәм юлтузлар қараңғулишиду (2:10, 31, 3:15)

(8) Көп адәмләргә нисбәтән бу пәйт бәлким товва қилип Худаниң йениға қайтишқа әң ахирқи пурсәт болиду. Шуңа бу жилға «қарар жилғиси» дәпму атилиду (3:14). Худа вәдә беридуки, «**Пәрвәрдигарниң намини чақирип нида қилғанларниң һәммиси қутқузулиду**» (2:32)!

(9) Жин-шәйтанлар қувәтлигән дүшмән қошуни битчит қилиниду (2:10, 3:15).

(10) Исраил зимини интайин мол аватлиққа қайтурулиду. Мисир һәм Едомларниң икки зимини әксичә вәйран қилиниду (Тәвраттики «Әзакиял пәйғәмбәр» 29-бап, 12-айәттә Мисирни басқан вәйранчилиқ қириқ жиллиқ болиду, дәп ейтилиду). Едомда болған вәйранлиқ дайим болиду. Йерусалимдин шәриққә һәм ғәрипкә ақидиған йеңи бир дәрия пәйда болиду (Тәвраттики «Зәкәрия пәйғәмбәр» 14-бап, 8-айәт, «Әзакиял пәйғәмбәр» 47-бап, 1-12-айәтниму көрүң).

(11) Худа Йерусалим һәм Зион теғини алаһидә макан тутиду (3:21).

Йоел пәйғәмбәр өз хәлқигә: «**Пәрвәрдигарниң күни йеқин**» дәп ейтқан. китап йезилған вақитта, йәни буниңдин 2700 жил илгири «Пәрвәрдигарниң күни» «йеқин» болған болса, бүгүнки күндә техиму йеқин болмамду? Рәб Мәсиһ Әйса миладийә 33-жилида өлди. Римлиқлар, Йәһудийлар һәм Шәйтанниң өзи бу ишни Униң түгәшкәнлиги, бәрбат болғанлиғи дәп ойлиди. Бирақ Худа Әйсани дәрвәқә Өзи әвәткән «Қутқазғучи-Мәсиһ»и һәм Оғли екәнлиги, Униң өлүми гуналарни жуйидиған бирдин-бир қурбанлиқ екәнлигини дунияға испатлаш үчүн, Уни өлүмдин тирилдуруп, әршкә көтирип Өзиниң оң йениға олтарғузди. Мәсиһ Әйса қайта тирилип 50 күн кейин әшу йәрдин (асмандин) Худаниң Муқәддәс Роһини Өзигә етиқат қилғанларниң һәммиси үстигә қуюп бәрди һәм улар арқилиқ көп мөҗизиләрни көрсәтти. Оқурмән бу ишларни өзи Инжил, «Расулларниң паалийәтлири» дегән қисимдин оқуялайду. Шу қисимдин (2-баптин) йәнә байқалаймизки, Муқәддәс Роһ қуюлуп, бир йүз жигирмә етиқатчи бешарәтлик сөз қилғинида, расул Петрус орнидин туруп, хәлиққә: Бу ишлар Йоел пәйғәмбәр бешарәт бәргән ишларниң башлиниши, дәп жакалиди. Шуңа бу мөҗизиләр дәрвәқә Худаниң Мәсиһ Әйсани «**Рәб һәм Қутқазғучи-Мәсиһ**» қилип тиклигәнлигини испатлайду, дәйду.

Әнди «Пәрвәрдигарниң күни»гә йетип баридиған «ахирқи күнләр» шундақ башланған болди. Қәдирлик оқурмән, сиз Худа һәм муқәддәс пәриштилири алдида туруп өзиңизниң һесавини беришкә тәйярмусиз? Муқәддәс китапта адәмләрни қутқузидиған алаһидә бир нам бизгә берилиду. Қутқузулуш үчүн биз бу намни чақиришимиз керәк. Бу нам Әйса Мәсиһниң намидин ибарәттур. Инжил «Рос.» 2:17-21, 36-айәтни көрүң. Оқурмәнләр Инжилдики «Әйса» («Йәшуа») дегән исимниң «Пәрвәрдигар Қутқазғучи» дегән мәнада екәнлигини билиду («Мат.» 1:21). У һазир Худаниң оң йенида сизниң нижат-қутқузушқа болған дуа-тилавитиңизни аңлашни күтиду. «**Пәрвәрдигарни Өзини тапқузмақчи болған пәйттә издәңлар; У йеқин турған вақтида Униңға нида қилиңлар!**» («Йәш.» 55:6)

«**Пәрвәрдигарниң намини чақирип нида қилғанларниң һәммиси қутқузулиду**» («Йоел» 2:32).

Тәврат 30-қисим

«Амос»

(Амос пәйғәмбәрниң китави)

Кириш сөз

Пәйғәмбәр тоғрисида

Амос пәйғәмбәрниң җәмәти тоғрилиқ биздә толуқ мәлумат йоқ. У Йәһуданиң «Тәкоа» дегән кичик бир йезисида кала баққучи һәм «ерән дәрәқлириниң мевисини тәргүчи» болған болуши мүмкин. У өзи тоғрилиқ «Мән әсли пәйғәмбәр әмәс едим», шундақла «пәйғәмбәрниң оғли әмәсмән» дәйду. Әйни вақитта, Исраил яки Йәһудада «пәйғәмбәр» болушқа һәвәс қилип, өз мәнпәәтини көзләп, башқиларни алдап өзини «пәйғәмбәр» дәп җакалиған «тәсири чоң, һәйвиси бар» болғанлар аз әмәс еди. Бирақ Амос мошундақ кишиләрдин әмәстур. У Худа тәрипидин өз жути Йәһудадин айрилип шималий падишалиқ «Исраил»да пәйғәмбәрлик хизмитини өтәшкә чақирилған (7:14-15). У чағларда Исраил Йәһудаға қариғанда техиму бутпәрәс болуп кәткән еди, шуңа Амосниң бу вәзиписи наһайити еғир һәм хәтәрлик еди. Һалбуки, у хизмәт ишлигән мәзгилидә (қанчә жил ишлигини бизгә намәлум), униң «товва қилишиңлар керәк!» дәп йәткүзгән хәвәрлири Исраилниң көплигән пухралириниң қәлбини сарасимигә чүширип, уларни вәһимигә салди. Шүбһисизки, Амос пәйғәмбәрниң агаһландурушлири уларниң аз бир қисмини товва қилиш йолиға киргүзгән еди (7:10ни көрүң).

Амос пәйғәмбәрниң Исраилға болған чоңқур көйүми вә уларға ичини ағритишлири униң Исраилға болған дуасида көрүлиду (7:1-5).

У шималий падишалиқ Исраилда бир мәзгил Һошия пәйғәмбәр билән тәң бир вақитта пәйғәмбәрлик хизмитини қилған; шу вақитларда Йәшая билән Микаһ җәнубий падишалиқта (Йәһудада) пәйғәмбәрлик қиливататти.

Йезилған вақит

Мәзкур китаптики Амосниң өзи язған кириш сөзгә асасланғанда, у «**Уззия Йәһудаға, Йоашниң оғли Йәробоам Исраилға падиша болған вақитларда**» бешарәт бәргән. Әнди бу мәзгил Уззия вә Йәробоамниң дәвир сүргән вақитлириниң һәммисини өз ичигә алған болса, бу миладийәдин илгәрки 793-750-жиллири, яки болмиса 762-750-жиллириға тоғра келиду. Мошундақ болғанда у пәйғәмбәрлик хизмитини Һошия пәйғәмбәрдин балдур башлиған, һәм униңдин балдур ада қилған болиду.

Китапниң арқа көрүнүши

(«Микаһ пәйғәмбәр» дегән китапниң «кириш сөзи»дин елинди): —

Миладийәдин илгәрки 922-жили Сулайман падиша вапат болғандин кейин, Йәһуда вә Исраил икки падишалиқ болуп бир-биридин айрилип кәткән. Тәврат «2Тар.» 10-бапта мундақ хатириләнгән: «**Шу тәриқидә Исраил Давутниң жәмәтидин** (йәни, Йәһуда қәбилисидин) **йүз өрүп, бүгүнгә қәдәр униңға қарши чиқип кәлди**».

Шу вақиттин кейин, йәни миладийәдин илгәрки 8-әсирниң иккинчи йерими, Исраил вә Йәһуда һәр иккисиниң әң гүлләнгән мәзгили еди. Икки пайтәхт — Йерусалим вә Самарийә зор баяшатлиғидин бәһримән болушқа башлиған еди. Бирақ бу баяшатлиққа еғир бәдәл төләнгән еди — у болсиму, кәмбәғәлләрни дәһшәтлик қистаққа селип улардин рәһимсиз пайдилиништур: «байлар техиму бейип кетиватқан, намратлар техиму намратлишип кетиватқан» еди.

Худаниң Муса пәйғәмбәргә чүшәргән қанунлирида «намрат», «тул хотун», «житим-йисир» вә «ят мусапир»ларға ярдәм бериш тоғрисида хелә көп маддилар бар еди. Һәр йәттә жилда, қәризни бекар қилиш, өзини қуллуққа сетивәткәнләрни һөрлүккә қайтуруш керәк еди; һәр әллик жилда («азатлиқ жили» яки «бурға (челиш) жили»да) барлиқ қәризләрни бекар қилиш вә йәр-зиминни өз егисигә яки аилисидикиләргә қайтуруш керәк еди. Һәр жили һосулниң «тунжа ашлиқ»и яки «тунжа мевилири»дин айрип елип, ибадәт хизмитидә болған каһинлар һәм Лавий қәбилисидикиләргә, андин кәмбәғәлләргә үләштүрүп бериши керәк еди; һосул алғанда (мәйли етиз яки үзүмзардин болсун) пәқәт бир қетимла «жиғивелиш»қа болатти. Мошу жиғивелиштин кейин қелип қалған яки кейин пишқан зираәтләр яки мевиләрни кәмбәғәлләрниң жиғивелишиға қалдуруш керәк еди; һәр үч жилда, хәлиқниң барлиқ киримлириниң вә алған һосуллириниң ондин бирини айрип кәмбәғәлләргә тарқитиши керәк еди. Буларниң һәммисиниң үстидә, муқәддәс қанундики: «**Пәрвәрдигар Худайиңни пүтүн қәлбиң, пүтүн жениң, пүтүн зеһниң, пүтүн күчүң билән сөйгин**» вә «**Өзәңни сөйгәндәк хошнаңни сөйгин**» дегән икки «бүйүк пәрман» бар еди. Сулайман падиша өзиниң бир нәсиһити билән диққитимизни бу икки пәрманни айривәтмәслик үстигә мәркәзләштүриду: «**Мискинни бозәк қилғучи — Пәрвәрдигарға һақарәт қилғучидур; һажәтмәнләргә шапаәт қилиш Уни һөрмәтлигәнликтур**» («Пәнд.» 14:31).

Бирақ, һөкүмдарлар, каһинлар вә хәлиқниң зор бир қисми бу бәлгүлимиләрниң һәммисини көзигә илмайла қалмай, уларниң орнида охшимиған дәрижидә алдамчилиқ қилиш, оп-очуқ булаңчилиқ, зинахорлуқ, сот сорунлирида пара йейиштәк яман илләтләр пайда қилған еди. Худаниң вәкиллири болуп, мошундақ әһвални әйиплиши керәк болған каһинлар вә «пәйғәмбәрләр» «сүкүт арқилиқ қошулушини билдүргән» яки уни актиплиқ билән қоллиған еди. Һәйран қаларлиқ иш шуки, Самарийә (Исраил) көрүнүштә интайин диндар бир хәлиққә охшайтти. Биз Тәвраттики «Амос пәйғәмбәр» вә «Һошия пәйғәмбәр» дегән қисимлардин уларниң садиқлиқ билән тавапкаһлар (Бәйт-Әл, Гилгал вә Бәәр-Шеба)ға «һәж» қилидиғанлиғини, қурбанлиқларни қилишқа амрақлиғини вә диний паалийәтлириниң «дәбдәбилик»лигини билимиз. Тәвраттики «Йәшая пәйғәмбәр» дегән қисимдин уларниң «таәт-ибадәт»лиригә қошулған йеқимлиқ яки муңлуқ музика-нахшлири тоғрилиқ билимиз. Бирақ һәммиси Худаниң нәзиридә реаллиқтин толиму жирақлашқан, жиркиничлик пасиқлиқ, халас. Униң үстигә у бутпәрәслик билән арилашқан еди.

«Амос»

Худа Муса пәйғәмбәргә чүшәргән қанунда Өзигә қурбанлиқ қилишниң пәқәт бир жайдила болидиғанлиғини бекиткән. Авал бу жай Шилоһ шәһири еди, кейин бу жай Йерусалим болди. У тағлар яки дөңләр болған «жуқури жайлар» үстигә Өзигә қурбанлиқ қилиш ибадити үчүн қурбангаһларни қурушни қәтъий мәнъий қилған еди. Бирақ хелә балдурла кишиләр (шүбһисизки, әслидә яхши нийәт билән) мошундақ қурбангаһларни жуқури жайларда қурушқа башлиған; улар узун өтмәйла бутпәрәслик жайлириға айлинип кәткән; бәзи бутқа чоқунуш паалийәтлири һәтта «Пәрвәрдигарниң намида» өткүзүләтти. «Баал»лар дегән бутларға чоқунғанда, һәр хил шәһваний гуналар шу «ибадәт»ниң бир қисми болған; ишлар һәтта бәзидә тәсәввур қилғусиз дәһшәтлик һалдики «инсанни қурбанлиқ қилиш»қа айлинип кәткән еди.

Мана булар Амос пәйғәмбәр елип кәлгән хәвәрләрниң арқа көрүнүшлиридур. Униң бундақ гуналарни әйипләйдиған бешарәтлири вә күчлүк тәлимлири ахирида өзигә күчлүк дүшмәнләрни пәйда қилған, бирақ у еғир ялғузлуқ тартқан болсиму, вәзиписидин янмиди. Униң китавиниң өзи униң жасарәтлигигә испат болиду; шүбһизисизки, униң хәвәрлирини Худаниң ейтқанлири дәп билгәнләр уларни хатирләп уни бизгичә сақлиди.

Китапниң темиси

Амос бешарәтләрни Исраилниң **хошна** әллириниң, жүмлидин өз жути Йәһуданиң гуналирини көрситиш билән башлайду (1:2-2:16). Униң бу сөзлири, шүбһисизки, Исраилдики аңлиғучиларниң әстайидил диққитигә вә алқишиға еришкән. Андин у Исраилларниң диққитини өз гуналириға қаритип, мошу темини чөридәп бешарәт бериду. Амос «жуқури жайлар»да қурбангаһларни қуруш яки һәтта тавапкаһларниму бәрпа қилиш қатарлиқ гуналарни әйипләшкә анчә күчимәйду. Чүнки булар аллибурун иккинчи мәсилә болуп қалған еди; Исраилниң Худадин жирақлашқанлиғиға болған испат уларниң мошу «жуқури жайлар»да вә тавапкаһларда жүргүзгән бутпәрәслигидин, уларниң кәмбәғәлләргә болған зулумхор муамилисидин вә шәһванийәтчилигидин тепилиду. Амос бәг-әмирләрниң вә каһинларниң аддий пухралар ач-яланачлиқта қалған вақитларда өткүзгән һәшәмәтлик турмушлириға тәнбиһ бериду. Бизгә вә Амосниң өзигә һәйран қаларлиқ йери шуки, улар бу адаләтсизликләрни һәртәрәптә ап-ашкарә жүргүзгән болсиму, бирақ улар йәнила интайин «диндар», һәтта әсәбий дәрижидики диндарлар еди. Амосниң йәткүзгән хәвири болса, улар товва қилмиса өзлири вә уларниң дини әхләт догисидак сүпүрүп ташлиниду, дегәндин ибарәт еди. Униң уларниң санақсиз қурбанлиқлири вә түгимәс диний паалийәтлиригә қаритилған әң мәшһур бешарити мундақ: —

«**Чүнки силәр Маңа «көйдүрмә қурбанлиқ»лар һәм «аш һәдийә»лириңларни сунуп атисаңларму,**
Мән уларни қобул қилмаймән;
Силәрниң бордақ маллириңлардин болған «инақлиқ қурбанлиқлириңлар»ға қаримаймән.
Мәндин мунажатлириңларниң садалирини епкетиңлар,
Чилтарлириңларниң күйлирини аңлимаймән;
Буниң орнида адаләт шарқиратмидәк,
Һәққанийлиқ әбәдий ақидиған еқимдәк долқунлисун!» (5:22-24)

Амос уларға Худаниң жазалириниң аллиқачан уларниң бешиға чүшкәнлигини көрситиду; бирақ улар буниңға диққәт қилишқа бәк суслуқ қилиду. У бешарәтлиридә, уларға интайин қорқунучлуқ йәр тәврәшни алаһидә алдин-ала ейтқан (1:1, 8:8, 9:1); бу йәр тәврәш 300 жилғичә унтуп кетилмигән еди («Зәк.» 14:5). Хәлиқ товва қилмиса, ундақта улар «Дәмәшқ шәһиридин жирақ»қа, йәни Асурийә империйәсигә сүргүн болиду (5:27).

У йәнә уларниң «Пәрвәрдигарниң күни» тоғрилиқ: — «Шу күни башқа «бутпәрәс әлләр» Худаниң қаттиқ жазасиға дуч келиду, бирақ «Ибраһимниң әвлатлири, шуниңдәк Худаниң амрақ хәлқи болған бизләр» жуқуриға көтирилимиз» — дегән милләтчи, өз-өзини алдайдиған қарашни бирақла йоққа чиқириду (5:18-20).

Униң «**йәккә-йеганә бир оғулниң матими**» (8:10), «**Пәрвәрдигарниң сөзлирини аңлашқа болған қәһәтчилик**» (8:11-14) вә «**Давутниң жиқилған кәписини йеңибаштин тикләш**» (Исраилниң өз жутиға, Худаниң йениға қайтип келиши вә әслигә кәлтүрүлүши: 9:11-15) тоғрисидики алаһидә бешарәтлири тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

Мәзмун: —

(1) Кириш сөз; тема (1:1-2)
(2) Худаниң әлләр үстигә чүширидиған жазалири (1:3-2:16)
(3) Исраилниң гуналири вә келидиған жазалар тоғрилиқ бәш хәвәр (3:1-6:14)
(4) Амос көргән аламәт көрүнүшләр (7:1-9:15)

••••••••

Амос

Амос пәйғәмбәрниң бешарәтлири

1 [1] Уззия Йәһудаға, Йоашниң оғли Йәробоам Исраилға падиша болған вақитларда, йәр тәврәштин икки жил илгири, Тәкоадики чарвичилар арисидики Амосниң Исраил тоғрилиқ ейтқан сөзлири: —
[2] У: «Пәрвәрдигар Зион теғидин һөкирәйду,
Йерусалимдин авазини қоюветиду;
Падичиларниң отлақлири матәм тутиду,
Кармәл чоққиси ғазаңлишиду» — деди.

Худаниң Исраилға хошна қовмлар үстидин һөкүми Сурийә һәққидә

[3] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Дәмәшқниң үч гунайи, бәрһәқ төрт гунайи үчүн, униңға чүшидиған жазани яндурмаймән,
Чүнки улар Гилеадтикиләрни төмүр тирнилиқ сөрәмләр билән соққан еди;
[4] Шундақла Һазаәлниң өйигә бир от әвәтимән,
У Бән-Һададниң ордилирини жутувалиду.
[5] Дәмәшқ дәрвазисидики төмүр балдақни сундуруветимән,
Авән жилғисида турғучини, Бәйт-Едәндә шаһанә һасисини тутқучини үзүп ташлаймән;
Сурийәниң хәлқи әсиргә чүшүп кирға елип кетилиду, — дәйду Пәрвәрдигар.

Филистийә һәққидә

[6] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Газа шәһириниң үч гунайи, бәрһәқ төрт гунайи үчүн, униңға чүшидиған жазани яндурмаймән,
Чүнки улар Едомға тапшуруп беришкә, барлиқ тутқунларни әсир қилип елип кәтти.

1:1 **«Амосниң Исраил тоғрилиқ ейтқан сөзлири»** — адәттә бу китапта «Исраил» Исраилниң «шималий падишалиғи»ни көрситиду. Амос Йәһуданиң Тәкоа йезисидин болғини билән йәткүзидиған бешарәтлириниң көпинчиси «шималий падишалиқ» тоғрилиқтур.
1:1 Зәк. 14:5
1:2 **«Пәрвәрдигар Зион теғидин һөкирәйду, Йерусалимдин авазини қоюветиду»** — бу бешарәт йәр тәврәшни көрсәтсә керәк.
–«Кармәл» болса Исраилда һөл-йеғин әң көп болидиған жай; у «ғазаңлашқан» болса, башқа жайлар техиму шундақ болатти.
1:2 Йәр. 25:30; Йо. 3:16
1:3 **«улар Сурийәликләр Гилеадтикиләрни төмүр тирнилиқ сөрәмләр билән соққан еди»** — «2Пад.» 10:32-33, 13:3-5-айәттә Гилеадтикиләрниң Сурийә тәрипидин тартқан азап-оқубәтлири хатириләнгән; мошу айәттә тилға елинғини шу бозәк қилинишни көрсәтсә керәк.
1:4 **«Һазаәл»** — Дәмәшқ падишаси болуп, «Бән-Һадад» униң оғли еди.
1:5 **«Авән жилғисида турғучини»** — башқа бир хил тәржимиси: «Рәзиллик жилғисида турғучи» — демәк, йәни Дәмәшқниң падишасини ипадиләйду. **«Сурийәниң хәлқи әсиргә чүшүп кирға елип кетилиду»** — «Кир» Месопотамийә *(һазирқи ирақ)*дики бир жут. Сурийәликләр әслидә шу жайдин чиққан еди *(9:7-айәтни көрүң)*.
1:5 2Пад. 16:9; Йәш. 17:1-11; Йәр. 49:23-27
1:6 **«Чүнки улар Едомға тапшуруп беришкә, барлиқ тутқунларни әсир қилип елип кәтти»** — «тутқунлар» Исраилдин яки Йәһудадин тутқун қилинған бир түркүм кишиләр болса керәк. Қариғанда Газаниң *(йәни Филистийләрниң)* мәхсити Исраиллардин өч елиш еди.
1:6 2Тар. 21:16, 17; 28:18

7 Һәм Мән Газаниң сепилиға от әвәтимән,
У униң ордилирини жутувалиду;
8 Мән Ашдодта турғучини, Ашкелонда шаһанә һасини тутқучини үзүп ташлаймән,
Әкрон шәһиригә қарши қол көтиримән;
Филистийләрниң қалдуғи йоқилиду, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар.

Тур шәһири һәққидә

9 Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Турниң үч гунайи, бәрһәқ төрт гунайи үчүн, униңға чүшидиған жазани яндурмаймән,
Чүнки улар барлиқ тутқунларни Едомға тапшурувәтти,
Шундақла қериндашлиқ әһдисини есигә алмиди.
10 Һәм Мән Турниң сепилиға от әвәтимән,
От униң ордилирини жутувалиду.

Едом һәққидә

11 Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Едомниң үч гунайи, бәрһәқ төрт гунайи үчүн, униңға чүшидиған жазани яндурмаймән,
Чүнки у барлиқ рәһим-шәпқәтни ташливетип,
Қилич билән өз қериндишини қоғлиған;
У йирилғидәк ғәзәптә болуп,
Дәрғәзәптә болған һалитини һемишә сақлайду;
12 Һәм Мән Теман шәһиригә от әвәтимән,
От Бозраһниң ордилирини жутувалиду».

Аммонийлар һәққидә

13 Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Аммонниң үч гунайи, бәрһәқ төрт гунайи үчүн, униңға чүшидиған жазани яндурмаймән,
Чүнки улар чегаримизни кеңәйтимиз дәп, Гилеадтики һамилдар аялларниң қосақлирини йеривәтти.
14 Һәм Мән Раббаһниң сепилиға от яқимән,
Жәң күнидә қия-чиялар ичидә,
Қара қуюнниң күнидә каттиқ боран ичидә,
От униң ордилирини жутувалиду;
15 Һәм уларниң падишаси әсиргә чүшиду,
— У әмирлири билән биллә әсиргә чүшиду, — дәйду Пәрвәрдигар.

1:9 **«Чүнки улар барлиқ тутқунларни Едомға тапшурувәтти, шундақла қериндашлиқ әһдисини есигә алмиди»** — бу «тутқунлар» бәлким йәнә Исраилдин кәлгән болуши мүмкин. «Әһдә» — Сулайман падиша әсли Турниң падишаси билән әһдә түзгән еди. Бирақ тутқунларниң нәдин келиши, Турниң ким билән әһдә түзгәнлиги анчә муһим әмәс; муһими, Худа уларни вәдисидә турмаслиқтәк виждансизлиғи үчүн жазалайду.
1:11 **«У йирилғидәк ғәзәптә болуп,...»** — башқа бир хил тәржимиси: «У ғәзәп билән һемишә адәмләрни житиветип,...».
1:13 **«Чүнки у чегаримизни кеңәйтимиз дәп, Гилеадтики һамилдар аялларниң қосақлирини йеривәтти»** — улар Гилеадта туруватқан башқиларниму өлтүргән, әлвәттә. Бирақ уларниң бу әҗайип рәһимсизликниң мәхсити, уларға қайтурма зәрбә бәргидәк һеч адәм, һәтта бовақларниңму қалмаслиғи үчүн еди. Бабилниң падишаси Небоқаднәсар миладийәдин илгәрки 582-жили Раббаһ шәһирини вәйран қиливәтти.
1:14 Жер. 40:14, 48:7; Әз.25:2-5

Моаб һәққидә

2 [1] Пәрвәрдигар мундақ дәйду:
—«Моабниң үч гунайи, бәрһәқ төрт гунайи үчүн, униңға чүшидиған жазани яндурмаймән,
Чүнки у Едомниң падишасиниң устиханлирини көйдүрүп һак қиливәтти.
[2] Һәм Мән Моаб үстигә от әвәтимән,
От Кериотниң ордилирини жутувалиду;
Вә Моаб чуқан-сүрәнләр билән, қия-чиялар билән, канай садаси билән өлиду.
[3] Вә Мән уларниң һакимини арисидин үзүп ташлаймән,
Униң әмирлирини униң билән биллә өлтүрүветимән, — дәйду Пәрвәрдигар.

Йәһуда һәққидә

[4] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Йәһуданиң үч гунайи, бәрһәқ төрт гунайи үчүн, униңға чүшидиған жазани яндурмаймән,
Чүнки улар Пәрвәрдигарниң Тәврат-қанунини кәмситти,
Униңдики бәлгүлимиләргә әмәл қилмиди;
Уларниң сахтилиқлири өзлирини адаштуруп қойди; уларниң ата-бовилириму буларға әгишип маңған еди.
[5] Һәм Мән Йәһуда үстигә от әвәтимән,
От Йерусалимниң ордилирини жутувалиду.

Исраил һәққидә

[6] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Исраилниң үч гунайи, бәрһәқ төрт гунайи үчүн, уни жазасидин қайтурмаймән,
Чүнки улар һәққанийларни күмүчкә сетивәтти,
Йоқсул адәмни бир жүп чоруққа сетивәтти;
[7] Улар намратларниң бешидики чаң-топилирини бош қоювәтмәйду,
Ажиз мөминләрниң несивисини қайривалиду;
Ата-бала иккиси Мениң муқәддәс намимни булғап, охшаш бир қизниң йениға таң бариду.
[8] Улар қизларни һәммә қурбангаһниң йениға елип берип,
Қәризгә рәнигә қойған кийим-кечәкләр үстидә улар билән ятиду;
Улар өз илаһиниң өйидә жәриманә билән алған шарапни ичмәктә.
[9] Бирақ Мән Аморийларни уларниң алдидин һалак қилғанмән,
Аморийлар кедир дәриғидәк егиз, дуб дәриғидәк күчлүк болған болсиму,
Мән үстидин униң мевисини, астидин йилтизлирини һалак қилдим.

2:4 **«Уларниң сахтилиқлири өзлирини адаштуруп қойди»** — «сахтилиқлири» кейинки гәпләргә қариғанда, уларниң ясиған бутлирини көрситиду.
2:7 **«Ата-бала иккиси Мениң муқәддәс намимни булғап, охшаш бир қизниң йениға таң бариду»** — бу иш паһишивазлиқ болупла қалмай, йәнә уларниң бутиға, йәни «Баал»ға бир хил чоқуну
ш паалийити һесаплинатти.
2:8 **«Улар қизларни һәммә қурбангаһниң йениға елип берип, қәризгә рәнигә қойған кийим-кечәкләр үстидә улар билән ятиду; улар өз илаһиниң өйидә жәриманә билән алған шарапни ичмәктә»** — бу жүмлидә Амос уларниң, болупму байларниң төрт гунайини көрситиду: —
–(1) уларниң *(бутлирға атап бегишлиған)* көп қурбанлиқлири бар еди; (2) улар Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән муқәддәс қанунға хилаплиқ қилип, өзлиригә қәриздар болған намратлардин кийим-кечәклирини тартивалиду *(«Мис.» 22:26, «Қан.» 24:12-17ни көрүң)*; (3) улар бутханиларни селип, бутларни өзлириниң Худаси дәп етирап қилған; (4) улар һарам йолда хәқтин жәриманә алиду — у гуналар бәлким 6-айәттә ейтилған «үч гунайи, төрт гунайи»ни ениқ толуқлап көрситип бериши мүмкин.
2:9 Чөл. 21:24; Қан. 2:31; Йә. 24:8

10 Һәм Аморийларниң зиминини егилишиңлар үчүн,
Силәрни Мисир зиминидин елип чиқип,
Қириқ жил чөл-баяванда йетәклидим.
11 Силәрниң оғуллириңлардин бәзилирини пәйғәмбәр болушқа,
Жигитлириңлардин бәзилирини «Назарий» болушқа турғуздум.
Шундақ әмәсму, и Исраил балилири? — дәйду Пәрвәрдигар.
12 Бирақ силәр Назарийларға шарап ичкүздуңлар,
һәм пәйғәмбәрләргә: «пәйғәмбәрлик қилмаңлар» — дәп буйрудуңлар.
13 Мана, Мән силәрни басимән,
Худди лиқ өнчә бесилған һарву йәрни басқандәк, силәрни бесип туримән;
14 Һәм чапқурларниңму қачар йоли йоқайду,
Палван өз күчини ишлитәлмәйду,
Зәбәрдәс батур өз женини қутқузалмайду.
15 Оқяни тутқучи тик туралмайду;
Йәлтапан қачалмайду,
Атқа мингүчи өз женини қутқузалмайду.
16 Палванлар арисидики әң жигәрлик батурму шу күнидә яланач қечип кетиду, — дәйду
Пәрвәрдигар.

Һәр бир ишниң сәвәви бардур

3 1 Пәрвәрдигар силәрни әйипләп ейтқан бу сөз-каламни аңлаңлар, и Исраил балилири,
Йәни Мән Мисир зиминидин елип чиқарған бу пүткүл жәмәт: —
2 «Йәр йүзидики барлиқ жәмәтләр арисидин пәқәт силәрни тонуп кәлдим;
Шуңа үстүңларға барлиқ қәбиһликлириңларниң жазасини чүшүримән».

Хитап һәм муһакимә

3 Икки киши бир нийәттә болмиса, қандақму биллә маңалисун?
4 Олжиси йоқ шир орманда һөкирәмду?
Аслан һеч немини алмиған болса угисида һувламду?
5 Қапқанта йәмчүк болмиса қуш йәргә жиқиламду?
Алғидәк нәрсә болмиса, қисмақ йәрдин етилип чиқамду?
6 Шәһәрдә агаһ канийи челинса, хәлиқ қорқмамду?

2:10 **«Силәрни ... қирик жил ... йетәклидим»** — «Мисирдин чиқиш» вә «Чөл-баявандики сәпәр» бойичә улар чөл-баяванда көп қетим Худаға итаәтсизлик, асийлиқму қилған. Худаниң шу күнләрдә уларни ташливәтмигәнлиги униң меһир-шәпқитигә интайин зор испат бәрди вә бериду.
2:10 Мис. 12:51
2:11 **«Назарий»** — бу адәмләр алаһидә йол билән *(жүмлидин шарап ичмәй, чачлирини чүшүрмәй)* вақитлиқ яки өмүрвайәт өзини Худаға атап беғишлиған. Шуңа уларниң жүрүш-турушлири хәқләргә бақий дунияни әслитип туратти *(«Чөл.» 6-бапни көрүң)*.
2:12 Ам. 7:12, 13
3:2 **«Йәр йүзидики барлиқ жәмәтләр арисидин пәқәт силәрни тонуп кәлдим; шуңа үстүңларға барлиқ қәбиһликлириңларниң жазасини чүшүримән»** — демәк, Худа инсанларға ата қилған алаһидә имтиязларниң һәр бири өзигә хас алаһидә жавапкарлиғини өзи билән биллә елип келиду.
3:4 **«Олжиси йоқ шир орманда һөкирәмду? Аслан һеч немини алмиған болса угисида һувламду?»** — ширлар икки әһвалда һөкирәйду. *(1)* нишан қилған овни қорқутуп қозуқтәк қатуруп қоюш үчүн; *(2)* ов-олжини алғандин кейин башқа житқуч һайванларға: «Бу мениңки, униңға чеқилма» дәп агаһландуруш үчүн. Бизниңчә мошу йәрдә бәлким биринчи мумкинчиликни билдүриду *(8-айәтни көрүң)*. Һеч болмиғанда Исраилға «ахирқи дәқиқә», йәни товва қилишқа әң ахирқи пурсәт кәлди; товва қилмисаңлар Пәрвәрдигар ширдәк силәрни Өз ови қилиду, дегәнлик болса керәк.

Пәрвәрдигар қилмиған болса, шәһәргә яманлиқ чүшәмду?
[7] Рәб Пәрвәрдигар Өз қуллири болған пәйғәмбәрләргә авал ашкарилимай туруп,
У һеч иш қилмайду.
[8] Шир һөкиригән турса, ким қорқмайду?
Рәб Пәрвәрдигар сөз қилғанда, ким Униң бешаритини йәткүзмәй туралайду?

Худа Исраилни қоршайдиған дүшмән болуп қалди «У бурулупла уларниң дүшмини болди» 3:9-4:16

[9] Ашдодтики қәлъә-ордиларда,
Шундақла Мисирдики қәлъә-ордиларда елан қилип: —
«Самарийә тағлири үстидә жиғилиңлар,
Униң оттурисидики зор қийқас-сүрәнләрни,
Униң ичидики җәбир-зулумларни көрүп бециңлар» — дәңлар.
[10] — Улар һәқ иш қилишни билмәйду — дәйду Пәрвәрдигар,
— Улар ордилириға зулум-зораванлиқ билән тартивалғанлирини һәм олҗиларни жуғ-
лиғучилар!
[11] Шуңа Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Мана бир яв! У зиминни қоршивалди!
У мудапиәңни елип ташлайду,
Қәлъә-ордилириң булаң-талаң қилиниду.
[12] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Падичи ширниң ағзидин қойниң икки путини яки қу-
лиқиниң бир парчисини қутқузуп алғандәк,
Самарийидә олтарған Исраилларму шундақ қутқузулиду,
— Шәһәрдә пәқәт кариватниң бир бүҗиги,
Дивандики бир парчә Дәмәшқ либасила қалиду!
[13] — Аңлаңлар, Яқупниң җәмәтидә гувалиқ бериңлар,
— дәйду Рәб Пәрвәрдигар, самави қошунларниң Сәрдари болған Худа,
[14] — Мән Исраилниң асийлиқлирини өз бешиға чүшүргән күнидә,

---

3:6 Йәш. 45:7; Жиғ. 3:37, 38

3:7 «Рәб Пәрвәрдигар Өз қуллири болған пәйғәмбәрләргә авал ашкарилимай туруп, У һеч иш қилмайду» — бу айәт Худаниң қилған барлиқ ишлиридики интайин муһим бир принсипни көрситиду. Башқичә ипадилисәк: — «Рәб Пәрвәрдигар қилмақчи болған ишлирида, Өз қуллири болған пәйғәмбәрләргә алди билән бешарәт бәрмәй қалмайду».

3:8 «Шир һөкиригән турса, ким қорқмайду? Рәб Пәрвәрдигар сөз қилғанда, ким Униң бешаритини йәткүзмәй туралайду?» — бу җүмлигә қариғанда «шир» техи овни тутмиған охшайду — Товва қилишқа азрақла вақит қалди *(4-айәтни қайта көрүң)*.

3:9 «Ашдодтики қәлъә-ордиларда ... елан қилип: — «Самарийә тағлири үстидә жиғилиңлар, униң оттурисидики зор қийқас-сүрәнләрни, униң ичидики җәбир-зулумларни көрүп бециңлар» — бу сөз бәлким уни аңлиған Самарийәдики һөкүмдарларға һәм байларға бәк еғир кәлгән болуши мүмкин. Худа қандақму Ашдодтики «бутпәрәс, капир» Филистийләрни *(һәм Мисирлиқларни)* мошу һөкүмдарларниң Өз пухралириға қилған җәбир-зулумлирини көрүшкә, жутниң көтәргән дад-пәрядлирини аңлашқа тәклип қилсун?
–«Қийқас-сүрәнләр» болса икки бислиқ сөз — *(1)* жутниң дад-пәрядлирини; *(2)* қоршивалған дүшмәнләрдин қорқуш түпәйлидин көтирилгән қийқас-сүрәнләрни билдүриду *(11-айәтни көрүң)*.

3:10 «Улар ордилириға зулум-зораванлиқ билән тартивалғанлирини һәм олҗиларни жуғлиғучилар!» — бу бәлким икки бислиқ сөз болуп: — *(1)* һөкумдарлар хәқләрни бозәк қилиш арқилиқ өзлиригә олҗа топлиған; *(2)* улар шундақ қилғанлиғидин, бу буливалған һарам олҗиси ахирида өз бешиға дүшмәнләрниң зулумлири, булаңчилиқлири болуп чүшиду.

3:12 «Самарийидә олтарған Исраилларму шундақ қутқузулиду, — шәһәрдә пәқәт кариватниң бир бүҗиги, дивандики бир парчә Дәмәшқ либасила қалиду!» — мошу айәтниң иккинчи қисминиң тәрҗимилири һәр хил, бирақ умумий мәнаси бир-биригә йеқин келиду. Самарийәдикиләрниң оңда йетип әйш-ишрәтлик турмушида ишләткән буюмлиридин наһайити аз бир қисми қелип қалиду.

3:13 «Аңлаңлар, Яқупниң җәмәтидә гувалиқ бериңлар,...» — бу Худаниң һелиқи техичә «бутпәрәс, капир» болған Ашдодтикиләргә қилған сөзи.

Бәйт-Әл шәһириниң қурбангаһлириниму жазалаймән;
Қурбангаһниң бүҗәклиридики мүңгүзләр кесиветилип йәргә чүшүрүлиду.
15 Мән «Қишлиқ Сарай» вә «Язлиқ Сарай»ни бирақла уруветимән;
Пил чиши өйләрму йоқилип кетиду,
Көплигән өйләр түгишиду, — дәйду Пәрвәрдигар.

Самарийәдики аялларға вә пүткүл аһалигә болған агаһлар

4 1 И Башандики инәкләр,
Самарийә теғида туруп, намратларни харлаватқан, мискинләрни эзиватқанлар,
Ғоҗилириға: «Шарапни елип келиңлар, биз ичимиз» дәйдиғанлар,
Бу сөзни аңлаңлар: —
2 Рәб Пәрвәрдигар Өз пак-муқәддәслиги билән қәсәм ичкәнки,
Мана, бешиңларға шундақ күнләр чүшидуки,
У силәрни илмәкләр билән,
Нәслиңларни чаңгаклар билән елип кетиду.
3 Һәм силәр аяллар һәр бириңлар сепилниң шоралиридин қисилип өтүп,
Удул меңип тикиветисиләр;
Вә силәр Һармон тәрәпкә чөрүветилисиләр, — дәйду Пәрвәрдигар.

4 Әнди Бәйт-Әлгә келиңлар, асийлиқ қилиңлар!
Гилгалдиму асийлиқни көпәйтиңлар!
Әтигәндә қурбанлиқлириңларни,
Һәр үчинчи күни силәрниң «ондин бир» үлүш өшрилириңларни елип келиңлар,
5 «Тәшәккүр қурбанлиғи»ни хемиртуруч билән биллә көйдүрүңлар —
Силәр «халис қурбанлиқлар»иңларни җакалап махтинип жүрүңлар;

3:14 **«Бәйт-Әл шәһириниң қурбангаһлириниму жазалаймән; қурбангаһниң бүҗәклиридики мүңгүзләр кесиветилип йәргә чүшүрүлиду»** — бешарәттин 150 жил илгири «Йәробоам И», Исраил *(шималий падишалиқ)*ниң тунҗа падишаси Бәйт-Әл шәһиридә бир калисиман бутни ясап, уни «Пәрвәрдигар Худайимиз» дәп атап, униң алдиға бир қурбанлиқ суписини *(қурбангаһ)* ясиған. Амосниң сөзигә қариғанда бу қурбангаһниң йениға хелә көп қурбангаһлар қошуп селинған. Қурбангаһниң һәр төрт бүҗигигә бир мүңгүз бекитилгән.
3:15 **«Мән «Қишлиқ Сарай» вә «Язлиқ Сарай»ни бирақла уруветимән»** — «қишлиқ сарай», «язлиқ сарай» падиша дәм алидиған җайлар болса керәк. «Көплигән өйләр» — қариғанда көплигән адәмләр кәмбәғәл болуп макансиз қалған. Шу вақитларда, байлар көп өйләрни салған.
4:1 **«Башандики инәкләр»** — бу «инәкләр» Самарийәдики байларниң қиз-аяллирини көрситиду. Башан болса семиз, сағлам калилири билән даңқи чиққан район.
4:2 **«Мана, бешиңларға шундақ күнләр чүшидуки, У силәрни илмәкләр билән, нәслиңларни чаңгаклар билән елип кетиду»** — Самарийә хәлқи ахирида Асурийә падишасиға әсиргә чүшиду; Асурийә падишасиниң әсирләрниң калпуклиридин илмәкни өткүзүп уларни йетәкләйдиған рәһимсиз адити бар еди.
4:3 **«Вә силәр Һармон тәрәпкә чөрүветилисиләр»** — «Һармон» бизгә һазир намәлум бир шәһәр.
4:4 **«Әнди Бәйт-Әлгә келиңлар, асийлиқ қилиңлар! Гилгалдиму асийлиқни көпәйтиңлар!»** — Бейт-Әл вә Гилгал *(шундақла шималий тәрәптә «Дан» шәһири, җәнубий тәрәптә Бәәр-Шеба шәһири)* хәлиқләр көп зиярәт қилидиған бут тавапгаһи еди.
4:4 Һош. 12:12

Чүнки бундақ қилишқа амрақсиләр, и Исраиллар! — дәйду Рәб Пәрвәрдигар.
[6] «Мән һәммә шәһәрлириңларда «чишниң пакизлиғи»ни чүшүрдүм,
Һәммә йериңларда силәрни аш-нанға болған һаҗәтмән қилдим;
Бирақ силәр йәнила йенимға қайтмидиңлар, — дәйду Пәрвәрдигар;
[7] Һосулға үч айла қалған болсиму, силәрдин ямғурни тартивелип бәрмидим;
Бир шәһәр үстигә ямғур яғдурдум,
Йәнә бир шәһәргә яғдурмидим;
Бир парчә йәр үстигә ямғур яғди;
Йәнә бир парчә йәр ямғурсиз қағҗирап қалди;
[8] Шуниң билән икки, үч шәһәрниң пухралири су тиләп башқа бир шәһәргә әләңшип барди,
Лекин қанмиди;
Бирақ силәр йенимға йәнила қайтмидиңлар, — дәйду Пәрвәрдигар;
[9] Мән силәрни җудун һәм һал апити билән урдум;
«Ғаҗилиғучи қурут»лар нурғунлиған беғиңлар, үзүмзарлириңлар, әнҗир дәрәқлириңлар һәм зәйтүн дәрәқлириңларни йәп кәтти;
Бирақ силәр йенимға йәнила қайтмидиңлар, — дәйду Пәрвәрдигар;
[10] Мән араңларға Мисирға чүшүрүлгән апәтләрдәк апәтни әвәттим;
Жигитлириңларни қилич билән өлтүргүздум,
Атлириңларни олҗа болушқа қоюваттим;
Мән қараргаһиңлардин җәсәтләрниң сесиқчилиғини пурутуваттим,
Уни димиғиңларғиму киргүздум,
Бирақ силәр йенимға йәнила қайтмидиңлар, — дәйду Пәрвәрдигар;
[11] Мән араңлардин бәзиләрни Худа Содом вә Гоморра шәһәрлирини өрүвәткинидәк өрүвәттим,
Шуниң билән силәр оттин тартивелинған бир чучула отундәк болуп қалдиңлар;
Бирақ йенимға йәнила қайтмидиңлар, — дәйду Пәрвәрдигар;
[12] Шуңа Мән саңа шундақ қилишим керәк дәватимән, и Исраил;
Мән буни саңа қилидиғанлиғим түпәйлидин,
Худайиң билән көрүшүшкә тәйярлан, и Исраил!

4:5 **««Тәшәккүр қурбанлиғи»ни хемиртуруч билән биллә көйдүрүңлар»** — қурбанлиқларни хемиртуруч салған нәрсиләр билән биллә сунушқа қәтъий болмайтти (*«Лав.» 2:11*). **«Силәр «халис қурбанлиқлар»иңларни җакалап махтинип жүрүңлар; чүнки бундақ қилишқа амрақсиләр, и Исраиллар!»** — 4- һәм 5-айәттә ейтилған қурбанлиқлар һәмдә һәр кишиниң киримидин «ондин бири»ни һәр үч жилда Худаға атап беғишлиши, әслидә Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанунда бекитилгән еди. Бирақ Исраиллар һазир буларни өз бутлириға атап беғишлаватиду. Әсли хемиртуруч селип қилинған ашлиқ һәдийәлирини қурбанлиқларға қошуп сунуш мәнъий қилинған еди.

–Бу сөзләргә қариғанда улар мошу паалийәтләрдә өзлирини хелә «тәқвадар» көрсәтмәкчи болуп, «ихтиярий қурбанлиқ»ларни көп қилған охшайду.

4:5 Лав. 2:1, 15; 7:13

4:6 **«Мән һәммә шәһәрлириңларда «чишниң пакизлиғи»ни чүшүрдүм»** — демәк уларда йегидәк нәрсә йоқ.

4:9 **«Мән силәрни җудун һәм һал апити билән урдум»** — «һал апити» зираәтләрниң бир хил кесили.

4:9 Қан. 28:22; Йо. 1:4

4:10 **«Мән араңларға Мисирға чүшүрүлгән апәтләрдәк апәтни әвәттим»** — башқа бир хил тәрҗимиси «Мән *(әсли)* Мисирға чүшүргән ваба кесилини әвәттим» *(демәк, Муса пәйғәмбәр дәвридә Мисирға чүшкән вабаларни бешиңларғиму чүзүрдүм)* **«атлириңларни олҗа болушқа қоюваттим»** — башқа бир хил тәрҗимиси «Уларни *(демәк, жигитлириңларни)* силәр буливалған атлар билән биллә өлтүргүздум».

4:11 **«Мән араңлардин бәзиләрни Худа Содом вә Гоморра шәһәрлирини өрүвәткинидәк өрүвәттим»** — «Мән ... бәзиләрни **Худа** ... өрүвәткинидәк өрүвәттим» — бу йәрдә сөз қиливатқан ким? Бизниңчә мошу бешарәтни Мәсиһ Өзи бәргән болса керәк.

4:11 Яр. 19:24; Йәш. 13:19

4:12 **«Худайиң билән көрүшүшкә тәйярлан!»** — гәрчә бәлким вақит-пәйти шунчә кечиккини билән, Худа йәнила улар билән көрүшүшкә тәйяр туриду, йәнила *(бу һәқиқәтән адәмни һәйран қалдуриду)* уларға меһир-шәпқәт көрситишкә тәйяр туриду, дегәнлик болса керәк, дәп қараймиз (*Тәвратта адәттә: «Худа билән көрүшүш» дегән*

[13] Чүнки мана, тағларни Шәкилләндүргүчи,
Шамални Яратқучи,
Инсанға өзлириниң ой-пикриниң немә екәнлигини Аян Қилғучи,
Таң сәһәрни қараңғулуққа Айландурғучи,
Йәр йүзидики жуқури жайларниң үстидә дәссәп жүргүчи дәл Шудур,
Пәрвәрдигар, самави қошунларниң Сәрдари болған Худа Униң намидур!

Үч тавапгаһ тоғрилиқ

5 [1] И Исраил жәмәти, бу сөзни,
Йәни Мән сән тоғрилиқ оқуйдиған бир мәрсийәни аңлап қой: —
[2] «Пак қиз Исраил жиқилди;
У қайтидин орнидин турмайду;
У өз туприғиға ташланған,
Уни турғузуп йөлигүчи йоқтур».
[3] Чүнки Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Исраилниң миң ләшкәр чиққан бир шәһириниң йүз ләшкирила тирик қалиду;
Йүз ләшкәр чиққан бир шәһириниң Исраил жәмәти үчүн он ләшкирила тирик қалиду;
[4] Чүнки Пәрвәрдигар Исраил жәмәтигә мундақ дәйду: —
Мени издәңлар, һаятқа еришисиләр;
[5] Бәйт-Әлни издимәңлар,
Гилгалғиму бармаңлар,
Бәәр-Шебаға сәпәр қилмаңлар;
Чүнки Гилгал әсиргә елинип сүргүн қилинмай қалмайду,
Бәйт-Әл йоққа чиқиду.
[6] Пәрвәрдигарни издәңлар, һаятқа еришисиләр;
Болмиса У Йүсүп жәмәти ичидә от кәби партлап, уни йәп кетиду,
Һәм Бәйт-Әлдә отни өчүргидәк адәм тепилмайду.
[7] И адаләтни әмәнгә айландурғучи,
Һәққанийлиқни йәргә ташлиғучилар,
[8] Силәр Орион юлтуз түркүми вә Қәлб юлтуз топини Яратқучи,
Өлүм көләңгисини таң нуриға Айландурғучи,

мәнада).
–Бирақ бәзи алимлар бу жүмлини Худаниң пат арида чүшүридиған жазасини көрситиду, дәп қарайду.
4:13 **«Инсанға өзлириниң ой-пикриниң немә екәнлигини аян қилғучи»** — ибраний тилида «Инсанға униң ой-пикриниң немә екәнлигини...» дейилиду. Шуңа башқа бир хил тәрҗимиси: «Инсанға өзиниң *(Худаниң)* ой-пикриниң немә екәнлигини...».
–Бирақ биз «униң ой-пикри» дегәнлик Худаниң ой-пикирлирини әмәс, бәлки адәмләрниңкини көрситиду, дәп қараймиз.
–**«Таң сәһәрни қараңғулуққа айландурғучи»** — яки «Қараңғулуқни таң сәһәр қилғучи».
4:13 Hah. 1:3
5:5 **«Бәйт-Әлни издимәңлар, Гилгалғиму бармаңлар, Бәәр-Шебаға сәпәр қилмаңлар»** — Бәйт-Әл, Гилгал һәм Бәәр-Шеба Исраиллар үчүн үч тавабгаһқа айланған еди. Бу үч жайға берип қурбанлиқ қилиш қатарлиқлар «тавап қилиш»тәк «саваблиқ иш» дәп қаралған. Бу үч жай Ибраһим, Исһақ, Яқуп, Йәшуа қатарлиқ пәйғәмбәрләрниң тарихи билән зич мунасивәтлик болған жайлардур. Тәвратта, бундақ «таваб қилиш» ишлириниң һәммиси хорапилийлиқ дәп қарилиду.
–Амос бу йәрдә сөз оюни қилиду, «Гилгал әсиргә чүшиду» дәйду. Бу ибраний тилида «Гилгал галаһ-галаһ» дегән билән ипадилиниду. «Бәйт-Әл йоққа чиқиду» дегәнниң «Бәйт-Әл «йоқ» *(йоққа баравәр болған)* бир бутқа охшап қалиду» дегән ички мәнаси бар.
5:5 Ам. 4:4
5:7 **«И адаләтни әмәнгә айландурғучи»** — «әмән» дегән аччиқ бир өсүмлүк болғачқа, мошу йәрдә адәмләргә қайғу-һәсрәтни епкелидиған адаләтсизликни билдүриду.

Күндүзни қараңғулуқ билән кечигә Айландурғучи,
Деңиздики суларни чақирип, уларни йәр йүзигә Қуйғучини издәңлар;
Пәрвәрдигар Униң намидур.
9 У батурлар үстигә туюқсиз һалакәтни партлитиду,
Истиһкам үстигә һалакәт чүшүриду.
10 Шу Исраиллар шәһәр дәрвазисида тәнбиһ беридиғанларға өч,
Дурус сөзләйдиғанлардин жиркиниду.
11 Әнди силәр намратларни езип,
Улардин буғдай «һәдийә»ләрни алдиңлар!
Оюлған ташлардин өйләрни салдиңлар,
Бирақ уларда турмайсиләр;
Силәр гөзәл үзүмзарларни бәрпа қилғансиләр,
Бирақ уларниң шарабини ичәлмәйсиләр.
12 Чүнки силәрниң асийлиқлириңларниң қанчилик көплүгини,
Силәрниң гунайиңларниң қанчилик зор екәнлигини убдан билимән;
Улар һәққаний адәмни езиду,
Улар пара йәйду,
Шәһәр дәрвазисида мискинләрниң һәққини қайривалиду.
13 Шуңа бундақ дәвирдә «пәмлик адәм» сүкүт қилиду;
Чүнки у рәзил бир дәвирдур.

14 Һаят яшаш үчүн яманлиқни әмәс, меһриванлиқ-яхшилиқни издәңлар;
Шундақ болғанда силәр дегиниңлардәк,
Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар һәқиқәтән силәр билән биллә болиду.
15 Яманлиқтин нәпрәтлиниңлар, меһриванлиқ-яхшилиқни сөйүңлар,
Шәһәр дәрвазисида адаләтни орнитиңлар;
Шундақ қилғанда Пәрвәрдигар, самави қошунларниң Сәрдари болған Худа бәлким Йүсүпниң қалдисиға шапаәт көрситәр.
16 Шуңа Пәрвәрдигар, самави қошунларниң Сәрдари болған Худа Рәб мундақ дәйду: —
«Барлиқ кәң рәстә-базарларда аһ-зарлар аңлиниду;
Улар һәммә кочиларда «Вай... вай!...» дәп авазини көтириду;
Улар деханларниму матәм тутушқа,
Аһ-зарлар көтәргүчи «устилар»ни жиғлашқа чақириду.
17 Һәм барлиқ үзүмзарлардиму аһ-зарлар көтирилиду;
Чүнки Мән Өзүм араңлардин өтүп кетимән» — дәйду Пәрвәрдигар.

5:8 Аюп 9:9; 38:31; Ам. 9:6

5:10 **«Шу Исраиллар шәһәр дәрвазисида тәнбиһ беридиғанларға өч,...»** — «шәһәр дәрвазиси» шәһәрдики ақсақаллар олтиридиған, әрз-дәваларни аңлайдиған, сорақ қилидиған җай.

5:11 **«Әнди силәр намратларни езип,...»** — ибраний тилида «Әнди силәр намратларни дәссәп,...». –Башқа бир хил тәрҗимиси «Намратлардин еғир иҗарә һәққи елип,...».

5:11 Зәф. 1:13

5:13 **««пәмлик адәм» сүкүт қилиду»** — мошу «пәмлик адәм» бәлким «өз бехәтәрлиги яки мәнпәәтини көзләп жүридиған адәм» дегән мәнада. Жуқириқи 10-, 12-айәтни көрүң. Буниңға қариғанда, Амос пәйғәмбәрниң «епи йоқ» охшайду, чүнки у оп-очуқ һалда рәзил һөкүмдарларға, байларға тәнбиһ бәрмәктә.

5:15 **«...Худа бәлким Йүсүпниң қалдисиға шапаәт көрситәр»** — «Йүсүпниң қалдиси» шималий падишалиқ болған «Исраил»дин қалдурулғанларни көрситиду. Йүсүптин төрүлгән Әфраим вә Манассәһдин Исраил ичидики әң чоң қәбилиләр чиққан.

5:15 Зәб. 33:15-16; 96:10; Рим. 12:9

5:17 **«Мән Өзүм араңлардин өтүп кетимән»** — «Мис.» 12:12дә, Пәрвәрдигарниң Исраилға «Мән Мисирни кезип өтимән» дәп Мисирлиқларға өлүм җазасини жүргүзгәнлигигә охшаш, У һазир **Өз хәлқи** арисидин «өтүп кетип», Өз җазасини елип бариду.

Пәрвәрдигарниң күни

[18] Пәрвәрдигарниң күнигә тәқәззар болған силәргә вай!
Пәрвәрдигарниң күни силәргә қандақ ақивәтләрни кәлтүрәр?
У йоруқлуқ әмәс, бәлки қараңғулуқ елип келиду.
[19] У күни бириси ширдин қечип, ейиққа учрап,
Андин өйигә кирип, қоли билән тамға йөләнгәндә,
Илан уни чаққандәк бир иш болиду!
[20] Пәрвәрдигарниң күни йоруқлуқ әмәс, бәлки қараңғулуқла елип келиду әмәсму?
Униңда пәқәт қараңғулуқла болуп, йоруқлуқ һеч болмайдиғу?!

Беһудә һейт-байрамлар

[21] Һейтлириңларға нәпрәтлинимән, улардин бизар болдум,
Ибадәт сорунлириңларниң пуриғини пуриғум йоқ.
[22] Чүнки силәр Маңа көйдүрмә қурбанлиқлар һәм ашлиқ һәдийәлириңларни сунуп атисаңларму,
Мән уларни қобул қилмаймән;
Силәрниң бордақ маллириңлар билән қилған енақлиқ қурбанлиқлириңларға қаримаймән.
[23] Мәндин мунаҗатлириңларниң садалирини епкетиңлар,
Чилтарлириңларниң күйлирини аңлимаймән;
[24] Буниң орнида адаләт худди шарқиратмидәк,
Һәққанийлиқ әбәдий ақидиған еқимдәк долқунлисун!
[25] Силәр чөл-баявандики қириқ жилда қилған қурбанлиқ-һәдийиләрни Маңа елип кәлдиңларму, и Исраил җәмәти?!
[26] Бәрһәқ, силәр «Суккот» дегән падишасиңлар, һәм «Қиун» дегән бутлириңларни, йәни «Юлтуз илаһи»ңларни көтирип маңдиңлар!
[27] Әнди Мән силәрни әсир қилип, Дәмәшқтин жирақларға сүргүн қилдуримән,
— дәйду «Самави қошунларниң Сәрдари болған Худа» дегән нам билән аталған Пәрвәрдигар.

Исраилниң һаким-һөкүмдарлириға вай!

6 [1] И Зионда хатирҗәм олтарғанлар һәм Самарийә теғиға тайинип аман-есән яшиғанлар!
И әлләрниң каттисиниң әрбаблири!

5:18 **«Пәрвәрдигарниң күнигә тәқәззар болған силәргә вай!»** — Амос дәвридикиләр Тәвраттики «Обадия» һәм «Йоел» пәйғәмбәрләрниң язмилиридин «Пәрвәрдигарниң күни»ни хата чүшинип, бәлким «Худа һәммә «капир әҗнәбий» әлләрни қаттиқ уриду, «Худаниң хәлқи болған бизләр» көтирилимиз» дегән иркчи, бемәна көз-қараштa болған еди. Амос бу күн болса, гунадин товва қилмиған һәр бир адәмгә җаза елип келиду, дәйду.
5:18 Йәр. 30:7; Йо. 2:2; Зәф. 1:15
5:21 Йәш. 1:11; Йәр. 6:20
5:25 **«Силәр чөл-баявандики қириқ жилда қилған қурбанлиқ-һәдийиләрни маңа елип кәлдиңларму, и Исраил җәмәти?!»** — Муса пәйғәмбәрниң йетәкчилигидә чөл-баяванда болған дәвирдә, Исраиллар чөл-баяванда қурбанлиқларни қилип кәлгән болсиму, лекин бу айәттин шуни биләләймизки, улар бу қурбанлиқларни **Худа үчүн** атиған әмәс (*«Маңа елип кәлдиңларму?»*); бу ишлар пәқәтла бир «диний паалийәт» жүйсунида елип берилған, халас.
5:25 Рос. 7:42
5:26 **«Бәрһәқ, силәр ... «Юлтуз илаһи»ңларни көтирип маңдиңлар!»** — пүткүл айәтниң тәрҗимилири көп хил. Бирақ асасий мәнаси охшаш, Исраил Муса пәйғәмбәр дәвридин тартип көңлидики бутпәрәсликни һеч ташлимиған. Айәттә ейтилған бутлар асасән Месопотамийә, йәни Бабил районидики бутлардур. Шуңа Худаниң уларға беридиған җазаси *(27-айәт)* уларни Бабилға әсир қилдуруп, шу йәргә сүргүн қилдуруштин ибарәт болиду.

Исраил җәмәти силәрни издәп келиду —
— Силәрниң һалиңларға вай!
[2] Силәр хәлиққә: — «Калнәһ шәһиригә берип көрүңлар;
Шу йәрдин «бүйүк Хамат» шәһиригә бериңлар,
Андин Филистийләрниң шәһири Гатқа чүшүп беқиңлар;
Булар силәрниң икки падишалиғиңлардин әвзәлму?
Уларниң чегариси силәрниңкидин кәңму?» — дәп махтинип сөзләйсиләр.
[3] И яман күнни кечиктүрмәкчи болғанлар!
Силәр җәбир-зулумниң һөкүмранлиғини орнитип, уни өзүңларға йеқин қилмақчи болисиләр,
[4] Пил чишида нәқишләнгән кариватлар үстидә ятисиләр,
Диванлириңлар үстидә керилип ятисиләр,
Пада топидин пахланларни,
Кала қотанлиридин мозайни таллап йәйсиләр,
[5] Чилтар аһаңиға тәңкәш қилип ейтисиләр,
Давуттәк өзүңларға сазларни иҗад қилисиләр,
[6] Шарапни чиниләп-чиниләп ичисиләр,
Өзүңларға сәрхил майлиқ әтирләрни сүрисиләр,
— Бирақ көңлүңлар Йүсүп җәмәтиниң зиян-зәхмити үчүн һеч азапланмайду!
[7] Шуңа улар тунҗа әсиргә чүшкәнләр арисида әсиргә елиниду;
Керилип ятқанларниң әйш-ишрити ахирлишиду.
[8] Рәб Пәрвәрдигар Өз һаяти билән қәсәм қилғанки,
— дәйду Пәрвәрдигар, самави қошунларниң Сәрдари болған Худа,
— Мән Яқупниң ғуруридин бизар болдум,
Униң орда-истиһкамлиридин нәпрәтлинимән;
Мән бу шәһәрни, шундақла униңдики һәммини дүшмәнгә тәңла өткүзүп беримән;
[9] Вә әмәлгә ашурулидуки,
Бир өйдә он адәм болуп қалса, бу онәйләнму өлиду.
[10] Әгәр мәлум бир өлгүчиниң туққини, йәни өлгүчиниң җәситини көйдүрүшкә мәсъул киши устиханларни көтирип өйдин чиқиветип, өй ичидики йәнә бирисидин:
— «Қешиңда йәнә бириси барму?» дәп сориса, у «Йоқ» дәйду,
Андин туққини йәнә: «Сүкүт! Пәрвәрдигарниң намини тилға елишимизға болмайду!» — дәйду.

6:1 Мис. 19:5; Йәр. 2:3
6:2 **«булар силәрниң икки падишалиғиңлардин әвзәлму?»** — «икки падишалиқ» — биринчиси шималий падишалиқ — Исраил, пайтәхти Самарийә; иккинчиси җәнубий падишалиқ — Йәһуда, пайтәхти Йерусалим.
–«Силер хәлиққә:... махтинип сөзләйсиләр» дегән сөзләр әслидики тексттә йоқ. Бу айәттә айдиңлаштурушқа тегишлик бир мәсилә бар: — айәттики сөзләрни Амос ейтқанму яки Самарийәдики әмирләр Самарийәниң бехәтәрлиги тоғрилиқ махтинип ейтқанму? Бизниңчә Самарийәдики әмирләр ейтқан болуши керәк; чүнки әгәр пәйғәмбәр агаһландуруш тәризидә сориған болса, соалниң әксичә сориған болатти, — Йәни «Бу шәһәрләр силәрниң икки падишалиғиңлардин аҗизму?» дәп сориған болатти. Шуңа бу сөзләрни қоштуқ. Бу үч шәһәрниң һәммиси дүшмәнниң һуҗумиға дуч келип, андин ғулиған болса керәк — бирақ һазирғичә бу ишлар тоғрилиқ тарихий хатириләр йоқ.
6:3 Әз. 12:27; Ам. 5:18
6:5 Йәш. 5:12
6:6 Йәш. 5:11,12
6:7 **«Шуңа улар тунҗа әсиргә чүшкәнләр арисида әсиргә елиниду; керилип ятқанларниң әйш-ишрити ахирлишиду»** — тарихий мәлуматлардин қариғанда, Асурийә империйәси мәлум бир жутқа таҗавуз қилғанда, авал шу жуттики мөтивәрләрни әсир қилип епкетиш адити бар еди.
6:7 Йәш. 5:13
6:9 **«Бир өйдә он адәм болуп қалса, бу онәйләнму өлиду»** — 5:3ни көрүң.
6:10 **«мәлум бир өлгүчиниң туққини...»** — ибраний тилида «мәлум бир өлгүчиниң тағиси...».

11 Сәвәви, Пәрвәрдигар буйруқ чүшүриду,
Вә чоң өйни парә-парә қиливетиду,
Кичик өйниму чак-чекидин йерип чеқиветиду.
12 Атлар таш үстидә чапаламду?
Адәмләр әшу йәрни калилар билән ағдураламду?
Бирақ силәр адаләтни өт сүйигә,
Һәққанийлиқниң мевисини әмәнгә айландурғансиләр —
13 «Ло-дәбар шәһирини елип шатланған едуқ,
Карнаим шәһириниму өз күчимизгә тайинип алдуққу?» — дегәнсиләр. 14 Чүнки мана, и
Исраил җәмәти,
— дәйду Пәрвәрдигар, самави қошунларниң Сәрдари болған Худа,
— Мән силәр билән қаршилишидиған бир әлни турғузимән;
Улар Хамат шәһириниң давинидин Арабаһ еқимиғичә силәрни харлайду.

Амосниң дуалири — Худаниң қарари

7 1 Рәб Пәрвәрдигар маңа көрсәттики —
Кейинки от-чөп баш тартқан вақтида, мана У чекәткиләрни ясиди (бу падиша өзигә
от-чөп орғандин кейинки, иккинчи қетимлиқ от-чөп өскән вақит еди). 2 һәм шундақ бол-
дики, чекәткиләр зиминдики от-чөпни қалдурмай йәвәткәндин кейин, мән: —
«И Рәб Пәрвәрдигар, өтүнүп қалай, кәчүргәйсән! Яқуп қандақму чидалайду? У кичик
турса!» — дедим.
3 Пәрвәрдигар әнди ундақ қилиштин янди: «Әнди ундақ болмайду» — деди Пәрвәрдигар.
4 Рәб Пәрвәрдигар маңа көрсәтти —
Мана, Рәб Пәрвәрдигар хәлқи билән күрәш қилишқа отни чақирди;
От һәтта чоңқур деңизниму қурутти,
Мирас болған зиминниму йәп кәтти;

– **«... Җәситини көйдүрүшкә мәсъул киши устиханларни көтирип өйдин чиқиветип, өй ичидики йәнә бирисидин: — «қешиңда йәнә бириси барму?» дәп сориса, у «йоқ» дәйду, андин туққини йәнә: «сүкүт! Пәрвәрдигарниң намини тилға елишимизға болмайду!» — дәйду»** — Йәһудий хәлқи адәттә җәсәтләрни көмиду, «җәсәтни көйдүрүш»ни өч көриду. «Җәситини күйдүрүш» дегән иш уларниң бешиға наһайити еғир апәт чүшидиғанлиғини көрситиду; шуниң билән уларниң җәсәтләрни көмүшкә қәтъий вақти чиқмайду, демәкчи. Шуңа бу бешарәт Самарийәниң наһайити җидди, бечарә әһвалға чүшидиғанлиғини көрситиду. Униң үстигә, җәсәт өйдә узунғичә турған — һазир пәқәт «устиханлар»ла қалған. һаят қалған кишиләр шундақ қорқидуки, улар Пәрвәрдигарниң намини ейтишқиму петиналмайдиған болуп қалиду.
–Қизиқ бир иш шуки, узундин тартип, болупму Йерусалимниң Әйса Мәсиһниң өлүмидин кейинки вәйран қилинишидин кейин, Йәһудийлар «Яһвәһ» *(Пәрвәрдигар)* дегән исимни ишлитишкә петиналмайду.
6:11 **«Пәрвәрдигар... чоң өйни парә-парә қиливетиду, кичик өйниму чак-чекидин йерип чеқиветиду»** — һаким-һөкүмдарларниң, әмәлдарларниң гуналири һаман башқиларни өз гуналириға четилдуруп қойиду; шу вәҗидин «кичик өйләр»му җазаға учрап кетиду.
6:12 **«...адаләтни өт сүйигә, һәққанийлиқни әмәнгә айландурғансиләр»** — мошу ибариниң мәнаси 5-бап, 7-айәтниң мәнасиға охшаштур.
6:12 Ам. 5:7
6:13 **«Ло-дәбар»** — яки «йоқ бир нәрсә». **«Карнаим»** — мәниси «мүңгүзләр», мүңгүзләр болса пат-пат «күч-қудрәт»ни билдүриду. Ло-дәбар вә Карнаим Иордан дәрияси шәрқ тәрипидә, Йәробоам II падиша игиливалған территорийә ичидики икки шәһәр еди (2Пад. 14:25-28ни көрүң). Кариғанда, Самарийә Йәробоамниң шу территирини игиливалғинидин интайин тәкәббурлишип кәткән. Айәтниң башқа бир хил тәрҗимиси: «— Йоқ бир нәрсидин шатлинип кәткәнсиләр, «Өз күчимизгә тайинип қудрәткә егә болғанмиз» — дегәнсиләр». Бизниңчә мошу йәрдә пәйғәмбәр сөз оюни қилип, икки бислиқ мәнисини көрситиду.
– «йоқ бир нәрсә» уларниң бутлириниму көрситиши мумкин.
6:14 **«Мән силәр билән қаршилишидиған бир әлни турғузимән»** — «бир әл» Асурийә империйәсини көрситиду.
7:1 **«Рәб Пәрвәрдигар маңа көрсәттики — кейинки от-чөп баш тартқан вақтида, мана у чекәткиләрни ясиди...»** — бу ишни *(шундақла -4-, 7- вә 8:1-айәттики ишларниму)* Амос бешарәтлик ғайипанә көрүнүштә көргән болса керәк. Чүнки 3-, 6-айәттә Пәрвәрдигар «бундақ иштин» яниду.

5 Әнди мән: —
«И Рәб Пәрвәрдигар, өтүнүп қалай, тохтиғайсән! Яқуп қандақму чидалайду? У кичик турса!» — дедим.
6 Пәрвәрдигар шундақ қилиштин янди: «Әнди ундақ болмайду» — деди Рәб Пәрвәрдигар.

7 Әнди У маңа мундақ бир ишни көрсәтти —
Вә мана, Рәб тик өлчигүч жип билән қопурулған там түвидә,
Қолида тик өлчигүч жипни тутқиничә туратти; 8 вә Пәрвәрдигар мәндин: —
«Амос, немини көрдуң?» дәп сориди.
Мән: «Тик өлчигүч жипни» — дедим.
Рәб: «Мән йәнә Өз хәлқим Исраил оттурисиға тик өлчигүч жипни тикләймән; Мән йәнә уларни жазалимай өтүп кәтмәймән;
9 Һәм Исһақниң «жуқури жайлири» һалак болиду,
Исраилниң тавапгаһлири вәйран қилиниду;
Йәробоам жәмәтигә қилич билән һужум қилишқа орнумдин туримән» — деди.

Амосниң бутпәрәсләрниң тавапгаһи болуп қалған Бәйт-Әлниң каһини, йәни «шималий падишалиқ» Исраилниң «баш каһини» Амазия билән болған күриши

10 Шуниң билән Бәйт-Әлдики каһин Амазия Исраил падишаси Йәробоамға хәвәр йоллап: —
«Амос Исраил жәмәти арисида турупму силигә сүйқәст қилди; зимин униң қилған барлиқ гәплирини көтирәлмәйду. 11 Чүнки Амос: — «Йәробоам қиличта өлиду, Исраил әсиргә елинип өз зиминидин сүргүн болмай қалмайду!» — дәйду» — деди.
12 Андин Амазия Амосқа: — Һәй алдин көргүчи! Бәс, йоқал, Йәһуда зиминиға қач, әшу йәрдә бешарәт берип, шу йәрдә нан тепип йә! 13 Бирақ Бәйт-Әлдә йәнә бешарәт бәрмә; чүнки у падишаниң тавапгаһи, шаһлиқ өйдур, — деди.
14 Амос Амазияға жавап берип мундақ деди: —
«Мән әсли пәйғәмбәр әмәс едим, яки пәйғәмбәрниң оғлиму әмәсмән; бәлки мән бир чарвичи, шундақла ерән дәрәқлириниң мевисини тәргүчи едим. 15 Бирақ пада беқиватқан чеғимда Пәрвәрдигар мени Өз илкигә алди вә маңа: «Барғин, хәлқим Исраилға бешарәт бәр» — деди. 16 Әнди, и Амазия, Пәрвәрдигарниң сөзигә қулақ сал! Сән маңа: «Исраилни әйипләйдиған бешарәтләрни бәрмә, Исһақ жәмәтини әйипләйдиған сөзләрни ейтма», дедиң. 17 Шуңа Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Сениң аялиң шәһәрдә паһишә болиду, оғул-қизлириң қилич билән қирилиду вә зиминиң өлчәш таниси тартилиши билән парчилиниду; сән напак бир зиминда өлисән; вә Исраил әсиргә елинип өз зиминидин сүргүн болмай қалмайду»».

7:9 **«Исһақниң «жуқури жайлири» һалак болиду»** — «жуқури жайлар» тағ чоққилири қатарлиқ жайларда Худаға қурбанлиқ қилиш әслидә Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанунда мәнъий қилинған еди. Шундақтиму, Исраил һәм Йәһудадикиләр хелә бурунла тағ чоққилири үстидә Пәрвәрдигарға қурбанлиқ қилип ибадәт қилишқа башлиған еди. Кейин улар мошу «жуқури жайлар»да бутқа чоқунушқа башлиди.
7:11 **«Чүнки Амос: — «Йәробоам қиличта өлиду, Исраил әсиргә елинип өз зиминидин сүргүн болмай қалмайду!» — дәйду»** — әмәлийәттә Амос: — «Пәрвәрдигар Йәробоамниң **жәмәтигә** қилич билән һужум қилиду» — дегән еди *(9-айәт)*.
7:13 **«Бәйт-Әлдә йәнә бешарәт бәрмә; чүнки у падишаниң тавапгаһи»** — «падишаниң тавапгаһи» ибраний тилида «падишаниң «муқәддәс жай»и» дейилиду.
7:16 Әз. 21:7

Келидиған жазалар

8 [1] Рəб Пəрвəрдигар маңа мундақ бир ишни көрсəтти; мана, бир севəт язлиқ мевə.
[2] Андин У мəндин: Амос, немини көрдуң? — дəп сориди.
Мəн: «Бир севəт язлиқ мевини» — дедим.
Пəрвəрдигар маңа: Əнди хəлқим Исраилға завал йəтти; Мəн йəнə уларни жазалимай
өтүп кəтмəймəн, — деди.
[3] — Шу күни ордидики қизларниң нахшилири қия-чияларға айлиниду, — дəйду Рəб
Пəрвəрдигар; — Жəсəтлəр көп болиду; улар жай-жайларда сиртқа ташлиниду. Сүкүт!
[4] Буни аңлаңлар, һəй мискинлəрни əзгүчилəр,
Зиминдики ажиз мөминлəрни йоқатмақчи болғанлар —
[5] «Ашлиғимизни сатмақчи едуқ, йеңи ай қачанму ахирлишар,
Буғдай яймисини ачаттуқ, шабат күни қачан түгəр?» — дəйдиғанлар,
— Шундақла «əфаһ»ни кичик қилип, «шəкəл»ни чоң елип,
Алдамчилиқ үчүн таразини ялған қилғанлар!
[6] — Намратларни күмүчкə,
Мискин адəмни бир жүп чоруққа сетивалмақчи болғанлар,
Буғдайни сүпүрүндиси билəн қошуп сатмақчи болғанлар!
[7] Пəрвəрдигар Яқупниң ғурури билəн шундақ қəсəм қилдики,
— Бəрһəқ, Мəн һəргиз уларниң қилғанлиридин һеч бирини унтумаймəн!
[8] Зимин бу ишлардин тəвринип кəтмəмду?
Вə униңда туруватқанларниң һəммиси матəм тутмамду?
У Нил дəриясидəк өрлəп кетиду,
У Мисир дəриясидəк өркəшлəп, андин чөкүп кетиду.
[9] Шу күни шундақ əмəлгə ашурулидуки, — дəйду Рəб Пəрвəрдигар,
— Қуяшни чүштə патқузимəн,
Зиминни шу очуқ күндə қараңғулаштуримəн.
[10] Һейтлириңларни мусибəткə,

8:1 **«Рəб Пəрвəрдигар маңа мундақ бир ишни көрсəтти; мана, бир севəт язлиқ мевə»** — бу ишни *(һəм 7-бап, 4-, 7-айəттики ишларниму)* Амос бешарəтлик ғайипанə көрүнүштə көргəн болуши мүмкин.
8:2 **«Мəн: «бир севəт язлиқ мевини» — дедим. Пəрвəрдигар маңа: Əнди хəлқим Исраилға завал йəтти... — деди»** — ибраний тилида «язлиқ мевə» билəн «завал» дегəн сөзлəр бир-биригə охшап кетиду.
8:3 **«Жəсəтлəр көп болиду; улар жай-жайларда сиртқа ташлиниду. Сүкүт!»** — демəк, шу чағда матəм тутқанда, аваз чиқиришқа болмайду.
8:4 **«һəй мискинлəрни əзгүчилəр...»** — башқа бир хил тəржимиси «һəй, мискинлəрни жутувалғучилар...».
8:5 **«Ашлиғимизни сатмақчи едуқ, йеңи ай қачанму ахирлишар, буғдай яймисини ачаттуқ, шабат күни қачан түгəр?»** — «йеңи ай» күнидə һəм «шабат күни» *(шəнбə күни)*дə Муса пəйғəмбəргə чүшүрүлгəн қанун бойичə дəм елиш керəк еди. Əнди бу кишилəр ачкөзлүктин дəм елишқиму нарази еди. Шундақ болупла қалмай, улар буғдайни өлчəйдиған күрини кичик, тəңгилəрни жиңлайдиған тараза тешини чоң қилип хəқлəрни алдайду *(кейинки изаһатни көрүң)*. **««əфаһ»ни кичик қилип, «шəкəл»ни чоң елип,..»** — «əфаһ» һəжим бирлиги, «шəкəл» пулниң яки еғирлиқниң бирлиги еди. Бир «əфаһ» *(яки «күрə»)* 40 литрчə, бир «шəкəл» *(«мисқал»)* 14 грам келиду. Бу толуқ айəт содигəрлəрниң аддий пухраларни өлчəм бирликлиридин пайдилинип, қақати-соқти қиливатқанлиғини көрситиду.
8:5 Һош. 12:8
8:6 Ам. 2:6
8:7 **«Пəрвəрдигар Яқупниң ғурури билəн шундақ қəсəм қилдики,...»** — бəзи алимлар: ««Яқупниң ғурури билəн» дегəнни «Яқупниң пəхри билəн», демəк «Яқупниң пəхри болған Худа билəн» дəп чүшиниду. Бирақ 6-бап, 8-айəт бойичə Худа «Яқупниң ғурури» яки «Яқупниң пəхри»гə өч еди. Адəттə қəсəм ичиштə қəсəм қилғучилар һаһайити муқим, өзгəрмəс бир нəрсə билəн қəсəм ичиду; Худаниң «Яқупниң ғурури билəн» қəсəм ичиши болса интайин кинайилик гəп, «Яқупниң ғурури»ниң һеч өзгəрмəс, һаһайити жаһил екəнлигини пуритиду.
8:8 **«Зимин бу ишлардин тəвринип кəтмəмду? Вə униңда туруватқанларниң һəммиси матəм тутмамду? У Нил дəриясидəк өрлəп кетиду, у Мисир дəриясидəк өркəшлəп, андин чөкүп кетиду»** — мошу айəттə Амос йəр тəврəш тоғрилиқ бешарəт бериду *(1:1ни көрүң)*. Нил дəрияси һəр жили туюқсиз өрлəп кетип, бир мəзгил кəлкүн келип, зиминни бесип кетиду. Қанаан *(Пəлəстин)* зиминиму əнди Нил дəриясиға охшаш «өрлəп кетиду» *(йəр тəврəш билəн егиз-пəс болиду)*.

һәммә нахшилириңларни аһ-зарларға айландуруветимән;
һәммә адәмниң чатриқи үстини бөз рәхт билән орiғузимән,
һәр бир адәмниң бешида тақирлиқ пәйда қилимән;
Бу матәмни йәккә-йеганә бир оғулниң матимидәк,
Һейтниң ахирини дәрд-әләмлик бир күн қиливетимән.

Сүргүн болуп, Худаниң сөзидин айрилиш

[11] Мана, шундақ күнләр келидуки, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар,
Зиминға қәһәтчиликни әвәтимән, —
— Нанға болған қәһәтчилик әмәс, яки суға болған чаңқашму әмәс, бәлки Пәрвәрдигарниң сөз-каламини аңлашқа болған қәһәтчиликни әвәтимән.
[12] Шуниң билән улар деңиздин деңизға, шималдин шәриққә кезип маңиду,
Улар Пәрвәрдигарниң сөз-каламини издәп уян-буян жүрүп, уни тапалмайду.
[13] Шу күни гөзәл қизлар һәм жигитләрму уссузлуқтин һалидин кетиду;
[14] һәм Самарийәниң гунайиниң нами билән қәсәм ичкәнләр,
Йәни «Илаһиңниң тириклиги билән, и Дан», яки «Бәәр-Шебадики илаһий тирик йол билән!» дәп қәсәм ичкәнләр болса —
Улар жиқилиду, орнидин һәргиз қайтидин туралмайду.

Сахтипәзлик үстигә қилинған жаң

9 [1] Мән Рәбниң қурбангаһниң йенида турғинини көрдум; У мундақ деди: —
— Түврүкләрниң башлирини уруңлар, босуғилар силкингичә уруңлар,
Уларни ибадәтханидикиләрниң башлириға чүшүрүп, парә-парә қилиңлар!
Мән шу бутпәрәсләрдин әң ахирда қалғанлириниму қилич билән өлтүримән;
Улардин қачай дегәнләр қачалмайду,
Улардин қутулай дегәнләр қутулуп чиқалмайду.
[2] Улар тәһтисара ичигә тешип кирсә, қолум әшу йәрдин уларни тартип чиқириду;

8:10 **«һәммә адәмниң чатриқи үстини бөз рәхт билән орiғузимән»** — «бөз рәхт»кә орунивелиш, чачларни чүшүриветиш қаттиқ матәмни яки товва қилишни билдүриду. **«Бу матәмни йәккә-йеганә бир оғулниң матимидәк... қиливетимән»** — бешарәттә өлгән «йәккә-йеганә оғул» зади кимду? Мәзкур соал Исраил үчүн дәвирдин-дәвиргә башни қатуридиған мәсилә.
8:12 **«кезип маңиду»** — яки «сәрсан болуп маңиду» яки «әләңшип маңиду». **«Шуниң билән улар деңиздин деңизға, шималдин шәриққә кезип маңиду, улар Пәрвәрдигарниң сөз-каламини ... тапалмайду»** — биринчидин, «деңиздин деңизға» дегәнлик бәлким ««оттура деңиз»дин «өлүк деңиз»ға», йәни «ғәриптин шәриққә» дәп билдүриду. Тексттә «җәнупқа» тилға елинмайду. Бәлким бу Исраилдикиләрниң һакавурлуғини көрситиду — улар Йәһудадин, яки Йәһудадин кәлгән пәйғәмбәрдин *(мәсилән, Амостин)* һәқиқәтни издимәйду.
–Толуқ бешарәт бәлким Йәһудийларниң кейинки дәвирләрдики, болупму һазирқи умумий әһвалини көрсәткән болса керәк — улар Инҗилни, йәни «хуш хәвәр»ни қобул қилмиғачқа, өзлири тартқан азап-оқубәтлиригә һеч чүшәнчә тапалмайду.
8:14 **«Самарийәниң гунайиниң нами билән қәсәм ичкәнләр»** — «Самарийәниң гунайи» уларниң бутлиридин бири болса керәк.
– **«Бәәр-Шебадики илаһий тирик йол билән!»** — ибраний тилида «Бәәр-Шебадики йолниң тириклиги билән» дейилиду.
–«Данниң илаһи» һәм «Бәәр-Шебадики илаһий тирик йол» — шу икки йәрниң бутлирини көрситиду.
–«Йол» ибраний тилида «дәрәк» дегән сөз билән ипадилиниду. Уйғур тилидики «тәриқә» вә «тәриқәт» дегән сөзләр әрәб тили арқилиқ мошу сөздин кәлгән.
8:14 Ам. 5:5
9:1 **«Мән Рәбниң қурбангаһниң йенида турғинини көрдум; У мундақ деди: — Түврүкләрниң башлирини уруңлар, босуғилар силкингичә уруңлар, уларни ибадәтханидикиләрниң башлириға чүшүрүп, парә-парә қилиңлар!»** — бу ишлар, шүбһисизки, Бәйт-Әлдики *(бутпәрәслик соруни қилинған, бирақ «Пәрвәрдигарниң нами» билән аталған)* ибадәтханида болиду. Мошу буйруқ кимгә берилгәнлиги еник дейилмиди; бәлким пәриштиләргә берилгән болуши мүмкин. Ибадәтханиниң бузулуши бәлким йәр тәврәш билән мунасивәтлик *(5-айәтни көрүң)*.

Улар асманға ямишип чиқса, Мән шу йәрдин уларни тартип чүшүримән;
[3] Улар Кармәл чоққисиға мөкүвалсиму, Мән уларни издәп шу йәрдин алимән;
Улар деңиз тегидә нәзиримдин йошурунувалған болсиму,
Мән иланни буйруймән, у уларни чақиду;
[4] Дүшмәнлиригә әсиргә чүшкән болсиму,
Мән шу йәрдә қилични буйруймән, у уларни өлтүриду;
Мән яхшилиқни әмәс, бәлки яманлиқни йәткүзүш үчүн көзлиримни уларға тикимән.
[5] Самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар,
Зиминға тәккүчи болса дәл Униң Өзидур;
У тегиши биләнла, зимин ерип кетиду, униңда туруватқанларниң һәммиси матәм тутиду;
Зимин Нил дәриясидәк өрләп кетиду —
Мисирниң дәриясидәк өркәшләп, андин чөкүп кетиду.
[6] Равақлирини әршләргә селип, асман гүмбизини йәр йүзигә бекиткүчи Шудур;
Деңиздики суларни чақирип, уларни йәр йүзигә қуйғучи Удур;
Пәрвәрдигар Униң намидур.
[7] Силәр Маңа нисбәтән Ефиопийә балилириға охшаш әмәсму, и Исраил балилири?
Мән Исраилни Мисирдин елип чиқарған әмәсму?
Филистийләрни Крет арилидин, Сурийәликләрни Кир шәһиридин чиқарған әмәсму?
[8] Қараңлар, Рәб Пәрвәрдигарниң көзи «гунакар падишалиқ» үстигә чүшти —
Мән йәр йүзидин уни йоқитимән;
Лекин Мән Яқуп җәмәтини толуқ йоқитивәтмәймән, — дәйду Пәрвәрдигар.
[9] Чүнки қараңлар, Мән буйруқ чүшүримән,
Шуниң билән худди бириси данни ғәлвирдә тасқиғандәк, Исраил җәмәтини әлләр арисида тасқаймән,
Бирақ улардин әң кичигиму йәргә чүшүп кәтмәйду.
[10] Һалбуки, хәлқимниң барлиқ гунакарлири, йәни: «Күлпәт бизгә һәргиз йеқинлашмайду, бешимизға чүшмәйду» дегүчиләр қилич тегидә өлиду.

9:2 **«тәһтисара»** — өлгәнләрниң роһлири баридиған җай.
9:2 Зәб. 138:8-12
9:3 **«Улар деңиз тегидә нәзиримдин йошурунувалған болсиму, Мән иланни буйруймән, у уларни чақиду»** — «Йәш.» 27:1ни көрүң.
9:4 Йәр. 44:11
9:5 **«У тегиши биләнла, зимин ерип кетиду, униңда туруватқанларниң һәммиси матәм тутиду; зимин Нил дәриясидәк өрләп кетиду...»** — мошу айәттә йәр тәвраш тоғрилиқ йәнә бир бешарәт берилиду.
9:6 Зәб. 103:3, 13; Ам. 5:8
9:7 **«Силәр Маңа нисбәтән Ефиопийә балилириға охшаш әмәсму, и Исраил балилири? Мән Исраилни Мисирдин елип чиқарған әмәсму? Филистийләрни Крет арилидин, Сурийәликләрни Кир шәһиридин чиқарған әмәсму?»** — «Крет арили» — ибраний тилида «Кафтор».
–Толуқ айәтниң мәнаси: — Исраиллар «Худа бизни Мисирдин алаһидә чиқарған» дегән ойда болуп, «Немини қилишимиздин қәтъийнәзәр, биз йәнила Худаниң алаһидә хәлқи болимиз, һеч немә бизгә тәгмәйду» дегән хата ойға келип қалған болса керәк. Худа мошу йәрдә, башқа әлләрни *(«капир» әлләрни)* башқа йәрләрдин *(җүмлидин Мисирдин жирақ җайлардин)*, елип чиқардим, дәйду. Шуңа, мәлум бир әл бир йәрдин башқа бир йәргә йөткилип чиққан болсиму, бу иш уларниң қалтислиғини испатлимайду. Әлниң жутлирини бекиткүчи болса пәқәт Худа Өзидур.
9:9 **«Шуниң билән худди бириси данни ғәлвирдә тасқиғандәк, Исраил җәмәтини әлләр арисида тасқаймән, бирақ улардин әң кичигиму йәргә чүшүп кәтмәйду»** — буғдай данлири ғәлвирдин өтүп кетиду, ташлар қалиду. Бу айәтниң мәнаси, шүбһисизки, Худа қиммити бар болған барлиқ буғдай данлирини *(һәқиқий етиқатчиларни)* жиғип сақлайду *(10-айәтни көрүң)*. Сүзүлүп қалғанлири *(ташлар)* ташливетилиду.

Адәмни һәйрануһәс қилидиған вәдә — ахирқи заманлар

11 Шу күни Мән Давутниң жиқилған кәписини йеңибаштин тикләймән,
Униң йериқлирини етимән;
Уни харабиликтин оңшап,
Әйни замандики петидәк қуримән.
12 Шуниң билән улар Едомниң қалдисиға һәмдә намим билән аталған барлиқ әлләргә
егидарчилиқ қилиду, — дәйду буни бежиргүчи Пәрвәрдигар.
13 Мана шундақ күнләр келидуки, — дәйду Пәрвәрдигар,
— Йәр һайдиғучи һосул жиққучиға йетишивалиду,
Үзүмләрни чәйлигүчи уруқ чачқучиға йетишивалиду;
Тағлар йеңи шарапни темитип,
Барлиқ дөң-егизликләр ерип кетиду.
14 Вә хәлқим Исраилни асарәттин қутулдуруп, азатлиққа ериштүримән;
Улар харап шәһәрләрни қайта қуруп, уларда маканлишиду;
Улар үзүмзарларни тикип, уларниң шарабини ичиду;
Улар бағларни бәрпа қилип, мевисини йәйду.
15 Мән уларни өз земини үстигә тикимән,
Улар Мән уларға ата қилған зиминдин һәргиз қайтидин жулуветилмайду — дәйду
Пәрвәрдигар сениң Худайиң.

9:11 **«Давутниң жиқилип чүшкән кәписини йеңибаштин тикләймән»** — бу бешарәт: *(1)* Давут пәйғәмбәрдин болған падишалиқ наһайити аҗиз болуп андин түгишидиғанлиғини *(жиқилидиғанлиғини)* көрситиду *(Амос пәйғәмбәрдин 150 жил кейин шундақ болған)*; *(2)* ахирқи заманларда Худаниң Давутниң бир әвладини елип тәхткә олтарғузуп, Исраилни қайтидин бир падишалиқ қилидиғанлиғини көрситиду. Бу падишалиқ барлиқ қалған әлләрни башқуриду *(12-айәттә көрситилиду)*. Бу әлләрниң һәммиси Худаға ибадәт қилиду, униң нами билән атилиду *(12-айәт)*. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң.

9:11 Рос. 15:16

9:12 **«Шуниң билән улар Едомниң қалдисиға һәмдә намим билән аталған барлиқ әлләргә егидарчилиқ қилиду»** — Grék tilidiki LXX terjimiside «Шуниң билән улар Едомниң қалдисиға һәмдә намим билән аталған барлиқ әлләргә егидарчилиқ қилиду» дейилиду. Рос. 15:16ни көрүң.

–Әң қәдимки ибраний тилида «Едом» вә «адәм» охшаш шәклидә еди.

9:12 Рос. 15:16

9:13 **«Үзүмләрни чәйлигүчи уруқ чачқучиға йетишивалиду»** — «үзүмләрни чәйлигүчи» үзүм шараби чиқириш үчүн үзүмләрни көлчәккә қоюп дәссәйдиған адәмләр. **«йәр һайдиғучи һосул жиққучиға йетишивалиду, үзүмләрни чәйлигүчи уруқ чачқучиға йетишивалиду»** — демәк, һосулни жиғип болушқа көп вақит кетиду. Һосул елиш адәттә Март, Апрел айлирида башлиниду. Йәр һайдаш адәттә Өктәбр, Ноябрда болиду. Бирақ һосулни йеғивелиш йәр һайдаш башланған вақитқичә техи түгимәйду; үзүм чәйләш вақти адәттә Синтәбр ейида болиду. Лекин ахирқи заманда үзүм чәйләш уруқ чечиш вақтиғичә, йәни Ноябр, Декабр айлириғичә давамлишиду. **«Барлиқ дөң-егизликләр ерип кетиду»** — бу ибарә бәлким сүт вә шарап шунчә мол болиду, мевә ширнилири еқип туриду, тағлар вә дөңләр «ерип кетиватқан»дәк көрүниду, дегән мәнада. Бу айәт «Йо.» 3:18-айәттин нәқил кәлтүрүлгән.

9:13 Йо. 3:18

9:14 **«Вә хәлқим Исраилни асарәттин қутулдуруп, азатлиққа ериштүримән; улар харап шәһәрләрни қайта қуруп,... улар бағларни бәрпа қилип, мевисини йәйду»** — бу улуқ вәдә 4:9, 5:11, 5:27, 8:2-айәтләрдә хатириләнгән җазаларни йүздәйүз өзгәртиду. Ахир берип Худа Өз хәлқини гунадин қутқузуп, пакландуриду вә шуниң билән У улар арисида пүтүнләй улуқлиниду.

9:15 Йәр. 32:41

Қошумчә сөз

Бәзи айәтләр үстидә

(1) «Йәккә-йеганә бир оғулниң матими» (8:10)

«Һейтлириңларни мусибәткә,
Һәммә нахшилириңларни аһ-зарларға айландуруветимән;
Һәммә адәмниң чатриқи үстини бөз рәхт билән ориғузимән,
Һәр бир адәмниң бешида тақирлиқ пәйда қилимән;
Бу матәмни йәккә-йеганә бир оғулниң матимидәк,
Һейтниң ахирини дәрд-әләмлик бир күн қиливетимән» (8:10)

Бу ахирқи заманларни көрситидиған бир бешарәт. Исраил интайин ечинарлиқ матәм тутқан һаләткә чүшиду. Оқурмәнләр Тәвраттики «Зәк.» 12:10-14 айәтләрни оқуса, мошу матәмниң объекти яки сәвәвиниң дәл уларниң өз Мәсиһ-қутқазғучисини «санҗип өлтүргән»лиги екәнлигини байқайду. Мәсиһ болса Худаниң «йәккә-йеганә Оғли» вә шундақла Исраилниңму һәқиқий «оғли» (гәрчә у йәнә уларға «Ата»му болсиму — «Йәш.» 9:6ни көрүң). Исраиллар бу матәмни тутуш арқилиқ Худаниң йениға қайтип келиду.

(2) «Пәрвәрдигарниң сөз-каламини аңлашқа болған қәһәтчилик» (8:11-14)

«Мана, шундақ күнләр келидуки, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар,
Зиминға қәһәтчиликни әвәтимән, —
— Нанға болған қәһәтчилик әмәс, яки суға болған чаңқашму әмәс,
Бәлки Пәрвәрдигарниң сөз-каламини аңлашқа болған қәһәтчиликни әвәтимән».

Бу бешарәт йәнә Исраил хәлқи тоғрилиқ болған, бизниң пикримизчә, у һазирқи күнләрни көрситиду. Тарихниң адәмни әң һәйран қалдуридиған пакитлири ичидин бири шуки, өз пәйғәмбәрлириниң Қутқазғучи-Мәсиһниң ким екәнлигини көрситидиған ениқ бешарәтлири бар болсиму, Йәһудий хәлқи бүгүнгә қәдәр техи Уни қобул қилмиди. Уларниң мөтивәр «рабби»лири (устазлар) дәвирдин-дәвиргә Мәсиһни қобул қилмиғини үчүн, Йәһудийлар өз устазлириниң тәлимлирини хата дейишни қәтъий халимайду. Улар «раббилиримиз хата» десила, уларниң әлдики барлиқ «даналиқ»лири йоққа баравәр дегәнликтур. Бәзиләр һәқиқәтни издәп атеизм, коммунизм вә у-бу шәклидә болған Будда диниға берилгән. Ғәлитә пакит шуки — Исраилийә дөлити бүгүнки күндә Йәһудий анининиң қени бар дәп испатланған һәр қандақ адәмни, мәйли униң немигә етиқат қилишидин қәтъийнәзәр, гражданлиққа қобул қилиду — у атеист (худасиз), коммунист, буддист, мусулман болсиму боливериду. Бирақ пәқәт Мәсиһий етиқатчиси болсила — мәйли униң ата яки ана тәрәптин оттуз әвлат Йәһудий нәсәпнамиси болсиму, Исраилийә гражданлиғиға қобул қилиналмайду, һәтта бәзидә униңға Исраилийәгә кириш рухсәт қилинмайду (2010 изаһат — бу сиясәттә пат йеқинда өзгириш болуши мүмкин).

Әмәлийәттә болса йеқинқи йүз жилда, бурунқиға нисбәтән көплигән Йәһудийлар Мәсиһни өз Қутқазғучиси дәп етирап қилди һәм уларниң саниму барғансери көпәймәктә.

(3) «Һәзрити Давутниң жиқилған кәписини йеңибаштин тикләш»

(Исраилниң жутиға, Худаниң йениға қайтип келиши вә әслигә кәлтүрүлүши: 11:9-15)

«**Шу күни Мән Давутниң жиқилған кәписини йеңибаштин тикләймән,**
Униң йериқлирини етимән;
Уни харабиликтин оңшап,
Уни әйни замандики петидәк қуримән.
Шуниң билән улар Едомниң қалдисиға һәмдә намим билән аталған барлиқ әлләргә егидарчилиқ қилиду, — дәйду буни бежиргүчи Пәрвәрдигар.
Мана шундақ күнләр келидуки, — дәйду Пәрвәрдигар,—
Йәр һайдиғучи һосул жиққучиға йетишивалиду,
Үзүмләрни чәйлигүчи уруқ чачқучиға йетишивалиду;
Тағлар йеңи шарапни темитип,
Барлиқ дөң-егизликләр ерип кетиду.
Вә хәлқим Исраилни асарәттин қутулдуруп, азатлиққа ериштүримән;
Улар хараплашқан шәһәрләрни қайта қуруп, уларда маканлишиду;
Улар үзүмзарларни тикип, уларниң шарабини ичиду;
Улар бағларни бәрпа қилип, мевисини йәйду.
Мән уларни өз зимини үстигә тикимән,
Улар Мән уларға ата қилған зиминдин һәргиз қайтидин жулуветилмайду— дәйду Пәрвәрдигар сениң Худайиң».

Көп пәйғәмбәрләр көргәндәк, Исраил ахирқи заманда дәрвәқә товва қилип, Мәсиһ Әйсаниң қурбанлиғиниң өз гунайи үчүн болғанлиғини тонуп йетип, Худаниң йениға қайтип келиду. Амосниң күнлиридә Давутниң улуқ падишалиғи пәқәт дехан етизда дәм елишқа ясиған кәпигә — йәни «жиқилип кетәй» дегән бир кәпигә охшайтти («Йәш.» 1:8). У шу чағда дәрвәқә «жиқиливататти»; миладийәдин илгәрки 586-жили, у Бабил империйәси алдида у пүтүнләй жиқилған. Шу күндин башлап Исраилда падиша болуп бақмиған. Валий Пилатус Давутниң әвлади болған Әйса Мәсиһни қоюп бәрмәкчи болуп Йерусалимдики көпчилик алдиға елип келип: «**Мана силәрниң падишаһиңлар!**» дәп жақалиғанда, улар: «**Қәйсәрдин башқа бизниң һеч қандақ падишаһимиз йоқ!**» дәп вақирап жавап бәрди. Улар өзиниң бирдин-бир һәқиқий Падишасини рәт қилған. Бирақ Мәсиһ Әйса дунияға қайтип кәлгәндә, Худа Исраилниң падишалиғини йеңибаштин қуриду; шуниң билән Йәһуда көп әлләрниң һөрмитигә еришиду, нурғун әлләр униңға бойсуниду (12-айәт). Әмәлийәттә болса, Йәһудий хәлқи өз падишасиниң ким екәнлигини техи тонуп йәтмигән чағларда көп «ят әлләр» болған бизләр аллиқачан Худаниң Мәсиһни аләмниң падишаси вә Рәбби қилип тиклигәнлигини билип йетип, Пәрвәрдигарниң нами билән атилиш пурситигә муйәссәр болдуқ. Бу дунияда инсанлар үчүн Худаниң нами билән (униң пәрзәнди болуп) атилиштин артуқ жуқури имтияз йоқтур — бу Униң тәрипидин Өз балиси сүпитидә Униң Өз аилисигә қобул қилинип бекивелиништин ибарәттур.

(Инжилда расул Яқупниң Амосниң дәл бу бешарити үстидә тохталғанлиғини «Рос.» 15:1-33-айәттин көрүң).

Тәврат 31-қисим

«Обадия»

(Обадия пәйғәмбәрниң китави)

Кириш сөз

Пәйғәмбәр өзи

Обадия пәйғәмбәрниң ким екәнлигини, униң жутиниң нәдилигини яки униң арқа көрүнүшини билмәймиз. Униң исми «Пәрвәрдигарниң қули» дегән мәнада. Йәрәмия пәйғәмбәр униң язмисиниң йеримини өз китавида нәқил кәлтүриду.

Йезилған вақит

Жуқирида ейтқинимиздәк, Йәрәмия пәйғәмбәр Обадияниң китавини өз китавида нәқил кәлтүриду, бирақ айәтләрниң тәртиви охшимайду (Тәврат, «Йәр.» 41:7, 9-10, 14-16, 22). Бу шуни испатлайдуки, Обадияниң китави Йәрәмияниңкидин бурун йезилған. Униң үстигә, Йоел пәйғәмбәрму өз китавида «Обадия»дин нәқил кәлтүриду (2:32); бу иш Обадияниң пәйғәмбәрлик хизмитиниң миладийәдин илгәрки 800-жилидин бурун болғанлиғини бекитиду.

«Обадия» дегән китапта Йерусалимниң бир қетим тажавузчилиққа учрап, булаң-талаң қилинғанлиғи тилға елиниду. Обадия пәйғәмбәр Едомийларниң шу тажавузлуқтин пайдиланғанлиғи үчүн, уларни әйипләйду. Улар хошниси һәм қан қериндиши болған Исраилларға ярдәм бәрмәй, әксичә Исраилларниң тартқан азап-оқубәтлиридин вә ажизлиғидин пайдилинип, өзлири уларни булаң-талаң қилған еди, һәтта Исраиллардин өч алған еди («Об.» 10-14-айәтләр). Ундақта, бу зади қайси тажавузлуқ еди? Бу вақиәниң қайси вақиә екәнлигини билгәндин кейинла, китапниң йезилған вақтини бекиткили болиду. Бизниң төвәндикидәк икки вақиә тоғрилиқ хәвиримиз бар: —

(1) Бабил падишаси Небоқаднәсарниң Йерусалимни ишғал қилғанлиғи (миладийәдин илгәрки 586-жили).

(2) Йәһорам Йәһудаға падиша болуп (миладийәдин илгәрки 854-жили), Едом Йәһуданиң бекиндилиғидин айрилип, узун өтмәй Әрәбләр вә Филистийләрниң бирлишип Йерусалимға һужум қилғанлиғи.

Бу вақиәләр «1Пад.» 20:8-22-айәтләр, «2Тар.» 21-бап, 8-10 вә 16-17-айәтләрдә хатирилиниду. Әрәбләр вә Филистийләр Йәһорам падишаниң ордилириға бөсүп кирип падишаниң байлиқлирини, аяллирини вә балилирини елип кәтти. Мошундақ әһвалда аддий пухраларниңму охшаш муамилигә учриши турған гәп.

Мошу икки имканийәт ичидә, иккинчи вақиә Обадия баян қилған вақиәгә мас келиду; чүнки биз ейтқинимиздәк Йәрәмия «Обадия»дин нәқил кәлтүриду, Йәрәмия өзи Бабил империйәсиниң тажавуз қилидиғанлиғини шу вақиәдин хелә жил бурунла

алдин-ала ейтқан. Шуңа «Обадия» дегән китапчә Тәвраттики «пәйғәмбәр китаплири» ичидә бәлким әң бурун, тәхминән миладийәдин илгәрки 854-жили йезилған. китапниң баянлириға қариғанда, Едом шу чағдики Йәһуданиң ажизлиғидин пайдилинип, «булаңчиларниң кәйнидин булаңчилиқ қилған».

китапниң темиси

китапниң темиси интайин аддий. Едом гуналири түпәйлидин Худаниң қаттиқ жазасиға учрайду.

Обадия пәйғәмбәрләрниң ичидә «Пәрвәрдигарниң күни» тоғрилиқ әң бурун сөз қилған пәйғәмбәрләрниң бири; шуңа китапни «Пәрвәрдигарниң күни» дегән улуқ темиға қарита берилгән бирхил тонуштуруш дегили болиду. Униң китави аддий болғини билән, барлиқ хәлиқләр барлиқ дәвирләрдә униңдин муһим савақларни алалайду. Бу савақлар тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

Едом вә Йәһуданиң оттурисидики өч-адавәтниң арқа көрүнүши

Қош гезәк ака-ука болған Едом (йәнә бир исми Әсав) вә Яқуплар Ибраһимниң нәврилири, Исһақниң оғуллири еди. Улар туғулуштин илгири Худа уларниң аниси Ривкаһқа: Ибраһим пәйғәмбәргә «роһий варислиқ» қилиш илтипати кош гезәкниң кичигигә, йәни Яқупқа берилиду, дәп алдин-ала бешарәт бәргән еди. Яқуп болса мошу «роһий варислиқ»қа ишәнгән вә уни интайин әтиварлиған; Әсав ундақ әмәс еди. Униң әма болуп қалған атиси Исһақ Худаниң шу бешаритигә қarimай, мошу «роһий варислиқ»ни Яқупқа әмәс, бәлки униң орнида акиси Әсавға тапшуруш мәхситидә болған еди. Шуниң билән Яқуп мошу илтипатқа еришишим үчүн «Мән Худаниң шу вәдисини әмәлгә ашуруши үчүн, униңға ярдәмләшмисәм болмайду» дегәндәк хиялға кәлди; у Әсав болувелип, дадисини алдиди; Исһақ уни Әсав дәп билип, бәрикәтләп Худаниң роһий варислиқ илтипатини униңға тапшурди. Бу алдамчилиқ ака-ука арисидики қорқунучлуқ өч-адавәтни һасил қилди. Әсав Яқупни өлтүрмәкчи болди, Яқуп жуттин қечип кәтти. Жигирмә жилдин кейин Яқуп жутқа қайтип, Әсавдин кәчүрүм сориди. Әсав уни мәртләрчә кәчүрүм қилип, ака-ука қайтидин әпләшти («Яр.» 27-28, 32-33-бапларни көрүң).

Әпсуски, Әсав өзи шунчә мәрт-сехилиққа үлгә көрсәткән болсиму, лекин униң бала-җақилири, нәврилири вә кейинки әвлатлири Яқупниң әвлатлирини, йәни Исраил хәлқини кәчүрүм қилалмиди. Өз әҗдадини һөрмәтләп, униң кәчүрүм қилиш излирини бесиш уяқта турсун, бәлки буниң орнида улар кона өч-адавәтни қайтидин қозғиди. Исраилға болса Муса пәйғәмбәр арқилиқ: «**Едомийлар қериндишиңлар болғач, уларға нәпрәт билән қариманлар**» — дәп буйрулған («Қан.» 23:7). Исраилниң бу буйруққа қанчилик дәриҗидә бойсунғанлиғини анчә билмәймиз, бирақ тарихий хатириләргә асасланғанда Едомниң Исраилға болған өч-адавити 1800 жил давамлашқан. Йәнә, Әсавниң әвлатлири (Едомийлар) Йәһуданиң дунияға болған тәсиридин (гәрчә Һәммигә Қадир Өзи буни ениқ бекиткән болсиму) һәсәт қилатти; уларниң һәсәтхорлуғи өз нәпритини өчүрүшкә йол қоймайтти. Мана бу Обадияниң бешарәтлириниң арқа көрүнүши. Әмәлийәттә болса, мошундақ өч-нәпрәтликни сақлап кәлгән һәр бир әл ахир берип өз-өзигә замин болиду.

(Яқуп вә Әсавларниң тарихи «Яритилиш», 25-28-, 32-33-бапларда хатириләнгән).

Изаһат

Тәрҗимимиздә биз Тәвратшунасларниң тәтқиқатлиридин, болупму Йәһуди алим Доктор Арнолд Фрухтенбаум һәм америкилик алим Профессор Давут Бәйкәрләрниң әсәрлиридин пайдиландуқ.

Мәзмун: —

(1) Едомниң бәрбат болуши (1-9)
(2) Едомниң бәрбат болушиниң сәвәви (10-14)
(3) Пәрвәрдигарниң күни (15-16)
(4) Исраилниң әслигә кәлтүрүлүши (17-21)

Обадия

Едомниң бәрбат болуши

1 [1] Обадия көргән аламәт көрүнүш: —
Рәб Пәрвәрдигар Едом тоғрилиқ мундақ дәйду: —
(Биз Пәрвәрдигардин бу хәвәрни аңлашқа муйәссәр болдуқ)
— «Бир әлчи әлләр арисиға әвәтилди;
У: «Орнуңлардин туруңлар, биз униңға қарши җәң қилиш үчүн турайли!» — дәп хәвәр бериду.
[2] Мана, Мән сени әлләр арисида кичик қилдим;
Сән әлләр арисида қаттиқ кәмситилгән хәлиқ болисән!
[3] Һәй тик қияниң йериқлири ичидә турғучи,
Туралғуси жуқури болғучи,
Көңлүңдә: «Ким мени йәргә чүшүрәлисун?!» дегүчи,
Көңлүңдики тәкәббурлуқ өзүңни алдап қойди!
[4] Сән бүркүттәк өзүңни жуқури көтәрсәңму,
Чаңгаңни юлтузлар арисиға тизсаңму,
Мән шу йәрдин сени чүшүрүветимән,
— дәйду Пәрвәрдигар.
[5] Булаңчилар қешиңға кәлсиму,
Оғрилар кечиләп йениңға кирсиму,
(Һәй, шунчә үзүп ташлинисән!)
Улар өзлиригә чушлуқла оғрилайтти әмәсму?
Үзүм үзгүчиләр йениңға кәлсиму, азрақ васаңларни қалдуриду әмәсму?
[6] Бирақ Әсавниң тәәллуқати қандақ ахтурулди!
Униң йошурун байлиқлири қандақ тепип чиқилди!
[7] Барлиқ иттипақдашлириң сени чегарайиңғичә һайдиветиду;
Сән билән енақ өткәнләр сени алдап, үстүңдин ғәлибә қилиду;
Нениңни йегәнләр саңа қилтақ қуриду;
Сән дәрвәқә йорутулмиғандурсән!

1:1 **«Бир әлчи әлләр арисиға әвәтилди»** — «әлләр» *(яки «ят әлләр»)* — Исраилға ят болған әлләрни көрситиду. **«Орнуңлардин туруңлар, биз униңға қарши җәң қилиш үчүн турайли!»** — «униңға» болса, Едомға. Бәлким бу әлчи Едомға дүшмән әлләрниң биридин чиққан болуп, у башқа әлләрни Едомни йоқитишқа чақириду.
1:2 **«Мән сени әлләр арисида кичик қилдим; сән әлләр арисида қаттиқ кәмситилгән хәлиқ болисән!»** — Худа Едомни «сени» дәп, мошу йәрдә униңға беваситә сөз қилиду.
1:3 **«тик қияниң йериқлири ичидә турғучи, туралғуси жуқури болғучи»** — демисәкму, Едом пинһанрақ, үстигә чиқиш тәс болған тағлиқ районда турған.
1:4 Йәр. 49:16
1:5 **«Һәй, шунчә үзүп ташлинисән!»** — тирнақ ичидики сөзләр, бәлким пәйғәмбәрниң һаяҗандин Пәрвәрдигарниң сөзини үзүп қоюп дегән гепидур. **«Үзүм үзгүчиләр йениңға кәлсиму, азрақ васаңларни қалдуриду әмәсму?»** — Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә үзүм һосулини алғанда үзгүчиләр кәмбәғәлләрниң теривелиши үчүн бир аз васаңларни қалдуруш керәк еди. Бәзи шәрқий дөләтләрдә бу бир адәткә айлинип қалған.
1:5 Йәр. 49:9
1:6 **«... Әсавниң тәәллуқати қандақ ахтурулди!»** — «Әсав» Едомниң башқа бир исми. **«... Униң йошурун байлиқлири қандақ тепип чиқилди!...»** — 5-6-айәтләр «мәрсийә» *(матәм тутуш мунаҗити)* шәклидә.
1:7 **«... сени... һайдиветиду; ... үстүңдин ғәлибә қилиду; ... саңа қилтақ қуриду...»** — 5-7-айәтләрдә ейтилған бешарәтләрдики пеиллар «өткән заман» билән ипадилиниду. Лекин улар кәлгүси ишларни көрситиду *(8-айәттә ениқ көрситилиду)*. Ибраний тилида, бешарәтләрдә пеилларниң «өткән заман»да ишлитиши «бу иш җәзмән йүз бериду» дегәнни тәкитләйду. **«... Сән билән енақ өткәнләр сени алдап, үстүңдин ғәлибә қилиду; нениңни йегәнләр саңа қилтақ қуриду»** — бу айәт бәлким әрәбләрниң Едомийларни алдам халтисиға чүшүрүп, уларни өз зиминидин һайдиветиши тоғрилиқ бешарәт бериду *(вәқә бәлким миладийәдин илгәрки 6-әсирниң ахирида болған)*. Ибраний тилини чүшиниш тәс.
–Бешарәт кәлгүсидики ишларни көрсәткини билән, пеиллар «өткән заман»да ипадилиниду. Адәттә ибраний

[8] Мән шу күни, — дәйду Пәрвәрдигар,
— Едомдин данишмәнләрни,
Әсавдин әқил-парасәтни йоқатмамдимән?
[9] Шуниң билән палванлириң паракәндә болиду, и Теман,
Шуниң билән Әсавниң теғидики һәр бир адәм қирғинчилиқта қәтл қилиниду.

Едомниң бәрбат болушиниң сәвәви

[10] Укаң Яқупқа қилған зулум-зораванлиғиң түпәйлидин,
Иза-аһанәт сени қаплайду;
Сән мәңгүгә үзүп ташлинисән.
[11] Сән бир чәттә пәрвасиз қарап турған күни,
Йәни яқа жуттикиләр бурадириңниң мүлкини булап кәткән күни,
Таипиләр униң дәрвазилиридин кирип Йерусалим үстигә чәк ташлиған күни,
Сән уларниң бир әзасиға охшаш болғансән.
[12] Бирақ қериндишиңниң апәтлик күнигә пәрвасиз қарап турмаслиғиң керәк еди,
Йәһуданиң балилириниң һалакәт күнидә хушал болуп кәтмәслигиң керәк еди;
Күлпәтлик күнидә ағзиңни йоған қилмаслиғиң керәк еди;
[13] Өз хәлқимни апәт басқан күнидә, уларниң дәрвазисиға кирмәслигиң керәк еди;
Уларни апәт басқан күнидә уларниң дәрд-әләмигә ерәнсиз қарап турмаслиғиң керәк еди,
Апәт басқан күнидә қолуңни мал-мүлкигә созмаслиғиң керәк еди;
[14] Сән шәһәрдин қечип қутулғанларни үзүп ташлаш үчүн һәдә йолда турмаслиғиң керәк еди;
Күлпәт басқан күнидә униңдин қутулуп қалғанларни дүшмәнгә тапшурмаслиғиң керәк еди.

Пәрвәрдигарниң күни

[15] Чүнки Пәрвәрдигарниң күни барлиқ әлләр үстигә чүшүшкә йеқин қалғандур;
Сениң башқиларға қилғиниңдәк, саңиму шундақ қилиниду;
Саңа тегишлик жаза өз бешиңға чүшиду;
[16] Чүнки сән Өз муқәддәс теғимда ғәзивимни ичкиниңдәк,
Барлиқ әлләрму шундақ тохтавсиз ичиду;
Бәрһәқ, улар ичиду, жутиду,
Андин улар һеч мәвжут әмәстәк йоқап кетиду.

тилида бешарәт «өткән заман»да ипадиләнгән болса, униң жәзмәнлигини тәкитләйду.
1:8 **«Мән шу күни... Едомдин данишмәнләрни, Әсавдин әқил-парасәтни йоқатмамдимән?»** — «шу күни» бәлким Бабил империйәси уларға таҗавуз қилидиған күнини *(миладийәдин илгәрки 587-жили)* яки әрәбләр уларни алдап һайдиветидиған күнини, йәнә ахирқи заманда «Пәрвәрдигарниң күни»ни көрситишиму мүмкин. Едом өз данишмәнлири билән даңқи чиққан. Аюп пәйғәмбәрниң үч достидин бири болған «Теманлиқ Елифаз»му Едомлуқ еди.
1:8 Йәш. 29:14; Йәр. 49:7
1:9 **«Шуниң билән палванлириң паракәндә болиду, и Теман,...»** — «Теман» Едомниң чоң бир шәһири.
1:9 Ам. 2:14, 16
1:10 Яр. 27:41; Әз. 35:5; Ам. 1:11
1:11 Зәб. 136:7
1:15 Әз. 35:15
1:16 **«Чүнки сән Өз муқәддәс теғимда ғәзивимни ичкиниңдәк»** — ибраний тилида «чүнки сән Өз муқәддәс теғимда ичкиниңдәк...» — Чүшәнчимиз бойичә Едомийлар Худаниң қолида униң ғәзивини ичкән еди.
–Башқа бир хил чүшәнчиси, Едомийлар Йәһуда үстидин қилған ғәлибисини тәбрикләп, «Худаниң муқәддәс теғи»да шарап ичкән; вә улар *(айәтниң иккинчи қисми бойичә)* шу гунайи үчүн барлиқ әлләр билән тәң Худаниң ғәзивини ичиду. **«Барлиқ әлләрму шундақ тохтавсиз ичиду; бәрһәқ, улар ичиду, жутиду, андин улар һеч мәвжут әмәстәк йоқап кетиду»** — әлләрниң немини ичиду? Худаниң ғәзивини ичиду *(мәсилән «Зәб.» 74:8-9, «Йәш.» 49:26, «Йәр.» 25:15-16, «Зәб.» 15:4ниму көрүң)*.
1:16 Зәб. 75:8; Йәш. 49:26; Йәр. 25:15-16; Зәб. 16:4; Мат. 26:39, 42; Юһ. 18:11

Исраилниң әслигә кәлтүрүлүши

17 Бирақ Зион теғи үстидә панаһ-қутқузулуш болиду,
Тағ пак-муқәддәс болиду;
Яқуп җәмәтиниң тәәллуқатлири өзигә тәвә болиду;
18 Вә Яқуп җәмәти от, Йүсүп җәмәти ялқун,
Әсав җәмәти уларға пахал болиду;
От вә ялқун Әсав җәмәти ичидә йеқилип, уларни жутуп кетиду;
Әсав җәмәтидин һеч бирси қалмайду;
Чүнки Пәрвәрдигар шундақ сөз қилған.
19 Йәһуданиң җәнубидикиләр Әсавниң теғиға егә болиду;
Шәфәлаһ түзләңлигидикиләр Филистийләрниң зиминиға егә болиду,
Бәрһәқ, улар Әфраимниң даласи һәм Самарийәниң даласиға егә болиду;
Бинямин Гилеадқа егә болиду;
20 Сүргүн болғанлардин қелип қалған Исраиллардин тәркиб тапқан бу қошун Қанаандикиләргә тәвә болған зиминға Зарәфатқичә егә болиду;
Сәфарадта сүргүндә турған Йерусалимдикиләр болса җәнуптики шәһәрләргә егә болиду.
21 Андин Зион теғи үстигә қутқузғучилар чиқиду,
Улар Әсав теғи үстидин һөкүм сүриду;

Шуниң билән падишалиқ Пәрвәрдигарға тәвә болиду!

1:17 **«Бирақ Зион теғи үстидә панаһ-қутқузулуш болиду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Бирақ Зион теғида қутулуп қалғанлар болиду».

1:19 **«Йәһуданиң җәнубидикиләр»** — ибраний тилида «Нәгәвдикиләр». «Нәгәв» — Йәһуданиң җәнубий тәрипидики чоң чөл-баяван.

–**«Йәһуданиң җәнубидикиләр Әсавниң теғиға егә болиду; Шәфәлаһ түзләңлигидикиләр Филистийләрниң зиминиға егә болиду, ... Бинямин Гилеадқа егә болиду»** — 19-айәттики бешарәтләрниң көп қисми миладийәдин илгәрки 2-әсирдә әмәлгә ашурулиду *(«Макаббийлар» һәм «Йосефус» дегән кона тарихий китапларда хатириләнгән)*. Бирақ пикиримизчә, бу бешарәтниң толуқ әмәлгә ашурулуши ахирқи заманда болиду.

1:20 **«Сүргүн болғанлардин қелип қалған Исраиллардин тәркиб тапқан бу қошун...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Қанаанға қайтип кәлгән, сүргүн болған Исраиллар җамаити... ».

1:21 **«Улар Әсав теғи үстидин һөкүм сүриду»** — яки «улар Әсав теғи үстидин һөкүм чиқириду». **«Шуниң билән падишалиқ Пәрвәрдигарға тәвә болиду!»** — һазир «Әсав теғидикиләр»ниң һеч қайсиси Едомлуқлар әмәс *(18-айәтни көрүң)*. Бу «қутқузғучилар»ниң ким екәнлиги дейилмиди; пикиримизчә, «қутқузғучилар» кона заманларда Исраилни қутқузған пәйғәмбәрләр вә «батур һакимлар» сүпитидә болиду. Улар һазир өлүмдин тирилгән. Исраил Худаниң толуқ идарә-һөкүми астида болуп, униң әһвали пүтүнләй мукәммәл болиду.

Қошумчә сөз

«Обадия»дин алған муһим савақлар

Йәр йүзидә қанчилиған уруш, жедәл-мажиралар Едомларниңкидәк «дәвирдин-дәвиргичә» давамлишар? — һазир жедәлни өз бешидин өткүзүватқан кишиләрниң бәлким әйни чағдики жедәл билән алақиси йоқ болуши мүмкин. Һәтта бәзиләр жедәлниң сәвәвиниң немә екәнлигиниму билмәслиги мүмкин. «Немишкә соқушисиләр?» дәп сорисақ, улар пәқәт: «Биз әзәлдин тартип «униң-буниң»дин нәпрәтлинип кәлдуқ!» — дегәндин башқа жавап тапалмайду. Буни дейишниң әслидә һажити болмаслиғи керәк еди, — бирақ дейиш керәкки, Худа мәлум бир дәвиргә илгәрки дәвирләрниң гуналириниң жавапкарлиғини қоймайду (ата-бовиларниң гуналири кейинки әвлатлириға қийинчилиқ вә азап-оқубәтни йәткүзүши мүмкин, бирақ бу пүтүнләй башқа бир иш). Худа мошундақ дәп қариған екән, инсан балилириниң буниңға охшимайдиған һәр қандақ йоли яки һәрикити болса болмайду. Иккинчи дәвир биринчи дәвирдики қәбиһликни давамлаштурса яки шу қәбиһликни яхши дәп ақлимақчи болса, ундақта уларниңму бу адавәткә мәсъулийити болиду, әлвәттә; бирақ нурғун әһвалларда иккинчи дәвирниң биринчи дәвир қилған ишлар тоғрилиқ қилчә хәвири болмайду. Билмәсликниң өзи (қәстән билмәс болувалмиса) әйип әмәс. Жедәл чиқарғучи һәр икки тәрәп бир-биригә чүшиниш пурсити яритип бериши керәк. Шуниңға гәп кәтмәйдуки, Шәйтан бу дунияни миллионлиған кишиләрниң бәхитини йоқитидиған уқушмаслиқ, адавәт вә нәпрәтләр билән толдурушқа мувәппәқ болди. Әнди, чиқиш йоли барму?

Бирла йол бар — у болсиму, кәчүрүш. Әмәлийәттә болса Худа алдида һеч қандақ бир инсанниң башқа бир инсанға өч-адавәт тутуш һоқуқи йоқтур. Өзимизниң мәғрурлуқ, һәсәтхорлуқ, мәнмәнчиликтәк гуналиримиз Һәммигә Қадирни ғәзәпләндүргидәк дәрижидә еғир турса, каллимизда Егимизни рәнжитидиған қилмишлиримиз тоғрилиқ һеч ойлимай туруп, башқа бир инсанни бизни рәнжиткән дәп әйипләшкә немә һәддимиз? Һәммигә Қадир Худа алдида бизләр немә едуқ?

Шуңа Мәсиһ Әйсаниң тәңдашсиз тәлими бизгә: «**Бизгә гуна қилғанларни кәчүрүм қилғинимиздәк, бизниң гуналиримизниму кәчүрүм қилғайсән**» дәп доа қилишни үгитиду; чүнки: — «**Әгәр силәр башқиларни кәчүрүм қилмисаңалар, әрштики атаңлар силәрниму кәчүрүм қилмайду**» (Инжил, «Матта» 6-бап).

Башқиларни кәчүрүшниң икки басқучи бар; биринчи, Худа алдида кәчүрүш; иккинчи, инсан тәрипидә, өз ара мунасивәтни әслигә кәлтүрүш. Биринчиси болмиса болмайду; униңсиз һәр бир киши дозаққа кириду; иккинчиси интайин гөзәл иш, бирақ униңға йетиш тәскә тохтиши мүмкин. «Худа алдида башқиларни кәчүрүш» дегәнлик, мәндә башқа һәр қандақ кишиниң дозаққа киришини халайдиған ой болмаслиғи керәк дегәнликтур; башқичә ейтқанда, бизгә гуна қилған (яки «бизгә гуна қилди» дәп ойлиған) кишигә һеч болмиғанда: «И Худа, униңға товва қилидиған қәлб бәргәйсән, уни гунаниң илкидин азат қилғайсән вә шуниң билән тәң униң гунайиму кәчүрүм қилинсун» дегәндәк доаларни қилиш дегәнликтур. Кәчүрүш дегән һәргиз «Һечвәқәси йоқ, бу һеч қанчә гуна әмәс» дегәнлик әмәс. Бирәр яманлиқ болғандин кейин, яраштурушниң мүмкин болуши үчүн авал бу яманлиқни тонуп йетиш, кәчүрүм сораш керәк, әлвәттә;

пәқәт шундақ болғандила мунасивәтни әслигә кәлтүргили болиду. Мана бу кәчүрүшниң иккинчи басқучи. Бу басқучқичә биз гуна қилғучиға дост қатарида муамилә қилалишимиз натайин; бирақ биз уни дүшмән қатарида көрмәслигимиз зөрүр.

Едом ундақ жүксәкликкә йетәлмигән еди. Дәвирдин-дәвиргә болған мәғрурлуқ униңда күчлүк дәрижигә йәткән еди. Мәғрурлуқ дайим өз-өзини алдайдиған бир иш; жуқурида ейтқинимиздәк, улар мөтивәр әждади Әсавниң Яқупни кәчүрүм қилғанлиғидин ибарәт пакитни тонушни рәт қилип кәлгән.

Улар йәнә өзиниң (һазирқи Иорданийәдики) тағлиқ районға жайлашқан «бүркүт угиси»дәк болған мустәһкәм орнидин тәкәббурлишип кәткән. «Һеч ким қол селишқа петиналмайду» дегәндәк ойларда болуп, улар әтрапидики барлиқ әлләрниң һәр бир ажиз пәйтлиридин пайдилинип, һуҗум қилип булаң-талаң, басқунчилиқ қилип жүргән. Худаниң мошундақ ишларға қандақ қарайдиғанлиғини Сулайман падиша бизгә уқтуриду:

«**Мискинни бозәк қилиш — Пәрвәрдигарға беһөрмәтлик;**
һаҗәтмәнләргә шапаәт қилиш уни һөрмәтлигәнликтур» («Пәнд.» 14:31).

Едомийлар мошу ишлар түпәйлидин Амос вә Йоел тәрипидинму әйипләнгән. Улар Худа алдида үч нуқтида гуналиқ дәп қаралған: (1) дәвирдин-дәвиргә өч-адавәт сақлаш, һәтта әслидә толиму орунсиз болған нәпрәт-адавәтни сақлаш; (2) мәғрурлуқ; (3) ажизларни бозәк қилиш.

Жуқириқилардин башқа, Худа һәзрити Ибраһим үчүн түзгән әһдә бойичә, Ибраһимниң әвлатлириға ләнәт оқуғанларниң һәммисигә ләнәт оқулатти («Яр.» 12:1-3). Едомийлар Өзигә талливалған Йәһудий хәлқигә һуҗум қилип, улардин нәпрәтләнгәнлиги түпәйлидин ахирида өз вәтән-зиминидин айрилған. Миладийәдин илгәрки 6-4-әсирдә улар Әрәбләр тәрипидин «бүркүт угиси»дин һайдиветилип, «Өлүк Деңиз»ниң йенидики қағҗирақ районда олтарақлишишқа мәҗбур қилинған. Бүгүнки күндә Едом дегән мәмликәт йәр йүзидики әлләр арисида аллиқачан унтулуп кәтти (бәлким һазирқи иорданийәдики Әрәбләр вә Пәләстинликләргә ассимилятсийә қилинип, буларниң бир қисми болуп кәткән болуши мүмкин); кәлгүсидә, һәтта уларниң әслидики зимини келәр дәвирләргә агаһ вә әсләтмә сүпитидә қорқунучлуқ, адәмзатсиз от-гүнгүрт басидиған бир жайға айландурулиду. Лекин биз болсақ Обадияниң кичик китапчиси арқилиқ һазир агаһландурушни қобул қилалайдиған һәм ибрәт алалайдиған болуп, бизни дозақ тәрәпкә елип баридиған гуналардин — мәйли адавәт болсун, мәғрурлуқ болсун, һәсәтхорлуқ яки ажизларни бозәк қилиш болсун —булардин товва қилип һаят йолини издәләйдиған болимиз.

Тәврат 32-қисим

«Юнус»

(Юнус пәйғәмбәрниң китави)

Кириш сөз

Тәвраттики «Юнус пәйғәмбәр» дегән китап қисқа болғини билән, бу китап Худаниң инсанларға болған сәмимий муамилилири вә меһри-муһәббити җәһәттә чоңқур мәзмун вә саватларға толған шәрәплик китаптур. Биз кейинчә китаптики бир нәччә чоңқур әһмийәтлик ишлар үстидә қисқичә тохтилип өтимиз. Худаниң Муқәддәс Роһиниң оқурмәнләргә яр болуп, китапниң сирлирини ачсикән дәп дуа қилимиз.

Юнус пәйғәмбәрниң «қачқун пәйғәмбәр» дегән нами бар. Бәзи кишиләр Юнус пәйғәмбәр жүрәксизлигидин, йәни зораванлиққа чоқунидиған әшәддий Асурийәликләрдин қорқуп, Худаниң сөзлирини уларға йәткүзүштин баш тартип қачқан дәп ойлайду, вә шундақ ойлап уни пәқәт чүшәнмәйду. Биз китапни оқуғинимизда ундақ қарашниң пүтүнләй хата екәнлиги испатлиниду; һәмдә әксичә, Юнусниң адәм һәм пәйғәмбәр сүпитидики улуқ бир зат екәнлиги очуқ көрүниду, дәп ишинмиз.

китапниң зади қайси вақитта йезилғанлиғи намәлум. Бирақ Юнус пәйғәмбәр Исраилниң шималий падишалиғидики Йәрәбоам (II) падиша болған мәзгилдә (миладийәдин илгәрки 793-753-жилларда) пәйғәмбәрлик қилған, дәп қараймиз. Униң бир бешарити Тәвраттики «Падишалар (2)» 14-бапта хатирилиниду. Тәвраттики ушбу қисимда болса униң Худа тәрипидин Асурийә империйәсиниң пайтәхти Нинәвә шәһиригә әвәтилгәнлиги хатириләнгән.

«Юнус» дегән китапни тәһлил қилиштин авал, «Асурийләр» тоғрисида қисқичә тохтилишимизға тоғра келиду. Археологларниң тапқанлиридин, қезип чиқарған қедимки таш пүтүкләрдин вә яднамилардин билимизки, Асурийәликләр интайин хурапий бир милләт еди; улар бир нәччә хил бутларға чоқунған; уларниң әқидилирини хуласилап ейтқанда, уларни зораванлиққа, рәһимсизликкә вә һоқуққила чоқунған дегили болиду. Улар дүшмәнлиримизни қанчә әшәддийлик билән битчит қилсақ, уларни әсиргә елип қанчә вәһший қийин-қистаққа алсақ, кәлгүсидә уруш қилиш күчимиз шунчә күчлүк болиду, дәп ишәнгән. Төвәндики бир нәччә сөз Юнус пәйғәмбәрдин 50 жил илгири яшиған Асурийәниң «Ашур-Банипал» исимлиқ бир падишасиниң жилнамисидин елинған: —

«Мән Тела дегән шәһәргә йеқинлаштим... Бу шәһәр интайин пухта болуп, үч сепил билән қоршалған. Шәһәрдикиләр бу сепиллириға ишинип, мән билән сүлһ түзүп, путлиримни қучағлашни рәт қилди. Мән қаттиқ уруш вә қирғинчилиқ билән шәһәргә һуҗум қилип уни ишғал қилдим. Уларниң әскәрлиридин үч миңини қиличлаттим; олҗиларни, җүмлидин уларниң өй җабдуқлирини вә кала-қойлирини елип кәттим....

Уларниң арисидин алған әсирләрдин бәзилирини мән отқа ташливәттим... бәзилириниң бурнини, қулақлирини, бармақлирини кесивәттим... нурғунлириниң көзлирини оювәттим. Мән тирик қалғанлардин бир түврүк, өлүкләрниң башлиридин йәнә бир түврүк ясидим; уларниң башлиридин нурғунлирини шәһәрдики яғачларға қеқип бекиттим; яш қиз-жигитләрни от билән қийин-қистақ қилип өлтүрүвәттим; ахирда шәһәрни вәйран қилип әтраплирини астин-үстүн қиливәттим...».

Мана бу Юнус әвәтилмәкчи болған шәһәрдики кишиләрниң әһвали. Әнди Юнус немишкә қачқанлиғини оқурмәнләр өзи китапни оқуғинида ойлинип көрсун. Бу мәсилә үстидә һәм «Юнус»ниң башқа муһим нуқтилири һәм сориған соаллири тоғрисида китапниң қошумчисидә азрақ музакирилишимиз. Әнди «Юнус пәйғәмбәр» дегән китапниң өзигә келәйли!

Мәзмун: —

1-бап: Юнус Нинәвәгә әвәтилиду, бирақ қечип кетиду.
2-бап: Юнусни чоң белиқ жутувалиду. Юнусниң дуаси
3-бап: Юнус Нинәвәгә бариду. У Худаниң сөзлирини уларға йәткүзиду. Халайиқ товва қилиду.
4-бап: Юнус наразилиқ билдүриду. Худа униңға бәргән жавап-савақ.

••••••••

Юнус

Юнус пәйғәмбәрниң Пәрвәрдигар бәргән вәзипидин қечиши

1 [1] Пәрвәрдигарниң сөзи Амиттайниң оғли Юнусқа йетип келип мундақ дегәндә: —
[2] «Орнуңдин тур, дәрһал Нинәвә дегән әшу бүйүк шәһәргә берип, авазиңни көтирип у
йәрдикиләрни агаһландурғин; чүнки уларниң рәзилликлири Мениң көзүмгә қадилип
туриду».
[3] Бирақ Юнус орнидин туруп Пәрвәрдигарниң йүзидин өзини қачуруш үчүн Таршиш
дегән журтқа кәтмәкчи болди. Шуңа у Йоппа шәһиригә берип, Таршишқа баридиған кемә
тепип, кирасини төләп униңға чүшти вә кемичиләр билән бирликтә Таршишқа берип,
Пәрвәрдигарниң йүзидин өзини қачурмақчи болди.
[4] Пәрвәрдигар болса зор бир боранни деңизға ташлиди; шуңа деңизда дәһшәтлик қара
боран чиқип, кемә парчилинип кәткили тас қалди. [5] Кемичиләр болса бәк қорқуп кетип,
һәр қайсиси өз илаһлириға хитап қилип дуа қилишти; улар кемини йениклисун дәп
униңдики жүк-тақларни деңизға ташливәтти. Бирақ Юнус болса, кеминиң асти қәвити-
гә чүшүвелип, шу йәрдә өлүктәк ухлаватқан еди.
[6] Кемә башлиғи униң йениға келип униңға: «Әй, ухлаватқан киши, бу қандақ қилиғиниң?
Орнуңдин тур, илаһиңни сеғинип нида қил! Ким билиду, илаһиңниң нәзири чүшүп
бизни һалакәттин қутқузуп қаламду техи?» — деди. [7] Улар бир-биригә: — Келиңлар, бу
күлпәтниң кимниң вәҗидин бешимизға чүшкәнлигини бекитиш үчүн чәк ташлайли, —
дейишти. Шундақ қилип улар чәк ташлашти; ахирда чәктә Юнус чиқип қалди.
[8] Улар униңдин: — Қени, ейт, бешимизға чүшкән бу күлпәт кимниң сәвәвидин болувати-
ду? Сениң тирикчилигиң немә? Нәдин кәлдиң? Қайси әл, қайси милләттин сән? — дәп
сориди.
[9] У уларға: — Мән болсам ибраний миллитидин, әршләрдики Худадин, йәни деңизни,
йәр-зиминни яратқан Пәрвәрдигардин қорққучимән, деди.
[10] Бу сөз уларни интайин қорқутувәтти. Улар: «Сән зади немә иш қилған?» — дәп сориди
(чүнки улар униң Пәрвәрдигарниң йүзидин қачқанлиғини билгән еди, чүнки улар буни
униң өз ағзидин аңлиған еди).
[11] Улар униңдин: — Әнди биз сени қандақ қилсақ деңиз биз үчүн тиничлиниду? — дәп
сориди; чүнки деңиз долқуни барғансери әвҗ елип кетивататти.
[12] У уларға: — Мени көтирип деңизға ташливетиңлар, шу чағда деңиз силәр үчүн ти-
ничлиниду; чүнки билимәнки, бу зор боран мениң сәвәвимдин силәргә чүшти, — деди.
[13] Бирақ бу адәмләр күчәп палақ уруп қирғаққа йетишкә тиришти; амма йетәлмиди,
чүнки деңиз қеришқандәк техиму долқунлап кетивататти. [14] Улар Пәрвәрдигарға ил-
тиҗа қилип пәряд көтирип: — Аһ Пәрвәрдигар, Сәндин өтүнимиз, бу адәмниң җенини
алғанлиғимизни биздин көрмигәйсән! Бигуна бир адәмниң қенини төкүшниң гунай-
ини үстимизгә қоймиғайсән! Чүнки Сән Пәрвәрдигар Өзүңниң халиқиниңни қилдиң!

1:2 Яр. 10:11,12; Юн. 3:3

1:3 **«Таршиш»** - қедимки заманларда «Таршиш» дәйдиған үч журт бар еди. Биринчиси, шималий Африқида *(һазирқи Маракәш әтрапида)*; иккинчиси Испанийә, үчинчиси Әнглийә болуши мүмкин еди. Мошу йәрдә қайси Таршиш екәнлигини биз билмәймиз. Бирақ уларниң һәммиси Пәләстиндин интайин жирақ, Нинәвәгә баридиған йолниң әкси йөнилишидә болуп бир нәччә миң километр жирақлиқта еди. **«Йоппа»** - «Йоппа»ниң һазирқи исми «Хайфа» яки «Жаффа», Исраилийәниң әң муһим портидур.

1:9 **«Ибраний миллитидин»** — йәни йәһудий миллитидин.

— дәп нида қилди.
15 Шуниң билән улар Юнусни көтирип елип деңизға ташливәтти; деңиз долқунли-
ништин шуан тохтиди. 16 Шуниң билән бу адәмләр Пәрвәрдигардин қаттиқ қорқти; улар
Пәрвәрдигарға атап қурбанлиқ қилип қәсәм ичишти.
2 1 Бирақ Пәрвәрдигар Юнусни жутувелишқа йоған бир белиқни әвәткән еди. Юнус
болса бу белиқниң қарнида үч кечә-күндүз турди.

Чоң белиқниң қарнида туруп дуа қилиш

2 Юнус белиқниң қарнида туруп Пәрвәрдигарға мундақ дуа қилди: —
3 «Мән дәрд-әлимимдин Пәрвәрдигарға пәряд көтәрдум,
У маңа ижабәт қилди.
Мән тәһтисараниң тәктидин пәряд қилдим,
Сән авазимға қулақ салдиң.
4 Чүнки Сән мени деңиз тәктигә, деңиз қарниға ташливәттиң,
Кәлкүн еқинлири мени арисиға еливалди,
Сениң барлиқ долқунлириң һәм өркәшлириң үстүмдин өтүп кәтти;
5 Вә мән: «Мән нәзириңдин ташливетилгәнмән;
Бирақ мән йәнила муқәддәс ибадәтханаңға қарап үмүт билән тәлмүримән» — дедим.
6 Сулар мени жутуп кәткидәк дәрижидә оривалди,
Деңиз тәкти мени қапсивалди;
Деңиз чөплири бешимға чирмишивалди.
7 Мән тағларниң тәглиригичә чүшүп кәттим;
Йәр-зимин тегидики тақақлар мени әбәдил-әбәткичә қамап қойди;
Һалбуки, Сән женимни һаң ичидин чиқардиң, и Пәрвәрдигар Худайим.
8 Женим ичимдә һалидин кәткәндә Пәрвәрдигарни есимгә кәлтүрдум,
Дуайим Саңа йетип,
Муқәддәс ибадәтханаңға кирип кәлди.
9 Бемәна әрзимәс бутларға чоқунғанлар өзигә несип болған меһриванлиқтин мәһрум
болиду.
10 Бирақ мән болсам тәшәккүр садайим билән Саңа қурбанлиқ қилимән;
Мән ичкән қәсәмлиримни Сениң алдиңда ада қилимән.
Нижат-қутқузуш Пәрвәрдигардиндур!»
11 Пәрвәрдигар белиққа буйруди, белиқ Юнусни қуруқлуққа қәй қилди.

2:1 **«Йоған бир белиқ»** - «юнус белиғи» бәлким бу иштин қоюлған намдур. Бирақ «юнус белиғи» *(инсанларға амрақ болғини билән)* адәмни жутқидәк чоңлуқта йоқ.
2:1 Мат. 12:40; 16:4; Луқа 11:30
2:3 **«Тәһтисара»** — *(ибраний тилида «шеол»)* «йәр астидики сарай» *(йәни, «тәкт сарайи»)*, өлгәнләрниң роһлири баридиған, қиямәт күнини күтидиған жайни көрситиду. Юнус өзини өлүп, тәһтисараға чүшкәндәк һес қилиду. Йәнә бир мүмкинчилиги барки, у белиқ қарнида һәқиқәтән өлгән, андин Худа уни *(белиқниң ағзидин чиққанда)* тирилдүргән.
2:3 Зәб. 119:1
2:4 Зәб. 41:8
2:5 **«Бирақ мән ... тәлмүримән»** — башка бир хил тәржимиси: «Мән қандақму муқәддәс ибадәтханаңға үмүт билән тәлмүрәп қараймән?».
2:9 Зәб. 31:6
2:10 Зәб. 3:9; 49:14,23; 115:8; Һош. 14:3; Ибр. 13:15

Нинәвә шәһиргә берип Худаниң хәвирини йәткүзүш

3 [1] Пәрвәрдигарниң сөзи иккинчи қетим Юнусқа йетип мундақ дегәндә: —
[2] «Орнуңдин тур, Нинәвә дегән әшу бүйүк шәһәргә берип, Мән саңа тапшурған хәвәр-
ни уларға җакала».
[3] Юнус орнидин туруп Пәрвәрдигарниң сөзи бойичә Нинәвә шәһиригә барди. Нинәвә
болса наһайити бүйүк бир шәһәр болуп, шәһәрниң өзила үч күнлүк йол еди.
[4] Юнус шәһәр ичигә кирип бир күн маңди, у: —
Қириқ күндин кейин, Нинәвә шәһири вәйран қилиниду! — дәп җакалиди.
[5] Нинәвәдикиләр Худаниң сөзигә ишәнди. Улар роза тутулсун дәп елан қилип, мөтивәр-
ләрдин тартип әң кичигигичә уларниң һәммиси бөз кийим кийди. [6] Бу сөз падишаға
йәткәндә, уму тәхтидин туруп, тонини ташлап бөз кийим кийип күллүккә кирип олтар-
ди. [7] У йәнә әмри арқилиқ пүткүл Нинәвә шәһиригә мунуларни җакалиди: — «Падиша
һәм ақсүнәкләрниң ярлиғи бойичә, Нинәвә шәһиридики һеч қандақ адәм, ат-улақ, кала,
қой падилири һеч нәрсигә еғиз тәгмисун; һеч нәрсини йемисун, суму ичмисун. [8] Һәр
бир адәм вә һайван бөз кийсун, һәр бири Худаға қаттиқ пәряд көтәрсун; һәр бири яман
йолдин янсун, һәр бири қолини зораванлиқтин үзсун; [9] ким билиду, буниң билән Худа
қаттиқ ғәзивидин йенип бизни һалак қилмасмекин?».
[10] Шуниң билән Худа уларниң әмәллирини, йәни яман йоллардин янғанлиғини көрүп,
уларға қаратқан балайиқазани чүшүрүштин йенип, шу балияқазани чүшүрмиди.

Пәрвәрдигар Юнус пәйғәмбәргә бәргән тәрбийә-савақ

4 [1] Амма бу иш Юнусни интайин нарази қилип, уни қаттиқ ғәзәпләндүрди.
[2] У Пәрвәрдигарға: — «Аһ, Пәрвәрдигар, өз жутумдики чағда Сениң шундақ
қилидиғанлиғиңни демигәнмидим? Шуңа мән әслидә Таршишқа қачмақчи болғанмән;
чүнки мән билимәнки, Сән меһир-шәпқәтлик, рәһимдил, асан ғәзәпләнмәйдиған,
чоңқур меһриванлиққа толған, кишиләрниң бешиға күлпәт чүшүрүштин янғучи
Худадурсән. [3] Әнди Пәрвәрдигар, җенимни мәндин елип кәт, өлүм мән үчүн яшаштин
әвзәл» — деди.
[4] Пәрвәрдигар униңдин: — Бундақ аччиқланғиниң тоғриму? — дәп сориди.

[5] Андин кейин Юнус шәһәрдин чиқип, шәһәрниң шәрқий тәрипигә берип олтарди. У шу
йәрдә өзигә бир чәллә ясап, шәһәрдә зади немә ишлар боларкин дәп униң сайисидә ол-
тарди.
[6] Пәрвәрдигар Худа Юнусни өз паракәндичилигидин қутқузуш үчүн, униң бешиға сайә
чүшсун дәп униңға бир кичик дәрәқни өстүрүп тәйярлиди. Юнус кичик дәрәқтин интай-
ин хурсән болди. [7] Бирақ иккинчи күни таң атқанда Худа бир қурутни тәйярлап әвәтти.
Қурут бу кичик дәрәқни пилигигә зәрбә қилип уни қурутуввәтти. [8] Күн қизарғанда, Худа
интайин иссиқ бир шәриқ шамилини тәйярлиди; күн тәптини Юнусниң бешиға чүшүр-

---

3:3 **«Үч күнлүк йол»** — бәлким шәһәр вә униң әтрапидики җайлардин өтүш үчүн үч күн меңиш керәклигини көрситиду. Қедимки Нинәвә шәһириниң аһалиси икки миллион әтрапида еди. Бәзи алимлар «үч күнлүк йол» дегәнни шәһәрни айлинишқа үч күн кетиду дәп қарайду.

3:5 **«бөз кийим кийиш»** — қедимки заманларда адәмниң қаттиқ товва қилишини билдүрәтти.

3:5 Мат. 12:41; Луқа 11:32

3:6 **«күллүк»** — қедимки заманларда товва қилиш яки қаттиқ қайғуни билдүрүш үчүн адәмләр күл догисида олтиратти. Қедимки шәһәрләрниң сиртида адәттә чоң бир «күл догиси» болатти, Нинәвә шәһиридә мундақ күллүкләр көп болуши мумкин еди.

3:9 Йо. 2:14

4:2 Мис. 34:6; Зәб. 85:5; Йо. 2:13

ди, уни һалидин кәткүзди. У өзигә өлүм тиләп: — Өлүм мән үчүн яшаштин әвзәл, — деди.
9 Бирақ Худа униңдин: — Сениң әшу кичик дәрәқ сәвәвидин шундақ аччиқлинишиң
тоғриму? — дәп сориди.
У җавап берип: — Һәә, һәтта өлгидәк аччиғим кәлгини тоғридур, — деди.
10 Пәрвәрдигар униңға мундақ деди: — «Сән һеч әҗриңни сиңдүрмигән һәм өзүң өстүр-
мигән бу кичик дәрәққә ичиңни ағриттиң; бирақ у бир кечидила өзи өсүп, бир кечидила
қуруп кәтти; 11 Әнди Мениң оң қоли билән сол қолини пәриқ етәлмәйдиған йүз жигирмә
миң адәм олтирақлашқан, шундақла нурғун мал-варанлириму болған Нинәвәдәк бун-
дақ бүйүк шәһәрдикиләргә ичимни ағритип рәһим қилишимға тоғра кәлмәмду?».

4:9 «Һәтта өлгидәк аччиғим кәлгини тоғридур» — башқа бир хил чүшәнчиси: «Бу дунидин кәткучә аччиқлишим тоғридур». Һеч болмиғанда бу ибарә Юнусниң аччиғиниң әң жуқури пәллигә йәткәнлиги, униң аччиғиниң буниңдинму артуқ болмайдиғанлиғини көрситиду.

4:11 «Оң қоли билән сол қолини пәриқ етәлмәйдиған йүз жигирмә миң адәм» - кичик балиларни көрсәтсә керәк.

Қошумчә сөз

Юнусниң Асурийәликләргә вәз ейтиш вәзиписидин қечип кетишини чүшиниш үчүн, йәнила уларниң қандақ кишиләр екәнлиги һәм уларниң Юнусниң өз жутдашлири болған Исраиллар билән қандақ мунасивити бар екәнлиги тоғрилиқ азрақ сөзлигинимиз түзүк.

Биз кириш сөздә Асурийәликләрниң падишаси «Ашурбанипал»ниң зораванлиқ һәрикәтлирини азрақ тонуштурдуқ. Падишаниң рәһимсизлиги кейинки падишалар үчүн муқим «истела қилиш өлгиси» болуп қалған. Юнусниң дәвригә кәлгәндә, Асурийә империйәсини дунiядики әң чоң «Күч егиси» вә йәнә келип, «Худасизлиқниң дәл өзи» дәп һесаплиғили болатти. Исраиллар алибурун уларға еғир селиқларни тапшурғучи болуп қалған еди. Юнус йәнә униңдин 600 жил илгири Балаам исимлиқ бир пәйғәмбәрниң Асурийәниң қорқунучлуқ бир әл болуши тоғрилиқ бир бешарәтни қилғининиму биләтти. Амос пәйғәмбәрму Асурийәниң таҗавуз қилидиғанлиғини алдин-ала ейтқан еди («Амос» 3:11-15, 6:1, 6:14-15ни көрүң; Амос пәйғәмбәр қәстән беваситә Асурийәниң исмини көрсәтмәйду). Юнусниң дәвридә, Асурийәликләр Юнус вә униң жутдашлирини езишкә, уларға таҗавузлуқ қилишқа башлиған. Шуңа Юнуста һәм жутдашлирида, кәлгүсидә өзлиригә бәлким дүшмән болидиған бу империйәгә вә милләткә өчмәнлик һәм улардин бирхил қорқунуч шәкиллинишкә башлиған. Шуниң үчүн Юнусниң Худаниң өзигә чүшәргән бу империйәдикиләргә вәз ейтиш тоғрисидики буйруғиға болған һәйранлиғини тәсәввур қилиш тәс!

Гәрчә Юнус уларға йәткүзидиған «Қириқ күндин кейин, Нинәвә вәйран болиду!» дегән хәвәрдә һеч қандақ үмүт көрүнмигән болсиму, у Худаниң характерини убдан биләтти. Демәк, Худа инсанға уларниң гуналири яки қилмиш-әтмишлири тоғрилиқ сөз қилғанда, буниң билән тәң уларға қутулуш йолини көрсәтмәй қоймайду. Бу нуқта 4-бап, 1-2-айәттә бизгә ениқ көрүниду: —

«**Әнди бу иштин Юнус интайин нарази болуп, ғәзәпләнди. Аһ, Пәрвәрдигар, өз жутумдики чағда сениң шундақ қилидиғанлиғиңни демигәнмидим? Шуңа мән әслидә Таршишқа қачмақчи болғанмән; чүнки мән билимәнки, Сән меһир-шәпқәтлик, рәһимдил, асан ғәзәпләнмәйдиған, чоңқур меһриванлиққа толған, кишиләрниң бешиға күлпәт чүширiштин янғучи Худадурсән**».

Юнусниң бу сөзи, шүбһисизки, бу пүтүн китапни чүшинишкә ачқуч болиду. Юнус Худаниң кәчүрүм қилидиған, меһир-муһәббәтлик Худа екәнлигини билгән; бирақ у Худаниң Асурийәликләрни кәчүрүм қилиши, уларға меһир-муһәббәтлик болушини халимайтти. Әксичә, у бу өз вәтинигә тәһдид болған, униң үстигә «жиркиничлик бутпәрәс», залим бу қовмни Худаниң һалак қиливетишини халайтти.

Шуниң билән Юнус Худаниң әмрини аңлап, униң сөзигә кирмәй Асурийәгә әмәс, бәлки «**Пәрвәрдигарниң йүзидин қечиш үчүн Таршиш дегән жирақ жутқа бармақчи еди**». Буни оқуғинимизда һәйран қалмаймиз. Униң қечиш сәвәви Асурийәликләрниң униң хәвирини қобул қилмай, мазақ қилип, униңға зиянкәшлик қилишидин қорққанлиғи үчүн әмәс, бәлки дәл униң әксичә, уларниң бу хәвәрни қобул қилип, товва

қилип келишидин қорққан. Улар товва қилидиған болса, ундақта Худа уларни чоқум кәчүрүм қилатти, әлвәттә. У бундақ болушни халимайтти.

Биз Асурийәдикиләр тоғрисида жуқурида азрақ хәвәрдар болдуқ. Шуниң үчүн биз Юнусниң «қачқанлиқ»иға әмәс, бәлки униң ишәш-етиқадиға һәйран қелишимиз керәк. Бутпәрәсликкә һәм зораванлиққа берилгән, «яқа жуттикиләрни өлтүрсәк, бизгә сеһрий күч пәйда болиду» дәп қариған икки миллион аһалиси болған пүтүн бир шәһәрниң ялғуз бир адәмниң бәргән хәвирини аңлапла һәр җәһәттин турмуш истилини толуқ өзгәртишини ким тәсәввур қилалайду? Йәнә келип, мошу шум хәвәрни йәткүзгүчи адәм улар пәс көридиған ят милләттин турса? Билишимизчә (гәрчә улар униң чоң белиқниң қарнида «тирилиш»идин бир аз хәвәр тепип униңдин бәк қорқуш мүмкинчилиги болсиму), Юнус уларниң алдида һеч қандақ мөҗизә ятратқан әмәс. Бирақ улар униң хәвирини Худадин кәлгән дәп ишәнди. Юнусму һәм дәл бу нәтиҗини биләтти, лекин халимайтти!

Шуниң үчүн биз дунияда яшаватқан кишиләр арисида Худаниң күч-қудритини Юнус тонуғандәк һәқиқәтән тонуйдиғанлар наһайити аздур, дәп қараймиз. Юнус мошундақ ишәши чоңқур аз сандики кишиләрдин болмиған болса, униң бундақ ойлиғинини қандақму чүшәндүрәләймиз? Адәмләрни худасизлиқтин қайтишқа қайил қилмақчи болған һәр бир киши бу вәзипиниң тәслигини убдан билиду!

Юнусниң Худаниң күч-қудритини тонуп йетиши деңизда чиққан әшу боранда бизгә аян болиду. Бу боранниң арқисида ким барлиғидин, өзиниң боранға сәвәпчи екәнлигидин һәм кемичиләр уни кемидин ташливәтсә, боранниң тохтайдиғанлиғидин униң һеч қандақ гумани йоқ еди. Кемидикиләр болса Йәһудийлар әмәс, һәқиқий Худаға ишәнгәнләрму әмәс еди (бирақ кейин ишәнгүчиләр болди); бирақ улар авал Юнусниң өзини деңизға ташливетиш тоғрисидики тәливини рәт қилди, андин уни қутқузайли дәп өз җанлирини тәвәккүл қилди. Бәлким Худа Юнус өзи «худасиз капирлар» дәп қариған мошу адәмләр арқилиқ, уни кәмтәрликкә кәлтүрмәкчи болуп униңға һәқиқий әхлақниң қандақ екәнлигини үгитиватқан еди. Юнус уларниң миллитидин болмисиму, уларниң етиқадида болмисиму, бирақ улар уни «биздәк бир инсан» дәп қарап, униңға меһир-муһәббәтлик муамилә қилди. Улар Юнусниң орнида болған болса, у уларға шундақ муамилә қилған болаттиму? Етиқатсиз адәмләрниң қилғанлири етиқатлиқ кишиләрниңкидин яхши болса етиқатчиларға шунчә зор савақ болиду! Әгәр етиқатчиларниң ипадиси шундақ болса, ундақта уларниң «етиқат»иниң немә қиммити болсун?

Мошу ишларда инсан балилириға нисбәтән Худаниң күч-қудритини тонуп йетиш интайин муһим бир сават болсиму, Худаниң Юнусқа (шундақла бизләргә) буниңдинму улуқ мәхсити бар еди — йәни Өзиниң характерини вә муддиалирини тонуп йәткүзүштин ибарәт еди; андин ахирда у Юнусниң (шундақла бизләрниң) шу мәхсәт-муддиалирида, арзулирида һәм муһәббитидә Өзи билән бир болушини халайтти. Адәмләр ашундақ тәрәпләрдә Худа билән биллә болсила, андин һәқиқәт билән пәйғәмбәр атилатти. Бундақ адәмләр сөзидила әмәс, пүтүн вуҗудида, паалийәтлиридә, һаятлирида Худаға вакалитән сөзләйду.

Юнусниң белиқниң қарнида қилған дуаси иккинчи бапта хатириләнгән. Мундақ ишни баштин өткүзүшниң қандақ болидиғанлиғини тәсәввур қилалмаймиз. Бирақ Юнусниң дуасида Худаниң уни һәтта шунчә қорқунучлуқ бир йәрдинму қутқузидиғанлиғиға болған ишәш-етиқади һәм үмүти әҗайип ениқ көрүлиду. Униң ишәшкә толған дуасидин бу қутқузулуш алибурун йүз бәргәндәк билиниду. Бирақ униң дуасидин йәнә бир ишни байқиғили болидуки, униң дуа сөзлири бундақ қорқунучлуқ тәҗирибиниң вәһимилиридин ешип техиму қорқунучлуқ ишларни тәсвирләшкә өтиду; бу дуасиниң өзини бирхил бешарәт дәп ишинимиз. Биз төвәндә бу бешарәт тоғрилиқ тохтилимиз.

Юнус Нинәвәгә бәргән бешарәт интайин аддий: — «**Қириқ күндин кейин, Нинәвә шәһири вәйран қилиниду!**» (3-бап). Бу хәвәрдә кәчүрүм қилиништин һеч қандақ үмүт көрүнмәйду. Бирақ Нинәвәликләр Худаниң уларға товва қилиш пурситини бәргәнлигини чүшәнгән еди; товва қилиши билән улар дәрвәқә Худаниң кәчүрүмигә еришкән. Буниңдин Худаниң рәһим-шәпқәтлири көп екәнлигини көримиз. Инҗилда дейилгәндәк: «**Рәб Өз вәдисини орундашни (бәзиләрниң «кечиктүрди» дәп ойлиғинидәк) кечиктүргини йоқ, бәлки һеч кимниң һалак болушини халимай, һәммә инсанниң товва қилишиға киришини арзулап, силәргә кәңчилик қилип вақитни созмақта**» («2Пет.» 3:9).

Биз йәнә, бәзи бешарәтләрниң «шәртлик» екәнлигини көримиз — адәмләр товва қилса, бешарәт қилинған «тәрбийилик җаза» чүшмәйду. Охшашла, Худаниң мөмин бәндилири итаәтсизлик қилса, бешарәт қилинған бирәр бәрикәткә еришәлмәслигиму мүмкин («Йәр.» 18:1-10). Нинәвә қириқ күндин кейин вәйран болмиди. Бирақ тарих шуни бизгә испатлидики, улар Худаниң агаһини унтуған. Бәлким бир дәвирдин кейин (йәни шу чағдики «Адад-Нирари» исимлиқ падишаниң өлүми билән) улар йәнила әслидики зораванлиқ йолиға қайтти. Юнус уларға йәткүзгән агаһ-гувайи Наһум пәйғәмбәр (миладийәдин илгәрки 660-630-жиллар) тәрипидин тәкрарланған. Бирақ бу қетим Асурийә қулақ салмиди. Нинәвә шәһири пүтүн империйәси билән миладийәдин илгәрки 612-жили Бабил империйәси тәрипидин пүтүнләй вәйран қилинған.

Әнди Юнус тоғрисидики темиға қайтайли. У Худаниң хәвирини йәткүзди, бирақ униң арзуси Худаниң қәлби һәм муддиаси билән бир болған әмәс. У Худаниң бу «бир талай капирлар»ни кәчүрүм қилишини халимайтти; у Худаға аччиқлап, Униң һөкүмигә наразилиқ билдүрүп, һәтта өлсәм дәп дуа қилған. Худаниң дуаларни, һәтта пәйғәмбәрниң дуасини иҗабәт қилишиниң дайимлиқ болмаслиғи яхши иштур. Худаниң Нинәвәликләргила әмәс, бәлки Юнусқиму Өзиниң муһәббәтлик муддиаси бар еди. Юнус һәтта Худаниң йоллирини әйипләйдиған дәриҗидә җаһил болғини билән, Худа униңдин ваз кәчмигән. Худа униңға Өзиниң қәлби һәм характерини билдүридиған карамәт бир йолни таллиған. Юнус үмүт қилғинини, йәни шәһәрниң вәйран болушини күтүп олтарғинида, у өзи үчүн бир чәллә ясиди. Чәллә анчә көңүлдикидәк болмиған болса керәк, чүнки өзигә сайә беридиған кичик бир дәрәк бир кечидила өсүп чиққанда, у бөләкчила хурсән болди. Юнус әслидә дехан болуши мүмкин, чүнки униң адәттин ташқири хошаллиғи хатириләнгән. Бу хошаллиғи кичик дәрәқниң өзигә сайә беридиғанлиғидинла болған әмәс, бәлки у униң бәк чирайлиқ бир өсүмлүк екәнлигидин һәм шунчә тез өсидиғанлиғидин көп һозур алғанлиғидин болған. Һалбуки, Худа алибурун Юнусқа тәрбийә һәм савақ болидиған нәрсиләрни, йәни әшәддий бир боранни, уни жутувалидиған чоң бир белиқни, тез өсидиған кичик бир дәрәқни тәйярлап әваткән

болсиму, униңға әбәдил-әбәт пайдиси болсун үчүн йәнә икки нәрсини униң үчүн алаһидә тәйярлиған. Биринчиси — қурут, иккинчиси — шәриқтин чиққан қизиқ бир шамал. Қурут болса тални йәп қурутиду, шамал болса униң үстигә чүшидиған қуяшниң тәптини күчәйтип, униң өсүмлүктин мәһрум болуш һәсритини техиму һес қилидуриду. Униңға шунчә көп һозур йәткүзгән, униңға сайә болған шунчә гөзәл бир өсүмлүкниң әрзимәс бир қурутниң зәрбиси билән туюқсиз қуруп кетиши униң ғәзивини қозғайду.

Бирақ Худа йәнә Юнус аччиғида турғинида униңға: — **Бундақ аччиқланғиниң тоғриму?** — дәп мулайимлиқ билән сорайду.

Юнус «**Мениң аччиқлиғиним тоғра**» дәп җавап бериду — дәрәқ немишкә шунчә туюқсиз вәйран қиливетилиду? Дәрәқтә немә гуна болсун? Униң үстигә Юнус ялғузлуқ һәм үмүтсизлик ичидә униңдин зоқ алған турса? Бир гунасиз гөзәл өсүмлүк немишкә бекардин-бекар түгәштүрүветилиду? Юнус өзи әҗир сиңдүрмигән амма һозур алған шу дәрәқниң түгишишигә аччиқланған йәрдә, Худа униңдин «Мән Өзәм яратқан (һәм шундақла уларнин бирхил һозур алалайдиған) Нинәвәдики нурғун бегуна балиларға рәһим қилсам болмамду? дәп сорайду. Дәл мошу муһим соал Юнусқа қоюлиду.

Худа Юнусқа: Нинәвәдә бир йүз жигирмә миң **«оң қоли билән сол қолини пәриқ етәлмәйдиған»** (йәни 120000 кичик бегуна бала) бар, дәйду. Нинәвә вәйран болған болса, Худа бу балиларға қандақ һессиятта болар? Улар һәргизму «**бир кечидила өскән**» әмәс — У уларни яратқан һәм туғулушидин тартип уларниң һалидин көйүмчанлиқ билән хәвәр елип кәлгән. Униң үстигә йәнә наһайити нурғун «**чоң-кичик мал-варанлар**» бар еди — Юнус өзи дехан туруқлуқ уларниң әһмийәтсиз вәйран болушиға һеч қандақ һесдашлиқ вә һәсрәттә болмасму? Әмәлийәттә Худаниң гәпниң темисини балилардин малға йөткигәнлиги, Өз сөзини бир кинайилик (сатирик, жумурлуқ) соалға айландурғанлиғидур. Юнус кала-қойларға көңүл бөлгән йәрдә, адәмләргә көңүл бөлмәсму? — шундақ екән, Худа Өзи яратқан адәмләргә, йәни Өзи көйүнидиған адәмләргә ғәмхорлуқ қилмасму? Юнус бу өсүмлүктә бирхил гөзәлликни көргән. Әнди адәм товва қилса, кәчүрүм қилинип турмушида бирхил гөзәллик пәйда болмамду? Юнус болса йәнила уларниң тезла һалак қилинишини халамду, яки Худа қариғандәк уларға қарамду? Юнус қәлбидә һәм муддиасида Худа билән бир болған болса, у уларни «кәлгүсидики дүшмәнләр» вә «иплас капирлар» дәп қаримайтти-дә, улардин сөйүнәтти, уларни қиммәтлик һесаплап, уларниму худди өзигә охшаш Худаниң меһир-муһәббитиниң объекти дәп ойлиған болатти.

Юнус мана мошу ишлар һәққидә Худаға бирәр ениқ җавапни бәргәнму? китапта бу тоғрисида һеч қандақ җавап хатириләнгән әмәс. Бәлким у Худаға бирдин-бир тоғра җавапниң «шундақ» болидиғанлиғини билгәчкә, Худаға һеч қандақ җавап бәрмигәнду? Юнус өзиниң нәпрәтлик позитсийисидин товва қилғанму? У Худаниң өз дүшмини болуш мүмкинчилиги болған адәмләрни кәчүрүм қилғанлиғини қобул қилғанму? Қобул қилған, дәп ишинимиз. Буни биз немидин биләләймиз? Испат дәл «Юнус пәйғәмбәр» дегән китапниң мәвҗут болушиниң өзидур. Юнус Худаниң һөкүмини қобул қилмиған болса, ундақта биз һәргиз бу вақиәләрдин хәвәрдар болалмайттуқ. Чүнки бу сөһбәтниң мәзмунидин хәвәрдар болған пәқәт Юнус һәм Худаниң Өзи. Юнус Худаниң буйруғи билән биз оқуған бу һәммә вақиәләрни бизгиму савақ һәм тәрбийә болсун дәп китапта хатирилигән, дәп ишинимиз. китапта бизниң Юнусниң барлиқ хаталиқлирини һәм натоғра ойлиғанлирини көрүшимизгә йол қоюлиду. Пәқәт Худа тәрипидин

кәмтәрликкә кәлтүрүлгән, тәрбийә қилинған Юнустәк бир адәмла өзиниң хаталиқлирини һәм гуналирини башқилар көрүп савақ алсун дәп шундақ рошән хатирилишигә рази болиду, әлвәттә. Худа Өз Муқәддәс Китавида оқурмән болған бизләргә башқиларниң хаталиқ вә гуналирини көрүшкә муйәссәр болуш имтиязини бериду. Бундақ болушниң сәвәви һәргиз «мән болсам, шундақ қилмайттим» дәп тәкәббурлишип кетишимиз үчүн әмәс, бәлки бу ишлардин савақ, тәрбийә елишимиз үчүндур.

Бизниңчә Худаниң: «**Нинәвәдикиләргә ичимни ағритип, рәһим қилишимға тоғра кәлмәмду?**» дегән соалиға Юнусниң қандақ жавап бәргәнлиги хатириләнмигәнлигиниң, китапниң туюқсиз «тохтап қелиш»ниң бир сәвәви бар. Чүнки Худаниң бу соали пәқәт Юнусқила әмәс, бәлки бизгиму берилгәндур. «Нинәвәдикиләргә ичимни ағритип рәһим қилишимға тоғра кәлмәмду дәйсән? Әнди әтрапидикилириңчу? Уларни жазалиғайсән дәп, яки уларни товва қилишқа йетәкләп кәчүрүм қилғайсән дәп дуа қилғиниң түзүкму? Сәндә Мениң адәмләргә рәһим қилидиған қәлбимдәк қәлб барму?» демәкчи Пәрвәрдигаримиз болған Худа.

Бу соал бизни беваситә Мәсиһ Әйсаниң Инжилда хатириләнгән тәлимигә йетәкләп бариду. У нәччә қетим: «**Силәр башқиларниң гуналирини кәчүрүм қилсаңлар, әрштики Атаңлар силәрниң гуналириңларниму кәчүрүм қилиду; бирақ башқиларниң гуналирини кәчүрүм қилмисаңлар, Атаңларму силәрниң гуналириңларниму кәчүрүм қилмайду**» дәп тәлим бәргән (мәсилән, Инжил «Матта» 6-бап). Мән әгәр өзәмни яратқан, апамниң балиятқусида апиридә қилинғинимдин тартипла маңа көйүнүп кәлгән Худаниң Өзиниң алдида гуна қилған болсам, әнди башқиларниң маңа тәсир йәткүзгән гуналирини һесаплап, уни көңлүмдә сақлашқа немә асасим бар?

Юнус пәйғәмбәрниң китавида биз муназириләшмигән нурғун башқа мәсилиләрму мәвжут. Биз пәқәт йәнә бир иш тоғрилиқ, йәни Мәсиһ Әйсаниң Юнус пәйғәмбәр үстидә қилған гепи тоғрилиқ тохтилайли. Әйса Йәһудийларға тәлим бәргәндә бир нәччә қетим Юнус пәйғәмбәрни тилға алған, биринчиси болса: —

«**Рәзил һәм зинахор бу дәвир бир «аламәт»ниң көристилишини истәп жүриду. Бирақ бу дәвирдикиләргә «Юнус пәйғәмбәрдә көрүлгән мөжизилик аламәт»тин башқа һеч қандақ карамәт көрситилмәйду. Чүнки Юнус пәйғәмбәр йоған белиқниң қосиғида үч кечә-күндүз ятқандәк, Инсаноғлиму охшашла үч кечә-күндүз йәрниң бағрида ятиду.**

Сорақ күни Нинәвә шәһиридикиләр бу дәвирдикиләр билән тәң қопуп, бу дәвирдикиләрниң гуналирини бекитиду. Чүнки Нинәвәликләр Юнус пәйғәмбәр жакалиған хәвәрни аңлап, яманлиғидин товва қилған; вә мана, мошу йәрдә Юнус пәйғәмбәрдинму улуқ бириси туриду!» (Инжил «Мат.» 12:39-41, «Луқа» 11:32).

(Йәһудийларниң шундақ «мөжизилик аламәт»ни издиши уларниң Мәсиһ Әйсаға: — Өзәңниң Худа әвәткән Мәсиһ-Қутқазғучи екәнлигиңни испатлайдиған бир мөжизә ярат! — дәйдиған тәливидур. Бирақ әмәлийәттә Мәсиһ Әйса аллибурун Өзиниң ким екәнлигини испатлайдиған нурғун мөжизиләрни яратқан еди).

Юнусниң белиқ тәрипидин жутувелинип андин қусуп яндурулушини униң бирхил «өлүми һәм тирилиши» дегили болиду. Мәсиһ Әйсаниң «**Юнус пәйғәмбәрни тәстиқлиған «мөжизилик аламәт»**»ни қандақ әмәлгә ашурғанлиғини төвәндики пакитлардин ойлап беқиң.

(1) Юнус авал өз хәлқигә Худаниң сөз-каламини җакалиған («2Пад.» 14:25) лекин улар товва қилмиди. Униң пәйғәмбәрлик хизмити Галилийәдә башланған.

Кейин у «ят әлләр»гә Худаниң сөзини йәткүзгән.

Мәсиһму авал Өз хәлқигә Худаниң сөз-каламини җакалиған («Юһ.» 1:11) лекин улар товва қилмиди; Мәсиһниң пәйғәмбәрлик хизмитиму Галилийәдин башланған («Мат.» 4:12-16, «Луқа» 4:14).

Кейин У «ят әлләр»гә хуш хәвәрни җакалиған («Әф.» 2:17).

(2) Юнус өз ихтияри билән адәмләрниң арисидин (өзиниң гунайи түпәйлидин) өлүшкә ташливетилгән; униң боран һәм белиқ тәрәплиридин болған «өлүми» әшу боранни тиничландуруп, башқиларни қутқузуп һаятлиққа ериштүргән.

Мәсиһ Әйсаму адәмләрниң арисидин чәткә қеқилип, яғачқа миқлинип өлүшкә ташливетилгән; бирақ Униң өлүми Худаниң бизгә қаритилған ғәзивини тиничландуруп, башқиларни қутқузуп мәңгү һаятлиққа ериштүриду.

Охшимаслиқ шуки, Униң өлүми «өзиниң гунайи түпәйлидин» әмәс, бәлки У башқиларниң гуналирини өз үстигә алған.

(3) Юнус белиқниң қарнида үч кечә-күндүз ятқан.

Мәсиһ Әйса гөрдә үч кечә-күндүз ятқан. (Йәһудийларниң һесавичә, бәзидә бир қанчә саатму толуқ бир күн һесаплиниду)

(4) Юнус белиқниң қосиғидин «тирилгән»дин кейин, өз қовми болған Йәһудийларға әмәс, бәлки Йәһудий болмиған Нинәвәликләргә Худаниң сөзлирини җакалашқа барған.

Мәсиһ Әйса тирилгәндин тартип бүгүнгә қәдәр Өз расуллири һәм мухлислири арқилиқ Йәһудий әмәсләргә, җүмлидин бизләргә Инҗилдики хуш хәвәрни тарқитип кәлмәктә. Униң «Өз қовми» болған Йәһудийлар хуш хәвәрни (бүгүнгә қәдәр) асасән техи қобул қилмиған («Әф.» 2:17).

(5) Юнусниң белиқ қарнида қилған дуаси тоғрилиқ ойлайли. (2-бапта): —

— «**Мән дәрд-әлимимдин Пәрвәрдигарға пәряд көтәрдим,**
У маңа иҗабәт қилди.
Мән тәһтисараниң тәктидин пәряд қилдим, Сән авазимға қулақ салдиң».

Әмәлийәттә Юнус (у һәқиқәтән өлүп кәтмигән болса) тәһтисарада болмайтти. Бирақ Инҗилға асасән Мәсиһ Әйсаниң Роһи әшу йәргә берип Өзи чапрас яғачқа миқланғанда гунаниң һәм өлүмниң үстидин алған ғәлибисини шу йәрдә җакалиғанлиғини билимиз («1Пет.» 3:18-19, 4:6). Шу чағда тәһтисарада ятқан етиқатчиларниң роһлириниң һәммиси өзлириниң кәчүрүм қилинишиниң асасиниң дәл Мәсиһниң өлүминиң өзи екәнлигини тунҗа қетим билип, Мәсиһ билән биллә болушқа Униңға бағлиниду.

(2:3-4) «**Чүнки Сән мени деңиз тәктигә, деңиз қарниға ташливәттиң,**
Кәлкүн еқинлири мени арисиға еливалди,
Сениң барлиқ долқунлириң һәм өркәшлириң үстүмдин өтүп кәтти;
Шуңа мән: «Мән назириңдин ташливетилгәнмән — дедим.
Бирақ мән йәнила муқәддәс ибадәтханаңға қарап үмүт билән тәлмүримән».

Шүбһисизки, гәрчә Юнусқа шундақ (ташливетилгәндәк) туюлғини һәм у шундақ дегини билән, у әмәлийәттә Худаниң нәзиридин ташливетилгән әмәс. Бирақ биз Мәсиһ Әйсаниң һәр бир адәмниң гуналириниң җазасини Өз үстигә елиш үчүн һәқиқәтән әрштики Атисидин айрилиш азавини толуқ тартқанлиғини билимиз. Чәклик болған вақитлиқ айрилиш ичидә У һәр бир адәмниң мәңгүлүк дозихини Өз үстигә артқан болғачқа, Униңға етиқат қилғанлар Худаниң кәчүрүмигә еришәләйду.

(2:5-6) «**Сулар мени жутуп кәткидәк дәриҗидә оривалди,**
Деңиз тәкти мени қапсивалди;
Деңиз чөплири бешимға чирмишивалди.
Мән тағларниң тәглиригичә чүшүп кәттим;
Йәр-зимин тегидики тақақлар мени әбәдил-әбәткичә қамап қойди;
Һалбуки, Сән җенимни һаң ичидин чиқардиң, и Пәрвәрдигар Худайим».

Юнус «тағларниң тәглиригичә» чүшүп кәткән әмәс. Бирақ Мәсиһ Әйсаниң өзи әрштики Атисидин айрилғинида, У барлиқ мәвҗудатниң дәл теги-улиғичә берип гунани бир тәрәп қиливетип, Худа һәм Өзиниң мөмин бәндилири үчүн йеңи йәр-зиминниң улини бәрпа қилған.

Юнус болса өзиниң «җазаси» (әмәлийәттә тәрбийиси)ниң азавини «әбәдил-әбәткичә» тартмиған. Бирақ жуқурида дегинимиздәк, Мәсиһ Әйсаниң чәклик бир вақит ичидә (бәлким чапрас яғачта болған кейинки үч саат ичидә) һәр бир адәмниң дозихиниң мәңгү азаплирини, (йәни гунаниң һәқиқий тегишлик җазасини) Өз үстигә алған. Шуңа У чапрас яғачқа миқланған ахирқи үч саәттин кейин: «**Худайим, Худайим, немишкә мәндин ваз кәчтиң?!**» — дәп товлиған. Чүнки Өзи гунасиз болуп бизниңки гунайимиз үчүн, сиз билән мән кәчүрүм қилинип мәңгү һаятқа еришишимиз үчүн, Худа һәқиқәтән Униңдин ваз кәчкән; У «**гуналар үчүн қурбанлиқ**» болған.

«**Һалбуки Сән җенимни һаң ичидин чиқардиң, и Пәрвәрдигар Худайим**».

Худаниң Мәсиһ Әйсани өлүмдин тирилдүрүши һәм шуниң билән тәң Юнусниң бу бешарәтлик дуасиниң әмәлгә ашурулғанлиғи униң чапрас яғачтики өлүминиң гунаға, шундақла гунаға четишлиғи бар мәсилиләргә һәқиқәтән бирдин-бир тақабил турғучи болғанлиғиға испаттур. Қәдирлик оқурмән, Мәсиһ Әйсаниң хуш хәвирини аңлап «Юнус пәйғәмбәрниң мөҗизилик аламити»ни, йәни Мәсиһниң өзиңиз үчүн болған өлүмини һәм тирилишини қобул қилип, бу арқилиқ мәңгүлүк һаятни, Худаниң һозурида тинич-хатирҗәмликни тапқайсиз!

Амин!

Тәврат 33-қисим

«Микаһ»

(Микаһ пәйғәмбәрниң китави)

Кириш сөз

Пәйғәмбәр тоғрисида

Микаһ пәйғәмбәрниң арқа көрүнүши бизгә намәлум. Униң жути Йәһуданиң җәнубий тәрипидики, Йерусалимдин оттуз километр жирақлиқтики «Морәшәт» яки «Морәшәт-Гат» дегән кичик бир йеза еди. Шуниң үчүн биз уни дехан яки териқчи болуши мүмкин дәп пәрәз қилимиз. Шуңлашқиму униң ишләткән сөзлүклири бәк аддий сөзлүкләр болған. У қобул қилған вәһийләрниң бәзилири падиша, әмирләр вә Йерусалимдики байлар тоғрисида болғачқа, у пат-пат жутидин чиқип «чоң шәһәр» болған Йерусалимға барған болса керәк. У Йәшая пәйғәмбәр билән замандаш болуп, иккилиси Йәһудада бешарәт бәргән, охшашла нәпси арам тапмайдиған байларниң вә «Немә гәп қулаққа яқса шу гәпни ейтидиған» сахта пәйғәмбәрләрниң қаршилиғиға учриған. Йәшая пәйғәмбәр Микаһниң бир бешаритини өз китавида нәқил кәлтүргән (4:1-4). Шу дәвирләрдә Амос вә Һошия пәйғәмбәрләр «шималий падишалиқ» Исраилда бешарәт бериватқан еди. Микаһниң бешарәтлири Йәһуда тоғрилиқму һәм «шималий падишалиқ» («Исраил») тоғрилиқму еди. Бәзи вақитларда у «Исраил» дегән сөзни ишлитип икки падишалиқни бирликтә тилға алиду. Бундақ әһвал көрүлгәндә биз изаһатларни бәрдуқ.

Йезилған вақти

Китавидики биринчи айәттә Микаһниң пәйғәмбәрлик хизмитини қиливатқан мәзгили көрситилиду. Бу мәзгил Йәһуда падишалири Йотам, Аһаз, Һәзәкияниң тәхткә олтарған вақтилирини өз ичигә алиду — йәни миладийәдин илгәрки 739-686-жиллири (җәмий 53 жил). Китаптики бешарәтләрниң көпинчиси Асурийә империйәси Йәһудани ишғал қилиштин илгири, йәни миладийәдин илгәрки 701-жилидин илгири йезилған болса керәк — чүнки улар шу вақиәни алдин-ала ейтиду.

Китапниң арқа көрүнүши вә темиси

Миладийәдин илгәрки 922-жили Сулайман падиша өлгәндин кейин, Йәһуда вә Исраил икки падишалиқ болуп бир-биридин айрилип кетиду. «2Тар.» 10-бапта мундақ хатириләнгән: «**Шу тәриқидә Исраил Давутниң җәмәтидин** (йәни, Йәһуда қәбилисидин) **йүз өрүп, бүгүнгә қәдәр униңға қарши чиқип кәлди**».

Шу вақиттин кейин, йәни миладийәдин илгәрки 8-әсирниң иккинчи йерими, Исраил вә Йәһуда һәр иккисиниң әң гүлләнгән мәзгили еди. Икки пайтәхт — Йерусалим вә Самарийә зор баяшатлиқтин бәһримән болушқа башлиған еди. Бирақ улар бу

баяшатлиққа еғир бәдәл төләнгән еди — у болсиму, кәмбәғәлләрниң дәһшәтлик експлитатсийә қилинишидур: «байлар техиму бейип кетиватқан, намратлар техиму намратлишиватқан» еди.

Худаниң Муса пәйғәмбәргә чүшәргән қанунлирида «намрат», «тул хотун», «житим-йисир» вә «ят мусапир»ларға ярдәм бериш тоғрисида хелә көп маддилар бар еди. Һәр йәттә жилда, қәризни бекар қилиш, өзини қуллуққа сетиветкәнләрни һөрлүккә қайтуруш керәк еди; һәр әллик жилда («азатлиқ жили» яки «бурға (челиш) жили») барлиқ қәризләрни бекар қилиш вә йәр-зиминни өз егисигә яки аилисидикиләргә қайтуруш керәк еди. Һәр жили һосулниң «тунжа ашлиқ»и яки «тунжа мевилири»дин айрип елип, ибадәт хизмитидә болған каһинлар һәм Лавий қәбилисидикиләргә, андин кәмбәғәлләргә үләштүрүп бериши керәк еди; һосул алғанда (мәйли етиздин, үзүмзардин болсун) пәқәт бир қетимла «жиғивелиш»қа болатти. Мошу жиғивелиштин кейин қелип қалған яки кейин пишқан зираәтләр яки мевиләрни кәмбәғәлләрниң жиғивелишиға қалдуруш керәк еди; һәр үч жилда, хәлиқниң барлиқ киримлириниң вә алған һосуллириниң ондин бирини айрип кәмбәғәлләргә тарқитиши керәк еди. Буларниң һәммисиниң үстидә, муқәддәс қанундики: «**Пәрвәрдигар Худайиңни пүтүн қәлбиң, пүтүн жениң, пүтүн зеһниң, пүтүн күчүң билән сөйгин**» вә «**Өзәңни сөйгәндәк хошнаңни сөйгин**» дегән икки «**бүйүк пәрман**» бар еди. Сулайман падиша өзиниң бир нәсиһити билән диққитимизни бу икки пәрманни айривәтмәслик үстигә мәркәзләштүриду: «**Мискинни бозәк қилғучи — Пәрвәрдигарға һақарәт қилғучидур; һаҗәтмәнләргә шапаәт қилиш уни һөрмәтлигәнликтур**» («Пәнд.» 14:31).

Лекин һөкүмдарлар, каһинлар вә хәлиқниң зор бир қисми бу бәлгүлимиләрниң һәммисини көзигә илмайла қалмай, әксичә охшимиған дәриҗидә алдамчилиқ, оп-очуқ булаңчилиқ, зинахорлуқ қилиш вә сот сорунлирида пара йейиштәк яман илләтләр пәйда қилған еди. Худаниң вәкиллири болған кишиләр, йәни мошундақ әһвални әйиплиши керәк болған каһинлар вә «пәйғәмбәрләр» сүкүт арқилиқ қошулушини билдүргән яки уни актиплиқ билән қоллиған еди. Һәйран қаларлиқ иш шуки, Самарийә (Исраил) көрүнүштә интайин диндар бир хәлиққә охшайтти. Биз Тәвраттики «Амос пәйғәмбәр» вә «Һошия пәйғәмбәр» дегән қисимлардин уларниң садиқлиқ билән тавапкаһлар (Бәйт-Әл, Гилгал вә Бәәр-Шеба)ға «һәҗ» қилидиғанлиғини, қурбанлиқларни қилишқа амрақлиғини вә диний паалийәтлириниң «дәбдәбилик»лигини билимиз. Тәвраттики «Йәшая пәйғәмбәр» дегән қисимдин уларниң «таәт-ибадәт»лиригә қошулған йеқимлиқ яки муңлуқ музика-нахшлири тоғрилиқ хәвәрдар болимиз. Бирақ уларниң шу диний паалийәтлириниң һәммиси Худаниң нәзиридә һәқиқий ихласмәнликтин толиму жирақ болған, жиркиничлик пасиқлиқ, халас. Униң үстигә, уларниң шу «ибадәт»и һәтта бутпәрәслик билән му арилишип кәткән еди.

Худа Муса пәйғәмбәргә чүшәргән қанунда өзигә қурбанлиқ қилишниң пәқәт бир җайдила болидиғанлиғини бекиткән. Ахирда бу җай Йерусалим болди. У тағлар яки дөңләр болған «жуқури җайлар» үстигә өзигә қурбанлиқ қилиш ибадити үчүн қурбангаһларни қурушни қәтъий мәнъий қилған. Бирақ хелә балдурла кишиләр (шүбһисизки, әслидә яхши нийәт билән) мошундақ қурбангаһларни жуқури җайларда қурушқа башлиған; улар узун өтмәйла бутпәрәслик җайлириға айлинип кәткән; бәзи бутқа чоқунуш паалийәтлири һәтта «Пәрвәрдигарниң намида» өткүзүләтти. «Баал» дегән бутларға чоқунғанда, һәр хил шәһваний гуналар шу «ибадәт»ниң бир қисми

болған; ишлар һәтта бәзидә тәсәввур қилғусиз дәһшәтлик һалдики «инсанни қурбанлиқ қилиш»қа айлинип кәткән еди.йәһуда билән Исраилни әһвали дәл узун жиллар тевипниң дәвәтлирини аңлимиған, тамақни һәддидин ташқири көп йегәшкә, еғир кесәлгә гириптар болған интайин семиз адәмгә охшатқили болиду. Сирттин қариғанда униң қияпити интайин гәвдилик вә қамәтлик болғини билән, лекин униң һалити интайин хәтәрлик болуп, һәр қачан жиқилип өлүш мүмкинчилиги бар болиду.

Йәһуда вә Исраилниң әтрапидиму көп аваричиликләр бар еди. Оттура шәриқтә зор өзгиришләр пәйда болған еди. Миладийәдин илгәрки 8-әсирниң иккинчи йеримида тарих бойичә әң қанхор, алдамчи вә тәкәббур империйәләрдин бири, йәни Асурийә империйәси мәйданға чиқип, тезла үстүнлүккә еришти. Микаһниң пәйғәмбәрлик хизмәт мәзгили уларниң төрт падишасиниң дәврини өз ичигә алиду. Бу төрт падишаниң һәр бири «муқәддәс зимин»гә тажавуз қилип киргән: —

(1) Тиглаф Пиләсәр (III) (744-727). У Асурийәни жаһангирлик йолиға киргүзгән. Филистийә, Дәмәшқ, Галилийә вә «Транс-иорданийә» кәйни-кәйнидин униң қошунлириға тән бәргән.

(2) Тиглаф Шалманъәзәр (V) (726-722). У «шималий падишалиқ»ниң пайтәхти Самарийәгә һуҗум қилған. Шәһәр ахирида униң из басари Саргонға тәслим болған.

(3) Саргон (II) (722-705). Самарийә вә шималий падишалиқниң қалған жайлиридикиләрни сүргүн қилған. Тәкәббур Самарийә әйни чағда пәқәт Асурийәниң бир «өлкә»си болуп қалған.

(4) Сәннахерип (704-681). Асурийәниң әң дәһшәтлик, рәһимсиз падишаси. Самарийәниң тәслим болғанлиғи тоғрилиқ хәвәр Йәһудада һәм қорқунуч һәм «рәқибимиз ахирида йоқ болиду» дегәндәк бирхил көрәңлик пәйда қилған. Һәзәкия падиша көп җәһәтләрдә ихласмән адәм вә «ислаһатчи» болуп, Йәһуданиң бутпәрәслигиниң көп сиртқи ипадилирини елип ташлиған еди. Бирақ Саргон IIниң өлүши билән, у Асурийәгә тақабил туруш үчүн Йәһудани Мисир, Бабил вә башқилар билән иттипақдаш қилишни «даналиқ» дәп билгән. Бу сиясити үчүн у Йәшая һәм Микаһ пәйғәмбәрләр тәрипидин әйипләнгән. Дәрвәқә Сәннахерип қой қотиниға чүшкән бөридәк миладийәдин илгәрки 701-жили Йәһудаға һуҗум қилип, 46 шәһәр (җүмлидин Микаһ пәйғәмбәр 1:10-15дә алдин-ала ейтқан тоққуз шәһәр)ни ишғал қилип, Йерусалимни муһасиригә алған. Һәзәкия болса Йәшая вә Микаһниң бешарәтлирини аңлап иттипақдашлирини ташлап: «тәслим болмаймиз» дәп һәммә ишларни Пәрвәрдигарға тапшурған. «Йәшая пәйғәмбәр» дегән китаптин оқурмәнләрниң билгинидәк, Худа бу ишқа беваситә қол тиққан; бир кечидила Асурийәниң 185 миң әскири сирлиқ һалда өлгән. Бу карамәт йолбашчиларниң, шундақла хәлиқниң көңлини пәқәт қисқа бир мәзгил Худаға қаратқан. Кейинки йүз жил ичидә пүтүн хәлиқ «бир кризистин йәнә бир кризисқа» путлишип җүрди. Небоқаднәсар Бабилға падиша болғанда, пүтүн хәлиқ (Микаһ бешарәт бәргәндәк, 4:10) Бабилға сүргүн болуп кәтти (миладийәдин илгәрки 587-жили).

Бирақ Микаһниң бешарәтлири Худаниң еғир җазалашлири билән тохтап қалмайду. Исраилниң тартқан азаплири арқилиқ, улар Худаға нида қилғанда, «Қутқазғучи-Мәсиһ»

туғулиду (2:12-13, 5:1-6). Микаһ (5:2дә) униң туғулидиған җайини, йәни Бәйт-Ләһәм дегән кичиккинә йезини алдин-ала ейтиду. «Мәсиһ» болса ахирида Исраилни пүтүнләй Худаниң йениға қайтуриду. У арқилиқ Исраил дунияни йорутидиған парлақ нурға айландурулиду (4-бап). Бирақ арилиқта улар йәнә көп җәбир-җапа тартиду.

Инҗилни оқуғанлар билидуки, «Бәйт-Ләһәмдә туғулидиған» Мәсиһ болса дәл Әйсадин башқа адәм әмәс. Кәлгүси бир заманда Исраил үчүн қилидиғинидәк, У бу замандиму «пулпәрәслик», «шәһванийлиқ» вә «һоқуқпәрәслик», һәтта қуруқ «диний шәкилвазлиқ» қатарлиқ бутларни ташлап, Өзини издигәнләр үстигә Өзиниң парлақ нурини чачиду.

Мәзмунлар: —

Жуқирида көрсәткинимиздәк, Микаһниң пәйғәмбәрлик хизмитини қилған вақти 50 жил болған. Шүбһисизки, униң китавиниң мәзмуни шу мәзгилдә йәткүзгән нурғун хәвәрлириниң ихчам бир йәкүнидур.

Үч қатар бешарәт — һәммиси «Аңлаңлар!» билән башлиниду

1-қатар бешарәт (1:2-2:13)

Исраил «Гунайиңлар түпәйлидин дүшмәнләрниң һуҗумиға учрайсиләр вә сүргүн болисиләр» дәп агаһландурулиду (1:2-2:11). Бирақ Пәрвәрдигар Өзи таллиған «қалди»сини Йерусалимға жиғиду. Улар дүшмәнниң муһасирисидин бөсүп өтиду, Пәрвәрдигарниң Өзи уларниң падишаси болиду (2:12-13). Бу вақиәниң өзи бирхил бешарәт болуп:

(1) Мәсиһниң йеңи әһдә астида ишәнгүчиләрдин тәркип тапқан Өзиниң «қалдиси»ни жиғип уларға болған йетәкчилик хизмитини вә:

(2) Ахирқи заманларда йүз беридиған ишларни көрситиду. Шу чағда Худа Исраилни жуқуридики вақиәгә охшап кетидиған қорқунучлуқ әһвал астида йәнә карамәтләрни көрситип қутқузиду.

2-қатар бешарәт (3:1-5:15)

Йерусалимниң йетәкчилири пүтүнләй чирикләшкәнлиги түпәйлидин, Пәрвәрдигар Йерусалимни харабиликкә айландуримән, дәйду (3:1-12); бирақ у йәнә ахирқи заманда Йерусалимни барлиқ әлләрдин үстүн көтиримән, дәп вәдә бериду; (4:1-5); Өзиниң «қалдиси»ни униң ичидин жиғишқа, (4:6-8) шундақла бу пакландурулған йеңи хәлиқ үчүн уларни ғәлибилик йетәкләйдиған «падичи», йәни Мәсиһни әвәтишкә вәдә бериду (5:1-15).

3-қатар бешарәт (6:1-7:20)

Хәлиқ бутпәрәслиги, асийлиғи вә ачкөзлүгидин заваллиққа йүз тутиду (6:1-7:7); бирақ Худа таллиған «қалдиси», йәни Униң мөмин бәндлири Униң рәһим-шәпқитигә еришип, кәчүрүм қилинип қутқузулиду (7:8-20).

Шуниң билән пәйғәмбәрниң һәр бир «җазалаш хәвәр»и болса ушбу хәвәргә ишинип товва қилғанлар үчүн үмүтлик нуқта билән ахирлишиду. Көпчилик Худаниң җазасиға учрайду; бирақ Микаһға дәвирдаш болған Йәшая пәйғәмбәрниң сөзи бойичә: «Бир «қалди» қайтип келиду (вә қутқузулиду)» («Йәш.» 10:21).

••••••••

Микаһ

Бешарәтләр 1-қатар
Барлиқ әлләр, аңлаңлар! Самарийә вә Йәһуданиң һалиға вай!

1 [1] Пәрвәрдигарниң сөзи — Йотам, Аһаз вә Һәзәкия Йәһудаға падиша болған күнләрдә
Морәшәтлик Микаһқа кәлгән: —
— У буларни Самарийә вә Йерусалим тоғрисида көргән.
[2] Аңлаңлар, и хәлиқләр, һәммиңлар!
Қулақ сал, и йәр йүзи вә униңда болған һәммиңлар: —
Рәб Пәрвәрдигар силәрни әйипләп гувалиқ бәрсун,
Рәб муқәддәс ибадәтханисидин силәрни әйипләп гувалиқ бәрсун!
[3] Чүнки мана, Пәрвәрдигар Өз җайидин чиқиду;
У чүшүп, йәр йүзидики жуқури җайларни чәйләйду;
[4] Униң астида тағлар ерип кетиду,
Җилғилар йерилиду,
Худди мом отниң алдида еригәндәк,
Сулар тик ярдин төкүлгәндәк болиду.
[5] Буниң һәммиси Яқупниң итаәтсизлиги,
Исраил җәмәтидики гуналар түпәйлидин болиду;
Яқупниң итаәтсизлиги нәдин башланған? У Самарийәдин башланған әмәсму?
Йәһудадики «жуқури җайлар»ни ясаш нәдин башланған? Улар Йерусалимдин башланған әмәсму?
[6] Шуңа Мән Самарийәни етиздики таш догисидак,
Үзүм таллири тикишкә лайиқ җай қиливетимән;
Мән униң ташлирини җилғиға домилитип ташлаймән,
Униң һуллирини яlaңачлаймән;
[7] Униң барлиқ ойма мәбудлири пара-пара чеқиветилиду;
Униң паһишиликтин еришкән барлиқ һәдийәлири от билән көйдүрүлиду;
Барлиқ бутлирини вәйранә қилимән;
Чүнки у паһишә аялниң һәққи билән буларни жиғип топлиди;
Улар йәнә паһишә аялниң һәққи болуп қайтип кетиду.

1:2 Қан. 32:1; Йәш. 1:2
1:3 **«... У Пәрвәрдигар чүшүп, йәр йүзидики жуқури җайларни чәйләйду»** — «кириш сөз»дә ейтқинимиздәк, «Исраил *(вә башқа әлләр)* үчүн «жуқури җайлар» бутларға, җин-шәйтанларға аталған җайлар еди.
1:3 Қан. 32:13; 33:29; Зәб. 113:11; Йәш. 26:21; Ам. 4:13
1:4 **«Чүнки мана, Пәрвәрдигар өз җайидин чиқиду... 3-айәт У чүшүп, йәр йүзидики жуқури җайларни чәйләйду; Униң астида тағлар ерип кетиду...»** — демисәкму, бу ахирқи замандики «Пәрвәрдигарниң күни»ни көрситиду.
1:4 Һак. 5:4; Зәб. 17:8-10; Зәб. 67:3, 9; Зәб. 96:5; Ам. 9:5
1:5 **«Яқупниң итаәтсизлиги нәдин башланған? У Самарийәдин башланған әмәсму? Йәһудадики «жуқури җайлар»ни ясаш нәдин башланған? Улар Йерусалимдин башланған әмәсму?»** — Исраил вә Йәһудада «жуқури җайлар» бутпәрәсликкә аит, жиркиничлик җайларға айландурулған еди. «жуқури җайлар» ясаш «Йерусалимдин башланған» — Сулайман падишаниң бу ишларда әйиви бар еди *(«2Пад.» 11:7ни көрүң)*.
1:6 **«Шуңа Мән Самарийәни етиздики таш догисидак, үзүм таллири тикишкә лайиқ җай қиливетимән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Шуңа Мән Самарийәни етиздики таш догисидак, йеңила тикилгән узумзарлиқтәк қиливетимән». **«Мән униң ташлирини җилғиға домилитип ташлаймән»** — Самарийәдики һәшәмәтлик имарәтләр әҗайип һәйвәтлик чоң ташлардин ясалған еди *(Омри дегән падишаниң дәвридин башлап)*. **«... домилитип ташлаймән»** — ибраний тилида «... төкүп ташлаймән».
1:7 **«Чүнки у Самарийә паһишә аялниң һәққи билән буларни жиғип топлиди; улар йәнә паһишә аялниң һәққи болуп қайтип кетиду»** — «паһишә аялниң һәққи» тоғрилиқ: — «кириш сөз»имиздә ейтилғандәк, Исраил вә Йәһуданиң бутпәрәслиги һәр хил шәһванийлик билән арилашқан. Бутханиларға мәхсус «атап беғишлиған»

8 Булар үчүн мән аһ-зар көтиримән,
Мән һувлаймән;
Ялиңаяқ, ялаңач дегидәк жүримән;
Мән чилбөриләрдәк һувлаймән;
Һувқушлардәк матәм тутуп жүримән.
9 Чүнки униң ярилири давалиғусиздур,
У һәтта Йәһудағичиму йетип,
Хәлқимниң дәрвазисиға, йәни Йерусалимғичә ямриди.
10 Бу апәтни Гат шәһиридә сөзлимәңлар,
Қәтъий жиғлимаңлар;
Бәйт-лә-Афраһ шәһиридә топа-чаңда еғинаңлар!
11 И Шафирда туруватқан қиз, ялаңачлиқ вә шәрмәндилик ичидә әсирликкә өт;
Заананда туруватқан қизлар талаға һеч чиққан әмәс;
Бәйт-Езәл аһ-зарлар көтәрмәктә;
«Худа сәндин муқим жайиңни елип кетиду!»
12 Маротта туруватқан қиз яхшилиққа тәлмүрүп тит-тит болуватиду;
Бирақ яманлиқ Пәрвәрдигардин Йерусалим дәрвазисиға чүшти.
13 Тулпарни жәң һарвусиға қат, и Лақишта туруватқан қиз;
(Лақиш болса, Зион қизиға гунаниң башланған йери еди!)
Чүнки сәндә Исраилниң итаәтсизлиги тепилиду.

паһишә аяллар билән биллә йетиш бутқа чоқунушниң бир паалийити еди, шуниң билән бутханилар вә уларни башқурғучилар бу арқилиқ бейип кәткән еди. «Паһишә аялниң һәққи болуп қайтип кетиду» — Исраилни ишғал қилғучи Асурийә империйәси вә кейин Бабил империйәси бәлким мошу бутпәрәсликтин еришкән мал-дунияливини охшаш йолда *(өзлириниң бутханилирини селип, бутпрәрәслик-паһишивазлиқ арқилиқ бейишқа)* ишләткән болуши мүмкин!

–Башқа бир хил чүшәнчиси: — паһишивазлиқ арқилиқ еришәлгән шу күмүч бутларға һәл беришкә ишләткән; таҗавузчилар күмүчни қайтидин еритип, уни тәңгиләргә айландуриду; андин у қайтидин «паһишә аялниң һәққи»гә ишлитилиши мүмкин.

1:8 **«Булар үчүн мән аһ-зар көтиримән, мән һувлаймән ... мән чилбөриләрдәк һувлаймән; һувқушлардәк матәм тутуп жүримән»** — Микаһ пәйғәмбәр Самарийәдикиләргә интайин көйүнгини үчүн қаттиқ азапланған. Шуниң билән у уларға кәлгүси апәтни көрситидиған «рәсим болуш» үчүн, хәлиқниң бу ишларниң тезла реаллиққа айлинидиғанлиғини билип йетиши үчүн, улар алдида ялаңач *(бәлким «йерим ялаңач»)* жүриду.

1:8 Аюп 30:29

1:9 **«У һәтта Йәһудағичиму йетип,...»** — мошу йәрдә «у» апәт яки «Самарийәниң ярилири»ни көрситиду. **«У апәт һәтта Йәһудағичиму йетип, ... Йерусалимғичә ямриди»** — 10-16-айәтләрдә Микаһ Асурийә империйәсиниң Йәһудани ишғал қилидиғанлиғини алдин-ала ейтиду. Мошу айәтләрдики 11 шәһәрниң һәр бири пәйғәмбәрниң жути «Морәшәт»тин көп дегәндә 9 километр жирақлиқта болуп, «Морәшәт»тә туруп көргили болатти. Микаһ һәр бир шәһәрниң намлириниң мәнаси һәққидә униңға маслашқан сөзләрни қилип, уларниң әһвалини сүпәтлигән. Дәрвәқә һәр бир шәһәр ахирида Асурийә тәрипидин ишғал қилинди.

1:10 **«Бу апәтни Гат шәһиридә сөзлимәңлар, қәтъий жиғлимаңлар»** — «Гат» дегән исимниң мәнаси «жиға»ға йеқин. **«Бәйт-лә-Афраһ шәһиридә топа-чаңда еғинаңлар!»** — «Бәйт-лә-Афраһ» «топа-чаңлиқ жут» дегән мәнада.

1:10 2Сам. 1:20; Йәр. 6:26

1:11 **«И Шафирда туруватқан қиз, ялаңачлиқ вә шәрмәндилик ичидә әсирликкә өт»** — «Сафир»ниң мәнаси «гөзәллик», «йеқимлиқ». **«Худа сәндин муқим жайиңни елип кетиду!»** — ибраний тилида «У сәндин муқим жайиңни елип кетиду!». **«Заананда туруватқан қизлар талаға һеч чиққан әмәс»** — «Заанан»ниң тәләппузи «чиқиш» дегән сөзгә йеқин. **«Бәйт-Езәл аһ-зарлар көтәрмәктә; Худа сәндин муқим жайиңни елип кетиду!»** — «Бәйт-Езәл» дегән «елип кетиш»кә йиқин аһаңда.

–Айәттики иккинчи қисимниң башқа бир хил тәрҗимиси: «Заананда туруватқан қизлар Бәйт-Езәлниң аһ-зарлириға чиққан әмәс; сәндин муқим жайиңни елип кетиду».

1:11 Йәш. 47:3

1:12 **«Маротта туруватқан қиз яхшилиққа тәлмүрүп тит-тит болуватиду»** — «Марот» дегәнниң мәнаси «аччиқ» — улар «яманлиқ»ниң аччиқлиғини тетийду. **«...яманлиқ Пәрвәрдигардин Йерусалим дәрвазисиға чүшти»** — Сәннахериб Йәһудадики нурғун шәһәрлирини муһасиригә алғандин кейин Йерусалимни ишғал қилалмай дәрвазиси алдиға тохтап қалди. Ахирида мәғлуп болди.

1:12 Ам. 3:6

1:13 **«Тулпарни жәң һарвусиға қат, и Лақишта туруватқан қиз»** — ибраний тилида «Лақиш»ниң тәләппузи «ат»қа

[14] Шуңа сән хушлишиш һәдийилирини Морәшәт-Гат шәһиригә берисән;
Ақзибниң дукандарлири Исраил падишалириға ялғанчилиқ йәткүзиду;
[15] Мән техи саңа бир «мирасхор» әпкелимән, и Марәшаһ шәһиридә туруватқан қиз;
Исраилниң шан-шәриви Адулламғиму чүшүп келиду.
[16] Өзүңни тақирбаш қил,
Зоқуң болған балилар үчүн чечиңни чүшүрүвәт;
Қорултаздәк айдиңбашлиғиңни кеңәйт,
Чүнки улар сәндин айрилип сүргүн болушқа кәтти.

Җәбир-зулум үстигә чүшидиған җаза

2 [1] Орнида йетип қәбиһликни ойлайдиғанларға вә яманлиқ әйлигүчиләргә вай!
Пәқәт уларниң қолидин кәлсила, улар таң етиши биләнла уни ада қилиду;
[2] Уларниң ачкөз көзи етизларға чүшсила, улар зораванлиқ қилип буливалиду;
Өйләргиму қизиқипла қалса, буларниму елип кетиду;
Улар батур кишиниму җәмәти билән булайду,
Адәмни өз мираслири билән қошуп чаңгилиға киргүзвалиду.
[3] Шуңа Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Мана, Мән бу аилигә қарап, боюнлириңлардин чиқиралмайдиған яман бир боюнтурурқни ойлап тәйярливатимән;
Силәр әнди гидийип маңмайсиләр;
Чүнки шу күнләр яман күнләр болиду.
[4] Шу күни улар силәр тоғраңларда тәмсилни тилға елип,
Ечинишлиқ бир зар билән зарлайду: —
«Биз пүтүнләй булаң-талаң қилиндуқ!;
У хәлқимниң несивисини башқиларға бөлүвәтти;
Уни мәндин шунчә дәһшәтлик мәһрум қилди!

йеқин. Лақиш шу районидики әң күчлүк шәһәр; атқа тайинишниң өзи бир гуна. Худа Исраилға «атқа тайиниш»ни қәтъий мәнъий қилған еди (*«Қан.» 17-бап*). Уларниң атларға тайиниши бәлким Йәһудаға сәлбий үлгә болуши мүмкин еди. **«Лақиш болса, Зион қизиға гунаниң башланған йери еди!»** — Лақиш шәһири Йәһудада болғини билән биринчи болуп шималий падишалиқниң тунҗа бутпәрәс падишаси Йәробоам *(И)*ниң рәзиллигиниң тәсирни қобул қилған болса керәк. Хәритиләрни көрүң.

1:14 **«Сән хушлишиш һәдийилирини Морәшәт-Гат шәһиригә берисән»** — «Морәшәт-Гат» дегән сөзниң йилтизи «мирасни елиш» яки «мирастин мәһрум болуш» *(ибраний тилида «морәш», әрәб тилида «мирас»)*. Улар өз «мирас»идин айрилиди, мирасиға «әлвида» дейиши керәк. **«Ақзибниң дукандарлири Исраил падишалириға ялғанчилиқ йәткүзиду»** — «Ақзиб»ниң мәнаси «алдамчилиқ», Йәһуда падишалиғиға җайлашқан. Йәһуда падишалири *(шундақла Исраил падишалири)* Ақзиб шәһириниң дуканлиридин көп пайда көргән еди (*«1Тар.» 4:21-23*). Дүшмән қошуни Исраил падишалиғиға таҗавуз қилғандин кейин, Самарийә падишалири җиддий һаҗәткә чүшкәндә, Ақзибтикиләр уларға бурунқидәк сода-сетиқ қилип керәклик тәминатларни әвәтәлмәй, уларға «ялғанчи» болуп қалиду.

1:15 **«Мән техи саңа бир «мирасхор» әпкелимән, и Марәшаһ шәһиридә туруватқан қиз»** — ибраний тилида «Марәшаһ» вә «мирасхор» йеқин сөз. «мирасхор» әлвәттә кинайилик гәп, у Асурийә падишаси Сәннахерибни көрситиду. **«Исраилниң шан-шәриви Адулламғиму чүшүп келиду»** — «Адуллам» әслидә Давут пәйғәмбәр *(жигит вақтида)* Саул падишадин қечип, киривалған ғар еди. Демәк, Исраил, җүмлидин униң падишаси вә «шан-шәриви» болған бутлар йәнә қечиши керәк. Бирақ бу сөзниң ичидики мәнасида йәнә үмүт бар. Давут пәйғәмбәр «Адуллам»да йошурунғандин кейин, җапалиқ күнләрни өткүзүп ахирда Исраилниң шәрәплик падишаси болуп чиққан. Исраил бәлким униңға охшаш җапалиқ күнләрни өткүзгәндин кейин шәрәплик күнләрни йәнә көриду. Мәзкур бешарәт йәнә Мәсиһ (*«Исраилниң шан-шәриви»*)ниң кәлгүсидә Исраилниң гунайи түпәйлидин азапқа чүшүшини көрситишиму мүмкин.

1:16 **«Өзүңни тақирбаш қил, зоқуң болған балилар үчүн чечиңни чүшүрүвәт; қорултаздәк айдиңбашлиғиңни кеңәйт,...»** — чачларни чүшүрүш матәмниң бир хил ипадиси.

2:2 **«.. батур кишиниму җәмәти»** — яки «... батур кишиниму өйи».

2:2 Йәш. 5:8

2:3 Ам. 5:13

У етизлиримизни мунапиққа тәқсим қилип бәрди!
5 Шуңа Пәрвәрдигарниң жамаити арисидин,
Силәрдә чәк ташлап зимин үстигә тана тартип несивә бөлгүчидин бирисиму қалмайду.

Сахта пәйғәмбәрләрниң Худаниң пәйғәмбәрлиридин рәнжиши

6 Улар: «бешарәт бәрмәңлар!» — дәп бешарәт бериду!
Әгәр пәйғәмбәрләр бу ишлар тоғрилиқ бешарәт бәрмисә, әнди бу ар-номус биздин һәргиз кәтмәйду!
7 И Яқуп жәмәти,
«Пәрвәрдигарниң Роһи сәвир-тақәтсизму?
Бу ишлар раст Униң қилғанлириму?» — дегили боламду?
Мениң сөзлирим дурус маңғучиға яхшилиқ кәлтүрмәмду?
8 Бирақ түнүгүнла Мениң хәлқим һәтта дүшмәндәк орнидин қозғалди;
Силәр хатирҗәмликтә йолдин өтүп кетиватқанларниң тонини ич кийимлири билән салдурувалисиләрки,
Уларни худди уруштин қайтқанлардәк кийимсиз қалдурисиләр.
9 Хәлқим арисидики аялларни өзлириниң иллиқ өйлиридин қоғлайсиләр;
Уларниң яш балилирини силәр Мениң гөзәл гөһиримдин мәңгүгә мәһрум қилисиләр.
10 Орнуңлардин туруп нери кетиңлар;
Чүнки һалакәтни,
Йәни азаплиқ бир һалакәтни кәлтүридиған напаклиқ түпәйлидин,
Бу йәр силәргә тәвә арамгаһ болмайду.
11 Әгәр беһудиликтә, ялғанчилиқта жүргән бириси ялған гәп қилип: —
«Мән шарап вә һараққа тайинип силәргә бешарәт беримән» — десә,
Мана, у шу хәлиққә пәйғәмбәр болуп қалиду!

Худаниң «Исраилниң қалдиси»ға болған вәдиси

12 Мән чоқум сени бир пүтүн қилип уюштуримән, и Яқуп;
Мән чоқум Исраилниң қалдисини жиғимән;
Мән уларни Бозраһдики қойлардәк,

2:4 **«У Пәрвәрдигар етизлиримизни мунапиққа тәқсим қилип бәрди!»** — «мунапиқ» бәлким өз әһдисидә һеч турмайдиған Асурийә падишасини көрситиду.
2:5 Қан. 32:8, 9
2:6 **«Улар: «бешарәт бәрмәңлар!» — дәп бешарәт бериду! Әгәр пәйғәмбәрләр бу ишлар тоғрилиқ бешарәт бәрмисә, әнди бу ар-номус биздин һәргиз кәтмәйду!»** — бу айәттә «бешарәт бериш» дегән пеилниң йәнә бир тәрҗимиси: «шал чечиш» *(кинайилик гәп)*.
–Башқа бир нәччә хил тәрҗимилири; *(1)* «Бу ишлар тоғрилиқ бешарәт бәрмәслик керәк!» *(улар дәйду)* «Әнди ар-номус *(биздин)* һәргиз кәтмәйду!» *(Микаһ дәйду)*; *(2)* «Дәрвәқә улар *(пәйғәмбәрләр)* бу ишлар тоғрилиқ бешарәт беришкә тохтайду! Әнди ар-номус биздин кәтмәйду!».
2:6 Йәш. 30:10; Ам. 7:16
2:7 **«И Яқуп жәмәти, «Пәрвәрдигарниң Роһи сәвир-тақәтсизму? Бу ишлар раст Униң қилғанлириму?» — дегили боламду?»** — демәк, Исраил *(шубһисизки, сахта пәйғәмбәрләрниң тәлимлири билән)*: «Худа бизни сөйиду, биз Худаниң алаһидә хәлқи, У бизгә һәргиз яманлиқни йәткүзмәйду» — дәвериду.
–Башқа бир хил тәрҗимиси: «И «Яқуп жәмәти» дәп аталғучи, Пәрвәрдигар сәвир-тақәтсизму? Булар *(бу яман ишлар)* униң қилғанлириму?».
2:8 **«... силәр хатирҗәмликтә йолдин өтүп кетиватқанларниң тонини ич кийимлири билән салдурувалисиләрки, уларни худди уруштин қайтқанлардәк кийимсиз қалдурисиләр»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «... худди уруштин қайтиватқанлардин алғандәк силәр уларниң тонини ич кийимлири билән елип булисиләр» *(уруштин қайтқанлар болса хатирҗәмликтә маңиду, әлвәттә)*.
2:9 **«Мениң гөзәл гөһирим»** — *(яки «Мениң зибузиннитимдин»)* — бәлким Қанаан зимининиң өзини көрситиду.
2:11 **«Мән шарап вә һараққа тайинип силәргә бешарәт беримән...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Бириси «шарап һәм һарақниң көп болидиғанлиғи тоғрисида бешарәт беримән» десә, у мошу хәлиққә таза мувапиқ бир пәйғәмбәр болиду».

Өз яйлиғида жиғилған бир падидәк жәм қилимән;
Улар адиминиң көплүгидин варaң-чуруңлуққа толиду.
13 Бир «бөсүп өткүчи» уларниң алдиға чиқип маңиду;
Улар бөсүп чиқип, қовуққа йетип берип, униңдин чиқти;
Улар бөсүп чиқти,
Йәни қовуққа йетип берип, униңдин чиқти;
Уларниң Падишаси уларниң алдида,
Пәрвәрдигар уларниң алдиға өтүп маңиду.

Бешарәтләр 2-қатар
Йетәкчиләрниң һалиға вай!

3 1 Мән мундақ дедим: «Аңлаңлар, и Яқупниң һакимлири,
Исраил җәмәтиниң әмирлири!
Адил һөкүмни билиш силәргә хас әмәсму?
2-3 И яхшилиқни өч көргүчи,
Яманлиқни яхши көргүчиләр —
Силәр Өз хәлқимдин терисини,
Устиханлиридин гөшини юлидиған,
Уларниң гөшини йәйдиған,
Териси союлғичә үстидин савайдиған,
Устиханлирини чақидиған,
Уларни қазанға тәйярлиғандәк,
Даш қазандики гөшни тоғриғандәк тоғрайсиләр!
4 Буниңдин кейин улар Пәрвәрдигарға нида қилиду,
Бирақ У уларни аңлимайду;
Уларниң қилмишлиридики һәр түрлүк қәбиһлиги үчүн,
У чағда У йүзини улардин қачуруп йошуриду!».

Сахта пәйғәмбәрләрниң һалиға вай!

5 Пәрвәрдигар Өз хәлқини аздурғучи пәйғәмбәрләр тоғрилиқ мундақ дәйду: —
(Улар чишлири билән чишләйду,
«Аман-течлиқ!» дәп вақирайду,
Кимәрким уларниң гелини майлимиса,

2:12 **«Өз яйлиғида жиғилған бир падидәк жәм қилимән; улар адиминиң көплүгидин варaң-чуруңлуққа толиду»** — бәзи алимлар «адәмләрниң көплүги»ни дүшмәнләрниң көплүги, дәп қарайду. Бирақ бир пада қойлар жәм қилинғинида, бәрибир чоң «варaң-чуруң» көтирилиду.
2:12 Йәр. 49:13, 14; Вәһ. 12:6
2:13 **«Бир «бөсүп өткүчи» уларниң алдиға чиқип маңиду; улар бөсүп чиқип, қовуққа йетип берип, униңдин чиқти; улар бөсүп чиқти, ... уларниң падишаси уларниң алдида, Пәрвәрдигар уларниң алдиға өтүп маңиду»** — бу улуқ бешарәт Худаниң Йәһудани Асурийә империйәсидин қутқузидиғанлиғини көрситиду; бизниңчә бешарәт йәнә икки қетим әмәлгә ашурулиду.
–«Қошумчә сөз»имиздә биз у тоғрилиқ йәнә азрақ шәрһләймиз.
2:13 Йәш. 32:4-5; 52:12; Һош..1:11; Зәк.12:8; Мат.3:5; 11:11-14; Юһ. 10:2-4
3:1 **«Мән мундақ дедим: «Аңлаңлар, и Яқупниң һакимлири, Исраил җәмәтиниң әмирлири! ... »** — 1-4-айәттә сөзлигүчи бәлким пәйғәмбәр өзи.
–«Яқуп» вә «Исраил» мошу йәрдә шүбһисизки, икки падишалиқни тәң көрситиду. Мошу айәткә қариғанда, чириклишиш мәмликәтләрниң әң жуқури орунлириға вә сотханилириға сиңип киргән еди; бирақ у падишаси Һәзәкияни тилға алмайду; һәзәкия ихласмән адәм болуп, у өзи мошу гуналардин халий болған.

Шуларға қарши уруш һазирлайду!)
[6] — Шуңа силәрни «аламәт көрүнүш»ни көрмәйдиған бир кечә,
Пал салғили болмайдиған қараңғулуқ басиду;
Пәйғәмбәрләр үчүн қуяш патиду,
Күн улар үстидә қара болиду;
[7] «Аламәт көрүнүшни көргүчиләр» шәрмәндә болиду,
Палчилар йәргә қаритилиду;
Уларниң һәммиси калпуклирини тосуп жүриду;
Чүнки Худадин һеч жавап кәлмәйду.
[8] Бирақ мән бәрһәқ Пәрвәрдигарниң Роһидин күчкә толғанмән,
Яқупқа өзиниң итаәтсизлигини,
Исраилға униң гунайини жақалаш үчүн,
Тоғра һөкүмләргә һәм қудрәткә толғанмән.
[9] Буни аңлаңлар, өтүнимән, и Яқуп жәмәтиниң һакимлири,
Исраил жәмәтиниң әмирлири!
Адил һөкүмгә өч болғанлар, Барлиқ адаләтни бурмилайдиғанлар,
[10] Зионни қан төкүш билән,
Йерусалимни һәққанийәтсизлик билән қуридиғанлар!
[11] Зионниң һакимлири парилар үчүн һөкүм чиқириду,
Каһинлар «иш һәққи» үчүн тәлим бериду;
«Пәйғәмбәрләр» пул үчүн палчилиқ қилиду;
Бирақ улар «Пәрвәрдигарға тайинар»миш техи,
Вә: — «Пәрвәрдигар аримизда әмәсму?
Бизгә һеч яманлиқ чүшмәйду» — дейишиду.
[12] Шуңа силәрниң вәжәңлардин Зион теғи етиздәк ағдурулиду,
Йерусалим дөң-төпилик болуп қалиду,
«Өй жайлашқан тағ» болса орманлиқниң оттурисидики жуқури жайлардәкла болиду,
халас.

3:5 **«Кимәрким уларниң гелини майлимиса, ...»** — ибраний тилида «кимәрким уларниң ағзиға бир нәрсә салмиса,..».
3:5 Мик. 2:11
3:6 Йәр. 15:9; Йо. Yo. 2:10, 31; 3:15; Ам. 8:9
3:7 **«Уларниң һәммиси калпуклирини тосуп жүриду...»** — калпукларни тосуш адәттә хиҗиллиқни билдүрәтти. Униң үстигә, Муса пәйғәмбәргә берилгән муқәддәс қанун бойичә жуқумлуқ кесәл болған адәмләр өзиниң кәлгәнлигини агаһландуруш үчүн калпуклирини тосуп «Напак, напак!» дәп вақириши керәк еди. Бу айәт бу сахта пәйғәмбәрләрниң напак сөзлирини етирап қилиши керәк болидиғанлиғини билдүриду.
3:9 Ам. 5:7; 6:12
3:10 **«Зионни қан төкүш билән, Йерусалимни һәққанийәтсизлик билән қуридиғанлар!»** — шүбһисизки, Йерусалимда нурғун һәйвәтлик имарәтләр пәйда болған еди. Бирақ һәммиси адаләтсизликкә тайинип ясалған.
3:10 Әз. 22:27; Зәф. 3:3
3:11 **««Пәйғәмбәрләр» пул үчүн палчилиқ қилиду;...»** — Худаниң пәйғәмбәрлири һәргиз палчилиқ ишлирини қилмайду, әлвәттә. Һәқиқий пәйғәмбәрләрниң хизмәтлири билән «палчилиқ»ниң оттурисидики чоң пәриқләр тоғрилиқ «Тәбирләр»ни көрүң.
3:12 **««Өй жайлашқан тағ» болса орманлиқниң оттурисидики жуқури жайлардәкла болиду, халас»** — Микаһ өз дәвридики «муқәддәс өй» яки «ибадәтхана» демәйду — Уларниң гуналири түпәйлидин у пәқәт аддий бир «өй» болуп қалди.
–Бу айәттики бешарәт бәлким Һәзәкия падишани чоңқур тәсирләндүргән болуши мүмкин. Йүз жилдин кейин ордидики әмирләр бешарәтниң Һәзәкияға болған тәсирини тилға елип, өз падишаси Йәһоакимға бешарәтни нәқил кәлтүриду (*«Зион теғи етиздәк ағдурулиду, Йерусалим дөң-төпилик болуп қалиду»*), шуниң билән Йәрәмия пәйғәмбәр өлүм жазасидин қутулуп қалған (*Тәврат, «Йәрәмия» 26-бап*).
–«Жуқири жайлар» дегини кинайилик гәптур. Чүнки Йәһудадикиләр һәрдайим «жуқури жайлар»да бутханиларни селип шу йәрдә бутларға чоқунған. Лекин шу чағларда Йерусалим бутқа чоқунған жайдәк «һарам» болуп қалиду, шуниңдәк орманлиқниң кишиләрниң көзигә аз-паз челиғидиған бир қисмидин ибарәт болиду, халас!
3:12 Мик. 3:12

Ахирқи заманлардики Йерусалим

4 [1] Бирақ ахирқи заманда, Пәрвәрдигарниң өйи жайлашқан тағ тағларниң беши болуп бекитилиду,
һәммә дөң-егизликтин үстүн қилинип көтирилиду;
Барлиқ хәлиқләр униңға қарап еқип келишиду.
[2] Нурғун қовм-милләтләр чиқип бир-биригә: —
«келиңлар, биз Пәрвәрдигарниң теғиға,
Яқупниң Худасиниң өйигә чиқип келәйли;
У өз йоллиридин бизгә үгитиду,
Вә биз униң излирида маңимиз» — дейишиду.
Чүнки қанун-йолйоруқ Зиондин,
Пәрвәрдигарниң сөз-калами Йерусалимдин чиқидиған болиду.
[3] У болса көп хәлиқ-милләтләр арисида һөкүм чиқириду,
У күчлүк әлләр, жирақта турған әлләрниң һәқ-наһәқлиригә кесим қилиду;
Буниң билән улар өз қиличлирини сапан чишлири,
Нәйзилирини оғақ қилип соқушиду;
Бир әл йәнә бир әлгә қилич көтәрмәйду,
Улар һәм йәнә уруш қилишни үгәнмәйду;
[4] Бәлки уларниң һәр бири өз үзүм тели вә өз әнҗир дәриғи астида олтириду,
Вә һеч ким уларни қорқатмайду;
Чүнки самавий қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар Өз ағзи билән шундақ ейтти.
[5] Барлиқ хәлиқләр өз «илаһ»иниң намида маңсиму,
Бирақ биз Худайимиз Пәрвәрдигарниң намида әбәдил-әбәткичә маңимиз.
[6] Шу күнидә, — дәйду Пәрвәрдигар, — Мән мәйип болғучиларни,
һайдиветилгәнләрни вә Өзүм азар бәргәнләрни жиғимән;
[7] Вә мәйип болғучини бир «қалди»,
һайдиветилгәнни күчлүк бир әл қилимән;
Шуниң билән Пәрвәрдигар Зион теғида улар үстидин һөкүм сүриду,
Шу күндин башлап мәңгүгичә.
[8] Вә сән, и падини күзәткүчи мунар,
— Зион қизиниң егизлиги, падишалиқ саңа келиду: —
— Бәрһәқ, саңа әслидики һоқуқ-һөкүмранлиқ келиду;
Падишаһлиқ Йерусалим қизиға келиду.

4:1 **«Ахирқи заманда»** — ибраний тилида «күнләрниң ахирида». **«Барлиқ хәлиқләр униңға *Пәрвәрдигарниң өйигә* қарап еқип келишиду»** — Тәврат һәм Зәбурда «*(ят)* әлләр» һәм «хәлиқләр» болса адәттә Исраилдин башқа барлиқ хәлиқләрни, йәни «Йәһудий әмәсләр»ни көрситиду. «Микаһ» дегән китапта «ят әлләр» яки «хәлиқ-милләтләр» дейилсә, һәрдайим мошу мәнани билдүриду.

4:1 Йәш. 2:2-5

4:3 **«... У болса көп хәлиқ-милләтләр арисида һөкүм чиқириду... Улар һәм йәнә уруш қилишни үгәнмәйду»** — Йәшая пәйғәмбәр өз китавида мошу айәтләрни *(1-3ни)* нәқил кәлтүриду *(«Йәш.», 4:2)*.

4:4 **«...уларниң һәр бири өз үзүм тели вә өз әнҗир дәриғи астида олтириду»** — буниң көчмә мәнаси бәлким һәр киши һәр адәм Худаға шүкүр ейтип, ачкөзлүк қилмайду, дегәнлик болуши мүмкин.

4:4 1Пад. 5:5

4:6 **«Мән мәйип болғучиларни, һайдиветилгәнләрни вә Өзүм азар бәргәнләрни жиғимән»** — «мәйип болғучи», «һайдиветилгәнләр» вә «Өзүм азар бәргәнләр» дегән сөз аялчә родтики исимлардур; шүбһисизки, бу Исраилниң панаһсиз аҗиз қиздәк болидиғанлиғини көрситиду. «Мәйип болғучи» дегән сөз бәлким һәзрити Яқуп Пәләстингә қайтқан чағни, Худаниң униң жаһиллиғини бир тәрәп қилип мәйип қилғандин кейинки көрсәткән шәпқитини әскә кәлтүриду *(«Яр.» 32-бап)*.

4:6 Қан. 30:3, 4, 5

4:7 **«Шу күндин башлап мәңгүгичә»** — ибраний тилида «һазирдин башлап мәңгүгичә».

4:7 Дан. 7:14; Зәф. 3:19; Луқа 1:33

4:8 **«падини күзәткүчи мунар»** — бәлким Йерусалим вә униң әмәлдарлирини көрситиши мүмкин. Чүнки

Шәрәптин илгири болған азап

[9] Әнди сән һазир немишкә нида қилип налә көтирисән?
Сәндә падиша йоқмиди?
Сениң мушавириңму һалак болғанмиди,
Аялни толғақ тутқандәк азаплар сени тутувалғанмиди?
[10] Азапқа чүш, толғақ тутқан аялдәк туғушқа толғинип тиришқин, и Зион қизи;
Чүнки сән һазир шәһәрдин чиқисән,
Һазир далада турисән,
Сән һәтта Бабилғиму чиқисән.
Сән әшу йәрдә қутқузулисән;
Әшу йәрдә Пәрвәрдигар саңа һәмҗәмәт болуп дүшмәнлириңдин қутқузиду.
[11] Вә һазир нурғун әлләр: — «У аяқ асти қилинип булғансун!
Көзимиз Зионниң изасини көрсүн!» — дәп саңа қарши җәң қилишқа жиғилиду;
[12] Бирақ улар Пәрвәрдигарниң ойлирини билмәйду,
Униң нишанини чүшәнмәйду;
Чүнки өнчиләрни хаманға жиққандәк У уларни жиғип қойди.
[13] Орнуңдин туруп хаманни тәп, и Зион қизи,
Чүнки Мән мүңгүзүңни төмүр, туяқлириңни мис қилимән;
Нурғун әлләрни соқуп парә-парә қиливетисән;
Мән уларниң ғәнимитини Пәрвәрдигарға,
Уларниң мал-дуниялирини пүткүл йәр-зимин Егисигә беғишлаймән.

Азаплиқ күнләрдә Мәсиһ туғулиду вә Исраилни қутқузиду

5 [1] Әнди өзүңлар қошун-қошун болуп жиғилиңлар, и қошун қизи;
Чүнки бириси бизни муһасиригә алди;
Улар Исраилниң һаким-сорақчисиниң мәңзигә һаса билән уриду;
[2] (Сән, и Бәйт-Ләһәм-Әфратаһ, Йәһудадики миңлиған шәһәр-йезилар арисида интайин
кичик болған болсаңму,

уларниң роһий җәһәттин пүткүл Исраил (*«Худаниң падиси»*)ниң үстигә күзәтчи, баққучи болуш мәсъулийити бар еди. **«Бәрһәқ, саңа әслидики һоқуқ-һөкүмранлиқ келиду; падишалиқ Йерусалим қизиға келиду»** — демәк, Исраил йәнә падишалиқ болиду, бирақ падиша Худа Өзи (*Мәсиһ Униң вәкили болғачқа*) болиду (*7-айәт*).

4:9 Йәр. 8:19

4:10 **«Азапқа чүш, толғақ тутқан аялдәк туғушқа толғинип тиришқин, и Зион қизи; чүнки сән һазир шәһәрдин чиқисән, һазир далада турисән, сән һәтта Бабилғиму чиқисән»** — Исраил Асурийә тәрипидин андин Бабил (*андин кейин йәнә Грек вә Рим империйәси*) тәрипидин азап тартиду. Микаһ уларға: Бу азапларни Худадин кәлгән «толғақ азаплири» дәп билгән болсаңлар, әнди һәқиқий падиша вә мушавир (*9-айәт*) араңлардин туғулуши керәк, дәйду. Дәрвәқә Мәсиһ Әйса улар Рим империйәси тәрипидин азап тартқанда туғулди.

4:12 Йәр. 51:33

4:13 **«Орнуңдин туруп хаманни тәп, и Зион қизи, чүнки Мән мүңгүзүңни төмүр, туяқлириңни мис қилимән; нурғун әлләрни соқуп парә-парә қиливетисән...»** — 11-13-айәттики ишлар Исраил Бабилдин қутқузулуп (*10-айәт*) Қанаанға қайтип кәлгәндин кейин йүз бериши керәк. Вәһий миладийәдин илгәрки 3- вә -2-әсирдә «Маккабийлар» дәвридә қисмән әмәлгә ашурулғини билән, толуқ әмәлгә ашурулуш ахирқи заманларда болуш керәк.

4:13 Зәк. 4:14; 6:5

5:1 **«Әнди өзүңлар қошун-қошун болуп жиғилиңлар»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Әнди өз-өзүңларни кесип тиләңлар!» (*демәк, қаттиқ қайғу-һәсрәтни билдүрүш үчүн*). **«... Қошун-қошун болуп жиғилиңлар, и қошун қизи»** — «қошун қизи» дегән сирлиқ сөз Йерусалимдикиләрни көрситиду; бешарәт әмәлгә ашурулғанда Йерусалимдикиләрниң һәммисиниң әскәр болидиғанлиғини билдүрүрүши мүмкин. **«Чүнки бириси бизни муһасиригә алди; улар Исраилниң һаким-сорақчисиниң мәңзигә һаса билән уриду»** — бу «муһасирә» бәлким икки муһасирини көрситиши мүмкин: (*1*) Асурийә империйәсиниң Йерусалимға болған муһасириси; шу чағда бириси Һәзәкия падишаниң «мәңзигә һаса билән урған»мекин? (*2*) ахирқи замандики «нурғун әлләр»ниң муһасириси (*4:11-13ни көрүң*). Бу икки тәһлил тоғра болса айәтниң иккинчи җүмлисидики «у»: (*1*) Асурийә падишасини вә кейин: (*2*) ахирқи замандики дәҗҗални көрситиду.

Сәндин Мән үчүн Исраилға Һаким Болғучи чиқиду;
Униң һозурумдин чиқишлири қедимдин,
Йәни әзәлдин бар еди).
[3] Шуңа толғақ тутқан аял туғуп болғичә,
У уларни дүшмәнлиригә ташлап қойиду;
Шу чағда Униң қериндашлири болған қалдиси Исраилларниң йениға қайтип келиду.
[4] У болса Пәрвәрдигарниң күчи билән,
Пәрвәрдигар Худасиниң наминиң һәйвитидә падисини беқишқа орнидин туриду;
Шундақ қилип улар мәзмут туруп қалиду;
Чүнки У шу чағда йәр йүзиниң қәрилиригичә улуқ дәп билиниду.
[5] Вә бу адәм арам-хатирҗәмлигимиз болиду;
Асурийәлик зиминимизға бөсүп киргәндә,
Ордилиримизни дәссәп чәйлигәндә,
Биз униңға қарши йәттә хәлиқ падичисини,
Сәккиз қабилийәтлик йетәкчини чиқиримиз;
[6] Улар Асурийә зиминини қилич билән,
Нимродниң зиминини өткәллиридә харабә қилиду;
Вә Асурийәлик зиминимизға бөсүп киргәндә,
Чегаримиз ичини чәйлигәндә,
У адәм бизни униң қолидин қутқузиду.
[7] Вә Яқупниң қалдиси нурғун хәлиқләр арисида Пәрвәрдигардин чүшкән шәбнәмдәк болиду,
Чөп үстигә яққан ямғурлардәк болиду;
Булар инсан үчүн кечикмәйду,
Адәм балилириниң әҗрини күтүп турмайду.
[8] Яқупниң қалдиси әлләр арисида,
Йәни нурғун хәлиқләр арисида ормандики һайванлар арисидики ширдәк болиду,
Қой падилири арисидики асландәк болиду;
Шир өткәндә уларниң арисидин,

5:2 ***«Сән, и Бәйт-Ләһәм-Әфратаһ, Йәһудадики миңлиған шәһәр-йезилар арисида интайин кичик болған болсаңму, сәндин мән үчүн Исраилға Һаким Болғучи чиқиду; униң һозурумдин чиқип-киришлири қедимдин, йәни әзәлдин бар еди»*** — демисәкму, бу Мәсиһ Әйсани көрситиду. У: *(1)* «Бәйт-Ләһәм» дегән кичик йезида туғулған; *(2)* шуниң билән бир вақитта у Худаниң «Калами» болуп, Худа униң вастиси арқилиқ һәммә мәвҗудатларни яратқан еди *(«Юһ.» 1:1-4)*, Мәсиһ униң йенидин «әзәлдин тартип» Худаниң ирадисини беҗа кәлтүрүшкә чиқип-кирип турған еди.
5:2 Қан. 33:27; Пәнд. 8:20 23; Мат. 2:6; Юһ. 7:42; Яр.3:8; 7:12; 14:18; 16:7; Мис.3:4; Юһ. 13:3
5:3 **«У уларни дүшмәнлиригә ташлап қойиду»** — яки «уларни ташлап қойиду». **«шуңа толғақ тутқан аял туғуп болғичә, У уларни дүшмәнлиригә ташлап қойиду»** — демәк, бешарәт бойичә «Мәсиһ» туғулғичә Худа Исраилни ят әлләрниң һөкүмранлиғи астиға тапшуриду, улар башқа әлләрниң һакимийити астида туриду; шуниңдәк улар җапа вә азап тартиду. **«Шу чағда Униң Мәсиһниң қериндашлири болған қалдиси Исраилларниң йениға қайтип келиду»** — айәткә қариғанда Мәсиһниң туғулуши Худаға садиқ болған бир «қалдиси», йәни «униң қериндашлири» Пәләстин зиминиға қайтип келиши билән бағлиқ; тарихтин билимизки, Худаниң «қалдиси»ниң «қайтип келиш»и Мәсиһ туғулуштин илгири еди *(миладийәдин илгәрки 520-жили)*.
5:5 Йәш. 9:5
5:6 **«Улар Асурийә зиминини қилич билән, Нимродниң зиминини өткәллиридә харабә қилиду»** — «Нимрод» болса Бабил шәһириниң асасчиси еди. **«Асурийәлик зиминимизға бөсүп киргәндә, чегаримиз ичини чәйлигәндә, у адәм бизни униң қолидин қутқузиду»** — ахирқи заманда Мәсиһ Исраилни *(улар товва қилғандин кейин)* барлиқ дүшмәнлиридин қутқузиду.
5:7 **«Вә Яқупниң қалдиси урғун хәлиқләр арисида Пәрвәрдигардин чүшкән шәбнәмдәк болиду, чөп үстигә яққан ямғурлардәк болиду; булар инсан үчүн кечикмәйду, адәм балилириниң әҗрини күтүп турмайду»** — бу охшитишниң асасий мәнаси: «адәмләрниң һәр қандақ иш-паалийәтлири шәбнәм вә ямғурға һеч қандақ тәсир йәткүзәлмәйду; улар чүшүши үчүн адәмләрниң һәрикитини күтмәйду. Шәбнәм вә ямғур бәрибир пәқәт Худаниң орунлаштуруши билән чүшиду»; кәлгүсидә Худа Өз меһир-шәпқити билән Яқуп җамәтини дунийадики барлиқ әлләрни *(улар һеч иш-паалийәтләрни қилмайла)* ойғитидиған вә йеңилайдиған бир бәрикәт қилиду.

һеч ким қутқузуп алалмиғидәк чәйләп дәссәйду,
Титма-тит қилип житиветиду.
9 Қолуң күшәндилириң үстигә көтирилиду,
Барлиқ дүшмәнлириң үзүп ташлиниду.
10 Шу күнидә шундақ болидуки, — дәйду Пәрвәрдигар,
Мән араңлардин барлиқ атлириңни үзүп ташлаймән,
Җәң һарвулириңни һалак қилимән.
11 Заминиңдики шәһәрлириңни йоқитимән,
Барлиқ истиһкамлириңни ғулитимән.
12 Сеһирләрни қолуңдин үзүп ташлаймән;
Силәрдә палчилар болмайду.
13 Мән ойма мәбудлириңни,
«Бут түврүк»лириңларни оттуруңдин үзүп ташлаймән;
Сән өз қолуңниң ясиғиниға иккинчи баш урмайсән.
14 Араңдин «Ашераһ»лириңни жулуветимән,
Вә шәһәрлириңни һалак қилимән;
15 Вә Маңа қулақ салмиған әлләрниң үстигә аччиқ вә дәрғәзәп билән интиқамни жүргү-
зимән.

Бешарәтләр 3-қатар
Худаниң дәваси

6 1 Пәрвәрдигарниң немә дәватқинини һазир аңлаңлар: —
«Орнуңдин тур, тағлар алдида дәвайиңни баян қил,
Егизликләргә авазиңни аңлатқин».
2 «И тағлар,
Вә силәр, йәр-заминниң өзгәрмәс һуллири,
Пәрвәрдигарниң дәвасини аңлаңлар;
Чүнки Пәрвәрдигарниң Өз хәлқи билән бир дәваси бар,
У Исраил билән муназилишип әйивини көрсәтмәкчи;
3 И хәлқим, Мән саңа зади немә қилдим?
Сени немә ишта бизар қилиптимән?
Мениң хаталиғим тоғрилиқ гувалиқ беришкин!

5:8 **«Шир өткәндә уларниң арисидин, һеч ким қутқузуп алалмиғидәк чәйләп дәссәйду, титма-тит қилип житиветиду»** — «улар» мошу йәрдә «ормандики һайванлар» вә «қой падлири»ни *(демәк, ят әлләрни)* көрсәтсә керәк.
5:10 **«Мән араңлардин барлиқ атлириңни үзүп ташлаймән, җәң һарвулириңни һалак қилимән»** — Худаниң Муса пәйғәмбәргә тапшурған пәрманлири бойичә, Исраиллар арисидики атлар вә җәң һарвулирини көпәйтишкә болмайду. Худаниң мәхсити шүбһисизки, Өз хәлқиниң атларға, һарвуларға әмәс, бәлки Худа Өзигила тайинишидин ибарәттур *(«Қан.»17:16, «Зәб.»19:8, «Йәш.31:1»ниму көрүң)*.
5:10 һош. 14:4
5:11 **«Заминиңдики шәһәрлириңни йоқитимән, барлиқ истиһкамлириңни ғулитимән»** — Худаниң бу ишта болған мәхсити барлиқ атларни вә җәң һарвулирини йоқитиш мәхситигә охшаш болуши керәк — Исраилни пәқәт Өзигила таяндуруштур.
5:14 **«Араңдин «Ашераһ»лириңни жулуветимән»** — «Ашераһ»лар бәлким бутпәрәсликкә беғишланған дәрәқликләр еди. Дәрәқләр бут шәклигә оюлған яки нәқишләнгән болуши мүмкин еди. **«вә шәһәрлириңни һалак қилимән»** — «шәһәрлириң»ниң башқа бир тәрҗимиси: «қанлиқ қурбангаһлириң».
6:1 **«Орнуңдин тур, тағлар алдида дәвайиңни баян қил, егизликләргә авазиңни аңлатқин»** — бу сөзләр Микаһниң өзигә *(Исраиллар аңлисун дәп)* ейтилған. Қедимки тағлар вә дөң-егизликләр мошу дәвада Худаниң вәдилиридә турғанлиғиға гувалиқ бериду *(«Қан.» 4:26, «Йәш.» 1:2ни көрүң)*.
6:2 һош. 4:1

[4] Чүнки Мән сени Мисир зиминидин елип чиқардим,
Сени қуллуқ маканидин һөрлүккә қутқуздум;
Алдиңда йетәкләшкә Муса, Һарун вә Мәрйәмләрни әвәттим.
[5] И хәлқим, Пәрвәрдигарниң һәққанийлиқлирини билип йетишиңлар үчүн,
Моаб падишаси Балакниң қандақ нийитиниң барлиғини,
Беорниң оғли Балаамниң униңға қандақ жавап бәргәнлигини,
Шиттимдин Гилгалғичә немә ишлар болғанлиғини һазир есиңларға кәлтүрүңлар.

[6] — Мән әнди немини көтирип Пәрвәрдигар алдиға келимән?
Немәм билән һәммидин Алий Болғучи Худаниң алдида егилимән?
Униң алдиға көйдүрмә қурбанлиқларни,
Бир жиллиқ мозайларни елип келәмдим?
[7] Пәрвәрдигар миңлиған қочқарлардин,
Түмәнлигән зәйтун мейи дәриялиридин һозур аламду?
Итаәтсизлигим үчүн тунжа баламни,
Тенимниң пуштини җенимниң гунайиға атамдимән!?
[8] И инсан, У саңа немә ишниң яхши екәнлигини көрсәтти,
Бәрһәқ, Пәрвәрдигар сәндин немә тәләп қилғанлиғини көрсәтти —
Адаләтни жүргүзүш,
Меһриванлиқни сөйүш,
Сениң Худайиң билән биллә кәмтәрлик билән меңиштин башқа йәнә немә ишиң болсун?

Дәваниң давами, һөкүм чиқириш

[9] Пәрвәрдигарниң авази шәһәргә хитап қилип чақириду;
(Пәм-даналиқ болса наминңға һөрмәт билән қарайду!)
Әнди һөкүм палиқини вә уни Бекиткинини аңлаңлар: —
[10] Рәзил адәмниң өйидә рәзилликтин алған байлиқлар йәнә бармиду?
Кам өлчәйдиған жиркиничлик өлчәм йәнә бармиду?
[11] Адилсиз тараза билән,
Бир халта сахта тараза ташлири билән пак болаламдим?
[12] Чүнки шәһәрниң байлири зораванлиқ билән толған,

6:4 Мис. 12:51; 14:30; 20:2
6:5 **«И хәлқим... Моаб падишаси Балакниң қандақ нийитиниң барлиғини, Беорниң оғли Балаамниң униңға қандақ жавап бәргәнлигини, Шиттимдин Гилгалғичә немә ишлар болғанлиғини һазир есиңларға кәлтүрүңлар»** — Худа Шиттимдә Исраилларниң бутпәрәслигини жазалиған, андин уларни көчүрүм қилған; У Гилгалда мөҗизә яритип, уларни Иордан дәриясидин өткөзгән. Әнди һазир охшаш ишлар болмамду — улар халисила, бутпәрәсликтин товва қилип, Худаниң нижатини көрүдиған болиду. Тилға елинған вақиәләр «Чөл.» 24-, 25-бап, вә «Йәшуа» 1-5-бапларда хатириләнгән.
6:5 Чөл. 22:5; 23:7; 25; Йә. 5
6:7 **«Тенимниң пуштини җенимниң гунайиға атамдимән!?»** — ибраний тилида «тенимниң мевисини җенимниң гунайиға атамдимән!?».
6:8 Қан. 10:12
6:9 **«Әнди һөкүм палиқини вә уни бекиткинини аңлаңлар!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Әнди и қәбилә вә шәһәр жамаити, аңлаңлар!».
6:10 **«Рәзил адәмниң өйидә рәзилликтин алған байлиқлар йәнә бармиду? Кам өлчәйдиған жиркиничлик өлчәм йәнә бармиду?...»** — 10-15-айәтләрдә хатириләнгән Исраилниң қилмишлири жуқуриқи 8-айәттики сөзниң әкси болиду (*адаләтни жүргүзүш, меһриванлиқни сөйүш, кәмтәрләрчә Худа билән биллә меңиш*). Мошу айәттики «өлчәм» ибраний тилида «әфаһ» болиду.
6:11 **«Адилсиз тараза билән, бир халта сахта тараза ташлири билән пак болаламдим?»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Адилсиз таразини, бир халта сахта тараза ташлирини тутуп турған адәмләрни пак һесаплаламдим?».
6:11 Һош. 12:8

Униң аһалиси ялған гәп қилиду,
Уларниң ағзидики тили алдамчидур.
[13] Шуңа Мән сени уруп кесәл қилимән,
Гуналириң түпәйлидин сени харабә қилимән.
[14] Йәйсән, бирақ тоюнмайсән,
Оттураңда ач-бошлуқ қалиду,
Сән мүлкүңни елип йөткимәкчи болисән,
Бирақ сақлалмайсән;
Сақлап қалдурғиниң болсиму, уни қиличқа тапшуримән.
[15] Терийсән, бирақ һосул алмайсән;
Зәйтунларни чәйләйсән, бирақ өзүңни мейини сүртүп мәсиһ қилалмайсән,
Йеңи шарапни чәйләп чиқирисән,
Бирақ шарап ичәлмәйсән.
[16] Чүнки «Омриниң бәлгүлимилири»ни,
«Аһабниң җәмәтидикиләр қилғанлири»ни тутисән;
Сән уларниң несиһәтлиридә маңисән,
Шуниң билән Мән сени харабә,
Сәндә туруватқанларниң һәммиси исқиртиш объекти қилимән;
Сән хәлқимдики шәрмәндичиликни көтирисән.

Пәйғәмбәрниң азаплинишлири

7 [1] Мениң һалимға вай! Чүнки мән худди яздики мевиләр жиғилип,
Үзүм һосулидин кейинки васаңдин кейин ач қалған бирисигә охшаймән,
Йегидәк сапақ йоқтур;
Женим тәшна болған тунжа әнҗир йоқтур!
[2] Ихласмән киши зиминдин йоқап кәтти,
Адәмләр арисида дурус бирисиму йоқтур;
Уларниң һәммиси қан төкүшкә пайлимақта,
Һәр бири өз қериндишини тор билән овлайду.
[3] Рәзилликни пухта қилиш үчүн,
Икки қоли униңға тәйярланған;
Әмир «инъам»ни сорайду,
Сорақчиму шундақ;
Мөтивәр җанаб болса өз жениниң нәпсини ашкарә ейтип бериду;

6:12 Йәр. 9:7
6:14 **«Йәйсән, бирақ тоюнмайсән, оттураңда ач-бошлуқ қалиду»** — бәзи алимлар бу ибарә толғақ кесили «дизентерийә»ни көрситиду, дәп қарайду. **«Сән мүлкүңни елип йөткимәкчи болисән, бирақ сақлалмайсән; сақлап қалдурғиниң болсиму, уни қиличқа тапшуримән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «сән толғаққа келисән, бирақ балини туғмайсән; туғсаңму, балаңни қиличқа тапшуримән».
6:14 Һош. 4:10
6:15 Қан. 28:38; Һаг. 1:6
6:16 **«Чүнки «Омриниң бәлгүлимилири»ни, «Аһабниң җәмәтидикиләр қилғанлири»ни тутисән»** — Омри Исраилниң интайин рәзил падишаси болуп, нурғунлиған бутларни ясап, Исраилни буларға чоқунушқа буйруған. Аһаб униңдин техиму рәзилликкә өтүп, бутпәрәсликкә паһишивазлиқ, «инсан қурбанлиғи», пухраларни булаң-талаң қилиш вә қатиллиқни қошқан еди. *(«1Пад.» 16-22-бапларни көрүң).* **«Сәндә туруватқанларниң һәммиси исқиртиш объекти қилимән»** — мошу йәрдә «исқиртиш» мазақ қилишни билдүриду.
6:16 1Пад. 16:25, 26, 30-34
7:2 Зәб. 11:1-3; Һош. 4:1

Улар җәм болуп рәзилликни тоқушмақта.
4 Уларниң әң есили худди җиғандәк,
Әң дуруси болса, шохилиқ тосуқтин бәттәрдур.
Әнди күзәтчилириң қорқуп күткән күн,
Йәни Худа саңа йеқинлап җазалайдиған күни йетип кәлди;
Уларниң алақзадә болуп кетидиған вақти һазир кәлди.
5 Үлпитиңгә ишәнмә,
Җан достуңға таянма;
Ағзиңниң ишигини қучиғиңда ятқучидин йепип жүр.
6 Чүнки оғул атисиға беһөрмәтлик қилиду,
Қиз анисиға,
Келин қейн анисиға қарши қозғилиду;
Кишиниң дүшмәнлири өз өйидики адәмлиридин ибарәт болиду.
7 Бирақ мән болсам, Пәрвәрдигарға қарап үмүт бағлаймән;
Ниҗатимни бәргүчи Худани күтимән;
Мениң Худайим маңа қулақ салиду.

Ахирқи заман тоғрилиқ үмүт — Худаниң «қалдиси» сөз қилиду

8 Маңа қарап хуш болуп кәтмә, и дүшминим;
Гәрчә мән жиқилип кәтсәмму, йәнә қопимән;
Қараңғулуқта олтарсам, Пәрвәрдигар маңа йоруқлуқ болиду.
9 Мән Пәрвәрдигарниң ғәзивигә чидап туримән —
Чүнки мән Униң алдида гуна садир қилдим —
У мениң дәвайимни сорап, мән үчүн һөкүм чиқирип жүргүзгичә күтимән;
У мени йоруқлуққа чиқириду;
Мән Униң һәққанийлиғини көримән.
10 Вә мениң дүшминим буни көриду,
Шуниң билән маңа: «Пәрвәрдигар Худайиң қени» дегән аялни шәрмәндилик басиду;
Мениң көзүм униң мағлубийитини көриду;
У кочидики патқақтәк дәссәп чәйлиниду.

Худаниң җавави

11 — Сениң там-сепиллириң қурулидиған күнидә,
Шу күнидә саңа бекитилгән пасилиң жирақларға йөткилиду.
12 Шу күнидә улар йениңға келиду;
— Асурийәдин, Мисир шәһәрлиридин,
Мисирдин Әфрат дәриясиғичә, деңиздин деңизғичә вә тағдин тағқичә улар йениңға келиду.

7:3 **«Мөтивәр җанаб болса өз женининиң нәпсини ашкарә ейтип бериду»** — «мөтивәр җабаб» бәлким падишани васитилик көрситиду.
7:3 Мик. 2:1; 3:11
7:4 **«Уларниң әң есили худди җиғандәк, әң дуруси болса, шохилиқ тосуқтин бәттәрдур»** — «әң есили» адаләтни бурмилимайду, пәқәт униңға тосалғу болиду! **«Худа саңа йеқинлап җазалайдиған күни...»** — ибраний тилида «сениң йоқлинидиған күнүң» дейилиду.
7:6 Әз. 22:7; Мат. 10:21, 35, 36; Луқа 12:53
7:8 **«Маңа қарап хуш болуп кәтмә, и дүшминим;...»** — мошу йәрдики «дүшминим» һәм 10-айәттики «у» дегәнләр «аялчә род»та кәлгән болғачқа, бешарәт Йерусалимниң Асурийәгә гәп қилғанлиғини, яки болмиса ахирқи замандики дүшмини Бабилға гәп қилидиғанлиғини көрсәтсә керәк.
7:9 Зәб. 9:6-8; Зәб. 42:1-2; Йәр. 50:34
7:10 Зәб. 78:10; 113:10; Йо. 2:17

[13] Бирақ йәр йүзи болса өзиниң үстидә туруватқанлар түпәйлидин,
Йәни уларниң қилмишлириниң мевиси түпәйлидин харабә болиду.

Худаниң «қалдиси»ниң дуаси

[14] — Өз хәлқиңни, йәни орманда, Кармәл оттурисида ялғуз туруватқан Өз мирасиң болған падини,
Таяқ-һасаң билән озуқландурғайсән;
Қедимки күнләрдикидәк,
Улар Башан һәм Гилеад чимәнзарлирида қайтидин озуқлансун!

Худаниң жавави

[15] — Сән Мисир зиминидин чиққан күнләрдә болғандәк,
Мән уларға карамәт ишларни көрситип беримән.
[16] Әлләр буни көрүп барлиқ һәйвисидин хиҗил болиду;
Қолини ағзи үстигә япиду,
Қулақлири гас болиду;
[17] Улар иландәк топа-чаңни ялайду;
Йәр йүзидики өмилигүчиләрдәк өз төшүклиридин титригән пети чиқиду;
Улар қорқуп Пәрвәрдигар Худайимизниң йениға келиду,
Вә сениң түпәйлиңдинму қорқиду.
[18] Қәбиһликни кәчүридиған,
Өз мираси болғанларниң қалдисиниң итаәтсизлигидин өтидиған Тәңридурсән,
У аччиғини мәңгүгә сақлавәрмәйду,
Чүнки У меһир-муһәббәтни хошаллиқ дәп билиду.
Ким саңа тәңдаш илаһдур?
[19] — У йәнә бизгә қарап ичини ағритиду;
Қәбиһлиқлиримизни У дәссәп чәйләйду;
Сән уларниң барлиқ гуналирини деңиз тәглиригә ташлайсән.
[20] — Сән қедимки күнләрдин бери ата-бовилиримизға қәсәм қилған һәқиқәт-садақәтни Яқупқа,
Өзгәрмәс муһәббәтни Ибраһимға йәткүзүп көрситисән.

7:13 Йәр. 21:14
7:14 **«... орманда, Кармәл оттурисида ялғуз туруватқан өз мирасиң болған пада...»** — «Кармәл» болса Исраилниң әң барақсан, әң есил орманлиқ райони.
7:14 Мик. 5:3
7:15 Йо. 2:26
7:17 Зәб. 71:9; Йәш. 49:32
7:18 **«Ким Саңа тәңдаш Илаһдур?»** — «Микаһ» дегән исим, ибраний тилида «ким Худаға тәңдаш?» дегән мәнада.
7:18 Мис. 34:6, 7; Зәб. 102:9

Қошумчә сөз

2-бап, 12-13 айәттики бешарәт тоғрисида: —

«**Мән чоқум сени бир пүтүн қилип уюштуримән, и Яқуп;**
Мән чоқум Исраилниң қалдисини жиғимән;
Мән уларни Бозраһдики қойлардәк,
Өз яйлиғида жиғилған бир падидәк жәм қилимән;
Улар адиминиң көплүгидин жушқунлишип кетиду.
Бир «бөсүп өткүчи» уларниң алдиға чиқип маңиду;
Улар бөсүп чиқип, қовуққа йетип берип, униңдин чиқти;
Уларниң падишаси уларниң алдида,
Пәрвәрдигар уларниң бешиға өтүп маңиду».

Изаһатлиримизда ейтқинимиздәк, бу бешарәтниң үч «әмәлгә ашурулуш» болуши мүмкин.

(1) Биринчи әмәлгә ашурулуш Йерусалимниң Асурийә падишаси Сәннахерибтин қутқузулуши. Сәннахерип Йәһуданиң барлиқ шәһәрлирини ишғал қилип, андин Йерусалимни муһасиригә алғандин кейин: «Улар тезла жиқилиду» дәп ойлиған вә махтинип: «Мениң бутлирим Пәрвәрдигардин улуқ» дегинидә, у аллиқачан өз ақивитини бекиткән еди. Һәзәкия падиша болса һәммә ишларни Пәрвәрдигарға тапшуруп, Сәннахерибқа тәслим болушни рәт қилған. Шу чағда Сәннахериб: «Ефиопийә бизгә һуҗум қилмақчикән» дегән бир иғвани аңлап, Асурийә қошунини Йерусалимдин чекиндүргән. Андин «Йәшая пәйғәмбәр» китавида хатириләнгәндәк: «**Шуниң билән Пәрвәрдигарниң Пәриштиси чиқип, Асурийәликләрниң барғаһида бир йүз сәксән бәш миң әскәрни урди; мана, кишиләр әтигәндә орундин турғанда, уларниң һәммисиниң өлгәнлигини көрди!**» («Йәшая» 37-бап)

Бу дәрвәқә Йәһуда үчүн йеңи бир башлиниш еди. Мошу йәрдә «бөсүп өткүчи» «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»ниң Өзи еди. Башқа йәрләрдә тохталғинимиздәк ишинмизки, «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» алаһидә шәхс болуп, У «Пәрвәрдигарниң Сөз-Калами» болған Мәсиһдин башқа шәхс әмәстур.

(2) Иккинчи әмәлгә ашурулуш жуқуриқидикидәк анчә «көзгә көрүнәрлик» болмисиму, униңдин муһим дәп қараймиз. Миладийәдин илгәрки әсирләрдә, мошу айәтни шәрһлигән «раббий»лар (Йәһудий устазлар)ниң көпи айәттики «бөсүп чиққучи»ни болса «Иляс пәйғәмбәр», «Падиша»ни болса «Мәсиһ-Қутқазғучи» дәп қарайтти (башқа пәйғәмбәрләрму Иляс пәйғәмбәрниң Мәсиһниң йолини тәйярлайдиғанлиғини тилға алиду). Инҗил дәвригә кәлгәндә Йәһия пәйғәмбәр авал көрүнүп, хәлиқни Мәсиһкә ишинишкә тәйярлиғанлиғини көримиз. Йәһия туғулуштин илгири, пәриштә Җәбраил Йәһияниң атиси Зәкарияға мундақ хәвәр йәткүзди: «**У** (бу бала) **Рәбниң алдида Илияс пәйғәмбәргә хас болған роһ вә күч-қудрәттә болуп, атиларниң қәлбилирини балиларға майил қилип, итаәтсизләрни һәққанийларниң ақиланилигигә киргүзүп, Рәб үчүн тәйярланған бир хәлиқни һазир қилиш үчүн Униң алдида маңиду**» (Инҗил, «Луқа», 1-бап).

Оттуз жилдин кейин Худаниң буйруғи бойичә Йәһия пәйғәмбәр «**иордан дәрияси вадисидики барлиқ районларни кезип, кишиләргә гуналарға кәчүрүм елип келидиған, товва қилишни билдүридиған суға «чөмүлдүрүш»ни жақалашни башлиди**» («Луқа», 3:3). Көримизки, Йәһия бу хәвәрни Йерусалимда әмәс, бәлки чөл-баяванда жақалиди. У йәнә униң «чөмүлдүрүш»иниң адәмни Худаниң «кәчүрүм қилиши»иға елип бариду, дәйду. Бу дәрвәқә бир «бөсүп чиқиш» — Йәһия пәйғәмбәрниң мана шундақ йеңи хуш хәвәрни жақалиған вақтиғичә, Худаниң «кәчүрүм қилиш»и Йерусалимдики муқәддәс ибадәтханисида қилинған қурбанлиқлар арқилиқ болуп кәлди. Худаниң «қалдиси» болған мөмин бәндилири Йәһияниң сөзлиригә кирип чөмүлдүрүлгән. Мәсиһ Әйса ашкарә тәлим беришкә башлиғанда, Йәһияниң көп әгәшкүчилири униңдин айрилип, Әйса Мәсиһниң кәйнидин меңишқа башлиған. Шуниң билән төвәндики параң болған: —

«**Андин мухлислар Йәһияниң йениға келип:**

— Устаз, иордан дәриясиниң у қетида сән билән биргә болған, өзәң тәриплəп гувалиқ бәргән һелиқи киши мана һазир өзи кишиләрни чөмүлдүрүватиду, вә һәммә адәм униң йениға кетишиватиду, — деди.

Йәһия мундақ җавап бәрди:

— Әгәр униңға әрштин ата қилинмиған болса, инсан һеч нәрсигә егә болалмайду. Мениң силәргә: «Мән Мәсиһ әмәс, пәқәт Униң алдида әвәтилгәнмән» дегинимгә силәр өзәңлар гувачисиләр. Келинчәкни әмригә алғучи жигиттур (Йәһуда мошу йәрдә Мәсиһни көрситиду)**; лекин жигитниң авазини аңлашни күтүп туридиған жигитниң қолдиши униң авазини аңлап, қәлбидә толиму хурсән болиду. Мениң бу хурсәнлигим әнди толуп ташиду. Униң гүлләнмики, мениң аҗизлашмиқим муқәррәрдур**» («Юһ.» 3:26-30).

Мошу йәрдә «бөсүп чиққучи» өз хизмитини ада қилған болди. Худаниң «пада»си кона қурбанлиқ түзүмидин бөсүп чиқип, өз падишаси Рәб Әйса Мәсиһгә әгишишкә башлиған. Улар бу йолда Мәсиһ Әйса Өзи уларниң гуналири үчүн қурбанлиқ болупла қалмай, бәлки пүтүн дунияниң гуналири үчүн ахирқи, мукәммәл вә толуқ қурбанлиқ болидиғанлиғини тонуп йетәләйду. Бу әмәлгә ашурулуш бәлким Мәсиһ Әйсаниң мәлум бир сирлиқ баяниға чүшәндүрүш болиду: —

«**Тәврат қануни вә пәйғәмбәрләрниң язмилири Чөмүлдүргүчи Йәһияғичә силәргә йетәкчи болуп кәлди; шу вақиттин башлап Худаниң падишалиғиниң хуш хәвири жақалинип келиватиду; падишалиққа кирмәкчи болғанларниң һәр бири шу падишалиққа бөсүп киривелиши керәктур**» («Луқа», 16:16, «Мат.» 11:11-15-айәтләрниму көрүң).

(3) Үчиничи әмәлгә ашурулуш ахирқи заманларда йүз бериши муқәррәр. Микаһ вә башқа пәйғәмбәрләр башқа йәрләрдә бешарәт бәргинидәк, ахирқи заманда «Мәсиһниң рәқиби» дәҗҗалниң «езитқу йетәкчилиги»дә, барлиқ әлләр Йерусалимға һуҗум қилишқа жиғилиду. Микаһниң мошу 12-айәттики «Бозраһ» (һазирқи иорданийәниң «Петра» шәһири)ни тилға алғини, бәлким шу вақитта Худаниң Өз «қалдиси»ни қоғдаш үчүн шу йәргә жиғидиғанлиғини көрситиду («Йәш.» 63:1, «Һаб.» 3:3-айәтләр вә изаһатларни көрүң). («Бозраһ» дегәнниң мәнаси: «қой қотини»)

Худа Өз «қалдиси»ни шəхсəн Мəсиһ арқилиқ қутқузиду. У уларни йетəклəп ғəлибə билəн «бөсүп чиқип» келиду; шуниң билəн пүтүнлəй йеңи бир дəвир башлиниду.

Амин!

Тәврат 34-қисим

«Наһум»

(Наһум пәйғәмбәрниң китави)

Кириш сөз

Пәйғәмбәр өзи

Наһум пәйғәмбәрниң ким екәнлигини вә униң арқа көрүнүшини билмәймиз. Униң жути Әлкош йезиси еди; бәлким һазирқи җәнубий Пәләстиндики «Бәйт-Җәбрин» дегән йеза болуши мүмкин. Бәзи алимлар униң жутини Галилийәдики «КәпәрНаһум» («Наһумниң йезиси») дәп қарайду («Мат.» 4:13).

китапниң темиси

Пәйғәмбәрниң бу язмисиниң мәзмуни чүшинишлик, аммибап болуп, бу язмида Худаниң Асурийә империйәси, болупму пайтәхти Нинәвә шәһиригә чүшуридиған җазаси шәрһилиниду. Бу язма аддий болғини билән, у һазирқи замандики оқурмәнләр үчүн көп вә муһим саватлар, шуниңдәк барлиқ етиқатчилар, болупму бекардин бекар зулумға яки зиянкәшликкә учрайдиған етиқатчилар үчүн илһам һәм риғбәт бериду. «Наһум» дегәнниң мәнаси «тәсәллигә толған» яки «тәсәлли бәргүчи»; у бизгә елип кәлгән һәқиқәт — «Худаниң вә хәлқиниң дүшмәнлири шунчә күчлүк болушидин қәтъийнәзәр, улар һаман мәғлуп болиду». Бу һәқиқәт у рәзилләрниң қолидин дәрд-азап тартидиғанларға чоңқур тәсәлли елип келиду.

Йезилған вақти

Һәзрити Наһумниң Нинәвә шәһириниң ақивитини алдин-ала ейтқанлиғидин, шундақла униң язмисида бу империйәниң «интайин күчлүк» дәп баян қилинғанлиғидин қариғанда, мәзкур китап Нинәвә шәһири гумран болуштин илгири, йәни миладийәдин илгәрки 612-жилидин илгири йезилған болуши керәк. У китавида йәнә Мисирдики Но-Амон (һазирқи «Тебәс») шәһириниң ишғал қилиниши үстидә тохтилиду. Но-амон миладийәдин илгәрки 665-жили мәғлуп болған еди. Шәһәр миладийәдин илгәрки 654-жили йәнә мустәқиллиққә еришкән. Шуңа «Наһум пәйғәмбәр» дегән китап чоқум миладийәдин илгәрки 665-654-жили арилиғида йезилған. Бу мәзгилдә Йәһуданиң падишаси Манассәһ тәхткә олтарған (миладийәдин илгәрки 697-642-жиллар).

китапниң арқа көрүнүши, Нинәвәниң тарихи

Нинәвә шәһири бәлким миладийәдин икки миң жил илгири Бабил (Бабилон) шәһири билән тәң рәзил адәм Нимрод тәрипидин бәрпа қилинған («Яр.» 10:11). Исраилларниң Асурийә билән тунҗа учришиши униң падишаси Шалманъәзәр III билән болған. У Исраилни вәйран қилған, Йәһудада булаңчилиқ қилған. Шу чағда у көп ана-

балиларни Галилийәдики Арбәл дегән тик ярдин ташлап өлтүрүвәткән («Һош.» 10:14дә у «Шалман» дәп атилиду). Кейинки бир падиша, йәни Сәннахерип Нинәвәни униң әтрапидики үч шәһәр билән бирләштүрүп чоң шәһәр қилип қуруп, уни өз пайтәхти қилған. Бу йеңи шәһәр икки сепиллиқ болуп, ички сепил айланмиси 11 километр, ташқи сепил айланмиси 95 километр, шәһәрниң көлими 453 квадрат километр еди. Сепил түвиниң қелинлиғи 16 метр, үстиниң қелинлиғи 4 метр; егизлиги 30 метр болуп, униң үстидә 60 метр егизликтики мунардин 150и бар еди. Асурийә бу сепилниң төписидики йолда үч жәң һарвуси яндаш маңалайду, дәп махтанған. Сәннахерип алтә жилни қурал-үскүнләрни тәйярлашқа сәрп қилған, андин шәһәрниң оттурисида кәң һәм чирайлиқ коча-рәстиләрни қурған. Шәһәр оттурисидин кәң һәм чоңқур Тигрис (Дижлис) дәрияси еқип өтүп турған; мабада шәһәр муһасиригә елинип қоршивелинса, су тәминләш мәсилиси тоғрилиқ һеч әндишиси йоқ еди.

Юнус пәйғәмбәр йүз жил илгири Нинәвә шәһиригә берип униңға Худаниң дәрғәзиви силәрниң бешиңларға чүшәй дәп қалди, дәп агаһландурған еди. Шу чағда Нинәвәдикиләр қаттиқ товва қилған, һәм Худа уларни кәчүрүм қилған еди (Юнус пәйғәмбәр әслидә буниңдин нарази болған еди — «Юн.» 3:10-4:4). Бирақ улар Униң кәчүрүмини унтуп, Наһум пәйғәмбәр әйиплигән кона гуналирини йәнә садир қилған; шуңа Худаниң Юнус пәйғәмбәрниң күнлиридә кечиктүргән дәрғәзиви ахири чүшүшкә аз қалған. Асурийәниң еғир гуналирини Наһум пәйғәмбәр мәзкур язмисиниң үчинчи бапида көрситиду: —

(1) У қанхорлуқ һәм зулум-зораванлиққа хумар еди. Асурийә үчүн бу һәтта униң дин-етиқадиниң бир қисми болуп қалған еди (1:3). китапниң 3-бап, 8-10-айәтлиридә хатириләнгән Но-Амон (Тебәс)ға болған зораванлиқ, рәзил муамилә Асурийә падишаси Ашурбанипал тәрипидин қилинған.

(2) Ялғанчилиқ вә алдамчилиқ (3:1). Асурийә нурғун әлләр билән әһдә түзгән, андин униңға асийлиқ қилған. Тәврат, «2Пад.» 16-18-бапларда мисал бар.

(3) Башқа әлләргә рәһимсиз булаңчилиқ қилиши (3:1).

(4) Паһишивазлиқ билән арилаш жүргүзгән бутпәрәслик һәм сеһир-жадугәрлиги; уларниң бу ишларни башқа әлләргә езитқулуқ билән үгитиши.

(5) Уларниң бәччивазлиғи, болупму падишаси Сардонополисни үлгә қилип әгишиши. Кона Гретсийә тарихчилири бизгә униң аялчә кийинип жүридиғанлиғи тоғрилиқ хәвәрләндүриду.

Тәпәккур қилғили болидуки, топ-зәмбирәксиз бир дәвирдә Нинәвәдәк «йеңилмәс» бир шәһәрниң һалак болушидики бешарәт Наһумниң заманидики етиқатсизларға тетиқсиз ишәнмәслик күлкилири ичидә аңланған болуши мүмкин. Бирақ униң бешарити дәл шу еди, һәмдә төвәндә ейтқинимиздәк, миладийәдин илгәрки 612-жили сөзмусөз әмәлгә ашурулған.

Миладийәдин илгәрки 612-жили Бабил императори Набополассар (улуқ падиша Небоқаднәсарниң атиси) Бабил һәм иттипақдиши Медиядики икки қошунни йетәкләп Нинәвә шәһиригә һуҗум қилди. Шәһәр икки басқучлуқ жәң билән, йәни авал ташқи

сепили, андин ички сепили бөсүлүши билән мағлуп болди. Бу икки басқуч пәйғәмбәрниң бешаритидә бир-биригә улап ейтилған. Бабил қошуни ташқи сепилни бөсүшкә үч қетим жәң қилди, үч қетимлиқ жәңниң һәммиси мағлубийәт билән ахирлашти. Бабил қошуни үчинчи қетим мағлуп болғандин кейин Нинәвәдикиләр чоң тәбрикләш паалийити өткүзди; Нинәвәликләрниң көпинчиси мәс болушуп кәткән еди.

Месопотамийәдә адәттә ямғур яғмайду. Нинәвәдикиләр бу жил Июл вә Авғустта көп қетим яққан ямғурға анчә диққәт қилмиған еди. Шу жили қаттиқ ямғур болғачқа, Тигрис дәрияси тешип кәткән еди, нәтиҗидә дәрия сулири кәлкүн болуп, Нинәвәниң ташқи сепилиниң үч километр йерини еқитип кәтти. Бабилдики қошун дәрһал шу йәрдин бөсүп кирип ички сепилға һуҗум қилишқа киришти. Шу чағда Нинәвә падишаси Сардонополис Асурийәниң бурунқи бир бутпәрәс һөкүмасиниң: «Су шәһәрниң дүшмини болуп қалғанда, Асурийә түгишиду» дегән бир бешаритини есигә кәлтүрүп үмүтсизләнди. Әмәлийәттә бу бешарәт әслидә Нинәвәдики кишиләрни хатирҗәм қилиш үчүн ейтилған еди — Тигрис дәрияси Нинәвәни бейитқан әмәсмиди? — амма Худа Асурийәниң һөкүмасиниң шу гепини һәқиқәткә айландурди.

Сардонополис үмүтсизликтин ордиси оттурисида йоған бир гүлхан йеқип, өзи, барлиқ кенизәклири вә байлиқлирини отта көйдүрүп өлүвалди. Униң ханиши әсиргә елинди. Шәһәр гумран қилинди. «Бүйүк Искәндәр» 300 жилдин кейин әшу йәрдин өткәндә, Нинәвә шәһирини көрмәй, бәлки пәқәт сәл чоңрақ бир дөңлүкни байқиди. Наһумниң бешаритидәк «**Қараңғулуқ Униң** (Худаниң) **дүшмәнлирини қоғлайду**» (1:8). 19-әсирдики бәзи етиқатсиз алимлар Муқәддәс Китапта Нинәвәниң мәвҗутлуғи һәм улуқлуғи тоғрилиқ болған гуваликниму мазақ қилған. Чүнки Нинәвә изсиз йоқап кәткән еди. Шәһәр 1845-жили Французархеолог Лаярд тәрипидин дунияни қаттиқ һәйрануһәс қилип ашкариланған.

Һазирқи заманимиздиму дуниядики хәлиқ йәнила у-бу һөкүмәт яки дөләтниң «улуқ қудрәт»и тоғрилиқ сөзләп жүрүшиду; бәзи дөләтләр наданларчә өзиниң улуқлуғи тоғрилиқ махтинип кетиду. «Наһум пәйғәмбәр» дегән китап бизни бу дуниядики барлиқ һоқуқ һәм қудрәт адәмләргә Худа тәрипидин ата қилинған, дәп хәвәрләндүриду. Улар мошу һоқуқни суйиистемал қилса, өз мәнпәити үчүн адаләтни бурмилиса, Худа өз вақтида уларни сораққа тартип җазалап, уларниң «бүйүк» һоқуқини һәтта бир кечидила улардин тартивалиду. Шуниң билән тәң биз «Наһум пәйғәмбәр»дин үгинәләймизки, Худа һәммимизни айрим-айрим билиду һәм «**Пәрвәрдигар меһривандур, күлпәтлик күндә башпанаһдур; Өзигә таянғанларни У билиду**» (1:7). Оқурмәнлиримизниң һәммиси Уни тонусун, улар Пәрвәрдигарниң һазирқи бу рәзил дәвиргә чоқум чүширидиған дәрғәзивидин халий болуп, Униң қанатлири астидин товва һәм кәмтәрлик билән һимайә тапсун.

Әнди «Наһум пәйғәмбәр»дә баян қилинған төвәндики улуқ һәқиқәтләрни көримиз: —

(1) Худа бәрибир инсанларниң барлиқ сәлтәнәтлири үстидин һөкүмранлиқ қилиду.
(2) Худа Өз хәлқи үчүн интиқам алиду.
(3) Худа һәзрити Ибраһимға бәргән вәдә һәр дәвирдә инавәтлик («Яр.» 12:1-3) «**Кимки сени** (вә шундақла әвлатлириңни) **хорлиса, мән чоқум уни ләнәткә қалдуримән**». Исраил хәлқи һәзрити Ибраһимниң әвлатлири, әлвәттә.

(4) «Пәрвәрдигар Өзини издигүчиләрниң һәммисигә башпанаһдур».

Тәрҗимимиздә биз Тәвратшунас алимларниң тәтқиқлиридин, болупму Йәһуди алим Доктор Арнолд Фрухтенбаум» һәм америкилиқ алим «Профессор Давут Бәйкәр»ләрниң әсәрлиридин пайдиландуқ.

Мәзмун: —

1-бап : Худаниң Нинәвәниң һалакити тоғрилиқ пәрмани
2-бап: Нинәвәниң һалак болушиниң тәсвирлири
3-бап: Нинәвәниң һалак болушидики сәвәпләр

••••••••

Наһум

Худаниң Нинәвәниң һалакити тоғрилиқ пәрмани

1 [1] Нинәвә шәһири тоғрисида жүкләнгән вәһий — Әлкошлуқ Наһум көргән аламәт көрүнүш хатириләнгән китап.

[2] Пәрвәрдигар отлуқ муһәббәтлик, интиқам алғучи бир Худадур;
Бәрһәқ, Пәрвәрдигар бир интиқам алғучи,
Дәрғәзәп Егисидур;
Пәрвәрдигар явлиридин интиқам алиду,
Дүшмәнлири үчүн адавәт сақлайду.
[3] Пәрвәрдигар асанлиқчә аччиқланмайду,
Күч-қудрәттә улуқдур,
Гунайи барни һеч ақлимайду;
Пәрвәрдигар — Униң йоли қара қуюнда вә борандидур,
Булутлар Униң аяқлири пурқиратқан чаң-тозаңдур.
[4] У деңизға тәнбиһ берип уни қуруқ қилиду,
Барлиқ дәрияларни қурутуветиду;
Башан қағҗирап кетиду,
Кармәлму һәм шундақ болиду;
Ливандики гүл-гияму қағҗирайду.
[5] Тағлар униң алдида титрәп кетиду,
Дөңләр ерип кетиду,
Йәр йүзи Униң һозури алдиға көтирилиду,
Жаһан һәм униңда барлиқ яшаватқанларму шундақ болиду.
[6] Ким Униң ғәзиви алдида тик туралисун?
Ким Униң аччиғиниң дәһшитидә қәддини керип туралисун?
Униң дәрғәзиви оттәк төкүлиду,
Униң алдида ташлар йерилиду.
[7] Пәрвәрдигар меһривандур, күлпәтлик күндә башпанаһдур;
Өзигә таянғанларни У билиду.
[8] Бирақ ешип ташқан кәлкүн билән шу йәрни пүтүнләй түгәштүриду,
Қараңғулуқ Униң дүшмәнлирини қоғлайду.

1:1 **«Жүкләнгән вәһий»** — ибраний тилида «Масса» *(асасий мәнаси «жүк»)* дегән бир сөз биләнла ипадилинип һәм «вәһий» һәм «пәйғәмбәрниң зиммисигә жүкләнгән бир вәзипә» дегән икки мәнани өз ичигә алиду.
1:2 Мис. 20:5
1:4 **«Барлиқ дәрияларни қурутуветиду; Башан қағҗирап кетиду, Кармәлму һәм шундақ болиду; Ливандики гүл-гияму қағҗирайду»** — Башан вә Ливанда һөл-йеғин көп, бәк мол болиду; уларниң отлақлири интайин мунбәт еди. Кармәл болса Исраилда һөл-йеғин әң көп болидиған жай; у «қағҗирап кәткән» болса, башқа жайлар техиму шундақ болатти.
1:5 Мис. 19:18; Зәб. 17:8-10; 28:4-6; 96:4, 5; 113:4.
1:7 Йо. 3:16
1:8 **«Бирақ ешип ташқан кәлкүн билән шу йәрни пүтүнләй түгәштүриду»** — «ешип ташқан кәлкүн» пәйғәмбәрләрниң язмилирида адәттә көчмә мәнада қоллинилип «таҗавуз қилғучи қорқунучлуқ қошун»ни көрситиду. Бирақ «Наһум» дегән ушбу қисмида, у һәм әсли мәнасида *(кәлкүн)* билән қоллинилған һәм «таҗавузчи қошун» дегән көчмә мәнадиму қоллинилған. Нинәвә шәһири Тигрис дәриясиниң ешип тешиши һәм Бабил қошуни тәрипидин йәр билән тәң қилинған.
–«Шу йәр» бәлким Нинәвә шәһирини көрситиду.

[9] Силәр Пәрвәрдигар билән қаршилишип немә ойлаватисиләр?
У ишлириңларни пүтүнләй түгәштүриду;
Яманлиқ силәрдин иккинчи қетим чиқмайду.
[10] Улар қамғақтәк бир-биригә чирмишивалған болсиму,
Өз һарақлиридин сүзмә болуп кәткән болсиму,
Улар қуруқ пахалдәк пүтүнләй йәп кетилиду.
[11] Сәндин Пәрвәрдигарға рәзиллик ойлиғучи чиққан еди,
У Иблисниң бир несиһәтчисидур.
[12] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Уларниң тәйярлиқлири толуқ, сани зор көп болсиму,
Улар охшашла үзүп ташлиниду, Шундақла кәлмәскә кетиду;
Мән саңа азар қилғиним билән, и хәлқим,
Қайтидин саңа азар қилмаймән.
[13] Һазир Мән униң боюнтуруғини бойнуңдин сундуруп еливатимән,
Вә асарәтлириңни бөсүп ташлаймән.
[14] Пәрвәрдигар сән тоғрилиқ пәрман чүшүргәнки,
Сениң намиң қайтидин терилмәйду;
Бутуңниң өйидин Мән ойма һәйкәл, қуйма һәйкәлни йоқитимән;
Мән қәбрәңни тәйярлаватимән,
Чүнки сән пәсәндидурсән.
[15] Мана тағлар үстидә, хуш хәвәрни елип кәлгүчиниң аяқлириға,
Арам-хатирҗәмликни җакалиғучиниң аяқлириға қара!
Һейтлириңни тәбрикլә, и Йәһуда, ичкән қәсәмлириңни ада қил;
Чүнки у рәзил болғучи зиминиңдин иккинчи өтмәйду;
У пүтүнләй үзүп ташланған болиду.

1:9 **«У ишлириңларни пүтүнләй түгәштүриду»** — яки «У Өзи қилмақчи болғинини бәрибир ада қилиду». **«Яманлиқ силәрдин иккинчи қетим чиқмайду»** — кона заманлардики нурғун «вәйран қилинған» шәһәрләр кейин қайта қурулған. Мәсилән, Йерусалим шәһири аз дегәндә бәш қетим қайтидин қурулған. Бирақ Ниневә шәһири ғулитиветилгәндин кейин пүтүнләй йоқап кәтти.

1:9 Пәнд. 11:4; Ез. 7:19; Зәф. 1:14-16, 18; Дан. 9:26-27; Йәш. 10:22-23; 28:22; Йәр. 30:11; 46:28

1:10 **«Өз һарақлиридин сүзмә болуп кәткән болсиму,...»** — пәйғәмбәр мошу йәрдә, Ниневә шәһиридики һәммә пухра мәс болған вақтида вәйран қилиниду, дәп пуритиду. **«Улар қуруқ пахалдәк пүтүнләй йәп кетилиду»** — мәнаси бәлким «көйдүрүлиду». Башқа бир нәччә хил тәрҗимиләр учриши мүмкин.

1:11 **«У Иблисниң бир несиһәтчисидур»** — «Иблис» мошу йәрдә ибраний тилида «Белиал» дейилиду. Бу сөз Тәвратта адәттә Шәйтанниң өзини көрситиши мүмкин. Башқа тәрҗимиләрдә «рәзил», «әрзимәс» дегән мәналарда келиду.

–Мүмкинчилиги барки, бу «Иблисниң несиһәтчиси» Сәннахерибни көрситиду *(Сәннахериб миладийәдин илгәрки 702-жили Йәһудаға қаттиқ һуҗум қилған. Униң мәғлубийити һәм өлүми Тәвратта, «Йәшая» 36-38 бабларда хатириләнгән).* Ундақ болғанда, Наһум пәйғәмбәр өзиниң бу бешаритини мәзкур китапни рәсмий топлап пүткүзүштин 50 жил бурун, йәни яш вақтида хатирилигән болиду.

1:12 **«Уларниң тәйярлиқлири толуқ, сани зор көп болсиму,... »** — «тәйярлиқлири толуқ, сани зор көп» — бу Асурийәликләрниң өзлирини тәсвирләшкә дайим ишлитидиған ибарә. **«Улар охшашла үзүп ташлиниду, шундақла кәлмәскә кетиду»** — ибраний тилида «кәлмәскә кетиду» дегән бу сөз бәзидә «тамчилап-тамчилап йоқап кетиду» дегәнни билдүриду.

1:14 **«Пәрвәрдигар сән тоғрилиқ пәрман чүшүргәнки, сениң намиң қайтидин терилмәйду; ...»** — Худа мошу йәрдә қайтидин Асурийә падишасиға сөз қилиду.

–«Сениң намиң .. терилмәйду» — бу бәлким икки бислиқ сөз. Биринчидин Асурийә падишасиниң һеч нәсли қалмайду; иккинчидин, уни әслитидиған һеч абидиләр, хатирә ташлар қалмайду *(Асурийә падишалири әслидә чоң-чоң абидә ташлириға наһайити амрақ еди).* **«Мән қәбрәңни тәйярлаватимән»** — башқа бир хил тәрҗимиси «Мән уни *(йәни падишаниң бутханисини)* қәбрә қилип бекитимән».

1:15 **«Мана тағлар үстидә, хуш хәвәрни елип кәлгүчиниң аяқлириға, арам-хатирҗәмликни җакалиғучиниң аяқлириға қара!»** — мошу хуш хәвәрниң мәзмуни бәлким Ниневә шәһири вәйран болуп, Худаниң хәлқигә хатирҗәм күнләр кәлди, дегәнлик.

1:15 Йәш. 52:7; Рим. 10:15

Нинәвәниң һалак болушиниң тәсвирлири
Худа Нинәвәгә қайтидин сөз қилиду

2 [1] Битчит қилидиған бириси көз алдиңғила кәлди;
Әнди истиһкам үстидә күзәт қил,
Йолға қара, белиңни бағла, күчлириңни жиғип техиму күчәйт!
[2] (Чүнки Пәрвәрдигар Яқупниң шан-шәривини әслигә кәлтүрди,
Уни Исраилниң шан-шәривигә лайиқ дәрижидә әслигә кәлтүрди;
Чүнки қуруқдиғучилар уларни қуруқдап қойған еди,
Уларниң үзүм тал шахлирини вәйран қилған еди).
[3] Битчит қилғучиниң палванлириниң қалқанлири қизил боялди,
Униң батурлири пәрәңдә кийгүзүлди;
Тәйярлиқ күнидә, җәң һарвулири полатниң җуласида ялтирап кетиду,
Нәйзиләр ойнитилиду;
[4] Җәң һарвулири кочиларда гүлдүрлишип чепишиватиду;
Кәң йолларда бир-биригә соқулиду;
Уларниң қияпити мәшъәлләрдәк болиду,
Улар чақмақлардәк жүгүрүшиду.
[5] Сәрдар әмирлиригә әмир чүшүриду;
Улар жүрүш қилғинида алдириғинидин бир-биригә путлишип маңиду;
Нинәвәниң сепилиға қарап алдирайду,
Башлириға болса «муһасирә қалқини» тәйярлиниду.
[6] «Дәрияларниң дәрвазилири» ечилиду,
Падишаһниң ордиси ерип кетиду.
[7] Хуззабниң болса уятлири ечилиду —

2:1 **«Битчит қилидиған бириси көз алдиңғила кәлди»** — демәк, бириси сән Нинәвәниң алдиға келип саңа һуҗум қилиду. **«Әнди истиһкам үстидә күзәт қил, йолға қара, белиңни бағла, күчлириңни жиғип техиму күчәйт!»** — бу кинайилик, һәҗвий гәп — Нинәвәликләр җәңгә шунчә көп тәйярлиқ қилған болсиму, һәммиси бекар болиду.

2:2 **«Пәрвәрдигар Яқупниң шан-шәривини әслигә кәлтүрди, уни Исраилниң шан-шәривигә лайиқ дәрижидә әслигә кәлтүрди»** — оқурмәнләр бәлким есигә кәлтүридуки, Худа Яқуп пәйғәмбәргә йеңи исим қойди, йәни «Исраил» дәп қойди. «Яқуп»ниң мәнаси «алдамчи» яки «башқиниң орнини басқучи», «Исраил»ниң мәнаси «Худа билән биллә болған шаһзадә». Демәк, Худа Яқупниң әгир-тоқай йоллирини өзгәртип, униңға парлақ келәчәк бәргән. Шуниң билән Муқәддәс Китапта, «Яқуп» бәзи вақитларда Исраилниң «кона тәбиити»ни, йәни Худа өч көргән яман илләтлирини көрситиду. **«Чүнки қуруқдиғучилар уларни қуруқдап қойған еди, уларниң үзүм тал шахлирини вәйран қилған еди»** — Асурийә Исраил һәм Йәһудани көп қетим һәр хил усул *(булаңчилиқ, җазанихорлуқ, баҗ-селиқ қатарлиқлар)* билән «қуруқдап қойған еди».

2:2 Зәб. 79:13-14; Йәш. 10:12

2:3 **«Битчит қилғучиниң палванлириниң қалқанлири қизил боялди»** — «қалқанлири қизил боялди» мүмкинчилиги барки, Асурийә ләшкәрлири җәңгә тәйярланғинида қалқанлирини қизил рәңдә бояп қоятти.

2:5 **«Сәрдар әмирлиригә әмир чүшүриду»** — «сәрдар» ибраний тилида «у» дейилиду. Бизниңчә дүшмәнләрниң сәрдарини көрситиду *(1-айәтни көрүң)*.
–Бәзи алимлар «у» Асурийә падишани көрситиду, дәп қарайду. Ундақ болғанда, айәт Асурийәликләрниң җиддий мудапиә тәйярлиғи қиливатқинини көрситиду.
–**«Башлириға болса «муһасирә қалқини» тәйярлиниду»** — «муһасирә қалқини» — әскәрләр сепилға һуҗум қилип өрүмәкчи болғанда, башлирини қоғдаш үчүн баш үстигә чоң бир қалқандәк нәрсини көтирип жүрәтти. Башқа бир хил тәрҗимиси: «қалқанлиқ потәй».

2:6 **««Дәрияларниң дәрвазилири» ечилиду, падишаниң ордиси ерип кетиду»** — «дәрияларниң дәрвазилири» дегәнлик немә мәнаси? Тигрис дәриясиниң тармақ-ериқлири Нинәвә шәһиридин өтәтти. Дәриялар сепилдин өткән җайларда кемиләрни өткүзүш-өткүзмәслик үчүн һәм башқа җайларда су еқимлирини тизгинләш үчүн дәрваза-тақақлар бекитилгән еди. Дәл Нинәвә шәһири муһасиригә елинған чағда дәрия тешип, униң ташқи сепилиниң 3 километрлиқ қисмини еқитип кәткән. Шуниң билән Бабил қошуни бөсүп кирип, андин ички сепилға һуҗум қилишқа киришти.
–«Падишаһниң ордиси ерип кетиду» — Бәлким падиша һәм ордидикиләрниң жүриги қорқунучтин ерип кәткәнлигини көрситиду. Падиша барлиқ байлиқлирини йоған бир гүлхан қилип, өзи вә кенизәклирини гулханниң үстидә көйдүрүвалди.
–Бәзи алимлар бу сөзни җисманий тәрәптин: «орда *(дәрия еқими билән)* еқип кетиду» дәп чүшиниду.

Дүшмән тәрипидин ялап епкетилиду,
Дедәклири худди пахтәкләрниң садасидәк аһ-уһ тартип,
Мәйдилирини уруп кетиду.
[8] Нинәвә апиридә болғандин бери көл сүйидәк тинч болуп кәлди,
Бирақ улар һазир қечип кетиду...
Әй тохта! Әй тохта!
— Бирақ һеч ким кәйнигә қаримайду.
[9] Күмүчләрни буливелиңлар, алтунларни буливелиңлар;
Чүнки униң шәвкәтлик ғәзнисидики қиммәт қача-қучилириниң сани йоқтур.
[10] У қуруқдалған, вәйран қилинған, бәрбат болған!
Жүриги ерип кетиду,
Тизлири бир-биригә жалақлап тәгмәктә;
Бәллири толғақ тутқандәк толғиниду,
Барлиқ йүзләр татирип кетиду.
[11] Қени, ширларниң угиси?
Яш ширлар озуқлинидиған жай,
Шир, чиши шир, шир арслини һеч кимдин қорқмай жүргән жай қени?
[12] Шир өз асланлирини қандурушқа овларни титма-титма қилған еди,
Чиши ширлири үчүн овларни боққан еди;
Өңкүрлирини ов билән, угилирини олжа билән тошқузған еди.
[13] Мана, Мән саңа қаршимән, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар;
Мән сениң жәң һарвулириңни ис-түтәккә айландуруп көйдүрүветимән;
Қилич яш ширлириңни йәватиду,
Оваңни йәр йүзидин елип ташлаймән;
Әлчилириңниң авазлири қайта һеч аңланмайду.

Нинәвәниң һалак болушидики сәвәпләр

3 [1] Қанлиқ шәһәргә вай!
У ялғанчилиқ, зулум-зораванлиқ билән толған,
У олжа елиштин һеч қол үзгән әмәс!
[2] Аһ, қамчиниң қарсилдашлири!
Чақлириниң дақаңшиватқан,
Атларниң чапчиватқан,
Пиңилдап кетиватқан жәң һарвулириниң садалири!
[3] Қара, атлиқ ләшкәрләрниң қаңқишлири,

2:7 **«Хуззабниң болса уятлири ечилиду»** — «Хуззаб» болса бәлким Нинәвә ханишиниң исми *(бу исим уларниң бир аял бутиниң исми, йәни «иштар» дегән исим билән мунасивәтлик)*. Падиша өзини көйдүрүвалғини билән ханиш өзи тирик қелип рәсва қилинип, дедәклири билән қуллуққа әвәтилиду. Бәзи алимларниң башқа бир хил тәржимиси бар — «Мана бу шундақ бекитилгәндур, — униң *(Нинәвә шәһириниң)* уятлири ечилиду...».
2:8 **«Нинәвә апиридә болғандин бери көл сүйидәк тинич болуп кәлди, бирақ улар һазир қечип кетиду...»** — башқа бир хил тәржимиси «Нинәвә бир көл сүйидәктур, бирақ һазир сулири йоқап кетиду...».
2:10 Қан. 1:28; 20:8; Йә. 2:11; 5:1; 7:5; Йәш. 13:7, 8; 21:3; Әз. 21:12.
2:11 **«Қени, ширларниң угиси? Яш ширлар озуқлинидиған жай, шир, чиши шир, шир арслини һеч кимдин қорқмай жүргән жай қени?»** — шир Асурийә империйәсиниң символи еди.
2:13 **«Мән сениң жәң һарвулириңни ис-түтәккә айландуруп көйдүрүветимән»** — ибраний тилида «Мән униң жәң һарвулирини ис-түтәккә айландуруп көйдүрүветимән».
3:1 **«Қанлиқ шәһәргә вай!»** — «қанлиқ шәһәр» Нинәвә шәһирини көрситиду, әлвәттә; 1-3-айәтләрдә, бөсүп киргән қошунлири, шундақла уларниң қирғинчилиғи тәсвирлиниду.

Қиличларниң валилдашлири,
Нәйзиләрниң палилдашлири,
Өлтүрүлгәнләрниң көплүги,
Өлүкләр дога-дога!
Җәсәтләрниң сани йоқтур;
Улар җәсәтләргә путлишиду.
4 — Сеһирләрниң пири у,
— Әлләрни паһишивазлиғи,
Җәмәтләрни сеһирлири билән сетиветиду;
Сән шеринсухән паһишиниң нурғун паһишиликлири түпәйлидин,
5 Мана, Мән саңа қаршилишип чиққанмән, —
— дәйду самавий қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар,
Көңлигиңниң етигини қайрип йүзүңгә йепип, сени ашкарилаймән,
Әлләргә уят йәрлириңни,
Падишаһлиқларға номусуңни көрситимән.
6 Үстүңгә ниҗасәтни ташлаймән,
Сени шәрмәндичиликтә қалдуримән,
Сени рәсва қилимән.
7 Вә шундақ болидуки,
Сени көргәнләрниң һәммиси сәндин қечип: —
«Нинәвә вәйран қилинди! Униң үчүн ким һаза тутиду?» — дәйду;
Мән саңа тәсәлли бәргүчиләрни нәдин тепип беримән?
8 Сән дәрияларниң оттурисида турған,
Әтрапида сулар болған,
Истиһками деңиз болған,
Сепили деңиз болған Но-Амон шәһиридин әвзәлмусән?
9 Ефиопийәму, Мисирму униң күч-қудрити еди,
Уларниң күчи чәксиз еди;
Пут һәм Ливийәликләр униңға ярдәмчи еди;
10 Уму елип кетилип, әсирликкә чүшкән;
Барлиқ коча бешида бовақлири чөрүп ташливетилди;
Улар униң мөтивәрлири үчүн чәк ташлиди,
Униң барлиқ әрбаблири зәнҗирдә бағланған еди.
11 Сәнму мәс болисән;
Сән мөкүнүвалисән;

3:4 **«Сеһирләрниң пири у»** — «у» бу йәрдә Нинәвә шәһирини көрситиду. **«у... әлләрни паһишивазлиғи, җәмәтләрни сеһирлири билән сетиветиду; сән шеринсухән паһишиниң нурғун паһишиликлири түпәйлидин,...»** — Нинәвәдикиләр рәһимсизлик, зораванлиқтин һәвәс алған болупла қалмай, йәнә көп әлләргә көп җадугәрлик һәм хурапатлиқ өрп-адәтлирини һәм өзлириниң паскина бутпәрәслигини тарқатқан еди.
3:7 **«Мән саңа тәсәлли бәргүчиләрни нәдин тепип беримән?»** — Наһум пәйғәмбәр мошу йәрдә сөз ойини қилип өзиниң исми (*«тәсәлли бәргүчи» дегән мәнада*) үстидә кинайилик, һәҗвий гәп қилиду. У өзиниң Йәһуда хәлқигә бешарәтлири билән тәсәлли бәргән еди. Бирақ «Нинәвә шәһири үчүн «Наһум»лар нәдин тепилиду?».
3:9 **«Пут һәм Ливийәликләр униңға ярдәмчи еди»** — «Пут» дегән жут һазирқи Сомалийә. «Ливийә», йәни «Либя»ниң қедимки исми «Куш».
3:10 **«Уму Но-Амонму, 8-айәтни көрүң елип кетилип, әсирликкә чүшкән; барлиқ коча бешида бовақлири чөрүп ташливетилди,....»** — Мисирдики чоң шәһәр «Но-Амон» интайин мустәһкәм, һәтта Асурийә шәһиридин техиму «йеңилмәс» еди. У Нил (*деңиздәк кәң болған*) дәриясиниң төрт еқими арисиға җайлашқан болуп, 20000 җаң һарвуси, 100 дәрвазилиқ зор егиз сепили бар, төрт мәмликәт билән иттипақдаш еди. Шуңа у «йеңилмәс бир шәһәр» дәп һесапланған. Бирақ у Асурийә падишаси Ашурбанипал тәрипидин миладийәдин илгәрки 665-жили рәһимсизлик билән битчит қилинди.

Сән дүшмәндин һимайә издәп жүрисән;
12 Сениң барлиқ истиһкамлириң худди тунжа мевигә киргән әнжир дәриғиниң әнжирлиригә охшайду;
Бирла силкисә, улар йегүчиниң ағзиға чүшиду.
13 Мана, хәлқиң шәһириңдә қиз-аяллардәк болуп қалди;
Зиминиңниң қовуқлири дүшмәнлириңгә кәң ичилиду;
От төмүр тақақлириңни йәп кетиду.
14 Әнди муһасиригә тәйярлиқ қилип су тартип қой!
Қорғанлириңни мустәһкәмлә!
Сеғиз топидин лай етип,
Һак лайни чәйләп қой!
Хумданни раслап қой!
15 От сени шу йәрдә йәп кетиду;
Қилич сени үзүп ташлайду;
У сени чекәткә личинкисидәк йәватиду;
Әнди өзүңни чекәткә личинкилиридәк көп қил,
Чекәткидәк өзүңни зор көп қил!
16 Сән содигәрлириңни асмандики юлтузлардин көп қилдиң;
Мана, чекәткә личинкиси қанат чиқирип, учуп кетиду!
17 Сениң әрбаблириң чекәткиләрдәк,
Сәрдарлириң миҗир-миҗир чақчиқизлардәк болиду;
Мана улар соғ күнидә читлар ичигә киривелип макан қилиду;
Қуяш чиққанда, улар қечип кетиду,
Барған йерини тапқили болмайду.
18 Чопанлириң үгдәп қалди, и Асурийәниң падишаси;
Сениң ақсүнәклириң җим ятиду;
Хәлқиң тағлар үстигә тарқилип кәтти,
Һеч ким уларни жиғмайду;
19 Сениң яраң давасиз,
Сениң зәхмиң еғирдур;
Хәвириңни аңлиғанларниң һәммиси үстүңдин чавак чалиду;
Чүнки тохтавсиз рәзиллигиң кимниң бешиға кәлмигәнду?

3:11 **«Сәнму мәс болисән; сән мөкүнүвалисән,...»** — «сәнму мәс болисән» — тарихта көп күчлүк шәһәрләр өзидә турғучиларниң бехәстилик қилиши вә өзлиридин мәғрурлинип һарақ ичип мәс болуши билән, дүшмәнләр бөсүп киргән. Но-Амонниң әһвалиму бәлким шундақ болған, Ниневәниң ақивити җәзмән шундақ болиду.
3:13 **«хәлқиң шәһириңдә қиз-аяллардәк болуп қалди»** — бу икки бислиқ гәп. Биринчидин Ниневә шәһиридики көп әрләр шу дәвирдики падишаси Сардонополисқа әгишип бәччиваз болуп кәтти. Сардонополис өзи аялчә кийинип жүрәтти. Бу ишлар Худа алдида өзлиригә җаза елип келидиған еғир гуна еди. Иккинчидин, җәңгә кәлгәндә, Асурийә хәлқи қиз-аяллардәк қорқуп кетип қачидиғанлиғини көрситиду.
3:16 **«чекәткә личинкиси қанат чиқирип, учуп кетиду!»** — «чекәткә личинкиси ... учуп кетиду» дегәнниң мәнаси бәлким Ниневәниң көп содигәрлири бешиға еғир күн чүшкәндә униңға һеч ярдәм бәрмәй, «бекар тәләп» чекәткидәк қечип кетиду; 17-айәтниму көрүң.
3:17 **«Сениң әрбаблириң чекәткиләрдәк, сәрдарлириң миҗир-миҗир чақчиқизлардәк болиду; мана улар соғ күнидә читлар ичигә киривелип макан қилиду»** — чекәткиләр соғ вақитларда «тоңлап қетип қалиду», һеч мидирлимас болуп қалиду. Асурийәниң әскәрлири охшашла җәңгә киргәндә һеч һәрикәт қилмай, бәлким қорқунучтин «қетип қалиду». Андин улар қечип «учуп кетиду».
3:18 **«Чопанлириң үгдәп қалди, и Асурийәниң падишаси.... хәлқиң тағлар үстигә тарқилип кәтти, һеч ким уларни жиғмайду...»** — «чопанлириң» йәни «хәлиқ падичилириң», «хәлиқ бaққучилириң» бәлким мәмликәтниң бехәтәрлигигә мәсъул болғанларни, йәни падишаниң ордисидики вәзир-вузралирини көрситиду. Һеч ким тарқилип кәткән Асурийә хәлқидин хәвәр елип уларни жиғмайду, бақмайду.
–**«Хәлқиң тағлар үстигә тарқилип кәтти, һеч ким уларни жиғмайду...»** — Асурийә хәлқи тарқитилғандин кейин һәргиз қайтидин бир әл-жут болмиған.

Тәврат 35-қисим

«Һабаккук»

(Һабаккук пәйғәмбәрниң китави)

Кириш сөз

Пәйғәмбәр өзи

Һабаккук пәйғәмбәрниң қайси җәмәттин болғанлиғи яки униң арқа көрүнүшидин хәвиримиз йоқ. У китавида өзини тонуштурушидин қариғанда, мәзкур бешарәтни қобул қилған вақитта, униң пәйғәмбәрлик салаһийити аллиқачан етирап қилинған. Униң исми «қучағлаш» дегән мәнада.

Китапниң йезилған вақти

Униң китави бойичә, «Бабил» кәлгүсидә мәйданға чиқип, бүйүк бир империйә болиду вә бу иш интайин һәйран қаларлиқ дәп қарилиду. Шуңа бу бешарәт шу вақиәдин илгири йезилған болуши керәк — болмиса ким уни «бешарәт» дәп қарайду?! Шуниң билән хуласигә келимизки, китап Бабилниң «чоң бөсүш»и, йәни уларниң Асурийә пайтәхти Нинәвәни миладийәдин илгәрки 612-жили вәйран қилиштин илгәрки мәлум бир вақитта йезилған. Униң оқурмәнләргә: «Бу иш силәрниң күнлириңларда болиду» дегинидин қариғанда, униң бешарити миладийәдин илгәрки 612-жилидин авалқи бир дәвир ичидә йезилған болуши керәк — демәк, миладийәдин илгәрки 640-612-жиллири арилиғида, Йосия падиша Йәһуданиң тәхтигә олтарған вақтида йезилған.

Китапниң тарихий арқа көрүнүши вә темиси

Һәр бир пәйғәмбәрниң китавиниң өз алаһидилиги бар, болупму Һабаккукниң шундақ — чүнки у әлгә яки пухраларға бешарәтләр бәрмәй, пәқәт ялғуз Худаға сөз қилиду, андин униңдин җавап алиду. Пүтүн китап пәқәт униң Худаниң Өзи билән болған сөһбәтлириниң хатириси, халас. Униң көңүл қойғини мәлум бир хәвәрни қандақ йәткүзүш үчүн әмәс, бәлки ич-бағрини азаплиған соалларни қандақ һәл қилиштин ибарәт болған. Худаниң көрсәтмиси билән у кейинки дәвирләрниң бәхити үчүн бу «сөһбәтләр»ни хатириләйду.

Жуқириқи байқишимиз бойичә, Һабаккук Йосия падиша Йәһуданиң тәхтигә олтарған вақитта бешарәтләрни бәрди. Исраилниң пүтүн тарихи бойичә Йосия бәлким уларниң әң адил, лилла вә ихласмән падишалиридин бири болған. Тәхткә олтарғандин кейин у муқәддәс ибадәтханидин барлиқ бутпәрәсликкә аит нәрсиләрни чиқириветип, барлиқ бутханиларни вә тапқан бутларни бузған, барлиқ җадугәрләрни, палчилар вә шуниңдәк җин-шәйтанларни издигәнләрни земиндин қоғливәткән вә шуниңдәк көп ислаһатларни йолға қойған еди. У адаләтни елип баридиған сиясәтләрни изчил һалда жүргүзгән еди. Бирақ Һабаккукниң дегәнлиридин көримизки, көп әмир-вәзирләрниң арзу-нийәтлири Йосия падишаниң адаләтни яқлаш тәшналиғи билән бирдәк әмәс еди.

Һабаккукниң дейишичә, у мәйли қайси тәрәпкә қаримисун, у шу йәрдә зулум-зорлуқ, җазанихорлуқ, булаңчилиқ вә ачкөзлүкни көрди. Умумий җәһәттин ейтқанда, хәлиқ раһәт-парағәтлик турмушни өткүзгән, бирақ һәқиқий «ислаһат» болмиған, хәқләр һәр хил һарам йоллар билән бейивататти. Һабаккук адаләт вә һәққанийлиқни наһайити әтиварлайдиған киши болуп, Худаниң пак-муқәддәслиги вә һәққанийлиғи униң көңлидин чоңқур орун алған. Һәр тәрәптә болған рәзилликни көргинидә, униң «хәлқим гуналиридин ваз кәчсун, товва қилсун» дегәндәк дуалири Худаға аңланмиғандәк қилатти. Дәл буниң әксичә, дуа-нида қилғансери, ишлар техиму яманлишип кәткән еди. У: —

«**Сән немишкә маңа қәбиһликни көргүзисән,**
Немишкә җапа-зулумға қарап турисән?
Чүнки булаңчилиқ һәм зулум-зораванлиқ йүз алдимдидур;
Җәңги-җедәлләр бар, дәвалар көпәймәктә» — дәп пәряд көтәрди (1:3).

У Худаниң меһриванлиғиға ишәнгән, виждани сәзгүр болған көп адәмләргә охшаш, Худаниң мошундақ рәзилликләргә йол қоюши униң каллисидин қәтъий өтмәйтти.

Униң Худаға болған нидаси бир җавапқа еришиду — бирақ бу у күткән яки үмүт бағлиған җавап әмәс еди. Чүнки Худа униңға Калдийләрниң нәзәрсиз бир хәлиқтин һәйвәтлик бир дөләт-империйә болушқа көтирилидиғанлиғини көрситиду. У өз вәтәндашлириниң рәзилликлири түпәйлидин, Калдийләрниң рәһимсизлик билән Исраилни булаң-талаң қилишқа, шундақла Худаниң җазалишини елип беришқа келидиғанлиғини көриду (Һабаккук: «Худаниң сөзини көрдүм» дәйду. Һәммиси бәлким униңға «ғайипанә аламәт» яки «аламәт көрүнүш» шәклидә көрүнгән).

Худаниң бу җавави униң көңлидики чигишләрни техиму еғир қиливәтти. Чүнки Калдийләр (аламәт көрүнүштә униңға көрситилгини бойичә) рәһимсиз, бутпәрәс, ейтқусиз дәриҗидә бағри таш вә адәмхор тоймас бир хәлиқ еди. Улар уруш қилиштин, башқа әлләрни бәрбат қилиштин, әсирлирини харлаштин һозур алидиған хәлиқтур. Һәммидин ямини шуки, улар бу ишларниң һәммисини бәлким өзлириниң күч-қудритидин кәлгән дәп, өз күч-қудритини бир «илаһ»қа айландуруши мүмкин еди. Уларниң өзлири ясиған бир «илаһ»и болғандин кейин, бу «илаһ» уларға чүшәргән әмирләр вә көрсәтмиләр дәрвәқә уларниң шәхсий арзу-һәвәслиригә интайин мас келәтти! Калдийләрниң рәзиллиги шу дәриҗигә йәткәнки, һәтта уларниң алдида Һабаккукниң рәзил хәлқиму «адил» көрүнгән әмәсмиди?

Һабаккук өз хәлқимдә адаләт йоқ, дәп дәрд ейтиду; бирақ Худа Өзи калдийләр тоғрилиқ: «**Улар өзлириниң дегинини һесап қилиду**» дәйду (1:7). Демәк, улар неминиң тоғра, неминиң яман екәнлигини өзлири бекитиду, улар Худадин һеч қорқмай, немә халисам шундақ қилимән дәйдиғанлар. Худа қандақму мошундақ бир ят әлни өз хәлқини җазалашқа ишләтисун? Калдийләр Исраилни парә-парә қиливәтсә, техиму тәкәббурлишип, «бизниң илаһимиз Пәрвәрдигардин күчлүк!» дәп, Исраилниң Худасиға техиму күпүрлүк қилидиған болмамду? Калдийләр «Худаниң хәлқини» битчит қилса, уларниң дәһшәтлик, тәкәббур көз-қаришини һәр қайси әл-милләтләр алдида техиму тәстиқлиған болмамду?

«**Сениң көзүң шунчә ғубарсиз едики,**
Рәзилликкә қарап турмайттиң;

Әнди немишкә сән мунапиқлиқ қилғанларға қарап турисән,
Рәзилләр өзидин адил болған кишини жутувалғинида, немишкә сүкүт қилисән?» (1:13).

Бу сөз китапниң бүйүк соалидур. Дад-пәряди бар көп кишиләр дадлирини төккәндин кейин, Худадин һеч қандақ жавап күтмәйду. Бирақ Һабаккук дәрдлирини төккәндин кейин Худаниң жававини сәвир-тақәт билән күтүшкә бәл бағлиди. У Худаға қарап күтивиди, униң соалиға жавап кәлди. жавап үч тәрәплик болуп, китапниң ахирқи қисмини егиләйду. жавап бизгә һаятимизда башни қатуридиған, һәтта һаятимизни паракәндә қилидиған мәсилиләргә йүзлинишимиз үчүн ярдәм беридиған, инсанни йорутидиған өлмәс һәқиқәтләрни тәминләйду. Һәммидин муһими: «**һәққаний адәм өз етиқат-садиқлиғи билән һаят яшайду**».

Бу ишлар вә бәзи айәтләр үстидә, жүмлидин Бабиллиқларниң вә башқиларниң тарихий тәпсилатлири үстидиму «қошумчә сөз»имиздә биз йәнә тохтилимиз.

Тәрҗимимиздә биз Тәвратшунасларниң тәтқиқлиридин, болупму Йәһуди алим Доктор Арнолд Фрухтенбаум, америкилиқ алим Профессор Давут Бәйкәр вә әнгилйилик алим «Давут Приор»ларниң әсәрлиридин пайдиландуқ.

Мәзмун: —

1-бап, 1-4 айәт: — Һабаккукниң дад-пәрядлири
1-бап, 5-11 айәт: Худаниң жавави — «Бабиллиқ тажавузлуғи»
1-бап, 12-айәттин 2-бап 1-айәткичә — Һабаккукниң иккинчи дад-пәряди һәм карари
2-бап, 2-20 айәт: — Худаниң иккинчи жавави — «Бабилниң набут болғанлиғи»
3-бап — (күй шәклидә) Һабаккукниң дуаси вә ахирқи заманлар тоғрилиқ бешарити.

••••••••

Һабаккук

1 [1] Һабаккук пәйғәмбәр көргән, униңға жүкләнгән вәһий: —

Һабаккукниң дад-пәрядлири

[2] Аһ Пәрвәрдигар, қачанғичә мән Саңа нида қилимән, Сән аңлимайсән?
Мән Саңа: «Зулум-зораванлиқ!» дәп налә-пәряд көтиримән,
Бирақ Сән қутқузмайсән.
[3] Сән немишкә маңа қәбиһликни көргүзисән,
Немишкә жапа-зулумға қарап турисән?
Чүнки булаңчилиқ, зулум-зораванлиқ көз алдимдидур;
Җәңги-җедәлләр бар,
Дәвалар көпәймәктә.
[4] Шуңа қанун паләч болуп қалди,
Адаләт мәйданға һеч чиқмайду;
Чүнки рәзилләр һәққаний адәмни қистимақта;
Шуңа һөкүмләр бурмилинип чиқирилиду.

Худаниң җавави

[5] Әлләр арисида болидиған бир ишни көрүп беқиңлар, убдан қараңлар, һәйрануһәс қе-
лиңлар!
Чүнки силәрниң дәвриңларда бир иш қилимәнки,
Бириси силәргә баян қилған тәқдирдиму силәр ишәнмәйттиңлар.
[6] Чүнки мана, Мән һелиқи мүҗәзи осал һәм алдирақсан әл калдийләрни орнидин турғу-
зимән;
Әсли өзигә тәвә әмәс маканларни егиләш үчүн,
Улар йәр йүзиниң кәңри җайлирини бесип маңиду;
[7] Улар өзлириниң дегинини һесап қилиду һәм өзини халиғанчә жуқури тутиду;
[8] Уларниң атлири илпизлардин иштик,
Кәчтә овға чиқидиған бөриләрдин әшәддийдур;
Атлиқ ләшкәрләр атлирини мәғруранә чапчитиду;
Атлиқ ләшкәрләр жирақтин келиду,
Улар овға шуңғуған бүркүттәк учуп жүриду.
[9] Уларниң һәммиси зулум-зораванлиққа келиду;
Уларниң топ-топ адәмлири йүзлирини алдиға бекитип, алға басиду,
Әсирләрни қумдәк көп жиғиду.

1:5 Рос. 13:41
1:6 **«Мән һелиқи мүҗәзи осал һәм алдирақсан әл калдийләрни орнидин турғузимән,... улар йәр йүзиниң кәңри җайлирини бесип маңиду»** — калдийләр пәқәт 20 жил ичидила нәзәрсиз бир әлдин, Бабил шәһирини *(кейин калдийләр «Бабиллиқлар» дәп аталған)*, Нинәвә шәһирини вә Мисирни ишғал қилған қорқунучлуқ бир империйәгә айланди *(миладийәдин илгәрки 615-595-жиллар)*. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң.
1:7 **«Улар өзлириниң дегинини һесап қилиду һәм өзини халиғанчә жуқури тутиду»** — ибраний тилидики тексттин мошу айәтни чүшиниш сәл тәс. Әсли җүмлини сөзмусөз алсақ «Улардин чиққан һөкүм вә һәйвә өзлигидиндур» — йәни Худадин әмәс, дегән мәнани билдүриду. Улар Худадин һеч қорқмай, немини халисам шундақ қилимән, дәйдиғанлар.
1:9 **«Уларниң топ-топ адәмлири йүзлирини алдиға бекитип, алға басиду,... »** — яки «уларниң топ-топ адәмлири

10 Бәрһәқ, у падишаларни мазақ қилиду,
Әмирләрниму нәзиригә алмайду;
У һәммә истиһкамларни мәсқирә қилиду,
Чүнки у топа-тупрақларни дога-дога қилип, уларни ишғал қилиду.
11 Шундақ қилип у шамалдәк ғуюлдап өтиду,
Һәддидин ешип гунакар болиду;
Униң бу күч-қудрити өзигә илаһ болуп санилиду.

Пәйғәмбәрниң Худаға болған жавави

12 Сән Әзәлдин Бар Болғучи әмәсму, и Пәрвәрдигар Худайим, мениң Муқәддәс Болғучим?
Биз өлмәймиз, и Пәрвәрдигар;
Сән уни жазайиңни бежа кәлтүрүш үчүн бекиткәнсән;
Сән, и Қорам Таш Болғучи, уни бизгә ибрәт қилип түзитишкә бәлгүлигәнсән.
13 Сениң көзүң шунчә ғубарсиз едики,
Рәзилликкә қарап турмайттиң;
Әнди немишкә Сән мунапиқлиқ қилғанларға қарап турисән,
Рәзилләр өзидин адил болған кишини жутувалғинида, немишкә сүкүт қилисән?
14 Сән адәмләрни худди деңиздики белиқлардәк,
Худди өзлири үстидә һеч йетәклигүчиси йоқ өмилигүчи һайванларға охшаш қилисән;
15 Шу калдий киши уларниң һәммисини чаңгикиға илиндуриду,
Уларни өз тори билән тутувалиду,
Уларни жиғма ториға жиғиду;
Шуниң билән хошал болуп шатлиниду;
16 Вә ториға қурбанлиқ суниду,
Жиғма ториға исриқ салиду,
Чүнки шулар арқилиқ униң несивиси мол,
Немәтлири ләззәтлик болди.
17 Әнди у шу тәриқидә торини тохтавсиз бошитиварсә,
Шу тәриқидә әлләрни һеч рәһим қилмай қиривәрсә боламду?

«шәриқ шамили»дәк алға басиду,...». Бу жүмлиниң йәнә бир нәччә тәржимилири бар.
1:10 **«у һәммә истиһкамларни мәсқирә қилиду, чүнки у топа-тупрақларни дога-дога қилип, уларни ишғал қилиду»** — демәк, улар сепилниң йениға чоң бир дөң ясап сепилдин артилип бөсүп кириду. Бабиллиқларниң әмгәк күчи көп болғачқа, мошу Аддий усулни көп қолланған.
1:11 **«Шундақ қилип у шамалдәк ғуюлдап өтиду, һәддидин ешип гунакар болиду»** — башқа бир хил тәржимиси: «шундақ қилиши билән униң роһи өзгирип кетиду; у шу йәрләрдин өтүп, гунакар болиду».
1:12 **«Сән уни жазайиңни бежа кәлтүрүш үчүн бекиткәнсән»** — яки «уни жазайиңға учрашқа бекиткәнсән».
1:14 **«Сән адәмләрни худди деңиздики белиқлардәк, худди өзлири үстидә һеч йетәклигүчиси йоқ өмилигүчи һайванларға охшаш қилисән»** — әслидә Худа инсанни яратқанда, инсан тоғрилиқ «улар деңиздики белиқлар... өмилигүчи һайванларни... башқурсун» дегән еди. Һазир Худа залимларниң инсанларни белиқларниң орниға чүшүрүшигә йол қоюватиду. Бу немә үчүн?
1:15 **«Шу калдий киши уларниң һәммисини чаңгикиға илиндуриду»** — Асурийә падишалириниң әсирләрни калпуклиридин илмәк *(яки чаңгак)* өткүзүп, йетиләп маңидиған рәһимсиз адити бар еди; кейинки империйә *(Бабил)*ниң падишалири бәлким охшаш адәттә болған болса керәк.

Һабаккукниң қарари

2 [1] «Әнди мән өз күзитимдә туруверимән,
Өзүмни мунар үстидә дәс тикләймән,
Униң маңа немә дәйдиғанлиғини,
Шуниңдәк өзүм бу дад-пәрядим тоғрилиқ қандақ тегишлик җавап тепишим керәклиги-
ни билишни күтүп туримән».

[2] Һәм Пәрвәрдигар җававән маңа мундақ деди: —
«Оқуғанлар жүгүрсун үчүн,
Бу көрүнгән аламәтни йезивал;
Уни тахтайлар үстигә еник оюп чиқ;
[3] Чүнки бу көрүнгән аламәт кәлгүсидики бекитилгән бир вақит үчүн,
У адәмләргә ахирәтни тәлпүндүриду,
У ялған гәп қилмайду;
Узунғичә кәлмәй қалсиму, уни күткин;
Чүнки у җәзмән йетип келиду, һеч кечикмәйду.
[4] Қара, тәкәббурлишип кәткүчини!
Униң қәлби өз ичидә түз әмәс;
Бирақ һәққаний адәм өз етиқат-садиқлиғи билән һаят яшайду.
[5] Бәрһәқ, шарап униңға сатқунлуқ қилиду, —
— У тәкәббур адәм, өйдә тиним тапмайду,
Һәвисини тәһтисарадәк йоған қилиду;
У өлүмдәк һеч қачан қанмайду;
Өзигә барлиқ әлләрни жиғиду,
Һәммә хәлиқни өзигә каритивалиду.

2:1 **«... қандақ тегишлик җавап тепишим керәклигини билишни...»** — ибраний тилида «қандақ тегишлик җавап көрүшни...». **«Униң маңа немә дәйдиғанлиғини, шуниңдәк өзүм бу дад-пәрядим тоғрилиқ қандақ тегишлик җавап тепишим керәклигини билишни күтүп туримән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Униң маңа немини ейтидиғанлиғини, һәмдә өзүмниң Униң маңа беридиған тәнбиһкә немә җавап беришим керәклигини билишни күтимән». Һеч болмиғанда, у Худаниң тәнбиһини күтиду.
–Һабаккук пәйғәмбәр көңлидә: «Мениң әслидики дад-пәрядимда бәлким хаталиқ йери болуши мүмкин» дәйду, бар болса у хаталиқлирини етирап қилишқа тәйяр туриду. Шуңа бизниңчә «җавап» болса *(1)* дад-пәрядидики *(бар болса)* хаталиғиға болған җавапкарлиғини, *(2)* кейин униң өз оқурмәнлиригә яки өзигә әгәшкән адәмләргә беришкә тегишлик җавапниң қандақ екәнлигини өз ичигә алиду. У буларни чүшиниш үчүн күтүватиду.
–Һабаккук пәйғәмбәрниң Худаға болған «җавави» 3-бапта тепилиду.
2:1 Йәш. 21:8
2:2 **«Оқуғанлар жүгүрсун үчүн, бу көрүнгән аламәтни йезивал...»** — икки мәнаси болуши мүмкин: — *(1)* оқуған киши кейин бу хәвәрни башқиларға жүгүрүп йәткүзсун; *(2)* оқуған киши һәртүрлүк қийинчилиқ астидиму Мениң йолумда жүгүрсун *(мәсилән, «Зәб.» 118:32, «Йәш.» 40:30-31, «Гал.» 5:7ни көрүң)*. Биз иккинчи мәнаға майилмиз.
2:2 Йәш. 30:8
2:3 **«бу көрүнгән аламәт кәлгүсидики бекитилгән бир вақит үчүн...»** — «бекитилгән» — демәк, һеч ким *(һәтта дуа арқилиқму)* уни өзгәртәлмәйду. **«У адәмләргә ахирәтни тәлпүндүриду»** — сөзмусөз тәрҗимиси: «У ахирәткә қарап һасирап нәпәс алиду» *(пикримизчә бу ибарә чоңқур тәшналиқни билдүриду)*. Пат йеқинда йәнә бир тәрҗиминиң мумкинчилиқи испатлиниду: «У ахирәт тоғрилиқ гува бериду».
2:4 **«Қара, тәкәббурлишип кәткүчини! Униң қәлби өз ичидә түз әмәс»** — һәр қандақ тәкәббур адәм дурус, түз болалмайду. **«Бирақ һәққаний адәм етиқат-садиқлиғи билән һаят яшайду»** — бу сөз Худаниң җававиниң әң һалқилиқ җүмлиси. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң.
2:4 Рим. 1:17; Гал. 3:11; Ибр. 10:38
2:5 **«Бәрһәқ, шарап униңға сатқунлуқ қилиду»** — Бабиллиқлар ахир берип мәйхорлуқтин Парс империйәси тәрипидин набут болди. Тәврат, «Даниял пәйғәмбәр» 5-бап вә «қошумчә сөз»имизни көрүң. **«...һәвисини тәһтисарадәк йоған қилиду»** — «тәһтисара» өлгәнләрниң роһлири баридиған җай. Бабиллиқлар һәр жили таҗавузчилиқ планини түзәйтти. Ахир берип бу таҗавузчилиғи өзиниң мудапиисини аҗизлаштуруп, Парс империйәси уларни набут қилди. **«У өлүмдәк һеч қачан қанмайду»** — «өлүм» һәрдайим инсанларниң җенини алиду, һәргиз «болди» демәйду.

6 Буларниң һәммиси кейин у тоғрилиқ тәмсилни сөзләп,
Кинайилик бир тепишмақни тилға алиду: —
«Өзиниң әмәсни мениң дәп қошувалғучиға вай!
(Бундақ ишлар қачанғичә болиду?!)
Гөрүгә қойған нәрсиләр билән өзини чиңдиғучиға вай!»
7 Сәндин җазанә-қәриз алғучилар бирақла қозғалмамду?
Сени титрәткүчиләр бирақла ойғанмамду?
Андин сән уларға олҗа болмамсән?
8 Сән нурғун әлләрни булаң-талаң қилғанлиғиң түпәйлидин,
Һәм кишиләрниң қанлири, зимин, шәһәр һәм униңда туруватқан һәммәйләнгә қилған зулум-зораванлиғиң түпәйлидин,
Сақлинип қалған әлләр сени булаң-талаң қилиду;
9 Һалакәт чаңгилидин қутулуш үчүн,
Угамни жуқуриға салай дәп,
Нәпси йоғинап өз җәмәтигә һарам мәнпәәт жиққучиға вай!
10 Нурғун хәлиқләрни вәйран қилип,
Өз җәмәтиңгә аһанәт кәлтүрдүң,
Өз җениңға қарши гуна садир қилдиң.
11 Чүнки тамдин таш нида қилиду,
Яғачлардин лим җавап бериду: —
12 Жутни қан билән,
Шәһәрни қәбиһлик билән қурғучиға вай!»
13 Мана, хәлиқләрниң җан тикип тапқан меһнитиниң пәқәт отқа йеқилғу қилинғанлиғи,
Әл-жутларниң өзлирини беһудә һалсиратқанлиғи,
Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигардин әмәсму?
14 Чүнки худди сулар деңизни қаплиғандәк,
Пүтүн йәр йүзи Пәрвәрдигарни билип-тонуш билән қаплиниду.
15 Өз йеқиниңға һарақни ичкүзгүчигә —
— Униң уят йеригә қаришиң үчүн,
Тулумуңдин қуюп, уни мәс қилғучи саңа вай!

2:6 **«гөрүгә қойған нәрсиләр билән өзини чиңдиғучиға вай!»** — «гөрүгә қойған нәрсиләр» дегән ибарә икки бислиқ болуп, башқа бир мәнаси «бир дога топа» — демәк, улар мошу һарам нәрсиләр билән өзлирини булғиған еди.
– –Бабил империйәси аяқ асти қилған әлләр Һабаккукниң Бабил тоғрисидики бешарәтлирини билип йәткәндин кейин, улар бу айәттики кинайилик сөзләрни дегән болуши мумкин. Сөзләр «мәрсийә» (*матәм тутуш мунаҗити)* шәклидә ейтилиду.
2:7 **«Сәндин җазанә-қәриз алғучилар бирақла қозғалмамду?»** — «сәндин җазанә-қәриз алғучилар» дегән сөз икки бислиқ болуп, йәнә бир мәнаси: «(*иландәк)* сени чаққучилар».
2:8 **«... кишиләрниң қанлири, зимин, шәһәр һәм униңда туруватқан һәммәйләнгә қилған зулум-зораванлиғиң түпәйлидин,...»** — «.. зимин, шәһәр... » — бу исимләр бирлик шәкилдә *(көплүк шәкилдә әмәс)* ипадиләнгини һәм у зимин, шәһәрниң нами ейтилмиғанлиғидин қариғанда, у ибарә Исраил зимини *(Пәләстин)* һәм Йерусалимни көрсәтсә керәк.
2:14 **«Чүнки худди сулар деңизни қаплиғандәк, пүтүн йәр йүзи Пәрвәрдигарни билип-тонуш билән қаплиниду»** — бу баянниң өзи Һабаккукниң дад-пәрядиға болған чоң бир җаваптур. Җаһандики адаләтсизликләр шунчә көп болғинини билән, һеч болмиғанда ахир берип уларниң һәр бири йоқитилиду.
– –Башқа пәйғәмбәрләрниң бешарәтлири бойичә, Бабил шәһири тоғрилиқ ишинимизки, у ахири заманда қайта қурулиду. Әнди «Пәрвәрдигарниң күни»дә, бу айәттә дейилгәндәк «Пүтүн йәр йүзи Пәрвәрдигарни билип-тонуш билән қаплиниду» вә шуңлашқа Бабил қайта көрүнмәскә йоқитилиду. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң.
2:14 Чөл. 14:21; Йәш. 6:3, 11:9; Зәб. 8:1, 9; Зәб. 72:19
2:15 **«Өз йеқиниңға һарақни ичкүзгүчигә — униң уят йеригә қаришиң үчүн, тулумуңдин қуюп, уни мәс қилғучи саңа вай!»** — һарақкәшләр һәрдайим башқиларни һарақкәшләргә айландурмақчи болиду. Бирақ Бабилниң «башқиларға һарақ ичкүзүш» мәхсити уларға езитқулуқ қилип, өзигә охшаш бәччивазлиқ гунайиға киргүзүп, андин уларни асанла контроль қилиштин ибарәт.

16 Шан-шәрәпниң орнида шәрмәндичиликкә толисән;
Өзүңму ич,
Хәтнилигиң аян болсун!
Пәрвәрдигарниң оң қолидики қәдәһ сән тәрәпкә бурулиду,
Шан-шәривиңниң үстини рәсвайипәслик басиду.
17 Ливанға қилған зулум-зораванлиқ,
Шундақла һайванларни қорқутуп уларға йәткүзгән вәйранчилиқму,
Кишиләрниң қанлири, зимин, шәһәр һәм униңда туруватқан һәммәйләнгә қилған зулум-зораванлиқ түпәйлидин,
Булар сениң мижиқиңни чиқириду.
18 Ойма мәбудниң немә пайдиси,
Уни униң ясиғучиси оюп чиққан турса?
Қуйма мәбудниңму вә униңға тәвә сахта тәлим бәргүчиниң немә пайдиси —
— Чүнки уни ясиғучи өз ясиғиниға тайиниду,
Демәк, зувансиз «йоқ болған нәрсиләр»ни ясайду?
19 Яғачқа «Ойған!» дегән адәмгә,
Зувансиз ташқа «Турә!» дегәнгә вай!
У вәз ейтамду?
Мана, у алтун-күмүч билән һәлләнди,
Униң ичидә һеч нәпәс йоқтур.
20 Бирақ Пәрвәрдигар Өз муқәддәс ибадәтханисидидур!
Пүткүл йәр йүзи Униң алдида сүкүт қилсун!.

Һабаккукниң дуаси

3 1 Һабаккук пәйғәмбәрниң дуаси,
«Шиггаон» аһаңида: —
2 «Пәрвәрдигар, мән хәвириңни аңлидим, әйминип қорқтум.
И Пәрвәрдигар, жиллар арисида ишиңни қайтидин жанландурғайсән,
Жиллар арисида ишиңни тонутқайсән;

2:16 **«Өзүңму ич, хәтнилигиң аян болсун!»** — «хәтнилигиң аян болсун!» дегән ибарә адәмниң қаттиқ хижалитини көрсәткинидин башқа, «Сән Худаниң әһдисигә вә сөзигә ят адәмсән» дегән мәнаниму пуритип бериду.
–Башқа бир хил тәрҗимиси: «Өзүңму (*һарақ*) ич, пулаңлап жиқил!».
2:17 **«Ливанға қилған зулум-зораванлиқ, шундақла һайванларни қорқутуп уларға йәткүзгән вәйранчилиқму,...»** — «Ливан» райони гөзәл орманлири һәм көплигән һәр хил явайи һайванлири билән даңқи чиққан. Бабил империйәси миладийәдин илгәрки 605-жилидики (*Сурийәдә йүз бәргән*) «Каршемиш җеңи»дин кейин, (*1*) Ливандикиләргә вә әтрапидикиләргиму еғир зулум йәткүзгән. (*2*) униңдин башқа улар қилмақчи болған җәңләрни давам қилиши үчүн һәмдә өз шәһәрлирини қуруш үчүн Ливандин көп дәл-дәрәқләрни кесип епкәтти. (*3*) улар йәнә көңүл ечиш үчүнла көп явайи һайванларни рәһимсиз усуллар билән овлиди. Мәзкур айәттики бу сөз бу үч ишни көздә тутиду. 2- вә 3-иштин рошәнки, инсанийәтниң тәбиий муһитни убдан асрашқа Худа алдида җавапкарлиғи бар. **«Кишиләрниң қанлири, зимин, шәһәр һәм униңда туруватқан һәммәйләнгә қилған зулум-зораванлиқ түпәйлидин,...»** — «...зимин, шәһәр,... туруватқанлар» — 8-айәттики ибариға охшаш, Исраил зимини (*Қанаан*)ни һәм Йерусалимни көрситиду.
2:19 **«униң ичидә һеч нәпәс йоқтур»** — яки «униң ичидә һеч роһ йоқтур». **«Яғачқа «Ойған!» дегән адәмгә, зувансиз ташқа «Турә!» дегәнгә вай! ... Униң ичидә һеч нәпәс йоқтур»** — бу икки айәт (*18-, 19-*) Бабиллиқларниң рәзиллигиниң бутпәрәслик билән бағлиқ екәнлигини көрситиду. 1:7дә көрситилгәндәк, өз «худалири»ни өзи ясиғандин кейин, улар тирик Худадин һеч қорқмай, өзигә қолайлиқ «әхлақ-пәзиләт» мизанлирини халиғанчә бекитиду.
2:20 **«Бирақ Пәрвәрдигар Өз муқәддәс ибадәтханисидидур!»** — мошу йәрдә пәйғәмбәр бәлким Худаниң асмандики муқәддәс ибадәтханисини көрситиду (*«Зәб.» 7:6, 10:4ниму көрүң*).
3:1 **««Шиггаон» аһаңида: —»** — «Шиггаон» бәлким «долқунлуқ», «отлуқ», «ашиқлиқ билән» дегән мәнада болуп, бу сөз күйниң ейтилидиған аһаңини билдүриду.

Дәрғәзәптә болғиниңда рәһимдилликни есиңгә кәлтүргәйсән!
[3] Тәңри Темандин,
Пак-Муқәддәс Болғучи Паран теғидин кәлди;
Селаһ!
Униң шан-шәриви асманларни қаплиди,
Йәр йүзи униң мәдһийилири билән толди;
[4] Униң пакиравқлиғи таң нуридәк болди,
Қолидин чақмақ чаққандәк икки нур чиқти;
Шу йәрдә униң күч-қудрити йошурунуп туриду.
[5] Униң алдидин ваба,
Путлиридин чоғдәк ялкун чиқмақта еди;
[6] У туруп йәр йүзини мөлчәрлиди;
У қаривиди, әлләрни дәккә-дүккигә салди;
«мәңгү тағлар» парә-парә қилинди,
«әбәдий дөң-егизликләр» егилдүрүлди,
Униң йоллири болса әбәдийдур.
[7] Мән Кушан қәбилисиниң чедирлириниң паракәндичиликтә болғанлиғини,
Мидиян зиминидики пәрдиләрни титрәк басқанлиғини көрдум.
[8] Пәрвәрдигар дәрияларға аччиқландимекин?
Сениң ғәзивиң дәрияларға қаритилдимекин?
Қәһриң деңизға қаритилдимекин?
Атлириңға, нижат-қутқузушни епкелидиған җәң һарвулириңға минип кәлгәнғусән!
[9] Сениң оқяйиң аян қилинди,
Сөзүң бойичә, Исраил қәбилилиригә ичкән қәсәмлириң үчүн аян қилинди!
Селаһ!
Сән йәр йүзини дәрия-кәлкүнләр билән айривәттиң.

3:2 **«Пәрвәрдигар, мән хәвириңни аңлидим,...»** — яки «Пәрвәрдигар, мән Сәндин хәвәрни аңлидим,...». **«... жиллар арисида ишиңни тонутқайсән, дәрғәзәптә болғиниңда рәһимдилликни есиңгә кәлтүргәйсән!»** — «жиллар арисида» тоғрилиқ: — Һабаккук Худа ахирқи заманда Өз улуқлуғини көрситип Исраилни гунадин қутқузиду, дәп билди. Бирақ һазир «ахирқи заман» әмәс; әнди һазир, «жиллар арисида»му Худа Өз күч-қудритини көрсәткәй!

3:3 **«Тәңри Темандин, Пак-Муқәддәс Болғучи Паран теғидин кәлди»** — «Теман» вә «Паран» Қанаан *(Пәләстин)* зимининиң шәрқий җәнубида, һазирқи «Иорданийә» зиминиға җайлашқан икки район. Бу йәрдә *(йәни Синай теғида)* Муса пәйғәмбәр «муқәддәс қанун»ни қобул қилди, андин Исраиллар Худаниң йетәкчилиги билән Пәләстингә қарап йол алди. Бу сөзләргә һәм башқа пәйғәмбәрләрниң язмилириға қариғанда, Қутқузғучи Мәсиһ Әйса йәр йүзигә қайтип кәлгәндиму авал шу йәргә чүшүп, андин Исраилни қутқузуш үчүн Қанаанға *(Пәләстингә)* қарап келиду. **«Селаһ!»** — «Селаһ» дегән сөз бәлким күй чалған вақтида музикидики бир «пауза»ни көрситиши мүмкин; шуниң билән униң: — «тохта, ойлан!» дегән имаси болуши мүмкин.

3:4 **«Униң пакиравқлиғи таң нуридәк болди»** — яки «Униң пакиравқлиғи чақмақтәк болди».

3:5 **«Униң ... путлиридин чоғдәк ялкун чиқмақта еди»** — яки, «Униң ... путлиридин пижғирин қизитма чиқмақта еди».

3:6 **«У туруп йәр йүзини мөлчәрлиди»** — яки «У йәр йүзини силкип қойди». **««әбәдий дөң-егизликләр» егилдүрүлди»** — яки ««әбәдий дөң-егизликләр» ғулитилди». **««Мәңгү тағлар» парә-парә қилинди, «әбәдий дөң-егизликләр» егилдүрүлди, униң йоллири болса әбәдийдур»** — тағлар һәм дөңләр «әбәдий» турғандәк болсиму, пәқәт тирик Худа Өзи «әбәдийдур». Башқа икки хил тәрҗимиси: *(1)* «Униң чиқишлири әбәттин буян болған» *(2)* «У қедимки *(әбәдий)* йолларда маңиду».

3:7 **«Мән Кушан қәбилисиниң чедирлири.., Мидиян зиминидики пәрдиләр...»** — «Кушан» вә «Мидиян» дегән икки әл 3-айәттики «Теман» вә «Паран» дегән районларда еди. Улар Исраилниң Қанаанни *(Пәләстинни)* ишғал қилишиға биринчи қарши чиққан әллардин еди *(«Батур һакимлар» 3- һәм 7-бапларни көрүң)*.

3:8 **«Пәрвәрдигар дәрияларға аччиқландимекин? Сениң ғәзивиң дәрияларға қаритилдимекин? Қәһриң деңизға қаритилдимекин? Атлириңға, нижат-қутқузушни епкелидиған җәң һарвулириңға минип кәлгәнғусән!»** — Бабил вә Месопотамийидики бутпәрәслик әпсанилири бойичә, деңиз вә дәриялар уларниң күчлүк бутлири яки җин-шәйтанлири туридиған «қорған»лири еди. Бу айәт бойичә Худаниң Өзиниң күч-қудрити һәммә бут вә җин-шәйтанлардин зор үстүн көрситилиду.

3:9 **«Сениң оқяйиң... сөзүң бойичә, Исраил қәбилилиригә ичкән қәсәмлириң үчүн аян қилинди!»** — башқа

10 Тағлар Сени көрүп, азаплинип толғинип кәтти;
Долқунлап аққан сулар кәлкүндәк өтүп кәтти;
Чоңқур деңиз авазини қоюветип,
Қоллирини жуқуриға өрләтти.
11 Етилған оқлириңниң пақирақ нурини көрүп,
Палилдиған нәйзәңниң йоруқлуғини көрүп,
Қуяш һәм ай өз туралғусида жим турди.
12 Сән аччиғиңда йәр йүзидин өтүп жүрүш қилдиң;
Әлләрни ғәзивиңдә зираәтни соққандәк соқтуң;
13 Өз хәлқиңниң нижат-қутқузулуши үчүн,
Сән Өз Мәсиһиң билән биллә нижат-қутқузуш үчүн чиқтиң;
Улини бойниғичә ечип ташлап,
Рәзилниң жәмәтиниң бешини уруп-янчип, униңдин айривәттиң;
Селаһ!
14 Сән униң нәйзилири билән сәрдарлириниң бешиға санжидиң;
Улар дәһшәтлик қара қуюндәк мени тарқитиветишкә чиқти,
Уларниң хошаллиғи ажиз мөминләрни йошурун жайда ялмап жутуштин ибарәттур!
15 Сән атлириң билән деңиздин,
Йәни дога-дога қилинған улуқ сулардин өтүп маңдиң!

16 Мән буларни аңлидим, ичи-бағримни титрәк басти;
Авазни аңлап калпуклирим дир-дир қилди,
Устиханлирим чирип кәткәндәк болди,
Путлиримни титрәк басти;
Чүнки мән күлпәтлик күнидә,
Йәни өз хәлқимгә тажавуз қилғучи бесип киргән күнидиму,
Сәвир-хатиржәмликтә турушум керәк.
17 Чүнки әнжир дәриғи чечәклимисиму,
Үзүм таллирида мевә болмисиму,
Зәйтун дәриғигә қилған әжир йоққа чиққан болсиму,
Етизлар һеч һосул бәрмигән болсиму,

икки хил тәржимиси: — «Сениң оқяйиң... Сениң сөзүңгә таянған қәбилиләргә ичкән қәсәмлириң бойичә аян қилинди!», яки: «Сән оқяйиңни аян қилдиң, нурғун оқларниң елип кетилишини буйрудуң».

3:13 **«Сән Өз Мәсиһиң билән биллә нижат-қутқузуш үчүн чиқтиң»** — «Мәсиһиң» яки «Мәсиһ қилғиниң» — Худаниң йолйоруғи бойичә, Исраилға йеңи бир падиша бекитиш үчүн униң бешиға зәйтин мейи сүрүлүш керәк еди. Мошу мурасим «мәсиһ қилиниш» дәп вә шу чағдин башлап мошу падиша «Худаниң мәсиһ қилғини» дәп атилатти. Худа Давут падишаниң бир әвладини «мәсиһ қилимән», бу «Қутқузғучи-Мәсиһ» Исраилни һәм барлиқ дунияни гуналиридин қутқузиду, дәп вәдә қилған. Бизниңчә мошу айәттә бу «Қутқузғучи-Мәсиһ» көрситилиду. **«Сән Өз Мәсиһиң билән биллә нижат-қутқузуш үчүн чиқтиң»** — башқа бир хил тәржимиси: «Сән Өз Мәсиһиңни қутқузуш үчүн чиқтиң». **«... Улини бойниғичә ечип ташлап, ...»** — яки «уни *(шу жәмәтни)* улидин өгүзигичә ечип ташлап,...».

–Бәзи алимлар: «Рәзилниң беши» дегән сөз ахири замандики Худаға қарши чиққан, Шәйтанниң вәкили болған «дәжжал»ни көрситиду, дәп қарайду. Биз қошулимиз.

3:14 **«Сән униң нәйзилири билән сәрдарлириниң бешиға санжидиң»** — «униң» — «рәзилниң жәмәтиниң бешиниң...» *(13-айәт)*; бәлким дәжжални көрситиши мүмкин. **«Улар дәһшәтлик қара қуюндәк мени тарқитиветишкә чиқти»** — «мени» — Исраил сөзләйду. Мошу айәттики сөзләр ахирқи замандики Исраил хәлқиниң ейтқанлири болса керәк.

3:15 **«Сән атлириң билән деңиздин, йәни дога-дога қилинған улуқ сулардин өтүп маңдиң!»** — Муса пәйғәмбәр Исраилни Мисирдин чиқирип йетәклигәндә, улар Қизил Деңиздин өткән. Деңиздики сулар уларға йол ечип икки тәрипидә «дога-дога» турған еди. Кәлгүси замандики вақиә бәлким буниңға охшап кетиду.

3:16 **«Авазни аңлап калпуклирим дир-дир қилди»** — Һабаккук «Худаниң авази» дәп очуқ ейтмайду — униңға нисбәтән аңлиғидәк пәқәт бирла аваз бар, халас.

Қотандин қой падиси үзүлгән болсиму,
Еғилда кала падиси йоқ болсиму,
18 Мән һаман Пәрвәрдигардин шатлинимән,
Маңа ниҗатимни бәргүчи Худайимдин шатлиққа чөмүлимән,
19 Пәрвәрдигар, Рәб, мениң күч-қудритимдур;
У мениң путлиримни кейикниңкидәк қилиду;
Мени жуқури җайлиримда маңғузиду!

(Бу күй нәғмичиләрниң бешиға тапшурулуп, тарлиқ сазлар билән оқулсун).

3:18 **«Маңа ниҗатимни бәргүчи Худайим...»** — яки «ниҗатим болғучи Худайим...».

Қошумчә сөз

Муһим саватлар вә бәзи айәтләр тоғрилиқ шәрһләр

1-бап, 3-айәт үстидә

«**Сән немишкә маңа қәбиһликни көргүзисән,**
Немишкә жапа-зулумға қарап турисән?
Чүнки булаңчилиқ, зулум-зораванлиқ көз алдимдидур;
Жәңги-жедәлләр бар,
Дәвалар көпәймәктә»

Худа Һабаккукқа «көргүзгән» азаплиқ ишлар кәмбәғәлликни өз ичигә алмайду. Йосияниң падишалиғи астида умумий иқтисадий әһвал яман әмәс болған, бирақ зулум-зорлуқлар түпәйлидин пухраларда һеч хатирҗәмлик болмиған. Һабаккук дегән «зулум-зораванлиқ», башқиларни бозәк қилишлар пәқәт байлардинла болмиған — у қайсила тәрәпкә қариса зораванлиқни көриду.

Көплигән адәмләрдә мундақ чоң бир хам хиял бар: «Пәқәтла көпрәк пулимиз бар болса,... », яки «Пәқәт өз ишлиримизни өзимиз башқурған болсақла...» яки «Пәқәт үстимиздә лилла инсанпәрвәр бир һаким болған болса, тоққузимиз тәл болатти,... » дегәндәк. Һабаккукниң дәвридикиләр толиму дурус падиша Йосияниң қол астида яшиған; бирақ һәтта Йосиядәк шундақ дурус бир падишаму бир нәччә әсирләрдин буян жүргүзүлүп кәлгән чирикликни өзгәртәлмәйтти. Әгәр Худа пүтүн хәлиқ арисида һөрмәтләнмигән яки тонулмиған болса, чириклишиш, бир-биригә болған һәсәтхорлуқ вә жедәл-маҗиралар әң яхши «сиясәтләр» яки «тәшкилләш планлири» арқилиқму һәргиз һәл болмайду. Ғәрбий дөләтләргиму ички жедәл-маҗиралар, бир-биригә әрз-шикайәт қилиш қатарлиқлар ләнәттәк чүшкән еди; улар байдәк көрүнсиму, хәлиқ Худани ташлиғанлиғи түпәйлидин һәр бири тәәллуқатлирида «өз хошниси билән бәслишиш»ниң тохтавсиз еғир бесими астида яшимақта.

Бабиллиқлар тоғрилиқ

Худаниң Бабиллиқлар тоғрилиқ сөзи (1-бап, 5-6-айәт): —

«**Әлләр арисида болидиған бир ишни көрүп бећиңлар, убдан қараңлар, һәйрануһәс қелиңлар!**
Чүнки силәрниң дәвриңләрдә бир иш қилимәнки,
Бириси силәргә баян қилған тәғдирдиму силәр ишәнмәйттиңлар.
Чүнки мана, Мән һелиқи мүҗәзи осал һәм алдирақсан әл Калдийләрни орнидин турғузимән;
Әсли өзигә тәвә әмәс маканларни егиләш үчүн,
Улар йәр йүзиниң кәңри җайлирини бесип маңиду...»

Калдийләрниң туюқсиз мәйданға чиқип үстүнлүккә еришиши дәрвәқә җаһанни зил-зилигә салидиған бир иш болди. Әнглийилик тарихшунас Робәртсон мундақ сөзләр билән буни тәсвирләйду: —

««Калдийә» Тигрис һәм Әфрат дәриялириниң бойлириға, Парс қолтуғи вә Бабилниң әң җәнубий шәһәрлири оттурисиға җайлашқан бир кичик дөләт еди... Зәйлик, сазлиқ вә көллүклири көп, йеза-базарлири аз бир район еди. Униң аһалиси белиқчилиқ, овчилиқ, кичик көләмлик деханчилиқ һәм чарвичилиққа тайинип җан бақидиған бир хәлиқ еди. Район бир нәччә «қәбилилик» даириләргә бөлүнгән еди. Хәлиқләр тәшкилчанлиғи наһайити аҗиз болған, шундақтиму бир-биридин қаттиқ мустәқил туридиған қәбилә топлири болуп яшиған. Улар «шәһәрдикиләр»гә өч болуп, шималдики Бабилға яки Нинәвәдәк күчлүк шәһәрләргә һеч беқинип бақмиған...

«Тәшкиллиги наһайити аҗиз қәбилә топлири» болған бу хәлиқниң жигирмә жил ичидә дунийдики әң күчлүк империйә болуши тарихтики әң чоң сирларниң биридур... миладийәдин илгәрки 614-жилидин башлап... Калдийләр адәмни һәйран қалдурарлиқ сүръәт билән маңди; улар Бабилийәгә һөкүмран болуп, андин Асурийә, Сурийә, Пәләстин вә Мисирни егиливалған (Калдийләр Бабилни егиливалғандин кейин өзлирини «Бабил» дәп атиған). Бу ишлардин илгири һәтта уларниң мәвҗутлуғиму намәлум дегидәк еди».

Калдийләр (йәни «Бабиллиқлар»)ниң «вәйранчилиқ сиясити» бар еди — улар дүшмәнлириниңкидин булап кетәлмәйдиған яки нәқ мәйданда ишлитәлмәйдиған нәрсиләр болсила уларни көйдүрүветәтти яки вәйран қилатти. Өзлиридин илгири күчлүк болған Асурийәликләргә охшаш, улар зулум-зораванлиқни бир илаһқа айландурған.

1-бап, 12-айәт үстидә

«**Сән Әзәлдин Бар Болғучи әмәсму, и Пәрвәрдигар Худайим, мениң Муқәддәс болғучим? —**
Биз өлмәймиз, и Пәрвәрдигар; сән уни җазайиңни бежа кәлтүрүш үчүн бекиткәнсән;
Сән, и Қорам Таш Болғучи, уни бизгә тәрбийә берип түзитишкә бәлгүлигәнсән».

Һабаккук Калдийләр тоғрисидики вәһийни қобул қилғанда қаттиқ чөчүп, зор вәһимә басқан. Бирақ Инҗилда ейтилғандәк: «**Тәврәткили болидиған нәрсиләр йәни яритилған нәрсиләр тәвритилип йоқалғанда, тәврәткили болмайдиған нәрсиләр қалиду**». Һабаккук дәрвәқә тәвритилди, бирақ униң өлмәс иман-етиқади тәврәнмиди. Вәһий-бешарәт униң жениға қаттиқ тәккән болсиму, у көңлидә «Қорам Таш» болғучи Худани чиң сеғинип, өзи билип йәткән, һеч ким рәддийә қайтуралмайдиған һәқиқәтни җакалайду (12-айәт). Дәрвәқә Бабиллиқлар азғина бир вақит ичидә зор бир күч болуп дунияни зил-зилгә кәлтүргини билән, Худа бәрибир әзәлдин һәмминиң Егиси болуп кәлгән. Униң Өзи пак-муқәддәслиштур вә У өзгәрмәстур. Дәрвәқә у бир тәрәптин Худаниң «**уни** (Бабиллиқларни) **җазайиңни бежа кәлтүрүш үчүн бекиткән**» дегинини қобул қилиду. Бирақ у йәнила: «Худа пак-муқәддәс туруп, Бабиллиқларниң күчийип оп-очуқ қилған рәзилликлиригә қарап туруватиду» дегәнни ойлап чидалмайду, шуңа у 13-айәттики сөзни қилиду: —

13-айәт үстидә

«**Сениң көзүң шунчә ғубарсиз едики,**
Рәзилликкә қарап турмайттиң;
Әнди немишкә сән мунапиқлиқ қилғанларға қарап турисән,
Рәзилләр өзидин адил болған кишини жутувалғинида, немишкә сүкүт қилисән?».

Әмәлийәттә болса Худа һеч ким билип йетәлмәйдиған дәрижидә рәзиллик үстигә сәпселип қаралайду һәм униңға қарайду. У униң дәһшәт тәглиригә қаралайду вә һәтта униңда һәргиз ечилмайдиған нәрсиләрниму көрәләйду. Униң шундақ қилалайдиғанлиғини, шуниңдәк шу рәзил болғучини немишкә дәрһал йоқатмайдиғанлиғини биз пәқәт Инҗил сәһипилирини оқуғандила чүшинәләйдиған болдуқ. Әмәлийәттә болса һәр қайсимизда рәзиллик тепилмасму? Мәсиһ Әйса бир чағда өз муритлириға мундақ сөз қилди: — «**Силәр рәзил нийәтлик болған тәғдирдиму, пәрзәнтлириңларға яхши нәрсиләрни беришни билгән йәрдә, әрштики Атаңлар тилигәнләргә Муқәддәс Роһини илтипат қилмасму?**». Мәсиһниң мошу мухлислири товва қилған, Әйсаға ишинишкә башлиған болсиму, уларда йәнила рәзиллик қалди. Худаға шүкри, Мәсиһниң ниҗатидин ата қилинған Муқәддәс Роһниң қудрити билән адәм өз рәзиллигидин қутулидиған болиду. Бирақ һәммимиз әйни әһвалимизда расул Павлус дегәндәк болимиз: «**Адәмләрниң һәммиси гуна садир қилип, Худаниң улуқлуғиға йетәлмәй, униңдин мәһрум болди**» («Рим.» 3:23). Өзидә гуна болған һәр қандақ адәмниң йәр йүзидә тирик турғанлиғиниң өзи Худаниң меһри-шәпқитиниң күндилик бир мөҗизисидур. Бу мөҗизини пәқәт униң «**һеч кимниң һалак болушини халимай, бәлки ... барлиқ инсанниң товва қилишиға киришини халайдиған**» ғайәт зор муһәббити билән чүшәндүргили болиду («2Пет.» 3:9). У бу муһәббити билән «**асман-зиминдики барлиқ мәвҗудатни Өзи билән яраштуруш үчүн**» («Кол.» 1:18), дәл Өзиниң «Калам»и болған Әйса Мәсиһни гуналар үчүн қурбанлиқ сүпитидә бәрди. Бу қурбанлиқниң нәтиҗиси болса һәр қайси товва қилған ишәнгүчини өзини вәйран қиливатқан гунадин айриштин ибарәттур.

Һабаккук җавапни күтүшкә бәл бағлайду. У һәтта өзини дад-пәрядим түпәйлидин Худаниң әйиплишигә яки җазалишиға учришим мүмкин дәп билсиму, йәнила соал қоюшқа җүръәт қилиду. У дәрвәқә «Худа үчүн өзидин кәчкән» адәм — мәңгүлүк һәқиқәтни қоғлашниң улуқ йолида өз ниҗатиға яки бехәтәрлигигә пәрва қилмиған адәм. Худа бизгә һәр бир дәвирдә шундақ адәмләрни бәрсун!

2:1 қатарлиқлар үстидә

У мундақ баян қилиду (2:1): —
«**Әнди мән өз күзитимдә туриверимән, өзәмни мунар үстидә дәс тикләймән,**
Униң маңа немә дәйдиғанлиғини,
Шуниңдәк өзәм бу дад-пәрядим тоғрилиқ қандақ тегишлик җавап тепишим керәклигини билишни күтүп туримән».

Күзәтчиниң турмуши ялғузлуқ турмушидур. У турмуштики адәттики ишлардин айрилип, «мунар үстидики» ғерибанә вәзипигә чиқиши керәк. Бу вәзипә инсандин сәвир-тақәт, ихлас, әстайидиллиқ вә пидакарлиқ тәләп қилиду. Җаһандики вәзийәтни, хәлқиниң әһвалини чүшиниши үчүн у өз турмушиға аит ишлар вә мәсилиләрниң даирисидин жирақни көрүши керәк. Шуниң үчүн у һәқиқәтниң өз вуҗудиға соқидиған

һәр қандақ тәсиригә, шундақла униң өзини нәгә апирип қоюшидин қәтъийнәзәр өзигә болған нәтиҗигә тәйяр туридиған адәм болуши керәк. Мошундақ бир адәм балисиға Худа җавап бериду. Һабаккук қобул қилған җавап пәқәт өзи үчүнла кәлгән әмәс. Уни бу хәвәрни башқиларға йәткүзидиғанлар үчүнму аян қилип йезиши керәк. Хәвәрни қобул қилған кишиләр бир әгир-тоқай дунияда Худаға итаәт қилидиған йолда чидамлиқ билән жүгүрәләйдиған болиду: —

(2:2-3) «**Хәм Пәрвәрдигар җававән мундақ деди: —**
«**Оқуғанлар жүгүрүш үчүн,**
Бу көрүнгән аламәтни йезичал:
Уни тахтилар үстигә ениқ оюп чиқ:
Чүнки бу көрүнгән аламәт
Кәлгүсидики бекитилгән бир вақит үчүн,
У адәмләргә ахирәтни тәлпүндүриду,
У ялған гәп қилмайду;
Узунғичә кәлмәй қалсиму, уни күткин;
Чүнки у җәзмән йетип келиду, һеч кечикмәйду»».

Тәрҗимигә изаһатлиғинимиздәк, сөзмусөз ейтқанда: «У адәмләргә ахирәтни тәлпүндүриду» дегән ибарә: «У ахирәткә қарап һасирап нәпәс алиду» дәп ипадилиниду.

«**Көрүнгән аламәт кәлгүсидики бекитилгән бир вақит үчүн**» — Амос пәйғәмбәр Худаниң ғәзивиниң Исраилға чүширидиған апәтлири тоғрилиқ икки «аламәт көрүнүш»ни көргән вә бу көрүнүштики апәтләр әмәлгә ашурулмисун дәп дуа қилғандин кейин Худа униңға «**бу апәтләр чүшмәйду**» дәп вәдә бәргән еди. Бирақ Һабаккук көргән бу аламәт көрүнүш «**кәлгүсидики бекитилгән бир вақит үчүн**» болған — инсан балисиниң һеч қандақ дуаси уни өзгәртәлмәйду.

Һазир Худаниң җававиниң биринчи қисми, төвәндики бүйүк һәқиқәт берилиду: —

(2:4) «**Қара, тәкәббурлишип кәткүчини!**
Униң қәлби өз ичидә түз әмәс;
Бирақ һәққаний адәм өз етиқат-садиқлиғи билән һаят яшайду».

Бу баянниң биринчи қисми бизгә уқтуридуки, һәр қандақ адәм тәкәббур болса, дәл шу сәвәптин дурус, түз яшалмайду. Униң тәкәббурлуғи һәммигә болған көзқаришини бурмилайду. Униң үстигә у роһий җәһәттә өлүк адәм, чүнки пәқәт «етиқат-садақәтлиги» бар адәм һаяттур. Бундақ етиқат Худани тохтавсиз чиң тутидиған актип етиқаттур. Бундақ етиқат болмиса «һаят яшаш» дәрвәқә мүмкин әмәс. Худаға ишәнгүчи һәр бир адәм шүбһисики, қайсибир синақларға, чүшәндүрүшкә күчи йәтмәйдиған ишларға, һәр қандақ мәнтиқигә ятмайдиған ишларға, узаққа һәл болмиған мәсилиләргә учримай қалмайду. Шундақ дейишкә болидуки, вақит өткәнсери һәқиқий етиқатлиқ адәм үчүн җавап тепилмайдиған соаллар азаймастин, бәлки көпийип кетиду; бирақ шуниң билән тәң иман-ишәшимизгә қариғанда, Худаниң әмәллиридин вә бизгә йеқин турғинидин бешимиздин өтидиғиниму көпийиду. Расул Павлусниң: «**Биз иман-ишәш билән маңимиз, көрүш сезимимиз билән әмәс**» дегинидәк («2Кор.» 5:7), Худа: — «Мән Сениң немә қиливатқанлиғиңни, уни қандақ қиливатқанлиғиңни һәм Сениң мәхсәтлириң

немә екәнлигини һеч чүшәнмәймән; бирақ барлиқ соаллиримни «тәкчә үстигә» қоюп қойимән, Сениң йоллириң әң әла, Сән әң меһриван дәп ишинимән» дегәндәк бир җавапни Һабаккуктин күткән (Һабаккук дәрвәқә 3-бапта мошундақ бир җавап бериду).

Һазир Худа җававиниң иккинчи қисмиға өтиду; әмәлийәттә у Бабилни җазалимақчи; қиямәт күнидила әмәс, бәлки шу замандиму уни дәл униң өз җаһангирлиги түпәйлидин болған дүшмәнлири арқилиқ җазалайду.

5-айәт бизгә хәвәрләндүридуки, «**Шарап униңға** (Бабил падишасиға) **сатқунлуқ қилиду**»; вә шундақла униң тәкәббурлуғи өзидә «һәммидин улуқ екәнлигимни испатлишим керәк» дегәндәк нишанни һасил қилип, өзини җим турғузмай интайин урушпәрәс қилиду. Бу ишниң өзи бир ләнәтликтур. Өзиниң өз аилисидикилиридин, савақдашлиридин яки хизмәтдашлиридин мунәввәр екәнлигини испатлаш үчүн тинимсиз интилишләр қанчилиған кишиләрниң қанчилиған җиллирини исрап қилиду? Худаниң мошундақ ахмақлиққа қилчә кари йоқ. Инсанниң иқтидарлири әсли Худадин кәлгән болуп, Униң бекитишлири бойичә, һәр биримизгә қанчилик талант берилсун дейилгән болса шунчилик берилиду. Шундақ болғанда, бир талантни башқа бир талант билән селиштурушниң немә пайдиси? — дәл шундақ қилишниң өзи Худаниң шәпқити һәм меһриванлиғиға ишәнмәсликкә баравәр.

«**Шарап ... сатқунлуқ қилиду**». Кона грек тарихшунаслири Ксенофон вә Һеродитусниң бизгә хәвәрләндурушичә, Бабиллиқлар учиға чиққан һарақкәшләр еди. Бу ишниң өзи миладийәдин илгәрки 539-җили уларни набутлуққа елип барған. Тәвраттики «Даниял»ниң 5-бапида хатириләнгәндәк, Бабил падишаси Бәлшазар вә әмирлири ордисида мәс болуп олтарғанда, Бабилниң сепилини қоршивалған Парс империйәсиниң қошуни қуруп кәткән дәрия сайлиридин шәһәр ичигә астирттин киривалған. Бабиллиқларниң мәслиги өз көзини бу ишни көрмәйдиған қилған еди. Шу күни вә кейинки җилларда 6-12-айәтләрдә бешарәт берилгәндәк, улар әсли хорлиған әлләрниң әнди уларни мазақ қилидиған, өчини алидиған пурсити чиққан еди. Бирақ пәйғәмбәрләрниң китаплирида көп учрифандәк, бешарәт тунҗа әмәлгә ашурулуштин ахирқи заманға атлап өтиду. Тәвраттики «Йәшая» (13-14-бап) вә «Йәрәмия» (49-50-бап) вә Инҗилдики «Вәһий» (17-18-бап) дегән қисимлар Бабил шәһири ахирқи заманларда қайтидин қурулиду, дәп көрсәткән охшайду. Садам Һусәйн аллиқачан бу ишни башлиди, бирақ һазирчә у (йеңи Бабил) пәқәт бир саяһәт орни, халас. Бу ахирқи заманда қурулған улуқ Бабил шәһири биринчи Бабил шәһиригә охшаш вәйран болиду, чүнки: —

«**Худди сулар деңизни қаплиғандәк,**
Пүтүн йәр йүзи Пәрвәрдигарни билип-тонуш билән қаплиниду» (14-айәт).

Ахир берип инсанийәтниң һәр бир махтинип кәткәнлири һәммигә Қадирниң ялқунлиған шан-шәриви алдида түгишиду. Һабаккук пәйғәмбәрниң 20-айәттә мундақ җакалиғанлиғи әҗәп әмәс: —

(20-айәт) «**Бирақ Пәрвәрдигар Өз муқәддәс ибадәтханисидидур!**
Пүткүл йәр йүзи униң алдида сүкүт қилсун!»

Ишәнгүчиниң номус қилмайдиған ночи, худасиз адәмләрниң күчлүк болуп тәхтләргә чиқишидин әнсиришиниң һаҗити йоқ. Худа әрштин мошу ишларға хатирҗәмлик билән қараватиду вә һәр бир ишта әң ахирқи сөз Униңки болиду.

Китап Һабаккукниң дуаси вә мәдһийиси билән ахирлишиду (3-бап). Бирақ бу дуаси «Пәрвәрдигарниң күни» көрсәткән бир аламәт көрүнүш билән арилашқан. Көрүнүштә Худаниң бекиткән Вәкилиниң инсан шәклидә йәр йүзигә Худаниң ғәзәплик җазасини елип берип, барлиқ әлләрни сораққа тартишқа чүшидиғанлиғи көрүниду. Инҗилдин билимизки, Худаниң бу Вәкили Рәб Әйса Мәсиһтин башқа бири әмәс. Тәвраттики «Йәшая» 63-бапта көрситилгәндәк дунияға қайтип кәлгинидә У авал дәҗҗалниң Исраилни йоқитишқа жиққан қошунлири билән җәң қилишқа Едом (һазирқи иорданийә)дики Бозраһ шәһири үстигә чүшиду. Йәшая пәйғәмбәрниң көргини Һабаккук көргән аламәт билән бир болиду: «**Тәңри Темандин, Пак-Муқәддәс Болғучи Паран теғидин кәлди**» (3:3). Теман вә Паран теғи дәл Едом тәвәсидики җайлар. У Едомдин өтүп Йерусалимдикиләрни Йерусалимни қоршувалған дүшмәнлиридин қутқузуш үчүн «Зәйтун теғи»ға чүшиду («Зәк.» 14-бап). Бу вақиәләрни қисмән тәсвирләйдиған бешарәтләр Һабаккукниң дуа-мәдһийә сөзлири оттурисида (3-15-айәтләрдә) көрүниду. Бу айәтләр Худаниң җававиниң үчинчи қисми болди; пүтүн җаһанни сораққа тартқучи, йәни Рәб Әйса Мәсиһниң қайта пәйда болуши билән һәр бир увал вә адаләтсиз ишлар түзүтүлиду вә тинич-инақлиқ йәр йүзидә тиклиниду.

Бу һәм дәһшәтлик һәм шәрәплик аламәт көрүнүш Һабаккукни дәрмансиз қалдуриду. Бирхил кесәллик униң устиханлири ичигә киргәндәк (16) қилиду. Бирақ нәтиҗидә Һабаккук бешарәтниң хәвирини қобул қилған барлиқ ишәнгүчиләр билән биллә, өзини Худаниң көйүмчанлиғиға сәвир-тақәт билән тапшуралайдиған болди. Һәтта Бабиллиқлар таҗавуз қилған күнидәк вақитлардиму бешарәтни қобул қилғучилар техиму хатирҗәмликкә егә болуп өз Худасидин шатлиниду: —

«**Чүнки әнҗир дәриғи чечәклимисиму,**
Үзүм таллирида мевә болмисиму,
Зәйтун дәриғигә қилған әҗир йоққа чиққан болсиму,
Етизлар һеч аш бәрмигән болсиму,
Қотандин қой падиси үзүлгән болсиму,
Еғилда кала падиси йоқ болсиму,
Мән һаман Пәрвәрдигардин шатлинимән,
Маңа ниҗатимни бәргүчи Худайимдин шатлиққа чөмүлимән;
Пәрвәрдигар, Рәб, мениң күч-қудритимдур;
У мениң путлиримни кейикниңкидәк қилиду;
У мени жуқури җайлиримға маңғузиду!» (3:17-19)

Тәңри Теғи үстидин жүгүрүп өтүватқан явайи қойларни көргән һәр қайси киши бу мәнзирини чүшиниду. Қойлар худди бемалал һалда бир хәтәрлик чоққидин башқа бир хәтәрлик чоққиға сәкрәп аққан судәк өтиду. Уларниң бундақ қилчә иккиләнмәй, қилчә арисалди болмай, әплик, яришимлиқ меңишлириниң қапийиси дәл җайиға чүшкән, ритими йеқимлиқ бир шеир дегили болиду. Дәл шуниңдәк Худа шу тәриқидә иман-ишәши бар адәмниң һаятида улуқлиниду.

Шуңа биз Һабаккукниң дәрдлик дад-пәрядидин үгинимизки: —

(1) Иман-ишәш билән һаят яшайдиған һәққаний адәм Худаниң ишини қилидиған йолни қобул қилиду.

(2) Худа пат-пат бәзи әлләрни яки шәхсләрни уларниң ахмақлиғи билән җазалайду. Барлиқ гуна ахир берип өз-өзини йоқитидиған бир нәрсидин ибарәттур.

(3) Ахирида бу аләмдики барлиқ адаләтсизликләр, увал ишлар Мәсиһ-Қутқазғучи бу дунияға қайтип кәлгәндә оңшилиду.

Һәмдусана!

Амин!

Тәврат 36-қисим

«Зәфания»

(Зәфания пәйғәмбәрниң китави)

Кириш сөз

Пәйғәмбәр өзи

Зәфания — ««Яһ» (Пәрвәрдигар) әтиварлайду» яки ««Яһ» қоғдайду» дегәнни билдүриду. Униң атисиниң исми «Куши» болуп, «Ефиопийәлик» дегән мәнада болуп, бәлким Зәфанияниң атиси Куши яки чоң атиси Гәдалияниң Ефиопийә билән мәлум мунасивити болуши керәк. Зәфания китавида икки қетим Ефиопийәни тилға алиду. У йәнә өзиниң Һәзәкия падишаниң чәврә оғли екәнлигини бизгә уқтуриду — сәвәви, башқиларниң өзини «Ефиопийәлик» дәп ойлап қалмаслиғи үчүндур (Зәфания Йәһудий болмиған болса, Йәһудийлар уни өзлиригә пәйғәмбәр дәп һесаплимайтти). Тәвраттики башқа қисимлардин Зәфания тоғрилиқ хәвиримиз йоқ.

Йезилған вақти

Зәфания пәйғәмбәр бешарәтлириниң Йосия падиша тәхткә олтарған вақитларда (миладийәдин илгәрки 640-609-жили) берилгәнлигини уқтуриду. Шималий падишалиқ, йәни «Исраил» йүз жил илгири йоқитилған еди. Йәһуданиң падишаси Йосия миладийәдин илгәрки 621-жили очуқ-ашкарә һалда бутпәрәсликни йоқитидиған толуқ ислаһатни йолға қойиду. Бәзи алимлар, бу ислаһатниң изчил елип берилишиға түрткә болғини дәл Зәфанийәниң бешарити еди, шуңа китап шу жилдин бурун йезилған, дәп қарайду. Зәфания пәйғәмбәрниң Нинәвә шәһириниң вәйран болидиғанлиғини алдин-ала ейтқиниға қариғанда, бешарәтләр чоқум миладийәдин илгәрки 612-жилидин бурун жақаланған. Демәк, у Наһум, Һабаккук вә Йәрәмия пәйғәмбәр билән замандаш еди.

Зәфанияниң Йерусалимдики кичик мәһәллиләрни тилға алғанлиғи униң Йерусалимда турған адәм екәнлигини билдүриду.

китапниң арқа көрүнүши

Йосия Йәһуданиң әң һәққаний падишалириниң бири болған. Униң чоң атиси Манәссәһ вә атиси Амон Йәһудада өткән падишалар ичидә рәзил падишалардин болуп, улар өлгәндин кейин, Йосия тәхттә олтарғанда әндила сәккиз яшқа киргән еди. Чоң атиси һөкүмранлиқ қилған 55 жилниң ичидә нурғун яман тәсирләрни қалдурған еди. Аммиви сорунлардиму бутпәрәслик, сеһиргәрлик, палчилиқ, һәр хил зулум-зораванлиқни көргили болатти. Йосия жигирмә яшқа киргәндә буларға тақабил турушни башлап, «ислаһат»ни йолға қойди. Бирақ Зәфанияниң пәйғәмбәрлик излирини басқан Йәрәмия пәйғәмбәрниң Тәвраттики «Йәрәмия» дегән язмисидин билимизки, мошундақ бутпәрәслик вә зулум-зораванлиқ йоқимастин йошурун һалда давамлашқан,

Йосия һәтта өз ордисидики һакимларниң яки каһинларниң чириклигини йоқиталмиған еди. Зәфания мундақ дәйду: — «**Униң** (Йерусалимниң) **оттурисида болған әмирлириниң һәммиси һөкирәйдиған ширлар, униң сорақчилири болса кәчлиги овлайдиған, әтигини ғаҗилиғидәк һеч нәрсә қалдурмайдиған бөриләрдур**» — (3:3).

китапниң темиси

Зәфания болса көзлирини мәңгүлүк, бақий дуниядики ишларға тиккән адәм еди. Униң көңүл бөлидиғини өз хәлқиниң иқтисадий җәһәттин раваҗ тепиш үчүн әмәс, бәлки уларниң роһий җәһәттин Худа билән йеқин мунасивәтидә болуши еди. Бәзи пәйғәмбәрләр (Һабаккук, Йәрәмиялардәк) кишиләрниң диққитини Худаниң Өз хәлқини җазалашта ишләтмәкчи болған вастиси (мәсилән, Бабил, Асурийә, Греклар қатарлиқлар) ниң үстигә қаритиду. Бирақ Зәфания ундақ әмәс. Униң қәлби ялқунлуқ болуп, униң көзлири «Пәрвәрдигарниң күни»дики тәпсилий җазалири яки җаза васитилиригә әмәс, бәлки шу күни өзигә — Йәһудаға вә барлиқ аләмгә келидиған «һесаплаш күни»гә тикилип қарайду. Шу күнидә: «Мән һәзрити Ибраһимниң әвладимән, шуниңдәк «ихласмән әл» болған Исраилниң бир әзасимән» дейишниң кишигә һеч қандақ пайдиси болмайду. Худа һәр бир адәмни шәхсән айрим-айрим сотлайду.

«**Шу чағда шундақ болидуки,**
Мән Йерусалимни чирақлар билән ахтуримән,
Арзаңлири үстидә тинған шараптәк турған-әндишисиз адәмләрни,
Йәни көңлидә: «Пәрвәрдигар һеч яхшилиқни қилмайду, яманлиқниму қилмайду» дегәнләрни җазалаймән» (1:12).

«Бизниң интайин адил бир падишаһимиз, Йосия бар» дейишниңму пайдиси йоқ болиду. Худа дәрвәқә «қурбанлиқ қилидиған бир күни»ни бекиткән еди — бирақ бу күндики қурбанлиқлар болса, уларниң ибадәтханиға «мана мениң ихласмәнлигимгә қара!» дәп елип кәлгән қурбанлиқлири әмәс, бәлки уларниң өзлири — диндар һәм гунаға толған кишиләрдин ибарәт болиду (1:7-8).

«**Шу күни мән босуғидин дәссимәй атлайдиғанларни, йәни зулум-зораванлиқ һәм алдамчилиққа тайинип ғоҗайинлириниң өйлирини толдуридиғанларни җазалаймән**» (1:9).

Мана улар интайин пәрһизхумар бир хәлиқ еди — улар толиму мәнасиз хурапий бир диний пәрһизни, йәни «яман болиду» дегәнни интайин чоң билиду, бирақ шуниң билән бир вақитта һәр қандақ булаңчилиқ, алдамчилиқ, қатиллиққа тәйяр туриду. Улар хурапийлиқ йолида «өй босуғисини дәссимәйду», бирақ өйидики бисатларни булаң-талаң қилип өй ичидикиләрни өлтүриду. «Дин»ниң адәмләрни өзини-өзигә алдитидиған маһийити мана шундақтур. «Дин» адәмни қутқузмайду, қутқузуш пәқәт Һәммигә қадирниң Өзи көрсәткән ниҗатлиқ йолиға бойсунуп уни қобул қилиштидур.

Зәфания пәйғәмбәр Худаниң хәлқиниң асийлиқлириға қарап интайин азаплиниду. Униң бешаритиниң улуқ темиси «Пәрвәрдигарниң күни» вә униң барлиқ әлләргә, Йәһуда һәм Исраилға болған тәсири еди. Дунаядики барлиқ әлләр (башқа пәйғәмбәрләрниң язмилирида дейилгини бойичә, Йерусалимға һуҗум қилиш үчүн)

җәңгә жиғилип, Худаниң җазасиға учрайду (3:8). Исраил азап-оқубәт тартиш арқилиқ пакландурулуп, Пәрвәрдигарни издәйду (3:11-13). «Ят әлләр»дин тирик қалғанларму Худаниң йоллирини үгинип униңда маңиду (3:9-10). Худа Исраилни қайтидин Пәләстингә жиғиду (3:14-20). Бу иш пүткүл җаһанға вә Худа Өзигиму зор хошаллиқ болиду.

Зәфания Нинәвә шәһириниң вәйран болидиғанлиғини алдин-ала ейтиду. Бу иш он жилдин кейин йүз бериду. У йәнә Филистийләр тоғрилиқ «қисқа муддәтлик» бешарәт бәргән. Бу бешарәтләрниң әмәлгә ашурулуши униң пәйғәмбәрлиги хәлиқ алдида бекитилип, Йәһудий хәлқиниң униң язмисини Худадин кәлгән дәп Тәврат язмилириниң қатариға қобул қилғанлиғиниң сәвәви болған болса керәк. Шуниң үчүн Зәфания пәйғәмбәрниң китави қолимизда бүгүнгичә туруватиду.

Мәзмун: —

(а) Пәрвәрдигарниң күни
(1) (1:2-3) — Сораққа тартишниң умумийлиғи
(2) (1:4-2:3) — Йәһуданиң сораққа тартилиши
(3) (2:4-15) — Әлләрниң сораққа тартилиши
(4) (3:1-7) — Йерусалимниң сораққа тартилиши
(5) (3:8) — Барлиқ әлләрниң сораққа тартилиши

(ә) Исраилниң әслигә кәлтүрүлүши
(1) (3:9-10) — Әлләрниң Худаниң йениға келиши
(2) (3:11-13) — Исраилниң Худаниң роһида «қайтидин туғулуш»и
(3) (3:14-20) — Исраил хәлқиниң қайтидин жиғилиши

••••••••

Зәфания

1 [1] Амонниң оғли Йосия Йәһудаға падиша болған вақитларда, Һәзәкияниң чәвриси, Амарияниң әвриси, Гәдалияниң нәвриси, Кушиниң оғли Зәфанияға йәткән Пәрвәрдигарниң сөзи: —

Сораққа тартишниң умумийлиғи

[2] Мән йәр йүзидин һәммини қурутуветимән, — дәйду Пәрвәрдигар;
[3] — Инсан һәм һайванни қурутуветимән,
Асмандики учар-қанатлар һәм деңиздики белиқларни,
Барлиқ путликашаңларни рәзил адәмләр билән тәң қурутуветимән,
Инсанийәтни йәр йүзидин үзүп ташлаймән, — дәйду Пәрвәрдигар.

Йәһуданиң сораққа тартилиши

[4] — Шуниң билән Мән Йәһуда үстигә,
Барлиқ Йерусалимдикиләр үстигә қолумни созимән;
Мошу йәрдә «Баал»ниң қалдуғини,
«Қемар»ларниң намини каһинлар билән биллә үзүп ташлаймән;
[5] Шундақла өгүздә туруп асмандики җисимларға баш уридиғанларни,
Пәрвәрдигарға баш уруп, шундақла Униң нами билән қәсәм қилип туруп, «Малкам»ниң нами биләнму қәсәм қилидиғанларни,
[6] Пәрвәрдигардин тәзгәнләрни,
Пәрвәрдигарни издимәйдиған яки Униңдин йол соримиғанларниму үзүп ташлаймән.
[7] Рәб Пәрвәрдигарниң һозури алдида сүкүт қилиңлар;
Чүнки Пәрвәрдигарниң күни йеқиндур;
Чүнки Пәрвәрдигар қурбанлиқни тәйярлиди,
У меһманларни «таһарәт қилдуруп» һалал қилди;
[8] Пәрвәрдигарниң қурбанлиғиниң күнидә шундақ болидуки,
Мән әмирләрни, падишаларниң оғуллирини вә ят әлләрниң кийимлирини кийивалған-

---

1:3 Яр. 6:7

1:4 **«Мошу йәрдә «Баал»ниң қалдуғини, «Қемар»ларниң намини каһинлар билән биллә үзүп ташлаймән»** — «Баал» Пәләстиндикиләр чоқунидиған бир бут еди. «Баалниң қалдуғи» «Баал» дегән бутқа чоқунғанлардин қелип қалған кишиләр.

–«Каһинлар» дегән Худаниң муқәддәс ибадәтханисида ишләйдиған мәхсус «қурбанлиқ қилғучилар».

–«Қемар»лар болса өзлирини бутларға беғишлиған «қурбанлиқ қилғучилар» еди *(«2Пад.» 23:23, «Һош.» 10:5ни көрүң)*. Худаға етиқат қилғучи адәмләр болса, «Худа «Қемар»ларни йоқитиши муқәррәр» дәп ойлиса керәк. Бирақ бу ахирқи җүмлидин қариғанда «**каһинлар**» биринчи болуп әйипләнди. Сөзгә қариғанда уларму бутпәрәс болуп қалди. Шуңа улар «Қемар»лардин техиму әйиплик, «Қемилар»ға нисбәтән улар һәқиқәтни убдан чүшиниши керәк еди.

1:5 **««Малкам»ниң нами биләнму қәсәм қилидиғанлар...»** — демисәкму «Малкам» йәнә бир бут.

1:6 Йәш. 1:4; 59:13; Йәр. 15:6

1:7 **«Пәрвәрдигар қурбанлиқни тәйярлиди, У меһманларни «таһарәт қилдуруп» һалал қилди»** — Тәврат дәвридики қурбанлиқлардин бәзилирини йегили болатти, қурбанлиқлар сунулғанда меһманларни чақириш адәттики иш еди. Бирақ 8-9-айәткә қариғанда, меһманларниң өзи бу «қурбанлиқ»ниң бир қисми болиду. Уларни «таһарәт қилдуруш», мошу йәрдә «напак нәрсиләрдин айриветиш, жуюш» яки «Худаға айриветиш» дегәнни билдүриду. Андин улар өзи «қурбанлиқ» болушқа «һалал» болиду. «Меһманлар»ниң көпинчиси болса Худаға қарши чиққанларниң нурғун җәсәтлирини йәйдиған, шундақла әслидә «һарам болған» қушлар вә һайванатлар болиду *(«Йәш.» 34:6, «Йәр.» 46:10, «Әз.» 39:17-19ниму көрүң)*.

ларниң һәммисини жазалаймән;
[9] Шу күни Мән босуғидин дәссимәй атлайдиғанларни,
Йәни зулум-зораванлиқ һәм алдамчилиққа тайинип, ғожайинлириниң өйлирини толдуридиғанларни жазалаймән.
[10] Шу күнидә, — дәйду Пәрвәрдигар,
«Белиқ дәрвазиси»дин «Вайдад»,
«Иккинчи мәһәллә»дин һөкирәшләр,
Дөң-егизликләрдин ғайәт зор «гум-гум» қилип вәйран қилинған авазлар аңлиниду.
[11] «Һөкирәңлар, и «Ойманлиқ мәһәллиси»дикиләр;
Чүнки «содигәр хәлиқ»ниң һәммиси қиличланди,
Күмүч билән чиңдалғанлар қирилди!»
[12] — Вә шу чағда шундақ болидуки,
Мән Йерусалимни чирағлар билән ахтуримән,
Арзаңлири үстидә тинған шараптәк турған әндишисиз адәмләрни,
Йәни көңлидә: «Пәрвәрдигар һеч яхшилиқни қилмайду, яманлиқниму қилмайду» дегәнләрни жазалаймән.
[13] Әнди байлиқлири олжа,
Өйлири бәрбат болиду;
Улар өйләрни салғини билән,
Уларда турмайду;
Үзүмзарларни бәрпа қилғини билән,
Уларниң шарабини ичмәйду.
[14] Пәрвәрдигарниң улуқ күни йеқиндур;
Бәрһәқ йеқиндур, интайин тез йетип келиду;
Аңла, Пәрвәрдигарниң күнининң садаси!
Йетип кәлгәндә палванму әләмлик вақирайду.
[15] Шу күни қәһр елип келидиған бир күн,
Күлпәтлик һәм дәрд-әләмлик бир күн,
Вәйранчилиқ һәм бәрбатлиқ чүшидиған бир күн,
Зулмәтлик һәм сүрлүк бир күн,

1:8 **«Мән әмирләрни, падишаларниң оғуллирини вә ят әлләрниң кийимлирини кийивалғанларниң һәммисини жазалаймән»** — оқурмәнләрниң есидә барки, Зәфания «падишаниң оғли» еди. Шуңа у бу ордидикиләрниң әһвалини наһайити убдан биләтти. Мошундақ «ят әлләрниң кийимлирини *(әҗнәбийчә кийимни)* кийивелиш» бәлким бутпәрәсликкә яки тәкәббурлуққа мунасивәтлик гуна болса керәк.

1:9 **«Шу күни Мән босуғидин дәссимәй атлайдиғанларни, йәни зулум-зораванлиқ һәм алдамчилиққа тайинип, ғожайинлириниң өйлирини толдуридиғанларни жазалаймән»** — Худа мошу йәрдә пәйғәмбәр арқилиқ хурапийлиқни әйиплигән болса керәк. «Өй босуғисини дәссмәслик керәк, яман болиду» дегәнлик еник бир мисалдур. Улар әслидинла Тәвраттики муқәддәс қанунға хилап болған мошундақ хурапий ушшақ-чүшшәк қаидигә риайә қилғини билән, зулумни һечвақаси йоқ дәп қорқмай қиливериду.

1:9 1Сам. 5:4, 5.

1:10 **««Белиқ дәрвазиси»дин «вайдад», «Иккинчи мәһәллә»дин һөкирәшләр...»** — «Белиқ дәрвазиси» һәм «иккинчи мәһәллә» Йерусалимниң шималий тәрипигә җайлашқан болуп, шәһәрниң башқа үч тәрипи тик яр еди, һуҗум кәлсә дайим шималий тәрипидин келәтти.

1:11 **«Чүнки «содигәр хәлиқ»ниң һәммиси қиличланди, ...»** — бу бәлким кинайилик гәп. Ибраний тилида «содигәр» вә «Қанаан» дегәнләр охшаш бир сөз билән ипадилиниду. Исраил хәлқи әсли бутпәрәс болған «Қанаан хәлқи»ни Пәләстиндин *(Қанаандин)* һайдиватқан еди. Бирақ Исраил өзи һазир «Худаниң хәлқи» әмәс, бәлки «содигәр хәлиқ» һәм «бутпәрәс бир хәлиқ» болуп қалған охшайду. Уларниң қилған содисиму Худаниң нәзиридә һарам охшайду.

1:12 **«Арзаңлири үстидә тинған шараптәк турған әндишисиз адәмләр...»** — «арзаңлири үстидә тинған шарап» шарап тиниши үчүн узун вақит мидирлимай туруши керәк. Тинған «арзаңлар», *(дуғ, чөкүндә)* наһайити аччиқ бир нәрсә, әлвәттә.

1:14 Йо. 2:10, 31; 3:15; Йәш. 2:12-22; 13:10; 24:23; Ам. 8:9; Мат. 24:29; Рос. 2:20; Вәһ. 6:12-13

Булутлар һәм қап-қараңғулуқ билән қапланған бир күн,
[16] Истиһкамлашқан шәһәрләргә, сепилниң егиз потәйлиригә һуҗум қилидиған,
Канай челинидиған, агаһ сигнали көтирилидиған бир күн болиду.
[17] Мән адәмләр үстигә күлпәтләрни чүшүримән, —
Улар қариғулардәк жүриду;
Чүнки улар Пәрвәрдигарға қарши гуна қилди;
Уларниң қанлири топа-чаңдәк,
Уларниң үчәй-қеринлири поқтәк төкүлиду;
[18] Пәрвәрдигарниң қәһри чүшкән күнидә алтун-күмүчлири уларни қутқузалмайду;
Бәлки пүткүл җаһан Униң ғәзәп оти тәрипидин йәветилиду;
Чүнки У барлиқ йәр йүзидикиләрниң үстигә мутләқ бир һалакәт, дәһшәтлик бир һалакәт чүшүриду.

2 [1] Жиғилиңлар, өзүңларни жиғиңлар, и номуссиз «ят әл»,
[2] Ярлиқ чиққичә,
Күн топандәк тез өтүп кәткичә,
Пәрвәрдигарниң аччиқ ғәзиви үстүңләргә чүшкичә,
Пәрвәрдигарниң ғәзивини елип келидиған күн үстүңларға чүшкичә,
[3] Пәрвәрдигарни издәңлар, и Униң һөкүмлирини ада қилған зиминдики кәмтәрләр;
Һәққанийлиқни издәңлар, кәмтәрликни издәңлар;
Еһтимал силәр Пәрвәрдигарниң ғәзиви болған күнидә панаһ тапқан болисиләр.

Әлләрниң сораққа тартилиши

[4] Чүнки Газа ташланған болиду,
Ашкелон вәйранә болиду;
Улар Ашдодтикиләрни чүш болмайла һайдиветиду;
Әкрон жулуп ташлиниду.
[5] Деңиз бойидикиләр, йәни Керәт елидикиләргә вай!
Пәрвәрдигарниң сөзи саңа қаршидур, и Қанаан, Филистийләрниң зимини!
Аһаләң қалмиғичә Мән сени һалак қилимән.
[6] Деңиз бойи падичилар үчүн чимәнзар,
Қой падилири үчүн қотанлар болиду;
[7] Деңиз бойи Йәһуда җәмәтиниң қалдиси егидарчилиғида болиду;

1:16 **«агаһ сигнали көтирилидиған бир күн болиду»** — яки «җаң вақирашлири көтирилидиған бир күн болиду».
1:18 **«мутләқ бир һалакәт, дәһшәтлик бир һалакәт»** — яки «мутләқ бир һалакәт, чақмақтәк бир һалакәт».
1:18 Пәнд. 11:4; Әз. 7:19; Зәф. 1:14-16; Дан. 9:26-27; Йәш. 10:22-23; 28:22; Йәр. 30:11; 46:28; Наһ. 1:9
2:1 **«Жиғилиңлар, өзүңларни жиғиңлар, и номуссиз «ят әл»»** — «ят әл» мошу йәрдә Исраил хәлқи Худаға нисбәтән бутпәрәс бир ят әлгә охшайду, дегәнлик. Уларниң «жиғилиши» бәлким җамаәттә болуп дуа-тилавәт билән Худани издәш үчүн болса керәк. Ибраний тилидики «жиғилиңлар» дегән бу пеил адәттә пәқәт «пахал жиғивелиш»ни көрситиду, бу мошу йәрдә интайин кинайилик гәп болуп, Исраил пахалдәк бир хәлиқ, Худаниң отида тезла көйдүрүлүш хәтиридә туриду, дегәнлик *(2-айәтни көрүң)*.
2:3 Зәб. 26:4; 31:5-7
2:4 **«Чүнки Газа ташланған болиду, Ашкелон вәйранә болиду; улар Ашдодтикиләрни чүш болмайла һайдиветиду; Әкрон жулуп ташлиниду»** — бу шәһәрләр Филистийәдики бәш чоң шәһәрниң төрти. Уларниң тәртиви шималдин җәнупқа болуп, һуҗум шималий тәрипидин келидиған охшайду. «Ашдодни чүш болмайла һайдиветиду» дегән җүмлә бәлким һуҗум әтигәндә башлинип чүш болғичә ғәлибилик тамамлинидиғанлиғини көрситиду. Башқа бир хил чүшәнчиси, һуҗум чүш вақтида, йәни адәм ухлиған вақитта қилиниду, «Улар Ашдодни чүштә һайдиветиду» дегәнлик.
2:5 **«деңиз бойидикиләр, йәни Керәт елидикиләргә вай!»** — бу сөзму Филистийләргә қаритилған. «Керәтләр» бәлким «Крет»дикиләр дегән мәнада. Уларниң әсли жути *(Оттура Деңиздики)* Крет арили еди.

Әшу йәрдә улар озуқлиниду;
Ашкелонниң өйлиридә улар кәч киргәндә ятиду,
Чүнки Пәрвәрдигар Худаси уларниң йениға берип улардин хәвәр елип,
Уларни асарәттин азатлиққа ериштүриду.
8 Мән Моабниң дәшнимини, Аммонийларниң һақарәтлирини аңлидим;
Улар шундақ қилип Мениң хәлқимни мазақ қилип,
Уларниң чегаралирини паймал қилип махтинип кәтти.
9 Шуңа Мән Өз һаятим билән қәсәм қилимәнки, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, Исраилниң Худаси,
Моаб җәзмән худди Содомдәк,
Аммонийлар худди Гоморрадәк болиду —
Йәни чаққақлар вә шорлуқлар қапланған җай, дайим бир чөл-җәзирә болиду;
Һәм хәлқимниң қалдиси улардин олҗа алиду,
Қовмимниң қалғанлири буларға егә болиду.
10 Уларниң тәкәббурлуғидин бу иш бешиға келиду,
Чүнки улар самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң хәлқини мазақ қилип махтинип кәтти.
11 Пәрвәрдигар уларға дәһшәтлик болиду;
Чүнки У йәр йүзидики бутларниң һәммисини қурутуветиду;
Шуниң билән әлләр, барлиқ чәт аралдикиләр һәр бири өз җайида Униңға ибадәт қилиду.
12 И Ефиопийләр, силәрму Мениң қиличим билән өлтүрүлисиләр.
13 У қолини созуп шималға тәккүзүп, Асурийәни һалак қилиду,
Нинәвә шәһирини вәйранә, чөл-баявандәк қақаслиқ җай қилиду.
14 Униң оттурисида чарва падилири,
Шундақла һайванларниң һәр хиллири ятиду;
Чөл һувқуши, чирқириғучи һувқушлар униң түврүк башлирида қониду;
Деризилиридин сайрашлар аңлиниду;
Босуғилирида вәйранилиқ туриду;
Чүнки У буниң кедир яғач нәқишлирини очуқчилиқта қалдуриду;
15 Мана бу әндишисиз яшап кәлгүчи шат-хурам шәһәр,
Көңлидә: «Мәнла бардурмән, мәндин башқа бири йоқтур» дегән шәһәр —
У шунчилик бир вәйранә, һайванларниң бир қоналғуси болуп қалдиғу!
Униңдин өтүватқанларниң һәммиси үшқиртиду,
Қолини силкийду.

2:7 **«уларниң йениға берип улардин хәвәр елип,...»** — ибраний тилида: «уларни йоқлап...» дегән сөзләр биләнла ипадилиниду.

2:9 **«Моаб җәзмән худди Содомдәк, Аммонийлар худди Гоморрадәк болиду...»** — оқурмәнләрниң есида болуши мүмкинки, Худа Содом вә Гоморра шәһәрлирини рәзилликлири түпәйлидин асмандин от чүшүрүп вәйран қиливәткән.

2:12 **«И Ефиопийләр, силәрму мениң қиличим билән өлтүрүлисиләр»** — бу бешарәттин тәхминән 80 жилдин кейин «Камбусис II» Ефиопийәгә таҗавуз қилди *(миладийәдин илгәрки 525-жили)*. Бешарәт бу вақиәни яки болмиса ахирқи замандики бир вақиәни көрситиши керәк.

2:13 **«У қолини созуп шималға тәккүзүп, Асурийәни һалак қилиду, Нинәвә шәһирини вәйранә, чөл-баявандәк қақаслиқ җай қилиду»** — бу бешарәтләр *(12-15-айәтләр)* Зәфанияниң сөзлиридин пәқәт бир нәччә жилдин кейим әмәлгә ашурулған. Миладийәдин илгәрки 612-жили, бүйүк Асурийә империйәси пайтәхти Нинәвә билән биллә пүтүнләй бәрбат қилинди. Ефиопийә башқа жутлардин жирақ болсиму, қаттиқ һуҗумға учриди *(12-айәт)*. Зәфанияниң бу сөзиниң әмәлгә ашурулғанлиғини көргән кишиләр униң «Пәрвәрдигарниң күни» тоғрилиқ болған бешарәтлири һәм башқа бешарәтлириниму бәрибир ахирида әмәлгә ашурулиду, дәп билгән болди.

2:15 **«Униңдин өтүватқанларниң һәммиси үшқиртиду, қолини силкийду»** — бу һәрикәтләр бәлким һәйран болғанлиқ яки мазақ қилғанлиқни билдүриду.

Йерусалимниң сораққа тартилиши

3 [1] Асийлиқ қилғучи, булғанған, җәбир-зулум йәткүзгүчи шәһәргә вай!
[2] У авазни аңлимиди, тәрбийини қобул қилмиди;
Пәрвәрдигарға таянмиди, Худасиға йеқинлашмиди.
[3] Униң оттурисида болған әмирлиринин һәммиси һөкирәйдиған ширлар,
Униң сорақчилири болса кәчлиги овлайдиған, әтигини ғажилиғидәк һеч нәрсә қалдурмайдиған бөриләрдур;
[4] Униң пәйғәмбәрлири вәзинсиз, асий кишиләр;
Униң каһинлири муқәддәс ибадәтханини булғайдиғанлар,
Тәврат-қануниға бузғунчилиқ қилидиғанлар.
[5] Һәққаний Пәрвәрдигар униң оттурисидидур;
У һеч һәққанийәтсизлик қилмайду;
Һәр әтигәндә адил һөкүмини аян қилиду;
Һөкүмидә кәмчилик йоқтур;
Бирақ намәрт адәм һеч номусни билмәйду.
[6] — Мән әлләрни үзүп ташливәткәнмән,
Уларниң истиһкам потәйлири вәйранидур;
Кочилирини һеч бир адәм өтмигидәк қилип харабә қилғанмән;
Шәһәрлири адәмзатсиз, һеч турғучиси йоқ қилинип һалак болған.
[7] Мән: «Пәқәт Мәндин қорқуңлар, тәрбийини қобул қилиңлар» — дедим.
Шундақ болғанда униңға һәммә бекиткәнлирим чүшүрүлмәй, макани һеч ханивәйран болмас.
Бирақ улар балдурла орнидин туруп, һәммә ишлирини һарам қиливәтти.

Барлиқ әлләрниң сораққа тартилиши

[8] Шуңа Мени күтүңлар, — дәйду Пәрвәрдигар,
Мән гувалиқ беришкә орнумдин қозғалған күнгичә —
Чүнки Мениң қарарим — әлләрни жиғиш,
Падишаһлиқларни җәм қилиштин ибарәтки,
Уларниң үстигә қәһримни,

3:2 **«Асийлиқ қилғучи, булғанған, җәбир-зулум йәткүзгүчи шәһәргә вай! 1-айәт У авазни аңлимиди, тәрбийини қобул қилмиди»** — бу сөзләрни аңлиғучи Йерусалимдикиләр бәлким Зәфания йәнә Асурийәниң гуналирини әйипләватиду, дәп ойлиши мүмкин еди. Бирақ кейинки сөзлиридин аңлиғучилар туюқсиз: «Униң әйиплигини Нинәвә әмәс, бәлки биз Йерусалимдикиләр екәнмиз!» дәп һәйран қалған, шундақла хапа болған болуши мүмкин еди.
–«Аваз»ниң кимниң екәнлигини Зәфания пәйғәмбәр демәйду; чүнки униңға нисбәтән бу дунияда аңлиғидәк пәқәт бирла аваз бар, йәни Пәрвәрдигарниңкидур.
3:3 Пәнд. 28:15; Әз. 22:27
3:4 **«Униң пәйғәмбәрлири вәзинсиз, асий кишиләр; униң каһинлири муқәддәс ибадәтханини булғайдиғанлар»** — «пәйғәмбәрлири» болса сахта пәйғәмбәрләр, әлвәттә. «Каһинлар» муқәддәс ибадәтханида пухралар үчүн мәхсус қурбанлиқни көйдүргүчи хадимлар.
3:4 Йәр. 23:11, 32; Һош. 9:7.
3:5 **«һөкүмидә кәмчилик йоқтур»** — яки «У *(Пәрвәрдигар)* һөкүмлирини ада қилмай қалмайду».
3:5 Қан. 32:4
3:6 **«Мән әлләрни үзүп ташливәткәнмән, уларниң истиһкам потәйлири вәйранидур .... шәһәрлири адәмзатсиз, һеч турғучиси йоқ қилинип һалак болған»** — ят әлләр арисидики бу вақиәләр, шүбһисизки, Исраилға савақ, агаһ вә мисал болуши керәк еди.
3:7 **«Шундақ болғанда униңға һәммә бекиткәнлирим чүшүрүлмәй, макани һеч ханивәйран болмас. Бирақ улар балдурла орнидин туруп, һәммә ишлирини һарам қиливәтти»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Ундақ болғанда униңға берилидиған һәммә җазалири немә болушидин қәтъийнәзәр, униң макани һеч үзүлмәйду». **«Бирақ улар балдурла орнидин туруп, һәммә ишлирини һарам қиливәтти»** — демәк, тилға елинған «һарам ишлар»ни қилишқа наһайити алдираватқан еди.

һәммә дәһшәтлик аччиғимни бешиға төкүш үчүндур.
Чүнки йәр йүзиниң һәммиси аччиқ ғәзивимниң оти билән көйдүрүветилиду.

Исраилниң әслигә кәлтүрүлүши, әлләрниң Худаниң йениға келиши

9 Чүнки шу тапта барлиқ әлләрниң Пәрвәрдигариниң намиға нида қилип чақириши үчүн,
Униң хизмитидә бир җан бир тән болуши үчүн,
Мән уларниң тилини сап бир тилға айландуримән,
10 Чүнки Ефиопийә дәриялириниң нерисидин Мениң дуа-тилавәтчилирим,
Йәни Мән тарқатқанларниң қизи,
Маңа сунулған һәдийәни епкелиду.

Исраилниң Худаниң Роһида «қайтидин туғулуши»

11 Шу күни сән Маңа асийлиқ қилған барлиқ қилмишлириң түпәйлидин иза тартип қал-майсән;
Чүнки шу тапта Мән тәкәббурлуғуңдин хошаллинип кәткәнләрни араңдин елип ташлай-мән,
Шуниң билән сән муқәддәс теғим түпәйлидин һалиңни иккинчи чоң қилмайсән;
12 Вә Мән араңда кәмтәр һәм мискин бир хәлиқни қалдуримән,
Улар Пәрвәрдигарниң намиға тайиниду.
13 Исраилниң қалдиси нә қәбиһлик қилмайду,
Нә ялған сөзлимәйду,
Нә уларниң ағзидин алдамчи тил тепилмайду;
Улар бәлки озуқлинип, ятиду,
Һеч ким уларни қорқутмайду.

Исраилниң қайтидин жиғилиши — ахирқи замандики шат-хурамлиқ бир күй

14 Йайрап-яшна, и Зион қизи!
Тәнтәнә қилип вақира, и Исраил!
Пүтүн қәлбиң билән хошал болуп шатлан, и Йерусалимниң қизи!
15 Пәрвәрдигар сени жазалайдиған һөкүмләрни елип ташлиди,
Дүшминиңни қайтурувәтти;
Исраилниң падишаси Пәрвәрдигар араңдидур;
Яманлиқни иккинчи көрмәйсән.
16 Шу күни Йерусалимға ейтилидуки,
«Қорқма, и Зион!
Қоллириң бошап, саңгилап кәтмисун!

3:8 **«Мән гувалиқ беришкә орнумдин қозғалған күнгичә...»** — «гувачилиқ беришкә...» дегәнниң башқа бир хил тәрҗимиси «Мән овни елишқа...».
3:10 **«Ефиопийә дәриялириниң нериси....»** — Ефиопийә наһайити чәт җай болуп, товва қилиш пурсити җаһанниң чәтлиригичә болиду, дәп көрситидиған бир мисалдур. **«Мениң дуа-тилавәтчилирим, йәни Мән тарқатқанларниң қизи...»** — бәлким тарқилип кәткән, амма товва қилған Исраилларни көрситиду: «Пәрвәрдигарниң күни» шунчә дәһшәтлик болғини билән *(8-айәт)*, 9-10-айәттики бешарәтләр Худаниң меһир-шәпқитигә һәтта шу күнидиму еришиш имканийити барлиғини испатлайду.
3:11 **«муқәддәс теғим түпәйлидин»** — яки «муқәддәс теғимда» яки «муқәддәс теғим үстидә».
3:13 **«Исраилниң қалдиси нә қәбиһлик қилмайду»** — «Исраилниң қалдиси» Тәвраттики пәйғәмбәрләрниң китаплирида көп көрүлидиған тема яки мавзудур. Исраил хәлқиниң көп қисми Худадин жирақлишип кәткән болсиму, улар арисида Худаниң меһир-шәпқити билән, Өзигә садиқ бир «қалди»ниң һаман һәрдайим тепилидиғанлиғи көрситилиду.
3:14 Зәк. 9:9

[17] Пәрвәрдигар Худайиң араңда,
Қутқузидиған қудрәт Егисидур!
У шатлиқ билән үстүңдә шатлиниду;
Өз меһир-муһәббитидә арам алиду;
Үстүңдә нахшилар ейтип яйрап-яшнайду.
[18] Җәмийәт сорунлиридики номуссиз ибадәт түпәйлидин араңлардин азапланғанларни жиғимән;
Буларниң шәрмәндиликлири уларға еғир келәтти.
[19] Мана, Мән шу тапта сени харлиғанларниң һәммисини бир тәрәп қилимән,
Ақсақ болған қизни қутқузимән;
Талаға һайдиветилгән қизни жиғимән;
Дәл улар хорланған барлиқ зиминларда уларни Өзүмгә мәдһийә кәлтүргүчи, шөһрәт болғучи қилип тикләймән.
[20] Мән шу тапта, йәни силәрни жиққан вақитта, силәрни өйгә епкелимән;
Чүнки Мән көз алдиңларда силәрни асарәттин азатлиққа чиқарғинимда,
Силәрни йәр йүзидики барлиқ әлләр арисида шөһрәтлик, Өзәмгә мәдһийә кәлтүргүчи қилимән,
— дәйду Пәрвәрдигар.

3:18 **«Җәмийәт сорунлиридики номуссиз ибадәт түпәйлидин араңлардин азапланғанларни жиғимән; буларниң шәрмәндиликлири уларға еғир келәтти»** — айәтниң бир нәччә тәрҗимилири бар. Бизниңчә мәнаси шуки, ибадәт сорунлирида болған сахтипәзлик, ар-номуссизлиқлар сорунға қатнашқан ихласмәнләрни наһайити азаплиған, улар буниңға чидимай мошу һейтларға, ибадәт сорунлириға қатнашмай тарқилип кәткән еди. Шуңа Худа: «Мән уларни жиғимән» — дәйду. «Йәш.» 1:13ни көрүң.
3:19 **«Ақсақ болған қизни қутқузимән; талаға һайдиветилгән қизни жиғимән»** — «қиз» мошу йәрдә Исраилни көрситиду. **«...уларни Өзүмгә мәдһийә кәлтүргүчи, шөһрәт болғучи қилип тикләймән»** — яки «...уларни тәриплаш объекти вә нам-шөһрәтлик қилип тикләймән».
3:20 **«Силәрни ...шөһрәтлик, Өзәмгә мәдһийә кәлтүргүчи қилимән»** — яки «Силәрни... нам-шөһрәтлик вә тәриплаш объекти қилимән».

Қошумчә сөз

Рошәнки, Зәфания: «Әнди тәхтимиздә адил бир падиша олтириду, һәммә иш жайиға чүшиду» дегәндәк һәр қандақ аддий бир хиялға йол қоймайтти. Униң биринчи бешарити дәрвәқә йәр йүзидики барлиқ рәзилликкә қаритилған: —

«**Мән йәр йүзидин һәммини қурутуветимән, — дәйду Пәрвәрдигар;**
— Инсан һәм һайванни қурутуветимән,
Асмандики учар-қанатлар һәм деңиздики белиқларни,
Барлиқ путликашаңларни рәзил адәмләр билән тәң қурутуветимән,
Инсанийәтни йәр йүзидин үзүп ташлаймән, — дәйду Пәрвәрдигар.
— Шуниң билән Мән Йәһуда үстигә,
Барлиқ Йерусалимдикиләр үстигә қолумни созимән;
Мошу йәрдә «Баал»ниң қалдуғини,
«Қемар»ларниң намини каһинлар билән биллә үзүп ташлаймән;
Шундақла өгүздә туруп асмандики жисимларға баш уридиғанларни,
Пәрвәрдигарға баш уруп, шундақла Униң нами билән қәсәм қилип туруп, «Малкам»ниң нами биләнму қәсәм қилидиғанларни,
Пәрвәрдигардин тәзгәнләрни,
Пәрвәрдигарни издимәйдиған яки Униңдин йол соримиғанларниму үзүп ташлаймән» (2:1-6).

Жуқирида ейтқинимиздәк, һәққаний бир һөкүмдарниң болғини һәққаний бир әлниң болидиғанлиғиға капаләт әмәс. Пәқәт пүткүл бир әл яки һеч болмиғанда улардин «тараза басқидәк» бир қисим адәмләр Худани издигән болса, андин Худа шу әлниң ишлирини оңшиши мүмкин (Худа Ибраһимға: «**Содом шәһиридә һәққаний адәмдин әллиги болса, Мән уни** (шәһәрни) **һалак қилмаймән**» — деди («Яр.», 18:16-33ни көрүң).

Барлиқ оқурмәнләрниң диққитигә әрзийдуки, 4-6-айәт бойичә, Худаниң жазалири төрт хил адәмләрниң бешиға чүшиду: —

(1) «**Шундақла өгүздә туруп асмандики жисимларға баш уридиғанларни, Пәрвәрдигарға баш уруп, шундақла униң нами билән қәсәм қилип туруп, «Малкам»ниң нами биләнму қәсәм қилидиғанларни**» — бутпәрәсләр, йәни Худаниң орниға һәр қандақ башқа иш-нәрсә (мәсилән, юлтуз, қуяш, пул, һоқуқ, нам-шөһрәт, шәхсий яки аилидики бәхит)ни қойғанлар;

(2) «**Пәрвәрдигардин тәзгәнләр**» — Рәб Пәрвәрдигарни тонуған бирақ Униң йолидин ваз кәчкәнләр;

(3) «**Пәрвәрдигарни издимәйдиғанлар**»;

(4) «**Униңдин йол соримиғанлар**».

Худаниң мәхсити, һәр биримизниң меһир-муһәббәтлик мунасивәттә Өзини тонуп-билишидин ибарәттур. У һәммимизни меһриванлиғиниң тохтавсиз ипадилири билән

Өзигә үзлүксиз җәлб қилмақта; һеч қайсимиз һәркүни Униң илтипатлиридин бәһримәнсиз әмәсмиз. Бу соғилар соға Бәргүчини издәшкә түрткә болмиса, әнди биз дунияда әң бепәрва вә надан кишиләр болуп қалмаймизму? «**.. Худаниң меһриванлиғиниң сени товва қилиш йолиға башлайдиғанлиғини һеч билмәй, Униң меһриванлиғи, кәң қосақлиғи вә сәвир-тақитиниң моллуғиға сәл қараватамсән?**» («Рим.» 2:4). Қәдирлик оқурмән, сизчу? Өзиңиз Худани издидиңизму? Издимигән болсиңиз, сизниң пүтүн һаятиңиздики нишан йоқ бир нәрсини қоғлашқа баравәр әмәсму, һаятлиңиз мутләқ исрап болған әмәсму?

Худа нахша ейтамду?

3-бап, 17-айәттики җавап шуки, У нахшиларни ейтиду (бәзи тәрҗимилири «тәнтәнилик билән нида қилиду»). Худа инсанни Өзи үчүн яратқан; инсан балилириниң Униң һәқиқитидин, меһир-шәпқитидин болған шатлиғи Худаниң Озигә шатлиқ елип келиду. Шуниңдәк Худаниң шатлиғиға тәшна болуп Уни нишан қилғанлар үчүн һәммә ишлар шатлиқ билән ахирлишиду. Рәб Әйса Мәсиһ мундақ деди: «**Мениң хошаллиғим силәрдә болсун вә шуниңдәк хошаллиғиңлар толуп ташсун дәп, Мән буларни силәргә ейттим... һазирғичә Мениң намим билән һеч немә тилимидиңлар. Әнди тиләңлар, еришисиләр, буниң билән шатлиғиңлар толуп ташиду!**» («Юһ.» 15:11, 16:24).

Тәврат 37-қисим

«Һагай»

(Һагай пәйғәмбәрниң китави)

Кириш сөз

Пәйғәмбәр тоғрисида

Һагай вә униң аилисиниң шәхсий арқа көрүнүши тоғрилиқ еник хатирилиримиз йоқ.

Йезилған вақти

китапниң йезилған вақти тоғрилиқ қилчә гуман йоқ. Һагай бизгә уқтуридуки, у мәзкур бешарәтләрни Парс императори Дариус (Хиспастис)ниң иккинчи жилида қобул қилған. Астрономийәлик учурдин шу жилниң дәл миладийәдин илгәрки 520-жили екәнлигини бекиткили болиду.

китапниң тарихий арқа көрүнүши

Демәк, китап миладийәдин илгәрки 520-жили йезилған. Исраил хәлқи Бабил империйәсигә 70 жил сүргүн болуш азавини тартқан еди (миладийәдин илгәрки 605-538-жиллар). Йәшая пәйғәмбәр Исраилниң Бабилда мошундақ сүргүн болидиғанлиғини икки әсир илгири алдин-ала ейтқан еди. Йәрәмия пәйғәмбәрму сүргүн болуш вақтиниң 70 жил болидиғанлиғини алдин-ала ейтқан еди. Йәшая пәйғәмбәр йәнә Худаниң «Қорәш» исимлиқ бир Парс императорини тәхткә олтарғузидиғанлиғини алдин-ала ейтқан. Униң дейишичә бу император сүргүн қилинған кишиләргә вәтинигә қайтишқа рухсәт бериду вә һәтта Пәрвәрдигарниң Бабиллар вәйран қилған ибадәтханисини қайтидин қурушни буйруйду.

Дәл Йәшая вә Йәрәмия алдин-ала ейтқандәк, миладийәдин илгәрки 539-жили Бабил империйәси Парс империйәси тәрипидин ғулитилди. Йәшая һәтта бу императорниң исми «Қорәш»ни алдин-ала ейтқан еди. Униң дегинидәк «бүйүк Қорәш» сүргүн болғанларға вәтинигә, йәни Пәләстингә қайтишқа рухсәт берип ибадәтханини қайтидин қурушни буйруди. Һалбуки, пәқәт чәклик бир қисим адәмләрла шундақ қилишни талливалди. Қалған кишиләр Месопотамийәдә туруверди. Улар шу йәрниң раһәт турмушиға көнүп қалған, әслидики деханчилиқ һаятини содигәрликкә алмаштурған бир хәлиқ болуп қалған еди. Бу вәзийәтниң давамлишиши билән Йәһудий хәлқиниң сода қилиш қабилийитиниң даңқи чиққан.

Қайтип кәлгән кишиләр («Худаниң қалдиси» яки «хәлиқниң қалдиси») зор үмүтләр билән қайтти; Йәшая, Йәрәмия вә Әзакиял пәйғәмбәрләр «Қутқазғучи-Мәсиһ» вә Униң тилсимат самави падишалиғи тоғрилиқ карамәт бешарәтләрни бәргән еди. Кишиләрниң

«бу бешарәтләр тезла әмәлгә ашуруламдикин» дәйдиған зор үмүтлири бар еди. Бирақ улар қайтип кәлгәндә, өзиниң өйлирини, деханчилиқ мәйданлирини қайта қуруштики җапалиқ ишларға йүзләнгән еди. Униң үстигә әтраптики әлләр уларға көп аваричилик селип бәрди. Исраил өзи мустәқил дөләт әмәс еди, бәлки Парс империйәсигә беқинди еди («Әзра», 1-3-бап).

Әслидә Сулайман салған «муқәддәс ибадәтхана»ниң қайта қурулушида миладийәдин илгәрки 535-жили иш башланған болсиму, бирақ хәлиқ униңдин тезла қол үзгән еди. Буниң сәвәплири аз әмәс еди. Биринчидин, өзлириниң өйлирини, деханчилиқ мәйданлирини қайта қурушму кичик иш әмәс еди. Буниңдин еғири шуки, әтраптики әлләр ибадәтхана тоғрилиқ: «Бу ишлар исиянниң башлиниши» дегәндәк ғевәт-шикайәтләрни чиқарған, кейинки Парс императори «Артаксәрксис» (яки «Артахшашта») униңға ишинип кәткән һәмдә қурулушни дәрһал тохтитиш керәк дегән ярлиқни чүшәргән еди. Буни аз дәп, Сулайман қурған әсли ибадәтханиниң һәйвисини көргән бәзи мойсипитларниң уни әсләп: «Һазир салидиған бу өй әслидики шәрәплик өйгә селиштурғанда һеч немигә әрзимәйду» дегәнлири хәлиқниң көңлигә соғ су сәпкән еди. Қурулуш 15 жил тохтитип қоюлған еди.

Бирақ Йәшаяниң 200 жил илгәрки бешарити бойичә рошәнки, ибадәтханиниң қурулуши Худаниң ирадиси еди. Худа икки адәмни, йәни Һагай вә Зәкәрия пәйғәмбәрни орнидин турғузди. Гәрчә императорниң «тохтитиш ярлиғи» чүшәргәнлиги түпәйлидин, қайта қурулуш қилғучиларниң җазаға учраш мүмкинчилиги болсиму, икки пәйғәмбәр хәлиққә: — У муқәддәс иш пүтмисә болмайду дәп, күчлүк риғбәтләндүридиған сөзләрни йәткүзди. Болупму Һагай пәйғәмбәр уларға көрситидуки, улар Худаниң еник аян қилған ирадиси бойичә қилмиғанлиғидин, һәр хил қийинчилиқ уларниң бешиға чүшкән. Зираәтләргә чекәткә, һал чүшкән болуп, уларниң шәхсий иқтисадий ишлирида чүшәндүргили болмайдиған оңайсизлиқлар уларни дайим ач қалдуриду. Бирақ улар әгәр һазир Худаниң меһриванлиғиға ишинип өзиниң иқтисадий қийинчилиқлириға қаримай, Униң өйини қурушқа киришкән болса, әнди У уларниң ишлирини оңшап, бәрикәтләйтти.

Бу хәлиқләр һәр дәвирдә әслинип тәриплинишкә лайиқки, **<u>улар Худаниң уларниң бехәтәрлигини капаләтләйдиғанлиғиға һеч ташқи испат болмиған әһвалда</u>**, җан-дил билән Худаниң сөзини қобул қилип қурулушқа киришти. Худа уларниң иманини һәйран қаларлиқ йолда тәстиқлиди. Узун өтмәйла, император өзи ханлиқ жилнамиләрни тәкшүртүп Корәшниң он алтә жил илгәрки ибадәтханини қуруш тоғрилиқ ярлиғини тепип, ишни тезла пүттүрүш үчүн өз ғәзнисидин көп мәбләғ ажратти (Тәврат, «Әзра», 4-6-бап). Һагайниң бешаритиниң шундақ тәстиқлиниши хәлиқниң ишәш-етиқадини техиму күчәйтти. Пәқәт төрт йерим жил ичидила улар бенани пүткүзди.

Һагай пәйғәмбәр йәнә «**Бу өйниң кейинки шан-шәриви әслидикидин зор болиду**» дегән бешарәтни бәргән еди.

Мана бу әнди Һагайға тапшурулған вәһийниң асасий мәзмунидур. Төвәндә көридиғинимиздәк, униң бешарәтлири әйни вақиттики бу мәсилиләрдин өтүп ахирқи замандики улуқ вақиәләргә, Худаниң сәлтәнитиниң шан-шәһритигә атлайду. Биз бу ишлар үстидә «қошумчә сөз»имиздә йәнә азрақ тохтилимиз.

Диққәт қилишқа тегишлик бәзи нуқтилар: —

(1) Һагай бешарәтләрниң өзиниң әмәслигини, бәлки Худаниң ейтқанлиғини: «Пәрвәрдигар мундақ дәйду...», «Рәб Худа мундақ деди» дегәндәк ибариләр билән 20 қетим бизгә әслитиду.

(2) Худаниң көрсәтмисини ада қилишта кечиктүрүш хәтәрлик.

(3) китапта үч күндә ейтилған төрт айрим бешарәт бар.

Мәзмун: —

(1) (1:1-15) — Биринчи вәһий: әйип вә уни түзитиш йоли

(2) (2:1-9) — Иккинчи вәһий: мәюслиниш, риғбәтләндүрүш

(3) (2:10-19) — Үчинчи вәһий: тәнбиһ; бәрикәтни ата қилиш вәдиси

(4) (2:11-23) — Төртинчи вәһий: ахирқи заман — әлләрни зил-зилигә селиш, Зәруббапәлниң бәхити

Һагай

Биринчи вәһий вә хәлиқниң инкаси

1 [1] Дариус падишаниң иккинчи жили, алтинчи айниң биринчи күни, Пәрвәрдигарниң
сөзи Һагай пәйғәмбәр арқилиқ Шеалтиәлниң оғли, Йәһуданиң валийиси Зәруббабәлгә
һәм Йәһозадакниң оғли, баш каһин Йәшуаға келип мундақ дәгәндә: —
[2] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Бу хәлиқ: «Вақти кәлмиди, Пәрвәрдигарниң өйини қуруш вақти техи кәлмиди» — дәйду.
[3] Вә Пәрвәрдигарниң сөзи Һагай пәйғәмбәр арқилиқ келип мундақ дегәндә: —
[4] Бу өй техичила харабә турса, бу силәр тахтайдин безәлгән өйлириңларда яшайдиған
вақитму?
[5] Мана, Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
— Қиливатқиниңлар үстидә көңүл қоюп ойлиниңлар!
[6] Териғиниңлар көп, жиғивалидиғиниңлар аз;
Йәйсиләр, бирақ тоймайсиләр;
Ичисиләр, бирақ қанмайсиләр;
Кийисиләр, бирақ һеч қандақ иллимайсиләр;
Иш һәққи алғучи болса,
Худди иш һәққини төшүк һәмянға салғанға охшаштур.
[7] — Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Қиливатқиниңлар үстидә көңүл қоюп ойлиниңлар!
[8] Таққа чиқип, яғачни елип келиңлар, өйни қуруңлар; шундақ қилсаңлар Мән униңдин
хурсән болимән, шан-шәрәпкә еришимән, — дәйду Пәрвәрдигар.
[9] — Силәр көпни күттүңлар, мана, еришкиниңлар аз болди; уни өйгә епкәлгиниңларда,
Мән уни пүвләп йоқаттим; бу немә үчүн? — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған
Пәрвәрдигар —
— Чүнки Мениң өйүмниң харабә болғиниға қаримай, өз өйүңларни селишқа жүгүрүшүп
жүрүватисиләр.
[10] Шуңа үстүңларда асманлар шәбнәмни бәрмәйду, зиминму һосулини бәрмәйду;
[11] Мән зиминға, таққа, зираәтләргә, йеңи шарапларға, зәйтун мейиға, тупрақниң үндүр-

---

1:1 **«Дариус падишаниң иккинчи жили, алтинчи айниң биринчи күни»** — «Дариус падиша», йәни «Дариус Хиспастес» *(миладийәдин илгәрки 521-485-жиллар)*. Бу күн миладийәдин илгәрки 520-жили, 29-Авғуст еди. «Алтинчи ай» — Муқәддәс Китапта жил, айлар тилға елинғанда, Йәһудийларниң кона календари бойичә һесаплиниду *(«Тәбирләр»ниму көрүң)*. **«алтинчи айниң биринчи күни»** — һәр айниң биринчи күни һейт болатти, Йерусалимда бу сөзни аңлиған кишиләр бәлким аз болмиса керәк. **«баш каһин Йәшуа»** — «каһин» муқәддәс ибадәтханида пухралар үчүн мәхсус қурбанлиқни көйдүргүчи хадим.

1:2 **«Бу хәлиқ: «Вақти кәлмиди, Пәрвәрдигарниң өйини қуруш вақти техи кәлмиди» — дәйду»** — муқәддәс ибадәтханини қайта қуруш хизмити 15 жил илгири башланған еди, бирақ хәлиқ башқа әлләрниң тәһдитигә учрап, қуруш хизмитидин қол тартқан еди *(«Әзра», 3-5-бапларни көрүң)*.

1:4 **«тахтайдин безәлгән өйлириңлар»** — «тахтайдин безәлгән» дегән бу сөз Тәвратта пәқәт Сулайман қурған муқәддәс ибадәтханиниң безилиши вә «Йәһоаһаз падиша»ниң ордисиниң безилишини тәсвирләш үчүн бир қетим ишлитилгән. Шуниңдин көримизки, хәлиқләр бәлким муқәддәс ибадәтханини қурушқа 15 жил илгири тәйярлиған яғачни һазир өз өйлирини безәш үчүн ишләтмәктә. Шуңа уларниң икки гунайи бар еди: *(1)* Худаниң өйини қурушни кечиктүрүш; *(2)* Худаниң өйи үчүн тәйярлап қоюлған яғачни өз өйлири үчүн ишлитиш.

1:6 Қан. 28:38; Мик. 6:14, 15.

1:10 **«Шуңа үстүңларда асманлар шәбнәмни бәрмәйду»** — шәбнәм, болупму 8- вә 9-айда пишидиған мевә яки ашлиқни йегиләштин сақлашта муһим роль ойнайду.

1:10 Қан. 28:23

милиригә, инсанларға, мал-варанларға вә қоллардики барлиқ әҗирләргә қурғақчилиқ-
ни чақирдим.
[12] Шуниң билән Шеалтиәлниң оғли Зәруббабәл һәм Йәһозадакниң оғли баш каһин Йә-
шуа вә хәлиқниң қалдисиниң һәммиси Пәрвәрдигар Худасиниң авазиға, шуниңдәк
Пәрвәрдигар Худасиниң Һагай пәйғәмбәрни әвәтиши билән, униң сөзлиригә қулақ сал-
ди; хәлиқ Пәрвәрдигар алдида қорқти.
[13] Андин Пәрвәрдигарниң әлчиси Һагай Пәрвәрдигарниң хәвирини хәлиққә йәткүзүп:
— «Мән силәр билән биллидурмән» — дәйду Пәрвәрдигар, — деди. [14] Вә Пәрвәрдигар Ше-
алтиәлниң оғли, Йәһуданиң валийиси Зәруббабәлниң роһини, шундақла Йәһозадакниң
оғли, баш каһин Йәшуаниң роһини һәм хәлиқ қалдисиниң һәр бириниң роһини қозғи-
ди; улар самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар Худасиниң өйигә келип
ишлиди.
[15] Бу Дариус падишаниң иккинчи жили, алтинчи айниң жигирмә төртинчи күни еди.

Иккинчи вәһий — риғбәтләндүрүш

2 [1] Йәттинчи айниң жигирмә биринчи күни, Пәрвәрдигарниң сөзи Һагай пәйғәмбәр
арқилиқ келип мундақ дегәндә: [2] — «Шеалтиәлниң оғли, Йәһуданиң валийиси
Зәруббабәлгә, Йәһозадакниң оғли, баш каһин Йәшуаға һәмдә хәлиқниң қалдисиға сөз
қилип улардин: —
[3] «Араңлардин әйни чағдики шан-шәрәптә болған бу өйни көргәнләрдин ким бар? Силәр
һазир униңға қандақ қарайсиләр? Нәзириңларда у һеч немигә әрзимәйду, шундақму?»
— дәп сориғин. [4] — Бирақ һазир, и Зәруббабәл, җасарәтлик бол, — дәйду Пәрвәрдигар,
— Йәһозадакниң оғли, баш каһин Йәшуа, җасарәтлик бол; зиминдики барлиқ хәлиқ, җа-
сарәтлик болуп ишләңлар, — дәйду Пәрвәрдигар.
— чүнки Мән силәр билән биллидурмән, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған
Пәрвәрдигар.
[5] — Мисирдин чиққан вақтиңларда силәргә әһдә қилған сөзүм вә Мениң Роһум араңлар-
да туруп қалди; һәргиз қорқмаңлар.
[6] Чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
— Йәнә пәқәт азғина вақиттин кейин Мән асманлар, йәр йүзи, деңиз һәм қуруқлуқни
тәвритимән;

1:11 **«Мән зиминға, тағқа, зираәтләргә, ... қоллардики барлиқ әҗирләргә қурғақчилиқни чақирдим»** — «қурғақчилиқ» *(ибраний тилида «хорәб»)* һәм «харабә» дегәнләр бир-биригә охшап кетидиған сөзләр — Худаниң өйи «харабә» болса, уларға «хорәб» *(қурғақчилиқ)* болиду.

1:15 **«Бу Дариус падишаниң иккинчи жили, алтинчи айниң жигирмә төртинчи күни еди»** — Һагай бешарәт берип, хәлиқ Худаниң өйидә иш башлиғичә 23 күн өтти. Бу вақит һосул жиғидиған пәсил болғачқа, иш бәлким һосулни жиғип болғандин кейин башланған.

2:1 **«Йәттинчи айниң жигирмә биринчи күни»** — бу күн «кәпиләр һейти» *(«кәпә тикиш һейти»)*ниң әң ахирқи күни болуп, хәлиқниң көп бир қисми Йерусалимда болған болуш керәк.

2:3 **««Араңлардин әйни чағдики шан-шәрәптә болған бу өйни көргәнләрдин ким бар? Силәр һазир униңға қандақ қарайсиләр? Нәзириңларда у һеч немигә әрзимәйду, шундақму?»** — Сулайман падиша салған һәйвәтлик муқәддәс ибадәтхана *(миладийәдин илгәрки 587-жили)* Бабил тәрипидин вәйран қилинған. Бу вақиә Һагай сөз қилған вақиттин 67 жил илгири болғачқа, әсли ибадәтханиниң шан-шәриви йеңи ибадәтханиға қарайдиған бәзи бовайларниң есидин чиқмиған болуши керәк.
–«әйни чағдики шан-шәрәптә болған бу өй» вә «униңға қандақ қарайсиләр?» дегән сөзләр испатлайдуки, Худа нәзиридә мәйли Сулайман қурған яки бу вақиттики хәлиқ қурған ибадәтхана болсун, һәр иккисини «бир» дәп һесаплайду.

2:6 **«... асманлар, йәр йүзи, деңиз һәм қуруқлуқни тәвритимән»** — мошундақ сөзләр башқа пәйғәмбәр язмилиридиму тепилиду *(мәсилән, «Йәшая» 13-бап, «Йәрәмия» 4- һәм 10-бап, «Йоел» 2-бап, «Наһум» 1-бапта)*. Шүбһисизки, булар «Пәрвәрдигарниң күни», йәни ахирқи заманни көрситиду.

2:6 Һаг. 2:21; Ибр. 12:26,27

7 Мән барлиқ әлләрни тәвритимән; нәтиҗидә әлләрниң сәрхил әтивар нәрсилири елип
келиниду. Мән мошу өйни шан-шәрәпкә толдуримән, — дәйду самави қошунларниң
Сәрдари болған Пәрвәрдигар.
8 — Күмүч Мениңки, алтун Мениңки, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған
Пәрвәрдигар.
9 — Бу өйниң кейинки шан-шәриви әслидикидин зор болиду, — дәйду самави қошунлар-
ниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, — вә Мән мошу йәрдә арамлиқ-хатирҗәмликни ата
қилимән, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.

Үчинчи вәһий — Худаниң шәпқити вә бәрикити

10 Дариус падишаниң иккинчи жили, тоққузинчи айниң жигирмә төртинчи күни,
Пәрвәрдигарниң сөзи Һагай пәйғәмбәр арқилиқ келип мундақ дегәндә: —
11 «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Каһинларға сөз қилип улардин Тәврат-қануни тоғрилиқ: —
12 «Бириси тониниң етигидә «Худаға аталған гөш»ни көтирип кетиватқинида, униң ети-
ги наңға, умачқа, шарапқа, зәйтун майға яки һәр қандақ аш-озуққа мундақла тегип кәт-
сә, ундақта у нәрсиләр «Худаға аталған» боламду?» — дәп сориғин».
Каһинлар җававән: «Яқ» — деди.
13 Вә Һагай: «Бириси җәсәткә тегип «напак» болған болса, у бу аш-озуқниң қайсибиригә
тәгсә, ундақта аш-озуқ напак боламду?» — дәп сориди.
Каһинлар җававән: «У напак болиду» — деди.
14 Андин Һагай җававән мундақ деди: —«Пәрвәрдигар: «Әнди бу хәлиқ, бу «ят әл» Мениң
алдимдиму шундақтур, уларниң қоллирида ишләнгәнлириниң һәммисиму шундақтур,
шуниңдәк уларниң шу йәрдә Маңа һәр бир сунғанлириму напактур» — дәйду.

2:7 Һаг. 2:21

2:8 «Күмүч Мениңки, алтун Мениңки, — дәйду ... Пәрвәрдигар» — шу дәвирдә дуниядики көп қисим алтун-күмүч Парс имерийәсиниң қолида еди. Мәзкур бешарәттин азрақла бир мәзгилдин кейин, Парс императори Дариус тәрипидин: «Исраилниң әтрапидики жутлардин императорға елинған баҗларниң чоң бир қисмини айрип, бу пулни «Пәрвәрдигарниң өйини чирайлиқ ясаш үчүн ишлитиш керәк...»» дегән бир ярлиқ чүшүрүлди *(«Әзра» 4-6-бапни, шундақла «қошумчә сөз»имизни көрүң).*

2:9 «Бу өйниң кейинки шан-шәриви әслидикидин зор болиду» — бу бешарәтниң әмәлгә ашурулуши наһайити әҗайип болди. Сөз көп болғачқа, шәрһини «қошумчә сөз»имизгә қойдуқ.

2:9 Мис. 23:20-22; Йәр. 31:31-34; Әз. 36:26-28; Мат. 3: 11-12; 11:10; 24:12-16; Мар. 1:2; Луқа 1:76; 7:27; Йуһ. 2:13-17; Йәш. 40:3; Ибр. 8:6; 12:24

2:12 «бириси тониниң етигидә «Худаға аталған гөш»ни көтирип кетиватқинида, униң етиги .. һәр қандақ аш-озуққа мундақла тегип кәтсә, ундақта у нәрсиләр «Худаға аталған» боламду?» — «Худаға аталған гөш» *(яки «муқәддәс гөш»)* — Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә, бириси Худаға «гуна қурбанлиғи» *(«гунани тилидиған қурбанлиқ»)*, «енақ қурбанлиғи» яки « қурбанлиғи»ни қилғанда, бу қурбанлиқлардин мәлум парчә гөш қурбанлиқ қилмақчи болған кишиниң ярдимидә болған каһинға айрип берилгән. Бу гөш «Худаға аталған гөш» *(яки «муқәддәс гөш»)* дәп аталған, бу гөшни пәқәт каһин вә униң аилисидикиләр йейишкә болиду.

2:13 «Бириси җәсәткә тегип «напак» болған болса, у бу аш-озуқниң қайсибиригә тәгсә, ундақта аш-озуқ напак боламду?» — «напак болған» — Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә, бириси җәсәткә яки җәсәт қоюлған җайға тәгсә, яки бәзи хил кесәл кишиләргә тәгсә, «напак» дәп һесапланған. У бир мәзгил *(бәзидә бир күн, бәзидә бир һәптә)* айрим туруши керәк еди. Айрим турғандин кейин ғусул қилип *(пүтүнләй жуюнуп)* андин «пак» дәп һесапланған.

2:14 «Пәрвәрдигар: «... уларниң қоллирида ишләнгәнлириниң һәммисиму шундақтур напак, демәк, шуниңдәк уларниң шу йәрдә Маңа һәр бир сунғанлириму напактур» — дәйду» — «шу йәрдә» дегән сөз бәлким «напак қоллирида» дегәнни көрситиши мүмкин.

–**«Пәрвәрдигар: «Әнди бу хәлиқ, бу «ят әл» Мениң алдимдиму шундақтур, уларниң қоллирида ишләнгәнлириниң һәммисиму шундақтур, шуниңдәк уларниң шу йәрдә Маңа һәр бир сунғанлириму напактур» — дәйду»** — бу толуқ сөз Исраилға наһайити еғир еди. Исраил өзи капир бир «ят әл» болған охшайду. Улардики харәбә болған муқәддәс ибадәтханиниң өзи уларниң «пәрвайим пәләк» дегәндәк бихудлуқ гуналириға гува бериду. Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә, гуналар пәқәт «қан төкүлүп қилинған қурбанлиқ»лар арқилиқ «йепилған» болиду. Бирақ муқәддәс ибадәтханиниң өзи харабә болуп, улар сунған қурбанлиқларни өзлириниң «напак қоллири» түпәйлидин «напак болди» десәк, әнди улар қандақму пак болалайду? «Ким напак нәрсиләрдин пак нәрсини

15 «— Әнди һазир көңүл қоюп ойлиниңлар —
Бүгүндин башлап, мошу вақиттин тартип көрүңлар — таки Пәрвәрдигарниң ибадәтха-
нисидики таш үстигә йәнә бир тал таш қоюлғичә, 16 шуниңдин илгәрки күнләрдә, бири-
си «жигирмә күрә»лик бир дога ашлиқни алғили кәлгәндә, мана пәқәт он күрила чиқти;
бириси шарап күпидин әллик комзәк алғили кәлсә, мана пәқәт жигирмә комзәк чиқти.
17 Мән қоллириңлар билән ишлигән барлиқ ишлириңларда силәрни җудун, һал вә мөл-
дүр апәтлири билән уруп кәлдим; бирақ силәр йенимға қайтмидиңлар.
18 Әнди өтүнимәнки, көңүл қоюп ойлиниңлар — бу күн, йәни тоққузинчи айниң жигир-
мә төртинчи күнидин башлап, мошу вақиттин тартип, — йәни Пәрвәрдигарниң ибадәт-
ханисиниң қайта қурулушини башлиған күнидин кейинки ишларға көңүл қоюп ойли-
ниңлар; 19 амбарда данлар қалдиму? Үзүм таллири, әнҗир, анар һәм зәйтун дәрәқлири
һеч мевә бәрмиди. Бирақ Мән бу күндин башлап силәрни бәрикәтләймән».

Төртинчи вәһий — Ахирқи заман
Зәруббабәл тоғрилиқ

20 Вә Пәрвәрдигарниң сөзи шу айниң жигирмә төртинчи күни Һагайға иккинчи қетим
келип мундақ дегәндә: —
21 — Йәһудаға валий болған Зәруббабәлгә сөз қилип мундақ дегин: —
— «Мән асманларни, зиминни тәвритишкә тәмшиливатимән;
22 Падишаһлиқларниң тәхтини өрүветимән, әлләрниң падишалиқлириниң күчини
йоқитимән; җәң һарвулири һәм униң үстидә олтарғанларни өрүветимән; атлар вә ат-
лиқ әскәрләр, уларниң һәр бири өз қериндишиниң қиличи билән моллақ атқузулиду.
23 Шу күнидә — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар —
Мән сени, йәни Шеалтиәлниң оғли Зәруббабәлни алимән, — дәйду Пәрвәрдигар — андин
сени худди мөһүрлүк үзүкүмдәк қилимән; чүнки Мән сени талливалдим, — дәйду сама-
ви қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.

чиқиралайду? — Һеч ким!» *(«Аюп» 14:4)*. Пәқәт рәһим-шәпқәтлик бир Худа Өзи напак хәлқи үчүн бир иш қилса, андин қутқузулғили болиду. Әнди Худа *(15-айәт)* уларниң гуналирини кәчүрүм қилип, уларға үмүт бериду. Униң қандақ йол билән уларниң гуналирини кәчүрүм қилғанлиғи ейтилмиди. Бу мәсилиләргә болған җавап *(йәни Худаниң ахирида адәмләрни гунадин паклаш үчүн немә иш қилғанлиғи)* пәқәт Инҗилдин тепилиду.

2:15 **«Ибадәтханисидики таш үстигә йәнә бир тал таш қоюлғичә...»** — Һагай пәйғәмбәр сөз қилғандин кейин, хәлиқ қайта қурулушниң хизмитини яңливаштин башлиған күнгичә, йәни «иккинчи жили, алтинчи айниң жигирмә төртинчи күни» *(27-Сентәбр)*гичә дегәнликтур.

2:16 **«шуниңдин илгәрки күнләрдә, бириси «жигирмә күрә»лик бир дога ашлиқни алғили кәлгәндә...»** — «илгәрки» — Ибраний тилидики бу сөз бәзидә «илгәрки», бәзидә «кейинки» дегәнни билдүриду. Қошумчә сөзлиримиздә «илгәрки» дегән тәрҗимимизниң сәвәвини ейтимиз.

2:17 **«Мән қоллириңлар билән ишлигән барлиқ ишлириңларда силәрни җудун, һал вә мөлдүр апәтлири билән уруп кәлдим; бирақ силәр йенимға қайтмидиңлар»** — Һагай пәйғәмбәр мошу йәрдә Тәврат «Ам.» 4:9ни нәқил кәлтүриду.

2:17 Һаг. 1:11

2:19 **«...амбарда данлар қалдиму? Үзүм таллири... һеч мевә бәрмиди. Бирақ Мән бу күндин башлап силәрни бәрикәтләймән»** — бу 16-19-айәтләрни қошумчә сөзлиримиздә тәһлил қилимиз.

2:21 **«Мән асманларни, зиминни тәвритишкә тәмшиливатимән»** — бу сөзләр *(вә 22-айәт)* 6-7-айәттләрдикигә охшаш, бәлким ахирқи замандики ишларни көрситиду.

2:22 Дан. 2:44-45; Йо. 2:10, 31; 3:15; Йәш. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Ам. 8:9; Мат. 24:29, Рос. 2:20; Вәһ. 6:12-13.

2:23 **«Мән сени, йәни Шеалтиәлниң оғли Зәруббабәлни алимән,... андин сени худди мөһүрлүк үзүкүмдәк қилимән; чүнки Мән сени талливалдим»** — бу бешарәтниң әмәлгә ашурулушини «қошумчә сөз»имиздә тилға алимиз.

Қошумчә сөз

Муқәддәс ибадәтханиниң әһмийити
Бәзи айәтләрниң шәрһлири

Бу йәрдә «муқәддәс ибадәтханиниң Худа алдида немә әһмийити бар?» — дегән мәсилә үстидә көңүл қоюп бир аз ойлиниш бәлким пайдилиқтур. Һагай пәйғәмбәрдин 400 жил илгири, Сулайман падиша тунҗа «муқәддәс ибадәтхана»ни қуруп чиққанда у: «**Худа Өзи растла йәр йүзидә макан қиламду? Мана, асманлар билән асманларниң асмини сени сиғдуралмайдиған йәрдә, мән ясиған бу өй қандақму Сениң маканиң болалисун?!**» деди («1Пад.» 8:27).

Худа растла «**адәмләрниң қоллири билән ясиған бир өйни макан қиламду?**» («Рос.» 7:48).

Худа Өзи бир чағда Йәшая пәйғәмбәр арқилиқ: —

«**Асманлар мениң тәхтим,**

зимин болса, аяқлиримға тәхтипәрдур,

Әнди маңа қандақ өй-имарәт ясимақчисиләр?

Маңа қандақ йәр арамгаһ болалайду?

Буларниң һәммисини Мениң қолум яратқан, улар шуңлашқила барлиққа кәлгән әмәсмиди?» дәп сориған («Йәш.» 66:1-2).

Бу ишлардин техиму илгири Худа Исраилға зор күчлүк мөҗизиләрни көрситип Муса пәйғәмбәрниң вастиси билән Мисирдики қуллуқтин қутқузған еди. У уларни чөл-баявандин өткүзүп «Синай теғи»ға йетәкләп, шу йәрдә йәнә Мусаниң вастиси билән уларға Өз муқәддәс қанун вә бәлгүлимилирини тапшурған еди. Шу йәрдә хәлиқ Пәрвәрдигарниң Синай теғи үстидә гүлдүрмамилар, чақмақлар, йәр тәврәшләр, булутлар һәмраһ болған дәһшәтлик һозурини көргән. Уларниң Пәрвәрдигарниң һозуриға йеқинлишиши мәнъий қилинған — дәрвәқә уларниңму шу дәһшәтлик көрүнүшкә йеқинлишиш нийити йоқ еди! Муқәддәс қанундики бибаһа даналиқ байлиқлири Мусаға тағ үстидә тапшурулғандин кейин, Пәрвәрдигар дәрһал Мусаға вә пүтүн хәлиққә һәйрануһәс қалидиған бир ишни буйруған. Буйруққа қариғанда, бу иш Худаниң көңлидә муһим болған: — «**Кимниң көңли һәдийә сунушни халиса, униңдин Маңа сунулидиған «көтәрмә һәдийә»ни тапшурувелиңлар... Улар Мениң өзлири арисида макан қилишим үчүн ... Маңа бир муқәддәс туралғуни ясисун...**» («Мис.» 25:1-8).

Бу иш бизниң чоңқур ойлинишимизға әрзийду. Синай теғида Өзини көрсәткәндәк, йеқинлашқили болмайдиған, қорқунучлуқ пак-муқәддәслик ичидә турған бир Худа қандақму (вә немишкә): «**Силәрниң араңларда** (йәни Исраилдәк гунакар бир қовм арисида) **маканлашмақчимән**» — дәйду? Бирақ әһвал һәқиқәтән шундақ еди.

Улар қурған чедирниң сиртқи көрүнүшидин вә әтрапидики қорусидин қариғанда шаһлиқ ордиға охшиған йәрлири йоқ дейәрлик, дәрвәқә интайин аддий еди. Икки йерим метр егизликтики аппақ либас қоруни орап туратти. Чедирниң үстини өшкә териси, өшкә терисиниң үстигә деңиз илпизи яки делфин териси қоюш билән қаплиған.

Бирақ чедирниң ичиниң һәммила йеридә шох рәң, йәни ақ, көк, сөсүн, қизил вә алтун рәңләр көрүнәтти. Ичидики «муқәддәс җай»да, алтундин ясалған бир чирақпай нан тизилған алтун үстәлни, алтун хушбуйданни, көк, сөсүн, қизил жиптин вә алтун жип (сим)тин тоқулған «ички пәрдә»ниму нурландуратти. Пәрдә үстидиму пәриштә шәклидики алтун кәштә тикилгән бир нәччә «керуб» бар еди. Бу «ички пәрдә»ниң кәйни «әң муқәддәс җай» еди. Шу йәргә киришкә пәқәт «баш каһин»ниң өзи рухсәтлик еди, шундақла пәқәт бир жилда бир қетим рухсәт қилинатти.

«Әң муқәддәс җай» ичидә һеч қандақ тәбиий яки суныий йоруқлуқ йоқ еди, әмәлийәттә униң һаҗити йоқ еди. Ичидә һеч қандақ буттәк шәкил, сүрәт, сейма-сизма яки бутсиман нәрсә йоқ еди. Пәқәт бир сандуқ бар еди. Сандуқ «әһдә сандуғи» дәп атилатти; униң ичидә Худаниң Муса пәйғәмбәргә тапшурған, таш тахтайларға оюлған әһдә пәрманлири бар еди. Сандуқ яғачтин ясилип алтун билән һәлләнгән еди. Униң үстидә «кафарәт тәхти» («рәһим-шәпқәт тәхти»), йәни алтун бир супа бар еди. «Кафарәт тәхти»ниң икки тәрипиниң һәр бирідә яғачтин ясилип алтундин һәлләнгән, тәхт үстигә қаритилған бир «керуб» (Худаниң җазасини жүргүзгүчи күчлүк пәриштиси)ниң шәкли бар еди. Бирақ «кафарәт тәхти»ниң өзи бош туратти. Дегинимиздәк шу йәргә һеч қандақ йоруқлуқ керәк әмәс еди, чүнки Худаниң Өз һозурида, «кафарәт тәхти»ниң үстидә парлап туридиған тилсимат самави бир нур көрүнәтти. Йәһудийлар бу нурни «шекәйнаһ шан-шәрәп» дәп атайтти. Хәлиқ «муқәддәс чедир»ниң сиртқи қорусиға кирип қурбангаһниң йенида өз дуа-тилавәтлирини қилалайду. Дуа-тилавәт қилишта һәрдайим Өзиниң кәчүрүм қилиниш, гунадин паклиниш һаҗитини яки рәхмәт-ибадәт қилишқа болған арзусини ипадиләйдиған мувапиқ бир қурбанлиқни каһинларниң вастиси билән сунуш керәк еди. Худа шундақла муқәддәс чедир арқилиқ Өзигә йеқинлишишқа бир йол ачқан еди.

Әһвал Сулайман падишаниң дәвригичә 573 жил шу пети давамлашқан (Муқәддәс Китапниң бәзи йәрлиридә, хәлиқниң Худаниң ғәзиви астида турған вақти җәми 93 жил болуп, у 573 жилдин чиқириветилисә, 480 жил қалиду). Шу чағда Исраил чөл-баявандин өтүп сәрсан болған вақтиға хелә узун болған еди, улар бәлки Пәләстиндә муқим олтарақлашқан. Әслидә Сулайманниң атиси Давут пәйғәмбәр Худаниң өйини чедирдин муқимрақ, Йерусалимға һейтларни тәбрикләшкә чиққан көп кишиләр патқидәк чоңрақ қилип ясишимиз керәк, дегән ойға кәлгән еди. У шуңлашқа мошундақ бир өйни қурушқа тәйярлиқларни башлиған еди, бирақ Худа униңға: Оғлуң Сулайман бу хизмәтни қилиши керәк, дәп аян қилған еди. Ишлар шундақ болди. Сулайман қурған ибадәтхана бәлким шу дәвирдә йәр йүзидики әң һәйвәтлик бена болса керәк. Бәзиләр ибадәтханини көрүш үчүнла Йерусалимға узун сәпәр қилған. Қуруш хизмити түгигәндә, Сулайман падиша өйни Худаға рәсмий атап беғишлашқа хәлиқни жиққанда, жуқурида нәқил кәлтүргинимиздәк: —

«**Худа Өзи һәқиқәтән йәр йүзидә макан қиламду? Мана, асманлар билән асманларниң асмини сени сиғдуралмиған йәрдә, мән ясиған бу өй қандақму сениң маканиң болалисун?!**» дегән сөзләрни ейтти. («Падишалар (1)» 8-бап)

Тәвраттики тарихий хатириләр бойичә, униң дуаси түгәпла, от асмандин чүшүп қурбангаһ үстидики қурбанлиқларни көйдүривәтти вә Худаниң шан-шәривиниң нури адәмни йәргә жиқитидиған дәриҗидә өйгә толди. Әслидә «муқәддәс чедир»да турған

тилсимат самави «шекәйнаһ шан-шәрәп» болған нур һазир Сулайман падиша қурған ибадәтханиниң «әң муқәддәс жай»ида парлайдиған болди.

400 жилдин кейин, Әзакиял пәйғәмбәр қорқунучлуқ бир аламәт көрүнүшни көрди. У «шекәйнаһ шан-шәрәп»ниң хәлиқниң гунайи түпәйлидин муқәддәс ибадәтханидин чиқип шимал тәрәпкә кәткәнлигини көрди. Бу аламәттин узун өтмәйла Бабил падишаси Небоқаднәсар шималдин келип Йерусалим шәһирини, жүмлидин муқәддәс ибадәтханини пүтүнләй вәйран қилди. Худа Өз хәлқигә бутпәрәслиги, вапасизлиғи вә етиқатсизлиғи үчүн уларға болған ғәзивини көрсәтмәктә еди. Жуқирида ейтқнимиздәк улар 70 жил Бабил империйәсигә сүргүн болди. Андин кейин «кириш сөз»дә тәсвирләнгән ишлар йүз бәрди: Парс императори Қорәш империйәсидики һәр қандақ сүргүн болғанларға өз вәтинигә қайтишқа рухсәт бәрди, шуниңдәк Сулайман қурған муқәддәс ибадәтханини қайта қурушни буйруп, өз империйәси үчүн шу йәрдә дуа қилинсун дәп тәләп қилди («Әзра», 1:1-3-айәтни көрүң).

Биз һазир Һагай пәйғәмбәрниң қайта қурулған ибадәтхана тоғрилиқ бешарәтлиригә өтимиз: —

Авал 1-бап, 8-айәт: —««**Таққа чиқип, яғачни елип келиңлар, өйни селиңлар; шундақ қилип Мән униңдин хурсән болимән, шан-шәрәпкә еришимән» — дәйду Пәрвәрдигар**».

Бу аддий бир буйруқ, чүшинишлик бир вәдидур. Бирақ Худа немә йолда ибадәтханида өзигә «**шан-шәрәпкә еришиду?**». Тексттә хатириләнгәндәк, ибадәтханиниң әслидики һәйвисини көргән бәзи бовайлар һазир қолидики чәклик матирялларға қарап, пәқәт ишни давамлаштурғуси кәлмигән. Һазирқи йерим қурулған тамлар Сулайманниң қурғини билән селиштурғичилиги йоқ; уларниң қолида Сулайман тәйярлиғиничилик алтун-күмүч яки һәтта мисму наһайити аз еди. Шу пәйттә, Һагай арқилиқ улуқ бешарәт кәлди: — (авал 2-бап, 7-айәт): —

«**Мән барлиқ әлләрни тәвритимән; нәтиҗидә әлләрниң сәрхил әтивар нәрсилири елип келиниду. Мән мошу өйни шан-шәрәпкә толдуримән»**.

Андин 2-бап, 9-айәт: —

«**Бу өйниң кейинки шан-шәриви әслидикидин зор болиду,...**

вә Мән мошу йәрдә аман-хатирҗәмлик ата қилимән».

Һалбуки, бу өйни қуруп чиққанда Худаниң «шекәйнаһ шан-шәрәп»иниң қайтип келиши тоғрилиқ һеч хатирә йоқтур. Асмандин һеч от чүшмиди, өй алдинқи қетим болғандәк һеч ис-түтәккә тошмиди. Йәһудийларниң кейинки тарихлиридиму «шекәйнаһ шан-шәрәп»ниң қайта кәлмигәнлиги очуқ баян қилиниду.

Униңдин кейинки 500 жил мәзгилдә, Исраил Парс империйәсигә беқиништин Грек империйәсигә беқинишқа өтүп, йәнә Рим империйәсигә беқинишқиму өтти. Рим империйәси Һерод исимлиқ Едомлуқ бир кишини Исраил үстигә «падиша» болушқа бекитти. Әмәлийәттә у падиша әмәс, бәлки Римниң бир қорчиқи еди; бирақ у амалниң баричә Йәһудий хәлқини өзигә қайил қилмақчи еди. Буниң мүмкинчилиги йоқ дейәрлик еди, чүнки биринчидин у Йәһудий әмәс еди; униң үстигә у Едомлуқ еди; Едомлуқлар дәвирдин-дәвиргичә Йәһудий хәлқи билән дүшмәнлишип кәлгән. Шундақтиму у пухраларниң қоллишиға еришиш үчүн Зәруббабәл қайта қурған

ибадәханини өзи кеңәйтип қайта қурушни қарар қилди. У шундақ қилди. Буниңға 46 жил кәтти («Юһ.» 2:20ни көрүң). Пүтүн йеңи ибадәтхана 300 метр узунлуқта төрт часилиқ болуп, ичидә ички, оттура, ташқи үч қоруси бар еди. Сиртқи там 20 метр егизликтә болуп, униң үстидә мунарлар бар еди. «Раббийлар» (Йәһудий «имам»лар) ниң дейишичә, пүтүн имарәт 210 миң кишини патқузалайтти. Ички қоруда бир-биригә туташ болған «муқәддәс жай» вә «әң муқәддәс жай» сиртқи һойлисиниң темидин бәлким йәнә 30 метр егизликтә туратти. Һәммә жайниң ичи-тешиниң көп йәрлири мәрмәр билән қапланған яки алтун билән һәлләнгән еди. Пүтүн ибадәтхана Йерусалимниң Зион теғи үстигә жайлашқан еди. Шу дәвиргичә, шүбһисизки, у йәр йүзидә қурулған беналар арисида әң һәйвәтлик имарәт еди. Шуңа: «**Бу өйниң кейинки шан-шәриви әслидикидин зор болди**» десә боламду? Қизиқ йери шуки, «раббийлар» бирла аваз билән бәргән җавап: «Яқ!» еди. Чүнки Худаниң Өз һозурини көрсәткән «шекәйнаһ шан-шәрәп»и қайтмиған еди. Йәнә 40 жилдин кейин (миладийәдин кейинки 70-жили) бу һәйвәтлик ибадәтханиму Рим империйәси тәрипидин вәйран қиливетилди. Әгәр Һагай пәйғәмбәрниң бешарити һәқиқий әмәлгә ашурулған болса, Һерод падиша ибадәтханини қайта қурғинидин ибадәтхана вәйран болғичә болған мошу арилиқта Һагайниң шу бешарити қандақ әмәлгә ашурулғанду? Буниңға Инҗил бизгә еник бир җавап бериду. Худаниң «шекәйнаһ шан-шәрәп»и дәрвәқә муқәддәс ибадәтханиға қайтип кәлгән еди. Бирақ у пақирап туридиған тилсимат самави бир нурниң шәклидә әмәс, бәлки бир шәхсниң шәклидә — Рәб Әйса Мәсиһниң Өзи еди.

Әйса Мәсиһ хизмитини ашкарә елип беришқа башлиғанда, төвәндики вақиә йүз бәргән: —

(Инҗил, «Юһ.» 2:13-22-айәт)

«**Йәһудийларниң өтүп кетиш һейтиға йеқин қалғанда, Әйса Йерусалимға барди. У ибадәтхана һойлилирида кала, қой вә кәптәр-пахтәк сатқучиларни һәм у йәрдә олтарған пул тегишкүчиләрни көрди. У танидин қамча ясап, уларниң һәммисини қой-калилири билән қошуп ибадәтханидин һайдап чиқарди. Пул тегишкүчиләрниң пуллирини чечип, ширәлирини өрүвәтти вә пахтәк-кәптәр сатқучиларға:**

— Бу нәрсиләрни бу йәрдин елип кетиш! Атамниң өйини сода-сетиқ өйи қилишивалма! — деди.

Буни көргән мухлислири Зәбурда мундақ пүтүлгинини есигә елишти:

«Сениң муқәддәс өйүңгә болған отлуқ муһәббитим өзәмни чулғувалди!».

Шуниң билән Йәһудийлар у ишларға инкас билдүрүп униңдин:

— Бундақ ишларни қилған екәнсән, қени, бизгә немә мөҗизилик аламәтни көрситип берисән?! — дәп сориди.

Әйса уларға җавап берип:— Ушбу ибадәтханини чувуватсаңлар, Мән үч күн ичидә уни яңливаштин қуруп чиқимән, — деди.

Шуниң билән бу Йәһудийлар йәнә Униңға:

— Бу ибадәтханини ясаватқили һазирғичә қириқ алтә жил кәткән турса, сән уни қандақсигә үч күндила қуруп чиқалайсән?! — деди.

Һалбуки, Униң «ибадәтхана» дегини Униң Өз тенини көрсәткән еди. Шуңа, У өлүмдин тирилгәндин кейин, мухлислири Униң бу дегинини есигә алди вә шундақла муқәддәс язмилардики бу һәқтики бешарәткә һәмдә Әйсаниң ейтқан сөзигә ишәнди».

Мәсиһниң хәлиқ алдидики хизмитиниң ахирида У охшаш ишни қилди: —

(биз Маттаниң бу вақиәләр тоғрилиқ баянидин нәқил кәлтүрүмиз — «Мат.» 21:12-16)

—«Әнди Әйса ибадәтхана һойлилириға кирип, у йәрдә елим-сетим қиливатқанларниң һәммисини һайдап чиқарди. Пул тегишидиғанларниң ширәлирини вә пахтәк-кәптәр сатқучиларниң орундуқлирини өрүп, уларға:—

Муқәддәс язмиларда Худаниң: «Мениң өйүм дуа-тилавәтхана дәп атилиду» дегән сөзи пүтүлгән; лекин силәр уни булаңчиларниң угисиға айландурувапсиләр! — деди.

Ибадәтхана һойлилирида болғанда қариғу вә токурлар Униң алдиға кәлди, У уларни сақайтти. Лекин баш каһинлар билән Тәврат устазлири Униң яратқан мөҗизилирини көрүп вә балиларниң ибадәтханида: «Давутниң Оғлиға һосанна-тәшәккүрләр болғай!» («и Рәб, һазир Сән қутқузиватисән!») дәп товлиғинини аңлап ғәзәпләнди.

Улар Униңға: — Бу балиларниң немә дәватқанлиғини аңлаватамсән? — дәп сориди.

У уларға: — Аңлаватимән! Силәр муқәддәс язмилардин шуни оқуп бақмиғанки, «Өзәңгә кичик балилар вә бовақларниң тиллиридин мәдһийә сөзлирини мукәммәл қилдиң» дегәнни оқуп бақмиғанмусиләр? — деди».

Мошу күндин башлап, шан-шәрәплик ахирқи бир һәптидә, Мәсиһ Әйса һәркүни муқәддәс ибадәтханини егиләп, ибадәтханиниң ичини Өзиниң әҗайип тәлимлири билән тошқузуп, кесәл-бимарлар үчүн мөҗизиләрни яритип турди. Бу ишлар Инҗил «Мат.» 21-23-бапта, «Мар.» 11-12-бапта, «Луқа» 19-21-бапта хатириләнгән. Худаниң «шекәйнаһ шан-шәрәп»и һәқиқәтән муқәддәс ибадәтханиға қайтип кәлгән еди — бирақ һакимлар вә каһинлар уни етирап қилмиди. Пәқәт расул Матта бизгә уқтурғандәк кичик балилар уни тонуп йәтти. «Ибадәтханиниң кейинки шан-шәриви бәрһәқ әслидикидин зор болди» — чүнки өзидин (ибадәтханидин) улуқ бир зат, йәни дәл Худаниң «Калами» шу йәргә йетип кәлгән еди. Шу һәптиниң ахирида дәл шу һакимлар уни қолға елип чапрас яғачқа миқлиди, дәл «тәшнайимиз бар болған Худаниң шекәйнаһ шан-шәриви»ни чәткә қақти. Лекин ишлар буниң билән түгигини йоқ; чүнки бу ишларниң һәммиси Худаниң Мәсиһ Әйсани дунияниң барлиқ гуналирини жуйидиған қурбанлиқ қилиштики мукәммәл плани вә мәхсити билән болған.

Башқа бир сорунда Әйса Мәсиһ мундақ деди: («Мат.» 12:5-6)

«Силәр Тәвраттин шуни оқуп бақмиғансиләрки, ибадәтханида ишләйдиған каһинлар шабат күнлири (арам елиш күнлири) ишләп шабат тәртивини бузсиму, гунаға буйрулмайду. Бирақ мән шуни силәргә ейтип қояйки, бу йәрдә ибадәтханидинму улуқ бириси бар».

У дәрвәқә ибадәтханидинму улуқ — чүнки Инҗил бизгә үгәткәндәк —

«Һәммидин бурун «Калам» бар еди; Калам Худа билән биллә еди һәм Калам Худа еди. У һәммидин бурун Худа билән биллә еди. У арқилиқ барлиқ мәвҗудатлар яритилди вә барлиқ яритилғанларниң һеч бири Униңсиз яритилған әмәс... «Калам» инсан болди һәм аримизда (грек тилида, чедир тиккәндәк) маканлашти; вә биз Униң шан-шәривигә қаридуқ — у шан-шәрәп болса, Атиниң йенидин кәлгән, меһир-шәпқәт вә һәқиқәткә толған бирдин-бир йеганә Оғлиниңкидур» («Юһанна» 1-баптин).

Өзи Худа болған «Калам»ниң ялқунлуқ шан-шәриви «чедир болған» бир инсан тенигә чөмкиди — дәл Худа ейтқандәк: «хәлиқ арисида маканлишишим үчүн Маңа бир муқәддәс макан-чедир ясалсун...». Худа инсанлар билән биллә болушни халайду; гәрчә һәммимиз Адәм атимиздин башлап гунакар болуп яшиған болсақму, бу униң өзгәрмәс мәхсити болуп кәлгән еди. У әсли инсанийәтни Өзи билән болидиған достлуқ вә

ортақлишиш үчүн яратти. Мәсиһниң чапрас яғачқа миқлиниш қурбанлиғи арқилиқ бу достлуқ вә мунасивәтни әслигә кәлтүргили болиду — мунасивәт һәтта Адәм атимиз тонуп йәтмигән улуқ бир дәрижидә болиду. Давут падишаниң оғли Сулайман муқәддәс ибадәтханини қурғандәк, Давут падишаниң техиму улуқ оғли Мәсиһ Әйса өлүп тирилгәндин кейин, техиму улуқ муқәддәс ибадәтханини қурушқа башлиди. Биз жуқурида нәқил кәлтүргәндәк: —

«**Ушбу ибадәтханини чувуватсәңлар, Мән үч күн ичидә уни яңливаштин қуруп чиқимән, — деди.**
Шуниң билән бу Йәһудийлар йәнә Униңға:
— Бу ибадәтханини ясаватқили һазирғичә қириқ алтә жил болған турса, сән уни қандақсигә үч күндила қуруп чиқалайсән?! — деди. Һалбуки, Униң «ибадәтхана» дегини Униң Өз тенини көрсәткән еди».

«**Ибадәтхана болған өз тени**»ниң қурулуши У өлүп үчинчи күнидә йеңи тениниң тирилиши билән қайтидин башланған. Бирақ техиму әҗайип йери шуки, Униңға ишәнгән, Худаниң Муқәддәс Роһини қобул қилғанларниң һәр бири Муқәддәс Роһниң вастиси билән шу тәнгә тәвә, йәр йүзидә турған бир әзаси қилиниду.

«**Шуңа шуниңдин башлап силәр мусапирлар, яқа жуттикиләр әмәс, бәлки муқәддәс бәндиләргә вәтәндаш болисиләр, Худаниң өйидикилиридин болисиләр; силәр расуллар вә пәйғәмбәрләр болған һулниң үстигә қурулмақтисиләр; бенаниң «бүҗәк теши» болса Әйса Мәсиһ Өзидур; Униңда пүткүл бена пухта җипсилаштурулуп, Рәбдә муқәддәс бир ибадәтхана болушқа өсүп бармақта. Силәрму қошулуп Униңда Худаниң бир туралғуси болушқа Роһта бирләштүрүлүп қурулмақтисиләр**»
(Инжил, «Әф.» 2-баптин).

Мана Худаниң әбәдил-әбәт өзгәрмәс мәхсити — бир муқәддәс ибадәтхана — рәхт, хиш, таш, һәтта мәрмәр яки алтундин ясалған әмәс, бәлки Өзини сөйгән «һаят ташлар» болған кишиләрдин ясалған бир ибадәтханида маканлишиштин ибарәттур. У Роһи арқилиқ уларниң роһ-қәлбидә туриду, улар дәл Униң халиған «һаят ибадәтхана»сидур.

Инжил, «1Пет.» 2:5: —«**Силәр өзәңларму тирик ташлар сүпитидә бир роһий ибадәтхана қилинишқа, Худани хурсән қилидиған роһий қурбанлиқларни сунидиған муқәддәс каһин қатаридикиләр болушқа қурулуватисиләр**».
Мана бу Худаниң әзәлдин бар болған мәхсити. Һагай пәйғәмбәр бешарәт бәргән ибадәтхана шу мәхсәтниң әмәлгә ашурулушиниң алдинқи тәйярлиғи, шундақла нәзиримизни Худаниң нишанлири үстигә мәркәзләштүрүшимиз үчүн бирхил «бешарәтлик сүрәт»тур. Бу мәхсәтни алға сүрүш үчүн Һагай вә Худаниң сөзигә итаәт қилған шу дәвирдикиләргә миннәтдармиз.

2-бап, 7-айәттики «**Мән барлиқ әлләрни тәвритимән; нәтиҗидә әлләрниң сәрхил әтивар нәрсилири елип келиниду. Мән мошу өйни шан-шәрәпкә толдуримән**» дегән сөзләрниң толуқ мәнаси вә шәрәплиги пәқәт Мәсиһ Әйса дунияға қайтип кәлгәндә көрүлиду.

«Худаниң авази» вә «пәйғәмбәрниң сөзлири» үстидә (1:12)

Һагай китавида өзиниң хәлиқләргә бешарәт бәргәнлиги тәсвирлинидиған төвәндикидәк муһим бир мәзмунни баян қилиду. Хәлиқ авал Худаниң авазиға, андин униң сөзлиригә қулақ салиду (вә итаәт қилиду): —

«**Шуниң билән Шеалтиәлниң оғли Зәруббапәл, Йәһозадакниң оғли баш каһин Йәшуа вә хәлиқниң қалдисиниң һәммиси Пәрвәрдигар Худасиниң авазиға, шуниңдәк Пәрвәрдигар Худасиниң Һагай пәйғәмбәрни әвәтиши билән, униң сөзлиригә қулақ салди; хәлиқ Пәрвәрдигар алдида қорқти**».

Биринчисидә көрситилгини «**Пәрвәрдигар Худасиниң авази**», иккинчисидә көрситилгини «**Һагай пәйғәмбәрниң сөзлири**» еди. Бу айәт бизгә һәқиқәт билән хаталиқни пәриқ етишкә ярдәм беридиған бир ачқучни тәминлигән охшайду. Мәлум бир пәйғәмбәр яки Худаниң хәвирини тоғра йәткүзидиған һәқиқий тәлим бәргүчи Худаниң сөзини қилғанда, уни аңлиғучи кишиләрниң роһ-қәлбидиму өз һәқиқитини тәстиқлаватқан «Худаниң авази» аңлинип туриду. Бу авазни қулақ билән аңлиғили болмайду, у бәлки һәқиқәтни билдүридиған, тонутуп йәткүзидиған бирхил жим-җит ички аваздин ибарәт. Аваз адәмниң виждանидәк сөзләйду; биз вижданниң өзини «Худаниң авази» десәкму болиду. Шуңа бириси тәлим бәргәндә яки бешарәт бәргәндә униң дегәнлирини тәстиқлайдиған Худаниң ичимиздә сөз қилидиған авазиниму издәп аңлишимиз керәк. Бу тәстиқлаш болмиса, шу кишиниң сөзлири һәр қанчә һәйвәтлик яки пасаһәтлик болсиму, сөзлигүчиниң елип кәлгини Худаниң сөзи болмайду. Һәр бир тәлим бәргүчи бәзи әһвал астида Худаниң сөзлирини өз сөз-пикрилири билән арилаштуруп ейтиду, әлвәттә; қандақла болмисун биз Худаниң Өзидин немә кәлгәнлигини тәстиқлишини күтүшимизға тоғра келиду; чүнки Худаниң сөз-калами Өзигә наһайити қиммәтликтур. Бу нуқта төвәндики айәтләрдә испатлиниду: —

(1:13-14)

«**Андин Пәрвәрдигарниң әлчиси Һагай Пәрвәрдигарниң хәвирини хәлиққә йәткүзүп:—**
«**Мән силәр билән биллидурмән» — дәйду Пәрвәрдигар, — деди.**
Вә Пәрвәрдигар Шеалтиәлниң оғли, Йәһуданиң валийиси Зәруббапәлниң роһини, шундақла Йәһозадакниң оғли, баш каһин Йәшуаниң роһини һәм хәлиқниң барлиқ қалдисиниң роһини қозғиди; улар самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар Худасиниң өйигә келип ишлиди».

Хәлиқ Худаниң Һагайниң сөзлирини тәстиқлаватқанлиғини өз роһлириға салғанлиғини билип йәтти, шуңа тапшурулған вәзипини ада қилишқа қозғалди. Һагай улар қийинчилиққа учриғининиң сәвәвини силәрниң ишәшсизлигиңлар, Худаниң хизмитини биринчи орунға қоймиғиниңлардин, дәп баян қилған еди. Бу хәлиққә нисбәтән, биринчидин, қийинчилиқниң шу сәвәптин болғанлиғи («тәсадипийлиқтин» әмәс) тоғрилиқ улар көрәләйдиған һеч қандақ испат йоқ еди; иккинчидин, өзлириниң өй селиш ишлирини вә деханчилиқ ишлирини ташлап қоюп, ибадәтхана қурулушини башлиса, әһваллириниң яхшилинидиғанлиғи яки яхшиланмайдиғанлиғи тоғрилиқ улар көрәләйдиған һеч испат йоқ еди. Әмәлийәттә болса, үч айғичә һеч қандақ испат болмайтти. Бирақ улар Худаниң авазини көңлидә аңлиған; бу улар үчүн купайә еди. Худа әнди уларниң иман-ишәшини көрүп, уни тәстиқлап, хурсән болди.

Хәлиқниң иман-ишәшиниң синилиши

Һагайниң 29-Авғустта бәргән биринчи бешаритидин кейин, хәлиқ қурулушни башлиғичә 23 күн өтүп кәтти. Бу кечиктүрүш бәлким мевә һосулиниң қалдуғини елиш үчүн болған болса керәк. Әндиликтә у яхши һосул бәрмигән, бәлки һосули йоқ дейәрлик болған болуши мүмкин (2:16-17-айәтләр). Улар ишләшкә киришкән бир айдин кейин, йәни «кәпә тикиш» һейтиниң ахирқи күнидә, Һагайға уларни риғбәтләндүрүшкә йәнә бир сөз чүшти. Бу бешарәт муну дадил гәпни ичигә алди: —

««Күмүч Мениңки, алтун Мениңки» — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар».

Андин тәхминән икки айдин кейин, 18-Декабр Һагай йәнә бир сөзни уларға ейтти. Биз бу йәрдә толуқ нәқил кәлтүримиз: — (2:10-19дин)

«Дариус падишаниң иккинчи жили, тоққузинчи айниң жигирмә төртинчи күни, Пәрвәрдигарниң сөзи Һагай пәйғәмбәр арқилиқ келип мундақ дейилди: —

«Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —Каһинларға сөз қилип улардин Тәврат-қануни тоғрилиқ: —

Бириси тонининиң етигидә «Худаға аталған гөш»ни көтирип кетиватқинида, униң етиги нанға, умачқа, шарапқа, зәйтун майға яки һәр қандақ аш-озуққа мундақла тегип кәтсә, ундақта у нәрсиләр «Худаға аталған» боламду?» — дәп сориғин».

Каһинлар жававән: «Яқ» — деди.

Вә Һагай: «Бириси җәсәткә тегип «напак» болған болса, у бу аш-озуқниң қайсибиригә тәгсә, ундақта аш-озуқ напак боламду?» — дәп сориди.

Каһинлар жававән: «У напак болиду» — деди.

Андин Һагай жававән мундақ деди: —«Пәрвәрдигар: «Әнди бу хәлиқ, бу «ят әл» Мениң алдимдиму шундақтур, уларниң қоллирида ишләнгәнлириниң һәммисиму шундақтур, шуниңдәк уларниң шу йәрдә Маңа һәр бир сунғанлириму напактур» — дәйду» (2:10-14).

Изаһатлиримизда биз Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанун бойичә, кишиләрни «пак» яки «напак» қилидиған бәзи ишлар үстидә тохталдуқ. Әнди пәйғәмбәр мошу йәрдә бу тоғрилиқ немә тәлим бериватиду? Немә иш арқилиқ хәлиқ «напак» болди?

Дегинимиздәк хәлиқ ишқа киришкән еди. Худа буниңдин хурсән болуп: «Мениң Роһум араңларда болуп кәлди» — деди. Бирақ бәзи кишиләрниң каллисида: «Муқәддәс ибадәтханини қурсақ, «Худаға ярдәм қилған болимиз», «Худаға илтипат қилған болимиз»» дегәндәк еғир бир хата уқум бар еди. Ибадәтхана пак-муқәддәс бир бена әмәсму? Уни қуруп чиқиш наһайити «саваблиқ иш» әмәсму, уларни Худа алдида «саваб»қа ериштүридиған, бизни «пак-муқәддәс қилидиған» («Худаға атайдиған») иш әмәсму?

Пәйғәмбәрниң тәлими адәмни булғайдиған бу хаталиқни улардин халий қилиш үчүндур. Ишниң меғиз-маһийити дәл бу кишиләрниң ойиниң әксичә еди. Ибадәтханиниң пак-муқәддәслиги уни қурғучиларға уларниң ибадәтханиға «тегиш»и арқилиқ өткән әмәс. Пак-муқәддәслик «жуқтурулидиған» бир нәрсә әмәс. Бирақ напаклиқ вә бузуқлуқ әксичә дәл шундақ. Улар 70 жил сүргүн болди. Улар өзлирини сүргүн қилдурған тәкәббурлуқ вә ишәшсизлик гунайидин пакландурулдиму, униңдин халий болдиму? Дәрвәқә улар он бәш жилдин кейин «қайта қурулуш» ишини башлиған.

Бу яхши иш, әлвәттә. Бирақ улар немишкә он бәш жил ишәшсизлик ичидә туриду? Улар бу ишәнмәсликниң еғирлиғини тонуп йәткәнму? Улар Худаниң бу ишта уларни кәчүрүм қилип, тегишлик болған техиму еғир җазани чүшәрмәй, уларға рәһим-шәпқитини көрситидиғанлиғини билип йәткәнму? У йәнә уларниң ибадәтханиға тәйярлиған яғачни өз өйлирини безәшкә ишләткәнлигини тилға алмиған. «Илтипат қилғучи» улар әмәс, бәлки Худадур. Улар униң алдида һәтта бир «ят әл»дәк еди. Улар өз Худаси алдида һәқиқий напак әһвалини тонуп йәтмисә, ундақта улар дәл қуруватқан муқәддәс өй, шу йәрдә қилмақчи болған қурбанлиқлар, шуниңдәк алтә һәптә илгири йәргә чачқан уруқму ишәшсизлиги, тәкәббурлуғи арқилиқ булғанған болиду. «**Өз гуналирини йошурған киши ронақ тапмас; бирақ уларни тонуп иқрар қилип, улардин ваз кәчкән киши рәһим-шәпқәткә еришәр**» («Пәнд.» 28:13).

Худа уларға йеңи бир башлиниш пурситини бәрмәкчи вә буниңға испат тәминлимәкчи. Уларға бу иш үстидә чоңқур ойлиниш дәвәт қилинди: —

(2:15-17)

«**— Әнди һазир көңүл қоюп ойлиниңлар — бүгүндин башлап, мошу вақиттин тартип көрүңлар — таки Пәрвәрдигарниң ибадәтханисидики таш үстигә йәнә бир тал таш қоюлғичә, шуниңдин илгәрки күнләрдә, бириси «жигирмә күрә»лик бир дога ашлиқни алғили кәлгәндә, мана пәқәт он күрила чиқти; бириси шарап күпидин әллик комзәк алғили кәлсә, мана пәқәт жигирмә комзәк чиқти. Мән қоллириңлар билән ишлигән барлиқ ишлириңларда силәрни җудун, һал вә мөлдүр апәтлири билән уруп кәлдим; бирақ силәр йенимға қайтмидиңлар**».

Хәлиқ бу күнни есидә тутуши керәк вә шу күндин башлап Худаниң уларниң зираәтлири үстигә чүширидиған бәрикитини байқиши керәк. 9-айниң 24-күни (18-Декабр)гичә уларниң ишлирида рошән өзгириш болмиди. Уларниң тәәллуқатлирида, қилған ишлирида һеч бәрикәт болмиди. Һалбуки, хәлиқ ибадәтханини қуруштин қол үзмәй, садиқлиқ билән ишливәрди. Һазир Худа уларға «йеңи башлиниш» бериду; бирақ билип йетиши керәкки, бәрикәт уларниң «саваблиқ ишлар»и арқилиқ әмәс, бәлки Униң меһри-шәпқити билән болған еди.

Шуңа Худаниң сөзи давамлишиду: —

(2:18-19)

«**Әнди өтүниманки, көңүл қоюп ойлиниңлар — бу күн, йәни тоққузинчи айниң жигирмә төртинчи күнидин башлап, мошу вақиттин тартип, — йәни Пәрвәрдигарниң ибадәтханисиниң қайта қурулушини башлиған күнидин кейинки ишларға көңүл қоюп ойлиниңлар; данлар амбарға жиғилдиму? Үзүм таллири, әнҗир, анар һәм зәйтун дәрәқлири һеч мевә бәрмиди. Бирақ Мән бу күндин башлап силәрни бәрикәтләймән**».

Уларниң (Сентәбр вә Өктәбрдики) мевә һосули йоққа чиққан болсиму, улар алтә һәптә илгәрки чачқан уруқлардин мол һосул чиқиду; бу болса көп бәрикәтниң башлиниши болиду.

Бу бешарәттин узун өтмәй, интайин һәйран қаларлиқ иш йүз бәрди. Вақиә «Әзра», 4-6-бапта хатириләнгән, болупму 6-бап, 8-12-айәтни көрүң. Әслидә 15 жил илгири, Исраилниң әтрапидики нурғун хәлиқләр уларниң Худаниң өйини қайтидин қурушиға қарши чиқип, Парс императори Атарксәрксисқа төһмәт қилидиған бир шикайәт хетини йоллиған еди. Атарксәрксис мошу хәткә ишинип, хизмәтни тохтитиш керәк дегән бир ярлиқни чүшәргән еди. Әнди һазир ишни қайтидин башлиғандин кейин, дәл мошу әтраптики әл-жутлар йәнә: «Йәһудийлар пәрманлириға бойсунмай, бу ибадәтханини қайта қурмақта, уларни жазалашлири керәк» дегәндәк әрз-шикайәтләрни йезип йеңи император Дариусқа йоллиди. Хан болса бу әрз-шикайәтләрни йүзәки бир тәрәп қилмиди, бәлки ибадәтханиға даир барлиқ мәмурий хатиринамиләрни тәпсилий тәкшүрүшни буйруди. Ордидин бир нәччә йүз километр жирақлиқта болған бир жайдин, император Қорәшниң әсли ярлиғиниң бир көчүрмиси тепилди. Бу ярлиқта дәрвәқә ибадәтханини қайта қуруш зөрүр дейилгән еди. У «Медияликлар вә Парслиқларниң бәлгүлимиси» болуп, қаидә-йосун бойичә уни һеч өзгәрткили болмайтти. Шуңа Дариус дәрһал бу хизмәткә қарши чиққанларға:

«**Силәр у йәрдин нери кетиңлар! Худаниң өйиниң қурулуши билән кариңлар болмисун! Йәһудийларниң баш валийси билән Йәһудийларниң ақсақаллириниң Худаниң бу өйини әслидики орниға селишиға йол қоюңлар.... Падишалиқ ғәзнисигә тапшурулған баж киримидин силәр кечиктүрмәй шу адәмләргә толуқ хиражәт ажритип бериңлар, қурулуш һеч тохтап қалмисун... Худаға көйдүрмә қурбанлиқ сунушқа, мәйли топақ болсун, қочқар яки қозилар болсиму, шулар берилсун... Каһинларниң бәлгүлигини бойичә буғдай, туз, шарап яки зәйтун майлар болсун шуларниң бириму кам қилинмай, һәр күни тәмин етип турулсун!**» («Әзра» 6:1-12, қисқартип елинди) дегән бир ярлиқни чүшәрди! Һагайға икки ай илгәрки чүшкән жуқуриқи бешарәт буниң билән толуқ дәлилләнди: «**«Күмүч Мениңки, алтун Мениңки» — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар**».

Хәлиқ риғбәтләндүрүлүп, роһий мәдәткә еришип, хизмәт давамлаштурлди; төрт йерим жилдин кейин, йәни Дариус императорниң алтинчи жилида ибадәтхана пүттүрүлди («Әзра, 6-бапни көрүң).

Ахирида Зәруббапәлгә берилгән сөз тоғрилиқ

(2:20-21) «Пәрвәрдигарниң сөзи шу айниң жигирмә төртинчи күни Һагайға иккинчи қетим келип мундақ дейилди: —
— Йәһудаға валий болған Зәруббапәлгә сөз қилип мундақ дегин: —
— «Мән асманларни, зиминни тәвритишкә тәмшиливатимән».

Бу йәрдә вә 6-айәттә дейилгән «тәвритиш» ахирқи замандики вақиәләрни көрситиду. Тәврат, «Йәшая» 13-бапта охшаш ишлар тәсвирлиниду. Шу күнидә барлиқ нәрсә-шәйиләр тәвритилиду, тәвринип йоқилиду; пәқәт Худаниң тәврәткили болмайдиған тәврәнмәс падишалиғиға тәвә болған иш-шәйиләрла тәврәнмәй, қалиду («Ибр.» 12:25-28).

(2:22) «Падишалиқларниң тәхтини өрүветимән, әлләрниң падишалиқлириниң күчини йоқитимән; жәң һарвулири һәм униң үстидә олтарғанларни өрүветимән; атлар вә атлиқ әскәрләр, уларниң һәр бири өз қериндишиниң қиличи билән моллақ атқузулиду».

Мошу йәрдә биз көп падишалиқларни байқаймиз, лекин олтиридиған бирла тәхт бар. Ишинимизки, бу «тәхт» дәҗҗалниңки, у көп падишалиқларни башқуриду, ахир берип Мәсиһниң қайтип келиши билән вәйран болиду.

(2:23) **«Шу күнидә — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Мән сени, йәни Шеалтиәлниң оғли Зәруббапәлни алимән, — дәйду Пәрвәрдигар — андин сени худди мөһүрлүк өзүкүмдәк қилимән; чүнки Мән сени талливалдим, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар**».

«**Шу күнидә**» — бу ахирқи заманда; бешарәт Зәруббапәлниң тирилишини көрситиду. Падиша өзиниң мөһүрлүк өзүкидин айрилса болмиғиндәк, Зәруббапәл Худаға интайин йеқин болиду, шуниңдәк Худа Өз падишалиғида уни алаһидә ишлитиду.

Әйса Мәсиһ Давутниң әвлади болған Зәруббапәлниң әвладидур. Зәруббапәл көп җәһәтләрдә бизгә Мәсиһ Әйсаниң бирхил сиймасини муҗәссәмләштүриду; у Худаниң йеқини болуп, Униң хәлқигә баш болуп, Худаниң муқәддәс ибадәтханисиниң һул салғучиси һәм пүттүргүчисидур. Һазир һәммимиз Зәруббапәл қурған ибадәтханиниң бир қисми әмәс, бәлки Рәб Әйса Мәсиһ қуруватқан, әң улуқ ибадәтханиниң бир қисми болуш пурситигә муйәссәр болдуқ! Қиямәт күнидә қәдирлик оқурмәнлиримизниң һәр бири бу әбәдий ибадәтханида тепилсун!

Амин!

Тәврат 38-қисим

«Зәкәрия»

(Зәкәрия пәйғәмбәрниң китави)

Шәрһләр

Кириш сөз

Зәкәрия пәйғәмбәр өз китавида өзи тоғрилиқ анчә көп тохталмайду. Униң нәсәпнамисидин бовисиниң «Иддо» екәнлигини билимиз; «Нәһ.» 12:16дики каһинлар тизимлигидә көрситилгән Зәкәрия «Иддониң оғли Зәкәрия» болуши мүмкин еди.

Парс императори Қорәш Бабил империйәсини ағдурғанда, у Йәһудийлардин Пәләстингә қайтимиз дегүчиләрниң һәммисигә рухсәт бәрди; һалбуки, Йәһудийларниң көпинчиси алиқачан өзлирини Бабилиқларниң қуллуғидин һөр қилип, Бабилда раһәт турмуш кәчүриватқан болуп, қайтқуси йоқ еди; пәқәтла Худаниң жүръәтлик вә ихласмән бир «қалди»си қайтип, Пәләстиндә жапалиқ һаятни кәчүрүп, турмушини қайтидин башлиди («Йәш.» 10:20-22ни көрүң).

Улар қайтқанда әтрапидики хәлиқләрниң қаршилиғиға қаримай батурлуқ билән муқәддәс ибадәтханини қайтидин қурушни башлиди; амма улар бу қурулушни пүттүрүп болмастинла, тезла бәл қоюветип өзлириниң өйлирини ясашни биринчи орунға қойди; һәтта ибадәтханиға беғишланған әшяларниң бәзилирини өз өйлиригә ишлитишкә башлиди. Һагай пәйғәмбәр уларға ибадәтханини биринчи орунға қоюшуңлар керәк, шундақ қилсаңлар йолуңлар оңушлуқ болиду, дәп бешарәт бәрди. Бу бешарәтләр «Һагай» дегән китапта хатириләнгән. Зәкәрияму шу вақитта уларға охшаш мәзмунда бешарәт бәрди («Әзра» 5:1). Шуниң билән бир вақитта, Худа униңға йәнә кәң даиридә бешарәтләрни берип, «қалди»ларниң көңлигә: — биринчидин, Худаниң шу замандики дунидики иш-вақиәләрни қандақ идарә қилидиғанлиғи; иккинчидин, Худаниң йеқин кәлгүсидә вә жирақ кәлгүсидә, һәтта ахирқи заманларғичә Исраил үчүн немә қилмақчи болғанлиғини аян қилиду. «Қалди»ларға нисбәтән раһәт турмушни ташлап, Худаниң ибадәтханисини қуруш хизмитигә киришиш улар үчүн интайин яхши башлиниш еди. Худаға таянмаслиқтин ибарәт бу ишниң хәтири астида туруватқан уларға нисбәтән (1:3ни көрүң), Зәкәрияниң бешарәтлири уларни Худаға тайинишқа, шундақла уларни өз-өзигә тайиништин чоңқур вә толуқ товва қилишқа риғбәтләндүриду. Ахирқи замандики ишлар тоғрилиқ бешарәтләр Худаниң Мәсиһни падиша һәм «падичи» сүпитидә әвәтидиғанлиғи билән башлиниду (Тәврат-Инжил бойичә, «ахирқи заманлар» Мәсиһниң биринчи қетимқи дунияға келиши билән башлиниду). Амма бешарәтләр бойичә, Исраиллар Мәсиһни рәт қилиду. Заманниң әң ахирида Исраиллар бу иштин товва қилип, Мәсиһни етирап қилиду; шундақла, Мәсиһ Исраилни дүшмәнлиридин қутқузуп, Өз падишалиғини йәр йүзидә бәрпа қилиду.

«Зәкәрия»

Мана бу Зәкәрия пәйғәмбәрниң өз китавида хатирилигән улуқ темилардур. Ахирида йәнә бир ишни тәкитләймизки, Зәкәрия Тәврат дәвридики әң көзгә көрүнгән пәйғәмбәрләрдин бири еди; униңға тапшурулған бешарәтләрдә «илгәрки пәйғәмбәрләр»ниң сөзлири униңға тапшурулған бешарәтләр билән әҗайип бирләштүрүлүп йәкүнлиниду (1:4-6). Униң бешарәтлиридә Тәвраттики башқа текстләрдин нәқил кәлтүрүлгән бир нәччә йүз йәрләр бардур.

«Зәкәрия» дегән сөзниң мәнаси «Пәрвәрдигар әсләйду» яки «Пәрвәрдигар есигә кәлтүриду» дегәнлик болуп, бу исим униң «илгәрки пәйғәмбәрләрниң сөзлирини әслитиш хизмити»гә толиму мас кәлгән. Оқурмәнләр Тәвратни үгәнгәнсери «Зәкәрия»ниң мошу әҗайип алаһидилигини байқайду. Бундақ пәвқулъаддийлик немишкә болиду? Буниң сәвәви Зәкәрияниң яш вақтидин тартипла өз ой-пикрини Исраилларға тапшурулған барлиқ муқәддәс язмилар билән суғарғанлиғида дәп ишинимиз. Шундақ болғачқа, Зәкәрия Муқәддәс Роһниң ишлитишигә һазир болуп, Тәврат дәвриниң ахирлирида Тәврат пәйғәмбәрлириниң бешарәтлири вә уларниң түп темилириниң әҗайип «бирләштүрүлүши»ни ада қилишқа толуқ тәйярланған қурал болған еди. Бу «бирләштүрүлүш» нуқтисидин қариғанда, «Зәкәрия» дегән китап пүткүл Муқәддәс Китапниң (Тәврат-Инҗилниң) ахирқи қисми болған, йәни барлиқ китапларниң һәммисини бир-биригә бағлиған «Вәһий» дегән китапқа охшаш рольда болалайду (Тәвратқа нисбәтән).

Мәзкур китапта «илгәрки пәйғәмбәрләр»ниң бешарәтлиригә бағланған җайлар хеләла көп салмақни егилигәчкә, шундақла бундақ бағлиниш йәрлирини байқаш Тәвратни тунҗа оқуғанларға нисбәтән бир қәдәр қийин болғачқа, мошу бағлинишларни ениқ көрситиш үчүн «қошумчә сөз»имиздә оқурмәнләргә узунрақ чүшәндүрүшни сундуқ. Тәрҗимә җәриянида һәм «қошумчә сөз»имизни язғинимизда Йәһудий Мәсиһий улуқ алим Давут Баронниң «Зәкәрия пәйғәмбәр көргән көрүнүшләр вә униңға берилгән бешарәтләр» (1918) дегән әсиридин көп пайдиландуқ. Мошу мунасивәт билән униңға көп тәшәккүрлиримизни билдүримиз.

Мәзмун: —

Биринчи қисим: —

(1) Товва қилишқа чақириқ (1:1-6)
(2) Сәккиз көрүнүш (1:7-6:8)
  (а) Атлар — хадас дәрәқлири арисидики пәриштә (1:7-17)
  (ә) Мүңгүзләр вә һүнәрвәнләр (1:18-21)
  (б) Өлчәш танисини тутқан жигит (2:1-13)
  (в) Баш каһин Йәшуаниң Пәрвәрдигарниң Пәриштиси алдида туруши (3:1-10)
  (г) Алтун чирақдан (4:1-14)
  (ғ) Учар орам язма (5:1-4)
  (д) Севәттә олтарған аял — «рәзиллик» (5:5-11)
  (е) Җәң һарвулири (6:1-8)
(3) Бешарәтлик һәрикәт — баш каһин Йәшуаға таж кийдүрүш (6:9-15)
(4) Роза тоғрисидики мәсилиләр — инкар җавап вә үмүтлик җавап (7-8-бап)

Иккинчи қисим: —
(5) Пәрвәрдигарниң жүклигән биринчи сөз-калами — («бүйүк Искәндәр» тоғрилиқ бешарәт, һәқиқий вә сахта падичилар) (9-11-бап)
(6) Пәрвәрдигарниң жүклигән иккинчи сөз-калами — ахирқи заманлар (12-14-бап)

••••••••

Зәкәрия

Ата-бовилириңлардәк болмаңлар!

1 [1] Дариус падишаниң иккинчи жили сәккизинчи айда, Пәрвәрдигарниң сөзи Иддониң нәвриси, Бәрәкияниң оғли Зәкәрия пәйғәмбәргә келип мундақ дегәндә: —
[2] — «Пәрвәрдигар ата-бовилириңлардин интайин қаттиқ ғәзәпләнди. [3] Шуңа сән уларға: «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар: — «Мениң йенимға қайтип келиңлар, Мән силәрниң йениңларға қайтип келимән» дәйду», — дегин.
[4] — Ата-бовилириңлардәк болмаңлар; чүнки илгәрки пәйғәмбәрләр уларға: «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар: — Рәзил йоллириңлардин, рәзил қилмишлириңлардин йенип товва қилиңлар, дегән», — дәп җакалиған. Бирақ улар Маңа қулақ салмиған, бойсунмиған, — дәйду Пәрвәрдигар.
[5] — Силәрниң ата-бовилириңлар һазир қени? Пәйғәмбәрләр болса, мәңгү яшамду?
[6] Лекин Мениң пәйғәмбәрләргә буйруған сөзлирим вә бәлгүлимилирим, ата-бовилириңларниң бешиғиму чүшкән әмәсмиди?».
Шуниң билән улар йолидин йенип: — «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар йоллиримиз вә қилмишлиримиз бойичә бизни қандақ қилимән десә, шундақ қилди» — дегән.

Сәккиз аламәт көрүнүш
Биринчи аламәт көрүнүш — Атлиқ адәм вә үч хил рәңлик атлар

[7] Дариус падишаниң иккинчи жили, он биринчи ай, йәни «Шебат ейи»ниң жигирмә төртинчи күни, Пәрвәрдигарниң калами Иддониң нәвриси, Бәрәкияниң оғли Зәкәрия пәйғәмбәргә кәлди. У мундақ бешарәтни көрди: —
[8] Мән кечидә аламәт көрүнүшләрни көрдүм; мана, торуқ атқа мингән бир адәмни көрдүм; у чоңқур ойманлиқтики хадас дәрәқлири арисида туратти; униң кәйнидә торуқ, ала-тағил вә ақ атлар бар еди. [9] Мән униңдин: «Тәхсир, булар немә?» — дәп соридим. Мән билән сөзлишиватқан пәриштә маңа: «Мән саңа буларниң немә екән-

---

1:1 **«Дариус падишаниң иккинчи жили сәккизинчи айда...»** — «Дариус падиша» йәни «Дариус Хиспастес» *(миладийәдин илгәрки 521-485-жили).* **«сәккизинчи айда...»** — китапта ейтилған айлар Йәһудийларниң кона календари бойичә еди. Бу ай миладийәдин илгәрки 520-жили Өктәбргә тоғра келиду.
1:3 **«Шуңа сән уларға: «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар: — «...» дәйду», — дегин»** — әсли шәкли: «Шуңа сән уларға: «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Мениң йенимға қайтип келиңлар» — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — «Мән силәрниң йениңларға йенип келимән» — сәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар!».
1:4 Йәш. 31:6; Йәр. 3:12; 18:11; Әз. 18:30; Һош. 14:2
1:5 **«Пәйғәмбәрләр болса, мәңгү яшамду?»** — мәзкур риторик соал бәлким хәлиқниң диққитини пәйғәмбәрләргә мәркәзләштүрүш үчүн әмәс, бәлки уларниң йәткүзгән хәвәрлиригә мәркәзләштүрүш үчүн ейтилған. Һәтта пәйғәмбәрләрму дунийадин кетиду, бирақ уларниң сөзлири, йәни Худаниң сөзлири йәнила инавәтлик, шундақла әмәлгә ашурулмақта *(6-айәтни көрүң).*
–Бәзи алимлар : «Пәйғәмбәрләр мәңгү яшамду?» дегән соални хәлиқниң Зәкәрия пәйғәмбәрниң сөзигә рәддийә бәрмәкчи болуп имансизлик билән бәргән җававидур, дәп қарайду.
1:6 **«Шуниң билән улар йолидин йенип: — ... Пәрвәрдигар йоллиримиз вә қилмишлиримиз бойичә бизни қандақ қилимән десә, шундақ қилди, — дегән»** — «улар» бәлким нәқ мәйданда Зәкәрияға қулақ селип товва қилған хәлиқ.
1:6 Жиғ. 1:18
1:7 **«Дариус падишаниң иккинчи жили, он биринчи ай, йәни «Шебат ейи»ниң жигирмә төртинчи күни...»** — миладийәдин илгәрки 519-жили, 15-Феврал.
1:8 **«чоңқур ойманлиқтики хадас дәрәқлири арисида »** — «хадас дәриғи» пакар өсидиған, хуш пурақлиқ, дарчиндәк бир дәрәқ. **«ала-тағил»** — яки «җәдә рәңлик», «қоңур рәңлик».

лигини көрситимән» — деди.
10 Хадас дәрәқлири арисида турған зат җававән: «Булар Пәрвәрдигарниң йәр йүзини уян-буян кезишкә әвәткәнлири» — деди.
11 Бу атлар хадас дәрәқлири арисида турған Пәрвәрдигарниң Пәриштисигә җавап қилип: «Биз йәр йүзидә уян-буян кезип кәлдуқ; мана, пүткүл йәр йүзи типтинч, арамлиқта туруватиду» — деди.
12 Пәрвәрдигарниң Пәриштиси җававән: «И самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, қачанғичә сән бу йәтмиш жилдин бери аччиқлинип келиватқан Йерусалим вә Йәһуданиң шәһәрлиригә рәһим қилмайсән?» — деди.
13 Пәрвәрдигар мән билән сөзлишиватқан пәриштигә йеқимлиқ сөзләр, тәсәлли бәргүчи сөзләр билән җавап бәрди.
14 Шуниң билән мән билән сөзлишиватқан пәриштә маңа мундақ деди:— Сән мундақ җакалиғин: — Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар: «Йерусалим вә Зионға болған отлуқ муһәббитимдин җүригим лавилдап көйиду! 15 Шуниң билән Мән әркин-азатиликтә яшаватқан әлләргә қаттиқ ғәзәплинимән; чүнки Мән хәлқимгә сәлла ғәзәплинип қойувидим, улар һәддидин ешип хәлқимгә зор азар қилди», дәйду. 16 Шуңа Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Мән Йерусалимға рәһим-шәпқәтләр билән қайтип кәлдим; Мениң өйүм униң ичидә қурулиду» — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, — «вә Йерусалим үстигә «өлчәм таниси» йәнә тартилиду».
17 — Йәнә мундақ җакалиғин: «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: Мениң шәһәрлирим йәнә аватлишиду, Пәрвәрдигар йәнә Зионға тәсәлли бериду вә Йерусалимни йәнә талливалиду».

Иккинчи аламәт көрүнүш — «төрт мүңгүз» вә «төрт һүнәрвән»

18 Андин мән бешимни көтәрдим, мана төрт мүңгүзни көрдүм. 19 Мән билән сөзлишиватқан пәриштидин: «Булар немә?» дәп соридим. У маңа: «Бу Йәһуда, Исраил вә Йерусалимни тарқитиватқан мүңгүзләрдур» — деди.
20 Вә Пәрвәрдигар маңа төрт һүнәрвәнни көрсәтти. 21 Мән: «Бу һүнәрвәнләр немә иш қилғили кәлди?» дәп соридим. У: «Мана булар болса Йәһудадикиләрни һеч ким қәддини руслалмиғидәк дәриҗидә тарқитиватқан мүңгүзләр; бирақ бу һүнәрвәнләр

1:9 **«Мән билән сөзлишиватқан пәриштә»** — изаһат: «хадас дәрәқлири арисида турған адәм» *(8-, 10-айәттә)* болса «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси». «мән билән сөзлишиватқан пәриштә» болса «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» әмәс. Тәвраттики башқа қисимлардин билимизки, «Пәрвәрдигарниң Пәришитиси» Худаниң вәкили болупла қалмай, йәнә Худаниң тәбиитидә болған бир Шәхс; ишинимизки, у Мәсиһ-Қутқузғучи болуп, инсанлар дуниясида туғулуштин илгири, «адәм» қияпитидә дунияда көрүнгән. Кейинки текстләрдин қариғанда, «мән билән сөзлишиватқан пәриштә» болса «аддий бир пәриштә» еди *(у 2-бап, 3-4-айәттә башқа пәриштә тәрипидин ишқа буйрулған)*. У бәлким Зәкәрияға аламәт көрүнүштә йолбашчи һәм чүшәндүргүчи рольида болған.
1:12 **«...сән бу йәтмиш жилдин бери аччиқлинип келиватқан Йерусалим вә Йәһуданиң шәһәрлири...»** — оқурмәнләрниң есидә бар болуши керәкки, Исраил Худаниң җазаси билән Бабил империйәсидә 70 жил сүргүн болған *(«Йәр.» 25:11-12, «Дан.» 9:2ни көрүң)*.
1:15 **«Шуниң билән мән әркин-азатиликтә яшаватқан әлләргә қаттиқ ғәзәплинимән»** — Тәврат һәм Зәбурдики «әлләр» дегән сөз адәттә Исраилдин башқа барлиқ хәлиқләрни, йәни «Йәһудий әмәсләр»ни көрситиду. Шуңа бәзидә «ят әлләр» дәп тәрҗимә қилимиз. Тәвратта «әлләр», «таипиләр», «ят әлләр» яки «хәлиқ-милләтләр» дейилсә, һәрдайим мошу мәнани билдүриду. **«чүнки мән хәлқимгә сәлла ғәзәплинип қойувидим, улар һәддидин ешип хәлқимгә зор азар қилди»** — Худа Исраилдин *(бутпәрәслиги түпәйлидин)* ғәзәплинип уларға «ят әлләр» арқилиқ азар бәргүзүп җазалап, Бабил империйәсигә 70 жил сүргүн қилдурған. Бирақ «ят әлләр» бу иштa Худаниң җазасиниң даирисидин чиқип толиму рәһимсизлик қилған.
1:16 **««өлчәм таниси тартилиду»** — демәк, өлчәм танисида шәһәрни өлчәш Йерусалим шәһириниң қайтидин толуқ қурулидиғанлиғидин дерәк бериду.
1:16 Әз. 11:23

мүңгүзләрни дәккә-дүккигә чүшүргили, йәни әлләрниң Йәһуданиң зиминини
тарқитиветиш үчүн көтәргән мүңгүзлирини йәргә ташливәткили кәлди!» — деди.

Үчинчи аламәт көрүнүш — өлчәш танисини тутқан жигит

2 [1] Андин мән бешимни көтирип, мана қолида өлчәм танисини тутқан бир адәмни
көрдүм [2] вә униңдин: «Нәгә барисән?» дәп соридим. У маңа: «Мән Йерусалимни
өлчигили, униң кәңлиги вә узунлуғини өлчәп билгили баримән» — деди.
[3] Мана, мән билән сөзлишиватқан пәриштә чиқти; йәнә бир пәриштә униң билән
көрүшүшкә чиқти [4] вә униңға мундақ деди: — Жүгүр, бу яш жигиткә сөз қил, униңға
мундақ дегин: — «Йерусалим өзидә туруватқан адәмләрниң вә малларниң көплүгидин
сепилсиз шәһәрләрдәк болиду. [5] — вә Мән Пәрвәрдигар униң әтрапиға от-ялқун сепили,
униң ичидики шан-шәриви болимән. [6] — Һой! Һой! Шималий зиминдин қечиңлар, —
дәйду Пәрвәрдигар, — чүнки Мән силәрни асмандики төрт тәрәптин чиққан шамалдәк
тарқитивәткән, дәйду Пәрвәрдигар».
[7] «— Һәй! И Бабил қизи билән турғучи Зион, қачқин! [8] Чүнки самави қошунларниң
Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Өз шан-шәривини дәп У Мени силәрни
булаң-талаң қилған әлләргә әвәтти; чүнки ким силәргә чеқилса, шу Өзиниң көз қари-
чоқиға чеқилған болиду. [9] Чүнки мана, Мән Өз қолумни уларниң үстигә силкиймән,
улар өзлиригә қул қилинғучиларға олжа болиду; шуниң билән силәр самави қошунлар-
ниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң Мени әвәткәнлигини билисиләр.
[10] Нахшиларни яңритип шатлан, и Зион қизи; чүнки мана, келиватимән, араңда макан-
лишимән, дәйду Пәрвәрдигар, [11] — вә шу күнидә көп әлләр Пәрвәрдигарға бағлиниду,
Маңа бир хәлиқ болиду; араңда маканлишимән вә силәр самави қошунларниң Сәрда-
ри болған Пәрвәрдигарниң Мени әвәткәнлигини билисиләр; [12] шуниңдәк Пәрвәрдигар
Йәһудани Өзиниң «муқәддәс зимини»да несивиси болушқа мирас қилиду вә йәнә Йе-
русалимни талливалиду.
[13] Барлиқ әт егилири Пәрвәрдигар алдида сүкүт қилсун! Чүнки У Өзиниң муқәддәс ма-
канидин қозғалди!»

1:21 **«Мән: «бу һүнәрвәнләр немә иш қилғили кәлди?» дәп соридим...»** — әнди бу «төрт мүңгүз» вә «төрт һүнәрвән» немини көрситидиғанлиғи үстидә «қошумчә сөз»имиздә азрақ пикирлишимиз.

2:4 **«Жүгүр, бу яш жигиткә сөз қил, униңға мундақ дегин: — «Йерусалим өзидә туруватқан адәмләрниң вә малларниң көплүгидин сепилсиз шәһәрләрдәк болиду»** — демәк, кәлгүси Йерусалим наһайити чоң бир шәһәр болғачқа, униң аһалиси бәрибир һәр қандақ сепилниң ичигә патмайду; демәк, мошу жигитниң униң «кәңлигини, узунлуғи»ни өлчиши бекар иш болмамду?!

2:6 **«Мән силәрни асмандики төрт тәрәптин чиққан шамалдәк тарқитивәткән»** — «төрт тәрәптин чиққан шамал» ибраний тилида: «асмандики төрт шамал» дейилиду — шәриқ, ғәрип, шимал, җәнуп тәрәплярдин чиқидиған шамаллар.

2:7 **«— Һәй! И Бабил қизи билән турғучи Зион, қачқин !»** — Бабил империйәси Зәкәрияниң бешаритидин 20 жил илгири вәйран қилинған еди. Шуңа биз мошу сөзләр вә кейинки алтә айәтни ахирқи заманни көрситиду, дәп қараймиз. Бирақ шу чағдики Йәһуда вә Йерусалим бешарәтләрдин хелә үмүт алалайду, чүнки бешарәтләр Худаниң уларға болған мәңгүлүк мәхсәтлириниң һеч қачан өзгәртилмигәнлигини тәстиқлайду.

2:8 **«Өз шан-шәривини дәп У Мени силәрни булаң-талаң қилған әлләргә әвәтти»** — башқа тәрҗимилири: «Шан-шәрәп аян қилинғандин кейин, У Мени силәрни булаң-талаң қилған әлләргә әвәтти», яки «Шәрәп-һөрмәткә еriштүрүлгинимдин кейин, У... Мени әвәтти». Қайси тәрҗимиси тоғра болушидин қәтъийнәзәр, оқурмәнләр диққәт қилидуки, Пәрвәрдигар Өзи «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар»ни әвәтиду *(9-айәт, 6-бап, 15-айәт, 10-бап, 12-айәтләрдиму охшаш ишни көрәләймиз).* Биз әнди Инҗилдин чүшинимизки, Худа дунияға әвәткән Қутқузғучи-Мәсиһниң өзи Худалиқ тәбиитидидур, у Худаниң әзәлдин болғучи мәңгүлүк «Калами»дур. Шүбһисизки, мошу айәттики «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар» болса, «Худаниң Калами», Мәсиһдур *(Тәврат, «Йәш.» 48:16ниму көрүң).*

2:8 Зәк. 2:9; 6:15; 10:12; Йәш. 48:16; Юһ. 11:42; 17:21

2:10 Лав. 26:12; Әз. 37:27; 2Кор. 6:16

Төртинчи аламәт көрүнүш —
Йәшуа баш каһинни кийиндүрүш

3 [1] Андин у маңа Пәрвәрдигарниң Пәриштиси алдида туруватқан баш каһин Йәшуани,
шуниңдәк Йәшуаниң оң тәрипидә униң билән дүшмәнлишишкә турған Шәйтанни
көрсәтти.
[2] Пәрвәрдигар Шәйтанға: «Пәрвәрдигар сени әйиплисун, и Шәйтан! Бәрһәқ, Йерусалим-
ни талливалған Пәрвәрдигар сени әйиплисун! Бу киши оттин тартивелинған бир чучу-
ла отун әмәсму?» — деди.
[3] Йәшуа болса паскина кийимләрни кийгән һалда Пәриштиниң алдида туратти.
[4] У Униң алдида туруватқанларға: «Бу паскина кийимни униңдин салдуруветиңлар» —
деди вә униңға: «Қара, Мән қәбиһлигиңни сәндин елип кәттим, саңа һейтлиқ кийим
кийгүздүм» — деди.
[5] Мән: «Улар бешиға пакиз бир сәллини орисун!» — дедим. Шуниң билән улар пакиз бир
сәллини униң бешиға орап, униңға кийим кийдүрди; Пәрвәрдигарниң Пәриштиси бир
янда туратти.
[6] Вә Пәрвәрдигарниң Пәриштиси Йәшуаға мундақ җекилиди: — [7] «Самави қошунларниң
Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Әгәр йоллиримда маңсаң, тапилиғиним-
ни чиң тутсаң, Мениң өйүмни башқурисән, һойлилиримға қарайдиған болисән; саңа
йенимда туруватқанларниң арисида туруш һоқуқини беримән.
[8] — И баш каһин Йәшуа, сән вә сениң алдиңда олтарған һәмраһлириң аңлаңлар (чүнки
улар бешарәтлик адәмләр): — Мана, Мән «Шах» дәп аталған қулумни мәйданға чиқири
мән. [9] Мана, Мән Йәшуаниң алдиға қойған ташқа қара! — Бу бир ташниң үстидә йәттә
көз бар; мана, Мән униң нәқишлирини Өзүм ойимән, — дәйду самави қошунларниң Сәр-
дари болған Пәрвәрдигар, — вә Мән бу зиминниң қәбиһлигини бир күн ичидила елип
ташлаймән.

3:1 «Андин у маңа ... баш каһин Йәшуани, шуниңдәк Йәшуаниң оң тәрипидә униң билән дүшмәнлишишкә турған Шәйтанни көрсәтти» — оқурмәнләр бәлким билидуки, «Йәшуа» *(яки «Йәһошуа»)* Йәһудийлар арисида көп көрүлидиған исим болуп, мәнаси: «Пәрвәрдигар Қутқузғучи» дегәнликтур. «Әйса» дегән исим «Йәшуа»ниң әрәб тилидики ипадилинишидур.
–«Шәйтан» дегәнниң мәнаси: «дүшмән, күшәндә».
–Бу айәт ибраний тилида: «Андин у маңа Пәрвәрдигарниң Пәриштиси алдида туруватқан баш каһин Йәшуани, шуниңдәк Йәшуаниң оң тәрипидә Шәйтанниң униңға «шәйтан болуш»қа турғанлиғини көрсәтти» — дейилиду.
3:2 «Бәрһәқ, Йерусалимни талливалған Пәрвәрдигар сени әйиплисун! Бу киши оттин тартивелинған бир чучула отун әмәсму?» — бу сөз Йәшуани көрситиду, әлвәттә; вә бәлким Йәшуаниң Бабилға сүргүн болуштики синақ-аздурушлиридин қутқузулғанлиғини көрситиду. Бу тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә көрсәткинимиздәк, бу иштә Йәшуа Исраилға вәкил қилиниду.
3:2 Йәһ. 9
3:4 «Униң алдида туруватқанлар» — бизниңчә Пәрвәрдигарниң Пәриштисиниң алдидики пәриштиләрни көрситиду.
3:4 Мик. 7:18
3:5 «Мән: «Улар бешиға пакиз бир сәллини орисун!» — дедим...» — бу сөз бәлким Зәкәрияниң дуаси — демәк, «Йәшуаниң каһинлиқ кийимлири толуқ болсун!». **«сәллә»** —яки «баш чәмбирики». «Йәш.» 62:3ни көрүң.
3:5 Йәш. 62:3
3:8 «Мана, Мән «Шах» дәп аталған қулум...» — «мана» дегән сөз мошу йәрдә ибраний тилида «чүнки, мана» дейилиду. «чүнки» дегән сөз ишлитилгәндә, әслидә униң кәйнидә бир сәвәп бар болуши керәк. Бу сәвәп жуқурики 1-7-айәттә тепилиши мүмкин, бирақ бизгә һазирчә намәлум. **«Мениң «Шах» дегән қулум»** — 6-бап, 12-13-айәттиму тилға елиниду. ««Шах» дегән қулум» Мәсиһни көрситиду. «Шах», «Йәшуа», «униң алдиға олтарған адәмләр» вә төвәндики айәттики «йәттә көзлүк таш» үстидә «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
3:8 Йәш. 4:2; 11:1; Йәр. 23:5; 33:15; Зәк. 6:12
3:9 «Бу бир ташниң үстидә йәттә көз бар; мана, Мән униң нәқишлирини Өзүм ойимән» — «көз» ибраний тилида «булақ» дегән мәнаниму көрситиду. Бәзи алимлар шу мәнада чүшинип мундақ тәрҗимә қилиду: «Бу бир ташниң үстидә йәттә булақ бар; Мән буларниң ағзилирини ачимән...». 3-бап, -10-айәттә йәттә көз тилға елинғачқа, биз әсли «көз» дегән мәнада болуши керәк, дәп қараймиз. Мумкинчилигиму барки, «көз» дегән сөз мошу йәрдә икки мәнани өз ичигә алиду.
3:9 Зәк. 4:10; Вәһ. 5:6; Зәб. 117:22; Йәш. 8:14; 28:16; Мат. 21:42; 1Пет. 2:4; Йәш. 49:16; Юһ. 20:20, 25-27; Зәк. 13:1

[10] Шу күни, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, — һәр бириңлар
өз йеқиниңларни үзүм тели вә әнжир дәриғи астиға олтиришқа тәклип қилисиләр».

Бәшинчи аламәт көрүнүш — алтун чирақдан

4 [1] Андин мән билән сөзлишиватқан пәриштә қайтип келип мени ойғитивәтти. Мән
худди уйқисидин ойғитиветилгән адәмдәк болуп қалдим; [2] У мәндин: «Немини
көрдүң?» дәп сориди. Мән: «Мана, мән пүтүнләй алтундин ясалған бир чирақданни
көрдүм; униң үсти тәрипидә бир қача, йәттә чириғи вә йәттә чираққа тутишидиған
йәттә нәйчә бар екән; [3] униң йенида икки зәйтун дәриғи бар, бириси оң тәрәптә, бириси
сол тәрәптә», дедим. [4] Андин җававән мән билән сөзлишиватқан пәриштидин: «И тәхсир,
булар немә?» — дәп соридим.
[5] Мән билән сөзлишиватқан пәриштә маңа җававән: «Буларниң немә екәнлигини бил-
мәмсән?» — деди. Мән: «Яқ, тәхсир» — дедим.
[6] Андин у маңа җававән мундақ деди: — Мана самави қошунларниң Сәрдари болған
Пәрвәрдигарниң Зәруббабәлгә қилған сөзи: «Иш күч-қудрәт билән әмәс, иқтидар билән
әмәс, бәлки Мениң Роһум арқилиқ пүтиду! — дәйду самави қошунларниң Сәрдари
болған Пәрвәрдигар. [7] — И бүйүк тағ, сән зади ким? Зәруббабәл алдида сән түзләңлик
болисән; у ибадәтханиниң әң үстигә җипсима ташни қойиду, шуниң билән униңға: «Ил-
типатлиқ болсун! Илтипат униңға!» дегән товлашлар яңрап аңлиниду».
[8] Андин Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: — [9] «Зәруббабәлниң қоли
мошу өйниң улини салди вә униң қоллири уни пүттүриду; шуниң билән силәр самави
қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң Мени әвәткәнлигини билисиләр. [10] Ким
әнди мошу «кичик ишлар болған күн»ни көзгә илмисун? Чүнки булар шатлиниду, —
бәрһәқ, бу «йәттә» шатлиниду, — Зәруббабәлниң қоли тутқан тик өлчәм тешини көр-
гәндә шатлиниду; бу «йәттә» болса Пәрвәрдигарниң пүткүл йәр йүзигә сәпселип қара-
ватқан көзлиридур».
[11] Мән җававән пәриштидин: «Чирақданниң оң вә сол тәрипидә турған икки зәйтун
дәриғи немә?» дәп соридим; [12] вә иккинчи қетим соални қоюп униңдин: «Уларниң йе-
нидики икки алтун нәйчә арқилиқ өзлигидин «алтун» қуюватқан шу икки зәйтун шехи
немә?» дәп соридим.
[13] У мәндин: «Буларниң немә екәнлигини билмәмсән?» дәп сориди. Мән: «Яқ, тәхсир»
— дедим.

4:2 **«йәттә чириғи вә йәттә чираққа тутишидиған йәттә нәйчә бар екән»** — яки «йәттә чирақниң һәр бириниң йәттә пилиги бар екән».
4:5 Зәк. 4:14; Әзра 5:1; 6:14; Вәһ. 11:3-4
4:7 **«у ибадәтханиниң әң үстигә җипсима ташни қойиду»** — «җипсима таш» селиниватқан өйниң *(мошу айәттә ибадәтханиниң)* әң ахирқи қоюлған тешитур. **«шуниң билән униңға: «Илтипатлиқ болсун! Илтипат униңға!» дегән товлашлар яңрап аңлиниду»** — «Илтипатлиқ болсун! Илтипат униңға!» дегән сөзләр бәлким ибадәтханиға, яки «әң үстидики җипсима таш», яки пүтүн қурулуш ишиға ейтилиду.
4:7 Йәш. 40:4
4:9 Юһ. 2:19-21
4:10 **«бәрһәқ, бу «йәттә» шатлиниду...»** — бәзи алимлар бу «йәттә»ни чирақданниң йәттә шехини көрситиду, дәп қарайду. Бирақ чирақдан Худадин май қобул қиливатиду, шуңа бизниңчә «бу «йәттә»» жуқуриқи ташниң «йәттә көз»ини көрситиду. Ибадәтханиниң қурулуши адәмләрниң көз-қарашлирида «кичик ишлар» болғини билән, Пәрвәрдигарниң һәммә ишни тәң көридиған көзлиридә у интайин әһмийәтлик, шатлинарлиқ бир иштур. Һәтта қурулуш җәрянида, Зәруббабәлниң «тик өлчәш теши»ни тутқанлиғини көргәндә, «Пәрвәрдигарниң көзлири» шатлиниду. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң.
4:10 2Тар. 16:9; Вәһ. 5:6
4:12 **«..өзлигидин «алтун» қуюватқан шу икки зәйтун шехи...»** — мошу «алтун» бәлким «алтун рәңлик» зәйтун мейи —һәр тәрәплик роһий риғбәт-тәсәллини көрсәтсә керәк.

[14] У маңа: «Булар пүткүл йәр-зиминниң Егиси алдида туруватқан «зәйтун мейида мәсиһ
қилинған» икки оғул балидур» — деди.

Алтинчи аламәт көрүнүш — «учар орам язма»

5 [1] Андин мән йәнә бешимни көтирип, мана бир учар орам язмини көрдүм. [2] У мәндин:
«Немини көрдүң?» дәп сориди. Мән: «Бир учар орам язмини көрдүм; узунлуғи
жигирмә гәз, кәңлиги он гәз екән» — дедим.
[3] У маңа: «Бу болса пүтүн зимин үстигә чиқирилған ләнәттур; чүнки һәр бир оғрилиқ
қилғучи бу тәрипигә йезилғини бойичә үзүп ташлиниду; вә қәсәм ичкүчиләрниң һәр
бири у тәрипигә йезилғини бойичә үзүп ташлиниду» — деди.
[4] — «Мән бу язмини чиқиримән» — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәр-
дигар, «вә у оғриниң өйигә һәмдә намим билән ялғандин қәсәм ичкүчиниң өйигә кири-
ду вә шу өйдә қонуп уни яғач-ташлири билән қошупла йәветиду».

Йәттинчи аламәт көрүнүш — севәттә олтарған аял — «Рәзиллик»

[5] Андин мән билән сөзлишиватқан пәриштә чиқип маңа: «Әнди бешиңни көтәргин, не-
миниң чиқиватқинини көрүп бақ» — деди.
[6] Мән: «У немә?» — дәп соридим. У маңа: «Бу чиқиватқан «әфаһ» севитидур», вә: «Бу бол-
са шу рәзилләрниң пүтүн зиминдики қияпитидур» — деди.
[7] Әфаһ севитиниң ағзидин думилақ бир қоғушун көтирилди, мана, әфаһ севити ичидә
бир аял олтиратти.
[8] У: «Бу болса, рәзиллик»тур» — дәп, уни әфаһ севити ичигә қайтуруп ташлап, әфаһниң
ағзиға еғир қоғушунни ташлап қойди.
[9] Бешимни көтирип, мана икки аялниң чиққанлиғини көрдүм; шамал уларниң қанат-
лирини йәлпүтүп туратти (уларниң ләйләкниңкидәк қанатлири бар еди); улар әфаһни
асман билән зиминниң оттурисиға көтәрди. [10] Мән билән сөзлишиватқан пәриштидин:
«Улар әфаһни нәгә көтирип маңиду?» — дәп соридим.

4:14 **««зәйтун мейида мәсиһ қилинған» икки оғул балидур»** — ибраний тилида: «зәйтун майлиқ икки оғул бала» дейилиду.
–Бу айәттик «икки зәйтун дәриғи» тоғрисида икки көзқараш бар.
–*(1)* Икки зәйтун дәриғи Зәруббабәл вә Йәшуа, йәни Давутниң әвлади болған падишаниң орнида турғучи Зәруббабәл вә баш каһин Йәшуа. Оқурмәнләрниң есидә болуши керәкки, Исраилниң падишалири вә каһинлири алаһидә бир пурақлиқ зәйтун мейи билән «мәсиһ қилинған», бу май Худаниң Роһиниң мәдитини билдүрәтти. Шуниңдәк падиша вә каһин *(башқа тәрәпләрдин)* Худаға вәкаләтчи болатти. Бу биринчи көзқараш бойичә бу икки адәмниң Худаниң Роһи арқилиқ йетәкчилик қилиши вә илһам бериши билән, хәлиқ Худаниң нурини дунияға чачидиған «чирақдан» болиду.
–*(2)* Бу «мәсиһ қилинған икки оғул бала» дәл Зәкәрия вә Һагай пәйғәмбәрләрниң өзи; уларниң риғбәтләндүрүшлири билән пүтүн хәлиқ, жүмлидин Зәруббабәл вә Йәшуа муқәддәс ибадәтханини қурушқа илһамландурулмақта; шуниң билән йәнә «Худаниң нурини дунияға чачидиған «чирақдан» болиду». Бизниңчә бу көзқараш орунлуқ.
4:14 Зәк. 4:3; Әзра 5:1; 6:14; Вәһ. 11:3-4
5:2 **«узунлуғи жигирмә гәз, кәңлиги он гәз екән»** — ибранийлар ишләткән «гәз» бәлким йерим метр еди. Орам язминиң узунлуғи, кәңлиги Муса пәйғәмбәргә көрситилгән «муқәддәс чедир»ниң узунлуғи вә кәңлиги билән мунасивәтлик *(«Мис.» 29-бапни көрүң)*.
5:4 **«Мән бу язмини чиқиримән... вә у оғриниң өйигә һәмдә намим билән ялғандин қәсәм ичкүчиниң өйигә кириду вә шу өйдә қонуп уни яғач-ташлири билән қошупла йәветиду»** — «учар орам язма» тоғрисида «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
5:6 **«Бу чиқиватқан «әфаһ» севитидур»** — «әфаһ» болса һәҗим өлчими, тәхминән 40 литр келиду. Мошу йәрдә һәм өлчәм һәм өлчәйдиған севәтниң өзини көрситиду. **«Бу болса шу рәзилләрниң пүтүн зиминдики қияпитидур»** — «рәзилләр» ибраний тилида «улар». Жуқирида ейтилған оғри вә ялғанчини көрситиши мүмкин. Ибраний тилида «қияпәт» «көз» дегән сөз билән ипадилиниду. Мәнаси бәлким: Худа Өз хәлқигә көзи билән йетәкчилик қилғинидәк *(«Зәб.» 31:8)* Шәйтанму өзигә тәвә болғанларни «әфаһ» *(сода-сетиқниң символи)* арқилиқ башқуриду. «Қошумчә сөз»имизни көрүң.

[11] У маңа: «Улар әфаһ үчүн «Шинар зимини»да бир өй селишқа кәтти; өй бәрпа қи-
линғандин кейин, әфаһ севити шу йәрдә өз туралғусиға қоюлиду» — дәп җавап бәрди.

Сәккизинчи аламәт көрүнүш — атлиқ җәң һарвулири

6 [1] Андин мана, мән йәнә бешимни көтирип, икки тағ оттурисидин төрт җәң һарвусиниң
чиққанлиғини көрдүм. Тағлар болса мис тағлар еди. [2] Биринчи җәң һарвусидики
қизил атлар еди; иккинчи җәң һарвусидики қара атлар еди; [3] үчинчи җәң һарвусидики
ақ атлар, төртинчи җәң һарвусидики күчлүк чипар атлар еди. [4] Мән җававән мән билән
сөзлишиватқан пәриштидин: «Тәхсир, булар немә?» — дәп соридим.
[5] Пәриштә маңа җававән: «Булар пүткүл йәр-зиминниң Егисиниң һозуридин чиққан ас-
манларниң төрт роһи. [6] Қара атлар қетилған һарву шималий зиминлар тәрәпкә кириду;
ақлар уларниң кәйнидин маңиду; чипарлар болса җәнубий зиминлар тәрәпкә маңиду.
[7] Андин мошу күчлүк атлар чиқип йәр йүзидә уяқ-буяқ кезишкә алдирайду» — деди.
У уларға: «Меңиңлар, йәр йүзидә уяқ-буяқ меңиңлар» — деди; улар йәр йүзидә уяқ-буяқ
маңди. [8] Вә У маңа үнлүк авазда: «Қара, шималий йәр-зиминлар тәрәпкә маңғанлар Ме-
ниң Роһумдики аччиқни шималий зимин тәрәптә бесиқтурди» — деди.

Баш каһин Йәшуаға таҗ кийдүрүш

[9] Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[10] Сүргүн болуп кәлгәнләрдин, йәни Һәлдай, Тобия вә Йәдаядин соғатларни қобул
қилғин; шу күни улар Бабилдин келип чүшкән өйгә, йәни Зәфанияниң оғли Йосияниң
өйигә киргин; [11] шундақ, күмүч вә алтунни қобул қилғин, булардин чәмбәрсиман бир
таҗни тоқуп вә таҗни Йәһозадақниң оғли баш каһин Йәшуаниң бешиға кийгүзгин; [12] вә
Йәшуаға: «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: Қараңлар,
«Шах» дәп аталған инсан! У өз түвидин орнида шахлинип, Пәрвәрдигарниң ибадәтхани-
сини қуриду» — дегин.
[13] «Бәрһәқ, Пәрвәрдигарниң ибадәтханисини қурғучи дәл шу болиду; у шу шаһанә
шан-шәрәпни зиммисигә елип, өз тәхтигә олтирип һөкүм сүриду; у тәхткә олтиридиған
каһин болиду; хатирҗәмлик-арамлиқни елип келидиған һәмкарлиқ улар иккиси ари-
сида болиду.
[14] Мошу чәмбәрсиман таҗ Пәрвәрдигарниң ибадәтханисида Хәләм, Тобия, Йәдаяларға
вә Зәфанияниң оғлиниң меһриванлиғиға бир әсләтмә үчүн қоюлиду. [15] Вә жирақта ту-

5:11 **«Шинар зимини»** — «Шинар» Бабилийәниң башқа бир исми. **«әфаһ севити шу йәрдә өз туралғусиға қоюлиду»** — «әфаһда олтарған аял» (*«рәзиллик»*) тоғрисида «қошумчә сөз»миздә тохтилимиз.

6:8 **«шималий йәр-зиминлар тәрәпкә маңғанлар Мениң Роһумдики аччиқни шималий зимин тәрәптә бесиқтурди»** — сәккизинчи көрүнүш үстидә «қошумчи сөз»миздә тохтилимиз.

6:12 Зәк. 3:8; Йәш. 4:2; 11:1; Йәр. 23:5; 33:15

6:13 **«у шу шаһанә шан-шәрәпни зиммисигә елип, ... у тәхткә олтиридиған каһин болиду»** — Исраилда «Лавий» қәбилисидин болған «каһин»лар падиша болушқа қәтъий болмайтти. Мошу йәрдә Йәшуа (*Әйса*) шүбһисизки, кәлгүси заманда келидиған Қутқузғучи-Мәсиһни көрситиду. «Мәсиһ» һәм каһин һәм падиша болуп, Йәшуа вә Зәруббабәл қуруватқан ибадәтханидин техиму улуқ ибадәтханини, йәни Муқәддәс Роһтин туғулған кишиләрдин тәркиб тапқан ибадәтханини қуриду. «Қошумчә сөз»имиз вә «Һагай пәйғәмбәр» қисмидики «қошумчә сөз»имизни көрүң. **«хатирҗәмлик-арамлиқни елип келидиған һәмкарлиқ... »** — яки «хатирҗәмлик-арамлиқни елип келидиған план ...». **«хатирҗәмлик-арамлиқни елип келидиған һәмкарлиқ улар иккиси арисида болиду»** — бәзи алимлар «иккиси» дегән сөз «икки һоқуқ» дегән мәнада, у бәлким ҚутКузғучи-Мәсиһниң «каһин» һәм «тәхттә олтарғучи падиша» дегән икки салаһийитини көрситиду, дәп қарайду. Бизниңчә «улар иккиси» болса Пәрвәрдигар һәм униң Мәсиһидур. Дунияниң гуналирини жуйидиған қурбанлиқ болса Худаниң плани болуп, Өз Мәсиһи шу планини әмәлгә ашуруп қурбанлиқ болған; шуңа «хатирҗәмлик-арамлиқни елип келидиған һәмкарлиқ» «Улар иккиси» арисидидур.

6:13 Зәб. 109:1, 4; 84:11; Йәш. 9:6; 22:24; Юһ. 2:19-22

6:14 **«Хәләм, Тобия, Йәдаялар...»** — «Хәләм» 10-айәттә «Хәлдай» дәп атилиду. **« Зәфанияниң оғлиниң**

руватқанлар келип Пәрвәрдигарниң ибадәтханисини қуруш хизмитидә болиду; шуниң билән силәр самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң Мени әвәткәнлигини билисиләр; әгәр Пәрвәрдигарниң авазини көңүл қоюп аңлисаңлар бу иш әмәлгә ашурулиду».

Роза тутуш тоғрилиқ қоюлған соал вә рәддийәлик җавап

7 [1] Дариус падишаниң төртинчи жили тоққузинчи ай, йәни «Хисләв»ниң төртинчи
күни, Пәрвәрдигарниң сөзи Зәкәрияға кәлди. [2] Шу чағда Бәйт-Әл шәһиридикиләр
Шерезәр вә Рәгәм-Мәләкләрни Пәрвәрдигардин илтипат сорашқа әвәткән еди. [3] Бәйт-
Әлдикиләр: «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң өйидики
каһинлардин, шуниңдәк пәйғәмбәрләрдин: «һәр биримиз көп жиллардин бери
қилғинимиздәк, бәшинчи айда һәр биримиз йәнила өзимизни башқилардин айрип,
жиға-зерәға олтиришимиз керәкму?» — дәп сораңлар» дәп тапилиған еди.
[4] Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дегәндә: —
[5] «Зиминдики барлиқ туруватқан хәлиққә һәм каһинларға сөз қилип мундақ сориғин:
— «Силәр мошу йәтмиш жилдин бери бәшинчи ай вә йәттинчи айларда роза тутуп жиға-
зерә қилғиниңларда, силәр маңа, һәқиқәтән маңа роза туттуңларму? [6] Йегиниңлар, ич-
киниңлар, бу пәқәт өзүңлар үчүнла йәп-ичкиниңлардин ибарәт болди әмәсму? [7] Булар
Йерусалим вә униң әтрапидики шәһәрлири аһалилик болған, таза аватлашқан чағларда,
җәнубий Йәһуда вә төвән түзләңлик аһалилик болған чағларда, Пәрвәрдигар бурунқи
пәйғәмбәрләр арқилиқ җакалиған сөзләр әмәсму?
[8] Пәрвәрдигарниң сөзи Зәкәрияға келип мундақ дегәндә: —
[9] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «һәқиқий
адаләтни жүргүзүңлар, бир-бириңларға меһир-муһәббәт вә рәһим-шәпқәт көр-
ситиңлар, [10] тул хотун вә житим-йесирларни, ят адәмләр вә намратларни бозәк
қилмаңлар; һеч ким өз қериндишиға көңлидә яманлиқ ойлимисун. [11] Бирақ ата-
бовилириңлар аңлашни рәт қилған, улар җаһиллиқ билән бойнини толғап, аңли-
масқа қулақлирини еғир қилған; [12] улар Тәврат қанунини вә самави қошунларниң
Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң Өз Роһи билән бурунқи пәйғәмбәрләр арқилиқ
әвәткән сөзлирини аңлимаслиқ үчүн көңлини алмастәк қаттиқ қилған еди; шуңа
самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигардин интайин қаттиқ ғәзәп

меһриванлиғиға бир әслатмә үчүн қоюлиду» — башқа бир хил тәрҗимиси: «Зәфанияниң оғли «Хән»гә бир әслатмә үчүн қоюлиду». Бирақ «хән»ниң мәнаси «илтипат, меһриванлиқ» болуп, Муқәддәс Китаптики башқа йәрләрдә исим орнида ишлитилгәнлиги көрүлмәйду.

6:15 Зәк. 2:8, 9, 10, 12; Йәш. 48:16; Юһ. 11:42; 17:21

7:3 «бәшинчи айда һәр биримиз йәнила өзимизни башқилардин айрип, жиға-зерәға олтиришимиз керәкму?» — «бәшинчи ай»дики роза тутуш болса әслидики ибадәтханиниң вәйран қилинғанлиғиға һәсрәт билдүрүш үчүн еди. Бабил империйәсиниң қошунлири ибадәтханини бәшинчи айниң 9-күнидә вәйран қилған еди, андин хәлиқни 70 жил сүргүн қилип башқурған. Мошу кишиләр: «Ибадәтхана һазир қайтидин қурулуватқан болғачқа, бу розини тутуверишимиз керәкму?» — дәп ойлиниватқан еди.

7:5 «Силәр мошу йәтмиш жилдин бери бәшинчи ай вә йәттинчи айларда роза тутуп жиға-зерә қилғиниңларда...» — «йәттинчи ай»дики роза, валий Гәдәлияниң қаза қилинғанлиғини әсләш мәхситидә тутулған роза болуп, униң вапатиға һәсрәт билдүрүш үчүн еди *(Тәврат, «Йәрәмия», 40-41-баплар)*. Бу Бабил империйәси Пәләстинни ишғал қилған мәзгилдики әң ахирқи паҗиәлик вақиә еди.

7:6 «Йегиниңлар, ичкиниңлар, бу пәқәт өзүңлар үчүнла йәп-ичкиниңлардин ибарәт болди әмәсму? » — демәк, силәрниң роза тутушуңлар йәп-ичишиңларға охшаш, пәқәт өзлириңла үчүндур. Роза тутушниң мәхсити Худани издәш әмәс, бәлки «өз-өзигә ичини ағритиш»тин ибарәт болуши мүмкин. Йәнә бир имканийити, бу айәттики «йемәк» вә «ичмәк» бәлким һейт-байрамларни көрситиду. Худа улардин: «мошу һейт-байрамларни өзүңлар үчүн тәбриклидиңларму, яки мән үчүн тәбриклидиңларму?» — дәп сораватиду.

7:10 Мис. 22:22

7:11 «улар җаһиллиқ билән бойнини толғап» — ибраний тилида «улар мүрисини җаһил қилип...».

чүшкән; [13] шундақ болдики, Мән уларни чақирғанда улар аңлашни рәт қилғандәк,
улар чақирғанда Мәнму аңлашни рәт қилдим» — дәйду самави қошунларниң Сәрда-
ри болған Пәрвәрдигар, [14] — «вә Мән уларни улар тонумайдиған барлиқ әлләр ари-
сиға қара қуюн билән тарқитивәттим; уларниң кетиши билән зимин вәйран болған,
андин униңдин өткәнләрму, қайтқанларму болған әмәс; чүнки уларниң сәвәвидин
иллиқ зимин вәйранә қилинған».

Роза тутуш тоғрилиқ қоюлған соал вә үмүт бәргүчи жавап

8 [1] Вә самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ
дегәндә: —
[2] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Мениң Зионға бағ-
лиған отлуқ муһәббитим қайнап ташти; Мениң униңға бағлиған отлуқ муһәббитим
түпәйлидин униң дүшмәнлиригә ғәзивим қайнап ташти.
[3] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Мән Зионға қайтип кәлдим, Йерусалимниң оттуриси-
да маканлишимән; Йерусалим «Һәқиқәт шәһири» дәп атилиду, самави қошунларниң
Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң теғи «Муқәддәс Тағ» дәп атилиду». [4] Самави қошун-
ларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Қери бовай-момайлар йәнә Йеру-
салимниң кочилирида олтиридиған болиду; күнлири узун болуп, һәр бири һасисини
қолида тутуп олтириду; [5] шәһәрниң кочилири ойнаватқан оғул-қиз балилар билән лиқ
толиду». [6] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Бу иш
шу күнләрдә бу хәлиқниң қалдисиниң көзигә әҗайип карамәт көрүнидиғини билән,
у Мениң көзүмгә карамәт көрүнәмду?» — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған
Пәрвәрдигар.
[7] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Мана, Мән Өз
хәлқимни шәрқий зиминлардин, ғәрбий зиминлардин қутқузимән; [8] Мән уларни елип
келимән, улар Йерусалимда маканлишиду; улар Мениң хәлқим, Мән һәқиқәт вә һәққа-
нийлиқта уларниң Худаси болимән».
[9] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Самави
қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң өйиниң ули селинған күнидә һа-
зир болған пәйғәмбәрләрниң ағзидин мошу күнләрдә баян қилиниватқан муну
сөзләрни ишитиватисиләр, ибадәтханиниң қурулушиға қолуңлар күчлүк қилин-
сун! [10] Чүнки шу күнләрдин илгири инсан үчүн иш һәққи йоқ, ат-улақ үчүнму иш
һәққи йоқ еди; җәбир-зулум түпәйлидин чиққучи яки киргүчи үчүн аман-есәнлик
йоқ еди; чүнки Мән һәр бир адәмни өз йеқиниға дүшмәнләштүрдүм; [11] бирақ Мән
бу хәлиқниң қалдисиға бурунқи күнләрдикидәк болмаймән, дәйду самави қошун-
ларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар; [12] чүнки уруқ һосуллуқ болиду, үзүм тели
мевиләйду, тупрақ үндүрмилирини бериду, асманлар шәбнәмлирини бериду; шу-
ниң билән мән бу хәлиқниң қалдисиға мошуларниң һәммисини егә қилдуримән.
[13] Шундақ әмәлгә ашурулидуки, силәр әлләр арисида ләнәт болуп қалғиниңларниң
әксичә, и Йәһуда җәмәти вә Исраил җәмәти, Мән силәрни қутқузимән, силәр уларға

7:13 Пәнд. 1:28; Йәш. 1:15; Йәр. 11:11; 14:12
7:14 **«уларни... қара қуюн билән тарқитивәттим»** — яки «уларни ... қара қуюн билән тарқитиветимән».
8:2 Зәк. 1:14
8:6 **«Бу иш шу күнләрдә бу хәлиқниң қалдисиниң көзигә әҗайип карамәт көрүнидиғини билән, у Мениң көзүмгә карамәт көрүнәмду?»** — демәк, адәмләр үчүн әҗайип карамәт болған ишлар Худа үчүн адәттики ишлар.
8:9 **«Пәрвәрдигарниң өйиниң ули селинған күнидә сөзлигән пәйғәмбәрләр»** — Һагай вә Зәкәрия. Бу айәттә көздә тутулған «Пәрвәрдигарниң өйиниң улиниң селиниши» икки жил бурун *(«Әзра» 5:1-2)* болған болса керәк.
8:12 **«уруқ һосуллуқ болиду»** — яки «уруққа хатирҗәмлик-аманлиқ болиду».

бәхит-бәрикәт болисиләр; қорқмаңлар, қоллириңлар күчлүк қилинсун!
[14] Чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Силәрниң
ата-бовилириңлар Мениң ғәзивимни қозғиғанда Мениң силәргә яманлиқ йәткүзүш
ойида болғиним вә шу җаза йолидин янмиғинимдәк — дәйду самави қошунларниң
Сәрдари болған Пәрвәрдигар — [15] Мән һазир, мошу күнләрдә йәнә Йерусалим вә Йәһу-
да җәмәтигә яхшилиқ йәткүзүш ойида болдум; қорқмаңлар. [16] Мошу ишларға әмәл қи-
лиңлар: — Һәр бириңлар өз йеқиниңларға һәқиқәтни сөзләңлар; дәрвазилириңларда
һәқиқәткә, аман-течлиққа уйғун һөкүмләрни жүргүзүңлар; [17] һеч ким көңлидә өз йеқи-
ниға яманлиқ ойлимисун; һеч қандақ ялған қәсәмгә шерик болмаңлар; чүнки Мән дәл
буларниң һәммисигә нәпрәтлинимән, дәйду Пәрвәрдигар».
[18] Вә самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ де-
гәндә: —
[19] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Төртинчи ай-
дики роза, бәшинчи айдики роза, йәттинчи айдики роза вә онинчи айдики роза Йәһу-
да җәмәтигә хошаллиқ вә шат-хурамлиқ, бәхитлик ибадәт сорунлири болиду; шуңа
һәқиқәт вә хатирҗәмлик-течлиқни сөйүңлар».
[20] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Нурғун қовмлар
вә көп шәһәрләрниң аһалиси йәнә мошу йәргә келиду; [21] бир шәһәрдә туруватқанлар
башқа бир шәһәргә берип уларға: «Пәрвәрдигардин илтипат тиләшкә, самави қошун-
ларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарни издәшкә тез барайли; мәнму баримән!» — дәй-
диған болиду. [22] Көп қовмлар вә күчлүк әлләр Пәрвәрдигардин илтипат тиләшкә, самави
қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарни издәшкә Йерусалимға келиду».
[23] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Шу күнләрдә һәр
хил тилда сөзләйдиған әлләрдин он нәпәр адәм чиқип Йәһудий бир адәмниң тонидиниң
етигини тутувелип униңға: «Биз сән билән барайли; чүнки Худани сән билән биллидур,
дәп аңлидуқ» — дәйду».

«Бүйүк Искәндәр»ниң таҗавузи тоғрилиқ бешарәтләр

9 [1] Пәрвәрдигарниң сөзидин жүкләнгән бешарәт — Хадрак зимини вә Дәмәшқ үстигә
қониду (чүнки Пәрвәрдигарниң нәзири адәмләр вә Исраилниң барлиқ қәбилилири
үстидидур); [2] У буларға чегаридаш болған Хаматқа, Тур вә Зидон үстигиму қониду.

8:13 **«силәр әлләр арисида ләнәт болуп қалғиниңлар»** — бу сөзниң бәлким үч тәрипи бар. *(1)* сүргүн болған Йәһудийлар өзлири ләнәткә қалдурулған; *(2)* улар башқиларға ләнәт болуп уларға бала-қаза кәлтүргән; *(3)* уларниң нами *(Исраил, Йәһудий)* ләнәтни билдүргән. Худа мошу үч эвалниң һәр бирини дәл уларниң әксигә айландуриду. **«силәр уларға әлләргә бәхит-бәрикәт болисиләр»** — Худа әслидә Ибраһим пәйғәмбәргә: «Сән вә әвладиң һәр бир әл-милләткә бәхит-бәрикәт болисән» дәп вәдә қилған. Исраил итаәтсизликтин мошу бәрикәтни ләнәткә айландурған.

8:16 **«дәрвазилириңларда һәқиқәткә, аман-течлиққа уйғун һөкүмләрни жүргүзүңлар»** — ақсақаллар шәһәр дәрвазилирида олтирип, сот вә һөкүм қилатти.

8:16 Әф. 4:25

8:17 Зәк. 5:3, 4; 7:10.

8:19 **«Төртинчи айдики роза, бәшинчи айдики роза, йәттинчи айдики роза вә онинчи айдики роза Йәһуда җәмәтигә хошаллиқ вә шат-хурамлиқ, бәхитлик ибадәт сорунлири болиду»** — бу «розилар» тоғрилиқ «қошумчә сөз»ни көрүң.

8:20 Йәш. 2:2; Йәр. 16:19; Мик. 4:1; Зәк. 8:2.

8:23 **«Шу күнләрдә ... әлләрдин он нәпәр адәм чиқип Йәһудий бир адәмниң тонидиниң етигини тутувелип униңға: «Биз сән билән барайли; чүнки Худани сән билән биллидур, дәп аңлидуқ» — дәйду»** — бу иш Худани издәнгән «ят әлләр»ниң һерикәтлиригә бир мисал болиду.

9:1 **«Хадрак зимини»** — кона тарихнамиләр бойичә, «Хадрак» дегән район Дәмәшқ шәһиригә йеқин болған, бирақ дәл қайси җай екәнлигини һазир билмәймиз. **«чүнки Пәрвәрдигарниң нәзири адәмләр вә Исраилниң барлиқ қәбилилири үстидидур»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «чүнки инсанларниң вә Исраилниң барлиқ

Тур толиму «дана» болғачқа, 3 өзи үчүн қорған қурған, күмүчни топидәк, сап алтунни
кочилардики патқақтәк догилап қойған. 4 Мана, Рәб уни мал-дуниясидин айриветиду,
униң күчини деңизда йоқ қилиду; у от тәрипидин йәп кетилиду.
5 Ашкелон буни көрүп қорқиду; Газаму көрүп азаплинип толғинип кетиду; Әкронму
шундақ, чүнки униң арзу-үмүти тозуп кетиду; падиша Газадин йоқап кетиду, Ашкелон
адәмзатсиз қалиду. 6 Шуниң билән Ашдодта һарамдин болған бириси туриду; Мән Фи-
листийләрниң мәғрурлуғи вә пәхрини йоқитимән. 7 Мән ағзидин қанларни, униң һа-
рам йегән жиркиничлик нәрсиләрни чишлири арисидин елип кетимән; андин қелип
қалғанлар болса, улар Худайимизға тәвә болуп, Йәһудада йолбашчи болиду; Әкронниң
орни Йәбус қәбилисидикиләргә охшаш болиду. 8 Мән қошун түпәйлидин, йәни өтүп кәт-
күчи вә қайтип кәлгүчи түпәйлидин Өз өйүм әтрапида чедиримни тиктүримән; әзгүчи
қайтидин униңдин өтмәйду; чүнки Өз көзүм билән күзитимән.

Зионниң падишаси Мәсиһ келиду!

9 Зор шатлан, и Зион қизи!
Тәнтәнәлик нида қил, и Йерусалим қизи!
Қараңлар, падишасиң йениңға келиду;
У һәққаний вә нижатлиқ болиду;
Кәмтәр-мөмин болуп,
Мада ешәккә, йәни ешәк тәхийигә минип келиду;
10 Шуниң билән Мән җәң һарвулирини Әфраимдин,
Атларни Йерусалимдин мәһрум қиливетимән;
Җәң оқясиму елип ташлиниду.
У болса әлләргә хатирҗәмлик-течлиқни җакалап йәткүзиду;
Униң һөкүмранлиғи деңиздин деңизғичә,

қәбилилириниң көзи Пәрвәрдигарға қарайду».

9:2 «У , *йәни Пәрвәрдигарниң бешарити* буларға чегаридаш болған Хаматқа, Тур вә Зидон үстигиму қониду» — «бүйүк Искәндәр» миладийәдин илгәрки 332-жили җәнуп тәрәпкә жүрүш қилип мошу йәрләрни бир-бирләп егиливалған.

9:4 «Мана, Рәб уни мал-дуниясидин айриветиду, униң күчини деңизда йоқ қилиду; у от тәрипидин йәп кетилиду» — бу айәтни «бүйүк Искәндәр» әмәлгә ашурған. Миладийәдин илгири 332-жили у Турни булаң-талаң қилип пүтүнләй вәйран қиливәткән «қошумчә сөз»имизни көрүң).

–«униң күчини деңизда йоқ қилиду» дегәнликниң башқа бир хил тәрҗимиси: «У *(йәни Рәб)* уларниң деңиздики күчини йоқ қилиду»

9:6 «Шуниң билән Ашдодта һарамдин болған бириси туриду; Мән Филистийләрниң мәғрурлуғи вә пәхрини йоқитимән» — Искәндәр Турни егиливалғандин кейин Филистийәгә қарап жүрүш қилиду. 5- вә 6-айәттә тилға елинған *(Ашкелон, Газа, Әкрон, Ашдод)* шәһәрләр Филистийәдики бәш чоң шәһәрниң төрти. Бу җәңләрниң тәпсилатлири үчүн «қошумчә сөз»имизни көрүң.

9:7 «Мән ағзидин қанларни, униң һарам йегән жиркиничлик нәрсиләрни чишлири арисидин елип кетимән; андин қелип қалғанлар болса, улар Худайимизға тәвә болуп,...» — «Худайимизға» дегән сөзгә қариғанда мошу айәтләрдики сөзлигүчи Мәсиһниң өзи болуши керәк. **«...Әкронниң орни Йәбус қәбилисидикиләргә охшаш болиду»** — толуқ айәтниң мәнаси: *(1)* Филистийләр әнди бутларға аталған қурбанлиқларниң қениниму, гөшиниму йемәйдиған болиду. *(2)* Филистийләр Худаға тәвә болуп Йәһуда арисида *(Йәбус қәбилисидикиләрдәк)* һөрмәтлик мәртивигә егә болиду *(һазирқи «Пәләситинликләр» Филистийләрниң әвлатлири болуши мумкин)*. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң.

9:8 «Мән қошун түпәйлидин, йәни өтүп кәткүчи вә қайтип кәлгүчи түпәйлидин Өз өйүм әтрапида чедиримни тиктүримән; әзгүчи қайтидин униңдин өтмәйду; чүнки Өз көзүм билән күзитимән» — «бүйүк Искәндәр» залим болғини билән, Мисирға һуҗум қилишқа маңғанда *(«өтүп кәткәндә»)* яки Мисирни ишғал қилип «қайтип кәлгәндә» *(гәрчә Йерусалимдики муқәддәс ибадәтханида нурғунлиған байлиқлар болсиму)*, Йерусалимға һеч һуҗум қилмиған. Бу тарихниң әң чоң сирлиридин биридур. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң.

9:9 «У һәққаний вә нижатлиқ болиду» — башқа тәрҗимилири: «У нижатни елип келиду», «У қутқузулған болиду» яки «У ғәлибилик болиду». **«Қараңлар, падишасиң йениңға келиду... мада ешәккә, йәни ешәк тәхийигә минип келиду»** — бу толуқ бешарәт Әйса Мәсиһни ениқ көрситиду. Инҗил, «Матта» 21-бап, «Маркус» 11-бап, «Луқа» 19-бап, «Юһанна» 12-бапларни көрүң.

9:9 Зәк. 2:10; Мат. 21:4-5; Юһ.12:12-16

Әфрат дәриясидин йәр йүзиниң чәтлиригичә болиду.
11 Әнди сени болса, саңа чүшүрүлгән әһдә қени түпәйлидин, Мән араңдики мәһбусларни
сусиз орәктин азатлиққа чиқиримән.
12 Мустәһкәм жайға қайтип келиңлар, и арзу-үмүтниң мәһбуслири! Бүгүн Мән жакалап
ейтиманки, тартқан жазалириңниң әксини икки һәссиләп саңа қайтуримән. 13 Чүнки
Өзүм үчүн Йәһудани оқядәк егилдүрдүм, Әфраимни оқ қилип оқяға салдим; Мән оғул
балилириңни орнидин турғузимән, и Зион — улар сениң оғул балилириңға қарши жәң
қилиду, и Гретсийә! И Зион, Мән сени палванниң қолидики қиличтәк қилимән. 14 Пәрвәр-
дигар уларниң үстидә көрүниду; Униң оқи чақмақтәк етилип учиду. Рәб Пәрвәрдигар
канайни чалиду; У җәнуптики дәһшәтлик қара қуюнларни биллә елип жүрүш қилиду.
15 Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар улар үчүн мудапиә болиду; улар
салға ташлирини кукум қилип, дәссәп чәйләйду; улар ичивелип, шарап кәйпини сүр-
гәнләрдәк қийқас-сүрән көтириду; улар қанға миләнгән қурбангаһниң бүрҗәклиридәк,
қанға толдурулған качилардәк болиду. 16 Шу күни Пәрвәрдигар болған уларниң Худаси
уларни Өзүм баққан падам болған хәлқим дәп билип қутқузиду; чүнки улар таж гөһәр-
лиридәк Униң зимини үстидә көтирилиду. 17 Шунчә зордур Униң меһриванлиғи, шунчә
қалтистур Униң гөзәллиги! Зираәтләр жигитләрни, йеңи шарап қизларни яшнитиду!

Ахирқи заманлардики вақиәләр — давами

10 1 Пәрвәрдигардин «кейинки ямғур» пәслидә ямғурни тәләп қилиңлар; Пәрвәрдигар
чақмақларни чақтуруп, уларға мол ямғурларни, шуниңдәк һәр биригә етизда
от-чөпләрни бериду. 2 Чүнки «өй бутлири» бемәна гәпләрни ейтқан, палчилар ялған
«аламәт»ләрни көргән, тутуруқсиз чүшләрни сөзлигән; улар қуруқ тәсәлли бериду.
Шуңа хәлиқ қой падисидәк тенәп кәтти; улар падичиси болмиғачқа, азар йемәктә.

9:10 «Шуниң билән Мән җәң һарвулирини Әфраимдин, ...мәһрум қиливетимән; ... У ***, йәни Исраилниң падиша Мәсиһ*** **болса әлләргә хатирҗәмлик-течлиқни жакалап йәткүзиду; униң һөкүмранлиғи деңиздин деңизғичә, Әфрат дәриясидин йәр йүзиниң чәтлиригичә болиду»** — демисәкму, бешарәт Әйса Мәсиһниң дунияға тунчи келишидин *(9-айәт)* униң қайтип келишигә атлап өтиду. Бешарәтниң қалғини ахирқи заманларни көрситиду. «Қошумчә сөз»имизни көрүң.

9:11 «Әнди сени болса, саңа чүшүрүлгән әһдә қени түпәйлидин, Мән араңдики мәһбусларни сусиз орәктин азатлиққа чиқиримән» — бу сирлиқ бешарәтниң һәм роһий һәм җисманий җәһәтлири болуши керәк. Ишинимизки, Әйса Мәсиһниң қени билән түзгән «йеңи әһдә» Йәһудийларни, әлләрниму һәр хил «гуна орики»дин қутқузалайду һәм кәлгүсидиму буниң сәвәвидин Худа Йәһудийларни һәр хил җисманий қийнчилиқлардинму қутқузиду.

9:11 Мат. 26:28; Лука 22:20; Рим. 9:3, 4; Рим. 11:25, 26, 27; 1Кор. 11:25; Ибр. 9:19, 20, 21.

9:12 «Мустәһкәм жайға қайтип келиңлар, и арзу-үмүтниң мәһбуслири!» — «арзу-үмүтниң мәһбуслири» бәлким бу толиму қисқартилған гәп болуши мүмкин, мәнаси: ««Худаниң қалдиси» Худаниң нурғун вәдилири алдида үмүтвар болуши керәк еди. Лекин уларниң униңға ишәнмәслиги, шундақла үмүтсизлиниши түпәйлидин гунаниң мәһбуслири болуп қалған. Уларниң бирдин-бир «мустәһкәм жай»и Худаниң Өзи, әлвәттә.

9:14 Һаб. 2:6; Йәш. 27:13; Мат.24:31; 1Кор. 15:52; 1Тес. 4:16; Вәһ. 10:7, 11:15

9:15 «... улар қанға миләнгән қурбангаһниң бүрҗәклиридәк, қанға толдурулған качилардәк болиду» — бу охшитиш Исраилниң җәңгә болидиған зоқ-кәйпиниң шарап ичкән адәмниңкидәк болидиғанлиғини яки дүшмәнләрдин төкүлгән қанниң көплүгини билдүриду. Қурбангаһ үстидики қурбанлиқларниң қанлирини елишқа бир нәччә качиларни тәйярлаш керәк еди, улар әлвәттә қан билән лиқ толдурулатти вә қурбангаһниң бүҗәклири қанға милинип кетәтти.

–Толуқ бу бешарәт бәлким *(1)* Исраилниң Гретсийә залимлири үстидин *(миладийәдин илгәрки 3- вә 2-әсирдә)* болған әҗайип ғәлибилирини вә *(2)* ахирқи замандики дәҗҗалниң қошунлири билән болидиған урушларни көрситиду. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң.

9:17 «Шунчә зордур Униң меһриванлиғи, шунчә қалтистур Униң гөзәллиги!» — яки, «Немидегән әзиз! Немидегән гөзәл!».

10:1 «Пәрвәрдигардин «кейинки ямғур» пәслидә ямғурни тәләп қилиңлар» — бу дуа жуқуриқи бешарәт билән бағлинишлиқ; зираәтләр вә үзүмләргә ямғур керәк, әлвәттә. «Кейинки ямғур» болса Пәләстиндә 3- яки 4-айда яғиду, әтиязлиқ зираәтләрни пишириш һалқилиқ рольини ойнайду. Бу ямғурлар болмиса һеч һосул болмайду.

10:2 «өй бутлири» — *(ибраний тилида «тәрафим»)* пал билән «йол көрситидиған» бир хил бутлар еди.

10:2 Топ. 5:6

[3] Мениң ғәзивим падичиларға қозғалди; Мән мошу «текә» йетәкчиләрни жазалаймән;
чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар Өз падисидин, йәни Йәһуда
жәмәтидин хәвәр елишқа кәлди; У жәңдә уларни Өзиниң һәйвәтлик етидәк қилиду.
[4] Униңдин йәни Йәһудадин «Бужәк Теши», униңдин «Қозуқ», униңдин «Жәң Оқяси»,
униңдин «һәммигә һөкүмранлиқ Қилғучи» чиқиду.
[5] Шуниң билән улар жәңдә, дүшмәнләрни кочилардики патқақни дәссигәндәк чәйләй-
диған палванлардәк болиду; улар жәң қилиду, чүнки Пәрвәрдигар улар билән биллидур;
улар атлиқ әскәрләрниму йәргә қаритип қойиду. [6] Мән Йәһуда жәмәтини күчәйтимән,
Йүсүпниң жәмәтини қутқузимән; Мән уларни қайтидин олтирақлишишқа қайтуримән;
чүнки Мән уларға рәһим-шәпқәтни көрситимән. Улар Мән һеч қачан ташливәтмигән-
дәк болиду; чүнки Мән уларниң Худаси Пәрвәрдигармән; Мән уларға жавап беримән.
[7] Әфраимдикиләр палвандәк болиду, көңүллири шарап кәйпини сүргәнләрдәк хошал-
линиду; уларниң балилири буни көрүп хошаллиниду; уларниң көңли Пәрвәрдигардин
шатлиниду.
[8] Мән үшкиртип, уларни жиғимән; чүнки Мән уларни бәдәл төләп һөрлүккә чиқиримән;
улар илгири көпийип кәткәндәк көпийиду. [9] Мән уларни әлләр арисида уруқтәк ча-
чимән; андин улар Мени жирақ жайларда әсләйду; шуниң билән улар балилири билән
һаят келип, қайтип келиду. [10] Мән уларни қайтидин Мисир зиминидин елип келимән,
Асурийәдинму чиқирип жиғимән; уларни Гилеад вә Ливан зиминиға елип киргүзимән;
йәр-зимин уларни патқузалмай қалиду.
[11] Шундақ қилип, У жәбир-жапа деңизидин өтүп, деңиздики долқунларни уриду; Нил
дәриясиниң тәглири қуруп кетиду; Асурийәниң мәғрурлуғи вә пәхри пәс қилиниду,
Мисирдики шаһанә һасиму йоқилиду.
[12] Мән уларни Пәрвәрдигар арқилиқ күчәйтимән; улар Униң намида маңиду, дәйду
Пәрвәрдигар.

Худаниң падиси яхши падичисини, йәни Пәрвәрдигарниң Өзини рәт қилиду; улар зулмәткә қалиду

11 [1] И Ливан, от сениң кедир дәрәқлириңни йәп кетиши үчүн, дәрвазилириңни
ач! [2] Вайсаңлар, и қариғайлар, чүнки кедир жиқилди, есил дәрәқләр вәйран
қилинди; вайсаңлар, и Башандики дуб дәрәқлири, чүнки барақсан орман жиқитилди!
[3] Падичиларниң вайсиған авазини аңла! Чүнки уларниң шәриви болған чимән-яйлақ
вәйран қилинди; асланларниң һөкиригән авазини аңла! Чүнки Иордан дәриясиниң
пәхри болған бүк-барақсанлиғи вәйран қилинди.

10:4 **«Униңдин, йәни Йәһудадин «бүжәк теши», униңдин «қозуқ»...»** — «йәни Йәһудадин» дегән сөзләрни тәрҗимә йолида қошуп киргүздуқ. Ибраний тилида пәқәт «униңдин» дейилиду. 9-айәттә «Йәһуда жәмәти» көздә тутулған болғачқа, 10-айәтни шундақ тәрҗимә қилдуқ. Мәсиһ «Йәһудадин» чиқиду, әлвәттә.
–Башқа бир хил тәрҗимиси «йәни Худадин». **«униңдин ... «бүжәк теши», .. «қозуқ», .. «жәң оқяси», .. «һәммигә һөкүмранлиқ қилғучи» чиқиду»** — бу төрт намниң һәммиси «Мәсиһ-Қутқузғучи»ниң унванлири болиду. Барлиқ пәйғәмбәрләрниң бешарәтлири бойичә «Мәсиһ» чоқум Йәһуданиң әвлади болуши керәк еди. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң.
–«Униңдин» дегәнни бәзи алимлар «Худадин» дегән мәнада, дәп қарайду.
10:9 **«Мән уларни әлләр арисида уруқтәк чачимән; ...»** — яки «Мән уларни әлләр арисида уруқтәк чачидиған болсам,...».
10:11 **«У жәбир-жапа деңизидин өтүп, деңиздики долқунларни уриду»** — «У» — Худани көрситиду, әлвәттә.
11:1 **«И Ливан, от сениң кедир дәрәқлириңни йәп кетиши үчүн, дәрвазилириңни ач! »** — бу 1-3-айәт бәлким бир охшитиш; Йәһуданиң йетәкчилири Худаниң хәлқи вә Худа бәргән зиминни өз мәнпәити үчүн ишләткән, һазир бу мәнпәәттин айрилиду. 1-айәт йеңидин қурулған ибадәтханиниң йәнә вәйран қилинишини көрситиши мүмкин. У Ливандики көплигән кедир дәрәқлирини вә башқа есил дәрәқләрни ишлитип селинған (*Тәврат, «Әзра», 3:7-айәт*).
–«Қошумчә сөз»имиздә биз бу бабни тәпсилий шәрһләймиз.

[4] Пәрвәрдигар Худайим мундақ дәйду: — Боғузлашқа бекитилгән падини бақҗин!
[5] Уларни сетивалғанлар уларни боғузливәткәндә һеч гунакар дәп қаралмайду; уларни сетивәткәнләр: «Пәрвәрдигарға шүкри! Чүнки бейип кәттим!» — дәйду; уларниң өз падичилири уларға ичини һеч ағритмайду.
[6] Чүнки Мән зиминда туруватқанларға йәнә ичимни һеч ағритмаймән, дәйду Пәрвәрдигар; — вә мана, Мән адәмләрни, һәр бирини өз йеқинининиң қолиға вә өз падишасиниң қолиға тапшуримән; мана, булар зиминни харап қилиду, Мән уларни буларниң қолидин һеч қутқузмаймән.

[7] Шуңа мән «боғузлашқа бекитилгән пада»ни беқип турдум, болупму падиниң арисидики мискин мөминләрни бақтим. Мән өзүмгә икки таяқни алдим; биринчисини «шапаәт», иккинчисини «риштә» дәп атидим; шуниң билән мән падини бақтим.
[8] Шуниңдәк Мән бир ай ичидә үч падичини һалак қилдим; Мениң җеним бу хәлиқтин бизар болди вә уларниң җени Мени өч көрди.
[9] Мән: «Мән силәрни бақмаймән; өләй дәп қалғанлири өлүп кәтсун; һалак болай дәп қалғанлири һалак болсун; тирик қалғанларниң һәммиси бир-бириниң гөшини йесун» — дедим.
[10] Мән «шапаәт» дегән тайиғимни елип сундурувәттим, шуниңдәк Мениң барлиқ әлләр билән болған әһдәмни сундурувәттим.
[11] Әһдә шу күни бекар қиливетилди; шуңа пада арисидики маңа диққәт қилған мискин мөминләр буниң Пәрвәрдигарниң сөзи екәнлигини билип йәтти.
[12] Вә мән уларға: «Мувапиқ көрсәңлар, мениң иш һәққимни бериңлар; болмиса болди қилиңлар» — дедим. Шуңа улар мениң иш һәққимгә оттуз күмүч тәңгини таразиға салди.
[13] Вә Пәрвәрдигар маңа: «Мана бу улар Маңа бекиткән қалтис баһа! Уни сапалчиниң алдиға ташлап бәр!» деди. Шуниң билән мән оттуз күмүч тәңгини елип буларни Пәрвәрдигарниң өйидә, сапалчиниң алдиға чөрүвәттим.
[14] Андин мән Йәһуда билән Исраилниң қериндашлиғини үзүш үчүн, иккинчи тайиғимни, йәни «риштә»ни сундурувәттим.

11:6 **«Мән... һәр бирини өз йеқинининиң қолиға вә өз падишасиниң қолиға тапшуримән»** — «өз падишаси» алаһидә ибарә болуп, бәлким Худа шу падишани таллимиғанлиғини, бәлки Йәһудадикиләр өзлири талливалғанлиғини көрситиду. Зәкәрияниң дәвридә Йәһуданиң һеч падишаси йоқ еди *(Йәһуда Парс империйәси астида болған)*.

11:7 **«Шуңа мән «боғузлашқа бекитилгән пада»ни беқип турдум, болупму падиниң арисидики мискин мөминләрни бақтим»** — «пада» Исраил хәлқини көрситиду. Падиниң «арисидики мискин мөминләр», Худаға садиқ «қалди»лар еди *(11-айәтни көрүң)*. Зәкәрия падичилиқ вәзиписини **уларни дәп** зиммисигә алиду. Лекин Худаниң җазаси падиниң көп қисминиң бешиға чүшүш алдида туриду *(5-айәт)*; Худаниң нәзири бәрибир «пада арисидики «мискин мөминләр»» *(«қалдилар»)* үстидә болиду. Улар падиниң арисидики аз бир қисмидур. **«Мән өзүмгә икки таяқни алдим; биринчисини «шапаәт», иккинчисини «риштә» дәп атидим; шуниң билән мән падини бақтим...»** — Зәкәрия бәлким мәзкур ишни, шундақла 8-14-айәттики башқа бәзи ишларни чүшидә яки аламәт көрүнүштә көргән болуши мүмкин; бу ишларниң мәлум бир қисмини у хәлиқ алдида «роль елип» көрсәткән болса керәк. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң.

11:8 **«Шуниңдәк Мән бир ай ичидә үч падичини һалак қилдим...»** — «үч падичи» тоғрилиқ бизниңчә икки имканийәт бар. *(1)* «үч падичи» мәлум адәмләрни әмәс, бәлки Худа Исраил үчүн бекиткән үч хил падичини, йәни «пәйғәмбәр», «каһин» вә «падиша»ни билдүриду. Миладийәдин кейинки 70-жили Рим империйәсиниң Йерусалимни вәйран қилиши билән, Исраилда бу үч хил «падичи» қалмиди. *(2)* миладийәдин кейинки 70-жили Рим империйәси Йерусалимни муһасиригә алғанда, Исраилниң бир-биригә өч болған үч йетәкчиси *(Юһанна, Симон вә Әлиезәр)* бар еди. Уларниң бир-бири билән соқушушлири түпәйлидин Йерусалим ахир берип ишғал қилинған, бу үч «падичи» шу һаман «падичилиқтин» қалған. Биз 2-имканийәткә майилмиз. «Қошумчә сөз»имиздә биз йәнә буниң үстидә музакирилишимиз.

11:9 **«һалак болай дәп қалғанлири һалак болсун; тирик қалғанларниң һәммиси бир-бириниң гөшини йесун» — дедим»** — дәрвәқә, Рим империйәси Йерусалимни муһасиригә алғанда көп адәм ачарчилиқтин башқиларни өлтүрүп гөшини йегән.

11:11 **«... мискин мөминләр буниң Пәрвәрдигарниң сөзи екәнлигини билип йәтти»** — бу «мискинларниң билип йетиши»ниң өзиму бәлким «аламәт көрүнүш»ниң бир қисмидур. Демәк, һәммиси пәйғәмбәрниң дәвридин кейин йүз бериду.

11:12 Мат. 26:15; 27:9

11:13 **«Пәрвәрдигар маңа: «Мана бу улар Маңа бекиткән қалтис баһа! Уни сапалчиниң алдиға ташлап бәр!» деди»** — «қалтис баһа!» — кинайилик, һәҗвий гәп, әлвәттә.

11:13 Мат. 27:3-10

15 Андин Пәрвәрдигар маңа мундақ деди: «Сән әнди йәнә әрзимәс падичиниң қуралли-
рини ал. 16 Чүнки мана, Мән зиминда бир падичини орнидин турғузимәнки, у һалак
болай дегәнләрдин хәвәр алмайду, тенәп кәткәнләрни издимәйду, ярилланғанларни
сақайтмайду, сағламларниму бақмайду; у бәлки сәмригәнләрниң гөшини йәйду, һәтта
туяқлирини йирип йәйду. 17 Падини ташливәткән әрзимәс падичиниң һалиға вай! Қи-
лич униң билиги вә оң көзигә чүшиду; униң билиги пүтүнләй йигиләйду, униң оң көзи
пүтүнләй қараңғулишип кетиду.

Йерусалимниң ахирқи қетим муһасиригә чүшүши — Исраиллар өзи өлтүргән Қутқузғучисини көриду

12 1 Пәрвәрдигарниң Исраил тоғрилиқ сөзидин жүкләнгән бешарәт: —
Асманларни яйғучи, йәрниң улини салғучи, адәмниң роһини униң ичидә Ясиғучи
Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
2 Мана, Мән Йерусалимни әтрапидики барлиқ әлләргә кишиләрни дәккә-дүккигә сали-
диған апқур қилимән; Йерусалимға чүшидиған муһасирә Йәһудағиму чүшиду.
3 Шу күни әмәлгә ашурулидуки, Мән Йерусалимни барлиқ әлләргә еғир жүк болған таш
қилимән; ким уни өзигә жүклисә ярилланмай қалмайду; йәр йүзидики барлиқ әлләр
униңға жәң қилишқа жиғилиду. 4 Шу күни Мән һәммә атларни сарасимигә селип, ат-
лиқларни сараң қилип уримән; бирақ Йәһуда жәмәтини көзүмдә тутимән; әлләрдики
һәр бир атни болса корлуқ билән уруветимән. 5 Шуниң билән Йәһуданиң йолбашчилири
көңлидә: «Йерусалимда туруватқанлар самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрди-
гар, уларниң Худаси арқилиқ маңа күч болиду» дәйду.
6 Шу күни Мән Йәһуданиң йолбашчилирини отунлар арисидики отдандәк, өнчиләр ари-
сидики мәшъәлдәк қилимән; улар әтрапидики барлиқ әлләрни, йәни оң вә сол тәри-
пидикиләрни йәветиду; Йерусалимдикиләр йәнә өз жайида, йәни Йерусалим шәһири-
дә туридиған болиду. 7 Пәрвәрдигар авал Йәһуданиң чедирлирини қутқузиду; сәвәви
— Давут жәмәтиниң шан-шәриви һәм Йерусалимда туруватқанларниң шан-шәриви
Йәһуданиңкидин улуқланмаслиғи үчүндур. 8 Шу күни Пәрвәрдигар Йерусалимда ту-
руватқанларни қоғдайду; уларниң арисидики әләңшип қалғанларму шу күни Давуттәк
палван болиду; Давут жәмәти болса Худадәк, йәни уларниң алдидики Пәрвәрдигарниң
Пәриштисидәк күчлүк болиду.
9 Шу күни әмәлгә ашурулидуки, Йерусалимға жәң қилишқа кәлгән барлиқ әлләрни
һалак қилишқа киришимән. 10 Вә Мән Давут жәмәти вә Йерусалимда туруватқанлар

11:15 **«Пәрвәрдигар маңа мундақ деди: «Сән әнди йәнә әрзимәс падичиниң қураллирини ал... »** — яхши падичиниң қураллири болған икки таяқни сундурувәткәндин кейин, «әрзимәс падичиниң қураллирини ал» дәп буйрулған.

11:17 **«Падини ташливәткән әрзимәс падичиниң һалиға вай! Қилич униң билиги вә оң көзигә чүшиду; униң билиги пүтүнләй йигиләйду, униң оң көзи пүтүнләй қараңғулишип кетиду»** — бу сирлиқ бабниң хәвирини жиғинчақлисақ: *(1)* Исраил өзиниң мәнпәәтпәрәс «падичилири» тәрипидин көп азап тартқан. *(2)* бирақ бу ишларда уларниң өз мәсъулийити бар. Худа мошу падичилири арқилиқ уларни жазалиған һәм жазалайду. Исраил хәлқи яхши падичини, йәни Худаниң Өзини кәмситиду. Улар уни «30 күмүч тәңгә»ниң баһасида көриду. *(3)* бу пул ибадәтханида ташливетилиду; *(4)* улар һәқиқий падичиниң бекишини рәт қилиду, шуңа Худа уларни наһайити рәзил бир падичиниң қолиға тапшуриду; *(5)* Худа мошу рәзил падичини вә барлиқ мәнпәәтпәрәс падичиларниму қаттиқ жазалайду.

–Оқурмәнләргә аянки, «Өзүм яхши Падичидурмән» дегән Әйса Мәсиһ Йәһуданиң 30 күмүч тәңгә үчүн сатқунлуқ қилиши билән өлтүрүлгән; кейин Йәһудий хәлқи рәзил мәнпәәтпәрәс йетәкчиләрниң касапитидин йәнә бир қетим *(Рим империйәси тәрипидин)* дунияниң чәт-чәтлиригичә тарқитиветилгән. Бу ишлар үстидә «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

11:17 Йәр. 23:1; Әз. 34:2; Юһ. 10:12

12:6 **«Мән Йәһуданиң йолбашчилирини... өнчиләр арисидики мәшъәлдәк қилимән»** — «өнчиләр» — буғдай яки арпа бағламлири.

үстигә шапаәт йәткүзгүчи вә шапаәт тилигүчи Роһни қуйимән; шуниң билән улар өз-
лири санҗип өлтүргән Маңа йәнә қарайду; бирисиниң тунҗа оғли үчүн матәм тутуп
жиға-зерә көтәргәндәк улар Униң үчүн жиға-зерә көтириду; йәккә-йеганә оғлидин жуда
болғучиниң дәрд-әләм тартқинидәк улар Униң үчүн дәрд-әләм тартиду. [11] Шу күни
Йерусалимда ғайәт зор жиға-зерә көтирилиду, у Мәгиддо җилғисидики «Хадад-Рим-
мон»да көтирилгән жиға-зерәдәк болиду. [12] Зимин жиға-зерә көтириду; һәр бир аилә
айрим һалда жиға-зерә көтириду. Давут җәмәти айрим һалда, уларниң аяллири айрим
һалда, Натан җәмәти айрим һалда, уларниң аяллири айрим һалда; [13] Лавий җәмәти ай-
рим һалда, уларниң аяллири айрим һалда; Шимәй җәмәти айрим һалда, уларниң аял-
лири айрим һалда; [14] барлиқ тирик қалған аилиләр, йәни һәр бир аилә айрим-айрим
һалда вә уларниң аяллири айрим һалда жиға-зерә көтириду.

13 [1] Шу күни Давут җәмәти һәм Йерусалимда туруватқанлар үчүн гунани вә
паскиниликни жуйидиған бир булақ ечилиду.
[2] Шу күни шундақ болидуки, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрди-
гар, — Мән мәбудларниң намлирини зиминдин йоқитимәнки, улар йәнә һеч әсләнмәй-
ду; вә Мән пәйғәмбәрләрни вә паскина роһниму зиминдин чиқирип йөткиветимән.
[3] Шундақ әмәлгә ашурулидуки, бирәйлән йәнила пәйғәмбәрчилик қилип бешарәт берәй
десә, униң өзини туққан ата-аниси униңға: «Сән һаят қалмайсән; чүнки Пәрвәрдигар-
ниң намида ялған гәп қиливатисән» дәйду; андин өзини туққан ата-аниси уни бешарәт
бериватқинидила санҗип өлтүриду. [4] Шу күни шундақ болидуки, пәйғәмбәрләрниң һәр
бири өзлири бешарәт бериватқанда көргән көрүнүштин хиҗил болиду; улар хәқни ал-
даш үчүн иккинчи чупурлуқ чапанни киймәйду; [5] У: «Мән пәйғәмбәр әмәс, мән пәқәт те-
риқчимән; чүнки яшлиғимдин тартип тупрақ билән тирикчилик қиливатимән» — дәй-
ду. [6] Әнди бириси униңдин: «Һәй, әнди сениң мәйдәңдики бу зәхмәтләр немә?» — десә,
у: «Достлиримниң өйидә ярилинип қалдим» — дәп җавап бериду.

12:10 **«улар өзлири санҗип өлтүргән Маңа йәнә қарайду»** — яки «улар өзлири санҗип өлтүргән Маңа тәлмүрүп қарайду». **«бирисиниң тунҗа оғли үчүн матәм тутуп жиға-зерә көтәргәндәк улар Униң үчүн жиға-зерә көтириду; йәккә-йеганә оғлидин жуда болғучиниң дәрд-әләм тартқинидәк улар Униң үчүн дәрд-әләм тартиду»** — демисәкму бу бешарәт Исраилниң өз Қутқузғучи-Худасини санҗийдиғанлиғини яки санҗип өлтүридиғанлиғини көрситиду, пүтүн хәлиқ ахирқи заманда Худаниң Роһи арқилиқ буни билип йетип, қаттиқ матәм тутиду. Худа шу чағда уларни қутқузиду, уларниң гунайини жуюш йолини ачиду *(13-бап)*. «Қошумчә сөз»имиздә бу тоғрилиқ йәнә тохтилимиз.

12:10 Әз. 39:29; Йо. 2:12, 13; Юһ. 19:36-37; Вәһ. 1:7

12:11 **«... зор жиға-зерә... Мәгиддо җилғисидики «Хадад-Риммон»да көтирилгән жиға-зерәдәк болиду»** — «Һадад-Риммон» бәлким «Мегиддо җилғисидики бир җай болуши мүмкин. Шу йәрдә көтирилгән жиға-зерә *(матәм тутуши)*» бәлким илгәрки интайин ихласмән падиша Йосияниң паҗиәлик өлүми түпәйлидин болған *(«2Пад.» 9-бап, «2Тар.» 35:20-27)*.

12:11 2Пад. 23:29; 2Тар. 35:22, 24

13:1 Лав. 16; 23:26-32; Зәк. 12:10-14; Рим. 11:26

13:2 **«Мән пәйғәмбәрләрни вә паскина роһниму зиминдин чиқирип йөткиветимән»** — бу пәйғәмбәрләр сахта пәйғәмбәрләр, әлвәттә. Әмәлийәттә болса Мәсиһ-Қутқузғучи дунияға қайтип кәлгәндин кейин пәйғәмбәрләрниң һеч һаҗити йоқ болиду.

13:3 **«униң өзини туққан ата-аниси униңға: «Сән һаят қалмайсән; чүнки Пәрвәрдигарниң намида ялған гәп қиливатисән» дәйду; андин өзини туққан ата-аниси уни бешарәт бериватқинидила санҗип өлтүриду»** — Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә сахта пәйғәмбәрләрни өлтүрүш керәк. Мошу адәмниң ата-аниси Худадин шунчә әйминидуки, өз оғлини нәқ мәйданда өлтүриду.

13:3 Қан. 13:6-11, 18:20

13:4 **«улар хәқни алдаш үчүн иккинчи чупурлуқ чапанни киймәйду»** — Иляс, Елиша вә Йәһя пәйғәмбәрләр мошундақ интайин аддий кийим кийгән.

13:5 **«чүнки яшлиғимдин тартип тупрақ билән тирикчилик қиливатимән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «чүнки яшлиғимдин тартип мән адәмниң мәдикари болуп кәлдим».

13:6 **«Әнди бириси униңдин: «Һәй, әнди сениң мәйдәңдики бу зәхмәтләр немә?» — десә, у: «Достлиримниң өйидә**

Һәқиқий падичиниң азап-оқубәтлири вә нәтижилири тоғрилиқ йәнә бир бешарәт

[7] Ойған, и қилич, Мениң падичимға, йәни Мениң шеригим болған адәмгә қарши чиқ, —
дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар; — Падичини урувәт, қойлар
типарақ болуп тарқитиветилиду; Мән қолумни кичик пеилларниң үстигә чүшүрүп
турғузимән. [8] Зиминда шундақ әмәлгә ашурулидуки, — дәйду Пәрвәрдигар, — үчтин
икки қисми қирилип өлиду; бирақ үчтин бир қисми униңда тирик қалиду. [9] Андин Мән
үчинчи қисмини отқа киргүзимән, уларни күмүч тавлиғандәк тавлаймән, алтун си-
налғандәк уларни синаймән; улар Мениң намимни чақирип нида қилиду вә Мән уларға
жавап беримән; Мән: «Бу Мениң хәлқим» дәймән; улар: «Пәрвәрдигар мениң Худайим»
— дәйду.

Пәрвәрдигарниң күни, Пәрвәрдигарниң падишалиғи

14 [1] Мана, Пәрвәрдигарға хас күн келиду; у күни арәңдин мал-мүлкүң булаң-талаң
қилинип бөлүшүвелиниду. [2] Мән барлиқ әлләрни Йерусалимға җәң қилишқа
жиғимән; шәһәр ишғал қилиниду, өйләр булаң-талаң қилинип, қиз-аяллар аяқ-асти
қилиниду; шәһәрниң йерими әсиргә чүшүп сүргүн қилиниду; тирик қалған хәлиқ
шәһәрдин елип кетилмәйду.
[3] Андин Пәрвәрдигар чиқип шу әлләр билән урушиду; У Униң җәң қилған күнидикидәк
урушиду. [4] Униң путлири шу күни Йерусалимниң шәрқий тәрипиниң әң алди болған
Зәйтун теғида туриду; шуниң билән Зәйтун теғи оттуридин шәриқ вә ғәрип тәрәпкә
йерилиду; зор йоған бир җилға пәйда болиду; тағниң йерими шимал тәрәпкә, йерими
җәнуп тәрәпкә йөткилиду. [5] Вә силәр Мениң тағлиримниң дәл мошу җилғиси билән
қачисиләр; чүнки тағларниң җилғиси Азәлгичә барыду; силәр Йәһуда падишаси Уззи-
яниң күнлиридә болған йәр тәврәштә қачқиниңлардәк қачисиләр. Андин Пәрвәрдигар

ярилинип қалдим» — дәп җавап бериду» — «мәйдәңдики зәхмәтләр» ибраний тили бойичә сөзмусөз алсақ «икки қолуң оттурисидики зәхмәтләр» болиду. «Бутпәрәс пәйғәмбәрләр» җин-шәйтанларниң диққитини тартиш үчүн пат-пат өз тенини кесивалатти вә ахирқи замандиму шундақ қилиши мүмкин *(«1Пад.», 18:28-айәттә мисал көрүлиду)*. Шуниң билән хәлиқ мошундақ зәхмәтләрдин гуманлиниду, сахта пәйғәмбәр зәхмәтлиридин хиҗил болуп рошән бир ялған банини көрситиду.

13:7 **«Мән қолумни кичик пеилларниң үстигә чүшүрүп турғузимән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Мән қолумни кичик пеиллар үстигиму қарши чүшүримән». Бирақ бизниң тәрҗимимиз 8-айәткә маслишиду; умумий мәнаси Худа Өзигә тәвә кичик пеиллиқларни қоғдайду.

13:7 Қан. 37:42; Йәш. 26:20; Зәф. 2:3; Мат. 26:31; Мар. 14:27; Луқа 22:35-38; Юһ. 18:8

13:9 Зәб. 49:3-5, 15; 90:15; 143:15; Мал. 3:1-4; Юһ. 20:28; 1Пет. 1:6.

14:1 Йо. 2:10, 31; 3:15; Йәш. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Ам. 8:9; Мат. 24:29, Рос. 2:20; Вәһ. 6:12-13.

14:2 Йәш. 13:16

14:3 **«... Пәрвәрдигар чиқип шу әлләр билән урушиду; У Униң җәң қилған күнидикидәк урушиду»** — «җәң қилған күнидикидәк» бәлким Пәрвәрдигар Исраилни Мисирдин қутқузған күнини *(«Мис.» 14-15-бап)* яки Йәшуа пәйғәмбәрниң дәвридә униң Аморийлар билән қилған җеңини көрситиду *(«Йәшуа» 10-бап)*.

14:3 Йәш. 42:13

14:4 **«Униң путлири шу күни Йерусалимниң шәрқий тәрипиниң әң алди болған Зәйтун теғида туриду»** — оқурмәнләр Инҗилдин шуни билидуки, Әйса Мәсиһ дунйядин айрилип кәткәндә у дәл мошу тағдин көтирилгән, вә шу чағда пәриштиләр расуллириға: «Әйса асманға чиқип кәтти. Бирақ у қандақ көтирилгән болса, кәлгүсидә йәнә дәл силәр көргән пети қайтип келиду» — деди. **«шуниң билән Зәйтун теғи оттуридин шәриқ вә ғәрип тәрәпкә йерилиду; зор йоған бир җилға пәйда болиду; тағниң йерими шимал тәрәпкә, йерими җәнуп тәрәпкә йөткилиду»** — геологлар Зәйтун теғиниң оттурисидики шәриқтин-ғәрипкә созулған бир «йәр шакили үзүлмиси»ни тапқан. У «Пәрвәрдигарниң күни»дә йерилишни күтмәктә.

14:4 Дан. 7:13; Әз. 11:23; Мат. 24:30; Мар. 13:26; Луқа 21:27; 1Тес. 1:10; 2Тес. 1:10; Вәһ. 1:7.

Худайим келиду; һәмдә Сән билән барлиқ «муқәддәс болғучилар»му келиду! [6] Шу күни
шундақ болидуки, нур тохтап қалиду; парлақ юлтузларму қараңғулишип кетиду; [7] Би-
рақ у Пәрвәрдигарға мәлум болған алаһидә бир күн, я кечә я күндүз болмайду; шундақ
әмәлгә ашурулидуки, кәч киргәндә, аләм йорутулиду.
[8] Шу күни шундақ болидуки, һаятлиқ сулири Йерусалимдин еқип чиқиду; уларниң йе-
рими шәрқий деңизға, йерими ғәрбий деңизға қарап ақиду; язда вә қишта шундақ бо-
лиду.
[9] Пәрвәрдигар пүткүл йәр йүзи үстидә падиша болиду; шу күни пәқәт бир «Пәрвәрди-
гар» болиду, йәр йүзидә бирдин-бир Униңла нами болиду. [10] Гебадин Йерусалимниң
җәнубидики Риммонғичә болған пүтүн зимин «Арабаһ»дәк түзләңликкә айландурули-
ду; Йерусалим болса «Бинямин дәрвазиси»дин «Биринчи дәрваза»ғичә вә йәнә «Бурҗәк
дәрвазиси»ғичә, «Һананийәлниң мунари»дин падишаниң шарап көлчәклиригичә жуқу-
ри көтирилиду, лекин шәһәр йәнила өз җайида шу пети туриду; [11] Адәмләр йәнә униңда
туриду. «Һалак пәрмани» йәнә һеч чүшүрүлмәйду; Йерусалим хатирҗәмликтә туриду.
[12] Вә Пәрвәрдигар Йерусалимға җәң қилған барлиқ әлләрни урушқа ишләткән ваба шун-
дақ болидуки, улар өрә болсила гөшлири чирип кетиду; көзлири чанақлирида чирип
кетиду; тиллири ағзида чирип кетиду. [13] Шу күни шундақ болидуки, уларниң арисиға
Пәрвәрдигардин зор бир алақзадилик чүшиду; улар һәр бири өз йеқинининиң қолини ту-
тушиду, һәр бириниң қоли йеқинининиң қолиға қарши көтирилиду. [14] Йәһудаму Йеруса-
лимда җәң қилиду; әтрапидики барлиқ әлләрниң мал-мүлүклири җәм қилип жиғилиду
— сан-санақсиз алтун-күмүч вә кийим-кечәкләр болиду. [15] Ат, қечир, төгә, ешәк, шун-
дақла уларниң барғаһлирида болған барлиқ мал-варанлар үстигә чүшкән ваба жуқу-
риқи вабаға охшаш болиду.

14:5 **«силәр Мениң тағлиримниң дәл мошу җилғиси билән қачисиләр; чүнки тағларниң җилғиси Азәлгичә бариду»** — «Азәл»ниң қәйәрдилиги һазирчә бизгә намәлум. Һазирқи әһвалда, Йерусалимдин шәриққә кечиш мүмкин әмәс; «Кидрон җилғиси», шундақла интайин тик болған Зәйтун теғиниң өзи мошундақ «кечиш йоли»ни тосувалиду. **«Андин Пәрвәрдигар Худайим келиду; һәмдә Сән билән барлиқ «муқәддәс болғучилар»му келиду!»** — «муқәддәс болғучилар» барлиқ керуб-пәриштиләр вә бәлким өлүмдин тирилгән Худаниң муқәддәс бәндилирини көрситиду *(«1Тес.» 4:13-17ни көрүң)*.

14:5 Ам. 1:1

14:7 **«бирақ у Пәрвәрдигарға мәлум болған алаһидә бир күн, я кечә я күндүз болмайду; шундақ әмәлгә ашурулидуки, кәч киргәндә, аләм йорутулиду»** — бәзи алимлар бу нур Мәсиһниң миң жиллиқ һөкүмранлиғиниң ахириғичә йетиду, дәп қарайду. Демәк, шу күнләрдә кечидә күндүзгә охшаш йоруқлуқ болиду. Худаға нисбәтән бу «миң жил» пәқәт «бир күн»дәк болиду *(«2Пет.», 3:8, «Вәһ.» 20-бапни көрүң)*. Биз бу пикиргә қошулимиз. «Қошумчә сөз»дә униң үстидиму тохтилимиз.

14:7 Вәһ. 21:25

14:8 **«уларниң *, йәни суларниң* йерими шәрқий деңизға, йерими ғәрбий деңизға қарап ақиду...»** — «шәрқий деңиз» йәни «Өлүк деңиз», «ғәрбий деңиз» йәни «Оттура Деңиз».

14:8 Әз. 47:1-12; Йо. 3:18; Вәһ. 22:1

14:9 **«Пәрвәрдигар пүткүл йәр йүзи үстидә падиша болиду; шу күни пәқәт бир «Пәрвәрдигар» болиду...»** — демәк, нә Исраиллар нә әлләр һеч қандақ бутни *(бурунқидәк халиғанчә)* «Пәрвәрдигар» дәвалмайду.

14:10 **«Йерусалим болса «Бинямин дәрвазиси»дин «Биринчи дәрваза»ғичә вә йәнә «Бурҗәк дәрвазиси»ғичә, «Һананийәлниң мунари»дин падишаниң шарап көлчәклиригичә жуқури көтирилиду»** — ««Бинямин дәрвазиси»дин «Биринчи дәрваза»ғичә вә йәнә «Бурҗәк дәрвазиси»ғичә»» дегән арилиқ Йерусалимниң шәрқидин ғәрбиғичә барлиқ җайларни вә ««Һананийәлниң мунари»дин «падишаниң шарап көлчәклири»гичә» дегән арилиқ униң шималидин җәнубиғичә болған барлиқ җайларни көрситиду. Демәк, пүтүн шәһәрни билдүриду, пүтүн шәһәр көтирилиду. **«лекин шәһәр йәнила өз җайида шу пети туриду»** — бу айәт бойичә Йерусалимниң әтрапидики тағлиқ районлар *(60 километрчә узунлуқ вә кәңликтә)* түзләңликкә айландурулиду. Шундақ дегини билән «шәһәр йәнила өз җайида шу пети туриду».

14:11 **««Һалак пәрмани» йәнә һеч чүшүрүлмәйду; Йерусалим хатирҗәмликтә туриду»** — «һалак пәрмани» — өткәндә Худа *(еғир гуна түпәйлидин)* мәлум бир нәрсә, адәм, аилә, шәһәр яки һәтта пүтүн бир хәлиқ тоғрилиқ «һалак пәрмани» чүшүргән болса, уларниң һәммисини йоқитиш керәк еди. Демәк, Исраилда һазир «һалак пәрмани» чүшүрүлгидәк гуналар һеч тепилмайду.

14:12 **«көзлири чанақлирида чирип кетиду»** — ибраний тилида «көзи чанақлирида чирип кетиду». **«тиллири ағзида чирип кетиду»** — ибраний тилида «тили ағзида чирип кетиду».

[16] Шундақ әмәлгә ашурулидуки, Йерусалимға җаң қилишқа кәлгән һәммә әлләрдин
барлиқ тирик қалғанлар һәр жили Йерусалимға, падишаға, йәни самави қошунларниң
Сәрдари болған Пәрвәрдигарға ибадәт қилишқа вә «кәпиләр һейти»ни тәбрикләшкә
чиқиду. [17] Шундақ болидуки, йәр йүзидики қовм-җамәтләрдин падишаға, йәни самави
қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарға ибадәткә чиқмиғанлар болса, әнди уларниң үстигә ямғур яғмайду.
[18] Мисир җамәти чиқип һазир болмиса, уларғиму ямғур болмайду; бирақ Пәрвәрдигар
«кәпиләр һейти»ни тәбрикләшкә чиқмайдиған барлиқ әлләр үстигә чүшүридиған ваба
уларғиму чүшүрүлиду. [19] Бу Мисирниң җазаси, шундақла «кәпиләр һейти»ни тәбрикләшкә чиқмайдиған барлиқ әлләрниң җазаси болиду.
[20] Шу күни атларниң қоңғурақлири үстигә «Пәрвәрдигарға атилип пак-муқәддәс болсун!» дәп йезилиду; Пәрвәрдигарниң өйидики барлиқ қача-қучиларму қурбангаһ алди-
дики қачиларға охшаш һесаплиниду; [21] Йерусалимдики вә Йәһудадики барлиқ қача-қучиларму Пәрвәрдигарға атилип пак-муқәддәс болиду; қурбанлиқ қилғучилар келип уларни елип қурбанлиқ гөшлирини пишириду; шу күни самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң өйидә «қанаанлиқ-содигәр» иккинчи болмайду.

14:16 Йәш. 66:23

14:18 «Мисир җамәти чиқип һазир болмиса, уларғиму ямғур болмайду; бирақ Пәрвәрдигар «кәпиләр һейти»ни тәбрикләшкә чиқмайдиған барлиқ әлләр үстигә чүшүридиған ваба уларғиму чүшүрүлиду» — Мисирниң териқчилиғи ямғурға анчә таянмайду, бәлки Нил дәриясиға тайиниду; шуңа уларға әскәртилидуки, қошумчә бир «ваба» уларға чүшиду. Бу қандақ ваба дейилмиди.

14:21 «... Пәрвәрдигарға атилип пак-муқәддәс болиду» — ибраний тилида «Пәрвәрдигарға қарита пак-муқәддәслик» дейилиду. Бу сөзләр баш каһинниң бешиға тақалған алтун отуғатқа нәқишләнгән *(«Мис.» 28:36ни көрүң)*. **«Пәрвәрдигарниң өйидә «қанаанлиқ-содигәр» иккинчи болмайду»** — «қанаанлиқ-содигәр» ибраний тилида «қанаанлиқ», Пәләстиндики қедимки бутпәрәс милләтләрни һәм «содигәр» дегән икки мәнани көрситиду. Худаниң муқәддәс ибадәтханисида һеч қандақ бутпәрәс *(Худани биринчи орунға қоймиған)* киши яки «ибадәтни содиға айландуридиған» мәнпәәтпәрәс болғучи тепилмайду.

14:21 Йәш. 35:8; Йо. 3:17; Вәһ. 21:27; 22:15

Қошумчә сөз

«Зәкәрийә пәйғәмбәр» дегән китапқа берилгән «қошумчә сөз» бир қәдәр узунрақ болди. Бундақ болушидики сәвәп шуки, биринчидин, оқурмәнләргә «муқәддәс язмиларни һәқиқий чүшәндүргүчи муқәддәс язмилардур» дегән муһим принсипқа конкрет мисал тәминләш үчүн; иккинчидин, Тәвраттики 39 китапниң айрилмас бир пүтүн гәвдә екәнлигини вә шундақла Инжилдики 27 китапниң Тәврат билән айрилмас бир гәвдә екәнлигини көрситиш үчүн. Муқәддәс китапниң әң яхши чүшәндүргүчиси Муқәддәс Китапниң өзидур. Шуниң үчүн мошу «қошумчә сөз»ниң үчтин бир қисми «Зәкәрия»дин башқа муқәддәс язмилардин нәқил кәлтүргән айәтләрдур.

Зәкәрия китавиниң «кириш сөз»и (1:1-6)

Биз «кириш сөз»имиздә ейтқинимиздәк, Зәкәрия пәйғәмбәрниң Исраилға болған түп чақириқи уларни товва қилишқа үндәйдиған бир хитап еди. Униң алдинқи сөзидин биз мундақ үч агаһландурушни байқаймиз: —

«**Дариус падишаниң иккинчи жили сәккизинчи айда, Пәрвәрдигарниң сөзи Иддониң нәвриси, Бәрәкияниң оғли Зәкәрия пәйғәмбәргә келип мундақ дейилди: —**
Пәрвәрдигар ата-бовилириңлардин интайин қаттиқ ғәзәпләнди» (1:1-2).

Мана бу биринчи агаһландуруштур. Исраил хәлқи йәр йүзидики барлиқ башқа хәлиқ-милләтләргә охшаш болмаслиғи, өз «улуқ ата-бовилириниң улуқ әмәллири»дин махтинип, өз-өзини алдап жүрмәслиги һәм өзини биходлаштурмаслиғи, әксичә реаллиққа йүзлинип, уларниң сүргүн болушиға сәвәпчи болған ата-бовилириниң гуналирини етирап қилиши лазим еди.

«**Шуңа сән уларға: «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Мениң йенимға қайтип келиңлар, Мән силәрниң йениңларға қайтип келимән» — дәйду» — дегин.**
«—Ата-бовилириңлардәк болмаңлар; чүнки илгәрки пәйғәмбәрләр уларға: «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар: — Рәзил йоллириңлардин, рәзил қилмишлириңлардин йенип товва қилиңлар, дегән», — дәп жақалиған. Бирақ улар Маңа қулақ салмиған, бойсунмиған, — дәйду Пәрвәрдигар» (1:3-4).

Мана бу иккинчи агаһландуруштур; «Илгәрки пәйғәмбәрләр»ниң бу темида болған нурғун сөзлиридин, оқурмәнләр «Йәш.» 55:6-7, «Әз.» 18:31, «Йоел» 2:12-13, «Амос» 5:4-6, «Зәф.» 2:2-3дин бир нәччә мисалларни көрәләйду. Исраилниң әмәлийәттә бу нурғун хитапларға қулиқини гас қиливалғанлиғи мошу йәрдә: «бирақ улар маңа қулақ салмиған, бойсунмиған, дәйду Пәрвәрдигар» дәп йәкүнлиниду. Исраилға товва қилишқа болған чақириқ «Тәврат дәвридики әң ахирқи пәйғәмбәр, шундақла Тәврат дәвридики пәйғәмбәрләр арисидики әң ахирқиси вә улуғи» дәп һесанланған чөмүлдүргүчи Йәһия («Мат.» 11:11-13) тәрипидин («Мат.» 3:2-12) вә Рәббимизниң Өзи тәрипидин давам қилинди («Мат.» 4:17). Кейин, Рәббимиз әвәткән расуллар жақалиған хәвәрдә товва қилиш түп асас қилинған («Луқа» 24:46-49, «Рос.» 3:19, 17:30ни көрүң).

«Зәкәрия»

Әзакиял пәйғәмбәр Худаниң шан-шәривиниң Исраилниң гуналири түпәйлидин улардин айрилғиниға қайғурған бир гувачи болған еди — «Әз.» 11:23ни көрүң. Худа Зәкәрияниң дәвридә Исраилға: «**Мениң йенимға қайтип келиңлар, Мән силәрниң йениңларға қайтип келимән**» дәп җакалайду. Илгири муқәддәс ибадәтханида аян қилинған шан-шәрәп («1Пад.» 8:11) һазир көрүнмәйду; шундақ болсиму, Пәрвәрдигар Өз һозурини сүргүнлүктин қайтип кәлгән, Йерусалим вә Йәһудада туруватқанлар арисида турғузушқа вәдә қилиду. Улар буларни көзлири арқилиқ әмәс, бәлки иман-етиқат арқилиқ қобул қилиши керәк еди.

Бу чақириқ бизләр үчүнму охшашла муһимдур. Бизму чоқум «**Пәрвәрдигарниң йениға**» қайтип келишимиз керәк; андин У «**йениңларға қайтип келимән**» дәп вәдә қилғинидәк чоқум бизниң йенимизға келиду — биз өз гуналиримизни көтирип Униң йениға кәлгинимиздә, Уму Өз шапаити вә мәғпирити билән йенимизға келиду; биз намратлиқ һәм һаҗитимизни көтирип Униң йениға келимиз, У мол меһир-шәпқити вә чәксиз дәсмайиси билән йенимизға келиду! Немәдегән әҗайип алмаштуруш-һә! Һәтта әгәр өзлүгимиздин Униң йениға беришқа ички дәрманимиз болмисиму, биз кәлгүси бир дәвирдики Исраилниң ахирқи заманда қилидиған дуасидәк: «**Бизни йениңға қайтурғайсән, и Пәрвәрдигар; шундақ болғанда биз қайталаймиз**» вә «**И Худа, бизни Өз йениңға қайтурғайсән! Җамалиңниң нурини чачқайсән, шунда биз қутқузулимиз!**» дәп өтүнәйли! («Жиғ.» 5:21, «Зәб.» 80:3).

«**«Силәрниң ата-бовилириңлар һазир қени? Пәйғәмбәрләр болса, мәңгү яшамду? Лекин Мениң пәйғәмбәрләргә буйруған сөзлирим вә бәлгүлимилирим, ата-бовилириңларниң бешиғиму чүшкән әмәсмиди?».**

Шуниң билән улар йолидин йенип: — самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар йоллиримиз вә қилмишлиримиз бойичә бизни қандақ қилимән десә, шундақ қилди, — дегән». (1:5-6).

Мана бу үчинчи агаһландуруштур. Худа уларға аддий һалда: Ата-бовилириңларға агаһландурғинимдәк өлди, дәп уларға әслитипла қалмай, бәлки уларниң есигә пәйғәмбәрләрниң өлгәнлигиниму салиду.

(Бәзи алимлар «**Пәйғәмбәрләр мәңгү яшамду?**» дегән соални хәлиқниң Зәкәрия пәйғәмбәрниң сөзигә рәддийә бәрмәкчи болуп ейтқан имансиз яки мәсқирилик җавави, дәп қарайду. Амма биз әйни тексттин бундақ қарашниң һеч қандақ асасини көрәлмәймиз).

«**Пәйғәмбәрләр мәңгү яшамду?**» дегән бу сөзни йәнила Зәкәрия ейтқан, дәп қараймиз; у мошу йәрдә биринчидин, хәлиқниң өзлириниң Худаниң хәлқи болғанлиғи үчүн башқа әл-милләтләрниң алдида мәғрурланмаслиғи керәклигини агаһландуриду (халайиқ әйни чағда «биздә Худа әвәткән пәйғәмбәрләр бар (вә силәрдә йоқ!)» дегәндәк сөзләрни қилған болуши мүмкин); иккинчидин, һәтта улар арисида пәйғәмбәрләр болмиған әһвалдиму (шу чағда уларда Һагай вә Зәкәрия пәйғәмбәрләр бар еди, әлвәттә) улар: «һазир бизниң пәйғәмбәрлиримиз йоқ, шуңа Худаниң бизгә немә демәкчи болғинини билмәймиз» дегәндәк баниләр билән итаәтсизлик қилмаслиғи керәк; чүнки пәйғәмбәрләрниң сөзлири мәңгү инавәтлик болуп, әмәлгә ашурулмай қалмайду. Уларниң мәңгүлүк сөзлири Исраил хәлқидә муқәддәс язмиларда сақланған еди.

Мошу айәтләрниң ахирқи сөзлиридин сүргүнлүктин қайтқан хәлиқниң умумән (Һагай пәйғәмбәр испатлиғандәк) Худаниң сөзигә дили юмшақ, итаәтмән болғанлиғи аян қилиниду.

Зәкәрия көргән «сәккиз ғайипанә көрүнүшләр»

Зәкәрияниң хәлиққә қилған биринчи сөзидин тәхминән үч айдин кейин, пәйғәмбәр бир кечиси сәккиз ғайипанә көрүнүшни көриду. Төвәндә биз улар тоғрисида тәпсилийрақ тохтилимиз.

Оқурмәнләр буларниң чүш әмәс, бәлки пәйғәмбәргә кечидә тапшурулған ғайипанә көрүнүш екәнлигини есидә тутсун. Музу ғайипанә көрүнүшләрниң умумий алаһидилиги шуки, авал символ характерлиқ бирхил көрүнүш аян қилиниду, андин пәйғәмбәр өзи бир соал қойиду яки униңға бир соал қоюлуш билән җавап берилип, символлар чүшәндүрүлиду.

Биринчи ғайипанә көрүнүш — Хадас дәрәқлири арисида атлиқлар алдида турған Пәриштә (1:7-17)

«**Дариус падишаниң иккинчи жили, он биринчи ай, йәни «шебат ейи»ниң жигирмә төртинчи күни, Пәрвәрдигарниң калами Иддониң нәвриси, Бәрәкияниң оғли Зәкәрия пәйғәмбәргә кәлди. У мундақ бешарәтни көрди: —**

Мән кечидә аламәт көрүнүшни көрдүм; мана, торуқ атқа мингән бир адәмни көрдүм; у чоңқур ойманлиқтики хадас дәрәқлири арисида туратти; униң кәйнидә торуқ, ала-тағил вә ақ атлар бар еди» (7-8).

Биз шу соалларни қойимиз: —

Биринчи соал: Зәкәрия көргән «торуқ атқа мингән адәм» ким?

Иккинчи соал: «хадас дәрәқлири» вә «чоңқур ойманлиқ» немини билдүриду?

Үчинчи соал: Атларниң рәңгиниң әһмийити немә?

Биринчи соалға берилидиған җавап шуки, 11-айәттә бизгә уқтурулғандәк «**торуқ атқа мингән адәм**» «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»дур («Өз әһдисиниң пәриштиси» дәпму атилиду). Тәвраттики башқа қисимлардин билимизки, «Пәрвәрдигарниң Пәришитиси» Худаниң вәкили болупла қалмай, йәнә Худаниң тәбиитидә болған бир шәхстур; башқа йәрләрдә ейтқинимиздәк, «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»ни Мәсиһниң туғулуштин илгири Өзини инсанларға аян қилған шәкли, дәп ишинимиз. 10-айәттә у зат тәкитлинип, «шу адәм» дейилиду.

Шәрһчиләрниң бәзилири «**торуқ атқа мингән адәм**» билән «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»ни башқа-башқа шәхсләр, дәп қарайду; амма уларниң адәмни ишәндүргидәк йетәрлик пакитлири йоқ.

(Уларниң пикри бойичә, һәрбий қаидә бойичә доклат қилидиғанлар Пәрвәрдигарниң Пәриштисиниң алди удул тәрипигә келип доклат қилиш керәк еди; әйни тексттә атлиқларниң қайси орунда туруп доклат қилғанлиғи еник көрситилмигән. Улар: Атлиқларниң кәйнидә туруп униңға «доклат қилиш» орун җәһәттин мувапиқ әмәс, дәйду. Бу пикиргә җававән аддий шу соални қойимизки, атлиқларниң хәвирини

тапшурувелиш үчүн Сәрдари вә Йетәкчиси болған «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» кәйнигә бурулса болмамду?

Униң үстигә, әгәр икки көрүнәрлик зат «дәрәқләр арисида» туруватқан болса, Зәкәрияниң диққити дәрһал әң улуғиға, йәни «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»гә тартилмамти? Демәк, «**торуқ атқа мингән адәм**» чоқум «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» болуши керәк).

Иккинчи соалда, көп шәрһчиләр «хадас дәрәқлири» Исраилни көрситиду, дәп қарайду. Бизму шундақ пикирдимиз. Исраилға вәкил болушқа бу хил дәрәқләрниң таллинишини интайин әһмийәтлик, дәп қараймиз. Худаниң әһдисигә бағланған хәлқигә улуқ кедр яки кәң йейилидиған дуб дәриғи әмәс, бәлки егиз өсмәйдиған, тәскәй жайларда инсанниң нәзиридин йошурун өсидиған хушпурақлиқ хадас дәриғи мувапиқ символ болалайду. Чүнки «**Нами «муқәддәс», Жуқири һәм Алий Болғучи, йәни әбәдил-әбәткичә һаят Болғучи ... роһи сунуқ һәм кичик пеил адәм билән биллә туриду**» («Йәш.» 57:15, 66:2).

Сүргүнлүктин қайтип кәлгәндин кейин «Һадассаһ» яки «Хадассаһ» («хадас дәриғи») Исраиллар арисида қиз-аяллар яхши көридиған бир исим болуп қалди. «Әстәр» дегән улуқ аялниң ибраний тилидики исми «Һадассаһ» еди.

Пәрвәрдигарниң Пәриштисиниң әтрапидики «хадас дәрхлири» «**чоңқур ойманлиқ**»та өсиду. Ибраний тилида «**чоңқур ойманлиқ**» дегән сөз «мәтсулаһ» болуп, «тсул» дегән пеил йилтизидин ясалған. «Тсул» дегәнниң мәнаси «суға ғәриқ болуш»тур (мәсилән, «Мис.» 15:10). Шуңа «мәтсулаһ» дегәнни «чоңқур дециз» дәп тәрҗимә қилишқиму болиду. «Зәб.» 88:7-8дә «**Сән мени һаңниң әң тегигә, зулмәтлик жайларға, деңизниң чоңқур йәрлиригә чүмдүрдүң; сән барлиқ долқунлириң билән мени қийнидиң**» дейилиду.

«Зәб.» 107:23-24дә «**Кемиләрдә деңизға чүшүп қатниғучилар,**
Бүйүк суларда тирикчилик қилғучиларбулар Пәрвәрдигарниң ишлириға гувачидур,
Чоңқур океанда көрсәткән карамәтләрни көргүчидур» дейилиду.

Тәврат вә Инҗилда «деңиз» дайим қалаймиқанчилиққа вә зулумға толған дуниядики әлләргә символ қилиниду (мәсилән, «Йәш.» 57:10; «Дан.» 7:1-3-айәттә дуниядики бир нәччә империйәләргә вәкил қилинидиған явайи мәхлуқлар «деңиздин чиқиду»; Бабил империйәси Йәшая тәрипидин «деңизниң чөл-баявини» дәп тәсвирлиниду (21:1). Йәнә «Вәһ.» 13:1ниму көрүң).

«**Чоңқур ойманлиқ**» яки «чоңқур деңиз»ни «ят әлләр арисида» туруп «зулум вә қийнчилиқ долқунлири» басидиған Исраилниң бечарә һалитини көрсәткән мувапиқ символ дейишкә болиду. Зәкәрия пәйғәмбәрниң дәвридә Исраил аллиқачан мустәқиллиқ вә өз-өзини башқуруш һоқуқидин мәһрум болған болуп, Әйса Мәсиһ ейтқан «**ят әлләрниң вақти**»да туратти. Мәсиһ ейтқан шу «**ят әлләрниң вақти**» Бабиллиқ Небоқаднәсарниң падишалиғиниң Исраилға болған йәтмиш жиллиқ зулуми билән башланған еди («Луқа» 21:24 вә «Луқа»дики «қошумчә сөз»имизниму көрүң). Лекин бу, Худа улардин ваз кечип ташливәткән дегәнлик әмәс. Әксичә қедимдин тартип уларниң

әһвалиға ичини ағритқан, қайта-қайта қутқузған, уларни көтирип кәлгән «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» уларниң оттурисида туратти. У дайим улар үчүн Өзиниң улуқ сөзини әмәлгә ашурушқа тәйяр туруп кәлгән еди: —

«**Сән сулардин өткиниңдә, Мән сән билән биллә болимән;**
Дәриялардин өткиниңдә, улар сени ғәриқ қилмайду» («Йәш.» 43:2)

Бу көзгә илинмайдиған кичик хәлиқ өзиниң гуналири түпәйлидин Худаниң тәрбийәлик җазаси астида турғачқа, дүшмәнлириниң қолиға тапшурулған еди; лекин У йәнила уларниң арисидидур.

Бу көрүнүш Зәкәрия пәйғәмбәргә йәткүзүлгән немидегән чоң тәсәлли-һә! Зәбурда ейтилғандәк: «**Пәрвәрдигарниң Пәриштиси униңдин әйминидиғанларни қоғдап әтрапиға чедирини тикиду** (мәзкур айәттә ейтилғандәк, һәтта санақсиз бир қошунни башлап), **уларни қутқузиду**» (34:7).

Бәзи шәрһчиләр: «Худа Исраилни һазир мутләқ ташливәткән» дәп қариған болсиму, шундақла вә һәтта Йәһудийлар өзлири тоғрилиқ: «**«Пәрвәрдигар мәндин ваз кәчти, Рәб мени унтуп кәтти!**» дегини билән Пәрвәрдигарниң уларға нисбәтән йәнила өз плани бардур: «**Чүнки Мән сени қутқузуш үчүн сән билән биллидурмән, — дәйду Пәрвәрдигар; — Мән сени тарқитивәткән әлләрниң һәммисини түгәштүрсәмму, лекин сени пүтүнләй түгәштүрмәймән; пәқәт устүңдин һөкүм чиқирип тәрбийә-савақ беримән; сени җазалимай қоймаймән**», «**Һалбуки, шундақ болсиму, улар өз дүшмәнлириниң зиминида турғинида Мән уларни ташлимаймән яки уларға өчлүк қилмаймән, шуниңдәк улар билән бағлиған әһдәмни бузмаймән, уларни йоқатмаймән; чүнки Мән Өзәм уларниң Худаси Пәрвәрдигардурмән**» («Йәр.» 30:11, «Лав.» 26:44) Пәрвәрдигарниң бу мәхсити ахирқи заманда чоқум әмәлгә ашурулиду!

Үчинчи соалға нисбәтән, йәни атларниң рәңлири тоғрилиқ бир нәччә еғиз сөзлишимизгә тоғра келиду. Рәңләр шүбһисизки, атларниң һәр қайсисиниң вәзиписигә вәкиллик қилиду.

Қизил яки туруқ рәңләр болса җаза, уруш, қан, интиқамға вәкил болиду. «Вәһ.» 6:4дә йәр йүзидикиләрдин аман-течлиқни мәһрум қилиш үчүн, Худа вә униң Мәсиһигә дүшмән болған инсанларни бир-биригә соқуштуруш үчүн қизил атқа мингән бир пәриштигә чоң бир шәмшәр тапшурулиду; «Йәшая» 63-бапта, Мәсиһниң қизил боялған кийим-кечәкни кийип Худаниң интиқамини йәткүзүш үчүн чиқидиғанлиғи көрүниду. Мошу йәрдиму, шүбһисизки, «қизил»ниң охшаш символлуқ мәнаси бар — демәк, «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»ниң пәриштә қошунлирини башлап, Исраилни әзгүчиләрниң үстигә Худаниң җазалирини йәткүзүшкә тәйярланғанлиғи көрситилиду.

«Ала-тағил» (ибраний тилида «сәрукким»): — буниң зади қайси рәң екәнлигигә бир немә дейиш тәс. Бу рәң вә униң әһмийити үстидә қоюлған пәрәзләр көптур. Давут Баронниң пикричә, «сәрукким» әбҗәш қилинған бирхил рәңни көрситиду; вәзиписи бәлким җазалаш һәм рәһим қилишни өз ичигә алған болуши мумким.

«Ақ рәң» муқәддәс язмиларда «нусрәт қазиниш»қа символ қилиниду (мәсилән, «Вәһ.» 19:11дә, Мәсиһ дәҗҗалниң пүткүл қошунлири билән җәң қилғанда аппақ кийим кийиду).

Өз сәрдарининң әмрини бежанидиллиқ билән беҗиришкә тәйяр туруватқан бу пәриштиләр қошунининң Зәкәрия пәйғәмбәргә көрситилишининң мәхсити, шүбһисизки, Зәкәрияниң кейин хәлиқни риғбәтләндүрүши үчүн еди. «Зәбур»да ейтилғандәк «**Худаниң җәң һарвулири түмән-түмән, миллион-миллиондур; Рәб улар арисидидур**» — Худаниң Өз хәлқини қутқузуш вә қоғдаш үчүн зиядә көп тәдбирлири вә күчлири бардур; бирақ улар Өзигә йеқин алақидә яшимиса Униң мошундақ ярдими көрүнмәйду.

9-айәтни көрәйли: —«**Мән униңдин: «Тәхсир, булар немә?» — дәп соридим. Мән билән сөзлишиватқан пәриштә маңа: «Мән саңа буларниң немә екәнлигини көрситимән**» — деди».

Бир нәччә сәвәпләр түпәйлидин бу пәриштини (ибраний тилида «малак һадобһәр би» — «Мән билән сөзлишиватқан пәриштә» яки сөзмусөз «ичимдә сөзлишиватқан пәриштә») «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» әмәс, дәп қараймиз. У пәқәт көрүнүшләргә шәрһ беридиған аддий бир пәриштидур.

Гәрчә Зәкәрия уни «тәхсир» дәп чақирған болисиму (ибраний тилида «Адони»), бу «Рәббим» дегән сөз әмәс. «Рәббим» болса, ибраний тилида «Адонай» дейилиду. Мәсилән, «Адонай» дегән бу сөз «Яр.» 18:3дә көрүлиду, шу йәрдә «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»ни көрситиду. «Адони» дегән сөзни болса һәр қандақ адәм яки яритилған мәхлуққа қарита ишлитишкә болиду. 8-айәттики «пәриштә» пәйғәмбәргә аламәт көрүнүшниң мәнасини чүшәндүрмәкчи болиду; 9-айәттә болса, «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» чүшәндүрүш бериду. Мошуниңға қарап бәзи алимлар бу икки пәриштини бир шәхс, дәп қарайду. Лекин «**Мән саңа .... көрситимән**» дегән сөзләрни сөмусүз тәрҗимә қилсақ, «сени көргүчи қилимән», — демәк «көрүнүшләрни вә уларға хас чүшәндүрүшләрни чүшинишишкә саңа бир қәлбни беримән» дегәнлик болиду. 4:1диму бу пәриштиниң шундақ хизмити аян болиду.

Чоң испат 2:1-4дә көрүниду. Шу йәрдә дәл мәзкур пәриштигә «**Жүгүр, бу яш жигиткә сөз қил**» дәп буйрулиду. Шу йәрдә «**мән билән сөзлишиватқан пәриштә**» Пәрвәрдигарниң Пәриштиси болған болса, униңға ундақ буйруқ бериш униң салаһийитигә қәтъий мувапиқ болмайтти.

Униңдин башқа йәнә испатлар бар, һазирчә мошунчилик тохтилимиз.

Шуңа «**Мән** (Зәкәрия) **билән сөзлишиватқан пәриштә**»ни Худалиқ тәбиитидә болған «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» әмәс, бәлки пәйғәмбәргә ярдәмчи бир пәриштидур, дәп билимиз.

«**Тәхсир, булар немә?**» дегән соалға 10-айәттә «хадас дәрәқлири арисида турған зат» өзи җавап бериду: «**Булар Пәрвәрдигарниң йәр йүзини уян-буян кезишкә әвәткәнлири**».

Бу сөзләр бизгә Аюп пәйғәмбәрни әйипләшкә Худаниң алдиға кәлгән Шәйтанниң сөзлирини әслитиду; шу йәрдә у: «**Йәр йүзини кезип пайлап, уяқ-буяқларни айлинип жүрүп кәлдим**» дәйду. Шәйтанниң бу тохтавсиз һәрикитиниң мәхситини расул Петрус бизгә әстайидил агаһландуруп көрситиду: «**Өзәңларни һошияр вә сәгәк тутуңлар. Чүнки дүшминиңлар болған Иблис худди һөкирәватқан ширдәк, жутқидәк бирисини издәп қатрап жүрмәктә**» («1Пет.» 5:8).

Әгәр бир күнла Иблисниң түрлүк -түмән қилтақлири вә тәдбирлиригә тақабил турушқа ялғуз қоюлсақ, ундақта биз қандақ болуп кетәрмиз-һә?! Лекин Худаға миң шүкри, «**Пәрвәрдигарниң Пәриштиси униңдин әйминидиғанларни қоғдап әтрапиға чедирини тикиду, уларни қутқузиду**» («Зәбур» 34-күй). Көргинимиздәк, Пәрвәрдигарниң Пәриштисиниң йәр үстидә санақсиз қошунлири һәр хил пәриштилири бардур. Гәрчә Шәйтан вә униң җинлири һәр түрлүк яман нийәтлири билән «**йәр йүзини кезип пайлап, уяқ-буяқларни айлинип жүргән**» болсиму, Худаниңму Өзиниң Өз үммәтлирини қоғдап мошу яман нийәтләргә тақабил туруватқан нурғунлиған әлчилири бардур. «Ибранийларға»да ейтилғандәк: «**Пәриштиләрниң һәммиси пәқәт нижатлиққа мираслиқ қилидиғанлар үчүн хизмәт қилишқа Худа тәрипидин әвәтилгән хизмәтчи роһлар әмәсму?**».

Һалбуки, Зәкәрия көргән көрүнүштә шу чаққан әлчиләр авал пәқәт йәр йүзидики әлләрниң әһвалини (болупму, Исраил үчүн) пайлашқила әвәтилгән еди. Чүнки Худаниң инсанларға болған барлиқ мәхсәт-планлири Исраилға бағланғандур.

Бу пәриштиләр Пәрвәрдигарниң Пәриштисигә хәвәр йәткүзүп: «**Биз йәр йүзидә уян-буян кезип кәлдуқ; мана, пүткүл йәр йүзи типтинч, арамлиқта туруватиду**» дәйду (11-айәт). Ибраний тилида «**типтинч, арамлиқта туруватиду**» дайим мәлум бир җай вә униң аһалисиниң тинич-аманлиқ һалити, һеч қандақ явларниң малиманчилиғи болмиғанлиғини көрситиду. Мисаллар «Һак.» 3:11, 30, 5:31, 8:28, 18:7, 27дә көрүниду; бу сөз «Йешуа» 11:23дә («**зимин җәңдин арам тапти**») вә шуниңдәк бир нәччә башқа йәрләрдиму тепилиду, һәммиси чоңқур тинич-аманлиқни көрситиду.

Биринчидин, бу әһвал «Худаниң қалдилири»ға ибадәтханини қайта қуруш хизмитидә рiғбәт бериш үчүн көрситилиду; йеқин кәлгүсидә һеч қандақ җәң-уруш ибадәтханиниң яки зиминдики шәһәрләрниң қурулушини тосалмайду. Һалбуки, иккинчидин, бу баян «ят әлләр»ниң тинич-аманлиқ әһвалиниң Исраилниң һалити билән чоң пәриқлинидиғанлиғини көрситиш үчүн берилиду. Қариғанда, башқа әл-милләтләр хелә раһәт-баяшатта яшайтти; қисқиси, Йәһудий хәлқидин башқа һәммиси тинич-аман еди. Гәрчә Исраиллардин бир топ «қалдилар» өз зиминиға қайтқан болсиму, улар техичә әлләрниң боюнтуруғи астида туруп сепилсиз, хараплашқан шәһәрләрдә олтирип, дүшмәнлириниң хорлуқ-һақарәтлиригә очуқ туратти. Һәтта Зәкәриядин кейинки дәвирдикиләр униңдин азаплинип: — «**Мана, биз бүгүн қулլармиз! Сән мевиси билән назу-немәтлиридин йейишкә ата-бовилиримизға тәғдим қилип бәргән зиминда турсақму, биз мана униңда қул болуп қалдуқ!**» дәп аһ-зар көтәргән («Нәһ.» 9:36).

Әлләр Худаниң хәлқини тарқитивәткәндин кейин, зиминини егилигән еди, вә һәтта шу чаққичә униңдин тохтавсиз пайдилинип кәлгән еди. Қаримаққа, һеч ким Зион тартқан азап-оқубәтләргә көңүл бөлгәндәк қилмайтти. Һалбуки: —«**Пәрвәрдигарниң Пәриштиси җававән: «И самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, қачанғичә сән бу йәтмиш жилдин бери аччиқлинип келиватқан Йерусалим вә Йәһуданиң шәһәрлири үстигә рәһим қилмайсән?» — деди**» (12-айәт).

Хәлиққә нисбәтән, илгири өзлирини нурғун қетим қутқузған вә йетәклигән Пәрвәрдигарниң Пәриштисиниң өз арисида болуши уларға тәсәлли болған йәрдә, Пәрвәрдигарниң Пәриштисиниң улар үчүн дуа-тилавәт қилиши уларға қандақму тәсәлли болмисун?

Дәрвәқә, Исраил униң дуа-тилавәтлириниң объекти әмәсму? Чүнки Пәрвәрдигарниң Пәриштиси Мәсиһдин башқа һеч ким әмәс. Төвәндикиләр Йәшая пәйғәмбәр тәрипидин хатириләнгән Мәсиһниң дуасидур: —

«**Таки униң һәққанийлиғи жулалинип чақнап чиққичә,**
Униң нижати лавулдаватқан мәшъәлдәк чиққичә,
Зион үчүн Мән һеч арам алмаймән,
Йерусалим үчүн һәргиз сүкүт қилмаймән» («Йәш.» 62:1).

Биз башқа йәрләрдә жуқуриқи «70 жил» тоғрисида тохтилип өткән (мәсилән, «Йәрәмия»дики «қошумчә сөз»имиздә), мошу йәрдә уни қайтилимаймиз. Мошу йәрдә адәмни һәйрануһәс қилидиған иш Пәрвәрдигарниң Пәриштисиниң дуа-тилавитидур. Исраил техи толуқ әслигә кәлтүрүлмигән еди. «Йерусалим вә Йәһуданиң шәһәрлири» техи харап һаләттә туратти. Исраилниң бу бечарә әһвали Пәрвәрдигарниң Пәриштисиниң улар үчүн дуа қилиштики сәвәвидур.

Худаниң Униң дуа-тилавитигә қарита җавави «Зәкәрия билән сөзлишиватқан пәриштә»ниң бу сөзләрни Зәкәрия пәйғәмбәрниң көңлигә чоңқур сиңдүрүши үчүн берилиду (13-14-айәт): — «**Пәрвәрдигар мән билән сөзлишиватқан пәриштигә йеқимлиқ сөзләр, тәсәлли бәргүчи сөзләр билән җавап бәрди. Шуниң билән мән билән сөзлишиватқан пәриштә маңа мундақ деди: «Сән мундақ җакалиғин: — Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар: «Йерусалим вә Зионға отлуқ муһәббитимдин җүригим лавилдап көйиду!» дәйду**».

Бу «**йеқимлиқ сөзләр, тәсәлли бәргүчи сөзләр**»ниң немә екәнлигини биз ахирқи 14-17-айәтләрдә көримиз: —

(1) Пәрвәрдигар: «**Йерусалим вә Зионға болған отлуқ муһәббитимдин җүригим лавилдап көйиду**» дәйду, андин «**Шуниң билән Мән әркин-азатиликтә яшавтқан әлләргә қаттиқ ғәзәплинимән; чүнки Мән хәлқимгә сәлла ғәзәплинип қойивидим, улар һәддидин ешип хәлқимгә зор азар қилди**» (ибраний тилида «улар шу яманлиққа ярдәм бәрди») дәйду (15-айәт).

Худа Исраилға (бутпәрәслиги түпәйлидин) ғәзәплинип уларни «ят әлләр» арқилиқ җазалап азаплашқа, Бабил империйәсигә 70 жил сүргүн қилдурған. Бирақ «әркин-азатиликтә яшавтқан әлләр», йәни Бабилдикиләр, кейин Парслиқлар бу ишта Худаниң ғәзивиниң җазасини чәктин ашуруп, «һәддидин ешип» толиму рәһимсизлик қилған. Бу иш гоя бир ата өзиниң итаәтсиз амма сөйүмлүк балисини таяқ билән җазалиғанда, ят бир киши оттуриға чиқип балини төмүр калтәк билән урғанға охшаш иш болиду. Бундақ әһвалда қайси бир ата ғәзәпләнмәй туралайду дәйсиз? У чоқум қол салғучи ят адәмгә қарши чиқиду. Худаниң Исраилға (шундақла барлиқ етиқатчиларға) зулум салғучиларға болған позитсийәси дайим шундақ болиду.

Бу әһвални техиму чүшиниш үчүн: «Йәр.» 30:11, 31:10, «Йәш.» 52:2, «Йәр.» 5:10, 12:7, «Йәш.» 47:6 қатарлиқ айәтләрни көрүң.

Һазирқи заманларда Йәһудийлар мошундақ әһвалларни бешидин өткүзүп, техиму азап-оқубәтлик ишларға учрап, қийнилип кәлди. Уларға аталмиш өзини «Христианлар» дәп ативалғучилар (һәқиқий Мәсиһ етиқатчилири әмәс) көп азап-оқубәтләрни салған. Амма көп әлләрниң тарихи шуни ениқ испатлайдуки, Худаниң Ибраһимға: «**Кимләр** (мәлум шәхш яки мәлум бир әл болсун) **сени бәрикәтлисә мән уларни бәрикәтләймән, кимки** (мәлум шәхш яки мәлум әл болсун) **сени хорлиса, мән чоқум уни ләнәткә қалдуримән**» дегән вәдиси техичә инавәтликтур.

(2) Иккинчи тәсәлли Худаниң шапаәтлик мәхситидур: «**Мән Йерусалимға рәһим-шәпқәтләр билән қайтип кәлдим**» дәйду (16-айәт).

Төвәндә бу «рәһим-шәпқәтләр»дин икки-үч аламәт-бәлгүни көрситимиз: —

(а) «**Мениң өйүм униң ичидә** (Йерусалим ичидә) **қурулиду**» — Ибадәтхана Худа Өзиниң вә хәлқиниң арисидики йеқин алақисиниң бәлгүси болиду.

(ә) «**вә Йерусалим үстигә «өлчәм таниси» йәнә тартилиду**» — демәк, Йерусалим қайтидин толуқ қурулиду (16-айәт).

(б) Пәйғәмбәргә йәнә мундақ дейилиду: «**Йәнә мундақ жақалиғин: «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: Мениң шәһәрлирим йәнә аватлишиду**» — Пәрвәрдигар йәнила Исраилниң шәһәрлирини «Мениң шәһәрлирим» дәйду (17-айәт).

(в) «**вә Пәрвәрдигар йәнә Зионға тәсәлли бериду вә Йерусалимни йәнә талливалиду**» — Зәкәрия пәйғәмбәр «Йәш.» 14:1дин елинған муну сөзләрни үч қетим қайтилайду: —

«**Чүнки Пәрвәрдигар Яқупқа рәһимдиллиқ көрситиду, йәнә Исраилни таллайду,**
У уларни өз жут-зиминида маканлаштуриду.
Шуниң билән ят адәмләр улар билән бирлишип,
Яқуп җәмәтигә қошулиду».

Зәкәрия дәвриниң алдинқи мәзгилдә жуқуриқи вәдиләр қисмән әмәлгә ашурулған бир нәччә ишлар барлиққа кәлди. «Худаниң өйи» төрт жилдин кейин пүтти («Әзра» 6:15). Йәнә бир мәзгилдин кейин Нәһәмия Йерусалимниң сепилини қайтидин қуруп чиқти.

Кейин Мәсиһниң Исраилда туғулуши бешарәтләрниң чоң бир әмәлгә ашурулуши болди; ахирқи заманда Йәһудий хәлқигә нисбәтән уларниң товва қилип Әйса өзимизниң Мәсиһимиз дәп тонуп етирап қилиши билән техиму чоң әмәлгә ашурулуши вуҗудқа чиқиду: —

Расул Яқуп Рәббимиз Әйса Мәсиһниң қайтип келиши тоғрилиқ сөзлигинидә: — «**Мошу ишлардин кейин, мән қайтип келип, Давутниң жиқилған чедирини йеңибаштин қуруп тикләймән, униң харабиликлирини қайта бена қилип, әслигә кәлтүримән. Шундақ қилип, инсанийәттики башқа инсанларму, йәни Мениң намим билән аталған барлиқ әлләр Мени издәп тапиду, дәйду бу ишларниң һәммисини әмәлгә ашуридиған вә шундақла уларни әзәлдин аян қилип кәлгән Пәрвәрдигар!**» («Рос.» 15:16-18, «Амос» 9:11-12).

«**Чүнки Пәрвәрдигар Зионға тәсәлли бәрмәй қоймайду;**
Униң барлиқ харабә йәрлиригә чоқум тәсәлли бериду;
У чоқум униң жаңгаллирини Ерәм бағчисидәк,
Униң чөл-баяванлирини Пәрвәрдигарниң беғидәк қилиду;
Униңдин хошаллиқ һәм шат-хорамлиқ,
Рәхмәтләр һәм нахша авазлири тепилиду» («Йәш.» 51:3)

Иккинчи ғайипанә көрүнүш — мүңгүзләр вә һүнәрвәнләр (1:18-21)

«**Андин мән бешимни көтәрдим, мана төрт мүңгүзни көрдүм. Мән билән сөзлишиватқан пәриштидин: «булар немә?» дәп соридим. У маңа: «Бу Йәһуда, Исраил вә Йерусалимни тарқитиватқан мүңгүзләрдур» — деди.**

Вә Пәрвәрдигар маңа төрт һүнәрвәнни көрсәтти. Мән: «Бу һүнәрвәнләр немә иш қилғили кәлди?» дәп соридим. У: «Мана булар болса Йәһудадикиләрни һеч ким қәддини руслиялмиғидәк дәриҗидә тарқитиватқан мүңгүзләр; бирақ бу һүнәрвәнләр мүңгүзләрни дәккә-дүккигә чүшәргили, йәни әлләрниң Йәһуданиң земинини тарқитиветиш үчүн көтәргән мүңгүзлирини ташливәткили кәлди!» — деди».

Мүңгүзләр» муқәддәс язмиларда көп вақитларда шан-шәрәп, ғурур-иззәт яки мәлум шәхсниң яки дөләтниң күч-қудритиниң символи қилиниду (мәсилән, «1Сам.» 2:1, «2Сам.» 22:3, «Зәб.» 75:4, 5, 92:10ни көрүң). Бәзидә мүңгүзләр дуниядики әң күчлүк империйәләрни көрситиду («Дан.» 8-бап, «Вәһ.» 17:3, 12).

«Төрт» дегән сан Муқәддәс Китапта «төрт шамал» яки «дунияниң төрт булуңи»ни көрсәткәчкә, шәрһчиләрниң бәзилири «төрт мүңгүз» пәқәт Исраилниң «төрт әтрапидин» зулумға учрап, тарқилип кәткәнлигини билдүриду, дәп қарайду. Һалбуки, жуқурида байқиғинимиздәк, Зәкәрияға тапшурулған бешарәтләр түп җәһәттин «илгәрки пәйғәмбәрләр»ниң сөзлирини тәстиқлаш вә хуласиләш сүпитидә берилгән, дәп қараймиз. Шу сәвәптин биздә шәк йоқки, Зәкәрия пәйғәмбәр көргән шу «төрт мүңгүз» Данияд пәйғәмбәргә аллиқачан тапшурулған вәһийниң 2-баптики «чоң һәйкәл»ниң «төрт метал»и вә 7-баптики «төрт мәхлуқ» көрсәткән төрт империйәниму көрситиду. Мошу төрт империйә өз нөвити бойичә Исраилни залимлиқ билән «тарқатқучилар» еди.

Данияд пәйғәмбәрниң бу бешарәтлири тоғрилиқ «Данияд»дики қошумчә сөзимиздә аллиқачан тохталдуқ. Әшу йәрдә ейтқинимизни хуласиләп, биз шу төрт мүңгүзни төвәндики төрт империйәгә символ қилиниду, дәп ишинимиз: —

(а) биринчи мүңгүз — Бабил империйәси
(ә) иккинчи мүңгүз — Парс империйәси (Зәкәрияниң күнлиридә техи һөкүм сүрүватқан еди)
(б) үчинчи мүңгүз — Грек империйәси (Зәкәрияниң күнлиридә техи барлиққа кәлмигән)
(в) төртинчи мүңгүз — Рим империйәси вә ахирқи заманларда шуниң харабилиридин көкләп чиқидиған дәҗҗалниң империйәси

Исраил әнди мошу көрүнүштин қандақ тәсәлли тапаркин? Берилгән тәсәлли дәл шу едики, гәрчә мошу империйәләр вақтинчә ғоҗилиқ қилсиму, Худа бәрибир һәммидин үстүн туруп, уларни һалак қилишқа төрт «һүнәрвән»ни аллиқачан тәйярлиғандур. Ибраний тилида «дәккә-дуккигә чүшириш» дегән сөз йәнә «шилип йоқитиш» яки «йонуп йоқитиш» дегән мәнани өз ичигә алиду. Ундақта, төрт мүңгүзни йоқитидиған төрт һүнәрвән кимләр?

Даниял пәйғәмбәрниң бешарәтлиригә асасән һүнәрвәнләрниң салаһийити төвәндикидәк болуши керәк, дәп ишинимиз: —

(а) биринчи һүнәрвән — Парс империйәси (Бабил империйәсини ағдурған)

(ә) иккинчи һүнәрвән — Грек империйәси (Парс империйәсини ағдурған. Зәкәрияниң дәвридә бу иш техи йүз бәрмигән еди).

(б) үчинчи һүнәрвән — Рим империйәси (грек империйәсини ағдурған)

(в) төртинчи һүнәрвән — бу тоғрилиқ икки хил пикир бар: —

(1) төртинчи һүнәрвән Рим империйәсини ағдурған «Готлар» вә «Визиготлар»ға вәкиллик қилиду;

(2) төртинчи һүнәрвән Мәсиһниң өзигә вәкиллик қилиду; чүнки Рим империйәсиниң харабилиридин чиқидиған дәҗҗалниң империйәсини ахирида ағдурғучи Мәсиһниң Өзидур. Биз иккинчи пикиргә майилмиз: —

«**Кечидики ғайипанә көрүнүшләрдә мән гоя Инсан оғлиға охшаш бир затниң әрштики булутлар билән кәлгинини көрдүм. У «Әзәлдин бар Болғучи»ниң йениға берип, Униң алдиға һазир қилинди** (бу ишни Мәсиһниң дунияни сораққа тартишқа қайтип чүшүши алдида йүз бериду, дәп қараймиз). **Һәр әл-жут, һәр таипә, һәр хил тилда сөзлишидиғанлар Униң хизмитидә болсун дәп, сәлтәнәт, шөһрәт вә падишалиқ һоқуқи Униңға берилди. Униң сәлтәнити мәңгү солашмас сәлтәнәттур, Униң падишалиғи мәңгү һалак қилинмас**» вә «**тәхттә олтарған мәзгилдә, әрштики Худа йимирилмәс бир падишалиқ бәрпа қилиду. Бу падишалиқ һәргиз башқа бир хәлиқләргә өтмәйду; әксичә у бу башқа падишалиқларни үзүл-кесил гумран қилип, өзи мәңгү мәзмут туриду**» («Дан.» 7:13, 14, 2:44-45ниму көрүң).

Үчинчи ғайипанә көрүнүш — өлчәш танисини тутқан жигит (2:1-13)

«**Андин мән бешимни көтирип, мана қолида өлчәм танисини тутқан бир адәмни көрдүм вә униңдин: «Нәгә барисән?» дәп соридим. У маңа: «Мән Йерусалимни өлчигили, униң кәңлиги вә узунлуғини өлчәп көргили баримән» — деди.**

Мана, мән билән сөзлишиватқан пәриштә чиқти; йәнә бир пәриштә униң билән көрүшүшкә чиқти вә униңға мундақ деди: — Жүгүр, бу яш жигиткә сөз қил, униңға мундақ дегин: — «Йерусалим өзидә туруватқан адәмләрниң вә малларниң көплүгидин сепилсиз шәһәрләрдәк болиду. — Вә Мән Пәрвәрдигар униң әтрапиға от-ялқун сепили, униң ичидики шан-шәриви болимән.

— Һой! Һой! Шималий зиминдин қечиңлар, — дәйду Пәрвәрдигар, — Чүнки Мән силәрни асмандики төрт тәрәптин чиққан шамалдәк тарқитиватқән, дәйду Пәрвәрдигар».

— «— Һәй! И Бабил қизи билән турғучи Зион, қачқин! Чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —

Өз шан-шәривини дәп У Мени силәрни булаң-талаң қилған әлләргә әвәтти; чүнки ким силәргә чеқилса, шу Өзиниң көз қаричоқиға чеқилған болиду. Чүнки мана, Мән Өз

қолумни уларниң үстигə силкиймəн, улар өзлиригə қул қилинғучиларға олжа болиду; шуниң билəн силəр самави қошунларниң Сəрдари болған Пəрвəрдигарниң Мени əвəткəнлигини билисилəр.

Нахшиларни яңритип шатлан, и Зион қизи; чүнки мана, келиватимəн, араңда маканлишимəн, дəйду Пəрвəрдигар, — вə шу күнидə көп əллəр Пəрвəрдигарға бағлиниду, Маңа бир хəлиқ болиду; араңда маканлишимəн вə силəр самави қошунларниң Сəрдари болған Пəрвəрдигарниң Мени əвəткəнлигини билисилəр; шуниңдəк Пəрвəрдигар Йəһудани өзиниң «муқəддəс зимини»да несивиси болушқа мирас қилиду вə йəнə Йерусалимни талливалиду.

Барлиқ əт егилири Пəрвəрдигар алдида сүкүт қилсун! Чүнки У Өзиниң муқəддəс маканидин қозғалди!»

Иккинчи вə үчинчи көрүнүшлəр биринчи көрүнүш билəн зич мунасивəттə туриду. Үчинчи көрүнүштə көрситилгəн əң муһим иш болса, Йерусалим (йəни «Худаниң шəһири», «Зион»)ниң кəлгүсидики ават-баяшатлиғи вə шан-шəривидин ибарəт болиду.

Бу көрүнүштики нурғун җəһəтлəр оқурмəнгə оқуған һаман еniқ болуши керəк. Тəврат вə Инҗилни оқуғансери көрүнүшниң тəпсилатлири техиму шундақ болиду. Биз мошу йəрдə тəпсилий тохталмаймиз, пəқəт бир нəччə байқиғанлиримизни баян қилимиз: —

(а) «**Өлчəм танисини тутқан бир адəм»гə: «Жүгүр, бу яш жигиткə сөз қил, униңға: «Йерусалим өзидə туруватқан адəмлəрниң вə малларниң көплүгидин сепилсиз шəһəрлəрдəк болиду**» дəп ейтилған сөзлəр бизниңчə униңға «өлчəш ишиниң кəлгүсидə һаҗити йоқ, чүнки Йерусалимниң кəлгүси «сепилсиз», чəксиз чоң бир шəһəр болиду» дегəнни билдүриду. Гəрчə йеқин кəлгүсидə Худаниң шапаити билəн Йерусалимниң бир сепили болидиған болсиму («Нəһəмия» дегəн китапни көрүң), шундақ бир күн келидуки (уни техи күтмəктимиз), аһалиси шунчə көпийидуки, шəһəр һəр қандақ сепилдин һалқип кеңийиду. Дəрвəқə 5-айəттə: «**Вə мəн Пəрвəрдигар униң əтрапиға от-ялқун сепили, униң ичидики шан-шəриви болимəн**» дейилиду. Худа пүтүнлəй башпанаһ болсила һəр қандақ сепилниң һеч һаҗити қалмайду. Йерусалим əгəр Əйсани өз Мəсиһимиз дəп қобул қилған болса бу айəттə тəсвирлəнгəн һалəт Йерусалимниң шу чағдики һалити болған болатти; кəлгүсидə Йерусалимдикилəр ахирида Уни қобул қилса һалити җəзмəн мошу айəттə дейилгəндəк болиду («Йəш.» 4:5-6, 26:1, 60:19 вə «Вəh.» 21:23ниму көрүң).

Бүгүнки күнлүктиму һəр бир етиқатчи яман роһлар униң роһиға һуҗум қилған чағларда, Худаниң өзигə башпанаһ болуватқинини («Зəб.» 27:2-3, 34:7), шундақла Худаниң шəрəплик йоруқлуғиниң униң роһ-қəлбидə нур чечиватқинини билиду («Юһ.» 8:12, «2Кор.» 4:6).

(ə) Униң Зионға башпанаһ болушқа болған вəдисигə асасəн, Худа сүргүн болған җай Бабилдин техи қайтмиғанларни Зионға қечип келишкə чақириду («шималий зимин» Пəлəстингə нисбəтəн Бабил һесаплиниду). Шу чағдики Бабил аллиқачан Парс империйəси тəрипидин ағдурулған болсиму, униң бешиға чүшидиған йəнə бир нəччə балаю-апəтлəр бар еди. Оттура шəриқниң қедимки тарихи буниңға испат бериду. Шүбһисизки, Худаниң бу чақириқида йəнə кəлгүсидики бир заман, йəни ибраний паландилири пүткүл дунияға тарқитилғандин кейин, Худа уларни сүргүн болған

йәрләрдин қайтишқа чақиридиған бир күн көздә тутулиду («Йәш.» 48:20, 52:11, «Йәр.» 2:6, 45ни көрүң).

Зәкәрия пәйғәмбәрниң күнлиридә сүргүн болғанларниң көпинчиси Бабилда азрақ раһәтлик турмушни көрүпла, Пәләстингә қайтсам шүбһисизки жапа тартимән дәп қайтишни халимиған еди. Һалбуки, кәлгүси бир күндә Худа Өзи қой баққучидәк уларни дуниядики һәр бир жайдин дегидәк өз зиминиға йетәкләп башлайду («Йәр.» 16:14-15, 23:7-8). Шуниң билән бир вақитта У уларни тарқитиватқан әл-дөләтләрни жазалайду («**Өз шан-шәривини дәп У Мени силәрни булаң-талаң қилған әлләргә әвәтти**» 8-айәт). «**Шан-шәрәпкә ериштүрүш**» дегән ибарә шүбһисизки, Мәсиһниң Худаниң гуна үстигә чиқарған һөкүмлирини жүргүзүши вә шуниң билән бир вақитта товва қилип униң ниҗатини қобул қилғанларға меһир-шәпқитини көрситиши арқилиқ Худаға шан-шәрәп кәлтүрүштин ибарәт болиду. «Йәш.» 14:1-3ни көрүң. Шу чағда Худа «**Өз қолумни уларниң үстигә силкиймән**» дәйду — демәк, уларниң үстигә һалакәт кәлтүриду (мошу ибарә көрүнгән «Йәш.» 11:15 вә 19:16ни көрүң).

(б) Қизиқ йери шуки, 8-айәттә сөз қилғучи «Самави қошунларниң Сәрдари болған Яһвәһ (Пәрвәрдигар)ниң Өзи; лекин У «**Пәрвәрдигар тәрипидин**» әвәтилгән. Сөзлигүчи йәнә 9-айәттә: «**Силәр самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң Мени әвәткәнлигини билисиләр**» дәйду. Бу толиму сирлиқ гәптур! Амма Инҗилни оқуғанлар шуни билидуки, мошу йәрдә сөзлигүчи (мошу сөзләрни башқа һеч қандақ чүшәндүрүш йоли йоқтур) Өз Атиси тәрәптин әвитилгән Рәб Әйса Мәсиһдин башқа бириси әмәс. Мәсилән «Луқа» 4:14, 43, 9:48, «Юһ.» 3:34, 6:38, 7:28-29, 17:21, 20:21ни, шундақла «Йәш.», 48:16ни көрүң.

(в) 10-14-айәтләрниң мәзмуни җәзмән Рәб Әйса Мәсиһниң пүткүл Исраил хәлқи товва қилғандин кейин дунияға қайта келиши билән мунасивәтлик: «**Чүнки мана, келиватимән, араңда маканлишимән**». Мошу йәрдиму сөзлигүчиниң «Яһвәһ» (Пәрвәрдигар) екәнлигини, «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар» тәрипидин әвәтилгәнлигини байқаймиз (11-айәтни көрүң).

Мошу айәтләрниң ичидә муқәддәс язмилардин жиғинчақланған көп айәтләр көрүлиду. Уларниң бәзилири төвәндики айәтләрдә тепилиду: «Йәш.» 12:6, «Зәф.» 3:14-15, «Зәб.» 102:15-22, «Йәш.» 56:1-6, «Йәр.» 50:5, вә йәнә «Зәк.» 14-бап, «Рос.» 15:13-18, «Йәш.» 19:25.

(г) «Муқәддәс зимин» дегән ибарә диққитимизни Худаниң Канаан (Пәләстин) зиминини «Мениңки» дегәнлигигә тартиду; чүнки «муқәддәс» дегән сөзниң түп мәнаси: «Худағила тәвә» дегәнлик болиду.

(ғ) 13-айәттә «қозғалди» яки «турди», «қопти» дегән сөз «Зәб.» 44:23дә тепилиду: «**Ойған, и Пәрвәрдигар! Немишкә ухлап ятисән?**
Орнуңдин тур, бизни мәңгүгә ташлавәтмигәйсән!». Йәнә «Һаб.» 2:20, «Зәф.» 1:7ниму көрүң.

Төртинчи ғайипанә көрүнүш — баш каһин Йәшуаниң Пәрвәрдигарниң Пәриштиси алдида туруши (3-бап)

«Андин у маңа Пәрвәрдигарниң Пәриштиси алдида туруватқан баш каһин Йәшуани, шуниңдәк Йәшуаниң оң тәрипидә униң билән дүшмәнлишишкә турған Шәйтанни көрсәтти.

Пәрвәрдигар Шәйтанға: «Пәрвәрдигар сени әйиплисун, и Шайтан! Бәрһәқ, Йерусалимни талливалған Пәрвәрдигар сени әйиплисун! Бу киши оттин тартивелинған бир чучула отун әмәсму?» — деди. Йәшуа болса паскина кийимләрни кийгән һалда Пәриштиниң алдида туратти. У униң алдида туруватқанларға: «Бу паскина кийимни униңдин салдуруветиңлар» — деди вә униңға: «Қара, Мән қәбиһлигиңни сәндин елип кәттим, саңа һейтлиқ кийим кийгүздүм» — деди. Мән: «Улар бешиға пакиз бир сәллини орисун!» — дедим. Шуниң билән улар пакиз бир сәллини униң бешиға ориди; Пәрвәрдигарниң Пәриштиси бир янда туратти вә Пәрвәрдигарниң Пәриштиси Йәшуаға мундақ җекилиди: —

«Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Әгәр йоллиримда маңсаң, тапилиғинимни чиң тутсаң, Мениң өйүмни башқурисән, һойлилиримға қарайдиған болисән; саңа йенимда туруватқанларниң арисида туруш һоқуқини беримән.

И баш каһин Йәшуа, сән вә сениң алдиңда олтарған һәмраһлириң аңлаңлар (чүнки улар бешарәтлик адәмләр): — Мана, Мән «Шах» дегән қулумни мәйданға чиқиримән. Мана, Мән Йәшуаниң алдиға қойған ташқа қара! — Бу бир ташниң үстидә йәттә көз бар; мана, Мән униң нәқишлирини өзәм ойимән, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, — вә Мән бу зиминниң қәбиһлигини бир күн ичидила елип ташлаймән.

Шу күни, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, һәр бириңлар өз йеқиниңларни үзүм тели вә әнҗир дәриғи астиға олтиришқа тәклип қилисиләр».

Авалқи үч көрүнүш тоғрилиқ чоңқур бир соал пәйғәмбәрниң көңлидә пәйда болуши мүмкин: «Худа қандақму Исраилни әслигә кәлтүрсун? Исраилниң еғир гуналири вә әхлақта болған бузуқчилиғи үчүн уни Пәрвәрдигарниң өйи селинидиған җай болушқа, шундақла барлиқ әлләргә Худаниң бәхит-бәрикитини йәткүзгүчи хизмәткар болушқа мәңгү налайиқ қиливәткән әмәсму?».

Төртинчи көрүнүш жуқуриқи соалға җавап тәриқисидә һәмдә пәйғәмбәрниң өзиниң төвәндики хәвәрни үгиниши үчүн, шундақла уни хәлиққә йәткүзүши үчүн берилгән, дәп ишинимиз: —

(1) Исраилниң бәхит-бәрикити (шундақла, барлиқ ишәнгүчиләрниң бәхит-бәрикити) Исраилниң униңға лайиқ болғинидин яки қандақтур бир нәччә аталмиш «саваплиқ ишлири»дин болған әмәс, бәлки Пәрвәрдигарниң мутләқ меһри-шәпқитидин, «Йерусалимни таллиған» Қадир-Мутләқниң өзгәрмәс муддиа-мәхсәтлири асасида болғандур;

(2) Напак, гунакар вә әхлақта булғанған бир хәлиқ қандақ паклинип «Худаниң хизмәткарлири»ға өзгәртилиду? Худаниң Исраилға: «Силәр Маңа каһинлардин тәркип тапқан хас бир падишалиқ вә муқәддәс бир қовм болисиләр» дегән чақириқи вә уларни таллевлишиниң сәвәви бар еди. Исраилни «Пәрвәрдигарниң өйи»гә мәсъул болушқила әмәс, бәлки барлиқ башқа әлләргә «Пәрвәрдигарниң каһинлири» вә «Худайимизниң

хизмәткарлири» болушқиму қандақ лайиқ қилиниш йоли бизгә бу көрүнүштә аян қилиниду (Худаниң шу чақириқи «Мис.» 19:6дә, «Йәш.» 61:6диму хатирилиниду).

Охшаш соал «Йәр.» 3:19дә қоюлиду.

Қисқичә қилип ейтқанда, биринчи, иккинчи вә үчинчи көрүнүштә Исраилниң сүргүнлүктин вә өзлирни зулум қилғучилардин азат қилинип ронақ тапидиғанлиғи көрситилиду; төртинчи көрүнүштә шу жисманий җәһәттики азатлиққа мас һалда, Исраилниң роһий җәһәттин гунаға әсир болғанлиғидин азат қилинидиғанлиғи көрситилиду. «Ички, роһий һөр қилиниш» болмиса «сиртқи, жисманий һөр қилиниш»ниң немә пайдиси? Әнди көрүнүшниң бәзи тәпсилатлирини көрәйли: —

«**Андин у маңа Пәрвәрдигарниң Пәриштиси алдида туруватқан баш каһин Йәшуани, шуниңдәк Йәшуаниң оң тәрипидә униң билән дүшмәнлишишкә турған Шәйтанни көрсәтти**» (1-айәт).

Мошу «Йәшуа» болса әслидә он алтә жил илгири Бабилниң сүргүнлүгидин тунҗа қайтқан 49697 кишигә Зәруббапәл билән биргә йетәкчи болған «баш каһин» еди, әлвәттә. «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»ниң салаһийити тоғрилиқ жуқурида азрақ тохталдуқ.

«**Алдида туруватқан**» дегән сөз Худаниң яки инсанниң «хизмитидә болуш»ни ипадиләйду. Мәсилән, «Яр.» 41:46дә (Йүсүп Пирәвнниң алдида), «Қан.» 1:38дә (Йәшуа Мусаниң алдида), «1Сам.» 16:21дә (Давут Саулниң алдида), «1Пад.» 1:2-4дә (Абишаг Давутниң алдида туриду). Бундақ мисаллар башқа көп жайларда учрайду. Худаниң алдида туруш (Униң хизмитидә болуш)тики бир нәччә мисални «Қан.» 10:8дин, «Һак.» 20:28дин, «1Пад.» 17:1дин, «2Пад.» 3:14-16дин көрүң. Бу сөзләр йәнә Худаниң алдида дуа қилиш үчүн һазир болушниму билдүриду (мәсилән, «Яр.» 18:22, «Йәр.» 7:10).

Амма төртинчи көрүнүштә Йәшуаниң Пәрвәрдигарниң Пәриштисиниң алдида туруши пәқәт өзигә вакалитән әмәс, бәлки баш каһинлиқ салаһийитидә пүткүл Исраил хәлқигә вакалитән болиду.

Йәшуаниң бу вәкиллик роли төвәндикиләрдин көрүниду: —

(1) Йәшуаниң «баш каһин» дегән унваниниң тәкитләнгинидин көрүниду;

(2) Пәрвәрдигарниң Пәриштисиниң өтүнүши вә Шәйтанниң Йәшуаниң үстидин чиқарған шикайәтлиригә қайтурған җавави Йәшуа үчүн әмәс, бәлки Йерусалим үчүн қилиниду. Бу йәрдә Йерусалим башқа көп йәрләрдикидәк шәһәрни әмәс, бәлки пүткүл хәлиқни билдүриду.

(3) 4-айәт билән 9-айәтни селиштурғанда, рошәнки, Йәшуаға «**Қара, Мән қәбиһлигиңни сәндин елип кәттим**» дәп ейтилған сөзләрниң көрсәткини Худаниң (9-айәттә) «**Мән бу зиминниң қәбиһлигини бир күн ичидила елип ташлаймән**» дегән сөзлиридә көрситилгән иш билән охшаш иштур.

Йәшуа хәлиққә вәкил һәм улар үчүн дуа қилғучи баш каһин сүпитидә Худаниң алдида мундақ туруши әмәлийәттә Исраил хәлқиниң өзиниң Худа алдида сораққа тартилидиғанлиғиға охшаш иштур.

Мәзкур айәт ибраний тилида: «Йәшуаниң оң тәрипидә униңға Шәйтан болушқа турған Шәйтанни көрсәтти» дегән тәртиптә келиду — чүнки «Шәйтан» дегәнниң әсли мәнаси: «дүшмән, күшәндә».

Шәйтанниң шикайәт сөзлири бизгә ейтилмиған, бирақ уларниң темиси 3-айәттин еник көрүниду: «**Йәшуа болса паскина кийимләрни кийгән һалда пәриштиниң алдида туратти**».

Мошу йәрдә «паскина» дегән сөз ибраний тилида «әң жиркиничлик, әң иплас» дегән мәнани билдүриду. Демәк, Йәшуаниң бу кийимлири хәлиқниң Худа алдидики гуналириниң қандақ екәнлигини көрситиду. Дәрвәқә, униң Шәйтан шикайәт қилғидәк дәрижидә гунайи бар еди!

Амма Шәйтан шикайәт қилғини билән униң гуна бекитиш һоқуқи йоқтур. Әмәлийәттә адәм һәйран қаларлиқ иш шуки, Йәшуаниң, шундақла Исраилниң гунайини бекитишкә бирдин-бир һоқуқи бар Болғучи, йәни Пәрвәрдигарниң Пәриштиси Өзи Йәшуани пакизлашқа тәшәббусчи болиду (биз 2-айәттә «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»ниң йәнә бир қетим «Пәрвәрдигар» дәп аталғинини байқаймиз).

Худаниң Исраилни бундақ ақлиши Йәшая пәйғәмбәрниң Исраилға вәкил болуп ейтқан муну сөзидәк болған: —

«**Мени ақлиғучи йенимдидур; ким маңа әрз-шикайәт қилалисун? Бар болса бирликтә дәвалишайли; ким мениң үстүмдин әйиплимәкчи болса, алдимға кәлсун! Маңа ярдәмдә болғучи Пәрвәрдигардур; әнди мени әрз қилалайдиған кимкән? Уларниң һәммиси бир тал кийимдәк әскирәп кетиду; пәрваниләр уларни жутуветиду**» («Йәш.» 50:8, 9). Инҗилда Худаниң ниҗатидин несип болғанларниң бәхитлик әһвали тоғрилиқму шундақ дейилиду: «**Кимму Худаниң таллиғанлири үстидин шикайәт қилалисун?! Худа һәққаний қилған йәрдә, кимму бизни гунаға мәһкүм қилалисун? Өлгән, һәм тирилгән вә Худаниң оң йенида туруватқан, биз үчүн Худаниң алдида туруп дуа-тилавәт қиливатқан Мәсиһ шундақ қилармУ?!**» («Рим.» 8:33-34; «1Юһ.» 2:1-2ниму көрүң, шу айәтләрдә Рәббимиз «Ярдәмчи Вәкилимиз» дәп атилиду).

Улуқ «Ярдәмчи Вәкил» Исраил үчүн болған ақлаш сөзлиридә биринчидин Пәрвәрдигарниң өзгәрмәс талливалғинини асас қилиду: «**Пәрвәрдигар сени әйиплисун!**». «Әйиплисун» дегән пеил ибраний тилда «гаар» дегән сөз билән ипадилиниду. «Гаар» «тәнбиһ бериш» вә (Худа тәрипидин ишлитилгән болса) «бесиқтүрүш, бастуруш» дегән мәналарни өз ичигә алиду; шуниң үчүн мошу йәрдә «Иблисни бастуруп, шикайәтлирини чәткә қеқиветиш» дегән мәнаниму көрситиду. Сәвәви — «**Бәрһәқ, Йерусалимни талливалған Пәрвәрдигар сени әйиплисун!**». Инҗилда дейилгәндәк «**Худа алдин билгән Өз хәлқидин ваз кәчкини йоқ!**» («Рим.» 11:2).

Худаниң Исраилни Өзигә хас хәлиқ қилип таллишида уларниң садиқлиғиға асасланған болса, ундақта улар хелә бурунла ташливетилгән болатти. Худа немишкә Исраилни таллиғанду? Уларниң һәққанийлиғи үчүнму? Башқа әлләрдин йеқимлиқ болғанлиғи түпәйлидинму? Яқ! — У Муса арқилиқ уларға: «**Пәрвәрдигарниң силәргә меһри чүшүп силәрни талливалғини силәрниң башқа хәлиқләрдин көп болғанлиғиңлар үчүн әмәс — әмәлийәттә, силәр барлиқ хәлиқләр арисида әң аз едиңлар — бәлки Пәрвәрдигарниң силәрни сөйгини түпәйлидин вә ата-бовилириңларға ичкән қәсәмгә садиқ болғанлиғи үчүн Пәрвәрдигар силәрни күчлүк қол билән қутқузуп, һөрлүк бәдили төләп «Қуллуқ макани»дин, йәни Мисир падишаси Пирәвнниң қолидин чиқарған**» дәйду («Қан.» 7:7-8).

Худа Өзиниң Ибраһим билән «**Сән арқилиқ йәр йүзидики барлиқ аилә-қәбилиләр бәхит-бәрикәт тапиду!**» дегән әһдисигә асасән Исраил арқилиқ Өз муқәддәс характериниң барлиқ тәрәплири, җүмлидин мутләқ адиллиғи һәм чәксиз меһир-шәпқитини баян қилишқа шундақ бекиткәндин кейин, гәрчә уларниң көп гуналири вә асийлиқлири болған болсиму, У һәргиз улардин ваз кәчмәйду.

Бу нуқтини көрсәткән айәтләр хелә көптур — мәсилән, «Йәр.» 31:37, «Лав.» 26:44.

Иккинчидин, Пәрвәрдигарниң Пәриштисиниң Шәйтанниң шикайәтлиригә болған җавави Исраилниң аллиқачан тартқан азап-оқубәтлирини өз ичигә алиду: «**Бу киши оттин тартивелинған бир чучула отун әмәсму?**». Бу сөзләр «Амос» 4:11диму ишлитилгән болуп, шу йәрдә Худаниң рәһим-шәпқити билән инсанниң наһайити чоң бир апәттин қутулушини көрситиду. Жуқирида ейтқинимиздәк бу сөзләр пәқәт Йәшуаниң өзинила әмәс, бәлки у вәкил болған пүткүл Исраилниң әһвалини көрситиду.

Мошу йәрдики «от» биринчидин Бабил империйәсидики сүргүнлүкни көрситиду. Мошу «от»тин қайтқан қалдурулған қисим «тартивелинған чучула»ға охшайду. Униң үстигә, бу сөзләр бизгә Йәһудийларниң тарихи тоғрисида техиму чоңқур бир умумий һәқиқәтни әслитиду. Исраил дайим дегидәк «от ичидә» болиду, лекин Худа уларниң пүтүнләй йоқитилишиға һәргиз йол қоймайду. Бу җәһәттин Исраил Муса пәйғәмбәр көргән шу «**көйүватқан азғанлиқ**»қа охшайду. Худа улар оттурисида оттәк турғачқа уларниң ичидики дашқили көйдүрүлмәктә; лекин улар униңда көйдүрүп йәветилмәйду.

Исраилниң «от ичидә» болғанлиғи тоғрилиқ йәнә «Яр.» 15:17, «Қан.» 4:20, «Зеб.» 66:12, «Йәш.» 43:2ни көрүң. Мисир Исраилға «хумдан» болған, Бабилму һәм шундақ; гәрчә бүгүнки күндә Йәһудийлар қайтидин Қанаан зиминини егилигән болсиму, уларни синайдиған «азап-оқубәт отлири» техи түгимиди; «**ят әлләрниң вақти**» тошқичә, Исраил зиминида туруватқан һәм пүткүл дунияға тарқитилған барлиқ Йәһудийларниң тартқан азап-оқубәтлири ахирқи «дәһшәтлик азап-оқубәт» вақтида әвҗигә чиқиду. Шу чағда «**Рәб адаләт жүргүзгүчи Роһ һәм көйдүргүчи Роһ билән билән,**

Зион қизлириниң пасиқлиғини жуюп,

Йерусалимниң қан дағлирини тазилайду» («Йәш.» 4:4); У шу чағда уларни қайтидин «**оттин тартивалған чучула**»дәк қутқузиду, уларни көпәйтип пүткүл дунияға бәхит-бәрикәт ата қилиду.

Барлиқ етиқатчиларму «**чучулидәк оттин тартивелинған**» әмәсму? «От» адәттә гунаниң өзини әмәс, бәлки Худаниң җазалирини көрситиду; бирақ гуна паний дуниядиму дайим дегидәк гуна өткүзгүчиниң бешиға от чүшириду; «**рәзиллик оттәк көйиду**» («Йәш.» 9:18). Бу нуқтини һес қилған яки һес қилмиған болайли, дәрһәқиқәт һәммимизниң әһвалимиз шундақ болиду. Һәммимиз өзимиздики гуналиқ тәбиийитимизниң гунайий оти ичидә яшап кәлдуқ (мәсилән, тилимиз тоғрилиқ «Як.» 3:6ни көрүң). Худаниң рәһим-шәпқити болмиса, аллибурун гуналиқ оти билән көйүп кетәттуқ.

Иккинчидин, «**оттин тартивелинған чучулидәк**» дегән сөзләр бизгә Қутқазғучимизниң меһир-муһәббити вә рәһимдиллиғини әслитиду; чүнки һеч ким бизгә ич ағритмиған вақтида, У чәксиз азап-оқубәтләрни тартишлири билән «оттин тартивелинған чучулилардәк» бизни гунаниң кәлгүси җазалиридинла әмәс, бәлки гунаниң һазирқи күчлүк әсирлигидинму қутқузған.

Йәшуа кийгән «паскина кийимләр» тоғрилиқ йәнә тохтилайли. Булар дегинимиздәк Исраилниң шу чағдики гунайини көрсәткән; Худа уларни техи ят әлләрниң һөкүмранлиғидин азат қилмиғанлиғиниң Өзи уларниң шу еғир гунайиниң мәвҗутлиғиға толуқ испат бәрмәктә еди.

«Паскина кийимләр» әхлақий бузуқлуққа символ болидиғанлиғи йәнә «Йәш.» 64:6диму тилға елиниду: —

«**Әнди биз напак бир нәрсигә охшаш болдуқ,**

Қиливатқан барлиқ «һәққанийәтлиримиз» болса бир әврәт латисиғила охшайду, халас;

Һәммимиз йопурмақтәк хазан болуп кәттуқ,

Қәбиһликлиримиз шамалдәк бизни учуруп ташливәтти».

Бу сөзләр Исраилниң һәқиқий әхлақий һалитини көрсәтти.

Худаниң «**Зион қизлириниң пасиқлиғини жуюш**», шундақла барлиқ булғинишлиридин паклаш тоғрисидики вәдиси көп пәйғәмбәрләр тәрипидин хатириләнгән — мәсилән, «Йәш.» 4:3-4, «Әз.» 36:16-32. Исраил кийидиған йеңи кийим, йәни Мәсиһниң Өзиниң мукәммәл һәққанийлиғи болған кийимләр «Йәш.» 61:6, 10дә көрүниду: — «**Мән Пәрвәрдигарни зор шат-хорамлиқ дәп билип шатлинимән,**

Җеним Худайим түпәйлидин хошаллиниду;

Чүнки той қилидиған жигит өзигә «каһинлиқ сәллә» кийивалғандәк,

Той қилидиған қиз ләәл-яқутлар билән өзини пәрдазлиғандәк,

У нижатлиқниң кийим-кечигини маңа кийдүрди,

Һәққанийлиқ тони билән Мени пүркәндүрди».

Бу роһий кийимләр билән һәммә ишәнгүчиләр бүгүн кийинди; пүткүл Исраилму кәлгүсидә улар билән кийиниду.

4-айәткә өтәйли: — «**«Бу паскина кийимләрни униңдин салдуруветиңлар» — деди вә униңға: «Қара, Мән қәбиһлигиңни сәндин елип кәттим, саңа һейтлиқ кийим кийгүздүм**». Бу немидегән әҗайип өзгириш-һә! Пәрвәрдигарниң Пәриштиси мошу буйруқни алдидики хизмәткар пәриштигә чүшәргәндин кейин дәрһал бу символға тәбир берип: «**Қара, мән қәбиһлигиңни сәндин елип кәттим**» дәйду (9-айәттики «**Мән бу зиминниң қәбиһлигини бир күн ичидила елип ташлаймән**» дегән шәрәплик вәдә шуниңға охшаш мәнада болған); андин «**Мән саңа һейтлиқ кийим кийгүздүм**» дәйду. «Һейтлиқ кийим» жуқурида дегинимиздәк, Мәсиһниң мукәммәл һәққанийлиғини көрсәткәчкә, бу сөзләр беваситә бешарәт болмисиму, пүткүл Исраил хәлқиниң каһин болушқа қайтидин чақиритилип келинидиғанлиғини пуритиду («Мис.» 19:6). Бу иш пәйғәмбәргә 5-айәттиму көрүниду. Пәйғәмбәр стихийилик һалда туюқсиз: «**Улар бешиға пакиз бир сәллини орисун!**» — дәп салиду. Униң дуаси дәрһал иҗабәт қилиниду: «**улар пакиз бир сәллини униң бешиға ориди**». Бу «пакиз сәллә» дегән сөз баш каһинниң мәхсус кийиминиң «таҗ»и болған «сәллә» дегән сөз билән мәнадаштур («Мис.» 28:36-38). Шу сәллә билән Йәшуа (Исраилға вакалитән) каһинлиқ хизмитидә болушқа толуқ тәйярланған болиду.

Шуниң билән Исраил ахирида «**«Пәрвәрдигарниң каһинлири» дәп атилиду;**

... улар «Худайимизниң хизмәткарлири» дейилиду».

һәр бир етиқатчиниң кәчүрмиши Исраилниң бу кәчүрмишини әкс әттүриду. Адәм атимиз вә Һава анимиз гунайини йепиш үчүн өзлиригә әнҗир йопурпмақлиридин кийимләрни ясиған. Лекин Худа уларниң шу өзлири тиккән кийимләрни салдуруветип, Өзи «һайванниң териси»дин қилған кийимни уларға кийгүзди (бу кийимни қилиш үчүн гунасиз бир һайван өлүши керәк еди, шуниң билән у намсиз һайванни «биринчи қурбанлиқ» десәк, хата болмайду — «Яр.» 3:6-7, 21). Бизму охсаш йолда Худаниң өзимизниң барлиқ банилиримизни вә «**әврәт латисиғила охшайдиған**» аталмиш «**һәққанийәтлиримиз**»ни («Йәш.» 64:6) үстимиздин салдурушини қобул қилишимиз керәк. Пәқәт шундақ қилғанда андин етиқат арқилиқла қобул қилинидиған Мәсиһниң шәрәплик һәққанийлиғи билән кийдүрүлүшкә салаһийитимиз бар болиду («Әф.» 4:22-24). Бу иш бизниң аталмиш «саваблиқ ишлиримиз» арқилиқ әмәс, бәлки пәқәт Униң меһир-шәпқити арқилиқ болиду («Әф.» 2:5)!

«Мат.» 22:1-14, «Вәһ.» 19:6-18ниму көрүң.

6-7-айәтләрдә салмақ бир агаһ вә шәрәплик вәдә тоғрилиқ оқуймиз: —

«**Вә Пәрвәрдигарниң Пәриштиси Йәшуаға мундақ җекилиди: — «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Әгәр йоллиримда маңсаң, тапилиғинимни чиң тутсаң, сән Мениң өйүмни башқурисән, һойлилиримға карайдиған болисән; саңа йенимда туруватқанларниң арисида туруш һоқуқини беримән**».

Мошу йәрдә «җекилиди» дегән сөз ибраний тилида «гувалиқ бериш», «агаһландуруш» яки Худа билән мунасивәтлик ишлитилгәндә «Худа гувачи болсун» дегән мәналарни өз ичигә алиду. Бу сөзни Сулайман Шимәйни агаһландуруп: «**Сени мән Пәрвәрдигар билән қәсәм қилдуруп: Шуни саңа.. дәп агаһландуруп ейтмиғанмидим?**» дегәндиму ишлитилгән («1Пад.» 2:41). Шу ибарә кейинки сөзләрниң муһимлиғини тәкитләйду.

Худаниң өйидики ишларда дурус һөкүм чиқиришта сәзгүр болушниң аддий шәрти Йәшуа, Исраил, шундақла бизләр үчүнму итаәтмән болуштин ибарәттур.

«**Йенимда туруватқанлар**» бизниңчә пәриштиләрни көрситиду.

8-10-айәтләрдә техиму улуқ вәдиләр тепилиду. Йәшуа баш каһин сүпитидә шуларни аңлашқа алаһидә ойғитилиду: —

«**Әнди аңла, баш каһин Йәшуа, сән вә сениң алдиңда олтарған һәмраһлириң аңлаңлар (чүнки улар бешарәтлик адәмләр)**»

.«**һәмраһлириң**» мошу йәрдә Йәшуаға ярдәмчи болған башқа каһинларни көрситиду. «Мәлум бирисиниң «**алдида олтириш**»» дегән сөзләр шу кишидин үгиниш, билим елишни билдүриду. Бәзи мисалларни «2Пад.» 4:38, 6:1, «Әз.» 8:1, 14:1, 20:1дин көрүң. Исраилниң кейинки дәвирлиридә «рабби» (устаз)ларниң мухлислири уларниң «алдида олтарған» яки «айиғи алдида олтарған» дейилиду («Луқа» 10:39, «Рос.» 22:3).

Шуңа «**сән вә сениң алдиңда олтарған һәмраһлириң**» Йәшуа вә униң шагиртлири «**бешарәтлик адәмләр**» дейилиду. Охшашла Йәшая вә униң оғуллириму «**бешарәтлик адәмләр**» еди («Йәш.» 8:18; «Йәш.» 20:3, «Әз.» 12:6-11ниму көрүң). Әнди Йәшуа вә һәмраһлири» немигә бешарәт бериду? җавап кейинки җүмлидә тепилиду: —

«**Чүнки, мана, Мән «Шах» дәп аталған қулумни мәйданға чиқиримән**».

Мошу йәрдә Худа әвәтмәкчи болған Қутқазғучи-Мәсиһниң икки унвани: — «Мениң қулум» вә «Шах» дегәнләр бирләштүрүлгән. Мәсиһ «Мениң қулум» дегән унвани билән, Йәшая пәйғәмбәрниң вастиси билән нурғун бешарәтләр арқилиқ кәлгүсидә Худаниң ирадисигә мукәммәл әмәл қилғучи, Униң ниҗатини пүткүл инсайәткә елип барғучи

Қутқазғучи сүпитидә бизгә тонуштурулиду. Шуниң билән «Йәшуа вә униң адәмлири» Мәсиһниң Өзи вә Униңға әгишидиғанларға бешарәт болиду. Улар дәрвәқә Худаниң Исраилға болған чақириқиға әмәл қилиду: «**Силәр маңа каһинлардин тәркип тапқан хас бир падишалиқ вә муқәддәс бир қовм болисиләр!**».

Мәсиһниң «Шах» дегән унванини биз «илгәрки пәйғәмбәрләр»ниң китаплиридин тапимиз.

Биринчидин, Йәшая пәйғәмбәрниң китавидики 4-бапта «Шах»ниң вастиси билән «Зион қизлириниң пасиқлиғи жуюлиду»: —

— «**Рәб адаләт жүргүзгүчи Роһ һәм көйдүргүчи Роһ билән,**
Зион қизлириниң пасиқлиғини жуюп,
Йерусалимниң қан дағлирини тазилайду».
Шуниң билән: —«Зионда қалғанлар вә Йерусалимда тохтитилғанлар,
Йәни Йерусалимда қалдурулған,
һаят дәп тизимланғанларниң һәммиси пак-муқәддәс дәп атилиду».

Иккинчидин, «Пәрвәрдигарниң Шехи» болған Мәсиһ «Йәрәмия» китавида, 23-бап вә 33-бапта көрситилиду. Шу йәрләрдә у Худа «**Давут үчүн өстүрүп тиклигән һәққаний Шах**», андин «**Давут нәслидин өстүрүп чиқиридиған һәққаний Шах**» дегән сүпәттә бизгә тонуштурулуп, андин: «**Униң... шу күнлиридә Йәһуда қутқузулиду, Йерусалим арамбәхштә туриду; шу чағда Йерусалим: «Пәрвәрдигар һәққанийлиғимиздур» дегән нам билән атилиду**» дәп бешарәт берилиду.

Зәкәрия пәйғәмбәр «Шах» тоғрилиқ бәргән икки бешарәтни жуқуриқиларға қошсақ, Тәвратта «Шах» дегән затниң характери төвәндики төрт җәһәттә бизгә тонуштурлиду: —

(1) һәққанийлиқ билән һөкүм сүргүчи мукәммәл падиша — «**Давутниң нәслидин болған Шах**», Худаниң Давут падишаға бәргән барлиқ вәдилирини әмәлгә ашурғучи («Йәр.» 23:5, 6, 33:15, 16)

(2) «Шах» дәп аталған «мениң қулум» («Зәк.» 3:8)

(3) «Шах» дәп аталған инсан («Зәк.» 6:12).

(4) «Пәрвәрдигарниң Шехи» — «**...гөзәл һәм шәрәплик болуп,...**
Қечип қутулған Исраилдикиләргә шөһрәт вә гөзәллик кәлтүриду» («Йәш.» 4:2)

«Шах»ниң бу төрт тәрипи Мәсиһниң әмәллирини бизгә тәсвирлигән Инҗилдики «төрт баян»диму, Мәсиһниң дәл мошу төрт тәрипи ениқ көрүниду.

Бу төрт тәрипи тоғрисида «Инҗилдики кириш сөз»имиздә вә «Әзакиял»дики «қошумчә сөз»имиздә тохталдуқ. Мошу йәрдә шу шәрһлиримизни аддий ихчамлаймиз: —

(1) Расул Маттаниң тәкитлигини — «**Давутниң нәслидин болған Шах**»тур. «**Мана, сениң Падишаһиң!**» («Зәк.» 9:9) — буни «Матта»дики чоң тема дейишкә болиду.

(2) Маркусниң тәкитлигини — «**Мана Мениң қулум**»дур.

(3) Луқаниң тәкитлигини «**«Шах» дәп аталған инсан**» (Зәк.» 6:12). Луқа бизгә Әйса Мәсиһниң «Инсаноғли» дегән сүпитини, йәни униң толуқ инсан, шундақла мукәммәл инсан болғанлиғи, барлиқ инсанларни қутқузушқа кәлгәнлигини көрситиду.

(4) Расул Юһаннаниң тәкитлигини «**Пәрвәрдигарниң Шехи**»дур. Расул Юһанна өз баянида «**Әслидила әрштә турғучи, йәни әрштин чүшкүчи**»ни бизгә аян қилиду. У ейтқан шу зат Худаниң толуқ тәбиитигә егә болған, шуниңдәк толуқ инсаний тәбиәткә егә болған Мәсиһтур («Юһ.» 3:13).

Оқурмәнләр Инжилдики «төрт баян»ни оқуғансери «Шах»ниң бу төрт тәрипини байқалайду.

Мәсиһ тоғрилиқ бу баптики улуқ бешарәт 9-айәттә жуқури пәллигә көтирилиду: —

«**Мана, Мән Йәшуаниң алдиға қойған ташқа қара! — бу бир ташниң үстидә йәттә көз бар; мана, Мән униң нәқишлирини өзәм ойимән — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — вә Мән бу зиминниң қәбиһлигини бир күн ичидила елип ташлаймән**».

Зәкәрияниң башқа көп бешарәтлиригә охшаш, «илгәрки пәйғәмбәрләр»ниң бешарәтлирини есимизгә кәлтүрүшимиз керәк, андин шуларниң йоруқлуғи билән буларни чүшинәләймиз.

«**Мана Мән Йәшуаниң алдиға қойған таш!**» дегәнлик адәмниң есигә авал шу чағда йеңидин қурулуватқан ибадәтханиниң улидики чоң уюлташ келиши мүмкин. Лекин шу ташниң өзи қедимки икки бешарәтни көрсәтсә керәк: —

«**Мана, Зионда һул болуш үчүн бир таш,**
Синақтин өткүзүлгән бир таш,
Қиммәтлик бир булуң теши,
Ишәшлик муқим һул тешини салғучи мән болимән.
Униңға ишинип таянған киши һеч һодуқмайду, алдиримайду» («Йәш.» 28:16); вә: «**Тамчилар ташливәткән таш болса,**
Буҗәк теши болуп тикләнди!» («Зәб.» 118:22). Шәк йоқки, бу таш Мәсиһниң Өзидур («1Пет.» 2:4-8, «Мат.» 21:42).

Әгәр Мәсиһ Әйса адәмниң һаятиниң ули болмайдиған болса, адәмниң һаятиниң һеч қандақ ули болмайду. У Худаниң һәқиқий вә мәңгүлүк роһий ибадәтханисиниң тәврәнмәс улидур; барлиқ етиқатчилар шу ибадәтханиниң бир қисми қилинип қурулуши билән ибадәтхана «Худаниң бир мәңгү туралғуси болушқа Муқәддәс Роһта бирләштүрүлүп қурулмақта» («Әф.» 2:19-22, «1Пет.» 2:4-8).

«**Бу бир ташниң үстидә йәттә көз бар**»

Бәзи шәрһчиләр бу сөзләрни («Мат.» 3:16-17 қатарлиқ язмиларни көздә тутуп) «Худаниң көзлири һәрдайим Өз қули болған Мәсиһниң үстидә туриду» дәп чүшәндүриду. Һалбуки, бизниңчә шу көрүнүштики ташниң өзидә «йәттә көз» оюлған яки нәқишләнгән. Шундақ болғанда, Зәкәрия пәйғәмбәрниң шу вақитта көргининиң мәнаси кейинки «Вәһий» дегән китапта хатириләнгән, расул Юһаннаға вәһий қилинған көрүнүштики мәзмунға оп-охшаш болиду. Чүнки расул Юһанна «Вәһий» дегән китапни қобул қилғанда Мәсиһни мундақ һаләттә көриду: «**Андин қарисам, ... бир Қоза өрә туратти. У йеңила боғузланғандәк қилатти; Униң йәттә мүңгүзи** (барлиқ һоқуққа егә болғанлиғини билдүриду) **вә йәттә көзи болуп** (һәммә ишни мукәммәл билгинини билдүриду)**, бу көзләр Худаниң пүткүл йәр йүзигә әвәткән йәттә Роһи еди**» («Вәһ.» 5:6).

Демәк, Мәсиһ Худаниң Роһиниң йәттә тәрәплик илтипатиниң һәммисигә егә болиду: —

«Вә бир тал нота Йәссәниң дәриғиниң көтигидин үнүп чиқиду;
Униң йилтизидин үнүп чиққан бир шах көп мевә бериду.
Вә Пәрвәрдигарниң Роһи,
Йәни даналиқниң вә йорутушниң Роһи,
Несиһәт вә күч-қудрәтниң Роһи,
Билим вә Пәрвәрдигардин әйминишниң Роһи Униң үстигә чүшүп туриду;
Униң хурсәнлиги болса Пәрвәрдигардин қорқуштин ибарәт болиду» («Йәш.» 11:1-3ни вә кейинки айәтләрниму көрүң).

9-айәтниң давамида Худаниң: «Мана, Мән униң нәқишлирини Өзәм оймән» дегән сөзлирини чоқум алдинқи сөзләр билән башлинишлиғи бар дәп қараймиз. Бу йәрдә «ташқа оюлған» нәрсиниң зади немә екәнлиги баян қилинмайду. Бу иштa көп қиясларни қилишқа болиду, әлвәттә. Амма таш Мәсиһниң Өзи болидикән, ундақта «Униң үстигә мәңгүлүк оюлғини»ниң немә екәнлигидә шәк йоқ. Чүнки У бизниң гуналиримиз үчүн бәдәл төлигәндә, Униң тениниң бәш йери ярилинған еди. Жуқирида тилға алғинимиздәк расул Юһанна Мәсиһ Әйсани әрштә көргинидә уни «йеңила боғузланғандәк» көрди. Рәббимиз өлүмдин йеңила тирилип, әрштә аян болғанда Өз тенидә шу бәш ярисиниң татуқлири техичә бар еди вә һазирму шу татуқлири бардур! («Юһ.» 20:20, 25, 27, «Вәһ.» 5:6, 12). Бу шәрәплик ярилар бизниң мәңгүлүгимиз үчүн оюлған еди, биз дәл улар арқилиқ шипа таптуқ! («Йәш.» 53:5, «Мат.» 8:17).

9-айәтниң: «Мән бу зиминниң қәбиһлигини бир күн ичидила елип ташлаймән» дегән ахирқи жүмлиси чоқум жуқурида тилға елинған Мәсиһниң тенидики «нәқишлири»гә, шундақла Униң гуналиримиз үчүн азап-оқубәт тартқанлириға зич бағлиниду, әлвәттә. Чүнки У пәқәт «зиминниң қәбиһлигини елип ташлапла» қалмай, бәлки чапрас яғачқа миқлинип пүткүл дунияниң гуналириниң бәдилини төләп, гуналардин азат болуш йолини «бир күн ичидила» ачти («1Пет.» 2:24)!

Амма бешарәттә көздә тутулған «күн» әмәлийәттә Мәсиһниң азапланған шу күни әмәс, бәлки кәлгүсидә Исраилниң (Мәсиһ чапрас яғачланғән әшу күндә) аллиқачан ечилған ниҗатни қобул қилидиған күнидин ибарәт. «Лавийлар»дики «қошумчә сөз»имиздә тохталғинимиздәк, Исраилниң «кафарәт күни» һейти уларниң кәлгүсидә товва қилип Мәсиһини қобул қилидиған күнигә бешарәтлик рәсим болиду («Рим.» 11:26). Демәк, Рәббимизниң аллиқачан пүткүл инсанийәтниң гуналирини «бир күн ичидила» Өз үстигә алған хизмити кәлгүсидә пүткүл Исраил хәлқидә көзлигән нишанға йетип, «уларниң қәбиһлиги бир күн ичидила елип ташлиниду». «Йәш.» 66:8, «Зәк.» 12:10-14, 13:1ни вә бу айәтләр тоғрисидики баянлиримизниму көрүң.

Бу ишни чүшинишимизгә ярдәм болсун үчүн Һәҗәрниң кәчүрмишини, униң Бәәр-Шебадики чөл-баяванда йолдин адишип жүргинидә болған вақиәни аддий бир мисал қилайли. Униң тулумидики сүйи түгәп кәткәндә, оғли Исмаилни бир чатқалниң түвигә ташлап қоюп, өлүмгә йүзлинип сәл жираққа берип, дәрд-әләм ичидә пәряд көтирип жиғлайду. Худа униң вә оғлиниң жиға авазини аңлап уларға ич ағритиду. «Шуан Худа Һәҗәрниң көзлирини ачти, у бир қудуқни көрди» («Яр.» 21:9). Қудуқ дәрвәқә әслидила шу йәрдә болса керәк, лекин униң көзлири азап вә яш билән торлишип кәткәчкә, Һәҗәр уни көрмигән; Һәҗәр тулумни суға тошқузғанда, униңға нисбәтән қудуқтики булақ пәқәт һазирла ечилғандәк болған. Исраилға нисбәтән кәлгүсидә шу күнидә шуниңға

охшаш болиду. Гуна вә напаклиқни жуйидиған булақ дәрвақә икки миң жил илгири Мәсиһниң ярилири арқилиқ ечилған еди; кәлгүсидә «шу күни» (13:1) Муқәддәс Роһ уларниң пүткүл хәлқиниң үстигә төкүлгинидә «**корниң көзлири ечилиду**» («Йәшая» 35-бап) андин Роһ уларға Мәсиһниң әслидә улар үчүн әмәлгә ашурғинини аян қилиду: «**Ху күнидә силәрни паклашқа силәр үчүн кафарәт кәлтүрүлиду; Пәрвәрдигарниң алдида силәр һәммә гуналириңлардин пак болисиләр**» («Лав.» 16:30, «Ибр.» 9:13, 14).

Уларниң Худа билән яраштурулушиниң бәхит-бәрикәтлик нәтиҗиси 10-айәттә көрүлиду: —

«**Шу күни, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар,**

һәр бириңлар өз йеқиниңларни үзүм тели вә әнҗир дәриғи астиға олтиришқа тәклип қилисиләр».

Исраил Худаниң рәһим-шәпқити вә шапаитидин һозурлинип, пүткүл дунияни өзлири билән биллә тәбрикләйдиған зияпәткә чақириду. Бу зияпәт Мәсиһниң йәр йүзидә сүргән миң жиллиқ сәлтәнити болиду («Вәһ.» 20:1-10).

Бәшинчи ғайипанә көрүнүш — алтун чирақдан (4:1-14)

«**Андин мән билән сөзлишиватқан пәриштә қайтип келип мени ойғитивәтти. Мән худди уйқисидин ойғитиветилгән адәмдәк болуп қалдим; у мәндин: «Немини көрдүң?» дәп сориди. Мән: «Мана, мән пүтүнләй алтундин ясалған бир чирақданни көрдүм; униң үсти тәрипидә бир қача, йәттә чириғи вә йәттә чираққа тутишидиған йәттә нәйчә бар екән; униң йенида икки зәйтун дәриғи бар, бириси оң тәрәптә, бириси сол тәрәптә», дедим. Андин җававән мән билән сөзлишиватқан пәриштидин: «И тәхсир, булар немә?» — дәп соридим.**

Мән билән сөзлишиватқан пәриштә маңа җававән: «Буларниң немә екәнлигини билмәмсән?» — деди. Мән: «Яқ, тәхсир» — дедим.

Андин у маңа җававән мундақ деди: «Мана самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң Зәруббабәлгә қилған сөзи: «Иш күч-қудрәт билән әмәс, иқтидар билән әмәс, бәлки Мениң Роһум арқилиқ пүтиду! — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.

— И бүйүк тағ, сән зади ким? Зәруббабәл алдида сән түзләңлик болисән; у ибадәтханиниң әң үстигә җипсима ташни қойиду, шуниң билән буниңға: «Илтипатлиқ болсун! Илтипат униңға!» дегән товлашлар яңрап аңлиниду».

Андин Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дейилди: —«Зәруббабәлниң қоли мошу өйниң улини салди вә униң қоллири уни пүттүриду; шуниң билән силәр самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң Мени әвәткәнлигини билисиләр. Ким әнди мошу «кичик ишлар болған күн»ни көзгә илмисун? Чүнки булар шатлиниду, — Бәрһәқ, бу «йәттә» шатлиниду, — Зәруббабәлниң қоли тутқан тик өлчәм тешини көргәндә шатлиниду; бу «йәттә» болса Пәрвәрдигарниң пүткүл йәр йүзигә сәпселип қараватқан көзлиридур».

Мән җававән пәриштидин: «Чирақданниң оң вә сол тәрипидә турған икки зәйтун дәриғи немә?» дәп соридим; вә иккинчи қетим соални қоюп униңдин: «Уларниң йенидики икки алтун нәйчә арқилиқ өзлигидин «алтун» қуюватқан шу икки зәйтун шехи немә?» дәп соридим.

У мәндин: «Буларниң немә екәнлигини билмәмсән?» дәп сориди. Мән: «Яқ, тәхсир» —дедим.

У маңа: «Булар пүткүл йәр-зиминниң Егиси алдида туруватқан «зәйтун мейида мәсиһ қилинған» икки оғул балидур» — деди».

Бу көрүнүш вә униң мәхсити тоғрилиқ биз бир-бирләп айәтму-айәт көрүп чиқимиз. Бу тоғрилиқ көп тәһлилләрни қилишқа болиду, биз мошу йәрдә пәқәт асасий мәнасини, шундақла униңға бағланған башқа бешарәтләрни қисқа шәрһләп өтимиз.

Көрүнүштә болған символлар — (1-5-айәт)

1-айәт: «**Андин мән билән сөзлишиватқан пәриштә қайтип келип мени ойғитивәтти. Мән худди уйқисидин ойғитиветилгән адәмдәк болуп қалдим**»

«**Мән худди уйқисидин ойғитиветилгән адәмдәк болуп қалдим**» дегән сөзләр бизгә шуни уқтуридуки, мошу чағда Зәкәрия ухлап қалған болмастин, бәлки униң роһта ойғитилған жүксәк сәзгүрлүги униң адәттики сәзгүсини ухлаватқандәк туюлдурған болуши мүмкин. Бизму шундақ болушини халаймизки, Худа һәммимизни әтрапимиздики роһий әмәлийәтләргә көпрәк сәзгүр қилсун!

Әнди «чирақдан»ға өтәйли: —

«**У мәндин: «Немини көрдүң?» дәп сориди. Мән: «Мана, мән пүтүнләй алтундин ясалған бир чирақданни көрдүм; униң үсти тәрипидә бир қача, йәттә чириғи вә йәттә чираққа тутишидиған йәттә найчә бар екән; униң йенида икки зәйтун дәриғи бар, бириси оң тәрәптә, бириси сол тәрәптә», дедим**».

Бу чирақдан шәкли җәһәттин Худа әслидә муқәддәс чедир үчүн бекиткән «йәттә шахлиқ» чирақданға, шундақла у Сулайман падиша қурған муқәддәс ибадәтхана үчүн бекиткән чирақданларға охшишиду, әлвәттә («Мис.» 25:31-40, «1Пад.» 7:49). Шу чирақданлар тоғрисида, уларниң йоруғи һәргиз өчүрүлмәслиги керәк, дәп әмир қилинған еди. Мәзкур көрүнүштики чирақданниң улардин маһийәтлик бир пәрқи бардур; муқәддәс чедирдики вә ибадәтханидики чирақданларға лазимлиқ зәйтун мейи һәркүни каһинлар тәрипидин толуқлинип қачилиниши керәк еди; лекин мәзкур чирақданниң уни тохтавсиз зәйтун мейи билән тәминләйдиған мәнбәси бар еди. Чүнки «**Униң йенида, бириси оң тәрәптә, бириси сол тәрәптә**» икки зәйтун дәриғи бар еди: — «**йенидики икки алтун найчә арқилиқ өзлигидин «алтун»** (зәйтун мейи) **қуюватқан икки зәйтун шехи**» бар еди; шуниң билән чирақлар тохтавсиз көйүп нур чачатти (3-айәт вә 11-12-айәт).

Ундақта, чирақдан немигә вәкиллик қилиду? Биз шундақ җәзмләштүрүп ейталаймизки, чирақдан Исраилниң дунийдики қалған әлләргә чечиши керәк болған нурға вәкиллик қилиду («Мис.» 19:6, «Йәш.» 43:10-12, 21, 44:8).

Сүргүнлүктин қайтқан Исраилниң «қалдилар»и арқилиқ, йәни Зәруббапәл, Йәшуа вә улар билән биргә қайтқанларниң етиқади арқилиқ ибадәтхана қаттиқ қаршилиққа вә еғир қийинчилиққа қаримай, қайтидин қурулмақта еди; шүбһисизки, шу көрүнүш уларға өз етиқади арқилиқ нур чечиватқинини аян қилиш үчүн, шундақла уларниң шу қурулуш ишида етиқадини риғбәтләндүрүш үчүн берилди. Әпсуски, Исраил өз тарихида көп вақитларда Худаниң муддиа-мәхсәтлирини издимәйтти вә Униңға қулақ салмайтти; улар нур болушниң орниға, әлләрниң бирдин-бир һәқиқий Худаға ишинишкә путликашаң болди; Әзакиял пәйғәмбәр ейтқандәк: «**Мана, бу Йерусалим; Мән уни әлләрниң дәл оттурисиға орунлаштурдум; башқа мәмликәтләр униң әп-чөрисидә**

туриду (Исраил шу әлләрни нур болуп йорутсун, улар униң гөзәл әмәллирини көрүп Худани улуқлисун дәп) **— Бирақ у Мениң һөкүмлиримгә қаршилишип, рәзилликтә ят әлләрдинму ашуруવәтти, бәлгүлимилиримгә қаршилишишта өп-чөрисидики мәмликәтләрдинму ашурувәтти; чүнки Мениң һөкүмлиримни улар рәт қилди, Мениң бәлгүлимилирим болса, уларда ақмайду**» («Әзакиял» 5-баптин).

Тәвраттики ахирқи қисим болған «Малаки» дегән китапта баян қилинғандәк, Зәруббапәл вә сүргүнлүктин қайтқанларниң етиқади әлләргә шунчә яриқин йоруқлуқ бәргән болсиму, узун өтмәй жуқуриқи осал әһвал Исраилда қайтидин баш көтәрди.

Тәврат дәвридә Худа шунчә көп қетим пәйғәмбәрлири арқилиқ «чирақденим болуш имтиязини силәрдин мәһрум қилимән» дәп тәһдид салған болсиму, амма У уларға болған сәвир-тақити билән уларниң Өзигә болған гувачи салаһийитини һәтта улар ят әлләрниң һөкүми астида турғандиму сақлап турған еди.

Һалбуки, Өзи тоғрилиқ «**Дунияниң нури Өзәмдурмән**» дәп жақалиғучи кәлгәндә («Юһ.» 8:12, 9:5) Исраилниң Уни чәткә қеқиши билән Худа улардин чирақданни һәм падишалиқни мәһрум қилди, чирақданни һәм падишалиқ «**униңға мувапиқ мевиләрни беридиған башқа бир әлгә ата қилинди**» («Мат.» 21:43).

Чирақдан Исраилдин елип кетилгәндә, униң орнида «йәттә алтун чирақдан»ни көримиз («Вәһ.» 1:12-13, 20, 2:1). Исраилниң Рәб алдида муқәддәс жайда нур болуп, шундақла нури билән дунияниң қараңғулуғини йорутуштин ибарәт әслидики муқәддәс вәзиписини әмәлгә ашурушқа бекитилгән йеңи бир хәлиқ мәйданға келиду. У болсиму етиқатчилар жамаитидур. «Вәһий»дики бу йәттә чирақдан жамаәтни көрситиду («Мат.» 5:14ниму көрүң). «Вәһий»дә көрситилгән «йәттә жамаәт» тоғрилиқ «Вәһий»дики «қошумчә сөз»ниму көрүң; «Вәһий»дин шу иш ениқки, жамаәтләрниң Исраилға охшимайдиған йери, һазирқи етиқатчи жамаәтләрниң (мәйли Рим яки Йерусалим болсун) йәр йүзидә һеч қандақ «мәркизи» йоқтур; уларниң Худа үчүн «гувачи чирақдан» салаһийитидә туруши пүтүнләй уларниң «**оттурисида турған**» Рәб Әйса Мәсиһниң Өзи билән болған алақисигә бағлиқтур.

Чирақданларниң нур бериши тоғрисидики яриқин бир мисални Тесалоникадики жамаәттин көрәләймиз: «**Чүнки Рәбниң сөз-хәвири силәрдин пәқәт Македонийә вә Ахаяғила янрап қалмастин, бәлки һәммә йәргә Худаға бағланған етиқадиңлар тоғрилиқ хәвәр тарқалди; нәтижидә, бизниң шу йәрләрдә хуш хәвәр тоғрилиқ һеч немә дейишимизниң һажити қалмиди**» (демәк, Павлус вә хизмәтдашлири қайси йәрләргә бармисун, шу йәрдики кишиләр аллиқачан Тесалоникалиқларниң Худаға болған етиқадидин хәвәр тапқан, шундақла өзлириму хуш хәвәрдин хәвәрдар болған — «1Тес.» 1:8).

Мәсиһниң жамаәтлири бүгүнгә қәдәр Худаниң гувачиси болуп кәлмәктә; ахирқи заманларда Исраилдики чирақдан қайтидин орниға қоюлуп жамаәтләрниң чирақданлириға қошулидиған бир күн келиду. Шу чағда Исраилниң чирақдениниң йоруғи илгәрки йоруғидин техиму парлақ вә шәрәплик болиду. Зәкәрия көргән мошу бәшинчи көрүнүш түптин шу ахирқи шәрәплик һаләтни көрситиду. Худди Йәшая пәйғәмбәрму көргәндәк: —

«**Орнуңдин тур, нур чач! Чүнки нуруң йетип кәлди,**
Пәрвәрдигарниң шан-шәриви үстүңдә көтирилди!
Чүнки қараңғулуқ йәр-зиминни, қап қара зулмәт әл-жутларни басиду;
Бирақ Пәрвәрдигар үстүңдә көтирилиду,
Униң шан-шәриви сениңдә көрүниду;
Һәм әлләр нуруң билән,
Падишалар сениң көтирилгән йоруқлуғуң билән маңиду» («Йәш.» 60:1-3)
Вә: «**Таки Зионниң һәққанийлиғи жулалинип чақнап чиққичә,**
Униң нижати болса лавулдаватқан мәшъәлдәк чиққичә,
Зион үчүн мән һеч арам алмаймән,
Йерусалим үчүн һәргиз сүкут қилмаймән;
Һәм әлләр сениң һәққанийлиғиңни,
Барлиқ падишалар шан-шәривиңни көриду;
Һәм сән Пәрвәрдигар Өз ағзи билән саңа қойидиған йеңи бир исим билән атилисән» («Йәш.» 62:1-2).

Мәсиһниң йәр йүзидә сүргән миң жиллиқ падишалиғида Исраилниң қайтидин қоюлған чирақдени шундақ парлақ бәрқ уриду.

Көрүнүштики «икки зәйтун дәрхи» тоғрисидики ахирқи айәтләргә өтсәк, пәйғәмбәр дәрәқләр тоғрилиқ иккинчи вә үчинчи қетим сориғанда, униңға: «**Буларниң немә екәнлигини билмәмсән?**» дәп жавап берилиду (4, 11-12-айәтни көрүң). Қизиқ йери шуки, «тәбир бәргүчи пәриштә» вә Пәрвәрдигарниң Пәриштиси Өзи Зәкәрияға һеч қандақ беваситә жавап бәрмәйду. Шәвәби, жавап интайин рошән болса керәк!

Биз шу айәтләргә бәргән изаһатта ейтқинимиздәк, сәвәви дәл шуки, Зәкәрия пәйғәмбәр шу икки дәрәққә қариғанда, әмәлийәттә өзини һәм Һагай пәйғәмбәрни көриду!

Бәзиләр икки дәрәқни «Зәруббапәл вә баш каһин Йәшуа» дәп қарайду. Бизниңчә Зәруббапәл вә Йәшуа өзлириниң Зәкәрия вә Һагай пәйғәмбәрләрниң бешарәтлири арқилиқ күчлүк риғбәт вә роһий тәсәлли тапқачқа, икки дәрәқни дәл шу икки пәйғәмбәр дейиш техиму орунлуқ болса керәк. Униң үстигә, немишкә Зәкәрияниң пәқәт ялғуз бу соалиғила беваситә жавап берилмиди?!

Пәриштә икки дәрәқни «**Булар пүткүл йәр-зиминниң егиси алдида туруватқан «зәйтун мейида мәсиһ қилинған» икки оғул балидур**» (ибраний тилида: «зәйтун майлиқ икки оғул бала») дәйду.

«**Йәр-зиминниң Егиси**» дегән ибарә пәқәт Худаниң Униң Өз «муқәддәс зимини»да турған бир гувачиси бар әһвалда ишлитилиду (оқурмәнләр тәтқиқ қилсун!). Шуниң үчүн шу йәрдә шу ибариниң ишлитилиши көрүнүшниң мәзмунини тәкитләш үчүн болса керәк. Исраилниң «роһий тәминатлар» болған риғбәт-тәсәлли билән тәминлиниши дәл шу икки пәйғәмбәрниң улар үчүн дуа қилип «**Йәр-зиминниң Егиси**»ниң алдида туруши арқилиқ болмақта (йәнә бир мисални «Мис.» 17:12дин көрүң). Башқа адәмләр үчүн Худаниң алдидин кәтмәй дуа-тилавәт қилғучиларму мошуниңдин риғбәт алсун!

Шуниң үчүн бәшинчи көрүнүш икки пәйғәмбәрни вәзиписидә (улар өз хизмитиниң роһий әмәлийитини көргәчкә) риғбәтләш үчүн вә шундақла Зәруббапәлни ибадәтханини қуруш вәзиписидә риғбәтләш үчүн берилди, дәп қараймиз.

Ахирида биз шуни дәп өткимиз барки, «Вәһ.» 11:3-13дә «дәһшәтлик азап-оқубәт» вақтида пәйда болидиған, «зәйтун дәрәқ» дәп көрситилгән икки пәйғәмбәр тоғрисидики көрүнүшниң мошу бәшинчи көрүнүш билән нурғун ортақ яки охшаш йәрлири бар.

Йәткүзүлгән хәвәр — (6-10-айәт)

Һазир Зәруббапәлниң улуқ вәзиписигә өтәйли. Көрүнүшкә асасән, икки «зәйтун дәриғи» Зәруббапәлниң ибадәтхана қуруш җапалиқ вәзиписидә уни риғбәтләндүрмәктә: —

«**Андин у маңа җававән мундақ деди: «Мана самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң Зәруббапәлгә қилған сөзи: «Иш күч-қудрәт билән әмәс, иқтидар билән әмәс, бәлки Мениң Роһум арқилиқ пүтиду! — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар**».

«Күч-қудрәт» дегән сөз (ибраний тилида «қайил») адәттә қошунниң яки коллектипниң қудритини, «иқтидар» дегән сөз (ибраний тилида «коақ») адәттә ялғуз бир шәхсниң күчни билдүриду. Бу җекиләш сөзи Зәруббапәлниң ибадәтханини қуруш вәзиписигила әмәс, бәлки Худаниң хизмитигә бағлиқ барлиқ ишлириға мутләқ һалқилиқ вә зөрүр һәқиқәттур. Ялғуз инсаний күч-қудрәт яки қабилийәт Худаниң ишлирида һеч немини әмәлгә ашуралмайду; пәқәт Худаниң Өзигә «**Мениң Роһум арқилиқ**» тайинишла әбәдий нәтиҗиләрни чиқириду-дә, «**иш пүтиду**» («Юһ.» 15:5, «1Кор.» 2:1-5, «Фил.» 3:3). Көп адәмләр өз қабилийити вә мупәппиқийәтлири тоғрилиқ махтинип по атидиған мошу күнләрдә бу һәқиқәтни тәкитлисәк ашуруваткәнлик болмайду.

Һагай пәйғәмбәрму хәлиқни шундақ риғбәтләндүргән: —

«**И Зәруббапәл, җасарәтлик бол; вә зиминдики барлиқ хәлиқ, җасарәтлик болуңлар... һәм ишләңлар, чүнки Мән силәр билән биллидурмән» — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, — Мисирдин чиққан вақтиңларда силәргә әһдә қилған сөзүм вә Мениң Роһум араңларда туруп кәлди; һәргиз қорқмаңлар**» («Һаг.» 2:4-5).

Бу сөзниң өзи Пәрвәрдигар «илгәрки пәйғәмбәрләр»ниң бири, йәни Йәшая арқилиқ йәткүзгән улуқ бир бешарәткә асас қилинған: —

«**Мана, Мениң улар билән болған әһдәм шуки, — дәйду Пәрвәрдигар —**

«Сениң үстүңгә қонуп турған Мениң Роһум, шундақла Мән сениң ағзиңға қуйған сөз-каламим болса,

Буниңдин башлап әбәдил-әбәткичә өз ағзиңдин, нәслиңниң ағзидин яки нәслиңниң нәслиниң ағзидин һәргиз чүшмәйду — дәйду Пәрвәрдигар» («Йәш.» 59:21).

7-айәт: «**— И бүйүк тағ, сән зади ким? Зәруббапәл алдида сән түзләңлик болисән; у ибадәтханиниң әң үстигә җипсима ташни қойиду, шуниң билән униңға: «илтипатлиқ болсун! Илтипат униңға!» дегән товлашлар яңрап аңлиниду**».

Пәқәт Худаниң Роһиғила тайинип, «бүйүк тағ», йәни қурулушни тосидиған тағдәк көтирилгән зор қийинчилиқлар Зәруббапәл алдида «түзләңлик»кә айлиниду («Йәш.» 40:4). Он бәш жил илгири һәм тәнтәнилик товлашлар һәм жиға-зарлар ичидә ибадәтханиниң улини салған Зәруббапәл («Әзра» 3:8, 13) ибадәтханидики ахирқи ташни,

йәни «җипсима таш»ни тәнтәнилик вә шат-хорамлиқ билән апирин ейтқан товлашлири ичидә: «**Илтипатлиқ болсун! Илтипат униңға!**» дәп, ибадәтханини пүткүзүп чиқиду. Бешарәт бойичә, гәрчә шу таш интайин еғир болсиму, у һеч ярдәмсиз ялғуз көтирәләйду!

Бу иш төрт жилдин кейин әмәлгә ашурулди («Әзра» 6:14, 15).

8-10-айәтләрдә сөзлигүчини Пәрвәрдигар (Яһвәһ)ниң Өзи, дәп байқаймиз. Бирақ 9-айәттә сөзлигүчи «**Шуниң билән силәр самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң Мени әвәткәнлигини билисиләр**» дәйду. Демәк, 9-айәттә сөзлигүчи «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»дур; жуқурида 2-бапни сөзлигинимиздә, униң Пәрвәрдигар билән бир екәнлиги тоғрилиқ тохталдуқ.

Ахирида Сулайман қурған һәйвәтләк ибадәтханини көргәнләр риғбәтләндүрүлсун дәп, шундақла уларниң ойлиғанлирини түзүтүш үчүн төвәндики сөзләрму ейтилиду: —

«**Ким әнди мошу «кичик ишлар болған күн»ни көзгә илмисун? Чүнки булар шатлиниду, — бәрһәқ, бу «йәттә» шатлиниду, — Зәруббапәлниң қоли тутқан тик өлчәм тешини көргәндә шатлиниду; бу «йәттә» болса Пәрвәрдигарниң пүткүл йәр йүзигә сәпселип қараватқан көзлиридур**» (10-айәт).

(«Һаг.» 2:1-4 һәққидә тохталғанлиримизниму көрүң).

Бу адәмни толиму һәйран қалдуридиған, пүтүн зеһнимиз билән қаришимизға интайин әрзийдиған бир баяндур. Пүткүл аләмниң барлиқ ишлирини күзитип жүридиған «Пәрвәрдигарниң көзлири» (йәни «таш»ниң үстигә оюлған «йәттә көз») шу вақитта ибадәтханиниң барлиқ нәрсилири рус тикләнсун дәп Зәруббапәлниң қолидики бир тал тана вә астидики кичиккинә бир «өлчәм теши»гә қаритилғандур. Бу сөзләр бизгә Худаға нисбәтән ибадәтханиниң рус селинишиниң шу чағда дуния бойичә әң муһим иш екәнлигини, шундақла униң инсанийәткә қаратқан улуқ ниҗатлиқ планиниң мәркизи екәнлигини уқтуриду. Биз «Һагай»дики «қошумчә сөз»имиздә шу тоғрилиқ азрақ сөзлидуқ. Ибадәтханидики бу барлиқ ишлар Худаниң Мәсиһиниң дунияға келишигә қаритилған планиниң бир қисми еди, шуңа у интайин муһимдур.

Зәруббапәл болса һәм Мәсиһниң әҗдади һәм уни алдин-ала көрситидиған «бешарәтлик шәхс» еди. Зәруббапәл ибадәтханини қуруватқинида, у Мәсиһниң Худаниң һазирқи улуқ роһий ибадәтханисини қуруватқинини алдин-ала көрситиду. Шу иш һазир Худа алдида пүткүл дуния бойичә әң муһим вә улуқ иш, шундақла Худаниң пүткүл инсанийәткә қаратқан улуқ планиниң мәркизидур. Әрштики барлиқ көзләр Мәсиһниң Өз җамаитидикиләргә жүргүзгән ишлириға тикилмәктә. Зәкәрия «тик өлчәм теши»ни ишлитип ибадәтханиниң барлиқ нәрсилирини рус тиклигәндәк, Мәсиһму һазир Худаниң роһий өйи ичидики барлиқ ишларни дурус қилип түзүтүватмақта. «Һагай» вә «Әфәсуслуқларға»дики «қошумчә сөз»ләрдә ейтқинимиздәк, Мәсиһниң җамаитиниң қурулуши вә өсүши пүткүл аләмдә йүз бериватқан һәр қандақ ишлардинму муһимидур. Мәсиһниң җамаити Худаниң дунияни яритишиниң мәхсити вә нишани болуп, Униң яритишиниң жуқури пәллисидур («Әф.» 1:3-10, 22-23, 2:10, 19-22, 3:1-11, 21). Мәсиһму «**тәнтәнилик вә шат-хорамлиқ товлашлири арисида**», «**илтипатлиқ болсун! Илтипат униңға!**» дәп, аләмниң барлиқ бена-имарәтлириниң ичидин мошу әң улуғини мукәммәл бир пүтүнлүккә кәлтүриду.

Алтинчи вә йәттинчи ғайипанә көрүнүшләр
Арқа көзүнүши

Авалқи бәш көрүнүш Худаниң Исраилға қаратқан шәрәплик вә өзгәрмәс муддиа-мәхсәтлирини аян қилип, Өз хәлқини толуқ риғбәт вә үмүт билән толдурулди. Һалбуки, шу мәхсәтләр әмәлгә ашурулғичә, Исраил зимини вә хәлқи «һәр қандақ һарам нәрсә вә һәр қандақ жиркиничлик ишларни қилғучи яки ялғанчилиқ қилғучи» амилдин пакландурулуши керәк («Вәһ.» 21:27, 22:15). Һазир биз көрмәкчи болған икки агаһлиқ көрүнүшниң әһмийити мана шудур.

Худаниң гунани бир тәрәп қилишта икки йоли бар; уларниң һәр иккиси Өзиниң мутләқ муқәддәс вә һәққаний характеригә толиму мас келиду. Биринчиси Униң Өзи сөйүнидиған йоли — Меһир-шәпқәт йолидур. Бу йолни биз 3-бапта көрдуқ. Худа Баш каһин Йәшуаниң паскина кийимлирини салғузуветип, униңға каһинлиқ шәрәплик кийимини кийгүзиду. Худаниң бундақ рәһимдиллиғи вә мәғпирити пүтүнләй Өзиниң «Һәққаний Қули» болған «Шах»ниң мукәммәл һәққанийлиғи, шундақла Униң толуқ «гуна қурбанлиғи»ни асас қилған; шу қурбанлиққа асасән «бу зиминниң қәбиһлиги бир күн ичидила елип ташлиниду».

Амма өз рәзиллиги ичидә жаһиллиқ билән туриверидиған, Худаниң шапаитигә һеч қаримай «йәнила һәққанийлиқни үгәнмәйдиған», бәлки һәтта «тоғрилиқ турған зиминдиму (Мәсиһниң зимини шу чағда шундақ дәп атилиду) йәнила адилсизлиқ қиливеридиған, шундақла Пәрвәрдигарниң шану-шәвкитини көрмәйдиған»лар («Йәш.» 26:10) қандақ бир тәрәп қилиниду? Худаниң ундақ адәмләргә тутқан йоли болса, һөкүм чиқирип тазилаш жазасидур. Немила болмисун гуна Худаниң алдида қәтъий тазилиниши керәк, шундақла Худаниң хәлқи арисидин йоқитилиши керәк. Гунакар адәм өз гунайиға айрилалмайдиған дәрижидә бағланған болса, Худаниң ләнитиниң объекти болуп «йәр йүзидин тазилап ташлиниши» керәк. Қисқиси, 5-баптики икки ғайипанә көрүнүш бизгә авалқи көрүнүшләрдә аян қилинған һәқиқәткә толуқлима болған бир һәқиқәтни көрситиду.

Бу икки көрүнүш бизгә нисбәтән Худадин кәчүрүм-мәғпирәт болсиму, инсанлар гунаға йеникликбилән қаримаслиғи, әксичә Худадин қорқуши лазим, дәп үгитиду («Зәб.» 130:4). Улар йәнә шундақ хәвәр йәткүзидуки, авалқи бәш көрүнүштики шәрәплик ишлар ахирида пүтүнләй барлиққа кәлгичә, арилиқта қараңғулуқ, зулмәтлик, бузуқлуқ вә һәтта дунияви асийлиқниң бир мәзгил қисилип кириши муқәррәр, дәп аян қилиду.

Алтинчи ғайипанә көрүнүш — учар орам язма (5:1-4)

«**Андин мән йәнә бешимни көтирип, мана бир учар орам язмини көрдүм. У мәндин: «Немини көрдүң?» дәп сориди. Мән: «Бир учар орам язмини көрдүм; узунлуғи жигирмә гәз, кәңлиги он гәз екән» — дедим.**

У маңа: «Бу болса пүтүн зимин үстигә чиқирилған ләнәттур; чүнки һәр бир оғрилиқ қилғучи бу тәрипигә йезилғини бойичә үзүп ташлиниду; вә қәсәм ичкүчиләрниң һәр бири у тәрипигә йезилғини бойичә үзүп ташлиниду».

— «Мән бу язмини чиқиримән» — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, «вә у оғриниң өйигә һәмдә намим билән ялғандин қәсәм ичкүчиниң өйигә кириду вә шу өйдә қонуп уни яғач-ташлири билән қошупла йәветиду».

Пәйғәмбәр авалқи бәш әҗайип көрүнүш ичигә чөкүп кәткән болса керәк; у мәлум сәвәптин туюқисиз бешини көтирип, «**узунлуғи жигирмә гәз, кәңлиги он гәз болған**» һавада учуватқан орам язмини көриду.

Бу ғәлитә көрүнүш тоғрилиқ көңлидә чоқум бир соал пәйда болған болса керәк. Бу соалға җававән тәбир бәргүчи пәриштә униңға: «**Бу болса пүтүн зимин үстигә чиқирилған ләнәттур**», дәйду.

Муқәддәс язмиларда «орам язма» (ибраний тилида «мәгиллаһ») символ қилинса көп йәрләрдә Худаниң инсанға тапшурмақчи болған интайин муһим бир хәвиригә вәкиллик қилиду. Мәсилән «Әз.» 2:9-10дә: —

«**Мән қарисам, мана маңа созулған бир қол турупту; вә мана, униңда бир орам язма турупту. У көз алдимда уни ечип қойди; униң алди-кәйниниң һәммә йеригә хәт йезилған еди; униңға йезилғанлири болса мәрсийә, матәм сөзлири вә дәрд-әләмләрдин ибарәт еди**».

Әзакиял пәйғәмбәр көргән мошу «орам язма»ниң мәзмунининң Зәкәрияниң көргини билән көп ортақ йәрлири бардур.

Зәкәрия көргән «орам язма»му йейилған болса керәк, болмиса униң узунлуғи-кәңлигини көргили болмайтти; униңдиму охшашла «бу тәрипигә вә у тәрипигә йезилған»; у шу тәрәптин муқәддәс қанундики «он пәрман» хатириләнгән таш тахтайларға охшаш еди; чүнки тахтайларни тәсвирләшкиму охшаш сөзләр ишлитилгән («Мис.» 32:15).

Орам язмиға немә пүтүлгинини «**Бу пүтүн зимин үстигә чиқирилған ләнәттур**» дегән сөзләрдин пәрәз қилғили болиду. Бу Муса пәйғәмбәр әслидә («Қан.» 28:15-68дә) Исраилларға, итаәтсизлик қилсаңлар мошу паҗиәлик ишлар бешиңларға чүшиду, дәп алдин-ала көрсәткән ләнәтләр болуши мүмкин; мошу ишлар «Қан.» 30:1дә «**бирла ләнәт**» дәп һесаплиниду.

Амма алди-кәйни сөзләргә қариғанда мошу йәрдики «ләнәт» дегән сөз умумән муқәддәс қанунға хилаплиқ қилиштин чиққан ләнәтни көрситиши техиму мүмкин. Бу ләнәт бирла җүмлидә хуласилиниду: —

«**Кимки бу қанунниң сөзлирини тутмай, униңға әмәл қилишни рәт қилса ләнәткә қалсун**» яки башқа бирхил шәкилдә: «**Тәврат қанунида йезилған һәммә әмирләргә үзлүксиз әмәл қилмиған һәр бир киши ләнәткә қалиду**» «Қан.» 27:26, «Гал.» 3:10).

Мошу айәтләрдә немишкә пәқәт икки хил гуна, йәни (1) ялғандин қәсәм қилиш, Худаниң намини орунсиз ишлитиш; (2) оғрилиқ қилиш тилға елиниду? Шуларни садир қилғучилар ләнәт тәрипидин қоғлап үзүп ташлиниду. Бу икки хил гуна Худаниң «он пәрмани»ға хилаплиқ ишларға вәкил болса керәк. Бир гуна болса (Худаниң намини ишлитип ялған қәсәм қилиш) инсанниң Худаға болған бурчиға хилаплиқ қилиш; иккинчи гуна (оғрилиқ) инсанниң хошнисиға болған бурчиға хилаплиқ қилиш. Биринчи гуна болса, «**Пәрвәрдигар Худайиңни пүтүн қәлбиң, пүтүн жениң, пүтүн зеһниң билән сөйгин**» дегән «**әң улуқ, биринчи орунда туридиған әмир**»гә хилаплиқ қилиштур; иккинчи гуна болса «**Хошнаңни өзәңни сөйгәндәк сөй**» дегән иккинчи улуқ әмиргә хилаплиқ қилиштур («Мат.» 22:35-40).

Худа әвәткән, Өз ләнитини елип келидиған шу «орам язма» тез сүръәттә «учиду». Немишкә шунчә тез маңиду? Бу һәммимизгә шуни аян қилидуки, Худа бекиткән вақит-саити келип, гунаниң үстигә жаза чүширимән дегинидила, шу чағда жазалар рәзилләрниң бешиға интайин тез чүшиду.

Бәзи алимлар мошу йәрдә «**зимин**»ни «(пүткүл) йәр йүзи» дәп тәржимә қилиду; лекин алтинчи көрөнүшни толуқлиғучи болған йәттинчи көрүнүштики сөзләргә қариғанда, «муқәддәс зимин», Пәләстинни көрситиши керәк.

Орам язминиң көлимигә пәйғәмбәрниң алаһидә нәзири чүшиду. Улар шәк-шүбһисизки чоң әһмийәткә егә. Учар язминиң узунлуғи жигирмә гәз, кәңлиги он гәз еди; бу (а) Сулайман қурған муқәддәс ибадәтханиниң алдинқи пешайваниниң («1Пад.» 6:3) вә (ә) қедимки муқәддәс чедирниң «муқәддәс жайи»ниң көлими билән тәң.

Орам язминиң Худаниң өйи билән болған бу мунасивити икки башқа бешарәтни бизниң есимизгә кәлтүриду: —

«**Чүнки сорақ вақтиниң башлинидиған вақти-саити кәлди; сорақ алди билән Худаниң өйидикилиридин башлиниду; вә әгәр биз билән башланса, у һалда Худаниң хуш хәвиригә қулақ салмиғанларниң ақивити немә болар?**» («1Пет.» 4:17)

«**Йәр йүзидики барлиқ җәмәтләр арисидин пәқәт силәрни** (Исраилларни) **тонуп кәлдим;**

Шуңа үстүңларға барлиқ қәбиһликлириңларниң жазасини чүширимән» («Амос» 3:2).

Амос пәйғәмбәр вә расул Петрус көрсәткән бу принсипқа қариғанда, Худа әлләрниң үстигә һөкүм чиқарғанда, шу ишни Исраил («өз өйи») билән башлайду.

Умумән қилип ейтқанда, муқәддәс язмиларда ишлитилгән көп символлар Сулайман қурған ибадәтханидин әмәс, бәлки униңдин илгәрки әслидики «муқәддәс чедир»дин елиниду. «Зәкәрия»дики бәшинчи көрүнүштә баян қилинған чирақданниң көп җәһәтлири муқәддәс чедирниңкигә охшайду. Шуңа «учар орам язма»ниң өлчәмлирини дәл муқәддәс чедирниң «муқәддәс жай»идин елинған, дәп ишинимиз (бу өлчәмләрни «Мисирдин чиқиш» 26-баптин һесаплап чиққили болиду). Әнди Худаниң ләнитини елип келидиған «учар орам язма»ниң өлчәм бирликлири немишкә «муқәддәс жай»дин елинған, дәп сорисақ, җавап дәл шу болуш керәкки, Худаниң барлиқ жазалириниң асасий принсиплири ичидә әң муһими «Худа жазалирини «**муқәддәс жайдики өлчәм бойичә**» жүргүзиду» дегәнликтур.

Буни чүшиниш үчүн, оқурмәнләрниң есидә барки, Исраилда ишлитилидиған барлиқ тараза ташлири, еғирлиқ бирлиги, һәҗим вә узунлуқ бирлигини бекитиш яки тәстиқлаш үчүн Худаниң өйидә, пәқәт каһинлар киридиған «муқәддәс жай»дила бир нәччә өзгүрмәс өлчәмләр сақлинатти. Барлиқ сода-сетиқта ишлитилидиған өлчәмләр буларни асас қилиши керәк; өлчәш ишлирида бирәр жедәл-мажира чиққан болса һакимлар талаш-тартиш қилинған өлчәмни «муқәддәс жайдики өлчәм» билән селиштурсила талашқидәк иш қалмайтти (мисаллар «Мис.» 30:13, 24, «Лав.» 5:15, «Чөл.» 3:47дин көрүлиду).

Әнди Худаниң чиқиридиған һөкүмлиригә өтәйли. Адәмләр өзигә яки ишлириға баһа бәргәндә һәрдайим өзлирини башқилар билән, ишлирини башқиларниңки билән селиштуриду: — «Мән униңдәк әски әмәс»; «Мән башқилардин көп яхшидурмән»; «Мән у қилғандәк рәзил иш қилмаймән», «Мән хелә яхши адәм» вәһаказа дәйду. Амма Худаниң җазалири ундақ өлчәмләр билән жүргүзүлмәйду! Һалқилиқ мәсилә шуки, биз өзимизниң булғанған өлчәмлиримиз билән әмәс, Худаниң өзгәрмәс пак-муқәддәслиги вә мутләқ һәққанийлиғи билән өлчәнсәк ақивитимиз қандақ болар?! Жуқирида нәқил кәлтүргинимиздәк, көзлири Худаниң мутләқ һәққанийлиғиға ечилған һәр бир адәм чин вуҗудидин: «**Қиливатқан барлиқ «һәққанийәтлиримиз» болса бир әврәт латисиғила охшайду, халас!**» дәп пәряд көтириду («Йәш.» 64:6, «1Сам.» 2:3, «Аюп» 42:5-6).

Униң үстигә, Худаниң Өз қанунидики қайси улуқ әмир-низамға хилаплиқ қилинған болса, Униң жүргүзидиған һөкүм-җазалириму дәл хилаплиқ қилинған әмиргә асасән өлчиниду: — «**һәр бир оғрилиқ қилғучи бу тәрипигә йезилғини бойичә үзүп ташлиниду**» вә «**қәсәм ичкүчиләрниң һәр бири шу тәрипигә йезилғини бойичә үзүп ташлиниду**» дейилгәндәк.

Ибраний тилида «үзүп ташлиниш» («никкаһ» дегән пеил) **адәттә** интайин жиркиничлик, иплас бир нәрсини тазилап ташлашни көрситиду; муқәддәс язмилардики көп йәрләрдә у көчмә мәнада ишлитилип, мәлум кишиниң жиркиничлик қилмишлири түпәйлидин униң өлтүрүлүшини билдүриду.

4-айәт бизгә Худаниң гунаға қаратқан ләнитиниң чүширилүшиниң муқәррәрлиги һәм дәһшәтлигиниму көрситиду: —

«**Мән буни чиқиримән**» — Бу сөзгә қариғанда, Худаниң рәзилликкә чүширидиған һөкүм-җазалирини елип келидиған, қиямәт күнигә тәйярланған шу ләнәт һазир ғәзнисидә сақлақлиқ туриду.

— «**вә у оғриниң өйигә вә Мениң намим билән ялғандин қәсәм ичкүчиниң өйигә кириду**».

Нурғун кишиләр өз гуналириниң паш қилинип, хошнилири тәрипидин җазалинишидин қечип кәлгән болсиму бәрибир Худадин қечип қутулалмайду. «**Шуни убдан билишиңлар керәкки, гунайиңлар өзәңларни қоғлап бешиңларға чүшиду**» («Чөл.» 32:23).

Ләнәт «**өйигә кириду**» — гәрчә көп адәмләр Худаниң җазалиридин өзәмни қачуралаймән дәп жүргән болсиму, һәтта егиз сепиллар вә төмүр дәрвазиларму униң адалитигә һеч тосалғу болалмайду.

«**Шуниң билән у** (ләнәт) **өйдә қонуп...**».

«Қонмақ» («кечилимәк») дегән пеил бизгә Худа әвәткән һөкүм-җазалири вақитлиқ, тезла өтүп кетидиған бир иш әмәс, бәлки толуқ әмәлгә ашурулғичә бежирилиду, дәп әскәртиду.

Худа тарихта көплигән вақиәләр арқилиқ инсанийәткә өз җазалирини еник көрситидиған мисалларни көрсәткән; мәсилән, Нуһ пәйғәмбәр дәвридики топан («Яр.» 7-бап), Содом вә Гоморраһ шәһәрлиригә чүширилгән от («Яр.» 19-бап), етиқатчилар җамаитидә Анания вә Сафираниң өлүши («Рос.» 5:1-11) — лекин бу җазалар Униң ахирда гунани сөйидиғанларниң бешиға яғдуридиған дәһшәтлик буран-чапқунининң алдинқи бир нәччә тамчилири, халас, дегили болиду.

Андин ләнәт «**уни** (өйни) **яғач-ташлири билән қошупла йәветиду**» — бу йәрдә гунадин өз бешиға чүшидиған жазаниң дәһшәтлигини көримиз. Гунаға бағланған һәр бир киши вә нәрсә мутләқ «үзүп ташлиниду» яки «тазилап ташлиниду». Худаға тәвә болғанлар арисида һеч қандақ напак яки рәзил иш қалмайду.

Айәтниң ахирқи жүмлиси «Лав.» 14:45дики көрсәтмини бизгә әслитиду. Шу йәрдә «**песә-мохо кесили басқан өй**»ни қандақ бир тәрәп қилиш керәклиги көрситилиду: — «**Бу вәжидин улар өйни, йәни яғач-таш вә барлиқ сугиқи билән биллә чүширип, һәммисини көтирип шәһәрниң сиртидики напак бир жайға ташливәтсун**». Әнди «песә-мохо кесили» адәмләрниң тени вә өйлирини қандақ бузивәткән болса, гунаму паний вә бақий дунияда адәмләрниң роһ-қәлбигә шундақ зиян-зәхмәтни йәткүзиду. Мошу ләнәт ақивитидин бирдин-бир қечип қутулуш йоли Худаниң ғәзивидин биз вә гуналиримиз билән қошулуп «тазилинип ташлиниш»имизниң орнида, униң бизни гуналиримиз<u>**дин**</u> тазилишидур. Худаға миң тәшәккүр! Шу тазилиниш Мәсиһниң ярилири арқилиқ ечилған шәпқәт-мәғпирәт булиқида болуп, бүгүн һәммимизгә қолимиз йәткидәк йеқин турупту.

«**Һалбуки, Мәсиһ бизни Тәврат қанунидики ләнәттин қутулдуруш үчүн орнимизда ләнәт болуп бәдәл төлиди. Бу һәқтә муқәддәс язмиларда: «яғачқа есилған һәр қандақ киши ләнәткә қалған һесаплансун» дәп йезилған**» дейәләйдиғанлар немидегән бәхитликтур («Гал.» 3:13, «Қан.» 21:24).

Бешарәт тоғрилиқ йәнә бир сөз қалди. Бешарәтлик агаһландуруш биринчидин Зәкәрияниң дәвридикиләргә берилди; агаһландуруш башқа шәкилдә 8:15-17дә қайтилиниду. Сүргүнлүктин қайтқан Худаниң «қалди»си ишәш-етиқат билән Худаниң ибадәтханисини қайтидин қурувататти, Худа вә Униң йоллирини издәп жүрүвататти. Улар бу яхши башлиништин ваз кәчмәй, шу йолда давамлиқ меңивериши керәк еди. Бирақ иккинчи дәвиргә кәлгәндә, Малаки пәйғәмбәр йәнә уларни дәл бирхил оғрилиқ билән, йәни Худаға аташ керәк болған өшриләр вә һәдийәләрни аяп бәрмәйдиғини үчүн әйипләйду («Мал.» 3:8-9). Шуниң билән улар йәнә Худаниң һөкүм-жазалири астида қалиду.

Мәзкур бешарәт Худаниң намиға нида қилған барлиқ адәмләргә бағлиқтур; һалбуки, бешарәтниң толуқ әмәлгә ашурулуши ахирқи заманда, Мәсиһийләр (Әйса Мәсиһни Рәб дәп етирап қилғучилар) һәм Йәһудийлар арисида етиқаттин «чоң йениш» (йәни, интайин номуссиз һалда етиқат йолидин чәтлинип кетиш) билән («2Тес.» 2:3-12, «1Тим.» 4:1-3) вә шундақла қәбиһлик-рәзилликниң әвжигә чиқиши билән болиду. Өзлирини «Худаниң хәлқи» дәп һесаплиғанларниң көпинчисиниң һалити шу чағда мундақ болиду: —

«**Пәрвәрдигарға итаәтсизлик қилмақта, вапасизлиқ қилмақта,**
Униңдин йүз өримәктә,
Зулумни һәм асийлиқни тәрғип қилмақта,
Ялған сөзләрни ойдуруп, ич-ичидин сөзлимәктә» дегәндәк болиду («Йәш.» 59:13).

Шу чағда ахирқи айрилиш яки тазилиниш болиду, «**Рәзилләр сорақ күнидә тик туралмайду,**
Гунакарлар һәққанийларниң жамаитидә һеч бешини көтирип туралмайду» («Зәб.» 1:5), барлиқ гуналар «муқәддәс зимин»дин, шундақла «пүткүл йәр йүзидин» тазилиниду («Зәк.» 2:12).

Йәттинчи ғайипанә көрүнүш — севәттә олтарған аял — «Рәзиллик» (5:5-11)

«**Андин мән билән сөзлишиватқан пәриштә чиқип маңа: «әнди бешиңни көтәргин, неминиң чиқиватқинини көрүп бақ» — деди.**

Мән: «У немә?» — дәп соридим. У маңа: «Бу чиқиватқан «әфаһ» севитидур», вә: «бу болса шу рәзилләрниң пүтүн зиминдики қияпитидур» — деди. Әфаһ севитиниң ағзидин думилақ бир қоғушун көтирилди, мана, әфаһ севити ичидә бир аял олтиратти.

У: «Бу болса, рәзиллик»тур» — дәп, уни әфаһ севити ичигә қайтуруп ташлап, әфаһниң ағзиға еғир қоғушунни ташлап қойди.

Бешимни көтирип, мана икки аялниң чиққанлиғини көрдүм; шамал уларниң қанатлирини йәлпүтүп туратти (уларниң ләйләкниңкидәк қанатлири бар еди); улар әфаһни асман билән зиминниң оттурисиға көтәрди. Мән билән сөзлишиватқан пәриштидин: «Улар әфаһни нәгә көтирип маңиду?» — дәп соридим. У маңа: Улар әфаһ үчүн «Шинар зимини»да бир өй селишқа кәтти; өй бәрпа қилинғандин кейин, әфаһ севити шу йәрдә өз туралғусиға қоюлиду, — дәп жавап бәрди».

Биз һазир бәшинчи баптики икки көрүнүшниң сирлиқрақ болған иккинчисини көрәйли.

Биз униң тәбири вә мәнасини «толуқ чүшинимиз» дейәлмәймиз (алимларниң у тоғрилиқ пикирлириму һәр хил болуп кәлди), лекин униңға «учур орам язма» көрүнүши билән тәң қарисақ, у бизни Худаниң һазирқи заманда гунани қандақ бир тәрәп қиливатқини тоғрилиқ көпрәк хәвәр билән тәминләйду, дәп ишинимиз.

Биринчи көрүнүш болса Худаниң һәртүрлүк гуналарниң үстидин һөкүм чиқирип жазалайдиғанлиғини ениқ көрситиду. Шу жазалириниң бәзилири қиямәт күнидин бурун чүширилиду, амма ахир берип барлиқ гуналар мутләқ вә толуқ жазалиниду. Әнди қиямәт күнигичә арилиқта қандақ болиду? Бу тема бизчә йәттинчи көрүнүшниң мәзмунидур.

Ахир заманғичә (шу чағда гуна толуқ жазалиниду) пүтүн инсанийәткә яхши болсун дәп Худа меһриванлиғи билән гунани чәкләш вә тизгинләшкә бир нәччә йолларни ишлитиду. Бу һәқиқәтни расул Павлус бизгә: «**Вә униң** (йәни дәжжал, Мәсиһниң рәқибиниң) бәлгү**ләнгән вақти-саити кәлмигичә ашкариланмаслиғи үчүн немениң уни тосуп туруватқанлиғини билисиләр. Чүнки «қанунни йоқатқучи сирлиқ күч» аллиқачан йошурун һәрикәт қилмақта; лекин бу ишларни һазирчә тосуп келиватқан Бириси бардур; У оттуридин** (йәни йолниң оттурисидин) **чиққичә шундақ тосуқлуқ пети туриду; андин әшу қанунни йоқатқучи ашкарилиниду; бирақ Рәб Әйса ағзидики нәпәси биләнла уни жутуветиду, кәлгән чағдики парлақ нури билән уни йоқ қиливетиду**» — дәп йәткүзиду («2Тес.» 2:6-8). Павлус ейтқан «гунаниң йолини тосиғучи»ни Муқәддәс Роһниң Өзидин ибарәт, дәп қараймиз. Көзқаришимизниң сәвәплирини шу мәктупқә қошқан изаһатларда баян қилдуқ. Худаниң Муқәддәс Роһиниң инсанларниң виждани ойғитип, һәр кимгә өз гунайини аян қилип, тәнбиһ беришлири билән гунани чәкләйду. Лекин чәклигүчи болған Муқәддәс Роһ «**йолниң оттурисидин чиққан**»да («Яр.» 6:5ни вә «Тесалоникалиқларға (2)»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң) инсанларниң һәр бири ар-номусини һәм вижданини ташлайду. Шуниң билән «**дәһшәтлик азап-оқубәт**»тики вәһший ишлар башлинип, дәжжалниң (Мәсиһниң рәқиби)ниң мәйданға чиқиши үчүн шараитлар һазирлиниду. Демәк, гунани чәкләйдиған әң чоң амил Муқәддәс Роһниң инсанниң вижданини ойғитиштур.

Һазирқи заманларда адәмләрниң виждани арқилиқ гунани тизгинләйдиған йәнә бир чәклигүчи бар — у болсиму дунийадики етиқатчи җамаәтниң дуа-тилавәтлири вә бериватқан гуваһлиқлиридур («Мат.» 5:13, 14, «Әф.» 5:8-16). Һәтта Худаға садиқ бир нәччә гува бәргүчиләрла пүткүл бир әлниң рәзиллигини тизгинлигәнлигигә тарих испат бериду. Мәсилән, Рим империйәси бойичә тамашә дәп қаралған барлиқ «гладиаторлуқ көрәшләр» бирла етиқатчиниң җүръәтлик гувачилиғи, шундақла шеһит болуши билән тохтитилған. Мәсиһий Вилиям Вилберфорсниң ялғуз дегидәк җиддий вә тохтавсиз көрәшлири арқилиқ «қуллуқ түзүми» авал Әнглийәдә, андин Америкада, ахирда Явропада пүтүнләй йоқитилған. Әнди җамаәтниң дуалири вә гувачилиқлириниң тегидә түп күч бәргүчи вә ишлигүчи Муқәддәс Роһниң Өзидур, әлвәттә!

Һалбуки, йәнә бир чәклигүчи амил бар, у болса бу йәттинчи көрүнүштә бизгә көрситилиду. Авал тәпсилатлириға қарайли: —

5-айәт: «**Андин мән билән сөзлишиватқан пәриштә чиқип маңа: «Әнди бешиңни көтәргин, неминиң чиқиватқинини көрүп бақ» — деди**».

Зәкәрия еһтимал көргинигә (алтинчи көрүнүшкә) мәптун болуп кетип, йәттинчисигә қарашқа чақирилған болса керәк. Мошу йәттинчи көрүнүштә, «орам язма»ниң пүткүл Пәләстин зиминиға тәсир йәткүзүшкә «**чиққини**»дәк, йәнә бирәр тәсирлик нәрсә «**чиқиш**» алдида турған болса керәк: — «**Мән: «У немә?» — дәп соридим. У маңа: «Бу чиқиватқан «әфаһ» севитидур», вә: «Бу болса шу рәзилләрниң пүтүн зиминдики қияпитидур» — деди**».

«Әфаһ» болса һәҗим өлчими (ун, буғдай қатарлиқ нәсиләрни өлчәйдиған) тәхминән 40 литр келиду. Мошу йәрдә «әфаһ» һәм өлчәм һәм өлчәйдиған севәтниң өзини көрситиду. Айәтниң ахирқи қисмидики: «**бу уларниң пүтүн зиминдики қияпитидур**» дегәндә «улар» дегән сөз «әфаһ»ниң көпийидиғанлиғини көрситиши мүмкин; яки болмиса, «улар» дегән сөз жуқурида ейтилған оғри вә ялғанчини көрситиши мүмкин. Ибраний тилида «қияпәт» дегән сөз «көз» дегән сөз билән ипадилиниду. Мәнаси бәлким: Худа Өз хәлқини Өз көзи билән йетәклигәндәк («Зәб.» 32:8) Шәйтанму өзигә тәвә болғанларни «әфаһ» (сода-сетиқниң символи) арқилиқ башқуриду.

(7-8) «**Әфаһ севитиниң ағзидин думилақ бир қоғушун көтирилди, мана, әфаһ севити ичидә бир аял олтаратти.**

У: «Бу болса, рәзиллик»тур» — дәп, уни әфаһ севити ичигә қайтуруп ташлап, әфаһниң ағзиға еғир қоғушунни ташлап қойди».

«Әфаһ»ниң бир аялни йошурғанлиғи көрүниду. У севәттин чиқмақчи болған болса керәк, лекин тәбир бәргүчи пәриштә уни қайтидин ичигә ташлап, андин: «қоғушун» япқуни үстигә ташлайду. «Қоғушун бапқу» ибраний тилида «киркәм» дегән сөз билән ипадилиниду; адәттә бу сөз дүгиләк тәңгә яки еғирлиқни билдүриду. Тәвратниң қедимки грекчә тәрҗимисидә (LXXдә) бу сөз «талант» билән ипадилиниду. Ениқки, япқуниң роли аялниң чиқишини тосуштин ибарәт еди. Шуңа биз көрүнүшни Худаниң «рәзиллик»ни тосайдиғанлиғини яки чәкләйдиғанлиғини сүпәтләйдиған бир рәсимдур, дәп қараймиз.

«Әфаһ» вә «талант» сода-сетиқта көп ишлитилгәчкә, дәл мошу ишларға символ болиду, дәп ишинимиз.

(5:9) «**Бешимни көтирип, мана икки аялниң чиққанлиғини көрдүм; шамал уларниң қанатлирини йәлпүтүп туратти (уларниң ләйләкниңкидәк қанатлири бар еди); улар әфаһни асман билән зиминниң оттурисиға көтәрди**».

Бу айәт тоғрилиқ төвәндики ойлиримиз бар: —

(а) муқәддәс язмилардики символлар арисида аяллар дайим дегидәк роһий күчләр яки принсипларға вәкил қилиниду (мәсилән, «Гал.» 4:21-31)

(ә) мошу йәрдә уларда «ләйләкниң қанатлири» бар, дейилиду. Ләйләкләр Мусаға чүширилгән қанун бойичә «напак қушлар» дәп һесапланғачқа («Лав.» 11:19), мошу аяллар рәзил роһий күчләрни билдүриду, дәп қараймиз.

(б) ләйләкләрму йолдин азмай учиду («Йәр.» 8:7) вә бәк күчлүк учиду, әлвәттә.

(10-11) «**Мән билән сөзлишиватқан пәриштидин: «Улар әфаһни нәгә көтирип маңиду?» — дәп соридим.**

У маңа: Улар әфаһ үчүн «Шинар зимини»да бир өй селишқа кәтти; өй бәрпа қилинғандин кейин, әфаһ севити шу йәрдә өз туралғусиға қоюлиду, — дәп җавап бәрди».

«Шинар» Бабилийәниң башқа бир исми. Униң «өй»иниң яки «туралғу»синиң шу йәрдә қоюлуши әфаһниң ичидики аял немигә вәкиллик қилса, у ишниң шу йәрдә болған роһий тәсири интайин кеңәйтилиду һәм күчәйтилиду, дәп көрситилсә керәк.

Шәк-шүбһисизки, Йәһудий хәлқи Бабилға сүргүн қилинғандин кейин, шундақла көп башқа әлләргиму тарқитилғинидин кейин, уларниң миллий характерида чоң бир өзгириш пәйда болди. Дехан вә падичи хәлиқ тиҗарәтчиләргә, содигәрләргә вә зәргәрләргә айлинип кәтти. Гәрчә Бабилда вә униң әтрапидики жутлирида сүргүн болғанда бутпәрәслик уларниң арисидин йоқитилған болсиму (чүнки улар чоқунған барлиқ бутлар өзлирини Бабилниң зулумидин қутқузмиған), лекин техиму күчлүк бирхил бутпәрәслик, йәни пулпәрәслик вә сода-сетиққа берилиш униң орнини басти. Бу ишлар Худаға нисбәтән бутпәрәсликкә охшаш жиркиничликтур («Кол.» 3:5). Бу ишниң өзи алтинчи көрүнүштә алаһидә әйиплигән гуналарни пәйда қилди. Бунинда Амос пәйғәмбәр агаһландурғандәк: «**«Әфаһ»** («күрә»)**ни кичик қилип, мисқални чоң елип, алдамчилиқ үчүн таразини ялған қилиш**» дегәндәк аздурулушниң хәтири интайин чоң болди («Амос» 8:5). Бүгүн Йәһудий хәлқи ихласмәнлиги яки Худаға йеқин яшаватқанлиғи үчүн әмәс, бәлки сода-сетиқта болған қабилийити билән даңқи чиққандур.

Мошу йәрдә шуни ениқ дегүмиз барки, Худаниң сөз-калами бойичә сода-сетиқниң өзи рәзил иш әмәс, уни сәмимийлик вә растчиллиқ билән қилғили болиду (мәсилән, «Яқ.» 4:3-16дики җекиләшләрни көрүң). Мал-дунияға егә болушниң өзиму рәзил иш әмәс; лекин Шәйтанниң көп вәсвәслирини тонуп йетәләйдиған кишиләрниң һәммиси сода-сетиқниң вә бай болушниң гунаға аздуридиған наһайити чоң хәтирини билиду. Расул Павлус Тимотийға дегәндәк: «**Пулпәрәслик** (пул өзи әмәс) **һәр хил рәзилликләрниң йилтизидур**» («2Тим.» 6:10).

Әнди көрүнүшниң тәпсилатлириға йәнә диққәт қилсақ, «әфаһ»қа Бабилда «туралғу» берилиду — бу иш тарқитилған Исраилниң шуғуллиниватқан содиси ахири бир система болушқа тәрәққий қилиду, дәп пуритиду. Тарихий материаллардин мәлумки, һазирқи замандики банкиларда пул аманәт қоюш вә қәриз бериш түзүмлири Бабил вә Парс империйәлиридә башланған; униңда Йәһудий содигәрләрниң чоң тәсири бар, дәп ишинимиз.

Бу пакитлар тәбиий һалда ойлиримизни расул Юһаннаға тапшурулған «Вәһий» дегән китапта «**чоң сир болған паһишә Бабил шәһири**»гә елип келиду («Вәһий» 17-18-баплар). «Вәһий»дики «қошумчә сөз»имиздә бу ишлар үстидә сәл тохталғанмиз. Шу йәрдә дегинимиздәк, кәлгүсидә Иракта йеңи бир «Бабил шәһири» бәрпа қилиниду. Бешарәт қилинған «Бабил»: (1) йеңи бир шәһәрни вә: (2) дин һәм бирхил иқтисадий түзүм бирләштүрүлгән системини көрситиду. Бу шәһәр пүткүл дунияниң иқтисадий мәркизи болиду, дәп ишинимиз. Шәһәр дуния бойичә: «**алтун-күмүч, қимммәтлик яқутлар, үнчә-мәрвайит, ... шарап, зәйтун мейи, ақ ун, буғдай, кала, қой, ат, һарву вә инсанларниң тәнлири вә жанлири дегән маллири**»ни сатқучи әң чоң шәһәр болиду («Вәһ.» 18:12-13). Ахирида у Худаниң дәһшәтлик бир һөкүм-жазаси билән пүтүнләй вә мәңгүгә йоқитилиду.

Йеқиндики иқтисадий кризисләр (2008) дунияға бәзи сода ширкәтлири вә банкиларниң қанчилик һоқуқ вә күчгә егә екәнлигини паш қилди. Бәзи вақитларда әлләрниң тәғдирини бекиткүчиләр һөкүмәтләр әмәс, бәлки бир-икки чоң ширкәтләр, халас. Бизниң бу дәвримиздә «хәлиқаралиқ ширкәтләр»дин бәзилириниң қанчилик күчлүк екәнлигини тәсәввур қилалмаймиз. Бәзи йәрләрдә, мәсилән Русийәдә, йәрлик һөкүмәтләр уларниң жинайий қилмишлирини һеч башқуралмайду. Көп ишларда Америка вә Яврупа һөкүмәтлири чиқармақчи болған сиясәтлиридин чоң ширкәтләрниң рази болған-болмиғанлиғиға қариши керәк. Яврупада бәзи чоң карханилар (өзлириниң содиси техиму ронақ тепиши үчүн, әлвәттә) «дунияви һөкүмәт» бәрпа қилиниши керәк дәп «Католик черкав» билән бирлишип тәшвиқат қилишмақта. Дәл шу мәхсәттә тәшкилләнгән бир нәччә мәхпий гуруппиларму бар; шуларда Йәһудий чоң тижарәтчиләрниң бәзилириниң күчлүк авази бар. Бу вәзийәтләр Муқәддәс Китапниң ахирқи бәтлиридә дейилгән ахирқи замандики «Бабил»ни һасил қилиду, дәп ишинимиз.

Өзлирини мәлум бир гунаға сетивәткәнләр, адәмләр болсун, әлләр болсун ахир берип дәл шу гунаға әсир болуп униңға қаттиқ қапсилип қелиши қорқунучлуқ бир һәқиқәттур. «Пәнд.» 5:22дә дейилгәндәк: — «**Яман адәмниң өз яманлиқлири өзини қапқанқа чүшириду, у өз гунайи билән сиртмаққа елиниду**».

Амма пәриштиниң аялни «**әфаһ севити ичигә қайтуруп ташлап, әфаһниң ағзиға еғир қоғушунни ташлап қоюш**» дегәнлик болса бизгә техиму чоңқур бир сирни ечип бериш үчүн көрситилиду, дәп ишинимиз; демәк, Худаниң адәмләрниң мәлум гуналарға бағлинишиға йол қойғанлиғи уларни башқа гуналарға берилип кетиштин чәкләйду. Буниң мәхсити, гунаниң умумий йүзлүк күчийип кетишигә чәк қоюштин ибарәттур. аддий бир мисал, һарақкәш болуп кәткән киши «бүгүнки һарақни нәдин тапармән?» дегән нийәттин башқа һеч қандақ рәзил ишларни көзлимәйду. Бу һәқиқәт йәнә «әфаһ» дегән көрүнүштә көрситилиду; чүнки пулпәрәсликкә вә нәпсанийәтчиликкә бағланғанлар (нишаниға йәтмигичә) өзлирини башқа көп ишлардин тартиши керәк. Чүнки һазирқи дунияда көп пул тепиш үчүн башқилар билән һәмкарлишиш керәк. Қедимки дунияда Чиңгиз Хан қатарлиқлар беваситә зораванлиқ йоли билән халиған нәрсиләрни булаң-талаң қилип еливерәтти. Амма өзгиләр билән биллә һәмкарлишиш үчүн уларниң ишәшигә еришиш керәк; уларниң ишәшигә еришиш үчүн өзиниң жүрүш-турушлирини (һечболмиғанда нишанға йәткичә) бир аз «мәдәнийәтлик» көрситиши керәк!

Йәнә қизиқ бир иш шуки, Йәһудийлар бәрпа қилған вә башқурған чоң мувәппәқийәтлик карханилар вә егиликләргә кәлсәк, йәттинчи көрүнүштә көрүлгәндәк, уларниң көпинчиси дайим Исраил чегарисиниң сиртида сода қилмақта.

Буларни «әфаһ»да көрситилгән сирниң бир қисми болса керәк, дәп ишинимиз.

Алтинчи көрүнүш вә «Вәһий»ниң кейинки баплирида аян қилинғандәк, Худаниң һөкүм-җазалири ахирида йәр йүзидики «рәзиллик»ниң мәркәзлишиши болидиған мошу пүткүл иқтисадий түзүмниң үстигә чүшиду. Худаниң ағзидин: «**Қәбиһлик қилғучи киши қәбиһлигини қиливәрсун; пәскәш киши болса пәскәшлигидә туривәрсун; һәққаний киши болса һәққанийлиғини жүргүзивәрсун; пак-муқәддәс киши болса пак-муқәддәсликтә туривәрсун**» дегән ахирқи һөкүм чиқип, һәр бир адәм өзи қандақ гунаға бағлинип қалған болса, шу гунаға хас болған җазаниң астиға чүшиду.

Сәккизинчи ғайипанә көрүнүш — җәң һарвулири (6:1-8)

«**Андин мана, мән йәнә бешимни көтирип, икки тағ оттурисидин төрт җәң һарвусиниң чиққанлиғини көрдүм. Тағлар болса мис тағлар еди. Биринчи җәң һарвусидики қизил атлар еди; иккинчи җәң һарвусидики қара атлар еди; үчинчи җәң һарвусидики ақ атлар, төртинчи җәң һарвусидики күчлүк чипар атлар еди. Мән җававән мән билән сөзлишиватқан пәриштидин: «Тәхсир, булар немә?» — дәп соридим.**

Пәриштә маңа җававән: «Булар пүткүл йәр-зиминниң егисиниң һозуридин чиққан асманларниң төрт роһи. Қара атлар қетилған һарву шималий зиминлар тәрәпкә кириду; ақлар уларниң кәйнидин маңиду; чипарлар болса җәнубий зиминлар тәрәпкә маңиду. Андин мошу күчлүк атлар чиқип йәр йүзидә уяқ-буяқ кезишкә алдирайду» — деди. У уларға: «Мениңлар, йәр йүзидә уяқ-буяқ мениңлар» — деди; улар йәр йүзидә уяқ-буяқ маңди. Вә у маңа үнлүк авазда: «Қара, шималий йәр-зиминлар тәрәпкә маңғанлар мениң Роһумдики аччиқни шималий зимин тәрәптә бесиқтурди» — деди».

Бу сәккизинчи, шундақла ахирқи көрүнүштә Худаға қарши болған ят әл күчлирини ағдуридиған, Худа Мәсиһниң йимирилмәс падишалиғиға йол тәйярлашқа әвәткән көрүнмәс җәң һарвулири бизгә аян қилиниду.

Пәйғәмбәр йәнә бир қетим илгәрки көрүнүш үстидә ойлинип, униңға мәптун болуп кетип, сәккизинчи көрүнүшкә қарашқа чақирилған болса керәк. У бешини көтирип икки тағниң арисидин төрт җәң һарвусини көриду. Һарвулар һәр хил рәңлик атлар тәрипидин тартилиду; биринчисини тартқанлар қизил, иккинчисини тартқанлар қара, үчинчисини тартқанлар ақ, төртинчисини тартқанлар чипар рәңлик, «күчлүк» атлар еди.

(1) Икки тағ

Бу тағлар ибраний тилида «һелиқи тағлар» дәп атилиду. Шуңа улар Зәкәрия пәйғәмбәргә нисбәтән тонуш тағлар болған болса керәк. Улар йәнә 5-айәттә «Пәрвәрдигарниң һозури» яки «пүткүл йәр-зиминниң Егисиниң мәхсус туралғуси» билән мунасивәтлик болғачқа, бизчә Йерусалимдики «Зион теғи» вә «Зәйтун теғи»ни көрсәтсә керәк. Чүнки башқа «илгәрки пәйғәмбәрләр»ниң бешарәтлири бойичә Пәрвәрдигар пүткүл дунийдики әлләрниң үстигә жүргүзидиған һөкүм-җазалириниң бу икки тағниң арисидики «**Йәһошафатниң җилғиси**» билән зич мунасивити бардур («Йоел» 3:2 — «Йәһошафат» — «Пәрвәрдигар һөкүм чиқириду» дегән мәнада). У Худа бәхит-бәрикитини пүткүл дунияға әвәтидиған җай болушқа, шундақла кәлгүсидә

пүткүл йәр-зиминни идарә қилишқа таллиған йәр — Зион теғи болуп, униң һөкүм-жазалириму шу йәрдин чиқиду.

Тағлар «мис» яки «туч»тин һасил қилинған болуп, «мис» болғанлиғи Худаниң туралғусиниң күчи һәм инсанниң өзлүгидин Униңға йеқин келәлмәйдиғанлиғини көрситиду; Худа Өз жәң һарвулирини «жулуш, сөкүш, һалак қилиш, өрүш, қуруш» хизмитигә әвәтидиған болсиму, лекин һеч ким униң чақириқисиз Униң һозуриға кирәлмәйду.

Униң үстигә Муқәддәс Китапта «мис» Худаниң һөкүм-жазалириниму көрситиду — мәсилән, Худаниң инсанларни жазалап ямғур бәрмигәндә «**бешиңниң үстидики асман мистәк... болиду**» дейилиду («Қан.» 28:23).

Тағларниң өзи шүбһисизки, Худаниң һөкүмлириниң улуқлуғи вә чоңқур даналиғини көрситиду: «**һәққанийлиғиң бүйүк тағлардәк, һөкүмлириң чоңқур тилсимат деңизлардәктур**» («Зәб.» 36:6), «**Униң һөкүмилири издинип чүшинишкә теги йоқтур! Униң йоллири издәп тепиштин шунчә жирақтур! Кимму Пәрвәрдигарниң ой-муддиалирини чүшинип йәтти?**» («Рим.» 11:33-34).

(2) Жәң һарвулири

Тәбир бәргүчи пәриштә 3-айәттә төрт жәң һарвусини чүшәндүрүп: «**Булар пүткүл йәр-зиминниң егисиниң һозуридин чиққан асманларниң төрт роһи**» дәйду.

Буниң аддий чүшәнчиси шуки, атлар әрштики күчләр яки пәриштиләргә вәкил болиду — улар «**Униң сөзигә қулақ салғучи, каламини ижра қилғучи, қудрити зор**», «**ирадисини ада қилғучи хизмәткарлири**»; мошу «**шамалдәк иштик**» учидиған қошунлар Худаниң көрүнмәс әлчилиридур («Зәб.» 103:20, 21, 104:4). Шүбһисизки, бу сөзләрму улар тоғрисида ейтилғандур: «**Худаниң жәң һарвулири түмән-түмән, миллион-миллиондур**» («Зәб.» 68:17).

Ахирқи көрүнүшниң биринчи көрүнүш (1:7-17) билән зич мунасивәти бар. Биринчи көрүнүштә пәйғәмбәр Пәрвәрдигарниң Пәриштисиниң қизил атқа минип, Пәрвәрдигарниң алдида чарлиғучи пәриштиләрниң баянлирини қобул қилиш үчүн туруватқинини көргән еди. Пәриштиләрниң шу көрүнүштә болған вәзиписи «**йәр йүзидә уян-буян кезип**» әлләрниң һал-әһвалини, уларниң Худаниң хәлқигә вә зиминиға болған позитийисини күзитип, егисигә доклат қилиштин ибарәт еди. Әнди пәйғәмбәр ахирқи көрүнүштә шу охшаш пәриштиләрниң «**Худаниң жәң һарвулири**»ға айлинип, Худаниң һөкүм-жазалирини шу әлләргә жүргүзүшкә әвәтилгәнлигини көриду. Чүнки биринчи көрүнүштә ейтилғандәк, Худа шу әлләргә қарап «**қаттиқ ғәзәпләнди**»; чүнки У улар арқилиқ өз хәлқини жазалиғинида, «**улар һәддидин ешип хәлқимгә зор азар қилди**». Худа Өз хәлқини сүргүнгә чиқирип тарқатқузғини билән уларни һәргиз ташливәткини йоқ.

(3) Атларниң рәңлири

Әнди атларниң сани вә рәңги тоғрисидики бир қәдәр қийин нуқта һәққидә тохтилимиз.

«Төрт»тин ибарәт бу сан Исраилни тарқақлаштурған төрт империйәгә вәкил болған «**төрт мүңгүз**» тоғрисидики иккинчи көрүнүшни есимизгә кәлтүриду. Шу төрт империйәниң һөкүм сүрүш вақти «**ят әлләрниң вақти**»дин ибарәт болиду («Луқа» 21:24); Мәсиһниң падишалиғи, шундақла Исраилниң әслигә кәлтүрүлүши вә бәхит-бәрикәткә еришиши уларниң ағдурулуши арқилиқ вужудқа чиқиду.

«**Төрт җәң һарвуси**» йәнә асманниң «төрт роһи»ни яки «төрт шамили»ни көрситиду (ибраний тилида «роһ» вә «шамал» бир сөз билән ипадилиниду). «Дан.» 7:1-3дә «**Төрт тәрәптин шамал чиқип, «Улуқ Деңиз»** (йәни «Оттура Деңиз») **йүзигә урулмақта еди. Деңиздин шәкиллири бир-биригә охшимайдиған төрт зор мәхлуқ чиқти**» дәп оқуймиз. Бу «төрт шамал»ниң урулуши билән шу «төрт мәхлуқ» (һәр бири айрим-айрим бир империйәни көрсәткән) чиқти. Әнди Зәкәрия көргән көрүнүштә Худаниң шу төрт шамални шу империйәләрни ағдурушқа әвәткинини көримиз. Бу көрүнүштин дөләт-империйәләрниң мәйли қурулуши яки ғулиши болсун, әмәлийәттә Худаниң ирадиси вә күч-қудрити билән болиду (ашкарә болсун яки йошурун васитиләр билән, тәбиий һалда яки пәриштиләрниң вастиси билән болсун), дәп үгинимиз.

Әнди мәзкур көрүнүшниң мәнаси вә «**төрт мүңгүз вә төрт һүнәрвән**» тоғрисидики көрүнүшниң (1:18-21) мәнасиниң оттурисида немә пәриқ бар? Әгәр охшаш ишни көрсәтсә, сәккизинчи көрүнүшниң немә әһмийити бар? Пәрқи вә әһмийити дәл шуки, «**төрт мүңгүз вә төрт һүнәрвән**» тоғрисидики көрүнүштә Худаға вә Униң хәлқигә қарши чиққан шу төрт империйәни ағдуридиған төрт башқа әл көрситилиду; лекин сәккизинчи көрүнүштә шу төрт ағдурғучи әлниң қилғанлириниң кәйнидә Худаниң көрүнмәс қудрәтлик роһий күчлири туриду, дәп көримиз. Әмәлийәттә барлиқ тәбиий һадисиләрниң кәйнидә һәмдә инсанларниң барлиқ муддиа-мәхсәтлири вә һәрикәтлириниң кәйнидә Худаниң мәңгүлүк муддиа-мәхсәтлири, күч-қудрити вә әрштики санақсиз көрүнмәс қошунлириниң һәрикәтлири туриду.

Әнди атларниң рәңлиригә келәйли. Буларни чүшиниш бир қәдәр тәсрәк. Пәйғәмбәр төрт җәң һарвусини көриду, биринчисигә қошулған атлар қизил, иккинчисидики атлар қара, үчинчисидики ақ вә төртинчисидики чипар рәңлик еди; мошу төртинчисидики атлар йәнә «күчлүк» атлар дәп қарилиду. Қизиқ йери шуки, тәбир бәргүчи пәриштә биринчи җәң һарвусидики қизил атлар тоғрилиқ һеч қандақ чүшәндүрмәйду (5-7-айәтләр). Қара вә ақлар «шималий зимин»ға қарап маңиду, чипар рәңликләр авал җәнубий тәрәпкә маңиду, андин «мошу күчлүкләр»ниң (3-айәттә улар йәнә «чипар рәңликләр» дәп атилиду) айрим бир дунияви вәзипини өтимәкчи болғанлиғи көрүниду.

Шәрһчиләр бу сирлиқ җәң һарвулири тоғрилиқ көп пикирләрдә болуп кәлмәктә. Һалбуки, бу тоғрилиқ Давут Барон алимниң чүшәндүрүшини аддий, чүшинишлик вә орунлуқ дәп қараймиз: —

Мәзкур төрт җәң һарвуси асманларниң «төрт шамили» яки «төрт роһи»дур; шуңа улар «Даниял» 2- вә 7-бапта көрситилгән төрт ят империйә, йәни «**төрт мүңгүз вә төрт һүнәрвән**» дегән иккинчи көрүнүштә көрситилгән төрт империйә әмәс. Лекин бу «төрт шамал»ниң шу «төрт «мүңгүз» дәп аталған төрт империйә билән зич мунасивити бардур. «Ят әлләрниң вақти» дәл шу төрт империйәниң һөкүм сүргән вақитлиридин тәркип тапиду.

Бу төрт империйә тәртип бойичә Бабил империйәси, Медия-Парс империйәси, Грек империйәси (яки Грек-Македонийә империйәси) вә Рим империйәсидур. «**Бу Йәһуда, Исраил вә Йерусалимни тарқитивәткән мүңгүзләрдур**» (1:19). Буларниң әрштики көрүнмәс күчләр билән ағдурулуши ахирқи көрүнүшниң мәзмунидур. Амма бу империйәләр көрүнүштә вә бешарәттә биргә көрүнгини билән, улар әмәлийәттә вақит-дәвирләр билән бир-биридин айрилған.

Мәзкур көрүнүшләр Зәкәрияға аян қилинған вақитта, Бабил империйәси аллиқачан Медия-Парслиқлар тәрипидин ағдурулған еди. Амма пәйғәмбәр мошу йәрдә шу чағда Медия-Парслиқларниң кәйнидә Худаниң көрүнмәс жәң һарвусиниң турғанлиғини көриду; һарвусиниң қан қәриз вә интиқам алидиған «**қизил атлири**» бар еди. Төрт мүңгүз вә төрт һүнәрвән тоғрисидики көрүнүштә көрүнгәнгә охшаш, сәккизинчи көрүнүштә көрситилгән күчлүк империйәләрдин бири (Зәкәрия көрүнүшни көргән вақитта) аллиқачан йоқитилған еди.

Дәл шу сәвәптин қизил атлиқ жәң һарвусиниң вәзиписи тилға елинмайду; униң Исраилға зулум қилған, зиминини вәйран қиливәткән тунжа империйә болған Бабилни өрүветиш вәзиписи аллиқачан әмәлгә ашурулуп болған еди. Пәйғәмбәрниң төрт жәң һарвусини көрүшниң сәвәви (3-айәт) бу жәң һарвуларниң дәрвәқә айрилмас бир пүтүн болғанлиғи үчүн еди; қайтилаймизки, улар вәзипини жүргүзгән дәвир болса, Бабилда болған сүргүнүлүктин башлап Мәсиһниң бу дунияға қайтип келишигичә болған вақит, йәни «**ят әлләрниң вақти**» болиду.

Қара атлар бәлким аһ-зарлар, матәм тутуш, шундақла ачарчилиқ вә өлүмгә вәкил болса керәк («Вәһ.» 6:5-6ни көрүң); улар еғир һөкүм-жазаларни елип бериш үчүн «шималий тәрәпкә» маңиду; андин ««нусрәт қазиниш»қа вәкил болған «ақ атлар»му («Вәһ.» 6:2ни көрүң) йәнә «шималий тәрәпкә» маңиду. Чүнки Бабилдин кейин нөвәт бойичә мәйданға чиққан империйәләр авал Медия-Парс империйәси, андин Грек империйәсиниң һәр иккиси Пәләстингә нисбәтән «шималий тәрәп»тики күчләр еди.

Шимал тәрипигә барғанларға охшимиған һалда, «чипар рәңлик атлар» жәнубий тәрипигә маңиду. Булар бәлким 1:8дә «ала-тағил» дегән атлар билән бир болса керәк (мошу «чипар рәң» илгәрки «қизил, қара, ақ» рәңләрниң арилашмиси болуш еһтималлиғиму барму?).

Пәләстинниң жәнуп тәрипидики дөләт Мисир еди. Мәсилән, «Даниял» 11-бапта көрситилгән Исраилға қарши турған «жәнубий падишаси Мисирниң падишаси еди. Амма төртинчи зор империйә үчинчи империйә, йәни шу чағда чүшкүн һаләттә болған Грек империйәси билән соқушқан биринчи жай болса Мисир еди; Рим Исраил хәлқи билән учрашқан биринчи жайму Мисир еди. Шу ишлар, йәни Римниң Грецийә билән соқушуши вә Исраилниң Рим билән учришиши исиян көтәргүчи Антони вә униң иттипақдеши мәшһур мисирлиқ мәликә Клеопатраниң Рим билән болған күрәшлири билән миладийәдин илгәрки 63-жили башланди.

Амма төртинчи империйәниң өзидин илгәркиләргә охшимиған һалда шималий, жәнубий, шәрқи тәрәпләргила әмәс, бәлки ғәрип тәрәпкиму кеңийидиғанлиғини ахир берип һәтта пүткүл дунияни дегидәк сорайдиғанлиғини Худаниң Роһи алдин-ала көрситиду. Шүбһисизки, Худаниң Роһиниң илһами билән мошу жәң һарвусидики атлар жәнубий тәрәптики вәзиписини ада қилғандин кейин «**чиқип йәр йүзидә уяқ-буяқ кезишкә интилиду**». Шундақ интилгәндә «**пүткүл йәр-зиминниң Егиси**» уларға: «**Меңиңлар, йәр йүзидә уяқ-буяқ меңиңлар**» дәйду. Ахирқи заманда шу рәзил империйәдә түрлүк-түрлүк өзгиришләр болиду; бу рәзил империйәни ағдурушқа буйруқ берилгичә, униң барлиқ өзгиришлиригә асасән шу «төрт роһ» униң һәр тәрәплик һәрикәтлирини чәкләп, рәзил истәклиригә қарши чиқип тақабил туруши үчүн «**уян-буян меңиш**»қа тоғра келиду.

Шуңа «чипар рәңлик» атлар шу һәрикәтни қилғанда алаһийидә «чипар рәңлик» әмәс, бәлки «күчлүк» дәп атилиду (7-айәт). Шу ахирқи империйәниң күчи мошу айәтләрдә көрүниду: — «**Униңдин кейин кечидики ғайипанә көрүнүшләрдә, қарап турғинимда, мана төртинчи бир мәхлуқ пәйда болди. У интайин қорқунучлуқ, дәһшәтлик вә әҗайип күчлүк еди. У йоған төмүр чишлири билән овни чайнап жутуп, андин қалдуғини путлири билән дәссәп-чәйләйтти. У алдинқи барлиқ мәхлуққа охшимайтти. Униң он мүңгүзи бар еди**» («Дан.» 7:7). Шуңа, ахирқи империйә интайин күчлүк болғачқа, униңға тақабил туридиған пәриштиләрму наһайити күчлүк болуши керәк, әлвәттә.

Гәрчә рәзил инсанларниң күчи бизгә нисбәтән қорқунучлуқ болсиму, гәрчә қараңғулуқниң күчлириму интайин күчлүк болсиму, Худаниң көрүнмәс күчлири улардин зиядә күчлүктур, у уларға пүтүнләй тақабил туралайду.

8-айәткә өтәйли: —

«**Вә у маңа үнлүк авазда: «Қара, шималий йәр-зиминлар тәрәпкә маңғанлар Мениң Роһумдики аччиқни шималий зимин тәрәптә бесиқтурди» — деди**».

Мошу йәрдә «Роһум» дегән сөз ибраний тилида бәзидә «ғәзәп»ни билдүриду вә мошу йәрдиму шу мәнада болса керәк. «Роһ»ниң шу мәнада ишлитилиши «Һак.» 8:3, «Топ.» 10:4диму көрүниду. Шуңа 8-айәт: — шималий тәрәпкә маңған көрүнмәс қошунлар Худаниң ғәзивини елип берип, уни шу йәрдикиләрниң үстигә чүшәргән, дегән мәнада болиду (охшаш ибарә «Юһ.» 3:36дә тепилиду: — «**Худаниң ғәзиви шундақларниң үстидә туриду»**). Мошу 8-айәттә шималий тәрәптикиләрниң тилға елинишиниң сәвәви бәлким: (1) Бабилниң аллиқачан Худаниң җазасини тартқанлиғини тәкитләш үчүн; (2) шу чағда Исраилға һөкүмранлиқ қилип зулум селиватқан империйә, йәни Парс империйәсиниң («Нәһ.» 9:36, 37) Худаниң ғәзивиниң объекти екәнлигини, пат арида уларниң Худаниң «роһий җәң һарисиниң атлири»ниң аяқ астида бесилидиғанлиғи көрситилиш үчүн; (3) ахирқи заманларда ахирқи империйә, дәҗҗалниң падишалиғи өз күчлирини йәнә бир қетим «шималий тәрәп»тә, йәни «Шинар зимини»да, Бабил шәһиридә вақитлиқ мәркәзләштүридиғанлиғини көрситиш үчүндур.

Андин Худаниң һөкүм-җазалири асмандин төкүлиду, дәҗҗалниң сәлтәнити ағдурулуп, Мәсиһниң сәлтәнити бәрпа қилиниду: — «**һәр жут, һәр таипә, һәр хил тилда сөзлишидиғанлар униң хизмтдә болсун дәп, сәлтәнәт, шөһрәт вә падишалиқ һоқуқи униңға берилди. Униң сәлтәнити мәңгүлүк сәлтәнәттур, униң падишалиғи мәңгү һалак қилинмайдиғандур**» («Дан.» 7:14).

Мәсиһниң «**һәққанийлиқниң тәхти**»ниң Зион теғиниң үстигә тиклинип, Мәсиһниң мутләқ ихласмән бир Исраил арқилиқ дунияға һөкүм сүрүши тарихниң әзәлдин бекитилгән түп вә улуқ нишанидур. Биринчи, иккинчи, үчинчи империйәләр мәйданға чиққан вә аллиқачан тарих сәһнисидин чүшүп кәткәндур. Төртинчи империйә (худди пәйғәмбәрләр алдин-ала ейтқандәк) узун вақит давамлишиду (һазирму давамлашмақта — «Даниял»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң). Лекин Худа бекиткән вақит пат арида келиду — «**һәм әлләр Пәрвәрдигарниң намидин,**
Йәр йүзидики шаһлар (сән Исраилниң) **шан-шәривиңдин әйминиду**» («Зәб.» 102:15).

(3) Бешарәтлик һәрикәт — баш каһин Йәшуаға таҗ кийдүрүш (6:9-15)

«**Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дейилди: —**

Сүргүн болуп кәлгәнләрдин, йәни Һәлдай, Тобия вә Йәдаядин соғатларни қобул қилғин; шу күни улар Бабилдин келип чүшкән өйгә, йәни Зәфанияниң оғли Йосияниң өйигә киргин; шундақ, күмүч вә алтунни қобул қилғин, булардин чәмбәрсиман бир тажни тоқуп вә тажни Йәһозадакниң оғли баш каһин Йәшуаниң бешиға кийгүзгин; вә Йәшуаға: «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: Қараңлар, «Шах» дәп аталған инсан! У өз түвидин орнида шахлинип, Пәрвәрдигарниң ибадәтханисини қуриду» — дегин.

«Бәрһәқ, Пәрвәрдигарниң ибадәтханисини Қурғучи дәл шу болиду; У шу шаһанә шан-шәрәпни зиммисигә елип, Өз тәхтигә олтирип һөкүм сүриду; У тәхткә олтиридиған каһин болиду; хатирҗәмлик-арамлиқни елип келидиған һәмкарлиқ улар иккиси арисида болиду.

Мошу чәмбәрсиман таж Пәрвәрдигарниң ибадәтханисида Һәләм, Тобия, Йәдаяларға вә Зәфанияниң оғлиниң меһриванлиғиға бир әсләтмә үчүн қоюлиду. Вә жирақта туруватқанлар келип Пәрвәрдигарниң ибадәтханисини қуруш хизмитидә болиду; шуниң билән силәр самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң Мени әвәткәнлигини билисиләр; әгәр Пәрвәрдигарниң авазини көңүл қоюп аңлисаңлар бу иш әмәлгә ашурулиду».

Сәккиз көрүнүштин кейин пәйғәмбәр интайин әһмийәтлик бир «бешарәтлик һәрикәт»ни қилишқа буйрулиду. Төвәндә ейтқинимиздәк, бу һәрикәт шу кәчтики сәккиз көрүнүш арқилиқ йәткүзүлгән бешарәтләрниң жуқури пәллиси һесаплиниду.

Бешарәтлик һәрикәт бизгә «рәзилликниң муқәддәс зиминдин йоқитилиши» вә дәҗҗалниң пүткүл йәр йүзини башқуридиған империйәси ағдурулғандин кейинки ишниң немә болидиғанлиғини, йәни һәқиқий падишаға ға таж кийдүрүлидиғанлиғини көрситиду. Шу падиша, йәни «**тәхткә олтарған каһин**» Пәрвәрдигарниң һәқиқий ибадәтханисни қуриду; ят әлликләрму униңға кирәләйдиған болиду.

«**Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дейилди: —**» дегән бу сөзләр (6-айәт) пәйғәмбәргә беваситә йүткүзүлгән болуп, көрүнүшләрниң ахирлашқинини аян қилиду. Бу айәтләр икки қисимға бөлүниду — биринчи қисми 9-11-айәтләр болуп, «бешарәтлик һәрикәт»ниң өзини хатириләйду, иккинчи қисмида (13-15) бешарәтниң өзи хатирилиниду.

Бешарәтлик һәрикәт (9-11)

Бешарәтлик һәрикәт мундақ әһвалдин башлиниду: — үч мөтивәр киши әслидә сүргүн болған, һазир Бабилда олтарақлашқан Йәһудий хәлқигә вәкил болуп, қурулуватқан ибадәтхана үчүн алтун-күмүчләрни һәдийә қилишқа Йерусалимға кәлди (бу иш Зәкәрия көрүнүшни көргән кечисиниң әтиси әтигәндә болған болса керәк). Пәйғәмбәр Бабил дегән «жирақ жут»тин кәлгән бу кишиләрни көрүши биләнла униң роһий көзлири Муқәддәс Роһ тәрипидин ечилғачқа, шу кишиләр арқилиқ кәлгүси шәрәплик ибадәтхана көз алдиға кәлтүрүлиду; Мәсиһниң падишалиғида шу ибадәтхана «**барлиқ әл-жутлар үчүн дуа қилинидиған өй**» («Йәш.» 56:7) дәп атилип, ят әлләр «жирақтин» ибадәт йолида өз соғат-һәдийилирини елип келидиған жай болиду.

Буниңға охшап кетидиған бир ишта («Юһ.» 12:20-33дә), «жирақтин кәлгән» бир нәччә Грекләр Рәб Әйса Мәсиһниң алдиға кирмәкчи болғанда, (шу вақитқичә Рәббимиз пәқәт Йәһудий хәлқи үчүнла хизмәттә болуп кәлгән) У кәлгүсидики Өз өлүмидин кейинки ишларни, йәни мошу ят әлләрниңму Худаниң падисиға жиғилидиғанлиғидин болидиған шан-шәрәпни тилға алиду («Юһ.» 10:15-16).

Муқәддәс чедирниң дәвридә вә Сулайман қурған ибадәтханиниң дәвридә «ят әлләр»ниң уларниң ичигә киришигә рухсәт йоқ еди. Рәб Әйсаниң күнлиридә Һерод падиша қурған ибадәтханида болса «ят әлләр»ниң пәқәт әң ташқириқи һойлисиға киришигила болатти; ичкиригә кирсә өлүм җазаси бериләтти. Амма һазир Мәсиһ арқилиқ ечилған Худаниң алдиға кириш йоли тоғрилиқ мунуларни оқуймиз: —

«**Лекин әсли жирақларда болған силәр һазир Мәсиһниң қени арқилиқ йеқин қилиндиңлар; чүнки У бизниң инақлиғимиздур, У икки тәрәпни бир қилип оттуридики ара тамни чеқивәтти**» (Әф.» 2:13, 14).

Зәкәрия пәйғәмбәргә буйрулған иш мундақ: —

(а) Зәфанияниң оғли Йосияниң өйигә бериши керәк. Мөтивәр кишиләр шу йәргә кәлгән еди. 14-айәттин шуни көримизки, Йосия һәқиқәтән «Ибраһимниң оғли»ға мувапиқ меһмандост болуп, «меһриванлиғи» билән мошу мусапирларни өз өйидә қондурған еди.

(ә) Зәкәрия «шу күни» шу өйгә кирип, мошу мусапирлар Бабилдикиләргә вакалитән елип кәлгән алтун-күмүчләрдин бир қисмини елип, униңдин бир «таҗ» ясиши керәк еди. Ибраний тилида мошу сөз көплүк шәклидә («атарот»), йәни «таҗлар» дейилиду. «Аюп» 31:36дә шу охшаш сөз ишлитилгәчкә, униң мәнасини «көп чәмбирәкләрдин өрүлгән чачвағсиман таҗ» дәп чүшинимиз.

«Вәһий» 19-бапта Рәб Әйса Мәсиһ «**бешида нурғун таҗи болуп**» дейилиду; буму гүл чәмбирәктәк «көп чәмбирәкләрдин өрүлгән таҗ» болуши керәк.

(б) Зәкәрия мошу таҗни Йәшуаниң бешиға тақиши керәк. Бу ишниң толуқ әһмийити дәл бу таҗниң Йәшуаниң бешиға тақилишида.

Бешарәт өзи (12-15)

Таҗни Йәшуаниң бешиға тақиғандин кейин, пәйғәмбәр униңға мундақ хәвәрни йәткүзүши керәк еди: —

«**«Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: Қараңлар, «Шах» дәп аталған инсан! У өз түвидин орнида шахлинип, Пәрвәрдигарниң ибадәтханисини қуриду» — дегин.**

«Бәрһәқ, Пәрвәрдигарниң ибадәтханисини қурғучи дәл шу болиду; У шу шаһанә шан-шәрәпни зиммисигә елип, Өз тәхтигә олтирип һөкүм сүриду; у тәхткә олтиридиған каһин болиду; хатирҗәмлик-арамлиқни елип келидиған һәмкарлиқ улар иккиси арисида болиду».

Бу Мәсиһниң ишлири тоғрисидики бешарәтләрдин әң әҗайип вә әң қимматкә егә болғанлардин биридур; у бизгә: биринчидин, Қутқазғучи-Мәсиһниң қандақ шәхс екәнлигини; иккинчидин, Қутқазғучиниң кәлгүсидә олтиридиған орнини; үчинчидин, Қутқазғучиниң кәлгүси вәзиписини көрситиду.

Бешарәткә тәпсилий қарайли: —

«**Қараңлар, «Шах» дәп аталған инсан!**» — әслидә дунияға һаятни ата қилишқа кәлгән инсанниң рәсва қилинип аһанәтлик бир өлүмгә башланған күнидә валий Пилатус дәл мошу сөзләр билән Әйсани Йәһудий хәлқиниң алдиға чиқарди: «**Қараңлар, шу инсан!**» («Юһ.» 19:5).

Амма мошу йəрдə бу сөзлəр Мəсиһ («Шах»)ниң Худаниң көңлидикидəк бирдин-бир адими, «əң есил адəм», «пүткүл инсанийəткə мукəммəл вəкил болғучи», «**Худаниң толуқ сүрəт-образи**» екəнлигини көрситип ишлитилиду. У бизниң орнимизда ниҗаткə еришкəндə «тикəнлəрдин болған таҗ» билəн кийингəндин кейин тартқан азап-оқубəтлəрниң инъами үчүн «**шан-шəрəп вə шөһрəтлəр таҗ қилип кийдүрүлиду**» вə «**барлиқ мəвҗудатлар униң пути астида бойсундурулиду**» («Зəб.» 8:5, «Ибр.» 2:6-10).

Худа Өз Мəсиһи тоғрилиқ сөз қилғанда Тəвратта төрт мошундақ ибарə тепилиду. Улар болса: —

«**Қараңлар,...шу инсан!**» (Зəк.» 6:2)
«**Қараңлар,... Мениң Өз қулум!**» («Йəш.» 42:1, 52:13)
«**Қараңлар,... сениң Падишаһиң!**» («Зəк.» 9:9)
«**Мана, Худайиңларға қараңлар**» («Йəш.» 40:9)

Мəсиһниң Инҗилниң «төрт баяни»да айрим-айрим тəкитлəнгəн бу алаһидə төрт тəрипи адəмниң диққитини тартиду: (1) «Инсан!» («Луқа»), (2) «Мениң қулум» («Маркус»), (3) «Сениң Падишаһиң» («Матта»), (4) «Силəрниң Худайиңлар» («Юһанна»).

«**Қараңлар, «Шах» дəп аталған инсан!**» дегəн сөзлəр каһин Йəшуаға дейилгини билəн, көрсəткəн объекти һəргиз Йəшуаниң өзи əмəс. Йəшуа һеч қачан һеч қандақ тəхткə егə болмиди вə болалмиди; у муқəддəс ибадəтханини қурушқа һəмкарлашқан болсиму, униңға мəсъул əмəс еди (Зəруббапəл мəсъул еди); вə у һеч қачан «**шаһанə шан-шəрəп**»ни көтəргəн əмəс. Шуңа Йəшуаниң мошу йəрдə «таҗлиниши» пəқəт кəлгүчи падишаға бешарəтлик рəсим болиду.

Бешарəт бу алаһидə ишларни алдин-ала ейтиду: —

(а) «**тəхткə олтарған бир каһин болиду**»
(ə) «**У Пəрвəрдигарниң ибадəтханисини қурғучи болиду**»
(б) «**У шаһанə шан-шəрəпни Өз зиммисигə алиду**» вə «**Өз тəхтигə олтириду**»
(в) «**жирақта туруватқанлар келип Пəрвəрдигарниң ибадəтханисини қуруш хизмитидə болиду**».

Пəқəт Мəсиһниң Өзи мошу ишларни əмəлгə ашуриду. Инҗилда гувалиқ берилгəндəк, «Насарəтлик Əйса» һəм каһин һəм падиша болди; «жирақта турувтқан» əллəр униң «шаһанə шан-шəриви»ни етирап қилип кəлмəткə; вə у һазирму Худаниң улуқ роһий ибадəтханиси, йəни барлиқ етиқатчилардин тəркип тапқан Худаниң җамаитини қурмақта («Юһ.» 2:29, «Əф.» 2:22).

Баш каһин Йəшуа өзи таҗлинидиған бешарəтлик һəрикəтниң өзини көрсəтмəйдиғанлиғини, шундақла кейинки бешарəтниңму өзини көрсəтмəйдиғанлиғини еник билəтти. Сəвəплири болса: —

(а) Йəшуа Лавий қəбилисидин чиққан каһин болғачқа, униңға таҗ кийгүзүлмəйтти яки һеч қандақ тəхткə олтаралмайтти. Тəврат дəвридə Худаниң бекиткини бойичə каһин болуштики вə падиша болуштики имтиязлар айрим-айрим қəбилилəргə, йəни Лавий вə Йəһуда қəбилисигə тəқсим қилинған еди.

(ə) Һеч қандақ пəйғəмбəр Давутниң əвлади болмиған һəр қандақ кишиниң

Йерусалимда бирәр тәхткә олтириш һоқуқиға егә болидиғанлиғини қәтъий бешарәт қилалмайтти (Худа мошу һоқуқни мәңгүгә Давут вә әвлатлириға тәғдим қилған).

Һалбуки, мошундақ таҗлиниши билән Йәшуа Мәсиһни алдин-ала көрситидиған мукәммәл бир рәсим болди. Мәсилән, «Зәбур»дики 110-күйдә Худаниң вәкили болған Падиша көрситилип: —

«**У ғәзивини көрсәткән күнидә падишаларни уруп йериветиду;**
У әлләр арисида сотлайду»
вә: —
«Пәрвәрдигар шундақ қәсәм ичти,
һәм буниңдин янмайду: —
Сән әбәдил-әбәткичә Мәлкизәдәкниң типидики бир каһиндурсән» дейилиду.

3-бапта Йәшуаға: «**У вә униң алдида олтарған һәмраһлириму ... бешарәтлик адәмләр**» (йәни, «бешарәтлик бир рәсим») дейилгән болғачқа, у мошу бешарәтлик һәрикәтни каһинлиғи мәңгү болидиған «шаһанилик каһин» Мәсиһни көрситиду, дәп чүшинип йәткән болуши керәк.

Зәкәрия пәйғәмбәр өтигән бу «бешарәтлик вәзипә» йәнә Мәсиһниң «биринчидин каһин, андин падиша» болидиғанлиғини көрситиду. Чүнки Йәшуа өзи аллиқачан баш каһин еди; у шу сүпитидә туруватқанда «таҗ» униңға берилди. Шу һәрикәт расул Павлусниң: «**Мәсиһ Әйса... инсанларниң сияқиға кирип, инсаний тәбиәттин ортақдаш болуп, өзини төвән қилип, һәтта өлүмигичә, йәни чапрас яғачтики өлүмигичә** (каһинлиқ йолида) **итаәтмән болди; шуңа Худа уни интайин жуқури көтирип мәртивилик қилди**» дегинигә охшаштур («Фил.» 2:7-9).

Бу «бешарәтлик һәрикәт»ниң Йәшуани әмәс, бәлки Мәсиһниң Өзини көрсәткинигә: «**Қараңлар, «Шах» дәп аталған инсан!**» дегән сөз күчлүк испаттур. Чүнки 3-бап тоғрилиқ тохталғинимиздәк, Тәвратта «Шах» дегән унван пәқәт Мәсиһни, шундақла униң төрт тәрәплимилик хизмитини көрситиду.

«**У Өз түвидин орнида шахлиниду**» — демәк, Мәсиһ Өз йилтизидин тәбиий һалда өсиду. Бу сөзләр Тәвратта «Мис.» 10:23диму тепилиду: «**һеч ким өз җайидин қозғилалмас болди**». Мошу ибарә, шүбһисизки, илгәрки пәйғәмбәрләр алдин-ала ейтқандәк төвәндики ишларни көрситиду: —

(1) Нәсәп җәһәтидин мошу шәрәплик «Шах» Ибраһимниң нәслидин, Йәһуда қәбилисидин, Давутниң җәмәтидин болиду;

(2) Йәр-зимин җәһәтидин У «Иммануәлниң зиминидин», «Бәйт-Ләһәм Әфратаһ» дегән йезидин чиқиши керәк;

(3) Мошу ибарә йәнә шүбһисизки, Мәсиһниң «келип чиқиши»ниң төвәнлигини, шундақла Униң шу төвән орнидин қәдәммуқәдәм улуқлинидиғанлиғини тәкитләйду. Униң дунияға биринчи келиши аддий инсаний туғут билән болған болса, иккинчи келиши «асманларниң булутлири»ниң үстидә болиду.

Әнди Мәсиһниң хизмитигә келәйли: —

«**У Өз түвидин орнида шахлинип, Пәрвәрдигарниң ибадәтханисини қуриду... бәрһәқ, Пәрвәрдигарниң ибадәтханисини қурғучи дәл шу болиду** (ибраний тилида «дәл шуниң өзидур»)».

Бу сөзниң қайтилиниши вә «У» дегән алмашниң күчлүк тәкитлинишиниң сәвәплири: —

(а) Бу ишниң җәзмәнлигини, шундақла ишниң улуқлуғини тәкитләш үчүн;

(ә) Мәсиһниң һәқиқий, әбәдий ибадәтханини өз тенидин қуридиғанлиғини тәкитләш үчүн болушиму мүмкин «Юһ.» 2:19-22).

Мошу бешарәт каһин Йәшуа вә шаһзадә Зәруббапәлни уларниң ибадәтханини қуруштики җапалиқ хизмәтлиридә зор риғбәтләндүргән болса керәк; чүнки уларниң бу қуруш хизмити Мәсиһниң кәлгүсидики техиму улуқ хизмитигә, йәни Униң «техиму улуқ ибадәтхана»ни қуруш хизмитигә алдин-ала көрсәткән «бешарәтлик рәсим» болди («Һаг.» 2:9).

Әнди бу бешарәт вә Тәвраттики башқа бешарәтләр бойичә, Мәсиһ қайси ибадәтханини қуриду?

(а) Тәвраттики көп бешарәтләргә асасән, Мәсиһ дунияға қайтип келиши билән вә шундақла Исраил хәлқи товва қилғандин кейин Өзи яки Өз нарарәтчилиги астида Йерусалимда йеңи бир җисманий ибадәтханини қуриду. Шу ибадәтхана униң «миң жиллиқ сәлтәнәт»идә «Пәрвәрдигарниң өйи» болиду; «**Худаниң йоллирини үгинип, уларда меңиш үчүн**» «**барлиқ әлләр униңға қарап еқип келишиду**»; шу өй «**барлиқ әл-жутлар үчүн дуа қилинидиған өй**» дәп атилиду («Йәш.» 2:2-4, 56:6-7, «Мик.» 4:1-7, «Әз.» 40-43-баплар).

(ә) Һалбуки, «**Әң алий Болғучи инсанниң қоллири билән ясиған җайларда турмайду**». Инсанниң қоллири билән ясиған барлиқ бундақ ибадәтханилар (Худаниң ирадиси билән қурулған болсиму) пәқәт Худаниң әзәлдин инсан билән турғузмақчи болған алақисиниң бир ипадиси яки рәсимидур, халас («1Пад.» 8:27, «Йәш.» 66:1-2, «Рос.» 7:48-50, 17:24, «2Кор.» 5:1ни көрүң).

Әң улуқ ибадәтхана ««Мәсиһниң тени» болған ибадәтхана»дур («Юһ.» 2:19-22), мана бу Худаниң нийитидики Өзи халиған мәңгүлүк вә роһий ибадәтханидур («Әф.» 2:13-22, 3:10, «1Пет.» 2:4-10). У униңға пәқәт Өз меһир-шәпқитигә асасән барлиқ етиқат қилғучиларни киргүзиду, андин уларни ибаданәтханиниң бир қисми қилиду («1Пет.» 2:4-10); мана бу «җамаәт», Худаниң өйидур. Бу Инҗилда наһайити чоң темидур; оқурмәнләрИнҗилни оқуш арқилиқ бу тоғрилиқ көпрәк издәнсун! «Һагай»дики қошумчә сөз»диму «Худаниң ибадәтханиси» дегән әҗайип темида азрақ сөзлидуқ.

«**У шу шаһанә шан-шәрәпни өз зиммисигә алиду**»

«Шан-шәрәп» ибраний тилида «ход» дегән сөз билән ипадилиниду. Бәзидә «ход» «еғирлиқ»ни билдүриду, амма көпинчә вақитларда «шаһанә шан-шәрәпни»ни билдүриду («Йәр.» 22:18, «1Тар.» 29:25, «Дан.» 11:21). «Ход» дайим дегидәк Худаниң алаһидә шан-шәривини көрситиду; бәзи чағларда у Худа һәйвәт ата қилған бәзи шәхсләрниң һәйвисини билдүриду; мәсилән, Муса вә Йәшуа пәйғәмбәрләр тоғрилиқ («Чөл.» 28:20), Худа Сулайманға бәргән һәйвиси тоғрилиқ («1Тар.» 29:25) ишлитилиду. «Зәб.» 21:1дә у шүбһисизки Мәсиһниң шан-шәривини көрситиду.

Ибраний тилида бу айәттә «У» алаһидә тәкитлиниду: «башқа һечкиши әмәс, У Өзи ибадәтханини қуриду; башқа һечкиши әмәс, У Өзи шу шаһанә шан-шәрәпни Өз зиммисигә алиду» дегәндәк. һәм хизмитидә һәм алидиған инъамида У тәңдашсиздур; «**Калам инсан болди һәм аримизда маканлашти; вә биз Униң шан-шәривигә қаридуқ — у шан-шәрәп болса, Атиниң йенидин кәлгән, меһир-шәпқәт вә һәқиқәткә толған бирдин-бир йеганә Оғлиниңкидур**» («Юһ.» 1:14, 2:11ни көрүң).

(а) У (Мәсиһ)ниң Өзиниң шан-шәриви бар, У йәр-йүзидә хизмәт қилғанда шу шан-шәрәп көрүнди;

(ә) Худди Йәшая пәйғәмбәрУ тоғрилиқ «**У аләм алдида көтирилиду, жуқури орунға чиқирилиду, наһайити алий орунға ериштүрүлиду**» дегәндәк («Йәш.» 52:13), у өлүмдин туруп «асманларға көтирилиши» билән униңға һазир техиму көп шәрәп қошулуп: «**һазир шан-шәрәп вә һөрмәт тажи кийдүрүлгән**» («Ибр.» 2:9).

(б) У дунияға қайтип келип, «**Худа униң барлиқ дүшмәнлирини тәхтипәри қилип**» («Зәб.» 110:1) У Өзиниң (демәк, Өзигә тәвә болған) тәхтигә Исраилниң падишаси сүпитидә олтириду. Шу чағда дәрвәқә униң бешида «көп тажлар» болиду («Вәһ.» 19:12); чүнки Худа Атиси Униңға шаһанә шан-шәрәп қошупла қалмай, инсанларму, болупму Өзиниң Исраили Уни улуқлайду; У Давутниң һәқиқий әвлади болуп, тәхтниң «һоқуқ Егиси»дур («Яр.» 49:10); «**У болса Атисиниң җәмәти үчүн шәрәплик һоқуқ-тәхт болиду; хәқләр Униң үстигә Атисиниң барлиқ шөһрәтлирини жүкләйду; йәни барлиқ уруқ-нәсиллирини, барлиқ кичик қача-қучиларни, пиялә-җамлардин барлиқ күп-идишларғичә асиду**» («Йәш.» 22:22-24). Шуңа: —

«**У өз тәхтигә олтирип һөкүм сүриду**» (13-айәт).

Гәрчә Униң сәлтәнити мутләқ болсиму, бу сәлтәнәт пүтүнләй меһриванлиқ билән жүргүзүлиду: —

«Униң күнлиридә һәққанийлар ронақ тапиду;
Ай йоқ болғичә тинич-аманлиқ тешип туриду.
У деңиздин-деңизларғичә,
Әфрат дәриясидин йәр йүзиниң чәтлиригичә һөкүм сүриду.
Чөл-баянда яшаватқанлар Униң алдида баш қойиду;
Униң дүшмәнлири топиларни ялайду.
Таршишниң вә аралларниң падишалири Униңға һәдийәләр тәғдим қилиду,
Шеба вә Себаниң падишалириму соғатлар суниду.
Дәрвәқә, барлиқ падишалар Униң алдида сәҗдә қилиду;
Пүткүл әлләр Униң хизмитидә болиду;
Чүнки У пәряд көтәргән йоқсулларни,
Панаһсиз езилгәнләрни қутулдуриду;
У йоқсул-аҗизларға ичини ағритиду,
Йоқсулларниң җенини қутқузиду;
Уларниң җенини зулум-зомигәрликтин һөрлүккә чиқириду,
Уларниң қени униң нәзиридә қиммәтликтур.
Падиша яшисун!
Шебаниң алтунлиридин Униңға сунулиду;
Униң үчүн дуа тохтавсиз қилиниду;
Униңға күн бойи бәхит тилиниду;
Йәр йүзидики һосул мол болиду,
Һәтта тағ чоққилиридиму шундақ болиду.

Уларниң мевиси Ливандики орманлардәк силкиниду;
Шәһәрдикиләр болса даладики от-йешилликтәк гүллиниду;
Униң нами мәңгүгә өчмәйду,
Униң нами қуяш болмиғичә туриду;
Адәмләр Униң билән өзлиригә бәхит тиләйду,
Барлиқ әлләр Уни бәхитлик дәп атишиду» (Зәбур», 72-күйдин).

Сәлтәнитиниң шу меһриванлиқ характери кейинки җүмлә билән чүшәндүрүлиду: —

«**У тәхткә олтиридиған бир каһин болиду**» (13-айәт).

Зәкәрияға тапшурулған барлиқ бешарәтләрдә көрситилгәндәк, мошу йәрдиму «илгәрки пәйғәмбәрләр»ниң Мәсиһ вә Униң хизмити тоғрилиқ дегәнлириниң толиму ихчам бир йәкүни бардур.

У һәқиқий «Мәлкизәдәк», «Һәққанийәт Падишаси», «Салемниң Падишаси», йәни «Аманлиқ падишаси»дур; у Лавий каһинлириға охшимайду, униң каһинлиғи «мәңгүглүк болиду» («Яр.» 14:18-20, «Ибр.» 8:1-3).

У һазирму Өзиниң барлиқ хәлқи үчүн Худаниң оң йенида олтирип дуа-тилавәт қиливатқан каһиндур («Рим.» 8:34, «Ибр.» 5:2, 7:23-28, «1Юһ.» 2:1). Лекин У шу йәрдин дунияға қайтип келип тәхтини егиләп, йәр йүзидә шу мутләқ сәлтәнитини жүргүзгинидиму У йәнила «**билимсизләр вә йолдин чәтнигәнләргә мулайимлиқ билән муамилә қилидиған**» «**тәхткә олтарған каһин**» болиду («Ибр.» 5:2); Униң һәққаний қаттиқлиғи пәқәт асийлар вә бузуқлуқ қилғучиларғила қаритилған болиду. Чүнки Рәббимиз Әйса Мәсиһ «**Түнүгүн, бүгүн вә әбәдил-әбәткичә өзгәрмәйду!**». Униң әң жүксәк улуқлуғи вә шан-шәриви униң мутләқ күч-қудритидә әмәс, бәлки дәл Униң бизгә болған вә болидиған шапаитидидур — у шапаәт Өз һаятини көп инсанларни қутқузуш үчүн пида қилиши арқилиқ аян болди вә шундақла һазирму биз үчүн, асманда болсун йәрдә болсун каһинлиқ қилип дуа-тилавәт қилиши арқилиқ аян болиду.

«**Хатирҗәмлик-арамлиқни елип келидиған һәмкарлиқ улар иккиси арисида болиду**».

«**Хатирҗәмлик-арамлиқни елип келидиған һәмкарлиқ**» — бу һәмкарлиқ өзидә хатирҗәмлик-арамлиқ болидиғанлиғини көрситипла қалмай, йәнә башқилар үчүнму хатирҗәмлик-арамлиқни елип келидиғанлиғини көситиду.

Ундақта бу «иккиси» ким? Уларниң «һәмкарлиқ»и немә?

Бәзи алимлар «иккиси» дегән сөзниң «икки һоқуқ» дегән мәнаси болуп, бәлким Мәсиһниң «каһин» һәм «тәхткә олтарған падиша» дегән икки салаһийитини көрситиду, дәп қарайду. Биз Давут Барон алимниң пикригә қошулуп, «иккиси» дегән ибарини Пәрвәрдигар һәм униң Мәсиһини, йәни Рәб Әйса вә Униң Атисини көрситиду, дәп қараймиз. «Зәбур»дики 110-күйдә Пәрвәрдигар вә Униң Мәсиһиниң оттурисида дәл шундақ бир «һәмкарлиқ» яки «несиһәт» тилға елиниду вә шу йәрдә Мәсиһ «каһин вә падиша» дәп атилиду. Зәкарияниң сөзлирини аңлиғучилар дәрвәқә шу йолда чүшәнгән болса керәк.

«Һәмкарлиқ» яки «несиһәт»ниң нәтиҗиси, пүткүл дуния үчүн ниҗатлиқ елип келиду: —«**Чүнки Худа дуниядики инсанларни шу қәдәр сөйидуки, Өзиниң бирдин-бир йеганә Оғлини пида болушқа бәрди. Мәхсити, Униңға етиқат қилған һәр бири һалак болмай, мәңгүлүк һаятқа еришиштин ибарәттур**» («Юһ.» 3:16).

«... Мəхсити кəлгүси заманларда Униң Мəсиһ Əйсада бизгə қаритилған меһриванлиғи билəн ипадилəнгəн шапаитиниң шунчə ғайəт зор екəнлигини көситиштин ибарəттур...

У Өз көңлигə пүккəн гөзəл хаһиши бойичə ирадисидики сирни, йəни вақит-заманларниң пишип йетилишини идарə қилип, һəммини, йəни əршлəрдə болған һəм зиминда болған мəвҗудатларға Мəсиһни баш қилип, уларни Мəсиһтə җəм қилиш мəхситини бизгə аян қилди; Униңда бизму Худаға мирас қилинған; биз шу мəхсəттə барлиқ ишларни Өз əқил-ирадиси бойичə идарə Қилғучиниң нишани билəн алдин-ала шу ишқа бекитилгəн едуқ» (Əф.» 1:9-11, 2:7)

14-айəткə өтəйли: —

«Мошу чəмбəрсиман таҗ Пəрвəрдигарниң ибадəтханисида Хəлəм, Тобия, Йəдаяларға вə Зəфанияниң оғлиниң меһриванлиғиға бир əслəтмə үчүн қоюлиду».

Бу наһайити гөзəл иштур. «Таҗлар» Худаниң ибадəтханиси ичидə əслəтмə сүпитидə қоюлидиған болиду. Лекин бу пəқəт Худаниң өйигə өзлириниң вə өзгилəрниң һəдийə-соғатлирини елип кəлгəн шу үч мөтивəр кишилəргə əслəтмə болупла қалмай, бəлки «Зəфанияниң оғлиниң меһриванлиғи»ғиму əслəтмə болиду. Шу киши һəқиқəтəн «Ибраһимниң бир əвлади» болуп, толиму меһмандостлуқ билəн шу үч мусапирни өйигə қобул қилған еди. Қариғанда, Худаниң йолида қилинған бу иш дəрвəқə кичиккинə бир хизмəт болсиму, лекин Худа тəрипидин интайин қиммəтлик һесапланған еди. Һəлдай (яки «Һəлəм», «Зəфанияниң оғли») шүбһисизки, шуни Худаниң намида қилған. Шуниңға охшаш, һазир Рəб Əйса Мəсиһгə болған сөйгү үчүн қилинған көп мошундақ кичиккинə вə көрүнүштə əһмийəтсиздəк туюлидиған ишлар Униң тəрипидин əслитилиду: — «Мəн силəргə шуни бəрһəқ ейтип қояйки, Мениң бу шакичиклиримдин əң кичик бирини Мениң мухлисим дəп билип, униңға һəтта пəқəт бирəр чинə соғ су бəргəн кишиму җəзмəн өзигə лайиқ инъамдин мəһрум болмайду» («Мат.» 10:42).

«Чүнки Худа қилған əмəллириңларни вə Униң муқəддəс бəндилиригə қилған вə һазирму қиливатқан хизмитиңлар арқилиқ Униң нами үчүн көрсəткəн меһир-муһəббитиңларни унтуп қалидиған адалəтсизлəрдин əмəс» («Ибр.» 6:10), «Шу сəвəптин, биздə пурсəт болсила, һəммəйлəнгə, болупму етиқаттики аилигə мəнсуп болғанларға яхши ишларни қилип берəйли» («Гал.» 6:10).

Униң үстигə, ибадəтханида қоюлған мошу таҗлар шу төрт кишигə əслəтмə болуши билəн, таҗлар йəнə: — «вə жирақта туруватқанлар келип Пəрвəрдигарниң ибадəтханисини қуруш хизмитидə болиду» дегəн шу бешарəткə бирхил символ вə капалəт сүпитидиму қоюлған.

«Жирақта туруватқанлар» дегəн сөзлəр пəқəт жирақ жутларға тарқитилған Йəһудий хəлқи болупла қалмай, бəлки Зəкəрияниң дəвридин кейинки кəлгүсидə «ят əлликлəр»ниң Худаниң йолиға киргəнлигини көрситиши керəк. Расул Павлус мундақ дəйду: «Лекин əсли жирақларда болған силəр һазир Мəсиһниң қени арқилиқ йеқин қилиндиңлар» («Əф.» 2:13); расул Петрус Худаниң Муқəддəс Роһни ата қилиш вəдиси тоғрилиқ мундақ дəйду: «Чүнки бу вəдə силəргə вə силəрниң балилириңларға, жирақта туруватқанларниң һəммисигə, йəни Пəрвəрдигар Худайимиз өзигə чақирғанларниң һəммисигə ата қилиниду» (Рос.» 2:39).

Һазир болсун, Мəсиһниң кəлгүсидики «миң жиллиқ сəлтəнəт»идə болсун, бу шəрəплик бешарəт əмəлгə ашурулмақта вə ашурулиду.

«**Шуниң билән силәр самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң Мени әвәткәнлигини билисиләр**» — бу сөзләр 2:8-11 вә 4:9-айәтләрниң қайтилинишидур. Шу айәтләрдә ейтилғандәк, гәрчә мошу йәрдә сөзлигүчи пәйғәмбәр болсиму, униңға сөз қилишқа йол-йоруқ бәргүчи йәнила илгәркидәк «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»ниң Өзи дәп ишинимиз; У Өзи тоғрилиқ «самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар Мени әвәткән» дәйду.

Бешарәтниң ахирқи җүмлисидә мундақ дейилиду: —«**Әгәр Пәрвәрдигарниң авазини көңүл қоюп аңлисаңлар бу иш әмәлгә ашурулиду**»

Мошу сөзләр «Қан.» 28:1дин елинған. Шу йәрдә мундақ дейилиду: «**Әгәр сән Худайиң Пәрвәрдигарниң сөзини аңлап, мән бүгүн саңа беридиған әмирләргә әмәл қилишқа көңүл бөлсәң, Худайиң Пәрвәрдигар сени йәр йүзидики һәммә қовмларниң үстигә чоң қилиду**» вә шундақла улар «кона әһдә», йәни Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанунда вәдә қилинған барлиқ бәхит-бәрикәтләрдин муйәссәр болиду. Тәврат-қануни дәвридә, гәрчә улар «**Худаниң барлиқ әмирлиригә әмәл қилимиз!**» дегәндәк вәдиләрни қилишни халиған болсиму, лекин гунакар тәбиити билән (һәммимизгә охшаш) уларниң Пәрвәрдигарниң сөзлиригә «көңүл бөлүп қулақ селип», Пәрвәрдигарниң сөзигә итаәт қилғидәк һеч қандақ дәрмани йоқ еди; шуниң үчүн улар қанунда вәдә қилинған бәрикәтләргә муйәссәр болалмай, бәлки униң ләнитигә қалдурулған еди.

Бешарәтниң әмәлгә ашурулуши үчүн уларниң итаәтмән болуши шәрт қилинған еди, шуңа бешарәт чоқум әмәлгә ашуралмайдиғандәк билиниду; лекин есимиздә барки, кәлгүсидә Худа Исраил билән «йеңи бир әһдә» түзиду. «Қанун астида» қәтъий мүмкин болмиған ишлар әнди «шапаәт астида» мүмкин болиду; «йеңи әһдә»ниң ичидики бәхит-бәрикәтләрдин бири болса Худаниң қанун-әмирлириниң көңүлләргә йезилишидин ибарәт болиду; «Йәр.» 32:38-41дә шуни оқуймиз: —

«**Улар Мениң хәлқим болиду, Мән уларниң Худаси болимән. Мән улар вә улардин кейин болған балилири барлиқ күнлиридә Мәндин әйминип яхшилиқ көрсун дәп, уларға бир қәлб, бир йолни ата қилимән.**

Мән уларға илтипат қилиштин қолумни иккинчи үзмәслигим үчүн улар билән мәңгүлүк әһдә түзимән; уларниң қайтидин йенимдин чәтлимәслиги үчүн Мән қәлбигә қорқунучумни салимән. Мән уларға яхшилиқ ата қилиштин һозур елип шатлинимән вә пүтүн қәлбим, пүтүн җеним билән уларни мошу зиминға тикип турғузимән!».

Шу ишлар болғандин кейин, Исраил Пәрвәрдигар Худасиға хошаллиқ вә разимәнлик билән итаәтмән болуши билән, бешарәт «әмәлгә ашурулиду», «**жирақта туруватқанлар келип Пәрвәрдигарниң ибадәтханисини қуруш хизмитидә болиду**» «**Пәрвәрдигар пүткүл йәр йүзи үстидә падиша болиду; шу күни пәқәт бир «Пәрвәрдигар» болиду, йәр йүзидә бирдин-бир Униңла нами болиду**» («Зәк.» 14:9).

Мошу йәрдә қошумчә изаһлап өткүмиз бар. Гәрчә Лавий қәбилисидин болған каһинлар рәсмий һалда падиша қилинмиған болсиму, Зәкәрия пәйғәмбәрниң дәвридин тартип 500 жил ичидә Исраилни идарә қилғучилар әмәлийәттә уларниң баш каһинлири еди. Исраилниң тарихини мундақ бөлүшкә болиду: —

Миладийәдин илгәрки 2000-1500-жилларда Исраил «атилири» (Ибраһим, Исһақ, Яқуп, Йүсүп) тәрипидин йетәкләнди; миладийәдин илгәрки 1500-1000-жилларда пәйғәмбәрләр (Мусадин Самуилғичә) тәрипидин йетәкләнди; миладийәдин илгәрки 1000-500-жилларда падишалар яки шаһзадиләр тәрипидин йетәкләнди; миладийәдин илгәрки 500-жилдин башлап Мәсиһниң келишигичә баш каһинлар тәрипидин йетәкләнди. Һалбуки, мәйли қайси йетәкчилик болсун, Исраилни йәргә қаритип қойған еди. Пәқәт ата, пәйғәмбәр, каһин вә падиша бир болғандила уларниң һаҗитидин чиқалайтти — бу төртисиниң төрт хил йетәкчилиги пәқәт бирдин-бир Әйса Мәсиһдила бирләштүрүлди, әлвәттә.

(4) Роза тоғрилиқ мәсилиләр — инкар җавап вә үмүтлик җавап (7-8-бап)

«**Дариус падишаниң төртинчи жили тоққузинчи ай, йәни «Хисләв»ниң төртинчи күни, Пәрвәрдигарниң сөзи Зәкәрияға кәлди. Шу чағда Бәйт-Әл шәһиридикиләр Шерәзәр вә Рәгәм-Мәләкни Пәрвәрдигардин илтипат сорашқа әвәткән еди. Бәйт-Әлдикиләр: «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң өйидики каһинлардин, шуниңдәк пәйғәмбәрләрдин: «һәр биримиз көп жиллардин бери қилғинимиздәк, бәшинчи айда һәр биримиз йәнила өзимизни башқилардин айрип, жиға-зарға олтиришимиз керәкму?» — дәп сораңлар» дәп тапилиған еди**».

Бу йәрдики бешарәт яки бешарәтлик җавап (7-8-баплар) сәккиз көрүнүш көрүнгән кечидин тәхминән икки жил кейин берилиду. Сәккиз көрүнүштә Худаниң Исраилға һәм әлләргә болған ахирқи заманларғичә болған муддиа-мәхсәтлири аян қилиниду. Мошу «бешарәтлик җавап» көрүнүшләрдики түп муһим хәвәрләрни ихчам вә аддий шәкилдә беваситә йәткүзиду.

Бешарәт берилгән вақит «**Дариус падишаниң төртинчи жили тоққузинчи ай**» (Декабр) еди (7:1ниму көрүң). «Әзра» 6:15дин улар шу вақитта қуруватқан ибадәтханиниң пүтүшигә йәнә икки жил қалған, дәп уқимиз.

Мошу кишиләрниң соал қойған вақти «Дариус падишаниң төртинчи жили» еди. Шу чағда Исраилниң Пәләстингә қайтқан «қалдиси»ға нисбәтән вәзийәт сәл оңшалған еди, уларниң турмуши көтирилгән еди. «Әзра» 6-бапта хатириләнгәндәк, ибадәтханини пүткүзүшкә барлиқ тосалғулар Дариусниң бир ярлиғи билән йоқ қилинди. Гәрчә Йерусалим шәһириниң сепили вә бәзи мәһәллилири техичә харабә һаләттә турсиму, хелә аватлашқан еди; у йәрдә униң бир нәччә көркәм өйләр бар еди («Һаг.» 1:4).

Бу кишиләр тилға алған «бәшинчи айдики роза» әслидә йәтмиш жил бурун Бабилға сүргүн болғанлар Сулайман қурған ибадәтханиниң вәйран қилиниши, шундақла зимининиң вәйран қилинишиға сеғинип һәсрәт билдүрүш үчүн еди. Чүнки Бабил империйәсиниң қошунлири ибадәтханини бәшинчи айниң 9-күнидә вәйран қилған еди, андин хәлиқни сүргүн қилип, йәтмиш жил улар үстидин һөкүм сүргән еди. Әндиликтә сүргүн болғанлар қайтип келип, ибадәтханини қайтидин қурмақта еди; шуңа «хәлиқниң қалдилири»ниң «йәнә роза тутуш керәкму?» дегән соални қоюши тәбиий еди. Көп кишиләр шундақ ойда болғанлиғи пәйғәмбәрниң җававидин испатлиниду; чүнки униң җавави дәл «зиминдики барлиқ туруватқан хәлиқ»қә қаритилиду.

1-3-айәтләр тоғрисидики бир нәччә қизиқ нуқтилар: —

(1) Бәйт-Әл шәһирини сүргүнлүктин қайтқанлар қайтидин қурған еди. Бәйт-Әлниң әслидики аһалисиниң әвлатлиридин көп кишиләр, шундақла башқа қәбилиләрдин бир нәччиси униңда олтарақлашқан еди («Әзра» 2:28, «Нәһ.» 7:32, 11:31). Гәрчә илгири Бәйт-Әл бутпәрәсликниң бир мәркизи вә шундақла «шималий падишалиқ» (Исраил») билән «җәнубий падишалиқ» («Йәһуда») оттурисидики айрилишниң сәвәпчиси болған болсиму, һазир Бәйт-Әлдикиләрниң гепидин һеч қандақ «бөлгүнчилик» яки айримчилиқниң пуриғи чиқмайду; ениқки, улар Йерусалимни Худа ибадәтханиси үчүн бекиткән җай, дәп етирап қилиду.

(2) Бәйт-Әлдикиләргә вәкил болған бу кишиләрниң исимлири, йәни «Шерәзәр» вә «Рәгәм-мәләк» Асурийәләр яки Бабиллар чоқунған бутлар билән мунасивәтлик еди («Йәш.» 38:38, «Йәр.» 39:3-13дин бир нәччә мисаллар көрүниду). Бабил императори Небоқаднәсар Даниял вә үч достини ордисида хизмитидә болушқа уларниң исимлирини өзгәрткән. Шуниңдәк бу үч киши әслидә Асурийә яки Бабил империйәсидә муһим әмәл тутқан вә шу сәвәптин уларғиму шу исимлар қоюлған еди.

(3) Вәкилләр «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң өйидики каһинлардин» йол сориғили кәлгән еди. Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанун бойичә каһинлар, шундақла Лавийларниң «Яқупқа Худаниң һөкүмлирини уқтуруши», «Исраилға қанунини үгитиш»и керәк еди («Қан.» 33:8-10). «**Каһинниң ләвлири илим-билимни сақлиши керәк, хәқләр униң ағзидин муқәддәс қанунни издиши лазим**» («Мал.» 2:5-7). Зәкәрия вә Һагай өзлирини «Пәрвәрдигарниң хәвирини хәлиққә йәткүзидиған Пәрвәрдигарниң әлчилири» екәнлигини испатлиғандин кейин, улардинму йол сориғини тәбиий иш еди («һаг.» 1:13).

(4) Қоюлған соал мундақ: «**һәр биримиз көп жиллардин бери қилғинимиздәк, бәшинчи айда һәр биримиз йәнила өзимизни башқилардин айрип, жиға-зарға олтиришимиз керәкму?**» (мошу сөздики «айриш» дегән сөз адәттә «Назарийлар»ниң Худаниң йолида өзлирини һарақ-шараптин, шундақла башқа ишрәтләрдин айришини, пәрһизкарлик турмушини көрситиду).

Матәм тутуш вә роза тутушлар болса адәттә жиға-зарлар көтириш билән өткүзүләтти («һак.» 20:26, «1Сам.» 1:7, «2Сам.» 1:12, «Әзра» 10:1, «Нәһ.» 1:4ни көрүң).

«**Бәшинчи айдики роза**» (қедимки календар бойичә Авғуст ейи) — бүгүнгә қәдәр Йәһудийлар тәрипидин шу айниң 9-күнидә, Небоқаднәсарниң Йерусалим вә ибадәтханини вәйран қилишини әсләш үчүн өткүзлиду. Қизиқ бир иш шуки, Йәһудий тарихшунасларниң баяни бойичә шу күнидиму төвәндики пажиәләр йүз бәргән: —

(1) Иккинчи ибадәтхана Рим империйәси тәрипидин вәйран қилинди (миладийәдин кейинки 70-жили)

(2) Йәһудий хәлқини өзигә әгишишкә алдиған «сахта Мәсиһ» болған Бар-Қоқба Римға қарши исиян көтәргәндин кейин, Рим қошунлири дәл шу күнидә Бетар шәһирини ишғал қилип уни вә барлиқ әгәшкәнләрни тутуп өлтүрди.

(3) Мошу ишлардин кейин римлиқ валий Турнус Руфус Йәһудийларға өз өчмәнлигини билдүрүш үчүн Зион теғини (ибадәтханиниң әслидики җайини) «**етиз**

ағдурғандәк ағдурди». Бу иш дәл Микаһ пәйғәмбәр алдин-ала бешарәт қилғандәк болди («Мик.» 3:12).

Вәкилләрниң соали болса пәқәт биринчи ибадәтханиниң вәйран қилинишини әсләйдиған роза тоғрилиқ еди, әлвәттә. Ибадәтхана қайтидин қурулуп чиқишқа аз қалғачқа, шундақ роза тутуш мувапиқму? Пәйғәмбәрләр ейтқандәк, ибадәтханиниң қайтидин қурулушиниң өзи дәрвәқә Пәрвәрдигарниң Өз хәлқигә қайтидин илтипат көрситидиғанлиғиға испатлиқ аламәт болмамду? Вә шундақ болғанда, Пәрвәрдигар илгәрки пәйғәмбәр арқилиқ вәдә қилғандәк, униң Исраилни шан-шәрәплик һаләткә кәлтүридиған вақит-саити кәлдиму? — вәкилләрниң соаллири мошу мәналарниң һәммисини өз ичигә алди. Пәрвәрдигарниң пәйғәмбири арқилиқ бәргән җавави икки қисимға бөлүниду — биринчисини «инкар җавап» дейишкә болиду (7:4-14), иккинчисини «үмүт бәргүчи җавап» дейишкә болиду (8-бап).

Бешарәтлик җавап «сәккиз көрүнүш»тәк, «**йеқимлиқ сөзләр, тәсәлли бәргүчи сөзләр**»дур (1:13). Икки бешарәттә «**Йерусалим вә Зионға болған отлуқ муһәббитимдин җүригим лавилдап көйиду**» вә «**Мән Йерусалимға рәһим-шәпқәтләр билән қайтип кәлдим**» дегәндәк тәсәлли йәткүзидиған сөзләр тепилиду. Икки бешарәттиму Пәрвәрдигар Йерусалим оттурисида маканлишиду, Йерусалим «һәқиқәт шәһири» вә «муқәддәс тағ» дәп атилиду, барлиқ әлләр Худани издәп, Униң йоллирини үгинишкә шу йәргә келиду, дейилиду (1:14 вә 8:2, 1:16 вә 8:3, 2:4 вә 8:4-5, 2:10-11 вә 8:3, 20-23 селиштуруң).

«Сәккиз көрүнүш» Исраилниң барлиқ азап-оқубәтлириниң «илгәрки пәйғәмбәрләр»ниң сөзигә қулақ салмай итаәтсизлигидин һасил болғанлиғи, шундақла қәтъий товва қилиш керәклиги билән башланғандәк, мошу бешарәтләр охшашла товва қилип, «илгәрки пәйғәмбәрләр»ниң сөзигә қулақ селишқа болған хитап билән башлиниду.

Әнди тәпсилатлириға келәйли: —

«**Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дейилди: —**

«Зиминдики барлиқ туруватқан хәлиққә һәм каһинларға сөз қилип мундақ сориғин: — «Силәр мошу йәтмиш жилдин бери бәшинчи ай вә йәттинчи айларда роза тутуп жиға-зар қилғиниңларда, силәр Маңа, һәқиқәтән Маңа роза туттуңларму? Йегиниңлар, ичкиниңлар, бу пәқәт өзәңлар үчүнла йәп-ичкиниңлардин ибарәт болди әмәсму?» (4-6).

Авал шуниңға диққәт қилимизки, «Пәрвәрдигарниң сөзи» пәқәт Бәйт-Әлдин кәлгән вәкилләргә болупла қалмай, «**зиминдики барлиқ туруватқан хәлиқ**»қә ейтилиду; чүнки вәкилләр қойған бу соал көп адәмләрниң ойлирида болса керәк. Бешарәт йәнә каһинларға алаһидә йәткүзүлиду; буниң сәвәви, шүбһисизки, улар әслидә шу соалға дурус бир җавап бериши керәк еди («Қан.» 33:8-10, «Мал.» 2:5-7); лекин улар өзлириниң көңлиниң кәйнигә киргәчкә, хәлиққә охшаш ғапиллиққа чүшкән еди. җававиниң мәхсити Худа алдида көңүл қоймиған сиртқи көрүнүштила өткүзүлгән «ихласлиқ»ниң һеч әһмийити йоқтур, дәп җакалаштин ибарәт еди.

«**Силәр мошу йәтмиш жилдин бери бәшинчи ай вә йәттинчи айларда роза тутуп жиға-зар қилғиниңларда, силәр Маңа, һәқиқәтән Маңа роза туттуңларму?**»

Бу сөзләр билән Худа: «Роза тутсила Худа алдида яхши иш болиду» дәйдиған уқумға рәддийә бериду. Худа улар узун жил (70 жил) вә көп қетим, йәни жилда пәқәт бәшинчи

айдила әмәс, йәттинчи айдиму роза тутуп кәлгән еди, дәп етирап қилиду («йәттинчи ай»дики роза валий Гәдалияниң өлтүрүлүшини әсләп, униңға һәсрәт билдүрүш үчүн еди — Тәврат, «Йәрәмия» 40-41-бапларни көрүң. Бу Бабил империйәси Пәләстинни ишғал қилған мәзгилдә, Исраилниң бешиға бала-қаза кәлтүргән әң ахирқи вақиә еди).

Улар бәлким бүгүнки Йәһудийларға охшаш, роза тутқанда интайин әстайидил болуп, таң сәһәрдин тартип гугумғичә һеч йемәй, һеч ичмәй турған болса керәк; розилириға улар жиға-зарларни қошатти. Лекин Худа уларниң шу розилирини һеч етиварға алмайтти. Немишкә? Чүнки розилирида вә жиға-зарлар көтиришлиридә улар йәнила өзлирини мәркәз қилип кәлгән еди; уларниң һәсрәтлири өзлириниң гуналиқ өтмүшлири вә итаәтсиз болғанлиғи үчүн әмәс, бәлки тартқан азап-оқубәтлиридин болған һәсрәт еди, халас. Розилири өз көңлидин чиққан, Худаниң йолйоруғи билән болмиған еди. Улар роза тутушқа нисбәтән товва қилиш пурсити дәп, Худаниң алдида өз-өзидин: «Биздә немә кәмчилик бар?» дәп сорашниң орниға, бәлки «саваблиқ ишлар» дәп қарайтти. Һейт-байрамлирида улар охшашла «өзлирини мәркәз қилған». Шуңа пәйғәмбәр: «**Йегиниңлар, ичкиниңлар, бу пәқәт өзәңларла йәп-ичкиниңлардин ибарәт болди әмәсму?**» дәйду. Расул Павлус муқәддәс қанундики көп әмирләрни түп җәһәттин жиғинчақлап: «**Шуңа силәр немини йесәңлар, немини ичсәңлар вә һәр қандақ башқа ишларни қилсаңлар, һәммә ишларни Худаға шан-шәрәп кәлтүрүш үчүн қилиңлар**» дәйду («1Кор.» 10:31).

Бу заманларда көпрәк адәмләр шу ишлардин савақ алған болса яхши болатти. Худа алдида қанчилиған кишиләр: «вақти-вақтида әстайидиллиқ билән һәр түрлүк диний паалийәтләр билән шуғулландим, қатнаштим», «Худа алдида көп саваблиқ ишларни қилип кәлдим» дәп ойлиғини билән, амма қиямәт күни Мәсиһ уларға: «**Бу ишларни қилғиниңда, сән Маңа, һәқиқәтән Маңа шуларни қилдиңму?**»; «**Мениң алдимдин йоқулуңлар; мән сени һеч тонумидим**» дәмдикин, таң?

(7-айәт) «**Булар Йерусалим вә униң әтрапидики шәһәрлири аһалилик болған, таза аватлашқан чағларда, җәнубий Йәһуда вә төвән түзләңлик аһалилик болған чағларда, Пәрвәрдигар бурунқи пәйғәмбәрләр арқилиқ җакалиған сөзләр әмәсму?**»

Айәттики: «**Булар ... Пәрвәрдигарниң бурунқи пәйғәмбәрләр арқилиқ җакалиған сөзлири әмәсму?**» дегән асасий җүмлә бизниңчә: «Худа илгири охшаш нарази болған илләтләр, охшаш әйиплигән қилмишлар һазир силәрдә йәнила бар әмәсму?» дегәндәк мәнадидур.

Дәрвәқә «бурунқи пәйғәмбәрләр» худди Зәкәрия Исраилни әйиплигәндәк уларни охшаш қуруқ диний паалийәтлири үчүн әйипләйтти. Мәсилән роза тоғрилиқ: —

(соал)«**... Биз роза туттуқ, бирақ немишкә Сән көзүңгә илмидиң?**
Биз җенимизни қийнидуқ, бирақ Сениң немишкә буниңдин хәвириң йоқтур?»...
(җавап) — «**Қараңлар, роза күни силәр өз көңлүңлардикини қиливерисиләр,...**
Силәрниң һазирқи роза тутушлириңларниң мәхсити Алий Болғучиға авазиңларни аңлитиш әмәстур.
Мән мошундақ розини таллиғиним,
Адәмләрниң өз җенини қийнайдиған күнму?
Бешини қомуштәк егип,
Астиға бөз вә күлләрни йейиш керәк болған күнму?
Силәр мошундақ ишларни «роза»,
«Пәрвәрдигар қобул қилғидәк бир күн» дәватамсиләр?» («Йәш.» 58:3-5).

Амма Зәкәрия қойған бу соал розидин техиму кәң даиридә, йәни барлиқ дуа-ибадәт паалийәтлири тоғрилиқ қоюлған болуши мүмкин. Чүнки бу паалийәтләрниң ички ихлассизлиқни йошуруш яки һәтта итаәтсизликни ниқаплаш үчүн ишлитиштәк қорқунучлуқ хәвпи бардур: —

«**Пәрвәрдигар көйдүрмә қурбанлиқлар билән тәшәккүр қурбанлиқлирини кәлтүрүштин сөйүнәмду, йә Пәрвәрдигарниң сөзигә итаәт қилиштин сүйүнәмду? Мана итаәт қилмақлиқ қурбанлиқ қилмақлиқтин әвзәл, көңүл қоюш қочқар йеғини сунуштин әвзәлдур**» («1Сам.» 15:22).

Муса пәйғәмбәр: «**Әнди, и Исраил, Пәрвәрдигар Худайиң сәндин немә тәләп қилиду? — һалиң яхши болсун дәп мениң бүгүн силәргә мошу тапилиғанлиримдин башқа нәрсини тәләп қиларму? — Униң тәләп қилғини болса Пәрвәрдигар Худайиңдин қорқуп, Униң көрсәткән барлиқ йоллирида меңип, Уни сөйүп, пүткүл қәлбиң вә пүткүл жениң билән Пәрвәрдигар Худайиңниң хизмитидә болуп, Пәрвәрдигарниң әмирлири вә бәлгүлимилирини тутуштин ибарәт әмәсму?**» дәйду («Қан.» 10:12-13).

«**Итаәт қилмақлиқ қурбанлиқ қилмақлиқтин әвзәл, көңүл қоюш қочқар йеғини сунуштин әвзәлдур**» дегәндәк, муқәддәс қанундики муһим әхлақлиқ принсипларни әмәлгә ашуруш (Худани сөйүш, хошнимизни сөйүш) барлиқ йемәк-ичмәккә бағланған бәлгүлимиләрни ижра қилиштин вә барлиқ мурасимларни өткүзүштин мутләқ муһим екәнлиги бешарәтниң иккинчи қисми (8-10)дин көрүниду: —

«**Пәрвәрдигарниң сөзи Зәкәрияға келип мундақ дейилди: — «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «һәқиқий адаләтни жүргүзүңлар, бир-бириңларға меһир-муһәббәт вә рәһим-шәпқәт көрситиңлар, тул хотун вә житим-йесирларни, ят адәмләр вә намратларни бозәк қилмаңлар; һеч ким өз қериндишиға көңлидә яманлиқ ойлимисун**».

Мошу айәтләр «Йәш.» 58:6-12 вә илгәрки пәйғәмбәрләрниң мошундақ көп бешарәтлирини есимизгә кәлтүриду; уларда Рәббимиз қандақ розидин сөйүнидиғанлиғи көрситилиду: —

«**Мана, Мән таллиған роза мошуки: —**

Рәзиллик-зулумниң асарәтлирини бошитиш, боюнтуруқниң тасмилирини йешиш, езилгәнләрни бошитип һөр қилиш, һәр қандақ боюнтуруқни чеқип ташлаш әмәсмиди?

Аш-нениңни ачларға үләштүрүшүң, һаҗәтмән мусапирларни һимайә қилип өз өйүңгә апиришиң, ялаңачларни көргиниңдә, уни кийдүрүшүң, өзәңни өзәң билән бир җан бир тән болғанлардин қачурмаслиғиңдин ибарәт әмәсму?» («Йәш.» 58:6-8).

Амма Зәкәрия 8-10-айәтләрдә илгәрки пәйғәмбәрләрниң бешарәтлирини нәқил кәлтүрүшниң орниға, Худаниң Роһиниң йолйоруғиниң астида уларни қайтидин жиғинчақлайду.

Илгәрки пәйғәмбәрләрниң бешарәтлири шундақ ениқ болғини билән, нәтиҗиси 11-14-айәтләрдә дейилиду: —

«**Бирақ ата-бовилириңлар аңлашни рәт қилған, улар җаһиллиқ билән бойнини толғап, аңлимасқа қулақлирини еғир қилған; улар Тәврат қанунини вә самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң Өз Роһи билән бурунқи пәйғәмбәрләр арқилиқ әвәткән сөзлирини аңлимаслиқ үчүн көңлини алмастәк қаттиқ қилған еди; шуңа самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигардин интайин қаттиқ ғәзәп**

чүшкән; шундақ болдики, Мән уларни чақирғанда улар аңлашни рәт қилғандәк, улар чақирғанда Мәнму аңлашни рәт қилдим» — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар. Вә Мән уларни улар тонумайдиған барлиқ әлләр арисиға қара қуюн билән тарқитивәттим; уларниң кетиши билән зимин вәйран болған, андин униңдин өткәнләрму, қайтқанларму болған әмәс; чүнки уларниң сәвәвидин иллиқ зимин вәйранә қилинған».

Буниңға охшаш биринчи бапта: «**Ата-бовилириңлардәк болмаңлар; чүнки илгәрки пәйғәмбәрләр уларға: «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар: — рәзил йоллириңлардин вә рәзил қилмишлириңлардин йенип товва қилиңлар, дегән», — дәп җакалиған; бирақ улар қулақ салмиған, бойсунмиған, — дәйду Пәрвәрдигар**» дейилиду.

Амма Зәкәрия мошу йәрдә 7-бапта уларниң көңлини таш қилип итаәтсиз болғанлиғини техиму тәпсилийрақ тәһлил қилиду: —

(а) улар «**аңлашни рәт қилған**»

(ә) «**җаһиллиқ билән бойнини толғап**» — ибраний тилида бу «йәлкисини Мениң хизмитимдин қачуруп» дегән сөзләр билән ипадилиниду. Шу ибарә «Нәһ.» 9:29диму, җаһил бир инәкниң барлиқ күчи билән өзигә қоюлған боюнтуруққа өктә қопқанлиғини көрсәткәндәк мәнада ишлитилиду. «Һош.» 4:16ниму көрүң.

Уларниң позитсийиси шу болғанки, «**шатлиқ вә көңүл хушлуғи билән Пәрвәрдигар Худайиңниң куллуғида болмиған**» («Қан.» 28:47); улар «**Униң боюнтуруғида болуш асан, Униң артидиған жүки йениктур**» дегән вәдисини һеч үгәнмигән («Мат.» 11:28-30).

(б) «**аңлимасқа қулақлирини еғир қилған**». Бу сөз «Йәш.» 6:10дики бешарәткә охшаш ишни көрситиду: —

«**Мошу хәлиқниң жүригини таш қилғин;**

Уларниң қулақлирини еғир,

Көзлирини кор қилғин;болмиса, улар көзлири билән көрәләйдиған,қулиқи билән аңлалайдиған,

Көңли билән чүшинәләйдиған болуп,

Йолидин яндурулуп сақайтилған болатти».

Инсанлар Худаниң тәливини әмәлгә ашуруштин чекинип кәткән болса, дәһшәтлик нәтиҗиси дәл шу болидуки, улар Худаниң сөзини аңлиғансери техиму галлишип, ахир берип «**көзлири бар болғини билән, һеч көрәлмәйду**».

(в) өз көңлини таш қилиш җәриянининиң ахирқи басқучи 12-айәттә: «**Улар... көңлини алмастәк қаттиқ қилған**» дейилиду.

Худа меһир-шәпқитини көрсәтмигән болса, бундақ бир көңүл үчүн үмүт йоқ болған болатти. Пәқәт У мөҗизә яритип, «**таш жүригини елип ташлап**» меһриванлиқ қәлбни ата қилса андин өзгириш болиду. Һәммимизгә мана Униң шу ниҗати керәктур! («Әз.» 11:19, 36:25-29).

Лекин Зәкәрия пәйғәмбәр мошу йәрдә ейтқан җаһиллиқ вә асийлиқ Худаниң муқәддәс қанунини вә «пәйғәмбәрләр арқилиқ ейтқан сөзлири»ни рәт қилиши биләнла чәклинип қалмайду. Гәрчә «хәлиқниң қалдиси» муқәддәс зиминға қайтиши билән бир мәзгил Худаниң йолини тутқан болсиму, улардин кейинки дәвирдикиләр асасән йәнила җаһиллишип кәтти; «**Худаниң Калами**», «**Худаниң шан-шәривидин парлиған**

нур, униң әйнийитиниң ипадиси» болған Мәсиһ Өзи кәлгәндә Исраил Худадин аллиқачан йүз өригән болғачқа, Уни пүтүнләй чәткә қақти.

Һәр бир дәвирдә, Худаниң җамаитидикиләр өзлири үчүн Худаниң Өзини издимисә, улар охшашла туюқ йолға кирип қелип, чүшкүнлүктә қалиду. Ахирқи заманларда көп «етиқатчилар» «Худаниң йолида маңимиз» дегини билән қаттиқ алдинип, пүтүнләй тәтүр йолда меңиши билән «**етиқаттин йениш**»тәк ишлар болиду; инсанларниң көпинчиси Худаға ибадәт қилмай, Шәйтанға чоқуниду; Мәсиһни рәт қилип, дәҗҗални қарши алиду.

«2Тар.» 36:14-16дә Исраилниң тарихиниң көп қисми тоғрилиқ мундақ хатирилиниду: —

«**Униң үстигә, барлиқ баш каһинлар билән хәлиқниң һәммиси ят әлликләрниң һәммә жиркиничлик ишлирини дорап, асийлиқлирини ашурди; улар Пәрвәрдигар Йерусалимда Өзигә атап муқәддәс қилған өйни булғиватти.**

Уларниң ата-бовилириниң Худаси болған Пәрвәрдигар Өз хәлқигә вә туралғусиға ичини ағритқачқа, таң сәһәрдә орнидин туруп әлчилирини әвәтип уларни изчил агаһландуруп турди. Бирақ улар Худаниң әлчилирини мазақ қилип, сөз-каламлирини мәнситмәйтти, пәйғәмбәрлирини заңлиқ қилатти; ахир берип Пәрвәрдигарниң қәһри өрләп, қутқузғили болмайдиған дәриҗидә хәлқиниң үстигә чүшти».

Униң қәһриниң чүшкәнлиги Зәкәрияниң муну бешаритидә тәсвирлиниду: «**Мән уларни чақирғанда, улар аңлашни рәт қилғандәк, улар** (азап-оқубәттин) **чақирғанда, Мәнму аңлашни рәт қилдим**» вә «**Мән уларни улар тонумайдиған барлиқ әлләр арисиға қара қуюн билән тарқитиваттим**».

(а) Хәлиққә болған тәсири: —

Мошу «тарқитиш» җәрияни биринчи ибадәтханиниң вәйран қилинғанлиғи вә Бабилға сүргүн болғанлиғи билән башланди; кейинки әсирләрдә у давамлишип, Йәһудий хәлқи «**бириси данни ғәлвирдә тасқиғандәк Исраил җәмәти әлләр арисида тасқалмақта**» («Амос» 9:9). Бу иш «**ят әлләрниң вақитлири**» тошқичә, йәни «**Исраилни тарқатқучи уни қайтидин жиғиду, пада бақкучи падисини бақкандәк У уларни бақиду**» дегән вақитқичә давамлишиду («Йәр.» 31:10, «Қан.» 28:49, 50, 64, 65, «Йәр.» 16:13 вә башқа йәрләрни көрүң). Гәрчә Йәһудий хәлқи һазир Пәләстин зимининиң бир қисмини егилигән болсиму, бу уларниң «тарқитилиш күнлири»ниң ахирлашқини әмәс.

(ә) Зиминға болған тәсири: —

«**Уларниң кетиши билән зимин вәйран болған, андин униңдин өткәнләрму, қайтқанларму болған әмәс**».

Бу бешарәт Йәһудий хәлқиниң йәтмиш жиллиқ сүргүн болушидила әмәс, бәлки улар Римлиқлар иккинчи ибадәтханини вәйран қилғандин (миладийәдин кейинки 70-жилидин) кейинки әсирләрдин тартип таки 1948-жилиғичә әмәлгә ашурулған; бу вақитларда зимин адәмзатсиз дегидәк туруп қалди (әйни вақитта һазирқи «Пәләстинликләр»ниң көпинчиси иорданийә, Сурийә вә Мисирда туратти); вә Йәһудий хәлқи болса шу заманларда зиминсиз қалди.

7-баптики ахирқи җүмлә пәйғәмбәрниң өзиниң һаяҗанлинип ейтқан сөзигә охшайду: — «**Чүнки уларниң сәвәвидин иллиқ зимин вәйранә қилинған!**» («Йәр.» 3:19ниму көрүң). Адәм атимизниң гунайи билән пүткүл йәр-зиминға ләнәт йәткүзүлгинигә охшаш («Рим.» 8:22ни көрүң), Исраилниң роһий һалити уларниң зимининиң әһвалида әкс етиду. Бүгүнгә қәдәр зиминниң көп йәрлири техи чөл

турмақта вә Исраил Мәсиһни тонуп товва қилғичә шундақ қеливериду. Лекин улар Худа билән йәнә инақлиққа кәлтүрүлсила, зиминда дәрвәқә қайтидин «**сүт вә һәсәл екип туридиған**» болиду вә «**Дала һәм қағҗирап кәткән җайлар улар үчүн хошал болиду;**
Чөл-баяван шатлинип зәпирандәк чечәкләйду» («Йәшая» 35-бап)

Мошу баптики хәвәрни қайтидин хуласилисақ: — «Бешиңларға чүшкән апәтләрниң түп сәвәви силәр техи һәқиқий товва қилмиғиниңлар үчүн «роза тутушни ташлайли» дегиниңлар тоғра болмайду; бирақ силәрниң роза тутушлириңларниң өзиму тоғра болмай кәлди! Чүнки розиларда өз-өзәңларға ич ағритип кәлдиңлар, өз гуналириңлар үчүн пушайман йемидиңлар. Шуңа ата-бовиңлардин савақ елиңлар — улар көңлини қаттиқ қиливәргәчкә, ахирда товва қилиш йоли қалмиған еди; силәрму түптин товва қилмисаңлар охшаш яки униңдин бәттәр бир иш чүшүши мүмкин» дегәндәк болиду.

Мана төвәндә биз һазир бешарәтниң «үмүт бәргүчи қисми»ға келәйли: —

(8-бап) Роза тутуш тоғрилиқ қоюлған соал вә үмүт бәргүчи җавап

«**Вә самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дейилди: —**

«Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Мениң Зионға бағлиған отлуқ муһәббитим қайнап ташти; Мениң униңға бағлиған отлуқ муһәббитим түпәйлидин униң дүшмәнлиригә ғәзивим қайнап ташти.

Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Мән Зионға қайтип кәлдим, Йерусалимниң оттурисида маканлишимән; Йерусалим «һәқиқәт шәһири» дәп атилиду, самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң теғи «муқәддәс тағ» дәп атилиду. Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Қери бовай-момайлар йәнә Йерусалимниң кочилирида олтиридиған болиду; күнлири узун болуп, һәр бири һасисини қолида тутуп олтириду; шәһәрниң кочилири ойнаватқан оғул-қиз балилар билән лиқ толиду. Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Бу иш шу күнләрдә бу хәлиқниң қалдисиниң көзигә әҗайип карамәт көрүнидиғини билән, у Мениң көзүмгә карамәт көрүнәмду?» — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.

Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Мана, Мән Өз хәлқимни шәрқий зиминлардин, ғәрбий зиминлардин қутқузимән; Мән уларни елип келимән, улар Йерусалимда маканлишиду; улар Мениң хәлқим, Мән һәқиқәт вә һәққанийлиқта уларниң Худаси болимән».

Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң өйиниң ули селинған күнидә сөзлигән пәйғәмбәрләрниң мошу күнләрдиму ағзидин баян қилиниватқан муну сөзләрни аңлаватқансиләр, — муқәддәс ибадәтханиниң қурулушиға қолуңлар күчлүк қилинсун! Чүнки шу күнләрдин илгири инсан үчүн иш һәққи йоқ, ат-улақ үчүнму иш һәққи йоқ еди; җәбир-зулум түпәйлидин чиққучи яки киргүчи үчүн аман-есәнлик йоқ еди; чүнки Мән һәр бир адәмни өз йеқиниға дүшмәнләштүрдүм; бирақ Мән бу хәлиқниң қалдисиға бурунқи күнләрдикидәк болмаймән, дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар; чүнки уруқ һосуллуқ болиду, үзүм тели мевиләйду, тупрақ үндүрмилирини бериду, асманлар шәбнәмлирини бериду; шуниң билән Мән бу хәлиқниң қалдисиға мошуларниң һәммисини егә қилдуримән. Шундақ әмәлгә ашурулидуки, силәр әлләр арисида ләнәт болуп қалғиниңларниң эксичә, и Йәһуда җәмәти вә Исраил җәмәти, Мән силәрни

қутқузимән, силәр уларға бәхит-бәрикәт болисиләр; қорқмаңлар, қоллириңлар күчлүк қилинсун!

Чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Силәрниң ата-бовилириңлар Мениң ғәзивимни қозғиғанда Мениң силәргә яманлиқ йәткүзүш ойида болғиним вә шу жаза йолидин янмиғинимдәк — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Мән һазир, мошу күнләрдә йәнә Йерусалим вә Йәһуда жәмәтигә яхшилиқ йәткүзүш ойида болдум; қорқмаңлар. Мошу ишларға әмәл қилиңлар: — һәр бириңлар өз йеқиниңларға һәқиқәтни сөзләңлар; дәрвазилириңларда һәқиқәткә, аман-течлиққа уйғун һөкүмләрни жүргүзүңлар; һеч ким көңлидә өз йеқиниға яманлиқ ойлимисун; һеч қандақ ялған қәсәмгә шерик болмаңлар; чүнки Мән дәл буларниң һәммисигә нәпрәтлинимән, дәйду Пәрвәрдигар.

Вә самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң сөзи маңа келип мундақ дейилди: — самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Төртинчи айдики роза, бәшинчи айдики роза, йәттинчи айдики роза вә онинчи айдики роза Йәһуда жәмәтигә хошаллиқ вә шат-хорамлиқ, бәхитлик ибадәт сорунлири болиду; шуңа һәқиқәт вә хатирҗәмлик-течлиқни сөйүңлар.

Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Нурғун қовмлар вә көп шәһәрләрниң аһалиси йәнә мошу йәргә келиду; бир шәһәрдә туруватқанлар башқа бир шәһәргә берип уларға: «Пәрвәрдигардин илтипат тиләшкә, самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарни издәшкә тез барайли; мәнму баримән!» — дәйдиған болиду.

Көп қовмлар вә күчлүк әлләр Пәрвәрдигардин илтипат тиләшкә, самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарни издәшкә Йерусалимға келиду.

Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Шу күнләрдә һәр хил тилда сөзләйдиған әлләрдин он нәпәр адәм чиқип Йәһудий бир адәмниң тониниң етигини тутувелип униңға: «Биз сән билән барайли; чүнки Худани сән билән биллидур, дәп аңлидуқ» — дәйду».

Бу баптин Худаниң Бәйт-Әлдики вәкилләрниң: «Роза тутушлиримизни давамлаштурушимиз керәкму?» дегән соалиға болған җававиниң иккинчи қисмини тапимиз. Көргинимиздәк, җавапниң биринчи қисми төвәндики ишларни тәкитләйду: —

(а) Гәрчә Худа қайтип кәлгән «хәлиқниң қалдиси»ни бәрикәтләп, ибадәтханини қуруш хизмитидә уларни күчләндүргән болсиму, Униң шу бәрикити уларниң һәммә ишлирини дурус, яхши дәп испатлиған һесапланмайду. Хәлиқниң роза тоғрилиқ болған соали көңлидики чоңқур бир түгүнни аян қилди: —

(ә) Биринчидин, Исраилниң иман-ишәши тирик Худаға әмәс, бәлки сиртқи қияпәтлик диний паалийәтләргә бағланған еди; улар ата-бовилириниң әслидә қандақ қилип «илгәрки пәйғәмбәрләр»ниң сөзлиригә қулақ салмай, өзлирини сүргүн қилдурған гуналириниң чоңқурлуғини техи билип йәтмигән еди.

(б) Иккинчидин, һәтта шу чаққичә хәлиқ өзлириниң чоңқуррақ товва қилиш керәклигини, болупму бир-биригә сәмимий вә меһриван болуш керәклигини сәзмиди. Шундақ кетивәрсә, йәни Худаниң сөз-каламиға толуқ етивар қилмавәрсә, ундақта уларниң әһвали яхшилинишниң орнида илгәркидин техиму бәттәр болуп кетиду.

Улар бу нуқтини чүшинип йетәлигән болса, һәм тарихиға сәпселип қариған болса: «Биз дәрвәқә қандақ йол билән өз ата-бовилиримиздин башқичә болалаймиз? Биздә немә үмүт бар?» дәп гуманий қарашқа келиши мүмкин еди.

Гәрчә улар шундақ очуқ соални соримиған болсиму, яки уларниң мәсилилири өзлири үчүн техи айдиң болмисиму, Худа мана пәйғәмбири арқилиқ риғбәт-тәсәлли йәткүзидиған сөзләр билән җавап бериду.

Бу баптики бешарәтләрниң тәпсилатлири наһайити еник берилгәндур. Текстни аддий мәнаси билән чүшәнсәк, шундақла дайим дегинимиздәк «бурунқи пәйғәмбәрләр»ниң сөзлири билән селиштурсақ, бу бапни чүшиниш тәс әмәс, дәп ишинимиз (бәзи шәрһчиләр текстни бирхил символлуқ яки тәмсиллик мәнаға бурап уни бәк мурәккәпләштүрүп чүшәндүриду!).

Шундақтиму, биз йәнила текстниң бир нәччә һалқилиқ вә муһим нуқтилири үстидә бир аз тохтилимиз: —

(а) Худаниң уларға бәхит-бәрикәт ата қилиши дәл Униң уларға бағлиған «отлуқ, муқәддәс муһәббити түпәйлидин» болиду. Худа 1:14-15дә уларни охшаш сөзләр билән риғбәтләндүргән еди. Шу йәрдә У «Мән Зион тоғрилиқ «Мән Йерусалимға рәһим-шәпқәтләр билән қайтип кәлдим» дегән еди. Бу сөзләр Зәкәрияниң күнидә қисмән әмәлгә ашурулған еди; гәрчә һазирқи күндә Йәһудий хәлқи Мәсиһни рәт қилип, Худадин айрилған болсиму, кәлгүсидики бир күндә У Һошия пәйғәмбәр арқилиқ дегән шу сөзләр уларда толуқ әмәлгә ашурулиду: —

«**Мән кетимән, улар гунайини тонуп йетип, Мениң һозурумни издимигичә Өз җайимға қайтип туримән;**

Бешиға күн чүшкәндә улар Мени алдирап издәйду...»;

У уларниң йениға рәһим-шәпқәтләр билән қайтип келиду вә: «**Униң чиқиши таң сәһәрниң болушидәк муқәррәр; У бизгә ямғурдәк, йәр-зиминни суғиридиған «кейинки ямғур»дәк чүшиду**» («Һош.» 5:15, 6:1-3).

Униң уларни йетәкләп бәрикәтлигини уларниң қандақтур бир пәзилийити яки яхшилиғи түпәйлидин әмәс, бәлки Униң меһир-шәпқитидиндур. Йәшая пәйғәмбәр бу ишни көрситип шундақ дәйду: —

«**<u>Өз намим үчүнла</u> ғәзивимни кечиктүримән,**
Шөһритим үчүнла җениңни тениңдин җуда болмисун, дәп ғәзивимни бесивалдим;
Қара, Мән сени тавландурдум,
Бирақ күмүчни тавлиғандәк тавлидим;
Мән азап-оқубәтниң хумданида сени талливалдим;
<u>Өз сәвәвимдин, Өз сәвәвимдин</u>, Мән мошуни қилимән;
Мениң намимға дағ тәгсә қандақ болиду?
Мән Өзәмниң шан-шөһритимни башқа бирисигә өткүзүп бәрмәймән» («Йәш.» 48:9-11 — йәнә «Йәш.» 37:32, «Әз.» 20:9, 14, 22, 44 қатарлиқларниму көрүң).

(ә) Бешарәттә көрситилгән ишларниң көрүнүштә мүмкинчилиги йоқ екәнлиги, пәқәт Худаниң Өзиниң мошу карамәт ишларни қилалайдиғанлиғи «**Пәрвәрдигар**

мундақ дәйду» дегән сөзләрниң көп қетим қайтилиниши билән тәкитлиниду.

Бәрһәқ, Исраилға вәдә қилинған, барлиқ әлләргә бәхит-бәриткәт йәткүзидиған Мәсиһниң туғулуши шунчә узун вақит Худа тәрипидин кечиктүрүлгәнлиги дәл шу иш түпәйлидин еди. Худа Исраилниң тарихиниң Өзиниң тәбиәттин һалқиған күч-қудритигә асаслинишини, шундақла Исраил вә барлиқ әлләрниң тәбиәт җәһәттин қәтъий мүмкин болмайдиған ишлар Худа тәрипидин мүмкин болиду, Пәрвәрдигарға «**һеч қандақ иш тәс әмәстур**» дәп үгинишини халайтти («Йәр.» 32:12, 17).

(б) Исраилға пәйғәмбәр арқилиқ аян қилинған мошу бешарәтниң һәм қисқа вақит ичидә әмәлгә ашурулидиған һәм узун мәзгилдин кейин әмәлгә ашурулидиған тәрәплири бардур. Көрситилгән ишларниң көпинчисиниң узун вақиттин кейин йүз беридиғанлиғи: «**Мана, Мән Өз хәлқимни шәрқий зиминлардин, ғәрбий зиминлардин қутқузимән; Мән уларни елип келимән, улар Йерусалимда маканлишиду**» дегән сөзләрдин көрүниду. Чүнки мошу айәтләрдә Исраилниң пүткүл дунияға тарқитилғини еник има қилиниду; Зәкәрияниң дәвридә Исраиллар пәқәт сабиқ Бабил империйәсигила, йәни шимал вә шәриқ тәрәплиригә тарқитилған еди. Шуңа бу айәтләрдә (8-9) Муқәддәс Роһ бурун Йәшая пәйғәмбәр арқилиқ бәргән бешарәтниң мәзмунини қайтидин җакалайду: —

«**Қорқма, чүнки Мән сән билән билләдурмән; Мән нәслиңни шәриқтин, сени ғәриптин жиғип әпкелимән;**

Мән шималға: — «Тапшур уларни!» вә җәнупқа: — «Уларни тутуп қалма!

Оғуллиримни жирақтин, қизлиримни җаһанниң чәт-чәтлиридин әпкелип бәр»,... дәймән» («Йәш.» 43:5, 6) вә: — «**Шу күни Рәб иккинчи қетим йәнә Өз хәлқиниң «қалдиси»ни қайтуруш үчүн ... деңиздики жирақ араллардин қайтуруш үчүн Өз қолини узартиду. У әлләрни чақириш үчүн бир туғ көтириду; шундақ қилип У йәр йүзиниң чәт-чәт булуңлиридин Исраилниң ғерибլирини җәм қилип, Йәһудадин тарқилип кәткәнләрни жиғиду**» («Йәш.» 11:11-12).

Исраилниң шу «қайтурулуши» техи кәлгүсидики бир иш екәнлиги: «**Улар Мениң хәлқим, Мән һәқиқәт вә һәққанийлиқта уларниң Худаси болимән**» дегән сөзләр билән испатлиниду. Чүнки шүбһисизки, бундақ иш һазирға қәдәр һеч йүз берип баққан әмәс. Мошу сөзләр билән Муқәддәс Роһ Өзи бурун Һошия пәйғәмбәр арқилиқ бәргән бир бешарәтниң мәзмунини йәнә Зәкәрия пәйғәмбәрниң ағзидин қайтилап ихчамлайду: —

«**Вә Мән сени әбәдил-әбәт Өзәмгә бағлаймән;**

Һәққанийлиқта, меһир-муһәббәттә, рәһим-шәпқәтләрдә сени Өзәмгә бағлаймән;

Садақәтликтә сени Өзәмгә бағлаймән, шуниң билән Пәрвәрдигарни билип йетисән» («Һош.» 2:19-20).

Йәһудий хәлқиниң пүткүл дунияға тарқитилиши Рим империйәси тәрипидин миладийәдин кейинки 70-жилидин башланди вә Мәсиһ дунияға қайтип кәлгичә давамлишиду. Шуңа Зәкәрия пәйғәмбәр бәргән мошу бешарәтләрниң «узун муддәтлик әмәлгә ашурулушлири» Мәсиһ йәр йүзигә қайтип, миң жиллиқ сәлтәнитини бәрпа қилиши билән болиду.

(в) Шундақ болсиму, Зәкәрияниң сөзлирини нәқ мәйданда аңлаватқанлар үчүн, йәни ибадәтханини қайтидин қуруватқан «хәлиқниң қалдиси» үчүн бу бешарәтләр риғбәт болиду. Уларниң шу чағдики һалити 10-айәттә тәсвирлиниду: —

«**Чүнки шу күнләрдин илгири инсан үчүн иш һәққи йоқ, ат-улақ үчүнму иш һәққи йоқ еди; җәбир-зулум түпәйлидин чиққучи яки киргүчи үчүн аман-есәнлик йоқ еди;**

чүнки Мән һәр бир адәмни өз йеқиниға дүшмәнләштүрдүм». Һагай пәйғәмбәр хәлиқниң әһвали тоғрилиқ мундақ дәйду: «**Силәр терийдиғиниңлар көп, жиғивалидиғиниңлар аз; йәйсиләр, бирақ тоймайсиләр; ичисиләр, бирақ қанмайсиләр; кийисиләр, бирақ һеч қандақ иллимайсиләр; иш һәққи алисиләр, бирақ төшүк һәмянға салғанға охшаш болиду**» («Һаг.» 1:6).

Лекин һазир Худа: «**Чүнки уруқ һосуллуқ болиду, үзүм тели мевиләйду, тупрақ үндүрмилирини бериду, асманлар шәбнәмлирини бериду; шуниң билән Мән бу хәлиқниң қалдисиға мошуларниң һәммисини егә қилдуримән**» дәп вәдә қилиду (12-айәт).

«**Уруқ һосуллуқ болиду**» дегән сөзләр ибраний тилида «уруқ үчүн хатирҗәмлик-аманлиқ болиду» дәп ипадилиниду. Болупму үзүм тели төрт пәсиллик тохтавсиз пәрвишкә муһтаж болғачқа, уни өстүрүш үчүн шундақ тинич-аман шараитлар интайин муһимдур.

Худа хәлиққә вәдә қилғини бойичә, кейинки күнләрдики шу бәрикәт вә мудапиә «Әзра» вә «Нәһәмия» дегән китапларда хатириләнгән. Униң үстигә, Һагай вә Зәкәрия бешарәт қилған мошу ишлар болмиған болса, ундақта хәлиқ һәргиз уларни пәйғәмбәрләр дәп һесаплимиған, уларниң китаплири һәргиз «муқәддәс язмилар» ичигә қобул қилинмиған болатти.

(г) Худа Исраилни «**Йәһуда җәмәти вә Исраил җәмәти**» дәп чақириду (13-айәт). Демәк, бешарәт әмәлгә ашурулуши билән «Исраил» вә «Йәһуда» йәнә бир-биридин айрилмас бир хәлиқ болиду.

(ғ) Худаниң уларға: «**Мән силәрни қутқузимән, силәр уларға** (әлләргә) **бәхит-бәрикәт болисиләр**» дәп бәргән вәдиси әмәлийәттә униң Ибраһимға һәм әвладиға: «**Сән арқилиқ йәр йүзидики барлиқ аилә-қәбилиләр бәхит-бәрикәт тапиду!**» дегән вәдисиниң қайтилинишидур. Бу сөзләрниң мәнаси (бәзи шәрһчиләр ейтқандәк) «хәқ башқилар үчүн бәхит-бәрикәт тилигәндә намиңни ишлитип тиләйду» дегәндәк әмәс, бәлки Ибраһим һәм әвлатлири өзлири башқиларни бәрикәтләш вастиси болиду, дегәнликтур. «Йәш.» 19:24дә: «**Шу күни Исраил... йәр йүзидикиләргә бәхит йәткүзгүчиләр болиду**», «Әз.» 34:26дә «**Мән уларни һәм егизлигим әтрапидики җайларни бәрикәтлик қилимән**» дейилгәндәк.

(д) Худа Өзиниң хәлиққә бәхит-бәрикәт йәткүзүштики қәтъий нийити вә интизарини еник көрситиду: — «**Чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Силәрниң ата-бовилириңлар Мениң ғәзивимни қозғиғанда Мениң силәргә яманлиқ йәткүзүш ойида болғиним вә шу җаза йолидин янмиғинимдәк — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Мән һазир, мошу күнләрдә йәнә Йерусалим вә Йәһуда җәмәтигә яхшилиқ йәткүзүш ойида болдум; қорқмаңлар**» (14-15).

(е) Худаниң шу вақитта сүргүнлүктин қайтқанлардин бирдин-бир тәливи бир-биригә сәмимий вә меһриван муамилә қилиштин ибарәт еди: «**Мошу ишларға әмәл қилиңлар: — һәр бириңлар өз йеқиниңларға һәқиқәтни сөзләңлар; дәрвазилириңларда һәқиқәткә, аман-течлиққа уйғун һөкүмләрни жүргүзүңлар; һеч ким көңлидә өз йеқиниға яманлиқ ойлимисун; һеч қандақ ялған қәсәмгә шерик болмаңлар; чүнки Мән дәл буларниң һәммисигә нәпрәтлинимән, дәйду Пәрвәрдигар**» (16-17).

Хәлиқ мошу ишларни давамлаштурған болса, шүбһисизки, пәйғәмбәр көрсәткән мошу бәхит-бәрикәтләр узун өтмәйла толуқ һалда уларниң бешиға чүшкән болатти; һәтта Мәсиһниң дәвриму уларниң шу күнлиридә башланған болатти. Әпсуски, Исраил

шундақ қилмиди; «Әзра» вә «Нәһәмия» дегән китапларда уларниң арисида пәйда болған алдамчилиқ, ялғанчилиқ, вапасизлиқ, нәпсанийәтчилик вә шундақла уларниң бутпәрәс әлләр арисидин аялларни хотунлуққа алғанлиғи хатирилиниду.

(ж) Исраилниң Худаға болған вапасизлиғи вә асийлиқлири (бунинда улар һәммимизниң вәкилидур!) шунчә еғир болсиму, Худаниң чәксиз меһир-шәпқити билән улар бир күни Униң йениға қайтиду. Шу күни 18-23-айәтләрдә тәсвирлиниду. Худа авал уларға уларниң розилирини шу күни һейт-байрамларға айландуримән, дәп вәдә қилиду.

«**Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Төртинчи айдики роза, бәшинчи айдики роза, йәттинчи айдики роза вә онинчи айдики роза Йәһуда жәмәтигә хошаллиқ вә шат-хорамлиқ, бәхитлик ибадәт сорунлири болиду; шуңа һәқиқәт вә хатирҗәмлик-течлиқни сөйүңлар**» (19).

Төртинчи айниң тоққузинчи күнидики роза Небоқаднәсарниң Йерусалим шәһирини ишғал қилғанлиғини әсләп, шәһәр үчүн матәм тутуш үчүн башланди («Йәр.» 3:6-7); бәшинчи айдики роза дегинимиздәк ибадәтханиниң вә шәһәрниң вәйран қилинишини әсләш үчүн еди («Йәр.» 52:12-13); йәттинчи айдики роза дегинимиздәк валий Гәдалияниң өлтүрүлүшини әсләш үчүн еди («2Пад.» 25:25-26, «Йәр.» 42:1-3); онинчи айдики роза Бабилларниң Йерусалим шәһирини муһасиригә елип қоршивелишиниң башлинишини әсләш үчүн башланди («2Пад.» 25:1, «Йәр.» 39:1, «Әз.» 24:1-2).

Бу розиларни бүгүнгә қәдәр Йәһудий хәлқи йәр йүзидики һәр йәрдә тутуп кәлмәктә. Улар Мәсиһни тонумиғачқа, улар өткүзүватқан күнләр техи «жиға-зерәлар көтәргән кечә»дәк болмақта.

Амма узундин буянқи «жиға-зерәлар көтәргән кечә» шат-хорамлиқ сәһәргә айлиниду; Худа Исраил вә Йерусалимға вәдә қилған «яхшилиқни йәткүзиду»; уларниң бурунқи дәрд-әләмлириниң һәммиси унтулиду («Йәш.» 65:16); дәрд-әләмлирини әсләйдиған күнлири һейт-байрамларға айландурулиду.

Шу сәвәпләрдин пәйғәмбәр өзигә диққәт қиливатқан «Худаниң қалдиси»қа: — «**Шуңа һәқиқәт вә хатирҗәмлик-течлиқни сөйүңлар**» — дәйду.

Пәрвәрдигарниң Өз хәлқи арисида турғанлиғи, шундақла уларниң Униң йениға товва билән қайтқининиң улуқ нәтиҗиси 8-баптики ахирқи төрт айәтләрдә көрүниду. Йәр йүзидики барлиқ әлләрниң Худани чоңқур тонуғуси, Униң йоллирини үгинишкә Йерусалимға барғуси келиду.

Шуңа «Йәшая» вә «Микаһ» дегән китапларда шуни оқуймиз: —

Ахир заманларда, Пәрвәрдигарниң өйи җайлашқан тағ тағларниң беши болуп бекитилиду,
Һәммә дөң-егизлктин үстүн қилип көтирилиду;
Барлиқ әлләр униңға қарап еқип келишиду.
Нурғун хәлиқ-милләтләр бир-биригә: —
«Келиңлар, биз Пәрвәрдигарниң теғиға,
Яқупниң Худасиниң өйигә чиқайли;
У Өз йоллиридин бизгә үгитиду,
Биз Униң тәриқилиридә маңимиз» — дейишиду.
Чүнки қанун-йол-йоруқ Зиондин,
Пәрвәрдигарниң сөз-калами Йерусалимдин чиқидиған болиду» («Йәш.» 2:2-3, «Мик.» 4:1-2).

«**Лекин Өз һаятим билән қәсәм қилимәнки, пүткүл йәр йүзи Мән Пәрвәрдигарниң шан-шәриви билән толиду»,... «чүнки худди сулар деңизни қаплиғандәк, пүткүл йәр йүзи Пәрвәрдигарни билиш-тонуш билән қаплиниду**» («Чөл.» 14:21, «Йәш.» 11:9).

Бу ишлар ахирқи айәттә хуласилинип: «**Шу күнләрдә һәр хил тилда сөзләйдиған әллэрдин он нәпәр адәм чиқип Йәһудий бир адәмниң тонининң етигини тутувелип униңға: «Биз сән билән барайли; чүнки Худани сән билән биллидур, дәп аңлидуқ» — дәйду**» дейилиду.

Мошу «ят әлликләр» Йәһудийниң «тонининң етиги»ни тутувалиду. Бу болса етигиниң муқәддәс қанундики әмирләргә вәкиллик қилидиған «чөрисидики чучилар»ни көрсәтсә керәк («Чөл.» 15:38, «Қан.» 22:12). Улар шуларни чиң тутувелип, Йәһудий қериндишиға: Зионға маңған сәпириңгә қошулайличу, дәп илтимас қилиду. Уларниң шу илтимаси нурғун әсирләр бурун яшиған Моабий Рутниң Йәһудий қейинанисидин қәтъий өтүнүп турувалғиниға охшаш болиду: «**Бизниң сениң йениңдин кетишимизни вә саңа әгишиш нийитимиздин йенишни өтүнмә; чүнки сән нәгә барсаң бизму шу йәргә баримиз; сән нәдә қонсаң бизму шу йәрдә қонимиз; сениң хәлқиң бизниңму хәлқимиздур вә сениң Худайиң бизниңму Худайимиздур**» («Рут» 1:16ни көрүң).

Бу бешарәтниң һазир «Инжил дәври»дә қисмән әмәлгә ашурулуватқанлиғидин гуман қилмаймиз; чүнки Мәсиһниң хуш хәвирини авалқи тарқатқучилар Рәббимизниң расуллири еди; улар Йерусалимдин чиқип уни дунияниң чәтлиригә йәткүзгән (әслидики расуллар һәммиси Йәһудийлар, әлвәттә). Һалбуки, Йәһудий хәлқи техи Худаниң йолиға бир пүтүн қайтмиған, шуңа бешарәтниң толуқ әмәлгә ашурулуши кәлгүси шу күнни күтмәктә. Зәкәрияниң кейинки бешарәтлиридә бу әҗайип «қайтиш» тоғрилиқ көпрәк тәпсилатлар бизгә тәминлиниду.

Китапниң иккинчи қисми

Иккинчи қисминиң икки бөлиги болуп, һәр иккиси худасиз дуния билән Исраил оттурисидики урушлар тоғрилиқ болуп, башқа-башқа җәһәтләрдин ейтилған бешарәтләрдур.

Биринчисидә (9-11-бапларда) Худаниң Исраилға зулум қилип кәлгән дунияви күчләрни һалак қилғучи җазаси, шундақла Исраилниң барлиқ дүшмәнлирини йеңишкә күчләндүрүлүши асасий тема болиду; иккинчисидә (12-14-бапларда) Исраилниң әлләр билән болған ахирқи җиддий күрәшләр арқилиқ тазилиниши вә тавлиниши, уларниң Худаниң муқәддәс қовми болушқа қандақ өзгәртилиши муһим тема болиду.

Икки бөләкниң (9-11 вә 12-14-бапниң) бир-биригә охшайдиған йәнә бир нуқтиси бар. Икки бөләкниң оттурисида туюқсиз йеңи бир бешарәт пәйда болғандәк көрүниду (11:1 вә 13:7); әмәлийәттә икки бөләкниң һәр биридә бу «йеңи бешарәт» бөләкниң авалқи бешарити көрсәткән вақиәләрниң қандақ йол билән йүз беридиғанлиғини техиму тәпсилийрақ тәсвирләйду.

Биринчи бөләкниң 9- вә 10-баплирида дунияви күчләрниң җазалиниши сөзлиниду; 11-бапида шу вақиәләр чүшәндүрүлиду; иккинчи бөләкниң 12:1-13:6дә, Исраилниң ахирқи заманда тавлиниши вә қутқузулуши баян қилиниду; 13:7-14:21дә бу ишларниң тәпсилатлири баян қилиниду.

(9-бап, 1-8)

«**Пәрвәрдигарниң сөзидин жүкләнгән бешарәт — Хадрак зимини вә Дәмәшқ үстигә қониду (чүнки Пәрвәрдигарниң нәзири адәмләр вә Исраилниң барлиқ қәбилилири үстидидур); у буларға чегаридаш болған Хаматқа, Тур вә Зидон үстигиму қониду. Тур толиму «дана» болғачқа, өзи үчүн қорған қурған, күмүчни топидәк, сап алтунни кочилардики патқақтәк догилап қойған. Мана, Рәб уни мал-дуниясидин айриветиду, униң күчини деңизда йоқ қилиду; у от тәрипидин йәп кетилиду.**

Ашкелон буни көрүп қорқиду; Газаму көрүп азаплинип толғинип кетиду; Әкронму шундақ, чүнки униң арзу-үмүти тозуп кетиду; падиша Газадин йоқап кетиду, Ашкелон адәмзатсиз қалиду. Шуниң билән Ашдодта һарамдин болған бириси туриду; мән Филистийләрниң мәғрурлуғи вә пәхрини йоқитимән. Мән ағзидин қанларни, униң һарам йегән жиркиничлик нәрсиләрни чишлири арисидин елип кетимән; андин қелип қалғанлар у Худайимизға тәвә болуп, Йәһудада йолбашчи болиду; Әкронниң орни Йәбус қәбилисидикиләргә охшаш болиду.

Мән қошун түпәйлидин, йәни өтүп кәткүчи вә қайтип кәлгүчи түпәйлидин Өз өйүм әтрапида чедиримни тиктүримән; әзгүчи қайтидин униңдин өтмәйду; чүнки Өз көзүм билән күзитимән».

Жуқирида дегинимиздәк 9- вә 10-бап бир пүтүн гәвдә болуп, изчиллиғи болған бир бешарәттур (баштин ахир бирла тема үстидә тохталған). 9-баптики алдин-ала көрситилгән вақиәләр болса «бүйүк Искәндәр»ниң Мисирға жүрүш қилғандики җәңлири вә нусрәтлиридин ибарәттур. Искәндәр миладийәдин илгәрки 332-жили

Мисирға, йәни җәнубий тәрәпкә чоң жүрүшни башлайду. Бу жүрүшниң ахирқи нәтиҗиси Парс империйәсиниң ағдурулушидин ибарәт болди. Бешарәттә аян қилинған бу вақиәләр жирақ кәлгүси заманлардики, Худаниң рәһими һәм җазаси көрситилидиған башқа чоң вақиәләр билән «бирдәк» көрүниду.

Оқурмәнләр Тәвраттики башқа текстләрдин байқайдиғинидәк, бешарәт «жүкләнсә», адәттә тәсири зор, дәһшәтлик бир хәвәр йәткүзүлгәнлигидин дерәк бериду.

«Хадрак» дегән шәһәр яки район бүгүнгә қәдәр тепилмиди, лекин бир нәччә кона тарихнамиләр бойичә, у Сурийәдики Дәмәшқ шәһиригә йеқин болған бир җай болса керәк.

Тәвраттики бешарәтләрдә, «жүк» яки «Пәрвәрдигарниң сөзи»ниң мәлум бир йәргә «қонуши» болса, Худаниң җазаси шу йәргә кәлгәнлигини көрситиду. Шуңа 1-4-айәттин қариғанда, мәзкур бешарәт елип кәлгән «жүк», йәни Худаниң җазаси биринчидин Дәмәшқни нишан қилиду; андин мошу айәтләрдә тәсвирләнгәндәк шу йәрдин әтрапидики пүткүл районға йейилиду.

«**Чүнки Пәрвәрдигарниң нәзири адәмләр вә Исраилниң барлиқ қәбилилири үстидидур**». Бу сөзләр «Йәр.» 32:19дики бешарәтниң башқа бирхил ипадисидур: «**Ой-нишанлириңда улуқ, қилған ишлириңда қудрәтликсән; көзлириң билән инсан балилириниң Өз йоллири вә қилғанлириниң мевиси бойичә һәр бириға инъам яки җаза қайтуруш үчүн, уларниң барлиқ йоллирини көзлигүчидурсән**». Худа һәм Өз хәлқи вә уларға зулум қилғучиларни күзитип, уларниң қилғанлириға қарап мувапиқ муамилә қилиду.

Мошу йәрдә Униң җазалаш қурали биринчидин «бүйүк Искәндәр» еди. Искәндәрниң Парс империйәсигә җәң қилиши үчүн дәсмайә керәк еди. Мисирда зор байлиқларниң барлиғини билип, у авал қошунини башлап шу тәрәпкә жүрүш қилди. «Оттура Деңиз»ниң шәрқий бойини бойлап жүрүш қилип, у йолда учриған барлиқ йәрләргә һуҗум қилип уларни ишғал қилди. 9:1-8дә униң һуҗумлири алдин-ала ейтилиду: —

(а) У авал Сурийәгә, йәни «Хадрак зимини», җүмлидин Дәмәшқ вә Хамат шәһәрлиригә һуҗум қилди. Искәндәрниң сәрдари Парменио бу шәһәрләрниң анчә қаршилиғиға учримайла уларни асанла ишғал қилди.

(ә) Андин у Тур шәһиригә вә Зидон райониға һуҗум қилди. 9:3дә «**Тур өзи үчүн қорған қурған**» дәп оқуймиз. «Қорған» болса интайин егиз вә мустәһкәм мунар еди; у Тур шәһириниң удулидики 150 метр жирақлиқта болған аралда қурулған еди. Тур шәһириниң өзи 50 метр егизликтә сепили болған интайин мустәһкәм бир шәһәр еди. Һәтта шәһәрниң сепили бөсүлгән һаләттиму, аһалиси байлиқлирини көтирип аралға өтүвалалайтти. Уларниң күчлүк кемилири өзигә керәк болған барлиқ тәминатларни үзлүксиз тәминлийәлигәчкә, улар шу йәрдә узун вақитқичә һәр қандақ муһасиригә тақабил туралайтти. Илгири, улар шу йәрдә Асурийәниң императори Шалманъәзәргә бәш жил қаршилиқ көрсәткән еди, Бабилниң императори Небоқаднәсарға он үч жил тақабил турған еди («Әз.» 28:18-19). Небоқаднәсар шәһәрни елип вәйран қилғини билән мунарни алалмайтти. Улар буниңдин дайим интайин мәғрурлинатти («Тур толиму «дана»» дегәндәк). Һалбуки, Әзакиял пәйғәмбәр уларниң ахир берип «**шәһәрдики ташлар деңизға қоюлуп**», мунар «**тақир таш**»қа айландурулуп һалак болидиғинини алдин-ала тәсвирләйду («Әзакиял» 26-бап — шу баптики изаһатлиримизни көрүң). Тур шәһириниң һалакәт күни Искәндәрниң қоршивилиши билән йетип кәлди.

«**Мана, Рәб уни мал-дуниясидин айриветиду, униң күчини деңизда йоқ қилиду; у от тәрипидин йәп кетилиду**» (4-айәт).

Искәндәр авал шәһәрниң өзини күчлүк «көчмә потәйләр»и билән алди; андин униң инжинерлири йәттә ай ишләп шәһәрдики таш-топиларни елип «**деңизға ташлиди**» вә қуруқлуқ билән аралниі туташтуридиған, көтирилгән чоң вә узун йолни ясиди. Шундақ қилғанда мунарни вәйран қилиш асан гәп еди. Он миң Тур ләшкири өлүмгә мәһкүм қилинди. Гәрчә Тур шәһири аста-аста қурулуп қәддини руслиған болсиму, улар шу вақиттин кейин «күчлүк дөләт» һесапланмиди. Искәндәр көтәргән «деңиз йоли» һазирму бар, лекин шәһәр вә мунар ғайип болди. У һазир Әзакиял пәйғәмбәр алдин-ала ейтқандәк «**белиқчилар торларни яйдиған бир тақир таштур**», халас.

(б) Искәндәр җәнупқа қарап нәзирини Филистийә түзләңлигидики шәһәрләргә салди. Зәкәрия бешарәт бәргәндәк шу шәһәрләр вәһимигә чүшүп, анчә қаршилиқ көрсәтмиди.

Мошу айәтләрдә Филистийәдики «бәш пайтәхт шәһәр»дин төрти тилға елиниду. Гат шәһири (Тәвраттики башқа кейинки пәйғәмбәрләрниң язмилиридикидәк) тилға елинмайду, чүнки у бир мәзгил Йәһуда падишалиғиға тәвә болған еди, кейин Йәһуданиң бир қисми болуп қалған болуши мүмкин.

«Йәр.» 25:20дики Филистийә тоғрилиқ бешарәт мәзкур бешарәт билән мунасивәтлик; шу язмидики шәһәрләрниң тәртиви мошу йәрдә көрситилгән тәртипкә охшаштур.

6-айәт: «**Ашдодта һарамдин болған бириси** (яки «шалғут бир қовм») **туриду**» дегәнниң мәнаси тоғрилиқ бир нәмә демәк тәс; биз археологниң гүҗигиниң қезип чиқишини күтмәктимиз. Һалбуки, шәк-шүбһисизки, мошу ишлар арқилиқ «**Филистийләрниң мәғрурлуғи вә пәхри йоқитилди**». Филистийләр, қариғанда, милләтчилиги күчлүк, мустәқиллиғидин интайин мәғрур еди. Уларниң мәғрурлуғи Газаниң һәммә «падиша»лиридин мәһрум болуши билән, Ашкелонниң адәмзатсиз қелиши билән вә Ашдодта «**һарамдин болған бириси**»ниң туруши түпәйлидин йәргә урулди.

Амма бу ишниң өзи уларниң кәлгүси бәхити үчүн болиду. Чүнки төвән қилинишиниң нәтиҗиси уларниң бутлириға бағланған жиркиничлик ишлиридин қутулуши, уларниң «қалди»лириниң Худаниң хәлқи ичигә елинишидин ибарәт болиду: —

«**Мән ағзидин қанларни, униң һарам йегән, жиркиничлик нәрсиләрни чишлири арисидин елип кетимән; андин қелип қалғанлар у Худайимизға тәвә болуп, Йәһудада йолбашчи болиду** («кичик җамәт» яки «аилә» дегән тәрҗимилириму бар); **Әкронниң орни Йәбус қәбилисидикиләргә охшаш болиду**».

Филистийә хәлқи мошу йәрдә ибраний тилида бир адәмдәк сүпәтлиниду. Бутларға аталған қурбанлиқлири қанлири билән улардин елип ташлиниду. «**Әкронниң орни Йәбус қәбилисидикиләргә охшаш болиду**». Оқурмәнләрниң есидә болуши керәкки, Йәбусийлар әслидә «Зион қәлъәси», йәни Йерусалим шәһиридә туруватқанлар еди. Давут пәйғәмбәр Йерусалимни қолиға алғандин кейин Йәбусийлар аста-аста Исраил хәлқиниң бир қисми болуп қалди. «2Сам.» 24-бап вә «1Тар.» 21-баптики «Йәбусий Орнан»ниң Йерусалимдикиләр арисида мөтивәр адәм екәнлиги көрүниду; у Давут падишаға өз хаминини ибадәтханиниң орни болушқа сетип берипла қалмай, бәлки йәнә өз уйлирини Давутниң қурбанлиқ қилиши үчүн униңға соға қилмақчиму еди; демәк, у Давутқа нисбәтән толуқ Исраилниң пухраси еди.

Қедимки Филистийләр һазирқи «Пәләстинликләр» болуп қалдиму? («Пәләстин» вә «Филистийә» дегән сөзләрниң йилтизи охшаш). Пәләстинликләр өзлирини Әрәбләр дәп

һесаплайду; әмәлийәттә уларниң салаһийити бизгә намәлум. Уларниң кимлигини Худа билиду; улар әгәр қедимки Филистийләрниң қалдуқлири болуп чиқса, ундақта бу бешарәттин алдимизда адәмни һәйран қалдуридиған көп ишларниң болидиғанлиғи чиқип туриду.

(в) Мәзкур бешарәтниң топтоғрилиғи адәмни интайин һәйран қалдуриду. Әң һәйран қаларлиқ қисмини төвәнтә көримиз: —

Биринчидин, Искәндәр жүрүшни башлиғанда, Йерусалимға адәм әвәтип баш каһин Яддуадин нурғун «бажлар»ни төләшни тәләп қилған. Һалбуки, Яддуа Исраилниң шу чағдики «ғожайини» Парс империйәсигә вападар болуп, уларға баж тапшуридиған болғачқа, бу тәливини рәт қилди. Яддуа вә пүткүл Исраиллар титригән һалда рәт қилишниң нәтижисини күтүвататти. Иккинчидин, Искәндәрниң бу жүрүшиниң мәхсити пул топлаш болуп, Йерусалимдики ибадәтханида чоң байлиқларниң барлиғини, шундақла шәһәрниң мудапиәсиз дегидәк екәнлигини билип туруп, Йерусалим тәрәпкә һеч қандақ жүрүш қилмиди.

Бу ишниң бирдин-бир чүшәндүрүлүши Худаниң сөзи билән болиду: «**Мән қошун түпәйлидин, йәни өтүп кәткүчи вә қайтип кәлгүчи** (демәк, Искәндәрниң қошуни Мисирға баридиған вақтида вә қайтип келидиған вақтида) **түпәйлидин өз өйүм әтрапида чедиримни тиктүримән; әзгүчи қайтидин униңдин өтмәйду; чүнки өз көзүм билән күзитимән**».

Мошу айәттә «әзгүчи» дегән сөз ибраний тилида «Мис.» 3:7, 5:6-10дә «назарәтчи» (хәлиқни қуллуқта ишларға салғучи киши) дәп тәрҗимә қилиниду. Бәзидә у иҗабий мәнада ишлитиду, лекин мошу йәрдә у ят әллләрдин болған залимларни, йәни Исраилни бозәк қилғучиларни көрситиду.

Тарихшунаслар Искәндәрниң Йерусалимға бармиғиниға чүшәнчә бәрмәйду. Йәһудийларниң бир тарихида Искәндәр баш каһин Яддуани ғайипанә көрүнүштә көрди, дәп хатирилиниду. Шуниң билән (шу тарих бойичә) у өзи Йерусалимға чиқип Яддуа билән көрүшүшкә барди. Яддуа униңға Тәвраттики «Даниял пәйғәмбәр»дин бир парчә язмини униңға һәдийә қилди, вә язмидин униңға Даниял пәйғәмбәрниң Искәндәрниң кәлгүсидики империйәси тоғрилиқ бешарәтлирини көрсәтти. Искәндәр шу бешарәтләрни көрүп тизлинип сәждә қилди.

Искәндәр әслидә бириси униң ирадиси билән қеришса дәһшәт аччиғи тутидиған адәм еди; лекин у Йерусалимға һуҗум қилмайла қалмай, бәлки кейин Йәһудий хәлқини өз қанун-бәлгүлимилири бойичә яшашқа йол қойған вә уларға баж-селиқларни интайин аз салған. Бир тарихшунас мундақ деди: «Йәһудийлар Парс империйәсидә қуллуқта яшаватқанлар арисида әң кәмситилгән болсиму, Искәндәргә нисбәтән әң ишәшлик хәлиқ болуп қалди. Улар шу дәвирдики әң улуқ шәһәрләрдә «мөтивәр пухралар» болуп қалди — улар Александрийәликләр, Антакияликлар болуп қалди; лекин шундақ болсиму, улар Йәһудий өрп-адәтлирини ташлашқа һеч мәҗбурланған әмәс».

Әгәр Худаниң күчлүк қоли болмиған болмиса, шундақ болуши қәтъий болмиған болатти.

Худаниң уларға мудапиә болушқа ейтқан: «Әзгүчи қайтидин униңдин өтмәйду» дегән сөзи бойичә униң вәдиси үзлүксиз давамлишиши керәк еди. Ундақ болса, немишкә миладийәдин кейинки 70-жили Рим қошуни келип Йерусалимни вәйран қилди? Худаниң Йерусалимни қоғдиши уларниң Худаниң каламиға қулақ селишиға, болупму у әвәтидиған Қутқазғучи падишани қобул қилишиға бағлиқ, әлвәттә. Шу падишаниң келиши төвәндики айәтләрдә алдин-ала ейтилиду.

Исраилниң «Аман-хатирҗәмлик бәргүчи Шаһзадә»си; униң пүткүл дунияға болған вәзиписи

Бешарәтләрдә биз чоң қошунлири билән жүрүш қилған улуқ ят әллик истилачи музәппәр Искәндәрдин өтүп, әнди Исраилниң һәқиқий падишасиға келимиз. Уларниң чоң пәриқлири бардур. Искәндәр Худаниң өз жазасини йәткүзидиған қурали болуп, у көп ат вә җәң һарвулириға тайинатти; лекин Исраилниң падишасиға болса буларниң һеч кериги йоқ; у Йерусалимға киргәндә аддий бир ешәккә минип келип, һәм Исраилға һәм барлиқ әлләргә ниҗатлиқ елип келиду.

Мошу йәрдә Тәвраттики көп бешарәтләрниң түп маһийити тоғрисида икки еғиз гәп қилишимизға тоғра келиду. Биринчидин, һәммимиз шундақ бир ишни билимизки, — йолда кетиватқанда жирақтин икки тағ чоққисини көргәндә, биз бу иккисини бир-биригә йеқин, дәп ойлаймиз. Лекин биринчи чоққиға йеқинлашқанда, әмәлийәттә униң билән йәнә бир чоққиниң арилиғида йоған бир җилғиниң барлиғини байқаймиз. Тәвраттики алдин көргүчиләр бизгә йәткүзгән көп бешарәтләрдә әһвал шундақ болиду — кәлгүсидики икки иш баян қилинғанда, улар бир-биригә йеқин яки бир-биригә уланған һалда көрүниду. Бирақ «жирақтин көрүнгән» болғачқа, арилиғидики узун вақитлар көрүнмәйду. Мәсиһ тоғрисидики бешарәтләрдә бундақ иш көп қетим байқилиду — Зәкәрияниң мәзкур бешаритидиму шундақ.

Иккинчидин, Пәрвәрдигар ниҗати (демәк, мәлум хәтәрлик әһвалдин қутқузуши)ни һәр кимгә көрсәткән болса (мәйли пүткүл инсанийәткә болсун, Исраилға болсун) Тәвратта хатириләнгән шу «ниҗат тарихи»дики һәр бир «қутқузуш иши» дәрвәқә Мәсиһниң дунияға елип келидиған улуқ ахирқи ниҗатиға «бешарәтлик рәсим» һәм капаләт болиду. 9-бап вә 10-баптики қалған айәтләрни тәһлил қилғанда шу икки нуқтини көздә тутсақ толиму пайдилиқ болиду.

Әнди Мәсиһ тоғрисидики бу бешарәтни тәпсилий көрәйли: —

«**Зор шатлан, и Зион қизи! Тәнтәнәлик нида қил, и Йерусалим қизи! Қараңлар, Падишаһиң йениңға келиду; У һәққаний вә ниҗатлиқ болиду; кәмтәр-мөмин болуп, мада ешәккә, йәни ешәк тәхийигә минип келиду**» (9-айәт).

Бу сөзләр китапниң авалқи қисмида хатириләнгән хитапни есимизгә кәлтүриду: — «**Нахшиларни яңритип шатлан, и Зион қизи; чүнки мана, Мән араңда маканлишимән, дәйду Пәрвәрдигар**» (2:10).

9:9дә аян қилинған «падишаниң келиши» кәмтәрлик билән болиду; һалбуки, Мәсиһниң 2:10дә аян қилинған келиши, «Йәшая» 11-бапта алдин-ала ейтилған «падишаниң һазир болуши» яки «Даниял» 7-бапта: «**Мана, гоя инсаноғлиға охшаш бир зат әрштики булутлар билән кәлди...**» дейилгән келиши толиму шан-шәрәп билән болуп, пүтүнләй охшимайду.

Тәврат дәвридики Йәһудий устазлар («Раббилар») Мәсиһниң келиши вә хизмити тоғрисидики бешарәтләр үстидә узун жиллар баш чөкүрүп, бу ишни тәһсил қилип кәлгән еди. Чүнки бәзи бешарәтләрдә униң кәмтәрлик билән келидиғанлиғи, намрат әһвалларда чоң болидиғанлиғи, чәткә қеқилидиғини, азап-оқубәт тартидиғанлиғи андин дәһшәтлик һалда өлидиғанлиғи алдин-ала ейтилған. Булар Йәшая пәйғәмбәрниң

«Пәрвәрдигарниң қули» тоғрилиқ төрт шеирини өз ичигә алиду. Башқа бешарәтләрдә болса Мәсиһниң шан-шәривидә келидиғанлиғи, Худаға дүшмән болған әлләрни йоқитидиғанлиғи, дуниядикиләрни сотлайдиғанлиғи вә ахирида пүткүл дунияға аманлиқ-хатирҗәмликни елип келидиғанлиғи көрситилгән. Ахир берип Раббилардин бәзилири мошу башқа-башқа бешарәтләрни әмәлгә ашуруш үчүн «Мәсиһтин иккиси келиду» дегән хуласигә кәлди. Улар «биринчи Мәсиһ»ни «Йүсүпниң оғли» дәп атиған (чүнки у Йүсүп пәйғәмбәрдәк харлиниду, һәтта азап-оқубәттин өлиду) вә иккинчисини «Давутниң оғли» дәп атиған (чүнки у Давутниң тәхтигә варис болуп, шан-шәрәп ичидә сәлтәнәт қилиду; мәсилән 10-айәттә: —

«**Шуниң билән Мән җәң һарвулирини Әфраимдин, атларни Йерусалимдин мәһрум қиливетимән; җәң оқясиму елип ташлиниду.**

У болса (падиша) **әлләргә хатирҗәмлик-течлиқни җакалап йәткүзиду; Униң һөкүмранлиғи деңиздин деңизғичә болиду**» дейилиду.

Биз Рәббимизниң туғулуши, начар шараитта чоң болуши, кәмтәрлик билән хизмәт қилиши, азап-оқубәтләр тартиши вә өлүшигә қарисақ бешарәтләрниң икки Мәсиһ әмәс, бәлки Мәсиһниң икки қетим келиши тоғрилиқ сөзлигәнлигини көрәләймиз. Буниң сәвәплири көп вә чоңқур, әлвәттә. Бир сәвәви Худа инсанларниң Униң Өзиниң сиртқи җуласи яки күч-қудрити үчүн әмәс, бәлки характери яки әхлақ гөзәллиги вә пәзилитиниң шәриви түпәйлидин Өзигә җәлип қилинип етиқат қилишини, Өзини сөйүшини халайду. Мәсиһ авал төвән қияпәттә келиши билән инсанға Өзигә етиқат қилиш имтиязи вә Өзигә етиқат қилиш иззитини ата қилиду. Иккинчи келишидә шундақ етиқат қилиш пурсити болмайду — чүнки инсанлар өз көзи билән Мәсиһни Өз шан-шәривидә көргәндин кейин андин Униңға «етиқат бағлаш»и кечиккәнлик болмамду? Чүнки Мәсиһниң иккинчи келишидә «**Мана, у булутлар билән келиду, шундақла һәр бир көз...Уни көриду**» («2Кор.» 5:7, «Вәһ.» 1:7).

Һалбуки дегинимиздәк, Тәвраттики бешарәтләрдә Мәсиһниң икки қетим келиши бәзидә бирдәк көрүниду; 9- вә 10-айәттә шундақ иш бардур. Икки келишиниң бирдәк көрүнүшиниң бир сәвәви шуки, Худа Исраилға «Мән әвәткән падиша»ни 9-айәттики бешарәт бойичә қобул қилған болса, ундақа 10-айәттә ейтилған падишалиқниң шан-шәриви дәрһал пайда болатти, дәп көрсәтмәкчи, дәп қараймиз. Лекин Худа иштин бурун уларниң немә қилидиғанлиғини аллиқачан биләтти, әлвәттә.

«**Қараңлар, сениң падишаһиң сениң йениңға келиду!**» — «**сениң йениңға келиду**» дегән сөзләр «саңа яхши болсун дәп келиду» дегән мәнаниму билдүриду.

Зионниң Қутқазғучи Падишаси биринчидин «һәққаний» дейилиду. Бу дунияда гуна садир қилип бақмиған пәқәт бир адәм бар — У Рәб Әйса Мәсиһдур.

Иккинчидин, у «ниҗатлиқ» дейилиду. Ибраний тилида бу сөз «Қан.» 33:29 вә «Зәб.» 33:16дә «қутқузулған» дегән мәнада ишлитилиду. Инҗилға асасән Әйса Мәсиһ һәм Худаниң ниҗати билән Өз вәзиписини ада қилишқа «қутқузулған» вә шуниң билән бир вақитта шу ниҗатни барлиқ инсанларға елип кәлгән, дәп билимиз. Зәкәрияниң бу бешаритини аңлаватқанлар «Зәбур»дики иккинчи күйни дәрһал есигә кәлтүрүши мүмкин. Шу күй бойичә Мәсиһ барлиқ рәзил күчләрдин қутқузулуп, барлиқ қаршилиқларниң үстидин ғәлибә қилип, ахирида шаһанә тәхтигә олтиридиған болиду.

Биз бу икки җәһәтни (Мәсиһниң Худа тәрипидин қутқузулидиғанлиғи вә Худаниң ниҗатини елип келидиғанлиғи) билдүрүш үчүн «ниҗатлиқ» дәп тәрҗимә қилдуқ.

Исраилниң тилсимат падишаси йәнә «кәмтәр мөмин» (ибраний тилида «аний») дәп тәсвирлиниду. Бу сөз «Йәшая» 53-баптики Мәсиһ тоғрилиқ бешарәттә алдин-ала тәпсилий ейтилғандәк, «**Пәрвәрдигарниң һәққаний қули**»ниң азап-оқубәтлик, намрат әһвалини өз ичигә алиду. Ибраний тилида «аний» дегән бу сөз йәнә «Худаға таянған» дегән мәнани өз ичигә алиду (мәсилән, «Зәб.» 22:24, 25:9, 35:10, «Зәф.» 2:3 вә Инҗилда (грекчә тәрҗимисидә) «Мат.» 5:5). Шуңа уни «кәмтәр-мөмин» дәп тәрҗимә қилдуқ.

Мәсиһниң Өзини Өз хәлқигә аян қилиш йоли Өзиниң шу кәмтәр характеригә пүтүнләй мас келиду; У зор һәйвә яки күч-қудрәтни көрситиш билән әмәс, бәлки «**мада ешәккә, йәни ешәк тәхийигә минип келиду**».

Бу айәттә «ешәк тәхийи» дегән сөз топтоғра Мәсиһниң қайси улақни минидиғанлиғини көрситиду. Ибраний тилида у «мада ешәкләрниң балиси» дейилиду — бу сөз адәттә мада ешәкләрниң кәйнидә жүридиған, адәм техи минип бақмиған бир яш тәхәйни билдүриду.

Падишаниң шу кәмтәр пети ешәккә мингини Өзиниң кичик пеиллиғи вә шундақла, Униң аманлиқ елип келиш вәзиписиниң маһийитигиму бәлгү болиду, дәп чүшиниш керәк. Оттура шәриқтә ешәк кәмситилидиған улақ әмәс; Тәвраттики авалқи тарихларда һакимлар вә һөкүмдарларниң ешәккә мингини тоғрилиқ оқуймиз. Лекин Сулайман падишадин кейин һеч қандақ падишаниң яки мөтивәр кишиниң бирәр ешәккә мингини тоғрилиқ хәвиримиз йоқ.

Мәсилән, Йәрәмия пәйғәмбәрниң дәвригә кәлгәндә рошәнки, падишалар салаһийитини ипадиләш үчүн «җәң һавриларда олтириш»и яки «атларға миниш»и керәк еди («Йәр.» 17:25). Шуңа мошу йәрдә Мәсиһниң «ешәккә миниш»и дәл униң кәмтәр-мөминлигиниң ипадиси болса керәк. Униң үстигә, Тәвраттики көп йәрләрдә «ат» «җәң қилиш»ниң символи болуп келиду. 1-8-айәттә тәсвирлинидиған «бүйүк Искәндәр» билән Мәсиһниң оттурисида немидегән чоң пәриқ бар-һә! Искәндәр миңлиған ат вә җәң һарвулириға тайинип уруш қилишқа чиқиду; Мәсиһниң ешәккә миниши аманлиқ-хатирҗәмлик елип келишкә вәкил болиду. Һалбуки, Мәсиһ Худаниң дүшмәнлири билән җәң қилишқа иккинчи қетим дунияға қайтип кәлгәндә «**ақ атқа миниду**» («Вәһ.» 19:11).

9-айәттики Мәсиһниң характери тоғрилиқ бешарәттики башқа бир нәччә җәһәтләрни көрәйли: —

(а) Мәсиһ алаһидә «Зионниң падишаси» болиду. Туғулғандила у «Йәһудийларниң падишаси» дәп атилиду («Мат.» 2:2). Униң чапрас яғачиниң үстигә бекитилгән шикайәтлик бәлгүгә: «**Мана Насарәтлик Әйса, Йәһудийларниң Падишаси**» дәп йезилғанлиғи Мәсиһ вә Исраил оттурисидики изчил мунасивәтни билдүриду. Гәрчә Йәһудий хәлқи Мәсиһ тоғрилиқ: «**Бу адәмниң үстимизгә падиша болушини халимаймиз!**» («Луқа» 19:14) дегән вә улар тоғрилиқ: «**Исраиллар нурғун күнләр падишасиз, шаһзадисиз... сақлинип қалиду**» («Һош.» 3:4) дейилгән болсиму, Әйса Мәсиһ йәнила «Исраилниң падишаси». Шуңа күнләрниң бир күни «**Пәрвәрдигар Зион теғида, йәни Йерусалимда сәлтәнитини жүргүзиду; Униң шан-шәриви Өз ақсақаллири алдида парлайду!**» («Йәш.» 24:23).

(ә) «Сениң падишаһиң сениң йениңға келиду» дегән сөз Инҗилдики бир сөзни көз алдимизға кәлтүриду: «У өзиниңкиләргә кәлгән болсиму, бирақ уни өз хәлқи қобул қилмиди» («Юһ.» 1:11).

«Өзиниңкиләргә» мошу йәрдә аләм вә униңда бар болған нәрсиләрниң һәммисини, җүмлидин өз зимини болған Қанаанни көрситиду. Лекин «өз хәлқи» (йәни Йәһудий хәлқи — грек тилида «өзидикиләр») уни қарши елишниң орнида Уни мутләқ чәткә қақти.

Инҗилдики «төрт баян»ни оқуғанларниң һәммиси билгәндәк, Мәсиһ Әйса Йерусалимға ахирқи қетим киргәндә дәл пәйғәмбәр ейтқандәк, «адәм һеч минип бақмиған тәхәйгә минип» кирди («Мат.» 21:1-11, «Мар.» 11:1-12, «Луқа» 19:29-44, «Юһ.» 12:12-18). Көпчилик «Давутниң оғлиға һосанна болғай! Пәрвәрдигарниң намида кәлгүчигә мубарәк болсун!» дәп товлиғини билән, пәқәт йәттә күн өтүпла, улар һөкүмранлириниң Уни чапрас яғачлигинигә қарап туруп үн чиқармиди.

Һалбуки, дәл шу йол билән уларниң падишаси «ниҗат кәлтүрди»!

(б) Пәйғәмбәрниң шу бешаритидә пәқәт Мәсиһниң Йерусалимға тәхәйгә минип келишила әмәс, бәлки Мәсиһниң биринчи қетим дунияға келишидики барлиқ тәпсилатлар көздә тутулиду; униң һәммиси бу образлиқ, мәналиқ рәсим билән ипадилиниду: «Чүнки силәр Рәббимиз Әйса Мәсиһниң меһир-шәпқитини билисиләр — гәрчә У бай болсиму, У силәрни дәп йоқсул болдики, силәр Униң йоқсуллуғи арқилиқ бейитилисиләр» («2Кор.» 8:9).

Мәсиһниң төвән һаләттә келиши тоғрилиқ баянидин кейин, пәйғәмбәрниң нәзири у тартидиған азап-оқубәтләрдин кейин болидиған шан-шәривигә өтиду («Луқа» 24:26, «1Пет.» 1:11ни көрүң). 10-айәттә көрситилгини пәқәт Қутқазғучи падишаниң келишиниң Зионға йәткүзидиған бәрикитила әмәс, бәлки униң пүткүл йәр йүзидикиләргә йәткүзидиған бәхит-бәрикитидин ибарәт болиду: —

«Шуниң билән Мән җәң һарвулирини Әфраимдин,
Атларни Йерусалимдин мәһрум қиливетимән;
Җәң оқясиму елип ташлиниду.
У болса әлләргә хатирҗәмлик-течлиқни җакалап йәткүзиду;
Униң һөкүмранлиғи деңиздин деңизғичә болиду».

Исраилниң «аман-хатирҗәмлик бәргүчи шаһзадә» (яки «аман-хатирҗәмлик Егиси болған шаһзадә»)си елип кәлгән ниҗат ат-җәң һарвулири билән, қошунининиң көплүги билән болмиғандәк, Униң җүргүзгән сәлтәнитиму охшашла уларға таянмайду. Худа Өз хәлқиниң атларға вә җәң һарвулириға тайинишиға көп қетим тәнбиһ бериду — мәсилән, «Қан.» 17:16, «Зәб.» 20:7, 46:9, «Йәш.» 2:7, 30:16, 31:1-3, «Мик.» 5:10ни көрүң. Худаниң шу ишлардики мәхсити Өз хәлқиниң азат болғанлиғиниң пәқәт Өзидин кәлгәнлигини билишидин ибарәт еди: —

«Йәһуда җәмәти үстигә рәһим көрситимән, уларниң Худаси болған Пәрвәрдигар арқилиқ уларни қутқузимән; уларни оқясиз, қиличсиз, җәңсиз, атларсиз вә атлиқ әскәрсиз қутқузимән» («Һош.» 1:7).

Башқичә ейтқанда, шу чағда Пәрвәрдигар ялғуз Мәсиһ арқилиқ Өз хәлқиниң үмүти вә таянчиси болиду: «**Чүнки У уларниң Ярдәмчиси һәм Қалқинидур**» («Зәб.» 115:9). Зәкәрия пәйғәмбәр өзи уларға йәткүзгәндәк: «**Мән Пәрвәрдигар униң әтрапиға бир от-ялқун сепили, униң ичидики шан-шәриви болимән**» (2:5) — демәк, Худа уларға әтрапидики мудапиәчи вә нур бәргүчи болиду. Шу сәвәптин У «**Әфраимдин җәң һарвулирини, Йерусалимдин атларни мәһрум қиливетиду**» — демәк, У Исраилни буларға таянмисун дәп җәң қилиштики, инсанларниң һөкүмранлиқ жүргүзүшидики шу барлиқ қурал-әсвапларни улардин елип ташлайду. «**Бәзиләр җәң һарвулириға, бәзиләр атларға тайиниду**» («Зәб.» 20:7), бирақ Исраилниң шу чағда бундақ нәрсиләргә һеч қандақ һаҗити болмайду.

Бирақ «**Аман-хатирҗәмлик Шаһзадиси**» (яки: «Аман-хатирҗәмлик бәргүчи шаһзадә»)ниң әвәтилиши пәқәт Исраилға әмәс: «**У әлләргә хатирҗәмлик-течлиқни ейтип йәткүзиду**» дейилиду. Буниң мәнаси Мәсиһ әлләрниң арисидики барлиқ җедәл-маҗираларни һәл қилип «тинич болуңлар» дәп ярлиқ чүшириду дегәнлик әмәс (бәзи шәрһчиләр шундақ чүшәндүриду). Исраилниң падишаси әлләрни сиртқи җедәл-күрәштин халас қилипла қалмай, бәлки улардин инсан билән Худаниң оттурисидики дүшмәнликни елип ташлап, ички дунийдики чоңқур хатирҗәмликни йәткүзүшкә келиду. Униң ейтидиған сөз-каламида бу әҗайип ишларни әмәлгә ашурушқа йәткидәк һоқуқ вә күч бардур. Шу йолда У «**Өз хәлқигә, Өз мөмин бәндилиригә аман-хатирҗәмликни сөзләйду**» («Зәб.» 85:5).

«**Униң һөкүмранлиғи деңиздин деңизғичә, Әфрат дәриясидин йәр йүзиниң чәтлиригичә болиду**» — бу сөзләрдә «Зәбур»дики 72-күй нәқил кәлтүрүлиду. Шу күйдә Давутниң һәқиқий әвлади, Исраилниң арзулуқ һәқиқий падишасиниң сәлтәнити нәпис сүрәтлиниду: —

«**У деңиздин-деңизларғичә, Әфрат дәриясидин йәр йүзиниң чәтлиригичә һөкүм сүриду.**
Чөл-баяванда яшаватқанлар Униң алдида баш қойиду;
Униң дүшмәнлири топиларни ялайду...
Дәрвәқә, барлиқ падишалар Униң алдида сәҗдә қилиду;
Пүткүл әлләр Униң хизмитидә болиду».

Шу чағда «муқәддәс зимин» Худаниң әслидә Ибраһимға, шундақла Исраилниң ата-бовилириға вәдә қилған чегаралириғичә кеңәйтилгән болиду; Мәсиһниң сәлтәнити «муқәддәс зимин»ни мәркәз қилип «йәр йүзиниң чәтлиригичә» болиду. Биз «Зәкәрия»да «бурунқи пәйғәмбәрләр»ниң бешарәтлириниң хуласиланғанлиғини 10-айәттә йәнә байқаймиз; мәсилән «Микаһ»дин: —

«**Әнди сән, и Бәйт-Ләһәм-Әфратаһ,**
Йәһудадики миңлиған шәһәр-йезилар арисида интайин кичик болған болсаңму,
Сәндин Мән үчүн Исраилға һаким болғучи чиқиду;
Униң Мәндин чиқишлири (яки чиқип-киришлири) **қедимдин,**
Йәни әзәлдин бар еди...
У болса Пәрвәрдигарниң күчи билән,
Пәрвәрдигар Худасиниң наминиң һәйвитидә падисини беқишқа орнидин туриду;
Шуңлашқа улар мәзмут туруп қалиду;

Чүнки У һазир йәр йүзиниң қәрилиригичә улуқ болиду;
Вә бу адәм болса бизниң арам-хатирҗәмлигимиз болиду...
Вә у күнидә әмәлгә ашурулидуки, дәйду Пәрвәрдигар,
Мән араңлардин барлиқ атлириңни үзимән,
Җәң һарвулириңни һалак қилимән.
Зиминиңдики (сепиллиқ) **шәһәрлириңни йоқитимән,**
Барлиқ истиһкамлириңни ғулитимән» («Мик.» 5:2, 4, 5, 10, 11).
Йәшая пәйғәмбәр мундақ дәйду: «**У әлләр арисида һөкүм чиқириду,**
Нурғун хәлиқләрниң һәқ-наһәқлиригә кесим қилиду;
Буниң билән улар қиличлирини сапан чишлири,
Нәйзилирини оғақ қилип соқушиду;
Бир әл йәнә бир әлгә қилич көтәрмәйду,
Улар һәм йәнә урушни үгәнмәйду» («Йәш.» 2:4).

Шуңа шу бешарәттики 9- вә 10-айәтниң оттурисида, йәни Мәсиһниң өлүшиниң вә йәр йүзидики сәлтәнитиниң һоқуқини қолиға елиш арилиғиниң қанчилиги бизгә намәлум, лекин һазирғичә икки миң жилдәк вақит өтти. Мәсиһ һоқуқини қолиға алғанда, Униң туғулуш вақтида пәриштиләр ейтқан: «**Йәр йүзидә болса У сөйүнидиған бәндилиригә арам-хатирҗәмлик болсун!**» дегән нахшиси әмәлгә ашурулиду («Луқа» 2:14).

Дәрвәқә, муқәддәс язмиларни бир-бири билән селиштуруш арқилиқ шуни билимизки, таки 10-айәт әмәлгә ашурулғичә, йәни әлләрниң «**қиличлирини сапан чишлири, нәйзилирини оғақ қилип соқушиши**»ғичә дунияда әзәлдин көрүлүп бақмиған бир хил дәһшәтлик уруш партлайду; әлләр шуниңға тәйярлинип әмәлийәттә: «**Сапан чишлирини қилич қилип, оғақлирини нәйзә қилип соқушиду**» («Йоел» 3:10).

Гәрчә Мәсиһ йәр йүзидә чәткә қеқилған болсиму, У Худаниң оң тәрипидә олтирип Өзини «Мениң падишаһим!» дәп етирап қилғучиларға бүгүн «аман-хатирҗәмликни сөзләватиду». Шуниң билән У Өзигә ишәнгәнләргә расули Павлус арқилиқ: «**Адәмниң ойлиғинидин ешип чүшидиған, Худадин кәлгән хатирҗәмлик болса қәлбиңларни вә ой-пикриңларни Мәсиһ Әйсада қоғдайду**» дәйду («Фил.» 4:7).

9-баптики ахирқи айәтләр (10-бап билән пүтүнләй мунасивәтлик болуп) Қутқазғучи падишаниң иккинчи келиши вә хизмәт қилишиниң нәтиҗилири, болупму Исраилға болған нәтиҗилири тоғрилиқ техиму тәпсилатларни бизгә тәминләйду.

Мәсиһ 11-айәттә йәнә Зион вә Исраилға мәхсус: «**Әнди сени болса, саңа чүширилгән әһдә қени түпәйлидин, Мән арандики мәһбусларни сусиз орәктин азатлиққа чиқиримән**» дәйду.

Алди-кәйни айәтләрдин қариғанда, мошу сөзләр пүткүл Исраилға ейтилиду, чүнки «Әфраим вә Йәһуда» һәм «Йәһуда вә Әфраим» дегән сөзләр еник көрүниду (10-13). Худаниң «әһдә»си болса, мәйли Ибраһим билән түзгини болсун яки Синай теғида хәлиқ билән түзгини болсун пүткүл хәлиқни өз ичигә алған еди.

«Әһдә қени» дегән сөзниң муһим мәнаси бәлким «Мисирдин чиқиш» 24-баптики ишларни көрситиши мүмкин. Шу чағда Худа Исраил хәлқи билән: «**Силәр Мениң хәлқим болисиләр, Мән силәрниң Худайиңлар болимән**» дәп Муса пәйғәмбәрниң вастиси билән әһдисини түзгән; әһдини бетикиш үчүн Муса хәлиқ сунған қурбанлиқларниң қенини

уларниң үстигә сепип, мундақ деди: «**Мана, бу Пәрвәрдигар мошу сөзләрниң һәммисигә асасән силәр билән бағлиған әһдиниң қенидур**» («Мис.» 24:8). Исраил шу әһдигә вапасиз болуп чиқти; лекин Худаға нисбәтән «әһдә қени» Униң Өзиниң шу әһдигә болған вападарлиғи, дайим сөзидә чиң туридиғанлиғиға капаләт вә бәлгү еди. Худаниң Ибраһим билән, шундақла барлиқ әвлатлири билән бағлиған илгәрки әһдисиму қурбанлиқ қени билән мөһүрләнгән еди («Яр.» 15:9-10). Бу қурбанлиқларниң қанлириниң һәммиси Худаниң Мәсиһ арқилиқ мәңгү бағлиған техиму әвзәл, техиму улуқ кейинки «йеңи әһдиси»ниң, йәни әң ахирқи әһдисиниң қиммәтлик қенини көрситиду («Ибр.» 8:6, 9:11-15). Шу «әһдә қени», йәни Мәсиһниң қени барлиқ гунакар инсанлар үчүн Худаниң вәдә қилған бәхит-бәрикәтлирини ечип бериду.

Мәсиһ Әйса барлиқ инсанларниң ниҗатқа еришиши үчүн өз җенини пида қилишниң алдида өз қени тоғрилиқ мундақ деди: —

«**Бу Мениң қеним, нурғун адәмләр үчүн төкүлидиған, йеңи әһдини түзидиған қенимдур**» («Мар.» 14:24). Мәсиһ чапрас яғачқа миқлинип қурбанлиқ қилинғандин кейин, Худаниң мәйли Исраилға қилған вәдилири яки пүткүл инсанларға қилған вәдилири болсун, шу йәрдә төкүлгән қиммәтлик қенида җәзмләштүрүлүп мөһүрләнгән: «**Чүнки Худаниң қанчилик вәдилири болушидин қәтъийнәзәр, улар Униңда «бәрһәқ»тур вә ... Худаға шан-шәрәп кәлтүридиған «Амин» бардур**» («2Кор.» 1:20).

Әнди «әһдә қени» сәвәвидин Худа: «**Мән араңдики мәһбусларни сусиз орәктин азатлиққа чиқиримән**» — дәйду.

Мошу сөзләр көчмә мәнада болуп, әлвәттә, Исраилларниң сүргүн болған әһвалини көрситиду. Йәшая пәйғәмбәр Исраилниң кәлгүсидики шу әһвали тоғрилиқ бешарәт берип: —

«**Бирақ мошулар болса олҗа елинған һәм булаң-талаң қилинған бир хәлиқтур;**
Уларниң һәммиси ора-қапқанта тутулған,
Гүндиханиларда қамилип ғайип болиду;
Улар ғәниймәт болуп, һеч ким қутқузмайду;
Улар олҗа болуп, һеч ким: «Қайтуруп бериш!» демәйду» — деди («Йәш.» 42:22).

Лекин гәрчә Исраиллар «гүндиханиларда қамалған», «булаң-талаң қилинған» болсиму, улар техи өлүмгә тапшурулуп йоқитилмиди; «сусиз орәк» дегән ибарә Йүсүпниң тарихидин, «Яр.» 37:24дин нәқил кәлтүрүлгән болуп, Исраилниң йоқитилмиғанлиғини пуритип бериду. Йүсүпниң акилири уни өлтүрмәкчи болғанда, Рубән уни қутқузуш мәхситидә уни йенидики шу орәккә ташлайли, дәп тәшәббус қилди. Шундақ орәкләр амбардәк су качилашқа ишлитиләтти; су йоқ болғанда бәзидә гүндихана сүпитидә ишлитиләтти. Йүсүп орәккә ташланғанда, униңда су йоқ еди; болған болса у ғәриқ болатти.

Исраилниң әһвали әсирму-әсир шундақ болуп кәлди. Улар нурғун қетим «орәккә ташланди»; лекин еғир азап-оқубәтләр ичидиму йоқалмиди. Ахир берип Исраил Йүсүпниң тарихиға охшаш, Худаниң әмри билән орәктин азат болуп, жуқуриға көтирилип «шаһанә хәлиқ» болиду.

Лекин Исраилниң җисманий җәһәттин барлиқ әсирликтин азат болидиғанлиғи уларниң роһий җәһәттин барлиқ гуналириниң әсирлигидин техиму улуқ азатлиққа

чиқирилиши бирла вақитта болиду, шундақла роһий азатлиғиға бирхил бәлгү болиду. Муқәддәс язмилардики башқа йәрдә «мәһбуслар» яки «әсирләр» дегән сөзләр пәқәт җисманий әсирлик болупла қалмай, бәлки гунаға вә Шәйтанға болған роһий асарәтликни сүпәтләйду.

Шуңа, Мәсиһ Йәшая пәйғәмбәрниң ағзи арқилиқ Өзиниң кәлгүси хизмитигә бешарәт бериду: — «**Рәб Пәрвәрдигарниң Роһи Мениң вуҗудумда, чүнки Пәрвәрдигар Мени аҗиз езилгәнләргә хуш хәвәрләр йәткүзүшкә мәсиһлигән... асарәттә ятқанларға** (бу сөз билән «Зәк.» 11:9дики «мәһбуслар» ибраний тилида бир сөз билән ипадилиниду) **зинданниң чоң ечилидиғанлиғини җакалашқа әвәтти; Пәрвәрдигарниң шапаәт көрситидиған жилини ... җакалашқа әвәтти**» («Йәш.» 61:1-2). Исраил Мәсиһкә иман-ишәш билән қарайдиған күнидә «Худаниң зор ниҗатлири»ни көриду, «**барлиқ қәбиһликлиридин бәдәл төләп қутқузилиду**» («Зәбур» 130-күй). Улар шу күни Давутқа охшаш: «**У мени һалак қилғучи һаңдин, йәни патқақ лайдин тартивалди, У путлиримни уюл таш үстигә турғузуп, қәдәмлиримни мустәһкәм қилди**» дейәләйду («Зәб.» 40:2-3).

Худаниң пүткүл хәлиқ үчүн роһий вә җисманий азат тоғрилиқ вәдиси 12-айәттә тилға елиниду: —«**Мустәһкәм җайға қайтип келиңлар, и арзу-үмүтниң мәһбуслири!**».

«**Мустәһкәм җай»** Худадин башқа һеч ким яки һеч қандақ җай болаламайду — «**һәм Пәрвәрдигар Өз хәлқигә башпанаһдур,**
Исраил балилириға күч-һимайә болиду» («Йоел» 3:16).

«**Арзу-үмүтниң мәһбуслири**» дегән ибаридә «арзу-үмүт» ибраний тилида «бирдин-бир арзу-үмүт» яки «һелиқи арзу-үмүт» дегән сөз билән ипадилиниду. Чүнки Худа дайим Исраилниң алдиға ялғуз, чоң, улуқ бир үмүтни қойиду: «**Чүнки Өзәмниң силәр тоғрилиқ планлиримни, апәт елип келидиған әмәс, тинич-аватлиқ елип келидиған, ахирда силәргә үмүтвар келәчәкни** (ибраний тилида: «бир келәчәк вә бир үмүтни») **ата қилидиған планлиримни убдан билимән, — дәйду Пәрвәрдигар**» («Йәр.» 29:11) — Демәк, Худа уларға нисбәтән Өз вәдисигә асас қилинған үмүт бойичә уларға парлақ бир келәчәкни ата қилиду. 130-күйни намсиз язғучи өзи тартқан еғир азап-оқубәтләр ичидә өзи тоғрилиқ: «**Пәрвәрдигарни күтиватимән; җеним күтүватиду; мән Униң сөзигә үмүт бағлидим**», дәйду, андин Исраилға муну риғбәтлик сөзни елан қилиду: «**И Исраил, Пәрвәрдигарға үмүт бағлаңлар; чүнки Пәрвәрдигар билән өзгәрмәс муһәббәт бардур; Униң билән зор ниҗатларму бар; У Исраилни барлиқ қәбиһликлиридин бәдәл төләп қутқузиду**» («Зәбур» 130:5, 7-8). Исраил тартқан барлиқ азап-оқубәтләр өзлириниң гуналири түпәйлидин болғачқа, Худа Исраилниң гуналирини кәчүрүм қилип уларни қәбиһликлиридин азат қилиши билән тәң, йәнә «**Исраилни барлиқ азарлиридин һөрлүккә қутқузиду**» «Зәб.» 25:22).

Мәсиһниң җамаитидә келәчиккә парлақ бир үмүт бар — бу үмүт гунадин азат болуш әмәс (чүнки Мәсиһдә аллиқачан гунадин азат болдуқ), бәлки Униң қайта келишидә биздә болидиған бәхит-бәрикәттин ибарәттур: «**... Бизму, йәни Муқәддәс Роһниң тунҗа чиқарған мевисидин бәһримән болған бизләрму дилимизда налә-пәряд көтәрмәктимиз һәмдә Худаниң оғуллири сүпитидә қобул қилинишимизни, йәни тенимизниң ниҗаттики һөрлүккә чиқирилишини интизарлиқ билән күтмәктимиз.**

Қутқузулғандин тартип бу үмүт биздә бар еди. Лекин үмүт қилинған нәрсә көрүлгән болса, у йәнә үмүт боламду? Кимму көз алдидики нәрсини үмүт қилсун? Бирақ, техи

көрмигинимизгә үмүт бағлиған екәнмиз, уни сәвирчанлиқ билән күтүшимиз керәктур» («Рим.» 8:22-25).

Шуңа «**Биз улуқ Худа, нижаткаримиз Әйса Мәсиһниң шан-шәрәп билән келидиғанлиғиға болған мубарәк үмүтүмизниң әмәлгә ешишини интизарлиқ билән күтимиз**» («Тит.» 2:13). У аһ-зар көтиридиған пүткүл каинатқа арам вә азат елип келиду, андин «**У барлиқ мәвҗудатларни Өзигә бойсундуридиған қудрити бойичә бизниң әбгар бу тенимизни өзгәртип, Өзиниң шан-шәрәплик тенигә охшаш һалға кәлтүриду**» (Фил.» 3:21).

Расул Павлусниң «Исраилниң күткән үмүти» тоғрилиқ сөзлириниму көрүң («Рос.» 26:6-7, 28:20).

Павлус: «**Улуқ Худа, нижаткаримиз Әйса Мәсиһниң шан-шәрәп билән келидиғанлиғиға болған мубарәк үмүт**» тоғрилиқ сөзлигинидә («Тит.» 2:13) шу үмүт шүбһисизки униң көз алдида еди. Чүнки пәқәт Мәсиһ йәр йүзигә қайтип кәлгәндила Униң җамаитигә нисбәтән, Исраилға нисбәтән, шундақла пүткүл аләмгә нисбәтән күткән үмүт пүтүнләй әмәлгә ашурулиду.

12-айәтниң иккинчи қисимға келәйли: «**Бүгүн Мән җакалап ейтимәнки, тартқан җазалириңниң әксини икки һәссиләп саңа қайтуримән**».

«**Бүгүн**» дегән сөзниң мошу йәрдә ишлитилиши «бүгүнки қийнчилиқлар вә осал һалиңларға қаримай» дегәнни тәкитләш үчүндур.

«**Икки һәссиләп**» дегән сөз Худаниң Өз хәлқигә болған муамилисиниң муһим бир принсипини билдүрүш үчүн Муқәддәс Китапта көп йәрләрдә тепилиду. Униң сәвәви әслидә Худаниң «тунҗа балилар» тоғрилиқ қанун-бәлгүлимисидә чүшәндүрүлиду. Қанун бойичә, бирисиниң тунҗа оғул балисиниң атисиниң мал-мүлкигә варислиқ қилған үлүши башқа балилар вә аилисидикиләрниңкидин икки һәссә көп болуши керәк еди. Тунҗи балисиниң мәлум җәһәттә толиму намувапиқ йери болмиса яки атисиға вапасизлиқ қилған болмиса, ундақта бу һоқуқни униңдин мәһрум қилишқа қәтъий болмайтти. Бирисиниң икки аяллиқ болуши Худаниң Адәм атаға бекиткини бойичә әмәс еди («Мар.» 10:1-9, болупму 6-айәтни көрүң). Шундақтиму, Исраилда бирисиниң икки аяли болған болса төвәндики бәлгүлимигә риайә қилиши керәк еди: —

«**Әгәр бирисиниң икки аяли болуп уларниң биригә амрақлиқ, йәнә биригә өчлүк қилған болса вә амрақ вә өч болған һәр иккисидин оғул туғулған болса, тунҗисини өч аялидин тапқан болса, ундақта у киши оғуллириға барини мирас үчүн үләштүрүп бәргән күнидә өч аялиниң оғли, йәни униң тунҗа оғлиниң орниға амрақ аялиниң оғлини тунҗа оғуллуққа қоюшқа болмайду. У бәлки өч аялиниң оғлини тунҗа оғлум дәп етирап қилсун; тунҗа оғуллуқ һоқуқи униңки болғачқа, атиси барлиқ мал-мүлкидин униңға икки үлүш мирас бәрсун**» («Қан.» 21:15-17. Бу бәлгүлиминиң бир сәвәви, шүбһисизки, тунҗа оғулниң мәсъулийити яшанған, әйипнақ яки ағриқ болуп қалған уруқ-туққанлиридин хәвәр елиш еди).

Бу принсип Йүсүпниң әһвалида көрүлиду. Яқупниң тунҗа оғли Рубән еди; лекин у атисиға бузуқчилиқ қилиш билән вапасизлиқ қилғачқа, тунҗа оғуллуқ һоқуқидин мәһрум болуп, һоқуқ Йүсүпгә берилди («2Тар.» 5:1-2). Йүсүптә шу «тунҗа оғуллуқ һоқуқи» болғачқа, униң нәсиллири «бир қәбилә» әмәс, бәлки «икки қәбилә» — йәни Әфраим вә Манассәһ — дәп һесапланди. Бу икки қәбилә Исраил мирас қилған зиминдин икки үлүшни егилиди. Шуниң билән Йүсүпни «тунҗа оғул» сүпитидә Яқупниң барлиқ мал-мүлкидин икки үлүшни алған, дейишкә болиду.

Исраил башқа әлләргә нисбәтән «Худаниң тунҗа оғли» дәп һесаплиниду («Мис.» 4:22) вә униң уларға болған муамилиси өз қануниға асасән болиду. Исраил өз зиминида ата-бовилири билән бағлиған әһдисидә чиң турғучи Худаниң мудапиәси астида болғанда, Исраил «икки һәссиләп» униң илтипати вә бәхит-бәрикитини көриду. Уларда шундақ имтияз болған екән, шуниңға мунасип һалда икки һәссә җавапкарлиқму болиду — «**Кимгә көп берилсә, униңдин тәләп қилинидиғини көп болиду**». Шуңа Исраил гуна қилса (башқа әлләр билән селиштурулуп) «икки һәссиләп» җазалиниду. «Тунҗи оғулниң икки үлүш мираси, шундақла икки һәссә җавапкарлиғи болиду» дегән һәқиқәт муну айәтләргә чүшәнчә бериду: — «**У Пәрвәрдигарниң қолидин барлиқ гуналириниң орниға икки һәссиләп меһир-шәпқитини алди**» («Йәш.» 40:2) вә «**Мән авал уларниң қәбиһлигини вә гунайини бешиға һәссиләп қайтуримән; чүнки улар зиминимни ... булғиған, вә Мениң мирасимни ләнәтлик нәрсилири билән толдурған**» («Йәр.» 16:18). Мана шу сәвәптин «**Йерусалимда қилғанлириң бу аләмдики һәр қандақ башқа жутта әзәлдин қилинған әмәс!**» дейилиду («Дан.» 9:12); миладийә онинчи әсирдә даңқи чиққан бир Йәһудий тарихшунас: «Исраил тартқан дәрд-әләмләр башқа барлиқ инсанларниңкидин ешип кәткән» дәп язған еди.

Гәрчә һазир Йәһудий хәлқиниң бир қисми Пәләстин зиминини қайта егилигән болсиму, улар тартидиған азап-оқубәтләр техи ахирлашмиди. Лекин уларниң азап-оқубәтлири мәңгүлүк болмайду. Ахир берип, Мәсиһни қобул қилип товва қилғандин кейин улар қайтидин «Худаниң тунҗиси» сүпитидә «... **хорлинип, шәрмәндиликтә қалғининиң орниға икки һәссә несивиси берилиду; рәсва қилинғанлиқниң орниға улар тәқсиматида шатлинип тәнтәнә қилиду; шуниң билән улар зиминға икки һәссиләп егидарчилиқ қилиду; мәңгүлүк шат-хорамлиқ уларниңки болиду**» («Йәш.» 61:7).

Мана бу Худаниң Зәкәрия пәйғәмбәр арқилиқ «**тартқан җазалириңниң икки һәссисидә әксини қайтуримән**» дегининиң мәнасидур.

9-бап 13-15-айәтләрдә Мәсиһниң дунияға қайтип келишидин бурун болидиған бир нәччә иш қайтидин тәпсилий баян қилиниду. Исраил гуналиридин азат болуп, йәнила өз зиминида «икки һәссә» өз үлүшигә еришиштин илгири «дунияви күчләр» мағлуп қилинип, Худаниң падишалиғиниң дүшмәнлири ағдурулуши керәк болиду: —

«**Чүнки Өзәм үчүн Йәһудани оқядәк егилдүрдум, Әфраимни оқ қилип оқяға салдим; Мән оғул балилириңни орнидин турғузимән, и Зион — Улар сениң оғул балилириңға қарши җәң қилиду, и Гретсийә!**

И Зион, Мән сени палванниң қолидики қиличтәк қилимән. Пәрвәрдигар уларниң үстидә көрүниду; Униң оқи чақмақтәк етилип учиду. Рәб Пәрвәрдигар канайни чалиду; У җәнуптики дәһшәтлик қара қуюнларни биллә елип жүрүш қилиду» (13-14).

Ушбу баптики ахирқи айәтләрдики бешарәт тоғрисида бир нәччә байқиғинимиз төвәндә: —

(a) «**Гретсийәниң оғул балилири**» — бу Искәндәр өлгәндин кейинки «дунияви күч» дәп һесапланған Гретсийә империйәсини көрситиду (Зәкәрияниң дәвридә улар «дунияви күч» әмәс еди). Лекин бешарәт Искәндәрниң кейинки дәвирлириниң ишлиридин жирақтики кәлгүсигә, йәни ахирқи заманларға атлап өтиду. Бешарәтниң әмәлгә ашурулуши Йәһудий «Маккабийлар» («базғанлар») дегән батур хәлиқниң миладийәдин илгәрки 4- вә 3-әсирдә Сурийәни идарә қилған грек һөкүмдарлар болған «Селюқуслар» билән болған җәңлири билән башлиниду. Бу җәңләрдә «Маккабийлар»

әслидә Йәһудий хәлиқни мутләқ йоқатмақчи болған «йеңилмәс күчләр» дәп аталған «Селюқуслар»ни мағлуп қилди. Жәңләр «Маккабийлар» дегән китапниң 1-, 2- вә 4-томида хатирилиниду. Мошу китаплар Муқәддәс Китапниң бир қисми әмәс, бирақ у бир қәдәр ишәшлик тарихий хатириләр дәп һесаплиниду. Дәрвәқә «Маккабийлар» тоғрилиқ «**Етиқади арқилиқ ... улар қиличниң тиғидин қечип қутулди, ажизлиқтин күчәйди, жәңләрдә батурлуқ көрсәтти, ят әлләрниң қошунлирини тери-пирәң қилди**» дейишкә болиду («Ибр.» 11:34).

(ә) Бешарәт шу жәңләр билән тохтимайду; чүнки толуқ бешарәт барлиқ дунияви империйәләрниң пүтүнләй ағдурулушини көрситиду. «Маккабийлар» болса Худа күчләндүргән кәлгүсидики батур Исраилға вәкиллик қилиду.

(б) Пәрвәрдигар «**жәнуптики дәһшәтлик қара қуюнлар билән тәң жүрүш қилиду**» дейилиду. Пәләстиндә әң дәһшәтлик қара қуюнлар адәттә жәнуп тәрәптин чиқиду («Зәб.» 18:6-9, «Зәб.» 77:16-19, 144:6, 7 вә болупму «Һаб.» 3:12-14ни көрүң).

(в) Шу чағда Мәсиһ Пәрвәрдигарға вәкил болуп: «**Уларниң үстидә көрүниду; Униң оқи чақмақтәк етилип учиду**» вә «**Худаниң қошунлириниң сәрдари**» сүпитидә: «**канайни чалиду**» («Йәш.» 30:30-33дә охшап кетидиған бир әһвал көрситилиду; шу чағда дүшмән Асурийәләр еди). Андин У «**чиқип шу ят әлләр билән урушиду, Униң жәң қилған күнидикидәк урушиду**» (14:3ни көрүң).

(«**Жәң қилған күнидикидәк**» — бәлким Пәрвәрдигар Исраилни Мисирдин қутқузған күнини («Мис.» 14-15-бап) яки Йәшуа пәйғәмбәрниң дәвридә униң Аморийлар билән қилған жеңини көрситиду («Йәшуа» 10-бап)).

(г) 15-айәт Зәбурниң муәллипиниң: «**Худа арқилиқ биз чоқум батурлуқ көрситимиз; бизгә зулум қилғучиларни чәйлигүчи дәл У Өзидур!**» дегән сөзлирини бизгә әслитиду («Зәб.» 60:12, 108:13): — «**Пәрвәрдигар... улар үчүн мудапиә болиду**» (ибраний тилида «уларниң үстидә қалқан болиду»).

Давут пәйғәмбәр «Зәб.» 3:3дә: — «**Сән, Пәрвәрдигар, әтрапимдики қалқандурсән**», дәйду. «Йәш.» 37:33, 38:6, «Яр.» 15:1ниму көрүң.

— «**Улар салға ташлирини кукум қилип, дәссәп чәйләйду; улар ичивелип, шарап кәйпини сүргәнләрдәк қийқас-сүрән көтириду; улар қанға миләнгән қурбангаһниң бүрҗәклиридәк, қанға толдурулған қачилардәк болиду**». Мошу айәттә Исраилниң «ичивелиш»ини көчмә мәнада, йәни уларниң дүшмәнлириниң қаршилиқлирини ичимликни ғуртулдап ичкәндәк асанла йимириветиду, дәп чүшиниш керәк, әлвәттә.

Муқәддәс Роһ арқилиқ, Зәкәрия пәйғәмбәрниң мошу айәттә «хуласилигән» илгәрки бешарәтләр мунуларниму өз ичигә алиду: —

Худаниң «сахта пәйғәмбәр» Балаамниң ағзиға салған сөзи: «**Мана, бу қовм** (Исраил) **чиши ширдәк қопиду, әркәк ширдәк қәддини руслайду; өзи овлиған овни йемигичә, өлтүргәнләрниң қенини ичмигичә, һәргиз ятмайду!**» («Чөл.» 23:24) вә: —

«**Яқупниң қалдиси әлләр арисида,**
Йәни нурғун хәлиқләр арисида ормандики һайванлар арисидики ширдәк болиду,
Қой падилири арисидики асландәк болиду;
Шир өткәндә уларниң арисидин,
Һеч ким қутқузуп алалмиғидәк чәйләп дәссәйду,
Титма-тит қилип житиветиду» («Мик.» 5:8).

(ғ) Исраил 16-айәттә «таж гөһәрлири»гә охшитилиду. Дүшмәнләр болса аяқ астида дәссәп чәйлинидиған «салға ташлири»ға охшитилиду. Ахирқи икки айәттә бешарәт жуқури пәллигә йетиду. Худаға қарши чиққан барлиқ дунияви күчләр ағдурулуп, Худаниң хәлқи көтирилип шан-шәрәпкә еришиду: — «**Пәрвәрдигар болған уларниң Худаси уларни Өзәм баққан падам болған хәлқим дәп билип қутқузиду; чүнки улар таж гөһәрлиридәк Униң зимини үстидә көтирилиду**».

Бу сөзләрдә бешарәтчиниң темиси жәңләр вә қан төкүлүшләрдин өтүп «падичи вә падиси» дегән темиға келиду. Бу әмәлийәттә китапниң ахирқи баплиридики чоң темидур.

(д) Пәрвәрдигар шу күнидә «**уларни қутқузиду**». Бу қутқузуш пәқәт униң уларға ярдәмдә болуп дүшмәнлиридин қутқузушила әмәстур; чүнки бу ишлар бешарәттә аллиқачан еник баян қилинди. Мошу йәрдики «қутқузуш» гунадин, барлиқ роһий булғинишлардин пакландуруш нижатидур. У яхши падичи Өз падиси үчүн барлиқ қилғанлиридәк Исраилни «издәп тепип», «қутқузуп» андин Өзи (Мәсиһ арқилиқ) уларни бақиду. Барлиқ пәйғәмбәрләр дегидәк бу улуқ тема тоғрилиқ сөзләйду. Шу чағда Исраилниң һәммиси Давут пәйғәмбәр әң тонуш күйидә ейтқандәк: — «**Пәрвәрдигар мени баққучи Падичимдур, муһтаж әмәсмән һеч нәрсигә**» дейәләйдиған болиду («Зәб.» 23:1)

(е) Пәрвәрдигар бу «қутқузуш»и билән уларни интайин жуқури мәртивигә көтириду. Исраил «**таж гөһәрлиридәк Униң зимини үстидә көтирилиду**». Ибраний тилида «таж» мошу йәрдә падишаниң яки каһинниң тажини көрситиду («Мис.» 29:6дә у баш каһинниң сәллисиниң үстигә тақилидиған «муқәддәс отуғатни»ни көрситиду).

Йәшая пәйғәмбәр бу бешарәттикидәк Исраилниң парлақ келәчики тоғрилиқ: «**(Зионниң) һәққанийлиғи жулалинип чақнап чиқиду, униң нижати болса лавулдаватқан мәшъәлдәк чиқиду**», андин буларниң нәтижисидә: «**... әлләр сениң һәққанийлиғиңни, барлиқ падишалар шан-шәривиңни көриду**» дәйду. Әң ахирида: «**... Сән Пәрвәрдигарниң қолида турған гөзәл бир таж, Худайиңниң қолидики шаһанә баш чәмбирики болисән**» дейилиду («Йәш.» 62:1-3).

(ж) Бу айәттики «**Униң зимини үстидә**» дегән ибарә бизгә Пәләстин зимини һәммидин авал Худаниң Өзиниңки екәнлигини әслитиду. Гәрчә пүткүл йәр йүзи Униңға тәвә болсиму, У йәнила Пәләстин тоғрилиқ алаһидә «зиминниң өзи Мениңки» деди («Лав.» 25:23). У йәнә «**Иммануәлниң зимини**» («Йәш.» 8:8) дәпму атилиду; чүнки Исраилниң падишаси «Иммануәл» йәни Мәсиһ Ибраһимниң һәқиқий әвлади, шундақла Давутниң һәқиқий әвлади сүпитидә униңға варис болиду (зимин Давутниң әвлади болған «һәқиқий Падиша»қа вәдә қилинған еди); лекин «Худаниң Оғли» сүпитидә зимин Униңға техиму тәвә болиду.

Бешарәт пәйғәмбәрниң һаяжанлинип ейтқан сөзи билән ахирлишиду: —«**Шунчә зордур униң меһриванлиғи, шунчә қалтистур униң гөзәллиги!»**

«Гөзәл» дегән бу сөз (ибраний тилида «яфи») Тәвратта Мәсиһни тәсвирләш үчүн ишлитилиду; мәсилән, **«Инсан балилири ичидә сән әң гөзәлдурсән**» («Зәб.» 45:2) вә: «**Көзлириң падишани гөзәллигидә көриду**» («Йәш.» 33:17) дейилиду. Мошу йәрдә «гөзәл» дегән сөз биринчи қетим Худа тоғрилиқ беваситә ишлитилиду. Әмәлийәттә у мошу йәрдиму Мәсиһни көрситиду; чүнки Исраилниң көрүнмәс Худаниң гөзәллигини кәлгүсидә көрүши дәл уларниң падишаси Мәсиһниң йүзидә болиду.

Лекин Худаниң гөзәллигини издәшкә шу күнини күтүшимиз лазим әмәс; чүнки биз һәтта бүгүнму Давут пәйғәмбәр билән биллә:

«**Пәрвәрдигардин бирла нәрсини тиләп кәлдим; мән шуниңға интилимәктимәнки**
— Өмүр бойи Пәрвәрдигарниң өйидә болсам,
Пәрвәрдигарниң гөзәллигигә қарап жүрсәм,
Униң ибадәтханисида туруп йетәклишигә муйәссәр болсам дәймән!» («Зәб.» 27:4) дәп дуа қилалаймиз; Муқәддәс Роһ арқилиқ етиқатчилар үчүн бу бүгүн реаллиқ болиду: — «**Амма Рәб шу Роһтур; вә Рәбниң Роһи қәйәрдә болса, шу йәрдә һөрлүк болиду. Вә биз һәммимизниң йүзимиз чүмпәрдисиз һалда Рәбниң шан-шәривигә қариғинида, охшаш сүритидә болушқа шан-шәрәптин шан-шәрәпкә Роһ болған Рәб тәрипидин пәллимупәллә өзгәртилмәктимиз**» — дәйду расул Павлус («2Кор.» 3:18).

Пәйғәмбәрниң: «**Шунчә зордур Униң меһриванлиғи!**» дәп товлиғини Давутниң Зәбурда илгәрки улуқ сөзини «хуласилайду»: — «**Өзәңни башпанаһ қилғанлар үчүн инсан балилириниң көз алдида көрсәткән илтипатлириң, йәни Өзәңдин қорқидиғанлар үчүн сақлиған илтипат-немәтлириң нәқәдәр зордур!**» («Зәб.» 31:19) вә «**Улар зор меһриванлиғиңни әсләп, уни мубарәкләп тарқитиду!**» («Зәб.» 145:7).

Худаниң яхшилиғи тоғрилиқ қедимки бир алим дегәндәк: «Барлиқ йеқимлиқ нәрсиләр өзидики йеқимлиқни, барлиқ гөзәл нәрсиләр өзидики гөзәлликни, барлиқ парлақ нәрсиләр өзидики җулани, барлиқ җаниварлар өзидики һаятни, барлиқ сәзгүси барлар өзидики сәзгүни, барлиқ мидирлиғучилар өзидики дәрманни, барлиқ әқли барлар өзидики билимни, барлиқ мукәммәл нәрсиләр өзидики мукәммәлликни, барлиқ һәр қандақ яхшилиқ бар нәрсиләр өзидики яхшилиқни Униңдин қобул қилиду».

Исраилниң зор роһий өзгириши өз зиминидики чоң җисманий өзгириш билән әкс етилиду вә шуниңға бәлгү болиду: «**Зираәтләр жигитләрни, йеңи шарап қизларни яшнитиду!**».

(Давами) 10-бап — Исраилниң падичиси болған падишасиниң Өз хәлқи үчүн қилидиған ишлири

Исраилниң өз падичиси һәм падишасиниң көйүнүши вә йетәкчилигидә қандақ бәхит-бәрикәт вә баяшатни көридиғанлиғи бу 10-баптики түп темидур. 10:1-4-айәтләр 9-баптики 7-11-айәтләрниң давамидур: —

«**Пәрвәрдигардин «кейинки ямғур» пәслидә ямғурни тәләп қилиңлар; Пәрвәрдигар чақмақларни чақтуруп, уларға мол ямғурларни, шуниңдәк һәр биригә етизда от-чөпләрни бериду**» (1-айәт).

«**Кейинки ямғур**» болса Пәләстиндә 3- яки 4-айда яғиду, әтиязлиқ зираәтләрни пишириш ролини ойнайду. Бу ямғурлар болмиса һеч һосул болмайду. Шуңа бу дуа жуқуриқи 7:19дики бешарәт билән бағлинишлиқ; зираәтләр вә үзүмләргә ямғур керәк, әлвәттә. Пәләстин қайтидин «**сүт вә һәсәл еқип туридиған**» бир зимин болуши үчүн бу ямғурларниң мол болушиға интайин еһтияҗлиқ. Гәрчә бу иш уларға вәдә қилинған болсиму, Исраил хәлқи униң үчүн дуа билән тилиши керәк. «Әзакиял» 36-бапта Худа Исраилға вәдә қилғандәк: «**Бу вәйран қилинған зимин худди Ерәм бағчисидәк болди; харабә, вәйран қилинған шәһәрләр һазир мустәһкәмләнди, аһалилик болған**»дин кейин у уларға йәнә: «**Мән йәнила Исраилниң җәмәтиниң бу ишларни тиләйдиған дуа-тилавәтлиригә иҗабәт қилғучи болимән**» дәйду (36:35-37). Бу иштин шу муһим

һәқиқәтни көримизки, Худаниң вәдилиридин нурғунлири пәқәт хәлқиниң етиқади вә дуа-тиләшлири биләнла әмәлгә ашурулиду.

Исраил Худаниң йолида маңған болса у уларға шу мол ямғурни берәтти: «**Шундақ болидуки, силәр Пәрвәрдигар Худайиңларни сөйүп, пүткүл қәлбиңлар вә пүткүл жениңлар билән Униң хизмитидә болуш үчүн бүгүн силәргә тапилиған әмирләргә көңүл қоюп қулақ салсаңлар, Мән зиминиңларға өз пәслидә ямғур, йәни дәсләпки вә кейинки ямғурларни ата қилимән; шуниң билән ашлиғиңларни, йеңи шарабиңларни вә зәйтун мейиңларни жиғалайсиләр...**» («Қан.» 11:13-15, «Лав.» 26:3, 4, «Қан.» 28:1-12, «Йәр.» 14:22ниму көрүң.

Муқәддәс язмиларда «ямғур» бәзидә Худаниң җисманий һәм роһий илтипатлириғиму вәкиллик қилиду. Исраил Мисирдин чиққанда: «**Сән, и Худа, Өз мирасиң болған зимин-хәлиқ үстигә хасийәтлик бир ямғур яғдурдуң; улар һалсизланғанда уларни күчләндүрдүң**» — дәп оқуймиз («Зәб.» 68:9). Исраил узун вақит уян-буян кезип, езип жүргәндин кейин, Пәрвәрдигар уларни Өз йениға қайтқузғанда, шу чағда уларға нисбәтән «**Падишаниң чирайи кишигә жан киргүзәр; униң шәпқити вақтида яққан «кейинки ямғур»дур**» болиду (ибраний тилида «униң шәпқити «кейинки ямғурлар»ни әпкәлгән булуттур») («Пәнд.» 16:15); шу чағда улар Худани издәйдиған «**шапаәт йәткүзгүчи вә шапаәт тилигүчи Роһ**» уларниң үстигә қуюлғачқа Худа җававән: «**Мән уссап кәткәнниң үстигә суни, қағҗирақ йәрниң үстигә кәлкүнләрни қуюп беримән; нәслиң үстигә Роһумни, әвлатлириң үстигә бәрикитимни қуйимән**» — дәйдиған болиду («Йәш.» 44:3).

«**Кейинки ямғурлар**» роһий илтипатлар вә бәрикәтләргә вәкил болғачқа, барлиқ етиқатчилар үчүн пәйғәмбәрниң шу җекиләш бешаритидә бәк пайдилиқ саватлар бар: —

(1) «**Пәрвәрдигардин .... тәләп қилиңлар; ...Пәрвәрдигар ... бериду**». Бу сөзләр Рәббимизниң: «**Тиләңлар, силәргә ата қилиниду**» дегән сөзини әслитиду. Худа дәрвәқә чин көңүлдин чиққан дуа-тиләкләрни аңлиғучидур. У бәзидә көрүнүштә «тәбиий йолда» дуайимизға җавап йәткүзиду — мәсилән, «чақмақларни чақтуруп» ямғур бериду. Йәрәмия пәйғәмбәр: «**У ямғурларға чақмақларни һәмраһ қилип бекитиду**» дәйду («Йәр.» 10:13, «Зәб.» 135:7ни қайтилап).

(2) «**Пәрвәрдигардин ... ямғурни тәләп қилиңлар;Пәрвәрдигар уларға мол ямғурларни ... бериду**».

Әнди мәйли паний дуниядики ушшақ-чүшшәк иш болсун, роһий иш болсун Худа «**... барлиқ тилигимиз яки ойлиғанлиримиздинму һәдди-һесапсиз артуқ қилишқа қадир болғучи**»дур («Әф.» 3:20).

(3) «**Пәрвәрдигар... шуниңдәк һәр биригә етизда от-чөпләрни бериду**». Һеч ким Униң көйүмчанлиғидин сиртта қалған әмәс, Өзигә қарайдиған һәр бириниң һаҗитидин чиқишқа шәхсән тәйяр туриду.

Амма барлиқ дуа-тилавәтләрниң үнүмлүк болуштики бир чоң шәрти бардур; у болсиму, пүтүн көңлимиз билән җавапни ялғуз Худа Өзидинла күтүшимиз лазим:

«Тиңша, хәлқим, Мән сени гувалар билән агаһландурмән;
И Исраил, Маңа қулақ салсаң еди!
Араңда ят илаһ болмисун, ят әлдики илаһқа баш әгмигин!
Сени Мисирдин елип чиққан Пәрвәрдигар Худайиңдурмән;
Ағзиңни йоған ач, мән уни толдуримән» («Зәб.» 81:8-10).

Чүнки Исраилни палакәт-һалакәт йолиға салған иш болса, дәл уларниң ала көңүллүги, тирик Худани ташлап әлләр чоқунған әрзимәс бутларға әгәшкәнлиги еди. 2-айәттә пәйғәмбәр уларға бу иш тоғрилиқ әслитиду: — «Чүнки «өй бутлири» («тәрафим») бемәна гәпләрни ейтқан, палчилар ялған «аламәт»ләрни көргән, тутуруқсиз чүшләрни сөзлигән; улар қуруқ тәсәлли бериду. Шуңа хәлиқ қой падисидәк тенәп кәтти; улар падичиси болмиғачқа, азар йемәктә».

«Өй бутлири» (ибраний тилида «тәрафим») «палчилиқ йолини көрситидиған» бир хил бутлар еди. Уларниң «палчи бутлар» екәнлиги, мәсилән, «Яр.» 31-бап, «Һак.» 17-18-баплардин көрүниду. Әнди шу айәттин көрүнәрликки, Исраил Худадин айрилған вақитларда һәр хил қалаймиқан амалларни ишлитип йол издәп жүрәтти. Жадугәрлик, палчилиқ, раммалчилиқ, тил-тумарларға тайиниш — бу ишларниң һәммиси буптәрәсликкә охшаш, адәмләрни жин-шәйтанларға әсир қилип бағлап қойиду. Худаниң һәқиқитини рәт қилиш интайин хәтәрлик: — «Қанунға қарши турғучиниң мәйданға чиқиши Шәйтанниң пәнтлири билән болуп, у һәр түрлүк күч-қудрәт, мөжизә вә ялған карамәтләрни көрситип, һалакәткә йүзләнгәнләрни аздуридиған һәр хил қәбиһ һейлә-микирләрни ишлитиду. Уларниң һалакәт алдида туруватқанлиғиниң сәвәви, өзлирини нижатқа йетәкләйдиған һәқиқәтни сөймәй, униңға қәлбидин орун бәрмәслигидиндур. Шу сәвәптин, Худа уларға ялғанчилиққа ишәнсун дәп һәқиқәттин чәтнитидиған бир күч әвәтиду...» («2Тес.» 2:9-12).

«Улар падичиси болмиғачқа, азар йемәктә». Рәб Әйса Мәсиһ Өз вақтида Йәһудий хәлқигә қарап: «Топ-топ адәмләрни көрүп уларға ич ағритти, чүнки улар харлинип падичисиз қой падилиридәк панаһсиз еди». Бәрһәқ, пүткүл инсанийәт үчүн пәқәт бирла һәқиқий падичи бардур.

3-айәткә өтәйли. Әслидә уларни беқиш вәзиписи барлар улардин тенип «сахта падичи» болуп чиққачқа, Пәрвәрдигар уларға болған көйүмчанлиғини көрситиш үчүн өзи уларға падичи болуп, бақидиған болиду. Буниң биринчи басқучи сахта падичиларни жазалаш болиду: — «Мениң ғәзивим падичиларға қозғалди; Мән мошу «текә» йетәкчиләрни жазалаймән». Мошу йәрдики «падичилар» вә «текә»ләр болса Йәрәмия пәйғәмбәр вә Әзакиял пәйғәмбәр әйиплигән Исраилниң өзлириниң вапасиз падишалири, шаһзадилири, әмирлири, сорақчилири, каһинлири вә пәйғәмбәрлирини көрситиду («Йәрәмия» 23-бап вә «Әзакиял» 34-бапни көрүң) — қисқиси, Өз хәлқигә йетәкчилик қилиш керәк болған, лекин әксичә уларни аздурғанларни көрситиду.

«Текә»ләр «Әз.» 34:34дә болса намратларни бозәк қилидиған бай вә күчлүк адәмләрни көрситиду: «Әнди силәргә кәлсәм, и Мениң падам, — Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Мана, Мән қой вә қой арисида, қочқарлар вә текиләр арисида һөкүм чиқиримән» (34:17). Барлиқ падичиларға мәлум болғинидәк, текиләр интайин тоймас келиду, адәттә от-чөпләрни йилтиздин йәветиду.

Пәрвәрдигар уларни сахта падичилардин қутқузупла қалмай, Өзи келип уларни бақмақчи: — «**Чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар Өз падисидин, йәни Йәһуда җәмәтидин хәвәр елишқа кәлди** (ибраний тилида «йоқлап кәлди»)**; У җәңдә уларни өзиниң һәйвәтлик етидәк қилиду**» (3-айәтниң давами). Исраилниң «**(Худаниң) Өзиниң һәйвәтлик ети**» болидиғанлиғи бәлким Худаниң әлләрни сорақңа тартип җазалишида улар Униң «**җәңгә чиққанда минидиған ети**» болидиғанлиғини көрситиду.

4-айәткә өтәйли. Мошу айәттә Зәкәрия пәйғәмбәр Муқәддәс Роһниң йолйоруғи билән «илгәрки пәйғәмбәр»ләрниң Мәсиһ тоғрисидики бешарәтлирини йәнә бир қетим «хуласиләп» язиду: —

«**Униңдин, йәни Йәһудадин «Бурҗәк теши», униңдин «Қозуқ», униңдин «Җәң оқяси», униңдин «һәммигә һөкүмранлиқ қилғучи» чиқиду**».

«**Униңдин**» («Йәһудадин» дәп чүшинишимиз керәк) дегән сөз бәлким «Қан.» 17:15-19ни көздә тутиду. Шу айәтләрдә «Муса пәйғәмбәргә охшайдиған», амма униңдин техиму улуқ пәйғәмбәрниң «**араңлардин, йәни қериндашлириңдин**» чиқидиғанлиғи көрситилиду; «Йәр.» 30:25диму: «**Уларниң беши өзлиридин болиду; уларниң һөкүм сүргүчиси өзлири оттурисидин чиқиду**» дейилиду. «Мик.» 5:2дә Мәсиһниң дәл «Йәһуда»дин, йәни Йәһуда қәбилисиниң зиминидики «Бәйт-Ләһәм Әфратаһ» дегән кичик йезидин чиқидиғанлиғи көрситилиду: «**Сән (Бәйт-Ләһәм Әфратаһ)дин Мән үчүн Исраилға һаким болғучи чиқиду**». Биз бу иш үстидә «Микаһ»дики «қошумчә сөз»имиздиму тохталдуқ.

4-айәт болса 3-айәттә ейтилған әҗайип өзгиришниң қандақ болидиғанлиғини чүшәндүрүш үчүн берилгән; чүнки Мәсиһниң төрт нам-унвани яки сүпити бу айәттә ениқ көрситилиду: —

(1) «Бурҗәк Теши»

«Бурҗәк Теши» — буниңда көздә тутулғини «Йәш.» 28:16дики бешарәт: «**Мана, Зионда һул болуш үчүн бир таш, синақтин өткүзүлгән бир таш, қимметлик бир булуң теши, ишәшлик муқим һул тешини салғучи Мән болимән. Униңға ишинип таянған киши һеч һодуқмайду, алдиримайду**». Рәббимизниң Өзи һәм Униң расуллири бу бешарәтни Мәсиһни көрситиду, дәйду («Мат.» 21:42, «Рос.» 4:11, «1Пет.» 2:4-8). «Бурҗәк теши» немә болиду? Биринчидин, Мәсиһ «Худаниң мәңгүлүк өйи, йәни тирик Худаниң аилиси, Өз җамаити» үчүн бирдин-бир «бурҗәк теши»дур.

Төвәндики сөзләр «Әфәсуслуқларға»дики қошумчә сөз»имиздин елинған: —

«Әф.» 2:20дә, җамаәтниң «бурҗәк теши» болса Мәсиһдур дәп ейтилиду. Һәр қандақ бүйүк бенада «бурҗәк теши» әң муһим таш, бенаниң улиға биринчи селинидиған таштур. «Бурҗәк теши» селинғанда бенаниң туридиған җайини вә йөлинишини тоғра бекитиду; униңдин кейин улиға андин бенаниң өзигә селинған барлиқ ташлар бурҗәк теши билән топтоғра тоғрилиниши керәк; униң билән тоғриланмиса қурулуш лаяқәтлик болмайду; ундақ болғанда, тоғриланмиған таш еливетилип қайтидин қоюлуши керәк болиду. Бу ишниң бизниң җамаәт билән болған мунасивитимизгә қандақ бағлинидиғанлиғи һәммимизгә аян болуши керәк. Җамаәткә қандақ вә қәйәрдә селинишимиз керәклигини билиш үчүн авал Мәсиһ билән қандақ «тоғриланғанлиғимиз»ни ениқлишимиз керәк. Биринчи әсирдики расуллар вә пәйғәмбәрләрниң һаятлири Бурҗәк Тешиниң Өзи билән

тоғриланған болғачқа «уллуқ адәмләр» болушқа лаяқәтлик еди. Бизниң дәвримиздики «уллуқ адәмләр»му шу охшаш өлчәм билән синилип тонулиду».

Йәнә бир тәрәптин, «бүҗәк теши» икки тамни бир-биригә җипсилаштуриду. Мәсиһдә Йәһудий һәм ят әллик етиқатчилар бир-биригә улиниду: «**Чүнки У бизниң инақлиғимиздур, У икки тәрәпни бир қилип оттуридики ара тамни чеқивәтти; йәни, Өз әтлири арқилиқ өчмәнликни түгитип, бәлгүлимиләрни көрсәткән, әмирләрни йәткүзгән қанунни бекар қилип, икки тәрәпни Өзидә бир йеңи адәм қилип яратти, шуниң билән инақлиқни апиридә қилди**» («Әф.» 2:14, 15)

Расул Павлус Әфәсуслуқларға Худаниң мошу «тирик өйи» тоғрилиқ йәнә мундақ дәйду: —«**Шуңа шуниңдин башлап силәр мусапирлар, яқа жуттикиләр әмәс, бәлки муқәддәс бәндиләргә вәтәндаш болисиләр, Худаниң өйидикилиридин болисиләр; силәр расуллар вә пәйғәмбәрләр болған һулниң үстигә қурулмақтисиләр; бенаниң «бүҗәк теши» болса Әйса Мәсиһ Өзидур; Униңда пүткүл бена пухта җипсилаштурулуп, Рәбдә муқәддәс бир ибадәтхана болушқа өсүп бармақта. Силәрму қошулуп Униңда Худаниң бир туралғуси болушқа роһта бирләштүрүлүп қурулмақтисиләр**» («Әф.» 2:19-22)

(2) «Қозуқ»

(«Қозуқ» (ибраний тилида «ятәд») — униң икки хил роли бар: — (1) қозуқ йәргә қеқилип, чедир униңға бағлиниду («Мис.» 27:19, 35:18); (2) чедир яки өй ичидики хада яки тамға бекитилип, униңға қиммәтлик буюмлар есилиду («Йәш.» 22:22, 23).

Мошу йәрдә шүбһисизки, иккинчи роли тоғридур. Көздә тутулған бешарәт «Йәш.» 22:22-24): —

«**Давут җәмәтиниң ачқучини мән униң мүрисидә қойимән;**
У ачса, һеч ким етәлмәйду,
Әтсә, һеч ким ачалмайду.
Мән уни муқим бир җайға қозуқ қилип бекитимән;
У болса атисиниң җәмәти үчүн шәрәплик һоқуқ-тәхт болиду;
Хәлиқ униң үстигә атисиниң җәмәтиниң барлиқ шөһрәтлирини жүкләйду;
Йәни барлиқ уруқ-нәсиллирини,
Барлиқ кичик қача-қучиларни,
Пиялә-җамлардин тартип барлиқ күп-идишларғичә асиду».

Бу бешарәт гәрчә Елиаким исимлиқ бир киши тоғрилиқ, йәни Давутниң бир әвлади тоғрилиқ ейтилған болсиму, лекин у Давутниң «бирдин-бир әвлади» болған Мәсиһкә атлап өтиду; чүнки ахир берип Давутқа берилгән вәдиләр пәқәт Униңдила әмәлгә ашурулиду. Худди «Вәһ.» 3:7дә көрситилгәндәк: «**Муқәддәс вә Һәқиқий Болғучи, шундақла Давутниң ачқучиға егә болғучи, ачсам һеч ким япалмайду, япсам һеч ким ачалмайду Дегүчи муну ишларни дәйду...**». Демәк, «**Давутниң ачқучиға егә болғучи**» дәл Мәсиһниң Өзидур; Униңдин башқа һеч ким әмәстур.

Өйниң темиға бекитилгән шундақ «қозуқ»ниң роли иккидур: —

(а) жүкләр есилиши үчүн. «Йәш.» 22:25дин падиша ордисидики вапасиз ғоҗидар Шәбна тоғрилиқ хәвиримиз бар. У өз-өзигә бәк ишинип кетидиған, тәкәббур адәм еди. Лекин Худа уни җазалайду, униңға есилған барлиқ жүкләр, йәни ордидики мәнсивиниң

еғир мәсъулийити «униңдин үзүлиду» вә униң орниға Елиаким дегән ишәшлик кишиниң бекитилиши билән шу жүкләр униңға есилиду.

Мәсиһ һәқиқәтән «ишәшлик қозуқ»тур. У Худаниң өйидики барлиқ мәсъулийәтни көтирәләйду; шундақла У бизниң жүклиримизни көтирәләйду; «**Барлиқ ғәм-қайғулириңларни униң үстигә ташлап қоюңлар. Чүнки у силәрниң ғемиңларни қилиду**» дәйду расул Петрус («1Пет.» 5:7).

(ә) қозуқниң иккинчи роли «**Униң үстигә атисиниң җәмәтиниң барлиқ шөһрәтлирини жүкләйду; йәни ... барлиқ кичик қача-қучиларни, пиялә-җамлардин тартип барлиқ күп-идишларғичә асиду**». Оттура шәриқтики нурғун өйләр яки чедирларда аилиниң барлиқ гөһәр-байлиқлири өйгә киркүчиләр көрүп қайил болсун дәп, шундақ бир қозуқ үстигә есилиду.

Мәсиһниң «Худаниң өйидә» шундақ орни бардур. Худа Өзи Униң үстигә барлиқ шан-шәривини қойған («Юһ.» 5:23, 17:5, «Фил.» 2:9); вә «Худаниң өйидикиләр» болған бизләрниң бизгә «шәрәп болған» һәр қандақ нәрсә, байлиқ яки қабилийәтләрни Униңға беғишлап есип қоюш имтиязимиз бардур. Байқаймизки, Униңда «кичик қача-қучилар» үчүнму есилғидәк орун бардур. Гәрчә биздә болған талант яки роһий илтипатлар аз болсиму, Униңға уларни есишимиз билән Худаға шан-шәрәп кәлтүрүлиду. Чүнки Худаниң алдида бизниң әмәллиримиз яки һәдийәлиримизниң чоңлиғи яки көплүги әмәс, бәлки уларда болған муддиа-мәхсәтлиримиз әһмийәтликтур «**Чүнки Пәрвәрдигар билим-һидайәткә егә Худадур. Инсанларниң әмәллири Униң тәрипидин таразида тартилиду**» («1Сам.» 2:3).

(3) «Җәң оқяси»

«Җәң оқяси» — барлиқ шәрһчиләр бу төрт ибарә мәлум шәхсләрни билдүриду, дегәнгә қошулиду. Амма бизниңчә төртниң һәммиси бу төрт сүпәтни өз ичигә алған Мәсиһниң Өзини көрситиду. 3- вә 4-ибарә Мәсиһниң дунияға қайтип келишиниң бир җәһәтини көрситиду. Шу чағда у «**Җәң оқяси**» болиду. Зәбурдики 45-күйдә ейтилғандәк: «**Сениң оқлириң өткүрдур, улар падишаниң дүшмәнлириниң жүригигә санчилиду; пүтүн әлләр айиғиңға жиқитилиду**» («Зәб.» 45:5).

Мәсиһниң «Худаниң җазасини йәткүзгүчи» салаһийити тоғрилиқ көп адәмләр ойлаштин өзини қачуриду. «Йәш.» 53-бапта Мәсиһниң «Худаниң қозиси» сүпитидә дәһшәтлик азап-оқубәт тартидиғанлиғи аян қилиниду, әлвәттә, лекин «Йәш.» 63-бапта У башқичә бир вәзипидә, йәни күч-қудрәт билән Худаниң дүшмәнлиридин интиқам алидиғанлиғида көрүниду: — «**Бозраһ шәһиридин чиққан, үстибеши қениқ қизил рәңлик, ... зор күч билән қол селип меңиватқан, Едомдин мошу йәргә келиватқучи ким?**».

Бу көрүнүш Мәсиһниң қайтип келишидә әмәлгә ашурулиду: «**Рәб Әйса қудрәтлик пәриштилири билән әрштин қайта көрүнгән чағда, қийинчилиққа учриған силәргә биз билән тәң арамлиқ бәрсә дурус иш болмамду? У қайтип кәлгәндә ялқунлуқ от билән Худани тонумайдиғанлардин... интиқам алиду. ... у вақитта У Өзиниң барлиқ муқәддәс бәндилиридә улуқлинип, барлиқ ишәнгәнләрдә шу күнидә әҗайип-караматлигини көрситип мәдһийиләнгили келиду**» («2Тес.» 1:7-10).

«**Андин көрдүмки, асман ечилди вә мана, бир ақ ат туратти; үстигә мингүчиниң болса нами «Садиқ» вә «Һәқиқий» болуп, У һәққанийлиқ билән һөкүм чиқириду вә җәң қилиду. Униң көзлири от ялқуниға охшайтти, бешида нурғун таҗи болуп, тенидә Өзидин башқа һеч ким билмәйдиған бир нам пүтүклүк еди. У учисиға қанға миләнгән**

бир тон кийгән еди, Униң нами «Худаниң Калами» дәп атилиду. Униң кәйнидин әгишип келиватқан әрштики қошунлар болса, ақ атларға мингән, аппақ, пак нәпис канап либас билән кийдүрүлгән еди. Униң ағзидин өткүр бир қилич чиқип туратти; У буниң билән барлиқ әлләрни уриду; У уларни төмүр калтәк билән падичидәк бақиду; У һәммигә Қадир Худаниң дәһшәтлик ғәзивиниң «шарап көлчиги»ниң чәйлигүчисидур. Униң тони вә янпиши үстигә «падишаларниң Падишаси вә рәбләрниң Рәбби» дегән нам йезилған еди» (Вәһ.» 19:11-16).

(4) «Һәммигә һөкүмранлиқ қилғучи»

«Һәммигә һөкүмранлиқ қилғучи» яки «һөкүмранлиқ қилғучи» — Ибраний тилида «ногәс» дейилиду. Бу сөзниң бир нәччә хил тәржимилири бар. Бәзидә у «зомигәр», «мустәбит» дейилиду; лекин мошу йәрдә ижабий мәнада ишлитилиду, дәп қараймиз. Биз Давут Баронниң пикригә әгишип, уни «һакиммутләқ» «һәммигә һөкүмранлиқ қилғучи» яки «мутләқ һөкүмдар» дәп тәржимә қилимиз.

Мәсиһниң йәр йүзидә болған сәлтәнити Худаниң мутләқ һоқуқини көрситиду вә мутләқ болиду; Униң пүтүнләй пак-муқәддәс вә һәққаний, чәксиз пәм-парасәтлик вә күч-қудрәткә егә болуши бәзилиримизгә сүрлүк туюлиду, лекин биз Униң йәнә пүтүнләй көйүмчан вә рәһимдил, «маһийити меһир-муһәббәт» екәнлигини есимиздә тутушимиз керәк. Сәлтәнити рәзилләргә дәһшәтлик, Өзигә етиқат қилғанларға тәсәлли, хатирҗәмлик вә хошаллиқ болиду.

Шуңа «ногәс» дегән сөз бәлким биринчидин Мәсиһниң Худаниң дүшмәнлиригә қаратқан характерини көрситиши мүмкин; Зәбурда вә «Вәһий»дә дейилгәндәк У «әлләрни төмүр һаса билән башқуриду».

«Әнди, һәй падишалар, әқилдар болуңлар!
Жаһандики сорақчилар савақ елиңлар;
Пәрвәрдигардин қорқуш билән Униң хизмитидә болуңлар;
Титрәк ичидә хошаллиниңлар!
Оғулниң ғәзивиниң қозғалмаслиғи үчүн,
Уни сөйүп қоюңлар;
Чүнки Униң ғәзиви сәлла қайниса,
Йолуңлардила һалак болисиләр;
Униңға таянғанлар нәқәдәр бәхитликтур!» (Зәбур» 2-күйдин).

5-айәт йәнә Мәсиһниң Өз падиси Исраилни «йоқлап кәлгән»дин кейин уларда болған чоң өзгиришләрниң тәсвириниң давамидур: —

«Шуниң билән улар җәңдә, дүшмәнләрни кочилардики патқақни дәссигәндәк чәйләйдиған палванлардәк болиду; улар җәң қилиду, чүнки Пәрвәрдигар улар билән биллидур; улар атлиқ әскәрләрниму йәргә қаритип қойиду».

«Қочилардики патқақни дәссигәндәк чәйләйдиған палванлардәк» дегән сөз илгәрки «Улар салға ташлирини кукум қилип, дәссәп чәйләйду» дейилгән сөзни (9:15) есимизгә кәлтүриду. Ушбу икки айәт Исраилниң Худаниң дүшмәнлирини йеңидиғанлиғини көрситиду. 5-айәттики бу сөз йәнә «илгәрки бир пәйғәмбәр», йәни Микаһниң бир сөзини кишиниң есигә кәлтүриду: «Мениң көзүм униң (дүшминимниң) үстидин болған

ғәлибини көриду; у кочидики патқақтәк дәссәп чәйлиниду» («Мик.» 7:10).

Бу иш Исраилниң өз күчидин болмайду, бәлки «**чүнки Пәрвәрдигар улар билән биллидур**»; вә шуңа улар дүшмәнлириниң сәрхил күчлиригә, йәни «атлиқ әскәрлири»гә тақабил туралайду.

Шу күни Исраил Зәбурниң муәллипи билән тәң: —

«**Бәзиләр жәң һарвулириға, бәзиләр атларға тайиниду;**

Бирақ биз болсақ Пәрвәрдигар Худайимизниң намини яд етимиз;

Улар тизи пүклинип жиқилди; биз орнимиздин туруп, тик туримиз» дәп ейтиду («Зәб.» 20:7).

Пәрвәрдигар шу вақитта Исраил үчүн көрсәткән нусрәт барлиқ қовмигә ортақ болиду. Зәкарияға тапшурған бешарәтләрниң һәммисидә Исраилниң, йәни «Исраил жәмәти» (яки «**Йүсүпниң жәмәти**») билән «**Йәһуда жәмәти**» оттурисидики һәсәтхорлуқни йоқитип, қайтидин бир қилинип бир қовм болидиғанлиғи еник көздә тутулиду вә тәкитлиниду: —

«**Мән Йәһуда жәмәтини күчәйтимән, Йүсүпниң жәмәтини қутқузимән; Мән уларни қайтидин олтарақлишишқа қайтуримән; чүнки Мән уларға рәһим-шәпқәтни көрситимән. Улар Мән һеч қачан ташливәтмигәндәк болиду; чүнки Мән уларниң Худаси Пәрвәрдигармән; Мән уларға жавап беримән**» (6-айәт).

«**Мән уларни қайтидин олтарақлишишқа қайтуримән**» дегән сөз йәнила «илгәрки пәйғәмбәрләр»ниң икки сөзини кишиниң есигә кәлтүриду: — «**... Мән уларни қайтидин мошу йәргә епкелимән, уларни аман-течлиқта турғузимән**» («Йәр.» 32:37) вә «**... Мән өткән заманлардикидәк силәрни** (Қанаандики тағларни) **олтарақлиқ қилимән; шундақ, һалиңларни әслидикидин әвзәл қилимән..**» («Әз.» 36:11).

Бу барлиқ ишларниң йүз бериши Исраилниң қандақтур бирәр һәққанийлиғи үчүн яки шуниңға лайиқ болғини үчүн әмәс, бәлки пәқәт «**чүнки У уларға рәһим-шәпқәтни көрситиду**». Исраилниң биринчи қетим Қанаан зиминиға егә болуши тоғрилиқ Зәбурниң муәллипи бу һәқиқәтни мундақ көрситиду: —

«**Чүнки бовилиримиз йәрни өз қиличи билән алғини йоқ, өз билиги билән өзлирини қутқузғиниму йоқ;**

Бу бәлки Сениң оң қолуң, Сениң билигиң вә жамалиңниң нуриниң нәтижисидур; чүнки Сән улардин хурсәнлик алдиң» («Зәб.» 44:3).

7-айәттә мәхсус Әфраимниң шу чағдики хошаллиғи алаһидә баян қилиниду: «**Әфраимдикиләр палвандәк болиду, көңуллири шарап кәйпини сүргәнләрдәк хошаллиниду; уларниң балилири буни көрүп хошаллиниду; уларниң көңли Пәрвәрдигардин шатлиниду**». Бу Худа әслидә Йәһудаға 9:15 вә 10:5дә қилған вәдисиниң асасий мәзмунининң қайтилинишидур. Пәләстингә қайтқанларниң көпинчиси Йәһуда, Бәнямин вә Лавий қәбилилиридин еди. Әфраим, шүбһисизки, мошу айәттә Исраилниң «шималий падишалиқ»идики он қәбилигә вәкил болиду. Бу он қәбилә Йәһудаларниң сүргүн қилинишидин илгирила Асурийә империйәси тәрипидин сүргүн қилинған еди; шуңа уларниң көпинчиси техи жирақ-жирақларда тарқалма һаләттә еди. Шуңа бу бешарәт уларни алаһидә риғбәтләш үчүн берилди. «**Уларниң көңуллири шарап кәйпини сүргәнләрдәк хошаллиниду**» — шараптин әмәс, бәлки Муқәддәс Роһтин, әлвәттә: «**Һарақ-шарап ичип мәс болмаңлар; шундақ қилиқ адәмни шаллақлаштуриду; буниң орниға Муқәддәс Роһқа толдурулғучи болуңлар**» («Әф.» 5:18).

Бу хошаллиқ вақитлиқ бир һадисә болмайду, бәлки: «**Уларниң балилири буни көрүп хошаллиниду; уларниң көңли Пәрвәрдигардин шатлиниду**».

Һазир пәйғәмбәр қайтидин пүткүл қовм тоғрилиқ бешарәт бериду: —

(8-айәт) «**Мән үшқиритип, уларни жиғимән; чүнки Мән уларни бәдәл төләп һөрлүккә чиқиримән; улар илгири көпийип кәткәндәк көпийиду**».

Бүгүнгә қәдәр оттура шәриқтики падичилар өз падисини жиғиши үчүн үшқиритиду яки нәй чалиду. «Һак.» 5:16дә: «**Сән немишкә ... қойларға челинған нәйниң авазини аңлашни халап қалдиң? Рубәнниң аилә-җәмәтлиридикиләрниң арисида шунчә улуқ нийәтләр қәлблиригә пүкүлгән еди!**» дейилиду («Йәш.» 5:26, 7:17-19дә Худа Исраилни җазалаш үчүн охшаш йолда Исраилниң дүшмәнлирини чақириду).

Андин: «**(Исраил) өткәндә көпийип кәткәндәк көпийиду**». Исраил Мисирда болғанда «**Исраиллар көп туғулуп** (Мисирлиқлар уларни харлиғини билән)**, тез көпийип, интайин күчәйди; улар зиминға бир кәлди**» дейилиду («Мис.» 1:7). Шу чағда гәрчә Пирәвн уларни йоқатмақчи болған болсиму, «**Улар техиму көпийип кәтти**». «**Өткәндә көпийип кәткәндәк**» дегән сөзләр дәл мошу ишни көрситиду.

Шуниңдәк бу хил көпийиш Исраил әлләр арисида тарқитилған вақтидиму болиду: «**Мән уларни әлләр арисида уруқтәк чачимән; андин улар Мени жирақ җайларда әсләйду; шуниң билән улар балилири билән һаят келип, қайтип келиду**» (9-айәт). Бу йәнә икки «бурунқи пәйғәмбәр»ниң сөзини есимизгә кәлтүриду: —

«**Вә Мән Өзәм үчүн уни зиминда теримән; Мән «Ло-Руһамаһ»ға** (мәнаси «рәһим қилинмиған») **рәһим қилимән; Мән «Ло-Амми»ға** (мәнаси «Мениң хәлқим әмәсләр»)**: «Мениң хәлқим!» дәймән; вә улар Мени: «Мениң Худайим!» — дәйду**» («Һош.» 2:23) вә «**Мана, шу күнләр келидуки, — дәйду Пәрвәрдигар, — Мән Исраил җәмәтидә вә Йәһуда җәмәтидә инсан нәслини вә һайванларниң нәслини терип өстүримән**» («Йәр.» 31:27).

Йәһудий хәлқи әлләр арисида тарқитилған вақитларда (асасән икки миң алтә йүз жил җәриянида) уларниң санлири һәр хил қирғин-чапқун вә залимлиқ түпәйлидин бир нәччә қетим милийондин төвән болған болуши мүмкин. Һазир пүткүл дунияда Йәһудийларниң сани бәлким жигирмә милийон болуши мүмкин.

Исраил «**Мени жирақ җайларда әсләйду**» дегән сөзләр Әзакиял пәйғәмбәрниң: «**вә силәрдин қиличтин қутулуп қалғанлар сүргүн қилинған мәмликәтләрдә Мәндин янған вапасиз қәлблири вә бутлириға паһишивазлардәк һәвәс қилған көзлири билән бағримни парә-парә қилғанлиғини есигә кәлтүриду; шуниң билән улар қилған рәзилликлири һәм жиркиничлик қилмишлири түпәйлидин өз-өзлиридин нәпрәтлиниду**» дегинини бизгә әслитиду («Әз.» 6:9). Бу иш техи болмиди; Исраил йәнила җаһиллиқ билән Худаниң нижатини техи қобул қилмиди.

9-айәттики бешарәтниң: «**Шуниң билән улар балилири билән һаят келип, қайтип келиду**» дегән кейинки сөзлири Әзакиялниң башқа бир бешаритини әслитиду: «**Мана, Мән гөрүңларни ечип, силәрни гөрүңлардин чиқиримән, и Мениң хәлқим, ... Мән Өз Роһумни силәргә киргүзимән, силәр һаят болисиләр, силәр Мәнки Пәрвәрдигарни шундақ сөзни қилип, шуни ада қилди, дәп билип йетисиләр**» («Әз.» 37:11-14).

Башқа нурғун бешарәтләрдә, Исраил етиқатсиз һалда өз зиминиға қайтуруп келингәндин кейин андин товва қилиши билән роһий һаятқа еришиду, дейилиду.

«Әзакиял»дики шу бешарәттә болса, бу иш Исраилларниң жирақ жутларда техичә тарқалма һаләттә турғинида йүз бериду, дейилиду. Әмәлийәттә бизниңчә бу икки иш тәң йүз бериду; Исраил етиқатсиз һалда өз зиминиға қайтуруп келингәндә, чоң бир қисми тарқитилған йәрләрдә қаливериду; демәк, қалғанлири билән қайтип кәлгәнлири тәң товва қилиду.

10-айәттә Исраилниң тарқитилған йәрләрдин қайтуруп келиниши тоғрилиқ бир қәдәр тәпсилий сөзлиниду: «**Мән уларни қайтидин Мисир зиминидин елип келимән, Асурийәдинму чиқирип жиғимән; уларни Гилеад вә Ливан зиминиға елип киргүзимән; йәр-зимин уларни патқузалмай қалиду**».

Бу сөз йәнә «илгәрки пәйғәмбәрләр»ниң бешарәтлирини хуласилиғини болиду. Мәсилән: «**Шу күни Рәб иккинчи қетим Өз хәлқиниң «қалди»сини қайтуруш үчүн, йәни Асурийә, Мисир, Патрос, Куш, Елам, Шинар, Хамат вә деңиздики жирақ араллардин қайтуруш үчүн Өз қолини йәнә узартиду. У әлләрни чақириш үчүн бир туғ көтириду; шундақ қилип У йәр йүзиниң чәт-чәтлиридин Исраилниң ғериблирини жәм қилип, Йәһудадин тарқилип кәткәнләрни жиғиду**» («Йәш.» 11:11-12).

Қайтқанда Пәрвәрдигар «**уларни Гилеад вә Ливан зиминиға елип киргүзимән**» дәйду — Гилеад иордан дәриясиниң шәриқ тәрипигә, Ливан иордан дәриясиниң ғәрип тәрипигә вәкиллик қилиду. Шундақ болғини билән: «**йәр-зимин уларни патқузалмай қалиду**». Бу сөз Йәшая пәйғәмбәрниң икки бешаритини хуласилиғини болиду: — «**Сениңдин жуда қилинған балилириң болса саңа: — «Мошу жай мениң турушумға бәк тарчилиқ қилиду; маңа турғидәк бир жайни бошитип бәрсәң!» — дәйду; сән көңлүңдә: — «Мән балилиримдин айрилип қалған, ғериб-мусапир вә сүргүн болуп, уян-буян һайдиветилгән турсам, ким мошуларни маңа туғуп бәрди? Ким уларни бекип чоң қилди? Мана, мән ғериб-ялғуз қалдурулғанмән; әнди мошулар зади нәдин кәлгәнду?» — дәйсән**» («Йәш.» 49:20-21).

«**— Тәнтәнә қил, и пәрзәнт көрмигән туғмас аял!**
Нахшиларни яңрат, шатлинип товла, и толғақ тутуп бақимиған!
— Чүнки ғерип аялниң балилири ери бар аялниңкидин көптур!» («Йәш.» 54:1).

Исраилни Мисирдин қутқузуш үчүн Худа уларни «Қизил Деңиз»дин өткүзүп нурғун мөҗизиләрни көрсәтти. Худа Исраилни дунияниң чәт-чәтлиридин қутқузуп қайтқузғанда охшашла улар үчүн нурғун мөҗизиләрни көрситиду: —

(11-айәтниң давами) «**У** (йәни Худа, Исраилни дәп) **шундақ қилип, җәбир-җапа деңизидин өтүп, деңиздики долқунларни уриду; Нил дәриясиниң тәглири қуруп кетиду»** (Худа иордан дәриясини Исраилниң алдида қурутқандәк) — «**Асурийәниң мәғрурлуғи вә пәхри пәскойға чүширилиду»** (Асурийә Исраилниң шималий дүшмәнлиригә вәкиллик қилиду) **«Мисирдики шаһанә һасиму йоқилиду**» (Мисир Исраилниң җәнубий дүшмәнлиригә вәкиллик қилиду). Бу бешарәт илгәрки бир нәччә бешарәтләрни хуласилайду: «**Сән Мисир зиминидин чиққан күнләрдә болғандәк, Мән уларға карамәт ишларни көрситип беримән**» («Мик.» 7:15).

«**Деңизни, дәһшәтлик һаңлардики суларни қурутуветип, деңизниң тәглирини сән һәмҗәмәтлик қилип қутқузғанларниң өтүш йоли қилған өзәң әмәсму?**» — «Йәш.» 43:19, 51:9-11ни көрүң.

10-бап ахирқи айәттики: «**Мән уларни Пәрвәрдигар арқилиқ күчәйтимән; улар Униң намида маңиду, дәйду Пәрвәрдигар**» дегән бешарәт, шүбһисизки Йәһудий хәлқиниң ахирқи заманларда қайтидин Пәрвәрдигарниң вәкиллири болидиғанлиғини көрситиду. Улар Муқәддәс Роһтин күчләндүрүлүши билән: «**Өз Худасини дост тутқучи хәлиқ болса ғәйрәт тепип һәрикәт қилиду**» («Дан.» 11:32); «**Силәр болсаңлар, Пәрвәрдигарниң каһинлири дәп атилисиләр; силәр тоғраңларда: «Улар Худайимизниң хизмәткарлири» дейилиду**» («Йәш.» 56:6, 61:6ни көрүң).

11-бап — Худаниң падиси яхши падичини, йәни Пәрвәрдигарниң Өзини рәт қилиду, зулмәт уларни басиду

9-10-бапларда Исраилға вәдә қилинған чәксиз бәхит-бәрикәтләрни көримиз, 11-бапта туюқсиз адәмни қаттиқ чөчитидиған номуссиз ишәшсизлик, өз бешимчилик вә вапасизлиқни көримиз; бу гуналар болса әлләрниң әмәс, бәлки Исраилниң гунайидур!

Худа Өз хәлқигә қандақ сөз қилишни билиду; шуңа Исраилни (болупму Өзигә вападар болған «қалди»сини) кәлгүси шан-шәрәп тоғрилиқ риғбәтләндүрүп, уларға «шу чағ»ниң вә «һазир»ниң арилиғида немә ишларниң болидиғанлиғини көрситиду. Худаға тәшәккүр, барлиқ гуналар, шундақла гунаниң барлиқ чоңқур тәглиригә нижатлиқ бардур. Лекин гунадин һәқиқий қутқузулушимиз үчүн һәммимиз өз қәлбимиздә ятқан өз гунайимизниң дәһшәтлик реаллиғиға йүзләнмисәк һеч қандақ нижатлиққа еришәлмәймиз. Мана, бу бапниң мәзмунлириниң Исраил үчүн, шундақла биз үчүн болған әһмийитидур.

Бешарәт Худаниң бир һөкүм-җазаси тоғрилиқ туюқсиз елан қилиниши билән башлиниду: —«**И Ливан, от сениң кедир дәрәқлириңни йәп кетиши үчүн, дәрвазилириңни ач!**».

«Дәрвазилар»ниң тилға елиниши мәлум бир бенани көрситиду, әлвәттә. Лекин қайси бена? Пәләстиндә «кедир яғичи» билән безәлгән бирдин-бир бена Худаниң муқәддәс ибадәтханиси еди. Чүнки Парс императори Қорәш Йәһудий хәлқигә ибадәтханини селиш үчүн нурғун байлиқларни беғишлиған еди. Улар шулар арқилиқ Ливандин көп кедр яғичини елиши керәк еди («Әзра» 3:7, 6:4). Кейин бу яғачлардин бәзилири «йоқилип», кишиләрниң өйлиридә «пәйда болди» — «Һаг.» 1:4). Шуңа Зәкәрияниң замандиши Һагай пәйғәмбәр ибадәтханини қуруш үчүн хәлиққә яғач елип келишкә «тағларға чиқиңлар» дегән еди («Һаг.» 1:8). Шүбһисизки, улар алған яғачларниң көпинчиси Ливан тағлиғидики кедир вә қариғай дәрәқлиридин еди. Шундақ қилип, ибадәтхана «Зион теғи»ниң үстигә қурулған, шундақла көп кедир яғачлири билән безәлгини үчүн, уни «Ливан»ға яки «Ливан тағлиқ ормини»ға охшатқили болатти.

Шуңа, йеңила селинған ибадәтханиниң көйдүрүветилидиған күни 1-айәттә аян қилиниду. Немидегән сарасимилик бешарәт-һә!

2-айәт: — «**Вайсаңлар, и қариғайлар, чүнки кедир жиқилди, есил дәрәқләр вәйран қилинди; вайсаңлар, и Башандики дуб дәрәқлири, чүнки бароқсан орман жиқитилди!**»

Охшитиш шуки, Худа җазасини жүргүзгинидә Өз өйини шундақ қилған йәрдә, аддий пухралар вә уларниң өйлири қандақ болар? («Луқа» 23:31, «Әз.» 17:3, «Йәш.» 14:8, «Йәр.» 22:6-7ни көрүң).

3-айәт: — «**Падичиларниң вайсиған авазини аңла! Чүнки уларниң шәриви болған чимән-яйлақ вәйран қилинди; асланларниң һөкиригән авазини аңла! Чүнки иордан дәриясиниң пәхри болған бүк-барақсанлиғи вәйран қилинди!**».

иордан дәриясиниң бойидики барақсан өскән дәл-дәрәқләр вә гүл-гиялар «иорданниң пәхри» дәп атилатти. Шу йәрдә нурғун житқуч һайванлар, җүмлидин ширлар йошурунуп туруп чарвиларни овлайтти. Шуңа таҗавузчи қошун һазир Пәләстинниң шимали («Башан»)дин җәнубиға кәлгән болса керәк; улар Йәһуданиң яйлақлириға (падичиларниң шәриви) вә «иорданниң пәхри»гә йетип келип уларни вәйран қилди. Шуниң билән «падичилар» яйлақтин мәһрум болуп нәпкә еришәлмәйду (улар, йәни хәлиқниң һөкүмранлири вә хәлиқниң йетәкчилири кейин «көйүмсиз падичилар» дәп әйиплиниду) һәм «ширлар» (бәлким хәлиқ арисидики қанунға очуқ-ашкарә бойсунмайдиған оғри қатарлиқлар)ниңму һеч қандақ йошурунғидәк йери қалмайду.

Гәрчә биз бу йәрдә шу айәтләрни көчмә мәнада шәрһлигән болсақму, улар йәнә сөзмусөз мәнадиму әмәлгә ашурулған. Пәләстин ят қошунлар тәрипидин көп қетим таҗавузчилиққа учриғачқа вә зиминда туруватқанларниң пәрвиши начар болғачқа: — (а) Ливанниң әслидики йоған орманлиридин пәқәт из-қалдуқларла қалди; (ә) Башандики дуб дәрәқлири йоқап кәтти; (б) иордан дәрияси бойидики Барақсан җаңгал асасән йоқалди.

4-14-айәтләрдә пәйғәмбәр 1-3-айәттә көрситилгән җазаниң сәвәплири вә тәпсилатлирини баян қилиду.

Биз авал мошу бешарәтниң мәзмунини қисқичә ейтайли:—

Исраил «**боғузлашқа бекитилгән пада**» дәп атилиду. Уларниң шу қорқунучлуқ әһвалиниң сәвәви ениқ қилиниду; Худа әслидә Исраилларға «баққучи» яки «падичи» болушқа бекиткән адәмләр өз бурчини ада қилмиди. Шуңа пәйғәмбәр Худаниң әмри билән вә Худаниң орнида яки Униң вәкили болуп «**боғузлашқа бекитилгән пада**»ни бақиш вә қутқузуш вәзиписини өз зиммисигә алиду. Һалбуки, у әслидә қутқузмақчи болған «пада»ниң көпинчиси униң «падичилиғи»ни рәт қилиду. Амалсизлиқтин «падичи»ниң өз мәнсивини ташлап, уларни мутләқ һалакәткә йол қоюштин башқа йоли қалмайду. Андин уларниң шүкүрсизлиги вә вапасизлиғини аян қилиш үчүн падичи улардин тегишлик иш һәққини сорайду. Уни мазақ қилиш йолида улар униңға оттуз күмүч тәңгини сунуду. Оттуз күмүч тәңгә муқәддәс қанун бойичә тәсадипийлиқтин өлтүрүлгән бир қулниң төләм баһаси еди («Мис.» 21:32). Бу пулни пәйғәмбәр «**Мана, бу улар маңа бекиткән қалтис баһа!**», «мазақ баһа» дәп қарап, Худаниң әмри билән ибадәтханида барлиқ пухралар алдида сапалчиниң алдиға чөрүветиду; андин улар билән болған мунасивитини билдүридиған әң ахирқи бәлгүсини, йәни тайиғини сундуруп ташлайду.

Төвәндә бу ишниң тәпислатлирини көпрәк шәрһләймиз, лекин шуниңдин авал бешарәт тоғрилиқ умумий җәһәттин йәнә азрақ тохтилиш керәк: —

(а) Жуқирида ейтқинимиздәк, пәйғәмбәр бу «бешарәтлик көрүнүш»тә болсун яки «бешарәтлик һәрикәтләр»дә болсун интайин алаһидә бир йолда Худаниң вәкили болиду, дәп қайтилишимиз керәк. Пәйғәмбәрниң Худаниң вәкили болғанлиғи төвәндики сөзләрдин ениқ көрүниду: «**Мән бир ай ичидә үч падичини һалак қилдим**» (8-айәт) «**Мениң барлиқ әлләр билән болған әһдәмни сундуруветтим**» (10-айәт);

мошундақ ишларни Зәкәрия яки һеч қандақ пәйғәмбәр өзи қилалмайтти, пәқәт Худа Өзи қилиду, әлвәттә.

Шуңа шу хуласиға келимизки, бу ишларда пәйғәмбәр пәқәт «Худаниң вәкили сүпитидә» сөзләйду. У буларда Мәсиһниң вәкили (яки «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»ниң вәкили) болуши яки Пәрвәрдигарниң Өзигә вәкил болуши әмәлийәттә охшаш бир иштур; чүнки Тәвратта көргинимиздәк, көп йәрләрдә Мәсиһниң келишиниң Пәрвәрдигарниң келишидин дерәк беридиғанлиғи аян қилиниду. Мәсилән, «Әзакиял» 34-бапта Пәрвәрдигар Исраилниң «сахта падичилири»ниң орниға Мән Өзәм келип силәрни бақимән, дәйду. У Өзи келип Исраилларни издәйду, қутқузиду, күчләндүриду вә сақайтиду, дейилиду. Бирақ ушбу бапни оқуғансери бу ишларни қилғучи Пәрвәрдигарниң Мәсиһидин ибарәт екәнлигини, Пәрвәрдигар буларни У арқилиқ аситилик қилғанлиғини көримиз: «**Мән уларниң үстигә бир падичи, йәни қулум Давутни тикләймән; У уларни беқип, уларға Падичи болиду**». Мошу йәрдә, шүбһисизки, «Мениң қулум Давут» һәқиқий Давут, йәни Мәсиһни көрситиду.

Худаниң инсанлар билән болған барлиқ мунасивәтлиридә вә уларға болған барлиқ муамилисидә, мәйли рәһим көрситиштә болсун, җазалашта болсун, уни У дайим Мәсиһ арқилиқ бежириду.

(ә) Бешарәттә көрситилгән вақит Зәкәрия пәйғәмбәрниң дәвридин кейин болса керәк; чүнки жуқурида ейтқинимиздәк, бешарәт бойичә ибадәтхана вәйран қилиниду.

Бешарәт тәпсилатлириға қариғанда, көрситилгән әһваллар дәл ибадәтханиниң Рим империйәси тәрипидин миладийә 70-жилида вәйран қилиништин илгәрки ишлар, йәни Йәһудий хәлқи тарқитиветилиштин илгирки ишлар еди.

(б) Пәйғәмбәр бу ишларни халайиқ алдида көрсәткәнму, яки көрүнүштә өзиниң бу ишларни қиливатқинини көргәнму?

Ибадәтханиниң йенида қурбанлиққа лайиқ болған бир пада беқиливатқан, булар «боғузлашқа бекитилгән пада» дәп аталған дәп қарайли. Бешарәттики ишлар пәйғәмбәр билән пада оттурисида болиду; у икки таяқни елип, уларни падичиниң қурали қилип ишлитиду; у уларниң биригә «шапаәт», йәнә биригә «риштә» пүттүм, дәйду; у хәлиқтин «иш һәққи»ни сорайду вә шу «һәққи»ни ибадәтханида сапалчиниң алдиға чөрүйду, ахирида хәлиқ алдида икки тайиғини сундуриду. Бешарәттики ишларниң һәммиси шу тәриқидә халайиқ алдида көрситилиду. Гәрчә бешарәттики ишлар шу тәриқидә халайиққа көрситилгәнму дәйлуқ, лекин пәйғәмбәр қандақ йол билән 8-айәттики «**Мән бир ай ичидә үч падичини һалак қилдим**» дегәнни «**хәлиқ алдида**» көрситип берәләйду? Униң үстигә, **__Һагай вә Зәкәрия пәйғәмбәрләрниң шу күнлиридә__** халайиқ Худаниң сөз-каламиға қулақ селип интайин итаәтмән болған, дейилиду («Һаг.» 1:14, «Әзра» 1:5, 5-6-баплар). Хәлиқ Зәкәрия пәйғәмбәрниң бешарәтни шундақ ипадилигинини көрсә, уларниң униңға рәсвачилиқ қилип «оттуз тәңгә» беридиғиниға ишәнгүмиз кәлмәйду. Шуңа биз бешарәтни чүшәндүридиған иккинчи көзқарашқа майилмиз; демәк, Зәкәрия пәйғәмбәр бир ғайипанә көрүнүшни көрүп, шу ғайипанә көрүнүштә өзиниң шу бешарәттә хатириләнгән ишларни қиливатқинини көргән. Башқа пәйғәмбәрләрниң бир нәччә бешарәтлиридиму уларниң Зәкәрияға охшаш пәқәт Худала қилидиған ишларни өзи қилидиғандәк көрүниду; мәсилән, Худа Йәшая пәйғәмбәргә «**Мошу хәлиқниң жүригини таш, уларниң қулақлирини еғир қилғин**» дәп буйруйду «Йәш.» 6:10; Йәрәмия пәйғәмбәргә: «**Мән сени жулуш, сөкүш, һалак қилиш вә өрүш, қуруш вә терип өстүрүш үчүн әлләр вә падишалиқлар үстигә тиклидим**» дәйду вә йәнә униңға: «**Мениң**

қолумдики ғәзивимгә толған қәдәһни елип, Мән сени әвәткән барлиқ әлләргә ичкүзгин» дәп буйруйду («Йәр.» 1:10, 25:15-27). Йәшая яки Йәрәмия пәйғәмбәр шундақ ишларни өзи қилған әмәс; улар пәқәт бу ишлар тоғрисида бешарәт бәргәчкә, Худаниң шундақ қилишиға йол тәйярлиған, халас. Зәкәрияму мошу йәрдә шундақ иш қилған.

Әнди бешарәтни тәпсилийрақ көрәйли: —«**Пәрвәрдигар Худайим мундақ дәйду: — Боғузлашқа бекитилгән падини баққин!**» (4-айәт).

Хәлиқ көп җәһәтләрдин аллиқачан «сахта падичилар» тәрипидин аздурулуп, чәт әл залимлири тәрипидин харлинип «**боғузлашқа бекитилгән пада**»дәк болуп қалған еди; чүнки «**Хәлиқ қой падисидәк тенәп кәтти; улар падичиси болмиғачқа, азар йемәктә**» (10:2). Лекин жуқурида ейтқимиздәк, бешарәттә көздә тутулған әһвални асасән кәлгүси бир әһвал, дәп қараймиз.

5-айәт: — «**Уларни сетивалғанлар уларни боғузливәткәндә һеч гунакар дәп қаралмайду; уларни сетивәткәнләр: «Пәрвәрдигарға шүкри! Чүнки бейип кәттим!» — дәйду; уларниң өз падичилири уларға ичини һеч ағритмайду**». 5-айәт 4-айәттә ейтилған әһвални техиму тәпсилий тәсвирләйду.

Уларни «сетивалғанлар» вә «сетивәткәнләр» дегән сөзләр қовм тапшурулған ят әлләрни көрситиду; улар дәрвәқә Йәһудий хәлиқләргә (башқа хәлиқләргә охшаш) немә халисила шуни қиливериду, лекин өзлири тоғрилиқ «гунайимиз йоқтур» дәп һесаплайду.

Бу бешарәттиму Зәкәрия «илгәрки пәйғәмбәрләр»ниң бешарәтлириниму бизгә хуласиләп бериду, җүмлидин: «**Мениң хәлқим азған қойлардур; уларниң баққучилири уларни аздурған... уларни учратқанларниң һәммиси уларни йәп кәткән; күшәндилири улар тоғрилиқ: «Биздә бу ишларда һеч гуна йоқ, чүнки улар ата-бовилириниң үмүти болған Пәрвәрдигар, һәққанийлиқниң яйлақ-туралғуси болған Пәрвәрдигарниң алдида гуна садир қилған!**» — дегән» («Йәр.» 50:6-7).

Лекин гәрчә Исраил дәһшәтлик гуналири үчүн Худа тәрипидин адил җазасини йейиш үчүн ят әлләрниң қолиға тапшурулған болсиму, шу әлләр уларға қилған рәһимсиз әмәллири үчүн гунасиз һесапланмайду. Бу һәқиқәтни биз «Йәр.» 50-баптинму көримиз: —

«**Исраил тарқитиветилгән қой падисидур; ширлар** (ят әлләр житқуч һайванларға охшитилиду) **уларни һайдивәткән; дәсләптә Асурийәниң падишаси уларни йәп кәткән, ахирида бу Бабил падишаси Небоқаднәсар униң устиханлирини езип ғаҗилиған. Шуңа самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — Исраилниң Худаси мундақ дәйду: — Мана, Мән Асурийәниң падишасиниң йениға келип, уни җазалиғинимдәк, мән Бабил падишасини һәм земинини җазалаймән**» («Йәр.» 50:17-18).

Худа Асурийә вә Бабилға немә қилған болса у Медия-Парсийә, Гретсийә вә Римға қилған вә кәлгүсидиму Өз хәлқини қамчилашқа ишлитидиған әлләр һәм шәхсләргә охшаш ишларни қилиду; худди Йәрәмия пәйғәмбәр арқилиқ дейилгәндәк: —«**Лекин сени жутувалғанларниң һәммиси жутувелиниду; сениң барлиқ күшәндилириң болса сүргүн болиду; сени булиғанларниң һәммиси булаң-талаң қилиниду; сени ов қилғанларниң һәммиси ов болиду**» («Йәр.» 30:16).

Исраил ят әлләр тәрипидин харланған болупла қалмай, 5-айәт бойичә «өз падичилири», йәни өзлириниң мәмурий вә роһий йетәкчилири, өзлирини баққан вә өзлиригә һимайә болуш керәк болған һакимлар, каһинлар вә «пәйғәмбәрләр» «**уларға ичини һеч ағритмайду**». Улар шундақ қилип, пәқәт өз мәнпәитини издәп «Худаниң қойлири»ни башқиларниң овлаш объекти қилиниш сәвәви болуп, өзлириниң «сахта падичи» болғанлиғини испатлайду.

Хәлиқниң һалити һазир техиму бәттәр болуп кетиду, чүнки Худа Өзи: «**... Мән зиминда туруватқанларға йәнә ичимни һеч ағритмаймән, дәйду Пәрвәрдигар; — вә мана, Мән адәмләрни, һәр бирини өз йеқинининиң қолиға вә өз падишасиниң қолиға тапшуримән; мана, булар зиминни харап қилиду, ...**» — дәйду (6-айәт).

Бу 6-айәттә, Исраил «Яхши Падичи»ни рәт қилғандин кейинки болидиған вақиәләр топтоғра алдин-ала көрситилиду («Юһ.» 10:1-31). Биринчидин, Худа Өз хәлқигә болған көйүми вә уларниң үстидики мудапиәсини елип кетиду; иккинчидин, уларни бир-биригә зит қилиду; үчинчидин, уларни дүшмининиң қолиға тапшуриду.

Тарихта мол испат барки, Мәсиһни рәт қилғандин кейин Исраил хәлқи әзәлдин болуп бақмиған дәриҗидә бир-биригә қарши, бир-биридин қаттиқ һәсәт қилидиған көп мәзһәп-гуруһқа бөлүнүп кәтти. Миладийәдин кейинки 70-жилда Рим қошуни Йерусалимни үч йерим жил қоршивалғандин кейин сепилини бөсүп шәһәрни ишғал қилған күнидә, шәһәрдикиләр бир-биригә қарши үч мәзһәп-гуруһқа бөлүнүп, өз ара соқушуватқан еди.

Йәрәмия пәйғәмбәр Бабил империйәси Йерусалим шәһирини алидиғанлиғи тоғрилиқ бешарәт бәргәндә, шәһәрдикиләрниң пәқәт дүшмәнләр тәрипидин қисилғинини тәсвириләп қалмай, бәлки бир-биригә зит екәнлигиниму тәсвирләйду: —

«**Мән уларни дүшмәнлириниң һәм җанлирини издигүчиләрниң қаттиқ қистайдиған қоршавиниң бесими астида оғуллириниң гөшини һәм қизлириниң гөшини йәйдиған қилимән, уларниң һәр бири өз йеқинининиң гөшини йәйду**» («Йәр.» 19:9). Римлиқлар шәһәрни муһасиригә алған вақтида (миладийәдин кейинки 70-жилда) оп-охшаш ишлар болди. Худаниң җазасиниң бу икки амилини Зәкәрияму илгири тилға алған еди: «**Дүшмәнләр түпәйлидин чиққучи яки киргүчи үчүн аман-есәнлик йоқ еди; чүнки мән һәр бир адәмни өз йеқиниға дүшмәнләштүрдүм**» («Зәк.» 8:10).

«**Өз падишасиниң қолиға тапшуримән**» дегән ибарә шу падишани уларға Худа бәрмигәнлигини, бәлким өзлири талливалғанлиғини көрсәтсә керәк. Зәкәрияниң дәвридә Йәһуданиң һеч падишаси йоқ еди вә йәнә 550 жил ичидә Йәһудийларниң һеч падишаси болмиди. Лекин валий Пилатус Әйса Мәсиһни халайиқ алдиға чиқарғанда у уларға мәсқирә арилаш амма һәқиқәтни сөзләп: «**— Мана бу силәрниң падишаһиңлар!**» — дәп җакалиғанда, уларниң җавави «**— Йоқитиң, йоқитиң, уни чапрас яғачләң!**» дейиштин ибарәт болди.

Пилатус уларға йәнә: — «**Мени падишаһиңларни чапрас яғачлигин, дәмсиләр?**» — дегәндә баш каһинлар өзлирини хәлиққә вәкил қилип җававән:— «**Қәйсәрдин башқа һеч қандақ падишаһимиз йоқтур!**» — дейишти.

Мана уларниң талливалған «**өз падишаси**». Шундақ талливалғандин кейин, улар «Қәйсәрниң қолиға» тапшурулди; узун өтмәй Рим қошунлири (болғуси Қәйсәр Вәспасиян, андин болғуси Қәйсәр Титусниң йолйоруғи билән) уларниң зиминини вәйран қилди, ибадәтханисини көйдүрүвәтти, шәһәрни көйдүрүвәтти, хәлиқни чәт-чәтләргә тарқитивәтти.

Әслидә баш каһин Қаяфа хәлиқни Мәсиһни өлтүрүшкә қутритип: «**Униңға шундақ йол қоюп беривәрсәк, һәммә адәм униңға етиқат қилип кетиду. Шундақ болғанда, римлиқлар келип бу ибадәтханини вә қовмимизни вәйран қиливетиду!**» дегән еди. Андин у уларни кучкүртүп:

— «**Пүтүн хәлиқниң һалак болушиниң орниға, бирла адәмниң улар үчүн өлүши яхши...»** дәп, ахирда Әйса Мәсиһни етиқатсиз римлиқларниң қолиға тапшурған. Лекин улар өз Қутқазғучи-Падишасиға сатқунлуқ қилиш җинайити үчүн дәл улар қорққан ишлар бешиға чүшти: «**Римлиқлар келип уларниң ибадәтханисини вә қовмини вәйран қиливәтти**».

Һалбуки, гәрчә җазаси дәһшәтлик болғини билән Худаниң Исраилға болған китави һеч өзгәрмәйду: «**Рәзил йоллириңлардин йениңлар, йениңлар! Немишкә өлгүңлар келиду, и Исраил җамәти?!**» («Әз.» 33:11).

«Зәкәрия» дегән китапниң ахирқи баплирида уларниң Худаниң йениға «йениши» аян қилиниду. Шу чағда расул Павлусниң шу бешарити әмәлгә ашурулиду: «**Андин пүтүн Исраил қутқузулиду. Бу тоғрилиқ муқәддәс язмиларда мундақ йезилған: — «Қутқазғучи Зиондин келип, ипласлиқни Яқупниң әвладидин йоқ қилиду. Мән уларниң гуналирини елип ташливәткинимдә, мана бу улар билән түзидиған әһдәм болиду»**» («Рим.» 11:26 «Йәш.» 59:20-21).

Әнди бу бешарәтниң меғизи — «Яхши Падичи»ниң Өз қовмини баққини; падиниң қандақ җаһиллиқ билән уни рәт қилип, «боғузлашқа бекитилгән пада» болуп қалғини, дегән чоң темаға кәлдуқ: —

«**Шуңа мән «боғузлашқа бекитилгән пада»ни беқип турдум, болупму падиниң арисидики мискин мөминләрни бақтим. Мән өзәмгә икки таяқни алдим; биринчисини «шапаәт», иккинчисини «риштә» дәп атидим; шуниң билән мән падини бақтим**» (7-айәт).

Пүткүл Исраил арисида һәрдайим өзлириниң гуналиридин товва қилған, Худаға садиқ болған бир «қалди» бардур; Зәкәрияниң дәвридә мошу хәлиқ «**падиниң арисидики мискин мөминләр**» (ибраний тилида «анийлар») дейилиду (11-айәттиму тилға елиниду). Башқилар Худаниң сөз-каламиға қулақ салмисиму, улар йәнила аңлайду («анийлар» дегән сөз шу мәнада «Зәб.» 10:2, 9, 14:6, 25:16, 35:10, 37:14, 40:17, 70:5, 72:4, 86:1, 109:16-22, «Йәш.» 10:2, 14:32, 41:17 вә көп башқа йәрләрдә тепилиду).

Бешарәт бойичә «яхши падичи» Йәһудий хәлқиниң көп қисми тәрипидин рәт қилинған болсиму, униң хизмәт мевиси бар болиду, йәни «боғузлашқа бекитилгән пада» арисида «Худаниң мискин мөминлири» бар болиду. Зәфания пәйғәмбәр ейтқандәк: «**Мән араңда кәмтәр һәм мискин бир хәлиқни қалдуримән, улар Пәрвәрдигарниң намиға тайиниду**» («Зәф.» 3:12); Инҗилда Исраил арисидики «Худаниң қалдиси» мундақ тәсвирлиниду: — «**У** (Мәсиһ) **Өзиниңкиләргә кәлгән болсиму, бирақ Уни Өз хәлқи қобул қилмиди. Шундақтиму, У Өзини қобул қилғанлар, йәни Өз намиға етиқат қилғанларниң һәммисигә Худаниң пәрзәнди болуш һоқуқини ата қилди**» («Юһ.» 1:11-12).

Рәббимиз Мәсиһ Исраил болған барлиқ падини бақти; лекин пәқәт «**падиниң арисидики мискин мөминләр**», йәни баш каһинлар, ақсақаллар вә парисийләр кәмситкән «анийлар»ла униңға ишинип әгәшти. Расул Павлус бу ишларда өз ғоҗиси Әйса Мәсиһгә әгишип униңға охшаш иш қилди: — «**Әнди шу сәвәптин, мән Худа таллиған бәндиләрниң Мәсиһ Әйсада болған ниҗатқа мәңгүлүк шан-шәрәп билән еришиши үчүн һәммә ишқа бәрдашлиқ беримән**» — дәйду («2Тим.» 2:10).

Зәкәрия пәйғәмбәр мәзкур ғайипанә көрүнүштә падичилиқ вәзиписини Исраилни дәп зиммисигә алиду, андин икки таяқни қолиға алиду. Оттура шәриқтә падичиларниң икки тайиғи бар болиду — биринчиси падиниң дүшмәнлири, ширлар, бөриләр қатарлиқларни қоғлаш үчүн, иккинчиси падини йетәкләп, йолини тоғрилаш үчүн ишлитилиду. Давут пәйғәмбәр бу икки таяқ тоғрилиқ Зәбурда: «**Сениң һасаң һәм тайиғиң маңа тәсәллидур**» дәйду (23-күйдин).

Икки таяқниң намлириниң әһмийити бар; биринчиси «**шапаәт**», иккинчиси «**риштә**» дәп атилиду. Уларниң роли 10- вә 14-айәттә көрүниду; биринчиси («шапаәт») «падиниң дүшмәнлири»ниң, йәни ят әлләрниң Исраилға һуҗум қилишини тосушқа ишлитилиду; иккинчиси («риштә») падиниң ички бирлигини сақлайду. Бу икки таяқни қолиға елип Зәкәрия пәйғәмбәр (бизниңчә Мәсиһгә вәкил болуп) «**падини бақтим**» дәйду.

Әнди интайин сирлиқ муну айәткә келимиз: —«**Шуниңдәк мән бир ай ичидә үч падичини һалак қилдим; мениң җеним бу хәлиқтин бизар болди вә уларниң җени мени өч көрди**» (8-айәт).

«Үч падичи» тоғрилиқ бизниңчә икки имканийәт бар: —

(1) «Үч падичи» мәлум адәмләрни әмәс, бәлки Худа Исраил үчүн бекиткән үч хил падичини, йәни «пәйғәмбәр», «каһин» вә «падиша»ни билдүриду. Миладийәдин кейинки 70-жили Рим имперйәсиниң Йерусалимни вәйран қилиши билән, Исраилда бу үч хил «падичи» қалмиди.

(2) Миладийәдин кейинки 70-жили Рим қошунлири Йерусалимни муһасиригә алғанда, Исраилниң бир-биригә интайин өч болған үч йетәкчиси (Юһанна, Симон вә Әлиезәр исимлиқ) бар еди. Уларниң бир-бири билән соқушушлири түпәйлидин Йерусалим ахир берип ишғал қилинған, бу үч «падичи» шу һаман «падичилиқтин» қалған. Биз бу 2-имканийәткә майилмиз. Бирақ ««Яхши Падичи»ниң бу үч падичини һалак қилиши» билән хәлиқ йәнила агаһ алмайду; әксичә улар «Яхши Падичи»ға техиму өч болиду; Уму «**Мениң җеним бу хәлиқтин бизар болди**» дәйду. Муқәддәс Роһ Исраил хәлқиниң җаһиллиғи тоғрилиқ хелә балдур Зәбурниң муәллипи арқилиқ вайсиғандәк: —

«**Бирақ хәлқим садайимға қулақ салмиди,**
Исраилниң Маңа бағланғуси йоқ еди;
Шуңа Мән уларни өз тәрсалиғиға қоюваттим;
Улар өз мәслиһәтлири билән меңиверәтти» («Зәб.» 18:12-16, «Йәш.» 48:18). Мана бу 8- вә 9-айәтләрниң қисқичә мәнасидур. Чүнки Худа интайин сәвир-тақәтлик, Униң сәвир-тақити интайин узунға чидамлиқ болғини билән у чәксиз әмәс. Ахир берип Униң сәвир-тақитиниң түгиши билән Худа: — «**Мән силәрни бақмаймән; өләй дәп қалғанлири өлүп кәтсун; һалак болай дәп қалғанлири һалак болсун; тирик қалғанларниң һәммиси бир-бириниң гөшини йесун**» — дәйду (9-айәт).

Дәрвәқә, Рим империйәси Йерусалимни муһасиригә алғанда көп адәм ачарчилиқтин башқиларни өлтүрүп гөшини йегән. Римлиқларниң Исраилға һуҗум қилишидики сәвәп 10-айәттә тепилиду; Падичиниң Өз падиси билән болған мунасиветиниң үзүлүшини билдүрүш үчүн пәйғәмбәр Худаға вәкил болуп таяқлириниң биринчисини сундуриду: —

«**Мән «шапаәт» дегән тайиғимни елип сундурувәттим, шуниңдәк мениң барлиқ әлләр билән болған әһдәмни сундурувәттим**» (10-айәт).

Айәттә дейилгән «әһдә» Худаниң Исраил билән түзгән әһдиси әмәс, бәлки у Исраилға һимайә болуш үчүн әлләр билән Өзлүгидин түзгән бирхил әһдисидур. Исраил Худаниң илтпати астида турған болсила, у һәтта дүшмәнлиринину улар билән тинич өтидиған қилатти («Пәнд.» 16:7 «**Адәмниң ишлири Пәрвәрдигарни хурсән қилса, У һәтта униң дүшмәнлирини униң билән инақлаштурар**» дейәлгәндәк). Лекин мудапиәси улардин елип кетилгән болса, ят әлләр вәһший һайванлардәк келип Исраилни өз овлайдиған объекти қилиду: «**Мана орманлиқтики явайи тоңғузлар уни йириватиду, даладики һайванатлар униңдин озуқлиниду**» («Зәб.» 80:13). Ахирқи заманда Исраил қәтъий товва қилип Мәсиһгә етиқат қилғанда, Худа қайтидин улар үчүн муну әһдини бежа кәлтүриду: —«**Мән улар үчүн даладики һайванлар, асмандики учар-қанатлар вә йәр йүзидики өмүлигүчиләр билән бир әһдә түзимән; Мән оқя, қилич вә жәңни сундуруп зиминдин елип ташлаймән; уларни аман-есән ятқузимән. Вә Мән сени әбәдил-әбәт Өзәмгә бағлаймән; һәққанийлиқта, меһир-муһәббәттә, рәһим-шәпқәтләрдә сени Өзәмгә бағлаймән; сени садақәтликтә Өзәмгә бағлаймән; шуниң билән Пәрвәрдигарни билип йетисән**» («Һош.» 2:18-20).

11-айәткә өтәйли: — «**Әһдә шу күни бекар қиливетилди; шуңа пада арисидики маңа диққәт қилған** (яки, «маңа қарайдиған») **мискин мөминләр буниң Пәрвәрдигарниң сөзи екәнлигини билип йәтти**».

Шуңа, пәйғәмбәрниң дәвридин кейинки «**мискин мөминләр**» Худаниң (10-айәттә дейилгән) «**әлләр билән болған әһдиси**»ниң «**сунғанлиғи**»ни көргәндә, улар бу ишни Худа бешарәт қилғанлиғини «**билип йетиду**». Бу «билип йетиш»ниң өзи бәлким Зәкәрия көрүватқан аламәт көрүнүшниң бир қисми еди. Әмәлийәттә Мәсиһкә ишәнгән барлиқ Йәһудийлар Йерусалимниң Рим қошуни тәрипидин вәйран қилинишидин илгири бу бешарәткә асасән, шундақла Мәсиһниң сөзигә асасән («Луқа» 21:20) Йерусалимдин чиқип тағлиқ районға қачқан еди («Луқа»дики «қошумчә сөз»имизниму көрүң). Ахирқи замандиму дәжжал Йерусалимни ишғал қилмақчи болғанда шуниңға оп-охшаш дегидәк бир әһвал болиду («Мат.» 24:15-22).

Бу бешарәттики әң тәс, бирақ әң муһим айәтләргә кәлдуқ: — «**Вә мән уларға: «Мувапиқ көрсәңлар, мениң иш һәққимни бериңлар; болмиса болди қилиңлар» — дедим. Шуңа улар мениң иш һәққимгә оттуз күмүч тәңгини таразиға салди.**

Вә Пәрвәрдигар маңа: «Мана бу улар маңа бекиткән қалтис баһа! Уни сапалчиниң алдиға ташлап бәр!» деди. Шуниң билән мән оттуз күмүч тәңгини елип буларни Пәрвәрдигарниң өйидә, сапалчиниң алдиға чөривәттим» (12-13).

Пәйғәмбәр өзи көргән көрүнүштә Худаниң яки Мәсиһиниң вәкили яки униң орнида болуп халайиқтин падичиниң «иш һәққи»ни сорайду. Чүнки У дәрвәқә дәвирдин-дәвир уларға һәқиқий падичи болған; пәқәт улар Униң улар үчүн падичи болған хизмитини рәт қилған.

Мәсиһ Әйса Худаниң вәкили болуп, Худаниң Исраилға болған әсирму әсир көрсәткән меһриванлиғи үчүн улардин Өз «әмгәк мевиси»ни сориған («Мат.» 21:33-41дә Рәббимизниң «үзүмзарлиқ тәмсили»ни көрүң). Шу иштә У (Худа) уларниң көңлини синиди. Қедимки бир алим дегәндәк: «Худа бизниң ирадимизни паймал қилмайду яки бизни хизмитидә болушқа мәжбурлимайду. У алдимизға һаят вә өлүмни қойиду, һаятни таллашқа тәклип қилиду. Биз Униң меһир-шәпқити билән уни таллалаймиз;

лекин бизниң Униң меһир-шәпқитини вә Униң Өзини рәт қилиш имканийитимиз яки әркинлигимизму бар».

Әмәлийәттә Исраил Худаниң Мәсиһ арқилиқ болған меһрини рәт қилипла қалмай, әксичә Униңға һақарәт қилди. Бу һақарәтни улар «оттуз күмүч тәңгә»ни «иш һәққи» орнида сунуши билән ипадиләйду. Жуқирида ейтқнимиздәк, оттуз күмүч тәңгә муқәддәс қанун бойичә тәсадипийлиқтин өлтүрүлгән бир қулниң төләм баһаси еди, халас («Мис.» 21:32).

Бу пулни пәйғәмбәр Худаниң әмри билән ибадәтханида барлиқ пухралар алдида «сапалчиниң алдиға» чөрүветиду. Ибраний тилида мошу «чөрүветиш» дегән сөз адәттә һарам нәрсини мутләқ жиркиничлик дәп ташливетишни билдүриду («Мис.» 22:31, «Йәш.» 2:20, 14:19дә шундақ ишлитилиду).

Әнди немишкә пәйғәмбәр (көрүнүштә) бу күмүчни «сапалчиниң алдиға ташлап бериши» керәк болиду? Сапалчиларниң ибадәтханида ишлири бар еди; мәсилән, ибадәтханиниң ашханисида тамақ етиш вә кир-қатларни жуюш үчүн сапал буюмлар керәк болатти; шу буюмларниң ибадәтханидики барлиқ буюмлар ичидә әң әрзан, әң төвән орунда туруши турған гәп еди (14:20ни көрүң). Шуңа «сапалчиниң алдиға ташлиши» мәлум бир нәрсиниң әрзимәслигини билдүрүш үчүн болса керәк; бүгүнгә қәдәр бу тоғрилиқ буниңдин башқа мәлуматларға еришкинимиз йоқ.

Шу иш немишкә ибадәтханиниң өзидә қилинған? Ибадәтханида көпчилик, җүмлидин пүткүл Исраил җамаитигә вәкил болған каһинлар шу ишни көрәләйтти; шуниң билән пүткүл хәлиқ гува болатти; Худа Өзиму гува болатти, әлвәттә.

Диққәт қилишимиз керәкки, бу «оттуз күмүч тәңгә»ни Пәрвәрдигар өзи қаттиқ кинайә билән «**улар Маңа бекиткән қалтис баһа!**» дәйду. Мошу ибаридин йәнә ениқки, пәйғәмбәр дәл Худаниң вәкили болуп, Униң орнида иш қиливататти.

Әнди бу бешарәт қандақ әмәлгә ашурулди? Йәһуда Рәббимизни «оттуз күмүч тәңгә» үчүн баш каһинларға «сетивәткән»дин кейин төвәндики ишлар болди («Мат.» 27:3-10): —

«**Униңға сатқунлуқ қилған Йәһуда Униң өлүмгә һөкүм қилинғанлиғини көрүп, өз қилмишиға пушайман қилди вә баш каһинлар билән ақсақалларға оттуз күмүч тәңгини қайтуруп берип:— Мән бегуна бир җанниң қени төкүлүшкә сатқунлуқ қилип гуна өткүздүм, — деди.**

Буниңға бизниң немә каримиз? Өз ишиңни бил! — дейишти улар.

Йәһуда көмүш тәңгиләрни ибадәтханиниң ичигә чөривәтти вә у йәрдин кетип, талаға чиқип, есилип өлувалди.

Баш каһинлар көмүш тәңгиләрни жиғивелип: —

Бу хун төлүми болған тәңгиләрдур, уларни ибадәтханиниң ғәзнисигә қоюш һарам, — дейишти. Улар өз ара мәслиһәтлишип, бу пуллар билән яқа жутлуқларға мазарлиқ болсун дәп, сапалчиниң бир парчә етизлиғини сетивалди. Шуңа бу йәр һазирғичә «қанлиқ етиз» дәп атилип кәлмәктә.

Бу вақиә арқилиқ Йәрәмия пәйғәмбәр тәрипидин бурун ейтилған муну бешарәт әмәлгә ашурулди:

«Исраил хәлқи Униң үчүн баһалап бекиткән баһасини, йәни оттуз күмүч тәңгини улар елишти вә Пәрвәрдигар Маңа әмир қилғандәк, сапалчиниң етизини сетивелишқа хәҗләшти»».

Мана бу, Исраил өз падичи-падишаси болған Мәсиһгә бекиткән баһадур.

Оқурмәнләр жуқурида расул Маттаниң Зәкәрия пәйғәмбәрниң бешаритини нәқил кәлтүргинини вә бешарәттики әйни сөзләрниң оттурисидики пәриқләрни байқиған болуши мүмкин. Немишкә шундақ пәриқләр бар? Униң үстигә, «Матта»да бешарәт немә үчүн «Йәрәмия пәйғәмбәр (Зәкәрия пәйғәмбәр демәй) тәрипидин ейтилған» дейилиду?

Иккинчи соал тоғрилиқ «Матта»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң.

«Матта» билән «Зәкәрия»ниң оттурисидики пәриқләр тоғрилиқ биринчи соалниң интайин тәс бир соал екәнлигини очуқ етирап қилимиз. Бәзи әһвалларда Инжилдики муәллипләр «илгәрки пәйғәмбәрләр»ниң сөзлирини нәқил кәлтүргинидә уларни ихчамлайду яки башқа пәйғәмбәрләрниң сөзлири билән бирләштүриду (жуқурида ейтқинимиздәк, Зәкәрия пәйғәмбәр Муқәддәс Роһниң йолйоруғи билән «илгәрки пәйғәмбәрләр»ниң сөзлирини охшашла ихчамлайду). Йәһудий өлимилар («раббилар») дайим шундақ қилиду; буниң нәтиҗисини улар «Таргум» дәйду (ибрани тилидики «таргум» билән әрәбчидики «тәрҗимә» охшаш йилтизлиқ сөзләрдур). Әнди расул Матта мошу айәтләрдә шундақ қилип бәзи «илгәрки пәйғәмбәрләр»ниң сөзлирини, җүмлидин Зәкәрия пәйғәмбәрниң бешаритини ихчамлап бирләштүргәнму, қандақ? Нурғун етиқатсиз алимлар Матта мошу йәрдә бир хаталиқни өткөзди, халас, дәйду. Амма Матта Рәб Әйса тоғрилиқ язған «Матта» дегән баянида униң Тәвраттики барлиқ пәйғәмбәрләрниң язмилириға интайин чоңқур чүшәнчигә егә болғанлиғи толиму көрүнәрлик пакиттур. Шуңа униң шундақ аддий бир хаталиқни өткүзүши қәтъий мүмкин әмәс еди.

Алимлар пәриқләрни чүшәндүридиған нурғун башқа пикирлирини оттуриға қойған; улардин: «Пәрвәрдигар Маңа әмир қилғандәк, сапалчиниң етизини сетивелишқа хәҗләшти» дегән сөзләр әмәлийәттә Йәрәмия пәйғәмбәрниң бизгә һазир намәлум, йоқап кәткән бир язмисида пүтүлгән, дегән бир пикир бар. Қедимки Мәсиһий җамаәт ичидики Йером исимлиқ мөтивәр бир алим өз көзи билән Йәрәмия пәйғәмбәрниң шу язмисини көргән, дәйду, шуңа биз бу пикиргә майилмиз.

Қайси чүшәндүрүшниң тоғра екәнлигидин қәтъийнәзәр, жуқурида ейтқинимиздәк: «Зәкәрия»да «**сапалчиниң алдиға ташлаш**» дегән ибарә ташланған нәрсиниң әрзимәслигини билдүриду, дәп қайтилаймиз. «Матта»да «сапалчиниң етизи үчүн бериш» дегән ибариму шуниңға охшаш мәнани пуритип бериду. Рәбниң мухлиси болған Йәһуданиң сатқунлуқ пули билән әмәлий бир етиз, йәни «сапалчиниң етизи» дәп аталған бир етизниң сетивелинғини пакиттур, әлвәттә.

Гәрчә бешарәт әмәлгә ашурулуш җәриянида оттуз күмүч тәңгә Рәббимиз Әйсаға әмәс, бәлки Йәһудаға берилгән болсиму, бу оттуз тәңгә дәл Исраилниң ақсақаллири Рәббимизгә бекиткән бани, йәни уларниң Уни кәмситкәнлигини вә Уни «Униң падичимиз болушини халимаймиз» дәп қәтъий чәткә қаққанлиғини билдүриду.

Бешарәтни ишларниң тәртиви бойичә тәпсилий рәтлисәк мундақ болиду: —

(1) Исраил көп «сахта падичилар»ниң қолида көп азап-оқубәт тартқандин кейин вә шундақла Йерусалим вә (иккинчи қетим) ибадәтхана вәйран қилиништин илгири, Пәрвәрдигар Мәсиһдә, йәни Исраилниң падичиси сүпитидә улар арисиға келиду.

(2) Пәқәт падиниң арисидики «**мискин мөминләр**» Мәсиһниң сөз-каламиға қулақ салиду; лекин қалғанлар Уни рәт қилип қаттиқ чәткә қақиду.

(3) «Яхши Падичи» қулниң баһаси билән баһалиниду.

(4) Шу пул ибадәтханида «сапалчи»ниң алдиға ташливетилиду;

(5) Мәсиһни рәт қилғандин кейин Йәһудий хәлқи сиртқи тәрәптин чәт әлниң зулумлириға учрайду, ички тәрәптә өз ара зиддийити барғансери күчийиду.

Бәшинчи иш һазирғичә йүз бәрмәктә. Андин «Яхши Падичи»ниң Өзиниң улар билән болған мунасивитини билдүридиған әң ахирқи бәлгүсини, йәни иккинчи таяқни сундуруп ташлайду. Бу иш биринчи таяқ сундурулғандин бир мәзгил кейин болғанлиғи бәлким Худаниң уларни пүтүнләй ташлап қоюшқа көңли унимағанлиғини көрситиши мүмкин: —

«**Андин Мән Йәһуда билән Исраилниң қериндашлиғини үзүш үчүн, иккинчи тайиғимни, йәни «риштә»ни сундурувәттим**» (14-айәт). Ейтқинимиздәк, бу бешарәт уларниң өз ара болған өчмәнликниң пәйда болғанлиғини көрситиду.

Ахирида бу «бешарәтлик һәрикәтләр» ичидин дәһшәтлик бир иш йүз бериду. Улар «Яхши Падичи»ни рәт қилғандин кейин (шундақла, Худа Өз қураллири болған икки таяқни сундурувәткәндин кейин) ахир берип улар Мәсиһниң дәл әкси болған бир шәхсниң залимлиғиға тапшурулиду: «**әрзимәс падичиниң қураллирини ал**» дәп буйрулиду: —

«**Пәрвәрдигар маңа мундақ деди: «сән энди йәнә әрзимәс падичиниң қураллирини ал**» (15-айәт).

Ибраний тилида «әрзимәс» дегән мошу сөз йәнә «рәзил» яки «тәлвә» дегән мәналарни өз ичигә алиду (охшаш сөз, мәсилән, «Аюп» 5:3, «Зәб.» 14:1, «Пәнд.» 1:7дә тепилиду).

Бу һәрикәтниң мәнасини Худа Өзи чүшәндүриду: —

«**Чүнки мана, Мән зиминда бир падичини орнидин турғузимәнки, у һалак болай дегәнләрдин хәвәр алмайду, тенәп кәткәнләрни издимәйду, яриланғанларни сақайтмайду, сағламларниму бақмайду; у бәлки сәмригәнләрниң гөшини йәйду, һәтта туяқлирини йирип йәйду**» (16-айәт).

Худа Өзи бу кишини «**зиминда... турғузиду**» — демәк, Исраилни җазалаш вә тазилап-тавлаш үчүн Асурийәләрни, Бабилларни, римлиқлар қатарлиқ залимларни турғузғандәк шу «**әрзимәс падичи**»ни турғузиду. Худаниң падисиниң бу рәзил адәмгә әгишишкә тәйяр болушиниң өзи Худаниң уларниң бешиға чүширидиған җазасидин ибарәт болиду.

Әнди «әрзимәс падичи» ким болиду?

Жуқирида биз Исраилниң «**өз падишаси**» дегән сөз үстидә тохталдуқ; Йәһудй хәлқи Әйсани рәт қилип римлиқ Қәйсәрни «падишаһимиз шу болсун» дәп талливалди. Даниял пәйғәмбәрниң бешарәтлири бойичә Рим империйәсиниң орнида ахирда пүткүл

дунияни сорайдиған дәһшәтлик бир империйә чиқиду; римлиқ Қәйсәр хәлиқниң өзигә ибадәт қилишни мәҗбурлиғандәк, шу империйәниң императори пүткүл дуниядики адәмләрни өзигә ибадәт қилишқа мәҗбурлайду. У дәл дәҗҗал болиду. Исраилниң тарихида «дәҗҗал»дәк уларни аздуруп өзигә мәптун қилип һалакәткә елип барған бир нәччә кишиләр болған — мәсилән, өзи тоғрилиқ «Мән Қутқазғучи-Мәсиһ» дегән «Бар-Қоқба» (миладийәдин кейин 135-жили). Дәҗҗал шу алдамчи мустәбитләрниң арисидики ахирқиси вә әң дәһшәтлиги болиду («Юһ.» 5:43, «2Тес.» 2-бапниму көрүң).

Лекин дәҗҗал анчә узун һөкүм сүрәлмәйду; униң ақивити туюқсиз һалакәт болиду: — «**Падини ташливәткән әрзимәс падичиниң һалиға вай! Қилич униң билиги вә оң көзигә чүшиду; униң билиги пүтүнләй йигиләйду, униң оң көзи пүтүнләй қараңғулишип кетиду**» — (17-айәт).

Униң «**падини ташливәткән**»и униң «сахта падичи», «мәдикар» екәнлигини испатлайду («Юһ.» 10:12-13).

«**Рәб Әйса ағзидики нәпәси биләнла уни жутуветиду, кәлгән чағдики парлақ нури билән уни йоқ қиливетиду**» («2Тес.» 2:8).

Бу сирлиқ бапниң хәвирини жиғинчақлисақ: (1) Исраил өзиниң мәнпәәтпәрәс «падичилири» тәрипидин көп азапларни тартқан. (2) Бирақ бу ишларда уларниң өз мәсъулийити бар. Худа мошу падичилири арқилиқ уларни җазалиған һәм җазалайду. Һалбуки, Исраил хәлқи Яхши Падичини, йәни Худаниң Өзини кәмситиду. Улар уни «30 күмүч тәңгә» қиммитидә көриду. (3) Бу пул ибадәтханида ташливетилиду; (4) Улар һәқиқий падичиниң беқишини рәт қилиду, шуңа Худа уларни наһайити рәзил бир падичиниң қолиға тапшуриду; (5) Худа мошу рәзил падичини вә барлиқ мәнпәәтпәрәс падичиларниму қаттиқ җазалайду.

(6) Пәрвәрдигарниң жүклигән иккинчи сөзи — (ахирқи заманлар) (12-14-бап).

12-бап — Ахирқи җәң вә Худаниң қутқузуши

Биз һазир Зәкәрияниң бешарәтлириниң «жуқури пәллиси»гә кәлдуқ. Төвәндә китапниң иккинчи қисмидики (9-14-баптики) икки бөләк тоғрилиқ ейтқинимизни қайтилисақ артуқ болмас: «Биринчисидә (9-11-бапларда) Худаниң Исраилға зулум қилип кәлгән дунияви күчләрни һалак қилғучи җазаси, шундақла Исраилниң барлиқ дүшмәнлирини йеңишкә күчләндүрүлүши асасий тема болиду; иккинчисидә (12-14-бапларда) Исраилниң әлләр билән болған ахирқи җиддий күрәшләр арқилиқ тазилиниши вә тавлиниши, уларниң Худаниң муқәддәс қовми болушқа қандақ өзгәртилиши муһим тема болиду».

Мошу бешарәт, шүбһисизки, Зәкәрияниң дәвридин жирақ кәлгүсини көрситиду. Бу ахирқи 12-14-бапларда Зәкәрия муну ишларни алдин-ала ейтиду: —

(а) Исраил вә Йерусалимни йоқитайли дәп йәр йүзидики барлиқ әлләр уларға қарши чиқиду;

(ә) Бу кәскин җәң түпәйлидин Исраил Худаға нида қилиду;

(б) У уларға өзлириниң Мәсиһини чапрас яғачлиғәнлигини аян қилиду;

(г) Пүткүл Исраил қаттиқ товва қилиду;

(ғ) Худа уларни Мәсиһ арқилиқ қутқузиду; Мәсиһ дунияға қайтип келип әлләрниң

(әмәлийəттə, дәҗҗалниң) Йерусалимда жиғилған барлиқ қошунлирини йоқитиду;

(д) Мәсиһ Йерусалимни мәркәз қилип Худаниң падишалиғини йәр йүзидә бәрпа қилиду.

Бундақ ишлар техи йүз бәрмиди.

Бу 12-14-бапларниң көп қисмида Зәкәрияға тапшурулғини бешарәтлик рәсимләр яки символлар әмәс, бәлки беваситә кәлгүсидики вақиәләр алдин-ала ейтилған вәһий болғачқа, бешарәтләрни шәрһ қилиш китапниң башқа йәрлирини шәрһ қилиштин асанрақ болиду. Шуңа биз пәқәт (а) бешарәтләрни муқәддәс Тәвраттики башқа мунасивәтлик язмилар билән селиштуримиз; (ә) арқа көрүнүшигә мунасивәтлик болған хәвәрләр яки қизиқ нуқтилар болса шу тоғрилиқ тохтилимиз; (б) бешарәтләрдики бәзи әҗайип һәқиқәтләр үстидә азрақ тохтилимиз.

(1-айәт) «**Пәрвәрдигарниң Исраил тоғрилиқ сөзидин жүкләнгән бешарәт: —**

Асманларни Яйғучи, йәрниң улини Салғучи, адәмниң роһини униң ичидә Ясиғучи Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —»

Жуқирида ейтқинимиздәк, бир бешарәт «жүкләнгән» болса адәттә тәсири зор, дәһшәтлик бир хәвәр йәткүзиду. Мошу айәттә Пәрвәрдигарниң асман-зиминни вә инсанни яритиштики улуқ әмәлиниң тилға елиниши мошу айәттики вақиәләрниң барлиқ инсанийәткә тәсир йәткүзидиған аләмшумул ишлар болидиғанлиғини көрситиду.

«**Мана, Мән Йерусалимни әтрапидики барлиқ әлләргә кишиләрни дәккә-дүккигә салидиған апқур қилимән; Йерусалимға чүшидиған муһасирә Йәһудағиму чүшиду**» (2-айәт).

Муқәддәс язмилардики көп йәрләрдә «қәдәһ» (яки «апқур») дегән сөз Худаниң җазасиға вәкил болиду; мәсилән Зәбурда: «**Чүнки Пәрвәрдигарниң қолида бир қәдәһ туриду; униңдики шарап көпүклишиду; у әбҗәш шарап билән толди; Худа униңдин төкиду; дәрвәқә йәр йүзидики барлиқ рәзилләр дуғини қоймай уни ичиветиду**» дейилиду («Зәб.» 75:8).

«Йәш.» 51:21-23дә бу җазалар пәқәт Исраилниң бешиға чүшкәндин кейинла андин әлләрниң бешиға чүшидиғанлиғи көрситилиду: —

«**Шуңа һазир буни аңлап қой, и хар болған, — мәс болған, бирақ шарап билән әмәс: —**

Өз хәлқиниң дәвасини жүргүзгүчи Рәббиң Пәрвәрдигар, йәни сениң Худайиң мундақ дәйду: —

«Мана, Мән қолуңдин адәмни вәһимигә салидиған җам-қәдәһни, йәни қәһримгә толған қәдәһни еливалдим; сән иккинчи униңдин һеч ичмәйсән; Мән уни сени хар қиливатқанларниң қолиға тутқузимән; улар саңа: «Биз үстүңдин дәссәп өтимиз, егилип тур» деди; шуниң билән сән тениңни йәр билән тәң қилип, үстүңдин өткүчиләр үчүн өзәңни кочидики йол қилдиң»».

Бу айәтләрдә «қәдәһ» тилға елиниду. Амма Зәкәрияниң бешаритидә у «қәдәһ» әмәс, бәлки «апқур» дейилиду; — демәк, җазаниң көлүми «қәдәһ»тин чоң болиду, барлиқ әлләрниң униңдин бир-бирләп ичишигә бир апқур болуши лазим (бу сөз «Мис.» 12:22, «2Сам.» 17:28 вә «1Пад.» 7:50диму ишлитилип, ибраний тилида апқурни көрситиду).

Йәһуда Йерусалимға охшаш, муһасиридә җапа тартиду: «**Йерусалимға чүшидиған муһасирә Йәһудағиму чүшиду**».

«**Шу күни әмәлгә ашурулидуки, мән Йерусалимни барлиқ әлләргә еғир жүк болған таш қилимән; ким уни өзигә жүклисә ярисланмай қалмайду; йәр йүзидики барлиқ әлләр униңға җәң қилишқа жиғилиду**» (3-айәт).

«Шу күни» дегән сөз бу 12-14-бапларда 21 қетим ишлитилиду. Оқурмәнләр Муқәддәс Китапта униң көп ишлитилгәнлигини байқайду. У «Пәрвәрдигарниң күни», «Рәбниң күни», «Мәсиһниң күни» дәпму атилип, Мәсиһниң дунияға қайтип келишиниң күни яки униңдин авалқи йеқин мәзгилниму көрситиду. «Инсанниң күни», йәни «инсанларниң тәкәббурлашқан күнлири» шу чағда түгигән болиду («Йәш.» 2:9-22, «1Кор.» 4:3 вә изаһатини көрүң).

Мошу 3-айәттә Йерусалимға һуҗум қилидиғанлар «барлиқ әлләр» дәп аян қилиниду. Йерусалим уларға нисбәтән «**еғир жүк болған таш**»қа охшитилиду. Барлиқ әлләр Йерусалимни йолини тосувалған бир ташла дәп қарап: «уни елипла ташливетип, өтүп кетәйли» дәп ойлайду; амма шу таш уларниң ойлиғинидин толиму еғир болуп, улар уни көтәрмәкчи болғанда қоллиридин чүшүп кетип бәдәнлирини қаттиқ сүрүп яриландуриду.

Әлләрниң ахирқи заманда Шәйтанниң вәсвәслири билән Исраилға яки Йерусалимға жиғилип һуҗум қилмақчи болидиғанлиғини башқа пәйғәмбәрләрму алдин-ала ейтиду: —«**Булар** (пақиға охшайдиған үч напак роһ) **мөҗизилик аламәтләрни көрситидиған җинларниң роһлири болуп, пүткүл йәр йүзидики падишаларни Һәммигә Қадир Худаниң дәһшәтлик күнидики җәңгә җәм қилишқа уларниң йениға чиқип кетиватати**» («Вәһ.» 16:14).

«**Шуни әлләр арисида җакалаңларки,**

«Җәңгә тәйярлиниңлар, палванларни қозғаңлар, җәңчиләрниң һәммиси йеқинлашсун, җәңгә һазир болсун;

Сапан чишлирини қилич қилип, оғақлириңларни нәйзә қилип соқушуңлар;

Аҗиз адәмму: «Мән күчлүк» десун;

Тездин келиңлар, әтраптики һәммә әлләр, һәммиңлар бир йәргә җәм болуңлар» («Йоел» 3:9-12).

Исраилниң шундақ қистилип қалған шу пәйти Худаниң өз күч-қудритини көрситишкә пурсәт яритип бериду. «Зәбур» 118-күйдә «шу күн» көрситилиду: —

«**Қистақта келип Яһ** (Пәрвәрдигар)**қа нида қилдим;** (ибраний тилида шу «қистақта келип» «Зәк.» 12:2дики «чүшидиған муһасирә»гә охшаш сөз)

Яһ җавап қилип, мени кәңри-азатиликтә турғузди.

Пәрвәрдигар Мән тәрәптидур, мән қорқмаймән;

Инсан мени немә қилалисун?

... барлиқ әлләр мени қоршивалди;

Бирақ Пәрвәрдигарниң нами билән уларни һалак қилимән;

Улар мени қоршивалди, шундақ, қоршивалди;

Бирақ Пәрвәрдигарниң нами билән мән уларни һалак қилимән;

Улар һәриләрдәк мени қоршивалди; улар йеқилған янтақ отидәк тезла өчүрүлиду;

Пәрвәрдигарниң нами билән мән уларни һалак қилимән»

4-айәт: — «**Шу күни Мән һәммә атларни сарасимигә, атлиқларни сараң қилип уримән; бирақ Йәһуда җәмәтини көзүмдә тутимән; әллэрдики һәр бир атни болса корлуқ билән урувeтимән**».

«Сарасимә», «сараңлиқ» вә «корлуқ» Исраил асийлиғи түпәйлидин өзи ичиши керәк болған «қәдәһ» (яки «апқур»)ниң ичидә бар еди: «**Пәрвәрдигар сени сараңлиқ, корлуқ вә паракәндилик билән уриду**» («Қан.» 28:28). Лекин Зионниң «**Җәбир-җапалиқ вақти ахирлашқан, униң қәбиһлиги кәчүрүм қилинған вақти**», йәни «**Худа униңға илтипат көситидиған вақти**» кәлгәндә («Йәш.» 40:2) Худа бу җазаларниң пәқәт Исраилниң бешиға чүшкәндин кейинла андин әлләрниң бешиға чүшидиғанлиғини көрситип: —

«**... Мән қолуңдин адәмни вәһимигә салидиған җам-қәдәһни, йәни қәһримгә толған қәдәһни еливалдим; сән иккинчи уни һеч ичмәйсән; Мән уни сени хар қиливатқанларниң қолиға тутқузимән**» дәйду («Йәш.» 51:21-23).

Худаниң дүшмәнлириниң қолидики әң күчлүк җәң қураллири, йәни «әңгүштәр»и болған ат һазир дәл уларни һалакәткә елип барғучи васитә болуп қалиду. Башқа йәрләрдә ейтқинимиздәк, ахирқи заманлар тоғрилиқ бешарәтләрдә «заманивий қураллар»ниң пуриғи йоқ, дәп қараймиз: —

«Шуни дәп өтимизки, Тәврат вә Вәһийдики көп бешарәтләрдә тилға елинған қураллар заманивий қураллар әмәс, бәлки қедимки қураллардур. Биз җәзм қилалмисақму, ахирқи замандики вабалардин бири «пән-техникилик» урушни чәклийәлиши мүмкин дәп ойлаймиз (әмәлийәттә маторлардәк түрлүк аддий електр йоллири, җүмлидин барлиқ компутерлар бирла магнетлиқ зәрбә долқунида асанла кардин чиқирилиду. Ундақ зәрбә долқуни ядро партлаштин, қуяшниң «партлаш ялқуни»дин пәйда болуши мүмкин)» («Вәһий»дики қошумчә сөз»дин).

Зәкәрияниң бу бешаритидиму шундақ көрүлиду.

5-айәттә: «**Бирақ Йәһуда җамәтини көзүмдә тутимән**» дейилиду. Буни сөзмусөз тәрҗимә қилсақ: «Көзлиримни Йәһуда җамәти үстигә ачимән» дегәнлик болиду. «Йәһуда җамәти», шүбһисизки, пүткүл хәлиққә вәкил қилиниду. Инҗилни оқуғанларниң есидә болуши керәкки, Әйсаниң мухлиси Петрус Униңдин үч қетим «тонумаймән» дәп танғандин кейин, Рәббимиз бурулуп Петрусқа «**тикилип қарап қойди**». Рәббимизниң шу бир қетимлиқ тикилип қарап қоюши Петрусниң таш жүригини еритип уни қаттиқ тоўва қилишқа елип барди («Луқа» 22:61, 62). Мошу йәрдиму, Пәрвәрдигарниң хәлқи Исраилға Мәсиһ Әйсаниң көзлири арқилиқ тикилип қарап қоюши уларда охшаш нәтиҗә һасил қилса керәк; бу иш ушбу бапниң ахирқи қисмида тәпсилий ейтилиду.

5-айәт: — «**Шуниң билән Йәһуданиң йолбашчилири көңлидә: «Йерусалимда туруватқанлар самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар болған уларниң Худаси арқилиқ маңа күч болиду» дәйду».**

Йәһуданиң йолбашчилири «**Йерусалимда туруватқанлар**»ниң өзлиригә «күч болғанлиғи» уларда мәлум алаһидилигиниң болғанлиғидин әмәс, бәлки Худаниң Йерусалимни таллиғанлиғидин болиду, дәп билиду. Чүнки Худа Йерусалим тоғрилиқ: «**Мән Йерусалимға рәһим-шәпқәтләр билән қайтип кәлдим**» — дегән еди (10:12ни 1:16, 2:12 вә 3:2 билән селиштуруң). Мана булар Зәбурдики 46-күйниң түптин әмәлгә ашурулушидур: —

«**Худа униң** (Зион шәһириниң) **оттурисидидур; у һәргиз тәвримәйду;**
Худа таң етиш биләнла униңға ярдәмгә келиду» («Зәб.» 46:5).

6-7-айәт: — «**Шу күни Мән Йәһуданиң йолбашчилирини отунлар арисидики отдандәк, өнчиләр арисидики мәшъәлдәк қилимән; улар әтрапидики барлиқ әлләрни,**

йәни оң вә сол тәрипидикиләрни йәветиду; Йерусалимдикиләр йәнә өз жайида, йәни Йерусалим шәһиридә туридиған болиду. Пәрвәрдигар авал Йәһуданиң чедирлирини қутқузиду; сәвәви — Давут жәмәтиниң шан-шәриви һәм Йерусалимда туруватқанларниң шан-шәриви Йәһуданиңкидин улуқланмаслиғи үчүндур».

Зиминда туруватқан пүткүл хәлиқниң вәкили болған «Йәһуда»лар (мошу йәрдә «Йерусалимдикиләр»ни өз ичигә алмайду) «**авал қутқузулиду**». Сәвәви биринчидин уларниң ажиз, мудапиәсиз һалитидин (улар сепил ичидә әмәс, «чедирлар»да туруватиду). Иккинчидин, Худаниң уларға авал шу илтипатни көрсәткини Йерусалимдикиләрдә, шундақла Давут жәмәтидикиләрдә һеч тәкәббурлуқ пәйда болмаслиғи үчүн болиду. Чүнки «Давутниң жәмәтидикиләр»му шаһанә нәсилдин болғачқа, өзлирини башқилардин үстүн тутуши мүмкин, Йерусалимдикиләр «Пәрвәрдигар Йерусалимни алаһидә таллиВалған шәһәр» дәп тәкәббурлуқ қилиши мүмкин. Амма Худаниң таллиши Өз шапаитигә асасланған болғачқа, бу нуқта барлиқ чүшәнгәнләрдә тәкәббурлуқ әмәс, бәлки кәмтәрликни һасил қилиш керәк. Шуңа «Йәһуда»дикиләр вә Йерусалимдикиләр кичик пеиллиқ билән «нусрәт Пәрвәрдигарниңкидур» дәп Униң шапаитинила даңлайду.

Лекин Худаниң Йәһудадикиләрни қоғдиши униң «авалқи» һәрикитила, халас. Жиддий жәң күрәшлири Йерусалимниң сепиллириниң әтрапида болиду: —

«**Шу күни Пәрвәрдигар Йерусалимда туруватқанларни қоғдайду; уларниң арисидики әләңшип қалғанларму шу күни Давуттәк палван болиду; Давут жәмәти болса Худадәк, йәни уларниң алдидики Пәрвәрдигарниң Пәриштисидәк күчлүк болиду**» (8-айәт).

Шәһәрдикиләргә мудапиә болғучи уларниң сепиллири яки истиһкамлири әмәс, бәлки Пәрвәрдигарниң Өзидур. Кейин 13:8, 9 вә 14:1-6дин көримизки, әлләр тажавуз қилип, шәһәрниң чоң бир қисмини ишғал қилиду вә шәһәрниң аһалисиниң йеримини әсиргә чүширип сүргүн қилиду. Әң ахирқи пәйттә, дүшмән уларни «**Исраилниң нами иккинчи тилға елинмисун!**» дәп йоқитишқа әң ахирқи мушт селишқа билигини көтәргәндә («Зәб.» 83:4) дәл шу чағда Пәрвәрдигар Мәсиһ Әйсаниң Өзидә уларға көрүниду.

Пәрвәрдигарниң шундақ қол селиши билән дүшмәнниң көтәргән билиги шу һаман «**пүтүнләй йиғиләйду**»; шуңа «**тирик қалған хәлиқ шәһәрдин елип кетилмәйду**» (14:2).

«**Чүнки Пәрвәрдигар маңа мундақ дегән: —**

«Овни тутувалған шир яки асланни бир тәрәп қилишқа топ-топ падичилар чақирилғанда,

Шир яки аслан уларниң авазлиридин һеч қорқмай,

Шавқунлиридин һеч һодуқмай,

Бәлки овни астиға бесивелип ғар-ғур талиғинидәк,

Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарму охшашла Зион теғи вә егизликлири үчүн чүшүп жәң қилиду.

Үстидә пәрваз қилидиған қушлардәк самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар Өз қанити астиға Йерусалимни алиду;

Қанити астиға елип, Зионни қутқузиду;

Униң «өтүп кетиши» билән Зион нижатлиққа еришиду» («Йәш.» 31:4, 5).

Пәрвәрдигар Өзи «**чиқип шу әлләр билән урушуп**»ла қалмай, бәлки хәлиқтин әң ажизи («**әләңшип қалғанлар**») һәмминиң алдида турған Мәсиһни тонуп йәткәчкә «шу күни» Исраилниң қәһриманлиридин әң улуғи «Давуттәк палван» болиду вә «**Давут җәмәти болса Худадәк, йәни уларниң алдидики Пәрвәрдигарниң Пәриштисидәк**» — йәни қедимки вақитларда Исраилниң «**алдида меңип**» уларни Қизил Деңиз вә чөл-баявандин өткүзүп башлап кәлгән, дүшмәнлирини йәр билән йәксан қиливәткән «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»дәк күчлүк болиду.

«**Худадәк, йәни уларниң алдидики Пәрвәрдигарниң Пәриштисидәк**» дегән ибаридә Пәрвәрдигарниң Пәриштисиниң Худалиқ тәбиитидә болғанлиғини көрситидиған йәнә бир ениқ баян бардур.

Шуңа уларниң Униң арқилиқ «рәқиплиримизни һайдиветиши» вә «**Униң нами билән өзимизгә қарши турғанларни чәйлиши**» әҗәб әмәс («Зәб.» 44:4, 5, 60:12)

9-айәт: — «**Шу күни әмәлгә ашурулидуки, Йерусалимға җәң қилишқа кәлгән барлиқ әлләрни һалак қилишқа киришимән**». Худа немә ишқа киришкән болса уни тамамлайду, әлвәттә.

Исраилниң чоң роһий кризиси

Өткән заманларда «Йәшурун» (Исраил) «**йәр йүзиниң егиз җайлириға миндүрүлгән**»дин кейин у «**сәмрип тәпкәк болуп қалди; бәрһәқ, сән сәмрип кәттиң, бордилип кәттиң, тоюнуп кәттиң! У өзини яратқан Худани ташлап, өз ниҗатиниң Қорам Тешини көзгә илмиди**» («Қан.» 32:15). Лекин бешарәттики ишлардин кейин Исраилда қәтъий ундақ болмайду, чүнки қедимки бир алим дегәндәк: «У уларниң дүшмәнлирини босундурушқа Кәлгүчи авал уларниң қәлблирини бойсундурушқа келиду»: —

«**Шу күни әмәлгә ашурулидуки, Йерусалимға җәң қилишқа кәлгән барлиқ әлләрни һалак қилишқа киришимән. Вә Мән Давут җәмәти вә Йерусалимда туруватқанлар үстигә шапаәт йәткүзгүчи вә шапаәт тилигүчи Роһни қуйимән; шуниң билән улар өзлири санҗип өлтүргән Маңа йәнә қарайду; бирисиниң тунҗа оғли үчүн матәм тутуп жиға-зар көтәргәндәк улар Униң үчүн жиға-зар көтириду; йәккә-йеганә оғлидин җуда болғучиниң дәрд-әләм тартқинидәк улар Униң үчүн дәрд-әләм тартиду. Шу күни Йерусалимда ғайәт зор жиға-зар көтирилиду, у Мәгиддо җилғисидики «Хадад-Риммон»да көтирилгән жиға-зардәк болиду. Зимин жиға-зар көтириду; һәр бир аилә айрим һалда жиға-зар көтириду. Давут җәмәти айрим һалда, уларниң аяллири айрим һалда, Натан җәмәти айрим һалда, уларниң аяллири айрим һалда; Лавий җәмәти айрим һалда, уларниң аяллири айрим һалда; Шимәй җәмәти айрим һалда, уларниң аяллири айрим һалда; барлиқ тирик қалған аилиләр, йәни һәр бир аилә айрим-айрим һалда вә уларниң аяллири айрим һалда жиға-зар көтириду**» (10-14-айәт).

Бизгә Исраилниң бу жиға-зар көтәргини вә 13-бапта бешарәт қилинған тавлиниш җәрияни 1-9-айәтләрдики вақиәләрдин авал кәлсә керәк. «**Шу күни Пәрвәрдигар Йерусалимда туруватқанларни қоғдайду; уларниң арисидики әләңшип қалғанларму шу күни Давуттәк палван болиду; Давут җәмәти болса Худадәк, йәни уларниң алдидики Пәрвәрдигарниң Пәриштисидәк күчлүк болиду**» дегән ишлар йүз бериши үчүн Исраилниң Худа билән алақиси болуши керәк; товва қилмиған кишиниң Худа билән

мунасивети йоқтур. Исраил Худаға қарап товва қилип жиға-зарларни көтәрмигән болса, Худа қандақму уларни күчләндүрәтти?

Униң үстигә, улар дүшмәнлиридин қутқузулған күнидә Мәсиһ уларниң ярдимидә болуп көрүниду (14:3-4ниму көрүң); шу чағда болса Худа алаһидә бир иш қилип, уларниң Мәсиһкә «тикилип қараш»и үчүн Уни Муқәддәс Роһи арқилиқ уларға аян қилишниң һаҗити болмайду; демәк, 10-14-айәттә тәсвирләнгәндәк «**шапаәт йәткүзгүчи вә шапаәт тилигүчи Роһ**»ниң вастисини ишлитишниң һеч һаҗити қалмайтти. Шуңа, шу ишларниң тәртиви җәзмән жуқурида ейтқинимиздәк болуши керәк.

Худаниң Роһи Исраилниң үстигә қуюлуши «Йәш.» 44:3, «Әз.» 39:29, 36:26-27диму ейтилиду; нәтиҗидә, улар ич-ичидин Худаға нида қилиду.

Көрүнүштә мәзкур айәтләрдә сөзлигүчи Худадин башқа бириси әмәстур; У: «Улар өзлири санҗип өлтүргән Маңа йәнә қарайду» дәйду. Бу сөзләрниң бирдин-бир мүмкин болған чүшәндүрүлүши Мәсиһ Әйсаниң: «Мән вә Ата әслидинла бирдурмиз» дегән сөзидур («Юһ.» 10:30).

Мошу 10-айәттики «қарайду» дегән сөз Худа тәрипидин ишлитилгәндә «етиқат билән қараш» яки «чоңқур ойлап қараш» дегән мәнани билдүриду; мәсилән, «Чөл.» 21:9дә: «**Муса мистин бир мис илан яситип хадиға есип қойди; вә шундақ болдики, илан биркимни чеқивалған болса, у бу мис иланға қарисила, улар һаят қалди**».

«**Мөминләр униңға тәлмүрүп нурланди**» («Зәб.» 34:5)

«**Силәрни колап чиқарған орәккә нәзәр селиңлар**» («Йәш.» 51:1)

10-айәттики «**санҗиған**» яки «санҗип өлтүргән» дегән сөз дайим дегидәк әҗәллик яриландурушни билдүриду; мошу йәрдә буниңда гуман йоқ, чүнки униңға әгәшкән ишлар матәмдики жиға-зарлардин ибарәт болиду. «**Йәккә-йеганә оғлидин җуда болғучиниң дәрд-әлими**»динму артуқ дәрд-әләм боламду? Мәсиһ Исраил үчүн дәл «**вәдә қилинған йәккә-йеганә бала**» әмәсму? («Йәш.» 6:9) — Улар Униң дунияға туғулушиға Ибраһим Исһақниң туғулушиға тәшна болғандәк техиму тәшна болған әмәсму? Бу тәсәввур қилғусиз дәрд-әләм болмамду? — «**И хәлқимниң қизи, сән өзәңгә бөз кийим кийивал, күлләр ичидә еғинап ят; өзәңниң бир тал оғлуңдин җуда болғандәк қаттиқ жиғлап матәм тут**» дейилгәндәк («Йәр.» 6:26).

Мана бу Исраилниң өзлириниң Мәсиһини чәткә қаққанлиғидин болған дәрд-әләмдур. Шу дәрд-әләмни пүтүн хәлиқ умумйүзлүк тартидиған һәм һәр бир адәм айрим-айрим тартидиған болиду; һәтта әр вә аяллири айрим-айрим жиға-зар көтириду.

Уларниң көтиридиған жиға-зарлири «илгәрки пәйғәмбәрләр»ниң язмилиридиму алдин-ала көрситилиду; мәсилән: —

«**Һейтлириңларни мусибәткә, һәммә нахшилириңларни аһ-зарларға айландуруветимән;**
Һәммә адәмниң чатриқи үстини бөз рәхт биләнориғузимән,
Һәр бир адәмниң бешида тақирлиқ пәйда қилимән;
Бу матәмни йәккә-йеганә бир оғулниң матимидәк,
Һейтниң ахирини дәрд-әләмлик бир күн қиливетимән» («Амос» 8:10)

Жиға-зарниң мәзмунини Йәшая пәйғәмбәр алдин-ала ейтиду: —

«**У кишиләр тәрипидин кәмситилиду, улар Униңдин жирақлишиду; У көп дәрд-әләмлик адәм болуп, Униңға азап-оқубәт яр болиду; шуниң билән Униңдин йүзләр қачурулиду; У кәмситилиду, биз Уни һеч нәрсигә әрзимәс дәп һесаплидуқ.**

Бирақ әмәлийәттә болса, У бизниң қайғу-һәсритимизни көтәрди, азап-оқубәтлиримизни Өз үстигә алди.

Биз болсақ, бу ишларни У вабаға учриған, Худа тәрипидин җазалинип урулған, шундақла қийин-қистаққа елинғанлиғидин дәп қаридуқ!

Лекин У бизниң асийлиқлиримиз түпәйлидин яриланди, бизниң гуналиримиз үчүн зәхимләнди; Униң җазалиниш бәдилигә, биз арам-хатирҗәмлик таптуқ, һәм қамчидин болған ярилири бәдилигә биз шипаму таптуқ.

Һәммимиз худди қойлардәк йолдин езип, һәр биримиз өзимиз халиған йолға маңған едуқ; бирақ Пәрвәрдигар һәммимизниң қәбиһлигини Униң үстигә жиғип жүклиди» («Йәш.» 53-баптин).

10-14-айәтләрдики бир-икки нуқтини йәнә изаһлишимизға тоғра келиду: —

(1) Исраилниң Мәсиһ үчүн көтәргән жиға-зарлири «**Мәгиддо җилғисидики «Хадад-Риммон»да жиға-зарниң көтирилгини**»гә охшитилиду. «Мәгиддо җилғиси»да «хадад-риммон»дики «жиға-зерә» болса шүбһисизки ихласмән яш падиша Йосияниң паҗиәлик өлүми түпәйлидин шу йәрдә болған матәмни көрситиду. У Пирәвн-Нәко тәрипидин «Мәгиддо җилғиси»да өлтүрүлгән еди. Йосия падиша дәл ихласмәнлиги түпәйлидин Йәһуда падишалиғиниң «ахирқи үмүти» дәп һесаплинатти; шуңлашқа Йосияниң өлүми билән пүткүл хәлиқ заваллиққа йүзләнгән еди. Зәкәрияниң дәвригичә Исраил һәр жили Йосия үчүн матәм тутатти («2Пад.» 9:29-30, «2Тар.» 35:20-27ни көрүң).

(2) Мәсиһ үчүн тутулған чоң матәм Йерусалимда башлинип, пүткүл зиминға тарилиду; төрт җәмәтниң матәм тутушлири алаһидә көрситилиду. Бу немә үчүн? Бизниңчә, хәлиқниң һөкүмран йетәкчилири вә роһий йетәкчилири болған Лавийлар вә каһинлар өткән заманларда хәлиққә интайин осал өлгә болған болғачқа, уларниң һазир яхши өлгә болғанлиғи тәкитлиниду; хәлиқ дәрвәқә уларға әгишиду. «Давутниң җәмәти» вә «Натанниң җәмәти» (Натан Давутниң оғли, Сулайманниң акиси еди — «2Сам.» 5:14, «Луқа» 3:3) һөкүмран йетәкчиләргә вәкил болиду, «Лавий җәмәти» вә «Шимәй җәмәти» каһинларға вәкил болиду. Шимәй Лавийниң нәвриси, Гәршонниң оғли еди («Чөл.» 3:18). Шимәйниң җәмәти вә Натанниң җәмәтиниң тизимлигигә елинишиниң сәвәви бәлким матәм жиға-зарлириниң пүткүл аилисидә әң жуқури тәбиқидин әң төвән тәбиқигичә йейилғанлиғини көрситиш үчүн болуши мүмкин.

Шу чоң матәм тутушлар ичидә уларға ахир берип бирдин-бир тәсәлли бәргүчи дәл улар матәм тутқан Рәб Мәсиһниң Өзи болиду. У шу күнидә «**Худди ана балисиға тәсәлли бәргәндәк... Мән шундақ уларға тәсәлли беримән**» («Йәш.» 66:13, 40:1).

«**Худаниң йолида болған азап-қайғу адәмни һәргиз пушайман қилмайдиған ниҗатқа башлайдиған товиға елип бариду**» («2Кор.» 7:9-11) — У уларниң сунуқ қәлбини ясап (сақайтип): «**Уларға... һәсрәт-қайғуниң орниға сүркилидиған шат-хорамлиқ мейини, ғәшлик-мәйүслүк роһиниң орниға мәдһийә тонини кийдүриду...**» («Йәш.» 61:3). Қедимки заманда Йүсүп қериндашлириға өзлириниң униңға сатқунлуқ қилғанлиғи тоғрисида тәсәлли бәргәндәк (уларниң шу тарихида дәл Мәсиһ билән

Исраилниң тарихи сүрәтлиниду) Мәсиһ шу чағда Өз қериндашлириға: «**Силәр дәрвәқә Маңа шу ишни яман нийәт билән қилдиңлар; лекин Худа бүгүнки күндикидәк нурғунлиған хәлиқниң җенини тирик сақлап қелиш үчүн шу ишни яхшилиққа бекиткән еди**» дәйдиған болиду («Яр.» 45:5, 8, 50:20).

Бүгүнму «гуналиримдин қутқузулушим керәк» дәп билгән һәр ким кәлгүсидики Исраилға охшаш, ишәш-етиқат билән Мәсиһкә қариши керәк. Чүнки әмәлийәттә бизму өз гуналиримиз билән уни «санҗип өлтүргән»; вә бизму кәлгүсидики Йәһудийларға охшаш товва қилип, барлиқ гуналиримизниң кәчүрүми үчүн бәдәл төлигән Мәсиһниң шу улуқ қурбанлиғини көрәләймиз. У һәммимизгә: «**И йәр-зиминниң чәт-яқилиридикиләр, Маңа қарап қутқузулуңлар!**» дәйду («Йәш.» 45:22).

Бу ишни у қайтип келишигә кечиктүрсәк кечигип қалимиз: — «**Мана, у булутлар билән келиду, шундақла һәр бир көз, һәтта Уни санҗиғанларму Уни көриду. Йәр йүзидики пүткүл қәбилә-хәлиқ У сәвәплик аһ-зар көтириду. Бәрһәқ шундақ болиду, Амин!**» («Вәһ.» 1:7). Шу күнидики «аһ-зарлар» пәқәт пушайман-һәсрәттин ибарәт болиду; товва қилиш пурсити балдурла өтүп кәткән болиду.

13-бап
«Ечилған булақ»

«**Шу күни Давут җәмәти һәм Йерусалимда туруватқанлар үчүн гунани вә паскиниликни жуйидиған бир булақ ечилиду; шу күни шундақ болидуки, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, — Мән мәбудларниң намлирини зиминдин йоқитимәнки, улар йәнә һеч әсләнмәйду; вә Мән пәйғәмбәрләрни вә паскина роһниму зиминдин чиқирип йөткиветимән. Шундақ әмәлгә ашурулидуки, бирәйлән йәнила пәйғәмбәрчилик қилип бешарәт берәй десә, униң өзини туққан ата-аниси униңға: «Сән һаят қалмайсән; чүнки Пәрвәрдигарниң намида ялған гәп қиливатисән» дәйду; андин өзини туққан ата-аниси уни бешарәт бериватқинидила санҗип өлтүриду. Шу күни шундақ болидуки, пәйғәмбәрләрниң һәр бири өзлири бешарәт бериватқанда көргән көрүнүштин хиҗил болиду; улар хәқни алдаш үчүн иккинчи чупурлуқ чапанни киймәйду.**

У: «мән пәйғәмбәр әмәс, мән пәқәт териқчимән; чүнки яшлиғимдин тартип тупрақ билән тирикчилик қиливатимән» — дәйду.

Әнди бириси униңдин: «Һәй, әнди сениң мәйдәңдики бу зәхмәтләр немә?» — десә, у: «Достлиримниң өйидә ярилинип қалдим» — дәп җавап бериду».

13-баптики 1-6-айәтләрниң 12-баптики улуқ бешарәт билән беваситә вә зич мунасивити бардур.

12-баптики ахирқи айәтләрдә Исраилниң «**шапаәт йәткүзгүчи вә шапаәт тилигүчи Роһ**»ниң өз үстигә қуюлуши билән «санҗип өлтүргән» затниң үстигә товва жиға-зарлирини көтәргәнлигини көрдуқ. Һазир дәл шу Роһниң вәһийи билән уларниң көзлири ечилип гунайидин кәчүрүм қилиниш вә тазилаш «булақ»ини көргинини көримиз.

Зәкәрия пәйғәмбәрниң дәвирдидин илгири Йәшая пәйғәмбәр «**Зимин бир әлни бир күн ичидила туғидиған иш барму? Дәқиқә ичидила бир әлниң туғулуши мүмкинму?**» («Йәш.» 66:8) дәп сориған еди. Бу реторик соал һазар җававини тапиду. Зәкәрия

пәйғәмбәр өзи илгири: «**Бу зиминниң қәбиһлигини бир күн ичидила елип ташлаймән»** дегән бешарәтни тапшурувалди («Зәк.» 3:9). Шу бешарәтниң қандақ йол билән әмәлгә ашурулғанлиғи мошу йәрдә көрүниду: —

«**Шу күни Давут җәмәти һәм Йерусалимда туруватқанлар үчүн гунани вә паскинилиқни жуйидиған бир булақ ечилиду**» (1-айәт).

«Булақ» дегән сөз ибраний тилида «макор» дегән сөз билән ипадилиниду. Сөзниң йилтизи «колаш» дегән мәнада. «Зәб.» 36:9дә тепилиду: «**Сәндила бардур һаятлиқ булиқи**»; «Йәр.» 2:13 вә 17:13дә «колаш» Пәрвәрдигарниң өзини көрситип: «**һаятлиқ су мәнбәси**» вә «**һаятлиқ сулириниң мәнбәси**» дәп ишлитилиду.

Лекин мошу 1-айәттә «һаятлиқ мәнбәси» әмәс, бәлки гунаниң паскинилиғини жуйидиған бир булақ көрситилиду. «Чөл.» 8:7дә вә 19:9дә «кафарәт сүйи» тилға елиниду. Бу су Лавийларни өз хизмити үчүн «рәсмий паклиниш»қа ишлитиләтти. Кейин Әзакиял пәйғәмбәр бу «кафарәт сүйи»ни Муқәддәс Роһтин болған роһий паклинишқа охшитип, Исраилниң ахирқи замандики һалити тоғрисида Худаниң намида: «**Мән сүп-сүзүк суни үстүңларға чачимән, буниң билән силәр пак болисиләр. Силәрни һәммә паскинилиғиңлардин вә бутлириңлардин паклаймән**» дәп бешарәт бәргән еди («Әзакиял» 36-бап). Әзакиял мошу йәрдә көздә тутқан «паскинилиқ» җисманий яки рәсмий бирхил паскинилиқ әмәс, бәлки роһий җәһәттики, ички дуниясиниң напаклиғидин ибарәттур. Зәкәрия пәйғәмбәрниң бешаритидә болса «**сүп-сүзүк су**»ниң пәқәт «адәмниң тенигә <u>**чечилидиған**</u>» сула әмәс, бәлки <u>**адәм өзини пүтүнләй жуйидиған бир булақ**</u> екәнлиги аян қилиниду. Қайтилаймиз, бу паклиниш җисманий әмәс, роһий паклиништин ибарәттур.

Әнди «булақ» дегән немә? Биз уни қандақ чүшинимиз? Бу Әйса Мәсиһниң өлүмидики «санчилған ярилири»дин урғуп чиққан қиммәтлик қенидин башқа нәрсә әмәс, әлвәттә: — «**Кона әһдә дәвридә өшкә вә буқиларниң қени һәм инәкниң күллири напак болуп қалғанларниң учисиға сепилсә, уларни әт җәһәтидин тазилап пак қилған йәрдә, ундақта, мәңгүлүк Роһ арқилиқ Өзини ғубарсиз қурбанлиқ сүпитидә Худаға атиған Мәсиһниң қени вижданиңларни өлүк ишлардин пак қилип, бизни мәңгү һаят Худаға ибадәт қилишқа техиму йетәклимәмду?!**» («Ибр.» 9:13).

Мәсиһни рәт қилғанда Йәһудий хәлқи ихтиярсизла, билип-билмәйла: «**Униң қени бизниң үстимизгә вә балилиримизниң үстигә чүшсун!**» дәп чуқан көтиришүп өз-өзигә ләнәт чүшәргән еди. Лекин ахирида Униң қиммәтлик қени уларға башқичә болиду — өлүм үчүн әмәс, бәлки һаят үчүн, уларни булғаш үчүн әмәс, бәлки паклаш үчүн «уларниң үстидә» болиду.

Әнди Исраилниң «**гунайи вә паскинилиғи**»ни жуйидиған еқин Мәсиһниң қени болса, ундақта шу булақ жигирмә әсир илгири Әйса чапрас яғачләнгән «Голгота»да ечилған әмәсму? Қандақму кәлгүсидики «бир күн»дә ечилсун? Бизниң 3:9дики «**Бу зиминниң қәбиһлигини бир күн ичидила елип ташлаймән»** дегән сөз тоғрисидики шәрһлиримизни көрүң. Гәрчә инсанни паклайдиған булақ аллиқачан ечилған болсиму, «шу күни» у пүткүл Исраил хәлқи үчүн ечилиду — чүнки шу күн «**корниң көзлири ечилиду**» («Йәш.» 35:5). Исраилниң көзлири (демәк, пүткүл хәлиқниң көзлири) Худаниң қозиси Мәсиһни, шундақла Униң қурбанлиғиниң тәңдашсиз қиммити вә үнүмини көрүшкә ечилиду.

Худаға тәшәккүр! Булақ ечилгандин кейин һеч қачан етилмәйду (ибраний тилида «ечилиду, һәргиз етилмәйду» дегән сөз шу мәнада).

Пәйғәмбәр хәлиқниң ички дуниясиниң бузуқлуғи вә әхлақ напаклиғи елип ташлиниши тоғрилиқ бешарәт бәргәндин кейин, һазир 2-6-айәтләрдә зиминни булғайдиған барлиқ тәсирләрдин паклиниш тоғрилиқ бешарәт бериду. Чүнки «**Пәрвәрдигар Йәһудани Өзиниң «муқәддәс зимини»да несивиси үчүн мирас қилиду вә йәнә Йерусалимни талливалиду**» (2:12). Зимин «муқәддәс» болуш үчүн шундақ паскина тәсирләр елип ташлиниши керәк, әлвәттә: —

«**Шу күни шундақ болидуки, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, — Мән мәбудларниң намлирини зиминдин йоқитимәнки, улар йәнә һеч әсләнмәйду; вә Мән пәйғәмбәрләрни вә паскина роһниму зиминдин чиқирип йөткиветимән**» (2-айәт).

Мәбудларниң өзлирила әмәс, бәлки уларниң намилири вә әсләнгидәк барлиқ тәсирләр йоқитилиду; сахта пәйғәмбәрләрла әмәс, бәлки уларни қутратқучи «паскина роһлар» чиқирип йөткиветилиду. Зиминда пәқәт «**шапаәт йәткүзгүчи вә шапаәт тилигүчи Роһ**», йәни Худаниң Муқәддәс Роһиниң мубарәк тәсири бардур.

Һәтта Зәкәрияниң дәвридиму бутпәрәслик, сахта пәйғәмбәрләр вә һәр хил сеһиргәрлик вә палчилиқниң хәлиқниң арисида техи тәсирлири бар еди; бу ишлар «Нәһ.» 6:10, «Әзра» 9:1, «Нәһ.» 13:23, 24 қатарлиқ язмилардин көрүниду.

Һалбуки, бу ахирқи алтә бапта көздә тутулғини йеқин кәлгүси әмәс, бәлки ахирқи замандики ишлардур. Муқәддәс язмиларниң башқа йәрлиридин, болупму Рәб Әйсаниң Өзи бәргән агаһлиридин шуни билимизки, ахирқи заманларда бутпәрәслик, сахта пәйғәмбәр, «сахта мөҗизиләр» вә һәр хил җадугәрликләр барғансери көпийип кетиду («Мат.» 24:11, 24-26, «Мар.» 13:21-22, «Луқа» 21:8). Бу ишлар әвҗигә чиқип, дәҗҗал мәйданға чиқиду вә дуниядики барлиқ әлләрни өзигә вә сүритигә чоқунушқа аздуриду («2Тес.» 2:4, «Вәһ.» 13:1-6, 13, 14).

Кейинки төрт айәттә (3-7дә) бутпәрәслик вә сахта пәйғәмбәрчилик «шу күни» қандақ йол билән зиминдин йоқитилидиғанлиғиға икки мисал кәлтүрүлиду. Биринчи мисал Йәһудий хәлиқтә болған наһайити чоң өзгиришни, уларниң әслидә өзлирини һалакәткә елип баридиған гуналарға йеңидин өч болғанлиғини көрситиду. 3-айәттә шу мисал тонуштурулиду: —

(13:3) «**Шундақ әмәлгә ашурулидуки, бирәйлән йәнила пәйғәмбәрчилик қилип бешарәт берәй десә, униң өзини туққан ата-аниси униңға: «Сән һаят қалмайсән; чүнки Пәрвәрдигарниң намида ялған гәп қиливатисән» дәйду; андин өзини туққан ата-аниси уни бешарәт бериватқинидила санҗип өлтүриду**».

Бу ата-аниниң қилғини дәл Тәвраттики муқәддәс қанунда буйрулғинидәк болиду: «**Қериндишиң, мәйли анаңниң оғли яки өз оғлуң яки қизиң, җан-җигириң болған аялиң яки җан достуң астиртин сени аздурмақчи болуп: «Барайли, башқа илаһларниң қуллуғиға кирәйли» десә... сән уни һеч айима, униңға рәһим қилма вә униң гунайини һеч йошурма; қандақла болмисун уни өлтүргин; уни өлтүрүшкә тунҗа қол салғучи сән бол...**» («Қан.» 13:6-10).

«Сахта пәйғәмбәр» болса, ишни охшаш беҗа кәлтүрүши керәк болиду: — «**Амма Мениң намимда башбаштақлиқ қилип Мән униңға тапилимиған бирәр сөзни сөзлисә яки башқа илаһларниң намида сөз қилидиған пәйғәмбәр болса, шу пәйғәмбәр өлтүрүлсун**» («Қан.» 18:20).

Мошу 3-айәттә көздә тутулғини дәл шундақ. Бу ата-анининиң Пәрвәрдигар вә Униң сөз-каламиға тутқан муһәббити өз оғлиға болған муһәббитидин артуқ болиду. Оғлида бундақ рәзил ишлар пәйда болай дегәндә улар шу рәзилликни мутләқ йоқитишқа һәрдайим тәйяр туриду: «**Ата-аниси униңға: «Сән һаят қалмайсән; чүнки Пәрвәрдигарниң намида ялған гәп қиливатисән» дәп, туққан ата-аниси уни бешарәт бериватқинидила санҗип өлтүриду**». («Мис.» 23:24, «Чөл.» 21:2, «Қан.» 12:2, «Йәшуа» 7:12ниму көрүң).

Сахта пәйғәмбәләргә йол қоюлмайла қалмай, улар өз ялғанчилиғидин хиҗил болиду: —

«**Шу күни шундақ болидуки, пәйғәмбәрләрниң һәр бири өзлири бешарәт бериватқанда көргән көрүнүштин хиҗил болиду; улар хәқни алдаш үчүн иккинчи чупурлуқ чапанни киймәйду**» (4-айәт).

Әслидә мошундақ ялған пәйғәмбәрләр һәтта һәқиқий пәйғәмбәрләрниң алдиғиму келип йүз туранә қарши чиқатти; һазир һеч ким уларниң ялғанчилиғиға чидимайду.

Айәттә көрситилгән «чупурлуқ чапан»ни һәқиқий пәйғәмбәрләрдин бәзилири кийәтти — Мәсилән, Илияс вә Елиша пәйғәмбәрләр («2Пад.» 1:8), Йәһия пәйғәмбәр («Мар.» 1:6). Мошундақ интайин аддий кийим уларниң паний дуниядики ишлардин айрилғинининиң вә бәзидә матәм тутушниң символи болғачқа, уларниң хәлиқниң гуналириға вә бу гуналири түпәйлидин Худаниң чүширидиған җазалириға болған азавини билдүрәтти.

5-6-айәттә йәнә бир мисал кәлтүрүлиду. Бу мисалда ихласмән бир Исраиллиқ пухра билән ялған пәйғәмбәр оттурисидики сөһбәт, соал-җавап шәклидә тепилиду: —

«**У** (әслидә ялған пәйғәмбәрчилик қилған киши): **«Мән пәйғәмбәр әмәс, мән пәқәт териқчимән; чүнки яшлиғимдин тартип тупрақ билән тирикчилик қиливатимән» — дәйду**». Қариғанда, у наһайити кичик пеил болуп, өзиниң җәмийәтниң әң төвән тәбиқисидин чиққанлиғини көрсәтмәкчи болуши мүмкин. Лекин пухра гуман қилип униңдин: «**Һәй, әнди сениң мәйдәңдики** (ибраний тилида «икки қолуңниң оттурисидики») **бу зәхмәтләр немә?» — дәп сорайду.**

У: «Достлиримниң өйидә ярилинип қалдим» — дәп җавап бериду» — дейилиду.

«Бутпәрәс пәйғәмбәрләр» җин-шәйтанларниң диққитини тартиш үчүн пат-пат өз тенини кесивалатти («1Пад.» 18:28дә мисал көрүлиду). Бутпәрәс падиша Аһабниң ордисида дәл шундақ бутпәрәс пәйғәмбәрләр «Пәрвәрдигарниң намида» бешарәт бериватқан йүзлигән башқа «пәйғәмбәрләр»гә һәмраһ болуп «хизмәт қилатти» («1Пад.» 22:5-7, 11-12). Бу айәтләрдин биз «тән кесиш» дегән мошу иш сахта пәйғәмбәрләр арисида наһайити умумлашқан вә шундақла уларниң бәлгүси болуп қалған, дегән хуласигә келимиз (матәм тутқандиму «тән кесиш» Исраилларға мәнъий қилинған — «Қан.» 14:1, «Йәр.» 16:6, 41:5ниму көрүң).

«**Сениң мәйдәңдә**» дегән ибарә ибраний тилида «алиқан»ни, «биләк»ни яки биләклириниң оттурисидики мәйдини көрситиши мүмкин.

Шуниң билән хәлиқ мошундақ зәхмәтләрдин гуманлиниду, сахта пәйғәмбәр хиҗил болуп рошән бир ялған банини көрситиду. «Достлири» болса адәттә йеқин достлуқ мунасивәтни («достлар» мәйли иҗабий яки сәлбий мәнада болсун) көрситиду. Бу адәм қолидики ярилирини «Пәқәт бир нәччә достлирим билән соқушуп қалғиним үчүн болди; лекин достлар болғачқа һеч қандақ шикайәтнамә язғум йоқ, дәва қилғум йоқ» дәп чүшәндүргәндәк болуши мүмкин. Шуңа бу кишиниң җавави кәмтәрлигини ипадиләйду әмәс, бәлки банә көситиду, дәп қараймиз.

Бешарәткә қариғанда, бу сахта пәйғәмбәрләр һәтта Мәсиһниң яра-изилириниму тәһлид қилмақчи болған болушиму мүмкин? (йәнә «Мат.» 24:24, «Мар.» 13:22, «Юһ.» 20:25-27ни көрүң).

Мәсиһ дунияға қайтип келип, сәлтәнитини бәрпа қилғандин кейин, пәйғәмбәрләрниң һеч һаҗити болмайду, әлвәттә.

«Санҗип өлтүрүлгән» падичиниң азап-оқубәтлири вә уларниң нәтиҗилири тоғрилиқ (13:7-9)

«**Ойған, и қилич, Мениң падичимға, йәни Мениң Шеригим болған адәмгә қарши чиқ, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар; — Падичини урувәт, қойлар патипарақ болуп тарқитиветилиду; Мән қолумни кичик пеилларниң үстигә чүширип турғузимән.**

Зиминда шундақ әмәлгә ашурулидуки, — дәйду Пәрвәрдигар, — үчтин икки қисми қирилип өлиду; бирақ үчтин бир қисми униңда тирик қалиду. Андин Мән үчинчи қисмини отқа киргүзимән, уларни күмүч тавлиғандәк тавлаймән, алтун синалғандәк уларни синаймән; улар Мениң намимни чақирип нида қилиду вә Мән уларға җавап беримән; Мән: «Бу Мениң хәлқим» дәймән; улар: «Пәрвәрдигар мениң Худайим» — дәйду».

Тонуштуруш

7-айәт билән китапниң ахирқи қисминиң йеңи бир бөлиги башлиниду. Униң чоң темиси Исраилниң қандақ җазалар билән Пәрвәрдигарниң муқәддәс қовми болуш үчүн тавлинип өзгәртилидиғанлиғидур. Илгәрки бөләкни хуласилисақ, мундақ ишлар җакалиниду (12:1-13:6): —

(а) Пәрвәрдигар Исраил вә Йерусалимға һуҗум қилмақчи болған дунияви күчләрдин мудапиә қилидидиғанлиғи;

(ә) У қайси йол билән дүшмәнлирини уридиғанлиғи;

(б) Өз хәлқигә нусрәт қазинидиған күч-қудрәт йәткүзидиғанлиғи;

(в) У авал Муқәддәс Роһиниң вастиси билән уларни товва қилиш йолиға киргүзидиғанлиғи;

(г) Улар шу арқилиқ өзлириниң өз Мәсиһини чапрас яғачләш гунайини билип йетидиғанлиғи;

(ғ) Улар қаттиқ товва қилип һаятқа еришидиғанлиғи.

Иккинчи бөләктә (13:7-14:21) төвәндики ишлар көрситилиду: —

(а) Ихлассизларни үзүп ташлаш, Йерусалимға чүширилидиған жаза;

(ә) Шу жазаниң вастиси билән «Худаниң қалдиси» тавлиниду, зиминниң өзи барлиқ булғинишлардин пакландурулиду;

(б) Шундақ қилип, зимин вә хәлиқ Худаниң падишалиғиниң йәр йүзидики мәркизи вә вәкили болушқа лайиқ тазилап паклиниду.

Иккинчи бөләк йәнә икки қисимға бөлүниду; алдинқи қисим (13:7-9) бешарәттики ишларниң йәкүнидур, кейинки қисмида (14-бап) бешарәттики ишлар тәпсилий ейтилиду.

Бешарәт «сахта пәйғәмбәр»ниң ялған ярилиридин һәқиқий санчилған һәқиқий падичиға өтиду. У һәқиқәтән «**Достлирим** (өз хәлқиниң)**ниң өйидә ярилинип қалдим**» дейәләйтти! Улар «**һаятлиқни барлиққа кәлтүргүчи**»ни өлтүргинидә Худаниң хизмитидә болдуқ, дәп ойлайтти; көңлидә Худадин жирақта болуп, «**көрүнмәс Худаниң сүрити**»ни тонумай, У Худани «Атам» дегәнлиги үчүн «күпүрлүк қилдиң» дәп Униң үстидин шикайәт қилған.

Лекин Исраил хәлқиниң өз бешиға санақсиз азап-оқубәт чүшәргән шу җинайити «шапаитим пүткүл дунияға йәткүзүлсун» дәп, шундақла Исраилниң кәлгүси ниҗати үчүн баштин ахирғичә Худа тәрипидин башқурулған еди. Шуңа Мәсиһниң өлтүрүлүши 12:10-14дә Йәһудий хәлқиниң кейин қаттиқ пушайман қилидиған вә товва қилидиған җинайити дейилиду; амма алдимиздики 13:7дә у Худаниң Өзи қилған ишидур, дейилиду: —«**Ойған, и қилич, Мениң падичимға, йәни Мениң Шеригим болған адәмгә қарши чиқ, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар**» (7-айәт).

Демәк, Мәсиһниң тартқан чапрас яғачтики азап-оқубәтлиридә, уни чапрас яғачлиған Йәһудийлар вә Йәһудий әмәсләр өзлири билмигән һалда Худаниң вастиси болуп «**Униң җенини гунани жуйидиған қурбанлиқ қилиш**»и әмәлийәттә Худаниң алдин-ала бекиткини болуп, У «Йәшая» 53-бапта алдин-ала тәсвирлиниду. Шу йәрдә: «**Уни езишни лайиқ көргән Пәрвәрдигардур; У Уни азапқа чөмүлдүргүзди**» дәп оқуймиз. Дәрвәқә, инсанниң қоли билән «**У худди боғузлашқа йетиләп меңилған пақландәк боғузлашқа елип меңилди»**, лекин инсанниң барлиқ бәтнийәтлиги пәқәт Худаниң «**Өз күч-қудрити вә ирадиси бойичә бурунла немә бекиткән болса**» шуларни әмәлгә ашурди, халас («Рос.» 4:28). Бәрһәқ, Шәйтанниң һәсәтхорлуғи вә нәприти, баш каһинларниң ғалҗиранә қәһри, Һерод падишаниң кәмситиши, валий Пилатусниң қорқунучақлиғиниң һәммиси пәқәт Худаниң пүткүл дунияни ниҗат көрсун дәп алдин-ала бекиткән ишиниң әмәлгә ашурулушидур, халас.

«**Ойған, и қилич!**» дегән бу әҗайип бешарәттә қилич адәм сүпитидә Худаниң адалитини беҗа кәлтүрүшкә чақирилиду. Пәрвәрдигарниң қиличи башқа бешарәтләрдә — мәсилән, «Йәр.» 47:6-7, «Әз.» 21:1-17дә шундақ көрситилиду. «Қилич» мошу бешарәтләрдә умумән қилип ейтқанда «өлүм қурали» яки «Худаниң җазасиниң қурали» сүпитидә сөзлиниду.

Әнди қилич кимгә чүшиду? Ушбу бешарәттә рәзилләр яки ихлассизларниң бешиға әмәс, бәлки пүтүнләй гунасиз, қусурсиз муқәддәс бир Болғучи, Пәрвәрдигарға әң йеқин мунасивәттә турғучиниң бешиға чүшиду! Бу немидегән чоңқур бир сир-һә! Башқа йәрләрдиму бу әҗайип тема үстидә көп тохталдуқ; Мәсиһ Худаниң қозиси болуп,

Өзиниң толуқ ихтияри билән йолдин азған дунияни қутқузуш үчүн, гунакарларниң кәчүрүм қилинипла қалмай, бәлки мәңгү һаятқа еришиши үчүн «**... У бизниң асийлиқлиримиз түпәйлидин яриланди** (яки «санчилди»), **У бизниң гуналиримиз үчүн зәхимләнди**» вә «**та өлүшкә қәдәр «шарап һәдийә» төккәндәк Өзиниң җенини тутуп бәрди**».

Қилич «Мениң падичим»ға қарши чиқиду. Пәрвәрдигар Өзи «Исраилниң падичиси»дур — лекин У һәрдайим мошу иш вә униңдики мунасивәттә Мәсиһниң сүпитидә иш көриду. Биз жуқурида бу тема тоғрилиқ сөзләштуқ; мәсилән, «Әзакиял» 34-бапта У «Исраилни Мән Өзәм келип бақимән», шундақла уларни «издәймән», «қутқузимән» «күчләндүримән» вә «сақайтимән» дегәндин кейин У: «**Мән уларниң үстигә бир Падичи, йәни қулум Давутни тикләймән; У уларни беқип, уларға падичи болиду**» дәйду. Мошу йәрдә, шүбһисизки, «**Мениң қулум Давут**» һәқиқий Давут, йәни «улуқ Давуттин болған, өзидин улуқ әвлади» Мәсиһни көситиду.

Пәрвәрдигар вә «**Униң падичиси**»ниң оттурисида болған шу бирдин-бир пәвқулъаддә мунасивәт «**Мениң Шеригим болған адәм**» дегән сөздин ениқ көрүниду. Ибраний тилида «шерик» дегән бу сөз мошу айәттин башқа пәқәт «Лавийлар»да тепилиду; шу йәрдә у «дост», «йеқин адәм», «хошна» дегән мәналарда ишлитилиду (мәсилән, «Лав.» 25:15). Бу ибариниң Мәсиһдин башқа бирисини көрситиши қәтъий мүмкин әмәс. Падичи мәдикар яки ялланма падичидәк болған болса, Худа һәргиз ундақ ибарә билән уни чақирмайтти.

Шуңа бу сөз Мәсиһниң Худалиқ тәбиитидә болғанлиғини ениқ көрситиду. Мәсиһ Әйса Өзи тоғрилиқ «Яхши Падичидурмән» дегәндә мошу бешарәтни (шундақла башқа охшайдиған бешарәтләрниму) көздә тутқан болса керәк; шу чағдиму У: «**Мән вә Ата әслидинла бирдурмиз**» девиди, Йәһудийлар уни чалма-кесәк қилмақчи болди («Юһ.» 10:30).

Падичи урулиши билән пада тарқап кетиду: —

«**Падичини урувәт, қойлар патипарақ болуп тарқитиветилиду; мән қолумни кичик пеилларниң үстигә чүширип турғузимән**». Һәр қандақ пада падичисиз болса апәткә йүзлиниду, әлвәттә. Әнди бешарәттә ейтилған «пада» кимләр болиду?

Көрситилгән пада болса, «Яхши Падичи» беқиш үчүн бекитилгән Йәһудий хәлқи болуши керәк (11:11-14дә дейилгәндәк); улар жаһиллиғи үчүн шу йәрдә йәнә «**боғузлашқа бекитилгән пада**» дейилиду.

Мәсиһ Әйса бу бешарәтниң Өз мухлислирида әмәлгә ашурулғанлиғини көрситип уларға мундақ ейтқан: «**Бүгүн кечә силәр һәммиңлар мениң түпәйлимдин тандурулуп путлишисиләр, чүнки муқәддәс язмиларда: —«Мән падичини уруветимән, падидики қойлар патипарақ болуп тарқитиветилиду**» дейилгән» («Мат.» 26:31). Мәсиһ «урулған»дин кейин, мухлислири тавлиниш җәриянини бешидин өткүзүши керәк. Төвәндә буниң үстидә йәнә тохтилимиз.

Бешарәтниң Рәбниң мухлислири Өз йенидин тарқитилиштин башқа чоң әмәлгә ашурулуши Мәсиһ чапрас яғачлангәндин кейин: «**... кәлгүсидә болидиған әмирниң хәлқи**», йәни римлиқлар келип «**шәһәр билән муқәддәс ибадәтханини гумран қилди**» дегән иш билән болди («Дан.» 9:26). Шуниң билән Йәһудий хәлқиниң йәр йүзидики

барлиқ әлләр арисида «тарқитилиш» җәрияни башланди. Гәрчә бүгүн Йәһудийларниң «Исраилийә» дегән өз вәтини болғини билән, уларниң көпинчиси техи пүткүл дунияға тарқалма һаләттә турмақта.

Гәрчә Худаниң шу дәһшәтлик җазаси хәлиқниң бешиға чүшидиған болсиму, кичик бир «қалди»си йәнила Униң ғәмхорлуғиниң объекти болиду. Бу иш: «**Мән қолумни кичик пеилларниң үстигә чүширип турғузимән**» дегән сөз билән ипадилиниду.

«**Кичик пеиллар**», йәни «өзини төвән тутидиған»лар ибраний тилида «кичикләр» дегән сөз билән ипадилиниду; мошу айәттә 11:7диму тилға елинған «**пада арисидики мискин мөминләр**», йәни хәлиқ арисидики намрат, һәққаний, башқилар тәрипидин бозәк қилинидиған кишиләрни көрсәтсә керәк.

Ибраний тилида бирисиниң өз қолини мәлум кишиниң «**үстигә чүширип турғузуш**»и дегән ибарә бирхил җазалашни билдүриду: Мәсилән: «Амос» 1:8дә, «**Мән... Екрон шәһиригә қарши қол көтиримән**», яки «Зәб.» 81:14дә «**Уларниң дүшмәнлирини тезла егилдүрәр едим, қолумни рәқиплиригә бурап басар едим**». Һалбуки, мошу йәрдә мәнаси иҗабий җәһәттә болса керәк; чүнки нәтиҗиси «Худаниң қалдиси»ниң ниҗати болиду (гәрчә шу ниҗат тавлиниш яки «тәрбийилик җазалаш»тики азап-оқубәтләр арқилиқ болсиму). Мәзкур ибарә Йәшая пәйғәмбәр («Йәш.» 1:25дә) Йерусалимниң тавлиниши билән Пәрвәрдигар тәрипидин уларға шапаәт көрситилидиғанлиғи ипадилиниду. Шуңа, пүтүн 7-айәтни хуласилисақ: —

(а) Пәрвәрдигарниң падичиси хәлиқниң гунайи түпәйлидин урулиду;
(ә) Нәтиҗидә, хәлиқниң көп қисминиң бешиға «тарқитилиш апити» чүшиду;
(б) Лекин Пәрвәрдигар падисидин кичик «қалди»ни, йәни Өз сөзигә қулақ салидиған мөминләрни рәһимдиллиқ билән әсләп уларни апәт ичидә қоғдайду (11:11ни көрүң).

Мәсиһ сатқунлуқ қилинидиған кечтә мухлислириға: «**Бүгүн кечә силәр һәммиңлар Мениң түпәйлимдин тандурулуп путлишисиләр, чүнки муқәддәс язмиларда:**
«Мән падичини уруветимән, падидики қойлар патипарақ болуп тарқитиветилиду» дейилгән. Лекин Мән тирилгәндин кейин Галилийәгә силәрдин бурун баримән» («Мат.» 26:31-32, «Мар.» 14:27) дәп ейтқан сөзлиригә қайтидин қарисақ, Зәкәрияниң бешарәт сөзлирини сәл өзгәрткәнлигини көримиз; У Худаниң сөзини «Мән падичини уруветимән» дәп, Өзиниң қурбанлиқ қилинишиниң Худаниң қилған иши екәнлигини тәкитләйду. Гәрчә у уларниң шуниң билән Өзидин тенип кәткәнлигини алдин-ала билгән болсиму, У йәнила уларға: «**Лекин мән тирилгәндин кейин Галилийәгә силәрдин бурун баримән**» дегән сөзлири билән, өлүп тирилгәндин кейин силәрдин ваз кәчмәймән, әксичә силәрдин йәнә хәвәр алимән, дәйду; демәк, У «**Мән қолумни кичик пеилларниң үстигә чүширип турғузимән**» дегән вәдисидә турди.

8-9-айәтләргә кәлсәк: —

«**Зиминда шундақ әмәлгә ашурулидуки, — дәйду Пәрвәрдигар, — үчтин икки қисми қирилип өлиду; бирақ үчтин бир қисми униңда тирик қалиду. Андин мән үчинчи қисмини отқа киргүзимән, уларни күмүч тавлиғандәк тавлаймән, алтун синалғандәк уларни синаймән; улар Мениң намимни чақирип нида қилиду вә Мән уларға җавап беримән; Мән: «Бу мениң хәлқим» дәймән; улар: «Пәрвәрдигар мениң Худайим» — дәйду**».

Худаниң һөкүм-җазалирида «үчтин бир қисим»ниң қутқузулуп андин йәнә тавлиниши бир нәччә йәрләрдә көрүлиду — мәсилән, «Əз.» 5:12дә, Исраил хәлқи үч қисимға бөлүниду: — «**Шәһәрдикиләрдин үчтин бир қисми ваба кесили билән өлиду һәмдә араңларда болидиған ачарчилиқтин бешини йәйду; үчтин бир қисми өп-чөрүңларда қиличлиниду; вә Мән үчтин бир қисмини һәр тәрәптин чиққан шамалға сориветимән, андин бир қилични ғилаптин суғуруп уларни қоғлаймән**». «Йәш.» 6:13дә болса, хәлиқниң пәқәт ондин бир қисминиң Худаниң улуқ тавлаш җазасидин өтидиғанлиғи көрситилиду.

Худаниң хәлқи тавлинидиған вақтида «зиминда болидиғанлиғи» тәкитлиниду: «**Зиминда шундақ әмәлгә ашурулидуки, — дәйду Пәрвәрдигар, — униңда** (ибраний тилида қайтилиниду) **үчтин икки қисми қирилип өлиду**».

Худаниң бу җазасиниң иҗра қилиниш җәрияни улар Мәсиһни чаткә қаққандин кейин миладийәдин кейинки 70-жили дәл шу «зиминда» башлинип, йәнә шу йәрдә ахирқи заманда ахирлишиду.

Йәһудий хәлқиниң Иккинчи Дуния Урушидин бурун тартқан азап-оқубәтлири санақсиздур. Уруштин кейин Пәләстин зиминини егилиши билән улар шу азап-оқубәтләрдин арам тапқини билән, шу азап-оқубәтләр йәнила «**Яқупниң азап-оқубәт күни**» билән әвҗигә чиқиду («Йәр.» 30:7); у чағда улар «зиминда турғанда», хәлиқни тавлаш үчүн Худа тәйярлиған «от» Зионда йеқилиду, хумдан Йерусалимда туташтурулиду («Йәш.» 31:9).

Үчтин икки қисми үзүп ташлиниши билән Худаниң хәлқи һәргиз мутләқ йоқитиветилмәйду; һәрдайим «үчтин бири» яки «ондин бири» «муқәддәс нәсил» болушқа қалиду («Йәш.» 6:13); улар арқилиқ Худаниң Исраил барлиқ әлләргә бәхит-бәрикәт болсун дегән улуқ муддиа-мәхсәтлирини мәнзилгә йәткүзиду. У уларға: «**Мән сени тарқитиваткән әлләрниң һәммисини түгәштүрсәмму, лекин сени пүтүнләй түгәштүрмәймән; пәқәт үстүңдин һөкүм чиқирип тәрбийә-савақ беримән**» дәйду «Йәр.» 30:11, 46:28).

Шуниң билән «Худаниң қалдиси» синилип тавлиниду; бу ишниң пәллигә йетиши уларниң әң ахирида әҗайип қутулушидин илгирирәкла болса керәк. Шу чағда Худа: «**Уларни күмүч тавлиғандәк тавлайду, алтун синиғандәк уларни синайду**». Малаки пәйғәмбәр ейтқандәк: «**У тавлиғучиниң оти, кирчиниң ақартқуч шолтисидәк болиду; У күмүчни тавлиғучи һәм ериғдиғучидәк тавлап олтириду... уларни алтун-күмүчни тавлиғандәк тавлайду; шуниң билән улар Пәрвәрдигарға һәққанийлиқта болған қурбанлиқ-һәдийәни сунидy...**» («Мал.» 3:2-4; «Зәб.» 66:10-12ниму көрүң).

Улар Даниял пәйғәмбәрниң үч достидәк «**дәһшәтлик ялқунлап турған хумдан**»да туруп: «**Мениң намимни чақирип нида қилиду вә Мән уларға җавап беримән; Мән: «Бу Мениң хәлқим» дәймән; улар: «Пәрвәрдигар мениң Худайим» — дәйду**» («Йәр.» 32:38-42, «Əз.» 37:23-28 вә Тәвраттики башқа бешарәтләрниму көрүң; бу бешарәт йәнә «уларниң йәкүни»дур).

Шу күн балдур келиду: —
«**Хошаллиқтин товлаңлар, и асманлар; и йәр-зимин, шатлан;**
Нахшиларни яңритиңлар, и тағлар;
Чүнки Пәрвәрдигар Өз хәлқигә тәсәлли бәрди,
Өзиниң хар болған пеқир-мөминлиригә рәһим қилиду» («Йәш.» 49:13).

14-бап — Шәрәплик ахирәт; Пәрвәрдигарниң күни, Пәрвәрдигарниң падишалиғи

Бу бапниң авалқи айәтлири 13-баптики 7-9-айәтләрниң тәпсилатлирини ачиду, шундақла 12-баптики бешарәттә ейтилған ишларниң башланған вақтиға, йәни Худаниң Исраилни җазалаш йолида әлләрниң қошунлириниң Йерусалимни муһасиригә елишиға йол қойған вақтиға қайтиду. 14-бапта мошу қошунларниң һалак болидиғанлиғи өз көзи билән көргән гувачилар тәсвирлигәндәк наһайити тәпсилий алдин-ала ейтилиду.

Тәвраттики көп бешарәтләрдә мәлум бир вақиәниң ақивити алдин-ала ейтилғандин кейин шу вақиәниң тәпсилатлири көпрәк баян қилиниду; мошу йәрдиму шундақ елиниду.

Исраилниң 14-бапта ейтилған шу җиддий кризисиға сәпсилип қараштин авал, кризисниң арқа көрүнүшидики бир нәччә әһвалға қарайли: —

(а) 12-14-баплардин ениқки, Йәһудий хәлқи қайтидин Қанаан зимини, шундақла Йерусалим шәһирини егилигән еди. Тәвраттики башқа бешарәтләр вә бу бешарәтниң өзигә асасән, қайтқанларниң көп қисми етиқатсиз һалда зиминға қайтқан. Тәвраттики башқа бешарәтләргә қариғандиму, ахирқи заманларға кәлгәндә, Йәһудий хәлқи зиминда туруватқан вә зиминға қайтмиған, техичә дунияниң чәт-чәтлиригә тарқитилған икки хил һаләттә болиду.

(ә) Рәббимиз йәр йүзидә хизмәт өтәватқан чағда Йәһудий хәлқиниң көп қисми шундақ тарқитилған һаләттә қалған еди; зиминниң өзидә туруватқанлар болса мустәқил әмәс, бәлки «ят әлләрниң төртинчи империйәси»ниң һөкүмранлиғи астида туратти (шу империйәниң тәпсилатлирини чүшиниш үчүн «Даниял» 7-баптики бешарәтни көрүң). Шу чағда «ят әлләрниң төртинчи империйәси» «Рим империйәси» әндизисидә еди. «Даниял» 7-баптики бешарәткә асасән, шу империйә ахирқи мәзгилидә «дәҗҗалниң империйәси» болиду. Исраил қайтидин зиминда һазирқиға охшаш мустәқил турсиму, улар ахир берип йәнә шу империйәниң һөкүмранлиғиниң (йәни, дәҗҗалниң) харлашлири астида турса керәк.

(б) Гәрчә (мәзкур бешарәт вә Тәвраттики башқа бешарәтләр бойичә) Исраил зиминда бир қәдәр ронақ тапқан болсиму (мәсилән, Йерусалим шәһири пухта қурулған), мошу 14-бапта тәсвирләнгини бойичә улар учрайдиған һуҗум вә қоршав болса Исраилниң пүткүл тарихида әң вәһшәтлик вә зулмәтлик вақиә болиду.

Башқа бешарәтләрни тоғра чүшәнгән болсақ, Исраил шу вақитта аллиқачан дәҗҗал (Мәсиһниң рәқиби) билән әһдилишип униңға бекинди болиду. Мәсиһниң шу сөзи шу чағда әмәлгә ашурулған болиду: «**Мән атамниң нами билән кәлгәнмән, амма силәр Мени қобул қилмайсиләр. Һалбуки, башқа бириси өз нами билән кәлсә, силәр уни қобул қилисиләр**» («Юһ.» 5:43; «Йәш.» 28:14-22ниму көрүң). Дәҗҗалниң рухсити вә қоллашлири билән улар үчинчи бир ибадәтханини қуриду.

(в) Амма дәҗҗал ялғанчлиққа вә бидъәтликкә асасланған өзиниң шу сахта әһдисидә турмайду. Йәр йүзидики барлиқ хәлиқни өзигә ибадәт қилдуруш үчүн у Йәһудийларниң шу ибадәтханидики ибадитини тохтитип, уни өзиниңки қилиду («Дан.» 9:27, 11:31, «Мат.» 24:15ни көрүң). Хәлиқниң бәзилири, шүбһисизки, шу ишқа қәтъий қаршлиқ

билдүриду; дәҗҗал (өзидин илгири кәлгән бир нәччә мустәбитләргә охшаш) Йәһудий хәлқини пүтүнләй йоқитишқа нийәт бағлайду. Йерусалимға һуҗум қилиш нийити билән барлиқ әлләрниң қошунлирини «һармагеддон»да жиғиду: «**Улар: — «Жүрүңлар, уларни милләт қатаридин йоқ қилайли! Исраилниң нами иккинчи тилға елинмисун!» — демәктә**» («Зәб.» 83:4 «Вәһ.» 16:16).

(г) Мошу қошунларниң дәһшәтлиги аллиқачан 12-бапта аян қилинди. Улар зиминни аяқ асти қилип барлиқ қаршилиқни тар мар қилиду. Ахир берип Йерусалимға һуҗум қилишқа кириду: —

«**Мана, Пәрвәрдигарға хас күн келиду; у күни араңдин мал-мүлкүң булаң-талаң қилинип бөлүшүвелиниду. Мән барлиқ әлләрни Йерусалимға җәң қилишқа жиғимән; шәһәр ишғал қилиниду, өйләр булаң-талаң қилинип, қиз-аяллар аяқ асти қилиниду; шәһәрниң йерими әсиргә чүшүп сүргүн қилиниду; тирик қалған хәлиқ шәһәрдин елип кетилмәйду**» (1-2-айәт).

Шуңа шәһәр ишғал қилинип халиғанчә булаң-талаң қилиниду. Ишғал қилғучи қошунниң явузлуғини тилға елишниң һаҗити йоқ. Шәһәрдикиләрниң йерими әсиргә чүшүп сүргүн қилиниду. Қариғанда дүшмәнниң қандақтур рәзил бир нийити билән азрақ бир қисмини қалдуриду. Йәрәмия пәйғәмбәр шу күни тоғрилиқ: «**Айһай, шу күни дәһшәтликтур! Униңға һеч қандақ күн охшимайду; у Яқупниң азап-оқубәт күнидур!**» дәп пәряд көтириду («Йәр.» 30-бап).

Һалбуки, бешарәт бойичә у күн «дәҗҗалниң күни» әмәс, бәлки «**Пәрвәрдигарға хас бир күн**» — йәни У Өзиниң йоллириниң тоғрилиғи вә һәққанийлиғини һәйвәт билән испатлашқа, дүшмәнлирини ағдурушқа вә Өз хәлқини ниҗатқа ериштүрүшкә бекиткән күнидур. Бу дәһшәтлик азап-оқубәтләр ичидә Исраил Пәрвәрдигарға қаттиқ нида қилғачқа, 12:10да ейтилғандәк Өз Мәсиһимизни санҗип өлтүрдуқ, дегән вәһийни қобул қилиду, дәп ишинимиз. Дәл шу вақитта Исраил «**қайтидин туғулиду**».

«**Андин Пәрвәрдигар чиқип шу әлләр билән урушиду; У Униң җәң қилған күнидикидәк урушиду**» (3-айәт).

Тәврат тарихида Худа хәлқи үчүн көп қетим җәң қилған; мәсилән «Йәш.» 10:14дә «**Шундақ бир күн илгири болуп бақмиған вә кейинму болуп бақмиди; чүнки Пәрвәрдигар Исраил үчүн җәң қилди**» дәп оқуймиз. Амма «җәң қилған күнидикидәк» дегән ибарә бәлким Пәрвәрдигар Исраилни Мисирдин қутқузған күнини көрситиду. Исраил қутқузулған күни: «**Пәрвәрдигар җәңчидур, Яһвәһ Униң намидур**» дәп күй ейтилди («Мис.» 14-15-бап).

Шу күни уларни қутқузушқа туюқсиз аян болған зат Мәсиһ Әйсадин башқа һеч ким әмәстур. Бу карамәт иш қилишқа мувапиқ Униң намлири «Йәш.» 9:6дики бешарәт бойичә «Әл-Гиббор», йәни «**Күч-Қудрәтлик Худа**» яки «палван Худа»ни өз ичигә алиду. Мәсиһ шу сүпитидә кәлгәндә: —

«**Униң путлири шу күни Йерусалимниң шәрқий тәрипиниң әң алди болған Зәйтун теғида туриду; шуниң билән Зәйтун теғи оттуридин шәриқ вә ғәрип тәрәпкә йерилиду; зор йоған бир җилға пәйда болиду; тағниң йерими шимал тәрәпкә, йерими җәнуп тәрәпкә йөткилиду**» (4-айәт).

Худаниң «путлири» йоқтур, амма Мәсиһниңки бар, әлвәттә.

«**Зәйтун теғи**»ниң Исраилниң тарихидики көп муһим вақиәләр вә кризисләр билән зич мунасивити бардур. Әзакиял пәйғәмбәр Давутниң падишалиқ тәхти техи ағдурулмастин вә «**ят әлләрниң вақти**» башланмастинла Пәрвәрдигарниң җуласи дәл мошу тағдин көтирилип Исраил зиминидин айрилғинини көрди («Әз.» 11:23).

Өзи «**Худаниң шан-шәриви болған**», Рәббимиз Әйса Мәсиһ Исраил хәлқидин чәткә қеқилип, өлтүрүлүп вә тирилгәндин кейин дуниядин, шундақла Исраил зиминидин айрилип кәткәндә у дәл мошу тағдин көтирилгән: «**Вә у уларни Бәйт-Ания йезисиғичә** (Бәйт-Ания Зәйтун теғида еди) **башлап барди вә қоллирини көтирип уларни бәрикәтлиди. Вә шундақ болдики, уларни бәрикәтлигәндә У улардин айрилип асманға көтирилди**» («Луқа» 24:50-51). Әйсаниң Исраилдин шундақ айрилиши билән уларниң Бабилда 70 жил сүргүн болған азаплиқ мәзгилидин техиму узун вә техиму азаплиқ бир мәзгил башланди.

Миладийәдин алтә йүз жил бурун Әзакиял пәйғәмбәр Пәрвәрдигарниң җуласиниң дәл у кәткән йөнүлүштин қайтип келидиғинини алдин-ала көрди: «**Мана, Исраилниң Худасиниң шан-шәриви шәриқ тәрәптин кәлди; Униң авази улуқ суларниң шарқириған садасидәк еди; йәр йүзи Униң шан-шәриви билән йорутулди**» («Әз.» 43:2). Бу бешарәт болса символлуқ шәклидә дәл Мәсиһ Әйсаниң дунияға қайтип келиши тоғрилиқ еди. Чүнки Рәббимиз мухлислардин Зәйтун теғида айрилғанда пәриштиләр уларға: — «**Әй Галилийәликләр, немишкә өрә турғиниңларчә асманға қарап қалдиңлар? Әршкә көтирилгән шу Әйса силәр Униң асманға қандақ көтирилгәнлигини көргән болсаңлар, йәнә шу һалда қайтип келиду**» — деди («Рос.» 1:11). «**Йәнә шу һалда**» болса пәқәт инсаний тенидә асмандинла әмәс, бәлки йәнә: —

(а) қайси җайдин кәткән болса дәл шу йәргә қайтип келиду;

(ә) «**булутлар билән**» (йәни пәриштиләр вә муқәддәс бәндилири билән биллә) қайтип келиду («Мат.» 24:30, 26:64, «1Тес.» 4:17, «Ибр.» 12:1, «Вәһ.» 1:7).

Мәсиһниң үстигә чүшүши биләнла Зәйтун теғи «**оттуридин шәриқ вә ғәрип тәрәпкә йерилиду; зор йоған бир җилға пәйда болиду; тағниң йерими шимал тәрәпкә, йерими җәнуп тәрәпкә йөткилиду**».

Геологлар Зәйтун Тағниң оттурисидики шәриқтин-ғәрипкә созулған бир «йәр шакили үзүлмиси»ни тапқан. У «Пәрвәрдигарниң күни»дә йерилишни күтмәктә.

Йерусалимдикиләр «**җилға билән**» қачиду: —

«**Вә силәр Мениң тағлиримниң дәл мошу җилғиси билән қачисиләр; чүнки тағларниң җилғиси Азәлгичә бариду; силәр Йәһуда падишаси Уззияниң күнлиридә болған йәр тәврәштә қачқиниңлардәк қачисиләр. Андин Пәрвәрдигар Худайим келиду; һәмдә сән билән барлиқ «муқәддәс болғучилар»му келиду!**» (5-айәт).

«**Падишаси Уззияниң күнлиридә болған йәр тәврәш**» «Амос» 1:1дә тилға елиниду («Амос» 1:2диму бешарәт қилинған). Бу иш Зәкәрия пәйғәмбәрниң дәвридин икки йүз жил бурун болғини билән халайиққа интайин қорқунучлуқ тәсир қалдурғанлиғи еник туриду.

«**Азәл**»ниң қәйәрдилиги һазирчә бизгә намәлум. Һазирқи әһвалда, Йерусалимдин шәриққә кечиш мүмкин әмәс; «**Кидрон җилғиси**» вә интайин тик болған Зәйтун теғиниң өзи мошундақ «кечиш йоли»ни тосувалиду.

Мошу йәрдә «**муқәддәс болғучилар**» дегәнләр барлиқ керуб-пәриштиләр вә бәлким өлүмдин тирилгән Худаниң муқәддәс бәндилирини көрситиду («1Тес.» 4-бап, «Йәһ.» 14-15, «1Кор.» 6:2-3, 15:51-57ни көрүң).

(Бәзи алимлар Исраилниң товва қилиш вақти (12:4-13:12) мошу пәйттә болиду, дәп қарайду. 12-бап үстидә тохталғинимизда көрсәткән сәвәпләр үчүн биз бу ишни Мәсиһниң оп-очуқ аян болушидин илгири болуши керәк, дәп қараймиз).

Мәсиһниң Исраилни қоғдайдиған биринчи иши атлиқ дүшмәнләрни уруши болиду «**һәммә атларни сарасимигә, атлиқларни сараңлиққа чүширимән**» (12:4). Андин у пиядә әскәрләрни 14:12дә тәсвирләнгән ваба билән уриду. Исраиллар өзлири җәң қилишқа күчләндүрүлиду: «**Уларниң арисидики әләңшип қалғанларму шу күни Давуттәк палван болиду; Давут җәмәти болса Худадәк, йәни уларниң алдидики Пәрвәрдигарниң пәриштисидәк күчлүк болиду**» (12:8).

Исраилниң Мәсиһниң өлтүрүлүши түпәйлидин болған товва қилиштики азаплири Муқәддәс Роһниң ишлигән әмәли болиду; шуңа шу товва қилиштики азаплар шүбһисизки, дунияниң чәт-чәтлиригә тарқитилғанларғичиму йейилған болиду, дәп қараймиз.

6-7-айәткә өтәйли: —

«**Шу күни шундақ болидуки, нур тохтап қалиду; парлақ юлтузларму қараңғулишип кетиду; бирақ у Пәрвәрдигарға мәлум болған алаһидә бир күн, йә кечә йә күндүз болмайду; шундақ әмәлгә ашурулидуки, кәч киргәндә, аләм йорутулиду**».

6-айәттә көрситилгәндәк, Мәсиһниң дунияға қайтип келишидин сәл илгирила асмандики йоруқлар қараңғулаштурулған болиду. Бу иш Тәврат вә Инҗилдики бир нәччә бешарәтләрдә тилға елиниду: —

«**Қуяш һәм ай қараңғулишип кетиду, юлтузлар өз җуласини қайтурувалиду**» («Йоел» 3:15), «**Ай уятлиқта қалиду; күн хиҗил болуп көрүнмәйду; чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар Зион теғида падишалиқ қилиду; Униң шан-шәриви өз ақсақаллири алдида парлайду!**» («Йәш.» 24:23), «**Асмандики юлтузлар вә юлтуз түркүмлири нурини бәрмәйду; қуяш болса чиқипла қараңғулишиду, айму һеч йорумайду**» («Йәш.» 13:10).

«**Әнди шу күнләрдә, шу азап-оқубәт өтүп кәткән һаман, қуяш қарийиду, ай йоруқлуғини бәрмәйду, юлтузлар асмандин төкүлүп чүшиду, асмандики күчләр ләрзигә келиду**» («Мар.» 13:4, 25).

Мәсиһ кәлгән шу күн «**Пәрвәрдигарға мәлум болған алаһидә бир күн**» болиду — демәк, дуния тарихидики барлиқ күнләрдин пүтүнләй башқичә болиду: «**униңға һеч қандақ күн охшимайду**» («Йәр.» 30:7). Рәббимиз Өзи шу күн тоғрилиқ өлүми алдида мундақ дегән: — «**Лекин шу күни яки вақит-саитиниң хәвирини болса, һеч ким билмәйду — һәтта әрштики пәриштиләрму билмәйду, Оғул билмәйду, уни пәқәт Атила билиду**» («Мар.» 13:32).

Шу күни «**йә кечә йә күндүз болмайду**» дейилиду.

Бизниңчә «**күндүз болмайду**», чүнки қуяш, ай вә юлтузларниң нури болмайду; һәм «**кечиму болмайду**» — (демәк, кечидики қараңғулуқ болмайду); чүнки Рәб Мәсиһниң шан-шәривиниң җуласи, шундақла миңлиған пәриштиләр вә муқәддәс бәндилиридә әкс етидиған Рәббиниң нуриму бар болиду: «**Шундақ әмәлгә ашурулидуки, кәч киргәндә аләм йорутулиду**».

Бәзи алимларниң пикричә бу «**кәчлик нур**» Мәсиһниң миң жиллиқ һөкүмранлиғиниң ахириғичә давамлишиду, дейилиду. Демәк, шу күнләрдә кечидә күндүзгә охшаш йоруқлуқ болиду. Худаға нисбәтән «миң жил» пәқәт «бир күн» болиду (Инжил, «2Пет.» 3:8, «Вәһий» 20-бапни көрүң). Биз бу пикиргә майилмиз. Һеч болмиғанда, Мәсиһниң «миң жиллиқ» һөкүмранлиғи башланған вақтида: «**Пәрвәрдигар Өз хәлқиниң жараһитини таңидиған, йәни уларниң қамча ярисини сақайтқан шу күнидә, ай шолиси қуяш нуридәк, вә қуяш нури болса йәттә һәссә күчлүк болиду, йәни йәттә күндики нурға баравәр болиду**» — вә бәлким сәлтәнитиниң кейинки күнлиридиму шундақ болушиму мүмкин («Йәш.» 30:26).

Бу парлақ жисманий нур «Худаниң қалдиси»ниң әйни чағдики роһий һалитини әкс әттүриду.

Бу парлақ күнниң һарпа күнидә «**кәч киргәндә**» — демәк, Йәһудий хәлқи үчүн әң қараңғулуқ вә дәрд-әләмлик пәйттә «**аләм йорутулиду**»; йәни «**Намимдин әйминидиған силәр үчүн, қанатлирида шипа-дәрман елип келидиған, һәққанийлиқни чачидиған Қуяш орнидин туриду**» («Мал.» 4:4) — шу чағда дәрвәқә мәғпирәт вә мәңгүлүк һаятниң нури билән «аләм йорутулиду».

«**Орнуңдин тур, нур чач!** (и Исраил!) **чүнки нуруң йетип кәлди, Пәрвәрдигарниң шан-шәриви үстүңдә көтирилди!**» («Йәш.» 60:1).

«Шу күни»ниң көп әҗайип нәтижилири бу баптики қалған айәтләрдә баян қилиниду: —

(1) Мәсиһниң келиши билән йүз бәргән йәр тәврәш вә бәлким башқа тәбиий һадисиләр билән Пәләстин зиминида, җүмлидин Йерусалимниң һалитидә чоң өзгиришләр пәйда болиду. Бу жисманий өзгиришләр башқа бешарәтләрдә көрстилиду: —

«**Чоң қирғинчилиқ болған, мунарлар өрүлгән шу күни, һәр бир улуқ тағда вә һәр бир егиз дөңдә болса, әнһарлар вә ериқлар болиду**» («Йәш.» 30:25).

Йерусалимда: «**Ахир заманларда, Пәрвәрдигарниң өйи жайлашқан тағ тағларниң беши болуп бекитилиду, у һәммә тағ-дөңдин үстүн қилип көтирилиду**» («Йәш.» 2:2).

8-айәт: — «**Шу күни шундақ болидуки, һаятлиқ сулири Йерусалимдин еқип чиқиду; уларниң йерими шәрқий деңизға, йерими ғәрбий деңизға қарап ақиду; язда вә қишта шундақ болиду**».

Бу айәттә «**шәрқий деңиз**» «Өлүк Деңиз»ни, «**ғәрбий деңиз**» «Оттура Деңиз»ни көрситиду. Мошу иш «Йоел» дегән китаптиму көрситилиду: — «**...Йәһудадики барлиқ ериқ-өстәңләрдә лиқ су ақиду; һәм Пәрвәрдигарниң өйдин бир булақ чиқиду, Шиттим жилғисини суғириду**» («Йоел» 3:18) («**Шиттим жилғиси**» Йерусалимниң шәрқий тәрипидә болуп, иордан жилғисиға тутушиду — «Чөл.» 25:1ни көрүң. «Шиттим» бәлки акатсйә дәрәқлирини көрситиду; бу дәрәқләр пәқәт қағчирақ районларда өсиду).

Әзакиял пәйғәмбәрму бу ишлар тоғрисида (болупму шәриққә қарап ақидиған дәрия тоғрилиқ) 47:1-12дә сөзләйду. «Әз.» 47:12дә «**Дәрия бойида, у вә бу қетида, озуқ болидиған һәр хил дәрәқләр өсиду. Уларниң йопурмақлири солашмайду, улар мевисиз қалмайду; улар һәр айда мевиләйду; чүнки уни суғиридиған сулар муқәддәс жайдин чиқиду; уларниң мевиси озуқ, уларниң йопурмақлири дора-дәрманлар болиду**» дейилиду. Униң бу бешарити бойичә дәрия «Өлүк деңиздики суларни сақайтиду» вә шуниң билән

белиқлар унинда көпийиду. Оқурмәнләр билидуки, «Өлүк Деңиз» дәрвәқә исми җисмиға толиму лайиқ, чүнки унинда бүгүнгичә һеч қандақ җанлиқ йоқтур.

«Зәбур» 46-күйдиму «Зәкәрия»дики ахирқи бапларда ейтилған вақиәләр тәсвирлиниду. Зәбурниң муәллипи көрүнүштә кәлгүсидики шәрәплик Йерусалимға қарап: «**Худаниң шәһирини, йәни һәммидин Алий Болғучи маканлашқан муқәддәс җайни, хурсән қилидиған еқинлири шахлиған бир дәрия бардур**» дәйду. Мошу күйниң бешида пүткүл йәр йүзи астин-үстүн қилинидиған әһвал сүпәтлиниду: «**Шуңа йәр өрүлүп, тағлар қомурулуп деңиз тәглиригә чүшүп кәтсиму, униң долқунлири шавқунлинип қайнам болсиму, өркәшлири билән тағлар силкинип кәтсиму, қорқмаймиз**» («Зәбур» 46-күйдин). Қариғанда, мәзкур дәрия бу чоң апәт ичидә пәйда болиду.

Ерәм бағчиси тоғрилиқ: «**Бағни суғиришқа Ерәмдин бир дәрия еқип чиқти; андин бөлүнүп, төрт еқин болди**» дейилиду («Яр.» 2:10). Қариғанда, бу бәрикәтлик қедимки сулар һазир Йерусалимға йөткилип, «**Худаниң шәһирини хурсән қилип**», йәр йүзидики башқа җайларни суғуруп мунбәт қилидиған болиду.

(2) Бу җисманий бәхит-бәрикәтләр йәр йүзидики роһий һаләтни әкс әттүриду. Худаниң шапаити вә ниҗати Йерусалимдин еқип барлиқ әлләрни бәрикәтләйду.

Мәсиһдә мәңгүлүк һаятқа еришкәнләрниң һәммиси мошу бәхит-бәрикәтләрдин һазир һозурлиниду. Улар үчүн Мәсиһдә һазирму: «**Пәрвәрдигар Өзи бизгә шан-шәрәплик болған, дәриялар, кәң өстәңләр еқип туридиған бир җай болиду**» («Йәш.» 33:21). «**Йеңи асман, йеңи зимин**» расул Юһаннаға ашкариланғанда у мундақ дәйду: — «**У маңа хрустальдәк пақирақ һаятлиқ сүйи еқиватқан дәряни көрсәтти. Дәрия Худаниң вә Қозиниң тәхтидин чиққан ...**» («Вәһ.» 22:1). Роһий дәряниң мәнбәси Худаниң Өзи, әлвәттә. Кимдә мәңгүлүк һаят бар болса, шу дәрия униңдин еқип чиқиду. Мәсиһ Әйса шундақ вәдә қилған: «**Кимдәким уссиса, Мениң йенимға келип ичсун! Маңа етиқат қилғучи кишиниң муқәддәс язмиларда ейтилғинидәк, униң ич-бағридин һаятлиқ сүйиниң дәриялири еқип чиқиду!**» («Юһ.» 7:37).

«**Худаниң дәрия-ериқлири суға толғандур**» («Зәб.» 65:9). Әзакиял дәряни ғайипанә көрүнүштә көрүп: «**(Дәрия) мән өтәлмәйдиған дәрия болуп чиқти; чүнки сулар өрләп кәтти; униңда су үзгили болатти, у өткили болмайдиған дәрия болуп чиқти**» дәйду («Әз.» 47:5).

Мәсиһниң «миң жиллиқ» сәлтәнитиниң бешида шу роһий дәрия пүткүл йәр йүзигә еқиши билән «**Худди сулар деңизни қаплиғандәк, пүтүн йәр йүзи Пәрвәрдигарни билип-тонуш билән қаплиниду**» («Һаб.» 2:14).

«**Пәрвәрдигар пүткүл йәр йүзи үстидә падиша болиду; шу күни пәқәт бир «Пәрвәрдигар» болиду, йәр йүзидә бирдин-бир Униңла нами болиду**» (9-айәт).

Бу әһвал Рәббимиз мухлислириға: «**Сениң намиң муқәддәс дәп улуқланғай. Сениң падишалиғиң кәлгәй**» вә «**Падишалиғиң намайән қилинғай**» дәп үгәткән дуаниң әмәлгә ашурулғинидур («Мат.» 6:10, «Луқа» 11:2).

Бунинда үч нуқта бар: —

(а) Пәрвәрдигар падиша болиду, лекин У Өз вәкили болған Мәсиһ арқилиқ һөкүм сүриду. Мәсиһниң падиша болуши пәқәт Униң Худаниң Сөз-Калами яки «Худаниң Оғли» болғинидинла әмәс, бәлки «Инсаноғли» болғинидин болиду. Худа әслидә Адәм

атимизға: «**Силәр нәсиллинип, көпийип, йәр йүзини толдуруп уни бойсундуруңлар; деңиздики белиқлар, асмандики учарқанатларға, шуниңдәк йәр йүзидә жүридиған һәр бир һайванларға егидарчилик қилиңлар**» дегән («Яр.» 1:26). Лекин Адәм атимиз Һава анимиз билән гунайи түпәйлидин Худаниң шу улуқ мәхситидин мәһрум болди. Лекин аләмдә бир болған һәқиқий, толуқ, нуқсансиз инсан болған Мәсиһ Әйса буни «шу күни»дә әмәлгә ашуриду. Җәбраил пәриштә әслидә Униң туғулуши тоғрилиқ Мәрйәмгә дегәндәк болиду: «**У улуқ болиду, һәммидин Алий Болғучиниң Оғли, дәп атилиду; вә Пәрвәрдигар Худа Униңға атиси Давутниң тәхтини ата қилиду. У Яқупниң җәмәти үстигә мәңгү сәлтәнәт қилиду, Униң падишалиғи түгимәстур**».

Инсанлар техи мукәммәл падишани көрүп бақмиған; лекин Давут падиша Муқәддәс Роһниң йолйоруғи билән «мукәммәл падиша» тоғрилиқ муну бешарәтни бәргән:

«**Кимки адәмләрниң арисида адаләт билән сәлтәнәт қилса,**
Кимки Худадин қорқуш билән сәлтәнәт қилса,
У қуяш чиққандики таң нуридәк,
Булутсиз сәһәрдәк болиду, ямғурдин кейин асман сүзүк болуши билән,
Юмран майсилар тупрақтин чиқиду;
Мана у шундақ болиду» («2Сам.» 23:1-4).

(ә) Мәсиһниң сәлтәнитиниң көлими «**пүткүл йәр йүзи үстидә**» болиду. Пәләстин Униң падишалиғиниң мәркизи болиду, лекин: «**У деңиздин-деңизларғичә, Әфрат дәриясидин йәр йүзиниң чәтлиригичә һөкүм сүриду**», вә: «**Дәрвәқә, барлиқ падишалар Униң алдида сәҗдә қилиду, пүткүл әлләр униң хизмитидә болиду**» («Зәб.» 72:8, 11); чүнки шу чағда дунияниң барлиқ падишалиқлири «Пәрвәрдигаримиз вә Униң Мәсиһиниң падишалиғи» болиду, вә У «әбәдил-әбәткичә һөкүм сүриду» («Вәһ.» 11:15) вә Худаниң ирадиси «**Әрштә ада қилинғандәк йәр йүзидиму ада қилиниду**» («Мат.» 6:10). Шуңа Зәкәрия пәйғәмбәр 16-айәттә йәнә: «**Барлиқ әлләр... һәр жили Йерусалимға, падишаға, йәни самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарға ибадәт қилишқа ... чиқиду**» дәп бешарәт бериду.

Демәк, дәл Худа вә Униң Мәсиһини әң һақарәт қилған җайда, йәни йәр йүзидә, у зор һөрмәтлиниду, шундақла муқәддәс, шәрәплик вә толиму меһир-муһәббәтлик дәп қарилип мәдһийилиниду.

Расул Павлус дегәндәк: «**Әйсаниң намиға асманларда, йәр йүзидә һәм йәр астида барлиқ тизлар пүкүлүп, Худаатиға шан-шәрәп кәлтүрүп һәр бир тил Әйса Мәсиһниң Рәб екәнлигини етирап қилиду**» («Фил.» 2:10-11).

(б) Шу күни «**Пәқәт бир «Пәрвәрдигар» болиду, йәр йүзидә бирдин-бир Униңла нами болиду**» дейилиду. Демәк, Исраиллар вә әлләр һеч қандақ бутни (бурунқидәк қалаймиқанларчә) «Пәрвәрдигар» дәвалмайду. У һәқиқәтән «**Барлиқ йәр-зиминниң Худаси**», «**Бирдинбир мәңгү Өлмигүчи, ... мубарәкләшкә лайиқ болған бирдин-бир һөкүмран, йәни падишаларниң Падишаси, рәбләрниң Рәбби**» дәп атилиду («Йәш.» 54:5, «1Тим.» 6:15).

«**Шуниң билән кимки өзигә бир бәхитни тилисә, «Амин» дегүчи Худаниң нами билән әшу бәхитни тиләйду; кимки қәсәм ичмәкчи болса, әнди «Амин» дегүчи Худаниң нами билән қәсәм ичиду**» («Йәш.» 65:16). Пүткүл йәр йүзидикиләр өткәндә чоқунған бутларни ташлап: «**И Пәрвәрдигар, Сән мениң күчүм вә қорғинимсән, азап-оқубәт күнидә башпанаһимсән. Әлләр болса йәр йүзиниң чәт-чәтлиридин йениңға келиду вә: «Бәрһәқ, ата-бовилиримиз ялғанчилиқ һәм бемәналиққа мирасхорлуқ қилған; бу**

нәрсиләрдә һеч пайда йоқтур. Инсанлар өз-өзигә худаларни ясаламду?! Лекин ясиғини Худа әмәстур!» дәп етирап қилишиду («Йәр.» 16:19-20).

(10-11-айәт) «**Гебадин Йерусалимниң җәнубидики Риммонғичә болған пүтүн зимин «Арабаһ»дәк түзләңликкә айландурулиду; Йерусалим болса «Бәнямин дәрвазиси»дин «Биринчи дәрваза»ғичә вә йәнә «Буҗәк дәрвазиси»ғичә, «Һананийәлниң мунари»дин падишаниң шарап көлчәклиригичә жуқури көтирилиду, лекин шәһәр йәнила өз җайида шу петим туриду; адәмләр йәнә униңда туриду. «Һалак пәрмани» йәнә һеч чүширилмәйду; Йерусалим хатирҗәмликтә туриду**».

Жуқирида ейтқинимиздәк, Йерусалим шәһири йәр йүзидики һәр бир җайдин егиз көтирилиду. У һазир сәккиз тағниң оттурисидидур («Зәб.» 125:2ни көрүң). Шу чағда Йерусалим дәрвәқә «**Пүткүл җаһанниң хурсәнлигидур... Бүйүк Падишаниң шәһири!**» дәп атилиду («Зәб.» 48:2).

«Геба» шәһири бәлким «Гибеаһ»қа охшаш болуши мүмкин; у «Йәш.» 18:24, «2Пад.» 23:8дә тилға елинған, Йәһуданиң шимал тәрипидә еди. Риммон җәнубий чегарасида болғачқа, көрситилгән көләм бәлким пүткүл Йәһуда зимини болуши керәк. «Арабаһ» иордан дәрияси бойидики узун вә төвән бир түзләңликтур; шуңа айәттә көрситилгән иш Йәһуданиң пүткүл зимини көтирилип, йеңи бир түзләңлик болидиғанлиғидур.

Хуласилисақ, Йерусалимниң әтрапидики тағлиқ районлар (атмиш километрчә узунлуқ вә кәңликтә) түзләңликкә айландурулиду.

Йерусалимға кәлсәк, «**«Бәнямин дәрвазиси»дин «биринчи дәрваза»ғичә**» вә йәнә «**«Буҗәк дәрвазиси»ғичә**» дейилгини Йерусалимниң шәрқидин ғәрбигичә барлиқ җайларни вә «**«Хананәлниң мунари»дин «падишаниң шарап көлчәклири»гичә**» униң шималидин җәнубиғичә болған барлиқ җайларни көрситиду; демәк, пүтүн шәһәрни билдүриду; пүткүл шәһәр егиз көтирилиду; «Йәр.» 30:18дә «шәһәр харабилири һул қилинип (ибраний тилида «өз дөңи үстидә») **қайтидин қурулиду**» дейилгәндәк.

Қайтидин Йәшаяниң Йерусалим тоғрисида бешаритини нәқил кәлтүрсәк: — «**Ахир заманларда, Пәрвәрдигарниң өйи җайлашқан тағ тағларниң беши болуп бекитилиду, у һәммә тағ-дөңдин үстүн қилип көтирилиду**» («Йәш.» 2:2).

11-айәт: — «**Шундақтиму өз җайида турушлуқ болиду; адәмләр йәнә униңда туриду. «Һалак пәрмани» йәнә һеч чүширилмәйду; Йерусалим хатирҗәмликтә туриду**».

Демәк: (а) Йерусалимдикиләр иккинчи сүргүн болмайду яки жутидин қечишиниң һаҗити болмайду; «**Яқуп қайтип келиду, арам тепип азатә туриду вә һеч ким уни қорқутмайду**» («Йәр.» 30:10).

(ә) «**«Һалак пәрмани» йәнә һеч чүширилмәйду**».

«**Һалак пәрмани**» (яки «һалак ләнити») — өткәндә Худа (еғир гуна түпәйлидин) мәлум бир нәрсә, адәм, аилә, шәһәр яки һәтта пүтүн бир хәлиқ тоғрилиқ «һалак пәрмани» (ибраний тилида «һәрәм») чүшәргән болса, буларниң һәммисини мутләқ йоқитиш керәк еди (мәсилән, «Қан.» 7:25-26, 13:12-17, «Лав.» 27:29, «Йәшуа» 6:17-18, 7:11-13ни көрүң). Лекин һазир Исраилда «һалак пәрмани» чүширилгидәк гуналар һеч тепилмайду. Исраилниң өткән дәвирлиридә Худа: «**Ибадәтханамдики йетәклигүчиләрни напак қилип қалдуримән, һәмдә Яқупни һалак ләнитигә учрашқа, Исраилни рәсвачилиқта қалдурушқа бекиттим**» дегән, («Йәш.» 43:28), лекин шу чағдики Исраилниң роһий һалити қәтъий өткәнкидәк болмайду.

(б) «**Йерусалим хатирҗәмликтә туриду**». Сепилсиз вә истиһкамсиз болсиму, Йерусалим үчүн һеч қорққидәк иш болмайду. Чүнки Худа «**Мән Пәрвәрдигар униң әтрапиға от-ялқун сепили, униң ичидики шан-шәриви болимән**» (2:5); «**Пәрвәрдигар... ниҗатни униңға сепил вә тирәкләр қилип бекитип қойиду**» дәйду («Йәш.» 26:1).

Бу ишларда йәр йүзидики Йерусалим әрштики, мәңгүлүк йеңи Йерусалимниң әкси болиду: —

«**Чүнки қараңлар, Мән йеңи асманларни вә йеңи зиминни яритимән; илгәрки ишлар һеч әсләнмәйду, һәтта әскә кәлмәйду.**

Әксичә силәр Мениң яритидиғанлиғимдин хошаллиниңлар;

Мәңгүгә шат-хорамлиқта болуңлар,

Чүнки Мән Йерусалимни шат-хорамлиқ,

Униң хәлқини хошаллиқ бәргүчи қилип яритимән.

Өзәмму Йерусалимдин шат-хорамлиқта болимән, һәм Өз хәлқимдин хошаллинимән; униңда нә жиға авази, нә налә-пәрядлар иккинчи аңланмайду; униңда йәнә бир нәччә күнлүк чачрап кәткән бовақ болмайду, яки вақти тошмай вақитсиз кәткән бовай болмайду; йүз яшқа киргән болса «жигит» санилиду, шуниңдәк гунакар йүз яшқа кирип өлгән болса «Худаниң ләнитигә учриған» дәп һесаплиниду...

Улар бекарға әмгәк қилмайду; яки уларниң балилири туғулғанда келәчики тоғрилиқ вәһимә мәвҗут болмайду; чүнки улар Пәрвәрдигар бәхит ата қилған нәсилдур, уларниң пәрзәнтлириму шундақ.

Вә шундақ болидуки, улар нида қилип чақирмастинла, Мән иҗабәт қилимән; улар дуа қилип сөзләватқинидила, Мән уларни аңлаймән. Бөрә һәм пахлан билән биллә озуқлиниду; шир болса калидәк саман йәйду; иланниң рисқи болса топа-чаңла болиду. Мениң муқәддәс теғимниң һәммә йеридә һеч зиянкәшлик болмайду; һеч бузғунчилиқ болмайду» («Йәш.» 65:17-25).

«**Йеңи Йерусалим**» болса «Вәһ.» 21:1-2, 21:9-22:5дә аян қилиниду.

Шу күнләрдә «**У өлүмни мәңгүгә жутувалиду! Рәб Пәрвәрдигар һәр бир йүздики яшларни сүртиветиду; пүтүн йәр-зимин алдида Өз хәлқиниң шәрмәндилигини елип ташлайду; чүнки Пәрвәрдигар шундақ ейтқан**» («Йәш.» 25:8).

Һазир биз 12-15-айәтләргә өтәйли. 3-айәттә: «**Пәрвәрдигар чиқип шу әлләр билән урушиду, у җәң қилған күнидикидәк урушиду**» дейилиду. Бу 12-15-айәтләрдә алдин-ала ейтилған ишлар Худаниң шу җеңиниң тәпсилатлири, йәни Өзиниң вә хәлқиниң дүшмәнлиригә чүшәргән җазалиридин ибарәт болуп, 12:4-10-айәтләр үчүн «қошумчә сөз» дейишкә болиду.

«**Вә Пәрвәрдигар Йерусалимға җәң қилған барлиқ әлләрни урушқа ишләткән ваба шундақ болидуки, улар өрә болсила гөшлири чирип кетиду; көзлири чанақлирида чирип кетиду; тиллири ағзида чирип кетиду. Шу күни шундақ болидуки, уларниң арисиға Пәрвәрдигардин зор бир алақзадилик чүшиду; улар һәр бири өз йеқининиң қолини тутушиду, һәр бириниң қоли йеқининиң қолиға қарши көтирилиду**» (12-13-айәт).

Худаниң җазасида үч амил бар: —

(а) 12-айәттики қорқунучлуқ ваба (радиятсийә кесилигә охшайду);

(ә) У чүшәргән «алақзадилик» билән дүшмәнләр бир-бири билән соқушиду (бу дәл атлар вә атлиқаларға чүширилгән «сараңлиқ» вә «паракәндилик» болса керәк — 12:4). Бундақ «алақзадилик»ни Пәрвәрдигар Исраилни қутқузуш үчүн бир нәччә қетим ишләткән; мәсилән, Гидеон вә кичик қошунини қутқузғанда («Һак.» 7:22), Йонатан вә ярақ көтәргүчиси ғәлибә қилғанда ишләткән («1Сам.» 14:16-20). Әң типик мисал Йәһошафат падишаниң дуаси билән Йәһудаға қарши чиққан Моаб вә Аммон вә Сеирдикиләрниң чоң қошунлири бир-бири билән соқушқанда, Йәһуда улардин қутқузулиду («2Тар.» 20-бапта хатирилиниду).

(б) Худаниң күчләндүрүши билән Йәһуданиң «қалди»си «**отунлар арисидики отландәк, өнчиләр арисидики мәшъәлдәк**» болиду; улар дүшмәнләрни «**оң вә сол тәрәптә йәветиду**» (12:6).

Ибраний тилида 12-айәт «**Уларниң көзи** (бирлик шәклидә) **уларниң чанириғида чирип кетиду; уларниң тили** (бирлик шәклидә) **уларниң ағзида чирип кетиду**» дейилиду. Жүмлиниң бундақ алаһидә шәкилдә елиниши бәлким Худаниң жазасиниң Өзигә қарши чиққанларниң һәр бириға мәхсус қаритилғанлиғини тәкитләш үчүн болуши мүмкин. Уларниң Исраилни мазақ қилип: «**Көзимиз Зионниң изасини көрсун!**» дәп қариған көзлири («Мик.» 4:11) вә Худани тиллап күпүрлүк қилған тиллириниң һәр бири шундақ чирип кетиду.

«**Йәһудаму Йерусалимда жәң қилиду; әтрапидики барлиқ әлләрниң мал-мүлүклири жәм қилип жиғилиду — сан-санақсиз алтун-күмүч вә кийим-кечәкләр болиду**» (14-айәт).

Йәһуда ғәйрәт елип Йерусалимдикиләр билән биллә жәң қилиду.

«**Әлләрниң мал-мүлүклири жәм қилип жиғилиду, — сан-санақсиз алтун-күмүч вә кийим-кечәкләр** (олжа болған)» — мошуниңға охшайдиған вақиәләр «2Тар.» 20-бапта вә «2Пад.» 7:2-8дә хатирилиниду.

«**Ат, қечир, төгә, ешәк, шундақла уларниң барғаһлирида болған барлиқ мал-варанлар үстигә чүшкән ваба жуқурики вабаға охшаш болиду**» (15-айәт). Жуқирида «һалак пәрмани» («һәрәм») тоғрилиқ азрақ тохталдуқ; буму бир мисал. Исраил Пәләстингә киргәндә Акан дегән бирла адәмниң гунайи түпәйлидин мәғлуп болди. Шуниң билән Акан вә аилисидикиләрла болуп қалмай, униң барлиқ кала, ешәк вә қойлири «һалак пәрмани» астиға қоюлуп чалма-кесәк қилинип, андин көйдүрүлди («Йәшуа» 7:24-25).

Инсанниң гунайи пүткүл каинат, барлиқ жаниварларни өзиниң жазасиға четилдуруп, азаплиқ тәсирләрни елип кәлгән. Һалбуки, Мәсиһниң нижатиниң тәсири пүткүл каинат, барлиқ жаниварларға бәхит-бәрикәт йәтүзгән: «**Каинатниң өзиниң чириклишиши болған қуллуғидин қутулуп, пүткүл каинат** (жүмлидин жаниварлар, әлвәттә)... **Худаниң пәрзәнтлиригә беғишлинидиған шан-шәрәпкә тәвә болған һөрлүккә еришиду**» («Рим.» 8:20-22).

16-айәт: — «**Шундақ әмәлгә ашурулидуки, Йерусалимға жәң қилишқа кәлгән һәммә әлләрдин барлиқ тирик қалғанлар һәр жили Йерусалимға, падишаға, йәни самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарға ибадәт қилишқа вә «кәпиләр һейти»ни тәбрикләшкә чиқиду**».

Худаниң шу һөкүм-җазалириниң иҗабий нәтиҗисиму бар; Йәшая пәйғәмбәр дегәндәк: «**(Худаниң) һөкүмлири йәр йүзидә көрүнгән болса, йәр йүзидикиләр һәққанийлиқни үгиниду**» (Йәш.» 26:9). Мошуниң мевиси «**әллардин барлиқ тирик қалғанлар**» бирдин-бир Һөкүм Сүргүчигә ибадәт қилишқа Йерусалимға чиқиду. Шүбһисизки, шу әллардики барлиқ кишиләрниң һәммиси әмәс, бәлки уларниң вәкиллири ибадәткә чиқиду. Мәсилән, жуқурида: «**Мән барлиқ әлләрни Йерусалимға җәң қилишқа жиғимән**» дейилиду; лекин буниңдиму әлләрниң қошунлири өзлиригә вәкил болуп келиду, әлвәттә.

Немишкә әлләр «**кәпиләр һейти»ни** (башқа һейтни әмәс) **тәбрикләшкә**» чиқиду? Биз бу мәсилә тоғрилиқ, йәни Худа Исраилға бекиткән һейтлар тоғрилиқ «Лавийлар»дики «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохталдуқ. Қисқиси, «кәпиләр һейти» (яки «кәпә тикиш һейти») (а) һәр жилдики ахирқи һосулни тәбрикләйду; Мәсиһниң миң жиллиқ сәлтәнити кәлгәндә, «ахирқи роһий һосул» жиғилди; (ә) Мәсиһниң миң жиллиқ сәлтәнитидә «**Худаниң макани инсанларниң арисидидур**» (чедир яки кәпә тиккәндәк) («Вәһ.» 21:3) — мошу иш «кәпә тикиш» билән тәбриклиниду. (б) бу һейт жилниң һейтлири ичидә йәттинчи, йәни ахирқи һейт болуп, шуниң үчүн уни «һейтларниң һейти» яки «Пәрвәрдигарниң һейти» дейишкә болиду («Лав.» 23:39).

Худаниң шу һейт тоғрисидики бәлгүлимилиридә «хошаллиқ» интайин тәкитлиниду: «**Биринчи күни силәр есил дәрәқләрдин шах-путақларни чатап, йәни хорма дәрәқлири билән қоюқ йопурмақлиқ дәрәқләрниң шахлирини кесип, ериқ бойидики сөгәт чивиқлирини қирқип Худайиңлар Пәрвәрдигар алдида йәттә күнни шундақ шат-хорам өткүзисиләр. Силәр һәр жили бу йәттә күнни Пәрвәрдигарға атиған бир һейт сүпитидә өткүзүңлар... Силәр йәттә күнгичә кәпиләрдә туруңлар... Буниң билән Мән Исраилларни Мисир зиминидин чиқарғинимда, уларни кәпиләрдә турғузғинимни әвлатлириңлар билиду. Өзәм Худайиңлар Пәрвәрдигардурмән**» («Лав.» 23:40-43).

Шуңа һейтниң шат-хорамлиғи Мәсиһниң сәлтәнитиниң шат-хорамлиғиға дәл вәкиллик қилиниду: «**Пәрвәрдигарниң бәдәл төләп қутқузғанлири қайтип келиду, күйләрни ейтип Зионға йетип келиду; уларниң башлириға мәңгүлүк шат-хорамлиқ қониду; улар хошаллиқ вә шатлиққа чөмгән болиду; қайғу-һәсрәт һәм уһ-надамәтләр бәдәр қачиду**» («Йәш.» 35:10).

Башқа йәрләрдә ейтқинимиздәк, Мәсиһниң йәр йүзидики миң жиллиқ сәлтәнити мәңгүлүк йеңи асман-зиминниң тонуштурулуши вә башлинишидур: —

«**Әрштин жуқури көтирилгән бир авазниң мундақ дегәнлигини аңлидим: «Мана, Худаниң макани инсанларниң арисидидур; У улар билән биллә маканлишип туриду, улар Униң хәлқи болиду. Худа Өзиму улар билән биллә туруп, уларниң Худаси болиду. У уларниң көзлиридики һәр тамчә яшни сүртиду; әнди өлүм әсла болмайду, нә матәм, нә жиға-зар, нә қайғу-әләм болмайду, чүнки бурунқи ишлар өтүп кәтти**» («Вәһ.» 21:1-8дин). Мәсиһниң өлүминиң толуқ «роһий һосули» шу чағда көрүниду: «**Мана, һәр әл, һәр қәбилә, һәр милләттин болған, һәр хил тилларда сөзлишидиған сан-санақсиз зор бир топ халайиқ тәхтниң вә Қозиниң алдида туратти; уларниң һәммисигә ақ тон кийдүрүлгән болуп, қоллирида хорма шахлири тутқан еди. Улар жуқури аваз билән: «Ниҗат тәхттә олтарғучи Худайимизға вә Қозиға мәнсуп болғай!» дәп вақиришатти**» («Вәһ.» 7:9-10).

17-айәт: — «**Шундақ болидуки, йәр йүзидики қовм-җәмәтләрдин падишаға, йәни самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарға ибадәткә чиқмиғанлар болса, әнди уларниң үстигә ямғур яғмайду**».

Мәсиһниң миң жиллиқ сәлтәнитидә «**Худди сулар деңизни қаплиғандәк, пүтүн йәр йүзи Пәрвәрдигарни билип-тонуш билән қаплиниду**» («Һаб.» 2:14); гуна-қәбиһлик бешиниң көтирилишигә йол қоюлмайду. Лекин пәйғәмбәрләрниң башқа бешарәтлиридин миң жиллиқ сәлтәнәтниң биринчи дәвридин кейин әлләрдин бәзилири Худаға пәқәт көрүнүштә бойсуниду, дәп билимиз. Шуңа мошу йәрдә «бешиға тәдрижий чүшидиған жаза» тоғрилиқ агаһ берилиду.

18-айәт: «**Мисир җәмәти чиқип һазир болмиса, уларғиму ямғур болмайду; бирақ Пәрвәрдигар «кәпиләр һейти»ни тәбрикләшкә чиқмайдиған барлиқ әлләр үстигә чүширидиған ваба уларғиму чүширилиду**».

Мисирниң териқчилиғи ямғурға анчә таянмайду, бәлки Нил дәриясиға тайиниду; шуңа уларға әскәртилидуки, итаәтсизлик үчүн қошумчә бир «ваба» уларға чүшиду. Буниң қандақ ваба екәнлиги дейилмәйду.

19-айәттә агаһ қайтилиниду: «**Бу Мисирниң җазаси, шундақла «кәпиләр һейти»ни тәбрикләшкә чиқмайдиған барлиқ әлләрниң җазаси болиду**».

20-21-айәтләрдә бешарәтниң пәллисигә келимиз. Худаниң әслидә Исраилни чақирип: «**Силәр Маңа каһинлардин тәркип тапқан хас бир падишалиқ вә муқәддәс бир қовм болисиләр**» дегән муддиа-мәхсити ахирида әмәлгә ашурулиду: —

«**Шу күни атларниң қоңғурақлири үстигә «Пәрвәрдигарға атилип пак-муқәддәс болсун!» дәп йезилиду; Пәрвәрдигарниң өйидики барлиқ қача-қучиларму қурбангаһ алдидики қачиларға охшаш һесаплиниду; Йерусалимдики вә Йәһудадики барлиқ қача-қучиларму Пәрвәрдигарға атилип пак-муқәддәс болиду; қурбанлиқ қилғучилар келип уларни елип қурбанлиқ гөшлирини пишириду; шу күни самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң өйидә «қанаанлиқ-содигәр» иккинчи болмайду**».

Шу чағда аләмниң тарихида тунҗа қетим барлиқ әлләр Исраил пүткүл қовминиң пүтүнләй Худаға аталғанлиғиға гувачи болиду; чүнки у йеңи әһдиси бойичә Худа: «**Өз Тәврат-қанунлиримни уларниң ичигә салған һәмдә уларниң қәлбигиму язған**» («Йәр.» 31:33).

Йерусалим вә Йәһуданиң өзи шундақ пак-муқәддәс болидуки, улар «муқәддәс ибадәтхана»ниң бир қисми дәп һесаплиниду. Әлләрдин чиқидиған, ибадәт йолида қурбанлиқ қилидиғанлар шунчә көп болидуки, муқәддәс ибадәтханидики қача-қучилар уларниң қурбанлиқ гөшлирини пиширишиға йәтмәйду.

Әмәлийәттә болса Йәһуда вә Йерусалимда «муқәддәс» вә «ортақ ишлитилидиған» дегән пәриқләр йоқиған болиду. Һәммиси «муқәддәс» һесаплиниду.

«**Қанаанлиқ-содигәр**» ибраний тилида «қанаанлиқ» дейилиду. У мошу йәрдә Пәләстиндики қедимки бутпәрәс милләтләрни һәмдә «содигәр» дегән икки мәнани көрситиду. Худаниң муқәддәс ибадәтханисида һеч қандақ бутпәрәс (Худани биринчи орунға қоймиған) киши яки «ибадәтни содиға айландурғучи» мәнпәәтпәрәс тепилмайду.

«Худаниң падишалиғи»да мәйли Мәсиһниң миң жиллиқ сәлтәнитидә яки униң Муқәддәс Роһида һазир болған мәңгүлүк падишалиғида болсун «**һәр қандақ һарам**

нәрсә вә һәр қандақ жиркиничлик ишларни қилғучи яки ялғанчилиқ қилғучи униңға кирәлмәйду» («Вәһ.» 21:27). Шу күни дәрвәқә Худаниң өйи «**Мениң өйүм «Барлиқ әл-жутлар үчүн дуа қилинидиған өй» дәп атилиду**» дегән сөз әмәлгә ашурулиду.

«**Ибадәтханининиң қануни шундақ болиду: У турған тағниң чоққисиниң бекитилгән пасилғичә болған даириси «әң муқәддәс» болиду; мана, бу ибадәтханининиң қанунидур**» («Әз.» 43:12).

Мәсиһниң «миң жиллиқ сәлтәнәт»и тоғрилиқ «Тәбирләр»ниму көрүң.

Тәврат 39-қисим

«Малаки»

(Малаки пәйғәмбәрниң китави)
(Тәврат дәвридә, Худаниң Исраилға болған әң ахирқи хитаби)

Кириш сөз

Пәйғәмбәр өзи

Малаки пәйғәмбәрниң келип чиқиши вә униң арқа көрүнүшини билмәймиз. Язмисидин қариғанда, у Йерусалимда турған. Униң исми «Мениң әлчим» дегән мәнада. Бу ибарә униң язмисида көрүлиду, бирақ пәйғәмбәр буниң билән өзини әмәс, башқа бирисини көрситип бериду.

Йезилған вақти

Китапниң өзи бизни һеч қандақ числа яки вақит билән тәминлимәйду, бирақ Малаки пәйғәмбәр китавида кона Парс тилидики «пеха» (валий) дегән сөзни ишләткән болуп, биз униңдин китапниң Парс империйәси дәвридә, йәни Исраил дөлити шу империйәниң башқуруши астида турған мәзгилдә, миладийәдин илгәрки 539-313-жиллар арисида йезилғанлиғини билимиз (миладийәдин илгәрки 313-жили, Парс империйәси грек империйәси тәрипидин ғулитилған).

Китаптин билишимизчә, бу китап муқәддәс ибадәтхана қурулғандин кейин, йәни миладийәдин илгәрки 515-жилидин кейин йезилған. Китапта ейтилған мәсилиләрни Тәвратниң «Нәһәмия» дегән қисмида ейтилған мәсилиләр билән селиштурғанда, наһайити көп охшап кетидиған йәрлири бар. Шуниң үчүн шу хуласигә келимизки, китап һәзрити Нәһәмияниң Йерусалимға иккинчи қетим келишидин, йәни миладийәдин илгәрки 433-жилидин кейин узун өтмәй йезилған. Китапниң йезилған вақтини жуқуриқи вақиттин сәл кейинрәк йезилған дегән пәрәздә болған алимларму бар, уларниң пәризи бойичә китап миладийәдин илгәрки 400-жили әтрапида йезилған болиду.

Китапниң тарихий арқа көрүнүши

Әнди вақит миладийәдин илгәрки 430-жили әтрапида болиду. Исраил хәлқи Бабил империйәсигә 70 жил сүргүн болуш азавини тартқан еди (миладийәдин илгәркики 605-538-жили). Миладийәдин илгәрки 539-жили Бабил империйәси Парс империйәси тәрипидин ағдурулған. Парс императори «бүйүк Қорәш» сүргүн болғанларға вәтинигә, йәни Пәләстингә қайтишқа рухсәт бәрди. Һалбуки, пәқәт чәклик бир қисим адәмләрла шундақ қилишни талливалди. Қалған кишиләр Месопотамийидә туруверди. Улар шу йәрниң раһәт турмушиға көнүп қалған, әслидики деханчилиқ һаятини содигәрликкә алмаштурған бир хәлиқ болуп қалған еди. Вақиттиниң узиришиға әгишип, Йәһудий хәлқи сода қилиш жәһәтидә даң чиқарған еди.

Қайтип кәлгән кишиләр зор үмүтләр билән кәлди; Йәшая, Йәрәмия вә Әзакиял пәйғәмбәрләр «Қутқазғучи-Мәсиһ» вә Униң тилсимат самави падишалиғи тоғрилиқ карамәт бешарәтләрни бәргән еди. Кишиләрниң «бу бешарәтләр тезла әмәлгә ашуруламдикин» дәйдиған зор үмүтлири бар еди. Бирақ улар қайтип кәлгәндә, өзиниң өйлирини, деханчилиқ мәйданлирини қайта қуруштики җапалиқ ишларға йүзләнгән еди. Униң үстигә әтраптики әлләр уларға көп аваричилик селип бәрди. Әсли Сулайман салған, 70 жил илгири вәйран қилинған «муқәддәс ибадәтхана»ниң қайта қурулушида иш башлиниш миладийәдин илгәрки 535-жили болғини билән, хәлиқ униңдин аллибурун қол үзгән еди. Буниң сәвәплири аз әмәс еди. Биринчидин, өзлириниң өйлирини, деханчилиқ мәйданлирини қайта қурушму кичик иш әмәс еди. Буниңдин еғири шуки, әтраптики әлләр ибадәтхана тоғрилиқ: «Бу ишлар исиянниң башлиниши» дегәндәк ғевәт-шикайәтләрни қилған, император бу гәпкә ишинип кәткән һәмдә қурулушни дәрһал тохтитиш керәк дегән ярлиқни чүшәргән еди. Буни аз дәп, Сулайман қурған әсли ибадәтханиниң һәйвисини көргән бәзи мойсипитларниң уни һәрдайим әсләп: «Һазир салидиған бу өй әслидики шәрәплик өйгә селиштурғанда һеч немигә әрзимәйду» дегән сөзлири хәлиқниң көңлигә соғ су сәпкән еди. Бирақ Һагай вә Зәкәрия пәйғәмбәрләрниң риғбәтләндүрүши һәм дадил бешарәтләрни бериши билән хәлиқниң иман-етиқади күчәйтилгән болуп, улар қурулушни қайтидин башлиған. Пәқәт төрт йерим жил ичидә бенани пүткүзгән еди.

Әнди Һагай пәйғәмбәр «**Бу өйниң кейинки шан-шәриви әслидикидин зор болиду**» дегән бешарәтни бәргән еди («Һаг.» 2:9). Зәкәрияму карамәт арам-хатирҗәмлик елип келидиған «**тәхткә олтиридиған бир каһин**» тоғрилиқ бешарәт бәргән еди. Бирақ тәхминән тохсән жилға йеқин вақит өтүп кәткән болсиму, бу ишлар техи әмәлгә ашурулмиған еди. Көп адәмләрниң каллисида: «Исраил дәрвәқә «Худаниң алаһидә талливалған хәлқиму?»» дегәндәк һәр хил иккилинишләр, гуман яки соаллар пәйда болған еди. Әйни вақиттики «Исраил» чоң империйәниң қол астидики наһайити бир кичиккинә дөләт еди, халас. Ибраһим пәйғәмбәргә көп жил илгири: «**Сән арқилиқ дуниядики барлиқ әл-җәмәтләргә бәхит ата қилиниду**» дегән вәдә берилгән турса, әнди Исраил һазир шунчә көп қийинчилиқта қаламду? Башқиларға бәхит-бәрикәт йәткүзүшни биряқта турсун, уларниң өзлириму бәхитлик әмәс еди, бәлки җапа тартиватәтти, кәмбәғәлликтә туруватәтти; чекәткә вә башқа апәтләр уларниң бешиға чүшүп туруватәтти; уларниң җәмийити сеһиргәрлик, хурапийлиқ, зинахорлуқ, алдамчилиқ вә адаләтсизликкә толған еди. Ибадәтханида қилинған ибадәт қуруқ шәкилвазлиққа айлинип қалған еди. Көп каһинлар вә Лавийлар вәзипилирини, җүмлидин сунуши керәк болған қурбанлиқларни көзгә илмайдиған болуп қелишқан еди, бундақ әһвалда пухраларниң ибадәтханиға вә униң бәлгүмилиригә болған һөрмитиниң суслишип кетиши әҗәблинәрлик иш әмәс еди.

Малаки пәйғәмбәр дәл мошу әһвалда мәйданға чиқип бешарәтләрни бәрди. Униң йәткүзгән хәвири интайин чүшинишлик вә аммибап еди. Худа вәдә қилған йеңи ишлар пәйда болмиғичә, хәлиқ Худа аллиқачан тапшурған ишларни чиң тутуш керәк еди. Худа миң жил бурун Муса пәйғәмбәр арқилиқ түзгән әһдә бойичә, уларниң һазирқи қийинчилиқлири, кәмбәғәл болғанлиғи дәл уларниң Худаниң тапшуруқлирини етиварға алмаслиғи түпәйлидин болди. Худа уларни бу әһдиниң маддилири бойичә өзини синап беқишқа чақириду — әгәр улар Униң йениға қайтип кәлсә, У уларға әһдидә вәдә қилинған ишларни қилип бериду — У уларниң кәмбәғәллик әһвалини, ички җедәл-

маҗиралирини түгитиду. Пәйғәмбәрләрниң бешарәтлиридә көп учриғандәк, бу бәрикәт тоғрилиқ сөзлигәндә, униң сөзлири Худаниң һазир бәрмәкчи болған бәрикитидин атлап, буниңдин техиму улуқ бир бәрикәткә өтиду. Шу бәрикәт болса, Қутқазғучи-Мәсиһниң дунияға келиши болиду. Китапта йәнә Униң келиши билән ибадәтханида вә униңда ишләйдиған каһин-лавийлар арисида немә ишларни қилидиғанлиғи ейтилиду. Бешарәт йәнә у ишлардин техиму жирақ болған, Пәрвәрдигарниң «**улуқ вә дәһшәтлик күни**»гә өтиду.

Малаки пәйғәмбәр болса, 450 жил ичидә Худа Исраилға әвәткән әң ахирқи пәйғәмбәр болди. Униң бешарәтлириму шу мәзгил ичидә уларға берилгән әң ахирқи вәһий болуп қалған еди. Бу вақиттин кейин дәл Малаки пәйғәмбәр алдин-ала ейтқандәк, Йәһия пәйғәмбәр мәйданға чиқип: «**Пәрвәрдигарниң йолини тәйярлаңлар**» дәп жақалап, чөл-баяванда пәйда болди. Биз бу бешарәт үстидә «қошумчә сөз»имиздә көпрәк тохтилимиз.

Малакиниң сөзлирини аңлиғучилар арисидики бир қисимларниң товва қилғанлиғи 3-бап, 16-айәттин көрүниду. У бешарәт бәргән бәрикәтләрдин бир мунчиси әмәлгә ашурулған болуши керәк еди, болмиса у Исраил хәлқи тәрипидин һәқиқий пәйғәмбәр дәп һесаплиналмайтти. Бирақ, әпсуски, пәқәт Худаға садиқ болған «қалдиси» адәмләрла қулақ салған охшайду. Исраилларниң көпинчиси Малаки қалдурған гува-тапшуруқларни кейинки үч-төрт әсирдә аста-аста унтуп қалған. Каһинлар вә Лавийлар өзлириниң Худа бәргән «муқәддәс қанун»ни шәрһләш вә чүшәндүрүштин ибарәт ролини жари қилдурмиди; муқәддәс қанунниң рошән йоруқлуғи вә бәрикити «пәрисий» һәм «садукий» мәзһипидикиләрниң адәмни каймуқтуридиған тәлимлири тәрипидин ғуваләштурулған. Бу мәзһәптикиләр өзлириниң «пирлири»ниң тәлимлирини муқәддәс қанундин үстүн орунға қойған болуп, муқәддәс қанун көп пухралар үчүн көтирәлмәс жүк болуп қалған. Бирақ Малаки пәйғәмбәр «**Пәрвәрдигардин қорқуп, Униң нами үстидә ойланған**» «қалди»лар үчүн Қутқазғучи-Мәсиһни күтүш йолини көрситип берип, дәл шу Қутқазғучи-Мәсиһниң дунияға келиши үчүн йол тәйярлиған; бу чоң иш үчүн, бизгә нисбәтән намәлум болған бу пәйғәмбәрдин чәксиз миннәтдар болушимизға тоғра келиду.

Малаки пәйғәмбәр бәргән бешарәтләрниң услуби

Һәзрити Малаки ейтқанлирини дайим өзиниңки әмәс, бәлки Худаниң нәқ сөзлири, дәйду. У Худани асманлар үстидә туруп, йәр-зиминниму башқуридиғанлиғини тәкитләйдиған «самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар» дегән нами билән көп қетим тәсвирләйду.

Худаниң Роһиниң көрсәтмиси билән у хәлиққә «диалектик» яки «дидактикилиқ» (муназирә) услуби билән үгитиду. Демәк, у хәлиқниң мәлум бир гунайиға тәнбиһ беридиған бир баянни қилиду; бу баян хәлиқни чөчитиду, улар «биз мошундақ ишни зади қилмидуқ» дегәндәк жавап билән рәт қилиду; андин у бу жавапқа бир яки бир қанчә мисал билән рәддийә бериду. Бәзидә хәлиқ йәнә бир жавап бериду, у йәнә жавапқа рәддийә бериду. Китапта мошундақ «муназирә»ләрдин йәттиси бар. Бу муназириләрдә, хәлиқниң бәзи сөзлири аян қилиниду. Бирақ нәқил кәлтүрүлгән бу сөзләрниң көпинчиси уларниң ағзаки сөзлири әмәс, бәлки көңлидә (һәтта ғил-пал) ойлиған гәплири еди — мәсилән, 2-бап, 17-айәттә, уларниң: «**Рәзиллик қилғучи Пәрвәрдигарниң**

алдида яхшидур, У улардин хурсән болиду» дегән ойлири аян қилиниду. Пәйғәмбәрләрниң бир алаһидилиги, улар пәқәт кәлгүсидики бәзи ишларни алдин-ала дегәндин сирт, Амос пәйғәмбәр дегәндәк «**Инсанға өз ой-пикриниң немә екәнлигини аян қилиш**» үчүн Худаниң қурали болиду («Амос» 4:13).

Изаһат

Тәржимимиздә биз Тәвратшунаслар алимларниң тәтқиқлиридин, болупму Йәһуди алим Доктор Арнолд Фрухтенбаум һәм Әнглийәлик алим Балдвин Ханимларниң әсәрлиридин пайдиландуқ.

Мәзмун: —

(1) 1:1-1:5 Худаниң Исраилға болған муһәббити
(2) 1:6-2:9 Каһинларниң вапасизлиғи
(3) 2:10-16 Хәлиқниң вапасизлиғи
(4) 2:17-3:6 «әһдә әлчисиниң келиши»
(5) 3:7-12 Худаниң бәрикәткә тәкливи
(6) 3:13-18 Мазақ қилғучилар вә Худаниң «қалди»си
(7) 4:1-6 «Пәрвәрдигарниң күни»

••••••••

Малаки

«Малаки пәйғәмбәр»

1 [1] Пәрвәрдигардин Малакиға жүкләнгән вәһий, у арқилиқ Исраилға кәлгән: —

Биринчи муназирә — Худаниң Исраилға болған муһәббити

[2] — Мән силәрни сөйүп кәлдим — дәйду Пәрвәрдигар, — бирақ силәр: «Сән бизни қандақ-
му сөйүп кәлдиң?» — дәйсиләр.
Әсав Яқупқа ака болған әмәсму? — дәйду Пәрвәрдигар, — бирақ Яқупни сөйдүм, [3] Әсавға
нәпрәтләндим; униң тағлирини чөл қилдим, мирасини чөл-баявандики чилбөриләргә
тапшуруп бәрдим. [4] Едом: «Биз вәйран қилиндуқ, бирақ биз харабиләшкән жайларни
қайтидин қуруп чиқимиз» — десә, самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар
мундақ дәйду: —
— Улар қуриду, бирақ Мән өрүймән; хәлиқләр уларни «Рәзилликниң зимини», «Пәрвәр-
дигар мәңгүгә ғәзәплинидиған әл» дәп атайду. [5] Силәрниң көзлириңлар буни көрүп:
«Пәрвәрдигар Исраил чегарасиниң сиртида улуқланди!» — дәйсиләр.

Иккинчи муназирә — каһинларниң вапасизлиғи

[6] — Оғул атисини, қул егисини һөрмәтләйду; әнди Мән ата болсам, һөрмитим қени? Егә
болсам, Мәндин болған әйминиш қени? — самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәр-
дигар силәргә шундақ дәйду, и Мениң намимни кәмситкән каһинлар!
Бирақ силәр: «Биз немә қилип намиңни кәмситиптуқ?» — дәйсиләр.
[7] Силәр қурбангаһим үстигә булғанған озуқни сунисиләр; андин силәр: «Биз немә қилип
сени булғап қойдуқ?» — дәйсиләр; әмәлийәттә силәр: «Пәрвәрдигарниң дәстихининиң
тайини йоқтур» — дәйсиләр.
[8] Кор мални қурбанлиққа сунсаңлар, бу қәбиһлик әмәсму? Токур яки кесәл мални қур-
банлиққа сунсаңлар, бу қәбиһлик әмәсму? Һазир буни сениң валийиңға сунуп бақ; у

1:1 **«жүкләнгән вәһий»** — ибраний тилида «масса» дегән бир сөз билән ипадилиниду. У «адәмни қорқунучқа салидиған вәһий» һәм «пәйғәмбәрниң зиммисигә жүкләнгән бир вәзипә» дегән икки мәнани өз ичигә алған болуши мүмкин.
1:2 Рим. 9:13
1:3 **«Яқупни сөйдүм, Әсавға нәпрәтләндим»** — «паланчини сөйдүм, шакаланчиға нәпрәтләндим» дегәнлик ибраний тилида адәттә «паланчини талливалдим, шакаланчини рәт қилдим» дегән мәнани бир қәдәр тәкитләйдиған ибарә еди.
1:4 **«Улар , *йәни Едомлар* қуриду, бирақ Мән өрүймән; хәлиқләр уларни «Рәзилликниң зимини», «Пәрвәрдигар мәңгүгә ғәзәплинидиған әл» дәп атайду»** — Едом хәлқи Исраилға һәрдайим өчмәнлик-адавәт сақлап кәлгән еди. Ахирқи заманда уларниң зимини пүтүнләй адәмзатсиз болуп, «от-гүңгүрт көйдүридиған», жинларниң макани болиду *(мәсилән, «Обадия»ни, «Йәш.» 34-бапни көрүң)*. Худа Исраилға: «Мана Едом зимини һәрдайим тажавуз қилинип, шәһәрлири бүгүнгә қәдәр харабиликтә туруватиду, силәрниң әһвалиңлар улардин көп әвзәл, силәрдә ибадәтхана, шәһәрләр вә арам-течлиқ бар, улардин убдан савақ елиңлар!» дегәндәк болса керәк. Едомға тажавуз қилғанлар Бабиллиқлар *(миладийәдин илгәрки 587-586-жили)* вә Әрәбләрни *(550-460-жили)* өз ичигә алған.
1:5 **«Силәрниң көзлириңлар буни көрүп: «Пәрвәрдигар Исраил чегарасиниң сиртида улуқланди!» — дәйсиләр»** — демәк, ят әлләр *(әйни чағдики бутпәрәс хәлиқләр)* Худаниң кәлгүсидә Едомниң үстидин һөкүм чиқарғанлиғини көрүп, дәрвәқә Униң тирик Худа екәнлигини етирап қилиду.
1:6 **«каһин»** — муқәддәс ибадәтханида пухралар үчүн мәхсус қурбанлиқни көйдүргүчи хадим.
1:7 **«Пәрвәрдигарниң дәстихининиң тайини йоқтур»** — «Пәрвәрдигарниң дәстихини»ни қандақ чүшинимиз? Муқәддәс ибадәтханида Худаға атап беғишланған һәммә қурбанлиқ вә уларға қошулған «ашлиқ һәдийәси» вә «шарап һәдийәси» қатарлиқларниң һәммиси «Пәрвәрдигарниң дәстихини» дәп аталған. Каһинларниң бу дәстихандики бәзи қурбанлиқлардин бир қисмини йейиш һоқуқ-имтиязи бар еди.

сәндин хурсән боламду? Саңа йүз-хатирә қиламду? — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.
[9] — Әнди, қени, силәр Тәңридин бизгә шәпқәт көрсәткәйсән дәп өтүнүп бекиңлар; қолуңлардин мошулар кәлгәндин кейин, У силәрдин һәр қандиқиңларни қобул қиламду? — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.
[10] — Араңлардин дәрвазиларни етип қойғидәк бириси чиқмамду? Шундақ болғанда силәр қурбангаһимда бекардин-бекар от қалап жүрмәйттиңлар. Мениң силәрдин һеч хурсәнлигим йоқ, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, — вә қолуңлардин һеч қандақ ашлиқ һәдийәсини қобул қилмаймән.

Худаниң намини булғаш

[11] Күн чиқардин күн патарға Мениң намим әлләр арисида улуқ дәп қарилиду; һәр бир жайда намимға хушбуй селинидиған болиду, пак бир ашлиқ һәдийәси сунулиду; чүнки намим әлләр арисида улуқ дәп қарилиду, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.
[12] Бирақ силәр болсаңлар: «Пәрвәрдигарниң дәстихини булғанған, униң мевиси, йәни аш-озуғи нәпрәтликтур» — дегиниңларда, силәр уни һарам қилисиләр; [13] вә силәр: «Мана, немидегән аваричилик!» дәйсиләр вә Маңа қарап димиғиңларни қақисиләр, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, — силәр яриланған, токур һәм кесәл малларни елип келисиләр. Қурбанлиқ-һәдийиләрни шу пети елип келисиләр; Мән буни қолуңлардин қобул қиламдимән? — дәйду Пәрвәрдигар.
[14] Бәрһәқ, падисида қочқар туруп, Рәбгә қилған қәсимини ада қилиш үчүн булғанған нәрсини қурбанлиқ қилидиған алдамчи ләнәткә қалиду; чүнки Мән улуқ Падишаһдурмән, намим әлләр арисида һөрмәтлинидиған болиду, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.

2 [1] — Әнди, һәй каһинлар, бу әмир-пәрман силәргә чүшти: —
[2] Силәр аңлимисаңлар, намимға шан-шәрәп кәлтүрүшкә көңүл қоймисаңлар, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, — Мән араңларға ләнәтни

1:8 **«Кор мални қурбанлиққа сунсаңлар, бу қәбиһлик әмәсму? Токур яки кесәл мални қурбанлиққа сунсаңлар, бу қәбиһлик әмәсму?»** — Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә, һәр бир қурбанлиқ нуқсансиз болуши керәк еди. Кор, токур, кесәл мал буяқта турсун, һәтта кичиккинә дағ болсиму болмайтти *(«Лав.» 22-бапни, «Қан.», 15:19-21ни көрүң)*.
1:10 **«Араңлардин дәрвазиларни етип қойғидәк бириси чиқмамду?»** — бириси ибадәтханиниң дәрвазилирини етивәтсә, каһинлар яки башқилар Худа алдиға мошундақ «напак қурбанлиқлар»ни һеч елип кирәлмәйтти.
1:10 Йәш. 1:11; Йәр. 6:20; Ам. 5:21, 22.
1:11 **«Күн чиқардин күн патарға Мениң намим әлләр арисида улуқ дәп қарилиду; һәр бир жайда намимға хушбуй селинидиған болиду, пак бир ашлиқ һәдийәси сунулиду»** — «хушбуй селинидиған болиду» дегән пеилниң шәкли бәк алаһидә, ят әлләр арисидики бәзиләр Худаға ибадәт қилғанда һәтта «баш каһин»ға охшаш «хушбуй яндуруш» имтиязиға еришиду, дәп пуритиду. **«пак бир ашлиқ һәдийәси сунулиду»** — ибраний тилида «пак» дегән бу сөз интайин алаһидә болуп, қурбанлиқ-һәдийиләрниң «пак» *(яки бәзидә «нуқсансиз»)*лиғини тәсвирләйдиған адәттики сөзләргә қариғанда, «техиму пак»лиқни билдүриду. Демәк, әлләр *(Йәһудий әмәсләр)* арисидики бәзиләр Худаға ибадәт қилғанда «Тәврат дәвирдикиләр»дин техиму яхши, техиму пак бир хил һәдийәни Худаға суналайду... Бу ишлар Инжилда шәрһлиниду *(мәсилән, «Рим.» 12:1-2)*.
1:13 **«...Маңа қарап димиғиңларни қақисиләр»** — яки «...униңға қарап димиғиңларни қақисиләр» — демәк, Худаниң дәстихиниға. **«силәр яриланған... малларни елип келисиләр...»** — «яриланған ... маллар» бәлким житқуч һайван тәрипидин яриланған. Бундақ гөшни һәтта адәм йесиму болмайтти *(Тәврат, «Мис.» 22:31)*. Бәзи алимлар бу сөз кала-қойлар «кишиләр тәрипидин булаң-таланда тутувелинған» дегән мәнада дәп қарайду.
1:14 **«...Рәбгә қилған қәсимини ада қилиш үчүн булғанған нәрсини қурбанлиқ қилидиған алдамчи ләнәткә қалиду»** — Худадин бир ишни тиләйдиған яки Худаға тәшәккүр ейтмақчи болған Исраиллар бәзидә алаһидә бир қурбанлиқ қилишқа қәсәм ичиду, бирақ «Худаға есил express»

чүшүрүп әвәтимән; силәрниң бәрикәтлириңларғиму ләнәт қилимән. Бәрһәқ, Мән алликачан уларға ләнәт оқудум, чүнки силәр шәривимгә көңүл қоймидиңлар.
[3] Мана, Мән уруқлириңларға тәнбиһ беримән, силәрниң йүзүңләргә поқ, һейтиңлардики поқни сүримән; бириси силәрни шу поқ билән биллә апирип ташлайду.
[4] Шуниң билән силәр Мениң силәргә бу әмирни әвәткәнлигимни билисиләр, мәхсәт, Мениң Лавий билән түзгән әһдәмниң сақлиниверишы үчүндур, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.
[5] — Мениң униң билән түзгән әһдәм һаятлиқ һәм арам-хатирҗәмлик елип келиду; уни Мәндин қорқсун дәп буларни униңға бәрдим; у Мәндин қорқуп намим алдида титригән еди.
[6] Ағзидин һәқиқәтниң тәлим-тәрбийиси чүшмигән, ләвлиридин наһәқлиқ тепилмиған; у арамлиқ-хатирҗәмлик һәм дуруслуқта Мән билән биллә маңған, нурғун кишиләрни қәбиһликтин яндурған.
[7] Чүнки каһинниң ләвлири илим-билимни сақлиши керәк, хәлиқләр униң ағзидин Тәврат-қанунини издиши лазим; чүнки у самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң әлчисидур.
[8] — Бирақ силәр йолдин чәтнәп кәттиңлар; силәр нурғун кишиләр үчүн Тәврат-қанунини путликашаңға айландурувәттиңлар; силәр Лавий билән түзүлгән әһдини бузғансиләр — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар,
[9] — шуңа Мән силәрниму пүтүн хәлиқ алдида нәпрәтлик вә пәскәш қилдим, чүнки силәр йоллиримни тутмиған, шундақла Тәврат-қанунини ижра қилғанда бир тәрәпкә ян басқан.

Хәлиқниң вапасизлиғи

[10] — Биздә бир ата бар әмәсму? Бизни Яратқучи пәқәт бирла Тәңри әмәсму? Әнди немишкә һәр биримиз өз қериндишимизға вапасизлиқ қилип, ата-бовилиримиз билән түзгән әһдисини булғаймиз?
[11] Йәһуда вапасизлиқ қилди, Исраилда һәм Йерусалимда жиркиничлик бир иш садир қилинди; чүнки Йәһуда Пәрвәрдигар сөйгән муқәддәс җайини булғап, ят бир илаһниң қизини әмригә алди.
[12] Ундақ қилғучи, йәни аздурғучи болсун, аздурулғучи болсун, самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарға ашлиқ һәдийәсини елип кәлгүчи болсун, Пәрвәрдигар уларни Яқупниң чедирлиридин үзүп ташлайду.
[13] Силәр шуниңдәк шундақ қилисиләрки, қурбангаһни көз яшлири, жиға, аһ-зарлар билән қаплайсиләр — чүнки У қурбанлиқ-һәдийиләргә һеч қаримайдиған болди, униңдин һеч рази болмай қолуңлардин қобул қилмайдиған болди.
[14] Бирақ силәр: «немишкә?» дәп сорайсиләр.

2:2 Лав. 26:14; Қан. 28:15

2:3 **«Мана, Мән уруқлириңларға тәнбиһ беримән»** — ибраний тилидиму уйғур тилиға охшаш, «уруқ» дегән сөз һәм зираәтләрниң данлири һәм адәм пәрзәнтлирини көрситиду. Бәлким бу йәрдә қәстән икки бислиқ мәнада ишлитилгән. **«һейтиңлардики поқ»** — һейттики нурғун қурбанлиқ қилинған малларниң поқлирини көрситиду. Қурбанлиқ қилинған малларниң поқлирини ибадәтханидин елип чиқип сиртта көйдүрүветиш каһинларниң мәсъулийити еди *(мәсилән, «Мис.» 29:14, «Лав.» 4:11)*.

2:4 **«Мениң Лавий билән түзгән әһдәм»** — «Лавий» һәзрити Яқупниң 12 оғлидин бири еди, шуңа Исраилниң 12 қәбилисидин бири болған. Муса пәйғәмбәрниң дәвридә Худа каһинлиқ хизмитини Лавий қәбилисигә тапшурған *(«Мис.» 32-бап, «Чөл.» 25-бап, «Қан.» 11:8-33-айәтләрни көрүң)*.

2:10 **«Биздә бир ата бар әмәсму?»** — 10-17-айәтләргә қариғанда, «ата» дегән Худани көрситиду. Бирақ бәзи алимлар у «һәзрити Ибраһим»ни көрситиду, дәп қарайду.

2:11 **«ят бир илаһниң қизини әмригә алди»** — «ят *(әҗнәбий)* бир илаһниң қизи» бу йәрдә ейтилғини, чәтәллик бир қиз билән той қилиш әмәс, бәлки бутқа чоқунидиған бир қиз билән той қилиш.

2:13 **«қурбангаһни көз яшлири, жиға, аһ-зарлар билән қаплайсиләр»** — мошу «көз яшлири» Худа хәлиқниң дуа-тилавәтлирини *(қурбанлиқлар буларға қошулған болсиму)* аңлимиғандин кейин, уларниң көзидин чиққан яш болса керәк. Бәзи алимлар 14-айәткә қариғанда көз яшлирини вапасизлиққа учриған аялларниңки, дәп қарайду *(аяллар адәттә қурбангаһ алдида көрүнсә болмайтти, бирақ уларниң азаплиқ яшлири Худа алдида «қурбангаһимни қаплиған» дәп һесаплиған)*. Бу көзқараш орунлуқтәк болғини билән биз биринчи қараштa болимиз.

— Чүнки Пәрвәрдигар сән вә яшлиғиңда алған аялиң оттурисида гувачи болған еди; сән униңға вапасизлиқ қилдиң, гәрчә у сениң һәмраһиң вә сән әһдә түзгән аялиң болсиму. [15] Худа әр-аялни бир қилған әмәсму? Шундақла, униңға Роһини қалдурған әмәсму? Худа немишкә уларни бир қилди? Чүнки У улардин ихласмән пәрзәнт күткән еди. Әнди һәр бириңлар өз қәлб-роһуңларға диққәт қилиңлар, һеч қайсиси яшлиқта алған аялиға вапасизлиқ қилмисун! [16] Чүнки Мән талақ қилишқа өчтурмән, дәйду Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар, — шуниңдәк өз тониға зомбурлуқ чаплаштурувалғучиға өчмән, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.
— шуңа қәлб-роһуңларға диққәт қилиңлар, һеч қайсиңлар вапасизлиқ қилмаңлар!

Әһдә әлчиси келиду - тәйяр болуңлар!

[17] — Силәр сөзлириңлар билән Пәрвәрдигарниң сәвир-тақитини қоймидиңлар, андин силәр: «Биз немә қилип Униң сәвир-тақитини қоймаптуқ?» — дәйсиләр.
Сәвир-тақитини қоймиғанлиғиңлар болса дәл: «Рәзиллик қилғучи Пәрвәрдигарниң нәзиридә яхшидур, У улардин хурсән болиду»; яки «Адаләтни жүргүзгүчи Худа зади нәдидур?» — дегиниңләрдә болмамду!

3 [1] — Мана әнди Мән Өз әлчимни әвәтимән, у Мениң алдимда йол тәйярлайду; силәр
издигән Рәб, йәни силәр хурсәнлик дәп билгән әһдә Әлчиси Өз ибадәтханисиға
туюқсиз кириду; мана, У келиватиду, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған
Пәрвәрдигар.
[2] — Бирақ Униң кәлгән күнидә ким чидиялисун? У көрүнгәндә ким туралисун? Чүнки
У тавлиғучиниң оти, кирчиниң ақартқуч шолтисидәк болиду; [3] У күмүчни тавлиғучи
һәм ериғдиғучидәк тавлап олтириду; Лавийниң балилирини саплаштуриду, уларни алтун-күмүчни тавлиғандәк тавлайду; шуниң билән улар Пәрвәрдигарға һәққанийлиқта қилинған қурбанлиқ-һәдийәни суниду.

2:15 **«Худа әр-аялни бир қилған әмәсму? Шундақла, униңға Роһини қалдурған әмәсму? Худа немишкә уларни бир қилди?»** — айәтниң биринчи қисминиң тәрҗимилири һәр хил. Улардин бири: «Кимдә Роһтин *(йәни, Худаниң Роһидин)* азрақ бар болсила, һәргиз ундақ қилмайду». Ибраний тилида бу йәрни чүшиниш тәс. Бәзи алимларму бу айәтни Ибраһимниң пәрзәнт көрәй дәп, һәҗәрни елиши Сараһқа бир хил вапасизлиқ болғанлиғини билдүриду, дәп чүшиниду. Бирақ умумий мәнаси һәммигә аянки, Худа вапасизлиққа вә *(гәрчә Тәврат дәвридә Худа Муса пәйғәмбәр арқилиқ талақ беришкә рухсәт бәргән болсиму)* талақ беришкә өч *(16-айәтниму көрүң)*.
2:16 **«мән талақ қилишқа өчтурмән, дәйду Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар, — Шуниңдәк өз тониға зомбурлуқ чаплаштурувалғучиға өчмән»** — кона заманларда бириси өз чапинини яки тонини мәлум бир қизниң үстигә япқан болса, бу һәрикәт бу қизға қоғдиғучи болимән, уни әмримгә алимән, дегәнни билдүрәтти *(«Рут» 3-бап, «Әз.» 16-бапни көрүң)*. Бирақ мошундақ әрләр аяллириға қоғдиғучи болмайла қалмастин, уларға һәр хил зулум-зорлуқларни қилатти яки ахирида уларни талақ қилатти; андин кейин *(11-айәт)* бутпәрәс қиз билән той қилатти.
–Башқа бир шил тәрҗимиси: ««Чүнки у жорисиға өч болуп, уни талақ қилған вә шундақла зораванлиқ билән тонони япқан» дәйду Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар». Бу тәрҗимә тоғра болса, Тәврат дәвридә Пәрвәрдигарниң: «өчмәнлик талақ беришкә сәвап болмайду» дегән һөкүмини билдүриду.
3:1 **«Мана әнди Мән Өз әлчимни әвәтимән»** — ибраний тилида «Мана, Мән! Мән Өз әлчимни әвәтимән,...». **«силәр издигән Рәб, йәни силәр хурсәнлик дәп билгән әһдә Әлчиси Өз ибадәтханисиға туюқсиз кириду»** — бәзиләр «йәни»ни «вә» дәп тәрҗимә қилип «силәр издигән Рәб вә силәр хурсәнлик дәп билгән әһдә әлчиси өз ибадәтханисиға туюқсиз кириду» дәп тәрҗимә қилиду. Лекин ундақ тәрҗимә тоғра болса, демәк иккинчи әлчи Рәб Өзи болмиса, ибадәтханини қандақму униң «Өз ибадәтханиси» дегили болсун?
–Алимларниң көпинчисиниң пикричә, шундақла бизниңчә, бу айәт бойичә икки әлчи келиду; *(1)* Рәбниң йолини тәйяр қилидиған әлчи *(«Мениң әлчим»)* вә *(2)* униңдин кейинки Рәб Өзи; Рәб йәнә «Әһдә Әлчиси» дәпму атилиду. Бу икки әлчи, шундақла «Әһдә Әлчиси»ниң мәнаси тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
–Бу әлчиниң әвәтилиши Худаниң хәлиқләрниң етиқатисиз әрз-дадлириға болған җававидур. Шуңа «силәр издигән» вә «силәр хурсәнлик дәп билгән» дегәнләрни кинайилик гәп дәп чүшинишимиз керәк.
3:1 Мис. 23:20-22; Йәр. 31:31-34; Әз. 36:26-28; Мат. 3: 11-12; 11:10; 24:12-16; Мар. 1:2; Луқа 1:76; 7:27; Йуһ. 2:13-17; Йәш. 40:3; Ибр. 8:6; 12:24
3:3 Рос. 6:7

4 Андин Йәһуда һәм Йерусалимниң қурбанлиқ-һәдийилири Пәрвәрдигарға кона за-
манлардикидәк, илгәрки вақитлардикидәк шерин болиду. 5 Мән һесап елишқа силәргә
йеқин келимән; Мән сеһиргәрләргә, зинахорларға, ялған қәсәм ичкүчиләргә, мәдикар-
ларниң һәққини тутувелип бозәк қилғучиларға, тул хотунлар һәм житим-йесирларни
харлиғучиларға, ят адәмләрни өз һәққидин айривәткүчиләргә, шуниңдәк Мәндин һеч
қорқмиғанларға тездин әйиплигүчи гувачи болимән, — дәйду самави қошунларниң
Сәрдари болған Пәрвәрдигар. 6 Чүнки Мәнки Пәрвәрдигар өзгәрмәстурмән; шуңа силәр,
и Яқупниң оғуллири, түгәшмигәнсиләр.
7 — Ата-бовилириңларниң күнлиридин тартип силәр бәлгүлимилиримдин чәтнәп,
уларни һеч тутмиғансиләр. Мениң йенимға қайтип келиңлар, Мән йениңларға қай-
тимән, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, — бирақ силәр: «Биз
қандақму қайтип келимиз?» — дәйсиләр. 8 Адәм Худаниңкини булиса боламду? — Би-
рақ Маңа Мениңкини булап кәлдиңлар. Силәр йәнә: «Биз қандақсигә Саңа булаңчилиқ
қиливатимиз» — дәйсиләр. Силәр «ондин бир» үлүш өшрилириңларни һәм «көтәрмә
һәдийәләр»ни сунғиниңларда шундақ қилисиләр! 9 Силәр еғир бир ләнәткә қалдиңлар,
чүнки Маңа булаңчилиқ қиливатисиләр — силәр бу пүткүл «ят әл» шундақ қиливатиси
ләр! 10 Әнди өйүмдә ашлиқ болуш үчүн пүткүл «ондин бир» үлүш өшрини амбарға елип
келиңлар вә шундақла Мени синап беқиңлар, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари
болған Пәрвәрдигар — Мән асманниң деризилирини чоң ечип силәргә патқузалмиғидәк
бир бәрикәтни төкүп беридиғанлиғимни көрүп бақмамсиләр? 11 Шундақ болғандила
Мән силәрни дәп йәнә ялмиғучини әйипләймән, у топриқиңлардики мевиләрни вәйран
қилмаймән; силәрниң бағ-етизлириңлардики тал үзүмләр вақитсиз төкүлүп кәтмәйду,
— дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.
12 — Шуниң билән барлиқ әлләр силәрни бәхитлик дәп атайду, чүнки йериңлар адәмни
һозурландуридиған бир зимин болиду, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған
Пәрвәрдигар.

Халайиқ йәнә қаршилиқ көрситиду

13 — Силәрниң сөзлириңлар Маңа қаттиқ тәгди, дәйду Пәрвәрдигар, — бирақ силәр йәнә:
«Биз сән билән қаршилишидиған немә сөз қилдуқ?» — дәйсиләр.
14 — Силәр: «Худаниң хизмитидә болуш беһудиликтур» һәм: «Униң тапшуруғини чиң
тутушимиз вә самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар алдида матәм тутқан
кишиләрдәк жүрүшимизниң немә пайдиси?» — дәйсиләр, 15 һәм шуниңдәк: «Тәкәббур-
ларни бәхитлик дәп атаймиз; рәзиллик қилғучилар ронақ тапиду; улар бәрһәқ Худани
синайду, бирақ қутулуп кетиду» — дәйсиләр.

3:5 **«тездин әйиплигүчи гувачи болимән»** — башқа бир хил тәржимиси «маһир әйиплигүчи гувачи болимән».
3:5 Мис. 20:7; 22:22; Қан. 24:17; Ам. 2:7
3:6 **«Мәнки Пәрвәрдигар өзгәрмәстурмән»** — Худа өзгәрмәс болса, Униң Ибраһим пәйғәмбәргә әвлатлири Исраил тоғрилиқ болған вәдилириму өзгәрмәстур. **«шуңа силәр, и Яқупниң оғуллири, түгәшмигәнсиләр»** — башқа бир хил тәржимиси: «шуңа силәр, и Яқуп оғуллириму һеч өзгәрмигән».
3:6 Зәб. 32:11-12; Пәнд. 19:21; Йәш. 14:26, 27; 25:9; 46:10.
3:7 Зәк. 1:3
3:8 **«көтәрмә һәдийә»** — мошу хил қурбанлиқ бир тәрәптин бәзи қурбанлиқлардин каһинлар үчүн айриветилгән бир қисмини, йәнә бир тәрәптин Худаға атап беғишлиған һәр хил *(мәйли муқәддәс қанун бекиткән яки ихтияри билән болған)* нәрсиләрни тәсвирләйду.
3:9 **«Силәр бу пүткүл «ят әл» шундақ қиливатисиләр»** — «ят әл» мошу йәрдә Худаниң интайин кинайилик гепи. Хәлиқ Униңға ят болуп, бутпәрәс бир әлгә охшайду.
3:11 **«мән силәрни дәп йәнә ялмиғучини әйипләймән»** — «ялмиғучи» болса һәр хил зиянлиқ һашарәт-һайванларни *(мәсилән, чекәткини)* көрситиши мүмкин.
3:13 Аюп 21:14, 15.

[16] Пәрвәрдигардин әйминидиғанлар буни аңлап пат-пат бир-бири билән муңдашти; Пәрвәрдигар уни нәзиригә алди, сөзлирини аңлиди. Шуниң билән Пәрвәрдигарниң алдида Униңдин қорқуп, Униң намини сеғинғанлар үчүн әслатмә болған бир хатирә китап йезилди.
[17] — Бу кишиләр болса Өзүмниң алаһидә гөһәримни жиққан күнидә Мениңки болиду — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — вә Мән худди адәм өз хизмитидә болған оғлиға ичини ағритқандәк уларға ичимни ағритимән. [18] Силәр қайтип келисиләр вә һәққанийлар билән рәзилләрни, Худаниң хизмитидә болғанлар билән болмиғанларни пәриқ етәләйсиләр.

Ахирқи заман — Пәрвәрдигарниң күни

4 [1] — Чүнки мана шу күн, хумдандәк көйдүргүчи күн келиду; һәр бир тәкәббурлуқ қилғучи һәм һәр бир рәзиллик қилғучи пахалдәк болиду; шу келидиған күн уларни көйдүрүветиду, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, — уларға нә йилтиз нә шах қалдурулмайду. [2] Лекин намимдин әйминидиған силәр үчүн, қанатлирида шипа-дәрман елип келидиған, һәққанийлиқни парлитидиған Қуяш орнидин туриду; силәр талаға чиқип бордақ мозайлардәк қийғитип ойнайсиләр; [3] силәр рәзилләрни чәйләп дәссиветисиләр; улар Мән тәйярлиған күнидә тапиниңлар астида күл болиду, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.

Ахирқи дәвәт вә бешарәт

[4] — Мән Һорәб теғида пүткүл Исраил үчүн қулум Мусаға буйруған қанунни, йәни бәлгүлимиләр һәм һөкүмләрни ядиңларда тутуңлар.
[5] — Мана, Пәрвәрдигарниң улуқ һәм дәһшәтлик күни келиштин авал Мән силәргә Иляс пәйғәмбәрни әвәтимән. [6] У атиларниң көңлини балиларға майил, балиларниң көңлини атиларға майил қилиду; ундақ болмиғанда Мән келип йәр йүзини қарғаш билән уруветимән.

3:16 **«Шуниң билән Пәрвәрдигарниң алдида Униңдин қорқуп, Униң намини сеғинғанлар үчүн әслатмә болған бир хатирә китап йезилди»** — бу китапни қәйәрдә, асманда яки зиминда, яки ким язғанлиғи дейилмигән.

3:17 Мис. 19:5; Юһ. 10:29; Йәш. 62:3; Фил. 4:1; 1Тес. 2:19

3:18 **«Силәр қайтип келисиләр»** — ахирқи заманда, Исраилларниң қалдисиниң өз зиминиға қайтип келиши яки өлүмдин тирилишини көрситиду.

4:1 Йо. 2:10, 31; 3:15; Йәш. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Ам. 8:9; Мат. 24:29; Рос. 2:20; Вәһ. 6:12-13.

4:2 **«Намимдин әйминидиған силәр үчүн, қанатлирида шипа-дәрман елип келидиған, һәққанийлиқни парлитидиған Қуяш орнидин туриду»** — «қанатлири» бәлким «һәққанийлиқни парлитидиған қуяш»ниң нурлирини көрситиду. **«һәққанийлиқни парлитидиған Қуяш»** — ибраний тилида «һәққанийлиқ қуяши» дейилиду. Мәсиһни көрситиду, әлвәттә.

4:4 Қан. 6:3

4:5 Мат. 11:14; 17:11, 12, 13; Мар. 9:11, 12, 13; Луқа 1:17; 9:30; Вәһ. 11:3-12.

Қошумчә сөз

Икки әлчи (3-бап, 1-4-айәтләр) вә елип кәлгән хәвәрләр

«Мана әнди Мән Өз әлчимни әвәтимән, у Мениң алдимда йол тәйярлайду; силәр издигән Рәб, йәни силәр хурсәнлик дәп билгән әһдә Әлчиси Өз ибадәтханисиға туюқсиз кириду; мана, У келиватиду, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар. — Бирақ Униң кәлгән күнидә ким чидиялисун? У көрүнгәндә ким туралисун? Чүнки У тавлиғучиниң оти, кирчиниң ақартқуч шолтисидәк болиду; У күмүчни тавлиғучи һәм ериғдиғучидәк тавлап олтириду; Лавийниң балилирини саплаштуриду, уларни алтун-күмүчни тавлиғандәк тавлайду; шуниң билән улар Пәрвәрдигарға һәққанийлиқта қилинған қурбанлиқ-һәдийәни суниду. Андин Йәһуда һәм Йерусалимниң қурбанлиқ-һәдийилири Пәрвәрдигарға кона заманлардикидәк, илгәрки вақитлардикидәк шерин болиду».

Бу айәтләр бизгә икки әлчини ениқ көрситиду. Биринчиси болса «йол тәйярлиғучи». Униң «йол тәйярлаш» үчүн немә қилидиғанлиғи мошу йәрдә баян қилинмиди, бирақ Йәшая пәйғәмбәр аллиқачан мошу затниң келидиғанлиғини алдин-ала уқтурған еди: —

«Аңлаңлар, далада бирисиниң чақирған авазини!
«Пәрвәрдигарниң йолини тәйярлаңлар,
Чөл-баяванда Худайимиз үчүн бир йолни көтирип түптүз қилиңлар!»
(«Йәш.» 40:3).

Мәсиһ Әйса бу айәтни нәқил кәлтүрүп, «йол тәйярлиғучи»ниң Йәһия пәйғәмбәр екәнлигини уқтуриду: —

«Улар кәткәндә, Әйса топланған адәмләргә Йәһия тоғрилиқ сөзләшкә башлиди: — «Силәр бурун Йәһияни издәп чөлгә барғиниңларда, зади немини көргили бардиңлар? Шамалда йәлпүнүп турған қомушниму? Яки есил кийингән бир әрбабниму? Мана, есил кийимләрни кийгәнләр хан ордилиридин тепилидуғу! Әнди силәр немә көргили бардиңлар? Бир пәйғәмбәрниму? Дурус, амма Мән шуни силәргә ейтип қоява йки, Йәһия болса пәйғәмбәрдинму үстүн туриду. Чүнки муқәддәс язмилардики: —
«Мана, йүз алдиңға әлчимни әвәтимән;
У Сениң алдиңда йолуңни тәйярлайду»» (Инжил, «Мат.» 11:8-10).

Йәһия пәйғәмбәр туғулуштин илгири пәриштә Җәбраил у тоғрилиқ мундақ ейтқан: — «У (Йәһия) Пәрвәрдигарниң нәзиридә улуқ болиду. У һеч қандақ һарақ-шарап ичмәслиги керәк; һәтта анисиниң қосиғидики вақтидин тартипму Муқәддәс Роһқа толдурулған болиду. У Исраил хәлқидин нурғунлирини Пәрвәрдигар Худасиниң йениға қайтуриду. У Рәбниң алдида Илияс пәйғәмбәргә хас болған роһ вә күч-қудрәттә болуп, атиларниң қәлблирини балиларға майил қилип, итаәтсизләрни һәққанийларниң ақиланилигигә киргүзүп, Рәб үчүн тәйярланған бир хәлиқни һазир қилиш үчүн униң алдида маңиду» — деди.

Әнди «йол тәйярлиғучи» Йәһия пәйғәмбәр болса, у зади кимгә йолни тәйярлайду? Әйса Мәсиһ дегән ким? «Малаки»дики бу айәтләрдә дейилгәнки, У дәл «**силәр издигән Рәб**» һәм «**әһдә Әлчиси**»дин ибарәттур. Ибраний тилида «Рәб» («ха-адон») һәрдайим Худани көрситиду. Шуңа хуласигә келишимиз керәкки, Әйса Мәсиһтә Худалиқ тәбиити бар. Шуңа У Инҗилда «Рәб Әйса Мәсиһ» дәп атилиду. У йәнә «әһдә Әлчиси»дур. Бу әһдә «йеңи әһдә»дур (Муса пәйғәмбәр арқилиқ түзүлгән қанун болса «кона әһдә» дейилиду). Бу «йеңи әһдә» Тәвраттики «Йәрәмия пәйғәмбәр» дегән қисминиң, 31-бап, 31-34-айәтлиридә көрситилиду: —

«**Мана, шу күнләр келидуки, — дәйду Пәрвәрдигар, — Мән Исраил җамәти вә Йәһуда җамәти билән йеңи әһдә түзимән; бу әһдә уларниң ата-бовилири билән түзгән әһдигә охшимайду; шу әһдини Мән ата-бовилирини қолидин тутуп Мисирдин қутқузуп йетәклигинимдә улар билән түзгән едим; гәрчә Мән уларниң йолдиши болған болсамму, улар Мән билән түзүшкән әһдәмни бузған, — дәйду Пәрвәрдигар. Чүнки шу күнләрдин кейин, Мениң Исраил җамәти билән түзидиған әһдәм мана шуки:**

Мән өз Тәврат-қанунлиримни уларниң ичигә салимән,
Һәмдә уларниң қәлбигиму язимән.
Мән уларниң илаһи болимән,
Уларму Мениң хәлқим болиду.

Шундин башлап һеч ким өз йеқиниға яки өз қериндишиға: — «Пәрвәрдигарни тонуң» дәп үгитип жүрмәйду; чүнки уларниң һәммиси, йәни әң кичигидин чоңиғичә Мени билип болған болиду; чүнки Мән уларниң қәбиһлигини кәчүримән һәмдә уларниң гунайини мәңгүгә есимдин чиқириветимән, — дәйду Пәрвәрдигар».

Рәб Әйса Мәсиһ барлиқ инсанийәткә, йәни униңға һәр бир «Амин!» (мақул! шундақ!) дегәнләргә бу әһдини ечиш үчүн дунияға кәлди. Бу әһдини У Өз қенида түзгән: —

«**У** (Мәсиһ) **шуниңдәк тамақтин кейинки җамни қолиға елип мундақ деди:— Бу җамдики шарап Мениң силәр үчүн төкүлидиған қенимда болған йеңи әһдидур**» («Луқа» 22:20)

Мәсиһниң қени Худа алдида гунани жуюғучи бирдин-бир йолдур. Қәдирлик оқурмән, буни тонуп йәттиңизму? Тонуп йәткән болсиңиз, У көрүнгән күнидә, гәрчә У «**тавлиғучи**» болсиму, (Худаға барлиқ ибадәт қилғучиларни от билән тавлайду) сиз қорқмайсиз, бәлки У, йәни «**һәққанийлиқни чачқучи Куяш**» «**орнидин турғанда**», интайин шатлинисиз, чүнки «**Униң қанатлирида шипа-дәрман бар**» (4:2).

ЙЕҢИ ӘҺДӘ

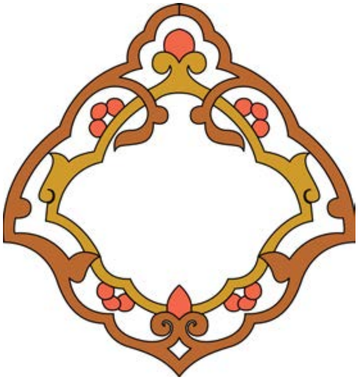

Инжил
Тонуштурулуши
(«Йеңи Әһдә»)

Биринчи кириш сөз

(1) Умумий баян

Мана Худаниң толуқ муддия-мәхсәтлирини толуқ аян қилидиған, муқәддәс язмиларниң ичидики «Инжил» оқурмәнләрниң алдида турупту. Тәвратта болса (Зәбурниму өз ичигә алиду) Худаниң аләмни яритиш ишлири һәмдә Униң инсанларға болған қисмән мәхсәтлири аян қилинған вәһий биз үчүн хатириләнгән: «(Бизниң) Өз образ-сүритимиздә, Бизгә охшаш қилип инсанни яритайли!» («Яр.» 26:1) **Бу йәрдә тилға елинған «образ-сүрәт» вә «охшаш қилиш»** болса җисманий охшашлиқни әмәс, бәлки бир хил роһий охшашлиқни һәм ички дунiядики охшашлиқни көрситиду. Шуңа, Худаниң инсанға болған мәхсити дәл «инсан Мениң характерим вә тәбиитимдә болсун» дегәндин ибарәт болуп, униң мундақ икки улуқ тәрипи бар: —

(1) Инсан пүткүл аләмгә Худаниң шан-шәривини әкс әттүрәләйдиған болуши.

(2) Бунiңдинму улуғи, инсан Худаниң һәмраһлиғидин һозурлинип, Униң ички сирлирини вә ойлирини чүшинишкә несип болуш.
Шуңа, шундақ ейтишқа болидуки, Худаниң инсанни яритиштики мәхсити Өз көңлидики ишларни чүшини-диған бир һәмраһни барлиққа кәлтүрүш үчүн еди.

Худаниң әслидә Адәм атимизда болған бу образи гуна түпәйлидин хунүклишип бузулуп кәткән һәм инсанниң Худа билән болған алақисиму

үзүлгән. Шундақ болсиму, һәтта гунакар инсандиму «Худаниң образи» бәзи вақитларда йәнила өзини аян қилиду; бир-биримизгә меһриванлиқ көрсәтсәк, тәбиәтниң көркәмлигидин һозурлансақ яки өзимиз бирәр надир әсәр ижад қилсақму Худаниң тәбиити қайтидин ғил-пал аян болиду.

Тәвратта гунаниң пажиәлик ақивити һәм Худаниң «инсанни Шәйтанниң вә гунаниң илкидин қутқузимән» дәйдиған әҗайип вәдилири хатириләнгән. Худаниң бу плани Ибраһимни чақирғинида аян қилинишқа башлайду. Худа уни чақирғанда, йәни Ибраһим худди кичик балидәк дәлдәңшигән һалда етиқатниң биринчи қедимини басқанда, Худа униңға «**Сән арқилиқ йәр йүзидики барлиқ аилә-қәбилиләргә бәхит-бәрикәт ата қилиниду!**» дәп вәдә қилған («Яр.» 12:3). Кейин, бу вәдә Ибраһимниң әвлатлири болған әлгә, йәни Йәһудий хәлқигә қалдурулған.

Худа «**Улар арқилиқ йәр йүзидики барлиқ аилә-қәбилиләргә бәхит ата қилиниду**» дәп вәдә қилған; ундақта У Йәһудий хәлқи арқилиқ биз (**«йәр йүзидики аилә-қәбилиләр**»)гә «бәхит йәткүзидиған» қандақ ишларни қилди? Бу соалға җавап тепиш үчүн, биз Йәһудий хәлқиниң тарихиға нәзәр салидиған болсақ мундақ хуласигә келәләймиз: —

(1) Худа Йәһудий хәлқигә Өзиниң мутләқ һәққанийлиғини вә пак-муқәддәслигини аян қилған болуп, булар Худа уларға тапилиған барлиқ қанун-бәлгүлимиләрдә мужәссәмләшкән. Башқа әлләрму бу қанунлар арқилиқ Худаниң тәбиити тоғрисида азрақ болсиму чүшәнчигә егә болалиған.

(2) Йәһудий хәлқи Муса пәйғәмбәр арқилиқ чүширилгән бу пүткүл қанун-түзүмләргә әмәл қилишқа тиришип-тирмишип интилишлири давамида өзлириниң гунакар тәбиитиниң асаритигә әсир болуп қалғанлиғини билип йәткән.

(3) Бундақ қаттиқ савақни билгәндин кейин, Исраилда өз гуналиқ тәбиитини убдан билгән, Худаға садиқ болған бир «қалдиси» пәйда болған.

Шуниң билән улар өзлириниң һәқиқәтән бир «Қутқазғучи»ға болған қәтъий муһтаҗлиғини тонуп йәткән; «Қутқазғучи» дунияға кәлгәндә улар уни қобул қилишқа тәйяр болған.
(Худаниң «қалдиси»дин башқилар болса өзиниң қайта-қайта өткүзгән сәһвәнликлиригә көзини жумуп, өзлирини башқа әлләр билән селиштуруп: «һәрһалда, биз бу «бутпәрәс капирлар»дин яхшимиз» дейишкән. Бирақ Худа уларниң қәлбигә қарап уларни әмәлийәттә капирлардин бәттәр дәп билгән).

(4) Нурғун пәйғәмбәрләрниң һаяти вә сөзлири хатириләнгән Тәврат-Зәбурда, һәр қайси дәвирләрдә яшиған көплигән пәйғәмбәрләрниң баянлири арқилиқ Худа кәлгүсидә бир Қутқазғучини, йәни Мәсиһни әвәтидиғанлиғини көрсәткән. Мәсиһ кәлгәндә У: (1) Өз азап-оқубәтлири билән Шәйтанни мәғлуп қилиду; (2) авал Исраилға, андин барлиқ башқа әлләргә гуналарниң кәчүрүмини елип келиду; (3) ниҗат, йәни йеңи (мәңгүлүк) һаятни елип келиду; башқичә ейтқанда У Худаниң инсанларға нисбәтән әслидики мәхсити, йәни «**Инсан образимиз вә сүритимиз болсу**н» дегән мәхситини ахирида әмәлгә ашуриду («Яр.» 1:26).

(5) Ахирида, Исраил хәлқи арқилиқ Қутқазғучи-Мәсиһ пак қиз Мәрйәмдин туғулуп дунияға кәлди. У дәл «**барлиқ әлләргә ата қилинған бәхит**»тур.
Әйни вақиттики «Худаниң қалдиси»дикиләр болса Мәсиһниң келиши бешарәт қилинған бу вәдиләргә чин қәлбидин ишәнгән, шундақла у вәдиләрни кейинки дәвирләр үчүн сақлаш васитичиси болған. Улар худди еғир кесәлгә гириптар болуп, өзлирини яхши бир тевипқа тапшурушқа тәйяр турған бир хәлиққә охшайтти. Әйса кәлгәндә, У Өзиниң дәл шу тевип екәнлигини елан қилди: «**Сағлам адәмләр әмәс, бәлки кесәл адәмләрла тевипқа муһтаждур**» («Мат.» 12:9).

Инҗил болса дәл: «Алдин ейтилған тевип, йәни Қутқазғучи кәлди!», «Униң исми Әйсадур!» дегән хәвәрдин ибарәттур. «Инҗил» әсли грек тилидин қобул қилинған әрәбчә сөз болуп, мәниси «хуш хәвәр!» дегәнлик болиду. «Инҗил» тоққуз муәллип тәрипидин йезилған,

жигирмә йәттә қисимдин тәркиб тапқан топламдур.
Бу қисимлар төвәндикидәк: —

(а) «Матта», «Маркус», «Луқа» «Юһанна» — бу дәсләпки төрт қисми (бәзидә «төрт баян» дәпму атилиду) Мәсиһниң йәр йүзидә турған чағлиридики, шундақла өлүмидин илгәрки вә өлүмдин тирилгәндин кейинки қириқ күн ичидики паалийәтлири вә сөзлириниң хатирилири яки баянлиридур.

(ә) «Расулларниң паалийәтлири» — бу китап Муқәддәс Роһ Мәсиһниң җамаитигә чүшкәндин кейин, җамаәтниң дәсләпки ибадити, паалийәтлири вә «хуш хәвәр»ни җакалаш хатирисидур.

(б) «Мәктуплар» — булар Мәсиһниң расуллиридин алтәйлән (Павлус, Петрус, Юһанна, Яқуп, Йәһуда вә намәлум йәнә бир расул) тәрипидин йезилған. Расулларниң мәктуплардики мәхсәтлири болса биринчидин Мәсиһниң җамаитигә Униң бир нәччә йеңи вәһийлирини йәткүзүш вә иккинчидин, Мәсиһниң җамаитигә йол-йоруқ берип, илһам, риғбәт вә тәсәлли бериштин ибарәт еди. Мәктупларниң көп қисми мәлум бир җамаәткә йезилғини билән, улар барлиқ җамаәтләргә, барлиқ етиқатчиларға нисбәтән охшаш нопузлуқ вә әһмийәтликтур.

(в) «Вәһий» болса пүткүл Муқәддәс Китапниң әң ахирқи бешаритидур; униңда аян қилинған ишлар ахирқи замандики вақиәләр вә «йеңи асман, йеңи зимин»дин ибарәттур. Рәб Әйса Мәсиһ бу «Вәһий»ни Униң җамаитигә йәткүзүш үчүн өз хизмәткари болған расул Юһаннаға беваситә тапшурған.

(2) Әйсаниң йәр йүзидики һаяти хатири-ләнгән «төрт баян»ға кириш сөз

Оқурмәнләр «Матта», «Маркус», «Луқа» вә «Юһанна» дегән «төрт баян»да охшаш вақиәләр-ниң хатириләнгәнлигини, униң үстигә булар-ниң хатирилири бәзидә бир-биригә охшап кетидиғанлиғини байқайду.

Зади немә үчүн мошу төрт китаптики тарихларни айрим-айрим баян қилишниң зөрүрийити туғулиду?

Худа Муса пәйғәмбәр арқилиқ қануний һөкүмләр яки қарарлар тоғрилиқ муһим бир принсипни бекиткән. Йәни: — «**һәммә иш икки-үч гувачиниң гувалиғи билән жүргүзүлсу**н» («Қан.» 19:15). Мәсилән, мәлум бир җинайәт садир қилинса, бирла гувачиниң испати билән (әгәр өзи иқрар қилмиса) җинайәтчиниң гунайини бекиткили болмайду. Бирақ икки гувачи болса купайә болиду; үч гувачи болса техиму гуман қалмайду. Һалбуки, Худа пәйғәмбәрлири арқилиқ Әйсаниң дәл вәдә қилған Мәсиһ екәнлигини, шундақла буниң интайин муһимлиғини бизгә толуқ испатлаш үчүн, Униң әмәллири вә сөзлирини хатирилигән үч гувачиниң баянини әмәс, бәлки төрт гувачиниң баянини қалдурған. Мана бу Худаға нисбәтән Мәсиһниң һаятиниң толиму қиммәтлик екәнлигини испатлайду! Бу, бизгиму охшашла муһим, әлвәттә.

Ушбу «төрт баянчи»ниң гувалирини диққәт билән күзитидиған болсақ, бәзи зәрричә пәриқләрни байқишимиз мүмкин. Амма уларниң баянлиридики мундақ кичик пәриқләрниң пәйда болуши һәқиқәтән нәқ мәйданда көргүчиләрниң тилини бир қиливалмиғанлиғини испатлап берәләйду. Охшаш бир ишта бир гувачи өзигә чоңқур тәсир қилған тәрәпни баян қилса, йәнә бир гувачи башқичә көзқараш билән тәсвирләйду. Әмәлийәттә «төрт баян»ни бирләштүрсәк Мәсиһниң һаятидики «стереолуқ» бир рәсимни көргили болиду. Баянларниң қаримаққа бир-биригә пәриқлик болған тәпсилатлири ахири берип уларниң һәқиқәтлигини тәстиқлайду, һәтта бәзи вақитларда вақиәдә йошурунған қиммәтлик бир сирниму ашкарилайду.

Әмәлийәттә Мәсиһниң тәрҗимиһалини аян қилидиған баян-гувалиқтин төрти әмәс, бәлки бәши бар дейишкә болиду. Бәшинчиси болса Мәсиһни йәр йүзидә турған вақтида көрүп бақмиған расул Павлусниң гувалиғидур; у көп йәрләрдә хатирилигәндәк, Мәсиһ тирилип әршкә көтирилгәндин кейин, Мәсиһ униңға аян болуп һаятидики көп ишлар вә ниҗатлиқ хизмитини униңға тәпсилий аян қилған (мәсилән,

«Гал.» 1:11-12, 2:1-9, «1Кор.» 11:23-26 вә «Римлиқларға» толуқ қисмини көрүң). Павлусниң бу барлиқ гувалириниң «төрт баян»да йәткүзүлгән вәһийләрдин қилчә пәрқи йоқ.

Тәвратниң «Әзакиял» қисмида, Әзакиял пәйғәмбәр өзиниң Худаниң һозурида болуп туридиған, керуб дәп аталған интайин вәһимилик вә қудрәтлик төрт мәхлуқни көргәнлигини хатириләйду. Улар тохтавсиз уян-буян чақмақтәк учуп, Худаниң чиқарған һөкүмлирини у бекиткән җайға йәткүзүп беҗа кәлтүрәтти. Мәсилән, «Әз.» 1:4-14ни көрүң.

Керубларниң қизиқ йери шуки, уларниң һәр бирисидә төрт хил чирай бар еди. Булар тәртип бойичә (1:10) инсанниң, ширниң, буқиниң вә бүркүтниң чирайи еди. Миладийә иккинчи әсирдин тартип мәсиһий алимлар бу төрт чирайдин «төрт баян»да айрим-айрим алаһидә тәкитләнгән Мәсиһ Әйсаниң төрт тәрипини көргили болиду дәп қарап кәлмәктә. Бу төрт чирай «төрт баян»дики мәзмунларни ихчамлашқа толиму бап келиду: —

(1) Инсанниң чирайи — «Луқа»да Әйсаниң һәқиқий инсан екәнлиги тәкитлиниду; униң туғулуши, бовақ вақти, яшлиқ вақти, ички һессиятлири, дуа қилишлири, болупму инсан сүпитидә әрштики атисиға пүтүнләй таянғанлиғи тәкитлиниду.

(2) Ширниң чирайи — шир «һайванларниң падишаси» («Пәнд.» 30:30) болуп, Әйсаниң «Матта»да сүрәтлинишидур. Матта Мәсиһни «Исраилниң падишаси», «Йәһуданиң шири» («Вәһ.» 5:5) сүпитидә баян қилиду вә пәйғәмбәрләрниң бешарәтлириниң Униңда толуқ әмәлгә ашуруғанлиғини, Униң падишалиғиниң башқа һәр қандақ падишалиққа охшимайдиғанлиғини алаһидә тәкитләйду.

(3) Буқиниң чирайи — буқа аилидә ишләйдиған һайван болуп, Әйсаниң инсанийәт үчүн кичик пеиллиқ билән қилған хизмитини сүрәтләйду. Мәсиһниң бу хизмити «Маркус»ниң баянида алаһидә тәкитлиниду (мәсилән, 10:45ни көрүң). Маркус әң яхши көридиған

сөзләрниң бири «дәрһал» яки «тосаттин» дегән сөз болуп, бу сөз бәзидә «Пәрвәрдигарниң қули»ниң инсанларниң җиддий һаҗәтлиригә болған инкасини, бәзидә Худаниң Өз қулидин сөйүнгәнлигини, шундақла Әйсаниң Өз һаятиниң ишлирини тәпсилий орунлаштурғанлиғини тәсвирләш үчүн ишлитилиду.

(4) Бүркүтниң чирайи — бүркүт башқа һәммә учар-қанатларға қариғанда әң егиз пәрваз қилидиған қуштур. Бүркүтниң чирайи — «Юһанна»да Әйсаниң Худаниң тәбиитидә болғанлиғи тәкитлинип сүпәтлиниду. Мәсилән, «**Жуқиридин чүшкүчи һәммидин үстүн туриду**» (3:13).

Төвәндә биз бу төрт баянниң алаһидиликлирини тәпсилий көрүп бақайли: —

«Матта»

Матта әслидә Рим империйәси үчүн ишлигән баҗгир еди (9:9). Ундақ адәмләр көпчиликниң, болупму диний әрбабларниң нәпритигә учрайтти (буниң немә үчүнлигини пәрәз қилиш тәс әмәс). Лекин Матта гувалиқ бәргинидәк, Мәсиһ өзидәк әрзимәс һесапланған адәмләрни қутқузуш үчүн кәлгән еди (9:9-13).
Матта (бәзидә «Лавий» дәп аталған) биринчидин баянини Йәһудий хәлқи үчүн, йәни уларға Тәвраттики пәйғәмбәрләрниң нурғун бешарәтлиридин Әйсаниң Мәсиһ екәнлигини испатлаш үчүн язған. У Әйсаниң он икки расулиниң бири болуп, у өзи хатирилигән барлиқ вақиәләрни асасән өз көзи билән көргәнлигини ейтиду. У Йәһудий болуш сүпити билән Тәвраттики бешарәтләргә нисбәтән чоңқур чүшәнчигә егидур.
Иккинчидин, у гәрчә бу баянни Йәһудийлар үчүн язған болсиму, Мәсиһниң «ят әлләр»ни қутқузуш үчүнму кәлгәнлигини алаһидә көрситиду. Мәсилән, «Мат.» 1:3-5 (Әйсаниң нәсәпнамиси ичидә болған ят әлдин болған аяллар тоғрисидики хатирә), 2:1-12 (Мәсиһ туғулғанда ят әллик «данишмәнләр»ниң Униңға сәҗдә қилғили келиши) 4:12-16 (Мәсиһниң «ят әлләрниң макани» Галилийәдә болған хизмити), 8:5-13 (Мәсиһниң йүз бешиниң қулини сақайтиши»), 12:21 («ят әлләр»ниң

кәлгүсидә Мәсиһгә үмүт бағлиши), 12:38-42 (Тәврат дәвридики «ят әлләр»дин болған етиқатчиларниң иманиниң тәриплиниши), 15:21-28 (Мәсиһниң ят әллик бир аялниң қизидин җинни қоғливетиши), 21:33-41 (Худаниң падишалиқни «башқа бир әлгә» тапшуридиғанлиғини көрситидиған «үзүмзарлиқ һәққидә тәмсил»), 22:1-14 (меһманларниң «чәт йоллар»дин елип келинишини көрситидиған «той зияпити» дегән тәмсил), 24:14 (падишалиқниң хуш хәвириниң барлиқ әлләргә йәткүзүлүши), 27:45 (Римлиқ йүз бешиниң Әйсаниң Мәсиһ екәнлигини тонуши), 28:19 (Мәсиһниң барлиқ әлләргә хуш хәвәрни җакалаңлар дегән әмри) қатарлиқ айәтләрни көрүң.

«Маркус»

Маркус он икки расулниң қатарида болмиғини билән шүбһисизки Әйсаниң мухлиси еди («Мар.» 14:51-52дә Маркус өзини көрситип язған болуши мүмкин). Бәзиләр уни Барнабасниң җийәни дәп қарайду («Кол.» 4:10). Бирақ йәнә шундақ мүмкинчилиги барки, у Мәсиһ җамаәтлири арисида сақлинип кәлгән тарихий материалларға асасланғанда, у расул Петрус билән мунасивити йеқин башқа бир Маркус еди («1Пет.» 5:13ни көрүң). Маркусниң баянлирида Петрусниң өз көзи билән көргәнлири һәм Петрус билән зич мунасивәтлик нурғун ишлар хатириләнгән.

Маркусниң баяни бу «төрт баян»ниң ичидә әң авал йезилған болуши мүмкин (у миладийә 58-63 жиллар арилиғида йезилған). Баянлардин шуни билиш қийин әмәски, у баянни ят әлләр, болупму римлиқларниң дунияси үчүн язиду. Мәсилән, у көп йәрләрдә Йәһудийларниң өрп-адәтлири вә әнъәнилирини чүшәндүриду (мәсилән, 7:3-4). Бундақ чүшәндүрүшләр пәқәт ят әлләрдин болған мухлисларғила керәк еди.

Һалбуки, көп йәрләрдиму Маркус авал һеч қандақ чүшәнчә бәрмәйла йеңи әһваллар яки шәхсләрни тилға алиду (мәсилән, 1:2-8дә Чөмүлдүргүчи Йәһия туюқсиз тонуштурулиду). Рошәнки, у оқурмәнләрниң көпинчисиниң мошу ишлар яки шәхсләрдин аллиқачан хәвири бар, дәп қариған еди. Демәк, у бу баянни биринчи әсирдә яшаватқан, Мәсиһниң һаяти вә әмәллиридин аллиқачан аздур-көптур

хәвәр тапқан мухлислар үчүн язған еди. Шуңа рошәнки, у баянини асаслиғи етиқатсиз адәмләр үчүн әмәс, бәлки етиқат қилғанлар үчүн язған еди. Еһтимал, бу тәрҗимиһал уларниң Мәсиһниң әмәллирини көпрәк биливалайли дегән тәләплиригә болған җавави болуши мүмкин.

Маркус бу баянида бизни Әйсаниң һеч қандақ нәсәпнамиси билән тәминлимәйду (бу җәһәттә у Матта вә Луқаға охшимайду). Сәвәви, Маркус Әйсаниң «Худаниң Қули» екәнлигинила тәкитлимәкчи болиду. «Қул» сүпитидә болған мәлум бир киши тоғрисида сөз қилиш керәк болса, униң «келип чиқиши» яки нәсәпнамиси муһим әмәс; униң мунәввәр екәнлиги яки әмәслигигә пәқәт униң хизмити арқилиқ баһа берилиду.

Маркус Әйсаниң «Пәрвәрдигарниң қули» екәнлигини, йәни «Йәш.» 42:1-4, 43:10, 44:1-8, 49:1-12, 52:13-53:12 қатарлиқ айәтләрдә дейилгәнләрни тәкитләйдиған баянчи болуп, бизгә Әйсаниң әмәл-һәрикәтлири тоғрилиқ көпрәк хәвәр бериду. Маркусниң баянидики һалқилиқ һәқиқәт 10:45дә хатириләнгән Мәсиһниң сөзидур. Униңда мундақ дейилиду: «**Чүнки Инсаноғлиму дәрвәқә шу йолда көпчилик хизмитимдә болсун демәй, бәлки көпчиликниң хизмитидә болай вә җенимни пида қилиш бәдилигә нурғун адәмләрни һөрлүккә чиқирай дәп кәлди**».

Униңдин башқа, жуқурида ейтқинимиздәк, «дәрһал» дегән бу сөз у яхши көрүп ишлитидиған сөзләрдин бири еди. Бу сөз бир тәрәптин Мәсиһниң инсанларниң җиддий муһтаҗлириға тез инкас қайтуридиғанлиғини тәкитлисә, йәнә бир тәрәптин Худаниң Мәсиһниң һаятидики вақиәләрни мөҗизилик һалда тәпсилий орунлаштурғанлиғини тәкитләйду. Бу баянда Худа һәммимизгә «**Бу Мениң сөйүмлүк Оғлум, Мән Униңдин толуқ хурсәнмән**!» (1:11) дәп гувалиқ бериду.

«Луқа»

Луқа тоғрилиқ жуқурида азрақ тохтилип өттуқ. Униң башқа баянчиларға охшимайдиған икки тәрипи бар. Биринчидин Луқа Мәсиһниң әмәллиригә өз көзи билән гувачи әмәс; иккинчидин, Мәсиһ йәр йүзидә

хизмәт қилған вақтида у техи Униң мухлиси болмиған еди. У тевип болуп, Йәһудий миллитидин әмәс, бәлки намәлум бир милләттин еди. Расул Павлус Троас шәһиригә кәлгәндә, у расул Павлустин Мәсиһниң хәвирини аңлап етиқат қилған болуши мүмкин. «Рос.» 16:6-13ни көрүң. Бу айәтләрдә «улар» дегән сөз «биз» дегән сөзгә айлиниду — демәк, Луқа шу чағда Павлусниң «Расуллуқ әтрити»ниң бир әзаси болуп қалған (Луқа йәнә «Расулларниң Паалийәтлири»ниң муәллипидур). Шундақ екән, Луқа өз баянлирини қандақ язған болуши мүмкин? У расул Павлусқа дайим дегидәк һәмраһ вә ярдәмчи болуп униң билән көп йәрләрдики җамаәтләрни йоқлиған, шундақла бу җамаәтләрдә Мәсиһниң дәсләпки чағдики мухлиси болған, яки өз көзи билән Униң мөҗизилирини көргән, өз қулиқи билән тәлимини аңлиған нурғун қериндашлар билән тонушушқа муйәссәр болған болуши мүмкин («Кол.» 4:14, «2Тим.» 4:11, «Филе.» 1:24). Униң баяни униң нурғунлиған әнә шундақ кишиләрни зиярәт қилғанлиғиниң нәтиҗисидур. У бизгә шуни тәкитләп көрситидуки, униң баянидики барлиқ мәлумат-хәвәрләр униң Мәсиһгә шәхсән гувачи болғанлардин сүрүштүрүп билгән хәвиридин ибарәттур (1:1-4). Бу төрт айәттики «әдәбий услуб»тин шуниму көрәләймизки, у интайин уқумушлуқ вә алий мәлуматлиқ адәм еди. Лекин униң мундақ «әдәбий услуб»и пәқәт бу төрт айәттила көрүлиду. Баянидики башқа айәтләргә қариғанда, улар һәммә адәмгә чүшинишлик болсун дәп аддий грек тилида йезилған. У әсли баянини «Теофилус» (1:3 — мәниси, «Худани сөйгүчи») дегән мөтивәр бир кишигә беғишлиған. Теофилус бәлким Луқаға иқтисад җәһәттин көпрәк сәпәр қилип Мәсиһгә гувачи болғанлар билән көрүшүш имканийитини яритип бәргән, шуниңдәк баянни йезишқа вақит вә шараитларни тәминлигән пулдар бир етиқатчи болуши мүмкин. Әгәр шундақ болидиған болса, бизму униңдин миннәтдар болушимизға тоғра келиду!

Йәнә шундақ мүмкинчиликму барки, әйни вақитта Теофилус Рим җәмийитидә жуқури тәбиқидики адвокат болуп, Павлусниң сорақ ишлириға тәйярлиқ қиливатқан болуши мүмкин. Шундақ болғанда, Луқаниң Әйсаниң тәрҗимиһали болған «Луқа»ни вә «Расулларниң Паалийәтлири»ни йезиштики мәхсити Теофилусқа Павлусни

(«Расулларниң Паалийәтлири» 28-бапни көрүң), шундақла у җакалиған етиқатни Рим импертори Қәйсәр алдида ақлаш испати билән толуқрақ тәминләштин ибарәт болуши мумкин, дәп қияс қилишқа болиду. Луқаниң икки әсиридә бу мумкинчиликни көрситидиған қизиқарлиқ испатларниң пурақлири бар (шуниңдәк Теофилус бу әсәрләрни йезиш имканийитини яритишқа иқтисадий ярдәм бәргән болушиму мумкин). Умумән ейтқанда, тарихшунаслар (мәйли етиқатчи яки етиқатчи әмәсләр болсун) Луқани «биринчи дәриҗилик тарихчи», биринчи әсирдики Пәләстиндики вә Рим империйәсидики ишларға «әң ишәшлик гувачи», дәп қарайду. Мәсилән, расул Павлус сәпәр қилған мәлум бир йәрни тәсвирлигинидә, Луқа һәрдайим шу йәрдики мәртивиләргә хас болған алаһидә аталғуларни ишлитиду. Рошәнки, у һеч қандақ мубалиғиләштүрмәй яки пәрдазлимайла һәр ишни өз әйни бойичә тәсвирләйду.

Оқурмәнләр йәнә бәлким шуни байқайдуки, Луқа тевип салаһийитидә болғачқа, Әйса сақайтқан кишиләрниң кесәллик әһваллириға қизиқип, шуларни топтоғра баян қилиду. У йәнә Мәсиһниң қиз-аялларға нисбәтән, уларниң һәммисини өз қиммити бар болған шәхсләр дәп қарайдиған меһриванларчә муамилисигә интайин қизиқиду (4:26, 7:37-50, 8:43-48, 10:38-42, 13:11-16). Биз Луқаниң баянидин шуни ениқ көрүвалалаймизки, у Әйсаниң аниси Мәрйәм билән шәхсән параңлашқан, чүнки у бизгә Мәсиһниң туғулуши тоғрилиқ көп тәпсилатларни вә бәзи вақитларда Мәрйәмниң ички һессиятлирини хатириләйду (2:51).

У баянлириниң бешида «һәммә ишни тәртип бойичә баян қилғанмән» дәп язиду. У шундақ әстайидил тарихчи болғачқа, биз униң бу баянлириниң Мәсиһниң йәр йүзидики әмәл-һәрикәтлирини топтоғра «тарихий тәртип» бойичә рәтләп чиққанлиғиға ишинимиз. Башқа баянлар болса бәлким ундақ қаттиқ «тарихий тәртип»тә йезилмиған болуши мумкин. Лекин һәр бир баянда өзиниң тәкитлигән тәрәплири бар; мәсилән, Маркус мәлум бир һәқиқәтни рошәнләштүрүш үчүн бәзи вақиәләрни тарих тәртивигә қаримай жиғинчақлап тәсвирләйду.

«Юһанна»

Юһаннаниң баянидики биринчи айәтни оқуғанда, униң йезиш нуқтиинәзириниң башқа баянчиларниңки билән пүтүнләй охшимайдиғанлиғини билип житимиз. Маркус баянини чүмүлдүргүчи Йәһияниң «тарих сәһнисигә туюқсиз чиқиш»и билән башлайду («Мар.» 1:1-18). Матта баянини Ибраһимниң вә Давутниң Әйсаниң әждатлири екәнлиги билән башлайду («Мат.» 1:1-17). Луқа баянини Әйсаниң һәқиқий инсан екәнлигини тәкитләп, Әйсаниң нәсәпнамисини Адәм атимиз билән башлайду («Луқа» 3:23-38). Юһанна болса баянини булар билән әмәс, бәлки «дәслипидә» йәни «һәммидин бурун» болған ишлар билән башлайду: — «**һәммидин бурун «Калам» (сөз) мәвҗут еди. У Худа билән биллә еди һәм Өзи Худа еди**» («Юһ.» 1:1). Рошәнки, у өз баянини йезишта, оқурмәнләр аллиқачан Матта, Маркус яки Луқаниң баянлирини һәтта башқиларниңкини оқуп йетәрлик чүшәнчигә егә болди дәп ойлиған. Шуниң үчүн Юһанна ушбу баянда у Мәсиһниң толуқрақ бир тәрҗимиһалини йезишни мәхсәт қилмиған; у бәлки өзи бизгә уқтурғандәк, Мәсиһниң бир нәччә алаһидә сүпәтлирини аян қилидиған, өзи зор әһмийәткә егә дәп қариған мәлум вақиәләр (**«аламәт бәлгүләр**» «**мөҗизилик аламәтләр**» яки **«карамәт бәлгүләр**») ни вә вәз-тәлимләрни таллиველип, уларни биз үчүн хатириләйду. Төвәндә биз униң баянининиң ахиридин елинған бир җүмлини көрүп бақайли. Униңда мундақ дейилиду: — «**Әйса мухлислириниң алдида бу китапта хатириләнмигән башқа нурғун мөҗизилик аламәтләрниму көрсәтти. Лекин мошулар силәрни Әйсаниң Мәсиһ, шундақла Худаниң Оғли екәнлигигә ишәнсун һәм бу арқилиқ Униңға етиқат қилип, Униң нами арқилиқ һаятлиққа еришсун, дәп йезилди**» (20:30-31). Шундақ дейишкә болидуки, униң баянини муқәддәс язмилар ичидә асасән техи етиқат қилмиғанлар үчүн йезилған бирдин-бир қисимдур.

Шуңа бу баян униң Худа алдида узун истиқамәт қилип, толиму әстайидиллиқ вә еһтият билән (шундақла ишинимизки, Муқәддәс Роһниң көрсәтмиси биләнму) Мәсиһниң ички дунияси вә тәлиминиң җәвһирини аян қилидиған вақиәләр вә баянлар тоғрилиқ чоңқур ойлинип таллишиниң нәтиҗисидур.

2-бапта, Мәсиһ суни шарапқа айландурған мөҗизини яритиду. Алтә чоң идиш су билән толдурулған болуп, ичидики су усулуп меһманларға тошулғанда, шарапқа айлиниду. Шарап муқәддәс язмиларда мол, хошаллиққа толған һаятниң символи қилиниду («Зәб.» 104:15: —

«**У (Худа) адәмниң көңлини хуш қилидиған шарапни,**
Инсан йүзини пақиритидиған майни чиқириду;
Инсанниң жүригигә нан билән қувәт бериду».

Юһаннаниң баянида, Мәсиһ билән учрашқанлиғи сәвәплик һаяти пүтүнләй өзгәргән алтә шәхс алаһитән тәсвирлиниду. Көп Мәсиһий алимлар Юһаннани «су шарапқа айландурулған алтә идиш»ни шу алтә шәхскә охшитиду, дәп қарайду. Дәрвәқә шу алтә шәхсниң «су»дәк тәмсиз һаяти Әйса билән учришиш билән есил тәмлик һаятқа айланған.

У алтә шәхс болса: —

(1) Пәрисий Никодемус (3:1-21)
(2) Самарийәлик аял (4:4-42)
(3) Бәйт-Әсдадики паләч адәм (5:1-16)
(4) Зина үстидә тутулған аял (8:1-11)
(5) Йерусалимдики кор адәм (9:1-41)
(6) Лазарус (өлүмдин тирилгән) (11:1-57)

Юһанна пәқәт Мәсиһниң улуқлуғи яки әмилиниң мәлум тәрипини алаһидә көрсәткән йәттә карамәтни («мөҗизилик аламәт»ни) таллап хатириләйду: —

(1) Той зияпитидә суни шарапқа айландуруш (2:1-11) (Мәсиһ хошаллиқ кәлтүргүчидур)
(2) Һөкүмдарниң оғлини сақайтиш (4:46-54) (Мәсиһ жирақ йәрләрниңму егисидур)
(3) Бәйт-Әсдадики паләчни сақайтиши (5:1-16) (Мәсиһ шипаниң егисидур — паләч 38 жил маңалмиған еди)

(4) Бәш миң адәмни тойдуруш (6:1-14) (Мәсиһниң өзи биз үчүн «һаятлиқ нан»дур).
(5) Мухлислар кемидә олтарғанда уларниң йениға су үстидә меңип бериш (6:15-21) (Мәсиһ аләмниң шәйилириниң егисидур)
(6) Йерусалимдики кор адәмни сақайтиш (9:1-41) (Мәсиһ «Дунияниң Нури»дур)
(7) Лазарни өлүмдин тирилдүрүш (11:1-57) (Мәсиһ «Тирилиш вә Һаят»тур)
Бу мөҗизиләрниң һәммисиниң һаятимизға нисбәтән мәңгүлүл роһий әһмийити бардур. Юһаннаниң мәхсити бизни бу ишлар тоғрилиқ ойландуруш, әлвәттә!
Бу мөҗизиләрниң һәммисигә әлвәттә әң чоң мөҗизини қошуш керәк. У болсиму:
(8) Мәсиһниң тирилиши!

«Мисирдин чиқиш» 3:15-16дә Пәрвәрдигарниң нами «Мән Өзәмдүрмән» дәп аян қилиниду. «Юһанна»да Мәсиһниң бу нам билән Өзини аян қилиштики йәттә муһим баяни хатириләнгән: —

(1) «Мән һаятлиқ Нандурмән» (6:35)
(2) «Мән Дунияниң Нуридурмән» (8:12, 9:5)
(3) «Мән Ишикдурмән» (10:7, 9)
(4) «Мән Яхши Баққучидурмән» (10:11)
(5) «Мән Тирилиш вә Һаятлиқтурмән» (11:25)
(6) «Мән Йол, Һәқиқәт вә Һаятлиқтурмән» (14:6)
(7) «Мән Һәқиқий Үзүм Телидурмән» (15:1)

Жуқирида баян қилинған бу қисқа тонуштуруш сөзи ичидә йәнә шуни көрситиш интайин муһимки, Юһанна бизниң Әйсаниң һәм йүз пирсәнт инсан һәм йүз пирсәнт Худаниң тәбиитидә болғанлиғини чүшинишимизни халайду. Бу, Әйсаниң инсан тәбиитидә болғанлиғини айдиң қилип көрсәткән айәтләрдин (мәсилән 1:14) һәмдә Униң чарчап кәткәнлигини, уссап кәткәнлигини көрсәткән айәтләрдинму көрүниду (4:6-7, 19:28).

Юһанна бу баянини қачан язған болуши мүмкин дегән мәсилигә кәлсәк, түрлүк тарихий испатлардин қариғанда, бу баянини биринчи әсирниң ахирида, у миладийә 90-95-жиллар арилиғида язған болуши мүмкин. Демәк, у бу вақиәләр йүз берип тәхминән атмиш жилдин кейин, йәни яшанған чеғида язған. Шуңа бәзи етиқатсиз адәмләр мәсқирә қилип: «Шунчә яшқа киргән бу адәм бу вақиәләрниң һәммисини қандақ есигә кәлтүрәләйду?» дәп өз гуманлирини ипадилишиду. Тәржиманлардин бири бир қетим сәксән яшқа киргән Йеңи Зиландиялиқ Профессор Блеклокниң «Юһанна» тоғрилиқ лексийә оқуғанлиғини, шундақла дәл шу мәсилини тилға алғанлиғини әсләйду. У профессор 80 яшқа киргән болуп, оттура мәктәпниң биринчи жиллиқтики савақдашлириниң исимлиғини йоқлимидики тәртип бойичә һәммисини ядлап бәргән андин: — «Мән 80 яшқа киргән болсамму, шундақ ушшақ-чүшшәк ишларни есимдин чиқармиған йәрдә, расул Юһаннаниң өз һаятини мутләқ өзгәрткән, өзини Худаниң падишалиғиға елип барған мошундақ күчлүк вақиәләрни есидә тутушини әҗәблинәрлик иш һесаплиғили боламду? Униң үстигә, Юһанна өзи биз үчүн Мәсиһниң **«Ярдәмчи, йәни Муқәддәс Роһ силәргә һәммини үгитиду һәм Мениң ейтқан һәммә сөзлиримни есиңларға кәлтүриду» дегән вәдисини хатириләйду»** — деди.

Әйни тексткә йәнә сөз қошқан болсақ биз бу сөзләрни мошу рәңдә беримиз.

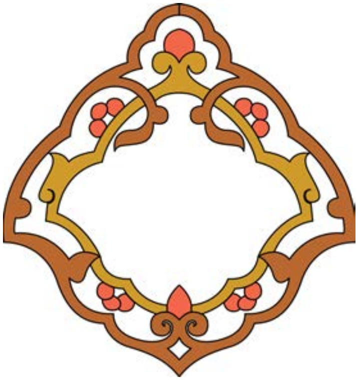

Инжил 1-қисим

«Матта»

(«Матта баян қилған хуш хәвәр»)

Кириш сөз

Авал, пүткүл Инжилға қошқан «кириш сөз»имиздики «Әйсаниң йәр йүзидики һаяти хатириләнгән «төрт баян»ға кириш сөз»имиздә шәрһилигән «Матта» тоғрилиқ мәзмунни көрүң.

Мәзмун: —

1. Әйсаниң нәсәпнамиси вә дунияға келиши (1-, 2-баплар)
2. Әйсаниң хизмити башлиниш алдида (3-баптин 4-бап 11-айәткичә)
3. Әйсаниң Галилийәдики хизмити (4-бап 12-айәттин 18-бапқичә)
4. Әйсаниң Галилийәдин Йерусалимға сәпири (19-, 20-баплар)
5. Әйсаниң йәр йүзидики хизмитиниң ахирқи һәптиси (21-27 баплар)
6. Әйсаниң өлүмдин тирилиши (28-бап)

••••••••

Матта

«Матта баян қилған хуш хәвәр»
Әйса Мәсиһниң нәсәбнамиси

1 1 Бу Ибраһимниң оғли вә Давутниң оғли болған Әйса Мәсиһниң нәсәбнамә китавидур: —
2 Ибраһимдин Исһақ төрәлди, Исһақтин Яқуп төрәлди, Яқуп Йәһуда вә униң ака-у-
килириниң атиси болди; 3 Йәһудадин Тамар арқилиқ Пәрәз вә Зәраһ төрәлди; Пәрәздин
Һәзрон төрәлди, Һәзрондин Рам төрәлди, 4 Рамдин Амминадаб төрәлди, Амминадабдин
Наһшон төрәлди, Наһшондин Салмон төрәлди, 5 Салмондин Раһаб арқилиқ Боаз төрәл-
ди, Боаздин Рут арқилиқ Обәд төрәлди, Обәдтин Йәссә төрәлди, 6 Йәссәдин Давут падиша
төрәлди. Давуттин Урияниң аяли арқилиқ Сулайман төрәлди, 7 Сулаймандин Рәһобоам
төрәлди, Рәһобоамдин Абия төрәлди, Абиядин Аса төрәлди, 8 Асадин Йәһошафат төрәл-
ди, Йәһошафаттин Йәһорам төрәлди, Йәһорамдин Уззия төрәлди, 9 Уззиядин Йотам
төрәлди, Йотамдин Аһаз төрәлди, Аһаздин Һәзәкия төрәлди, 10 Һәзәкиядин Манассәһ
төрәлди, Манассәһдин Амон төрәлди, Амондин Йошия төрәлди; 11 Бабилға сүргүн қи-
линғанда Йошиядин Йәконияһ вә униң ака-укилири төрәлди. 12 Бабилға сүргүн болған-
дин кейин, Йәконияһдин Шеалтиәл төрәлди, Шеалтиәлдин Зәруббабәл төрәлди, 13 Зәруб-
бабәлдин Абиһуд төрәлди, Абиһуддин Елиақим төрәлди, Елиақимдин Азор төрәлди,
14 Азордин Задок төрәлди, Задоктин Ақим төрәлди, Ақимдин Әлиһуд төрәлди, 15 Әлиһуд-
тин Әлиазар төрәлди, Әлиазардин Маттан төрәлди, Маттандин Яқуп төрәлди, 16 Яқуптин
Мәрйәмниң ери болған Йүсүп төрәлди; Мәрйәм арқилиқ Мәсиһ аталған Әйса туғулди.
17 Шундақ болуп, Ибраһимдин Давутқичә болған арилиқта җәмий он төрт әвлат болған;
Давуттин Бабилға сүргүн қилинғичә җәмий он төрт әвлат болған; вә Бабилға сүргүн қи-
лиништин Мәсиһ кәлгичә җәмий он төрт әвлат болған.

Әйса Мәсиһниң дунияға келиши

18 Әйса Мәсиһниң дунияға келиши мундақ болди: — Униң аниси Мәрйәм Йүсүпкә ятлиқ
болушқа вәдә қилинған еди; лекин техи никаһ қилинмайла, униң Муқәддәс Роһтин һа-
милдар болғанлиғи мәлум болди.

1:1 **«Әйса Мәсиһниң нәсәбнамә китави»** — бу сөзләр бәлким биринчидин төвәндики «нәсәбнамә»ни *(1-16-айәтни)* көрситиду. Иккинчидин улар һәм «Матта» китавиниң бешида вә толуқ Инҗилниң бешида келип «Бу китап Әйса Мәсиһ дәвриниң хатириси», дегән мәнани билдүрүши мумкин. «Қошумчә сөз»имизни көрүң.
1:1 Луқа 1:31,32
1:2 Яр. 21:2; 25:26,35.
1:3 **«Йәһудадин Тамар арқилиқ Пәрәз вә Зәраһ төрәлди»** — Тамар тоғрилиқ «Яр.» 38-бапни көрүң.
1:3 Яр. 38:27, 29; Рут 4:18, 19; 1Тар. 2:5, 9.
1:5 **«Салмондин Раһаб арқилиқ Боаз төрәлди»** — Раһаб тоғрилиқ «Йәшуа» 2-бапни көрүң. **«Боаз Рут арқилиқ Обәд төрәлди»** — Рут тоғрилиқ Тәвраттики «Рут»ни көрүң.
1:6 Рут 4:22; 1Сам. 16:1; 17:12; 1Тар. 2:15; 12:18.
1:7 1Пад. 11:43; 1Тар. 3:10.
1:8 **«Йәһошафаттин Йәһорам төрәлди»** — «Йәһорам» грек тилида қисқартилма шәкилдә «Йорам» болиду.
1:11 **«Бабилға сүргүн қилинғанда...»** — сүргүн қилинишниң башлинишидин ахирлишишиғичә он нәччә жил җәрян болған. Исраиллар түркүм-түркүмләргә бөлүнүп сүргүн қилинған.
1:11 1Тар. 3:16.
1:12 **«Йәконияһдин Шеалтиәл төрәлди»** — бу қизиқ хәвәр үстидә «қошумчә сөз»имизни көрүң. «Шеалтиәл» грек тилида «Салатийәл».
1:12 1Тар. 3:17; Әзра 3:2.
1:16 **«Яқуптин Мәрйәмниң ери болған Йүсүп төрәлди»** — бизниң пикримизчә «Матта»да Йүсүпниң нәсәбнамиси хатирилиниду. «Луқа»да Мәрйәмниңки хатирилиду. «Қошумчә сөз»имизни көрүң.
1:18 **«лекин техи никаһ қилинмайла,...»** — грек тилида «улар техи биллә болмайла».
1:18 Луқа 1:27,34.

19 Лекин униң болғуси еғри Йүсүп, дурус киши болуп, уни җәмийәт алдида хиҗаләткә
қалдурушни халимай, униңдин астиртин аҗришип кетишни нийәт қилди.
20 Амма у мошу ишларни ойлап жүргинидә, мана Пәрвәрдигарниң бир пәриштиси
униң чүшидә көрүнүп униңға: — Әй Давутниң оғли Йүсүп, аялиң Мәрйәмни өз әмриңгә
елиштин қорқма; чүнки униңда болған һамилә Муқәддәс Роһтин кәлгән. 21 У бир оғул
туғиду, сән униң исмини Әйса дәп қойғин; чүнки у өз хәлқини гуналиридин қутқузиду»
— деди.
22 Мана буларниң һәммиси Пәрвәрдигарниң пәйғәмбәр арқилиқ дегәнлириниң әмәлгә
ашурулуш үчүн болған, демәк: — 23 «Пак қиз һамилдар болуп бир оғул туғиду; улар униң
исмини Иммануел (мәнаси «Худа биз билән биллә») дәп атайду».
24 Йүсүп ойғинип, Пәрвәрдигарниң шу пәриштисиниң дегини бойичә қилип, Мәрйәм-
ни әмригә алди. 25 Лекин Мәрйәм бошанғичә у униңға йеқинлашмиди. Бу Мәрйәмниң
тунҗиси еди; Йүсүп униңға Әйса дәп исим қойди.

Данишмәнләрниң зиярити

2 1 Әйса Һерод падиша һөкүм сүргән күнләрдә Йәһудийә өлкисиниң Бәйт-Ләһәм
йезисида дунияға кәлгәндин кейин, мана бәзи данишмәнләр мәшриқтин
Йерусалимға йетип келип, пухралардин: 2 Йәһудийларниң йеңидин туғулған падишаси
қәйәрдә? Чүнки биз униң юлтузиниң көтирилгәнлигини көрдуқ. Шуңа, униңға
сәҗдә қилғили кәлдуқ, — дейишти. 3 Буни аңлиған Һерод падиша, шуниңдәк пүткүл
Йерусалим хәлқиму алақзадиликкә чүшти. 4 У пүткүл баш каһинлар вә хәлиқниң Тәврат
устазлирини чақирип, улардин «Мәсиһ қәйәрдә туғулуши керәк?» — дәп сориди. 5 Улар:
«Йәһудийәдики Бәйт-Ләһәм йезисида болуши керәк, — чүнки пәйғәмбәр арқилиқ
шундақ пүтүлгән: —

1:19 **«Йүсүп... уни җәмийәт алдида хиҗаләткә қалдурушни халимай, униңдин астиртин аҗришип кетишни нийәт қилди»** —Ибранийлар арисида жигит-қиз бир-биригә вәдиләшкән болса қанун алдида аллиқачан рәсмий әр-аял дәп һесаплиниду.

1:21 **«У бир оғул туғиду, сән униң исмини Әйса дәп қойғин; чүнки у өз хәлқини гуналиридин қутқузиду»** — «Әйса» грек тилида «Йесус», ибраний тилида «Йәшуа», мәнаси «Қутқузғучи Яһ» яки «Яһ ниҗаттур». Оқурмәнләрниң есидә болуши керәкки, «Яһ» болса «Яһвәһ» *(Пәрвәрдигар)*ниң қисқартилмисидур.

1:21 Луқа 1:31; Рос. 4:12.

1:22 **«Мана буларниң һәммиси Пәрвәрдигарниң пәйғәмбәр арқилиқ дегәнлириниң әмәлгә ашурулуш үчүн болған...»** — Инҗилда, Тәвраттики бешарәтләр нәқил кәлтүрүлгинидә, үч хил әһвал көрүлиду; *(1)* йүз бәргән иш дәл шу бешарәтниң объекти болиду *(мәсилән, «Мат.» 1:22, 4:14, 12:17, 21:4)*; *(2)* йүз бәргән иш шу бешарәт өз ичигә алған бир вақиә яки иш болиду *(мәсилән, 2:23, 13:35)*; *(3)* йүз бәргән иш шу бешарәттә көрситилгән ишқа бир мисал болиду *(мәсилән, 2:17)*. Бу темини тәтқиқ қилиш интайин пайдилиқтур.

1:23 **«Пак қиз һамилдар болуп бир оғул туғиду; улар униң исмини Иммануел мәнаси «Худа биз билән биллә» дәп атайду»** — «Йәш.» 7:14 вә «Йәш.» 8:8, 10ни көрүң.

1:25 Луқа 2:21.

2:1 **«Һерод падиша һөкүм сүргән күнләрдә»** — «Һерод падиша» тоғрилиқ «Қошумчә сөз» вә «Тәбирләр»ниму көрүң. **«Мана бәзи данишмәнләр мәшриқтин Йерусалимға йетип келип...»** — «данишмәнләр» — Грек тилида «магой» дегән сөз билән ипадилиниду. Әслидә бу сөз мунәҗҗимләрни яки пир-устазларни көрситәтти; Даниял пәйғәмбәр Бабилда мундақ кишиләргә «пирларниң пири» болуп йол көрсәткәндин кейин *(Тәврат, «Даниял» дегән қисимни көрүң)* «магой»ларниң көзқарашлири вә һесаплири асасән хурапат бойичә әмәс, бәлки Тәвраттики бешарәтләр бойичә болған болуши мумкин. **«мәшриқтин Йерусалимға йетип келип...»** — Йерусалим қедимки Исраилниң пайтәхти еди.

2:1 Луқа 2:4.

2:2 **«Чүнки биз униң юлтузиниң көтирилгәнлигини көрдуқ»** — «униң юлтузи» — демәк, «униң туғулғанлиғидин бешарәт беридиған юлтузи». **«биз униң юлтузиниң көтирилгәнлигини көрдуқ»** — яки «биз униң юлтузини шәриқтә көрдуқ».

2:4 **«Мәсиһ қәйәрдә туғулуши керәк?»** — «Мәсиһ» — пәйғәмбәрләр алдин-ала ейтқан, Худа тәрипидин талланған, һаман бир күни келип һәм ниҗат кәлтүридиған һәм кейин мәңгү һөкүмранлиқ қилидиған Қутқузғучи-Падишаһни көрситиду. «Тәбирләр»ниму көрүң.

2:5 **«пәйғәмбәр арқилиқ шундақ пүтүлгән...»** — «пәйғәмбәр» мошу йәрдә Тәвраттики Микаһ пәйғәмбәрни көрситиду *(«Мик.» 5:2)*.

[6] «И Йәһудийә зиминидики Бәйт-Ләһәм,
Хәлқиң Йәһудийә йетәкчилиринин арисида әң кичиги болмайду;
Чүнки сәндин бир йетәкчи чиқиду,
У хәлқим Исраилларниң баққучиси болиду» — дейишти.

[7] Буниң билән, Һерод данишмәләрни мәхпий чақиртип, юлтузниң қачан пәйда болған-
лиғини сүрүштүрүп биливалди. [8] Андин: «Берип балини сүрүштә қилип тепиңлар.
Тапқан һаман қайтип маңа хәвәр қилиңлар, мәнму униң алдиға берип сәждә қилип
келәй» — дәп, уларни Бәйт-Ләһәмгә йолға салди.
[9] Данишмәнләр падишаниң сөзини аңлап йолға чиқти; вә мана, улар шәриқтә көргән
һелиқи юлтуз уларниң алдида йол башлап маңди вә бала турған йәргә келип тохтиди.
[10] Улар һелиқи юлтузни көргинидин интайин қаттиқ шатлиништи [11] һәм өйгә кирип,
балини аниси Мәрйәм билән көрүп, йәргә жиқилип униңға сәждә қилишти. Андин, ғәз-
нилирини ечип, алтун, мәстики, мурмәкки қатарлиқ соғатларни сунушти. [12] Уларға чү-
шидә Һеродниң йениға бармаслиқ тоғрисидики вәһий кәлгәнлиги үчүн, улар башқа йол
билән өз жутиға қайтишти.

Мисирға қечиш

[13] Улар йолға кәткәндин кейин, Пәрвәрдигарниң бир пәриштиси Йүсүпниң чүшидә
көрүнүп:
Орнуңдин тур! Бала вә аниси иккисини елип Мисирға қач. Мән саңа уқтурғичә у йәрдә
турғин. Чүнки Һерод балини йоқитишқа издәп келиду — деди. [14] Шуниң билән у орни-
дин туруп, шу кечила бала вә аниси иккисини елип Мисирға қарап йолға чиқти. [15] У
Һерод өлгичә шу йәрдә турди. Шундақ болдики, Пәрвәрдигарниң пәйғәмбәр арқилиқ
алдин-ала ейтқан: «Оғлумни Мисирдин Мән чақирдим» дегән сөзи әмәлгә ашурулди.

Һеродниң оғул бовақларни өлтүрүши

[16] Һерод болса данишмәнләрдин алданғанлиғини билип, қаттиқ ғәзәпләнди. У даниш-
мәнләрдин ениқлиған вақитқа асасән, адәмләрни әвәтип Бәйт-Ләһәм йезиси вә әтрапи-
дики икки яш вә униңдин төвән яштики оғул балиларниң һәммисини өлтүргузди. [17] Шу
чағда Йәрәмия пәйғәмбәр арқилиқ ейтилған муну сөз әмәлгә ашурулди: —

[18] «Рамаһ шәһиридә бир сада,
Аччиқ жиға-зериниң пиғани аңлинар,
Бу Раһиләниң балилири үчүн көтәргән аһ-зарлири;
Балилириниң йоқ қиливетилгини түпәйлидин,
Тәсәллини қобул қилмай пиған көтириду».

2:6 **Мик. 5:1, 2; 1Сам. 16:1; Юһ. 7:42.**
2:9 **«улар шәриқтә көргән һелиқи юлтуз»** — яки «улар у көтәрлгәндә көргән һелиқи юлтуз».
2:15 **«Пәрвәрдигарниң пәйғәмбәр арқилиқ алдин-ала ейтқан: «Оғлумни Мисирдин Мән чақирдим» дегән сөзи әмәлгә ашурулди»** — Тәврат, «Һош.» 11:1.
2:15 **Һош. 11:1.**
2:16 **«Һерод... әтрапидики икки яш вә униңдин төвән яштики оғул балиларниң һәммисини өлтүргузди»** — демәк, у туғулған бала көп дегәндә икки яшқа киргән, дәп һесаплиған еди.
2:18 **«Рамаһ шәһиридә бир сада, аччиқ жиға-зериниң пиғани аңлинар»** — «Рамаһ жути» яки «Рамаһ шәһири» Бәйт-Ләһәмдин жирақ әмәс. **«Рамаһ шәһиридә бир сада, аччиқ жиға-зериниң пиғани аңлинар, ... балилириниң йоқ қиливетилгини түпәйлидин, тәсәллини қобул қилмай пиған көтириду»** — пүткүл бешарәт «Йәр.» 31:15дә тепилиду.
2:18 **Йәр. 31:15**

Мисирдин қайтип келиш

[19] Әнди Һерод өлгәндин кейин, Худаниң бир пәриштиси Мисирда турған Йүсүпниң чүшидә көрүнүп униңға: —
[20] Орнуңдин тур! Бала вә анисини елип Исраил зиминиға қайт! Чүнки балиниң җенини алмақчи болғанлар өлди, — деди. [21] Буниң билән Йүсүп орнидин туруп бала вә анисини елип Исраил зиминиға қайтти. [22] У Архелаусниң атиси Һерод падишаниң орниға тәхткә олтирип Йәһудийә өлкисигә һөкүмранлиқ қиливатқинидин хәвәр тепип, у йәргә қайтиштин қорқти; вә чүшидә униңға бир вәһий келип, Галилийә зиминиға берип, [23] Насарәт дәп атилидиған бир йезида олтирақлашти. Шуниң билән пәйғәмбәрләр арқилиқ: «У Насарәтлик дәп атилиду» дейилгини әмәлгә ашурулди.

Чөмүлдүргүчи Йәһяниң тәлим бериши

Мар. 1:1-8; Луқа 3:1-9; 15-17; Юһ. 1:19-28

3 [1] Шу чағларда, чөмүлдүргүчи Йәһя Йәһудийәдики чөл-баяванға келип кишиләргә:
— Товва қилиңлар! Чүнки әрш падишалиғи йеқинлишип қалди! — дәп җакалашқа
башлиди. [3] Чүнки чөмүлдүргүчи Йәһя болса илгири Йәшая пәйғәмбәр бешаритидә көрсәткән кишиниң дәл өзи болуп: —
«Баяванда товлайдиған бир кишиниң:
Рәбниң йолини тәйярлаңлар,
Униң чиғир йоллирини түптүз қилиңлар! — дегән авази аңлиниду».

[4] Йәһя пәйғәмбәр төгә жуңидин қилинған кийим кийгән, белигә көн тасма бағлиған еди. Йәйдиғини болса чекәткиләр билән явайи һәрә һәсили еди. [5] Әнди Йерусалим шәһири, пүтүн Йәһудийә өлкиси вә пүткүл Иордан дәрия вадисиниң әтрапидики кишиләр униң алдиға келишип, [6] гуналирини иқрар қилишти вә униң өзлирини Иордан дәриясида чөмүлдүрүшини қобул қилишти.
[7] Лекин Пәрисий вә Садуқий мәзһипидикиләрдин көплириниң униң чөмүлдүрүшини қобул қилғили кәлгәнлигини көргинидә у уларға:
— Әй иланларниң балилири! Ким силәрни Худаниң чүшүш алдида турған ғәзивидин қечиңлар дәп агаһландурди?!

2:23 **«У Насарәтлик дәп атилиду»** — бу муһим бешарәтлик сөз тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
2:23 Йәш. 11:1; 60:21; Зәк. 6:12.
3:1 **«Шу чағларда, чөмүлдүргүчи Йәһя Йәһудийәдики чөл-баяванға келип...»** — «Йәһя» ибраний вә грек тиллирида «Юһанна» *(«Пәрвәрдигарниң шәпқити» дегән мәнада)* билән ипадилиниду. «Йәһя» дегән исим оқурмәнләргә мошу шәклидә тонуш болғанлиғи үчүн уни мошу тәрҗимидә ишләттуқ *(«Йәһя» әсли әрәбчә сөз еди).*
3:1 Мар. 1:4; Луқа 3:3.
3:2 **«... әрш падишалиғи йеқинлишип қалди!»** — Инҗилда баштин-ахир «әрш падишалиғи» яки «асманниң падишалиғи» дәп тилға елиниду. Грек тилида дайим «асманларниң падишалиғи» дегән шәклидә елиниду.
3:3 **«Баяванда товлайдиған бир кишиниң: Рәбниң йолини тәйярлаңлар, униң чиғир йоллирини түптүз қилиңлар! — дегән авази аңлиниду»** — «Йәш.» 40:3.
3:3 Йәш. 40:3; Мар. 1:3; Луқа 3:4; Юһ. 1:23.
3:4 Мар. 1:6.
3:6 **«... *Йәһяниң* өзлирини Иордан дәриясида чөмүлдүрүшини қобул қилишти»** — бу йәрдә ейтилған чөмүлдүрүш кишиләрниң: *(1)* өз гуналириға товва қилғанлиғини; *(2)* Худаниң падишалиғиниң йеқинлашқанлиғиға вә шундақла *(3)* Қутқузғучи-Мәсиһниң йеқинлашқанлиғиға иман кәлтүрүшини ипадиләйтти *(ахирқи нуқта Инҗилдики кейинки мәзмунда испатлиниду).*
3:6 Мар. 1:5.
3:7 **«Лекин Пәрисий вә Садуқий мәзһипидикиләрдин көплириниң униң чөмүлдүрүшини қобул қилғили кәлгән...»** — «Пәрисий» вә «Садуқий» тоғрилиқ: — Йәһудийлар арисидики икки мәзһәпниң кишилири. Тәбирләрдики «Пәрисий» вә «Садуқий»ға қаралсун. **«Ким силәрни Худаниң чүшүш алдида турған ғәзивидин қечиңлар дәп агаһландурди?!»** — бу кинайилик, һәҗвий гәп, әлвәттә; мәнаси бәлким «Товва қилмай, Худадин келидиған ғәзәптин қечип қутулуш үчүн чөмүлдүрүшни қобул қилайли дегиниңлар қандақ гәп?!».
3:7 Мат. 12:34; 23:33; Луқа 3:7.

Қанаан (Палестин) зимини — Инҗил дәври

[8] Әнди товиға лайиқ мевини кәлтүрүңлар! [9] Вә өз ичиңларда: «Бизниң атимиз болса
Ибраһимдур!» дәп хиял қилип жүрмәңлар; чүнки мән шуни силәргә ейтип қояйки, Худа
Ибраһимға мошу ташлардинму пәрзәнтләрни апиридә қилалайду.

3:8 **«Әнди товиға лайиқ мевини кәлтүрүңлар!»** — «товиға лайиқ мевә» тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
3:8 Луқа 3:8.
3:9 **«Өз ичиңларда: «Бизниң атимиз болса Ибраһимдур!» дәп хиял қилип жүрмәңлар!»** — «Атимиз Ибраһим бардур!» — демәк, «Биз улуқ Ибраһимниң әвлатлири болған «улуқ Йәһудий миллити»», «Биз һеч немә қилмисақму Худа алдида «Униңға хас алаһидә һәлқ» болуверимиз» дегән позитсийини билдүриду.
3:9 Юһ. 8:39.

10 Палта алликачан дәрәкләрниң йилтизиға тәңләп қоюлди; яхши мевә бәрмәйдиған һәр
қайси дәрәкләр кесилип отқа ташлиниду. 11 Мән дәрвәқә силәрни товва қилишиңлар
үчүн суға чөмүлдүримән. Лекин мәндин кейин кәлгүчи зат мәндин қудрәтликтур. Мән
һәтта униң кәшини көтиришкиму лайиқ әмәсмән; у силәрни Муқәддәс Роһқа һәм отқа
чөмүлдүриду. 12 Униң соруғучи күрики қолида туриду; у өз хаминини топа-самандин
тәлтөкүс тазилайду, сап буғдайни амбарға жиғиду, амма топа-саманни өчмәс отта көй-
дүрүветиду, — деди.

Әйсаниң чөмүлдүрүлүши

Мар. 1:9-11; Луқа 3:21-22

13 Шу вақитта, Әйса Йәһядин чөмүлдүрүлүшни қобул қилиш үчүн Галилийә өлкисидин
Иордан дәрияси бойиға, униң йениға кәлди. 14 Бирақ Йәһя чөмүлдүрүшкә унимай уни
тосуп:
— Әсли чөмүлдүрүлүшни мән сәндин қобул қилишим керәк еди, бирақ сән мениң ал-
димға кәпсәнғу? — деди.
15 Лекин Әйса униңға жававән: — Һазирчә шуниңға йол қойғин; чүнки һәққанийлиқниң
барлиқ тәләплирини әмәлгә ашуруш үчүн, шундақ қилишимизға тоғра келиду, — деди.
Шуниң билән, Йәһя униңға йол қойди. 16 Вә Әйса чөмүлдүрүлүп болупла, судин чиқти; у
судин чиқиши билән мана, әршләр униңға ечилип, Худаниң Роһи кәптәр қияпитидә әр-
штин чүшүп, үстигә қонуватқанлиғини көрди. 17 Вә мана, әрштин бир аваз: — «Бу Мениң
сөйүмлүк оғлум, Мән униңдин толуқ хурсәнмән!» — дәп аңланди.

Әйсаниң чөл-баяванда синилиши

Мар. 1:12-13; Луқа 4:1-13

4 1 Андин Әйса Роһниң йетәкчилигидә Иблисниң синақ-аздурушлириға йүзлиниш
үчүн чөл-баяванға елип берилди. 2 У қириқ кечә-күндүз роза тутқандин кейин, униң
қосиғи ечип кәткән еди. 3 Әнди аздурғучи униң йениға келип униңға:

— Әгәр сән растинла Худаниң Оғли болсаң, мошу ташларни нанға айлинишқа буйруғин!
— деди.

3:10 **«Палта алликачан дәрәкләрниң йилтизиға тәңләп қоюлди»** — Йәһя пәйғәмбәрниң бу улуқ сөзи вә 12-айәттики кейинки бешарити тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң. Униң шу бayани «Худаниң ғәзиви әнди силәргә йетип келиш алдида» дегән асасий мәнани билдүриду.
3:10 Мат. 7:19; Юһ. 15:6.
3:11 Мар. 1:7; Луқа 3:16; Юһ. 1:15,26; Рос. 1:5; 11:16; 19:4.
3:13 Мар. 1:9; Луқа 3:21.
3:16 **«Әйса чөмүлдүрүлүп болупла, судин чиқти...»** — немишкә Әйса Йәһяниң чөмүлдүрүшини қобул қилди? «Қошумчә сөз»имиздә бу тоғрилиқ азрақ тохтилимиз. **«Худаниң Роһи кәптәр қияпитидә әрштин чүшүп..»** — яки «... пахтәк қияпитидә чүшүп...». Грек тилида бу қуш «перистера» дәп атилиду. «Перистера» грек тилида һәм кәптәрни һәм пахтәкниму көрситиду.
3:16 Йәш. 11:2; 42:1; Юһ. 1:32.
3:17 Йәш. 42:1; Мат. 12:18; 17:5; Мар. 1:11; Луқа 9:35; Кол. 1:13; 2Пет. 1:17.
4:1 **«... Әйса Роһниң йетәкчилигидә ... чөл-баяванға елип берилди»** — «Роһ» мошу йәрдә Муқәддәс Роһни көрситиду.
4:1 Мар. 1:12; Луқа 4:1.
4:2 **«У қириқ кечә-күндүз роза тутқандин кейин, униң қосиғи ечип кәткән еди»** — оқурмәнләргә аян болсунки, муқәддәс язмиларда «роза тутуш» адәттә һеч қандақ озуқланмаслиқни көрситиду. Ундақ бевасит дейилмигән болса мошу розилар су ичмәсликни өз ичигә алмайду.
4:3 **«Аздурғучи униң йениға келип униңға... деди»** — «аздурғучи» Шәйтанни көрситиду, әлвәттә. **«Әгәр сән растинла Худаниң Оғли болсаң,...»** — грек тилида бу -3- вә 6-айәтләрдики «әгәр» адәттә «әгәр *(мундақ)* болсаң *(вә дәрвәқә шундақ болисән)*» дегән мәнани пуритиду.

[4] Лекин у җававән: —
Тәвратта: «Инсан пәқәт нан биләнла әмәс, бәлки Худаниң ағзидин чиққан һәр бир сөз биләнму яшайду» дәп пүтүлгән, — деди.
[5] Андин Иблис уни муқәддәс шәһәргә елип берип, ибадәтханиниң әң егиз җайиға турғу-
зуп униңға: [6] — Худаниң Оғли болсаң, өзүңни пәскә ташлап баққин! Чүнки Тәвратта: «Худа Өз пәриштилиригә сениң һәққиңдә әмир қилиду»; вә «путуңниң ташқа урулуп кәтмәслиги үчүн, улар сени қоллирида көтирип жүриду» дәп пүтүлгән — деди.
[7] Әйса униңға: «Тәвратта йәнә, «Пәрвәрдигар Худайиңни синиғучи болма!» дәпму пүтүлгән — деди.
[8] Андин, Иблис уни наһайити егиз бир таққа чиқирип, униңға дунийдики барлиқ падишалиқларни шәрәплири билән көрситип:
[9] Йәргә жиқилип маңа ибадәт қилсаң, буларниң һәммисини саңа бериветимән, — деди.
[10] Андин Әйса униңға: — Йоқал, Шәйтан! Чүнки Тәвратта: «Пәрвәрдигар Худайиңғила ибадәт қил, пәқәт Униңла ибадәт-хизмитидә бол!» дәп пүтүлгән, — деди.
[11] Буниң билән Иблис уни ташлап кетип қалди, вә мана, пәриштиләр келип униң хизмитидә болди.

Әйса тәлим беришни башлайду

Мар. 1:14-15; Луқа 4:14-15

[12] Әнди Әйса Йәһяниң тутқун қилинғанлиғини аңлап, Галилийәгә йол алди.
[13] У Насарәт йезисини ташлап, Зәбулун вә Нафтали районидики Галилийә деңизи бойидики Кәпәрнаһум шәһиригә келип орунлашти.
[14] Шундақ қилип, Йәшая пәйғәмбәр арқилиқ ейтилған шу бешарәт әмәлгә ашурулди, демәк: —
[15] «Зәбулун зимини вә Нафтали зимини,
Иордан дәриясиниң нериқи тәрипидики «деңиз йоли» бойида, «Ят әлләрниң макани» болған Галилийәдә,
[16] Қараңғулуқта яшиған хәлиқ парлақ бир нурни көрди;
Йәни өлүм көләңгисиниң жутида олтарғучиларға,

–«Худаниң Оғли» — бу нам һәргизму Худа билән Әйса оттурисидики җисманий җәһәттики ата-балилиқ мунасивәтни әмәс, бәлки роһий җәһәттики мунасивәтни билдүриду.

4:4 **«Инсан пәқәт нан биләнла әмәс, бәлки Худаниң ағзидин чиққан һәр бир сөз биләнму яшайду»** — «Қан.» 8:3.

4:4 Қан. 8:3

4:6 **«Худа Өз пәриштилиригә сениң һәққиңдә әмир қилиду»; вә «путуңниң ташқа урулуп кәтмәслиги үчүн, улар сени қоллирида көтирип жүриду»** — «Зәб.» 90:11, 12. Шәйтанниң бу айәтни ишләткини тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

4:6 Зәб. 90:11,12

4:7 **«Пәрвәрдигар Худайиңни синиғучи болма!»** — «Қан.» 6:16.

4:7 Қан. 6:16.

4:10 **«Пәрвәрдигар Худайиңғила ибадәт қил, пәқәт Униңла ибадәт-хизмитидә бол!»** — «Қан.» 6:13.

4:10 Қан. 6:13; 10:20.

4:11 **«Буниң билән Иблис уни ташлап кетип қалди, вә мана, пәриштиләр келип униң хизмитидә болди»** — Рәб Әйса учриған синақлар үстидә «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

4:12 Мар. 1:14; Луқа 4:14,16,31; Юһ. 4:43.

4:13 **«У... Нафтали районидики Галилийә деңизи бойидики Кәпәрнаһум шәһиригә келип орунлашти»** — «Галилийә деңизи» ақар сулуқ йоған бир көл.

4:15 **«Иордан дәриясиниң нериқи тәрипидики «деңиз йоли» бойида...»** — «деңиз йоли» «Галилийә деңизи»ниң ғәрбий йәрлирини көрситиду. **««Ят әлләрниң макани» болған Галилийәдә...»** — Асурийә империйәси таҗавуз қилғандин кейин, Нафтали, Зәбулун вә башқа Исраил қәбилилириниң көп қисимлири сүргүн қилинди. Бир қисим кәмбәғәл, намрат, қабилийәтсиз кишиләр қалди. Асурийә падишаси башқа ят милләт-хәлиқләрни елип келип шу йәргә, болупму Галилийәгә олтирақлаштурди. Мошу кишиләр қепқалған намрат Исраиллар билән арилишип жүрүп, өз ара ассимилиятсийә қилинғачқа, Галилийә Йәһудийлар тәрипидин ««ят әлликләр» (*Йәһудий әмәсләр*)ниң макани Галилийә» дәп кәмситилип аталған.

4:15 Йәш. 8:23; 9:1.

Дәл уларниң үстигә нур чүшти».
[17] Шу вақиттин башлап, Әйса: «Товва қилиңлар! Чүнки әрш падишалиғи йеқинлишип
қалди!» — дәп җар қилишқа башлиди.

Әйсаниң мухлис чақириши

Мар. 1:16-20; Луқа 5:1-11

[18] Бир күни, у Галилийә деңизи бойида кетиветип, икки ака-ука, йәни Петрус дәпму
атилған Симон исимлиқ бир кишини вә униң иниси Андириясни көрди. Улар белиқчи
болуп, деңизға тор ташлаватати; [19] у уларға:
— Мениң кәйнимдин меңиңлар — Мән силәрни адәм тутқучи белиқчи қилимән! — деди.
[20] Улар шуан белиқ торлирини ташлап, униңға әгишип маңди.
[21] У шу йәрдин өтүп, иккинчи бир ака-укини, йәни Зәбәдийниң оғуллири Яқуп вә иниси
Юһаннани көрди. Бу иккиси кемидә атиси Зәбәдий билән торлирини оңшаватати. У
уларниму чақирди. [22] Улар дәрһал кемини атиси билән қалдуруп униңға әгишип маңди.

Әйсаниң Галилийәдә тәлим бериши

Луқа 6:17-19

[23] Вә Әйса Галилийәниң һәммә йерини кезип, уларниң синагоглирида тәлим берип, Ху-
даниң падишалиғиниң хуш хәвирини җакалайтти, хәлиқ арисида һәр хил кесәлләрни
вә аҗиз-мәйипларни сақайтти. [24] У тоғрилиқ хәвәр пүткүл Сурийә өлкисигә тарқалди; у
йәрдики халайиқ һәр хил бемарларни, йәни һәртүрлүк кесәлләр вә ағриқ-силақларни
һәмдә җин чаплашқанларни, тутқақлиқ вә паләч кесилигә гириптар болғанларни униң
алдиға елип келишти; вә у уларни сақайтти. [25] Галилийә, «он шәһәр» райони, Йеруса-
лим, Йәһудийә вә Иордан дәриясиниң у қетидин кәлгән топ-топ адәмләр униңға әги-
шип маңди.

Һәқиқий бәхит-бәрикәт

Луқа 6:20-23

5 [1] Мошу топ-топ адәмләрни көрүп у бир таққа чиқти; у у йәрдә олтарғинида,
мухлислири униң йениға кәлди. [2] У ағзини ечип уларға тәлим беришкә башлиди: —

[3] Мубарәк, роһта намрат болғанлар!
Чүнки әрш падишалиғи уларға тәвәдур.
[4] Мубарәк, пиған чәккәнләр!

4:16 **«Қараңғулуқта яшиған хәлиқ парлақ бир нурни көрди; йәни өлүм көләңгисиниң жутида олтарғучиларға, дәл уларниң үстигә нур чүшти»** — Тәврат «Йәш.» 9:1-2. Бешарәттә мошу нур дәл шу кәмсилтилгән йәрдикиләргә чечилиду, дейилиду.
4:16 Йәш. 9:1, 2.
4:17 Мар. 1:15.
4:18 Мар. 1:16.
4:19 **«Мән силәрни адәм тутқучи белиқчи қилимән!»** — «адәмни тутқучи» дегән ибаридә «тутуш» зиян йәткүзүш яки улардин пайдилиниш үчүн әмәс, бәлки уларни Шәйтанниң илкидин елип қутқузушни көрситиду.
4:23 **«Әйса... уларниң синагоглирида тәлим берип,...»** — «синагоглар» Йәһудий хәлқиниң ибадәт қилиш, Тәвратни оқуш вә вәз-тәлим аңлашқа жиғилидиған аммивий өйлири яки заллири.
4:24 **«тутқақлиқ... кесилигә гириптар болғанлар»** — грек тилида «ай урғанлар» дегән сөз билән ипадилиниду.
5:3 **«роһта намрат болғанлар»** — бәлким өзиниң Худаға қәтъий муһтаҗлиғини тонуп йәткәнләр. Башқа бир хил тәрҗимиси: «Мубарәк, роһта тиләмчи болғанлар!». Грек тилида «намрат» дегән сөз «тиләмчи» дегән мәнани өз ичигә алиду *(мәсилән, «Луқа» 16:20, 22дә)*.
–Бу айәтләрдә «мубарәк» дегән сөз *(Худа тәрипидин)* «бәхитлик, бәрикәтлик қилинған» дегән мәнада ишлитилиду.
5:3 Йәш. 57:15; 66:2; Луқа 6:20.

Чүнки улар тәсәлли тапиду.
[5] Мубарәк, мулайим-мөминләр!
Чүнки улар йәр йүзигә мирасхордур.
[6] Мубарәк, һәққанийлиққа ач вә тәшналар!
Чүнки улар толуқ тоюниду.
[7] Мубарәк, рәһимдиллар!
Чүнки улар рәһим көриду.
[8] Мубарәк, қәлби пак болғанлар!
Чүнки улар Худани көриду.
[9] Мубарәк, течлиқ тәрәпдарлири!
Чүнки улар Худаниң пәрзәнтлири дәп атилиду.
[10] Мубарәк, һәққанийлиқ йолида зиянкәшликкә учриғанлар! Чүнки әрш падишалиғи
уларға тәвәдур.
[11] Мубарәк, мән үчүн башқиларниң һақарәт, зиянкәшлик вә һәртүрлүк төһмитигә учри-
саңлар; [12] шат-хурам болуп яйраңлар! Чүнки әршләрдә катта инъам силәр үчүн сақлан-
мақта; чүнки силәрдин илгәрки пәйғәмбәрләргиму улар мошундақ зиянкәшликләрни
қилған.

Мухлислар «туз»луқ рольини йоқатмаслиғи керәк

Мар. 9:50; Луқа 14:34-35

[13] Силәр йәр йүзидики туздурсиләр. Һалбуки, әгәр туз өз тәмини йоқатса, униңға қай-
тидин туз тәмини қандақму киргүзгили болиду? У чағда, у һеч немигә яримас болуп,
ташлинип кишиләрниң айиғи астида дәссилиштин башқа һеч ишқа яримайду.
[14] Силәр дунияниң нуридурсиләр. Тағ үстигә селинған шәһәр йошуруналмайду. [15] Һеч
ким чирақни йеқип қоюп, үстигә севәтни көмтүрүп қоймас, бәлки чирақданниң үстигә
қойиду; буниң билән, у өй ичидики һәммә адәмләргә йоруқлуқ бериду. [16] Шу тәриқидә,
силәр нуруңларни инсанлар алдида шундақ чақнитиңларки, улар яхши әмәллириңлар-
ни көрүп, әрштики атаңларни улуқлисун.

Тәврат қануни һәққидә

[17] Мени Тәврат қанунини яки пәйғәмбәрләрниң язғанлирини бекар қилғили кәлди, дәп
ойлап қалмаңлар. Мән уларни бекар қилғили әмәс, бәлки әмәлгә ашурғили кәлдим.
[18] Чүнки мән силәргә шуни бәрһәқ ейтип қояйки, асман-зимин йоқимиғичә, униңда
пүтүлгәнләр әмәлгә ашурулмиғичә Тәвраттики «йод» бир һәрип, һәтта бирәр чекитму

5:4 **«пиған чәккәнләр»** — бәлким өз гуналири вә Худаға таянмиғанлиғи үчүн пиған чекишни көрситиду.
5:4 Йәш. 61:2; 66:10,13; Луқа 6:21.
5:5 Зәб. 36:11.
5:6 Йәш. 55:1.
5:8 Зәб. 15:1-2; 23:4; Ибр. 12:14.
5:9 **«течлиқ тәрәпдарлири»** — грек тилида: «сулһи қилғучилар».
5:10 2Кор. 4:10; 2Тим. 2:12; 1Пет. 3:14.
5:11 1Пет. 4:14.
5:12 Луқа 6:23.
5:13 **«силәр йәр йүзидики туздурсиләр»** — туз — *(1)* тәм бериду; *(2)* чирип кетиштин тосиду; *(3)* зәхим-яриларни сақайтиду. Мухлисларниң бу дунияға болған рольи буниңға охшап кетиши керәк.
5:13 Мар. 9:50; Луқа 14:34.
5:15 **«һеч ким чирақни йеқип қоюп, үстигә севәтни көмтүрүп қоймас...»** — «севәт» грек тилида «өлчигүчи севәт».
5:15 Мар. 4:21; Луқа 8:16; 11:33; 1Кор. 4:9; Ибр. 10:33
5:16 1Пет. 2:12.

бекар қилинмайду. [19] Шу сәвәптин, Тәврат қанунининң әқидилиригә, һәтта униң әң ки-
чиклиридин бирини бекар қилип, вә башқиларға шундақ қилишни үгитидиған һәр ким
әрш падишалиғида әң кичик һесаплиниду. Амма әксичә, Тәврат қануни әқидилиригә әмәл
қилғанлар вә башқиларға шундақ қилишни үгәткүчиләр болса әрш падишалиғида улуқ
һесаплиниду. [20] Чүнки мән силәргә шуни ейтип қояйки, һәққанийлиғиңлар Тәврат ус-
тазлири вә Пәрисийләрниңкидин ашмиса, әрш падишалиғиға һеч қачан кирәлмәйсиләр.

Ғәзәплиниш һәққидә

[21] Бурунқиларға «Қатиллиқ қилма, қатиллиқ қилған һәр қандақ адәм сораққа тартили-
ду» дәп буйрулғанлиғини аңлиғансиләр. [22] Бирақ мән өзүм шуни силәргә ейтип қояйки,
өз қериндишиға бекардин-бекар аччиқланғанларниң һәр бириму сораққа тартилиду.
Өз қериндишини «ахмақ» дәп тиллиған һәр ким алий кеңәшмидә сораққа тартилиду;
амма қериндашлирини «тәлвә» дәп һақарәтлигән һәр ким дозақниң отиға лайиқ боли-
ду. [23] Шуниң үчүн, сән қурбангаһ алдиға келип Худаға һәдийә атимақчи болғиниңда,
қериндишиңниң сениңдин ағринған йери барлиғи ядиңға кәлсә, [24] һәдийәңни қурбан-
гаһ алдиға қоюп туруп, авал қериндишиң билән яришивал, андин келип һәдийәңни ата.
[25] Әгәр үстүңдин дәва қилмақчи болған бириси болса, униң билән биргә йолда болғи-
ниңда униң билән тездин яришип, дост болғин. Болмиса, у сени сорақчиға, сорақчи
болса гундипайға тапшуриду, сән зинданға солитиветилисән. [26] Мән саңа шуни бәрһәқ
ейтип қояйки, қәрзиңниң әң ахирқи бир тийининиму қоймай төлимигичә, шу йәрдин
чиқалмайсән.

Зинахорлуқ һәққидә

[27] Силәр «Зина қилмаңлар» дәп буйрулғанлиғини аңлиғансиләр. [28] Бирақ мән өзүм
шуни силәргә ейтип қояйки, бирәр аялға шәһваний нийәт билән қариған киши көңлидә
у аял билән аллиқачан зина қилған болиду. [29] Әгәр әнди оң көзүң сени гунаға аздурса,
уни оюп ташливәт. Чүнки пүтүн бәдиниңниң дозаққа ташланғинидин көрә, бәдиниңди-
ки бир әзайиң йоқ қилинғини көп әвзәл. [30] Әгәр оң қолуң сени гунаға аздурса, уни кесип
ташливәт. Чүнки пүтүн бәдиниңниң дозаққа ташланғинидин көрә, бәдиниңдики бир
әзайиң йоқ қилинғини көп әвзәл.

5:18 **«униңда , *йәни Тәврат қанунида* пүтүлгәнләр әмәлгә ашурулмиғичә Тәвраттики «йод» бир һәрип... бекар қилинмайду»** — «йод» болса ибраний тилида: «и» (*«йод», й*) — әң кичик һәрип һесаплиниду.

5:18 Луқа 16:17.

5:19 **«униң әң кичиклиридин бирини бекар қилип...»** — яки «униң әң кичиклиридин бирини хилаплиқ қилип...» — Грек тилидики пеил бәлким «бекар қилип» вә «хилаплиқ қилип» дегән икки мәнани өз ичигә алиду.

5:19 Яқ. 2:10.

5:20 **«Тәврат устазлири вә Пәрисийләр...»** — «Пәрисийләр» Йәһудийларниң диний әнъәнилиридә әң чиң туридиған қаттиқ тәләплик етиқат еқими еди.

5:21 Мис. 20:13; Қан. 5:17.

5:22 **«Өз қериндишиға бекардин-бекар аччиқланғанлар...»** — бәзи кона көчүрмиләрдә: «бекардин-бекар» дегән сөзләр тепилмайду. **«... алий кеңәшмидә сораққа тартилиду»** — «алий кеңәшмә» Йәһудийларниң әң жуқури соти болуп, «санһедрин» дәп атилатти. Бәзиләр бу сөз әрштики сотни көрситиду, дәп қарайду; бизму бу пикиргә майилмиз.

5:25 **«...үстүңдин дәва қилмақчи болған бириси болса, униң билән биргә йолда болғиниңда униң билән тездин яришип, дост болғин»** — «униң билән биргә йолда болғиниңда» дегән сөз бәлким сотқа қарап маңған йолда, йәни сотқа чүшүштин бурун болған «яришиш пурсити»ни көрситиду. «Луқа» 12:58ни көрүң.

5:25 Луқа 12:58; Әф. 4:26.

5:26 **«қәрзиңниң әң ахирқи бир тийини»** — «бир тийин» грек тилида «бир кодранс». Бу пулниң әң кичик бирлиги, шу дәвирдики бир ишчиниң күнлүк һәққи болған «динариус»ниң 1/64 қисми еди.

5:27 Мис. 20:14; Қан. 5:18.

5:28 Аюп 31:1; Зәб. 118:37.

5:29 Мат. 18:8; Мар. 9:43.

Талақ қилиш һәққидә

Мат. 19:9; Мар. 10:11-12; Луқа 16:18

31 Йәнә: — «Кимдиким аялини талақ қилса, униңға талақ хетини бәрсун» дәпму буйру-
лған. 32 Бирақ мән өзүм шуни силәргә ейтип қояйки, кимдиким өз аялиниң бузуқлуқ
қилмишидин башқа һәр қандақ ишни банә қилип уни талақ қилса, әнди уни зинаға ту-
туп бәргән болиду; талақ қилинған аялни әмригә алған кишиму зина қилған болиду.

Қәсәм қилиш һәққидә

33 Силәр йәнә бурунқиларға «Қәсимиңдин янма, Пәрвәрдигарға қилған қәсимиңгә әмәл
қил» дәп буйрулғанлиғини аңлиғансиләр. 34 Бирақ мән өзүм шуни силәргә ейтип қо-
яйки, қәтъий қәсәм қилмаңлар; әршни тилға елип қәсәм қилмаңлар, чүнки әрш Худа-
ниң тәхтидур; 35 яки йәрни тилға елип қәсәм қилмаңлар, чүнки йәр йүзи Худаниң тәх-
типәридур. Йерусалимни тилға елипму қәсәм қилмаңлар, чүнки у йәр улуқ падишаниң
шәһиридур. 36 Һәтта өз бешиңларни тилға елипму қәсәм қилмаңлар, чүнки силәрниң
чечиңларниң бир телиниму ақ яки қара рәңгә өзгәртиш қолуңлардин кәлмәйду. 37 Пәқәт
дегиниңлар «Болиду», «болиду», яки «Яқ, яқ, болмайду» болсун. Буниңдин зиядиси рә-
зил болғучидин келиду.

Интиқам һәққидә

Луқа 6:29-30

38 Силәр «Көзгә көз, чишқа чиш» дәп буйрулғанлиғини аңлиғансиләр. 39 Бирақ мән өзүм
шуни силәргә ейтип қояйки, әски билән тәң болмаңлар. Кимдәким оң мәңзиңгә урса,
сол мәңзиңниму тутуп бәр; 40 вә бириси үстүңдин дәва қилип, көйнигиңни алмақчи
болса, чапиниңниму бәр. 41 Бириси саңа йүк-тақини йүдкүзүп миң қәдәм йол жүрүшкә
зорлиса, униң билән икки миң қәдәм маң. 42 Бириси сәндин тилисә, униңға бәр. Бириси
сәндин өтнә-йерим қилмақчи болса, униңға бойнуңни толғима.

5:31 **«Кимдиким аялини талақ қилса, униңға талақ хетини бәрсун»** — «Қан.» 24:1.
5:31 Чөл. 30:2; Қан. 23:20-22; 24:1.
5:32 **«Кимдиким өз аялиниң бузуқлуқ қилмишидин башқа һәр қандақ ишни банә қилип уни талақ қилса, әнди уни зинаға тутуп бәргән болиду»** — аял киши Мәсиһ ейтқан бу әһвалға чүшсә *(демәк, ери бузуқлуқ қилған болса)*, ундақта у талақ қилинған болса, башқа бир әргә тәгсә болиду. Шу вақитларда талақ қилинған хотун әрсиз қалса, әһвали наһайити қийин болиду, әлвәттә.
5:32 Мат. 19:7; Мар. 10:4,11; Луқа 16:18; 1Кор. 7:10.
5:33 Мис. 20:7; Лав. 19:12; Қан. 5:11; 23:22
5:34 Йәш. 66:1; Яқ. 5:12.
5:35 Зәб. 47:3; Йәш. 66:1.
5:37 **«Буниңдин зиядиси рәзил болғучидин келиду»** — «рәзил болғучи» Шәйтанни көзритиду. Башқа бир хил тәрҗимиси: «рәзилликтин келиду».
5:38 **«Көзгә көз, чишқа чиш»** — уйғур тилидики мақал болса: «Қанға қан, жанға жан». Соттики адаләтлик һөкүмләрни көрситидиған бу сөзләр Тәврат, «Мис.» 21:24, «Лав.» 24:20дә тепилиду.
5:38 Мис. 21:24; Лав. 24:20; Қан. 19:21.
5:39 Пәнд. 24:29; Луқа 6:29; Рим. 12:17; 1Кор. 6:7; 1Тес. 5:15; 1Пет. 3:9.
5:41 **«Бириси саңа жүк-тақини йүдкүзүп миң қәдәм йол жүрүшкә зорлиса...»** — «миң қәдәм» грек тилида: «бир милийон», йәни тәхминән 1.5 километр. **«бириси саңа жүк-тақини йүдкүзүп миң қәдәм йол жүрүшкә зорлиса, униң билән икки миң қәдәм маң»** — шу вақитларда Рим империйәсидики әскәрләрниң аддий пухраларни өз жүк-тақлирини көтирип беришкә зорлаш һоқуқи бар еди.
5:42 **«Бириси сәндин тилисә, униңға бәр»** — Мәсиһ тилигәнләргә немини бериш, немини бәрмәслик тоғрисида сөз қилмиған; пәқәт көңлимиздә «бериш позитсийиси»ни сақлишимиз керәк. Дәл тилигән нәрсини беришимиз натайин *(«Рос.» 3:6ни көрүң)*.
5:42 Қан. 15:8; Луқа 6:35.

Дүшмәнләргә меһир-муһәббәт көрситиш һәққидә

Луқа 6:27-28; 32-36

43 Силәр «Хошнаңни сөйгин, дүшминиңгә нәпрәтлән» дәп ейтилғанни аңлиған. 44 Бирақ
мән өзүм шуни силәргә ейтип қояйки, силәргә дүшмәнлик болғанларға меһир-муһәб-
бәт көрситиңлар, силәрдин нәпрәтләнгәнләргә яхшилиқ қилиңлар, силәргә зиянкәшлик
қилғанларға дуа қилиңлар. 45 Шундақ қилғанда, әрштики Атаңларниң пәрзәнтлиридин
болисиләр. Чүнки У қуяшиниң нурини яхшиларғиму вә яманларғиму чүшүриду, ямғур-
ниму һәққанийларғиму, һәққанийәтсизләргиму яғдуриду. 46 Әгәр силәр өзүңларға
муһәббәт көрсәткәнләргила меһир-муһәббәт көрсәтсәңлар, буниң қандақму инъамға
еришкичилиги болсун? Һәтта баҗгирларму шундақ қиливатмамду? 47 Әгәр силәр пәқәт
қериндашлириңлар биләнла салам-сәһәт қилишсаңлар, буниң немә пәзилити бар? Һәт-
та ят әлликләрму шундақ қилидиғу! 48 Шуңа, әрштики Атаңлар мукәммәл болғинидәк,
силәрму мукәммәл болуңлар.

Хәйр-сахавәт һәққидә

6 1 Һези болуңларки, хәйр-сахавәтлик ишлириңларни башқиларниң алдида көз-көз
қилмаңлар. Бундақ қилсаңлар, әрштики Атаңларниң инъамиға еришәлмәйсиләр.
2 Шуңа хәйр-сахавәт қилғиниңда, давраң салма. Сахтипәзләрла синагогларда вә кочилар-
да адәмләрниң махтишиға еришиш үчүн шундақ қилиду. Мән силәргә шуни бәрһәқ ейтип
қояйки, улар көзлигән инъамиға еришкән болиду. 3 Лекин сән, хәйр-сахавәт қилғиниңда
оң қолуңниң немә қиливатқинини сол қолуң билмисун. 4 Шуниң билән хәйр-сахавитиң
йошурун болиду вә йошурун ишларни көргүчи Атаң саңа буни қайтуриду.

Дуа һәққидә

Луқа 11:2-4

5 Дуа қилған вақтиңда, сахтипәзләрдәк болма; чүнки улар башқиларға көз-көз қилиш
үчүн синагоглар яки төрт коча еғизида турувелип дуа қилишқа амрақтур. Мән силәргә
шуни бәрһәқ ейтип қояйки, улар көзлигән инъамиға еришкән болиду.

5:43 **«Хошнаңни сөйгин»** — «Лав.» 18:18. **«дүшминиңгә нәпрәтлән»** — иккинчи сөз Тәвраттин әмәс, бәлки Йәһудий устазларниң язмилиридин елинип, уларниң әнъәниви көзқаришини әкс әттүриду.

5:43 Лав. 19:18.

5:44 **«силәргә зиянкәшлик қилғанларға дуа қилиңлар....»** — бәзи кона көчүрмиләрдә толуқ айәт: «...силәргә дүшмәнлик болғанларға меһир-муһәббәт көрситиңлар, силәрни қарғиғанларға бәхит тиләңлар, силәрдин нәпрәтләнгәнләргә яхшилиқ қилиңлар, силәргә һақарәт вә зиянкәшлик қилғанларға дуа қилиңлар» дейилиду. «Луқа» 6:27-28ниму көрүң.

5:44 Луқа 6:27; 23:34; Рос. 7:60; Рим. 12:20; 1Кор. 4:13; 1Пет. 2:23.

5:45 **«Шундақ қилғанда, әрштики Атаңларниң пәрзәнтлиридин болисиләр»** — тәкитләнгән иш бәлки Худаниң һәқиқий характерини башқиларға билдүрүш, Униңға охшаш болуш.

5:46 **«Һәтта баҗгирларму шундақ қиливатмамду?»** — баҗгирлар интайин инсапсиз, пәскәш адәмләр дәп һесаплинатти.

5:46 Луқа 6:32.

5:47 **«Һәтта ят әлликләрму шундақ қилидиғу!»** — «ят әлликләр»ниң көпинчиси шу вақитта бутпәрәсләр, капирлар еди, әлвәттә.

5:48 **«...Атаңлар мукәммәл болғинидәк, силәрму мукәммәл болуңлар»** — яки «... Атаңлар мукәммәл болғинидәк, силәр мукәммәл болисиләр».

5:48 Яр. 17:1

6:1 **«хәйр-сахавәтлик ишлириңларни башқиларниң алдида көз-көз қилмаңлар»** — яки «қилған яхши ишлириңларни башқиларниң алдида көз-көз қилмаңлар».

6:2 **«Шуңа хәйр-сахавәт қилғиниңда, давраң салма»** — грек тилида «шуңа хәйр-сахавәт қилғиниңда, өз алдиңда канай чалғузма».

6:2 Рим. 12:8.

6:4 Луқа 14:14.

[6] Лекин сән болсаң, дуа қилған вақтиңда, ичкири өйгә кирип, ишикни йепип, йошурун
турғучи Атаңға дуа қилиңлар; вә йошурун көргүчи Атаң буни саңа қайтуриду.
[7] Дуа-тилавәт қилғанда, бутпәрәс ят әлликләрдикидәк қуруқ гәпләрни тәкрарлавәр-
мәңлар. Чүнки улар дегәнлиримиз көп болса Худа тилигинимизни чоқум иҗабәт қилиду,
дәп ойлайду. [8] Шуңа, силәр уларни доримаңлар. Чүнки Атаңлар силәрниң еһтияҗиңлар-
ни силәр тилимәстин бурунла билиду. [9] Шуниң үчүн, мундақ дуа қилиңлар: —

«И асманларда турғучи Атимиз,
Сениң намиң муқәддәс дәп улуқланғай.
[10] Падишаһлиғиң кәлгәй,
Ирадәң әрштә ада қилинғандәк йәр йүзидиму ада қилинғай.
[11] Бүгүнки ненимизни бүгүн бизгә бәргәйсән.
[12] Бизгә қәриздар болғанларни кәчүргинимиздәк,
Сәнму қәризлиримизни кәчүргәйсән.
[13] Бизни аздурулушларға учратқузмиғайсән,
Бәлки бизни рәзил болғучидин қутулдурғайсән».

[14] Чүнки силәр башқиларниң гуна-сәһвәнликлирини кәчүрсәңлар, әрштики Атаңларму
силәрни кәчүриду. [15] Бирақ башқиларниң гуна-сәһвәнликлирини кәчүрмисәңләр, әр-
штики Атаңларму гуна-сәһвәнликлириңларни кәчүрмәйду.

Роза тутуш һәққидә

[16] Роза тутқан вақтиңларда, сахтипәзләрдәк татираңғу қияпәткә киривалмаңлар. Улар
роза тутқинини көз-көз қилиш үчүн чирайлирини солғун қияпәттә көрситиду. Мән
силәргә шуни бәрһәқ ейтип қояйки, улар көзлигән инъамиға еришкән болиду. [17] Әнди
сән, роза тутқиниңда, чачлириңни майлап, йүзүңни жуюп жүр. [18] Шу чағда, роза тутқи-
ниң инсанларға әмәс, бәлки пәқәт йошурун турғучи Атаңғила көрүниду; вә йошурун
көргүчи Атаң уни саңа қайтуриду.

Байлиқ һәққидә

Луқа 12:33-34; 11:34-36; 16:13

[19] Йәр йүзидә өзүңларға байлиқларни топлимаңлар. Чүнки бу йәрдә я күйә йәп кетиду,
я дат басиду яки оғрилар там тешип оғрилап кетиду. [20] Әксичә, әрштә өзүңларға бай-
лиқлар топлаңлар. У йәрдә күйә йемәйду, дат басмайду, оғриму там тешип оғрилимай-
ду. [21] Чүнки байлиғиң қәйәрдә болса, қәлбиңму шу йәрдә болиду.

6:6 2Пад. 4:33; Рос. 10:4.
6:7 1Пад. 18:28; Йәш. 1:15.
6:9 Луқа 11:2.
6:12 **«Бизгә қәриздар болғанларни кәчүргинимиздәк, сәнму қәризлиримизни кәчүргәйсән»** — бу айәттики «қәриз» чоқум гуналарни өз ичигә алиду. 14-айәтни көрүң.
6:13 **«..бәлки бизни рәзил болғучидин қутулдурғайсән»** — демәк, Шәйтандин қутқузуш. Башқа бир хил тәрҗимиси: «яманлиқтин», «рәзилликтин». **«..бәлки бизни рәзил болғучидин қутулдурғайсән...»** — бәзи грекчә нусхиларда бу айәтниң ахириға келип: «Чүнки, падишалиқ, һоқуқ вә улуқлуқ Саңа мәнсуп, амин» дегән ибариләр қошулған.
6:13 Мат. 13:19.
6:14 Мар. 11:25; Кол. 3:13.
6:15 Мат. 18:35; Яқ. 2:13.
6:16 Йәш. 58:3; Мат. 9:14; Мар. 2:18; Луқа 5:33.
6:19 Пәнд. 23:4; Ибр. 13:5; Яқ. 5:1.
6:20 Луқа 12:33; 1Тим. 6:19.

22 Тәнниң чириғи көздур. Шуңа әгәр көзүң сап болса, пүтүн вуҗудуң йорутулиду.[150][151]
23 Лекин әгәр көзүң яман болса пүтүн вуҗудуң қараңғу болиду. Әгәр вуҗудуң-
дики «йоруқлуқ» әмәлийәттә қараңғулуқ болса, у қараңғулуқ немидегән қорку-
нучлуқ-һә![152]
24 Һеч ким бирла вақитта икки ғоҗайинниң қуллуғида болмайду. Чүнки у яки буни яман
көрүп, уни яхши көриду; яки буниңға бағлинип, униңға етиварсиз қарайду. шуниңға
охшаш, силәрниң һәм Худаниң, һәм мал-дунияниң қуллуғида болушуңлар мүмкин
әмәс.[153][154]
25 Шуңа мән силәргә шуни ейтип қояйки, һаятиңларға керәклик йемәк-ичмәк яки
учаңларға кийидиған кийим-кечәкниң ғемини қилмаңлар. Һаятлиқ озуқтин, тән кий-
им-кечәктин әзиз әмәсму?[155] 26 Асмандики учар-қанатларға қараңлар! Улар теримайду,
ормайду, амбарларға жиғмайду, лекин әрштики Атаңлар уларниму озуқландури-
ду. Силәр әшу қушлардин көп әзиз әмәсму?[156] 27 Араңларда қайсиңлар ғәм-қайғу билән
өмрүңларни бирәр саат узарталайсиләр?[157]
28 Силәрниң кийим-кечәкниң ғемини қилишиңларниң немә һаҗити?! Даладики
нелупәрләрниң қандақ өсидиғанлиғиға қарап беқиңлар! Улар әмгәкму қилмайду,
чақ егирмәйду;[158] 29 лекин силәргә шуни ейтайки, һәтта Сулайман толуқ шан-шәрәптә
турғандиму униң кийиниши нилупәрләрниң бир гүличиликму йоқ еди.[159] 30 Әнди
Худа даладики бүгүн ечилса, әтиси қуруп очаққа селинидиған әшу гүл-гияларни
шунчә безигән йәрдә, силәрни техиму кийиндүрмәсму, әй ишәши аҗизлар! 31 Шуңа
«немә йәймиз», «немә ичимиз», «немә кийимиз?» дәп ғәм қилмаңлар. 32 Чүнки ят
әлдикиләр мана шундақ һәммә нәрсигә интилиду, амма әрштики Атаңлар силәрниң
бу һәммә нәрсиләргә муһтаҗлиғиңларни билиду;[160] 33 шундақ екән, һәммидин авал
Худаниң падишалиғи вә һәққанийлиғиға интилиңлар. У чағда, буларниң һәммиси
силәргә қошулуп несип болиду.[161]
34 Шуниң үчүн, әтиниң ғемини қилмаңлар. Әтиниң ғеми әтигә қалсун. Һәр күнниң дәрди
шу күнгә тушлуқ болиду.

6:22 **«әгәр көзүң сап болса...»** — грек тилида «сап» дегән сөзниң икки мәнаси бар: *(1)* «бир, бөлүнмәс, бирләшкән, сақ»; *(2)* «сехий». Демәк, шундақ болғанда «сап» дегән сөзниң толуқ мәнаси «Көзүң Худағила қариса...» һәмдә «Сән өзүң сехий болсаң...» дегән болиду.

6:22 Луқа 11:34.

6:23 **«әгәр көзүң яман болса...»** — «яман» мошу йәрдә һәм «рәзил» һәм «сақ әмәс, аҗиз, кесәл» дегән икки мәнани билдүриду.

6:24 **«силәрниң һәм Худаниң, һәм мал-дунияниң қуллуғида болушуңлар мүмкин әмәс»** — «мал-дуния» грек тилида «маммон» дейилиду.

6:24 Луқа 16:13.

6:25 Зәб. 36:5; 54:23; Луқа 12:22; Фил. 4:6; 1Тим. 6:8; 1Пет. 5:7.

6:26 Аюп 38:41; Зәб. 146:9.

6:27 **«... өмрүңларни бирәр саат узарталайсиләр?»** — башқа бир тәрҗимиси: «....боюңға бирәр ғерич қошаламду?».

6:28 **«Даладики нелупәрләр ... »** — яки «Даладики явайи гүл-гиялар...».

6:29 **«һәтта Сулайман толуқ шан-шәрәптә турғандиму униң кийиниши нилупәрләрниң бир гүличиликму йоқ еди»** — мошу йәрдә «Сулайман» улуқ падиша, Давут падишаниң оғли Сулайманни көрситиду.

6:32 **«ят әлдикиләр мана шундақ һәммә нәрсигә интилиду...»** — «ят әлдикиләр» Йәһудий әмәс бутпәрәсләр болуп, тирик Худани билмәйтти. Мухлислар Йәһудий болғачқа, Худаниң күч-қудритигә һәмдә Өз хәлқидин хәвәр алидиғанлиғиға ишәши болуши керәк еди.

6:33 1Пад. 3:13; Зәб. 36:25; 54:23

Башқиларниң үстидин һөкүм қилмаңлар

Луқа 6:37-38; 41-42

7 1 Башқиларниң үстидин һөкүм қилип жүрмәңлар. Шундақта Худаниң һөкүмигә
учримайсиләр. 2 Чүнки силәр башқилар үстидин қандақ баһа билән һөкүм қилсаңлар,
Худаму силәрниң үстүңлардин шундақ баһа билән һөкүм чиқириду. Силәр башқиларни
қандақ өлчәм билән өлчисәңлар, Худаму силәрни шундақ өлчәм билән өлчәйду. 3 Әнди
немә үчүн бурадириңниң көзидики қилни көрүп, өз көзүңдики лимни байқалмайсән?!
4 Сән қандақму бурадириңгә: «Қени, көзүңдики қилни еливетәй!» дейәләйсән? Чүнки
мана, өзүңниң көзидә лим туриду!? 5 Әй сахтипәз! Авал өзүңниң көзидики лимни
еливәт, андин еник көрүп, бурадириңниң көзидики қилни еливетәләйсән.

Худаниң сөзини көзигә илмайдиғанлар һәққидә

6 Муқәддәс нәрсини иштларға бәрмәңлар, яки үнчә-мәрвайитлириңларни тоңғузларниң алдиға ташлап қоймаңлар. Болмиса, улар буларни путлирида дәссәп, андин бурулуп силәрни талайду.

Тиләңлар, издәңлар, чекиңлар

Луқа 11:9-13

7 Тиләңлар, силәргә ата қилиниду; издәңлар, тописиләр; ишикни чекиңлар, ечилиду.
8 Чүнки һәр бир тилигүчи тилигинигә еришиду; издигүчи издигинини тапиду; ишик-
ни чәккүчиләргә ишик ечилиду. 9 Араңларда өз оғли нан тәләп қилса, униңға таш бе-
ридиғанлар барму?! 10 Яки белиқ тәләп қилса, илан беридиғанлар барму? 11 Әнди силәр
рәзил турупму өз пәрзәнтлириңларға яхши илтипатларни беришни билгән йәрдә, әр-
штики Атаңлар Өзидин тилигәнләргә яхши нәрсиләрни техиму илтипат қилмасму?
12 Шуңа һәр ишта башқиларниң өзүңларға қандақ муамилә қилишини үмүт қилсаңлар,
силәрму уларға шундақ муамилә қилиңлар; чүнки Тәврат қануни вә пәйғәмбәрләрниң
тәлиматлири мана шудур.

Худаниң падишалиғиға киридиған дәрваза тар

Луқа 13:24

13 Тар дәрвазидин кириңлар. Чүнки кишини һалакәткә елип баридиған дәрваза кәң бо-
луп, йоли кәңташа вә дағдамдур, вә униңдин киридиғанлар көптур. 14 Бирақ һаятлиққа
елип баридиған дәрваза тар, йоли қистаң болуп, уни тапалайдиғанларму аз.

7:1 Луқа 6:37; Рим. 2:1; 1Кор. 4:3, 5.
7:2 **«башқиларниң үстидин һөкүм қилип жүрмәңлар»** — бу 1-2-айәтләр тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
7:2 Мар. 4:24; Луқа 6:38.
7:3 **«бурадириңниң көзидики қилни көрүп...»** — яки «қериндишиңниң көзидики қилни көрүп...». **«...өз көзүңдики лимни байқалмайсән?!»** — айәтниң толуқ мәнаси: «Немә үчүн бурадириңниң һәрә кепигидәк кичик сәһвәнлигинила көрүп, өзүңдики лимдәк чоң гунани көрмәйсән» дегәндәк.
7:3 Луқа 6:41, 42.
7:5 Пәнд. 18:17.
7:6 Пәнд. 9:8; 23:9.
7:7 Мат. 21:22; Мар. 11:24; Луқа 11:9; Юһ. 14:13; 16:24; Яқ. 1:5, 6; 1Юһ. 3:22; 5:14.
7:8 Пәнд. 8:17; Йәр. 29:12.
7:11 Яр. 6:5; 8:21.
7:12 Луқа 6:31.
7:13 Луқа 13:24.
7:14 Рос. 14:22.

Икки хил дәрәқ

Луқа 6:43-44; 13:25-27

15 Алдиңларға қой терисигә оринивелип кәлгән, ички житқуч чилбөридәк болған сахта
пәйғәмбәрләрдин һошияр болуңлар. 16 Силәр уларни мевилиридин тонувалалайсиләр.
Тикәндин үзүмләр, қамғақтин әнҗирләр алғили боламду? 17 Шуниңға охшаш, һәр яхши
дәрәқ яхши мевә бериду, пор дәрәқ начар мевә бериду. 18 Яхши дәрәқ начар мевә бәр-
мәйду, пор дәрәқ яхши мевә бәрмәйду. 19 Яхши мевә бәрмәйдиған һәр бир дәрәқ кесилип
отқа ташлиниду. 20 Шуниңдәк, мошундақ кишиләрни мевилиридин тонувалалайсиләр.

Һәқиқий мухлис

21 Маңа «Рәббим, Рәббим» дегәнләрниң һәммисила әрш падишалиғиға кирәлмәйду, бәл-
ки әрштә турғучи Атамниң ирадисини ада қилғанларла кирәләйду. 22 Шу күнидә нурғун
кишиләр маңа: «Рәббим, Рәббим, биз сениң намиң билән вәһий-бешарәтләрни йәткүз-
дуқ, сениң намиң билән җинларни қоғлидуқ вә намиң билән нурғун мөҗизиләрни көр-
сәттуқ» дәйду. 23 Һалбуки, у чағда мән уларға: «Силәрни әзәлдин тонумаймән. Көзүм-
дин йоқилиңлар, әй итаәтсизләр!» дәп елан қилимән.

Икки хил имарәт салған кишиләр

24 Әнди һәр бири бу сөзлиримни аңлап әмәл қилған болса, у өз өйини қорам таш үсти-
гә салған пәм-парасәтлик кишигә охшайду. 25 Ямғур жеғип, кәлкүн келип, боран чиқип
соқсиму, у өй өрүлмиди; чүнки униң ули қорам ташниң үстигә селинған. 26 Бирақ сөзли-
римни аңлап туруп, әмәл қилмайдиған һәр бири өйини қумниң үстигә қурған ахмаққа
охшайду. 27 Ямғур яққанда, кәлкүн кәлгәндә, боран чиққанда шу өй өрүлүп кәтти; униң
өрүлүши интайин дәһшәтлик болди!
28 Вә шундақ болдики, Әйса бу сөзлирини ахирлаштурғандин кейин, бу топ-топ халайиқ
униң тәлимлиригә һәйрануһәс болушти. 29 Чүнки униң тәлимлири Тәврат устазлири-
ниңкигә охшимайтти, бәлки толиму нопузлуқ еди.

Әйсаниң мохо кесилини сақайтиши

Мар. 1:40-45; Луқа 5:12-16

8 1 У тағдин чүшкәндә, топ-топ кишиләр униңға әгишип маңди. 2 Вә мана, мохо кесили
бар болған бир киши униң алдиға келип, бешини йәргә уруп тизлинип:
— Тәхсир, әгәр халисиңиз, мени кесилимдин пак қилалайсиз! — деди. 3 Әйса униңға қо-
лини тәккүзүп туруп:

7:15 Қан. 13:4; Йәр. 23:16; Мат. 24:4; Рим. 16:17; Әф. 5:6; Кол. 2:8; 1Юһ. 4:1.
7:17 Мат. 3:10; 12:33; Мар. 11:13; Луқа 8:8.
7:21 Мат. 25:11; Луқа 6:46; 13:25; Рос. 19:13; Рим. 2:13; Яқ. 1:22.
7:22 **«Шу күнидә нурғун кишиләр маңа: «Рәббим, Рәббим...» дәйди»** — «шу күни» — муқәддәс язмилардики көп йәрләрдә қиямәт күни пәқәт «шу күни» дәп атилиду.
7:22 Йәр. 14:14; 27:15; Луқа 13:26.
7:23 Зәб. 6:9; Мат. 25:12,41; Луқа 13:25,27.
7:24 Йәр. 17:8; Луқа 6:47; Рим. 2:13; Яқ. 1:25.
7:26 Әз. 13:11; Рим. 2:13; Яқ. 1:23.
7:29 Мар. 1:22; 6:2; Луқа 4:32.
8:2 **«мохо кесили бар болған бир киши»** — мохо кесили бир хил қорқунучлуқ, жуқумлуқ терә кесили болуп, Тәврат қануни бойичә Йәһудийлар бу хил кесәлгә гириптар болғанларни «напак» дәп һесаплап, уларға тәгмәслиги керәк еди *(«Лав.» 13-14-баплар)*. **«Тәхсир»** — грек тилида бу сөз «куриос» дәп атилиду. У алди-кәйнидики сөзләргә қарап яки «Тәхсир» яки «Рәб»ни билдүриду. Мошу йәрдә мохо кесилигә гириптар адәм Әйсаниң ким екәнлигини техи анчә билмигәчкә, «Тәхсир» дәп тәрҗимә қилишимиз керәк.
8:2 Мар. 1:40; Луқа 5:12.

— Халаймән, пак болғин! — девиди, бу адәмниң мохо кесили шуан пак болуп сақайди.
[4] Әйса униңға:
— Һазир бу ишни һеч кимгә ейтма, бәлки удул берип каһинға өзүңни көрситип, уларда бир гувалиқ болуш үчүн, Муса бу ишта әмир қилған һәдийә-қурбанлиқни сунғин, — деди.

Әйсаниң римлиқ йүз бешиниң чакирини сақайтиши

Луқа 7:1-10; Юһ. 4:43-54

[5] У Кәпәрнаһум шәһиригә барғанда, римлиқ бир йүз беши униң алдиға келип, униңдин йелинип:
[6] — Тәхсир, чакирим паләч болуп қелип, бәк азаплинип өйдә ятиду, — деди.
[7] Мән берип уни сақайтип қояй, — деди Әйса.
[8] Йүз беши җававән:
— Тәхсир, торусумниң астиға киришиңизгә лайиқ әмәсмән. Пәқәт бир еғизла сөз қилип
қойсиңиз, чакирим сақийип кетиду. [9] Чүнки мәнму башқа бирисиниң һоқуқи астидики
адәммән, мениң қол астимда ләшкәрлирим бар. Биригә бар десәм бариду, биригә кәл
десәм, келиду. Қулумға бу ишни қил десәм, у шу ишни қилиду, — деди.
[10] Әйса бу гәпләрни аңлап, һәйран болди. Өзи биллә кәлгәнләргә:
— Мән силәргә шуни бәрһәқ ейтип қояйки, бундақ ишәшни һәтта Исраиллар арисидиму
тапалмиған едим. [11] Силәргә шуни ейтайки, нурғун кишиләр күнчиқиш вә күнпетиштин
келип, әрш падишалиғида Ибраһим, Исһақ вә Яқуплар билән бир дәстиханда олтириду.
[12] Лекин бу падишалиқниң өз пәрзәнтлири болса, сиртта қараңғулуққа ташлинип,
у йәрдә жиға-зерәлар көтириду, чишлирини ғучурлитиду, — деди. [13] Андин, Әйса йүз
бешиға:
— Өйүңгә қайт, ишәнгиниңдәк сән үчүн шундақ қилиниду, деди. Һелиқи чакарниң кесили шу пәйттә сақайтилди.

Әйсаниң нурғун кесәлләрни сақайтиши

Мар. 1:29-34; Луқа 4:38-41

[14] Әйса Петрусниң өйигә барғанда, Петрусниң қейинанисиниң қизип орун тутуп йетип
қалғинини көрди. [15] У униң қолини тутувиди, униң қизитмиси янди. Аял дәрһал орнидин туруп, Әйсани күтүшкә башлиди.
[16] Кәч киргәндә, кишиләр җин чаплашқан нурғун адәмләрни униң алдиға елип келишти.
У бир еғиз сөз биләнла җинларни һайдиветти вә барлиқ кесәлләрни сақайтти. [17] Буниң

8:4 **«удул берип каһинға өзүңни көрситип, уларда бир гувалиқ болуш үчүн, Муса бу ишта әмир қилған һәдийә-қурбанлиқни сунғин»** — Тәврат қануни бойичә бириси мохо кесилидин сақайған болса, муқәддәс ибадәтханидики мәсъул каһинниң алдиға берип өзини «сақ, яки сақ әмәс» дәп тәкшүртүп қурбанлиқ қилиши керәк еди; андин қайтидин җәмийәт билән арилишалайтти. *(«Лав.» ,13:9, 14:11-13, «Луқа» 5:14ни көрүң)*. Демисәкму, Мәсиһ кәлгичә бундақ мурасим бир қетимму өткүзүлүп бақмиған.
8:4 Лав. 13:2; 14:2; Луқа 5:14.
8:5 Луқа 7:1.
8:8 Зәб. 106:20.
8:9 **«мәнму башқа бирисиниң һоқуқи астидики адәммән...»** — «мәнму» дегән сөзгә диққәт қилишимиз керәк. Демәк, йүз беши Рим императориниң һоқуқи астида туруп өз һоқуқи билән әскәрлиригә буйруқ берәләйтти; Әйса аләм егисиниң һоқуқи астида туруп униң һоқуқи билән аләмниң ишлирини буйруйдиған адәм еди.
8:11 Луқа 13:29.
8:12 **«күнчиқиш вә күнпетиштин кәлгәнләр ...»** — *(11-айәт)* Йәһудий әмәсләрни, йәни ят әлликләрни көрситиду. «Падишаһлиқниң өз пәрзәнтлири» болса, әсли Худаниң падишалиғиға мирасхор болуш керәк болған Йәһудийларниң өзлирини көрситиду.
8:12 Мат. 13:42; 21:43; 22:13; 24:51; Луқа 13:28.
8:14 Мар. 1:29; Луқа 4:38.

билән, Йәшая пәйғәмбәр арқилиқ йәткүзүлгән: «У өзи ағриқ-силақлиримизни көтәрди, кесәллиримизни үстигә алди» дегән сөз әмәлгә ашурулди.

Әйсаға әгишишниң бәдәллири

Луқа 9:57-62

18 Әйса өзини оривалған топ-топ кишиләрни көрүп, мухлислириға деңизниң у қетиға өтүп кетишни әмир қилди. 19 Шу чағда, Тәврат устазлиридин бири келип, униңға:
— Устаз, сән қәйәргә барсаң, мәнму саңа әгишип шу йәргә баримән, — деди.
20 Әйса униңға:
— Түлкиләрниң өңкүрлири, асмандики қушларниң угилири бар; бирақ Инсаноғлиниң бешини қойғидәк йериму йоқ, — деди.
21 Мухлислиридин йәнә бири униңға:
— Рәб, мениң авал берип атамни йәрликкә қоюшумға иҗазәт бәргәйсән, — деди.
22 Бирақ Әйса униңға:
— Маңа әгәшкин, вә өлүкләр өз өлүклирини йәрликкә қойсун, — деди.

Әйсаниң боранни тиничлитиши

Мар. 4:35-41; Луқа 8:22-25

23 У кемигә чүшти, мухлислириму чүшүп биллә маңди. 24 Вә мана, деңиз үстидә қаттиқ
боран чиқип кәтти; шуниң билән долқунлар кемидин һалқип кемини ғәриқ қиливетәй
дәп қалди. Лекин у ухлаватати. 25 Мухлислар келип уни ойғитип:
— И устаз, бизни қутулдурғайсән! Биз һалакәт алдида туримиз — деди.
26 — Немишкә қорқисиләр, и ишәши аҗизлар! — деди у вә орнидин туруп, боран-чапқунға вә деңизға тәнбиһ беривиди, һәммиси бирдинла тиничланди.
27 Мухлислар интайин һәйран болуп, бир-биригә:
— Бу зади қандақ адәмду? Һәтта боран-чапқунлар вә деңизму униңға бойсунидикән-һә! — дәп кетишти.

Әйсаниң җин чаплашқан икки адәмни азат қилиши

Мар. 5:1-20; Луқа 8:26-39

28 Әйса деңизниң у қетидики Гадараликларниң жутиға барғинида, җин чаплашқан икки киши гөрлиридин чиқип униңға алдиға кәлди. Улар шунчә вәһший едики, һеч ким бу

8:17 Йәш. 53:4; 1Пет. 2:24.
8:19 Луқа 9:57.
8:20 **«Инсаноғлиниң бешини қойғидәк йериму йоқ»** — Тәвратта «Инсаноғли» дегән ибарә алдин-ала ейтилған, дунияни қутқузушқа келидиған «Мәсиһ»ни көрсәткән еди (*мәсилән, «Дан.» 7:13-14*). Тәврат-Зәбур бойичә бу әвәтилгүчиниң Худаниң күч-қудрити вә шан-шәриви билән әрштин чүшүп, пүткүл инсанларни мәңгү башқуридиғанлиғи алдин-ала ейтилған. Униңдин муһими, бизниңчә, Әйса Мәсиһниң бу намни өзи һәққидә көп ишлитиши өзиниң толуқ инсан екәнлигини, инсанийәт билән бир екәнлигини тәкитләш үчүн еди. Чүнки әрш тәрипидин ейтқанда әҗайип иш шуки, гәрчә у әзәлдин Худаниң Оғли болған болсиму, у һазир йәнә «Инсанниң оғли»му еди. «Тәбирләр»ниму көрүң.
8:21 **«Рәб, мениң авал берип атамни йәрликкә қоюшумға иҗазәт бәргәйсән»** — бу кишиниң атиси бәлким техи дуниядин кәтмигән еди. Шуниң билән бәзиләр: «Авал берип атам өлүп уни йәрликкә қойғичә күтүшүмгә йол қойғайсән» дәп тәрҗимә қилиду.
8:22 **«Өлүкләр өз өлүклирини йәрликкә қойсун»** — «өлүкләр» мошу йәрдә шүбһисизки, гуналиридин қутқузулмиғанлиғи түпәйлидин «роһи өлгәнләр»ни көрситиду.
8:22 1Тим. 5:6.
8:23 Мар. 4:35; Луқа 8:22.
8:26 Аюп 26:12; Зәб. 106:29; Йәш. 51:10.

йәрдин өтүшкә җүръәт қилалмайтти. 29 Уни көргәндә улар:
— И Худаниң Оғли, сениң биз билән немә кариң! Сән вақит-саити кәлмәйла бизни қий-
нифили кәлдиңму? — дәп товлиди.
30 Шу йәрдин хелә жирақта чоң бир топ тоңғуз падиси отлап жүрәтти. 31 Җинлар әнди
униңға:
— Әгәр сән бизни қоғливәтмәкчи болсаң, бизни тоңғуз падиси ичигә киргүзүвәткәйсән,
— дәп ялвурушти.
32 У уларға:
— Чиқиңлар! — девиди, җинлар чиқип, тоңғузларниң тенигә киривалди. Мана, пүткүл
тоңғуз падиси тик ярдин етилип чүшүп, суларда ғәриқ болди.
33 Лекин тоңғуз баққучилар бәдәр қечип, шәһәргә кирип, бу ишниң баш-ахирини, җүм-
лидин җин чаплашқан кишиләрниң кәчүрмишлирини халайиққа ейтип беришти. 34 Вә
мана, пүтүн шәһәрдикиләр Әйса билән көрүшкили чиқти. Улар уни көргәндә, униң өз-
лириниң шу районидин айрилип кетишини өтүнди.

Әйсаниң паләч кесәлни кәчүрүм қилиши вә сақайтиши

Мар. 2:1-12; Луқа 5:17-26

9 1 Шуниң билән у кемигә чүшүп деңиздин өтүп, өзи турған шәһәргә қайтип кәлди.
2 Вә мана, кишиләр зәмбилгә ятқузулған бир паләчни униң алдиға елип кәлди. Әйса
уларниң ишәшини көрүп һелиқи паләчкә:
— Оғлум, җүрәклик бол, гуналириң кәчүрүм қилинди, — деди.
3 Андин мана, Тәврат устазлиридин бәзилири көңлидә: «Бу адәм күпүрлүк қиливатиду!»
дәп ойлиди.
4 Уларниң көңлидә немә ойлаватқанлиғини билгән Әйса уларға:
— Немә үчүн көңлүңларда рәзил ойларда болисиләр? 5 «Гуналириң кәчүрүм қилинди»
дейиш асанму яки «Орнуңдин тур, маң!» дейишму? — деди вә йәнә уларға: — 6 Амма һа-
зир силәрниң Инсаноғлиниң йәр йүзидә гуналарни кәчүрүм қилиш һоқуқиға егә екән-
лигини билишиңлар үчүн, — у паләч кесәлгә: —
Орнуңдин тур, орун-көрпәңни жиғиштуруп өйүңгә қайт, — деди.
7 Һелиқи адәм орнидин туруп өйигә қайтти. 8 Буни көргән топ-топ адәмләр қорқушуп,
инсанларға бундақ һоқуқни бәргән Худани улуқлашти.

Әйсаниң Маттани мухлислиққа чақириши

Мар. 2:13-17; Луқа 5:27-32

9 Әйса у йәрдин чиқип алдиға кетиветип, бաж жиғидиған орунда олтарған, Матта исим-
лиқ бир бажгирни көрди. У униңға:
— Маңа әгәшкин! — деди.
Вә Матта орнидин туруп, униңға әгәшти.
10 Вә шундақ болдики, Әйса Маттаниң өйидә меһман болуп дәстиханда олтарғанда,
нурғун бажгирлар вә гунакарларму кирип, Әйса вә униң мухлислири билән һәмдәсти-

8:28 **«Гадараликлар»** — яки «Герасаликлар» *(«Луқа» 8:36ни көруң).* **«җин чаплашқан икки киши гөрлиридин чиқип униңға алдиға кәлди»** — «гөрләрдин» — Қанаанда *(Пәләстиндә)* көп гөрләр өңкүрләрдин ясилиду.
8:28 Мар. 5:1; Луқа 8:26.
9:1 **«өзи турған шәһәр»** — Кәпәрнаһумни демәкчи.
9:1 Мар. 2:3; Луқа 5:18; Рос. 9:33.
9:3 Зәб. 31:5; Йәш. 43:25.
9:9 Мар. 2:14; Луқа 5:27.

хан болди. 11 Буни көргән Пәрисийләр униң мухлислириға:
— Устазиңлар немишкә бажгир вә гунакарлар билән бир дәстиханда йәп-ичип олтириду?! — деди.
12 Бу гәпни аңлиған Әйса:
— Сағлам адәмләр әмәс, бәлки бемарлар тевипқа муһтаждур. 13 Силәр берип муқәддәс
язмилардики: «Издәйдиғиним қурбанлиқлар әмәс, бәлки рәһим-шәпқәт» дейилгән
шу сөзниң мәнасини үгиниңлар; чүнки мән һәққанийларни әмәс, бәлки гунакарларни
чақирғили кәлдим, деди.

Йеңи конидин үстүндур

Мар. 2:18-22; Луқа 5:33-39

14 Шу вақитларда, Йәһя пәйғәмбәрниң мухлислири Әйсаниң йениға келип униңға:
— Немишкә биз вә Пәрисийләр пат-пат роза тутимиз, лекин сизниң мухлислириңиз тутмайду? — дәп сораштил.
15 Әйса жававән:
— Тойи болуватқан жигит техи тойда һәмдәстихан олтуған чағда, той меһманлири һаза
тутуп олтарса қандақ болиду!? Амма шу күнләр келидуки, жигит улардин елип кетилиду, улар шу күндә роза тутиду.
16 Һеч ким кона көйнәккә йеңи рәхттин ямақ салмайду. Ундақ қилса, йеңи ямақ
киришип, кийимни тартип житиветиду. Нәтижидә, житиқ техиму йоғинап кетиду.
17 Шуниңдәк, һеч ким йеңи шарапни кона тулумларға қачилимайду. Әгәр ундақ қилса,
шарапниң ечиши билән тулумлар йерилип кетиду-дә, шарапму төкүлүп кетиду һәм тулумларму кардин чиқиду. Шуниң үчүн кишиләр йеңи шарапни йеңи тулумларға қачилайду; шундақ қилғанда, һәр иккилиси сақлинип қалиду.

Әйса бир қизни тирилдүриду, бир аялни сақайтиду

Мар. 5:21-43; Луқа 8:40-56

18 У Йәһяниң мухлислириға бу сөзләрни қиливатқан вақтида, мана бир һөкүмдар келип,
униң алдиға баш уруп:
— Мениң қизим һазирла өлүп кәтти; амма сиз берип униңға қолиңизни тәккүзүп қой-

---

9:10 **«меһман болуп дәстиханда олтарғанда...»** — грек тилида «меһман болуп дәстиханда ятқанда». Шу чағдиларда кишиләр дәстихан селинған ширә әтрапида янпашлап ятқан һалда ғизалинатти. **«нурғун бажгирлар вә гунакарлар»** — «бажгирлар» Исраилниң зиминини ишғал қилған римлиқлар үчүн өз хәлқидин баж жиғип беридиған вә шу сәвәптин нәпрәткә учриған Йәһудийлар. **«гунакарлар»** — Тәврат-Инжил бойичә һәр бир адәм гунакар, әлвәттә. Лекин мошу айәттики «гунакарлар» дегән сөз, һали чоң Пәрисийләр вә Тәврат устазлири тәрипидин алаһидә «гунакарлар» дәп аталған бажгирлар, паһишә аяллар, һәтта саватсиз кишиләр қатарлиқларни көздә тутиду.

9:13 **«Силәр берип муқәддәс язмилардики: «... » дейилгән шу сөзниң мәнасини үгиниңлар** — «Силәр берип: «палани-палани сөзләр»ни үгиниңлар» дегән сөзләр Йәһудий Тәврат устазлириниң башқиларға йолйоруқ көрсәткәндә әң яхши көридиған ибарилириниң бири. Мәсиһниң буни ишлитиши чоқум уларни рәнжитти. Худаниң бу бешарити Тәвратта, «Һош.» 6:6да тепилиду. **«...һәққанийларни әмәс, бәлки гунакарларни чақирғили кәлдим»** — Мәсиһниң мошу сөзидә «гунакарлар» дегини өзлирини гунакар дәп тонуп йәткәнләрни көздә тутиду, әлвәттә. Чүнки һәммә адәм гунакардур. «һәққанийлар» өзини һәққаний дәп һесаплиғанларни көрситиду. Шуңа Мәсиһ уларни чақиралмайтти.

9:13 Һош. 6:6; Мик. 6:8; Мат. 12:7; Мар. 2:17; Луқа 5:32; 19:10; 1Тим. 1:15.

9:14 Мар. 2:18; Луқа 5:33.

9:15 **«Той меһманлири»** — грек тилида «мәрикә залиниң пәрзәнтлири» дегән ибарә билән ипадилиниду. **«Амма шу күнләр келидуки, жигит улардин елип кетилиду, улар шу күндә роза тутиду»** — бу сөзләр Әйсаниң өз «меһманлардин елип кетилиши», йәни униң өлүми өзигә әгәшкәнләргә қайғу-һәсрәт елип келидиғанлиғи тоғрилиқ бир бешаритидур.

9:15 2Кор. 11:2.

9:16 **«Һеч ким кона көйнәккә йеңи рәхттин ямақ салмайду»** — йеңи рәхт киришип кетиду, әлвәттә.

9:17 Мар. 2:22.

сиңиз, у тирилиду, деди.
[19] Әйса орнидин туруп, мухлислири билән биллә униң кәйнидин маңди.
[20] Вә мана, йолда хун тәвраш кесилигә гириптар болғиниға он икки жил болған бир аял
Әйсаниң арқисидин келип, униң тониниң пешини силиди. [21] Чүнки у ичидә «Униң то-
нини силисамла, чоқум сақийип кетимән» дәп ойлиған еди.
[22] Амма Әйса кәйнигә бурулуп, уни көрүп:
— Қизим, җүрәклик бол, ишәшиң сени сақайтти! деди. Шуниң билән у аял шу сааттә
сақайди.
[23] Әнди Әйса һелиқи һөкүмдарниң өйигә киргәндә, нәй челиватқан вә һаза тутуп вайса-
ватқан кишиләр топини көрүп, [24] уларға:
— Чиқип кетиңлар, бу қиз өлмиди, бәлки ухлаватиду, деди.
Шуни аңлап көпчилик уни мәсқирә қилди. [25] Кишиләр чиқириветилгәндин кейин, у
қизниң йениға кирип, униң қолини тутувиди, қиз орнидин турди. [26] Бу тоғрисидики
хәвәр пүтүн жутта пур кәтти.

Кор вә гача кишиләрниң сақайтилиши

[27] Әйса у йәрдин чиққанда, икки қариғу униң кәйнидин келип:
— И Давутниң оғли, бизгә рәһим қилғайсиз! — дәп нида қилишти.
[28] У өйгә киргәндин кейин, шу икки қариғу униң алдиға кәлди. Әйса улардин:
— Силәр мениң бу ишқа қадир екәнлигимгә ишинәмсиләр? — дәп сориди.
— И Рәббим, ишинимиз, — дәп җавап бәрди улар.
[29] У қолини уларниң көзлиригә тәккүзүп туруп:
— Ишәшиңлар бойичә болсун! девиди, [30] Уларниң көзлири ечилди. Әйса уларға:
Бу ишни һеч кимгә ейтмаңлар! дәп қаттиқ тапилиди. [31] Лекин улар у йәрдин чиқипла,
униң нам-шөһритини пүткүл жутқа йейивәтти.
[32] Улар чиқип кетиватқанда, кишиләр җин чаплашқан бир гачини униң алдиға елип
кәлди. [33] Униңға чаплашқан җинниң һайдилиши биләнла, һелиқи адәм зуванға кәлди.
Халайиқ интайин һәйрануһәс болуп:
— Бундақ иш Исраилда зади көрүлүп бақмиған, — дейишти.
[34] Лекин Пәрисийләр:
— У җинларни җинларниң әмригә тайинип қоғлайдикән, дейишти.

Әйсаниң хәлиққә ичини ағритишлири

9:18 **«мана бир һөкүмдар келип..»** — бу «һөкүмдар» синагогниң чоңи еди *(«Мар.» 5:22ни көрүң)*. **«Мениң қизим һазирла өлүп кәтти»** — башқа бир тәрҗимиси: «Қизим бу ваққичә өлгән болса керәк,...».
9:18 Мар. 5:22; Луқа 8:41.
9:20 Лав. 15:25; Мар. 5:25; Луқа 8:43.
9:22 **«Қизим, җүрәклик бол»** — Мәсиһниң «җүрәклик бол» дегинигә қариғанда, аял бәк қорққан. Немишкә? Униңда хун тәвраш кесили болғанлиғи үчүн, Тәврат қануни бойичә өзи тәккән барлиқ кишиләрни «напак» қилған болиду *(йәни, униңға тегип кәткәнләр ибадәтханиға киришкә, қурбанлиқ қилишқа вақитлиқ лаяқәтсиз болатти)*. Шуниң билән у әтраптики халайиқнила напак қилипла қалмай, бәлки Мәсиһниң өзиниму «напак» қилған болатти.
9:22 Мар. 5:38; Луқа 8:51.
9:23 Мар. 5:38; Луқа 8:51.
9:24 Юһ. 11:11.
9:27 **«И Давутниң оғли, бизгә рәһим қилғайсиз!»** — пәйғәмбәрләрниң бешарәтлири бойичә, Қутқузғучи-Мәсиһ «Давутниң әвлади» болуши керәк. Шуңа Йәһудийлар арисида «Давутниң оғли» дегән бу нам Мәсиһни көрситәтти.
9:30 Мат. 12:16; Луқа 5:14.
9:31 Мар. 7:36.
9:32 Мат. 12:22; Луқа 11:14.
9:34 Мат. 12:24; Мар. 3:22; Луқа 11:15.

[35] Вә Әйса барлиқ шәһәр вә йеза-қишлақларни кезип, уларниң синагоглирида тәлим бе-
рип, әрш падишалиғидики хуш хәвәрни җакалиди вә һәр хил кесәлләрни вә һәр хил
мәйип-аҗизларни сақайтти. [36] Лекин у топ-топ адәмләрни көрүп уларға ич ағритти,
чүнки улар харлинип падичисиз қой падилиридәк панаһсиз еди. [37] Шуниң билән у мух-
лислириға:
— Һосул дәрвақә көп екән, бирақ һосул елиш үчүн ишләйдиғанлар аз екән. [38] Шуңа һо-
сулниң Егисидин, Өз һосулиңни жиғивелишқа ишләмчиләрни җиддий әвәткәйсән, дәп
тиләңлар, — деди.

Әйсаниң он икки расулини әвәтиши

Мар. 3:13-19; 6:7-13; Луқа 6:12-16; 9:1-6

10 [1] У он икки мухлисини йениға чақирип, уларға напак роһларни қоғлаш вә һәр
бир кесәлликни һәм һәр бир мәйип-аҗизни сақайтиш һоқуқини бәрди. [2] Он
икки расулниң исимлири төвәндикичә: Авал Петрус дәпму атилидиған Симон вә униң
иниси Андирияс, андин Зәбәдийниң оғли Яқуп вә униң иниси Юһанна, [3] Филип вә
Бартоломай, Томас вә баҗгир Матта, Алфайниң оғли Яқуп вә Ләббаус дәпму атилидиған
Тадай, [4] милләтпәрвәр дәп аталған Симон вә кейин Әйсаға сатқунлуқ қилған Йәһуда
Ишқарийот.
[5] Әйса бу он иккисини хәлиқниң арисиға мундақ тапилап әвәтти: —
Ят әлликләрниң йоллириға чиқмаңлар, яки Самарийәликләрниң шәһәрлиригиму кир-
мәңлар, [6] бәлки тенигән қой падилири болған Исраил җәмәтидикиләр арисиға бериң
лар. [7] Барған йериңларда: «Әрш падишалиғи йеқинлишип қалди!» дәп җакалаңлар.
[8] Ағриқ-силақларни сақайтиңлар, өлүкләрни тирилдүрүңлар, мохо кесәллирини сақай-
тиңлар, җинларни һайдиветиңлар. Силәргә шапаәт халис берилгәндур, силәрму халис
илтипат қилиңлар. [9] Бәлвеғиңларға алтун, күмүч вә мис пулларни бағлап елип жүрмә
ңлар. [10] Сәпәр үчүн бирла йәктәктин башқа нә хурҗун, нә кәш, нә һаса еливалмаңлар.
Чүнки хизмәткар өз иш һәққини елишқа һәқлиқтур.
[11] Һәр қайси шәһәр яки йезиға барған вақтиңларда, алди билән шу йәрдә кимниң һөр-
мәткә лайиқ мөтивәр екәнлигини сораңлар; шундақ кишини тапқанда, у йәрдин кәт-

---

9:35 Мар. 6:6; Луқа 13:22.
9:36 Йәр. 23:1; Әз. 34:2; Мар. 6:34.
9:37 Луқа 10:2; Юһ. 4:35.
9:38 2Тес. 3:1.
10:1 **«напак роһлар»** — җинларни көрситиду.
10:1 Мар. 3:13; Луқа 6:13; 9:1.
10:3 **«Филип вә Бартоломай,...»** — «Бартоломай»ниң башқа бир исми «Натанийәл» болуши мүмкин (*«Юһ.» 1:45*). **«Ләббаус дәпму атилидиған Тадай»** — Инҗилдики бәзи кона көчүримиләрдә пәқәт «Тадай» дейилиду.
10:4 **«милләтпәрвәр дәп аталған Симон»** — яки, «Қанаанлиқ Симон». «Йәһудий милләтпәрвәрләр» вәтинини Рим империйәсидин азат қилиш үчүн зораванлиқ билән күрәш қилғучилар еди.
10:6 Рос. 3:26; 13:26,46.
10:7 Луқа 9:2.
10:8 **«Силәргә шапаәт халис берилгәндур, силәрму халис илтипат қилиңлар»** — грек тилида пәқәт: «Силәргә халис берилгәндур, силәрму халис бериңлар» билән ипадилиниду.
10:8 Луқа 10:9; Рос. 8:18,20.
10:9 Мар. 6:8; Луқа 9:3; 22:35.
10:10 **«хурҗун»** — яки «тиләмчиниң халтиси».
10:10 Лав. 19:13; Қан. 24:14; 25:4; Луқа 10:7; 1Кор. 9:4,14; 1Тим. 5:18.

кичә униң өйидила туруңлар. [12] Бирәр өйгә киргиниңларда, уларға салам бериңлар.
[13] Әгәр у аилидикиләр һөрмәткә лайиқ мөтивәр кишиләр болса, тилигән аманлиғиңлар
уларға ижабәт болсун; әгәр улар лайиқ болмиса, тилигән аманлиғиңлар өзүңларға қай-
тсун. [14] Силәрни қобул қилмиған, сөзлириңларни аңлимиған кимдәким болса, улар-
ниң өйидин яки шу шәһәрдин кәткиниңларда, айиғиңлардики топини қеқиветиңлар.
[15] Мән силәргә шуни бәрһәқ ейтип қояйки, қиямәт күнидә Содом вә Гоморра зиминиди-
киләрниң һали шу шәһәрдикиләрниңкидин йеник болиду.

Кәлгүсидики зиянкәшлик

Мар. 9:41; 13:9–13; Луқа 12:2-9; 12:51-53; 14:26,27; 21:12–17

[16] Мана, мән силәрни қойларни бөриләрниң арисиға әвәткәндәк әвәтимән. Шуңа, илан-
дәк сәзгүр, пахтәктәк сап диллиқ болуңлар. [17] Инсанлардин пәхәс болуңлар; чүнки улар
силәрни тутувелип сот мәһкимилиригә тапшуруп бериду, синагоглирида қамчилай-
ду. [18] Улар вә шундақла ят әлликләр үчүн бир гувалиқ болушқа, силәр мениң сәвәвим-
дин әмирләр вә падишалар алдиға елип берилип сорақңа тартилисиләр. [19] Лекин улар
силәрни сорақңа тартқан вақтида, қандақ җавап бериш яки немә җавап бериштин ән-
сирәп кәтмәңлар. Чүнки шу вақти-саитидә ейтиш тегишлик сөзләр силәргә тәминлини-
ду. [20] Чүнки сөзлигүчи өзүңлар әмәс, бәлки Атаңларниң роһи силәр арқилиқ сөзләйду.
[21] Қериндаш қериндишиға, ата балисиға хаинлиқ қилип, өлүмгә тутуп бериду. Бали-
ларму ата-анисиға қарши чиқип, уларни өлүмгә мәһкүм қилдуриду. [22] Шундақла силәр
мениң намим түпәйлидин һәммә адәмниң нәпритигә учрайсиләр. Лекин ахирғичә
бәрдашлиқ бәргәнләр болса қутқузулиду. [23] Улар силәргә бу шәһәрдә зиянкәшлик қил-
са, йәнә бир шәһәргә қечип бериңлар. Чүнки мән силәргә шуни бәрһәқ ейтип қояйки,
Инсаноғли қайтип кәлгичә силәр Исраилниң барлиқ шәһәрлирини арилаш вәзипиңлар
түгимәйду.

10:11 **«У йәрдин кәткичә униң өйидила туруңлар»** — бу әмирдә чоң даналиқ бар. Бу икки сәвәптин ейтилған болуши мүмкин: — *(1)* кона заманларда көп диний вәз ейтқучилар өймуөй йоқлап пул тиләйтти; лекин Әйсаниң мухлислири һеч тиләмчилик қилмаслиғи керәк; *(2)* улар өйму-өй көчүп жүрсә, хәлиқтә бир-биригә қарап һәртүрлүк һәсәт-гуман пәйда болушиму мүмкин — «Немишкә улар бизниң өйдә қонмайду?» яки «немишкә улар **бизниң** өйдин көчүп кетиду?» дегәндәк.

10:11 Мар. 6:10; Луқа 9:4; 10:8.

10:12 **«Бирәр өйгә киргиниңларда, уларға салам бериңлар»** — оқурмәнләргә аянки, «салам» *(ибраний тилида «шалом»)* дегән сөзниң мәнаси «*(Саңа)* хатирҗәмлик-аманлиқ тиләймән».

10:13 **«Әгәр у аилидикиләр һөрмәткә лайиқ мөтивәр кишиләр болса»** — яки «саламға лайиқ болғанлар болса». **«әгәр улар лайиқ болмиса, тилигән аманлиғиңлар өзүңларға қайтсун»** — мошу кишиләрниң лайиқ екәнлиги вә шундақла уларниң үстигә мухлислар тилигән аманлиқниң чүшүш-чүшмәслиги уларниң мухлисларни қобул қилған-қилмиғанлиғи билән бағлиқ еди. 14-айәтни көрүң.

10:14 **«уларниң өйидин яки шу шәһәрдин кәткиниңларда, айиғиңлардики топини қеқиветиңлар»** — «аяқдики топини қеқиветиш» дегән ишарәт «бизниң силәр билән мунасиветимиз йоқ», дегәнни билдүрүп, Худаниң сөзини рәт қилғанларға қаттиқ агаһландуруш еди.

10:14 Мар. 6:11; Луқа 9:5; Рос. 13:51; 18:6.

10:15 **«Содом вә Гоморра»** — Ибраһим пәйғәмбәр заманидики икки шәһәр болуп, бу шәһәрләрниң адәмлири охшаш һәмҗинислиқ зинахорлуғиға *(бәччивазлиққа)* қаттиқ берилип гунаға патқанлиқтин, Худа бу шәһәрләрни адәмлири билән қошуп от чүшүрүп йоқатқан.

10:15 Мар. 6:11; Луқа 10:12.

10:16 **«иландәк сәзгүр... болуңлар»** — грек тилида «иландәк ақиланә ... болуңлар».

10:16 Луқа 10:3.

10:17 **«улар силәрни тутувелип сот мәһкимилиригә тапшуруп бериду»** — «сот мәһкимилири» Йәһудийларниң мәһкимилирини вә бәлким башқа хәрһил сорақханиларни көрситиду.

10:17 Мат. 24:9; Луқа 21:12; Юһ. 15:20; 16:2; Вәһ. 2:1.

10:18 Рос. 24:1; 25:4.

10:19 Мар. 13:11; Луқа 12:11; 21:14.

10:21 Мик. 7:2, 5; Луқа 21:16.

10:22 Мат. 24:13; Мар. 13:13; Луқа 21:19; Вәһ. 2:10; 3:10.

10:23 Мат. 2:13; 4:12; 12:15; Рос. 8:1; 9:25; 14:6.

[24] Мухлис устазидин, қул ғожайинидин үстүн турмайду. [25] Мухлис устазиға охшаш бол-
са, қул ғожайиниға охшаш болса рази болсун. Улар өйниң егисини «Бәәлзибул» дәп тил-
лиған йәрдә, униң өйидикилирини техиму қаттиқ һақарәтлимәмду?
[26] Шуңа улардин қорқмаңлар; чүнки һеч қандақ йепиқ қоюлған иш ашкариланмай қал-
майду, вә һеч қандақ мәхпий иш аян болмай қалмайду.
[27] Мениң силәргә қараңғуда ейтидиғанлиримни йоруқта ейтивериңлар. Қулиқиңларға
пичирлап ейтилғанларни өгүзләрдә жакалаңлар. [28] Тәнни өлтүрсиму, лекин адәмниң
жан-роһини өлтүрәлмәйдиғанлардин қорқмаңлар; әксичә, тән вә жан-роһни дозақта
һалак қилишқа қадир болғучидин қорқуңлар. [29] Икки қушқачни бир тийингә сети-
валғили болидуғу? Лекин улардин бириму Атаңларсиз йәргә чүшмәйду. [30] Амма силәр
болсаңлар, һәтта һәр бир тал чечиңларму саналғандур. [31] Шуңа, қорқмаңлар. Силәр
нурғунлиған қушқачтинму қиммәтликтурсиләр!
[32] Шуңа, мени инсанларниң алдида етирап қилғанларниң һәр бирини мәнму әрштики
Атамниң алдида етирап қилимән; [33] Бирақ инсанларниң алдида мәндин танғанларниң
һәр биридин мәнму әрштики Атам алдида танимән.

Мухлис болғини үчүн зиянкәшликкә учриши мүмкин

[34] Мениң дунияға келишимни течлиқ елип келиш үчүндур, дәп ойлап қалмаңлар. Мән
течлиқ әмәс, бәлки қилични жүргүрүшкә кәлдим. [35] Чүнки мениң келишим «Оғулни
атисиға, қизни анисиға, келинни қейинанисиға қарши чиқириш» үчүн болиду. [36] Шу-
ниң билән «Адәмниң дүшмәнлири өз аилисидики кишиләр болиду».
[37] Ата-анисини мәндинму әзиз көридиғанлар маңа мунасип әмәстур. Өз оғул-қизини
мәндинму әзиз көридиғанларму маңа мунасип әмәс. [38] Өзиниң крестини көтирип, маңа

10:24 **«мухлис устазидин, қул ғожайинидин үстүн турмайду»** — бу сирлиқ сөз бәлким мухлислар Мәсиһкә толуқ әгәшсә, униңға охшаш азап-оқубәтни көрүләйду, дегән мәнани өз ичигә алиду.
10:24 Луқа 6:40; Юһ. 13:16; 15:20.
10:25 **«Улар өйниң егисини «Бәәлзибул» дәп тиллиған йәрдә...»** — «өйниң егиси» Әйса өзи, әлвәттә. «Бәәлзибул» — жинларниң падишаси Шәйтанниң йәнә бир исми. Әйса өзи хәлиқ арисида «алқишлиқ» болмиса униңға әгәшкәнләрму униңға охшаш һақарәткә учрашқа рази болуши керәк, әлвәттә; һәтта бу ишни «Худа Өз нами үчүн бизгә һақарәткә учрашқа имтияз бәрди» дәп һесаплаш керәк *(«Фил.» 1:29ни көрүң)*.
10:25 Мат. 9:34; 12:24; Мар. 3:22; Луқа 11:15; Юһ. 8:48.
10:26 Аюп 12:22; Йәш. 8:12; Йәр. 1:8; Мар. 4:22; Луқа 8:17; 12:2.
10:28 **«лекин адәмниң жан-роһини өлтүрәлмәйдиғанлардин қорқмаңлар...»** — мошу айәттә «роһ-жан» инсанларниң роһий қисмини, йәни ички дуниясини көрситиду.
10:28 Йәр. 1:8; Луқа 12:4.
10:29 **«Икки қушқачни бир тийингә сетивалғили болидуғу?»** — «бир тийин» грек тилида «ассарийон». Шу дәвирдики бир ишчиниң күнлүк һәққи болған «динариус»ниң 1/16 қисми еди.
10:30 1Сам. 14:45.
10:32 Мар. 8:38; Луқа 9:26; 12:8; 2Тим. 2:12.
10:34 **«... Мән течлиқ әмәс, бәлки қилични жүргүрүшкә кәлдим»** — 5:38-48дә хатириләнгәндәк, Әйсаниң етиқатчиларни урушмасліққа дәвәт қилидиған тәлимигә асасән, етиқатчилар қолиға қилич елишиға болмайду шуңа мошу айәттики «қилич» *(Худаниң сөзлиригә рәнҗийдиған адәмниң қолида болуп)* етиқатчиларға қарши чиққан қилични, яки көчмә мәнада «жедәл-мажира»ни көрсәткән болса керәк.
10:34 Луқа 12:51.
10:35 Мик. 7:6.
10:36 **«Шуниң билән «Адәмниң дүшмәнлири өз аилисидики кишиләр болиду»** — мошу сөзләр Тәврат «Мик.» 7:6дин елинған.
10:36 Зәб. 40:10; 54:13-15; Юһ. 13:18.
10:37 Луқа 14:26.

әгәшмигәнләрму маңа мунасип әмәс. [39] Өз һаятини аяйдиған киши униңдин мәһрум болиду; мән үчүн өз һаятидин мәһрум болған киши униңға еришиду. [40] Силәрни қобул қилғанлар мениму қобул қилған болиду; мени қобул қилғанлар болса мени әвәткүчиниму қобул қилған болиду. [41] Бир пәйғәмбәрни пәйғәмбәрлик салаһийитидә қобул қилған киши пәйғәмбәргә хас болған инъамға еришиду. Һәққаний адәмни у һәққаний екән дәп билип қобул қилғанлар һәққаний адәмгә хас болған инъамға еришиду. [42] Мән силәргә шуни бәрһәқ ейтип қояйки, мениң бу шакичиклиримдин әң кичиги бирини мениң мухлисим дәп билип униңға һәтта пәқәт бирәр чинә соғ су бәргән кишиму җәзмән өзигә лайиқ инъамдин мәһрум болмайду.

Йәһя пәйғәмбәрниң гуманий соали

Луқа 7:18-35

11 [1] Әйса он икки мухлисиға бу ишларни тапилап болғандин кейин, өзиму шу йәрдики һәр қайси шәһәрләрдә тәлим бериш вә Худаниң каламини җакалаш үчүн у йәрдин кәтти.
[2] Зинданға соланған Йәһя пәйғәмбәр Мәсиһниң қилған әмәллирини аңлап, мухлислирини әвәтип, улар арқилиқ Әйсадин: [3] «Келиши муқәррәр зат өзүңму, яки башқа бирисини күтүшимиз керәкму?» — дәп сориди.
[4] Әйса уларға җавап берип мундақ деди:
— Йәһяниң йениға қайтип берип, өз аңлаватқанлириңларни вә көрүватқанлириңларни баян қилип — [5] Корлар көрәләйдиған вә токурлар маңалайдиған болди, мохо кесили болғанлар сақайтилди, гаслар аңлалайдиған болди, өлгәнләрму тирилдүрүлди вә кәмбәғәлләргә хуш хәвәр җакаланди» — дәп ейтиңлар [6] вә униңға йәнә: «Мәндин гуманланмай путлишип кәтмигән киши болса бәхитликтур!» дәп қоюңлар, — деди.
[7] Улар кәткәндә, Әйса топ-топ адәмләргә Йәһя тоғрилиқ сөзләшкә башлиди:
— «Силәр әсли Йәһяни издәп чөлгә барғиниңларда, зади немини көргили бардиңлар? Шамалда йәлпүнүп турған қомушниму? [8] Яки есил кийингән бир әрбабниму? Мана, есил кийимләрни кийгәнләр хан ордилиридин тепилидиғу! [9] Әнди силәр немә көргили

10:38 **«Өзиниң крестини көтирип, маңа әгәшмигәнләрму маңа мунасип әмәс»** — римлиқлар тәрипидин өлүм җазаси берилгәнләр миқлинидиған крестни мүрисидә көтирип җаза мәйданиға баратти. Крестлиниш адәмни қийнайдиған, интайин дәһшәтлик вә аһанәтлик өлүм җаза усули болуп, «өзиниң крестини көтириш» дегәнниң көп мәналири ичидә төвәндикиләрниму оз ичигә алса керәк: *(1)* Әйса Мәсиһ үчүн азап-оқубәт тартишқа, *(2)* тил-аһанәт иштишкә, *(3)* Худаниң ирадисиниң әмәлгә ашурулуши үчүн зөрүр тепилғанда, «өз-өзини өлүм җазасиға һөкүм қилғандәк» өзиниң арзу-һәвәслирини рәт қилишқа тәйяр болуш.
10:38 Мат. 16:24; Мар. 8:34; Луқа 9:23; 14:27.
10:39 Мат. 16:25; Мар. 8:35; Луқа 9:24; 17:33; Юһ. 12:25.
10:40 Луқа 10:16; Юһ. 13:20.
10:41 **«Бир пәйғәмбәрни пәйғәмбәрлик салаһийитидә қобул қилған киши»** — демәк, униң пәйғәмбәр екәнлиги, Худаниң сөзини йәткүзгәнлиги сәвәвидин уни қобул қилған кишини көрситиду.
10:41 1Пад. 17:10; 18:4; 2Пад. 4:8.
10:42 Мат. 25:40; Мар. 9:41; Ибр. 6:10.
11:1 **«өзиму шу йәрдики һәр қайси шәһәрләрдә тәлим бериш ... үчүн у йәрдин кәтти»** — «шу йәр» Галилийәни демәкчи.
11:2 Луқа 7:18.
11:3 **«Келиши муқәррәр зат өзүңму, яки башқа бирисини күтүшимиз керәкму?»** — «Келиши муқәррәр зат» болса Худа вәдә қилған Қутқузғучи-Мәсиһ, әлвәттә. Йәһя өзи Мәсиһниң йолини тәйярлаш үчүн униң алдида әвәтилгән; шуниң билән у: — «Сән биз күткән кишимусән» дәп гуманлинип сорайду.
11:5 Йәш. 29:18; 35:5; 61:1; Луқа 4:18.
11:6 **«вә униңға йәнә: «Мәндин гуманланмай путлишип кәтмигән киши болса бәхитликтур!» дәп қоюңлар»** — Йәһя пәйғәмбәр зинданда йетип: «Әйса Қутқузғучи-Мәсиһ болса немишкә мени зиндандин қутқузмиған?» — дәп гуманланған болса керәк еди. Йәһяниң бу соали тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
11:7 Луқа 7:24.

бардиңлар? Бир пәйғәмбәрниму? Дурус, амма мән шуни силәргә ейтип қояйки, бу болса
пәйғәмбәрдинму үстүн бир болғучидур. [10] Чүнки муқәддәс язмилардики: —
«Мана, йүз алдиңға әлчимни әвәтимән;
У сениң алдиңда йолуңни тәйярлайду»
— дәп пүтүлгән сөз дәл униң тоғрисида пүтүлгәндур. [11] Мән силәргә шуни бәрһәқ ейтип
қояйки, аяллардин туғулғанлар арисида чөмүлдүргүчи Йәһядинму улуғи турғузулғи-
ни йоқ; амма әрш падишалиғидики әң кичик болғиниму униңдин улуқ туриду. [12] Амма
чөмүлдүргүчи Йәһя оттуриға чиққан күнләрдин бүгүнки күнгичә, әрш падишалиғиға
кириш йоли шиддәт билән ечилди вә кишиләр уни шиддәт билән тутувалиду. [13] Чүнки
барлиқ пәйғәмбәрләрниң бешарәт бериш хизмити, шундақла Тәвраттики язмилар арқи-
лиқ бешарәт йәткүзүлүш хизмити Йәһя билән ахирлишиду. [14] Вә әгәр шу сөзни қобул қи-
лалисаңлар, «қайтип келиши муқәррәр болған Иляс пәйғәмбәр» болса, Йәһяниң өзидур.
[15] Аңлиғидәк қулиқи барлар буни аңлисун!
[16] Лекин бу дәвирдики кишиләрни зади кимләргә охшитай? Улар худди рәстә-базар-
ларда олтарвелип, бир-биригә: [17] «Биз силәргә сунай челип бәрсәкму, уссул ойними-
диңлар», «Матәм пәдисигә челип бәрсәкму, жиға-зерә қилмидиңлар» дәп қақшайдиған
тутуруқсиз балиларға охшайду. [18] Чүнки Йәһя келип зияпәттә олтармайтти, шарап ич-
мәйтти. Шуниң билән, улар: «Униңға жин чаплишипту» дейишиду. [19] Инсаноғли бол-
са келип һәм йәйду һәм ичиду вә мана, улар: «Таза бир тоймас вә бир мәйхор екән. У
бажгирлар вә гунакарларниң дости» дейишиду. Лекин даналиқ болса өз пәрзәнтлири
арқилиқ дурус дәп тонулиду».

Әйсани чәткә қаққан шәһәрләр

Луқа 10:13-15

[20] Андин у өзи көп мөҗизиләрни көрсәткән шәһәрләрдә турушатқанларни товва қил-
миғанлиғи үчүн әйипләп, мундақ деди: —

11:10 **«Мана, йүз алдиңға әлчимни әвәтимән; у сениң алдиңда йолуңни тәйярлайду»** — Тәврат, «Мал.» 3:1, «Йәш.» 40:3.
11:10 Мис. 23:20; Мал. 3:1; Мар. 1:2; Луқа 7:27.
11:12 **«Әрш падишалиғиға кириш йоли шиддәт билән ечилди вә кишиләр уни шиддәт билән тутувалиду»** — башқа бир тәрҗимиси: «Әрш падишалиғи зораванлиққа учримақта. Зораванлар униңға һуҗум қилмақта». Бирақ бизниңчә бу айәтниң мәнаси асасән «Худаниң падишалиғиға кириш асан әмәс; чүнки униңға һәр хил һуҗумлар қилиниду; лекин һуҗумға бәрдашлиқ беришкә тәйяр, ирадиси қәтъий адәмләр униңға егә болиду». Йәнә «Луқа» 16:16ни көрүң. Бизниңчә йәнә, 12-14-айәтләр «Мик.» 2:12-13 билән мунасивәтликтур. «Микаһ»дики «қошумчә сөз»ниму көрүң.
11:12 Луқа 16:16.
11:14 **«Вә әгәр шу сөзни қобул қилалисаңлар, «қайтип келиши муқәррәр болған Иляс пәйғәмбәр» болса, Йәһяниң өзидур»** — Тәвратта, йәни «Мал.» 4:5-6дә, Қутқузғучи-Мәсиһниң мәйданға чиқишидин авал Иляс пәйғәмбәр Мәсиһниң йолини тәйярлаш үчүн қайтип келидиғанлиғи көрситилиду. Йәһудийлар Мәсиһниң келишини күткәчкә, бу бешарәткә асасән Илиясниң авал келишини күтүватқан еди. Йәһя пәйғәмбәр Иляс пәйғәмбәрдәк күч-қудрәт билән кәлгән (*«Луқа» 1:13-17ни көрүң*). Шуңа Мәсиһ Әйса бу бешарәт униң арқилиқ әмәлгә ашқан, дәп ейтиду. Униң үстигә, (*Йәһудий хәлқи «авалқи Иляс» болған Йәһяниң хәвирини рәт қилған болғачқа*) Мәсиһниң қиямәт күнидә дунияға қайтип келишидин авалму Иляс пәйғәмбәр өзи қайтидин пәйда болиду дәп ишәшимиз бар (*йәнә «Мал.» 4:5-6ни вә «Мар.» 9:11-13ниму көрүң*).
11:14 Мал. 3:23; Луқа 1:17.
11:16 Луқа 7:31.
11:18 **«Йәһя келип зияпәттә олтармайтти, шарап ичмәйтти»** — грек тилида «Йәһя келип, нә йемәйду нә ичмәйду». Оқурмәнләрниң есидә барки, Йәһя пәйғәмбәр интайин ғоригил озуқлинатти, пат-пат роза тутатти. «Мат.» 3:4ни көрүң.
11:18 Мат. 3:4; Мар. 1:6.
11:19 **«Лекин даналиқ болса өз пәрзәнтлири арқилиқ дурус дәп тонулиду»** — яки «Даналиқ болса өз иш-мевилири арқилиқ дурус дәп тонулиду». Бу қисқа айәт үстидә вә униңдики көп муһим принсиплар тоғрисида «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
11:20 Луқа 10:13.

21 Һалиңларға вай, әй Қоразинлиқлар! Һалиңларға вай, әй Бәйт-Саидалиқлар! Чүнки
силәрдә көрситилгән мөҗизиләр Тур вә Зидон шәһәрлиридә көрситилгән болса, у йәр-
ләрдикиләр хелә бурунла бөз кийимигә йөгинип, күлгә милинип товва қилған болатти.
22 Мән силәргә шуни ейтип қояйки, қиямәт күнидә Тур вә Зидондикиләрниң көридиғини
силәрниңкидин йеник болиду. 23 Әй әршкә көтирилгән Кәпәрнаһумлуқлар! Силәр тәһти-
сараға чүшүрүлисиләр. Чүнки араңларда яритилған мөҗизиләр Содомда яритилған бол-
са, у шәһәр бүгүнгичә һалак болмиған болатти. 24 Амма мән силәргә шуни ейтип қояйки,
қиямәт күнидә Содом зиминидикиләрниң көридиғини силәрниңкидинму йеник болиду.

Әйсаниң хошаллиғи

Луқа 10:21-22

25 Шу вақитларда, Әйса бу ишларға қарап мундақ деди:
— Асман-зимин Егиси и Ата! Сән бу һәқиқәтләрни данишмән вә әқиллиқлардин йошу-
руп, сәбий балиларға ашкарилиғанлиғиң үчүн Саңа мәдһийиләр оқуймән! 26 Бәрһәқ, и
Ата, нәзириңдә бундақ қилиш рава еди.
27 Һәммә маңа Атамдин тәқдим қилинди; Оғулни Атидин башқа һеч ким тонумайду, вә Ати-
ниму Оғул вә Оғул ашкарилашни лайиқ көргән кишиләрдин башқа һеч ким тонумайду.
28 Әй җапакәшләр вә еғир жүк жүкләнгән һәммиңлар! Мениң йенимға келиңлар, мән
силәргә арамлиқ берәй. 29 Мениң боюнтуруғумни кийип, мәндин үгиниңлар; чүнки мән
мөмин вә кәмтәрмән; шундақ қилғанда, көңлүңлар арам тапиду. 30 Чүнки мениң боюн-
туруғумда болуш асан, мениң артидиған жүкүм йениктур.

Әйса «Шабат»ниң Егисидур
«Шабат күни» тоғрилиқ 1-айәттики изаһатни көрүң

Мар. 2:23-28; Луқа 6:1-5

12 1 Шу чағларда бир шабат күни, Әйса буғдайлиқлардин өтүп кетивататти. Қосиғи
ечип кәткән мухлислири башақларни үзүп, йейишкә башлиди. 2 Лекин буни
көргән Пәрисийләр униңға:

11:21 **«Силәрдә көрситилгән мөҗизиләр Тур вә Зидон шәһәрлиридә көрситилгән болса...»** — Тур вә Зидон әсли бутпәрәс «ят әлләр»ниң шәһәрлири еди. Мәсилән, «Әзакиял» 26-29-бапни көрүң — икки шәһәр бу бабларда гуналири түпәйлидин әйиплиниду. «Зидон» грек тилида «Сидон» дейилиду. **«У йәрләрдикиләр хелә бурунла бөз кийимигә йөгинип, күлгә милинип товва қилған болатти»** — «бөзгә *(матаға)* йөгинип, күлгә милиниш» — кона заманларда қаттиқ пушайман қилиш, гуналарға товва қилишниң бир ипадиси еди.
11:21 **2Сам. 13:19; 2Пад. 6:30; 19:1.**
11:22 **Мат. 10:15.**
11:23 **«Әй әршкә көтирилгән Кәпәрнаһумлуқлар!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Әй силәр Кәпәрнаһумлуқлар! Асманға чиқмақчимидиңлар?». Лекин бизниңчә «асманға көтирилгән» дегини тоғра болуп, бу сөз Әйса уларниң арисида болғанлиқтин уларға көрситилгән зор имтияз-илтипатни көрситиду. **«Содом шәһири»** — 10:15ни, «Яр.» 18:16-19:29ни көрүң.
11:24 **Мат. 10:15.**
11:25 **Аюп 5:12; Йәш. 29:14; Луқа 10:21; 1Кор. 1:19; 2:7, 8.**
11:27 **Мат. 28:18; Луқа 10:22; Юһ. 1:18; 3:35; 6:46.**
11:29 **Зәб. 44:5; Йәр. 6:16; Зәк. 9:9**
11:30 **1Юһ. 5:3.**
12:1 **«шабат күни»** — шәнбә күни, Тәврат календари бойичә һәптиниң йәттинчи күни болуп, Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә Исраилдики һәр бир инсан вә мал-чарвиларму шу күни һәр қандақ иш-хизмәт қилмай, дәм елиши керәк еди. Тәбирләрниму көрүң.
12:1 **Қан. 23:24; Мар. 2:23; Луқа 6:1.**

— Қара, мухлислириң шабат күни Тәвратта чәкләнгән ишни қиливатиду, дейишти.
[3] Бирақ у уларға:
— Давут вә униң һәмраһлириниң ач қалғанда немә қилғанлиғини муқәддәс язмилардин оқумиғанмусиләр? [4] У Худаниң өйигә кирип, Худаға аталған, шундақла өзи вә һәмраһлириға нисбәтән Тәврат қануни бойичә йейишкә болмайдиған «тәқдим нанлар»ни сорап елип, уларни һәмраһлири билән биллә йегән. Әслидә бу нанларни пәқәт каһинларниң йейишигила болатти.
[5] Силәр Тәвраттин шуни оқуп бақмиғансиләрки, ибадәтханида ишләйдиған каһинлар шабат күнлири ишләп шабат тәртивини бузсиму, гунаға буйрулмайду. [6] Бирақ мән шуни силәргә ейтип қояйки, бу йәрдә ибадәтханидинму улуқ бириси бар. [7] Әндиликтә әгәр силәр Худаниң «муқәддәс язмиларда: «Издәйдиғиним қурбанлиқлар әмәс, бәлки рәһим-шәпқәт» дейилгән шу сөзиниң мәнасини билгән болсаңлар, бегуна кишиләрни гунакар дәп бекитмәйттиңлар. [8] Чүнки Инсаноғли шабат күниниң Егисидур.

Шабат күнидә бемарни сақайтишқа боламду?

Мар. 3:1-6; Луқа 6:6-11

[9] У у йәрдин айрилип, уларниң синагогиға кирди. [10] Вә мана, у йәрдә бир қоли йегиләп қалған бир адәм бар еди. Улар униң үстидин әрз қилишқа сәвәп тапмақчи болуп униңдин:
— Шабат күни кесәл сақайтиш Тәврат қануниға уйғунму? — дәп сориди.
[11] Лекин у уларға мундақ җавап бәрди:
— Бирәрсиңларниң қойи шабат күни ориға чүшүп кәтсә, уни дәрһал тартип чиқиривалмайдиған адәм бармиду? [12] Инсан болса қойдин шунчә әтибарлиқтур! Шуңа, шабат күни яхшилиқ қилиш Тәврат қануниға уйғундур. [13] Андин у һелиқи кесәлгә:
— Қолуңни узат, — деди. У қолини узитиши биләнла қоли иккинчи қолиға охшаш әслигә кәлтүрүлди.

12:2 **«мухлислириң шабат күни Тәвратта чәкләнгән ишни қиливатиду»** — «чәкләнгән иш» тоғрилиқ — Тәврат қанунида чәкләнгән. Тәврат қануни бойичә дәм елиш күни «хаман тепиш» «хизмәт» дәп қарилип, қанунға хилаплиқ иш дәп һесаплиниши керәк еди, әлвәттә. Пәрисийләр мухлисларниң данларни йейиш үчүн ақлишини «хаман тәпкәнликкә баравәр» дәп қариған. Әнди башақларни үзүп йейиш зираәтләргә оғақ селиш билән охшашму яки охшаш әмәсму, буниңға оқурмәнләр Мәсиһниң җававини оқуп өзи бир немә десун! «Қошумчә сөз»имиздә мошу вақиә тоғрилиқ изаһатлиримизни көрүң.
12:2 Мис. 20:10.
12:3 **«Давут вә униң һәмраһлириниң ач қалғанда немә қилғанлиғини муқәддәс язмилардин оқумиғанмусиләр?»** — «Оқумиғанмусиләр?» дегән сөз Пәрисийләрниң дайим рәқибилиридин сорайдиған соал шәкли еди.
12:4 **« *Давут* Худаниң өйигә кирип, Худаға аталған, шундақла өзи вә һәмраһлириға нисбәтән Тәврат қануни бойичә йейишкә болмайдиған «тәқдим нанлар»ни сорап елип, уларни һәмраһлири билән биллә йегән»** — бу вақиә «1Сам.» 21:1-7дә хатириләнгән.
12:4 Мис. 29:33; Лав. 24:9; 1Сам. 21:6.
12:5 Чөл. 28:9.
12:6 2Тар. 6:18.
12:7 **«Издәйдиғиним қурбанлиқлар әмәс, бәлки рәһим-шәпқәт»** — «Һош.» 6:6дин елинған сөз *(9:13ниму көрүң)*.
12:7 Һош. 6:6; Мик. 6:8; Мат. 9:13; 23:23.
12:8 Мар. 2:28; Луқа 6:5.
12:9 **«У у йәрдин айрилип, уларниң синагогиға кирди»** — «улар» болса жуқурида тилға елинған «Пәрисийләр»ни көрсәткән болуши керәк.
12:9 Мар. 3:1; Луқа 6:6.
12:10 Луқа 14:3.
12:11 Мис. 23:4; Қан. 22:4.
12:12 Яр. 1:27.
12:13 **«У қолини узитиши биләнла қоли иккинчи қолиға охшаш әслигә кәлтүрүлди»** — «әслигә кәлтүрүлди» дегән пеилниң «мәҗһул шәкли» болуп, бизгә бу ишни Худа өзи қилған, дегәнни уқтуриду. Әнди улар бу мөҗизә «шабат күнидә яритилғанлиғи» үчүн зади кимни әйиплимәкчи?

[14] Бирақ Пәрисийләр ташқириға чиқип, уни қандақ йоқитиш һәққидә мәслиһәт қилишти.

Худа таллиған қул

[15] Амма Әйса буни биливелип у йәрдин айрилди. Топ-топ кишиләр униңға әгишип маңди. У уларниң һәммисини сақайтти; [16] андин уларға өзиниң салаһийитини ашкарилимаслиқни қаттиқ тапилиди. [17] Буниң билән Йәшая пәйғәмбәр арқилиқ йәткүзүлгән муну сөзләр әмәлгә ашурулди:

[18] — «Қараңлар, мана Мән таллиған Өз қулум!
Мениң сөйүмлүгим, дилимниң сөйүнгини!
Мән Өз Роһумни униң вуҗудиға қондуримән,
Шуниң билән у әлләргә һөкүм-һәқиқәтни җакалайду.
[19] У нә талаш-тартиш қилмайду нә чуқан көтәрмәйду,
Кочиларда униң көтәргән авазини һеч аңлиғучи болмайду.
[20] Таки у ғәлибә билән тоғра һөкүмләрни чиқарғичә,
Янҗилған қомушни сундурмайду,
Түтәп өчәй дәп қалған пиликни өчүрмәйду;
[21] Вә әлләр униң намиға үмүт бағлайду».

Муқәддәс Роһқа күпүрлүк қилиш

Мар. 3:20-30; Луқа 11:14-23; 12:10

[22] Шу чағда, униң алдиға җин чаплишивалған кор вә гача бири елип келинди. У уни сақайтти, кор гачини сөзләләйдиған вә көрәләйдиған қилди. [23] Барлиқ халайиқ һәйран болушуп:
— Әҗәба, бу Давутниң оғлимиду? — дейишти.
[24] Лекин Пәрисийләр бу сөзни аңлап:
— У пәқәт җинларниң әмри болған Бәәлзибубқа тайинип җинларни қоғливетидикән, дейишти.
[25] Лекин у уларниң немә ойлаватқанлиғини билип уларға мундақ деди:
— Өз ичидин бөлүнүп өз ара соқушқан һәр қандақ падишалиқ вәйран болиду; һәр қандақ шәһәр яки аилә өз ичидин бөлүнүп өз ара соқушса заваллиққа йүз тутиду. [26] Әгәр

12:14 Мар. 3:6; Юһ. 5:18; 10:39; 11:53.
12:15 Мат. 10:23.
12:16 Мат. 9:30; Луқа 5:14.
12:18 **«Шуниң билән у әлләргә һөкүм-һәқиқәтни җакалайду»** — «Йәш.» 42-баптили изаһтларниму көрүң.
–«Әлләр» болса мошу йәрдә «ят әлләр», йәни барлиқ Йәһудий әмәсләрни, җаһандики барлиқ милләтләрни көрситиду.
–«һөкүм-һәқиқәт» дегәнниң мәнаси тоғрилиқ: — бу сөз ибраний тилида *(Тәвраттики әйни бешарәттә)* «мишпат» дейилиду, у төрт җәһәтни өз ичигә алиду, йәни Худаниң «һәққаний қули»ниң: —
–*(1)* Худаниң бутлар тоғрилиқ һөкүми, йәни «Худа дегән тирик һәм бирдур, бутлар йоқтин болған нәрсә» дегән һәқиқәтни елип келишини *(һәқиқәтсизләр һәқиқәткә еришиду)*.
–*(2)* Худаниң адил қанун-пәрманлириниң хәвирини йәткүзүп, чүшәндүрүп беришини;
–*(3)* һәр хил хата уқумларни вә көзқарашларни түзитип тоғра көзқарашларни йәткүзүшини;
–*(4)* адаләтсизликни түзитип, увал болғанларға адаләтни йәткүзүшини көрситиду.
12:18 Йәш. 42:1; Мат. 3:17; 17:5; Мар. 1:11; Кол. 1:13; 2Пет. 1:17.
12:20 **«Таки у ғәлибә билән тоғра һөкүмләрни чиқарғичә...»** — «һөкүм-һәқиқәт» дегәнниң мәнаси тоғрилиқ жуқурикы 19-айәттики изаһатни көрүң.
12:21 Йәш. 42:1-4.
12:22 Мат. 9:32; Луқа 11:14.
12:23 Юһ. 4:29.
12:24 Мат. 9:34; Мар. 3:22; Луқа 11:15.

Шәйтан Шәйтанни қоғлиса, у өз-өзигә қарши чиққан болиду. Ундақта, униң падиша-
лиғи қандақму пут тирәп туралисун? 27 Әгәр мән җинларни Бәәлзибулға тайинип қоғ-
лисам, силәрниң пәрзәнтлириңлар кимгә тайинип җинларни қоғлайду?! Шуңа улар
силәр тоғрилиқ һөкүм чиқарсун! 28 Лекин мән Худаниң Роһиға тайинип җинларни
қоғлиған болсам, ундақта Худаниң падишалиғи дәрвәқә үстүңларға чүшүп намайән
болди.
29 Бир киши күчтүңгүр бирисиниң өйигә кирип, униң мал-мүлкини қандақ булап кетә-
лисун? Пәқәт у шу күчтүңгүрни авал бағлалиса, андин өйини булаң-талаң қилалайду.
30 Мән тәрәптә турмиғанлар маңа қарши турғучидур. Мән тәрәпкә адәмләрни жиғмиғу-
чилар болса тозутувәткүчидур.
31 Шуниң үчүн мән силәргә шуни ейтип қояйки, инсанларниң өткүзгән һәртүрлүк гу-
налири вә қилған күпүрлүклириниң һәммисини кәчүрүшкә болиду. Бирақ Муқәддәс
Роһқа күпүрлүк қилиш һеч кәчүрүлмәйду. 32 Инсаноғлиға қарши сөз қилған кимдәким
болса кәчүрүмгә еришәләйду; лекин Муқәддәс Роһқа қарши гәп қилғанлар болса бу ду-
ниядиму, у дунияднму кәчүрүмгә еришәлмәйду.

Адәмни әмәллиридин тонуш

Луқа 6:43-45

33 Дәрәқ яхши болса, мевисиму яхши болиду — яки дәрәқ пор болса, мевисиму начар
болиду; чүнки һәр қандақ дәрәқ өз мевисидин билиниду.
34 Әй иланларниң пәрзәнтлири! Силәр рәзил турсаңлар, ағзиңлардин қандақму
яхши сөз чиқсун? Чүнки адәмниң қәлбидә немә толуп ташқан болса еғиздин шу
чиқиду. 35 Яхши адәм өз яхши ғәзнисидин яхши нәрсиләрни чиқириду. Яман адәм
яман ғәзнисидин яман нәрсиләрни чиқириду. 36 Мән силәргә шуни ейтип қояйки,
инсанлар қилған һәр бир еғиз қуруқ сөзи үчүн сорақ күни һесап бериду. 37 Чүнки
өз сөзлириң билән я һәққаний испатлинисән, я сөзлириңлар билән гунакар дәп
бекитилисән.

12:27 **«Әгәр мән җинларни Бәәлзибулға тайинип қоғлисам, силәрниң пәрзәнтлириңлар кимгә тайинип җинларни қоғлайду?! Шуңа улар силәр тоғрилиқ һөкүм чиқарсун!»** — бу сөзниң икки шәрһи бар: —

–*(1)* «силәрниң пәрзәнтлириңлар» — бу Пәрисийләрниң өз талип-әгәшкүчилирини көрситиду. Әмәлийәттә болса Пәрисийләр вә әгәшкүчилири җинларни һеч һайдәлмәйтти. Ундақта Шәйтанниң падишалиғиға һәқиқий һуҗум қилғучилар Әйса вә муритлириму, яки Пәрисийләрму? Пәрисийләрниң Худаниң әмәс, бәлки Шәйтанниң тәрипидә турғанлиғи өз әгәшкүчилириниң җинни һайдашқа күчсиз болғанлиғиға испат берәтти.

–*(2)* «силәрниң пәрзәнтлириңлар» — бу Әйсаниң әгәшкүчилирини *(Исраилларниң пәрзәнтлирини)* көрситиду. Пәқәт Әйсала әмәс, уларму җинларни һайдийалайдиған болған; шуңа уларму Әйсаниң Худаниң күчи билән җин-шәйтанларни бир тәрәп қиливатқанлиғиға испат берәтти.

–Бизниңчә *(1)*-көзқараш тоғра. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң.

12:29 **«Бир киши күчтүңгүр бирисиниң өйигә кирип, униң мал-мүлкини қандақ булап кетәлисун?...»** — бу тәмсилдики «күчтүңгүр адәм» Шәйтанни көрситиду, әлвәттә. Униң өйини булаң-талаң қилғучи Әйсадин башқа һеч ким болмайду.

12:31 Мар. 3:28; Луқа 12:10; 1Юһ. 5:16.

12:32 **«Муқәддәс Роһқа қарши гәп қилғанлар болса бу дуниядиму, у дуниядиму кәчүрүмгә еришәлмәйду»** — «Муқәддәс Роһқа қарши гәп қилиш» яки «Муқәддәс Роһқа күпүрлүк қилиш» дегән гуна тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

12:32 Чөл. 15:30; 1Сам. 2:25; 1Юһ. 5:16.

12:33 Мат. 7:18.

12:34 Зәб. 39:10-11; Мат. 3:7; Луқа 6:45.

12:36 Топ. 12:14; Әф. 5:4.

12:37 2Сам. 1:16; Луқа 19:22.

Мөҗизилик аламәт көрситиш тәливи

Мар. 8:11-12; Луқа 11:29-32

38 Шу чағда бәзи Тәврат устазлири вә Пәрисийләр униңға җававән:
Устаз, сәндин бир мөҗизилик аламәт көргүмиз бар, — деди. 39 Лекин у уларға мундақ
җавап бәрди:
— Рәзил һәм зинахор бу дәвир бир «аламәт»ниң көристилишини истәп жүриду. Бирақ бу дәвирдикиләргә «Юнус пәйғәмбәрдә көрүлгән мөҗизилик аламәт»тин башқа һеч қандақ мөҗирилик аламәт көрситилмәйду.
40 Чүнки Юнус пәйғәмбәр йоған белиқниң қосиғида үч кечә-күндүз ятқандәк, Инсаноғлиму охшашла үч кечә-күндүз йәрниң бағрида ятиду.
41 Сорақ күни Нинәвә шәһиридикиләр бу дәвирдикиләр билән тәң қопуп, бу дәвирдикиләрниң гуналирини бекитиду. Чүнки улар Юнус пәйғәмбәр җакалиған хәвәрни аңлап, яманлиғидин товва қилған; вә мана, мошу йәрдә Юнус пәйғәмбәрдинму улуқ бириси туриду!
42 Сорақ күни «Җәнуптики аял падиша»му бу дәвирдикиләр билән тәң тирилип, уларниң гуналирини бекитиду. Чүнки у Сулайманниң дана сөзлирини аңлаш үчүн йәр йүзиниң четидин кәлгән; вә мана, һазир мошу йәрдә Сулаймандинму улуқ бириси туриду.

Напак роһниң қайтип келиши

Луқа 11:24-26

43 Напак роһ бирәвниң тенидин чиқириветилгәндин кейин, у қурғақ далаларни чөргиләп жүрүп, бирәр арамгаһни издәйду, бирақ тапалмайду
44 вә: «Мән чиққан маканимға қайтай» дәйду. Шуниң билән қайтип келип, шу маканиниң йәнила бош турғанлиғини, шундақла пакиз тазиланғанлиғини вә рәтләнгәнлигини байқайду-дә,
45 берип өзидинму бәттәр йәттә җинни башлап келиду; улар кирип биллә туриду. Буниң билән һелиқи адәмниң кейинки һали бурунқидинму техиму яман болиду. Бу рәзил дәвирдикиләрниң һалиму мана шундақ болиду.

12:38 **«Устаз, сәндин бир мөҗизилик аламәт көргүмиз бар»** — Пәрисийләр Әйсадин тәләп қилған «аламәт» болса өзиниң Мәсиһ екәнлигини испатлайдиған бирәр мөзизилик аламәт, әлвәттә.

12:38 Мат. 16:1; Мар. 8:11; Луқа 11:29; 1Кор. 1:22.

12:40 Юн. 2:1,11

12:41 **«мана, мошу йәрдә Юнус пәйғәмбәр динму улуқ бириси туриду!»** — бу 39-41-айәтләрдә Әйса Юнус пәйғәмбәрниң йоған бир белиқниң ичидә үч күн туруп тирик чиққанлиғини тилға елиш арқилиқ өзиниңму өлүп, үчинчи күни тирилидиғанлиғини алдин-ала ейтқан. Тәврат, «Юнус» 1-2-бапларни вә шу китаптики «Юнус пәйғәмбәрдә көрүлгән мөҗизилик аламәт» тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизниму һәм ушбу китаптики «қошумчә сөз»имизни көрүң. «бу дәвирдикиләрниң гуналирини бекитиду» — емәк, «бутпәрәс Нинәвәликләр Юнус пәйғәмбәрниң тәлимини аңлап, яман йолдин қайтқан. Бирақ бу йәрдә Юнус пәйғәмбәрдинму улуқ бириси болған Мәсиһ силәрни яман йолдин қайтишқа чақирса, қулақ салмидиңлар».

12:41 Юн. 3:5; Луқа 11:32.

12:42 **«Җәнуптики аял падиша»** — йәни «Шәбаниң аял падишаси». «Шәба» җәнубий Әрәбистан яки Ефиопийәни көрситиду. «1Пад.» 10:1-10ни көрүң.

12:42 1Пад. 10:1; 2Тар. 9:1; Луқа 11:31.

12:43 **«напак роһ»** — җинни көрситиду.

12:43 Луқа 11:24; Һош. 4:12

12:45 **«буниң билән һелиқи адәмниң кейинки һали бурунқидинму техиму яман болиду. Бу рәзил дәвирдикиләрниң һалиму мана шундақ болиду»** — бу тәмсил: *(1)* җин чаплишиштин қутқузулған адәмниң һәқиқий бир хәтирини; *(2)* Йәһудий хәлиқниң әһвалиниму көрситиду. «Қошумчә сөз»имизни көрүң.

12:45 Ибр. 6:4, 5; 10:26; 2Пет. 2:20.

Мениң анам вә инилирим ким?

Мар. 3:31-35; Луқа 8:19-21

[46] У топлашқан халайиққа давамлиқ сөзләватқанда, мана, аниси билән инилири келип,
униң билән сөзләшмәкчи болуп ташқирида турушти. [47] Шуниң билән бирәйлән униңға:
— Аниңиз вә инилириңиз сиз билән сөзлишимиз дәп ташқирида туриду, — деди.
[48] Лекин у җававән шу хәвәрни йәткүзгән кишидин: «Ким мениң анам, ким мениң ини-
лирим?» — дәп сориди. [49] Андин у қолини созуп мухлислирини көрситип:
— Мана мениң анам, мана мениң инилирим! [50] Чүнки ким әрштики Атамниң ирадисини
ада қилса, шу мениң ака-иним, ача-сиңлим вә анамдур, — деди.

Әрш падишалиғи тоғрисидики йәттә тәмсил
«1» Уруқ чачқучи тоғрисидики тәмсил

Мар. 4:1-9; Луқа 8:4-8

13 [1] Шу күни Әйса өйдин чиқип, деңиз бойида олтиратти. Әтрапиға топ-топ адәмлә
олишивалғачқа, у бир кемигә чиқип олтарди. Пүткүл халайиқ болса деңиз бойида
турушатти. [3] У уларға тәмсилләр билән нурғун һекмәтләрни ейтип берип, мундақ деди:
— Мана, уруқ чачқучи уруқ чачқили етизға чиқипту. [4] Уруқ чачқанда уруқлардин бәзи-
лири чиғир йол үстигә чүшүпту, қушлар келип уларни йәп кетипту.
[5] Бәзилири теши көп, тописи аз йәрләргә чүшүпту. Туприғи чоңқур болмиғачқа, тезла
үнүп чиқипту, [6] лекин күн чиқиши биләнла аптапта көйүп, йилтизи болмиғачқа қуруп
кетипту. [7] Бәзилири тикәнләрниң арисиға чүшүпту, тикәнләр өсүп майсиларни боғу-
вапту. [8] Бәзилири болса яхши тупраққа чүшүпту. Уларниң бәзилири йүз һәссә, бәзилири
атмиш һәссә, йәнә бәзилири оттуз һәссә һосул берипту. [9] Қулиқи барлар буни аңлисун!

Тәмсилләрниң мәхсити

Мар. 4:10-12; Луқа 8:9-10

[10] Мухлислири келип, униңдин: —
Сән немә үчүн уларға тәмсилләр арқилиқ тәлим берисән? — дәп сориди.
[11] У уларға мундақ җавап бәрди:
— Силәр әрш падишалиғиниң сирлирини билишкә муйәссәр қилиндиңлар, лекин уларға
несип қилинмиди. [12] Чүнки кимдә бар болса, униңға техиму көп берилиду, униңда мол-
чилиқ болиду; амма кимдә йоқ болса, һәтта униңда бар болғанлириму униңдин мәһрум
қилиниду.
[13] Уларға тәмсил билән сөзлишимниң сәвәви шуки, улар қарисиму көрмәйду, аңлиси-
му тиңшимайду һәм һәқиқий чүшәнмәйду. [14] Буниң билән Йәшая пәйғәмбәр ейтқан бе-
шарәттики муну сөзләр әмәлгә ашурулди:

12:46 **Мар. 3:31; Луқа 8:20.**
12:50 **Юһ. 15:14; 2Кор. 5:16; Гал. 5:6; 6:15; Кол. 3:11.**
13:1 **Мар. 4:1; Луқа 8:4, 5.**
13:2 **Луқа 5:3.**
13:10 **Мар. 4:10; Луқа 8:9.**
13:11 **«әрш падишалиғиниң сирлири»** — Инҗилда «сирлар» әслидә инсанларға ашкариланмиған, һазир Мәсиһ яки расуллири арқилиқ аян қилинған ишларни көрситиду. Униң үстигә, Инҗилдики бәзи «сирлар» интайин сирлиқ, әлвәттә.
13:11 **Мат. 11:25; 2Кор. 3:14.**
13:12 **«Чүнки кимдә бар болса, униңға техиму көп берилиду...»** — «кимдә бар болса... » дегәндә, «бар болса» немини көрситиду? Шүбһисизки, әбәдий әһмийәтлик бирәр нәрсә болса керәк, бу иман-ишәшни өз ичигә чоқум алиду. Биз өзимизгә «әбәдий әһмийәтлик» һәр бир немә болуши үчүн пәқәт Мәсиһтинла тапалаймиз, әлвәттә.
13:12 **Мат. 25:29; Мар. 4:24,25; Луқа 8:18; 19:26.**

— «Силәр аңлашни аңлайсиләр, бирақ чүшәнмәйсиләр;
Қарашни қарайсиләр, бирақ көрмәйсиләр.
15 Чүнки мошу хәлиқниң жүригини май қаплап кәткән,
Улар аңлиғанда қулақлирини eғир қиливалған,
Улар көзлирини ухлиғандәк жумувалған;
Ундақ болмисиди, улар көзлири билән көрүп,
Қулиқи билән аңлап,
Көңли билән чүшинип,
Өз йолидин яндурулуши билән,
Мән уларни сақайтқан болаттим.

16 Лекин, көзлириңлар бәхитликтур! Чүнки улар көриду; қулиқиңлар бәхитликтур! Чүнки улар аңлайду.
17 Мән силәргә шуни бәрһәқ ейтип қояйки, бурунқи нурғун пәйғәмбәрләр вә һәққаний адәмләр силәрниң көргиниңларни көрүшкә интизар болған болсиму уларни көрмигән; силәрниң аңлиғиниңларни аңлашқа интизар болған болсиму уларни аңлимиған.

Уруқ чачқучи тоғрисидики тәмсилниң чүшәндүрүлүши

Мар. 4:13-20; Луқа 8:11-15

18 Әнди уруқ чачқучи тоғрисидики тәмсилниң мәнасини аңлаңлар:
19 Әгәр бири әрш падишалиғиниң сөз-каламини аңлап туруп чүшәнмисә, Шәйтан келип униң көңлигә чечилған сөзни елип кетиду. Бу дәл чиғир йол үстигә чечилған уруқлардур.
20 Ташлиқ йәрләргә чечилған уруқлар болса, улар сөз-каламни аңлап, хошаллиқ билән дәрһал қобул қилғанларни көрситиду.
21 Һалбуки, қәлбидә һеч йилтиз болмиғачқа, пәқәт вақитлиқ мәвҗут болуп туриду; сөз-каламниң вәҗидин қийинчилиқ яки зиянкәшликкә учриғанда, улар шуан йолдин чәтнәп кетиду.
22 Тикәнләрниң арисиға чечилғини шундақ адәмләрни көрсәткәнки, улар сөз-каламни аңлиғини билән, лекин бу дунияниң әндишилири вә байлиқниң езиқтуруши қәлбидики сөз-каламни боғуветиду-дә, улар һосулсиз қалиду.
23 Лекин яхши йәргә чечилған уруқлар болса — сөз-каламни аңлап чүшәнгән адәмләрни көрситиду. Бундақ адәмләр һосул бериду, бириси йүз һәссә, бириси атмиш һәссә, йәнә бириси оттуз һәссә һосул бериду.

«2» Күрмәк, йәни «мәстәк» тоғрисидики тәмсил

24 У уларниң алдида йәнә бир тәмсилни баян қилди: —
— Әрш падишалиғи худди етизиға яхши уруқни чачқан бир адәмгә охшайду.
25 Амма кишиләр уйқиға чөмгән чағда, дүшмини келип буғдай арисиға күрмәк уруқлирини че-

13:14 Йәш. 6:9-10; Мар. 4:12; Луқа 8:10; Юһ. 12:40; Рос. 28:26; Рим. 11:8.
13:15 **«мошу хәлиқниң жүригини май қаплап кәткән... ундақ болмисиди, ... көңли билән чүшинип, өз йолидин яндурулуши билән, мән уларни сақайтқан болаттим»** — толуқ бешарәт Тәврат, «Йәш.» 6:9-10дә тепилиду.
13:15 Йәш. 6:9-10
13:16 Луқа 10:23; Юһ. 20:29; 1Пет. 1:8.
13:17 1Пет. 1:10.
13:18 Мар. 4:13; Луқа 8:11.
13:19 **«әгәр бири әрш падишалиғиниң сөз-каламини аңлап туруп чүшәнмисә..»** — мошу йәрдә «әрш падишалиғи» грек тилида пәқәт «падишалиқ» билән ипадилиниду.
13:19 Мат. 4:23.
13:20 **«Ташлиқ йәрләргә чечилған уруқлар болса, улар сөз-каламни аңлап, хошаллиқ билән дәрһал қобул қилғанларни көрситиду»** — «сөз-калам» болса Худаниң падишалиғи тоғрилиқ сөз-каламдур.
13:22 Мат. 19:23; Мар. 10:23; Луқа 18:24; 1Тим. 6:9.

чиветип, кетипту. [26] Әнди майсилар өсүп, башақ чиқарғанда, күрмәкму ашкарлинишқа башлапту.
[27] Ғожайинниң чакарлири келип униңға:
— «Әпәнди, сиз етизиңизға яхши уруқ чачқан әмәсмидиңиз? Күрмәкләр нәдин келип қалди?» дәпту.
[28] Ғожайин: «Буни бир дүшмән қилған» — дәпту.
Чакарлар униңдин: «Сиз бизни берип уларни отиветиңлар демәкчиму?» — дәп сорапту.
[29] «Яқ,» — дәпту ғожайин, «ундақ қилғанда күрмәкләрни юлғанда, буғдайларниму
жулуветишиңлар мүмкин. [30] Бу иккиси орма вақтиғичә биллә өссун, орма вақтида,
мән ормичиларға: — Алди билән күрмәкләрни айрип жиғип, бағлап көйдүрүшкә қоюңлар, андин буғдайларни жиғип амбиримға әкириңлар, дәймән» — дәпту ғожайин.

«3» Қича тоғрисидики вә «4» Ечитқу тоғрисидики тәмсилләр

Мар. 4:30-34; Луқа 13:18-21

[31] У уларға йәнә бир тәмсилни ейтти:
— Әрш падишалиғи худди бир адәм қолиға елип етизиға чачқан қича уруғиға охшайду.
[32] Қича уруғи дәрвәқә барлиқ уруқларниң ичидә әң кичик болсиму, у һәр қандақ зираәттин егиз өсүп, дәрәқ болиду, һәтта асмандики қушларму келип униң шахлирида угилайду.
[33] У уларға йәнә бир тәмсилни ейтти:
— Әрш падишалиғи худди бир аял қолиға елип үч жавур унниң арисиға йошуруп, таки пүтүн хемир болғичә сақлиған ечитқуға охшайду.
[34] Әйса бу ишларниң һәммисини тәмсилләр билән көпчиликкә баян қилди. У тәмсилсиз
һеч қандақ тәлим бәрмәйтти. [35] Буниң билән пәйғәмбәр арқилиқ алдин-ала ейтилған
муну сөзләр әмәлгә ашурулди:

— «Ағзимни тәмсил сөзләш билән ачимән,
Аләм апиридә болғандин бери йошурунуп кәлгән ишларни елан қилимән».

Күрмәк тоғрисидики тәмсилниң чүшәндүрүлүши

[36] Шуниңдин кейин, у көпчиликни йолға селиветип өйгә кирди. Мухлислири йениға келип униңдин:

13:25 **«...дүшмини келип буғдай арисиға күрмәк уруқлирини чечиветип, кетипту»** — оқурмәнләргә шу аянки, бу тәмсилдики «күрмәк» *(яки «мәстәк»)* авал буғдайға оп-охшаш шәкилдә өсиду. Пәқәт баш елиши билән пәриқ әткили болиду.

13:30 Мат. 3:12.

13:31 Мар. 4:30; Луқа 13:18.

13:32 **«Қича уруғи дәрвәқә барлиқ уруқларниң ичидә әң кичик болсиму, у һәр қандақ зираәттин егиз өсүп, дәрәқ болиду, ...»** — бу йәрдә тилға елинған «қича» оттура шәриқтә өсидиған, яхши өскәндә һәтта үч метрдин ешип кетидиған өсүмлүкни көрситиду.

13:33 **«Әрш падишалиғи худди бир аял қолиға елип үч жавур унниң арисиға йошуруп, таки пүтүн хемир болғичә сақлиған ечитқуға охшайду»** — «үч жавур» *(яки «үч күрә»)* — Грек тилида «үч сатон *(сеаh)*». Бир сеаh 7 килограм. Бу хелә көп ун болуп, йүз адәмниң тамиғиға йетәтти. «Яр.» 18:6ни көрүң.

13:33 Луқа 13:20,21; Яр. 18:6; Чөл. 15:8-9

13:34 Мар. 4:33.

13:35 **«Буниң билән пәйғәмбәр арқилиқ алдин-ала ейтилған муну сөзләр әмәлгә ашурулди...»** — қайси пәйғәмбәр екәнлиги мошу йәрдә ейтилмайду. Әмәлийәттә у Зәбурдики бир нәччә күйләрниң муәллипи Асаф еди. **«Ағзимни тәмсил сөзләш билән ачимән, аләм апиридә болғандин бери йошурунуп кәлгән ишларни елан қилимән»** — «Зәб.» 77:2.

13:35 Зәб. 77:2.

— Етизлиқтики күрмәк тоғрисидики тәмсилни бизгә шәрһләп бәрсәң, — дәп өтүнди.
[37] У әнди уларға җавап берип мундақ деди:
— Яхши уруқни чачқан киши Инсаноғлидур. [38] Етизлиқ болса — дуния. Яхши уруқ бол-
са әрш падишалиғиниң пәрзәнтлиридур, лекин күрмәк рәзил болғучиниң пәрзәнтли-
ридур. [39] Күрмәк чачқан дүшмән — Иблистур. Орма оруш вақти — заман ахиридур. Ор-
мичилар — пәриштиләрдур. [40] Күрмәкләр жулунуп, отта көйдүрүветилгинидәк, заман
ахиридиму әнә шундақ болиду. [41] Инсаноғли пәриштилирини әвәтип, улар инсанларни
гунаға аздурғучиларниң һәммисини, шундақла барлиқ итаәтсизлик қилғучиларни өз
падишалиғидин шаллап чиқип, [42] хумданниң лавулдап турған отиға ташлайду. У йәрдә
жиға-зерәлар көтирилиду, чишлирини ғучурлитиду. [43] У чағда һәққанийлар Атисиниң
падишалиғида худди қуяштәк җулалиниду.
Аңлиғидәк қулиқи барлар буни аңлисун!

«5» Ғәзнә тоғрисидики вә «6» Қиммәтлик мәрвайит тоғрисидики тәмсилләр

[44] — Әрш падишалиғи худди етизда йошурулған бир ғәзнигә охшайду. Уни тепивалғучи
ғәзнини қайтидин йошуруп, ғәзниниң шат-хурамлиғи ичидә бар-йоқини сетиветип, шу
етизни сетивалиду.
[45] Йәнә келип, әрш падишалиғи есил үнчә-мәрвайитларни издигән содигәргә охшай-
ду. [46] Содигәр наһайити қиммәт баһалиқ бир мәрвайитни тапқанда, қайтип берип
бар-йоқини сетиветип, у мәрвайитни сетивалиду.

«7» Тор ташлаш тоғрисидики тәмсил

[47] — Йәнә келип, әрш падишалиғи деңизға ташлинип һәр хил белиқларни тутидиған
торға охшайду. [48] Тор тошқанда, белиқчилар уни қирғаққа тартип чиқириду. Андин
олтирип, яхши белиқларни илғивелип, қачиларға қачилап, әрзимәсләрни ташливети-
ду. [49] Заман ахирида шундақ болиду. Пәриштиләр чиқип, рәзил кишиләрни һәққаний
кишиләр арисидин айрийду [50] вә хумданниң лавулдап турған отиға ташлайду. У йәрдә
жиға-зерәлар көтирилиду, чишлирини ғучурлитиду.
[51] Әйса улардин:
— Бу ишларниң һәммисини чүшәндиңларму? дәп сориди.
Чүшәндуқ, — дәп җавап бәрди улар.
[52] Андин у уларға: — Шуңа, әрш падишалиғиниң тәлимигә муйәссәр болуп мухлис
болған һәр бир Тәврат устази худди ғәзнисидин йеңи һәм кона нәрсиләрни елип чиқип
тарқатқучи өй ғоҗайиниға охшайду, — деди.

Насарәтликләрниң Әйсани чәткә қеқиши

Мар. 6:1-6; Луқа 4:16-30

[53] Әйса бу тәмсилләрни сөзләп болғандин кейин, шундақ болдики, у йәрдин айрилип,
[54] өз жутиға кәтти вә өз жутидики синагогта хәлиққә тәлим беришкә киришти. Буни
аңлиған халайиқ интайин һәйран болушуп:

13:36 **«Шуниңдин кейин, у көпчиликни йолға селиветип...»** — яки «шуниңдин кейин, у көпчиликтин айрилип...».
13:39 Йо. 3:13; Вәһ. 14:15.
13:42 Мат. 8:12; 22:13; 24:51; 25:30; Луқа 13:28.
13:43 Дан. 12:3; 1Кор. 15:42.
13:44 Фил. 3:7.
13:45 **«есил үнчә-мәрвайитларни издигән содигәр... »** — грек тилидики «есил» «гөзәл» дегән мәнасини өз ичигә алиду.
13:50 Мат. 13:42.
13:53 Мар. 6:1; Луқа 4:16.

— Бу адәмниң бунчивала даналиғи вә мөҗизә-караматлири нәдин кәлгәнду? 55 У пәқәт
һелиқи яғаччиниң оғли әмәсму? Униң анисиниң исми Мәрйәм, Яқуп, Йүсүп, Симон вә
Йәһудалар униң инилири әмәсму? 56 Униң сиңиллириниң һәммиси бизниң аримиз-
диғу? Шундақ екән, униңдики бу ишларниң һәммиси зади нәдин кәлгәнду? — дейишәт-
ти. 57 Шуниң билән улар униңға һәсәт-бизар билән қариди. Шуңа Әйса уларға мундақ
деди:
— Һәр қандақ пәйғәмбәр башқа йәрләрдә һөрмәтсиз қалмайду, пәқәт өз жути вә өз өйидә
һөрмәткә сазавәр болмайду.
58 Уларниң иман-ишәшсизлигидин у у йәрдә көп мөҗизә көрсәтмиди.

Чөмүлдүргүчи Йәһяниң өлтүрүлүши

Мар. 6:14-29; Луқа 9:7-9

14 1 У чағларда, Һерод һаким Әйсаниң нам-шөһритидин хәвәр тепип,
хизмәткарлириға:
— Бу адәм чөмүлдүргүчи Йәһя болиду, у өлүмдин тирилгән болса керәк. Шуниң үчүн
мошу алаһидә қудрәтләр униңда күчини көрсәтмәктә, — деди.
3 Һеродниң бундақ дейишиниң сәвәви, у өгәй акиси Филипниң аяли Һеродийәниң
вәҗидин Йәһяни тутқун қилип, зинданға ташлиған еди. 4 Чүнки Йәһя Һеродқа тәнбиһ
берип: «Бу аялни тартивелишиң Тәврат қануниға хилаптур» дәп кәлгән еди. 5 Һерод шу
сәвәптин Йәһяни өлтүрмәкчи болған болсиму, бирақ халайиқтин қорққан еди, чүнки
улар Йәһяни пәйғәмбәр, дәп биләтти.
6 Амма Һеродниң туғулған күни тәбрикләнгәндә, аяли Һеродийәниң қизи оттуриға
чиқип уссул ойнап бәрди. Бу Һеродқа бәк яқти; 7 шуниң үчүн у униңға: — Һәр немә ти-
лисәң шуни саңа берәй, дәп қәсәм қилди. 8 Лекин қиз анисиниң күшкүртүши билән:
— Чөмүлдүргүчи Йәһяниң каллисини елип, бир тәхсигә қоюп әкәлсилә, — деди. 9 Па-
диша буниңға һәсрәт чәккән болсиму, қәсәмлири түпәйлидин вә дәстиханда олтарған-

13:54 Мар. 6:2.
13:55 **«У пәқәт һелиқи яғаччиниң оғли әмәсму? Униң анисиниң исми Мәрйәм... әмәсму?»** — Йәһудийлар арисида адәмләр атисиниң исми билән тонулуши керәк еди. Ялғуз анисиниң исмини тилға елишниң өзи бир хил һақарәт еди.
13:55 Юһ. 6:42.
13:57 Мар. 6:4; Луқа 4:24; Юһ. 4:44.
14:1 **«Һерод һаким»** — «һаким» грек тилида «тетрарқ» дейилиду. Бу сөз «зиминниң төрттин бирини идарә қилғучи» дегәнни билдүриду. Рим империйәси Пәләстинни төрт қисимға бөлгән болуп, һәр бир қисминиң «тетрарқ»и бар еди.
–Һеродниң толуқ исми «Һерод Антипас» болуп, бәзи йәрләрдә «Һерод падиша» яки «Һерод хан» дәп атилиду. У Галилийәгә һөкүмранлиқ қилатти. Униң акиси «Һерод Архелаус» еди *(2:22)*.
–«Һеродлар» тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизниму көрүң.
14:1 Мар. 6:14; Луқа 9:7.
14:3 **«Һерод... өгәй акиси Филипниң аяли Һеродийәниң вәҗидин Йәһяни тутқун қилип, зинданға ташлиған еди»** — Йәһяни тутуш «Һеродийәниң вәҗидин» — Һерод бәлким Һеродийәниң беваситә тәливидин шундақ қилған болушиму мүмкин.
–Һерод өгәй акиси Филипниң аяли Һеродийәни Филиптин тартивелип андин уни аҗришишқа қайил қилип, Һеродийә билән өзи той қилған еди.
14:3 Мар. 6:17; Луқа 3:19.
14:4 **«Бу аялни тартивелишиң Тәврат қануниға хилаптур»** — «Лав.» 16:18, 20:21дә, бирисиниң ака яки укиси һаят әһвалда, бириниң аялини йәнә бири өз әмригә елишқа болмайду, дәп бәлгүләнгән.
14:4 Лав. 18:16.
14:5 Мат. 21:26.
14:6 **«аяли Һеродийәниң қизи оттуриға чиқип уссул ойнап бәрди»** — «Һеродийәниң қизи» — Һеродийәниң бурунқи еридин болған қизи.
14:6 Яр. 40:20; Мар. 6:21.
14:7 Һак. 11:30.

лар вәҗидин, каллисини елип келиңлар, дәп буйруди. 10 У адәм әвәтип, зинданда Йәһя-
ниң каллисини алдурди. 11 Шуниң билән каллиси бир тәхсигә қоюлуп, қизниң алдиға
елип келинди. Қиз буни анисиниң алдиға апарди. 12 Йәһяниң мухлислири болса берип,
җәсәтни елип дәпнә қилди; андин берип Әйсаға бу ишларни хәвәр қилди.

Әйсаниң бәш миң кишини тойғузуши

Мар. 6:30-44; Луқа 9:10-17; Юһ. 6:1-14

13 Әйса бу хәвәрни аңлап, өзи ялғуз пинһан бир җайға кетәй дәп бир кемигә олтирип у
йәрдин айрилди. Халайиқ униң хәвирини тапқанда, әтраптики шәһәрләрдин келишип,
униң кәйнидин пиядә маңди. 14 У қирғаққа чиқип кәткинидә, зор бир топ адәмләрни
көрүвиди, уларға ич ағритип, уларниң ағриқлирини сақайтти.
15 Кәч киргәндә, мухлислири униң йениға келип: — Бу чөл бир җай екән, вақитму бир
йәргә берип қалди. Халайиқни йолға селивәткән болсаң, андин улар кәнтләргә берип
өзлиригә озуқ сетивалсун, — деди.
16 Лекин Әйса уларға: — Уларниң кетишиниң һаҗити йоқ, өзүңлар уларға озуқ бериңлар,
— деди.
17 Лекин мухлислар:
— Биздә бәш нан билән икки данә белиқтин башқа һеч нәрсә йоқ, — дейишти.
18 У: — Уларни маңа елип келиңлар, деди.
19 У халайиқни чөплүкниң үстидә олтиришқа буйруғандин кейин, бәш нан билән икки
белиқни қолиға елип, асманға қарап Худаға тәшәккүр ейтти. Андин нанларни уштуп
мухлислириға бәрди, мухлислири халайиққа үләштүрүп бәрди. 20 Һәммәйлән йәп тоюн-
ди. Мухлислар ешип қалған парчиларни лиқ он икки севәткә теривалди. 21 Озуқланған-
ларниң сани аяллар вә балилардин башқа тәхминән бәш миң киши еди.

Су үстидә меңиш

Мар. 6:45-52; Юһ. 6:16-21

22 Арқидила, у мухлислирини олтирғизип: Өзүм бу халайиқни йолға селиветимән,
силәр аңғичә деңизниң қарши қирғиқиға өтүп туруңлар, дәп буйруди. 23 Халайиқни
йолға селивәткәндин кейин, у дуа қилиш үчүн өзи хилвәт тағқа чиқти. Кәч киргәндиму
у йәрдә ялғуз қалди. 24 Бу чағда, кемә қирғақтин хелә көп чақирим жүргән еди, лекин
шамал қарши йөнилишидин чиқиватқачқа, кемә долқунлар ичидә чайқилип туратти.
25 Кечә төртинчә җесәк вақтида, у деңизниң үстидә меңип, мухлислири тәрәпкә кәлди.
26 Мухлислар униң деңизниң үстидә меңип келиватқанлиғини көрүп, алақзадә болуп: —
Алвасти екән! — дәп қорқуп чуқан селишти.
27 Лекин Әйса дәрһал уларға:
— Жүрәклик болуңлар, бу мән, қорқмаңлар! — деди.
28 Петрус буниңға җававән:

14:9 **«Падиша буниңға һәсрәт чәккән болсиму,...»** — Һерод һаким бәзидә «падиша» дейиләтти.
14:13 Мат. 12:15; Мар. 6:31; Луқа 9:10.
14:14 Мат. 9:36; Юһ. 6:5.
14:15 Мар. 6:35; Луқа 9:12.
14:19 1Сам. 9:13.
14:20 **«Мухлислар ешип қалған парчиларни лиқ он икки севәткә теривалди»** — грек тилида «Улар ешип қалған парчиларни... теривалди». Мухлислар екәнлиги «Мат.» 16:9-10-дә испатлиниду. **«лиқ он икки севәткә теривалди»** — «севәт» грек тилида «қол севәт» — демәк, бир адәм икки қоллап көтирәләйдиған севәт.
14:22 Мар. 6:45; Юһ. 6:17.
14:23 Мар. 6:46; Юһ. 6:15.
14:24 **«кемә қирғақтин хелә көп чақирим жүргән еди»** — яки «кемә деңиз оттурисида жүргәндиди...».
14:25 **«кечә төртинчә җесәк вақтида...»** — бир кечә төрт җесәккә бөлүнәтти; шуңа бу вақит таң атай дегән вақит еди.

— И Рəб, бу сəн болсаң, су үстидə меңип йениңға беришимға əмир қилғайсəн, — деди.
[29] Кəл, — деди у.
Петрус кемидин чүшүп, су үстидə меңип, Əйсаға қарап кетивататти; [30] лекин боранниң
қаттиқ чиқиватқанлиғини көрүп қорқуп, суға чөкүшкə башлиди: — Рəб, мени қутқузу-
валғайсəн! — дəп вақириди.
[31] Əйса дəрһал қолини узитип, уни тутувалди вə униңға:
— Əй ишəши аҗиз бəндə, немишкə гуман қилдиң? — деди.
[32] Улар кемигə чиққанда, шамал тохтиди. [33] Кемидə олтарғанлар униң алдиға келип
сəҗдə қилип:
— Бəрһəқ, сəн Худаниң Оғли екəнсəн, — дейишти.

Əйсаниң Гиннисарəттə бемарларни сақайтиши

Мар. 6:53-56

[34] Улар деңизниң қарши тəрипигə өткəндə, Гиннисарəт жутида қуруқлуққа чиқти. [35] У
йəрдики адəмлəр уни тонуп қелип, əтраптики барлиқ җайларға хəвəр əвəтти; шуниң
билəн кишилəр барлиқ бемарларни униң алдиға елип кəлди; [36] улар униңдин бемар-
ларниң һеч болмиғанда униң тонының пешигə болсиму қолини тəккүзүвелишиға йол
қоюшини өтүнди. Униңға қолини тəккүзгəнлəрниң һəммиси сəллимаза сақайди.

Əнъəнимиз муһимму яки Худаниң əмри муһимму — инсанни немə напак қилиду?

Мар. 7:1-23

15 [1] Бу чағда, Тəврат устазлиридин вə Пəрисийлəрдин бəзилири Йерусалимдин
келип Əйсаниң алдиға берип: [2] — Мухлислириң немишкə ата-бовилиримизниң
əнъəнилиригə хилаплиқ қилиду? Чүнки улар қоллирини жуймай тамақ йəйдикəнғу,
— деди.
[3] Лекин у уларға мундақ җавап бəрди:
— Силəрчу, силəр немишкə əнъəнимизни сақлаймиз дəп Худаниң əмригə хилаплиқ қи-
лисилəр? [4] Чүнки Худа: «Ата-анаңни һөрмəт қил» вə «Атиси яки анисини һақарəтли-
гəнлəр өлүмгə мəһкүм қилинсун» дəп əмир қилған. [5] Лекин силəр: — Һəр қандақ киши
«Атиси яки анисиға: — Мəн силəргə ярдəм бəргидəк нəрсилəрни аллиқачан Худаға
ативəттим — десила, [6] униң ата-анисиға һөрмəт-вападарлиқ қилиш мəҗбурийити
қалмайду, — дəйсилəр. Буниң билəн əнъəнəңларни дəп, Худаниң əмрини йоққа чиқи-
ривəттиңлар. [7] Əй сахтипəзлəр! Йəшая пəйғəмбəр бəргəн мошу бешарəт топтоғра силəр

14:34 Мар. 6:53.
15:1 Мар. 7:1.
15:4 **«Ата-анаңни һөрмəт қил» вə «атиси яки анисини һақарəтлигəнлəр өлүмгə мəһкүм қилинсун»** — бу əмирлəр Тəврат «Мис.» 20:12, 17, «Лав.» 20:9 вə «Қан.» 5:16дə хатирилиниду.
15:4 Мис. 20:12; 21:17; Лав. 20:9; Қан. 5:16; Пəнд. 20:20; Əф. 6:2.
15:6 **«униң ата-анисиға һөрмəт-вападарлиқ қилиш мəҗбурийити қалмайду, — дəйсилəр. Буниң билəн əнъəнəңларни дəп, Худаниң əмрини йоққа чиқиривəттиңлар»** — Мəсиһниң сөзигə қариғанда «Худаға атиған тəəллуқатлар» техи атиғучи кишиниң қолида турғанда, улардин пайдилинивəрсə болатти. Шу киши бəлким Тəврат устазлириниң қоллиши билəн «дунияд кəткинимдин кейин...» яки «мəлум бир мəзгилдин кейин...» «ибадəтханиға тапшуримəн» дəп қəсəм қилған болса керəк. Йəһудийларниң тарихий хатирилиридə шуниңға охшаш көплигəн мисаллар тепилиду.
–Пəрийсилəр үгəткəн шу һейлə-микир: «Мал-мүлкүңни Худаға аталған *(«қурбан қилған»)* қилған болсаң, ата-анаңдин хəвəр алмисаң болиду» əмəс, бəлки «*(шундақ қилған болсаң)* **хəвəр елишиңға болмайду**» дегəндəк. Улар шүбһисизки ахирида бу иштин мəлум бир пайда көриду, əлвəттə.
15:6 Мар. 7:13; 1Тим. 4:3; 2Тим. 3:2.

тоғрилиқ екән: —
[8] «Мошу хәлиқ ағзида мени һөрмәтлигини билән,
Бирақ қәлби мәндин жирақ.
[9] Улар маңа беһудә ибадәт қилиду.
Уларниң үгәткән тәлимлири пәқәт инсанлардин чиққан пәтиваларла, халас».

Һәқиқий напаклиқ

[10] Андин у халайиқни йениға чақирип, уларға:
— Қулақ селиңлар һәм шуни чүшиниңларки, [11] Инсанни напак қилидиғини ағзидин ки-
ридиғини әмәс, бәлки ағзидин чиқидиғинидур, — деди.
[12] Кейин мухлислири униң алдиға келип:
— Сениң бу сөзүңни Пәрисийләр аңлап, униңдин бизар болуп рәнжигәнлигини билдиң-
му? — деди.
[13] Лекин у мундақ җавап қайтурди:
— Әрштики Атам тикмигән һәр қандақ өсүмлүк йилтизидин жулунуп ташлиниду.
[14] Силәр уларға писәнт қилмаңлар; улар корларға йол башлайдиған корлардур. Әгәр кор
корға йол башлиса, һәр иккиси ориға чүшүп кетиду.
[15] Лекин Петрус униңға:
— Бая ейтқан тәмсилни бизгә чүшәндүрүп бәргәйсән, — деди.
[16] Лекин у: — Силәрму техичә чүшәнчигә еришимидиңлар?! — деди. [17] Еғизға киргән бар-
лиқ нәрсиләрниң аш қазан арқилиқ тәрәт болуп чиқип кетидиғанлиғини техи чүшән-
мәмсиләр? [18] Лекин еғиздин чиқидиғини қәлбтин чиқиду, инсанни напак қилидиғи-
ниму шудур. [19] Чүнки яман ойлар, қатиллиқ, зинахорлуқ, бузуқчилиқ, оғрилиқ, ялған
гувалиқ вә төһмәт қатарлиқлар қәлбтин чиқиду. [20] Инсанни напак қилидиғанлар мана
шулардур; жуюлмиған қоллар билән тамақ йейиш инсанни напак қилмайду.

Ят әллик аялниң етиқати

Мар. 7:24-30

[21] Әйса у йәрдин чиқип, Тур вә Зидон шәһәрлириниң әтрапидики жутларға барди.
[22] Мана, у чәт йәрләрдин кәлгән қананий бир аял униң алдиға келип:
— И Рәб! Давутниң оғли, һалимға рәһим қилғайсиз! Қизимға җин чаплишивалған екән,
қийнилип кетиватиду! — дәп униңға нида қилип зарлиди.
[23] Лекин у у аялға бир еғизму җавап бәрмиди. Мухлислири униң йениға келип:
— Бу аялни йолға салсаң! Чүнки у кәйнимиздин әгишип ялвуруп нида қиливатиду, —
деди.
[24] Әнди у җавап берип:

15:8 Йәш. 29:13; Әз. 33:31; Мар. 7:6.
15:9 «... Улар маңа беһудә ибадәт қилиду. Уларниң үгәткән тәлимлири пәқәт инсанлардин чиққан пәтиваларла, халас» — *(8-9-айәтләр)* «Йәш.» 29:13.
15:9 Йәш. 29:13; Мар. 7:6, 7; Кол. 2:18, 20, 22.
15:10 Мар. 7:14.
15:11 Рос. 10:15; Рим. 14:17,20; Тит. 1:15.
15:13 Юһ. 15:2.
15:14 Йәш. 42:19; Луқа 6:39.
15:15 Мар. 7:17.
15:19 Яр. 6:5; 8:21; Пәнд. 6:14; Йәр. 17:9.
15:21 «Әйса у йәрдин чиқип, Тур вә Зидон шәһәрлириниң әтрапидики жутларға барди» — у йәр «чәт әлликләр» туруватқан район болуп, Мәсиһниң шу йәргә бериштики мәхсити, өз хәлқидин бир вақит айрилип арам елиштин ибарәт болса керәк.
15:21 Мар. 7:24.

— Мән пәқәт йолдин тенигән қой падилири болған Исраил җәмәтидикиләргә әвәтил-
гәнмән, — деди.
25 Амма һелиқи аял униң алдиға келип сәҗдә қилип:
— Рәб, маңа ярдәм қилғайсән! — дәп ялвурди.
26 У униңға:
— Балиларниң ненини кичик иштларға ташлап бериш яхши әмәс, — деди.
27 Лекин һелиқи аял:
— Дурус, и Рәб, бирақ һәтта иштларму ғоҗайининиң дәстихинидин чүшкән увақларни
йәйдиғу, — деди.
28 Шуниң билән Әйса униңға:
— Әй ханим, ишәшиң күчлүк екән! Тилигиниңдәк болсун! — деди. У аялниң қизи шуан
сақийип кәтти.

Нурғун кесәлләрниң сақайтилиши

29 Әйса у йәрдин чиқип, Галилийә деңизиниң бойидин өтүп, таққа чиқип олтарди.
30 Униң алдиға топ-топ халайиқ жиғилди. Улар токур, қариғу, гача, чолақ вә нурғун
башқа хил кесәлләрниму елип келип, униң айиғи алдиға қоюшти; у уларни сақайтти.
31 Шуниң билән халайиқ гачиларниң сөзләләйдиған болғанлиғини, чолақларниң сақай-
ғинини, токурларниң маңғанлиғини вә қариғуларниң көридиған болғанлиғини көрүп,
һәйран болди вә Исраилниң Худасини улуқлиди.

Төрт миң адәмниң тойғузулуши

Мар. 8:1-10

32 Андин Әйса мухлислирини йениға чақирип:
— Бу халайиққа ичим ағрийду; чүнки улар үч күндин бери йенимда болди, йегидәк бир
нәрсисиму қалмиди. Уларни өйлиригә ач қайтурушни халимаймән, йолда һалидин ке-
тиши мүмкин, — деди.
33 Мухлислар униңға:
— Бу чөлдә бунчивала адәмни тойғузғидәк көп нанни нәдин тапимиз? — дейишти.
34 Әйса улардин: Қанчә нениңлар бар? — дәп сориди.
— Йәттә нан билән бир нәччә тал кичик белиқ бар, — дейишти улар.
35 Буниң билән у халайиқни йәрдә олтиришқа буйруди. 36 Андин, йәттә нан билән бе-
лиқларни қолиға елип Худаға тәшәккүр ейтип, уларни уштуп мухлислириға бәрди,
мухлислар халайиққа үләштүрди. 37 Һәммәйлән тойғичә йеди; андин мухлислар ешип
қалған парчиларни жиғип йәттә чоң севәтни тошқузди. 38 Тамақ йегәнләрниң сани ба-
лилар вә аяллардин башқа төрт миң киши еди. 39 У халайиқни йолға салғандин кейин,
кемигә чүшүп, Магадан жутиниң чәт йәрлиригә барди.

15:24 Мат. 10:6; Рос. 13:46.
15:26 **«Балиларниң ненини кичик иштларға ташлап бериш яхши әмәс»** — Мәсиһ бу йәрдә өзиниң дәсләпки вәзиписини, Йәһудийларға хуш хәвәр йәткүзүш, дәп тәкитләйду. «Кичик иштлар» бәлким һақарәтлик сөз болмай, өйдики арзулуқ пистилирини көрситиду. Бу муһим вақиә тоғрисида «қошумчә сөз»имизни көрүң.
15:29 Мар. 7:31.
15:30 Йәш. 29:18; 35:5; Мат. 11:5; Луқа 7:22.
15:32 Мар. 8:1.
15:36 1Сам. 9:13.

Пәрисийләрниң «мөҗизилик аламәт» көрситишни тәләп қилиши

Мар. 8:11-13; Луқа 12:54-56

16 [1] Әнди пәрисийләр билән Садуқийлар уни синаш мәхситидә йениға келип, униңдин бизгә асмандин мөҗизилик бир аламәт көрсәтсәң, дәп тәләп қилишти.
[2] Бирақ Әйса уларға мундақ деди:
— Кәчқурун силәр қизил шәпәқни көргиниңларда, «Һава әтә очуқ болиду» дәйсиләр.
[3] вә әтигәндә: «Бүгүн боран чиқиду, чүнки асманниң рәңги қизил һәм тутуқ», дәйсиләр.
Асман рәңги-ройини пәриқ етәләйсиләр-ю, лекин бу заманда йүз бериватқан аламәт-
ләрни пәриқ етәлмәйсиләр! [4] Рәзил һәм зинахор бу дәвир «мөҗизилик бир аламәт»ниң
көристилишини истәп жүриду. Бирақ бу дәвирдикиләргә «Юнус пәйғәмбәрдә көрүлгән
мөҗизилик аламәт»дин башқа һеч қандақ мөҗизилик аламәт көрситилмәйду.
Андин у уларни ташлап чиқип кәтти.

«Ечитқу» болған езиқту тәлимдин һошияр болуш

Мар. 8:14-21

[5] Мухлислири деңизниң у қетиға өткинидә, нан еливелишни унтуған еди. [6] Әйса уларға:
— Һошияр болуңлар, Пәрисийләр билән Садуқийларниң ечитқусидин еһтият қилиңлар,
— деди.
[7] Мухлислар өз ара мулаһизилишип:
— Нан әкәлмигәнлигимиз үчүн буни дәватса керәк, — дейишти.
[8] Әйса уларниң немә дейишиватқанлиғини билип мундақ деди:
— Әй ишәши аҗизлар! Немә үчүн нан әкәлмигәнлигиңлар тоғрисида мулаһизә қили-
силәр? [9] Техичә чүшәнмидиңларму? Бәш нан билән бәш миң кишиниң тойғузулғанлиғи,
қанчә севәт озуқ жиғивалғанлиғиңлар есиңлардин чиқтиму? [10] Йәттә нан билән төрт
миң кишиниң тойғузулғанлиғи, йәнә қанчә чоң севәт озуқ жиғивалғанлиғиңларму
есиңлардин чиқтиму? [11] Силәр қандақму мениң силәргә: «Пәрисийләр билән Садуқий-
ларниң ечитқусидин еһтият қилиңлар» дегинимниң нан тоғрилиқ әмәслигини чүшән-
мәйсиләр?
[12] Мухлислар шундила униң нандики ечитқудин әмәс, бәлки Пәрисийләр билән Са-
дуқийларниң тәлимидин еһтият қилишни ейтқанлиғини чүшинип йәтти.

Петрусниң Әйсани Мәсиһ дәп тонуши

Мар. 8:27-30; Луқа 9:18-21

[13] Әйса Қәйсәрийә-Филиппи районаға кәлгинидә, у мухлисиридин:

16:1 **«Пәрисийләр билән Садуқийлар»** — «Пәрисийләр» болса Тәврат қануниға қатму-қат түрлүк башқа қаидә-низамларни қошқан қаттиқ тәләпчан диний еқим еди. «Садуқийлар» дегән диний еқиминиң бәзи тәрәплири уларға охшаш болғини билән, лекин улар Тәвраттики пәйғәмбәрләр қисимлирини қобул қилмай, пәқәт Тәвраттики 1-5-қисимларни *(йәни Муса пәйғәмбәргә тапшурулған қисимлар)*ни қобул қилған. Улар «қиямәт күни», шундақла инсанларниң ахирәттә өлүмдин тирилишини етирап қилмайтти. Адәттә «Пәрисийләр» вә «Садуқийлар» бир-биригә дүшмәнлишип жүрәтти, лекин улар Әйсани бир тәрәп қилиш үчүн бирләшкән еди. **«бизгә асмандин мөҗизилик бир аламәт көрсәтсәң»** — улар тәләп қилған «мөҗизилик аламәт», Әйсаниң һәқиқий Мәсиһ екәнлигини испатлайдиған бир карамәтни көрситиду, әлвәттә.

16:1 Мат. 12:38; Мар. 8:11; Луқа 11:29; 12:54; Юһ. 6:30.

16:2 Луқа 12:54.

16:4 **«Юнус пәйғәмбәрдә көрүлгән мөҗизилик аламәт»** — 12:39-40-айәтләргә қаралсун. «Бу заманда йүз бериватқан аламәтләр» тоғрисида «қошумчә сөз»имизниму көрүң.

16:4 Юн. 2:1; Мат. 12:39; Луқа 11:29.

16:6 Мар. 8:15; Луқа 12:1.

16:9 Мат. 14:17; Мар. 6:38; Луқа 9:13; Юһ. 6:9.

16:10 Мат. 15:34.

Кишиләр мән Инсаноғлини ким дәп билидикән? — дәп сориди.
14 Мухлислири:
— Бәзиләр сени чөмүлдүргүчи Йәһя, бәзиләр Иляс пәйғәмбәр вә йәнә бәзиләр Йәрәмия
яки башқа пәйғәмбәрләрдин бири дәп билидикән, — дәп җавап бәрди.
15 У улардин:
— Әнди силәрчу? Силәр мени ким дәп билисиләр? — дәп сориди.
16 Симон Петрус:
— Сән Мәсиһ, мәңгүлүк һаят Худаниң Оғли екәнсән, — дәп җавап бәрди.
17 Әйса униңға:
— Бәхитликсән, и Юнус оғли Симон! Буни саңа аян қилғучи һеч әт-қан егиси әмәс, бәл-
ки әрштики Атамдур.
18 Мән саңа шуни ейтайки, сән болсаң Петрусдурсән. Мән җамаи-
тимни бу уюлташ үстигә қуримән. Униң үстидин тәһтисараниң дәрвазилириму ғалип
келәлмәйду.
19 Әрш падишалиғиниң ачқучлирини саңа тапшуримән; сән йәр йүзидә
немини бағлисаң әрштиму бағланған болиду, сән йәр йүзидә немини қоюп бәрсәң, әр-
штиму қоюп берилгән болиду, — деди.
20 Бу сөзләрни ейтип болуп, у мухлислириға өзиниң Мәсиһ екәнлигини һеч кимгә тин-
маслиқни тапилиди.

Әйсаниң өлүп тирилидиғанлиғини алдин-ала ейтиши

Мар. 8:31-9:1; Луқа 9:22-27

21 Шу вақиттин башлап, Әйса мухлислириға өзиниң Йерусалимға кетиши, ақсақаллар,
баш каһинлар вә Тәврат устазлири тәрипидин көп азап-оқубәт тартиши, өлтүрүлүши
муқәррәр болғанлиғини, шундақла үчинчи күни тирилдүрүлидиғанлиғини аян қи-
лишқа башлиди.
22 Шуниң билән Петрус уни бир чәткә тартип, уни әйипләп:
— Я Рәб, саңа рәһим қилинғай! Бешиңға бундақ ишлар қәтъий чүшмәйду! — деди.
23 Лекин у бурулуп Петрусқа қарап:
— Арқамға өт, Шәйтан! Сән маңа путликашаңсән, сениң ойлиғанлириң Худаниң ишлири
әмәс, инсанниң ишлиридур, — деди.
24 Андин Әйса мухлислириға мундақ деди:

16:13 Мар. 8:27; Луқа 9:18.
16:14 Мат. 14:2.
16:16 **«... Мәңгүлүк һаят Худаниң оғли»** — грек тилида «тирик Худаниң Оғли». «Тирик Худа» дегән ибарә Худани һаят, «өлүк бут әмәс», һәқиқий Худа дәп тәкитләйду.
16:16 Юһ. 6:69.
16:17 **«... Юнус оғли Симон!»** — грек тилида «... Симон бар-ионаһ» (*«Юнусниң оғли»*). Бу Юнус Тәвраттики пәйғәмбәр Юнус әмәс; лекин қизиқ бир иш шуки, Петрус вә Юнус пәйғәмбәрниң көп ортақ йәрлири бар.
16:17 Мат. 11:25.
16:18 **«Сән болсаң Петрусдурсән. Мән җамаитимни бу уюлташ үстигә қуримән....»** — «Петрус»ниң мәнаси «таш» болуп, у «җамаәтниң ули» әмәс. Җамаәтниң ули болса Әйса ейтқан «уюлташ» болуп, у яки өзини яки өзигә бағланған иман-етиқатини көрситиду. «1Пет.» 2:4-9ни вә «қошумчә сөз»имизни көрүң. **«тәһтисараниң дәрвазилири»** — бәлким көчмә мәнада болуп, «өлүмниң күчи», «җин-шәйтанларниң күчлири»ни көрситиши мүмкин.
16:18 Зәб. 117:22; Йәш. 28:16; 33:20; Юһ. 1:43; 1Кор. 3:11.
16:19 **«Әрш падишалиғиниң ачқучлирини саңа тапшуримән; сән йәр йүзидә немини бағлисаң әрштиму бағланған болиду,...»** — бу муһим сөз тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
16:19 Мат. 18:18; Юһ. 20:22.
16:21 Мат. 17:22; 20:18; Мар. 8:31; 9:31; 10:33; Луқа 9:22; 18:31; 24:7.
16:23 **«Арқамға өт, Шәйтан!...»** — Мәсиһ бу айәттә «Шәйтан» дегән бу сөзини биринчидин «дүшмән» дегән мәнада ишлитип, өзиниң дүшмини болуп қалған Петрусқа ейтиду. Иккинчидин, Шәйтан өзи Петрус арқилиқ Әйсаға путликашаң болмақчи еди.
16:23 2Сам. 19:22.

Кимдәким маңа әгишишни халиса, өзидин ваз кечип, өзиниң крестини көтирип маңа
әгәшсун![25] Чүнки өз җенини қутқузмақчи болған киши чоқум җенидин мәһрум боли-
ду, лекин мән үчүн өз җенидин мәһрум болған киши униңға еришиду.
[26] Чүнки бир адәм пүтүн дунияға егә болуп җенидин мәһрум қалса, буниң немә пайди-
си болсун?! У немисини җениға тегишсун?![27] Чүнки Инсаноғли Атисиниң шан-шәриви
ичидә пәриштилири билән келиш алдида туриду; вә у һәммә адәмниң өз әмәллиригә
тушлуқ җавап қайтуриду.
[28] Мән силәргә шуни бәрһәқ ейтип қояйки, бу йәрдә турғанларниң арисидин өлүмниң
тәмини тетиштин бурун җәзмән Инсаноғлиниң өз падишалиғи билән кәлгәнлигини
көридиғанлар бардур.

Әйсаниң җулалиқта көрүнүши

Мар. 9:2-13; Луқа 9:28-36

17 [1] Вә алтә күндин кейин, Әйса Петрус, Яқуп вә Яқупниң иниси Юһаннани айрип
елип, егиз бир таққа чиқти.[2] У йәрдә униң сияқи уларниң көз алдидила өзгирип,
йүзи қуяштәк парлиди, кийимлири нурдәк аппақ болуп чақниди.[3] Вә мана, мухлисларға
Муса вә Иляс пәйғәмбәрләр униң билән сөзлишиватқан һалда көрүнди.[4] Шуниң билән
Петрус Әйсаға:
— И Рәб, бу йәрдә болғинимиз немидегән яхши! Халисаң, бирини саңа, бирини Мусаға,
йәнә бирини Илясқа атап бу йәргә үч кәпә ясайли! — деди.
[5] Униң гепи түгимәйла, мана нурлуқ бир булут уларни қапливалди. Мана, булуттин: «Бу
Мениң сөйүмлүк Оғлумдур, Мән униңдин хурсәнмән. Униңға қулақ селиңлар!» дегән
аваз аңланди.
[6] Мухлислар буни аңлап өзлирини йәргә ташлап дүм йетип вәһимигә чүшти.[7] Бирақ

16:24 «кимдәким маңа әгишишни халиса, өзидин ваз кечип, өзиниң крестини көтирип маңа әгәшсун!» — 10:38ни, шундақла униңдики изаһатниму көрүң.
16:24 Мат. 10:38; Мар. 8:34; Луқа 9:23; 14:27.
16:25 «Чүнки өз җенини қутқузмақчи болған киши чоқум җенидин мәһрум болиду, лекин мән үчүн өз җенидин мәһрум болған киши униңға еришиду» — грек тилида «җан» вә «һаят» бирла сөз билән ипадилиниду. «Өз җени» мошу йәрдә пәқәт адәмниң һаятинила әмәс, бәлки барлиқ етиқати болғанларға муйәссәр қилинған мәңгүлүк роһий бәхитни вә мирасини көрситиду.
16:25 Мат. 10:39; Мар. 8:35; Луқа 9:24; 17:33; Юһ. 12:25.
16:26 «Чүнки бир адәм пүтүн дунияға егә болуп җенидин мәһрум қалса, буниң немә пайдиси болсун?! У немисини җениға тегишсун?!» — жуқуриқи изаһатта ейтилғандәк, «өз җени» мошу йәрдә пәқәт адәмниң һаятинила әмәс, бәлки барлиқ етиқатчи болғанларға муйәссәр қилинған мәңгүлүк роһий бәхитни вә мирасини көрситиду, әлвәттә.
16:26 Зәб. 48:7-13; Мар. 8:37; Луқа 9:25.
16:27 Аюп 34:11; Зәб. 61:13; Мат. 24:30; 25:31; 26:64; Рим. 2:6.
16:28 «Бу йәрдә турғанларниң арисидин өлүмниң тәмини тетиштин бурун...» — «өлүмниң тәмини тетиш» грек тилида «өлүмни тетиш» дәп ипадилиниду. **«бу йәрдә турғанларниң арисидин өлүмниң тәмини тетиштин бурун җәзмән Инсаноғлиниң өз падишалиғи билән кәлгәнлигини көридиғанлар бардур»** — бизниңчә 16:28-айәттики сөзниң муһим мәнаси 17-бапта тәсвирләнгән карамәт ишларни көрситиду. Башқа алимлар у: *(1)* Әйса өлтүрүлгәндин кейин мухлислириға қайта көрүнүши билән; *(2)* Муқәддәс Роһниң келиши билән; *(3)* Мәсиһниң шәриви җамаәттә аян қилиниши билән; *(4)* Әйсаниң дунияға қайтип келиши билән әмәлгә ашурулди, дәп қарайду.
–Жуқириқи *(1)*-, *(2)*-, *(3)*-пикир сәл орунлуқ болғини билән, лекин Әйсаниң «бу йәрдә турғанларниң **арисидин**... көридиғанлар бар» дегинидин қариғанда, **бәзи** расуллар бу ишни көриду, шуңа муһим әмәлгә ашурулуши 17-баптики «Әйсаниң җулалиқта көрүнүши» дегән иштур, дәп қараймиз.
16:28 Мар. 9:1; Луқа 9:27.
17:1 Мар. 9:2; Луқа 9:28; 2Пет. 1:17.
17:4 «Халисаң, ... бу йәргә үч кәпә ясайли!» — яки «халисаң, ... бу йәргә үч кәпә ясай!». Бу сөз вә пүтүн вақиә тоғрилиқ йәнә «қошумчә сөз»имизни көрүң.
17:5 Қан. 18:19; Йәш. 42:1; Мат. 3:17; Мар. 1:11; 9:7; Луқа 3:22; 9:35; Рос. 3:22; Кол. 1:13; 2Пет. 1:17.

Әйса келип, уларға қолини тәккүзүп:
Қопуңлар, қорқмаңлар, — деди. [8] Улар бешини көтирип қаривиди, Әйсадин башқа һеч
кимни көрмиди.
[9] Тағдин чүшүветип, Әйса уларға:
— Инсаноғли өлүмдин тирилдүрүлмигичә, бу аламәт көрүнүшни һеч кимгә ейтмаңлар,
— дәп тапилиди.
[10] Андин мухлислири униңдин:
— Тәврат устазлири немә үчүн: «Илияс пәйғәмбәр Мәсиһ келиштин авал қайтип келиши
керәк» дейишиду? — дәп сорашти.
[11] У уларға җававән:
— Илияс пәйғәмбәр дәрвәқә Мәсиһтин авал келиду, һәммә ишни орниға кәлтүриду.
[12] Амма мән силәргә шуни ейтип қояйки, илияс аллиқачан кәлди, лекин кишиләр уни тонумиди, бәлки униңға халиғанчә муамилә қилди. Шуниңға охшаш, Инсаноғлиму уларниң қоллирида азап чекиш алдида туриду, — деди. [13] Шу чағда мухлислар униң чөмүлдүргүчи Йәһя тоғрисида сөзләватқанлиғини чүшәнди.

Җин чаплашқан балиниң азат қилиниши

Мар. 9:14-29; Луқа 9:37-43

[14] Улар халайиқниң йениға барғинида, бир киши униң алдиға келип, тизлинип:
[15] Рәб, оғлумға ичиңни ағриткайсән! Чүнки униң тутқақлиқ кесили бар болғачқа, зор
азап чекиватиду; чүнки у дайим отниң яки суниң ичигә чүшүп кетиду. [16] Уни мухлис-
лириңға елип кәлгән едим, сақайталмиди, — деди.
[17] Әйса җававән: — Әй етиқатсиз вә тәтүр дәвир, силәр билән қачанғичә турай?! Мән
силәргә йәнә қачанғичә сәвир қилай? — Балини алдимға елип келиңлар — деди.
[18] Шуниң билән Әйса җинға тәнбиһ беривиди, җин балидин чиқип кәтти, балиму шуан
сақайди.
[19] Кейин, Әйса айрим қалғанда, мухлислар униң йениға келип:
— Биз немә үчүн җинни қоғливетәлмидуқ? — дәп сорашти.
[20] У уларға: — Ишәшиңлар болмиғанлиғи үчүн. Мән силәргә шуни бәрһәқ ейтип қояйки,
силәрдә қича уруғидәк зәрричә ишәш болсила, силәр аву тағқа: «Бу йәрдин у йәргә көч»
десәңлар, көчиду; шундақла силәргә мүмкин болмайдиған һеч иш болмайду. [21] Бирақ,
бундақ җинларни дуа қилиш вә роза тутуш билән болмиса һайдиғили болмайду — деди.

Әйсаниң йәнә өлүши вә тирилиши тоғрилиқ ейтиши

Мар. 9:30-32; Луқа 9:43-45

[22] Улар Галилийә өлкисидә айлинип жүргинидә, Әйса уларға:
— Инсаноғли сатқунлуқтин инсанларниң қолиға тапшурулиду; [23] улар уни өлтүриду, лекин
үчинчи күни у тирилиду, — деди. Буни аңлап мухлислар еғир ғәм-қайғуға чөмүп кәтти.

17:9 Мар. 9:9; Луқа 9:36.
17:10 Мал. 3:23; Мат. 11:14; Мар. 9:11.
17:11 **«Илияс пәйғәмбәр дәрвәқә *Мәсиһтин* авал келиду, һәммә ишни орниға кәлтүриду»** — «Илиясниң авал келиши» вә униң «һәммини орниға кәлтүрүши»ни көрсәткән бешарәт вә башқа тәпсилатлири Тәврат, «Мал.» 4:5-6дә хатирилиниду.
17:14 Мар. 9:16; Луқа 9:37.
17:15 **«тутқақлиқ кесили»** — грек тилида «ай *(шари)* тәрипидин урулған» дегән сөз билән ипадилиниду.
17:19 Мар. 9:28.
17:20 Мат. 21:21; Луқа 17:6.
17:21 **«Бирақ, бундақ җинларни дуа қилиш вә роза тутуш билән болмиса һайдиғили болмайду»** — бу айәт бәзи кона көчүрмиләрдә тепилмайду.
17:22 Мат. 16:21; 20:18; Мар. 8:31; 9:31; 10:33; Луқа 9:22,44; 18:31.

Ибадәтхана бежи тапшуруш мәсилиси

[24] Андин улар Кәпәрнаһум шәһиригә кәлгинидә, ибадәтхана «икки драқма» бежини жиққучилар Петруснiң йениға келип:
— Устазиңлар «икки драқма»ни төләмду? — дәп сориди.
[25] Төләйду, — деди Петрус.
Лекин у өйгә киргишигила, техи бир немә демәстила Әйса униңдин:
— Симон, сениңчә бу дуниядики падишалар кимләрдин баж алиду? Өз пәрзәнтлиридин-
му, яки ятлардинму, — дәп сориди.
[26] Петрус униңға:
Ятлардин, — девиди, Әйса униңға:
— Ундақта, пәрзәнтләр баждин халий болиду. [27] Бирақ баж жиққучиларға путликашаң
болмаслиғимиз үчүн, деңизға берип қармақни ташла. Тутқан биринчи белиқни елип,
ағзини ачсаң, төрт драқмилиқ бир тәңгә пул чиқиду. Уни елип мән вә сән иккимизниң
бежи үчүн уларға бәр, — деди.

Әрш падишалиғида ким әң улуқ?

Мар. 9:33-37; Луқа 9:46-48

18 [1] Бу чағда, мухлислар Әйсаниң йениға келип:
Әрш падишалиғида ким әң улуқ? — дәп сориди.
[2] Әйса йениға кичик бир балини чақирип, уни оттурида турғузуп, мундақ деди:
[3] — Мән силәргә шуни бәрһәқ ейтип қояйки, өз йолуңлардин йенип, кичик балилардәк
сәбий болмисаңлар, әрш падишалиғиға һәргиз кирәлмәйсиләр. [4] Әнди ким өзини бу
кичик балидәк кичик пеил тутса, у әрш падишалиғида әң улуқ болиду. [5] Бундақ кичик
бир балини мениң намимда қобул қилса, у мени қобул қилған болиду. [6] Лекин маңа
етиқат қилған бундақ кичикләрдин бирини гунаға путлаштурған һәр қандақ адәмни,
у бойниға йоған түгмән теши есилған һалда деңизниң тегигә чөктүрүветилгини әвзәл
болатти. [7] Инсанни гунаға путлаштуридиған ишлар түпәйлидин бу дуниядикиләрниң
һалиға вай! Путлаштуридиған ишлар муқәррәр болиду; лекин шу путлаштурғучи адәм-
ниң һалиға вай!

17:24 **«... ибадәтхана «икки драқма» бежини жиққучилар Петруснiң йениға келип...»** — «ибадәтхана бежи» мошу йәрдә грек тилида «дидрақма» *(икки «драқма» пул)* дейилиду. «Дидрақма» әсли бир хил тәңгә болуп, Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә Исраилдики һәр әр киши һәр жилда ибадәтханиниң ишлири үчүн «йерим шәкәл» *(бир дидрақма)* тапшуруш керәк еди. «Мис.» 30:13-16ни көрүң.

17:25 Мат. 22:21; Рим. 13:7.

17:27 **«Бирақ баж жиққучиларға путликашаң болмаслиғимиз үчүн...»** — Әйса вә Петрус иккиси «падишаниң пәрзәнти» болуп, Худаниң ибадәтханисиға баж төләштин халий еди. Лекин баж жиққучилар буни чүшәнмигәчкә, улар төлимисә, бәлким «Бу Әйса тәқвадар әмәс екән, Мәсиһ болалмайду» дәп қелиши, шундақла улар Әйсаға етиқат бағлап, нижатқа еришиш пурситидин мәһрум болуши мүмкин. **«төрт драқмилиқ бир тәңгә пул чиқиду»** — «төрт драқма тәңгә» *(грек тилида «статер»)* — 24-айәттики изаһат оқурмәнләрниң ядида болса көрәләйдуки, бу пул Әйса вә Петруснiң бажни төлиши үчүн дәл керәклик пул еди.

18:1 Мар. 9:34; Луқа 9:46; 22:24.

18:3 Мат. 19:14; 1Кор. 14:20; 1Пет. 2:2.

18:4 **«Әнди ким өзини бу кичик балидәк кичик пеил тутса, у әрш падишалиғида әң улуқ болиду»** — «кичик балилар» адәттә чоңчилиқ қилмайду вә өзини биләрмән қилип көрсәтмәйду вә бәлким һәммидин муһим атисиниң сөзигә шәртсиз ишиниду.

18:4 1Пет. 5:6.

18:5 Мар. 9:37; Луқа 9:48; Юһ. 13:20.

18:6 Мар. 9:42; Луқа 17:2.

18:7 **«инсанни гунаға путлаштуридиған ишлар түпәйлидин бу дуниядикиләрниң һалиға вай! Путлаштуридиған ишлар муқәррәр болиду; лекин шу путлаштурғучи адәмниң һалиға вай!»** — бу муһим айәт үстидә «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

18:7 Мат. 26:24; Рос. 2:23; 4:27,28; 1Кор. 11:19.

[8] Әгәр әнди қолуң яки путуң сени гунаға путлаштурса, уни кесип ташливәт. Чүнки икки
қолуң яки икки путуң бар һалда дозақтики отқа ташланғиниңдин көрә, чолақ яки токур
һалда һаятлиққа киргиниң әвзәлдур.
[9] Әгәр көзүң сени гунаға путлаштурса, уни оюп өзүңдин нери ташливәт. Икки көзүң бар
һалда дозақтики отқа ташланғиниңдин көрә, бирла көзүң билән болсиму һаятлиққа
киргиниң әвзәлдур.

Азған қой тоғрисидики тәмсил

[10] — Бу сәбий кичикләрниң һеч биригиму сәл қараштин һези болуңлар. Чүнки шуни
силәргә ейтайки, уларниң әрштики пәриштилири әрштики Атамниң җамалини һәрдай-
им көрүп туриду. [11] Чүнки Инсаноғли һалакәткә азғанларни қутқузғили кәлди.
[12] Қандақ қарайсиләр? Бирәвниң йүз туяқ қойи болуп, униңдин бири езип топтин чүшүп
қалса, у тохсән тоққуз қойни тағларға қоюп қоюп, һелиқи азған қойини издәйдиғу?
[13] Вә әгәр уни тепивалса, мән силәргә шуни бәрһәқ ейтип қояйки, у қой үчүн болған
хошаллиғи азмиған тохсән тоққузиниңкидин зор болиду. [14] Шуниңға охшаш, бу сәбий
кичикләрниң һәр қандиқиниң һалакәткә езип қелиши әрштики Атаңларниң ирадиси
әмәстур.

Гуна өткүзгән қериндашқа болған муамилә

Луқа 17:3

[15] — Әнди әгәр қериндишиң саңа зиян селип гуна қилса, униң йениға берип иккиңлар
халий чағда сәһвәнлигини көрситип қой. Қериндишиң сөзүңни аңлиса, уни езиштин
қайтурувалған болисән. [16] Лекин аңлимиса, йәнә бир-икки гувачини елип, униң йениға
барғин. Шундақ қилип, һәммә иш икки-үч гувачиниң сөзи билән қилинсун. [17] Лекин
әгәр қериндишиң уларниң сөзигиму қулақ салмиса, әһвални җамаәткә йәткүзүп ейтқин.
Әгәр у җамаәттикиләргә қулақ салмиса, уни ят әллик яки бажгир қатарида көрүңлар.
[18] Мән силәргә шуни бәрһәқ ейтип қояйки, силәр йәр йүзидә немини бағлисаңлар, әр-
штиму шу бағланған болиду вә силәр йәр йүзидә немини қоюп бәрсәңлар, әрштиму
қоюп берилгән болиду.

18:8 Қан. 13:7; Мат. 5:29,30; Мар. 9:43.
18:10 Зәб. 33:8; Луқа 15:3-7
18:11 **«Чүнки Инсаноғли һалакәткә азғанларни қутқузғили кәлди»** — бу айәт бәзи кона көчүрмиләрдә тепилмайду.
18:11 Луқа 19:10.
18:12 Луқа 15:3.
18:15 Лав. 19:17; Пәнд. 17:10; Луқа 17:3; Яқ. 5:19.
18:16 **«һәммә иш икки-үч гувачиниң сөзи билән қилинсун»** — бу сөз «Қан.» 19:15дин нәқил кәлтүрүлгән.
18:16 Чөл. 35:30; Қан. 17:6; 19:15; Юһ. 8:17; 2Кор. 13:1; Ибр. 10:28.
18:17 **«Әгәр у җамаәттикиләргә қулақ салмиса, уни ят әллик яки бажгир қатарида көрүңлар»** — шу чағда «ят әллик»ләрниң көпинчиси бутпәрәс еди. «Бажгир»лар *(Рим империйәси үчүн хәлиқтин бaж алидиған Йәһудийлар)* болса «Рим империйәгә сетилип кәткән хаинлар» дәп «иплас адәмләр»ниң қатарида қарилатти.
18:17 1Кор. 5:9; 2Тес. 3:14.
18:18 **«силәр йәр йүзидә немини бағлисаңлар, әрштиму шу бағланған болиду вә силәр йәр йүзидә немини қоюп бәрсәңлар, әрштиму қоюп берилгән болиду»** — бу сөз 16:19-айәттикигә охшаш, бирақ әшу йәрдә ялғуз Петрусқа ейтилған. Биз Әйсаниң мошу сөзлиридә ейтилған һоқуқ пәқәт расулларғила әмәс, бәлки пүткүл җамаәткә тәвәдур. Әйса тапшурған бу һоқуқ: *(1)* җамаәттики дуаларда алаһидә тиләш һоқуқини; *(2)* җамаәт тәртиви бойичә, гуна садир қилип, амма товва қилмиған әзаларни чәкләш, җамаәттин чиқириш яки уларға тәрбийә бериш һоқуқини көрситиду, дәп ишинимиз *(17-айәт вә 19-20-айәтни, «1Кор.» 5:1-5, «2Кор.» 2:5-11ни көрүң)*.
18:18 Мат. 16:19; Юһ. 20:23.

[19] Мән йәнә шуни силәргә бәрһәқ ейтип қояйки, йәр йүзидә араңлардин иккиси өзлири
тилигән бир иш тоғрилиқ қәлби бир болуп һәр қандақ нәрсини тиләп дуа қилса, әршти-
ки Атам уларниң тилигини иҗабәт қилиду. [20] Чүнки икки яки үчәйлән мениң намим
билән қәйәрдә жиғилған болса, мән шу йәрдә уларниң арисида болимән.

Шәпқәт көргүчи шәпқәтлик болуши керәк

[21] Андин Петрус униң алдиға келип:
— И Рәб, қериндишимниң маңа зиян селип өткүзгән қанчә қетимлиқ гунайини
кәчүрүшүм керәк? Йәттә қетимму? — деди.
[22] Әйса униңға мундақ деди:
—Мән саңа шуни ейтип қояйки, йәттә қетим әмәс, йәтмиш һәссә йәттә қетим! [23] Әрш
падишалиғи чакарлири билән һесап-китап қилмақчи болған бир падишаға охшайду.
[24] Һесап-китапни башлиғинида, униңға он миң талант пул қәриздар болған бир чакар
кәлтүрүлүпту. [25] Чакарниң төлигидәк һеч нәрсиси болмиғачқа, ғоҗиси чакарниң өзи-
ни, хотун бала-җақиси вә бар-йоқини сетип, қәрзини төләшини буйрупту. [26] Шуңа чакар
униң алдида йәргә жиқилип баш уруп: «Ғоҗам, маңа кәңчилик қилғайла, мән пүтүн
қәрзимни чоқум төләймән» дәп ялвурупту. [27] Чакарниң ғоҗиси униңға ич ағритип, уни
қоюп берип, қәрзини кәчүрүм қипту.
[28] Лекин чакар у йәрдин чиқип, өзигә йүз динар қәриздар болған йәнә бир чакар буради-
рини учритипту. Уни тутувелип, бойнини боғуп туруп: «Қәризни төлә!» дәпту. [29] Буниң
билән бу чакар бурадири йәргә жиқилип униңдин: «Маңа кәңчилик қил, қәризни чоқум
қайтуримән» дәп ялвурупту. [30] Лекин у унимапту вә: «Пүтүн қәризни төлимигичә зин-
данда ятисән» дәп уни зинданға ташлитипту. [31] Бундақ ишниң йүз бәргәнлигини көргән
башқа чакарлар интайин азаплинип ғоҗисиниң алдиға берип, әһвални баштин-ахир
сөзләп берипту.
[32] Буниң билән ғоҗиси һелиқи чакарни чақиртип: «Әй рәзил чакар! Маңа йелинғанлиғиң
үчүн шунчә көп қәрзиңниң һәммисини кәчүрдүм. [33] Мән саңа ич ағритқинимдәк, сәнму
чакар бурадириңгә ич ағритишиңға тоғра кәлмәмду?!» дәпту. [34] Буниң билән ғоҗиси
ғәзәплинип уни пүтүн қәрзини төләп болғичә адәм қийниғучи гундипайларниң қолида
турушқа тапшуруп берипту.
[35] Шуниңға охшаш, әгәр һәр бириңлар өз қериндашлириңларни чин дилиңлардин кәчүр-
мисәңлар, әрштики Атамму силәргә охшаш муамилә қилиду.

18:20 «икки яки үч адәм мениң намим билән қәйәрдә жиғилған болса...» — грек тилида «икки яки үчәйлән адәм мениң намимға қәйәрдә жиғилған болса...».
18:20 Луқа 24:15,36.
18:21 Луқа 17:4.
18:22 «йәттә қетим әмәс, йәтмиш һәссә йәттә қетим!» — яки «йәттә қетим әмәс, йәтмиш йәттә қетим».
18:22 Мат. 6:14; Мар. 11:25; Кол. 3:13.
18:24 «он миң талант пул» — бир «талант» алтун яки көмүш тәңгә аз дегәндә бир ишчиниң жиллиқ һәққиниң 17 һәссиси болуп, 10000 талант һазир оттура һесап билән бәлким икки миллиард *(миң миллион)* долларчә болиду.
18:25 Мат. 5:25.
18:28 «йүз динар қәриздар» — шу вақитларда «бир динар» бир ишчиниң бир күнлүк һәққи болуп, йүз тәңгә бәлким оттура һесап билән 1300 долларчә болатти.
18:34 «адәм қийниғучи гундипайлар» — мошу гундипайларниң адәттики вәзиписи җинайәтчиниң җинайитини сүрүштә қилиш үчүн мәһбусларни қийнаш еди.
18:35 Мат. 6:14; Мар. 11:26; Яқ. 2:13.

Талақ қилиш тоғрисида

Мар. 10:1-12

19 [1] Шундақ болдики, Әйса бу сөзләрни ейтип болғандин кейин, Галилийә өлкисидин айрилип, Йәһудийә өлкисиниң чәт йәрлиригә, йәни Иордан дәриясиниң у қетидики жутларға барди. [2] Топ-топ адәмләр униңға әгишип кәлгән болуп, у уларни шу йәрдила сақайтти.
[3] Әнди бәзи Пәрисийләр униң йениға келип уни қилтаққа чүшүрүш мәхситидә униңдин: — Бир адәмниң һәр қандақ сәвәптин аялини қоюветиши Тәврат қануниға уйғунму? — дәп сориди.
[4] Шуниң билән у җававән мундақ деди:
— Тәвраттин шуни оқумидиңларму, муқәддәмдә инсанларни Яратқучи уларни «Әр вә аял қилип яратти» вә
[5] «Шу сәвәптин әр киши ата-анисидин айрилиду, аяли билән бир-лишип иккиси бир тән болиду».
[6] Шундақ екән, әр-аял әнди икки тән әмәс, бәлки бир тән болиду. Шуниң үчүн, Худа қошқанни инсан айримисун.
[7] Пәрисийләр униңдин йәнә:
— Ундақта, Муса пәйғәмбәр немә үчүн Тәврат қанунида әр киши өз аялиға талақ хетини бәрсила андин уни қоюветишкә болиду, дәп буйруған? — дәп сорашти.
[8] У уларға: — Таш жүрәклигиңлардин Муса пәйғәмбәр аяллириңларни талақ қилишқа рухсәт қилған; лекин аләмниң башлимида бундақ әмәс еди.
[9] Әнди шуни силәргә ей-тип қояйки, аялини бузуқлуқтин башқа бирәр сәвәп билән талақ қилип, башқа бирини әмригә алған һәр қандақ киши зина қилған болиду.
[10] Мухлислар униңға:
— Әгәр әр билән аяли оттурисидики әһвал шундақ болса, ундақта өйләнмәслик яхши екән, — деди.
[11] У уларға:
— Бу сөзни һәммила адәм әмәс, пәқәт несип қилинғанларла қобул қилалайду.
[12] Чүнки анисиниң балиятқусидин туғма бәзи ағватлар бар; вә инсан тәрипидин ахта қилинған бәзи ағватларму бар; вә әрш падишалиғи үчүн өзини ағват қилғанларму бар. Бу сөзни қобул қилалайдиғанлар қобул қилсун! — деди.

19:1 Мар. 10:1.
19:3 Мар. 10:2.
19:4 **«шуни оқумидиңларму,...?»** — Бу Пәрисийләр әң яхши көридиған ибариләрниң бири.
19:4 Яр. 1:17; 2:24; 5:2
19:5 Яр. 2:24; 1Кор. 6:16; Әф. 5:31.
19:6 1Кор. 7:10.
19:7 **«Муса пәйғәмбәр немә үчүн Тәврат қанунида әр киши өз аялиға талақ хетини бәрсила андин уни қоюветишкә болиду»** — әмирниң тоғриси «Қан.» 24:1дә тепилиду.
19:7 Қан. 24:1; Йәр. 3:1.
19:9 **«Изаһат»** — бәзи кона көчүрүлмиләрдә мошу йәрдә «вә талақ қилинған аялни әмригә алған кишиму зина қилған болиду» дегән сөзләр қошулуди. 5:32ни көрүң.
19:9 Мат. 5:32; Мар. 10:11; Луқа 16:18; 1Кор. 7:10.
19:10 **«ундақта өйләнмәслик яхши екән»** — демәк, мухлисларниң ойлишичә, талақ қилиш имканийити болмиса (*«чиқиш йоли болмиса»*), өйлиниш интайин қорқунучлуқ иштур.
19:11 1Кор. 7:7,17.
19:12 **«анисиниң балиятқусидин туғма бәзи ағватлар бар»** — «туғма ағватлар» бәлким туғма җинсий иқтидари аҗизларни, ишқсиз кишиләрни көрситиду; «башқилар тәрипидин ахта қилинған» кона заманларда хан-падишаларниң ордилирида һәрәмни башқуруш хизмити үчүн пичиветилгән адәмләрни көрситиду. «Әршниң падишалиғи үчүн өз-өзини ағват қилғанлар» бәлким Худаниң хизмитидә көпрәк вақит болай дәп өйлиништин ваз кәчкәнләрни көрситиду.

Әйса вә кичик балилар

Мар. 10:13-16; Луқа 18:15-17

13 Қолуңни тәккүзүп дуа қилғайсән дәп, бәзиләр кичик балилирини униң алдиға елип
кәлди. Бирақ мухлислар елип кәлгәнләрни әйиплиди. 14 Амма Әйса:
— Балилар мениң алдимға кәлтүрүлсун, уларни тосмаңлар. Чүнки әрш падишалиғи дәл
мошундақларға тәвәдур, — деди. 15 Вә қоллирини уларға тәккүзгәндин кейин, у у йәр-
дин айрилди.

Пулдарлар Худаниң падишалиғиға кирәләмду?

Мар. 10:17-31; Луқа 18:18-30

16 Мана, бир күни бириси униң алдиға келип:
— Устаз, мән қандақ яхши ишни қилсам, мәңгүлүк һаятқа еришимән? — дәп сориди.
17 У униңға:
— Немишкә мәндин яхшилиқ тоғрисида сорайсән? «Яхши болғучилар» болса пәқәт би-
рила бар. Амма һаятлиққа киримән десәң, әмирләргә әмәл қил, — деди.
18 Қайси әмирләргә дәйсән? — дәп сориди у.
Әйса униңға:
— «Қатиллиқ қилма, зина қилма, оғрилиқ қилма, ялған гувалиқ бәрмә, 19 ата-анаңға
һөрмәт қил вә хошнаңни өзүңни сөйгәндәк сөй» — деди.
20 Яш жигит униңға: — Буларниң һәммисигә әмәл қилип келиватимән. Әнди маңа йәнә
немә кәм? — деди.
21 Әйса униңға:
— Әгәр мукәммәл болушни халисаң, берип бар-йоқуңни сетип, пулини кәмбәғәлләргә
бәргин. Шуниң билән әрштә ғәзнәң болиду. Андин келип маңа әгәшкин, — деди.
22 Жигит мошу сөзни аңлап, қайғуға чөмүп у йәрдин кетип қалди. Чүнки униң мал-мүл-
ки наһайити көп еди. 23 Әйса мухлислириға:
— Мән силәргә шуни бәрһәқ ейтип қояйки, байларниң әрш падишалиғиға кириши тәс-
ликтила болиду. 24 Вә йәнә шуни силәргә ейтайки, төгиниң йиңнисиниң көзидин өтүши
бай адәмниң Худаниң падишалиғиға киришидин асандур! — деди.
25 Мухлислар буни аңлап интайин бәк һәйран болушуп:
— Ундақта, ким нижатқа еришәләйду? — дәп сорашти.
26 Амма Әйса уларға қарап:
— Бу иш инсан билән вужудқа чиқиши мүмкин әмәс, лекин Худаға нисбәтән һәммә иш
мүмкин болиду, — деди.
27 Буниң билән Петрус униңға:

19:13 Мар. 10:13; Луқа 18:15.
19:14 **«әрш падишалиғи дәл мошундақларға тәвәдур»** — яки «әрш падишалиғи дәл мошундақлардин тәркиб тапқандур».
19:14 Мат. 18:3; 1Кор. 14:20; 1Пет. 2:2.
19:16 Мар. 10:17; Луқа 18:18.
19:18 Мис. 20:12; Лав. 19:18; Қан. 5:16-20; Рим. 13:9.
19:19 **«қатиллиқ қилма, зина қилма, оғрилиқ қилма, ялған гувалиқ бәрмә, ата-анаңға һөрмәт қил вә хошнаңни өзүңни сөйгәндәк сөй»** — *(18-19-айәт)* оқурмәнләр шуниңға диққәт қилған болуши мүмкинки, Әйса «он пәрман» ичидики Худаға мунасивәтлик пәрманларни яки «*(хошнаңниң нәрсилирини)* тама қилма» дегән пәрманни тилға алғини йоқ.
19:19 Лав. 19:17; Мат. 22:39; Мар. 12:31; Гал. 5:14; Яқ. 2:8.
19:21 Мат. 6:19; Луқа 12:33; 16:9; 1Тим. 6:19.
19:23 Пәнд. 11:28; Мар. 10:23; Луқа 18:24.
19:26 **«Худаға нисбәтән һәммә иш мүмкин болиду»** — грек тилида: «Худа билән һәммә иш мүмкин болиду».
19:26 Аюп 42:2; Йәр. 32:17; Зәк. 8:6; Луқа 1:37; 18:27.

— Мана, биз һәммидин ваз кечип саңа әгәштуқ! Биз буниң үчүн немигә еришимиз? — дәп сориди.
[28] Әйса уларға мундақ деди:
— Мән силәргә шуни бәрһәқ ейтип қояйки, аләмдики һәммә қайтидин йеңиланғинида, Инсаноғли шанлиқ тәхтидә олтарған вақтида, маңа әгәшкән силәр он икки тәхттә олтирип, Исраилларниң он икки қәбилисигә һөкүм чиқирисиләр. [29] Мениң намим дәп
өйләр, ака-ука, ача-сиңил қериндашлири, ата-аниси, аяли, балилири яки йәр-зиминлардин ваз кәчкәнләрниң һәммиси уларға йүз һәссә артуқ еришиду вә мәңгүлүк һаяткә мирас болиду. [30] Лекин шу чағда нурғун алдида турғанлар арқиға өтиду, нурғун арқида
турғанлар алдиға өтиду.

Үзүмзарлиқтики ишләмчиләр

20 [1] — Чүнки әрш падишалиғи бир йәр егисигә охшайду. Егиси үзүмзарлиғида ишләшкә адәмләрни яллаш үчүн таң сәһәрдә сиртқа чиқипту. [2] У ишләмчиләр
билән күнлүки үчүн бир күмүч динардин беришкә келишип, уларни үзүмзарлиғиға әвәтипту.
[3] Саат тоққузларда у йәнә сиртқа чиқип, базарда бекар турған башқа кишиләрни көрүпту. [4] Уларға: «Силәрму үзүмзарлиғимға бериңлар, һәққиңларға тегишлигини беримән» — дәпту. [5] Улар үзүмзарлиққа берипту. Чүштә вә саат үчтиму у йәнә чиқип йәнә
шундақ қипту. [6] Лекин кәчқурун саат бәшләрдә чиққанда у йәрдә турған йәнә башқиларни көрүп, улардин: «Немә үчүн бу йәрдә күн бойи бекар турисиләр?» дәп сорапту.
[7] Улар: «Бизни һеч ким яллимиди» дәп җавап қайтурупту. У уларға: «Ундақта, силәрму үзүмзарлиғимға берип ишләңлар» — дәпту.
[8] Кәч болғанда, үзүмзарлиқ егиси ғоҗидариға: «Ишләмчиләрни чақирип, әң ахирида кәлгәнләрдин башлап әң авал кәлгәнләргичә һәммисиниң иш һәққини бәр» дәпту.
[9] Авал кәчқурун саат бәштә ишқа кәлгәнләр келип, һәр бири бир күмүч динардин
апту. [10] Әң авал яллап келингәнләрниң нөвити кәлгәндә, улар: Техиму көп иш һәққи алимизғу, дәп ойлишипту; бирақ уларму бир күмүч динардин апту. [11] Улар иш
һәққини алғини билән йәр егисидин ағринип: [12] «Бу ахирда кәлгәнләр пәқәт бир саатла ишлиди, бирақ сиз уларни күн бойи җапалиқ вә қаттиқ иссиқни чәккән бизләр билән баравәр һесаплидиңизғу, дәп ғудуришипту. [13] Лекин йәр егиси уларниң
биригә җавап қайтуруп: «Бурадәр, саңа наһәқлиқ қилғиним йоқ! Сән билән бир күмүч динарға келишмигәнмидуқ? [14] Һәққиңни елип қайтип кәткин. Бу ахирда кәлгәнгиму саңа охшаш бәргүм бар. [15] Өзүмниңкини өзүм билгәнчә ишлитиш һоқуқум йоқму?
Сехий болғанлиғимға көзүң қизириватамду? [16] Шундақ қилип «Алдида турғанлар

19:27 Мат. 4:20; Мар. 10:28; Луқа 5:11; 18:28.
19:28 Луқа 22:30.
19:29 **«Мениң намим дәп өйләр, ака-ука, ... яки йәр-зиминлардин ваз кәчкәнләр..»** — грек тилида «мениң намим үчүн өйләр, ака-ука... яки йәр-зиминлардин ваз кәчкәнләр...».
19:29 Қан. 33:9; Аюп 42:12.
19:30 Мар. 10:31; Луқа 13:30.
20:2 **«У ишләмчиләр билән күнлүки үчүн бир күмүч динардин беришкә келишип...»** — «бир күмүч динар» грек тилида «бир динариус».
20:3 **«Саат тоққузларда»** — грекчә «күнниң үчинчи саити» — йәни саат тоққузни көрситиду. Йәһудий хәлқи үчүн «толуқ күн» *(24 саат)* кәч саат алтида башлиниду; кәчтә «җесәк» ишлитилиду; әтигән саат алтидин кәч саат алтигичә «күндүз» дейилиду, күндүз он икки саатқә бөлүниду *(мисални Тәврат, «Яр.» 1:5ин көргили болиду)*.
20:5 **«Чүштә вә саат үчтиму у йәнә чиқип йәнә шундақ қипту»** — «чүштә» — әйни сөз бойичә күнниң «алтинчи саитидә» вә «саат үчтә» күнниң «тоққузинчи саитидә» *(чүштин кейин саат үчләрдә)* дейилиду.
20:6 **«кәчқурун саат бәшләрдә»** — грекчә «күнниң он биринчи саити әтрапида», йәни чүштин кейин саат бәштә.

арқиға өтиду, арқида турғанлар алдиға өтиду»; чүнки чақирилғанлар көп, амма талланғанлар аз болиду.

Әйса өлүп тирилидиғанлиғини йәнә алдин-ала ейтиду

Мар. 10:32-34; Луқа 18:31-34

[17] Әйса Йерусалимға чиқиветип, йолда он икки мухлисини бир чәткә тартип, уларға
мундақ деди:
[18] — Мана биз һазир Йерусалимға чиқип кетиватимиз. Инсаноғли баш каһинлар вә
Тәврат устазлириға тапшурулиду. Улар уни өлүмгә мәһкүм қилиду [19] андин уни
мәсқирә қилип, қамчилап вә крестләшкә ят әлликләргә тапшуриду. Лекин у үчинчи
күни қайта тирилиду.

Анининң тәливи

Мар. 10:35-45

[20] Шу чағда, Зәбәдийниң оғуллириниң аниси икки оғлини елип, Әйсаниң алдиға келип
униңдин бир ишни тәләп қилмақчи болуп сәҗдә қилди.
[21] Немә тәливиң бар? — дәп сориди у.
Аял униңға:
— Шуни әмир қилғайсәнки, сениң падишалиғиңда бу икки оғлумдин бири оң йениңда,
бири сол йениңда олтарсун, — деди.
[22] Әйса уларға җававән: — Силәр немә тәләп қиливатқиниңларни билмәйватисиләр. Мән
ичишкә тәмшәлгән қәдәһни ичәләмсиләр? — деди.
Ичәләймиз, — дейишти улар.
[23] У уларға:
— Силәр һәқиқәтәнму мениң қәдәһимдин ортақ ичисиләр. Бирақ оң яки сол йенимда
олтириш несивиси мениң ихтияримда әмәс, бәлки Атам кимләргә тәйярлиған болса,
шуларға несип болиду. [24] Қалған он мухлис буниңдин хәвәр тапқанда, икки қериндиши-
дин хапа болди. [25] Лекин Әйса уларни йениға чақирип, мундақ деди:
— Силәргә мәлумки, әлләрдики һөкүмранлар қол астидикидикиләр үстидин буйруқваз-
лиқ қилип һакимийәт жүргүзиду, вә уларниң һоқуқдарлири уларни ғоҗайинларчә
идарә қилиду. [26] Бирақ силәрниң араңларда шундақ болмисун; бәлки силәрдин ким
үстүн болушни халиса, силәрниң хизмитиңларда болсун; [27] вә ким араңлардикиләр-
ниң алдинқиси болушни халиса, силәрниң қулуңлар болсун. [28] Инсаноғлиму дәрвәқә

20:16 **«чүнки чақирилғанлар көп, талланғанлар аз болиду»** — мошу сөзләр бәзи кона көчүрмиләрдә тепилмайду.
20:16 Мат. 19:30; 22:14; Мар. 10:31; Луқа 13:30.
20:17 **«Йерусалимға чиқиветип...»** — «Йерусалимға бериш» һәрдайим «Йерусалимға чиқиветип...» дәп ипадилиниду.
20:17 Мар. 10:32; Луқа 18:31; 24:7.
20:19 Мат. 27:2; Луқа 23:1; Юһ. 18:28,31; Рос. 3:23.
20:20 **«Зәбәдийниң оғуллири»** — Әйса чақирған он икки расулдин икки, йәни Юһанна ве Яқуп. 4:21 вә 10:2ни көрүң. **«бир ишни тәләп қилмақчи болуп сәҗдә қилди»** — яки «бир ишни тәләп қилмақчи болуп тизлинип баш урди».
20:20 Мар. 10:35.
20:22 **«Мән ичишкә тәмшәлгән қәдәһни ичәләмсиләр?»** — бу айәттики «қәдәһ» дегән сөз, Әйсаниң тартидиған азап-оқубити вә кресттики өлүмини көздә тутиду.
20:22 Луқа 12:49,50; Рим. 8:26.
20:23 Мат. 25:34.
20:25 **«әлләрдики һөкүмранлар қол астидикидикиләр үстидин буйруқвазлиқ қилип һакимийәт жүргүзиду»** — «әлләр» мошу йәрдә «ят әлләр», «Йәһудий әмәсләр»ни *(йәни Худадин қорқмайдиған бутпәрәсләрни)* көрситиду.
20:25 Мар. 10:42; Луқа 22:25.
20:26 1Пет. 5:3.
20:27 Мат. 23:11; Мар. 9:35; 10:43.

шу йолда көпчилик хизмитимдә болсун демәй, бәлки көпчиликниң хизмитидә болай
вә җенимни пида қилиш бәдилигә нурғун адәмләрни һөрлүккә ериштүрәй дәп кәлди.

Әйсаниң икки әмани сақайтиши

Мар. 10:46-52; Луқа 18:35-43

29 Улар Йерихо шәһиридин чиққанда, зор бир топ адәмләр униңға әгишип маңди. 30 Вә
мана, йол бойида олтарған икки әма Әйсаниң у йәрдин өтүп кетиватқинини аңлап:
— И Рәб, Давутниң оғли, бизгә рәһим қилғайсән, — дәп товлиди.
31 Көпчилик уларни «Үн чиқармаңлар!» дәп әйиплиди. Лекин, улар: — Я Рәб, и Давутниң
оғли, бизгә рәһим қилғайсән! — дәп техиму қаттиқ товлиди.
32 Әйса қедимини тохтитип, уларни чақирип:
— Силәр үчүн немә иш қилип беришимни халисиләр? — дәп сориди.
33 Я Рәб, көзлиримиз ечилсун! — дейишти улар.
34 Әйса уларға ич ағритип, қолини уларниң көзлиригә тәккүзүвиди, көзлири шуан әсли-
гә келип көридиған болди; улар дәрһал униңға әгишип маңди.

Әйсаниң Йерусалимға тәнтәнилик кириши

Мар. 11:1-11; Луқа 19:28-38; Юһ. 12:12-19

21 1 Улар Йерусалимға йеқинлишип, Зәйтун теғиниң етигидики Бәйт-Фаги йезисиға
кәлгинидә, Әйса икки мухлисиға мунуларни тапилап алдин әвәтти:
2 — Силәр удулуңлардики йезиға бериңлар. Барсаңларла, бағлақлиқ бир ешәк вә униң
йенидики бир тәхәйни көрисиләр. Уларни йешип алдимға йетиләп келиңлар. 3 Әгәр би-
риси силәргә бир немә десә, «Рәбниң буларға һаҗити чүшти» дәңлар, у дәрһал уларни
қоюп бериду.
4 Бу пүтүн вақиә пәйғәмбәр арқилиқ ейтилған муну сөзләрни әмәлгә ашуруш үчүн бол-
ди: —

5 «Зион қизиға ейтиңлар:
— Мана, Падишасиң келиватиду,
Кәмтәр-мөмин болуп, минип бир ешәккә,
Боюнтуруқлуқ ешәкниң тәхийигә,
Келиватиду йениңға сениң».

6 Әнди һелиқи икки мухлис берип Әйсаниң тапилиғинидәк қилди. 7 Ешәк билән тәхәйни
йетиләп келип, үстигә йепинча-чапанлирини салди вә у үстигә минди. 8 Әнди топ-топ
кишиләр йепинча-чапанлирини йолға паяндаз қилип салди; йәнә бир қисми дәрәқ шах-
лирини кесип йолға яятти. 9 Алдида маңған вә кәйнидин әгәшкән топ-топ халайиқ: —

20:28 **«... җенимни пида қилиш бәдилигә нурғун адәмләрни һөрлүккә ериштүрәй»** — немидин «һөрлүк»кә еришиду? — гунадин болған һөрлүк.
20:28 Луқа 22:27; Юһ. 13:14; Әф. 1:7; Фил. 2:7; 1Тим. 2:6; 1Пет. 1:19
20:29 Мар. 10:46; Луқа 18:35.
21:1 Мар. 11:1; Луқа 19:29.
21:2 Зәб. 24:1
21:5 **«Зион қизиға ейтиңлар: — Мана, Падишасиң келиватиду, кәмтәр-мөмин болуп, минип бир ешәккә, боюнтуруқлуқ ешәкниң тәхийигә, келиватиду йениңға сениң»** — бешарәт «Зәк.» 9:9дин елинған. «Зион» — Йерусалим җайлашқан тағни көрситиду.
21:5 1Пад. 1:38-40; Йәш. 62:11; Зәк. 9:9; Юһ. 12:15.
21:7 **«... үстигә йепинча-чапанлирини салди»** — демәк, егири йоқ еди.
21:7 2Пад. 9:13; Юһ. 12:14.

«Давутниң оғлиға һосанна болғай!
Пәрвәрдигарниң намида кәлгүчигә мубарәк болсун!
Әршиәлада тәшәккүр-һосанналар оқулсун!» — дәп вақиришатти.

10 У Йерусалимға киргәндә, пүткүл шәһәр ләрзигә кәлди. Кишиләр:
— Бу зади кимду? — дейишәтти.
11 Халайиқ:
— Бу Галилийә өлкисидики Насарәтлик пәйғәмбәр Әйса, дәп җавап беришәтти.

Әйсаниң ибадәтханини сода-сетиқтин тазлиши

Мар. 11:15-19; Луқа 19:45-48; Юһ. 2:13-22

12 Әнди Әйса ибадәтхана һойлилириға кирип, у йәрдә елим-сетим қиливатқанларниң
һәммисини һайдап чиқарди. Пул тегишкүчиләрниң ширәлирини вә пахтәк-кәптәр
сатқучиларниң орундуқлирини өрүп, 13 уларға:
— Муқәддәс язмиларда Худаниң: «Мениң өйүм дуа-тилавәтхана дәп атилиду» дегән
сөзи пүтүлгән; лекин силәр уни булаңчиларниң угисиға айландурувапсиләр! — деди.
14 Ибадәтхана һойлилирида болғанда қариғу вә токурлар униң алдиға кәлди, у уларни
сақайтти. 15 Лекин баш каһинлар билән Тәврат устазлири униң яратқан мөҗизилирини
көрүп вә балиларниң ибадәтханида: «Давутниң оғлиға һосанна-тәшәккүрләр болғай!»
дәп товлиғинини аңлап ғәзәпләнди.
16 Улар униңға:
— Бу балиларниң немә дәватқанлиғини аңлаватамсән? — дәп сориди.
У уларға: — Аңлаватимән! Силәр муқәддәс язмилардин шуни оқуп бақмиғанки, «Өзүңгә кичик балилар вә бовақларниң тиллиридин мәдһийә сөзлирини мукәммәл қилдиң»» деди.
17 Андин у улардин айрилип, шәһәрдин чиқип Бәйт-Ания йезисиға берип, шу йәрдә қонди.

21:9 **«Давутниң оғлиға һосанна болғай! Пәрвәрдигарниң намида кәлгүчигә мубарәк болсун! Әршиәлада тәшәккүр-һосанналар оқулсун!»** — бу сөзләр «Зәб.» 117:25-26дики бешарәттин елинған.
–«Һосанна» дегән сөз «Қутқузғайсән, и Пәрвәрдигар» дегән мәнада. Инҗил дәвригә кәлгәндә «Худаға тәшәккүр-һәмдусана» дегән мәнадиму болған. «Зәбур» 117-күйидики изаһатларниму көрүң.

21:9 **Зәб. 117:25-26**

21:10 **Зәб. 24:8, 10**

21:12 **«Әнди Әйса ибадәтхана һойлилириға кирип...»** — ибадәтхана — әйни чағда, Йәһудийларниң нурғун ибадәтханилири *(синагоглар)* еди; мошу йәрдә көрситилгән «ибадәтхана» Йәһудийларниң әң көп жиғилип ибадәт қилидиған җайи еди. Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә, пәқәт «Худа Өз намини қойған» Йерусалимдики бу мәркизий ибадәтханидила қурбанлиқ қилса тоғра болатти.

21:12 **Қан. 14:26; Мар. 11:15; Луқа 19:45; Юһ. 2:14.**

21:13 **«Муқәддәс язмиларда Худаниң: «Мениң өйүм дуа-тилавәтхана дәп атилиду» дегән сөзи пүтүлгән; лекин силәр уни булаңчиларниң угисиға айландурувапсиләр!»** — Тәврат, «Йәш.» 56:7 вә «Йәр.» 7:11ни көрүң. Әйсаниң «булаңчиларниң угиси» дегән сөзи икки бислиқ болуп, бир тәрәптин баш каһинларниң содигәрләргә қурбанлиқларни сетиш һоқуқини сетип бәргәнлигини көрситиду; иккинчидин, бу каһинларниң хәлиқниң Худаниң һәқиқитини аңлаш пурситини булап, униң орниға өзлириниң мәртивисини жуқури көтиридиған һәр түрлүк қаидә-йосунларни уларниң бойниға артип қойғанлиғини көрситиду.

21:13 **1Пад. 8:29; Йәш. 56:7; Йәр. 7:11; Луқа 19:46.**

21:15 **Мар. 11:27.**

21:16 **«Силәр муқәддәс язмилардин шуни оқуп бақмиғанки...»** — оқурмәнләрниң есидә барки, «шуни оқуп бақмиғанки,...?» дегән ибарә Парисийләр вә Садуқийларниң әң яхши көридиған ибарилириниң бири еди. **«Өзүңгә кичик балилар вә бовақларниң тиллиридин мәдһийә сөзлирини мукәммәл қилдиң»** — «Зәб.» 8:3.

21:16 **Зәб. 8:3**

Әнҗир дәриғини әйипләш

Мар. 11:12-14; 20-24

[18] Әнди сәһәрдә, шәһәргә қайтип кетиватқанда, униң қосиғи ачқан еди. [19] У йол бойиди-
ки бир түп әнҗир дәриғини көрүп, униң йениға барди. Лекин дәрәқтин йопурмақтин
башқа һеч нәрсә тапалмай, униңға қарап:
— Һазирдин башлап сәндин мәңгү мевә болмисун! — девиди, әнҗир дәриғи шуан қуруп
кәтти.
[20] Мухлислар буни көрүп тәәҗүплинип:
— Әнҗир дәриғи неманчә тезла қуруп кәтти! — деди.
[21] Әйса уларға җавап бәрди:
— Мән силәргә шуни бәрһәқ ейтип қояйки, әгәр һеч гуман болмай ишәшиңлар бар болса,
әнҗир дәриғидә болған ишлар болупла қалмай, бәлки силәр һәтта бу таққа: «Бу йәрдин
көтирилип деңизға ташлан!» десәңлар, у шундақ болиду, деди. [22] Дуа қилип немини ти-
лисәңлар, ишәшиңлар болсила, шуларға еришисиләр.

Әйсаниң һоқуқиниң сүрүштүрүлүши

Мар. 11:27-33; Луқа 20:1-8

[23] У ибадәтхана һойлилириға киргәндин кейин, кишиләргә тәлим бериватқанда, баш
каһинлар вә ақсақаллар униң алдиға келип:
— Сән қиливатқан бу ишларни қайси һоқуққа тайинип қиливатисән? Саңа бу һоқуқни
ким бәргән? — дәп сорашти.
[24] Әйса уларға җавап берип: — Мән авал силәргә бир соал қояй. Әгәр силәр җавап бәр-
сәңлар, мәнму бу ишларни қайси һоқуққа тайинип қиливатқанлиғимни ейтимән.
[25] Йәһя жүргүзгән чөмүлдүрүш нәдин кәлгән? Әрштинму, яки инсанлардинму? — дәп
сориди.
Улар өз ара мулаһизә қилишип:
— Әгәр «Әрштин кәлгән» десәк, у бизгә: «Ундақта, силәр немә үчүн униңға ишәнми-
диңлар?» дәйду. [26] Әгәр: «Инсанлардин кәлгән» десәк, хәлиқтин қорқимиз, чүнки улар
һәммиси Йәһяни пәйғәмбәр дәп билиду — дейишти.
[27] Буниң билән, улар Әйсаға:
Билмәймиз, — дәп җавап беришти.
— Ундақта, мәнму бу ишларни қайси һоқуққа тайинип қиливатқанлиғимни ейтмай-
мән, — деди у уларға.

21:18 Мар. 11:12,20.

21:19 **«У йол бойидики бир түп әнҗир дәриғини көрүп, униң йениға барди. Дәрәқтин йопурмақтин башқа һеч нәрсә тапалмай, униңға қарап: — Һазирдин башлап сәндин мәңгү мевә болмисун! — девиди, әнҗир дәриғи шуан қуруп кәтти»** — Пәләстиндики әнҗир дәрәқлиридә йопурмақ болса, мевиму болуши керәк. Бу карамәт мөҗизә роһий бир һәқиқәтни сүрәтләп бериду, әлвәттә.

21:19 Һош. 9:10

21:20 **«Әнҗир дәриғи неманчә тезла қуруп кәтти!»** — яки «Әнҗир дәриғи қандақму бирдинла қуруп кәтти!»

21:21 Мат. 17:20; Луқа 17:6.

21:22 Мат. 7:7; Мар. 11:24; Луқа 11:9; Юһ. 14:13; 16:24; Яқ. 1:5; 1Юһ. 3:22.

21:23 Мис. 2:14; Мар. 11:27; Луқа 20:1; Рос. 4:7; 7:2.

21:25 **«Йәһя жүргүзгән чөмүлдүрүш нәдин кәлгән? Әрштинму, яки инсанлардинму?»** — мошу диний әрбабларниң һәммиси дегидәк Йәһя пәйғәмбәрниң йәткүзгән хәвиригә җававән: «Бизгә товва қилиш керәк әмәс» дегән вә Йәһя «Мениң кәйнимдә келидиған» дәп көрсәткән Мәсиһниң келишигә ишәнмәй, униң чүмүлдүрүшини рәт қилған еди.

21:26 Мат. 14:5; Мар. 6:20.

Икки оғул тоғрисидики тәмсил

[28] Әнди бу ишқа қандақ қарайсиләр? Бир адәмниң икки оғли бар екән. У биринчи оғ-
линиң йениға келип: «Оғлум, бүгүн үзүмзарлиғимға берип ишлигин» дәпту. [29] «Бар-
маймән» дәпту у, лекин кейин пушайман қилип йәнила берипту. [30] У иккинчи оғлиниң
йениға келип униңғиму шундақ дәпту. У: «Хоп әпәндим, барай» дәпту-ю, лекин бар-
мапту. [31] Бу иккиләнниң қайсиси атисиниң ирадисини ада қилған болиду?

— Биринчи оғли, — дәп җавап бәрди улар.

Әйса уларға мундақ деди:

— Мән силәргә шуни бәрһәқ ейтип қояйки, баҗгирлар билән паһишиләр Худаниң пади-
шалиғиға силәрдин бурун кирмәктә. [32] Чүнки гәрчә Йәһя пәйғәмбәр силәргә һәққаний-
әт йолини аян қилғили кәлгән болсиму, силәр униңға ишәнмидиңлар; лекин баҗгирлар
билән паһишиләр униңға ишәнди. Силәр буни көрүп туруп, һәтта кейинки вақитларда
йолуңлардин пушайман қилмай униңға ишәнмидиңлар.

Рәзил бағвәнләр һәққидики тәмсил

Мар. 12:1-12; Луқа 20:9-19

[33] Йәнә бир тәмсилни аңлаңлар: Бир йәр егиси бир үзүмзарлиқ бәрпа қилип, әтрапини
читлапту. У униңда бир шарап көлчиги қезипту вә бир күзәт мунари ясапту. Андин у
үзүмзарлиқни бағвәнләргә иҗаригә берип, өзи яқа жутқа кетипту. [34] Үзүм пәсли йеқин-
лашқанда, өзигә тегишлик һосулни еливелиш үчүн қуллирини бағвәнләрниң йениға
әвәтипту. [35] Лекин бағвәнләр қуллирини тутуп, бирини думбалапту, бирини өлтүрүве-
типту, йәнә бирини чалма-кесәк қипту. [36] У йәнә бир қетим алдинқидинму көп қулли-
рини әвәтипту, бирақ бағвәнләр уларғиму охшаш муамилә қипту. [37] Ахирда, у «Оғлум-
ниғу һөрмәт қилар» дәп, оғлини әвәтипту. [38] Лекин бағвәнләр оғулни көрүп, өз ара: «Бу
болса мирасхор; келиңлар, уни өлтүрүветип мирасини егиливалайли» дейишипту.
[39] Шуниң билән улар уни тутуп үзүмзарлиқниң сиртиға ташлап өлтүрүветипту.
[40] Әнди үзүмзарлиқниң егиси кәлгәндә, шу бағвәнләрни қандақ қилар? [41] Улар униңға:
— Бу рәзил адәмләрни вәһшийлик билән йоқитиду. Үзүмзарлиқни болса мевилирини өз
вақтида өзигә тапшуридиған башқа бағвәнләргә иҗаригә бериду, — дәп җавап беришти.
[42] Әйса улардин сориди:
— Муқәддәс язмилардики муну сөзләрни оқуп бақмиғанмусиләр?: —
«Тамчилар ташливәткән таш болса,
Буҗәк теши болуп тикләнди.
Бу иш Пәрвәрдигардиндур,
Бу көзимиз алдида карамәт бир иштур».

21:31 **«баҗгирлар билән паһишиләр...»** — «баҗгирлар» тоғрисида 18:18дики изаһатни көрүң. **«баҗгирлар билән паһишиләр Худаниң падишалиғиға силәрдин бурун кирмәктә»** — «кирмәктә» дегән сөзгә қариғанда, «баҗгирлар вә паһишиләр» авал Йәһя пәйғәмбәрниң агаһ-гувақлиғи арқилиқ товва қилған, андин әйни чағда Мәсиһниң агаһ-гувақлиғи арқилиқ Худаниң падишалиғиға техиму кириватқан еди.

21:32 **«силәргә һәққанийәт йолини аян қилғили кәлгән ...»** — яки «силәргә һәққанийәт йолини елип барғили кәлгән». Грек тилида пәқәт: «силәргә һәққанийәт йолида кәлгән...» дейилиду.

21:32 Мат. 3:1.

21:33 Зәб. 79:9-10; Йәш. 5:1-7; Йәр. 2:21; 12:10; Мар. 12:1; Луқа 20:9.

21:35 2Тар. 24:21.

21:38 Яр. 37:18; Зәб. 2:1, 8; Мат. 26:3; 27:1; Юһ. 11:53; Ибр. 1:2.

21:42 **«Тамчилар ташливәткән таш болса, буҗәк теши болуп тикләнди»** — «буҗәк теши» болса һәр қандақ имарәтниң улидики әң муһим уюлташ болуп, һул селинғанда биринчи болуп қоюлидиған таштур. Йәһудий каттивашлар «роһий һаят»ниң буҗәк теши болған Мәсиһни ташлишивәтмәкчи еди, вә дәрвәқә ташливәтти.
–Мәсиһ нәқил кәлтүргән сөзләр — «Зәб.» 117:22-23.

21:42 Зәб. 117:22-23; Йәш. 8:14; 28:16; Мар. 12:10; Луқа 20:17; Рос. 4:11; Рим. 9:33; 1Пет. 2:6.

[43] Шу сәвәптин силәргә шуни ейтип қояйки, Худаниң падишалиғи силәрдин тартивелинип, униңға мувапиқ мевиләрни беридиған башқа бир әлгә ата қилиниду. [44] Бу «таш»қа жиқилған киши парә-парә болуп кетиду; лекин бу таш һәр кимниң үстигә чүшсә, уни кукум-талқан қиливетиду.
[45] Баш каһинлар вә Пәрисийләр униң ейтқан тәмсиллирини аңлап, уларни өзлиригә қаритип ейтқанлиғини чүшәнди. [46] Уни тутуш йолини издигән болсиму, лекин халайиқ уни пәйғәмбәр дәп қариғачқа, улардин қорқушти.

Той зияпити тоғрисидики тәмсил

Луқа 14:15-24

22 [1] Әйса уларға йәнә тәмсилләр билән мундақ деди:
[2] Әрш падишалиғи худди өз оғли үчүн той зияпитини тәйярлиған бир падишаға охшайду. [3] У чакарлирини той зияпитигә тәклип қилинғанларни чақиришқа әвәтипту, лекин улар келишкә унимапту. [4] У йәнә башқа чакарлирини әвәтип, уларға тапилап: «Чақирилғанларға: — Мана, мән зияпитимни тәйяр қилдим; мениң топақлирим, бордақ маллирим союлди, һәммә нәрсә тәйяр. Зияпәткә мәрһәмәт қилғай, дәйду, дәп ейтиңлар, — дәпту. [5] Бирақ улар тәклипини етиварға алмай, бириси етизлиғиға кәтсә, йәнә бири содисиға кетипту. [6] Қалғанлири болса падишаниң чакарлирини тутувелип, хорлап өлтүрүветипту. [7] Падиша буни аңлап қаттиқ ғәзәплинип, әскәрлирини чиқирип, у қатилларни йоқитип, уларниң шәһиригә от қоюветипту. [8] Андин у чакарлириға: «Той зияпити тәйяр болди, лекин чақирилғанлар меһманлиққа мунасип кәлмиди. [9] Әнди силәр һәдә йолларға берип, удул кәлгән адәмләрниң һәммисини той зияпитигә тәклип қилиңлар» дәпту. [10] Буниң билән чакарлар йолларға чиқип, яхши болсун, яман болсун, удул кәлгәнлиги адәмләрниң һәммисини жиғип әкәпту. Той соруни меһманлар билән лиқ толупту.
[11] Падиша меһманлар билән көрүшкили киргәндә, у йәрдә зияпәт кийими киймигән бир кишини көрүпту. [12] Падиша униңдин: «Бурадәр, зияпәт кийими киймәй, бу йәргә қандақ кирдиң?» дәп сорапту, бирақ у киши жавап берәлмәй қапту. [13] Падиша чакарлириға: «Уни пут-қоллиридин бағлап, тешидики қараңғулуққа ачиқип ташлаңлар! У йәрдә жиға-зерәлар көтирилиду, чишлирини ғучурлитиду» дәпту. [14] Чүнки чақирилғанлар көп, лекин талланғанлар аздур.

«Баж тапшурамдуқ?» дегән қилтақ

Мар. 12:13-17; Луқа 20:20-26

[15] Буниң билән Пәрисийләр у йәрдин чиқип, қандақ қилип уни өз сөзи билән қапқанқа чүшүрүш һәққидә мәслиһәтләшти. [16] Улар мухлислирини Һеродниң тәрәпдарлири

21:43 Мис. 32:10; Йәш. 55:5; Мат. 8:12.
21:44 **«Бу «таш»қа жиқилған киши парә-парә болуп кетиду; лекин бу таш һәр кимниң үстигә чүшсә, уни кукум-талқан қиливетиду»** — «таш» болса Әйса өзи, әлвәттә. 42-айәтни көрүң. Әйсаниң бу сөзи тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохтитилимиз.
21:44 Йәш. 8:15; Дан. 2:34; Зәк. 12:3; Луқа 20:18.
21:45 Луқа 20:19.
21:46 Луқа 7:16; Юһ. 7:40.
22:2 Луқа 14:6; Вәһ. 19:7.
22:11 **«Падиша меһманлар билән көрүшкили киргәндә, у йәрдә зияпәт кийими киймигән бир кишини көрүпту»** — бу сөзгә қариғанда шу вақитларда катта той зияпәтлиридә саһибхан өзи һәр бир меһманға алаһидә бир зияпәт кийими соғат қилатти. Ундақ кийимни кийишни рәт қилиш саһибханға интайин беһөрмәтлик болатти.
22:13 Мат. 8:12; 13:42; 24:51; 25:30; Луқа 13:28.
22:14 Мат. 20:16.
22:15 Мар. 12:13; Луқа 20:20.

билән биллә униң йениға әвәтип:
— Устаз, силини сәмимий адәм, кишиләргә Худаниң йолини садиқлиқ билән үгитип келиватиду вә адәмләргә қатъий йүз-хатирә қилмай һеч кимгә ян басмайду, дәп билимиз. 17 Қени, қандақ ойлайла? Рим императори Қәйсәргә баж-селиқ тапшуруш Тәврат қануниға уйғунму-йоқ? — дейишти.
18 Лекин Әйса уларниң рәзил нийитини билип:
— Әй сахтипәзләр, мени немишкә синимақчисиләр? 19 Қени, бажға тапшурулидиған бир тәңгә маңа көрситиңлар, — деди. Улар бир динар пулини әкәлди. 20 У улардин:
— Буниң үстидики сүрәт вә нам-исим кимниң? — дәп сориди.
21 Қәйсәрниң, — дәп җавап бәрди улар.
У уларға: — Ундақ болса, Қәйсәрниң һәққини Қәйсәргә, Худаниң һәққини Худаға тапшуруңлар, — деди.
22 Улар бу сөзни аңлап, һәйран болуп қелишти-дә, униң йенидин кетип қалди.

Тирилишкә мунасивәтлик мәсилә

Мар. 12:18-27; Луқа 20:27-40

23 Шу күни, «Өлгәнләр тирилмәйду» дәйдиған Садуқийлар униң алдиға келип қистап соал қойди:
24 — Устаз, Муса пәйғәмбәр Тәвратта: «Бир киши пәрзәнтсиз өлүп кәтсә, униң ака яки иниси тул йәңгисини әмригә елип, қериндиши үчүн нәсил қалдуруши лазим» дәп тапилиған. 25 Бурун аримизда йәттә ака-ука бар еди. Чоңи өйләнгәндин кейин өлүп кәтти. Пәрзәнт көрмигәнликтин, аялини иккинчи қериндишиниң әмригә қалдурди. 26 Бирақ иккинчисидики әһвалму униңкигә охшаш болди, андин бу иш үчинчисидә таки йәттинчи қериндашқичә охшаш давамлашти.
27 Ахирда, у аялму өлүп кәтти. 28 Әнди тирилиш күнидә бу аял йәттә ака-укиниң қайсисиниң аяли болиду? Чүнки уни һәммиси әмригә алған-дә!
29 Әйса уларға мундақ җавап бәрди:
— Силәр нә муқәддәс язмиларни нә Худаниң қудритини билмигәнлигиңлар үчүн азғансиләр. 30 Чүнки өлүмдин тирилгәндә инсанлар өйләнмәйду, әргә тәгмәйду, бәлки Худаниң әрштики пәриштилиригә охшаш болиду.

22:16 **«Һерод *падишаниң* тәрәпдарлири»** — Һерод падиша Рим империйәси тәрипидин тайинланған болуп, у Йәһудий болмиғачқа Йәһудийларниң көпинчиси униңға интайин өч еди. Шундақ болғини билән өз мәнпәитини көзләйдиған, уни қоллайдиған «Һерод тәрәпдарлири» бар еди. «Һеродлар» тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
22:17 **«Рим императори Қәйсәр...»** — Римниң һәр бир императориға «Қәйсәр» дегән нам-унван бериләтти; мәсилән, Қәйсәр Авғустус, Қәйсәр Юлиус, Қәйсәр Тибериус қатарлиқлар. **«Рим императори Қәйсәргә баж-селиқ тапшуруш Тәврат қануниға уйғунму-йоқ?»** — әйни вақитта, Йәһудийлар римлиқларниң зулми астида яшаватқан еди, әгәр Әйса: «Рим императориға баж тапшуруш тоғра» десә, бу гәптин азатлиқни истигән Йәһудийлар уни «Мана таза бир ялақчи, хаин екән» дәп тиллишатти. «Баж тапшурмаслиқ керәк» дегән болса, у Рим империйәсигә қарши чиққан болатти; андин улар уни Рим валийисиға әрз қилған болатти. Улар мошундақ соалларни сораш арқилиқ Әйсани гепидин тутувелип, римлиқларниң қолиға тапшуруп, униңға зиянкәшлик қилмақчи болушқан.
22:20 Яр. 1:26
22:21 **«Қәйсәрниң һәққини Қәйсәргә, Худаниң һәққини Худаға тапшуруңлар»** — Қәйсәргә Қәйсәрниң һәққи (*униң сүрити чүшүрүлгән нәрсә*)ни тапшуруңлар — демәк, баж төләш керәк. Амма қандақ нәрсә үстидә «Худаниң сүрити» бар? Инсан өзи «Худаниң сүрити» болғачқа, биз пүтүнимизни Худаға тапшуришимиз керәктур (*«Яр.» 1:26-27ни көрүң*).
22:21 Мат. 17:25; Рим. 13:7; Яр. 1:26
22:23 **««Өлгәнләр тирилмәйду» дәйдиған Садуқийлар»** — «Садуқийлар» тоғрилиқ 16:1дики изаһатни вә шундақла «Тәбирләр»ниму көрүң.
22:23 Мар. 12:18; Луқа 20:27; Рос. 23:8.
22:24 **«Бир киши пәрзәнтсиз өлүп кәтсә, униң ака яки иниси тул қалған йәңгисини әмригә елип, қериндиши үчүн нәсил қалдуруши лазим»** — «Қан.» 25:5.
22:24 Қан. 25:5-6; Яр. 38:8.

«ҺЕРОДЛАР»НИҢ НӘСӘПНАМИСИ

Инжил дәвридә «Һеродлар» Едомийлар (яки Идумийлар)дин еди (Едомийлар Әсавниң әвлатлиридур). Улар өзлирини ялғандин: «Йәһудийларниң хандандлиқиға тәвәмиз» дәп жақарлатти. Йәһудийлар болса уларни «Филистий қулларниң бир аилисидин болғансиләр» дәйтти. Һеродларниң әждади «Һерод Антипатер» еди; у Йәһудийәниң тәхтигә варислиқ қилған «Һасмонийлар» (йәни «Маккабийлар»ниң варислиқ қилғанлар)ниң хандандлиқи арисида һәр хил суйиқәст қилип, әвлатлирини тәхтигә чиқиш йолини тәйярлап қойди. Кейин, Рим империяси Палестин райониға барғансери қол узартқанда, Һерод Антипатер уларға тәхсичилик қилиши билән техиму күчкә егә болди.

БИРИНЧИ ДӘВИР

Һасмоний рәһбәр «Хирканус Йоһанна II» («Садуқий мәзһипи»дин болған, миладийәдин илгирики 1-әсирдики Йәһудийларниң баш каһини) көп ят әлликләрни Йәһудийларниң әнъәнилири вә урп-адәтлирини қобул қилишқа мәҗбур қилди. Антипатерниң аилиси шу мәҗбурийәт астида өзлирини «Йәһудийлармиз» дәп жақарлиған. Һалбуки, Пәрисий мәзһипидикиләр мошундақ «Йәһудий болған»ларни қобул қилмиған. Шуниң билән Йәһудийәдики Йәһудийларниң көп қисми һеродларни «һәқиқий Йәһудий әмәс» дәп қарайтти. Шуниң үчүн «Һеродлар» үч тәрәптин аддий пуқралар тәрипидин кәмситилгән:
— (а) улар Едомийлардин келип чиққан;
(ә) улар Йәһудий әнъәнивий урп-адәтлиригә ажизлаштуридиған тәсир йәткүзмәктә еди;
(б) улар Йәһудийлар нәпрәтләнгән Римлиқ таҗавузчилар билән һәмкарлашмақта еди.

АНТИПАТЕР

Набатиялиқ **СИПРОС** билән той қилған

Саломе

Йүсүп

Ферорас

Фасайлус (миладийәдин илгирики 43-40-жили Йәһудийәниң үстигә валий болған)

Бүйүк Һерод (миладийәдин илгирики 73-1(?)-жили) «Матта» 2:1 «Луқа» 1:5)

ИККИНЧИ ДӘВИР

Клеопатра билән той қилған

Малтас билән той қилған

Мариамне II билән той қилған

Мариамне I билән той қилған

ҮЧИНЧИ ДӘВИР

Һерод Филип II
Итурийә вә Трахонитис өлкисиниң һакими («тетрарк»и) болған (миладийәдин илгирики 1-жили (?) миладийә 34-жилиғичә) («Луқа» 3:1)

Һерод Антипас
Галилийә вә Перияниң үстигә һаким («тетрарк») болған (иккинчи болуп **һеродийә** билән той қилған) У чөмүлдүргүчи Йәһия пәйғәмбәрни өлтүргән. Ахирида валий Пилатус Әйсани сорақ қилишқа униң алдиға әвәткән («Луқа» 3:1, 19, 9:7, 13:31, 23:7, «Матта» 14:1, «Маркус» 6:14)

Һерод Архелаус
Йәһудийә, Идумия вә Самарияниң үстигә валий болғанда (миладийәдин илгирики 1-жили (?) миладийә 6-жилиғичә) Йүсүп вә Мәрйәм Мисирдин чиққанда Йәһудийәгә бармай, Насарәткә олтурақлашқан («Матта» 2:19-23)

Һерод Филип I
(Һеч тәхткә олтурған әмәс. Биринчи болуп **һеродийә** билән той қилған) Тәхминән миладийә 34-жили өлди («Матта» 3:14, «Маркус» 6:17, «Луқа» 3:19)

Аристобулус IV
(миладийәдин илгирики 31-7-жили) Муқәддәс китапта тилға елинмиған. У Костобар вә Саломениң қизи, йәни өзиниң нәврә қизи билән той қилған. Өз атиси тәрипидин қәстлинип өлтүрүлгән.

ТӨРТИНЧИ ДӘВР

Мариамне
Антипатер III өлүм җазасини тартқанда, мошу Мариамне униң аяли еди. Кейин у «Әтнарк» Һерод Архелаусниң аяли болған болуши мумкин.

Һеродийә
(Мат. 14:3, Марк. 6:17, Луқа. 3:19)

Һерод Агриппа I
(миладийәдин илгирики 10-жили миладийә 44-жилиғичә) У йәнә «Бүйүк Агриппа» дәп аталған, Йәһудийәниң падишаси болған Аяли Сипростин у бир оғул (Агриппа II) вә үч қиз туғулған. У расул Яқупни өлтүргән; Худа расул Петрусни униң қолидин қутқузған («Расулларниң паалийәтлири» 12:1-23)

Һерод
(Һерод V, Халкис падишаси, өз жийәни **Бәрники** билән той қилған.Бәрники «Расулларниң паалийәтлири» 25:13дә тилға елиниду)

БӘШИНЧИ ДӘВИР

Саломе
Һерод Филип I вә һеродийәниң қизи. У уссул ойниши билән Чөмүлдүргүчи Йәһияниң бешини елип келишни сориди («Матта» 14:1-12, «Маркус» 6:14-29)

Мариамне
Гаюс Жулиюс Архелаус Антиокус Епафанис билән той қилған. Уларниң Бәрники исимлик бир қизи болған (миладийә 50-жили туғулған).

Друсилла
(миладийә 38-78-жили) У авал Әмәсаниң падишаси Азузусқа, андин римлиқ валий Феликскә тәгкән. Феликс миладийә 52-59-жили Йәһудийәниң валийи болған. Расул Павлус униң алдида сораққа тартилған («Расулларниң паалийәтлири» 24:24)

Бәрники
(миладийә 28-93-жили). У Һерод (Халкис падишаси)қа тәгкән, андин бир мәзгилдә өзиниң акиси Агриппа билән билә әр-хотунлуқ турмушини өткүзгән. Расул Павлус шу чағда улар иккисиниң алдида сорақ қилинған

Һерод Агриппа II
(миладийә 28-93-жили) Йәһудийәниң падишаси Расул Павлус униң алдида сот қилинғанда хуш хәвәрни чүшәндүриду («Расулларниң паалийәтлири» 25:13-26:32)

31 Әнди өлүмдин тирилиш мәсилиси һәққидә Худаниң силәргә ейтқан: 32 «Мән Ибраһим,
Исһақ вә Яқупларниң Худасидурмән!» дегән шу сөзини оқумидиңларму? Худа өлүкләр-
ниң әмәс, бәлки тирикләрниң Худасидур!».
33 Бу сөзни аңлиған хәлиқ униң тәлимидин һәйрануһәс қелишти.

Әң муһим әмир

Мар. 12:28-34; Луқа 10:25-28

34 Пәрисийләр униң Садуқийларниң ағзини тувақлиғанлиғини аңлап, бир йәргә жәм
болушти. 35 Уларниң арисидики бир Тәврат-қанун устази уни синаш мәхситидә униң-
дин:
36 — Устаз, Тәврат қанунидики әң муһим әмир қайси? — дәп қистап сориди.
37 У униңға мундақ деди:
— «Пәрвәрдигар Худайиңни пүтүн қәлбиң, пүтүн жениң, пүтүн зеһниң билән сөйгин»
38 — әң улуқ, биринчи орунда туридиған әмир мана шу. 39 Униңға охшайдиған иккинчи
әмир болса «Хошнаңни өзүңни сөйгәндәк сөй». 40 Пүтүн Тәврат қануни вә пәйғәмбәр-
ләрниң сөзлири бу икки әмиргә есилған һалда маңиду.

Қутқузғучи-мәсиһ — Давутниң оғли һәм униң Рәбби

Мар. 12:35-37; Луқа 20:41-44

41 Пәрисийләр жәм болуп турған вақитта, Әйса улардин:
42 — Мәсиһ тоғрисида қандақ ойлаватисиләр? У кимниң оғли? — дәп сориди.
Давутниң оғли, — дейишти улар.
43 У уларға мундақ деди:
Ундақта, немә үчүн Зәбурда Давут уни Роһта «Рәббим» дәп атап, —
44 «Пәрвәрдигар мениң Рәббимгә ейттики: —
«Мән сениң дүшмәнлириңни айиғиң астида дәссәткичә,
Оң йенимда олтарғин!» — дәйду?
45 Давут Мәсиһни шундақ «Рәббим» дәп атиған турса, әнди у қандақму Давутниң оғли
болиду?
46 Вә һеч ким униңға жававән бир еғизму сөз қайтуралмиди; шу күндин етиварән, һеч
ким униңдин соал сорашқиму петиналмиди.

22:32 **«Мән Ибраһим, Исһақ вә Яқупларниң Худасидурмән!»** — «Мис.» 3:6.
22:32 **Мис. 3:6,15.**
22:33 **Мат. 7:28.**
22:34 **Мар. 12:28.**
22:35 **Луқа 10:25.**
22:37 **«Пәрвәрдигар Худайиңни пүтүн қәлбиң, пүтүн жениң, пүтүн зеһниң билән сөйгин»** — «Қан.» 6:5.
22:37 **Қан. 6:5; 10:12; 30:6; Луқа 10:27.**
22:39 **«Хошнаңни өзүңни сөйгәндәк сөй»** — «Лав.» 19:18.
22:39 **Лав. 19:18; Мар. 12:31; Рим. 13:9; Гал. 5:14; Әф. 5:2; 1Тес. 4:9; Яқ. 2:8.**
22:41 **Мар. 12:35; Луқа 20:41.**
22:43 **«Давут уни Роһта «Рәббим» дәп атап...»** — «Роһта» — Худаниң Муқәддәс Роһида.
22:44 ***Давут* «Пәрвәрдигар Мениң Рәббимгә ейттики: — «Мән сениң дүшмәнлириңни айиғиң астида дәссәткичә, оң йенимда олтарғин!» — дәйду»** — «Зәб.» 109:1.
22:44 **Зәб. 109:1; Рос. 2:34; 1Кор. 15:25; Ибр. 1:13; 10:13.**
22:45 **«Давут *Мәсиһни* шундақ «Рәббим» дәп атиған турса, әнди у қандақму Давутниң оғли болиду?»** — демәк, Қутқузғучи-Мәсиһ падиша Давутниң әвлади болсиму, лекин падиша Давут Мәсиһни «Рәббим» дегән йәрдә Мәсиһ Давуттин улуқ болиду, һәм туғулуштин бурунла «Рәб» сүпитидә еди.

Сахтипәзләрниң һалиға вай!
«Йәттә «вай!»»

Мар. 12:38-40; Луқа 11:37-52; 20:45-47

23 [1] Бу сөзләрдин кейин, Әйса топ-топ халайиққа вә мухлислириға мундақ деди:
[2] — Тәврат устазлири вә Пәрисийләр Муса пәйғәмбәрниң һөкүм чиқириш орнида
олтарған болиду. [3] Шуңа, уларниң силәргә ейтқан һәммә сөзлиригә көңүл қоюп, дегәнлирини қилиңлар. Лекин уларниң қилғанлиридәк қилмаңлар; чүнки улар өзлириниң дегинигә өзлири әмәл қилмайду, [4] Бәлки улар көтирәлмигидәк еғир жүкләрни бағлап адәмләрниң зиммисигә артип қойиду. Амма өзлири бу жүкләрни көтиришкә бирму бармиғини мидирлитишни хушяқмайду. [5] Улар һәммә әмәллирини инсанларға көз-көз қилиш үчүнла қилиду; чүнки улар «айәт қаплири»ни кәң қилип чигивелип, тонлириниң чучилирини узун саңгилитип қойиду; [6] улар зияпәтләрдә төрдә, синагогларда алдинқи орунларда олтиришқа, [7] базарларда кишиләрниң уларға болған узун саламлириға вә өзлирини «Устаз, устаз» дәп аташлириға амрақ келиду.
[8] Бирақ силәр болсаңлар «Устаз» дәп атилишни қобул қилмаңлар; чүнки силәрниң ялғуз бирла устазиңлар бар вә һәммиңлар қериндаштурсиләр. [9] Йәр йүзидә һеч қандақ кишини «Атам» демәңлар, чүнки пәқәт бирла Атаңлар, йәни әрштә Турғучи бардур. [10] Силәр «муәллим» дәп атилишниму қобул қилмаңлар, чүнки пәқәт бирла муәллим, йәни Мәсиһниң өзи бардур; [11] бәлки араңларда әң мәртивилик болған киши силәрниң хизмитиңларда болиду. [12] Өзини жуқури тутмақчи болғини төвән қилиниду, өзини төвән тутқини жуқури қилиниду.
[13] Бирақ һалиңларға вай, әй Тәврат устазлири вә Пәрисийләр, сахтипәзләр! Силәр әрш падишалиғиниң ишигини инсанларға тақап келиватисиләр! Я өзүңлар кирмәйсиләр, я

23:2 **«Тәврат устазлири вә Пәрисийләр Муса пәйғәмбәрниң һөкүм чиқириш орнида олтарған болиду»** — грек тилида сөзмусөз: «Тәврат устазлири вә Пәрисийләр Мусаниң орниға бесип олтарған болиду». Демәк, Тәврат қануниға тәбир бериш вә қануниға асасән дәваларда һөкүм чиқириш һоқуқи уларға тапшурулған. Шу тәрәптә хәлиқ уларға бойсунуши керәк еди.
23:2 Нәһ. 8:4
23:3 Қан. 17:19; Мал. 2:6; Рим. 2:19.
23:4 **«Улар , *йәни Пәрисийләр* көтирәлмигидәк еғир жүкләрни бағлап адәмләрниң зиммисигә артип қойиду»** — «еғир жүкләр» һәр түрлүк қаттиқ диний қаидә-йосунларни көрситиду.
23:4 Йәш. 10:1; Луқа 11:46; Рос. 15:10.
23:5 **«Улар «айәт қаплири»ни кәң қилип чигивелип,...»** — «айәт қаплири» тәқвадарлиқни билдүрүш үчүн пешанә яки үсти билигикә чигивелинидиған, ичигә Тәвраттин елинған айәтләр йезилған пүтүк селинған кичик қап. Улар бу ишни «Мис.» 13:9, 16 вә «Қан.» 6:8, 11:8гә асасән адәт қилған. **«Улар... тонлириниң чучилирини узун саңгилитип қойиду»** — Тәврат бойичә әр кишиләр тонлириға мошундақ чучиларни бекитиши керәк *(чучилар көк рәңлик болғачқа, Худаниң «көктин чүшүрүлгән» әмирлиригә әсләтмә болсун дегән мәхсәттә бекитилишкә буйрулған — «Чөл.» 15:38-39 вә «Қан.» 22:12ни көрүң)*. Бирақ пәрийсийләр пәқәт өзлирини тәқвадар көрситиш үчүн шундақ қилатти.
23:5 Чөл. 15:38; Қан. 6:8; 22:12; Мат. 6:5.
23:6 Мар. 12:38,39; Луқа 11:43; 20:46.
23:7 **«Базарларда кишиләрниң уларға болған узун саламлириға... амрақ келиду»** — «узун» дегән сөз грекчә тексттә йоқ; тарих тәтқиқатлириға асасән уларға қилған «саламлар»ни интайин узун вә мурәккәп дәп билимиз. **«өзлирини «устаз, устаз» дәп аташлириға амрақ келиду»** — мошу йәрдә «Устаз» грек тилида *(ибраний тилидиму охшаш)* «Рабби» дегән сөз билән ипадилиниду.
23:7 Яқ. 3:1.
23:8 **«Бирақ силәр болсаңлар «Устаз» дәп атилишни қобул қилмаңлар»** — жуқурики изаһатни көрүң.
23:9 **«Йәр йүзидә һеч қандақ кишини «Атам» демәңлар»** — рошәнки, Мәсиһ бу сөзни роһий җәһәттин ейтқан; бу йәрдә көздә тутулғини адәмләрниң өз җисманий атисини «Ата», «Дада» дегәнлиги әмәс, бәлки мәлум бир адәмни роһий җәһәттин «Атам» дейиши көздә тутулған, әлвәттә. Демисәкму, нурғун «християн җамаәтләр» *(мәсилән, «Католиклар» вә «Православийлар»)* өз йетәкчилирини «Ата» дәп атайду; «Папа» вә «Поп» дегән сөзләр әслидә «Дада» дегәнликтур.
23:9 Мал. 1:6.
23:11 Мат. 20:26.
23:12 Аюп 22:29; Пәнд. 29:23; Луқа 14:11; 18:14; Яқ. 4:6,10; 1Пет. 5:5.

киришни истигәнләрниң киришигә йол қоймайсиләр.
14 Һалиңларға вай, әй Тәврат устазлири вә Пәрисийләр, сахтипәзләр! Силәр тул аялларниң мал-дуниясини йәватисиләр, шундақтиму башқилар алдида тәқвадар көрүнсәк дәп, узундин-узун дуа қилисиләр. Шуңа, силәр техиму еғир җазаға тартилисиләр.
15 Һалиңларға вай, әй Тәврат устазлири вә Пәрисийләр, сахтипәзләр! Силәр бирла адәмни етиқатиңларға киргүзүш үчүн, деңиз вә қуруқлуқни кезип чиқисиләр. Бирақ у киши киргүзүлгәндин кейин, силәр уни өзлириңлардин икки һәссә бәттәр болған дозақниң пәрзәнти қилип йетиштүрүп чиқисиләр.
16 Һалиңларға вай, әй қариғу йолбашчилар! Силәр: «Һәр қандақ киши ибадәтхана билән қәсәм қилса, һеч немиси йоқ, бирақ ибадәтханидики алтунни тилға елип қәсәм қилғанлар қәсимидә турушқа қәриздар болиду» дәйсиләр. 17 Әй ахмақлар, корлар! Алтун улуқму яки алтунни муқәддәс қилған ибадәтханиму? 18 Силәр йәнә: «Һәр ким қурбангаһ билән қәсәм қилса, һеч немиси йоқ, бирақ қурбангаһ үстидики һәдийәни тилға елип қәсәм қилғанлар қәсимидә турушқа қәриздар болиду» дәйсиләр. 19 Әй корлар! Һәдийә улуқму яки һәдийини муқәддәс қилған қурбангаһму? 20 Шуңа, қурбангаһни тилға елип қәсәм қилғучи болса һәм қурбангаһ билән һәм униң үстидики барлиқ нәрсиләр билән қәсәм қилған болиду. 21 Ибадәтханини тилға елип қәсәм қилғучиму һәм ибадәтханини, һәм «ибадәтханида Турғучи»ни тилға елип қәсәм қилған болиду. 22 Әршни тилға елип қәсәм қилғучи Худаниң тәхти вә тәхттә олтарғучиниң нами билән қәсәм қилған болиду.
23 Һалиңларға вай, әй Тәврат устазлири вә Пәрисийләр, сахтипәзләр! Чүнки силәр һәтта ялпуз, арпибәдиян вә зириләрниң ондин бир үлүшини өшрә қилип Худаға атайсиләр-ю, бирақ Тәврат қанунининиң техиму вәзинлик тәрәплири болған адаләт, рәһимдиллиқ вә садиқлиқни етиварға һеч алмайсиләр. Авал мошу ишларни орундишиңлар керәк, андин шу ишларниму ада қилмай қоймаслиғиңлар керәк. 24 Әй қариғу йолбашчилар! Силәр чинәңләрдики пашини сүзүп еливетисиләр, лекин бирәр төгини пүтүн пети жутуветисиләр!
25 Һалиңларға вай, әй Тәврат устазлири вә Пәрисийләр, сахтипәзләр! Силәр чинә-қачиларниң тешинила жуюп пакизлиғиниңлар билән уларниң ичи һәртүрлүк һерислик вә ишрәтпәрәсликкә толған. 26 Әй қариғу Пәрисий! Авал чинә-қачиниң ичини пакла, шундақта тешиму пак болиду!
27 Һалиңларға вай, әй Тәврат устазлири вә Пәрисийләр, сахтипәзләр! Силәр ақартип қоюлған, сирти чирайлиқ көрүнидиған лекин ичи өлүкләрниң устиханлири вә һәр хил

23:13 Луқа 11:52.
23:14 **«Һалиңларға вай, әй Тәврат устазлири вә Пәрисийләр, сахтипәзләр! Силәр тул аялларниң мал-дуниясини йәватисиләр... шуңа, силәр техиму еғир җазаға тартилисиләр»** — бәзи кона көчүрмиләрдә бу айәт тепилмайду. Бу сөзләр «Мар.» 12:40 вә «Луқа» 20:47диму тепилиду.
23:14 Мар. 12:40; Луқа 20:47; 2Тим. 3:6; Тит. 1:11.
23:15 **«....силәр уни өзлириңлардин икки һәссә бәттәр болған дозақниң пәрзәнти қилип йетиштүрүп чиқисиләр»** — «дозақниң пәрзәнти» дозаққа киридиған вә бәлким башқиларни дозаққа баридиған йолға аздуридиған киши болса керәк.
23:19 **«Әй корлар!»** — бәзи кона көчүрүлмиләрдә «Әй әхмәқләр, корлар!» дейилиду.
23:21 1Пад. 8:13; 2Тар. 6:1, 2.
23:22 2Тар. 6:33; Йәш. 66:1; Мат. 5:34; Рос. 7:49.
23:23 **«Һалиңларға вай, әй Тәврат устазлири вә Пәрисийләр, сахтипәзләр! Чүнки силәр һәтта ялпуз, арпибәдиян вә зириләрниң ондин бир үлүшини өшрә қилип Худаға атайсиләр-ю,...»** — оқурмәнләрниң есидә барки, Худа Тәврат қанунида ибадәтханидики ишлар вә каһинларниң кирими үчүн Өз хәлқиниң мәһсулатлиридин «ондин бир үлүши»ни тәләп қилған еди.
23:23 1Сам. 15:22; Һош. 6:6; Мик. 6:8; Мат. 9:13; 12:7; Луқа 11:42.
23:24 **«Силәр чинәңләрдики пашини сүзүп еливетисиләр, лекин бирәр төгини пүтүн пети жутуветисиләр!»** — Тәврат қанунидики бәлгүлимиләргә асасән һәм паша һәм төгә гөшиму һарам гөш еди.
23:25 Луқа 11:39.
23:26 Тит. 1:15.

МӘСИҺ ДӘВРИДИКИ ЙЕРУСАЛИМ ШӘҺИРИ

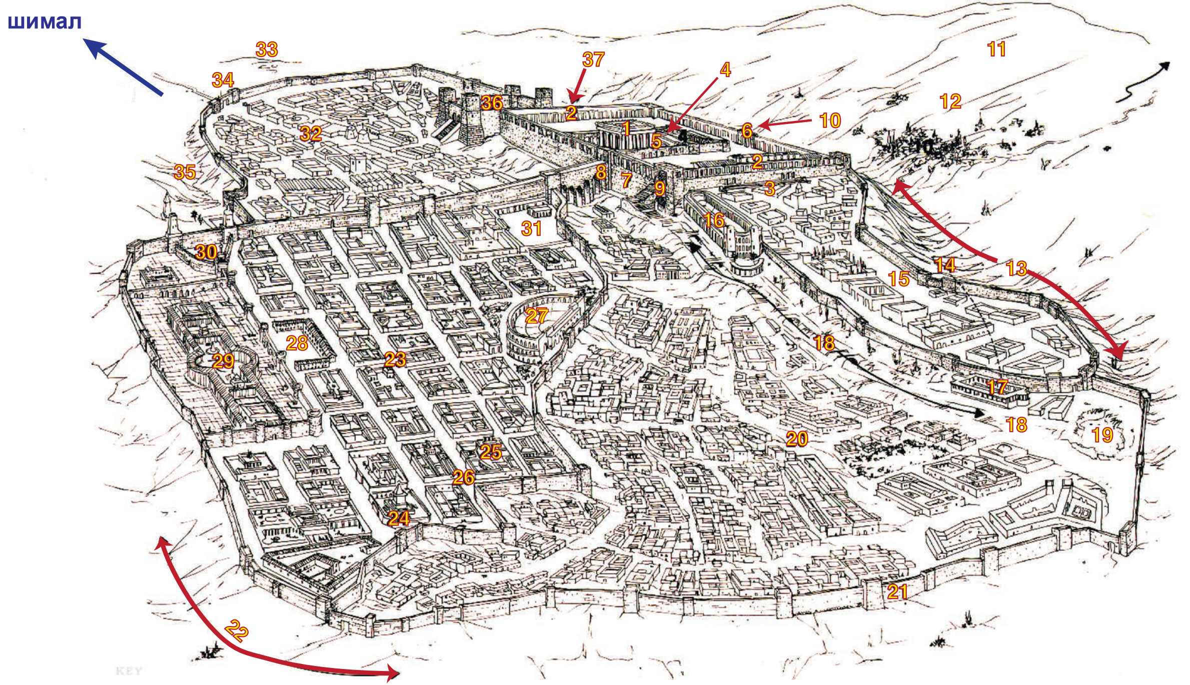

1. Муқәддәс ибадәтхана
2. Ибадәтханиниң җәнубий сепили, «Падишаларниң айвани».
3. Офәл теғи (Давутниң шәһири тағ бағриға җайлашқан)
4. Мория теғи, Ибадәтхана җайлашқан тағ (=Сион теғи)
5. Әслий ибадәтханиниң сепили (Әзра, Нәһәмия дәвридики)
6. Ибадәтханиниң шәрқий тәрипи
7. Ибадәтханиниң ғәрбий сепили (тағниң үстидә)
8. Ибадәтханиниң ғәрбий җәнубий сепили (ғоҗа там билән йөлиниду)
9. Ибадәтханиниң тағниң үстидә туридиған ғәрбий җәнубий буржики
10. «Алтун дәрваза» — Мәсиһ мошу дәрваза билән Йерусалимға тәнтәнилик киргән («Матта» 21:1-11)
11. Зәйтун теғи
12. Гетсиманә беғи
13. Кидрон җилғиси
14. «Су дәрвазиси»
15. Давутниң шәһири (Офәл теғи)
16. «Гипподром» - оюн-тәнһәрикәт мәйдани
17. Силоам көлчүки
18. Тиропий җилғиси
19. Биркәт әл-һамра
20. Төвәнки шәһәр (кәмбәғәлләр мәһәллиси)
21. Падиша Агриппа I тәрипидин қурулған сепил
22. Һинном җилғиси (Ге-һинном)
23. Жуқириқи шәһәр (байлар мәһәллиси)
24. Давутниң мазири дәп қаралған җай (һәқиқий мазар «Давутниң шәһири»дә)
25. Каяфаниң өйи мошу йәрниң әтрапида
26. «Үстүнки қәвәттики өй» мошу йәрниң әтрапида («Луқа» 22:12, «Рос.» 1:13)
27. Театр
28. Базар мәйдани
29. Һеродниң ордиси
30. «Габбата» — «Таш тахтайлиқ һойла» (Яффа дәрвазиси»ға йеқин) («Йоһ.» 19:13)
31. Һасмонийларниң ордисиниң оң тәрипи
32. Шәһәрниң иккинчи мәһәллиси (Мишнеһ)
33. «Голгота»ниң җайлишиш еһтималлиқи болған иккинчи йәр
34. «Белиқ дәрвазиси» — Қәйсәрийәгә баридиған йол
35. Әнъәнивий тарихлар бойичә «Голгота» җайлашқан йәр
36. Антония қәлъәси
37. Бәйт-Әсда көлчүки (Ибадәтханиниң шималий тәрипидә) («Йоһ.» 5:2)

напак нәрсиләргә толған қәбирләргә охшайсиләр. [28] Шуниңдәк тешиңлардин инсанлар-
ниң алдида һәққаний адәмләрдәк көрүнисиләр, лекин ичиңлар сахтипәзлик вә итаәт-
сизлик билән толған.
[29] Һалиңларға вай, әй Тәврат устазлири вә Пәрисийләр, сахтипәзләр! Чүнки силәр пәй-
ғәмбәрләрниң қәбирлирини ясап келиватисиләр, һәққанийларниң мазарлирини безәп
келиватисиләр. [30] вә силәр: «Ата-бовилиримизниң заманида яшиған болсақ едуқ, улар-
ниң пәйғәмбәрләрниң қенини төкүшлиригә шерик болмайттуқ» — дәйсиләр. [31] Шуңа
силәр өз сөзүңлар билән өзүңларниң пәйғәмбәрләрни өлтүргәнләрниң әвлатлири екән-
лигиңларға гувалиқ бәрдиңлар. [32] Ундақта, ата-бовилириңлар башлиған қилмишлири-
ни толуқлаңлар!
[33] Әй иланлар! Зәһәрлик иланларниң нәсиллири! Дозақ җазасидин қандақму қутула-
ларсиләр? [34] Шуңа мана, силәргә пәйғәмбәрләр, данишмәнләр вә алимларни әвәтип
туримән. Силәр уларниң бәзилирини крестләп өлтүрисиләр, бәзилирини синагоглири-
ңларда дәрригә басисиләр, шәһәрдин шәһәргә қоғлайсиләр. [35] Шундақ қилип, һәққа-
ний Һабилниң қан қәрзидин тартип таки силәр ибадәтханидики муқәддәс җай билән
қурбангаһниң арилиғида өлтүргән Бәрәкияниң оғли Зәкәрияниң қан қәрзигичә, һәққа-
нийларниң йәр йүзидә еқитилған барлиқ қан қәризлири бу дәвирниң бешиға чүшүрү-
лиду. [36] Мән силәргә бәрһәқ шуни ейтип қояйки, шу қилмишларниң җазасиниң һәмми-
си мошу дәвирниң бешиға чүшиду.

Әйсаниң Йерусалим үчүн налә-пәряд көтириши

Луқа 13:34-35

[37] Әй Йерусалим, Йерусалим! Пәйғәмбәрләрни өлтүридиған, өзигә әвәтилгән әлчиләрни
чалма-кесәк қилидиған шәһәр! Мекиян җүҗилирини қанат астиға жиққандәк пәрзәнт-
лириңни қанчә қетим қойнумға алмақчи болдум, лекин силәр унимидиңлар! [38] Мана,

---

23:27 Рос. 23:3.
23:29 Луқа 11:47.
23:31 **«Силәр өз сөзүңлар билән өзүңларниң пәйғәмбәрләрни өлтүргәнләрниң әвлатлири екәнлигиңларға гувалиқ бәрдиңлар»** — демәк, улар пәйғәмбәрләрни өлтүргәнләрни «ата-бовилиримиз» дәп етирап қилиду. Улар көп башқа әлләрдәк дайим «ата-бовилири»ни махтап, биз уларниң әнъәнилиридә давамлиқ меңишимиз керәк, — дәйтти. Лекин шу ата-бовлириниң әнъәнилири Худаниң һәққаний тәләплиригә зит болуп кәлгән вә шу сәвәптинму пәйғәмбәрләрни өлтүргән.
23:31 Рос. 7:51; 1Тес. 2:15.
23:32 **«Ундақта, ата-бовилириңлар башлиған қилмишлирини толуқлаңлар!»** — Мәсиһниң бу кинайилик, һәҗвий гепи: «Силәрниң ата-бовилириңларниң излирини басқиниңлар — *(уларниң әнъәниләрни тутуп, Худаниң әмирлирини ташлап)* мени өлтүрүп уларниң ишлирини толуқлиғиниңлардур!» дегәндәктур.
23:33 Мат. 3:7.
23:34 **«... силәргә пәйғәмбәрләр, данишмәнләр вә алимларни әвәтип туримән»** — «алимлар» дегән бу сөзни адәттә «Тәврат устазлири» дәп тәрҗимә қилимиз. Лекин Әйса Мәсиһ өз қериндаш Йәһудий хәлқигә әвәтидиған «устазлар»ни пәқәт «Тәврат устази» дегили болмайду, бәлки «Тәврат-Инҗил устазлири» болиду.
23:34 Мат. 10:16,17; Луқа 10:3; 11:49; Юһ. 16:2; Рос. 7:52.
23:35 **«...һәққаний Һабилниң қан қәрзидин тартип таки силәр ибадәтханидики муқәддәс җай билән қурбангаһниң арилиғида өлтүргән Бәрәкияниң оғли Зәкәрияниң қан қәрзигичә...»** — Һабилниң өлтүрүлүши тоғрилиқ «Яр.» 4:8-11, Зәкәрияниң өлтүрүлүши «2Тар.» 24:20-22ни көрүң. Бу икки вақиә Йәһудийларниң Тәвратни әнъәниви орунлаштуруш тәртиви бойичә Тәвратниң әң бешида вә айиғида хатирилиниду.
–«2Тар.» 24:20-22 бойичә Зәкәрияниң атисиниң исми «Йәһояда» еди. «Бәрәкия» униң башқа исми болса керәк *(«Йәһояда» һәм «Бәрәкия» дегән икки исим «Яһқа (Пәрвәрдигарға)* мәдһийә оқулсун» дегән мәнадики мәнадаш сөзләрдур).
23:35 Яр. 4:8; 2Тар. 24:21; Ибр. 11:4.
23:37 **«Әй Йерусалим, Йерусалим!...»** — Муқәддәс Китапта, адәмниң исмини икки қетим чақириш — униңға болған чоңқур меһир-муһәббитини вә өзигә толиму әзиз екәнлигини көрситиду. **«Мекиян җүҗилирини қанат астиға жиққандәк пәрзәнтлириңни қанчә қетим қойнумға алмақчи болдум, лекин силәр унимидиңлар!»** — «пәрзәнтлириң» — Йерусалимдикиләрниң өзлирини көрситиду.
23:37 Зәб. 16:8; 91:4; Мат. 21:35,36; Луқа 13:34.

әнди өйүңлар силәргә харабә болуп қалиду![39] Чүнки мән шуни силәргә ейтип қояйки,
силәр: «Пәрвәрдигарниң намида кәлгүчигә мубарәк болсун!» демигичә, силәр мени
қайтидин һеч көрәлмәйсиләр.

Ибадәтханиниң вәйран қилинишидин бешарәт; ахирқи заманлардики аламәтләр

Мар. 13:1-31; Луқа 21:5-33

24 [1] Әйса ибадәтханидин чиқип, алдиға кетиватқанда, мухлислири йениға келип
униң диққитини ибадәтхана беналириға тартмақчи болди.
[2] У уларға:
— Мана буларниң һәммисини көрүватамсиләр? Мән силәргә бәрһәқ шуни ейтип қояй-ки, бу йәрдә бир тал ташму таш үстидә қалмайду, һәммиси қалдурулмай гумран қилиниду, — деди.

Кәлгүси тоғрисидики бешарәтләр

[3] У Зәйтун теғида олтарғанда, мухлислири астиғина униң йениға келип:
— Бизгә ейтқинчу, бу дегәнлириң қачан йүз бериду? Сениң қайтип келишиң вә заманниң ахирини көрситидиған қандақ аламәт болиду? — дәп сораште.
[4] Әйса уларға жававән мундақ деди:
— Һези болуңларки, һеч ким силәрни аздуруп кәтмисун.
[5] Чүнки нурғун кишиләр мениң намимда келип: «Мәсиһ мән болимән» дәп, көп адәмләрни аздуриду.
[6] Силәр уруш хәвәрлири вә уруш шәпилирини аңлайсиләр, булардин алақзадә болуп кәтмәңлар; чүнки бу ишларниң йүз бериши муқәррәр. Лекин булар ахирәт әмәс.
[7] Чүнки бир милләт йәнә бир милләт билән урушқа чиқиду, бир падишалиқ йәнә бир падишалиқ билән урушқа чиқиду. Җай-җайларда ачарчилиқ, вабалар вә йәр тәврәшләр йүз бериду.
[8] Лекин бу ишларниң йүз бериши «туғутниң толғиғиниң башлиниши» болиду, халас.
[9] Андин кишиләр силәрни тутуп азап-оқубәткә селип, өлтүриду, мениң намим вәҗидин пүткүл әлләр силәрдин нәпрәтлиниду.
[10] Шуниң билән нурғунлар етиқатидин таниду,

23:38 **«...өйүңлар силәргә харабә болуп қалиду»** — үч бислиқ сөз болуп:
–(1) Худаниң ибадәтханиси *(лекин Мәсиһниң «силәрниң өйүңлар» дегини бойичә бу өй һазир Худаниңки әмәс, пәқәт силәрниңкидур)*;
–(2) өзлириниң қору-җайлири;
–(3) бала-җақилириниң вәйран болидиғанлиғини көрситиду.
23:38 Зәб. 68:26; Йәш. 1:7; Йәр. 7:34; Мик. 3:12; Рос. 1:20.
23:39 **«Пәрвәрдигарниң намида кәлгүчигә мубарәк болсун!»** —Мошу ибарә Зәбур 117:26тин елинған болуп, хәлиқниң Мәсиһни қарши алғанлиғини көрситиду. Демәк, улар Әйсаниң Мәсиһ екәнлигигә ишинип етирап қилмиғичә улар уни қайта көрмәйду. Бу сөз шу муһим пакитни көрситидуки, Әйса Мәсиһ дунияға қайтип кәлгинидә, Йәһудий хәлқи аллиқачан униңға етиқат бағлап етирап қилған болиду.
23:39 Зәб. 117:26.
24:1 Мар. 13:1; Луқа 21:5.
24:2 1Пад. 9:7, 8; Мик. 3:12; Луқа 19:44.
24:3 Мар. 13:1, 3; Луқа 21:7; Рос. 1:6.
24:4 Йәр. 29:8; Әф. 5:6; Кол. 2:18; 2Тес. 2:3; 1Юһ. 4:1.
24:5 Йәр. 14:14; 23:25; Юһ. 5:43.
24:7 **«бир милләт йәнә бир милләт билән урушқа чиқиду, бир падишалиқ йәнә бир падишалиқ билән урушқа чиқиду»** — ибраний тилида *(шундақла грек тилида)* бу ибарә дуния бойичә кеңәйгән урушларни көрситиши мүмкин («Йәш.» 19:2, «2Тар.» 15:3-6дә бу турақлиқ ибарә тоғрилиқ мисаллар бар.
24:7 Йәш. 19:2.
24:8 **«Лекин бу ишларниң йүз бериши «туғутниң толғиғиниң башлиниши» болиду, халас»** — Әйса Мәсиһ қайси иш «туғулиду», уни беваситә демәйду. Төвәндики сөзлиригә қариғанда у «йеңи заман»ниң туғулушини көрситиду, дәп қараймиз.
24:9 Мат. 10:17; Луқа 21:11,12; Юһ. 15:20; 16:2; Вәһ. 2:10.

«БҮЙҮК ҺЕРОД» ҚУРҒАН ИБАДӘТХАНА

Ибадәтханиниң оттурисидики муқәддәсхана
(Исраилийә Йерусалимдики музейси)

Микаел Оснис
ясиған әндизә

Ибадәтханиниң пүтүни
(һойлири билән)

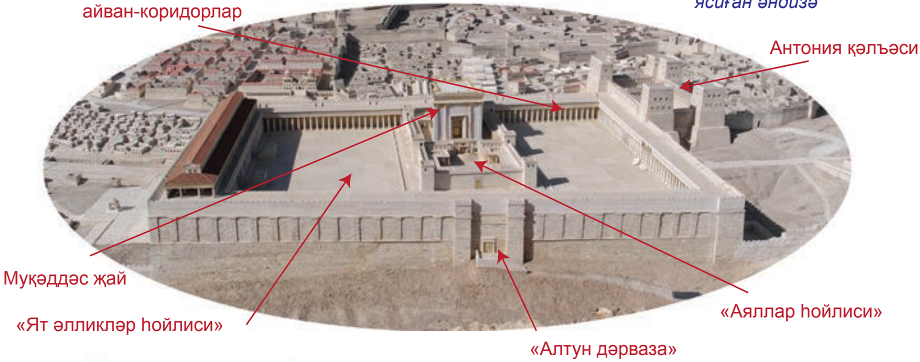

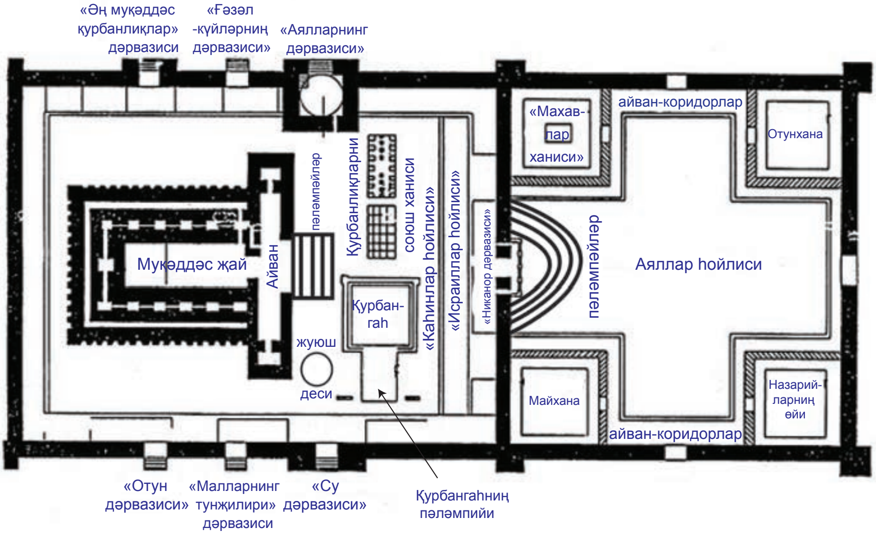

бир-бирини тутуп бериду вә бир-биригә өчмәнлик қилиду. [11] Нурғун сахта пәйғәмбәр-
ләр мәйданға чиқип, нурғун кишиләрни аздуриду. [12] Итаәтсизлик-рәзилликләрниң
көпийиши түпәйлидин, нурғун кишиләрдики меһир-муһәббәт совуп кетиду. [13] Лекин
ахирғичә бәрдашлиқ бәргәнләр қутқузулиду. [14] Барлиқ әлләргә агаһ-гувалиқ болсун
үчүн, Худаниң падишалиғи һәққидики бу хуш хәвәр пүткүл дунияға җакалиниду; ан-
дин заман ахири болиду.

Йерусалимда вәйран қилғучи «җиркиничлик номуссизлиқ» пәйда болиду

[15] Даниял пәйғәмбәр қәйт қилған «вәйран қилғучи җиркиничлик номуссизлиқ»ниң
муқәддәс җайда турғинини көргиниңларда (китапхан бу сөзниң мәнасини чүшәнгәй),
[16] Йәһудийә өлкисидә туруватқанлар тағларға қачсун; [17] өгүздә турған киши өйидики
нәрсә-керәклирини алғили чүшмәйла қачсун. [18] Етизлиқта турған кишиму чапинини
алғили өйигә янмисун. [19] У күнләрдә һамилдар аяллар вә бала емитиватқанларниң һа-
лиға вай! [20] Қачидиған вақтиңларниң қиш яки шабат күнигә тоғра келип қалмаслиғи
үчүн дуа қилиңлар. [21] Чүнки у чағда дуния апиридә болғандин мошу чаққичә көрүлүп
бақмиған һәм кәлгүсидиму көрүлмәйдиған дәһшәтлик азап-оқубәт болиду. [22] У күнләр
азайтилмиса, һеч қандақ әт егиси қутулалмайтти; лекин Худаниң Өз таллиғанлири
үчүн у күнләр азайтилиду.
[23] Әгәр у чағда бириси силәргә: «Қараңлар, бу йәрдә Мәсиһ бар!» яки «Мәсиһ әнә у йәрдә!»
десә, ишәнмәңлар. [24] Чүнки сахта мәсиһләр вә сахта пәйғәмбәрләр мәйданға чиқиду,
қалтис мөҗизилик аламәтләр вә карамәтләрни көрситиду; шуниң билән әгәр мүмкин
болидиған болса, һәтта Худа таллиғанлирниму аздуратти. [25] Мана, мән бу ишлар йүз бе-
риштин бурун силәргә уқтуруп қойдум.
[26] Шуниң үчүн, бириси силәргә: «Қараңлар, у чөл-баяванда!» десә, у йәргә бармаңлар.
«Қараңлар, у ичкиридики өйләрдә!» десә, ишәнмәңлар. [27] Чүнки чақмақ шәриқтин
ғәрипкә ялт-юлт қилип қандақ чаққан болса, Инсаноғлиниң келиши шундақ болиду.
[28] Чүнки җәсәт қайси йәрдә болса, у йәрдиму қузғунлар топлишиду!

24:10 **«нурғунлар етиқаттин таниду»** — грек тилида «нурғунлар путлаштурулиду» дейилиду. Шуңа башқа бир хил тәрҗимиси: «нурғунлар гунаға аздурулиду».
24:11 2Пет. 2:1.
24:12 2Тим. 3:1.
24:13 Мат. 10:22; Мар. 13:13; Луқа 21:19; Вәһ. 2:7,10; 3:10.
24:14 **«Худаниң падишалиғи һәққидики бу хуш хәвәр»** — грек тилида «падишалиқниң бу хуш хәвири» дейилиду.
24:15 **«Даниял пәйғәмбәр қәйт қилған «вәйран қилғучи җиркиничлик номуссизлиқ»»** — «вәйран қилғучи җиркиничлик номуссизлиқ» тоғрисида «Дан.» 9:24-27ни вә у тоғрилиқ изаһатларни көрүң.
24:15 Дан. 9:27; Мар. 13:14; Луқа 21:20; 2Тес. 2:4
24:19 **«у күнләрдә һамилдар аяллар вә бала емитиватқанларниң һалиға вай!»** — ундақ кишиләргә қечиш әпсиз болиду, әлвәттә.
24:20 **«Қачидиған вақтиңларниң қиш яки шабат күнигә тоғра келип қалмаслиғи үчүн дуа қилиңлар»** — Йәһудий диний әрбабларниң Тәврат қануниға болған чүшәнчисигә асасән, Йәһудийлар адәттә шабат *(дәм елиш)* күнидә шәһәр дәрвазиси вә дуканларни тақиши керәк. Бу күни сәпәр қилиш мәнъий қилинған болғачқа, Канаанда *(Пәләстиндә)* турғанларға нисбәтән йемәклик сетивелиш вә башқа йәрләргә қечиш интайин қолайсиз болиду. «Қиш»та Йәһудийәдә дәрия-вадиларда су пат-пат тешип турғачқа, қиштиму қечиш интайин тәс болиду.
24:20 Рос. 1:12.
24:21 Дан. 12:1.
24:23 Мар. 13:21; Луқа 21:8.
24:24 Қан. 13:2; 2Тес. 2:11.
24:26 Луқа 17:23.
24:28 **«Чүнки җәсәт қайси йәрдә болса, у йәрдиму қузғунлар топлишиду!»** — бу сирлиқ сөзләрниң мәнаси Тәврат, «Аюп» 39:26-30 вә «Йәш.» 34:1-8, 15-17-айәтләр билән мунасивәт болса керәк. Шу айәтләрдә көрситилгәндәк, «Пәрвәрдигарниң күни»дә зор қирғинчилиқ болиду.
24:28 Аюп 39:30; Луқа 17:37.

Инсаноғлиниң қайтип келиши

29 У күнләрдики азап-оқубәтләр өтүп кәткән һаман, қуяш қарийиду, ай йоруқлуғини
бәрмәйду, юлтузлар асмандин төкүлүп чүшиду, асмандики күчләр ләрзигә келиду.
30 Андин Инсаноғлиниң аламити асмандин көрүниду; йәр йүзидики пүткүл қәбилиләр
жиға-зерә көтиришиду. Улар Инсаноғлиниң күч-қудрәт вә улуқ шан-шәрәп ичидә ас-
мандики булутлар үстидә келиватқанлиғини көриду. 31 У пәриштилирини зор жараң-
лиқ бир канай садаси билән әвәтиду, улар униң таллиғанлирини дунияниң төрт бу-
луңидин, асманниң бир четидин йәнә бир четигичә һәрйәрдин жиғип бир йәргә жәм
қилиду.

Әнжир дәриғидин савақ елиш

32 Әнжир дәриғидин мундақ тәмсилни биливелиңлар: — Униң шахлири көкирип йопур-
мақ чиқарғанда, язниң йеқинлап қалғанлиғини билисиләр. 33 Худди шуниңдәк, мән бая
дегәнлиримниң һәммисини көргиниңларда, униң йеқинлап қалғанлиғини, һәтта ишик
алдида туруватқанлиғини биливелиңлар.
34 Мән силәргә бәрһәқ шуни ейтип қояйки, бу аламәтләрниң һәммиси әмәлгә ашурул-
май туруп, бу дәвир өтмәйду. 35 Асман-зимин йоқилиду, бирақ мениң сөзлирим һәргиз
йоқалмайду.
36 Лекин шу күни вә вақит-саитиниң хәвирини болса, һеч ким билмәйду — һәтта әр-
штики пәриштиләрму билмәйду, уни пәқәт Атамла билиду. 37 Әнди Нуһ пәйғәмбәр-
ниң күнлиридә қандақ болған болса, Инсаноғли қайтип кәлгәндиму шундақ болиду.
38 Чүнки топан келишидин илгәрки күнләрдә, Нуһ кемигә кирип олтарған күнгичә, шу
замандики кишиләр йәп-ичип, өйлинип вә ятлиқ болуп кәлгән еди. 39 Топан туюқсиз
келип һәммисини ғәриқ қилғичә, кишиләр бу ишниң униңдин хәвәрсиз болуп турғанға
охшаш, Инсаноғлиниң қайтип келишиму шундақ болиду. 40 У күни, етизда икки киши
турған болиду; улардин бири елип кетилиду, йәнә бири қалдурулиду; 41 икки аял түг-

---

24:29 «... қуяш қарийиду, ай йоруқлуғини бәрмәйду, юлтузлар асмандин төкүлүп чүшиду, асмандики күчләр ләрзигә келиду» — «Йәш.» 13:10, 34:4, «Йо.» 2:10ни көрүң. «Асмандики күчләр» бәлким барлиқ жин-шәйтанларни көрситиду; «ләрзигә келиду» бәлким уларниң күчтин келишини көрситиду.

24:29 Йәш. 13:10; 34:4; Әз. 32:7; Йо. 2:31; 3:15; Мар. 13:24; Луқа 21:25.

24:30 «йәр йүзидики пүткүл қәбилиләр жиға-зерә көтиришиду» — «Зәк.» 12:10ни көрүң. **«Улар Инсаноғлиниң күч-қудрәт вә улуқ шан-шәрәп ичидә асмандики булутлар үстидә келиватқанлиғини көриду»** — «Дан.» 7:13би көрүң.

24:30 Дан. 7:10; Мат. 16:27; 25:31; 26:64; Мар. 13:26; 14:62; Луқа 21:27; Рос. 1:11; 2Тес. 1:10; Вәһ. 1:7.

24:31 « *Пәриштиләр* униң таллиғанлирини дунияниң төрт булуңидин,... һәрйәрдин жиғип бир йәргә жәм қилиду» — «дунияниң төрт булуңидин» грек тилида «төрт шамилидин» билән ипадилиниду.

24:31 Йәш. 27:13; Зәк. 9:14; 1Кор. 15:52; 1Тес. 4:16; Вәһ. 10:7, 11:15

24:32 Мар. 13:28; Луқа 21:29.

24:33 «... Униң йеқинлап қалғанлиғини, һәтта ишик алдида туруватқанлиғини биливелиңлар» — бу тексттики «униң» яки Инсаноғлиниң өзини, яки келидиған күнини, яки Худаниң падишалиғини көрситиду (*«Луқа» 21:31ни көрүң).*

24:34 «...бу аламәтләрниң һәммиси әмәлгә ашурулмай туруп, бу дәвир өтмәйду» — әгәр тилға елинған аламәтләр Йерусалимниң вәйран болушиға *(миладийә 70-жили) (24-бап 2-айәт)* қаритилған болса, ундақта «дәвир» дегән сөз тәбиийки *(1)* Әйсаниң дәвридә яшап өткән адәмләрни көрситиду. Әгәр Мәсиһниң дунияға қайтип келишигә *(24:30)* қаритилған болса, «дәвир» дегән сөз бәлким *(2)* пүтүн Йәһудийә хәлқини *(3)* бу айәтләрдә ейтилған «дә□шәтлик азап-оқубәт»тики вақиәләрниң башлиниш дәвридә яшиғанларни көрситиду. Шуңа барлиқ вақиәләр шу дәвир ичидә йүз бериду, дегәнлик болиду. Бизниңчә *(3)*-шәрһ алди-кәйни айәтләргә әң бап келиду.

24:35 Зәб. 101:26-28; Йәш. 51:6; Мар. 13:31; Ибр. 1:11.

24:36 «Лекин шу күни вә вақит-саитиниң хәвирини болса, һеч ким билмәйду — һәтта әрштики пәриштиләрму билмәйду, уни пәқәт атамла билиду» — бәзи кона көчүрмиләрдә «нә оғул билмәйду» дегән сөзләрму тепилиду.

24:36 Мар. 13:32; Рос. 1:7.

24:37 Яр. 6:2; Луқа 17:26; 1Пет. 3:20; 2Пет. 2:5.

24:38 Яр. 7:7.

24:40 Луқа 17:34; 1Тес. 4:17.

мән бешида туруп ун тартиватқан болиду; улардин бири елип кетилиду, йәнә бири қалдурулиду. [42] Шуниң үчүн, һошияр болуңлар, чүнки Рәббиңларниң қайтип келидиған вақти-саитини билмәйсиләр. [43] Лекин шуни билиңларки, әгәр өй егиси оғриниң кечиси қайси жесәктә келидиғанлиғини билгән болса, сәгәк туруп оғриниң өйни тешип киришигә һәргиз йол қоймайтти. [44] Шуниңға охшаш, силәрму тәйяр туруңлар. Чүнки Инсаноғли силәр ойлимиған вақит-сааттә қайтип келиду!

Ишәшлик вә ишәшсиз чакарлар

Луқа 12:41-48

[45] Ғожайини өз өйидикиләргә мәсъул қилип, уларға озуқ-түлүгини вақти-вақтида тәқсим қилип беришкә тайинлиған ишәшлик вә пәмлик чакар ким болиду? [46] Ғожайин өйигә қайтқанда, чакириниң шундақ қиливатқининиң үстигә кәлсә, бу чакарниң бәхитидур! [47] Мән силәргә бәрһәқ шуни ейтип қояйки, ғожайин уни пүтүн егилигини башқурушқа қойиду. [48] Лекин мабада шу чакар рәзил болуп көңлидә: «Ғожайиним һаял болуп қалиду» дәп ойлап, [49] башқа чакар бурадәрлирини бозәк қилишқа вә һарақкәшләргә һәмраһ болуп йәп-ичишкә башлиса, [50] шу чакарниң ғожайини күтүлмигән бир күни, ойлимиған бир вақитта қайтип келиду [51] вә уни кесип икки парчә қилип, униң несивисини сахтипәзләр билән охшаш тәғдирдә бекитиду. Шу йәрдә жиға-зерәлар көтирилиду, чишлирини ғучурлитиду.

Он қиз қолдаш тоғрисидики тәмсил

25 [1] У вақитта, әрш падишалиғи худди қоллириға чирақларни елип тойи болған жигитни қарши елишқа чиққан он қиз қолдашқа охшайду. [2] Бу қизларниң бәши пәмлик, бәши болса пәмсиз. [3] Пәмсиз қизлар чирақлирини алған болсиму, йениға май еливалмапту. [4] Пәмлик қизлар болса чирақлири билән биллә қачилирида майму еливапту. [5] Жигит кечигип кәлгәчкә, уларниң һәммисини уйқа бесип ухлап қапту.
[6] Йерим кечидә: «Мана, жигит кәлди, қарши елишқа чиқиңлар!» дегән аваз аңлинипту.
[7] Буниң билән бу қизларниң һәммиси орнидин туруп чирақлирини пәрләпту. [8] Пәмсиз қизлар пәмлик қизларға: «Чирақлиримиз өчүп қалғиливатиду, мейиңлардин бериңларчу» дәпту. [9] Бирақ пәмлик қизлар: «Яқ. болмайду! Бәрсәк, бизгиму һәм силәргиму йәтмәслиги мүмкин. Яхшиси, өзүңлар май сатқучиларниң йениға берип сетивелиңлар!» дәпту. [10] Лекин улар май сетивалғили кетиватқанда, жигит келип қапту, тәйяр болуп болған қизлар униң билән бирликтә той зияпитигә кирипту. Ишик тақипту.
[11] Кейин қалған қизлар қайтип келип: «Ғожам, ғожам, ишикни ечивәткәйла!» дәпту.
[12] Бирақ у: «Силәргә бәрһәқ ейтайки, мән силәрни тонумаймән» дәп жавап берипту.
[13] Шуниң үчүн сәгәк болуңлар, чүнки нә Инсаноғлиниң келидиған күнини нә саитини билмәйсиләр.

24:42 **«чүнки Рәббиңларниң қайтип келидиған вақти-саитини билмәйсиләр»** — яки «чүнки Рәббиңларниң қайтип келидиған күнни билмәйсиләр».
24:42 Мат. 25:13; Мар. 13:33; Луқа 12:40; 21:36.
24:43 Луқа 12:39; 1Тес. 5:2; 2Пет. 3:10; Вәһ. 3:3; 16:15.
24:45 **«өз өйидикиләр»** — «өйидикиләр» мошу йәрдә ғожайинниң өйидики хизмәткарлар вә чакарлирини көрситиду. **«ғожайини өз өйидикиләргә мәсъул қилип, уларға озуқ-түлүгини вақти-вақтида тәқсим қилип беришкә тайинлиға ишәшлик вә пәмлик чакар ким болиду?»** — бу сөзләр авал расуллар, андин Худаниң барлиқ хизмәткарлириға қаритилип ейтилиду, әлвәттә *(«Луқа» 12:41-48ниму көрүң)*.
24:45 Мат. 25:21; Луқа 12:42.
24:51 Мат. 8:12; 13:42; 22:13; 25:30; Луқа 13:28.
25:13 Мат. 24:42; Мар. 13:33,35.

«Талант» тапшурулуши тоғрисидики тәмсил
«Талант» тоғрилиқ 15-айәттики изаһатни көрүң

Луқа 19:11-27

[14] Әрш падишалиғи худди яқа жутқа чиқмақчи болуп, өз чакарлирини чақирип дуния-
сини уларға тапшурған адәмгә охшайду. [15] У адәм һәр бир чакарниң қабилийитигә қа-
рап, бирисигә бәш талант, бирисигә икки талант, йәнә бирисигә бир талант күмүч тәңгә
берип, яқа жутқа йол апту. [16] Бәш талант тәңгә алған чакар берип оқәт қилип, йәнә бәш
талант тәңгә пайда тепипту. [17] Шу йолда икки талант тәңгә алғиниму йәнә икки талант
тәңгә пайда апту. [18] Лекин бир талант тәңгә алғини болса берип йәрни колап, ғожайини
бәргән пулни көмүп йошуруп қоюпту.
[19] Әнди узун вақит өткәндин кейин, бу чакарларниң ғожиси қайтип келип, улар билән
һесаплишипту. [20] Бәш талант тәңгә алғини йәнә бәш талант тәңгини қошуп елип келип:
«Ғожам, сили маңа бәш талант тәңгә тапшурғандила. Қарсила, йәнә бәш талант тәңгә
пайда алдим» дәпту. [21] Ғожайини униңға: Убдан бопту! Яхши вә ишәшлик чакар екән-
сән! Мән саңа һавалә қилған кичиккинә ишта ишәшлик болуп чиқтиң, сени көп ишларға
қойимән. Кәл, ғожайиниңниң хошаллиғиға ортақ бол!» дәпту. [22] Икки талант тәңгә алғи-
ниму келип: «Ғожам, сили маңа икки талант тәңгә тапшурғандила. Қарсила, йәнә икки
талант тәңгә пайда алдим» дәпту. [23] Ғожайини униңға: «Убдан бопту! Яхши вә ишәшлик
чакар екәнсән! Мән саңа һавалә қилған кичиккинә ишта ишәшлик болуп чиқтиң, сени
көп ишларға қойимән. Кәл, ғожайиниңниң хошаллиғиға ортақ бол!» дәпту.
[24] Андин, бир талант тәңгә алғиниму келип: «Ғожам, силиниң чиң адәм екәнликлири-
ни биләттим, чүнки өзлири теримиған йәрдин һосулни орувалалайла, һәмдә уруқ чач-
миған йәрдинму хаман алила. [25] Шуңа қорқуп, силиниң бәргән бир талант тәңгилирини
йәргә көмүп йошуруп қойған едим. Мана пуллирини алсила» дәпту. [26] Ғожиси униңға:
«Әй, рәзил, һорун чакар! Сән мени теримиған йәрдин орувалидиған, уруқ чачмиған йәр-
дин хаман алидиған адәм дәп билип, [27] һеч болмиғанда пулумни җазанихорларға аманәт
қоюшуң керәк едиғу! Шундақ қилған болсаң мән қайтип кәлгәндә пулумни өсүми билән
алған болмамтим?! [28] Шуңа, униң қолидики талант тәңгини елип, он талант тәңгә бар
болғанға бериңлар! [29] Чүнки кимдә бар болса, униңға техиму көп берилиду, униңда мол-
чилиқ болиду; амма кимдә йоқ болса, һәтта униңда бар болғанлириму униңдин мәһрум
қилиниду. [30] Бу ярамсиз чакарни тешидики қараңғулуққа ачиқип ташлаңлар! У йәрдә
жиға-зерәлар көтирилиду, чишлирини ғучурлитиду» дәпту.

Ахирәттики сорақ

[31] Инсаноғли өз шан-шәриви ичидә барлиқ пәриштилири билән биллә кәлгинидә, шәрә-
плик тәхтидә олтириду. [32] Барлиқ әлләр униң алдиға жиғилиду. Падичи қойларни өш-

---

25:14 Луқа 19:12.

25:15 **«У адәм һәр бир чакарниң қабилийитигә қарап, бирисигә бәш талант, бирисигә икки талант, йәнә бирисигә бир талант күмүч тәңгә берип,...»** — оқурмәнләргә аян болсунки, шу чағларда «талант» бир хил пул бирлиги, қиммәтлик көмүш тәңгә еди. Жуқиридики 18:24дики изаһатниму көрүң. Уйғур тилида «талант» дегән сөз дайим дәл шу тәмсилдин чиққан көчмә мәнасида ишлитилиду.

– Шу чағда чакарларға тапшурулған бу пуллар бәлким тәхминән 85000, 34000 вә 17000 долларға тоғра келәтти *(2010 һесаплинатқан)*.

25:29 **«Чүнки кимдә бар болса, униңға техиму көп берилиду, униңда молчилиқ болиду; амма кимдә йоқ болса, һәтта униңда бар болғанлириму униңдин мәһрум қилиниду»** — бу әһмийәтлик сөз 13:12диму тепилиду.

25:29 Мат. 13:12; Мар. 4:25; Луқа 8:18; 19:26.

25:30 Мат. 8:12; 13:42; 22:13; 24:51; Луқа 13:28.

25:31 Мат. 16:27; 26:64; Мар. 14:62; Луқа 21:27; Рос. 1:11; 1Тес. 4:16; 2Тес. 1:10; Вәһ. 1:7.

киләрдин айриғинидәк у уларни айрийду; [33] у қойларни оң йениға, өшкиләрни сол
йениға айрийду. [34] Андин Падиша оң йенидикиләргә: «Әй Атам бәхит ата қилғанлар,
келиңлар! Аләм апиридә болғандин бери силәр үчүн тәйярланған падишалиққа варис
болуп егә болуңлар!
[35] Чүнки ач қалғинимда силәр маңа йемәклик бәрдиңлар, уссуз қалғинимда уссулуқ
бәрдиңлар, мусапир болуп жүргинимдә өз өйүңларға алдиңлар, [36] яланач қалғинимда
кийдүрдүңлар, кесәл болуп қалғинимда һалимдин хәвәр алдиңлар, зинданда ятқи-
нимда йоқлап турдуңлар» — дәйду.
[37] У чағда, һәққаний адәмләр униңға: «И Рәб, биз Сени қачан ач көрүп озуқ бәрдуқ яки
уссуз көрүп уссулуқ бәрдуқ? [38] Сени қачан мусапир көрүп өйүмизгә алдуқ яки яланач
көрүп кийгүздуқ? [39] Сениң қачан кесәл болғиниңни яки зинданда ятқиниңни көрүп
йоқлап бардуқ?» дәп сорайду. [40] Вә Падиша уларға: «Мән силәргә бәрһәқ шуни ейтайки,
мошу қериндашлиримдин әң кичигидин бирәрсигә шуларни қилғиниңларму, дәл маңа
қилған болдуңлар» дәп жавап бериду.
[41] Андин у сол йенидикиләргә: «Әй ләнитиләр, көзүмдин йоқилиңлар! Шәйтан билән
униң пәриштилиригә һазирланған мәңгү өчмәс отқа кириңлар! [42] Чүнки ач қалғинимда
маңа озуқ бәрмидиңлар, уссуз қалғинимда уссулуқ бәрмидиңлар; [43] мусапир болуп
жүргинимдә өз өйүңларға алмидиңлар, яланач қалғинимда кийдүрмидиңлар, кесәл
болғинимда вә зинданда ятқинимда йоқлимидиңлар» дәйду.
[44] У чағда, улар: «И Рәб, Сени қачан ач, уссуз, мусапир, яланач, кесәл яки зинданда көрүп
туруп хизмитиңдә болмидуқ?» дәйду. [45] Андин падиша уларға: «Мән силәргә бәрһәқ
шуни ейтайки, мошулардин әң кичигидин бирәрсигә шундақ қилмиғиниңлар маңиму
қилмиған болдуңлар» дәп жавап бериду. [46] Буниң билән улар мәңгүлүк жазаға кирип
кетиду, лекин һәққанийлар болса мәңгүлүк һаятқа кириду.

Әйсани өлтүрүш сүйқәсти

Мар. 14:1-2; Луқа 22:1-2; Юһ. 11:45-53

26 [1] Әйса бу сөзләрни қилип болғандин кейин, мухлислириға:
[2] — Силәргә мәлумки, икки күндин кейин «өтүп кетиш һейти» болиду, шу чағда
Инсаноғли крестлиниш үчүн тутуп берилиду, — деди.
[3] Баш каһинлар вә ақсақаллар Қаяфа исимлиқ баш каһинниң сарийида жәм болушти.
[4] Улар Әйсани қандақ қилип һейлә-найрәң билән тутуп өлтүрүш тоғрисида мәслиһәт

25:32 **«Барлиқ әлләр униң алдиға жиғилиду»** — «әлләр» дегән бу сөз Инжилдики көп йәрләрдә Йәһуди әмәс әлләрни көрситиду. Шуңа бәзидә «ят әлләр» яки «таипиләр» дәп тәрҗимә қилимиз.
25:32 Әз. 34:17,20; Мат. 13:49.
25:34 Мат. 20:23; Мар. 10:40.
25:35 Йәш. 58:7; Әз. 18:7; Ибр. 13:2.
25:36 **«кесәл болуп қалғинимда һалимдин хәвәр алдиңлар»** — грек тилида «кесәл болуп қалғинимда мени йоқлидиңлар». **«зинданда ятқинимда йоқлап турдуңлар»** — грек тилида «зинданда ятқинимда йенимға келип турдуңлар».
25:36 Йәш. 58:7; 2Тим. 1:16; Яқ. 2:15,16.
25:40 Пәнд. 19:17; Мат. 10:42; Мар. 9:41; Юһ. 13:20; 2Кор. 9:6.
25:41 Зәб. 6:9; Йәш. 30:33; Мат. 7:23; Луқа 13:25,27; Вәһ. 19:20.
25:45 Пәнд. 14:31; 17:5; Зәк. 2:12.
25:46 Дан. 12:2; Юһ. 5:29.
26:2 **«шу чағда Инсаноғли крестлиниш үчүн тутуп берилиду»** — «крестләш» — крест *(чапрас яғач)*қә миқлаш арқилиқ өлүм жазаси берištин ибарәт. Демисиму бу адәмни қаттиқ харлайдиған, интайин дәһшәтлик, Рим империйәси бойичә әң азаплиқ өлүм жазаси еди.
26:2 Мар. 14:1; Луқа 22:1; Юһ. 13:1
26:3 Зәб. 2:2; Юһ. 11:47; Рос. 4:27.

қилишти. [5] Бирақ улар:
— Бу иш һейт-айәм күнлири қилинмисун. Болмиса, хәлиқ арисида малиманчилиқ чиқиши мүмкин, — дейишти.

Худагуй аялниң Әйсаға әтир чечиши

Мар. 14:3-9; Юһ. 12:1-8

[6] Әнди Әйса Бәйт-Ания йезисида, «Симон мохо»ниң өйидә болғинида, [7] бир аял униң
йениға кирди. У ақ қаштеши шешидә наһайити қиммәтлик әтирни елип кәлгән болуп,
Әйса дәстиханда олтарғанда, әтирни униң бешиға қуйди. [8] Лекин мухлислар буни көрүп
хапа болушуп:
— Зади немишкә бундақ исрапчилиқ қилиниду? [9] Чүнки бу әтирни көп пулға сетип, пу-
лини кәмбәғәлләргә сәдиқә қилса болаттиғу! — дейишти.
[10] Лекин Әйса уларниң көңлидикини билип уларға:
— Бу аялниң көңлини немә дәп ағритисиләр? Чүнки у мән үчүн яхши бир ишни қил-
ди. [11] Чүнки кәмбәғәлләр дайим силәрниң араңларда болиду, лекин мениң араңларда
болушум силәргә дайим несип болувәрмәйду! [12] Бу аялниң бу әтирни бәдинимгә қуюши
мениң дәпнә қилинишимға тәйяр болушум үчүн болди. [13] Мән силәргә бәрһәқ шуни ей-
тип қояйки, бу хуш хәвәр пүткүл дунияниң қәйеридә жакаланса, бу аял әслинип, униң
қилған бу иши тәриплиниду, — деди.

Йәһуда Әйсаға сатқунлуқ қилишқа вәдә қилиду

[14] Бу иштин кейин, он иккиләндин Йәһуда Ишқарийот исимлиқ бири баш каһинларниң
алдиға берип:
[15] — Уни тутуп бәрсәм, маңа немә берисиләр? — деди. Улар униң алдиға оттуз күмүч
тәңгә қойди. [16] Йәһуда шуниңдин етиварән уни тутуп беришкә мувапиқ пурсәт издәшкә
башлиди.

«Өтүп кетиш һейти»ниң кәчлик тамиғи

Мар. 14:21-22; Луқа 22:7-14, 21-23; Юһ. 13:21-30

[17] Петир нан һейтиниң биринчи күни, мухлислар Әйсаниң йениға келип:
— Өтүп кетиш һейтиниң тамиғини йейишиң үчүн қәйәрдә тәйярлишимизни халайсән?
— дәп сориди.
[18] У уларға:
— Шәһәргә кирип паланчиниң өйигә берип униңға: «Устаз: — Вақит-саитим йеқинли-
шип қалди, өтүп кетиш һейтини мухлислирим билән бирликтә сениң өйүңдә өткүзәй

26:6 **«Әйса Бәйт-Ания йезисида, «Симон мохо»ниң өйидә болғинида...»** — «Симон мохо» яки ««Мохо кесили» дейилидиған Симон». Бу Симон бәлким илгири мохо кесилигә гириптар болған еди. Бизниңчә бу иш билән «Юһ.» 12:1-11да хатириләнгән вақиә бир иштур.
26:7 Мар. 14:3; Луқа 7:37; Юһ. 11:2; 12:3.
26:11 Қан. 15:11; Мар. 14:7; Юһ. 12:8.
26:14 **«Йәһуда Ишқарийот исимлиқ бири баш каһинларниң алдиға берип...»** — шу чағда икки «баш каһин» бар еди — «Аннас» вә униң күйоғли «Қаяфа».
26:14 Мар. 14:10; Луқа 22:4.
26:15 Зәк. 11:12.
26:17 **«Петир нан һейтиниң биринчи күни...»** — «петир нан һейти» йәттә күн болиду, биринчи күни «өтүп кетиш һейти»му тәң болиду. Бу күни, Йәһудийлар қой союп, өйлиридә қой гөши, петир нан йәйду *(«Мис.» 12-бап, «Лав.» 23:4-8, «Чөл.» 28:16-25ни көрүң)*. **«Өтүп кетиш һейтиниң тамиғини йейишиң үчүн қәйәрдә тәйярлишимизни халайсән?»** — «өтүп кетиш һейтиниң тамиғи»ниң муһим қисми «өтүп кетиш қурбанлиқ қозиси» еди *(«Мис.» 12:3-11, «Лав.» 23:5, «Чөл.» 28:16, «Қан.» 16:1-7ни көрүң)*.
26:17 Мис. 12:17; Мар. 14:12; Луқа 22:7.

— дәйду» дәп ейтиңлар, — деди.
[19] Мухлислар Әйсаниң тапилиғинидәк өтүп кетиш һейтиниң тамиғини шу йәрдә тәйяр-
лиди. [20] Кәчқурун, у он иккилән билән дәстиханда олтарди. [21] Улар ғизалиниватқанда у:
— Мән силәргә бәрһәқ шуни ейтип қояйки, араңлардики бирәйлән маңа сатқунлуқ қи-
лиду, — деди.
[22] Буни аңлап улар интайин қайғуға чөмүп, бир-бирләп униңдин:
— Я Рәб, мән әмәстимән? — дәп сорашқа башлиди.
[23] У жававән: — Қолидики нанни мән билән тәң таваққа төгүргән киши, маңа сатқунлуқ
қилғучи шу болиду. [24] Инсаноғли дәрвәқә муқәддәс язмиларда өзи тоғрисида пүтүлги-
нидәк өлүмгә кетиду; бирақ Инсаноғлиниң тутуп берилишигә васитичи болған адәм-
ниң һалиға вай! У адәм туғулмиған болса яхши болатти! — деди.
[25] Униңға сатқунлуқ қилидиған Йәһуда:
— Устаз, мән әмәстимән? — дәп сориди. У униңға:
— Өзүң дедиң жуму, — деди.

«Рәбниң зияпити»

Мар. 14:22-26; Луқа 22:15-20; 1Кор. 11:23-25

[26] Улар ғизалиниватқанда, Әйса бир нанни қолиға елип Худаға тәшәккүр-һәмдусана ей-
тқандин кейин, уни уштуп, мухлислириға үләштүрүп бәрди вә:
—Елиңлар, йәңлар, бу мениң теним, — деди.
[27] Андин, қолиға жамни елип Худаға тәшәккүр-һәмдусана ейтип, уни мухлислириға ту-
туп:

— Һәммәйлән буниңдин ичиңлар. [28] Бу мениң нурғун адәмләрниң гуналириниң
кәчүрүм қилиниши үчүн төкүлидиған, йеңи әһдини түзидиған қенимдур. [29] Лекин мән
шуни силәргә ейтайки, Атамниң падишалиғида силәр билән бирликтә йеңидин ша-
раптин ичмигичә, үзүм телиниң шәрбитини һәргиз ичмәймән, — деди.
[30] Улар мәдһийә күйини ейтқандин кейин талаға чиқип, Зәйтун теғиға қарап кетишти.

Мухлисларниң Әйсадин ваз кечиши

Мар. 14:27-31; Луқа 22:31-34; Юһ. 13:36-38

[31] Андин Әйса уларға:
— Бүгүн кечә силәр һәммиңлар мениң түпәйлимдин тандурулуп путлишисиләр, чүнки
муқәддәс язмиларда: —
«Мән падичини урупетимән,

26:20 Мар. 14:17; Луқа 22:14; Юһ. 13:21.
26:21 Рос. 1:17.
26:23 Зәб. 40:10; Луқа 22:21; Юһ. 13:18.
26:25 **«Устаз, мән әмәстимән?»** — «устаз» — Ибраний тилида «рабби» дейилиду. **«Өзүң дедиң жуму»** — мәнаси, «дәл сән» болиду.
–Йәһуда бу сөзни аңлиғандин кейин дәрһал чиқип баш каһинларниң йениға барған болса керәк. «Маркус», «Луқа», «Юһанна»дики ««өтүп кетиш» һейтиниң кәчлик тамиғи» тоғрисидики баянларни көрүң.
26:26 **«Әйса бир нанни қолиға елип Худаға тәшәккүр-һәмдусана ейтқандин кейин...»** — яки «Әйса бир нанни қолиға елип, уни бәрикәтлигәндин кейин,...».
26:26 Мар. 14:22; Луқа 22:19; 1Кор. 11:23.
26:28 **«Бу мениң нурғун адәмләрниң гуналириниң кәчүрүм қилиниши үчүн төкүлидиған, йеңи әһдини түзидиған қенимдур»** — «йеңи әһдә» яки «Худаниң әһдиси» яки «мәңгүлүк әһдә». Тәврат, «Йәр.» 31:31-34, «Әз.» 36:25-27, «Луқа» 22:20ни, «Ибр.» 13:20 вә «Тәбирләр»ни көрүң.
26:28 Мис. 24:8.
26:30 Мар. 14:26; Луқа 22:39; Юһ. 18:1.

Падидики қойлар патипарақ болуп тарқитиветилиду» дəп пүтүлгəн. [32] Лекин мəн ти-
рилгəндин кейин Галилийəгə силəрдин бурун баримəн, — деди.

[33] Петрус униңға жававəн:
— Һəммəйлəн сениң түпəйлиңдин тандурулуп путлашсиму, мəн һəргиз путлашмаймəн,
деди.
[34] Əйса униңға: — Мəн саңа бəрһəқ шуни ейтип қояйки, бүгүн кечə ғораз чиллаштин бу-
рун, сəн мəндин үч қетим танисəн, — деди.
[35] Петрус униңға:
— Сəн билəн биллə өлүшүм керəк болсиму, сəндин һəргиз танмаймəн, — деди. Қалған
мухлисларниң һəммисиму шундақ дейишти.

Əйсаниң Гетсиманə бағчисидики дуа-тилавити

Мар. 14:32-42; Луқа 22:39-46

[36] Андин Əйса улар билəн биллə Гетсиманə дегəн йəргə кəлди. У мухлисларға: «Мəн у
яққа берип дуа-тилавəт қилип кəлгичə, мошу жайда олтирип туруңлар» деди. [37] У Пе-
трусни, шундақла Зəбəдийниң икки оғлини биргə елип маңди вə қаттиқ азаплинип,
көңли толиму пəришан болушқа башлиди. [38] У уларға:
— Женим өлидиғандəк бəкму азапланмақта. Силəр бу йəрдə қелип, мəн билəн бирлик-
тə ойғақ туруңлар, — девиди, [39] Вə сəл нерирақ берип, өзини йəргə етип дүм йетип дуа
қилип:
— И Атам, мүмкин болса, бу қədəһ мəндин өтүп кəтсун! Лекин бу иш мəн халиғандəк
əмəс, сəн халиғандəк болсун, — деди.
[40] У мухлисларниң йениға қайтип кəлгинидə, уларниң ухлап қалғанлиғини көрүп, Пе-
трусқа:
— Мəн билəн биллə бирəр саатму ойғақ туралмидиңларму?! [41] Езиқтурулуштин сақ-
линиш үчүн, ойғақ туруп дуа қилиңлар. Роһ пидакар болсиму, лекин кишиниң əтлири
ажиздур, — деди.
[42] У иккинчи қетим берип, йəнə дуа қилип:
— И Атам, əгəр мəн бу қədəһни ичмисəм у мəндин кəтмисə, ундақта сениң ирадəң ада
қилинсун, — деди. [43] У уларниң йениға қайтип кəлгинидə, йəнə ухлап қалғанлиғини
көрди, чүнки уларниң көзлири уйқиға илинған еди.
[44] Шуниң билəн у улардин айрилип үчинчи қетим берип, йəнə шу сөзлəр билəн дуа қилди.
[45] Андин у мухлисларниң йениға келип уларға:

26:31 **«Мəн падичини урувитимəн, падидики қойлар патипарақ болуп тарқитиветилиду»** — «Зəк.» 13:7. Мошу бешарəттə сөзлигүчи Худаниң Өзи, əлвəттə.
26:31 Зəк. 13:7; Юһ. 16:32.
26:32 Мар. 14:28; 16:7.
26:33 Луқа 22:33.
26:34 Юһ. 13:38.
26:36 Мар. 14:32; Луқа 22:39; Юһ. 18:1.
26:37 **«Зəбəдийниң икки оғли»** — Яқуп вə Юһанна.
26:38 Юһ. 12:27.
26:39 **«И Атам, мүмкин болса, бу қədəһ мəндин өтүп кəтсун! Лекин бу иш мəн халиғандəк əмəс, сəн халиғандəк болсун»** — «бу қədəһ» униң алдидики азап-оқубəтлəрни көрситиду. Тəвратниң көп йəрлиридə «қədəһ» дəл шу мəнада ишлитилиду *(мəсилəн «Зəб.» 74:9, «Йəш.» 51:17, 22, «Йəр.» 25:15дə)*.
26:39 Мат. 20:22,23; Луқа 22:41; Юһ. 6:38.
26:41 **«Роһ пидакар болсиму, лекин кишиниң əтлири ажиздур»** — «кишиниң əтлири» грек тилида «əт». Инжилда «əт» яки «əт-тəн» дайим дегидəк адəмниң өз тени тəрипидин аздурулидиған, гунакар тəбиитини көрситиду. «Римлиқларға»дики «кириш сөз»имизни көрүң.
26:41 Гал. 5:17.

— Силәр техичә ухлаватамсиләр, техичә дәм еливатамсиләр? Мана, вақит-саити йеқин-
лашти; Инсаноғли гунакарларниң қолиға тапшурулиду. 46 Қопуңлар, кетәйли; мана,
маңа сатқунлуқ қилидиған киши йеқин кәлди! — деди.

Әйсаниң тутқун қилиниши

Мар. 14:43-50; Луқа 22:47-53; Юһ. 18:3-12

47 Униң сөзи техи түгимәйла, он иккиләндин бири болған Йәһуда кәлди; униң йени-
да баш каһинлар вә хәлиқ ақсақаллири тәрипидин әвәтилгән, қилич-тоқмақларни
көтәргән зор бир топ адәм бар еди. 48 Униңға сатқунлуқ қилғучи улар билән аллибурун
ишарәтни бекитип: «Мән кимни сөйсәм, у дәл шудур. Силәр уни тутуңлар» дәп келиш-
кән еди. 49 У удул Әйсаниң алдиға берип:
— Салам, устаз! — дәп уни сөйүп кәтти.
50 Әйса униңға:
— Ағинәм, немә дәп кәлдиң? — деди. Шуниң билән, һелиқи адәмләр йопурулуп келип,
Әйсаға қол селип, уни тутқун қилди. 51 Вә мана, Әйсаниң йенидикиләрдин бирәйлән қи-
личини суғуруп, баш каһинниң чакириға урувиди, униң қулиқини шилип чүшүрүвәт-
ти. 52 Әйса униңға:
— Қиличиңни қиниға сал, қилич көтәргәнләр қилич астида һалак болиду. 53 Яки мени
Атисиға нида қилалмайдиған болди, дәп ойлап қалдиңму?! Шундақ қилсамла У маңа
шуан он икки қисимдин артуқ пәриштә маңдурмамду? 54 Бирақ мән ундақ қилсам,
муқәддәс язмилардики бу ишлар муқәррәр болиду дегән бешарәтләр қандақму әмәлгә
ашурулсун? — деди.
55 Шу пәйттә Әйса топлашқан адәмләргә қарап:
— Бир қарақчини тутидиғандәк қилич-тоқмақларни көтирип мени тутқили кәпсиләрғу?
Мән һәр күни ибадәтхана һойлилирида силәр билән биллә олтирип тәлим берәттим,
лекин силәр у чағда мени тутмидиңлар. 56 Лекин бу пүтүн ишларниң йүз бериши пәй-
ғәмбәрләрниң муқәддәс язмилирида алдин-ала ейтқанлириниң әмәлгә ашурулуши
үчүн болди, — деди.
Бу чағда, мухлисларниң һәммиси уни ташлап қечип кетишти.

Алий кеңәшмидә сотлиниш

Мар. 14:53-65; Луқа 22:54-55, 63-71; Юһ. 18:13-14, 19-24

57 Әнди Әйсани тутқун қилғанлар уни баш каһин Қаяфаниң алдиға елип беришти. Тәврат
устазлири билән ақсақалларму у йәрдә җәм болушқан еди. 58 Петрус униңға таки баш
каһинниң сарийиниң һойлисиғичә жирақтин әгишип келип, ишниң ақиветини көрүш
үчүн ичкиригә кирип, қаравулларниң арисида олтарди. 59 Баш каһинлар, ақсақаллар вә
пүтүн алий кеңәшмә әзалири Әйсани өлүм җазасиға мәһкүм қилиш үчүн, ялған гува-ис-
пат издәйтти. 60 Нурғун ялған гувачилар оттуриға чиққан болсиму, улар булардин һеч

26:45 «Силәр техичә ухлаватамсиләр, техичә дәм еливатамсиләр?» — яки болмиса: «Әнди ухлаверисиләр, дәм еливерисиләр!» *(кинайилик гәп)* яки пәқәт: «Әнди ухлаңлар, дәм елиңлар!».
26:47 Мар. 14:43; Луқа 22:47; Юһ. 18:3.
26:49 «Салам, устаз!» — «Устаз» ибраний тилида «рабби» дейилиду.
26:50 «ағинәм, немә дәп кәлдиң?» — яки «Ағинәм, қилидиғиниңни қил».
26:53 «он икки қисимдин артуқ пәриштә» — мошу йәрдә «қисим» дегән сөз адәттә грек тилида бәлким алтә миңчә әскәрни көрситиши мүмкин.
26:54 Зәб. 21:7; 39:7-9; 68:1-5,11; Луқа 24:25.
26:56 Аюп 19:13; Зәб. 87:9□ 19; Зәк. 13:7.
26:57 Мар. 14:53; Луқа 22:54; Юһ. 18:12.
26:59 «Алий кеңәшмә» — йәнә сорақ мәҗлиси, «Санһедрин» дейилиду.
26:59 Мар. 14:55; Рос. 6:13.

қандақ испатқа еришәлмиди. Ахирда, икки ялған гувачи оттуриға чиқип:
61 — Бу адәм: «Мән Худаниң ибадәтханисини бузуп ташлап, үч күн ичидә қайта қуруп чиқалаймән» дегән, деди.
62 Баш каһин орнидин туруп, униңға:
— Қени, жавап бәрмәмсән? Булар сениң үстүңдин зади қандақ гувалиқларни беривати-
ду? — деди. 63 Лекин Әйса сүкүт қилип туривәрди. Баш каһин униңға:
— Мәңгү һаят болғучи Худа билән сениң қәсәм қилишиңни буйруймәнки, бизгә ейт, Худаниң Оғли Мәсиһ сәнму?» — деди.
64 Әйса мундақ жавап қайтурди:
— Шундақ, сениң дегиниңдәк. Лекин шуниму силәргә ейтайки, буниңдин кейин силәр Инсаноғлиниң Қадир Болғучиниң оң йенида олтиридиғинини вә көктики булутлар үстидә келидиғинини көрисиләр.
65 Шуниң билән баш каһин тонлирини житип ташлап:
— У күпүрлүк қилди! Әнди башқа һәр қандақ гувачиниң немә һажити? Мана, өзүңлар бу
күпүрлүкни аңлидиңлар! 66 Буниңға немә дәйсиләр? — деди.
— У өлүм жазасиға лайиқтур! — дәп жавап қайтурушти улар.
67 Буниң билән улар униң йүзигә түкүрүп, униңға мушт атқили турди. Бәзилири уни качатлап:
68 — Әй Мәсиһ, пәйғәмбәрчилик қилмамсән, ейтип баққина, сени ким урди? — дейишти.

Петрусниң Әйсадин тениши

Мар. 14:66-72; Луқа 22:56-62; Юһ. 18:15-18, 25-27

69 Әнди Петрус сарайниң ташқириқи һойлисида олтиратти. Бир дедәк униң йениға келип:
— Сән Галилийәлик Әйса билән биргә едиңғу, — деди.
70 Лекин у һәммәйләнниң алдида инкар қилип: — Сениң немә дәватқанлиғиңни чүшән-
мидим! — деди.
71 Андин у даланға чиққанда, уни көргән йәнә бир дедәк у йәрдә турғанларға:
— Бу адәмму Насарәтлик Әйса билән биргә еди, — деди.
72 У йәнә инкар қилип: —
Мән у адәмни тонумаймән! — дәп қәсәм ичти.
73 Бир аздин кейин, у йәрдә турғанлар Петрусниң йениға келип униңға:
— Шүбһисизки, сән уларниң бири екәнсән, чүнки тәләппузуң сени паш қилиду, — дейишти.

26:61 «Бу адәм: «Мән Худаниң ибадәтханисини бузуп ташлап, үч күн ичидә қайта қуруп чиқалаймән» дегән» — «Юһ.» 2:19-20ни көрүң. Мәсиһниң толуқ ейтқини бу гувачиниң дегинидәк әмәс.
26:61 Юһ. 2:19.
26:62 Мар. 14:60.
26:63 Йәш. 53:7; Мат. 27:12,14.
26:64 «Шундақ, сениң дегиниңдәк» — Мәсиһниң жававиниң грек тилида «Шундақ, лекин әһвал дәл сениң ойлиғиниңдәк әмәс» дегән пуриғи чиқиду. **«кейин силәр Инсаноғлиниң Қадир Болғучиниң оң йенида олтиридиғинини вә көктики булутлар үстидә келидиғинини көрисиләр»** — Тәврат, «Дан.» 7:13ни көрүң.
26:64 Зәб. 109:1; Дан. 7:13; Мат. 16:27; 24:30; Мар. 14:62; Луқа 22:69; Рос. 1:11; Рим. 14:10; 1Тес. 4:16; Вәһ. 1:7.
26:65 «Шуниң билән баш каһин тонлирини житип ташлап...» — баш каһин Әйсани «күпүрлүк қилди» дәп қарап, өзиниң буниңға болған чөчүши вә ғәзивини ипадиләш үчүн кийимлирини житқан. Әйсаниң өзиниң Мәсиһ екәнлигини етирап қилиши, униң Худаға хас һоқуқ вә шөһрәт мәндидур, дегәнлигидур.
–Йәнә шуни ейтимизки, баш каһинниң тонлирини житишниң өзи Тәврат қануниға хилап еди *(«Лав.» 10:6, 21:10)*.
26:66 Лав. 24:16.
26:67 Йәш. 50:6.
26:68 Аюп 16:10; Луқа 22:64; Юһ. 19:3.
26:69 Мар. 14:66; Луқа 22:55; Юһ. 18:16,25.
26:73 «Шүбһисизки, сән уларниң бири екәнсән, чүнки тәләппузуң сени паш қилиду» — «тәләппузуң сени паш қилиду» — Петрус Галилийә тәләппузи билән сөзләйтти.

74 Петрус қаттиқ қарғашлар билән қәсәм қилип:
— У адәмни зади тонумаймән! — дейишигила ғораз чиллиди. 75 Петрус Әйсаниң: «Ғораз
чиллаштин бурун, сән мәндин үч қетим танисән!» дегән сөзини есигә алди. У ташқириға
чиқип, қаттиқ жиға-зерә көтәрди.

Йәһуданиң өлүши

Мар. 15:1; Луқа 23:1-2; Юһ. 18:28-32

27 1 Таң атқандила, пүтүн баш каһинлар билән хәлиқ ақсақаллири Әйсани өлүмгә
мәһкүм қилдуруш үчүн мәслиһәтләшти. 2 Улар уни бағлап апирип, валий Понтиус
Пилатусқа тапшуруп бәрди.
3 Униңға сатқунлуқ қилған Йәһуда униң өлүмгә һөкүм қилинғанлиғини көрүп, бу
ишларға пушайман қилди вә баш каһинлар билән ақсақалларға оттуз күмүч тәңгини
қайтуруп берип:
4 — Мән бегуна бир жанниң қени төкүлүшкә сатқунлуқ қилип гуна өткүздүм, — деди.
Буниңға бизниң немә каримиз? Өз ишиңни бил! — дейишти улар.
5 Йәһуда көмүш тәңгиләрни ибадәтханиниң ичигә чөрүвәтти вә у йәрдин кетип, талаға
чиқип, есилип өлүвалди.

6 Баш каһинлар көмүш тәңгиләрни жиғивелип: —
Бу хун төлими болған тәңгиләрдур, уларни ибадәтханиниң ғәзнисигә қоюш һарам, —
дейишти. 7 Улар өз ара мәслиһәтлишип, бу пуллар билән яқа жутлуқларға йәрлик бол-
сун дәп, сапалчиниң бир парчә етизлиғини сетивалди. 8 Шуңа бу йәр һазирғичә «қан-
лиқ етиз» дәп атилип кәлмәктә.
9 Шу иш билән Йәрәмия пәйғәмбәр тәрипидин бурун ейтилған муну бешарәт әмәлгә
ашурулди: —
«Исраил хәлқи униң үчүн баһалап бекиткән баһасини,
Йәни оттуз күмүч тәңгини улар елишти,
10 Вә Пәрвәрдигар маңа көрсәткәндәк,
Сапалчиниң етизини сетивелишқа хәжләшти».

26:75 Мат. 26:34; Мар. 14:30; Луқа 22:61; Юһ. 13:38
27:1 Зәб. 2:2; Мар. 15:1; Луқа 22:66; 23:2; Юһ. 18:28.
27:2 Рос. 3:13.
27:5 **«Йәһуда... талаға чиқип, есилип өлүвалди»** — «талаға чиқип» бәлким шәһәрниң сиртиға беришини көрситиду.
27:5 2Сам. 17:23; Рос. 1:18.
27:6 **«Бу хун төлүми болған тәңгиләрдур, уларни ибадәтханиниң ғәзнисигә қоюш һарам»** — «һарам» — мошу йәрдә, Тәвратта чәкләнгән, демәк.
27:7 **«сапалчиниң бир парчә етизлиғини сетивалди»** — яки ««сапалчиниң етизлиғи»ни сетивалди» — мүмкинчилиги барки, «сапалчиниң етизлиғи» һәммә адәмгә мәлум болған бир йәрниң исми еди.
27:7 Рос. 1:19.
27:9 Зәк. 11:12.
27:10 **«Исраил хәлқи униң үчүн баһалап бекиткән баһасини, йәни оттуз күмүч тәңгини улар елишти, вә Пәрвәрдигар маңа әмир қилғандәк, сапалчиниң етизини сетивелишқа хәжләшти»** — бу бешарәтлик сөзләр *(9-10 айәтләр)*ниң көпинчиси «Зәкәрия» 11:12-13дин елинған. Әнди немишкә Матта бу сөзләрни Йәрәмия пәйғәмбәрниңки дәйду? Биз бу тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
–9-10-айәтләрниң башқа бир хил тәржимиси: «... тәңгини мән алдим, вә улар Пәрвәрдигар маңа әмир қилғандәк, сапалчиниң етизини сетивелишқа хәжләшти».
27:10 Йәр. 32:6-9; Зәк. 11:12, 13

Әйсаниң валий Пилатусниң алдида сотлиниши

Мар. 15:2-5; Луқа 23:3-5; Юһ. 18:33-38

11 Әнди Әйса валийниң алдиға турғузулди. Валий униңдин:
— Сән Йәһудийларниң падишасиму? — дәп сориди.
Ейтқиниңдәк, — деди Әйса.
12 Лекин баш каһинлар вә ақсақаллар униң үстидин әрз-шикайәт қилғанда, у бир еғизму
жавап бәрмиди. 13 Буниң билән Пилатус униңға:
— Уларниң сениң үстүңдин қилған шунчә көп шикайәтлирини аңлимайватамсән? — де-
ди. 14 Бирақ у Пилатусқа жававән шикайәтләрниң бирисигиму жавап бәрмиди. Валий
буниңға интайин һәйран қалди.
15 Һәр қетимлиқ өтүп кетиш һейтида, валийниң халайиқ тәләп қилған бир мәһбусни
уларға қоюп бериш адити бар еди. 16 Әйни вақитта, римлиқларниң Бараббас исимлиқ
атиқи чиққан бир мәһбуси зинданда еди. 17 Халайиқ жәм болғанда, Пилатус улардин:
— Кимни силәргә қоюп беришимни халайсиләр? Бараббасниму яки Мәсиһ дәп аталған
Әйсаниму? — дәп сориди 18 (чүнки у баш каһин қатарлиқларниң һәсәтхорлуғи түпәйли-
дин уни тутуп бәргәнлигини биләтти).
19 Пилатус «сорақ тәхти»дә олтарғанда, аяли униңға адәм әвәтип: — У һәққаний киши-
ниң ишиға арилашмиғин. Чүнки түнүгүн кечә униң сәвәвидин чүшүмдә көп азап чәк-
тим, — дәп хәвәр йәткүзди.
20 Лекин баш каһинлар вә ақсақаллар болса халайиқни мақул қилип, Бараббасни қоюп
беришни вә Әйсани йоқитишни тәләп қилдурди.
21 Валий жававән улардин йәнә:
— Силәргә бу иккисиниң қайсисини қоюп беришимни халайсиләр? — дәп сориди.
Бараббасни, — дейишти улар.
22 Пилатус әнди: — Ундақ болса, Мәсиһ дәп аталған Әйсани қандақ бир тәрәп қилай? —
деди.
Һәммәйлән:
— У крестләнсун! — дейишти.
23 Пилатус:
— Немишкә? У зади немә яманлиқ өткүзүпту? — дәп сориди.
Бирақ улар техиму қаттиқ вақиришип:
У крестләнсун! — дәп турувелишти. 24 Пилатус сөзләверишниң беһудә екәнлигини, бәл-
ки буниң орниға малиманчилиқ чиқидиғанлиғини көрүп, су елип, көпчиликниң алди-
да қолини жуйғач:
— Бу һәққаний адәмниң қениға мән жавапкар әмәсмән, буниңға өзүңлар мәсъул бо-
луңлар! — деди.

27:11 **«Әйса... «Ейтқиниңдәк», деди»** — Мәсиһниң «Ейтқиниңдәк» дегән жававиниң грек тилида «Шундақ, лекин әһвал дәл сениң ойлиғиниңдәк әмәс» дегән пуриғи чиқиду.
27:11 Мар. 15:2; Луқа 23:3; Юһ. 18:33.
27:13 Мат. 26:62.
27:14 Йәш. 53:7; Рос. 8:32.
27:15 Мар. 15:6; Луқа 23:17; Юһ. 18:39.
27:16 **«Бараббас исимлиқ атиқи чиққан бир мәһбус»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «Әйса Бараббас исимлиқ атиқи чиққан бир мәһбус» дейилиду.
27:16 Мар. 15:7; Луқа 23:19; Юһ. 18:40.
27:17 **«Бараббасниму яки Мәсиһ дәп аталған Әйсаниму?»** — яки «Әйса Бараббасниму яки Мәсиһ дәп аталған Әйсаниму?».
27:19 **«Чүнки түнүгүн кечә униң сәвәвидин чүшүмдә көп азап чәктим»** — яки «чүнки у түнүгүн кечә чүшүмгә кирип, көп азапландим».
27:20 Мар. 15:11; Луқа 23:18; Юһ. 18:40; Рос. 3:14.

25 Пүтүн хәлиқ җававән:
— Униң қени бизниң үстимизгә вә балилиримизниң үстигә чүшсун! — дейишти.
26 Буниң билән Пилатус Бараббасни уларға чиқирип бәрди. Әйсани болса қаттиқ қамчилатқандин кейин, крестләшкә ләшкәрлиригә тапшурди.

Ләшкәрләрниң Әйсани мазақ қилиши

Мар. 15:16-20; Юһ. 19:2-3

27 Андин валийниң ләшкәрлири Әйсани униң ордисиға елип кирип, пүтүн ләшкәрләр
топини бу йәргә униң әтрапиға жиғди. 28 Улар Әйсани яланачлап, учисиға пәрәң рәңлик
тон кийдүрүшти. 29 Тикәнлик шахчиларни өрүп бир таж ясап, бешиға кийдүрди вә оң
қолиға бир қомушни тутқузди. Андин униң алдиға тизлинип: «Яшиғайла, Йәһудийлар-
ниң падишаси!» дәп мазақ қилишти. 30 Униңға түкүрүшти, қомушни елип униң бешиға
урушти. 31 Уни шундақ мазақ қилғандин кейин, тонни салдуруп, учисиға өз кийимлири-
ни кийдүрди вә крестләш үчүн елип меңишти.

Әйсаниң крестлиниши

Мар. 15:21-32; Луқа 23:26-39; Юһ. 19:17-19

32 Улар ташқириға чиққинида, Курини шәһирилик Симон исимлиқ бир кишини учри-
тип, уни тутуп келип Әйсаниң крестини униңға мәжбурий көтәргүзди. 33 Улар Голго-
та, йәни «Баш сүйәк» дегән йәргә кәлгәндә, 34 Әйсаға ичиш үчүн кәкрә сүйи арилашту-
рулған аччиқ шарап бәрди; лекин у уни тетип баққандин кейин, ичкили унимиди.
35 Ләшкәрләр уни крестлигәндин кейин, чәк ташлишип кийимлирини өз ара бөлүшивал-
ди. 36 Андин у йәрдә олтирип униңға күзәтчилик қилди. 37 Улар униң бешиниң жуқури
тәрипигә «Бу Әйса, Йәһудийларниң падишасидур» дәп йезилған шикайәтнамә тахтий-
ини бекитти.
38 Әйса билән тәң икки қарақчиму крестқә миқланған болуп, бири оң тәрипидә, йәнә
бири сол тәрипидә еди.
39 Бу йәрдин өткәнләр башлирини чайқишип, уни һақарәтләп:

27:25 Рос. 5:28.
27:26 **«Әйсани болса қаттиқ қамчилатқандин кейин...»** — Рим империйәсидә жаза қамчилири бир нәччә тасмилиқ болуп, һәр бир тасмисиға қоғушун вә устихан парчилири бағланған болиду. Қамчилиған вақтида жазаға тартилғучи яланачлинип, йәргә тизландурулуп, икки йенида турған ләшкәр уни қамчилайтти.
27:27 **«валийниң ләшкәрлири Әйсани *валийниң* ордисиға елип кирип»** — «валийниң ордиси» грек *(латин)* тилида «прайториум» дейилиду. **«пүтүн ләшкәрләр топини бу йәргә униң әтрапиға жиғди»** — «ләшкәрләр топи» *(грек тилида «коһорт»)* 500-600 кишидин тәркиб тапқан.
27:27 Мар. 15:16; Юһ. 19:2.
27:28 **«Улар Әйсани яланачлап, учисиға пәрәң рәңлик тон кийдүрүшти»** — «пәрәң рәңлик» *(яки сөсүн рәңлик)* шу чағда шаһанә кийимниң рәңги шундақ еди *(«Мар.» 15:17, «Юһ.» 19:2ни көрүң)*. Улар шу «шаһанә тон» арқилиқ Әйсани «падиша боламсән?!» дәп мазақ қилмақчи.
27:29 **«*Улар*... тикәнлик шахчиларни өрүп бир таж ясап, бешиға кийдүрди вә оң қолиға бир қомушни тутқузди»** — улар қомушни падишаниң шаһанә һасиси сүпитидә мазақ қилип қолиға тутқузған.
27:32 **«...Курини шәһирилик Симон исимлиқ бир кишини учритип, уни тутуп келип Әйсаниң крестини униңға мәжбурий көтәргүзди»** — «Әйсаниң крести» — Әйса өзини жазалайдиған қурал болған шу крест *(чапрас яғач)*ни әслидә өзи йүдүп меңиши керәк еди. У шундақ қаттиқ қамчиланғанки, һалсирап, йүдүп маңалмиған болса керәк.
27:32 Мар. 15:21; Луқа 23:26.
27:33 Мар. 15:22; Луқа 23:33; Юһ. 19:17.
27:34 **«...Әйсаға ичиш үчүн кәкрә сүйи арилаштурулған аччиқ шарап бәрди»** — ейтишларға қариғанда, крестқә миқлинидиғанларға ағриқни пәсәйтиш мәхситидә дора арилаштурулған шарап берилидикән.
27:34 Зәб. 68:22
27:35 Зәб. 21:19; Мар. 15:24; Юһ. 19:23.
27:37 Мар. 15:26; Луқа 23:38; Юһ. 19:19.
27:38 Йәш. 53:12.
27:39 Зәб. 21:9-10; 68:20-21; Мар. 15:29; Луқа 23:35.

40 — Қени, сән ибадәтханини бузуп ташлап, үч күн ичидә қайтидин ясап чиқидиған адәм,
әнди өзүңни қутқузә! Худаниң Оғли болсаң, кресттин чүшүп баққина! — дейишти.
41 Баш каһинларму, Тәврат устазлири вә ақсақаллар билән биргә уни мәсқирә қилип:
42 — Башқиларни қутқузуптикән, өзини қутқузалмайду. У Исраилниң падишасимиш!
Әнди кресттин чүшүп бақсунчу, андин униңға етиқат қилимиз. 43 У Худаға таянған! Худа
уни әзизлисә, һазир қутқузуп баққай! Чүнки у: «Мән Худаниң Оғли» дегән еди, — дейиш
ти. 44 Униң билән тәң крестләнгән қарақчиларму уни шундақ һақарәтләшти.

Әйсаниң өлүми

Мар. 15:33-41; Луқа 23:44-49; Юһ. 19:28-30

45 Әнди күнниң алтинчи саитидин тоққузинчи саитигичә пүткүл зиминни қараңғулуқ
басти. 46 Тоққузинчи саатләрдә Әйса жуқури авазда: «Ели, ели, ләма савақтани?» йәни
«Худайим, Худайим, мени немишкә ташливәттиң?» дәп қаттиқ нида қилди.
47 У йәрдә турғанларниң бәзилири буни аңлап:
Бу адәм Иляс пәйғәмбәргә муражиәт қиливатиду, — дейишти.
48 Уларниң ичидин бирәйлән дәрһал жүгүрүп берип бир парчә булутни әкелип, уни ач-
чиқ шарапқа чилап, қомушниң учиға селип униңға ичкүзүп қойди.
49 Бирақ башқилар:
— Тохта! Қарап бақайли, Иляс пәйғәмбәр келип уни қутқузуп қалармекин? — дейишти.
50 Әйса жуқури аваз билән йәнә бир вақириди-дә, роһини қоюватти.
51 Вә мана, шу дәқиқидә ибадәтханиниң ичкири пәрдиси жуқуридин төвәнгә икки парчә
бөлүп житилди. Йәр-зимин тәвринип, ташлар йерилип, 52-53 Қәбирләр ечилди (У тирил-
гәндин кейин, өлүмдә ухлаватқан нурғун муқәддәс бәндиләрниң тәнлириму тирилди;
улар қәбирләрдин чиқти вә муқәддәс шәһәргә кирип, у йәрдә нурғун кишиләргә көрүн-
ди).
54 Әнди Әйсани күзәт қиливатқан йүз беши һәм йенидики ләшкәрләр йәрниң тәвришини
вә башқа йүз бәргән һадисиләрни көрүп, интайин қорқушуп:
— У һәқиқәтән Худаниң Оғли екән! — дейишти.

27:40 Мат. 26:61; Юһ. 2:19.
27:43 **«У Худаға таянған! Худа уни әзизлисә, һазир қутқузуп баққай!»** — «Зәб.» 21:9ни көрүң.
27:45 **«күнниң алтинчи саитидин тоққузинчи саитигичә»** — һазирқи вақит системи бойичә, «чүш вақти, саат он иккидин саат үчкичә».
27:45 Мар. 15:33; Луқа 23:44.
27:46 **«тоққузинчи саатләрдә ...»** — һазирқи вақит бойичә саат үчләрдә. **««Ели, ели, ләма савақтани?» йәни «Худайим, Худайим, мени немишкә ташливәттиң?»»** — *(арамий тилидики сөзләр)* «Зәб.» 21:1ни көрүң
27:46 Зәб. 21:2-3; Ибр. 5:7.
27:48 Зәб. 68:22; Юһ. 19:29.
27:50 **«Әйса жуқури аваз билән йәнә бир вақириди-дә, роһини қоюватти»** — униң қаттиқ вақириши: «Тамам болди!» дегән болса керәк *(«Юһ.» 19:30ни көрүң)*.
27:50 Зәб. 30:6; Луқа 23:46.
27:51 **«Шу дәқиқидә ибадәтханиниң ичкири пәрдиси жуқуридин төвәнгә икки парчә бөлүп житилди»** — бу пәрдә ибадәтханидики әң муқәддәс жайни муқәддәс жайдин айрип туридиған пәрдә болуп, униң житилиши инсанларниң Худаниң алдиға баридиған йолиниң Әйсаниң өлүми билән ечилғанлиғини билдүриду *(ибадәтханидики «муқәддәс жай»ни сирттики һойлидин айрийдиған йәнә бир «сиртқи пәрдә» бар еди, лекин буни көрситиш үчүн адәттә башқа аталғу ишлитилиду)*.
27:51 2Тар. 3:14; Мар. 15:38; Луқа 23:45.
27:52-53 **«муқәддәс шәһәр»** — Йерусалимни көрситиду. **«Қәбирләр ечилди Әйса тирилгәндин кейин, өлүмдә ухлаватқан нурғун муқәддәс бәндиләрниң тәнлириму тирилди; улар қәбирләрдин чиқти вә муқәддәс шәһәргә кирип, у йәрдә нурғун кишиләргә көрүнди»** — башқа бир хил тәржимиси: — «Қәбирләр ечилди, өлүмдә ухлаватқан нурғун муқәддәс бәндиләрниң тәнлириму тирилди; улар Әйса тирилгәндин кейин қәбирлиридин чиқип, муқәддәс шәһәргә кирип, у йәрдә нурғун кишиләргә көрүнди». Лекин «1Кор.» 15:20гә асасән *(«Мәсиһ өлүмдә ухлиғанлар ичидин худди тунжа һосулниң мевисидәк, өлүмдин тирилгәндур»)* тәржимимиз тоғра болса керәк.
27:54 Мар. 15:39; Луқа 23:47.

[55] У йәрдә йәнә бу ишларға жирақтин қарап турған нурғун аялларму бар еди. Улар әслидә Әйсаниң хизмитидә болуп, Галилийәдин униңға әгишип кәлгән еди. [56] Уларниң арисида Магдаллиқ Мәрйәм, Яқуп билән Йүсүпниң аниси Мәрйәм, Зәбәдийниң оғуллириниң анисиму бар еди.

Әйсаниң дәпнә қилиниши

Мар. 15:42-47; Луқа 23:50-56; Юһ. 19:38-42

[57] Кәчқурун, Ариматиялиқ Йүсүп исимлиқ бир бай кәлди. Уму Әйсаниң мухлислиридин еди. [58] У Пилатусниң алдиға берип, Әйсаниң җәситини тәләп қилди. Пилатус җәсәтни униңға тапшурушқа әмир қилди. [59] Йүсүп җәсәтни елип, пакиз канап рәхт билән орап кепәнлиди [60] вә уни өзи үчүн қияда ойдурған йеңи қәбригә қойди. Андин қәбирниң ағзиға йоған бир ташни домилитип қоюп, кетип қалди. [61] (шу чағда Магдаллиқ Мәрйәм билән йәнә бир Мәрйәмму у йәрдә, қәбирниң удулида олтиратти).

Қәбирни муһапизәт қилиш

[62] Әнди әтиси, йәни «Тәйярлаш күни» өткәндин кейин, баш каһинлар билән Пәрисийләр җәм болушуп Пилатусниң алдиға келип:
[63] — Җанаблири, һелиқи алдамчиниң һаят вақтида: «Мән өлүп үчинчи күни тирилимән» дегини есимиздә бар. [64] Шуниң үчүн, қәбир үчинчи күнигичә мәһкәм қоғдилиши үчүн әмир бәргәйсиз. Ундақ қилинмиса, мухлислири келип җәсәтни оғрилап кетип, андин хәлиққә: «У өлүмдин тирилди» дейиши мүмкин. Бундақ алдамчилиқ алдинқисидинму бәттәр болиду, — дейишти.
[65] Пилатус уларға:
— Бир гуруппа күзәтчи ләшкәрни силәргә тапшурдум. Қәбирни қурбиңларниң йетишичә мәһкәм қоғдаңлар, — деди. [66] Шуниң билән улар күзәтчи ләшкәрләр билән биллә берип, ташни печәтләп, қәбирни муһапизәт астиға қойди.

Әйсаниң тирилиши

Мар. 16:1-8; Луқа 24:1-12; Юһ. 20:1-10

28 [1] Шабат күни өтүп, һәптиниң биринчи күни таң атай дегәндә, Магдаллиқ Мәрйәм билән йәнә бир Мәрйәм қәбирни көрүшкә кәлди. [2] Вә мана, йәрләр туюқсиз қаттиқ тәврәп кәтти; чүнки Пәрвәрдигарниң бир пәриштиси асмандин чүшүп, қәбиргә берип, ташни бир чәткә домилитип, үстидә олтарған еди. [3] Пәриштиниң қияпити чақмақтәк, кийимлири қардәк аппақ еди. [4] Күзәтчиләр униңдин шунчә қорқуштики, титришип, өлүктәк қетипла қалди.
[5] Пәриштә аялларға қарап:

27:55 Зәб. 37:12; Мар. 15:40; Луқа 8:2; 23:49.
27:57 Мар. 15:42; Луқа 23:50; Юһ. 19:38.
27:60 Мар. 15:46; Луқа 23:53.
27:62 **«Әнди әтиси, йәни «тәйярлаш күни» өткәндин кейин, баш каһинлар билән Пәрисийләр җәм болушуп Пилатусниң алдиға келип...»** — жуқуриқи изаһатларда көрсәткинимиздәк, Йәһудий хәлқи үчүн «күн» әмәлийәттә кәчтә *(саат алтидә)* башлиниду. «Тәйярлаш күни» — «шабат күни *(дәм елиш күни)* үчүн тәйярлиқ қилидиған күн»ни көрситиду. Шуниң билән мошу айәттики «әтиси» әмәлийәттә шабат күнининң бешини, йәни шу кәч саат алтидин кейинки вақитларни көрситиду. Мошу «каһинлар» Әйсаниң бешарәт сөзлирини тосуш үчүн җиддийлишип, өзлири қәдирләйдиған шабат күнидики «дәм елиш» адитини бузмақта еди.
27:63 Мат. 16:21; 17:23; 20:19; Мар. 8:31; 10:34; Луқа 9:22; 18:33; 24:6.
28:1 Мар. 16:1; Луқа 24:1; Юһ. 20:1.
28:3 Дан. 7:9; Рос. 1:10.

— Қорқмаңлар! Силәрниң крестләнгән Әйсани издәватқиниңларни билимән. [6] У бу
йәрдә әмәс; у өзи ейтқандәк тирилдүрүлди. Келиңлар, Рәб ятқан җайни көрүңлар; [7] ан-
дин дәрһал берип униң мухлислириға: «У өлүмдин тирилипту. Вә мана, у силәрдин
авал Галилийәгә баридикән, уни шу йәрдә көридикәнсиләр» дәңлар. Мана мән буларни
силәргә ейтип бәрдим, — деди.
[8] Шуңа аяллар һәм қорқунуч һәм зор хошаллиқ ичидә қәбирдин дәрһал айрилип, униң
мухлислириға хәвәр беришкә жүгүрүшти. [9] Улар мухлислирини хәвәрләндүрүшкә
маңғанда, мана Әйса уларниң алдиға чиқип:
— Салам силәргә! — деди. Уларму алдиға берип, униң путиға есилип, униңға сәҗдә қил-
ди. [10] Андин Әйса уларға:
— Қорқмаңлар! Берип қериндашлиримға: Галилийәгә бериңлар, дәп уқтуруңлар, улар
мени шу йәрдә көриду, — деди.

Күзәтчиләрниң баяни

[11] Аяллар техи йолда кетиватқанда, мана күзәтчиләрниң бәзилири шәһәргә кирип,
болған вақиәләрниң һәммиси тоғрисида баш каһинларға хәвәр қилди. [12] Баш каһинлар
ақсақаллар билән бир йәргә жиғилип мәслиһәтләшкәндин кейин, ләшкәрләргә бәк көп
пул берип:
[13] — Силәр: «Униң мухлислири кечиси келип, биз ухлаватқанда униң җәситини оғрилап
әкетипту» — дәңлар. [14] Әгәр бу хәвәр валийниң қулиқиға йетип қалса, биз уни қайил
қилип силәрни аваричиликтин сақлаймиз — деди. [15] Шундақ қилип, ләшкәрләр пулни
алди вә өзлиригә тапиланғандәк қилди. Шуниң билән бу гәп бүгүнгичә Йәһудийлар
арисида тарқилип кәлмәктә.

Әйсаниң мухлислириға көрүнүши

Мар. 16:14-18; Луқа 24:36-49; Юһ. 20:19-23; Мис. 1:6-8

[16] Он бир мухлис Галилийәгә берип, Әйса уларға бекиткән тағқа чиқишти. [17] Улар уни
көргинидә униңға сәҗдә қилишти; лекин бәзилири гуманлинип қалди. [18] Әйса уларниң
йениға келип, мундақ деди:
— Әрштә вә йәр йүзидә барлиқ һоқуқ маңа берилди. [19] Шуниң үчүн, берип пүткүл әл-
ләрни өзүмгә мухлис қилип йетиштүрүңлар, шундақла уларни Ата, Оғул вә Муқәддәс

28:5 Мар. 16:6; Луқа 24:4.
28:6 Мат. 16:21; 17:23; 20:19; Мар. 8:31; 9:31; 10:34; Луқа 9:22; 18:33; 24:6.
28:7 **«У өлүмдин тирилипту. Вә мана, у силәрдин авал Галилийәгә баридикән, уни шу йәрдә көридикәнсиләр» дәңлар. Мана мән буларни силәргә ейтип бәрдим»** — пәриштә: «Галилийәгә бериңлар» дегән болсиму, мухлислири униңға ишәнмәй һечйәргә бармай Йерусалимда турувәрди. Рәб өзи уларға шундақ әмирни аллиқачан бәргән еди *(«Мат.» 26:23, «Мар.» 14:28ни көрүң)*.
28:7 Мат. 26:32; Мар. 16:7.
28:8 Мар. 16:8; Юһ. 20:18.
28:9 **«Салам силәргә!»** — ибраний тилида «Шалом әләйкум» дейилиду.
28:9 Мар. 16:9; Юһ. 20:14.
28:10 **«Берип қериндашлиримға: Галилийәгә бериңлар, дәп уқтуруңлар, улар мени шу йәрдә көриду»** — 7-айәттики изаһатни көрүң. Мәсиһниң өзи қайтидин уларға шундақ хәвәр йәткүзгини билән, улар йәнила бир мәзгил Йерусалимдин чиқмай, Галилийәгә бармайду *(«Мат.» 26:23, 28:16, «Маркус» 16-бап, «Луқа» 24-бап, «Юһ.» 20-21-бапларни көрүң)*.
28:10 Рос. 1:3; 13:31; 1Кор. 15:5.
28:14 **«Әгәр бу хәвәр валийниң қулиқиға йетип қалса, биз уни қайил қилип силәрни аваричиликтин сақлаймиз»** — римлиқ муһапизәтчиләр күзәттә туруветип ухлиса, дәрһал өлүм җазасиға мәһкүм болатти.
28:16 Мат. 26:32; Мар. 14:28.
28:18 Зәб. 8:6-7; Мат. 11:27; Луқа 10:22; Юһ. 3:35; 17:2; 1Кор. 15:27; Әф. 1:22; Ибр. 2:8.

Роһниң намиға тәвә қилип чөмүлдүрүп, [20] уларға мән силәргә тапилиған барлиқ әмир-
ләргә әмәл қилишни үгитиңлар. Вә мана, мән заман ахириғичә һәр күни силәр билән
биллә болимән.

28:19 **«..ђберип пүткүл әлләрни өзүмгә мухлис қилип...»** — грек тилида «..барғузулуп пүткүл әлләрни өзүмгә мухлис қилип...» **«уларни Ата, Оғул вә Муқәддәс Роһниң намиға тәвә қилип чөмүлдүрүп...»** — грек тилида: «уларни Ата, Оғул вә Муқәддәс Роһниң намиға киргүзүп чөмүлдүрүп,...». Буниң мәнаси шүбһисизки, пәқәт «Ата, Оғул вә Муқәддәс Роһниң нами билән»ла әмәс, бәлки суға чөмүлдүрүлүш арқилиқ чөмүлдүрүлгүчиниң Ата, Оғул вә Муқәддәс Роһниң зич мунасивитигиму *(кирип)* чөмүлүшни көрситиду.

28:19 Мар. 16:15; Юһ. 15:16.

28:20 Юһ. 14:18.

Қошумчә сөз

1:1 «Бу Ибраһимниң оғли вә Давутниң оғли болған Әйса Мәсиһниң нәсәпнамә китавидур»

Мошу айәттә грек тилидики «генесис» дегән сөз «нәсәпнамә» дәп тәрҗимә қилиниду. Шүбһисизки, бу сөз асасән 1-16-айәттики «нәсәпнамә»ни көрситиду. Лекин бу сөзниң биринчи мәнаси шу әмәс. Тәвратниң биринчи қисми («Яритилиш») грек тилида «Генесис» дәп атилиду, мәнаси «башлиниш» яки «туғулуш». Шу қисим он бөлүмгә бөлүниду, һәр бир бөлүмниң бешида «әнди булар болса паланчиниң (Адәм атиниң, Нуһниң, Шәмниң, Тәраһниң, Исмаилниң, Исһақниң,...) дәвирлири...» дәп йезилиду вә бу бөлүм бизгә шу аилиниң тарихини хатириләп бериду. Бизгә һеч гуман йоқки, Матта мошу ибарини охшаш мәнада ишлитиду. Лекин бу ибарә пәқәт өз китавиниң бешида әмәс, бәлки (Худаниң Өз плани бойичә) толуқ Инҗилниң бешида келиду. Шу чағда мәнаси «Бу китап Әйса Мәсиһ вә Униң дәври (униң җисманий тәрипидин әмәс, бәлки Униң Роһи тәрипидин туғулғанлар)ниң хатирисидур» болиду.

3:7 «Пәрийсиләр» вә «Садуқийлар» дегән диний мәзһәпләр

«Пәрийсиләр» болса, Муса пәйғәмбәргә чүширилгән Тәврат қанунининиң барлиқ тәпсилатлириға қаттиқ вә толуқ риайә қилишни тәкитләйдиған бир еқим яки мәзһәп еди. Улар Исраил Тәврат қануниға толуқ бойсунмиғанлиғи үчүн Худа уларни сүргүн қилдурған, шундақла һазир уларни чәтъәл һакимийитиниң қаттиқ идариси астиға қойған, дәп қарайтти. Бу көзқараш тоғридәк көрүнгини билән, Исраилниң Бабилға сүргүн болғанлиғиниң асасий сәвәви қанун тәпсилатлириға бойсунмиғанлиғи үчүн әмәс, бәлки уларниң Тәврат қанунидики муһим роһий вә әхлақий җәһәттин (адәмниң ички дунияси җәһәттин) Худаниң ибадитидин жирақлишип кәткәнлигидин ибарәт еди. Һалбуки, Пәрисийләр Тәврат қануниға сиртқи җәһәттә риайә қилишни интайин тәкитләйтти. Башқичә қилип ейтқанда, улар қанундики мурасимлар, кийим-кечәк, йемәк-ичмәк тоғрисидики бәлгүлимиләрни тәкитләп, адәмниң ички дуниясини башқуридиған тәләплирини көзгә илмайтти. Улар һәтта өзлири «қанунни қоғдайдиған» йеңи бир түзүм бәлгүлимилири («тосма» — Ибраний тилида «гәзәрот») ни иҗад қилип чиққан еди. Уларниң көзқаришида, «Адәм мошундақ «тосма бәлгүлимиләр»дин һалқип кәтмисила, җәзмән Тәврат қанунини бузушқа йеқин келәлмәйду, шуниң билән «тосма бәлгүлимилири» билән Тәврат қанунини бузуштин бехәтәр сақлидуқ» дәп ойлайтти.

Мәсилән, «шабат күни» (дәм елиш күни)дә «тәсадипийлиқтин ишләш»ниң алдини елиш үчүн «буғдайлиқтин өтмәслик керәк!» дегән бир бәлгүлимини чиқарған. Уларниң көзқаришичә буғдайлиқтин өткәндә:

(1) Йәргә чүшкән пишқан буғдайни тәсадипийлиқтин дәссәп селип, данни шакилидин айриветишиңиз мүмкин; бу «хаман тепиш» болуп қалиду;

(2) Тониңиз тәсадипийлиқтин пишқан буғдайға сүркилип кетип данлар кийим пәшлиригә илинип қелиши мүмкин, бу «һосул елиш» болуп қалиду;

(3) У данлар йәнә бәлким йәргә чүшүп кетиши мүмкин, бу иш «уруқ чечиш» болуп қалиду. Бундақ болуш гуна өткүзгән һесаплиниду.

Уларниң мошундақ түгимәс бәлгүлимилири бар еди. Униң үстигә улар Тәврат қанунида әслидә пәқәт Лавийларға вә каһинларғила алаһидә қаритилған «һеч бир өлүк нәрсиләргә тәгмәслик керәк» (улар үчүн һәтта өлгән нәрсиләр тәккән жайларму һарам болатти), дегәндәк һарам билән һалал бекитилгән бәлгүлимиләрни қәсәм ичип өзлиригә тәтбиқлиған еди.

Рәб Әйсаниң улар билән болған қаршилишиши үч жәһәттә еди: —

(1) Улар «сиртқи жәһәттики» риайә қилишни тәкитләп, Тәврат қанунининиң ички мәнасини унутқан еди («Мат.» 23:23);
(2) Улар устазлириниң Тәврат қануни үстидики шәрһий сөзлирини Тәврат қанунидин үстүн қойған еди («Мат.» 15:1-9);
(3) Улар өзлириниң қаттиқ тәртип-тәрбийисидин интайин тәкәббурлишип, башқиларни кәмситкән еди («Луқа» 18:10-14).

«Садуқийлар» дегән диний еқим яки мәзһәпниң болса Тәврат қанунидин пәқәт аддий принсипларни издәп «пәзиләтлик әхлақта болсақла, Тәврат қанунининиң тәливигә уйғун болиду» дегәндәк позитсийиси бар еди (әмәлийәттә уларниң бу тәлими расул Павлусниңкигә йеқин келәтти («Рим.» 13:8-10). Бирақ уларниң Тәврат қанунини аддийлаштуруши пәқәт Тәвратниң дәсләпки бәш қисми («Мусаға чүширилгән қанун») ни қобул қилип Тәвраттики пәйғәмбәрләрниң язмилирини вә Зәбурни рәт қилатти. Униң үстигә, «Мусаға чүширилгән қанун»ни қобул қилимиз дегини билән, мошу қисимларда хатириләнгән барлиқ мөҗизиләрни («тәбиәттин ташқири һадисиләр»ни) пәқәт «көчмә мәнадики ривайәт» дәп уларға ишәнмәйтти. Шуниңдәк улар пәриштиләр, қиямәт күни, «өлүмдин тирилиш» қатарлиқ ишларни мәвҗут әмәс дәп қарайтти («Рос.» 22:8). Муқәддәс язмиларни билип чүшәнмигәнлиги вә етиқатсизлиғи үчүн Әйса уларға қаттиқ тәнбиһ бәрди: «**Силәр нә муқәддәс язмиларни нә Худаниң қудритини билмигәнлигиңлар үчүн азғансиләр**» («Мат.» 22:29, «Мар.» 12:27). «**... Шуңа силәр қаттиқ адишип кәткәнсиләр**».

Әйсаниң «Матта»да хатириләнгән нәсәпнамиси (1:16)

Биз 1:16дә: — «**Яқуптин Мәрйәмниң ери болған Йүсүп төрәлди; Мәрйәм арқилиқ Мәсиһ аталған Әйса туғулди**» дәп оқуймиз. Буни Әйсаниң «Луқа»да хатириләнгән нәсәпнамиси билән селиштурғанда, «Луқа»да мунасивәтлик йәрдә «**Әйса Худа йолида хизмәт қилишқа киришкән вақитта, оттуз яшларда еди. Кишиләрниң нәзиридә у Йүсүпниң оғли еди. Йүсүп Елиниң оғли... (иди)**» дегәнни байқаймиз («Луқа» 3:23).

«Матта» вә «Луқа» қисмидики бу баянлардин шу еһтималға йеқинки, Матта Әйсаниң «ата тәрәп» (Йүсүп тәрәптин болған) нәсәпнамисини көрситиду. Шуниң билән Матта Йүсүпниң Давутниң әвлади екәнлигини, шундақла қанун бойичә Худаниң Давутқа тапшурулған вәдилиригә варислиқ қилиш һоқуқи Әйсаға өткүзүлгәнлигини тәкитләйду. «Луқа»да болса Әйса «**кишиләрниң нәзиридә Йүсүпниң оғли**» дейилиду, Әйсаниң «Луқа»да хатириләнгән нәсәпнамиси әмәлийәттә униң «ана тәрәп» («Елиниң қизи

Мәрйәм» тәрәтптин болған) нәсәпнамиси дейиш керәк. Йүсүпниң «**Елиниң оғли**» дәп атилишиниң сәвәви:

(1) Қиз-аяллар адәттә нәсәпнамиләрдә тилға елинмайду;
(2) Грек тилида «оғли» бәзи вақитларда «күйоғли»ни көрситиду;
(3) Мүмкинчилиги барки, Ели бизгә намәлум бир чағда Йүсүпни өз оғли сүпитидә беқивалған еди. Луқа Әйсаниң нәсәпнамисиниң қануний җәһәтлиригә әмәс, бәлки Униң һәқиқәтән кимниң әвлади екәнлигигә қизиқиду.

Адәмни һәйран қиларлиғи шуки, Әйса җисманий вә қануний җәһәттин, аниси Мәрйәм тәрәптиму, «беқивалғучи ата»си болған Йүсүп тәрәптинму «Давутниң оғли», шундақла Униң тәхтигә варислиқ қилғучи еди.

2:23 «У... (Әйса) Насарәт дегән бир йезиға орунлашти. Шуниң билән Худаниң пәйғәмбәрләр арқилиқ: «У Насарәтлик дәп атилиду» дегини әмәлгә ашурулди»

Бу баян дәсләптә бәлким адәмни сәл қаймақтуруп, бизгә «Матта Тәвраттики пәйғәмбәрләрниң язмилирини шундақ яхши биләмдиғанду?» дегән ойға кәлтүрүп қоюши мүмкин; чүнки Тәвраттики һеч қайси йәрдин «**У Насарәтлик дәп атилиду**» дегән җүмлини тапалмаймиз. Әмәлийәттә ибраний тилидики «Насарәтлик» дегән сөзниң йилтизини тәһлил қилсақ, икки имканийәт пәйда болиду. Биринчиси, у ибраний тилида «нотсри» (яки «нәтзәр» — «Шах» дегән сөз билән мунасивәтлик) дегән сөзниң грек тилидики «Насарәтлик» дегән ипадисидур. Тәвратта, Мәсиһни «Шах» дәп атиған төрт бешарәт бар («Йәш.» 11:1дики «нәтзәр», «Йәр.» 23:5 вә 33:15 вә «Зәк.» 3:18). Бу көзқараш тоғра болса Худаниң орунлаштуруши билән Әйса олтарақлашқан җайниң исми Өзиниң бешарәтлик исимлириниң биригә мунасивәтлик болған болиду.

Иккинчи көзқараш болса «Насарәтлик» дегән сөз ибраний тилидики «наатз» (кәмситиш») билән мунасивәтликтур (Фрухтәнбаум профессорниң ««Матта» тоғрилиқ лексийилири»). Ундақта «Насарәтлик» бәлким «кәмситилгән», «көзгә илинмиған» дегән мәнада болиду.

Биз биринчи көзқарашниң орунлуқ йәрлири бар десәкму, иккинчи көзқарашни тоғра дәп қараймиз.

Тәвраттики көп бешарәтләрдә, Худаниң Мәсиһи өсүп чоңийиватқинида кәмситилиду, Униң қияпити кәмситилиду, У елип кәлкән ниҗатму кәмситилиду, У өлүмидә қаттиқ һақарәтлинип кәмситилиду, дегән тилсимат һәқиқәт аян қилиниду (мәсилән, «Йәш.» 53:1-5). Демәк, Әйсаниң Насарәттә чоң болуши Униң кәмситилгәнлиги вә һақарәтләнгәнлиги билән мунасивәтликтур.

Мәсиһ «тәсадипийлиқтин» Насарәт дегән җайда олтарақлашқачқа, Униң салаһийити техиму тәкитлиниду. Җамаәт кейин Униң «Насарәтлик Әйса» (кәмситилгән, амма Худа тәрипидин әң жуқури җайға көтирилгән!) дегән исмидин пәхирлинип Мәсиһни җар қилғинида «Насарәтлик Әйса» дегәнни көп ишлитәтти.

Мәсиһниң кәмситилгәнлиги Насарәт дегән җайда турубатқанлиғидин тәкитләнгән. У интайин көзгә елинмайдиған җай еди («Юһ.» 1:46дә Натаниәлниң «**Насарәттин яхши нәрсә чиқамдиғанду?!**» дегән сөзигә қараң). Шу чағдики Йәһудийлар арисида Галилийә өлкисидин чиққанлар «мәдинийәтсиз», «**Худаниң Тәврат қанунидин хәвәрсизләр**», «ят әлләр билән арилишип кәткәнләр» дәп көзгә илинмайтти. Қизиқ йери шуки, Худа Өз Оғлиниң шундақ бир салаһийәттә өсүшини халайтти. Бу иш бизгә чоң агаһ болуши керәкки, биз һәммила адәмгә «Худаниң образида яритилған», охшашла чоң қиммәткә егә дәп муамилидә болушимизға тоғра келиду.

Биз буларға шуни қошуп ейталаймизки, йолуққан кишиләрниң көпинчиси уни «Насарәтлик Әйса» «Насарәтлик пәйғәмбәр», «Насарәттә туғулған» дәп биләтти. Пәйғәмбәрләрниң бешарәтлири бойичә, Мәсиһ Бәйт-Ләһәмдә туғулуши керәк еди, вә у дәрвәқә шу йәрдә туғулған. Лекин қизиқки, бу Худа тәрипидин кәлгән «уқушмаслиқ» Униң туғулған йери тоғрисидики бешарәтләрни убдан билгәнләргә нисбәтән униң Мәсиһниң Өзи екәнлигигә ишинишигә тосалғу болсиму, Мәсиһ Өзи бу пакитларни чүшәндүрүп бақмиған!

3:7-8 «Лекин Пәрисий вә Садуқий мәзһипидикиләрдин көплириниң униң чөмүлдүрүшини қобул қилғили кәлгәнлигини көргинидә у (Йәһия) уларға: — Әй иланларниң балилири! Ким силәрни Худаниң чүшүш алдида турған ғәзивидин қечиңлар дәп агаһландурди?! Әнди товиға лайиқ мевини кәлтүрүңлар!».

Әнди «**товиға лайиқ мевә**» немини көрситиду? Бу муһим соал җамаәтниң чүмүлдүрүлүшни тәләп қилған мәлум бирисини қобул қилимизму-йоқ дәп бир қарарға келишигә көп ярдәм бериду.

Чүмүлдүрүшни җиддий тәләп қилғанларни узун сақлитиш тоғра әмәс дәп қараймиз. Башқа йәрләрдә көрсәткинимиздәк, чүмүлдүрүш болса инсанларға етиқатни етирап қилиш, шундақла Муқәддәс Роһни илтимас қилиш үчүн Худаниң бекиткән йолидур («1Пет.» 3:20, 21 вә «Колоссиликләргә»дики «қошумчә сөз»имиздә «сүннәт вә чүмүлдүрүш» тоғрилиқ изаһатлиримизни көрүң).

«Рос.» 8:26-40дә Филипниң Ефиопийәлик ағватни һеч һаялсиз чөмүлдүргәнлиги, 9:1-18дә Ананиасниң Павлусни чөмүлдүргәнлигини көрүң. Униң үстигә, яки Филип (гәрчә Йерусалимда җамаәттә «хизмәткар» дәп бекитилгән болсиму) яки Ананияснин җамаәттә чөмүлдүрүшкә һеч қандақ «рәсмий салаһийәт»и йоқ еди. Бирақ бәзиләр «чүмүлдүрүш үчүн «Инҗил Мәктәп»ни пүттүргәнлик гуванамиси болуши керәк» дәп туруваливу! Ундақ билимсиз кишиләр Инҗилни һәқиқий оқуп бaққанму, яки пәқәт өз «йетәкчиләр»иниң сөзлирини оқуп бaққанму?

Шундақтиму, бирисини чүмүлдүрүш интайин еғир мәсъулийәт, әлвәттә. Бирисиниң қәлбидә тәйяр екәнлигини испатлайдиған қайси «мевиләр»ни издәш керәк? Ундақ мевә Павлус «Гал.» 5:22дә ейтқан («**муһәббәт, шат-хорамлиқ, хатирҗәмлик, сәвир-тақәт, меһриванлиқ, яхшилиқ, ишәш-садиқлиқ, мөмин-мулайимлиқ вә өзини тутувелиш**» болған) «Муқәддәс Роһниң мевиси»ни көздә тутқан әмәс, дәп қараймиз. Чүнки ундақ мевә пәқәт вақитниң өтүши билән синиғили болиду. Бирақ Әйсаниң «Мат.» 5:1-12дә,

Худаниң падишалиғиға киришкә муйәссәр болғанлар үстидики сөзлиридә, көрсәткән «товваға лайиқ мевә» төвәндикиләрни өз ичигә елиши керәк: —

«Роһта намрат болған» — гәрчә һәр хил байлиғи болған, яхши тәрбийә көргән яки жуқури мәнсәптә болған болсақму, Худа алдида роһий кәмбәғәллигимизни, Униң меһри-шәпқити, кәчүрүми вә Инжилда вәдә қилған йеңи һаятқа җиддий муһтаҗлиғини тонуп йәткәнләр;

«Пиған чәккән» — өз гуналиқ қилмишиға қаттиқ пушайман қилғанлар;
«Югаш-мөминләр» — биләрмәнлик қилмай, башқилардин тәлим қобул қилишқа тәйяр турған, «өз қудритим билән Худа үчүн бирәр иш қилип беримән» демигәнләр.
«Һәққанийлиққа ач вә тәшна болғанлар»,
«Башқиларға рәһимдил болғанлар»,
«Қәлби пак болған» — қәлбидә, башқилар мени немә дәп ойлиса ойлаварсун, мән Худани рази қилишим керәк дәп ирадә қилғанлар.
«Течлиқ тәрәпдарлири» — башқилар оттурисида җедәл-маҗира болса имкан қәдәр уни һәл қилишқа тәйяр турғанлар.

Мошундақ кичик пеил позитсийә көрүнгән болса, бәлким чөмүлдүрүшни тәләп қилған киши униңға тәйяр туриду. Бирақ мәлум нуқтида кәмлик болса тәләп қилған кишидә кәмтәррәк позитсийиниң болушини күтүшкә тоғра келиши мүмкин. Болупму башқиларға адавәт яки һәр қандақ өчмәнлик сақлап кәлгән вә мәлум бирисини кәчүрүм қилмиған һәр қандақ адәмни чөмүлдүргили болмайду.

3:10-12 «Палта»

«**Палта аллиқачан дәрәқләрниң йилтизиға тәңләп қоюлди; яхши мевә бәрмәйдиған һәр қайси дәрәқләр кесилип отқа ташлиниду. Мән дәрвәқә силәрни товва қилишиңлар үчүн суға чөмүлдүримән. Лекин мәндин кейин кәлгүчи Зат мәндин қудрәтликтур. Мән һәтта Униң кәшини көтиришкиму лайиқ әмәсмән. У силәрни Муқәддәс Роһқа һәм отқа чөмүлдүриду. Униң соруғучи күрики қолида туриду; У Өз хаминини топа-самандин тәлтөкүс тазилайду, сап буғдайни амбарға жиғиду, амма топа-саманни өчмәс отта көйдүрүветиду**»

Биз башқа йәрләрдә, инсанниң Худаниң алақисигә вә һаятиға киргүзүлүши үчүн Муқәддәс Роһта болған улуқ чөмүлдүрүлүшниң мутләқ зөрүрийити үстидә тохталдуқ. Мәсиһ болса бирдин-бир «Муқәддәс Роһ»қа чөмүлдүргүчи, шундақла инсанларға бирдин-бир Қутқазғучидур. Инсан болса сақайтқили болмиған дәриҗидә өзини мәркәз қилған болуп, шәхсийәтчиликкә чөмүп кәткән, һәтта униң «яхши» мәхсәт-муддиалири һәртүрлүк йошурун вә өз-өзини алдайдиған тәкәббурлуқ, шәхсий арзу-һәвәслик нийәтләр, узундин болған өчмәнлик, өз тәәллуқатлирини яки һәтта өз аилидикилирини Худадин үстүн қойидиған бутпәрәслик позитсийиләр билән булғанғандур. Буларниң һәммиси ашкарилинип, Худаниң Роһиниң бизни «оператсийә қилип» өзгиртишигә очуқ турушимиз керәк. Худаға тәшәккүр, Әйса Мәсиһниң күнлиридә хәлиқ арисида «**дәрәқләрниң йилтизиға тәңләп қоюлған палта**» болған бир пәйғәмбәр, йәни Йәһия бар еди; чүнки бундақ ишларниң һәммисини «йилтизидин» кесиветиш керәк, болмиса булардин һәқиқий товва вә ваз кечиш болмайду. Йилтизи қалдурулса һәммиси җәзмән қайтидин өсиду!

Йәһия пәйғәмбәр аләмдин кәтти; амма Худаниң сөзини очуқ қәлб билән оқуғинимизда, Худаниң Роһи биз билән биллә болиду, У Йәһия қилғандәк қәтъий товва қилип, Худаниң йеңи һаятини қобул қилишимиз үчүн қәлбимиздики мәхсәт-муддиалиримизниң йилтизлирини вә натоғра позитсийилиримизни паш қилиду.

«**Палта аллиқачан дәрәқләрниң йилтизиға тәңләп қоюлди**» дегәнниң Исраилниң үстигә чүшидиған жаза-һөкүмләрни көрситидиған йәнә бир көчмә мәнасиниң барлиғидин гуманланмаймиз, бирақ бу йәрдә сәһипә чәклимиси түпәйлидин бу тема үстидә тохталмаймиз.

3:13-15

«**Шу вақитта, Әйса Йәһиядин чөмүлдүрүлүшни қобул қилиш үчүн Галилийә өлкисидин иордан дәрияси бойиға, униң йениға кәлди. Бирақ Йәһия жиддийлишип чөмүлдүрүшкә унимай уни тосуп:**
— Әсли чөмүлдүрүлүшни мән Сәндин қобул қилишим керәк еди, бирақ Сән мениң алдимға кәпсәнғу? — деди.
Лекин Әйса униңға жававән: — Һазирчә шуниңға йол қойғин; чүнки һәққанийлиқниң барлиқ тәләплирини әмәлгә ашуруш үчүн, шундақ қилишимизға тоғра келиду, — деди.
Шуниң билән, Йәһия Униңға йол қойди».

Әйса Мәсиһ немишкә Йәһия пәйғәмбәр тәрипидин чөмүлдүрүлгән? Әйсаниң Өзи орунлайдиған Муқәддәс Роһта чөмүлдүрүлүшкә Йәһия тәшна болуп, Әйсаниң мени чөмүлдүргин дегән тәливини һеч чүшәнмәйтти. Әйса униңға чүшәндүрмигән, пәқәт бу ишниң һәққанийәтниң тәливи екәнлигинила ейтқан. Амма «иштин кейин әқлимизни тапқан» төвәндики ишларни ейтишқа болиду: —

(1) Исраилниң тарихида иордан дәрияси өлүмниң, шундақла йеңидин башлинишниң символи.

(2) Йәһияниң чөмүлдүрүши гунакарларниң өз гуналирини иқрар қилиши вә гунадин товва қилишини билдүрүши үчүн еди. Униң чөмүлдүрүши Мәсиһни «кәлгүси Қутқазғучи» дәп көрситиш арқилиқ, товва қилип ишәнгәнләргә кәчүрүм елип келиш еди.

(3) Мәсиһниң һеч қандақ товва қилиши яки иқрар қилиши керәк болған гуналири йоқ еди.

(4) Мәсиһниң чөмүлүши — Худаниң сөзигә ишинип товва қилған «қалдиси»ниң гунайи вә һажитиниң һәммисини өз үстүмгә алимән, «қалди билән мутләқ бир болимән» дегинини билдүргән әмәли еди. Униң чөмүлдүрүлүши кәлгүсидики өлүминиң мәнасини әмәлий иш та ипадилигән бир бешарәт еди.

(5) Йәнә шуниңға ишәшимиз барки, Йәһия каһин болғачқа (атиси вә аниси иккилиси Һаурнниң әвлади еди) Әйсани Мәлкизәдәк билән бир қатарда баш каһинлиққа киргүзүш үчүн чөмүлдүрди.

«Лавийлар» 8-бапни көрүң — Һарун баш каһинликқа кириш үчүн авал жуюндурулған, андин муқәддәс май билән «мәсиһ қилинған» вә ахирида үстигә қурбанлиқ қан чечилған еди. Әйсаниң «мәсиһ қилиниш»и май билән әмәс, бәлки чөмүлдүрүлүштин чиқипла Муқәддәс Роһ билән «Мәсиһ қилинди» (ахирида У чапрас яғачқа миқлинип Униңға һайванларниң қанлири әмәс, бәлки Өзиниң қимматлик қени чечилип, «баш каһинлиқ»қа кирип каһинлиқ хизмитини башлиған).

4:1-11 Мәсиһниң синилип аздурушларға учриши

Бу тема наһайити чоң болуп, мошу йәрдә биз Әйса учриған аздурушларниң маһийити үстидә болған бәзи йүзәки байқиғинимизни оттуриға қойимиз.

(1) Әйса гунасиз еди. Лекин У «синилип аздурушларға учриди». Синилип аздурушқа учрашниң өзи гуна әмәс; биз аздурушқа учриғинимизда (вә һәммимиз уларға учраймиз), «мана мән аллиқачан гунаға тейилип кәткәнмән» дәп һесаплимаслиғимиз керәк.

(2) Әйса учриған Шәйтанниң дәсләпки аздуруши Әйсаниң Худалиқ қудрити билән «**ташларни нанға айландуруш**»и еди. Чүнки Униң қосиғи бәк ачқан еди. Лекин У ундақ қилмай, **йәр йүзидә толуқ инсан сүпитидә**, Атисиға таянған һалда яшашни әтәй таллиғанлиғини көрсәтти.

Униң таллиғини «**«Инсан пәқәт нан биләнла әмәс, бәлки Худаниң ағзидин чиққан һәр бир сөз биләнму яшайду» дәп пүтүлгән**» дегән сөзләр билән ипадиләнди («Қан.» 8:3ни нәқил кәлтүрүп). Әйсаниң жававидин қариғанда, Худаниң нәзиридә һәқиқий, мол һаятни өткүзүш («**инсанниң яшиши**») үчүн униң «**һәр бир сөзи**»игә муһтаҗмиз. Шуңа биз Худаниң сөзини өзимизгә толуқ сиңдүрәйли; шундақ қилсақ Әйсаниң мошу йәрдә изчил һалда Шәйтанға Худаниң сөзи билән җавап бәргинидәк, бизму дүшмәнниң һәр бир алдамчи сөзигиму шундақ җавап беришкә қуралландурулған болимиз.

(3) Иккинчи «аздуруш»та дүшмән Өзи Худаниң сөзини авал нәқил кәлтүриду! Лекин униң нәқиллиридә дайим дегидәк муһим бир тәрәп чүшүп қалиду. Әмәлийәттә Зәбурда әслидә: «**У Өз пәриштилиригә сениң һәққиңдә әмир қилиду, шуңа улар пүткүл йоллириңда сени сақлайду. Айиғиң ташқа урулуп кәтмәслиги үчүн, улар сени қоллирида көтирип жүриду**» дейилгән («Зәб.» 91:11, 12)

Шәйтан Зәбурдин нәқил кәлтүргән бу сөзләрдә «**пүткүл йоллириңда сени сақлайду»** дегән қисми ейтилмиған. Бу сөзләр Худаға таянған, Худани өз башпанаһи қилған, өзлүгидин өз йолини таллимайдиған ихласмән кишиниң йоллирини көрситиду. Мошу йәрдә Әйса аздурушқа қарита: «**Тәвратта йәнә, «Пәрвәрдигар Худайиңни синиғучи болма!**» дәп пүтүлгән, дәп җавап бәрди. Толуқ һәқиқәт пәқәт муқәддәс язмилардики «**мундақ йезилғанки...**» дегәндила әмәс, бәлки «**йәнә шундақ йезилғанки...**» дегәнләрниму бирләштүргәндә тепилиду.

Иккинчи аздуруш Өзиниң чоң, қудрәтликлигини көрситип, бирақла һәммәйләнгә Өзиниң Мәсиһ екәнлигини етирап қилдуруш еди. Йәни шуни байқидуқки, Шәйтанда мәлум чақта «Әйсани ибадәтханиниң әң егиз җайиға» турғузғидәк қабилийәт бар. Әтрапимизда мөҗизилик вақиәләр йүз бериватқан болсиму, биз һәргиз улардин көрсәтмә алмаймиз. Худаниң пәрзәнтлирини Униң сөзи арқилиқ йетәклигүчи Муқәддәс Роһтин башқа һеч қандақ шәхс йоқ.

(4) Ахирда, әң ахирқи аздурушта Иблисниң түп мәхситини көрүп йетәләймиз —

барлиқ ибадәтни Худаға әмәс (һәтта бутларғиму әмәс), бәлки өзигила қаритиштин ибарәттур.

«**Дунийдики барлиқ падишалиқларниң шәрәплири**» дегән сөз уларниң маддий байлиқлирини әмәс (булар Мәсиһгә һәмдә Худани сөйгәнләр үчүн кари чағлиқ бир иш), бәлки Худа һәр милләткә несип қилған «алаһидилик»ини көрситиду; Худа мошуларда, йәни музика, уссулларда вә һәртүрлүк сәнъәттә улуқлиниду. Әлвәттә, көп вақитларда бу талантлар вә қабилийәтләрдин шәрәп алидиғини Худа әмәс, бәлки «биз өзимиз қилған» дәп махтанған бизләр болимиз!

Мошу аздурушқа тақабил туруш үчүн Мәсиһ йәнә бир қетим Өзини йүз пирсәнт инсанниң сүпитидә қойиду: «**Пәрвәрдигар Худайиңғила ибадәт қил, пәқәт униңла ибадәт-хизмитидә бол!**» дәп пүтүлгән» («Қан.» 6:13).

7:1-2

«**Башқиларниң үстидин һөкүм қилип жүрмәңлар. Шундақта Худаниң һөкүмигә учримайсиләр. Чүнки силәр башқилар үстидин қандақ баһа билән һөкүм қилсаңлар, Худаму силәрниң үстүңлардин шундақ баһа билән һөкүм чиқириду. Силәр башқиларни қандақ өлчәм билән өлчисәңлар, Худаму силәрни шундақ өлчәм билән өлчәйду**».

Мәсиһниң мошу йәрдә «һөкүм чиқарма» дегини адәмләрниң әмәл-һәрикәтлирини көрсәткини әмәс, әлвәттә, бәлки шәхсләр үстигә һөкүм чиқарма, дегәнлик. Яман ишларға қатнашмаслиғимиз үчүн («Пәнд.» 1:10-19ни көрүң) адәмләрниң әмәл-һәрикәтлирини тоғра яки тоғра әмәс, дәп пәриқ етишимиз керәк. Лекин һәргиз шәхсләр үстигә (яман, рәзил, ләнити дәп уларни қарғаш қатарлиқ) һөкүм чиқармаслиғимиз керәк. Ички мәхсәт-муддиалиримизни бирдин-бир көргүчи вә үзимизгә һөкүм чиқарғучи Худа Өзидур. Бизниң көңүл бөлидиғинимиз Худа билән болған өз алақимиздур, биз Униң билән йеқин мунасивәттә болушимиз керәк. Башқиларниң Униң билән болған алақиси болса уларниң өз иши.

11:2-6

«**Зинданға соланған Йәһия пәйғәмбәр Мәсиһниң қилған әмәллирини аңлап, мухлислирини әвәтип, улар арқилиқ Әйсадин: «Келиши муқәррәр зат өзәңму, яки башқа бирисини күтүшимиз керәкму?» — дәп сориди.**

Әйса уларға жавап берип мундақ деди:— Йәһияниң йениға қайтип берип, өз аңлаватқанлириңларни вә көрүватқанлириңларни баян қилип: — корлар көрәләйдиған вә токурлар маңалайдиған болди, мохо кесили болғанлар сақайтилди, гаслар аңлалайдиған болди, өлгәнләрму тирилдүрүлди вә кәмбәғәлләргә хуш хәвәр жакаланди» — дәп ейтиңлар. Вә униңға йәнә: «Мәндин гуманланмай путлишип кәтмигән киши болса бәхитликтур!» дәп қоюңлар, — деди»

Йәһия немишкә Әйсадин гуманлиниду? Йәһйтаниң соали: «Сән раст Қутқазғучи-Мәсиһмусән?» еди. Униң гумани дәл униң пәйғәмбәрләрниң Мәсиһ тоғрилиқ болған бешарәтлирини убдан билгәнлигидин чиққан еди. У бешарәтләрдин: Мәсиһ болса «Муқәддәс Роһта вә отта чөмүлдүрүш»ни, жүмлидин Худаниң дүшмәнлириниң бешиға чүширилидиған жазаларни күчлүк елип Барғучи болуши керәк, дәп чүшәнди. У Әйса Насарәт синагогида Өзини аян қилиши үчүн нәқил кәлтүргән, Йәшая пәйғәмбәрниң

Мәсиһ тоғрилиқ алдин-ала ейтқан муну бешарәтлириниму убдан биләтти:— («Луқа» 4:18-22 вә «Йәш.» 61:1-2 вә 42:6-7)

«Рәб Пәрвәрдигарниң Роһи Мениң вуҗудумда,
Чүнки У Мени езилгәнләргә хуш хәвәрләр йәткүзүшкә мәсиһ қилған;
У Мени сунуқ көңүлләрни ясап сақайтишқа,
Тутқунларға азатлиқни,
Чүшәп қоюлғанларға зинданниң ечиветилидиғанлиғини җакалашқа әвәтти;
Азат қилиш вақтиниң йетип кәлгәнлигини уқтурушқа әвәтти;
Пәрвәрдигарниң шапаәт көрситидиған жилини ... җакалашқа... Мени әвәтти»
вә: —
«Андин қариғуниң көзи ечилиду,
Гасниң қулақлири очуқ қилиниду,
Ақсақ-токурлар кейиктәк ойнақлап сәкрәйду;
Гачиниң тили нахша ейтиду;
Чүнки далада сулар,
Чөл-баяванларда дәрия-еқинлар урғуп ташиду» («Йәш.» 35:5-6).

Йәһия: «Қутқазғучи-Мәсиһ» бешарәтләр бойичә «чүшәп қоюлғанларға» зинданни «ечивәтсә» вә Әйса һәқиқәтән Мәсиһ болса, У немишкә Худаниң дүшмәнлирини җазалимайду, шундақла Мән Униң қули Йәһияни «җинайәтчи» салаһийитидә зинданда қалдурди? — дегәндәк гуманларда болиду.

Оқурмәнләр байқалайдуки, Әйсаниң Йәһияға болған җававида «зинданниң ечиветилидиғанлиғи»дин башқа, Йәшаяниң бешаритидә алдин-ала ейтқан барлиқ мөҗизиләр тилға елиниду. Әйсаниң әмәллиридиму йәнә бирхил мөҗизә, йәни «өлгәнләрниң тирилдүрүлүши» бар (Йәһияниң мухлислири буларниң һәммисини өз көзи билән көргән).

Мәсиһниң мөҗизилик әмәллири шу вақитқичә пәқәт хәйр-сахавәтлик ишлар билән чәкләнгән еди; һөкүм-җаза ишлири техи көрситилмигән. Бу ишлар Мәсиһ азап-оқубәтләр тартқандин кейин йүз бериду, әлвәттә (йәни, Мәсиһниң иккинчи қетим келиши билән); лекин Мәсиһ бу ишниму униңға чүшәндүрмәйду.

11:19

«...Инсаноғли болса келип һәм йәйду һәм ичиду вә мана, улар: «Таза бир тоймас вә бир мәйхор екән. У баҗгирлар вә гунакарларниң дости» дейишиду. Лекин даналиқ болса өз пәрзәнтлири арқилиқ дурус дәп тонулиду»

Ахирқи сөз шунчә көп мәнаға толғанки, у тоғрилиқ тохталмисақ болмайду. Әйни сорунда Пәрисийләр Әйсани «баҗгир вә гунакарлар» билән арилашқини үчүн тәнқит қилиду. Бу иш Пәрийсийләр үчүн ахмақлик һесаплинатти. Сулайман падиша: «Яманларға рәшк қилма, улар билән барди-кәлди қилишни арзу қилма» дәп агаһландурған әмәсму («Пәнд.» 24:1)? Һалбуки, Әйса Өзидә Худаниң кәчүрүмидин чиққан чәксиз имканийәтлирини сәзгән нурғун хәлиқни Өзигә магнеттәк тартип кәлгән. Улар Униңда Пәрисийләрниң хурсәнлиги болған қуруқ диний мурасимларни

әмәс, бәлки Худаниң тәбиитиниң улуқлуғини һәм гөзәллигини көрүп йәткән. Әнди мошу кишиләр пүткүл өмрини «гуна»да (демәк «очуқ-ашкарә» гунада) өткүзгән болсиму, у Мәсиһниң улар билән «дост болуш»иға тосалғу болмайтти. Улар өмридә биринчи қетим өзлирини әтиварланған дәп һес қилған еди; улар Худаниң муһәббитидин көпрәк хәвәрдар болайли дәп Әйсани өзлиригә һәмраһ болушқа зорлайтти. Шуңа улардин шунчә көп адәмләрдә (Матта өзи уларниң ичидә) мутләқ өзгириш пәйда болғанлиғи әҗәп әмәс. Әнди Закайдәк мәшһур алдамчи вә чирик бир әмәлдар Әйсани өйигә тәклип қилип қарши елип андин: «**Йә Рәббим, мән мал-мүлкүмниң йеримини кәмбәғәлләргә үләштүрүп беримән. Әгәр мән бирәр кишини алдап һәққини йәвалған болсам, униңға төрт һәссә қатлап қайтуримән**» дәп елан қилғандин кейин кимниң: «Немишкә Әйса бу напак адәм билән һәмдәстихан олтарғанду?» дегәндәк тәнқит авазини көтирәлисун? («Луқа» 19:1-8). Шу әһвалда рошәнки: —

«**Даналиқ болса өз пәрзәнтлири арқилиқ дурус дәп тонулиду**».

Демәк: —

(1) һәқиқий даналиқ (Худа үчүн, роһий һаятқа егә болған) пәрзәнтләрни дунияға кәлтүриду.

(2) Худаниң даналиғини қобул қилғанлар (мошу йәрдә Әйса билән һәмдәстихан болуши билән, Худаниң меһир-шәпқитини чүшинидиғанлар) бу даналиқниң һәқиқий дуруслуғи вә яхшилиғини сезип йетиду.

(3) Әйсаниң мошундақ «әрзимәс» кишиләр билән олтирип вақитни «исрап қилған» даналиғи уларниң товва қилиштин чиққан мевисидә, башқиларға болған қәризләрни қайтурғинида, йеңи һаятни башлиғинида «**дурус дәп тонулиду**».

Бу принсип көп тәрәплимилик, әлвәттә. Худа бизни йетәклигән иш бәзидә дәсләптә башқиларға «вақит исрапчилиғи»дәк көрүнгән болсиму, лекин ахир берип Худадин чиққан һәр бир иш инсанниң қолидин һәргиз кәлмәйдиған әҗайип мевә чиқириду.

12:31-32

«**Шуниң үчүн Мән силәргә шуни ейтип қояйки, инсанларниң өткүзгән һәртүрлүк гуналири вә қилған күпүрлүклириниң һәммисини кәчүрүшкә болиду. Бирақ инсанларниң Муқәддәс Роһқа қилған күпүрлүги һеч кәчүрүлмәйду. Инсаноғлиға қарши сөз қилған кимдәким болса кәчүрүмгә еришәләйду; лекин Муқәддәс Роһқа қарши гәп қилғанлар болса бу дуниядиму, у дуниядиму кәчүрүмгә еришәлмәйду**».

Әнди «**Муқәддәс Роһқа қилинған күпүрлүк**» дегән немә ишни көрситиду? Өзиниң гунайиниң еғирлиғини вә азаплиғини сезишкә башлиған бәзи сәзгүр достлар: «Мән бу «кәчүрүмгә еришәлмәйдиған» еғир гуна садир қилғанмән?» дәп ойлайду. Әмәлийәттә уларниң мошу мәсилигә көңүл бөлгәнлигиниң өзила, бу гунани садир қилмиғанлиғиға испаттур. Чүнки бу гунаниң қандақ екәнлиги алди-кәйнидә кәлгән ишлар билән сүпәтлиниду. Әйса бу сөзни қилиштин бурун Худаниң қудритини әҗайип көрсәткән бир мөҗизини яратқан еди. Қариғу вә гас, җин чаплашқан бир адәм азат қилинип көрәйләйдиған вә аңлалайдиған болди. Ундақ қудрәт пәқәт икки мәнбәниң биридин

кәлгән; Пәрисийләр әрштин кәлгән дәп етирап қилмаслиқ үчүн аксичә «Шәйтандин кәлгән» дәвалиду. Бундақ дейиш Муқәддәс Роһниң кесәлни сақайтиш хизмитигә күпүрлүк кәлтүрүп, «Шәйтанниң иши» дәп униңға қарши сөзлигәнликтур. Әйса жававән: «**Шәйтан Шәйтанни һайдиватмәйду**» дәп көрситиду. Әгәр шундақ болса күлкүлүк иш болатти. Бирақ Пәрисийләр болса «жинларни һайдалаймиз» дәп турувалатти. Амма Әйсаниң жинни һайдиватқан хизмитини көргән халайиқ һәммиси: —

«**Буниңдин интайин һәйран болуп, өз ара ғул-ғула қилишип:—**

Бу қандақ иш? Йеңи бир тәлимғу! У һоқуқ билән һәтта напак роһларғиму буйруқ қилалайдикән, уларму Униң сөзигә бойсунидикән — дейишти» («Мар.» 1:27)

Биз уларниң бу инкасидин, улар бундақ ишни көрүп бақмиған, шуңа Пәрисийләрниң «жинни һайдиветиш»и әмәлийәттә уятлиқ толиму үнүмсиз бир иштин ибарәт, халас, дәп хуласигә келимиз (биз «Мар.» 1:27ни шу мәнада чүшинимиз). Әнди Шәйтан тәрәптә турған зади ким?

Худа һәр бир адәмни Өз нижатиға вә шәпқитигә елип бармақчи, дәп ишинимиз. Лекин Худа мәлум бирисигә шәпқитини көрситкинидә, бу адәм Муқәддәс Роһниң өз вижданида сөз қиливатқинини рәт қиливәрсә, бир күни болмиса бир күни болидуки, у өзи әң еniқ билгәнни инкар қилип, Муқәддәс Роһниң авазини қәтъий чәткә қеқидиған қорқунучлуқ вақит-саат келиду. У һәтта: «У Шәйтан!» дәйдиған болуши мүмкин. Ундақ бир киши барса-кәлмәс, қутқузувалғили болмайдиған дәрижигә берип йәткән болиду. У аләмдики әң мулайим авазни рәт қилди, шуңа униңға бу дунийадиму, у дунийадиму, кәчүрүмгә еришиш пурсити йәнә болмайду. Тәврат дәвридә өткән Мисир падишаси Пирәвн бу ишқа мисал болиду. Биз авал: «**Пирәвн көңлини қаттиқ қилди..**», «**Пирәвн көңлини қаттиқ қилди..**», «**Пирәвн көңлини қаттиқ қилди..**» («Мис.» 8:19, 32, 9:7) дәп оқуймиз, андин «**Пәрвәрдигар Пирәвнниң көңлини қаттиқ қилди**» дәп оқуймиз (10:1, 14:8). Шу чағда Пирәвн барса-кәлмәс дәрижигә берип йәткән еди.

12:39-40

«**Рәзил һәм зинахор бу дәвир бир «аламәт»ниң көристилишини истәп жүриду. Бирақ бу дәвирдикиләргә «Юнус пәйғәмбәрдә көрүлгән мөжизилик аламәт»тин башқа һеч қандақ мөжирилик аламәт көрситилмәйду. Чүнки Юнус пәйғәмбәр йоған белиқниң қосиғида үч кечә-күндүз ятқандәк, Инсаноғлиму охшашла үч кечә-күндүз йәрниң бағрида ятиду**»

«Юнус пәйғәмбәр»дики «қошумчә сөз»имиздә биз «Юнус пәйғәмбәрдә көрүлгән аламәт-мөжизә» яки «Юнус пәйғәмбәрниң карамити» тоғрилиқ хелә тәпсилий тохталған едуқ. Бу йәрдә шуниңдин сөз алимиз: —

«Юнусниң белиқ тәрипидин жутувелинип андин қусуп яндурулушини униң бирхил «өлүми һәм тирилиши» дегили болиду. Мәсиһ Әйсаниң «Юнус пәйғәмбәрни тәстиқлиған «мөжизилик аламәт»ни қандақ әмәлгә ашурғанлиғини төвәндики пакитлардин ойлап беқиң.

(1) Юнус адәмләрниң арисидин (өзиниң гунайи түпәйлидин) өлүшкә ташливетилгән; униң боран һәм белиқ тәрәплиридин болған «өлүми» әшу боранни тиничландуруп, башқиларни қутқузуп һаятлиққа ериштүргән.

Мәсиһ Әйсаму адәмләрниң арисидин чәткә қеқилип, яғачқа миқлинип өлүшкә

ташливетилгән; бирақ Униң өлүми Худаниң бизгә қаритилған ғәзивини тиничландуруп, башқиларни қутқузуп мәңгү һаятлиққаериштүриду. Әнди Униң өлүми «Өзиниң гунайи түпәйлидин» әмәс, бәлки У башқиларниң гуналирини Өз үстигә алған.

(2) Юнус белиқниң қарнида үч кечә-күндүз ятқан.

Мәсиһ Әйса гөрдә үч кечә-күндүз ятқан. (Йәһудийларниң «күн»ни һесаплиши бойичә, бир қанчә саатму толуқ бир күн һесаплиниду. Шуңа Әйсаниң тени йәрликтә җүмә күни чүштин кейин бир-икки саат, шәнбә толуқ бир күн, йәкшәнбә таң атқичә ятқини «үч кечә-күндүз» дәп һесаплиниду).

(3) Юнус белиқтин «тирилгән»дин кейин, өз қовми болған Йәһудийларға әмәс, бәлки Йәһудий болмиған Нинәвәликләргә тәлим беришкә барған.

Мәсиһ Әйса тирилгәндин тартип бүгүнгә қәдәр Өз расуллири һәм мухлислири арқилиқ Йәһудий әмәсләргә, җүмлидин бизләргә һәқиқәтән Өзи Инҗилдики хуш хәвәрни тарқитип кәлмәктә. Униң «Өз қовми» болған Йәһудийлар хуш хәвәрни (бүгүнгә қәдәр) асасән техи қобул қилмиған» («Әф.» 2:17).

12:43-45

«**Напак роһ бирәвниң тенидин чиқириветилгәндин кейин, у қурғақ далаларни чөргиләп җүрүп, бирәр арамгаһни издәйду, бирақ тапалмайду вә: «Мән чиққан маканимға қайтай» дәйду. Шуниң билән қайтип келип, шу маканиниң йәнила бош турғанлиғини, шундақла пакиз тазиланғанлиғини вә рәтләнгәнлигини байқайду-дә, берип өзидинму бәттәр йәттә җинни башлап келиду; улар кирип билләә туриду. Буниң билән һелиқи адәмниң кейинки һали бурунқидинму техиму яман болиду. Бу рәзил дәвирдикиләрниң һалиму мана шундақ болиду**».

Әйсаниң бу қаттиқ агаһи биринчидин биз учришимиз мүмкин болған интайин хәтәрлик бир әмәлий әһвални көрситиду, иккинчидин бир тәмсил сүпитидә ейтилиду.

Җин чаплишивалған көп кишиләр бәлким авал көп пул хәҗләп дәм оқуйдиған моллилар, бахши яки җадугәр қатарлиқладин ярдәм сорап, болмиғанда етиқатчиларниң ярдимини издәшкә башлайду. Биз авал шуни ейтишимиз керәкки, ундақ мәсилидә ярдими үчүн пул сорайдиған һәр қандақ аталмиш «Мәсиһий етиқатчи» әмәлийәттә һеч ярдәм берәлмәйду. Униң пул сориғининиң өзила униң Худаниң әмәс, бәлки Шәйтанниң хизмитидә болғанлиғиға испат болиду.

Мәсиһгә бағланған кишиниң дуасидин кейин җинлардин азат болғанлиғи көрүлүши мүмкин. Бирақ кишиләр бу арамлиқ вақиттин пайдилинип товва қилип Худаниң толуқ ниҗатини издимисә әслидики әһвал қайта тәкрарлиниши мүмкин. Мәлум бирисиниң өйидә дайим кечидә көп нәрсиләр уян-буян учуп тамларға соқулуп кукум-талқан болуп кетәтти, балилар дайим ухлалмай «қара бесип» көп яман қабаһәтләрни көрәтти. Кейин, икки дост шу өй вә өйдикиләр үчүн дуа қилишқа тәклип қилинған. Дуа қилғандин кейин нәччә күнләр тинич-аман болған. Бирақ нәччә күндин кейин йәнә башланған! Икки дост үч-төрт қетим берип дуа қилған, нәтиҗидә һәрқетим нәччә күнләр арам болған, андин кейин мәсилә йәнә пәйда болған. Кейинчә, бу икки дост бу өйдикиләрниң техичә җинлар вә «әрваһ»ларға чоқунуп, улардин мол һосул болсун дәп ярдәм сорашни

ташлимиғанлиғидин хәвәр тапқан. Иблисни «кәт» дәп қоғлап, андин йәнә уни қайтип келишкә тәклип қилсақ пайдисиз иш болиду, әлвәттә!

Жин чаплашқан бир киши улардин азат қилинған болса униң Әйса Мәсиһдә болған толуқ ниҗатни, һәқиқий һаятни издишигә дәвәт қилимиз. «Сирттики пакизлиқ» яки мәлум бир нәччә «диний мурасим»лар жин-шайтанларға тосалғу болиду дегәнлик толиму әхмиқанә хиялдур. Қәлбимиз Худаниң Роһиниң макани болушқа яритилған болуп, Худаниң Роһи бизни толдурмиса һәрдайим ички дунияйимизда бирхил қуруқлуқни вә толуқсизлиқни һес қилип жүримиз. Қәлбимиз «қуруқ» турса, бу иш яман роһларға маканлишиш үчүн очуқ болған бир тәклипкә баравәр болиду. Жин-шайтанлардин арам алғандин кейин товва қилип етиқат қилиш үчүн бу вақиттин пайдиланмиғанларниң «ахирқи һали» бәлким бурунқидинму бәттәр болидиғанлиғини байқиши мүмкин.

Йәл гумписи («чигоң») билән шуғуллиниватқан бир аял дуайимизни сориди. «Чигоң»дин кәлгән бәзи роһлар дайим дегидәк «мидирлап жүрүп» униңға арам бәрмәйтти. Дуадин кейин һали бирдәм яхши болди; лекин у йәл гумписи һәрикитидин ваз кечип Мәсиһни толуқ қобул қилишқа рази болмиди. Ахир берип җисманий һали әслидикидин техиму бәттәр болди.

Әйса Мәсиһ ейтқан бу ишлар йәнә тәмсил сүпитидә пүткүл Исраил хәлқиниң һалини көрситиду. Улар Бабилда сүргүн болғанда тартқан қийинчилиқлар уларға агаһ болуп, уларни бутпәрәсликтин халас қилған еди. Лекин улар Мәсиһни қобул қилмиса, гәрчә уларниң өйи һазир «пакиз» болсиму, у бәрибир қуруқ. Шуңа «Исраилниң өйи» бәлким «бутпәрәслик»тин техиму бәттәр йәттә «яман роһ»қа, техиму әҗәллик гуналарға очуқ турған болуши мүмкин. Әйсани рәт қилғандин кейин, өзлиригә вә пүткүл дунияға зиян йәткүзидиған қанчилиған яман ишларниң Йәһудий хәлқи арқилиқ дунияға кәлгәнлигини пәқәт уларниң паҗиәлик тарихини билгәнләрла билиду. Улардин бир нәччә ишларни тилға алайли — «Раббийлар» чиқарған, Муса пәйғәмбәргә чүширилгән Тәврат аддий қанунини булғиған вә қаттиқ мурәккәпләштүргән, қаидә-йосунлуқ «Йәһудий дини», Йәһудий пәйласоплар чиқарған санақсиз нурғун худасиз «атеизмлиқ» (худасизлиқ) пәлсәпәләр, Марксизм (Маркс Йәһудий еди), «Фреуд психологийәси» (Фреудму Йәһудий еди), мәғриптики дөләтләрниң иқтисади вә содисидин көп мәнпәәт шорайдиған «Әркин Ташчилар» дегән мәхпий җамаәт қатарлиқларниң һәммиси Йәһудий хәлқидин чиққан еди; чүнки уларниң өйи әсли «пакиз тазиланған вә рәтләнгән» болсиму, Мәсиһниң макани болмиди.

2:2, 14:1, 22:16 Муқәддәс язмиларда көрситилгән «Һерод»лар, шундақла «Һерод тәрәпдарлири» тоғрисида

Инҗилда тилға елинған, «Һерод» фамилилик, шаһанә мәнсәп тутқан йәттә шәхс бар: —

(1) «Һерод падиша», «бүйүк Һерод» дәпму атилиду; у Һерод сулалисиниң әҗдади, «Һерод биринчи» болған. («Мат.» 2:1). У өзи талантлиқ амма интайин әшәддий бир залим еди; у көп пул хәҗләп Рим империйәсидин «Йәһудийә падишалиғи»ни сетивалған (миладийәдин илгәрки 37-жили). У вә униң барлиқ әвлатлири Йәһудий әмәс вә Йәһудийлар өч көридиған Едомлуқ еди; шуңа Йәһудийлар уларниң һәммисидин

нәпрәтлинәтти.

«Бүйүк Һерод» болса «сүргүнлүктин кейин қурулған» ибадәтханини пүтүнләй қайтидин қуруп чиқиш билән Йәһудий хәлқиниң көңлини елишқа тиришқан еди. Гәрчә бу йеңи ибадәтхана шу дәвирдики әң һәйвәтлик имарәт болсиму, бу қурулуш униң нам-абройиға һеч қандақ иҗабий тәсир йәткүзмигән.

Миладийәдин илгәрки 1-жили өлгән болуши мүмкин.

(2) «Һерод Архелаус» «бүйүк Һерод»ниң оғли («Мат.» 2:22). У Йәһудийә өлкисигә һөкүмранлиқ қилатти (миладийә 1-23-жили). Римлиқлар уни әмилидин қалдуруп орниға римлиқ бир валийни қойған. У атисиниң ибадәтханисини йеңидин қурушини давамлаштурған.

(3) «Биринчи Һерод»ниң йәнә бир оғли, «Һерод Антипас», Галилийәгә һөкүмдар болған еди (миладийә 1-23-жили тәхттә олтарған). У Чөмүлдүргүчи Йәһияни өлтүрди («Мат.» 14:1), андин Әйсани сораққа тартқучи болди (миладийә 20-40-жили тәхттә олтарған).

(4) «Биринчи Һерод»ниң үчинчи оғли, «Һерод Филип», Абилениға һөкүмдар еди. У «Һеродиас»ниң қанунлуқ ери еди («Мат.» 14:3) (миладийәдин илгәрки 4-жилидин миладийә 34-жилғичә).

(5) «Биринчи Һерод»ниң йәнә бир «Һерод Филип» исимлиқ оғли (пәқәт «Луқа» 3:1дә тилға елинған) (вақитлири намәлум).

(6) «Биринчи Һерод»ниң нәвриси «Һерод Агриппа» («Рос.» 12:1-3, 23дә тилға елинған) (миладийә 10-34-жили).

(7) Жуқирики «Һерод Агриппа»ниң оғли, йәнә «Һерод Агриппа» дәпму аталған. Расул Павлус униң алдида өзини ақлиған («Рос.» 25:13, 23, 26:27дә) (миладийә 72-100-жили).

«Һеродлар»ниң бир-бири билән болған мунасивити «тәбирләр»дә «Һеродларниң нәсәпнамиси» җәдвилидә көрситилди. Хәритә-схемиларниму көрүң.

«Һерод тәрәпдарлири» тоғрилиқ

Һеродлар Йәһудий хәлқигә шунчилик нәпрәтлик болсиму, уларниң тәрәпдари болған бир Йәһудий гуруһиниң болғанлиғи бәлким бизни сәл һәйран қалдуриду. Амма йәнә сәл ойлинип бақсақ, һәр дәвирдә адәмни сетивалғидәк пули болсила, уларға өзлирини сетип ялақчи, пайлақчи болидиған адәмләр бәрибир чиқиду.

Лекин бизгә әң һәйран қаларлиғи бәлким шуки, Рәббимиз тәлим беришкә башлиғанда, бир-биригә күшәндә болған «Һерод тәрәпдарлири» вә Пәрисийләр һәмкарлишип, Әйсани йоқитишқа мәслиһәтлишиду (мәсилән, «Мар.» 3:6ни көрүң). Мана қараңғулуққа тәвә болған кишиләр һаман биринчи болуп нур билән дүшмәнлишиду («Юһ.» 1:5, 3:19).

15:21-28 Әйсаниң Қанаанлиқ аялға болған муамилиси

Әйса Мәсиһниң Қанаанлиқ бу аялға болған муамилиси оқурмәнләргә сәл қаттиқ қоллуқрақ яки қопалрақ көрүнүши мүмкин. Амма тәпсилий һалда сүрүштүрсәк әһвалниң ундақ әмәслигини көримиз. Лекин Әйса униңға бир нәччә муһим савақларни үгәтмәкчи еди.

Әнди немишкә Әйса «**И Рәб! Давутниң оғли, һалимға йәткәйсиз!**» дегән ялвурушларға писәнт қилмиғандәк қилиду? Әмәлийәттә бу аял Йәһудий әмәс, бәлки бутқа чоқунидиған бир Қанаанлиқ еди. У «Давутниң оғли» дәп вақирғинида өзиниң немә дәватқинидин қилчә хәвири йоқ еди. Шүбһисизки, у пәқәт башқилар (Йәһудийлар)ниң тәләплирини дорап шундақ қилған, халас. Мана биринчи интайин муһим савақ — Худа бизниң чирайлиқ диний сөзлиримизгә, дуалиримизда дәбдәбилик амма өзимиз чүшәнмәйдиған мәлум бир нәччә сөзни (өзимиз чүшәнмәйдиған чәтъәл тили уяқта турсун) ишлитишимизгә һеч қизиқмайду. Биз мошу сөзләрни башқилардин үгинип дориған болсақ техиму шундақ. Мошу аялниң дуаси «**Рәб, маңа ярдәм қилғайсән!**» дегән аддий сөзләр билән ейтилғандин кейин Әйсаниң униңға рәхмәт қилғанлиғини байқаймиз.

Мухлислар уни йолға салғайсән дәп тәләп қилғинида, аял Әйсаниң сөзидин ғил-пал үмүтни көргән охшайду. Чүнки гәрчә у униң тәливигә җавап бәрмигини билән у мухлисларниң «Уни йолға салғайсән» дегинигиму писәнт қилмиғининиму байқиған. Шуниң билән тәң У әрштики Атисиниң Униң әһвали вә хизмитини чәклигәнлигигә «**Мән пәқәт йолдин тенигән қой падилири болған Исраил җәмәтидикиләргә әвәтилгәнмән**» дәп азрақ чүшәндүрүш бәргән (мошу йәрдә шуни ейтип өткимиз барки, Худаниң Оғли чәк қоюлған хизмәтни қобул қилған йәрдә, бизму Худа өзимизгә қойған чәкләргә рази болушимиз керәк).

Бу қәдирлик аял гәрчә Әйсаниң: «**Тиләңлар, силәргә ата қилиниду. Издәңлар, таписиләр. Ишикни чекиңлар, ечилиду**» дегән тәлимини аңлап бақмиған болсиму, у бизгә бу тәлимни гәвдиләндүридиған әң яхши үлгә болалайду. Чүнки у тиләшни қәтъий тохтатмиди. Әйсаниң униңға «**кичик иштлар**» тоғрилиқ бәргән җавави бәлким қопал аңлиниду, лекин бу сөз аялниң бутқа чоқунидиғанлиғиға мулайим бир тәнбиһ еди. Таш-яғач нәрсиләргә тазим қилип чоқунидиған адәмләр өзлирини тирик Худаниң еңи болмиған һайванларниң арисиға қойған болиду. Аял тәнбиһни ағринмай қобул қилипла қалмай, бәлки Әйсаниң шу тәмсиллик җававидин йәнә бир тиләш пурситини тапиду. Униңда болған күчлүк иман-етиқатқа қараңлар — «Рәб, саңа нисбәтән қизимни бу әшәддий җиндин азат қилиш пәқәт нан увиқидәкла кичиккинә иш, халас — Сән асанла қилип берәләйсән!» дегәндәк. Әйсаниң униңға дәрһал җавап берип, униң етиқадини тәриплигини әҗәблинәрлик иш әмәс. Аял өйигә қайтқанда, дуа-тилавитим иҗабәт болди дәп билип, көңли шунчә шатлиққа чөмгән еди!

16:3

«**(Силәр) әтигәндә: «Бүгүн боран чиқиду, чүнки асманниң рәңги қизил һәм тутуқ», дәйсиләр. Асман рәңги-ройини пәриқ етәләйсиләр-ю, лекин бу заманда йүз бериватқан аламәтләрни пәриқ етәлмәйсиләр!**»

Мәсиһниң «Бу заманда йүз бериватқан аламәтләрни»ни («замандики аламәтләрни») көрсәткини тоғрилиқ тохталсақ пайдиси болуп қалар. Пикримизчә Униң «замандики аламәтләр» дегини, Өзиниң хизмитидә болған көп мөҗизилик аламәтләр вә карамәтләр, яки Йәһия пәйғәмбәрниң хизмәтлири (гәрчә бу ишлар һәммәйләнгә муһим мәлумат йәткүзгән болсиму) әмәс еди.

Тәвратта Худа Исраилға, Өзәмгә итаәтмән болсаңлар, силәргә меһир-шәпқәт көрсәткүчи вә қоғдиғучи болимән, дәп көп йәрләрдә ениқ вәдә қилған. Бирақ улар әксичә итаәт қилмиған болса Униң җаза-тәрбийиси тәдриҗий бешиға чүшиду. Бу җаза-тәрбийиниң бәш басқучини төвәндикидәк жиғинчақлисақ болиду. Итаәтсизлиги еғирлашқансери җаза-тәрбийиму еғирлишип бариду: —

(1) Ваба-қизитминиң чүшүши, дүшмәнләрниң «ишик алдида» туруши, дүшмәнләр алдида асанла мәғлуп болуши («Лав.» 26:14-17).

(2) Ямғур аз, һосулниң начар болуши («Лав.» 26:18-20).

(3) Явайи житқуч һайванларниң көпийиши, уларниң инсанларға вә малларға һуҗум қилиши (буниң көчмә мәнаси бәлким дөләт ичидики муқимсизлиқ, тәртипсизлик вә қанунсизлиқниму көрситиду) («Лав.» 26:21-24).

(4) Шәһәрләрниң муһасиригә елиниши, қәһәтчилик, дүшмәнләр вә яқа жутлуқларниң алдида бойсундурулуши вә уларниң қаттиқ башқуруш түзүми астида яшиши («Лав.» 26:25-27).

(5) Дүшмәнләрниң өч елиши, қайтидин шәһәрләрни қоршивелиши, шәһәрләр вә йәр-зиминниң вәйран болуши, сүргүн болуши, сүргүн болғинида вәһимә астида яшиши («Лав.» 26:27-39, «Қан.» 28:63-68).

Миладийәдин илгири 539-жили Исраилниң Парс империйәсигә сүргүн болуп қайтип келишкә башлиған вақти еди. Гәрчә уларниң қисқа мәзгиллик мустәқил вақитлири болған болсиму, уларниң умумий әһвали қийинчилиқта еди; Әйса Мәсиһ уларға сөз қилған вақтида улар Рим империйәсидә қаттиқ режим астида турмақта еди. Гәрчә улар өзлириниң ихласмәнлиги, көп диний һейт-байрамлири вә мурасимлири тоғрилиқ махтансиму, бу әһваллар Худаниң улардин техи рази әмәслигигә испат әмәсму? Буларниң һәммиси уларниң техичә товва қилмай, Худаниң җаза-тәрбийисиниң «бәшинчи басқуч»идин, йәни дүшмәнләр тәрипидин қоршивелинип вәйран болуш, шундақла сүргүн болуш хәтиридә турғанлиғиға «аламәтләр» («замандики аламәтләр») әмәсму? Вә шундақ ишлар дәрвәқә миладийә 70-жилида йүз бәргән. Йерусалим шәһири вәйран болуп көп Йәһудийлар сүргүн болди; кейин, миладийә 135-жили Пәләстиндә туруп қалған Йәһудийларниң һәммиси дегидәк зиминдин қайтидин сүргүн болуп, жиракт-жирақларға тарқалған.

Җамаәтниң ули немә?

16:16-18:

«**Симон Петрус:— Сән Мәсиһ, мәңгүлүк һаят Худаниң Оғли екәнсән, — дәп җавап бәрди. Әйса униңға:—**

Бәхитликсән, и Юнус оғли Симон! Буни саңа ашкарилиғучи һеч әт-қан егиси әмәс, бәлки әрштики Атамдур. Мән саңа шуни ейтайки, сән болсаң Петрусдурсән. Мән җамаитимни бу уюлташ үстигә қуримән. Униң үстидин тәһтисараниң дәрвазилириму ғалип келәлмәйду».

Бу соал интайин муһим. Католиклар мошу айәтләргә асасән, расул Петрус «җамаәтниң һул теши», Әйса шуңа уни җамаәтниң биринчи «Рим папаси» дәп бекиткән, дәп тәлим бериду. Лекин айәтләр (вә Петрусниң кейинки тәлими) дәл буниң әксини көрситиду.

«**Сән болсаң Петрусдурсән** («Петрус» дегәнлик «кичик бир таш»)**; җамаитимни бу қорам таш** (грек тилида «петра», йоған бир таш) **үстигә қуримән**». Һалқилиқ мәсилә, Мәсиһ «петра» билән немини көрситиду? Алимлар бу тоғрилиқ икки көзқарашта болуп кәлди.

Биринчи көзқараш, Мәсиһ бу сөз билән Өзини көрсәтти; иккинчи көзқараш, бу сөз Петрусниң етиқади, шундақла Әйсаниң Мәсиһ екәнлигини етирап қилишини көрситиду (грек тилида «етирап» һәм «петра» аялчә родтики сөз). Бу бизниң көзқаришимиздур; Әйсаниң «**Буни саңа ашкарилиғучи һеч әт-қан егиси әмәс, бәлки әрштики Атамдур**» дегән алдинқи сөзлиригә қариғанда, җамаәт Мәсиһ Худаниң Оғли, дегән етиқатқа һул селинған; лекин бу етиқат инсандин әмәс, бәлки Худа Өзидин кәлгән етиқаттур. Инсанларниң нәзиридә һәммиси аҗиз вә назук көрүнгән болсиму, амма Мәсиһ бу етиқат үстигә Өз җамаитини қурмақта вә «**униң үстидин тәһтисараниң дәрвазилириму ғалип келәлмәйду!**».

«1Пет.» 4:2-10дә, Петрусниң җамаәтниң маһийити тоғрилиқ сөзлирини көрүң. У йәрдә у өзини «һул теши» дәп көрситәмду яки өзиниң пәқәт Худаниң өйидики «тирик ташлар»дин бири екәнлигини көрситәмду? Оқурмәнләр өзлири бир немә десун!

Бу айәтләрдин йәнә бир мәсилә чиқиду; Әйса Петрусқа дәрвәқә чоң бир һоқуқни тапшуриду. Бу униң «папа» екәнлиги түпәйлидинму?!: —

«**Әрш падишалиғиниң ачқучлирини саңа тапшуримән; сән йәр йүзидә немини бағлисаң әрштиму бағланған болиду, сән йәр йүзидә немини қоюп бәрсәң, әрштиму қоюп берилгән болиду**».

Бу ачқучлар немә? Җававимиз бәк аддий; Петрус дәрвәқә Худаниң «ачқучлуқ адәм»и болуп чиқти. Үч бәк муһим пәйттә у пәйғәмбәрчилик қилип Худаниң ағзидәк болуп, адәмләрниң етиқади арқилиқ Худаниң падишалиғиға кириши үчүн «ишик ачти» —

(1) У «орма һейти» күнидә Йерусалимда туруватқан Йәһудийларниң етиқат қилиши үчүн «ишик ачти» («Рос.» 2:14-42). (У шу күнидә сөз қилғанда «йеңи әһдә»ниң даирисиниму зор кеңәйтип ечип бәрди (2:39), бирақ өзиниң дәватқан гепини авал толуқ чүшәнмиди, дәп қараймиз).

(2) У Самарийәдә туруватқанларниң Муқәддәс Роһни Худаниң илтипати сүпитидә қобул қилиши үчүн «ишик ачти» («Рос.» 8:14-17).

(3) («Рос.» 10-бап) У «ят әлликләр» үчүн «етиқатниң ишигини ачти» (йәнә 15:7ниму көрүң). Шуниң билән у «Расулларниң паалийәтлири»ниң бешида хатириләнгән сөзләрни («**Силәр Муқәддәс Роһ үстүңларға чүшкәндә силәр күч-қудрәткә егә болисиләр, Йерусалим, пүтүн Йәһудийә вә Самарийә өлкилири, җаһанниң чәтлиригичә Маңа гувачи болисиләр**») әмәлгә ашуруш үчүн «ачқучлуқ адәм» еди.-

17-баптики «Мәсиһниң өзгирип җулалиқта көрүнүши»

Мошу йәрдә Мәсиһниң «**өзгирип җулалиқта көрүнүши**»ниң ички шәривиниң толуқ мәнасини — интайин чоң бир тема үстидә қетирқинип издинишкә сәһипимиз чәклик болғачқа, биз пәқәт мошу йәрдә Петрусниң: «**И Рәб, бу йәрдә болғинимиз немидегән яхши! Халисаң, бирини Саңа, бирини Мусаға, йәнә бирини Илясқа дәп, бу йәргә үч кәпә ясайли**» дегининиң сәвәви үстидә азрақ тохтилайли.

Биринчидин шу вақитлар бәлким «кәпә һейти» мәзгили болуши мүмкин еди. Шу чағда Исраиллар өз өйилирини бир һәптә ташлап өзлири үчүн кәпиләрни қуруши керәк еди. Буниң мәхсити: —

(1) Исраил Мисирдин чиқип Пәләстингә сәпәр қилғинида турған маканлири кәпә-чедирлар екәнлигини әсләш, вә: —

(2) Кәлгүси заманда, Мәсиһ кәлгәндә, «**Худа инсанлар билән маканлишиду**» дәп әсләш (мәсилән, «Йәш.» 4:2-6, 33:20, «Зәф.» 3:15). Шуңа Петрус мошундақ кәпиләрни ясишимиз керәк, дәп ойлиған болуши мүмкин. Лекин шүбһисизки, униң асасий мәхсити, шу әҗайип минутларни узартиштин ибарәт еди. Ким Мәсиһ вә пәйғәмбәрләрниң һәмраһлиғида болса шундақ болушни халимайду? Кәпиләрни ясаш уларни узақрақ турушқа қайил қилмамду?!

Һалбуки, Худа униң тәшәббусиға қәтъий наразилиғини билдүрди. Немишкә десәк, сәвәви Муса вә Илияс пәйғәмбәрләрниң көзлиридин ғайип болғанлиғидин көрүниду. Петрусниң еғир хаталиғи, мошу һөрмәтлик әрбабларни (вә уларни һөрмәтлишимиз керәк, әлвәттә) Мәсиһ билән тәң орунға қойғанлиғидин ибарәт. Ундақ ишқа Худа қәтъий йол қоймайду.
«**Бу Мениң сөйүмлүк Оғлумдур, Мән униңдин хурсәнмән. Униңға қулақ селиңлар!**»
Башқа һеч ким Мәсиһ билән селиштурғучилиғи йоқтур; У Оғул, тәңдаш Қутқазғучи, У Худаниң оң қолида олтарған, аләмниң Егисидур.

18:7

«**Инсанни гунаға путлаштуридиған ишлар түпәйлидин бу дунядикиләрниң һалиға вай! Путлаштуридиған ишлар муқәррәр болиду; лекин шу путлаштурғучи адәмниң һалиға вай!**».

Әйсаниң бу сөзи бәлким Йәһудани көздә тутиду, әлвәттә. Бирақ бу сөзниң кәң даирлик принсиплири бар. Төвәндики һәқиқәтләрни қайтилисақ зийини болмас: —

(1) Худа һеч кимни гуна қилишқа бекитмәйду, яки һеч кимни гунаға аздурмайду («Яқ.» 1:13);

(2) Худа адәмләрниң гуналиқ қилмишлирини алдин-ала билгәчкә, уларни Өзиниң һәммидин үстүн туридиған планлириниң ичигә алиду. Һалбуки, гәрчә Униң шан-шәриви уларниң гуналиқ қилмишлири түпәйлидин техиму улуқ көрүнгән болсиму,

мошундақ ишлар Униң беваситә ирадиси әмәс вә Униңға қәтъий яқмайду.

(3) Мошундақ ишларни садир қилған кишиләр өз қилмишлириға мәсъулдур. Мәсилән, биз Худа Адәм атимизниң Ерәм бағчисида гуна садир қилидиғанлиғини авал биләтти, вә кейин Адәм атимизниң гунайи Униң улуқ меһир-шәпқитини техиму рошән қилиду, дәп ишинимиз. Лекин Адәм атимиз бәрибир өз гунайиға мәсъул еди вә униң үчүн һеч болмиғанда йәр йүзидә жаза тартти. Йәһуданиң Мәсиһгә сатқунлуқ қилидиғанлиғи Тәвратта алдин-ала ейтилған еди, лекин Йәһуда бу иш өзлүгидин, мошу йолни өзиниң әркинлиги билән талливалди («Рим.» 3:1-10, 9:14-24).

21:44

«**Бу «таш»қа жиқилған киши парә-парә болуп кетиду; лекин бу таш һәр кимниң үстигә чүшсә, уни кукум-талқан қиливетиду**».

Мәсиһниң бу сөзидин қариғанда, Мәсиһ болған таштин «пачақлиниш»тин башқа йол йоқ охшайду! Әмәлийәттә ишлиримиз дәрвәқә шундақ болуши керәк. Мәсиһниң йениға қачқанлар, Уни башпанаһ қилип үстигә жиқилғанлар һаман бир күни Муқәддәс Роһниң йетәкчилигидә өз гунайи вә шәхсийәтчилиги түпәйлидин товва қилиш жәриянида өзидә әслидә болған өзигә ишиниш, тәкәббурлуқ вә шәхсийәтчиликниң парә-парә қилинғанлиғини байқайду. Худаниң нижатиға шу йолда бойсунмиғанлар һаман бир күни өзлирини Худаниң жазаси астида байқайду. Худаниң жазасини елип Барғучи Мәсиһниң Өзидур, У Худаниң падишалиғиға рәқип болғанларниң һәммисини өз астида кукум-талқан қиливәткән бүйүк «таш»дур («Дан.» 2:34, 35, 44).

22:33

«**«Мән Ибраһим, Исһақ вә Яқупларниң Худасидурмән!» дегән шу сөзини оқумидиңларму? Худа өлүкләрниң әмәс, бәлки тирикләрниң Худасидур!**».

Худаниң Муса пәйғәмбәргә ейтқан бу сөзлири (Ибраһим, Исһақ вә Яқуплар дуниядин өтүп 350 жил кейин) немишкә өлүмдин тирилиш дегән ишни испатлайду? Әйса көрсәткинидәк «**Худа өлүкләрниң әмәс, бәлки тирикләрниң Худасидур!**» — шуңа Худа бу сөзләрни ейтқан вақтида У мошу үч шәхсниң роһиниң ибадитини қобул қилмақта еди. Улар Униң алдида тирик болмай қандақ болиду? Бу ишниң өзи «өлүмдин тирилиш» («йеңи тәндә болуш»)ни толуқ исатлимайду. Һалбуки, бу сөзләр бизгә Худаниң әслидә бу үч шәхскә тапшурған көп вәдәлирини әслитиду. Болупму: «**Сән көрүватқан бу зиминларни саңа вә сениң әвлатлириңға тәғдим қилимән. Бу зимин мәңгү силәргә мәнсуп**» («Яр.» 13:15, Ибраһимға ейтилған); «**Мән сән вә сәндин кейинки нәслиңгә сән һазир мусапир болуп турған бу зиминни, йәни пүткүл Қанаан зиминини әбәдий бир мүлүк сүпитидә ата қилимән; вә мән уларниң Худаси болимән**» («Яр.» 17:8, Ибраһим вә Исһаққа ейтилған), (андин охшаш вәдә Яқупқа ейтилған 28:4). Худа уларниң һәр биригә мошу зиминни вәдә қилғандин кейин чоқум әмәлгә ашуриду. Гәрчә Ибраһим, Исһақ вә Яқупларниң әвлатлири Исраиллар Қанаан зиминини егиливалған болсиму, улар өз өмридә урук-туққанлирини дәпнә қилиш үчүн бир парчә йәрни сетивалғандин башқа һечйәргә егә болмиди! Әнди Худа сөзини уларға әмәлдә көрситиш үчүн уларниң һәр бирини өлүмдин тирилдүрүп Қанаан зиминидики өз мирасида турғузидиған бир күни болуши керәк, шундақ әмәсму?

27:6-10

«Баш каһинлар көмүш тәңгиләрни жиғивелип: —

Бу хун төлүми болған тәңгиләрдур, уларни ибадәтханиниң ғәзнисигә қоюш һарам, — дейишти. Улар өз ара мәслиһәтлишип, бу пуллар билән яқа жутлуқларға мазарлиқ болсун дәп, сапалчиниң бир парчә етизлиғини сетивалди. Шуңа бу йәр һазирғичә «қанлиқ етиз» дәп атилип кәлмәктә.бу вақиә арқилиқ Йәрәмия пәйғәмбәр тәрипидин бурун ейтилған муну бешарәт әмәлгә ашурулди:

«Исраил хәлқи Униң үчүн баһалап бекиткән баһасини,
Йәни оттуз күмүч тәңгини улар елишти,
Вә Пәрвәрдигар Маңа әмир қилғандәк,
Сапалчиниң етизини сетивелишқа хәҗләшти».

Мошу йәрдики мәсилә, Матта мошу бешарәтни нәқил кәлтүрүп, униң «Йәрәмия пәйғәмбәр тәрипидин» болғанлиғини ейтиду, лекин бу бешарәт Тәвратта, «Зәкәрия пәйғәмбәр»дә тепилиду: —

«Вә Пәрвәрдигар маңа: «Мана бу улар Маңа бекиткән қалтис баһа! Уни сапалчиниң алдиға ташлап бәр!» деди. Шуниң билән мән оттуз күмүч тәңгини елип буларни Пәрвәрдигарниң өйидә, сапалчиниң алдиға чөривәттим» («Зәк.» 11:13)

Бәш имканийәт бар: —

(1) Матта әслидә «Зрию» (яки «Зәриу» — «Зәкәрия»ниң қисқартилма шәкли) дәп язған. Бирақ кейинки көчүрмичиләр уни «Жръию» («Йәрәмия»ниң қисқартилма шәкли) дәп оқуп хата көчүргән.

(2) Әслидә Матта һеч пәйғәмбәрниң исмини қоймиған, пәқәт «пәйғәмбәр тәрипидин» дәп язған. Кейинки көчүрмичиләр Йәрәмияниң исмини хата киргүзгән. Бәзи кона көчүрмиләрдә һеч исим көрүнмәйду; аз бир қисим көчүрмиләрдиму «Зәкәрия»ниң исми көрүлиду.

(3) Тәвратта Зәкәрия пәйғәмбәр тәрипидин хатириләнгән бу бешарәт әмәлийәттә Йәрәмияниң бир бешарити еди; бирақ буниң хатириси йоқап кәткән.

(4) Матта икки бешарәтни жиғинчақлиди; биринчиси Зәкәрияниңки, иккинчиси Йәрәмияниңки (19:1-13дә хатириләнгән — Йәрәмияниң шу бешаритидә «сапалчиниң дәрвазиси»ниң сиртидики, әхләт көйдүрүлгән җай, шундақла Худаниң җазасиға мунасивәтлик җай («Тофәт») көрситилиду).

(5) Тәвраттики бәзи кона көчүрмиләр «орам язма» шәклидә йезилған болуп, «пәйғәмбәрләрниң «орам язма»сида болса «Йәрәмия» китапниң биринчи қисми еди. Шуңа мүмкинчилиги барки, Маттаниң «Йәрәмия»ниң исмини ишләткини пәқәт «Йәрәмия» дегән қисимни әмәс, бәлки («Зәкәрия»ни өз ичигә алған) «Йәрәмия пәйғәмбәр» дегән исим дәп аталған пүткүл язмини көрсәткән еди.

Биз 1- яки 2-көзқарашқа қайилмиз.

Инжил 2-қисим

«Маркус»

(«Маркус баян қилған хуш хәвәр»)

Кириш сөз

Оқурмәнләр «Маркус баян қилған хуш хәвәр» тоғрилиқ алаһидә тонуштурушни «Инжилдики «төрт баян»» тоғрилиқ умумий кириш сөздин тапалайду. Биз мошу йәрдә пәқәт төрт нуқта үстидә тохталмақчимиз: —

(1) Маркус расул Петрус билән алаһидә йеқин мунасивәттә еди. Шуңа униң баянида Петрусниң көзлири арқилиқ көргән һәмдә униң чүшинишлири арқилиқ мәлум болған нурғун тәпсилатлар бардур. Наһайити қизиқ бир йери шуки, «Маркус»та он икки расул вә башқа мухлисларниң Мәсиһгә бағлиған етиқади җәһәтидә көп йетәрсизликләр вә нуқсанлар толиму рошән көрүниду. Мәсилән, «Маркус»ниң ахирқи баплирида Әйсаға әгәшкәнләрниң «расул» яки «мухлис» дегән атиқи пүтүнләй дегидәк көрүнмәйду.

Бизниң һеч гуманимиз йоқки, уларниң етиқадидики тейилип кетишлириниң маһийитини расул Петрус кейин чоңқур чүшинип йәткән, шуңа Маркус бу баянини язғанда Петрус униңға «мәслиһәтчи» болуш сүпити билән бу нуқта еник намайән қилинсун дәп қаттиқ җекилигән. Шуниндәк Маркусниң баянида Петрусниң сәһвәнликлири вә имансизлиқлири еник көрүниду (16:7ни көрүң). Һәтта «Матта»да Мәсиһниң Петрусниң етиқадини тәриплигән сөзлири хатириләнгән болсиму, «Маркус»та хатириләнмигән («Мат.» 16:17-19). Буниң сәвәви бәкму рошәндур. Маркус Петрус, башқа расуллар вә мухлислар (вә һазирқи бизләр)ниң ишәшлик вә етиқатлиқ адәмләргә айландурулушниң мүмкинчилиги бардур — лекин Маркус бу иш пәқәт Мәсиһ Өз өлүми арқилиқ барлиққа кәлтүргән «йеңи әһдә» билән болиду дәп көрситиду («Мар.» 14:24). «Мар.» 7:14-23дә Мәсиһниң инсанниң қәлбидики алдамчилиқ вә чоңқур гунакар тәбиийитигә шунчә еник диягнози көрситилиду; бу җаһил тәбиийитимиз биз пәқәт Мәсиһниң әһдисигә кирип, Муқәддәс Роһтин муйәссәр болғандила ахирлишип, андин «йеңи роһ, йеңи қәлб» билән қайтидин бир башлиниш болиду, дәп көрситилиду.

(2) Маркус Мәсиһниң зор күч-қудритини оқурмәнләргә испатлимақчи. Шуңа «төрт баян» ичидә Маркусниң баянида Мәсиһниң яратқан мөҗизилири көпрәк хатирилиниду. Йәнә келип бу нуқта еник көрүнүши үчүн у көп карамәтләрни түркүмләр бойичә хатириләйду. Шуңа, у баянини пүтүнләй «вақит тәртиви» бойичә язған әмәс.

(3) 14:51-52дә, Әйсаниң башқа барлиқ мухлислириға охшаш, «Әйсани ташлап қачқан» бир «намәлум яш жигит» көрситилиду. Бу яш жигитни Маркусниң өзи, дәп ишинимиз.

(4) Маркус «баян»ини интайин аддий вә рошән услуб билән язиду.

Мәзмун: —

1. Йәһия пәйғәмбәрниң Әйса Мәсиһниң келишини җакалиши (1:1-8)
2. Әйса Мәсиһниң чөмүлдүрүлүши вә синилиши (1:9-13-айәтләр)
3. Әйса Мәсиһниң Галилийәдики хизмити (1:14-9:50)
4. Әйса Мәсиһниң Йерусалимға сәпири (10-бап)
5. Әйса Мәсиһниң бу дунийадики хизмитиниң ахирқи һәптиси (11-15-баплар)
6. Әйса Мәсиһниң тирилиши вә мухлислириға көрүнүши (16-бап)

••••••••

Маркус

«Маркус баян қилған хуш хәвәр»
Чөмүлдүргүчи Йәһяниң тәлим бериши

Мат. 3:1-12; Луқа 3:1-9, 15-17; Юһ. 1:19-28

1 [1] Худаниң оғли Әйса Мәсиһниң хуш хәвириниң башлиниши: [2] Йәшая пәйғәмбәрниң
язмисида хатириләнгәндәк: —

«Мана, алдиңда әлчимни әвәтимән.
У сениң йолуңни алдин-ала тәйярлайду.
[3] Аңлаңлар, далада бирисиниң товлиған авазини!
У: «Пәрвәрдигарниң йолини тәйярлаңлар,
Униң үчүн чиғир йоллирини түптүз қилиңлар!» — дәйду».

[4] Кишиләрни чөмүлдүрүш елип баридиған Йәһя пәйғәмбәр чөл-баяванда пәйда болуп,
гуналарға кәчүрүм елип келидиған, товва қилишни билдүридиған суға «чөмүлдүрүш»-
ни жақалашқа башлиди.
[5] Пүтүн Йәһудийә өлкисидикиләр вә пүткүл Йерусалим шәһиридикиләр униң алдиға
чиқип, гуналирини иқрар қилиши билән униң тәрипидин Иордан дәриясида чөмүл-
дүрүлди. [6] Йәһя болса төгә жуңидин қилинған кийим кийгән, белигә көн тасма бағлиған
еди; йемәклиги чекәткә билән явайи һәрә һәсили еди. [7] У мундақ дәп жақалайтти:
— Мәндин қудрәтлик болған бири мәндин кейин келиду. Мән һәтта еңишип кәшлири-
ниң боқучини йешишкиму лайиқ әмәсмән! [8] Мән силәрни суғила чөмүлдүримән, лекин
у силәрни Муқәддәс Роһқа чөмүлдүриду.

Мәсиһниң чөмүлдүрүлүши вә синилиши

Мат. 3:13-17; Луқа 3:21-22

[9] Шу күнләрдә шундақ болдики, Әйса Галилийә өлкисиниң Насарәт шәһиридин келип,
Йәһя тәрипидин Иордан дәриясида чөмүлдүрүлди. [10] У судин чиққандила, асманларниң

1:1 **«Әйса Мәсиһниң хуш хәвири»** — өзи елип кәлгән, өзи тоғрилиқ хуш хәвәрдур. **«хуш хәвириниң башлиниши»** — Маркус Әйса Мәсиһ тоғрилиқ бу хуш хәвәрниң өзи Худа аләмни яратқинидәк йеңи бир башлиниш кәлди, дәп көрсәтмәкчи болуши мүмкин *(«Яр.» 1:1)*.
1:2 **«Мана, алдиңда әлчимни әвәтимән. У сениң йолуңни алдин-ала тәйярлайду»** — сөзлигүчи Худа Өзи, әлвәттә. Мошу сөзләр авал «Мис.» 23:20 һәм «Мал.» 3:1дә көрүниду.
1:2 Мис. 23:20; Мал. 3:1; Мат. 11:10; Луқа 7:27.
1:3 **«Аңлаңлар, далада бирисиниң товлиған авазини! У: «Пәрвәрдигарниң йолини тәйярлаңлар, Униң үчүн чиғир йоллирини түптүз қилиңлар!»** — «Йәш.» 40:3.
1:3 Йәш. 40:3; Мат. 3:3; Луқа 3:4; Юһ. 1:23.
1:4 **«Йәһя чөл-баяванда пәйда болуп...»** — әрәбчә «Йәһя» дегән исим ибраний тилида вә грек тилида учрайдиған «Юһанна» дегән исимдур; мәнаси, «Пәрвәрдигарниң меһир-шәпқити»дур. **««гуналарға кәчәрүм елип келидиған, товва қилишни билдүридиған «чөмүлдүрүш»»** — «чөмүлдүрүш» болса, суға чөмүлдүрүшни көрситиду. Башқичә ейтқанда, «яман йоллириңлардин йенип, товва қилиңлар! Товва қилғанлиғиңларни билдүрүш үчүн суға чөмүлдүрүшни қобул қилиңлар. Шундақ қилғанда, Худа силәрни кәчүрүм қилиду!» — Дегәндәк.
1:4 Мат. 3:1; Луқа 3:3; Юһ. 3:23.
1:5 Мат. 3:5; Луқа 3:7.
1:6 2Пад. 1:8; Лав. 11:22; Мат. 3:4.
1:7 Мат. 3:11; Луқа 3:16; Юһ. 1:27.
1:8 Йәш. 44:3; Йо. 2:28,29; Мат. 3:11; Рос. 1:5; 2:4; 11:15,16; 19:4.

йерилип, Роһниң кәптәр қияпитидә чүшүп, өз үстигә қонуватқанлиғини көрди. [11] Шуниң билән асманлардин: «Сән Мениң сөйүмлүк Оғлум, Мән сәндин толуқ хурсәнмән!» дегән бир аваз аңланди.
[12] Вә Роһ дәрһал уни чөл-баяванға сүйләп чиқарди. [13] У чөлдә қириқ күн туруп, Шәйтан
тәрипидин синилип туратти. У шу йәрдә явайи һайванлар билән биллә еди; шу күнләрдә пәриштиләр униң хизмитини қилди.

Әйсаниң төрт белиқчини чақириши

Мат. 4:12-22; Луқа 4:14-15; 5:1-11

[14-15] Әнди Йәһя соланғандин кейин, Әйса Галилийә өлкисигә берип: «Вақит-саити тошти, Худаниң падишалиғи йеқинлашти! Товва қилиңлар, хуш хәвәргә ишиниңлар!» дәп Худаниң падишалиғиниң хуш хәвирини жакалашқа башлиди.
[16] Шу күнләрдә у Галилийә деңизи бойида кетиветип, Симон билән иниси Андриясни
көрди. Улар белиқчи болуп, деңизға тор ташлаватātти. [17] Әйса уларға:
— Мениң кәйнимдин меңиңлар, мән силәрни адәм тутқучи белиқчи қилимән! — деди.
[18] Улар шуан торлирини ташлап, униңға әгишип мaңди. [19] У шу йәрдин бир аз өтүп Зәбә-
дийниң оғли Яқупни иниси Юһанна билән көрди. Бу иккиси кемидә туруп торлирини
оңшавататти. [20] У шуан уларниму чақирди. Улар атиси Зәбәдийни мәдикарлар билән биллә кемидә қалдуруп, өзлири униң билән мaңди.

Әйсаниң жин чаплашқан адәмни азат қилиши

Луқа 4:31-37

[21] Улар КәпәрНаһум шәһиригә кирди. Шабат күни у удул синагогқа кирип, тәлим беришкә башлиди. [22] Халайиқ униң тәлимигә һәйрануһәс болушти. Чүнки униң тәлимлири
Тәврат устазлириниңкигә охшимайтти, бәлки толиму нопузлуқ еди.
[23] Синагогта напак роһ чаплашқан бир адәм бар еди. У:
[24] — И Насарәтлик Әйса, биз билән кариң болмисун! Сән бизни йоқатқили кәлдиңму?

1:10 **«Роһниң кәптәр қияпитидә чүшүп, өз үстигә қонуватқанлиғини көрди»** — «Роһ» Худаниң Роһи, Муқәддәс Роһни көрситиду. **«кәптәр қияпитидә»** — яки «пахтәк қияпитидә». Грек тилида бу қуш «перистера» дәп атилиду. «перистера» грек тилида һәм кәптәрни һәм пахтәкниму көрситиду.
1:10 Мат. 3:16; Луқа 3:21; Юһ. 1:32.
1:11 Зәб. 2:7; Йәш. 42:1; Мат. 3:17; 17:5; Мар. 9:7; Луқа 3:22; 9:35; Кол. 1:13; 2Пет. 1:17.
1:12 **«Вә Роһ дәрһал уни чөл-баяванға сүйләп чиқарди»** — «Роһ» — Худаниң Роһи, Муқәддәс Роһни көрситиду. **«....Роһ дәрһал уни чөл-баяванға сүйләп чиқарди»** — грек тилида «...Роһ дәрһал уни чөл-баяванға иштирип чиқарди» дейилиду.
1:12 Мат. 4:1; Луқа 4:1.
1:13 **«У чөлдә қириқ күн туруп, Шәйтан тәрипидин синилип туратти»** — бу айәткә қариғанда, у чөл-баяванда қириқ күн турғанда, Шәйтанниң синақлири тохтимай давамлаштурулған еди. «Матта» вә «Луқа»да хатириләнгән синақлар бу қириқ күнниң ахирида кәлгән болуп, синақлар әвҗигә чиққан еди.
1:14-15 **«Худаниң падишалиғиниң хуш хәвири»** — яки «Худаниң хуш хәвири».
1:14-15 Мат. 4:12; Луқа 4:14; Юһ. 4:43.
1:16 **«Улар белиқчи болуп, деңизға тор ташлавататти»** — мошу хил тор адәттә кеминиң кәйнидин тартилатти.
1:16 Мат. 4:18.
1:17 **«мән силәрни адәм тутқучи белиқчи қилимән!»** — «адәмни тутқучи» мошу йәрдә «тутуш» зиян йәткүзүш яки улардин пайдилиниш үчүн әмәс, бәлки уларни Шәйтанниң илкидин елип қутқузушни көрситиду.
1:17 Йәр. 16:16; Әз. 47:10.
1:18 Мат. 19:27; Мар. 10:28; Луқа 5:11; 18:28.
1:19 Мат. 4:21.
1:21 **«У удул синагогқа кирип, тәлим беришкә башлиди»** — «синагог»лар — Йәһудийларниң ибадәт қилишқа жиғилидиған жайлири. «Тәбирләр»ни көрүң.
1:21 Мат. 4:13; Луқа 4:31.
1:22 Мат. 7:28; Луқа 4:32.
1:23 **«напак роһ»** — жинни көрситиду, әлвәттә. Амма бундақ ибарә жинларниң әйни напаклиғини тәкитләйду.
1:23 Луқа 4:33.

Мән сениң кимлигиңни билимән, сән Худаниң Муқәддәс болғучисисән! — дәп товлайтти.
[25] Лекин Әйса жинға тәнбиһ берип: — Ағзиңни юм, бу адәмдин чиқ! — деди.
[26] Напак роһ һелиқи адәмниң тенини тартиштуруп, қаттиқ вақириғиничә униңдин чиқип кәтти.
[27] Халайиқ һәммиси буниңдин интайин һәйран болуп, өз ара ғул-ғула қилишип:
— Бу қандақ иш? Йеңи бир тәлимғу! Чүнки у һоқуқ билән һәтта напак роһларғиму буйруқ қилалайдикән, уларму униң сөзигә бойсунидикән, — дейишти. [28] Буниңдин униң шөһрити шу һаман пүтүн Галилийә өлкисиниң әтрапиға пур кәтти.

Әйсаниң Симонниң өйидә бемарларни сақайтиши

Мат. 8:14-17; Луқа 4:38-41

[29] Улар синагогтин чиқипла, Яқуп вә Юһанна билән Симон вә Андриясниң өйигә барди. [30] Амма Симонниң қейинаниси қизитма ичидә йетип қалған еди. Улар дәрһал униң әһвалини Әйсаға ейтти. [31] У аялниң қешиға берип, қолидин тутуп, йөләп өрә турғузди. Униң қизитмиси дәрһал янди вә у уларни күтүшкә киришти.
[32] Кәчқурун күн патқанда, кишиләр барлиқ ағриқларни вә жин чаплашқанларни униң алдиға елип келишти. [33] Пүтүн шәһәрдикиләр ишик алдиға топлашқан еди. [34] Шуниң билән у һәр түрлүк кесәлләргә гириптар болған нурғун кишиләрни сақайтти вә нурғун жинларни кишиләрдин һайдивәтти. Лекин у жинларниң гәп қилишқа йол қоймиди, чүнки улар униң ким екәнлигини билишәтти.

Дуа қилиш, тәлим бериш

Луқа 4:42-44

[35] Әтиси әтигән таң техи атмастинла, у орнидин туруп, шәһәрдин чиқип, хилвәт бир жайға берип дуа-тилавәт қилди. [36] Симон билән униң һәмраһлири уни издәп чиқти.
[37] Уни тапқанда:
— Һәммә адәм сени издишиватиду! — дейишти. [38] У уларға:
— Башқа йәрләргә, әтраптики йезиларғиму сөз-каламни жакалишим үчүн барайли. Чүнки мән дәл мошу иш үчүн келишим, — деди. [39] Шундақ қилип, у пүткүл Галилийә өлкисини айлинип, синагоглирида сөз-каламни жакалайтти һәмдә жинларни кишиләрдин һайдиветәтти.

Әйсаниң мохо кесәлни сақайтиши

Мат. 8:1-4; Луқа 5:12-16

[40] Мохо кесили бар бир киши униң алдиға келип йелинип, тизлинип туруп:
— Әгәр халисиңиз, мени кесилимдин пак қилалайсиз! — дәп өтүнди.
[41] Әйса ичи ағриғач қолини созуп униңға тәккүзүп туруп:
— Халаймән, пак қилинғин! — девиди, [42] шу сөз биләнла мохо кесили дәрһал бемардин

1:29 Мат. 8:14; Луқа 4:38.
1:32 **«Кәчқурун күн патқанда, кишиләр барлиқ ағриқларни вә жин чаплашқанларни униң алдиға елип келишти»** — шу күни «шабат күни» *(дәм елиш күни)* болуп, хәлиқ бемарларни Әйсаниң алдиға көтирип апириш үчүн кәчқурунғичә күткән еди. Ибранийларға нисбәтән «йеңи бир күн» кәчқурунда башлиниду.
1:32 Мат. 8:16; Луқа 4:40.
1:35 Мат. 14:23; Луқа 4:42.
1:38 **«Чүнки мән дәл мошу иш үчүн келишим»** — грек тилида «чүнки мән дәл мошу иш үчүн чиқишим».
1:38 Йәш. 61:1; Луқа 4:18;43.
1:40 **«мохо кесили бар бир киши»** — «мохо кесили» бир хил қорқунучлуқ терә кесили болуп, Йәһудийлар бу хил кесәлгә гириптар болғанларни напак дәп қарап уларға қәтъий йеқинлашмайтти.
1:40 Мат. 8:2; Луқа 5:12.

кетип, у пак қилинди. 43 У униңға:
— Һазир бу ишни һеч кимгә ейтма, бәлки удул берип мәсъул каһинға өзүңни көрси-
тип, каһинларда гувалиқ болуш үчүн, Муса бу кесәлдин пакланғанларға әмир қилған
қурбанлиқларни сунғин, — дәп уни қаттиқ агаһландуруп йолға салди.
45 Бирақ у адәм чиқип, бу ишни көп йәрләрдә җар селип, кәң йейивәтти. Шуниң билән
Әйса һеч қандақ шәһәргә очуқ-ашкарә кирәлмәй, бәлки шәһәрләр сиртидики хилвәт
җайларда турушқа мәҗбур болди; халайиқ һәр тәрәптин униң йениға топлишатти.

Әйсаниң паләч адәмни сақайтиши

Мат. 9:1-8; Луқа 5:17-26

2 1 Бир нәччә күндин кейин у қайтидин Кәпәрнаһумға кирди. У өйдикән, дегән хәвәр
тарқиливиди, 2 шунчә көп адәм у йәргә жиғилдики, һәтта ишик алдидиму пут
дәссигидәк йәр қалмиған еди. У уларға сөз-калам йәткүзүвататти. 3 Мана шу әснада, бир
нәччә адәм униң алдиға бир паләчни елип кәлди; уни улардин төрти көтирип әкәлгән
еди. 4 Адәмниң көплүгидин униңға йеқинлишалмай, улар униң үстидин өгүзни тешип,
төшүк ачқандин кейин паләчни зәмбил билән Әйсаниң алдиға чүшүрди. 5 Әнди Әйса
уларниң ишәшини көрүп паләчкә:
— Балам, гуналириң кәчүрүм қилинди, — деди.
6 Лекин у йәрдә олтарған бәзи Тәврат устазлири көңлидә гуманий соалларни қоюп: 7 «Бу
адәм немә үчүн мундақ дәйду? У күпүрлүк қиливатидиғу! Худадин башқа кимму гуна-
ларни кәчүрүм қилалисун?» дейишти.
8 Әйса шуан роһида уларниң көңүллиридә шундақ гуманий соалларни қоюватқанлиғи-
ни билип йетип, уларға мундақ деди:
— Силәр көңүлдә немишкә шундақ соалларни қойисиләр? 9 Мошу паләчкә: «Гуналириң
кәчүрүм қилинди!» дейиш асанму, яки «Орнуңдин тур, зәмбил-көрпәңни жиғиштуруп
маң!» дейиш асанму? 10 Амма һазир силәрниң Инсаноғлиниң йәр йүзидә гуналарни
кәчүрүм қилиш һоқуқиға егә екәнлигини билишиңлар үчүн, — У паләч кесәлгә:
11 — Саңа ейтайки, орнуңдин тур, зәмбил-көрпәңни жиғиштуруп өйүңгә қайт! — деди.
12 У дәрһал орнидин дәс туруп, зәмбил-көрписини жиғиштурди вә һәммәйләнниң көз
алдида өйдин чиқип кәтти. Һәммәйлән қаттиқ һәйран қелип Худани улуқлишип:
— Мошундақ ишни әзәлдин көрүп бақмиған едуқ, — дейишти.

Әйсаниң Лавийни мухлислиққа чақириши — «гунакарлар» билән һәмдәстихан олтириши

Мат. 9:9-13; Луқа 5:27-32

13 У йәнә деңиз бойиға қарап маңди. Кишиләр топи униң әтрапиға олишивалди. У уларға
тәлим бәрди.

1:43 **«Муса бу кесәлдин пакланғанларға әмир қилған қурбанлиқларни сунғин»** — Муса пәйғәмбәр Тәврат қанунида шундақ әмирни көрсәткән: — Бир мохо кесили сақайтилған болса, у муқәддәс ибадәтханиға берип, өзиниң сақайтилғанлиғини каһинға көрситип, андин мохо кесилидин сақайғанлар қилишқа тегишлик қурбанлиқларни сунуши керәк еди. Шүбһисизки, Муса пәйғәмбәрдин башлап Мәсиһ Әйса кәлгичә, бу мурасим һеч өткүзүлүп бақған әмәс еди. «Лав.» 14-бапни көрүң.
1:43 Лав. 13:2; 14:1.
2:1 Мат. 9:1; Луқа 5:17.
2:3 Мат. 9:1; Луқа 5:18.
2:4 **«униң үстидин өгүзни тешип, төшүк ачқандин кейин...»** — авал өгүзниң каһишлирини елиши керәк еди.
2:7 Зәб. 31:5; 50:4-6; Йәш. 43:25.
2:13 Мат. 9:9; Луқа 5:27.

[14] У йолдин өтүп кетиватқанда, бaж алидиған орунда олтарған Алфайниң оғли Лавийни көрүп, униңға:
— Маңа әгәшкин, — деди. У орнидин туруп, униңға әгәшти.
[15] Вә шундақ болдики, у Лавийниң өйидә дәстиханда олтарғанда, нурғун бaжгирлар вә гунакарлар Әйса вә униң мухлислири билән һәмдәстихан болди. Бундақ кишиләр хелә көп еди, уларму униңға әгәшкән еди. [16] Әнди Тәврат устазлири вә Пәрисийләр униң гунакарлар вә бaжгирлар билән бир дәстиханда олтарғанлиғини көрүп, мухлислириға:
— У немишкә бaжгир вә гунакарлар билән бир дәстиханда йәп-ичип олтириду?! — дейишти. [17] Буни аңлиған Әйса уларға:
— Сағлам адәм әмәс, бәлки бемарлар тевипқа муһтаждур. Мән һәққанийларни әмәс, бәлки гунакарларни чақирғили кәлдим, — деди.

Йеңи конидин әвзәлдур

Мат. 9:14-17; Луқа 5:33-39

[18] Әнди Йәһяниң мухлислири билән Пәрисийләр роза тутуватaтти. Бәзиләр униң алдиға келип:
— Немишкә Йәһяниң мухлислири вә Пәрисийләрниң мухлислири роза тутиду, лекин сениң мухлислириң тутмайду? — дәп сорашти.
[19] Әйса җававән мундақ деди:
— Тойи болуватқан жигит техи тойда һәмдәстихан олтарған чағда, меһманлири роза тутуп олтарса қандақ болиду!? Тойи болуватқан жигит тойда болсила, улар һеч қандақ роза туталмайду. [20] Амма шу күнләр келидуки, жигит улардин елип кетилиду, улар шу күндә роза тутиду.
[21] Һеч ким кона көйнәккә йеңи рәхттин ямақ салмайду. Ундақ қилса, йеңи ямақ киришип, кона кийимни тартиштуруп житиветиду. Нәтиҗидә, житиқ техиму йоғинап кетиду.
[22] Һеч ким йеңи шарапни кона тулумларға қачилимайду. Әгәр ундақ қилса, шарапниң ечиши билән тулумлар йерилип кетиду-дә, шарапму төкүлүп кетиду һәм тулумларму кардин чиқиду. Шуниң үчүн йеңи шарап йеңи тулумларға қачилиниши керәк.

2:14 **«бaж алидиған орунда олтарған Алфайниң оғли Лавий...»** — «Лавий»ниң башқа исми «Матта» еди.
2:15 **«дәстиханда олтарғанда»** — грек тилида «дәстиханда ятқанда» билән ипадилиниду. Шу чағларда кишиләр дәстихан селинған ширә әтрапида янпашлап ятқан һалда ғизалинишатти. **«нурғун бaжгирлар вә гунакарлар Әйса вә униң мухлислири билән һәмдәстихан болди»** — «бaжгирлар» Исраилниң зиминини ишғал қилған римлиқлар үчүн өз хәлқидин бaж жиғип беридиған вә шу сәвәптин нәпрәткә учриған Йәһудийлар. **«гунакарлар»** — Тәврат-Инҗил бойичә һәр бир адәм гунакар, әлвәттә. Лекин мошу айәттики «гунакарлар» дегән сөз, һали чоң Пәрисийләр вә Тәврат устазлири тәрипидин алаһидә «гунакарлар» дәп аталған бaжгирлар, паһишә аяллар, һәтта саватсиз кишиләр қатарлиқларни көздә тутиду.
2:16 **«Тәврат устазлири вә Пәрисийләр...»** — «Пәрисийләр» қаттиқ тәләплик бир диний мәзһәптикиләр еди. Улар тоғрилиқ «Тәбирләр»ни көрүң.
2:17 **«һәққанийларни әмәс, бәлки гунакарларни чақирғили кәлдим»** — мошу муһим сөздә «гунакарлар» дегини, өзлириниң гунакар екәнлигини тонуп йәткәнләрни көздә тутиду, әлвәттә. Чүнки һәммә адәм гунакардур. «һәққанийлар» Пәрисийләрдәк өзини һәққаний дәп һесаплиғанларни көрситиду. Шуңа Мәсиһ шундақ кишиләрни чақиралмайтти.
2:17 Мат. 9:13; 21:31; Луқа 5:32; 19:10; 1Тим. 1:15.
2:18 Мат. 9:14; Луқа 5:33.
2:19 **«*той* меһманлири»** — грек тилида «мәрикә залиниң пәрзәнтлири» дегән ибарә билән ипадилиниду.
2:19 Йәш. 62:5; 2Кор. 11:2.
2:20 **«жигит меһманлардин елип кетилиду»** — бу сөзләр Әйсаниң өлүми өзигә әгәшкәнләргә қайғу-һәсрәт елип келидиғанлиғини көрситидиған бешарәт.
2:21 **«Һеч ким кона көйнәккә йеңи рәхттин ямақ салмайду»** — йеңи рәхт киришип кетиду, әлвәттә.
2:22 Мат. 9:17.

Инсаноғли «Шабат күниниң Егиси»дур
23-айәттики изаһатни көрүң

Мат. 12:1-8; Луқа 6:1-5

[23] Бир шабат күни шундақ болдики, у буғдайлиқлардин өтүп кетивататти. Униң мухлис-
лири йолда меңиватқанда башақларни үзүшкә башлиди. [24] Пәрисийләр униңға:
— Қара, улар немишкә шабат күни Тәвратта чәкләнгән ишни қилиду? — дейишти.
[25] У уларға:
— Падишаһ Давутниң өзи вә һәмраһлири һаҗәтмән болғанда, йәни ач қалғанда немә
қилғанлиғини муқәддәс язмилардин оқумиғанмусиләр? [26] — Демәк, Абиятар баш каһин
болған вақтида, у Худаниң өйигә кирип, Худаға аталған, Тәвратта пәқәт каһинларниң йей-
ишигила болидиған нанларни сорап йегән, шундақла һәмраһлириғиму бәргән? — деди.
[27] У уларға йәнә:
— Инсан шабат күни үчүн әмәс, шабат күни инсан үчүн яритилди. [28] Шуниң үчүн, Инса-
ноғли шабат күнинниңму Егисидур, — деди.

Қоли қуруп кәткән бемарниң сақайтилиши

Мат. 12:9-14; Луқа 6:6-11

3 [1] У йәнә синагогқа кирди. Шу йәрдә бир қоли йигиләп кәткән бир адәм бар еди.
[2] Пәрисийләр Әйсаниң үстидин әрз қилайли дәп шабат күнидә кесәл сақайтидиған-
сақайтмайдиғанлиғини пайлап жүрәтти. [3] Әйса қоли йигиләп кәткән адәмгә:
— Орнуңдин туруп, оттуриға чиққин! — деди.
[4] Андин, синагогдикиләрдин:
— Тәврат қануниға уйғун болғини шабат күни яхшилиқ қилишму, яки яманлиқ қилишму? Җанни қутқузушму яки һалак қилишму? — дәп сориди. Лекин улар зуван сүрүшмиди.
[5] У ғәзәп билән әтрапиға нәзәр селип уларға көз жүгүртүп, уларниң таш жүрәклигидин
қайғурди. Андин у кесәлгә:

2:23 **«Бир шабат күни шундақ болдики, ...»** — «шабат күни» *(дәм елиш күни)* тоғрилиқ «Тәбирләр»ни көрүң. Бу шәнбә күни, Тәврат календари бойичә һәптиниң йәттинчи күни болуп, Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә Исраилдики һәр бир инсан вә мал-чарвиларму шу күни һәр қандақ иш-хизмәт қилмай, дәм елиши керәк еди.
2:23 Қан. 23:24; Мат. 12:1; Луқа 6:1.
2:24 **«Тәвратта чәкләнгән иш»** — Тәврат қанунида чәкләнгән, демәкчи. Тәврат қануни бойичә дәм елиш күни «хаман тепиш» «хизмәт» дәп қарилип, қанунға хилаплиқ иш дәп һесаплиниши керәк еди, әлвәттә. Пәрисийләр мухлисларниң данларни йейиш үчүн ақлишини «хаман тәпкәнлик» дәп қариған. Әнди башақларни үзүп йейиш зираәтләргә оғақ селиш билән охшашму яки охшаш әмәсму, буниңға оқурмәнләр Мәсиһниң җававини оқуп өзи бир немә десун! «Матта»дики «қошумчә сөз»имиздә мошу иш тоғрилиқ изаһатлиримизни көрүң.
2:24 Мис. 20:10.
2:25 **«Давутниң... ач қалғанда немә қилғанлиғини муқәддәс язмилардин оқумиғанмусиләр?»** — «оқумиғанмусиләр?» дегән сөз Пәрисийләрниң дайим рәқиплиридин сорайдиған соал шәкли еди.
2:25 1Сам. 21:6.
2:26 **«Абиятар баш каһин болған вақтида»** — «1Сам.» 21:1-7 бойичә, Абиятар рәсмий баш каһин болмиған. Лекин Инҗил дәвридики әһвалға охшаш, икки адәм башқа-башқа йәрдә болса иккиси шу рольда болуши мүмкин *(Мәсиһ йәр йүзидә хизмәт қилған мәзгилдә Қаяфа исимлиқ һәм Аннас исимлиқ икки адәм охшаш бир вақитта «баш каһин» еди).* **« *Давут* Худаниң өйигә кирип, Худаға аталған, Тәвратта пәқәт каһинларниң йейишигила болидиған нанларни сорап йегән, шундақла һәмраһлириғиму бәргән?»** — бу вақиә «1Сам.» 21:1-7дә хатириләнгән.
2:26 Лав. 24:9.
2:28 **«Инсаноғли»** — Мәсиһниң өзини көрситиду. Бу ибарә тоғрилиқ «Тәбирләр»ни көрүң.
2:28 Мат. 12:8; Луқа 6:5.
3:1 Мат. 12:9; Луқа 6:6.
3:2 **«*Пәрисийләр* Әйсаниң үстидин әрз қилайли дәп шабат күнидә кесәл сақайтидиған-сақайтмайдиғанлиғини пайлап жүрәтти»** — уларниң қилмақчи болған әрзи болса «У шабат күнидә кесәлни сақайтса, «ишлигән» яки «хизмәт қилған»ға баравәр болиду, шуңа *(уларниң чүшинишичә)* «Тәврат қануниға хилаплиқ қилған»» болиду.

— Қолуңни узат, — деди. У қолини узитивиди, қоли әслигә кәлтүрүлди.
[6] Әнди Пәрисийләр дәрһал сиртқа чиқип, уни қандақ йоқитиш тоғрисида Һерод
падишаниң тәрәпдарлири билән мәслиһәт қилишқа башлиди.

Деңиз бойидики топ-топ адәмләр

[7-8] Андин Әйса мухлислири билән биллә у йәрдин айрилип деңиз бойиға кәтти; Галилийә өлкисидин чоң бир топ адәмләр униңға әгишип барди; шундақла униң қилған әмәллирини аңлиған һаман, пүтүн Йәһудийә өлкисидин, Йерусалим шәһиридин, Идумия өлкисидин, Иордан дәриясиниң қарши тәрипидин, Тур вә Зидон шәһәрлириниң
әтрапидики җайлардин зор бир топ адәмләрму униң йениға келишти. [9] У адәмләрниң
көплигидин өзини қистап қоймисун дәп мухлислириға кичик бир кеминиң униңға
йеқин турушини тапилиди. [10] Чүнки у нурғун бемарларни сақайтқини түпәйлидин һәр
қандақ ваба-кесәлликләргә гириптар болғанларниң һәммиси униңға қолумни бир тәккүзүвалсам дәп қистишип келишкән еди. [11] Напак роһлар чаплишивалғанлар қачанла
уни көрсә, униң алдиға жиқилип: «Сән Худаниң Оғлисән!» дәп вақиришатти. [12] Лекин
у напак роһларға өзиниң ким екәнлигини ашкарилимаслиққа қаттиқ тәнбиһ берип агаһландуратти.

Әйсаниң он икки расулни таллиши

Мат. 10:1-4; Луқа 6:12-16

[13] У таққа чиқип, өзи халиған кишиләрни йениға чақирди; улар униң йениға келишти.
[14] У улардин он иккисини өзи билән биллә болушқа, сөз-каламни җакалашқа, [15] кесәлләрни сақайтиш вә җинларни һайдаш һоқуқиға егә болушқа таллап бекитти. [16] У
бекиткән он икки киши: Симон (у униңға Петрус дәп исим қойған), [17] Зәбәдийниң оғли
Яқуп вә униң иниси Юһанна, (у уларни «Бинни-Рәгаз», йәни «Гүлдүрмама оғуллири»
дәпму атиған), [18] Андрияс, Филип, Бартоломай, Матта, Томас, Алфайниң оғли Яқуп, Тадай, милләтпәрвәр дәп аталған Симон [19] вә униңға сатқунлуқ қилған Йәһуда Ишқарийотлардин ибарәт.

3:5 **«қоли әслигә кәлтүрүлди»** — кәлтүрүлди» дегән пеилниң «мәҗһул шәкли» бизгә бу ишни Худа Өзи қилған, дегәнни уқтуриду. Әнди улар бу мөҗизини «шабат күнидә яратқанлиғи» үчүн зади кимни әйиплимәкчи?

3:5 1Пад. 13:6.

3:6 **«Һерод падишаниң тәрәпдарлири»** — Һерод падиша вә униң тәрәпдарлири тоғрилиқ «Тәбирләр»ни көрүң. Лекин бизгә әң һәйран қаларлиғи бәлким шуки, Рәббимиз тәлим беришкә башлиғанда, бир-биригә күшәндә болған ««Һерод тәрәпдарлири» вә Пәрисийләр һәмкарлишип, Әйсани йоқитишқа мәслиһәтлишиду *(«Мат.» 22:16ниму көрүң)*. Мана қараңғулуққа тәвә болған кишиләр һаман биринчи болуп нур билән дүшмәнлишиду *(«Юһ.» 1:5, 3:19)*.

3:6 Мат. 12:14; Юһ. 10:39; 11:53.

3:7-8 **«Идумия өлкиси»** — «Идумия» Тәвратта «Едом» дейилиду.

3:7-8 Мат. 4:25; Луқа 6:17.

3:13 Мат. 10:1; Мар. 6:7; Луқа 6:13; 9:1.

3:14 Юһ. 17:24

3:15 **«У улардин он иккисини өзи билән биллә болушқа... җинларни һайдаш һоқуқиға егә болушқа таллап бекитти »** — *(14-15-айәт)* бәзи кона көчүрмиләрдә 14-15-айәттә «У улардин он иккисини «расуллар» дәп атап, өзи билән биллә болушқа, сөз-каламни җакалашқа вә җинларни һайдаш һоқуқиға егә болушқа таллап бекитти» дейилиду.

3:17 **«Зәбәдийниң оғли Яқуп вә униң иниси...»** — яки «Зәбәдийниң оғли Яқуп вә униң акиси...». **«у уларни «Бинни-Рәгаз», йәни «Гүлдүрмама оғуллири» дәпму атиған»** — мошу йәрдә биз бу исимни ибраний тилидики аһаңи бойичә алдуқ. «Рәгаз» ибраний тилида адәттә «ғәзәп, қәһр»ни билдүриду. Қариғанда улар иккилиси әслидә интайин терикқәк еди! Грек тилида тәләппуз «Боанәргәс» дәп оқулиду.

3:18 **«милләтпәрвәр дәп аталған Симон»** — яки «Қанаанлиқ Симон». Йәһудий «милләтпәрвәрлири» яки «милләтчилири» вәтинини Рим империйәсидин азат қилиш үчүн зораванлиқ йоли билән күрәш қилғучилар еди.

Әйса Шәйтандин күчлүктур

Мат. 12:22-32; Луқа 11:14-23; 12:10

[20] У өйгә қайтип кәлгәндин кейин, у йәргә йәнә шунчә нурғун адәмләр топландики,
уларниң һәтта ғизаланғидәкму вақти чиқмиди. [21] Әйсаниң аилисидикиләр буни аңлап,
уни тутуп келишкә беришти. Чүнки улар уни «Әқлини йоқитипту» дегән еди.
[22] Йерусалимдин чүшкән Тәврат устазлири болса: «Униңда Бәәлзибуб бар», вә «У пәқәт
җинларниң әмригә тайинип җинларни қоғливетидикән», дейишәтти.
[23] Шуниң үчүн у Тәврат устазлирини йениға чақирип, уларға тәмсилләрни ишлитип
мундақ деди:
— Шәйтан Шәйтанни қандақму қоғлисун? [24] Әгәр падишалиқ өз ичидин бөлүнүп өз ара
соқушқан болса шу падишалиқ пут тирәп туралмайду; [25] шуниңдәк әгәр бир аилә өз ичи-
дин бөлүнүп өз ара соқушса шу аилә пут тирәп туралмайду. [26] Әгәр Шәйтан өз-өзигә қар-
ши чиқип бөлүнсә, у пут тирәп туралмай, йоқалмай қалмайду.
[27] Һеч ким күчтүңгүр бирисиниң өйигә кирип, униң мал-мүлкини булап кетәлмәйду —
пәқәт у шу күчтүңгүрни авал бағлалиса андин өйини булаң-талаң қилалайду.
[28] Шуни силәргә бәрһәқ ейтип қояйки, инсан балилири өткүзгән түрлүк гуналириниң
һәммисини, шундақла улар қилған күпүрлүклириниң һәммисини кәчүрүшкә болиду.
[29] Бирақ кимдиким Муқәддәс Роһқа күпүрлүк қилса, әбәдил-әбәткичә һеч кәчүрүлмәй-
ду, бәлки мәңгүлүк бир гунаниң һөкүми астида туриду.
[30] Әйсаниң бу сөзи уларниң «Үниңға напак роһ чаплишипту» дегини үчүн ейтилған еди.

Әйсаниң аниси вә инилири

Мат. 12:46-50; Луқа 8:19-21

[31] Шу вақитта униң аниси билән инилири кәлди. Улар сиртида туруп, уни чақиришқа
адәм киргүзди. [32] Бир топ халайиқ униң әтрапида олтиратти. Улар:
— Мана, аниңиз, инилириңиз сизни издәп сиртта туриду, — дейишти.
[33] Әйса уларға җававән:
— Ким мениң анам, ким мениң инилирим? — деди. [34] Андин, у әпчүрисидә олтарған-
ларға қарап мундақ деди:
Мана булар мениң анам вә инилирим! [35] Чүнки кимки Худаниң ирадисини ада қилса,
шу мениң ака-иним, ача-сиңлим вә анамдур.

3:20 Мар. 6:31.
3:22 **«униңда Бәәлзибуб бар»** — «Бәәлзибуб» яки «Бәәлзибул» болса җинларниң әмри болған Шәйтанниң башқа бир исмидур.
3:22 Мат. 9:34; 12:24; Луқа 11:15; Юһ. 8:48.
3:23 Мат. 12:25.
3:27 **«Һеч ким күчтүңгүр бирисиниң өйигә кирип, униң мал-мүлкини булап кетәлмәйду — пәқәт у шу күчтүңгүрни авал бағлалиса андин өйини булаң-талаң қилалайду»** — бу тәмсилдики «күчтүңгүр адәм» Шәйтанни көрситиду, әлвәттә. Униң өйини булаң-талаң қилғучи Әйсадин башқа һеч ким болмайду.
3:27 Мат. 12:29; Кол. 2:15.
3:28 **«улар қилған күпүрлүклириниң һәммиси...»** — грек тилида «улар күпүрлүк билән қилған күпүрлүклириниң һәммиси» дегән сөз билән ипадилиниду. Бу ибарә уларниң күпүрлүклири бәлким интайин еғир болуши мүмкин дегәнни билдүриду.
3:28 1Сам. 2:25; Мат. 12:31; Луқа 12:10; 1Юһ. 5:16.
3:29 **«Муқәддәс Роһқа *қарши* күпүрлүк қилиш»** — яки «Муқәддәс Роһқа қарши гәп қилиш» дегән гуна тоғрилиқ «Матта»дики «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
3:29 1Юһ. 5:16.
3:31 Мат. 12:46; Луқа 8:19.
3:32 **«Мана, аниңиз, инилириңиз сизни издәп сиртта туриду»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «вә сиңиллириңиз» дәп қошуп оқулиду. Һеч болмиғанда грек тилида «ака-иниләр» дегән сөз бир қериндаш «ача-сиңиллар»ни өз ичигә алатти.
3:35 Юһ. 15:14; 2Кор. 5:16,17.

Уруқ чачқучи тоғрисидики тәмсил

Мат. 13:1-9; Луқа 8:4-8

4 1 У йәнә деңиз бойида хәлиққә тәлим беришкә башлиди. Униң әтрапиға зор бир топ
адәмләр олишивалғачқа, у бир кемигә чиқип деңизда олтарди; пүткүл халайиқ болса
деңиз қирғиқида турушатти. 2 У уларға тәмсил билән нурғун ишларни үгәтти. У тәлим
берип мундақ деди:
3 — Қулақ селиңлар! Уруқ чачқучи уруқ чачқили етизға чиқипту. 4 Уруқ чачқанда
уруқлардин бәзилири чиғир йол бойиға чүшүпту, қушлар келип уларни йәп кетипту.
5 Бәзилири туприғи аз ташлиқ йәргә чүшүпту. Тописи чоңқур болмиғанлиқтин, тезла
үнүп чиқипту, 6 лекин күн чиқиш биләнла аптапта көйүп, йилтизи болмиғачқа қуруп
кетипту. 7 Бәзилири тикәнләрниң арисиға чүшүпту, тикәнләр өсүп майсиларни боғу-
велип, улар һеч һосул бәрмәпту. 8 Бәзилири болса, яхши тупраққа чүшүпту. Улар өсүп
көпийип чоң болғанда һосул берипту. Уларниң бәзилири оттуз һәссә, бәзилири атмиш
һәссә, йәнә бәзилири йүз һәссә һосул берипту.
9 — Аңлиғидәк қулиқи барлар буни аңлисун! — деди у.

Тәмсилләрниң мәхсити

Мат. 13:10-17; Луқа 8:9-10

10 У униң әтрапидикиләр һәм он иккиләр билән ялғуз қалғанда, улар униңдин тәмсил-
ләр тоғрилиқ сорашти. 11 У уларға мундақ деди:
— Худаниң падишалиғиниң сирини билишкә силәр несип болдуңлар. Лекин сиртти-
киләргә һәммә иш тәмсилләр билән уқтурулиду; 12 буниң билән: «Улар қарашни қарай-
ду, бирақ көрмәйду;
Аңлашни аңлайду, бирақ чүшәнмәйду;
Шундақ болмисиди, улар йолидин яндурулуши билән,
Кәчүрүм қилинатти» дегән сөз әмәлгә ашурулиду.

Уруқ чачқучи тоғрисидики тәмсилниң чүшәндүрүлүши

Мат. 13:18-23; Луқа 8:11-15

13 Андин у уларға:
— Силәр мошу тәмсилниму чүшәнмидиңларму? Ундақта, қандақму башқа һәр хил
тәмсилләрни чүшинәләйсиләр? — деди. 14 Уруқ чачқучи сөз-калам чачиду. 15 Үстигә
сөз-калам чечилған чиғир йол бойи шундақ адәмләрни көрсәткәнки, улар сөз-калам-
ни аңлиған һаман Шәйтан дәрһал келип уларниң қәлбигә чечилған сөз-каламни елип
кетиду. 16 Буниңға охшаш, ташлиқ йәрләргә чечилған уруқлар болса, сөз-каламни аң-
лиған һаман хошаллиқ билән қобул қилғанларни көрситиду. 17 Һалбуки, қәлбидә һеч
йилтиз болмиғачқа, пәқәт вақитлиқ туриду; сөз-каламниң вәҗидин қийинчилиқ яки
зиянкәшликкә учриғанда, улар шуан йолдин чәтнәп кетиду. 18 Тикәнләрниң арисиға

4:1 Мат. 13:1; Луқа 8:4.
4:10 **«у униң әтрапидикиләр һәм он иккиләр билән ялғуз қалғанда, улар униңдин тәмсилләр тоғрилиқ сорашти»** — мошу йәрдә «униң әтрапидикиләр» униңға әгәшкәнләр *(он иккиләндин сирт)*ни көрсәтсә керәк.
4:10 Мат. 13:10; Луқа 8:9.
4:11 **«Лекин сирттикиләргә һәммә иш тәмсилләр билән уқтурулиду»** — «сирттикиләргә» Худаниң падишалиғидин яки униң ниҗатидин сиртта турғанлар, демәк.
4:11 Мат. 11:25; 2Кор. 2:14; 3:14.
4:12 **«улар қарашни қарайду, бирақ көрмәйду; аңлашни аңлайду, бирақ чүшәнмәйду; шундақ болмисиди, улар йолидин яндурулуши билән, кәчүрүм қилинатти»** — бу сөзләр «Йәш.» 6:9-10дин елинған.
4:12 Йәш. 6:9-10; Мат. 13:14; Луқа 8:10; Юһ. 12:40; Рос. 28:26; Рим. 11:8.
4:14 Мат. 13:19; Луқа 8:11.

чечилғини шундақ бәзи адәмләрни көрсәткәнки, бу адәмләр сөз-каламни аңлиғини
билән, [19] лекин көңлигә бу дунияниң әндишилири, байлиқларниң езиқтуруши вә башқа
нәрсиләргә болған һәвәсләр киривелип, сөз-каламни боғуветиду-дә, у һеч һосул чиқар-
майду. [20] Лекин яхши тупраққа чечилған уруқлар болса — сөз-каламни аңлиши билән
уни қобул қилған адәмләрни көрситиду. Бундақ адәмләр һосул бериду, бириси оттуз
һәссә, бириси атмиш һәссә, йәнә бириси йүз һәссә һосул бериду.

Севәт астидики чирақ

Луқа 8:16-18

[21] У уларға йәнә мундақ деди:
— Чирақ севәт яки кариват астиға қоюлуш үчүн кәлтүрүләмду? У чирақданниң үстигә
қоюлуш үчүн кәлтүрүлмәмду? [22] Чүнки йошурулған һеч қандақ иш ашкариланмай қал-
майду, шуниңдәк һәр қандақ мәхпий иш йүз бәргәндин кейин аян болмай қалмайду.
[23] Аңлиғидәк қулиқи барлар буни аңлисун!
[24] Аңлиғанлириңларға көңүл бөлүңлар! Чүнки силәр башқиларға қандақ өлчәм билән
өлчисәңлар, силәргиму шундақ өлчәм билән өлчәп берилиду, һәтта униңдинму көп қо-
шуп берилиду. [25] Чүнки кимдә бар болса, униңға техиму көп берилиду; амма кимдә йоқ
болса, һәтта униңда бар болғанлириму униңдин мәһрум қилиниду.

Үнгән уруқ тоғрисидики тәмсил

[26] У йәнә мундақ деди:
— Худаниң падишалиғи йәнә бирисиниң тупраққа уруқ чачқиниға охшайду: [27] у ухлай-
ду, орундин туриду, кечә-күндүзләр өтүверип, уруқ бих уруп өсиду. Лекин чачқучи қан-
дақ йол билән өсидиғанлиғини билмәйду. [28] Тупрақ өзлүгидин һосул бериду; уруқ авал
бих уриду, кейин баш чиқириду, ахирда башақлар толуқ дан тутиду. [29] Дан пишқанда,
чачқучи дәрһал оғақ салиду, чүнки һосул вақти кәлгән болиду.

Қича уруғи тоғрисидики тәмсил

Мат. 13:31-32, 34-35; Луқа 13:18-19

[30] У йәнә мундақ деди:
— Худаниң падишалиғини немигә охшитимиз? Яки қандақ бир тәмсил билән сүрәтләп
берәләймиз? [31] У гоя бир тал қича уруғиға охшайду. У йәргә терилғанда, гәрчә йәр йүзи-
дики барлиқ уруқларниң ичидә әң кичиги болсиму, [32] терилғандин кейин, һәр қандақ

4:19 Мат. 19:23; Мар. 10:23; Луқа 18:24; 1Тим. 6:9.
4:21 **«Чирақ севәт яки кариват астиға қоюлуш үчүн кәлтүрүләмду?»** — «севәт» грек тилида «өлчигүчи севәт» дейилиду.
4:21 Мат. 5:15; Луқа 8:16; 11:33.
4:22 Аюп 12:22; Мат. 10:26; Луқа 8:17; 12:2.
4:24 **«Силәр башқиларға қандақ өлчәм билән өлчисәңлар»** — бу сөз көп тәрәплимилик болуши керәк; мәсилән: *(1)* адәм Худаниң сөзигә қанчилик көңүл бөлүп етивар бәрсә, униңға шунчилик әқил бериду; *(2)* биз башқиларға рәһим-шәпқәт көрсәтсәк, Худаму бизгә рәһим-шәпқәт көрситиду; *(3)* (*(2)*-тәрипигә йеқин) биз башқиларни қайси өлчәм билән баһалисақ, Худа бизни баһалиғанда дәл шу өлчәмни ишлитиду; *(4)* башқиларға қанчилик хәйр-сахавәт көрсәтсәк, Худаму кейин бизгә шунчилик илтипатни көрситиду.
4:24 Мат. 7:2; Луқа 6:38.
4:25 **«Чүнки кимдә бар болса, униңға техиму көп берилиду; амма кимдә йоқ болса, һәтта униңда бар болғанлириму униңдин мәһрум қилиниду»** — «кимдә бар болса... » — бу «бар болса» немини көрситиду? Шүбһисизки, әбәдий әһмийәтлик бирәр нәрсә болса керәк, бу иман-ишәшни өз ичигә чоқум алиду. Биз өзимизгә «әбәдий әһмийәтлик» һәр немә болуши үчүн уни пәқәт Мәсиһтинла тапалаймиз.
4:25 Мат. 13:12; 25:29; Луқа 8:18; 19:26.
4:29 **«чачқучи дәрһал оғақ салиду»** — грек тилида «чачқучи дәрһал оғақ әвәтиду».
4:30 Мат. 13:31; Луқа 13:18.
4:31 **«гәрчә йәр йүзидики барлиқ уруқларниң ичидә әң кичиги болсиму,...»** — яки «гәрчә тупрақ ичидики барлиқ

зираәттин егиз өсүп шундақ чоң шахлайдуки, асмандики қушларму униң сайисигә қо-
ниду.
[33] У шуниңға охшаш халайиқ аңлап чүшинәлигидәк нурғун тәмсилләр билән сөз-калам-
ни йәткүзди. [34] Лекин тәмсил кәлтүрмәй туруп уларға һеч қандақ сөз қилмайтти. Лекин
өз мухлислири билән ялғуз қалғинида, уларға һәммини чүшәндүрүп берәтти.

Әйсаниң боранни тиничлитиши

Мат. 8:23-27; Луқа 8:22-25

[35] Шу күни кәч киргәндә, у уларға:
— Деңизниң у қетиға өтәйли, — деди. [36] Улар халайиқни йолға селиветкәндин кейин,
уни кемидә олтарған пети елип жүрүп кетишти. Улар билән биллә маңған башқа ке-
миләрму бар еди. [37] Вә мана, әшәддий қара қуюн чиқип кәтти; шуниң билән долқунлар
кемини уруп, су һалқип кирип, кемигә тошай дәп қалған еди. [38] Лекин у кеминиң аяқ
тәрипидә ястуққа баш қоюп уйқиға кәткән еди. Улар уни ойғитип:
— И устаз, һалак болуватқинимизға кариң йоқму? — деди.
[39] У орнидин туруп, бораңға тәнбиһ берип, деңизға: «Тиничлан! Җим бол!» девиди, бо-
ран тохтап, чоңқур бир җим-җитлиқ һөкүм сүрди.
[40] — Немишкә шунчә қорқисиләр? Силәрдә қандақсигә техичә ишәш болмайду? — деди
у уларға.
[41] Уларни интайин зор бир қорқунуч басти, улар бир-биригә:
— Бу адәм зади кимду? Һәтта шамал вә деңизму униңға итаәт қилидикән-һә! — дәп ке-
тишти.

Көп җинлар чаплашқан «Қошун» исимлиқ адәмниң сақайтилиши

Мат. 8:28-34; Луқа 8:26-39

5 [1] Улар деңизниң у қетиға, Гадараликларниң жутиға йетип барди. У кеми
чүшүши биләнла, напак роһ чаплашқан бир адәм гөр өңкүрлиридин чиқип, униң
алдиға кәлди. [3] У адәм өңкүрләрни макан қилған болуп, уни һеч ким һәтта зәнҗирләр
биләнму бағлалмайтти. [4] Чүнки көп қетим пут-қоллири кишән-зәнҗирләр билән
бағланған болсиму, у зәнҗирләрни үзүветип, кишәнләрни чеқиветкән еди; һеч ким
уни бойсундуралмиған еди. [5] У кечә-күндүз мазарлиқта вә тағлар арисида тохтавсиз
вақирап-җақирап жүрәтти, өз-өзини ташлар билән кесип яриландуратти.
[6] Лекин у Әйсани жирақтин көрүп, униң алдиға жүгүрүп берип, сәҗдә қилди. [7] вә қаттиқ
авазда вақирап:

уруқларниң ичидә әң кичиги болсиму,...».

4:32 **«...асмандики қушларму униң сайисигә қониду»** — яки «...асмандики қушларму униң сайисигә угулайду». Бу йәрдә тилға елинған қича оттура шәриқтә өсидиған, яхши өскәндә һәтта үч метрдин ешип кетидиған, өсүмлүкни көрситиду.

4:33 Мат. 13:34.

4:35 Мат. 8:23; Луқа 8:22.

4:36 **«...уни кемидә олтарған пети елип жүрүп кетишти»** — Мәсиһ аллиқачан кемидә олтарған еди *(1-айәттә)*. –Башқа бир хил тәрҗимиси: «...уни шу пети кемисигә чүшүрүп, елип жүрүп кетишти» — бу тәрҗимидә «шу пети» бәлким Мәсиһ «һеч қандақ тәйярлиқсиз *(деңиз сәпиригә лайиқ кийим яки йемәк-ичмәк алмиған)* һалда» дегәндәк болуши мүмкин.

4:39 Аюп 26:12; Зәб. 106:29; Йәш. 51:10.

5:1 **«Гадара»** — бәзи көчүрмиләрдә «Гераса» яки «Гәргәсә» дәп атилиду.

5:1 Мат. 8:28; Луқа 8:26.

5:6 **«у Әйсани жирақтин көрүп, униң алдиға жүгүрүп берип, сәҗдә қилди»** — яки «у Әйсани жирақтин көрүп, униң алдиға жүгүрүп берип, йәргә баш қойди».

— Һәммидин алий Худаниң Оғли Әйса, сениң мениң билән немә кариң! Худа һәққи, сән-
дин өтүнүп қалай, мени қийнима! — деди. [8] (чүнки Әйса униңға: «Һәй напак роһ, униң-
дин чиқ!» дегән еди).
[9] У униңдин:
— Исмиң немә? — дәп сориди.
— Исмим «қошун» — чүнки санимиз көп, — дәп җавап бәрди у.
[10] Вә у Әйсадин уларни бу жуттин һайдивәтмигәйсән, дәп көп өтүнүп ялвурди.
[11] Тағ бағрида чоң бир топ тоңғуз падиси отлап жүрәтти. [12] Җинлар униңға:
— Бизни мошу тоңғузларға әвәткин, уларниң ичигә кирип кетишкә йол қойғайсән, — дәп ялвуруштиф.
[13] Әйса дәрһал йол қойди. Шуниң билән напак роһлар чиқип, тоңғузларниң тенигә кири-
ши биләнла, тоңғузлар тик ярдин етилип чүшүп, деңизға ғәриқ болди. Улар икки миңға
йеқин еди. [14] Тоңғуз баққучилар болса у йәрдин қечип, шәһәр-йезиларда бу ишларни
пур қилди. Шу йәрдикиләр немә иш йүз бәргәнлигини көргили чиқишти.
[15] Улар Әйсаниң йениға кәлди вә илгири җинлар чаплишивалған һелиқи адәмниң кий-
имләрни кийип, әс-һоши җайида олтарғинини — йәни «қошун җинлар» чаплашқан
шу адәмни көрүп, қорқуп кетишти. [16] Бу вақиәни көргәнләр җинлар чаплашқан адәмдә
немә йүз бәргәнлигини вә тоңғузларниң ақивитини хәлиққә баян қилип бәрди.
[17] Буниң билән халайиқ Әйсаға: Жутлиримиздин чиқип кәткәйсән, дәп ялвурушқа
башлиди.
[18] У кемигә чиқиватқанда, илгири җинлар чаплашқан һелиқи адәм униңдин: Мәнму сән
билән биллә барай, дәп өтүнди.
[19] Лекин у буниңға унимай:
— Өз өйдикилириң вә жутдашлириңниң йениға берип, уларға Пәрвәрдигарниң саңа
шунчилик улуқ ишларни қилип бәргәнлигини, Униң саңа рәһим-шәпқәт көрсәткәнли-
гини хәвәрләндүргин, — деди. [20] У қайтип берип, Әйсаниң өзигә қандақ улуқ ишларни
қилғанлиғини «Он шәһәр райони»да җар қилишқа башлиди. Буни аңлиғанларниң һәм-
миси толиму һәйран қелишти.

Униң Яируcниң қизини тирилдүрүши вә хун кесили басқан бир аялни сақайтиши

Мат. 9:18-26; Луқа 8:40-56

[21] Әйса қайтидин кемә билән деңизниң у қетиға өткәндә, зор бир топ халайиқ униң йе-
ниға жиғилди; у деңиз бойида туратти. [22-23] Мана, мәлум бир синагогниң чоңи Яирус
исимлиқ бир киши кәлди. У уни көрүп айиғиға жиқилип:
— Кичик қизим өләй дәп қалди. Берип униңға қоллириңизни тәккүзүп қойсиңиз, у

5:7 **«сәндин өтүнүп қалай, мени қийнима!»** — «мени қийнима!» дегән сөз «баш җин»ниң сөзи болса керәк. Бу адәмгә нурғун җинлар чаплашқан еди.
5:8 **«Әйса униңға: «... униңдин чиқ!» дегән еди»** — грек тилида «Әйса униңға: «... униңдин чиқ!» буйрувататтиң» дейилиду.
5:9 **«Исмим «қошун»»** — «қошун» латин тилида «легион» дейилиду, адәттә аз дегәндиму алтә миң кишилик армийини көрситиду. **«чүнки санимиз көп»** — оқурмәнләр мошу йәрдә икки авазниң барлиғини байқайду — биринчиси (*«Исмим «қошун»»*), бу бечарә адәмниң өзиниңки, иккинчиси, (*«чүнки санимиз көп»*) миңлиған җинларниңки еди.
5:18 Луқа 8:38.
5:19 **«уларға Пәрвәрдигарниң саңа шунчилик улуқ ишларни қилип бәргәнлигини... хәвәрләндүргин»** — яки «уларға Рәбниң саңа шунчилик улуқ ишларни қилип бәргәнлигини... хәвәрләндүргин».
5:20 **«Он шәһәр райони»** — грек тилида «Декаполис».
5:21 Луқа 8:40.

сақийип яшиғай! — дәп қаттиқ йелинди.
[24] Әйса униң билән биллә барди. Зор бир топ халайиқму олишип қисташқан һалда кәй-
нидин меңишти. [25] Хун тәврәш кесилигә гириптар болғиниға он икки жил болған бир
аял бар болуп, [26] у нурғун тевипларниң қолида көп азап тартип, бар-йоқини хәҗләп тү-
гәткән болсиму, һеч қандақ үнүми болмай, техиму еғирлишип кәткән еди. [27] Бу аял Әйса
һәққидики гәпләрни аңлап, халайиқниң оттурисидин қистилип келип, арқа тәрәптин
униң тонини силиди. [28] Чүнки у көңлидә: «Униң тонини силисамла сақаймай қалмай-
мән» дәп ойлиған еди. [29] Хун шуан тохтап, аял кесәл азавидин сақайтилғанлиғини өз
тенидә сәзди. [30] Әйса дәрһал вуҗудидин қудрәтниң чиққанлиғини сезип, халайиқниң
ичидә кәйнигә бурулуп:
— Кийимимни силиған ким? — дәп сориди.
[31] Мухлислири униңға:
— Халайиқниң өзүңни қистап меңиватқанлиғини көрүп туруқлуқ, йәнә: «Мени силиған
ким?» дәп сорайсәнғу? — дейишти.
[32] Бирақ Әйса өзини силиғучини тепиш үчүн техичә әтрапиға қараватти. [33] Өзидә немә
ишниң йүз бәргәнлигини сәзгән аял қорқуп-титригән һалда келип униң алдиға жиқил-
ди вә униңға һәқиқий әһвални пүтүнләй ейтти. [34] У униңға:
— Қизим, ишәшиң сени сақайтти! Тинич-хатирҗәмликтә қайт! Кесилиңниң азавидин
сақайғин, — деди.
[35] У бу сөзни қиливатқанда, синагогниң чоңиниң өйидин бәзиләр келип униңға:
Қизиңиз өлди. Әнди устазни немишкә йәнә аварә қилисиз?! — дейишти.
[36] Лекин Әйса бу сөзләрни аңлап дәрһал синагогниң чоңиға:
Қорқмиғин! Пәқәт ишәштә бол! — деди. [37] У пәқәт Петрус, Яқуп вә Яқупниң иниси Юһан-
на билән йолға чиқти; башқа һеч кимниң өзи билән биллә беришиға йол қоймиди. [38] У
синагогниң чоңиниң өйи алдиға кәлгәндә, қийқас-чуқанни, халайиқниң қаттиқ налә-
пәряд вә аһ-зар көтәргәнлигини көрүп, [39] өйгә кирип уларға:
— Немишкә қийқас-чуқан вә аһ-зар көтирисиләр? Бала өлмәпту, ухлап қапту, — деди.
[40] Улар уни мәсқирә қилишти; лекин у һәммәйләнни ташқириға чиқиреветип, балиниң
ата-анисини вә өз һәмраһлирини елип, бала ятқан өйгә кирди. [41] У балиниң қолини ту-
туп, униңға: «Талита куми» деди. Бу сөзниң мәнаси «Қизим, саңа ейтимәнки, орнуңдин
тур» дегәнлик еди. [42] Қиз дәрһал орнидин туруп маңди (у он икки яшта еди). Улар бу
ишқа мутләқ һәйран келишти. [43] У уларға бу ишни һеч кимгә ейтмаслиқни қаттиқ тапи-
лиди, шундақла қизға йегидәк бир немә беришни ейтти.

5:22-23 **Мат. 9:18; Луқа 8:41.**
5:25 **Лав. 15:25; Мат. 9:20; Луқа 8:43.**
5:29 **«хун шуан тохтап...»** — грек тилида «қан еқими шуан тохтап...».
5:30 **Луқа 6:19.**
5:32 **«өзини силиғучини тепиш үчүн...»** — грек тилида «силиғучи» аялчә родта болуп, Рәббимизниң өзини тутқан кишиниң аял екәнлигини билгәнлигини көрситиду.
5:34 **«қизим, ишәшиң сени сақайтти!»** — «сақайтти» мошу йәрдә грек тилида «қутқузди» дегән сөз билән ипадилиниду.
– **«Тинич-хатирҗәмликтә қайт!»** — бу аял немишкә шундақ қорқти *(33-айәтни көрүң)*? Униңда хун тәврәш кесили болғанлиғи үчүн, Тәврат қануни бойичә өзи тәккән барлиқ кишиләрни «напак» қилған болиду *(мәсилән, уларни ибадәтханиға кириш, қурбанлиқ қилишқа вақитлиқ лаяқәтсиз қилған болатти)*. Шуниң билән у әтраптики халайиқнила напак қилипла қалмай, бәлки Мәсиһниң өзиниму «напак» қилған болатти.
5:34 **Мат. 9:22; Мар. 10:52.**
5:35 **Луқа 8:49.**
5:39 **Юһ. 11:11.**

Насарәтликләрниң уни чәткә қеқиши

Мат. 13:53-58; Луқа 4:16-30

6 [1] У у йәрдин кетип, өз жутиға кәлди. Униң мухлислириму униңға әгишип
барди. [2] Шабат күни кәлгәндә, у синагогта тәлим беришкә киришти. Тәлимини
аңлиғанлардин көп адәм интайин һәйран болушуп:
— Бу адәм буларға нәдинеришкәнду? Униңға мошундақ даналиқ қандақ берилгән?
Униң қолида мошундақ мөҗизиләр қандақ яритилидиғанду? [3] У һелиқи яғаччи әмәсму,
Мәрйәмниң оғли, шундақла Яқуп, Йосә, Йәһуда вә Симонларниң акисиғу? Униң сиңил-
лириму бу йәрдә аримизда туруватмамду? — дейишти. Шуниң билән улар униңға
һәсәт-бизарлиқ билән қариди. [4] Шуниң билән Әйса уларға:
— Һәр қандақ пәйғәмбәр башқа йәрләрдә һөрмәтсиз қалмайду, пәқәт өз жути, өз
уруқ-туққанлири арисида вә өз өйидә һөрмәткә сазавәр болмайду, — деди.
[5] Шуниң билән қоллирини бир қанчә бемарниң үстигә тәккүзүп, уларни сақайтқандин
башқа, шу йәрдә у һеч қандақ мөҗизә яриталмиди. [6] Вә у уларниң иман-ишәшсизлиги-
дин һәйран қалди.

Әйсаниң он икки расулни әвәтиши

Мат. 10:1, 5-15; Луқа 9:1-6

[7] Андин у әтраптики йеза-кәнтләрни айлинип тәлим бәрди.
У он иккиләнни йениға чақирди вә хәлиқ арисиға икки-иккидин әвәтишкә башлиди.
У уларға напак роһларни һайдаш һоқуқини бәрди; [8] вә уларға: — Сәпәрдә йениңларға
һасидин башқа нәрсә еливалмаңлар, нә хурҗун нә нан еливалмаңлар, бәлваққа пулму
салмаңлар, [9] путуңларға кәшләрни кийиңлар, бирақ икки йәктәк кийивалмаңлар, — дәп
тапилиди. [10] У йәнә:
— Бир жутқа барғиниңларда, кимниң өйигә қобул қилинип кирсәңлар, у жуттин кәткичә
шу өйдила туруңлар. [11] Қайси йәрдикиләр силәрни қобул қилмиса, шундақла сөзүңлар-
ни аңлимиса, у йәрдин кәткиниңларда, уларға агаһ-гува болсун үчүн айиғиңлардики
топини қеқиветиңлар! — деди.

6:1 Мат. 13:53; Луқа 4:16.
6:3 «у һелиқи яғаччи әмәсму, Мәрйәмниң оғли...» — Йәһудийлар арисида адәмләр атисиниң исми билән тонулуши керәк еди. Ялғуз анисиниң исмини тилға елишниң өзи бир хил һақарәт еди.
6:3 Юһ. 6:42.
6:4 Мат. 13:57; Луқа 4:24; Юһ. 4:44.
6:5 Мат. 13:58.
6:6 Мат. 9:35; Луқа 13:22.
6:7 «напак роһлар» — җинларни көрситиду.
6:7 Мат. 10:1; Луқа 6:13; 9:1.
6:8 «хурҗун» — яки «тиләмчиниң халтиси».
6:9 «*Әйса* уларға: — Сәпәрдә йениңларға һасидин башқа нәрсә еливалмаңлар, нә хурҗун нә нан еливалмаңлар, бәлваққа пулму салмаңлар, путуңларға кәшләрни кийиңлар, бирақ икки йәктәк кийивалмаңлар, — дәп тапилиди» — *(9-10-айәт)* қизиқарлиқ йери шуки, «Матта» вә «Луқа»да хатириләнгән баянлар бойичә Рәббимиз уларға һаса еливелиш вә кәш кийишниму мәнъий қилған. Пикримиз техи муқимлашмиғини билән ойлаймизки, «Матта» билән «Луқа» вә «Маркус»та бәлким икки айрим вақит-әһвал көрситилиду.
6:9 Рос. 12:8.
6:10 «кимниң өйгә қобул қилинип кирсәңлар, у жуттин кәткичә шу өйдила туруңлар» — бу әмирдә чоң даналиқ бар. Икки сәвәптин ейтилған болуши мумкин: — *(1)* кона заманларда көп диний вәз ейтқучилар өйму-өй йоқлап пул тиләйтти; лекин Әйсаниң мухлислири һеч тиләмчилик қилмаслиғи керәк; *(2)* улар өйму-өй көчүп жүрсә, хәлиқтә һәртүрлүк һәсәт-гуман пайда болушиму мумкин — «Немишкә улар **бизниң** өйдә қонмайду?» яки «Немишкә улар бизниң өйдин көчүп кетиду?» дегәндәк.
6:11 «у йәрдин кәткиниңларда, уларға агаһ-гува болсун үчүн айиғиңлардики топини қеқиветиңлар!» — «аяқдики топини қеқиветиш» дегән бу ишарәт «бизниң силәр билән мунасиветимиз йоқ», дегәнни билдүрүп, Худаниң сөзини рәт қилғанларға қаттиқ агаһландуруш еди.
6:11 Мат. 10:14,15; Луқа 9:5; 10:12; Рос. 13:51; 18:6

12 Шуниң билән улар йолға чиқип, кишиләрни гуналириға товва қилишқа жар селип үн-
диди. 13 Улар нурғун жинларни һайдиди, нурғун бемарларни зәйтун мейи билән мәсиһ
қилип сақайтти.

Чөмүлдүргүчи Йәһяниң өлүми

Мат. 14:1-12; Луқа 9:7-9

14 Униң нами мәшһур болғачқа, Һерод падиша униң һәққидә аңлап: «Бу адәм чоқум
өлүмдин тирилгән Чөмүлдүргүчи Йәһядур. Шуниң үчүн мошу алаһидә қудрәтләр
униңда күчини көрситиду» дәйтти. 15 Башқилар: «У Иляс пәйғәмбәр» десә, йәнә бә-
зиләр: «Бурунқи пәйғәмбәрләрдәк бир пәйғәмбәр болса керәк» дейишәтти.
16 Бирақ буларни аңлиған Һерод:
— Мән каллисини алған Йәһяниң өзи шу — у өлүмдин тирилипту! — деди.
17-18 Һеродниң бундақ дейишиниң сәвәви, у өгәй акиси Филипниң аяли Һеродийәниң
вәжидин адәм әвәтип Йәһяни тутуп, зинданға ташлиған еди. Чүнки у шу аял билән ни-
каһланған еди; Йәһя Һеродқа тәнбиһ берип: «Акаңниң аялини тартивелишиң Тәврат қа-
нуниға хилап» дәп қайта-қайта дегән еди.
19 Шуниң үчүн Һеродийә Йәһяға адавәт сақлайтти; уни өлтүрмәкчи болған болсиму,
лекин шундақ қилалмайтти. 20 Чүнки Һерод Йәһяни диянәтлик вә муқәддәс адәм дәп
билип, униңдин қорқатти, шуңлашқа уни қоғдайтти; у униң сөзлирини аңлиған чағли-
рида алақзадә болуп кетәтти, лекин йәнила сөзлирини аңлашқа амрақ еди.
21 Амма Һеродийә күткән пәйт ахир йетип кәлди; Һерод туғулған күнидә өз әмәлдарли-
ри, миң бешилири вә Галилийә өлкисидики катта әрбабларни зияпәт билән күтүвалди;
22 Һелиқи Һеродийәниң қизи сорунға чүшүп уссул ойнап бәрди. Бу Һерод вә һәмдәсти-
хан болғанларға бәкму ярап кәтти. Падиша қизға: — Мәндин немә тәләп қилсаң, шуни
беримән, — деди. 23 Андин у қәсәм қилип йәнә:
— Мәндин немә тәләп қилсаң, һәтта падишалиғимниң йеримини десәңму шуни бе-
римән, — деди.
24 Қиз сиртқа чиқип, анисидин:
— Немә тәләп қилай? — дәп соривиди, аниси: — Чөмүлдүргүчи Йәһяниң каллисини

6:13 «улар ... Нурғун бемарларни зәйтун мейи билән мәсиһ қилип сақайтти» — «мәсиһ қилиш» мошу йәрдә адәмниң бешиға зәйтун мейини сүрүшни көрситиду. «Тәбирләр»ни көрүң.

6:13 Як. 5:14.

6:14 «Униң нами мәшһур болғачқа, Һерод падиша униң һәққидә аңлап...» — «Һерод»лар тоғрилиқ «Тәбирләр»ни көрүң. **«...униң һәққидә аңлап: «Бу адәм ... Чөмүлдүргүчи Йәһядур...» дәйтти»** — башқа бир хил тәржимиси: «..униң һәққидә аңлап қалди. Бәзиләр: «Бу адәм ... Чөмүлдүргүчи Йәһядур...» — дейишәтти».

6:14 Мат. 14:1; Луқа 9:7.

6:17-18 «Чүнки у шу аял билән никаһланған еди; Йәһя Һеродқа тәнбиһ берип: «Акаңниң аялини тартивелишиң Тәврат қануниға хилап» дәп қайта-қайта дегән еди» — Һерод өгәй акиси Филипниң аяли Һеродийәни Филиптин тартивелип андин уни ажришишқа қайил қилип, Һеродийә билән өзи той қилған еди. Йәһяни тутуш «Һеродийәниң вәжидин» — бәлким униң беваситә тәливидин болған болушиму мүмкин. **«Акаңниң аялини тартивелишиң Тәврат қануниға хилап»** — Тәвраттики «Лав.» 16:18, 20:21дә, бирисиниң ака яки укиси һаят әһвалда, бириниң аялини йәнә бири өз әмригә елишқа болмайду, дәп бәлгүләнгән.

6:17-18 Мат. 14:3; Луқа 3:19; 9:9; Лав. 18:16; 20:21.

6:20 «Һерод Йәһяни диянәтлик вә муқәддәс адәм дәп билип...» — оқурмәнләргә аянки, Тәврат вә Инҗилда «муқәддәс» дегәнниң мәнаси «улуқ» әмәс, бәлки «пак», «Худаға аталған»дур. **«у униң сөзлирини аңлиған чағлирида алақзадә болуп кетәтти»** — бәзи кона көчүрмиләрдә буниң орнида: «у униң сөзлирини аңлап немә қилишни билəлмәй қалатти» яки «у униң сөзлирини аңлап көп ишларни қилатти» дейилиду.

6:20 Мат. 14:5; 21:26.

6:21 Яр. 40:20; Мат. 14:6.

6:22 «Һеродийәниң қизи» — бурунқи еридин болған қизи. Бәзи кона көчүрмиләрдә: «... униң қизи Һеродийә» дейилиду. Ундақ тәржимә тоғра болса, Һеродийәниң қизиниң исминиң өзиниң исми билән охшаш болуши әҗайип иш әмәс, әлвәттә.

6:23 Һак. 11:30.

тәләп қил, — деди.
[25] Қиз дәрһал падишаниң алдиға алдирап кирип:
— Чөмүлдүргүчи Йәһяниң каллисини һазирла бир тәхсигә қоюп әкилишлирини халай-
мән, — деди.
[26] Падиша униңға наһайити һәсрәт чәккән болсиму, қәсәмлири түпәйлидин вә дәсти-
ханда олтарғанлар вәҗидин, униңға бәргән сөзидин янғуси кәлмиди. [27] Шуңа падиша
дәрһал бир җаллат әвәтип, униң каллисини елип келишни әмир қилди. Җаллат зин-
данға берип Йәһяниң каллисини елип, [28] уни бир тәхсигә қоюп, қизниң алдиға елип ке-
лип униңға бәрди. Қиз уни анисиға тапшурди. [29] Бу ишни аңлиған Йәһяниң мухлислири
келип, җәсәтни елип кетип бир қәбиргә қойди.

Әйсаниң бәш миң кишини озуқландуруши

Мат. 14:13-21; Луқа 9:10-17; Юһ. 6:1-14

[30] Қайтип кәлгән расуллар Әйсаниң йениға жиғилди, немә қилғанлири һәм немә тәлим
бәргәнлирини униңға мәлум қилишти. [31] Келип-кетиватқанлар наһайити көплигидин
уларға тамақлинишқиму вақит чиқмиди. Шуңа у уларға:
— Җүрүңлар, мән билән хилвәт бир җайға берип, бирдәм арам елиңлар, — деди. [32] Бу-
ниң билән улар кемигә чүшүп, хилвәт бир чөл йәргә қарап маңди. [33] Бирақ нурғун ки-
шиләр уларниң кетиватқанлиғини байқап, уларни тонувеливиди, әтраптики барлиқ
шәһәрләрдин пиядә йолға чиқип, жүгүрүп, улардин бурун у йәргә берип жиғилишти.
[34] Әйса кемидин чүшүп, зор бир топ адәмни көрүп, уларниң падичисиз қой падисидәк
болғанлиғиға ич ағритти. Шуңа у уларға көп ишларни үгитишкә башлиди.
[35] Кәч кирип қалғанда, мухлислири униң йениға келип:
— Бу чөл бир җай екән, кәч кирип кәтти. [36] Халайиқни йолға селиваткән болсаң, улар
әтраптики кәнт-қишлақларға берип, өзлиригә нан сетивалсун; чүнки уларда йегидәк
нәрсә йоқ, — деди.
[37] Лекин у уларға җававән:
— Уларға өзүңлар озуқ бериңлар, — деди.
Мухлислар униңдин:
— Икки йүз күмүч динарға уларға нан әкелип уларни озуқландурамдуқ? — дәп сориди.
[38] Әйса уларға: — Қанчә нениңлар бар? Берип қарап беқиңлар, — деди. Улар қарап баққан-
дин кейин:
— Бәши бар екән, йәнә икки белиқму бар екән, — дейишти.
[39] У уларға кишиләрни топ-топ қилип йешил чимәндә олтарғузушни буйруди. [40] Халай-
иқ йүздин, әлликтин сәп-сәп болуп олтиришти. [41] У бәш нан билән икки белиқни қолиға
елип, асманға қарап Худаға тәшәккүр-мәдһийә ейтти, андин нанларни уштуп, көпчи-
ликкә тутуп бериш үчүн мухлислириға берип туратти; икки белиқниму һәммәйлән-

6:27 **«...падиша дәрһал бир җаллат әвәтип...»** — яки «...падиша дәрһал бир қаравул әвәтип...».
6:27 Мат. 14:10.
6:30 Луқа 9:10.
6:31 Мар. 3:20.
6:32 Мат. 14:13; Луқа 9:10; Юһ. 6:1.
6:34 Йәр. 23:1; Әз. 34:2; Мат. 9:36; 14:4; Луқа 9:11.
6:35 Мат. 14:15; Луқа 9:12; Юһ. 6:5.
6:37 **«икки йүз күмүч динар»** — бир күмүч динар *(грек тилида «динариус»)* бир ишчиниң бир күнлүк иш һәққи еди *(«Мат.» 20:2ни көрүң)*.
6:38 Мат. 14:17; Луқа 9:13; Юһ. 6:9.
6:40 **«халайиқ йүздин, әлликтин сәп-сәп болуп олтиришти»** — грек тилида «Халайиқ йүздин, әлликтин сәп-сәп болуп йетишти».

гә тарқитип бәрди. [42] Һәммәйлән йәп тоюнди. [43] Мухлислар ешип қалған нан вә белиқ
парчилирини лиқ он икки севәткә теривалди. [44] Нанларни йегән әрләрниң санила бәш
миңчә еди.

Әйсаниң су үстидә меңиши

Мат. 14:22-33; Юһ. 6:16-21

[45] Бу иштин кейинла, у мухлислирини кемигә олтирғизип: Өзүм бу халайиқни йолға
селиветимән, силәр аңғичә деңизниң қарши қирғиқидики Бәйт-Саида йезисиға өтүп
туруңлар, дәп буйруди. [46] Уларни йолға селивәткәндин кейин, у дуа-тилавәт қилиш
үчүн таққа чиқти. [47] Кәч киргәндә, кемә деңизниң оттурисиға йәткән еди, у өзи ялғуз
қуруқлуқта еди. [48] У мухлислириниң палақни күчәп уруватқанлиғини көрди; чүнки
шамал тәтүр йөнилиштә чиққан еди. Кечә төртинчи жесәк вақтида, у деңизниң үсти-
дә меңип, мухлислири тәрәпкә кәлди вә уларниң йенидин өтүп кетидиғандәк қилат-
ти. [49] Лекин улар униң деңизниң үстидә меңип келиватқанлиғини көрүп, уни алвасти
охшайду, дәп ойлап чуқан селишти. [50] Чүнки уларниң һәммиси уни көрүп сарасимигә
чүшти.
Лекин у дәрһал уларға:
— Жүрәклик болуңлар, бу мән, қорқмаңлар! — деди.
[51] У кемигә, уларниң йениға чиққандила, шамал тохтиди. Улар буниңдин һошидин кәт-
кидәк дәрижидә қаттиқ һәйран келишип, немини ойлашни билмәйтти; [52] чүнки улар
нан бериш мөжизисини техичә чүшәнмигән еди, уларниң қәлби бихуд һаләттә туратти.
[53] Улар деңизниң қарши тәрипигә өтүп, Гиннисарәт дегән жутта қуруқлуққа чиқип, ке-
мини бағлап қойди. [54] Улар кемидин чүшүши биләнла, халайиқ уни дәрһал тонувелип,
[55] әтраптики һәммә жайларға жүгүрүшүп барди вә «У паланчи йәргә чүшүпту» дәп аң-
лиши биләнла, бемарларни зәмбилгә селип, шу йәргә униң алдиға елип беришти.
[56] У мәйли йеза, мәйли шәһәр яки қишлақларға барсун, хәлиқ ағриқларни базарларға
елип чиқип ятқузатти; улар униңдин ағриқлар һеч болмиғанда сениң йепинчаңниң пе-
шигә болсиму қолини тәккүзүвалсақ дәп өтүнди. Униңға қолини тәккүзгәнләрниң һәм-
миси сақайди.

Инсанни немә напак қилиду?

Мат. 15:1-20

7 [1] Бу чағда, Пәрисийләр вә Тәврат устазлиридин бәзилири Йерусалимдин келип
униң алдиға жиғилди; [2-5] шу Пәрисийләр вә Тәврат устазлири униң мухлислиридин

6:41 1Сам. 9:13; Юһ. 17:1.
6:43 **«Мухлислар ...теривалди»** — грек тилида «Улар ... теривалди». «Улар»ниң мухлислар екәнлиги «Мат.» 16:9-10дә испатлиниду. **«он икки севәт»** — грек тилида «он икки қол севәт» — демәк, бир адәм икки қоллап көтирәләйдиған севәтләр.
6:45 **«Бәйт-Саида йезисиға өтүп...»** — яки «Бәйт-Саида йезисидин өтүп...».
6:45 Мат. 14:22; Юһ. 6:17.
6:46 Мат. 14:23; Луқа 6:12.
6:47 Мат. 14:23; Юһ. 6:16.
6:48 **«Кечә төртинчи жесәк вақтида, у деңизниң үстидә меңип...»** — бир кечә төрт жесәккә бөлүнәтти; шуңа бу вақит таң атай дегән вақит еди. **«у ... уларниң йенидин өтүп кетидиғандәк қилатти»** — яки «у ... уларниң йенидин өтүп кәтмәкчи болди».
–Бу интайин қизиқ иш. Мүмкинчилиги барки, *(1)* Әйсаниң «өтүп кетиш»и — Мухлисларға Пәрвәрдигарниң Пәриштисиниң Исраилларни Мисирдин қутқузуш үчүн «Уларниң *(Исраилларниң)* йенидин өтүп кетиш»ини әсләтмәкчи, яки *(2)* у уларниң **өзлигидин** өзини кемигә чиқип һәмраһ болушқа тәклип қилишини халайтти.
6:53 Мат. 14:3.
7:1 Мат. 15:1.

бәзилириниң тамақни қолини жуймай, йәни «напак» һалда йәватқанлиғини көрүп, униңдин:
— Мухлислириң немишкә ата-бовилиримизниң әнъәнилиригә риайә қилмай, бәлки жуюлмиған қоллири билән тамақ йәйду? — дәп сорашти (чүнки Пәрисийләр вә пүтүн Йәһудийлар ата-бовилири тәрипидин қалдурулған әнъәнини чиң тутқачқа, авал қоллирини әстайидиллиқ билән юмиса, тамақ йемәйду. Шуниңдәк базардин қайтип кәлгәндиму, улар қол жуймай бир нәрсә йемәйду. Униңдин башқа, пиялә-қәдәһ, дас-чөгүн вә мис қачилар вә диванларни жуюш тоғрисида тапшурулған нурғунлиған әнъәниләрдиму чиң туриду).
6 У уларға җавап берип мундақ деди:
— Йәшая пәйғәмбәр силәр сахтипәзләр тоғраңларда алдин-ала топтоғра бешарәт бәргән! униң язмисида пүтүлгәндәк: —
«Мошу хәлиқ ағзида Мени һөрмәтлигини билән,
Бирақ қәлби Мәндин жирақ;
7 Улар Маңа беһудә ибадәт қилиду.
Уларниң үгәткән тәлимлири пәқәт инсанлардин чиққан пәтиваларла, халас».
8 Чүнки силәр Худаниң әмрини ташлап қоюп, инсанларниң әнъәнисини чиң тутувалидикәнсиләр — дас-чөгүн, пиялә-қәдәһләрни жуюш вә шуниңға охшап кетидиған нурған башқа ишларни әнъәнә қилип жүрисиләр.
9 У уларға йәнә мундақ деди:
— Силәр өзлириңларниң әнъәнисини чиң тутимиз дәп Худаниң әмрини әпчиллик билән бир чәткә қайрип қойдуңлар!
10 Чүнки Муса пәйғәмбәр: «Ата-анаңни һөрмәт қил» вә «Атиси яки анисини һақарәтлигәнләр өлүмгә мәһкүм қилинсун» дәп әмир қилған.
11 Лекин силәр: — Бириси «Атиси яки анисиға: — Мән силәргә ярдәм бәргидәк нәрсиләрни аллиқачан «қурбан қилип» Худаға ативәттим — десила,
12 шу кишиниң ата-анисиниң һалидин хәвәр елишқа болмайду, дәп үгитисиләр.
13 Шундақ қилип, силәр әвлатлириңларға тапшурған әнъәнәңләрни дәп Худаниң әмрини йоққа чиқиривәттиңлар, вә шуниңға охшаш көп ишларни қилисиләр.

7:2-5 **«әстайидиллиқ билән юмиса...»** — башқа бир хил тәрҗимиси «беғишиғичә юмиса...» яки «мушт билән юмиса...».
7:6 Йәш. 29:13; Әз. 33:31.
7:7 **«Мошу хәлиқ ағзида Мени һөрмәтлигини билән, бирақ қәлби Мәндин жирақ; улар Маңа беһудә ибадәт қилиду; уларниң үгәткән тәлимлири пәқәт инсанлардин чиққан пәтиваларла, халас»** — «Йәш.» 29:13.
7:7 Мат. 15:9; Кол. 2:18,20; Тит. 1:14.
7:8 **«чүнки силәр Худаниң әмрини ташлап қоюп, инсанларниң әнъәнисини чиң тутувалидикәнсиләр — дас-чөгүн, пиялә-қәдәһләрни жуюш вә шуниңға охшап кетидиған нурған башқа ишларни әнъәнә қилип жүрисиләр»** — бәзи кона көчүрмиләрдә: «дас-чөгүн, пиялә-қәдәһләрни жуюш вә шуниңға охшап кетидиған нурған башқа ишларни әнъәнә қилип жүрисиләр» дегән сөзләр тепилмайду.
7:10 Мис. 20:12; 21:17; Лав. 20:9; Қан. 5:16; 27:16; Пәнд. 20:20; Әф. 6:2.
7:11 **«Мән силәргә ярдәм бәргидәк нәрсиләрни аллиқачан «қурбан қилип» Худаға ативәттим»** — «қурбан» мошу йәрдә беваситә ибариний тилидин елинған болуп, «сәдиқә қилинған» яки «Худаға атап қилинған» дегән мәнани билдүриду.
7:13 **«Шундақ қилип, силәр әвлатлириңларға тапшурған әнъәнәңләрни дәп Худаниң әмрини йоққа чиқиривәттиңлар»** — Мәсиһниң сөзигә қариғанда «Худаға атиған тәәллуқатлар» техи атиғучи кишиниң қолида турғанда, улардин пайдилиниварсә болатти. Шу киши бәлким Тәврат устазлириниң қоллиши билән «дуниядин кәткинимдин кейин...» яки «мәлум бир мәзгилдин кейин...» «ибадәтханиға тапшуримән» дәп қәсәм қилған болса керәк. Йәһудийларниң тарихий хатирилиридә шуниңға охшаш көплигән мисаллар тепилиду.
–Пәрийсиләр үгәткән шу һейлә-микир: «Мал-мүлкүңни Худаға аталған (*«қурбан қилған»*) қилған болсаң, ата-анаңдин хәвәр алмисаң болиду» әмәс, бәлки «(*шундақ қилған болсаң*) **хәвәр елишиңға болмайду**» дегәндәк. Улар шүбһисизки ахирида бу иштин мәлум бир пайда көриду, әлвәттә.
7:13 Мат. 15:6; 1Тим. 4:3; 2Тим. 3:2.

Инсанни немә напак қилиду?

[14] Андин халайиқни йәнә йениға чақирип, уларға:
— Һәммиңлар маңа қулақ селиңлар вә шуни чүшиниңларки, [15] инсанниң сиртидин ичи-
гә киридиған нәрсиләрниң һечқандиқи уни напак қилмайду, бәлки өз ичидин чиқи-
диған нәрсиләр болса, улар инсанни напак қилиду. [16] Аңлиғидәк қулиқи барлар буни
аңлисун! — деди.
[17] У халайиқтин айрилип өйгә киргәндә, мухлислири униңдин бу тәмсил һәққидә сори-
ди. [18] У уларға:
— Силәрму техичә чүшәнмәй жүрүватамсиләр?! Сирттин инсанниң ичигә киридиған
һәр қандақ нәрсиниң уни напак қилалмайдиғанлиғини тонуп йәтмәйватмамсиләр?
[19] Сирттин киргән нәрсә инсанниң қәлбигә әмәс, ашқазиниға кириду, андин у йәрдин
тәрәт болуп ташлиниду, — деди (у бу гәпни дейиш билән, һәммә йемәкликләрни һалал
қиливәтти).
[20] У йәнә сөз қилип мундақ деди:
— Инсанниң ичидин чиқидиғинила, инсанни напак қилиду. [21-22] Чүнки шулар — яман
нийәтләр, зинахорлуқ, җинсий бузуқлуқлар, қатиллиқ, оғрилиқ, ачкөзлүк, рәзилли-
кләр, алдамчилиқ, шәһванийлиқ, һәсәтхорлуқ, тил-аһанәт, тәкәббурлуқ вә һамақәтли-
кләр инсанниң ичидин, йәни униң қәлбидин чиқиду. [23] — бу рәзил ишларниң һәммиси
инсанниң ичидин чиқип, өзини напак қилиду.

Ят әллик бир аялниң етиқати

Мат. 15:21-28

[24] У орнидин туруп у йәрдин айрилип, Тур вә Зидон әтрапидики районларға барди вә
бир өйгә кирди. Гәрчә у буни һеч ким билмисун дегән болсиму, лекин йошуруп қалал-
миди. [25] Дәрвәқә, напак роһ чаплашқан кичик бир қизниң аниси униң тоғрисидики
хәвәрни аңлиған һаман йетип келип, униң айиғиға жиқилди [26] (аял Юнанлиқ болуп, Су-
рийә өлкисидики Фәникий миллитидин еди). У униңдин қизидин җинни һайдиветиш-
ни өтүнди. [27] Лекин Әйса униңға:
— Алди билән балилар қосиғини тойғузсун; чүнки балиларниң ненини кичик иштларға
ташлап бериш тоғра әмәс, — деди.
[28] Лекин у униңға җававән:
— Дурус, и Рәб, бирақ һәтта иштларму үстәл астида туруп балилардин чүшкән нан увақ-
лирини йәйдиғу, — деди.
[29] Әйса униңға:
— Сениң мошу сөзүң түпәйлидин йолуңға қайт, җин қизиңдин чиқип кәтти, — деди.

7:14 Мат. 15:10.
7:15 Рос. 10:15; Рим. 14:17,20; Тит. 1:15.
7:17 Мат. 15:15.
7:21-22 **«һәсәтхорлуқ»** — буниң башқа бир хил тәрҗимиси: «яман көз».
7:21-22 Яр. 6:5; 8:21; Пәнд. 6:14; Йәр. 17:9.
7:24 **«у йәрдин айрилип, Тур вә Зидон әтрапидики районларға барди»** — у йәр «чәт әлликләр» туруватқан район болуп, Мәсиһниң шу йәргә бериштики мәхсити, өз хәлқидин бир вақит айрилип арам елиштин ибарәт болса керәк.
7:24 Мат. 15:21.
7:26 **«аял... Фәникий миллитидин еди»** — яки «аял... Фәникилик еди» яки «аял... Фәникә районилиқ еди». У Йәһудий әмәс, әлвәттә. У әслидә бутпәрәс болуши мүмкин.
7:27 **«Алди билән балилар қосиғини тойғузсун; чүнки балиларниң ненини кичик иштларға ташлап бериш тоғра әмәс»** — Мәсиһ Әйса бу йәрдә өзиниң дәсләпки вәзиписини Йәһудийларға хуш хәвәрни йәткүзүш, дәп тәкитләйду. «Кичик иштлар» бәлким һақарәтлик сөз болмай, өйдики арзулуқ пистилирини көрситиду. Мошу аялниң етиқати тоғрисида «Матта»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң.

[30] Аял өйигә қайтип кәлгәндә, мана қиз кариватта ятатти, җин униңдин чиқип кәткән еди.

Әйсаниң бир гас-гача адәмни сақайтиши

[31] Әйса йәнә Тур вә Зидон шәһириниң әтрапидики районлардин чиқип, «Он шәһәр» районни оттурисидин өтүп, йәнә Галилийә деңизиға кәлди. [32] Халайиқ униң алдиға тили
еғир, гас бир адәмни елип келип, униң учисиға қолуңни тәккүзүп қойсаң, дәп өтүнүшти.
[33] У у адәмни халайиқтин айрип бир чәткә тартип, бармақлирини униң қулақлириға
тиқти, түкүрүп, бармиғини униң тилиға тәккүзди. [34] Андин у асманға қарап уһ тартип
хорсинғандин кейин, у адәмгә: «Әффата» (мәнаси «ечил») деди. [35] У адәмниң қулақлири
дәрһал ечилип, тилиму ечилип раван гәп қилишқа башлиди.
[36] Әйса уларға буни һеч кимгә ейтмаслиқни тапилиди. Лекин уларға һәр қанчә тапилиған болсиму, бу хәвәрни йәнила шунчә кәң тарқитивәтти. [37] Халайиқ бу ишқа мутләқ
һәйран қелишип:
— У һәммә ишларни қалтис қилидикән! Һәтта гасларни аңлайдиған, гачиларни сөзләйдиған қилидикән, — дейишти.

Әйсаниң төрт миң кишини тойдуруши

Мат. 15:32-39

8 [1] Шу күнләрдә, йәнә зор бир топ халайиқ жиғилған еди. Уларниң йегидәк һеч немиси болмиғачқа, у мухлислирини йениға чақирип:
[2] — Бу халайиққа ичим ағрийду. Чүнки улар мениң йенимда турғили үч күн болди,
уларда йегидәк һеч нәрсиму қалмиди. [3] Уларни өйлиригә ач қосақ қайтурсам, йолда һалидин кетиши мүмкин. Чүнки бәзилири жирақтин кәлгән екән, — деди.
[4] Мухлислири буниңға жававән:
— Бундақ хилвәт бир жайда бу кишиләрни тойдурғидәк нанни нәдин тапқили болсун?
— дейишти.
[5] — Қанчә нениңлар бар? — дәп сориди у.
Йәттә, — дейишти улар.
[6] Буниң билән у хәлиқни йәрдә олтиришқа буйруди. Андин йәттә нанни қолиға алди
вә Худаға тәшәккүр-мәдһийә ейтип уштуп, көпчиликкә тутушқа мухлислириға бәрди.
Улар халайиққа үләштүрүп бәрди. [7] Мухлисларда йәнә бир қанчә кичик белиқму бар
еди. У Худаға тәшәккүр ейтип уларни бәрикәтләп, мухлислириға үләштүрүп беришни
ейтти. [8] Халайиқ тойғичә йеди; улар ешип қалған парчиларни йәттә севәткә теривалди.
[9] Йегәнләр төрт миңчә киши еди. У уларни йолға салди, [10] андин мухлислири билән билләдәрһал кемигә чүшүп, Далманута тәрәплиригә барди.

7:31 Мат. 15:29.
7:32 Мат. 9:32; Луқа 11:14.
7:33 **«У... бармақлирини униң қулақлириға тиқти, түкүрүп, бармиғини униң тилиға тәккүзди»** — тәрҗимимиз бойичә Мәсиһ бәлким өз бармиғи үстигә төкүргән болуши мүмкин, болмиса у йәргә төкүргән болса керәк.
7:35 **«...тилиму ечилип раван гәп қилишқа башлиди»** — грек тилида «...тилиниң таниси йешилип, раван гәп қилишқа башлиди»
7:37 Яр. 1:31.
8:1 Мат. 15:32.
8:8 **«улар ешип қалған парчиларни ... теривалди»** — «улар» — мухлислар яки пүткүл халайиқни көрситиду. **«йәттә севәт...»** — «севәт» грек тилида бу сөз бәк чоң бир хил севәтни көрситиду.
8:10 Мат. 15:39.

Пәрисийләрниң мөҗизилик аламәтни көрүшни тәләп қилиши

Мат. 16:1-4

[11] Пәрисийләр чиқип, уни синаш мәхситидә униңдин бизгә асмандин бир мөҗизилик
аламәт көрсәтсәң, дәп тәләп қилишип, униң билән муназириләшкили турди. [12] У ичидә
бир улуқ-кичик тинип:
— Бу дәвир немишкә бир «мөҗизилик аламәт»ни истәп жүриду? Шуни силәргә бәрһәқ
ейтип қояйки, бу дәвиргә һеч қандақ мөҗизилик аламәт көрситилмәйду, — деди.
[13] Андин улардин айрилип, йәнә кемигә чиқип, деңизниң у четигә өтүп кәтти.

Сахтипәзлик «ечитқу»сидин сақлиниш

Мат. 16:5-12

[14] Мухлислар нан елип келишни унтуған болуп, кемидә бир тал нандин башқа йәйдиғи-
ни йоқ еди. [15] У уларни агаһландуруп:
— Еһтият қилиңлар, Пәрисийләрниң ечитқуси вә Һеродниң ечитқусидин һези болуңлар,
— деди. [16] Мухлислар өз ара мулаһизилишип:
— Униң бундақ дейиши нан әкәлмигәнлигимиздин болса керәк, — дейишти.
[17] Әйса уларниң немә дейишиватқанлиғини билип:
— Немишкә нан йоқлуғи тоғрисида мулаһизә қилисиләр? Силәр техичә пәм-парасәт
яки чүшәнчигә егә болмидиңларму? Қәлблириңлар техиму бихудлишип кетиватам-
ду? [18] Көзүңлар туруп көрмәйватамсиләр? Қулиқиңлар туруп аңлимайватамсиләр?
Есиңларда йоқму? [19] Бәш миң кишигә бәш нанни уштуғинимда, парчиларға лиқ толған
қанчә кичик севәтни жиғивалдиңлар? — деди.
— Он иккини, — җавап бәрди улар.
[20] — Йәттә нанни төрт миң кишигә уштуғинимда, парчиларға лиқ толған қанчә севәтни
жиғивалдиңлар? — деди у.
— Йәттини, — Җавап бәрди улар.
[21] У уларға:
— Ундақта, қандақсигә силәр техи чүшәнмәйсиләр? — деди.

Бәйт-Саидадики бир корниң сақайтилиши

[22] Улар Бәйт-Саида йезисиға кәлди; халайиқ бир кор адәмни униң алдиға елип келип,
униңға қолуңни тәккүзүп қойсаң, дәп өтүнди. [23] У кор адәмниң қолидин тутуп йезиниң
сиртиға йетиләп барди; униң көзлиригә түкүрүп, үстигә қоллирини тәккүзүп:

8:11 **«Пәрисийләр чиқип, уни синаш мәхситидә униңдин бизгә асмандин бир мөҗизилик аламәт көрсәтсәң...»** — Пәрисийләр тәләп қилған «мөҗизилик аламәт» Әйсаниң һәқиқий Мәсиһ екәнлигини испатлайдиған бир карамәтни көрситиду, әлвәттә.
8:11 Мат. 12:38; 16:1; Луқа 11:29; Юһ. 6:30.
8:12 **«у ичидә бир улуқ-кичик тинип...»** — грек тилида «У роһида бир улуқ-кичик тинип..». «Роһ» мошу йәрдә униң өзиниң *(инсаний)* роһини билдүриду.
8:12 Мат. 16:4.
8:15 **«Еһтият қилиңлар, Пәрисийләрниң ечитқуси вә Һеродниң ечитқусидин һези болуңлар»** — «Мат.» 16:1-12ниму көрүң.
8:15 Мат. 16:6; Луқа 12:1.
8:17 Мар. 6:52.
8:19 **«..қанчә кичик севәт..»** — «севәт» грек тилида «қол севәт».
8:19 Мат. 14:17,20; Мар. 6:38; Луқа 9:13; Юһ. 6:9.
8:20 Мат. 15:36,37.
8:21 **«Ундақта, қандақсигә силәр техи чүшәнмәйсиләр?»** — Мәсиһниң бу соали мухлислири жиғивалған «он икки *(кичик)* севәт» вә «йәттә *(чоң)* севәт» билән мунасивәтликтур.
–Қизиқ бир иш шуки, Маркус өзиниң Инҗилдики баянида Мәсиһниң *(өлүмдин тирилиштин башқа)* җәмий он тоққуз алаһидә мөҗизисини хатириләйду. «Қошумчә сөз»имизни көрүң.

— Бирәр нәрсә көрүватамсән? — дәп сориди.
[24] У бешини көтирип:
— Кишиләрни көрүватимән; улар худди меңип жүрүватқан дәрәқләрдәк көрүнүватиду, — деди.
[25] Андин у қайтидин қоллирини у адәмниң көзлиригә тәккүзди. У көзлирини ечивиди, көзлири әслигә келип, һәммә нәрсини ениқ көрди. [26] Әйса уни өйигә қайтуруп:
— Йезиғиму кирмә, яки йезидики һеч кимгә бу ишни уқтурма, — дәп тапилиди.

Петрусниң Әйсани Қутқузғучи-Мәсиһ дәп тонуши

Мат. 16:13-20; Луқа 9:18-21

[27] Әйса мухлислири билән чиқип Қәйсәрийә-Филиппи районыға қарашлиқ кәнт-йезиларға барди. Йолда у мухлислиридин:
— Кишиләр мени ким дәйду? — дәп сориди.
[28] Улар униңға:
— Бәзиләр сени Чөмүлдүргүчи Йәһя, бәзиләр Иляс пәйғәмбәр вә йәнә бәзиләр илгәрки пәйғәмбәрләрдин бири дәп қарайдикән, — дәп җавап беришти.
[29] У улардин:
— Әнди силәрчу, силәр мени ким дәп билисиләр? — дәп сориди.
Петрус җававән: — Сән Мәсиһдурсән, — деди.
[30] У уларға өзи тоғрилиқ һеч кимгә тинмаслиқни җиддий тапилиди.

Әйсаниң өлүп тирилидиғанлиғини алдин-ала ейтиши

Мат. 16:21-28; Луқа 9:22-27

[31] Шуниң билән у Инсаноғлиниң нурғун азап-оқубәт тартиши, ақсақаллар, баш каһинлар вә Тәврат устазлири тәрипидин чәткә қеқилиши, өлтүрүлүши вә үч күндин кейин тирилдүрүлүши муқәррәр екәнлигини мухлислириға үгитишкә башлиди. [32] У бу ишни очуқ-ашкарә сөзләп бәрди. Буниң билән Петрус уни бир чәткә тартип, уни әйипләшкә башлиди. [33] Лекин у бурулуп мухлислириға қарап, Петрусни әйипләп:
— Арқамға өт, Шәйтан! Сениң ойлиғанлириң Худаниң ишлири әмәс, инсанниң ишлиридур, — деди.
[34] Андин мухлислири билән халайиқниму чақирип мундақ деди:
— Кимдәким маңа әгишишни нийәт қилса, өзидин кечип, өзиниң крестини көтирип

8:23 Мар. 7:32.
8:25 **«У көзлирини ечивиди..»** — яки «у бешини көтиривиди...» яки «у көзлирини йоған ачти...».
8:26 **«Йезиғиму кирмә, яки йезидики һеч кимгә бу ишни уқтурма»** — Мәсиһ немишкә шундақ тапилиди? Шүбһисизки, Бәйт-Саидадикиләр аллиқачан униң көп мөҗизилирини көрүп туруп техичә товва қилмиған еди (*«Мат.» 11:21ни көрүң*).
8:27 Мат. 16:13; Луқа 9:18.
8:28 Мат. 14:2.
8:29 **«Сән Мәсиһдурсән»** — «Мәсиһ» дегән сөз тоғрилиқ «Тәбирләр»имизни көрүң.
8:29 Мат. 16:16; Юһ. 6:69.
8:31 **«Инсаноғлиниң.... ақсақаллар, баш каһинлар вә Тәврат устазлири тәрипидин чәткә қеқилиши»** — шу чағда икки «баш каһин» бар еди — «Аннас» вә униң күйоғли «Қаяфа».
8:31 Мат. 16:21; 17:22; 20:18; Мар. 9:31; 10:33; Луқа 9:22; 18:31; 24:7.
8:32 **«Буниң билән Петрус уни бир чәткә тартип, уни әйипләшкә башлиди»** — Петрусниң әйиплиши шүбһисизки, өзүң улуқ падиша Мәсиһ туруп, бешиңға мошундақ дәһшәтлик ишларни чүшүрмәслигиң керәк еди, дегәндәк. «Мат.» 16:22ни көрүң.
8:33 **«Арқамға өт, Шәйтан!»** — Әйса бу айәттә «Шәйтан» дегән бу сөзини биринчидин «дүшмән» дегән мәнада ишлитип, өзиниң дүшмини болуп қалған Петрусқа ейтиду. Иккинчидин, Шәйтан өзи Петрус арқилиқ Әйсаға путликашаң болмақчи еди.
8:33 2Сам. 19:22.

маңа әгәшсун! [35] Чүнки кимдәким өз җенини қутқузай десә, чоқум униңдин мәһрум
болиду; лекин кимдәким мән үчүн вә хуш хәвәр үчүн өз җенидин мәһрум болса, уни
қутқузиду. [36] Чүнки бир адәм пүткүл дунияға егә болуп, җенидин мәһрум қалса, буниң
немә пайдиси болсун?! [37] У немисини җениға тегишсун?! [38] Чүнки кимдәким зинахор
вә гунакар бу дәвир алдида мәндин вә мениң сөзлиримдин номус қилса, Инсаноғлиму
атисиниң шан-шәриви ичидә муқәддәс пәриштиләр билән биллә кәлгинидә, униңдин
номус қилиду.

Әйсаниң җулалиқта көрүнүши

Мат. 17:1-13; Луқа 9:28-36

9 [1] У уларға йәнә:
— Мән силәргә шуни бәрһәқ ейтип қояйки, бу йәрдә турғанларниң арисидин өлүм-
ниң тәмини тетиштин бурун җәзмән Худаниң падишалиғиниң күч-қудрәт билән кәл-
гәнлигини көридиғанлар бардур.

Әйсаниң җулалиқта көрүнүши

[2] Вә алтә күндин кейин, Әйса Петрус, Яқуп вә Юһаннани айрип елип, егиз бир таққа
чиқти. У йәрдә униң сияқи уларниң көз алдидила өзгирип, [3] кийимлири йәр йүзидики
һеч бир ақартқучиму ақарталмиғидәк дәриҗидә пақирап қардәк аппақ болди. [4] Улар-
ниң көз алдида Муса вә Иляс пәйғәмбәрләр туюқсиз көрүнди; улар Әйса билән сөзлиши-
ватқан еди. [5] Петрус бу ишқа җававән Әйсаға:
— Устаз, бу йәрдә болғинимиз интайин яхши болди! Бирини саңа, бирини Мусаға, йәнә
бирини Илясқа атап бу йәргә үч кәпә ясайли! — деди. [6] (чүнки Петрус немә дейишини
билмәй қалған еди, чүнки улар қорқунучқа чөмүп кәткән еди).
[7] Туюқсиз бир парчә булут уларни қапливалди вә булуттин: «Бу Мениң сөйүмлүк Оғлум-
дур; униңға қулақ селиңлар!» дегән аваз аңланди. [8] Улар лаппидә әтрапиға қаришивиди,
лекин йәнә һеч кимни көрмиди, өз йенида пәқәт Әйсанила көрди.

8:34 **«Кимдәким маңа әгишишни нийәт қилса, өзидин кечип, өзиниң крестини көтирип маңа әгәшсун!»** — «Мат.» 10:38ни, шундақла униңдики изаһатниму көрүң.
8:34 Мат. 10:38; 16:24; Луқа 9:23; 14:27.
8:35 Мат. 10:39; 16:25; Луқа 9:24; 17:33; Юһ. 12:25.
8:36 **«...җенидин мәһрум қалса, буниң немә пайдиси болсун?!»** — «җан» мошу йәрдә пәқәт һаятни әмәс, бәлки адәмниң салаһийити, роһий дуниясини көрситиду.
8:37 Зәб. 48:7-10
8:38 **«зинахор вә гунакар бу дәвир»** — «зинахор» бәлким һәм җисманий һәм көчмә *(Худаға вапасизлиқ қилғучи, дегән)* мәнадиму ишлитилиду. **«Инсаноғли»** — Мәсиһ, әлвәттә. «Тәбирләр»ниму көрүң.
8:38 Мат. 10:32; Луқа 9:26; 12:8; 2Тим. 2:12; 1Юһ. 2:23.
9:1 **«Бу йәрдә турғанларниң арисидин өлүмниң тәмини тетиштин бурун җәзмән Худаниң падишалиғиниң күч-қудрәт билән кәлгәнлигини көридиғанлар бардур»** — бизниңчә 9:1-айәттики сөзниң муһим мәнаси 9:2-13дә тәсвирләнгән карамәт ишларни көрситиду.
–Башқа алимлар у: *(1)* Әйса өлтүрүлгәндин кейин мухлислириға қайта көрүнүши билән; *(2)* Муқәддәс Роһниң келиши билән; *(3)* Мәсиһниң шәриви җамаәттә аян қилиниши билән; *(4)* Әйсаниң дунияға қайтип келиши билән әмәлгә ашурулди, дәп қарайду.
–Жуқириқи *(1)*-, *(2)*-, *(3)*-пикир сәл орунлуқ болғини билән, лекин Әйсаниң «бу йәрдә турғанларниң **арисидин**... көридиғанлар бар» дегинидин қариғанда, **бәзи** расуллар бу ишни көриду, шуңа муһим әмәлгә ашурулуши 9:2-13дики «Әйсаниң җулалиқта көрүнүши» дегән иштур, дәп қараймиз.
9:1 Мат. 16:28; Луқа 9:27.
9:2 Мат. 17:1; Луқа 9:28.
9:5 **«Устаз»** — грек тилида *(һәм ибраний тилида)* «Рабби» дейилиду. **«бирини саңа, бирини Мусаға, йәнә бирини Илясқа атап бу йәргә үч кәпә ясайли!»** — бу сөз вә пүтүн вақиә тоғрилиқ йәнә «Матта»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң.
9:7 Қан. 18:19; Йәш. 42:1; Мат. 3:17; 17:5; Мар. 1:11; Луқа 3:22; 9:35; Кол. 1:13; 2Пет. 1:17.

[9] Улар тағдин чүшүватқанда, Әйса уларға, Инсаноғли өлүмдин тирилдүрүлмигичә, көргән-
лирини һеч кимгә ейтмаслиқни әмир қилип тапилиди. [10] Улар униң бу сөзини көңлигә
пүкүп, «өлүмдин тирилиш» дегәнниң зади немә екәнлиги һәққидә өз ара мулаһизиләшти.
[11] Улар униңдин йәнә:
— Тәврат устазлири немә үчүн: «Иляс пәйғәмбәр Мәсиһ келиштин авал қайтип келиши
керәк» дейишиду? — дәп сорашти.
[12] У уларға җававән:
— Иляс пәйғәмбәр дәрвәқә Мәсиһтин авал келиду, андин һәммә ишни орниға кәлтүри-
ду; әнди немишкә муқәддәс язмиларда Инсаноғли көп азап-оқубәт чекиду вә хорлини-
ду, дәп пүтүлгән? [13] Лекин мән силәргә шуни ейтайки, Иляс пәйғәмбәр дәрһәқиқәт кәл-
ди вә дәл муқәддәс язмиларда у һәққидә пүтүлгәндәк, кишиләр униңға немини халиса
шундақ қилди.

Җин чаплашқан балиниң азат қилиниши

Мат. 17:14-20; Луқа 9:37-43

[14] Улар мухлисларниң йениға қайтип барғинида, зор бир топ адәмләрниң уларниң әтра-
пиға олишивалғанлиғини, бир нәччә Тәврат устазлириниң улар билән муназирә қили-
шиватқанлиғини көрди. [15] Уни көргән пүтүн халайиқ интайин һәйран болушти вә жү-
гүрүп келип униң билән саламлашти. [16] У улардин:
— Улар билән немә тоғрилиқ муназирә қилишиватисиләр, — дәп сориди. [17] Халайиқтин
бирәйлән униңға:
— Устаз, мән оғлумни сениң алдиңға елип кәлдим, чүнки униңға гача қилғучи бир роһ
чаплишивалған. [18] Һәр қетим роһ уни чирмивалса, уни тартиштуруп жиқитиду,
шуниң билән балиниң ағзи көпүклишип, чишлири киришип кетиду; қақшал болуп
қалиду. Мухлислириңдин җинни һайдиветкәйсиләр дәп тилидим, бирақ улар қи-
лалмиди, — деди.
[19] У җававән: — Әй етиқатсиз дәвир, силәр билән қачанғичә турай?! Мән силәргә йәнә
қачанғичә сәвир қилай? — Балини алдимға елип келиңлар — деди.
[20] Улар балини униң алдиға елип кәлди. Әйсани көрүш биләнла роһ балиниң пүтүн
бәдинини тартиштурувәтти. Бала жиқилип, ағзидин көпүк чиққан пети йәрдә жу-

9:9 **Мат. 17:9; Луқа 9:36.**
9:11 **Мал. 4:5; Мат. 11:14; Луқа 1:17.**
9:12 **«Иляс пәйғәмбәр дәрвәқә Мәсиһтин авал келиду, андин һәммә ишни орниға кәлтүриду»** — «Илясниң авал келиши» вә униң «һәммини орниға кәлтүрүши»ни көрсәткән бешарәт вә башқа тәпсилатлири Тәврат, «Мал.» 4:5-6дә хатирилиниду. **«әнди немишкә муқәддәс язмиларда Инсаноғли көп азап-оқубәт чекиду вә хорлиниду, дәп пүтүлгән? »** — «немишкә...?» — Әгәр улуқ Иляс пәйғәмбәр келип Мәсиһ үчүн йол тәйярлиған болса, зади «немишкә» хәлиқ Мәсиһни қобул қилмайду? Йәһя пәйғәмбәр дәрвәқә «Иляс пәйғәмбәр»ниң роһи вә күчидә кәлгини билән *(«Луқа» 1:17)* у өлтүрүлгән вә Мәсиһму униңға охшаш өлтүрүлиду *(13-айәтниму көрүң).*
9:12 **Зәб. 21:7; Йәш. 53:4; Дан. 9:26; Вәһ. 11:4-7.**
9:13 **«лекин мән силәргә шуни ейтайки, Иляс пәйғәмбәр дәрһәқиқәт кәлди вә дәл муқәддәс язмиларда у һәққидә пүтүлгәндәк, кишиләр униңға немини халиса шундақ қилди»** — мошу йәрдә Мәсиһ Йәһя пәйғәмбәрни йәнә Илияс пәйғәмбәргә охшитиду.
9:13 **Мал. 4:5,6**
9:16 **«У улардин: — ... дәп сориди»** — «улар» мошу йәрдә *(1)* мухлислирини; *(2)* халайиқниң өзлирини *(3)* Тәврат устазлирини көрситиши мүмкин. Бизниңчә *(2)* яки *(3)* тоғра болуши керәк; халайиқтин бири мошу соалға җавап бериду. Бәзи кона көчүрмилиридә «улар»ниң орнида «Тәврат устазлири» дейилиду.
9:17 **«мән оғлумни сениң алдиңға елип кәлдим»** — бу кишиниң «сениң алдиңға» дегини униң Мәсиһ вә мухлислирини «бир адәмдәк» дәп қарайтти, дәп билдүриду. Бир тәрәптин мошу көзқараш тоғридур.
9:17 **Мат. 17:14; Луқа 9:37,38.**
9:18 **«уни тартиштуруп жиқитиду»** — яки «уни йәргә жиқитиветиду». **«қақшал болуп қалиду»** — яки «пүтүн әзайи қетип қалиду».

милап кәтти.
21 У балиниң атисидин:
— Бу иш бешиға кәлгинигә қанчә узун болди? — дәп сориди.
У: — Кичигидин тартип шундақ, 22 жин уни һалак қилиш үчүн көп қетим отқа вә суға
ташлиди. Әнди бир амал қилалисаң, бизгә ич ағритип шапаәт қилғайсән! — деди.
23 Әйса униңға: — «Қилалисаң!» дәйсәнғу! Ишәштә болған адәмгә һәммә иш мүмкиндур! — деди.
24 Балиниң атиси дәрһал: — Мән ишинимән; ишәшсизлигимгә мәдәт қилғайсән! — деди
жиғлап нида қилип. 25 Әнди Әйса көпчиликниң жүгүрүшүп кәлгәнлигини көрүп, һелиқи
напак роһқа тәнбиһ берип:
— Әй адәмни гас вә гача қилғучи роһ! Буйруқ қилимәнки, униңдин чиқ, иккинчи киргү-
чи болма! — деди.
26 Шу һаман жин бир чирқириди-дә, балини дәһшәтлик тартиштуруп, униңдин чиқип
кәтти. Бала өлүктәк йетип қалди, халайиқниң көпинчиси «У өлди!» дейишти. 27 Лекин
Әйса балини қолидин тутуп йөлиди, бала орнидин турди.
28 Әйса өйгә киргәндин кейин, мухлислири униң билән ялғуз қалғанда униңдин: — Биз
немә үчүн жинни һайдиветәлмидуқ? — дәп сорашти.
29 У уларға: — Бу хил жин дуа вә розидин башқа йол билән чиқирилмас, — деди.

Әйсаниң өлүп тирилидиғанлиғини йәнә алдин-ала ейтиши

Мат. 17:22-23; Луқа 9:43-45

30 Улар шу йәрдин айрилип, Галилийәдин өтүп кетивататти. Бирақ у буни һеч кимниң
билишини халимайтти. 31 Чүнки у мухлислириға:
— Инсаноғли инсанларниң қолиға тапшурулуп, улар уни өлтүриду. Өлтүрүлүп үч күн-
дин кейин у тирилиду, — дегән тәлимни беривататти. 32 Лекин мухлислар бу сөзни
чүшәнмиди һәмдә униңдин сорашқиму петиналмиди.

Һәқиқий улуқ ким?

Мат. 18:1-5; Луқа 9:46-48

33 У КәпәрНаһум шәһиригә кәлди. Өйгә киргәндә у улардин:
— Йолда немә тоғрисида мулаһизиләштиңлар? — дәп сориди. 34 Лекин улар шүк турди,
чүнки улар йолда қайсимиз әң улуқ дәп бир-бири билән мулаһизиләшкән еди.
35 У олтирип, он иккәйләнни йениға чақирип, уларға:
— Ким биринчи болушни истигән болса, шу һәммәйләнниң әң ахирқиси вә һәммәйлән-
ниң хизмәткари болсун, — деди. 36 Андин у кичик бир балини оттурида турғузди вә уни
қучиғиға елип туруп, уларға мундақ деди:
37 — Ким мениң намимда мошундақ кичик балини қобул қилса, мени қобул қилған
болиду. Ким мени қобул қилса, у мени әмәс, бәлки мени әвәткүчини қобул қилған
болиду.

9:20 Мар. 1:26.
9:23 Луқа 17:6.
9:28 Мат. 17:19.
9:29 **«Бу хил жин дуа вә розидин башқа йол билән чиқирилмас»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «розидин» дегән сөз тепилмайду.
9:30 Мат. 16:21; 17:22; 20:18; Мар. 8:31; 10:33; Луқа 9:22; 18:31; 24:7.
9:33 Мат. 18:1; Луқа 9:46; 22:24.
9:35 Мат. 20:27; Мар. 10:43.
9:36 Мар. 10:16.
9:37 **«Ким мениң намимда мошундақ кичик балини қобул қилса...»** — яки «ким мениң намимда мошундақ кичик балини күтсә...».
9:37 Мат. 18:5; Луқа 9:48; Юһ. 13:20.

Қарши турмаслиқниң өзи қоллиғанлиқтур

Луқа 9:49-50

38 Юһанна униңға:
— Устаз, сениң намиң билән жинларни һайдаватқан бирисини көрдуқ. Лекин у биз
билән биргә саңа әгәшкәнләрдин болмиғачқа, уни тостуқ, — деди.
39 Лекин Әйса: — Уни тосмаңлар. Чүнки мениң намим билән бир мөҗизә яратқан бири-
си арқидинла мениң үстүмдин яман гәп қилиши мүмкин әмәс. 40 Чүнки бизгә қарши
турмиғанлар бизни қоллиғанлардур. 41 Чүнки мән силәргә шуни бәрһәқ ейтип қояйки,
Мәсиһкә мәнсуп болғанлиғиңлар үчүн, мениң намимда силәргә һәтта бирәр пиялә су
бәргән кишиму өз инъамиға еришмәй қалмайду.

Гунаниң езитқулуғи

Мат. 18:6-9; Луқа 17:1-2

42 Лекин маңа етиқат қилған бундақ кичикләрдин бирини гунаға путлаштурған һәр қан-
дақ адәмни, у бойниға йоған түгмән теши есилған һалда деңизға ташливетилгини әвзәл
болатти.
43 Әгәр әнди қолуң сени гунаға путлаштурса, уни кесип ташливәт. Чүнки икки қолуң бар
һалда дозаққа, йәни өчүрүлмәс отқа киргиниңдин көрә, чолақ һалда һаятлиққа кирги-
ниң әвзәлдур. 44 Чүнки дозақта шуларни йәйдиған қурут-қоңғузлар өлмәйду, ялқунлуқ
от өчмәйду.
45 Әгәр әнди путуң сени гунаға путлаштурса, уни кесип ташливәт. Чүнки икки путуң бар
һалда дозаққа, йәни өчүрүлмәс отқа ташланғиниңдин көрә, токур һалда һаятлиққа кир-
гиниң әвзәл. 46 Чүнки дозақта шуларни йәйдиған қурут-қоңғузлар өлмәйду, ялқунлуқ
от өчмәйду.
47 Әгәр көзүң сени гунаға путлаштурса, уни оюп ташливәт. Икки көзүң бар һалда отлуқ
дозаққа ташланғиниңдин көрә, сиңар көзлүк болуп Худаниң падишалиғиға киргиниң
әвзәл. 48 Чүнки дозақта шуларни йәйдиған қурут-қоңғузлар өлмәйду, ялқунлуқ от өч-
мәйду.
49 Һәммә адәм от билән тузлиниду вә һәр бир қурбанлиқ туз билән тузлиниду.

9:38 Луқа 9:49.
9:39 1Кор. 12:3.
9:41 Мат. 10:42.
9:42 Мат. 18:6; Луқа 17:2.
9:43 Қан. 13:7; Мат. 5:30; 18:8.
9:44 «Чүнки дозақта шуларни йәйдиған қурут-қоңғузлар өлмәйду, ялқунлуқ от өчмәйду» — бәзи кона көчүрмиләрдә бу 44- вә 46-айәт тепилмайду.
9:44 Йәш. 66:24.
9:46 Йәш. 66:24
9:48 Йәш. 66:24
9:49 «Һәммә адәм от билән тузлиниду вә һәр бир қурбанлиқ туз билән тузлиниду» — бу сирлиқ җүмлә чоқум «Лав.» 2:13, «Чөл.» 31:23, «Әз.» 43:23, «Йәш.» 34:6 вә 66:20 һәмдә жуқуриқи 42-48 айәтләр билән мунасивәтликтур. Мәнаси бәлким: — *(1)* гөш-көктатларни туз билән узун сақлиғили болғандәк, Мәсиһкә ишәнмигәнләр дозақниң отида «чиримай, сақлинип» мәңгү җазалиниду; яки *(2)* Мәсиһкә әгәшкәнләр мошу дунияда *(туз яриға сепилгәндәк)* җапа-мушәққәт, азап-оқубәт чекиду; яки *(3)* мәнаси һәр икки тәрәптикидәк болиду — демәк, һәр бир киши өзиниң Әйса Мәсиһкә болған мунасивитидә мувапиқ җапа-мушәққәт, азап-оқубәт чекиду; етиқатчилар мошу дунияда җапа-мушәққәтләр арқилиқ тавлинип паклиниду, етиқатсизлар дозақта мәңгү азап тартиду. Бизниңчә 3-мәнаси тоғра келиши мүмкин. Рәббимиз бу йәрдә һәм етиқатчиларни һәм етиқатсизларниму көздә тутиду. Бизниңчә пәқәт етиқатчилар Худаға атилидиған қурбанлиқ болалайду, шуңа айәтниң биринчи қисимда һәммә адәм, иккинчи қисимда етиқатчилар *(«қурбанлиқ» сүпитидә)* көздә тутулиду.
9:49 Лав. 2:13.

[50] Туз яхши нәрсидур. Һалбуки, әгәр туз өз тузлуғини йоқатса, униңға қайтидин туз тәмини қандақму киргүзгили болиду? Өзүңларда туз тепилсун вә бир-бириңлар билән енақлиқта өтүңлар.

Талақ тоғрисидики тәлим

Мат. 19:1-12

10 [1] У у йәрдин қозғилип, Йәһудийә өлкиси тәрәплиридин өтүп, Иордан дәриясиниң у
қетидики районлирғиму барди. Топ-топ адәмләр йәнә униң әтрапиға олишивалған
еди. У адити бойичә уларға тәлим беришкә башлиди. [2] Бәзи Пәрисийләр униң йениға
келип уни қилтаққа чүшүрүш мәхситидә униңдин:
— Бир адәмниң аялини талақ қилиши Тәврат қануниға уйғунму? — дәп сориди.
[3] Лекин у жававән: — Муса пәйғәмбәр силәргә немә дәп буйруған? — деди. [4] Улар: — Муса
пәйғәмбәр кишиниң аялини бир парчә талақ хети йезипла талақ қилишиға рухсәт
қилған, — дейишти.
[5] Әйса уларға:
— Таш жүрәклигиңлардин у силәргә бу әмирни пүткән; [6] лекин Худа аләм апиридә
болғинида инсанларни «Әр вә аял қилип яратти». [7] «Шу сәвәптин әр киши ата-анисидин
айрилиду, аяли билән бирлишип [8] иккилиси бир тән болиду». Шундақ екән, әр-аял әнди
икки тән әмәс, бәлки бир тән болиду. [9] Шуниң үчүн, Худа қошқанни инсан айримисун,
— деди.
[10] Улар өйгә қайтип келип киргәндә, мухлислири униңдин бу һәқтә сориди. [11] У уларға:
— Аялини талақ қилип, башқа бирини әмригә алған киши аялиға гуна қилип зина қилған
болиду. [12] Ерини қоюветип, башқа әргә тәккән аялму зина қилған болиду, — деди.

9:50 **«Туз яхши нәрсидур. Һалбуки, әгәр туз өз тузлуғини йоқатса, униңға қайтидин туз тәмини қандақму киргүзгили болиду?»** — туз болса *(1)* тәм бериду; *(2)* чирип кетиштин тосиду; *(3)* зәхим-ярилирни сақайтиду. Мухлисларниң бу дунияға болған рольи буниңға охшап кетиши керәк. **«Өзүңларда туз тепилсун вә бир-бириңлар билән енақлиқта өтүңлар»** — бу сирлиқ жүмлиниң мәнаси үчүн «Мат.» 5:13, «Әф.» 4:29, «Кол.» 4:6ни көрүң. Етиқатчилар «тузлуқ» болса өзини пак тутиду, лекин буниңдин һали чоңлиқ қилмайду — бәлки муһәббити, хатирҗәмлиги вә хошаллиғи билән гунада тутулғанларни Худаниң йолиға җәлип қилғучилардур.

9:50 Мат. 5:13; Луқа 14:34; Рим. 12:18; Ибр. 12:14.

10:1 Мат. 19:1.

10:2 **«қилтаққа чүшүрүш мәхситидә»** — әслидә Йәһя пәйғәмбәр Һерод падишаға «талақ қилсаң болмайду» дәп тәнбиһ берип, униң чишиға тегип өлтүрүлгән еди. Шүбһисизки, Пәрсийләрниң мәхсәтлириниң бири: — Әйсаму «талақ қилишқа болмайду» десә, Һерод падиша уни Йәһяға охшаш өлтүрүветәтти.

10:4 **«Муса пәйғәмбәр кишиниң аялини бир парчә талақ хети йезипла талақ қилишиға рухсәт қилған»** — мошу әмирниң тоғриси «Қан.» 24:1дә тепилиду.
–Йәнә «қоюп бериш» тоғрисидики бир йәкүн үчүн «1Кор.»дики «қошумчә сөз»ниму *(7-бап тоғрилиқ)* көрүң.

10:4 Қан. 24:1, 3; Йәр. 3:1; Мат. 5:31.

10:6 Яр. 1:27, 2:24, 5:2; Мат. 19:4.

10:7 Яр. 2:24; 1Кор. 6:16; Әф. 5:31.

10:8 **«шу сәвәптин әр киши ата-анисидин айрилиду, аяли билән бирлишип иккилиси бир тән болиду»** — «Яр.» 2:24.

10:8 Яр. 2:24

10:9 1Кор. 7:10.

10:11 Мат. 5:32; 19:9; Луқа 16:18; 1Кор. 7:10.

10:12 **«Аял .... ерини қоюветип... »** — Йәһудий җәмийитидә бу интайин аз көрүлидиған әһвал. Лекин Йәһудий әмәсләр арисида дайим йүз берәтти. Шуңа шүбһисизки, Мәсиһниң мошу йәрдә көздә тутқини Йәһудий әмәсләрниму өз ичигә алиду.
–Йәнә «қоюп бериш» *(«талақ қилиш»)* тоғрисидики бир йәкүн үчүн «1Кор.»дики «қошумчә сөз»ниму *(7-бап тоғрилиқ)* көрүң.

Әйсаниң кичик балиларға бәхит тилиши

Мат. 19:13-15; Луқа 18:15-17

13 Қолуңни тәккүзгәйсән дәп, кишиләр кичик балилирини униң алдиға елип келива-
татти. Бирақ мухлислар елип кәлгәнләрни әйиплиди. 14 Буни көргән Әйса аччиқлинип,
мухлислириға:
Балилар алдимға кәлсун, уларни тосмаңлар. Чүнки Худаниң падишалиғи дәл мошун-
дақларға тәвәдур. 15 Мән силәргә шуни бәрһәқ ейтип қояйки, Худаниң падишалиғини
сәбий балидәк қобул қилмиса, униңға һәргиз кирәлмәйду, — деди. 16 Шуниң билән у ба-
лиларни қучиғиға елип, уларға қоллирини тәккүзүп бәхит тилиди.

Пулдарлар Худаниң падишалиғиға кирәләмду?

Мат. 19:16-30; Луқа 18:18-30

17 У йолға чиққанда, бириси униң алдиға жүгүрүп келип, униң алдида тизлинип униң-
дин:
— И яхши устаз, мән қандақ қилсам мәңгүлүк һаятқа мираслиқ қилимән? — дәп сориди.
18 Лекин Әйса униңға:
— Мени немишкә яхши дәйсән? Пәқәт биридин, йәни Худадин башқа һеч ким яхши
әмәстур. 19 Сән Тәвраттики «Зина қилма, қатиллиқ қилма, оғрилиқ қилма, ялған гува-
лиқ бәрмә, хиянәт қилма, ата-анаңни һөрмәт қил» дегән пәрһиз-пәрзләрни билисән,
— деди.
20 У адәм жававән: — Устаз, буларниң һәммисигә кичигимдин тартип әмәл қилип кели-
ватимән, — деди.
21 Әйсаниң униңға қарап муһәббити қозғалди вә униңға:
— Сәндә йәнә бир иш кәм. Берип пүтүн мал-мүлкиңни сетип, пулини йоқсулларға бәр-
гин вә шундақ қилсаң, әрштә ғәзнәң болиду; андин келип крестни көтирип маңа әгәш-
кин! — деди.
22 Лекин мошу сөзни аңлап, униң чирайи тутулуп, қайғуға чөмүп у йәрдин кәтти. Чүнки
униң мал-дунияси наһайити көп еди.
23 Андин Әйса чөрисигә сәпселип қарап, мухлислириға:
— Мал-дунияси көпләрниң Худаниң падишалиғиға кириши немидегән тәсликтә боли-
ду-һә! — деди.
24 Мухлислар униң сөзлиригә интайин һәйран болушти, лекин Әйса уларға йәнә жа-
вавән:

10:13 Мат. 19:13; Луқа 18:15.

10:14 **«Худаниң падишалиғи дәл мошундақларға тәвәдур»** — яки «Худаниң падишалиғи дәл мошундақлардин тәркиб тапқандур».

10:14 Мат. 18:3; 19:14; 1Кор. 14:20; 1Пет. 2:2.

10:16 **«Шуниң билән у балиларни қучиғиға елип, уларға қоллирини тәккүзүп бәхит тилиди»** — бу айәттики грек тилиға қариғанда, мүмкинчилиги барки, у бир-бирләп қучағлап, балиларға айрим-айрим бәхит тилиди.

10:16 Мат. 19:15; Мар. 9:36.

10:17 Мат. 19:16; Луқа 18:18.

10:19 **«Зина қилма, қатиллиқ қилма, оғрилиқ қилма, ялған гувалиқ бәрмә, хиянәт қилма, ата-анаңни һөрмәт қил»** — мошу әмирләр «Мис.» 20:12-16, «Қан.» 5:16-20 вә 24:14дә тепилиду.

10:19 Мис. 20:12-16; 21:12; Қан. 5:16-20; Қан. 24:14; Рим. 13:9.

10:21 **«...Андин келип крестни көтирип маңа әгәшкин!»** — бәзи кона көчүрмиләрдә мошу йәрдә «крест көтирип» дегән сөз тепилмайду. «Крест көтириш» дегән уқум тоғрисида «Мат.» 10:38дики изаһат вә башқа изаһатларни көрүң.

–«Әйсаниң униңға қарап муһәббити қозғалди» дегән сөзигә қариғанда, мүмкинчилиги барки, мәңгүлүк һаятни издигән яш бай жигит дәл Маркусниң өзи еди. Бу жигит Маркус болмиса, «Әйсаниң муһәббити» тоғрилиқ қандақму хәвәр тапалайду?

10:21 Мат. 6:19; Луқа 12:33; 1Тим. 6:17.

10:23 Пәнд. 11:28; Мат. 19:23; Луқа 18:24.

— Балилирим, мал-мүлүккә таянғанлар үчүн Худаниң падишалиғиға кириш немидегән
тәс-һә! 25 Төгиниң йиңниниң көзидин өтүши бай адәмниң Худаниң падишалиғиға ки-
ришидин асандур! — деди.
26 Улар буни аңлап интайин бәк һәйран болушуп, бир-биридин:
Ундақта, ким ниҗатқа еришәләйду? — дәп сорашти. 27 Әйса уларға қарап:
— Бу иш инсан билән вуҗудқа чиқиши мүмкин әмәс, лекин Худа үчүн мүмкин әмәс болмайду; чүнки Худаға нисбәтән һәммә иш мүмкин болиду, — деди.
28 Буниң билән Петрус униңға:
— Мана, биз болсақ, һәммини ташлап саңа әгәштуқ!? — дегили турди.
29 Әйса униңға җававән мундақ деди:
— Мән силәргә бәрһәқ шуни ейтип қояйки, мән үчүн вә хуш хәвәр үчүн өйи, ака-укилири, ача-сиңиллири, атиси, аниси, аяли, балилири яки йәр-зиминлиридин ваз кәчкәнләрниң һәммиси
30 бу заманда буларниң йүз һәссисигә, йәни өй, ака-ука, ача-сиңил, ана, балилар вә йәр-зиминларға (зиянкәшликләр қошулған һалда) муйәссәр болмай қалмайду вә келидиған замандиму мәңгүлүк һаятқа еришмәй қалмайду.
31 Лекин шу чағда
нурғун алдида турғанлар арқиға өтиду, нурғун арқида турғанлар алдиға өтиду.

Әйсаниң өлүп тирилидиғанлиғини йәнә алдин-ала ейтиши

Мат. 20:17-19; Луқа 18:31-34

32 Улар Йерусалимға чиқидиған йолда еди, Әйса һәмминиң алдида кетиваттатти. Мухлислири бәк һәйран еди һәмдә униңға әгәшкәнләрму қорқунуч ичидә кетиваттатти. Әйса он иккәйләнни йәнә өз йениға тартип, уларға өз бешиға чүшидиғанлирини уқтурушқа башлап:
33 — Мана биз һазир Йерусалимға чиқип кетиватимиз. Инсаноғли баш каһинлар вә Тәврат устазлириға тапшурулиду. Улар уни өлүмгә мәһкүм қилиду вә ят әлликләргә тапшуриду.
34 Улар болса уни мәсқирә қилип, қамчилап, униң үстигә түкүриду вә уни өлтүриду. Лекин үч күндин кейин у қайта тирилиду, — деди.

Яқуп билән Юһаннаниң тәливи

Мат. 20:20-28

35 Зәбәдийниң оғуллири Яқуп билән Юһанна униң алдиға келип:
— Устаз, сәндин немә тилисәк орундап бәрсәң, дәп өтүнимиз, — дейишти.
36 У уларға: — Силәргә немә қилип беришимни халайсиләр? — деди.
37 — Сән шан-шәривиңдә болғиниңда, биримизни оң йениңда, биримизни сол йениңда

10:24 **«мал-мүлүккә таянғанлар үчүн Худаниң падишалиғиға кириш немидегән тәс-һә!»** — бәзи кона көчүрмиләрдә мошу йәрдә «мал-мүлүкләргә таянғанлар үчүн» дегән сөз тепилмайду.
10:27 **«чүнки Худаға нисбәтән һәммә иш мүмкин болиду»** — грек тилида: «чүнки Худа билән һәммә иш мүмкин болиду».
10:27 Аюп 42:2; Йәр. 32:17; Зәк. 8:6; Луқа 1:37.
10:28 Мат. 4:20; 19:27; Луқа 5:11; 18:28.
10:31 Мат. 19:30; 20:16; Луқа 13:30.
10:32 **«мухлислири»** —Мошу йәрдә грек тилида «улар» билән билдүрүлиду. **«Мухлислири бәк һәйран еди һәмдә униңға әгәшкәнләрму қорқунуч ичидә кетиваттатти»** — уларниң һәйран келиш яки қорқунучта болушниң сәвәви: *(1)* у адәттикидәк улар билән биллә маңмай, бәлким намәлум сәвәптин алдида ялғуз маңатти; *(2)* у хәтәр йүз бериш мүмкинчилиги болған шу шәһәргә алдирап кетиватиду.
10:32 Мат. 16:21; 17:22; 20:18; Мар. 8:31; 9:31; Луқа 9:22; 18:31; 24:7.
10:34 **«улар болса уни мәсқирә қилип, қамчилап...»** — Рим империйәсидә җаза қамчилири бир нәччә тасмилиқ болуп, һәр бир тасмиға қоғушун вә устихан парчилири бағланған болиду. Қамчилиған вақтида җазаланғучи ялаңачлинип, йәргә тизландурулуп, икки йенида турған ләшкәр уни қамчилайтти. Җазаланғучи бәзи вақитларда һәтта мошу қамчилаштин өләтти.
10:35 Мат. 20:20.

олтарғузғайсән, — дейишти улар.
[38] Әйса уларға җававән: — Немә тәләп қилғанлиғиңларни билмәйватисиләр. Мән ичидиған қәдәһни ичәләмсиләр? Мән қобул қилидиған чөмүлдүрүшни силәрму қобул қилаламсиләр?
[39] — Қилалаймиз, — дейишти улар.
Әйса уларға:
— Дәрвәқә, мән ичидиған қәдәһимни силәрму ичисиләр вә мән қобул қилидиған чөмүлдүрүлүш билән чөмүлдүрүлисиләр. [40] Бирақ оң яки сол йенимда олтиришқа несип болуш мениң илигимдә әмәс; бәлки кимләргә тәйярланған болса, шуларға берилиду, — деди.
[41] Буниңдин хәвәр тапқан қалған он мухлис Яқуп билән Юһаннадин хапа болушқа башлиди. [42] Лекин Әйса уларни йениға чақирип, мундақ деди:
— Силәргә мәлумки, ят әлләр үстидики һөкүмран дәп һесапланғанлар қол астидики хәлиқ үстидин буйруқвазлиқ қилип һакимийәт жүргүзиду, вә һоқуқдарлири уларни ғоҗайинларчә идарә қилиду. [43] Бирақ силәрниң араңларда бундақ иш болмайду; бәлки силәрдин ким мәртивилик болушни халиса, у силәрниң хизмитиңларда болсун; [44] вә ким араңларда биринчи болушни истисә, у һәммә адәмниң қули болсун. [45] Чүнки Инсаноғлиму дәрвәқә шу йолда көпчилик мениң хизмитимдә болсун демәй, бәлки көпчиликниң хизмитидә болай вә җенимни пида қилиш бәдилигә нурғун адәмләрни һөрлүккә чиқирай дәп кәлди.

Қариғу Бартимайниң көзиниң сақайтилиши

Мат. 20:29-34; Луқа 18:35-43

[46] Улар Йерихо шәһиригә кәлди. Әйса мухлислири вә зор бир топ адәмләр билән биллә Йериходин чиққан вақитта, Тимайниң Бартимай исимлиқ қариғу оғли йол бойида олтирип, тиләмчилик қиливататти. [47] У «Насарәтлик Әйса»ниң у йәрдә екәнлигини аңлап:
— И Давутниң оғли Әйса, маңа рәһим қилғайсән! — дәп товлашқа башлиди.
[48] Нурғун адәмләр уни «Үн чиқарма» дәп әйиплиди. Лекин у:
— И Давутниң оғли, маңа рәһим қилғайсән, — дәп техиму үнлүк товлиди.
[49] Әйса тохтап:
Уни чақириңлар, — деди. Шуниң билән улар қариғуни чақирип униңға:

10:38 **«Мән ичидиған қәдәһни ичәләмсиләр?»** — бу айәттики «қәдәһ» дегән сөз, Әйсаниң тартидиған азап-оқубити вә кресттики өлүмини көздә тутиду. **«Мән қобул қилидиған чөмүлдүрүшни силәрму қобул қилаламсиләр?»** — Мәсиһ көрсәткән бу «чөмүлдүрүш» шүбһисизки, өз өлүмидур. «Әфәсуслуқларға»дики «қошумчә сөз»имиздә язған «чөмүлдүрүш» тоғрилиқ изаһатлиримизни көрүң.
10:38 Мат. 20:22; Луқа 12:49,50.
10:40 Мат. 25:34.
10:41 Мат. 20:24.
10:42 **«ят әлләр үстидики һөкүмран дәп һесапланғанлар қол астидики хәлиқ үстидин буйруқвазлиқ қилип һакимийәт жүргүзиду, вә һоқуқдарлири уларни ғоҗайинларчә идарә қилиду»** — «ят әлләр» мошу сөз адәттә Йәһудий әмәсләрни көрситиду. Лекин мошу йәрдә етиқатсиз, Худани тонумайдиған дуниядики әлләрни тәкитләйду.
10:42 Мат. 20:25; Луқа 22:25.
10:43 1Пет. 5:3.
10:45 **«Инсаноғлиму... җенимни пида қилиш бәдилигә нурғун адәмләрни һөрлүккә чиқирай дәп кәлди»** — немидин «азат қилиш»? — гунадин азат қилиштур.
10:45 Юһ. 13:14; Әф. 1:7; Фил. 2:7; Кол. 1:14; 1Тим. 2:6; Тит. 2:14.
10:46 **«Тимайниң Бартимай исимлиқ қариғу оғли»** — «қариғу» грек тилида «һелиқи қариғу» дейилиду — демәк, Бартимай җамаәтләр ичидә көп адәмләргә тонуш еди.
10:46 Мат. 20:29; Луқа 18:35.
10:47 **«и Давутниң оғли Әйса...!»** — Тәвраттики пәйғәмбәрләрниң бешарәтлик язмилири бойичә Мәсиһ Давут падишаниң әвлатлиридин болуши керәк еди. Шуңа «Давутниң оғли» Мәсиһниң йәнә бир атилиши еди.

— Жүрәклик бол! Орнуңдин тур, у сени чақириватиду! — дейишти. [50] У адәм чапинини
селип ташлап, орнидин дәс туруп Әйсаниң алдиға кәлди.
[51] Әйса жававән униңдин:
— Сән мени немә қил дәйсән? — дәп сориди.
Қариғу:
— И егәм, қайта көридиған болсамиди! — деди.
[52] Әйса униңға:
— Йолуңға қайтсаң болиду, етиқатиң сени сақайтти, — девиди, у шуан көрәләйдиған
болди вә йол бойи Әйсаға әгишип манди.

Әйсаниң Йерусалимға тәнтәнилик кириши

Мат. 21:1-11; Луқа 19:28-40; Юһ. 12:12-19

11 [1-2] Улар Йерусалимға йеқинлишип, Зәйтун теғиниң етигидики Бәйт-Фаги вә Бәйт-
Ания йезилириға йеқин кәлгинидә, у икки мухлисиға алдин маңдуруп уларға:
— Силәр удулуңлардики йезиға бериңлар. Йезиға кирипла, адәм балиси минип бақ-
миған, бағлақлиқ бир тәхәйни көрисиләр. Уни йешип бу йәргә йетиләп келиңлар.
[3] Әгәр бириси силәрдин: «Немишкә бундақ қилисиләр?» дәп сорап қалса, «Рәбниң бу-
ниңға һажити чүшти вә у һелила уни бу йәргә әвәтип бериду» — дәңлар, — дәп тапили-
ди.
[4] Улар кетип һәдә йол үстидики өйниң дәрвазиси сиртида бағлағлиқ турған бир тәхәйни
көрди. Улар танини йәшти. [5] У йәрдә турғанлардин бәзиләр:
— Тәхәйни йешип немә қилисиләр? — дейишти. [6] Мухлислар Әйсаниң буйруғинидәк жа-
вап бәрди, һелиқи кишиләр уларға йол қойди. [7] Мухлислар тәхәйни Әйсаниң алдиға йе-
тиләп келип, үстигә өз йепинча-чапанлирини ташлиди; у үстигә минди. [8] Әнди нурғун
кишиләр йепинча-чапанлирини йолға паяндаз қилип салди; башқилири дәрәқләрдин
шах-шумбиларни кесип йолға яйди. [9] Алдида маңған вә кәйнидин әгәшкәнләр:
«Һосанна! Пәрвәрдигарниң намида кәлгүчигә мубарәк болсун! [10] Атимиз Давутниң ке-
лидиған падишалиғиға мубарәк болсун! Әршиәлада тәшәккүр-һосанналар оқулсун!» —
дәп вақиришатти.
[11] У Йерусалимға берип ибадәтхана һойлилириға кирди; вә әтрапидики һәммини көз-

---

10:51 **«И егәм, қайта көридиған болсамиди!»** — «егәм» мошу йәрдә грек тилида интайин чоңқур һөрмәтни ипадиләйдиған «Раббони» дегән сөз билән ипадилиниду.

10:52 Мат. 9:22; Мар. 5:34.

11:1-2 **«адәм балисиниң *техи* минип бақмиған бир тәхәй»** — мундақ улаққа хатиржәм миниши адәттә мүмкин әмәс, әлвәттә.

11:1-2 Мат. 21:1; Луқа 19:29.

: Зәб. 24:1

11:3 **«у һелила уни бу йәргә әвәтип бериду»** — башқа бир хил тәржимиси «у дәрһал силәргә йетилитип қойиду».

11:4 **«Улар кетип һәдә йол үстидики өйниң дәрвазиси сиртида бағлағлиқ турған бир тәхәйни көрди»** — адәттә кочилар интайин тар болғачқа, мал-чарвилар кочида бағлап қоюлмайтти. Тәхәйниң «һәдә йол»да бағлағлиқ болуши Худаниң ирадисиниң уларниң уни елип меңиши оғриликчә иш болмисун дегәнлигини испатлайду.

11:7 2Пад. 9:13; Юһ. 12:14.

11:8 **«...башқилири дәрәқләрдин шах-шумбиларни кесип йолға яйди»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «башқилири етизлардин кәскән шах-шумбиларни йолға паяндаз қилип салди» дәп оқулиду.

11:9 Зәб. 117:26.

11:10 **«Һосанна! Пәрвәрдигарниң намида кәлгүчигә мубарәк болсун! Атимиз Давутниң келидиған падишалиғиға мубарәк болсун! Әршиәлада тәшәккүр-һосанналар оқулсун!»** — бу сөзләр «Зәб.» 117:25-26дики бешарәттин елинған. «Һосанна» дегән сөз «Қутқузғайсән, и Пәрвәрдигар» дегән мәнада. Инҗил дәвригә кәлгәндә мәнаси «Худаға тәшәккүр-мәдһийә»му болуп қалған еди. «Зәбур» 117-күйидики изаһатларниму көрүң.

–Оқурмәнләрниң есидә барки, «мубарәк» дегән сөзниң «бәхит-бәрикәт көрсун!» яки «бәхит-бәрикәтлик болсун!» дегән түп мәнаси бар.

дин кәчүргәндин кейин, вақит бир йәргә берип қалғачқа, он иккәйлән билән биллә йәнә
Бәйт-Анияға чиқти.

Мевисиз әнҗир дәрихиниң ләнәткә келиши

Мат. 21:18-19

12 Әтиси, улар Бәйт-Аниядин чиққанда, униң қосиғи ечип кәткән еди. 13 Жирақтики йо-
пурмақлиқ бир түп әнҗир дәриғини байқап, униңдин бирәр мевә тапалармәнмекин дәп
йениға барди; лекин түвигә кәлгәндә йопурмақтин башқа һеч нәрсә тапалмиди. Чүнки
бу әнҗир пишидиған пәсил әмәс еди. 14 У дәрәққә сөз қилип:
— Буниңдин кейин мәңгү һеч ким сәндин мевә йемигәй! — деди. Мухлислириму буни
аңлиди.

Әйсаниң ибадәтханини тәртипкә селиши

Мат. 21:12-17; Луқа 19:45-48; Юһ. 2:13-22

15 Улар Йерусалимға кәлди; у ибадәтхана һойлилириға кирип, у йәрдә елим-сетим қили-
ватқанларни һайдашқә башлиди вә пул тегишкүчиләрниң ширәлирини, пахтәк-кәптәр
сатқучиларниң орундуқлирини өрүвәтти; 16 вә һеч кимниң һеч қандақ мал-буюмларни
ибадәтхана һойлилиридин көтирип өтүшигә йол қоймиди. 17 У хәлиққә:
— Муқәддәс язмиларда: «Мениң өйүм барлиқ әлләр үчүн дуа-тилавәтхана дәп атилиду»
дәп пүтүлгән әмәсму? Лекин силәр уни булаңчиларниң угисиға айландурувәттиңлар!
— дәп тәлим башлиди.
18 Баш каһинлар вә Тәврат устазлири буни аңлап, уни йоқитишниң чарисини издәшкә
башлиди; пүткүл халайиқ униң тәлимигә тәәҗҗуплинип қалғачқа, улар униңдин
қорқатти.
19 Кәчқурун, у мухлислири билән шәһәрниң сиртиға чиқип кәтти.

11:11 **«У Йерусалимға берип ибадәтхана һойлилириға кирди»** — Йерусалимдики бу чоң ибадәтхана тоғрилиқ «Тәбирләр» вә «һагай»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң.

11:11 Мат. 21:12,14; Луқа 19:45; Юһ. 2:14.

11:12 Мат. 21:18.

11:13 **«Жирақтики йопурмақлиқ бир түп әнҗир дәриғини байқап, униңдин бирәр мевә тапалармәнмекин дәп йениға барди»** — Қанаан *(Пәләстин)*дики әнҗир дәрәқлиридә йопурмақ болса, мевиму болуши керәк.
–Бу әнҗүр дәрихидә көрүнгән карамәт мөҗизә роһий бир һәқиқәтни сүрәтләп бериду, әлвәттә.

11:15 **«у ибадәтхана һойлилириға кирип...»** — ибадәтхана тоғрилиқ: әйни чағда, Йәһудийларниң нурғун ибадәтханилири *(синагоглар)* болуп, бу Йәһудийларниң әң көп жиғилип ибадәт қилидиған җайи еди. Худаниң әмри бойичә, пәқәт Йерусалимдики бу мәркизий ибадәтханидила қурбанлиқ қилса тоғра болатти. **«у йәрдә елим-сетим қиливатқанларни һайдашқә башлиди вә пул тегишкүчиләрниң ширәлирини, пахтәк-кәптәр сатқучиларниң орундуқлирини өрүвәтти»** — ибадәтхана һойлилирида сетилған һайван вә учар-қанатлар хәлиқниң қурбанлиқ қилиши үчүн еди. Ибадәтханиға сәдиқә бәргүчиләр пулини йәрлик пулға тегишкәндин кейин бериши керәк еди.

11:15 Мал.3:1-5; Мат. 21:12; Луқа 19:45; Юһ. 2:14.

11:17 **««Мениң өйүм барлиқ әлләр үчүн дуа-тилавәтхана дәп атилиду»... силәр уни булаңчиларниң угисиға айландурувәттиңлар!»** — «Йәш.» 56:7 вә «Йәр.» 7:11ни көрүң. Әйсаниң «булаңчиларниң угиси» дегән сөзи икки бислиқ болуп, бир тәрәптин баш каһинларниң содигәрләргә қурбанлиқларни сетиш һоқуқини сетип бәргәнлигини көрситиду; иккинчидин, бу каһинларниң хәлиқниң Худаниң һәқиқитини аңлаш пурситини булап, униң орниға өзлириниң мәртивисини жуқури көтиридиған һәр түрлүк қаидә-йосунларни уларниң бойниға артип қойғанлиғини көрситиду.

11:17 1Пад. 8:29; Йәш. 56:7; Йәр. 7:11; Мат. 21:13; Луқа 19:46.

11:18 Йәш.49:7, Мат.21:46.

11:19 **«Кәчқурун, у мухлислири билән шәһәрниң сиртиға чиқип кәтти»** — грек тилида «Кәчқурун, улар шәһәрниң сиртиға чиқип кәтти». Башқа бир хил тәрҗимиси: «Кәчқурунлири, Әйса билән мухлислири шәһәрниң сиртиға чиқип кетәтти». Ишлар дәрвәқә һәр күни шундақ болатти.

Әнҗир дәриғидин елинидиған ибрәт

[20] Әтиси сәһәрдә, улар әнҗир дәриғиниң йенидин өтүп кетиветип, дәрәқниң йилтизи-
дин қуруп кәткәнлигини байқашти. [21] Дәрәқни һалитини есигә кәлтүргән Петрус:
— Устаз, қара, сән қарғиған әнҗир дәриғи қуруп кетипту! — деди.
[22] Әйса уларға җававән мундақ деди:
— Худаниң ишәшидә болуңлар. [23] Мән силәргә шуни бәрһәқ ейтип қояйки, кимдәким
бу таққа: Бу йәрдин көтирилип деңизға ташлан!» десә вә шундақла қәлбидә һеч гуман
қилмай, бәлки ейтқинининиң әмәлгә ешишиға ишәш бар болса, у ейтқан иш униң үчүн
әмәлгә ашиду. [24] Шу сәвәптин мән силәргә шуни ейтимәнки, дуа билән тилигән һәр бир
нәрсә болса, шуниңға ериштим, дәп ишиниңлар. Шунда, тилигиниңлар әмәлгә ашиду.
[25] Вә орнуңлардин туруп дуа қилғиниңларда, бирәрсигә ғумиңлар болса, уни
кәчүрүңлар. Шуниң билән әрштики Атаңларму силәрниң гуналириңларни кәчүрүм қи-
лиду. [26] Лекин силәр башқиларни кәчүрүм қилмисаңлар, әрштики Атаңларму силәрниң
гуналириңларни кәчүрүм қилмайду.

Әйсаниң һоқуқиниң сүрүштүрүлүши

Мат. 21:23-27; Луқа 20:1-8

[27] Улар Йерусалимға қайтидин кирди. У ибадәтхана һойлилирида айлинип жүргәндә,
баш каһинлар, Тәврат устазлири вә ақсақаллар униң йениға келип:
[28] — Сән қиливатқан бу ишларни қайси һоқуққа тайинип қиливатисән? Саңа бу ишларни
қилиш һоқуқини ким бәргән? — дәп сориди.
[29] Әйса уларға җававән:
— Мәнму силәрдин бир соал сорай. Силәр униңға җавап бәрсәңлар, мәнму бу ишлар-
ни қайси һоқуққа тайинип қиливатқанлиғимни ейтип беримән: [30] — Йәһя жүргүзгән
чөмүлдүрүш болса, әрштинму, яки инсанлардинму? Маңа җавап бәрсәңларчу!
[31] Улар өз ара мулаһизә қилишип:
— Әгәр «Әрштин кәлгән» десәк, у бизгә: «Ундақта, силәр немә үчүн Йәһяға ишәнми-
диңлар?» дәйду.
[32] Әгәр: «Инсанлардин кәлгән» десәк,... болмайду! — дейишти (чүнки барлиқ хәлиқ Йәһя-
ни пәйғәмбәр дәп қариғачқа, улар хәлиқтин қорқатти).
[33] Буниң билән, улар Әйсаға:
— Билмәймиз, — дәп җавап беришти.

11:20 **«дәрәқниң йилтизидин қуруп кәткән...»** — бу карамәт мөҗизә роһий бир һәқиқәтни сүрәтләп бериду, әлвәттә.
11:21 **«Устаз»** — грек тилида «Рабби».
11:22 **«Худаниң ишәшидә болуңлар»** — грек тилида «Худаниң ишәшигә егә болуңлар».
11:23 Мат. 17:20; 21:21; Луқа 17:6.
11:24 Йәр. 29:12; Мат. 7:7; Луқа 11:9; Юһ. 14:13; 15:7; 16:24; Як. 1:5, 6; 1Юһ. 3:22; 5:14.
11:25 Мат. 6:14; Кол. 3:13.
11:26 **«Лекин силәр башқиларни кәчүрүм қилмисаңлар, әрштики Атаңларму силәрниң гуналириңларни кәчүрүм қилмайду»** — бәзи кона көчүрмиләрдә мошу -26-айәт тепилмайду. Немила болмисун, бу айәт һәқиқәттур. «Мат.» 6:15ни көрүң.
11:26 Мат. 18:35.
11:27 Мат. 21:23; Луқа 20:1.
11:28 Мис. 2:14; Рос. 4:7; 7:27.
11:31 **«Улар өз ара мулаһизә қилишип: — Әгәр «Әрштин кәлгән» десәк, у бизгә: «Ундақта, силәр немә үчүн Йәһяға ишәнмидиңлар?» дәйду»** — мошу диний әрбабларниң һәммиси әслидә Йәһя пәйғәмбәрниң йәткүзгән хәвиригә җававән: «Бизгә товва қилиш керәк әмәс» дегән вә Йәһя «мениң кәйнимдә келидиған» дәп көрсәткән Мәсиһниң келишигә ишәнмәй, униң чөмүлдүрүшини рәт қилған еди, әлвәттә.
11:32 Мат. 14:5; Мар. 6:20.

— Ундақта, мәнму бу ишларни қайси һоқуққа тайинип қиливатқанлиғимни ейтмаймән,
— деди у уларға.

Рәзил иҗарикәшләр һәққидики тәмсил

Мат. 21:33-46; Луқа 20:9-19

12 1 Андин, у уларға тәмсилләр билән сөзләшкә башлиди:
— Бир киши бир үзүмзарлиқ бәрпа қилип, әтрапини читлапту; у бир шарап көлчи-
ги қезипту вә бир күзәт мунарини ясапту. Андин у үзүмзарлиқни бағвәнләргә иҗаригә
берип, өзи яқа жутқа кетипту. 2 Үзүм пәсли кәлгәндә, бағвәнләрдин үзүмзарлиқтики
мевиләрдин тегишлигини әкелиш үчүн бир қулини уларниң йениға әвәтипту.
3 Лекин улар уни тутувелип думбалап, қуруқ қол қайтурупту. 4 Ғоҗайин йәнә бир қул-
ни уларниң йениға әвәтипту. Уни болса улар чалма-кесәк қилип, баш-көзини йерип,
һақарәтләп қайтурупту. 5 Ғоҗайин йәнә бирисини әвәтипту. Лекин уни улар өлтүрүпту.
У йәнә тола қулларни әвәтипту, лекин улар бәзилирини думбалап, бәзилирини өл-
түрүпту. 6 Ғоҗайинниң йенида пәқәт униң сөйүмлүк бир оғлила қалғачқа, улар оғлум-
ниғу һөрмәт қилар дәп, у уни әң ахири болуп бағвәнләрниң йениға әвәтипту. 7 Лекин
шу бағвәнләр өз ара: «Бу болса мирасхор; келиңлар, уни өлтүрүветәйли, шуниң билән
мираси бизниңки болиду!» дейишипту. 8 Шуңа улар уни тутуп өлтүрүп, үзүмзарлиқниң
сиртиға ташливетипту. 9 Әнди үзүмзарлиқниң ғоҗайини қандақ қилиду? У өзи келип
бағвәнләрни өлтүриду вә үзүмзарлиқни башқиларға бериду. 10 Әнди силәр муқәддәс яз-
милардин муну айәтни оқуп бақмиғанмусиләр? —
«Тамчилар ташливәткән таш болса,
Бурҗәк теши болуп тикләнди.
11 Бу иш Пәрвәрдигардиндур,
Көзимиз алдида карамәт бир иштур»

12 Улар униң бу тәмсилни өзлиригә қаритип ейтқанлиғини чүшәнди; шуңа улар уни ту-
туш йолини издәшти; һалбуки, халайиқтин қорқушуп, уни ташлап кетип қалди.

«Қәйсәргә баҗ тапшурамдуқ?» дегән қилтақ

Мат. 22:15-22; Луқа 20:20-26

13 Шуниңдин кейин, улар бир нәччә Пәрисий вә Һеродниң тәрәпдарлирини уни өз сөзи
билән қилтаққа чүшүрүш мәхситидә униң алдиға әвәтти. 14 Улар келип униңға: — Устаз,
силини сәмимий адәм, адәмләргә қәтъий йүз-хатирә қилмайду, һеч кимгә ян басмайду,
бәлки кишиләргә Худаниң йолини садиқлиқ билән үгитип келиватиду, дәп билимиз.

12:1 Зәб. 79:9-10; Йәш. 5:1; Йәр. 2:21; 12:10; Мат. 21:33; Луқа 20:9.
12:7 Яр. 37:18; Зәб. 2:8; Мат. 26:3; Юһ. 11:53
12:10 **«Тамчилар ташливәткән таш болса, бурҗәк теши болуп тикләнди»** — «бурҗәк теши» болса һәр қандақ имарәтниң улидики әң муһим уюлташ болуп, һул селинғанда биринчи болуп қоюлидиған таштур. Йәһудий каттивашлар «роһий һаят»ниң бурҗәк теши болған Мәсиһни ташлишивәтмәкчи еди, вә дәрвәқә ташливәтти.
12:10 Зәб. 117:22-23; Йәш. 28:16; Мат. 21:42; Луқа 20:17; Рос. 4:11; Рим. 9:33; 1Пет. 2:6.
12:11 **«... Бу иш Пәрвәрдигардиндур, көзимиз алдида карамәт бир иштур»** — толуқ бешарәт *(10-11)* «Зәб.» 117:22-23дә тепилиду.
12:11 Зәб. 117:22,23
12:13 **«Һерод *падишаниң* тәрәпдарлири»** — Һерод падиша Рим империйәси тәрипидин тайинланған болуп, у Йәһудий болмиғачқа Йәһудийларниң көпинчиси униңға интайин өч еди. Шундақ болғини билән өз мәнпәитини көзләйдиған, уни қоллайдиған «Һерод тәрәпдарлири» бар еди.
–«Һеродлар» тоғрилиқ «Матта»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң.
12:13 Мат. 22:15; Луқа 20:20.

Силичә, Рим императори Қәйсәргә баж-селиқ тапшуруш Тәврат қануниға уйғунму-йоқ?
15 Зади баж тапшурамдуқ-тапшурмамдуқ? — дейишти.
Лекин у уларниң сахтипәзлигини билип уларға:
— Немишкә мени синимақчисиләр? Маңа бир «динар» пулни әкелиңлар, мән көрүп
бақай, — деди.
16 Улар пулни елип кәлди, у улардин:
— Буниң үстидики сүрәт вә нам-исим кимниң? — дәп сориди.
— Қәйсәрниң, — дейишти улар.
17 Әйса уларға җававән: — Ундақ болса, Қәйсәрниң һәққини Қәйсәргә, Худаниң һәққини
Худаға тапшуруңлар, — деди. Шуниң билән улар униңға интайин һәйран қелишти.

Тирилишкә мунасивәтлик мәсилә

Мат. 22:23-33; Луқа 20:27-40

18 Андин «Өлгәнләр тирилмәйду» дәйдиған Садуқийлар униң алдиға келип қистап соал
қойди:
19 — Устаз, Муса пәйғәмбәр Тәвратта бизгә: «Бир киши өлүп кетип, аяли тул қелип,
пәрзәнт көрмигән болса, униң ака яки иниси тул қалған йәңгисини әмригә елип, қе-
риндиши үчүн нәсил қалдуруши лазим» дәп язған.
20 Бурун йәттә ака-ука бар еди.
Чоңи өйлинип пәрзәнт қалдурмайла өлди.
21 Иккинчи қериндиши йәңгисини әмригә
елип, уму пәрзәнт көрмәй өлди. Үчинчисиниң әһвалиму униңкигә охшаш болди.
22 Шу
тәриқидә йәттиси охшашла уни елип пәрзәнт көрмәй кәтти. Ахирда, у аялму аләмдин
өтти.
23 Әнди тирилиш күнидә улар тирилгәндә, бу аял қайсисиниң аяли болиду? Чүнки
йәттисиниң һәммиси уни хотунлуққа алған-дә! — дейишти.
24 Әйса уларға мундақ җавап бәрди:
— Силәр нә муқәддәс язмиларни нә Худаниң қудритини билмигәнлигиңлар сәвәвидин
мошундақ азған әмәсмусиләр?
25 Чүнки өлүмдин тирилгәндә инсанлар өйләнмәйду,
әргә тәгмәйду, бәлки әрштики пәриштиләргә охшаш болиду.
26 Әнди өлгәнләрниң тирилиши мәсилиси һәққидә Тәвратта, йәни Мусаға чүшүрүл-
гән китаптики «тикәнлик» вақиәсидә, Худаниң униңға қандақ ейтқинини, йәни: «Мән
Ибраһимниң Худаси, Исһақниң Худаси вә Яқупниң Худасидурмән!» дегинини оқуми-

---

12:14 **«Қәйсәргә баж-селиқ тапшуруш...»** — Римниң һәр бир императориға «Қәйсәр» дегән нам-унван бериләтти; мәсилән Қәйсәр Авғустус, Қәйсәр Юлиус, Қәйсәр Тибериус қатарлиқлар. **«Қәйсәргә баж-селиқ тапшуруш Тәврат қануниға уйғунму-йоқ?»** — әйни вақитта, Йәһудийлар римлиқларниң зулми астида яшаватқан еди. Әгәр Әйса: «Рим императориға баж тапшуруш тоғра» десә, бу гәптин азатлиқни истигән Йәһудийлар уни «Мана таза бир ялақчи, хаин екән» дәп тиллишатти. «Баж тапшурмаслиқ керәк» дегән болса, у Рим империйәсигә қарши чиққан болатти; андин улар уни Рим валийисиға әрз қилған болатти. Улар мошундақ соалларни сораш арқилиқ Әйсани гепидин тутувелип, римлиқларниң қолиға тапшуруп, униңға зиянкәшлик қилмақчи болушқан.

12:15 **«Маңа бир «динар» пулни әкелиңлар, мән көрүп бақай»** — «динар» яки «динариус» дегән Рим империйәсидики бир хил пул бирлиги болуп, үстигә Қәйсәрниң сүрити бесилған еди, әлвәттә. Бир «динариус» тәхминән бир адәмниң күнлүк һәққи болатти *(«Мат.» 20:2ни көрүң)*.

12:16 Mat. 17:25; Rim. 13:7; Yar. 1:26

12:17 **«Қәйсәрниң һәққини Қәйсәргә, Худаниң һәққини Худаға тапшуруңлар»** — демәк, «Қәйсәргә Қәйсәрниң һәққи *(униң сүрити чүшүрүлгән нәрсә)*ни тапшуруңлар» — Қәйсәргә баж төләш керәк. Амма қандақ нәрсә үстидә «Худаниң сүрити» бар? Инсан өзи «Худаниң сүрити» болуп, биз пүтүнимизни Худаға тапшуришимиз керәктур *(«Яр.» 1:26-27ни көрүң)*.

12:17 Мат. 17:25; 22:21; Рим. 13:7.

12:18 **«Садуқийлар»** — бу мәзһәпдикиләр тоғрилиқ «Мат.» 16:1дики изаһатни вә «Тәбирләр»ни көрүң.

12:18 Мат. 22:23; Луқа 20:27; Рос. 23:8.

12:19 **«Бир киши өлүп кетип...»** — грек тилида «бирсниң акиси яки укиси өлсә,...». **«униң ака яки иниси тул қалған йәңгисини әмригә елип, қериндиши үчүн нәсил қалдуруши лазим»** — «Қан.» 25:5.

12:19 Яр. 38:8; Қан. 25:5, 6.

12:25 Мат. 22:30; 1Юһ. 3:2.

диңларму? [27] У өлүкләрниң Худаси әмәс, бәлки тирикләрниң Худасидур! Шуңа силәр
қаттиқ езип кәткәнсиләр!

Әң муһим әмир

Мат. 22:34-40; Луқа 10:25-28

[28] Уларға йеқин кәлгән, муназириләшкәнлирини аңлиған вә Әйсаниң уларға яхши жа-
вап бәргәнлигини көргән бир Тәврат устази униңдин:
— Пүтүн әмирләрниң ичидә әң муһими қайси? — дәп сориди.
[29] Әйса мундақ жавап бәрди:
— Әң муһим әмир шуки, «Аңлиғин, әй Исраил! Пәрвәрдигар Худайимиз болған Рәб
бирдур. [30] Пәрвәрдигар Худайиңни пүтүн қәлбиң, пүтүн жениң, пүтүн зеһниң вә пүтүн
күчүң билән сөйгин». Мана бу әң муһим әмир. [31] Униңға охшайдиған иккинчи әмир бол-
са: — «Хошнаңни өзүңни сөйгәндәк сөй». Хечқандақ әмир булардин үстүн турмайду.
[32] Тәврат устази униңға: — Тоғра ейттиңиз, устаз, һәқиқәт бойичә сөзлидиңиз; чүнки
У бирдур, Униңдин башқиси йоқтур; [33] инсанниң Уни пүтүн қәлби, пүтүн әқли, пүтүн
жени вә пүтүн күчи билән сөйүши һәм хошнисиниму өзини сөйгәндәк сөйүши барлиқ
көйдүрмә қурбанлиқлар һәм башқа қурбанлиқ-һәдийәләрдинму артуқтур.
[34] Әйса униң ақиланилик билән жавап бәргинини көрүп:
— Сән Худаниң падишалиғидин жирақ әмәссән, — деди.
Шуниңдин кейин, һеч ким униңдин соал сорашқа петиналмиди.

Қутқузғучи-Мәсиһ — Давутниң оғли һәм Рәбби

Мат. 22:41-46; Луқа 20:41-44

[35] Ибадәтхана һойлилирида тәлим бәргәндә, Әйса буларға жававән мундақ соални отту-
риға қойди:
Тәврат устазлириниң Мәсиһни «Давутниң оғли» дегинини қандақ чүшинисиләр?
[36] Чүнки Давут өзи Муқәддәс Роһта мундақ дегәнғу: —
«Пәрвәрдигар мениң Рәббимгә ейттики: —
«Мән сениң дүшмәнлириңни тәхтипәриң қилғичә,
Мениң оң йенимда олтарғин!».
[37] Давут Мәсиһни шундақ «Рәббим» дәп атиған турса, әнди Мәсиһ қандақму Давутниң
оғли болиду?
У йәрдики топ-топ хәлиқ униң сөзини хурсәнлик билән аңлайтти.

12:26 **«Мән Ибраһимниң Худаси, Исһақниң Худаси вә Яқупниң Худасидурмән!»** — «Мис.» 3:6.
12:26 Мис. 3:6,15; Мат. 22:31,32; Рос. 7:32; Ибр. 11:16.
12:27 **«У өлүкләрниң Худаси әмәс, бәлки тирикләрниң Худасидур!»** — Әйсаниң бу сөзи тоғрилиқ «Матта»дики «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
12:28 Мат. 22:34; Луқа 10:25.
12:29 Қан. 4:35; 6:4-5; 10:12; Луқа 10:27.
12:31 Лав. 19:18; Мат. 22:39; Рим. 13:9; Гал. 5:14; Яқ. 2:8.
12:32 **«Чүнки у бирдур, униңдин башқиси йоқтур»** — «У» Худани көрситиду, әлвәттә.
12:34 Қан. 4:35; 6:4-5; Йәш. 45:21
12:35 **«буларға жававән мундақ соални оттуриға қойди»** — грек тилида «мундақ жавап бәрди: —». **«Давутниң оғли»** — мошу йәрдә «Давутниң әвлади»ни көрситиду, әлвәттә.
12:35 Мат. 22:41; Луқа 20:41.
12:36 **«Пәрвәрдигар мениң Рәббимгә ейттики: — «Мән сениң дүшмәнлириңни тәхтипәриң қилғичә, мениң оң йенимда олтарғин!»** — Зәб.» 109:1.
12:36 Зәб. 109:1; Рос. 2:34; 1Кор. 15:25; Ибр. 1:13; 10:13.
12:37 **«Давут Мәсиһни шундақ «Рәббим» дәп атиған турса, әнди Мәсиһ қандақму Давутниң оғли болиду?»** — демәк, Қутқузғучи-Мәсиһ падиша Давутниң әвлади болсиму, лекин падиша Давут Мәсиһни «Рәббим» дегән йәрдә Мәсиһ Давуттин улуқ болиду, һәм туғулуштин бурунла «Рәб» сүпитидә еди.

Әйсаниң Тәврат устазлирини әйиплиши

Мат. 23:1-36; Луқа 20:45-47

38 У уларға тәлим бәргинидә мундақ деди:
— Тәврат устазлиридин һошияр болуңлар. Улар узун тонларни кийивалған һалда кери-
лип жүрүшкә, базарларда кишиләрниң уларға болған узун саламлириға, 39 синагоглар-
да алдинқи орунларда, зияпәтләрдә төрдә олтиришқа амрақ келиду. 40 Улар тул аяллар-
ниң барлиқ өй-бесатлирини йәвалиду вә көз-көз қилип ялғандин узундин-узун дуалар
қилиду. Уларниң тартидиған жазаси техиму еғир болиду!

Тул аялниң сәдиқиси

Луқа 21:1-4

41 У ибадәтханидики сәдиқә сандуғиниң удулида олтирип, униңға пуллирини ташла-
ватқан халайиққа қарап туратти. Нурғун байлар униңға хелә көп пул ташлашти.
42 Намрат бир тул аялму келип, тийинниң төрттин бири қиммитидики икки ләптонни
ташлиди.

43 У мухлислирини йениға чақирип, уларға мундақ деди:
— Мән силәргә бәрһәқ шуни ейтип қояйки, бу намрат тул аялниң сәдиқә сандуғиға
ташлиғини башқиларниң һәммисиниң ташлиғанлиридин көптур. 44 Чүнки башқилар
өзлириниң ешип ташқанлиридин сәдиқә қилди; лекин бу аял намрат турупму, өзиниң
бар-йоқини — тирикчилик қилидиғинининиң һәммисини сәдиқә қилип ташлиди.

Ибадәтханиниң вәйран қилинишидин бешарәт; ахирқи заманлардики аламәтләр

Мат. 24:1-44; Луқа 21:5-33

13 1 У ибадәтханидин чиқиватқанда, мухлислиридин бири униңға:
— Устаз, қара, бу немидегән һәйвәтлик ташлар вә имарәтләр-һә! — деди.
2 Әйса униңға жававән:
— Сән бу һәйвәтлик имарәтләрни көрдүңму? Бир тал ташму таш үстидә қалмайду, һәм-
миси қалдурулмай гумран қилиниду, — деди.
3 У Зәйтун теғида, йәни ибадәтханиниң удулида олтарғанда, Петрус, Яқуп, Юһанна вә
Андрияслар униңдин астиғина:
4 — Бизгә ейтқинчу, бу ишлар қачан йүз бериду? Бу барлиқ вақиәләрниң йүз беридиған-
лиғини көрситидиған немә аламәт болиду? — дәп сораШти.

12:38 **«Тәврат устазлири... базарларда кишиләрниң уларға болған узун саламлириға... *амрақ келиду*»** — «узун» дегән сөз грекчә тексттә йоқ; тарих тәтқиқатлириға асасән уларға қилған «саламлар»ни интайин узун вә мурәккәп дәп билимиз.
12:38 Мат. 23:5, 6; Луқа 11:43; 20:46.
12:40 Мат. 23:14; Луқа 20:47; 2Тим. 3:6; Тит. 1:11.
12:41 **«сәдиқә сандуғи»** — грек тилида бу сөз адәттә «ғәзнә»ни көрситиду. Лекин мошу йәрдә ибадәтханидики ғәзнә үчүн сәдиқиләр жиғилидиған җай, бәлким чоң бир сандуқни көрсәтсә керәк.
12:41 2Пад. 12:10; Луқа 21:1.
12:42 **«икки ләптон»** — «ләптон» дегән бу пул «денариус»ниң 1/128и болуп, бир ишләмчиниң «алтә минут»луқ һәққигә тоғра келәтти.
12:43 2Кор. 8:12.
13:1 Мат. 24:1; Луқа 21:5.
13:2 1Пад. 9:7, 8; Мик. 3:12; Луқа 19:44.
13:3 Мат. 24:3; Луқа 21:7.
13:4 Рос. 1:6.

5 Әйса уларға жававән сөз башлап мундақ деди:
— Һези болуңларки, һеч ким силәрни аздуруп кәтмисун. 6 Чүнки нурғун кишиләр ме-
ниң намимда келип: «Мана өзүм шудурмән!» дәп, көп адәмләрни аздуриду. 7 Силәр
уруш хәвәрлири вә уруш шәпилирини аңлиғиниңларда, булардин алақзадә болуп кәт-
мәңлар; чүнки бу ишларниң йүз бериши муқәррәр. Лекин бу заман ахири йетип кәлгән-
лиги әмәс. 8 Чүнки бир милләт йәнә бир милләт билән урушқа чиқиду, бир падишалиқ
йәнә бир падишалиқ билән урушқа чиқиду. Жай-жайларда йәр тәврәшләр йүз бериду,
ачарчилиқлар вә қалаймиқанчилиқлар болиду. Мана бу ишларниң йүз бериши «туғут-
ниң толғиғиниң башлиниши» болиду, халас.
9 Силәр болсаңлар, өзүңларға пәхәс болуңлар; чүнки кишиләр силәрни тутқун қилип
сот мәһкимилиригә тапшуруп бериду, синагогларда қамчилинисиләр. Силәр мениң
сәвәвимдин әмирләр вә падишалар алдиға елип берилип, улар үчүн бир гувалиқ болсун
дәп сорақча тартилисиләр. 10 Лекин булардин авал хуш хәвәр пүткүл әлләргә жакалини-
ши керәк. 11 Әнди улар силәрни апирип сорақча тапшурғанда, немә дейиш һәққидә нә ән-
дишә нә мулаһизә қилмаңлар, бәлки шу вақит-саитидә силәргә қайси гәп берилсә, шуни
ейтиңлар; чүнки сөзлигүчи силәр әмәс, Муқәддәс Роһтур. 12 Қериндаш қериндишиға, ата
балисиға хаинлиқ қилип өлүмгә тутуп бериду. Балиларму ата-аниси билән зитлишип,
уларни өлүмгә мәһкүм қилдуриду. 13 Шундақла силәр мениң намим түпәйлидин һәммә
адәмниң нәпритигә учрайсиләр, лекин ахирғичә бәрдашлиқ бәргәнләр қутқузулиду.

Йерусалимда вәйран қилғучи «жиркиничлик номуссизлиқ» пәйда болиду; «дәһшәтлик азап-оқубәт»

14 «Вәйран қилғучи жиркиничлик номуссизлиқ»ниң өзи турушқа тегишлик болмиған
йәрдә турғинини көргиниңларда, (китапхан бу сөзниң мәнасини чүшәнгәй) Йәһудийә
өлкисидә туруватқанлар тағларға қачсун. 15 Өгүздә турған киши өйигә чүшмәй яки өй-
идики бирәр немини алғили ичигә кирмәй қачсун. 16 Етизларда туруватқан киши болса
чапинини алғили өйигә янмисун. 17 У күнләрдә һамилдар аяллар вә бала емитиватқан-
ларниң һалиға вай! 18 Қачидиған вақтиңларниң қишқа тоғра келип қалмаслиғи үчүн
дуа қилиңлар. 19 Чүнки у чағда Худа яратқан дунияниң апиридә қилинғандин буян

13:5 Йәр. 29:8; Әф. 5:6; 2Тес. 2:2, 3; 1Юһ. 4:1.
13:6 **«Мана өзүм шудурмән»** — «Мана өзүм Мәсиһдурмән» дегән мәнани билдүриду.
13:6 Йәр. 14:14; 23:21.
13:8 **«бир милләт йәнә бир милләт билән урушқа чиқиду, бир падишалиқ йәнә бир падишалиқ билән урушқа чиқиду»** — ибраний тилида *(шундақла грек тилида)* бу ибарә дуния бойичә кеңәйгән урушларни көрситиши мүмкин («Йәш.» 19:2, «2Тар.» 15:3-6дә бу турақлиқ ибарә тоғрилиқ мисаллар бар. **«Мана бу ишларниң йүз бериши «туғутниң толғиғиниң башлиниши» болиду, халас»** — Әйса Мәсиһ қайси ишниң «туғулиду»ғанлиғини беваситә демәйду. Төвәндики сөзлиригә қариғанда, буни йеңи дәвирниң туғулуши дәп қараймиз.
13:8 Йәш. 19:2.
13:9 **«сот мәһкимилири»** — грек тилида «санһедринлар». Йәһудийларниң мәһкимилирини вә бәлким башқа һәр хил сорақханиларни көрситиду.
13:9 Мат. 10:17; 24:9; Луқа 21:12; Юһ. 15:19; 16:2; Вәһ. 2:10.
13:10 **«булардин авал хуш хәвәр пүткүл әлләргә жакалиниши керәк»** — «авал» дегән сөзгә қариғанда, хуш хәвәрниң һәр жайға жакалиниши заманниң ахиридин авал, шундақла бәлким 9-айәттә ейтилған наһайити еғир зиянкәшликтин авал болуши мүмкин *(«Мат.» 24:14ни көрүң)*.
13:11 Мат. 10:19; Луқа 12:11; 21:4.
13:12 Әз. 38:21; Мик. 7:6.
13:13 Мат. 10:22; 24:13; Луқа 21:19; Вәһ. 2:7,10.
13:14 **«Вәйран қилғучи жиркиничлик номуссизлиқ»** — буниң тоғрисида Тәврат «Дан.» 9:24-27ни вә у тоғрилиқ изаһатларни көрүң.
13:14 Дан. 9:27; Мат. 24:15; Луқа 21:20,21; 2Тес. 2:4
13:17 **«у күнләрдә һамилдар аяллар вә бала емитиватқанларниң һалиға вай!»** — ундақ кишиләргә қечиш әпсиз болиду, әлвәттә.
13:18 **«Қачидиған вақтиңларниң қишқа тоғра келип қалмаслиғи үчүн дуа қилиңлар»** — Йәһудий диний

мошу чаққичә көрүлүп бақмиған һәм кәлгүсидиму көрүлмәйдиған зор азап-оқубәт
болиду.[20] Әгәр Пәрвәрдигар у күнләрни азайтмиса, һеч қандақ әт егиси қутулалмайду.
Лекин У Өз таллиғанлири үчүн у күнләрни азайтиду.[21] Әгәр у чағда бириси силәргә:
«Қараңлар, бу йәрдә Мәсиһ бар!» яки «Қараңлар, у әнә у йәрдә!» десә, ишәнмәңлар.
[22] Чүнки сахта мәсиһләр вә сахта пәйғәмбәрләр мәйданға чиқиду, мөҗизилик аламәт-
ләр вә караматләрни көрситиду; шуниң билән әгәр мумкин болидиған болса, улар һәтта
Худа таллиғанларни һәм аздуриду.[23] Шуниң үчүн, силәр һошияр болуңлар. Мана, мән
бу ишларниң һәммисини силәргә алдин-ала уқтуруп қойдум.

Инсаноғлиниң келиши

[24] Әнди шу күнләрдә, шу азап-оқубәт өтүп кәткән һаман, қуяш қарийиду, ай йоруқлуғини
бәрмәйду,[25] юлтузлар асмандин төкүлүп чүшиду, асмандики күчләр ләрзигә келиду.
[26] Андин кишиләр Инсаноғлиниң улуқ күч-қудрәт вә шан-шәрәп билән булутлар ичидә
келиватқанлиғини көриду.[27] У өз пәриштилирини әвәтиду, улар униң таллиғанлири-
ни дунияниң төрт тәрипидин, зиминниң чәтлиридин асманниң чәтлиригичә жиғип
җәм қилиду.

Әнҗир дәриғидин савақ елиш

[28] — Әнҗир дәриғидин мундақ тәмсилни биливелиңлар: — Униң шахлири көкирип йо-
пурмақ чиқарғанда, язниң йеқинлап қалғанлиғини билисиләр.[29] Худди шуниңдәк, мән
бая дегәнлиримниң йүз бериватқанлиғини көргиниңларда, униң йеқинлап қалған-
лиғини, һәтта ишик алдида туруватқанлиғини биливелиңлар.
[30] Мән силәргә бәрһәқ шуни ейтип қояйки, бу аламәтләрниң һәммиси әмәлгә ашурул-
май туруп, бу дәвир өтмәйду.[31] Асман-зимин йоқилиду, бирақ мениң сөзлирим һәргиз
йоқалмайду.

әрбабларниң Тәврат қануниға болған чүшәнчисигә асасән, Йәһудийлар адәттә шабат *(дәм елиш)* күнидә шәһәр дәрвазиси вә дуканларни тақиши керәк. Бу күни сәпәр қилиш мәнъий қилинған болғачқа, Пәләстиндә турғанларға нисбәтән йемәклик сетивелиш вә башқа йәрләргә кечиш интайин қолайсиз болиду. «Қиш»та Йәһудийәдә дәрия-вадиларда су пат-пат тешип турғачқа, қиштиму кечиш интайин тәс болиду.

13:19 **Мат. 24:21**

13:20 **«У Өз таллиғанлар үчүн»** — грек тилида «У таллиған таллиғанлири үчүн» дегәнлик билән ипадилиниду — Худа Өзиниң таллиғанлириға бағлиған муһәббитини алаһидә тәкитләйду.

13:21 **««Қараңлар, бу йәрдә Мәсиһ бар!» яки «қараңлар, у әнә у йәрдә!» десә, ишәнмәңлар»** — «у» — Мәсиһни көрситиду.

13:21 **Мат. 24:23; Луқа 21:8.**

13:22 **Қан. 13:2; 2Тес. 2:11.**

13:24 **Йәш. 13:10; Әз. 32:7; Йо. 2:10,31; 3:15; Мат. 24:29; Луқа 21:25; Вәһ. 6:12.**

13:25 **«юлтузлар асмандин төкүлүп чүшиду, асмандики күчләр ләрзигә келиду»** — «Йәш.» 13:10, 34:4, «Йо.» 2:10ни көрүң. «Асмандики күчләр» бәлким барлиқ җин-шәйтанларни көрситиду; «ләрзигә келиду» бәлким уларниң күчтин қелишини көрситиду.

13:25 **Йәш. 13:10; 34:4.**

13:26 **«Андин кишиләр инсаноғлиниң улуқ күч-қудрәт вә шан-шәрәп билән булутлар ичидә келиватқанлиғини көриду»** — «Дан.» 7:13ни көрүң.

13:26 **Дан. 7:10; Мат. 16:27; 24:30; Мар. 14:62; Луқа 21:27; Рос. 1:11; 1Тес. 4:16; 2Тес. 1:10; Вәһ. 1:7.**

13:27 **«дунияниң төрт тәрипидин»** — грек тилида «төрт шамалдин» билән ипадилиниду.

13:28 **Мат. 24:32; Луқа 21:29.**

13:29 **«мән бая дегәнлиримниң йүз бериватқанлиғини көргиниңларда, униң йеқинлап қалғанлиғини, һәтта ишик алдида туруватқанлиғини биливелиңлар»** — бу тексттики «униң *(йеқинлап қалғанлиғи)*» яки инсаноғлиниң өзини, яки келидиған күнини, яки Худаниң падишалиғини көрситиду *(«Луқа» 21:31)*.

13:30 **«бу аламәтләрниң һәммиси әмәлгә ашурулмай туруп, бу дәвир өтмәйду»** — әгәр тилға елинған аламәт Йерусалимниң вәйран болушиға *(миладийә 70-жили) (13:2)* қаритилған болса, ундақта «дәвир» деган сөз тәбиийки *(1)* Әйсаниң дәвридә яшап өткән адәмләрни көрситиду. Әгәр Мәсиһниң дунияға қайтип келишигә *(13:26)* қаритилған болса, «дәвир» дегән сөз бәлким *(2)* пүтүн Йәһудийә хәлқини *(3)* бу айәтләрдә ейтилған «дәһшәтлик азап-оқубәт»тики вақиәләрниң башлиниш дәвридә яшиғанларни көрситиду. Шуңа барлиқ вақиәләр шу дәвир ичидә йүз бериду, дегәнлик болиду. Бизниңчә *(3)*-шәрһ алди-кәйни айәтләргә әң бап келиду.

13:31 **Зәб. 101:28-28; Йәш. 40:8; 51:6; Ибр. 1:11.**

Һошияр болуңлар

[32] Лекин шу күни яки вақит-саити тоғрилиқ хәвәрни һеч ким билмәйду — һәтта нә әр-
штики пәриштиләрму билмәйду, нә оғул билмәйду, уни пәқәт Атила билиду. [33] Һоши-
яр болуңлар, сәгәк болуп дуа қилиңлар, чүнки у вақит-саатниң қачан келидиғанлиғи-
ни билмәйсиләр. [34] Бу худди яқа жутқа чиқмақчи болған адәмниң әһвалиға охшайду.
Йолға чиқидиған чағда, у қуллириға өз һоқуқини беқитип, һәр биригә өз вәзиписини
тапшуриду вә дәрвазиванниңму сәгәк болушини тапилайду. [35] Шуниңдәк, силәрму сә-
гәк болуңлар; чүнки өйниң егисиниң қайтип келидиған вақтиниң — кәчқурунму, түн
йеримиму, ғораз чиллиған вақитму яки сәһәр вақтиму — уни биләлмәйсиләр; [36] у туюқ-
сиз кәлгәндә, силәрниң ухлаватқиниңларниң үстигә чүшмисун! [37] Силәргә ейтқинимни
мән һәммәйләнгә ейтимән: Сәгәк туруңлар!

Рәһбәрләрниң суйқәст қилиши

Мат. 26:1-5; Луқа 22:1-2; Юһ. 11:45-53

14 [1] «Өтүп кетиш» һейти вә «петир нан һейти»ға икки күн қалған еди. Баш каһинлар
вә Тәврат устазлири уни һейлә-нәйрәң билән тутуп өлтүрүшниң чарисини
издәйтти. [2] Чүнки улар:
— Бу иш һейт-айәм күнлири қилинмисун. Болмиса, хәлиқ арисида малиманчилиқ
чиқиши мүмкин, — дейишәтти.

Ихласмән аялниң Әйсани әтирлиши

Мат. 26:6-13; Юһ. 12:1-8

[3] Әнди у Бәйт-Ания йезисида, «Симон мохо»ниң өйидә дәстиханда олтарғанда, ақ қаште-
ши шишидә наһайити қиммәтлик сап сумбул әтирни көтирип кәлгән бир аял униң йе-
ниға кирди. Аял ақ қаштеши шешини чеқип, әтирни Әйсаниң бешиға қуйди.
[4] Лекин бәзиләр буниңға хапа болушуп, бир-биригә:
— Бу әтир немә дәп шундақ исрап қилиниду? [5] Чүнки бу әтирни үч йүз динардин ар-
туқ пулға сатқили болатти, пули кәмбәғәлләргә сәдиқә қилинса болмамти! — дейишти.
Улар аялға шундақ тапа-тәнә қилғили турди.
[6] Лекин Әйса уларға:
— Униң ихтиярға қоюңлар, немә дәп униң көңлини ағритисиләр? У мениң үстүмгә
яхши иш қилди. [7] Чүнки кәмбәғәлләр дайим араңларда болиду, халиған вақитиңларда
уларға хәйр-сахавәт көрситәләйсиләр; лекин мениң араңларда болушум силәргә дай-
им несип болувәрмәйду! [8] Аял чаминиң йетишичә қилди; у мениң бәдинимниң дәпнә
қилинишиға алдин-ала тәйярлиқ қилип, униңға әтир-май қуюп қойди. [9] Мән силәргә

13:32 Мат. 24:36; Рос. 1:7.
13:33 Мат. 24:42; 25:13; Луқа 12:40; 21:36; 1Тес. 5:6.
14:1 **««Өтүп кетиш» һейти вә «петир нан һейти»ға икки күн қалған еди»** — бу икки һейтниң тәпсилатлири үчүн «Мис.» 12-бап, «Лав.» 23-бапни вә «Тәбирләр»ни көрүң. Ибраний тилида «Песақ», яки «Пасха» һейти дәп атилиду.
14:1 Мат. 26:2; Луқа 22:1; Юһ. 11:55; 13:1.
14:3 **«Симон мохо»** — йәни «Мохо кесили» дейилидиған Симон» — Симон бәлким илгири мохо кесилигә гириптар болған еди. Бизниңчә бу иш вә «Юһ.» 12:1-11дә хатирилəнгән вақиә бир иштур.
14:3 Мат. 26:6; Луқа 7:37; Юһ. 11:2; 12:3.
14:5 **«бу әтирни үч йүз динардин артуқ пулға сатқили болатти»** — «динар» яки «динариус» дегән Рим империйәсидики бир хил пул бирлиги болуп, бир «динариус» тәхминән бир адәмниң бир күнлүк һәққи болатти. «Мат.» 20:2ни көрүң.
14:7 Қан. 15:11.
14:8 **«униңға әтир-май қуюп қойди»** — яки «униңға мәсиһ қилди».

бәрһәқ шуни ейтип қояйки, бу хуш хәвәр пүткүл дунияниң қәйеридә жакаланса, бу аял әслинип, униң қилған бу иши тәриплиниду, — деди.

Йәһуданиң Әйсаға сатқунлуқ қилиши

Мат. 26:14-16; Луқа 22:3-6

10 Шу вақитта, он иккиләндин бири болған Йәһуда Ишқарийот уни уларға тутуп бериш мәхситидә баш каһинларниң алдиға барди. 11 Улар буни аңлап хошал болуп кәтти вә униңға пул беришкә вәдә қилишти. Йәһуда уни тутуп беришкә мувапиқ пурсәт издәп жүрәтти.

Өтүп кетиш һейтиниң кәчлик тамиғи

Мат. 26:17-25; Луқа 22:7-14, 21-23; Юһ. 13:21-30

12 Петир нан һейтиниң биринчи күни, йәни өтүп кетиш һейтиниң қурбанлиқ қозиси союлидиған күни, мухлислар униңдин:
— Өтүп кетиш һейтиниң тамиғини йейишиң үчүн бизниң қәйәргә берип тәйярлишимизни халайсән? — дәп сориди.
13 У мухлислиридин иккиләнни алдин маңғузуп уларға:
— Шәһәргә кириңлар, у йәрдә козида су көтиривалған бир әр киши силәргә учрайду. Униң кәйнидин меңиңлар. 14 У адәм нәгә кирсә шу өйниң егисигә: «Устаз: Мухлислирим билән өтүп кетиш һейтиниң тамиғини йәйдиған меһманхана қәйәрдә?— дәп соравати-
ду» — дәңлар. 15 У силәрни башлап үстүнки қәвәттики рәтләнгән сәрәмжанлаштурулған чоң бир еғиз өйни көрситиду. Мана шу йәрдә бизгә тәйярлиқ қилип туруңлар, — деди.
16 Мухлислар йолға чиқип шәһәргә кирип, йолуққан ишларниң һәммиси у ейтқандәк болди. Шу йәрдә улар өтүп кетиш һейтиниң тамиғини тәйярлашти. 17 Кәч киргәндә, у он иккәйлән билән өйгә кәлди. 18 Улар дәстиханда олтирип ғизаланғанда Әйса:
— Мән силәргә бәрһәқ шуни ейтип қояйки, араңлардики бирәйлән, мән билән биллә ғизалиниватқан бириси маңа сатқунлуқ қилиду, — деди.
19 Улар бу сөздин қайғуға чөмүп, бир-бирләп униңдин:
— Мән әмәстимән? — дәп сориди. Йәнә бириси: — Мән әмәстимән? — деди.
20 Лекин у уларға:
— Шу киши он иккәйләнниң бири, йәни қолидики нанни мән билән тәң таваққа төгүргүчи болиду. 21 Инсаноғли дәрвәқә өзи тоғрисида муқәддәс язмиларда пүтүлгәндәк аләмдин кетиду; бирақ Инсаноғлиниң тутуп берилишигә васитичи болған адәмниң һалиға вай! У адәм туғулмиған болса униңға яхси болатти! — деди.

14:10 Мат. 26:14; Луқа 22:4.
14:12 **«петир нан һейтиниң биринчи күни, йәни өтүп кетиш һейтиниң қурбанлиқ қозиси союлидиған күни»** — «петир нан һейти» йәттә күн болиду, биринчи күни «өтүп кетиш» һейтиму тәң болиду. Бу күни, Йәһудийлар өйлиридә қоза союп, петир нан билән йәйду. **«Өтүп кетиш һейтиниң тамиғи»** — буниң муһим қисми «өтүп кетиш қурбанлиқ қозиси» еди (*«Мис.» 12:3-11, «Лав.» 23:5, «Чөл.» 28:16, «Қан.» 16:1-7ни көрүң*).
14:12 Мис. 12:17; Мат. 26:17; Луқа 22:7.
14:13 **«Шәһәргә кириңлар»** — «шәһәр» — Йерусалим шәһиригә, демәк. **«у йәрдә козида су көтиривалған бир әр киши силәргә учрайду»** — Қанаанда (*Пәләстиндә*) әр кишиләр бүгүнгә қәдәр адәттә су көтәрмәйду.
14:17 Мат. 26:20; Луқа 22:14.
14:18 **«дәстиханда олтирип ғизаланғанда...»** — грек тилида «дәстиханда йетип ғизаланғанда...».
14:18 Зәб. 40:10; Рос. 1:17.
14:21 **«... бирақ Инсаноғлиниң тутуп берилишигә васитичи болған адәмниң һалиға вай! У адәм туғулмиған болса униңға яхси болатти!»** — Йәһуда бу сөзни аңлиғандин кейин дәрһал чиқип баш каһинларниң йениға барған болса керәк. «Маркус», «Луқа», «Юһанна»дики ««өтүп кетиш» һейтиниң кәчлик тамиғи» тоғрисидики баянларни көрүң.

«Рәбниң зияпити»

Мат. 26:26-30; Луқа 22:15-20; 1Кор. 11:23-25

22 Улар ғизалиниватқанда, Әйса бир нанни қолиға елип тәшәккүр ейтқандин кейин, уни
уштуп, мухлислириға үләштүрүп бәрди вә:
— Елиңлар, бу мениң теним, — деди.
23 Андин у қолиға жамни елип Худаға тәшәккүр ейтқандин кейин, уни мухлислириға
сунди. Уларниң һәммиси униңдин ичишти.
24 У уларға: — Бу мениң қеним, нурғун адәмләр үчүн төкүлидиған, йеңи әһдини түзи-
диған қенимдур. 25 Мән силәргә бәрһәқ шуни ейтип қояйки, Худаниң падишалиғида
йеңидин шараптин ичидиған күнгичә, үзүм телиниң шәрбитини һәргиз ичмәймән, —
деди.
26 Улар бир мәдһийә күйини ейтқандин кейин талаға чиқип, Зәйтун теғиға қарап ке-
тишти.

Мухлисларниң Әйсани ташлап кетиши

Мат. 26:31-35; Луқа 22:31-34; Юһ. 13:36-38

27 Андин Әйса уларға:
Силәр һәммиңлар тандурулуп путлишисиләр, чүнки муқәддәс язмиларда:

«Мән падичини уруветимән,
Қойлар патипарақ болуп тарқитиветилиду» дәп пүтүлгән.
28 Лекин мән тирилгәндин кейин Галилийәгә силәрдин бурун баримән, — деди. 29 Лекин
Петрус униңға:
— Һәммәйлән тандурулуп путлашсиму, мән һәргиз путлашмаймән, деди.
30 Әйса униңға: — Мән саңа бәрһәқ шуни ейтип қояйки, бүгүн, йәни бүгүн кечә ғораз
икки қетим чиллиғичә, сән мәндин үч қетим танисән, — деди.
31 Лекин Петрус техиму қәтъийлик билән униңға:
— Сән билән биллә өлидиған иш керәк болсиму, сәндин һәргиз танмаймән, — деди.
Қалған һәммисиму шундақ дейишти.

Әйсаниң Гетсиманә бағчисидики дуа-тилавити

Мат. 26:36-46; Луқа 22:39-46

32 Андин улар Гетсиманә дегән бир жайға кәлди. У мухлисларға: — Мән дуа-тилавәт қи-
лип кәлгичә, мошу йәрдә олтирип туруңлар, деди.
33 У Петрус, Яқуп вә Юһаннани биргә елип маңди вә сүр бесип, роһ-қәлбидә толиму
пәришан болушқа башлиди. 34 У уларға:

14:22 **«Әйса бир нанни қолиға елип тәшәккүр ейтқандин кейин»** — яки «Әйса нанни қолиға елип *(уни)* бәрикәтлигәндин кейин,...».
14:22 Мат. 26:26; Луқа 22:19; 1Кор. 11:23.
14:24 **«Бу мениң қеним, нурғун адәмләр үчүн төкүлидиған, йеңи әһдини түзидиған қенимдур»** — «йеңи әһдә» Тәврат, «Йәр.» 31:31-34, «Луқа» 22:20ни, «Ибр.» 13:20ни көрүң. Бәзи кона көчүрмиләрдә пәқәт «әһдә» дейилиду.
14:27 **«Мән падичини уруветимән, қойлар патипарақ болуп тарқитиветилиду»** — «Зәк.» 13:7. Мошу бешарәттә сөзлигүчи Худаниң өзи, әлвәттә.
14:27 Зәк. 13:7; Мат. 26:31; Юһ. 16:32.
14:28 Мат. 26:32; 28:10; Мар. 16:7.
14:30 Мат. 26:34; Луқа 22:34; Юһ. 13:38.
14:31 Юһ. 13:37.
14:32 Мат. 26:36; Луқа 22:39; Юһ. 18:1.
14:33 **« *Әйса* ... роһ-қәлбидә толиму пәришан болушқа башлиди»** — грек тилида «у ... роһта толиму пәришан болушқа башлиди».

— Җеним өлидиғандәк бәкму азапланмақта. Силәр бу йәрдә қелип, ойғақ туруңлар, — деди. [35] У сәл нерирақ берип, өзини йәргә етип дүм ятти вә мүмкин болса, у дәқиқиниң өз бешиға чүшмәй өтүп кетиши үчүн дуа қилип:
[36] — И Абба Ата, Саңа һәммә иш мүмкиндур; бу қәдәһни мәндин өткүзүвәткәйсән! Лекин бу иш мән халиғандәк әмәс, сән халиғандәк болсун, — деди.
[37] У үчәйләнниң йениға қайтип кәлгинидә, уларниң ухлап қалғанлиғини көрүп, Петрусқа:
— Әй Симон, ухлаватамсән?! Бир саатму ойғақ туралмидиңму?! [38] Езиқтурулуштин сақлиниш үчүн, ойғақ туруп дуа қилиңлар. Роһ пидакар болсиму, лекин кишиниң әтлири аҗиздур, — деди.
[39] Андин у йәнә берип, охшаш сөзләр билән қайтидин дуа қилди. [40] У уларниң йениға қайтип кәлгинидә, уларниң йәнә ухлап қалғанлиғини көрди, чүнки уларниң көзлири уйқиға илинған еди. Улар униңға немә дейишини билмәй қалди. [41] У үчинчи қетим уларниң йениға қайтип уларға:
— Силәр техичә ухлаватамсиләр, техичә дәм еливатамсиләр? Әнди болди бәс! Вақит-саити кәлди; мана, Инсаноғли гунакарларниң қолиға тапшурулди! [42] Қопуңлар, кетәйли; мана, маңа сатқунлуқ қилидиған киши йеқин кәлди! — деди.

Әйсаниң тутқун қилиниши

Мат. 26:47-56; Луқа 22:47-53; Юһ. 18:3-12

[43] Вә шу дәқиқидә, униң сөзи техи түгимәйла, мана, он иккәйләндин бири болған Йәһуда кәлди; униң йенида баш каһинлар, Тәврат устазлири вә ақсақаллар тәрипидин әвәтилгән қилич-тоқмақларни көтәргән зор бир топ адәм бар еди. [44] Униңға сатқунлуқ қилғучи улар билән аллибурун ишарәтни бекитип: «Мән кимни сөйсәм, у дәл шудур. Силәр уни тутуп, ялап елип кетиңлар» дәп келишкән еди. [45] У келип удул Әйсаниң алдиға берип:
— Устаз, устаз! — дәп уни сөйүп кәтти.
[46] Улар униңға қол селип, уни тутқун қилди. [47] Вә униң йенида турғанлардин бирәйлән қиличини суғуруп, баш каһинниң чакириға урувиди, униң қулиқини шилип чүшүрүвәтти.
[48] Әйса җававән уларға:

14:34 Юһ. 12:27.
14:35 **«у дәқиқиниң өз бешиға чүшмәй өтүп кетиши үчүн ...»** — грек тилида «шу саатниң өз бешиға чүшмәй өтүп кетиши үчүн...».
14:35 Луқа 22:41.
14:36 **«И Абба Ата, Саңа һәммә иш мүмкиндур»** — ибраний тилида «абба» дегән сөз оғулниң атисиға болған йеқинчилиғини билдүриду. Уйғурчидики «сөйүмлүк ата» дегәнгә йеқин келиду. Бу сөз һәм муһәббәт һәм чоңқур һөрмәтниму билдүриду. **«бу қәдәһни мәндин өткүзүвәткәйсән!»** — «бу қәдәһ» униң алдида туридиған азап-оқубәтләрни көрситиду.
–Тәвратниң көп йәрлиридә «қәдәһ» дәл шу мәнада ишлитилиду *(мәсилән «Зәб.» 74:9, «Йәш.» 51:17, 22, «Йәр.» 25:15дә).*
14:36 Юһ. 6:38.
14:37 Мат. 26:40; Луқа 22:45.
14:38 **«Роһ пидакар болсиму, лекин кишиниң әтлири аҗизду»** — «кишиниң әтлири» грек тилида «әт». Инҗилда «әт» яки «әт-тән» дайим дегидәк адәмниң өз тени тәрипидин аздурулидиған, гунакар тәбиитини көрситиду. «Рим.»дики «кириш сөз»имизни көрүң.
14:38 Гал. 5:17.
14:41 **«Силәр техичә ухлаватамсиләр, техичә дәм еливатамсиләр?»** — яки болмиса: «Әнди ухлаверисиләр, дәм еливерисиләр!» *(демәк, кинайилик гәп)* яки пәқәт: «Әнди ухлаңлар, дәм елиңлар!».
14:43 Мат. 26:47; Луқа 22:47; Юһ. 18:3.
14:45 **«Устаз, устаз»** — «Устаз» ибраний тилида «Рабби» дейилиду.
–Ибранийлар арисида адәмниң исмини икки қетим чақириш адәттә инатайин чоңқур һессият, алаһидә амрақлиқни билдүриду.
14:45 2Сам. 20:9.

— Бир қарақчини тутидиғандәк қилич-тоқмақларни көтирип мени тутқили кәпсиләрғу?
49 Мән һәр күни ибадәтхана һойлилирида силәр билән биллә болуп тәлим берәттим, лекин силәр у чағда мени тутмидиңлар. Лекин бу ишларниң йүз бериши муқәддәс язмиларда алдин пүтүлгәнләрниң әмәлгә ашурулуши үчүн болди, — деди.
50 Бу чағда, һәммәйлән уни ташлап қечип кетишти. 51 Пәқәт учисиға канап рәхт йепин-
чақливалған бир жигит униң кәйнидин әгишип маңди. Яш әскәрләр уни тутувеливиди,
52 лекин у канап рәхттин бошинип,ялаңач пети улардин қечип кәтти.

Алий кеңәшмидә сотлиниш

Мат. 26:57-68; Луқа 22:54-55, 63-71; Юһ. 18:13-14, 19-24

53 Әнди улар Әйсани баш каһинниң алдиға елип беришти. Баш каһинлар, барлиқ ақсақаллар билән Тәврат устазлириму у йәргә униң йениға жиғилди. 54 Петрус униңға таки баш
каһинниң сарайидики һойлиниң ичигичә жирақтин әгишип кәлди; у қаравуллар билән
биллә отниң нурида отсинип олтарди. 55 Баш каһинлар вә пүтүн алий кеңәшмә әзалири Әйсани өлүмгә мәһкүм қилиш үчүн, гува-испат издиди, амма тапалмиди. 56 Чүнки
нурғун кишиләр уни әрз қилип ялған гувачилиқ бәргән болсиму, уларниң гувалиқлири
бир-биригә удул кәлмәйтти. 57 Бәзи адәмләр орнидин туруп, униң үстидин әрз қилип
ялған гувалиқ берип:
58 — Биз униң: «Инсан қоли билән ясалған бу ибадәтханини бузуп ташлап, инсан қоли билән ясалмиған башқа бир ибадәтханини үч күн ичидә ясап чиқимән» дегәнлигини аңлидуқ, — деди.
59 һәтта уларниң бу һәқтики гувалиқлириму бир-биригә мас кәлмиди.
60 Андин баш каһин һәммәйләнниң алдида орнидин туруп, Әйсадин:
— Қени, җавап бәрмәмсән? Булар сениң үстүңдин зади қандақ гувалиқларни беривати-
ду? — дәп сориди. 61 Лекин Әйса шүк туруп, һеч қандақ җавап бәрмиди. Баш каһин уни
қистап йәнә униңдин:
— Сән Мубарәк Болғучиниң Оғли Мәсиһмусән? — дәп сориди.
62 Шундақ, мән өзүм, — деди Әйса, — вә силәр кейин Инсаноғлиниң Қудрәт Егисиниң оң йенида олтиридиғанлиғини вә асмандики булутлар билән келидиғанлиғини көрисиләр.
63 Шуниң билән баш каһин тонлирини житип ташлап:
— Әнди башқа һәр қандақ гувачиниң немә һаҗити? 64 Өзүңлар бу күпүрлүкни аңли-

14:49 1Сам. 24:14-15; Зәб. 21:7-8; 68:10; Луқа 24:25.
14:50 Аюп 19:13; Зәб. 87:9, 19; Зәк.13:7
14:52 **«...учисиға канап рәхт йепинчақливалған бир жигит... лекин у канап рәхттин бошинип, ялаңач пети улардин қечип кәтти»** — бир нәччә шәрһчиләр бу «мәлум яш жигит»ни Маркусниң өзи екән, дәп қарайду. Бизму қошулимиз. У мошу йәрдә өзини «мухлис» дәп атимайду. Бәлким у мошу йәрдә **барлиқ кишиләр**ниң Әйсадин ваз кечип уни ташлиғанлиғини тәкитлимәкчи болиду.
14:53 **«Баш каһинлар, барлиқ ақсақаллар билән Тәврат устазлириму у йәргә униң йениға жиғилди»** — «униң йениға» баш каһин Қаяфаниң йениға, демәк.
14:53 Мат. 26:57; Луқа 22:54; Юһ. 18:13,24.
14:55 **«алий кеңәшмә»** — ибраний тилида «Санһедрин»>
14:55 Мат. 26:59; Рос. 6:13.
14:58 **«Инсан қоли билән ясалған бу ибадәтханини бузуп ташлап, инсан қоли билән ясалмиған башқа бир ибадәтханини үч күн ичидә ясап чиқимән»** — «Юһ.» 2:19ни көрүң. Улар Мәсиһниң сөзини бурмилиған еди.
14:58 Мар. 15:29; Юһ. 2:19.
14:60 Мат. 26:62.
14:61 **«Сән Мубарәк Болғучиниң Оғли Мәсиһмусән?»** — «Мубарәк Болғучи» — Худа Өзидур.
14:61 Йәш. 53:7; Рос. 8:32.
14:62 **«силәр кейин Инсаноғлиниң Қудрәт Егисиниң оң йенида олтиридиғанлиғини вә асмандики булутлар билән келидиғанлиғини көрисиләр»** — Тәврат, «Дан.» 7:13ни көрүң.
14:62 Дан. 7:13; Мат. 16:27; 24:30; 25:31; Луқа 21:27; Рос. 1:11; 1Тес. 4:16; 2Тес. 1:10; Вәһ. 1:7.
14:63 **«Шуниң билән баш каһин тонлирини житип ташлап...»** — баш каһин Әйсани «күпүрлүк қилди» дәп қарап,

диңлар! Әнди униңға немә дәйсиләр? — деди.
Уларниң һәммиси у өлүм җазасиға буйрулсун, дәп һөкүм чиқириште. [65] Андин бәзилири униңға түкүрүшкә башлиди, йәнә униң көзлирини теңип, муштлап: «Қени, пәйғәмбәрчилик қилип бешарәт берә!» дейишти. Қаравулларму уни шапилақ билән качатлиди.

Петрусниң Әйсадин тениши

Мат. 26:69-75; Луқа 22:56-62; Юһ. 18:15-18, 25-27

[66] Петрус сарайниң төвәнки һойлисида турғанда, баш каһинниң дедәклиридин бири келип,
[67] иссинип олтарған Петрусни көрүп, униңға тикилип қарап:
— Сәнму Насарәтлик Әйса билән биллә едиңғу, — деди.
[68] Лекин у тенип:
— Сениң немә дәватқанлиғиңни билмидим һәм чүшәнмидим, — деди-дә, ташқириға, дәрвазиниң айвиниға чиқип турди. Шу әснада ғораз бир чиллиди.
[69] Уни йәнә көргән һелиқи дедәк йәнә у йәрдә турғанларға:
— Бу улардин бири, — дегили турди.
[70] Петрус йәнә инкар қилди.
Бир аздин кейин, у йәрдә турғанлар Петрусқа йәнә:
— Бәрһәқ, сән уларниң бирисән. Чүнки сәнму Галилийәлик екәнсәнғу?! — дейишти.
[71] Лекин у қаттиқ қарғашлар билән қәсәм қилип:
— Силәр дәватқан һелиқи адәмни тонумаймән! — деди.
[72] Дәл шу чағда ғораз иккинчи қетим чиллиди. Петрус Әйсаниң өзигә: «Ғораз икки қетим чиллиғичә, сән мәндин үч қетим танисән» дегән сөзини есигә алди; вә буларни ойлап жиғлап кәтти.

Әйсаниң Пилатусниң алдида сотлиниши

Мат. 27:1-2, 11-14; Луқа 23:1-5; Юһ. 18:28-38

15 [1] Әтиси таң етиши биләнла, баш каһинлар ақсақаллар, Тәврат устазлири вә пүткүл алий кеңәшмидикиләр билән мәслиһәтлишип, Әйсани бағлап апирип, валий Пилатусқа тапшуруп бәрди.
[2] Пилатус униңдин:
— Сән Йәһудийларниң падишасиму? — дәп сориди.
У җававән: — Ейтқиниңдәк, — деди.

өзиниң буниңға болған чөчүши вә ғәзивини ипадиләш үчүн кийимлирини житқан. Әйсаниң өзиниң Мәсиһ екәнлигини етирап қилиши, униң Худаға хас һоқуқ вә шөһрәт мәндидур, дегәнлигидур. Йәнә шуни ейтимизки, баш каһинниң тонлирини житишниң өзи Тәврат қануниға хилап еди (*«Лав.» 10:6, 21:10*).
14:65 **«бәзилири униңға түкүрүшкә башлиди, йәнә униң көзлирини теңип, муштлап: «қени, *пәйғәмбәрчилик қилип* бешарәт берә!»** — «Мат.» 26:68дә мошу кишиләрниң: «... Қени бешарәт берә, сени ким урди?» дейишкәнлигиму хатирилиду. **«Қаравулларму уни шапилақ билән качатлиди»** — яки «Қаравулларму уни арисиға еливелип качатлиди».
14:65 **Аюп 16:10; Йәш. 50:6; Юһ. 19:3.**
14:66 **Мат. 26:58,69; Луқа 22:55; Юһ. 18:16,17.**
14:69 **Мат. 26:71; Луқа 22:58; Юһ. 18:25.**
14:70 **«Бәрһәқ, сән уларниң бирисән. Чүнки сәнму Галилийәлик екәнсәнғу?!»** — уларниң дегәнлири Петрусниң тәләппузиға асасән болса керәк. «Мат.» 26:72-73ни көрүң.
14:72 **«...вә буларни ойлап жиғлап кәтти»** — башқа бир хил тәрҗимиси: — «... вә көңли бузулуп жиғлап кәтти».
14:72 **Мат. 26:34,75; Луқа 22:61; Юһ. 13:38; 18:27.**
15:1 **Зәб. 2:2; Мат. 27:1; Луқа 22:66; 23:1; Юһ. 18:28; Рос. 3:13.**
15:2 **«У җававән: — Ейтқиниңдәк, — деди»** — Әйсаниң «Әйтқиниңдәк» дегән җававиниң грек тилида «Шундақ, лекин әһвал дәл сениң ойлиғиниңдәк әмәс» дегән пуриғи чиқиду.
15:2 **Мат. 27:11; Луқа 23:3; Юһ. 18:33.**

[3] Баш каһинлар униң үстидин қайта-қайтидин әрз-шикайәтләрни қилишти. [4] Пилатус униңдин йәнә:
— Җавап бәрмәмсән? Қара, улар үстүңдин шунчивала шикайәт қиливатиду!? — дәп сориди.
[5] Бирақ Әйса йәнила һеч җавап бәрмиди; Пилатус буниңға интайин һәйран қалди.

Әйса вә Бараббас

Мат. 27:15-31; Луқа 23:13-25; Юһ. 18:39-40; 19:1-16

[6] Һәр қетимлиқ өтүп кетиш һейтида, халайиқ қайсибир мәһбусни тәләп қилса, валий
уни қоюп берәтти. [7] Әйни вақитта, зинданда Бараббас исимлиқ бир мәһбус бар еди. У
өзи билән биллә топилаң көтәргән һәмдә топилаңда қатиллиқ қилған нәччәйлән билән
тәң соланған еди. [8] Халайиқ чуқан-сүрән селип валийдин бурун һемишә уларға қилғинидәк йәнә шундақ қилишини тиләшти.
[9] Пилатус уларға:
— Силәр Йәһудийларниң падишасини қоюп беришимни халамсиләр? — деди [10] (чүнки
у баш каһинларниң һәсәтхорлуғи түпәйлидин уни тутуп бәргәнлигини биләтти). [11] Лекин баш каһинлар халайиқни: «Униң орниға, Бараббасни қоюп бәр» дәп тәләп қилишқа күшкүртти.
[12] Пилатус җававән улардин йәнә:
— Ундақ болса, силәр «Йәһудийларниң падишаси» дәп атиған кишини қандақ бир тәрәп қил дәватисиләр? — деди.
[13] — Улар йәнә авазини көтирип: — Уни крестлигин! — дәп вақиришатти.
[14] Пилатус уларға: — Немишкә? У немә рәзиллик өткүзүпту? — деди.
Бирақ улар техиму ғалҗирлишип:
— Уни крестлигин! — дәп вақиришти. [15] Шуңа Пилатус, халайиқни рази қилмақчи болуп, Бараббасни уларға чиқирип бәрди. Әйсани болса қамчилатқандин кейин, крестләш үчүн ләшкәрлиригә тапшурди.

Ләшкәрләрниң Әйсани мәсқирә қилиши

[16] Андин ләшкәрләр Әйсани валий ордисидики сәйнаға елип кирип, пүтүн ләшкәрләр
топини бу йәргә җәм болушқа чақирди. [17] Улар униң учисиға сөсүн рәңлик тон кийдүрүшти, андин улар тикәнлик шахчилардин тоқуған бир таҗни бешиға кийгүзди.
[18] Андин уни мубарәкләп: «Яшиғайла, и Йәһудийларниң падишаси!» дейишти. [19] Андин
бешиға қомуш билән һәдәп уруп, униңға қарап түкүрүшти вә униң алдида тиз пүкүп,

---

15:4 Мат. 27:13; Юһ. 19:10.
15:5 Йәш. 53:7
15:6 Мат. 27:15; Луқа 23:17; Юһ. 18:39.
15:7 Мат. 27:16; Луқа 23:19; Юһ. 18:40.
15:8 **«Халайиқ чуқан-сүрән селип...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Халайиқ *(валийниң)* алдиға келип...»
15:11 Мат. 27:20; Луқа 23:18; Юһ. 18:40; Рос. 3:14.
15:15 **«Әйсани болса қамчилатқандин кейин...»** — Рим империйәсидә җаза қамчилири бир нәччә тасмилиқ болуп, һәр бир тасмисиға қоғушун вә устихан парчилири бағланған болиду. Қамчилиған вақтида җазаға тартилғучиЯлаңачлинип, йәргә тизландурулуп, икки йенида турған ләшкәр уни қамчилайтти.
15:15 Мат. 27:26; Юһ. 19:1.
15:16 **«валий ордисидики сәйна»** — грек *(латин)* тилида «прайториум». **«ләшкәрләр топи»** — *(грек тилида «когорт»)* 500-600 кишидин тәркиб тапқан.
15:16 Мат. 27:27; Юһ. 19:2.
15:17 **«Улар униң учисиға сөсүн рәңлик тон кийдүрүшти»** — «сөсүн рәң» шу чағда шаһанә кийимниң рәңги шундақ еди *(«Мат.» 27:28, «Юһ.» 19:2ни көрүң)*. Улар шу «шаһанә тон» арқилиқ Әйсани «сән падишаму?!» дәп мазақ қилмақчи.

сәҗдә қилишти.
[20] Улар уни шундақ мазақ қилғандин кейин, униңдин сөсүн тонни салдуруветип, учисиға өз кийимлирини кийдүрди; андин улар уни крестләш үчүн елип чиқишти.

Униң крестлиниши

Мат. 27:32-44; Луқа 23:26-39; Юһ. 19:17-19

[21] Курини шәһиридин болған, Симон исимлиқ бир киши йезидин келип, у йәрдин өтүп
кетивататти (бу киши Искәндәр билән Руфусниң атиси еди). Ләшкәрләр уни тутуп келип, Әйсаниң крестини униңға мәҗбурий көтәргүзди. [22] Улар Әйсани Голгота (тәрҗимиси, «баш сүйәк») дегән йәргә елип кәлди; [23] андин улар униңға ичиш үчүн мурмәкки
арилаштурулған аччиқ шарап бәрди; лекин у уни қобул қилмиди.
[24] Улар уни крестлигәндин кейин, кийимлирини өз ара бөлүшүвелиш үчүн, һәр қайсисиниң үлүшини бекитишкә һәр бир кийимниң үстигә чәк ташлиди. [25] Уни крестлигән
вақит күнниң үчинчи саити еди. [26] Уни әйиплигән шикайәтнамидә «Йәһудийларниң
падишаси» дәп пүтүлгән еди.
[27] Улар униң билән тәң икки қарақчиниму крестлиди, бири оң тәрипидә, йәнә бири сол
тәрипидә еди. [28] Шундақ қилип, муқәддәс язмилардики: «У җинайәтчиләрниң қатарида
саналди» дегән сөз әмәлгә ашурулди. [29] У йәрдин өткәнләр башлирини чайқишип, уни
һақарәтләп:
— Уһуй, сән ибадәтханини бузуп ташлап, үч күн ичидә қайтидин ясап чиқидиған адәм,
[30] әнди өзүңни қутқузуп кресттин чүшүп баққина! — дейишти.
[31] Баш каһинлар билән Тәврат устазлириму өз ара шундақ мәсқирә қилип:
— У башқиларни қутқузуптикән, өзини қутқузалмайду. [32] Исраилниң падишаси болған
Мәсиһ әнди кресттин чүшүп бақсунчу, шуни көрсәкла униңға етиқат қилимиз! — дейишти. Униң билән тәң крестләнгәнләрму уни шундақ һақарәтләшти.

Әйсаниң өлүми

Мат. 27:45-56; Луқа 23:44-49; Юһ. 19:28-30

[33] Әнди күнниң алтинчи саити кәлгәндә, пүткүл зиминни қараңғулуқ қаплиди вә тоққузинчи саитигичә давам қилди. [34] Тоққузинчи сааттә Әйса жуқури аваз билән: «Елои,

---

15:19 **«андин бешиға қомуш билән һәдәп уруп...»** — яки «андин бешиға һаса билән һәдәп уруп...».
15:21 **«Ләшкәрләр уни тутуп келип, Әйсаниң крестини униңға мәҗбурий көтәргүзди»** — «Әйсаниң крести» тоғрилиқ: Әйса өзини җазалайдиған курал болған шу крест *(чапрас яғач)*ни йүдүп меңиши керәк еди. У шундақ қаттиқ қамчиланғанки, һалсирап йүдүп маңалмиса керәк.
15:21 Мат. 27:32; Луқа 23:26.
15:22 Мат. 27:33; Луқа 23:33; Юһ. 19:17.
15:23 **«... улар униңға ичиш үчүн мурмәкки арилаштурулған аччиқ шарап бәрди; лекин у уни қобул қилмиди»** — крестқә миқлинидиғанларға ағриқни пәсәйтиш мәхситидә дора арилаштурулған шарап берилидикән. Бирақ Әйса рәт қилди.
15:24 **«һәр қайсисиниң үлүшини бекитишкә һәр бир кийимниң үстигә чәк ташлиди»** — яки «һәр қайсисиниң үлүшини бекитишкә кимиймлири үчүн чәк ташлиди».
15:24 Зәб. 21:19; Мат. 27:35; Луқа 23:34; Юһ. 19:23.
15:25 **«күнниң үчинчи саити»** — һазирқи вақит болса, әтигән саат тоққуз еди.
15:26 **«Уни әйиплигән шикайәтнамидә «Йәһудийларниң падишаси» дәп пүтүлгән еди»** — бу шикайәтнамә униң бешиниң жуқури тәрипигә бекитилгән еди *(«Мат.» 27:37)*.
15:26 Мат. 27:37; Луқа 23:38; Юһ. 19:19.
15:28 **«У җинайәтчиләрниң қатарида саналди»** — «Йәш.» 53:12.
15:28 Йәш. 53:12; Луқа 22:37.
15:29 Зәб. 21:8-9; 68:20-23; 108:25; Мат. 27:39; Луқа 23:35; Юһ. 2:19.
15:33 **«күнниң алтинчи саити кәлгәндә, пүткүл зиминни қараңғулуқ қаплиди вә тоққузинчи саитигичә давам қилди»** — һазирқи вақит системиси бойичә мошу һаләт чүш вақтидин *(саат он иккиддин)* башлап саат үчкичә давам қилди.
15:33 Мат. 27:45; Луқа 23:44.

Елои, лама шавақтани?», мәнаси: — «Худайим, Худайим, мени немишкә ташливәттиң?»
дәп қаттиқ нида қилди.
35 У йәрдә туруватқанларниң бәзилири буни аңлап:
— Мана, у Иляс пәйғәмбәргә нида қиливатиду, — дейишти. 36 Улардин бирәйлән жүгүрүп
берип, бир парчә булутни аччиқ шарапқа чилап, қомушниң учиға селип униңға ичкүзүп:
— Тохтап туруңлар! Қарап бақайли, иляс пәйғәмбәр уни чүшүргили келәрмекин? —
деди.
37 Әйса қаттиқ вақириди-дә, роһини қоювәтти. 38 Вә шу әснада ибадәтханиниң ичкири
пәрдиси жуқуридин төвәнгә икки парчигә бөлүп житилди.
39 Әнди униң удулида турған йүз беши униң қандақ нида қилип роһини қоювәткәнли-
гини көрүп:
— Бу адәм һәқиқәтән Худаниң оғли екән! — деди.
40 У йәрдә йәнә бу ишларға жирақтин қарап туруватқан бир нәччә аялларму бар еди.
Уларниң арисида Магдаллиқ Мәрйәм, кичик Яқуп билән Йосәниң аниси Мәрйәм вә Са-
ломилар бар еди. 41 Улар әслидә Әйса Галилийә өлкисидә турған вақитта униңға әги-
шип, униң хизмитидә болғанлар еди; булардин башқа униң билән Йерусалимға биргә
кәлгән йәнә нурғун аялларму униң әһвалиға қарап туратти.

Әйсаниң дәпнә қилиниши

Мат. 27:57-61; Луқа 23:50-56; Юһ. 19:38-42

42 Кәчқурун кирип қалғанда («тәйярлаш күни», йәни шабат күниниң алдинқи күни
болғачқа), 43 алий кеңәшминиң толиму мөтивәр әзаси, Ариматиялиқ Йүсүп бар еди.
Уму Худаниң падишалиғини күтүватқан болуп, жүрьәт қилип валий Пилатусниң ал-
диға кирип, униңдин Әйсаниң жәситини беришни тәләп қилди. 44 Пилатус Әйсаниң ал-
лиқачан өлгәнлигигә һәйран болди; у йүз бешини чақирип, униңдин Әйсаниң өлгини-
гә хелә вақит болдиму, дәп сориди. 45 Йүз бешидин әһвални уққандин кейин, Йүсүпкә
жәсәтни бәрди. 46 Йүсүп есил канап рәхт сетивелип, жәсәтни крестин чүшүрүп канап
рәхттә кепәнлиди вә уни қияда оюлған бир қәбиргә қойди; андин қәбирниң ағзиға бир
ташни домилитип қойди.

15:34 **«Тоққузинчи саәттә»** — һазирқи вақит болса саат үчләрдә. **«Елои, Елои, лама шавақтани?», мәнаси: — «Худайим, Худайим, мени немишкә ташливәттиң?»** — «Зәб.» «21:1-2»ни көрүң.

15:34 Зәб. 21:2-3; Мат. 27:46.

15:36 Зәб. 68:22; Юһ. 19:29.

15:37 **«Әйса... роһини қоювәтти»** — «роһини қоювәтти» дегәнниң башқа бир хил тәржимиси «Әйса... тиниқини тохтатти».

15:38 **«... шу әснада ибадәтханиниң ичкири пәрдиси жуқуридин төвәнгә икки парчигә бөлүп житилди»** — бу пәрдә ибадәтханидики әң муқәддәс жайни муқәддәс жайдин айрип туридиған пәрдә болуп, униң житилиши инсанларниң Худаниң алдиға баридиған йолиниң Әйсаниң өлүми билән ечилғанлиғини билдүриду *(ибадәтханидики «муқәддәс жай»ни сирттики һойлидин айрийдиған йәнә бир «сиртқи пәрдә» бар еди, лекин буни көрситиш үчүн адәттә башқа аталғу ишлитилиду)*.

15:38 2Тар. 3:14; Мат. 27:51; Луқа 23:45.

15:39 Мат. 27:54; Луқа 23:47.

15:40 **«Йосәниң аниси Мәрйәм»** — «Мат.» 27:56да «Йүсүпниң аниси Мәрйәм».

15:40 Мат. 27:55; Луқа 23:49.

15:41 Луқа 8:2, 3.

15:42 **«тәйярлаш күни»** — адәттә шабат күниниң алдинқи күнини көрситиду. Шабат күнидә һәр қандақ ишләш *(мәсилән отун териш, от йеқиш, хемир жуғуруш қатарлиқлар)* мәнъий қилинғачқа, шабат күнидики барлиқ тамақларни алдинқи күни, йәни жүмә күнидә тәйярлаш керәк еди. Униң үстигә, қаидә бойичә, өлтүрүлгәнләрниң жәсити шабат күнидә крестта қалса болмайтти *(«Қан.» 21:23ни көрүң)*.

15:42 Мат. 27:57; Луқа 23:50; Юһ. 19:38.

15:46 Мат. 12:40; 26:12; 27:60; Луқа 23:53.

[47] Вә Магдаллиқ Мәрйәм билән Йосәниң аниси Мәрйәм униң қоюлған йерини көрүвалди.

Әйса өлүмдин тирилиду

Мат. 28:1-8; Луқа 24:1-12; Юһ. 20:1-10

16 [1] Шабат күни өтүши биләнла, Магдаллиқ Мәрйәм, Яқупниң аниси Мәрйәм вә Саломилар берип Әйсаниң җәситигә сүрүш үчүн хушпурақлиқ буюмларни
сетивалди. [2] Һәптиниң биринчи күни улар бәк балдур, таң сәһәрдә орнидин туруп,
күн чиқиши билән қәбиргә барди. [3] Улар өз ара: «Бизгә қәбирниң ағзидики ташни ким
домилитишип берәр?» дейишти. [4] Лекин улар башлирини көтирип қаривиди, ташниң
бир янға домилитиветилгинини көрди — әслидә у таш наһайити йоған еди. [5] Улар
қәбиргә киргәндә, оң тәрәптә олтарған, ақ тон кийгән, яш бир адәмни көрди, вә қаттиқ дәккә-дүккигә чүшти.

[6] Лекин у уларға:

— Дәккә-дүккигә чүшмәңлар. Силәр крестләнгүчи Насарәтлик Әйсани издәватисиләр. У
тирилди, у бу йәрдә әмәс. Мана улар уни қойған җай! [7] Лекин бериңлар, униң мухлислириға вә Петрусқа: «У Галилийәгә силәрдин авал баридикән; у силәргә ейтқинидәк, силәр уни шу йәрдә көридикәнсиләр» дәңлар, — деди.

[8] Улар қәбирдин чиқипла бәдәр қачти. Уларни титрәк бесип һошини йоқитай дегән еди;
бәк қорқуп кәткәчкә, һеч кимгә һеч немини ейтмиди.

Әйсаниң магдаллиқ Мәрйәмгә көрүнүши

Мат. 28:9-10; Юһ. 20:11-18; Луқа 24:13-35

[9] Әйса һәптиниң биринчи күни таң сәһәрдә тирилгәндин кейин, авал Магдаллиқ Мәрйәмгә көрүнди. У әслидә униңдин йәттә җинни һайдиваткән еди. [10] Мәрйәм чиқип, матәм
тутуп жиғлишип турған, бурун униң билән биллә болғанларға хәвәр бәрди. [11] Униң тирик екәнлигини вә Мәрйәмгә көрүнгәнлигини аңлиғанда, улар ишәнмиди.

16:1 **«Шабат күни өтүши биләнла»** — шабат күни шәнбә күни кәчтә күн петиши билән башлинатти. **«... Әйсаниң җәситигә сүрүш үчүн хушпурақлиқ буюмларни сетивалди»** — яки «Әйсаниң җәситигә сүрүш үчүн хушпурақлиқ буюмларни сетивалған еди». Бу ишқа қариғанда, аяллар униң өлүмдин тирилидиғанлиғини һеч ойлап бақмиған еди!

16:1 Мат. 28:1; Луқа 24:1; Юһ. 20:1.

16:2 **«һәптиниң биринчи күни»** — йәни йәкшәнбә күни.

16:5 Мат. 28:2; Юһ. 20:12.

16:6 Мат. 28:5; Луқа 24:5.

16:7 **«..бериңлар, униң мухлислириға вә Петрусқа: «У Галилийәгә силәрдин авал баридикән; у силәргә ейтқинидәк, силәр уни шу йәрдә көридикәнсиләр» дәңлар»** — Маркус беваситә демигини билән һәммимиз бу сөзлигүчи «яш адәм»ни периштә дәп билимиз *(5-айәтни көрүң)*.

16:7 Мат. 26:32; 28:10; Мар. 14:28; Рос. 1:3; 13:31; 1Кор. 15:5.

16:8 **«һеч кимгә һеч немини ейтмиди»** — мәнаси, бәлким мухлислиридин башқа һеч кимгә ейтмиди *(мәсилән, «Мат.» 28:8, 10ни көрүң)*.

16:8 Мат. 28:8; Луқа 24:9; Юһ. 20:18.

16:9 **«Әйса һәптиниң биринчи күни таң сәһәрдә тирилгәндин кейин, авал Магдаллиқ Мәрйәмгә көрүнди. У әслидә униңдин йәттә җинни һайдиваткән еди...»** — 9-20-айәтләр икки қедимий көчүрмидин башқа, һәммә көчүрмиләрдин тепилиду. Биз уларниң «Маркус»ниң һәқиқий бир қисми екәнлигигә һеч гуманимиз йоқ; бирақ мошу йәрдә сәһипә чәклимисидин толуқ испат кәлтүрәлмәймиз. Инглизчә билидиған оқурмәнләрниң «Ден Бургон»ниң ««Маркус»ниң ахирқи он икки айәтлири» дегән китавини Интернеттин тапалайдиғанлиғиға ишинимиз.

16:9 Луқа 8:2; Юһ. 20:14,16.

Әйсаниң икки мухлисиға көрүнүши

[12] Бу ишлардин кейин, у уларниң ичидики йезиға кетиватқан иккиләнгә башқа сияқта
көрүнди. [13] Буларму қалғанларниң йениға қайтип, уларға хәвәр қилған болсиму, лекин
улар буларғиму ишәнмиди.

Әйсаниң он бир мухлисиға көрүнүши

Мат. 28:16-20; Луқа 24:36-49; Юһ. 20:19-23; Рос. 1:6-8

[14] Андин он бирәйлән дәстиханда олтирип ғизалиниватқанда, у уларға көрүнди вә улар-
ниң етиқатсизлиғи вә таш жүрәклиги үчүн уларни тәнбиһ берип әйиплиди; чүнки улар
өзиниң тирилгинини көргәнләргә ишәнмигән еди.
[15] У уларға мундақ деди:
— Пүткүл җаһанға берип, яритилғучиларниң һәр биригә хуш хәвәрни җакалаңлар.
[16] Етиқат қилип, чөмүлдүрүшни қобул қилғанлар қутқузулиду. Етиқат қилмиғанлар
болса гунаға бекитилиду.
[17] Етиқат қилғанларниң излириға мошундақ мөҗизилик аламәтләр әгишип һәмраһ бо-
лиду: — улар Мениң намим билән җинларни һайдиветиду; улар йеңи тилларда сөзләй-
ду, [18] улар иланларни қоллирида тутиду, һәр қандақ зәһәрлик нәрсини ичсиму, уларға
зәрәр йәткүзмәйду; қоллирини бемарларға тәккүзүп қойса, кесәллири сақийип кетиду.

Әйсаниң асманға көтирилиши

Луқа 24:50-53; Рос. 1:9-11

[19] Шуңа Рәб уларға бу сөзләрни қилип болғандин кейин, асманға көтирилди, Худаниң
оң йенида олтарди. [20] Мухлислар чиқип, һәр йәргә берип хуш хәвәрни җакалап жүрди.
Рәб улар билән тәң ишләп, сөз-каламиға һәмраһ болуп әгәшкән мөҗизилик аламәтләр
билән униңға испат бәрди.

16:12 Луқа 24:13.
16:14 Луқа 24:36; Юһ. 20:19; 1Кор. 15:5.
16:15 Мат. 28:19; Юһ. 15:16.
16:16 Юһ. 3:18; 12:48.
16:17 **«йеңи тиллар»** — демәк өзи үгәнмигән тиллар. «Рос.» 2:4-11ни, «1Кор.» 12-, 14-бапни вә мунасивәтлик изаһатларни көрүң.
16:17 Луқа 10:17; Рос. 2:4; 5:16; 8:7; 10:46; 16:18; 19:6,12.
16:18 **«улар иланларни қоллирида тутиду...»** — мәсилән, «Рос.» 28:3-6ни көрүң. **«Етиқат қилғанларниң излириға мошундақ мөҗизилик аламәтләр әгишип һәмраһ болиду... , ... қоллирини бемарларға тәккүзүп қойса, кесәллири сақийип кетиду»** — еникки, етиқат қилғучилар үчүн «мөҗизилик аламәтләр» Мәсиһкә иман-ишәш кәлтүргәндин **кейинла** келиду (*«мошундақ мөҗизилик аламәтләр* **әгишип** *һәмраһ болиду» (17-айәт)*). «Аламәтләрни көрсәм, **андин** ишинимән» дегүчиләр һәрдайим көп, әлвәттә.
16:18 Луқа 10:19; Рос. 28:5, 8.
16:19 **«Шуңа Рәб уларға бу сөзләрни қилип болғандин кейин, асманға көтирилди, Худаниң оң йенида олтарди»** — «шуңа» — Рәб вәдә қилған «мөҗизилик аламәтләр» пәқәт Муқәддәс Роһ арқилиқ болатти; у әршкә көтирилмигән болса, Муқәддәс Роһ келәлмәйтти. **Шуңа** (*Өз сөз-каламини испатлайдиған мөҗизилик аламәтләрни мумкин қилиш үчүн)* у әршкә көтирилмисә болмайтти.
16:19 Луқа 24:50,51; Рос. 1:9.
16:20 **«Рәб улар билән тәң ишләп...»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «Рәб Әйса улар билән тәң ишләп...» дейилиду.
16:20 Рос. 1:2; 14:3; 1Тим. 3:16; Ибр. 2:4.

Қошумчә сөз

«Маркус»тики бәзи муһим темилар «Матта» дегән баяндиму тепилиду. Биз «Матта»дики «қошумчә сөз»имиздә бу темилар үстидә азрақ тохталдуқ. Һалбуки, биз мошу йәрдә оқурмәнләрниң диққитини Мәсиһниң 8:19-21дә хатириләнгән баяниға тартмақчимиз: —

«**Бәш миң кишигә бәш нанни уштуғинимда, парчиларға лиқ толған қанчә кичик севәтни жиғивалдиңлар? — деди.**

— Он иккини, — жавап бәрди улар.

— Йәттә нанни төрт миң кишигә уштуғинимда, парчиларға лиқ толған қанчә севәтни жиғивалдиңлар? — деди у.

— Йәттини, — жавап бәрди улар.

У уларға:— Ундақта, қандақсигә силәр техи чүшәнмәйсиләр? — деди».

Бу сөз Маркусқа (бәлким Петрус арқилиқ) чоңқур тәсир йәткүзгән болуши мүмкин. Әҗайип бир иш шуки, у биз үчүн язған баянида Әйсаниң он тоққуз (он икки + йәттә) алаһидә мөҗизисини хатирилигән (тәңдиши йоқ мөҗизә, униң өлүп тирилиши буниңдин сирт, әлвәттә). Булар төвәндикидәк: —

«Маркус»та хатириләнгән он тоққуз алаһидә мөҗизә

(1) Напак роһ чаплашқан адәм (1:10-28)
(2) Симонниң қейинаниси (1:29-31)
(3) Мохо кесили бар адәмни сақайтиши (1:40-45)
(4) Паләчни сақайтиши (2:1-12)
(5) Қоли қуруп кәткән адәм (3:1-6)
(6) Боранни пәсәйтиши (4:35-41)
(7) «Қошун» дегән киши (5:1-20)
(8) Яирусниң қизи (5:21-24, 35-43)
(9) Хун тәврәш кесили бар аял (5:25-34)
(10) Бәш миң адәмни ғизаландуруш (6:35-44)
(11) Деңиз үстидә меңиш (6:52)
(12) Сурийәдики аялниң қизи (7:24-30)
(13) Гас вә гача адәм (7:31-37)
(14) Төрт миң адәмни ғизаландуруш (8:1-9)
(15) Бәйт-Саидадики кор адәмни сақайтиши (8:22-26)
(16) Мәсиһниң сияқиниң өзгириши (9:1-13)
(17) Жин чаплашқан оғул бала (9:14-29)
(18) Кор болған Бар-Тимаус (10:46-52)
(19) Әнҗир дәрихигә ләнәт оқуш (11:12-14, 19-25)

Рәббимиз бу 19 карамәт мөҗизидин башқа нурғунлиған мөҗизиләрни яратқан («Юһ.» 20:30).

«Маркус»

Ишинимизки, Маркус Мәсиһниң жуқуриқи сөзидә тилға елинған шу «он тоққуз сивәт нан парчилири»ни өз баянида тәсвирлигән он тоққуз мөҗизигә охшитиду. Маркус бизгә, униң баянидики бу он тоққуз мөҗизини әмәлийәттә «пәқәт Мәсиһниң мөҗизилириниң лиқ байлиқларға толған ғәзнисидин ешип ташқан азрақ «парчилири» халас», демәкчи. Қәдирлик оқурмәнму мошундақ бир «парчә»гә муһтаж болдиму? Немишкә униңдин тиләшни кечиктүрисиз?

Инжил 3-қисим

«Луқа»

«Луқа баян қилған хуш хәвәр»

Кириш сөз

Бу китапниң муәллипи Йәһудий миллитидин болмиған тевип Луқадур. Биз башқа йәрдә, йәни Әйсаниң йәр йүзидики һаяти хатириләнгән Инжилдики «төрт баян»ға болған «кириш сөз»имиздә Луқаниң баяни үстидә азрақ тохталған. Шуңа мошу йәрдә «Луқа» тоғрилиқ анчә көп тохталмаймиз, пәқәт оқурмәнләр үчүн төвәндики нуқтиларни қайтилаймиз: —

(1) Луқа интайин әстайидил тарихшунастур (һәтта худасиз алимларму бу нуқтини етирап қилиду). Униң дейишичә, у болған вақиәләрни «тәртиви бойичә» (1:3) хатирилигән. Биз униң бу дегинини у хатирилигән барлиқ вақиәләрни топ-тоғра тарихий тәртипкә салғанлиғини көрситиду, дәп ойлаймиз. Гәрчә у хатирилигән вақиәләргә «өз көзи билән гувачи» болмисиму, у пүтүн тарихни пәқәт «өз көзи билән көргән»ләрниң гувалиғини асас қилип йезип чиққан (1:2-3 вә мунасивәтлик изаһатларни көрүң) вә шу йолда Луқа Әйсаниң туғулушидин таки асманға көтирилишигичә болған көп вақиәләрни тәпсилий баян қилған.

(2) У Мәсиһ Әйсаниң толуқ инсан екәнлигини аян қилидиған ишлар вә вақиәләрни алаһидә қизиқиш билән хатириләйду. Мәсилән, Мәсиһниң Мәрйәмдин туғулуши, Худаатиға тайиниши, Муқәддәс Роһ тәрипидин йетәклиниши, ички һессиятлири, ағриқ-силақларға, езилгән аний-һаҗәтмәнләргә һәмдә «гунакарлар» дәп кәмситилгәнләргә ичини ағритиши вә дуа-тиливәт қилишлири алаһидә тәкитлиниду. «Луқа»ни Мәсиһниң бирдин-бир «һәқиқий инсан» екәнлигини көрситидиған баян дегили болиду.

(3) Луқа тевип болуп Әйса сақайтқан кишиләрниң кесәллик әһваллириға қизиқип, шуларни топтоғра баян қилиду. У йәнә Мәсиһниң қиз-аялларға нисбәтән, уларниң һәммисини өз қиммити бар шәхсләр дәп қарайдиған меһриван муамилисигә интайин қизиқиду.

(4) «Луқа»дики муһим темилар: — (а) Әйса Мәсиһниң Өз шәхсиниң әҗайиплиғи вә тилсиматлири (ә) нижат вә нижаттин болған азатлиқ вә хошаллиқ (п) шу нижатниң барлиққа кәлтүрүлүши үчүн, шундақла униң һәммә әлләрдә болуши үчүн Әйсаниң Өз хәлқиниң қолида өлтүрүлүп қурбанлиқ болушқа Йерусалимға барған сәпири (9:51-19:48); (б) Униң Йерусалимда азап-оқубәт тартиши, өлүми вә тирилиши.

Мәзмун: —

1. Әйсаниң дунияға келиши вә балилиқ чағлири (1-, 2-баплар)
2. Әйсаниң чөмүлдүрүлүши вә синилиши (3-баптин 4-бап 13-айәткичә)
3. Әйсаниң Галилийәдики хизмити (4-бап 14-айәттин 9-бап 50-айәткичә)
4. Әйсаниң «Йерусалимға сәпири» (9-бап 51-айәттин 19-бап 27-айәткичә)
5. Әйсаниң Йерусалимдики хизмити (19-бап 28-айәттин 21-бап 4-айәткичә)
6. Әйсаниң кәлгүсидики ишларни, ахирқи заманларни алдин-ала ейтиши (21-бап 5-38-айәтләр)
7. Әйсаниң сораққа тартилиши, азап-оқубәт чекиши, өлтүрүлүши вә тирилиши (22-24-баплар)

••••••••

Луқа

«Луқа баян қилған хуш хәвәр»
Муқәддимә

1 [1] Гәрчә нурғун адәмләр аримизда мутләқ ишәшлик дәп қаралған ишларни топлап
йезишқа киришкән болсиму, [2] (худди сөз-каламға баштин-ахир өз көзи билән гувачи
болғанлар, шундақла уни сақлап йәткүзгүчиләрниң бизгә аманәт қилған баянлиридәк),
[3] мәнму барлиқ ишларни баштин тәпсилий тәкшүрүп ениқлиғандин кейин, и һөрмәтлик
Теофилус җанаблири, силигә бу ишларни тәртиви бойичә йезишни лайиқ таптим.
[4] Буниңдин мәхсәт, сили қобул қилған тәлимләрниң мутләқ һәқиқәт екәнлигигә җәзм
қилишлири үчүндур.

Йәһя пәйғәмбәрниң туғулушидин бешарәт

[5] Йәһудийә өлкисигә падиша болған Һерод сәлтәнәт қилған күнлиридә, «Абия» каһин-
лиқ нөвитидин бир каһин бар болуп, исми Зәкәрия еди. Униң аялиму Һаруннниң әвла-
дидин болуп, исми Елизабит еди. [6] Улар иккиси Худаниң алидида һәққаний кишиләр
болуп, Пәрвәрдигарниң пүтүн әмир-бәлгүлимилири бойичә әйипсиз маңатти. [7] Амма
Елизабит туғмас болғачқа, улар пәрзәнт көрмигән еди. Униң үстигә улар иккиси хеләла
яшинип қалған еди.

1:1 **«нурғун адәмләр аримизда мутләқ ишәшлик дәп қаралған ишларни топлап йезишқа киришкән болсиму,...»** — «аримизда» — демәк Әйса Мәсиһкә әгәшкәнләр арисида. «Аримизда мутләқ ишәшлик дәп қаралған ишлар» дегәнликниң башқа бир хил тәрҗимиси: «Аримизда *(толуқ)* әмәлгә ашурулған ишлар». Иккила тәрҗимиси охшашла Әйса Мәсиһкә мунасивәтлик ишларни көрситиду, әлвәттә.

1:2 **«сөз-калам»** — мошу йәрдә Әйса Мәсиһниң өзини, шундақла униң тапшурған барлиқ тәлимини көрситиду. **«сақлап йәткүзгүчиләр»** — яки «ғоҗидар» дегәнниң мошу йәрдә алаһидә мәнаси бар. Улар Әйса Мәсиһниң қилған сөзлири вә паалийәтлиригә болған өз гувачилиғини ағзаки тарихларға айландурди, шундақла уни башқиларға ядлитип тапшурди. Мошу «сақлап йәткүзгүчиләр» барлиқ етиқатчиларниң җамаитиниң хизмитидә болуп «калам-соз»ниң тарихлирини сақлаш үчүн мәсъул болған «аманәтчиләр» еди. Шуниң билән бәзилири бу ағзаки тарихларни йезишқа киришкән еди. Луқа болса бу тарихларни *(1)* тәкшүрүп ениқлиған *(2)* андин уларни мутләқ ишәшлик дәп испатлиған әһвалда буларни тәртип бойичә хатирилигән еди.

1:3 **«мәнму барлиқ ишларни баштин тәпсилий тәкшүрүп ениқлиғандин кейин...»** — «баштин» дегән бу сөз грек тилида мошу йәрдә икки бислиқ сөз болуп, униң асаслиқ мәнаси: Луқа «баян»ида хатирилигән барлиқ вақиәләрни у пәқәт **өз көзи билән көргән гувачилар**ниң ағзидин аңлап хатирилигән; «баштин» йәнә қошумчә: «жуқуридин», «әрштин» дегәнни билдүриду; демәк, Луқа бу хатирини йезишқа әрштин болған түрткә бар еди. Башқичә ейтқанда, у уни Муқәддәс Роһниң йолйоруғи вә илһами астида язған. **«Теофилус»** —Муну кишиниң салаһийити тоғрилиқ Инҗилдики «кириш сөз»имизни көрүң. Мәнаси «Худани сөйгүчи».

1:5 **««Абия» каһинлиқ нөвитидин бир каһин бар болуп, исми Зәкәрия еди** — «Абия» каһинлиқ нөвити» «1Тар.» 24:10дә, каһинларниң җәмәтиниң ибадәтханидики «диҗорнилиқ» тизимлигини көрситиду. Каһинларниң *(һәммиси Һаруннниң әвлатлири)* жиллиқ хизмити 24 нөвәткә бөлүнәтти. «каһинлиқ җәмәти»дикиләрниң һәр биригә ибадәтханида ишләшкә он бәш күн нөвәт келәтти. «Абия» нөвити» бу жигирмә төрт нөвәттин бири еди. Миладийә биринчи әсирдә, каһинларниң санлириға асасән, һәр бир каһин өмридә «муқәддәс җай»да хушбуй селиштин ибарәт имтиязлиқ хизмәткә бирла қетим муйәссәр болуши мүмкин еди. **«Униң аялиму Һаруннниң әвладидин болуп...»** — Муса пәйғәмбәрниң акиси «Һарун» биринчи «баш каһин» еди; кейин униң барлиқ әркәк әвлатлири каһинлиқ хизмитидә болушқа муйәссәр еди.

1:5 1Тар. 24:10.

1:6 **«Улар иккиси Худаниң алидида һәққаний кишиләр болуп, Пәрвәрдигарниң пүтүн әмир-бәлгүлимилири бойичә әйипсиз маңатти»** — уларниң «һәққаний» вә «әйипсиз» дейилгәнлиги уларни «гунасиз» дегәнлик әмәс. Тәврат қануни бойичә кишиләр өз гуналирини тонуп йетип, шундақла Тәврат бойичә керәк болған гунани тиләйдиған қурбанлиқларни сунған болса, Худа алдида әйипсиз дәп һесаплинатти.

1:7 **«... Елизабит туғмас болғачқа, улар пәрзәнт көрмигән еди. Униң үстигә улар иккиси хеләла яшинип қалған еди»** — мошу йәрдин оқурмәнләргә ениқки, Худадин қорқидиған адәм аяли туғмас болсиму, немила болмисун шу сәвәптин аяли билән һәргиз аҗрашмайду.

8 У өз түркүмидики каһинлар арисида ибадәтханида нөвәтчилик вәзиписини Худа ал-
дида ада қиливатқанда, 9 шу чағдики каһинлиқ адити бойичә, улар Пәрвәрдигарниң
«муқәддәс җай»иға кирип хушбуй селишқа муйәссәр болушқа чәк ташлиғанда шундақ
болдики, чәк униңға чиқти. 10 Әнди у хушбуй селиватқан вақтида, җамаәт ташқирида
туруп дуа қилишиватқатти. 11 Туюқсиз Пәрвәрдигарниң бир пәриштиси униңға хушбуй-
гаһниң оң тәрипидә көрүнди. 12 Уни көргән Зәкәрия һодуқуп қорқунучқа чөмүп кәтти.
13 Бирақ пәриштә униңға:
— Әй Зәкәрия, қорқмиғин! Чүнки тилигиң иҗабәт қилинди, аялиң Елизабит саңа
бир оғул туғуп бериду, сән униң исмини Йәһя қойғин. 14 У саңа шат-хурамлиқ елип
келиду, униң дунияға келиши билән нурғун кишиләр шатлиниду. 15 Чүнки у Пәрвәр-
дигарниң нәзиридә улуқ болиду. У һеч қандақ һарақ-шарап ичмәслиги керәк; һәт-
та анисиниң қосиғидики вақтидин тартипму Муқәддәс Роһқа толдурулған болиду.
16 У Исраиллардин нурғунлирини Пәрвәрдигар Худасиниң йениға қайтуриду. 17 У
Рәбниң алдида Илияс пәйғәмбәргә хас болған роһ вә күч-қудрәттә болуп, атиларниң
қәлблирини балиларға майил қилип, итаәтсизләрни һәққанийларниң ақиланили-
гигә киргүзүп, Рәб үчүн тәйярланған бир хәлиқни һазир қилиш үчүн униң алдида
маңиду, — деди.
18 Зәкәрия болса пәриштидин: Мәнму қерип қалған, аялимму хелә яшинип қалған турса,
бу ишни қандақ җәзм қилалаймән? — дәп сориди.
19 Пәриштә җававән:
— Мән Худаниң һозурида турғучи Җәбраилмән. Саңа сөз қилишқа, бу хуш хәвәрни саңа
йәткүзүшкә мән әвәтилдим. 20 Вақит-саити кәлгәндә чоқум әмәлгә ашурулидиған бу сөз-
лиримгә ишәнмигәнлигиң түпәйлидин, бу ишлар әмәлгә ашурулған күнигичә мана сән
тилиң тутулуп, зуванға келәлмәйсән, — деди. 21 Әнди җамаәт Зәкәрияни күтүп туратти;
улар у муқәддәс җайда немә үчүн бунчивала һаял болди, дәп һәйран қалғили турди. 22 У
чиққанда уларға гәп қилалмиди; униң уларға қол ишарәтлирини қилишидин, шундақла
зуван сүрәлмигәнлигидин улар униң муқәддәс җайда бирәр аламәт көрүнүшни көргән-
лигини чүшинип йәтти.
23 Шундақ болдики, униң ибадәтханидики хизмәт муддити тошуши биләнла, у
өйигә қайтти. 24 Дәрвәқә, бир нәччә күндин кейин униң аяли Елизабит һамилдар
болди; у бәш айғичә тала-түзгә чиқмай: 25 «Әнди Пәрвәрдигар мениң һалимға нә-

---

1:8 1Тар. 24
1:9 Мис. 30:7; Лав. 16:17.
1:10 **«Әнди у хушбуй селиватқанда, җамаәт ташқирида туруп дуа қилишиватқатти»** — ««муқәддәс җай»ға кирип хушбуй селиш» вәзиписи һәр күни әтигәндә саат тоққузда вә чүштин кейин саат үчтә, икки қетимла ада қилинатти *(«Мис.» 30:7-8)*.
1:13 **«аялиң Елизабит саңа бир оғул туғуп бериду, сән униң исмини Йәһя қойғин»** — «Йәһя» ибраний вә грек тиллирида «Юһанна» *(«Пәрвәрдигарниң шәпқити» дегән мәнада)* билән ипадилиниду *(«Йәһя» әсли әрәбчә сөз еди)*. «Йәһя» дегән исим оқурмәнләргә мошу шәкилдә тонуш болғанлиғи үчүн уни мошу тәрҗимидә ишләттуқ.
1:13 Луқа 1:60.
1:14 Луқа 1:58.
1:15 Чөл. 6:1-8; Һак. 13:4.
1:16 Мал. 3:24; Мат. 11:14.
1:17 **«итаәтсизләрни һәққанийларниң ақиланилигигә киргүзүп...»** — «итаәтсизләр» Худаға итаәт қилмайдиғанлар.«ақиланилигигә» грек тилида «һәққанийларниң ойлириға». **«У Рәбниң алдида Илияс пәйғәмбәргә хас болған роһ вә күч-қудрәттә болуп.... Рәб үчүн тәйярланған бир хәлиқни һазир қилиш үчүн униң алдида маңиду...»** — мошу йәрдә «Рәбниң алдида» грек тилида «униң алдида». Бу сөз Тәвраттики «Йәш.» 40:1-11, «Мал.» 3:1 вә 4:5-6гә асасланған; бу улуқ бешарәтләр бойичә Рәб Өзи йәр йүзигә кәлмәкчи болиду; бирақ униңдин авал әвәтилгән «алдин жүргүчи»си униң үчүн бир хәлиқни *(товиға кәлтүрүп)* тәйярлиши билән йол тәйярлайду. Бешарәт қилинған бу әлчи Йәһя өзи еди, әлвәттә.
1:17 Мал. 3:23-24; Мат. 3:2; Мар. 9:12.
1:18 Яр. 17:17.

зирини чүшүрүп, мени халайиқ арисида номусқа қелиштин халас қилип, маңа бу
күнләрдә шунчилик шапаәт көрсәтти» — деди.

Әйсаниң дунияға келишидин бешарәт

[26-27] Елизабит һамилдар болуп алтә ай болғанда, пәриштә Җәбраил Худа тәрипидин Га-
лилийә өлкисидики Насарәт дегән бир шәһәргә, пак бир қизниң қешиға әвәтилди. Қиз
болса Давут падишаниң җәмәтидин болған Йүсүп исимлиқ бир кишигә дейишип қо-
юлған еди; қизниң исми болса Мәрйәм еди.
[28] Җәбраил униң алдиға кирип униңға:
— Салам саңа, әй шәпқәткә муйәссәр болған қиз! Пәрвәрдигар саңа ярдур! — деди.
[29] У пәриштини көргәндә, униң сөзидин бәк һодуқуп кәтти, көңлидә бундақ салам сөзи
зади немини көрситидиғанду, дәп ойлап қалди. [30] Пәриштә униңға:
— Әй Мәрйәм, қорқмиғин. Сән Худа алдида шәпқәт тапқансән. [31] Мана, сән һамилдар бо-
луп бир оғул туғисән, сән униң исмини Әйса дәп қойисән. [32] У улуқ болиду, Һәммидин
Алий Болғучиниң оғли дәп атилиду; вә Пәрвәрдигар Худа униңға атиси Давутниң тәх-
тини ата қилиду. [33] У Яқупниң җәмәти үстигә мәңгү сәлтәнәт қилиду, униң падишалиғи
түгимәстур, — деди.
[34] Мәрйәм әнди пәриштидин: — Мән техи әр кишигә тәгмигән турсам, бу иш қандақму
мүмкин болсун? — дәп сориди.
[35] Пәриштә униңға җававән: — Муқәддәс Роһ сениң вуҗудуңға чүшиду вә Һәммидин
Алий Болғучиниң күч-қудрити саңа сайә болуп йеқинлишиду. Шуңа, сәндин туғули-
диған муқәддәс пәрзәнт Худаниң Оғли дәп атилиду. [36] Вә мана, туққиниң Елизабитму
яшинип қалған болсиму, оғулға һамилдар болди; туғмас дейилгүчиниң қосақ көтәрги-
нигә һазир алтә ай болуп қалди. [37] Чүнки Худа билән һеч қандақ иш мүмкин болмай
қалмайду, — деди.
[38] Мәрйәм: — Мана Пәрвәрдигарниң дедигимән; маңа сөзүң бойичә болсун, — деди. Шу-
ниң билән пәриштә униң йенидин кәтти.

Мәрйәмниң Елизабитни йоқлиши

[39] Мәрйәм шу күнләрдә орнидин қопуп алдирап Йәһудийә тағлиқ районидики бир шәһәр-
гә барди. [40] У Зәкарияниң өйигә кирип, Елизабитқа салам бәрди. [41] Вә шундақ болдики,
Елизабит Мәрйәмниң салимини аңлиғандила, қосиғидики бовақ ойнақлап кәтти. Елиза-
бит болса Муқәддәс Роһқа толдурулуп, жуқури аваз билән тәнтәнә қилип мундақ деди:

1:25 Яр. 30:23; Йәш. 4:1.
1:26-27 Мат. 1:18.
1:28 **«Әй шәпқәткә муйәссәр болған қиз!»** — бәзи кона көчүрмиләрдә: «Әй, қиз-аяллар ичидә бәхитликтурсән!» дегән сөзләрму қошулиду. 42-айәтниму көрүң.
1:31 **«сән униң исмини Әйса дәп қойисән»** — «Әйса» грек тилида «Йесус», ибраний тилида «Йәшуа», мәнаси «Қутқузғучи Яһ» яки «Яһ нижаттур». Оқурмәнләрниң есидә болуши керәкки, «Яһ» болса «Яһвәһ» *(Пәрвәрдигар)* ниң қисқартилмисидур. «Мат.» 1:21ниму вә униң изаһитини көрүң.
1:31 Йәш. 7:14.
1:32 **«Пәрвәрдигар Худа униңға атиси Давутниң тәхтини ата қилиду»** — Тәвраттики көп бешарәтләрдә Қутқузғучи-Мәсиһ *(1)* Давутниң беваситә әвлади болиду; *(2)* униң тәхтигә варис болуп авал Исраилға, андин пүткүл дунияға падиша болиду, дәп еniқ көрситилиду *(мәсилән «Зәбур» 17-күй (болупму 43-айәт)*, 88:27-38, 131:11:, «Йәш.» 9:6-7, 16:5, «Йәр.» 23:5, «Ам.» 9:11-12, «Дан.» 2:44, 7:13-14, 27, «Мик.» 5:2-4 қатарлиқлар).
1:32 2Сам. 7:12; Зәб. 131:11; Йәш. 9:6; 54:5.
1:33 **«Яқупниң җәмәти»** — пүткүл Исраил хәлқини көрситиду.
1:33 1Тар. 22:10; Зәб. 44:7; 88:37; Йәр. 23:5; Дан. 7:14,27; Мик. 4:7; Ибр. 1:8.
1:35 **«сәндин туғулидиған муқәддәс пәрзәнт Худаниң Оғли дәп атилиду»** — яки «сәндин туғулидиған пәрзәнт муқәддәс, Худаниң Оғли дәп атилиду».
1:37 Аюп 42:2; Йәр. 32:17; Зәк. 8:6; Мат. 19:26; Луқа 18:27.

— Қиз-аяллар ичидә бәхитликтурсән, қосиғиңдики мевиму бәхитликтур! [43] Маңа шундақ шәрәп нәдин кәлдикин, Рәббимниң аниси болғучи мени йоқлап кәлди! [44] Чүнки мана, салимиң қулиқимға киргәндила, қосиғимдики бовақ сөйүнүп ойнақлап кәтти.
[45] Ишәнгән қиз нәқәдәр бәхитликтур; чүнки униңға Пәрвәрдигар тәрипидин ейтилған сөз җәзмән әмәлгә ашурулиду!

Мәрйәм бешарәт қилип Худаға мәдһийә оқуйду

[46] Мәрйәмму хуш болуп мундақ деди: —

«Җеним Рәбни улуқлайду, [47] роһум Қутқузғучим Худадин шатланди,
[48] Чүнки У дедигиниң мискин һалиға нәзәр салди;
Чүнки мана, шундин башлап барлиқ дәвирләр мени бәхитлик дәп атайду;
[49] Чүнки Қадир Болғучи мән үчүн улуқ ишларни әмәлгә ашурди;
Муқәддәстур Униң нами.
[50] Униң рәһим-шәпқити дәвирдин-дәвиргичә Өзидин қорқидиғанларниң үстидидур,
[51] У билиги билән күч-қудритини намайән қилди,
У тәкәббурларни көңлидики нийәт-хияллири ичидила тар мар қилди.
[52] У күчлүк һөкүмдарларни тәхтидин чүшүрди,
Пеқирларни егиз көтәрди.
[53] У ачларни нази-немәтләр билән тоюндурди,
Лекин байларни қуруқ қол қайтурди.
[54-55] У ата-бовилиримизға ейтқинидәк,
Йәни Ибраһим һәм униң нәслигә мәңгү вәдә қилғинидәк,
У Өз рәһим-шәпқитини есидә тутуп,
Қули Исраилға ярдәмгә кәлди».

[56] Мәрйәм Елизабитниң йенида үч айчә туруп, өз өйигә қайтти.

1:41 **«Қиз-аяллар ичидә бәхитликтурсән, қосиғиңдики мевиму бәхитликтур!»** — Елизабит Мәрйәмгә ибраний тилида сөзлигән, әлвәттә. Бу айәттики «бәхитлик» *(грек тилида «макариос»)* дегән сөз ибраний тилида «мубарәк» дегән сөз билән ипадиләнгән болуши керәк. Ибраний тилида «мубарәк»ниң мәнаси: — *(1)* бәхитлик, *(2)* Худа тәрипидин бәрикәтләнгән; *(3)* хәлиқ тәрипидин бәхит тиләнгән вә улуқланған.

1:45 **«Ишәнгән қиз нәқәдәр бәхитликтур; чүнки униңға Пәрвәрдигар тәрипидин ейтилған сөз җәзмән әмәлгә ашурулиду!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Әнди «Пәрвәрдигардин әвәтилгән сөз җәзмән әмәлгә ашурулиду» дәп ишәнгүчи нәқәдәр бәхитликтур!».

1:45 Луқа 11:28.

1:47 **«роһум ... Худадин шатланди»** — әслидә грек тилида «роһум ... Худада шатланди» — *(1)* Худа түпәйлидин шатланғанлиғини; *(2)* Худа билән йеқин алақидә болуп шатланғанлиғини көрситиду.

–Оқурмән 46- вә 47-айәттин инсанниң «җан» вә «роһ» арисида болған мунасивәтни көрәләйду — Худаниң ишлири инсанниң роһида башлиниду вә кейин «җени»да *(демәк, инсанниң ойлири вә һессиятлирида)* толуқлиниду. «Римлиқларға»дики кириш сөзимиздә «роһ» вә «җан» тоғрилиқ көрүң.

1:50 Мис. 20:6.

1:51 **«У тәкәббурларни көңлидики нийәт-хияллири ичидила тар мар қилди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «У көңлидики ой-хияллирида тәкәббурлишип кәткәнләрни тар мар қилди».

1:51 Зәб. 32:10; Йәш. 51:9; 52:10; 1Пет. 5:5.

1:52 1Сам. 2:8; Зәб. 112:6.

1:53 Зәб. 34:10-11

1:54-55 **«У Өз рәһим-шәпқитини есидә тутуп, ...»** — «*(Худаниң)* Өз рәһим-шәпқити» мошу йәрдә бәлким Тәвраттики «Пәрвәрдигарниң өзгәрмәс муһәббити» дегән ибариниң мәнаси билән охшаштур. Бу ибарә Худа Исраилниң ата-бовилириға қилған барлиқ шапаәтлик вәдилирини өз ичигә алиду *(жуқуриқи сөзни көрүң)*. **«... Қули Исраилға ярдәмгә кәлди»** — «Исраил» мошу йәрдә Исраил хәлқини көрситиду.

1:54-55 Йәш. 30:18; 41:9; 54:5; Йәр. 31:2,20; Яр. 17:19; 22:18; Зәб. 131:11.

Йәһя пәйғәмбәрниң дунияға келиши

57 Елизабитниң туғутиниң ай-күни тошуп, бир оғул туғди. 58 Әнди униң қолум-хошни-
лири вә урук-туққанлири Пәрвәрдигарниң униңға көрсәткән меһир-шәпқитини шунчә
улғайтқанлиғини аңлап, униң билән тәң шатланди. 59 Вә шундақ болдики, бовақ туғулуп
сәккиз күн болғанда, халайиқ балиниң хәтнисини қилғили кәлди. Улар униңға Зәкәрия
дәп атисиниң исмини қоймақчи болушти. 60 Лекин аниси җававән:
— Яқ! Исми Йәһя аталсун — деди.
61 Улар униңға: — Бирақ урук-җәмәтиңиз ичидә бундақ исимдикиләр йоққу! — дейишти.
62 Шуниң билән улар балиниң атисидин пәрзәнтиңизгә немә исим қоюшни халайсиз,
дәп ишарәт билән сорашти.
63 У бир парчә мом тахтайни әкилишни тәләп қилип: «Униң исми Йәһядур» дәп язди.
Һәммәйлән интайин һәйран қелишти. 64 Шуан униң ағзи ечилди, униң тили йешилип,
зуванға кәлди вә шуниң билән Худаға тәшәккүр-мәдһийә ейтти. 65 Уларниң өпчүриси-
дикиләрниң һәммисини қорқунуч басти; Йәһудийә тағлиқ районлирида бу ишларниң
һәммиси әл ағзида пур кәтти. 66 Бу ишлардин хәвәр тапқучиларниң һәммиси уларни
көңлигә пүкүп: «Бу бала зади қандақ адәм болар?» дейишти. Чүнки Пәрвәрдигарниң
қоли дәрвәқә униңға яр еди.

Зәкәрияниң нижат-қутқузулуш һәққидики бешарити

67 Шу чағда балиниң атиси Зәкәрия Муқәддәс Роһқа толдурулуп, вәһий-бешарәтни йәт-
күзүп, мундақ деди: —
68 «Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарға тәшәккүр-мәдһийә оқулсун!
Чүнки У Өз хәлқини йоқлап, улардин хәвәр елип, бәдәл төләп уларни һөр қилди.
69-71 У қедимдин бери муқәддәс пәйғәмбәрлириниң ағзи арқилиқ вәдә қилғинидәк,
Қули болған Давутниң җәмәти ичидин биз үчүн бир нижат мүңгүзини өстүрүп турғузди;
Бу зат бизни дүшмәнлиримиздин вә бизни өч көридиғанларниң қолидин қутқузғучи нижаттур.
72-75 У шу йол билән ата-бовилиримизға илтипат әйләп,
Муқәддәс әһдисини әмәлгә ашуруш үчүн,
Йәни атимиз Ибраһимға болған қәсимини есидә тутуп,
Бизни дүшмәнлириниң қолидин азат қилип,
Барлиқ күнлиримиздә һеч кимдин қорқмай, Өз алдида ихласмәнлик вә һәққанийлиқ билән,

---

1:58 Луқа 1:14.
1:59 Яр. 17:12; Лав. 12:3.
1:60 Луқа 1:13.
1:63 **«Униң исми Йәһядур»** — грек тилида вә ибраний тилида «Униң исми Юһаннадур».
1:68 ***«Худа** Өз хәлқини йоқлап, улардин хәвәр елип,...»* — «йоқлап, улардин хәвәр елиш» дегән ибарә грек тилида «йоқлаш» дегән бирла сөз билән ипадилиниду. Тәврат вә Инҗилда «Худаниң йоқлиши» униң инсанларға йеқин келип улардин хәвәр елишини өз ичигә алиду. ***«У Худа бәдәл төлүп уларни , йәни Өз хәлқини һөр қилди»*** — бу сөзләр ейтилған вақит Йәһудий хәлқи Рим империйәсиниң мустәмлигиси яки уларға беқинди еди. «һөр болуш» мошу йәрдә роһий әркинликни көрситиду. Рошәнки, Худаниң нәзиридә муһим болғини әл-жутниң «мустәқиллиқ»и әмәс, бәлки һәр биримизниң гунайимиздин азат болушидин ибарәттур.
1:69-71 **«қедимдин бери..»** — грек тилида «әзәлдин бери..». **«Қули болған Давутниң җәмәти ичидин биз үчүн бир нижат мүңгүзини өстүрүп турғузди...»** — «мүңгүз» болса мәлум әлниң яки адәмниң шан-шәривини, күч-қудритини билдүриду. Мошу йәрдә бу «мүңгүз» Исраилни *(гуналиридин)* қутқузуп уларни шан-шәрәплик бир хәлиқ қилиду; сөзниң Давутниң әвлади болған Қутқузғучи-Мәсиһни көрсәткәнлигидә гуман йоқ. **«Бу зат бизни дүшмәнлиримиздин вә бизни өч көридиғанларниң қолидин қутқузғучи нижаттур»** — «бу зат» грек тилида «у» дейилип, мошу йәрдә жуқурида тилға елинған «мүңгүз», йәни Қутқузғучи-Мәсиһни көрситиду.
1:69-71 Зәб. 132:17; Зәб. 71:1-14; Йәш. 40:10; Йәр. 23:6; 30:10; Дан. 9:27.

Хизмәт-ибадитидә болидиған қилди.
[76] Әнди сән, и балам,
Һәммидин Алий Болғучиниң пәйғәмбири дәп атилисән;
Чүнки сән Рәбниң йоллирини тәйярлаш үчүн Униң алдида маңисән.
[77] Вәзипәң униң хәлқигә гуналириниң кәчүрүм қилиниши арқилиқ болидиған нижат-
ниң хәвирини билдүрүштүр;
[78-79] Чүнки Худайимизниң ичи-бағридин урғуп чиққан шәпқәтләр вәҗидин,
Қараңғулуқ вә өлүм көләңгиси ичидә олтарғанларни йорутуш үчүн,
Путлиримизни аманлиқ йолиға башлаш үчүн,
Әрштин таң шәпиқи үстимизгә чүшүп йоқлиди.

[80] Бала болса өсүп, роһта күчләндүрүлди. У Исраил җамаитиниң алдида намайән қи-
линғичә чөлләрдә яшап кәлди.

Әйсаниң дунияға келиши

Мат. 1:18-25

2 [1] Әнди шу күнләрдә, Рим императори Қәйсәр Авғустустин барлиқ хәлиқтин баҗ елиш
үчүн уларниң ройхети тизимлансун дәп пәрман чүшти. [2] Тунҗи қетимлиқ бу нопус
тизимлаш Кириниюс Сурийә өлкисини идарә қилип турған вақтида елип берилған
еди. [3] Шуниң билән һәммә адәм нопусқа тизимлиниш үчүн өз жутлириға қайтиш керәк
болди.
[4] Йүсүпму Давут падишаниң җәмәтидин болғачқа, шундақла униң беваситә әвлади
болғачқа, Галилийә өлкисидики Насарәт шәһиридин айрилип, Йәһудийә өлкисидики,
Давутниң жути Бәйт-Ләһәм дегән шәһәргә кәтти. [5] Нопусқа тизимлиниш үчүн лайиқи,
болғуси аяли Мәрйәмму биллә барди. Мәрйәм һамилдар болуп, қосиғи хелала йоғинап
қалған еди. [6] Вә шундақ болдики, улар Бәйт-Ләһәмдә турған вақтида Мәрйәмниң туғу-

---

1:72-75 **«У... муқәддәс әһдисини әмәлгә ашуруш үчүн, йәни атимиз Ибраһимға болған қәсимини есидә тутуп, бизни дүшмәнлиримизниң қолидин азат қилип, барлиқ күнлиримиздә һеч кимдин қорқмай, Өз алдида ихласмәнлик вә һәққанийлиқ билән, хизмәт-ибадитидә болидиған қилди»** — қайтилаймизки, бу барлиқ ишларда: *(1)* Худа Ибраһим вә пәйғәмбәрләргә нижат тоғрилиқ көп вәдиләрни қилған; *(2)* У бу вәдиләргә асасән, уларни әмәлгә ашуруш үчүн Мәсиһини әвәтиду. Һәммә ишлар 69-айәттә тилға елинған «нижат мүңгүзи», йәни Қутқузғучи-Мәсиһ арқилиқла болиду.
1:72-75 Яр. 22:16; Зәб. 104:9; Йәр. 31:33; Ибр. 6:13,17; Ибр. 9:14; 1Пет. 1:15.
1:76 **«...сән ˊРәбниң йоллирини тәйярлаш үчүн униң алдида маңисән»** — грек тилида «сән Рәбниң йоллирини тәйярлаш үчүн Униң йүзи алдидамаңисән».
1:76 Луқа 1:17; Мал. 3:23.
1:77 Луқа 3:3.
1:78-79 **«Худайимизниң ичи-бағридин урғуп чиққан шәпқәтләр вәҗидин, қараңғулуқ вә өлүм көләңгиси ичидә олтарғанларни йорутуш үчүн...»** — «Йәш.» 9:1-2, 42:7 49:9-10ни көрүң. **«Әрштин таң шәпиқи үстимизгә чүшүп йоқлиди»** — «Таң шәпиқи» болса йәнә Қутқузғучи-Мәсиһниң өзини көрситиду, әлвәттә.
1:78-79 Йәш. 9:1; 42:7; 43:8; 49:9; 60:1.
1:80 **«бала болса өсүп, роһта күчләндүрүлди»** — «роһ» мошу йәрдә Йәһяниң өз роһини көрситиду.
1:80 Луқа 2:40.
2:1 **«Қәйсәр Авғустус»** — «Қәйсәр» Рим императорлириниң умумий унвани. «Қәйсәр Авғустус» болса Рим империйәси үстидин миладийәдин илгәрки 27-жилидин миладийә 14-жилиғичә сәлтәнәт қилди.
2:2 **«Тунҗи қетимлиқ бу нопус тизимлаш Кириниюс Сурийә өлкисини идарә қилип турған вақтида елип берилған еди»** — башқа бир хил тәрҗимиси «Бу ройхәт Кириниюсниң Сурийә өлкисигә һөкүмранлиқ қилип турған вақтидики тунҗа қетимлиқ нопус тизимлаш еди».
2:4 **«Давут падишаниң җәмәтидин болғачқа, шундақла униң беваситә әвлади болғачқа...»** — демәк, Йүсүпниң Давутниң тәхтигә варислиқ қилғидәк әвлатлиридин екәнлигини көрсәтсә керәк. **«Давутниң жути Бәйт-Ләһәм дегән шәһәр»** — «шәһәр» дейилгини билән Бәйт-Ләһәм интайин кичик бир жут еди; у Йерусалимдин он икки километр жирақлиқта.
2:4 1Сам. 16; Мик. 5:1; Мат. 1:1; Юһ. 7:42.

тиниң ай-күни тошуп қалди. 7 Бирақ сарайда уларға орун болмиғачқа, Мәрийәм шу йәрдә
тунҗа оғлини туққанда уни закилап, еғилдики оқурға ятқузди.

Пәриштиләрниң падичиларға көрүнүши

8 Шу йәрниң әтрапидики бәзи падичилар далада туратти; улар кечичә түнәп, падисиға
қарайтти. 9 Вә мана, Пәрвәрдигарниң бир пәриштиси уларниң алдида туратти; Пәрвәр-
дигарниң парлақ шәриви уларниң әтрапини йорутуватти. Улар интайин бәк қорқуп
кәтти. 10 Бирақ пәриштә уларға:
— Қорқмаңлар! Чүнки мана, пүтүн хәлиққә хошаллиқ болидиған бир хуш хәвәрни
силәргә елан қилимән. 11 Чүнки бүгүн Давутниң шәһиридә силәр үчүн бир Қутқузғучи
туғулди. У — Рәб Мәсиһдур! 12 Уни тепишиңлар үчүн шу аламәт болидуки, бовақни заки-
ланған һалда бир оқурда ятқан петидә таписиләр, — деди.
13 Бирдинла, пәриштиниң әтрапида зор бир топ самави қошундикиләр пәйда болуп, Ху-
дани мәдһийиләп:

14 «Әршиәлада Худаға шан-шәрәпләр болғай!
Йәр йүзидә болса у сөйүнидиған бәндилиригә арам-хатирҗәмлик болсун!» дейишти.
15 Пәриштиләр улардин айрилип асманға чиқип кетивиди, падичилар бир-биригә:
— Бәйт-Ләһәмгә йол елип, Пәрвәрдигар бизгә уқтурған, әмәлгә ашурған бу ишни көрүп
келәйли, — дейишти.
16 Шуниң билән улар алдирап шәһәргә берип, Мәрийәм билән Йүсүпни вә оқурда ятқан
бовақни издәп тапти. 17 Падичилар бовақни көргәндин кейин, өзлиригә униң һәққидә
ейтилған сөзләрни кәң тарқитиватти. 18 Буни аңлиғанларниң һәммиси падичиларниң
дегәнлиригә интайин һәйран қелишти. 19 Мәрийәм болса бу ишларниң һәммисини көң-
лигә пүкүп, чоңқур ойлинип жүрәтти. 20 Падичилар көргән вә аңлиғанлириниң һәмми-
си үчүн Худани улуқлап, мәдһийә оқушқан пети қайтишти; барлиқ ишлар дәл уларға
хәвәрләндүрүлгәндәк болуп чиққан еди.

Йүсүп вә Мәрийәмниң Әйсани Худаға атиши

21 Бовақни хәтнә қилиш вақти, йәни сәккизинчи күни тошқанда, униңға Әйса дәп исим
қоюлди. Пәриштә бу исимни у техи анисиниң балиятқусида апиридә болмайла қойған
еди.
22 Әнди Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә Йүсүп билән Мәрийәмниң паклиниш
вақти тошқанда улар балини Пәрвәрдигарға атап тапшуруш үчүн Йерусалимға елип
барди. 23 (Пәрвәрдигарниң Тәврат қанунида: «Барлиқ тунҗа оғул Пәрвәрдигарға муқәд-

---

2:7 **«Мәрийәм шу йәрдә тунҗа оғлини туққанда ...»** — Әйса Мәсиһ қачан туғулди? «Қошумчә сөз»имиздә бу иш тоғрилиқ тохтилимиз.
2:7 Мат. 1:25.
2:12 **«бовақни закиланған һалда бир оқурда ятқан петидә таписиләр»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «бир оқурда ятқан, закиланған бир бовақни таписиләр».
2:13 **«самави қошундикиләр»** — пәриштиләр.
2:13 Дан. 7:10; Вәһ. 5:11.
2:14 **«Йәр йүзидә болса у сөйүнидиған бәндилиригә арам-хатирҗәмлик болсун!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Йәр йүзидә инсанларға аманлиқ, шапаәт болсун!»
2:14 Йәш. 57:19; Әф. 2:17.
2:21 Яр. 17:12; Лав. 12:3; Мат. 1:21; Луқа 1:31; Юһ. 7:22.
2:22 **«Йүсүп билән Мәрийәмниң паклиниш вақти тошқанда...»** — грек тилида «уларниң паклиниш вақти тошқанда...». Мәрийәмниң қириқи тошқанда, өзи вә мәлум әһвалда Йүсүп иккиси Тәврат қануни бойичә «паклиниш»и керәк болатти («Лав.» 12:2-4, «Мис.» 13:2ни көрүң.
2:22 Лав. 12:6.

дәс мәнсуп атилиши керәк» дәп йезилғинидәк). [24] вә шундақла Пәрвәрдигарниң Тәврат
қанунида дейилгини бойичә, бир җүп пахтәк яки икки кәптәр балисини қурбанлиққа
сунуш керәк еди.
[25] Вә мана шу чағларда, Йерусалимда Симеон исимлиқ бир киши туратти. У һәм һәққаний вә ихласмән адәм болуп, «Исраилға Тәсәлли Бәргүчи»ни интизарлиқ билән күткән еди. Муқәддәс Роһ униң вуҗудиға яр еди. [26] У Муқәддәс Роһтин кәлгән вәһийдин
өзиниң Пәрвәрдигарниң Мәсиһини көрмигичә өлүм көрмәйдиғанлиғини билгән еди.
[27] У Муқәддәс Роһниң башлиши билән ибадәтханиниң һойлилириға кирди; ата-аниси
Тәвратта бекитилгән адәтни бежириш үчүн бовақ Әйсани көтирип киргәндә, [28] Симеон
бовақни қучиғиға елип, Худаға тәшәккүр-мәдһийә оқуп мундақ деди: —

[29] «Әнди, и Егәм, һазир сөзүң бойичә қулуңниң бу аләмдин хатирҗәмлик билән кетишигә йол қойғайсән;
[30] Чүнки өз көзүм Сениң ниҗатиңни көрди,
[31] Уни барлиқ хәлиқләр алдида һазирлиғансән;
[32] У әлләргә вәһий болидиған нур,
Вә хәлқиң Исраилниң шан-шәрипидур!»

[33] Балиниң ата-аниси бала һәққидә ейтилғанлириға интайин һәйран қелишти. [34] Симеон
уларға бәхит тиләп, аписи Мәрйәмгә мундақ деди:
— Мана! Бу бала Исраилдики нурғун кишиләрниң жиқилиши вә нурғун кишиләрниң көтирилиши үчүн тайинланди, шундақла кишиләр қарши чиқип һақарәтләйдиған, Худаниң бешарәтлик аламити болиду. [35] Шуниң билән нурғун кишиләрниң көңлидики
ғәрәзлири ашкарилиниду — вә бир қиличму сениң көңлүңгә санҗилиду!
[36] Шу йәрдә Ашир қәбилисидин болған Фануилниң қизи Анна исимлиқ хелә яшанған
бир аял пәйғәмбәрму бар еди. У қиз вақтида әргә тәккәндин кейин униң билән йәттә
жил биллә яшап, [37] андин сәксән төрт жил тул турған еди. У ибадәтхана һойлилиридин

2:23 **«Барлиқ тунҗа оғул»** — грек тилида «барлиқ балиятқуни *(тунҗи)* ачқан бала». **««Барлиқ тунҗа оғул Пәрвәрдигарға муқәддәс мәнсуп атилиши керәк» дәп йезилғинидәк...»** — бу муқәддәс қанундики әмирләр «Мис.» 22:29, 34:19, «Лав.» 12:1-8, «Чөл.» 3:44-47ни көрүң.
2:23 Мис. 13:2,12; Чөл. 3:13; 8:16,17.
2:24 **«Пәрвәрдигарниң Тәврат қанунида дейилгини бойичә, бир җүп пахтәк яки икки кәптәр балисини қурбанлиққа сунуш керәк»** — Тәврат қануни бойичә, аялниң туғуттин кейин тазилиниши үчүн *(намрат болса)* мошундақ кәптәр қурбанлиғини *(Йерусалимдики)* ибадәтханиға апирип, союп сунуш үчүн мәсъул каһинға тапшуруши керәк еди.
2:24 Лав. 12:8.
2:25 **«Исраилға Тәсәлли Бәргүчи»** — Мәсиһни көрситиду.
2:29 **«Әнди, и Егәм, һазир сөзүң бойичә қулуңниң бу аләмдин хатирҗәмлик билән кетишигә йол қойғайсән..»** — Симеон өзиниң өмүрвайәт тәқәзза болғинини *(йәни Худа Өз сөзидә туруп, әвәткән Мәсиһини)* көргәндин кейин дунийадин кетишкә рази болиду.
2:29 Яр. 46:30.
2:30 Зәб. 97:2-3; Йәш. 52:10.
2:31 **«Уни барлиқ хәлиқләр алдида һазирлиғансән...»** — «У» — Худаниң ниҗати, йәни Мәсиһ.
2:31 Рос. 28:28.
2:32 **«*ят* әлләр»** — мошу йәрдә Йәһудий әмәсләрни көрситиду. Шу чағда ят әлләрниң һәммиси дегидәк һәқиқий Худани тонумай, бутларға чоқунған, әлвәттә.
2:32 Йәш. 42:6; 49:6; Рос. 13:47.
2:34 Йәш. 8:14; Рим. 9:32; 1Пет. 2:8.
2:35 **«... вә бир қиличму сениң көңлүңгә санҗилиду!»** — грек тилида «қилич» мошу йәрдә йоған, икки бислиқ бир хил қилични көрситиду. Мәрйәмниң көңлигә санҗиған ишлар оғлиниң Исраил тәрипидин рәт қилинип, азап-оқубәт тартқузулуп өлтүрүлгинидин болған дәрд-әләмни көрситиду.
2:36 **«Ашир қәбилисидин болған Фануилниң қизи Анна исимлиқ хелә яшанған бир аял пәйғәмбәр...»** — грек тилида «Анна» ибраний тилида «һаннаһ» дейилгән.

чиқмай, кечә-күндүз роза тутушлар вә дуалар билән Худаға ибадәт қилатти. [38] У дәл шу
пәйттә йетип келип Пәрвәрдигарға тәшәккүр ейтти, һәмдә Йерусалимда нижат-һөрлүк-
ни күтүватқан барлиқ халайиққа бала тоғрисида сөз қилди.
[39] Йүсүп билән Мәрйәм Тәвратта бекитилгән барлиқ ишларни ада қилғандин кейин, Га-
лилийәгә, өз шәһири Насарәткә қайтти. [40] Бала болса өсүп, дана-ақиланилик билән то-
луп, роһта күчләндүрүлди, Худаниң меһир-шәпқитиму униң үстидә еди.

Яш Әйса ибадәтханида

[41] Униң ата-аниси һәр жили «өтүп кетиш һейти»да Йерусалимға баратти. [42] Әйса он икки
яшқа киргән жили, улар уни елип, һейтниң адити бойичә йәнә чиқип барди. [43] Һейт
күнлирини өткүзгәндин кейин, улар өйигә қарап кетиватқанда, бала Әйса Йерусалимда
қалди. Ата-анисиниң бу иштин хәвири йоқ еди, [44] бәлки уни сәпәрдаш-һәмраһлири
билән биллә келиватиду, дәп ойлап, бир күн йол жүрди. Андин улар уни уруқ-туққан-
лари вә дост-бурадәрлири арисидин издәшкә башлиди; [45] издәп тапалмай, улар кәйнигә
йенип Йерусалимға берип йәнә издиди.
[46] Вә шундақ болдики, үчинчи күни улар уни ибадәтхана һойлисида Тәврат устазлири-
ниң арисида олтирип, уларниң тәлимлирини аңлаватқан һәм улардин соал сораватқан-
ниң үстидә тапти. [47] Униң сөзлирини аңлиғанларниң һәммиси униң чүшәнчисигә вә
бәргән жаваплириға интайин һәйран қелишти. [48] Ата-аниси уни көрүп наһайити һәйра-
нуһәс болушти, униң аниси униңға:
— Вай балам! Немишкә бизгә шундақ муамилә қилдиң? Атаң иккимиз паракәндә болуп
сени издәп кәлдуқ! — деди.
[49] У уларға: — Немишкә мени издидиңлар? Әҗәба, мениң Атамниң ишлирида болушум
керәклигимни билмәмтиңлар? — деди. [50] Лекин улар униң уларға ейтқинини чүшән-
миди.
[51] Андин у улар билән Насарәткә қайтти вә уларниң гепигә изчил бойсунатти. Лекин
аниси бу ишларниң һәммисини көңлигә пүкүп қойди. [52] Шундақ қилип, Әйса ақилани-
лик-даналиқта вә қамәттә йетилип, Худа вә кишиләр алдида барғансери сөйүлмәктә
еди.

2:37 **«андин сәксән төрт жил тул турған еди...»** — яки «у тул қалған еди. У сәксән төрт яшқа киргән болуп,...».
2:37 **1Сам. 1:22.**
2:38 **«нижат-һөрлүкни күтүватқан барлиқ халайиқ»** — мошу йәрдә «нижат-һөрлүк» **Худаниң** бәдәл төләп, гуналардин халас қилған роһий азатлиғини көрситиду.
2:40 **«бала болса өсүп, дана-ақиланилик билән толуп, роһта күчләндүрүлди»** — «роһ» мошу йәрдә Әйсаниң өз *(инсаний)* роһини көрситиду.
2:40 **Луқа 1:80.**
2:41 **Мис. 23:15,17; Лав. 23:5; Қан. 16:1.**
2:46 **«үчинчи күни улар уни ибадәтхана һойлисида Тәврат устазлириниң арисида .. тапти»** — «үчинчи күни» грек тилида «үч күндин кейин». Буниң мәнаси бәлким Йерусалимдин айрилип өйгә қарап меңишқа бир күн, Йерусалимға қайтишқа бир күн, андин Йерусалимда туруп издәшкә бир күн кәткән еди, дегәндәк болуши мүмкин.
2:47 **Мат. 7:28; Мар. 1:22; Луқа 4:22,32; Юһ. 7:15.**
2:49 **«Әҗәба, мениң Атамниң ишлирида болушум керәклигимни билмәмтиңлар?»** — Йәһудийларниң әнъәниси вә көзқариши бойичә, бала он икки яшқа киргәндә: *(1)* толуқ Тәврат қануниға әмәл қилишқа мәсъулийити болиду; *(2)* атисиниң иш-хизмитигә шерик болиду.
–Мошу йәрдә башқа бир хил тәрҗимиси «Атамниң өйидә болушум керәклигим...».
2:50 **Луқа 9:45; 18:34.**
2:52 **1Сам. 2:26; Луқа 1:80.**

Йәһя пәйғәмбәрниң тәлим бериши

Мат. 3:1-12; Мар. 1:1-8; Юһ. 1:19-28

3 [1] Рим императори Тибериус Қәйсәрниң сәлтәнитиниң он бәшинчи жили, Понтиус
Пилатус Йәһудийә өлкисиниң валийси, Һерод хан Галилийә өлкисиниң һакими,
Һерод ханниң иниси Филип хан Итурийә вә Трахонитис өлкисиниң һакими, Лисаняс
хан Абилиний өлкисиниң һакими болғанда,
[2] Һаннас һәм Қаяфа баш каһинлиқ қиливатқанда, Худаниң сөз-калами чөлдә яшаватқан
Зәкәрияниң оғли Йәһяға кәлди. [3] У Иордан дәрияси вадисидики барлиқ районларни ке-
зип, кишиләргә гуналарға кәчүрүм елип келидиған, товва қилишни билдүридиған суға
«чөмүлдүрүш»ни жакалашни башлиди. [4] Худди Тәвраттики Йәшая пәйғәмбәрниң сөз-
лири хатириләнгән қисимда пүтүлгәндәк:

«Баяванда товлиғучи бир кишиниң:
Рәбниң йолини тәйярлаңлар,
Униң йоллирини түз қилиңлар! — дегән авази аңланди.
[5] Барлиқ җилғилар толдурулиду,
Барлиқ тағ-дөңләр пәслитилиду;
Әгир-тоқай җайлар түзлиниду,
Оңғул-доңғул йәрләр тәкши йоллар қилиниду.
[6] Шундақ қилип, барлиқ әт егилири Худаниң ниҗатини көрәләйдиған болиду! — дәп
товлайду».

[7] Йәһя әнди алдиға чөмүлдүрүшни қобул қилишқа чиққан топ-топ халайиққа:
— Әй зәһәрлик илан балилири! Ким силәрни Худаниң чүшүш алдида турған ғәзиви-
дин қечиңлар дәп агаһландурди?! [8] Әнди товиға лайиқ мевиләрни кәлтүрүңлар! Вә
өз ичиңларда: «Бизниң атимиз болса Ибраһимдур!» дәп хиял әйлимәңлар; чүнки мән
шуни силәргә ейтип қояйки, Худа Ибраһимға мошу ташлардинму пәрзәнтләрни яритип

3:1 **«Рим императори Тибериус Қәйсәрниң сәлтәнитиниң он бәшинчи жили»** — бизниң һесаплишимизчә Тибериус Қәйсәр миладийә 13-жили 27-Июн император дәп жакаланған. Шуңа Йәһя пәйғәмбәрниң Исраилға Худаниң падишалиғини, шундақла Мәсиһниң кәлгәнлигини җар селишқа башлиғанлиғи миладийә 28-жили болса керәк еди. **«Һерод хан Галилийә өлкисиниң һакими, Һерод ханниң иниси Филип хан Итурийә вә Трахонитис өлкисиниң һакими, Лисаняс хан Абилиний өлкисиниң һакими болғанда...»** — мошу айәттә үч қетим ишлитилгән «һаким» дегән сөз грек тилида «тетрарқ» дегән сөз билән ипадилиниду. «тетрарқ» дегәнниң толуқ мәнаси «*(зиминниң)* төрттин бир қисми үстидики һаким». «тетрарқ» дегән мәртивә «валий»дин төвән еди.

3:2 **«... Һаннас һәм Қаяфа баш каһинлиқ қиливатқанда, Худаниң сөз-калами чөлдә яшаватқан Зәкәрияниң оғли Йәһяға кәлди»** — бу 1-2-айәттә Худа чақчақ қиливатқандәк — дунияда шунчә мөһтәрәм әрбаблар болғини билән, У Өз сөз-каламини уларниң һеч қайсисиға аманәт қилған әмәс, бәлки чөлдә яшаватқан намәлум бир Йәһудийға тапшурди.

3:2 Рос. 4:6.

3:3 **«*Йәһя пәйғәмбәр...* кишиләргә гуналарға кәчүрүм елип келидиған, товва қилишни билдүридиған *суға* «чөмүлдүрүш»ни жакалашни башлиди»** — «кишиләргә гуналарға кәчүрүм елип келидиған, товва қилишни билдүридиған суға «чөмүлдүрүш»: — башқичә ейтқанда, «Гуналиқ йоллириңлардин йенип, товва қилиңлар! Товва қилғанлиғиңларни билдүрүш үчүн чөмүлдүрүшни қобул қилиңлар. Шундақ қилғанда, Худа силәрни кәчүрүм қилиду!» — дегәндәк.

3:3 Мат. 3:1; Мар. 1:4.

3:4 Йәш. 40:3-5; Мат. 3:3; Мар. 1:3; Юһ. 1:23.

3:6 **«барлиқ әт егилири Худаниң нижатини көрәләйдиған болиду!»** — «Йәш.» 40:3-5.

3:6 Зәб. 97:2-3; Йәш. 40:3-5; 52:10.

3:7 **«Әй зәһәрлик илан балилири! Ким силәрни Худаниң чүшүш алдида турған ғәзивидин қечиңлар дәп агаһландурди?!»** — бу кинайилик, һәҗвий гәп, әлвәттә; мәнаси бәлким «Товва қилмай, чөмүлдүрүшни қобул қилиш бизни Худаниң келидиған ғәзәптин қутқузиду, дегиниңлар қандақ гәп?!» дегәндәк.

3:7 Мат. 3:7; 23:33.

Қанаан (Палестин) зимини — Инҗил дәври

берәләйду. [9] Палта алличачан дәрәқләрниң йилтизиға тәңләп қоюлди; яхши мевә бәр-
мәйдиған һәр қандақ дәрәқләр кесип отқа ташлиниду!» — деди.
[10] Униң әтрапиға топлашқан кишиләр әнди униңдин:
— Ундақта, биз қандақ қилишимиз керәк? — дәп сориди.
[11] У жававән: — Икки қур чапини бар киши бирини йоқ кишигә бәрсун, йәйдиғини бар
кишиму шундақ қилсун, — деди.
[12] Бәзи бажгирларму чөмүлдүрүшни қобул қилғили униң алдиға келип:
— Устаз, биз қандақ қилимиз? — дәп сориди.
[13] У уларға: — Бәлгүләнгәндин артуқ баж алмаңлар, — деди.
[14] Андин бәзи ләшкәрләрму униңдин:
— Бизчу, қандақ қилишимиз керәк? — дәп сорашти.
У уларға:
— Башқиларниң пулини зораванлиқ билән еливалмаңлар, һеч кимгә ялғандин шикайәт
қилмаңлар вә иш һәққиңларға рази болуңлар, — деди.
[15] Әнди хәлиқ тәқәззалиқта болуп һәммәйлән көңлидә Йәһя тоғрилиқ «Мәсиһ мошу
кишиму?» дәп ойлашти. [16] Йәһя һәммәйләнгә жававән: — Мән силәрни дәрвақә суға
чөмүлдүримән. Лекин мәндин қудрәтлик болған бириси келиду; мән һәтта кәшли-
риниң боқучини йешишкиму лайиқ әмәсмән! У силәрни Муқәддәс Роһқа һәм отқа
чөмүлдүриду. [17] Униң соруғучи күрики қолида туриду; у өз хаминини топа-самандин
тәлтөкүс тазилайду, сап буғдайни амбарға жиғиду, амма топа-саманни өчмәс отта көй-
дүрүветиду, — деди.
[18] Әнди шундақ көп башқа несиһәтләр билән Йәһя хуш хәвәрни хәлиққә йәткүзди.
[19] Кейин, һаким Һерод өгәй акисиниң аяли Һеродийәни тартивалғанлиғи түпәйлидин
вә шуниңдәк униң барлиқ башқа рәзил қилмишлири үчүн Йәһя тәрипидин әйипләнгән,
гән, [20] һерод бу барлиқ рәзиллигиниң үстигә йәнә шуни қилдики, Йәһяни зинданға
ташлиди.

Әйсаниң чөмүлдүрүлүшни қобул қилиши

Мат. 3:13-17; Мар. 1:9-11

[21] Шундақ болдики, һәммә хәлиқ Йәһядин чөмүлдүрүшни қобул қилғанда, Әйсаму
чөмүлдүрүшни қобул қилди. У дуа қиливатқанда, асманлар йерилип, [22] Муқәддәс Роһ

3:8 **«Әнди товиға лайиқ мевиләрни кәлтүрүңлар!»** — «товиға лайиқ мевиләр» тоғрилиқ «Матта»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң. **«Бизниң атимиз болса Ибраһимдур!»** — демәк, «Биз улуқ Ибраһимниң әвлатлири болған «улуқ Йәһудий миллити» болуп, биз һеч немә қилмисақму Худа алдида пак туруверимиз» дегән позитсийини билдүриду.
3:8 Мат. 3:9; Юһ. 8:39; Рос. 13:26.
3:9 **«Палта алличачан дәрәқләрниң йилтизиға тәңләп қоюлди»** — Йәһя пәйғәмбәрниң бу улуқ сөзи «Худаниң ғәзиви әнди силәргә йетип келиш алдида» дегән асасий мәнани билдүриду. Бу сөз тоғрилиқ вә 12-айәттики кейинки бешарити тоғрилиқ «Матта»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң.
3:9 Мат. 3:10; 7:19.
3:10 Рос. 2:37.
3:11 Яқ. 2:13,15; 1Юһ. 3:17.
3:14 **«һеч кимгә ялғандин шикайәт қилмаңлар»** — бәлким пул үндүрүвелиш мәхситидә қилинған шикайәтни көрситиши мүмкин.
3:15 **«хәлиқ тәқәззалиқта болуп...»** — демәк, тәққәзалиқ билән Қутқузғучи-Мәсиһни күткинидә.
3:16 Йәш. 44:3; Йо. 2:27,28; Мат. 3:11; Мар. 1:8; Юһ. 1:26; Рос. 1:5; 11:16; 2:4; 11:15; 19:4.
3:17 Мат. 3:12.
3:19 **«һаким Һерод»** — «һаким» грек тилида «тетрарк». Бу сөз «төртниң бирини идарә қилғучи» дегәнни билдүриду; Һерод Рим империйәсиниң һөкүмранлиғи астида болуп, Пәләстинниң төрттин бир қисмиға *(Галилийәгә)* «падиша» яки «хан» болған.
3:19 Мат. 14:3; Мар. 6:18.
3:21 Мат. 3:13; Мар. 1:9; Юһ. 1:32.

кәптәр сияқида чүшүп униң үстигә қонди. Шуниң билән асмандин: «Сән Мениң сөй-
үмлүк Оғлум, Мән сәндин толуқ хурсәнмән!» дегән бир аваз аңланди.

Әйсаниң нәсәбнамиси

Мат. 1:1-17

23 Әйса өз хизмитини башлиғанда, оттузға кирип қалған еди. У (хәқниң нәзиридә)
Йүсүпниң оғли еди; Йүсүп Хеләйниң оғли, 24 Хеләй Маттатниң оғли, Маттат Лавийниң
оғли, Лавий Мәлкийниң оғли, Мәлкий Яннайниң оғли, Яннай Йүсүпниң оғли, 25 Йүсүп
Маттатияниң оғли, Маттатия Амосниң оғли, Амос Наһумниң оғли, Наһум Һеслиниң
оғли, Һесли Наггайниң оғли, 26 Наггай Маһатниң оғли, Маһат Маттатияниң оғли, Мат-
татия Семәйниң оғли, Семәй Йүсүпниң оғли, Йүсүп Юданиң оғли, 27 Юда Йоананниң
оғли, Йоанан Ресаниң оғли, Реса Зәруббабәлниң оғли, Зәруббабәл Салатийәлниң оғли,
Салатийәл Нерийниң оғли, 28 Нерий Мәлкийниң оғли, Мәлкий Аддиниң оғли, Адди Қо-
самниң оғли, Қосам Елмадамниң оғли, Елмадам Ерниң оғли, 29 Ер Йосәниң оғли, Йосә
Әлиезәрниң оғли, Әлиезәр Йоримниң оғли, Йорим Маттатниң оғли, Маттат Лавийниң
оғли, 30 Лавий Симеонниң оғли, Симеон Йәһуданиң оғли, Йәһуда Йүсүпниң оғли, Йүсүп
Йонанниң оғли, Йонан Әлиақимниң оғли, 31 Әлиақим Мелеаһниң оғли, Мелеаһ Мәнна-
ниң оғли, Мәнна Маттатаниң оғли, Маттата Натанниң оғли, Натан Давутниң оғли, 32 Да-
вут Йәссәниң оғли, Йәссә Обәдниң оғли, Обәд Боазниң оғли, Боаз Салмонниң оғли, Сал-
мон Наһшонниң оғли, Наһшон Амминадабниң оғли, 33 Амминадаб Арамниң оғли, Арам
Һезронниң оғли, Һезрон Пәрәзниң оғли, Пәрәз Йәһуданиң оғли, 34 Йәһуда Яқупниң оғли,
Яқуп Исһақниң оғли, Исһақ Ибраһимниң оғли, Ибраһим Тәраһниң оғли, Тәраһ Наһор-
ниң оғли, 35 Наһор Серугниң оғли, Серуг Рағуниң оғли, Рағу Пәләгниң оғли, Пәләг Ебәр-
ниң оғли, Ебәр Шелаһниң оғли, 36 Шелаһ Қаинанниң оғли, Қаинан Арпахшадниң оғли,
Арпахшад Шәмниң оғли, Шәм Нуһниң оғли, Нуһ Ләмәхниң оғли, 37 Ләмәх Мәтушәлаһ-
ниң оғли, Мәтушәлаһ Һанохниң оғли, Һанох Ярәдниң оғли, Ярәд Маһалалилниң оғли,
Маһалалил Кенанниң оғли, 38 Кенан Еношниң оғли, Енош Сетниң оғли, Сет Адәм атиниң
оғли, Адәм ата болса, Худаниң оғли еди.

3:22 **«Муқәддәс Роһ кәптәр сияқида чүшүп униң үстигә қонди»** — «кәптәр сияқида» яки «пахтәк сияқида». Грек тилида бу қуш «перистера» дәп атилиду. «Перистера» грек тилида һәм кәптәрни һәм пахтәкниму көрситиду. **«...шуниң билән асмандин: «Сән Мениң сөйүмлүк Оғлум, Мән сәндин толуқ хурсәнмән!» дегән бир аваз аңланди»** — Әйсаниң Йәһя пәйғәмбәр тәрипидин чүмүлдүрүлүши униң зинданға ташлинишидин бурун, әлвәттә.

3:22 Йәш. 42:1; Мат. 17:5; Мар. 9:7; Луқа 9:35; Кол. 1:13; 2Пет. 1:17.

3:23 **«Әйса өз хизмитини башлиғанда, оттузға кирип қалған еди»** — «оттузға кирип қалған еди» грек тилида «оттузчә яшқа киргән еди» — Грекшунас Профессор Рамсайниң дейишичә бу ибарә (1) оттуз яш *(жигирмә тоққуз яки оттуз бир яш әмәс)*; (2) дәл оттуз яшқа киргән күни дегән мәнада. Каһинлар вә Лавийлар дәл оттуз яшқа киргәндә хизмитини башлайтти *(«Чөл.» 4:3, «Яр.» 41:46ниму көрүң)*.

3:23 Мат. 13:55; Юһ. 6:42.

3:26 **«Йүсүп»** — яки «Йосех». **«Юда»** — «Йәһуда»ниң қисқа шәкли.

3:27 **«Салатийәл»** — «Мат.» 1:12ни көрүң. Тәвратта, мәсилән «Әзра» 3:2дә «Шеалтиәл» дейилиду.

3:30 **«Йәһуда»** — грек тилида мошу йәрдә «Юда» дейилиду.

3:33 **«Арам»** — «Рут» 4:20 вә «1Тар.» 2:10дә «Рам». **«Һезрон»** — грек тилида «Әсром». **«Пәрәз»** — грек тилида «Парәс».

3:34 Яр. 11:10.

3:35 **«Серуг»** — грек тилида «Серух». **«Рағу»** — грек тилида «Рағав». Ибранийчә «Рәу». **«Пәләг»** — грек тилида «Паләг». **«Шелаһ»** — грек тилида «Салаһ».

3:36 **«Қаинан»** — грек тилида «Қаинам». **«Шәм»** — грек тилида «Сем». **«Ләмәх»** — грек тилида «Ламәх».

3:38 **«...Кенан Еношниң оғли, Енош Сетниң оғли, Сет Адәм -атиниң оғли, Адәм ата болса, Худаниң оғли еди»** — бу нәсәбнамә вә «Матта»да хатириләнгән нәсәбнамә үстидә «Матта»дики «қошумчә сөз»имиз һәмдә «Йәрәмия»дики *(22:30 тоғрисида)* қошумчә сөзимизни көрүң. Бизниңчә Луқа бәргән бу нәсәбнамә Мәсиһниң аниси Мәрйәмниң нәсәбнамисидур.

3:38 Яр. 5:3.

Әйсаниң чөл-баяванда синилиши

Мат. 4:1-11; Мар. 1:12-13

4 1 Андин Әйса Муқәддәс Роһқа толуп, Иордан дәриясидин қайтип келип, Роһ тәрипидин
чөл-баяванға елип берилди. 2 У у йәрдә қириқ күн Иблис тәрипидин синалди. У бу
күнләрдә һеч нәрсә йемиди. Күнләр аяқлашқанда, униң қосиғи таза ачқан еди.
3 Әнди Иблис униңға:
— Сән әгәр Худаниң Оғли болсаң, мошу ташқа: «Нанға айлан!» дәп буйруғин — деди.
4 Әйса униңға жававән:
— Тәвратта: «Инсан пәқәт нан биләнла әмәс, бәлки Худаниң һәр бир сөзи биләнму яшай-
ду» дәп йезилған, — деди.
5 Иблис йәнә уни егиз бир таққа башлап чиқип, бир дәқиқә ичидә дуниядики барлиқ
дөләтләрни униңға көрсәтти. 6 Иблис униңға: — Мән бу һакимийәтниң һәммисини вә
униңға тәвә барлиқ шану-шәвкәтләрни саңа тәқдим қилимән; чүнки булар маңа тапшу-
рулған, мән уни кимгә беришни халисам, шуниңға беримән. 7 Әгәр баш қоюп маңа сәждә
қилсаң, буларниң һәммиси сениңки болиду, — деди.
8 Әйса униңға жавап берип:
— Тәвратта: «Пәрвәрдигар Худайиңғила ибадәт қил, пәқәт Униңла қуллуғида бол!» дәп
йезилған, — деди.
9 Андин Иблис уни Йерусалимға елип барди вә уни ибадәтханиниң әң егиз жайиға
турғузуп:
— Худаниң Оғли болсаң, өзүңни пәскә ташлап баққин! 10 Чүнки Тәвратта: «Худа Өз
пәриштилиригә сени қоғдаш һәққидә әмир қилиду»; 11 вә, «Путуңниң ташқа урулуп кәт-
мәслиги үчүн, улар сени қоллирида көтирип жүриду» дәп йезилған, — деди.
12 Әйса униңға: — «Тәвратта: «Пәрвәрдигар Худайиңни синиғучи болма!» дәпму йе-
зилған, — деди.
13 Иблис барлиқ синашларни ишлитип чиққандин кейин, уни вақтинчә ташлап ке-
тип қалди.

4:1 Мат. 4:1; Мар. 1:12.

4:2 Мис. 34:28; 1Пад. 19:8.

4:3 «Сән әгәр Худаниң Оғли болсаң...» — грек тилида бу 3- вә 9-айәтләрдики «әгәр» адәттә «әгәр ...болсаң» (*әгәр болсаң вә дәрвәқә шундақ болисән*)» дегән мәнани пуритиду.

–«Худаниң Оғли» — бу нам һәргизму Худа билән Әйса оттурисидики җисманий җәһәттики ата-балилиқ мунасивәтни әмәс, бәлки роһий җәһәттики мунасивәтни билдүриду, әлвәттә.

4:4 «Инсан пәқәт нан биләнла әмәс, бәлки Худаниң һәр бир сөзи биләнму яшайду» — «Қан.» 8:3.

–«...бәлки Худаниң һәр бир сөзи биләнму яшайду» дегән сөзләр бәзи кона көчүрмиләрдә тепилмайду (*«Мат.» 4:4ни көрүң*).

4:4 Қан. 8:3; Мат. 4:4.

4:8 «Пәрвәрдигар Худайиңғила ибадәт қил, пәқәт Униңла қуллуғида бол!» — Тәврат, «Қан.» 6:13.

4:8 Қан. 6:13; 10:20; 1Сам. 7:3.

4:9 «уни ибадәтханиниң әң егиз жайиға турғузуп...» — яки «уни ибадәтханиниң егиз жайиға турғузуп...».

–«Худаниң Оғли» — бу нам һәргизму Худа билән Әйса оттурисидики җисманий җәһәттики ата-балилиқ мунасивәтни әмәс, бәлки роһий җәһәттики мунасивәтни билдүриду.

4:11 «Путуңниң ташқа урулуп кәтмәслиги үчүн, улар сени қоллирида көтирип жүриду» — «Зәб.» 90:11, 12. Шәйтанниң бу айәтни ишләткини тоғрилиқ «Матта»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң.

4:11 Зәб. 90:11,12.

4:12 «Пәрвәрдигар Худайиңни синиғучи болма!» — «Қан.» 6:16.

4:12 Қан. 6:16.

Әйса Галилийә өлкисидә

Мат. 4:12-17; Мар. 1:14-15

[14] Әйса Роһниң күч-қудрити ичидә Галилийә өлкисигә қайтип кәлди. Шуниң билән униң
хәвәр-шөһрити әтраптики һәр бир жутларға тарқалди. [15] У уларниң синагоглирида тә-
лим бергили турди вә уларниң улуқлашлириға сазавәр болди.

Насарәттә чәткә қеқилиш

Мат. 13:53-58; Мар. 6:1-6

[16] У өзи бекип чоң қилинған жути Насарәткә келип, шабат күни адәттикидәк синагогқа
кирди вә шундақла муқәддәс язмиларни оқушқа өрә турди. [17] вә Тәвраттики «Йәшая» де-
гән қисим униңға тапшурулди. У орам язмини ечип, муну сөзләр йезилған йәрни тепип
оқуди:
[18-19] — «Пәрвәрдигарниң Роһи мениң вуҗудумда,
Чүнки У мени йоқсулларға хуш хәвәрләр йәткүзүшкә мәсиһ қилди.
Тутқунларға азатлиқни,
Вә корларға көрүш шипасини җакалашқа,
Езилгәнләрни халас қилишқа,
Пәрвәрдигарниң шапаәт көрситидиған жилини җакалашқа мени әвәтти».

[20] У язмини түрүветип, синагог хизмәтчисигә қайтуруп берип, олтарди. Синагогта ол-
тарғанларниң һәммисиниң көзлири униңға тикилип туратти. [21] У көпчиликкә:
— Мана бу айәт бүгүн қулиқиңларға аңланғинида әмәлгә ашурулмақта, — деди.
[22] Һәммиси униң яхши гепини қилишип, униң ағзидин чиқиватқан шапаәтлик сөзлири-
гә һәйран келишип:
— Бу Йүсүпниң оғли әмәсму? — дейишти.
[23] У уларға:
— Шүбһисизки, силәр маңа «Әй тевип, авал өзүңни сақайт!» дегән тәмсилни кәлтүрүп,
«Хәвәр тапқинимиздәк, Кәпәрнаһум шәһиридә немә ишлар йүз бәргән болса, мошу йәр-
диму, өз жутуңдиму шуларни көрсәтмәмсән?» дәватисиләр, — деди.
[24] — Бирақ шуни силәргә бәрһәқ ейтип қояйки, һеч қандақ пәйғәмбәр өз жути тәрипидин
қобул қилинған әмәс. [25] Мән силәргә шу һәқиқәтни әслитимәнки, Иляс пәйғәмбәрниң
вақтида, асман уда үч жил алтә ай етилип, дәһшәтлик бир қәһәтчилик барлиқ зиминни
басқанда, Исраилда нурғун тул аяллар бар еди; [26] бирақ Иляс уларниң һеч қайсисиниң
қешиға әмәс, бәлки Зидонниң Зарәфат шәһиридики бир тул аялниң қешиғила әвәтил-

---

4:14 **«Роһниң күч-қудрити ичидә...»** — Муқәддәс Роһниң күч-қудритидә, әлвәттә.
4:14 Мат. 4:12; Мар. 1:14; Юһ. 4:43; Рос. 10:37.
4:15 **«У уларниң синагоглирида тәлим бергили турди»** — «синагог»лар тоғрилиқ «тәбирләр»имизни көрүң.
4:16 Нәһ. 8:4, 5; Мат. 13:54; Мар. 6:1; Юһ. 4:43.
4:18-19 **«У мени йоқсулларға хуш хәвәрләр йәткүзүшкә мәсиһ қилди»** — «мәсиһ қилиш» *(яки «мәсиһләш»)* тоғрилиқ «Йәш.» 61:1дики изаһат вә «Тәбирләр»имизни көрүң. Бәзи кона көчүрмиләрдә «У мени сунуқ көңүлләрни ясап сақайтишқа» дегән сөзләр мошу айәттә қошулиду. **«У мени йоқсулларға хуш хәвәрләр йәткүзүшкә мәсиһ қилди. Тутқунларға азатлиқни вә корларға көрүш шипасини җакалашқа, езилгәнләрни халас қилишқа, Пәрвәрдигарниң шапаәт көрситидиған жилини җакалашқа мени әвәтти»** — бу сөзләр «Йәш.» 61:1 һәм 58:6дин елинған.
4:18-19 Йәш. 42:7; 61:1, 2; Мат. 11:5.
4:20 **«У язмини түрүветип, синагог хизмәтчисигә қайтуруп берип, олтарди»** — синагогларда тәлим бәргүчиләр авал муқәддәс язмиларни оқушқа туратти, андин тәлим беришкә олтиратти.
4:22 Йәш. 50:4; Мат. 13:54; Мар. 6:2; Луқа 2:47; Юһ. 6:42.
4:23 Мат. 4:13.
4:24 Мат. 13:57; Мар. 6:4; Юһ. 4:44.

гән. [27] Вә шуниңға охшаш, Елиша пәйғәмбәрниң вақтида, Исраилда мохо кесилигә гириптар болғанлар нурғун болсиму, лекин Сурийәлик Наамандин башқа, һеч қайсиси сақайтилған әмәс! — деди.
[28] Синагогдикиләр бу сөзләрни аңлап, һәммиси қаттиқ ғәзәпләнди; [29] орнидин турушуп, уни шәһәрдин һайдап чиқирип, шу шәһәр жайлашқан тағниң левигә әчиқип, тик ярдин ташливәтмәкчи болушти. [30] Лекин у уларниң арисидин бемалал өтүп, өз йолиға чиқип кәтти.

Әйсаниң жинни һайдиветиши

Мар. 1:21-28

[31] У Галилийә өлкисиниң Кәпәрнаһум дегән бир шәһиригә чүшти, у йәрдә шабат күнлиридә хәлиққә тәлим берәтти. [32] Улар униң тәлимигә һәйран қелишти, чүнки униң сөзи толиму нопузлуқ еди. [33] Әнди синагогта напак жинниң роһи чаплашқан бир киши болуп, униңдики жин қаттиқ авазда:
[34] — Әй Насарәтлик Әйса, сениң биз билән немә кариң?! Бизни йоқатқили кәлдиңму? Мән сениң кимлигиңни билимән, Худаниң Муқәддәс Болғучисисән! — дәп товлап кәтти.
[35] Лекин Әйса жинға тәнбиһ берип:
— Ағзиңни юм! Униңдин чиқ! — девиди, жин һелиқи адәмни халайиқ оттурисида жиқитиветип, униңдин чиқип кәтти. Лекин униңға һеч зәрәр йәткүзмиди. [36] Һәммәйлән буниңдин қаттиқ һәйран болушуп, бир-биригә:
— Бу зади қандақ иш! У дәрвәқә һоқуқ вә қудрәт билән напак роһларға әмир қилсила, улар чиқип кетидикән, — дейишти. [37] Шуниң билән униң хәвәр-шөһрити әтраптики һәр бир жутларға тарқалди.

Әйсаниң нурғун кесәлләрни сақайтиши

Мат. 8:14-17; Мар. 1:29-34

[38] Әйса синагогтин чиқип, Симонниң өйигә кирди. Лекин Симонниң қейинаниси еғир тәп кесили болуп қалған еди; улар Әйсадин униң һаҗитидин чиқишини өтүнди. [39] У аялниң бешида туруп, тәпкә тәнбиһ беривиди, тәп шуан униңдин кәтти. У дәрһал орнидин туруп, уларни күтүшкә башлиди.
[40] Күн петиши биләнла, кишиләр һәр хил кесәлләргә гириптар болған йеқинлири болсила, уларни униң алдиға елип келишти. У уларға бир-бирләп қолини тәккүзүп, улар-

4:26 **«Зарәфат»** — грек тилида «Сарәпта». **«Иляс уларниң һеч қайсисиниң қешиға әмәс, бәлки Зидонниң Зарәфат шәһиридики бир тул аялниң қешиғила әвәтилгән»** — бу вақиә «1Пад.» 17:9-24дә хатириләнгән. Иляс пәйғәмбәр Зидон райони *(Йәһудий әмәсләрниң зимини)*дики шу тул хотунниң өйигә әвәтилип, униң өйидә турған вә ачарчилиқ ахирлашқичә тул хотун, оғли вә өзи үчүн озуқ-түлүк тәминлигән. Демәк, Худаниң Өз хәлқи — Йәһудийлар арисида Илиясниң шундақ мөҗизилик ярдимигә еришкидәк ихласмәнлик мәвжут болмиған еди, әксичә, итаәтсизлик вә асийлиқ очуқ-ашкарә көрүнәтти.
4:27 **«Елиша пәйғәмбәрниң вақтида, Исраилда мохо кесилигә гириптар болғанлар нурғун болсиму, лекин Сурийәлик Наамандин башқа, һеч қайсиси сақайтилған әмәс!»** — Сурийәлик Нааман Йәһудий әмәс еди, әлвәттә. Бу вақиә «2Пад.» 5:1-14дә хатириләнгән. Мәсиһниң уларға «Силәр Худаниң шапаитини вә ниҗатини рәт қилғачқа, У әнди Йәһудий әмәсләргә меһир-шәпқәт көрситиду!» дегәндәк еди.
4:27 2Пад. 5:14.
4:29 **«уни шәһәрдин һайдап чиқирип...»** — грек тилида «уни шәһәрдин ташлап...».
4:31 Мат. 4:13; Мар. 1:21.
4:32 Мат. 7:29; Мар. 1:22.
4:33 **«напак жинниң роһи»** — бу дегәнлик сөз бәлким бу жинниң интайин напак екәнлигини тәкитлимәкчи.
4:33 Мар. 1:23.
4:36 **«Бу зади қандақ иш!»** — яки «Бу зади қандақ тәлим?».
4:38 Мат. 8:14; Мар. 1:29.

ни сақайтти. [41] Кишиләргә чаплашқан нурғун җинлар улардин чиқип: «Сән Худаниң
Оғли!» дәп товлап кетәтти. Лекин у уларға тәнбиһ берип, сөз қилишиға йол қоймиди;
чүнки улар униң Мәсиһ екәнлигини биләтти.
[42] Күн чиқиши билән, у шәһәрдин чиқип, пинһан бир җайға кәтти. Бирақ топ-топ ха-
лайиқ уни издәп жүрәтти; улар уни тапқанда алдиға келип, уни аримизда қалсун дәп
кетишидин тосмақчи болушти. [43] Лекин у уларға:
— Худаниң падишалиғиниң хуш хәвирини башқа шәһәр-йезиларғиму йәткүзүшүм
керәк; чүнки мән дәл бу ишқа әвәтилгәнмән, — деди.
[44] Шуниң билән у Галилийәдики синагогларда тәлим берип жүрүвәрди.

Әйсаниң тунҗа қетим мухлис чақириши

Мат. 4:18-22; Мар. 1:16-20

5 [1] Шундақ болдики, у Гиннисарәт көлиниң бойида турғанда, халайиқ Худаниң сөз-
каламини аңлаш үчүн униң әтрапиға олишип қистилишип туратти. [2] У көл бойида
турған икки кемини көрди. Белиқчилар болса кемидин чүшүп, қирғақта торлирини
жуюшуватытти. [3] У кемиләрдин биригә, йәни Симонниңкигә чиқип, униңдин кемини
қирғақтин сәл жирақлитишни илтимас қилди. Андин у кемидә олтирип топ-топ
халайиққа тәлим бәрди. [4] Сөзи түгигәндин кейин, у Симонға:
— Кемини чоңқуррақ йәргә һайдап берип, белиқларни тутушқа торлириңларни се-
лиңлар, — деди.
[5] Симон униңға җававән: — Устаз, биз пүтүн кечичә җапа тартип һеч нәрсә туталмидуқ.
Бирақ сениң сөзүң билән торни салсам салай, деди.
[6] Улар шундақ қиливиди, нурғун белиқлар торға чүшти; тор сөкүлүшкә башлиди. [7] Шу-
ниң билән улар башқа кемидики шериклирини ярдәмгә келишкә ишарәт қилишти.
Улар келип, белиқларни икки кемигә лиқ қачиливиди, кемиләр чөкүп кетәй дәп қалди.
[8] Симон Петрус бу ишни көрүп, Әйсаниң тизлири алдида жиқилип:
— Мәндин жирақлашқайсән, и Рәб! Чүнки мән гунакармән! — деди. [9] Чүнки бунчә көп
белиқ тутулғанлиғидин у вә униңға һәмраһ болғанлирини һәйранлиқ басқан еди. [10] Вә
Симонниң шериклири — Зәбәдийниң оғуллири Яқуп билән Юһаннаму һәм шундақ һәй-
ран қалди. Әнди Әйса Симонға:
— Қорқмиғин, буниңдин кейин сән адәм тутқучи болисән — деди.
[11] Улар кемиләрни қирғаққа чиқирип, һәммә нәрсини ташлап қоюп, униңға әгишип
маңди.

4:40 **«күн петиши биләнла,...»** — шабат күни түгигәндә *(кәчтә)*, «иш қилиш» яки «хизмәт қилиш»қа болатти *(мәсилән, кесәл адәмни көтириш қатарлиқ)*.
4:40 Мат. 8:16; Мар. 1:32; 7:32; 8:23,25.
4:41 Мар. 1:34; 3:11.
4:42 Мар. 1:35.
4:44 **«Галилийәдики синагогларда»** — бәзи кона көчүрмиләрдә мошу йәрдә «Йәһудийәдики синагогларда» дейилиду.
5:1 Мат. 13:2; Мар. 4:1.
5:6 **«Улар шундақ қиливиди, нурғун белиқлар торға чүшти; тор сөкүлүшкә башлиди»** — адәттә Галилийә көлисидә белиқлар күндүздә чоңқур суға шуңғуп кириваалиду, уларни тор билән тартип чиқарғили болмайду. Оқурмәнләр шуни байқиған болуши мумкинки, Мәсиһ «торлириңлар»ни дегини билән Петрусниң пәқәт бирла торни селишқа ишәши бар еди *(«Юһ.» 21:11ни вә шу айәт тоғрилиқ изаһат вә «Юһанна»дики «қошумчә сөз»ни көрүң)*.
5:10 **«сән адәм*ләрни* тутқучи болисән»** — мошу сөз адәмләрни зинданларға яки қуллуққа әмәс, бәлки униң Худаниң қутқузуш йолида адәмләрни Шәйтанниң чаңгилидин вә һалак йолидин тутуп қутқузуш ишлирини көрситиду.
5:10 Йәр. 16:16; Әз. 47:9; Мат. 4:19; Мар. 1:17.
5:11 Мат. 4:20; 19:27; Мар. 10:28; Луқа 18:28.

Әйсаниң моxо кесилини сақайтиши

Мат. 8:1-4; Мар. 1:40-45

[12] Шундақ болдики, у шәһәр-йезиларниң биридә болғанда, мана шу йәрдә, пүтүн бәди-
нини моxо бесип кәткән бир адәм бар еди; у Әйсани көрүпла униң айиғиға өзини етип
униңдин:
— Тәxсир, әгәр сән xалисаң, мени сақайтип пак қилалайсән! — дәп ялвурди.
[13] Әйса қолини созуп униңға тәккүзүп туруп:
— Xалаймән, пакланғин! — девиди, бу адәмниң моxо кесили дәрһал униңдин кәтти.
[14] Әйса униңға:
— Һазир бу ишни һеч кимгә ейтма, бәлки удул берип каһинға өзүңни көрситип, уларда
бир гувалиқ болуш үчүн, Муса бу ишта әмир қилғандәк өзүңниң сақайтилғиниң үчүн
бир қурбанлиқни сунғин, — деди.
[15] Лекин у тоғрисидики xәвәр теxиму тарқилип пур кәтти; шуниң билән топ-топ xәлиқ
униң сөзини аңлаш вә өз ағриқ-кесәллирини сақайтиши үчүн униң алдиға жиғилип
келәтти. [16] Һалбуки, у пат-пат улардин чекинип чөллүк йәрләргә берип дуа қилатти.

Әйсаниң адәмниң гуналарни «кәчүрүм қилинди» дейиш һоқуқи

Мат. 9:1-8; Мар. 2:1-12

[17] Шу күнләрниң биридә шундақ болдики, у тәлим бериватқанда, йенида Пәрисийләр
вә Тәврат әһлилири олтиратти. Улар Галилийә, Йәһудийә өлкилириниң һәр қайси йе-
за-қишлақлири вә Йерусалимдин кәлгән еди. Пәрвәрдигарниң кесәлләрни сақайтиш
күч-қудрити униңға яр болди. [18] Шу пәйттә, мана бир қанчә киши зәмбилгә ятқузулған
бир паләчни көтирип кәлди. Улар уни униң алдиға әкиришкә интилишти. [19] Бирақ
адәмләрниң толилиғидин кесәлни әкиришкә амал тапалмай, улар өгүзгә елип чиқип,
өгүздики каһишларни ечип, кесәлни өйниң ичигә зәмбилдә ятқан һалда xалайиқниң
оттурисиға, Әйсаниң алдиға чүшүрди. [20] У уларниң ишәшини көрүп паләчкә:
— Бурадәр, гуналириң кәчүрүм қилинди! — деди.
[21] Тәврат устазлири билән Пәрисийләр көңуллиридә:
— Бундақ күпүрлүк сөзлигән бу адәм кимдур?! Xудадин башқа гуналарни кәчүрәләй-
диған ким бар? — дәп ойлашти.
[22] Бирақ Әйса уларниң көңлидә әйип издәшлирини билип йетип, жававән:
— Силәр көңлүңларда немишкә әйип издәйсиләр? [23] «Гуналириң кәчүрүм қилинди!»
дейиш асанму яки «Орнуңдин тур, маң!» дейишму? [24] Амма һазир силәрниң Инсаноғли-
ниң йәр йүзидә гуналарни кәчүрүм қилиш һоқуқиға егә екәнлигини билишиңлар үчүн,
— У паләч кесәлгә:

5:12 **«Тәxсир...»** — яки «И Рәб...». **«пүтүн бәдинини моxо бесип кәткән бир адәм....»** — «моxо кесили» бир xил қорқунучлуқ терә кесили болуп, Йәһудийлар бу xил кесәлгә гириптар болғанларни напак, дәп қарап уларға қәтъий йеқинлашмайтти. Бу кесәл тоғрилиқ йәнә «Лавийлар»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң.
5:12 Мат. 8:2; Мар. 1:40.
5:14 **«уларда бир гувалиқ болуш үчүн, Муса бу ишта әмир қилғандәк өзүңниң сақайтилғиниң үчүн бир қурбанлиқни сунғин»** — Муса пәйғәмбәр Тәврат қанунида шундақ әмирни көрсәткән: — Бир моxо кесили сақайтилған болса, у муқәддәс ибадәтxаниға берип, өзиниң сақайтилғанлиғини каһинға көрситип андин моxо кесилидин сақайғанлар қилишқа тегишлик қурбанлиқни сунуши керәк еди. Шүбһисизки, Муса пәйғәмбәрдин башлап Мәсиһ Әйса кәлгичә бу мурасим һеч өткүзүлүп баққан әмәс еди. «Лав.» 14:1-32ни көрүң.
5:14 Лав. 13:2; 14:2; Мат. 8:4.
5:18 **«... Улар уни униң алдиға әкиришкә интилишти»** — Әйса өйдә олтиратти *(19-айәтни көрүң)*.
5:18 Мат. 9:1; Мар. 2:3; Рос. 9:33.
5:21 **«Пәрисийләр»** — қаттиқ тәләплик бир диний мәзһәптикиләр еди. Улар тоғрилиқ «Тәбирләр»ни көрүң.
5:21 Зәб. 31:5; Йәш. 43:25.

— Саңа ейтайки, орнуңдин тур, орнуңни жиғиштуруп өйүңгә қайт! — дәп буйруди.
[25] Һелиқи адәм дәрһал уларниң алдида орнидин дәс туруп, өзи ятқан зәмбилни елип,
Худани улуқлиғиничә өйигә қайтти. [26] Һәммәйләнни дәһшәтлик һәйранлиқ басти; улар
Худани улуқлишип, қорқунучқа чөмгән һалда:
— Биз бүгүн тилсимат ишларни көрдуқ! — дейишти.

Әйсаниң Лавийни мухлислиққа чақириши — «гунакарлар» билән һәмдәстихан олтириши

Мат. 9:9-13; Мар. 2:13-17

[27] Бу ишлардин кейин, у йолға чиқип, Лавий исимлиқ бир бажгирни көрди. У баж жиғи-
диған орунда олтиратти. У униңға:
— Маңа әгәшкин! — деди.
[28] У орнидин туруп, һәммини ташлап, униңға әгәшти.
[29] Лавий өйидә униңға катта бир зияпәт бәрди. Улар билән зор бир топ бажгирлар вә
башқиларму шу йәрдә һәмдәстихан болған еди. [30] Бирақ Пәрисийләр вә уларниң еқи-
мидики Тәврат устазлири ғудуңшуп униң мухлислириға:
— Силәр немишкә бажгир вә гунакарлар билән бир дәстиханда йәп-ичип олтирисиләр?!
— дәп ағриништи.
[31] Әйса уларға жававән:
— Сағлам адәмләр әмәс, бәлки кесәл адәмләр тевипқа муһтаждур. [32] Мән һәққанийларни
әмәс, бәлки гунакарларни товиға чақирғили кәлдим, — деди.

Йеңи конидин үстүндур

Мат. 9:14-17; Мар. 2:18-22

[33] Андин улар униңдин:
— Немишкә Йәһяниң мухлислири дайим роза тутуп дуа-тилавәт қилиду, Пәрисийләр-
ниң мухлислириму шундақ қилиду, лекин сениң мухлислириң йәп-ичипла жүридиғу!
— дәп сорашти.
[34] У уларға:
— Тойи болуватқан жигит тойда той меһманлири билән һәмдәстихан олтарған чағда
уларни роза тутқузаламсиләр? [35] Амма шу күнләр келидуки, жигит улардин елип кети-
лиду, улар шу күнләрдә роза тутиду.

5:24 **«силәрниң Инсаноғлиниң йәр йүзидә гуналарни кәчүрүм қилиш һоқуқиға егә екәнлигини билишиңлар үчүн»** — «Инсаноғли» тоғрилиқ «Мат.» 8:20дики изаһат вә «Тәбирләр»ни көрүң.
5:27 **«у йолға чиқип, Лавий исимлиқ бир бажгирни көрди»** — «Лавий»ниң башқа исми «Матта» еди.
5:27 Мат. 9:9; Мар. 2:14,15.
5:29 **«зор бир топ бажгирлар»** — «бажгирлар» Исраилниң зиминини ишғал қилған Римлиқлар үчүн өз хәлқидин баж жиғип беридиған вә шу сәвәптин нәпрәткә учриған Йәһудийлар.
5:29 Мат. 9:10; Мар. 2:15; Луқа 15:1.
5:30 **«Силәр немишкә бажгир вә гунакарлар билән бир дәстиханда йәп-ичип олтирисиләр?!»** — «гунакарлар» — Тәврат-Инҗил бойичә һәр бир адәм гунакар, әлвәттә. Лекин мошу айәттики «гунакарлар» дегән сөз, һали чоң Пәрисийләр вә Тәврат устазлири тәрипидин алаһидә «гунакарлар» дәп аталған бажгирлар, паһишә аяллар, һәтта саватсиз кишиләр қатарлиқларни көздә тутиду.
5:32 **«Мән һәққанийларни әмәс, бәлки гунакарларни товиға чақирғили кәлдим»** — мошу сөзидә «гунакарлар» дегини, өзлирини гунакар дәп тонуп йәткәнләрни көздә тутиду, әлвәттә. Чүнки һәммә адәм гунакардур. «Һәққанийлар» өзини һәққаний дәп һесаплиғанларни көрситиду. Шуңа Мәсиһ уларни чақиралмайтти вә һазирму чақиралмайду.
5:32 Мат. 9:13; Луқа 19:10; 1Тим. 1:15.
5:33 Мат. 9:14.
5:34 **«той меһманлири»** — грек тилида «мәрикә залиниң пәрзәнтлири» дегән ибарә билән ипадилиниду.
5:34 Йәш. 62:5; 2Кор. 11:2.
5:35 **«Амма шу күнләр келидуки, жигит улардин елип кетилиду, улар шу күнләрдә роза тутиду»** — бу сөзләр

36 У уларға бир тәмсилму кәлтүрди:
— Һеч ким йеңи көйнәктин житип, уни кона көйнәккә ямақ қилмайду. Ундақ қилса,
йеңи көйнәкниму житқан болиду, шундақла йеңидин алған ямақму кона көйнәккә мас
кәлмәйду. 37 Шуниңдәк, һеч ким йеңи шарапни кона тулумларға қачилимайду. Ундақ
қилса, йеңи шарапниң көпүши билән тулумлар йерилиду-дә, шарапму төкүлүп кетиду;
тулумларму кардин чиқиду. 38 Шуңа йеңи шарап йеңи тулумларға қачилиниш керәк,
шундақта иккилиси сақлинип қалиду. 39 Униң үстигә, һеч ким кона шараптин кейин
йеңисини ичишни халимайду, чүнки у: «Болди, кониси яхши!» дәйду.

Әйса «шабат күни»ниң Егисидур

Мат. 12:1-8; Мар. 2:23-28

6 1 Иккинчи «муһим шабат күни», у буғдайлиқлардин өтүп кетивататти. Униң
мухлислири башақларни үзүвелип, алиқинида угулап йәвататти. 2 Лекин буни
көргән бәзи Пәрисийләр уларға:
— Силәр немишкә шабат күни Тәвратта чәкләнгән ишни қилисиләр? — дейишти.
3 Әйса уларға җававән:
— Силәр һәтта Давут пәйғәмбәр вә униң һәмраһлириниң ач қалғанда немә қилғанлиғини
муқәддәс язмилардин оқумиғанмусиләр? 4 Демәк, у Худаниң өйигә кирип, Худаға аталған,
Тәвратта каһинлардин башқа һәр қандақ адәмниң йейеши чәкләнгән «тәқдим нанлар»ни
сорап елип йегән вә һәмраһлириғиму бәргән — дәп җавап бәрди. 5 Ахирида у уларға:
— Инсаноғли шабат күнининиму Егисидур, — деди.
6 Йәнә бир шабат күни шундақ болдики, у синагогқа кирип тәлим бериватати. Синагог-

---

Әйсаниң «улардин *(меһманлардин)* елип кетилип» өлүми өзигә әгәшкәнләргә қайғу-һәсрәт елип келидиғанлиғини көрситидиған бешарәт.

5:37 Мат. 9:17; Мар. 2:22.

5:39 **«һеч ким кона шараптин кейин йеңисини ичишни халимайду»** — адәттә, кона шарап дәрвәқә йеңи шараптин яхши, әлвәттә.

6:1 **«Иккинчи «муһим шабат күни»»** — грек тилида «иккинчи «биринчи шабат күни»» дегән сөз билән ипадилиниду. Биз «биринчи»ни «муһим» дәп тәрҗимә қилдуқ. Сәвәвини төвәндә чүшәндүримиз.

–«Иккинчи «биринчи шабат күни»» дегән бу ибарини чүшәндүрүш тәс. Алимларниң бу тоғрилиқ икки пикри бар: –1-пикир: — Йәһудий хәлқиниң икки хил календари бар еди. Биринчи календар Бабиллиқларниңкигә охшаш болуп күздә *(«канай челиш һейти» яки «бурға һейти» билән)* башлинатти. Бу календар бойичә, шу жилдики «биринчи шабат» болса «тунҗа «биринчи шабат»» дәп аталған. Иккинчи календар әтиязда башлинатти *(«Мис.» 12:2ни көрүң)*. Шу алимларниң пикричә, иккинчи календар бойичә, шу жилдики биринчи шабат «иккинчи «биринчи шабат»» дәп атилатти.

–2-пикир: — бу «йәттә һәптә һейти»ниң иккинчи һәптисидики шабат күнини көрситиду *(«Лав.» 23:10-22ни көрүң)*. Шу алимларниң пикричә, бу һейтниң иккинчи шабат күни «иккинчи «биринчи шабат»» дәп атилатти. Мошу пикир бойичә «биринчи» дегән сөз мошу айәттә асасән «муһим» дегән мәнада.

–Бизниңчә бу 2-пикир тоғридур, чүнки «йеңи жил»ниң *(әтияздики)* «биринчи шабат»ида, йеңи буғдай яки арпа данлирини йейиш чәкләнгән еди, бәлким Худаға аташ керәк еди *(«Лав.» 23:14-айәтни йәнә көрүң)*. Немила болмисун, шу вақит әтиязға тоғра келәтти.

6:1 Қан. 23:24; Мат. 12:1; Мар. 2:23.

6:2 **«Немишкә шабат күни Тәвратта чәкләнгән ишни қилисиләр?»** — «чәкләнгән иш» Тәврат қанунида чәкләнгән, демәкчи. Уларниң шикайәт қилғини мухлисларниң йейиши әмәс *(«Қан.» 23:25ни көрүң)*, бәлки шабат күнидә мухлисларниң «һосул алғанлиқ»и еди. «Матта»дики «қошумчә сөз»имиздә мошу вақиә тоғрилиқ изаһатлиримизни көрүң.

6:2 Мис. 20:10.

6:3 **«Силәр һәтта Давут пәйғәмбәр ... немә қилғанлиғини муқәддәс язмилардин оқумиғанмусиләр?»** — «оқумиғанмусиләр?» дегән сөз Пәрисийләрниң дайим рәқиплиридин сорайдиған соал шәкли еди.

6:4 **«Демәк, у Худаниң өйигә кирип, *Худаға* аталған, Тәвратта каһинлардин башқа һәр қандақ адәмниң йейеши чәкләнгән «тәқдим нанлар»ни сорап елип йегән вә һәмраһлириғиму бәргән»** — бу вақиә «1Сам.» 21:1-7дә хатириләнгән.

6:5 Мат. 12:8; Мар. 2:28.

та оң қоли йигиләп кәткән бир адәм бар еди. [7] Әнди Тәврат устазлири билән Пәрисийләр
униң үстидин әрз қилғидәк бирәр ишни издәп тапайли дәп, униң шабат күниму кесәл
сақайтидиған-сақайтмайдиғанлиғини пайлап жүрүшәтти. [8] Бирақ Әйса уларниң көңли-
дикини билип, қоли йигиләп кәткән адәмгә:
— Орнуңдин тур, оттуриға чиққин! — девиди, һелиқи адәм орнидин қопуп шу йәрдә
турди. [9] Андин Әйса уларға:
— Силәрдин сорап бақайчу, Тәвратқа уйғун болғини шабат күни яхшилиқ қилишму,
яки яманлиқ қилишму? Жанни қутқузушму яки жанға замин болушму? — дәп сориди.
[10] Әтрапидикиләрниң һәммисигә нәзәр салғандин кейин, у һелиқи адәмгә:
— Қолуңни узат, — деди. У шундақ қилиши биләнла қоли әслигә кәлтүрүлүп иккинчи
қолиға охшаш болди. [11] Лекин улар ғәзәптин һошини йоқитип, Әйсаға қандақ тақабил
туруш тоғрисида мәслиһәтлишишкә башлиди.

Әйсаниң он икки расулни таллиши

Мат. 10:1-4; Мар. 3:13-19

[12] Шу күнләрдә шундақ болдики, у дуа қилишқа таққа чиқти вә у йәрдә Худаға кечичә дуа
қилди. [13] Таң атқанда, мухлислирини алдиға чақирип, уларниң ичидин он иккиләнни
таллап, уларни расул дәп атиди. [14] Улар: Симон (Әйса уни Петрус дәпму атиған) вә униң
иниси Андирияс; Яқуп вә Юһанна, Филип вә Бартоломай, [15] Матта вә Томас, Алфайниң
оғли Яқуп вә милләтпәрвәр дәп аталған Симон, [16] Яқупниң оғли Йәһуда вә кейин униңға
сатқунлуқ қилған Йәһуда Ишқарийотлар еди.

Әйсаниң кесәлләрни сақайтиши вә тәлим бериши

Мат. 4:23-25; 5:1-12

[17] Әйса расуллири билән тағдин чүшүп, бир түзләңликтә туратти. Шу йәрдә нурғун мух-
лислири һәмдә пүткүл Йәһудийә өлкисидин вә Йерусалимдин, Тур вә Зидон шәһәрли-
ригә қарайдиған деңиз бойидики жутлардин топ-топ кишиләр жиғилишти. Улар униң
тәлимлирини аңлаш вә кесәллиригә шипалиқ издәш үчүн кәлгән еди. [18] Напак роһлар-
дин азапланғанларму шипалиқ тепишти. [19] Бу топ-топ адәмләрниң һәммиси қоллирини
униңға тәккүзүвелишқа интиләтти; чүнки күч-қудрәт униң вужудидин чиқип уларниң
һәммисигә шипалиқ бериватати.

6:6 Мат. 12:9; Мар. 3:1.

6:7 **«...униң үстидин әрз қилғидәк бирәр ишни издәп тапайли дәп, униң шабат күниму кесәл сақайтидиған-сақайтмайдиғанлиғини пайлап жүрүшәтти»** — уларниң қилмақчи болған әрзи болса «У шабат күнидә кесәлни сақайтса, «ишлигән» яки «хизмәт қилған»ға баравәр болиду, шуңа *(уларниң чүшинишичә)* «Тәврат қануниға хилаплиқ қилған»» болиду.

6:10 **«У шундақ қилиши биләнла қоли әслигә кәлтүрүлүп иккинчи қолиға охшаш болди»** — «әслигә кәлтүрүлүп» дегән пеилниң мәжһул шәкли бизгә бу ишни Худа өзи қилған, дегәнни уқтуриду. Әнди улар бу мөжизини «шабат күнидә яратқанлиғи» үчүн зади кимни әйиплимәкчи?

6:10 1Пад. 13:6.

6:11 **«улар ғәзәптин һошини йоқитип...»** — «улар» 7-айәттә көрситилгән «Тәврат устазлири вә Пәрисийләр».

6:13 Мат. 10:1; Мар. 3:13; 6:7; Луқа 9:1.

6:15 **«милләтпәрвәр»** — яки, «Қанаанлиқ». Йәһудий милләтпәрвәрләр вәтинини Рим империйәсидин азат қилиш үчүн зораванлиқ билән күрәш қилғучилар еди.

6:16 **«Яқупниң оғли»** — бу Яқуп 14- вә 15-айәттики «Яқуп»лардин башқиси болса керәк. **«Яқупниң оғли»** — бәзи кона көчүрүлмиләрдә «Яқупниң иниси» дейилиду.

6:17 Мат. 4:25; Мар. 3:7.

6:19 Мар. 5:30.

Хошаллиқ вә қайғу

[20] Шуниң билән у бешини көтирип мухлислириға қарап мундақ деди:
— «Мубарәк, әй йоқсуллар! Чүнки Худаниң падишалиғи силәрниңкидур.
[21] Мубарәк, әй һазир ач қалғанлар! Чүнки силәр толуқ тоюнисиләр.
Мубарәк, әй жиғлаватқанлар! Чүнки күлидиған болисиләр.
[22] Кишиләр Инсаноғлиниң вәжидин силәрдин нәпрәтләнсә, силәрни өзлиридин чәткә қақса, силәргә төһмәт-һақарәт қилса, наминңларни рәзил дәп қарғиса, силәргә мубарәк!
[23] Шу күни шатлинип тәнтәнә қилип сәкрәңлар. Чүнки мана, әрштә болған инъамиңлар зордур. Чүнки уларниң ата-бовилири бурунқи пәйғәмбәрләргиму охшаш ишларни қилған.

[24] — Лекин һалиңларға вай, әй байлар!
Чүнки силәр аллиқачан раһәт-парағитиңларға егә болдуңлар!
[25] Һалиңларға вай, әй қарни тоюнғанлар!
Чүнки силәр ач қалисиләр.
Һалиңларға вай, әй күлүватқанлар!
Чүнки һаза тутуп жиғлайсиләр.
[26] Һәммәйлән силәрни яхши дегәндә, һалиңларға вай! Чүнки уларниң ата-бовилириму бурунқи сахта пәйғәмбәрләргә шундақ қилған».

Дүшминиңларға меһир-муһәббәт көрситиңлар

Мат. 5:38-48; 7:12

[27] — Бирақ маңа қулақ салған силәргә шуни ейтип қояйки, дүшмәнлириңларға меһир-муһәббәт көрситиңлар; силәргә өч болғанларға яхшилиқ қилиңлар. [28] Силәрни
қарғиғанларға бәхит тиләңлар; силәргә яман муамилидә болғанларғиму дуа қилиңлар.
[29] Бириси мәңзиңгә урса, иккинчи мәңзиңниму тутуп бәр; бириси чапиниңни ели-
валимән десә, көйнигиңниму айимай бәргин. [30] Бириси сәндин бир немә тилисә, униңға
бәргин. Бириси сениң бирәр нәрсәңни елип кәтсә, уни қайтуруп беришни сорима.
[31] Башқиларниң өзүңларға қандақ муамилә қилишини үмүт қилсаңлар, силәрму уларға
шундақ муамилә қилиңлар. [32] Әгәр силәр өзүңларни яхши көргәнләргила меһир-муһәб-
бәт көрсәтсәңлар, ундақта силәрдә немә шапаәт болсун? Чүнки һәтта гунакарларму өзи-
ни яхши көргәнләргә меһир-муһәббәт көрситидиғу. [33] Әгәр силәр өзүңларға яхшилиқ
қилғанларғила яхшилиқ қилсаңлар, ундақта силәрдә немә шапаәт болсун? Чүнки һәтта

6:20 **«Мубарәк, әй йоқсуллар!»** — «йоқсуллар» бәлким өзиниң Худаға қәтъий муһтаҗлиғини тонуп йәткәнләр. Бу айәтләрдә «мубарәк» дегән сөз *(Худа тәрипидин)* «бәхитлик, бәрикәтлик қилинған» дегән мәнада ишлитилиду.
6:20 Мат. 5:2.
6:21 Йәш. 61:3; 65:13; 66:10.
6:22 Мат. 5:11; 1Пет. 2:19; 3:14; 4:14.
6:23 Рос. 5:41; 7:51.
6:24 Ам. 6:1, 8.
6:25 Йәш. 65:13; Яқ. 4:9; 5:1.
6:27 Мис. 23:4; Пәнд. 25:21; Мат. 5:44; Рим. 12:20; 1Кор. 4:12.
6:28 Луқа 23:34; Рос. 7:60.
6:29 1Кор. 6:7.
6:30 **«Бириси сәндин бир немә тилисә, униңға бәргин»** — немини бериш керәклигини Рәббимиз ейтмиди. Бәзи әһвалда тилигүчигә тилигинини бәрсәк униңға пайда әмәс, бәлки зиян йәткүзиду. Мәсилән, һарақкәш адәм пул яки һарақ тилисә буни бәрсәк болмайду; лекин мүмкин болса ярдәм қолимизни узитишимиз керәк. Башқа мисал «Рос.» 3:1-11дә тепилиду, болупму 6-айәтни көрүң.
6:30 Қан. 15:7; Мат. 5:42.
6:31 Мат. 7:12.
6:32 Мат. 5:46.

гунакарларму шундақ қилидиғу! 34 Әгәр силәр қәризни «чоқум қайтуруп бериду» дәп
ойлиғанларға бәрсәңлар, ундақта силәрдә немә шапаәт болсун? Чүнки һәтта гунакар-
ларму әйнән қайтуруп алимиз дәп башқа гунакарларға қәриз беридиғу! 35 Лекин силәр
болсаңлар, дүшминиңларғиму меһир-муһәббәт көрситиңлар, яхшилиқ қилиңлар,
башқиларға өтнә бериңлар вә «Улар бизгә бернемә қайтуриду» дәп ойлимаңлар. Шу
чағда, инъамиңлар зор болиду вә силәр Һәммидин Алий Болғучиниң пәрзәнтлири
болисиләр. Чүнки у тузкорларға вә рәзилләргиму меһриванлиқ қилиду. 36 Атаңлар
меһриван болғинидәк силәрму меһриван болуңлар.

Башқиларниң үстидин һөкүм қилмаңлар

Мат. 7:1-5

37 — Башқиларниң үстидин һөкүм қилип жүрмәңлар. Болмиса, силәр Худаниң һөкүми-
гә учрайсиләр. Башқиларни гунаға бекитмәңлар вә силәрму гунаға бекитилмәйсиләр.
Башқиларни кәчүрүңлар вә силәрму кәчүрүм қилинисиләр. 38 Бериңлар вә силәргиму
берилиду — һәтта чоң өлчигүчкә лиқ чиңдап, силкип толдурулуп үстидин тешип чүш-
кидәк дәриҗидә қойнуңларға төкүп берилиду. Силәр башқиларға қандақ өлчәм билән
өлчәп бәрсәңлар, силәргиму шундақ өлчәм билән өлчәп берилиду.
39 Андин у уларға тәмсил ейтип мундақ деди:
— Қариғу қариғуни йетиләп маңаламду? Ундақ қилса, һәр иккиси ораккә чүшүп кәт-
мәмду? 40 Мухлис устазидин үстүн турмайду; лекин такамуллаштурулғини устазиға
охшаш болиду.
41 Әнди немә үчүн бурадириңниң көзидики қилни көрүп, өз көзүңдики лимни байқал-
майсән?! 42 Сән қандақму өз көзүңдә турған лимни көрмәй туруп бурадириңға: «Қени,
көзүңдики қилни еливетәй!» дейәләйсән?! Әй сахтипәз! Авал өзүңниң көзидики лимни
еливәт, андин ениқ көрүп, бурадириңниң көзидики қилни еливетәләйсән. 43 Чүнки һеч
қандақ яхши дәрәқ яман мевә бәрмәйду, һеч қандақ яман дәрәқму яхши мевә бәрмәйду.
44 Һәр қандақ дәрәқни бәргән мевисидин пәриқ әткили болиду. Чүнки тикәндин әнҗир-
ни үзгили болмас, янтақтин үзүм үзгили болмас. 45 Яхши адәм қәлбидики яхшилиқ ғәз-
нисидин яхшилиқ чиқириду; рәзил адәм қәлбидики рәзиллик ғәзнисидин рәзилликни
чиқириду. Чүнки қәлб немигә толдурулған болса, еғиздин шу чиқиду.

6:34 Қан. 15:8; Мат. 5:42.
6:35 **«Һәммидин Алий Болғучиниң пәрзәнтлири болисиләр»** — демәк, әмәллириңлар буниңға гувалиқ болиду.
6:35 Мат. 5:45.
6:37 Мат. 7:1; Рим. 2:1; 1Кор. 4:5.
6:38 **«силәргиму берилиду — һәтта чоң өлчигүчкә лиқ чиңдап, силкип толдурулуп үстидин тешип чүшкидәк дәриҗидә қуйнуңларға төкүп берилиду»** — Оттура Шәриқтә бириси бирәвға ашлиқ һәдийәси қилмақчи болса *(1)* ашни халтиға лиқ қачилайду; *(2)* данлар чиңдилип чүшсун дәп халтини силкийду; *(3)* чиңдалған данларниң үстигә «тешип чүшкидәк дәриҗидә» йәнә қачилайду.
6:38 Пәнд. 10:22; 19:17; Мат. 7:2; Мар. 4:24.
6:39 Йәш. 42:19; Мат. 15:14.
6:40 **«Мухлис устазидин үстүн турмайду; лекин такамуллаштурулғини устазиға охшаш болиду»** — бу сирлиқ сөз бәлким мухлислар Мәсиһкә толуқ әгәшсә, униңға охшаш азап-оқубәтни көрүши мүмкин, дегән мәнани өз ичигә алиду.
6:40 Мат. 10:24; Юһ. 13:16; 15:20.
6:41 **«бурадириңниң көзидики қил»** — яки «қериндишиңниң көзидики қил». **«Әнди немә үчүн бурадириңниң көзидики қилни көрүп, өз көзүңдики лимни байқалмайсән?!»** — мәнаси: «Немә үчүн бурадириңниң һәрә кепигидәк кичик сәһвәнлигинила көрүп, өзүңдики лимдәк чоң гунани көрмәйсән?» дегәндәк.
6:41 Мат. 7:3.
6:43 Мат. 7:17; 12:33.
6:44 Мат. 7:16.
6:45 Мат. 12:35.

Икки хил имарәт салған кишиләр

Мат. 7:24-27

[46] — Силәр немишкә мени «Рәб! Рәб!» дәйсиләр-ю, бирақ силәргә ейтқанлиримға әмәл қилмайсиләр? [47] Әмисә, мениң алдимға келип, сөзлиримни аңлап әмәл қилған һәр кимниң кимгә охшиғанлиғини силәргә көрситип берәй. [48] У худди чоңқур колап, улини қорам ташниң үстигә селип өй салған кишигә охшайду. Кәлкүн кәлгәндә, су еқими у өйниң үстигә зәрб билән урулғини билән, уни мидир-сидир қилалмиди, чүнки у пухта селинған. [49] Лекин сөзлиримни аңлап туруп, әмәл қилмайдиған киши болса, қуруқ йәрниң үстигә улсиз өй салған кишигә охшайду. Кәлкүн еқими шу өйниң үстигә урулуши билән у өрүлүп кәтти; униң өрүлүши интайин дәһшәтлик болди!

Әйсаниң римлиқ йүз бешиниң чакирини сақайтиши

Мат. 8:5-13; Юһ. 4:43-54

7 [1] Әйса көпчиликкә бу сөзләрниң һәммисини қилип болғандин кейин, Кәпәрнаһум шәһиригә қайта кирди. [2] У йәрдә мәлум бир йүз бешиниң әтиварлиқ қули еғир кесәл болуп, сәкратта ятатти. [3] Йүз беши Әйсаниң хәвирини аңлап, бир нәччә Йәһудий ақсақални униң йениға берип, униң келип қулини қутқузуши үчүн өтүнүшкә әвәтти.
[4] Улар Әйсаниң алдиға кәлгәндә униңға:
— Бу ишни тилигүчи болса, тилигини иҗабәт қилишиңизға һәқиқәтән әрзийдиған адәм. [5] Чүнки у бизниң Йәһудий елимизни яхши көриду вә һәтта биз үчүн бир синагогму селип бәрди, — дәп җиддий қияпәттә өтүнүшти.
[6] Әйса улар билән биллә барди. Бирақ өйигә аз қалғанда, йүз беши Әйсаниң алдиға бир нәччә достини әвәтип униңға мундақ дегүзди:
— «Тәхсир, өзлирини аварә қилмисила, өзлириниң торусумниң астиға келишлиригә әрзимәймән. [7] Шуңа өзүмниму силиниң алдилириға беришқа лайиқ һесаплимидим. Сили пәқәт бир еғиз сөз қилип қойсила, чакирим сақийип кетиду. [8] Чүнки мәнму башқа бирисиниң һоқуқи астидики адәммән, қол астимдиму ләшкәрлирим бар. Биригә бар десәм бариду, биригә кәл десәм, келиду; қулумға бу ишни қил десәм, у шу ишни қилиду».
[9] Әйса бу гәпни аңлап йүз бешиға тәәҗҗупләнди. У бурулуп кәйнигә әгәшкән халайиққа: Дәрвәқә, һәтта Исраилдиму бундақ зор ишәшни тапалмиған едим! — деди.
[10] Йүз беши әвәткән кишиләр қайтип барғанда, кесәл болған қулниң сәллимаза сақайғанлиғини көрди.

Тул аялниң оғлини тирилдүрүш

[11] Бу иштин кейин у Наин дегән бир шәһәргә барди. Униң мухлислири вә йәнә топ-топ кишиләр униңға әгишип маңди. [12] У шәһәр қовуқиға йеқинлашқанда, мана кишиләр җиназа көтирип чиқиватқан еди. Өлгүчи анисиниң йәккә-йеганә оғли еди, униң үстигә

6:46 Мал. 1:6; Мат. 7:21; 25:11; Луқа 13:25; Рим. 2:13; Яқ. 1:22.
6:47 Мат. 7:24.
7:3 **«... Әйсаниң келип қулини қутқузуши үчүн...»** — грек тилида «қутқузуш» вә «сақайтиш» бирла сөз билән ипадилиниду. **«Йүз беши Әйсаниң хәвирини аңлап, бир нәччә Йәһудий ақсақални униң йениға берип, Әйсаниң келип қулини қутқузуши үчүн өтүнүшкә әвәтти»** — йүз беши римлиқ пухра болуп, Йәһудий әмәс еди. 5-айәткә қариғанда у римлиқларниң бутпәрәслигини ташлап, Тәврат арқилиқ Худаға етиқат бағлиған адәм еди.
7:6 **«Тәхсир»** — яки «Рәб».
7:8 **«Чүнки мәнму башқа бирисиниң һоқуқи астидики адәммән»** — муһим сөз «мән**му**» — демәк, йүз беши Рим императорниң һоқуқи астида туруп өз һоқуқи билән әскәрлиригә буйруқ берәләйтти; Әйса аләм Егисиниң һоқуқи астида туруп, һәммигә Қадирниң һоқуқи билән аләмниң ишлирини буйруйдиған адәм еди.
7:10 **«Йүз беши әвәткән кишиләр қайтип барғанда, кесәл болған қулниң сәллимаза сақайғанлиғини көрди»** — бу вақиә «Мат.» 8:8-13диму хатирилиниду.

аниси тул аял еди. Шәһәрдин чоң бир топ адәм аялға һәмраһ болуп чиққан еди. [13] Рәб
уни көрүп, униңға ичини ағритип:
— Жиғлимиғин, — деди. [14] Шуниң билән у өтүп, тавутқа қолини тәккүзүвиди, тавут
көтәргәнләр тохтиди. У:
— Жигит, саңа ейтимән, ойған! — деди. [15] Өлгүчи болса руслинип тик олтарди вә гәп
қилишқа башлиди. Әйса уни анисиға тапшуруп бәрди.
[16] Һәммәйләнни қорқунуч бесип, улар Худани улуқлап:
— «Аримизда улуқ бир пәйғәмбәр турғузулди!» вә «Худа Өз хәлқини йоқлап кәлди!» —
дейишти.
[17] Униң тоғрисидики бу хәвәр пүтүн Йәһудийә зимини вә әтраптики районларға тарқи-
лип кәтти.

Йәһя пәйғәмбәрниң мухлислириниң Әйса билән көрүшкили келиши

Мат. 11:2-19

[18] Йәһяниң мухлислири әнди бу барлиқ ишларниң хәвирини униңға йәткүзди. Йәһя
мухлислиридин иккиләнни өзигә чақирип, [19] Уларни Әйсаниң алдиға әвәтип: «Келиши
муқәррәр зат өзүңму, яки башқа бирисини күтүшимиз керәкму?» дәп сорап келишкә
әвәтти.
[20] Улар Әйсаниң алдиға берип:
— Чөмүлдүргүчи Йәһя бизни сәндин: «Келиши муқәррәр зат өзүңму, яки башқа бириси-
ни күтүшимиз керәкму?» дәп сорап келишкә йениңға әвәтти — деди.
[21] Дәл шу вақитта Әйса ағриқ-силақ вә кесәл-ваба басқан вә яман роһлар чаплашқан
нурғун кишиләрни сақайтти вә нурғун қариғуларни көридиған қилди. [22] Шуниң билән
у Йәһяниң мухлислириға:
— Силәр қайтип берип, Йәһяға өз аңлиған вә көргәнлириңлар тоғрилиқ хәвәр йәткүзүп
— «Корлар көрәләйдиған вә токурлар маңалайдиған болди, мохо кесили болғанлар
сақайтилди, гаслар аңлалайдиған болди, өлгәнләрму тирилдүрүлди вә кәмбәғәлләргә
хуш хәвәр җакаланди» — дәп ейтиңлар. [23] Униңға йәнә: «Мәндин гуманланмай путли-
шип кәтмигән киши болса бәхитликтур!» дәп қоюңлар, — деди.
[24] Йәһяниң әлчилири кәткәндин кейин, у топ-топ адәмләргә Йәһя тоғрилиқ сөз ечип:
— «Силәр бурун Йәһяни издәп чөлгә барғиниңларда, зади немини көргили бардиңлар?
Шамалда йәлпүнүп турған қомушниму? [25] Яки есил кийим кийгән бир әрбабниму?
Мана, есил кийимләрни кийгән, әйш-ишрәт ичидә яшайдиғанлар падишаларниң орди-

---

7:14 **«У өтүп, тавутқа қолини тәккүзүвиди»** — Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә җиназиға тегиш кишини йәттә күнгичә «напак» қилатти (*«Чөл.» 19:11-12ни көрүң*). Бирақ өлгинини тирик қилиш һәммә ишни башқичә қилиду!

7:14 Рос. 9:40.

7:16 **«Худа Өз хәлқини йоқлап кәлди!»** — Тәврат вә Инҗилда «Худаниң йоқлиши» Униң инсанларға йеқин келип улардин хәвәр елишини өз ичигә алиду.

7:16 Луқа 1:68; 24:19; Юһ. 4:19; 6:14; 9:17.

7:18 Мат. 11:2.

7:19 **«Келиши муқәррәр зат»** — Худа вәдә қилған Қутқузғучи-Мәсиһ, әлвәттә. Йәһя өзи Мәсиһниң йолини тәйярлаш үчүн униң алдида әвәтилгән; шуниң билән у: — «Сән биз күткән кишимусән» дәп гуманлинип сорайду. **«Келиши муқәррәр зат өзүңму, яки башқа бирисини күтүшимиз керәкму?»** — Йәһя пәйғәмбәр шу мухлислирини әвәткәндә зинданда еди. Шуниң билән у бәлким: «Әйса һәқиқәтән Қутқузғучи болса, немишкә у мени мошу зинданда йетишқа йол қойиду?» дәп сориши мүмкин еди. «Матта»дики «қошумчә сөз»дә бу иш (*«Мат.» 11:2-6*) тоғрилиқ изаһатлиримизни көрүң.

7:22 Йәш. 29:18; 35:5; 61:1.

7:23 **«Мәндин гуманланмай путлишип кәтмигән киши болса бәхитликтур!»** — Йәһя пәйғәмбәр зинданда йетип: «Әйса Қутқузғучи-Мәсиһ болса немишкә мени зиндандин қутқузмиған?» — дәп гуманланған болса керәк еди. Йәһяниң бу соали тоғрилиқ «Матта»дики «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

7:24 Мат. 11:7.

лиридин тепилидиғу!
[26] Әнди силәр немә көргили бардиңлар? Бир пәйғәмбәрниму? Дурус, амма мән шуни
силәргә ейтип қояйки, бу болса пәйғәмбәрдинму үстүн бир болғучидур. [27] Чүнки
муқәддәс язмилардики: —
«Мана, йүз алдиңға әлчимни әвәтимән;
У сениң алдиңда йолуңни тәйярлайду» — дәп йезилған сөз мана дәл униң тоғрисида йе-
зилғандур. [28] Чүнки мән силәргә шуни ейтип қояйки, аяллардин туғулғанлар арисида
Йәһядинму улуғи йоқ; амма Худаниң падишалиғидики әң кичик болғиниму униңдин
улуқ туриду [29] (әнди Йәһяни аңлиған пухралар, һәтта бажгирларму Худаниң йолини
тоғра дәп Йәһяниң чөмүлдүрүши билән чөмүлдүрүлгән еди. [30] Лекин Пәрисийләр вә
Тәвратшунаслар Йәһяниң чөмүлдүрүшини қобул қилмай, Худаниң өзлиригә болған
мәхсәт-ирадисини чәткә қаққан еди).
[31] Лекин бу заманниң кишилирини зади кимләргә охшитай? Улар кимләргә охшайду?
[32] Улар худди рәстә-базарларда олтиривелип, бир-биригә: «Биз силәргә сунай челип
бәрсәкму, уссул ойнимидиңлар», «Матәм пәдисигә челип бәрсәкму, жиға-зерә қил-
мидиңлар» дәп қақшайдиған тутуруқсиз балиларға охшайду. [33] Чүнки Чөмүлдүргүчи
Йәһя келип зияпәттә олтармайтти, шарап ичмәйтти. Шуниң билән силәр: «Униңға жин
чаплишипту» дейишисиләр. [34] Инсаноғли болса келип һәм йәйду һәм ичиду вә мана
силәр: «Таза бир тоймас вә мәйхор екән. У бажгирлар вә гунакарларниң достидур» дей-
ишисиләр. [35] Лекин даналиқ болса өзиниң барлиқ пәрзәнтлири арқилиқ дурус дәп то-
нулиду».

Гунакар аялниң Әйсани әтирлиши

[36] Пәрисийләрдин бири униңдин өйүмдә меһман болсиңиз дәп өтүнди. Әнди у Пәри-
сийниң өйигә кирип дәстиханда олтарди. [37] Вә мана, у шәһәрдә бузуқ дәп тонулған бир
аял Әйсаниң бу Пәрисийниң өйидә дәстиханда олтарғанлиғини аңлап, ақ қаштешидин
ясалған бир қутида мурмәкки елип кәлди. [38] У жиғлиған пети униң кәйнидә, путиға
йеқин туруп, көз яшлири қилип, путлирини һөл қиливәтти; андин чачлири билән униң
путлирини ертип қурутти һәм путлирини тохтимай сөйүп, үстигә әтир сүрди. [39] Әнди
уни чақирған Пәрисий бу ишни көрүп, ичидә: «Бу адәм раст пәйғәмбәр болған болса,
өзигә тегиватқан бу аялниң ким вә қандақ екәнлигини биләтти. Чүнки у бир бузуқ!»
дәп ойлиди.
[40] Шуниң билән Әйса униңға жававән:
— Симон, саңа дәйдиған бир гепим бар, — деди.
— Ейтиң, устаз, — деди Симон.

7:27 **«Мана, йүз алдиңға әлчимни әвәтимән; у сениң алдиңда йолуңни тәйярлайду»** — Тәврат, «Мал.» 3:1; «Йәш.» 40:3.
7:27 Мис. 23:20; Мал. 3:1; Мар. 1:2.
7:29 **«һәтта бажгирларму Худаниң йолини тоғра дәп Йәһяниң чөмүлдүрүши билән чөмүлдүрүлгән еди»** — «Худаниң йолини тоғра дәп» грек тилида «Худани тоғра дәп...» дегән ибарини билдүриду.
7:31 Мат. 11:16.
7:33 **«Чөмүлдүргүчи Йәһя келип зияпәттә олтармайтти, шарап ичмәйтти»** — грек тилида «Чөмүлдүргүчи Йәһя келип нә нан йемәйду нә ичмәйду». Оқурмәнләрниң есидә барки, Йәһя пәйғәмбәр интайин ғоригил озуқлинатти, пат-пат роза тутатти. «Мат.» 3:4ни көрүң.
7:33 Мат. 3:4; Мар. 1:6.
7:35 **«даналиқ болса өзиниң барлиқ пәрзәнтлири арқилиқ дурус дәп тонулиду»** — яки «даналиқ болса өзиниң барлиқ иш-мевилири арқилиқ дурус дәп тонулиду». Бу қисқа айәт үстидә вә униңдики көп муһим принсиплар тоғрисида «Матта»дики «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
7:36 **«... дәстиханда олтарди»** — грек тилида «дәстиханда ятти». Йәһудийлар вә Грекләр адәттә дәстиханда янпашлап ятатти.
7:36 Мат. 26:6; Мар. 14:3; Юһ. 11:2; 12:2
7:37 **«мурмәкки»** — бу хил әтир. У адәттә интайин қиммәт еди *(мәсилән, «Мат.» 26:7ни көрүң)*.

[41] — Икки адәм мәлум бир қәриз егисигә қәриздар екән. Бири бәш йүз күмүч динарға, йәнә бири болса әллик күмүч динарға қәриздар екән. [42] Лекин һәр иккисиниң қәризни қайтурғили һеч нәрсиси болмиғачқа, қәриз егиси меһриванлиқ қилип һәр иккисиниң қәрзини кәчүрүм қипту. Сениңчә, уларниң қайсиси уни бәкрәк сөйиду? — дәп сориди Әйса.
[43] Симон жававән: — Мениңчә, қәрзи көпрәк кәчүрүм қилинған киши, — деди.
— Тоғра һөкүм қилдиң, — деди Әйса. [44] Андин һелиқи аялға бурулуп, Симонға:
— Бу аялни көрдүңму? Мән өйүңгә киргиним билән, сән путлиримни жуюшқа су бәрмигән едиң; лекин у көз йеши билән путлиримни жуйди вә чечи билән ертип қурутти.
[45] Сән мени салам берип сөймидиң; лекин у мән киргәндин тартип путлиримни сөйүштин тохтимиди. [46] Сән бешимғиму май сүркимигән едиң; бирақ у мениң путлиримға мурмәккини сүркәп қойди. [47] Шуңа шуни саңа ейтип қояйки, униң нурғун гуналири кәчүрүм қилинди. Чүнки мана, униң көрсәткән меһир-муһәббити чоңқур әмәсму? Амма кәчүрүми аз болғанларниң меһир-муһәббәтни көрситишиму аз болиду, — деди.
[48] Андин у аялға:
— Гуналириң кәчүрүм қилинди, — деди.
[49] Улар билән һәмдәстихан олтарғанлар көңлидә: «Кишиләрниң гуналириниму кәчүрүм қилғучи бу адәм зади кимду?» дейишти.
[50] Әйса һелиқи аялға:
— Етиқатиң сени қутқузди; аман-хатирҗәмлик билән қайтқин! — деди.

Әйсаға әгәшкән аяллар

Мат. 13:1-17; Мар. 4:1-12

8 [1] Кейин, Әйса шу жутларни кезип, шәһәрму-шәһәр, йезиму-йеза Худаниң падишалиғиниң хуш хәвирини елан қилип җакалиди; он иккиләнму униң билән биргә барди. [2] Униң билән биллә барғанлардин йәнә яман роһлардин вә ағриқ-силақлардин сақайтилған бәзи аялларму бар еди; уларниң арисида өзидин йәттә җин һайдап чиқирилған Мәрйәм (Магдаллиқ дәп аталған), [3] Һерод ханниң сарай ғоҗидари Хузаниң аяли Йоанна, Сузанна вә башқа нурғун аялларму бар еди. Булар өз мал-мүлүклири билән у вә униң мухлислириниң һаҗәтлиридин чиқатти.

Уруқ чачқучи тоғрисидики тәмсил

[4] Чоң бир топ адәмләр жиғилғанда, шундақла һәр қайси шәһәрләрдин кишиләр униң йениға кәлгәндә, у уларға бир тәмсил сөзләп бәрди:

7:41 **«күмүч динар»** — Рим империйәсниң пул бирлиги, тәхминән бир адәмниң бир күнлүк иш һәққи болатти.
7:46 **«Сән бешимғиму май сүркимигән едиң»** — шу дәвирдә кишиләр һөрмәтлик меһманларни қарши елиш үчүн меһманниң бешиға әтирлик майни сүркәп қоятти.
7:47 **«Чүнки мана, униң көрсәткән меһир-муһәббити чоңқур әмәсму?»** — бу аялниң муһәббити Худаниң кәчүрүмигәеришишниң сәвәви әмәс, бәлки униң чоңқур муһәббити униң **аллиқачан Худаниң кәчүрүмигә еришкәнлиги түпәйлидин** болди вә шундақла буниңға испат көрсәтти.
7:48 **Мат. 9:2.**
7:49 **Мат. 9:3.**
7:50 **«Етиқатиң сени қутқузди»** — «етиқатиң» мошу йәрдә, шүбһисизки, Әйса бу сөз билән аялниң өзигә бағлиған ишәшини, йәни униң гуналарни кәчүрүм қилалайдиған Мәсиһ екәнлигигә бағлиған ишәшини көрситиду.
8:2 **Мат. 27:55,56.**
8:3 **«у вә униң мухлислириниң»** — бу ибарә грек тилида бәзи көчүрүлмиләрдә «униң» яки бәзи көчүрүлмиләрдә «уларниң» билән ипадилиниду. **«Һерод *ханниң* сарай ғоҗидари Хузаниң аяли Йоанна, Сузанна вә башқа нурғун аялларму бар еди... униң... һаҗәтлиридин чиқатти»** — «кириш сөз»имиздә дегинимиздәк, Луқа дайим Әйсаниң қиз-аяллар билән болған мунасивитини байқап жүриду.
8:4 **Мат. 13:3; Мар. 4:2.**

[5] — «Уруқ чачқучи уруқ чачқили етизға чиқипту. Уруқ чачқанда, уруқлардин бәзилири
чиғир йол үстигә чүшүп, дәссилип кетипту вә асмандики учар-қанатлар келип уларни
йәп кетипту. [6] Башқа бәзилири ташлиқ йәргә чүшүпту. Йәрдә нәмлик болмиғачқа, үнүп
чиққини билән қуруп кетипту. [7] Башқа бәзилири тикәнләрниң арисиға чүшүпту, тикән-
ләр майсилар билән тәң өсүп майсиларни боғувапту. [8] Башқа бәзилири болса яхши ту-
прақҗа чүшүпту. Үнгәндин кейин, йүз һәссә һосул берипту». Буларни дегәндин кейин у
жуқури аваз билән:
— Аңлиғидәк қулиқи барлар буни аңлисун! дәп товлиди.
[9] Кейин униң мухлислири униңдин: — Бу тәмсилниң мәнаси немә? — дәп сориди. [10] У
уларға мундақ деди:
— Худаниң падишалиғиниң сирлирини билиш силәргә несип қилинди. Бирақ бу ишлар
қалған башқиларға тәмсилләр биләнла ейтилиду. Мәхсити шуки, «Улар қарисиму көр-
мәйду, аңлисиму чүшәнмәйду».
[11] Әнди тәмсилниң мәнаси мундақ: — Уруқ болса, Худаниң сөз-каламидур. [12] Чиғир йол
бойидикиләр болса мошулар: Улар сөз-каламни аңлайду; лекин Иблис келип, уларниң
ишинип қутқузулушиниң алдини елиши үчүн уларниң қәлбидики сөзни елип кетиду.
[13] Ташлиқ йәргә чүшкән уруқлар сөз-каламни аңлиған һаман хошаллиқ билән қобул
қилғанларға тәмсил қилинған. Уларда йилтиз болмиғачқа, пәқәт бир мәһәл ишинип,
андин синақ-мүшкүллүк вақти кәлгәндә, етиқаттин тейилип кетиду. [14] Тикәнликкә
чүшкән уруқлар болса шундақ адәмләрни көрсәткәнки, сөзни аңлиған болсиму, йолға
чиққандин кейин бу паний һаяттики әндишиләр, байлиқлар вә һалавәтләрниң езиқту-
рушлири билән боғулуп, уруқ пишмай һосул бәрмәйду. [15] Лекин яхши тупрақҗа че-
чилған уруқлар болса — сөз-каламни аңлап, сәмимий вә яхши қәлби билән уни тути-
диғанларни көрситиду; бундақ адәмләр сәвирчанлиқ билән һосул бериду.

Һәммә иш ашкарилиниду

Мар. 4:21-25

[16] Һеч ким чирақни йеқип қоюп үстигә идишни көмтүрүп қоймас яки кариват астиға
турғузмас, бәлки чирақданниң үстигә қойиду; буниң билән өйгә киргәнләр йоруқлуқ-
ни көриду. [17] Чүнки йошурулған һеч қандақ иш ашкариланмай қалмайду, вә һеч қандақ
мәхпий иш аян болмай, йоруқлуққа чиқмай қалмайду.
[18] Шуниң үчүн, аңлишиңларниң қандақ екәнлигигә көңүл қоюңлар! Чүнки кимдә бар
болса, униңға техиму көп берилиду; амма кимдә йоқ болса, һәтта бар дәп һесаблиғини-
му униңдин мәһрум қилиниду.

8:9 Мат. 13:10; Мар. 4:10.

8:10 **«Худаниң падишалиғиниң сирлирини билиш силәргә несип қилинди»** — «сирлар» Инҗилда әслидә инсанларға ашкариланмиған, һазир Мәсиһ яки расуллири арқилиқ аян қилинған ишларни көрситиду. Униң үстигә, Инҗилдики бәзи «сирлар» интайин сирлиқ, әлвәттә. **«Улар қарисиму көрмәйду, аңлисиму чүшәнмәйду»** — бу сөзләр «Йәш.» 6:9дин елинған.

8:10 Зәб. 24:4, 9, 14; 77:1-2; Йәш. 6:9-10; Әз. 12:2; Мат. 11:25; 13:14; Мар. 4:12; Юһ. 12:40; Рос. 28:26; Рим. 11:8; 2Кор. 3:5,14.

8:11 Мат. 13:18; Мар. 4:13.

8:13 Мат. 13:20; Мар. 4:16.

8:14 Мат. 19:23; Мар. 10:23; Луқа 18:24; 1Тим. 6:9.

8:16 Мат. 5:15; Мар. 4:21; Луқа 11:33.

8:17 Аюп 12:22; Мат. 10:26; Мар. 4:22; Луқа 12:2.

8:18 **«Чүнки кимдә бар болса, униңға техиму көп берилиду** — «кимдә бар болса... » — бу «бар болса» немини көрситиду? Шүбһисизки, әбәдий әһмийәтлик бирәр нәрсә болса керәк, бу иман-ишәшни өз ичигә чоқум алиду. Биз өзимизгә «әбәдий әһмийәтлик» һәр бир немә болуши үчүн пәқәт Мәсиһтинла тапалаймиз, әлвәттә.

8:18 Мат. 13:12; 25:29; Мар. 4:25; Луқа 19:26.

Әйсаниң һәқиқий аилиси

Мат. 12:46-50; Мар. 3:31-35

[19] Әнди униң аниси вә инилири униң билән көрүшкили кәлди. Лекин адәм нурғун
болғачқа, йениға келәлмигән еди. [20] Шуниң билән бириси униңға:
— Аниңиз вә инилириңиз сиз билән көрүшимиз дәп, сиртта туриду, — деди.
[21] Лекин у жававән: — Мениң анам вә ака-ука қериндашлирим болса Худаниң сөзини
аңлап, униңға әмәл қилғучилардур, деди.

Әйсаниң боранни тиничлитиши

Мат. 8:23-27; Мар. 4:35-41

[22] Вә шундақ болдики, шу күнләрдин бири, у мухлислири билән бир кемигә чүшүп,
уларға:
— Көлниң у қетиға барайли, — деди. Шуниң билән улар йолға чиқти. [23] Кемә кетиватқан-
да у уйқиға кәткән еди. Көлгә туюқсиз қара боран келип, кемигә су тошуп кетип, улар
хәвптә қалди. [24] Мухлислар келип уни ойғитип:
— Устаз, устаз, түгишидиған болдуқ! — деди.
Лекин у орнидин туруп, боранға вә давалғуған долқунларға тәнбиһ бәрди; һәммиси тох-
тап, тинич болди. [25] У мухлислириға қарап:
— Ишәшиңлар нәгә кәтти? — деди.
Улар һәм қорқушуп, һәм бәкму һәйран болуп, бир-биригә:
— Бу адәм зади кимду, буйруқ қилса, һәтта шамаллар вә долқунларму униңға бойсуни-
дикән-һә! — дәп кетишти.

Әйсаниң «қошун» жинлар чаплашқан адәмни азат қилиши

Мат. 8:28-34; Мар. 5:1-20

[26] Шуниң билән улар Галилийәниң удулидики Герасалиқларниң жутиға йетип барди.
[27] У қирғаққа чиқиши биләнла, узундин бери жинлар чаплашқан, шәһәрдин кәлгән
мәлум адәм униң алдиға кәлди. Бу адәм кийим киймәй, һеч өйдә турмай, гөрләр ари-
сида яшайтти. [28] Лекин у Әйсани көрүпла вақирап, униң айиғиға жиқилип қаттиқ аваз
билән:
— Һәммидин Алий Худаниң Оғли Әйса, сениң мән билән немә кариң! Сәндин өтүнимән-
ки, мени қийнима! — дәп товлап кәтти. [29] Чүнки Әйса напак роһниң униңдин чиқишини
буйруватати (чүнки жин нурғун қетим уни тутувалған еди; у чағларда кишиләр униң
пут-қоллирини кишән-занжирлар билән бағлап уни қамап қойған болсиму, у зәнжир-
ләрни үзүп қечип чиққан вә жин тәрипидин чөл-баяванларға һайдиветилгән еди).
[30] Әйса бу адәмдин:
— Исмиң немә? — дәп соривиди, у: — Исмим «Қошун», — деди. Чүнки нурғун жинлар
униң ичигә кирип чаплишивалған еди. [31] Әнди улар Әйсадин өзлирини теги йоқ һаңға
кәткүзмәсликни өтүнүп ялвурди.
[32] Шу йәрдә тағ бағрида чоң бир топ тоңғуз падиси озуқлиниватати. Жинлар Әйсаға
ялвуруп, тоңғузларниң тенигә киришкә иҗазәт беришини өтүнди. У уларға иҗазәт бәр-

8:19 Мат. 12:46; 13:55; Мар. 3:31.
8:21 Юһ. 15:14; 2Кор. 5:16.
8:22 Мат. 8:23; Мар. 4:35,36.
8:25 Аюп 26:12; Зәб. 106:25.
8:26 **«Герасалиқлар»** — «Мат.» 8:28да улар «Гадаралиқлар»му дәп атилиду.
8:26 Мат. 8:28; Мар. 5:1.
8:27 **«гөрләр арисида»** — яки «гөрләр ичидә». Пәләстиндә көп гөрләр өңкүрләрдин ясилиду.

ди. [33] Җинлар шу адәмдин чиқип, тоңғузларниң тенигә кириваланди; шуниң билән пүткүл
тоңғуз падиси тик ярдин етилип чүшүп, көлгә ғәриқ болди.
[34] Тоңғузларни баққучиларму бу вақиәни көрүп у йәрдин қечип, шәһәр-йезиларда бу
хәвәрни тарқатти. [35] Халайиқ зади немә иш болғанлиғини көргили чиқти; Әйсаниң
алдиға кәлгәндә, шу йәрдә өзидин җинлар чиққан һелиқи адәмниң кийим-кечәкни
кийип, әс-һоши җайида һалда Әйсаниң айиғи алдида олтарғинини көрди; улар қорқуп
кетишти. [36] Бу вақиәни көргәнләрму җинлар чаплашқан адәмниң қандақ сақайтилғи-
нини көпчиликкә тәсвирләп бәрди. [37] Андин Герасалиқларниң жутидикиләр вә әтрапи-
дики барлиқ кишиләр униң уларниң арисидин кетишини өтүнүшти. Чүнки дәһшәтлик
қорқунуч уларни басқан еди. Шуңа у кемигә чүшүп, қайтишқа йол алди. [38] Амма җинлар
өзидин чиқип кәткән һелиқи адәм униңға, Мән сән билән биллә кетәй, — дәп ялвурди.
Лекин у уни йолға селип:
[39] — Өйүңгә қайтип берип, Худаниң саңа шунчә чоң ишларни қилип бәргәнлигини йәт-
күзгин, — деди.
У адәм қайтип берип, пүткүл шәһәрни арилап, Әйсаниң өзигә шунчә чоң ишларни қи-
лип бәргәнлигини елан қилди.

Тирилдүрүлгән қиз, сақайтилған аял

Мат. 9:18-26; Мар. 5:21-43

[40] Әйса қайтип кәлгинидә, шундақ болдики, халайиқ уни хошаллиқ билән қарши елишти;
чүнки һәммәйлән униң қайтип келишини күтүп туратти. [41] Вә мана, бир киши, синаго-
гниң чоңи болған Яирус исимлиқ кишиму Әйсаниң алдиға келип айиғиға өзини етип,
униң өйигә беришини өтүнди. [42] Чүнки униң он икки яшлиқ ялғуз қизи сәкратта еди.
Әйса у йәргә барғинида, топ-топ кишиләр униң әтрапиға зич олишип уни қистишат-
ти. [43] Арисида хун тәвпрәш кесилигә гириптар болғиниға он икки жил болған бир аял
бар еди; у бар-йоқини тевипларға хәҗләп түгәткән болсиму, һеч қайсисидин шипа тап-
миған екән. [44] У Әйсаниң арқисидин келип, униң тониниң пешини силивиди, шуан хун
тохтиди.
[45] Әйса: — Маңа қол тәккүзгән ким? — дәп сориди.
Һәммәйлән инкар қилғанда, Петрусму вә униң билән болғанларму:
— Устаз, халайиқ топ-топ болуп төрт әтрапиңни олишип, сени қистишиватқан йәрдә,
сән «Маңа тәккән ким?», дәп сорайсәнғу? — деди.
[46] Лекин Әйса:
— Яқ! Бириси маңа тәгди; чүнки вуҗудумдин қудрәтниң чиқип кетиватқинини сәздим,
— деди.
[47] Һелиқи аял өзиниң йошуруп қалалмайдиғанлиғини билип, титригән һалда униң ал-
диға жиқилди вә көпчилик алдида өзиниң немә сәвәптин Әйсаға қол тәккүзгәнлигини,
шундақла шуан қандақ сақайғанлигини ейтти.
[48] Әйса униңға: — Жүрәклик бол, қизим, ишәшиң сени сақайтти! Аман-хатирҗәмлик
билән маңғин! — деди.
[49] У сөз қиливатқанда, синагог чоңиниң өйидин чиққан бирәйлән келип синагог чоңиға:

8:37 **«Герасалиқлар»** — яки «Гадарийлиқлар» яки «Гергәсәнлиқлар»
8:37 Рос. 16:39.
8:38 Мар. 5:18.
8:40 **«Әйса қайтип кәлгинидә»** — бәлким көлниң удулидики қашқа қайтқанда.
8:41 Мат. 9:18; Мар. 5:22.
8:43 Лав. 15:25; Мат. 9:20; Мар. 5:25.
8:48 **«Жүрәклик бол, қизим, ишәшиң сени сақайтти!»** — бу аял немишкә шундақ қорқти? «Мат.» 9:22дики изаһатни көрүң.

— Қизиңиз җан үзди. Әнди устазни кайитмиғин, — деди.
[50] Лекин Әйса буни аңлап униңға:
— Қорқмиғин! Пәқәт ишәштә бол, у сақийип кетиду, — деди.
[51] У өйгә барғанда Петрус, Юһанна, Яқуп вә қизниң ата-анисидин башқа һеч кимниң өзи
билән биллә өйгә киришигә рухсәт қилмиди. [52] У йәрдикиләр хәммиси қизға матәм ту-
туп жиға-зерә көтириватәтти. Лекин у:
— Болди, жиғлимаңлар! Чүнки қиз өлмиди, пәқәт ухлап қапту! — деди.
[53] Улар болса қизниң аллиқачан җан үзди дәп билгәчкә, уни мәсқирә қилди. [54] Лекин у
уларни чиқириветип, қизниң қолидин тартип:
— Балам, орнуңдин тур, — дәп чақирди. [55] Қизниң роһи қайтип келип, у дәрһал орнидин
турди. У қизға йегидәк бир немә беришни ейтти. [56] Қизниң ата-аниси интайин һәйран
қелишти. Лекин у уларға бу ишни һеч кимгә ейтмаслиқни тапилиди.

Әйсаниң он икки расулни әвәтиши

Мат. 10:5-15; Мар. 6:7-13

9 [1] Әйса он иккиләнни чақирип, уларға барлиқ җинларни һайдиветиш вә кесәлләрни
сақайтишқа қудрәт вә һоқуқ бәрди. [2] Андин уларни Худаниң падишалиғини җар
қилиш вә кесәлләрни сақайтишқа әвәтти. [3] У уларға:
— Силәр сәпәр үчүн һеч нәрсә алмаңлар, нә һаса, нә хурҗун, нә нан, нә пул еливалмаңлар;
бирәр артуқ йәктәкму еливалмаңлар. [4] Вә қайси өйгә қобул қилинип кирсәңлар, у жут-
тин кәткичә шу өйдә туруңлар. [5] Әнди қайси йәрдики кишиләр силәрни қобул қилмиса,
у шәһәрдин чиққиниңларда уларға агаһ-гува болсун үчүн айиғиңлардики топиниму
қеқиветиңлар! — деди.
[6] Мухлислар йолға чиқип, йеза-қишлақларни арилап хуш хәвәрни елан қилип, һәммә
йәрдә кесәлләрни сақайтти.
[7] Әнди Һерод һаким униң барлиқ қилғанлиридин хәвәр тепип, қаймуқуп қалди. Чүн-
ки бәзиләр: «Мана Йәһя өлүмдин тирилипту!» десә, [8] йәнә бәзиләр: «Иляс пәйғәмбәр
қайта пәйда болди» вә йәнә башқилар: «Қедимки пәйғәмбәрләрдин бири қайтидин ти-
рилипту!» дәйтти.
[9] Һерод: «Мән Йәһяниң каллисини алдурған едим, әнди мән мошу гепини аңлаватқан
зат зади кимду?» — деди. Шуниң билән у уни көрүш пурситини издиди.

8:49 Мар. 5:35.
8:52 Юһ. 11:11.
9:1 Мат. 10:1; Мар. 3:13; 6:7; Луқа 6:13.
9:2 Мат. 10:7.
9:3 **«хурҗун»** — яки «тиләмчиниң халтиси».
9:3 Мат. 10:9; Мар. 6:8; Луқа 22:35.
9:4 **«у жуттин кәткичә шу өйдә туруңлар»** — яки «у жуттин кәткичә шу өйдә чиқип-кирип туруңлар». Кона заманларда пәйласоплар вә «тәлим бәргүчиләр» өйму-өй жүрүп тиләмчилик қилатти. Амма Мәсиһ мухлислири шундақ қилмаслиғи керәк еди. Йәнә 10:7 вә униңдики изаһатниму көрүң.
9:5 **«у шәһәрдин чиққиниңларда уларға агаһ-гува болсун үчүн айиғиңлардики топиниму қеқиветиңлар!»** — «аяқдики топини қеқиветиш» дегән ишарәт «бизниң силәр билән мунасиветимиз йоқ» дегәнни билдүрүп, Худаниң сөзини рәт қилғанларға қаттиқ агаһландуруш еди.
9:5 Мат. 10:14; Мар. 6:11; Луқа 10:11; Рос. 13:51; 18:6.
9:7 **«Һерод һаким»** — мошу йәрдә «һаким» грек тилидики «тетрарқ»ни билдүриду. 3:1дики изаһатни көрүң.
9:7 Мат. 14:1; Мар. 6:14.

Бәш миң кишини тойдуруш

Мат. 14:13-21; Мар. 6:30-44; Юһ. 6:1-14

[10] Расуллар болса қайтип келип, өзлириниң қилған ишлириниң һәммисини Әйсаға
мәлум қилди. У уларни елип, хупиянә һалда Бәйт-Саида дегән шәһәрдики хилвәт бир
йәргә кәлди. [11] Бирақ халайиқ буниңдин хәвәр тепип униңға әгишип кәлди. У уларни
қарши елип, уларға Худаниң падишалиғи тоғрисида сөзлиди вә шипаға муһтаҗларни
сақайтти. [12] Күн олтирай дегәндә, он иккилән униң алдиға келип униңға:
— Халайиқни йолға салсаң, улар әтраптики йеза-қишлақларға вә етизларға берип
қонғидәк җайлар вә озуқ-түлүк тапсун; чүнки мошу йәр чөллүк екән, — деди.
[13] Лекин у уларға:
— Уларға өзүңлар озуқ бериңлар, — деди.
— Биздә пәқәт бәш нан билән икки белиқтин башқа нәрсә йоқ. Бу барлиқ хәлиққә озуқ-
түлүк сетивелип келәмдуқ?! — дейишти улар. [14] Чүнки шу йәрдә жиғилған әрләрниңла
сани бәш миңчә еди.
У мухлисларға:
— Халайиқни әлликтин-әлликтин бөлүп олтарғузуңлар, — деди.
[15] Улар униң дегиничә қилип һәммәйләнни олтарғузди. [16] Әйса бәш нан билән икки бе-
лиқни қолиға елип, асманға қарап Худаға тәшәккүр ейтип буларни бәрикәтлиди. Андин
уларни уштуп, халайиққа сунуп бериш үчүн мухлислириға бәрди. [17] Һәммәйлән йәп то-
юнди. Андин шулардин ешип қалған парчилирини он икки севәткә жиғип қачилиди.

Петрусниң Әйсани «Мәсиһ» дәп тонуши

Мат. 16:13-19; Мар. 8:27-29

[18] Вә шундақ болдики, у өзи ялғуз дуа қиливатқанда, мухлислири йенида туратти. У
улардин:
— Халайиқ мени ким дәйду? — дәп сориди.
[19] Улар җававән: — Бәзиләр сени Чөмүлдүргүчи Йәһя, бәзиләр Иляс пәйғәмбәр, вә йәнә
бәзиләр қедимки пәйғәмбәрләрдин бири тирилипту дәйду, — деди.
[20] У улардин:
— Силәрчу? Силәр мени ким дәп билисиләр? — дәп сориди.
Петрус җавап берип: — Сән Худаниң Мәсиһидурсән, — деди.
[21] У уларға қаттиқ җекиләп, бу ишни һеч кимгә тинмаңлар, дәп тапилиди. [22] — Чүнки
Инсаноғлиниң нурғун азап-оқубәт тартиши, ақсақаллар, баш каһинлар вә Тәврат ус-
тазлири тәрипидин чәткә қеқилиши, өлтүрүлүши вә үч күндин кейин тирилдүрүлүши
муқәррәр, — деди.
[23] Андин у уларниң һәммисигә мундақ деди:
— Кимдәким маңа әгишишни нийәт қилса, өзидин кечип, һәр күни өзиниң крестини

9:10 Мат. 14:13; Мар. 6:30,31,32.
9:12 Мат. 14:15; Мар. 6:35; Юһ. 6:5.
9:13 Мат. 14:16; Мар. 6:37; Юһ. 6:9.
9:14 **«әрләрниңла сани бәш миңчә»** — бала-чақирили һесапланмиған.
9:16 1Сам. 9:13.
9:17 **«севәт»** — грек тилида «қол севәт» — демәк, бир адәм икки қоллап көтирәләйдиған севәтләр.
9:18 Мат. 16:13; Мар. 8:27.
9:19 Мат. 14:2.
9:20 **«сән Худаниң Мәсиһидурсән»** — «Мәсиһ» дегән сөз тоғрилиқ «Тәбирләр»имизни көрүң. «Худаниң Мәсиһи» демәк, Худа тайинлап әвәткән Мәсиһ.
9:22 Мат. 16:21; 17:22; Мар. 8:31; 9:31; 10:33; Луқа 18:31; 24:7.

көтирип маңа әгәшсун! [24] Чүнки кимдәким өз һаятини қутқузимән дәйдикән, чоқум
униңдин мәһрум болиду, лекин мән үчүн өз һаятидин мәһрум болған киши һаятини
қутқузиду. [25] Чүнки бир адәм пүтүн дунияға егә болуп, өзини һалак қилса яки өзи-
дин мәһрум қалса, буниң немә пайдиси болсун?! [26] Чүнки кимдәким мәндин вә мениң
сөзлиримдин номус қилса, Инсаноғли өзиниң шан-шәриви ичидә, униң Атисиниң вә
муқәддәс пәриштиләрниң шан-шәриви ичидә қайтип кәлгинидә униңдинму номус қи-
лиду. [27] Лекин мән дәрһәқиқәт силәргә шуни ейтип қояйки, бу йәрдә турғанларниң ари-
сидин өлүмниң тәмини тетиштин бурун җәзмән Худаниң падишалиғини көридиғанлар
бардур.

Әйсаниң җулалиқта көрүнүши

Мат. 17:1-8; Мар. 9:2-8

[28] Бу сөзләрдин тәхминән сәккиз күн кейин шундақ болдики, у Петрус, Юһанна вә Яқуп-
ни елип, дуа қилиш үчүн бир таққа чиқти. [29] У дуа қиливатқинида, униң йүзиниң қи-
япити өзгәрди вә кийимлири аппақ болуп чақмақтәк чақниди. [30] Вә мана, икки адәм
пәйда болуп униң билән сөзлишишиватқан еди; улар Муса вә Иляс пәйғәмбәрләр еди.
[31] Улар парлақ җула ичидә аян болуп, униң билән Йерусалимда ада қилидиған «дунияд-
дин өтүп кетиш»и тоғрисида сөһбәтләшти.
[32] Әнди Петрус вә униң һәмраһлирини хелә үгидәк басқан еди; лекин уларниң уйқиси
толуқ ечилғанда улар униң шан-шәривини вә униң билән биллә турған икки адәмзатни
көрди. [33] Вә шундақ болдики, бу иккиси Әйсадин айриливатқанда, Петрус өзиниң неми-
ни дәватқанлиғини билмигән һалда Әйсаға:
— Устаз, бу йәрдә болғинимиз интайин яхши болди! Бирини саңа, бирини Мусаға, йәнә
бирини Илясқа атап бу йәргә үч кәпә ясайли, — деди.
[34] Лекин у бу гәпләрни қиливатқанда, бир парчә булут пәйда болуп уларни қапливалди;
улар булут ичигә кирип қалғинида қорқушуп кәтти. [35] Булуттин туюқсиз бир аваз аңли-
нип:
— Бу Мениң сөйүмлүк Оғлумдур. Униңға қулақ селиңлар! — деди.
[36] Аваз аңланғандин кейин, қариса, Әйса өзи ялғуз қалған еди. Улар сүкүт қилип қе-
лишти вә шу күнләрдә өзлири көргән ишлардин һеч қайсисини һеч кимгә ейтмиди.

9:23 **«Кимдәким маңа әгишишни нийәт қилса, өзидин кечип, һәр күни өзиниң крестини көтирип маңа әгәшсун!»** — «Мат.» 10:38ни, шундақла униңдики изаһатниму көрүң.
9:23 Мат. 10:38; 16:24; Мар. 8:34; Луқа 14:27.
9:24 Мат. 10:39; 16:25; Мар. 8:35; Луқа 17:33; Юһ. 12:25.
9:26 **«Инсаноғли өзиниң шан-шәриви ичидә... қайтип кәлгинидә...»** — «Инсаноғли» Мәсиһниң өзи, әлвәттә. Бу ибарә тоғрилиқ «Мат.» 8:20дики изаһат вә «Тәбирләр»ни көрүң.
9:26 Мат. 10:33; Мар. 8:38; Луқа 12:9; 2Тим. 2:12; 1Юһ. 2:23.
9:27 Мат. 16:28; Мар. 9:1.
9:28 Мат. 17:1; Мар. 9:2.
9:31 **«... униң билән Йерусалимда ада қилидиған «дуниядин өтүп кетиш»и тоғрисида сөһбәтләшти»** — бу баянда «дуниядин өтүп кетиш» интайин әһмийәтлик сөз, грек тилида «ексодус» дегән билән ипадилиниду. Бу сөз Исраил хәлқиниң «Мисирдин чиқиш»ини билдүргән еди. Демәк, Муса пәйғәмбәр Исраил хәлқини Мисирниң қуллуғидин қутқузғандәк, Әйса Мәсиһ Худаниң хәлқини гунаниң вә Шәйтанниң қуллуғидин *(өз қурбанлиғи арқилиқ)* қутқузидиған болиду *(«1Кор.» 10:1-11, изаһатлири вә «қошумчә сөз»имизни көрүң)*.
9:33 **«Бирини саңа, бирини Мусаға, йәнә бирини Илясқа атап бу йәргә үч кәпә ясайли»** — бу сөз вә пүтүн вақиә тоғрилиқ йәнә «Матта»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң.
9:35 **«Бу Мениң сөйүмлүк Оғлумдур...»** — яки «Бу Мениң Оғлум, Мениң таллиғиним...».
9:35 Қан. 18:19; Йәш. 42:1; Мат. 3:17; 17:5; Мар. 1:11; 9:7; Луқа 3:22; Рос. 3:22; Кол. 1:13; 2Пет. 1:17.

Униң җин чаплашқан балини сақайтиши

Мат. 17:14-18; Мар. 9:14-27

[37] Әтиси, улар тағдин чүшкән вақтида, зор бир топ кишиләр уни қарши алди. [38] Мана,
топниң арисидин бирәйлән вақирап:
— Устаз, өтүнүп қалай, оғлумға ичиңни ағритип қарап қойғайсән! Чүнки у мениң бир-
ла балам еди. [39] Мана, уни дайим бир роһ тутувелип, у өзичила вақирап-җақирап кети-
диған болуп қалди; у униң бәдинини тартиштуруп, ағзидин ақ көпүк кәлтүрүветиду.
Җин уни дайим дегидәк қийнап, униңға һеч арам бәрмәйду. [40] Мән мухлислириңиздин
роһни һайдиветишни өтүнүвидим, бирақ улар ундақ қилалмиди, — деди.
[41] Әйса җававән: — Әй етиқатсиз вә тәтүр дәвир, силәр билән қачанғичә туруп, силәргә
сәвир қилай? — Оғлуңни алдимға елип кәлгин — деди.
[42] Бала техи йолда келиватқанда, җин уни жиқитип, пүтүн бәдинини тартиштурди. Әйса
напак роһқа тәнбиһ берип, балини сақайтти вә уни атисиға қайтуруп бәрди. [43] Һәммәй-
лән Худаниң шәрәплик күч-қудритигә қин-қиниға патмай тәәҗҗүпләнди. Һәммиси Әй-
саниң қилғанлириға һәйран қелишип турғанда, у мухлислириға мундақ ейтти:
[44] — Бу сөзләрни қулақлириңларға убдан сиңдүрүп қоюңлар. Чүнки Инсаноғли пат ари-
да сатқунлуқтин инсанларниң қолиға тапшуруп берилиду, — деди.
[45] Бирақ улар бу сөзни чүшинәлмиди. Буниң мәнаси улар чүшинип йәтмисун үчүн улар-
дин йошурулған еди. Улар униңдин бу сөз тоғрилиқ сорашқиму петиналмиди.

Худаниң нәзиридә ким әң улуқ?

Мат. 18:1-5; Мар. 9:33-37

[46] Әнди мухлислар арисида улардин кимниң әң улуқ болидиғанлиғи тоғрилиқ та-
лаш-тартиш пәйда болди. [47] Амма Әйса уларниң көңлидики ойларни көрүп йетип, ки-
чик бир балини елип йенида турғузуп, [48] уларға:
— Ким мениң намимда бу кичик балини қобул қилса, мени қобул қилған болиду вә ким
мени қобул қилса, мени әвәткүчини қобул қилған болиду. Араңларда өзини әң төвән
тутқини болса улуқ болиду, — деди.

Қарши турмаслиқниң өзи қоллиғанлиқтур

Мар. 9:38-40

[49] Юһанна җававән униңға:
— Устаз, сениң намиң билән җинларни һайдаватқан бирисини көрдуқ. Лекин у биз
билән биргә саңа әгәшмигәнлиги түпәйлидин, уни тостуқ, — деди.
[50] Лекин Әйса униңға: — Уни тосмаңлар. Чүнки ким силәргә қарши турмиса силәрни
қоллиғанлардиндур, — деди.

9:37 Мат. 17:14; Мар. 9:17.
9:39 **«мана, уни дайим бир роһ тутувелип, у өзичила вақирап-җақирап кетидиған болуп қалди»** — «роһ» шүбһисизки яман роһ, җинни көрситиду.
9:42 **«җин уни жиқитип,...»** — яки «җин уни житип...».
9:44 Мат. 17:22; Мар. 9:31.
9:45 **«Буниң мәнаси улар чүшинип йәтмисун үчүн улардин йошурулған еди»** — ким тәрипидин йошурулғанлиғи ейтилмайду. Шәйтан тәрипидинму, яки Худа тәрипидинму? Яки пәқәт өз галлиғи тәрипидинму? Бизниңчә Шәйтан бу ишни қилғучи еди; чүнки Мәсиһ өзиниң пүтүн дуния үчүн өлүп пида болушини мухлисларниң чүшинишини халайтти *(44-айәттә)*.
9:45 Луқа 2:50; 18:34.
9:46 Мат. 18:1; Мар. 9:33; Луқа 22:24.
9:48 Мат. 18:5; 23:11; Мар. 9:37; Луқа 10:16; 14:11; 18:14; Юһ. 13:20.
9:49 Мар. 9:38.
9:50 Мат. 12:30; Луқа 11:23.

Әйсани қарши алмиған йеза

[51] Вә шундақ болдики, униң асманға елип кетилидиған күнлириниң тошушиға аз қалған-
да, у қәтъийлик билән йүзини Йерусалимға беришқа каратти. [52] Шуниң үчүн у алдин
әлчиләрни әвәтти. Улар йолға чиқип, униң келишигә тәйярлиқ қилиш үчүн Самарийә
өлкисидики бир йезиға кирди. [53] Бирақ у йүзини Йерусалимға қаратқанлиғи түпәйли-
дин йезидикиләр Әйсани қобул қилмиди. [54] Униң мухлислиридин Яқуп билән Юһанна
бу ишни көрүп:
— И Рәб, уларни көйдүрүп йоқитиш үчүн Илияс пәйғәмбәрдәк асмандин от йеғишини
чиқиришимизни халамсән? — деди.
[55] Лекин у бурулуп уларни әйипләп: «Силәр қандақ роһтин болғанлиғиңларни билмәй-
дикәнсиләр» — деди. [56] Андин улар башқа бир йезиға өтүп кәтти.

Әйсаға әгишишниң бәдили

Мат. 8:19-22

[57] Вә шундақ болдики, улар йолда кетиватқанда, бириси униңға:
— И Рәб, сән қәйәргә барма, мән саңа әгишип маңимән, — деди.
[58] Әйса униңға:
— Түлкиләрниң өңкүрлири, асмандики қушларниң угилири бар. Бирақ Инсаноғлиниң
бешини қойғидәк йериму йоқ, — деди.
[59] У йәнә башқа бирисигә:
— Маңа әгәшкин! — деди.
Лекин у:
— Рәб, авал берип атамни йәрликкә қойғили иҗазәт бәргәйсән, — деди.
[60] Лекин Әйса униңға — Өлүкләр өз өлүклирини көмсун! Бирақ сән болсаң, берип Худа-
ниң падишалиғини җакалиғин, — деди.
[61] Йәнә бириси:

9:51 **«Вә шундақ болдики, униң асманға елип кетилидиған күнлириниң тошушиға аз қалғанда, у қәтъийлик билән йүзини Йерусалимға беришқа каратти»** — бу айәттә Мәсиһ Әйсаниң «Йерусалимға баридиған сәпәр»и башлиниду; сәпәрниң «ахирқи нуқта»си бәлким 19:48дә тепилиду.
9:51 Мар. 16:19; Рос. 1:2; 1Тим. 3:16.
9:53 **«Бирақ у йүзини Йерусалимға қаратқанлиғи түпәйлидин йезидикиләр Әйсани қобул қилмиди»** — Самарийәликләр адәттә адәмләрниң Йерусалимға берип шу йәрдә ибадәт қилишини өч көрәтти; чүнки улар: «Бизниң Самарийәмиздә һәқиқий ибадәтхана бардур» — дәйтти.
9:53 Юһ. 4:9.
9:54 **«И Рәб, уларни көйдүрүп йоқитиш үчүн Илияс пәйғәмбәрдәк асмандин от йеғишини чиқиришимизни халамсән?»** — бәзи кона көчүрмиләрдә: «Илияс пәйғәмбәрдәк» дегән сөзләр тепилмайду.
9:55 **«Лекин у бурулуп уларни әйипләп: «Силәр қандақ роһтин болғанлиғиңларни билмәйдикәнсиләр» — деди»** — бәзи кона көчүрмиләрдә пәқәт «Лекин у бурулуп уларни әйипләди» дейилиду.
9:56 Юһ. 3:17; 12:47.
9:57 Мат. 8:19.
9:59 **«Рәб, авал берип атамни йәрликкә қойғили иҗазәт бәргәйсән»** — бу адәмниң сөзидә үч имканийәт бар: *(1)* униң атиси өлгән еди, бирақ техи йәрликкә қоюлмиған; бизниңчә бу шариқтә мүмкин әмәс, адәм өлгәндә дәрһал дәпнә қилиш керәк; *(2)* шу дәвирдә Йәһудийәдә турғанлар арисида, өлгүчиләрни өлүп бир жилдин кейин, йәнә бир дәпнә мурасимини өткүзидиған өрп-адәт бар еди *(Уйғур хәлқи арисидики «жиллиқ нәзир»дәк)*. Бу киши техи бу мурасимни өткүзмигән; *(3)* униң атиси тирик. Ундақта мәнаси «атам өлүп уни йәрликкә қойғичә күтүп, андин саңа әгишәйчү!» дегәндәк.
9:59 Мат. 8:21.
9:60 **«Өлүкләр өз өлүклирини көмсун! Бирақ сән болсаң, берип Худаниң падишалиғини җакалиғин»** — жуқуриқи изаһатни көрүң. Мәйли бу киши атисиниң «жиллиқ дәпнә»сини өткүзмәкчи болсун яки атиси техи тирик болсун, Рәбниң бу җававида «Бу сениң ишиң әмәс; сән өзүң «роһий тирик» адәм болсаңла дегинимдәк қил, роһий һаятни йәткүзидиған Худаниң падишалиғини җакала; сән ейтқан бу иш «роһий өлгәнләр»ниң иши, халас» дегән ички мәна еник көрүниду.
9:60 Мат. 8:22.

— Əй Рəб, мəн саңа əгишимəн, лекин авал өйүмгə берип, өйдикилирим билəн хошлиши-
шимға иҗазəт бəргəйсəн, — деди.
[62] — Ким қолида хошниң тутқучини тутуп туруп кəйнигə қариса, у Худаниң падиша-
лиғиға лайиқ əмəстур, — деди.

Əйсаниң йəтмиш мухлисини əвəтиши

10 [1] Бу ишлардин кейин, Рəб мухлислардин йəнə йəтмишини тайинлап, өзи бармақчи
болған барлиқ шəһəр-йезиларға икки-иккидин өзидин бурун əвəтти. [2] У уларға
мундақ тапилиди:
— Жиғилидиған һосул дəрвəқə көп, лекин һосулни жиққучи ишлəмчилəр аз екəн.
Шуңа һосул Егисидин көпрəк ишлəмчилəрни Өз һосулуңни жиғишқа əвəткəйсəн, дəп
тилəңлар. [3] Меңиңлар! Мəн қозиларни бөрилəрниң арисиға əвəткəндəк силəрни əвə
тимəн. [4] Һəмян, хурҗун вə кəшлəр алмаңлар; йолда кишилəр билəн саламлишишқа
тохтимаңлар. [5] Қайси өйгə кирсəңлар, алди билəн: «Мошу өйдикилəргə арамлиқ
болғай!» дəңлар. [6] У өйдə «арамлиқ егиси» болса, тилигəн арамлиғиңлар шу өйгə қони-
ду; əгəр болмиса, у арамлиқ өзүңларға яниду. [7] Андин чүшкəн өйдə туруп йөткəлмəңлəр,
шу өйдикилəрниң бəргинини йəп-ичиңлар, чүнки ишлəмчи өз иш һəққини елишқа һəқ-
лиқтур. У өйдин бу өйгə йөткилип жүрмəңлар.
[8] Силəр қайси шəһəргə кирсəңлар, улар силəрни қобул қилса, улар алдиңларға немə
қойса шуни йəңлар. [9] У йəрдики кесəллəрни сақайтип, уларға: «Худаниң падишалиғи
силəргə йеқинлашти!» дəңлар. [10] Бирақ силəр қайси шəһəргə кирсəңлар, улар силəрни
қобул қилмиса, уларниң рəстə-кочилириға чиқип көпчиликкə: [11] «Силəргə агаһ болсун

9:62 **«Ким қолида хошниң тутқучини тутуп туруп кəйнигə қариса, у Худаниң падишалиғиға лайиқ əмəсту»** — адəм қош һайдиғандə, кəйнигə қариса түз һайдалмайду.
9:62 Пəнд. 26:11; Фил. 3:14; Ибр. 6:5; 2Пет. 2:20.
10:1 **«өзи бармақчи болған барлиқ шəһəр-йезиларға икки-иккидин өзидин бурун əвəтти»** — «өзидин бурун» грек тилида «униң йүзидин бурун».
–Бəзи кона көчүрмилəрдə «йəтмиш иккиси» дейилиду. 99□ көчүрмилəрдə «йəтмиш» дейилиду. Бу сан Тəвраттики бир нəччə «хасийəтлик санлар»ға мас келиду; мəсилəн, Исраилниң 12 қəбилиси бар еди вə 70 ақсақали бар еди («Чөл.» 11:11ни көрүң). Əстайидил оқурмəнлəр Тəвраттики башқа йəрлəрдин мошу «12+70» дегəн икки санниң биллə кəлгинини көриду.
10:2 **«Жиғилидиған һосул дəрвəқə көп, лекин һосулни жиққучи ишлəмчилəр аз екəн»** — «һосул» мошу йəрдə Худаниң падишалиғини қобул қилишқа тəйяр туридиған кишилəрни билдүриду, əлвəттə. Мошундақ адəмлəр «ормичилар»ға, йəни өзлиригə хуш хəвəрни йəткүзгүчилəргə муһтаҗдур. **«һосулниң Егиси»** — Худа, əлвəттə.
10:2 Мат. 9:37; Юһ. 4:35; 2Тес. 3:1.
10:3 Мат. 10:16.
10:4 **«хурҗун»** — яки «тилəмчиниң халтиси». **«йолда кишилəр билəн саламлишишқа тохтимаңлар»** — əшу дəвирдики Йəһудийлар арисида саламлишишқа адəттə узун вақит кетəтти.
10:4 2Пад. 4:29; Мат. 10:9; Мар. 6:8; Луқа 9:3; 22:35.
10:5 Мат. 10:12; Мар. 6:10.
10:6 **«У өйдə «арамлиқ егиси» болса...»** — «арамлиқ егиси» грек тилида «арамлиқниң оғли» дейилиду. Ундақ адəмлəр, шүбһисизки, аманлиқпəрвəр болуп, Худадин келидиған аманлиқни сөйиду, шундақла хуш хəвəрни қарши алиду.
10:7 **«Андин чүшкəн өйдə туруп йөткəлмəңлəр»** — демəк, у өйдин бу өйгə йөткилип жүрмəңлар. **«ишлəмчи өз иш һəққини елишқа һəқлиқтур»** — демəк, хуш хəвəргə еришип, роһий пайда көргəн аңлиғучиларниң хуш хəвəрчилəргə җисманий җəһəттин ярдəм бериши тегишлик иштур. **«У өйдин бу өйгə йөткилип жүрмəңлар»** — бу əмирдə чоң даналиқ бар. Икки сəвəптин ейтилған болуши мумкин: — *(1)* кона заманларда көп диний вəз ейтқучилар өйму-өй йоқлап пул тилəйтти; лекин Əйсаниң мухлислири һеч тилəмчилик қилмаслиғи керəк; *(2)* улар өйму-өй көчүп жүрсə, хəлиқтə бир-биригə қарап һəртүрлүк һəсəт-гуман пəйда болушиму мумкин — «Немишкə улар **бизниң** өйдə қонмайду?» яки «Немишкə улар бизниң өйдин көчүп кетиду?» дегəндəк.
10:7 Лав. 19:13; Қан. 24:14; 25:4; Мат. 10:10; 1Кор. 9:4,14; 10:27; 1Тим. 5:18.
10:9 **«Худаниң падишалиғи силəргə йеқинлашти!»** — мошу сөз грек тилида йəнə «Худаниң падишалиғи үстүңларға чүшти!» дегəн мəнани билдүриду. 11-айəтни вə 11:20ниму көрүң.
10:10 Мат. 10:14; Мар. 6:11; Луқа 9:5.

үчүн һәтта шәһириңларниң айиғимизға чаплашқан тописиниму қеқип чүшүрүветимиз! Һалбуки, шуни билип қоюңларки, Худаниң падишалиғи силәргә растинла йеқинлашти!» — дәңлар. [12] Мән силәргә ейтип қояйки, шу күни һәтта Содом шәһиридикиләрниң көридиғини бу шәһәрдикиләрниңкидин йеник болиду.

Әйсани рәт қилғанлар

Мат. 11:20-24

[13] Һалиңларға вай, әй қоразинлиқлар! Һалиңларға вай, әй Бәйт-Саидалиқлар! Чүнки силәрдә көрситилгән мөҗизиләр Тур вә Зидон шәһәрлиридә көрситилгән болса, у йәрләрдикиләр хелә бурунла бөзгә йөгинип, күлгә милинип товва қилған болатти. [14] Қиямәт күнидә Тур вә Зидондикиләрниң көридиғини силәрниңкидин йеник болиду. [15] Әй әршкә көтирилгән Кәпәрнаһумлуқлар! Силәр тәһтисараға чүшүрүлисиләр!
[16] У мухлислириға йәнә:
— Кимдәким силәрни тиңшиса, мениму тиңшиған болиду; кимдәким силәрни чәткә қақса, мениму чәткә қаққан болиду; ким мени чәткә қаққан болса, мени әвәткүчиниму чәткә қаққан болиду, — деди.

Йәтмиш мухлисниң қайтип келиши

[17] Йәтмиш мухлис хошал-хурамлиқ ичидә қайтип келип:
— И Рәб! Һәтта җинларму сениң намиң билән бизгә бойсунидикән! — дәп мәлум қилди.
[18] У уларға:
— Мән Шәйтанниң асмандин чақмақтәк чүшүп кәткәнлигини көргәнмән. [19] Мана, мән силәргә илан-чаянларни дәссәп янҗишқа вә дүшмәнниң барлиқ күч-қудритини бесип ташлашқа һоқуқ бәрдим. Һеч қачан һеч қандақ нәрсә силәргә зәрәр йәткүзәлмәйду. [20] Лекин силәр роһларниң силәргә бойсунғанлиғи түпәйлидин

10:11 **«Силәргә агаһ болсун үчүн һәтта шәһириңларниң айиғимизға чаплашқан тописиниму қеқип чүшүрүветимиз!»** — «аяқдики топини қеқип чүшүрүветиш» — мошу ишарәт «бизниң силәр билән мунасиветимиз йоқ», дегәнни билдүрүп, Худаниң сөзини рәт қилғанларға қаттиқ агаһландуруш еди. **«Худаниң падишалиғи силәргә растинла йеқинлашти!»** — 9-айәттики изаһатта ейтилғандәк, бу сөзләр грек тилида йәнә «Худаниң падишалиғи үстүңларға чүшти!» дегән мәнани билдүрүши мумкин, вә бәлким мошу йәрдә дәл шу мәнадидур.
10:11 Рос. 13:51; 18:6.
10:12 **«Шу күни һәтта Содом шәһиридикиләрниң көридиғини бу шәһәрдикиләрниңкидин йеник болиду»** — башқа алаһидә вақит көрситилмисә, «шу күни» Муқәддәс Китапта һәрдайим қиямәт күнини, йәни Мәсиһниң қайтип келидиған күнини көрситиду. **«Содом шәһири»** — Ибраһим пәйғәмбәр заманидики шәһәр болуп, бу шәһәрләрниң адәмлири охшаш җинислиқлар зинахорлуғиға *(бәччивазлиққа)* қаттиқ берилип гунаға патқанлиқтин, Худа бу шәһәрләрни адәмлири билән қошуп от чүшүрүп йоқатқан.
10:13 **«Тур вә Зидон шәһәрлири»** — Тур вә Зидон әсли бутпәрәс ят әлләрниң шәһәрлири еди. Мәсилән, «Әз.» 26-29-бапни көрүң. **«у йәрләрдикиләр хелә бурунла бөзгә йөгинип, күлгә милинип товва қилған болатти»** — «бөзгә йөгинип, күлгә милиниш» кона заманларда қаттиқ пушайман қилиш, гуналарға товва қилишниң бир ипадиси еди.
10:15 **«Әй әршкә көтирилгән Кәпәрнаһумлуқлар!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Әй силәр Кәпәрнаһумлуқлар! Асманға чиқмақчимидиңлар?». Лекин бизниңчә «асманға көтирилгән» дегини тоғра болуп, бу сөз Әйса уларниң арисида болғанлиқтин уларға көрситилгән зор имтияз-илтипатни көрситиду.
10:16 Мат. 10:40; Мар. 9:37; Юһ. 13:20.
10:17 **«Һәтта җинларму сениң намиң билән бизгә бойсунидикән!»** — улар адәмләрни азат қилип чаплашқан җинларни һайдиған.
10:18 **«Мән Шәйтанниң асмандин чақмақтәк чүшүп кәткәнлигини көргәнмән»** — грек тилида «Мән Шәйтанниң асмандин чақмақтәк чүшүп кәткәнлигини көрүвататтим» — йәтмиш мухлис вәзиписини орундиғанда Әйса уларниң җин-шәйтанларниң үстидин болған ғәлибисини көрүвататти.
10:18 Вәһ. 12:8, 9.
10:19 **«мән силәргә илан-чаянларни дәссәп янҗишқа вә дүшмәнниң барлиқ күч-қудритини бесип ташлашқа һоқуқ бәрдим»** — мошу айәттә «илан-чаянлар» бәлким Шәйтанниң күчлири, йәни җин-алвастиларни көрситиду; «дүшмән» болса Шәйтанниң өзини көрситиду.
10:19 Мар. 16:18; Рос. 28:5.

шатланмаңлар, бәлки намиңларниң әршләрдә пүтүлгәнлиги түпәйлидин шатлиниңлар, — деди.

Әйсаниң хошаллиғи

Мат. 11:25-27; 13:16-17

21 Шу вақитта, Әйса роһта хошаллинип мундақ деди:
«Асман-зимин Егиси и Ата! Сән бу һәқиқәтләрни данишмән вә әқиллиқлардин йошуруп, сәбий балиларға ашкарилиғанлиғиң үчүн сени мәдһийиләймән! Бәрһәқ, и Ата, нәзириңдә бундақ қилиш рава еди.
22 Һәммә маңа Атамдин тәқдим қилинди; Оғулниң кимлигини Атидин башқа һеч ким билмәйду, вә Атиниңму кимлигини Оғул вә Оғул ашкарилашни лайиқ көргән кишиләрдин башқа һеч ким билмәйду».
23 Андин у мухлислириға бурулуп, уларға астиғина:
Силәр көрүватқан ишларни көргән көзләр нәқәдәр бәхитликтур! 24 Чүнки мән силәргә шуни ейтип қояйки, нурғун пәйғәмбәрләр вә падишалар силәр көргән ишларни көрүшкә интизар болғини билән уларни көрмигән; вә силәр аңлаватқан ишларни аңлашқа интизар болғини билән, уларни аңлап бақмиған, — деди.

Меһриван Самарийәлик тоғрисидики тәмсил

25 Вә мана, Тәврат устазлиридин бири орнидин туруп Әйсани синимақчи болуп:
— Устаз, мәңгүлүк һаятқа варис болмақ үчүн немә ишни қилишим керәк? — дәп сориди.
26 У жававән: — Тәврат қанунида немә пүтүлгән? Буниңға өзүң қандақ қарайсән? — деди.
27 Һелиқи киши жававән:
— «Пәрвәрдигар Худайиңни пүтүн қәлбиң, пүтүн жениң, пүтүн күчүң вә пүтүн зеһниң билән сөйгин»; вә «Хошнаңни өзүңни сөйгәндәк сөй» — деди.
28 Әйса униңға: — Тоғра жавап бәрдиң. Мана шундақ қилсаң һаят болисән, — деди.
29 Лекин өзини һәққаний дәп испатлимақчи болуп, Әйсадин йәнә сорап:
— Әнди «Мениң хошнам» кимдур? — деди.
30 Әйса жававән мундақ деди:
— Бир адәм Йерусалимдин Йерихо шәһиригә чүшүветип, йолда қарақчиларниң қолиға чүшүп қапту. Қарақчилар униң кийим-кечәклирини салдурувелип, уни яриландуруп,

---

10:20 Мис. 32:32; Йәш. 4:3; Дан. 12:1; Фил. 4:3.

10:21 **«Шу вақитта, Әйса роһта хошаллинип мундақ деди...»** — «роһта хошаллинип...» бәлким өз роһида хошалланди. Бәзи алимлар «роһта»ни «Муқәддәс Роһта» дәп чүшиниду.

10:21 Аюп 5:12; Йәш. 29:14; Мат. 11:25; 1Кор. 1:19; 2:7, 8; 2Кор. 3:14.

10:22 Зәб. 8:6-7; Юһ. 1:18; 3:35; 6:44, 45; 17:2; 1Кор. 15:27; Фил. 2:10; Ибр. 2:8.

10:23 **«Силәр көрүватқан ишларни көргән көзләр нәқәдәр бәхитликтур!»** — яки «Силәр көрүватқан ишларни көргән көзләр нәқәдәр мубарәктур». «мубарәк» әслидә «Худа тәрипидин бәрикәтләнгәй» дегән мәнада.

10:23 Мат. 13:16.

10:24 1Пет. 1:10.

10:25 **«Устаз, мәңгүлүк һаятқа варис болмақ үчүн немә ишни қилишим керәк?»** — грек тилида «немә ишни қилишим керәк?» дегән сөз мәлум бир ишни бирла қетим қилишни билдүриду.

10:26 **«буниңға өзүң қандақ қарайсән?»** — грек тилида «буни қандақ оқуйсән?».

10:27 **«Пәрвәрдигар Худайиңни пүтүн қәлбиң, пүтүн жениң, пүтүн күчүң вә пүтүн зеһниң билән сөйгин»; вә «Хошнаңни өзүңни сөйгәндәк сөй»** — «Қан.» 6:5 вә «Лав.» 19:18.

10:27 Лав. 19:18; Қан. 6:5; 10:12; 30:6; Рим. 13:9; Гал. 5:14; Яқ. 2:8.

10:28 **«Тоғра жавап бәрдиң. Мана шундақ қилсаң һаят болисән»** — «Худани сөйүш» үчүн Уни тонуш керәк; уни тонуш үчүн Оғли билән мунасивәттә болуш керәк *(22-айәтни көрүң)*.

10:29 **«Лекин өзини һәққаний дәп испатлимақчи болуп,...»** — яки «Лекин өзиниң соал соришиниң йоллуқ екәнлигини билдүрүш үчүн...». **«Әнди «Мениң хошнам» кимдур?»** — Йәһудий өлимилар вә устазларға нисбәтән «бизниң хошнилиримиз» пәқәт «Йәһудий қериндашлиримиз» дәп һесаплаш керәк еди. Йәһудий әмәсләр вә Самарийәликләр һәргиз «хошна» һесапланмайтти.

чала өлүк һалда ташлап кетипту. [31] Вә шундақ болдики, мәлум бир каһин шу йолдин
чүшүветип, һелиқи адәмни көрүп, йолниң у чети билән меңип өтүп кетипту. [32] Шу-
ниңдәк бир Лавийлиқ роһаний бу йәргә кәлгәндә, йениға келип қарап қоюп, йолниң
у чети билән меңип өтүп кетипту. [33] Лекин сәпәрдә болған бир Самарийәлик һелиқи
адәмниң йениға кәлгәндә, уни көрүпла ич ағритипту. [34] вә алдиға берип, жараһәтлиригә
май вә шарап қуюп, теңип қоюпту. Андин уни өз улиғиқа миндүрүп, бир сарайға елип
берип, у йәрдә һалидин хәвәр апту. [35] Әтиси йолға чиққанда, икки күмүч динарни елип
сарайвәнгә берип: «Униңға қарап қоюң, униңдин артуқ чиқим болса, қайтишимда сиз-
гә төләймән» дәпту.
[36] Әнди Әйса һелиқи устаздин:
— Сениңчә, бу үч адәм ичидә қайсиси қарақчиларниң қолиға чүшкән һелиқи кишигә
һәқиқий хошна болған? — дәп сориди.
[37] — Униңға меһриванлиқ көрсәткән киши, — дәп жавап бәрди у.
Әйса униңға: — Ундақ болса, сән һәм берип шуниңға охшаш қилғин, — деди.

Әйсаниң Марта вә Мәрйәмдә меһман болуши

[38] Вә шундақ болдики, у мухлислири билән биллә йолда кетиветип, мәлум бир йезиға
кирди. У йәрдә Марта исимлиқ бир аял уни өйигә чақирип меһман қилди. [39] Мартаниң
Мәрйәм исимлиқ бир сиңлиси бар еди. У Әйсаниң айиғи алдида олтирип, униң сөз-ка-
ламини тиңшиватати. [40] Әнди меһманларни күтүш ишлириниң көплүгидин көңли
бөлүнүп кәткән Марта Әйсаниң алдиға келип:
— И Рәб, сиңлимниң мени меһман күткили ялғуз ташлап қойғиниға кариң болмамду?
Уни маңа ярдәмлишишкә буйруғин! — деди.
[41] Лекин Әйса униңға жававән:
— Әй Марта, Марта, сән көп ишларниң ғемини йәп аварә болуп жүрүватисән. [42] Бирақ
бирла иш зөрүрдур; вә Мәрйәм шуниңдин өзигә несивә болидиған яхши үлүшни талли-
ди; бу һәргиз униңдин тартивелинмайду — деди.

10:31 **«мәлум бир каһин шу йолдин чүшүветип, һелиқи адәмни көрүп, йолниң у чети билән меңип өтүп кетипту»** — мошу каһин Йәһудий болуши керәк, әлвәттә. Әгәр һелиқи адәм өлгән болса, ундақта каһин униңға тәгсә, «напак һесаплинип» муқәддәс ибадәтханида ишләшкә вақитлиқ налайиқ болатти. Бирақ у «*(жуқуридин)* чүшүватиду» — демәк, ибадәтханидин башқа йәргә кетиватқан еди. Шуниң билән униң: «Мошу өлгәндәк адәмгә тәгсәм болмайду» дегән банини қилиши техиму орунсиз еди. Чүнки у «напак» болуп қалса, ибадәтханиға кириш керәк болған вақитқичә аллиқачан «пақлинип болатти».

10:32 **«бир Лавийлиқ роһаний»** — Лавийлар муқәддәс ибадәтханида каһинларға ярдәмчи болатти вә башқа роһий ишлар, жүмлидин тәлим бериш билән шуғуллинатти. Әгәр һелиқи киши өлгән болса, уму «өлгән адәм»гә тәгсәм «напак болимән», дегәнни банә қилалайтти.

10:33 **«бир Самарийәлик...»** — «Самарийәликләр» Йәһудийлар өч көргән, «капир» дәп һесаплиған хәлиқ еди.

10:35 **«динар»** — грек тилида «денариус» — Икки динар бир ишчиниң икки күнлүк һәққигә йеқин.

10:36 **«Сениңчә, бу үч адәм ичидә қайсиси қарақчиларниң қолиға чүшкән һелиқи кишигә һәқиқий хошна болған?»** — мошу тәмсил бойичә муһим соал «хошнам ким?» әмәс, бәлки «мән дегән ким?». Мәсиһниң тәмсли бойичә, мениң йенимда турған һәр қандақ кишигә *(қайси милләттин болушидин қәтъийнәзәр)* «хошна болуш»умға тоғра келиду. Демәк, «Мән башқиларға һәқиқий хошнимән?».

10:38 **«у мухлислири билән биллә йолда кетиветип...»** — грек тилида «улар йолда кетиветип...».

10:41 **«Марта, Марта,...»** — Муқәддәс Китапта, бирисиниң бир адәмниң исмини яки бир жайниң намини тәкрар икки қетим чақириши униңға болған чоңқур меһир-муһәббитини ипадиләп, униң өзигә әзиз екәнлигини көрситиду.

10:42 **«бирақ бирла иш зөрүрдур»** — бу немә иш? Мәсиһниң бу интайин муһим баяни тоғрисида «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

Дуа қилиш тоғрисидики тəлим

Мат. 6:9-15

11 [1] Əнди шундақ болдики, у бир йəрдə дуа қиливататти; дуа аяқлашқанда, мухлислиридин бири униңдин:
— И Рəб, Йəһя өз мухлислириға үгəткинидəк, сəнму бизгə дуа қилишни үгəтсəң, — деди.
[2] У уларға мундақ деди:
— Дуа қилғиниңларда, мундақ дəңлар:

«И Ата,
Сениң намиң муқəддəс дəп улуқланғай.
Сениң падишалиғиң кəлгəй.
[3] Һəр күнлүк ненимизни бизгə һəр күни бəргəйсəн.
[4] Бизгə қəриздар болған һəр кимни кəчүргинимиздəк,
Сəнму гуналиримизни кəчүргəйсəн.
Бизни аздурулушларға учратқузмиғайсəн».

[5] У сөзини давам қилип уларға мундақ деди:
— Силəрниң ичиңлардин бириңларниң бир дости болуп, йерим кечидə униң қешиға
берип: Əй достум, маңа үч нан өтнə бəргин; [6] чүнки маңа сəпəрдин бир достум кəлди
вə униң алдиға қойғидəк бир нəрсəм қалмапту, десə, [7] у өйиниң ичидə туруп: «Мени
аварə қилмиғин, ишик тақақлиқ, балилар орунда йенимда ятиду. Саңа елип беришкə
қопалмаймəн», дейиши мүмкин. [8] Силəргə шуни ейтимəнки, гəрчə у униң дости болуш
сүпити билəн беришкə орнидин турмисиму, униң хиҗил болмай қайта-қайта ялву-
руши билəн у чоқум орнидин туруп, қанчə лазим болса униңға бериду. [9] Шуниң үчүн
мəн силəргə ейтайки, тилəңлар, силəргə ата қилиниду; издəңлар, таписилəр. Ишикни
чекиңлар, ечилиду. [10] Чүнки һəр бир тилигүчи тилигинигə еришиду; издигүчи издиги-
нини тапиду; ишикни чəккүчилəргə ишик ечилиду. [11] Араңларда ата болғучилар өз оғли
нан тəлəп қилса, униңға таш беридиғанлар барму?! Яки белиқ тəлəп қилса, илан бери-
диғанлар барму? [12] Тухум тəлəп қилса, чаян беридиғанлар барму? [13] Əнди силəр рəзил
туруп өз пəрзəнтлириңларға яхши илтипатларни беришни билгəн йəрдə, əрштики Ата
Өзидин тилигəнлəргə Муқəддəс Роһни техиму ата қилмасму?

Əйса «Бəəлзəбул», йəни Шəйтандин күчлүктур

Мат. 12:22-30; Мар. 3:20-27

[14] Əнди у бир кишидин «адəмни гача қилғучи» җинни һайдиваткəндə, шундақ болдики,
җин униңдин чиққанда, гача зуванға кəлди. Халайиқ буниңға интайин һəйран болушти.
[15] Бирақ улардин бəзилири: «У җинларни җинларниң əмри болған Бəəлзəбулға тайинип

11:4 **«бизгə қəриздар болған һəр кимни кəчүргинимиздəк...»** — бу айəттики «қəриз» чоқум гуналарни өз ичигə алиду; айəтниң иккинчи қисмини көрүң.
11:7 **«балилар орунда йенимда ятиду»** — яки «балилирим һəммимиз йетип қалдуқ».
11:8 **«униң хиҗил болмай қайта-қайта ялвуруши билəн...»** — «хиҗил болмай қайта-қайта ялвуруши» грек тилида бирла сөз билəн ипадилиниду.
11:9 **Мат. 7:7; 21:22; Мар. 11:24; Юһ. 14:13; 15:7; 16:24; Яқ. 1:5, 6; 1Юһ. 3:22; 5:14.**
11:11 **Мат. 7:9.**
11:14 **«җин униңдин чиққанда, гача зуванға кəлди. Халайиқ буниңға интайин һəйран болушти»** — уларниң һəйран болушиниң бир сəвəви, Йəһудий өлимиларниң пикричə, җинни һайдаш үчүн униң исмини җиндин сораш керəк. Җин чаплашқан адəмниң ағзи арқилиқ исмини ейтса, андин шу исмини ишлитип җинни һайдиғили болатти. Əнди җин адəмни гача қилип қойған болса, җинниң исмини билиш, шундақла уни һайдаш мүмкин əмəс еди.
11:14 **Мат. 9:32; 12:22.**

һайдиветиду» — деди. [16] Вә башқа бәзиләр уни синаш мәхситидә униңдин бизгә асман-
дин бир мөҗизилик аламәт көрсәтсәң, дәп тәләп қилғили турди. [17] Лекин у уларниң
немә ойлаватқанлиғини билип уларға мундақ деди:
— Өз ичидин бөлүнүп өз ара соқушқан һәр қандақ падишалиқ вәйран болиду; вә һәр қан-
дақ аилә өз ичидин бөлүнүп өз ара соқушса заваллиққа йүз тутиду. [18] Шуниңға охшаш,
әгәр Шәйтан өз-өзигә қарши чиққан болса, ундақта, униң падишалиғи қандақму пут
тирәп туралисун? Чүнки силәр мени, «Җинларни Бәәлзәбулға тайинип һайдайдикән»
дәйсиләр. [19] Әгәр мән җинларни Бәәлзибулға тайинип қоғлисам, силәрниң пәрзәнтли-
риңлар кимгә тайинип җинларни қоғлайду?! Шуңа улар силәр тоғрилиқ һөкүм чиқар-
сун! [20] Лекин мән Худаниң бармиғи билән җинларни қоғлисам, ундақта Худаниң па-
дишалиғи үстүңларға чүшүп намайән болған болиду. [21] Толуқ қуралланған күчтүңгүр
өз өйини қоғдап турғанда, униң мал-мүлки аман қалиду; [22] лекин униңдин күчтүңгүр
бири униң үстигә һуҗум қилип уни йәңсә, униң таянған қураллирини тартивалиду вә
мал-мүлүклирини олҗа қилип өзидикиләргә тәқсим қилип бериду.
[23] Мән тәрәптә турмиғанлар маңа қарши турғучидур. Мән тәрәпкә адәмләрни жиғмиғу-
чилар болса тозутуватқучидур.

[24] Напак роһ бирәвниң тенидин чиқириветилиши билән, у қурғақ җайларни чөргиләп
җүрүп бирәр арамгаһни издәйду; бирақ тапалмиғандин кейин, «мән чиққан маканимға
қайтай!» дәйду. [25] Шуниң билән қайтип келип, шу маканиниң пакиз тазиланғанлиғини
вә рәтләнгәнлигини байқайду-дә, [26] берип өзидинму бәттәр йәттә роһни башлап келиду;
улар кирип биллә туриду. Буниң билән һелиқи адәмниң кейинки һали бурунқидинму
техиму яман болиду.

11:15 **«у җинларни җинларниң әмри болған Бәәлзәбулға тайинип һайдиветиду»** — «Бәәлзибул» *(яки, «Бәәлзибуб»)* җинларниң падишаси Шәйтанни көрситиду.
11:15 Мат. 9:34; 12:24; Мар. 3:22.
11:16 **«бизгә асмандин бир мөҗизилик аламәт көрсәтсәң...»** — улар тәләп қилған «мөҗизилик аламәт» Әйсаниң һәқиқий Мәсиһ екәнлигини испатлайдиған бир карамәтни көрситиду, әлвәттә.
11:17 Мат. 12:25; Мар. 3:24.
11:19 **«Әгәр мән җинларни Бәәлзибулға тайинип қоғлисам, силәрниң пәрзәнтлириңлар кимгә тайинип җинларни қоғлайду?! Шуңа улар силәр тоғрилиқ һөкүм чиқарсун!»** — бу сөзниң икки шәрһи бар: —
–*(1)* «силәрниң пәрзәнтлириңлар» — Бу Пәрисийләрниң өз талип-әгәшкүчилирини көрситиду. Әмәлийәттә болса Пәрисийләр вә әгәшкүчилири җинларни һеч һайдәлмәйтти. Ундақта Шәйтанниң падишалиғиға һәқиқий һуҗум қилғучилар Әйса вә муритлириму, яки парисийләрму? Пәрисийләрниң Худаниң әмәс, бәлки Шәйтанниң тәрипидә турғанлиғи өз әгәшкүчилириниң җинни һайдашқә күчсиз болғанлиғиға испат берәтти.
–*(2)* «силәрниң пәрзәнтлириңлар» — Бу Әйсаниң әгәшкүчилирини *(Исраилларниң оғуллирини)* көрситиду. Пәқәт Әйсала әмәс, уларму җинларни һайдийалайдиған болған; шуңа уларму Әйсаниң Худаниң күчи билән җин-шәйтанларни бир тәрәп қиливатқанлиғиға испат берәтти.
–Бизниңчә *(1)*-көзқараш тоғра. «қошумчә сөз»имизниму көрүң.
11:20 **«мән Худаниң бармиғи билән җинларни қоғлисам...»** — «Худаниң бармиғи» Униң күч-қудритини көрситиду, әлвәттә; лекин җинларни бир тәрәп қилиш үчүн Худа пүткүл белигини әмәс, пәқәт «бармиғи»ни азрақ мидирлитип қойсила купайә.
11:22 **«Толуқ қуралланған күчтүңгүр өз өйини қоғдап турғанда, униң мал-мүлки аман қалиду... »** — *(10-айәт)* бу тәмсилдики «күчтүңгүр адәм» Шәйтанни көрситиду, әлвәттә. «Униңдин күчтүңгүр бири», йәни униң өйини булаң-талаң қилғучи Әйсадин башқа һеч ким болмайду.
11:24 **«напак роһ»** — җинни көрситиду.
11:24 Мат. 12:43; һош. 4:12
11:26 **«Напак роһ....берип өзидинму бәттәр йәттә роһни башлап келиду; улар кирип биллә туриду. Буниң билән һелиқи адәмниң кейинки һали бурунқидинму техиму яман болиду»** — бу тәмсил һәм җин чаплишиштин қутқузулған адәмниң һәқиқий бир хәтирини вә шундақла көчмә мәнада Йәһудий хәлқиниң әһвалиниму көрситиду. «Матта»дики *(«Мат.» 12:43-45 тоғрисида)* «қошумчә сөз»имизни көрүң.
11:26 Юһ. 5:14; Ибр. 6:4, 5; 10:26; 2Пет. 2:20.

Һәқиқий бәхит

[27] Вә шундақ болдики, у бу гәпләрни қиливатқанда, көпчилик арисида бир аял авазини көтирип:
— Сени көтәргән қосақ вә емиткән әмчәк бәхитликтур! — деди.
[28] Бирақ у жававән: — Бәлки Худаниң сөзини аңлап, Униңға итаәт қилидиғанлар бәхитликтур! — деди.

Карамәт көрситиш тәливи

Мат. 12:38-42; Мар. 8:12

[29] Шу чағда, топ-тап адәмләр униң әтрапиға олашқанда, у мундақ сөзләшкә башлиди:
— Бу дәвир дәрвәқә рәзил бир дәвирдур; у мөҗизилик бир аламәтниң көристилишни истәп жүриду. Бирақ буниңға «Юнус пәйғәмбәрдә көрүлгән мөҗизилик аламәт»тин башқа һеч қандақ иккинчи бир аламәт көрситилмәйду.
[30] Чүнки Юнус пәйғәмбәрниң өзи Нинәвә шәһиридикиләргә аламәт-карамәт болғиниға охшаш, Инсаноғлиму бу дәвиргә йәнә шундақ болиду.
[31] Қиямәт күни «Җәнуптин кәлгән аял падиша»му бу дәвирдикиләр билән тәң тирилип, уларниң гуналирини бекитиду. Чүнки у Сулайманниң дана сөзлирини аңлаш үчүн йәр йүзиниң четидин кәлгән; вә мана, Сулаймандинму улуқ бириси мошу йәрдә туриду.
[32] Қиямәт күни Нинәвәлигиләр бу дәвирдикиләр билән тәң қопуп, бу дәвирдикиләрниң гуналирини бекитиду. Чүнки Нинәвәликләр Юнус пәйғәмбәр җакалиған хәвәрни аңлап товва қилған; вә мана, Юнус пәйғәмбәрдинму улуқ бириси мошу йәрдә туриду!

Худаниң йоруқлуғини кишиләр пүткүл вуҗуди билән қобул қилиши керәк

Мат. 5:15; 6:22-23

[33] Һеч ким чирақни йеқип қоюп, уни йошурун җайда қоймас, яки үстигә севәтни көмтүрүп қоймас, бәлки чирақданниң үстигә қойиду; буниң билән өйгә киргәнләр йоруқлуқни көриду.

11:28 **Мат. 7:21; Юһ. 6:29; Рим. 2:13.**
11:29 **«... Буниңға «Юнус пәйғәмбәрдә көрүлгән мөҗизилик аламәт»тин башқа һеч қандақ иккинчи бир аламәт көрситилмәйду»** — «Мат.» 12:39-40-айәтләргә қаралсун *(«Юнус пәйғәмбәр йоған белиқниң қосиғида үч кечә-күндүз ятқандәк, Инсаноғлиму охшашла үч кечә-күндүз йәрниң бағрида ятиду»).*
11:29 **Юн. 2:1,11.**
11:31 **«Җәнуптин кәлгән аял падишаси»** — «Шәба падишалиғиниң аял падишаси»ни көрситиду *(«1Пад.» 10:1-10ни көрүң).* «Шәба» бәлким җанубий Әрәбистанни көрситиду.
11:31 **1Пад. 10:1; 2Тар. 9:1; Мат. 12:42.**
11:32 **«Қиямәт күни Нинәвәлигиләр бу дәвирдикиләр билән тәң қопуп, бу дәвирдикиләрниң гуналирини бекитиду. Чүнки Нинәвәликләр Юнус пәйғәмбәр җакалиған хәвәрни аңлап товва қилған; вә мана, Юнус пәйғәмбәрдинму улуқ бириси мошу йәрдә туриду!»** — бу айәтләр *(29, 30 вә -32-)*дә Әйса Юнус пәйғәмбәрниң йоған бир белиқниң ичидә үч күн туруп тирик чиққанлиғини тилға елиш арқилиқ өзиниңму өлүп, үчинчи күни тирилидиғанлиғини алдин-ала ейтқан. Тәврат, «Юнус» 1-2-бапларни вә шу китаптики «Юнус пәйғәмбәрниң аламәт-карамити» тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизниму көрүң. «бу дәвирдикиләрниң гуналирини бекитиду» — демәк, «Бутпәрәс Нинәвәликләр Юнус пәйғәмбәрниң тәлимини аңлап, яман йолдин қайтқан. Бирақ, бу йәрдә Юнус пәйғәмбәрдинму улуқ бириси болған Мәсиһ силәрни яман йолдин қайтишқа чақирса, қулақ салмидиңлар».
11:32 **Юн. 3:5.**
11:33 **«...үстигә севәтни көмтүрүп қоймас»** — «севәт» грек тилида «өлчәм севәт».
11:33 **Мат. 5:15; Мар. 4:24; Луқа 8:16.**

[34] Тәнниң чириғи көздур. Шуңа әгәр көзүң сап болса, пүтүн вуҗудуң йорутулиду. Лекин
әгәр көзүң хунүк болса пүтүн вуҗудуң қараңғу болиду. [35] Шуниң үчүн һези болғинки,
вуҗудуңдики «йоруқлуқ» қараңғулуқ болмисун! [36] Әнди әгәр барчә вуҗудуң йоруқ бол-
са вә униң һеч йери қараңғу болмиса, вуҗудуң худди чирақ парлақ нури билән сени
йорутқандәк тамамән айдиң болиду.

Пәрисийләр билән Тәврат устазлириниң сахтипәзлигини әйипләш

Мат. 23:1-36; Мар. 12:38-40; Луқа 20:45-47

[37] Әйса сөз қиливатқанда, бир Пәрисий уни өйигә ғизаға тәклип қилди. Шуниң билән у
өйгә кирип, дәстиханда олтарди. [38] Лекин һелиқи Пәрисий униң тамақтин илгири қол
жуймиғинини көрүп, интайин һәйран болди. [39] Лекин Рәб униңға:
— Әнди силәр әй Пәрисийләр, чинә-қачиларниң тешинила жуюп пакизлиғиниңлар
билән ичиңлар һәртүрлүк һерислик вә рәзилликкә толғандур.
[40] Әй наданлар, тешини Яратқучи ичиниму яратқан әмәсму?! [41] Әнди өз ич-ичиңлардин
хәйрхаһлиқ қилиңлар вә мана, һәммә нәрсә силәргә пакиз болиду.
[42] Һалиңларға вай, әй Пәрисийләр! Чүнки силәр һәтта ялпуз билән сузапниң вә һәр хил
дора-дәрманларниң ондин бирини өшрә қилип Худаға атайсиләр-ю, бирақ адаләт вә Ху-
даниң муһәббитини һеч етиварға алмай кетиверисиләр. Дәрвәқә, авал мошу ишларни
орундишиңлар керәк, андин шу ишларниму ада қилмай қоймаслиғиңлар керәк.
[43] Һалиңларға вай, әй пәрисийләр! Чүнки силәр синагогларда алдинқи орунларда олти-
ришқа, базарларда кишиләрниң силәргә болған һөрмәтлик саламлириға амрақсиләр.

11:34 **«әгәр көзүң сап болса»** — грек тилида «сап» дегән сөзниң икки мәнаси бар: — *(1)* «бир, бөлүнмәс, бирләшкән, сақ»; *(2)* «сехий» дегән мәнаси бар. Демәк, шундақ болғанда «сап» дегән сөзниң толуқ мәнаси «көзүң Худағила қариса...» вә «сән өзүң сехий болсаң....» дегән болиду. **«әгәр көзүң хунүк болса,...»** — «хунүк» дегән сөз грек тилида һәм «рәзил» һәм «сақ әмәс, аҗиз, кесәл» дегән икки мәнани билдүриду. **«Тәнниң чириғи көздур. Шуңа әгәр көзүң сап болса, пүтүн вуҗудуң йорутулиду. Лекин әгәр көзүң хунүк болса пүтүн вуҗудуң қараңғу болиду»** — Тәврат, «Пәнд.» 20:27ни көрүң.

11:34 Мат. 6:22.

11:35 **«Шуниң үчүн һези болғинки, вуҗудуңдики «йоруқлуқ» қараңғулуқ болмисун!»** — мошу сирлиқ гәп сахтипәзликни көздә тутиду. Чүнки бириси сахтипәзликни қилип: «Мәндә йоруқлуқ *(һәқиқәт)* бар» дәп турувалса, ахир берип чоқум өз-өзини алдайду; андин кейин униңда болған қараңғулуқ адәттики «гунакар» кишиләрдә болған қараңғулуқтин техиму еғир болуп қалиду. У вақитта бу кишиләрдә болған «йоруқлуқ» әмәлийәттә қараңғулуқтур. Мундақ сахтипәзлик адәттә пәқәт мәлум етиқати бар кишиләр яки диндарлар арисида пәйда болиду.

11:37 **«...дәстиханда олтарди»** — грек тилида «...дәстиханда ятти». Йәһудий хәлқи дәстиханда янпашлап ятатти.

11:38 **«һелиқи Пәрисий униң тамақтин илгири қол жуймиғинини көрүп, интайин һәйран болди»** — Йәһудий хәлқи «тамақтин илгири қол жуюш» пәқәт саламәтликкә пайдилиқ болупла қалмастин, бәлки инсанларға бир хил диний саваб йәткүзиду, дәп қарайтти. Үндақ қилмаслиқ ата-бовилириниң қалдурған қаидә-йосунлириға сәл қарап уларға қилинған беһөрмәтликкә баравәр еди. Шүбһисизки, Мәсиһ шу чағда қәстән қол жуймай дәстиханда олтарған еди.

11:39 Мат. 23:25; Тит. 1:15.

11:41 **«өз ич-ичиңлардин хәйрхаһлиқ қилиңлар вә мана, һәммә нәрсә силәргә пакиз болиду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «пиялә ичидикидин сәдиқә бериңлар, вә мана, һәммә нәрсә силәргә пакиз болиду». Лекин бизниңчә мошу йәрдә Мәсиһ инсанниң **өз ичини** Худаға бериғишлаш керәклигиниң һәммидин муһим екәнлигини көрситиду.

11:41 Йәш. 58:7; Дан. 4:24; Луқа 12:33.

11:42 **«силәр *Пәрисийләр* һәтта ялпуз билән сузапниң вә һәр хил дора-дәрманларниң ондин бирини өшрә қилип Худаға атайсиләр-ю»** — оқурмәнләрниң есидә барки, Худа Тәврат қанунида ибадәтханидики ишлар вә каһинларниң кирими үчүн Өз хәлқиниң мәһсулатлиридин «ондин бир үлүши»ни тәләп қилған еди. **«бирақ адаләт вә Худаниң муһәббитини һеч етиварға алмай кетиверисиләр»** — Әйсаниң «Худаниң муһәббити» дегини һәм Худа инсанларға бағлиған муһәббәт һәм инсанлар Худаға бағлаш керәк болған муһәббәтниму өз ичигә алса керәк.

11:42 1Сам. 15:22; Һош. 6:6; Мик. 6:8; Мат. 9:13; 12:7; 23:23.

11:43 **«силәр *Пәрисийләр*... Базарларда кишиләрниң силәргә болған *һөрмәтлик* саламлириға амрақсиләр»** — тарих тәтқиқатлириға асасән, Йәһудийларниң өз «устазлири»ға қилған «саламлар»ни интайин узун вә мураккәп дәп билимиз.

11:43 Мат. 23:6; Мар. 12:38; Луқа 20:46.

[44] Силәргә вай! Чүнки силәр худди кишиләр кетиветип, үстигә дәссәп селипму сәзмәй
өтүп кәткән гөрләргә охшайсиләр! — деди.
[45] Тәврат әһлилиридин бири униңға:
— Устаз, буларни ейтқиниң бизгиму һақарәт болди! — деди.
[46] У униңға мундақ җавап бәрди:
— Силәргиму вай, әй Тәврат әһлилири! Чүнки силәр көтирәлмигидәк еғир жүкләрни
адәмләрниң зиммисигә артип қойсиләр-ю, амма өзүңлар бу жүкләрни көтиришкә бир-
му бармиғиңларни тәккүзмәйсиләр! [47] Силәргә вай! Чүнки пәйғәмбәрләрниң қәбирли-
рини ясап келиватисиләр, лекин ата-бовилириңлар уларни өлтүрди. [48] Шуниң билән
силәр ата-бовилириңлар қилғанлириға рази болғанлиғиңларға гувалиқ берисиләр.
Чүнки улар пәйғәмбәрләрни өлтүрди вә силәр уларниң қәбирлирини ясайсиләр. [49] Бу
сәвәптинму Худаниң даналиғи дәйдуки: «Мән уларға пәйғәмбәрләр вә расулларни
әвәтимән вә булардин бәзилирини улар өлтүриду вә бәзилирини зиянкәшлик билән
қоғливетиду». [50-51] Шуниң билән дуния апиридә болғандин буянқи барлиқ пәйғәм-
бәрләрниң төкүлгән қан қәризлири, йәни Һабилниң төкүлгән қенидин тартип таки
ибадәтханидики қурбангаһ билән муқәддәс җай арилиғида қәтл қилинған каһин
Зәкарияниң төкүлгән қениғичә барлиқ қан қәризләр үчүн мошу дәвирдикиләрдин һе-
сап елиниду. Мән силәргә бәрһәқ шуни ейтип қояйки, буларниң һәммиси мошу дәвир-
дин елинидиған болиду!
[52] Һалиңларға вай, әй Тәврат әһлилири! Чүнки һекмәт ғәзнисиниң ачқучини елип туруп,
өзүңлар униң ичигә кирмидиңлар вә кирәй дегәнләрниму киргүзмидиңлар.
[53] У шу йәрдин чиққандин кейин, Тәврат устазлири билән Пәрисийләр униң билән қат-
тиқ қаршилишип, униңға көп ишларни музакирилишишкә қистиди [54] вә униң үстидин
шикайәт қилишқа сөзидин бирәр әйип тепивелишқа пайлап жүрәтти.

11:44 **«...силәр худди кишиләр кетиветип, үстигә дәссәп селипму сәзмәй өтүп кәткән гөрләргә охшайсиләр!»** — Йәһудий моллиларниң Тәврат қануниға шәрһ беришичә «қәбирләргә тегиш» адәмни кәч киргичә «напак» қилатти, жуюнуш керәк еди.

11:44 Мат. 23:27.

11:46 **«силәр көтирәлмигидәк еғир жүкләрни адәмләрниң зиммисигә артип қойсиләр-ю,...»** — «еғир жүкләр» һәр түрлүк қаттиқ диний қаидә-йосунларни көрситиду.

11:46 Йәш. 10:1; Мат. 23:4; Рос. 15:10.

11:47 Мат. 23:29.

11:48 **«улар , *йәни ата-бовилириңлар* пәйғәмбәрләрни өлтүрди вә силәр уларниң қәбирлирини ясайсиләр»** — Йәһудий хәлқи дайим «улуқ ата-бовилиримиз» «ата-бовилиримиз қалдурған муқәддәс қаидә-йосунлар» дәйтти. Улар мошу «ата-бовилиримиз қалдурған муқәддәс қаидә-йосунлар»ға чиң есиливалатти, лекин пәйғәмбәрләрниң сөзлиригә көңүл бөлмәйтти, вә уларниң һазир ата-бовилиридәк Худа әвәткән пәйғәмбәрләргә, һәтта Қутқузғучи-Мәсиһкә болған зиянкәшликлири тоғрилиқ һеч ойланмайтти *(49-айәтни көрүң)*.

11:49 **««Худаниң даналиғи дәйдуки: «Мән уларға пәйғәмбәрләр вә расулларни әвәтимән вә булардин бәзилирини улар өлтүриду вә бәзилирини зиянкәшлик билән қоғливетиду»»** —бу сөзләр мәлум пәйғәмбәр ейтқан сөз болмиғини билән, у көп бешарәтләрниң жиғинчақлинишидур.

11:49 Мат. 10:16; Луқа 10:3; Юһ. 16:2; Рос. 7:51; Ибр. 11:35.

11:50-51 **«йәни Һабилниң төкүлгән қенидин тартип таки ибадәтханидики қурбангаһ билән муқәддәс җай арилиғида қәтл қилинған каһин Зәкарияниң төкүлгән қениғичә барлиқ қан қәризләр...»** — Һабилниң өлтүрүлүши тоғрилиқ «Яр.» 4:8-11ни, Зәкарияниң өлтүрүлүши тоғрилиқ «2Тар.» 24:20-22ни көрүң. Бу икки вақиә Йәһудийларниң Тәвратни әнъәниви орунлаштуруш тәртиви бойичә Тәвратниң әң бешида вә әң ахириға қоюлиду.

11:50-51 Яр. 4:8; 2Тар. 24:21; Ибр. 11:4.

11:52 Мат. 23:13.

11:53 **«У шу йәрдин чиққандин кейин...»** — яки «У буларни ейтқанда,...».

Сахтипәзликтин һошияр болуш

Мат. 10:19-20; 10:28-33; 12:32

12 [1] Шу чағларда, миңлиған кишиләр жиғилип, бир-бирини дәссивәткидәк қиста-
қистаң болушуп кәткәндә, у авал мухлислириға сөз қилип мундақ деди:
— Пәрисийләрниң ечитқусидин, йәни сахтипәзлигидин һошияр болуңлар. [2] Чүнки йо-
шурулған һеч қандақ иш ашкариланмай қалмайду, вә һеч қандақ мәхпий иш аян болмай
қалмайду. [3] Шуңа силәрниң қараңғуда ейтқанлириңлар йоруқта аңлиниду; өйниң ич-
киридә хупиянә пичирлашқанлириңларму өгүзләрдә жақалиниду.
[4] Мән силәр достлиримға шуни ейтимәнки, тәнни өлтүрүп, башқа һеч иш қилалмай-
диғанлардин қорқмаңлар. [5] Лекин мән силәргә кимдин қорқушуңлар керәклигини көр-
ситип қояй: Өлтүргәндин кейин, дозаққа ташлашқа һоқуқлуқ болғучидин қорқуңлар;
бәрһәқ силәргә ейтай — Униңдин қорқуңлар!
[6] Бәш қушқач икки тийингә сетилидиғу? Лекин уларниң һеч бириму Худа тәрипидин
унтулуп қалғини йоқ. [7] Лекин һәтта һәр бир тал чечиңларму саналғандур. Шундақ екән,
қорқмаңлар; силәр нурғунлиған қушқачтин қиммәтликсиләр!

Әйсани етирап қилиш вә қилмаслиқ

[8] — Бирақ мән силәргә шуни ейтип қояйки, ким мени инсанларниң алдида етирап қил-
са, Инсаноғлиму уни Худаниң пәриштилири алдида етирап қилиду. [9] Бирақ инсанлар-
ниң алдида мени тонумиған киши, Худаниң пәриштилири алдидиму тонулмайду.
[10] Инсаноғлиға қарши сөз қилған һәр қандақ киши кәчүрүмгә еришәләйду; лекин Муқәд-
дәс Роһқа күпүрлүк қилғучи болса кәчүрүмгә еришәлмәйду.
[11] Лекин кишиләр силәрни синагогларға яки һөкүмдарлар вә әмәлдарларниң алдиға
елип берип сораққа тартқанда, «Әрзгә қандақ жавап бәрсәм?» яки «Немә десәм болар?»
дәп әндишә қилмаңлар. [12] Чүнки немә дейиш керәклигини шу вақти-саитидә Муқәддәс
Роһ силәргә үгитиду.

Әқилсиз бай һәққидики тәмсил

[13] Көпчилик арисидин бириси униңға:
— Устаз, акамға атимиздин қалған мирасни мән билән тәң үлишишкә буйруғайла —
деди.
[14] Лекин у униңға жававән: — Бурадәр, ким мени силәрниң үстүңларға сотчи яки
үләштүргүчи қилди? — деди. [15] У көпчиликкә қарап: — Пәхәс болуп өзүңларни һәр хил

12:1 **«Пәрисийләрниң ечитқусидин, йәни сахтипәзлигидин һошияр болуңлар»** — «Мат.» 16:1-12ниму көрүң. Муқәддәс язмиларда ечитқу *(хемиртуруч)* көп йәрләрдә тәкәббурлуқ вә сахтипәзликкә символ қилиниду.
12:1 Мат. 16:16; Мар. 8:15.
12:2 Аюп 12:22; Мат. 10:26; Мар. 4:22; Луқа 8:17.
12:3 **«хупиянә пичирлашқанлириңлар»** — грек тилида «қулаққа ейткиниңлар».
12:4 Йәш. 51:7; Йәр. 1:8; Мат. 10:28.
12:6 **«бәш қушқач икки тийингә сетилидиғу?»** — «тийин» грек тилида «ассарийон». «икки тийин» — Шу дәвирдики бир ишчиниң күнлүк һәққи болған «динариус»ниң 1/8 Қисми еди.
12:6 Мат. 10:29.
12:7 1Сам. 14:45; 2Сам. 14:11; 1Пад. 1:52; Луқа 21:18.
12:8 Мат. 10:32.
12:9 Мат. 10:33; Мар. 8:38; Луқа 9:26; 2Тим. 2:12; 1Юһ. 2:23.
12:10 **«Муқәддәс Роһқа күпүрлүк қилиш»** — яки «Муқәддәс Роһқа қарши гәп қилиш» дегән гуна тоғрилиқ «Матта»дики «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
12:10 1Юһ. 5:16.
12:11 Мат. 10:19; Мар. 13:11; Луқа 21:14.
12:14 **«Бурадәр, ким мени силәрниң үстүңларға сотчи яки үләштүргүчи қилди?»** — «Мис.» 2:14ни көрүң. Мәсиһ Муса пәйғәмбәрниң рольини рәт қилди. Бу муһим һәқиқәт үстидә «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

тамахорлуқтин сақлаңлар. Чүнки инсанниң һаяти униң мал-мүлүклириниң көплүгигә
бағлиқ әмәстур, деди.
16 Андин у уларға мундақ бир тәмсилни ейтип бәрди:
— «Бир байниң йери мол һосул берипту. 17 У көңлидә «Қандақ қилай? Чүнки бунчива-
ла һосулни қойғидәк йерим йоқ» — дәп ойлапту. 18 Андун у: — «Мундақ қилай: — һа-
зирқи амбарлиримни чувуветип, техиму чоңини ясап, барлиқ мәһсулатлирим вә башқа
мал-мүлүклиримни шу йәргә жиғип сақлай! 19 Андин өз-өзүмгә: «Әй женим, жиғип сақ-
лиған, көп жил йәткидәк немәтлириң бар, раһәт ичидә йәп-ичип хуш болғин!» дәйдиған
болимән» дәп ойлапту.
20 Лекин Худа униңға:
«Әй ахмақ, бүгүн кечила жениң сәндин тәләп қилип елиниду; ундақта бу топлиғиниң
кимгә қалиду?» дәпту.
21 Худаниң алдида дөләтмән болмай, өзигә ғәзнә жиққанниң һали шундақ болар».

Етиқатчилар әндишә қилмаслиғи керәк

Мат. 6:19-21, 25-34

22 Андин у мухлислириға мундақ деди:
— Шуниң үчүн мән силәргә шуни ейтип қояйки, турмушуңлар тоғрилиқ, немә йәрмиз
яки немә кийәрмиз, дәп әндишә қилмаңлар. 23 Чүнки һаятлиқ йемәкликтин, тән кий-
им-кечәктин әзиздур. 24 Қузғунларға қараңлар! Улар теримайду вә жиғмайду, уларниң
амбар, искилатлириму йоқ. Лекин Худа уларниму озуқландуриду. Силәр қушлардин
қанчилик әзиз-һә! 25 Араңларда қайсиңлар ғәм-қайғу билән өмрүңларни бирәр саат
узарталайсиләр? 26 Әгәр шунчилик кичиккинә ишму қолуңлардин кәлмисә, немә үчүн
қалған ишлар тоғрисида ғәм-әндишә қилисиләр? 27 Нелупәрләрниң қандақ өсидиған-
лиғиға қарап беқиңлар! Улар әмгәкму қилмайду, чақму егирмәйду; лекин силәргә шуни
ейтайки, һәтта Сулайман толуқ шан-шәрәптә турғандиму униң кийиниши нилупәрлә-
ниң бир гүличилигиму йоқ еди. 28 Әй ишәши ажизлар! Әнди Худа даладики бүгүн ечил-
са, әтиси қуруп очаққа селинидиған әшу гүл-гияларни шунчә безигән йәрдә, силәрни
техиму кийиндүрмәсму?! 29 Шундақ екән, немә йәймиз, немә ичимиз дәп баш қатур-
маңлар, һеч немидин әндишә қилмаңлар. 30 Чүнки һәр қайси әлдикиләр мана шундақ
һәммә нәрсиләргә интилиду. Бирақ Атаңлар силәрниң бу нәрсиләргә муһтажлиғиңлар-
ни билиду; 31 шундақ екән, Униң падишалиғиға интилиңлар вә у чағда, буларниң һәм-
миси силәргә қошулуп несип болиду.
32 Қорқмаңлар, и кичик пада! Чүнки Атаңлар падишалиқни силәргә ата қилишни хуш
көрди. 33 Мал-мүлкүңларни сетип, кәмбәғәлләргә хәйрхаһлиқ қилиңлар. Өзүңларға

12:15 1Тим. 6:7.
12:19 Топ. 11:9; 1Кор. 15:32; Яқ. 5:5.
12:20 Зәб. 38:7; Зәб. 51:9; Топ. 2:18, 19; Йәр. 17:11.
12:22 Зәб. 54:23; Мат. 6:25; Фил. 4:6; 1Тим. 6:8; 1Пет. 5:7.
12:24 Аюп 38:41; Зәб. 146:9.
12:25 **«қайсиңлар ғәм-қайғу билән өмрүңларни бирәр саат узарталайсиләр?»** — башқа бир тәрҗимиси: «қайсиңлар ғәм-қайғу билән боюңға бирәр ғерич қошалайсиләр?».
12:25 Мат. 6:27.
12:27 **«нелупәрләр...»** — яки «явайи гүл-гиялар...». **«Сулайман»** — улуқ падиша Сулайман.
12:29 **«...баш қатурмаңлар»** — грек тилида «...*(йемәкликкә)* интилмәңлар».
12:30 **«һәр қайси әлдикиләр...»** — грек тилида «бу дунийадики *(ят)* әлләрдикиләр». «Ят әлләр» Йәһудий әмәс бутпәрәсләр болуп, тирик Худани билмәйтти; мухлислар Йәһудий болғачқа, Худаниң күч-қудрити һәмдә Өз хәлқидин хәвәр алидиғанлиғиға ишәши болуши керәк еди.
12:31 1Тар. 3:13; Зәб. 36:25.
12:32 **«Атаңлар падишалиқни силәргә ата қилишни хуш көрди»** — «падишалиқ» болса Худаниң Өз падишалиғи, әлвәттә.

упримайдиған һәмян, әршләрдә һәргиз түгәп кәтмәйдиған бир ғәзнә һазирлаңлар; — шу
йәрдә оғри йеқин кәлмәйду, күйә йәп йоқап кәтмәйду. 34 Чүнки байлиғиңлар қәйәрдә
болса, қәлбиңларму шу йәрдә болиду.

Мәсиһниң келишигә тәйяр болуңлар!

Мат. 24:45-51

35 Силәр белиңларни чиң бағлап, чирақлириңларни яндуруп туруңлар; 36 худди ғожай-
инининң той зияпитидин қайтип келишини күтүп турған чакарлардәк, һәрдайим тәй-
яр туруңлар. Шуниң билән ғожайин келип ишикни қаққанда, чакарлар дәрһал чиқип
ишикни ачидиған болиду. 37 Ғожайин қайтип кәлгәндә, чакарлириниң ойғақ, тәйяр
турғанлиғини көрсә, бу чакарларниң бәхитидур! Мән силәргә бәрһәқ шуни ейтип қояй-
ки, ғожайин өзи белини бағлап, уларни дәстиханға олтарғузуп, уларниң алдиға келип
шәхсән өзи уларни күтүвалиду! 38 Вә әгәр ғожайин иккинчи яки үчинчи жесәктә кәлси-
му, чакарлириниң шундақ ойғақлиғини көрсә, бу уларниң бәхитидур!
39 Лекин шуни билип қоюңларки, әгәр өй егиси оғриниң кечидә қайси вақитта кели-
диғанлиғини билгән болса, у ойғақ туруп оғриниң өйгә тешип киришигә һәргиз йол
қоймайтти! 40 Шуниң үчүн силәрму һәрдайим тәйяр туруңлар; чүнки Инсаноғли силәр
ойлимиған вақит-саатта қайтип келиду.
41 Петрус униңдин: — И Рәб, сән бу тәмсилни бизгила қаритип ейттиңму яки һәммәй-
ләнгә қаритипму? — дәп сориди.
42 Рәб мундақ деди:
— Ғожайини өз өйидикиләргә мәсъул қилип, уларға тегишлик болған ашлиқни
вақти-вақтида тәқсим қилип беришкә тайинлайдиған ишәшлик вә пәмлик ғожидар
ким болиду? 43 Ғожайин өйигә қайтқанда, чакириниң шундақ қиливатқинининң үстигә
кәлсә, бу чакарниң бәхитидур! 44 Мән силәргә бәрһәқ шуни ейтип қояйки, ғожайин уни
пүтүн егилигини башқурушқа қойиду. 45 Лекин мабада шу чакар көңлидә: «Ғожайиним
һаял болуп қалиду» дәп, башқа чакарлар вә дедәкләрни бозәк қилишқа вә йәп-ичип,
мәс болушқа башлиса, 46 Шу чакарниң ғожайини күтүлмигән бир күни, ойлимиған бир
вақитта қайтип келиду вә уни кесип икки парчә қилип, униң несивисини етиқатсизлар
билән охшаш тәғдирдә бекитиду.
47 Әнди ғожайининиң ирадисини билип туруп, тәйярлинип турмиған вә ғожайининиң
ирадиси бойичә қилмиған чакар болушиға таяқ йәйду. 48 Бирақ ғожайининиң ираді-
сини билмәй туруп, таяқ йейишкә тегишлик ишларни қилған чакар азрақ таяқ йәйду.

12:33 Мат. 6:20; 19:21; Луқа 16:9; 1Тим. 6:19.
12:35 Әф. 6:14; 1Пет. 1:13.
12:38 **«әгәр ғожайин иккинчи яки үчинчи жесәктә кәлсиму, чакарлириниң шундақ ойғақлиғини көрсә, бу уларниң бәхитидур!»** — Йәһудийлар кечә вақтини һесаплиғанда үч жесәк, римлиқлар болса төрт жесәк дәп һесаплайтти.
12:38 Мат. 24:42.
12:39 **«әгәр өй егиси оғриниң кечидә қайси вақитта келидиғанлиғини билгән болса, у ойғақ туруп оғриниң өйгә тешип киришигә һәргиз йол қоймайтти!»** — муқәддәс язмилардики көп йәрләрдә Пәрвәрдигарниң күнининң «оғридәк» *(күтүлмигән вақитта)* келидиғанлиғи тилға елиниду.
12:39 Мат. 24:43; 1Тес. 5:2; 2Пет. 3:10; Вәһ. 3:3; 16:15.
12:40 Мат. 24:44; 25:13; Мар. 13:33; Луқа 21:34; 1Тес. 5:6.
12:42 **«Ғожайини өз өйидикиләргә...»** — «өйдикиләр» мошу йәрдә өйдики хизмәткарлар вә чакарлирини көрситиду; мошу йәрдә көчмә мәнаси Худаға тәвәдикиләр, йәни барлиқ ишәнгүчиләр дегәнликтур. **«Ғожайини өз өйидикиләргә мәсъул қилип, уларға тегишлик болған ашлиқни вақти-вақтида тәқсим қилип беришкә тайинлайдиған ишәшлик вә пәмлик ғожидар ким болиду?»** — шүбһисизки, Рәб бу тәмсилни һәммидин авал Петрусниң өз-өзигә тәтбиқлишини халиди, андин қалған расуллар, андин Худаниң барлиқ хизмәткарлириға қаритип ейтқан.
12:42 Мат. 24:45; 25:21; 1Кор. 4:2.
12:47 Яқ. 4:17.

Кимгә көп берилсә, униңдин тәләп қилинидиғини көп болиду. Чүнки адәмләр кимгә көп аманәт қойған болса, униңдин тәләп қилидиғиниму көп болиду.

Мәсиһниң туташтурмақчи болған оти

Мат. 10:34-36

[49] Мән йәр йүзигә от ташлап туташтурушқа кәлдим вә бу отниң тутишишиға нәқәдәр
тәқәззамән! [50] Лекин мән алди билән бир чөмүлдүрүш билән чөмүлдүрүлүшүм керәк вә
бу чүмүлдүрүлүшүм әмәлгә ашурулғичә интайин қийнилимән! [51] Силәр мени йәр йү-
зигә течлиқ елип кәлдимекин, дәп ойлап қалдиңларму? Як, мән шуни силәргә ейтайки,
течлиқ әмәс, бөлүнүш елип кәлдим! [52] Чүнки буниңдин кейин, бир өйдики бәш киши
бөлүниду; үчи иккисигә қарси вә иккиси үчигә қарши бөлүниду. [53] Ата оғлиға вә оғул
атисиға, ана қизиға вә қиз анисиға, қейинана келинигә вә келин қейинанисиға қарши
туриду.

Худаниң ғәзивидин агаһландуридиған бешарәтлик аламәтләр

Мат. 16:2-3

[54] Әйса йәнә топлашқан адәмләргә мундақ деди:
— Силәр күнпетиш тәрәптин булутниң чиққинини көрсәңлар, дәрһал «ямғур яғиду»
дәйсиләр, вә дәрвәқә шундақ болиду. [55] Җәнуп тәрәптин шамалниң чиққинини көр-
сәңлар, «һава иссийду» дәйсиләр вә дәрвәқә шундақ болиду. [56] Әй сахтипәзләр! Силәр
йәр билән көкниң рәңгини пәриқ етәләйсиләр-ю, қандақсигә бу заманни пәриқ етәл-
мәйсиләр?!
[57] Әнди немишкә қайси ишларниң дурус екәнлигигә өзүңлар һөкүм қилип бақмай-
силәр?! [58] Чүнки дәвагириң билән биргә сотчи алдиға барғиниңда, униң билән йолда
кетиватқиниңда, униң билән арини очуқ қилишқа интилгин; болмиса, у сени сотчиға,
сотчи болса гундипайға тапшуриду вә гундипай сени зинданға ташлайду. [59] Мән саңа
шуни ейтип қояйки, қәрзиңниң әң ахирқи бир тийиниму қоймай төлимигичә, шу
йәрдин һәргиз чиқалмайсән.

Тովва қилиш яки һалак болуш

13 [1] Шу чағда, бир нәччә адәм униңға валий Пилатусниң бир қисим
Галилийәликләрниң қенини төкүп, уларниң қанлирини улар қиливатқан
ибадәтханидики қурбанлиқниң қанлири билән арилаштурғанлиғини мәлум қилди.

12:50 **«мән алди билән бир чөмүлдүрүш билән чөмүлдүрүлүшүм керәк вә бу чүмүлдүрүлүшүм әмәлгә ашурулғичә интайин қийнилимән!»** — бу айәттики «чөмүлдүрүш» шүбһисизки униң өлүмидур. Бу тоғрилиқ «Әфәсуслуқларға»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң. Мошу чөмүлдүрүлүштин кейин Муқәддәс Роһниң оти йәр йүзидә тутуштурулиду. «Рос.» 2-бапни көрүң!

12:50 Мат. 20:22; Мар. 10:38; Әф.4:5

12:51 Мат. 10:34.

12:53 Мик. 7:6

12:57 Мат. 5:25-26

12:59 **«әң ахирқи бир тийиниму қоймай төлимигичә»** — «тийин» грек тилида «ләптон» — пулниң әң кичик бирлиги, шу дәвирдики бир ишчиниң күнлүк һәққи болған «динариус»ниң 1/128 қисми еди. **«дәвагириң билән биргә сотчи алдиға барғиниңда, униң билән йолда кетиватқиниңда, униң билән яришип дост болушқа интилгин; .. болмиса... ... әң ахирқи бир тийиниму қоймай төлимигичә, шу йәрдин һәргиз чиқалмайсән»** — бу көп әһваллиримизға мас келидиған интайин әмәлий несиһәт, әлвәттә. Униң үстигә мошу йәрдә бәлким тәмсил болуши мүмкин; чүнки Мәсиһниң сөзлиридә «Әгәр... болса» дегән сөз йоқ. Демәк, Исраилларниң үстигә әрзи бар еди; бу әрз қилғучи болса бәлким Худа Өзидур. Һазир «ярашт урулуп дост болуш»ниң товва қилиш пурсити болсиму, һәрһалда вақти чәкликтур. Төвәндики 13-бапниму көрүң.

13:1 **«... валий Пилатусниң ... уларниң қанлирини улар қиливатқан ибадәтханидики қурбанлиқниң қанлири**

[2] У уларға җававән мундақ деди:
— Уларниң бу азапларни тартқини үчүн бу Галилийәликләрни башқа Галилийәликләр-
дин гунайи еғир дәп қарамсиләр? [3] Мән силәргә ейтайки, ундақ әмәс! Бәлки силәр товва
қилмисаңлар, һәммиңларму охшаш ақивәттә һалак болисиләр. [4] Силоам мәһәллисиди-
ки мунар өрүлүп чүшүп, он сәккиз кишини бесип өлтүрүп қойған, силәр уларни Йеру-
салимда туруватқан башқлардин қәбиһ, дәп қарамсиләр? [5] Мән силәргә ейтайки, ундақ
әмәс! Бәлки силәр товва қилмисаңлар, һәммиңларму охшаш ақивәттә һалак болисиләр.

Товва қилмаслиқниң ақивити — мевә бәрмәйдиған дәрәқ

[6] Андин у бу тәмсилни сөзләп бәрди:
— Мәлум бир кишиниң үзүмзарлиғида тикилгән бир түп әнҗир дәриғи бар екән. У у
дәрәқтин мевә издәп кәпту, лекин һеч мевә тапалмапту. [7] У бағвәнгә: «Қара, үч жилдин
бери бу әнҗир дәриғидин мевә издәп келиватимән, бирақ бир талму мевә тапалмидим.
Уни кесивәт! У немә дәп йәрни бекардин-бекар егиләп туриду?» дәпту. [8] Лекин бағвән:
«Ғоҗайин, униңға йәнә бир жил тәгмигәйла. Бу вақит ичидә униң түвидики топиларни
бошитип, оғутлап бақай. [9] Әгәр келәр жили мевә бәрсә, яхши хоп! Бирақ бәрмисә, ке-
сивәткәйла» дәпту бағвән.

Шабат күни док аялни сақайтиш

[10] Бир шабат күни, у бир синагогта тәлим бериватәтти. [11] Мана шу йәрдә он сәккиз жил-
дин бери зәипләштүргүчи бир җин тәрипидин тутулуп, дөмчийип өрә туралмайдиған
бир аял бар еди. [12] Әйса уни көргәндә, йениға чақирип:
— Ханим, сән бу зәиплигиңдин азат болдуң! — деди. [13] Андин у қолини униң учисиға
қоювиди, аял дәрһал руслинип тик туруп, Худани улуқлиди.
[14] Бирақ синагогниң чоңи Әйсаниң шабат күни кесәл сақайтқинидин ғәзәплинип, көпчиликкә:
— Адәмләр иш қилиш керәк болған алтә күн бар, шу күнләрдә келип сақайтилиңлар;
лекин шабат күнидә ундақ қилмаңлар, — деди.
[15] Шуңа Рәб униңға мундақ җавап бәрди:
— Әй сахтипәзләр! Һәр бириңлар шабат күни топақ вә ешигиңларни оқурдин йе-
шип, суғарғили башлимамсиләр?! [16] Әнди Шәйтан мана он сәккиз жил боғуп кәлгән,
Ибраһимниң бир қизи болған бу аял дәл шабат күнидә бу сиртмақтин бошитилса, бу

билән арилаштурғанлиғи» — айәттә «ибадәтхана» дегән сөз йоқ. Бирақ қурбанлиқ қилиш башқа йәрдә болмайтти. «қанлири... қурбанлиқниң қанлири билән арилаштурди» — демәк, Пилатус уларни ибадәтханида ибадәт үстидә өлтүрүвәтти.

13:3 **«һәммиңлар охшаш ақивәттә һалак болисиләр»** — бу сөз бәлким Рим империйәси миладийә 70-жилида Йерусалим вә башқа шәһәрләрни вәйран қилишини вә шуниң билән тәң дозақниму көрситиши мүмкин. 5-айәтниң мәнасиму шундақ.

13:4 **«Силоам»** — *(ибраний тилида «Шилоаһ»)* Йерусалимдики бир мәһәллә. «Нәһ.» 3:15 вә «Йәш.» 8:6ни көрүң. **«силәр уларни Йерусалимда туруватқан башқлардин қәбиһ, дәп қарамсиләр?»** — «қәбиһ» мошу йәрдә грек тилида «қәриздар» дәп ипадилиниду.

13:11 **«... он сәккиз жилдин бери зәипләштүргүчи бир җин тәрипидин тутулуп...»** — «җин» — Грек тилида «роһ». **«өрә туралмайдиған бир аял бар еди»** — «өрә туралмайдиған» грек тилида «бешини көтирәлмәйдиған».

13:14 **«синагогниң чоңи Әйсаниң шабат күни кесәл сақайтқинидин ғәзәплинип...»** — униң ғәзәплинишиниң үч сәвәви бар еди: *(1)* уларниң қаидә-йосунлири бойичә аял киши синагогниң оттуриға кәлмәслиги керәк еди *(улар кәйнидә олтиратти яки туратти)*; *(2)* йәнә қаидилири бойичә әр киши аял кишигә һеч тәгмәслиги керәк, һәтта адәттә натонуш аял кишигә гәп қилмаслиғи керәк еди; *(3)* Әйса шабат күнидә кесәл сақайтти.

13:14 Мис. 20:9; Қан. 5:13; Әз. 20:12.

13:15 **«Әй сахтипәзләр! Һәр бириңлар шабат күни топақ вә ешигиңларни оқурдин йешип, суғарғили башлимамсиләр?! »** — буни «ишләш» яки «хизмәт қилиш» дәп һесаплашқа болсиму, инсан бу зувансиз һайванларға мошундақ «инсанпәрвәрлик» көрсәтмисә, толиму рәһимсизлик болатти. Ундақта инсанға рәһим көрситишкә болмамду?!

13:15 Мис. 23:5; Қан. 22:4; Луқа 14:5.

шабат күниниң яришиқи болмамду?!
[17] У мошу сөзни қилғанда, униңға қарши чиққанлар хижаләткә қалди; бирақ халайиқ униң қиливатқан һәммә әҗайип ишлиридин шатлинип яйриди.

Худаниң падишалиғини уруқ вә хемиртуручқа охшитидиған тәмсилләр

Мат. 13:31-33; Мар. 4:30-32

[18] У сөзини давамлаштуруп мундақ деди:
— Худаниң падишалиғи немигә охшайду? Мән уни немигә охшитай? [19] У гоя бир тал
қича уруғиға охшайду; бириси уни елип өз беғида териған еди; у өсүп йоған дәрәқ болди; асмандики учар-қанатлар келип униң шахлирида угилиди.
[20-21] У йәнә: — Худаниң падишалиғини немигә охшитай? У худди ечитқуға охшайду; бир аял уни қолиға елип, үч җавур унниң арисиға йошуруп, таки пүтүн хемир болғичә сақлиди, — деди.

Һаятниң тар ишиги

Мат. 7:13-14, 21-23

[22] Әйса Йерусалимға қарап сәпирини давамлаштуруп, бесип өткән һәр қайси шәһәр-йезиларда тәлим берип манди. [23] Бир киши униңдин:
— И тәхсир, қутқузулидиғанларниң сани азму? — дәп сориди.
Әйса көпчиликкә мундақ җавап бәрди:
[24] — Силәр тар ишиктин киришкә күрәш қилиңлар. Чүнки мән силәргә шуни ейтайки, нурғун адәмләр кирәй дәп издәнсиму, амма кирәлмәйду. [25] Өйниң егиси орнидин туруп ишикни тақиғандин кейин, силәр ташқирида туруп ишикни қеқип: «Рәб, бизгә ачқин!» дәп ялвурғили турғиниңларда, у силәргә җававән: «Силәрниң нәлигиңларни билмәймән» — дәйду. [26] Андин силәр: «Биз сениң алдиңда йегән, ичкән, сәнму бизниң кочилиримизда тәлим бәргән» десәңлар, [27] у йәнә җававән: «Силәрниң нәлигиңларни билмәймән, мәндин нери кетиңлар, әй қәбиһлик қилғучилар!» дәйду. [28] Силәр Ибраһим, Исһақ, Яқуп вә барлиқ пәйғәмбәрләрниң Худаниң падишалиғи ичидә екәнлигини, өзүңларниң сиртқа ташливетилгиниңларни көргиниңларда, жиға-зерәлар көтирилиду, чишлар ғучурлайду. [29] У чағда, кишиләр мәшриқ билән мәғрибтин вә шимал билән җәнуптин келишип, Худаниң падишалиғида дәстиханда олтириду. [30] Шуниң билән мана, шу чағда

13:16 **«Ибраһимниң бир қизи болған бу аял»** — «Ибраһимниң қизи» дегән ибарә аялниң Ибраһимниң әвлади екәнлигини көрситиду, әлвәттә, шундақла бәлким униңда һәқиқий етиқат болғанлиғиниму көрситиши мүмкин.
13:18 Мат. 13:31; Мар. 4:30.
13:19 **«У , *йәни Худаниң падишалиғи* гоя бир тал қича уруғиға охшайду»** — «қича уруғи» Асиядики барлиқ уруқлар ичидә әң кичиги. **«у өсүп йоған дәрәқ болди»** — адәттә қича өсүп йетилгәндә 2-3 метрлиқ көчәт болиду. Лекин бу тәмсилдур; Худаниң падишалиғиниң бәзи җәһәтлири адәттин ташқири болиду.
–Оқурмәнләргә аянки, тәмсилләрдә «қушлар» адәттә җин-шәйтанларни билдүриду *(мәсилән, 8:5ни көрүң)*.
13:20-21 **«үч җавур ун»** — *(яки «үч күрә ун»)* грек тилида «үч сатон», ибраний тилида «үч сеаһ». Бир «сатон» 7 килограм еди; бу хелә көп ун болуп, йүз адәмниң тамиғиға йетәтти. «Яр.» 18:6ни көрүң.
–Оқурмәнләргә йәнә аянки, тәмсилләрдә «ечитқу» яки «хемиртуруч» адәттә яман тәсирләр *(тәкәббурлуқ, сахтипәзлик)*ни билдүриду *(мәсилән, 12:1ни көрүң)*.
13:20 Мат. 13:33.
13:21 Яр. 18:6; Чөл. 15:8-9; Мат. 13:33
13:22 Мат. 9:35; Мар. 6:6.
13:24 Мат. 7:13.
13:25 Мат. 25:11,12; Луқа 6:46.
13:27 Зәб. 6:9; Мат. 7:23; 25:12,41.
13:28 Мат. 8:11, 12; 13:42; 24:51.
13:29 **«кишиләр мәшриқ билән мәғрибтин вә шимал билән җәнуптин келишип, Худаниң падишалиғида дәстиханда олтириду»** — «мәшриқ билән мәғрибтин вә шимал билән җәнуптин» кәлгәнләр Йәһудий әмәсләрни көрситиду. «Олтириду» башқа изаһатларда көрситилгәндәк грек тилида «ятиду» дегән сөз билән ипадилиниду.
13:29 Йәш. 2:2; Мал. 1:11; Мат. 8:11.

алдида турғанлардин арқиға өтидиғанлар, арқида турғанлардин алдиға өтидиғанлар бар болиду.

Әйсаниң Йерусалимға бағлиған меһир-муһиббити

Мат. 23:37-39

31 Дәл шу вақитта бир нәччә Пәрисийләр Әйсаниң алдиға келип униңға:
— Мошу йәрдин чиқип өзүңни нериға ал. Чүнки Һерод сени өлтүрмәкчи, — деди.
32 У уларға:
— Берип шу түлкигә ейтиңлар: Мана мән жинларни һайдиветип, бүгүн вә әтә шипа берәрмән вә үчинчи күни такамуллаштурулимән, дәңлар. 33 Һалбуки, бүгүн вә әтә вә өгүнлүккә меңип жүрүшүм керәктур; чүнки һеч пәйғәмбәрниң өлтүрүлүши Йерусалимдин башқа һеч қандақ жайда мүмкин болмас.
34 Әй Йерусалим, Йерусалим! Пәйғәмбәрләрни өлтүридиған вә саңа әвәтилгәнләрни чалма-кесәк қилидиған шәһәр! Мән қанчә қетимлап мекиян өз жүжилирини қанат астиға алғандәк сениң балилириңни қойнумға алмақчи болдум, лекин силәр халимидиңлар.
35 Мана өйүңлар ташлинип вәйранә болуп қалиду; вә мән силәргә шуни ейтип қояйки, силәр «Пәрвәрдигарниң нами билән кәлгүчигә мубарәк болғай!» демигичә, мени йәнә көрәлмәйсиләр.

13:30 **«алдида турғанлардин арқиға өтидиғанлар, арқида турғанлардин алдиға өтидиғанлар бар болиду»** — грек тилида «ахирқилардин биринчиси болидиғанлар бар болиду, биринчиләрдин ахирқиси болидиғанлар бар болиду» дәп ипадилиниду.
–Бу әҗайип һәқиқәтниң көп җәһәтлири бар; бирақ рошәнки, шу күнидә Худа әсли чақирған Йәһудийлар Худаниң падишалиғида хиҗаләткә қалдурулиду вә әсли бутпәрәс болған Йәһудий әмәсләр униңда иззәткә еришиду.
13:30 Мат. 19:30; 20:16; Мар. 10:31.
13:32 **«үчинчи күни такамуллаштурулимән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «үчинчи күни нишанимға житимән» яки «үчинчи күни ишлиримни тамам қилимән». Лекин ишинимизки, тәрҗимимиз грек тилиға садиқтур. Төвәндики изаһатни көрүң. **«Берип шу түлкигә ейтиңлар: Мана мән жинларни һайдиветип, бүгүн вә әтә шипа берәрмән вә үчинчи күни такамуллаштурулимән, дәңлар»** — бу сирлиқ гәпниң мәнаси бәлким: «Маңа қалған қисқа вақит ичидә Худа маңа бекиткән плани бойичә сәндин қорқмай ишләверимән. Қисқа вақит ичидә мән Худадин тапшурувалған вәзипәмни тамам қилимән вә шундақла өзүм «такамуллаштурулимән»» дегәндәк болуши мүмкин. Униң үстигә, Мәсиһниң «такамуллаштурулимән» дегән сирлиқ сөзи, шүбһисизки, көп җәһәтликтур. «Ибр.» 2:10дә охшаш һәқиқәт тепилиду вә «ибранийларға»дики «қошумчә сөз»имиздә бу тоғрилиқ азрақ тохтилимиз.
13:33 **«Һалбуки, бүгүн вә әтә вә өгүнлүккә меңип жүрүшүм керәктур»** — Әйса бу сөзни қилғанда техи Галилийә өлкисидә еди. Һеродниң Йерусалим билән алақиси йоқ еди, Галилийәни идарә қилатти. Шуңа бу 32-айәттики сөзниң давами: «Мәнки Мәсиһ Йерусалимға беришим керәк, лекин ундақ қилишим Һеродтин қечиш үчүн әмәс, бәлки Худаниң плани болғанлиғи үчүн» дегәндәк мәнада. **«чүнки һеч пәйғәмбәрниң өлтүрүлүши Йерусалимдин башқа һеч қандақ жайда мүмкин болма.»** — бу кинайилик, һәҗвий гәп. Бу «капир» Һерод хан Галилийәни башқурғини билән Мәсиһкә хәтири болмайду, лекин «Худаниң гөзәл шәһири»дә туруватқанлар ахир берип Әйсани өлтүриду.Бу җүмлидики «мүмкин болмас» дегәнниң башқа хил тәрҗимиси: «әқил йәтмәс».
13:34 **«Әй «Йерусалим, Йерусалим!»** — Муқәддәс Китапта, бирисиниң бир адәмниң исмини яки бир жайниң намини тәкрар икки қетим чақириши униңға болған чоңқур меһир-муһәббитини ипадиләп, униң өзигә әзиз екәнлигини көрситиду. **«Мән қанчә қетимлап мекиян өз жүжилирини қанат астиға алғандәк сениң балилириңни қойнумға алмақчи болдум»** — «сениң балилириң» Йерусалимда туруватқан Йәһудий хәлиқни көрситиду, әлвәттә.
13:34 Зәб. 16:8; 91:4; Мат. 23:37.
13:35 **«Мана өйүңлар ташлинип вәйранә болуп қалиду»** — «силәрниң өйүңлар» мошу бешарәттә: *(1)* муқәддәс ибадәтхана *(у кинайилик билән «Худаниң өйи» дейилиду)*: *(2)* пүткүл Исраил җамаәтини көрситиду. Чүнки римлиқлар миладийә 70-жилида келип, уларниң муқәддәс ибадәтханисини вәйран қилиду вә Йәһудий хәлқини дунияниң һәр бир булуң-пушқақлириға тарқитиветиду. **«Пәрвәрдигарниң нами билән кәлгүчигә мубарәк болғай!»** — бу болса Йәһудий хәлқиниң Мәсиһни қарши елишида дейишигә тегишлик сөзләрдур. Мәсиһ Йерусалимға киргәндә гәрчә мәлум бир қисим кишиләр шундақ сөзни қилғини билән *(«Луқа» 19:28-48ни, болупму 38-айәтни көрүң)*, *(1)* уларниң ундақ дегәнлири сап етиқаттин болмиған; *(2)* пүтүн хәлиқ ундақ дегини йоқ, бәлки ишәнмигән. Шуниң билән Әйса Мәсиһниң мошу дунияға қайта келиши, шундақла Йәһудий хәлқиниң уни қайта көрүши үчүн пүткүл хәлиқ авал уни «Мәсиһ-қутқузғучимиз», йәни «Пәрвәрдигарниң нами билән кәлгүчи» дәп етирап қилиши керәктур *(бу бешарәт «Рим.» 11:25-27, «Зәк.» 12:7-14 вә башқа йәрләрдә тепилиду)*.
13:35 Зәб. 68:26; 117:26; Йәш. 1:7; Йәр. 7:34; Мик. 3:12; Мат. 23:38; Рос. 1:20.

Шабат күнидә кесәл сақайтиш

14 [1] Вә шундақ болдики, бир шабат күни у Пәрисийләрдин болған бир һөкүмдарниң
өйигә ғизаға барди; әнди улар уни пайлап жүрүвататти. [2] Вә мана, у йәрдә
сулуқ ишшиқ кесилигә гириптар болған бир адәм бар еди. [3] Әйса Тәврат әһлилири вә
Пәрисийләрдин:
— Шабат күни кесәл сақайтиш Тәврат қануниға уйғунму-йоқ? — дәп сориди.
[4] Бирақ улар лам-җим демиди. У һелиқи кесәлгә қолини тәккүзүп, сақайтип йолға сал-
ди. [5] Андин у улардин йәнә:
— Араңлардин бириңларниң мабада шабат күнидә ешиги я калиси қудуққа чүшүп кәтсә,
уни дәрһал тартип чиқармайдиған зади ким бар? — дәп сориди.
[6] Вә улар униң бу сөзлиригә һеч җавап берәлмиди.

Худа кимни жуқури қилиду?

[7] Әйса чақирилған меһманларниң өзлиригә төрдин орунларни қандақ таллиғинини
көрүп, уларға мундақ бир тәмсилни ейтип бәрди:
[8] — Бириси сени той зияпитигә тәклип қилса, төрдә олтармиғин. Болмиса, сәндин һөр-
мәтликрәк бириси тәклип қилинған болса, [9] У чағда сени вә уни чақирған саһибхана ке-
лип саңа: «Бу кишигә орун бәргәйсиз» дәп қалса, сән хиҗаләттә қелип пәгаһға чүшүп қа-
лисән. [10] Лекин сән чақирилғанда, берип пәгаһта олтарғин. Шуниң билән сени чақирған
саһибхана келип: «Әй достум, жуқуриға чиқиң» дейиши мүмкин вә шуниң билән сениң
билән дәстиханда олтарғанларниң һәммисиниң алдида саңа иззәт болиду. [11] Чүнки һәр
ким өзини үстүн тутса төвән қилиниду вә кимдәким өзини төвән тутса үстүн қилиниду.

Һәқиқий меһмандостлуқниң йоли

[12] У өзини меһманға чақирған саһибханиға мундақ деди:
— Меһманни тамаққа яки зияпәткә чақирғиниңда, дост-бурадәр, қериндаш, уруқ-туққан
яки бай қолум-хошнилириңни чақирмиғин. Чүнки уларму сени меһманға чақирип,
мәрһәмитиңни қайтуруши мүмкин. [13] Шуниң үчүн зияпәт берәй десәң, ғериб-ғурва,
мәйип-накар, ақсақ-чолақ, кор-әмаларни чақирғин [14] вә бәхит-бәрикәт көрисән; чүнки у
кишиләрниң яхшилиғиңни қайтурушниң амали йоқтур. Шуниң билән һәққанийларниң
қайта тирилгән күнидә қилғиниң өзүңгә қайтурулиду.

Катта зияпәт тоғрисидики тәмсил

Мат. 22:1-10

[15] Униң билән һәмдәстихан олтарғанлардин бири бу сөзләрни аңлап, униңға:
— Худаниң падишалиғида ғизаланғучилар немидегән бәхитлик-һә! — деди.
[16] Бирақ у униңға җававән мундақ деди:
— Бир киши катта зияпәткә тутуш қилип, нурғун меһманларни чақирип қоюпту. [17] Дә-
стихан селинған шу сааттә, чакирини әвәтип, чақирилған меһманларға: «Мәрһәмәт,
һәммә нәрсә тәйяр болди!» дәп ейтипту. [18] Бирақ, меһманларниң һәммиси бармаслиққа

14:5 **«араңлардин бириңларниң мабада шабат күнидә ешиги я калиси қудуққа чүшүп кәтсә...»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «ешиги» әмәс, бәлки «балиси» дәп оқулиду.
14:5 Мис. 23:5; Қан. 22:4; Луқа 13:15.
14:9 **«... пәгаһға чүшүп қалисән»** — грек тилида «... ахирқи орунға чүшүп қалисән».
14:10 Пәнд. 25:6, 7.
14:11 Аюп 22:29; Пәнд. 29:23; Мат. 23:12; Луқа 1:51; 18:14; Яқ. 4:6,10; 1Пет. 5:5.
14:12 Нәһ. 8:10; Пәнд. 3:28.
14:15 **«Худаниң падишалиғида ғизаланғучилар...»** — грек тилида «Худаниң падишалиғида нан йегүчиләр...».
14:16 Йәш. 25:6; Мат. 22:2; Вәһ. 19:7, 9.

бир-бирләп өзрә-банә көрсәткили турупту. Биринчиси униңға: «Мән һелила бир парчә
йәр сетивалған едим, берип көрүп кәлмисәм болмайду. Мени әпу қилғайла, баралмай-
мән» дәпту.[19] Йәнә бири: «Мән бәш қошлуқ өкүз сетивалдим, һазир берип уларни синап
көрүшүм керәк. Мени әпу қилғайла, баралмаймән» дәпту.[20] Йәнә бириси: «Мән йеңи
өйләнгән, шуңа баралмаймән» дәпту.
[21] Чакар қайтип келип, бу ишларни ғожайиниға мәлум қипту. Ғожайин ғәзәпләнгән һал-
да чакириға: «Дәрһал шәһәрниң чоң-кичик кочилириға кирип, ғериб-ғурва, мәйип-на-
кар, ақсақ-чолақ вә кор-әмаларни мошу йәргә жиғип кәл» дәпту.[22] Андин чакар қайтип
келип: «Ғожайин, әмир бәргиниңдәк ада қилинди, вә йәнә бош орун бар!» дәпту.[23] Шу-
ниң билән ғожайин чакарға: — «Өйүм меһманларға толуш үчүн йезилардики чоң-кичик
йолларни, мәһәллиләрни арилап, удул кәлгән адимиңни зорлап елип кәлгин![24] Чүнки
мән силәргә шуни ейтайки, башта чақирилған адәмләрниң һеч қайсиси дәстихинимдин
тетимайду», дәпту.

Мухлис болуш шәртлири

Мат. 10:37-38

[25] Әнди топ-топ адәмләр униңға һәмраһ болуп кетивататти. У бурулуп уларға қарап мун-
дақ деди:
[26] — Маңа әгәшкәнләр маңа болған сөйүшлиридин өз атиси вә аниси, аяли вә балили-
ри, ака-укилири вә ача-сиңиллири, һәтта өз җениниму яман көрмисә маңа мухлис бо-
лалмас.[27] Кимдәким өзиниң крестини йүдүп маңа әгәшмисә у маңа мухлис болалмас.
[28] Араңлардин бириси мунар салмақчи болса, алди билән олтирип бу қурулушни пүт-
күзгидәк хираҗәт өзүмдә барму-йоқ дәп һесап қилмасму?[29-30] Ундақ қилмиғанда, һул-
ни селип пүткүзәлмисә, көргәнләрниң һәммиси мазақ қилип: «Бу адәм бенани башлап
қоюп пүткүзәлмиди» — демәй қалмайду.
[31] Яки бир падиша йәнә бир падиша билән җәң қилғили чиқса алди билән олтирип: —
Мениң үстүмгә келидиған жигирмә миң кишилик қошун егисигә мән он миң әскирим
билән тақабил туралармәнму? дәп мөлчәрләп көрмәмду?![32] Әгәр у «Соқушалмаймән»
дәп ойлиса, дүшмән техи жирақтики чағда әлчи әвәтип, сулһ шәртлирини сорайду.
[33] Шуниңға охшаш, силәрдин кимдәким көңлидә өзиниң бар-йоқи билән хошлашмиса,

---

14:18 **«Мән һелила бир парчә йәр сетивалған едим, берип көрүп кәлмисәм болмайду. Мени әпу қилғайла, баралмаймән»** — ким йәрни авал яхши көрмәй сетивалсун?

14:19 **«һазир берип уларни синап көрүшүм керәк»** — яки «һазир берип көздин кәчүрүп келишим керәк». «Бәш қошлуқ өкүз» — грек тилида: «бәш боюнтуруқ өкүз». Демәк, боюнтуруққа қетилғанда бир-биригә мас келидиған бәш җүп өкүз.
–Әнди ким өкүзни авал көрмәй сетивалсун?

14:23 **«йезилардики чоң-кичик йолларни, мәһәллиләрни арилап,...»** — мошу йәрдә грек тилида «йезилардики йоллардин вә читлиқлардин өтүңлар,...» дегән сөз билән ипадилиниду. Демәк, меһманларни һәр булуң-пучқақтин әкилиш керәк.

14:26 **«маңа әгәшкәнләр ... өз атиси вә аниси, аяли вә балилири, ака-укилири вә ача-сиңиллири, һәтта өз җениниму яман көрмисә маңа мухлис болалмас»** — мошу йәрдә «яман көрүш» дегәнликниң мәнаси, шүбһисизки, өз адәмлиригә болған муһәббәт Худаға бағлиған муһәббәт алдида «яман көрүш»тәк көрүниду. Мисал, «Яр.» 29:30-31ни көрүң.

14:26 Қан. 13:7; 33:9; Мат. 10:37.

14:27 **«Кимдәким өзиниң крестини йүдүп маңа әгәшмисә у маңа мухлис болалмас»** — римлиқлар тәрипидин өлүм җазаси берилгәнләр мiқлинидиған крестни мүрисидә көтирип җаза мәйданиға баратти. «крестлиниш» адәмни қийнайдиған, интайин дәһшәтлик вә аһанәтлик өлүм җаза усули болуп, «өзиниң крестини көтириш» дегәнниң мәналири төвәндикиләрниму өз ичигә елиши мүмкин: *(1)* Әйса Мәсиһ үчүн азап-оқубәт тартишқа, *(2)* тил-аһанәт иштишкә, *(3)* Худаниң ирадисиниң әмәлгә ашурулуши үчүн зөрүр тепилғанда, «өз-өзини өлүм җазасиға һөкүм қилғандәк» өзиниң арзу-һәвәслирини рәт қилишқа тәйяр болуш.

14:27 Мат. 10:38; 16:24; Мар. 8:34; Луқа 9:23.

14:31 **«... мөлчәрләп көрмәмду?! »** — башқа бир хил тәрҗимиси: «... мәслиһәт қилмамду?».

маңа мухлис болалмас.
[34] Туз яхши нәрсидур; һалбуки, туз өз тәмини йоқатса, униңға қайтидин туз тәмини
қандақму киргүзгили болиду? [35] У тупраққа ишлитишкә яки оғутқа арилаштурушқиму
яримай, талаға ташлиниду. Аңлиғидәк қулиқи барлар буни аңлисун!

Йоқалған қой вә яхши падичи тоғрисидики тәмсил

Мат. 18:12-14

15 [1] Әнди бажгирлар вә башқа гунакарларниң һәммиси униң сөзини аңлашқа униң
әтрапиға олашмақта еди. [2] Лекин Пәрисийләр билән Тәврат устазлири ғудуңшуп:
— Бу адәм гунакарларни қарши алиду вә улар билән һәмдәстихан олтириду! — дейишти.
[3] Шуңа у уларға муну тәмсилни сөзләп бәрди:
[4] — Әгәр араңларда бирәйләнниң йүз туяқ қойи болуп, улардин бири жүтүп кәтсә, тох-
сән тоққузини чөлдә қоюп қоюп жүтүп кәткинини тапқичә издимәсму? [5] Уни тепи-
валғанда, шатланған һалда мүрисигә артиду; [6] андин өйигә елип келип, яр-бурадәрлири
билән қолум-хошнилирини чақирип, уларға: «Мән жүткән қоюмни тепивалдим, мениң
билән тәң шатлиниңлар!» дәйду. [7] Мән силәргә шуни ейтайки, шуниңға охшаш, товва
қиливатқан бир гунакар үчүн әрштә зор хурсәнлик болиду; бу хурсәнлик товиға муһтаж
болмиған тохсән тоққуз һәққаний кишидин болған хурсәнликтин көп артуқтур.

Йиттиргән тәңгә тоғрисидики тәмсил

[8] — Яки бир аялниң он күмүч динари болуп, бир динарни йоқитип қойса, чирақни
йеқип, таки уни тапқичә өйни сүпүрүп, зән қоюп издимәсму? [9] Уни тапқанда яр-бу-
радәр, қолум-қошнлирини чақирип, уларға: «Мениң билән тәң шатлиниңлар, чүнки
мән йоқитип қойған динаримни тепивалдим» — дәйду. [10] Мән силәргә шуни ейтайки,
шуниңға охшаш товва қиливатқан бир гунакар үчүн Худаниң пәриштилириниң арисида
хурсәнлик болиду.

меһир-шәпқәтлик ата тоғрисидики тәмсил

[11] У сөзини давам қилип мундақ деди:
— Мәлум бир адәмниң икки оғли бар екән. [12] Кичик оғли атисиға: «Әй ата, мал-мүлүк-
тин тегишлик үлүшүмни һазирла маңа бәргин» дәп ейтипту. Вә у өз мал-мүлүклирини

14:33 **«Шуниңға охшаш, силәрдин кимдәким көңлидә өзиниң бар-йоқи билән хошлашмиса, маңа мухлис болалмас.»** — бу күчлүк сөз тоғрисида «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

14:34 **«Туз яхши нәрсидур; һалбуки, туз өз тәмини йоқатса, униңға қайтидин туз тәмини қандақму киргүзгили болиду?»** — туз болса *(1)* тәм бериду; *(2)* чирип кетиштин тосиду; *(3)* зәхим-яриларни сақайтиду. Мухлисларниң бу дунияға болған рольи униңға охшап кетиши керәк.

14:34 Мат. 5:13; Мар. 9:50.

14:35 **«У *туз* тупраққа ишлитишкә яки оғутқа арилаштурушқиму яримай, талаға ташлиниду»** — мошу йәрдики «туз» дегән тема үстидә «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

15:1 Мат. 9:10; Мар. 2:15; Луқа 5:29.

15:3 **«шуңа у уларға муну тәмсилни сөзләп бәрди...»** — «мошу тәмсил»: — **бир** тәмсил, демәк. 15-бапта үч тәмсилдәк көрүнсиму, әмәлийәттә үч тәмсил пәқәт бирла мәнани ипадиләйду. Шуңа уларни «бирла тәмсил» дәп қараймиз.

15:7 Луқа 5:32.

15:8 **«бир аялниң он күмүч динари болуп...»** — «күмүч динар» болса грек тилида «драқма». «драқма» бир динарға баравәр болған пул бирлиги.

15:10 **«товва қиливатқан ...»** — товва қилиш әмәлийәттә *(мәйли наһайити қисқа болсун)* бир жәрян, әлвәттә. **«Худаниң пәриштилириниң арисида»** — грек тилида «Худаниң пәриштилириниң алдида». Бу ибаридин пуритилидуки, Худа Өзи «тәңгисини тапқан аял»дәк хурсән болиду вә пәриштиләрму униң хурсәнлигидин тәң бәһримән болиду.

иккисигә тәқсим қилип берипту. [13] Узун өтмәйла, кичик оғли бар-йоқини жиғиштуруп,
жирақ бир жутқа сәпәр қипту. У у йәрдә әйш-ишрәтлик ичидә турмуш кәчүрүп мал-ду-
ниясини бузуп-чечипту. [14] Дәл у бар-йоқини сәрп қилип түгәткән вақтида, у жутта қат-
тиқ ачарчилиқ болуп, у хеләла қисилчилиқта қапту. [15] Шуниң билән у берип, шу жутниң
бир пухрасиға мәдикар болуп яллинипту; у уни етизлиғиға чошқа беқишқа әвәтипту.
[16] У һәтта қосиғини чошқиларниң йеми болған почақ шакили билән тойғузушқа тәқәзза
бопту; лекин һеч ким униңға һеч нәрсә бәрмәпту.
[17] Ахир берип у һошини тепип: «Атамниң шунчә көп мәдикарлириниң алдидин
йемәк-ичмәк ешип-тешип туриду; лекин мән болсам бу йәрдә ачлиқтин өләй дәп қал-
дим! [18] Орнумдин туруп, атамниң алдиға берип униңға: Әй ата, мән әршниң алдидиму
вә сениң алдиңдиму гуна қилдим. [19] Әнди сениң оғлуң атилишқа лайиқ әмәсмән. Мени
мәдикарлириң сүпитидә қобул қилғайсән! — дәймән» дәп ойлапту. [20] Шуниң билән ор-
нидин туруп атисиниң алдиға қайтип меңипту. Лекин атиси жирақтинла уни көрүп
униңға ичи ағритип, алдиға жүгүрүп чиқип, униң бойниға есилип уни сөйүп кетипту.
[21] Оғли: «Ата, мән әршниң алдидиму, сениң алдиңдиму гуна қилдим. Әнди сениң оғлуң
атилишқа лайиқ әмәсмән» — дәпту. [22] Бирақ атиси чакарлириға: «Дәрһал әң есил тонни
әкелип униңға кийдүрүңлар, қолиға үзүк селиңлар, путлириға аяқ кийдүрүңләр; [23] вә
бордақ топақни әкелип союңлар; андин убдан йәп, равурус тәбрикләйли! [24] Чүнки ме-
ниң бу оғлум өлгән еди, тирилди, жүтүп кәткән еди, тепилди!» — дәпту. Андин улар
тәбрикләшкили башлапту.
[25] Әнди чоң оғли етизға кәткән екән. У қайтип келиветип өйгә йеқин кәлгәндә нәғмә-на-
ва билән уссулниң авазини аңлапту. [26] У чакарлардин бирини чақирип, униңдин немә
иш болуватқинини сорапту.
[27] Чакар униңға: Укаң кәлди вә атаң уни сақ-саламәт тепивалғанлиғи үчүн бордақ то-
пақни сойди» дәпту. [28] Лекин чоң оғли хапа болуп, өйгә киргили унимапту. Вә атиси
чиқип униң өйгә киришини өтүнүпту. [29] Амма у атисиға жавап берип: «Қара! Мән шун-
чә жилдин бери қулдәк хизмитиңдә болдум, әсла һеч бир әмриңдин чиқип бақмидим.
Бирақ сән маңа әл-ағинилирим билән хуш қилғили һеч қачан бирәр оғлақму бәрми-
диң! [30] Лекин сениң мал-мүлүклириңни паһишиләргә хәжләп түгәткән бу оғлуң қайтип
кәлгәндә, сән униң үчүн бордақ топақни союпсән» — дәпту. [31] Бирақ атиси йәнә униңға:
«Әй оғлум, сән һәрдайим мениң йенимдисән вә мениң барлиғим сениңкидур. [32] Әнди
тәбрикләп шатлинишқа лайиқтур; чүнки бу сениң укаң өлгән еди, тирилди, йоқилип
кәткән еди, тепилди» — дәпту.

15:12 **«Әй ата, мал-мүлүктин тегишлик үлүшүмни һазирла маңа бәргин»** — демисәкму, бундақ тәләп еғир һөрмәтсизлик болиду. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң. **«у өз мал-мүлүклирини иккисигә тәқсим қилип берипту»** — «өз мал-мүлүклири» грек илида «униң һаятини» яки «униң тирикчилигини».
–Тәврат қануни бойичә тунҗа оғлиға тәқсим қилинған мирас кәнҗисиниңкидин икки һәссә көп болиду.

15:13 **«Узун өтмәйла, кичик оғли бар-йоқини жиғиштуруп, жирақ бир жутқа сәпәр қипту»** — «узун өтмәйла» *(грек тилида «көп күн өтмәйла»)* — кәнҗи оғул тәливи түпәйлидин җәмиийәт алдида интайин нәпрәтлик болатти.

15:15 **«...шу жутниң бир пухрасиға мәдикар болуп яллинипту»** — грек тилида ««.. шу жутниң бир пухрасиға қатнишипту» билән ипадилиниду. **«у уни етизлиғиға чошқа беқишқа әвәтипту»** — демисәкму, бу чошқиларниң егиси Йәһудий әмәс; бундақ хизмәт Йәһудий жигиткә нисбәтән интайин жиркиничлик болатти.

15:20 **«Атиси жирақтинла уни көрүп униңға ичи ағритип, алдиға жүгүрүп чиқип...»** — демисәкму, бу атиниң җәмиийәт алдида жүгүрүши, вә шундақла буни аз дәп оғлини қарши елишқа жүгүрүши «мөтивәр кишиниң салапитигә мувапиқ әмәс» дәп қарилатти. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң.

15:20 Рос. 2:39; Әф. 2:12,17.

15:30 **«сениң мал-мүлүклириңни паһишиләргә хәжләп түгәткән»** — грек тилида «сениң мал-мүлүклириңни паһишиләргә хәжләп йәвәткән».

15:32 **«Әнди тәбрикләп шатлинишқа лайиқтур; чүнки бу сениң укаң өлгән еди, тирилди, йоқилип кәткән еди, тепилди»** — 15-баптики үч қисимлиқ тәмсилниң мол тәлими үстидә «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

Алдамчи ғоҗидар тоғрисидики тәмсил — дуниядики байлиқни қандақ ишлитиш керәк?

16 [1] У мухлислириға йәнә мундақ деди:
— Бир байниң бир ғоҗидари бар екән. Бириси байға: «Бу ғоҗидариңиз мал-мүл-
киңизни бузуп чачти» дәп шикайәт қипту. [2] У ғоҗидарни чақирип, униңға: «Мениң се-
ниң тоғраңда аңлиғанлирим зади қандақ гәп? Ғоҗидарлиғиңдики һесап-китапни еник
тапшур; чүнки мундин кейин сән ғоҗидар болмайсән» — дәпту. [3] Ғоҗидар әнди өз ичи-
дә: «Немә қилай? Чүнки ғожайиним мени ғоҗидарлиқтин мәһрум қилиду. Кәтмән ча-
пай десәм унчилик мағдур йоқ, тиләмчилик қилай десәм номус қилимән. [4] Һә, таптим!
Ғоҗидарлиқтин қалғинимда кишиләрниң мени өйлиригә қарши елиши үчүн, немә
қилишимни әнди билдим» дәп [5] өз ғожайиниға қәриздар болғанларни бирдин-бирдин
чақирип келип, биринчисидин: «Ғожайинимға қанчилик қәрзиңиз бар?» дәп сорапту.
[6] Вә қәриздар: «Йүз туң зәйтун мейи» дәп җавап берипту. Ғоҗидар униңға: «Мана, һеса-
пат дәптириңизни елип, бу йәрдә олтирип әллик туңға өзгәртиветиң!» дәпту.
[7] Андин у йәнә биригә: «Сизчу, қанчилик қәриз болдиңиз?» дәп сорапту. У: «Йүз күрә
буғдай» дәп җавап берипту. Ғоҗидар униңға: «Һесапат дәптириңизни елип сәксән күри-
гә өзгәртиветиң!» дәпту.
[8] Шуниң билән униң ғожайини сәмимийәтсиз ғоҗидарниң бу иштики пәмлиқлиги үчүн
униңға қайил болуп махтапту. Чүнки бу дунияниң пәрзәнтлири өз дәвридә нурниң
пәрзәнтлиридин пәмлиқтур. [9] Вә мән силәргә шуни ейтип қояйки, «Наһәқ дунияға тәвә
мал-дуния» арқилиқ өзүңларға дост тутуңлар; шундақ қилсаңлар, мал-дуния қарға кәл-
мәйдиған болған күнидә шу достлар силәрни әбәдий маканларға қарши алиду.
[10] Кимки кичиккинә ишта садиқ болса, чоң иштиму садиқ болиду; вә кимки кичиккинә
ишта сәмимийәтсиз болса, чоң иштиму сәмимийәтсиз болиду. [11] Шуңа әгәр «наһәқ ду-
нияға тәвә болған мал-дуния»да садиқ болмисаңлар, ким силәргә һәқиқий байлиқларни
тапшурсун? [12] Вә башқиларниң нәрсилиридә садиқ болмисаңлар ким силәргә өзүңлар-

---

16:6 **«Йүз туң зәйтун мейи»** — мошу йәрдә бир «туң» *(грек тилида «бат»)* 30 литр еди. Демәк, бу зәйтун мейи 3000 литр болуп шу чағдики аддий ишчиниң үч жиллиқ һәққи *(1000 динар)* болатти. **«Ғоҗидар униңға: «Мана, һесапат дәптириңизни елип, бу йәрдә олтирип әллик туңға өзгәртиветиң!» дәпту.»** — ғоҗидар немә қилди? Бәлким төрт мүмкинчилиги бар: — *(1)* у қәриздарниң һалиға қарап қәриз миқдарини кемәйтивәтти; *(2)* у өсүмини йоққа чиқиривәтти; *(3)* у өзиниң шеринканиси *(«комиссион»)*ни һесаптин чиқиривәтти; *(4)* буларниң һәммисини қилди. Рәббимиз ғоҗидарни «сәмимийәтсиз» дәп атайду 8-айәт). Лекин униң бу «сәмимийәтсизлиги» ғоҗидарлиғидики бурунқи ишларни көрситәмду? Яки һазирқи һәрикәтлиринiму? Бизниңчә, униң қилғинини чоқум қәризниң миқдарини өзгәртишни өз ичигә алған, дәп қараймиз.

16:7 **«йүз күрә буғдай»** — мошу йәрдә бир күрә *(ибраний тилида «кор» 390 литрни билдүриду. Демәк, бу чоң қәриз еди — бәлким 30 тонна буғдай, Аддий ишчиниң он жиллиқ һәққи* (3000 динар) болатти.

16:8 **«бу дунияниң пәрзәнтлири өз дәвридә нурниң пәрзәнтлиридин пәмлиқтур»** — «бу дунияниң пәрзәнтлири» Худани тонумайдиған етиқатсиз адәмләрни көрситиду; «нурниң пәрзәнтлири» Худаниң нурини қобул қилған, шундақла «нурда яшаватқан» «Худаниң Роһидин туғулған» роһий пәрзәнтлирини көрситиду.
–Бу тәмсил тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

16:9 **««Наһәқ дунияға тәвә мал-дуния» арқилиқ өзүңларға дост тутуңлар»** — «наһәқ дунияға тәвә мал-дуния» грек тилида «наһәқ маммон». Немишкә «наһәқ» дәйду? Бизниңчә *(1)* шәхсий, йәни хусусий мал-дуния, җүмлидин пулниң мәвҗут болғанлиғи Адәм атимизниң садир қилған гунайиниң бир нәтиҗисидур; *(2)* адәмдики көпинчи мал-дуния, байлиқлар болса, Худадин қорқмайдиған гунакарларниң қолидидур. Биз йәнила «қошумчә сөз»имиздә бу қизиқ сөз үстидә азрақ тохтилимиз. **«шундақ қилсаңлар, мал-дуния қарға кәлмәйдиған болған *күнидә* шу достлар силәрни әбәдий маканларға қарши алиду»** — демәк, өз байлиғиңлар билән ярдәмгә муһтаж болғанларға ярдәм бериңлар; шу йол билән улар силәргә дост болиду вә паний дуниядин кәткиниңларда улар бақий дунияда силәрни қарши елишқа күтидиған болиду.

16:9 **Мат. 6:19; 19:21; 1Тим. 6:19.**

16:10 **«Кимки кичиккинә ишта сәмимийәтсиз болса, чоң иштиму сәмимийәтсиз болиду»** — яки «Кимки кичиккинә ишта ишәшсиз болса, чоң иштиму ишәшсиз болиду».

16:11 **««Наһәқ дунияға тәвә болған мал-дуния»да садиқ болмисаңлар, ким силәргә һәқиқий байлиқларни тапшурсун?»** — демәк, бу аләмдики мал-дуния болса Худа алдида «кичиккинә бир иш» *(10-айәтни күрүң)*, халас.

ниң нәрсисини бәрсун?
[13] Һеч ким икки ғожайинға тәң хизмәт қилалмайду. Чүнки у яки буни яман көрүп,
уни яхши көриду; яки униңға өзини пүтүнләй беғишлап, униңға етиварсиз қарайду.
Шуниңға охшаш, силәрниңму бирла вақитта һәм Худаниң, һәм мал-дунияниң қуллуғи-
да болушуңлар мүмкин әмәс.
[14] Әнди Пәрисийләр (улар пулға амрақ еди) буларниң һәммисини аңлап Әйсани мәсқирә
қилишти. [15] Вә у уларға мундақ деди: — «Силәр өзүңларни адәмләрниң алдида һәққа-
ний қилип көрсәткүчидурсиләр; лекин Худа қәлбиңларни билиду. Чүнки адәмләрниң
арисида қәдирлинидиғини Худаниң нәзиридә жиркиничликтур.
[16] Тәврат қануни вә пәйғәмбәрләрниң язмилири чөмүлдүргүчи Йәһяғичә һидайәт болуп
кәлди; шу вақиттин башлап Худаниң падишалиғиниң хуш хәвири жақалинип келива-
тиду; падишалиққа кирмәкчи болғанларниң һәр бири униңға бөсүп киривелиши керәк-
тур. [17] Лекин асман билән зиминниң йоқ қиливетилиши Тәвратниң бир чекити бекар
қилиништин асандур.
[18] — Һәр ким өз аялини талақ қилип башқа бирини алса зина қилған болиду вә кимки өз
еридин талақ қилинғанни алса зина қилған болиду».

Бай билән тиләмчи Лазарус

[19] — Бурун бир бай адәм бар еди; у сөсүн рәңлик тон вә канап кийимләрни кийип, һәр
күни әйш-ишрәт ичидә тәнтәнә қилатти. [20] Вә пүтүн әзайини чақа-жаһарәт бесип кәткән
Лазарус исимлиқ бир йоқсул бар еди; у байниң дәрвазисиниң алдиға һәркүни ятқуз-
уп қоюлатти. [21] Униң дәстихинидин чүшүп қалған парчи-пуратлардин қосиғини той-
ғузғушқа тәшна еди. Һалбуки, иштлар келип униң ярилирини ялайтти.
[22] Әнди шундақ болдики, йоқсул өлди вә пәриштиләр уни Ибраһимниң қучиғиға апар-
ди. Бай һәм өлүп дәпнә қилинди; [23] вә тәһтисарада қаттиқ қийнилип, бешини көтирип,
жирақтин Ибраһимни вә униң қучиғидики Лазарусни көрүп: [24] «Әй ата Ибраһим, маңа
рәһим қилғайсән! Лазарусни әвәткәйсән, у бармиғиниң учини суға чилап, тилимға

16:12 **«Вә башқиларниң нәрсилиридә садиқ болмисаңлар ким силәргә өзүңларниң нәрсисини бәрсун?»** — бу жүмлә тоғрилиқму «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
16:13 Мат. 6:24.
16:14 **«Әнди Пәрисийләр ... буларниң һәммисини аңлап Әйсани мәсқирә қилишти»** — немишкә Пәрисийләр Әйсани мәсқирә қилишти? Шүбһисизки, уларниң көзқаришичә, Худани хурсән қилған, шундақла Худа бәрикәтлигән адәмниң жәзмән көп байлиғи болиду, дәп ойлайтти. Шуниң билән Мәсиһ уларға төвәндики *(16:19-31-айәттики)* тарихни ейтип бериду.
16:14 Мат. 23:14.
16:15 1Сам. 16:7; Зәб. 7:10.
16:16 **«падишалиққа кирмәкчи болғанларниң һәр бири униңға бөсүп киривелиши керәктур»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «һәр бир кишигә униңға киришкә қәтъий дәвәт қилинмақта». Бизниңчә бу 16-17-айәтләр, шундақла «Мат.» 11:12-14-айәтләр вә «Мик.» 2:12-13-айәтләр билән мунасивәтликтур. «Микаһ»дики «қошумчә сөз»ниму көрүң.
16:16 Мат. 11:12,13.
16:17 **«Лекин асман билән зиминниң йоқ қиливетилиши Тәвратниң бир чекити бекар қилиништин асандур»** — сөзмусөз болса «лекин асман билән йәрниң йоқалмиқи Тәвраттин бир чекитниң чүшмикидин асандур». «Чекит» ибраний тилидики әң кичик тиниш бәлгү *(.)*.
–Тәврат вә пәйғәмбәрләрниң язмилири «Чөмүлдүргүчи Йәһяғичә»ла Исраилға йетәкчи болған билән һазирму йәнила «инавәтсиз» әмәс.
–Тәвраттики барлиқ бешарәтләр әмәлгә ашурулиду; униң үстигә, Тәвраттики барлиқ «һәққаний тәләпләр» Инжилдики хуш хәвәрни қобул қилғучиларниң һәммиси үчүн йәнила сөйүнидиған хушлуқтур. Төвәндики 18-айәттики тәләп, мәсилән, Тәвраттики беваситә тәләп болмисиму, Тәвратта хатириләнгән принсиплар мошу һәқиқәтни көрситиду *(мәсилән, «Мар.» 10:1-12ни көрүң)*.
16:17 Зәб. 101:22-28; Йәш. 40:8; 51:6; Мат. 5:18.
16:18 Мат. 5:32; 19:9; Мар. 10:11; 1Кор. 7:10.
16:21 **«Һалбуки, иштлар келип униң ярилирини ялайтти»** — Лазарус һеч немә йемигини билән, лекин иштлар униңдин азрақ йәм алатти. Уларниң Лазарусқа тегиши билән у «напак» дәп һесаплинатти.

темитип совутқай. Чүнки мән бу от ялқунида қаттиқ азаплиниватимән!» дәп вақирап ялвурди.
25 Лекин Ибраһим мундақ деди: «Әй оғлум, һаят вақтиңда һалавәтни йәткичә көргиниңни вә Лазарусниң дәрд-бала тартқинини ядиңға кәлтүргин. Һазир у тәсәлли тапти, амма
сән азап тартиватисән. 26 Вә булардин башқа, биз билән силәрниң арилиғимизда йоған бир һаң бекитилгәндурки, бу йәрдин силәр тәрәпкә өтәйли дегәнләр өтәләмәс вә андин биз тәрәпкә өтимиз дегәнләр өтәлмәс».
27 Әнди бай йәнә: «Ундақта, и ата, сәндин Лазарусни атамниң өйигә әвәтишиңни өтү-
нимән. 28 Чүнки мениң бәш ака-укам бар; уларниң бу азап-оқубәтлик йәргә кәлмәслиги үчүн Лазарус уларни қаттиқ агаһландуруп қойсун» — деди.
29 Бирақ Ибраһим жавап берип униңға: «Уларда Муса вә башқа пәйғәмбәрләрниң агаһгувалиғи бар; улар шуларни аңлисун» — деди.
30 Лекин у: «Як, и Ибраһим ата, әгәр өлгәнләрдин бири тирилип уларниң алдиға барса, улар товва қилиду» — деди.
31 Амма Ибраһим униңға: «Әгәр улар Муса вә башқа пәйғәмбәрләрниң гувалиқини аңлимиса, һәтта өлгәнләрдин бириси тирилсиму, улар йәнила ишинишни рәт қилиду» — деди.

Гуна, кәчүрүм, етиқат вә хизмәт тоғрисида

Мат. 18:6-7, 21-22; Мар. 9:42

17 1 У мухлислириға мундақ деди:
— Инсанни путлаштуридиған ишлар болмай қалмайду; лекин шу путлаштуруш васитичиси болған адәмниң һалиға вай! 2 Бундақ адәмниң бу кичик балилардин бирини гунаға путлаштурған болса, бойниға түгмән теши есилған һалда деңизға ташливетилгини әвзәл болатти.
3 Өзүңларға агаһ болуңлар! Әгәр қериндишиң гуна қилған болса, униңға тәнбиһ-несиһәт
қилғин. У товва қилса уни әпу қилғин. 4 Мабада у бир күн ичидә саңа йәттә мәртивә гуна
қилса вә йәттә мәртивә йениңға келип: Товва қилдим, десә, уни йәнила әпу қилғин.
5 Шуниң билән расуллар Рәбгә: Ишәш-етиқатимизни ашурғин, — дейишти.
6 Вә Рәб уларға мундақ деди:
— Силәрдә қича уруғидәк зәрричә ишәш болса еди, силәр аву үҗмә дәриғигә: «Йилтизиңдин қомурулуп, деңизға көчүп тикил!» десәңлар, у сөзүңларни аңлап көчәтти.

16:25 Аюп 21:13.
16:29 Йәш. 8:20; 34:16; Юһ. 5:39; Рос. 17:11.
16:31 **«Әгәр улар Муса вә башқа пәйғәмбәрләрниң гувалиқини аңлимиса, һәтта өлгәнләрдин бириси тирилсиму, улар йәнила ишинишни рәт қилиду»** — бу сөз һәм биз оқурмәнләргә келиду, әлвәттә. Бу сөздин кейин Мәсиһ башқа бир Лазарусни өлүмдин тирилдүрди *(«Юһ.» 11-бап)*. Һәммидин муһими өзи өлүмдин тирилгән болсиму, униңға ишинидиған қанчә адәм чиқти?
17:1 **«Инсанни путлаштуридиған ишлар болмай қалмайду; лекин шу путлаштуруш васитичиси болған адәмниң һалиға вай!»** — бу муһим айәт үстидә «Матта»дики «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
17:1 Мат. 18:7; Мар. 9:42.
17:2 **«бундақ адәмниң бу кичик балилардин бирини *гунаға* путлаштурған болса...»** — «бу кичик балилардин бири» *(грек тилида «***бу** *кичикләрдин бири»)* — демәк, өз әтрапидики өзигә етиқат қилған аддий халайиқни көрситиду.
17:3 Лав. 19:17; Пәнд. 17:10; Мат. 18:15; Як. 5:19.
17:4 Мат. 18:21.
17:5 **«Шуниң билән расуллар Рәбгә: Ишәш-етиқатимизни ашурғин, — дейишти»** — бурадирини һәр күндә йәттә қетим охшаш гуна үчүн кәчүрүм қилиш күчлүк болған етиқатни тәләп қилиду, әлвәттә!
17:6 Мат. 17:20; 21:21; Мар. 11:23.

Һәқиқий қулниң вәзиписи

[7] Лекин араңлардин кимниң йәр һайдайдиған яки мал бақидиған бир қули болса вә у
етизлиқтин қайтип кәлгәндә, униңға: «Тезрәк келип дәстиханда олтарғин», дәйдиған-
лар барму? [8] У бәлки униңға: «Мениң тамиғимни тәйяр қил, мән йәп-ичип болғичә бе-
лиңни бағлап мени күткин, андин өзүң йәп-ичкин, демәсму? [9] Қул әмир қилинғинидәк
қилғини үчүн ғожайин униңға рәхмәт ейтамду? Мениңчә, ейтмайду. [10] Шуниңға охшаш,
силәрму өзүңларға әмир қилинғанниң һәммисини ада қилғиниңлардин кейин: Биз әр-
зимәс қуллармиз; биз пәқәт тегишлик бурҗимизни ада қилдуқ, халас», дәйдиған боли-
силәр.

Әйсаниң он мохо кесилини сақайтиши

[11] Вә шундақ болдики, у Йерусалимға чиқип кетиватқанда, Самарийә билән Галилий-
әниң оттурисидин өтүп, [12] бир кәнткә киргинидә мохо кесилигә гириптар болған он
адәм униңға учрап, жирақта тохтап, [13] авазлирини көтирип: Әй Әйса, устаз, бизгә рәһим
қилғайсән, дәп өтүнди. [14] Уларни көргәндә у уларға: Берип өзүңларни каһинларға көр-
ситиңлар, деди. Вә шундақ болдики, улар йолда кетиватқанда, моходин пакланди.
[15] Улардин бирәйлән өзиниң сақайғинини көргәндә жуқури аваз билән Худани улуқлап,
кәйнигә бурулуп, қайтти. [16] У келип Әйсаниң айиғиға жиқилип дүм йетип тәшәккүр
ейтти. У Самарийәлик еди. [17] Әйса бу ишқа қарап: Пак қилинғанлар он киши әмәсмиди?
Қалған тоққузәйлән қени? [18] Бу ят әллик мусапирдин башқа, Худаға һәмдусана оқуғили
һеч ким қайтип кәлмәптиғу?! — деди. [19] Андин у һелиқи адәмгә: — «Орнуңдин тур, йо-
луңға маңғин! Етиқатиң сени сақайтти!» — деди.

Худаниң падишалиғиниң намайән болуши

Мат. 24:23-28, 37-41

[20] Бир күни Пәрисийләр униңдин: «Худаниң падишалиғи қачан келиду?» дәп сориғанда
у уларға җавап берип мундақ деди: — Худаниң падишалиғиниң келишини көз билән
көргили болмас; [21] кишиләр: «Қараңлар, у мана бу йәрдә!» яки «У йәрдә!» дейәлмәйду.
Чүнки мана, Худаниң падишалиғи араңлардидур.

17:12 **«бир кәнткә киргинидә мохо кесилигә гириптар болған он адәм униңға учрап, жирақта тохтап...»** — немишкә «жирақта тохтап...»? Мохо кесилигә гриптар болғанлар Тәврат қануни бойичә адәмләргә йеқинлишишқа болмайтти *(«Лав.» 13:45-46, «Чөл.» 5:2-3ни көрүң)*.

17:14 **«...өзүңларни каһинларға көрситиңлар»** — Тәврат қануни бойичә бириси мохо кесилидин сақайған болса, муқәддәс ибадәтханидики мәсъул каһинниң алдиға берип өзини «сақ, яки сақ әмәс» дәп тәкшүртүп қурбанлиқ қилиши керәк еди; андин қайтидин җамийәт билән арилишалайтти *(«Лав.» 13:19, 14:1-11, «Луқа» 5:14ни көрүң)*. Демисәкму, Мәсиһ кәлгичә бундақ мурасим бир қетимму өткүзүлүп бақмиған.

17:14 Лав. 13:2; 14:2; Мат. 8:4; Луқа 5:14.

17:16 **«У келип Әйсаниң айиғиға жиқилип дүм йетип тәшәккүр ейтти. У Самарийәлик еди»** — Йәһудийлар Самарийәликләрни «йерим капир» дәп яман көрәтти.

17:18 **«Бу ят әллик мусапирдин башқа, Худаға һәмдусана оқуғили һеч ким қайтип кәлмәптиғу?!»** — демәк, Худаниң хәлқи болған Йәһудийлардин һеч ким рәхмәт ейтишқа қайтмиди.

17:19 **«Етиқатиң сени сақайтти!»** — биз шуни байқаймизки, *(1)* у *(башқа тоққузиға охшаш)* Мәсиһниң сөзигә кирип йолға чиққан еди; бу өз ишәшини ипадилигән һәрикәттур; *(2)* гәрчә кесәлни сақайтқучи **Мәсиһниң өзи** болғини билән, у дайим адәмләрниң өзигә бағлиған етиқатини *(бар болса)* махтап уларни шу йол билән риғбәтләндүрәтти — «**сениң етиқатиң** сени сақайтти!».

17:20 **«Худаниң падишалиғиниң келишини көз билән көргили болмас»** — мәнаси, бәлким, униң йәр йүзидә намайән болуши көз билән көргили болидиған аламәтләр билән болмайду. Мәсиһ дунияға қайтип кәлгәндә падишалиқ һәммә адәмгә рошән болиду *(24-айәтни көрүң)*; лекин шу вақитқичә «көз билән көргили болмас» — пәқәт етиқат униң қәйәрдә екәнлигини көрәләйду. «қошумчә сөз»имиздә бу тема үстидә азрақ тохтилимиз.

17:21 **«Мана, Худаниң падишалиғи араңлардидур»** — «араңлардидур» дегәнниң башқа бир тәрҗимиси «ичиңлардидур» яки «дилиңлардидур». Лекин бизниңчә Мәсиһ пулпәрәс, тәкәббур Пәрисийләргә «Худаниң падишалиғи силәрдә» дәп һәргиз демәйтти. Бу тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

17:21 Мат. 24:23; Мар. 13:21; Луқа 21:7, 8.

Инсаноғлиниң қайтип келиши

[22] Кейин у мухлислириға йәнә мундақ деди: — «Шундақ күнләр келидуки, силәр Инса-
ноғлиниң күнлиридин бирәр күнини болсиму көрүшкә тәшна болисиләр, лекин көрәл-
мәйсиләр. [23] Шу чағда кишиләр силәргә: «Мана у бу йәрдә!» вә яки «Мана у у йәрдә!»
дәйду; силәр нә барманлар нә уларниң кәйнидин жүгүрмәңлар. [24] Чүнки гоя асманниң
бир четидин чақмақ чеқип йәнә бир четигичә йорутидиғандәк, Инсаноғлиниң өз күни-
дә һәм шундақ болиду. [25] Лекин у авал көп азап-оқубәтләрни тартиши бу дәвирдикиләр
тәрипидин чәткә қеқилиши муқәррәрдур.
[26] Вә Нуһ пәйғәмбәрниң күнлиридә қандақ болған болса, Инсаноғлиниң күнлиридә һәм
шундақ болиду. [27] Таки Нуһ кемигә кирип олтарған күнгичә, кишиләр йәп-ичип, өйли-
нип вә ятлиқ болуп келиватқан еди; андин топан келип һәммисини һалак қилди. [28] Һәм
йәнә, Лутниң күнлиридә қандақ болған болса шундақ болиду — кишиләр йәп-ичип, со-
да-сетиқ қилип, териқчилиқ қилатти вә өйләрни салатти. [29] Лекин Лут Содом шәһири-
дин чиққан күни, асмандин от билән гуңгут йеғип, бу шәһәрдикиләрниң һәммисини
һалак қилди. [30] Әнди Инсаноғли ашкарә болидиған күндә әнә шундақ болиду.
[31] Шу күни, һәр ким өгүздә туруп, нәрсә-керәклири өйидә болсиму, алғили чүшмисун; вә
шуниңға охшаш кимки етизлиқта болса өйигә һеч янмисун. [32] Лутниң аялини ядиңларға
кәлтүрүңлар! [33] Кимки өз һаятини қутқузмақчи болса, униңдин мәһрум болиду, лекин
өз һаятидин мәһрум болған киши униңға еришиду.
[34] Силәргә шуни ейтайки, у кечидә икки адәм бир орунда ятиду; улардин бири елип ке-
тилиду, йәнә бири қалдурулиду. [35-36] Икки аял ярғунчақ бешида туруп ун тартиватқан
болиду; улардин бири елип кетилиду, йәнә бири қалдурулиду».

17:22 **«Инсаноғлиниң күнлиридин бирәр күни»** — демәк, Инсаноғли *(Мәсиһ)* дунияға қайтип келип һөкүм сүридиған күнләрниң бири.

17:23 **«Шу чағда кишиләр силәргә: «Мана у бу йәрдә!» вә яки «Мана у у йәрдә!» дәйду»** — «у» мошу йәрдә Мәсиһниң өзи, әлвәттә.

17:23 Мат. 24:23; Мар. 13:21.

17:24 **«гоя асманниң бир четидин чақмақ чеқип йәнә бир четигичә йорутидиғандәк»** — яки «гоя чақмақ чеқип асманниң бир четидин йәнә бир четигичә йорутидиғандәк».

17:25 **«*Инсаноғли* авал көп азап-оқубәтләрни тартиши бу дәвирдикиләр тәрипидин чәткә қеқилиши муқәррәрдур»** — бу дәвир болса өз хәлқиниң шу дәври.

17:25 Мат. 16:21; 17:22; 20:18; Мар. 8:31; 9:31; 10:33; Луқа 9:22; 18:31; 24:6, 7

17:26 Яр. 6:2; 7:7; Мат. 24:37,38; 1Пет. 3:20.

17:28 **«*Инсаноғлиниң күнлиридә* ... Лутниң күнлиридә қандақ болған болса шундақ болиду»** — «Лут» — Ибраһим пәйғәмбәрниң җийәни. Бу вақиәләр тоғрисида «Яр.» 18-19-бапларни көрүң.

17:29 Яр. 19:24; Қан. 29:22; Йәш. 13:19; Йәр. 50:40; Һош. 11:8; Ам. 4:11; Йәһ. 7.

17:31 **«Шу күни, һәр ким өгүздә туруп, нәрсә-керәклири өйидә болсиму, алғили чүшмисун»** — бүгүнгә қәдәр Қанаан *(Пәләстин)*дики өйләрниң өгүзиниң сиртқи пәләмпейи бар, өйигә чүшмәй қачқили болиду. **«вә шуниңға охшаш кимки етизлиқта болса өйигә һеч янмисун»** — демәк, шу күнидә Худаниң җазаси шунчә тез келидуки, етиқати бар һәр бири кәйнигә һеч қаримайла, бәдәр қечиши керәк болиду. 32-айәтни көрүң.

17:32 **«Лутниң аялини ядиңларға кәлтүрүңлар!»** — оқурмәнләрниң есидә барки, Худа Содом шәһирини җазалиған күнидә, Лут вә аилисидикиләр қачқанда, униң аяли өткәнки раһәтлик турмушини вә мал-мүлкини ташлашқа көзи қиймай кәйнигә қариған еди, туз түврүккә айлинип қалған.

17:32 Яр. 19:15-17, 26.

17:33 Мат. 10:39; 16:25; Мар. 8:35; Луқа 9:24; Юһ. 12:25.

17:34 Мат. 24:40,41; 1Тес. 4:17.

17:35-36 **«Икки аял ярғунчақ бешида туруп ун тартиватқан болиду; улардин бири елип кетилиду, йәнә бири қалдурулиду»** — пикримизчә «елип кетилидиғанлар» һәққанийлардур; етиқатсизлар «қалдурулиду». Мәсилән, «Мат.» 24:31, «1Тес.» 4:1-11ни көрүң. Нуһ пәйғәмбәр вә аилисидикиләр вә шуниңдәк Лутниң аилисидикиләр Худаниң җазаси алдидин «елип кетилип» қутулған, бирақ қалдурулғанлар асмандин чүшүрүлгән җазаға учриған.
–Бәзи кона көчүрмиләрдики «етизда икки киши болиду; улардин бири елип кетилиду, йәнә бири қалдурулиду» дегән сөзму мошу йәрдә тепилиду. «Мат.» 24:40ни көрүң.

[37] Вә улар униңға жававән: Әй Рәб, бу ишлар қәйәрдә йүз бериду? — дәп сориди. У уларға: Жәсәт қайси йәрдә болса, қузғунлар шу йәргә топлишиду!

Худа Өз бәндилириниң дуалирини аңлап дәрдигә йетиду

18 [1] Вә у уларға, бошашмай, һәрдайим дуа қилип туруш керәклиги тоғрисида бир тәмсил кәлтүрүп мундақ деди:
[2] — «Мәлум шәһәрдә бир сотчи бар екән. У Худадинму қорқмайдикән, адәмләргиму
пәрва қилмайдикән. [3] Шу шәһәрдә бир тул аял бар екән вә у дайим сотчиниң алдиға ке-
лип: «Әйипкардин һәққимни елип бәргин» дәп тәләп қилидикән.
[4] У хелә вақитқичә уни рәт қипту; бирақ кейин көңлидә: Худадинму қорқмаймән, адәм-
ләргиму пәрва қилмаймән, [5] лекин бу тул хотун мени аварә қилип кетиватиду, униң
маңа чаплишивелип мени һалимдин кәткүзүвәтмәслиги үчүн һәрһалда униң дәвайини
сорап қояй!» — дәп ойлапту».
[6] Рәб: Қараңлар, адаләтсиз бу сотчиниң немә дегәнлиригә! [7] У шундақ қилған йәрдә, Худа
Өзигә кечә-күндүз нида қиливатқан таллиған бәндилиригә қандақ қилар? Гәрчә Худа Өз
бәндилиригә һәмдәрд болуш билән биргә рәзилликкә узунғичә сәвир-тақәт қилсиму,
ахирида бәндилириниң дәрдигә йәтмәсму? [8] Мән силәргә ейтайки: У уларниң дәрди-
гә йетип наһайити тезла һәққини елип бериду! Лекин Инсаноғли кәлгәндә йәр йүзидә
иман-ишәш тапаламду? — деди.

Пәрисий билән бажгир

[9] У өзлирини һәққаний дәп қарап, башқиларни көзигә илмайдиған бәзиләргә қаритип,
мундақ бир тәмсилни ейтти:
[10] — Икки адәм дуа қилғили ибадәтханиға берипту. Бири Пәрисий, йәнә бири бажгир
екән. [11] Пәрисий өрә туруп өз-өзигә мундақ дуа қипту: — «Әй Худа, мениң башқа адәм-
ләрдәк булаңчи, адаләтсиз, зинахор вә һәтта бу бажгирдәк болмиғиним үчүн саңа
шүкүр! [12] һәр һәптидә икки қетим роза тутимән вә тапқанлиримниң ондин бир үлүши-
ни сәдиқә қилимән».

17:37 «жәсәт қайси йәрдә болса, қузғунлар шу йәргә топлишиду!» — бу сирлиқ сөзниң мәнаси бәлким: Қузғунларниң топлиниши жәсәтниң шу йәрдә екәнлигини көрсәткәндәк, бу аламәтләр мән тилға алған ишларниң тез арида йүз беришиниң муқәррәр екәнлигини көрситиду» дегәнлик болуши мүмкин. Әйсаниң бу сөзи йәнә Тәврат, «Аюп» 39:26-30 вә «Йәш.» 34:1-8, 15-17 қатарлиқ айәтләрдә көрситилгән, «Пәрвәрдигарниң күни»дә болған зор қирғинчилиқ биләнму мунасивәтлик болуши керәк.

17:37 Аюп 39:30; Мат. 24:28.

18:1 Рим. 12:12; Әф. 6:18; Кол. 4:2; 1Тес. 5:17.

18:7 «Гәрчә Худа Өз бәндилиригә һәмдәрд болуш билән биргә рәзилликкә узунғичә сәвир-тақәт қилсиму, ахирида бәндилириниң дәрдигә йәтмәсму?» — «дәрдигә йәтмәс» грек тилида мошу йәрдә йәнә «һәққини бәрмәс» яки «адаләтни жүргүзмәс»ниму билдүриду.

–«Гәрчә Худа өз бәндилиригә һәмдәрд болуш билән биргә рәзилликкә узунғичә сәвир-тақәт қилсиму, ахирида бәндилириниң дәрдигә йәтмәсму?» — шәрһимизчә, бу жүмлидики «рәзиллик» мошу пүткүл дуниядики рәзилликни көрситиду; Худа Өз бәндилиригә барлиқ тартқан азап-оқубәтләрдә һәмдәрд болиду вә улар билән тәң *(улардин артуқрақ, әлвәттә!)* мошу дуниядики рәзилликкә сәвир-тақәт қилиду. Худаниң рәзилликкә көрсәткән вә көрситидиған сәвир-тақитиниң пәқәт қиямәт күнигичә болидиғанлиғи һәммимизгә аян. Бу тема үстидә «Кол.» 1:24, «Фил.» 3:10, «Әф.» 3:13ни вә бу язмилардики «қошумчә сөз»имизни көрүң.

–Бу ибариниң башқа хил тәржимилиридин «уларға қилидиған шапаитини бәк кечиктүрәрму?» дегәнләр бар.

18:7 Вәһ. 6:10.

18:8 «Лекин Инсаноғли кәлгәндә йәр йүзидә иман-ишәш тапаламду?» — демәк, Худа инсанларни дуа қилишқа илһамландуруп, Өзиниң дуаларға ижабәт қилишқа тәйяр туридиғанлиғи тоғрисида шунчә көп вәдә қилған йәрдә, немишкә иман-ишәш аз болиду? Лекин дәрвәқә аз болуши мүмкин.

18:11 Йәш. 1:15; 58:2; Вәһ. 3:17,18.

[13] Бирақ һелиқи бaжгир жирақта туруп бешини көтирип асманға қарашқиму петинал-
май мәйдисигә уруп туруп: «Әй Худа, мән мошу гунакарға рәһим қилғайсән!» — дәпту.
[14] Мән силәргә шуни ейтайки, бу иккиләндин Пәрисий әмәс, бәлки бaжгир кәчүрүмгә
еришип өйигә қайтипту. Чүнки һәр ким өзини үстүн тутса төвән қилинар, лекин кимки
өзини төвән тутса үстүн көтириләр.

Әйсаниң кичик балиларға бәхит тилиши

Мат. 19:13-15; Мар. 10:13-16

[15] Әнди қолини тәккүзсун дәп, кишиләр кичик балилириниму униң алдиға елип келәт-
ти. Лекин буни көргән мухлислар уларни әйиплиди. [16] Амма Әйса балиларни йениға
чақирип: Кичик балиларни алдимға кәлгили қоюңлар, уларни тосушмаңлар. Чүнки Ху-
даниң падишалиғи дәл мошундақлардин тәркиб тапқандур. [17] Мән силәргә бәрһәқ шуни
ейтип қояйки: Кимки Худаниң падишалиғини сәбий балидәк қобул қилмиса, униңға
һәргиз кирәлмәйду, — деди.

Байларниң Худаниң падишалиғиға кириши тәс

Мат. 19:16-30; Мар. 10:17-31

[18] Мәлум бир һөкүмдар Әйсадин: И яхши устаз, мәңгүлүк һаятқа варис болмақ үчүн немә
ишни қилишим керәк, — дәп сориди.
[19] Лекин Әйса: Мени немә үчүн яхши дәйсән? Яхши болғучи пәқәт бирла, йәни Худадур.
[20] Әмирләрни билисән: — «Зина қилма, қатиллиқ қилма, оғрилиқ қилма, ялған гувалиқ
бәрмә, атаңни вә анаңни һөрмәт қил» — деди.
[21] — Буларниң һәммисигә кичигимдин тартип әмәл қилип келиватимән, — деди у.
[22] Әйса буни аңлап униңға: — Сәндә йәнә бир иш кәм. Пүткүл мал-мүлкиңни сетип, пули-
ни йоқсулларға үләштүрүп бәргин вә шундақ қилсаң, әрштә ғәзнәң болиду; андин келип
маңа әгәшкин! — деди.
[23] Амма у бу гәпни аңлап толиму қайғуға чөмүп кәтти; чүнки у наһайити бай еди. [24] То-
лиму қайғуға чөмүп кәткәнлигини көргән Әйса: — Мал-дунияси көпләрниң Худаниң па-
дишалиғиға кириши немидегән тәс-һә! [25] Төгиниң йиңниниң көзидин өтүши бай адәм-
ниң Худаниң падишалиғиға киришидин асандур! — деди.
[26] Буни аңлиғанлар: — Ундақ болса, ким ниҗатқа еришәлисун? — дейишти.
[27] Амма у җававән: — Инсанларға мүмкин болмиған ишлар Худаға мүмкиндур — деди.
[28] Әнди Петрус: — Мана, биз бар-йоқимизни ташлап саңа әгәштуқ!? — деди.
[29] У уларға: — Мән силәргә бәрһәқ шуни ейтайки, Худаниң падишалиғи үчүн өй-вақ я

18:13 **«Әй Худа, мән мошу гунакарға рәһим қилғайсән!»** — «мошу гунакар» грек тилида «дунияда бирдин-бир гунакар» дегән мәнани пуритиду.
18:14 **«...бaжгир кәчүрүмгә еришип өйигә қайтипту»** — «кәчүрүмгә еришип» грек тилида «һәққаний қилинип» дейилиду.
18:14 Аюп 22:29; Пәнд. 29:23; Мат. 23:12; Луқа 14:11; Як. 4:6,10; 1Пет. 5:5.
18:15 Мат. 19:13; Мар. 10:13.
18:16 Мат. 18:3; 19:14; 1Кор. 14:20; 1Пет. 2:2.
18:18 **«Мәлум бир һөкүмдар»** — «һөкүмдар» — Рим һөкүмити тәрипидин бекитилгән Йәһудий «һаким». **«мәңгүлүк һаятқа варис болмақ үчүн немә ишни қилишим керәк?»** — грек тилида «немә ишни қилишим керәк?» дегән сөз мәлум бир ишни бирла қетим қилишни билдүриду.
18:18 Мат. 19:16; Мар. 10:17.
18:20 Мис. 20:12-16; Қан. 5:17-20; Рим. 13:9; Әф. 6:2; Кол. 3:20.
18:22 Мат. 6:19; 19:21; 1Тим. 6:19.
18:24 Пәнд. 11:28; Мат. 19:23; Мар. 10:23.
18:27 Аюп 42:2; Йәр. 32:17; Зәк. 8:6; Луқа 1:37.
18:28 Мат. 4:20; 19:27; Мар. 10:28; Луқа 5:11.

ата-аниси я қериндашлири я аяли я балилиридин ваз кәчкәнләрниң һәр бири 30 бу за-
манда буларға көп һәссиләп муйәссәр болиду вә келидиған замандиму мәңгүлүк һаятқа
еришмәй қалмайду. — деди.

Әйсаниң өз өлүмини йәнә бир қетим алдин-ала ейтиши

Мат. 20:17-19; Мар. 10:32-34

31 Андин у он иккәйләнни өз йениға елип уларға мундақ деди: — Мана, биз һазир Йеру-
салимға чиқиватимиз вә пәйғәмбәрләрниң Инсаноғли тоғрисида пүткәнлириниң һәм-
миси шу йәрдә әмәлгә ашурулиду. 32 Чүнки у ят әлләрниң қолиға тапшурулиду вә улар
уни мәсқирә қилип, харлайду, униң үстигә түкүриду; 33 улар уни қамчилиғандин кейин
өлтүрүветиду; вә у үчинчи күни қайта тирилиду, — деди.
34 Бирақ улар бу сөзләрдин һеч немини чүшәнмиди. Бу сөзниң мәнаси улардин йошу-
рулған болуп, униң немә ейтқинини биләлмәй қалди.

Әйсаниң қариғу тиләмчини сақайтиши

Мат. 20:29-34; Мар. 10:46-52

35 Вә шундақ иш болдики, у Йерихо шәһиригә йеқинлашқанда, бир кор киши йолниң
бойида олтирип тиләмчилик қиливататти. 36 У көпчиликниң өтүп кетиватқанлиғини
аңлап: — Немә иш болғанду? — дәп сориди. 37 Хәқ униңға:
— Насарәтлик Әйса бу йәрдин өтүп кетиватиду, — дәп хәвәр бәрди.
38 — И Давутниң оғли Әйса, маңа рәһим қилғайсән! — дәп вақирап кәтти у.
39 Вә Әйсаниң алдида меңиватқанлар уни: — Шүк олтар! дәп әйипләшти. Бирақ у: — И
Давутниң оғли, маңа рәһим қилғайсән! — дәп техиму қаттиқ вақириди.
40 Әйса қедимини тохтитип, уни алдиға башлап келишни буйруди. Қариғу униңға йеқин
кәлгәндә у униңдин: 41 — Сән мени немә қилип бәр, дәйсән? — дәп сориди.
— И Рәббим, қайта көридиған болсамиди! — деди у.
42 Әйса униңға: — Көридиған болғин! Етиқатиң сени сақайтти, — деди.
43 Вә униң көзи шуан ечилди; у Әйсаға әгишип, йол бойи Худани улуқлап маңди. Вә бар-
лиқ халайиқму буни көрүп Худаға мәдһийә оқуди.

18:29 Қан. 33:9.
18:30 Аюп 42:12.
18:31 Зәб. 21; Йәш. 53:7; Мат. 16:21; 17:22; 20:17; Мар. 8:31; 9:31; 10:32; Луқа 9:22; 24:7.
18:32 « ***Инсаноғли* ят әлләрниң қолиға тапшурулиду»** — «тапшурулиду» дегәнниң «сатқунлуқ қилиниду» дегән иккинчи мәнасиму бар.
18:32 Мат. 27:2; Луқа 23:1; Юһ. 18:28; Рос. 3:13.
18:34 **«Бу сөзниң мәнаси улардин йошурулған болуп...»** — кимниң тәрипидин йошурулғанлиқ ейтилмайду. Шәйтан тәрипидинму, яки Худа тәрипидинму? Яки пәқәт өз галлиғи тәрипидинму? Бу қетим сөзниң мәзмуни илгәрки қетимдики сөзлиригә охшаш еди *(9:45)*. Бизниңчә йошурғучи Шәйтан, лекин Худа Шәйтанниң алдишиға йол қоюши билән, уларниң чүшәнмәслиги арқилиқ өз шан-шәривини техиму рошән қилмақчи болди. «Қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
18:35 **«Йерихо шәһиригә йеқинлашқанда»** — Матта бу вақиәни баян қилғанда *(«Мат.» 20:29)* «Йериходин чиққанда» дәйди. Әмәлийәттә шу вақитта икки «Йерихо шәһири» бар еди, худди Қәшқәрдики «йеңи шәһәр» вә «кона шәһәр»ләрдәк.
18:35 Мат. 20:29; Мар. 10:46.
18:38 **«И Давутниң оғли Әйса,...»** — «Давутниң оғли» Мәсиһни көрситиду *(пәйғәмбәрләрниң бешарәтлири бойичә Мәсиһ падиша Давутниң әвлади болатти)*.

Әйса билән Закай

19 [1] У Йерихо шәһиригә кирип униңдин өтүп кетивататти. [2] Мана шу йәрдә Закай
исимлиқ бир киши бар еди. У «баш бажгир» болуп, интайин бай еди. [3] У Әйсаниң
қандақ адәм екәнлигини көрүшкә пурсәт издәвататти, лекин бойи пакар болғачқа,
хәлиқниң толилиғидин уни көрәлмәйтти. [4] Шуңа у алди тәрәпкә жүгүрүп берип, уни
көрүш үчүн бир түп үҗмә дәриғигә ямишип чиқти; чүнки Әйса у йол билән өтәтти.
[5] Вә Әйса у йәргә кәлгәндә жуқуриға қарап уни көрүп униңға: — Закай, чапсан чүшкин!
Чүнки мән бүгүн сениң өйүңдә қонушум керәк, — деди.
[6] У алдирап чүшүп, хошаллиқ билән уни өйидә меһман қилди. [7] Бу ишни көргән халайиқ-
ниң һәммиси: У гунакар кишиниңкидә қонғили кирип кәтти! — дәп ғотулдишип кәтти.
[8] Лекин Закай орнидин туруп Рәбгә: — И Рәббим, мана, мүлкүмниң йеримини йоқсул-
ларға беримән; әгәр бирәвни ялғандин шикайәт қилип униңдин бир немә үндүрүвалған
болсам биригә төртни қайтуримән, — деди.
[9] Буниң билән Әйса униңға қарап: — Бүгүн нижат бу өйгә кирди. Чүнки бу киши һәм
Ибраһимниң оғлидур! [10] Чүнки Инсаноғли езип кәткәнләрни издәп қутқузғили кәлди,
— деди.

Садақәтлик болушниң лазимлиғи

Мат. 25:14-30

[11] Халайиқ бу сөзләрни тиңшаватқанда у йәнә сөз қилип бир тәмсилни қошуп ейтти.
Чүнки у Йерусалимға йеқинлашқан еди вә улар: «Худаниң падишалиғи дәрһал намайән
болидиғу!?» — дәп ойлашқан еди. [12] Шуңа у мундақ деди: Бир ақсүнәк падишалиқ тәхти-
гә еришип келиш үчүн жирақ бир жутқа қарап йолға чиқипту. [13] Авал у өзиниң он қу-
лини чақирип, уларға он тиллани үләштүрүп берип: «Мән қайтип кәлгичә буниң билән
оқәт қилиңлар» — дәпту. [14] Бирақ өз жут пухралири униңға өч болғачқа, кәйнидин әл-
чиләрни әвәтип: «Бу кишиниң үстимизгә падиша болушини халимаймиз!» дәпту.
[15] Вә у падишалиқ мәнсивигә еришип қайтип кәлгәндә шундақ болдики, һәр бириниң
тиҗарәт билән қанчә пайда тапқинини билмәкчи болуп, пулини тапшурған һелиқи
қуллирини өз алдиға чақиртипту. [16] Вә авалқиси келип: «И ғоҗам, сили бәргән тилла
он тилла пайда қилди» дәпту. [17] «Ярайсән, әй яхши қул! Сән кичиккинә ишта ишәшлик

19:2 **«шу йәрдә Закай исимлиқ бир киши бар еди»** — ибраний тилидики «Закай» грек тилида «Закеус» дәп тәләппуз қилиниду.

19:7 **«Бу ишни көргән халайиқниң һәммиси: У гунакар кишиниңкидә қонғили кирип кәтти! — дәп ғотулдишип кәтти»** — халайиқниң нарази болуп һәйран қалғанлиғи әҗәблинәрлик әмәс. Чүнки бажгирларниң һәммиси дегидәк алдамчи, «баш бажгир» техиму шундақ болуши керәк еди.

19:9 **«Бүгүн нижат бу өйгә кирди»** — «Йәш.» 46:13; 51:5, 6; 56:1ни көрүң. **«Чүнки бу киши һәм Ибраһимниң оғлидур!»** — «Ибраһимниң бир оғлидур» мошу йәрдә дегән мәнаси, у етиқат йолида Ибраһимға «пәрзәнт болған», роһий җәһәттә Ибраһимни үлгә қилип һәқиқий һаятқа еришкән.

19:9 Луқа 13:16.

19:10 Мат. 10:6; 15:24; 18:11; Рос. 13:46.

19:11 **«*халайиқ*: «Худаниң падишалиғи дәрһал намайән болидиғу!?» — дәп ойлашқан еди»** — халайиқ *(1)* Әйсаниң яратқан көп мөҗизилирини көрүп кәлгән еди; *(2)* Йәһудий рәһбәрләр вә чоңлириниң Әйсаға қарши чиққанлиғини биләтти; *(3)* шуңа улар: У Йерусалимға йетип барғанда чоқум бу роһий дүшмәнләрни, шундақла «вәтәнимизни ишғал қилған Рим империйәсидики рәзил капирлар»ни йоқитип, Худаниң падишалиғини бәрпа қилиду, дәп ойлиши мүмкин еди.

19:12 Мат. 25:14; Мар. 13:34.

19:13 **«... У өзиниң он қулини чақирип, уларға он тиллани үләштүрүп берип...»** — «тилла» грек тилида «мина». Бу пул бир ишчиниң үч-төрт айлиқ һәққигә баравәр еди.

19:14 **«бирақ өз жут пухралири униңға өч болғачқа, кәйнидин әлчиләрни әвәтип: «бу кишиниң үстимизгә падиша болушини халимаймиз!» дәпту»** — бу тәмсилдики падиша «бүйүк Һерод»қа охшап кетиду; «бүйүк Һерод» миладийәдин илгәрки 40-жилида Йәһудийәниң падишалиғиға егә болуш үчүн Римға барди; лекин Исраиллар униңға қарши чиққачқа, пәқәт 37-жилида падиша болди. Униңдин кейинки «Һерод Арқелаус»ниң тарихиму униңға охшишип кетиду.

чиққанлиғиң үчүн он шәһәргә һаким болғин» — дәпту ғожайин униңға. [18] Иккинчиси
келип: «И ғожам, сили бәргән тилла бәш тилла пайда қилди» дәпту. [19] Ғожайин униңға
һәм: «Сән һәм бәш шәһәргә һаким болғин» дәпту.
[20] Лекин йәнә бириси келип: «И ғожам, мана сили бәргән тилла! Буни яғлиққа чигип
бир жайда қоюп сақлидим. [21] Чүнки сили қаттиқ адәм екәнла, сили аманәт қилмиғанли-
ридин пайда үндүрүп, өзлири теримиғанлиридин һосул жиғила. Шуниң үчүн силидин
қорқтум» дәпту.
[22] Амма ғожайини униңға: «Әй әски қул, саңа өз ағзиңдин чиққан сөзлириң бойичә
һөкүм қилай. Сән мениң аманәт қилмай үндүрүвалидиған, теримай туруп жиғивали-
диған қаттиқ адәм екәнлигимни билип туруп, [23] немә үчүн мениң пулумни ғәзничиләр-
гә аманәт қоймидиң? Мән қайтип кәлгәндә, уни өсүми билән алмасмидим?» — дәпту.
[24] Андин у йенидикиләргә: «Униңдики тиллани елип он тилла тапқан қулға бериңлар!»
дәп буйрупту. [25] Улар униңға: «И ғожа, униң он тилласи турса!» — дәптикән, [26] һожайин
йәнә мундақ дәпту: «— Чүнки мән силәргә шуни ейтайки, кимдә бар болса, униңға те-
химу көп берилиду; амма кимдә йоқ болса, һәтта униңда бар болғанлириму униңдин
мәһрум қилиниду. [27] Әнди үстигә падиша болуп һөкүм сүрүшүмни халимиған дүшмән-
лиримни болса, уларни кәлтүрүп, мениң алдимда қәтл қилиңлар».

Әйсаниң тәнтәнә билән Йерусалимға кириши

Мат. 21:1-11; Мар. 11:1-11; Юһ. 12:12-19

[28] У бу ишларни ейтқандин кейин, Йерусалимға чиқишқа алдиға қарап маңди. [29] Вә
шундақ болдики, у Зәйтун теғиниң етигидики Бәйт-Фаги вә Бәйт-Ания йезилириға
йеқин кәлгинидә, икки мухлисиға мунуларни тапилап алдин әвәтти:
[30] — Силәр удулуңлардики йезиға бериңлар. У йәргә кирипла һеч адәм балиси минип
бақмиған, бағлақлиқ бир тәхәйни көрисиләр. Уни йешип бу йәргә йетиләп келиңлар.
[31] Әгәр бириси силәрдин: «Немишкә буни йешисиләр?» дәп сорап қалса, силәр униңға:
«Рәбниң буниңға һажити чүшти» — дәңлар.
[32] Шуниң билән әвәтилгәнләр беривиди, иш дәл у уларға ейтқандәк болди. [33] Улар
тәхәйни йешиватқанда, униң егилири улардин: — Тәхәйни немишкә йешисиләр? —
дәп сориди.
[34] Улар: — Рәбниң униңға һажити чүшти, — деди.
[35] Улар уни Әйсаниң алдиға йетиләп кәлди; вә йепинча-чапанлирини тәхәйниң үсти-
гә селип, Әйсани йөләп үстигә миндүрди. [36] У кетип барғинида, хәлиқләр йепин-
ча-чапанлирини йолға паяндаз қилип салди. [37-38] Вә у Зәйтун теғидин чүшүш йолиға
йеқинлашқинида, пүткүл мухлислар жамаити шатлинип, өз көзи билән көргән қу-

---

19:21 **«сили аманәт қилмиғанлиридин пайда үндүрүп,...»** — «аманәт қилиш» мошу йәрдә грек тилида адәттә пулни банкиға салғанлиқни көрситиду.
–Башқа бир хил тәржимиси: «сили салмиғанлирини жиғип елип,...».
19:22 2Сам. 1:16; Мат. 12:37.
19:26 **«кимдә бар болса, униңға техиму көп берилиду...»** — «бу әһмийәтлик сөз «Мат.» 13:12, 25:29 вә «Мар.» 4:25диму тепилиду. Бу «бар болса» немини көрситиду? Шүбһисизки, әбәдий әһмийәтлик бирәр нәрсә болса керәк, бу чоқум иман-ишәшни өз ичигә алиду. Биз өзимизгә «әбәдий әһмийәтлик» һәр бир немә болуши үчүн пәқәт Мәсиһтинла тапалаймиз, әлвәттә.
19:26 Мат. 13:12; 25:29; Мар. 4:25; Луқа 8:18.
19:28 **«у... алдиға қарап маңди»** —яки «мухлислар алдида маңди» яки «топниң алдида маңди».
19:29 Мат. 21:1; Мар. 11:1.
19:30 **«...һеч адәм балиси минип бақмиған, бағлақлиқ бир тәхәйни көрисиләр»** — «һеч адәм балиси минип бақмиған бир тәхәй»гә аварисиз миниш адәттә мүмкин әмәс, әлвәттә.
19:30 Зәб. 24:1
19:35 Юһ. 12:14.

дрәтлик мөҗизиләр үчүн авазини көтирип: «Пәрвәрдигарниң намида кәлгән пади-
ша мубарәктур! Асманларда тинич-енақлиқ тикләнгәй, әршиәлада шан-шәрәп аян
болғай!» дәп товлишип Худаға мәдһийә оқушқа башлиди.
[39] Лекин топниң ичидә бәзи Пәрисийләр униңға: — Әй устаз, мухлислириңға мошу
гәплири үчүн тәнбиһ бәр! — дейишти.
[40] Бирақ у уларға җававән: — Силәргә шуни ейтайки, булар җим турған болса, һәтта бу
ташларму чуқан селишқан болатти, — деди.

Әйсаниң Йерусалим үчүн қайғуруп жиғлиши

[41] Әнди у шәһәргә йеқинлишип уни көрүп, униң үчүн жиғлап мундақ деди:
[42] — И Йерусалим! Сән бүгүн, бу күнүңдә, теч-аманлиғиң үчүн немә керәк болғинини
билсәң еди! Кашки, бу ишлар һазир көзлириңдин йошурундур. [43] Чүнки шундақ күнләр
бешиңға келидуки, дүшмәнлириң әтрапиңни қаша-истиһкам билән қоршап сени қамап
төрт тәрәптин қистайду. [44] Улар сени вә сепилиңниң ичиндики балилириңни йәр билән
йәксән қилип, һәтта ташни ташниң үстидиму қалдурмайду; чүнки Худаниң сени йоқ-
лиған пәйтини билип йәтмидиң.

Әйсаниң ибадәтханини тазилиши

Мат. 21:12-17; Мар. 11:15-19; Юһ. 2:13-22

[45] Вә у ибадәтхана һойлилириға кирип, у йәрдә елим-сетим қиливатқанларни һайдап
чиқирип, [46] уларға: — Муқәддәс язмиларда: «Мениң өйүм дуа-тилавәтхана болиду» дәп
пүтүлгән болсиму, лекин силәр уни «булаңчиларниң угиси» қиливалдиңлар! — деди.
[47] Шу вақитларда у һәр күни ибадәтханида тәлим берәтти. Баш каһинлар, Тәврат устаз-
лири вә жут чоңлири уни йоқитишқа амал издиди. [48] Лекин улар қандақ қол селишни
билмәйтти, чүнки барлиқ хәлиқ униң сөзини тиңшаш үчүн униңға қаттиқ йепишқан еди.

Асмандики һоқуқ

Мат. 21:23-27; Мар. 11:27-33

20 [1] Вә шу күнләрдин бир күни у ибадәтханиниң һойлилирида хәлиққә тәлим
берип хуш хәвәрни елан қиливатқанда, баш каһинлар вә Тәврат устазлири билән

19:37-38 **«Пәрвәрдигарниң намида кәлгән падиша мубарәктур!»** — «Зәб.» 117:38. **Асманларда тинич-енақлиқ тикләнгәй, әршиәлада шан-шәрәп аян болғай!»** — мошу сөзләрни «Луқа» 2:14дики сөзләр билән селиштурушқа болиду. «Асманларда тинич-енақлиқ болғай» дегән сөз интайин сирлиқ гәптур: пикримизчә, бу сөзниң мәнаси бәлким: — *(1)* Худаниң инсанлар билән яраштурулғанлиғидин чиққан енақлиқ **әрштә** билиниду *(«Әф.» 2:1-6. 14ни көрүң)*; *(2)* Мәсиһниң өлүми билән Шәйтанниң әршкә чиқип, Худаниң намини һақарәтләп, униң үстидин ялған әрз-шикайәт қилиш йоли мутләқ түгитилиду *(мәсилән, «Аюп» 1:6-12, 2:1-6, «Ибр.» 9:23ни көрүң)*. **«пүткүл мухлислар җамаити шатлинип... Асманларда тинич-енақлиқ тикләнгәй, әршиәлада шан-шәрәп аян болғай!» дәп товлишип Худаға мәдһийә оқушқа башлиди»** — улар җакалайдиған иш — биз әгәшкән бу Насарәтлик Әйса дәл Худа әвәткән Мәсиһ-Қутқузғучи, Йәһудийларниң, шундақла пүткүн җаһанниң Падишасидур. Шуниң билән бу күнни, Худаниң Өз хәлқи болған Йәһудийларға очуқ һалда: «У, мана Мән силәргә әвәткән Қутқузғучиңлар вә Падишасиңлардур — уни қобул қиламсиләр?» дәп етиқат қилиш пурситини бәргән күн дейишкә болиду.

19:37-38 Зәб. 117:26; Луқа 2:14; Әф. 2:14.

19:40 Һаб. 2:11.

19:44 **«Худаниң сени йоқлиған пәйти»** — демәк, Худа йеқин келип шапаәт көрсәткән пәйт. Мошу айәтләрдә Мәсиһ римлиқларниң миладийә 70-жили Йерусалимни қоршивелип ишғал қилидиғанлиғини алдин-ала ейтип бешарәт бериду.

19:44 1Пад. 9:7, 8; Мик. 3:12; Мат. 24:1, 2; Мар. 13:2; Луқа 21:6.

19:46 **«Мениң өйүм дуа-тилавәтхана болиду» дәп пүтүлгән болсиму, лекин силәр уни «булаңчиларниң угиси»** — «Йәш.» 56:7, «Йәр.» 7:11ни көрүң.

19:46 1Пад. 8:29; Йәш. 56:7; Йәр. 7:11; Мат. 21:13; Мар. 11:17.

19:47 Мар. 11:18; Юһ. 7:19; 8:37.

ақсақаллар униң алдиға келип униңдин: [2] — Бизгә ейтқин: Сән қиливатқан бу ишларни
қайси һоқуққа асасән қиливатисән? Саңа бу һоқуқни ким бәргән? — дәп сориди.
[3] У уларға жавап берип: — Мәнму силәрдин бир ишни сорай; силәр маңа ейтип бериңлар-
чу, [4] — Йәһя жүргүзгән чөмүлдүрүш әрштинму, яки инсанлардинму? — дәп сориди.
[5] Улар өз ара мулаһизә қилишип:
— Әгәр «Әрштин кәлгән» десәк, у бизгә: «Ундақта, силәр немә үчүн Йәһяға ишәнми-
диңлар?» дәйду. [6] Әгәр: «Инсанлардин кәлгән» десәк, бу барлиқ халайиқ бизни чал-
ма-кесәк қилип өлтүриду. Чүнки улар Йәһяниң пәйғәмбәр екәнлигигә ишәндүрүлгән,
— дейишти.
[7] Вә улар: — Униң һоқуқиниң қәйәрдин кәлгәнлигини билмәймиз, — дәп жавап беришти.
[8] Әйса уларға: — Ундақта, мәнму бу ишларни қайси һоқуққа асасән қиливатқанлиғимни
ейтмаймән, — деди.

Рәзил ижарикәшләр һәққидики тәмсил

Мат. 21:33-46; Мар. 12:1-12

[9] У халайиққа муну тәмсилни сөзләшкә башлиди: — «Бир киши бир үзүмзарлиқ бәрпа
қилип, уни бағвәнләргә ижаригә берип, өзи яқа жутқа берип у йәрдә узун вақит ту-
рупту. [10] Үзүмләрни жиғидиған мәзгил кәлгәндә бағвәнләрниң үзүмзарлиқтики меви-
дин униңға беришкә қуллиридин бирини уларниң йениға әвәтипту. Лекин бағвәнләр
уни уруп-думбалап қуруқ қол яндуруветипту.
[11] У йәнә башқа бир қулни әвәтипту. Лекин улар униму думбалап, харлап, йәнә қуруқ
қол қайтуруветипту. [12] У йәнә үчинчисини әвәтипту; улар униму уруп яриландуруп,
талаға һайдап чиқириветипту. [13] Ахирда үзүмзарлиқниң ғожайини: «Қандақ қилсам
болар? Сөйүмлүк оғлумни әвәтәй; улар уни көрсә, һеч болмиғанда униң һөрмитини
қилар?» дәпту. [14] Бирақ бағвәнләр униң оғлини көрүп бир-бири билән мәслиһәтлишип:
«Бу болса мирасхор; келиңлар, уни жайливетәйли, андин мирас бизниңки болиду» дей-
ишипту. [15] Шуниң билән улар уни үзүмзарлиқниң сиртиға ачиқип өлтүрүветипту. Әнди
бундақ әһвалда үзүмзарлиқниң ғожайини уларни қандақ қилиду? [16] У келип у бағвән-
ләрни йоқитип үзүмзарлиқни башқиларға тапшуриду».
Халайиқ буни аңлап: — Бундақ ишлар һәргиз болмисун! — дейишти.
[17] Лекин у уларға көзлирини тикип мундақ деди:
— Ундақ болса, муқәддәс язмиларда «Тамчилар ташливәткән таш болса,
Бужәк теши болуп тикләнди» дәп йезилған сөз зади немини көрситиду?

20:1 Мат. 21:23; Мар. 11:27; Рос. 4:7; 7:27.
20:5 **«Әгәр «Әрштин кәлгән» десәк, у бизгә: «Ундақта, силәр немә үчүн Йәһяға ишәнмидиңлар?»** — мошу диний әрбабларниң һәммиси Йәһя пәйғәмбәрниң йәткүзгән хәвиригә жававән: «Бизгә товва қилиш керәк әмәс» дегән вә Йәһя «мениң кәйнимдә келидиған» дәп көрсәткән Мәсиһниң келишигә ишәнмәй, униң чөмүлдүрүшини рәт қилған еди, әлвәттә.
20:9 Зәб. 79:9-10; Йәш. 5:1; Йәр. 2:21; 12:10; Мат. 21:33; Мар. 12:1.
20:14 Яр. 37:18; Зәб. 2:1, 8; Мат. 26:3; 27:1; Юһ. 11:53; Ибр. 1:2.
20:15 **«Шуниң билән улар уни үзүмзарлиқниң сиртиға ачиқип өлтүрүветипту»** — бу Мәсиһниң Йерусалимниң сиртиға елип чиқилип крестка миқлинидиғанлиғиға бир бешарәт.
20:16 **« *Үзүмзарлиқниң ғожайини* келип у бағвәнләрни йоқитип үзүмзарлиқни башқиларға тапшуриду»** — бу сөзму бешарәт, әлвәттә.
20:17 **«Тамчилар ташливәткән таш болса, бужәк теши болуп тикләнди»** — «Зәб.» 117:22. «Бужәк теши» болса һәр қандақ имарәтниң улидики әң муһим уюлташ болуп, һул селинғанда биринчи болуп қоюлидиған таштур. Йәһудий каттивашлар һаятиниң бужәк теши болған Мәсиһни ташливәтмәкчи еди, вә дәрвәқә ташливәтти.
20:17 Зәб. 117:22; Йәш. 8:14; 28:16; Мат. 21:42; Мар. 12:10; Рос. 4:11; Рим. 9:33; 1Пет. 2:4, 7.

[18] Бу «таш»қа жиқилған киши парә-парә болуп кетиду; лекин бу таш һәр кимниң үстигә
чүшсә, уни кукум-талқан қиливетиду.

«Бaж тапшурамдуқ?» дегән қилтақ

Мат. 22:15-22; Мар. 12:13-17

[19] Баш каһинлар вә Тәврат устазлири униң бу тәмсили өзлиригә қаритип ейтқанлиғини
билип шу һаман униңға қол селиш йолини издиди; лекин улар халайиқтин қорқушти.
[20] Шуңа улар униң кәйнидин марап, уни Рим валийисиниң һөкүмранлиғида сорақға
тартишқа тапшуруш үчүн бир нәччә адәмләрни сетивелип, соқунуп киришкә әвәтти.
Улар сәмимий қияпәткә киривелип, униң сөзидин йочуқ издәп жүрәтти. [21] Улар униңға
мундақ соал қойди: — Әй устаз, силини дурус сөз қилидиған вә дурус тәлим беридиған,
һеч қандақ адәмниң йүз-хатирисини қәтъий қилмайдиған, бәлки Худаниң йолини
садиқлиқ билән үгитип келиватқан адәм дәп билимиз. [22] Рим императори Қәйсәргә
бaж-селиқ тапшуруш Тәврат қануниға уйғунму-йоқ?».
[23] Амма у уларниң һейлисини көрүп йетип уларға: — Немишкә мени синимақчисиләр?
[24] Маңа бир күмүч динар көрситиңлар. Буниң үстидики сүрәт вә нам-исим кимниң? —
деди. Улар униңға: Қәйсәрниңки, — деди.
[25] Вә у уларға: — Ундақ болса, Қәйсәрниң һәққини Қәйсәргә, Худаниң һәққини Худаға
тапшуруңлар, — деди. [26] Улар халайиқниң алдида униң сөзлиридин уни тутувалғидәк
һеч қандақ йочуқ тапалмиди. Улар униң бу жавабиға һәйрануһәс болуп, зувани тутулди.

Тирилишкә мунасивәтлик мәсилә

Мат. 22:23-33; Мар. 12:18-27

[27] Вә «өлгәнләр тирилмәйду» дәп инкар қилидиған Садуқийларниң бәзилири униң ал-
диға келип соал қоюп мундақ деди:
[28] — Устаз, Муса пәйғәмбәр Тәвратта бизгә: «Аяли бар, амма пәрзәнт көрмигән киши
өлүп кәтсә, өлгүчиниң ака яки иниси тул қалған йәңгисини әмригә елип, қериндиши

20:18 **«Бу «таш»қа жиқилған киши парә-парә болуп кетиду; лекин бу таш һәр кимниң үстигә чүшсә, уни кукум-талқан қиливетиду»** — «таш» болса Мәсиһ өзи, әлвәттә. 17-айәтни көрүң. Әйсаниң бу сөзи тоғрилиқ «Матта»ға берилигән «қошумчә сөз»имиздики ««Зәб.» 117:22 тоғрилиқ» мәзмунни көрүң.

20:18 Йәш. 8:15; Дан. 2:34; Зәк. 12:3.

20:20 **«улар сәмимий қияпәткә киривелип,...»** — «сәмимий» грек тилида «һәққаний» дегән сөз билән ипадилиниду.

20:20 Мат. 22:16; Мар. 12:13.

20:22 **«Рим императори Қәйсәр...»** — Римниң һәр бир императориға «Қәйсәр» дегән нам-унван берәләтти; мәсилән Қәйсәр Авғустус, Қәйсәр Юлиус, Қәйсәр Тибериус қатарлиқлар. **«Рим императори Қәйсәргә бaж-селиқ тапшуруш Тәврат қануниға уйғунму-йоқ?»** — әйни вақитта, Йәһудийлар римлиқларниң зулми астида яшаватқан еди. Әгәр Әйса: «Рим императориға бaж тапшуруш тоғра» десә, бу гәптин азатлиқни истигән кишиләр уни «Мана таза бир ялақчи, хаин екән» дәп тиллишатти. «Бaж тапшурмаслиқ керәк» дегән болса, у Рим империйәсигә қарши чиққан болатти; андин улар уни Рим валийисиға әрз қилған болатти. Улар мошундақ соалларни сораш арқилиқ Әйсани гепидин тутувелип, римлиқларниң қолиға тапшуруп, униңға зиянкәшлик қилмақчи болушқан.

20:23 **«Немишкә мени синимақчисиләр?»** — мошу сөзләр бәзи кона көчүрмиләрдә тепилмайду.

20:24 **«Маңа бир күмүч динар көрситиңлар»** — «бир күмүч динар» грек тилида «бир динариус», Рим империйәсиниң пул бирлиги. Мошундақ пулниң йүзидә «адәмниң сүрити» көрситилгән болғачқа, Йәһудий моллилар мундақ пулни «муқәддәс ибадәтхана»ға елип киришини мәнъий қилған еди.

–Бир динар тәхминән бир адәмниң күнлүк иш һәққи болатти.

20:25 **«Қәйсәрниң һәққини Қәйсәргә, Худаниң һәққини Худаға тапшуруңлар»** — Қәйсәргә Қәйсәрниң һәққи (*униң сүрити болған нәрсә*)ни тапшуруңлар — демәк, бaж төләш керәк. Амма қандақ нәрсә үстидә «Худаниң сүрити» бар? Инсан өзи «Худаниң сүрити» болуп, биз пүтүнимизни Худаға тапшуришимиз керәктур (*«Яр.» 1:26-27ни көрүң*).

20:25 Яр. 1:26; Мат. 17:25; 22:21; Рим. 13:7.

20:27 **«Садуқийлар»** — бу диний мәзһәп тоғрилиқ «Мат.» 16:1дики изаһатни вә «Тәбирләр»ни көрүң.

20:27 Мат. 22:23; Мар. 12:18; Рос. 23:8.

үчүн нәсил қалдуруши керәк» — дәп язған.
[29] Әнди йәттә ака-ука бар еди. Чоңи өйләнгәндин кейин пәрзәнт көрмәй аләмдин өтти.
[30] Иккинчи қериндиши аялини әмригә елип, пәрзәнт көрмәй аләмдин өтти. [31] Андин
үчинчиси уни алди; шундақ қилип, йәттиси уни әмригә елип пәрзәнт көрмәй өлди.
[32] Һәммисидин кейин аялму өлди.
[33] Әнди тирилиш күнидә бу аял уларниң қайсисиниңки болар? Чүнки йәттиси уни хотунлуққа алған-дә?!
[34] Әйса уларға мундақ җавап бәрди:
— Бу аләмниң пәрзәнтлири өйлиниду, ятлиқ болиду. [35] Лекин у аләмдин несивә
болушқа, шундақла өлүкләрдин тирилишкә лайиқ саналғанлар өйләнмәйду, ятлиқ
болмайду. [36] Чүнки улар йәнә өлмәйду, пәриштиләргә охшаш болиду; «өлүмдин тирилиштин туғулған пәрзәнтләр» болғачқа, улар Худаниң оғуллиридур.
[37] Әнди өлгәнләрниң тирилдүрүлүшини һәтта Муса пәйғәмбәр өзиму аян қилған; чүнки Тәвраттики «тикәнлик» дегән вақиәниң хатирисидә у Пәрвәрдигарни: «Ибраһимниң
Худаси, Исһақниң Худаси вә Яқупниң Худаси» дәп баян қилған. [38] У өлүкләрниң Худаси
әмәс, бәлки тирикләрниң Худасидур; чүнки униңға нисбәтән һәммәйлән тириктур!
[39] Шуниң билән Тәврат устазлиридин бир қанчиси баһа берип: — Устаз, яхши ейттиң, —
деди. [40] Чүнки улардин һеч ким йәнә униңдин соал сорашқа җүръәт қилалмиди.

Қутқузғучи-Мәсиһ — Давутниң оғли һәм Рәбби

Мат. 22:41-46; Мар. 12:35-37

[41] Әнди у уларға соал қойди: — Кишиләр Мәсиһни қандақсигә Давутниң оғли
дәйду? [42-43] Чүнки Давут өзи Зәбурда: Пәрвәрдигар мениң Рәббимгә ейттики: —
«Мән сениң дүшмәнлириңни тәхтипәриң қилғичә,
Мениң оң йенимда олтарғин!» — дегәнғу?
[44] Амма Давут уни «Рәббим» дәп чақирған йәрдә, ундақта у қандақму униң оғли болиду?

Әйсаниң Тәврат устазлирини әйиплиши

Мат. 23:1-36; Мар. 12:38-40; Луқа 11:37-54

[45] Вә барлиқ халайиқ қулақ селип аңлаватқанда, у мухлислириға мундақ деди: —
[46] — Тәврат устазлиридин һошияр болуңлар. Улар узун тонларни кийивалған һалда ғадийип җүрүшкә, базарларда кишиләрниң уларға болған саламлириға, синагогларда ал-

---

20:28 **«Аяли бар, амма пәрзәнт көрмигән киши өлүп кәтсә, өлгүчиниң ака яки иниси тул қалған йәңгисини әмригә елип, қериндиши үчүн нәсил қалдуруши керәк»** — «Қан.» 25:5.
20:28 Қан. 25:5-6.
20:30 **«Иккинчи қериндиши аялини әмригә елип, пәрзәнт көрмәй аләмдин өтти»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «аялини әмригә елип, пәрзәнт көрмәй аләмдин өтти» дегән сөз тепилмай, пәқәт «Иккинчи...» дейилиду.
20:34 **«бу аләмниң пәрзәнтлири...»** — грек тилида «бу заманниң оғуллири...».
20:35 **«... өлүкләрдин тирилишкә лайиқ саналғанлар...»** — «өлгәнләрдин тирилиш» дегәнлик қизиқ ибарә болуп, һәммә адәм охшаш вақитта тирилмәйдиғанлиғини көрситиду. Биринчи тирилиш һәққанийларниңки, иккинчи тирилиш етиқатсизларниңки болиду. Бу һәқиқәт «Вәһий» 20-бапта көрүниду.
20:36 1Юһ. 3:2.
20:37 **«Ибраһимниң Худаси, Исһақниң Худаси вә Яқупниң Худаси»** — «Мис.» 3:6ни көрүң.
20:37 Мис. 3:6; Рос. 7:32; Ибр. 11:16.
20:38 **«чүнки униңға нисбәтән һәммәйлән тириктур!»** — бәзи алимлар «буларниң һәммиси» *(Ибраһим, Исһақ, Яқупларниң һәммиси, демәкчи)* униңға нисбәтән тириктур!» дәп тәрҗимә қилиду. Бизниңчә «һәммәйлән» һәр адәмниң роһиниң Худа алдида тирик екәнлигини көрситиду. **«чүнки униңға нисбәтән һәммәйлән тириктур!»** — Әйсаниң «тирилиш» тоғрилиқ бу сөзлири «Мат.» 22:32диму тепилиду. «Матта»дики «қошумчә сөз»имиздә улар тоғрилиқ азрақ шәрһ беримиз.
20:41 Мат. 22:42; Мар. 12:35.
20:42-43 **«Мән сениң дүшмәнлириңни тәхтипәриң қилғичә, мениң оң йенимда олтарғин!»** — «Зәб.» 109:1.
20:42-43 Зәб. 109:1; Рос. 2:34; 1Кор. 15:25; Ибр. 1:13; 10:13.

динқи орунларда, зияпәтләрдиму төрдә олтиришқа амрақ келиду. [47] Улар тул аялларниң барлиқ өй-бесатлирини йәвалиду вә көз-көз қилип ялғандин узундин-узун дуалар қилиду. Уларниң тартидиған жазаси техиму еғир болиду!

Тул аялниң сәдиқиси һәммисиниңкидин көп

Мар. 12:41-44

21 [1] У бешини көтирип қаривиди, байларниң өз сәдиқилирини ибадәтханидики
сәдиқә сандуғиға ташлиғинини көрди. [2] У йәнә сандуққа икки тийинни
ташлаватқан бир намрат тул аялниму көрди. [3] Шуниң билән у: — Мән силәргә бәрһәқ
шуни ейтип қояйки, бу намрат тул аялниң ташлиғини һәммәйләнниңкидин көптур.
[4] Чүнки уларниң һәммиси өзлириниң ашқанлиридин сәдиқә қилип, Худаға атиған
садиғиләргә қошуп ташлиди; лекин бу аял намратлиғиға қаримай, өзиниң тирикчилик
қилидиғинининң һәммисини сәдиқә қилип ташлиди.

Кәлгүси тоғрисидики бешарәт

Мат. 24:1-14; Мар. 13:1-13

[5] Вә бәзиләр ибадәтханиниң нәпис ташлар вә Худаға сунулған һәдийәләр билән қандақ
безәлгәнлиги тоғрисида сөзлишиватарти. У:
[6] — Силәр көрүватқан бу барлиқ нәрсиләргә нисбәтән, шу күнләр келидуки, һәтта бир
тал ташму таш үстидә қалдурулмай, һәммиси гумран қилиниду, — деди.
[7] Улар униңдин:
— Устаз, бу дегәнлириң қачан йүз бериду? Бу ишларниң йүз беридиғанлиғини аян қилидиған қандақ аламәт болиду? — дәп сориди.
[8] У мундақ деди:
— Аздурулуп кетиштин һези болуңлар. Чүнки тола кишиләр мениң намимни сетип:
«Мана өзүм шудурмән!» вә «Әшу вақит йеқинлашти!» дәйду. Шуңа уларниң кәйнигә
кирмәңлар. [9] Силәр уруш вә топилаңларниң хәвирини аңлиған вақтиңлардиму вәһи-
мигә чүшмәңлар; чүнки бу ишларниң авал йүз бериши муқәррәр. Лекин булар, заман
ахири йетип кәлди, дегәнлик әмәс.
[10] Андин у йәнә мундақ деди:
— Бир милләт йәнә бир милләт билән урушқа чиқиду, бир падишалиқ йәнә бир падиша-

---

20:46 **«...базарларда кишиләрниң уларға болған саламлириға, ... амрақ келиду»** — тарих тәтқиқатлириға асасән Йәһудийларниң өз устазлириға қилған «салам»лирини интайин узун вә мурәккәп дәп билимиз.

20:46 Мат. 23:5, 6; Мар. 12:38, 39; Луқа 11:43.

20:47 Мат. 23:14; Мар. 12:40; 2Тим. 3:6; Тит. 1:11.

21:1 **«У... байларниң өз сәдиқилирини ибадәтханидики сәдиқә сандуғиға ташлиғинини көрди»** — «сәдиқә сандуғи» дегән сөз адәттә грек тилида «ғәзнә»ни көрситиду. Лекин мошу йәрдә ибадәтханидики ғәзнә үчүн сәдиқиләр жиғилидиған жай, бәлким чоң бир сандуқни көрсәтсә керәк.

21:1 2Пад. 12:10; Мар. 12:41.

21:2 **«У йәнә сандуққа икки тийинни ташлаватқан бир намрат тул аялниму көрди»** — бу «тийин» *(грек тилида «ләптон»)* «денариус»ниң 1/128и болуп, бир ишләмчиниң бир күнлүк иш һәққи ичидә «алтә минут»луқ пулиға баравәр.

21:3 2Кор. 8:12.

21:5 Мат. 24:1; Мар. 13:1.

21:6 1Пад. 9:7; Мик. 3:12; Луқа 19:44.

21:8 **«Мана өзүм шудурмән»** — «Мана өзүм Мәсиһдурмән» дегән мәнани билдүриду. **«Әшу вақит»** — қиямәт күнини көрситиду.

21:8 Йәр. 29:8; Мат. 24:4; Әф. 5:6; Кол. 2:18; 2Тес. 2:2; 1Юһ. 4:1.

лиқ билән урушқа чиқиду. [11] Җай-җайларда шиддәтлик йәр тәврәшләр, ачарчилиқлар
вә вабалар болиду, йәр йүзидә вәһшәтләр вә асманда һәйвәтлик аламәтләр көрүни-
ду. [12] Бирақ бу һәр бир вақиәләр йүз бериштин илгири, кишиләр силәргә қол селип
тутқун қилиду вә силәргә зиянкәшлик қилип, силәрни синагогларниң сорақлириға
тапшуриду, зинданларға ташлайду; улар мениң намим түпәйлидин силәрни падиша
вә һөкүмдарларниң алдиға елип бариду, [13] вә буниң билән уларниң алдида гувалиқ бе-
риш пурситиңлар чиқиду. [14] Униң үчүн әрзгә қандақ җавап бериш тоғрисида алдин-ала
һеч ойланмаслиққа қәлбиңларда қәтъий нийәт қилиңлар. [15] Чүнки мән силәргә барлиқ
дүшмәнлириңлар рәддийә вә рәт қилалмиғидәк пасаһәтлик тил вә данишмәнлик ата
қилимән. [16] Һәтта ата-ана, ака-ука, уруқ-туққан вә яр-бурадәрлириңларму силәргә ха-
инлиқ қилип тутуп бериду вә улар араңлардики бәзилириңларни өлтүриду. [17] Силәр
мениң намим түпәйлидин һәммә адәмниң нәпритигә учрайсиләр. [18] Һалбуки, бе-
шиңлардики бир тал чачму һалак болмайду! [19] Сәвир-чидамлиқ болғиниңларда, җе-
ниңларға егә болалайсиләр.

Йерусалимниң вәйран қилинишидин бешарәт

Мат. 24:15-21; Мар. 13:14-19

[20] — Лекин Йерусалимниң дүшмән қошунлири тәрипидин қоршивелинғанлиғини көр-
гиниңларда, униң вәйран болуш вақти йеқинлишип қапту, дәп билиңлар. [21] У чағда
Йәһудийә өлкисидә туруватқанлар тағларға қачсун, шәһәр ичидә туруватқанлар униң-
дин чиқип кәтсун, йезиларда туруватқанлар шәһәргә кирмисун. [22] Чүнки шу чағ «ин-
тиқам җазасини тартидиған күнләр»дур; шуниң билән муқәддәс язмиларда барлиқ
пүтүлгәнләр әмәлгә ашурулиду.

21:10 **«Бир милләт йәнә бир милләт билән урушқа чиқиду, бир падишалиқ йәнә бир падишалиқ билән урушқа чиқиду»** — ибраний тилида *(шундақла грек тилида)* бу ибарә дуния бойичә кеңәйгән урушларни көрситиши мүмкин («Йәш.» 19:2, «2Тар.» 15:3-6дә бу турақлиқ ибарә тоғрилиқ мисаллар бар.

21:10 Йәш. 19:2.

21:11 **«Йәр йүзидә вәһшәтләр вә асманда һәйвәтлик аламәтләр көрүниду»** — грек тилидики әйни тексттә «йәр йүзидә» дегән сөз йоқ. Бирақ бизниңчә һелиқи «һәйвәтлик аламәтләр» **асманда** болидиғанлиғи тәкитләнгәндин кейин, «вәһшәтләр» болса чоқум «йәр йүзидә» болуши керәк. 25-айәтнму көрүң.

21:12 Мат. 10:17; 24:9; Мар. 13:9; Юһ. 16:2; Рос. 4:3; 5:18; 12:4; 16:24; Вәһ. 2:10.

21:13 **«... буниң билән уларниң алдида гувалиқ бериш пурситиңлар чиқиду»** — «гувалиқ бериш» мошу йәрдә хуш хәвәр йәткүзүш, Худаниң ниҗати Рәб Әйса Мәсиһ арқилиқ дунияға кәлди, дәп җакалаштин ибарәт.

21:14 Мат. 10:19; Мар. 13:11.

21:15 Мис. 4:12; Йәш. 54:17; Мат. 10:19; Рос. 6:10.

21:16 **«хаинлиқ қилип тутуп бериду»** — бу бирла сөз билән ипадилиниду.

21:16 Мик. 7:6; Рос. 7:59; 12:2.

21:17 Мат. 10:22; Мар. 13:13.

21:18 1Сам. 14:45; 2Сам. 14:11; 1Пад. 1:52; Мат. 10:30.

21:19 **«Сәвир-чидамлиқ болғиниңларда, җениңларға егә болалайсиләр»** — бу айәттә «җан» яки җисманий һаят яки адәмниң өз вуҗудини, шундақла роһий һаятини көрситиду. Бизниңчә мошу йәрдә инсанниң роһий һаятидики әмәлий җәһәтләрни көрситиду. Бирисидә роһий һаят бар болса, ундақта у өзини туталайдиған, түрлүк роһий һуҗумларға тақабил туралайдиған болиду — мәсилән, өзидә бар болған әнсирәшләр, қорқунучлар, шәһваний һәвәсләр қатарлиқларни Мәсиһкә бойсундуралайду *(мәсилән, «2Кор.» 10:5, «1Тес.» 4:4ни көрүң)*.

21:20 Дан. 9:27; Мат. 24:15; Мар. 13:14.

21:22 **«интиқам җазасини тартидиған күнләр»** — «интиқам җазаси» грек тилида бу сөз һәм «интиқам» һәм «толуқ, мутләқ һөкүм чиқириш» дәп ипадилиниду. «Мат.» 23:35ни көрүң. Бу «интиқам» яки «һөкүм чиқирилиш»ни Худа Өзиниң хәлқи Йәһудийлар үстигә жүргүзиду. Бу, мошу йәрдә *(12-24-айәт)* Йерусалим шәһириниң миладийә 70-жили муһасиригә елиниши вә вәйран қилинишини көрситиған бешарәттур. Кейинки айәтләр ахир заманни көрситиду.

21:22 Дан. 9:26,27; Мат. 24:15; Мар. 13:14.

[23] Әнди шу күнләрдә һамилдар аяллар вә бала емитидиғанларниң һалиға вай! Чүнки бу
зиминда еғир қисчилиқ болиду вә әрштики ғәзәп бу хәлиқниң бешиға чүшиду; [24] Улар
қиличниң бисида жиқитилиду вә тутқун қилинип, барлиқ әлләргә елип кетилиду; «ят
әлләрниң вақти» тошқичә, Йерусалим ят әлләрниң аяқ астида қалиду.

Мәсиһниң келидиғанлиғи һәққидә

Мат. 24:29-31; Мар. 13:24-27

[25] — Қуяш, ай, юлтузлардиму аламәтләр болиду; йәр йүзидики әлләр арисида деңиз-оке-
анларниң гүлдүрлишидин вә долқунларниң давалғушлиридин паракәндичилик боли-
ду. [26] Адәмләр қорқуп, йәр йүзигә келидиған апәтләрни вәһимә ичидә күтүп әс-һошини
йоқитиду; чүнки асмандики күчләр ләрзигә келиду. [27] Андин кишиләр Инсаноғлиниң
күч-қудрәт вә улуқ шан-шәрәп билән бир булут ичидә келиватқанлиғини көриду.
[28] Лекин бу аламәтләр көрүнүшкә башлиғанда, қәддиңларни руслап бешиңларни көти-
риңлар, чүнки бу силәрни азат қилиштики нижат йеқинлашти, дегәнликтур.

Әнжир дәриғидин савақ елиш

Мат. 24:32-35; Мар. 13:28-31

[29] У уларға мундақ бир тәмсилни сөзләп бәрди:
— Әнжир дәриғи вә башқа барлиқ дәрәқләргә қараңлар. [30] Уларниң йеңидин бихланған-
да уларға қарап, өзүңлар язниң йетип келишигә аз қалғанлиғини билисиләр. [31] Шу-
ниңдәк, бая дейилгән аламәтләрниң йүз бериватқанлиғини көргиниңларда, Худаниң
падишалиғиниң йеқин қалғалнлиғини билиңлар. [32] Мән силәргә бәрһәқ шуни ейтип
қояйки, бу аламәтләрниң һәммиси әмәлгә ашурулмай туруп, бу дәвир өтмәйду. [33] Ас-
ман-зимин йоқилиду, бирақ мениң сөзлирим һәргиз йоқалмайду.

Һошияр болуңлар

[34] — Лекин өзүңларға агаһ болуңларки, көңүллириңлар әйш-ишрәт, мәйхорлуқ вә ти-
рикчиликниң ғәм-әндишилири билән бихудлашмисун, шу күни үстүңларға туюқсиз

21:23 **«бу зиминда еғир қисчилиқ болиду...»** — яки «йәр йүзидә еғир қисчилиқ болиду».
21:24 **«Улар ... тутқун қилинип, барлиқ әлләргә елип кетилиду; «ят әлләрниң вақти» тошқичә, Йерусалим ят әлләрниң аяқ астида қалиду»** — «әлләр» мошу йәрдә Йәһудий әмәсләрни көрситиду. «Ят әлләрниң вақти» — Грек тилида «ят әлләрниң вақитлири». «Ят әлләрниң вақти тошқичә» дегән ибарә Йәһудий хәлқи ахир заманда қайтидин Йерусалимда туридиғанлиғини вә Йерусалимни идарә қилидиғанлиғини көрситиду. Бу ибарә вә шундақла бу бабтики башқа бешарәтләр үстидә «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
21:24 Рим. 11:25.
21:25 Йәш. 13:10; Әз. 32:7; Йо. 3:4; 3:15; Мат. 24:29; Мар. 13:24; Вәһ. 6:12.
21:26 **«асмандики күчләр ләрзигә келиду»** — «асмандики күчләр» бәлким асмандики жисимлар *(қуяш, ай, юлтуз қатарлиқлар)*ни вә һәм асманда Худаниң пәриштилири билән жәң қиливатқан жин-шәйтанларниму көрситиши мүмкин.
21:27 Дан. 7:10; Мат. 16:27; 24:30; 25:31; 26:64; Мар. 13:26; 14:62; Рос. 1:11; 2Тес. 1:10; Вәһ. 1:7.
21:28 Рим. 8:23.
21:29 Мат. 24:32; Мар. 13:28.
21:32 **«бу аламәтләрниң һәммиси әмәлгә ашурулмай туруп, бу дәвир өтмәйду»** — әгәр тилға елинған аламәт Йерусалимниң вәйран болушиға *(миладийә 70-жили) (20-24-айәт)* қаритилған болса, ундақта «бу дәвир» дегән сөз тәбиийки *(1)* Әйсаниң дәвридә яшап өткән адәмләрни көрситиду. *(2)* әгәр Мәсиһниң дунияға қайтип келишигә *(27-айәт)* қаритилған болса, «дәвир» дегән сөз бәлким пүтүн Йәһудийә хәлқини көрситиду; *(3)* бу айәтләрдә ейтилған вақиәләрниң башлиниш дәвридә яшиғанларни көрситиду. Шуңа барлиқ вақиәләр шу дәвир ичидә йүз бериду, дегәнлик болиду. Бизниңчә *(3)*-шәрһ алди-кәйни айәтләргә әң бап келиду.
21:33 **«Асман-зимин йоқилиду, бирақ мениң сөзлирим һәргиз йоқалмайду»** — грек тили «асман-зимин өтиду, бирақ мениң сөзлирим һәргиз өтмәйду».
21:33 Зәб. 101:22-28; Йәш. 51:6; Мат. 24:35; Ибр. 1:11.

чүшмисун. [35] Чүнки у гоя қапқантәк барлиқ йәр йүзидә һәр бир туруватқанларниң бе-
шиға чүшиду. [36] Шуңа һәр қандақ вақитларда һошияр болуңлар, йүз бериш алдида туру-
ватқан бу ишлардин өзүңларни қачуруп Инсаноғли алдида һазир болуп турушқа лайиқ
һесаплиниш үчүн һәрдайим дуа қилиңлар, — деди.
[37] Әнди у күндүзлири ибадәтханида тәлим берәтти, ахшамлири шәһәрдин чиқип, кечи-
ни Зәйтун теғи дәп аталған тағда өткүзәтти. [38] Вә барлиқ хәлиқ униң тәлимини аңлиғи-
ли таң сәһәрдә ибадәтханиға кирип, униң йениға келәтти.

Рәбни өлтүрүш сүйқәсти

Мат. 26:1-5, 14-16; Мар. 14:1-2, 10-11; Юһ. 11:45-53

22 [1] Әнди петир нан һейти («өтүп кетиш һейти» дәпму атилиду) йеқинлишип қалған
еди. [2] Баш каһинлар вә Тәврат устазлири уни өлүмгә мәһкүм қилишқа амал издәп
жүрәтти; чүнки улар хәлиқтин қорқатти.
[3] Шу пәйттә он иккиләндин бири болған, Ишқарийот дәп аталған Йәһуданиң көңлигә
Шәйтан кирди. [4] У берип баш каһинлар вә ибадәтхана пасибан бәглири билән Әйсани
қандақ қилип уларға тутуп бериш үстидә мәслиһәтләшти. [5] Улар интайин хуш болуп,
Йәһудаға пул беришкә келишти. [6] Йәһуда мақул болуп, уни халайиқтин айрим қалғанда
уларға тутуп беришкә мувапиқ пурсәт издәшкә киришти.

Өтүп кетиш һейтиниң кәчлик зияпити

Мат. 26:17-25; Мар. 14:12-21; Юһ. 13:21-30

[7] Әнди петир нан һейтиниң биринчи күни йетип кәлгән еди. Шу күни «өтүп кетиш һей-
ти»ға атап қурбанлиқ қоза союлатти. [8] Шуниң билән Әйса Петрус билән Юһаннаға:
— Берип бизгә өтүп кетиш һейтиниң қозисини биргә йегили тәйярлаңлар, — дәп уларни
әвәтти.
[9] — Қәйәрдә тәйярлишимизни халайсән? — дәп сориди улар. [10] У уларға мундақ деди:
— Шәһәргә кирсәңлар, мана у йәрдә козида су көтиривалған бир әр киши силәргә учрай-
ду. Униң кәйнидин меңип у киргән өйгә кириңлар. [11] Вә өй егисигә: «Устаз: — Мухлис-
лирим билән өтүп кетиш һейтиниң тамиғини йәйдиған меһманхана өй қәйәрдә? — дәп

21:34 «шу күни үстүңларға туюқсиз чүшмисун» — «шу күн» Муқәддәс Китапта дайим дегидәк Мәсиһ дунияға қайтип келидиған, инсанлардин һесап алидиған күнни көрситиду.
21:34 Рим. 13:13; 1Тес. 5:6; 1Пет. 4:7.
21:35 1Тес. 5:2; 2Пет. 3:10; Вәһ. 3:3; 16:15.
21:36 «йүз бериш алдида туруватқан бу ишлардин өзүңларни қачуруп» — яки «йүз бериш алдида туруватқан бу ишлардин қутулуп...». Әнди етқадчилар бу дәһшәтлик вақиәләрдин өтүп кетәмду, яки авал елип кетиләмду? Бу муһим мәсилә. Оқурмәнләр мошу айәтниң алди-кәйнидики сөз-айәтләргә қарап өзлири бир хуласигә келәләйду. Биз башқа йәрләрдиму бу тема үстидә тохталған (*«Тесалоникалиқларға (2)»*дики «қошумчә сөз»имиздә). **«һазир болуп лайиқ һесаплиниш үчүн...»** — бәзи кона көчүрмиләрдә: «күчләндүрүлүшүңлар үчүн...» дейилиду.
21:36 Мат. 24:42; 25:13; Мар. 13:33; Луқа 12:40; 1Тес. 5:6.
21:37 Юһ. 8:2.
22:1 Мис. 12:15; Мат. 26:2; Мар. 14:1.
22:2 «...чүнки улар хәлиқниң ғәзивидин қорқатти» — каһинлар вә Тәврат устазлириниң хәлиқтин қорқушиниң сәвәви, хәлиқниң Мәсиһни қоллайдиғанлиғидин; шуңа улар уни беваситә өлтүрәлмәй, бәлки амал қилип римлиқлар алдида Әйсаға әрз қилиш арқилиқ уларниң вастиси билән уни өлүмгә мәһкүм қилмақчи.
22:2 Зәб. 2:2; Юһ. 11:47; Рос. 4:27.
22:3 Мат. 26:14; Мар. 14:10; Юһ. 13:27.
22:7 «Әнди петир нан һейтиниң биринчи күни йетип кәлгән еди» — «петир нан һейти» йәттә күн өткүзүләтти. Тунҗи күни «өтүп кетиш байрими» *(ибраний тилида «пасха» һейти)* еди. Бу күни, Йәһудийлар қойларни ибадәтханиға апирип союп, андин өйидә петир нан билән йәйтти *(«Мис.» 12:1-20, «Лав.» 23:4-8ни көрүң)*.
22:7 Мат. 26:17; Мар. 14:12,13.
22:10 «мана у йәрдә козида су көтиривалған бир әр киши силәргә учрайду» — Қанаанда *(Пәләстиндә)* әр кишиләр бүгүнгә қәдәр адәттә су көтәрмәйду.

сораватиду» дәңлар. [12] У силәрни башлап үстүнки қәвәттики рәтләнгән сәрәмҗанлашту-
рулған чоң бир еғиз өйни көрситиду. Мана шу йәрдә тәйярлиқ қилип туруңлар.
[13] Шуниң билән иккиси беривиди, һәммә ишлар униң ейтқинидәк болуп чиқти. Улар шу
йәрдә өтүп кетиш һейтиниң тамиғини тәйярлашти. [14] Әнди вақти-саити кәлгәндә, Әйса
дәстиханда олтарди; он икки расул униң билән биллә олтиришти. [15] Андин у уларға:
— Мән азап чекиштин илгири, силәр билән өтүп кетиш һейтиниң бу тамиғиға һәмдә-
стихан болушқа толиму интизар болуп кәлгән едим. [16] Чүнки силәргә ейтайки, бу һейт
зияпитиниң әһмийити Худаниң падишалиғида әмәлгә ашурулмиғичә, мән буниңдин
қайта йемәймән, — деди.
[17] Андин у бир җамни қолиға елип, тәшәккүр ейтти вә мухлислириға:
— Буни елип араңларда тәқсим қилип ичиңлар. [18] Чүнки шуни ейтайки, мундин кейин
Худаниң падишалиғи кәлмигичә, һәргиз үзүм шәрбитидин қәтъий ичмәймән, — деди.

«Рәбниң зияпити»

[19] Андин у бир тал нанни қолиға елип, Худаға тәшәккүр ейтти вә уни уштуп, уларға
үләштүрүп берип: — Бу мениң силәр үчүн пида болидиған тенимдур. Мени әсләп туруш
үчүн буниңдин йәңлар, — деди.
[20] У шуниңдәк тамақтин кейинки җамни қолиға елип мундақ деди:
— Бу җамдики шарап мениң силәр үчүн төкүлидиған қенимда болған йеңи әһдидур.
[21] Лекин мана, мени тутуп бәргүчиниң қоли мениң билән бир дәстихандидур. [22] Вә Ин-
саноғли дәрвақә өзи тоғрисида бекитилгәндәк аләмдин кетиду; бирақ Инсаноғлиниң
тутуп берилишигә васитичи болған адәмниң һалиға вай!
[23] Андин мухлислар бир-биридин:
— Аримизда зади ким мошундақ ишни қилиши мумкин? — дәп муназиригә чүшүп ке-
тишти.

Мухлисларниң мәртивә һәққидә муназирилишиши

[24] Әнди уларниң арисида қайсимиз әң улуқ санилишимиз керәк дегән талаш-тартиш
пәйда болди. [25] У уларға мундақ деди:
— Әлләрдики падишалар қол астидики хәлиқ үстидин буйруқвазлиқ қилип идарә қили-

---

22:14 Мат. 26:20; Мар. 14:17.
22:15 **«толиму интизарлиқ болуп кәлгән едим»** — грек тилида «интизарлиқ билән интизар қилдим».
22:16 **«бу һейт зияпитиниң әһмийити Худаниң падишалиғида әмәлгә ашурулмиғичә, мән буниңдин қайта йемәймән»** — Тәвраттики барлиқ һейтларниң һәр бириниң өзи бир бешарәттур, һәммиси Мәсиһниң падишалиғида толуқ әмәлгә ашурулиду. «Лавийлар» 23-бап вә «Лавийлар»дики «қошумчә сөз»имизниму көрүң.
22:18 **«...үзүм шәрбитидин қәтъий ичмәймән»** — грек тилида «... үзүм телиниң мевисиниң шәрбитидин қәтъий ичмәймән».
22:19 **«Мени әсләп туруш үчүн буниңдин йәңлар»** — грек тилида «мени әсләп туруш үчүн бундақ қилиңлар».
22:19 Мат. 26:26; Мар. 14:22; 1Кор. 11:23,24.
22:20 **«тамақтин кейинки җам»** — «өтүп кетиш һейт»тики зияпәт дайим бекитилгән алаһидә бир тәртип бойичә өткүзилиду. «Тамақтин кейинки җам» «үчинчи җам» болиду. **«Бу җамдики шарап мениң силәр үчүн төкүлидиған қенимда болған йеңи әһдидур»** — Мәсиһ ейтқан бу «йеңи әһдә» Йәрәмия вә башқа пәйғәмбәрләр арқилиқ Тәвратта вәдә қилинған аҗайип «йеңи әһдә»дур *(«Йәр.» 31:31-34 һәм «Әз.» 36:25-27ни, шундақла Йәрәмиядики «қошумчә сөз»имизниму көрүң)*. Бу йеңи әһдә «Мәсиһниң қенидидур» дегәнниң интайин чоңқур мәнаси бардур, мошу әһдә Мәсиһниң пүтүн вуҗуд-һаятиға пүтүлгәнлигини, шундақла әһдини пүткүл инсанийәткә йәткүзүшкә болған қәтъий нийитини көрситиду.
22:21 Мат. 26:23; Мар. 14:18; Юһ. 13:21.
22:22 Зәб. 40:10; Юһ. 13:18; Рос. 1:6.

ду, уларниң үстидики һоқуқдарлири «хәлиқпәрвәр» дәп атилиду. [26] Бирақ силәр шун-
дақ болмаңлар; бәлки араңлардики әң мәртивилиги өзини әң кичигидәк һесаплисун вә
йетәкчи болғанлар һәммәйләнгә хизмәткардәк болсун. [27] Ким мәртивилик, дәстиханда
олтарғанму яки дәстихандики күткүчиму? Дәстиханда олтарғини әмәсму? Бирақ мән
болсам араңларда хизмитиңларда болғучи күткүчидәктурмән.
[28] Силәр болсаңлар, бешимға синақлар кәлгәндә баштин-ахир мән билән биллә һәмраһ
болғансиләр. [29] Вә худди Атам маңа падишалиқ һоқуқи бекиткәндәк, мән силәргиму
шундақ бекитимән. [30] Шуниң билән силәр мениң падишалиғимда мән билән бир дә-
стиханда йәп-ичисиләр вә тәхтләрдә олтирип, Исраилниң он икки қәбилиси үстидин
һөкүм чиқирисиләр.

Әйсаниң Петрусниң өзидин танидиғанлиғини алдин-ала ейтиши

Мат. 26:31-35; Мар. 14:27-31; Юһ. 13:36-38

[31] Рәб йәнә Петрусқа:
— «Әй Симон, Симон! Мана, Шәйтан һәммиңларни худди буғдай тасқиғандәк тасқап си-
нашни тилигән. [32] Лекин етиқатиң йоқимисун дәп саңа дуа қилдим. Әнди сән товва қи-
лип түз йолға қайтқандин кейин, қериндашлириңни мустәһкәмлигин» — деди.
[33] — И Рәб, — деди Петрус, — Мән сән билән биллә зинданға ташлинип, биллә өлүмгә
беришқа тәйярмән!
[34] У униңға: — И Петрус, саңа ейтайки, бүгүн ғораз чиллиғичә, сән «Уни тонумаймән»
дәп мәндин үч қетим танисән, деди.

Униң мухлислирини алаһидә агаһландуруши

[35] Андин, у улардин:
— Силәрни һәмянсиз, хурҗунсиз вә кәшсиз сәпәргә әвәткинимдә силәрниң бирәр нәр-
сәңлар кам болуп қалғанму? — дәп сориди. Улар: — Яқ, деди.
[36] Шуниң билән у уларға: — Лекин һазир һәр кимниң һәмяни болса, уни алсун; шундақ

22:25 **«Әлләрдики падишалар қол астидики хәлиқ үстидин буйруқвазлиқ қилип идарә қилиду, уларниң үстидики һоқуқдарлири «хәлиқпәрвәр» дәп атилиду»** — шу чағда вә дунияниң пүткүл тарихида «хәлиқпәрвәр» дәп аталғанлар әмәлийәттә «исми бар, җисми йоқ»лардәк «хәлиқпәрвәр»ниң әкси болиду, әлвәттә. Мәсиһниң бу ишни көрсәткәнлиги, етиқатчилар һәтта мошундақ абройниму издимәслиги керәк, һәр қандақ «абройпәрәслик» қилиштин толиму жирақлишиши керәк, дегәнликтур, дәп ойлаймиз.

22:25 Мат. 20:25; Мар. 10:42.

22:26 Луқа 9:48; 1Пет. 5:3.

22:27 Мат. 20:28; Юһ. 13:14; Фил. 2:7.

22:29 Луқа 12:32.

22:30 **«Исраилниң он икки қәбилиси үстидин һөкүм чиқирисиләр»** — яки «Исраилниң он икки қәбилиси үстидин һөкүмранлиқ қилисиләр».

22:30 Мат. 19:28; Вәһ. 3:21.

22:31 **«Әй Симон, Симон!»** — Муқәддәс Китапта, бирисиниң бир адәмниң исмини яки бир җайниң намини тәкрар икки қетим чақириши униңға болған чоңқур меһир-муһәббитини ипадиләп, униң өзигә әзиз екәнлигини көрситиду. **«Шәйтан һәммиңларни худди буғдай тасқиғандәк тасқап синашни тилигән»** — «тилигән» дегән бу сөз Худа Шәйтанниң тәливи бойичә мошундақ қилишиға йол қойғанлиғини көрситиду.

22:31 1Пет. 5:8.

22:34 **«бүгүн ғораз чиллиғичә, сән «Уни тонумаймән» дәп мәндин үч қетим танисән»** — «бүгүн» — оқурмәнләрниң есидә барки, Йәһудийлар үчүн «бу күн» «кечә» билән башлиниду. Мәсиһ бу сөзләрни кечидә ейтиду. Шуниң билән у ейтқан вақиәләр әшу кечидә, таң атмайла йүз бериду.
–Грек тилида униң сөзлири инкар шәклидә ипадилиниду: «Сән бүгүн «уни тонумаймән» дәп үч қетим мәндин танмай туруп ғораз чиллимайду».

22:34 Мат. 26:34; Мар. 14:30; Юһ. 13:38.

22:35 **«Силәрни һәмянсиз, хурҗунсиз вә кәшсиз сәпәргә әвәткинимдә силәрниң бирәр нәрсәңлар кам болуп қалғанму?»** — 9:3 вә 10:3-4ни көрүң.

22:35 Мат. 10:9; Мар. 6:8; Луқа 9:3.

һәм хурҗуни болса, уни алсун вә бир кимниң қиличи болмиса, чапинини сетип бир-
дин қилич алсун. [37] Чүнки мән силәргә шуни ейтайки, муқәддәс язмиларда: «У җинай-
әтчиләр қатарида санилиду» дәп пүтүлгән сөз мәндә чоқум әмәлгә ашурулиду. Чүнки
мениң тоғрамдики барлиқ ишлар толуқ әмәлгә ашмай қалмайду — деди.
[38] — И Рәб, қариғин, бу йәрдә икки қилич бар екән, деди улар.
— Болди, йетиду! — деди у уларға.

Әйсаниң Зәйтун теғида дуа қилиши

Мат. 26:36-46; Мар. 14:32-42

[39] Андин у чиқип, адити бойичә Зәйтун теғиға йол алди; униң мухлислири униңға әги-
шип барди. [40] У йәргә йетип барғанда у уларға:
— Аздурулмаслиғиңлар үчүн дуа қилиңлар, — деди.
[41] Андин, улардин бир таш етимичә нерирақ берип, тизлинип туруп:
[42] — И Ата, халисаң, бу қәдәһни мәндин елип кәткәйсән. Лекин мениң әмәс, бәлки Сениң
ирадәң ада қилинсун — дәп дуа қилди; [43] вә асмандин бир пәриштә униңға көрүнүп уни
қувәтләндүрди. [44] У қаттиқ азапта толғинип техиму ихласлиқ билән дуа қиливәрди. Бу-
ниң билән униң тәрлири йәргә төкүлгән қан тамчилиридәк чүшүшкә башлиди. [45] Андин
дуасини түгитип, орнидин туруп, мухлислириниң йениға кәлди. Уларниң ғәмгә чөкүп
һалсизлинип үгдәп қалғанлиғини көрүвиди, уларға:
[46] — Ухлап қалғиниңлар немиси? Аздурулуштин сақлиниш үчүн қопуп дуа қилиңлар,
— деди.

Әйсаниң тутқун қилиниши

Мат. 26:47-56; Мар. 14:43-50; Юһ. 18:3-11

[47] Униң сөзи техи аяқлашмастинла, бир топ адәмләр пәйда болди. Уларни башлап кәлгү-
чи он иккәйләндин бири болған Йәһуда дегән киши еди; у Әйсаға салам берип сөйгили
қешиға барди.
[48] Әйса униңға:
— Әй Йәһуда, бир сөйүш билән Инсаноғлини тутуп берәрсәнму? — деди.
[49] Вә Әйсаниң әтрапидикиләр немә иш йүз беридиғанлиғини билип йетип: — И Рәб, қи-
лич билән урайлиму? — деди. [50] Вә улардин бири қиличини көтирип, баш каһинниң ча-

---

22:36 **«лекин һазир һәр кимниң һәмяни болса, уни алсун; шундақ һәм хурҗуни болса, уни алсун вә бир кимниң қиличи болмиса, чапинини сетип бирдин қилич алсун»** — бу сирлиқ амма муһим сөз тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
22:37 **«У җинайәтчиләр қатарида санилиду»** — яки «У асийлиқ қилғучилар қатарида санилиду». Бу бешарәт «Йәш.» 53:12дә тепилиду. **«мениң тоғрамдики барлиқ ишлар толуқ әмәлгә ашмай қалмайду»** — «мениң тоғрамдики барлиқ ишлар» болса пәқәт Тәвраттики Мәсиһни алдин-ала очуқ ейтқан бешарәтләр болупла қалмай, бәлки Тәвратта Мәсиһни көрситидиған барлиқ буйрулған қурбанлиқлар, әмирләр, бәлгүлимиләр һәмдә Тәвратта хатириләнгән барлиқ тарихий «бешарәтлик вақиәләр»ни өз ичигә алиду.
22:37 Йәш. 53:12; Мар. 15:28.
22:38 **«И Рәб, қариғин, бу йәрдә икки қилич бар екән»** — мошу хил «қилич» қисқа болуп, йәнә «пичақ» һесапланғили болиду. **«Болди, йетиду! — деди *Әйса* уларға»** — мошу айәт үстидә 37-айәт билән «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
22:39 Мат. 26:36; Мар. 14:32; Юһ. 8:1; 18:1.
22:41 Мат. 26:39; Мар. 14:35.
22:42 **«бу қәдәһни мәндин елип кәткәйсән»** — «бу қәдәһ» униң алдида туридиған азап-оқубәтләрни көрситиду. Тәвратта «қәдәһ» дәл шу мәнада болуп, «Зәб.» 74:9, «Йәш.» 51:17, 22, «Йәр.» 25:15 вә башқа көп йәрләрдә Худаниң ғәзивини билдүриду. Шуңа Мәсиһ мошу йәрдә һәммимизниң гуналирини көтирип, Худаниң ғәзивини ичишкә тәйяр туриду.
22:44 Юһ. 12:27; Ибр. 5:7.
22:47 Мат. 26:47; Мар. 14:43; Юһ. 18:3.

кириға уруп, оң қулиқини шиливәтти. 51 Бирақ Әйса буниңға жававән: — Болди, тохта!
— деди; у қолини узитип қулиқиға тәккүзүп, уни сақайтти.
52 Әйса өзини тутқили кәлгән баш каһинлар, пасибан бәглири вә ақсақалларға қарап:
— Бир қарақчини тутидиғандәк қилич-тоқмақларни көтирип кәпсиләрғу? 53 Ибадәтха-
нида һәр күни силәр билән биллә едим, силәр қол салмидиңлар. Һазир бу силәргә тәвә
болған вақит-сааттур вә қараңғулуқниң һөкүм сүрүшидур — деди.

Әйсаниң үстидин шикайәт қилиниши вә Петрусниң Әйсадин тениши

Мат. 26:57-58, 69-75; Мар. 14:53-54, 66-72; Юһ. 18:12-18, 25-27

54 Улар Әйсани тутувелип, баш каһинниң өйигә елип келишти. Петрус жирақтин әгишип
маңди. 55 Әнди улар һойлиниң оттурисида от йеқип чөрисидә иссинип олтарғанда, Пе-
трус уларниң арисиға кирип олтарди. 56 Андин отниң нурида униң олтарғинини көргән
бир дедәк униңға тикилип қарап туруп: — Бу адәмму Әйса билән биллә еди, — деди.
57 Лекин у тенип: — Әй хотун, уни тонумаймән! — деди.
58 Андин узун өтмәй, йәнә бирәйлән уни көрүп: — Сәнму улардин екәнсән, — деди. Лекин
Петрус: — Әй бурадәр, ундақ әмәсмән! — деди.
59 Андин бир саатчә өткәндә башқа бирәйлән: — Дәрһәқиқәт, бу һәм униң билән биллә
еди; чүнки уму Галилийәликтур, — дәп чиң турувалди.
60 Лекин Петрус:
— Һәй бурадәр, немә дәватқиниңни билмәймән! — деди. Вә униң сөзи аяқлашмастинла,
хораз чиллиди. 61 Әнди Рәб кәйнигә бурулуп, Петрусқа тикилип қарап қойди. Шуниң билән
Петрус Рәбниң сөзини, йәни: «Бүгүн хораз чиллаштин илгири сән мәндин үч қетим та-
нисән» дегәнлигини ядиға кәлтүрди. 62 Вә у ташқириға чиқип қаттиқ жиғлап кәтти.

Әйсаниң алий кеңәшмидә сотлиниши

Мат. 26:67-68; Мар. 14:65

63 Әнди Әйсани тутуп туруватқанлар уни мәсқирә қилишқа вә савап-думбилашқа башли-
ди; 64 униң көзлирини теңип униңдин: — Сени урған кимду? Қени, бешарәт бәргин! —
дәп сорашти 65 вә униңға буниңдин башқа йәнә нурғун һақарәтләрни яғдурди.
66 Таң атқанда, хәлиқ ақсақаллири, йәни баш каһинлар вә Тәврат устазлири жиғилишти.
Улар уни өз кеңәшмисигә елип берип 67 униңдин: —
Ейтә, сән Мәсиһму? — дәп сорашти.
У уларға жававән:
— Силәргә ейтсамму, қәтъий ишәнмәйсиләр. 68 Силәрдин бирәр соал сорисам, һеч жавап
бәрмәйсиләр. 69 Лекин бу вақиттин башлап Инсаноғли Һәммигә Қадирниң оң йенида ол-

22:50 **«...улардин бири қиличини көтирип, баш каһинниң чакириға уруп, оң қулиқини шиливәтти»** — бу намәлум мухлис Петрус еди (*«Юһ.» 18:10, «Мат.» 26:51, «Мар.» 14:71*).
22:50 Мат. 26:51; Мар. 14:47.
22:52 Мат. 26:55; Мар. 14:48.
22:53 **«һазир бу силәргә тәвә болған вақит-сааттур вә қараңғулуқниң һөкүм сүрүшидур»** — «қараңғулуқниң һөкүм сүрүшидур» — демәк, шу чағда Худа Шәйтанниң күч-қудритини, униң Өзигә вә Мәсиһгә болған нәпритини баш каһинлар вә башқа һөкүмдарлардин ибарәт шу рәзил адәмләр арқилиқ намайән қилишиға йол қойған еди. «1Кор.» 2:8»ни көрүң.
22:54 Мат. 26:57; Мар. 14:53; Юһ. 18:12,24.
22:55 Мат. 26:69; Мар. 14:54,66; Юһ. 18:16,25.
22:59 **«Дәрһәқиқәт, бу һәм униң билән биллә еди; чүнки уму Галилийәликтур»** — мошу киши Петрусниң Галилийәлик екәнлигини бәлким униң тәләппузи яки болмиса йәрлик кийим-кечигидин билип йәткән болса керәк.
22:61 Мат. 26:34,75; Мар. 14:72; Юһ. 13:38; 18:27.
22:63 Аюп 16:10; Йәш. 50:6; Мат. 26:67; Мар. 14:6; Юһ. 19:3.
22:66 Зәб. 2:2; Мат. 27:1; Мар. 15:1; Юһ. 18:28.

тириду, — деди.
70 — Ундақта, сән Худаниң Оғли екәнсән-дә? — дейишти улар.
У: — Дегиниңлардәк мән шудурмән! — дәп җавап бәрди.
71 Шуниң билән улар:
— Әнди башқа гувачиликниң бизгә немә һаҗити? Чүнки өзимиз униң өз ағзидин чиққинини аңлидуқ! — дейишти.

Әйсаниң валий Пилатусниң алдида сотлиниши

Мат. 27:1-2, 11-14; Мар. 15:1-5; Юһ. 18:28-38

23 1 Андин кеңәшмидикиләрниң һәммиси орнидин турушуп, уни валий Пилатусниң
алдиға елип беришти. 2 У йәрдә улар униң үстидин шикайәт қилип:
— Өзини Мәсиһ, йәни падиша дәп ативелип, хәлқимизни аздуруп вә қутритип, Қәйсәргә баҗ-селиқ тапшурушни тосқан бу адәмни байқап уни туттуқ, — дейишти.
3 Пилатус униңдин: — Сән Йәһудийларниң падишасимусән? — дәп сориди.
У: — Ейтқиниңдәк, — дәп җавап бәрди.
4 Андин Пилатус баш каһинлар билән көпчиликкә:
— Бу адәмдин бирәр шикайәт қилғидәк ишни тапалмидим, — деди.
5 Лекин улар техиму қәтъий һалда:
— У Галилийәдин тартип таки бу йәргичә, пүткүл Йәһудийәдиму тәлим бериш билән хәлиқни қутритиду.

Әйса Һерод ханниң алдида

6 Пилатус «Галилийә» дегән сөзни аңлап:
— Бу киши Галилийәликму? — дәп сориди 7 вә униң Һерод ханниң идарә килған өлкидин
кәлгәнлигидин хәвәр тепип, уни Һеродқа йоллап бәрди (у күнләрдә Һеродму Йерусалимда еди).

22:69 **«Һәммигә Қадирниң оң йенида...»** — грек тилида «Худаниң қудритиниң оң тәрипидә». «Зәб.», 109:1ни көрүң. Зәбурдики бу бешарәтлик сөзләр Мәсиһни көрситиду, әлвәттә. Улар өзлири Әйсани сотлаватимиз, дәп ойлатти, лекин әмәлийәттә у Инсаноғли болуп ахир берип уларниң сотчиси болиду.
22:69 Дан. 7:9; Мат. 16:27; 24:30; 25:31; 26:64; Мар. 14:62; Рос. 1:11; 1Тес. 1:10; Вәһ. 1:7.
22:70 **«Дегиниңлардәк мән шудурмән!»** — «дегиниңлардәк» грек тилида бу сөзниң «Шундақ, лекин әмәлийәт дәл силәрниң ойлиғиниңлардәк әмәс» дегән пуриғи чиқиду.
22:71 **«Әнди башқа гувачиликниң бизгә немә һаҗити? Чүнки өзимиз униң өз ағзидин чиққинини аңлидуқ!»** — уларниң Мәсиһкә қаратқан әрз-шикайити: — «Худаниң Оғлимән» дегиниң «күпүрлүк қилғиниң», дегәндин ибарәт еди.
–Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә һәқиқий «күпүрлүк қилғучи» өлүмгә мәһкүм болуши керәк. Шуңа Мәсиһ өзи ейтқандин кейин уларға «башқа гувалиқ» керәк болмиди!
–Һалбуки, Йәһудий хәлқи өзлириниң әмәс, бәлки Рим империйәсиниң қануни астида турғачқа, Әйсани өлүмгә мәһкүм қилиш үчүн Рим һакимийити алдида башқа бирәр әрз-шикайәтни тепиши керәк. Бу төвәндики бабта *(23:2)* көрүниду.
23:1 Мат. 27:2; Мар. 15:1; Юһ. 18:28.
23:2 **«Қәйсәр»** — Рим императори. **«...хәлқимизни аздуруп вә қутритип, Қәйсәргә баҗ-селиқ тапшурушни тосқан бу адәмни байқап уни туттуқ»** — «*(у)* Қәйсәргә баҗ-селиқ тапшурушни тосқан» дегән шикайәт ялған, әлвәттә. 20:20-26ни көрүң. Шикайәт «сиясий җәһәттики» болуп, үч қисимни өз ичигә алиду: *(1)* у хәлиқни қутритиватиду, «аммивий тәртип»ни бузди; *(2)* хәлиқниң баҗ-селиқ беришигә йол қоймиди; *(3)* өзини падиша дәп елан қилди *(демәк, Рим императориға қарши чиққан)*.
23:2 Мат. 17:25; 22:21; Мар. 12:17; Луқа 20:25; Рос. 17:7; Рим. 13:7.
23:3 **«Пилатус униңдин: — Сән Йәһудийларниң падишасимусән? — дәп сориди. У: — Ейтқиниңдәк, — дәп җавап бәрди»** — «Ейтқиниңдәк» грек тилида бу сөзниң «Шундақ, лекин әмәлийәт дәл сениң ойлиғиниңдәк әмәс» дегән пуриғи чиқиду.
23:3 Мат. 27:11; Мар. 15:2; Юһ. 18:33.
23:7 Луқа 3:1.

[8] Һерод Әйсани көргәндә интайин хошал болди. Чүнки у узундин бери униңға даир көп
ишларни аңлап, униңдин бир мөҗизә көрүш үмүтидә болуп, уни көрүш пурситини из-
дәвататти. [9] У Әйсадин көп соалларни сориди, лекин у Һеродқа бир еғизму җавап бәр-
миди.
[10] Баш каһинлар вә Тәврат устазлири йеқин туруп униң үстидин һә дәп әрз-шикайәт
қиливататти. [11] Һерод хан вә униң ләшкәрлири уни харлап мәсқирә қилишип, униңға
шаһанә тон-кийим кийдүрүп, уни йәнә Пилатусниң алдиға қайтуруп йоллиди.
[12] Мана шу күндин башлап, Пилатус билән Һерод дост болуп қалди; чүнки илгири улар
арисида адавәт болған еди.

Әйсаниң өлүмгә һөкүм қилиниши

Мат. 27:15-26; Мар. 15:6-15; Юһ. 18:39-40; 19:1-16

[13] Валий Пилатус баш каһинларни, Йәһудий һөкүмдарларни вә халайиқни жиғип,
[14] уларға:
— Силәр бу адәмниң үстидин «Хәлиқни аздуриду вә қутритиду» дәп шикайәт қилип
уни алдимға тартип кәлдиңлар. Мана, мән силәрниң алдиңларда уни сорақ қилғиним
билән, униңдин силәр шикайәт қилған җинайәтләрдин бириниму тапалмидим. [15] Һе-
родму тапмиди; чүнки мән силәрни униң алдиға әвәттим. Мана, униңда өлүмгә лайиқ
һеч қандақ җинайәт йоқ екән. [16] Шуңа мән уни җазалап, андин қоюп беримән, — деди.
[17] (униң һәр қетимлик өтүп кетиш һейтида, Йәһудий мәһбуслардин бирини уларға қоюп
бериш мәҗбурийити бар еди). [18] Лекин көпчилик тәңла чуқан селишип:
— Буни йоқитиң! Бизгә Вараввасни қоюп бериң! — дейишти. [19] (Вараввас болса шәһәрдә
топилаң көтәргәнлиги вә қатиллиқ қилғанлиғи үчүн зинданға ташланған мәһбус еди).
[20] Шуниң билән Пилатус Әйсани қоюп беришни халап, көпчиликкә йәнә сөз қилғили
турди. [21] Лекин улар җававән йәнә чуқан селишип:
— Крестлигин, уни крестлигин! — дәп вақирашти.
[22] Пилатус үчинчи қетим уларға:
— Немишкә? У зади немә яманлиқ қилған? Мән униңдин өлүмгә лайиқ һеч җинайәт
тапалмидим. Шуниң үчүн мән уни җазалап, қоюп беримән, — деди.
[23] Бирақ улар йәнила һә дәп чуқан селишип: «У крестләнсун!» дәп тәләп қилип чиң ту-
рувалди. Уларниң һәмдә баш каһинларниң чуқанлири ахир күчлүк кәлди. [24] Пилатус
уларниң тәливи бойичә ада қилинсун дәп һөкүм чиқарди. [25] Вә уларниң тилигинини,
йәни топилаң көтириш вә қатиллиқ үчүн зинданға ташланғанни қоюп берип, Әйсани
уларниң хаһишиға тапшуруп бәрди.

23:8 Луқа 9:7.
23:12 Рос. 4:27.
23:13 Мат. 27:23; Мар. 15:14; Юһ. 18:38; 19:4.
23:15 **«Һеродму тапмиди»** — яки «Һерод уни *(бизгә)* қайтуруветипту».
23:16 **«Шуңа мән уни җазалап, андин қоюп беримән»** — бу «җазалаш» бәлким қамчилаш болатти. Бу сөзләр оқурмәнләргә ғәлитә туюлиши мүмкин. Бирәвдә җинайәт болмиса, немишкә уни җазалайду? Мундақ адаләтсизлик Рим империйәси түзүмидә бәк көп еди. Улар делони сүрүштә қилғандиму адәмни қамчилайтти *(«Рос.» 22:24ни көрүң)*. Лекин мошу йәрдә Пилатусниң Әйсани мундақ «қамчилаймән» дейишиниң мәхсити пәқәт Йәһудий чоңларни бир аз рази қилиштин ибарәт еди, халас.
23:17 Мат. 27:15; Мар. 15:6; Юһ. 18:39.
23:18 Рос. 3:14.
23:22 **«шуниң үчүн мән уни җазалап, қоюп беримән»** — 16-айәттики изаһатни көрүң.
23:24 Мат. 27:26; Мар. 15:15; Юһ. 19:16.

Әйсаниң крестлиниши

Мат. 27:32-44; Мар. 15:21-32; Юһ. 19:17-19

26 Вә улар уни елип кетиватқанда, йолда Курини шәһирилик Симон исимлиқ бир киши
сәһрадин келивататти; улар уни тутувелип, крестни униңға көтәргүзүп, Әйсаниң кәй-
нидин маңдурди. 27 Әйсаниң кәйнидә зор бир топ хәлиқ, шундақла униңға ечинип жиға-
зерә көтиришиватқан аялларму әгишип келивататти. 28 Лекин Әйса кәйнигә бурулуп
уларға:
— Әй Йерусалимниң қизлири! Мән үчүн жиғлимаңлар, бәлки өзүңлар вә балилириңлар
үчүн жиғлаңлар! 29 Чүнки силәргә шундақ еғир күнләр келидуки, кишиләр: «Туғмаслар,
бала көтәрмигән қосақлар вә емитмигән әмчәкләр бәхитликтур!» — дейишиду. 30 Шу
чағда кишиләр тағларға: «Үстимизгә өрүл!», дөңлүкләргә: «үстимизни яп!» дәп нида
қилишиду. 31 Чүнки адәмләр япйешил дәрәққә шундақ ишларни қилған йәрдә, қуруп
кәткән дәрәққә немә ишлар болар?! — деди.
32 Икки җинайәтчиму өлүмгә мәһкүм қилинғили униң билән тәң елип келингән еди.
33 Вә улар «баш сүйәк» дәп аталған җайға кәлгәндә, у йәрдә уни вә йәнә икки җинайәтчи-
ни, бирини униң оң йенида вә йәнә бирини сол йенида крестқа тартти. 34 Әйса:
— И Ата, уларни кәчүргин, чүнки улар өзиниң немә қиливатқанлиғини билмәйду, —
деди.
Ләшкәрләр чәк ташлап, униң кийимлирини бөлүшүвалди. 35 Халайиқ қарап туратти,
Йәһудий һөкүмдарларму йенида туруп униңға димиғини қеқип мәсқирә қилип: Башқи-
ларни қутқузуптикән! Әгәр у растин Худаниң Мәсиһи, Униң талливалғини болса, өзини
қутқузуп бақсун! — дейишти.
36 Ләшкәрләрму уни мәсқирә қилишип, йениға берип униңға сиркә тәңләп:
37 — Әгәр сән Йәһудийларниң Падишаси болсаң, өзүңни қутқузуп бақ! — дейишти.
38 Униң үстидики тахтайға грекчә, латинчә вә ибранийчә һәрипләр билән: «Бу киши
Йәһудийларниң Падишасидур» дәп йезип қоюлған еди.
39 Униң билән биллә крестқа тартилған икки җинайәтчиниң бири уни һақарәтләп:
— Сән Мәсиһ әмәсмидиң? Әнди өзүңниму, бизниму қутқузә! — деди.
40 Бирақ йәнә бири униң гепигә тәнбиһ берип: Сән өзүң охшаш һөкүмниң тегидә туруп
Худадин қорқмамсән? 41 Бизниң җазалинишимиз һәқлиқ, чүнки өз қилмишлиримиз-

---

23:26 **«Вә улар уни елип кетиватқанда, йолда Курини шәһирилик Симон исимлиқ бир киши сәһрадин келивататти; улар уни тутувелип, крестни униңға көтәргүзүп, Әйсаниң кәйнидин маңдурди»** — башқа Инҗил баянлиридин билимизки, буниң сәвәви Әйсаниң һалсирап кәткәнлигидин еди «Мат.» 27:32, «Мар.» 15:21 вә изаһатларни көрүң.

23:30 **«Шу чағда кишиләр тағларға: «Үстимизгә өрүл!», дөңлүкләргә: «үстимизни яп!» дәп нида қилишиду»** — Худаниң ғәзиви шунчә дәһшәтлик болидуки, кишиләр униңдин қечиш үчүн һәр қанчә қорқунучлиқ амал-чарә болсиму, халайду. «Һош.» 10:8 вә «Вәһий» 6:16ни көрүң.

23:30 Йәш. 2:19; Һош. 10:8; Вәһ. 6:16; 9:6.

23:31 **«Чүнки адәмләр япйешил дәрәққә шундақ ишларни қилған йәрдә, қуруп кәткән дәрәққә немә ишлар болар?!»** — бу сирлиқ бешарәт бәлким: «Мән гунасиз, меһриван болуп Худаниң җаза қураллири болған чәтәлликләрниң қолида шунчә көп азап тартқан йәрдә, кәлгүсидә силәрдәк гунаға патқанларни улар қандақ җазалар?» дегәндәк.

23:31 Йәр. 25:29; 1Пет. 4:17.

23:32 Юһ. 19:18.

23:33 **«баш сүйәк» дәп аталған җай»** — «баш сүйәк» грек тилида «Калварий», ибраний тилида «Голгота».

23:33 Мат. 27:33,38; Мар. 15:22; Юһ. 19:18.

23:34 Зәб. 21:19; Мат. 27:35; Мар. 15:24; Юһ. 19:23; Рос. 7:60; 1Кор. 4:12.

23:38 **«Униң үстидики тахтайға грекчә, латинчә вә ибранийчә һәрипләр билән: «Бу киши Йәһудийларниң Падишасидур» дәп йезип қоюлған еди»** — римлиқлар бу сөзләрни Әйсани мәсқирә қилиш үчүн язған, әлвәттә. Шүбһисизки, Пилатус бу арқилиқ **Йәһудийларниму** мәсқирә қилмақчи яки әйиплимәкчи болған; бирақ Худа болса бу арқилиқ һәқиқий әһвални көрсәткән *(«Юһ.» 19:19-22ни, «Зәб.» 75:11ни көрүң)*.

23:38 Мат. 27:37; Мар. 15:26; Юһ. 19:19.

ниң тегишлик җазасини тарттуқ; лекин бу киши һеч қандақ натоғра иш қилмиғанғу!
— дәп җавап бәрди. [42] Андин, у Әйсаға:
— И Рәб, падишалиғиң билән кәлгиниңдә, мени яд қилғин, — деди.
[43] Әйса униңға: — Бәрһәқ, мән саңа ейтайки, бүгүн сән мән билән биллә җәннәттә болисән, — деди.

Әйсаниң өлүми

Мат. 27:45-56; Мар. 15:33-41; Юһ. 19:28-30

[44] Һазир алтинчи саат болуп, пүтүн зиминни тоққузинчи сааткичә қараңғулуқ басти.
[45] Қуяш нурини бәрмиди вә ибадәтханиниң пәрдиси тосаттин оттурисидин житилип
икки парчә болуп кәтти. [46] Әйса қаттиқ аваз билән нида қилғандин кейин: — И Ата!
Роһумни қолуңға тапшурдум, — деди-дә, тиниқи тохтап, җан үзди.
[47] У йәрдә турған йүз беши йүз бәргән ишларни көрүп: — Бу адәм һәқиқәтән дурус адәм екән! — дәп Худани улуқлиди.
[48] Вә бу мәнзирини көрүшкә жиғилған барлиқ хәлиқ йүз бәргән ишларни көрүп көкрәклиригә уруп өйлиригә қайтишти. [49] Вә уни тонуйдиған барлиқ кишиләр вә Галилийәдин униңға әгишип кәлгән аяллар жирақта туруп, бу вақиәләргә қарап турди.

Әйсаниң дәпнә қилиниши

Мат. 27:57-61; Мар. 15:42-47; Юһ. 19:38-42

[50-51] Вә мана шу йәрдә кеңәшмидикиләрдин Йүсуп исимлиқ бири бар еди. У өзи ақкөңүл вә адил адәм болуп, уларниң мәслиһәтигә вә қилғиниға қошулмиған еди. Өзи Йәһудийә өлкисидики Ариматия дегән бир шәһәрдин болуп, Худаниң падишалиғини тәлмүрүп
күтәтти. [52] У өзи Пилатусниң алдиға берип Әйсаниң җәситини беришни тәләп қилди;
[53] Вә уни кресттин чүшүрүп канап билән кепәнләп, қорам таштин оюп ясалған, һеч ким
қоюлмиған бир қәбиргә дәпнә қилди. [54] Бу «тәйярлиқ күни» болуп, шабат күни йеқин-
лишип қалған еди. [55] Вә униң билән Галилийәдин кәлгән аяллар Йүсүпкә әгишип, қә-

23:43 **«Бәрһәқ, мән саңа ейтайки, бүгүн сән мән билән биллә җәннәттә болисән»** — Рәбниң: «сән **«бүгүн»** мән билән биллә **җәннәттә** болисән» дегән мошу сөзи бәзиләрниң: «Әйса өлгәндин кейин дозаққа чүшкән» дегән бидъәт тәлиминиң толиму хата екәнлигини көрситиду. Биз «қошумчә сөз»имиздә бу тоғрилиқ азрақ тохтилимиз.
23:44 **«алтинчи саат... тоққузинчи саат»** — «алтинчи саат» чүш болуп, «тоққузинчи саат» чүштин кейин саат үч. Йәһудийлар вақитни әтигән саат алтидин башлап һесаплайтти *(мәсилән, уларда «биринчи саат» биздә саат йәттә болатти)*.
23:44 Мат. 27:45; Мар. 15:33.
23:45 **«ибадәтханиниң пәрдиси тосаттин оттурисидин житилип икки парчә болуп кәтти»** — «Мат.» 27:51дики изаһатни көрүң.
23:45 Мат. 27:51; Мар. 15:38.
23:46 **«Әйса... тиниқи тохтап, җан үзди»** — яки «Әйса... роһини чиқарди». Грек тилида «роһ» вә «тиниқ» бир сөз билән ипадилиниду. «Зәб.» 30:6ни көрүң. Мошу айәттики биринчи «қаттиқ аваз билән нида қилиш»и бәлким «Юһ.» 19:30дә хатириләнгән.
23:46 Зәб. 30:6; Мат. 27:50; Мар. 15:37; Юһ. 19:30; Рос. 7:59.
23:47 Мат. 27:54; Мар. 15:39.
23:50-51 Мат. 27:57; Мар. 15:43; Юһ. 19:38.
23:53 Мат. 12:40; 26:12; 27:59; Мар. 15:46; Йәш.53:9
23:54 **«Бу «тәйярлиқ күни» болуп, шабат күни йеқинлишип қалған еди»** — «тәйярлиқ күни» шабат күни *(дәм елиш күни, шәнбә күни)*ниң һарпа күнидур. Дәм елиш күнидә кишиләрниң «иш қилмаслиқ»и үчүн һарпа күнидә тамақ етилиши вә башқа керәклик хизмәтләрни алдин-ала қиливелиши керәк еди — шуңа алдинқи күни «тәйярлиқ күни» дәп атилатти.
–Тәврат календари бойичә «петир нан һейти»ниңму биринчи күни *(«Нисан», йәни 1-айниң -15-күни)* «шабат күни» дәп һесаплиниши керәк еди *(«Лав.» 23:6-7)*. Шуңа униң һарпа күниму «тәйярлиқ күни» дәп атилатти. Бу «Нисан» айниң 14-күни еди.
–Шабат күни Йәһудийлар арисида һәптиниң барлиқ күнлиригә охшашла кәчқурун башлиниду.

бирни вә униң җәсәтиниң қандақ қоюлғинини көрди. [56] Андин йенип берип әтирләр вә хуш пурақлиқ буюмларни тәйяр қилди вә Тәвраттики әмир бойичә шабат күни арам елишти.

Әйсаниң тирилиши

Мат. 28:1-10; Мар. 16:1-8; Юһ. 20:1-10

24 [1] Әнди һәптиниң биринчи күнидә таң юрай дәп қалғанда, аяллар өзлири тәйярлиған әтирләрни елип, қәбиргә кәлди. [2] Улар қәбирниң ағзидики ташниң домилитиветилгәнлигини көрди; [3] вә қәбиргә кирип қаривиди, Рәб Әйсаниң җәсити йоқ туратти. [4] Вә шундақ болдики, улар бунидин патипарақ болуп турғанда, мана, нур чақнап туридиған кийимләрни кийгән икки зат уларниң йенида туюқсиз пәйда болди. [5] Аяллар қаттиқ вәһимгә чүшүп, йүзлирини йәргә йеқишти. Икки зат уларға: — Немә үчүн тирик болғучини өлгәнләрниң арисидин издәйсиләр? [6-7] У бу йәрдә әмәс, бәлки у тирилди! У техи Галилийәдә турған вақтида, униң силәргә немини ейтқинини, йәни: «Инсаноғлиниң гунакар адәмләрниң қолиға тапшурулуп, крестлинип, үчинчи күни қайта тирилиши муқәррәрдур» дегәнлирини әсләп беқиңлар! — деди.
[8] Вә улар униң дәл шундақ дегинини есигә елишти; [9] вә қәбирдин қайтип, бу ишларниң һәммисини он бирәйләнгә, шундақла қалған мухлисларниң һәммисигә йәткүзди.
[10] Расулларға бу ишларни йәткүзгүчиләр болса Магдаллиқ Мәрйәм, Йоанна вә Яқупниң аниси Мәрйәм һәмдә улар билән биллә болған башқа аяллар еди. [11] Лекин аялларниң бу ейтқанлири уларға әпсанидәк билинди, улар уларниң сөзлиригә ишәнмиди. [12] Бирақ Петрус орнидин туруп, қәбиргә жүгүрүп барди. У еңишип қәбир ичигә қаривиди, ялғуз канап кепәнликниң тилим-тилим парчилирини көрүп, йүз бәргән ишларға тәәҗҗүплинип өйгә қайтип кәтти.

Емаюс йезисиға баридиған йолда меңиватқан сирлиқ мусапир

Мар. 16:12-13

[13] Вә мана, шу күндә улардин иккилән Йерусалимдин он бир чақирим жирақлиқтики Емаюс дегән кәнткә кетип баратти. [14] Улар йүз бәргән барлиқ ишлар тоғрисида сөзлишип кетиватикатти. [15] Вә шундақ болдики, улар сөзлишип-мулаһизилишип кетиватқанда, мана Әйса өзи уларға йеқинлишип келип, улар билән биллә маңди; [16] лекин уларниң көзлири уни тонуштин тутулди.

23:55 Луқа 8:2.
23:56 **«*аяллар* әтирләр вә хуш пурақлиқ буюмларни тәйяр қилди»** — «буюмлар» — яки «мәлһәмләр». Бу буюмларниң ишлитилишиниң мәхсити җәсәтниң үстигә чечип униң чирип кетишини астилитиштин ибарәт еди.
24:1 **«һәптиниң биринчи күни»** — яки «шабаттин кейинки күн», йәни йәкшәнбә. Башқа бир хил тәрҗимиси ««һәптиләр»ниң биринчи күни». «Петир нан һейти»дин «орма һейти»ғичә 7 һәптә, йәни 49 күн санилиши керәк. Бу вақит «һәптиләр» дәп атилиду, «орма һейти» бәзидә «һәптиләр һейти» дәпму атилиду.
24:1 Мат. 28:1; Мар. 16:1; Юһ. 20:1.
24:4 **«нур чақнап туридиған кийимләрни кийгән икки зат»** — «икки зат» грек тилида «икки әр киши». Булар пәриштиләр болса керәк.
24:6-7 Мат. 16:21; 17:22; 20:18; Мар. 8:31; 9:31; 10:33; Луқа 9:22; 18:31.
24:8 Юһ. 2:22.
24:9 Мат. 28:8; Мар. 16:10.
24:12 Юһ. 20:3, 6.
24:13 **«он бир чақирим»** — грек тилида «атмиш стадийон» — бир стадийон тәхминән 185 метр келиду.
24:13 Мар. 16:12.
24:15 Мат. 18:20; Луқа 24:36.

[17] У улардин: — Кетиветип немә ишлар тоғрилиқ муназирә қилишиватисиләр? — дәп сориди. Улар қайғулуқ қияпәттә тохтап, [18] улардин Клийопас исимлиқ бири җавап берип: — Йерусалимда турупму, мошу күнләрдә шу йәрдә йүз бәргән вақиәләрдин бирдин-бир хәвәр тапмиған мусапир сән охшимамсән?! — деди.
[19] Вә у улардин: — Немә вақиәләр болди? — дәп сориди.
«Насарәтлик Әйсаға мунасивәтлик вақиәләр!» — деди улар, — «У өзи Худаниң алдидиму, барлиқ хәлиқниң алдидиму әмәлдә вә сөздә қудрәтлик бир пәйғәмбәр болуп, [20] баш каһинлар вә һөкүмдарлиримиз уни өлүм һөкүмигә тапшуруп, крестләтти. [21] Биз әслидә уни Исраилға һәмҗәмәт болуп азат қилидиған зат екән, дәп үмүт қилған едуқ. Лекин ишлар шундақ болди, һазир бу вақиәләр йүз бәргинигә үчинчи күн болди; [22] йәнә келип, аримиздики бир нәччә аял һәм бизни һаң-таң қалдурувәтти. Чүнки улар бүгүн таң сәһәрдә қәбиргә бериптикән, [23] униң җәситини тапалмай қайтип келип: «Бизгә бир нәччә пәриштә ғайипанә көрүнүштә аян болуп, «У тирик!» деди» дәп ейтипту. [24] Буниң билән аримиздин бир нәччәйлән қәбиргә берип, әһвалниң дәл аялларниң ейтқинидәк екәнлигини байқапту. Лекин уни уларму көрмәпту».
[25] Әйса уларға:
— Әй наданлар, пәйғәмбәрләрниң ейтқанлириниң һәммисигә ишинишкә қәлби галлар!
[26] Мәсиһниң өзигә хас шан-шәривигә кириштин бурун, мошу җапа-мушәққәтләрни бешидин өткүзүши муқәррәр әмәсмиди? — деди.
[27] Андин пүтүн Тәврат-Зәбурдин, Муса вә башқа барлиқ пәйғәмбәрләрниң язмилиридин башлап у өзи һәққидә алдин пүтүлгәнлирини уларға шәрһ берип чүшәндүрди.
[28] Улар баридиған кәнткә йеқинлашқанда, у жирақрақ бир йәргә баридиғандәк туратти.
[29] Лекин улар уни тутувелип:
— Кәч кирип қалди, һелила күн олтириду. Биз билән биллә қонуп қалғин, — дәп өтүнди. Шуниң билән у улар билән қонғили өйгә кирди. [30] Вә шундақ болдики, у улар билән дәстиханда олтарғанда, нанни қолиға елип, Худаға тәшәккүр ейтти, андин нанни уштуп уларға тутти. [31] Уларниң көзлири шуан ечилип, уни тонуди; шуниң билән у уларниң алдидин ғайип болди. [32] Улар бир-биригә:
— У йолда биз билән параңлишип, бизгә муқәддәс язмиларға шәрһ бәргәндә, жүрәк-бағримиз гоя оттәк янмидиму?! — дейишти.
[33-34] Вә улар шу һаман туруп Йерусалимға қайтип кәлди. Улар иккиси он бирәйлән билән уларниң һәмраһлириниң бир йәргә жиғилип турғинининиң үстигила чүшти, улар: «Рәб растин тирилипту. У Симонға көрүнүпту!» дейишиватитти. [35] Шуниң билән улар иккиләнму йолда йүз бәргән ишларни вә у нанни уштуватқанда униң өзлиригә қандақ тонулғинини көпчиликкә сөзләп бәрди.

24:19 Луқа 7:16; Юһ. 4:19; 6:14.
24:21 **«Биз әслидә уни Исраилға һәмҗәмәт болуп азат қилидиған зат екән, дәп үмүт қилған едуқ»** — «һәмҗәмәт-азат қилғучи» яки «һәмҗәмәт-қутқузғучи» тоғрилиқ «Аюп» 19:25 вә изаһат, шундақла «Тәбирләр»ни көрүң.
24:21 Рос. 1:6.
24:22 Мат. 28:8; Мар. 16:10; Юһ. 20:18.
24:26 Йәш. 50:6; 53:5; Фил. 2:7; Ибр. 12:2; 1Пет. 1:11.
24:27 Яр. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Қан. 18:15; Зәб. 131:11; Йәш. 7:14; 9:5; 40:10; Йәр. 23:5; 33:14; Әз. 34:23; 37:24-25; Дан. 9:24; Мик. 7:20.
24:29 Яр. 19:3; Рос. 16:15; Ибр. 13:2.
24:30 **«у улар билән дәстиханда олтарғанда, нанни қолиға елип, Худаға тәшәккүр ейтти, андин нанни уштуп уларға тутти»** — «нан уштуш» адәттә буни меһман әмәс, бәлки саһибхана қилиши керәк еди.
24:33-34 **«улар шу һаман туруп Йерусалимға қайтип кәлди»** — грек тилида «улар шу саәттила туруп Йерусалимға қайтип кәлди».

Әйсаниң мухлислириға йәнә көрүнүши

Мат. 28:16-20; Мар. 16:14-18; Юһ. 20:19-23; Рос. 1:6-8

36 Вә улар бу ишлар үстидә сөзлишиватқанда, Әйса өзи тосаттин уларниң оттурисида
пәйда болуп:
— Силәргә аман-хатирҗәмлик болғай! — деди.
37 Улар бирәр роһни учраттуқму немә, дәп хиял қилип, алақзадә болушуп вәһимигә
чүшти.
38 У уларға:
— Немигә шунчә алақзадә болуп кәттиңлар? Немишкә қәлбиңларда шәк-гуман чиқип
туриду? 39 Қоллиримға вә путлиримға қарап беқиңлар! Мениң өзүм екәнлигимни би-
лиңлар! Мени тутуп көрүңлар, роһниң әт билән сүйиги йоқ, лекин мәндә барлиғини
көрисиләр, — деди.
40 Вә шундақ дегәч уларға пут-қолини көрсәтти. 41 Улар хушлуқтин көзлиригә ишәнгүси
кәлмәй һәйрануһәс турғинида у улардин:
— Силәрниң бу йәрдә йегидәк нәрсәңлар барму? — дәп сориди. 42 Улар бир парчә белиқ
кавиви вә бир парчә һәсәл кәнигини униңға сунувиди, 43 у елип уларниң алдида йеди.
44 Андин у уларға:
— Мана бу мән силәр билән болған вақтимда силәргә ейтқан: «Муса хатирилигән Тәврат
қануни, пәйғәмбәрләрниң язмилири вә Зәбурда мениң тоғрамда пүтүлгәнниң һәммиси
чоқум әмәлгә ашурулмай қалмайду» дегән сөзлирим әмәсму? — деди.
45 Шуниң билән у муқәддәс язмиларни чүшиниши үчүн уларниң зеһинлирини ачти 46 вә
уларға мундақ деди:
— Муқәддәс язмиларда шундақ алдин пүтүлгәнки вә шу иш Мәсиһниң өзигә тоғра кәл-
дики, у азап чекип, үчинчи күнидә өлгәнләр арисидин тирилиду, 47 андин униң нами
билән «Товва қилиңлар, гуналарниң кәчүрүмигә муйәссәр болуңлар» дегән хәвәр Йе-
русалимдин башлап барлиқ әлләргә җакалиниду. 48 Силәр әнди бу ишларға гувачидур-
силәр. 49 Вә мана, мән Атамниң вәдә қилғинини вуҗудуңларға әвәтимән. Лекин силәр
жуқуридин чүшидиған күч-қудрәт билән кийгүзүлгичә, шәһәрдә күтүп туруңлар».

Әйсаниң асманға көтирилиши

Мар. 16:19-20; Рос. 1:9-11

50 Вә у уларни Бәйт-Ания йезисиғичә башлап барди вә қоллирини көтирип уларни
бәрикәтлиди. 51 Вә шундақ болдики, уларни бәрикәтлигәндә у улардин айрилип ас-
манға көтирилди. 52 Улар униңға сәҗдә қилишти вә зор хошал-хурамлиқ ичидә Йеруса-
лимға қайтип келип, 53 һәрдайим ибадәтханида туруп Худаға шүкүр-сана оқушуп турди.

24:36 **«Силәргә аман-хатирҗәмлик болғай!»** — ибраний тилида «шалом әләйкум», әрәб тилида «әссаламуәләйкум» дегән сөз билән ипадилиниду.
24:36 Мар. 16:14; Юһ. 20:19; 1Кор. 15:5.
24:41 Юһ. 21:10.
24:44 Мат. 16:21; 17:22; 20:18; Мар. 8:31; 9:31; 10:33; Луқа 9:22; 18:31; 24:6.
24:46 Зәб. 15:10; 12:7. 23; Рос. 17:3.
24:47 Рос. 13:38; 1Юһ. 2:12.
24:49 **«мән Атамниң вәдә қилғинини вуҗудуңларға әвәтимән»** — «Атамниң вәдә қилғини» Өзиниң Муқәддәс Роһи. Худа уларни «қудрәт билән кийгүзиду». **«Лекин силәр жуқуридин чүшидиған күч-қудрәт билән кийгүзүлгичә, шәһәрдә күтүп туруңлар»** — «шәһәр» — Йерусалим.
24:49 Юһ. 14:26; 15:26; 16:7; Рос. 1:4.
24:50 Рос. 1:12.
24:51 Мар. 16:19 Рос. 1:9.
24:53 **«...вә шундақ болдики, у уларни бәрикәтлигәндә у улардин айрилип асманға көтирилди... *улар* һәрдайим ибадәтханида туруп Худаға шүкүр-сана оқушуп турди»** — бу 36-53-айәтләргә қариғанда, бу Мәсиһниң мухлислириға ахирқи көрүнүши еди. Бирақ униң тирилишини баян қилидиған башқа хатириләр билән

Қошумчә сөз

Биз мошу йәрдә пүтүн «баян» тоғрилиқ әмәс, бәлки бәзи алаһидә қизиқ нуқта яки қийинлиғи бар айәтләр үстидә азрақ тохтилимиз. «Луқа», «Матта» вә «Маркус»ни оқуғанлар болса, у китапларда нурғун ортақ баянларниң барлиғини көрүп йетәләйду. Биз тәрҗимимиздиму, шундақ ортақ йәрләр үстидә тохталғинимизда, «Матта», «Маркус» вә «Луқа»дики изаһатлар вә «қошумчә сөз»имизни бир-биригә бағлиған һалда йезишқа тириштуқ.

10:42

«**Бирақ бирла иш зөрүрдур; вә Мәрйәм шуниңдин өзигә несивә болидиған яхши үлүшни таллиди; бу һәргиз униңдин тартивелинмайду**».

Марта вә Мәрйәм иккиси, шүбһисизки, Әйсани өйигә қарши алди; лекин әслидә уни тәклип қилғучи Марта болуши мүмкин (бу йәрдики Мәрйәм Әйсаниң аниси Мәрйәм әмәс, әлвәттә). Марта нурғун меһманларни күтүш билән алдираш еди вә Мәрйәм Әйсаниң айиғида олтирип Униң сөзини тиңшаватати. Марта Әйсаға Мәрйәм маңа ярдәм қилмиди, дәп ағриниду. Бизниң Әйсаниң бәргән муну җававиға әстайидил көңүл қоюшимизға тоғра келиду: —

«**Әй Марта, Марта, сән көп ишларниң ғемини йәп аварә болуп жүрүватисән. Бирақ бирла иш зөрүрдур; вә Мәрйәм шуниңдин өзигә несивә болидиған яхши үлүшни таллиди; бу һәргиз униңдин тартивелинмайду**».

Әйса Мартаға униң исмини икки қетим тәкрарлап чоңқур амрақлиқ билән сөз қилиду (ибраний тилида адәмниң исмини қайтилап чақириш күчлүк амрақлиқ, меһир-муһәббәтни билдүриду). Униң сөзидин Мартаниң көңлиниң көп ишларға бөлүнүп, ғәмдә келиватқинини байқаймиз; амма Рәббимиз бу тоғрилиқ униңға «**Бирақ бирла иш зөрүрдур**» дәп мулайимлиқ билән тәнбиһ бериду. Әнди у ейтқан «**зөрүр болған иш**» болса Униң айиғида олтирип сөзини тиңшаштин ибарәт, демәкчиму? Бизниңму Униң Мартаға ейтқан бу сөзини әстайидиллиқ билән аңлишимизға тоғра келиду — чүнки Рәббимиз Мәрйәм талливалған «Рәбниң сөзини тиңшаш»ни «**өзигә несивә болидиған яхши үлүш**», дәйду. «Үлүш» бир пүтүн иш-һәрикәтниң мәлум қисмидур. Шуңа башқа ишларму «**зөрүр болған бирла иш**»ниң мәлум қисми болуши керәк. Ундақта «**зөрүр болған бирла иш**», йәни «пүтүн бир иш» зади немә?

Муқәддәс язмилардики көп башқа йәрләрдә бу соалға җавап тәминләйду, дәп қараймиз: —«**Силәр қуллар, әттин болған ғожайиниңларға Мәсиһкә итаәт қилғиниңлардәк чин көңлүңлардин әйминиш вә титрәш билән итаәт қилиңлар; пәқәт көз алдидила хизмәт қилип, адәмни хуш қилғучи қуллардин болмаңлар, бәлки Мәсиһниң қуллириниң сүпитидә Худаниң ирадисини җан-дил билән беҗа кәлтүрүңлар, адәмләргә әмәс, бәлки Рәбгә чин дилиңлардин хизмәт қилиңлар**» («Әф.» 6:5-7).

селиштурғанда, бу биринчи йәкшәнбидики көрүнүштин кейин Әйса йәнә бир нәччә қетим мухлислириға аян болди. Луқаниң бу хатириси Әйсаниң мухлисларға биринчи күнидики көрүнишлиридин бирақла қириқинчи күнидики көрүнүшигә атлап өткән болса керәк (*45-айәттә яки 50-айәттә «атлап өтиду»*). Шуңа Инҗилдики «төрт баян»да һеч қандақ зит йәрләр йоқ, дәп қараймиз.

–«Луқа»ниң давами «Расулларниң паалийәтлири»дур, әлвәттә.

«**Вә һәммә ишларда, сөз болсун, әмәл болсун, һәммисини Рәб Әйсаниң намида қилип, униң арқилиқ Худаатиға рәхмәт ейтиңлар**» (Кол.» (3:17).

«**Немә ишни қиливатқан болсаңлар, униңда инсанлар алдида әмәс, бәлки Рәб алдида қилғандәк жан-дил билән униңға ишләңлар**» (Кол.» (3:23).

Һәммимиз «қуллар» әмәс, әлвәттә. Бирақ расул Павлус мошу айәтләрдә тәтбиқлайдиған принсипни һәммимизгә тәтбиқлашқа тоғра келиду. Мәйли Худаниң хизмитидә болсун, мәйли башқиларниң хизмитидә болсун «чин көңлүңлардин», «жан-дил билән», «пүтүн қәлб билән» Рәбниң Өзи үчүн қилғандәк яки Униң алдида қилғандәк қилишимизға тоғра келиду. Чүнки биздә шу мүмкинчилик барки: — (1) хизмәт қилғинимизда нийитимиз дурус болмайду; (2) биз қилған хизмитимиздә тәшәккүр ейтмаймиз, бәлки ағринимиз.

Алайлуқ, биз хизмәткә чин көңлимиздин берилмисәк, биз һәтта жамаәттә Рәбниң хизмитидә болғинимиздиму, қериндашлар бизгә рәхмәт билдүрмисә яки хизмитимизни байқимиса, биздә хапичилиқ яки мәйүслүк пәйда болиду. Бундақ иш һеч болмиғанда, бизниң хизмитимиздә ялғуз Худани рази қилиш үчүнла әмәс, бәлки башқиларниң, болупму қериндашларниң миннәтдарлиғи яки алқишлириға, һәтта уларниң яхши көрүшигә еришәйли дегән қисмән түрткә билән тиришиватқанлиғимизни испатлайду. Әгәр ялғуз Худанила рази қилиш нишани билән ишлисәк, ундақта, һәтта һеч ким хизмитимизни көрмисиму Худадин кәлгән шатлиқ биздә болатти.

Худа үчүн қилған хизмитимиз шатлиқ билән болмиса, бәлки көңлидә наразилиқ яки хапичилиқ билән болса, ундақта хизмитимизни тохтитип, шу әһвалимизниң сәвәвини сүрүштә қилишимизға тоғра келиду. Мәсилән, биз мәлум кишиләргә хәйрхаһлиқ көрситәй дегән нийәттә болсақ, ундақта шат-хорамлиқ билән қилишимиз керәк. Болмиса, һеч қандақ сәдиқә бәрмәсликкә тоғра келиду. «**һәр адәм һеч қийнилип қалмай яки мәҗбурән әмәс, бәлки өз көңлидә пүккиничә бәрсун; чүнки Худа хошаллиқ билән бәргүчини яхши көриду**» («2Кор.» 9:7). Йәнә, «**... Хәйрхаһлиқ көрситишни болса, хошал-хорамлиқ билән қилсун**» («Рим.» 12:7). Чүнки башқиларға ярдәм бәргәндә биздә хурсәнлик туйғуси болмиса, ундақ қилғинимиз бизгә еғир туюлса, ундақта ярдәм қобул қилғучида «Маңа ярдәм бәргүчи бу ишта чоң бәдәл төлиди» дегәндәк тәсир қалдурмай қалмаймиз. Ярдәм қобул қилған киши: «Қәриздар болуп қалдим» дегән һессиятқа келип қалиду. Әксичә, бизгә тапшурулған әмирләр бойичә башқиларға «қәризни қайтурушум керәк» дегән тәсирни қалдурмаслиғимиз лазим: — «**Яхшилиқ қилиңлар, башқиларға өтнә бериңлар вә «улар бизгә бернемә қайтуриду» дәп ойлимаңлар**» («Луқа» 6:35).

Мәрйәм немә иш болушидин қәтъийнәзәр, бу пурсәтни чиң тутуп чоқум Әйсаниң сөзини тиңшай дегән еди. Униң сөзигә қулақ селиш пәйтлири шунчә қиммәтлик еди! Бундақ әһвалда кимниң башқа ишни қилишқа райи бариду? Вә шуниң билән у олтирип Әйсаниң сөзини аңлиди. Бу чағда, шүбһисизки, бириси: «Мартаму меһманларни күтмәй, уму олтиривелип Әйсаниң сөзини тиңшиса, ундақта меһманларға ғиза нәдин келәтти?» дәп сорайду. Лекин әгәр у олтарвелип тамақ әтмисә, бу бир чоң пажиә боламти? Меһманлар пәқәт нан вә соғ су билән озуқландиму, дәйлуқ, ким униңдин нарази болатти? Яки бәлким ахир берип һәммәйлән орнидин туруп қолмуқол бирәр тамақ тәйярлиши мүмкин еди. Буларни биз һазир һәргиз биләлмәймиз. Марта «дәстихини кәң саһибхана» дегән нам-абройдин мәһрум болатти, лекин униң шу абройи шунчә муһимму? Еникки, Әйсаниң униң алдиға бир таллаш йолини қоюп:

«Марта, сән меһманларни күтәй десәң, ундақта бу иш хошаллиқ, разилиқ билән қилинсун; қәлбиңдә башқа иш қилай дегән истәк болса шуниңға әркинлик болсун, шундақ қилсаң һәтта тамиғиң йәтмәй қалсиму, қәлбиңдә сән Худаға шан-шәрәп оқиверисән» дегинидәк болиду.

Бу сөзләрниң үстигә шуни қошалаймизки, жиддийлик болуп кәткән бу дәвримиздә «аддийлаштуруш»ниң толиму һажити бардур. Турмушимиз мурәккәплик вә алдирашлиқ билән толғачқа, Худа алдида олтирип, Униң авазиға қулақ селиш, Униңға дуа қилиш вә Униң сөз-каламини оқушқа чолимиз тәгмәйду. Биздә ишлиримизни қәтъий аддийлаштуруш нийити болмиса, қәлбимиздә башқиларға йәткүзгидәк һеч қандақ роһий байлиқлар болмайдиғанлиғини вә пүткүл өмримизниң Худаниң падишалиғи үчүн һеч мәңгү мевә болмай бекар өтүп кәткәнлигини қаттиқ әпсус ичидә көридиған болимиз.

12:13-14

«**Бириси: — Устаз, акамға атимиздин қалған мирасни мән билән тәң үлишишкә буйруғайла — деди. Лекин У униңға жававән: — Бурадәр, ким Мени силәрниң үстүңларға сотчи яки үләштүргүчи қилди? — деди**».

Немишкә Мәсиһ һөкүм чиқирип бериш тәләпини рәт қилди?

Мәсиһниң бу йәрдә ейтқан сөзлири Муса пәйғәмбәрниң икки Исраиллиқ қериндиши арисида салачилиқ қилмақчи болғанда Мусаға ейтилған муну сөзләрни адәмниң есигә кәлтүриду: «**Ким сени бизгә башлиқ яки сорақчи болсун дәпту! Сән түнүгүн һелиқи Мисирлиқни өлтүргиниңдәк мениму өлтүрмәкчимусән?!**» («Мис.» 2:14). Шу чағдики адәмләр Муса пәйғәмбәрниң аричи болуш нийитини чәткә қаққини Худа уларни Мисирдин қутқузушқа тәйярлаватқан кишини чәткә қаққини еди («Рос.» 7:26-35ни көрүң). Лекин мошу йәрдә Исраилларниң Мусани рәт қилған бу сөзлирини Мәсиһниң Өзи ишлитиду. Шу йол билән уларниң Өзини чәткә қақидиғанлиғини алдин-ала пуритип ейтиду. Йәни: «Силәр Мениң мошу дәвада чиқарған һөкүмүмни қобул қилсаңларму, лекин барлиқ башқа ишлар үстидә болған һөкүмлиримни рәт қилсиләр» — дегинидәк. Чүнки Худани өзимизгә қолайлиқ тәминлигүчи қурал қиливелишимизға болмайду. Бизгә «увал болған» дәп һесаплиған ишларда Униңға «Адалитиңни аян қилип тоғра һөкүм чиқарғайсән» дәп ялвуруп, амма һаятимиздики башқа ишларда Униң көрсәткән һөкүмлирини рәт қилсақ, Униңға һақарәт кәлтүргәнгә баравәр болмамду? Уни һаятимизниң һәммә иши үстидә «Ғожам», «Рәббим» сүпитидә қобул қилмисақ, Уни һәқиқий қобул қилған болмаймиз.

Һәтта Мәсиһгә дад ейтқан мошу кишигә һәқиқәтән увал қилинған болсиму, Худа билән биргә маңғанлар өзи үчүн орун-һоқуқ талашмай, барлиқ иш-дәвалирини Униңға тапшурушни вә шуниңдәк көңлини «**Хошнаңни өзәңни сөйгәндәк сөйгин**»гә беришни үгиниши керәк.

«**Мубарәк, мулайим-мөминләр! Чүнки улар йәр йүзигә мирасхордур**»

«**Силәргә дүшмәнлик болғанларға меһир-муһәббәт көрситиңлар, силәрдин нәпрәтләнгәнләргә яхшилиқ қилиңлар, силәргә зиянкәшлик қилғанларға дуа қилиңлар**»

«**Интиқам алмаңлар, и сөйүмлүклирим; уни Худаға тапшуруп Униң ғәзивигә йол қоюңлар, чүнки муқәддәс язмиларда мундақ йезилған: «Пәрвәрдигар дәйдуки, интиқам**

Мениңкидур, яманлиқ Мән қайтуримән»».
(«Мат.» 5:5, 5:43-44, «Рим.» 12:19).

Мухлис болуш — «мунар қуруш» «уруш қилиш» 14:28-33

«**Араңлардин бириси мунар салмақчи болса, алди билән олтирип бу қурулушни пүткүзгидәк хиражәт өзәмдә барму-йоқ дәп һесап қилмасму? Ундақ қилмиғанда, һулни селип пүткүзәлмисә, көргәнләрниң һәммиси мазақ қилип: «Бу адәм бенани башлап қоюп пүткүзәлмиди» — демәй қалмайду.**

Яки бир падиша йәнә бир падиша билән жәң қилғили чиқса алди билән олтирип: Мениң үстүмгә келидиған жигирмә миң кишилик қошун егисигә мән он миң әскирим билән тақабил туралармәнму? Дәп мөлчәрләп көрмәмду?! Әгәр у «Соқушалмаймән» дәп ойлиса, дүшмән техи жирақтики чағда әлчи әвәтип, сулһ шәртлирини сорайду. Шуниңға охшаш, силәрдин кимдәким көңлидә өзиниң бар-йоқи билән хошлашмиса, Маңа мухлис болалмас».

Булар Мәсиһдин үгинишниң (демәк, мухлиси болуш үчүн) башлинишида болидиған өзгәрмәс, мурәссә қилишқа болмайдиған шәртләрдур. Бу шәртләргә йүзләнмисә һеч ким бирдин-бир һәқиқий болған роһий сәпәрни қилалмайду, һәтта башлинишиму болмайду : —

Биринчи охшитиш — мунар қуруш

Әйса Мәсиһгә әгишиш «қурулуш» жәрияниға охшайду. Иман-етиқат, шүкүрлүк, билим, тәҗрибә, сәвир-тақәт, «роһий сезим», өзини тутуш, меһир-муһәббәт, — буларниң һәммисини һаятимизға «хишниң үстигә хиш қойғандәк» қошуш керәк. Мошу «қурулуш жәрияни» пәқәт биз ялғуз болған һалдила әмәс, бәлки жәм болғинимиздиму алға бесилиду. Муқәддәс язмилардики «қурулуш» яки «етиқатни қуруш» тоғрилиқ нурғун айәтләр бар («Римлиқларға»дики «кириш сөз»имиз, «Мат.» 7:24, «Рос.» 7:49, 9:31, «Рим.» 15:20, «1Кор.» 8:1, 8:10, 10:23, 14:4, 14:7, «Гал.» 2:18, «1Тес.» 5:11, «1Пет.» 2:5, 2:7ни көрүң). Мәсиһгә барлиқ әгәшмәкчи болғанлар алдимда өмүрвайәт ««қуруш» хизмити» туриду дәп билиши керәк. Бу хизмәтниң хәтири бар — мунар егиз, шундақла әтраптики барлиқ адәмләр уни жирақтин көрәләйду. Қурулуш тохтап қалса, бу ишни мазақ қилидиғанлар аз болмайду. Лекин һалқилиқ соал шуки, «Мәндә мошу мунарни қуруп чиққидәк материял барму?». Әнди бәш күнлүк аддий бир инсан қандақму бу чоң соалға дурус җавап берәлисун? Бу соалға һазир иккинчи бир охшитиш вә соал қошулиду.

Иккинчи охшитиш — жәң қилиш

Мәсиһгә әгишишни бир жәң яки уруш дейишкә болиду. Барлиқ инсан жанлириниң күчлүк бир дүшмини бардур. У «**оғрилайду, өлтүриду вә һалак қилиду**» («Юһ.» 10:10) вә Мәсиһгә әгишәй дегән һәр кимләргә алайитән жәң тәйяр қилмақта. Худаниң йолини таллиғанлар бу жәңдин қачалмайду. Шуниң билән һалқилиқ соал шуки «Мән тәйярму?».

Буниң үстигә, Рәббимизниң бу тәмсилидә бу жәң бәк тәңсиз көрүниду. Мудапиә қилғучида он миң ләшкәр, һуҗум қилғучи падишада жигирмә миң ләшкәр бар. Мудапиә қилғучи падиша жәң қилай десә, шүбһисизки, барлиқ ләшкәрләрни сәпкә қойиду. Бир адәмму, бир қуралму запас қалмайду — һәммиси жәңгә орунлаштурулиду, вә буларни

тоғра ишлитишкә падиша пүтүн зеһнини жиғип олтириду. Көз алдимизда турған жәңму биздин бар-йоқимизни тәләп қилиду. Әнди муһим соал шуки — «Мәндә бу жәңни қилғидәк немәм бар?». аддий бир инсан буни нәдин биләлисун?

Буниңға Рәббимизниң жавави ениқтур. Бу жавапқа келиштин авал шуни дәймизки, биз роһий жәңдики хәтәрлик, мушәққәт вә азап-оқубәтләргә йүзлинишкә тәйяр болмисақ, «соқушалмаймән» десәк, яхшиси биз «**әлчи әвәтип, дүшмәнлиримиздин сулһ шәртлирини өтүнгинимиз түзүктур**». Биздә һеч гуман йоққи, Худани издәйдиған сәпиримизни ташлашқа қошулсақла, Шәйтан биз билән «сени аварә қилмаймән» дәп Содилишишқа хошал болиду. Лекин шуниму есимизгә кәлтүрүшимизгә тоғра келидуки, Шәйтан сөзидә сөзидә турамду-турмамду?

Әнди «Мунарни қуруп чиққидәк немәм бар?» вә «Жәңни ахирғичә қилғидәк күчүм барму?» дегән соалларға Рәббимиз жававән мундақ аддий бир баян қилиду — «**Шуниңға охшаш, силәрдин кимдәким көңлидә өзиниң бар-йоқи билән хошлашмиса, маңа мухлис болалмас**».

Мана бу, биздики жими нәрсиләрниң йетәрлик-йетәрсизлигини бизгә билдүридиған аддий һәқиқәттур. Чүнки рошән әмәлийәт шуки, һәммә нәрсимиз бу ишларға қәтъий йәтмәйду! Ундақта биз қандақму өз һаятимизға иман-етиқат, меһир-муһәббәт, сәвир-тақәт, бәрдашлиқ, билим, кичик пеилликни қошуп қурғидәк йол-тәдбиримиз бар дәп ойлашқа петиналаймиз?! Бу йол-тәдбирләр пәқәт һәммидин үстүн Худадин келиду!

Пүткүл инсанийәткә аз дегәндиму алтә миң жил зәрб қилип кәлгән тәҗрибиси бар болған роһий бир дүшмәнгә қандақ тақабил туралаймиз? Муқәддәс язмиларда униң тоғрилиқ: — «**У пүтүн дунияни аздуриду**» дәп хатирилиниду. Пакит шуки, униңға тақабил турушқа керәк болған даналиқ вә етиқадимиз толиму йетәрсиздур. Биздә он миң ләшкәр болсиму, лекин униңда миллиардлап болуши мүмкин! У бизниң қабилийәтсизлигимизгә қарап күлүп туриду!

Лекин бу пакит бизгә керәк болған жавапқа елип келиду. Роһий қурулуш үчүн һәмдә роһий жәң үчүн Худаниң барлиқ керәкликни тәминлишигә пүтүнләй тайинишимиз керәк. Вә Униңға пүтүнләй тайиниш үчүн аддий бир шәрт бар — «**өзиниң бар-йоқи билән хошлишиш**». Бу иш һәммидин авал ички (кишиниң ички дуниясиға аит болған) бир қарардур — маңа тәәллуқ һәммә нәрсидин, барлиқ мунасивәтлиримдин, мениң барлиқ билгинимдин яки билимән дегәнлиримдин, барлиқ қилалайдиғанлиримдин яки қилалайдиған дегәнлиримдин — буларниң һәммисидин «һазир мениңки әмәс» дәп ваз кечимән. Һәммә иш Униң қолиға уларни немә қилай десә шуни қилсун дәп тапшурулиду. Шундақ қилғанда расул Павлус бизгә ейтқинидәк «**ойлиғанлиримиздинму һәдди-һесапсиз артуқ қилишқа Қадир Болғучи**» («Әф.» 3:20) Өзи биздә иш көрүшкә башлайду. У Өзи биздә мунар қуриду, У Өзи биздә жәң жүргүзиду. Шуниң билән бизниң «Униңдин үгинип, мухлис болидиған» роһий сәпиримиз башлиниду.

Дәрвәқә, Рәббимиз бәзилиримизни җисманий җәһәттә «һәммидин ваз кечидиған» қилип бекиткән; лекин бу иш һәммимиз бәл бағлишимиз лазим болған һалқилиқ ички қарар алдида иккинчи орунда туриду.

Рәббимиз тәлимини төвәндики сөзләр билән ахирлаштуриду: —

«**Туз яхши нәрсидур; һалбуки, туз өз тәмини йоқатса, униңға қайтидин туз тәмини қандақму киргүзгили болиду? У тупраққа ишлитишкә яки оғутқа арилаштурушқиму яримай, талаға ташлиниду. Аңлиғидәк қулиқи барлар буни аңлисун!**».

Биз башқа йәрләрдә «туз»ниң әһмийити үстидә тохталдуқ. «Мат.» 5:13 вә «Кол.» 4:6 үстидики «қошумчә сөз»имизни көрүң. Мошу йәрдә биз пәқәт шуни ейтимизки, мошу мутләқ түп тәлимни өзимизгә сиңдүрмисәк, биздә һеч қандақ «туз», һеч қандақ «Худаниң тәми» болмайду.

15-бап — «Жүтүп кәткән қой, жүтүп кәткән тәңгә, йоқап кәткән оғул» дегән үч тәмсил тоғрисида

Биринчидин байқаймизки, бу үч тәмсил әмәлийәттә бир тәмсил болуп (3-айәт), Пәрисийләрниң Рәббимизни тәнқит қилип «**Сән немишкә гунакарларни қобул қилип улар билән һәмдәстихан олтирисән?!**» дегән һуҗумиға җавап бериш сүпитидә ейтилғандур. Бу үч тәмсил, болупму үчинчиси шунчә мол мәзмунлуқки, инглизчә һәм хәнзучә йезилған бир нәччә китап мәхсус шу үч тәмсилдики тәлимләрни тема қилип йезилған. Мошу йәрдә биз оқурмәнләрниң диққитини улардики бизгә шунчә еник ечилған бир нәччә аддий һәқиқәтләргә тартмақчимиз, шундақла тәмсилләргә техиму чоңқур мәналәрни жүкләйдиған арқа көрүнүшлирини тонуштурмақчимиз.

1-тәмсил — Жүтүп кәткән қой

Мошу тәмсилдә падичи 99 қойини ташлап, жүтүп кәткән бирла қойни издәшкә бариду. Оттура шәриқтә жүтүп кәткән қойлар интайин қорқуп һалсизлинип, «мән тепилсам!» дегәндәк бечарә һалда орнида титрәп туриду. Шуңа падичи болса қойи үчүн һәммә ишни қилиш керәктур. У һәтта уни (бәлким 30-40 килограмлиқ еғирлиқта болуши мүмкин) өз мүрисигә йүдүп өйигә апириду! Қой өз қериндашлиридинму әвзәл муамилигә муйәссәр болиду — чүнки у қотанға әмәс, бәлки падичиниң өз өйигә апирилиду, андин падичи вә хошнилири буни қизғин тәбриклишиду. Рәббимизниң бу тоғрилиқ баяни мундақ: —

«**Мән силәргә шуни ейтайки, шуниңға охшаш, товва қиливатқан бир гунакар үчүн әрштә зор хурсәнлик болиду; бу хурсәнлик товиға муһтаҗ болмиған тохсән тоққуз һәққаний кишидин болған хурсәнликтин көп артуқтур**». Биз әнди: — «Кимниң товва қилишиға һаҗити болмайду?!» — дәп сораймиз.

Бу тәмсил Рәббимизниң һәммимизгә болған айрим-айрим ғәмхорлиғини көрситиду. Шуңа һәтта пүткүл җаһанда ниҗат керәк болған бирла гунакар бар болсиму, У: «Мән йәнила сени қутқузғили келәттим» дәйду. Бу һәқиқәтни көрситидиған бир мисални көрүш үчүн «Луқа» 8:19-39ни қайтидин оқуң. Шу айәтләрдә биз Рәббимиз топ-топ халайиқтин айрилип, нурғун җин чаплашқан ялғуз бир бичарини азат қилиш үчүн хәтәрлик деңиздин өтиду, дәп оқуймиз.

Расул Павлус бу һәқиқәтни яхши өзләштүрүп: «**Худаниң Оғли ... мени сөйгән вә мән үчүн өзини пида қилған...**» дейишкә амрақ еди (Гал.» 2:20).

Қутқузулуш үчүн жүтүп кәткән қой немә қилиши керәк? — пәқәт «Мән жүтүп кәттим!» дәп мәриши андин падичиниң көйүмчанлиқ билән қучағлап қутқузушини қобул қилиши керәктур, халас. Әнди бир гунакар қутқузулуш үчүн немә қилиши керәк? — Оқурмән өзи бу тәмсилдин жавап тепивалсун!

Йәнә бир муһим сөз бар. Бу тәмсилни аңлиған барлиқ Йәһудий хәлқи шу һаман Тәвраттики үч йәрни есигә кәлтүрәләйду. Бу үч йәрдә Худа Өзи пада баққучи сүпитидә тәсвирлиниду — «Зәбур» 23-күй, «Йәрәмия» 23-бап вә «Әзакиял» 34-бап. Ахирқи икки йәрдә Худа Исраилниң «пада баққучи»лири, йәни уларниң падишалири, каһинлири вә пәйғәмбәрлиригә: «Силәр мениң падам болған Исраилдин хәвәр алмидиңлар» дәп тәнбиһ берип, Өзиниң келип өз падисидин хәвәр елип бақидиғанлиғини уқтуриду. Ушбу тәмсилдә Әйсаниң Пәрисийләр вә башқа мөтивәрләргә: «Силәрниң Тәвраттики мол билимләрдин хәвириңлар туруп, Худаниң падисидин һеч хәвәр алмидиңлар» дәп тәнбиһ бериватқанлиғиға, шундақла: «Шу сәвәптин һәқиқий пада баққучи болған Мән дәл мошу ишни қилғили кәлдим» дәп уқтурғанлиғиға қил сиғмайду (йәнә «Юһанна» 10-бапни көрүң).

2-тәмсил — Жүтүп кәткән тәңгә

«Жүтүп кәткән тәңгә» дегән тәмсилдә Худаниң нижатлиқ илтипати күчлүк сүрәтлиниду. Тәмсилдә аял кишиниң һәрикити алаһидә тәкитлиниду. Биринчи тәмсилдики пада баққучиниң бипаян чөл-баяванни кезип қойни тепип, андин уни йүдүп өйигә әкәлгинидәк, аял киши жүтүрүп қойғинини тепишқа «бәдәл төләйду». У тәңгисини тепип болғичә уни «зән қоюп» издәйду. Бу сөз Мәсиһниң башқа вақиттики «**Ата болса Өзигә ибадәт қилидиған шундақ кишиләрни издимәктә**» дегинини есимизгә кәлтүриду («Юһ.» 4:23-24).

«Тәмсилдә тәңгә өзини тапқузуш үчүн немә иш қилиду?» дәп сораймиз. Тоғра жавап шуки, «һеч немә!». У пүтүнләй пассип орундидур. Издигүчи һәммә ишларни қилиду. Шүбһисизки, бу бизгә шуни тәкитләйдуки, бизниң нижатни тепишимиз болса Худаниң тәшәббускарлиғи, шундақла Униң меһри-шәпқити биләнла болидиған иштур. Иш көргүчи У Өзидур вә нижаттин болған шан-шәрәп пәқәт Униңға мәнсуптур! Йәнә бир қетим тәмсилдики савақ қайтилиниду: — «**Мән силәргә шуни ейтайки, шуниңға охшаш товва қиливатқан бир гунакар үчүн Худаниң пәриштилириниң арисида хурсәнлик болиду**».

3-тәмсил — Йоқап кәткән оғул

(Темини «Йоқап кәткән оғул» дегәндин көрә, «Меһриван ата» дегән яхширақ!)

Мошу тәмсилдә меһриван ата йоқап кәткән оғлини издигили чиқмайду. Оғул болса өзлүгидин атисиниң йениға қайтип келиш қарариға келиши керәк болиду.

Биз тәмсилдики «арқа көрүнүш»тин төвәндики тәпсилатларни байқаймиз: —

(а) кәнжи балиниң «**Әй ата, мал-мүлүктин тегишлик үлүшүмни маңа бәргин**» дегән тәливи атисиға интайин дәһшәтлик бир һақарәт болди. Униң тәливи: «Ата, бу дуниядин тезрәк кәткән болсаң кашки! Сән техи өлүп кәтмигән болсаңму, бәрибир мирастин өзәмгә тегишлик қисимни һазир алай дәймән» дегәндәк еди. Барлиқ жамаәт бу ишни

аңлиғанда чөчүйду вә ғәзәплиниду. Улар чоқум кәнжи бала билән һәммә барди-кәлдини үзиду. Дәрһәқиқәт, оттура шәрқтики нурғун ата болғанлар мошундақ бир тәләпни аңлиған һаман оғлини қаттиқ качатлап, дәрһал өйдин һайдиветкән болатти. Бәзи йәрләрдә һәтта қаидә-йосунлар бойичә уни өлгидәк урған болатти. Амма бу ата болса һеч қандақ тәнбиһ бәрмәйду яки қаршилиқ көрсәтмәй, балиниң тәливини қандуриду. Йәр йүзидә шундақ қилидиған ата барму? Лекин бу тәмсилдики ата болса бизгә: (1) Худаниң бизниң Өзигә болған һақарәтлиримизни вә бизгә тәқсим қилғанлириниң бешиға су қуйғинимизға болған зор сәвир-тақитиниң болғинини; (2) Униң бизниң һаман бир күни өзлүгимиздин қилмишимиздин бизар болуп, әла бир йолни издишимизни үмүт билән күтидиғанлиғини толуқ ипадиләйду. Кәнжи бала өйдин чиққанда ата һеч қандақ несиһәт қилмайду яки униңдин һеч ишни өтүнмәйду. Униң өз пәрзәнтлиригә көрсәткән яхшилиғи оғлини өз муһәббитигә вә өз йенида қелишқа қайил қилалмиған турса, у йәнә немә десун?

(ә) Тәмсилдә мундақ дейилиду «**Вә у өз мал-мүлүклирини** (грек тилида «өз һаятини») **иккисигә тәқсим қилип берипту**». Бу ибарә гунаниң теги немә екәнлиги тоғрисида бизгә чоңқур бир уқум йәткүзиду. Гуна болса Худаниң пүткүл аләмгә қойған нурғунлиған тәқсим-илтипатлирини өзимизниң қәбиһ нийәтлиримизгә елишимиз вә уларни исрап қилишимиз болупла қалмай, йәнә Худа бизгә ата қилған һаятниң өзини дәпсәндә қилишимиздин вә исрап қилишимиздин ибарәттур.

(б) Байқаймизки, тунжа оғулму өзигә тегишлик мирасқа еришкән еди. Лекин кейин бу иш көзигә һеч көрүнмәйду яки у уни етирап қилмайду (29-айәт).(п) Кәнжи оғул һәммини сетиветип, пулни жиғиштуруп тездинла кетиду (13-айәт). Җамаәтниң униңға қаратқан пикри хелә қаттиқ болғачқа, у кәтмәй қалмайтти, әлвәттә.

(в) У жирақ бир жутқа берип барлиғидин мәһрум болиду. Бу иш өз жутидикиләрниң нәзиридә техиму уят һесаплинатти — өз мирасини сетиветипла қалмай, бәлки пул (Исраилниң байлиғи)ни бутпәрәс ят әлләрниң қолиға өткүзүш техиму еғир бир гуна һесаплинатти. Шу чағда Йәһудийлар арисида мошундақ гунаға қарита «кәзизаһ» дегән бир җаза мурасими өткүзүләтти. Бу мурасимда мирасини шу йолда исрап қилип түгәткән киши жутиға қайтқанда «бизниң әмәс» дәп җакалинатти вә бәлким қаттиқ урулатти.

(г) У чошқиларниң арисида ишләшкә мәҗбур болупла қалмай (бу бир Йәһудий жигиткә нисбәтән интайин жиркиничлик иш болатти, әлвәттә), униң һәтта чошқиларниң йемини йейишиму мәнъий қилиниду. Гәрчә у шу йәрдә шунчә көп пул хәҗлигән болсиму, униң бирму дости болмаслиғи бизгә әҗәблинәрлик әмәс.

(ғ) Тәмсилдә, у жирақ жутта турған вақтида «товва қилди» дейилмигән, бәлки «**Ахир берип у һошини тепип**» вә қосиғиниң ачлиғи тоғрилиқ ойлиди, дейилиду (17-айәт). Тәмсилдә йәнә, у атисиниң хизмитидә болған мәдикарлар вә һүнәрвәнләрниң һалини әслəп: «Қайтип барсам (атам маңа рәһим қилип) мәлум бир һүнәрвәнгә шагирт қилармекин; әгәр мениң һүнирим болса, қалған күнлиримдә тиришип-тирмишип, атамға мән исрап қилған мирасни қайтурғидәк пул тапсам — андин жут алдида бу уятлиқтин қутулимән... » дәп ойлиғандәк пуритилиду. Көңлидә атисиға ейтидиған бир нәччә еғиз сөзни тәйярлап репититсйә қилиду. Қизиқ йери шуки, бу сөзләр Пирәвнниң

Муса пәйғәмбәрниң рәһим қилишини өтүнүп дегән сәмимийәтсиз сөзлиригә бәк охшайду: «**Пирәвн җиддий қияпәттә Муса вә Һарунни чақиртип уларға: Мән Пәрвәрдигар Худайиңлар алдида вә силәрниң алдиңларда гуна садир қилдим...**» дегән («Мис.» 10:16).

Лекин у атисиниң йениға қайтиштин авал «кәзизаһ» дегән мурасимға йүзлиниши керәк болиду!

(д) Бирақ атиси уни жирақтин көриду. Ениқки, атиси уни узундин буян тәқәззалиқ билән күтүп кәлгән еди. «Йезидикиләр оғлумни көргәндә уни дәрһал «кәзизаһ» мурасимдин өткүзиду» дәп билгән атиси униң алдини елиши үчүн белини бағлап оғлини қарши елишқа жүгүрүп чиқиду. Оттура шәриқтики бир язғучи мундақ язған: «Оттура шәриқтики мөтивәр кишиләр башқиларниң алдида қәтъий жүгүрмәйду... ундақ қилса өзлиригә бәк уят болиду. Лекин тәмсилдә бу ата жүгүриду. Чүнки у билидуки, ундақ қилғанда барлиқ адәмләрниң көзлири жул-жул кийингән оғлиға әмәс, бәлки өзигә қаритилиду... Кишиләр путлирини очуқ көрситип жүгүридиған, өзини уятқа қалдурған һөрмәткә сазавәр бир зиминдарға көз тикип қарайду. Ата билән оғул яришивалғичә улар һелиқи аста меңип келиватқанялаңтөш бечарә жигиткә һеч диққәт қилмайду...».

Ата жүдәп кәткән, шүбһисизки техи чошқа қотинининиң сесиқи тенидин кәтмигән кәнжи оғлиниң қешиға йетип кәлгәндә уни қучағлап сөйүп кетиду. Атисиниң уни қучағлап сөйүши оғлиниң «тәйяр нутуқ»ини аңлишидин бурун болиду. Униң меһир-муһәббәтни әнә шундақ бәдәл билән намайән қилиши униң оғлиниң «гуна садир қилдим» дәп етирап қилғанлиғиға болған инкаси әмәс. Шуниң билән атиниң «шапаәт сунуш»и оғлиниң сөзлишигә түрткә болиду.

(е) Оғул болса интайин һәйран қалиду. У атисиниң униңға тегишлик уятни өз-өзиниң үстигә алғанлиғини көрди. Оғул чоңқур һаяҗанлинип, ағзидин пәқәт тәйярлиған сөзлириниң биринчи йеримила чиқиду. Бу сөзләр һәқиқәтән өзиниң әрзимәслигини, товва қилидиғанлиғини билдүриду. У чағда «һүнәр үгинәй» демәйду — қаттиқ товва қилип, өзини уяттин қутқузушқа тәйярлиған планини чөриветип, атисиниң өзини «тепиши»ни қобул қилиду (32-айәтни көрүң). Униң товва қилиши дәл шуки, — һәр қандақ банә көрсәтмәй, атисиниң алдида өзини ақлимақчи болған ойидин ваз кечип, атисиниң меһир-шәпқитини қобул қилишитин ибарәт, халас. Башқа тәмсилләргә охшаш, бәдәл төлигүчи тепилғучи әмәс, бәлки тапқучи, йәни меһриван атидур.

(ж) Тунҗи оғул шунчә хапа болидуки, әл-жут алдида атиси билән болған мунасивитини очуқ үзиду. Атисиниң зияпитигә қатнашмаслиғи атиси үчүн ейтқусиз бир очуқ аһанәт еди. Немидегән һақарәтлик иш-һә!

(җ) Ата йәнә меһир-шәпқәт көрситиду.

Бу ата хәлиқ «шәриқтики атилар»дин күтидиған қаидә-йосунларни үчинчи вә төртинчи қетим бузиду. Шу күнидә иккинчи қетим у һеч ким ойлимиған бирхил меһир-муһәббәтни бәдәл билән намайән қилишқа рази еди. Лекин мошу йәрдә бу меһир-муһәббәт «Худаниң қанунини бузғучи» бирисигә әмәс, бәлки «Худаниң қанунини сақлиғучи» бирисигә сунулиду. Шу дәвирдики қаидә-йосун бойичә, ата шу қаттиқ һақарәткә писәнт қилмай зияпәтни тунҗа оғлисиз давамлаштуруши керәк еди. Лекин у ундақ қилмайду! Әксичә, у йәнә азап билән хәлиқ-амма алдида өзини төвән қилип өзиниң муһәббитини техи һәқиқәтән чүшәнмәйдиған тунҗа оғлини «тепиш» үчүн чиқиду. У тунҗа оғулниң қаттиқ сөзлиригә хапа болмай, униңға тәнбиһ бәрмәйду, бәлки уни тәбрикләш хошаллиғиға тәклип қилиду.

Бу аддий бир ата әмәс — тәмсилдики ата Худаниң бир символидур.

Рәббимизниң бу үч тәмсили Пәрисийләрниң тәнқит-шикайәтлиригә мундақ бир җавап болиду: «Силәр мени тәнқит қилип: «Сән гунакарлар билән олтирип һәмдәстихан болисән!» дәп шикайәт қилисиләр. Тоғра ейтисиләр! Мән дәл шу ишни қилимән — вә униң үстигә, Мән уларниң кәлгәнлигини көрүп давандин чүшүп жүгүримән, уларни сөйүп-сөйүп қарши алимән, андин өйгә һәмдәстихан болошқа тартимән. Шуңа, әмәлийәттә әһвал ойлиғиниңлардин зиядә бәттәрдур! Буни чүшәндүрүп силәргә бир һекайә ейтип берәй...».

Рәббимизниң бу тәлимидә: —

(а) Ниҗатниң йәр йүзидә барлиққа кәлтүрүлүши үчүн, шундақла инсанларниң ниҗатни қобул қилидиған товисиниму имканийәтлик қилиш үчүн Худаниң Өзи пада бaққучи сүпитидә инсанлар арисиға чүшүп «жүтүп кәткән инсанлар»ни издиши муқәррәр.
(ә) Ниҗатта бәдәл төлигүчи издигүчидур.
(б) Жүтүп кәткән қой, тәңгә вә йоқап кәткән оғулдики «товва» болса һәргиз «Егәм мени қобул қилсун» дегән бир паалийәт әмәс, бәлки «Егисиниң өзини тепиши»ни қобул қилиштур.
(в) Товва вә етиқат қачан пәйда болса әрштә тәнтәнилик шат-хорамлиқ болиду вә буниң түпәйлидин йәр йүзидиму Худаниң хәлқиниң тәбриклишигә тоғра келиду (Пәрисийләр «Немишкә гунакарлар билән (тәбриклигән һалда) һәмдәстихан болисән?» дәп соал қойған еди).

«Йоқап кәткән оғул» («көйүмчан ата» дәп аташ техиму мувапиқрақ) дәп аталған бу тәмсил дәвирдин-дәвиргә «Инҗилниң ичидики Инҗил» (хуш хәвәр ичидики хуш хәвәр) дәп қәдирлинип кәлмәктә.

Биз һазир көп оқурмәнләр тәрипидин «Әйсаниң тәлимидики әң тәс тәмсил» дейилгән, «Луқа» 16-бапта ейтилған тәмсилгә келимиз. Амма көзқаришимизчә тәмсилләргә тәбир бериштики аддий принсипларни чиң тутсақ, бу тәмсилни чүшиниш һеч тәс әмәс, бәлки барлиқ тәмсилләр ичидә, бу тәмсилни инсанларниң иман-етиқадиға әң күчлүк тәләп қойидиған тәмсилдин ибарәт, дәп қараймиз.

16:1-13 «Алдамчи ғоҗидар»

Оқурмәнләр қайтидин тәмсилни оқусун, андин төвәндики шәрһимиз тоғриму, тоғра әмәс өзи һөкүм чиқарсун.

Биз әйни текстқә қошқан изаһатлиримизда ейтқинимиздәк, инсаний тәбиәт шунчә өткүр әкс етидиған бу тәмсил бойичә ғоҗидар ғоҗайининиң һесапат дәптирини өзгәрткинидә һәқиқәтән алдамчилиқ бар еди. Бәзи алимлар бу ғоҗидар қәриздарларниң қәризлиридин өз «иш һәққи» билән қәризләрниң өсүмини кемәйткән, шуңа у алдамчилиқ қилмиди, дәп қарайду. Лекин ғоҗидарниң «иш һәққи» билән қәризләрниң өсүмини қошқандиму, һәргиз у кемәйтиватқан қәризләрниң қиммитигә тоғра кәлмәйтти. Әнди униң ғоҗайини зади немишкә уни тәриплиди? (8-айәт) Немила дегән

билән ғоҗайин кәлгүсидә уни қайтидин ишләтмәйдиған турса?! Бу иштин бизгә немә савақ болиду?

Тәмсилни «роһий принсиплар» билән әмәс, бәлки «сода принсиплири» бойичә аддий тәһлил қилайли. Ғоҗайин бу һорун ғоҗидарни тәрәплиди. Чүнки у әң ахирида каллисини ишлитип, һәрикәткә келип азрақ алдин көрәрликни көрсәткән еди! Ғоҗайин өзи бу содида пайдиға еришмәй қалмиған. Қәриз яки өтнә беридиғанлар арисида бәзидә, амалсиз әһвалларда «қәризниң көп қисмини қайтурувалдим, қалғинини болди қилай!» дейиш бир қәдәр әқилгә мувапиқ иш болиду. Ғоҗайин уни һеч болмиғанда униң «сиртта дост тепиш үчүн» болған алдин көрәрлигигә қарап, махтайду.

Әнди биз һазир тәмсилниң чоңқур йешимигә келимиз: — «**Чүнки бу дунияниң пәрзәнтлири өз дәвридә нурниң пәрзәнтлиридин пәмликтур**». Демәк, умумән ейтқанда сода билән шуғилливатқан яки бу дуниядики пайдини көзләватқан кишиләрниң (өзиниң чәклик даириси ичидә, әлвәттә) каллисини ишлитип, алдидики ишларни ойлиши «нурниң пәрзәнтлири» (Худаниң мөмин бәндилири)ниң «алдин көрүш»идин күчлүктур. Көзлирини мәңгүлүк кәлгүсигә тикиш керәк болған Худаниң мөмин бәндилири көп вақитларда әксичә өтүп кетиватқан һазирқи раһәт-парағәтни көзләп жүриду. Бақий дунияда бизни күтүватқан байлиқлар болсун үчүн өзлирини қозғимайду, паний дуниядики бар-йоқини қандақ ишлитишим керәк дәп ойлимайду. Рәббимиз қандақ қилишни ениқ көрситиду: «**Вә мән силәргә шуни ейтип қояйки, «Наһәқ дунияға тәвә мал-дуния» арқилиқ өзәңларға дост тутуңлар; шундақ қилсаңлар, мал-дуния карға кәлмәйдиған болған күнидә шу достлар силәрни әбәдий маканларға қарши алиду**».

Демәк, Худа бизгә пул, байлиқ вә күнләргә қандақ муйәссәр қилған болса, биз шуларни тоғра ишләтсәк, башқиларниң (мәйли роһий яки җисманий һаҗәттә болсун) Худаниң меһир-муһәббитини чүшинип, Мәсиһгә бағланған етиқат арқилиқ «**әбәдий маканлар**»ға, йәни җәннәткә баридиған йол тепишиға ярдәм берәләйдиған болимиз. Бу дуниядин кәткинимиздә уларниң роһлири бизни шу «**әбәдий маканлар**»ға қарши алғили күтидиған болиду.

Рәббимиз немишкә пулға «**наһәқ дунияға тәвә мал-дуния**» (грек тилида «наһәқ маммон» яки «наһәқ пул») дегән ғәлитә исимни қойиду? Биринчидин, пулниң мәвҗут болғининиң өзи гунаниң бир нәтиҗисидур. Әгәр («әгәр» немидегән улуқ сөз-һә!) Адәм атимиз гуна садир қилмиған болса, һазир пул боламти-йоқ? Һәммә ишта меһир-муһәббәт, «һәр ким қабилийитигә яриша ишләш, һәр кимгә һаҗитигә қарап тәқсим қилиш» дегәндәк болса пул керәксиз болатти. Биринчи әсирдики җамаәт буниңға бир мисал еди: «**Улар мал-мүлүклирини сетип, пулини һәммисигә, һәр кимниң еһтияҗиға қарап тәқсим қилишти**» («Рос.» 2:45). Пүткүл җаһан шундақ болғанда бирисиниң мәлум һаҗити чиқса, пәқәт ярдәм сораш керәк болатти, халас. Һәрқәйәрдә бир-биригә ишәш болатти.

Бундақ дегинимиз пулға егә болушиниң өзи гуна дегәнлик әмәс, пәқәт пул гунаниң бир нәтиҗиси дегәнликтур. Пулниң һәқиқий қиммити бардур, уни көзгә илмаслиқ тоғра әмәс — бирақ һәрдайим уни ишләткинимиздә адәмни рәзилликкә майил қилиш хәтирини көздә тутуш керәк. Дәл шу сәвәптин Рәббимиз уни «**наһәқ дунияға тәвә болған мал-дуния**» дәп атайду, дәп қараймиз. Расул Павлусму бизгә агаһ берип: «**Пулпәрәслик һәр хил рәзилликләрниң йилтизидур**» дәйду («1Тим.» 6:10).

Ахирида Рәббимизниң бизгә бәргән муну вәдисини көримиз: — «**Кимки кичиккинә ишта садиқ болса, чоң иштиму садиқ болиду; вә кимки кичиккинә ишта сәмимийәтсиз болса, чоң иштиму сәмимийәтсиз болиду**» — демәк, мәңгүлүк реаллиқ алдида пул вә байлиқлар «**кичиккинә бир иш**»тур.

«**Шуңа әгәр «наһәқ дунияға тәвә болған мал-дуния»да садиқ болмисаңлар, ким силәргә һәқиқий байлиқларни тапшурсун?**» — мошу айәт шуни бизгә күчлүк әслитидуки, бирдин-бир һәқиқий, мәңгү, йоқап кәтмәйдиған байлиқ болса, Худа алдида җәннәттә туриду.

(16:12) «**Вә башқиларниң нәрсилиридә садиқ болмисаңлар ким силәргә өзәңларниң нәрсисини бәрсун?**»

Бу йәрдә, бизниң бу дунияда немила тәаллуқатимиз болса — мәйли пул, байлиқ, талант, қабилийәт, аилә, вақит вә һәтта һаят болсун, әмәлийәттә улар бизниңки әмәс, дәп әслитилиду. Буларниң һәммиси ғоҗидарға аманәт қилиниш сүпитидә Һәммигә Қадир тәрипидин бизни уларни садиқлиқ вә дуруслуқ билән ишлитәмду-йоқ дәп, бизгә тапшурулған. Лекин бу хәвәрдин кейин биз тәәҗҗүплинәрлик шу баянни көримизки, Пәрвәрдигар әрштә һәр бир етиқат егисигә «**өзәңларниң нәрсиси**» ата қилиду. Шу чағда һеч ким буни тартивалмайду, һәтта Худа Өзи биздин һеч қайтурувалмайду — пәқәт биз өзимиз ихтиярән уни бәрмәкчи болсақ, андин беримиз.

Әнди шу дуниядики «**өзимизниң нәрсимиз**»ниң немә екәнлигигә кәлсәк, биз аҗиз көзимизгә пәқәт гиримсән көрүнидиған бир аләмниң босуғусида турууватимиз, халас. Амма бу ишниң мутләқ реаллиқлиғиға қәтъий ишинимиз.

(16:19-31)
Лазарус вә бай адәм

Мәсиһниң бу баяни һечйәрдә «тәмсил» дәп тәсвирлиниду; У Өзи уни «тәмсил» демәйду. Тәврат-Инҗилдики һеч қандақ тәмсилдә (мошу баяндидәк) адәмниң исми тилға елинған әмәс. Шуңа бу баяндики барлиқ тәпсилатлар аддий пакит дәп қарилиши керәк.

Тәврат бойичә инсанларниң аләмдин өткән барлиқ роһлири дәрһал «Шеол» (тәһтисара)ға бариду. Һалбуки, Рәббимизниң бу телими бойичә, тәһтисараниң иккигә бөлүнгәнлиги көрүниду. Биринчи бөләктә етиқадсизлиқта өлгәнләр аллиқачан қилмишлириға асасән мәлум дәриҗидә җазалиниду. Леккин иккинчи бир бөлиги бар, йәни «Ибраһимниң қучиғи»дур. «Ибраһимниң қучиғи» дайим етиқатқа толған вә һазирму дәрвақә шундақ; шуңа «униң қучиғи» болса Ибраһимда болған етиқатқа ортақ егә болғанлар шүбһисизки арам алидиған җайдур.

Ишинимизки, Рәббимизниң өлүмигичә барлиқ етиқатчилар «Ибраһимниң қучиғи» арам елип кәлгән еди. Рәббимиз өлүпла роһта берип Худаниң «Ибраһимниң қучиғи» арам алған мөмин бәндилиригә Униң улар үчүнеришкән толуқ ниҗатни җар қилип, уларниң роһлирини Өзи билән җәннәткә елип барди. Рәббимизниң Өзи билән тәң чапрас яғачләнгән қарақчиға ейтқан сөзлиригә төвәндики шәрһлиримизни көрүң: —

(23:43) «**Әйса униңға: — Бәрһәқ, Мән саңа ейтайки, бүгүн сән Мән билән биллә җәннәттә болисән!**».

«1Пет.» 3:18-22, шу айәтләрдики изаһатлар һәм «1Пет.»дики «қошумчә сөз»имизниму көрүң.

(17:20-21)

«**Бир күни Пәрисийләр Униңдин: «Худаниң падишалиғи қачан келиду?», дәп сориғанда У уларға җавап берип мундақ деди: — Худаниң падишалиғиниң келишини көз билән көргили болмас; кишиләр: «Қараңлар, у мана бу йәрдә!» яки «У йәрдә!» дейәлмәйду. Чүнки мана, Худаниң падишалиғи араңлардидур**».

Рәббимизниң «тағдики тәлим»и («Матта» 5-7-бап) вә «падишалиқниң тәмсиллири» («Матта» 13-бап)дин Худаниң падишалиғини һәммидин авал «ички падишалиқ» екән, дәп билимиз. Демәк, Худа һәқиқәтән бир адәмниң қәлбидә һөкүм сүргән падиша болса, әнди Худаниң падишалиғи шу йәргә йетип кәлгән болиду. Мана бу «падишалиқ»ниң һәммидин муһим мәнаси; униңсиз Худаниң падишалиғиниң башқа һәр бир тәрәплири толиму әһмийәтсиздур. «**Худаниң падишалиғи йемәк-ичмәктила әмәс, бәлки Муқәддәс Роһта болған һәққанийлиқ, хатирҗәмлик вә шатлиқтидур**» — дәйду расул Павлус («Рим.» 13:7). Худа күч-қудритини намайән қилип, һаварайи, шамал-деңизларни бойсундуруп, йәр йүзини «җәннәт»тәк қилсиму, шундақла сиртқи гуналарни тизгинлисиму, лекин инсанларниң қәлблири техи рәзилликкә тәшна яки униңға майил болса, әнди униң немә әһмийити?! Бу һеч қандақ әмәлий падишалиқ болмайду.

Шундақтиму, биз йәнила Мәсиһ йәр йүзигә қайта кәлгәндә, Худа йәр йүзидә миң жиллиқ «сиртқи шәкилдики» падишалиғини бәрпа қилиду, дәп ишинимиз («Вәһий» 20-бапни көрүң). Шу падишалиқниң мәхсити Худаниң һәтта гуна билән бузулған бу кона йәр шарини қайтидин йеңилашта күч-қудритини вә шан-шәривини аян қилиштин ибарәт болиду. Амма шу падишалиқниң өзи пәқәт «йеңи асман, йеңи зимин»ға муқәддимә болиду, халас.

Буниң үстигә, Худа Роһи арқилиқ мөҗизә (болупму адәмни җинлардин азат қилиш яки ағриқ-силақларни сақайтиш) яратқан вақтида, У Өз падишалиғини намайән қилди, дегили болиду. Чүнки шундақ мөҗизиләр Худаниң ахирида Шәйтан вә униң күчлирини йәр йүзидин қоғливетидиған қудритини бизгә алдин-ала аян қилиду (мәсилән, «Мат.» 12:28, «Луқа» 10:8-11).

Мошу айәтләр («Луқа» 17:20-21) арқилиқ Рәббимиз Пәрисийләргә Худаниң падишалиғи аллиқачан «силәрниң араңларда» дегәнни көрсәтмәкчи болиду. Униң бу сөзи, падишалиқ уларниң қәлбидә бар, дегәнлик әмәс; чүнки Пәрисийләр Әйса вә Униң тәлимигә пүтүнләй қарши чиққан еди. Бирақ падишалиқ уларниң арисида турған көп адәмләрниң қәлбидин орун алмақта еди; лекин уларниң бу әһвални байқуғидәк һеч роһий көзлири йоқ еди.

18:34

«**Бирақ улар бу сөзләрдин һеч немини чүшәнмиди. Бу сөзниң мәнаси улардин йошурулған болуп, униң немә ейтқинини биләлмәй қалди**».

Рәббимизниң тәрҗимиһали болған «төрт баян»ни оқуғинимизда, Униң ениқ, аддий баянлирини аңлиғучиларниң қанчә қетимлап аңлапму, Уни һеч чүшинәлмигәнлиги бизгә әҗәблинәрлик иштур. Рәббимиз Өзи тартидиған азап-оқубәтләр вә өлүми тоғрилиқ бир нәччә қетим алдин-ала ейтқан болсиму, улар сөзлирини мутләқ чүшинәлмигән («Луқа» 9:22, 34, «Мат.» 16:21, 17:22-23, 20:18-19, 26:2, «Мар.» 8:31, 9:31, «Юһ.» 2:1-12). Бу иш бизгиму муқәддәс язмиларни оқуғинимизда өз-өзимиздин

«һәқиқәтән чүшәндимму?» дәп сориған һалда диққәт билән оқушимизға савақ болуши керәк. Чүнки мухлисларниң Мәсиһдә йүз беридиған ишларға нисбәтән өзлири үмүт қилидиған гөзәл хияллири болиду; шуниң билән Мәсиһниң сөзлирини өзиниң хаһишиға мувапиқлаштуруп чүшинивалидиған әһваллар болиду. Уларниң бундақ қилиши чүшинишлик, әлвәттә; мухлислар Униңға «ғәлибидин-ғәлибигә» әгишип кәлгән еди, шуңа Әйсаниң ишлири барлиқ инсанларниң Уни Рәб Мәсиһ дәп етирап қилиши билән зор шәрәплик тәнтәнилик ичидә ахирлашмамду? Андин, шүбһисизки, улар өзлири Униңға әгәшгүчи болуш сүпитидә Униңға кәлтүрүлгән шан-шәрәптин ортақ муйәссәр болиду. Әмәлийәттә уларниң Тәвраттики бешарәтләрдин алған чүшәнчиси дурус еди; ахирәттә Мәсиһ дәрвәқә зор шан-шәрәп ичидә қайтип келиду. Бирақ Тәвраттики пәйғәмбәрләрниң бешарәтлири бойичә, Мәсиһ арилиқта һәммимизни дәп азап-оқубәт тартиши керәк еди вә улар көңлидә буниңға йүзлинишкә тәйяр әмәс еди. Худаниң бекиткән тәртиви болса — авал азап-оқубәт, андин шан-шәрәптур (мәсилән, «Луқа» 24:26, «Рос.» 26:23, «Рим.» 8:17, «2Тим.» 2:12ни көрүң).

Бирақ мошу айәттә («Луқа» 18:34 вә йәнә 9:34дә) уларниң чүшәнмәслигидә башқа бир амил пәйда болиду. Бирәрким яки бирәр нәрсә Мәсиһниң сөзиниң мәнасини уларниң көзлиридин йошурған еди. Изаһатлиримизда, Худа бу ишқа йол қоюши билән йошурғучи амил Шәйтан дәп ишинимиз, дедуқ. Мухлисларниң Мәсиһгә әгишиш мәхсәт-муддиалири йүздә-йүз дурус болмиғачқа, улар бундақ алдамчилиққа майил еди. Һалбуки, Мәсиһ өлүмдин тирилгәндин кейин, уларниң бу хата күткининиң өзи Униң тирилишниң һәқиқәт екәнлигигә техиму күчлүк испат тәминләйду. Чүнки бәзиләр: — «Кишиләр мәлум бир иш йүз бериду дәп күчлүк үмүт билән күтсә, улар ахир берип «дәрвәқә йүз бәргән» дәп өз-өзини ишәндүриду» дәйду. Лекин мухлисларниң (гәрчә Рәббиммиз немә ишлар йүз беридиғанлиғини уларға шунчә рошән ейтқан болсиму!) һечқайисиси Униң тирилишини күткән әмәс; Униң өлүми биләнла улар патипарақ болуп тарқилип, Мәсиһдин барлиқ үмүтини үзгән еди (24:21ни көрүң).

22:35 «Икки қилич» бизгә немә хәвәр бериду?

«**Андин, У улардин:**

— Силәрни һәмянсиз, хурҗунсиз вә кәшсиз сәпәргә әвәткинимдә силәрниң бирәр нәрсәңлар кам болуп қалғанму? — дәп сориди. Улар: — Яқ, деди.

Шуниң билән у уларға: — Лекин һазир һәр кимниң һәмяни болса, уни алсун; шундақ һәм хурҗуни болса, уни алсун вә бир кимниң қиличи болмиса, чапинини сетип бирдин қилич алсун. Чүнки Мән силәргә шуни ейтайки, муқәддәс язмиларда: «У җинайәтчиләр қатарида санилиду» дәп пүтүлгән сөз Мәндә чоқум әмәлгә ашурулиду. Чүнки Мениң тоғрамдики барлиқ ишлар толуқ әмәлгә ашмай қалмайду — деди.

— И Рәб, қариғин, бу йәрдә икки қилич бар екән, деди улар.

— Болди, йетиду! — деди у уларға».

Рәббимизниң бу баяни, шүбһисизки, интайин тилсимлиқ дәп һесаплиниш керәктур. Биринчидин есимизгә кәлтүримизки, У әгәшкүчиләргә һәр қандақ зораванлиқни мәнъий қилған вә дүшмәнләргиму муһәббәтни көрситишни әмир қилған (мәсилән, «Мат.» 5:38-48). Һәтта Петрус Әйсани қоғдаймән дәп бу икки қиличтин бирини ишләткәндә, Әйса бундақ қилғини үчүн униңға тәнбиһ бәрди («Мат.» 26:51-54, «Мар.» 14:17 «Юһ.» 18:10-11). Шуңа Рәб қиличларни адәмгә бирла уруп қоюшниму тәләп қилған әмәс!

Әнди У немә сәвәп үчүн қилич тоғрилиқ әмир қилғанду?

Биз жуқурида мухлисларниң Рәббимизниң рошән баянлирини чүшәнмигәнлиги тоғрилиқ тохталдуқ. Униң қолға елиниши, сораққа тартилиши, тартқан азап-оқубәтләр вә өлүми уларни толиму чөчитидиған еғир зәрбә болатти. Чүнки У Өзи «Йол, һәқиқәт вә һаятлиқ Өзәмдурмән» дегәндин кейин («Юһ.» 14:6), У қандақму өлиду?! У дуч кәлгән барлиқ ишларда Өзиниң бу вақиәләрниң мутләқ Егиси екәнлигини көрсәткән еди. Өзигә барлиқ қарши чиққан тилларни болса у пүтүнләй товвақлиған еди. Топ-топ адәмләрниң зор тәнтәниси ичидә у Йерусалимға ешәккә минип киргән, андин муқәддәс ибадәтханиға егә болуп шу йәрдә һәркүни тәлим бәргән вә кишиләрни сақайтқан еди. Шүбһисизки, Худаниң падишалиғи һазир рошән пәйда болиду! Өзини бәг өзини чоң тутқан һелиқи сахтипәз һөкүмдарларни Мәсиһ тәхтидин чүширип, Рим империйәси қошунлирини һайдиветиду, андин Худаниң шан-шәриви пүткүл зимин үстидә намайән болиду! Мана бу, мухлисларниң үмүтлири еди. Лекин диний рәһбәрләр һазир Уни тутувалған екән, У Өзиниң күч-қудритини көрситиш үчүн немә қилди? — Һеч немә! Бу адәмниң әқлигә қилчә сиғмайтти. Немишкә у уларни ағзидики бир сөз биләнла уруп йоқитивәтмиди?! Дәрвәқә, У уларға дәл бешарәт қилғандәк уларниң һәммиси Өзини ташлап тарқилип кетиду: —

«**Андин Әйса уларға:**
Силәр һәммиңлар тандурулуп путлишисиләр, чүнки муқәддәс язмиларда:
«Мән падичини уруветимән,
Қойлар патипарақ болуп тарқитиветилиду» дәп пүтүлгән» («Мар.» 14:27, «Зәк.» 13:7).

Уларниң иман-етиқади аҗизлап, нөлгә чүшәй дәп қалиду, вә Мәсиһ буни убдан биләтти. Петрус үч қетим Униңдин тенип кетиду. Лекин У Петрусқа:—

«**Әй Симон, Симон! Мана, Шәйтан һәммиңларни худди буғдай тасқиғандәк тасқап синашни тилигән. Лекин етиқадиң йоқимисун дәп саңа дуа қилдим. Әнди сән товва қилип түз йолға қайтқандин кейин, қериндашлириңни мустәһкәмлигин**» дегән еди («Матт.» 22:31-32).

Худаниң хизмитидә болай дегәнләрниң һәммиси охшаш җәриян билән «нөл»гә чүширилмисә болмайду. Бу җәриян билән улар Петрусқа охшаш өзиниң мутләқ аҗизлиғини һәмдә өз-өзигә тайинишниң пайдисизлиғини үгиниду. Пәқәт шундақ болғанда Худаниң һәқиқий күч-қудрити адәмгә кириду. Барлиқ мухлисларниң Муқәддәс Роһниң келиши вә күчләндүрүши болмиса, өзлирини һеч нәрсә әмәс дәп көрүп йетиши керәк еди.

Әнди немә үчүн һәмян, хурҗун вә қиличлар керәк? Бу тәләп уларға, силәрниң иман-етиқадиңлар чоқум мәғлуп болиду дәп билимән, дегәнни испатлап бериш үчүн еди. У уларни тәлим беришкә әвәткинидә (9-бап) уларниң иман-етиқади жуқури дәриҗидә еди. Улар Худаниң уларниң һаҗәтлиридин пүтүнләй чиқишиға ишинәтти вә дәрвәқә, Униң ундақ қилишқа қадир екәнлигини испатлиған еди: «**Силәрни һәмянсиз, хурҗунсиз вә кәшсиз сәпәргә әвәткинимдә силәрниң бирәр нәрсәңлар кам болуп қалғанму?...**»

Лекин уларниң Худаниң Оғлиға болған иман-ишәши йоқалғанда Худа уларниң бешиға һеч қандақ башқа синақни чүшәрмәйтти. У бу қараңғулуқ мәзгил ичидә уларға бәзибир сиртқи йөләнчүк (һәмян, хурҗун) вә бәзибир өзини (Мәсиһни әмәс!) қоғдаш тәдбирини (икки қилич) тутушқа йол қойди. Биз бу һәқиқәтни йәнә башқа сөзләр билән ейтайли. Худа инсанларға Өз Оғли тоғрилиқ рошән гувалиқ бәргән болсиму, лекин улар Худаниң Оғлиға техи етиқат қилмиған болса, әһвал қандақ болар? Инсан қәлбидә Худаниң Оғлиға етиқат мәвҗут болмиса, һеч қандақ башқа иш билән мунасивәтлик һәқиқий ишәш-етиқат қәтъий мәвҗут болалмайду (мәсилән, Худаниң өзлириниң җисманий һаҗәтлиридин чиқишиға бағлиған ишәш). Чүнки Оғулға етиқат бағлимиған болсақ, биз барлиқ етиқатниң булақ-мәнбәсини, йәни Худаниң Өз оғли тоғрилиқ: «**Бу Мениң сөйүмлүк Оғлум**» дегән түп сөзини чәткә қаққан болимиз. Әйса Мәсиһ Өзи дәл «**Худаниң Сөз-Калами**» әмәсму?

«**Гувалиқ дәл шудурки, Худа бизгә мәңгүлүк һаятни ата қилди вә бу һаятлиқ униң Оғлидидур. Шуңа Оғулға егә болған киши һаятлиққа егә болған болиду; Худаниң Оғлиға егә болмиған киши һаятлиққа егә болмиған болиду**» («1Юһ.» 5:11-12).

(23:43)

«**Әйса униңға: — Бәрһәқ, Мән саңа ейтайки, бүгүн сән Мән билән биллә җәннәттә болисән!**»

Булар Рәббимиз Өзи билән тәң чапрас яғачқа тартилған икки қарақчидин биригә ейтқан сөзләр. У пүтүн өмрини өз мәнпәәтини дәп, башқиларға зиян йәткүзүши билән өткүзүп кәлгән бир киши еди. Униң қарақчилиғи вә оғрилиғи қанчә аилини пажиәлик әһвалға чүшәргән, һәтта кишиләрниң тәнлиридә қанчә яра-җараһәтләрни қалдурғанду? Униң өйидә көңли сунуқ қайғуруп олтиридиған ата-аниси бармиду? Бундақ еғир гуналарни ким жуялайду?! У һәр қандақ товиға кечигип қалған еди! Вә әгәр у бәзи вақитларда тиңшиған диний әрбабларниң сөзи тоғра болса, чапрас яғачлинишниң азап-оқубәтлиридин кейин техиму дәһшәтлик бир җәһәннәм уни күтәтти, дәрвәқә бундақ җазалар униңға мувапиқ келәтти!

Вә қарақчиниң йенида чапрас яғачләнгән дәл шу диний әрбаблардин бири бар еди (бу қарақчи шундақ ойлиған). Қарақчи: «мошу диний әрбабларниң һәммиси бир җаңгалниң бөрилири, сахтипәзләр! Бу кишигә хоп бопту! У һәтта өзини «Қутқазғучи» дәп җакалиғанғу! Немидегән қув!» — дәп ойлиши мүмкин.

Ләшкәрләр вә диний әрбаблар Әйсаниң алдида туруп уни мазақ қилғинида, у вә иккинчи қарақчиму өз авазлирини мазаққа қошти («Мат.» 27:24). Лекин Әйса һеч қандақ җавап бәрмәйтти. У һәтта ләшкәрләр Әйсаниң қол-путиға миқларни қеқиватқанда, униң улар үчүн: «**Ата, уларни кәчүргин! Чүнки өзлириниң немини қиливатқинини билмәйду!**» дәп дуа қиливатқинини аңлиған еди.

Пәләстиндики һәр бир Йәһудий өз жутдашлириниң Римлиқларниң қолида чапрас яғачлинишигә гувачи болған. Бу чағда шунчә көп ләнәтләр, шунчә көп қарғашлар пәләкни қаплиған еди! Қарақчи бу кишигә қарап, у қандақму һеч немә демәй сүкүттә туралиғанду? — дәп ойлап қалғанду. Чүнки Әйса Өзиниң бу өлүмдики дәһшәтлик

шәрмәндиликкә қалғанлиғиға, қипялаңач қилинғанлиғиға вә Өзигә һақарәтләр төкүлгәнлигигә қаримай сүкүттә туратти. Униң шәхсидин һәтта бу қарақчиму көрүп йетидиған бирхил шан-шәрәп вә салапәт урғуп чиқип туратти. Униң бешиниң үстигә «**Мана Йәһудийларниң падишаси, Насарәтлик Әйса**» дегән бир шикайәт бекитилгән еди. Қарақчи: «Гәрчә бу киши азап-оқубәт тартқучи болсиму, бундақ дәһшәтлик һаләт үстидин ғалип кәлгүчидәк туридиғу?» — дегән ойға кәлгән болса керәк. Қарақчи нурғун «мөтивәрләр» вә «әрбаблар»ни көргән болсиму, лекин у бу кишидә улардин башқичә бир шаһанә салапәт чиқип турғанлиғини көрди. «Униң сөз-һәрикити дәрвәқә падишаниңкидәктур! Униң пүтүн қияпити «падиша» дегән сөзгә пүтүнләй башқичә бир мәнании жүкләйдикән; Униң бешидики һелиқи шикайәт әмәлийәттә һәқиқәт екән!» — дәп ойлиған болуши мүмкин.

«**Уларни кәчүргин**» дегән һелиқи дуаси тоғрилиқ ойлиғансери қарақчи техиму тәсирләнди. У бу кишиниң дәрвәқә Худани «Атам» дәп чақирип нида қилғанлиғини, аниси Мәрйәмни расул Юһаннаға аманәт қилғанилиғини өз көзи билән көрди («Юһ.» 19:26). Ким шундақ әшәддий азаплар астида өзидин башқа бирәркимниң ғемини йәйду?! Қариғанда, «меһир-муһәббәт» дегән иш дәрвәқә мәвжуткән! У һеч качан шундақ бир иш барлиғини ойлап бақимиған. Мана, мошу йәрдә У Өзигә увал қилип, әрз қилғанларға меһир-муһәббәт көрситидиған бир гунасиз адәм! Шүбһисизки, бу адәмдә Худа бардур яки У Өзи худалиқ бир адәмдур!

Вә шундақ ойлиғанда қериндишимиз болған бу қарақчи Әйсаға қарап рәһим-шәпкәт издәп тилиди вә биз жуқурида оқуған сөзләр билән рәһим-шәпкәт униңға ижабәт қилинди. Бу рәһим-шәпкәтниң у һеч қандақ «саваблиқ иш» (Худа алдида «саваблиқ иш мәвжут әмәс) яки яхши әмәл қилмиған һалда униңға сунулғанлиғиға диққәт қилғинимиз түзүк. Бу қарақчи өзи нижатниң баштин ахирғичә сапла Худаниң шәпқитидин чиққан илтипат екәнлигигә испаттур. Биз униңға еришишкә һеч қандақ «яхши иш» қилалмаймиз, вә «қилалаймиз» дәп ойлисақ, бу Худаға һақарәт болиду. Керәк болғини пәқәт өзимизни Әйсаниң қолиға тапшурушимиздин ибарәттур.

Қәдирлик оқурмән, Рәббимизниң: «**Бүгүн сән Мән билән биллә җәннәттә болисән!**» дегинигә диққәт қилсиңиз яхши болиду. Униң бу баяни бизгә, Мәсиһгә етиқатта болған болсақ, өлгән дәқиқидә роһумиз дәрһал Худаниң дәргаһиға кириду, дәп көрситиду. Униң үстигә, кейинки бир күни (қиямәт күни) роһумиз тирилгән йеңи бир тән билән кийдүрүлиду («2Кор.» 5:1-10, «1Кор.» 15:51-58ни көрүң).

Униң үстигә бу баяндин «Әйса өлгәндин кейин дозаққа чүшүп гуналиримизни көтәргән» дегән тәлимниң әмәлийәттә толиму бидъәтлик бир билҗирлаш екәнлиги көрүниду. Биз Мәсиһниң гуналиримизни (вә шундақла бу гуналарға тегишлик барлиқ дозақтики азапларни) чапрас яғачләнгән вақитлар ичидә көтәргән, дәп ишинимиз. Шуниң билән У ахирида: «**Иш тамамланди!**» дәп җакалайтти («Юһ.» 19:30).

Инжил 4-қисим

«Юһанна»

(«Юһанна баян қилған хуш хәвәр»)

Кириш сөз

Расул Юһаннаниң Әйсаниң тәрҗимиһалини тәсвирлигән мәзкур баяни тоғрилиқ Инҗилдики «төрт баян»ға болған кириш сөзимизни авал көрүң. Мошу йәрдә биз пәқәт оқурмәнләрниң есигә салимизки, Юһанна Рәббимизниң он икки расулидин бири еди. Һалбуки, униң бу язған баянида өзини исми билән көрсәтмәйду, пәқәт өзини «Әйса сөйгән мухлис» дәп чақириду. Буниңдин, бу униң Мәсиһниң униңға алаһидә амрақ екәнлигини, яки мәлум җәһәттин уни башқа мухлислардин әвзәл көридиғанлиғини көрситиду, дәп ойлап қалсақ болмайду (чүнки Худа һеч қандақ адәмгә ян басмайду). Бәлки униң Әйса тәрипидин сөйүлгәнлиги униңға шунчә мөҗизилик вә тилсимат болғанки, бу иш униң пүтүн вуҗудиға үзлүксиз толған еди. Һәтта атмиш жилдин кейин, бу «баян»ни язған вақтидиму, бу иш униңда йәнила чоңқур тәәҗҗүплинәрлик из қалдурулған еди.

Оқурмәнләр үчүн Инҗилдики «кириш сөз»имиздин мошу йәрдә йәнә сөз кәлтүримиз: —

«Юһаннаниң баянидики биринчи айәтни оқуғанда, униң йезиш нуқтиинәзириниң башқа баянчиларниңки билән пүтүнләй охшимайдиғанлиғини билип житимиз. Маркус баянини чүмүлдүргүчи Йәһияниң «Тарих сәһнисигә туюқсиз чиқиш»и билән башлайду («Мар.» 1:1-18). Матта баянини Ибраһимниң вә Давутниң Әйсаниң әҗдатлири екәнлиги билән башлайду («Мат.» 1:1-17). Луқа баянини Әйсаниң һәқиқий инсан екәнлигини тәкитләп, Әйсаниң нәсәпнамисини Адәм атимиз билән башлайду («Луқа» 3:23-38). Юһанна болса баянини булар билән әмәс, бәлки «**дәслипидә**» йәни «**һәммидин бурун**» болған ишлар билән башлайду: — «**һәммидин бурун «Калам»** (сөз) **мәвҗут еди. У Худа билән биллә еди һәм Өзи Худа еди**» («Юһ.» 1:1). Рошәнки, у өз баянида китапханлирим аллиқачан Матта, Маркус яки луқаниң баянлирини һәтта башқиларниңкини оқуп өзләштүргәнлиги турған гәп дәп ойлайду. Ушбу баянда у Мәсиһниң толуқрақ бир тәрҗимиһалини йезишни мәхсәт қилған әмәс; бәлки у өзи бизгә уқтурғандәк, Мәсиһниң бир нәччә алаһидә сүпәтлирини аян қилидиған, өзи зор әһмийәткә егә дәп қариған мәлум вақиәләр («**аламәт бәлгүләр**», «**мөҗизилик аламәтләр**» яки «**карамәт бәлгүләр**») ни вә вәз-тәлимләрни талливелип, уларни биз үчүн хатириләйду. Мана униң баянидики әң ахирдин елинған бир җүмлә: — «**Әйса мухлислириниң алдида бу китапта хатириләнмигән башқа нурғун мөҗизилик аламәтләрниму көрсәтти. Лекин мошулар силәрни Әйсаниң Мәсиһ, шундақла Худаниң Оғли екәнлигигә ишәнсун һәм бу арқилиқ Униңға етиқат қилип, Униң нами арқилиқ һаятлиққа еришсун, дәп йезилди**» (20:30-31). Шуниң билән униң баянини муқәддәс язмилар ичидә асасән техи етиқат қилмиғанлар үчүн йезилған бирдин-бир қисим, дегили болиду.

Шуңа бу баян униң Худа алдида узун истиқамәт қилип, толиму әстайидиллиқ вә еһтият билән (шундақла ишинимизки, Муқәддәс Роһниң көрсәтмиси биләнму) Мәсиһниң ички һаяти вә тәлиминиң җәвһирини аян қилидиған вақиәләр вә баянлар тоғрилиқ чоңқур ойлинип таллишиниң нәтиҗисидур.

2-бапта, Мәсиһ суни шарапқа айландурған мөҗизини яритиду. Алтә чоң идиш су билән толдурулған болуп, ичидики су усулуп меһманларға тошулғанда, шарапқа айланди. Шарап муқәддәс язмиларда мол, хошал һаятниң символидур («Зәб.» 104:15): —

«**У** (Худа) **адәмниң көңлини хуш қилидиған шарапни,**
Инсан йүзини пақиритидиған майни чиқириду;
Инсанниң жүригигә нан билән қувәт бериду».

Юһаннаниң баянида, Мәсиһ билән учрашқанлиғи арқилиқ һаяти пүтүнләй өзгәртилгән алтә шәхс алаһитән тәсвирлиниду. Көп Мәсиһий алимлар Юһаннани «су шарапқа айландурулған алтә идиш»ни шу алтә шәхскә охшитиду, дәп қарайду. Дәрвәқә шу алтә шәхсниң «су»дәк тәмсиз һаяти Әйса билән учришиш билән «шарап»дәк һаятқа айланған.

У алтә шәхс болса: —

(1) Пәрисий Никодемус (3:1-21)
(2) Самарийәлик аял (4:4-42)
(3) Бәйт-Әсдадики паләч адәм (5:1-16)
(4) Зина үстидә тутулған аял (8:1-11)
(5) Йерусалимдики кор адәм (9:1-41)
(6) Лазарус (өлүмдин тирилгән) (11:1-57)

Юһанна пәқәт Мәсиһниң улуқлуғи яки әмилиниң мәлум тәрипини алаһидә көрсәткән йәттә карамәтни («мөҗизилик аламәт»ни) таллап хатириләйду: —

(1) Той зияпитидә суни шарапқа айландуруш (2:1-11) (Мәсиһ хошаллиқ кәлтүргүчидур)
(2) Һөкүмдарниң оғлини сақайтиш (4:46-54) (Мәсиһ жирақ йәрләрниңму егисидур)
(3) Бәйт-Әсдадики паләчни сақайтиш (5:1-16) (Мәсиһ шипаниң егисидур — паләч 38 жил маңалмиған еди)
(4) Бәш миң адәмни тойдуруш (6:1-14) (Мәсиһ Өзи биз үчүн «Һаятлиқ Нан»дур).
(5) Мухлислар кемидә олтарғанда уларниң йениға су үстидә меңип бериш (6:15-21) (Мәсиһ аләмниң шәйилириниң егисидур)
(6) Йерусалимдики кор адәмни сақайтиш (9:1-41) (Мәсиһ «Дунияниң Нури»дур)
(7) Лазарни өлүмдин тирилдүрүш (11:1-57) (Мәсиһ «Тирилиш вә һаят»тур)

Бу мөҗизиләрниң һәммисиниң һаятимизға мәңгү роһий әһмийити бардур. Юһаннаниң мәхсити бизни бу ишлар тоғрилиқ ойландуруш, әлвәттә!
Бу мөҗизиләрниң һәммисигә әң чоңини қошуш керәк:

(8) Мәсиһниң тирилиши!

«Мис.» 3:15-16дә Пәрвәрдигарниң нами «Мән Өзәмдурмән» дәп аян қилиниду. «Юһанна»да Мәсиһниң бу нам билән Өзини аян қилиштики йәттә муһим баяни хатириләнгән: —

(1) «Мән Һаятлиқ Нандурмән» (6:35)
(2) «Мән Дунияниң Нуридурмән» (8:12, 9:5)
(3) «Мән Ишикдурмән» (10:7, 9)
(4) «Мән Яхши баққучидурмән» (10:11)
(5) «Мән Тирилиш вә һаяттурмән» (11:25)
(6) «Мән Йол, һәқиқәт вә һаяттурмән» (14:6)
(7) «Мән һәқиқий Үзүм Телидурмән» (15:1)

Бу қисқа тонуштуруш сөзи ичидә йәнә шуни көрситиш бәк муһимки, Юһанна бизниң Әйсаниң һәм йүз пирсәнт инсан һәм йүз пирсәнт Худаниң тәбиитидә болғанлиғини чүшинишимизни халайду. Бу, Әйсаниң инсан тәбиитидә болғанлиғини айдиң қилип көрсәткән айәтләрдин (мәсилән 1:14) һәмдә Униң чарчап кәткәнлигини, уссап кәткәнлигини көрсәткән айәтләрдинму көрүниду (4:6-7, 19:28).

Юһанна бу баянини қачан язған? Түрлүк тарихий испатлардин қариғанда, бу баянини биринчи әсирниң ахирида, бәлким миладийә 90-95-жиллар арилиғида язған. Демәк, у бу вақиәләрни йүз берип атмишчә жилдин кейин, қериған вақтида язған. Шуңа бәзи етиқатсиз адәмләр мәсқирә қилип: «Бу қери адәм бу вақиәләрниң һәммисини қандақ есигә кәлтүрәләйду» дәп гуманини билдүриду. Тәржиманлардин бири бир қетим сәксән яшқа киргән бир профессорниң «Юһанна» тоғрилиқ лексийә оқуғанлиғини, шундақла дәл шу мәсилини тилға алғанлиғини әсләйду. У профессор 80 яшқа киргән болуп, оттура мәктәпниң биринчи жиллиқтики савақдашлириниң исимлиғини йоқлимидики тәртип бойичә һәммисини ядлап бәргән андин: — «Мән 80 яшқа киргән болсамму, шундақ ушшақ-чүшшәк ишларни есимдин чиқармиған йәрдә, расул Юһаннаниң өз һаятини мутләқ өзгәрткән, өзини Худаниң падишалиғиға елип барған мошундақ күчлүк вақиәләрни есидә тутушини әҗәблинәрлик иш һесаплиғили боламду? Униң үстигә, Юһанна өзи биз үчүн Мәсиһниң «**Ярдәмчи, йәни Муқәддәс Роһ силәргә һәммини үгитиду һәм Мениң ейтқан һәммә сөзлиримни есиңларға кәлтүриду**» дегән вәдисини хатириләйду» — деди.

Мәзмун: —

1. Әйса Мәсиһ — Худаниң Каламидур (1:1-18)
2. Йәһия пәйғәмбәрниң Әйсаға гувалиқ бериши (1:19-34)
3. Әйсаниң дәсләпки мухлислири (1:35-51)
4. Әйсаниң «йәттә мөҗизилик аламәт»и (2-11-баплар)
5. Әйсаниң бу дуниядики һаятиниң ахирқи һәптиси.
   Ахирқи ахшамдики сөһбәт (12-17-баплар)
6. Әйсаниң тутулуши, сораққа тартилиши, өлүши, дәпнә қилиниши (18-19-баплар)
7. Әйсаниң тирилиши вә мухлислириға көрүнүши (20-21-баплар)

Юһанна

«Йуһанна баян қилған хуш хәвәр»
Әйса Мәсиһниң әйни салаһийити — «Худаниң Калами»дур

1 [1] Муқәддәмдә «Калам» бар еди; Калам Худа билән биллә еди һәм Калам Худа еди.
[2] У муқәддәмдә Худа билән биллә еди. [3] У арқилиқ барлиқ мәвҗудатлар яритилди вә
барлиқ яритилғанларниң һеч бири униңсиз яритилған әмәс. [4] Униңда һаятлиқ бар еди
вә шу һаятлиқ инсанларға нур елип кәлди. [5] Вә нур қараңғулуқта парлайду вә қараңғулуқ
болса нурни һеч бесип чүшәлигән әмәс.
[6] Бир адәм Худадин кәлди. Униң исми Йәһя еди. [7] У гувалиқ бериш үчүн, йәни һәммә
инсан өзи арқилиқ ишәндүрүлсун, дәп нурға гувачи болушқа кәлгән еди. [8] Йәһяниң өзи
шу нур әмәс, бәлки пәқәт шу нурға гувалиқ беришкә кәлгән еди.
[9] Һәқиқий нур, йәни пүткүл инсанни йорутқучи нур дунияға келиватқан еди. [10] У дуни-
яда болған вә дуния у арқилиқ барлиққа кәлтүрүлгән болсиму, лекин дуния уни тону-
миди. [11] У өзиниңкиләргә кәлгән болсиму, бирақ уни өз хәлқи қобул қилмиди. [12] Шун-
дақтиму, у өзини қобул қилғанлар, йәни өз намиға етиқат қилғанларниң һәммисигә
Худаниң пәрзәнти болуш һоқуқини ата қилди. [13] Уни қобул қилған мошулар я қандин, я
әтләрдин, я инсан ирадисидин әмәс, бәлки Худадин төрәлгән болиду.

1:1 **«Муқәддәмдә»** — башқа бир ипадилиниши «һәммидин бурун» *(«аләм яритилиштин бурунла»)* Калам *(аллиқачан)* бар еди». **«Калам»** — «сөз», шундақла «Худаниң сөзи» дегән мәнада болуп, Әйсаниң бир намидур; көрситидиған мәнаси интайин чоңқурдур. «қошумчә сөз»имизни көрүң. **«Калам Худа билән биллә еди...»** — Мошу йәрдики «билән биллә» дегән грек тилида йәнә «интайин йеқин мунасивәттә», «*(Худаға)* қарап уни сөйидиған» дегән мәнаниму пуритиду. **«һәм Калам Худа еди»** — бу муһим баян каламниң Худалиқ тәбиитини көрситиду.

1:1 Пәнд. 8:22; Кол. 1:17; 1Юһ. 1:1, 2.

1:2 Юһ. 17:5.

1:3 **«У арқилиқ барлиқ мәвҗудатлар яритилди вә барлиқ яритилғанларниң һеч бири униңсиз яритилған әмәс»** — бу йәрдә көздә тутулғини Калам өзи һеч яритилған әмәс, бәлки әзәлдин Худа билән биллә мәвҗут екәнлигидур. «Яритилған» грек тилида, мошу йәрдә «барлиққа кәлтүрүлгән» «вуҗудқа кәлтүрүлгән» дегән сөз билән ипадилиниду. Шуниңдәк башқа хил ипадилиниши: — «һәммә нәрсә униң вастиси билән болди вә болған нәрсиләрдин һеч бири униңсиз болмиди».

1:3 Яр. 1:3; Зәб. 32:6; Әф. 3:9; Кол. 1:16; Ибр. 1:2.

1:4 **«шу һаятлиқ инсанларға нур елип кәлди»** — яки «шу һаятлиқ инсанларниң нури еди».

1:4 Юһ. 5:26; 8:12; 9:5; 12:46; 1Юһ. 1:5; 2:8-11; 5:11.

1:5 **«қараңғулуқ болса нурни һеч бесип чүшәлигән әмәс»** — мошу сөз икки бислиқ сөз болуп, йәни «қараңғулуқ болса нурни һеч чүшәнгән әмәс» яки «қараңғулуқ болса нурни қобул қилған әмәс» дегәнниму билдүриду.

1:5 Юһ. 3:19.

1:6 **«Бир адәм Худадин кәлди»** — грек тилида «Бир адәм Худадин әвәтилди/болди». **«Униң исми Йәһя еди»** — Йәһя пәйғәмбәрни көрситиду. «Йәһя» дегән исим грек тилида һәм ибраний тилида «Юһанна» — «Пәрвәрдигарниң меһир-шәпқити» дегән мәнани билдүриду.

1:6 Мал. 3:1; Мат. 3:1; Мар. 1:2, 4; Луқа 3:3; 7:27; Юһ. 1:33.

1:9 **«Һәқиқий нур, йәни пүткүл инсанни йорутқучи нур дунияға келиватқан еди»** — «келиватқан еди» дегәнни қандақ йол билән чүшәнгили болиду? Бизниңчә, бу бир җәрянни көрситиду — йәни бәлким авал Мәрйәмниң балиятқусиға пәйда болуп, туғулуп андин Йәһя пәйғәмбәрниң өзигә болған гувалиғи билән өзиниң хизмитигә кириш җәряни арқилиқ «келиватқатти». Башқа бир хил тәрҗимиси «Бу болса дунияға келидиған һәр бир инсанни йорутидиған һәқиқий нурдур».

1:9 Юһ. 8:12; 9:5; 12:46.

1:10 Ибр. 1:2; 11:3.

1:11 **«У өзиниңкиләргә кәлгән болсиму, бирақ уни өз хәлқи қобул қилмиди»** — «өзиниңкиләр» дегәнлик аләм вә униңда бар болған нәрсиләрниң һәммисини көрситиду. Һәммиси Мәсиһниңкидур, чүнки Худа аләмниң һәммисини у арқилиқ яратқан еди, шундақла униң башқурушиға тапшурған еди. **«өз хәлқи»** — Исраил хәлқи, йәни Йәһудий хәлқи, грек тилида «өзидикиләр» билән ипадилиниду.

1:12 Йәш. 56:5; Рим. 8:15; Гал. 3:26; 2Пет. 1:4; 1Юһ. 3:1.

1:13 **«Уни қобул қилған мошулар я қандин, я әтләрдин, я инсан ирадисидин әмәс, бәлки Худадин төрәлгән болиду»** —

[14] Калам инсан болди һәм аримизда маканлашти вә биз униң шан-шәривигә қаридуқ;
у шан-шәрәп болса, Атиниң йенидин кәлгән, меһир-шәпқәт вә һәқиқәткә толған бир-
дин-бир йеганә Оғлиниңкидур. [15] (Йәһя униңға гувалиқ берип: — Мана, мән силәргә:
«Мәндин кейин кәлгүчи мәндин үстүндур, чүнки у мән дунияға келиштин бурунла
болған еди» дегиним дәл мошу кишидур! — дәп жар қилди). [16] Чүнки һәммимиз униң-
дики толуп ташқанлардин илтипат үстигә илтипат алдуқ.
[17] Чүнки Тәврат қануни Муса пәйғәмбәр арқилиқ йәткүзүлгән еди; лекин меһир-шәпқәт
вә һәқиқәт Әйса Мәсиһ арқилиқ йәткүзүлди. [18] Худани һеч ким көрүп баққан әмәс; би-
рақ Атиниң қучиғида турғучи, йәни бирдин-бир Оғул Уни аян қилди.

Йәһя пәйғәмбәрниң гувалиғи

Мат. 3:1-12; Мар. 1:2-8; Луқа 3:15-17

[19] Йерусалимдики Йәһудийлар Йәһядин «Сән кимсән?» дәп сүрүштә қилишқа каһинлар
билән Лавийларни униң йениға әвәткәндә, униң уларға жававән бәргән гувалиғи мун-
дақ еди:

–*(1)* «қандин ... төрәлгән әмәс» *(грек тилида «қанлардин әмәс»)* — демәк, мәлум бир милләттин болғанлиғидин әмәс. Мәсилән, бәзи адәмләр: «Мән Худа алаһидә таллиған хәлиқ болған Йәһудийлардин *(яки «каһин аилиси» қатарлиқлардин)* болғачқа Худаниң пәрзәнтимән» дәп хата ойлайду *(«Рос.» 17:26ни көрүң)*.

–*(2)* «әтләрдин ... төрәлгән әмәс» — бизниңчә бу ибарә инсанниң өз тиришиш-тирмишишлирини көрситиду. Мәсилән көп адәмләр: «Мән Худаниң Муса пәйғәмбәргә чүшүргән қануниға әмәл қилишқа тиришип, Худаниң пәрзәнти болимән» дәп хата ойлайду. «римлиқларға»дики «кириш сөз»имиздики «әтләр» тоғрилиқ изаһатимизни көрүң.

–*(3)* «инсанниң *(грек тилида «әркәк инсан»ниң)* хаһишидин ... төрәлгән әмәс» — демәк, һәр қандақ бир инсан *(мәйли пәйғәмбәр, мәйли каһин мәйли жамаәттики бирәр әрбаб болушидин қәтъийнәзәр)*, башқа бир инсанни Худаниң пәрзәнти қилалмайду. Униңдин башқа, һеч ким «өз ирадиси билән» өзини Худаниң пәрзәнти қилалмайду.

–*(4)* «Худадин төрилиш», йәни «қайта туғулуш» тоғрилиқ 3:1-22-айәтни көрүң.

1:14 **«Калам инсан болди»** — «инсан» мошу йәрдә «әт егиси» яки «тән» билән ипадилиниду. **«Калам инсан болди һәм аримизда маканлашти»** — грек тилида «Калам тән *(әт)* болди вә аримизда чедир тикти». «Чедир» дегән сөз мошу йәрдә шүбһисизки, Әйсаниң инсанларниң арисида һазир болуши Муса пәйғәмбәрниң дәвридә Худа Өзиниң «муқәддәс чедир»ида туруп, Өз хәлқи арисида һазир болғиниға охшаш екәнлигини көрситиду. **«биз униң шан-шәривигә қаридуқ; у шан-шәрәп болса, Атиниң йенидин кәлгән, меһир-шәпқәт вә һәқиқәткә толған бирдин-бир йеганә оғлиниңкидур»** — «Ата» мошу йәрдә ХудаАтини көрситиду, әлвәттә.

1:14 Йәш. 7:14; Мат. 1:16; 17:2; Луқа 1:31; 2:7; Кол. 1:19; 2:9; 2Пет. 1:17.

1:15 **«Мәндин кейин кәлгүчи мәндин үстүндур, чүнки у мән дунияға келиштин бурунла болғанид»** — демисәкму, Йәһя пәйғәмбәр Әйса Мәсиһтин алтә ай бурун туғулған *(«Луқа» 1:26-45ни көрүң)*; лекин Мәсиһ «униң болғинидин илгири болған».

1:15 Мат. 3:11; Мар. 1:7; Луқа 3:16; Юһ. 1:26,30.

1:16 **«һәммимиз униңдики толуп ташқанлиридин илтипат үстигә илтипат алдуқ»** — мәнаси бәлким «униңдики толуп ташқан меһир-шәпқәт вә һәқиқәттин илтипат үстигә илтипат алдуқ» дегәнликтур. 17-айәтни көрүң. «Илтипат үстигә илтипат» дегән ибарә Мусаниң «Мис.» 33:3дә ейтқан сөзидин елинған.

1:16 Кол. 2:10.

1:17 **«меһир-шәпқәт вә һәқиқәт Әйса Мәсиһ арқилиқ йәткүзүлди»** — «Мәсиһ» болса пәйғәмбәрләрниң алдин-ала ейтишичә, Худа тәрипидин әвәтилгән, һаман бир күни келип мәңгү һөкүмранлиқ қилидиған Падишаһни вә Қутқузғучи-Нижаткарни көрситиду. «Тәбирләр»ни көрүңлар.

1:17 Мис. 20:1.

1:18 **«Атиниң қучиғида турғучи, йәни бирдин-бир Оғул Уни аян қилди»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «Атиниң қучиғида турғучи, йәни Өзи бирдин-бир Худа болғучи Уни аян қилди» дейилиду. Бу икки варияннтниң әмәлийәттә чоң пәрқи йоқ (1:1-4ни көрүң. «Худаниң Оғли»да немила болмисун худалиқ тәбиити бардур.

1:18 Мис. 33:20; Қан. 4:12; Мат. 11:27; Юһ. 6:46; 1Тим. 6:16; 1Юһ. 4:12.

1:19 **«Йерусалимдики Йәһудийлар»** — бәлким Йәһудийларниң ақсақаллири вә мөтивәрлири көрситиду. **«Сән кимсән?»** — бу соалниң «Сән өзүң тоғрилиқ немә дәйсән? Пәйғәмбәрмусән яки Худа әвәтидиған Мәсиһ-қутқузғучимусән» дегәндәк ички мәнаси бар еди. Лекин улар униң бәргән жававиға ишинишкә тәйяр әмәс еди. Мәсилән, «Мат.» 21:25-27ни көрүң. **«каһинлар билән Лавийлар»** — «каһинлар» ибадәтханида қурбанлиқ хизмитини қилғучилар еди; «Лавийлар» *(«Лавий» қәбилисидин болғанлар)* каһинларға Ярдәмчи рольда еди. «Тәбирләр»ни көрүң.

1:19 Юһ. 5:33.

20 У етирап қилип, һеч иккиләнмәй: — «Мән Мәсиһ әмәсмән» — дәп еник етирап қилди.
21 Улар униңдин:
— Ундақта өзүң ким болисән? Иляс пәйғәмбәрмусән? — дәп сориди.
— Яқ, мән у әмәсмән, — деди у.
— Әмисә, сән һелиқи пәйғәмбәрмусән? — дәп сориди улар.
У йәнә: — Яқ! — деди.
22 Шуңа улар униңдин:
— Ундақта, сән зади ким болисән? Бизни әвәткәнләргә җавап беришимиз үчүн, бизгә ейтқин, өзүң тоғрилиқ немә дәйсән? — дәп сориди.
23 Йәһя мундақ җавап бәрди:
— Йәшая пәйғәмбәр бурун ейтқандәк, чөлдә «Рәбниң йолини түз қилиңлар» дәп товлайдиған аваздурмән!
24-25 Әнди Йерусалимдин әвәтилгәнләр Пәрисийләрдин еди. Улар йәнә Йәһядин:
— Сән я Мәсиһ, я Иляс яки һелиқи пәйғәмбәр болмисаң, немә дәп кишиләрни суға чөмүлдүрисән? — дәп сориди.
26 Йәһя уларға мундақ дәп җавап бәрди:
— Мән кишиләрни суғила чөмүлдүримән, лекин араңларда турғучи силәр тонумиған бириси бар;
27 у мәндин кейин кәлгүчи болуп, мән һәтта униң кәшиниң боқучини йешишкиму лайиқ әмәсмән!
28 Бу ишлар Иордан дәриясиниң шәрқий қетидики Бәйт-Ания йезисида, йәни Йәһя пәйғәмбәр кишиләрни суға чөмүлдүрүватқан йәрдә йүз бәргән еди.

Худаниң қозиси

29 Әтиси, Йәһя Әйсаниң өзигә қарап келиватқанлиғини көрүп мундақ деди:
— Мана, пүткүл дунияниң гуналирини елип ташлайдиған Худаниң қозиси!
30 Мана, мән силәргә: «Мәндин кейин кәлгүчи бириси бар, у мәндин үстүндур, чүнки у мән дунияда болуштин бурунла болған еди» дегиним дәл мошу кишидур!
31 Мән бурун уни бил-

1:20 **«У етирап қилип, һеч иккиләнмәй... дәп еник етирап қилди»** — «һеч иккиләнмәй» грек тилида «инкар қилмай» дегән сөз билән ипадилиниду.
1:20 Юh. 3:28; Рос. 13:25.
1:21 **«сән һелиқи пәйғәмбәрмусән?»** — бу соал Муса пәйғәмбәр алдин-ала ейтқан, өзиниң орнини басидиған, шундақла өзидин жуқури турған пәйғәмбәрни көрситиду *(«Қан.» 18:15-22)*. Әмәлийәттә болса, Мусаниң «шу пәйғәмбәр» тоғрилиқ бешарити Мәсиһниң өзидә әмәлгә ашурулди.
1:23 **«Йәшая пәйғәмбәр бурун ейтқандәк, чөлдә «Рәбниң йолини түз қилиңлар» дәп товлайдиған аваздурмән!»** — Йәшая өз китавидики 40:3-айәттә баян қилған «Пәрвәрдигарниң йоли» яки «Рәбниң йоли» болса, Қутқузғучи-Мәсиһниң йолини көрситиду. Демәк, Йәһяниң хизмити Рәб Әйса үчүн товва қилидиған хәлиқни тәйярлаштин ибарәт еди. У һәтта кәмтәрлик билән өзи тоғрилиқ «Мән пәйғәмбәр» демәйду, «Мән наһайити бир авазмән, халас» дәйду.
1:23 Йәш. 40:3; Мат. 3:3; Мар. 1:3; Луқа 3:4.
1:24-25 **«Йерусалимдин әвәтилгәнләр Пәрисийләрдин еди»** — «Пәрисийләр» Йәһудий диниға тәвә болған, Тәврат түзүмлиригә қаттиқ риайә қилишқа тиришидиған мәзһәптики кишиләр. **«немә дәп кишиләрни суға чөмүлдүрисән?»** — Йәһудий хәлқиниң арисидики «Раббилар» *(устазлар)* хелә бурун мундақ бир адәт бекиткәнки, әгәр башқа милләтләр *(«ят әлләр»)*дин болғанлар «Тәврат-Зәбур етиқати»ни қобул қилай десә, авал хәтнә қилиниши, андин бир хил «суға чөмүлдүрүш» қобул қилиши керәк еди. Лекин һазир «суға чөмүлдүрүш» қобул қилиши керәк болғанлар бутпәрәс «ят әлләр» әмәс, бәлки өзлири қобул қилиши керәк!
–Йәһя пәйғәмбәр жүргүзгән «суға чөмүлдүрүш» кишиләрниң өз гуналириға болған иқрар-товисини, шундақла Қутқузғучи-Мәсиһниң келишигә болған етиқатини ипадиләш йоли еди *(мәсилән, «Мат.» 3:2-12ни көрүң)*.
1:24-25 Қан. 18:18.
1:26 Мат. 3:11; Мар. 1:7; Луқа 3:16; Рос. 1:5; 11:16; 19:4.
1:29 **«пүткүл дунияниң гуналирини елип ташлайдиған...»** — грек тилида «пүткүл дунияниң гунайини елип ташлайдиған ...». **«пүткүл дунияниң гуналирини елип ташлайдиған Худаниң қозиси!»** — Тәвраттики қурбанлиқлар Мәсиһ билән ахирлишиду, чүнки у әң ахирқи «қурбанлиқ қоза»дур. Бу тоғрилиқ «Яр.» 22:7-8, «Мис.» 12:1-3, «Йәш.» 53:7 вә Тәвраттики башқа йәрләрдә бешарәт берилгән.
1:29 Йәш. 53:5, 7; Юh. 1:36.
1:30 **«Мәндин кейин кәлгүчи бириси бар, у мәндин үстүндур, чүнки у мән дунияда болуштин бурунла болған**

мисәмму, лекин уни Исраилға аян болсун дәп, кишиләрни суға чөмүлдүргили кәлдим.
[32] Йәһя йәнә гувалиқ берип мундақ деди:
— Мән Роһниң пахтәк һалитидә асмандин чүшүп, униң үстигә қонғанлиғини көрдүм.
[33] Мән әслидә уни билмигән едим; лекин мени кишиләрни суға чөмүлдүрүшкә Әвәткүчи
маңа: «Сән Роһниң чүшүп, кимниң үстигә қонғанлиғини көрсәң, у кишиләрни Муқәддәс
Роһқа чөмүлдүргүчи болиду!» дегән еди. [34] Мән дәрвәқә шу ишни көрдүм, шуңа униң
һәқиқәтән Худаниң Оғли екәнлигигә гувалиқ бәрдим!

Әйсаниң дәсләпки мухлислири

[35] Әтиси, Йәһя икки мухлиси билән йәнә шу йәрдә туратти. [36] У у йәрдин меңип кети-
ватқан Әйсани көрүп:
— Қараңлар! Худаниң қозиси! — деди. [37] Униң бу сөзини аңлиған икки мухлис Әйсаниң
кәйнидин меңишти. [38] Әйса кәйнигә бурулуп, уларниң әгишип келиватқинини көрүп
улардин:
— Немә издәйсиләр? — дәп сориди.
Улар:
— Рабби (бу ибранийчә сөз болуп, «устаз» дегән мәнада), қәйәрдә турисән? — деди.
[39] — Берип көрүңлар, — деди у. Шуниң билән, улар берип униң қәйәрдә туридиғанлиғи-
ни көрди вә у күни униң билән биллә турди (бу вақит шу күнниң онинчи саити еди).
[40] Йәһя пәйғәмбәрниң жуқурики сөзини аңлап, Әйсаниң кәйнидин маңған иккиләнниң
бири Симон Петрусниң иниси Андрияс еди. [41] Андрияс авал өз акиси Симонни тепип,
униңға:
— Биз «Мәсиһ»ни таптуқ! — деди («Мәсиһ» ибранийчә сөз болуп, грек тилида «Мә-
сиһләнгән Қутқазғучи» дәп тәрҗимә қилиниду). [42] вә акисини Әйсаниң алдиға елип бар-
ди. Әйса униңға қарап:
Сән Юнусниң оғли Симон; буниңдин кейин «Кифас» дәп атилисән, — деди (мәнаси
«таш»тур).

еди» — демисәкму, Йәһя пәйғәмбәр Әйса Мәсиһтин алтә ай бурун туғулған *(«Луқа» 1:26-45ни көрүң)*; лекин Мәсиһ «униң болғинидин илгири болған».

1:32 **«Мән Роһниң пахтәк һалитидә асмандин чүшүп, униң үстигә қонғанлиғини көрдүм»** — «Роһ» — Худаниң Муқәддәс Роһи.

1:32 Мат. 3:16; Мар. 1:10; Луқа 3:22.

1:33 **мени кишиләрни суға чөмүлдүрүшкә Әвәткүчи** — «Йәһяни суға чөмүлдүрүшкә Әвәткүчи» — Худадур. **«Сән Роһниң чүшүп, кимниң үстигә қонғанлиғини көрсәң,...»** — «Роһ» — Худаниң Муқәддәс Роһи. **«Сән Роһниң чүшүп, кимниң үстигә қонғанлиғини көрсәң, у кишиләрни Муқәддәс Роһқа чөмүлдүргүчи болиду!»** — Йәһяниң мошу гувалиғи Мәсиһни көрстиду; чүнки Мәсиһ Муқәддәс Роһини төкүши билән нижат елип келидиған «йеңи әһдә»ни түзгүчидур *(«Йәр.» 31:31-34, «Әз.» 36:25-27, «Йәш.» 32:15-20 вә башқилар)*.

1:34 **«Худаниң Оғли»** — бу нам һәргизму Худа билән Әйса оттурисидики җисманий җәһәттики ата-балилиқ мунасивәтни әмәс, бәлки роһий җәһәттики мунасивәтни билдүриду. «Тәбирләр»ниму көрүң.
–«Худаниң Оғли» бәзи кона көчүрүлмиләрдә «Худаниң таллиғини» дейилиду.

1:36 Йәш. 53:7; Юһ. 1:29; Рос. 8:32

1:39 **«онинчи саат»** — Юһанна баянида «Рим вақти»ни ишлитиду *(буниңға испат бар)*. Шуңа бу вақит әтигән саат он болса керәк.

1:41 **««Мәсиһ» ибранийчә сөз болуп, грек тилида «христос» дәп тәрҗимә қилиниду»** — «Мәсиһләнгән Қутқазғучи» дәрвәқә грек тилида «мәсиһ қилинған», «май сүрүлгән» дегән мәнада. Кейин, дунияви етиқатчи җамаәтниң бәзлири Әйсани «Әйса Мәсиһ», башқа бәзилири *(грек тилидики тәләппузға әгишип)* «Йәйсус Мәсиһләнгән Қутқазғучи» дәйду. Йәһудий етиқатичлар: «Йәшуа Мешияһ» дәйду.

1:42 **«Сән Юнусниң оғли Симон»** — «Юнус» грек тилида «Йонаһ». Бәзи кона көчүрмиләрдә «Юһанна» шәклидә көрүлиду. **«кейин «Кифас» дәп атилисән»** — «Кифас» ибранийчә сөз болуп, грек тилида «Петрус» дәп тәрҗимә қилиниду; лекин «Кифас» ибраний тилида һәр түрлүк ташни билдүриду, «Петрос» грек тилида һәр хил кичик ташни билдүриду.

1:42 Мат. 16:18.

Филип вә Натанийәлниң чақиртилиши

43 Әтиси, Әйса Галилийә өлкисигә йол алмақчи еди. У Филипни тепип, униңға:
— Маңа әгишип маң! — деди 44 (Филип Бәйт-Саидалиқ болуп, Андрияс билән Петрусниң
жутдиши еди). 45 Филип Натанийәлни тепип, униңға:
— Муса пәйғәмбәр Тәвратта вә башқа пәйғәмбәрләрму язмилирида бешарәт қилип язған
затни таптуқ. У болса Йүсүпниң оғли Насарәтлик Әйса екән! — деди.
46 Бирақ Натанийәл:
— Насарәт дегән җайдин яхши бир немә чиқамду?! — деди.
Келип көрүп бақ! — деди Филип.
47 Әйса Натанийәлниң өзиниң алдиға келиватқанлиғини көрүп, у тоғрилиқ:
— Мана, ичидә қилчә һейлә-микриси йоқ һәқиқий бир Исраиллиқ! — деди.
48 Натанийәл: — Мени қәйеримдин билдиң? — дәп сориди.
Әйса униңға җавап берип: — Филип сени чақириштин авал, сениң әнҗир дәриғиниң
түвидә олтарғанлиғиңни көргән едим, — деди.
49 Натанийәл җававән: — Устаз, сән Худаниң Оғли, Исраилниң Падишасисән! — деди.
50 Әйса униңға җававән:
— Сени әнҗир дәриғиниң түвидә көргәнлигимни ейтқанлиғим үчүн ишиниватамсән?
Буниңдинму чоң ишларни көрисән! — деди 51 вә йәнә:
— Бәрһәқ, бәрһәқ силәргә ейтип қояйки, силәр асманлар ечилип, Худаниң пәриштили-
риниң Инсаноғлиниң үстидин чиқип-чүшүп жүридиғанлиғини көрисиләр! — деди.

Кана йезисидики той зияпити

2 1 Үчинчи күни, Галилийәдики Кана йезисида бир той болди. Әйсаниң аниси Мәрйәм у
йәрдә еди 2 һәм Әйса вә униң мухлислириму тойға тәклип қилинған еди.
3 Тойда шарап түгәп қалғанда, Әйсаниң аниси униңға:
— Уларниң шараплири түгәп қапту, — деди.
4 Әйса униңға: — Ханим, мениң сән билән немә карим? Мениң вақти-саитим техи кәл-
миди, — деди.

1:44 Юһ. 12:21.
1:45 **«Филип Натанийәлни тепип,...»** — «Натанийәл» Инҗилдики башқа баянларда «Бартоломай» *(Толмайниң оғли)* дәп елиниду.
1:45 Яр. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Қан. 18:18; 2Сам. 7:12; Йәш. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10, 11; 53:1-12; Йәр. 23:5; 33:14; Әз. 34:23; Дан. 9:24; Зәк. 6:12; 9:9.
1:49 **«Устаз»** — грек тилида «рабби».
1:51 **«Инсаноғли»** — Муқәддәс язмиларда *(Тәвратта)* «Инсаноғли» дегән ибарә алдин-ала ейтилған, дунияни қутқузушқа келидиған «Мәсиһ»ни көрсәткән еди *(мәсилән, «Дан.» 7:13-14)*. Тәврат-Зәбур бойичә, бу Әвәтилгүчиниң Худаниң күч-қудрити вә шан-шәриви билән әрштин чүшүп, пүткүл инсанларни мәңгү башқуридиғанлиғи алдин-ала ейтилған. Униңдин муһими, бизниңчә, Әйса Мәсиһниң бу намни өзи һәққидә көп ишлитиши өзиниң толуқ инсан екәнлигини, инсанийәт билән бир екәнлигини тәкитләш үчүн еди. Чүнки әрш тәрипидин ейтқанда әҗайип иш шуки, гәрчә у әзәлдин «Худаниң Оғли» болған болсиму, у һазир йәнә «инсанниң оғли»му еди. «Тәбирләр»ни көрүң. **«силәр асманлар ечилип, Худаниң пәриштилириниң Инсаноғлиниң үстидин чиқип-чүшүп жүридиғанлиғини көрисиләр!»** — мошу йәрдә бизниңчә Мәсиһ «Яр.» 28:12ни көздә тутиду. Һәзрити Яқуп аламәтлик бир чүшни көргән. Чүштә у йәр үстидә туруп асманға йетидиған бир пәләмпәйни көргән, пәриштиләр униң үстидин «чиқип-чүшүп туратти». Демәк, Әйса Мәсиһ өзи дәл шу «асманға йетидиған пәләмпәй»дур.
1:51 Яр. 28:12.
2:3 **«Уларниң шараплири түгәп қапту»** — мошундақ иш той егисини чоңқур хиҗаләткә қоюпла қалмай, гаһи әһвалларда қиз тәрәптикиләр жигит тәрәптикиләрниң үстидин дәва қилиши мүмкин еди.
2:4 **«Ханим, мениң сән билән немә карим?»** — Мәсиһниң бу сөзи бизни һәйран қалдуруши мүмкин. Немишкә Әйса өз анисиға шундақ гәп қилиду?
–Мәрйәм өз оғлиниң Мәсиһ екәнлигини биләтти. Лекин у бәлким: «Бу мениң оғлум, мән униң аниси, чоқум мениң тәливимни орунлиши керәк» дәп ойлиши мүмкин еди. Лекин Худаниң падишалиғи ичидә бизниң Худаниң мәлум адими билән болған бирәр «җисманий мунасивәт»ниң һеч қандақ инавити йоқтур; пәқәт

5 Аниси чакарларға:
— У силәргә немә қил десә, шуни қилиңлар, — деди.
6 Әнди шу йәрдә Йәһудийларниң таһарәт адити бойичә ишлитилидиған, һәр биригә икки-үч туңдин су сиғидиған алтә таш күп қоюлған еди.
7 Әйса чакарларға:
— Күпләргә су толдуруңлар, — деди.
Улар күпләрни ағзиғичә толдурушти. 8 Андин у уларға йәнә:
— Әнди буниңдин усуп той башқурғучиға бериңлар, — деди.
Улар уни апирип бәрди.
9 Той башқурғучи шарапқа айландурулған судин тетип көргәндә (у униң қәйәрдин кәлтүрүлгәнлигини билмиди, амма буни су тошуған чакарлар биләтти) той башқурғучи тойи болуватқан жигитни чақирип, 10 униңға:
— Һәр бир той қилғучи яхши шарапни тойниң бешида қуйиду, андин меһманлар қанғичә ичкәндин кейин, начирини қуйиду. Әҗәба, сән яхши шарапни мошу чаққичә сақлапсән! — деди.
11 Бу болса, Әйса көрсәткән мөҗизилик аламәтләрниң дәсләпкиси болуп, Галилийәниң Кана йезисида көрситилгән еди. Буниң билән у өзиниң шан-шәривини аян қилди, вә униң мухлислири униңға етиқат қилди. 12 Бу иштин кейин у, аниси, инилири вә мухлислири билән Кәпәрнаһум шәһиригә чүшүп, у йәрдә бир нәччә күн турди.

Сода-сетиқ қилғучиларниң ибадәтханидин қоғлиниши

Мат. 21:12-13; Мар. 11:15-17; Луқа 19:45-46

13 Йәһудийларниң «өтүп кетиш һейти»ға йеқин қалғанда, Әйса Йерусалимға барди. 14 У ибадәтхана һойлилирида кала, қой вә кәптәр-пахтәк сатқучиларни һәм у йәрдә олтарған пул тегишкүчиләрни көрди. 15 У танидин қамча ясап, уларниң һәммисини қой-калилири билән қошуп ибадәтханидин һайдап чиқарди. Пул тегишкүчиләрниң пуллирини чечип, ширәлирини өрүвәтти 16 вә пахтәк-кәптәр сатқучиларға:

Худаниң Мәсиһдә болған меһир-шәпқитигә иман-ишәш бағлисақ, андин униңдин бирәр нәрсә тәләп қилишқа болиду. Мәрйәмниң хапа болмаслиғи вә 5-айәттики иманлиқ сөзләрни ейтиши униң бу муһим нуқтини убдан чүшинип йәткәнлигини испатлайду. **«Мениң вақти-саитим техи кәлмиди»** — «мениң вақти-саитим» дегән ибарә адәттә Мәсиһниң өлүми, тирилиши вә асманға көтирилишини көрситиду. Көздә тутулғини Әйсаниң бу ишлар арқилиқ «улуқландурулуши»дур — 12:23, 27, 28, 31ни көрүң. Шуңа мошу йәрдә бәлким «мән ашкарә қилинидиған вақит техи кәлмиди» дегәндәк мәнада болуши мумкин. «Юһ.» 4:21, 23, 5:25, 28, 29, 7:30, 8:20, 12:23, 27, 28, 31, 13:31, 16:26, 17:1ни көрүң.

2:6 **«икки-үч туң»** — грек тилида «икки-үч «метрет»». Һәр бир күпкә 100-80 литр су сиғиду, җәмий 720-480 литр су бар еди.

2:11 **«Бу болса, Әйса көрсәткән мөҗизилик аламәтләрниң дәсләпкиси болуп,...»** — «Юһанна»да алаһидә хатириләнгән «мөҗизилик аламәт» яки «мөҗизилик бәлгү»ләр җәмий йәттә болуп, һәр бири Әйса Мәсиһниң һәқиқий салаһийитидин бир тәрипини көрситидиған мөҗизидур. **«Буниң билән у өзиниң шан-шәривини аян қилди, вә униң мухлислири униңға етиқат қилди»** — «униң мухлислири униңға етиқат қилди» дейилгини билән, кейинки нурғун ишлар мухлисларниң бу етиқатиниң муқим әмәс, бәлки интайин назук екәнлигини испатлайду, әлвәттә.

2:13 **«өтүп кетиш һейти»** — *(«пасха» һейти)* — бу Йәһудийларниң Муса пәйғәмбәрниң йетәклиши арқилиқ өзлириниң Мисирдики қуллуқ һаятидин қутулған күнини хатириләш һейти болуп, әйни вақитта Йәһудий әрләрниң һәммиси Йерусалимға берип, ибадәтханида қурбанлиқлирини союп, һейтни шу йәрдә өткүзүши керәк еди. «Мис.» 12-бапни көрүң.

2:14 **«ибадәтхана»** — пәқәт Йерусалимдики муқәддәс ибадәтханини көрситиду. Бу ибадәтханини Сулайман падиша биринчи болуп миладийәдин илгәрки 950-жили қурған еди; андин Йәһудийлар Парс империйәси тәрипидин сүргүн болушидин қайтип кәлгәндә, йәни миладийәдин илгәрки 520-жили қайта қурған еди. Бу ибадәтханини Һерод падиша бурунқидинму һәйвәтлик қилип қуруп чиққан еди. Худаниң әмри бойичә, пәқәт Йерусалимдики бу ибадәтханидила қурбанлиқ қилишқа болатти. **«кала, қой вә кәптәр-пахтәк»** — буларни қурбанлиқлар үчүн сататти.

2:14 Мат. 21:12; Мар. 11:15; Луқа 19:45.

— Бу нәрсиләрни бу йәрдин елип кетиш! Атамниң өйини сода-сетиқ өйи қилишивалма!
— деди.
[17] Буни көргән мухлислири Зәбурда мундақ пүтүлгинини есигә елишти:

«Сениң муқәддәс өйүңгә болған отлуқ муһәббитим өзүмни чулғивалди!».

[18] Шуниң билән Йәһудийлар у ишларға инкас билдүрүп униңдин:
— Бундақ ишларни қилған екәнсән, қени, бизгә немә мөҗизилик аламәтни көрситип
берисән?! — дәп сориди.
[19] Әйса уларға җавап берип:
— Ушбу ибадәтханини чувуватсәңлар, мән үч күн ичидә уни яңливаштин қуруп
чиқимән, — деди.
[20] Шуниң билән бу Йәһудийлар йәнә униңға:
— Бу ибадәтханини ясаватқили һазирғичә қириқ алтә жил болған турса, сән уни қандақ-
сигә үч күндила қуруп чиқалайсән?! — деди. [21] Һалбуки, униң «ибадәтхана» дегини униң
өз тенини көрсәткән еди. [22] Шуңа, у өлүмдин тирилгәндин кейин, мухлислири униң бу
дегинини есигә алди вә шундақла муқәддәс язмилардики бу һәқтики бешарәткә һәмдә
Әйсаниң ейтқан сөзигә ишәнди.
[23] Өтүп кетиш һейтида, нурғун кишиләр униң Йерусалимда көрсәткән мөҗизилик
аламәтләрни көргән болуп, униң намиға етиқат қилишти. [24] Лекин Әйса пүткүл инсан-
ларниң қәлбиниң қандақ екәнлигини билгәчкә, өзини уларға тапшурмайтти. [25] Инсан
тоғрилиқ һеч кимниң униңға гувалиқ беришиниң һаҗити йоқ еди; чүнки у инсанлар-
ниң қәлбидә немә бар екәнлигини өзи биләтти.

Қайтидин төрилиш

3 [1] Йәһудийлар кеңәшмисиниң Пәрисийләрдин болған Никодим исимлик бир
йолбашчиси бар еди. [2] Бу адәм бир кечиси Әйсаниң алдиға келип:
— Устаз, сениң Худадин кәлгән тәлим бәргүчи екәнлигиңни билимиз. Чүнки Худа униң
билән биллә болмиса, һеч кимниң сән көрсәткән бу мөҗизилик аламәтләрни көрсити-
ши қәтъий мүмкин әмәс, — деди.
[3] Әйса униңға җававән:
— Бәрһәқ, бәрһәқ, мән саңа шуни ейтип қояйки, һеч ким жуқуридин туғулмиғичә, Худа-

2:16 **«Атамниң өйини сода-сетиқ өйи қилишивалма!»** — «Зәк.» 14:20-21ни көрүң.
2:17 **«сениң муқәддәс өйүңгә болған отлуқ муһәббитим өзүмни чулғивалди!»** — «Зәб.» 68:10ни көрүң.
2:17 Зәб. 68:10
2:18 Мат. 12:38; 16:1; Мар. 8:11; Луқа 11:29; Юһ. 6:30.
2:19 **«Ушбу ибадәтханини чувуватсәңлар, мән үч күн ичидә уни яңливаштин қуруп чиқимән»** — Әйса ейтқан бу аламәт у кейин ейтқан «Юнус пәйғәмбәрдә көрүлгән аламәт-карамәт»кә охшаш болуп, өзиниң өлүми вә тирилишини көрситиду *(мәсилән, «Мат.» 12:39ни көрүң)*.
2:19 Мат. 26:61; 27:40; Мар. 14:58; 15:29.
2:22 Луқа 24:8.
2:24 **«Лекин Әйса пүткүл инсанларниң қәлбиниң қандақ екәнлигини билгәчкә, өзини уларға тапшурмайтти»** — бу баяндин «хуш хәвәр»дики ахирқи мәхсәтни көргили болиду. Әйса Мәсиһ инсанларға бәхит-бәрикәт әмәс, бәлки **өзини** ата қилишни яки «тапшуруш»ни халайду. Лекин инсан өзи түптин өзгәртилмисә, техи кона гунайий тәбиәттә болса, «өзини тапшуруш» қәтъий мүмкин болмайтти. Һәр бир инсан роһта «қайта туғулуши» керәк — бу 3-бапниң чоң темисидур.
2:25 1Сам. 16:7; 1Тар. 28:9; Зәб. 7:10; 102:14; Йәр. 11:20; 17:10; 20:12; Юһ. 6:64.
3:2 **«Устаз»** — Ибраний тилида «Рабби», «устаз» дегән мәнада.
3:2 Юһ. 7:50; 9:16, 33; 19:39; Рос. 10:38.

ниң падишалиғини көрәлмәс! — деди.
4 Никодим:
— Адәм қериғинида қандақму қайтидин туғулсун? Анисиниң қосиғиға қайта кирип туғулуши мүмкинму?! — дәп сориди.
5 Әйса мундақ җавап бәрди:
— Бәрһәқ, бәрһәқ, мән саңа шуни ейтип қояйки, һәм судин, һәм Роһтин туғулмиғичә, һеч ким Худаниң падишалиғиға кирәлмәс! 6 Әттин туғулған болса әттур; роһтин туғулған болса роһтур. 7 Саңа: «Жуқиридин туғулушуңлар керәк» дегинимгә һәйран қалма. 8 Шамал халиған тәрәпкә соқиду, сән униң авазини аңлайсән, лекин қәйәрдин келип, қәйәргә баридиғинини билмәйсән. Роһтин туғулған һәр бириму шундақтур.
9 Никодим йәнә җававән Әйсаға:
— Бу ишлар қандақму мүмкин болар? — деди.
10 Әйса униңға җававән мундақ деди:
— «Сән Исраилниң өлимаси туруп, буниму билмәмсән? 11 Бәрһәқ, бәрһәқ, мән саңа шуни ейтип қояйки, биз билгинимизни ейтимиз вә көргинимизгә гувалиқ беримиз, лекин силәр бизниң гувалиғимизни қобул қилмайсиләр. 12 Силәргә зиминдики ишларни ейтсам ишәнмигән йәрдә, әрштики ишларни ейтсам қандақму ишинисиләр? 13 Өзи әрштә болуп, әрштин чүшкүчидин, йәни Инсаноғлидин башқа һеч ким әршкә чиқмиди.
14 Муса чөлдә туч иланни көтәргәндәк, Инсаноғлиму охшашла шундақ егиз көтирилиши керәк. 15 Шундақ болғанда, униңға етиқат қилғанларниң һәммиси һалак болмай, мәңгүлүк һаятқа еришәләйду».
16 Чүнки Худа дуниядики инсанларни шу қәдәр сөйидуки, Өзиниң бирдин-бир йеганә Оғлини пида болушқа бәрди. Мәхсити, униңға етиқат қилған һәр бириниң һалак болмай, мәңгүлүк һаятқа еришиши үчүндур. 17 Худа Оғлини дуниядики инсанларни гу-

---

3:3 **«һеч ким жуқуридин туғулмиғичә, Худаниң падишалиғини көрәлмәс!»** — «жуқуридин» дегән сөз грек тилида йәнә «қайтидин» дегәнниму билдүриду вә шүбһисизки, мошу йәрдә **бу икки мәнани өз ичигә алиду**.
3:5 Тит. 3:5.
3:6 Рим. 8:5.
3:8 **«Шамал халиған тәрәпкә соқиду, сән униң авазини аңлайсән, лекин қәйәрдин келип, қәйәргә баридиғинини билмәйсән. Роһтин туғулған һәр бириму шундақтур»** — грек тилида «шамал» вә «роһ» бирла сөз билән ипадилиниду.
–Әйсаниң бу айәттики күчлүк сөзлирини «қошумчә сөз»имиздә бир-бирләп шәрһләймиз.
3:10 **«Сән Исраилниң өлимаси»** — бу сөз бәлким Никодимниң Исраил ичидә сәвийиси әң жуқури Тәврат устази екәнлигини көрситиши мүмкин.
3:11 **«биз билгинимизни ейтимиз вә көргинимизгә гувалиқ беримиз, лекин силәр бизниң гувалиғимизни қобул қилмайсиләр»** — немишкә Әйса Никодимға шунчә еғир тәнбиһ бериду? Униң бу баянидин икки муһим соал чиқиду: «биз» ким?, «силәр» ким? Булар тоғрисида «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
3:11 Юһ. 3:32; 7:16; 8:28; 12:49; 14:24.
3:13 **«Өзи әрштә болуп, әрштин чүшкүчидин, йәни Инсаноғлидин башқа һеч ким әршкә чиқмиди»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «өзи әрштә болуп» дегән сөз тепилмайду.
3:13 Юһ. 6:62; Әф. 4:9.
3:14 **«Муса чөлдә *туч* иланни көтәргәндәк, Инсаноғлиму охшашла шундақ егиз көтирилиши керәк»** — оқурмәнләр тилға елинған бу вақиәниң тәпсилатлирини «Чөл.» 21:4-9дә тапалайду. Исраиллар гуна садир қилғанда, Худа уларға тәрбийә бериш үчүн арисиға иланларни әвәткән. Иланлар нурғун адәмләрни чаққан, Муса Худаниң йолйоруғи билән тучтин бир илан ясап, уни һасиға бекитип, һасини егиз көтирип Исраилниң барғаһини айлинип маңған. Иланларниң зәһиридин өләй дәп қалғанлар әгәр иман билән шу туч иланға қариса сақайған.
–Бу вақиә Әйсаниң крестә көтүрүлүшигә бешарәт болиду. Гунаһидин өләй дегәнләр Әйсаға иман билән қариса *(Әйса биз үчүн гунаһниң өзи қилинған, 2Кор. 5:21)* гунаһтин сақайтилиду — демәк, мәңгүлүк һаятқа еришиду.
3:14 Чөл. 21:9; 2Пад. 18:4; Юһ. 8:28; 12:32.
3:15 **«шундақ болғанда, униңға етиқат қилғанларниң һәммиси һалак болмай, мәңгүлүк һаятқа еришәләйду»** — Бу кимниң сөзи? Мәсиһниң сөзлири бәлким 15-айәттә тохтайду. 16-21-айәтләрни расул Юһанна Муқәддәс Роһниң түрткә-йолйоруғи билән язған, дәп ишинимиз.
3:15 Юһ. 3:15.
3:16 **«шу қәдәр сөйидуки,...»** — грек тилида йәнә «шу йол билән сөйидуки,...» дегән мәнаниму билдүриду.
3:16 Юһ. 3:36; Луқа 19:10; Рим. 5:8; 8:31; 1Юһ. 4:9; 5:10.

наға бекитиш үчүн әмәс, бәлки уларниң у арқилиқ қутқузулуши үчүн дунияға әвәтти.
[18] Кимки униңға етиқат қилғучи болса, гунаға бекитилмәйду; лекин етиқат қилмиғучи
болса алликачан гунаға бекитилгәндур; чүнки у Худаниң йәккә-йеганә Оғлиниң намиға
етиқат қилмиған. [19] Вә гунаға бекитиш сәвәви мана шуки, нур дунияға кәлгән болсиму,
инсанлар нурни әмәс, бәлки қараңғулуқни яхши көрди; чүнки уларниң әмәллири рәзил
еди. [20] Чүнки рәзиллик қилғучи һәр бири нурни яман көрүп вә өзиниң қилған-әткән-
лириниң ашкарә қилинмаслиғи үчүн нурға кәлмәйду; [21] лекин һәқиқәтни жүргүзгүчи
болса, әмәллирини Худаға тайинип қилғанлиғи аян болсун дәп, нурға келиду.

Йәһя пәйғәмбәр йәнә гувалиқ бериду

[22] Бу ишлардин кейин, Әйса мухлислири билән Йәһудийә зиминиға барди; у у йәрдә
улар билән биллә туруп, кишиләрни чөмүлдүрди. [23] Шу чағда Йәһя пәйғәмбәрму Салим
йезисиниң йенидики Айнон дегән йәрдә кишиләрни чөмүлдүрүвататти. Чүнки у йәр-
ниң сүйи мол еди. Кишиләр униң алдиға келишип, чөмүлдүрүшни қобул қилишатти
[24] (чүнки шу чағда Йәһя техи зинданға ташланмиған еди).
[25] шу вақитларда Йәһяниң мухлислири бир Йәһудий киши билән таһарәт қаидилири
тоғрисида бәс-муназирә қилишип қалди. [26] Андин мухлислар Йәһяниң йениға келип:
— Устаз, Иордан дәриясиниң у қетида сән билән биргә болған, өзүң тәриплəп гувалиқ
бәргән һелиқи киши мана һазир өзи кишиләрни чөмүлдүрүватиду, вә һәммә адәм униң
йениға кетишиватиду, — деди.
[27] Йәһя мундақ җавап бәрди:
— Әгәр униңға әрштин ата қилинмиған болса, инсан һеч нәрсигә егә болалмайду. [28] Ме-
ниң силәргә: «Мән Мәсиһ әмәс, пәқәт униң алдида әвәтилгәнмән» дегинимгә өзүңлар гу-
вачисиләр. [29] Келинчәкни әмригә алғучи жигиттур; қолдиши жигитниң авазини күтиду;
қолдаш униң авазини аңлап, қәлбидә толиму хурсән болиду. Шуниңға охшаш, мәндиму
хурсәнлик толуп ташиду. [30] Униң жүксилиши, мениң аҗизлишишим муқәррәрдур.
[31] Үстүндин кәлгүчи һәммидин үстүндур. Зиминдин кәлгүчи зиминға тәвә болуп зи-

---

3:17 **Луқа 9:56; Юһ. 9:39; 12:47; 1Юһ. 4:14.**
3:18 **Юһ. 5:24; 6:40,47; 20:31.**
3:19 **Юһ. 1:5.**
3:21 **«Худаға тайинип қилғанлиғи»** — грек тилида «Худада қилғанлиғи» дегән сөз билән ипадилиниду.
3:21 **Әф. 5:8,13.**
3:22 **Юһ. 4:1.**
3:23 **Мат. 3:6; Мар. 1:5; Луқа 3:7.**
3:24 **Мат. 14:3.**
3:26 **«Устаз»** — Грек тилида «рабби». **«... өзүң тәриплəп гувалиқ бәргән һелиқи киши мана һазир өзи кишиләрни чөмүлдүрүватиду, вә һәммә адәм униң йениға кетишиватиду»** — немишкә Йәһяниң мухлислири шу Йәһудий киши билән бәс-муназирә қилип *(25-айәт)* бу соални туғдурған? Йәһя болса Тәврат дәвридики әң ахирқи, шундақла әң улуқ пәйғәмбәр һесаплиниду. Йәһя шу салаһийитидә Тәврат *(«кона әһдә»)*тики таһарәт ишлирини техичә сақлап кәлгән еди. Лекин Мәсиһ «ички тазилиқ»ни тәкитләйдиған тәлими билән «йеңи әһдә»ни тонуштуруватқан еди. Шуниң билән шу бәс-муназиридә Йәһяниң тәлимлири вә Әйсаниң тәлимлири оттурисидики пәриқләр түгиши мүмкин еди. Йәһяниң мухлислириниң «хәлиқ «Сәндин ваз кечип, бу «йеңи адәм»ниң қешиға бариду» дейишниң мәхсити Йәһяниң инавәт-абройини қоғдаш еди, әлвәттә. Лекин Йәһяниң *(27-31-айәттики)* җавави «Бундақ ойлап кетишниң һаҗити йоқ, әксичә хошал болушимиз лазим» еди.
3:26 **Мат. 3:11; Мар. 1:7; Луқа 3:16; Юһ. 1:15, 26, 34.**
3:28 **Мал. 3:1; Мат. 11:10; Мар. 1:2; Луқа 1:17; 7:27; Юһ. 1:20, 21, 23.**
3:29 **«Келинчәкни әмригә алғучи жигиттур; қолдиши жигитниң авазини күтиду; қолдаш униң авазини аңлап, қәлбидә толиму хурсән болиду. Шуниңға охшаш, мәндиму хурсәнлик толуп ташиду»** — мошу сөзләр билән Йәһя пәйғәмбәр Әйса Мәсиһни той жигитигә охшитиду вә: Өзүм болсам пәқәт той жигитиниң қолдишимән, халас, дәйду.
3:30 **«Униң жүксилиши, мениң аҗизлишишим муқәррәрдур»** — Йәһяниң сөзлири мошу йәрдә түгәйду, 31-36-айәтләрни расул Юһанна Муқәддәс Роһниң түрткә-йолйоруғи билән язған, дегән пикиргә майилмиз. Бәзи алимлар 32-34- яки 32-36-айәтләрниму Йәһя пәйғәмбәрниң сөзлири, дәп қарайду.

миндики ишларни сөзләйду. Әрштин кәлгүчи һәммидин үстүндур; [32] өзиниң әрштә
көргән вә аңлиғанлири болса, у булар тоғрилиқ гувалиқ бериду; бирақ һеч ким униң
гувалиқини қобул қилмайду. [33] Һалбуки, кимки униң гувалиқини қобул қилған болса,
Худаниң һәқ екәнлигигиму мөһүрини басқан болиду . [34] Чүнки Худа әвәткини Худа-
ниң сөзлирини сөзләйду; чүнки Худа Роһни униңға өлчәм билән кәмләп бәрмәс. [35] Ата
Оғулни сөйиду вә һәммә ишларни униң қолиға тапшурғандур. [36] Оғулға етиқат қилғучи
мәңгүлүк һаятқа егидур. Лекин Оғулға итаәт қилмиғучи һаятни һеч көрмәйду, бәлки
Худаниң ғәзиви шундақларниң үстидә туриду.

Әйса билән Самарийәлик аял

4 [1] Әнди Пәрисийләрниң «Әйсаниң мухлис қилип чөмүлдүргәнлири Йәһяниңкидин
көп екән» дегән хәвәрни аңлиғинини Рәб уққандин кейин. [2] (әмәлийәттә Әйса өзи
әмәс, мухлислири чөмүлдүрәтти) [3] у Йәһудийә өлкисидин чиқип йәнә Галилийәгә кәтти.
[4] Әнди у йол үстидә Самарийә өлкисидин өтүши керәк еди. [5] Шуниң билән у Яқуп өз оғли
Йүсүпкә бәргән йәргә йеқин болған Самарийәниң Сихар дегән бир шәһиригә кәлди. [6] Шу
йәрдә «Яқупниң қудуғи» бар еди. Әйса сәпиридә чарчиғинидин қудуқниң қешиға келип
олтарди. Бу тәхминән алтинчи саат еди. [7-8] Әйсаниң мухлислири йемәклик сетивелиш
үчүн шәһәргә кирип кәткән еди. Шу чағда, Самарийәлик бир аял су алғили кәлди. Әйса
униңға:
— Маңа ичкили су бәргин, — деди.
[9] Аял униңдин:
— Өзиңиз Йәһудий турсиңиз, мәндәк Самарийәлик бир аялдин қандақларчә ичкили су
тәләп қилип қалдиңиз? — дәп сориди (чүнки Йәһудийлар Самарийәликләр билән һеч

3:31 Юһ. 8:23.
3:32 Юһ. 5:30; 8:26; 12:49; 14:10; 1Юһ. 5:10.
3:33 **«Кимки униң гувалиқини қобул қилған болса, Худаниң һәқ екәнлигигиму мөһүрини басқан болиду»** — «Худа һәқ» дегән сөздә көздә тутулғини немә? Шүбһисизки, Худаниң әслидә Қутқузғучи-Мәсиһ әвәтимән, дәп бәргән нурғун вәдилири һазир Әйсада толуқ әмәлгә ашурулған, дегәнлик болиду.
–«Мөһүрини басқан» — биринчидин, башқиларға «Худа һәқтур» дәп ениқ гувалиқ беридиған вә иккинчидин, Худаниң гувалиқини қобул қилғучи өз һаятида шу гувалиқни тәстиқлайдиған Худаниң Роһиниң испатини көриду, шуңа «Худа һәқ» дәп техиму күчлүк гувачи болиду.
3:33 Рим. 3:4.
3:34 **«...чүнки Худа Роһни униңға өлчәм билән кәмләп бәрмәс»** — «Роһ» — Худаниң Муқәддәс Роһи. Демәк, Худа пәйғәмбәрлиригә Өз Роһидин «өлчәм билән кәмләп» ата қилғини билән, Мәсиһкә болса өлчимәй бәрмәктә.
–Башқа бир хил тәрҗимиси: «Худа Роһни өлчәм билән кәмләп бәрмәс» — демәк, Инҗил дәвридә Худа Мәсиһ арқилиқ Муқәддәс Роһини һәммә етиқатчиға өлчимәй ата қилиду.
3:34 Әф. 4:7.
3:35 **«Ата Оғулни сөйиду вә һәммә ишларни униң қолиға тапшурғандур»** — «Ата» мошу йәрдә Худани көрситиду; «Оғул» болса — Худаниң Өз Оғли, әлвәттә. «Юһанна»да «Оғул» көп ишлитилиду; чүнки Худаниң Оғли бирдин-бирдур.
3:35 Мат. 11:27; 28:18; Луқа 10:22; Юһ. 5:22; 17:2; Ибр. 2:8.
3:36 Юһ. 3:36; 6:47; 1Юһ. 5:10.
4:1 Юһ. 3:26.
4:4 **«у йол үстидә Самарийә өлкисидин өтүши керәк еди»** — Йәһудийлар Самарийәликләргә өч болғачқа, улар Йәһудийәдин Галилийәгә маңғанда, Самарийәдин әмәс, дайим Иордан дәриясини бойлап маңатти. Шуңа «Самарийә өлкисидин өтүши керәк» дегән сөз мошу йәрдә Әйсаниң бу йол билән меңиши Худаниң ирадиси екәнлигини билгәнлигини аян қилиду.
4:5 Яр. 33:19; 48:22; Йә. 24:32.
4:6 **«Яқупниң қудуғи»** — грек тилида «Яқупниң булиқи». У йәр астидики булақ болғачқа, «қудуқ» еди. **«Бу тәхминән алтинчи саат еди»** — яки әтигәндә саат алтидә яки чүштин кейин алтинчи саәттә *(5:4дики изаһатни көрүң)*.

қандақ барди-кәлди қилмайтти).
10 Әйса униңға жававән:
— Әгәр сән Худаниң соғитиниң немилиги вә сәндин су сориғучиниң ким екәнлигини
билсәңиди, ундақта сән униңдин тиләйттиң вә у саңа һаятлиқ сүйини берәтти.
11 Аял униңдин:
— Тәхсир, су тартқидәк һеч нәрсиңиз болмиса, униң үстигә қудуқ чоңқур турса, һаят-
лиқ сүйини нәдин алисиз? 12 Әҗәба, бу қудуқни бизгә мирас қалдурған атимиз Яқуптин
улуқмусиз? Бу қудуқтин өзи, оғуллири вә мал-варанлириму су ичкән — деди.
13 Әйса униңға жававән:
— Бу суни ичкән һәр ким йәнә уссайду. 14 Амма мән беридиған суни ичкүчи һәр ким
мәңгүгә уссимайдиған болиду вә бәлки мән униңға беридиған су униң ичидә уни мәң-
гүлүк һаятлиққа елип баридиған, урғуп чиқидиған бир булақ болиду, — деди.
15 Аял: — Тәхсир, маңа бу судин бәргәйсизки, мән йәнә уссимайдиған вә мошу йәргә су
тартқили иккинчи кәлгүчи болмайдиған болай! — деди.
16 Әйса:
— Берип ериңни бу йәргә чақирип кәлгин, — деди.
17 — Ерим йоқ, — дәп жавап бәрди аял.
— Ерим йоқ дәп, раст ейттиң. 18 Чүнки бәш әргә тәгдиң вә һазир сәндә болғини сениң
ериң әмәс. Буни тоғра ейттиң! — деди Әйса.
19 Аял униңға: — Тәхсир, әнди көрдүмки, сиз әслидә пәйғәмбәр екәнсиз! 20 Ата-бовили-
римиз бу тағда ибадәт қилип кәлгән, лекин силәр Йәһудийлар «Ибадәтни Йерусалимда
қилиш керәк!» дәвалисиләрғу? — деди.
21 Әйса униңға мундақ деди:
— Ханим, маңа ишәнгин, шундақ бир вақти-саити келидуки, силәрниң Атиға ибадәт
қилишиңлар үчүн нә бу тағда яки нә Йерусалимда болушуңларниң һажити қалмайду.
22 Силәр ибадәт қилғиниңларни билмәйсиләр; бирақ биз кимгә ибадәт қилғинимизни
билимиз. Чүнки нижат-қутқузулуш Йәһудийлар арқилиқ болиду. 23 Лекин шундақ бир
вақит келиду — вә шундақла һазир кәлдики, һәқиқий ибадәт қилғучилар Атиға роһ вә

4:9 «...чүнки Йәһудийлар Самарийәликләр билән һеч қандақ барди-кәлди қилмайтти» — Йәһудийлар Самарийәликләрни капир дәп, һәтта уларниң чинә-қачилириниму ишләтмәйтти. Йәһудий хәлқи әнъәнилири бойичиму «Шу капирларға қәриздар болушқа қәтъий болмайду» дәп Самарийәликләрдин һеч немә сориматти. Униң үстигә Йәһудий әркәкләр сиртларда болғанда һеч қачан натонуш бир аял билән *(һәтта бәзидә тонуш аяллар биләнму)* сөзләшмәйтти. 27-айәтни көрүң.
4:9 Луқа 9:52, 53; Юһ. 8:48.
4:11 Йәр. 2:13.
4:12 «Әҗәба, бу қудуқни бизгә мирас қалдурған атимиз Яқуптин улуқмусиз? Бу қудуқтин өзи, оғуллири вә мал-варанлириму су ичкән» — аялниң бу сөзиниң ички мәнаси бәлким «Қудуқ колап су тепиш асан әмәс. Пәқәт наһайити билимлик адәмләр шундақ қилалайду. Униң үстигә һәтта улуқ Яқуп өзиму мошу судин ичкән, униңдин яхши су тапалмиған. Сиз униңдин улуқсиз, Яқуп ичкән судин әвзәл сүйүң барму?!» дегәнлик болса керәк.
4:14 Юһ. 3:16; 6:27, 35, 54; 7:38.
4:15 «Тәхсир, маңа бу судин бәргәйсизки, мән йәнә уссимайдиған вә мошу йәргә су тартқили иккинчи кәлгүчи болмайдиған болай!» — Аялниң тәләппузи бәлким кинайиликрәк яки гуманлиқрақ болса керәк. Бизниңчә пәқәт Әйса аялниң өз әрлири тоғрилиқ бешарәтлик сөз қилғанда *(18-айәт)*, андин аял униң һәқиқий Мәсиһ екәнлигини билип йетиду.
4:19 Луқа 7:16; 24:19; Юһ. 6:14.
4:20 «Ата-бовилиримиз бу тағда ибадәт қилип кәлгән» — «бу тағ» Гәризим теғидур. Самарийәликләр шу йәрдә өз ибадәтханисини қурған еди. **«лекин силәр Йәһудийлар «Ибадәтни Йерусалимда қилиш керәк!» дәвалисиләрғу?»** — демисәкму, аялниң бу сөзи әмәлий бир соалдур, йәни: — Немишкә шундақ? Бу тоғриму? — дегәндәк.
4:20 Қан. 12:5,11; 1Пад. 9:3; 2Тар. 7:12.
4:22 «нижат-қутқузулуш Йәһудийлар арқилиқ болиду» — чүнки *(1)* Худа һәқиқий сөз-каламини әслидә Йәһудий хәлқигә алаһидә тапшурған; *(2)* һәммидин муһими, Худаниң вәдилиригә асасән Мәсиһ Йәһудийлардин чиқиду.
4:22 Яр. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4; 2Пад. 17:29; Ибр. 7:14.

һəқиқəт билəн ибадəт қилиду. Ата Өзигə əнə шундақ һəқиқий ибадəт қилғучиларни издимəктə. [24] Худа роһтур вə униңға ибадəт қилғучилар роһ вə һəқиқəт билəн Униңға ибадəт қилиши керəктур.
[25] Аял униңға:
— Мəсиһниң, йəни «Мəсиһлəнгəн Қутқазғучи» дегəнниң келидиғанлиғини билимəн. У кəлгəндə, бизгə һəммə ишларни ейтип бериду — деди.
[26] Əйса униңға: — Сəн билəн сөзлишиватқучи мəн дəл шудурмəн! — деди.
[27] Шу чағда униң мухлислири қайтип кəлди. Улар униң бир аял билəн сөзлишиватқанлиғиға һаң-таң қелишти; лекин һеч қайсиси униңдин: «Униңдин немə издəйсəн?» яки «Немишкə униң билəн сөзлишисəн?» дəпму соримиди.
[28] Шуниң билəн аял козисини ташлап қоюп, шəһəргə қайтип берип, кишилəргə:
[29] — Жүрүңлар, һаятимда қилғанлиримниң һəммисини маңа ейтип бəргəн бир кишини көрүп келиңлар. Əҗəба, Мəсиһ шумиду? — деди.
[30] Буниң билəн халайиқ шəһəрдин чиқип, Əйсаниң алдиға келишти.
[31] Шу арилиқта мухлислири униңға:
— Устаз, бир нəрсə йəвалсаңчу? — дəп өтүнүшти.
[32] Лекин у уларға:
— Мениң силəр билмəйдиған бир йемəклигим бар, — деди.
[33] Мухлислар бир-биригə:
— Əҗəба, бириси униңға йегили бир нəрсə əкелип бəргəнмиду? — дейишти.
[34] Əйса уларға мундақ деди: — Мениң йемəклигим — мени Əвəткүчиниң ирадисини əмəлгə ашуруш вə униң маңа тапшурған хизмитини тамамлаштур.
[35] — Силəр: «Һосул йеғишқа йəнə төрт ай қалди» дəватмамсилəр? Мана, силəргə ейтайки, бешиңларни көтирип етизларға қараңлар, зираəтлəр сарғийип орушқа тəйяр болди! [36]
Вə ормичи иш һəққини алиду вə мəңгүлүк һаяткa топланған һосулни жиғиду, шуниң билəн териғучи билəн ормичи тəң шатлиниду. [37] Чүнки бу ишта «бири терийду, йəнə бири жиғиду» деган сөз əмəлгə ашурулиду. [38] Мəн силəрни өзүңлар əмгəк сиңдүрмигəн һосулни жиғишқа əвəттим; башқилар əмгəк қилди вə силəр уларниң əмгигиниң мевисини елишқа несип болдуңлар.

4:23 **«...роһ вə һəқиқəт билəн ибадəт қилиду»** — демəк, *(1)* Худаниң Муқəддəс Роһи арқилиқ; *(2)* һəр бир ибадəт қилғучи инсан өзиниң пүткүл роһи билəн; *(3)* Худа инсанларға тапшурған һəқиқəт *(Өз сөз-калами)* бойичə; *(4)* һəр қандақ ялғанчилиқни ташлиған һалда ибадəт қилиштур.
4:24 2Кор. 3:17.
4:25 **«Мəсиһниң, йəни «Мəсиһлəнгəн Қутқазғучи» дегəн...»** — «Мəсиһлəнгəн Қутқазғучи» грек тилидики сөз болуп, «Мəсиһ», йəни «Мəсиһ қилинған *(зат)*» дегəнни билдүриду.
4:26 Юһ. 9:37.
4:35 **«Силəр: «һосул йеғишқа йəнə төрт ай қалди» дəватмамсилəр?»** — шу вақит бəлким онинчи яки онбиринчи ай еди. **«Мана, силəргə ейтайки, бешиңларни көтирип етизларға қараңлар, зираəтлəр сарғийип орушқа тəйяр болди!»** — шүбһисизки, Əйса мошу йəрдə тəсвирлəнгəн «һосул» һазир шəһəрдин чиқип өзиниң йениға келиватқанларни, шундақла өзигə етиқат қилмақчи болғанларни көздə тутиду — «худди зираəтлəр сарғийип орушқа тəйяр болғандəк, бу кишилəрму етиқат қилишқа тəйяр болди» дегəндəк.
4:35 Мат. 9:37; Луқа 10:2.
4:36 **«ормичи иш һəққини алиду вə мəңгүлүк һаятқа топланған һосулни жиғиду»** — «ормичи»лар Худаниң кишилəрни өз хуш хəвəригə ишəндүрүштики ахирқи вастиси болғанларни көрситиду. Хуш хəвəрни қобул қилғанлар мəңгүлүк һаятқа еришиду. Мошулар болса дəл Худа Өз Калами болған Əйса Мəсиһниң қурбанлиғидин күткəн һосулдур *(мəсилəн, «Рим.» 8:29-30, «1Кор.» 3:5-9, «Ибр.» 2:10ни көрүң)*. **«шуниң билəн териғучи билəн ормичи тəң шатлиниду»** — «териғучи» Худаниң сөз-каламини кишилəргə биринчи болуп йəткүзгүчи болиду.
4:38 **«башқилар əмгəк қилди вə силəр уларниң əмгигиниң мевисини елишқа несип болдуңлар»** — ким «əмгəк қилип» териған? Бизниңчə улар: *(1)* Тəврат дəвридики Худаниң муқəддəс бəндилири, болупму пəйғəмбəрлəр; *(2)* пəйғəмбəрлəрниң бешарəтлирини əтиварлап уларни Исраилларға *(шундақла Самарийəликлəргə)* үгəткəн, Худаға садиқ болған Тəврат устазлири; *(3)* Йəһя пəйғəмбəр вə мухлислири. Бу үч түркүм кишилəр хəлиққə Худаниң сөз-каламини қалдуруп, уларни Мəсиһниң келишигə, шундақла униңға етиқат қилишқа тəйярлиған еди. *(4)* Мəсиһниң өзи «териған». «Қошумчə сөз»имиздə йəнə буниң үстидə тохтилимиз.

[39] Шу шәһәрдики нурғун Самарийәликләр һелиқи аялниң: «У һаятимда қилғанлирим-
ниң һәммисини маңа ейтип бәрди» дегән гувалиқ сөзини аңлап, Әйсаға етиқат қилди.
[40] Шуңа, улар униң алдиға келип, униң өзлири билән биллә турушини өтүнүшкили тур-
ди; шуниң билән у у йәрдә икки күн турди.
[41] Униң сөз-калами арқилиқ техиму көп адәм униңға етиқат қилди. [42] Улар аялға:
— Бизниң етиқат қилишимиз әнди сениң сөзлириң сәвәвидин әмәс, чүнки өзимиз уни
аңлидуқ вә билдуқки, дунияниң Қутқузғучиси дәл шу кишидур! — дейишти.

Бир әмәлдарниң оғлиниң сақайтилиши

Мат. 8:5-13; Луқа 7:1-10

[43] Бу икки күндин кейин у шу йәрдин чиқип Галилийәгә қарап маңди [44] (чүнки Әйса өзи:
«Һеч бир пәйғәмбәрниң өз жутида иззити йоқтур» дәп гувалиқ бәргән еди). [45] Шуниң
билән у Галилийәгә кәлгинидә, Галилийәликләр униң өтүп кетиш һейтида Йеруса-
лимда қилған әмәллириниң һәммисини көргәчкә, уни қарши елишти (чүнки уларму
һейтқа чиққан еди). [46] Әнди Әйса бу қетим Галилийәдики Кана йезисиға йәнә барди (у
дәл шу йәрдә суни шарапқа айландурған еди). Шу күнләрдә, Кәпәрнаһум шәһиридә оғли
кесәл болуп ятқан бир орда әмәлдари бар еди. [47] У Әйсаниң Йәһудийәдин Галилийәгә
кәлгәнлигини аңлап, униң алдиға барди вә:
— Өйүмгә чүшүп, сәкратта ятқан оғлумни сақайтип бәргәйла! — дәп тохтимай илтижа
қилди.
[48] Шуниң билән, Әйса униңға:
— Силәр Галилийәликләр мөҗизилик аламәтләр вә карамәтләрни көрмигичә, һеч
етиқат қилмайсиләр! — деди.
[49] Орда әмәлдари Әйсаға:
— Тәхсир, балам өлмәстә чүшкәйла! — деди.
[50] Әйса униңға: — Барғин, оғлуң һаят қалди! — деди.
Һелиқи адәм Әйсаниң ейтқан сөзигә ишинип, өйигә қарап маңди. [51] Йолда кетип барғи-
нида, униң қуллири алдиға чиқип, балилири һаят, дәп уқтурди.
[52] Әмәлдар улардин оғлиниң қайси сааттин башлап яхшилинишқа йүзләнгәнлигини со-
ривиди, улар:
— Түнүгүн йәттинчи сааттә қизитмиси янди, — дейишти.
[53] Балиниң атиси буниң дәл Әйсаниң өзигә: «Оғлуң һаят қалди!» дегән саат екәнлигини
билип йәтти. Шуниң билән өзи пүткүл аилисидикиләр билән биллә етиқат қилишти.
[54] Бу Әйсаниң Йәһудийәдин Галилийәгә кәлгәндин кейинки көрсәткән иккинчи мөҗи-
зилик аламити еди.

4:44 Мат. 13:57; Мар. 6:4; Луқа 4:24.

4:45 **«Галилийәликләр униң өтүп кетиш һейтида Йерусалимда қилған әмәллириниң һәммисини көргәчкә,...»** — 2:23ни көрүң. **«Галилийәликләр... уни қарши елишти»** — мошу сөзләр -44-айәт билән көрүнүштә сәл зитрәк болғини билән, 48-айәттә Галилийәдикиләрниң әмәлий әһвали көрситилиду. Улар әмәлийәттә ахир берип *(6-бапта)* униң сөзлирини рәт қилип униңдин айрилип кетиду. Шуңа улар униң һәқиқий һөрмитини қилмиди.

4:46 Юһ. 2:1,11.

4:47 **«... Өйүмгә чүшүп, сәкратта ятқан оғлумни сақайтип бәргәйла!»** — Кәпәрнаһумдин Канаға баридиған йолниң 33 километри даванға чиқидиған йол.

4:48 1Кор. 1:22.

4:54 **«Бу Әйсаниң Йәһудийәдин Галилийәгә кәлгәндин кейинки көрсәткән иккинчи мөҗизилик аламити еди»** — оқурмәнләр шуни көрәләйдуки, бу Әйсаниң «яратқан иккинчи мөҗизиси» әмәс, бәлки пәқәт униң «Йәһудийәдин Галилийәгә кәлгәндин кейинки» яратқан **аламити** еди. «Аламәт» болса, Мәсиһниң салаһийитиниң бир тәрипини ениқ вә алаһидә һалда көрсәткән бир мөҗизидур.

Көлчәк бойидики паләчниң сақайтилиши

5 1 Бу ишлардин кейин, Йәһудийларниң бир һейти йетип кәлди вә Әйса Йерусалимға
чиқти. 2 Йерусалимдики «Қой дәрвазиси»ниң йенида ибраний тилида «Бәйт-
Әсда» дәп атилидиған бир көлчәк болуп, униң әтрапида бәш пешайван бар еди. 3 Бу
пешайванлар астида бир топ бемарлар, йәни қариғу, токур вә паләчләр йетишатти. Улар
у йәрдә йетип көлчәкниң сүйиниң чайқилишини күтәтти. 4 Чүнки бир пәриштә мәлум
вақитларда көлчәккә чүшүп суни урғутидикән; су урғуғанда көлчәккә биринчи болуп
чүшкән киши өзини басқан һәр қандақ кесәлдин сақийидикән. 5 Әнди у йәрдә оттуз
сәккиз жилдин бери ағриқ азави тартқан бир бемар бар еди. 6 Әйса бу адәмниң шу йәрдә
ятқинини көрди вә униң узундин шу һаләттә екәнлигини билип, униңдин:
— Сақийишни халамсән? — дәп сориди.
7 Бемар униңға жававән:
— Тәхсир, су чайқалғанда мени суға чүшүридиған адимим йоқ. Мән чүшәй дегичә, башқилар мениң алдимда чүшүвалиду, — деди.
8 Әйса униңға:
— Орнуңдин тур, орун-көрпәңни жиғиштуруп маңғин! — деди.
9 Һелиқи адәм шуан сақийип, орун-көрписини жиғиштуруп көтирип маңди. Шу күни
шабат күни еди. 10 Шуңа бәзи Йәһудийлар сақайған кишигә:
— Бүгүн шабат күни турса, орун-көрпәңни көтириш Тәвратта саңа мәнъий қилинған! — деди.
11 Лекин у уларға жававән:
— Мени сақайтқан киши өзи маңа: «Орун-көрпәңни жиғиштуруп маңғин» дегән еди! — деди.
12 Улар униңдин: — Әнди саңа: «Орун-көрпәңни жиғиштуруп маңғин» дегән киши ким екән? — дәп сорашти.
13 Бирақ сақайған адәм униң ким екәнлигини билмәйтти. Чүнки у йәрдә адәм көп
болғанлиқтин, Әйса өзини далдиға елип, астиғина кетип қалди. 14 Бу ишлардин кейин
Әйса һелиқи адәмни ибадәтханида тепип униңға:
— Мана, сақайдиң. Әнди қайта гуна садир қилма, бешиңға техиму еғир күлпәт чүшүп қалмисун! — деди.
15 Һелиқи адәм Йәһудийларниң қешиға берип, өзини сақайтқан Әйса екәнлигини уқтур-
ди. 16 Әйса бу ишларни шабат күни қилғанлиғи үчүн, Йәһудийлар униңға зиянкәшлик
қилишқа башлиди. 17 Лекин Әйса уларға:

5:1 Лав. 23:2; Қан. 16:1.
5:3 **«паләчләр»** — яки «йиглигәнләр».
5:4 **«чүнки бир пәриштә мәлум вақитларда көлчәккә чүшүп суни урғутидикән; су урғуғанда көлчәккә биринчи болуп чүшкән киши өзини басқан һәр қандақ кесәлдин сақийидикән»** — 3-айәттики «улар йетип... 4-айәттики «... өзини басқан һәр қандақ кесәлдин сақийидикән» дегән сөзләргичә бәзи кона көчүрмиләрдә тепилмайду. Амма бизниңчә, бу сөзләр 7-айәттики сөзләрни чүшәндүргәнлиги үчүн бу сөзләрни чоқум әслидики текстниң бир қисми дәп қараймиз.
5:8 Мат. 9:6; Мар. 2:11; Луқа 5:24.
5:9 **«шабат күни»** — Йәһудийларниң ибадәт қилидиған, дәм алидиған муқәддәс күнини көрситиду. У күни ишләш қәтъий мәнъий қилинған. «Тәбирләр»ниму көрүң.
5:9 Юһ. 9:14.
5:10 Мис. 20:10; Қан. 5:13; Йәр. 17:21; Мат. 12:2; Мар. 2:24; Луқа 6:2.
5:14 Мат. 12:45; Юһ. 8:11.
5:16 **«Йәһудийлар униңға зиянкәшлик қилишқа башлиди»** — «Йәһудийлар» мошу йәрдә бәлким Йәһудий чоңлар, һөкүмдарларни көрситиши мүмкин.
–Бәзи кона көчүрмиләрдә «вә уни өлтүрүшни қәстләшкә башлиди» дәп қошулиду.

— Атам та һазирғичә тохтимастин иш қилип кәлмәктә, мәнму ишләймән! — деди.
18 Шу сәвәптин Йәһудийлар уни өлтүрүшкә техиму урунатти; чүнки у шабат күнининң
қаидисини бузупла қалмастин, йәнә Худани «Атам» дәп чақирип, өзини Худаға баравәр
қилған еди.

Әйсаниң һоқуқи

19 Шуңа Әйса уларға жававән мундақ деди:
— Бәрһәқ, бәрһәқ, мән силәргә шуни ейтип қояйки, Оғул өзлүгидин һеч немә қилал-
майду, бәлки пәқәт Атиниң немә қиливатқанлиғини көрүп, андин шу ишни қилиду. Ата
немә иш қилса, Оғулму шу ишни охшашла қилиду. 20 Чүнки Ата Оғулни сөйиду вә Өзи-
ниң қилидиған барлиқ ишлирини униңға аян қилиду һәм силәрни һәйран қалдурушқа
булардин техиму зор вә улуқ ишларни униңға аян қилиду. 21 Чүнки өлгәнләрни Ата
қандақ тирилдүрүп, уларға һаятлиқ ата қилған болса, Оғулму шуниңға охшаш өзи ха-
лиған кишиләргә һаятлиқ ата қилиду. 22 Шуниңдәк, Ата Өзи һеч кимниң үстидин һөкүм
чиқармайду, бәлки барлиқ һөкүм ишлирини Оғулға тапшурған. 23 Буниңдин мәхсәт, —
инсанларниң һәммиси Атиға һөрмәт қилғандәк, Оғулғиму охшашла һөрмәт қилиши
үчүндур. Кимки Оғулни һөрмәтлимисә, уни әвәткүчи Атиниму һөрмәтлимигәнләрдин
болиду. 24 — Бәрһәқ, бәрһәқ, мән силәргә шуни ейтип қояйки, сөзүмни аңлап, мени Әвәт-
күчигә ишәнгән һәр ким мәңгүлүк һаятқа еришкән болиду; у адәм сораққа тартилмай-
ду, бәлки өлүмдин һаятлиққа өткән болиду.
25 — Бәрһәқ, бәрһәқ, мән силәргә шуни ейтип қояйки, өлүкләрниң Худаниң Оғлиниң
авазини аңлайдиған вақит-саити йетип кәлмәктә, шундақла һазир кәлдики, аңлиған-
лар һаятлиққа егә болиду. 26 Чүнки Ата Өзидә қандақ һаятлиққа егә болса, Оғулғиму
өзидә шундақ һаятлиққа егә болушни ата қилди. 27 вә йәнә униңға сорақ қилиш һоқуқи-
ниму бәрди, чүнки у Инсаноғлидур. 28 Буниңға тәәҗҗүп қилмаңлар; чүнки барлиқ гөрдә

5:17 **«Атам та һазирғичә тохтимастин иш қилип кәлмәктә, мәнму ишләймән!»** — яки «Атам та һазирғичә тохтимастин иш қилип кәлмәктә, мәнму ишләп кәлмәктимән!» **«Атам»** — Худа, әлвәттә. Әйса Йәһудий һөкүмдарларниң «Немә үчүн шабат күни иш қилисән» дегән соалиға бәргән җавап қисқа болғини билән бу Йәһудий өлималириға төвәндикидәк мәнани билдүриду: — «Худа Өзи һәрдайим, җүмлидин шабат күнидә ишлимәмду? У дайим Өз қанунийәтлири бойичә пүткүл аләмни өз-өзигә туташтуруп, һәммә мәвҗудатларни бир-биригә бағландуруп турмамду? У шабат күнидиму бәзи инсанларниң җенини елип, бәзилирини сақайтип, бәзилиригә һаят бәрмәмду? У мениң Атам болған екән, мән униңға һәмкарлашмисам болмайду!». Йәһудийлар униң бу җававидин униң Худа билән ата-оғуллуқ зич мунасивәттә дегинини тоғра чүшәнгини билән, лекин бу сөзини «күпүрлүк» дәп қариди *(18-айәт)*.
5:17 Юһ. 14:10.
5:18 Юһ. 7:19.
5:19 Йәш. 54:5; Юһ. 3:30; 8:38; 9:4; 10:30; 14:9; 17:5.
5:20 **«...һәм силәрни һәйран қалдурушқа булардин техиму зор вә улуқ ишларни униңға аян қилиду»** — шүбһисизки, «техиму зор вә улуқ ишлар» Оғулға аян қилиниду вә шундақла униң арқилиқ башқиларғиму аян қилиниду. Бу «улуқ вә зор *(грек тилида бирла сөз билән ипадилиниду)* ишлар» 21-22-айәтләрдә баян қилиниду; у Оғул сүпитидә болғачқа, халиса бу ишларни *(Худа Өзи қилидиғандәк)* шабат күнидиму қилиш һоқуқи бар.
5:20 Юһ. 1:2; 3:35; 7:16; 8:28; 14:24.
5:21 **«Чүнки өлгәнләрни ата қандақ тирилдүрүп, уларға һаятлиқ ата қилған болса, Оғулму шуниңға охшаш өзи халиған кишиләргә һаятлиқ ата қилиду»** — шүбһисизки, бу сөзләр һәм җисманий һәм роһий мәнада ейтилиду.
5:22 Мат. 11:27; Юһ. 3:35.
5:23 Юһ. 2:23.
5:24 Луқа 23:43; Юһ. 3:18; 6:40, 47; 8:51.
5:25 **«... өлүкләрниң Худаниң Оғлиниң авазини аңлайдиған вақит-саити йетип кәлмәктә, шундақла һазир кәлдики, аңлиғанлар һаятлиққа егә болиду»** — бу сөзләр, шүбһисики, болупму роһий җәһәттики өлүкләрни көрситиду *(«вақит-саити йетип кәлмәктә, шундақла һазир кәлдики,...»)*. Чүнки 28-айәттә җисманий өлүкләр айрим көрситилиду.
5:25 Әф. 2:1, 5; 1Тим. 5:6.
5:26 **«Чүнки Ата Өзидә қандақ һаятлиққа егә болса, Оғулғиму өзидә шундақ һаятлиққа егә болушни ата қилди»** — башқа бир хил яхши тәрҗимиси «Чүнки Ата Өзи қандақ һаятлиқ мәнбәси болса, Оғулниму шундақ һаятлиқ мәнбәси қилди...».

ятқанлар униң авазини аңлайдиған вақит келиду. [29] вә улар шуан йәрликлиридин чиқи-
шиду, яхшилиқ қилғанлар һаятқа тирилиду, яманлиқ қилғанлар сорақҗа тартилишқа
тирилиду. [30] Мән өзлүгүмдин һеч немә қилалмаймән, пәқәт Атамдин аңлиғиним бой-
ичә һөкүм қилимән; вә мениң һөкүмүм һәққанийдур, чүнки мениң издигиним өзүм-
ниң ирадиси әмәс, бәлки мени әвәткүчиниң ирадисини әмәлгә ашуруштур.

Әйсаниң Худа әвәткини болғиниға төрт гувалиқ

[31] — Әгәр өзүм үчүн өзүм гувалиқ бәрсәм гувалиғим һәқиқәт һесапланмайду. [32] Ле-
кин мән үчүн гувалиқ беридиған башқа бириси бар. Униң маңа беридиған гувалиқи-
ниң растлиғини билимән. [33] Силәр Йәһяға әлчи әвәткиниңларда, у һәқиқәткә гува-
лиқ бәргән. [34] (әмәлийәттә, маңа инсанниң гувалиқини қобул қилишимниң кериги
йоқ; мениң Йәһя тоғрилиқ шундақ ейтивақиним пәқәтла силәрниң қутқузулушуңлар
үчүндур). [35] Йәһя болса көйүп нур чечип турған бир чирақ еди вә силәр униң йоруғида
бир мәзгил шатлинишқа рази болдуңлар. [36] Лекин Йәһяниң мән үчүн бәргән гувалиғи-
динму улуқ бир гувалиқ бар. У болсиму, Ата маңа ада қилишқа тапшурған әмәлләр,
йәни мән қиливатқан әмәлләр, булар мениң тоғрамда Атиниң мени әвәткинигә гу-
валиқ бериду. [37] Вә мени әвәткән Ата Өзиму мән үчүн гувалиқ бәргәндур. Силәр һеч
қачан униң авазини аңлимидиңлар, қияпитини көрмидиңлар [38] вә униң сөз-калами
силәрниң ичиңлардин орун алмиди; чүнки Униң әвәткини болса, униңға ишәнмәй-
силәр.
[39] Муқәддәс язмиларни қетирқенип оқуп олтирисиләр; чүнки улардин мәңгүлүк
һаятқа егә болдуқ, дәп қарайсиләр. Дәл бу язмилар мән үчүн гувалиқ бәргүчидур.
[40] Шундақтиму силәр йәнила һаятлиққа еришиш үчүн мениң йенимға келишни хали-
майсиләр.
[41] Мән инсанларниң махтишини қобул қилмаймән; [42] лекин мән силәрни билимәнки,
ичиңларда Худаниң муһәббити йоқ. [43] Мән Атамниң нами билән кәлгәнмән, амма
силәр мени қобул қилмайсиләр. Һалбуки, башқа бириси өз нами билән кәлсә, силәр
уни қобул қилисиләр. [44] Силәр бир-бириңлардин иззәт-шөһрәт қобул қилисиләр-ю,

---

5:28 1Тес. 4:16.
5:29 Дан. 12:2; Мат. 25:34,46.
5:30 Юһ. 6:38.
5:31 **«Әгәр өзүм үчүн өзүм гувалиқ бәрсәм гувалиғим һәқиқәт һесапланмайду»** — «һәқиқәт һесапланмайду» грек тилида «һәқиқәт әмәс».
5:31 Юһ. 8:14.
5:32 **«Лекин мән үчүн гувалиқ беридиған башқа бириси бар. Униң маңа беридиған гувалиқиниң растлиғини билимән»** — Әйса ейтқан бу муһим «гувалиқ беридиған башқа бириси» Йәһя пәйғәмбәр әмәс, бәлки Худаатиси Өзидур. 34-айәтни көрүң *(«маңа инсанниң гувалиқини қобул қилишимниң кериги йоқ»)*.
5:32 Йәш. 42:1; Мат. 3:17; 17:5.
5:33 Юһ. 1:15, 19, 27.
5:34 **«әмәлийәттә, маңа инсанниң гувалиқини қобул қилишимниң кериги йоқ»** — Грек тилида «өзүм тоғрилиқ инсанларниң гувақлиғини қобул қилмаймән» **«мениң Йәһя тоғрилиқ шундақ ейтивақиним пәқәтла силәрниң қутқузулушуңлар үчүнду»** — демәк, силәр Пәрийсиләр Йәһя пәйғәмбәрниң өзүм тоғрилиқ *(«мана Мәсиһ-Қутқузғучи!» дегән)* гувалиқини қобул қилсаңлар, ниҗат тапалайсиләр.
5:36 **«мән қиливатқан әмәлләр, булар мениң тоғрамда Атиниң мени әвәткинигә гувалиқ бериду»** — «мән қиливатқан әмәлләр» — Әйса яритиватқан көп мөҗизиләрдин ибарәт.
5:36 Юһ. 10:25; 1Юһ. 5:9.
5:37 Мис. 33:20; Қан. 4:12; Мат. 3:17; 17:5; Мар. 1:11; 9:7; Луқа 3:22; 9:35; Юһ. 1:33; 6:27; 8:18; 1Тим. 6:16; 2Пет. 1:17; 1Юһ. 4:12.
5:39 Қан. 18:18; Йәш. 34:16; Луқа 16:29; 24:27; Юһ. 1:46; Рос. 17:11.
5:42 **«ичиңларда Худаниң муһәббити йоқ»** — яки «Худаға болған муһәббитиңлар йоқ».
5:43 **«Һалбуки, башқа бириси өз нами билән кәлсә, силәр уни қобул қилисиләр»** — «башқа бириси» — шүбһисизки, бу сөз көп «сахта Мәсиһ»ләрни, болупму ахирқи заманда пәйда болған дәҗҗални көрситиду. Буниңдин бир мисал, миладийә 135-жили өзини «Мәсиһ болимән» дегән, «Бар-Қоқба» исимлиқ дәҗҗалдәк бир

йеганә Худадин кәлгән иззәт-шөһрәткә интилмисәңләр, ундақта силәр қандақму етиқат қилалайсиләр?!
[45] Бирақ мени үстимиздин Атиға шикайәт қилиду, дәп ойлимаңлар. Үстүңлардин шикайәт қилғучи мән әмәс, бәлки силәр үмүт бағлиған Муса пәйғәмбәрдур. [46] Чүнки әгәр силәр растин Муса пәйғәмбәргә ишәнгән болсаңлар, маңиму ишәнгән болаттиңлар. Чүнки у муқәддәс язмиларда мән тоғрилиқ пүткәндур. [47] Лекин униң пүткәнлиригә ишәнмисәңлар, мениң сөзлиримгә қандақму ишинисиләр?!

Бәш миң адәмниң тойдурулуши

Мат. 14:13-21; Мар. 6:30-44; Луқа 9:10-17

6 [1] Бу ишлардин кейин, Әйса Галилийә деңизи (Тиберияс деңизи дәпму атилиду)
ниң у қетиға өтти. [2] Зор бир топ халайиқ у кесәлләрни сақайтқан мөҗизилик
аламәтлирини көрди вә униң кәйнидин әгишип маңди. [3] Әйса таққа чиқип, у йәрдә
мухлислири билән биллә олтарди. [4] У чағда Йәһудийларниң һейти, йәни «өтүп кетиш
һейти»ға аз қалған вақит еди. [5] Әйса бешини көтирип, зор бир топ халайиқниң өзиниң
алдиға келиватқанлиғини көрүп, Филиптин:
— Буларға йәйдиғанға нанни нәдин алимиз? — дәп сориди. [6] (лекин у бу сөзни Филипни
синаш үчүн ейтқан еди. Чүнки у өзиниң немә қилидиғанлиғини биләтти).
[7] Филип җававән:
— Икки йүз динарға нан алсақму, һәр биригә кичиккинә бир чишләмдин йейишкиму
йәтмәйду!
[8] Мухлислардин бири, йәни Симон Петрусниң иниси Андрияс Әйсаға: [9] — Бу йәрдә кичик
бир оғул бала бар, униңда бәш арпа нан билән икки кичик белиқ бар. Лекин шунчә көп
хәлиққә бу немә болиду?! — деди.
[10] Әйса: — Көпчиликни олтарғузуңлар, — деди (у йәрдә от-чөп мол өскән еди). Шуниң
билән әр кишиләр олтарди; уларниң сани бәш миңчә бар еди. [11] Әйса нанларни қолиға
елип, Худаға тәшәккүр ейтқандин кейин, олтарғанларға үләштүрүп бәрди. Белиқларни-
му шундақ қилди; көпчилик халиғанчә йеди. [12] Һәммәйлән йәп тоюнғанда, у мухлисли-
риға:
— Ашқан парчиларни жиғиңлар, һеч нәрсә зайә болмисун, — деди.
[13] Шуниң билән улар бәш арпа ненидин йәп ашқан парчилирини он икки севәткә толду-
руп жиғивалди. [14] Әнди халайиқ Әйсаниң көрсәткән бу мөҗизилик аламитини көрүп:
«Дунияға келиши муқәррәр болған пәйғәмбәр һәқиқәтән мошу екән!» дейишти. [15] Шу-
ниң билән Әйса уларниң келип өзини падиша болушқа зорлимақчи болғанлиғини би-
лип, улардин айрилип, қайтидин таққа ялғуз чиқип кәтти.

шәхс Пәләстиндә пәйда болған вә нурғун Йәһудий хәлқи униң тәрипидин алданған. Улар униңға әгишип, Рим империйәси билән қаршилишишқа чиқип, ахир берип Римниң қошунлири тәрипидин йоқитилған.

5:44 Юһ. 12:43.

5:46 Яр. 3:15; 22:18; 26:4; 28:14; Қан. 18:18.

6:1 **«Галилийә деңизи»** — Исраилийәниң шимал тәрипидики чоң бир көл. Хәритиләрни көрүң.

6:4 Мис. 12:18; Лав. 23:5, 7; Чөл. 28:16; Қан. 16:1.

6:5 Мат. 14:14; Мар. 6:34; Луқа 9:13.

6:7 **«Икки йүз динарға нан алсақму...»** — бир динар яки «динариус» болса адәттә бир ишчиниң бир күнлүк һәққигә тоғра келәтти. 200 динар болса, аддий ишчиниң йерим жиллиқ киримидин артуқрақ болиду.

6:11 1Сам. 9:13.

6:13 **«севәт»** — грек тилида «қол севәт», бәлким икки қоллап көтиридиған севәтни көрситиду.

6:14 **«Дунияға келиши муқәррәр болған пәйғәмбәр һәқиқәтән мошу екән!»** — Муса пәйғәмбәрниң бу пәйғәмбәр тоғрилиқ алдин-ала ейтқан бешарити «Чөл.» 18:15дә тепилиду.

6:14 Луқа 7:16; 24:19; Юһ. 4:19.

Әйсаниң су үстидә меңиши

Мат. 14:22-27; Мар. 6:45-52

[16] Кәчқурун, Әйсаниң мухлислири деңиз бойиға чүшүшти. [17] Улар бир кемигә олтирип,
деңизниң у қетидики Кәпәрнаһум шәһиригә қарап йол елишти (қараңғу чүшүп кәткән
еди вә Әйса техичә уларниң йениға кәлмигән еди). [18] Қаттиқ боран чиқип, деңиз долқун-
лап көтириливататти. [19] Мухлислар палақ уруп он-он бир чақиримчә маңғанда, Әйса-
ниң деңизниң үстидә меңип кемигә йеқинлишиватқанлиғини көрүп, қорқушуп кәтти.
[20] Лекин у уларға:
— Бу мән, қорқмаңлар! — деди.
[21] Шуни аңлап улар уни кемигә чиқиривалғуси кәлди; у кемигә чиқипла, кемә дәрһал
улар баридиған йәргә йетип барди.

Әйса — һәқиқий роһий озуқтур

[22] Әтиси деңизниң у тәрипидә қалған халайиқ алдинқи күни у йәрдә Әйсаниң мух-
лислири чиққан кемидин башқа кеминиң йоқлуғини, Әйсаниң мухлислири шу кеми-
гә чиққанда, Әйсаниң улар биллә чиқмиғанлиғини, бәлки мухлислириниң өзлирила
кәткәнлигини көргән еди. [23] Һалбуки, бир нәччә кемә-қолвақ Тиберияс шәһиридин Рәб
тәшәккүр ейтқандин кейин хәлиқ нан йегән йәргә йеқин келип тохтиди. [24] Шуниң билән
халайиқ Әйсаниң вә мухлислириниң у йәрдә йоқлуғини көрүпла, кемиләргә олтирип,
Әйсани издигили Кәпәрнаһум шәһиригә маңди. [25] Улар уни деңизниң у тәрипидә тепип
униңға:
— Устаз, бу йәргә қачан кәлдиң? — дәп сорашти.
[26] Әйса уларға җававән:
— Бәрһәқ, бәрһәқ, мән силәргә шуни ейтип қояйки, силәр мени мөҗизилик аламәтләр-
ни көргәнлигиңлар үчүн әмәс, бәлки нанлардин йәп тоюнғиниңлар үчүн издәйсиләр.
[27] Бузулуп кетидиған паний озуқлуққа әмәс, бәлки мәңгү һаятлиққа бақий қалидиған
озуқлуққа интилип ишләңлар; буни Инсаноғли силәргә бериду; чүнки уни Ата, йәни
Худа Өзи мөһүрләп тәстиқлиған, — деди.
[28] Шуниң билән улар униңдин:
— Немигә интилип ишлисәк андин Худаниң иш-хизмитидә ишлигән болимиз? — дәп
сорашти.
[29] Әйса уларға җавап берип: — Худаниң иш-хизмити дәл шуки, У әвәткинигә етиқат қи-
лишиңлардур, — деди.
[30] Шуниң билән улар йәнә:
— Ундақ болса сән бизни көрүп өзүңгә ишәндүргидәк қандақ мөҗизилик аламәт
яритисән? Зади немә иш қилип берисән? [31] Ата-бовилиримиз чөлдә жүргәндә,
Зәбурда: «У уларға әрштин чүшүрүлгән нан тәқдим қилди» дәп пүтүлгәндәк, «ман-

6:16 Мат. 14:23; Мар. 6:47.
6:19 **«он-он бир чақиримчә маңғанда...»** — грек тилида «жигирмә бәш яки оттуз «стадийон»чә маңғанда...». Бир стадийон 185 метр, шуңа улар қирғақтин 6-5 километр маңған еди *(бир чақирим 500 метр әтрапиду)*. Деңизниң узунлуғи 20 километр, кәңлиги 12 километр болуп, улар деңиз оттурисиға йәткән болса керәк.
6:21 **«у кемигә чиқипла, кемә дәрһал улар баридиған йәргә йетип барди»** — «Зәб.» 106:23-31ни көрүң.
6:21 Зәб. 107:29-30
6:25 **«Устаз»** — грек тилида «рабби».
6:27 Мат. 3:17; 17:5; Мар. 1:11; 9:7; Луқа 3:22; 9:35; Юһ. 1:33; 3:16; 4:14; 5:37; 6:40, 54; 8:18; 2Пет. 1:17.
6:29 1Юһ. 3:23.
6:30 Мат. 12:38; 16:1; Мар. 8:11; Луқа 11:29; 1Кор. 1:22.

на»ни йегән — дейишти.
[32] Әйса уларға мундақ деди:
— Бәрһәқ, бәрһәқ, мән силәргә шуни ейтип қояйки, силәргә асмандин чүшкән нан-
ни бәргүчи Муса әмәс, бәлки мениң Атамдур; У һазирму силәргә асмандин чүшкән
һәқиқий нанни бериватиду. [33] Чүнки Худаниң нени болса пүткүл дунияға һаятлиқ ата
қилидиған, әрштин чүшкүчидур.
[34] — Тәхсир, һемишә бизгә шу нанни берип турғайсән! — дейишти улар.
[35] Әйса уларға мундақ деди:
— Һаятлиқ нени өзүмдурмән! Мениң йенимға кәлгән һәр ким һеч қачан ач қалмайду,
маңа етиқат қилған һәр ким һеч қачан уссимайду. [36] Лекин силәргә ейтқинимдәк, силәр
мени көргән болсаңларму, етиқат қилмайватисиләр.
[37] Ата маңа тапшурғанларниң һәр бири йенимға келиду вә мениң йенимға кәлгәнләр-
дин һеч қайсисини һәргиз ташливәтмәймән. [38] Чүнки өз ирадәмни әмәс, бәлки мени
Әвәткүчиниң ирадисини әмәлгә ашуруш үчүн әрштин чүштүм. [39] Мени Әвәткүчиниң
ирадиси болса дәл шуки, униң маңа тапшурғанлиридин һеч бирини жүтүрмәй, бәлки
ахирқи күни уларниң һәммисини тирилдүрүшүмдин ибарәт. [40] Чүнки мениң Атамниң
ирадиси шуки, Оғулға көз тикип қарап, униңға етиқат қилғанларниң һәр бирини мәң-
гүлүк һаятқа ериштүрүштур; вә мән ахирқи күни уларни тирилдүримән.
[41] Әнди Йәһудийлар Әйсаниң: «Әрштин чүшкән нан өзүмдурмән!» дегини үчүн униңға
нарази болуп ғотулдишишқа башлиди: [42] — «Бу Йүсүпниң оғли Әйса әмәсму? Атисини-
му, анисиниму тонуйдиған турсақ, йәнә қандақларчә: — «Әрштин чүштүм!» десун?» —
дейишәтти улар.
[43] Әйса җававән уларға мундақ деди: — Мениң тоғрамда өз ара ғотулдашмаңлар. [44] Мени
әвәткән Ата Өзи кишиләрниң қәлбини тартқузмиса, һеч ким мениң йенимға келәлмәй-
ду; мениң йенимға кәлгән һәр бирини ахирқи күни тирилдүримән. [45] Пәйғәмбәрләрниң
язмилирида: «Уларниң һәммисигә Худа тәрипидин үгитилиду» дәп пүтүлгәндур. Шуңа,
Атиниң сөзини тиңшиған вә униңдин үгәнгән һәр бири мениң йенимға келиду. [46] Би-
рақ бу бирәрким Атини көргән дегәнлик әмәс; пәқәт Худаниң йенидин кәлгүчи болса, у
Атини көргәндур.
[47] Бәрһәқ, бәрһәқ, мән силәргә шуни ейтип қояйки, маңа етиқат қилғучи мәңгүлүк һа-
ятқа егидур. [48] Һаятлиқ нени өзүмдурмән. [49] Ата-бовилириңлар чөлләрдә «манна» йеги-

---

6:31 **«У уларға әрштин чүшүрүлгән нан тәқдим қилди»** — «Зәб.» 77:24. **«Ата-бовилиримиз чөлдә жүргәндә, Зәбурда: «У уларға әрштин чүшүрүлгән нан тәқдим қилди» дәп пүтүлгәндәк, «манна»ни йегән — дейишти»** — Уларниң буни Әйсаға дегинидә көздә тутқини: «Сән Муса пәйғәмбәргә охшаш «Дунияға келиши муқәррәр болған» шу пәйғәмбәр яки Мәсиһ болсаң, әнди Мусаға охшаш асмандин нан *(«манна»)* чүшүрүшүңгә тоғра кәлмәмду?» дегәндәк мәна еди. Әйса уларға «Бу нан бәргүчи Муса әмәс, Худадур» дәп хаталиқни түзәткәндин кейин *(32-айәт)* өзиниң «асмандин чүшкән һәқиқий нан» екәнлигини чүшәндүриду.
6:31 Мис. 16:4, 14; Чөл. 11:7; Нәһ. 9:15; Зәб. 77:24, 25; 1Кор. 10:3.
6:35 Йәш. 55:1; Юһ. 4:14; 7:37.
6:38 Мат. 26:39; Мар. 14:36; Луқа 22:42; Юһ. 5:30.
6:39 **«Мени Әвәткүчиниң ирадиси... ахирқи күни уларниң һәммисини тирилдүрүшүмдин ибарәт»** — «ахирқи күни» қиямәт күни.
6:39 Юһ. 10:28; 17:12; 18:9.
6:40 Юһ. 3:16; 4:14; 6:27,54.
6:42 Мат. 13:55; Мар. 6:3.
6:44 Күй. 1:4; Юһ. 6:65.
6:45 Йәш. 54:13; Йәр. 31:33; Ибр. 8:10; 10:16.
6:46 **«Бирақ бу бирәрким Атини көргән дегәнлик әмәс; пәқәт Худаниң йенидин кәлгүчи болса, у Атини көргәндур»** — бәзи алимлар бу айәттики сөзләрни Әйса әмәс, бәлки расул Юһанна чүшәндүрүш йолида қошуп язған, дәп қарайду. Биз униң үчүн анчә испат көрмигәчкә, йәнила Әйсаниң өз сөзи, дәп ойлаймиз.
6:46 Мат. 11:27; Луқа 10:22; Юһ. 1:18; 7:29; 8:19.
6:47 Юһ. 3:16,36.

ни билән йәнила өлди.
[50] Лекин мана, әрштин чүшкән нан дәл шундақки, бириси униң-
дин йегән болса өлмәйду.
[51] Әрштин чүшкән һаятлиқ нени өзүмдурмән; кимдәким бу
нандин йесә, әбәдил-әбәткичә яшайду. Мән беридиған шу нан болса мениң әт-теним-
дур, пүткүл дунийдикиләр һаятқа егә болсун дәп, мән уни атимақчимән.
[52] Бу сөз билән Йәһудийлар өз ара талаш-тартиш қилишиқа башлап:
— Бу адәм бизниң йейишимизгә өзиниң әт-тенини қандақ берәлисун?! — дейишәтти.
[53] Шуңа Әйса уларға мундақ деди:
— Бәрһәқ, бәрһәқ, мән силәргә шуни ейтип қояйки, силәр Инсаноғлиниң әт-тенини йе-
мигичә вә қенини ичмигичә, силәрдә һаятлиқ болмайду.
[54] Әт-тенимни йегүчи вә қе-
нимни ичкүчи мәңгүлүк һаятқа еришкән болиду вә мән уни ахирқи күни тирилдүри
мән.
[55] Чүнки әт-теним һәқиқий озуқлуқ, қеним болса һәқиқий ичимликтур.
[56] Әт-те-
нимни йегүчи вә қенимни ичкүчи мәндә яшайду вә мәнму униңда яшаймән.
[57] Һаят Ата
мени әвәткән вә мән Атиниң болғанлиғидин яшаватқинимдәк, мени йегүчи киши һәм
мениң васитәм билән яшайду.
[58] Мана бу әрштин чүшкән нандур. Бу нан ата-бовили-
риңлар йегән «манна»дәк әмәс; чүнки улар «манна»ни йейиши билән өлди; бирақ бу
нанни истемал қилғучи болса мәңгү яшайду!
[59] Бу сөзләрни у Кәпәрнаһумдики синагогта тәлим бәргинидә ейтқан еди.
[60] Шуниң
билән униң мухлислиридин нурғунлири буни аңлиғанда:
— Бу тәлим бәк eғир екән! Буни ким аңлап көтирәлисун? — дейишти.
[61] Бирақ өз ичидә мухлислириниң бу тоғрисида ғотулдашқинини билгән Әйса уларға:
— Бу сөзүм силәрни тайдурдиму?
[62] Әнди мабада Инсаноғлиниң әсли кәлгән җайға көти-
риливатқинини көрсәңлар, қандақ болар?!
[63] Инсанға һаятлиқ бәргүчи — Роһтур. Инсан-
ниң әтлири болса һеч қандақ пайда бәрмәйду. Мән силәргә ейтқан сөзлирим болса һәм
роһтур вә һәм һаятлиқтур.
[64] Лекин араңлардин етиқат қилмиған бәзиләр бар, — деди
(чүнки Әйса етиқат қилмиғанларниң вә өзигә сатқунлуқ қилидиғанниң ким екәнлиги-
ни баштила биләтти).
[65] Шуниң билән у мундақ деди: — Мән шу сәвәптин силәргә шуни ейттимки, Атамдин ата
қилинмиса, һеч ким мениң йенимға келәлмәйду!
[66] Шу вақиттин тартип мухлислиридин хелә көпи чекинип чиқип, униң билән йәнә маң-
майдиған болди.
[67] Шуңа Әйса он иккиләндин:
— Силәрму, һәм мәндин кетишни халамсиләр? — дәп сориди.
[68] Симон Петрус униңға җавап қилип:
— И Рәб, биз кимниң йениға кетәттуқ? Мәңгү һаятлиқ сөзлири сәндилидур!
[69] Вә шу-

6:49 Мис. 16:4; Чөл. 11:7; Зәб. 77:24
6:50 **«Лекин мана, әрштин чүшкән нан дәл шундақки, бириси униңдин йегән болса өлмәйду»** — яки «лекин мана, бириси униңдин йегән болса өлмәйдиған, әрштин чүшкән нан мошу йәрдидур».
6:51 Юһ. 11:26; Ибр. 10:5, 10.
6:52 Юһ. 3:9.
6:54 **«әт-тенимни йегүчи»** — яки «әт-тенимни истемал қилғучи».
6:54 Юһ. 3:16; 4:14; 6:27,40.
6:56 **«әт-тенимни йегүчи»** — яки «әт-тенимни истемал қилғучи».
6:58 Юһ. 3:13.
6:62 Мар. 16:19; Луқа 24:50; Юһ. 3:13; Рос. 1:9; Әф. 4:8.
6:63 **«Инсанға һаятлиқ бәргүчи — Роһтур»** — мошу йәрдә «Роһ», шүбһисизки, Худаниң Роһини көрситиду. **«Инсанниң әтлири болса һеч қандақ пайда бәрмәйду»** — «инсанниң әтлири» — Худаға таянмайдиған инсанларни көрситиду. «Римлиқларға»дики кириш сөзимиздә «әт/әтләр» тоғрилиқ болған изаһатимизни көрүң. **«Мән силәргә ейтқан сөзлирим болса һәм роһтур вә һәм һаятлиқтур»** — демәк, роһий мәнада, адәмниң роһиға һаят киргүзидиған, мәңгүлүк һаят йәткүзидиған.
6:63 2Кор. 3:6.
6:64 Юһ. 2:25; 13:11.
6:65 Юһ. 6:44.
6:68 Рос. 5:20.

ниңға ишәндуқ вә шуни билип йәттуқки, сән Худаниң Муқәддәс Болғучисидурсән! —
деди.[222]
[70] Әйса уларға җававән:
— Мән силәр он иккиңларни таллидим әмәсму, бирақ араңларда бириси Иблистур!
— деди[223][224] [71] (униң бу дегини Ишқарийотлуқ Симонниң оғли Йәһудани көрсәткән
еди, чүнки Йәһуда он иккиләнниң бири болғини билән, кейин өзигә сатқунлуқ қи-
лиду).[225]

Әйсаниң инилириниң униңға қарши туруши

7 [1] Бу ишлардин кейин, Әйса Галилийәдә айлинип жүрди. У Йәһудийәдә айлинип
жүрүшни халимайтти, чүнки шу йәрдики Йәһудийлар униңға қәст қилмақчи еди.
[2] Бу чағда, Йәһудийларниң «кәпиләр һейти»ға аз қалған еди.[226] [3] Шуңа Әйсаниң инилири
униңға:
— Мошу йәрдин айрилип Йәһудийәгә барғин, шуниң билән мухлислириңму карамәт
әмәллириңни көрәләйду![227] [4] Чүнки өзини хәлиқ-аләмгә тонутмақчи болған һеч ким йо-
шурун җайда иш қилмайду. Бу әмәлләрни қиливатқан екәнсән, өзүңни дунияға көрсәт!
— дейишти. [5] Чүнки униң инилириму униңға етиқат қилмиған еди.[228]
[6] Шуңа Әйса уларға:
— Мениң вақит-саитим техи кәлмиди. Лекин силәргә нисбәтән һәрвақит мунасиптур.[229] [7] Бу
дунийдики кишиләр силәргә һәргиз өч болмайду; лекин мени өч көриду. Чүнки мән улар-
ниң қилмишлирини рәзил дәп гувалиқ бериватимән.[230] [8] Силәр бу һейтқа бериверiңлар.
Мән бу һейтқа бармаймән, чүнки мениң вақит-саитим техи йетип кәлмиди, — деди.[231][232]
[9] Әйса бу сөзләрни қилип, Галилийәдә қалди.

6:69 Мат. 16:16; Мар. 8:29; Луқа 9:20; Юһ. 11:27.
6:70 **«бирақ араңларда бириси Иблистур!»** — яки «бирақ араңларда бириси дүшмәндур!». «Иблис» дегән сөзниң өз мәнаси «дүшмән, яв».
6:70 Луқа 6:13.
6:71 **«Ишқарийотлуқ Симонниң оғли Йәһуда...»** — яки «Симонниң оғли Йәһуда Ишқарийотни...».
7:2 Лав. 23:34.
7:3 **«Мошу йәрдин айрилип Йәһудийәгә барғин, шуниң билән мухлислириңму карамәт әмәллириңни көрәләйду!»** — Әйсаниң инилириниң бу сөзиниң ички мәнаси бәлким: «Муһим мөтивәр кишиләрниң көпи Галилийә дегән мошу намрат, пинһан җайдин әмәс, бәлки пайтәхт Йерусалимдидур; сән шу йәрдә өзүңни көрситишиң керәк; шуниң билән һәқиқий нам-инавитиң вә һәйвитиң болиду» дегәндәк болса керәк. Сәл ғәлитә иш шуки, улар униңға ишәнмигини билән *(5-айәтни көрүң)*: «Исраилниң падишаси болай десәң, карамәт әмәллириңни очуқ мәйданида көрситишиң керәк» дегән гуманий несиһәтни бәргән *(4-айәтни көрүң)*.
7:5 Мар. 3:21.
7:6 **«силәргә нисбәтән һәрвақит мунасиптур»** — бу сөзниң ички мәнаси бәлким интайин аддийдур. Худаниң ирадисигә көңүл бөлидиған адәм Худаниң йетәкчилигини вә башпанаһлиғини издәп жүриду; лекин пәқәт өз ирадисигә қарайдиған киши Худаниң йетәкчилигиниң вә башпанаһлиғиниң кериги йоқ дәп жүриду вә шундақла, бу дунийдикиләрдин һеч қандақ қаршилиққа яки өчмәнликкә учримайду, халиған йәргә бериверидү. Лекин Худаниң ирадисини издигән киши тәбиий һалда бу дунийдикиләрниң қилмишлирини ашкарә қилғачқа, уларниң нәпритигә учрайду *(7-айәтни көрүң)*.
7:7 Юһ. 3:19; 14:17; 15:18.
7:8 **«Силәр бу һейтқа бериверiңлар. Мән бу һейтқа бармаймән»** — көп кона көчүрмиләрдә «Силәр бу һейтқа бериверiңлар. Мән бу һейтқа техи бармаймән» яки «Силәр бу һейтқа бериверiңлар. Мән бу һейтқа һазирчә бармаймән» дейилиду. «Техи» яки «һазирчә» сөзләр әслидә болсун, болмисун, бәрибир айәтниң мәнаси асасән охшаштур; чүнки Әйса инилири һейтқа чиққандин кейин астиртин барди *(10-айәт)*. Бәзиләр «һазирчә» дегәнни чүшәндүрүш йолида киргүзиду.
7:8 Юһ. 8:20.

Кәпиләр һейтида

[10] Әйсаниң инилири һейтқа чиққандин кейин, у өзиму униңға барди. Амма ашкарә әмәс,
йошурун барди. [11] Һейтта Йәһудийлар уни издәп: «У қәйәрдидур?» дәп соравататти.
[12] Кишиләр арисида униң тоғрисида көп ғул-ғула болди. Бәзиләр уни: «Яхши адәм!» десә,
йәнә бәзиләр: «Яқ, у халайиқни аздуруватиду!» дейишти. [13] Бирақ Йәһудий чоңлиридин
қорқуп, һеч ким очуқ-ашкарә униң гепини қилмайтти.
[14] Һейтниң йерими өткәндә, Әйса ибадәтхана һойлилириға кирип хәлиққә тәлим бериш-
кә башлиди. [15] Йәһудийлар:
— Бу адәм һеч қандақ тәлим алмиған туруқлуқ, униң қандақму мунчә көп билими бол-
сун? — дәп һаң-таң келишти. [16] Әйса уларға:
— Бу тәлимләр мениң әмәс, бәлки мени Әвәткүчиниңкидур. [17] Униң ирадисигә әмәл
қилишқа өз ирадисини бағлиған һәр ким бу тәлим тоғрилиқ — униң Худадин кәлгән-
лигини яки өзлүгүмдин ейтиватқанлиғимни билиду. [18] Өз алдиға сөзлигән киши өз
шан-шәривини издәйду, лекин өзини әвәткүчиниң шан-шәривини издәйдиған киши
һәқ-садиқтур, униңда һәққанийсизлиқ йоқтур. [19] Муса пәйғәмбәр силәргә Тәврат қану-
нини тапшурған әмәсму? Лекин һеч қайсиңлар бу қанунға әмәл қилмайватисиләр! Не-
мишкә мени өлтүрмәкчи болисиләр? — деди.
[20] Көпчилик:
— Саңа жин чаплишипту! Сени өлтүрмәкчи болған ким екән? — дейишти.
[21] Әйса уларға мундақ жавап бәрди: — Мән бир карамәтни яритишим билән һәммиңлар
һаң-таң келиштиңлар. [22] — Әнди Муса пәйғәмбәр силәргә хәтнә қилиш тоғрилиқ әмир
қалдурған (әмәлийәттә болса хәтнә қилиш Муса пәйғәмбәрдин әмәс, ата-бовилардин
қалған), шуңа силәр шабат күнигә тоғра келип қалсиму шу күнидә адәмниң хәтнисини
қиливерисиләр. [23] Әнди Тәврат қануниға хилаплиқ қилинмисун дәп шабат күнидә адәм
хәтнә қилинған йәрдә, мән шабат күнидә бир адәмни сәллимаза сақайтсам, силәр немә
дәп маңа аччиқлинисиләр? [24] Сиртқи қияпәткә қарап һөкүм қилмаңлар, бәлки һәққаний
һөкүм қилиңлар!

7:11 **Юһ. 11:56.**
7:12 **Мат. 21:46; Луқа 7:16; Юһ. 6:14; 9:16; 10:19.**
7:13 **«Йәһудий чоңлиридин қорқуп...»** — грек тилида «Йәһудийлардин қорқуп» дейилиду. Мошу йәрдә «Йәһудийлар» чоқум уларниң чоңлирини көрситиду.
7:13 **Юһ. 9:22; 12:42; 19:38.**
7:14 **«...кирип»** — грек тилида «...чиқип»
7:15 **«Йәһудийлар»** — бәлким Йәһудий чоңлар.
7:16 **Юһ. 3:11; 8:28; 12:49; 14:10, 24.**
7:19 **«немишкә мени өлтүрмәкчи болисиләр?»** — яки «немишкә мени өлтүргили издәйсиләр?».
7:19 **Мис. 20:1; 24:3; Мат. 12:14; Мар. 3:6; Юһ. 5:18; 10:39; 11:53; Рос. 7:53.**
7:20 **«Сени өлтүрмәкчи болған ким екән?»** — яки «Сени өлтүргили издәйдиған ким?».
7:20 **Юһ. 8:48,52; 10:20.**
7:21 **«Мән бир карамәтни яритишим билән һәммиңлар һаң-таң келиштиңлар»** — бу «бир карамәт», шүбһисизки, у алдинқи қетим Йерусалимда болғанда шабат күнидә паләч адәмни сақайтқанлиғини көрситиду *(23-айәт вә 5-бапни көрүң)*. Әйсаниң сөзигә қариғанда, гәрчә бу мөжизә бир нәччә ай илгири көрситилгән болсиму, уларниң есидә техичә бар еди. Шу вәжидин улар Әйсани өлтүрүвәтмәкчи болиду. 22-24-айәтләрдә Әйса «шабат күнидә адәмни сақайтиш Тәврат қануниға хилап», дегән хиялға қаттиқ рәддийә бериду. Бизниңчә у әслидә уларни бу мәсилә тоғрилиқ ойландуруш үчүн бу мөжизини қәстән шабат күнидә яратқан еди.
7:22 **«әмәлийәттә болса хәтнә қилиш Муса пәйғәмбәрдин әмәс, ата-бовилардин қалған»** — «хәтнә қилиш»ни Худа әслидә Ибраһим пәйғәмбәргә *(Муса пәйғәмбәрдин илгири, әлвәттә)* Өзиниң Ибраһим вә әвлатлири билән болған әһдиниң символи болсун дәп тапшурған еди *(«Яр.» 17-бап)*. **«шуңа силәр шабат күнигә тоғра келип қалсиму шу күнидә адәмниң хәтнисини қиливерисиләр»** — әмир болса «Бала туғулуп сәккизинчи күни хәтнисини қилиш керәк» *(«Яр.» 17:13)*. Шуниң билән «сәккизинчи күн» шабат күнигә тоғра келип қалсиму *(вә шабат күни «ишләш»кә болмайду)* балини сүннәт қиливериш керәк. Болмиса Тәврат қануниға хилаплиқ болиду.
7:22 **Лав. 12:3; Яр. 17:10.**
7:24 **Қан. 1:16,17; Пәнд. 24:23; Яқ. 2:1.**

Әйса Қутқузғучи-Мәсиһмиду?

25 У вақитта Йерусалимлиқларниң бәзилири:
— Чоңлар өлтүрмәкчи болған киши бу әмәсмиди? 26 Ашкарә сөзләватсиму, униңға
қарши һеч нәрсә демидиғу! Дәрвәқә, ақсақалларниң униң Мәсиһ екәнлигини би-
лип йәткәнму? 27 Һалбуки, бу адәмниң қәйәрдин кәлгәнлигини биз ениқ билимиз.
Лекин Мәсиһ кәлгәндә, униң қәйәрдин кәлгәнлигини һеч ким билмәстиғу, — дей-
иштиу.
28 Шуңа Әйса ибадәтхана һойлисида тәлим бериветип, жуқури аваз билән мундақ деди:
— Силәр мени тонуймиз һәмдә мениң қәйәрдин кәлгәнлигимниму билимиз,
дәватисиләр?! Бирақ мән өзлүгүмдин әмәс, мән мени Әвәткүчидин кәлдим, У һәқтур;
бирақ силәр Уни тонумайсиләр. 29 Мән Уни тонуймән. Чүнки мән Униң йенидин кәл-
дим, мени У әвәтти.
30 Шуңа улар уни тутуш йолини издәйтти, лекин һеч ким униңға қол салмиди; чүнки
униң вақит-саити техи йетип кәлмигән еди. 31 Лекин халайиқ арисидики нурғун ки-
шиләр униңға етиқат қилди. Улар: «Мәсиһ кәлгәндә бу киши көрсәткән мөҗизилик
аламәтләрдин артуқ мөҗизә яриталарму?!» дейишти.

Әйсани тутуш үчүн қараулларниң әвәтилиши

32 Пәрисийләр халайиқниң у тоғрилиқ ғул-ғула болуватқан бу гәп-сөзлирини аңлиди;
шуниң билән Пәрисийләр билән баш каһинлар уни тутуш үчүн бир нәччә қаравулларни
әвәтти. 33 Шуниң билән Әйса:
— Йәнә бир аз вақит силәр билән биллә болимән, андин мени Әвәткүчиниң йениға
кетимән. 34 Мени издәйсиләр, лекин тапалмайсиләр. Мән баридиған йәргә баралмай-
силәр, — деди.
35 Буниң билән, Йәһудийлар бир-биригә:
— У биз тапалмиғидәк қәйәрләргә барар? Грекләр арисидики тарқақ Йәһудий муһаҗир-
ларниң йениға берип, грекларға тәлим берәмдиғанду? 36 «Мени издәйсиләр, лекин та-
палмайсиләр. Мән баридиған йәргә баралмайсиләр» дегини немисиду? — дейишти.

7:27 **«бу адәмниң қәйәрдин кәлгәнлигини биз ениқ билимиз»** — улар уни Галилийәлик дәп биләтти. Әмәлийәттә у Бәйт-Ләһәмдә туғулған, әлвәттә. **«Лекин Мәсиһ кәлгәндә, униң қәйәрдин кәлгәнлигини һеч ким билмәстиғу, — дейишти.»** — халайиқниң бу сөзлири анчә тоғра әмәс еди; бу кишиләр пәйғәмбәрләрниң Мәсиһ тоғрилиқ бешарәтлик язмилирини толуқ билмигән болса керәк. Бәлким уларниң көздә тутқини пәқәт Мәсиһниң туюқсиз намайән болидиғанлиғини көрсәткән бешарәтләрла еди.

7:27 Мат. 13:55; Мар. 6:3; Луқа 4:22.

7:28 **«силәр мени тонуймиз һәмдә мениң қәйәрдин кәлгәнлигимниму билимиз, дәватисиләр?! Бирақ мән өзлүгүмдин әмәс, мән мени Әвәткүчидин кәлдим, У һәқтур; бирақ силәр Уни тонумайсиләр»** — Бу сөз Әйсаниң уларниң «Бу адәмниң... қәйәрдин кәлгәнлигини ениқ билимиз» дегинигә рәддийә қилған җавави еди. Әгәр улар Худани тонуған болса Әйсаниң қәйәрдин кәлгәнлигини билгән болатти, лекин улар Худани тонимайтти *(айәттики ахирқи сөзгә қараң)*.

7:28 Юһ. 5:43; 8:26, 42; Рим. 3:4.

7:29 Юһ. 10:15.

7:30 **«Шуңа улар уни тутуш йолини издәйтти...»** — «улар» бәлким йәнила чоңларни көрситиду.

7:30 Мар. 11:18; Луқа 19:47; 20:19; Юһ. 7:19; 8:20, 37.

7:31 Юһ. 8:30.

7:32 **«қаравулларни әвәтти»** — яки «ибадәтхана қаравуллирини әвәтти». Лекин бизниңчә 30- вә -44-айәтләр *(Лавийлардин болған)* мошу кишиләрни айрим көрситиду.

7:33 Юһ. 16:16.

7:34 Юһ. 8:21; 13:33.

7:35 **«У биз тапалмиғидәк қәйәрләргә барар? Грекләр арисидики тарқақ Йәһудий муһаҗирларниң йениға берип, грекларға тәлим берәмдиғанду?»** — бу айәттики «грекләр» Қанаанниң *(Пәләстинниң)* сиртида турған барлиқ ят әлликләргә вәкиллик қилиду.

Һаятлиқ сүйи

[37] Һейтниң ахирқи һәм әң катта күни, Әйса орнидин туруп, жуқури аваз билән: —
Кимдәким уссиса, мениң йенимға келип ичсун! [38] Маңа етиқат қилғучи кишиниң худ-
ди муқәддәс язмиларда ейтилғинидәк, ич-бағридин һаятлиқ сүйиниң дәриялири еқип
чиқиду! — дәп җакалиди. [39] (у бу сөзни өзигә етиқат қилғанларға ата қилинидиған
Муқәддәс Роһқа қарита ейтқан еди. Худаниң Роһи техи һеч кимгә ата қилинмиғанмиди,
чүнки Әйса техи шан-шәривигә кирмигән еди).

Хәлиқниң бөлүнүп кетиши

[40] Халайиқ ичидә бәзиләр бу сөзни аңлап:
— Келиши муқәррәр болған пәйғәмбәр һәқиқәтән мошу екән!! — дейишти.
[41] Бәзиләр: «Бу Мәсиһ екән!» дейишәтти. Йәнә бәзиләр болса: «Яқ, Мәсиһ Галилийәдин
келәттиму? [42] Муқәддәс язмиларда, Мәсиһ падиша Давутниң нәслидин һәм Давутниң
жути Бәйт-Ләһәм йезисидин келиду, дейилмигәнмиди?» — дейишти.
[43] Буниң билән, халайиқ униң вәҗидин иккигә бөлүнүп кәтти. [44] Бәзилири уни тутайли
дегән болсиму, лекин һеч ким униңға қол салмиди.

Йәһудий ақсақаллириниң етиқатсизлиғи

[45] Қаравуллар ибадәтханидин баш каһинлар билән Пәрисийләрниң йениға қайтип кәл-
гәндә, улар қаравулларға:
— Немә үчүн уни тутуп кәлмидиңлар? — дәп сорашти.
[46] Қаравуллар:
— Һеч ким һеч қачан бу адәмдәк сөзлигән әмәс! — дәп җавап беришти.
[47] Пәрисийләр уларға җававән:
— Силәрму аздурулдуңларму? [48] Ақсақаллардин яки Пәрисийләрдин униңға етиқат
қилғанлар болғанму?! [49] Лекин Тәврат қанунини билмәйдиған бу чүпрәндиләр ләнәткә
қалиду! — дейишти.
[50] Уларниң арисидин бири, йәни бурун ахшамда Әйсаниң алдиға кәлгән Никодим
уларға:
[51] — Тәврат қанунимиз авал кишиниң немә қилғинини өзидин аңлап билмәй туруп,
униңға һөкүм чиқирамду!
[52] Улар җавап қилип: — Сәнму Галилийәдинму? Муқәддәс язмиларни көр, қетирқинип

7:37 **«Һейтниң ахирқи һәм әң катта күни, Әйса орнидин туруп, жуқури аваз билән: — Кимдәким уссиса, мениң йенимға келип ичсун!»** — Әйса бу сөзләрни һейтниң ахирқи күни, йәни дәл Худаниң Исраил хәлқи чөлдики вақтида Муса пәйғәмбәр арқилиқ уларни су билән тәминлигән мөҗизә яратқан хатирә күнидә ейтқан.
7:37 Лав. 23:36; Йәш. 55:1; Юһ. 6:35; Вәһ. 22:17.
7:38 **«Маңа етиқат қилғучи кишиниң худди муқәддәс язмиларда ейтилғинидәк, ич-бағридин һаятлиқ сүйиниң дәриялири еқип чиқиду!»** — «муқәддәс язмиларда ейтилғандәк» — «Йәш.» 58:11 вә «Әз.» 47:1-12ни көрүң. –«Зәб.» 77:15-16, «Пәнд.» 4:23, «Йәш.» 44:3, 55:1, «Әз.» 47:1-12, «Йо.» 3:18, «Зәб.» 36:8, 46:4-5, «Зәк.» 13:1, 14:8му бәлким «Муқәддәс Роһниң төкүлүши» билән мунасивәтликтур.
7:38 Йәш. 12:3, 44:3, 59:21; Әз. 47:1-12; Зәб. 46:4, 5; 36:8
7:39 Йәш. 44:3; Йо. 2:27-29; Рос. 2:17.
7:40 **«Келиши муқәррәр болған пәйғәмбәр һәқиқәтән мошу екән!»** — Муса пәйғәмбәрниң бу пәйғәмбәр тоғрилиқ алдин-ала ейтқан бешарити «Қан.» 18:15дә тепилиду.
7:40 Мат. 21:46; Луқа 7:16; Юһ. 6:14.
7:41 Юһ. 1:47; 4:42.
7:42 Зәб. 131:11; Мик. 5:1; Мат. 2:6.
7:48 Йәш. 33:18; Юһ. 12:42; 1Кор. 1:20; 2:8.
7:49 **«Тәврат қанунини билмәйдиған бу чүпрәндиләр ләнәткә қалиду!»** — «чүпрәндиләр» аддий хәлиқни көрситиду. Ақсақаллар вә Пәрисийләр уларни интайин кәмситәтти.
7:50 Юһ. 3:2; 19:39.
7:51 Мис. 23:1; Лав. 19:15; Қан. 1:17; 17:8; 19:15.

оқуп бақ, Галилийәдин һеч қандақ пәйғәмбәр чиқмайду! — деди.
53 Шуниң билән уларниң һәр бири өз өйигә кәтти.

Зина үстидә тутулған аял

8 1 Әйса болса Зәйтун теғиға чиқип кәтти. 2 Әтиси сәһәрдә, у йәнә ибадәтхана
һойлилириға кирди вә халайиқниң һәммиси униң йениға келишкән еди. У олтирип,
уларға тәлим беришкә башлиди. 3 Шу чағда, Тәврат устазлири билән Пәрисийләр зина
қилип тутулуп қалған бир аялни униң алдиға елип келишти. Улар аялни оттуриға
чиқирип, 4 униңдин:
— Устаз, бу аял дәл зина үстидә тутувелинди. 5 Муса пәйғәмбәр Тәврат қанунида бизгә
мошундақ аялларни чалма-кесәк қилип өлтүрүшни әмир қилған. Әнди сәнчә, уни қандақ қилиш керәк? — дәп сорашти. 6 Әнди уларниң бундақ дейиштики нийити, уни қа-
пқанқа чүшүрүп, униң үстидин әрз қилғидәк бирәр банә издәш еди. Амма Әйса еңишип,
бармиғи билән йәргә бир немиләрни язғили турди. 7 Улар шу соални тохтимай сорава-
татти, у руслинип уларға:
— Араңлардики ким гунасиз болса, бу аялға биринчи ташни атсун! — деди.
8 Андин у йәнә еңишип, йәргә йезишни давамлаштурди. 9 Улар бу сөзни аңлап, алди
билән яшанғанлири, андин қалғанлири бир-бирләп һәммиси у йәрдин чиқип кетишти.
Ахирида Әйса оттурида өрә турған һелиқи аял билән ялғуз қалди. 10 Әйса руслинип ту-
руп, шу аялдин башқа һеч кимни көрмигән болуп, униңдин:
Ханим, саңа һелиқи шикайәт қилғанлар қени? Сени гунаға бекитидиған һеч ким чиқ-
мидиму? — дәп соривиди, 11 — һәзрәтлири, һеч ким чиқмиди, — деди аял.
Әйса:
— Мәнму сени гунаға бекитмәймән. Барғин, буниңдин кейин йәнә гуна қилмиғин! —
деди.

7:52 **«Муқәддәс язмиларни көр, қетиркинип оқуп бақ, Галилийәдин һеч қандақ пәйғәмбәр чиқмайду!»** — уларниң бу сөзидә Галилийәлик болған Юнус пәйғәмбәрни қәстән унтуған еди. Чүнки Тәвратниң «Юнус пәйғәмбәр» дегән қисмида, Худаниң **Йәһудий әмәсләргә** нижат пурситини йәткүзгәнлиги един хатирилиниду. Улар йәнә «Йәш.» 8:12дики бешарәт, йәни Мәсиһниң өз хизмитини Галилийәдә башлайдиғанлиғи тоғрилиқ бешарәтни қәстән унтуған охшайду.

7:53 **«шуниң билән уларниң һәр бири өз өйигә кәтти»** — «һәр бири өз өйигә кәтти» дегәнлик бәлким Никодимниң соали уларниң вижданиға санҗилған болса керәк.

8:4 **«Устаз, бу аял дәл зина үстидә тутувелинди»** — «зина қилип тутулуп қалған» аял бар еди, лекин әркәк қени?

8:5 **«Муса пәйғәмбәр Тәврат қанунида бизгә мошундақ аялларни чалма-кесәк қилип өлтүрүшни әмир қилған»** — қизиқ йери шуки, улар пәқәт «аяллар»ни тилға алиду. Әмәлийәттә Тәврат қануни бойичә зина қилған әркәкләрниму өлүмгә мәһкүм қилиш керәк еди.

8:5 Лав. 20:10; Қан. 22:22.

8:6 **«Әнди уларниң бундақ дейиштики нийити, уни қапқанқа чүшүрүп, униң үстидин әрз қилғидәк бирәр банә издәш еди»** — Әгәр Әйса «Бу аялға рәһим қилиш керәк» десә, улар дәрһал «Сән Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанунға хилаплиқ қилишни үндәйсән, дәйтти. Башқа бир тәрәптин, шу чағда Йәһудий хәлқи Рим империйәсиниң қануни астида турғачқа, Йәһудийлар өзлири һеч кимгә өлүм җазасини беҗа кәлтүрүш һоқуқи йоқ еди. Шуңа әгәр Әйса «Чалма-кесәк қилинсун» десә, у чағда улар римлиқларға «мошу киши Рим империйәсигә қарши чиқти!» дегәндәк шикайәт қилатти.

8:7 Қан. 17:7.

8:8 Йәр. 17:13

8:9 **«улар бу сөзни аңлап, алди билән яшанғанлири, андин қалғанлири бир-бирләп һәммиси у йәрдин чиқип кетишти»** — бәзи кона көчүрмиләрдә: «Улар бу сөзни аңлап, вижданиниң әйиплиши билән алди билән яшанғанлири, андин қалғанлири бир-бирләп һәммиси у йәрдин чиқип кетишти» дейилиду.

8:11 **«Мәнму сени гунаға бекитмәймән. Барғин, буниңдин кейин йәнә гуна қилмиғин!»** — 7:53-8:11-айәтләр бәзи кона көчүрмиләрдә тепилмайду. Бизниңчә, буниң сәвәви, бу «зина гунайиниң кәчүрүм қилиниши» тоғрисидики айәтләр бәзи көчүргүчиләрниң зитиға қаттиқ тәккән болса керәк.

8:11 Юһ. 5:14.

Әйса дунияниң нуридур

12 Шуңа Әйса йәнә көпчиликкә сөз қилип:
— Дунияниң нури өзүмдурмән. Маңа әгәшкәнләр қараңғулуқта маңмайду, әксичә һаят-
лиқ нуриға еришиду, — деди.
13 Пәрисийләр:
— Сән өзүңгә өзүң гувалиқ бериватисән. Шуңа сениң гувалиғиң раст һесапланмайду, —
дейишти.
14 Әйса уларға җававән мундақ деди:
— Һәтта мән өзүмгә гувалиқ бәрсәмму, гувалиғим һәқтур, чүнки мән өзүмниң қәйәрдин
кәлгәнлигимни вә қәйәргә баридиғанлиғимни билимән. Лекин силәр қәйәрдин кәлгән-
лигимни вә қәйәргә баридиғанлиғимни билмәйсиләр. 15 Силәр әт егилириниң өлчи-
ми бойичә һөкүм қилисиләр. Бирақ мән һеч кимниң үстигә һөкүм қилмаймән. 16 Мән
һөкүм қилсамму, һөкүмүм һәқиқийдур; чүнки мән ялғуз әмәс, бәлки мени әвәткән Ата
бу ишта мән билән биллидур. 17 Силәргә тәвә болған Тәврат қанунида: «Икки адәмниң
гувалиғи болса раст һесаплиниду» дәп пүтүлгәндур. 18 Раст, мән өзүм тоғрамда өзүм
гувалиқ беримән, вә мени әвәткән Атиму мениң тоғрамда гувалиқ бериду.
19 Улар униңдин: — Атаң қәйәрдә? — дәп сорашти.
Әйса уларға җавап берип: — Силәр я мени тонумайсиләр, я Атамни тонумайсиләр; мени
тонуған болсаңлар, Атамниму тонуйттуңлар, — деди.
20 Әйса бу сөзләрни ибадәтханида тәлим бәргинидә, сәдиқә сандуғиниң алдида туруп
ейтқан еди. Бирақ һеч ким уни тутмиди, чүнки униң вақит-саити техи йетип кәлмигән
еди.

Әйсаниң етиқатсизларға агаһ беришлири

21 Шуниң билән у уларға йәнә:
Мән бу йәрдин кетимән; силәр мени издәйсиләр, лекин өз гунайиңлар ичидә өлисиләр.
Мән кетидиған йәргә силәр баралмайсиләр, — деди.
22 Буниң билән Йәһудийлар:
— У: «Мән кетидиған йәргә силәр баралмайсиләр» дәйду. Бу униң өзини өлтүрүвалимән
дегинимиду? — дейишти.

8:12 Йәш. 42:16; Юһ. 1:9; 9:5; 12:35,36.
8:14 Юһ. 5:31.
8:15 **«Силәр әт егилириниң өлчими бойичә һөкүм қилисиләр»** — «әт егилириниң өлчими бойичә» — оқурмәнләрниң есидә болсунки, Инҗилда «әт» яки «әтләр» көп йәрләрдә инсанларниң Худаға таянмай өзлүгидин иш қилғанлиғини көрситиду. «Римлиқларға»дики «кириш сөз»ниму көрүң.
8:16 **«Бирақ мән һеч кимниң үстигә һөкүм қилмаймән. Мән һөкүм қилсамму, һөкүмүм һәқиқийдур»** — Әйса Мәсиһ бу дунияда турғанда **кишиләрниң** үстигә һөкүм қилмайтти (*сораққа тартмайтти*), бәлки **уларниң иш-һәрикәтлириниң** үстигә, тоғра, тоғра әмәс, дәп һөкүм қилатти. Пәқәт ахирәткә кәлгәндә андин у барлиқ кишиләрни сораққа тартип, уларниң үстидин һөкүм чиқириду, әлвәттә. Пәрисийләр болса өзлирини сорақчи, Мәсиһни сораққа тартиш һоқуқимиз бар дәп қарайтти. **«мени әвәткән Ата бу ишта мән билән биллидур»** — «бу ишта» дегән сөзләр әйни текстта болмисиму, мәнаси дәл «Мениң һөкүм қилғиним пәқәт өзүмдин әмәс, буниңда Ата мән билән биллидур» дегәндәктур.
8:17 **«Силәргә тәвә болған Тәврат қанунида...»** — грек тилида «силәрниң Тәврат қануниңларда» дейилиду. Бу һәҗвий, кинайилик гәптур. Пәрийсиләр дайим: «Тәврат қанунини тиришип-тирмишип, һәқиқий мәнаси билән өзләштүргүчиләр пәқәт бизләрмиз» дәп һалини чоң қилип җүрүшәтти. Әмәлийәттә «Тәврат қануни» Худаниң барлиқ хәлқигә тәвә еди, әлвәттә. 10:34 вә 15:25ниму көрүң. **«икки адәмниң гувалиғи болса раст һесаплиниду»** — «Қан.» 17:6.
8:17 Чөл. 35:30; Қан. 17:6; 19:15; Мат. 18:16; 2Кор. 13:1; Ибр. 10:28.
8:18 Мат. 3:17; 17:5; Мар. 1:11; 9:7; Луқа 3:22; 9:35; Юһ. 1:33; 5:37; 6:27.
8:19 Юһ. 14:9; 16:3.
8:20 **«сәдиқә сандуғиниң алдида»** — яки «ғәзнидә».
8:20 Юһ. 7:30.
8:21 Юһ. 7:34; 13:33.

23 Әйса уларға:
— Силәр төвәндиндурсиләр, мән жуқуридиндурмән. Силәр бу дунийәдиндурсиләр, мән
бу дунийәдин әмәсмән. 24 Шуниң үчүн силәргә: «Гуналириңлар ичидә өлисиләр» дедим.
Чүнки силәр мениң «Әзәлдин Бар Болғучи» екәнлигимгә ишәнмисәңлар, гуналириңлар
ичидә өлисиләр, — деди.
25 Сән зади ким? — дәп сорашти улар.
Әйса уларға: — Башта силәргә немә дегән болсам, мән шу. 26 Өзүмниң силәрниң
тоғраңларда вә үстүңлардин һөкүм қилидиған нурғун сөзлирим бар; лекин мени Әвәт-
күчи һәқтур вә мән Униңдин немини аңлиған болса, буларнила дунийәдикиләргә уқту-
руп ейтимән, — деди.
27 Улар униң өзлиригә ейтқанлириниң Ата тоғрилиқ екәнлигини чүшинәлмиди. 28 Шуңа
Әйса мундақ деди:
Силәр Инсаноғлини көтәргәндин кейин, мениң «Әзәлдин Бар Болғучи» екәнлигимни
билисиләр вә шундақла һеч ишни өзлүгүмдин қилмиғанлиғимни, пәқәт Атиниң маңа
үгәткининила сөзлигәнлигимниму билисиләр. 29 Мени Әвәткүчи мән билән биллидур,
У мени әсла ялғуз қоймиди, чүнки мән һемишә Уни хурсән қилидиған ишларни қи-
лимән.
30 Әйса бу сөзләрни қиливатқан чағниң өзидә, нурғун кишиләр униңға етиқат қилди.

Һәқиқий әркинлик тоғрилиқ

31 Әйса өзигә етиқат қилған Йәһудийларға:
— Әгәр мениң сөз-каламимдин чиқмай турсаңлар, мениң һәқиқий мухлисли-
рим болған болисиләр, 32 вә һәқиқәтни билисиләр вә һәқиқәт силәрни азатлиққа
ериштүриду, — деди.
33 Улар жававән: — Биз Ибраһимниң нәслимиз, — һеч қачан һеч кимниң қуллуғида бол-
мидуқ. Сән қандақсигә: Азатлиққа еришсиләр, дәйсән? — деди.
34 Әйса уларға жавап берип: — Бәрһәқ, бәрһәқ, мән силәргә шуни ейтип қояйки, гуна са-

---

8:23 Юһ. 3:31.
8:24 **«Чүнки силәр мениң «Әзәлдин Бар Болғучи» екәнлигимгә ишәнмисәңлар, гуналириңлар ичидә өлисиләр»** — яки «Чүнки силәр мениң «Мән Болимән» екәнлигимгә ишәнмисәңлар, гуналириңлар ичидә өлисиләр». «Әзәлдин Бар Болғучи» яки ««Мән Болимән» — Бу Худаниң Муса пәйғәмбәргә ашкарилиған нами болуп *(«Мис.» 3:14)*, Әйсаму бу намни өзигә қолланған. Башқа бир тәрҗимиси: «Мениң [У] *(йәни, Мәсиһ)* екәнлигимгә...». Лекин «Юһанна»да охшаш шу ибарә тепилидиған көп башқа айәтләр билән селиштурғанда *(мәсилән, 28-, 58-айәт)* бу тәрҗимимиз тоғра болуши керәк.
8:24 Юһ. 8:21.
8:26 **«Өзүмниң силәрниң тоғраңларда вә үстүңлардин һөкүм қилидиған нурғун сөзлирим бар; лекин мени Әвәткүчи һәқтур вә мән Униңдин немини аңлиған болса, буларнила дунийәдикиләргә уқтуруп ейтимән»** — Мәсиһниң Пәрисийләргә ейтқан башқа көп сөзлиригә охшаш, бу сөзи интайин ихчамдур. Бизниңчә умумий мәнаси: «Силәр тоғрилиқ нурғун әйипләйдиған сөзлирим бар. Бу сөзлиримни қобул қилмаслиғиңлар мүмкин. Лекин мениң бу сөзлирим әмәлийәттә өзүмдин әмәс, бәлки мени әвәткән Атамдиндур; шуңа ишинишиңлар керәк; чүнки немини Униңдин аңлисам, шуни дунияға ейтимән» дегәндәк болса керәк.
8:26 Юһ. 7:28; 15:15; Рим. 3:4.
8:27 **«улар униң өзлиригә ейтқанлириниң ата тоғрилиқ екәнлигини чүшинәлмиди»** — «Ата» өз Атиси Худа, әлвәттә. Демисәкму, Мәсиһниң немишкә бәзидә пәқәт «Ата» вә башқа йәрләрдә «Атам» дейишини тәтқиқ қилиш бәк пайдилиқ иштур.
8:28 **«Силәр Инсаноғлини көтәргәндин кейин...»** — «Инсаноғлиниң көтирилиши» авал Әйсаниң крестлиниши, андин асманға көтирилип Худаниң оң тәрипидә олтиришинму көрситиду. 12:32-34ниму көрүң. **«мениң «Әзәлдин Бар Болғучи» екәнлигимни билисиләр»** — 24-айәттики изаһатни көрүң.
8:28 Чөл. 21:9; 2Пад. 18:4; Юһ. 3:11, 14; 7:16; 12:32, 49; 14:10.
8:29 Юһ. 14:10; 16:32.
8:30 Юһ. 7:31.
8:32 Рим. 6:18; Гал. 5:1; 1Пет. 2:16.
8:33 Мат. 3:9.

дир қилған киши гунаниң қулидур. 35 Қул аилидә мәңгү турмайду, лекин оғул мәңгү
туриду. 36 Шуниң үчүн Оғул силәрни азат қилса, һәқиқий азат болисиләр. 37 Силәрниң
Ибраһимниң нәсли екәнлигиңларни билимән. Бирақ мени өлтүрмәкчи болуватисиләр,
чүнки мениң сөзүм ичиңлардин орун алмиди. 38 Мән Атамниң йенида көргәнлиримни
ейтиватимән; силәр болсаңлар өз атаңлардин көргәнлириңларни қиливатисиләр!
39 Улар җавап берип: — Бизниң атимиз Ибраһимдур, — деди.
Әйса уларға: — Әгәр Ибраһимниң пәрзәнтлири болсаңлар, Ибраһимниң әмәллирини
қилған болаттиңлар! 40 Бирақ һазир әксичә мени, йәни Худадин аңлиған һәқиқәтни
силәргә йәткүзгән адәмни өлтүрүшкә қәстләйсиләр. Ибраһим ундақ ишни қилмиған.
41 Силәр өз атаңларниң қилғинини қиливатисиләр! — деди.
— Биз һарамдин болған әмәсмиз! Бизниң пәқәт бирла атимиз бар, У болса Худадур! —
дейишти улар.
42 Әйса уларға: — Атаңлар Худа болған болса, мени сөйгән болаттиңлар; чүнки мән Ху-
даниң бағридин чиқип, бу йәргә кәлдим. Мән өзлүгүмдин кәлгән әмәсмән, бәлки Униң
тәрипидин әвәтилгәнмән. 43 Сөзлиримни немишкә чүшәнмәйсиләр? Ениқки, мениң
сөз-каламим қулиқиңларға кирмәйватиду! 44 Силәр атаңлар Иблистин болғансиләр вә
униң арзу-һәвәслиригә әмәл қилишни халайсиләр. У аләм апиридә болғандин тартип
қатил еди вә униңда һәқиқәт болмиғачқа, һәқиқәттә турмиған. У ялған сөзлигәндә, өз
тәбиитидин сөзләйду, чүнки у ялғанчи вә шундақла ялғанчилиқниң атисидур. 45 Ле-
кин мән һәқиқәтни сөзлигиним үчүн, маңа ишәнмәйсиләр. 46 Қайсиңлар мени гунайи
бар дәп дәлилләләйсиләр, қени? Һәқиқәтни сөзлисәм, немә үчүн маңа ишәнмәйсиләр?
47 Худадин болған киши Худаниң сөзлирини аңлайду; силәр уларни аңлимайсиләр, чүн-
ки силәр Худадин болған әмәссиләр!
48 Йәһудийлар униңға җававән:
— Әҗәба, бизниң сени: «Самарийәлик һәм җин чаплашқан адәм»сән дегинимиз тоғра

8:34 Рим. 6:20; 2Пет. 2:1.
8:35 **«Қул аилидә мәңгү турмайду, лекин оғул мәңгү туриду»** — демәк, бириси «қул» болса *(мошу йәрдә «гунаниң қули»)* һәр қандақ өй егиси билән мәңгүлүк мунасивәттә болмайду, униң аилә әзаси болалмайду; пәқәт өй егисиниң өз аилисидикиләр биләнла мәңгүлүк мунасивити болиду; өй егисиниң оғли өй егисиниң һоқуқиға егә болиду, әлвәттә. Әнди «өй егиси» Худа болса, униң Оғлиму толуқ һоқуқлуқ болиду, әлвәттә. Бу иш 36-айәттики һәқиқәт билән зич бағлиниду.
8:36 **«Шуниң үчүн Оғул силәрни азат қилса, һәқиқий азат болисиләр»** — жуқуриқи изаһатниму көрүң. «Қул» «қул»ни азат қилмайду, «қул»ни азат қилалайдиған пәқәт өзи азат болған киши, әлвәттә. Әнди бу дунияда ким гунадин азаттур? Мәсиһтин башқа һәр бир киши гунаниң қулидур, һәқиқий азат болған киши пәқәт «Оғул», йәни Мәсиһдур; шуниң билән у башқиларни *(уларда етиқат болса)* гунаниң күчидин азат қилалайду.
8:36 Рим. 8:2.
8:38 **«силәр болсаңлар өз атаңлардин көргәнлириңларни қиливатисиләр!»** — яки «силәр болсаңлар өз атаңлардин аңлиғанлириңларни қиливатисиләр!».
8:38 Юһ. 3:11; 7:16; 12:49; 14:10, 24.
8:39 Рим. 2:28; 9:7.
8:40 Юһ. 17:17.
8:41 **«Силәр өз атаңларниң қилғинини қиливатисиләр!»** — «өз атаңлар» — Иблисни көрситиду, әлвәттә. 44-айәтни көрүң. **«Биз һарамдин болған әмәсмиз!»** — бу даритма гәп. Улар Әйсаниң Мәрйәмдин туғулушини «бир атиниң вастиси билән әмәс», бәлки «һарамдин болған» дәп пуритип, униңдин евән тапмақчи еди.
8:42 **«мән Худаниң бағридин чиқип...»** — грек тилида «мән Худаниң ичидин чиқип...».
8:42 Юһ. 5:43; 7:29.
8:44 **«... *Иблис* ялғанчи вә шундақла ялғанчилиқниң атисидур»** — яки «... у *(Иблис)* ялғанчи вә шундақла ялғанчилиқниң пиридур».
8:44 Яр. 3:1; 2Кор. 11:3; 1Юһ. 3:8.
8:47 Юһ. 6:37; 10:26,27; 1Юһ. 4:6.

әмәсму? — дейишти.
[49] Әйса жававән: — Маңа жин чаплашқини йоқ, бәлки мән Атамни һөрмәт қилимән; лекин силәр маңа һөрмәтсизлик қиливатисиләр. [50] Мән өз шан-шәривимни издимәймән; лекин буни издигүчи һәм униң үстидин һөкүм қилғучи Бириси бар. [51] Бәрһәқ, бәрһәқ, мән силәргә шуни ейтип қояйки, мениң сөз-каламимни тутидиған киши әбәдил-әбәт өлүм көрмәйду.
[52] Шуниң билән Йәһудийлар униңға:
— Саңа дәрвәқә жин чаплашқанлиғини әнди билдуқ! Һәтта һәзрити Ибраһим вә пәйғәмбәрләрму өлгән турса, сән қандақсигә: «Мениң сөз-каламимни тутидиған киши әбәдил-әбәт өлүм тетимайду» дәйсән? [53] Әҗәба, сән атимиз Ибраһимдин улуқмусән? У өлди, пәйғәмбәрләр һәм өлди!? Сән өзүңни ким қилмақчисән?
[54] Әйса жававән мундақ деди:
— Әгәр мән өзүмни улуқлисам, ундақта улуқлуғум һеч нәрсә һесапланмайтти. Бирақ мени улуқлиғучи — силәр «У бизниң Худайимиз» дәп атайдиған Атамниң Өзидур.
[55] Силәр Уни тонумидиңлар, лекин мән Уни тонуймән. Уни тонумаймән десәм, силәрдәк ялғанчи болаттим; бирақ мән Уни тонуймән вә Униң сөз-каламини тутимән. [56] Атаңлар Ибраһим мениң күнүмни көридиғанлиғидин яйрап-яшниди һәм дәрвәқә уни алдин-ала көрүп шатланди.
[57] — Сән техи әллик яшқа кирмәй туруп, Ибраһимни көрдүңму? — дейишти улар.
[58] Әйса уларға:
— Бәрһәқ, бәрһәқ, мән силәргә шуни ейтип қояйки, Ибраһим туғулмастила, мән Бар Болғучидурмән! — деди.
[59] Буниң билән улар уни чалма-кесәк қилғили қоллириға йәрдин таш алди; лекин Әйса уларға көрүнмәй, уларниң оттурисидин өтүп ибадәтханидин чиқип кәтти.

Әйсаниң туғма қариғуни сақайтиши

9 [1] Вә у йолда кетиветип, туғма қариғу бир адәмни көрди. [2] Мухлислири униңдин:
— Устаз, ким гуна қилип униң қариғу туғулғиниға сәвәп болған? У өзиму я ата-анисиму? — дәп сораштиі.

8:48 ««Самарийәлик һәм жин чаплашқан адәм»сән» — «Самарийәликләр» Йәһудийлар көзгә илмайдиған бир хәлиқ болуп, уларниң көзқаришичә Самарийәликләр Худаниң сөзини бурмилиған капирлар вә жин тәккәнләрдур.
8:48 Юһ. 7:20; 10:20.
8:49 Юһ. 7:18.
8:51 Юһ. 5:24; 11:25.
8:53 Ибр. 11:13.
8:56 «Атаңлар Ибраһим мениң күнүмни көридиғанлиғидин яйрап-яшниди» — Әйсаниң «мениң күнүм» дегини немини көрситиду? Бизниңчә бу ибарә: *(1)* униң дунияға келишини көрситиду; *(2)* униң шан-шәрәп ичидә қайтип келидиған күниниму көрситиду. Ибраһим қачан алдин-ала буни көргән? Йәһудий «Раббилар»ниң көпинчиси «Ибраһим Исһақни қурбанлиқ қилишқа сунған вақитта бақий аләм униңға аян қилинған» дәп қарайтти вә бизму бу пикиргә майилмиз.
8:56 Яр. 17:17; Луқа 10:24; Ибр. 11:13.
8:58 «Ибраһим туғулмастила, мән Бар Болғучидурмән!» — «мән Бар Болғучидурмән» дегини йәнила «Мис.» 3:14дә, Муса пәйғәмбәргә вәһий қилинған, Худаниң «Мән Өзүмдурмән», яки болмиса «Мән Әзәлдин Бар Болғучидурмән» дегән улуқ намини көрситиду. Әйсаниң бу намни өзигә алғини униң Худалиқ тәбиитини көрситиду. Йәһудийлар униң бу гепини тоғра чүшиниду, лекин қәтъий ишәнмәйду *(59-айәтни көрүң)*.
8:59 «Буниң билән улар уни чалма-кесәк қилғили қоллириға йәрдин таш алди» — Йәһудий хәлқи униң сөзиниң мәнасини тоғра чүшинәтти, лекин ишәнмәй «күпүрлүк қилғучи!» дәп уни өлтүрмәкчи еди. **«лекин Әйса уларға көрүнмәй, уларниң оттурисидин өтүп ибадәтханидин чиқип кәтти»** — бәзи кона көчүрмиләрдәПәқәт «лекин Әйса өзини далдиға елип, ибадәтханидин чиқип кәтти» дейилиду.
8:59 Луқа 4:29; Юһ. 10:31,39; 11:8.
9:2 «Устаз» — Грек тилида «Рабби».

[3] Әйса мундақ җавап бәрди:
— Өзи яки ата-анисиниң гуна садир қилғанлиғидин әмәс, бәлки Худаниң Өз әмәллири
униңда аян қилинсун дәп шундақ болған. [4] Күнниң йоруғида, мени Әвәткүчиниң әмәл-
лирини ада қилишим керәк. Кәч кирсә, шу чағда һеч ким иш қилалмайду. [5] Мән дунияда
турған вақтимда, дунияниң нури өзүмдурмән.
[6] Бу сөзләрни қилғандин кейин, у йәргә түкүрүп, түкүрүктин лай қилип, лайни һелиқи
адәмниң көзлиригә сүрүп қойди [7] вә униңға: «Силоам көлчиги»гә берип жуюваткин»
деди («Силоам» ибранийчә сөз болуп, «әвәтилгән» дегән мәнани билдүриду). Шуниң
билән һелиқи адәм берип жуювиди, көзи көридиған болуп қайтип кәлди. [8] Хошнилири
вә у илгири тиләмчилик қилғинида уни көргәнләр:
— Бу олтирип тиләмчилик қилидиған һелиқи адәм әмәсму? — дейишип кәтти.
[9] Бәзиләр: «Һәә, шу екән» десә, йәнә бәзиләр: «Яқ. у әмәс, лекин униңға охшайдикән»
дейишти.
Бирақ у өзи:
— Мән дәл шу киши болимән! — деди.
[10] — Ундақта көзлириң қандақ ечилди? — дәп сорашти улар.
[11] У җававән мундақ деди:
— Әйса исимлиқ бир киши түкүрүгидин лай қилип көзлиримгә сүрүп қоювиди, маңа:
«Силоам көлчигигә берип жуюваткин» дегән еди. Мән берип жуювидим, көрәләйдиған
болдум.
[12] — У һазир қәйәрдә? — дәп сорашти улар.
— Билмәймән, — деди у.

Пәрисийләрниң мөҗизини сүрүштүрүши

[13] Халайиқ илгири қариғу болған бу адәмни Пәрисийләрниң алдиға елип беришти [14] (әс-
лидә Әйса лай қилип бу адәмниң көзлирини ачқан күн дәл шабат күни еди). [15] Шуниң
билән Пәрисийләр қайтидин бу адәмдин қандақ көрәләйдиған болғинини соривиди, у
уларға: — У көзлиримгә лай сүрүп қойди, мән жуювидим вә мана, көрәләйдиған бол-
дум! — деди.
[16] Шуниң билән Пәрисийләрдин бәзилири:
— У адәм Худаниң йенидин кәлгән әмәс, чүнки у шабат күнини тутмайду, — дейишти.
Йәнә бәзилири:
— У гунакар адәм болса, қандақларчә бундақ мөҗизилик аламәтләрни яриталайтти? —
дейишти.

9:4 **«мени Әвәткүчиниң әмәллирини ада қилишим керәк»** — яки «мени Әвәткүчиниң әмәллирини ада қилишимиз керәк». **«Кәч кирсә, шу чағда һеч ким иш қилалмайду»** — Әйсаниң йәр йүзидә болидиған хизмитигә бәлким пәқәт алтә ай қалған болса керәк.
9:5 Йәш. 42:6; Луқа 2:32; Юһ. 1:9; 8:12; 12:35,46; Рос. 13:47.
9:6 Мар. 8:23.
9:7 **«Силоам»** — Ибраний тилида «Силоһа». **«*Әйса* униңға: «Силоам көлчиги»гә берип жуюваткин» деди... һелиқи адәм берип жуювиди, көзи көридиған болуп қайтип кәлди»** — бу кор адәм ибадәтханиға йеқин җайда тиләмчилик қилип олтарған болса, ибадәтханидин «Силоам көлчиги»гә бир километрдәк келәтти. Шуниң үчүн бу сәпәр кор адәмниң ишәшигә нисбәтән хелә бир синақ еди. Лай қаттиқлашқандин кейин у көзлирини һеч ачалмиған һалда мошу узун йолни меңиши керәк еди. Бу кор адәм үчүн интайин еғир еди, әлвәттә. Униң үстигә йолни бекар маңса көп «тиләмчилик вақти» исрап болуп кетәтти.
9:8 Рос. 3:2.
9:14 Мат. 12:1; Мар. 2:23; Луқа 6:1; Юһ. 5:9.

Буниң билән уларниң арисида бөлүнүш пәйда болди. [17] Улар қариғу адәмдин йәнә:
— У көзлириңни ечипту, әнди сән у тоғрилиқ немә дәйсән? — дәп сорашти.
У: — У бир пәйғәмбәр екән, — деди.
[18] Йәһудийлар көрәләйдиған қилинған кишиниң ата-анисини тепип кәлмигичә, бурун униң қариғу екәнлигигә вә һазир көрәләйдиған қилинғанлиғиға ишәнмәйтти. Шуңа улар униң ата-анисини чақиртип, [19] улардин:
— Бу силәрниң оғлуңларму? Туғма қариғу, дәвататтиңлар? Әнди һазир қандақларчә көрәләйдиған болуп қалди? — дәп сорашти.
[20] Ата-аниси уларға: — Униң бизниң оғлимиз екәнлиги, шундақла туғулушидинла қариғу екәнлигини билимиз; [21] лекин һазир қандақларчә көрәләйдиған болуп қалғанлиғини, көзлирини ким ачқанлиғини билмәймиз. У чоң адәм турса, буни өзидин сораңлар, у өзи дәп бәрсун, — дәп жавап бәрди.
[22] Ата-анисиниң шундақ дейиши Йәһудийлардин қорққанлиғи үчүн еди; чүнки Йәһудийлар кимдәким Әйсани Мәсиһ дәп етирап қилса, у синагог жамаитидин қоғлап чиқирилсун дәп қарар қилған еди. [23] Шу сәвәптин униң ата-аниси: «У чоң адәм турса, буни өзидин сораңлар» дегән еди.
[24] Пәрисийләр әслидә қариғу болған адәмни йәнә чақирип униңға:
— Худаға шан-шәрәп берип қәсәм қил! Биз бу адәмниң гунакар екәнлигини билимиз, — дейишти.
[25] У мундақ жавап бәрди:
— У гунакарму, әмәсму, билмәймән. Бирақ мән шу бирла ишни билимәнки, қариғу едим, һазир көрәләйдиған болдум.
[26] Улар униңдин йәнә бир қетим:
— У сени қандақ қилди? Көзлириңни қандақ ачти? — дәп сорашти.
[27] У жававән:
— Силәргә аллиқачан ейттим, бирақ қулақ салмидиңлар. Силәр немә дәп қайтидин аңлашни халап қалдиңлар? Силәрму униң мухлислири болай дәватамсиләр?! — деди.
[28] Буниң билән, улар уни қаттиқ тиллап:
— Сән һелиқиниң мухлиси! Биз болсақ Муса пәйғәмбәрниң мухлислиримиз. [29] Худаниң Мусаға сөзлигәнлигини билимиз; лекин бу неминиң болса қәйәрдин кәлгәнлигиниму билмәймиз, — дейишти.
[30] Һелиқи адәм уларға мундақ жавап қайтурди:
— Әҗайип ишқу бу! Гәрчә силәр униң қәйәрдин кәлгәнлигини билмигиниңлар билән, у мениң көзлиримни ачти. [31] Биз билимизки, Худа гунакарларниң тиләклирини аңлимайду; бирақ Өзигә ихласмән болуп ирадисигә әмәл қилғучиларниңкини аңлайду.

9:16 **«У адәм Худаниң йенидин кәлгән әмәс, чүнки у шабат күнини тутмайду»** — улар «у шабат күнини тутмайду» дәйду. Чүнки улар Әйсаниң түкүрүгидин лай қилишни «әмгәк қилиш», шундақла шабатниң «дәм елиш принсипи»ни бузуш, дәп қарайтти. Әйса болса «Атамниң әмәллирини ада қилишим керәк» дегән еди *(4-айәт)*. Демәк, «иш қилғучи» яки «әмәл қилғучи» әслидә Худа Өзидур. Униңдин башқа ким шундақ мөҗизә яритайтти?
9:16 Юһ. 3:2; 7:12; 9:33; 10:19.
9:17 Луқа 7:16; 24:19; Юһ. 4:19; 6:14.
9:22 **«Йәһудийлар кимдәким Әйсани Мәсиһ дәп етирап қилса, у синагог жамаитидин қоғлап чиқирилсун дәп қарар қилған еди»** — «синагогтин чиқирилиш»ниң нәтиҗиси, җәмийәттикиләрдин һеч ким синагогтин чиқирилған киши билән барди-кәлди қилмайтти.
9:22 Юһ. 7:13; 12:42.
9:24 **«Худаға шан-шәрәп берип қәсәм қил»** — Әслидә грек тилида «қәсәм қил» дегән сөз йоқ еди. Бу айәттә шу сөз болмисиму, шу мәна чиқип туриду *(мәсилән «Йәшуа» 7:19ни көрүң)*. Шуниң үчүн бу җүмлиниң мәнаси «Әйсаға әмәс, бәлки Худаға шан-шәрәп бәр» дегәнлик әмәс, бәлки «Худани улуқлаш үчүн раст гәп қил, бу мөҗизә әслидә чоң бир алдамчилиқ әмәсму?» дегәндәк.
9:24 Йә. 7:19.
9:31 Зәб. 65:18; Пәнд. 15:29; 28:9; Йәш. 1:15; Мик. 3:4.

[32] Дуния апиридә болғандин тартип, бирәрсиниң туғма қариғуниң көзини ачқанлиғини аңлап бақған әмәс. [33] Әгәр бу адәм Худадин кәлмигән болса, һеч немә қилалмиған болатти.
[34] Улар уни:
— Сән түптин гуна ичидә туғулған туруқлуқ, бизгә тәлим бәрмәкчимусән? — дейишип, уни синагогтин қоғлап чиқиривәтишти.

Роһий қариғулуқ

[35] Әйса уларниң уни синагогтин қоғлап чиқарғанлиғини аңлап, уни издәп тепип:
Сән, Худаниң Оғлиға етиқат қиламсән? — дәп сориди.
[36] У җававән: — Тәхсир, у ким? Мән униңға етиқат қилай, — деди.
[37] — Сән һәм уни көрдүң һәм мана, һазир сән билән сөзлишиватқан дәл шуниң өзи, — деди Әйса униңға.
[38] Һелиқи адәм:
— И Рәб, етиқат қилимән! — дәп, униңға сәҗдә қилди.
[39] — Мән корларни көридиған болсун, көридиғанларни кор болсун дәп бу дунияға һөкүм чиқиришқа кәлдим, — деди Әйса.
[40] Униң йенидики бәзи Пәрисийләр бу сөзләрни аңлап униңдин:
— Бизму корму? — дәп сорашти. [41] Әйса уларға: — Кор болған болсаңлар, гунайиңлар болмайтти; лекин силәр һазир «көрүватимиз» дегиниңлар үчүн силәргә гуна һесаплиниверидду, — деди.

Әйса сөзини давам қилиду — «Мән яхши қой баққучидурмән»

10 [1] Бәрһәқ, бәрһәқ, мән силәргә шуни ейтип қояйки, қой қотиниға ишиктин кирмәй, башқа йәрдин ямишип киргән киши оғри вә қарақчидур. [2] Ишиктин киридиған киши болса қойларниң падичисидур. [3] Ишик бақар униңға ишикни ечип бериду вә қойлар униң авазини аңлап тонуйду; у өз қойлириниң исимлирини бир-бирләп чақирип уларни сиртқа башлап чиқиду. [4] У қойлириниң һәммисини сиртқа чиқирип болуп, уларниң алдида маңиду, қойларму униң кәйнидин әгишип меңишиду; чүнки улар униң авазини тонуйду. [5] Лекин улар ят адәмниң кәйнидин маңмайду, бәлки униңдин қачиду; чүнки улар ятларниң авазини тонумайду.
[6] Әйса бу тәмсилни уларға сөзләп бәргини билән, лекин улар униң өзлиригә немә

9:34 **«улар... уни синагогтин қоғлап чиқиривәтишти»** — 22-айәт вә изаһатни көрүң.
9:35 **«Сән, Худаниң Оғлиға етиқат қиламсән?»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «Сән, Инсаноғлиға етиқат қиламсән?» дәп пүтүлгән.
9:39 **«Мән корларни көридиған болсун, көридиғанларни кор болсун дәп бу дунияға һөкүм чиқиришқа кәлдим»** — «һөкүм чиқиришқа кәлдим» — Бу «һөкүм» тоғрилиқ «Йәш.» 42:1 вә униңдики изаһатни көрүң. Бу қандақ «һөкүм»? Бизниңчә Йәшая пәйғәмбәрниң бешаритидә ейтилғандәк аз дегәндә бу «һөкүм»ниң өч тәрипи бардур: *(1)* етиқатчиларға тоғра көзқарашларни йәткүзүш; *(2)* Худаниң көп ишлар үстидики һөкүмлирини билдүрүш; *(3)* Мәсиһниң хәвири кишиләрниң қәлбини яки йоруқ яки техиму қараңғу, кор қилиш; худди Йәшая пәйғәмбәр өз вақтида Худаниң сөз-каламини Исраилға йәткүзгәндә, Исраилниң әһвали «Силәр аңлашни аңлайсиләр, бирақ чүшәнмәйсиләр; көрүшни көрүсиләр, бирақ билип йәтмәйсиләр» *(«Йәш.» 6:9-10)* дегәндәк болғанға охшаш. «Йәш.» 44:18ниму көрүң.
9:39 Юһ. 3:17; 12:47.
10:3 **«Ишик бақар униңға ишикни ечип бериду вә қойлар униң авазини аңлап тонуйду...»** — «ишик бақар» бәлким Чөмүлдүргүчи Йәһяни көрситиши мүмкин. Бу айәт һәм 4-айәткә мунасивәтлик, «Мик.» 2:13 вә изаһатни көрүң.
10:4 **«У қойлириниң һәммисини сиртқа чиқирип болуп, уларниң алдида маңиду, қойларму униң кәйнидин әгишип меңишиду; чүнки улар униң авазини тонуйду»** — демисәкму, Оттура Шәриқтики қойчилар дәл шундақ йол билән қойларни бақиду. Қойчи барлиқ қойларға исим қоюп уларни бу исим билән чақириду. У дайим «қойлирини башлайду», улар униң авази билән әгишип маңиду. Адәттә қойчиниң қойларни «һайдаш»ниң һеч һаҗити йоқ.

дәватқанлиғини һеч чүшәнмиди. [7] Шуңа Әйса уларға йәнә мундақ деди:
— Бәрһәқ, бәрһәқ, мән силәргә шуни ейтип қояйки, қойларниң ишиги өзүмдурмән.
[8] Мәндин илгири кәлгәнләрниң һәммиси оғри вә қарақчидур, лекин қойлар уларға қулақ салмиди. [9] Ишик өзүмдурмән. Мән арқилиқ киргини қутқузулиду һәм кирип-чиқип, от-чөпләрни тепип йейәләйду. [10] Оғри болса пәқәт оғрилаш, өлтүрүш вә бузуш үчүнла келиду. Мән болсам уларни һаятлиққа еришсун вә шу һаятлиғи мол болсун дәп кәлдим.
[11] Яхши падичи өзүмдурмән. Яхши падичи қойлар үчүн өз женини пида қилиду. [12] Лекин мәдикар ундақ қилмайду. У бәлки нә қойларниң егиси нә падичиси болмиғачқа, бөриниң кәлгинини көрсә, қойларни ташлап қачиду вә бөрә келип қойларни титип тирипирән қиливетиду. [13] Әнди мәдикар болса пәқәт һәққини дәп ишләп, қойларға көңүл бөлмәй бәдәр қачиду.
[14-15] Яхши падичи өзүмдурмән. Ата мени тониғинидәк мән атини тонуғинимдәк, мән өзүмниңкиләрни тонуймән вә өзүмниңкиләрму мени тонуйду; қойлар үчүн женим пида. [16] Бу қотандин болмиған башқа қойлиримму бар. Уларниму елип башлишим керәк вә уларму авазимни аңлайду; шуниң билән бир пада болиду, шундақла уларниң бир падичиси болиду.
[17] Ата мени шу сәвәптин сөйидуки, мән женимни қайтурувелишим үчүн уни пида қилимән. [18] Женимни һеч ким мәндин алалмайду, мән уни өз ихтиярим билән пида қилимән. Мән уни пида қилишқа һоқуқлуқмән вә шундақла уни қайтурувелишқиму һоқуқлуқмән; бу әмирни Атамдин тапшурувалғанмән.
[19] Бу сөзләр түпәйлидин Йәһудийлар арисида йәнә бөлүнүш пәйда болди. [20] Улардин көп адәмләр:
— Униңға жин чаплишипту, у жөйлүватиду, немә үчүн униң сөзигә қулақ салғидәксиләр? — дейишти.
[21] Йәнә бәзиләр болса:
— Жин чаплашқан адәмниң сөзлири бундақ болмайду. Жин қандақму қариғуларниң көзлирини ачалисун?! — дейишти.

10:7 **«қойларниң ишиги өзүмдурмән»** — Оттура Шәриқтә падичилар кечидә қойларни қоғдаш үчүн қотанниң ағзида тоғрисиға йетип ухлайду. Шуниң билән улар өзлирини «қойларниң ишиги» дәйду. Ундақ қойчилар һәр күни «өз қойлири үчүн женини пида қилиду».
10:8 **«Мәндин илгири кәлгәнләрниң һәммиси оғри вә қарақчидур, лекин қойлар уларға қулақ салмиди»** — бу йәрдә Әйсаниң көздә тутқини Тәвраттики пәйғәмбәрләр әмәс, бәлки өзлирини «Исраилни баққучилар» дәп аталивалғанлар — йәни Пәрисийләр, баш каһинлар, Тәврат устазлири, Йәһудий ақсақаллири, шундақла өзидин илгири пәйда болған «сахта Мәсиһләр» *(мәсилән, «Рос.» 5:36-37)*дин ибарәт. Исраилға баққучи болуш керәк болғанлар әксичә падидин пайда-мәнпәәт алидиғанларға айландурулған *(«Йәр.» 23-бап, «Әз.» 34-бапни көрүң)*.
10:9 Юһ. 14:6.
10:10 **«Оғри болса пәқәт оғрилаш, өлтүрүш вә бузуш үчүнла келиду»** — «өлтүрүш» грек тилида «боғузлаш».
10:11 **«Яхши падичи қойлар үчүн өз женини пида қилиду»** — **«яхши** падичи» болғандин кейин башқа хил падичилар боламду? Бу тоғрисида «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
10:11 Йәш. 40:11; Әз. 34:11, 12, 15, 22, 23; Мик. 1:14; Ибр. 13:20; 1Пет. 5:4.
10:12 **«бөрә келип қойларни титип тирипирән қиливетиду»** — яки «бөрә келип қойларни тутувелип тирипирән қиливетиду».
10:12 Зәк. 11:16.
10:14-15 2Тим. 2:19; Мат. 11:27; Луқа 10:22; Юһ. 6:46; 7:29.
10:16 **«Бу қотандин болмиған башқа қойлиримму бар. Уларниму елип башлишим керәк ... шуниң билән бир пада болиду, шундақла уларниң бир падичиси болиду»** — һеч қандақ шүбһә йоқки, мошу йәрдә «бу қотандин болмиған»лар Мәсиһкә етиқат қилидиған Йәһудий әмәсләрни көрситиду.
10:16 Әз. 37:22.
10:17 Йәш. 53:12.
10:18 Юһ. 2:19.
10:19 Юһ. 7:12; 9:16.
10:20 Юһ. 7:20; 8:48, 52.
10:21 Мис. 4:11; Зәб. 93:9; 145:8.

Әйсаниң чәткә қеқилиши

22 Қиш пәсли болуп, Йерусалимда «Қайта беғишлаш һейти» өткүзүлүвататти. 23 Әйса
ибадәтханидики «Сулайманниң пешайвини»да айлинип жүрәтти. 24 Йәһудийлар униң
әтрапиға олишивелип:
— Бизни қачанғичә тит-тит қилип тутуқлуқта қалдурмақчисән? Әгәр Мәсиһ болсаң, биз-
гә очуғини ейт, — дейишти.
25 Әйса мундақ жавап бәрди:
— Мән силәргә ейттим, лекин ишәнмәйсиләр. Атамниң нами билән қилған әмәллирим-
ниң өзи маңа гувалиқ бериду. 26 Бирақ мән силәргә ейтқинимдәк, силәр етиқат қил-
мидиңлар, чүнки мениң қойлиримдин әмәссиләр. 27 Мениң қойлирим мениң авазим-
ни аңлайду, мән уларни тонуймән вә улар маңа әгишиду. 28 Мән уларға мәңгүлүк һаят
ата қилимән; улар әсла һалак болмайду. Һеч ким уларни қолумдин тартивалалмайду.
29 Уларни маңа тәқдим қилған атам һәммидин үстүндур вә һеч ким уларни атамниң
қолидин тартивалалмайду. 30 Мән вә Ата әслидинла бирдурмиз.
31 Буниң билән Йәһудийлар йәнә уни чалма-кесәк қилишмақчи болуп, йәрдин қолли-
риға таш елишти.
32 Әйса уларға: — Атамдин кәлгән нурғун яхши әмәлләрни силәргә көрсәттим. Бу әмәл-
ләрниң қайсиси үчүн мени чалма-кесәк қилмақчисиләр? — деди.
33 — Сени яхши бир әмәл үчүн әмәс, бәлки күпүрлүк қилғиниң үчүн чалма-кесәк қили-
миз. Чүнки сән бир инсан туруқлуқ, өзүңни Худа қилип көрсәттиң! — деди Йәһудийлар
жававән.
34 Әйса уларға мундақ жавап бәрди:
— Силәргә тәвә муқәддәс қанунда «Мән ейттим, силәр илаһларсиләр» дәп путүлгән
әмәсму? 35 Худа өз сөз-каламини йәткүзгәнләрни «илаһлар» дәп атиған йәрдә (вә муқәд-
дәс язмиларда ейтилғини һәргиз күчтин қалмайду) 36 немә үчүн Ата Өзигә хас-муқәддәс
қилип паний дунияға әвәткән зат «Мән Худаниң Оғлимән» десә, у тоғрилиқ «күпүрлүк
қилдиң!» дәйсиләр? 37 Әгәр Атамниң әмәллирини қилмисам, маңа ишәнмәңлар. 38 Би-

---

10:22 **«Қайта беғишлаш һейти»** — *(ибадәтханини)* «қайта беғишлаш һейти» болса миладийәдин илгири 164-жили «Йәһуда Маккабус» ибадәтханини Юнандикиләрниң бутпәрәслигидин қайтурувелип, уни қайтидин Худаниң йолиға атап беғишлиғанлиғини тәбрикләйдиған һейт. Бу һейт Йәһудийлар арисида һазирғичә «Ханнукаһ» дәп атилиду.
10:23 1Пад. 6:3; Рос. 3:11; 5:12.
10:24 **«Бизни қачанғичә тит-тит қилип тутуқлуқта қалдурмақчисән?»** — грек тилида «җенимизни қачанғичә тит-тит қилип тутуқлуқта қалдурмақчисән?».
10:25 Юһ. 5:36.
10:27 Юһ. 8:47.
10:28 Юһ. 6:39; 17:12; 18:9.
10:30 **«Мән вә Ата әслидинла бирдурмиз»** — «Қан» 32:39ни көрүң. Мошу йәрдә Мәсиһниң «бир» дегини, жуқурида тилға елинған ишлирида өзиниң Худаата билән биргә бир болғанлиғини тәкитләйду.
10:30 Йәш. 54:5; Юһ. 5:19; 14:9; 17:5.
10:31 Юһ. 8:59; 11:8.
10:33 Юһ. 5:18.
10:34 **«Силәргә тәвә муқәддәс қанун»** — 8:17 вә изаһатини көрүң. **«Мән ейттим, силәр илаһларсиләр»** — бу сөзләр «Зәб.» 81:6дә тепилиду. Толуқ ейтсақ «Мән ейттим: — Силәр илаһлар екәнсиләр; һәммиңлар Һәммидин Алий Болғучиниң оғуллирисиләр» дегән болуп, бу сөз әслидә сот мәҗлисигә қатнашқан «илаһлар»ға, йәни Худаниң хәлқигә сорақчи болған яки өз хәлқи арисида һәр қандақ һоқуқ-мәсъулийити бар адәмләргә ейтилған еди. Улар мошу ишта, һәммини сорақ қилғучи Худаға охшап кәткәчкә, «илаһлар» дейилиду. 35-36-айәт вә изаһатини көрүң. «Зәб.» 82:1дики изаһатниму көрүң.
10:34 Зәб. 81:6
10:36 **«Немә үчүн Ата Өзигә хас-муқәддәс қилип паний дунияға әвәткән зат «Мән Худаниң Оғлимән» десә, у тоғрилиқ «күпүрлүк қилдиң!» дәйсиләр?»** — бу 36-айәт бойичә, Худа «Зәбур»да «Худаниң **сөз-калами йәткүзүлгәнләр**»ни «илаһлар» дәп атиған йәрдә, **Худаниң Сөз-Каламиниң Өзи** дунияға кәлгәндә, «Худаниң Оғлимән» десә, бу қандақму күпүрлүк болиду?
10:36 Юһ. 5:1; 6:27.
10:37 Юһ. 15:24.

рақ қилсам, маңа ишәнмигән һаләттиму, әмәлләрниң өзлиригә ишиниңлар. Буниң
билән Атиниң мәндә екәнлигини, мениңму Атида екәнлигимни һәқ дәп билип етиқат
қилидиған болисиләр.
39 Буниң билән улар йәнә уни тутмақчи болди, бирақ у уларниң қоллиридин қутулуп, у
йәрдин кәтти. 40 Андин у йәнә Иордан дәриясиниң у қетиға, йәни Йәһя пәйғәмбәр дәс-
липидә адәмләрни чөмүлдүргән җайға берип, у йәрдә турди.
41 Нурғун кишиләр униң йениға кәлди. Улар:
— Йәһя һеч мөҗизилик аламәт көрсәтмигән, лекин униң бу адәм тоғрисида барлиқ ей-
тқанлири раст екән! — дейишти. 42 Шуниң билән нурғунлиған кишиләр бу йәрдә униңға
етиқат қилди.

Лазаруcниң өлүми

11 1 Лазарус дегән бир адәм кесәл болуп қалған еди. У Мәрйәм вә һәдиси Марта турған,
Бәйт-Ания дегән кәнттә туратти 2 (бу Мәрйәм болса, Рәбгә хушбуй майни сүркигән,
путлирини өз чачлири билән ертип қурутқан һелиқи Мәрйәм еди; кесәл болуп ятқан
Лазарус униң иниси еди).
3 Лазаруcниң һәдилири Әйсаға хәвәрчи әвәтип: «И Рәб, мана сән сөйгән достуң кесәл бо-
луп қалди» дәп йәткүзди.
4 Лекин Әйса буни аңлап:
— Бу кесәлдин өлүп кәтмәйду, бәлки бу арқилиқ Худаниң Оғли улуқлинип, Худаниң
шан-шәриви аян қилиниду — деди.
5 Әйса Марта, сиңлиси вә Лазарусни толиму сөйәтти. 6 Шуңа у Лазаруcниң кесәл екән-
лигини аңлиған болсиму, өзи турув атқан җайда йәнә икки күн турди. 7 Андин кейин у
мухлислириға:
— Йәһудийәгә қайта барайли! — деди.
8 Мухлислири униңға:
— Устаз, йеқиндила у йәрдики Йәһудийлар сени чалма-кесәк қилмақчи болған турса,
йәнә у йәргә қайта барамсән? — дейишти.
9 Әйса мундақ деди:
— Күндүздә он икки саат бар әмәсму? Күндүзи йол маңған киши путлашмас, чүнки у бу
дунияниң йоруғини көриду. 10 Лекин кечиси йол маңған киши путлишар, чүнки униңда
йоруқлуқ йоқтур.
11 Бу сөзләрни ейтқандин кейин, у:

10:38 «етиқат қилидиған болисиләр» — бәзи кона текстләрдә «чүшинидиған болисиләр» дейилиду.
10:38 Юһ. 14:11; 17:21.
10:39 Луқа 4:29; Юһ. 8:59.
10:40 Юһ. 1:28; 3:23.
11:2 «бу Мәрйәм болса, Рәбгә хушбуй майни сүркигән, путлирини өз чачлири билән ертип қурутқан һелиқи Мәрйәм еди; кесәл болуп ятқан Лазарус униң иниси еди» — бу иш дәсләптә «Мат.» 26:6-13 вә «Мар.» 14:3-9дә вә кейин «Юһ.» 12:3-8дә хатирилиниду. Юһанна оқурмәнләр бу иштин Инҗилдики башқа «баянлар» арқилиқ аллиқачан хәвәр тапқан, дәп пәрәз қилиду.
11:2 Мат. 26:6; Мар. 14:3; Луқа 7:37; Юһ. 12:3.
11:4 Юһ. 9:3; 11:40.
11:6 «Шуңа у Лазаруcниң кесәл екәнлигини аңлиған болсиму, өзи турув атқан җайда йәнә икки күн турди» — бу айәттики «шуңа» бәлким оқурмәнләрни һәйран қалдуриду. Биздә қилчә шүбһә йоқки, Худа Өзини сөйгәнләрниму интайин сөйгәчкә, уларниң Худаниң һәқиқий шан-шәриви вә улуқлуғини көрүп чүшиниши, шундақла етиқатиниң күчәйтилиши үчүн бәзидә бешимиздин бу ишқа охшап кетидиған азаплиқ ишларни өткүзиду *(15-айәтни көрүң)*.
11:8 «Устаз» — грек тилида «Рабби».
11:8 Юһ. 8:59; 10:31.

— Достимиз Лазарус ухлап қалди; мән уни уйқисидин ойғатқили баримән, — дәп қошуп қойди.
[12] Шуңа мухлислар униңға:
— И Рәб, ухлиған болса, яхши болуп қалиду, — деди.
[13] Һалбуки, Әйса Лазаруснiң өлүми тоғрилиқ ейтқан еди, лекин улар у дәм елиштики
уйқини дәватиду, дәп ойлашти. [14] Шуңа Әйса уларға очуғини ейтип:
— Лазарус өлди, — деди. [15] — Бирақ силәрни дәп, силәрниң етиқат қилишиңлар үчүн,
униң қешида болмиғанлиғимға хошалмән. Әнди униң йениға барайли, — деди.
[16] «Қош гезәк» дәп атилидиған Томас башқа мухлисдашлириға:
— Бизму униң билән биллә барайли һәм униң билән биллә өләйли, — деди.

Әйсаниң Лазарусни тирилдүрүши

[17] Әйса мухлислири билән Бәйт-Анияға барғанда, Лазаруснiң йәрликкә қоюлғиниға
аллиқачан төрт күн болғанлиғи униңға мәлум болди. [18] Бәйт-Ания Йерусалимға йеқин
болуп, униңдин алтә чақиримчә жирақлиқта еди, [19] шуниң билән нурғун Йәһудий-
лар Марта билән Мәрйәмгә иниси тоғрисида тәсәлли бәргили уларниң йениға кәлгән
еди. [20] Марта әнди Әйсаниң келиватқинини аңлапла, униң алдиға чиқти. Лекин Мәрйәм
болса өйидә олтирип қалди.
[21] Марта әнди Әйсаға: — И Рәб, бу йәрдә болған болсаң, иним өлмигән болатти. [22] Һе-
лиһәм Худадин немини тилисәң, Униң саңа шуни беридиғанлиғини билимән, — деди.
[23] — Иниң қайта тирилиду, — деди Әйса.
[24] Марта:
— Ахирқи күнидә, йәнә тирилиш күнидә униң җәзмән тирилидиғанлиғини билимән,
— деди.
[25] Әйса униңға: — Тирилиш вә һаятлиқ мән өзүмдурмән; маңа етиқат қилғучи киши өл-
симу, һаят болиду; [26] вә һаят туруп, маңа етиқат қилғучи әбәдил-әбәт өлмәс; буниңға
ишинәмсән?
[27] У униңға: — Ишинимән, и Рәб; сениң дунияға келиши муқәррәр болған Мәсиһ, Худа-
ниң Оғли екәнлигиңгә ишинимән.
[28] Буни дәп болуп, у берип сиңлиси Мәрйәмни астиғина чақирип:
— Устаз кәлди, сени чақириватиду, — деди.
[29] Мәрйәм буни аңлап, дәрһал орнидин туруп, униң алдиға барди [30] (шу пәйттә Әйса техи
йезиға кирмигән болуп, Марта униң алдиға меңип, учришип қалған йәрдә еди). [31] Әнди
Мәрйәмгә тәсәлли бериватқан, өйдә униң билән олтарған Йәһудийлар униң алдирап
қопуп сиртқа чиқип кәткинини көрүп, уни қәбиргә берип шу йәрдә жиға-зерә қилғили
кәтти, дәп ойлап, униң кәйнидин меңишти.
[32] Мәрйәм әнди Әйса бар йәргә барғанда уни көрүп, айиғиға өзини етип:
— И Рәб, бу йәрдә болған болсаң, иним өлмигән болатти! — деди.
[33] Әйса Мәрйәмниң жиға-зерә қилғинини, шундақла униң билән биллә кәлгән Йәһудий
хәлиқниң жиға-зерә қилишқинини көргәндә, роһида қаттиқ пиған чекип, көңли толиму
беарам болди вә: [34] — Уни қәйәргә қойдуңлар? — дәп сориди.

11:11 Мат. 9:24; Мар. 5:39; Луқа 8:52.
11:16 **««Қош гезәк» дәп атилидиған Томас»** — дрек тилида ««Дидимос» дәп атилидиған Томас».
11:18 **«алтә чақирим»** — грек тилида «он бәш стадийон». Бир «стадийон» 185 метр еди.
11:24 Дан. 12:2; Луқа 14:14; Юһ. 5:29.
11:25 Юһ. 1:4; 3:16, 36; 5:24; 6:47; 14:6; 1Юһ. 5:10.
11:26 Юһ. 6:51.
11:27 Мат. 16:16; Мар. 8:29; Луқа 9:20; Юһ. 6:69.
11:33 **«*Әйса*... роһида қаттиқ пиған чекип, көңли толиму беарам болди»** —Әйса немигә шундақ инкас қайтурди?

— И Рәб, келип көргин, — дейишти улар.
[35] Әйса көз йеши қилди. [36] Йәһудий хәлқи: — Қараңлар, у уни қанчилик сөйгән! — дей-
ишти. [37] Вә улардин бәзилири:
— Қариғуниң көзини ачқан бу киши кесәл адәмни өлүмдин сақлап қалалмасмиди? —
дейишти.
[38] Әйса ичидә йәнә қаттиқ пиған чекип, қәбирниң алдиға барди. Қәбир бир ғар еди; униң
кириш ағзиға чоң бир таш қоюқлуқ еди. [39] Әйса:
— Ташни еливетиңлар! — деди.
Өлгүчиниң һәдиси Марта:
— И Рәб, йәрликкә қойғили төрт күн болди, һазир у пурап кәткәнду, — деди.
[40] Әйса униңға:
— Мән саңа: «Етиқат қилсаң, Худаниң шан-шәривини көрисән» дегән едимғу! — деди.
[41] Буниң билән халайиқ ташни еливәтти. Әйса көзлирини асманға тикип мундақ дуа қилди:
— И Ата, тилигимни аңлиғиниң үчүн саңа тәшәккүр ейтимән. [42] Тиләклиримни һемишә
аңлайдиғанлиғиңни билимән; лекин шундақ болсиму, әтрапимдики мошу халайиқ се-
ниң мени әвәткәнлигиңгә ишәнсун дәп, буни ейтиватимән!
[43] Бу сөзләрни қилғандин кейин, у жуқури авазда:
— Лазарус, ташқириға чиқ! — дәп товлиди.
[44] Өлгүчи қол-путлири кепәнләнгән, еңиги теңилған һалда ташқириға чиқти. Әйса уларға:
— Кепәнни йешиветип, уни азат қилиңлар! — деди.

Әйсани өлтүрүш сүйқәсти

Мат. 26:1-5; Мар. 14:1-2; Луқа 22:1-2

[45] Мәрйәмниң йениға пәтә қилип келип, униң әмиллирини көргән Йәһудийлар ичидин
нурғунлири униңға етиқат қилди. [46] Лекин уларниң ичидә бәзилири Пәрисийләрниң
йениға берип, Әйсаниң қилған ишлирини мәлум қилишти. [47] Шуңа баш каһинлар вә
Пәрисийләр Йәһудийларниң кеңәшмисини жиғип:
— Қандақ қилишимиз керәк? Бу адәм нурғун мөҗизилик аламәтләрни яритиватиду.
[48] Униңға шундақ йол қоюп беривәрсәк, һәммә адәм униңға етиқат қилип кетиду. Шун-
дақ болғанда, Римлиқлар келип бу бизниң җайимиз вә қовмимизни вәйран қиливети-
ду! — дейишти.
[49] Уларниң ичидә бири, йәни шу жили баш каһин болған Қаяфа:
— Силәр һеч немини билмәйдикәнсиләр! [50] Пүтүн хәлиқниң һалак болушиниң орниға,
бирла адәмниң улар үчүн өлүшиниң әвзәллигини чүшинип йәтмәйдикәнсиләр, — деди.
[51-52] (бу сөзни у өзлүгидин ейтмиған еди; бәлки у шу жили баш каһин болғанлиғи үчүн,
Әйсаниң Йәһудий хәлқи үчүн, шундақла пәқәт у хәлиқ үчүнла әмәс, бәлки Худаниң һәр

Бизниңчә, бу униң гунаниң инсанларни өлүмгә вә һалакәткә, җүмлидин Шәйтанниң илкигә елип барғанлиғи түпәйлидин болған паракәндичилик вә пиған-қайғуға қарап, бу ишлардин қаттиқ һаяҗанланғанлиғи вә бәлким ғәзәпләнгәнлигини көрситиду.

11:35 **«Әйса көз йеши қилди»** — Әйсаниң көз яшлири тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохталмисақ болмайду.

11:35 Луқа 19:41.

11:42 Юһ. 12:30.

11:44 Юһ. 20:7.

11:47 Зәб. 2:2; Мат. 26:3; Мар. 14:1; Луқа 22:2; Рос. 4:27.

11:48 **«Римлиқлар келип бу бизниң җайимиз вә қовмимизни вәйран қиливетиду!»** — «бу бизниң җайимиз» бизниңчә ибадәтханини көрсәтсә керәк. Еникки, бу адәмләрниң ибадәтханини «Худаниң» демәйду, бәлки «бизниң» дәйду. Уларниң гепидин рошәнки, өзиниң мәнпәәтини биринчи орунға қойиду, өз хәлқиниң теч-аманлиғини иккинчи орунға қойиду.

–«Бу бизниң җайимиз» башқа бир хил тәрҗимиси: «бизниң бу орнимиз» *(демәк, мәнсивимиз)*.

11:50 Юһ. 18:14.

янға тарқилип кәткән пәрзәнтлириниң һәммисини бир қилип уюштуруш үчүн өли-
диғанлиғидин алдин бешарәт берип шундақ дегән еди).
[53] Шуниң билән улар мәслиһәтлишип, шу күндин башлап Әйсани өлтүрүветишни қәст-
лиди. [54] Шуниң үчүн Әйса әнди Йәһудийлар арисида ашкарә жүрмәйтти, у у йәрдин
айрилип чөлгә йеқин районлики Әфраим исимлиқ бир шәһиригә берип, мухлислири
билән у йәрдә турди.
[55] Әнди Йәһудийларниң «өтүп кетиш һейти»ға аз қалған еди. Нурғун кишиләр таһарәт-
ни ада қилиш үчүн, һейттин илгири йезилардин Йерусалимға келишти. [56] Шуниң билән
биллә шу кишиләр Әйсани издәшти. Улар ибадәтханида жиғилғанда бир-биригә:
— Қандақ ойлаватисиләр? У һейт өткүзгили кәлмәсму? — дейишти.
[57] Баш каһинлар билән Пәрисийләр болса уни тутуш үчүн, һәр кимниң униң қәйәрдили-
гини билсә, мәлум қилиши тоғрилиқ пәрман чиқарған еди.

Мәрйәмниң Әйсани әтирлиши

Мат. 26:6-13; Мар. 14:3-9

12 [1] Өтүп кетиш һейтидин алтә күн илгири, Әйса өзи өлүмдин тирилдүргән Лазарус
туруватқан жай — Бәйт-Анияға кәлди. [2] Шу вәҗидин улар у йәрдә униңға зияпәт
бәрди. Марта меһманларни күтүвататти; Лазарус болса Әйса билән һәмдәстихан
болғанларниң бири еди. [3] Мәрйәм әнди наһайити қиммәт баһалиқ сап сумбул әтирдин
бир қадақ әкилип, Әйсаниң путлириға қуйди андин чачлири билән путлирини ертип
қурутти. Әтирниң хуш пуриғи өйни бир алди. [4] Лекин униң мухлислиридин бири, йәни
униңға пат арида сатқунлуқ қилғучи, Симонниң оғли Йәһуда Ишқарийот:
[5] — Немишкә бу қиммәт баһалиқ әтир кәмбәғәлләргә сәдиқә қилип берилишкә үч йүз
динарға сетилмиди? — деди. [6] (у бу сөзни кәмбәғәлләрниң ғемини йегәнлиги үчүн әмәс,
бәлки оғри болғанлиғи үчүн дегән еди; чүнки у мухлисларниң ортақ һәмянини сақ-
лиғучи болуп, дайим униңға селинғинидин оғриливалатти).
[7] Әнди Әйса: — Аялни өз ихтиярига қойғин! Чүнки у буни мениң дәпнә күнүм үчүн тәй-
ярлиқ қилип сақлиғандур; [8] чүнки кәмбәғәлләр һемишә силәр билән биллә болиду, ле-
кин мән һемишә силәр билән биллә болмаймән, — деди.

11:51-52 **«бу сөзни у өзлүгидин ейтмиған еди; бәлки у шу жили баш каһин болғанлиғи үчүн... алдин бешарәт берип шундақ дегән еди»** — демәк, гәрчә у өзи худасиз адәм болсиму, Тәврат бекиткән орунда турғач, Муқәддәс Роһ униң арқилиқ *(өзиниң дәватқинининиң мәнасини толуқ чүшәнмигән һалда)* бешарәт бәрди.

11:51–52 Әф. 2:14, 15, 16.

11:55 **«Нурғун кишиләр таһарәтни ада қилиш үчүн...»** — мошу йәрдики «таһарәт» тоғрилиқ: Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә, бириси өлүк бир нәрсигә, қанға яки мәлум кесәл ярисиға тегип кәткән болса, «напак» дәп һесаплинатти вә шундақла пак һесаплиниш үчүн жуюнуши керәк вә йәнә бәзи әһваллардиму қурбанлиқ қилиши керәк еди. Униң үстигә пәрисийләр вә «Тәврат устазлири» өзлүгидин бу ишларға нурғун башқа мурәккәп қаидиләрни қошувалған еди. Мәсилән, «Мар.» 7:3-4ни көрүң. Шуңа «таһарәт»ни өткүзүшкә бәзидә хелә вақит керәк болған. **«Йерусалимға келишти»** — грек тилида «Йерусалимға чиқишти».

11:56 Юһ. 7:11.

12:1 Мат. 26:6; Мар. 14:3; Луқа 7:37; Юһ. 11:2.

12:3 **«наһайити қиммәт баһалиқ сап сумбул әтирдин бир қадақ»** — «бир қадақ» *(грек тилида «бир литра»)* — Римлиқларниң қадиқи, тәхминән 325 грам. **«Әйсаниң путлириға қуйди андин чачлири билән путлирини ертип қурутти»** — яки «Әйсаниң путлириға қуйди вә чачлири билән әтирни путлириға сүрди».

12:5 **«үч йүз динар»** — шу чағда аддий бир ишчиниң жиллиқ киримигә тәң болатти.

12:5 Мар. 14:5.

12:6 Юһ. 13:29.

12:7 **«у буни мениң дәпнә күнүм үчүн тәйярлиқ қилип сақлиғандур»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «у шундақ қилип мениң дәпнә күнүмгә тәйярлиқ қиливатиду».

12:7 Мар. 14:8.

12:8 Қан. 15:11; Мат. 26:11; Мар. 14:7.

Баш каһинларниң Лазарусни өлтүрүш сүйқәсти

[9] Зор бир топ Йәһудийлар униң шу йәрдә екәнлигидин хәвәр тепип, шу йәргә кәлди.
Уларниң келиши ялғуз Әйсани дәпла әмәс, йәнә у өлүмдин тирилдүргән Лазарусни-
му көрүш үчүн еди. [10] Лекин баш каһинлар болса Лазарусниму өлтүрүшни мәслиһәт-
ләшкән еди; [11] Чүнки униң сәвәвидин нурғун Йәһудийлар өзлиридин чекинип Әйсаға
етиқат қиливататти.

Йерусалимға тәнтәнилик билән кириш

Мат. 21:1-11; Мар. 11:1-11; Луқа 19:28-40

[12] Әтиси, «өтүп кетиш һейти»ни өткүзүшкә кәлгән зор бир топ халайиқ Әйсаниң Йеру-
салимға келиватқанлиғини аңлап, [13] қоллириға хорма шахлирини тутушқан һалда уни
қарши алғили чиқишти вә: «Тәшәккүр-һосанна! Пәрвәрдигарниң намида кәлгүчи, Исра-
илниң падишасиға мубарәк болғай!» дәп вақиришти. [14] Әйса бир тәхәйни тепип, униңға
минди; худди муқәддәс язмиларда мундақ пүтүлгәндәк: —

[15] «Қорқма, и Зион қизи! Мана, Падишасиң ешәк тәхийигә минип келиватиду!».

[16] Әйни чағда униң мухлислири бу ишларни чүшәнмәйтти, лекин Әйса шан-шәрәптә
улуқланғандин кейин, бу сөзләрниң униң тоғрилиқ пүтүлгәнлигини, шундақла бу
ишларниң дәрвәқә униңда шундақ йүз бәргәнлигини есигә кәлтүрди.
[17] Әнди у Лазарусни қәбирдин чақирип тирилдүргән чағда униң билән биллә болған ха-
лайиқ болса, бу ишқа гувалиқ бериватати. [18] Әйса яратқан бу мөҗизилик аламәтниму
аңлиғачқа, уни қарши елишқа шу бир топ адәмләр чиқишқан еди. [19] Пәрисийләр болса
бир-биригә:
— Қараңлар, барлиқ қилғиниңлар бекар кәтти! Мана әнди пүткүл җаһан униңға әгәш-
мәктә! — дейишти.

Грекларниң Әйса билән көрүшүшни тәләп қилиши — униң өз өлүми тоғрилиқ сөзлиши

[20] Өтүп кетиш һейтида ибадәт қилғили кәлгәнләр арисида бир нәччә грекларму бар еди.
[21] Булар әнди Галилийәниң Бәйт-Саида йезисидин болған Филипниң йениға келип:
— Әпәндим, биз Әйса билән көрүшсәк, — дәп тәләп қилишти.
[22] Филип берип буни Андриясқа ейтти. Андин Андрияс вә Филип иккиси Әйсаға мәлум
қилди.

12:9 **Юһ. 11:44.**
12:12 **Мат. 21:8; Мар. 11:8; Луқа 19:36.**
12:13 **«Тәшәккүр-һосанна! Пәрвәрдигарниң намида кәлгүчи, Исраилниң падишасиға мубарәк болғай!»** — бу сөзләр «Зәб.» 117:25-26дики бешарәттин елинған. «һосанна» дегән сөз «Қутқузғайсән, и Пәрвәрдигар» дегән мәнада. Инҗил дәвригә кәлгәндә мәнаси «Худаға тәшәккүр-мәдһийә»му болуп қалған еди. «Зәбур» 117-күйидики изаһатларниму көрүң.
12:13 **Зәб. 117:25, 26.**
12:15 **«Қорқма, и Зион қизи! Мана, Падишасиң ешәк тәхийигә минип келиватиду!»** — «Зәк.» 9:9. «Зион қизи» Йерусалимда туруватқанларни, шундақла барлиқ Йәһудий хәлқини көрситиду.
12:15 **Йәш. 62:11; Зәк. 9:9; Мат. 21:5.**
12:16 **«Әйса шан-шәрәптә улуқланғандин кейин...»** — униң өлүмдин тирилип әршкә көтирилгәнлигини көрситиду.
12:19 **Юһ. 11:47.**
12:20 **Рос. 8:27.**
12:21 **Юһ. 1:45.**

23 Лекин Әйса уларға җававән мундақ деди:
— «Инсаноғлиниң шан-шәрәптә улуқлинидиған вақит-саити йетип кәлди. 24 Бәрһәқ,
бәрһәқ, мән силәргә шуни ейтип қояйки, буғдай дени тупрақ ичигә чүшүп өлмигичә,
өзи йәнила ялғуз қалиду; лекин өлсә, мол һосул бериду. 25 Кимдәким өз һаятини айи-
са униңдин мәһрум болиду; лекин бу дунияда өз һаятидин нәпрәтләнсә, уни мәңгүлүк
һаятлиққа сақлалайду. 26 Кимдәким хизмитимдә болушни халиса, маңа әгәшсун. Мән
қәйәрдә болсам, мениң хизмәтчимму шу йәрдә болиду. Кемдәким мениң хизмитимдә
болса, Ата униңға иззәт қилиду.
27 Һазир җеним қаттиқ азаплиниватиду. Мән немә дейишим керәк? «Ата, мени бу саат-
тин қутқузғин!» дәйму? Лекин мән дәл мошу вақит-саат үчүн кәлдим. 28 Ата, наминңға
шан-шәрәп кәлтүргин!».
Шуан, асмандин бир аваз аңлинип:
— Униңға шан-шәрәп кәлтүрдүм вә йәнә униңға шан-шәрәп кәлтүримән!» — дейилди.
29 Буни аңлиған шу йәрдә турған халайиқ:
— Һава гүлдүрлиди, — дейишти.
Йәнә бәзиләр болса:
— Бир пәриштә униңға гәп қилди, — дейишти.
30 Әйса болса җававән: — Бу аваз мени дәп әмәс, силәрни дәп чүшти. 31 Әнди дунияниң
үстигә һөкүм чиқирилиш вақти кәлди; һазир бу дунияниң һөкүмдариниң ташқириға
қоғлиниш вақти кәлди. 32 Вә мән болсам, йәрниң үстидин көтирилгинимдә, пүткүл ин-
санларни өзүмгә җәлип қилип тартимән, — деди 33 (униң буни дегини өзиниң қандақ
өлүм билән өлидиғанлиғини көрсәткини еди).
34 Халайиқ буниңға җававән униңдин:
— Биз муқәддәс қанундин Мәсиһниң әбәткичә қалидиғинини аңлиған; сән қандақсигә
«Инсаноғли көтирилиши керәк» дәйсән?! Бу қандақму «Инсаноғли» болсун? — дәп со-
риди.
35 Шуңа Әйса уларға: — Нурниң араңларда болидиған вақти узун болмайду. Шуңа қа-
раңғулуқниң силәрни бесивалмаслиғи үчүн, нур бар вақтида униңда меңиңлар; қа-
раңғулуқта маңған киши өзиниң қәйәргә кетиватқанлиғини билмәйду. 36 Нур араңларда

12:23 **«Лекин Әйса уларға җававән мундақ деди: — «Инсаноғлиниң шан-шәрәптә улуқлинидиған вақит-саити йетип кәлди...»** — грекләрниң *(22-айәттики)* тәливигә бу сирлиқ сөзләр қандақ җавап болиду? Буниң тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
12:23 Юһ. 13:32; 17:1.
12:24 **«буғдай дени тупрақ ичигә чүшүп өлмигичә, өзи йәнила ялғуз қалиду; лекин өлсә, мол һосул бериду»** — Мәсиһниң «уруқниң өлүши» дегини бир хил охшитиштур. Уруқ йәргә чүшүп «өлмисә» бир тал пети қеливериду. Тупраққа чүшкәндә «өлсә», униңдин нурғун уруқ мевиләйду.
12:24 1Кор. 15:36.
12:25 **«кимдәким өз һаятини айиса..»** — «айиса» грек тилида «сөйисә» яки «амрақ болса».
12:25 Мат. 10:39; 16:25; Мар. 8:35; Луқа 9:24; 17:33.
12:26 Юһ. 14:3; 17:24.
12:27 **«Ата, мени бу сааттин қутқузғин!» дәйму?»** — Бу «саат» униң келидиған азап-оқубәтләрни тартидиғанлиғини көрситиду.
12:27 Мат. 26:37,38,39; Мар. 14:34; Луқа 22:44.
12:30 Юһ. 11:42.
12:31 **«һазир бу дунияниң һөкүмдариниң ташқириға қоғлиниш вақти кәлди»** — «бу дунияниң һөкүмдари» — Шәйтанни көрситиду. Бу айәт тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
12:31 Юһ. 14:30; 16:11; Кол. 2:15.
12:32 Чөл. 21:9; 2Пад. 18:4; Юһ. 3:14; 8:28.
12:34 **«сән қандақсигә «Инсаноғли көтирилиши керәк» дәйсән?!»** — халайиқниң «Инсаноғли» *(Мәсиһ)* тоғрилиқ көздә тутқини Мәсиһниң улуқлуғини көрситидиған «Яр.» 49:10, «Зәб.» 88:36-38, 109:2, «Йәш.» 9:7, «Әз.» 37:25, «Дан.» 7:14 Иди.
12:34 2Сам. 7:16; 1Тар. 22:10; Зәб. 44:7-8; 88:37; 110:4; Йәш. 9:5; Йәр. 23:6; Әз. 37:26; Дан. 2:44; 7:14, 27; Мик. 4:7; Ибр. 1:8.
12:35 Йәр. 13:16; Юһ. 1:9; 8:12; 9:5; 12:46; Әф. 5:8; 1Тес. 5:4

бар вақитта, униңға ишиниңлар; буниң билән нурниң пәрзәнтлири болисиләр, — деди.
Әйса бу сөзләрни қилғандин кейин, улардин айрилип йошурунувалди.

Йәһудий хәлқиниң Мәсиһни рәт қилиши

37 Гәрчә у уларниң көз алдида шунчә тола мөҗизилик аламәт көрсәткән болсиму, улар
техи униңға етиқат қилмиди. 38 Шуниң билән Йәшая пәйғәмбәрниң язмисида алдин-а-
ла көрситилгән бешарәт дәл әмәлгә ашурди:
«И Пәрвәрдигар, бизниң йәткүзгән хәвиримизгә кимму ишәнгән?
Һәм «Пәрвәрдигарниң билиги» Болғучи кимгиму аян қилинған?»

39-40 Халайиқниң етиқат қилмиғининиң сәвәви дәл шуки (худди Йәшая пәйғәмбәр йәнә
алдин-ала ейтқандәк):

«Пәрвәрдигар уларниң көзлирини кор,
Қәлбини таш қилди;
Мәхсәт, уларниң көзлириниң көрүп,
Қәлбиниң чүшинип,
Гуналиридин йенишиниң алдини елиш үчүндур;
Болмиса, Мән уларни сақайтқан болаттим, — дәйду Пәрвәрдигар».

41 Бу сөзләрни Йәшая пәйғәмбәр Мәсиһниң шан-шәривини көрүп униңға қарита ал-
дин-ала сөз қилғинида ейтқан еди.
42 Вәһаләнки, гәрчә һәтта Йәһудий ақсақаллиридинму нурғунлиған адәмләр униңға
етиқат қилған болсиму, улар Пәрисийләр вәҗидин қорқуп, өзлириниң синагогтин
қоғлап чиқириветилмәслиги үчүн уни етирап қилмиди. 43 Буниң сәвәви, улар инсан-
лардин келидиған иззәт-шөһрәтни Худадин келидиған иззәт-шөһрәттин яхши көрәтти.
44 Бирақ Әйса жуқури аваз билән мундақ деди:
— Маңа етиқат қилғучи маңила әмәс, бәлки мени Әвәткүчигә етиқат қилғучидур. 45 Ким-
ки мени көргүчи болса, мени Әвәткүчини көргүчи болиду. 46 Мән маңа етиқат қилғучи-
лар қараңғулуқта қалмисун дәп, нур сүпитидә дунияға кәлдим. 47 Бириси сөзлиримни

12:38 «И Пәрвәрдигар, бизниң йәткүзгән хәвиримизгә кимму ишәнгән?» һәм «Пәрвәрдигарниң билиги» Болғучи кимгиму аян қилинған?» — «Йәш.» 53:1. «Пәрвәрдигарниң билиги» — бир зат, йәни дәл Худаниң Мәсиһи болса керәк *(«Йәш.» 53:2, 3-айәтниму көрүң).*
12:38 Йәш. 53:1; Рим. 10:16.
12:39-40 «Пәрвәрдигар уларниң көзлирини кор, қәлбини таш қилди» — мошу йәрдә «Пәрвәрдигар» грек тилида «У». **«Пәрвәрдигар уларниң көзлирини кор, қәлбини таш қилди; мәхсәт, уларниң көзлириниң көрүп, қәлбиниң чүшинип, гуналиридин йенишиниң алдини елиш үчүндур; болмиса, Мән уларни сақайтқан болаттим»** — «Йәш.» 6:10.
12:39-40 Йәш. 6:9, 10; Әз. 12:2; Мат. 13:14; Мар. 4:12; Луқа 8:10; Рос. 28:26; Рим. 11:8
12:41 «Бу сөзләрни Йәшая пәйғәмбәр Мәсиһниң шан-шәривини көрүп униңға қарита алдин-ала сөз қилғинида ейтқан еди» — грек тилида «униң шан-шәривини көрүп...» дейилиду. Кимниң шан-шәриви? Еникки, «униң» мошу йәрдә Мәсиһниң өзини көрситиду. 37-, 39- вә 42-айәтни көрүң *(кимгә етиқат қилиш керәк?).* Толуқ иш «Йәш.» 6:1-13дә хатирилиниду. Йәшая бу бешарәтни бәргән чағда Пәрвәрдигар Худаниң шан-шәривини көргәчкә, хуласимиз шуки, «Мәсиһ Өзи Худаниң шан-шәриви вә ипадиси»дин ибарәттур.
12:41 Йәш. 6:1.
12:42 «нурғунлиған адәмләр униңға етиқат қилған болсиму, улар Пәрисийләр вәҗидин қорқуп, өзлириниң синагогтин қоғлап чиқириветилмәслиги үчүн уни етирап қилмиди» — Мошу йәрдә «синагог» Йәһудийларниң умумий җамийитини көрситиду. «Синагогтин чиқирилиш» — кимки синагогтин чиқириветилсә, Йәһудийлар җамийитидикиләр улар билән һеч барди-кәлди қилмайтти.
12:42 Юһ. 7:13; 9:22.
12:43 Юһ. 5:44.
12:45 Юһ. 10:30; 14:9.
12:46 Йәш. 42:6; 49:6; Юһ. 1:9; 8:12; 9:5; 12:46; Рос. 13:47.

аңлап, уларни тутмиса, уни сорақќа тартмаймән; чүнки мән дуниядикиләрни сорақќа
тартқили әмәс, бәлки дуниядикиләрни қутқузғили кәлдим. [48] Бирақ мени чәткә қаққу-
чини, шундақла сөзлиримни қобул қилмиғанни болса, уни сорақќа тартқучи бириси
бар. У болсиму, мән ейтқан сөз-каламимдур. У ахирқи күни уни сорақќа тартиду. [49] Чүн-
ки мән өзлүгүмдин сөзлигиним йоқ, бәлки мени әвәткән Ата мениң немини дейишим
вә қандақ сөзлишим керәклигигә әмир бәргән. [50] Униң әмриниң мәңгүлүк һаятлиқ
екәнлигини билимән. Шуңа немини сөзлисәм, Ата маңа буйруғинидәк сөзләймән.

Әйсаниң мухлислириниң путини жуюши

13 [1] Өтүп кетиш һейтидин илгири, Әйса бу дуниядин айрилип, Атиниң йениға
баридиған вақит-саатниң йетип кәлгәнлигини билди вә шуниң үчүн бу дуниядики
өз адәмлиригә көрситип кәлгән меһир-муһәббитини ахирғичә толуқ көрситип турди.
[2] Әнди кәчлик тамақ йейиливатқан еди; Иблис аллибурун Симонниң оғли Йәһуда
Ишқарийотниң көңлигә Әйсаға сатқунлуқ қилиш вәсвәсисини салған еди. [3] Әйса Атиниң
һәр ишни униң қолиға тапшурғинини, вә өзиниң Худаниң йенидин келип, Худаниң
йениға қайтидиғанлиғини билгәчкә, [4] дәстихандин туруп, тон-көйнигини йешип,
бир ләңгә билән белини бағлиди. [5] Андин жавурға су қуюп, мухлисларниң путлирини
жуюшқа вә белигә бағлиған ләңгә билән сүртүп қурутушқа башлиди. [6] Нөвәт Симон
Петрусқа кәлгәндә, Петрус униңға:
— И Рәб, путумни сән жуйсаң қандақ болғини?! — деди.
[7] Әйса униңға:
— Немә қиливатқинимни һазир билмәйсән, лекин кейин билисән, — деди.
[8] Петрус: — Сән мениң путумни жуйсаң һәргиз болмайду! — деди.
Әйса униңға жававән: — Сени юмисам, мениң билән тәң несиваң болмайду, — деди.
[9] Симон Петрус:
— И Рәб, ундақта пәқәт путлиримнила әмәс, қоллиримниму, бешимниму жуйғайсән! — деди.
[10] Әйса униңға:
— Бәдини жуюлуп, тамамән пакиз болған адәм пәқәт путлирини юсила қайта жуюнуши-
ниң һажити болмайду. Силәр пакиз, лекин һәммиңлар әмәс, — деди. [11] (чүнки у өзини
кимниң тутуп беридиғанлиғини биләтти; шуниң үчүн у «Һәммиңларла пакиз әмәс» де-
гән еди). [12] Шуниң билән у уларниң путлирини жуюп болғандин кейин, тон-көйнигини
кийип, йәнә дәстиханға олтирип уларға мундақ деди:

12:47 Юһ. 3:17; 9:39.
12:48 Мар. 16:16; Юһ. 3:18; 8:24.
12:49 **«мениң немини дейишим вә қандақ сөзлишим керәклиги»** — яки болмиса «мениң немә тәлим-әмир беришим вә немини сөзлишим керәклиги».
12:49 Қан. 18:18; Юһ. 3:11; 5:20; 7:16; 8:28; 14:10, 24; 16:13.
13:1 **«Әйса... бу дуниядики өз адәмлиригә көрситип кәлгән меһир-муһәббитини ахирғичә толуқ көрситип турди»** — бу муһәббәт бәлким төвәндики 1-20-айәтләрдә мухлислириниң путлирини жуюши, шундақла 13-18-бапларда хатириләнгәндәк уларға көрсәткән сәвир-тақәт, кәчүрүм, меһриванлиғини, андин ахирида улар үчүн өзини пида қилишиниң һәммисини өз ичигә алған болса керәк.
13:1 Мат. 26:2; Мар. 14:1; Луқа 22:1.
13:2 Луқа 22:3; Юһ. 13:2.
13:3 Мат. 11:27; 28:18; Юһ. 3:35
13:6 Мат. 3:14.
13:10 **«...бәдини жуюлуп, тамамән пакиз болған адәм пәқәт путлирини юсила қайта жуюнушиниң һажити болмайду»** — мошу сирлиқ гәпниң мәнаси немә? Бизниңчә Қутқузғучимизниң «пут жуюш» дегән бу һәрикити өзини әң төвән дәрижигә чүшүрүп крестлинишни қобул қилишиға бешарәт болиду. Шуңа, мухлислар буни қобул қилмиса болмайду. «Қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
13:10 Юһ. 15:3.
13:11 Юһ. 6:64.

— Силәргә немә қилғинимни уқтуңларму? [13] Силәр мени «Устаз» вә «Рәб» дәйсиләр вә
раст ейтисиләр, мән шундақтурмән. [14] Әгәр мән Рәб вә устазиңлар туруқлуқ, путли-
риңларни жуйған екәнмән, силәрму бир-бириңларниң путлирини жуюшуңлар керәк.
[15] Мән силәргә қилғандәк силәрниңму һәм шундақ қилишиңлар үчүн бу үлгини қалдур-
дум. [16] Бәрһәқ, бәрһәқ, мән силәргә шуни ейтип қояйки, қул ғожайинидин үстүн тур-
майду, әлчиму өзини әвәткүчидин үстүн турмайду. [17] Бу ишларни билгән екәнсиләр,
шундақ қилсаңлар бәхитликсиләр!

Әйсаниң сатқунлуқ билән тутулушини алдин-ала ейтиши

Мат. 26:20-25; Мар. 14:17-21; Луқа 22:21-23

[18] Мән буларни һәммиңларға қаритип ейтмидим. Мән таллиғанлиримни билимән,
лекин муқәддәс язмиларда алдин пүтүлгән: «Мән билән һәмдәстихан болуп ненимни
йегәнму маңа пут атти!» дегән бу сөз әмәлгә ашурулмай қалмайду. [19] Мән бу иш йүз
бериштин авал уни силәргә ейтип қояйки, у ишлар йүз бәргәндә мениң «Бар Болғучи»
екәнлигимгә ишинисиләр. [20] Бәрһәқ, бәрһәқ, силәргә шуни ейтип қояйки, кимки мән
әвәткән һәр қандақ бирисини қобул қилған болса, мени қобул қилған болиду; вә мени
қобул қилғучилар мени Әвәткүчини қобул қилған болиду.
[21] Әйса бу сөзләрни ейтқандин кейин, роһта қаттиқ пиған чекип, мундақ гувалиқ бәрди:
— Бәрһәқ, бәрһәқ, мән силәргә шуни ейтип қояйки, араңларда бирәйлән маңа сатқунлуқ
қилиду!
[22] Мухлислар кимни дәватқанлиғини биләлмәй, бир-биригә қарашти. [23] Әнди дәстихан-
да мухлислиридин бири Әйсаниң мәйдисигә йөлинип ятқан еди; у болса «Әйса сөйи-
диған мухлис» еди. [24] Симон Петрус униңдин Әйсаниң кимни дәватқинини сорап беқи-
шини ишарәт қилди.
[25] Шуниң билән у Әйсаниң мәйдисигә йөлинип туруп униңдин:
— И Рәб, у кимдур? — дәп сориди.
[26] Әйса жавап берип:
— Бу бир чишләм нанни ашқа төгүрүп кимгә сунсам, шудур, — деди. Шуниң билән у
бир чишләм нанни ашқа төгүрүп, Симонниң оғли Йәһуда Ишқарийотқа сунди. [27] Йәһуда
нанни еливиди, Шәйтан униң ичигә кирди.
— Қилидиғиниңни чапсан қил, — деди Әйса униңға.
[28] (Әнди дәстиханда олтарғанларниң һеч қайсиси униң Йәһудаға бу сөзләрни немә үчүн

13:13 Мат. 23:8,10; 1Кор. 8:6; 12:3; Фил. 2:11.
13:14 **«Әгәр мән Рәб вә устазиңлар туруқлуқ, путлириңларни жуйған екәнмән, силәрму бир-бириңларниң путлирини жуюшуңлар керәк»** — оқурмәнләр мухлисларниң Мәсиһни «устаз» андин «Рәб» дәйдиғанлиғини *(13-айәт)*, лекин Мәсиһ болса өзини «Рәб» вә «устаз» дәйдиғанлиғини байқалайду *(13-14-айәт)* вә шундақла тәртипниң охшимаслиғиниң сәвәвини ойлалайду.
13:14 Гал. 6:1, 2.
13:15 1Пет. 2:21; 1Юһ. 2:6.
13:16 Мат. 10:24; Луқа 6:40; Юһ. 15:20.
13:18 **«Мән билән һәмдәстихан болуп ненимни йегәнму маңа пут атти!»** — «Зәб.» 40:10ни көрүң.
13:18 Зәб. 40:10; Мат. 26:23; 1Юһ. 2:19.
13:19 **«бу ишлар йүз бәргәндә мениң «Бар Болғучи» екәнлигимгә ишинисиләр»** — яки «бу ишлар йүз бәргәндә мениң «У» *(йәни, Мәсиһ)* екәнлигимгә ишинисиләр».
13:19 Юһ. 14:29; 16:4.
13:20 Мат. 10:40; Луқа 10:16.
13:21 Мат. 26:21; Мар. 14:18; Луқа 22:21; Рос. 1:17; 1Юһ. 2:19.
13:23 **«Әйса сөйидиған мухлис»** — бәлким бу «баян»ниң муәллипи расул Юһанна. «Кириш сөз»имизни көрүң.
13:23 Юһ. 20:2; 21:7,20.
13:26 **«бу бир чишләм нанни ашқа төгүрүп кимгә сунсам, шудур»** — дәстиханда олтирип бирисигә бир чишләм нанни ашқа төгүргән һалда сунуш чоңқур муһәббитини билдүрүш һәрикити еди.
13:27 Луқа 22:3

дегинини билмиди. 29 Йәһуда уларниң ортақ һәмянини тутқини үчүн, бәзиләр Әйса униңға: «Бизгә керәклик һейтлиқ нәрсиләрни елип кәл» яки «Кәмбәғәлләргә бирәр нәрсә бәр» дәватса керәк, дәп ойлашти).
30 Йәһуда бу бир чишләм нанни елипла ташқириға чиқип кәтти (бу чағ кечә еди).

Йеңи әмир

31 Йәһуда ташқириға чиқип кәткәндин кейин, Әйса мундақ деди:
— Әнди Инсаноғли улуқлинидиған вақит-саат йетип кәлди вә Худа у арқилиқ улуқлиниду. 32 Вә әгәр Худа униңда улуқланса, Худаму Өзидә уни улуқлайду, шундақла дәрһал уни улуқлайду. 33 Балилирим, силәр билән биллә болидиған йәнә азғина вақтим қалди. Силәр мени издәйсиләр, лекин мениң Йәһудийларға: «Мән баридиған йәргә силәр баралмайсиләр» дәп ейтқинимдәк, буни силәргиму ейтимән.
34 Силәргә йеңи бир әмир тапшуримәнки, «бир-бириңларни сөйүңлар». Силәрни сөйгинимдәк, силәрму бир-бириңларни сөйүңләр. 35 Араңларда бир-бириңларға меһир-муһәббитиңлар болса, һәммә адәм силәрниң мениң мухлислирим екәнлигиңларни билиду.

Әйсаниң Петрусниң танидиғанлиғини алдин-ала ейтиши

Мат. 26:31-35; Мар. 14:27-31; Луқа 22:31-34

36 Симон Петрус униңдин:
— И Рәб, қәйәргә барисән? — дәп сориди.
Әйса жававән: — Мән кетидиған йәргә һазирчә әгишип баралмайсән, лекин кейин маңа әгишип барисән, — деди.
37 Петрус униңға:
— И Рәб, немә үчүн һазир сениң кәйниңдин әгишип баралмаймән? Сән үчүн женимни пида қилай! — деди. 38 Әйса жававән мундақ деди:
— Мән үчүн растинла жениңни пида қиламсән? Бәрһәқ, бәрһәқ, саңа ейтип қояйки, ғораз чиллиғичә, сән мәндин үч қетим танисән!

13:29 Юһ. 12:6.
13:30 **«бу чағ кечә еди»** — бу дегәнниң әсли мәнасидин башқа, көчмә мәнаси бардур. Жуқиридики 9:5, 11:9-10, 12:35-36да Әйсаниң «күндүз» вә «қараңғулуқ» яки «кечә» тоғрилиқ сөзлирини көрүң.
13:32 **«әгәр Худа униңда улуқланса, Худаму өзидә уни улуқлайду, шундақла дәрһал уни улуқлайду»** — бизниң қаришимизчә «өзидә» мошу йәрдә «Худа Өзидә» дегәнни көрситиду. Бәзи алимлар мошу йәрдә «өзидә» «Мәсиһниң өзидә» дегәнни билдүриду, дәп қарайду. **«Худаму Өзидә уни улуқлайду»** — яки *(жуқуриқи изаһатта ейтилғандәк)* «Худа уни *(Инсаноғлиниң)* өзидә улуқлайду». Бу муһим 31-32-айәтләр үстидә «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
13:32 Юһ. 12:23; 17:1.
13:33 Юһ. 7:34; 8:21.
13:34 Лав. 19:18; Мат. 22:39; Юһ. 15:12; Әф. 5:2; 1Тес. 4:9; 1Пет. 4:8; Юһ. 3:23, 4:21.
13:35 1Юһ. 2:5; 4:20.
13:36 **«Мән кетидиған йәргә һазирчә әгишип баралмайсән, лекин кейин маңа әгишип барисән»** — «кейин әгишип барисән» — Петрус жисманий тәрәптин *(өлүмдин тирилип асманға көтирилиш йолида)* Петрус Рәбгә әгишәлмиди, әлвәттә. Лекин Әйсаниң көздә тутқини роһий жәһәттики «Худаниң йолида пида болуш» еди. Шу тәрәптиму Петрус Әйсаға әгишишкә тәйяр болмиди. У авал Әйсадин тенип, андин қаттиқ товва қилиш жәряни арқилиқ, шундақла Муқәддәс Роһниң келиши билән у «кейин» тәйяр болиду. Мәсиһниң «кейин маңа әгишисән» дегини болса, Петрус қаттиқ тейилип кәткән вақтида униңға тәсәлли йәткүзидиған қиммәтлик вәдә болиду.
13:36 Юһ. 21:18; 2Пет. 1:14.
13:37 Мат. 26:33; Мар. 14:29; Луқа 22:33.
13:38 **«ғораз чиллиғичә, сән мәндин үч қетим танисән!»** — грек тилида «сән мәндин үч қетим танмиғичә, ғораз чиллимайду».
13:38 Мат. 26:34; Мар. 14:30; Луқа 22:34.

Әйса сөзини давам қилиду — «Йол, һәқиқәт вә һаятлиқтурмән»

14 [1] Көңлүңларни паракәндә қилмаңлар! Худаға ишинисиләр, маңиму ишиниңлар.
[2] Атамниң өйидә нурғун маканлар бар. Болмиған болса, буни силәргә ейтқан
болаттим; чүнки мән һәр бириңларға орун тәйярлаш үчүн шу йәргә кетип баримән.
[3] Мән силәргә орун тәйярлиғили баридиған екәнмән, чоқум қайтип келип, силәрни
өзүмгә алимән; шуниң билән, мән қәйәрдә болсам, силәрму шу йәрдә болисиләр.
[4] Силәр мениң қәйәргә кетидиғанлиғимни вә у йәргә баридиған йолни билисиләр.
[5] Томас униңға: — И Рәб, сениң қәйәргә кетидиғанлиғиңни билмәймиз. Шундақ екән,
йолни қандақ билимиз? — деди.
[6] Әйса униңға:
— Йол, һәқиқәт вә һаятлиқ өзүмдурмән. Мениңсиз һеч ким Атиниң йениға баралмайду.
[7] Әгәр мени тонуған болсаңлар, Атамниму тонуған болаттиңлар. Һазирдин башлап уни
тонудуңлар һәм уни көрдүңлар, — деди.
[8] — И Рәб, Атини бизгә көрситип қойсаңла, шу купайә, — деди Филип.
[9] Әйса униңға мундақ деди: — «И Филип, силәр билән биргә болғинимға шунчә вақит
болди, мени техичә тонумидиңму? Мени көргән киши Атини көргән болиду. Шундақ ту-
руқлуқ, сән немишкә йәнә: «Бизгә Атини көрсәткәйсән» дәйсән? [10] Мән Атида, Ата мәндә
екәнлигигә ишәнмәмсән? Силәргә ейтқан сөзлиримни өзлүгүмдин ейтқиним йоқ; бәл-
ки мәндә туруватқан Ата Өз әмәллирини қиливатиду. [11] Мениң Атида болғанлиғимға,
Атиниң мәндә болғанлиғиға ишиниңлар. Яки һеч болмиғанда, мениң қилған әмәлли-
римдин маңа ишиниңлар.
[12] Бәрһәқ, бәрһәқ, мән силәргә шуни ейтип қояйки, маңа ишәнгән киши мениң қили-
ватқан әмәллиримни қилалайду; вә булардинму техиму улуқ әмәлләрни қилиду, чүнки
мән Атиниң йениға қайтип кетимән. [13] Вә Атиниң Оғулда улуқлиниши үчүн, һәр неми-
ни мениң намим билән тилисәңлар, шуларни иҗабәт қилимән. [14] Мениң намим билән
һәр қандақ нәрсини тилисәңлар, мән силәргә шуни иҗабәт қилимән».

14:2 **«Атамниң өйидә нурғун маканлар бар»** — бу сөзләр җәннәтни көрситәмду? Оқурмәнләрниң есидә барки, Әйса 2-бапта өз тенини «Худаниң өйи» *(ибадәтхана)* дәп сүрәтлиди, шундақла 8:35дә «Худаниң өйи»ни роһий җәһәттин тилға алди. Униңға қариғанда «туралғу-макан»ни роһий җәһәттин чүшиниш керәк. «қошумчә сөз»имиздә бу тоғрисида тохтилимиз.

14:2 Мис. 15:17; 1Тар. 8:13, 39, 49

14:3 **«Мән силәргә орун тәйярлиғили баридиған екәнмән, чоқум қайтип келип, силәрни өзүмгә алимән; шуниң билән, мән қәйәрдә болсам, силәрму шу йәрдә болисиләр»** — Мәсиһниң бу «қайтип келиш»и Мәсиһниң қияммәттә дунияға келиши яки Муқәддәс Роһниң әвәтилишини көрситәмду? Бу үчинчи айәт үстидиму «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

14:3 Юһ. 12:26; 17:24.

14:6 **«Йол, һәқиқәт вә һаятлиқ өзүмдурмән. Мениңсиз һеч ким атиниң йениға баралмайду»** — Мәсиһ үчүн Атиниң йениға баридиған йол кресттики өлүм арқилиқ болатти; өзигә етиқат қилғучиларға нисбәтән, Мәсиһниң өзи Атиниң алдиға баридиған йолдур.

14:6 Юһ. 1:4, 17; 10:9; 11:25; Ибр. 9:8.

14:9 Юһ. 10:30.

14:10 Юһ. 5:17; 7:16; 8:28; 10:38; 12:49; 16:13; 17:21.

14:11 **«... һеч болмиғанда, мениң қилған әмәллиримдин маңа ишиниңлар»** — 11- вә 12-айәтләрдә «әмәлләр» Әйса яратқан мөҗизилик аламәтләр.

14:12 **«маңа ишәнгән киши мениң қиливатқан әмәллиримни қилалайду; вә булардинму техиму улуқ әмәлләрни қилиду, чүнки мән Атиниң йениға қайтип кетимән»** — бу «техиму улуқ әмәлләр» үстидә «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

14:12 Мат. 21:21; Луқа 17:6; Рос. 5:12; 19:11.

14:13 Йәр. 29:12; Мат. 7:7; 21:22; Мар. 11:24; Луқа 11:9; Юһ. 15:7; 16:24; Яқ. 1:5; 1Юһ. 3:22.

Әйсаниң Муқәддәс Роһни әвәтиши; Униң қилидиған ишлири

15 — «Мени сөйсәңлар, әмирлиримгә әмәл қилисиләр. 16 Мәнму Атидин тиләймән вә
У силәргә башқа бир Ярдәмчи ата қилиду. У силәр билән әбәткичә биргә болиду. 17 У
болсиму Һәқиқәтниң Роһидур. Уни бу дуниядикиләр қобул қилалмайду, чүнки Уни нә
көрмәйду, нә тонумайду. Бирақ силәр Уни тонуйсиләр, чүнки У силәр билән биллә ту-
руватиду һәм силәрдә макан қилиду.
18 Мән силәрни житим қалдурмаймән, йениңларға йәнә қайтип келимән. 19 Азғина
вақиттин кейин, бу дуния мени көрмәйду, лекин силәр көрүсиләр. Мән һаят болған-
лиғим үчүн, силәрму һаят болисиләр. 20 Шу күндә мениң Атамда болғанлиғим, силәр-
ниң мәндә болғанлиғиңлар вә мәнму һәм силәрдә болғанлиғимни билисиләр. 21 Ким
әмирлиримгә егә болуп уларни тутса, мени сөйгүчи шу болиду. Мени сөйгүчини Атам-
му сөйиду, мәнму уни сөйимән вә өзүмни униңға аян қилимән». 22 Йәһуда (Йәһуда
Ишқарийот әмәс) униңдин:
— И Рәб, сән өзүңни бу дуниядикиләргә аян қилмай, бизгила аян қилишиң қандақ иш?
— дәп сориди.
23 Әйса униңға җававән мундақ деди:
— «Бирким мени сөйсә, сөзүмни тутиду; Атамму уни сөйиду вә Атам билән иккимиз
униң йениға берип, униң билән биллә макан қилимиз. 24 Мени сөймәйдиған киши сөз-
лиримни тутмайду; вә силәр аңлаватқан бу сөз болса мениң әмәс, бәлки мени әвәткән
Атиниңкидур. 25 Мән силәр билән биллә болуватқан чеғимда, буларни силәргә ейт-
тим. 26 Лекин Ата мениң намим билән әвәтидиған Ярдәмчи, йәни Муқәддәс Роһ силәргә
һәммини үгитиду һәм мениң силәргә ейтқан һәммә сөзлиримни есиңларға кәлтүриду.
27 Силәргә хатирҗәмлик қалдуримән, өз хатирҗәмлигимни силәргә беримән; мениң
силәргә бәргиним бу дуниядикиләрниң бәргинидәк әмәстур. Көңлүңларни паракәндә
қилмаңлар вә җүръәтсиз болмаңлар.
28 Силәр мениң: «Мән силәрдин айрилип кетимән, кейин йениңларға йәнә қайтип ке-
лимән» дегинимни аңлидиңлар. Мени сөйгән болсаңлар, Атиниң йениға кетидиған-
лиғим үчүн хурсән болаттиңлар. Чүнки Ата мәндин улуқдур. 29 Силәрниң бу ишлар йүз

14:15 Юһ. 14:21, 23; 15:10; 1Юһ. 5:3.

14:16 **«Мәнму Атидин тиләймән вә У силәргә башқа бир Ярдәмчи ата қилиду»** — муһим сөз «**башқа бир** Ярдәмчи»дур. Биринчи «Ярдәмчи» болса Әйса Мәсиһниң өзи, әлвәттә. «Ярдәмчи» грек тилидики «параклетос» дегән сөзниң мәнасини толуқ ипадиләп берәлмәйду. Грек тилидики «параклетос»ниң толуқ мәнаси «мәлум бирәвниң йениға ярдәм беришкә чақирилғучи», йәни «тәсәлли бәргүчи», «һәмраһ», «мәслиһәтчи», «күчәйткүчи», «адвокат-ақлиғучи» қатарлиқлардур. «Башқа бир...» дегини бизгә шуни көрситидуки, Әйса мухлислар билән биргә болған вақтида, уларға қандақ җәһәтләрдин «Ярдәмчи» болған болса, у улардин айрилғанда, Муқәддәс Роһ уларға Әйсаниң толуқ вәкили болуп, иккинчи «Ярдәмчи» рольида болиду, дегән қиммәтлик вәдини билдүриду.

14:17 **«У болсиму Һәқиқәтниң Роһидур»** — «һәқиқәтниң Роһи» — яки «һәқиқәткә башлиғучи Роһ». **«силәр Уни тонуйсиләр, чүнки У силәр билән биллә туруватиду»** — улар қайси йол билән Муқәддәс Роһни тонуйду? У шу чағда қандақ йол билән «улар билән биллә туриду»? Җавап шүбһисизки, улар Әйсани тонуғачқа, Муқәддәс Роһниму тонуған болиду; Әйса улар билән биллә турғачқа, Муқәддәс Роһму улар билән биллә турувататти. Лекин Әйса улардин айрилғандин кейин Муқәддәс Роһ уларниң «ичидә, қәлбидә, роһида» макан қилиду.

14:18 Мат. 28:20.

14:22 **«И Рәб, сән өзүңни бу дуниядикиләргә аян қилмай, бизгила аян қилишиң қандақ иш?»** — шүбһисизки, мухлислар уни дәрһал өзини пүткүл дунияға аян қилиду, дәп ойлатти.

14:23 **«Атам билән иккимиз униң йениға берип, униң билән биллә макан қилимиз»** — «Атам билән иккимиз» грек тилида «биз».

14:24 Юһ. 7:16; 8:28; 12:49; 14:10; 16:13.

14:26 Луқа 24:49; Юһ. 15:26; 16:7, 13; Рос. 2:4.

14:27 **«мениң силәргә бәргиним бу дунияниң адәмлириниң бәргинидәк әмәстур»** — бу дуниядики адәмләр бир нәрсә бәргинидә дайим дегидәк халап бәрмәйду — алдамчилиқ, ялғанчилиқ вә нурғун шәртләр билән бериду. Лекин Худа бизгә бир нәрсә бәрсә уни қайтурғузмайду.

14:27 Фил. 4:7.

14:28 Юһ. 14:3.

бәргинидә ишинишиңлар үчүн бу ишлар йүз бериштин авал силәргә ейттим. 30 Мундин
кейин силәр билән көп сөзләшмәймән; чүнки бу дунияниң һөкүмдари келиш алдида
туриду вә мәндин киргидәк һеч йочуқ тапалмайду. 31 Лекин бу дунияниң адәмлириниң
мениң Атини сөйидиғанлиғимни билиши үчүн Ата маңа немә әмир қилған болса, мән
дәл шуни әмәлгә ашуримән. Туруңлар, бу жайдин кетәйли».

Әйса — һәқиқий үзүм телидур; униң сөзиниң давами

15 1 — «Һәқиқий үзүм тели» өзүмдурмән, Атам болса бағвәндур. Бағвән мәндик
мевә бәрмәйдиған һәр бир шахни кесип ташлайду. Мевә бәргәнлирини болса
техиму көп мевә бәрсун дәп, пак қилип путап туриду. 3 Әнди силәр мән силәргә
йәткүзгән сөзүм арқилиқ аллибурун пак болдуңлар. 4 Силәр мәндә изчил туруңлар,
мәнму силәрдә изчил туримән. Шах талда турмай, өзи мевә берәлмәйдиғинидәк,
силәрму мәндә изчил турмисаңлар, мевә берәлмәйсиләр.
5 «Үзүм тели» өзүмдурмән, силәр болсаңлар шахлиридурсиләр. Ким мәндә изчил тур-
са, мәнму шундақла униңда турғинимда, у көп мевә бериду. Чүнки мәнсиз һеч неми-
ни қилалмайсиләр. 6 Бириси мәндә турмиса, у керәксиз шахтәк ташлинип, қуруп кети-
ду. Бундақ шахлар жиғип келинип отқа ташлиниду. 7 Силәр мәндә изчил турсаңлар вә
сөзлирим силәрдә изчил турса, немини тәләп қилсаңлар, силәргә шу ижабәт болиду.
8 Силәрниң көп меви беришиңлар, шундақла мениң мухлислирим екәнлигиңларни ис-
патлишиңлар билән шан-шәрәп Атамға кәлтүрүлиду.
9 Атам мени сөйгинидәк, мәнму силәрни сөйдүм; мениң меһир-муһәббитимдә изчил
туруңлар. 10 Әгәр әмирлиримни тутсаңлар, худди мән Атамниң әмирлирини тутқан вә
һемишә униң меһир-муһәббитидә турғинимдәк, силәрму һемишә мениң меһир-муһәб-
битимдә турисиләр.

14:29 **«Силәрниң бу ишлар йүз бәргинидә ишинишиңлар үчүн бу ишлар йүз бериштин авал силәргә ейттим»** — «бу ишлар» — Әйсаниң тутулуп өлтүрүлүши *(«силәрдин айрилип кетишим»)* уларниң етиқатиға дәһшәтлик зәрб болиду.
14:29 Юһ. 13:19; 16:4.
14:30 **«бу дунияниң һөкүмдари келиш алдида туриду вә мәндин киргидәк һеч йочуқ тапалмайду»** — «бу дунияниң һөкүмдари» Шәйтан, Иблисни көрситиду.
14:30 Юһ. 12:31; 16:11; Әф. 2:2.
14:31 **«Ата маңа немә әмир қилған болса, мән дәл шуни әмәлгә ашуримән»** — 30-айәт билән зич бағлиниду. Демәк, Әйсаниң өзиниң тутулуши, сотлиниши, һақарәтлиниши андин крестлинишини ихтияри билән қобул қилишиниң түп мәхсити болса, Иблисниң үстидин қандақтур бир һоқуққа егә болуш үчүн әмәс, бәлки Атиниң ирадиси үчүн болиду.
14:31 Юһ. 10:18; Ибр. 10:5.
15:1 **««Һәқиқий үзүм тели» өзүмдурмән»** — «һәқиқий үзүм тели» болғандин кейин, сахта яки пор-пучәк үзүм телиму барму? Буниң тоғрисида «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
15:2 **«Бағвән мәндики мевә бәрмәйдиған һәр бир шахни кесип ташлайду»** — башқа бир хил тәрҗимиси «Мәндики мевә бәрмәйдиған һәр бир шахни бағвән *(бараңға)* есп қойиду». Лекин 6-айәткә қариғанда тәрҗимимиз тоғра болса керәк. **«Мевә бәргәнлирини болса техиму көп мевә бәрсун дәп, пак қилип путап туриду»** — «путап туриду» грек тилида «тазилайду» яки «паклайду» билән ипадилиниду. 4-айәтни көрүң.
15:2 Мат. 15:13.
15:3 **«... силәр мән силәргә йәткүзгән сөзүм арқилиқ аллибурун пак болдуңлар»** — «пак» мошу йәрдә йәнә «путалған» дегән мәнасиниму билдүрүши мүмкин. Бирақ муһим мәнаси «пак» екәнлигигә шүбһиси йоқтур *(10:31ни көрүң)*.
15:3 Юһ. 13:10.
15:6 Әз. 15:2-8; Мат. 3:10; 7:19; Кол. 1:23.
15:7 Йәр. 29:12; Мат. 7:7; 21:22; Мар. 11:24; Луқа 11:9; Юһ. 14:13; 16:24; Яқ. 1:5; 1Юһ. 3:22; 5:14.
15:8 **«Силәр мәндә изчил турсаңлар вә сөзлирим силәрдә изчил турса, немини тәләп қилсаңлар, силәргә шу ижабәт болиду. Силәрниң көп меви беришиңлар, шундақла мениң мухлислирим екәнлигиңларни испатлишиңлар билән шан-шәрәп атамға кәлтүрүлиду»** — 7-8-айәткә қариғанда, мухлислар Худаға чиқарған, уни хурсән қилидиған мевә үнүмлүк дуа-тилавәтләрни өз ичигә алиду.
15:10 Юһ. 14:15, 21, 23; 1Юһ. 5:3.

[11] Мениң хошаллиғим силәрдә болсун вә шуниңдәк хошаллиғиңлар толуп ташсун дәп,
мән буларни силәргә ейттим. [12] Мениң әмрим шуки, мән силәрни сөйгинимдәк, силәрму
бир-бириңларни сөйүңлар. [13] Инсанларниң өз достлири үчүн җенини пида қилиштин
чоңқур меһир-муһәббити йоқтур. [14] Силәргә буйруған әмирлиримни ада қилсаңлар,
мениң достлирим болисиләр. [15] Әнди мундин кейин мән силәрни «қул» дәп атимай-
мән. Чүнки қул ғоҗайининиң немә қиливатқинини билмәйду. Униң орниға силәрни
«дост» дәп атидим, чүнки Атамдин аңлиғанлиримниң һәммисини силәргә йәткүздүм.
[16] Силәр мени таллиғиниңлар йоқ, әксичә мән силәрни таллидим вә силәрни берип
мевә бәрсун һәмдә мевилириңлар дайим сақлансун, мениң намим билән Атидин немә
тилисәңлар, у силәргә бәрсун дәп силәрни тиклидим. [17] Силәргә шуни әмир қилимән-
ки, бир-бириңларни сөйүңлар.

Дунийадикиләрниң Әйсаға болған нәприти

[18] Бу дунийадикиләр силәрдин нәпрәтләнсә, силәрдин авал мәндин нәпрәтләнгәнлигини
билиңлар. [19] Силәрму бу дунийадикиләрдин болған болсаңлар, бу дунийадикиләр силәр-
ни өзимизниңки дәп, сөйгән болатти. Бирақ силәр бу дунийадин болмиғачқа, бәлки мән
силәрни бу дунийадин айрип таллиғанлиғим үчүн, әнди бу дунийадикиләр силәрдин
нәпрәтлиниду. [20] Мән силәргә ейтқан сөзни есиңларда тутуңлар: «Қул ғоҗайинидин
үстүн турмайду». Улар маңа зиянкәшлик қилған болса, силәргиму зиянкәшлик қилиду.
Мениң сөзүмни тутқан болса, улар силәрниңкиниму тутиду.
[21] Бирақ мениң намим түпәйлидин улар силәргиму шу ишларниң һәммисини қилиду,
чүнки улар мени Әвәткүчини тонумайду. [22] Әгәр мән келип уларға сөз қилмиған бол-
сам, уларда гуна йоқ дәп һесаплинатти. Лекин һазир гунайи үчүн уларниң һеч бани-
си йоқтур. [23] Кимдәким мәндин нәпрәтләнсә Атамдинму нәпрәтләнгән болиду. [24] Мән
уларниң арисида башқа һеч ким қилип бақмиған әмәлләрни қилмиған болсам, уларда
гуна йоқ дәп һесаплинатти. Лекин улар һазир әмәллиримни көргән туруқлуқ, йәнила
һәм мәндин һәм Атамдин нәпрәтләнди. [25] Лекин бу ишлар уларға тәвә болған Тәврат
қанунида: «Һеч қандақ сәвәпсизла мәндин нәпрәтләнди» дәп пүтүлгән сөз әмәлгә ашу-

---

15:12 **Лав. 19:18; Мат. 22:39; Юһ. 13:34; Әф. 5:2; 1Тес. 4:9; 1Пет. 4:8; 1Юһ. 3:23; 4:21.**
15:13 **Рим. 5:7; Әф. 5:2; 1Юһ. 3:16.**
15:14 **«Силәргә буйруған әмирлиримни ада қилсаңлар, мениң достлирим болисиләр»** — 13-14-айәттә Худаниң муһәббитиниң улуқлуғи аян қилиниду. «Мәсиһниң достлири» униң әмирлирини ада қилғучилардур. Лекин Мәсиһ барлиқ кишиләр, җүмлидин өз әмирлирини ада қилмиғучилар, йәни **дүшмәнлири үчүн** җенини пида қилғандур.
15:14 **Мат. 12:50; 2Кор. 5:16; Гал. 5:6; 6:15; Кол. 3:11.**
15:15 **«Әнди мундин кейин мән силәрни «қул» дәп атимаймән»** — «қул» яки «чакар».
15:15 **Юһ. 8:26.**
15:16 **«Силәр мени таллиғиниңлар йоқ, әксичә мән силәрни таллидим вә силәрни берип мевә бәрсун һәмдә мевилириңлар дайим сақлансун...»** — «...**берип** мевә бәрсун» дегән ибарә бәлким, мухлислар Худаға чиқарған, уни хурсән қилидиған мевә болса, пүтүн дунияға **берип** хуш хәвәр арқилиқ башқиларни Худаниң йолиға кәлтүрүшни өз ичигә алиду, дәп көрсәтсә керәк.
15:16 **Мат. 28:19; Мар. 16:15; Юһ. 13:18; Әф. 1:4; Кол. 1:6.**
15:17 **«Силәргә шуни әмир қилимәнки, бир-бириңларни сөйүңлар»** — грек тилида «Силәргә шуларни әмир қилимәнки, бир-бириңларни сөйүңлар».
15:18 **1Юһ. 3:13.**
15:19 **«Силәрму бу дунийадикиләрдин болған болсаңлар, бу дунийадикиләр силәрни өзимизниңки дәп, сөйгән болатти»** — грек тилида «Силәрму бу дунийадин болған болса, бу дуния силәрни өзиниңки дәп сөйгән болатти».
15:19 **Юһ. 17:14; Гал. 1:10.**
15:20 **Мат. 10:24; 24:9; Луқа 6:40; Юһ. 13:16; 16:2.**
15:21 **Мат. 10:22; Юһ. 16:3.**
15:22 **Рим. 4:15; 5:20.**
15:24 **Юһ. 10:37.**

рулуши үчүн шундақ йүз бәрди.

[26] Лекин мән силәргә Атиниң йенидин әвәтидиған Ярдәмчи, йәни Атиниң йенидин чиққучи һәқиқәтниң Роһи кәлгәндә, У маңа гувалиқ бериду. [27] Силәрму маңа гувалиқ берисиләр, чүнки силәр баштин тартип мән билән биллә болдуңлар.

Келидиған зиянкәшликләр

16 [1] Силәрниң путлишип кәтмәслигиңлар үчүн буларни силәргә ейттим. [2] Улар силәрни синагогларниң җамаәтлиридин қоғлап чиқириветиду; һәмдә шундақ бир вақит-саат келидуки, силәрни өлтүргүчи өзини Худаға хизмәт қиливатимән, дәп һесаплайду. [3] Улар буларни я Атини, я мени тонумиғанлиғи үчүн қилиду. [4] Лекин мән бу ишларни силәргә ейттимки, вақит-саити кәлгәндә, мән шундақ алдин-ала ейтқинимни есиңларға кәлтүрәләйсиләр.

Муқәддәс Роһниң йетәкчи вә устаз болидиғанлиғи

[5] — Мән башта буларни силәргә ейтмидим, чүнки мән силәр билән биллә едим.

Лекин әнди мени әвәткүчиниң йениға қайтип кетимән. Шундақ туруқлуқ, араңлардин һеч ким мәндин: «Нәгә кетисән?» дәп соримайватиду. [6] Әксичә, силәргә буларни ейтқиним үчүн, қәлбиңлар қайғуға чөмүп кәтти. [7] Амма мән силәргә һәқиқәтни ейтип қояйки, мениң кетишим силәргә пайдилиқтур. Чүнки әгәр кәтмисәм, Ярдәмчи силәргә кәлмәйду. Амма кәтсәм, Уни силәргә әвәтимән. [8] У кәлгәндә, бу дунниядикиләргә гуна тоғрисида, һәққанийлиқ тоғрисида вә ахирәт сориғи тоғрисида һәқиқәтни билгүзиду. [9] У уларни гуна тоғрисида билгүзиду, чүнки улар маңа етиқат қилмиди. [10] Уларни һәққанийлиқ тоғрисида билгүзиду, чүнки Атамниң йениға қайтип баримән вә силәр мени йәнә көрәлмәйсиләр. [11] Уларни ахирәт сориғи тоғрисида билгүзиду, чүнки бу дунияниң һөкүмдари үстигә һөкүм чиқирилди.

[12] Силәргә ейтидиған йәнә көп сөзлирим бар еди; лекин силәр уларни һазирчә көтирәл-

---

15:25 **«Уларға тәвә болған Тәврат қануни»** — һәҗвий, кинайилик сөз. 8:17 вә изаһатини көрүң. **«Һеч қандақ сәвәпсизла мәндин нәпрәтләнди»** — «Зәб.» 34:7, 19 вә 68:5.

15:25 Зәб. 34:19; 68:5.

15:26 **«...Ярдәмчи, йәни Атиниң йенидин чиққучи һәқиқәтниң Роһи кәлгәндә, У маңа гувалиқ бериду»** — мошу айәттин Муқәддәс Роһниң шәхс екәнлиги көрүнүп туриду. Мәсиһ Уни «Атиниң йенидин» әвәтиду; мошу йәрдә Муқәддәс Роһ йәнә «Атиниң йенидин **чиқиду**» дейилиду. Грек тилида «чиқиду» дегән пеил «һазирқи заман» шәкилдә болғачқа, Муқәддәс Роһниң һәрдайим шу һәрикәтни қиливатқини көрситилиду.

15:26 Луқа 24:49; Юһ. 14:26; 16:7; Рос. 5:32.

15:27 Рос. 1:8, 21; 5:32.

16:2 **«Улар силәрни синагогларниң җамаәтлиридин қоғлап чиқириветиду»** — жуқуриқи башқа изаһатларда ейтқинимиздәк, Йәһудий хәлқи бирисини «синагогтин чиқиривәтсә», кейин униң билән һеч қандақ бардикәлди қилмай, бәлки униңға техиму зиянкәшлик қилишиму мүмкин.

16:2 Юһ. 9:22, 34; 12:42.

16:3 Юһ. 15:21; 1Кор. 2:8.

16:4 **«... вақит-саити кәлгәндә»** — демәк, Йәһудий хәлқидин вә кейин башқилар тәрипидин болған зиянкәшликләр кәлгәндә.

16:4 Юһ. 13:19; 14:29.

16:7 Луқа 24:49; Юһ. 14:26; 15:26.

16:9 **«У уларни гуна тоғрисида билгүзиду»** — яки «У уларни өз гунайи тоғрилиқ билгүзиду» яки «У уларни гунаниң немә екәнлигини билгүзиду». Дегәндәк үч тәрҗимиси болуши мүмкин, лекин умумий мәнаси асасән охшаш.

16:11 **«бу дунияниң һөкүмдари»** — Шәйтан, Иблис. **«...Уларни ахирәт сориғи тоғрисида билгүзиду, чүнки бу дунияниң һөкүмдари үстигә һөкүм чиқирилди»** — 9-11-айәттики «У *(Муқәддәс Роһ)*... гуна тоғрисида... һәққанийлиқ тоғрисида... вә ахирәт сориғи тоғрисида...билгүзиду....» дегәнләрниң үстидә «қошумчә сөз»дә азрақ тохтилимиз.

16:11 Юһ. 12:31; 14:30; Әф. 2:2; Кол. 2:15.

мәйсиләр. [13] Лекин У, йәни Һәқиқәтниң Роһи кәлгәндә, У силәрни барлиқ һәқиқәткә башлап бариду. Чүнки У өзлүгидин сөзлимәйду, бәлки немини аңлиған болса, шуни сөзләйду вә кәлгүсидә болидиған ишлардин силәргә хәвәр бериду. [14] У мени улуқлайду; чүнки У мәндә бар болғанни тапшурувелип, силәргә җакалайду. [15] Атида бар болғанниң һәммиси һәм мениңкидур; мана шуниң үчүн мән: «У мәндә бар болғанни тапшурувелип, силәргә җакалайду» дәп ейттим.

Ғәм-қайғулириңлар мәңгү хошаллиққа айлиниду

[16] Аз вақиттин кейин, мени көрмәйсиләр; вә йәнә бир аз вақит өткәндин кейин, мени қайта көрисиләр, чүнки мән Атамниң йениға кетимән».
[17] Шуңа мухлисларниң бәзилири бир-биригә:
— Бизләргә: — «Аз вақиттин кейин, мени көрмәйсиләр; йәнә бир аз вақит өткәндин кейин, мени қайта көрисиләр» вә йәнә «Чүнки мән Атамниң йениға кетимән» дегини немә дегиниду? [18] «Аз вақиттин кейин» дегән сөзиниң мәнаси немә? Униң немиләрни дәватқанлирини билмидуқ, — дейишиду.
[19] Әйса уларниң өзидин немини соримақчи болғинини билип уларға мундақ деди:
— «Мениң «Аз вақиттин кейин, мени көрмәйсиләр; йәнә бир аз вақит өткәндин кейин, мени көрисиләр» дегинимниң мәнасини бир-бириңлардин сораватамсиләр? [20] Бәрһәқ, бәрһәқ, мән силәргә шуни ейтип қояйки, силәр жиға-зерә көтирисиләр, лекин бу дуниядикиләр хошал болушуп кетиду; силәр қайғурисиләр, лекин қайғулириңлар шатлиққа айлиниду. [21] Аял киши туғутта азаплиниду, чүнки униң вақит-саити йетип кәлгән; лекин бовиқи туғулуп болғандин кейин, бир пәрзәнтниң дунияға кәлгәнлигиниң шатлиғи билән тартқан азавини унтуп кетиду. [22] Шуниңға охшаш, силәрму һазир азаплиниватисиләр, лекин мән силәр билән қайта көрүшимән, қәлбиңлар шатлиниду вә шатлиғиңларни һеч ким силәрдин тартивалалмайду. [23] Шу күндә силәр мәндин һеч нәрсә соримайсиләр. Бәрһәқ, бәрһәқ, мән силәргә шуни ейтип қояйки, мениң намим билән Атидин немини тилисәңлар, у шуни силәргә бериду. [24] Һазирғичә мениң намим билән һеч немә тилимидиңлар. Әнди тиләңлар, еришисиләр, буниң билән шатлиғиңлар толуп ташиду!

Бу дуния үстидин ғәлибә қилиш

[25] Силәргә буларни тәмсилләр билән ейтип бәрдим. Бирақ шундақ бир вақит келидуки, у чағда силәргә йәнә тәмсилләр билән сөзлимәймән, Ата тоғрилиқ силәргә очуқ ейти

16:12 **«Силәргә ейтидиған йәнә көп сөзлирим бар еди; лекин силәр уларни һазирчә көтирәлмәйсиләр»** — мухлислар қандақ сөзләрни көтирәлмәйду? Бу тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
16:12 1Кор. 2:7-10; Әф. 3:2-6; 1Тим. 3:16
16:13 **«Чүнки У өзлүгидин сөзлимәйду, бәлки немини аңлиған болса, шуни сөзләйду»** — «У (*Муқәддәс Роһ*)... немини аңлиған болса» — демәк, Муқәддәс Роһниң Худа вә Униң Каламидин аңлиғини. **« *Муқәддәс Роһ*,... немини аңлиған болса, шуни сөзләйду вә кәлгүсидә болидиған ишлардин силәргә хәвәр бериду»** — бу муһим вәдә тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
16:13 Юһ. 12:49; 14:26
16:15 **« *Муқәддәс Роһ* мәндә бар болғанни тапшурувелип, силәргә җакалайду»** — Бу муһим вәдә тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
16:15 Юһ. 17:10.
16:16 **«йәнә бир аз вақит өткәндин кейин, мени қайта көрисиләр, чүнки мән Атамниң йениға кетимән»** — бәзи кона көчүрмиләрдә мошу йәрдә «чүнки мән Атамниң йениға кетимән» дегән сөз тепилмайду. Лекин бизниңчә 17-айәт униң әслидә барлиғини испатлайду.
16:16 Юһ. 7:33.
16:19 **«Мениң «Аз вақиттин кейин, мени көрмәйсиләр; йәнә бир аз вақит өткәндин кейин, мени көрисиләр»** — Мәсиһниң мошу дегинидә көздә тутқини, бизниңчә, униң өлүми, дәпнә қилиниши вә өлүмдин тирилип мухлислириға өзини аян қилишидин ибарәт.
16:21 Йәш. 26:17.
16:23 Йәр. 29:12; Мат. 7:7; 21:22; Мар. 11:24; Луқа 11:9; Юһ. 14:13; 15:7; Яқ. 1:5; 1Юһ. 3:22; 5:14.

мән. [26] Шу күни тиләклириңларни мениң намим билән илтиҗа қилисиләр. Мән силәр
үчүн Атидин тәләп қилимән, дәп ейтмаймән; [27] чүнки Ата өзиму силәрни сөйиду; чүнки
силәр мени сөйисиләр вә мениң Худаниң йенидин кәлгәнлигимгә ишәндиңлар.
[28] Мән Атиниң йенидин чиқип бу дунияға кәлдим; әнди мән йәнә бу дуниядин кетип
Атиниң йениға баримән».
[29] Мухлислири:
— Мана сән һазир очуқ ейтиватисән, тәмсил кәлтүрүп сөзлимидиң! [30] Биз сениң һәмми-
ни билгиниңни, шундақла һеч кимниң сәндин соал соришиниң һаҗити йоқлуғини әнди
билип йәттуқ. Шуниңдин сениң Худаниң йенидин кәлгәнлигиңгә ишәндуқ, — дейишти.
[31] Әйса җававән уларға:
— Һазир ишәндиңларму? [32] Мана, шундақ вақит-саити келәй дәп қалди, шундақла келип
қалдики, һәммиңлар мени ялғуз ташлап һәр бириңлар өз йоллириңларға тарқилип ке-
тисиләр. Бирақ мән ялғуз әмәсмән, чүнки Ата мән билән биллидур. [33] Силәрниң мәндә
хатирҗәмликкә егә болушуңлар үчүн буларни силәргә ейттим. Бу дунияда туруп азап-
оқубәт тартисиләр, амма ғәйрәтлик болуңлар! Мән бу дуния үстидин ғәлибә қилдим!

Әйсаниң мухлислири үчүн дуа қилиши

17 [1] Әйса бу сөзләрни қилғандин кейин, көзлирини әршкә тикип, мундақ дуа қилди:
— И Ата, вақит-саат йетип кәлди; Сән Оғлуңни улуқлатқузғайсән; буниң билән
Оғлуңму Сени улуқлатқузиду; [2] йәни, униң Сән униңға тапшурған инсанларға мәңгүлүк
һаят ата қилиши үчүн, униңға пүткүл әт егилиридин үстүн һоқуқ ата қилғиниңдәк, уни
улуқлатқузғайсән. [3] Мәңгүлүк һаят шуки, бирдин-бир һәқиқий Худа — Сени вә Сән әвәт-
кән Әйса Мәсиһни тонуштин ибарәттур. [4] Мән Сениң әмәл қилишим үчүн тапшурған
ишиңни орундишим билән Сени йәр йүзидә улуқлатқуздум. [5] И Ата, Сениң аләм апири-
дә болуштин бурун мән Өзүңниң йениңда егә болған шан-шәрәп билән мени Өзүңниң
йениңда улуқлатқузғайсән.

16:25 **«Силәргә буларни тәмсилләр билән ейтип бәрдим. Бирақ шундақ бир вақит келидуки, у чағда силәргә йәнә тәмсилләр билән сөзлимәймән, ата тоғрилиқ силәргә очуқ ейтимән»** — тәмсилләрдин болған бир нәччә мисаллар 10-баптин *(«қойларниң ишиги» вә «яхши падичи» тоғрилиқ)* 13-баптин *(уларға «пут жуюш» тоғрилиқ тәмсил вә өлгә)* 15-баптин *(«һәқиқий үзүм тели» тоғрилиқ)* вә 21-айәттин *(«туғутта болған аял» тоғрилиқ)* тепилиду.
16:27 Юһ. 17:8.
16:28 Юһ. 13:3.
16:29 **«Мана сән һазир очуқ ейтиватисән, тәмсил кәлтүрүп сөзлимидиң!»** — мухлисларниң һәқиқий чүшәнгән-чүшәнмигини 31-айәттин көрүниду.
16:30 **«һеч кимниң сәндин соал соришиниң һаҗити йоқ»** — мәнаси бәлким Мәсиһниң уларниң өзидин соримақчи болған соаллирини техи соримай турупла, уларниң соримақчи болғинини аллиқачан билгәнлигини көздә тутиду.
16:30 Юһ. 21:17.
16:32 **«һәммиңлар мени ялғуз ташлап һәр бириңлар өз йоллириңларға тарқилип кетисиләр»** — «өз йоллириңларға» яки «өзүңларниңкигә» *(демәк, өз өйүңларға)*. «Матта» 26:56, «Мар.» 14:50ни көрүң.
16:32 Зәк. 13:7; Мат. 26:31; Мар. 14:27; Юһ. 8:29; 14:10.
16:33 Йәш. 9:5; Юһ. 14:27; Рим. 5:1; Әф. 2:13; Кол. 1:20.
17:1 Юһ. 12:23; 13:32.
17:2 **«Сән униңға тапшурған инсанлар...»** — грек тилида «униңға бәргән барлиқ инсанлар...» — демәк, Мәсиһкә етиқат қилғучилар.
17:2 Зәб. 8:7; Мат. 11:27; 28:18; Луқа 10:22; Юһ. 3:35; 5:27; 1Кор. 15:25; Фил. 2:10; Ибр. 2:8.
17:3 Йәш. 53:11; Йәр. 9:22
17:4 Юһ. 4:34; 13:32; 14:13; 19:30.
17:5 **«И Ата, Сениң аләм апиридә болуштин бурун мән Өзүңниң йениңда егә болған шан-шәрәп билән мени Өзүңниң йениңда улуқлатқузғайсән»** — яки болмиса «И Ата, мән Сән билән биргә егә болған шан-шәрәп билән мени Өзүң билән тәң улуқландурғайсән».
17:5 Юһ. 1:1, 2; 10:30; 14:9.

[6] Сән бу дунниядин маңа таллап бәргән адәмләргә Сениң намиңни аян қилдим. Улар Се-
ниңки еди, Сән уларни маңа бәрдиң вә улар Сениң сөз-каламиңни тутуп кәлди. [7] Улар
һазир Сән маңа бәргән һәммә нәрсиләрниң Сениңдин кәлгәнлигини билди. [8] Чүнки
Сән маңа тапшурған сөзләрни уларға йәткүздүм; уларму буларни қобул қилди, шуниң
билән Сәндин чиққинимни һәқиқәтән билип йәтти һәмдә Сениң мени әвәткәнлигиңги-
му ишәнди. [9] Буларға дуа қилимән; бу дунниядики адәмләргә әмәс, бәлки Сән маңа бәр-
гән адәмләргә дуа қилимән; чүнки улар Сениңкидур. [10] Мениң барлиғим Сениңкидур вә
Сениң барлиғиң болса мениңкидур вә мән уларда шәрәп таптим.
[11] Мән әнди бу дуннияда туривәрмәймән; лекин улар бу дуннияда қалди вә мән Сениң
йениңға кетиватимән. И муқәддәс Ата, Сән маңа бәргән намиң арқилиқ уларни сақ-
лиғинки, биз иккимиз бир болғинимиздәк, уларму бир болғай. [12] Мән улар билән бил-
лә болған вақтимда, Сән маңа бәргән намиң билән уларни сақлидим һәм қоғдидим; вә
муқәддәс язмилардики бешарәтниң әмәлгә ашурулуши йолида, уларниң ичидин һа-
лакәткә хас болған кишидин башқа бириму йоқалмиди. [13] Мана әнди сениң йениңға
баримән. Мениң шатлиғим уларда толуп ташсун дәп, бу сөзләрни дунниядики вақтимда
сөзлидим. [14] Мән уларға сөз-каламиңни тапшурдум. Мән бу дунниядин болмиғинимдәк,
уларму бу дунниядин болмиғини үчүн, бу дуннияниң адәмлири улардин нәпрәтлиниду.
[15] Уларни бу дунниядин айривәткәйсән дәп тилимәймән, бәлки уларни рәзил болғучидин
сақлиғайсән, дәп тиләймән. [16] Мән бу дунниядин болмиғинимдәк, уларму бу дунниядин
әмәстур. [17] Уларни һәқиқәт арқилиқ Өзүңгә муқәддәс қилип атиғузғайсән, чүнки сөз-ка-
ламиң һәқиқәттур. [18] Сән мени дуннияға әвәткиниңдәк, мәнму уларни дуннияға әвәттим.
[19] Уларму һәқиқәттә муқәддәс қилинип Өзүңгә аталсун дәп, өзүмни Саңа хас атаймән.
[20] Мән ялғуз улар үчүнла әмәс, йәнә уларниң сөзи арқилиқ маңа етиқат қилидиған-
лар үчүнму дуа қилимән. [21] Уларниң һәммиси бир болғай; и Ата, Сән мәндә, мән Сәндә

17:6 **«Сән бу дунниядин маңа таллап бәргән адәмләргә Сениң намиңни аян қилдим»** — Мәсиһниң «Сениң намиңни аян қилдим» ейтқини немини көрситиду? Тәврат-Зәбурда Худаниң нурғун намлири *(Пәрвәрдигар (Яһвәһ)*, Худа *(Әлоһим)*, Рәб *(Адонай)* қатарлиқлар) аян қилинғандин кейин Мәсиһ қайси намни уларға аян қилған? У «Ата» әмәсму?

17:8 Юһ. 16:27.

17:10 **«мән уларда шәрәп таптим»** — «уларда...» мошу йәрдә көздә тутулғини бәлким «Сән маңа бәргән адәмләрдә..» болса керәк.

17:10 Юһ. 16:15.

17:11 **«Сән маңа бәргән намиң арқилиқ уларни сақлиғинки...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Сән намиң билән маңа тапшуруп бәргәнләрниң Саңа болған садиқлиғини сақлиғинки,... ». Мошу йәрдә «Сән маңа тапшуруп бәргән намиң» болса йәнила Худаатиниң Өз Мәсиһигә инсанларға үгитиш үчүн тапшурған «Ата» *(ибраний тилида «Абба»)* дегән қиммәтлик намидур.

17:12 **«Мән улар билән биллә болған вақтимда, Сән маңа бәргән намиң билән уларни сақлидим һәм қоғдидим;...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Сениң намиң билән уларни сақлидим; Сән маңа тапшуруп бәргәнләрниң Саңа болған садиқлиғини қоғдидим;... ». Бу «нам» йәнила жуқурқи изаһатта ейтқинимиздәк «Ата» болса керәктур. **«һалакәткә хас болған киши»** — грек тилида «һалакәтниң оғли» дегән сөз билән ипадилиниду, у Йәһуда Ишқарийотни көрситиду, әлвәттә. Мәсиһкә сатқунлуқ қилған кишиниң һалакәткә йүзлиниши тоғрилиқ бешарәтләр бәлким «Зәб.» 40:10, 108:1-20 вә «Пәнд.» 24:22 *(LXX)*ни өз ичигә алса керәк.

17:12 Йәш. 8:18; Юһ. 6:39; 10:28; 18:9; Ибр. 2:13.

17:14 **«мән бу дунниядин болмиғинимдәк...»** — яки «мән бу дуннияға мәнсуп болмиғинимдәк...».

17:14 Юһ. 15:19.

17:15 **«рәзил болғучи»** — Шәйтан, Иблис.

17:17 **«Уларни һәқиқәт арқилиқ Өзүңгә муқәддәс қилип атиғузғайсән»** — «Өзүңгә муқәддәс қилип атиғузғайсән» грек тилида «муқәддәсләштүргәйсән» дегән бирла сөз билән ипадилиниду. Инҗилда һәм Тәвратта «муқәддәс» дегән сөз «пак» һәм «Худаға алайитән аталған» дегән икки уқумни билдүриду.

17:17 Зәб. 118:142; Юһ. 8:4.

17:18 Юһ. 20:21.

17:19 **«Уларму һәқиқәттә муқәддәс қилинип Өзүңгә аталсун дәп...»** — «муқәддәс қилинип Өзүңгә аталсун» грек тилида «уларму һәқиқәттә муқәддәсләштүрүлсун» дегән бирла сөз билән ипадилиниду. Жуқириқи изаһатни көрүң.

17:19 1Кор. 1:2,30; 1Тес. 4:7.

болғандәк, уларму Биздә бир болғай; шундақ болғанда, бу дуниядикиләр мени Сениң
әвәткәнлигиңгә ишиниду. [22] Сән маңа ата қилған шан-шәрәпни уларға ата қилдимки,
биз иккимиз бир болғандәк, уларму бир болғай; [23] йәни мән уларда, сән мәндә болуп,
улар бирликтә камил қилинғай. Шу арқилиқ бу дуниядикиләр мени әвәткәнлигиңни
һәм мени сөйгиниңдәк уларниму сөйгәнлигиңни билиду.
[24] И Ата, Сән маңа бәргәнлириңниң һәммисиниң мән болған йәрдә мән билән биргә
болушини, шундақла мениң шан-шәривимни, йәни Сән аләм апиридә болуштин бурун
мени сөйгәнлигиң үчүн, маңа бәргән шан-шәрәпни уларниң көрүшини халаймән.
[25] И һәққаний Ата, бу дуниядикиләр сени тонумиған, амма мән Сени тонуймән вә булар-
му мени Сениң әвәткәнлигиңни билди. [26] Вә мән Сениң намиңни уларға аян қилдим вә
йәнә давамлиқ аян қилимән. Шуниң билән, Сениң маңа көрсәткән меһир-муһәббитиң
уларда болиду вә мәнму уларда болай.

Әйсаниң тутқун қилиниши

Мат. 26:47-56; Мар. 14:43-50; Луқа 22:47-53

18 [1] Әйса буларни ейтқандин кейин, мухлислири билән биллә ташқириға чиқип
Кидрон җилғисиниң у қетиға өтти. У йәрдә бир бағчә бар еди. Әйса билән
мухлислири у бағчигә кирди. [2] Униңға сатқунлуқ қилидиған Йәһудаму у йәрни
биләтти, чүнки Әйса мухлислири билән пат-пат у йәрдә жиғилип олтиратти. [3] Шуниң
билән Йәһуда бир топ Рим ләшкәрлири билән баш каһинлар һәм Пәрисийләр
әвәткән қаравулларни башлап бу йәргә кәлди. Уларниң қоллирида панус, мәшъәл
вә қураллар бар еди. [4] Әйса бешиға чүшидиғанларниң һәммисини билип, уларниң
алдиға чиқип:
— Кимни издәйсиләр? — дәп сориди.
[5] Насарәтлик Әйсани, — дәп җавап беришти улар.
Әйса уларға:
— Мана мән болимән, — деди.
(Униңға сатқунлуқ қилған Йәһудаму уларниң арисида туратти). [6] Әйса: «Мана мән бо-
лимән» девиди, улар арқисиға йенип йәргә жиқилишти. [7] Шуниң билән Әйса улардин
йәнә бир қетим:
— Кимни издәйсиләр? — дәп сориди.
— Насарәтлик Әйсани, — дейишти улар.
[8] Әйса: — Силәргә ейттимғу, мән шу болимән. Әгәр издигиниңлар мән болсам, буларни
кәткили қоюңлар, — деди.

17:21 Юһ. 10:38; 14:11; Гал. 3:28.
17:24 Юһ. 12:26; 14:3; Мар. 3:14
17:25 Юһ. 15:21; 16:3, 27; 17:8.
17:26 **«мән Сениң намиңни уларға аян қилдим»** — 6-айәт вә униңдики изаһатни көрүң.
18:1 **«Әйса буларни ейтқандин кейин, мухлислири билән биллә ташқириға чиқип...»** — мошу йәрдики «ташқириға чиқип...» зияпәт болған өйдин яки Йерусалим шәһириниң өзидин чиқишни билдүриду. Кидрон водиси болса шәһәрниң сиртида *(шәриқ тәрәптә)* еди.
18:1 2Сам. 15:23; Мат. 26:36; Мар. 14:32; Луқа 22:39.
18:3 Мат. 26:47; Мар. 14:43; Луқа 22:47.
18:6 **«Әйса: «Мана мән болимән» девиди, улар арқисиға йенип йәргә жиқилишти»** — «Юһанна»дики башқа бәзи йәрләрдики «Мән болимән» дегән сөз Худаниң «Мән әзәлдин Бар Болғучидурмән» дегән намини билдүриду. Бизниңчә мошу йәрдә «Мана мән болимән» дегәнму шу мәнани билдүриду; чүнки аңлиғучилар уни аңлапла «арқилириға йенип йәргә жиқилишти».

[9] Буниң билән өзиниң: «Ата, Сән маңа бәргәнләрдин һеч қайсисини жүтүрмидим» дегән сөзи әмәлгә ашурулди.
[10] Симон Петрусниң йенида бир қилич болғач, у шуан уни суғуруп, баш каһинниң чакириға бирни уруп, оң қулиқини шилип чүшүрүвәтти. Чакарниң исми Малкус еди.
[11] Әйса Петрусқа:
— Қилични ғилапқа сал! Ата маңа тапшурған қәдәһни ичмәмдим? — деди.

Әйсаниң Аннасниң алдиға елип берилип, сорақ қилиниши

Мат. 26:57-58; Мар. 14:53-54; Луқа 22:54

[12] Шуниң билән, ләшкәрләр топи билән миң беши һәм Йәһудийларниң қаравуллири Әйсани тутуп бағлашти. [13] Андин уни алди билән Аннасниң алдиға елип беришти. Аннас болса шу жили баш каһин болуп турған Қаяфаниң қейинатиси еди. [14] Бурун Йәһудий кеңәшмисидикиләргә: «Пүтүн хәлиқниң һалак болушиниң орниға, бирла адәмниң улар үчүн һалак болуши яхши» дәп мәслиһәт бәргән киши дәл шу Қаяфа еди.

Петрусниң Әйсадин тениши

Мат. 26:69-70; Мар. 14:66-68; Луқа 22:55-57

[15] Әнди Симон Петрус билән йәнә бир мухлис Әйсаниң кәйнидин әгишип барған еди. У мухлис баш каһинға тонуш болғачқа, баш каһинниң сарийиға Әйса билән тәң кирди.
[16] Лекин Петрус болса дәрвазиниң сиртида қалди. Шуңа баш каһинға тонуш болған һелиқи мухлис ташқириға чиқип, дәрвазивән қиз билән сөзлишип, Петрусни ичкиригә башлап кирди. [17] Дәрвазивән болған шу дедәк Петрустин:
— Сәнму бу адәмниң мухлислиридин әмәсму? — дәп сориди.
Яқ, әмәс, — деди Петрус.
[18] Әнди һава соғ болғанлиғи үчүн, чакарлар вә қаравуллар шахардин гүлхан яққан болуп, униң чөрисидә иссинип турушатти. Петрусму уларниң йенида туруп иссинди.

Баш каһин Аннасниң Әйсани сорақ қилиши

Мат. 26:59-66; Мар. 14:55-64; Луқа 22:66-71

[19] Баш каһин болса Әйсадин мухлислири тоғрилиқ вә тәлими тоғрилиқ соал сорашқа башлиди. [20] Әйса униңға жававән мундақ бәрди:

18:9 **«Буниң билән өзиниң ... сөзи әмәлгә ашурулди»** — яки «Буниң билән өзиниң ... сөзи әмәлийәттә испатланди». Бу сөзләр асасән һәм 6:39 һәм 17:12дә тепилиду.
18:9 Юһ. 6:39; 10:28; 17:12.
18:10 Мат. 26:51; Мар. 14:47; Луқа 22:50.
18:11 **«Ата маңа тапшурған қәдәһни ичмәмдим?»** — бу «қәдәһ» өзи тартиш керәк болған азап-оқубәтләрни көрситиду. «Мат.» 26:39, «Мар.» 14:36 вә Луқа» 22:42ни көрүң.
18:11 Мат. 20:22; 26:39.
18:13 Мат. 26:57; Мар. 14:53; Луқа 3:2; 22:54.
18:14 **««Пүтүн хәлиқниң һалак болушиниң орниға, бирла адәмниң улар үчүн һалак болуши яхши» дәп мәслиһәт бәргән киши дәл шу Қаяфа еди»** — 11:49-50ни көрүң.
18:14 Юһ. 11:50.
18:15 **«йәнә бир мухлис...»** — «йәнә бир мухлис» грек тилида «һелиқи мухлис». Юһанна баянида пат-пат өзини намсиз көрситип «һелиқи мухлис» дәйду *(18:16, 20:2, 3, 4 вә 8ни көрүң)*. **«У мухлис баш каһинға тонуш болғачқа...»** — алимлар намсиз «у мухлис»ни Юһанна дәп билиду. Чүнки ушбу баянда болғандәк у дайим дегидәк пәқәт «өз көзүм билән көргәнлирим»нила асас қилиду. 21:24ни көрүң.
18:15 Мат. 26:58; Мар. 14:54; Луқа 22:54.
18:17 **«Сәнму бу адәмниң мухлислиридин әмәсму?»** — «сәнму» дегән сөз бәлким биринчи мухлис өзиниң Әйсаниң мухлиси екәнлигини бу қизға етирап қилғанлиғини көрситиду.
18:18 Мат. 26:69; Мар. 14:67; Луқа 22:55.

— Мән хәлиқ-аләм алдида ашкарә сөз қилғанмән, барлиқ Йәһудийлар жиғилидиған
синагогларда вә ибадәтханида дайим тәлим берип кәлдим, мән йошурун һеч немә де-
мидим. 21 Буларни немишкә мәндин сорайсән? Ейтқан сөзлиримни аңлиғанлардин со-
риғин; мана, улар немә дегәнлигимни билиду.
22 Әйса бу сөзләрни қилғанда, йенида турған қаравуллардин бири уни бир качат уруп:
— Баш каһинға мошундақ жавап қайтурамсән? — деди.
23 — Әгәр яман сөз қилған болсам, униң яман екәнлигини көпчиликниң алдида көрсәт-
кин. Амма ейтқанлирим дурус болса, мени немә үчүн урисән? — деди Әйса униңға.
24 Буниң билән Аннас уни бағлақлиқ пети баш каһин Қаяфаға йоллиди.

Петрусниң Әйсадин йәнә икки қетим тениши

Мат. 26:71-75; Мар. 14:69-72; Луқа 22:58-62

25 Симон Петрус отниң алдида иссинип туруватқан еди. Йенидикиләр:
— Сәнму униң мухлислиридин әмәсмидиң? — дейишти.
— Яқ, әмәсмән, — дәп танди Петрус.
26 У йәрдә баш каһинниң чакарлиридин, Петрус қулиқини кесип ташлиған кишигә
туққан бириси бар еди. У Петрусқа:
— Бағчидә сени униң билән биллә көргән едимғу?! — деди.
27 Петрус йәнә танди. Дәл шу чағда ғораз чиллиди.

Әйсаниң валий Пилатус алдида сорақ қилиниши

Мат. 27:1-2, 11-31; Мар. 15:1-20; Луқа 23:1-25

28 Андин улар Әйсани Қаяфаниң йенидин римлиқ валийниң ордисиға елип кәлди
(шу чағда таң атқан еди). Уни елип кәлгән Йәһудийлар болса өзимизни напак қи-
лип булғимайли дәп, ордиға кирмиди. Болмиса өтүп кетиш һейтиниң дәстихини-
дин ғизалиналмайтти.
29 Шуңа валий Пилатус сиртқа чиқип, уларниң алдиға берип уларға:
— Бу адәмниң үстидин немә әрз қилисиләр? — дәп сориди.
30 Улар:
— Бу адәм җинайәтчи болмиса, уни сизгә тапшурмиған болаттуқ, — дәп жавап беришти.
31 — Уни өзүңлар елип кетип, өз қанунуңлар бойичә һөкүм чиқириңлар! — деди Пилатус
уларға.

18:20 **Юһ. 7:26.**
18:22 **Йәр. 20:2; Рос. 23:2.**
18:24 **«буниң билән Аннас уни бағлақлиқ пети баш каһин Қаяфаға йоллиди»** — бу айәткә қариғанда икки баш каһин бар еди. 22-айәттә Аннасму «баш каһин» дейилиду. Мүмкинчилиги барки, улар нөвәт бойичә баш каһинлиқ вәзиписини өтәватқан. 19:21ниму көрүң.
18:24 **Мат. 26:57; Мар. 14:53; Луқа 22:54.**
18:25 **«йенидикиләр»** — грек тилида «улар».
18:25 **Мат. 26:71; Мар. 14:69; Луқа 22:58.**
18:27 **Юһ. 13:38.**
18:28 **«...Болмиса өтүп кетиш һейтиниң дәстихинидин ғизалиналмайтти»** — мошу айәттики «өтүп кетиш һейти» болса «петир нан һейти»ниң биринчи күни *(йәни бир хил «шабат күни» дәп һесаплинатти)*ни көрситиду. 19:14дики изаһатни көрүң.
–«Өзимизни напак қилип булғимайли». Уларниң көзқариши: «Йәһудий әмәсләрниң өйигә кирсәк болмайду; чүнки улар бәлким «напак бир нәрсә» *(мәсилән бир җәсәт яки өлүк нәрсә)*гә тәккән болуши мүмкин; биз уларға тәгсәк улардики «напаклиқ» бизгиму жуқтурулуши мүмкин» дегәндәк еди. Демисәкму, улар көңүл бөлгән бу «таһарәтләр» Тәвраттики муқәддәс қанундики «напаклиқ» тоғрилиқ бәлгүлимиләрдин көп ешип кәткән еди. Қизиқ йери шуки, улар «булғиниш»тин қорқуп өз «паклиғини» булғимаслиққа қизғинлиқ билән тиришқини билән, йәнә Худа әвәткән Қутқузғучи-Мәсиһни өлтүрүш алдида туратти.
18:28 **Мат. 27:1; Мар. 15:1; Луқа 22:66; 23:1.**
18:30 **«бу адәм җинайәтчи болмиса...»** — яки «бу адәм рәзил қилғучи болмиса...».

Йәһудийлар:
— Бизниң һеч кимни өлүмгә мәһкүм қилиш һоқуқимиз йоқ турса, — дейишти.
32 Бу ишлар Әйсаниң өзи қандақ өлүм билән өлүдиғини тоғрисидики алдин-ала ейтқан бешарәтлик сөзиниң әмәлгә ашурулуши үчүн йүз бәрди.
33 Андин Пилатус йәнә ордисиға кирип, Әйсани чақиртип, униңдин:
— Сән Йәһудийларниң падишасиму? — дәп сориди.
34 Әйса униңға:
— Бу соални өзүң сораватамсән, яки башқилар мән тоғрилиқ саңа шундақ ейтқанму? — деди.
35 — Мән бир Йәһудийму?! Сени маңа тапшурғанлар өз хәлқиң вә баш каһинларғу! Немә җинайәт өткүзгән едиң? — деди Пилатус.
36 Әйса җававән: — Мениң падишалиғим бу дунияға тәвә әмәстур. Әгәр бу дунияға тәвә болған болса, хизмәтчилирим мениң Йәһудийларға тапшурулмаслиғим үчүн җаң қиливатқан болатти. Һалбуки, мениң падишалиғим бу йәргә тәвә әмәстур, — деди.
37 Шуңа Пилатус униңға:
— Ундақта, сән падишаму? — деди.
Әйса җававән: — Шундақ, ейтқиниңдәк, падишамән. Мән шуниңға туғулғанмән, вә шуниңға дунияға кәлдим: — һәқиқәткә гувалиқ беришим үчүндин ибарәттур. Һәқиқәткә тәвә болған һәр бир киши болса мениң авазимға қулақ салиду, — деди.
38 Пилатус униңдин:
— «Һәқиқәт» дегән немә? — дәп сориди.
Пилатус мошуларни дәп, йәнә ташқириға, Йәһудийларниң алдиға чиқип уларға:
— Мән униңдин һеч қандақ җинайәт тапалмидим. 39 Лекин һәр жили өтүп кетиш һейтида силәр үчүн мәһбуслардин бирни қоюп бериш қаидәм бар. Шуңа бу «Йәһудийларниң падишаси»ни силәргә қоюп беришимни халамсиләр? — деди.
40 Уларниң һәммиси җавап берип:
— Бу адәмни әмәс, Бараббасни қоюп бериң! — дәп қийқас-сүрән селишти (Бараббас болса бир қарақчи еди).

18:32 **«Бу ишлар Әйсаниң өзи қандақ өлүм билән өлүдиғини тоғрисидики алдин-ала ейтқан бешарәтлик сөзиниң әмәлгә ашурулуши үчүн йүз бәрди»** — оқурмәнләрниң есидә барки, Мәсиһ бир нәччә қетим Йәһудий хәлқиниң өзини өлтүрүш үчүн етиқатсиз Йәһудий әмәсләрниң қолиға тапшуридиғанлиғини вә шуниңдәк өзиниң римлиқлар ижад қилған кресттә өлидиғанлиғини ейтқан еди (*мәсилән, «Мат.» 20:19, 26:2, «Луқа» 18:32-33, «Юһ.» 3:14, 12:32-33*).
18:32 Мат. 20:19; Юһ. 12:32.
18:33 Мат. 27:11; Мар. 15:2; Луқа 23:3.
18:35 **«мән бир Йәһудийму?»** — Пилатусниң бу сөзи: «Мән Йәһудий әмәс, хәлқиң сән тоғрилиқ бир немә демигән болса, мәнму һеч немә демәйдиғуму!» дегән пуриғи бар соалдур.
18:36 **«Мениң падишалиғим бу дунияға тәвә әмәстур»** — яки «мениң падишалиғим бу дуниядин әмәстур».
18:36 Юһ. 6:15; 1Тим. 6:13.
18:37 **«Шундақ, ейтқиниңдәк»** —Әйсаниң бу җавапниң грек тилида «Шундақ, лекин әһвал дәл сениң ойлиғиниңдәк әмәс» дегән пуриғи чиқиду.
18:38 Мат. 27:24; Луқа 23:4.
18:39 **«...мәһбуслардин бирни қоюп бериш қаидәм бар»** — яки: «...мәһбуслардин бирни қоюп бериш бир адитим бар».
18:39 Мат. 27:15; Мар. 15:6; Луқа 23:17.
18:40 Мат. 27:16; Мар. 15:7; Луқа 23:19; Рос. 3:1.

Әйсаниң өлүмгә һөкүм қилиниши

19 [1] Шуниң билән, Пилатус Әйсани елип берип қамчилатти. Ләшкәрләр тикән
шахларни өрүп, бир таж ясап, униң бешиға кийдүрүшти вә униңға шаһанә сөсүн
рәңлик бир тон кийдүрүп, [3] униң алдиға келип:
— Яшиғайла, и Йәһудийларниң «падишаси»! — дәп мәсқирә қилишип, униң йүзигә қайта-қайта качат салди.
[4] Пилатус болса йәнә ордисидин чиқип, халайиққа:
— Мана! Униңдин һеч қандақ җинайәт тапалмиғанлиғимни билишиңлар үчүн, уни силәрниң алдиңларға елип чиқтим, — деди.
[5] Буниң билән Әйса бешиға тикәнлик таж вә учисиға сөсүн тон кийгүзүлгән һалда ташқириға елип чиқилди. Пилатус уларға:
— Қараңлар, у адәмгә! — деди.
[6] Баш каһинлар вә қаравуллар уни көрүп:
— Уни крестләң, крестләң! — дәп вақирашти.
Пилатус уларға: — Уни елип берип өзүңлар крестләңлар! Чүнки мән униңдин һеч қандақ җинайәт тапалмидим! — деди.
[7] Йәһудийлар униңға җававән:
— Биздә шундақ бир қанун бар. Шу қанунимизға асасән у өлүмгә мәһкүм қилиниши керәк, чүнки у өзини Худаниң Оғли дәп ативалди.
[8] Пилатус бу сөзни аңлап техиму қорқуп, [9] йәнә ордисиға кирип, Әйсадин:
— Сән зади қәйәрдин кәлгән? — дәп сориди.
Лекин Әйса униңға җавап бәрмиди.
[10] Шуңа Пилатус униңға: — Сән маңа гәп қилмамсән? Сени қоюп беришкә һоқуқум барлиғини, шундақла крестләшкиму һоқуқум барлиғини билмәмсән? — деди.
[11] Әйса җававән: — Саңа әрштин берилмигән болса, мениң үстүмдин һеч қандақ һоқуқуң болмиған болатти. Шуниң үчүн мени саңа тапшуруп бәргән адәмниң гунайи техиму еғирдур, — деди.
[12] Шу чағдин тартип, Пилатус уни қоюветишкә амал издәйтти. Лекин Йәһудийлар вақиришип:
— Бу адәмни қоюватсиңиз, сиз Қәйсәрниң дости болмиған болисиз! Өзини падиша дегән һәр бир киши Қәйсәргә қарши чиққан болиду! — дәп чуқан селишти.
[13] Пилатус бу сөзләрни аңлап, Әйсани ташқириға чиқарди вә «таш тахтайлиқ һойла»

19:1 **«Шуниң билән, Пилатус Әйсани елип берип қамчилатти»** — мошу хил «қамчилаш» адәттә крестлиништин авалқи җаза еди. Җаза әсвави төмүр яки сүйәк парчилири бағлақлиқ нәччә танилиқ қамча еди. Бу җазаниң өзи шунчә еғирки, җазаланғучи гаһи вақитларда техи крестләнмәй турупла, униңдин өлүп кетәтти.

19:1 Мат. 27:26; Мар. 15:15.

19:5 **«Қараңлар, у адәмгә!»** — Пилатус мошу йәрдә билмигән һалда Зәкәрия пәйғәмбәрниң шу бешаритини ағзиға алған еди: «Қараңлар, «Шах» дәп аталған адәм!» *(«Зәк.» 3:8, 6:12)*.

19:7 Лав. 24:16; Юһ. 5:18; 10:3.

19:8 **«Пилатус бу сөзни аңлап техиму қорқуп,...»** — Пилатус немишкә қорқти? Әгәр бириси өзини римлиқ император Қәйсәргә баравәр қилип «Мән Худаниң Оғли» десә, «Қәйсәрниң дүшмини» дәп һесаплиниши мүмкин; шуңа гәрчә униң Әйсани қоюваткүси болсиму, йәнила шундақ қилиштин қорқатти. У йәнә бир тәрәптин, йәни аялиниң Әйса тоғрилиқ агаһландурушидин қорқишиму мүмкин еди *(«Мат.» 27:19)*.

19:11 **«Саңа әрштин берилмигән болса, мениң үстүмдин һеч қандақ һоқуқуң болмиған болатти»** — «әрштин» дегән сөз грек тилида «жуқуридин». Мошу йәрдә шүбһисизки, әршниң өзини көрситиду. **«... мени саңа тапшуруп бәргән адәм»** — мошу йәрдә Йәһуда әмәс, бәлки баш каһин Қаяфа еди. Қаяфа Йәһудийларниң өзлириниң Қутқузғучи-Мәсиһини етиқатсиз римлиқларға тапшурғанда, әмәлийәттә у пүткүл Йәһудий хәлқиниң вәкили болған еди.

19:12 **«Бу адәмни қоюватсиңиз, сиз Қәйсәрниң дости болмиған болисиз!»** — «Қәйсәр» Рим императориниң унвани. «Қәйсәрниң дости» — бу мәхсус бир унван еди. Пилатус бәлким миң тәсликтә шу алаһидә унванға еришкән болуши мүмкин. У йәнә шундақ жуқури унвандин мәһрум болуштин интайин қорқатти.

19:12 Рос. 17:7.

дәп аталған, ибраний тилида «Габбата» дәп аталған йәрдә «сорақ тәхти»гә олтарди [14] (у
вақит өтүп кетиш һейтиниң тәйярлиқ күнининиң алтинчи саити әтрапида еди). Пилатус
Йәһудийларға:
Мана бу силәрниң падишасиңлардур! — деди.
[15] Лекин улар вақиришип: — Йоқитиң, йоқитиң, уни крестләң! — деди.
Пилатус уларға: — Мени падишасиңларни крестлигин, дәмсиләр? — деди.
Баш каһинлар жававән:
— Қәйсәрдин башқа һеч қандақ падишасимиз йоқтур! — дәп товлашти.
Буниң билән Пилатус уни крестләшкә уларға тапшуруп бәрди.

Әйсаниң крестлиниши

Мат. 27:32-44; Мар. 15:21-32; Луқа 23:26-39

[16-17] Ләшкәрләр Әйсани елип маңди. У өз крестини йүдүп, «Баш сүйәк җайи» (ибраний
тилида «Голгота») дегән йәргә барди. [18] Улар уни шу йәрдә йәнә икки киши билән тәң
кресткә тартти; бу тәрипидә бириси, у тәрипидә бириси вә Әйса уларниң оттурисида
кресткә тартилди.
[19] Пилатус тахтиға елан йезип кресткә бекитип қойди. Униңға: — «Насарәтлик Әйса
— Йәһудийларниң падишаси» дәп йезилған еди. [20] Әйса крестлинидиған йәр шәһәргә
йеқин болғачқа, нурғун Йәһудийлар тахтидики сөзләрни оқуди. Тахтидики сөзләр ибра-
нийчә, латинчә вә грекчә йезиқта йезилған еди. [21] Шуңа Йәһудийларниң баш каһинлири
Пилатусқа:
— «Йәһудийларниң падишаси» дәп язмаң, бәлки «У өзини мән Йәһудийларниң падиша-
си, дегән» дәп йезиң, — дейишти.
[22] Бирақ Пилатус жававән:
— Язидиғанни йезип болдум! — деди.
[23] Ләшкәрләр Әйсани крестлигәндин кейин, униң кийимлирини елип, төрткә бөлүп,
һәр бир ләшкәр бир үлүштин елишти; улар һәм ичидики узун көйнәкниму елишти; ле-
кин бу көйнәк тикилмигән, үстидин айиғиғичә бир пүтүн тоқулған еди. [24] Шуниң үчүн
ләшкәрләр бир-биригә:
— Буни житмайли, бәлки чәк тартишайли, кимгә чиқса шу алсун, — дейишти.
Бу ишлар муқәддәс язмилардики муну сөзләр әмәлгә ашурулуш үчүн йүз бәрди: —

«Улар мениң кийимлиримни өз арисида үләшти,
Мениң көйнигимгә еришиш үчүн чәк ташлашти».
Дәрвәқә, ләшкәрләр шундақ қилишти.
[25] Әйсаниң крестиниң йенида аниси, анисиниң сиңлиси, Клопасниң аяли Мәрйәм вә

19:14 **«у вақит өтүп кетиш һейтиниң тәйярлиқ күнининиң алтинчи саити әтрапида еди»** — мошу айәттики «өтүп кетиш һейти» болса «петир нан һейти»ниң биринчи күни *(йәни бир хил «шабат күни» дәп һесаплинатти)*ни көрситиду. Бу күндики һейт «Чагигаһ» дәп атилатти *(«Қан.» 16:1-13, «2Тар.» 35:1, 2, 6 вә 18ни көрүң)*.
–«Алтинчи саат» башқа изаһатлиримизда ейтқинимиздәк, Рим вақтини көрситиду. Бу этигән саат алтә еди.
19:15 Яр. 49:10.
19:16-17 Мат. 27:26; Мар. 15:22; Луқа 23:24,25; Мат. 27:31, 33; Мар. 15:22; Луқа 23:26, 33.
19:19 Мат. 27:37; Мар. 15:26; Луқа 23:38.
19:23 Мат. 27:35; Мар. 15:24; Луқа 23:34.
19:24 **«Мениң көйнигим»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «мениң чапиним». Зәбурда *(«Зәб.» 21:19)* ибраний тили бойичә «чапан» яки «көйнәк»ни көрситиду. **«Улар мениң кийимлиримни өз арисида үләшти, мениң көйнигимгә еришиш үчүн чәк ташлашти»** — «Зәб.» 22:19.
19:24 Зәб. 21:19

Магдаллиқ Мәрйәмләр туратти. [26] Әйса аниси билән өзи сөйидиған мухлисиниң биргә турғанлиғини көрүп, анисиға:
— И ханим, мана сениң оғлуң! — деди.
[27] Андин у бу мухлисқа:
— Мана сениң анаң! — деди.
Шундин етиварән, у мухлис уни өзиниң өйидә турғузди.

Әйсаниң өлүми

Мат. 27:45-56; Мар. 15:33-41; Луқа 23:44-49

[28] Андин Әйса һәммә ишларниң тамам болғинини билип (муқәддәс язмилардики бешарәт әмәлгә ашурулуш үчүн):
— Уссап кәттим! — деди.
[29] У йәрдә сиркә шарап билән толдурулған бир коза бар еди. Улар бир парчә булутни сиркә шарапқа чилап, бир лепәкгүл ғолиға бағлап, Әйсаниң ағзиға тәңлиди. [30] Әйса сиркә шарапни ичкәндин кейин:
— Тамам болди! — деди-дә, бешини төвән қилип, роһини тапшуруп бәрди.

Әйсаниң биқиниға нәйзә санҗилиши

[31] У күни өтүп кетиш һейтиниң тәйярлиқ күни болғачқа, крестләнгәнләрниң җәсәтлирини шабат күнидә кресттә қалдурурмаслиқ үчүн (шабат күни «улуқ күн» һесапланғачқа) Йәһудийлар Пилатустин крестләнгәнләрниң путлирини чеқип андин җәсәтлирини кресттин тезрәк чүшүрүветишни тәләп қилди. [32] Шуниң билән ләшкәрләр берип Әйса билән биллә крестләнгән биринчи андин иккинчи адәмниң путлирини чақти. [33] Лекин Әйсаға кәлгәндә, униң аллиқачан өлгәнлигини көрди, шуниң билән униң путини чақмиди. [34] Амма ләшкәрләрдин бири униң биқиниға нәйзини санҗивиди, шуан қан вә су еқип чиқти.

19:25 **«Әйсаниң крестиниң йенида аниси, анисиниң сиңлиси, Клопасниң аяли Мәрйәм вә Магдаллиқ Мәрйәмләр туратти»** — бу айәтни «Мат.» 27:56 билән бирләштүрүп қариғанда, «Әйсаниң анисиниң сиңлиси», йәни Мәрйәмниң сиңлиси болса Зәбәдийниң аяли, шундақла расуллардин Юһанна билән Якупниң аниси болуш мүмкинчилиги бардур. «Мар.» 15:40дә у «Саломи» дәп атилиду.
19:25 Мат. 27:55; Мар. 15:40; Луқа 23:49.
19:26 **«Әйса аниси билән өзи сөйидиған мухлисиниң биргә турғанлиғини көрүп...»** — «өзи сөйидиған мухлиси» бәлким бу баянниң муәллипи Юһанна болуши мүмкин. «Кириш сөз»имизни көрүң.
19:28 **«Әйса һәммә ишларниң тамам болғинини билип муқәддәс язмилардики бешарәт әмәлгә ашурулуш үчүн: — Уссап кәттим! — деди»** — «Зәб.» 21:16, 32- яки 68:22ни көрүң.
19:28 Зәб. 21:16; 69:22
19:30 **«Әйса... бешини төвән қилип, роһини тапшуруп бәрди»** — Әйса «бешини төвән чүшүрди» андин, «роһини тапшуруп бәрди». Адәттики адәм болса, авал «роһини бериду» **андин** «бешини төвән чүшүриду». Демәк, Әйса өзи өлүшиниң дәқиқисини талливалди, өзлүгидин өлди *(10:17-18ни көрүң)*.
19:31 **«У күни өтүп кетиш һейтиниң тәйярлиқ күни болғачқа,...»** — мошу айәттики «өтүп кетиш һейти» болса «петир нан һейти»ниң биринчи күни *(йәни бир хил «шабат күни» дәп һесаплинатти)*. 14-айәт вә изаһатини көрүң. –Жуқирида ейтқинимиздәк, «петир нан һейти»ниң биринчи күни «шабат күни» дәп һесаплинатти. Шуниңдәк бу күни адәттики бир шабат күни *(һәптиниң йәттинчи күни, йәни шәнбә күни)* болған булошиму мүмкин. Икки тәрәптин «шабат» күни болғачқа, бәлким «улуқ күн» дейилиши мүмкин еди. **«крестләнгәнләрниң җәсәтлирини шабат күнидә кресттә қалдурурмаслиқ үчүн шабат күни «улуқ күн» һесапланғачқа Йәһудийлар Пилатустин крестләнгәнләрниң путлирини чеқип андин җәсәтлирини кресттин тезрәк чүшүрүветишни тәләп қилди»** — «Қан.» 21:22-23 вә «Йәшуа» 8:29дә Йәһудий хәлқи үчүн бекитилгән қанун бойичә, өлүм җазаси берилгән бирисиниң җәсити түврүк яки дәрәқтә кәчкичә есиқлиқ турмаслиғи керәк еди; болмиса «зиминиңлар напак болиду» дәп бекитилигән. Кресткә тартилғанлар бәзи вақитларда икки-үч күн есилғандин кейинла өләтти. Әгәр путилири сунулған болса, көксини толуқ көтирәлмәслиги түпәйлидин нәпәс алалмай тезла өләтти.
19:34 **«Амма ләшкәрләрдин бири униң биқиниға нәйзини санҗивиди, шуан қан вә су еқип чиқти»** — «1Юһ.» 5:6-8ни көрүң. «Қан вә су»ниң тәң чиқиши адәмниң һәқиқий өлгәнлигини көрситиду.

35 Буни көргүчи силәрниң ишинишиңлар үчүн гувалиқ бериду; көргүчиниң гувалиғи
һәқтур, у өзиниң ейтқанлирини һәқ дәп билиду. 36-37 Бу ишларниң һәммиси муқәддәс
язмиларда: «Униң бир тал сүйигиму сундурулмайду» вә йәнә бир бешарәттә: «Улар өз-
лири санҗиған адәмгә қарайду» дәп алдин-ала ейтилғанларни әмәлгә ашуруш үчүн йүз
бәрди.

Әйсаниң дәпнә қилиниши

Мат. 27:57-61; Мар. 15:42-47; Луқа 23:50-56

38 Бу ишлардин кейин, Ариматиялиқ Йүсүп Пилатустин Әйсаниң җәситини елип кетиш-
ни тәләп қилди (Йүсүп Әйсаниң мухлислиридин еди, лекин Йәһудийлардин қорққини
үчүн буни мәхпий тутатти); Пилатус рухсәт бәрди, шуниң билән Йүсүп берип Әйсаниң
җәситини елип кәтти. 39 Бурун бир кечиси Әйсаниң йениға кәлгән һелиқи Никодимму
мурмәкки билән сәбрә арилаштурулған хушбуй дора-дәрмандин йүз җиңчә елип, униң
билән биллә кәлди. 40 Иккилән Әйсаниң җәситини Йәһудийларниң дәпнә қилиш адити
бойичә дора-дәрманларни чечип, канап рәхтләр билән орап кепәнлиди. 41 Әйса крест-
ләнгән йәрдә бир бағ болуп, бағниң ичидә техи һеч ким йәрләнмигән йеңи бир бош
йәрлик бар еди. 42 Бу Йәһудийларниң һейтиниң тәйярлиқ күни болғачқа һәм бу йәрлик
йеқин җайда болғанлиғи үчүн, улар Әйсани шу йәрликкә қойди.

Әйсаниң тирилиши

Мат. 28:1-10; Мар. 16:1-8; Луқа 24:1-12

20 1 һәптиниң биринчи күни таң сәһәр, Магдаллиқ Мәрйәм қәбиргә барди вә
қәбирниң ағзидики ташниң еливетилгәнлигини көрди. 2 Шуңа у жүгүргиничә
келип Симон Петрус вә Әйса сөйгән һелиқи мухлисниң йениға келип, уларға:
— Улар Рәбни қәбирдин йөткиветипту, уни қәйәргә қойғинини билмидуқ! — деди.
3 Петрус билән һелиқи мухлис ташқириға чиқип, қәбиргә қарап йол алди. 4 Иккилән тәң
жүгүрүп маңди, лекин һелиқи мухлис Петрустин тез жүгүрүп, қәбиргә биринчи болуп
йетип барди. 5 У еңишип ичигә қарап, канап кепәнләрниң у йәрдә йейиқлиқ турған-
лиғини көрди, лекин ичкиригә кирмиди. 6 Униңға әгишип кәлгән Симон Петрус йетип

19:36-37 **«Униң бир тал сүйигиму сундурулмайду»** — «Мис.» 12:10, *(LXX)* , 12:46, «Чөл.» 9:12, «Зәб.» 33:21. **«Улар өзлири санҗиған адәмгә қарайду»** — «Зәк.» 12:10.
19:36-37 Мис. 12:46; Чөл. 9:12; Зәб. 33:21; Зәк. 12:10.
19:38 Мат. 27:57; Мар. 15:42; Луқа 23:50; Юһ. 12:42.
19:39 **«Бурун бир кечиси Әйсаниң йениға кәлгән һелиқи Никодим»** — «Юһ.» 3:1-15ни көрүң. **«мурмәкки билән сәбрә арилаштурулған хушбуй дора-дәрмандин йүз җиңчә елип,...»** — шу чағдики «җиң» бәлким 0.325 килограм еди, шуңа дора-дәрманлар 32 килочә еди.
19:39 Юһ. 3:1; 7:50.
19:41 **«бағниң ичидә техи һеч ким йәрләнмигән йеңи бир бош йәрлик бар еди»** — Инҗилдики башқа баянлардин еникки, бу қәбир *(йәрлик)* таш өңкүр еди. «Һеч ким шу йәргә қоюлмиған» болғачқа, шу йәр Тәврат қануни бойичә пүтүнләй «пакиз бир җай» *(һеч өлүк тегип бақмиған)* дәп һесаплинатти.
19:42 **«Йәһудийларниң һейтиниң тәйярлиқ күни болғачқа,...»** — «һейт» болса «петир нан һейти». Униң биринчи күни билән шабат күни охшашла шу күни кәч саат 6-дә башлинатти, шуңа тезрәк дәпнә қилиниш керәк еди.
20:1 **«һәптиниң биринчи күни»** — йәни йәкшәнбә күни. **«Магдаллиқ Мәрйәм... қәбирниң ағзидики ташниң еливетилгәнлигини көрди»** — қәбир өңкүр еди *(«Мат.» 27:60, «Луқа» 23:53)*.
20:1 Мат. 28:1; Мар. 16:1; Луқа 24:1.
20:2 **«Улар Рәбни қәбирдин йөткиветипту, уни қәйәргә қойғинини билмидуқ!»** — мошу айәттики «биз» испатлайдуки, Инҗилдики башқа «баянлар»да ейтилғандәк, әслидә Мәрйәм билән биллә йәнә башқа аялларму бар еди *(«Мат.» 28:1, «Мар.» 16:1-2. «Луқа» 23:54-24:1ни көрүң)*.
20:2 Юһ. 13:23; 21:7,20.
20:3 Луқа 24:12.
20:5 Юһ. 19:40.

келип, қәбиргә кирди вә у йәрдә йейиқлиқ турған канап кепәнләрни, [7] шундақла Әй-
санниң бешиға оралған яғлиқниму көрди. Яғлиқ кепәнләр билән бир йәрдә әмәс, бәлки
айрим йәрдә йөгәклик туратти.
[8] Андин қәбиргә авал кәлгән һелиқи мухлисму қәбиргә кирип, әһвални көрүп ишәнди
[9] (чүнки улар униң өлүмдин қайта тирилишиниң муқәррәрлиги һәққидә муқәддәс яз-
милардики бешарәтни техичә чүшәнмәйтти). [10] Шуниң билән иккилән өз туралғули-
риға қайтишти.

Әйсаниң Магдаллиқ Мәрйәмгә көрүнүши

Мар. 16:9-11

[11] Амма Мәрйәм болса қәбирниң сиртида туруп жиғлаватати. У жиғлап туруп қәбирниң
ичигә еңишип қаривиди, [12] мана ақ кийим кийгән икки пәриштә туратти; уларниң бири
Әйсаниң жәсити қоюлған йәрниң баш тәрипидә, йәнә бири аяқ тәрипидә олтиратти.
[13] Улар Мәрйәмдин:
— Ханим, немишкә жиғлайсән? — дәп сориди.
— Рәббимни елип кетипту, уни нәгә қойғанлиғини биләлмәйватимән, — деди у уларға.
[14] У шу сөзләрни қилипла, кәйнигә бурулувиди, Әйсаниң шу йәрдә турғанлиғини көрди.
Лекин у униң Әйса екәнлигини билмиди.
[15] Әйса униңдин — Ханим, немишкә жиғлайсән, кимни издәйсән? — дәп сориди.
Мәрйәм уни бағвән шу, дәп ойлап:
— Тәхсир, әгәр уни сиз шу йәрдин йөткивәткән болсиңиз, қәйәргә қойғанлиғиңизни ей-
тип бәргәйсиз. Мән уни елип кетимән, — деди.
[16] Мәрйәм! — деди Әйса униңға.
Мәрйәм бурулупла, ибраний тилида:
— Раббони! — деди (бу сөз «устаз» дегән мәнада).
[17] Әйса униңға: — Маңа есилмиғин! Чүнки мән техи атамниң йениға чиқмидим.
Берип қериндашлиримға: Мени «Силәрниңму Атаңларниң, йәни мениң Атамниң,
силәрниң Худайиңларниң, йәни мениң Худайимниң йениға чиқимән!» дәйду, —
дәп йәткүзгин, деди.
[18] Шуниң билән Магдаллиқ Мәрйәм мухлисларниң йениға берип, уларға: «Рәбни
көрдүм!» деди вә шундақла Әйса өзигә ейтқан у сөзләрни уларға йәткүзди.

20:7 Юһ. 11:44.
20:8 **«Андин қәбиргә авал кәлгән һелиқи мухлисму қәбиргә кирип, әһвални көрүп ишәнди»** — «һелиқи мухлис» *(Юһанна)* немигә ишәнди? У шу кепәнләрни вә яғлиқниң шундақ рәтлик қоюлғанлиғини көрүп, Әйсаниң жәситини һеч ким оғрилимиди, бәлки у чоқум өлүмдин тирилди, дәп ишәнди.
20:9 **«униң өлүмдин қайта тирилиши..»** — грек тилида «униң өлгәнләрниң арисидин тирилиши...». **«униң өлүмдин қайта тирилишиниң муқәррәрлиги һәққидә муқәддәс язмилардики бешарәт...»** — биз башқа йәрләрдә көрсәткинимиздәк, Тәврат-Зәбурда Мәсиһниң өлүмдин тирилишини көрситидиған нурғун бешарәтләр бардур.
20:9 Зәб. 15:10; Рос. 2:25,31; 13:35.
20:10 **«Шуниң билән иккилән өз туралғулириға қайтишти»** — «өз туралғулириға» грек тилида «өзлириниңкигә» яки «өзлириниңкиләргә».
20:11 Мат. 28:1; Мар. 16:5; Луқа 24:4.
20:14 Мат. 28:9; Мар. 16:9.
20:17 **«Әйса униңға: — Маңа есилмиғин!.. *деди*»** — «маңа есилмиғин!» яки «маңа қол тәккүзүвәрмә». Кейинки сөзләр буниң мәнасиниң «есилмиғин» екәнлигини ениқ көрситиду. **«Берип қериндашлиримға: Мени «Силәрниңму атаңларниң, йәни мениң атамниң, силәрниң Худайиңларниң, йәни мениң Худайимниң йениға чиқимән!» дәйду, — дәп йәткүзгин»** — Әйсаниң Магдаллиқ Мәрйәмгә көрүнүши тоғрилиқ вә униңға ейтқан бу муһим сөзлири тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
20:17 Зәб. 21:23; Мат. 28:10; Юһ. 16:2; Ибр. 2:11.
20:18 Мат. 28:8; Мар. 16:10; Луқа 24:9.

Әйсаниң мухлислириға көрүнүши

Мат. 28:16-20; Мар. 16:14-18; Луқа 24:36-49

[19] Шу күни кәчтә, йәни һәптиниң биринчи күни кәчтә, Йәһудийлардин қорққанлиғи
үчүн мухлислар жиғилған өйдә ишиклирини һим тақивалған еди; шу вақитта, Әйса ке-
лип уларниң оттурисида көрүнүп, өрә турған һалда уларға:
— Силәргә аман-хатирҗәмлик болғай! — деди. [20] Буни дәп, қоллирини вә биқинини
уларға көрсәтти. Шуниң билән мухлислар Рәбни көргинидин шатланди. [21] Шуңа Әйса
уларға йәнә:
— Силәргә аман-хатирҗәмлик болғай! Ата мени әвәткинидәк, мәнму силәрни әвәтимән,
— деди.
[22] Бу сөзни ейтқандин кейин, у уларниң үстигә бир пүвләп:
— Муқәддәс Роһни қобул қилиңлар. [23] Кимниң гуналирини кәчүрсәңлар, униң гунайи
кәчүрүм қилиниду; кимниң гуналирини тутувалсаңлар, шуниң гунайи тутувелиниду!
— деди.

Әйсаниң Томасқа көрүнүши

[24] Амма он иккиләнниң бири, йәни «кош гезәк» дәп аталған Томас Әйса кәлгәндә улар-
ниң йенида әмәс еди. [25] Шуңа башқа мухлислар униңға:
— Биз Рәбни көрдуқ! — дейишти. Лекин Томас уларға:
— Униң қоллирида миқларниң изини көрмигичә, миқларниң изиға өз бармиғимни вә
биқиниға өз қолумни тиқип бақмиғичә, һәргиз ишәнмәймән, — деди.
[26] Сәккиз күндин кейин, мухлислар йәнә шу өй ичидә җәм болғанда, Томасму улар
билән биллә еди. Ишикләр тақақлиқ турсиму, Әйса келип уларниң арисида туруп:
— Силәргә аман-хатирҗәмлик болғай! — деди. [27] Андин у Томасқа:
— Бармиғиңни бу йәргә тәккүзүп, қоллиримға қара. Қолуңни узитип, биқинимға тиқип,
гуманда болмай, ишәнгүчи болғин! — деди.
[28] Томас униңға: — Мениң Рәббим һәм мениң Худайимсән! — дәп җавап бәрди.
[29] Әйса униңға:
— Мени көргәнлигиң үчүн ишәндиң. Көрмәй туруп ишәнгүчиләр бәхитликтур! — деди.

Ушбу китапниң мәхсити

[30] Әйса мухлислириниң алдида бу китапта хатириләнмигән башқа нурғун мөҗизилик
аламәтләрниму көрсәтти. [31] Лекин мошулар силәрни Әйсаниң Мәсиһ, шундақла Худа-

---

20:19 «Силәргә хатирҗәмлик болғай» — ибраний тилида «Шалом әләйкум!» дегән сөз билән ипадилиниду, әрәб тилида «әссаламуәләйкум».
20:19 Мар. 16:14; Луқа 24:36; 1Кор. 15:5.
20:20 Юһ. 16:22.
20:21 Йәш. 61:1; Мат. 28:19; Мар. 16:15; Луқа 4:18; Юһ. 17:18.
20:23 «Кимниң гуналирини кәчүрсәңлар, униң гунайи кәчүрүм қилиниду; кимниң гуналирини тутувалсаңлар, шуниң гунайи тутувелиниду!» — бу расулларниң кишиләрниң гунайини толуқ кәчүрүм қилиш һоқуқи бар, дегәнлик әмәс. Ундақ һоқуқ пәқәт Худағила тәвәдур. «Мат.» 16:19 вә 18:18ни көрүң. Бизниңчә, бу «гуналарни кәчүрүм қилиш» җамаәтниң тәртивигә бағлиқтур. Еғир гуна садир қилған етиқатчилар җамаәткә қатнишиверәмду? Рәббимиз «Мат.» 18:15-20дә бу мәсилә тоғрилиқ әмир бериду; бу әмир бойичә җамаәтниң гуна садир қилған амма товва қилмиған қериндашлирини җамаәттин чиқириш һоқуқи бардур. «Коринтлиқларға *(1)* вә *(2)*»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң, болупму «2Кор.» 2:11 тоғрилиқ чүшәндүрүшимизни көрүң.
20:23 Мат. 16:19; 18:18.
20:24 ««кош гезәк» дәп аталған Томас» — грек тилида ««Дидимус» дәп аталған Томас».
20:27 1Юһ. 1:1.
20:28 «Мениң Рәббим һәм мениң Худайимсән!» — грек тилида «Мениң Рәббим һәм мениң Худайим!». Һазир барлиқ мухлислар Мәсиһниң толуқ салаһийитини тонуп йәткән еди.
20:29 1Пет. 1:8.
20:30 Юһ. 21:25.

ниң Оғли екәнлигигә ишәнсун һәм бу арқилиқ униңға етиқат қилип, униң нами арқи-
лиқ һаятлиққа еришсун, дәп йезилди.

Әйсаниң йәттә мухлисиға көрүнүши

21 [1] Бу ишлардин кейин, Әйса Тиберияс деңизиниң бойида мухлислириға йәнә бир
қетим көрүнди. Униң бу қетимқи көрүнүши мундақ болди: [2] Симон Петрус, «кош
гезәк» дәп аталған Томас, Галилийәдики Каналиқ Натанийәл, Зәбәдийниң оғуллири вә
башқа икки мухлис биллә еди. [3] Симон Петрус:
Мән белиқ тутқили баримән, — деди.
Көпчилик:
Бизму сән билән биллә баримиз, — дейишти.
Улар ташқириға чиқип, кемигә олтарди, лекин шу бир кечә һеч нәрсә туталмиди. [4] Таң
атай дегинидә, Әйса қирғақта туратти, бирақ мухлислар униң Әйса екәнлигини билми-
ди. [5] Шуңа Әйса:
— Балилар, силәрдә йегидәк бир нәрсә йоққу? — дәп сориди.
— Йоқ, — дәп җавап бәрди улар.
[6] Әйса уларға — Торни кеминиң оң тәрипигә ташлаңлар, шундақ қилсаңлар тутисиләр, — деди.
Шуниң билән улар торни шу яққа ташлап, шундақ көп белиқ туттики, һәтта торни тар-
тип чиқиралмай қалди. [7] Әйса сөйгән мухлис Петрусқа:
— Бу Рәбқу! — деди.
Симон Петрус униң Әйса екәнлигини аңлап, тонини өзигә йөгәп (чүнки белиниң асти
яланач еди) өзини деңизға ташлиди. [8] Қирғақтин анчә жирақ әмәс болуп, тәхминән
икки йүз гәз жирақлиқта болғачқа, қалған мухлислар белиқ билән толған торни тартип
кичик кемиси билән қирғаққа кәлди. [9] Улар қирғаққа чиққанда, шахардин йеқилған,
үстидә белиқ қоюқлуқ гүлханни вә нанни көрди. [10] Әйса:
— Әнди тутқан белиғиңлардин әкелиңлар, — деди.
[11] Симон Петрус кемигә чиқип, торни қирғаққа тартип чиқарди. Тор чоң белиқлар билән
толған болуп, җәмий бир йүз әллик үч белиқ бар еди. Белиқ шунчә көп болғини билән,
тор житилмиған еди. [12] Әйса:
— Келиңлар, нашта қилиңлар, — деди. Мухлисларниң ичидин һеч ким униңдин:
— Сән ким болисән? — дәп сорашқа петиналмиди. Чүнки улар униң Рәб екәнлигини бил-
ди. [13] Әйса нанни әкилип уларға бәрди һәм белиқларниму шундақ қилди. [14] Мана бу Әй-
саниң өлгәндин кейин тирилип, өзини мухлислириға үчинчи қетим аян қилиши еди.

21:1 **«Тибериияс деңизи»** — Галилийәдә болуп, «Галилийә деңизи» вә «Хиннәсәрәт көли» дәпму атилидиған чоң көлдур.

21:2 Мат. 4:21; Мар. 1:19; Юh. 1:46.

21:5 **«силәрдә йегидәк бир нәрсә йоққу?»** — грек тилида «белиқ туттуңларму?» дегәнни пуритиду.

21:6 **«Торни кеминиң оң тәрипигә ташлаңлар, шундақ қилсаңлар тутисиләр»** — Галилийә деңизидики белиқлар күндүзи деңиз астиға чүшүвалидиғини түпәйлидин, шу вақитта белиқ тутуш зади мүмкин әмәс еди.

21:6 Луқа 5:4, 6, 7.

21:7 Юh. 13:23; 20:2.

21:8 **«тәхминән икки йүз гәз»** — йүз метрдәк.

21:10 Луқа 24:41.

21:11 **«Белиқ шунчә көп болсиму, тор житилмиған еди»** — буниң әһмийити тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

21:11 Луқа 5:5-6

21:12 **«Мухлисларниң ичидин һеч ким униңдин: — Сән ким болисән? — дәп сорашқа петиналмиди. Чүнки улар униң Рәб екәнлигини билди»** — Рәб Әйса уларға тонуш болған қияпәттин башқа бир хил қияпәттә уларға көрүнгән болса керәк.

21:14 **«Әйсаниң өлгәндин кейин тирилип»** — грек тилида «Әйсаниң өлгәнләр ичидин тирилип,...». **«өзини**

Әйсаниң Петрусниң өзидин үч қетим тенишидин кейин уни әслигә кәлтүрүши

15 Улар нашта қилғандин кейин, Әйса Симон Петрустин:
— Юнусниң оғли Симон, сән мени булардинму чоңқур сөйәмсән? — дәп сориди.
— Шундақ Рәб, мениң сени сөйидиғанлиғимни сән билисән! — деди Петрус.
Әйса униңға:
Ундақта, қозилиримни отлитип бақ! — деди.
16 У иккинчи қетим йәнә униңдин:
— Юнусниң оғли Симон, мени сөйәмсән? — дәп сориди.
Петрус йәнә:
— Шундақ, Рәб, мениң сени сөйидиғанлиғимни билисән, — деди.
Әйса униңға:
— Ундақта, қойлиримни бақ, — деди.
17 Үчинчи қетим униңдин йәнә:
— Юнусниң оғли Симон, мени сөйәмсән? — дәп сориди.
Петрус Әйсаниң үчинчи қетим өзидин: «Мени сөйәмсән?» дәп сориғанлиғиға көңли йерим болуп:
— Рәб, сән һәммини билисән, сени сөйидиғанлиғимниму билисән, — деди.
Әйса униңға:
— Ундақта, қойлиримни отлат.
18 Бәрһәқ, бәрһәқ, саңа шуни ейтип қояйки, яш вақтиңда белиңни өзүң бағлап, қәйәргә барай десәң шу йәргә маңаттиң; лекин яшанғанда, қоллириңни узитисән вә башқа бириси сени бағлап, сән халимайдиған йәргә елип кетиду, — деди.
19 Әйса бу сөзни Петрусниң қандақ өлүш арқилиқ Худаға шан-шәрәп кәлтүридиғанлиғини ениқ билдүрүш үчүн ейтти. Андин, униңға йәнә:
— Маңа әгәшкүчи болғин, — деди.
20 Петрус кәйнигә бурулуп, Әйса сөйидиған мухлисниң әгишип келиватқанлиғини көрди (бу мухлис кәчлик тамақта Әйсаниң қучиғиға йөлинип: «И Рәб, сени тутуп беридиған кимду?» дәп сориған мухлис еди).
21 Петрус уни көрүп, Әйсадин:

мухлислириға үчинчи қетим аян қилиши» — бәлким он бирәйләнниң жәм болған вақтида уларға нисбәтән үчинчи қетимқи көрүнүшини көрситиду.

21:15 **«Юнусниң оғли Симон»** — «Юнус» — грек тилида вә ибраний тилида «Йонаһ» *(әрәбчә «Юнус»)*. Бәзи кона көчүрмиләрдә «Юһанна» дейилиду. **«мени булардинму чоңқур сөйәмсән»** — мошу соалда «булар» кимни билдүриду? Бизниңчә әйни йәрдә турған башқа мухлисларни көрситиду. «Қошумчә сөз»имиздә йәнә тохтилимиз. **«мениң сени сөйидиғанлиғимни сән билисән!»** — «сөйидиғанлиғим» мошу йәрдә адәттә «дост тутуш» дегән бир пеил билән ипадилиниду. Бу сөзниң мәнаси грек тилидики «сөйүш»тин аҗиз болғачқа, бәзи алимлар Петрусниң сөзи «мениң саңа болған муһәббитимни «сөйүш» дегили болмайду, пәқәт «дост тутуш» дегили болиду» дегәндәк кичик пеиллиқни билдүриду яки болмиса Петрусниң өзиниң Әйсаға болған муһәббитигә гумани барлиғини билдүриду, дәп қарайду. Биз бу көзқарашқа қайилмиз.

21:15 Мат. 26:33-34

21:16 **«...Рәб, мениң сени сөйидиғанлиғимни билисән»** — «сөйидиғанлиғим» дегән сөз -15-айәттикидәк «дост тутуш» дегән пеил билән ипадилиниду.

21:17 **«Юнусниң оғли Симон, мени сөйәмсән?»** — «сөйәмсән» — Әйса бу қетим «сөйүш»ни билдүрүш үчүн *(15-айәттики)* «дост тутуш» дегән пеилни ишлитиду. **«Рәб, сән һәммини билисән, сени сөйидиғанлиғимниму билисән»** — бу айәттики «сөйәмсән?» вә «сөйидиғанлиғим» иккиси жуқурида тилға елинған «дост болуш» дегән пеил билән ипадилиниду.

21:17 Юһ. 16:30; ; Луқа 22:31-34

21:18 **«яшанғанда, қоллириңни узитисән вә башқа бириси сени бағлап, сән халимайдиған йәргә елип кетиду»** — бәзи кона тарихлар бойичә, расул Петрус ахирда Рәбби Әйсадәк крестләнгән *(Рим шәһиридә)*.

21:18 Юһ. 13:36; Рос. 12:3; 2Пет. 1:14.

21:19 2Пет. 1:14.

21:20 **«Петрус кәйнигә бурулуп, Әйса сөйидиған мухлисниң әгишип келиватқанлиғини көрди..»** — жуқурида ейтқинимиздәк, «Әйса сөйидиған мухлис» расул Юһаннадур.

21:20 Юһ. 13:23; 20:2; 21:7.

— И Рәб, бу адәм кейин қандақ болар? — дәп сориди.
22 Әйса униңға: — Әгәр мән қайта кәлгичә униң туруп қелишини халисамму, сениң бу-
ниң билән немә кариң?! Маңа әгәшкүчи болғин, — деди.
23 Буниң билән қериндашлар арисида «Һелиқи мухлис өлмәйду» дегән гәп тарқалди.
Лекин Әйса Петрусқа: «У өлмәйду» демигән еди, бәлки пәқәт: «Әгәр мән қайта кәлгичә
униң туруп қелишини халисамму, сениң буниң билән немә кариң?!» дегән еди.

Хатимә

24 Бу ишларға гувалиқ бәргүчи һәмдә бу ишларни хатирилигүчи әнә шу мухлистур.
Униң гувалиқиниң һәқиқәт екәнлигини билимиз.
25 Әйса булардин башқа нурғун ишларниму қилған еди; әгәр уларниң һәммиси бир-бир-
ләп йезилған болса, мениңчә йезилған китаплар пүткүл аләмниң өзигә сиғмайтти!

21:24 Юһ. 19:35.
21:25 Юһ. 20:30.

Қошумчә сөз

1:1 «Калам»

«Һәммидин бурун «Калам» бар еди; Калам Худа билән биллә еди һәм Калам Худа еди».

Рәббимиз немишкә «Калам» яки «Худаниң Калами» дәп атилиду?

Ялғуз мошу улуқ теминиң өзи үстидә һәтта миңлиған китап йезилған десәк, ашурувәткән болмаймиз. Муқәддәс китапниң биринчи җүмлисидин Худа барлиқ мәвҗудатларни сөз қилиши арқилиқ, қисқичә сөзи билән яритиду, дәп үгинимиз: —

«**Худа: — «Нур болсун» деди. Вә нур болди**».

Сулайман падиша «**Худа барлиқ шәйийләрни өз даналиғи билән яратқан**» дегән вәһийни бизгә йәткүзиду. «Пәнд-несиһәтләр»дики 8-9-бапларда бу «даналиқ»ниң әмәлийәттә бир зат екәнлиги бизгә аян қилиниду. Юһанна мошу йәрдә бу затниң йәнә «Калам» дәп атилидиғанлиғини уқтуриду.

«Юһанна»дики мошу 1-бапта «Худаниң калами»ниң худалиқ тәбиити аян қилиниду. У өзи һеч яритилған әмәс, бәлки Худа билән әзәлдин биллә болуп кәлгәндур. Бу иш болупму 3-айәттин көрүниду: — «**У арқилиқ барлиқ мәвҗудатлар яритилди вә барлиқ яритилғанларниң һеч бири униңсиз яритилған әмәс**». Бундақ дейишиниң мәхсити, «калам»ни һеч яритилған әмәс, дәп чүшинишимиз үчүн, шундақла 1-айәтни бизгә чүшәндүрүш үчүндур: —«**һәммидин бурун «калам» бар еди; калам Худа билән биллә еди һәм калам Худа еди**».

Бу баян бизгә чүшиниш тәс яки чүшиниш мүмкин әмәс туюлғини билән, лекин униңға: — «Һәммигә Қадир қачан Өз Сөзисиз болған?» дегән бу соални қойсақ, бәлким чүшинишликрәк болиду. «Худа мәлум вақитларда һеч немә ойлимайду» дегили болмиғиниға охшаш «Худа Өз сөзисиз мәвҗут туриду» дейишкә болмайду.

Қандақла болмисун, чүшәнсәкму, чүшәнмисәкму, аддий инсан болған бизләр Худаниң Роһи билән толған расуллири арқилиқ ейтқан өзи тоғрисидики барлиқ баянлирини шәртсиз қобул қилишимиз һәм шу баянларға толуқ ишинишимиз лазимдур. Ишәнсәк, андин кейин чүшинимиз, дәп қараймиз.

«Ибранийларға»ниң муәллипи мошу ишларни мундақ ипадиләйду: — «**Худа бурунқи заманларда ата-бовиларға пәйғәмбәрләр арқилиқ түркүм-түркүм бойичә вә нурғун йоллар билән сөз қилған болуп, мошу ахирқи күнләрдә болса бизгә Оғли арқилиқ сөзлиди. У Оғлини пүткүл мәвҗудатниң мирасхори қилип бекәткән, Униң арқилиқ каинатларни яратқан**» («Ибр.» 1:1-2).

Бу ишлардин һәм сөзләрдин Худа биз билән шәхсән алақә қилишни халайдиғанлиғини көримиз. Өз пәйғәмбәрлириниң ағзи билән ейтқан сөзләр арқилиқ У «инсанлар Мениң билән толуқ алақидә болсун» дегән мәхситигә йетәлмигәнлиги үчүн, У һәтта Өзини бизгә «тирик калам» билән ипадилимәкчи болди. Бу тирик калам «инсан болди» (1:14) вә У: «**Мени көргән киши атини көргән болиду**» (14:9) дегән еди. Униң барлиқ сөзлири һәмдә барлиқ иш-һәрикәтлири, әмәллири Худаниң дәл қандақ бир Худа екәнлигини рошән көрситип бериду.

3-бап 3-8-айәтләр
«Жуқиридин туғулуш» яки «Қайтидин туғулуш» яки «Судин һәм Роһтин туғулуш»

Башқа йәрләрдә (мәсилән Әзакиял вә Йәрәмия пәйғәмбәрләрдики «қошумчә сөз»имиздә) биз Худаниң қедимки хәлқигә вәдә қилған, улар билән түзмәкчи болған «йеңи әһдә»си тоғрилиқ тәпсилий тохталдуқ. Шу «йеңи әһдә» бойичә адәмләр роһий һаятқа егә болуп, шу һаят арқилиқ Худаниң алақисидә яшалайтти. Ундақ йеңи һаятта Худани хурсән қилиш үчүн, инсанларниң тиришип-тирмишиши керәк әмәс болиду; Худа Өзи бизләрдә яшиши билән Өз-Өзини хурсән қилиду. Расул Павлус бу әһдиниң өзидә болған әмәлийитини көрситип: — «**Мән Мәсиһ билән биллә чапрас яғачләнгәнмән, лекин мана, яшаватимән! Лекин яшаватқини мән әмәс, бәлки мәндә туруватқан Мәсиһдур. Вә мениң һазир этлиримдә яшаватқан һаят болса, мени сөйгән вә мән үчүн Өзини пида қилған Худаниң Оғлиниң иман-етиқадидиндур**» — дәйду («Гал.» 2:20).

Юһанна 3-бапта хатириләнгән, Рәббизмизниң Никодимға ейтқан сөзлири шу роһий һаятниң адәмдә башлинишини көрситиду; бундақ «туғулуш» җисманий туғулушқа охшаш әмәлий вә рошән болиду; пәқәт у адәмниң тенидә әмәс, бәлки униң роһида йүз бериду. Шу туғулуш болғандин кейин бир кишини «жуқуридин туғулған» яки «қайтидин туғулған» дегили болиду.

Рәббимиз «**Бәрһәқ, бәрһәқ, Мән саңа шуни ейтип қояйки, һәм судин, һәм Роһтин туғулмиғичә, һеч ким Худаниң падишалиғиға кирәлмәс!**» дегән ибарә билән немини көрсәтти? Бу сөз қаритилған киши Никодим еди. У ким? У Пәрисий, йәни Йәһудий хәлқи ичидә муқәддәс қанунда әң қаттиқ туридиған мәзһәптин еди. Рәббимизниң уни «**Сән Исраилниң өлимаси туруп ...сән?**» дегини униң аз дегәндиму Йәһудий өлүмалири вә Тәврат устазлири ичидә әң билимлик адәмләрдин бири (һәтта әң билимлик адәмниң өзи) екәнлигини көрситиду. Әнди Әйсаниң униңға ейтқан сөзлиригә йәнә қарайли: —

«**Сән Исраилниң өлимаси туруп, буниму билмәмсән? Бәрһәқ, бәрһәқ, Мән саңа шуни ейтип қояйки, биз билгинимизни ейтимиз вә көргинимизгә гувалиқ беримиз, лекин силәр бизниң гувалиғимизни қобул қилмайсиләр. Силәргә зиминдики ишларни ейтсам ишәнмигән йәрдә, әрштики ишларни ейтсам қандақму ишинисиләр?**».

Биринчи соал, 11-айәттики «биз» кимни көрситиду? Бизниңчә Рәббимиз мошу сөз билән Өзиниң алдида маңған улуқ «җар қилғучи» Йәһия пәйғәмбәр (вә шундақла бәлким башқа илгәрки пәйғәмбәрләр) билән бирлигини ипадиләватиду, дәп ойлаймиз.

Иккинчи соал, немишкә Рәббимиз даңқи чиққан бу өлима Никодимға шундақ қаттиқ тәнбиһ тәләппузи билән сөз қилиду? Биз Рәббимизниң Йәһудий ақсақаллар вә баш каһинлар билән болған сөзлишишлиридин («Мат.» 21:23-27) ениқ көримизки, бу адәмләр Йәһияниң «**гуналарға кәчәрүм елип келидиған, товва қилишни билдүридиған суға «чөмүлдүрүш»**» хәвирини («Луқа» 3:3) рәт қилип, униң «чөмүлдүрүш»ини қобул қилмиған еди. Улар биринчидин, өзлирини һәққаний адәмләр дәп қарап, «йәнә немә ишларға товва қилишимизниң һаҗити бар» дәп ойлайду. Иккинчидин, «Худа Муса пәйғәмбәр арқилиқ бекиткән, муқәддәс ибадәтханидики «қурбанлиқ түзүми»дин һалқип, суға чөмүлдүрүлүшниң немә һаҗити бар?», «Инсан гуна қилса, Худа әслидә бекиткән бу қурбанлиқлар арқилиқ кәчүрүмгә еришип, пак қилинидиғу?!», дәп ойлап,

ибадәтханидин чиқип, Йерусалимни ташлап, чөл-баяванға узун сәпәр қилип төгә териси билән кийингән, чекәткә вә һәрә һәсили йәйдиған мошундақ явайи бир кишини издәп, униң алдида өзини төвән қилишниң немә һаҗити? — дегән еди.

Никодимни Йәһияниң гувалиғиға ишәнмигән бу түркүм адәмләрниң ичидә бар, дәп қараймиз; шуниң билән Рәббимиз бу әң асасий хәвәрни қобул қилмиғанлиғи үчүн униңға тәнбиһ бериду: —
«**Силәргә зиминдики ишларни ейтсам ишәнмигән йәрдә, әрштики ишларни ейтсам қандақму ишинисиләр?**»

Шу сәвәптин «**судин вә Роһтин туғулуш**»тики суни болса, мошу йәрдә Йәһия пәйғәмбәр елип кәлгән «чөмүлдүрүш» сүйи дәп қараймиз. Бу су товва қилишни вә Худаниң сөзигә итаәт қилишни билдүриду (Худаниң сөзи бәзи вақтида «**«дасниң сүйи» болған сөз-калам**» дәп атилиду «Әф.» 5:26). Никодим «Исраилниң өлимаси» болуп, Худаниң Йәрәмия вә Әзакиял пәйғәмбәрләр арқилиқ аян қилған «йеңи әһдә»сидики роһий һаят тоғрилиқ вәдилирини, шундақла шу роһий һаятниң мутләқ зөрүр екәнлигини чүшинәлиши керәк еди. Бириси бу һәқиқәтни интайин аддий сөзләр билән ипадилигән: —
«**Әгәр шу дәсләпки әһдә (йәни Муса арқилиқ кәлгән муқәддәс қанун) кәм-күтисиз болса еди, кейинкиси** (иккинчиси, йеңиси) **үчүн орун издәшниң һеч қандақ һаҗити болмиған болатти**» «Ибр.» 8:7.

Никодим йеңи әһдидики роһий һаятқа еришишкә «суда чөмүлдүрүш» дегән биринчи қәдәмни бесишқа рази болмиған йәрдә, қандақму униңда әһдиниң иккинчи қисми, йәни «Роһтин туғулуш» болсун?
Әмәлийәт бүгүнки күндиму шундақ. Роһта туғулуш, йәни роһий һаятқа еришиш товва қилмиған яки Худаниң сөз-каламиға кәмтәрлик билән бойсунмиған кишидә һәргиз болмайду. Худа «Роһумни суға чөмүлдүрүлмигән кишигә бәрмәймән» демигән; лекин Өзи әмир қилғандәк суға чөмүлдүрүшни қобул қилишқа, шундақла хәлиқ-аләм алдида Мәсиһкә болған етиқадини етирап қилишқа нарази болған кишигә болса У мәңгүлүк һаятни һәргиз ата қилмайду, дәп ишинимиз («Мар.» 16:16).

«Әфәсуслуқларға», «Колоссиликләргә» вә «Петрус (1)»дики «қошумчә сөз»имиздә «чөмүлдүрүш» тоғрисида қилған баянлиримизниму көрүң.

(Изаһат: — 11-айәттики «биз» тоғрилиқ бәзи алимлар Әйсаниң бу сөзи Өзини һәм Атини көрситиду, дәп қарайду. Өзи һәм Худа тоғрилиқ сөзлигән киши «биз» дәп ейтса, ундақта У Өзини Худаға һәмраһ қилған болиду, әлвәттә. Һәтта Муса пәйғәмбәрму өзини Худа билән йеқин алақидә қоюп «биз» (йәни, «Худа вә мән», демәкчи) десә болмайтти («Чөл.» 20:10-12 вә «Қан.» 32:51). Һалбуки, Рәббимиз шундақ дейәләйтти, дәп қараймиз («Юһ.» 17:20-22). Шундақтиму, Рәббимиз хизмитиниң бу авалқи басқучлирида «биз» дегән сөз билән Өзи билән Худани көрсәткән болса, Никодимға чүшинишлик болаттиму? Биз униңға чүшинишлик болмайтти, дәп қараймиз).

Мол һосул үчүн ким «териғучи»? (4:35-38)

«**Силәр: «Һосул йеғишқа йәнә төрт ай қалди» дәватмамсиләр? Мана, силәргә ейтайки, бешиңларни көтирип етизларға қараңлар, зираәтләр сарғийип орушқа тәйяр болди! Вә ормичи иш һәққини алиду вә мәңгүлүк һаятқа топланған һосулни жиғиду, шуниң билән териғучи билән ормичи тәң шатлиниду. Чүнки бу иштa «Бири терийду, йәнә бири жиғиду» дегән сөз әмәлгә ашурулиду. Мән силәрни өзәңлар әмгәк сиңдүрмигән һосулни жиғишқа әвәттим; башқилар әмгәк қилди вә силәр уларниң әмгигиниң мевисини елишқа несип болдуңлар**».

Бу айәткә бәргән изаһатмизни қайтилаймиз: — Мәсиһниң бу сөзи бойичә, ким «териған»? Бизниңчә улар: (1) Тәврат дәвридики Худаниң муқәддәс бәндилири, болупму пәйғәмбәрләр; (2) пәйғәмбәрләрниң бешарәтлирини әтиварлап уларни көчүргән вә Исраилларға (шундақла Самарийәликләргиму) һәм үгәткән, Худаға садиқ болған Тәврат устазлири; (3) Йәһия пәйғәмбәр вә мухлислири болса керәк. Бу үч түркүм кишиләрниң һәммиси хәлиққә Худаниң сөз-каламини аманәт қилип қалдуруп, уларни Мәсиһниң келишигә, шундақла Униңға етиқат қилишқа тәйярлиған еди. (4) Булардин башқа йәнә Мәсиһниң Өзиму «териғучи» еди.

Мәсиһниң териғини (1) Исраилға Худаниң сөз-каламини териши; (2) Өзини «уруқ»тәк пида қилип, қурбанлиққа териши еди. Иккинчи «териш» әң чоң вә әң улуқ «териш» болуп, пүткүл дуния үчүн Худаға йеқин мунасивәттә болушқа йол ачқан еди. «Юһ.» 12:24дә көрситилгәнки — «**Бәрһәқ, бәрһәқ, Мән силәргә шуни ейтип қояйки, буғдай дени тупрақ ичигә чүшүп өлмигичә, у өзи йәнила ялғуз қалиду; лекин өлсә, мол һосул бериду**».

Муқәддәс Роһ өзлиригә кәлгәндин кейин расуллар бу «териш» дегән сөзниң мәнасини техиму чоңқур чүшәнгән болса керәк. Чүнки улар хуш хәвәрни дәсләпки вақитларда җар қилишлири биләнла, зор «һосул»ни орған. Мәсилән, «Рос.» 2:41дә 3000 киши, 4:4дә 5000 әркәк киши етиқат қилғанлиғи баян қилинған. Рәббимизниң «териғучи»лар тоғрилиқ бу сөзлири «Юһанна» 4-бапта хатириләнгән вақиәләр биләнму зич мунасивәтлик болса керәк, әлвәттә. Кейин Самарийә шәһиридә вә әтрапида Филипниң хуш хәвәрни йәткүзүшиниң вастиси билән көп адәмләр Мәсиһкә етиқат қилиши билән шу йәрдиму «мол һосул» болған («Рос.» 8:1-25).

Самарийәдә болған бу «мол һосул»ниң териғучиси шүбһисизки, Рәббимиз Өзидур. «Юһанна» 4-бапта хатириләнгәндәк, һосулниң уруғи болса дәл Униң ялғуз бу һаҗәтмән Самарийәлик аял билән болған сөзлишишидин ибарәт, халас.

10:11, 14 «Яхши падичи Өзәмдурмән»
«Яхши падичи» вә башқа «қойчилар» тоғрилиқ

Грек тилини үгәнгәнләр билидуки, бу сөзләр Рәббимизниң «**Мән бирдин-бир яхши қойчи**» дегән мәнании рошән көрситиду. Униң бу сөзлири билән Өзиниң Тәвраттики «Йәр.» 23:1-8 вә «Әзакиял» 34-бапта ейтилған бешарәтләрдә дәл алдин-ала ейтилған падичи болғанлиғини көрсәткән, дәп ишинимиз. Тәвраттики бу икки қисимда Худа «Исраилни беқиш» вәзиписини Өз үстигә елиши керәк болған «қойчилар»ни, йәни уларниң падишалири, каһинлири вә пәйғәмбәрлирини әйипләйду. Улар беқишниң орнида һоқуқлирини өзиниң мәнпәәти үчүн ишләткән еди. Бу әһвалға асасән, Худа

Йәрәмия пәйғәмбәр арқилиқ: (1) Өзиниң Исраилни бақиш үчүн Давутниң нәслидин болған «һәққаний Шах» дәп атилидиған бирисини турғузидиғанлиғини; (2) шундақла, Исраилниң бу кишини «Пәрвәрдигар һәққанийлиғимиз» дәп атайдиғанлиғини көрситиду. Әзакиял арқилиқ Пәрвәрдигар Өзиниң келип Исраилни бақидиған қойчи болидиғанлиғини көрситиду.

Шуңа, Рәббимизниң «**Яхши қойчи Өзәмдурмән**» дегән мошу баяни: —

(1) Исраилға қойчи болушқа тегишлик болғанларни (Исраилниң каһинлири вә устазлири, йәни Пәрисийләр һәм Садуқийларни) әйипләш;

(2) Шуниң билән бир вақитта Өзиниң Худалиқ тәбиийитини көрситиши еди.

Мәсиһниң сөзлири йәнә «һәқиқий қойчи» вә униң әмәллири, шундақла униң бешиға чүшидиған паҗиәлик вақиәләрни көрсәткән Тәвраттики башқа бешарәтләр билән бағлиқтур — «Зәбур» 23-күй, 80:1, «Йәш.» 40:11, «Мик.» 5:1-4 вә «Зәк.» 13:7 вә башқилар. Оқурмәнләр өзи мошуларни көрүп йетәләйду.

(11:35) Немишкә Әйса Лазаруσниң қәбир алдида көз йеши қилди?

Биз Рәббимизниң көз яшлириниң сәвәплирини чүшәнсәкму, чүшәнмисәкму, һәр бир һессият егиси Униң дости Лазаруσниң қәбирниң алдиға кәлгинидә көз йеши қилғанлиғини оқуғинида тәсирләнмәй қалмайду. Бу иштa Рәббимизниң һәқиқий инсан екәнлигини сезимиз вә шундақла қәлбимиздә Худа бизниң дәрд-әләмлиримизни биз ойлимиған дәриҗидә чоңқур чүшиниду, дегән бир үмүт пәйда болиду.

Бундақ сезимгә келишимиз тоғридур. 11:33дә вә 38дә Рәббимизниң «**роһида қаттиқ пиған чекип, көңли толиму беарам болғанлиғи**» тоғрилиқ оқуймиз. Грек тилида «**пиған чекиш**» бәзидә «зор ғәзәплиниш» дегән мәнании билдүриду. Шуңа бәзи алимларниң: «Рәббимиз Лазаруσниң өлүши вә дәпнә қилинишида пүткүл инсанийәтниң паҗиәлик әһвалини көргән — демәк, уларниң Шәйтанниң алдамчилиғи билән гунаға тейилип кетиши вә буниңдин чиққан барлиқ гуналири, азап-оқубәтлири вә өлүмини бир дәқиқила көрүп, бу паҗиәгә қаттиқ ғәзәпләнгән» дегини шүбһисизки, хата әмәс. Инсанларниң тейилип кетишини түгитиш, уларни қутқузуш Мәсиһниң пүткүл өмриниң түп түрткиси вә мәхсәт-муддиаси еди. Чапрас яғачтики өлүми болса буларниң улуқ әмәлгә ашурулуши вә ғәлибисидур.

Амма Униң көз яшлирида йәнә башқа амиллар бармиду?

Бәзиләр Әйсаниң көз йеши Марта, Мәрйәм вә матәм тутқан башқа Йәһудийларниң қәлбидики етиқатсизлиғидин болған азап-оқубити түпәйлидин еди, дәйду. Уларниң демәкчи болғини, Марта, Мәрйәм қатарлиқлар Худа кәлгүсидә өзигә садиқларни өлүмдин тирилдүридиғанлиғиға толуқ ишәнмиди. Амма бизниңчә, Мартаниң сөзлиригә қариғанда (24-айәт) у бу һәқиқәттин гуманланған әмәс.

Дәрвәқә, башқа бирисиниң өлүмигә йүзлигинидә, йәни Яируσниң кичик қизини өлүмдин тирилдүрүшкә маңғанда («Матта» 9-, «Маркус» 5-, «Луқа» 8-бап) Әйса һаза тутқучилардин «**Немишкә жиғлайсиләр? У ухлаватидуғу**» дәп әйип тәрзидә сориған вә шуниң билән улар уни мазақ қилған («Мар.» 5:39). Шу сорундикиләрдә, шүбһисизки, сәбий балилар өлгәндә, роһлири Худаниң дәргаһиға һаялсиз баридиғанлиғидин гуман қилидиған имансизлиқ мәвжут еди.

Чүнки инсанларниң қәбирниң йенида икки хил жиғлаш бардур. Бәзилири үмүтсизликтин «өлгүчи зади қәйәргә баридиғанду?» дәп жиға-зар қилишиду. Йәнә бәзиләр «Сөйүмлүк адимимиз Мәсиһгә етиқадини бағлиған, шуниң үчүн униң роһи бу дуниядин кәткәндә Мәсиһ билән биллә арамда болиду» дәп билип, жиғлиши мүмкин. Бу һәр иккилисидә нормал жудалиқ әлими мәвжуттур. Бундақ ишни расуллиримизда көрмәмдуқ? Павлус қәдирлик дости Епафродитниң сәкратқа чүшүп қалғанлиғи тоғрилиқ сөзләп: —

«**У дәрвәқә кесәл болуп әжәлгә йеқинлишип қалди; лекин Худа униңға рәһим қилди; һәм мениң дәрдимниң үстигә дәрд болмисун дәп ялғуз униңғила әмәс, бәлки маңиму рәһим қилди**» — дәйду («Фил.» 2:27). Епафродит өлүп кәткән болса, Павлус униң кетишигә жиғлимасмиди? Өзигә йеқин болғанлардин, һәтта қисқа вақит айрилипму, у дәрд-әләмдә қалмиғанмиди? («1Тес.» 2:17) вә әгәрдә бундақ айрилиш қәбир билән болған болса қандақ болатти?

Тесалоникалиқларниң жамаитигә өзлириниң бу дуниядин кәткән сөйүмлүк қериндашлири тоғрилиқ расул Павлус мундақ язиду: —

«**Әй қериндашлар, үмүтсизлик ичидә яшаватқан башқа һәммисидәк, араңлардики өлүмдә ухлап қалғанларға қайғуруп һәсрәт чәкмәслигиңлар үчүн уларниң һали тоғрилиқ хәвәрсиз келишиңларни халимаймиз**» (4:13). Шуниң билән бу сөзләрдин униң «һеч матәм қилип жиғлимаңлар» дәп әмәс, бәлки «етиқатсизлардәк матәм қилип жиғлимаңлар» дегәнлигини чүшинимиз. Чүнки уларниң роһи Мәсиһниң һозурида мәңгүлүк шатлиқ вә арамлиққа өтти, дәп билип етиқатта өлгәнләр үчүн хошал болушимизға тоғра келиду; лекин өзимиз улардин вақитлиқ жуда болғачқа әлвәттә қайғуримиз. Биз көп башқа әһвалларда охшашла көз йеши қилған һалда хошал болушимиз мүмкин; худди расул Павлусниң бир қетим ейтқинидәк: «**Дәрд-әләм тартқинимиз билән, амма дайим шат-хорамда туримиз**» («2Кор.» 6:10).

Әнди Рәббимизниң көз яшлири немә сәвәптин чиққан? Жуқирида ейтқинимиздәк, Униң бу көз яшлири Униң Марта, Мәрйәм қатарлиқларниң Худаниң муқәддәс бәндилирини қайтидин тирилдүримән дегән вәдисигә болған қандақтур бирхил ишәнмәслигидин әмәс еди. Биз Әйса «**Сән сөйгән достуң кесәл болуп қалди**» дегән хәвәрни аңлиғандин кейин, Лазарусниң әһвали, шундақла Униң икки сөйүмлүк һәдисиниң һали Әйсаниң көңлидин бир дәқиқә чиқип кәткән, дәп хиял қилип қаламдуқ? Һалбуки, биз бизгә ғәлитә туюлидиған мундақ сөзләрни оқуймиз: — «**Әйса Марта, сиңлиси вә Лазарусни толиму сөйәтти. Шуңа У Лазарусниң кесәл екәнлигини аңлиған болсиму, Өзи туруватқан жайда йәнә икки күн турди**» (5-6-айәт).

У мухлислириға чүшәндүрүп: —

«**Бу кесәлдин өлүп кәтмәйду, бәлки бу арқилиқ Худаниң оғли улуқлинип, Худаниң шан-шәриви аян қилиниду**», дәйду (4-айәт). У Өзи немә қилидиғанлиғини биләтти. Шуниң үчүн 6-айәттә: «**Шуңа у Лазарусниң кесәл екәнлигини аңлиған болсиму, Өзи туруватқан жайда йәнә икки күн турди**» дегәнләрни оқуймиз. У: «Марта вә Мәрйәмниң инисини өлүмдин тирилдүрүшүмдин болидиған хошаллиғи Мән һазир берип, инисини кесәлдин сақайтишимдин болидиған хошаллиғидин көптин көп зиядә болиду» дәп биләтти. Һалбуки, У достиниң кесәл азаплири, Униңға қарап туруватқан икки һәдисиниң

дәрд-әләмлири, достиниң сәкратта болған азаплири вә ахирда һәдә-сиңилниң уни йәрликкә қойғанда болған қайғусини ойлиса, Униңға еғир кәлмәмти? Әнди һазир сөйүмлүк Марта вә Мәрйәмниң йениға кәлгәндә, уларниң бешидин өткүзгән ғәм-қайғу вә инисидин жуда болғинидин һазир болған қайғусини сәзгәндә у тәсирләнмәй қаламти? Әйсаниң жиғлиши Униң уларниң қайғуси билән толуқ бир екәнлигини бизгә көрсәтмәмду? Гәрчә улар һазирла зор хошаллиққа чөмүп кетидиған болсиму, шу хошаллиқ йеригә йетиш үчүн улар «жиғлаш җилғиси»дин өткән әмәмсу?

Ундақта, Худа гәрчә Өзиниң намәлум, һәтта чүшәндүргүсиз сәвәплири билән Өз муқәддәс бәндилирини һәр хил азап-оқубәтләр вә синақлардин өткүзидиған болсиму, У бизниң тартқан барлиқ оқубәтлиримиздә биз билән биллә болуп, биз билән тәң азаплиниду (һәтта биз азапланған дәриҗидин артуқ азаплиниду) дәп ишәнмәмдуқ? («Йәш.» 63:5). Чүнки Мәсиһни көргән адәм Атини көргәнму болиду. Вә бундақ етиқатта бебаһа тәсәлли болмамду? Бундақ етиқатта Лазарус, Марта вә Мәрйәм көргәндәк, Худаниң йолида «**бизниң бир дәқиқилик вә йеник җапа-мушәққәтлиримиз**»ниңму улуқ, шан-шәрәплик нәтиҗиси болиду, дегән үмүтүмиз бар болмамду? («2Кор.» 4:17).

12:20-21 Немишкә Әйса Өзини издәп кәлгән Грекләр билән көрүшүшни лайиқ көрмәй, шу вақитта мундақ сирлиқ сөзләрни ейтти: —

«**Инсаноғлиниң шан-шәрәптә улуқлинидиған вақит-саити йетип кәлди. Бәрһәқ, бәрһәқ, Мән силәргә шуни ейтип қояйки, буғдай дени тупрақ ичигә чүшүп өлмигичә, у өзи йәнила ялғуз қалиду; лекин өлсә, мол һосул бериду**» (23-24)?

Рәббимизниң өтүп кетиш һейтиға кәлгән бу Грекләр (шүбһизиски, Тәврат етиқадини қобул қилған Грекләр)ниң Өзини издигинини аңлап көңлидә хошал болғанлиғиға гуман қилмаймиз. Лекин Униңға нисбәтән бу иш Униң вақти-саити кәлгәнлигигә йәнә бир ишарәт еди. Чүнки У илгири: «**Мән пәқәт йолдин тенигән қой падилири болған Исраил җәмәтидикиләргә әвәтилгәнмән**» дегән еди («Мат.» 15:24). Шуңа бу иш Униң вәзиписиниң һазир тамамлинишқа аз қалғанлиғини билдүриду. Пәйғәмбәрләрниң бешарәтлиридин ениқки, Мәсиһниң вәзиписиниң «ят әлләр» (Йәһудий әмәсләр)гә болған иккинчи қисми Униң өлүмдин тирилиши билән башлиниду; демәк, Мәсиһ Роһи билән хизмәткарлири арқилиқ ниҗатни ят әлликләргә җакалайду. «Әф.» 2:17, «Зәб.» 22:21-31, 96-, 98-, 100-күй, «Йәш.» 42:6-12, 49:1-5 вә башқиларни көрүң.

Шуниң билән Әйса Худаниң шу ниҗат планиниң иккинчи қисминиң әмәлгә ашурулуши үчүн Өзиниң өлүш вақтини йетип кәлди, дәп билгәчкә, «**Буғдай дени тупрақ ичигә чүшүп... өлүши керәк...**» дегән сөзләрни ейтти. У өлсә, Роһ келиду; Роһ кәлсә расуллири вә мухлислири ниҗатни барлиқ әлләргә (җүмлидин һазир «**биз Әйса билән көрүшсәк...**» дегән мошу Грекләргә) җакалаштин ибарәт улуқ вәзипини башлайду. Мошу Грекләр дәрвәқә «Әйса билән көрүшиду» — бирақ роһий җәһәттин ейтқанда, пәқәт Мәсиһ Худа Өзигә тапилиғиниға өлүм арқилиқ толуқ итаәт қилса, андин бу имканийәт болатти.

Мошу йәрдә йәнә ейтмақчимизки, Рәббимиз мошу йәрдә башқиларни Шәйтанниң падишалиғидин қутқузуш вә уларни Худаниң падишалиғида роһий һаятта мустәһкәм қилишқа бирдин-бир йолни бизгә ашкарә қилиду. Биз башқиларниң ниҗат тепиши

үчүн Мәсиһ Өзи қилғандәк, өзимизни пида қилип «**буғдай дени йәргә чүшүш**»кә рази болушимиз лазимдур.

12:31 «Әнди дунияниң үстигә һөкүм чиқирилиш вақти кәлди»

Қайси тәрәптә «**Дунияниң үстигә һөкүм чиқирилиш вақти кәлди**» вә шундақла «**һазир бу дунияниң һөкүмдариниң ташқириға қоғлиниш вақти кәлди**»? Шәйтан һазирму дунияда көп һәрикәтләрни қилиду әмәсму? У техичә өзиниң «әлләрни аздуруш»тин ибарәт рәзиллигини давам қилмамду? Униң ахирқи сораққа тартилиши муқәддәс язмиларда, болупму Инҗилниң «Вәһий» қисмида аян қилинди, әлвәттә; бирақ рошәнки, униң Мәсиһниң миң жиллиқ сәлтәнити үчүн «бағлиниш»и вә ахир берип «от көли»гә ташлиниши пәқәт Мәсиһниң дунияға қайта келишидин кейинла болиду.

Шүбһисизки, Рәббимиз жуқуриқи бу баяни билән чапрас яғачтики азави вә өлүминиң нәтиҗисини көздә тутиду. Мәсиһниң бу баянини чүшинишимиз үчүн бизму Униң өлүмини вә нәтиҗисини көздә тутушимиз лазим.

Биринчидин, Униң өлүми билән «**дунияниң үстигә һөкүм чиқирилиш**» йүз бериду. Бундақ «һөкүм чиқирилиш»ни Мәсиһниң дунияға қайтип кәлгәндин кейинки «сорақ тәхти» алдида инсанларниң әмәллириниң үстигә чиқиридиған һөкүм вә җаза чүшириши («Матта» 25-бап, «Вәһий» 19-бап) әмәс дәп қараймиз. Бәлки Мәсиһниң өлүми арқилиқ бу дунияниң Худаға вә Униң шапаити билән қаршилашқанлиғи вә һәқиқий тәбиити паш қилинип, Худаниң дунияниң үстидики һөкүминиң тегишлик екәнлиги ашкарилиниду. Мәсиһдә Худаниң түп меһриванлиғи муҗәссәмләштүрүлүп инсанийәткә йеқин кәлди — «қол тәккидәк йиқин» дегили болиду — инсан болған Мәсиһ Әйсадин Өзигә йолуққанларға пәқәт илтипат, рәһим-шәпқәт вә меһриванлиқ келәтти. У қәйәргә бармисун улар шипа, тәсәлли тапатти, түрлүк җин-шәйтанлардин қутулуп чиқатти. У Өзи Худаниң инсанийәткә бағлиқан меһир-муһәббитиниң рәддийисиз испатидур. Бирақ умумән ейтқанда, инсанийәт («дуния») униңға қандақ инкас билдүрди? — Рәт қилип өлтүрүш, халас.

Уни очуқ-ашкарә рәт қилған Йәһудий хәлқини һәммидин рәзил бир түркүми дәп қаримаслиғимиз керәк — Муқәддәс китап бойичә улар мошу җәһәттә пәқәт пүткүл инсанийәтниң вәкили болған, халас. Һәр қандақ башқа милләтму шундақ қилмай қалмайтти. Пүткүл дунияниң вәкили болған Йәһудий хәлқи барлиқ бешарәтләр, Чөмүлдүргүчи Йәһияниң гувалиғи вә Мәсиһниң Өзиниң мөҗизилирини көрүп туруп, Униңда Худаниң меһриванлиғиниң муҗәссәмләшкинини билип туруп, Уни чәткә қаққан. Шуниңдәк, инсанийәт өз вәкили арқилиқ Худани, йәни Худаниң вәкили Мәсиһни рәт қилипла қалмай, бәлки Уни әң рәһимсиз, әң адаләтсиз, әң жиркиничлик йол билән рәт қилған. Йәһудийларниң қануни бойичә Мәсиһниң сораққа тартилишини оттуз тәрәптә қанунсиз һесаплаш керәк еди; һәтта Рим қануни бойичә Мәсиһниң сораққа тартилиши мутләқ қанунсиз еди.

Бу ишларға қарап муқәддәс язмиларда дайим учрайдиған «дуния» яки «бу дуния» дегән аталғуниң немә екәнлигини чүшинип житимиз. «Дуния» Худаға вә хәлқигә, шундақла Униң ниҗат нишанлириға дайим қарши туридиған түзүмдур. Униңға ислаһат

елип бериш яки уни өзгәртишниң мүмкинчилиги йоқ; вәһаләнки, Худаниң хәлқиниң садиқлиғи вә гувалиғи билән униңда болған рәзилликни тизгинләш яки бәзидә вақитлиқ чекиндүрүш мүмкин болиду. Мәсилән, 18- вә 19-әсирдә Яврупа вә Америкидики җамаәтләрниң өтүнүшлири вә һәрикәтлири билән дуниядики қуллуқ түзүм көп йәрләрдә йоқ қиливетилгән. Һазир болса қуллуқ түзүм исламийәт дуниясидики бәзи йәрләрдила йәнила тепилиду; бирақ ғәрбий дөләтләрниң аһалилири Худаниң сөз-каламини давамлиқ рәт қилса (һазир қиливатқинидәк) у йәрләрдиму бу түзүм тез арида қайтидин пәйда болиду.

Әнди «**һазир бу дунияниң һөкүмдариниң ташқириға қоғлиниш вақти кәлди**» дегәнни қандақ чүшинишимиз керәк?

Биз бу баянниң мәнасини: — (1) Шәйтанниң шикайәт вә төһмәт қилғили Худаниң дәргаһиға кириш пурсәтлири чәкләнди; (2) униң инсанларниң һәқиқәтни билип йетишигә тосқунлуқ қилиш үчүн ой-пикирлирини контрол қилип бағливелиши чәкләнди, дәп қараймиз.

Биринчи җәһәттин Аюпниң дәвридә Шәйтанниң Худаниң алдиға әркин һалда кирип, муқәддәс бәндилири (болупму Аюп)ниң үстидин шикайәт қилиш һоқуқи болған болуши мүмкин, дәп әсләймиз. Әмәлийәттә Шәйтанниң шикайәтлири Худаниң дәсләптә уни әрштин һайдивәткәнлигиниң үстидә қилинған еди: «Қара, сән Аюпқа башпанаһ болисән, уни қоғдайсән. Лекин у сени һәқиқий сөймәйду. У башқа инсанларға охшаш бир гунакар, халас. Уни кәчүрүм қилған вә башқа инсанларни кәчүрүм қилған йәрдә, мени әрштин қоғливетишкә немә һәддиң бар? Униңда немә һәққанийлиқ бар?» — дегәндәк.

Мәсиһниң чапрас яғачта болған өлүми әлвәттә бу шикайәткә толуқ рәддийидур. Худа инсанларни кәчүрүм қилалайду, чүнки У һәққанийлиқ билән уларниң тегишлик җазасини Мәсиһ арқилиқ Өз үстигә елип бәдәл төлигән. Чапрас яғачтин кейин Иблис Худаниң кәчүрүми тоғрисида шикайәт қилғидәк һеч қандақ банә-сәвәп тапалмай қалди. Һәтта әршләрниң өзиму униң төһмәт-шикайәтлиридин пакланди («Ибр.» 9:23).

Иккинчи җәһәттә, Мәсиһниң чапрас яғачтики өлүми Шәйтанниң қандақтур «Адәм ата вә Һава ана гуна садир қилип маңа бойсунған болғачқа, пүткүл инсанийәт мениңкидур» дегән ағзини тувақлап, униң олҗиси болған инсанийәтни униңдин тартивалған, дәп ишинимиз («Кол.» 2:15). Шуңа җамаәт хуш хәвәр җакалиғанда аңлиғучилар һәқиқий чүшәнсун, Шәйтанниң олҗиси Худаға қайтурулсун, дәп дуа қилишиниң асаси бардур. Бу иш 16:9-11дә тилға елинған Муқәддәс Роһниң хизмитигиму бағлиқ, төвәндә у тоғрилиқ тохтилимиз.

13-бап: Рәббимизниң мухлислириниң путлирини жуюши — униң әһмийити немә?

8-айәттә Петрус Рәббимизниң униң путлирини жуюшини рәт қилиду. Рәбниң униңға болған җавави мутләқ қәтъий еди: —

«**Петрус: — Сән мениң путумни жуйсаң һәргин болмайду! — деди.**

Әйса униңға җававән: — Сени жуймисам, Мениң билән тәң несивәң болмайду, — деди».

Бу җавап бизгә Рәббимизниң бу қилғини пәқәт кичик пеиллиқ бирхил хизмәтла әмәслигини көрситиду. Пәқәт кичик пеилликқа үлгә болған болсиму, бу иш барлиқ мөмин бәндилиригә кичик пеиллиқ билән бир-биримизниң хизмитидә болушқа мәңгүлүк қиммәтлик үлгә болатти. «**Араңларда ким улуқ болай десә, һәммиңларға қул болсун**» Дегүчи болса Өзи бу сөзиниң һәммидин үстүн туридиған үлгисидур. Лекин Рәббимизниң Петрусқа: «**Сени жуймисам, Мениң билән тәң несиваң болмайду**» дегән мутләқ җавави бизгә бу иштә техиму чоңқур бир гәп бар, дегәнни көрситиду. «Юһанна»ниң баянидики бу қисим «**Бу дунийадики Өз адәмлиригә көрситип кәлгән меһир-муһәббитини ахирғичә толуқ көрситип турди**» дегән тонуштуруш сөзи билән башланғачқа, Униң бу җавави вә уларниң путлирини жуюшини Униң өлүми билән бағлиқ дәп ойлимай қалмаймиз. 12-айәттә: «**— Силәргә немә қилғинимни уқтуңларму?**» дегән соали бу чоңқур мәнании көрситиду. Шуңа, Униң Петрусқа: **«Бәдини жуюлуп, тамамән пакиз болған адәм пәқәт путлирини юсила қайта жуюнушиниң һаҗити болмайду**» (13:10) дегән сирлиқ гепини униң өлүми билән бағлап чүшиниш керәк.

У 15:3дә уларға: «**Силәр мән силәргә йәткүзгән сөзүм арқилиқ аллибурун пак болдуңлар**» дәйду. Демәк, улар Мәсиһниң сөзигә ишинип қобул қилғанлиғи түпәйлидин Худаниң алдида пак вә һәққаний дәп һесаплинатти. Лекин камил болуш үчүн йәнә бир қәдәм меңиши керәк еди — улар Униң өзлири үчүн хар қилинған өлүмини қобул қилиши керәк болиду. Буни қобул қилмиса Әйса дегәндәк уларниң «**Мениң билән тәң несивиси болмайду**».

Вә һәр бир инсан охшашла кишиниң ишәнгүси кәлмәйдиған әшу ишқа ишәшини бағлиши керәкки, Худаниң Оғли бизни һәммә дағ-нуқсандин пакландуруш үчүн Өзини төвән қилип чапрас яғачтики өлүмидә бизниң хизмитимиздә болған. Чапрас яғачләп өлтүрүш җазаси инсанлар иҗад қилған барлиқ өлүм җазалири ичидә адәмни әң хар қилғучи җазадур. Расул Павлусниң дегинидәк, һәммимиз «**чапрас яғач бизарлиғи**»ни рәт қилмай, Худаниң шу йолда бизни сөйгәнлигини қобул қилишимиз керәк; болмиса, бизниң «**униң билән тәң несивимиз болмайду**».

Рәббимиз ахирда, һәммимиз охшаш йолда бир-биримизгә хизмәт қилишимиз керәк, дәйду. Бу сөзи бизни пәқәт кичик пеиллиқ хизмәт көрситипла қалмай, бәлки Өзиниң биз үчүн қилғинидәк, бир-биримиз үчүн пида болуп, һәтта харлинип өлүшкә тәйяр болушимизни чақириду.

13:31-32

«**Йәһуда ташқириға чиқип кәткәндин кейин, Әйса мундақ деди:— Әнди Инсаноғли улуқлинидиған вақит-саат йетип кәлди вә Худа У арқилиқ улуқлиниду. Вә әгәр Худа Униңда улуқланса, Худаму Өзидә Уни улуқлайду, шундақла дәрһал Уни улуқлайду**».

Әйса қандақ йолда «улуқлиниду» вә Худа қандақ тәрәптә «**Униңда улуқлиниду**»?

Бу сөзләрни оқуғинимизда хияллиримиз бәлким Мәсиһниң өлүмдин тирилиши вә асманға көтирилишигә атлап өтүп, бу ишлар Униң улуқлиниши болса керәк дейишимиз мүмкин. Лекин Униң чапрас яғачтики өлүмидиму бирхил шан-шәрәп йоқму? Худа әзәлдин Униң бу өлүм йолидикидәк улуқлинип бақмиған вә кейин йәнә шу йолда улуқлинамду?

Мәсиһниң бешиға тақиған тикәнлик таж вә Униң үстигә бекиткән тахтай, шүбһисизки, Униңға рәһимсиз аһанәт кәлтүрүш үчүн қилинған; лекин Һәммигә Қадир бу ишларни пүтүнләй башқа мәнада аллиқачан бекиткән еди. Инсанлар кейгән тажлар ичидә Әйса кейгән тикәнлик таждин шәрәплик таж болуп баққанму? Тикәнләр болса инсанниң гунайиниң нәтиҗиси болған ләнәтни көрситиду («Яр.» 3:18). У бизни дәп шу ләнәтни көтириду — лекин падиша сүпитидә көтириду. Һәр қандақ җәң мәйданида Әйсаниң чапрас яғачта гуна, Иблис вә өлүмниң үстидин қазанған ғәлибисидин улуқ бир ғәлибә болуп баққанму? Шуниңдәк Мәсиһниң чапрас яғачидин һәр қандақ падашаһниң тәхти шәрәплик болуп баққанму? Мутләқ хар қилинишқа йүзләнгәндә шундақ салапәт вә шаһанилик билән Өзини тутувалған Әйсаға тәңдаш киши болуп баққанму?

Худаниң чапрас яғачта улуқлинишиға кәлсәк, Униң меһир-муһәббитиниң узунлуғи, кәңлиги, чоңқурлуғи вә егизлиги һеч қандақ башқа йәрдә ундақ рошән намайән қилинип баққан әмәс. Униң гунаға қаратқан нәприти, Униң мукәммәл пак-муқәддәслиги вә һәққанийлиғи бизниң гуналиримизни Өз үстигә алған Оғлиға қаратқан җазасидәк шундақ рошән намайән қилинип баққан әмәс. Униң һәқиқәтән Һәммигә Қадир екәнлиги Оғлиниң өлүмидә нәччә йүзлигән бешарәтләр вә муқәәддәс қанунидики бешарәтлик бәлгүлимиләрниң әмәлгә ашурулғанлиғи билән шундақ мукәммәл вә әҗайип һалда көрүнүп баққан әмәс. Униң чапрас яғачта көрсәткән сәвир-тақити башқа йәрдә һеч қачан шундақ аян қилинип баққан әмәс.

Әйса Мәсиһниң өлүмдин тирилишидә Худа дәрвәқә уни улуқлайду — мухлислири, пәриштиләр вә барлиқ әрш-асманларниң күч-һоқуқ егилириниң көз алдида Уни улуқлайду. Андин Уни әршкә көтириши билән бу улуқлаш җарияни йәнә бир басқуч алға бесилиду («Фил.» 2:1-11). Рәббимизниң улуқлиниши Униң инсан сүпитидә Атиға болған мукәммәл итаәтмәнлиги түпәйлидин болғанлиғини һәргиз унтумайли — Рәббимиз вә Акимиз Әйса Мәсиһ Худаниң оң йенида олтарғузулғандур («Ибр.» 2:11). Униң үстигә Муқәддәс Роһ җамаәткә кәлгәндә Униң шан-шәрәплири вә пәзиләтлирини авал бизгә аян қилип, андин биз арқилиқ дунияға көрсәткинидә, у дуния алдида йәнә бир йолда улуқлиниду.

Алдимизда Мәсиһниң техи аян қилинмиған көп шан-шәрәплири — миң жиллиқ сәлтәнити вә униңдин жирақ өтүп, «**йеңи асман, йеңи зимин**»да болидиған, һазир инсаний көзләр йетәлмәйдиған шәрәплири бизни күтиду. Амин!

14:2-4

«**Атамниң өйидә нурғун маканлар бар. Болмиған болса, буни силәргә ейтқан болаттим; чүнки Мән һәр бириңларға орун тәйярлаш үчүн шу йәргә кетип баримән. Мән силәргә орун тәйярлиғили баридиған екәнмән, чоқум қайтип келип, силәрни өзәмгә алимән; шуниң билән, Мән қәйәрдә болсам, силәрму шу йәрдә болисиләр. Силәр Мениң қәйәргә кетидиғанлиғимни вә у йәргә баридиған йолни билисиләр**».

Изаһатимизда көрсәткинимиздәк, Рәббимизниң бу сөзлири етиқат қилғучилар үчүн Өзиниң чапрас яғачтики өлүмидин кейин вуҗудқа кәлгән йеңи әһвалға бағлиқ, дәп қараймиз. Һәр бир етиқат қилғучи үчүн һазир бир «роһий туралғу» бар — Худа билән йеңи алақидә болуш. Бу алақә һәр бир етиқат қилғучи үчүн башқа-башқа болуп,

Худа өйидә турғандәк биздә туридиған вә биз Унинда туридиған һаләттин ибарәт. Бу сөзләрдә көздә тутулғини жәннәттә болған мәлум бир жисманий өй-орда әмәс, бәлки йеңи һаят, йеңи бирхил һаятни өткүзүштин ибарәт. Дәрвәқә, Худаниң таллиғанлири үчүн жәннәттә мошундақ жисманий ордилар бар болуши мүмкин; лекин мошундақ «ордилар» Әйса өлүп, Муқәддәс Роһ кәлгәндин кейинки, Худа билән болидиған йеңи мунасивәтниң чоңқурлуғи һәм қиммәтлиги билән селиштурғанда, һаман иккинчи орунда туриду. Шундақ болупла қалмай, бу көп «роһий туралғу»лар жипсалаштурулғанда Худаниң өйи (жамаәт) болиду; бизниң Худа билән йеңи мунасивәтимиз бардур, бир-биримиз билән йеңи мунасивәтимиз бардур.

14:12

«**Бәрһәқ, бәрһәқ, Мән силәргә шуни ейтип қояйки, Маңа ишәнгән киши Мениң қиливатқан әмәллиримни қилалайду; вә булардинму техиму улуқ әмәлләрни қилиду, чүнки Мән Атиниң йениға қайтип кетимән**».

Рәббимизниң «техиму улуқ әмәлләр» дегинидә қандақ әмәлләрни көздә тутиду? Биз Униң яратқан мөжизиләрдин техиму улуқ мөжизиләрни көрситимизму? Униң сөзлиригә қариғанда жававимиз «шундақ» болуши керәктур. Инжилдики «Расулларниң паалийәтлири»гә қариғанда, расуллар дәрвәқә шу чағларда Худаниң күч-қудритини аян қилған көп карамәт мөжизиләрни көрсәткән еди вә бу мөжизиләрниң Рәббимиз йәр йүзидә жүргүзгән мөжизиләргә охшап кетидиғанлиғи бизгә аян болиду. Мәсилән, уларниң арисида кесәлләрни сақайтиш, жинларни һайдиветиш вә һәтта адмәмләрни өлүмдин тирилдүрүш бар еди. Бу аламәт-карамәтләр расулларниң йәткүзгән Әйса тоғрилиқ хуш хәвирини тәстиқлиған әжайип испат болуп, һәммимиз уларни миннәтдарлиқ билән қобул қилимиз, әлвәттә. Һалбуки, бу мөжизиләрни Рәббимизниң әмәллиригә «охшап кетидиған» дегинимиз билән растин ейтсақ «техиму улуқ» дегили боламду? Шундақ бир хуласигә келишимиз керәкки, Рәббимизниң бу сөзлири пүтүнләй башқичә бир ишни — йәни Муқәддәс Роһниң күч-қудрити билән хуш хәвәрни йәткүзүп, кишиләрни йеңи һаятқа ериштүрүш вастиси болушимизни көрситиду.

Рәббимизниң дәрвәқә тәлим берип сөз қилиши, шүбһисизки, аңлиғучилар үчүн өмүрвайәт әң әжайип иш болған болсиму, чапрас яғачтики өлүмидин илгири У һеч кимни Өзиниң Ата билән болған мунасивити ичигә киргөзәлмәйтти. Лекин Муқәддәс Роһ төкүлгәндин кейин һәр бир хуш хәвәрчи вә тәлим бәргүчиниң адәмләрни Худа билән биллә болуш үчүн мәңгүлүк һаятқа киргүзүш вастиси болуштәк бебаһа шәриви бардур. Буниң сәвәви «**чүнки Мән Атиниң йениға қайтип кетимән**» — вә У Атиниң йениға барғанлиғи түпәйлидин, Муқәддәс Роһ келиду.

15:1 Рәббимиз «һәқиқий үзүм тели» болғандин кейин, «сахта» яки пор-пучәк үзүм тели боламду?

Рәббимизниң «**һәқиқий үзүм тели өзәмдурмән**» дәп елан қилғини бизгә Тәврат дәвридә Худа әслидә көп қетим Исраилға «**Сән Мениң үзүм телимсән**» дегәнлигини әслитиду. Худаниң Исраилға болған муһим бир мәхсити шүбһисизки, уларниң башқичә иш-һәрикәтлири арқилиқ дунийдики барлиқ әлләргә Өз гувачилири вә вәкиллири болушидин ибарәт еди. У Ибраһимға «**Сән арқилиқ йәр йүзидики барлиқ әл-жәмәтләр**

бәхит-бәрикәт тапиду» («Яр.» 12:2) дегән әмәсму? Бу вәдигә Ибраһимниң әвлатлири болған Исраил варислиқ қилған әмәсму? У әслидә Исраилға «**Сән Мениң қулум Исраил, сәндә улуқлинимән**» демәкчи болған әмәсму? («Йәш.» 49:3). Бу темида йәнә «2Тар.» 6:32-33, «Мик.» 4:1-5, «Йәш.» 2:2-5, «Зәк.» 8:23ни көрүң.

Һалбуки, Исраил көп вақитларда Худаға ибадәт қилип Униң үчүн ят әлләрдә гувачи вә үлгә болушниң орниға, әксичә бутларға чоқунуп, иш-һәрикәтлири әтраптики бутпәрәс әлләрниңкидин техиму булғинип кәткән еди. Шуниң үчүн Худа уларға Әзакиял пәйғәмбәр арқилиқ мундақ сөзләрни қилишқа мәҗбур болиду: — «**Мән бу ишни силәрни дәп әмәс, и Исраил җәмәти, бәлки силәр барған әлләр арисида булғиған Өз пак-муқәддәс намим үчүн қилимән**» («Әз.» 8:23).

Демәк, Исраил Худаниң хурсәнлиги үчүн мевә беридиған үзүм тели болмиди («Йәш.» 5-бап, «Йәр.» 2:21-22, «Әз.» 15-бап, «Һош.» 10:1, «Зәб.» 80:8-18ни көрүң). Һалбуки, Исраил гунаға петип Худаниң мәхситини орунлимиғачқа, Мәсиһ Өзи Худаниң барлиқ арзу-истәклирини әмәлгә ашуриду, Униңда турғанлар «**көп мевә бәргүчиләр**» болиду («Юһ.» 15:5, 8). У «**һәқиқий үзүм тели**» болиду.

Муқәддәс Роһниң хизмити (16:7-11)

«**Амма Мән силәргә һәқиқәтни ейтип қояйки, Мениң кетишим силәргә пайдилиқтур. Чүнки әгәр кәтмисәм, Ярдәмчи силәргә кәлмәйду. Амма кәтсәм, Уни силәргә әвәтимән. У кәлгәндә, бу дунийдикиләргә гуна тоғрисида, һәққанийлиқ тоғрисида вә ахирәт сориғи тоғрисида һәқиқәтни билгүзиду. У уларни гуна тоғрисида билгүзиду, чүнки улар Маңа етиқат қилмиди. Уларни һәққанийлиқ тоғрисида билгүзиду, чүнки Атамниң йениға қайтип баримән вә силәр Мени йәнә көрәлмәйсиләр. Уларни ахирәт сориғи тоғрисида билгүзиду, чүнки бу дунияниң һөкүмдари үстигә һөкүм чиқирилди**».

Әйсаниң: «**Мениң кетишим силәргә пайдилиқ**» дегини шүбисизки, расулларға (һәм бизгиму) бәк һәйран қаларлиқ иш болди. Чүнки У уларға һәмраһ болғинида һәммә иш оңушлуқ еди; «устазимиз һәр қандақ қийин әһвалға тақабил туралайду» дегәндәк уларда Униң арқилиқ бирхил ишәш-хатирҗәмлик бар еди. Һалбуки, У улардин һәтта қисқа бир вақит айрилса, улар күчсиз қалғандәк болатти. Мәсилән, У улардин айрилип таққа чиқип қайтип кәлгәндә, уларниң җин чаплашқан бир балиға мәдәт йәткүзәлмигәнлиги көрүниду («Мат.» 17:1-22). Униң һазирлиғи уларниң барлиғи еди — У уларниң Устази, Йолбашчиси, Башпанаһи, Риғбәтләндүргүчиси, Қутқазғучиси вә һәммидин бәк уларниң Тәсәлли Бәргүчиси, Күчәйткүчиси вә Дости еди. У қандақсигә «**Мениң кетишим силәргә пайдилиқ**» десун?

Әлвәттә, У Өзи бу ишни чүшәндүриду. У «кетиши» керәк — авал бир йолила инсанларниң гунайиниң мәсилисини бир тәрәп қилғили чапрас яғачқа кетиши керәк, андин Өзигә етиқат қилғучиларға Муқәддәс Роһни әвәткили чапрас яғачтин қәбр арқилиқ әршкә, Атисиниң йениға кетиши керәк еди. Чүнки Униң чапрас яғачтики өлүми адәмләрниң Муқәддәс Роһни қобул қилишиға имканийәт яритип бериду. Бу шуниңға бәдәл төлигини еди. Биз мундақ бир хуласигә кәлмәй қалмаймиз: —

(1) Худа Мәсиһни Өз вәкили болушқа әвәтти; У болса «Сөз-Калам»дур.

(2) Рәббимиз Муқәддәс Роһни җамаитигә Өз вәкили болушқа әвәтиду. Әйса расуллириға һәмраһ болғанда уларға немә болған болса Муқәддәс Роһ җамаәткиму шу болиду. Униң дегинидәк: «**Мән силәргә башқа бир Ярдәмчи әвәтимән**» (14:16). Грек тилида «**башқа бир...**» болса «Маңа оп-охшаш башқа бир» дегән уқумни көрситиду. Демәк, Муқәддәс Роһ уларғиму «Устаз, Йолбашчи, Башпанаһ, Риғбәтләндүргүчи, Сақайтқучи, Тәсәлли Бәргүчи, Күчәйткүчи вә Дости болиду. Чоң пәрқи шу болидуки, Әйса улар «билән биллә» еди, лекин Муқәддәс Роһ «уларда» йәни «уларниң ичидә» яшайтти. Бу униңдин техиму чәксиз әвзәл болмамду?

(3) Мәсиһ җамаитини Өзигә вәкил болушқа вә шундақла Атиға вәкил болушқа «пүткүл дуния»ға әвитиду.

Җамаәт Мәсиһни дунияға җакалиғанда Муқәддәс Роһ Рәббимиз 8-11дә ейтқан хизмәтләрни қилип, адәмләргә бу хәвәрниң раст екәнлигигә гувалиқ вә җәзмлик йәткүзиду: —

(1) У бу дуниядики кишиләрни гуна тоғрисида билгүзиду, «**чүнки улар Маңа етиқат қилмиди**». Адәмләрни дозаққа әвәтидиған гуна дәл мошудур. Адәмләрниң дозаққа чүшүшиниң биринчи сәвәви гунакар екәнлиги әмәс, бәлки Әйсаға етиқат қилишни рәт қилғанлиғи, йәни Худаниң ниҗатини рәт қилғанлиғи үчүндур.

(2) У һәққанийлиқ тоғрисида билгүзиду, «**чүнки Атамниң йениға қайтип баримән вә силәр Мени йәнә көрәлмәйсиләр**».

Рәббимиз бу дунияда болғанда һәққанийлиғиниң мукәммәл вәкили еди. Лекин У бу дунияда болмиса, адәмләр Худаниң һәққанийлиғини қандақ чүшиниду? Худаниң бу мәсилигә болған җавави биринчидин җамаәт арқилиқ Мәсиһниң һәққанийлиғини аян қилиштин ибарәт болиду. Әйса авал «**Мән дунияниң нуримән**» дәйду («Юһ.» 8:12) бирақ андин «**Силәр дунияниң нурисиләр**» дәйду («Мат.» 5:14). Җамаәт Муқәддәс Роһқа толған болса Мәсиһниң һәққанийлиғини аян қилиду; униң үстигә җамаәт садиқлиқ билән Худаниң сөз-каламини җакалиғанда Муқәддәс Роһ Өзи адәмләрниң виҗданлирида ишләп, уларни қайил қилип, «Худаниң һәққанийлиғи» болған Мәсиһ тоғрилиқ беваситә гувалиқ бериду («1Кор.» 1:30).

(3) У дуниядики кишиләрни ахирәт сориғи тоғрисида билгүзиду, «**чүнки бу дунияниң һөкүмдари үстигә һөкүм чиқирилди**».

Жуқирида ейтқинимиздәк, «**бу дунияниң һөкүмдари**» (Шәйтан) Мәсиһниң чапрас яғачтики өлүми арқилиқ паш қилинди вә шуниңдәк униң Худаға вә инсанларға қара чаплимақчи болған барлиқ шикайәтлири вә банилири елип ташланди. Рәббимизниң азап тартиши билән Шәйтан сораққа тартилип үстигә чиқирилидиған һөкүм-җаза һәммигә ениқ елан қилинғандур. Вә шундақ болғанда, Шәйтанниң падишалиғи астида яшиғанлар (йәни, Мәсиһниң етиқади арқилиқ Худаниң падишалиғиға кирмигәнләр) ниң һәммиси охшаш сорақ һөкүми астида турмақта. Худаниң сөз-калами җакаланғада, Муқәддәс Роһ аңлиғучиларға бу келидиған һөкүм-җаза тоғрилиқ виҗданлирида гувалиқ бериду.

16:12-13

«**Силәргә ейтидиған йәнә көп сөзлирим бар еди; лекин силәр уларни һазирчә көтирәлмәйсиләр. Лекин У, йәни һәқиқәтниң Роһи кәлгәндә, У силәрни барлиқ һәқиқәткә башлап бариду. Чүнки У өзлүгидин сөзлимәйду, бәлки немини аңлиған болса, шуни сөзләйду вә кәлгүсидә болидиған ишлардин силәргә хәвәр бериду**».

Төвәндикидәк икки соал мошу сөзләрдин чиқиду: —

(1-соал) Улар аңлап көтирәлмәйдиған ишлар немә? Биз буларни һазир билимизму?

Буниңға Инҗилниң кейинки қисимлиридин җавап чиқиду. Расулларға нисбәтән бу ишлар болупму: — (1) Мәсиһниң Өз шәхсийити тоғрилиқ толуқ вәһий-һәқиқәтләр; (2) Униң чапрас яғачтики қурбанлиқ хизмити тоғрилиқ вәһий-һәқиқәтләр; (3) «ят әлликләр» (Йәһудий әмәсләр)ниң җамаәттә Йәһудий қериндашлири билән тәң Мәсиһдә болған байлиқ вә мирасқа ортақ мирасхорлар екәнлиги тоғрилиқ вәһий-һәқиқәтләрдин ибарәт, дәп қараймиз. Бу ишлар тоғрилиқ «Расулларниң паалийәтлири»дики «кириш сөз»имиздә болған баянлиримизниму көрүң.

Бу ишларниң һәммисини расулларниң өзлири салам хәтлиридә бизгә шәрһ қилип бериду; чүнки Рәббимиз уларға буларни җамаәткә үгитиш вәзиписини қалдурған (мәсилән, «Әф.» 3:5ни көрүң).

Униң үстигә һәммимиз үчүн Худаға итаәт қилғансери вә Униң билән маңғансери Униңдин кәлгән чүшәнчиләр вә билимләр чоңқурлишиду; шуниң билән һәр биримиз үчүнму «**Силәргә ейтидиған йәнә көп сөзлирим бар еди; лекин силәр уларни һазирчә көтирәлмәйсиләр**» дегән сөзләр бәлким тоғридур... Лекин көңлимиз тәйяр болғанда «**Муқәддәс Роһ уларни саңа көрситиду**».

(2-соал) Рәббимизниң бу айәтләрдә: «**Лекин У, йәни һәқиқәтниң Роһи кәлгәндә, У силәрни барлиқ һәқиқәткә башлап бариду. Чүнки У өзлүгидин сөзлимәйду, бәлки немини аңлиған болса, шуни сөзләйду вә кәлгүсидә болидиған ишлардин силәргә хәвәр бериду**» дәп бәргән вәдиси пәқәт биринчи әсирдики шу он бир расуллар үчүнла (вә бәлким башқа расуллар үчүн) яки барлиқ дәвирдики ишәнгүчиләр үчүн инавәтлик боламду?

Бу ахирқи соалға Юһаннаниң биринчи салам хетидин сөз алсақ толуқ җавап болиду: —

«**Вә силәр болсаңлар, силәр Униңдин қобул қилған Мәсиһлигүчи Роһ силәрдә туриверидy, силәр һеч кимниң үгитишигә муһтаж әмәссиләр; бәлки әнә шу Мәсиһлигүчи Роһ силәргә барлиқ ишлар тоғрилиқ үгитиватқандәк (У һәқтур, һеч ялған әмәстур!) — һәм үгәткәндәк, силәр давамлиқ Униңда яшайдиған болисиләр**» («1Юһ.» 2:27 — сәл аддийлаштурулған).

Бу сөзләр биринчи әсирдики «аддий» ишәнгүчиләргә вә улардин кейинки һәр бир дәвирдики ишәнгүчиләргә ейтилған (дегүмиз келидуки, Худа алдида һеч ким «аддий» әмәстур). Шүбһисизки, Муқәддәс Роһниң биринчи расулларға болған йетәкчилиги вә тәлими интайин алаһидә; биз уларниң салам хәтлиридин улар қобул қилған шу вәһий вә тәлимләрдин бәһримән болимиз. Лекин расул Павлус бизгә ейтқандәк: — «**Амма «җанға тәвә» киши Худаниң Роһиниң ишлирини қобул қилмайду, чүнки бу ишлар униңға нисбәтән әхмиқаниликтур; у уларни һеч чүшинип йетәлмәйду, чүнки улар роһ билән пәриқ етилип баһалиниши керәктур. Роһқа тәвә киши һәммә ишларға баһа берәләйду...**» («1Кор.» 2:14, 15).

Худаниң сөз-каламини һәқиқәт билән чүшинишимиз үчүн, әслидә шу һәқиқәтләрни қобул қилған расулларға шуларни үгәткән Муқәддәс Роһқа таянғандәк, бизниңму Униңға тайинишимиз лазим.

Униң үстигә Рәббимизниң: «**У, йәни һәқиқәтниң Роһи кәлгәндә, У силәрни барлиқ һәқиқәткә башлап бариду**» дегән вәдисигә қайтидин қаришимизға тоғра келиду. Демәк, һәммимиз өзимизниң үгәнгүчиләрниң орнида болғанлиғимизни билип йетишимиз керәк («мухлис» дегән сөз «үгәнгүчи»дур). Мәсиһдә болуп биз «аллиқачан үгәнгәнмән» дегән барлиқ ишларни сәбий балидәк болуп қайтидин үгинишимиз лазим. Худа Өз Роһи билән пәқәт Униң сөз-каламини чүшинишкила әмәс, бәлки әмәлийәттә қандақ қилип Униңға әмәл қилишқа үгәтмисә болмайду. Рази болсақ У бизгә иш-хизмитимизни қандақ қилип Өзиниң шан-шәривигә кәлтүрүш, аилидикилиримизни қандақ сөйүш, башқиларға қандақ сөз қилиш, балилиримиздин қандақ хәвәр елиш, вақитлиримизни қандақ ишлитиш, вәдилиримиздә қандақ туруш вә У бизгә йолуқтурғанларниң һәммисигә қандақ муһәббәт көрситишни үгитиду.
«**У... кәлгүсидә болидиған ишлардин силәргә хәвәр бериду**».

Биз бу вәдини биринчидин, Роһниң расулларға кәлгүсидә болидиған ишларни — болупму жамаәткә мунасивәтлик ишларни ашкарә қилишини көрситиду, дәп қараймиз. Бу ишлар бәлким жамаәтниң өсүп кеңийиши, жамаәт ичидә «**чоң йениш** (чекиниш)»ниң пәйда болуши вә Мәсиһниң тез арида дунияға қайтип келиш вақтиға агаһ болушни көрситидиған аламәтләрниң көрүнүшини өз ичигә елиши мүмкин. Иккинчидин, бу вәдини Худаниң һәқиқәткә тәшна болғанларға болған чақириқиға, шундақла уларниң Униң хизмитидә қандақ рольда болидиғанлиғиға қарита бирхил чүшәнчини өз ичигә алиду, дәп ойлаймиз. Бу иш Худа биздә келәчәк тоғрилиқ болған қандақтур бир қизиққақлиғимизни қанаәтләндүрүш үчүн әмәс (гәрчә У бәзидә хизмәткарлириға кәлгүсидә йүз беридиған бәзи ишларни көрсәтсиму), бәлки алдимизда таллайдиған йолларға әң яхши қарар чиқиришимиз үчүндур.

Әйсаниң тирилгәндә Магдаллиқ Мәрйәмгә көрүнүши вә униңға дегәнлири тоғрилиқ

«**Әйса униңға : — Маңа есилмиғин! Чүнки Мән техи Атамниң йениға чиқмидим. Берип қериндашлиримға: Мени «Силәрниңму Атаңларниң, йәни Мениң Атамниң, силәрниң Худайиңларниң, йәни Мениң Худайимниң йениға чиқимән!» дәйду, — дәп йәткүзгин» — деди**» (20:17).

Немишкә Рәббимиз Мәрйәмгә: «**Маңа есилмиғин!**» (грек тилида «маңа тәгивәрмә») деди? Биз буни «мени кечиктүрмигин» дәп тәрҗимә қилсақму болатти. Рәббимизниң бу гепини сөзмусөз чүшиниш керәк, дәп қараймиз — демәк, У қәбирдин чиқип дәл әрш-асманларни Шәйтанниң әлмисақтин буянқи асийлиғидин болған булғашлиридин вә төһмәт-шикайәтләрдин пакизлаш үчүн атисиға қайтиватқан еди («Ибр.» 10:23).

Бу пикир шу ахшамдики ишлар билән тәстиқлиниду; чүнки У мухлислириниң йениға кәлгәндә уларға «есилма» (яки «тәгивәрмә») дегәндәк сөзни қилмай, бәлки Өз қоллириға вә биқиниға қарашқа вә тегишкә тәклип қилиду («Луқа» 24:33-49, «Юһ.» 20:19-29). Буниң үстигә У шу кәчтә уларниң үстигә пүвләп: «**Муқәддәс Роһни қобул қилиңлар**»

деди. У әслидә уларға чүшәндүрүп, Атамниң йениға қайтмисам Муқәддәс Роһ силәргә кәлмәйду, дегән еди; вә Униң Мәрйәмгә болған сөзлири бойичә У дәл Атиниң йениға қайтиватқан еди. Бу «роһни пүвләп бәргини»дин кейин у уларға Муқәддәс Роһниң үстигә толуқ чүшүшини Йерусалимда күтүшни буйруди («Луқа» 24:49, «Рос.» 1:4-8, 2:4). Шуңа Униң уларға бу «Муқәддәс Роһни пүвләп бериши» (грек тилида вә ибраний тилида «роһ» вә «нәпәс» дегәнләр бир сөз биләнла ипадилиниду) болса, бәлким уларға келидиған Роһтин тетитип қоюш вә уларға Роһниң «толуқ келиши» үчүн уларни тәйярлиғини болса керәк еди.

Шуңа биз етиқатчилар адәттә ейтидиған «Рәббимизниң асманға көтирилиши» дегән иш («Луқа» 24:51, «Рос.» 1:9) әмәлийәттә Тәвраттики пәйғәмбәрләр бешарәт қилған Мәсиһниң «асманға көтирилиши» әмәс еди, дәп қараймиз. Рәббимиз аллиқачан Мәрйәмгә ейтқинидәк асманға чиққан вә «**Худаниң оң йениға олтарғузулған**» еди. Луқа биз үчүн хатирилигән униң «асманға көтирилиши» («Луқа» 24:51), расулларға вә мухлислириға Униң дәрһәқиқәт «Худаниң оң йениға олтарғузулған»лиғини испатлаш үчүн болди, дәп қараймиз.

Буниң билән интайин һәйран қаларлиқ шу хуласигә кәлмәй қалмаймизки, Рәббимиз Атиға қайтип көтирилишини Өзи үчүн қайғуға чөмгән «әрзимәс» һесаплинидиған бир хотунға, йәни «**униңдин йәттә жинни һайдивәткән Магдаллиқ Мәрйәм**»гә («Луқа» 8:2) гәп қилиш үчүн тохтитип қойған. Бу муқәддәс тема үстидә көп сөзләрни қилалайдиған болсақму, мошу йәрдә пәқәт шуни байқаймизки, Униң өлүмдин тирилишигә биринчи гувачи болуш имтиязи Униң улуқ расуллириниң һеч қайсисиға әмәс, бәлки Униң муһәббитидә көйүп пишқан бечарә бир аялға тәғдим қилинған. Униң Мәсиһгә болған муһәббити шунчә күчлүкки, Униңсиз у өзини йоқитип, барғидәк һечйери йоқ болуп қалған еди.

21:11

«**Симон Петрус кемигә чиқип, торни қирғаққа тартип чиқарди. Тор чоң белиқлар билән толған болуп, җәмий бир йүз әллик үч белиқ бар еди. Белиқ шунчә көп болғини билән, тор житилмиған еди**».

Немишкә Юһанна мошу йәрдә диққитимизни «**Белиқ шунчә көп болсиму, тор житилмиған еди**» дегән пакитқа тартмақчи болиду? Җәзмләштүримизки, у бу иш билән илгәрки бир ишни униң есигә ениқ кәлтүрди. Шу чағда өзи, иниси Яқуп, Симон вә Андрияс Әйсаниң сөзи биләнму нурғун белиқларни тутқан: —

«**У кемиләрдин биригә, йәни Симонниңкигә чиқип, униңдин кемини қирғақтин сәл жирақлитишни илтимас қилди. Андин У кемидә олтирип топ-топ халайиққа тәлим бәрди. Сөзи түгигәндин кейин, у Симонға:**

— Кемини чоңқуррақ йәргә һайдап берип, белиқларни тутушқа торлириңларни селиңлар, — деди.

Симон Униңға җававән: — Устаз, биз пүтүн кечичә җапа тартип һеч нәрсә туталмидуқ. Бирақ сениң сөзүң билән торни салсам салай, деди.

Улар шундақ қиливиди, нурғун белиқлар торға чүшти; тор сөкүлүшкә башлиди» («Луқа» 5:3-6).

Шу чағда «**тор житилишқа башлиди**». Немишкә? Шу чағда Мәсиһ Петрусқа «**торлириңларни** («торуңларни» әмәс) **селип, белиғиңларни тутуңлар**» дегән еди. Петрус болса: «**Устаз, биз пүтүн кечичә җапа тартип, һеч нәрсә туталмидуқ. Бирақ сән дегән екәнсән, торни** (бир торни, демәк) **салсам салай**» дегән җавави билән өз ишәшимни көрсәттим, дәп ойлиған болуши мүмкин еди. Бирақ әмәлийәттә униң ишәши толуқ әмәс еди; у еһтимал Мәсиһниң сөзигә анчә диққәт қилмай «торларни» дегәнни «тор» дәп аңлиған яки еһтималға техиму йеқин болғини: «Бу кишиниң белиқчилиқ тоғрилиқ анчә хәвири болмиғачқа, бир торнила ташлисам андин уни испатлалаймән» дегән ойда болған болуши мүмкин. Чүнки Галилийә көлидики белиқлар адәттә күндүздә чоңқурлуққа шуңғуп кетиду, шуңа күндүздә уларни тутуш мүмкин әмәс; кечә болса белиқчилиқ вақтидур.(Изаһат: — әң мукәммәл вә ишәшлик кона көчүрмиләрдә «Луқа» 5:5-айәттә «торни салсам салай» дәп пүтүлгән. Башқа аз бир қисим текстләрдә «торларни салсам салай» дәп пүтүлгән).

Алдинқи қетим, у вә һәмраһлири Мәсиһниң гепигә толуқ кирмәй, белиқларниң көп болуши түпәйлидин тори житилип кетип, пәқәт азрақла белиқ туталиған еди. У чоқум бу иштин «Устазимизниң гепини толуқ аңлишимиз керәк» дәп чоң бир савақ алған еди.

Иккинчи қетим торға чүшкән белиқлар охшаш көп болсиму, лекин уларниң тори житилмиған еди. Торниң житилмаслиғи қериндишимиз Юһаннаға өзлириниң белиқни тутқиниға охшаш мөҗизилик бир иш көрүнәтти вә у буни биз үчүн хатириләйду. Лекин Рәббимиз бу қетимда пәқәт «**Торуңларни** (бир тор) **селиңлар**» дегән еди. Һалқилиқ иш Униң сөзидур.

Худа бизгә дегинини толуқ, тоғра аңлиғидәк қулақларни, шундақла униң сөз-каламиға болған толуқ иман-ишәшни бәргәй!

21:15

«**Улар нашта қилғандин кейин, Әйса Симон Петрустин:— Юнусниң оғли Симон, сән Мени булардинму чоңқур сөйәмсән? — дәп сориди**».

Бу соалда «булар» кимләрни яки немиләрни билдүриду? Бу улар тутқан белиқларни, яки болмиса Петрусниң әслий кәспи болған белиқчилиқниң өзини көрситәмду? Биз ундақ ойлимаймиз. Әнди Рәббимизниң мәнаси: «Сениң Мени сөйгиниң сениң бу мухлисларни сөйгиниңдин артуқму?» дегәндәк болуши керәкму? Биз йәнә ундақ ойлимаймиз. Чүнки Петруста Рәбниң биринчи орунда туридиғанлиғи үстидә һеч қандақ мүҗмәллик йоқ еди. Лекин есимиздә барки, Рәббимиз Өзиниң тутуп берилиши тоғрилиқ сөзлигәндә уларға: «**һәммиңлар бүгүн кечә мени ташлап қечип кетисиләр**» дәп агаһландурғандин кейин, Петрус биринчи болуп рәддийә бәргән: -

«**Лекин Петрус униңға:**
— Һәммәйлән тандурулуп путлашсиму, мән һәргиз путлашмаймән, деди.
Әйса униңға: — Мән саңа бәрһәқ шуни ейтип қоййики, бүгүн, йәни бүгүн кечә ғораз икки қетим чиллиғичә, сән Мәндин үч қетим танисән, — деди.
Лекин Петрус техиму қәтъийлик билән униңға:
— Сән билән биллә өлидиған иш керәк болсиму, Сәндин һәргиз танмаймән, — деди.
Қалған һәммә мухлисларму шундақ дейишти» («Мар.» 14:29-31).

Шуниң билән Петрусниң: «**һәммәйлән тейилип путлашсиму, мән һәргиз путлашмаймән**» дәп туруп, өзидин үч қетим танғинидин кейин Рәббимиз униңға бу аддий соални қойиду: — «**Сән мени булардинму чоңқур сөйәмсән?**» — йәни, «Юнусниң оғли Симон, сениң Мени сөйүшуң (чоң гәп қилғиниң билән) буларниң Мени сөйүшидин чоңқурму?».

Петрус Униңдин үч қетим танғандин кейин Рәббимиз бу соални униңға үч қетим қойиду.

Худа Өз йоллирида бизниң өз ажиз тәбиийитимиз тоғрилиқ өз-өзимизни алдишимизға яки «ихласмәнлигимиз» яки «садиқлиғимиз» тоғрилиқ почилиқ қилишни давамлаштурушимизға йол қоймайду. Буниңға биз интайин миннәтдармиз. У һәтта биз Петрустәк Униңдин тенип кәтксәкму, бизни әслигә кәлтүрәләйду. Пәқәт Униң биздин сориған соаллириға сәмимийлик билән җавап берип, гуна-сәһвәнлигимизни очуқ иқрар қилсақла, У бизни өзгәртәләйду. Инҗилдики «баянлар»да учриған иккилинип, тәмтирәп кәткән Петрусни «Расулларниң паалийәтлири»дә учриған җасарәтлик дадил Петрусқа Айландурғучи Худа биз үчүн охшаш ишни қилишқа Қадирдур.

Инжил 5-қисим

«Расулларниң паалийәтлири»

Кириш сөз

«Расулларниң Паалийәтлири»ниң муәллипи расул Павлусниң йеқин һәмраһи болған тевип Луқа еди. Китапниң намидин көрүнүп туридуки, бу китапни Мәсиһниң әршкә көтирилип Өзигә етиқат бағлиғанларға Муқәддәс Роһни әвәткинидин тартип дәсләпки җамаәтниң оттуз нәччә жиллиқ мусаписиғичә болған тарихидин талланма, дейишкә болиду. Униңда хуш хәвәрниң авалқи тарқитилиш йоли вә җамаәтниң өсүп кеңийиш җәрияни хатирилиниду.

Инжил «Луқа»ға кириш сөзимиздә, «Луқа»ниң вә «Расулларниң паалийәтлири»ниң һәр иккиси Луқа тәрипидин йезилған, бу икки китап әмәлийәттә бир изчил тарихтур, дәп көрсәткән едуқ. «Расулларниң паалийәтлири» (иккинчи китап)ниң бешида биз муну сөзләрни оқуймиз: —

«**И һөрмәтлик Теофилос, мән дәсләп язған баян Әйса Өзи таллиған расулларға Муқәддәс Роһ арқилиқ әмирләрни тапшуруп асманға көтирилгән күнгичә болған униң барлиқ әмәллири һәм барлиқ тәлим беришлириниң башланмиси тоғрисида еди**».

Биринчи баян («Луқа») «**асманға көтирилгән күнгичә.... Әйсаниң барлиқ әмәллири һәм барлиқ тәлим беришлириниң башланмиси**» тоғрисида болған болса, Луқаниң иккинчи баяни «Әйсаниң барлиқ әмәллири һәм барлиқ тәлим беришлириниң давами» тоғрисида болуш керәк, дейиш орунлуқ әмәсму? Бу көзқараш иккинчи баянининң бешидики муну сөзләр арқилиқ испатлиниду: — «**Әйса Өзи таллиған расулларға Муқәддәс Роһ арқилиқ әмирләрни тапшурған...**». Мәсиһниң йәр йүзидики хизмити һаман Муқәддәс Роһқа таянған болуп, асманға көтирилгәндин кейин шүбһисизки, Худаатиниң ирадисигә Муқәддәс Роһ арқилиқ, расуллири вә җамаитиниң вастиси билән әмәл қилиш давамлишиду.

Шуңа бу китапниң исмини «Әйсаниң (давам қилған) паалийәтлири» яки «Муқәддәс Роһниң паалийәтлири» дәп атиған болсақ мувапиқрақ келәтти. Һалбуки, биз җамаәттики 1900 жиллиқ әнъәнигә әгишип китапни «расулларниң паалийәтлири» дәп атидуқ.

Гәрчә әнди «Расулларниң паалийәтлири»ниң сәһипилиридә расуллар һәм җамаәтниң «әмәл қилиши» һәм «тәлим бериши»ни көргинимиз билән «әмәл қилғучи» вә «тәлим бәргүчи» болса уларниң вастиси билән иш көргүчи Мәсиһ Өзидур (Гал.» 20:2ни көрүң). Инжил, «Юһанна» 16-бапта Мәсиһ Әйса расуллириға Муқәддәс Роһниң келиши вә кәлгүсидики хизмити тоғрилиқ тәлим бериду: —

«**Силәргә ейтидиған йәнә көп сөзлирим бар еди; лекин силәр уларни һазирчә көтирәлмәйсиләр. Лекин У, йәни һәқиқәтниң Роһи кәлгәндә, У силәрни барлиқ һәқиқәткә башлап бариду. Чүнки У Өзлүгидин сөзлимәйду...**» (16:12-14).

Биз «расулларниң паалийәтлири»дә Мәсиһниң бу сөзиниң әмәлгә ашурулушиниң бир қисмини көрәләймиз. Муһим бир мисал алайли, Әйса расуллириға ниҗатлиқ сөз-каламини «ят әлликләр»гә («таипиләргә») йәткүзүш керәклигини бир нәччә қетим очуқ ейтқини билән (мәсилән «Мат.» 28:19, вә мошу китапниң бешида — «**Силәр... Йерусалим, пүтүн Йәһудийә вә Самарийә өлкилири, җаһанниң чәтлиригичә Маңа гувачи болисиләр**») бу сөзләр расулларниң қулақлириға пәқәт кирмигән.

Бизгә нисбәтән Йәһудийларниң көңлидин Йәһудий әмәсләр («ят әлликләр»)гә орун беришниң толиму тәслигини бәлким тәсәввур қилиш қийин болиду. Уларниң көзқаришида өзлиридин башқа пүткүл дуния бутпәрәсликкә чөмүп кәткән, дайим һарам йемәкләрдин булғинидиғанлар болуп, һәқиқий Худаға ибадәт қилидиған Йәһудийларға дүшмән еди. Йәһудий хәлқи көп қетим ят империйәләр тәрипидин бесивелинған, һәтта вәтинидин айрилип сүргүн қилинған, зиянкәшликләргә учриған. Әйса Мәсиһ йәр йүзидә хизмәт қилғанда, шундақла «Расулларниң паалийәтлири»ниң вақтидиму вәтини болған Пәләстин өз һөкүмранлиғи астида әмәс, бәлки улар нәпрәтлинидиған Римлиқларниң қол астида еди. Йәһудий болмиған бир киши билән һәмдәстихан олтиришни өз хәлқигә хаинлиқ қилғанға баравәр дәп қарилатти. Лекин «Расулларниң паалийәтлири»дә Рәб расуллири вә җамаитидикиләрниң «ят әлликләр»гә көңлидин орун бериши үчүн, уларниң ич-бағрини кәң қилғанлиғини көримиз. Улар Йәһудий әмәсләргә ниҗатлиқни (Мәсиһниң қурбанлиғиға вә тирилгәнлигигә етиқат бағлаш арқилиқ Худаниң кәчүрүмигә вә йеңи һаятқа муйәссәр болушни) сөзләп йәткүзүш керәк болупла қалмай, Йәһудий әмәсләрни Мәсиһниң тени болған җамаәтниң айрилмас бир қисми, өзлири билән бу ишта ака-ука, һәдә-сиңил, шерик сүпитидә қобул қилиши керәк еди. Расул Павлусниң «Әф.» 2:11-22дики бу иш тоғрилиқ сөзлирини көрүң.

Униң үстигә, «Расулларниң паалийәтлири»дә Мәсиһдә болған ниҗатлиқниң хәвири авал Йәһудийларға қайта-қайта сунулған болсиму, уларниң көпинчисиниң уни рәт қилғанлиғини көримиз. Уни қобул қилип, гуналиридин ваз кечип йеңи һаятқа еришкүчиләр болса көпинчиси Йәһудийлар нәпрәтлинидиған бутпәрәс «ят әлликләр»дин еди. «Римлиқларға» 9-11-бапларни көрүң.

Мана бу, Рәбниң җамаитигә «тәлим беришиниң давами»дин бир мисалдур. Тилға елишқа тегишлик йәнә бири болса Мәсиһниң шәхси вә Худалиқ тәбиити тоғрилиқ еди (Униң Муқәддәс Роһиниң тәлим беридиғанлиғи тоғрилиқ сөзлирини «Юһ.» 16:14дин көрүң).

Ушбу китапниң бизгә үгитидиған муһим ишлардин бири шуки, әрләрму, аялларму Муқәддәс Роһ билән зич мунасивәт бағлиши мутләқ керәктур. «Расулларниң паалийәтлири»дә көрүнгән етиқатчилар болса «төрт баян»да көрүнгән, Муқәддәс Роһ келиштин илгәрки шу кишиләр әмәс. «Расулларниң паалийәтлири»дә көрүнгән расул Петрус «төрт баян»да көрүнгән расул Петрус әмәс. «Төрт баян»да көрүнгән Петрус ишәшсиз, башбаштақ, өзигә қаттиқ тәммәна қойидиған амма Худаниң муһәббитигә, қудритигә вә Худаниң рисқ беридиғанлиғиға нисбәтән ишәши аҗиз, арисалди киши еди. У Рәбби болған Мәсиһдин үч қетим танған Петрусдур. Бирақ «Расулларниң паалийәтлири»дә болса пүтүнләй башқичә бир Петрусни көримиз. У Исраилниң каттивашлири алдида җүрәклик билән сахтипәзлигини әйипләйду, лекин униңда қилчиликму бурунқи по етиш адити көрүлмәйду. У өлүмдин қорқмайдиған, кәмтәр, иман-ишәшкә толған, итаәтмән, тәлим-тәрбийә қобул қилалайдиған, дана кишидур.

Әнди бу чоң өзгириш нәдин болған? Қисқиси, у Муқәддәс Роһқа чөмүлдүрүлгән, «қайтидин туғулған» еди. Асман-зиминда Муқәддәс Роһтин башқа адәмни мошундақ өзгәртәләйдиған һеч қандақ күч йоқтур. Һәқиқий һаятлиқ, роһий һаятлиқ болуши үчүн әр болсун аял болсун йәр йүзидикиләрниң һәммиси Муқәддәс Роһқа чөмүлдүрүлүши керәк.

«Расулларниң паалийәтлири»дә Мәсиһниң җамаитидә һәқиқий сөзлигүчи, йетәклигүчи вә җамаәт ишлирини башқурғучиниң бирәр адәм әмәс, бәлки Муқәддәс Роһ екәнлигини көримиз. Биз шуниңдәк Худаниң һәқиқий җамаити болса адәмләр башқуридиған, бирәр мәркизи чоң баш штабқа яки «мудирийәт кеңәшмиси»гә егә қандақтур бир тәшкилат әмәслигини көримиз; расул Павлус биз үчүн «1Кор.» 12:12-31дә ениқ тәсвирлигәндәк җамаәт бир тәндур. Униң беши Мәсиһ әрштә туриду, йәр йүзидики һәр бир етиқатчи болса униң тенигә тәвә әзасидур. Һәр бир әзаси өз алаһидә хизмити бар болған, йетәкчиликни адәмдин әмәс, бәлки беваситә һалда беши болған Мәсиһтин алиду. «Расулларниң паалийәтлири» болса буниң һәқиқәтлигини көрситиду.

Шуңа мәзкур китап бирәр «җамаәт ишлириға қолланма» болуш мәхситидә әмәс, бәлки һәр бир етиқатчиға баш билән болидиған әшу беваситә шәрәплик алақини издәшкә, шундақла Муқәддәс Роһниң йетәкчилигидә меңишқа интилишкә риғбәт-түрткә болуш мәхситидә йезилғандур. Һәр бир әза башниң йетәкчилиги билән маңғанда, ундақта барлиқ «тән» әзалириниң «паалийәтлири» инсанниң алдин планлиши билән болмисиму, лекин бир-биригә әҗайип маслишиду. Бу китаптин биз күткән бәзи ишларни тапалмиғанлиғимиздин бәлким һәйран қелишимиз мүмкин. Мәсилән, китапта инсанларниң ойлап чиққан һеч қандақ әқил-планлири, һеч иқтисадий планлар (Инҗилда, Худаниң хизмитидә болғанларниң иқтисадий һаҗәтлири бәк аз тилға елиниду), һеч қандақ мәхсус беналар («черкав» қатарлиқлар), көзгә көрүнгән һеч қандақ алаһидә «тәрбийә курслири» тоғрисида баянлар йоқтур — лекин бу тарих хатириләнгән мәзгил хуш хәвәр аллиқачан Яврупа, Африқа вә Асиядики жирақ йәрләргә тарқалған вә шу йәрләрдә етиқатчи җамаәтләр барлиққа кәлгән мәзгил еди. Мана бу, Худаниң Өзи қилғанлиридин ибарәттур. Әрләр болсун, аяллар болсун, кишиләр Униңға қулақ селиш вә шәртсиз итаәт қилишқа тәйяр турса мундақ нәтиҗә чиқмай қалмайду.

Мәзмун: —

1. Җамаәтниң «туғулуш»и вә өсүши (1-5-баплар)
2. Җамаәтниң зиянкәшликләргә учриши вә кеңийиши (җүмлидин хуш хәвәрниң Самарийәликләргә вә Африқилиқларға җакалинишқа башлиниши) (6-8-баплар)
3. Павлусниң Мәсиһкә етиқат қилиши вә хуш хәвәр тарқитиши (9-бап, 1-31-айәтләр)
4. Расул Петрусниң хуш хәвәр җакалаш хизмити, җүмлидин «ят әлликләр»гә җакалашқа «ишикни чоң ечиши» (9:32-айәттин 12:25-айәткичә)
5. Расул Павлусниң биринчи қетимлиқ хизмәт сәпири (13-14-баплар)
6. Расуллар билән йетәкчиләрниң Йерусалимдики кеңәшмиси (15-бап, 1-35-айәтләр)
7. Расул Павлусниң иккинчи қетимлиқ хизмәт сәпири (15:36тин 18:22-айәткичә)
8. Расул Павлусниң үчинчи қетимлиқ хизмәт сәпири (18:23тин 21:14-айәткичә)
9. Расул Павлусниң Йерусалимға бериши вә қолға елиниши (21:51-26-бап)
10. Расул Павлусниң римға сәпири (27-28-баплар)

Расулларниң паалийәтлири

Муқәддимә

1 [1-2] И һөрмәтлик Теофилос, мән дәсләп язған баян Әйса өзи таллиған расулларға
Муқәддәс Роһ арқилиқ әмирләрни тапшуруп асманға көтирилгән күнгичә болған
униң барлиқ әмәллири һәм барлиқ тәлим беришлириниң башланмиси тоғрисида еди.
[3] У азап-оқубәтләрни тартқандин кейин, уларға көп испатлар билән өзиниң тирик екән-
лигини көрсәткән; у уларға қириқ күн ичидә көрүнгән болуп, Худаниң падишалиғиға
аит ишлар тоғрилиқ сөзләп бәргән; [4] вә улар билән җәм қилинғанда мундақ әмир қил-
ди: — «Йерусалимдин айрилмай, силәр мәндин аңлиған, Атиниң вәдисини күтүңлар.
[5] Чүнки Йәһя суда чөмүлдүргән, лекин силәр болсаңлар көп күнләр өтмәй Муқәддәс
Роһта чөмүлдүрүлисиләр».

Әйсаниң асманға көтирилиши

[6] Расуллар униң билән җәм қилинғанда, униңдин: — И Рәб, сән мошу вақитта Исраилниң
падишалиғини әслигә кәлтүрмәкчимусән? — дәп сорашқа башлиди.
[7] У уларға мундақ деди:
— Ата Өз һоқуқиға асасән бекиткән вақит-пәйтләрни силәрниң билиш несивәңлар йоқ.
[8] Бирақ Муқәддәс Роһ үстүңларға чүшкәндә силәр күч-қудрәткә егә болисиләр, Йерусалим,
пүтүн Йәһудийә вә Самарийә бойичә һәм җаһанниң чәтлиригичә маңа гувачи болисиләр.
[9] У бу сөзләрни қилип болуп, улар қарап турғанда көтирилди, бир парчә булут уни ариға
алди-дә, у уларниң нәзиридин ғайип болди. [10] У асманға көтирилгәндә, улар көзлирини
көккә тикип қарашқанда, мана туюқсиз уларниң йенида ақ кийим кийгән икки адәм
пәйда болуп:
[11] — Әй Галилийәликләр, немишкә өрә турғиниңларчә асманға қарап қалдиңлар? Силәр
силәрдин айрилип әршкә көтирилгән шу Әйсаниң асманға қандақ көтирилгинини көр-
гән болсаңлар, йәнә шу һалда қайтип келиду, — деди.

1:1-2 **«...мән дәсләп язған баян Әйса өзи таллиған расулларға Муқәддәс Роһ арқилиқ әмирләрни тапшуруп асманға көтирилгән күнгичә болған униң барлиқ әмәллири һәм барлиқ тәлим беришлириниң башланмиси тоғрисида еди»** — демәк, «Луқа» дегән китапта ««униң барлиқ әмәллири һәм барлиқ тәлим беришлириниң башланмиси» хатирлиниду; «Расулларниң паалийәтлири»дә болса Әйсаниң «барлиқ әмәллири һәм барлиқ тәлим беришлири»ниң давами хатирлиниду.

1:1-2 Луқа 1:1-3; Мар. 16:19; Луқа 9:51; Юһ. 20:21; Әф. 2:17; 1Тим. 3:16.

1:3 Мар. 16:14; Юһ. 20:19; 21:1; 1Кор. 15:5.

1:4 **«Атиниң вәдиси»** — Муқәддәс Роһ, әлвәттә.

1:4 Луқа 24:48, 49; Юһ. 14:26; 15:26; 16:7.

1:5 Йәш. 44:3; Йо. 2:27-29; Мат. 3:11; Мар. 1:8; Луқа 3:16; Юһ. 1:26; Рос. 2:4; 11:15, 16; 19:4.

1:6 **«мошу вақитта Исраилниң падишалиғини әслигә кәлтүрмәкчимусән?»** — яки «мошу вақитта падишалиқни Исраилға қайтурамсән?».

1:6 Мат. 24:3.

1:7 **«Ата Өз һоқуқиға асасән бекиткән вақит-пәйтләрни силәрниң билиш несивәңлар йоқ»** — «ата» мошу йәрдә Худани көрситиду.

1:7 Мат. 24:36.

1:8 Йәш. 2:3; Луқа 24:48; Юһ. 15:27; Рос. 2:4,32; Әз.11:23; Зәк.4:14

1:9 Мар. 16:19; Луқа 24:51.

1:10 **«уларниң йенида ақ кийим кийгән икки адәм пәйда болуп...»** — бу «адәмләр» пәриштиләр болса керәк.

1:10 Мат. 28:3.

1:11 **«Силәр силәрдин айрилип әршкә көтирилгән шу Әйсаниң асманға қандақ көтирилгинини көргән болсаңлар, йәнә шу һалда қайтип келиду»** — «Дан.» 7:13-14, «Зәк.» 14:1-3ни көрүң.

1:11 Дан. 7:13; Зәк. 14:4; Мат. 24:30; Мар. 13:26; Луқа 21:27; 1Тес. 1:10; 2Тес. 1:10; Вәһ. 1:7.

Йәһуданиң орниға Маттиясниң таллиниши

[12] Андин улар Йерусалимға йеқин, униңдин бир чақиримчә жирақлиқтики Зәйтун
теғидин Йерусалимға қайтип кәлди. [13] Улар шәһәргә кирип, өзлири туруватқан өйниң
үстүнки қәвитидики бир өйгә чиқти. Шу йәрдә Петрус, Юһанна, Яқуп, Андирияс, Фи-
лип, Томас, Бартоломай, Матта, Алфайниң оғли Яқуп, «милләтпәрвәр» Симон вә йәнә
бир Яқупниң оғли Йәһуда бар еди. [14] Булар бир жан бир дил болуп үзүлдүрмәй берилип
дуа-тилавәт қилишти; бу ишта бир йәргә жәм болғанлардин бир қанчә аял, жүмлидин
Әйсаниң аниси Мәрйәм һәмдә Әйсаниң инилириму бар еди.
[15] Шу күнләрниң биридә, Петрус қериндашлар оттурисида өрә туруп (жәм болушқанлар
бир йүз жигирмигә йеқин еди) мундақ деди:
[16] — Қериндашлар, Әйсани тутқанларға йол башлиғучи болған Йәһуда һәққидә Муқәддәс
Роһниң бурун Давут арқилиқ алдин-ала ейтқан муқәддәс язмилардики сөзлири әмәлгә
ешиши муқәррәр еди. [17] Чүнки Йәһудаму аримиздин бири һесапланған вә Худаниң бу
хизмитидин несивиси бар еди [18] (у қилған қәбиһликниң инъамидин еришкән пулға бир
парчә йәр сетивалған еди, у шу йәрдә бешичилап жиқилип, үчәй-қерини чувулуп кәтти;
[19] бу иш пүткүл Йерусалимдикиләргә мәлум болуп, улар у йәрни өз тили билән «Һақәл-
дәма» дәп атапти. Буниң мәнаси «қан төкүлгән йәр» дегәнликтур). [20] Чүнки Зәбурда
Йәһудаға каритилған муну сөзләр пүтүлгән: —
«Униң туралғуси чөлгә айлансун,
Униңда һеч турғучи болмисун!»
Вә: —
«Униң йетәкчилик орниға башқа бириси чиқсун!».
[21-22] Шуниң үчүн, Рәб Әйсаниң тирилгәнлигигә биз билән тәң гувалиқ бериши үчүн,
бир кишини таллишимиз керәк. Бу киши Әйса аримизда жүргән күнләрдә, Йәһя
пәйғәмбәрдин чөмүлдүрүшни қобул қилған күндин башлап таки асманға көтирилгән
күнгичә биз билән баштин-ахир биллә болған кишиләрдин болуши керәк, — деди.
[23] Шуниң билән улар Йүсүп (йәнә Барсабас дәпму аталған, йәнә бир исми Юстус) билән
Маттияс дегән икки кишини бекитип, мундақ дуа қилишти:
[24-25] — Сән, и һәммә адәмниң қәлбини билгүчи Пәрвәрдигар! Йәһуда тейилип бу хизмәт
вә расуллуқтин мәһрум болуп өзигә хас болған йәргә кәтти. Әнди у ташлап қойған
хизмәт вә расуллуқниң несивисигә егә болушқа бу иккиләндин қайсисини таллиған-
лиғиңни көрсәткәйсән!

1:12 **«униңдин бир чақиримчә жирақлиқтики Зәйтун теғи...»** — грек тилида «униңдин шабат күнлүк бир сәпәр жирақлиқтики Зәйтун теғи...)».
1:13 **«Шу йәрдә Петрус, Юһанна, Яқуп, Андирияс, Филип, Томас, Бартоломай, Матта, Алфайниң оғли Яқуп, «милләтпәрвәр» Симон вә йәнә бир Яқупниң оғли Йәһуда бар еди»** — грек тилида «Шу йәрдә Петрус билән Юһанна вә Яқуп билән Андирияс, Филип вә Томас, Бартоломай вә Матта, Алфайниң оғли Яқуп вә «милләтпәрвәр» Симон вә йәнә бир Яқупниң оғли Йәһуда бар еди».
1:14 **Мат. 13:55.**
1:16 **«Давут арқилиқ алдин-ала ейтқан...»** — грек тилида «Давутниң ағзи арқилиқ алдин-ала ейтқан...».
1:16 **Зәб. 40:10; Мат. 26:23, 47; Мар. 14:43; Юһ. 13:18; 18:3.**
1:17 **Мат. 10:4; Мар. 3:19; Луқа 6:16.**
1:18 **2Сам. 17:23; Мат. 27:5.**
1:19 **Мат. 27:8.**
1:20 **«Униң туралғуси чөлгә айлансун, униңда һеч турғучи болмисун!»** — «Зәб.» 68:26. **«Униң йетәкчилик орниға башқа бириси чиқсун!»** — «Зәб.» 107:8.
1:20 **Зәб. 68:26; 108:8**
1:21-22 **«Рәб Әйсаниң тирилгәнлигигә биз билән тәң гувалиқ бериши үчүн, бир кишини таллишимиз керәк»** — демәк, Йәһуданиң орниға «гувақлақ бериш» үчүн.
1:21-22 **Рос. 6:3.**
1:23 **Рос. 6:6.**
1:24-25 **1Сам. 16:17; 1Тар. 28:9; 29:17; Зәб. 7:10; Йәр. 11:20; 17:10; 20:12; Рос. 15:8; Вәһ. 2:23.**

[26] Андин улар бу икки кишигә чәк ташливиди, чәк Маттиясқа чиқти. Шуниң билән у он бир расул билән бир қатардин орун алған һесапланди.

Муқәддәс Роһниң етиқатчиларға келиши

2 [1] Әнди «орма һейт» күнининң вақти-саити тошқанда, буларниң һәммиси Йерусалимда бир йәргә җәм болған еди. [2] Асмандин туюқсиз күчлүк шамал соққандәк бир аваз аңлинип, улар олтириватқан өйни бир алди. [3] От ялқунидәк тиллар уларға көрүнүп, уларниң һәр бириниң үстигә тарқилип қонди. [4] Уларниң һәммиси Муқәддәс Роһқа толдурулуп, Роһ уларға сөз ата қилиши билән улар намәлум тилларда сөзлигили турди.
[5] У чағда, асман астидики барлиқ әлләрдин кәлгән нурғун ихласмән Йәһудий әрләрму Йерусалимда туруватқан еди. [6] Әнди етиқатчиларниң бу авази аңлинип, топ-топ адәмләр шу йәргә җәм болушти һәмдә етиқатчиларниң өзлири турушлуқ җайдики тилларда сөзлишиватқанлиғини аңлап, теңиркап келишти. [7] Улар һәйран болуп тәәҗҗүплинип:
— Қараңлар, сөзлишиватқанларниң һәммиси Галилийәликләрғу? [8] Қандақларчә уларниң бизниң ана жутимиздики тиллиримизда сөзлишиватқанлиғини аңлаватқандимиз? [9] Аримизда Партиялар, Медиалар, Еламлар, шундақла Месопотамийә, Йәһудийә, Кападокия, Понтус, Асия, [10-11] Фригийә һәм Памфилийә, Мисир, Ливийәниң Куринигә йеқин җайлиридин кәлгәнләр, шуниңдәк мошу йәрдә мусапир болуп туруватқан Рим шәһиридин кәлгәнләр — Йәһудийлар болсун, Тәврат етиқатиға киргәнләр болсун, Кретлар вә Әрәбләр болсун, һәммимиз уларниң Худаниң қилған улуқ әмәллирини бизниң ана тиллиримизда сөзләватқанлиғини аңлаватимиз! — дейишти.
[12] Улар һаң-таң қелип алақзадилик билән бир-биригә:
— Бу зади қандақ ишту? — дейишти.
[13] Амма бәзиләр:
— Булар йеңи шарап билән убданла мәс болуп қапту! — дәп мәсқирә қилишти.

Петрусниң чүшәндүрүши, Әйса Мәсиһни җар қилиши

[14] Амма Петрус қалған он бирәйлән билән орнидин туруп, авазини көтирип көпчиликкә мундақ деди:
— Әй Йәһудийәдикиләр вә Йерусалимда барлиқ туруватқанлар! Бу иш силәргә мәлум болғайки, сөзлиримгә қулақ селиңлар! [15] Булар силәр ойлиғандәк мәс әмәс, чүнки һазир пәқәт әтигән саат тоққуз болди. [16] Әмәлийәттә бу дәл Йоел пәйғәмбәр арқилиқ алдин-ала ейтилған шу иштур:

1:26 **«андин улар бу икки кишигә чәк ташливиди, чәк Маттиясқа чиқти. Шуниң билән у он бир расул билән бир қатардин орун алған һесапланди»** — «он иккинчи расул» дегән тема тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
2:1 **««орма һейт» күнининң вақти-саити тошқанда,..»** — яки «орма һейт күни әмәлгә ашурулғанда,...». Бу тәрҗимә тоғра болса «орма һейт күни»ниң өзи бир хил бешарәт яки «бешарәтлик рәсим» болиду. «Лавийлар»дики «қошумчә сөз»имиздики «һейтлар» тоғрилиқ мәзмунни көрүң.
–«Орма һейт» — «өтүп кетиш һейти»дин кейинки әллигинчи күни келидиған һейт, шуңлашқа бәзи вақитларда грек тилида «Әллигинчи күндики һейт» *(«пентекост»)* дәп атилиду *(бәлким Майниң беши әтрапида)*.
2:1 Лав. 23:15; Қан. 16:9; Рос. 1:14.
2:4 Мат. 3:11; Мар. 1:8; 16:17; Луқа 3:16; Юһ. 14:26; 15:26; 16:13; Рос. 10:46; 11:15; 19:6.
2:5 **«У чағда, асман астидики барлиқ әлләрдин кәлгән нурғун ихласмән Йәһудий әрләрму Йерусалимда туруватқан еди»** — мошу әрләр бәлким һейтни тәбрикләшкә кәлгән еди.
2:6 **«Әнди етиқатчиларниң бу авази аңлинип, топ-топ адәмләр шу йәргә җәм болушти...»** — «аваз» дегән сөз тоғрилиқ үч чүшәнчә бар: *(1)* 2-айәттә тилға елинған «асмандин *(чүшкән)*... аваз»; *(2)* тәрҗимимиздәк, барлиқ етиқатчилар намәлум тил билән Худани мәдһийәлигән чоң авази; *(3)* грек тилида бәзи вақитта «аваз» дегән сөз «хәвәр»ни билдүргәчкә, мошу йәрдики «аваз» «нурғун адәмләрниң туюқсиз көп тилларда сөзлисишиватқанлиғи тоғрисидики хәвәр»ни билдүрүшиму мүмкин.
2:15 **«һазир пәқәт әтигән саат тоққуз болди»** — Йәһудийларниң вақит өлчими бойичә «күнниң үчинчи саити».

[17] — «Худа мундақ деди:
«Мән ахирқи күнләрдә Өз Роһумни барлиқ әт егилири үстигә қуйимән;
Силәрниң оғул-қизлириңлар вәһийлик бешарәт йәткүзиду,
Силәрниң жигитлириңлар ғайипанә аламәт көрүнүшләрни көриду;
Силәрниң қерилириңлар аламәт чүшләрни көриду;
[18] Бәрһәқ, шу күнләрдә қуллирим үстигиму, дедәклирим үстигиму Роһумни қуйимән,
улар бешарәт йәткүзиду.
[19] Мән жуқурида асманларда карамәт ишлар, төвәндә, зиминда мөжизилик аламәтләрни,
Қан, от, ис-түтәк түврүклирини көрситимән.
[20] Рәбниң улуқ һәм карамәт-шәрәплик күни болмиғичә,
Қуяш қараңғулуққа,
Ай қанға айландурулиду.
[21] Һәм шу чағда шундақ әмәлгә ашурулидуки,
Рәбниң намини чақирип нида қилғанларниң һәммиси қутқузулиду».

[22] Әй Исраиллар, мошу сөзләрни аңлаңлар. Насарәтлик Әйса болса, Худа араңларда у
арқилиқ көрсәткән қудрәтлик әмәлләр, карамәтләр вә мөжизилик аламәтләр билән
силәргә тәстиқлиған бир зат — бу ишлар һәммиңларға мәлум — [23] у киши Худаниң бе-
киткән мәхсити вә алдин-ала билиши бойичә сатқунлуққа учрап тутуп берилгәндин
кейин, силәр уни Тәврат қанунисиз жүргән адәмләрниң қоли арқилиқ крестләп өлтүргү
здүңлар. [24] Лекин Худа уни өлүмниң азаплириниң илкидин азат қилип қайта тирилдүр-
ди. Чүнки өлүмниң уни тутқун қилиши һәргиз мүмкин әмәс. [25] Давут Зәбурда у тоғри-
лиқ мундақ алдин-ала ейтқан:
«Мән Пәрвәрдигарни һәрдайим көз алдимда көрүп келиватимән;
У оң йенимда болғачқа,
Мән һәргиз тәврәнмәймән.
[26] Шуңа мениң қәлбим хошалланди,
Мениң тилим шатлинип яйриди;
Мениң теним үмүт-арзу ичидә туриду;
[27] Чүнки Сән женимни тәһтисарада қалдурмайсән,
Шундақла Сениң Муқәддәс Болғучуңға чиришләрни көргүзмәйсән.
[28] Сән маңа һаят йоллирини көрсәткәнсән;
Һозуруң билән мени шат-хурамлиққа толуп ташқузисән».

2:17 **«Мән ахирқи күнләрдә өз Роһумни барлиқ әт егилири үстигә қуйимән»** — «ахирқи күнләр» яки «ахир заман» адәттә Инжил дәвриниң өзини көрситиду; демәк, Мәсиһниң биринчи қетим дунияға келишидин тартип иккинчи қетим келишигичә болған вақитни көрситиду. «Роһумни» грек тилида мошу йәрдә «Роһумдин» дегән сөз билән ипадилиниду.

2:17 Йәш. 44:3; Әз. 11:19; 36:27; Йо. 2:27-29; Зәк. 12:10; Луқа 2:36; Юһ. 7:3; Рос. 10:45; 21:9.

2:18 **«шу күнләрдә қуллирим үстигиму, дедәклирим үстигиму Роһумни қуйимән...»** — «Роһумни» грек тилида мошу йәрдә «Роһумдин» дегән сөз билән ипадилиниду.

2:20 Йо. 2:10, 31; 3:15; Йәш. 13:10; 24:23; Ам. 8:9; Мат. 24:29; Вәһ. 6:12-13

2:21 **«...һәм шу чағда шундақ әмәлгә ашурулидуки, Рәбниң намини чақирип нида қилғанларниң һәммиси қутқузулиду»** — *(17-21-айәт)* «Йо.» 2:28-32ни көрүң.

2:21 Йо. 2:30-32; Рим. 10:13.

2:23 **«Тәврат қанунисиз жүргән адәмләр»...** — мошу йәрдә ят әлликләр, болупму римлиқларни көрситиду.

2:23 Рос. 4:28; 5:30.

2:24 Рос. 10:40.

2:25 Зәб. 15:8-11.

2:28 **«...Сән маңа һаят йоллирини көрсәткәнсән; һозуруң билән мени шат-хурамлиққа толуп ташқузисән».»** — *(25-28-айәт)* «Зәб.» 15:8-11ни көрүң.

2:28 Зәб. 15:8-11.

29 Қериндашлар, мән атимиз падиша Давут тоғрилиқ һеч иккиләнмәй шуни ейтимәнки,
у өлди вә униң қәбри бүгүнки күнгичә аримизда бар. 30 Әнди у пәйғәмбәр болуп, Худа-
ниң униң тәхтигә олтиришқа өз пуштидин бирәйләнни турғузушқа қәсәм билән вәдә
бәргәнлигини биләтти. 31 У Мәсиһниң өлгәндин кейин тирилдүрүлидиғинини алдин-а-
ла көрүп йәткән вә бу мунасивәт билән Мәсиһниң тәһтисарада қалдурулмайдиғинини
вә тениниң чиримәйдиғинини тилға алған. 32 Худа дәл бу Әйсани өлүмдин тирилдүрди,
вә һәммимиз бу ишниң гувачилиримиз. 33 У Худаниң оң йенида шан-шәрәп ичидә ол-
тарғузулуп, шундақла Ата вәдә қилған Муқәддәс Роһни қобул қилип, һазир көрүватқан
һәм аңлаватқанлириңларни төкүп бизләргә чүшүрди. 34-35 Чүнки Давут өзи әршкә
чиққан әмәс; лекин у муну сәзләрни Зәбурда ейтқан: —
«Пәрвәрдигар мениң Рәббимгә ейттики: —
«Мән сениң дүшмәнлириңни тәхтипәриң қилмиғичә,
Мениң оң йенимда олтарғин!»».
36 Шуниң үчүн, пүткүл Исраил җәмәтидикиләр шуни қәтъий билсунки, Худа силәр кре-
стлигән дәл ушбу Әйсани һәм Рәб һәм Мәсиһ қилип тиклиди!».
37 Бу сөзләр аңлиғанларниң жүригигә санҗилғандәк қаттиқ тәккән болуп улар Петрус
вә башқа расуллардин:
— И қериндашлар, ундақта биз немә қилишимиз керәк? — дәп сорашти.
38 Петрус уларға: — Товва қилиңлар, һәр бириңлар Әйса Мәсиһниң намида гунали-
риңларниң кәчүрүм қилиниши үчүн чөмүлдүрүшни қобул қилиңлар вә шундақ қил-
саңлар Худаниң илтипати болған Муқәддәс Роһ силәргә ата қилиниду. 39 Чүнки бу вәдә
силәргә вә силәрниң балилириңларға, жирақта туруватқанларниң һәммисигә, йәни
Пәрвәрдигар Худайимиз өзигә чақирғанларниң һәммисигә ата қилиниду.
40 Петрус йәнә нурғун башқа сөзләр билән уларни агаһландуруп уларға:
— Силәр өзүңларни бу иплас дәвирдин қутқузуңлар! — дәп җекилиди. 41 Шуниң билән
униң сөзини қобул қилғанлар чөмүлдүрүлүшти. Шу күни җамаәткә қошулғанлар үч
миңчә киши еди. 42 Улар өзлирини изчил һалда расулларниң тәлимигә, етиқатчиларниң
бирлик-һәмдәмлигигә, нанни уштушқа вә дуаларға беғишлиди.

Етиқатчилар арисидики енақлиқ

43 Вә қорқунуч уларниң һәр бириниң үстигә чүшти вә расулларниң вастиси билән
нурғун карамәтләр вә мөҗизилик аламәтләр йүз бәрди. 44 Пүтүн етиқатчилар давамлиқ

2:29 1Пад. 2:10; Рос. 13:36.
2:30 **«өз пуштидин бирәйлән...»** — грек тилида «униң чатириқидин чиққандин бирәйлән...».
2:30 2Сам. 7:12; Зәб. 131:11; Луқа 1:32; Рос. 13:23; Рим. 1:3; 2Тим. 2:8.
2:31 Зәб. 15:10; Рос. 13:35.
2:32 Юһ. 15:27; Рос. 1:8.
2:33 **«шундақла Ата вәдә қилған Муқәддәс Роһни қобул қилип,...»** — яки «шундақла Атидин Муқәддәс Роһ ата қилиш вәдисини тапшурувелип,...».
2:33 Рос. 1:4; 5:31; 10:45; Фил. 2:9.
2:34-35 **«Пәрвәрдигар мениң Рәббимгә ейттики: — «Мән сениң дүшмәнлириңни тәхтипәриң қилмиғичә, Мениң оң йенимда олтарғин!»»** — «Зәб.» 119:1.
2:34-35 Зәб. 109:1; 1Кор. 15:25; Әф. 1:20; Ибр. 1:13.
2:37 Зәк. 12:10; Луқа 3:10; Рос. 9:6; 16:30.
2:39 **«бу вәдә силәргә вә силәрниң балилириңларға, жирақта туруватқанларниң һәммисигә, йәни Пәрвәрдигар Худайимиз өзигә чақирғанларниң һәммисигә ата қилиниду»** — «бу вәдә» Муқәддәс Роһни көрситиду.
2:39 Йо. 2:30-32; Әф. 2:13.
2:42 **«етиқатчиларниң бирлик-һәмдәмлиги»** — бу алаһидә мәнада болуп, грек тилида «ортақлиқ» дегән сөз билән ипадилиниду. Бу сөз һәм Худа билән болған алақини, һәм етиқатчиларниң бир-бири билән болған зич алақисини вә Худаниң шапаитидин ортақ несивә болушни билдүриду. **«нан уштуш»** — шүбһисизки, уларниң Әйсаниң өлүмини хатирилаш үчүн нан уштушини көрситиду (*«Мат.» 26:26-28, «1Кор.» 11-бап, 17-34ни көрүң*).
2:43 Мар. 16:17; Рос. 5:12.

җәм болуп биллә яшап, барлиғини ортақ тутушти.
45 Улар мал-мүлүклирини сетип, пулини һәр кимниң еһтияҗиға қарап һәммисигә тәқ-
сим қилишатти. 46 Улар һәр күни ибадәтхана һойлисиға бир нийәттә җәм болушатти,
өй-өйләрдә хошал-хурамлиқ вә ақ көңүллүк билән ортақ ғизалинишип, нанни уштуп
йейишип, 47 Худаға мәдһийә оқушатти; улар пүткүл халайиқниң иззитигә сазавәр бол-
ди. Рәб һәр күни қутқузулуватқанларни җамаәткә қошатти.

Петрус билән Юһаннаниң токур адәмни сақайтиши

3 1 Бир күни ибадәтханида дуа қилинидиған вақитта, йәни чүштин кейин саат үчтә,
Петрус билән Юһаннаму ибадәтханиға чиқип барған еди. 2 Шу пәйттә бир туғма
токур адәмму бу йәргә елип келиниватқан еди. Һәр күни, кишиләр уни ибадәтханиға
киргәнләрдин сәдиқә тилисун дәп, ибадәтханидики «Гөзәл дәрваза» алдиға әкелип
қоятти. 3 У Петрус билән Юһаннаниң ибадәтханиға кирип кетиватқинини көрүп,
улардин сәдиқә тилиди. 4 Петрус билән Юһанна униңға нәзирини салди. Петрус униңға:
— Бизгә қара! — деди.
5 У улардин бир нәрсә күтүп, көзлирини үзмәй қарап туратти. 6 Бирақ Петрус униңға:
— Мәндә алтун яки күмүч йоқ; лекин қолумда барини саңа берәй. Насарәтлик Әйса Мә-
сиһниң нами билән, орнуңдин туруп маң! — девиди, 7 уни оң қолидин тартип, йөләп
турғузди. У адәмниң пут вә ошуқ беғишлири шуан күчләндүрүлүп, 8 орнидин дәс туруп
меңишқа башлиди. У меңип вә сәкрәп, Худаға мәдһийә оқуған һалда улар билән биллә
ибадәтхана һойлисиға кирди. 9 Барлиқ халайиқ униң меңип Худаға мәдһийә оқуғанлиғини
көрүп 10 униң ибадәтханидики «гөзәл дәрваза» алдида сәдиқә тиләп олтиридиған һелиқи
адәм екәнлигини тонуп, униңда йүз бәргинигә һәйрануһәс болуп даң қетип келишти.

Петрусниң ибадәтханида ейтқан сөзлири

11 Сақайған киши Петрус билән Юһаннаға чиң есилип турувалғанда, һәйран болушқан
барлиқ хәлиқ уларниң йениға ибадәтханидики «Сулайман пешайвини» дегән йәргә жү-
гүрүп келишти. 12 Бу әһвални көргән Петрус халайиққа мундақ деди:
— И Исраиллар! Бу ишқа неманчә һәйран болисиләр? Биз худди өз күч-кудритимиз
яки ихласмәнлигимизгә тайинип бу адәмни маңдурғандәк бизгә неманчә тикилип
қарайсиләр? 13 Әмәлийәттә болса, ата-бовилиримизниң Худаси, йәни Ибраһим, Исһақ
вә Яқупниң Худаси Өз хизмәткари болған Әйсани шан-шәрәп билән улуқлиған. Бирақ
силәр болсаңлар уни римлиқларға тутуп бәрдиңлар; андин валий Пилатус уни қоюп
беришни һөкүм қилғандин кейин, силәр Пилатусниң алдида униңдин тенип рәт қи-
лиштиңлар. 14 Мана силәр Муқәддәс вә Һәққаний Болғучидин тенип, уни рәт қилип

2:44 Қан. 15:4; Рос. 4:32.
2:45 Йәш. 58:7; Рос. 4:35.
2:46 **«улар һәр күни ... ақ көңүллүк билән ортақ ғизалинишип, нанни уштуп йейишип,...»** — 2:42дики изаһатни көрүң.
2:47 **«...Рәб һәр күни қутқузулуватқанларни җамаәткә қошатти»** — яки «...Рәб һәр күни қутқузулуватқанларни уларниң арисиға қошатти».
2:47 Рос. 5:14; 11:21.
3:1 **«саат үчтә»** — ибранийларниң вақти бойичә «саат тоққузда».
3:2 Юһ. 9:8; Рос. 14:8.
3:6 Рос. 4:10.
3:13 **«ата-бовилиримизниң Худаси, йәни Ибраһим, Исһақ вә Яқупниң Худаси өз хизмәткари болған Әйсани шан-шәрәп билән улуқлиған»** — Мәсиһниң «Пәрвәрдигарниң хизмәткари» яки «Пәрвәрдигарниң қули» сүпити екәнлиги тоғрилиқ бешарәтләр «Йәш.» 42:1-18, 49-бап, 50:3-11, 52:13-53:12дә көрүлиду.
3:13 Мис. 3:6,15; Мат. 27:20; Мар. 15:11; Луқа 23:18; Юһ. 18:40.

Пилатустин униң орниға бир қатилни қоюп беришни тәләп қилдиңлар. [15] Шундақ қи-
лип, һаятлиқни барлиққа Кәлтүргүчини өлтүрдүңлар! Бирақ Худа уни өлүмдин тирил-
дүрди, биз мана буниңға гувачидурмиз. [16] Мана униң намиға қилған етиқат арқилиқ,
униң нами силәр көрүватқан вә тонуйдиған бу адәмгә дәрман киргүзди; униң арқилиқ
болған етиқат у кишини көз алдиңларда сәллимаза сақ-саламәт қилди.
[17] Әнди қериндашлар, силәрниң вә шуниңдәк силәрниң башлиқлириңларниңму бу
ишни ғәпләттә қилғанлиғиңларни билимән. [18] Лекин Худа барлиқ пәйғәмбәрләрниң
ағзи билән алдин-ала җакалиғанлирини, йәни униң Мәсиһиниң азап-оқубәт тарти-
диғанлиғини шу йол билән әмәлгә ашурди. [19] Шуниң үчүн гунайиңларниң өчүрүвети-
лиши үчүн һазир товва қилип йоллириңлардин бурулуңлар! Шундақ қилғанда, инсан-
ларниң җенини йеңиландуридиған пәсил-күнләр Пәрвәрдигарниң һозуридин чиқип
келиду [20] вә у силәр үчүн алдин тикләнгән Мәсиһ, йәни Әйсани қешиңларға қайтидин
әвәтиду. [21] Һазирчә болса, Худаниң дәсләптики заманлардин тартип муқәддәс пәйғәм-
бәрлириниң ағзи билән ейтқинидәк, һәммә мәвҗудатлар йеңилинидиған вақит кәлми-
гичә, әршләр уни қобул қилип, униңға макан болиду. [22] Муса дәрвәқә мундақ дегән еди:
— «Пәрвәрдигар Худайиңлар өз қериндашлириңлар арисидин маңа охшаш бир пәйғәм-
бәр турғузиду. Униң силәргә ейтқан барлиқ сөзлирини аңлап, униңға толуқ итаәт қили-
шиңлар керәк! [23] Чүнки бу пәйғәмбәрниң сөзини аңлимайдиғанларниң һәр бири хәлиқ
қатаридин үзүп ташлиниду».
[24] Дәрвәқә, Самуил пәйғәмбәр вә униңдин кейин келип бешарәтләрни йәткүзгән пәйғәм-
бәрләрниң һәммиси бу күнләр тоғрисида алдин-ала ейтқан. [25] Силәр бу пәйғәмбәрләр-
ниң пәрзәнтлирисиләр вә Худа ата-боваңлар билән түзгән әһдиниң пәрзәнтлиридур-
силәр — бу әһдә бойичә Худа Ибраһимға: «Сениң нәслиң арқилиқ йәр йүзидики барлиқ
аилә-җәмәтләргә бәхит-бәрикәт ата қилиниду» дәп вәдә бәргән. [26] Шуңа Худа һәр би-
риңларни өз рәзилликлириңлардин қайтуруп, силәргә бәхит-бәрикәт ата қилиш үчүн,
хизмәткари Әйсани турғузуп, уни авал силәргә әвәтти.

Петрус билән Юһаннаниң алий кеңәшмидә сорақ қилиниши

4 [1] Петрус билән Юһанна халайиққа гәп қиливатқанда, каһинлар, ибадәтхана
қаравуллириниң башлиғи вә Садуқийлар уларниң йениға келип қалди. [2] Улар
расулларниң халайиққа тәлим бериши, җүмлидин «Әйсаниң вастиси билән өлгәнләр
тирилдүрүлиду» дәп җакалиқини үчүн интайин әсәбийләшти . [3] Улар уларни тутқун

3:14 Луқа 23:18.
3:15 «Худа уни өлүмдин тирилдүрди» — грек тилида: «Худа уни өлгәнләрдин тирилдүрди».
3:15 Рос. 1:8; 2:32.
3:18 Йәш. 50:6; 53:5; Луқа 24:27.
3:19 Рос. 2:38.
3:22 Қан. 18:15-16, 19; Юһ. 1:46; Рос. 7:37.
3:23 «...Чүнки бу пәйғәмбәрниң сөзини аңлимайдиғанларниң һәр бири хәлиқ қатаридин үзүп ташлиниду» — *(22-23-айәт)* «Қан.» 18:15-19). Бу бешарәт Әйса Мәсиһни көрситиду, әлвәттә. У тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
3:25 Яр. 22:18; Гал. 3:8.
3:26 «Шуңа Худа һәр бириңларни өз рәзилликлириңлардин қайтуруп, силәргә бәхит-бәрикәт ата қилиш үчүн, хизмәткари Әйсани турғузуп, уни авал силәргә әвәтти» — «... уни *(Әйсани)*... **авал** силәргә әвәтти» — демәк, Худа Ибраһим билән түзгән әһдиси бойичә Ибраһимниң нәсли болған Әйсани «йәр йүзидики барлиқ әлләргә бәхит-бәрикәт ата қилиниши үчүн» әвәткәндә, уни барлиқ әлләргә әвәтиштин авал Өз Йәһудий хәлқигә әвәтти.
4:1 «Садуқийлар» — Йәһудийларниң бир мәзһипи. Улар тоғрилиқ «тәбирләр»ни көрүң.
4:2 «Улар расулларниң... «Әйсаниң вастиси билән өлгәнләр тирилдүрүлиду» дәп җакалиқини үчүн интайин әсәбийләшти» — «әсәбийләшти» яки «ғәзәпләнди». «Өлгәнләр тирилдүрүлиду» дегән гәп Садуқийларни интайин ғәзәпләндүргән болса керәк, чүнки улар бу нуқтиға қәтъий ишәнмәйтти.

қилип, әтисигичә түрмигә солап қойди, чүнки кәч кирип қалған еди. [4] Лекин җар
қилинған сөз-каламни аңлиғанларниң көпи етиқат қилди; шуниң билән етиқат қилған
әрләрниң санила бәш миңға йәтти.
[5] Әтиси, Йәһудийларниң кеңәшмисидики башлиқлар, ақсақаллар вә Тәврат устазлири Йерусалимда топланди. [6] Уларниң арисида баш каһин Аннас, Қаяфас, Юһанна, Искәндәр вә баш
каһинниң башқа җәмәтидикиләр бар еди. [7] Улар Петрус билән Юһаннани арисиға турғузуп:
— Силәр бу ишни қайси күч-қудрәткә тайинип яки кимниң нами билән қилдиңлар? —
дәп сориди.
[8] Петрус Муқәддәс Роһқа толдурулған һалда уларға мундақ деди:
Хәлиқниң һөкүмранлири вә Исраилниң ақсақаллири! [9] Әгәр биз бүгүн бу токур адәмгә
көрсәткән яхши әмәл һәм униң қандақ сақайтилғанлиғи сәвәплик сораққа тартилған
болсақ, [10] силәр вә пүткүл Исраил хәлқи шуни билсунки, силәр крестлигән, амма Худа
өлүмдин тирилдүргән Насарәтлик Әйса Мәсиһниң нами билән, униң күч-қудрити арқилиқ бу киши мошу йәрдә алдиңларда пүтүнләй сақ-саламәт туриду!
[11] Бу Әйса болса, муқәддәс язмиларда пүтүлгәндәк, дәл силәр тамчилар етиварсиз дәп
ташливәткән, бирақ бүҗәк теши болуп тикләнгән таштур. [12] Униңдин башқа һеч кимдә
ниҗатлиқ йоқ, чүнки пүткүл асман астида инсанлар арисиға тәқдим қилинған, Әйсадин башқа бизни қутқузидиған һеч қандақ бир нам йоқтур.
[13] Петрус билән Юһаннаниң бу җүръитини көргән һөкүмранлар уларниң оқумиған адәттики адәмләрдин екәнлигини билип, һәйран болушти; уларниң бурун Әйса билән биллә
болғанлиғиниму билди. [14] Униң үстигә, сақайған һелиқи адәмниң уларниң йенида туруватқанлиғини көрүп, улар һеч қандақ гәп яндуралмиди. [15] Шуниң билән һөкүмранлар
уларни кеңәшмидин чиқишқа буйруди. Андин бир-бири билән мәслиһәтлишип:
[16] — Буларни қандақ қилимиз? Чүнки уларниң вастиси билән хелә көрүнәрлик мөҗизилик бир аламәт йүз бәргәнлиги пүткүл Йерусалимдикиләргә аян болди вә биз уни
инкар қилишқа амалсизмиз. [17] Лекин бу ишниң хәлиқ ичидә техиму кәң йейилип кәтмәслиги үчүн, уларға бундин кейин бу адәмниң намида һеч кимгә һеч немә демәсликкә
агаһ-тәһдит салайли! — дейишти.
[18] Шуниң билән уларни чақиртип, бундин кейин Әйсаниң намида һеч сөзлимәслик яки
тәлим бәрмәсликни қәтъий буйруди. [19] Лекин Петрус билән Юһанна:
— Худаниң алдида силәргә итаәт қилиш тоғриму яки Худағиму, буниңға өзүңлар бир
немә дәңлар! [20] Амма биз болсақ, көргән вә аңлиғанлиримизни ейтмай туралмаймиз!
— дәп җавап бәрди.
[21] Һөкүмранлар болса халайиқтин қорқуп, уларни җазалашқа лайиқ сәвәп тапалмай,
уларға техиму тәһдит селип, қоюп бәрди. Чүнки халайиқ болған вақиә түпәйлидин Худани улуқлиған еди. [22] Чүнки бу сақайтилиш мөҗизилик аламити көрситилгән кишиниң йеши қириқтин ашқан еди.

4:3 **«Улар уларни тутқун қилип, әтисигичә түрмигә солап қойди...»** — «уларни» — Петрус, Юһанна вә уларға есилип чиң тутқан, сақайтилған токур кишини көрситиду *(9-, 10-, 14-айәтни көрүң)*.
4:7 Мис. 2:14; Мат. 21:23; Рос. 7:27.
4:11 **«Бу Әйса болса, муқәддәс язмиларда пүтүлгәндәк, дәл силәр тамчилар етиварсиз дәп ташливәткән, бирақ бүҗәк теши болуп тикләнгән таштур»** — «Зәб.» 117:2.
4:11 Зәб. 117:22; Йәш. 28:16; Мат. 21:42; Мар. 12:10; Луқа 20:17; Рим. 9:33; 1Пет. 2:7.
4:12 Мат. 1:21; Рос. 10:43; 1Тим. 2:5.
4:13 **«уларниң оқумиған адәттики адәмләрдин екәнлиги...»** — «оқумиған» пүтүнләй саватсиз дегәнлик әмәс, пәқәт *(уларниң көзқаришида)* Тәвратқа шәрһ беришкә салаһийити йоқлуғини көрситиду. «Адәттики» «һеч алаһидә тәбийә кәрмигән» дегән мәнада.
4:16 Юһ. 11:47.
4:19 Рос. 5:29.
4:21 Рос. 3:7, 8; 5:26.

Җамаәтниң бир қәлбдә, бир роһта дуа қилиши

[23] Улар қоюп берилгәндин кейин, өз һәмраһлириниң йениға қайтип келип, баш каһин-
лар вә ақсақалларниң қилған сөзлирини баштин-ахир көпчиликкә уқтурди. [24] Улар
буни аңлиғанда, авазини бир нийәт бир дил билән Худаға көтирип мундақ нида қилди:
— И Егимиз, Сән асман-зимин, деңиз-океанларни вә улардики барлиқ мәвҗудатлар-
ни яратқан Худадурсән. [25] Сән Муқәддәс Роһ билән хизмәткариң болған Давутниң ағзи
арқилиқ мундақ дегәнғу:
«Әлләр немишкә чуқан салиду?
Немә үчүн бекардин-бекар сүйқәст ойлайду?
[26] Дуниядики падишалар сәп тартип,
Әмәлдарлар жиғилишип,
Пәрвәрдигар вә Униң Мәсиһи билән қаршилишқа җәм болушти».
[27] — Чүнки дәрвәқә дәл бу шәһәрдә Һерод һәм Понтиус Пилатус, ят әлликләр һәм Исра-
ил хәлиқлири бирлишип, Сән мәсиһлигән муқәддәс хизмәткариң Әйсаға қарши чиқип
топланған еди, [28] шуниң билән күч-қудритиң вә ирадәң бойичә Сән бурунла неминиң
әмәлгә ашурулушини бекиткән болсаң, улар шуларни қилған.
[29] Әнди и Пәрвәрдигар, уларниң селиватқан тәһдитлирини көргәйсән, қуллириңни
сөз-каламиңни толуқ җүрәклик билән сөзләп йәткүзидиған қилғайсән; [30] кесәлләр-
ни сақайтишқа қолуңни узитип, муқәддәс хизмәткариң Әйсаниң намида мөҗизилик
аламәтләр вә карамәтләрни яратқайсән.
[31] Уларниң дуаси аяқлашқанда, улар турған йәр тәвринип кәтти. Улар һәммиси
Муқәддәс Роһқа толдурулуп, Худаниң сөз-каламини җүрәклик сөзләп йәткүзүшкә
башлиди.

Етиқатчиларниң пул-маллирини ортақ қилиши

[32] Топ-топ етиқатчилар бир җан-бир дил, бир мәхсәттә еди. Һеч ким өзигә тәәллуқ
пул-мелини «өзүмниң» демәйтти, бәлки һәммисигә ортақ еди. [33] Расуллар зор күч-қу-
дрәт билән Рәб Әйсаниң тирилгәнлигигә гувалиқ берәтти. Худаниң зор меһир-шәпқити
уларниң һәммисиниң үстигә қонди. [34] Уларниң арисидикиләрниң һеч немигә һаҗити
чүшмәйтти. Чүнки йәр-зимин, өй-җай егидарлири болғанлар уларни сетип, пулини
елип келип [35] расулларниң айиғи алдиға қоятти; андин һәр кимниң еһтияҗиға қарап
тәқсим қилинатти.

4:23 **«өз һәмраһлириниң йениға қайтип келип...»** — «өз һәмраһлири» өз өйидикиләрни әмәс, бәлки җамаәттикиләрни көрситиду, әлвәттә.
4:23 Рос. 12:12.
4:24 Мис. 20:11
4:25 **«Сән Муқәддәс Роһ билән хизмәткариң болған Давутниң ағзи арқилиқ мундақ дегәнғу ...»** — бәзи кона көчүрүлмиләрдә «Муқәддәс Роһ билән» дегән сөз тепилмайду.
4:25 Зәб. 2:1.
4:26 **«...Дуниядики падишалар сәп тартип, әмәлдарлар жиғилишип, Пәрвәрдигар вә Униң Мәсиһи билән қаршилишқа җәм болушти»** — *(25-26-айәт)* «Зәб.» 2:1-2.
4:26 Зәб. 2:1, 2.
4:27 Мат. 26:3; Мар. 14:1; Луқа 22:2; Юһ. 11:47.
4:28 **«күч-қудритиң вә ирадәң бойичә...»** — грек тилида: «қолуң вә ирадәң бойичә...». **«Сән бурунла неминиң әмәлгә ашурулушини бекиткән болсаң, улар шуларни қилған»** — демәк, мошу кишиләрниң Худаға вә Униң Мәсиһигә қарши интайин яман нийити болсиму, уларниң Әйсани өлтүрүвәткәнлиги бәрибир Худа Өзиниң карамәт планини әмәлгә ашуруш үчүн еди.
4:30 Мар. 16:17.
4:31 Рос. 16:26.
4:32 Рос. 2:44; 1Пет. 3:8.
4:35 Йәш. 58:7.

[36] Уларниң ичидә Лавий қәбилисидин болған, Сипруста туғулған Йүсүп исимлиқ бири-
си бар еди (расуллар уни Барнабас, йәни «Риғбәтләндүргүчи оғул бала» дәп атиған);
[37] униңму бир парчә етизи бар еди; у шу йолда уни сетип, пулини елип расулларниң
айиғи алдиға тапшурди.

Анания билән Сафира

5 [1] Әнди Ананияс исимлиқ йәнә бир адәмму аяли Сафира билән бир парчә йерини
сатти. [2] Ананияс пулниң бир қисмини өзигә қалдурди, йәни бир қисмини елип
келип, расулларниң айиғи алдиға қойди. Аялиму буниңдин толуқ хәвәрдар еди.
[3] Бирақ Петрус униңға:
— Ананияс, немишкә қәлбиңни Шәйтанниң илкигә тапшуруп, Муқәддәс Роһқа ялған ей-
тип, йәр сатқан пулниң бир қисмини өзүңгә қалдурдуң? [4] Йәр сетилмиғанда, сениңки
әмәсмиди? Сетилғандин кейин, пулму өз ихтияриңда болмамти? Шундақ туруқлуқ,
немишкә қәлбиңдә бу ишни нийәт қилдиң? Сән инсанларға әмәс, бәлки Худаға ялған
ейттиң! — деди.
[5] Ананияс бу сөзләрни аңлиған һаман жиқилип жан үзди. Бу ишни аңлиғучиларни қат-
тиқ қорқунуч басти. [6] Әнди яш жигитләр орнидин туруп җәсәтни кепәнләп, сиртқа апи-
рип дәпнә қилди.
[7] Тәхминән үч сааттин кейин, Ананиясниң аяли кирип кәлди; бирақ у болған вақиәдин
хәвәрсиз еди. [8] Петрус униңдин:
— Маңа ейтқин, силәр йәрни мошу пулға саттиңларму? — дәп сориди.
— Шундақ, мошунчилик пулға саттуқ, — дәп җавап бәрди у.
[9] Петрус:
— Силәр немә үчүн Муқәддәс Роһни синашқа тил бириктүрдүңлар? Қара, ериңни дәпнә
қилип кәлгәнләрниң путлири ишик түвидә туриду, улар сениму әкетиду! — деди.
[10] Уму шуан униң аяқлири алдиға жиқилип, җан бәрди. Һелиқи яш жигитләр кирип,
униң өлгәнлигини көрди; улар униму елип берип ериниң йениға дәпнә қилди. [11] Пүтүн
җамаәтни, шундақла бу ишни аңлиғанларниң һәр бирини қаттиқ қорқунуч басти.

Расуллар көрсәткән мөҗизиләр

[12] Расулларниң қоли арқилиқ хәлиқ ичидә нурғун мөҗизилик аламәтләр вә карамәт-
ләр көрситилди. (Барлиқ етиқатчилар бир нийәттә болуп ибадәтханидики «Сулайман
пешайвини»да дайим җәм болатти. [13] Бирақ башқа кишиләр уларға қошулушқа җүръ-
әт қилалмайтти; амма халайиқ уларни интайин һөрмәтләйтти. [14] Шундақтиму, етиқат
қилғучилар барғансери көпийип, һәм әрләр һәм аяллар топ-топ болуп Рәбгә қошулғили
турди). [15] Шуниң билән кишиләр һәтта Петрус өтүп кетиватқанда һеч болмиғанда униң
сайиси болсиму үстигә чүшсун дәп, кесәлләрни кочиларға елип чиқип көрпә вә зәмбил-

---

4:36 **«уларниң ичидә Лавий қәбилисидин болған, Сипруста туғулған Йүсүп исимлиқ бириси бар еди... Барнабас.. дәп атиған»** — Барнабас Лавийлиқ болғачқа, бәлким ибадәтханида ишлигән еди.
5:1 **«Ананияс исимлиқ йәнә бир адәм...»** — «Ананияс» бәлким ибраний тилидики «һанания» дегәнниң грек тилидики шәкли болуши мүмкин.
5:2 **«Ананияс пулниң бир қисмини өзигә қалдурди, йәни бир қисмини елип келип, расулларниң айиғи алдиға қойди. Аялиму буниңдин толуқ хәвәрдар еди»** — бу ишқа қариғанда, уларниң мәхсити өзлириниң сехийлиғини көз-көз қилип: «Мана биз башқиларға охшаш һәммә нәрсимизни Худаниң йолиға беғишлидуқ» дегән болсиму, лекин улар йәр сатқан пулниң бир қисмини йәр сатқан пулниң һәммиси, дәп ялған ейтқан еди.
5:3 **«немишкә қәлбиңни Шәйтанниң илкигә тапшуруп,...?»** — грек тилида «немишкә Шәйтан қәлбиңни толдурғанки...?» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
5:12 Мар. 16:17; Рос. 2:43.

ләргә ятқузуп қоятти.
[16] Йәнә топ-топ кишиләр Йерусалим әтрапидики шәһәр-йезилардин кесәлләрни вә напак роһлар чаплишивалған кишиләрни елип келәтти. Уларниң һәммиси сақийип қайтишатти.

Расулларниң зиянкәшликкә учриши

[17] Баш каһин вә униң тәрәпдарлири, йәни Садуқий мәзһәпидикиләр қозғилип бу ишларға
ғәзәплинип, [18] расулларни тутқун қилип, қамақханиға қамиди. [19] Лекин шу кечә, Рәбниң
бир пәриштиси қамақханиниң дәрвазилирини ечип, расулларни елип чиқип, уларға:
[20] — Силәр ибадәтхана һойлисиға кирип, халайиққа бу һаятлиқ тоғрисидики һәммә сөзләрни җакалаңлар — дәп тапилиди.
[21] Расуллар бу сөзни аңлап, таң атқанда ибадәтхана һойлисиға кирип, кишиләргә тәлим беришкә башлиди.
Баш каһин вә униң тәрәпдарлири кәлгәндә, алий кеңәшмидикиләр вә Исраилларниң
барлиқ ақсақаллирини җәм болушқа чақирди. Андин расулларни елип кәлсун дәп қа-
мақханиға адәм әвәтти. [22] Лекин сипаһлар зинданға йетип барғанда, расулларниң у
йәрдә йоқлуғини байқап қайтип берип, кеңәшмидикиләргә:
[23] — Биз барсақ, зиндан мәһкәм тақақлиқ турупту, қаравулларму дәрвазилирида күзәттә турупту. Лекин дәрвазиларни ечип қарисақ, ичидә бирму адәм йоқ! — дәп мәлумат бәрди.
[24] Бу хәвәрни аңлиған ибадәтханидики мәсъул каһин һәм қаравулларниң башлиғи вә
баш каһинлар: — «Әнди бу иш зади қандақ болуп кетәр?» дейишип алақзадиликкә чөм-
ди. [25] Дәл шу чағда, бир киши кирип:
— Қараңлар, силәр зинданға қамиған адәмләр ибадәтхана һойлисида туруп халайиққа тәлим бериватидиғу! — дәп хәвәр қилди.
[26] Буниң билән, һелиқи қаравуллар башлиғи сипаһлирини башлап берип, расулларни елип кәлди. Бирақ улар халайиқ бизни чалма-кесәк қилиши мүмкин дәп қорқуп, уларға зорлуқ ишләтмиди.
[27] Улар расулларни елип кәлгәндин кейин, уларни кеңәшмидикиләр алдида турғузди. Баш каһин уларни сорақ қилип:
[28] — Биз әсли силәрни бу намда кишиләргә тәлим бәрмәңлар, дәп қаттиқ агаһландурған едуқ. Лекин мана, силәр йәнә шу тәлимиңлар билән пүткүл Йерусалимни қаплидиңлар һәмдә бу кишиниң қан қәрзини бизгә артмақчи болуватисиләр! — деди.
[29] Лекин Петрус вә башқа расуллар җавап берип мундақ деди:
— Инсанға әмәс, Худаға итаәт қилиш керәк! [30] Силәр тутуп яғачқа есип өлтүргән Әйсани,
ата-бовимизниң Худаси тирилдүрди. [31] Худа Исраил хәлқини товва қилишқа вә гуна-
лириниң кәчүрүлишикә муйәссәр қилиш үчүн, уни улуқлап Йетәкчи һәм Қутқузғучи
сүпитидә Өзиниң оң йениға көтирип олтарғузди. [32] Биз бу ишларға гувачилармиз; шун-

5:16 Мар. 16:17; Рос. 8:7; 16:18; 19:12.
5:18 **«расулларни тутқун қилип, қамақханиға қамиди»** — мошу йәрдики «қамақхана» грек тилида «аммивий түрмә» дегән сөз билән ипадилиниду.
5:19 Рос. 12:7; 16:26.
5:26 Мат. 21:26; Рос. 4:21.
5:28 **«силәр...бу кишиниң қан қәрзини бизгә артмақчи болуватисиләр!»** — қизиқ иш шуки, Йәһудий ақсақаллириниң тили «Әйса» дейишкә қәтъий бармайду.
5:28 Рос. 4:18.
5:29 Рос. 4:19.
5:30 **«...яғачқа есип өлтүргән Әйса»** — грек тилида «...дәрәққә есип өлтүргән Әйса».
5:30 Қан. 21:23; Рос. 3:15; 10:39; 13:29; 1Пет. 2:24.
5:31 Рос. 2:33; 3:15; Фил. 2:9.

дақла Худа Өзигә итаәт қилғучиларға ата қилған Муқәддәс Роһму бу ишларға гувачидур.
[33] Улар бу сөзләрни аңлап қәлбигә санҗилғандәк болуп расулларни өлтүрүшкә мәс-
лиһәтләшти. [34] Лекин кеңәшмә ичидә пүтүн хәлиқниң һөрмитигә сазавәр болған Пәри-
сий мәзһипидики Гамалийәл исимлиқ бир Тәврат өлимаси бар еди. У орнидин туруп:
— Уларни бирдәм сиртқа чиқирип туруңлар, — дәп буйруди.
[35] Андин у кеңәшмидикиләргә мундақ деди:
— Әй Исраиллар, силәр бу кишиләрни бир тәрәп қилишта өзүңларға еһтият қилиңлар!
[36] Илгири, һелиқи Тәвдас исимлиқ өзини чоң тутуп оттуриға чиққан еди. Униңға тәх-
минән төрт йүз адәм қошулди. Бирақ у өзи өлтүрүлди вә барлиқ әгәшкүчилири тарқи-
лип кетип, униң иши йоққа чиқти. [37] Андин кейин нопус тизимлаш күнлиридә, Га-
лилийәлик Йәһудаму баш көтирип чиқип, бир топ кишини топлап өзигә әгәштүргән.
Уму йоқитилип, барлиқ әгәшкүчилириму тарқитиветилгән. [38] Әнди силәргә нәсиһитим
шуки: Бу кишиләр билән кариңлар болмисун! Уларни ихтияриға қоюп бериңлар. Чүн-
ки әгәр бу еқим яки бу иш пәқәт инсандин кәлгән болса, җәзмән йоққа чиқиду. [39] Ле-
кин әгәр Худадин болса, силәр уларни йоқиталмайсиләр! Һәтта өзүңлар Худаға һуҗум
қилғучилар болуп чиқисиләр!
[40] Алий кеңәшмидикикиләр несиһәтни қобул қилди; улар расулларни чақиртип кирип,
уларни қамчилитип, уларға һәргиз Әйсаниң намида сөзлимәсликни агаһландурди. Ан-
дин уларни қоюп бәрди. [41] Расуллар әнди кеңәшминиң оттурисидин чиқип, өзлириниң
мубарәк нам үчүн хорлуқ азави чекишкә лайиқ көрүлгәнлигидин шатланди. [42] Улар
йәнила һәр күни ибадәтхана һойлисида вә өйму-өй берип тәлим бериштин вә «Әйса —
Мәсиһдур!» дегән хуш хәвәрни җакалаштин һеч тохтимиди.

Җамаәтниң әмәлий хизмәтлиригә талланған йәттә киши

6 [1] Шу күнләрдә, мухлисларниң сани барғансери көпийип, грекчә сөзләйдиған
Йәһудийлар йәрлик ибраний қериндашларға: — Күндилик озуқ-түлүк тәқсим
қилиништа аримиздики тул аяллар етиварға елинмиди, дәп наразилиқ билдүрүшти.
[2] Шуңа, он иккилән пүткүл мухлисларни чақирип жиғип, уларға мундақ деди:
— Бизниң Худаниң сөз-каламини йәткүзүш хизмитини ташлап қоюп, озуқ-түлүк тәқ-
сим қилиш билән болуп кетишимиз тоғра болмайду. [3] Шуниң үчүн, и қериндашлар,
араңлардики нам-абройи бар, Муқәддәс Роһқа вә даналиққа толған йәттә кишини илғап
таллаңлар, вә биз уларни бу ишқа мәсъул қилимиз. [4] Биз болсақ, өзимизни дуа қилиш
вә сөз-каламниң хизмитидә болушқа беғишлаймиз.

5:32 Юһ. 15:27; Рос. 2:4.
5:36 **«бирақ у өзи өлтүрүлди...»** — «у ... өлтүрүлди» — шүбһисизки, у римлиқ күчләр тәрипидин өлтүрүлду. Тәвдасниң исяни Рим империйәсигә қарши болған болса керәк.
5:36 Рос. 21:38.
5:38 Пәнд. 21:30; Йәш. 8:10; Мат. 15:13.
5:39 Рос. 9:5; 23:9.
5:41 **«.. өзлириниң мубарәк нам үчүн хорлуқ азави чекишкә лайиқ көрүлгәнлигидин шатланди»** — мошу йәрдә «мубарәк нам» грек тилида пәқәт «нам» дегән биләнла ипадилиниду. Чүнки шу чағдики етиқатчилар үчүн пүткүл дунияда пәқәт бирла «нам», йәни Әйсаниң нами мәвҗут еди.
5:41 Мат. 5:12.
5:42 **«вә «Әйса — Мәсиһдур!» дегән хуш хәвәрни җакалаш...»** — яки «вә хуш хәвәр болған Әйса Мәсиһни җакалаш...».
6:1 **«грекчә сөзләйдиған Йәһудийлар»** — грек тилида «гректләштүрүлгәнләр». **«йәрлик ибраний қериндашлар»** — демәк, ибраний тилида сөзләйдиған етиқатчилар.
6:2 **«озуқ-түлүк тәқсим қилиш билән болуп кетишимиз тоғра болмайду»** — «озуқ-түлүк тәқсим қилиш» грек тилида «дәстиханларда күтүш» дегән сөз билән ипадилиниду.
6:2 Мис. 18:17.
6:3 Қан. 1:13; Рос. 1:21; 16:2; 1Тим. 3:7.

5 Бу мәслиһәт халайиқниң һәммисини хуш қилди. Шуниң билән улар иман-ишәшкә вә
роһқа толған Истипан исимлиқ бир адәмни таллиди, вә йәнә Филип, Прокорус, Ника-
нор, Тимон, Парменас һәмдә бурун Тәврат етиқатиға киргән Антакялиқ Николасни тал-
лап, 6 уларни расулларниң алдиға елип чиқти. Расуллар уларниң бу хизмәтни қилиши
үчүн қоллирини уларниң үстигә тәккүзүп туруп, дуа қилишти.
7 Вә Худаниң сөз-каламиы давамлиқ тарқалди; Йерусалимдики мухлисларниң саниму
барғансери зор дәрижидә көпәйди. Нурғун каһинларму Мәсиһ етиқатиға итаәт қи-
лишқа киришиватати.

Истипанниң тутқун қилиниши

8 Вә Истипан Худаниң меһир-шәпқити вә күч-қудритигә толған болуп, хәлиқ ичидә ка-
рамәтләр вә зор мөҗизилик аламәтләрни көрсәтти. 9 Бирақ «Қуллуқтин чиққан һөрләр»
дәп аталған синагогтики бәзиләр, йәни Курини вә Искәндәрийә шәһәрлири вә Киликийә
һәм Асия өлкилиридин кәлгән бәзи Йәһудийлар Истипанға қарши чиқип, униң билән му-
назирә қилишқа башлиди. 10 Лекин улар у сөз қилғанда униңда болған даналиқ вә роһқа
тақабил турушқа амалсиз қалди. 11 Буниң билән улар бәзи адәмләрниң ағзини майлап:
— Биз бу адәмниң Муса вә Худаға қарита күпүрлүк сөзлигәнлигини аңлидуқ, — дегәнни
уларниң ағзиға салди.
12 Улар мошундақ қилип халайиқни, ақсақалларни вә Тәврат устазлирини қутратти; ан-
дин Истипанниң алдини тосуп уни тутқун қилип, алий кеңәшмигә елип барди. 13 Улар
сахта гувачиларни оттуриға чиқирип мундақ дегүзди:
— Бу адәм бу муқәддәс җайға вә Тәврат қануниға қарши сөзләрни қилиштин тохтимай-
ду. 14 Чүнки биз униң һелиқи Насарәтлик Әйса тоғрилиқ: «У бу җайни вәйран қилиду вә
Муса пәйғәмбәр бизгә тапшурған әнъәниви қаидә-йосунлиримизни өзгәртиду!» дегән-
лигини аңлидуқ.
15 Кеңәшмидә олтарғанларниң һәммиси Истипанға көз тикип қариғинида, униң чирай-
иниң пәриштиниңкидәк пақирақ екәнлигини көрди.

Истипанниң гувалиғи

7 1 Баш каһин Истипандин:
— Буларниң ейтқанлири растму? — дәп сориди.
2 Истипан мундақ җавап бәрди:
— Қериндашлар вә ата-бовилар, сөзүмгә қулақ селиңлар! Атимиз Ибраһим техи Месо-
потамийә районида туруватқанда, йәни Һаран шәһиригә көчүп маканлишиштин илги-
ри, шан-шәрәпниң Егиси Худа униңға аян болуп: 3 «Сән өз жутуң вә уруқ-җәмәтиңдин

6:5 Рос. 11:24; 21:8.
6:6 **«Истипан исимлиқ бир адәм... йәнә Филип, Прокорус, Никанор, Тимон, Парменас һәмдә бурун Тәврат етиқатиға киргән Антакялиқ Николасни таллап, уларни расулларниң алдиға елип чиқти»** — қизиқ йери шуки, талланғанларниң һәммисиниң исимлиридин «грекләшкән Йәһудийлар» екәнлиги билинип туратти.
6:6 Рос. 1:23; 8:17; 13:3; 1Тим. 4:14; 5:22; 2Тим. 1:6.
6:7 **«Нурғун каһинларму Мәсиһ етиқатиға итаәт қилишқа киришиватати»** — «Мәсиһ етиқатиға» грек тилида пәқәт «етиқатқа» дейилиду.
6:7 Рос. 19:20.
6:10 Мис. 4:12; Йәш. 54:17; Луқа 21:15.
6:11 Мат. 26:59.
6:13 **«бу адәм бу муқәддәс җайға вә Тәврат қануниға қарши сөзләрни қилиштин тохтимайду»** — «муқәддәс җай» ибадәтханини көрситиду.
6:14 **«У бу җайни вәйран қилиду»** — «бу җай» бәлким муқәддәс ибадәтханини көрситиду *(12-айәтни көрүң)*.

айрилип чиқип, Мән саңа көрситидиған зиминға барғин» дегән еди.
[4] Буниң билән у Калдийләрниң зиминини ташлап, Һаран шәһиригә берип олтирақлашти. Атиси өлгәндин кейин, Худа уни бу зиминға, йәни силәр һазир туруватқан зиминға йөткәп кәлди.
[5] У вақитта, Худа униңға бу зиминдин мирас бәрмиди, һәтта униңқа тәвә пут қойғидәкму бир йәр бәрмигән еди. Гәрчә у техичә пәрзәнт көрмигән болсиму, Худа бу зиминни униңға вә униң нәслигә егилиги болуш үчүн беришкә вәдә қилди.
[6] Андин Худа униңға мундақ деди: «Сениң нәсиллириң яқа жутта мусапир болуп туриду, шу жуттикиләр уларни қул қилип төрт йүз жил хорлайду.
[7] Бирақ уларни қуллуққа салған әлни жазалаймән», деди Худа, «вә униңдин кейин, нәсиллириң у йәрдин чиқип, бу йәрдә Мениң ибадәт-хизмитимдә болиду».
[8] Кейин Худа Ибраһим билән бәлгүси хәтнә болған әһдини түзгән, шуниң билән Исһақ униңдин төрәлди; Ибраһим уни сәккизинчи күни хәтнә қилди; шундақ қилип Исһақтин Яқуп төрәлди, Яқуптин он икки «қәбилә атиси» төрәлди.
[9] Кейин, «қәбилә атилири» иниси Йүсүпкә һәсәт қилип, уни Мисирға қуллуққа сетивәтти. Лекин Худа униң билән биллә болуп,
[10] уни барлиқ җәбир-җапалардин қутқузуп, уни Мисир падишаси Пирәвнниң нәзиридә илтипатқа егә қилип, униңға данишмәнлик ата қилди. Падиша уни Мисирға баш вәзир, ордисиға баш ғоҗидар қилди.
[11] Кейин, еғир ачарчилиқ пүткүл Мисир вә Қанаан йәрлирини бесип, зор қийинчилиқ болди. Ата-бовилиримиз озуқ-түлүк тапалмиди.
[12] Яқуп әнди Мисирда ашлиқ барлиғини аңлиған болуп, оғуллирини, йәни ата-бовилиримизни у йәргә биринчи қетим әвәтти.
[13] Иккинчи қетим барғанда, Йүсүп акилириға өзини ашкарилиди. Шуниң билән Йүсүпниң җәмәтидикиләр Пирәвн падишаға мәлум болди.
[14] Андин Йүсүп атиси Яқупниң алдиға хәвәр йәткүзүп, уни пүтүн аилә-җәмәти билән, җәмий йәтмиш бәш кишини Мисирға өзигә чақирди.
[15] Шуниң билән Яқуп Мисирға чүшти вә шу йәрдә өлди; кейин униңдин болған ата-бовилиримизму шу йәрдә өлди.
[16] Уларниң җәсәтлири кейин Шәкәм шәһиригә қайтурулуп, Ибраһим бурун Һаморниң оғуллиридин мәлум пулға сетивалған, Шәкәмдики

7:3 **Яр. 12:1.**

7:4 **«буниң билән у Калдийләрниң зиминини ташлап,..»** — «Калдийиликләрниң зимини» «Уз» дегән жутни көрситиду *(«Яр.» 11:31, 12:1ни көрүң).*

7:5 **Яр. 12:7; 13:15.**

7:6 **Яр. 15:13-14,16; Мис. 12:40; Гал. 3:17.**

7:7 **«...бирақ уларни қуллуққа салған әлни жазалаймән... вә униңдин кейин, нәсиллириң у йәрдин чиқип, бу йәрдә Мениң ибадәт-хизмитимдә болиду»** — «Яр.» 15:13-14.

7:7 **Яр. 15:16; Мис. 3:12.**

7:8 **«Кейин Худа Ибраһим билән бәлгүси хәтнә болған әһдини түзгән..»** — «Яр.» 17:10-14. **«он икки «қәбилә атиси»»** — Исраил хәлқиниң он икки қәбилисиниң әҗдатлирини көрситиду.

7:8 **Яр. 21:2; 25:24; 29:32; 30:5; 35:23.**

7:9 **«кейин, «қәбилә атилири» иниси Йүсүпкә һәсәт қилип, уни Мисирға қуллуққа сетивәтти. Лекин Худа униң билән биллә болуп, ...»** — шу вақитта «қәбилә атилири» *(Йүсүптин башқа)* онәйлән еди. Мошу вақиәни «Яр.» 37-баптин көрүң.

7:9 **Яр. 37:4,28; Зәб. 104:17**

7:10 **Яр. 41:40.**

7:11 **Яр. 41:54; Зәб. 104:16.**

7:12 **«Яқуп әнди Мисирда ашлиқ барлиғини аңлиған болуп, ... ата-бовилиримизни у йәргә биринчи қетим әвәтти»** — «биринчи қетим әвәтти» — биринчи қетим улар укиси Йүсүпни тоналмиди *(он нәччә жил өткән еди).* «Яр.» 42-бапни көрүң.

7:12 **Яр. 42:1.**

7:13 **«Иккинчи қетим барғанда, Йүсүп акилириға өзини ашкарилиди»** — «Яр.» 43-45-бапни көрүң.

7:13 **Яр. 45:4.**

7:14 **«Андин Йүсүп атиси Яқупниң алдиға хәвәр йәткүзүп,... Мисирға өзигә чақирди»** — «Яр.» 46-бапни көрүң.

7:15 **Яр. 46:5; 49:33.**

бир йәрликкә қоюлди.
[17] Лекин Худа Ибраһимға әсли қилған вәдиниң вақти йеқинлашқанда, Мисирда туруватқан Исраил хәлқиниң нопуси хелә көпәйгән еди. [18] У вақитта, Йүсүптин хәвири болмиған йеңи бир падиша Мисирда тәхткә чиқти. [19] Бу падиша қовмимизға һейлә-микирләр билән муамилә қилип, ата-бовилиримизни езип хорлиди, һәтта уларни өз боваклирини һаят қалдурмаслиғи үчүн ташливетишкә мәҗбур қилди. [20] Муса мана шу чағларда туғулған еди. У Худаниң алдида алаһидә йеқимлиқ бала болуп, атисиниң өйидә үч ай бекилди. [21] Кейин у сиртқа қоюп қоюлғанда, Пирәвнниң қизи уни судин елип, өз оғли қилип чоң қилди. [22] Муса Мисирлиқларниң барлиқ билим-һекмити билән тәрбийилинип, сөздә вә әмәлдә интайин қабилийәтлик адәм болуп чиқти.
[23] Лекин униң туғулғиниға қириқ жил тошқанда, өз қериндашлири болған Исраилларниң һалиға йетиш нийитигә кәлди. [24] У улардин бириниң увал қилинип бозәк қилиниватқанлиғини көрүп, уни қоғдап, харланған киши үчүн интиқам елип харлиғучи Мисирлиқни өлтүрди. [25] Чүнки у өз қериндашлирини: — Худа мениң қолум арқилиқ бизгә қутқузуш йолини ачқан дәп чүшинидиғу, дәп ойлиған еди. Лекин улар буни чүшәнмиди. [26] Әтиси, Муса уларниң арисидики бир уруш-җедәлни көрүп, арисиға кирип яраштурмақчи болуп: Силәр қериндаш туруп, немишкә бир-бириңларға йолсизлиқ қиливатисиләр? — деди.
[27] Бирақ қериндишини йолсиз бозәк қилған киши уни чәткә иштириветип: — Ким сени бизгә баш һәм сорақчи болсун дәпту?! [28] Мениму түнүгүнки Мисирлиқни өлтүргәндәк өлтүрмәкчимусән? — деди. [29] Муса бу сөзни аңлап қорқуп, Мисирдин қечип Мидиян зиминиға берип, у йәрдә мусапир болуп туруп қалди. У шу йәрдә икки оғул пәрзәнт көрди.
[30] Қириқ жил тошқандин кейин, Синай теғиниң йенидики чөлдә, көйүватқан бир чатқалликниң от ялқунида бир пәриштә униңға көрүнди. [31] Бу ғайипанә көрүнүшни көргән Муса униңға интайин һәйран болуп қалди; буниң қандақ иш екәнлигини биләй дәп йеқинрақ барғанда Пәрвәрдигарниң авази аңлинип: [32] «Мән сениң ата-бовилириңниң Худаси, йәни Ибраһим, Исһақ вә Яқупниң Худасидурмән» деди. Муса қорқунучта титрәп, карашқиму җүръәт қилалмиди. [33] Пәрвәрдигар униңға йәнә: — Айиғиңни се-

---

7:16 **«уларниң җәсәтлири кейин ... Шәкәмдики бир йәрликкә қоюлди»** — «Яр.» 49:29-32ни көрүң. Истипан мошу йәрдә бу ишларниң тәпсилатлирини бәк қисқартиветиду.
7:16 Яр. 23:16; 50:13; Мис. 13:19; Йә. 24:32.
7:17 **«Худа Ибраһимға әсли қилған вәдиниң вақти йеқинлашқанда...»** — «Худа қилған вәдә» болса Худаниң «Сениң нәсиллириң у йәрдин чиқип, бу йәрдә Мениң ибадәт-хизмитимдә болиду» дегән вәдиси *(7-айәтни көрүң)*.
7:17 Мис. 1:7; Зәб. 104:24.
7:18 Мис. 1:8
7:20 **«Муса...Худаниң алдида алаһидә йеқимлиқ бала...»** — Мусаниң роһий җәһәттики бәзибир алаһидилигини көрситиду *(«Мис» 2:2)*.
7:20 Мис. 2:2; 6:19; Чөл. 26:59; 1Тар. 23:13; Ибр. 11:23.
7:21 **«Кейин у сиртқа қоюп қоюлғанда...»** — мошу йәрдики «сиртқа қоюп қоюш» дегән ибарә 19-айәттә: *(һаят қалдурмаслиғи үчүн)* «**ташливетиш**» дәп тәрҗимә қилиниду. Амма Мусаниң ата-анисниң боваққа *(Мусаға)* болған барлиқ муамилиси, җүмлидин «сиртқа қоюш»и иман-ишәш билән болди. «Ибр.» 11:23ни , «Мис.» 2-бапни көрүң.
«Пирәвнниң қизи уни судин елип...» — «Мис.» 2-бапни көрүң.
7:23 **«өз қериндашлири болған Исраилларниң һалиға йетиш...»** — грек тилида «өз қериндашлири болған Исраилларни йоқлаш...».
7:23 Мис. 2:11-15.
7:27 Мат. 21:23; Рос. 7:35; 4:7.
7:28 Мис. 2:14.
7:29 **«Муса бу сөзни аңлап қорқуп, Мисирдин қечип Мидиян зиминиға берип,..»** — униң қорқидиғанлиғиниң сәвәви Мисирлиқниң өлтүрүлгәнлигиниң ашкариланғанлиғи болуши керәк. Лекин ахирда униң Мисирни ташлап кетиши қорқунучтин әмәс, бәлки имандин еди *(йәнә «Мис.» 2-бапни, «Ибр.» 11:27ни көрүң)*.
7:30 Мис. 3:2
7:32 Мис. 3:6; Мат. 22:32; Ибр. 11:16.

ливәт; чүнки сән туруватқан йәр муқәддәстур. [34] Мән дәрһәқиқәт Мисирда туруватқан
хәлқимниң харлиниватқанлиғини көрдүм, уларниң нalә-пәрядлирини аңлидим. Шуңа
мән уларни елип чиққили чүштүм. Әнди барғин, мән сени Мисирға әвәтәй!» деди.
[35] Мана һелиқи кишиләр: «Ким сени бизгә баш һәм сорақчи болсун дәпту!?» дәп рәт
қилған дәл мошу Мусани, Худа униңға чатқаллиқта көрүнгән пәриштиниң қоли билән
Исраилларға һәм баш һәм қутқузғучи болушқа әвәтти. [36] Әнә шу Муса хәлиққә йетәкчи-
лик қилип, уларни Мисирдин чиқарди һәмдә Мисир зиминида, Қизил Деңизниң бойи-
да вә қириқ жилни өткүзгән чөлдә карамәтләрни вә мөҗизилик аламәтләрни көрсәт-
ти. [37] Әнә шу Муса өзи Исраилларға: «Худа қериндашлириңлар арисидин маңа охшаш
бир пәйғәмбәрни тикләйду» дегән еди. [38] Чөл-баявандики җамаәткә һәмраһ болған,
Синай теғида өзигә сөз қилған пәриштә билән биллә болған, ата-бовилиримиз билән
биллә болған һәмраһ дәл әнә шу еди; һаятлиқ бәхш йәткүзидиған вәһийләрни бизгә
йәткүзүш үчүн қобул қилғучи болған дәл әнә шу еди; [39] шундақ болсиму, ата-бовили-
римиз униңға итаәт қилишни халимай, уни чәткә қеқип, көңлидә Мисирға қайтишни
арзу қилди; [40] шуңа улар һарунға: — «Бизгә йол башлайдиған илаһларни ясап бәргин!
Чүнки бизни Мисир зиминидин елип чиққан һелиқи Мусаниң немә болуп кәткәнлиги-
ни биләлмидуқ» деди. [41] Шуниң билән шу күнләрдә улар мозай шәклидә бир бут ясап,
бу мәбудқа атап қурбанлиқ сунди. Шундақ қилип улар өз қоллири билән ясиған бир
нәрсини хошал-хурамлиқ билән тәбрикләшкә киришти. [42] Лекин Худа улардин йүзини
өрүп, уларни асмандики юлтуз қошунлириға чоқунушқа қоюп бәрди. Шуниң билән пәй-
ғәмбәрләрниң муқәддәс язмисида пүтүлгәдәк, Худа уларни мундақ әйиплиди: —
«Силәр чөл-баяванда болған қириқ жил җәрянида қилған қурбанлиқ-һәдийәләрни
һәқиқәтән Маңа елип кәлгәнмусиләр, и Исраил җәмәти? [43] Бәрһәқ, силәр чоқунуш үчүн
ясиған мәбудлар, йәни «Молоқ»ниң чедири һәм бутуң болған «Рәмфан»ниң юлтуз бәл-
гүсини көтирип маңдиңлар; әнди Мән силәрни әсир қилип Бабилдин жирақҗа сүргүн
қилдуримән».
[44] Ата-бовилиримиз чөлдин кәзгән вақтида, «һөкүм-гувалиқ» чедири уларниң оттури-
сида тикләнгән еди; у дәл Мусаға сөз-калам Йәткүзгүчиниң буйруғинидәк, көрситилгән
өрнәк бойичә ясалған еди. [45] Шу ибадәт чедирини ата-бовилиримиз илгиридикиләр-
динму егидарчилиғиға тапшуруп, Йәшуаниң йетәкчилигидә, Худа уларниң алдиди-

---

7:33 Мис. 3:5, 7, 8, 10; Йә. 5:15.
7:34 Мис. 3:2-10.
7:36 **«...шу Муса хәлиққә йетәкчилик қилип, уларни Мисирдин чиқарди һәмдә Мисир зиминида, Қизил Деңизниң бойида вә қириқ жилни өткүзгән чөлдә карамәтләрни вә мөҗизилик аламәтләрни көрсәтти»** — бу ишлар «Мисирдин чиқиш» һәм «Чөл-баявандики сәпәр»дики улуқ темадур.
7:36 Мис. 7; 8; 9; 10; 11; 13; 14; 16:1; Қан. 1:3.
7:37 **«Худа қериндашлириңлар арисидин маңа охшаш бир пәйғәмбәрни тикләйду»** — «Қан.» 18:15.
7:37 Қан. 18:15,18; Юһ. 1:46; Рос. 3:22; Мат. 17:5.
7:38 Мис. 19:3; Гал. 3:19.
7:40 **«шуңа улар һарунға...»** — һарун Мусаниң акиси. **«шуңа *халайиқ* һарунға: — «Бизгә йол башлайдиған илаһларни ясап бәргин! Чүнки бизни Мисир зиминидин елип чиққан һелиқи Мусаниң немә болуп кәткәнлигини биләлмидуқ» деди»** — бу вақиә Муса пәйғәмбәр Синай теғидин техи чүшмигән вақитта болған еди *(«Мис.» 32-бап)*.
7:40 Мис. 32:1,23.
7:42 Ам. 5:25.
7:43 **«... Бәрһәқ, силәр чоқунуш үчүн ясиған мәбудлар, йәни «Молоқ»ниң чедири һәм бутуң болған «Рәмфан»ниң юлтуз бәлгүсини көтирип маңдиңлар; әнди Мән силәрни әсир қилип Бабилдин жирақҗа сүргүн қилдуримән»** — «Ам.» 5:25-27.
7:43 Ам. 5:26,27.
7:44 **««һөкүм-гувалиқ» чедири»** — йәни «ибадәт чедири»; «Мис.» 16:34 вә изаһатини көрүң. **«у дәл Мусаға сөз-калам Йәткүзгүчиниң буйруғинидәк, көрситилгән өрнәк бойичә ясалған еди»** — «сөз-калам Йәткүзгүчи» — Худаниң Өзи, әлвәттә.
7:44 Мис. 25:40; Ибр. 8:5.

ла қоғлиған әлләрниң зиминлирини бесивалғинида, уни бу йәргә елип кәлгән; чедир
шундақла падиша Давутниң заманиғичә турған. 46 Давут Худаниң шапаитигә еришип,
Яқупниң Худаси үчүн бир муқим макан селишқа иҗазәт сориған. 47 Бирақ кейин, Худа
үчүн ибадәтхана салған Давут әмәс, әмәлийәттә Сулайман болди. 48 Һалбуки, Һәмми-
дин Алий Болғучи инсанниң қоллири билән ясиған маканларда турмайду; худди пәй-
ғәмбәр мундақ дегинидәк: —
49 «Асманлар Мениң тәхтим,
Зимин болса аяқлиримға тәхтипәрдур,
Әнди Маңа қандақ өй-имарәт ясимақчисиләр?
Маңа қандақ йәр арамгаһ болалайду?
50 Буларниң һәммисини Мениң қолум яратқан әмәсмиди?»
51 — Әй, бойни қаттиқ, жүриги вә қулиқи хәтнисиз болғанлар! Силәр Муқәддәс Роһ билән
дайим қаршилишисиләр; силәр ата-бовилириңлар немә қилған болса, шуни охшаш
қиливатисиләр! 52 Пәйғәмбәрләрдин зади қайсисиға ата-бовилириңлар зиянкәшлик
қилип бақмиған? Шундақ қилип улар «Һәққаний Болғучи»ниң келидиғанлиғини ал-
дин җакалиғучиларни өлтүрүшкән. Әнди у өзи һазир кәлгәндә, силәр униңға сатқун-
луқ қилғучи вә қатил болуп чиқтиңлар, 53 И силәр Тәврат қанунини пәриштиләрниң
әмри-тапилиғанлири билән тапшурувелип туруп, униңға әмәл қилмиғучилар!»

Истипанниң чалма-кесәк қилиниши

54 Истипанниң бу сөзлирини аңлиған алий кеңәшмидикиләр жүригигә хәнҗәр
санҗилғандәк болуп, униңға чишлирини ғучурлатти. 55 Лекин у болса Муқәддәс Роһқа
толған, көзлирини көккә тикип, Худаниң җуласини, шундақла униң оң йенида Әйсаниң
турғанлиғини көрүп, 56 — Қараңлар! Асманлар ечилип, Инсаноғлиниң Худаниң оң йени-
да турғанлиғини көрүватимән! — деди.
57 Улар буниңға қулақлирини қоллири билән етивелип, авазини қаттиқ көтирип вақи-
ришип бирликтә униңға йопурулуп келивиди, 58 уни шәһәрниң сиртиға иштирип
чиқирип, чалма-кесәк қилишқа башлиди. Уни әрз қилған гувачилар уни чалма-кесәк
қилиштин авал чапанлирини Саул исимлиқ бир яшниң пути алдида қоюп қоюшти.
59 Улар Истипанни чалма-кесәк қилғинида у:

7:45 «кейин Йәшуаниң йетәкчилигидә...» —Йәни Йәшуа пәйғәмбәрниң йетәкчилигидә.
7:45 Йә. 3:14.
7:46 «Яқупниң Худаси үчүн бир муқим макан селишқа иҗазәт сориған» — грек тилида «Яқупниң Худаси үчүн бир муқим макан тепишқа иҗазәт сориған» *(«2Сам.» 7-бапни көрүң)*.
7:46 1Сам. 16:1; 2Сам. 7:2; 1Тар. 17:1; Зәб. 88:20-22; 131:5; Рос. 13:22.
7:47 «Бирақ кейин, Худа үчүн ибадәтхана салған Давут әмәс, әмәлийәттә Сулайман болди» — «1Пад.» 5-6-бапни көрүң.
7:47 1Пад. 6:1; 1Тар. 17:12.
7:48 1Пад. 8:27; Рос. 17:24.
7:49 2Тар. 6:33; Йәш. 66:1, 2; Мат. 5:34; 23:22.
7:50 «Асманлар мениң тәхтим, зимин болса аяқлиримға тәхтипәрдур, әнди Маңа қандақ өй-имарәт ясимақчисиләр? Маңа қандақ йәр арамгаһ болалайду? Буларниң һәммисини Мениң қолум яратқан әмәсмиди?» — «Йәш.» 66:1-2.
7:50 Йәш. 66:1-2; Яр. 1:4.
7:51 Нәһ. 9:16,17; Йәр. 6:1.
7:52 «шундақ қилип улар «Һәққаний Болғучи»ниң келидиғанлиғини алдин җакалиғучиларни өлтүрүшкән. Әнди у өзи һазир кәлгәндә, силәр униңға сатқунлуқ қилғучи вә қатил болуп чиқтиңлар,...» — «Һәққаний Болғучи» Әйсани көрситиду.
7:53 Мис. 19:3; 24:3; Юһ. 7:19; Гал. 3:19; Ибр. 2:2.
7:58 «Уни әрз қилған гувачилар уни чалма-кесәк қилиштин авал чапанлирини Саул исимлиқ бир яшниң пути алдида қоюп қоюшти» — Тәврат қануни бойичә бириси өлүмгә мәһкүм болса униңға әрз қилған гувачилар биринчи болуп таш етиши керәк еди *(«Қан.» 17:7)*.
7:58 1Пад. 21:13; Луқа 4:29.

— И Рәб Әйса, мениң роһумни қобул қилғайсән! — дәп нида қилди.
[60] Андин у тизлинип туруп қаттиқ аваз билән:
— И Рәб, бу гунаниң һесавини улардин алмиғайсән, — деди. У бу сөзни қилип болупла
җан үзүп ухлап кәтти.

Саулниң етиқатчиларға зиянкәшлик қилиши

8 [1] Истипанниң өлтүрүлүшини Саулму қоллайтти. Шу күндин башлап, Йерусалимдики
җамаәткә қаритилған дәһшәтлик зиянкәшлик қозғалди. Расуллардин башқа барлиқ
җамаәттикиләр Йәһудийә вә Самарийәниң һәр қайси жутлириға тарқилип кетишти.
[2] Бәзи ихласмән кишиләр Истипанни дәпнә қилип, униңға қаттиқ жиға-зерәларни
көтиришти. [3] Лекин Саул җамаәткә вәйранчилиқ селип, өйму-өй ахтуруп, әр-аялға
қаримай уларни сөрәп чиқип зинданға ташлиди.

Хуш хәвәрниң Самарийә өлкисигә йетип бериши

[4] Әнди тарқилип кәткәнләр тарқалған жутларда кезип сөз-каламниң хуш хәвирини
җакалиди. [5] Уларниң ичидин Филип болса Самарийәниң мәлум бир шәһиригә берип,
йәрлик кишиләргә Мәсиһни җакалиди. [6] Топ-топ кишиләр уни аңлап һәмдә у көрсәткән
мөҗизилик аламәтләрни көрүп, бир җан бир дили билән униң сөзлиригә қулақ салди.
[7] Чүнки напак роһлар болса, чаплишивалған кишиләрдин қаттиқ вақириғиничә чиқип
кәтти. Нурғун паләч, токурларму сақайтилди; [8] зор шат-хурамлиқ шу шәһәрни қаплиди.
[9] У шәһәрдә әсли җадугәр-сеһиргәрлик билән шуғуллиниватқан Симон исимлиқ бир
адәм бар еди; у шу йол билән пүткүл Самарийәдикиләрни һаң-таң қалдуруп, өзини қал-
тис зат көрсәтмәкчи болуп кәлгән еди. [10] Пеқирдин тартип амбалғичә уларниң һәмми-
си униңға ихлас қилип қарайтти вә «Худаниң улуқ күч-қудрити мана шу!» дейишәтти.
[11] Халайиқ униңға шундақ ихлас қилиши униң узундин бери җадугәр-сеһиргәрлиги
билән уларни һаң-таң қалдуруп кәлгәнлиги түпәйлидин еди. [12] Лекин әнди Филип Ху-
даниң падишалиғи вә Әйса Мәсиһниң нами тоғрисидики хуш хәвәрни җакалиқинида
улар униң сөзлиригә ишәнди вә әрләр болсун, аяллар болсун чөмүлдүрүшни қобул қил-
ди. [13] Симон өзиму ишәнди. У чөмүлдүрүлгән болуп, һемишә Филипниң йенида жүрди
һәмдә Филип көрситиватқан мөҗизилик аламәтләр вә қудрәтлик ишларға қарап, ин-
тайин һәйран болди.
[14] Йерусалимдики расуллар Самарийәликләрниң Худаниң сөзини қобул қилғанлиғини
аңлап, Петрус билән Юһаннани уларға әвәтти; [15] иккилән у йәргә чүшүши биләнла, улар-
ни Муқәддәс Роһниң ата қилинғучиси болсун дәп дуа қилди. [16] Чүнки Муқәддәс Роһ техи
уларниң һеч қайсисиға чүшмигән еди; улар пәқәт Рәб Әйсаниң нами билән чөмүлдүрүл-
гән еди. [17] Петрус билән Юһанна уларниң үстигә қолини тәккүзүши билән, Муқәддәс Роһ

7:59 Зәб. 30:6; Луқа 23:46.
7:60 Мат. 5:44; Луқа 23:34; 1Кор. 4:12.
8:1 Рос. 11:19; 22:20.
8:2 Яр. 23:2; 50:10; 2Сам. 3:31
8:3 Рос. 9:1; 22:4; 26:9; 1Кор. 15:9; Гал. 1:13; 1Тим. 1:13.
8:4 Мат. 10:23; Рос. 11:19.
8:7 Мар. 16:17; Рос. 5:16; 16:18; 19:11.
8:9 Рос. 13:6.

уларға ата қилинди. 18 Лекин Симон Муқәддәс Роһниң расулларниң қолини тәккүзүп
қоюши билән ата қилинғанлиғини көрүп, уларға пул тәңләп:
19 — Бу күч-қудрәттин маңиму бериңларки, мәнму һәр кимниң үстигә қоллиримни тәк-
күзсәм, униңға Муқәддәс Роһ ата қилинсун, — деди.
20 Лекин Петрус униңға мундақ җавап бәрди:
— Худаниң бу илтипатини пулға сетивалғили болиду, дәп ойлиғиниң үчүн, пулуң сән
билән тәң һалакәткә барсун! 21 Сениң бу ишта һеч һәссәң яки несивәң йоқтур! Чүнки се-
ниң нийитиң Худа алдида дурус әмәс! 22 Шуңа, бу рәзиллигиңдин товва қилип, Рәбтин,
мүмкин болса көңлүмдики бу нийитим кәчүрүм қилинғай, дәп өтүн! 23 Чүнки сениң ач-
чиқ һәсәткә толуп, һәққанийсизлиқниң асаритида екәнлигиң маңа мәлум.
24 Симон уларға:
— Мән үчүн Рәбдин өтүнүңларки, силәр ейтқан ишлардин һеч бири бешимға кәлмигәй!
— деди.
25 Петрус билән Юһанна йәнә шу йәрдә агаһ-гувалиқ берип Рәбниң сөз-каламини йәт-
күзгәндин кейин, Самарийәниң нурғун йеза-кәнтлиригә берип хуш хәвәр йәткүзгәч,
Йерусалимға қайтип кәтти.

Филип вә Ефиопийилик әмәлдар

26 Шу вақитта, Худаниң бир пәриштиси Филипқа:
— Орнуңдин туруп җәнупқа қарап Йерусалимдин Газа шәһиригә маңидиған йол билән
маң! — деди (шу йол чөлдики йолдур). 27-28 Шуңа Филип орнидин туруп йолға чиқти. Вә
мана, йолда Ефиопийә аял падишаси Кандасниң бир әмәлдари, пүткүл ғәзнигә мәсъул
Ефиопийәлик ағват вәзир туратти. У Йерусалимға Худаға ибадәт қилғили барған еди;
һазир қайтиш йолида өзиниң җәң һарвусида олтирип, Йәшая пәйғәмбәрниң язмисини
оқуватапти. 29 Роһ Филипқа:
— Бу һарвуниң йениға берип униңға йеқинлашқин, — деди.
30 Филип жүгүрүп берип, вәзирниң Йәшая пәйғәмбәрниң язмисидин оқуватқанлирини
аңлап, униңдин:
— Оқуватқиниңизни чүшиниватамсиз? — дәп сориди.
31 Вәзир униңға:
— Бири маңа чүшәндүрүп бәрмисә, мән қандақму чүшинәләймән?! — дәп, Филипни һар-
вусиға чиқип йенида олтиришқа өтүнди.
32 У оқуватқан язма қисми болса:

«У гоя боғузлашқа йетиләп меңилған қойдәк боғузлашқа елип меңилди,
Қирқиғучи алдида үн-тинсиз ятқан қозидәк, у задила еғиз ачмиди. 33 У хорлиниду, у һәқ
сорақтин мәһрум болди,
Әнди униң әвладини кимму баян қилалисун?!

8:17 **«Петрус билән Юһанна уларниң үстигә қолини тәккүзүши билән, Муқәддәс Роһ уларға ата қилинди»** — бу чоң иш еди. Әслидә Йәһудийлар вә Самарийәликләр бир-биригә бәк өч еди, һеч қандақ барди-кәлди қилмайтти. Самарийәликләр Муқәддәс Роһни қобул қилиши үчүн Филип (*«йерим грек»*)ниң қолини әмәс, бәлки сап икки Йәһудийниң қолини уларға тәккүзүшини кәмтәрлик билән қобул қилиши керәк еди. Сап икки Йәһудийму һазир өзини төвән тутуп, қоллирини «напак Самарийәликләр»ниң бешиға қоюши керәк. «Юһанна» 4-бап, «Матта»ниң «қошумчә сөз»идики 16:19 тоғрилиқ изаһатимизни вә «Гал.» 3:28ни көрүң.

8:17 Рос. 6:6; 13:3; 19:6; 1Тим. 4:14; 5:22; 2Тим. 1:6.

8:20 Мат. 10:8.

8:24 **«Симон уларға: — Мән үчүн Рәбдин өтүнүңларки, силәр ейтқан ишлардин һеч бири бешимға кәлмигәй! — деди»** — бәзи қедимки тарихий хатириләр бойичә, Симон кейин хуш хәвәргә әшәддий дүшмән болуп чиққан.

8:29 **«Роһ Филипқа: ... — деди»** — «Роһ» — Муқәддәс Роһ, әлвәттә. **«Бу һарвуниң йениға берип униңға йеқинлашқин»** — грек тилида «Берип өзүңни бу һарвуға қошқин».

Чүнки һаяти йәр йүзидин елип кетилди».

[34] Ағват Филиптин:
— Дәп бәрсиңиз, пәйғәмбәрниң бу сөзи кимгә қаритип ейтилған? Өзигиму яки башқа
бирисигиму? — дәп сориди.
[35] Филип ағзини ечип шу язминиң шу қисмидин башлап, униңға Әйса тоғрисидики хуш
хәвәрни җакалап бәрди. [36] Улар йолда кетиветип, су бар бир йәргә кәлгәндә, ағват:
— Мана бу йәрдә су бар екән. Мошу йәрдила чөмүлдүрүлүшүмгә қандақ тосалғу бар? —
деди.
[37] Филип: — Пүтүн қәлбиң билән ишәнгән болсаң, чөмүлдүрүлгили болиду, деди.
У җавабән: Ишиниманки, Әйса Мәсиһ Худаниң Оғлидур, деди. [38] У һарвуни тохтитиш-
ни буйруди. Филип вә ағват иккиси биллә суға чүшүп, уни чөмүлдүрди. [39] Улар судин
чиққанда, Рәбниң Роһи Филипни көтирип елип кәтти. Ағват уни қайта көрмиди, амма у
шатлинип йолини давамлаштурди. [40] Филип болса Ашдод шәһиридә пәйда болди; у шу
жутни кезип, шу йәрдин Қәйсәрийә шәһиригә кәлгичә болған һәммә шәһәрләрдә хуш
хәвәр җакалиди.

Саулниң Әйсаға етиқат қилиши

9 [1] Амма шу чағлар Саул һәр нәпәсидә Рәбниң мухлислириға техичә изчил
қирғинчилиқ тәһдитлири селиватқан пәйт еди. У Баш каһинниң алдиға берип,
[2] Дәмәшқ шәһиридики синагогларға тәвсийә хети йезип беришни сориди. Шундақ
болғанда, у Дәмәшқтә Мәсиһ йолидикиләрдин бирәрсини, мәйли әр болсун, аял болсун
тепивалсила, бағлап тутқун қилип, Йерусалимға елип келишкә рухсәт болатти.
[3] Саул йолға чиқип, Дәмәшқ шәһиригә йеқинлашқанда, туюқсиз асмандин күчлүк бир
нур чүшүп, униң әтрапини йорутувәтти. [4] У йәргә жиқилди вә өзигә:
— Саул, Саул! Маңа немишкә зиянкәшлик қилисән? — дегән бир авазни аңлиди.
[5] — И Рәб, сән кимсән? — дәп сориди у.

8:33 **«.... У хорлиниду, у һәқ сорақтин мәһрум болди, әнди униң әвладини кимму баян қилалисун?! Чүнки һаяти йәр йүзидин елип кетилди»** — «Йәш.» 53:7-8.
8:33 Йәш. 53:7, 8.
8:35 **«униңға Әйса тоғрисидики хуш хәвәрни җакалап бәрди»** — грек тилида: «У униңға Әйсани хуш хәвәр дәп җакалап бәрди».
8:35 Луқа 24:45.
8:36 Рос. 10:47.
8:37 **«Пүтүн қәлбиң билән ишәнгән болсаң, чөмүлдүрүлгили болиду»** — бәзи кона көчүрүлиләрдә 37-айәт тепилмайду. Испатқа қариғанда, уни қобул қилдуқ.
8:40 **«Филип болса Ашдод шәһиридә пәйда болди»** — «Ашдод шәһири» грек тилида «Азотус шәһири».
9:1 **«Саул һәр нәпәсидә Рәбниң мухлислириға техичә изчил қирғинчилиқ тәһдитлири селиватқан пәйт еди»** — грек тилида «Саулниң һәр нәпәслири Рәбниң мухлислириға техичә изчил қирғинчилиқ тәһдитлири болуп,...».
9:1 Рос. 8:3; 22:4; 26:9; 1Кор. 15:9; Гал. 1:13; 1Тим. 1:13.
9:2 **«Мәсиһ йолидикиләр»** — мошу йәрдә грек тилида пәқәт ««йол»дикиләр» дейилиду *(чүнки етиқатниң пәқәт бирла йоли бардур)*. **«Дәмәшқ шәһиридики синагогларға тәвсийә хети йезип беришни сориди. Шундақ болғанда, у Дәмәшқтә Мәсиһ йолидикиләрдин бирәрсини... тепивалсила, бағлап тутқун қилип, Йерусалимға елип келишкә рухсәт болатти»** — Саул тутмақчи болғанлар Мәсиһкә етиқат қилған Йәһудийларла еди *(униң Йәһудий әмәсләрниң Мәсиһкә етиқат қилишидин һеч хәвири болмиса керәк)*.
–Дәмәшқтики синагоглар Дәмәшқ шәһирини башқурмиған, әлвәттә. Лекин шәһәрдә Йәһудийларниң тәсири хелә күчлүк болғачқа *(23-айәтни көрүң)* Саул Йәһудий ишәнгүчиләрни тутмақчи болса, уларниң ярдимини яки рухситини соримиса болмайтти.
9:3 Рос. 22:6; 26:31; 1Кор. 15:8; 2Кор. 12:2.
9:4 **«Саул, Саул!»** — адәмниң исмини икки қетим чақириш болса Рәбниң униңға болған чоңқур меһир-муһәббитини вә өзигә толиму әзиз екәнлигини көрситиду.

Аваз: — Мән сән зиянкәшлик қиливатқан Әйсадурмән. 6 Орнуңдин тур, шәһәргә кир,
немә қилишиң керәклиги саңа ейтип берилиду» — деди.
7 Униң билән биллә маңған адәмләр авазни аңлисиму, һеч кимни көрәлмигәчкә, шу
йәрдә үн чиқиралмай турупла қалди. 8 Саул йәрдин туруп, көзлирини ечип қариди, ле-
кин һеч нәрсини көрәлмиди. Һәмраһлири уни қолидин йетиләп Дәмәшққә елип кирди.
9 У үч күнгичә көзи көрмәс болуп нә йемиди нә ичмиди.
10 Дәмәшқтә Ананияс исимлиқ мәлум бир мухлис бар еди. Рәб униңға бир ғайипанә
көрүнүштә көрүнүп уни:
— Ананияс! — дәп чақирди.
— Мана мән, и Рәб, — дәп җавап бәрди у.
11 Рәб униңға:
— Сән дәрһал «Түз» дәп аталған кочиға берип, Йәһуданиң өйидин Тарсуслуқ Саул исим-
лиқ бирини сорап тап; чүнки мана, у дуа-тилавәт қиливатиду. 12 У дуа қиливатқинида,
ғайипанә көрүнүштә Ананияс исимлиқ бир кишиниң келип, көзини көридиған қилиш
үчүн үстигә қолини тәккүзгәнлигини көрди, — деди.
13 Ананияс:
— И Рәб, мән бу адәмниң хәвирини нурғун кишиләрдин аңлидим, у Йерусалимдики
муқәддәс бәндилириңгә шунчә көп зиян-зәхмәт йәткүзгән! 14 Һазир у мошу йәрдә на-
миңға нида қилғанларниң һәммисини тутуп бағлаш үчүн баш каһинлардин һоқуқ апту
— деди.
15 Лекин Рәб униңға:
— Баривәр! Чүнки у намимни әлләрниң вә уларниң падишалириниң һәм Исраилларниң ал-
дида аян қилиш үчүн өзүмгә алаһидә таллиған бир әсваптур. 16 Чүнки мән униңға намим
үчүн қанчилик азап-оқубәтләрни тартишиниң муқәррәр екәнлигини аян қилимән, — деди.
17 Буниң билән Ананияс берип, шу өйгә кирди; у қоллирини Саулниң үстигә тәккүзүп
униңға:
— Қериндаш Саул, Рәб, йәни бу йәргә келиватқан йолуңда саңа көрүнгән Әйса, көзли-
риңни көрәләйдиған болсун дәп вә сениң Муқәддәс Роһқа толдурулушуң үчүн мени
шәхсән өзи әвәтти, — девиди, 18 Саулниң көзлиридин худди белиқ қасириғидәк болған
бир нәрсиләр чүшүп, көзлири ечилип көрәләйдиған болди. У орнидин туруп, чөмүл-
дүрүшни қобул қилди. 19 У ғизаланғандин кейин, қуввәтлинип мағдурға кирди.

Саулниң Дәмәшқтә хуш хәвәр җакалиши

20 Саул Дәмәшқтики мухлисларниң йенида бир нәччә күн турди вә вақитни өткүзмәй
синагогларға кирип, «У киши Худаниң Оғлидур» дәп Әйсани җакалашқа башлиди. 21 Уни

9:5 Рос. 5:39.
9:6 Луқа 3:10; Рос. 2:37; 16:30.
9:7 Дан. 10:7.
9:11 Рос. 21:39; 22:3.
9:13 **«у Йерусалимдики муқәддәс бәндилириңгә шунчә көп зиян-зәхмәт йәткүзгән!»** — Инҗилда «муқәддәс бәндиләр» дегән ибарә көп йәрләрдә ишлитилгән. У грекчидә «муқәддәсләр» дәп ипадилиниду. «Тәбирләр»дә ейтқинимиздәк, «муқәддәс» дегән сөз «Худаға аталған», «Худаға хас», «Худаға мәхсус айрилған» дегән мәнани билдүриду.
9:13 Рос. 9:1; 1Кор. 15:9; Гал. 1:13; 1Тим. 1:13.
9:15 **«... у намимни әлләрниң вә уларниң падишалириниң һәм Исраилларниң алдида аян қилиш үчүн...»** — грек тилида «... у намимни әлләрниң вә уларниң падишалириниң һәм Исраилларниң алдида көтириш үчүн...». –«Әлләр» — ят әлләр, Йәһудий әмәсләр.
9:15 Рос. 13:2; 22:21; Рим. 1:1; Гал. 1:15; 2:8; Әф. 3:8; 1Тим. 2:7; 2Тим. 1:1.
9:16 Рос. 21:11; 2Кор. 11:23.
9:17 Рос. 22:12.

аңлиғанлар сөзлиридин интайин һәйран болушуп:
— Бу адәм Йерусалимда бу намға нида қилғучиларни қаттиқ вәйран қилған һелиқи адәм әмәсму? Бу йәргиму мошундақларни бағлап баш каһинларға тутуп бериш мәхситидә кәлгәнмиду? — дейишти.
22 Лекин Саулниң қайил қилиш күчи барғансери ешип, Әйсаниң Мәсиһ екәнлигини ис-
патлап Дәмәшқтики Йәһудийларни паракәндичиликкә чөмдүрди.
23 Көп күнләрдин кейин, Йәһудийлар Саулни йоқатмаққа қәст қилмақчи болди. 24 Ле-
кин Саул уларниң сүйқәстидин хәвәр тапти; уни тутуп өлтүрүш үчүн улар кечә-күндүз
шәһәрниң қовуқлирида пайлап жүрди. 25 Лекин мухлислар бир күни кечидә уни чоң
севәткә олтарғузуп, сепил камаридин чүшүрди.

Саул Йерусалимда

26 Саул Йерусалимға йетип берип, у йәрдики мухлисларға қошулмақчи болди, лекин
уларниң һәммиси униң мухлис екәнлигигә ишәнмәй, униңдин қорқти. 27 Бирақ Бар-
набас уни елип берип, расуллар билән көрүштүрди. У уларға Саулниң Дәмәшқниң йо-
лида Рәбни қандақ көргәнлигини, Рәбниңму униңға гәп қилғанлиғини чүшәндүрди вә
униң Дәмәшқтә Әйсаниң намида қандақ жүръәтлик билән сөз-калам йәткүзгәнлигини
уқтурди. 28 Буниң билән, Саул Йерусалимда расуллар билән биллә очуқ-ашкарә жүрүп,
жүрәклик һалда Рәбниң намида сөз-калам йәткүзәтти. 29 У йәнә грекчә сөзлишидиған
Йәһудийлар биләнму сөзлишип муназирилишәтти; нәтижиси, улар униңға қәст қил-
мақчи болди. 30 Қериндашлар бу иштин хәвәр тепип, уни Қәйсәрийә шәһиригә елип бе-
рип, андин у йәрдин Тарсус дегән шәһәргә йолға салди.
31 У чағда, пүткүл Йәһудийә, Галилийә вә Самарийәдики жамаәтләр бир мәзгил течлиққа
еришип, етиқатта қурулди; Рәбниң қорқунучида меңип, Муқәддәс Роһниң риғбәт-тәсәл-
лиси билән уларниң санлириму барғансери көпәймәктә еди.

Петрус Лидда вә Йоппа шәһәрлиридә яратқан мөҗизиләр

32 Шу вақитларда шундақ болдики, Петрус һәр қайси жайларни арилап жүргәндә, Лид-
да шәһиридики муқәддәс бәндиләрниму йоқлашқа чүшти. 33 У йәрдә у Әнеяс исимлиқ
бир адәмни учратти. Бу адәм паләч болуп, орун тутуп ятқили сәккиз жил болған екән.
34 Петрус униңға:
— Әнеяс, Әйса, йәни Мәсиһ болғучи сени сақайтиду. Орнуңдин туруп, палисиңни жиғиштур! — деди.
У дәрһал орнидин турди. 35 Әнеясни көргән Лидда шәһиридики вә Шарон районидикиләрниң һәммиси товва қилип Рәбгә бағланди.

9:22 **«Саулниң қайил қилиш күчи барғансери ешип,..»** — яки, «Саул барғансери күчләндүрүлүп,...». **«Дәмәшқтики Йәһудийларни паракәндичиликкә чөмдүрди»** — яки «Дәмәшқтики Йәһудийларни буни рәт қилишқа амалсиз қалдурди».
9:24 2Кор. 11:32.
9:25 **«уни ... сепил камаридин чүшүрди»** — яки, «уни... күнгүридин чүшүрди». «2Кор.» 11:33ниму көрүң.
9:25 Йә. 2:15; 1Сам. 19:12.
9:26 **«Саул Йерусалимға йетип берип...»** — 9:23 вә 9:26 оттурисида үч йил өткән еди. «Гал.» 1:15-18ни көрүң.
9:26 Рос. 22:17; Гал. 1:15-18
9:27 Рос. 11:25.
9:28 **«Саул Йерусалимда расуллар билән биллә очуқ-ашкарә жүрүп...»** — грек тилида «Саул Йерусалимда расуллар билән биллә кирип-чиқип...».
9:31 **«у чағда...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «шуниң билән...» яки «шуңа...».
9:33 **«орун тутуп...»** — грек тилида «палас тутуп...».
9:35 **«...Шарон районидикиләрниң һәммиси товва қилип Рәбгә бағланди»** — грек тилида «Шарон районидикиләрниң һәммиси *(өз йолидин)* бурулуп Рәбгә бағланди».

[36] Йоппа шәһиридә болса Табита исимлиқ бир аял мухлис бар еди (униң исми грекчидә
«Доркас» еди). У һәрдайим яхши әмәлләр вә хәйр-сахавәтлик ишларға бериләтти. [37] Шу
күнләрдә шундақ болдики, у кесәл болуп, өлүп кәтти. Кишиләр җәсәтни жуюп, үстүнки
қәвәттики бир өйгә ятқузуп қойди. [38] Йоппа шәһири Лидда шәһиригә йеқин болғачқа,
Йоппадики мухлислар Петрусниң Лиддада екәнлигини аңлап, униң алдиға икки адәм
әвәтти. Улар: «Һаял болмай йенимизға кәлсәң!» — дәп йелинди. [39] Петрус орнидин туруп
улар билән биллә Йоппаға барди. Йоппаға йетип келиши билән улар уни үстүнки қәвәт-
тики өйгә башлап чиқти. Барлиқ тул аяллар Петрусниң әтрапиға олишип, жиға-зерә
қилишип униңға Доркасниң улар билән биллә болған вақтида өзлиригә тикип бәргән
көйнәк-кийимлирини көрситишти.
[40] Лекин Петрус һәммәйләнни чиқириветип, тизлинип олтирип дуа қилди. Андин у
җәсәткә қарап:
— Табита, орнуңдин тур! — деди.
Табита көзини ечип, Петрусни көрүп, орнида олтарди.
[41] Петрус униңға қолини узитип уни йөләп турғузди вә муқәддәс бәндиләр билән тул
аялларни чақирип, Доркасни уларға тирик тапшуруп бәрди. [42] Бу хәвәр пүткүл Йоппаға
тарқилип, нурғун кишиләр Рәбгә етиқат қилди. [43] Шундақ болдики, Петрус Йоппада Си-
мон исимлиқ бир көнчиниң өйидә узун күнләр турди.

Римлиқ йүз бешиға пәриштиниң көрүнүши

10 [1] Қәйсәрийә шәһиридә Корнилий исимлиқ бир адәм болуп, у Рим қошунидики
«Италийәликләр» қисминиң йүз беши еди. [2] У ихласмән адәм болуп, өзи вә пүткүл
өйидикилири Худадин қорқатти. У мәртлик билән намратларға хәйр-сахавәт қилип,
дайим Худаға дуа-тилавәт қилатти. [3] Бир күни чүштин кейин саат үчләрдә, у ғайипанә
бир көрүнүштә Худаниң бир пәриштисиниң өзиниң йениға кәлгәнлигини очуқ көрди.
Пәриштә уни:
— Корнилий! — дәп чақирди.
[4] Корнилий униңға көзлирини тикип қаттиқ чөчүп:
— Тәхсир, немә иш? — дәп сориди.
Пәриштә униңға:
— Сениң дуалириң вә хәйр-сахавәтлик ишлириң Худа алдиға әсләтмә қурбанлиқтәк бе-
рип йәтти. [5] Әнди сән Йоппаға адәм әвәтип, Петрус дәпму атилидиған Симон исимлиқ
адәмни чақиртип кәл. [6] У Симон исимлиқ бир көнчиниң өйидә меһман болуп турувати-
ду. Симонниң өйи деңиз бойида, — деди.
[7] Униңға сөзлигән пәриштә кәткәндин кейин, Корнилий өйдики хизмәтчиләрдин икки-
ни вә дайим йенида туруп хизмәт қилғучилар ичидики ихласмән бир ләшкәрни чақир-
ди. [8] Барлиқ ишларни чүшәндүргәндин кейин, уларни Йоппаға әвәтти.

9:36 **«Йоппа шәһири»** — крек тилида исми «Йоппа». Һазирқи исми «Жаффа» яки «Хайфа». **«...Табита....Доркас...»** — «Табита» ибраний тилида, «Доркас» грек тилида «җәрән» дегән мәнада.
9:42 **«Бу хәвәр пүткүл Йоппаға тарқилип...»** — мошу йәрдә «Йоппа» Йоппа *(Жаффа)* шәһириниң әтрапидики пүткүл йәрләрни көрсәтсә керәк. *(һазирқи исми «Хайфа»)*.
10:2 **«*Корнилий* ихласмән адәм болуп, өзи вә пүткүл өйидикилири Худадин қорқатти...»** — Корнилий бәлким синагогқа қатнашқан «Худадин қорққучи» дәп аталған ят әлликләрдин бири еди. Гәрчә Йәһудийларниң римлиқларға хуши болмисиму, у етиқати түпәйлидин Йәһудий намратларға шундақ хәйрлик ишларни қилатти.
10:3 **«чүштин кейин саат үчләрдә»** — Қанаан *(Пәләстин)* вақти билән «саат тоққузларда».

Худаниң Петрусқа вәһий бериши

9 Әтиси улар сәпәр қилип шәһәргә йеқинлашқанда, чүш вақти болуп, Петрус дуа қилиш
үчүн өгүзгә чиқти. 10 Униң қосиғи ечип кетип, бир нәрсә йәй деди. Бирақ улар ғиза
тәйярливатқанда, ғайипанә бир аламәт Петрусни орувалди. 11 У асман ечилип, төрт
бүҗигидин бағланған һалда йәр йүзигә чүшүрүлүватқан кәң дәстихандәк бир нәрсини
көрди. 12 Дәстиханда һәр хил төрт путлуқ һайванлар, йәр беғирлиғучилар, асмандики
учар-қанатларму бар еди. 13 Униңға бир аваз аңланди: —
«Орнуңдин тур, Петрус, улардин союп йә!»
14 — Яқ, Рәб, һәргиз болмайду! Мән һеч қачан һеч қандақ напак яки һарам нәрсини йегән
әмәсмән! — деди Петрус.
15 Аваз иккинчи қетим келип униңға:
— Худа һалал дәп паклиғанни сән һарам демә! — дейилди.
16 Бу иш үч қетим йүз берип, андин дәстихандәк болған шу нәрсә дәрһал асманға елип
чиқип кетилди.
17 Петрус көргән ғайипанә аламәтниң мәнаси тоғрисида қаймуқуп турғанда, мана Кор-
нилий әвәткән кишиләр Симонниң өйини тепип, дәрваза алдида туратти.
18 Улар бирисини чақирип, униңдин Петрус дәпму атилидиған Симон дегән бириси бу
йәрдә турамду? — дәп сориди.
19 Петрус техичә шу ғайипанә аламәтниң мәнаси үстидә ойлиниватқанда, Роһ униңға:
— Мана, сени үч адәм издәп кәлди. 20 Орнуңдин тур, пәскә чүш, һеч иккиләнмәй улар
билән биллә барғин. Чүнки уларни әвәткүчи Мән! — деди.
21 Петрус пәскә чүшүп, һелиқи адәмләргә:
— Силәр издигән киши мана мән болимән. Бу йәргә келиш сәвәвиңлар немекин? — деди.
22 Улар җававән: — һәққаний бир адәм, Худадин қорқидиған, шундақла пүткүл Йәһудий
хәлқи тәриплигән Корнилий исимлиқ римлиқ йүз беши муқәддәс бир перишитә тәрипи-
дин сизни өйигә чақиртип, сиздин сөз-калам аңлашқа әмир қилинған! — деди.
23 Шуңа Петрус уларни өйгә тәклип қилип, қондуруп меһман қилди.
Әтиси орнидин туруп у улар билән биллә йолға чиқти. Йоппадики қериндашлардин бә-
зилири уларға һәмраһ болуп маңди. 24 Иккинчи күни, улар Қәйсәрийәгә йетип барди.
Әнди Корнилий туққанлири вә йеқин яр-бурадәрлирини өйигә чақирип, Петрусларни
тәққәзарлиқ билән күтүп туратти. 25 Петрус өйгә киргәндә, Корнилий алдиға чиқип, ай-
иғиға өзини етип сәҗдә қилди. 26 Лекин Петрус дәрһал уни йөләп турғузуп:
— Орнуңдин турғин! Мәнму бир инсан, халас! — деди.
27 У Корнилий билән гәп қилғач өйгә киривиди, өйниң ичигә жиғилған топ-топ адәм-
ләрни көрди. 28 У уларға:
— Силәргә мәлумки, биз Йәһудийларниң ят әлликләрдин бириси билән барди-кәлди
қилиши яки өйлиригә кириши Тәврат қанун-әқидилиримизгә хилап. Лекин Худа маңа

10:9 **«чүш вақти»** — ибранийларниң вақти билән «саат алтидә».
10:9 2Пад. 4:33; Мат. 6:6.
10:14 **«Яқ. Рәб, һәргиз болмайду! Мән һеч қачан һеч қандақ напак яки һарам нәрсини йегән әмәсмән!»** — дәстихандики һәр хил һайванлар ичидә Тәврат қануни һарам дәп бекиткән нурғун җаниварлар болса керәк еди.
10:14 Лав. 11:4; Қан. 14:7.
10:15 Мат. 15:11; Рим. 14:17,20; 1Тим. 4:4; Тит. 1:15.
10:18 **«Улар** *, йәни Корнилий әвәткән кишиләр* **бирисини чақирип, униңдин Петрус дәпму атилидиған Симон дегән бириси бу йәрдә турамду? — дәп сориди»** — 18-21-айәтләрдин қариғанда, дәсләптә һеч ким мошу адәмләрниң соалиға җавап бәрмиди. Йәһудий қериндашлар дәрвазиниң сиртида бир нәччә римлиқларниң, җүмлидин бир римлиқ әскәрниң Петрус тоғрилиқ сораватқанлиғини көрүп, бәлким җавап бериштин бир аз қорққан болуши мүмкин еди.
10:19 **«Мана, Роһ униңға: — Мана, сени үч адәм издәп кәлди... деди»** — «Роһ» мошу йәрдә Худаниң Муқәддәс Роһи.
10:26 Рос. 14:14; Вәһ. 19:10; 22:9.

һеч қандақ адәмни напак яки һарам демәслигим керәклигини аян қилди. [29] Шуниң үчүн
силәр адәм әвәтип мени чақирғанда, һеч рәт қилмай алдиңларға кәлдим. Әнди сорай,
мени немә дәп чақирдиңлар? — деди.
[30] Корнилий мундақ деди:
— Төрт күнниң алдида бүгүнки мошу вақитқичә роза тутқан едим; саат үчләрдә мән
өйдә дуа қиливататтим. Туюқсиз кийимлиридин нур чақнап туридиған бир адәм алдимда
пәйда болуп өрә турди: [31] «Корнилий! Дуайиң иҗабәт қилинди вә хәйр-сахавәт-
лик ишлириң Худа алдиға әсләтмә қурбанлиқтәк йәтти. [32] Шуңа Йоппаға адәм әвәтип,
Петрус дәпму атилидиған Симон исимлиқ адәмни чақиртип кәл. У деңиз бойида ол-
тирақлуқ Симон исимлиқ бир көнчиниң өйидә меһман болуп туруватиду» деди. [33] Шу-
ниң үчүн, дәрһал өзлирини чақирип келишкә адәм әвәткән едим. Өзлири күлбәмгә келип
яхши қилдила! Әнди биз һәммәйлән Худа өзлиригә әмир қилған барлиқ сөзләрни
аңлаш үчүн Худаниң алдида һазир туруватимиз.

Худа ят әлләргиму ниҗат ата қилиду

[34-35] Петрус ағзини ечип мундақ деди:
— Бәрһәқ, мән Худани һеч қандақ адәмгә йүз-хатирә қилмайду, дәп чүшинип йәттим;
бәлки һәр әлдин болғанлар ичидә Униңдин қорқидиған вә һәққанийәт жүргүзидиған
киши болсила, Униң алдида мәқбулдур. [36] Худа Исраил хәлқигә йәткүзгән сөз-калам,
йәни Әйса Мәсиһ арқилиқ (у пүткүл мәвҗудаларға Рәбдур) енақ-хатирҗәмлик жакаланған
хуш хәвәр силәргә мәлумғу; [37-38] Силәрниңму Йәһя пәйғәмбәр чөмүлдүрүш чақи-
риқини йәткүзгәндин тартип, Галилийәдин башлап пүткүл Йәһудийә зиминлирида На-
сарәтлик Әйса тоғрилиқ гувалиқтин — йәни Худаниң қандақ қилип уни Муқәддәс Роһ вә
күч-қудрәт билән мәсиһлигәнлиги, шуниң билән у һәммә йәрни кезип, яхши әмәлләр-
ни қилип, Иблисниң илкидә болғанларниң һәммисини сақайтқанлиғидин хәвириңлар
бардур. Чүнки Худа униң билән биллә еди. [39] Бизму униң һәм Йәһудийларниң зимини-
да һәм Йерусалимда қилған пүтүн әмәллириниң гувачилири. Улар уни яғачқа есиши
биләнму өлтүрди. [40-41] Бирақ үчинчи күни, Худа уни қайта тирилдүрүп намайән қилди.
Бирақ һәммә кишиләргә әмәс, пәқәт Худа Өзи алди билән таллиған гувачилар, йәни
у өлүмдин тирилгәндин кейин униң билән һәмдәстихан болған бизләрниң аримизда
намайән қилди. [42] У бизгә хәлиққә хуш хәвәр йәткүзүшни вә өзиниң Худа тәрипидин
тирикләр вә өлгәнләрниң сорақчиси қилинип тайинланғучи екәнлигини җакалашни
әмир қилди. [43] Барлиқ пәйғәмбәрләр униңға гувалиқ беридуки, һәр ким униңға етиқат
қилған болса униң нами арқилиқ гуналири кәчүрүм қилиниду.
[44] Петрус техи бу сөзләрни қиливатқанда, Муқәддәс Роһ сөз-каламни аңлаватқан һәм-

---

10:28 Мис. 23:32; 34:15; Қан. 7:2; Юһ. 4:9; 18:28; Рос. 11:3; 15:8; Әф. 3:6.
10:30 **«саат үчләрдә»** — ибранийларниң вақти билән «саат тоққузларда». Бәзи кона көчүмиләрдә «роза туттум» дегән сөзләр тепилмайду.
10:31 Мат. 28:3; Мар. 16:5; Луқа 24:4.
10:34-35 Қан. 10:17; 2Тар. 19:7; Аюп 34:19; Рим. 2:11; Гал. 2:6; Әф. 6:9; Кол. 3:25; 1Пет. 1:17.
10:36 Йәш. 9:5; 52:7; Юһ. 16:33; Рим. 5:1; Кол. 1:20.
10:37-38 Йәш. 8:23; 9:1; Мат. 4:12; Мар. 1:14,38, 39; Луқа 4:14; Зәб. 44:8; Йәш. 61:1; Луқа 4:18.
10:39 **«Йәһудийларниң зимини»** — Йәһудийә. **«улар уни яғачқа есип өлтүрди»** — грек тилида «улар уни дәрәқтә есип өлтүрди».
10:40-41 **«... униң билән һәмдәстихан болған бизләр...»** — грек тилида «...униң билән йегән вә ичкән бизләр...».
10:40-41 Мар. 16:14; Луқа 24:34; Юһ. 20:19; Рос. 2:24; 1Кор. 15:5.
10:42 Мат. 28:19; Мар. 16:15; Юһ. 15:16; Рос. 17:31.
10:43 Яр. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Қан. 18:15; Зәб. 131:11; Йәш. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Йәр. 23:5; 33:14; Әз. 34:23; 37:24; Дан. 9:24; Мик. 7:20; Рос. 15:9.

мә кишигә чүшти. 45 Петрус билән биллә кәлгән хәтнилик болған ишәнгүчиләрниң һәр
бири Муқәддәс Роһниң ят әллярдикиләргиму ата қилинип төкүлгәнлигини көрүп бәк
һәйран болушти. 46 Чүнки уларниң карамәт намәлум тилларда сөзлишип Худани улуқ-
лиғанлиғини аңлиди. Шуңа Петрус:
47 — Мошу кишиләр бизгә охшаш Муқәддәс Роһни қобул қилғучи болған болса, ким улар-
ниң суға чөмүлдүрүшни қобул қилишини тосалисун?! — деди.
48 Шуниң билән у уларниң Рәбниң намида чөмүлдүрүлүшини буйруди. Андин улар Пе-
трусниң улар билән бир нәччә күн турушини өтүнди.

Петрусниң «ят әлликләр»ниң чөмүлдүрүлүшини ақлиши

11 1 Расуллар вә пүткүл Йәһудийәдики башқа қериндашлар ят әлликләрниңму
Худаниң сөз-каламини қобул қилғанлиғини аңлиди. 2 Шуңа, Петрус Йерусалимға
қайтқанда, хәтнилик болған ишәнгүчиләр уни әйипкә буйруп:
3 — Сән хәтнә қилинмиған адәмләрниң өйидә меһман болуп, улар билән һәмдәстихан
болдуң?! — деди.
4 Бирақ Петрус пүтүн ишни баштин-ахириғичә уларға бир-бирләп чүшәндүрүп 5 мундақ
деди:
— Йоппа шәһиридә дуа қиливатқинимда, ғайипанә көрүнүш мени оривелип, бир аламәт-
ни көрдүм. Кәң дәстихандәк бир нәрсә төрт бүҗигидин бағланған һалда асмандин
чүшүп, мениң йенимда тохтиди. 6 Униңға көз тикип қарисам, ичидә һәр хил төрт пут-
луқ һайванлар, явайи һайванатлар, йәр беғирлиғучилар, асмандики учар-қанатларму
бар екән. 7 Андин: «Орнуңдин тур Петрус, улардин союп йә!» дегән бир авазни аңлидим.
8 Мән: «Як Рәб, һәргиз болмайду! Мән һеч қачан һәр қандақ напак яки һарам нәрсини ағ-
зимға алған әмәсмән!» дедим. 9 Бирақ маңа йәнә: «Худа һалал дәп паклиған нәрсини сән
һарам демә!» дегән аваз аңланди. 10 Бу иш үч қетим шундақ тәкрарлинип, ахир буларниң
һәммиси асманға қайтидин тартип кетилди. 11 Мана дәл шу чағда, Қәйсәрийәдин мени
чақиришқа әвәтилгән үч киши мән турған өйниң алдиға кәлди. 12 Муқәддәс Роһ мени
һеч иккиләнмәй улар билән биллә беришқа буйруди. Мошу алтә қериндашму мән билән
биллә барди. Қәйсәрийәгә йетип келип, һелиқи адәмниң өйигә кирдуқ. 13 Бу киши бизгә
өзиниң өйидә пайда болуп турған бир пәриштини қандақ көргәнлигини ейтти. Пәриштә
униңға: «сән Йоппаға адәм әвәтип, Петрус дәпму атилидиған Симон исимлиқ бир адәм-
ни чақиртип кәл, 14 у саңа сени вә пүткүл аиләңгә ниҗатлиқ йәткүзидиған бир хәвәрни
ейтип бериду» дегән екән.

10:44 Рос. 8:17.
10:45 **«хәтнилик болған ишәнгүчиләр»** — *(Йоппадин кәлгән)* Йәһудийларни көрситиду. **«ят әллярдикиләргә»** — демәк, Йәһудий әмәсләргә.
10:46 Мар. 16:17; Рос. 2:4.
10:47 Рос. 8:36; 11:17.
11:2 **«Йерусалимға қайтқанда»** — грек тилида «Йерусалимға чиққанда».
11:3 Мис. 23:32; 34:15; Қан. 7:2; Юһ. 18:28.
11:5 Рос. 10:9.
11:8 Лав. 11:4; Қан. 14:7.
11:12 **«һеч иккиләнмәй улар билән биллә бериш...»** — яки «*(Йәһудий яки Йәһудий әмәсләрни)* һеч айримай улар билән биллә бериш...». **«мошу алтә қериндаш»** — шүбһисизки Йоппа шәһиридин кәлгән алтә қериндашниң шу чағда Петрусниң һәмраһлиғида болғанлиғини көрситиду.
11:12 Рос. 10:19; 15:7.
11:14 **«у саңа сени вә пүткүл аиләңгә ниҗатлиқ йәткүзидиған бир хәвәрни ейтип бериду» дегән екән»** — грек тилида «у саңа сени вә пүткүл аиләңгә қутқузуш васитә болған бир нәччә сөзләрни ейтип бериду».

[15] Мән гәпни башлиғинимда, Муқәддәс Роһ худди башта бизниң үстимизгә чүшкини-
дәк, уларғиму чүшти. [16] Шу чағда, Рәбниң сөз-каламини, йәни: «Йәһя кишиләрни суға
чөмүлдүргән, лекин силәр болсаңлар Муқәддәс Роһқа чөмүлдүрүлисиләр» дегинини
есимгә алдим. [17] Шуңа, әгәр Худа әнди мошуларға биз Рәб Әйса Мәсиһкә етиқат қилғи-
нимиздин кейин бизгә бәргән илтипатқа охшаш илтипат ата қилған болса, Худани то-
салғидәк мән зади ким едим?
[18] Улар бу сөзләрни аңлиғанда, әйипләштин тохтап, Худаға мәдһийә оқуп:
— Бәрһәқ, Худа әлләргиму һаятлиққа елип баридиған товва қилишни несип қипту! —
дейишти.

Антакя шәһиридики етиқатчилар

[19] У чағда, Истипанниң иши билән зиянкәшликкә учрап һәр қайси җайларға тарқилип
кәткәнләр Фәникийә райони, Сипрус арили вә Антакя шәһири қатарлиқ җайларғичә йе-
тип берип, бу җайларда сөз-каламни пәқәт Йәһудийларғила йәткүзәтти. [20] Лекин улар-
дин Сипрус арили вә Курини шәһиридин кәлгән бәзиләр Антакя шәһиригә барғанда, Рәб
Әйсаниң хуш хәвирини Грекләргиму йәткүзди. [21] Рәбниң қоли улар билән биллә болуп,
толиму нурғун кишиләр ишинип товва қилип Рәбгә бағланди.
[22] Бу хәвәр Йерусалимдики җамаәтниң қулиқиға йетип кәлди. Шуниң билән улар
Барнабасни Антакяғичә арилап өтүшкә әвәтти. [23] Барнабас йетип берип, Худаниң
меһир-шәпқитини көрүп, хошал болди. У уларниң һәммисини җан-дилидин қәтъий-
лик билән Рәбгә чиң бағлинишқа риғбәтләндүрди. [24] Чүнки у Муқәддәс Роһқа вә иман-
ишәшкә толдурулған болуп, яхши бир адәм еди. Шуниң билән зор бир топ адәмләр Рәбгә
қошулди.
[25] Шуниң билән Барнабас Тарсус шәһиригә Саулни издәп барди. [26] Уни тепип Антакяға
елип кәлди; шундақ болдики, иккилән җамаәт билән биллә сақ бир жил жиғилип,
нурғун адәмгә тәлим бәрди. Мухлисларниң «Христианлар» дәп тунҗа атилиши Антакя-
дин башланди.
[27] У күнләрдә бәзи пәйғәмбәрләр Йерусалимдин Антакяға чүшүп кәлди. [28] Булардин Ага-
бус исимлиқ бирәйлән оттуриға чиқип, Роһниң вәһийини йәткүзүп, қаттиқ бир ачар-

---

11:15 **«Муқәддәс Роһ худди башта бизниң үстимизгә чүшкинидәк»** — расул Петрусниң «башта» дегән сөзидин еники, у вә башқа етиқатчиларға нисбәтән Муқәддәс Роһниң өзлиригә кәлгәнлиги толуқ бир йеңи башлиниш болған еди.

11:16 Йәш. 44:3; Йо. 2:28-29; Мат. 3:11; Мар. 1:8; Луқа 3:16; Юһ. 1:26; Рос. 1:5; 2:4; 19:4.

11:17 Рос. 15:9.

11:19 **«зиянкәшликкә учрап...»** — грек тилида «азап-оқубәтләргә учрап...». **«Сипрус арили вә Антакя шәһири қатарлиқ җайлар...»** — бу Антакя «Сурийәдики Антакя» еди.

11:19 Рос. 8:1, 4.

11:20 **«.. Рәб Әйсаниң хуш хәвирини Грекләргиму йәткүзди»** — «Грекләр» «Йәһудий әмәсләр» еди, әлвәттә.

11:21 **«...товва қилип Рәбгә бағланди»** — грек тилида «...*(«өз йолидин»)* бурулуп Рәбгә бағланди».

11:21 Рос. 2:47; 5:14.

11:22 **«... Шуниң билән улар Барнабасни Антакяғичә арилап өтүшкә әвәтти»** — мәхсити бәлким, әһвални билип бекип, һәқиқий етиқатчилар болса уларни риғбәтләндүрүш еди.

11:23 **«Барнабас ... Худаниң меһир-шәпқитини көрди...»** — бу дегәнликниң бәлким көп җәһәтлири бардур: — *(1)* адәмләр һәқиқәтән товва қилип Рәбгә бағланса бу шүбһисизки, Худаниң меһир-шәпқитиниң зор нәтиҗисидур; *(2)* Худаниң меһир-шәпқити билән етиқатчиларда һәр хил мевә — муһәббәт, хошаллиқ, хатирҗәмлик қатарлиқлар пәйда болиду; *(3)* җамаәтниң өсүши вә көпийиши пәқәт Худаниң меһир-шәпқити биләнла болиду.

11:23 Рос. 13:43; 14:22.

11:24 Рос. 4:36; 6:5.

11:25 Рос. 9:27.

11:26 **«мухлисларниң «Христианлар» дәп тунҗа атилиши Антакядин башланди»** — «Христианлар» дегән сөз бәлким авал «хрестос» *(«ахмақ» дегән мәнада)* дегән сөздин кәлгән мәсқирә характеридики сөз болуши мүмкин; лекин ахир берип асасий мәнаси яхши чиқти, йәни «Мәсиһләнгән Қутқазғучиниң *(Мәсиһниң)* адәмлири» *(«Мәсиһ» болса ибраний тилида «Машияһ» — грек тилида «Мәсиһләнгән Қутқазғучи»).*

чилиқниң пүткүл дунияни басидиғанлиғини алдин-ала ейтти (бу ачарчилиқ дәрвәқә
«Клавдиюс Қәйсәр» һөкүм сүргән вақитта йүз бәрди). [29] Буниң билән Антакядики
мухлисларниң һәр бири өз қурбиға қарап пул жиғип, Йәһудийәдә туруватқан қерин-
дашларға ярдәм беришни қарар қилди. [30] Улар бу қарарни ада қилип, сәдиқини Барна-
бас вә Саулниң қоли арқилиқ Йәһудийәдики жамаәт ақсақаллириға йәткүзүп бәрди.

Техиму көп зиянкәшликләр

12 [1] Шу чағларда, Һерод падиша жамаәттикиләрдин бәзилиригә зиянкәшлик
қилмақчи болуп уларға қол салди. [2] У Юһаннаниң акиси Яқупни қиличлап
өлтүрди. [3] Өзиниң бу қилған ишиниң Йәһудийларға яққанлиғини көрүп, у Петрусниму
тутқун қилдуруди (шу чағда «петир нан һейти» мәзгили еди). [4] Петрусни тутқандин
кейин, уни зинданға ташлап, төрт ләшкәр бир гуруппа қилинған төрт қараввул топиға
тапшурди. Пасха һейттин кейин, Һерод уни халайиқ алдида сорақ қилмақчи еди. [5] Шуңа
Петрус зинданда тутуп қелинди. Лекин жамаәт Худаға жан-дил билән униң үчүн дуа
қилишивататти.

Петрусниң зиндандин қутқузулуши

[6] Әнди Һерод уни елип чиқип сот қилишниң алдинқи кечиси, Петрус икки зәнжир
билән бағлақлиқ пети, икки қаравулниң оттурисида ухлаватватти; ишикниң сиртидиму
бир нәччә қаравул зинданни күзәт қиливататти. [7] Вә туюқсиз Рәбниң бир пәриштиси
көрүнүп, бир нур камерни йорутти. Пәриштә Петрусниң биқиниға ноқуп:
— Тез тур! — дәп ойғатти. Униң қоллиридики зәнжир шу һаман бошап чүшүп кәтти.
[8] Пәриштә униңға:
— Белиңни бағливал! Кәшиңниму кий! — деди. Петрус униң дегинини қилди. Андин у:
— Чапиниңни йепинчақлап кәйнимдин маң! — деди.
[9] Петрус униңға әгишип камердин чиқти. Бирақ у пәриштиниң вастиси билән болу-
ватқан бу ишларниң растлиғини билмәй, бәлки бир ғайипанә көрүнүш көрүптимән, дәп
ойлаватватти. [10] Улар биринчи вә иккинчи күзәттин өтүп, зинданниң шәһәргә чиқидиған
төмүр дәрвазисиға барғанда, дәрваза улар үчүн өзлүгидин ечилип кәтти. Улар чиқип,
бир кочидин өткәндә, пәриштә туюқсиз униң йенидин кәтти.
[11] Шу чағда, Петрус есигә келип, өз-өзигә: «Дәрвәқә әнди Рәб Өз пәриштисини әвәтип,
мени Һеродниң қолидин вә Йәһудий хәлқиниң күткәнлириниң һәммисидин қутқуз-
упту, дәп билдим» — деди.
[12] Һәқиқий әһвални чүшинип йәткәндә, у Маркус дәпму атилидиған Юһаннаниң аниси
Мәрйәмниң өйигә барди. У йәрдә нурғун кишиләр жиғилип дуа-тилавәт қиливататти.
[13] У дәрвазиниң ишигини қаққанда, Рода исимлиқ бир дедәк авазни аңлап чиқти. [14] У

11:28 **«Агабус... Роһниң Вәһийи билән ... алдин-ала ейтти»** — «Роһ» мошу йәрдә Муқәддәс Роһ, әлвәттә.
11:28 Рос. 21:10.
11:29 **«Буниң билән Антакядики мухлисларниң һәр бири өз қурбиға қарап пул жиғип, Йәһудийәдә туруватқан қериндашларға ярдәм беришни қарар қилди»** — немишкә улар Йәһудийәдики қериндашларға алаһидә ярдәм әвәтмәкчи? *(1)* Йәһудий қериндашлар авал Худаниң хизмитини алға сүртүш үчүн көп йәрләрни сетивәткән еди *(«Рос.» 2-бап)*; *(2)* Йерусалим вә Йәһудийә өлкисидә болған зиянкәшлик бәк еғир болғачқа, етиқатчиларниң иқтисадий зийини бәлким аз әмәс еди.
11:30 Рос. 12:25.
12:1 **«Һерод падиша»** — бу Һерод «Һерод Агриппа *(И)*» еди. Һеродлар тоғрилиқ «Тәбирләр»ни көрүң.
12:2 Мат. 4:21.
12:4 **«Пасха һейт»** — йәни «өтүп кетиш һейти».
12:4 Юһ. 21:18.
12:7 Рос. 5:19; 16:26.

Петрусниң авазини тонуп, хошаллиғидин ишикни ечишқиму үлгүрмәй жүгүрүп келип, һәммәйләнгә:
— Петрус дәрваза алдида туриду! — дәп хәвәр қилди.
[15] Лекин улар: — Сараң болуп қалдиңғу! — дейишти. Бирақ у: — Раст шундақ, дәп туру-
валди. Улар:
— У униң пәриштиси болса керәк! — дейишти.
[16] Бирақ Петрус дәрвазини қеқиверди. Улар чиқип дәрвазини ечип, униң өзини көргәндә
һәммәйлән һаң-таң болушти. [17] Петрус уларға үн чиқармаслиққа қол ишарити қилип,
уларға Рәбниң өзини зиндандин қандақ елип чиққанлиғини ейтип бәрди. Андин кейин,
у:
— Бу хәвәрни Яқупқа вә қериндашларға йәткүзүп қоюңлар, — дәп, өзи у йәрдин башқа
йәргә кәтти.
[18] Таң атқанда, қаравуллар Петрус зади немә болди дәп сарисимигә чүшти. [19] Һерод уни
издәп униң из-деригини тапалмиғачқа, қаравулларни сорақ қилип, уларни өлүмгә
мәһкүм қилишни буйруди. Бу иштин кейин, у Йәһудийәдин чүшүп Қәйсәрийә шәһири-
гә берип шу йәрдә турди.

Һерод Агриппа ханниң өлүми

[20] Әслидә Һерод хан билән Тур вә Зидондикиләр арисида қаттиқ жедәл бар еди. Һалбу-
ки, Тур вә Зидондикиләр бирлишип, Һеродниң алдиға кәлди. Униң билән яришивелиш
үчүн улар алди билән ханниң Биластус исимлиқ шәхсий ғожидарини өзлиригә яр-
йөләк болушқа қайил қилған еди. Чүнки бу жуттикиләр ашлиқни ханниң илкидики
жайлардин алатти.
[21] Бәлгүләнгән көрүшүш күнидә Һерод шаһанә тонлирини кийип, сорақ тәхтидә олти-
рип, уларға нутуқ сөзлиди. [22] Аңлиған хәлиқ:
— Бу адәмниң авази әмәс, бәлки бир илаһниң авазидур! — дәп вақирашти.
[23] Шуан Пәрвәрдигарниң бир пәриштиси ханни урди; чүнки у шан-шәрәпни Худаға беғи-
шлимиди.
Нәтиҗидә, у қурутқа йәм болуп өлди. [24] Амма Худаниң сөз-калами давамлиқ бәрқ уруп
кеңәйди. [25] Барнабас билән Саул Йерусалимда сәдиқилирини тапшуруш хизмитини ада
қилғандин кейин, Антакяға қайтип кәтти. Улар Маркус дәпму атилидиған Юһаннани
биллә елип барди.

Муқәддәс Роһниң Барнабас билән Саулни әвәтиши

13 [1] Антакядики жамаәт ичидә бәзи пәйғәмбәрләр вә тәлим бәргүчиләр бар еди.
Улар Барнабас, «Қара» дәпму атилидиған Шимеон, Куринилик Лукиус, Һерод хан

12:15 **«У униң пәриштиси болса керәк»** — улар «өлгән Петрусниң роһи» яки «Петрусни алаһидә қоғдайдиған бир пәриштә» дәп ойлап қалған болуши мумкин.
12:17 **«Бу хәвәрни Яқупқа вә қериндашларға йәткүзүп қоюңлар»** — «Яқуп» мошу йәрдә Рәб Әйсаниң иниси болған Яқупни көрситиду.
12:17 Рос. 13:16; 19:33; 21:40.
12:21 **«Һерод... уларға нутуқ сөзлиди»** — яки «Һерод... уларни әйипләп нутуқ сөзлиди». Грек тилида «нутуқ сөзләш» дегән бу сөзниң бәзидә «әйипләш» дегән пуриғи бар.
12:24 **«амма Худаниң сөз-калами давамлиқ бәрқ уруп кеңәйди»** — демәк, униңға етиқат қилғучиларниң сани көпәймәктә еди.
12:24 Йәш. 55:11; Рос. 6:7.

билән биллә чоң болған Манаән вә Сауллар еди. [2] Улар Рәбниң ибадитидә болуп роза тутуватқан бир мәзгилдә, Муқәддәс Роһ уларға:
— Барнабас билән Саулни Мән уларни қилишқа чақирған хизмәт үчүн Маңа айрип қоюңлар, — деди.
[3] Шуниң билән, улар йәнә роза тутуп дуа қилғандин кейин, иккиләнниң үстигә қоллирини тәккүзүп узитип қойди.

Барнабас билән Саул Сипруста

[4] Улар Муқәддәс Роһ тәрипидин әвәтилгән болуп, Сәлюкийә шәһиригә берип, у йәрдин кемигә чиқип Сипрус арилиға қарап йолға чиқти. [5] Саламис шәһиригә йетип келип, улар Йәһудийларниң синагоглирида Худаниң сөз-каламини йәткүзүшкә башлиди. Юһанна уларниң ярдәмчиси еди. [6] Улар пүтүн aралнi арилап чиқип, Пафос шәһиригә кәлди. Улар у йәрдә Барйәшуа исимлиқ бир киши билән учришип қалди. У сеһиргәр болуп, сахта пәйғәмбәр болған бир Йәһудий еди. [7] У киши бу аралниң римлиқ валийиси Сергиюс Павлусниң һәмраһи еди. Валий уқумушлуқ бир киши болуп, Барнабас билән Саулни чақиртип, Худаниң сөз-каламини аңлимақчи болди. [8] Лекин һелиқи сеһиргәр (униң грекчә исми Әлимас болуп, «сеһиргәр» дегән мәнада) уларға қарши чиқип, валийниң райини етиқаттин қайтурушни урунмақта еди. [9] Бирақ Муқәддәс Роһқа толдурулған Саул (йәнә «Павлус» дәпму атилиду) һелиқи сеһиргәргә тикилип қарап [10] униңға:
— Әй, қәлбиң һәр хил һейлигәрлик вә алдамчилиқ билән толған Иблисниң оғли, һәммә һәққанийлиқниң дүшмини! Пәрвәрдигарниң түз йоллирини бурмилашни зади тохтатмамсән?! [11] Әнди Рәбниң қоли үстүңгә чүшти! Көзлириң кор болуп, бир мәзгил күнниң йоруғини көрәлмәйсән! — деди.
Шуан, бир хил туман вә қараңғулуқ уни басти. У йолни силаштуруп, кишиләрдин мени қолумдин йетиләңлар, дәп илтиҗа қилатти. [12] Йүз бәргән ишни көргән валий Рәбниң тәлимигә қаттиқ һәйран болуп, Униңға етиқат қилди.

Павлусниң бир синагогта Рәбниң тәлимини бериши

[13] Павлус билән униң һәмраһлири кемигә чиқип, Пафостин Памфилийә өлкисидики Пәргә шәһиригә барди. У йәрдә Юһанна улардин айрилип Йерусалимға қайтти. [14] Павлуслар болса Пәргә шәһиридин чиқип, давамлиқ меңип Писидийә районидики Антакя шәһиригә берип, шабат күни синагогқа кирди. [15] Тәврат қисимлиридин вә пәйғәмбәрләрниң язмилиридин оқулғандин кейин, синагогниң чоңлири уларни чақиртип:
— Қериндашлар, әгәр халайиққа бирәр несиһәт сөзүңлар болса, ейтиңлар, — деди.
[16] Павлус орнидин туруп, қол ишарити қилип, халайиққа мундақ деди:

13:1 **««қара» дәпму атилидиған Шимеон»** — грек тилида ««негир» дәпму атилидиған Шимеон». «Негир» дегән мәнаси «қара». **«һерод хан»** — мошу айәттә «хан» грек тилида «тетрарқ» дегән сөз билән ипадилиниду. «Тетрарқ» дегәнниң толуқ мәнаси «(*зиминниң*) төрттин бир қисми үстидики һаким». «Тетрарқ» дегән мәртивә «валий»дин төвән; шуниң үчүн һеродлар Понтий Пилатусқа бойсунуши керәк еди.
13:1 Рос. 14:26.
13:2 Мат. 9:38; Рос. 9:15; 22:21; Рим. 1:1; 10:15; Гал. 1:15; 2:8; Әф. 3:8; 1Тим. 2:7; 2Тим. 1:11; Ибр. 5:4.
13:3 Рос. 6:6; 8:15; 19:6.
13:5 **«Юһанна уларниң ярдәмчиси еди»** — йәни Маркус дәпму аталған Юһанна.
13:5 Рос. 12:25.
13:6 Рос. 8:9; 19:13.
13:9 **«Саул йәнә «Павлус» дәпму атилиду...»** — «Павлус» латинчә исим болуп, мәнаси бәлким «кичик». Саул Муқәддәс Роһ тәрипидин Йәһудий әмәсләрниң хизмитидә болушқа чақирилғачқа, у мошу йәрдин башлап өзи үчүн бу латинчә исим ишлитишкә башлайду.
13:13 **«У йәрдә Юһанна улардин айрилип Йерусалимға қайтти»** — мошу «Юһанна» болса Юһанна Маркус еди.
13:13 Рос. 15:38.

— Әй Исраиллар вә Худадин қорққанлар, қулақ селиңлар! [17] Бу Исраил хәлқиниң Худаси
ата-бовилиримизни таллиди; улар Мисирда мусапир болуп яшиған вақитларда уларни
улуқ қилди, Өзиниң егиз көтәргән билиги билән уларни Мисирдин қутқузуп чиқти. [18] У
чөлдә уларға тәхминән қириқ жил ғәмхорлуқ қилди [19] андин Қанаан зиминидики йәттә
әлни йоқитип, уларниң зиминлирини уларға мирас қилип бәрди. [20] Бу ишларға алди-кәй-
ни болуп тәхминән төрт йүз әллик жил кәтти. Кейин, таки Самуил пәйғәмбәр оттуриға
чиққичә, у уларға батур һакимларни тикләп бәрди. [21] Андин улар бизгә бир падишани бәр-
сикән, дәп Самуил пәйғәмбәрдин тилиди. Шуниң билән Худа уларға Бинямин қәбилисидин
Киш исимлиқ адәмниң оғли Саулни тикләп бәрди. У қириқ жил һөкүм сүрди. [22] Бирақ Худа
Саулни сәлтәнитидин чүшүрүп, уларға Давутни падиша қилип турғузуп бәрди. Худа униң
һәққидә гувалиқ берип: «Көңлүмдикидәк бир адәмни, йәни Йәссәниң оғли Давутни таптим.
У Мениң толуқ ирадәмгә әмәл қилиду», — деди. [23] Өзи вәдә қилғандәк Худа бу адәмниң нәс-
лидин Исраил хәлқигә бир Қутқузғучи тикләп бәрди — у болса Әйсаниң өзидур!
[24] У хәлиқниң оттурисиға чиқиштин алввал, Йәһя пәйғәмбәр чиқип, барлиқ Исраил
хәлқини товва қилишни билдүридиған чөмүлдүрүшни қобул қилиңлар, дәп җакалиди.
[25] Йәһя пәйғәмбәр вәзипини тамамлиғанда, халайиққа мундақ дегән еди: «Силәр мени
ким дәп билисиләр? Мән силәр күткән зат әмәсмән. Бирақ мана, мәндин кейин бири-
си келиду, мән һәтта униң аяқ кәшлирини йешишкиму лайиқ әмәсмән!» [26] Әй қерин-
дашлар, Ибраһимниң җәмәтиниң нәсиллири вә араңлардики Худадин қорққанлар, бу
ниҗатлиқниң сөз-калами силәргә әвәтилди! [27] Йерусалимда туруватқанлар вә уларниң
һакимлири Әйсани тонумай, униң үстидин гунакар дәп һөкүм чиқарғини билән, һәр
шабат күни оқулидиған пәйғәмбәрләрниң алдин-ала ейтқан сөзлирини әмәлгә ашур-
ди. [28] Гәрчә улар униңдин өлүм җазасиға һөкүм қилишқа тегишлик бирәр гуна тапал-
миған болсиму, валий Пилатустин йәнила уни өлүмгә мәһкүм қилишни өтүнди. [29] Улар
бу ишларни қилип муқәддәс язмиларда униң һәққидә алдин пүтүлгәнләрниң һәм-
мисини өзлири билмигән һалда әмәлгә ашурғандин кейин, униң җәситини кресттин
чүшүрүп, бир қәбиргә қойди. [30] Лекин Худа уни өлүмдин тирилдүрди! [31] Тирилгәндин
кейин, у бурун өзи билән Галилийәдин Йерусалимғичә әгишип кәлгәнләргә көп күнләр
ичидә нәччә қетим көрүнүп турди. Бу кишиләр һазир Исраил хәлқигә униң гувачилири
болуватиду.

13:16 **«Әй Исраиллар вә Худадин қорққанлар... »** — «Худадин қорққанлар» дегән турақлиқ ибарә Тәврат етиқатида болған «ят әлликләр» (*Йәһудий әмәсләр*)ни көрситиду. Хәтнә қобул қилмиған болсиму, уларға синагогқа қатнишишқа рухсәт берилгән .
13:16 Рос. 12:17; 19:33; 21:40.
13:17 Мис. 1:1.
13:18 Мис. 16:35; Чөл. 14:34; Зәб. 94:10.
13:19 Йә. 14:2.
13:20 Һак. 2:16; 3:9.
13:21 1Сам. 8:5; 9:15; 10:15; Һош. 13:11.
13:22 1Сам. 13:14; 16:12; Зәб. 88:20-30; Рос. 7:45.
13:24 Мат. 3:1; Мар. 1:2; Луқа 3:2; Юһ. 3:23.
13:25 **«Мән силәр күткән зат әмәсмән»** — грек тилида: «Мән «у» әмәсмән» яки «Мән «шу зат» әмәсмән».
13:25 Мат. 3:11; Юһ. 1:20.
13:26 **«... Ибраһимниң җәмәтиниң нәсиллири вә араңлардики Худадин қорққанлар...»** — «Худадин қорққанлар» — 16-айәт вә изаһатниң көрүң.
13:26 Мат. 10:6; Рос. 3:26; 13:46.
13:27 **«Йерусалимда туруватқанлар вә уларниң һакимлири Әйсани тонумай...»** — грек тилида: «Йерусалимда туруватқанлар вә уларниң һакимлири уни тонумай...».
13:27 Юһ. 16:3; Рос. 3:17; 1Кор. 2:8; 1Тим. 1:13.
13:28 Мат. 27:20; Мар. 15:11; Луқа 23:18; Юһ. 19:6.
13:30 Мат. 28:6; Мар. 16:6; Луқа 24:6.
13:31 Мар. 16:14; Юһ. 20:19; 21:1; Рос. 1:3; 1Кор. 15:5.

32-33 Бизму ата-бовилиримизға қилинған вәдиниң хуш хәвирини силәргә һазир җакалай-
миз — Худа Әйсани аримизда тикләп, бу вәдини уларниң әвлатлири болған бизләргә
әмәлгә ашурди. Бу һәқтә Зәбурниң иккинчи күйидә алдин-ала мундақ пүтүлгән: «Сән
Мениң Оғлум, Өзүм сени бүгүнки күнидә туғдурдум». 34 Әндиликтә Худаниң Әйсаға чи-
ришни қайта көргүзмәй өлүмдин тирилдүридиғанлиғи һәққидә у муқәддәс язмиларда
мундақ алдин-ала ейтқан: «Давутқа вәдә қилған меһир-шәпқәтләрни силәргә ата қи-
лимән!» 35 Шуңа йәнә бу һәқтә йәнә бир айәттә: — «И Худа, Сениң муқәддәс Болғучуңға
тениниң чиришини көргүзмәйсән».
36 Чүнки Давут дәрвәқә Худаниң ирадиси бойичә өз дәври үчүн хизмәт қилип, өз ата-бо-
вилириға қошулуп өлүмдә ухлап униң тени чирип кәткән еди. 37 Лекин Худа өлүмдин
тирилдүргүчи болса чиришни һеч көрмиди.
38 Әнди шуңа силәр шуни билишиңлар керәкки, и қериндашлар, һазир гуналардин
кәчүрүм қилиниш йоли дәл шу киши арқилиқ силәргә җакалиниватиду. 39 Муса пәйғәм-
бәргә чүшүрүлгән Тәврат қануни билән силәр халас болалмайватқан ишлардин униңға
етиқат қилғучилар у арқилиқ халас қилинип һәққаний қилиниду! 40 Шуңа, пәйғәмбәр-
ләр алдин-ала ейтқан шу балаю-апәт бешиңларға чүшмәслиги үчүн еһтият қилиңлар! —
41 «Қараңлар, и мазақ қилғучилар, һәйрануһәс болуп һалак болуңлар!
Чүнки силәрниң күнлириңларда бир иш қилимәнки,
Уни бириси силәргә елан қилсиму силәр шу ишқа һәргиз ишәнмәйсиләр!»

42 Павлус билән Барнабас синагогдин чиқиватқанда, җамаәт уларға келәрки шабат күни
бу ишлар һәққидә йәнә сөзләшни йелинди. 43 Синагогтики җамаәт тарқалғанда, нурғун
Йәһудийлар вә Худадин қорққан Тәвратқа етиқат қилған Йәһудий әмәсләрму Павлус
билән Барнабасқа әгәшти. Иккиси уларға сөз қилип, уларни Худаниң меһир-шәпқитидә
чиң турушқа дәвәт қилди.

13:32-33 **«Сән Мениң Оғлум, Өзүм сени бүгүнки күнидә туғдурдум»** — «Зәб.» 2:7. Бәзи алимлар, бу бешарәттики «тикләш» дегән сөз униң өлүмдин тирилдүрүлгәнлигини көрситиду, дәп «тирилдүрүп» дәп тәрҗимә қилиду. Лекин униң тирилишини көрситидиған бешарәтләрни нәқил кәлтүридиған айәтләр 34-35-айәтләрдур. Шуңа Зәбурдики бу бешарәт *(«Зәб.» 2:7)* униң пак қиз Мәрйәмдин туғулушини көрситиду, дәп қараймиз.

13:32-33 Яр. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Қан. 18:15; 2Сам. 7:12; Зәб. 131:11; Йәш. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Йәр. 23:5; 33:14; Әз. 34:23; 37:24; Дан. 9:24,25; Зәб. 2:7.

13:34 **«Давутқа вәдә қилған меһир-шәпқәтләрни силәргә ата қилимән!»** — «Йәш.» 55:2.

13:34 Йәш. 55:3.

13:35 **«И Худа, Сениң муқәддәс Болғучуңға тениниң чиришини көргүзмәйсән»** — «Зәб.» 15:10. «Сениң муқәддәс Болғучуң» Мәсиһни көрситиду.

13:35 Зәб. 15:10; Рос. 2:27

13:36 **«Давут дәрвәқә Худаниң ирадиси бойичә өз дәври үчүн хизмәт қилип,...»** — яки «Давут дәрвәқә өз дәвридә Худаниң муддиа-мәхсәтлири үчүн хизмәт қилип,...». **«униң тени чирип кәткән еди»** — грек тилида «чиришләрни көрди». 35-айәтни көрүң.

13:36 1Пад. 2:10; Рос. 2:29.

13:37 **«Лекин Худа өлүмдин тирилдүргүчи болса чиришни һеч көрмиди»** — «Худа өлүмдин тирилдүргүчи» Әйсани көрситиду, әлвәттә.

13:38 **«һазир гуналардин кәчүрүм қилиниш йоли дәл шу киши арқилиқ силәргә җакалиниватиду»** — «дәл шу киши арқилиқ» Әйса арқилиқ, демәк.

13:38 Луқа 24:47; 1Юһ. 2:12

13:39 **«Тәврат қануни билән силәр халас болалмайватқан ишлар»** — «халас болалмайдиған ишлар» һәртүрлүк ишларни көрситиду; гунаниң илкидин халас болушни өз ичигә елипла қалмай, бәлки Тәврат қанунида бекитилгән түрлүк қурбанлиқ қилиш вә рәсим-қаидиләрдин халас болушни өз ичигә алиду.

13:39 Рим. 3:28; 8:3; 10:4; Гал. 2:16; Ибр. 7:19.

13:41 **«қараңлар, и мазақ қилғучилар, һәйрануһәс болуп һалак болуңлар! Чүнки силәрниң күнлириңларда бир иш қилимәнки, уни бириси силәргә елан қилсиму силәр шу ишқа һәргиз ишәнмәйсиләр!»** — Тәврат, «Һаб.» 1:5.

13:41 Йәш. 28:14; Һаб. 1:5.

13:43 Рос. 11:23; 14:22.

[44] Кейинки шабат күни, пүтүн шәһәр хәлқи дегидәк Худаниң сөз-каламини аңлиғили келишти. [45] Бирақ бундақ топ-топ адәмләрни көргән Йәһудийлар һәсәткә чөмүп, Павлусниң сөзлиригә қарши тәтүр гәп қилип, униңға төһмәт қилди. [46] Әнди Павлус билән Барнабас техиму жүрәклик һалда мундақ деди:
— Худаниң сөз-каламини алди билән силәр Йәһудий хәлқигә йәткүзүш керәк еди. Лекин силәр уни чәткә қеқип өзүңларни мәңгүлүк һаятқа лайиқ көрмигәндин кейин, мана биз силәрдин бурулуп әлләргә йүзлинимиз! [47] Чүнки Пәрвәрдигар муқәддәс язмиларда бизгә мундақ буйруған: —
«Мән Сени ят әлләргә нур болушқа,
Йәр йүзиниң чәт-яқилириғичә нижатлиқ болушуң үчүн Сени атидим».

[48] Әлләрдикиләр бу сөзни аңлап, хошал болушуп Рәбниң сөз-каламини улуқлашти; мәңгүлүк һаятқа еришишкә бекитилгәнләрниң һәммиси етиқат қилди.
[49] Шундақ қилип, Рәбниң сөз-калами пүткүл зиминға тарқалди. [50] Бирақ Йәһудийлар Худадин қорққан жуқури тәбиқилик аялларни һәм шәһәр мөтивәрлирини қутритип, Павлус билән Барнабасқа зиянкәшлик қилғузуп, улар иккисини өз жутлиридин қоғлап чиқарди. [51] Амма Павлус билән Барнабас уларға қарап аяқлиридики топини қеқиштуруветип, Коня шәһиригә қарап маңди. [52] Антакядики мухлислар болса хошаллиққа һәмдә Муқәддәс Роһқа толдурулди.

Павлус билән Барнабас Коня шәһиридә

14 [1] Коня шәһиридә шундақ болдики, Павлус билән Барнабас Йәһудийларниң синагогиға киргәндә, җамаәткә шундақ сөзлидики, нәтиҗидә Йәһудийлар вә Греклардинму нурған кишиләр етиқат қилди. [2] (һалбуки, ишәнмигән Йәһудийлар ят әлликләрниң көңүллирини зәһәрләп, уларни қериндашларға қарши турушқа қутратти).
[3] Шуңа Павлус билән Барнабас у йәрдә хелә узун туруп, Рәбгә тайинип жүрәклик һалда хуш хәвәрни җакалиди; Рәб уларниң қоллири билән мөҗизилик аламәтләр вә карамәтләрни көрситип өз меһир-шәпқитиниң сөз-каламиға гувалиқ бәрди. [4] Буниң билән шәһәр хәлқи иккигә бөлүнүп кетип, бәзилири Йәһудийлар тәрәптә, бәзилири болса расуллар тәрәптә турди. [5] Ахирда, бир қисим ят әлликләр билән Йәһудийлар

13:46 **«мана биз силәрдин бурулуп әлләргә йүзлинимиз!»** — «әлләргә йүзлинимиз» — йәни «Йәһудий әмәсләргә йүзлинимиз». Демәк, Худаниң сөз-каламини уларға йәткүзимиз.
13:46 Мис. 32:10; Йәш. 55:5; Мат. 8:12; 10:6; 21:43; Рос. 3:26; 13:26; Рим. 10:19.
13:47 **«Мән Сени *ят* әлләргә нур болушқа, йәр йүзиниң чәт-яқилириғичә нижатлиқ болушуң үчүн Сени атидим»** — «Йәш.» 42:6 вә 49:6ни көрүң: мошу айәтләрдики «Сени» Мәсиһни көрситиду. Барнабас вә Павлус «Пәрвәрдигарниң қули»ниң ишлирини давамлаштуруп жүргүзмәктә *(1-бап, 1-айәт)*.
13:47 Йәш. 42:6; 49:6; Луқа 2:32.
13:48 **«бекитилгәнләр»** — яки «бәл бағлиғанлар» яки «майил қилинғанлар».
13:50 **«Бирақ Йәһудийлар Худадин қорққан жуқури тәбиқилик аялларни һәм шәһәр мөтивәрлирини қутритип...»** — «Худадин қорққан аяллар» болса Тәвратқа етиқат қилған Йәһудий болмиған, синагогтики ибадәткә қатнишидиған аяллар. Гәрчә улар «Худадин қорққан» болсиму, мошу йәрдә Йәһудийларниң қутритиши билән аздурулған.
13:50 2Тим. 3:11.
13:51 **«Павлус билән Барнабас уларға қарап аяқлиридики топини қеқиштуруветип,...»** — «аяқлиридики топини қеқиштуруветиш» дегән һәрикәт «мунасивитимиз пүтүнләй үзүлди» дегән агаһниң ипадиси еди. «Мат.» 10:14, «Мар.» 6:11, «Луқа» 5:9ни көрүң. **«Коня шәһири»** — һазирқи нам. Кона грекчә исми «Икониум» яки «Иконион». У һазирқи Түркийәдә.
14:1 **«нәтиҗидә Йәһудийлар вә Греклардинму нурған кишиләр етиқат қилди»** — «Грекләр» бәлким шу йәрдики һәр милләттин болған «Йәһудий әмәсләр»ни көрситиду.
14:3 Мар. 16:20; Рос. 19:11; Ибр. 2:4.
14:4 **«шәһәр хәлқи иккигә бөлүнүп кетип...»** — яки «шәһәрниң көп қисми иккигә бөлүнүп кетип...».

арисида (өз башлиқлири билән бирликтә) расулларни қийнап, чалма-кесәк қилиш
қутратқулуғи баш көтәрди. [6-7] Лекин улар бу иштин хәвәр тепип, шу йәрдин қечип
Ликавуня районидики Листра вә Дәрбә шәһәрлири һәмдә әтраптики жутларға қарап
маңди. Улар шу йәрләрдә хуш хәвәрни давамлиқ җакалаверди.

Листра вә Дәрбә шәһәрлиридә

[8] Шу чағда, Листра шәһиридә путлирида мағдури йоқ, һеч меңип бақмиған бир туғма
паләч олтиратти. [9] Павлус сөз қиливатқанда, бу адәм униңға қулақ селип олтиратти.
Павлус униңға көз тикип униң сақайтилишиға ишәши барлиғини көрүп йетип, [10] жуқу-
ри аваз билән:
— Орнуңдин дәс тур! — деди.
Һелиқи адәм шуан орнидин дәс туруп меңишқа башлиди. [11] Лекин Павлусниң бу ишини
көргән топ-топ адәмләр Ликавуня тили билән:
— Илаһлар инсан қияпитигә кирип аримизға чүшүпту! — дәп вақиришип кәтти. [12] Улар
Барнабасни «Илаһ Зеус» дәп атaшти вә Павлусни сөзләштә башламчи болғачқа уни
«Илаһ Һермис» дәп атaшти. [13] Шәһәрниң сиртида «Зеус Илаһ»ниң бутханиси бар еди. Шу
бутханидики каһин шәһәр дәрвазисиға өкүз вә гүл чәмбирәкләрни елип келип, хәлиқ
билән биллә расулларға атап қурбанлиқ қилмақчи болди. [14] Лекин расуллар Барнабас
билән Павлус бу ишни аңлап, кийим-кечәклирини житқан һалда, көпчиликниң арисиға
жүгүрүп кирип, вақирап мундақ деди:
[15] — Халайиқ, бу ишларни немә дәп қиливатисиләр?! Биз силәргә охшаш һессияттики
инсанлармиз! Биз силәргә бу әрзимәс нәрсиләрни ташлап, асман-зимин, деңиз-океан вә
улардики барлиқ мәхлуқларни Яратқучи һаят Худағила ибадәт қилишиңлар керәк дәп
җакалаватимиз! [16] Бурунқи дәвирләрдә, у һәр қайси әлләрни өз йоллирида меңишқа йол
қойған. [17] Шундақ болсиму, У Өзини испатлайдиған гувалиқни қалдурмиған әмәс. Чүнки
У һемишә силәргә шапаәт көрситип, ямғурни өз вақтида әрштин яғдуруп мол һосул ата
қилип, аш-тамақ билән силәрни тойғузуп, қәлбиңларни хошаллиққа чөмдүрүп кәлди.
[18] Һәтта улар бу сөзләрни қилған болсиму, халайиқниң уларға атап қурбанлиқ қилиши-
ни аранла тосувалди.
[19] Лекин Антакя вә Коня шәһәрлиридин бәзи Йәһудийлар келип, кишиләрни өзлиригә
қайил қилиши билән, хәлиқ Павлусни чалма-кесәк қилди, андин уни өлди дәп қарап,
шәһәр сиртиға сөрәп ачиқип ташливәтти. [20] Лекин мухлислар униң әтрапиға олашқан-
да, Павлус орнидин туруп, шәһәргә қайтип кирди. Әтиси, у Барнабас билән биллә Дәрбә
шәһиригә кәтти.

Расулларниң Сурийәдики Антакяға қайтип келиши

[21] Әнди улар Дәрбә шәһиридә хуш хәвәр җакалап, нурғун адәмләрни Мәсиһкә мухлис
болушқа киргүзгәндин кейин, иккилән Листра, Коня вә Антакя шәһәрлиригә қайтип
барди. [22] Улар у йәрләрдә мухлисларниң қәлблирини күчәйтип, уларни етиқатта чиң
турушқа риғбәтләндүрүп, шундақла: — Биз Худаниң падишалиғиға кириштә нурғун җа-

14:6-7 Мат. 10:23; Рос. 8:1.
14:8 Рос. 3:2.
14:11 Рос. 28:6.
14:12 **«Илаһ Зеус»** — Грекләрниң «баш илаһ»и (*«Юпитер» дегән планета*). **«Илаһ Һермис»** — Һермис (*«Меркурий» дегән планета*) «илаһларниң әлчиси» дәп қарилатти.
14:15 Яр. 1:1; Зәб. 32:6; 123:8; 145:6; Рос. 10:26; Вәһ. 14:7; 19:10; 22:9.
14:16 Зәб. 80:13
14:17 Рим. 1:19.
14:19 2Кор. 11:25.

па-мушәққәтләрни бешимиздин өткүзүшимиз муқәррәр болиду, — дәп несиһәт қилди.
[23] Улар йәнә һәр қайси жамаәт ичидә ақсақалларни таллап бәлгүләп, дуа қилиш вә роза
тутуш арқилиқ уларни өзлири етиқат бағлиған Рәбгә тапшурди. [24] Иккилән Писидийә
районидин өтүп Памфилийә өлкисигә кәлди. [25] Улар Пәргә шәһиридә сөз-каламни йәт-
күзгәндин кейин, Атталя шәһиригә барди. [26] Андин у йәрдин кемигә чиқип, Сурийәдики
Антакяға қарап кәтти. Улар әслидә шу йәрдә өзлири һазир тамамлиған бу вәзипини ада
қилишқа жамаәттикиләр тәрипидин Худаниң меһир-шәпқитигә тапшурулған еди.
[27] Қайтип кәлгәндә, улар жамаәтни бир йәргә җәм қилғанда, уларға Худаниң өзлири
арқилиқ қилған барлиқ әмәллирини, шундақла Худаниң қандақ қилип әлләргә етиқат-
ниң бир ишигини ачқанлиғини сөзләп бәрди. [28] Улар у йәрдә мухлислар билән биллә
узун мәзгил турди.

Йерусалимдики сүннәт тоғрисидики жиғин

15 [1] Шу чағларда бәзиләр Йәһудийә өлкисидин келип, Антакядики қериндашларға:
— Силәр Муса пәйғәмбәргә тапшурулған йосун бойичә хәтнә қилинишни қобул
қилмисаңлар, қутқузулмайсиләр! — дәп тәлим беришкә башлиди.
[2] Бу иш тоғрисида чоң мажира чиққан болуп, Павлус билән Барнабас иккилән шу ки-
шиләр билән кәскин муназирә қилишқандин кейин, қериндашлар Павлусни, Барнабас-
ни, шундақла уларниң арисидин бир нәччәйләнни бу мәсилә тоғрисида расуллар вә ақ-
сақаллар билән көрүшүшкә Йерусалимға барсун дәп бекиткән.
[3] Шундақ қилип улар жамаәт тәрипидин йолға селинип, сәпиридә Фәникийә райони
вә Самарийә өлкисини бесип өтүп, барғанла йеридә әлләрниңму товва қилип етиқат
йолиға киргәнлигини тәпсилий сөзлиди. Бу хәвәр барлиқ қериндашларни зор шат-
лиққа чөмгүзди. [4] Павлуслар Йерусалимға кәлгинидә, улар жамаәттикиләр, расуллар
вә ақсақаллар тәрипидин қарши елинип, көпчиликкә Худаниң өзлири арқилиқ барлиқ
қилған әмәллирини баян қилип бәрди. [5] Лекин Пәрисий мәзһипидикиләрдин етиқат
йолиға киргән бәзиләр орнидин турушуп:
— Мошу ят әлликләрни хәтнә қилиш керәк, шундақла уларға Мусаға чүшүрүлгән Тәврат
қануниға әмәл қилиши керәклигини җекиләш керәк! — деди.
[6] Шуңа расуллар билән ақсақаллар бу мәсилини музакирә қилиш үчүн җәм болушти.
[7] Узун сөһбәтлишиштин кейин, Петрус орнидин туруп мундақ деди:
— Қериндашлар, дәсләптики күнләрдә Худаниң ичиңлардин мени таллап мениң ағзим
арқилиқ хуш хәвәрдики сөз-каламни ят әлликләргә аңлитип уларниң етиқат қилишида
васитә қилишқа бекиткәнлигидин хәвириңлар бар.
[8] Вә инсанларниң қәлбини билгүчи Худа Муқәддәс Роһни бизгә ата қилғинидәк, уларғи-

---

14:22 Мат. 10:38; 16:24; Луқа 24:26; Рос. 11:23; 13:43; 2Тим. 3:12.
14:25 **«... Атталя шәһиригә барди»** — Атталя шәһири деңиз бойида еди; һазирқи «Анталия».
14:26 Рос. 13:1.
14:27 **«Худаниң қандақ қилип әлләргә етиқатниң бир ишигини ачқанлиғини сөзләп бәрди»** — «әлләр» мошу йәрдә «ят әлләр», «Йәһудий әмәсләр» дегән мәнада.
15:1 **«Силәр Муса пәйғәмбәргә тапшурулған йосун бойичә хәтнә қилинишни қобул қилмисаңлар, қутқузулмайсиләр!»** — Йәһудийәдин кәлгәнләр аллиқачан сүннәт қилинған Йәһудийлар, әлвәттә.
15:1 Яр. 17:10; Лав. 12:3; Гал. 5:2.
15:2 Гал. 2:1.
15:3 **«әлләрниңму товва қилип...»** — «әлләр» йәнә «Йәһудий әмәсләр» дегән мәнада. **«әлләрниңму товва қилип етиқат йолиға киргәнлиги...»** — мошу йәрдә грек тилида: «товва қилип етиқат йолиға кириш» дегән ибарә пәқәт бирла сөз «бурулуш» билән ипадилиниду.
15:7 Рос. 10:20; 11:12.

Росул Павлусниң хуш хәвәрни җакарлиған 1-сәпири

му ата қилди. [9] Шундақ қилип, Худа уларни биз билән һеч қандақ пәриқләндүрмәй, уларниң қәлблирини етиқат арқилиқ пак қилди.

[10] Әһвал мана шундақ екән, әнди силәр немә үчүн өзимиз вә ата-бовилиримизму көтирәлмигән бир боюнтуруқни мухлисларниң бойниға артмақчи болуп, Худани си-

15:8 1Тар. 28:9; 29:17; Зәб. 7:10; Йәр. 11:20; 17:10; 20:12.
15:9 Рос. 10:43, 44.

нимақчи болисиләр?! [11] Әндиликтә, биз болсақ Рәб Әйсаниң меһир-шәпқитигә тайинип
уларға охшаш қутқузулимиз, дәп ишинимиз.
[12] Бу сөздин кейин, Барнабас билән Павлус чиқип, Худа өзлири арқилиқ ят әлликләр-
ниң арисида көрсәткән барлиқ мөҗизилик аламәтләрни вә карамәтләрни баян қилип
бәрди; көпчилик уларға қулақ селип сүкүттә турди. [13] Уларниң сөзи түгигәндин кейин,
Яқуп мундақ деди:
— Қериндашлар, маңа қулақ селиңлар! [14] Баятин Шимеон Худаниң ят әлликләрниму
баштинла шапаәт билән йоқлап, уларниң арисидин Өз нами үчүн бир хәлиқ чиқири-
диғанлиғини чүшәндүрүп өтти. [15] Пәйғәмбәрләрниң ейтқанлириму буниңға уйғун ке-
лиду, худди муқәддәс язмиларда муну сөзләр пүтүлгәндәк: —
[16] — ««Мошу ишлардин кейин, Мән қайтип келип, Давутниң жиқилған чедирини йеңи-
баштин қуруп тикләймән,
Униң харабиликлирини қайта бена қилип, әслигә кәлтүримән.
[17-18] Шундақ қилип, җаһандики башқа инсанларму, йәни Мениң намим билән аталған
барлиқ әлләр Мени издәп тапиду» дәйду бу ишларни әмәлгә Ашурғучи вә шундақла
уларни әзәлдин аян қилип кәлгән Пәрвәрдигар!»
[19] — Шуниң үчүн хуласәм шуки, ят әлликләр арисидин товва қилип Худаға етиқат бағ-
лиғанларға аварә-еғирчилик селип қоймаслиғимиз керәк; [20] пәқәт уларға: «Бутларға
атилип булғанған нәрсиләрни йейиштин, җинсий бузуқлуқтин, қанни вә боғуп союлған
һайванларниң гөшлиридинму йейиштин нери болуңлар» дәп тапилап, бир парчә хәт
язайли. [21] Чүнки қедимки дәвирләрдин тартип һәр шәһәрдә шабат күнидә синагогларда
Муса пәйғәмбәрниң ейтқанлири оқулуп, униң көрсәтмилири үгитилип кәлгән.

Йәһудий әмәс етиқатчиларға йезилған хәт

[22] Шуниң билән расуллар, ақсақаллар, шундақла Йерусалимдики пүткүл җамаәтти-
киләр өз арисидин бир нәччә адәмни таллап, уларни Павлус вә Барнабас билән биллә
Антакяға әвәтишни лайиқ көрди. Әслидә қериндашлар ичидә башламчи болған Йәһуда

15:10 **Мат. 23:4.**

15:11 **«Әндиликтә, биз болсақ Рәб Әйсаниң меһир-шәпқитигә тайинип уларға охшаш қутқузулимиз, дәп ишинимиз»** — бу айәттики «биз» Йәһудий етиқачиларни, «улар» Йәһудий болмиған етиқатчиларни көрситиду.

15:11 **Әф. 2:8; Тит. 3:4.**

15:14 **«Шимеон»** —Петрусниң арамий тилидики исми *(«Симон» болса униң ибраний тилидики шәклидур).* **«Худаниң ят әлликләрниму баштинла шапаәт билән йоқлап, уларниң арисидин Өз нами үчүн бир хәлиқ чиқиридиғанлиғи»** — «шапаәт билән йоқлаш» грек тилида пәқәт «йоқлаш» дегән сөзла билән ипадилиниду.

15:17-18 **«Шундақ қилип, җаһандики башқа инсанларму, йәни Мениң намим билән аталған барлиқ әлләр...»** — «җаһандики башқа инсанлар» Йәһудий хәлқидин башқа барлиқ әлләрни көрстиду. «Мениң намим билән аталған барлиқ *(ят)* әлләр» «Өз хәлқим болушқа чақирған ят әлләр» яки «Мән егидарчилиқ қилған барлиқ әлләр» дегәнләрни билдүриду. **«Мошу ишлардин кейин, мән қайтип келип, Давутниң жиқилған чедирини йеңибаштин қуруп тикләймән... шундақ қилип, җаһандики башқа инсанларму, йәни Мениң намим билән аталған барлиқ әлләр Мени издәп тапиду»** — *(16-17-айәт)* бу нәқил кәлтүрүлгән бешарәтләр «Ам.» 9:11-12 вә «Йәш.» 45:21дин елинған. Яқуп бу бешарәтләрни «Септуагинт» LXX дегән грек тилидики тәрҗимисидин алған. «Амос»тики «қошумчә сөз»имизниму көрүң.

15:17-18 **Ам. 9:11,12.**

15:20 **«Бутларға атилип булғанған нәрсиләр»** — грек тилида «Бутлардин булғанған нәрсиләр» дегән билән ипадилиниду; «нәрсиләр» бәлким гөш вә һәр хил йемәк-ичмәкни көрсәтсә керәк. Грекләр арисида «авал бутларға аталған» йемәкликни йейиш «саваблиқ иш» яки «қутлуқ иш» дәйдиғанлар көп еди.

15:20 **Яр. 9:4; Мис. 20:3; 1Кор. 8:1; 10:20; 1Тес. 4:3.**

15:21 **«Бутларға атилип булғанған нәрсиләрни йейиштин, җинсий бузуқлуқтин, қанни вә боғуп союлған һайванларниң гөшлиридинму йейиштин нери болуңлар ...»** — *(20-айәт)* мошу үч пәрһиз Тәврат қанунидин елинған. Етиқат қилған ят әлләрниң буларға риайә қилиши уларниң ниҗатлиққа еришиши үчүн әмәс, бәлки *(«җинсий бузуқлуқтин ... нери болуңлар»тин башқа)* етиқат қилған Йәһудийлар җамаәткә қатнишишида уларниң алдида путликашаң болмаслиғи, Йәһудий әмәс қериндашлири билән арилишиши асан қилинсун үчүн дегән мәхсәт билән тапшурулған *(21-айәттин расулларниң бу мәхсити очуқ көрүниду; «1Кор.» 10:14-11:1ниму көрүң).*

(Барсабас дәпму атилиду) билән Силаслар буниңға талланди.
[23] Хәт болса уларға тапшурулди, униңда мундақ йезилған еди: — «И Антакя, Сурийә вә Киликийәдә туруватқан ят әллик қериндашлар, — Йерусалимдики қериндашлириңлардин, расуллар билән ақсақаллардин силәргә салам!
[24] Аримиздин бәзи кишиләр чиқип йениңларға берип, сөзлири билән силәрни беарамлиққа селип көңлүңларни паракәндә қилип қойғанлиғини аңлидуқ. Лекин биз уларға
һеч қандақ сөз-әмир қилмидуқ. [25] Шу сәвәптин, биз бу ишта ойлиримиз бир йәрдин чиққандин кейин, аримиздин талланған бир нәччәйләнни сөйүмлүк Барнабас вә Пав-
лусимиз билән биллә йениңларға әвәтишни қарар қилдуқ. [26] Бу иккилән Рәббимиз
Әйса Мәсиһниң нами үчүн һаятини хәтәргә тәвәккүл қилған кишиләрдур. [27] Шуңа биз
Йәһуда билән Силасни язғанлиримизни силәргә өз ағзи биләнму сөзләп бәрсун дәп,
йениңларға әвәттуқ. [28] Гәпниң поскаллисиға кәлсәк, Муқәддәс Роһқа, шундақла бизләргиму шу лайиқ көрүнгәнки, төвәндики зөрүр болған ишлардин сирт, силәргә һеч қан-
дақ башқа ишни жүклимәслигимиз керәк: [29] — Бутларға аталған нәрсиләрдин, қанни вә боғуп союлған һайванларниң гөшлиридин йейиштин вә жинсий бузуқлуқтин нери болуш — силәр мошу бир нәччә иштин сақлансаңлар, яхши қилған болисиләр.
Аман-хатирҗәм болуңлар!»
[30] Шундақ қилип, улар қериндашлар тәрипидин йолға селинип, Антакяға барди. У йәрдә
пүтүн җамаәттикиләрни жиғип, хәтни уларға тапшурди. [31] Улар хәтни оқуп, униңдин
болған риғбәт-тәсәллидин зор шатланди. [32] Йәһуда вә Силаслар өзлириму пәйғәмбәрләрдин болуп, қериндашларни нурғун сөз-несиһәтләр билән риғбәтләндүрүп, уларни
қувәтләндүрди. [33] Йәһуда вә Силаслар у йәрдә бир мәзгилни өткүзгәндин кейин, Антакядики қериндашларниң сәпиригә аманлиқ тилигән һалда узитиши билән, улар өз-
лирини әвәткән Йерусалимдикиләрниң қешиға қайтти. [34-35] Лекин Павлус вә Барнабас
Антакяда қелип, башқа нурғун қериндашларниң һәмкарлиғида тәлим берип Рәбниң сөз-каламидики хуш хәвирини җакалап турди.

Павлус билән Барнабасниң айрилип кетиши

[36] Лекин йәнә бир нәччә күнләрдин кейин Павлус Барнабасқа:
Биз бурун Рәбниң сөз-каламини йәткүзгән һәммә шәһәр-йезиларға берип, қериндашларниң йениға берип, һалини сорап келәйли, — деди.
[37] Барнабас болса Юһанна (Маркусму дейилиду)ни биллә елип бармақчи болған еди.
[38] Бирақ Павлус алдинқи қетим Памфилийә өлкисидә улардин айрилип кәткән, Рәбниң хизмитидә улар билән биллә давамлиқ сәпәр қилмиған Маркусни йәнә елип беришни
ақиланилик әмәс дәп қариди. [39] Шуниң билән иккилән оттурисида бәк кәскин ихтилап
болуп, ахир берип улар бир-биридин айрилип кетишти. Барнабас Маркусни елип, кеми-

15:24 **«... Силәрни беарамлиққа селип көңлүңларни паракәндә қилип қойғанлиғини аңлидуқ. Лекин биз уларға һеч қандақ сөз-әмир қилмидуқ»** — бәзи кона көчүрмиләрдә мошу йәрдә: «... Силәрни беарамлиққа селип, сүннәт қобул қилишиңлар, Тәврат қануниға әмәл қилишиңлар керәк дәп көңлүңларни паракәндә қилип қойғанлиғини аңлидуқ» дейилиду.
15:24 Гал. 2:4.
15:26 Рос. 13:50; 14:19.
15:29 Яр. 9:4; Мис. 20:3; Лав. 17:14; 1Кор. 8:1; 1Тес. 4:3.
15:30 **«шундақ қилип, улар қериндашлар тәрипидин йолға селинип...»** — грек тилида «шундақ қилип, улар уларниң тәрипидин йолға селинип...».
15:33 **«Йәһуда вә Силаслар у йәрдә бир мәзгилни өткүзгәндин кейин»** — «Йәһуда вә Силаслар» грек тилида «улар».
15:37 Мис. 20:3.
15:38 **«Рәбниң хизмитидә улар билән биллә давамлиқ сәпәр қилмиған Маркус...»** — мошу йәрдә «Рәбниң хизмитидә» грек тилида пәқәт «хизмәттә» дейилиду.

гә олтирип Сипрус арилиға кәтти. [40] Павлус болса Силасни таллиди; қериндашларниң иккиләнни Худаниң шапаитигә аманәт қилиши билән у иккиси йолға чиқти. [41] У әнди Сурийә вә Киликийә өлкилирини арилап өтүп, һәр қайси җайларда җамаәтләрни қувәтләндүрди.

Тимотийниң Павлус вә Силасқа қошулуши

16 [1] Андин у Дәрбә вә Листра шәһәрлиригиму барди. Мана, шу йәрдә етиқатчи Йәһудий бир аялниң оғли, Тимотий исимлиқ бир мухлис бар еди. Униң атиси болса грек еди. [2] Листра вә Коня шәһәрлиридики қериндашларниң һәммиси униң тоғрилиқ яхши гувалиқ берәтти. [3] Павлус уни өзи билән биллә елип маңмақчи болди. Бирақ бу йәрдики Йәһудийларниң һәммиси Тимотийниң атисиниң грек екәнлигини билгәчкә, Павлус уни елип хәтнә қилдурди. [4] Улар шәһәр-йезилардин өткәч, Йерусалимдики расуллар билән ақсақаллар ят әлләргә бекиткән бәлгүлимиләрни уларниң риайә қилиши үчүн тапшурди. [5] Шундақ қилип, җамаәтләр етиқатта күчәйтилип, санлириму күндин-күнгә көпәйди.

Македонийәликниң чақириқи

[6] Муқәддәс Роһ уларниң Асия өлкисидә сөз-каламни җакалишиға йол қоймиған болуп, Павлуслар әнди Фригийә вә Галатия районлиридин өтүп, [7] Мисийә райониға кәлгәндин кейин, Битинийә өлкисигә кирмәкчи болди. Бирақ Әйсаниң Роһи уларға бундақ қилишиқиму йол қоймиди. [8] Шуниң билән улар Мисийәдин өтүп, деңиз бойидики Троас шәһиригә чүшти. [9] Шу күни кәчтә, Павлусқа бир ғайипанә көрүнүш көрүнүп, Македонийәлик бир киши униң алдида өрә туруп:
— Деңиздин өтүп, Македонийәгә келип, бизгә ярдәм бәргәйсән! — дәп өтүнди.
[10] У бу көрүнүшни көргәндин кейин, Рәб бизни җәзмән у кишиләрниң қешиға берип, уларға хуш хәвәр җакалашқа чақирған, дегән хуласигә келип, дәрһал Македонийәгә беришқа тәйярландуқ.

15:40 **«Павлус болса Силасни таллиди; қериндашларниң иккиләнни Худаниң шапаитигә аманәт қилиши билән у иккиси йолға чиқти»** — Павлус вә Барнабас немә үчүн бир-биридин айрилди? Қайсисиниң қарари тоғра? «Қошумчә сөзимиз»дә бу мәсилә тоғрисида азрақ тохтилимиз.
16:1 **«Мана, шу йәрдә етиқатчи Йәһудий бир аялниң оғли, Тимотий исимлиқ бир мухлис бар еди»** — кейинки айәтләргә қариғанда, «шу йәр» Листра еди.
16:3 **«бу йәрдики Йәһудийларниң һәммиси Тимотийниң атисиниң грек екәнлигини билгәчкә, Павлус уни елип хәтнә қилдурди»** — Павлусниң Тимотийни хәтнә қилиши етиқатини билдүрүш үчүн әмәс, бәлки у униң билән Худаниң хизмитидә болғанда Йәһудийларниң уни қобул қилмаслиғиниң алдини елиш үчүн еди.
16:3 1Кор. 9:20; Гал. 2:3.
16:4 Рос. 15:20.
16:6 **«Муқәддәс Роһ уларниң Асия өлкисидә сөз-каламни җакалишиға йол қоймиған болуп, Павлуслар әнди Фригийә вә Галатия районлиридин өтүп...»** — Фригийә вә Галатия районлири Асияниң бир қисми еди — Павлус шу йәрдин өткини билән Худаниң сөзини җакалаш үчүн у йәрдә тохтимиди.
16:7 **«Мисийә райониға кәлгәндин кейин, Битинийә өлкисигә кирмәкчи болди. Бирақ Әйсаниң Роһи уларға бундақ қилишиқиму йол қоймиди»** — қизиқ бир йери шуки, кейинрәк расул Петрус дәл мошу районларниң бәзи йәрлик кишилири билән йеқин мунасивәттә болди *(2Пет.» 1:1ни көрүң)*. Шуңа мүмкинчиклиги барки, Павлуслар мошу йәрләрдин өтүп кәткән вақитларда, Петрус шу йәрдә еди яки пат арида шу йәрләргә кәлмәкчи еди. Павлусму кейин Галатия дегән районға берип, хуш хәвәрни тарқитип, бир җамаәт бәрпа қилинди *(18:23 вә «Гал.» 4:13ни көрүң)*.
16:8 2Кор. 2:12.
16:9 **«Деңиздин өтүп, Македонийәгә келип, бизгә ярдәм бәргәйсән!»** — Македонийә Рим империйәсидики Гретсийәгә җайлашқан «Македонийә өлкиси» еди.
16:10 **«У бу көрүнүшни көргәндин кейин, Рәб бизни җәзмән у кишиләрниң қешиға берип, уларға хуш хәвәр җакалашқа чақирған, дегән хуласигә келип, дәрһал Македонийәгә беришқа тәйярландуқ»** — мошу айәттин башлап «биз» дәп баян қилишниң сәвәви — мошу китапниң муәллипи Луқа мошу йәрдә Павлусларға қошулғанлиғини

Лидяниң етиқат қилиши

11 Биз кемигә чиқип, Троастин йолға чиқип, Самодрак арилиға қарап йол алдуқ вә әтиси
Македонийәдики Неаполис шәһиригә йетип бардуқ. 12 У йәрдин Македонийәниң шу рай-
онидики Филиппи дегән муһим шәһиригә өттуқ. Буму Римдики бир мустәмликә шәһәр
еди. Биз бу йәрдә бир нәччә күн турдуқ. 13 Шабат күни, шәһәр дәрвазисидин чиқип дәрия
саһилигә бардуқ; чүнки биз у йәрдә дуа-тилавәт қилидиған бир җай бар дәп ойлидуқ;
дәрвәқә шундақ болди. Биз олтирип, у йәргә жиғилған аялларға сөзләшкә башлидуқ.
14 Уларниң ичидә сөсүн рәхт содиси қилидиған, Тиятира шәһирилик, Худадин қорқи-
диған Лидя исимлик бир аял бар еди. Рәб униң қәлбини Павлусниң ейтқанлирини
қобул қилишқа ачти. 15 У аилисидикиләр билән чөмүлдүрүлгән болуп биздин өтүнүп:
— Әгәр силәр мени һәқиқәтән Рәбгә етиқат қилғучи дәп билсәңләр, мениң өйүмгә берип
туруңлар! — дәп чиң туруп бизни мақуллатти.

Павлус билән Силасниң зинданға ташлиниши

16 Бир күни биз шу дуа қилидиған җайға кетип барғинимизда, бир дедәк бизгә йолуқти;
бу қизға пал салғучи бир җин чаплишивалған еди; дедәк ғоҗайинлириға пал селиш
йоли билән нурғун пайда тепип бәргән еди. 17 У йол бойи Павлус вә бизгә әгишип:
— Бу кишиләр Һәммидин алий Худаниң қуллири, улар силәргә ниҗатлиқ бир йолини
җакалайду! — дәп вақирап манди.
18 У уда көп күнләр шундақ вақириди. Бу иш Павлусниң қәлбини азаплап, у қизға буру-
луп, җинға:
— Әйса Мәсиһниң нами билән буйруймәнки, униңдин чиқ! — дейишигила, җин шуан
чиқип кәтти.
19 Дедәкниң ғоҗайинлири униңға бағлиған пул тепиш үмүтиниң йоққа чиққанлиғини
көрүп, Павлус билән Силасқа қол селип, уларни базар мәйданиға сөрәп, һөкүмдарлар-
ниң алдиға елип барди. 20 Улар иккиләнни сорақчи әмәлдарларниң алдиға чиқирип:
— Бу адәмләр Йәһудийлар болуп, шәһиримизни қалаймиқанлаштурувәтмәктә. 21 Биз
болсақ римлиқлармиз, улар қанунимизға хилап болған вә қобул қилишқа яки жүр-
гүзүшкә болмайдиған қаидә-йосунларни тәрғиб қиливатиду! — дәп шикайәт қилди.

көрситиду.
16:12 **«У йәрдин Македонийәниң шу районидики Филиппи дегән муһим шәһиригә өттуқ. Буму Римдики бир мустәмликә шәһәр еди»** — Филиппи деңиз бойики Неаполистин 16 километр жирақлиқта еди. «Римдики мустәмликә» — беваситә Рим һөкүмити өзи башқурған, аһалиси «Рим гражданлиқ» һоқуқ-имтиязлириға егә еди.
16:13 **«Шабат күни, шәһәр дәрвазисидин чиқип дәрия саһилигә бардуқ; чүнки биз у йәрдә дуа-тилавәт қилидиған бир җай бар дәп ойлидуқ»** — әһвалға қариғанда Филиппи шәһиридә Йәһудийларниң бирму синагоги йоқ еди *(«синагог»ниң асаси үчүн аз дегәндә он Йәһудий әркәк киши бир-биригә қошулуши керәк)*. Ундақ әһвал астида бу аяллар *(бәлким Йәһудий һәм Йәһудий әмәсләр, йәни «Худаниң қорққанлар»)* һәр шабат күни Тәвраттин елинған сөзләр билән дуа-тилавәт қилишқа жиғилатти.
16:14 **«Уларниң ичидә сөсүн рәхт Содиси қилидиған, Тиятира шәһирилик, Худадин қорқидиған Лидя исимлик бир аял бар еди»** — «Худадин қорқидиған» дегән турақлиқ ибарә, Лидяниң Йәһудий әмәс, амма Тәврат етиқатида болғанлиғини көрситиду.
16:15 Яр. 19:3; 33:11; Һак. 19:21; Луқа 24:29; Ибр. 13:2.
16:16 **«бу қизға пал салғучи бир җин чаплишивалған еди»** — «пал салғучи бир җин» грек тилида «питон роһи». «Питон» йоған илан болуп, грекларниң ривайәтлири бойичә у Дәлфи шәһиридики бутханида туруп, палчилиқ сирлирини башқуратти.
16:16 1Сам. 28:7; Рос. 19:24.
16:17 **«... улар силәргә ниҗатлиқ бир йолини җакалайду!»** — яки «... улар силәргә ниҗатлиқ йолини җакалайду!».
16:18 **«Бу иш Павлусниң қәлбини азаплап,...»** — грек тилида «қәлбини азаплаш» дегән сөз һәм дәрд, бизарлиқ вә хапичилиқни *(дегән мәналарни)* өз ичигә алиду. **«җин шуан чиқип кәтти»** — яки «җин шу саат ичидә чиқип кәтти».
16:18 Мар. 16:17.
16:19 2Кор. 6:5.
16:20 1Пад. 18:17; Рос. 17:6.

[22] Топланған халайиқму уларға һуҗум қилишқа қозғалди; сорақчи әмәлдарлар уларниң
кийимлирини житип ялаңачлап, калтәк билән думбилашқа әмир чүшүрди. [23] Иккиләнни калтәк билән көп думбилиғандин кейин, уларни зинданға ташлиди вә шундақла гундипайни қаттиқ күзитишкә буйруди. [24] У буйруқни тапшурувелиш билән уларни зинданниң ичкиридики камерға солап, путлириға ишкәл салди.
[25] Түн йеримда, Павлус билән Силас дуа қилип, Худаға мәдһийә күйлирини ейтиваттатти. Башқа мәһбуслар болса қулақ селип аңлаваттатти. [26] Туюқсиз қаттиқ йәр тәврәш йүз бәрди; зинданниң һуллириму тәвринип кәтти вә зинданниң һәммә ишиклири шуан ечилип, һәр бир мәһбусниң кишәнлириму чүшүп кәтти. [27] Гундипай уйқидин ойғинип, зинданниң ишиклириниң очуқ турғанлиғини көрүп, мәһбуслар қечип кетипту дәп ойлап, қиличини суғуруп елип, өзини өлтүрүвалмақчи болди.
[28] Лекин Павлус қаттиқ авазда:
— Өзүңгә зәрәр йәткүзмә, һәммимиз бар! — дәп вақириди.
[29] Гундипай: Чирақларни кәлтүрүңлар дәп товлап ичкиригә етилип кирип, титригән һалда Павлус билән Силасниң айиғиға жиқилди. [30] Андин уларни ташқириға елип чиқип:
— Қутқузулушум үчүн немә қилишим керәк? — дәп сориди.
[31] Рәб Әйсаға етиқат қилғин, вә шундақ қилсаң, өзүң һәм аиләңдикиләрму қутқузулиду!
— деди улар.
[32] Шуниң билән, иккилән униңға вә униң барлиқ аилисидикиләргә Рәбниң сөз-каламини йәткүзди. [33] Кечә шу саатниң өзидила гундипай уларни башлап чиқип, ярилирини жуюп тазилиди; андин у дәрһал аилисидикиләр билән чөмүлдүрүшни қобул қилди;
[34] иккиләнни өз өйигә башлап келип, уларниң алдиға дәстихан салди. У пүткүл аилисидикиләр билән Худаға етиқат қилғанлиқтин зор шатланди.
[35] Әтиси әтигәндә, сорақчи әмәлдарлар ясавулларни зинданға әвәтип:
— У иккиләнни қоюветиңлар! — дәп буйруди.
[36] Гундипай Павлусқа бу сөзни йәткүзүп:
— Сорақчи әмәлдарлар иккиңларни қоюветиш ярлиғини чүшүрди. Силәр әнди зиндандин чиқип, теч-аман йолуңларға чиқиңлар, — деди.
[37] Бирақ Павлус ясавулларға:
— Биз Рим пухралири болсақму, әмәлдарлар бизни сорақ қилмайла халайиқниң алдида калтәк билән думбалап, зинданға ташлиди. Әнди улар һазир бизни йошурунчә қоғлимақчиму? Яқ, бундақ қилса болмайду! Әмәлдарлар өзлири келип бизни чиқарсун! — деди.
[38] Ясавуллар бу сөзләрни сорақчи әмәлдарларға йәткүзди. Улар иккиләнниң Рим пухраси екәнлигини аңлап қорқуп кәтти; [39] уларниң көңлини елишқа зинданға берип, уларни

16:22 2Кор. 11:25; 1Тес. 2:2.
16:25 Рос. 4:31.
16:26 Рос. 5:19; 12:7.
16:27 **«Гундипай уйқидин ойғинип, ... мәһбуслар қечип кетипту дәп ойлап, қиличини суғуруп елип, өзини өлтүрүвалмақчи болди»** — Рим империйәсиниң қануни бойичә мәһбусларни қачуруп қойған әскәрләр яки гундипайлар өлүмгә мәһкүм қилинатти.
16:30 Луқа 3:10; Рос. 2:37; 9:6.
16:31 **«Рәб Әйсаға етиқат қилғин, вә шундақ қилсаң, өзүң һәм аиләңдикиләрму қутқузулиду!»** — гундипайниң «Қутқузулушум үчүн немә қилишим керәк?» дегән соални қоюшида, у бәлким «қутқузулуш»ниң немә екәнлигини анчә чүшәнигән болуши мүмкин. Униң көздә тутқини роһий җәһәттин әмәс, бәлки өз вә аилисидикиләрниң өлүм җазасидин қутулуши еди.
16:31 Юһ. 3:16,36; 6:47; 1Юһ. 5:10.
16:34 Луқа 5:29; 19:6.
16:37 **«Биз Рим пухралири болсақму, әмәлдарлар бизни сорақ қилмайла халайиқниң алдида калтәк билән думбалап, зинданға ташлиди»** — римлиқ пухраларға ундақ муамилә қилишниң һәр бир басқучи Рим қануниға хилап еди.

зиндандин елип чиққандин кейин, шәһәрдин чиқип кетишни қайта-қайта өтүнди.
[40] Иккилән зиндандин чиқиши билән Лидяниң өйигә барди; андин у йәрдә қериндашлири билән көрүшүп, уларни риғбәтләндүргәндин кейин, йолға чиқип кәтти.

Тесалоника шәһиридики топилаң

17 [1] Улар сәпирини давам қилип Амфиполис вә Аполлония шәһәрлиридин өтүп,
Тесалоника шәһиригә кәлди. У йәрдә Йәһудийларниң синагоги бар еди. [2] Павлус
адити бойичә уларниң арисиға кирип, уда үч шабат күни у йәрдә җәм болғанлар билән
муқәддәс язмиларни шәрһләп муназирилишип, [3] уларға Мәсиһниң азап-оқубәтләр
тартқандин кейин өлүмдин тирилиши муқәррәр дәп чүшәндүрди һәм испатлиди вә: —
Мән силәргә җакалиған мошу Әйса дәл Мәсиһниң Өзи шу! — деди.
[4] Йәһудийларниң ичидин бәзиләр қайил болуп ишинип, Павлус билән Силасқа қошулди;
шундақла Худадин қорқидиған Грекләрдин зор бир топ адәмләр вә аз болмиған жуқури
тәбиқидики грек аялларму шундақ ишәнди. [5] Бирақ Йәһудийлар буниңға һәсәт қилип,
бир нәччә қәбиһ адәмләрни жиғип, бир топ кишиләрни топлап, шәһәрни астин-үстүн
қиливәтти. Йәһудийлар Павлус билән Силасни шәһәр хәлиқ кеңәшмисигә тапшуруп
бериш үчүн уларни тутуш мәхситидә Ясон исимлиқ бирисиниң өйигә бастуруп барди.
[6] Лекин улар иккиләнни тапалмай улар Ясон вә башқа бир нәччә қеришдашни шәһәр
әмәлдарлириниң алдиға тартип апирип:
— Җаһанни астин-үстүн қиливәткән әшу адәмләр мошу йәргиму йетип кәлди; [7] Ясон
уларни өйидә қобул қилди. Улар Әйса исимлиқ башқа бир падиша бар дәп җакалап, Қәй-
сәрниң пәрманлириға қарши чиқиватиду! — дәп чуқан селишти.
[8] Улар бу сөзләр билән халайиқни вә шәһәр әмәлдарлирини дәккә-дүккигә селип қойди.
[9] Әмәлдарлар Ясон вә башқа тутуп келингәнләрдин капаләт пули алғандин кейин, уларни қоювәтти.

Берия шәһиридә

[10] Қериндашлар кечикмәй Павлус билән Силасни шу күни кечидә Берия шәһиригә
әвәтивәтти. Улар у йәргә йетип барғанда, Йәһудийларниң синагогиға кирди. [11] У йәрди-
ки синагогдикиләр Тесалоникадикиләргә қариғанда есил хисләтлик болуп, сөз-калам-
ни қизиқип аңлиди вә уларниң ейтқанлириниң тоғра яки хаталиқини ениқалап билиш
үчүн, һәр күни муқәддәс язмиларни қетирқинип изләнди. [12] Нәтиҗидә, улардин нурғун
Йәһудийлар, есилзадә грек аяллардин бир қисми вә шундақла хелә көп грек әрләр
етиқат қилди. [13] Лекин Тесалоникадики Йәһудийлар Худаниң сөз-каламиниң Павлус

16:39 Мат. 8:34.
17:1 **«Тесалоника шәһири»** — «Тесалоника» һазирқи Салоника шәһири. **«Улар ... Тесалоника шәһиригә кәлди»** — мошу бабта «биз» әмәс, бәлки «улар» дейилгәчкә, Луқани Павлуслардин бир мәзгил айрилған, дәп қараймиз.
17:3 Зәб. 15:10; 21:7, 22; Мат. 16:21; Луқа 24:46.
17:4 **«... шундақла Худадин қорқидиған Грекләрдин зор бир топ адәмләр вә аз болмиған жуқури тәбиқидики грек аялларму шундақ ишәнди»** — «Худадин қорқидиған Грекләр» дегән турақлиқ ибарә, Тәврат етиқатида болған Грекләрни көрситиду.
17:4 Рос. 28:24.
17:6 Рос. 16:20.
17:7 Луқа 23:2; Юһ. 19:12.
17:10 **«Қериндашлар кечикмәй Павлус билән Силасни шу күни кечидә Берия шәһиригә әвәтивәтти»** — «шу күни кечидә» яки «шу күни кәч кириш биләнла».
17:10 Рос. 9:25.
17:11 Йәш. 34:16; Луқа 16:29; Юһ. 5:39.
17:12 **«шундақла хелә көп грек әрләр етиқат қилди»** — грек тилида «шундақла аз болмиған грек әрләр етиқат қилди».

арқилиқ Бериядиму җакалиниватқинини аңлап, у йәргиму берип топилаң көтәрмәкчи
болуп, аммини қутратти. [14] Шуниң билән қериндашлар Павлусни дәрһал деңиз бойиға
әвәтивәтти. Силас билән Тимотий болса Берияда қалди. [15] Павлусни узитип маңғанлар
уни Афина шәһиригичә елип барди. Андин улар Павлусниң:
— «Силәр Силас билән Тимотийға мумкинқәдәр мениң йенимға тезрақ кәлсун дәп йәт-
күзүп қоюңлар» дегән тапшуруғини елип, Берияға қайтип кәлди.

Афина шәһиридә

[16] Павлус Афина шәһиридә Силас билән Тимотийни күтүп турғанда, пүткүл шәһәрди-
киләрниң бутпәрәсликкә берилип кәткәнлигини көрүп, роһи қаттиқ азапланди. [17] Шуңа
у синагогта Йәһудийлар вә Худадин қорқидиғанлар билән һәм шуниңдәк һәр күни ба-
зарда учриғанла кишиләр билән муназирилишәтти. [18] «Епикурлар» вә «Стоиклар» дәп
аталған бәзи пәйласопларму униң билән муназирилишишкә башлиди. Улардин бә-
зиләр:
— Бу биләрмән почи немә дәп җөйлүватиду? — дейишти.
Йәнә бәзиләр Павлусниң Әйса вә адәмләрниң өлүмдин тирилдүрүлидиғанлиғи һәққи-
дики хуш хәвәрни җакалиғанлиғидин:
— У ят илаһларниң тәрғибатчиси охшайду! — дейишти. [19] Шуңа, улар Павлусни елип
«Ареопагус» дегән кеңәш мәйданиға апирип:
— Сән тарқитиватқан йеңи тәлимиңниң немә екәнлигини бизму билсәк қандақ? [20] Чүн-
ки сән бәзи ғәйрий ишларни қулиқимизға йәткүзүватисән, биз уларниң мәнаси зади
немә екәнлигини билгүмиз бар, — дейишти [21] (әнди Афиналиқлар вә у йәрдә туруватқан
чәт әлликләрниң һәммиси вақтини бирәр йеңиликни йәткүзүш яки аңлаштин башқа
ишқа сәрп қилмайтти). [22] Шуңа Павлус Ареопагус мәйданиниң оттурисиға чиқип мун-
дақ деди:
Әй Афина хәлқи! Силәрниң һәр җәһәттин җин-илаһларға чоқунушқа қаттақ берилгән-
лигиңларни көрдум. [23] Чүнки һәммә йәрни арилап, силәрниң тавапгаһлириңларни көз-
дин кәчүргинимдә, үстигә «Намәлум бир Худаға аталған» дәп пүтүлгән беғишлимиси
бар йәнә бир қурбангаһни көрдүм. Әнди мән силәр тонумай туруп ибадәт қиливатқан
шу Худани мана һазир силәргә тонуштуруп җакалай.
[24] Пүткүл аләмни вә униңдики барлиқ мәвҗудатларни яратқан Худа асман-зиминниң
Егиси болуп, инсанларниң қоли билән ясалған ибадәтханиларда турмайду, [25] яки бирәр
нәрсигә һаҗити чүшкәндәк инсанларниң қоллириниң әҗригә муһтаҗ әмәстур, чүнки
У Өзи һәммә җаниварға һаятлиқ, нәпәс, шундақла еһтияҗлиқ болған һәммә нәрсини
ата қилиду. [26] У бирла адәмдин инсанийәттики барлиқ милләтләрни барлиққа кәлтүр-

---

17:13 1Тес. 2:14.
17:15 Рос. 18:5.
17:17 **«у синагогта Йәһудийлар вә Худадин қорқидиғанлар билән ... муназирилишәтти»** — «Худадин қорқидиғанлар» Тәврат арқилиқ Худаға етиқат қилған Йәһудий әмәсләрни көрситиду.
17:18 **««Епикурлар» вә «Стоиклар» дәп аталған бәзи пәйласопларму униң билән муназирилишишкә башлиди»** — «Епикурлар»: «ләззәт»ни әң жуқури орунға қоюп, һәртүрлүк «илаһ» вә «ахирәт» дегәнләргә қарши еди. «Стоиклар» болса «пәзиләт»ни әң жуқури орунға қоюп, һәр адәмниң өз әмәллиригә мәсъул болуп, «пәзиләт»кә ләззәт яки азап-оқубәткә қаримай интилиши керәк, дәп тәкитләйтти. **«У ят илаһларниң тәрғибатчиси охшайду!»** — уларниң «ят илаһлар» дегинидә көздә тутқини «Әйса» вә «Тирилиш» еди — улар буларни «икки илаһ» дәп ойлап қалған еди.
17:22 **«Силәрниң һәр җәһәттин җин-илаһларға чоқунушқа қаттақ берилгәнлигиңларни көрдум»** — грек тилида «җин-илаһлар» «җинлар» дегән сөз билән ипадилинәтти. Чүнки көп греклар җинлар билән илаһларниң чоң пәрқи йоқ, җинларниң яхши тәрәплири бар, дәп ишинәтти.
17:24 Яр. 1:1; 2Тар. 6:30; Зәб. 32:6; 123:8; 145:6; Йәш. 66:1; Рос. 7:48; 14:15; Вәһ. 14:7.
17:25 Яр. 2:7.

ди, уларни пүтүн йәр йүзигә орунлаштуруп, уларға хас болған пәйт-пәсилләр һәмдә
туридиған җайлириниң пасиллирини алдин бәлгүләп бәрди. [27] Буларниң мәхсити
«Инсанлар мени издисун, бәлким силаштуруп тапсун» дегәнликтур. Әмәлийәттә, у һеч
қайсимиздин жирақ әмәс. [28] Чүнки биз Униңда яшаймиз, һәрикәт қилимиз вә Униңда
вуҗудимиз бардур; араңлардики бәзи шаирлар ейтқинидәк: «Биз Униң нәслидур-
миз!». [29] Шуңа, Худаниң нәсли болғачқа, биз Тәңри Болғучини алтун-күмүч яки таштин
ясалған, һүнәрвәнниң маһарити вә тәсәввури билән оюлған бирәр нәрсигә охшайду, дәп
ойлимаслиғимиз керәк.
[30] Шуңа Худа бурунқи заманлардикиләрниң шундақ ғәпләтлик вақитлирини нәзиридин
сақит қилғини билән, лекин бүгүнки күндә У һәммила йәрдә пүтүн инсанларни гуна-
лириға товва қилишқа әмир қилмақта! [31] Чүнки У Өзи тиклигән инсан арқилиқ пүткүл
дунияни һәққанийлиқ билән сорақ қилидиған бир күнини бәлгүлиди; У уни өлүмдин
тирилдүргәнлиги билән бу ишниң муқәррәр екәнлигигә испат бәргән еди.
[32] Павлусниң «өлгәнләрниң тирилиши» һәққидә ейтқанлирини аңлиғанда бәзиләр уни
мәсқирә қилишқа башлиди. Йәнә бәзиләр:
— Бу иш һәққидә сәндин йәнә аңлайли, — деди.
[33] Буниң билән, Павлус мәйдандин чиқип кәтти. [34] Бирақ бәзиләр униңға қошулуп,
етиқат қилди. Буларниң ичидә «Ареопагус» кеңәшмә һәйәтлиридин бири болған Дийо-
нисиюс вә Дамарис исимлиқ бир аял, шуниңдәк башқа бир қанчә кишиму бар еди.

Коринт шәһиридә

18 [1] Бу ишлардин кейин, Павлус Афина шәһиридин айрилип Коринт шәһиригә барди.
[2] У у йәрдә Понтус өлкисидә туғулған Аквила исимлиқ бир Йәһудий билән униң
аяли Прискиллани учратти. Улар Рим императори Клавдиюсниң барлиқ Йәһудийлар
Рим шәһиридин чиқип кетиши керәк, дегән ярлиғи сәвәплик йеқинда Италийәдин
кәлгән еди. Павлус улар билән тонушуп, [3] улар билән кәсипдаш болғачқа, биллә туруп
ишлиди (чүнки улар чедирчилиқ билән шуғуллинатти). [4] һәр бир шабат күнидә у
Йәһудийларниң синагогиға кирип, Йәһудийлар вә греклар билән муназирилишип
уларни Худаниң сөз-каламиға қайил қилишқа тиришатти.
[5] Бирақ Силас билән Тимотий Македонийәдин кәлгәндин кейин, Павлус сөз-каламни
йәткүзүшкә алдириди, җан көйдүрүп Йәһудийларға: — Әйса — Мәсиһниң Өзидур, дәп

17:26 **«У бирла адәмдин инсанийәттики барлиқ милләтләрни барлиққа кәлтүрди»** — грек тилида «У бир қандин инсанийәттики барлиқ милләтләрни барлиққа кәлтүрди». **«*Худа...* уларға хас болған пәйт-пәсилләрни.... алдин бәлгүләп бәрди»** — «уларға хас болған пәйт-пәсилләр» мәнаси бәлким «уларниң раваж тепиш вә заваллиққа йүзлиниш вақитлири» дегәндәк.

17:26 Қан. 32:8.

17:28 **«араңлардики бәзи шаирлар ейтқинидәк: «Биз Униң нәслидурмиз!»»** — шаир Аратусниң язмилиридин елинған *(миладийәдин илгәрки 310-245 жилларда)*.

17:29 Йәш. 40:18.

17:30 Луқа 24:47.

18:2 Рим. 16:3; 1Кор. 16:19; 2Тим. 4:19.

18:3 **«улар билән кәсипдаш болғачқа, биллә туруп ишлиди чүнки улар чедирчилиқ билән шуғуллинатти»** — Павлусниң хәтлиридә, өзи вә һәмраһлириниң җенини беқиш үчүн җамаәтләрниң қолиға қаримай, бәлки өз қоли билән ишлишини пат-пат тилға алиду. Мошу йәрдә униң кәспи чедирчилиқ екәнлиги көрүниду.

18:3 Рос. 20:34; 1Кор. 4:12; 2Кор. 11:9; 12:13; 1Тес. 2:9; 2Тес. 3:8.

18:4 **«һәр бир шабат күнидә у Йәһудийларниң синагогиға кирип, Йәһудийлар вә греклар билән муназирилишип уларни Худаниң сөз-каламиға қайил қилишқа тиришатти»** — «муназирилишип уларни Худаниң сөз-каламиға қайил қилишқа тиришатти» дегән сөзләр грекчидә пәқәт бирла сөз билән ипадилиниду. «Худаниң сөз-каламиға» дегән сөзләрни җүмлини чүшинишкә асан болсун үчүн киргүздуқ.

гувалиқ бәрди. [6] Лекин, улар униңға қарши чиқип уни һақарәтлиди. Буниң билән Павлус пешини қеқип, уларға:
— Өз қениңлар өз бешиңларға чүшсун! Мән буниңға жавапкар әмәсмән! Бүгүндин башлап, мән силәрдин бурулуп ят әлликләргә баримән, — деди.
[7] Буниң билән Павлус улардин айрилип, Титиюс Юстус исимлиқ, Худадин қорқидиған бир кишиниң өйигә берип турди. Униң өйи синагогниң йенида еди. [8] Әнди синагогниң

Росул Павлусниң хуш хәвәрни жақарлиған 2-сәпири

18:5 **«Бирақ Силас билән Тимотий Македонийәдин кәлгәндин кейин, Павлус сөз-каламни йәткүзүшкә алдириди, жан көйдүрүп Йәһудийларға... гувалиқ бәрди»** — Павлусниң бу роһландурулушиға бәлким үч муһим түрткә бар еди: —
–*(1)* у Силас вә Тимотийдин Тесалоникадики қериндашлар етиқатта чиң туруватиду, дегән хуш хәвәрни аңлиди *(«1Тес.» 3:6)*;
–*(2)* Македонийәдики жамаәтләр, болупму Филиппи жамаити Худаниң хизмитини илгири сүргүзүш үчүн әвәткән иқтисадий ярдәмни Силас вә Тимотийлар елип кәлгән еди *(«2Кор.» 1:5; «Фил.» 4:15)*. Шу ярдәм билән у бәлким пүтүн вақтини хуш хәвәр йәткүзүшкә сәрп қилалайтти.
–*(3)* у Македонийәдә болған вақитлирида көп зиянкәшликкә учриғачқа, һәм Афина шәһәрдикиләрниң сөз-каламға болған соғлуғини көрүп өзиниң ажизлиғини көп сезивалди *(«1Кор.» 2:1-4)*. Лекин Силас вә Тимотийниң һәмраһлиғидин тәсәлли-риғбәт елип көп роһландурулди.
18:5 Рос. 17:15.
18:6 **«улар униңға қарши чиқип...»** — яки «улар өзлиригә қарши чиқип...». **«буниң билән Павлус пешини қеқип...»** — грек тилида «буниң билән Павлус кийимлирини қеқип...». Павлусниң «пешини қеқиш»и «силәрниң Худаниң сөз-калами билән мунасивитиңлар йоқ» дегән мәнани билдүридиған ишарәт еди. **«Өз қениңлар өз бешиңларға чүшсун»** — бу дегәнлик, силәр Худаниң нижатлиқ йолини рәт қилғандин кейин, өз ақивитиңларға өзүңлар жавапкар» дегән мәнада.
18:6 Мат. 10:14; Рос. 13:51.
18:7 **«Титиюс Юстус исимлиқ, Худадин қорқидиған бир киши»** — «Худадин қорқидиған» дегән ибарә тоғрилиқ 13:26дики изаһатни көрүң.

чоңи Криспус пүтүн аилисидикиләр билән Рәбгә етиқат қилди. Нурғун Коринтлиқлар-
му бу хәвәрни аңлап, етиқат қилип чөмүлдүрүшни қобул қилди.
9 Рәб кечидә Павлусқа бир ғайипанә көрүнүш арқилиқ вәһий йәткүзүп униңға:
— Қорқма, сүкүт қилмай сөзлә, 10 чүнки Мән сән билән биллә. Һеч ким саңа қол селип
зәрәр йәткүзмәйду, чүнки Мениң бу шәһәрдә нурғун кишилирим бар, — деди.
11 Шуниң билән Павлус у йәрдә бир жил алтә ай туруп, у йәрдики кишиләр арисида Ху-
даниң сөз-каламини үгәтти.
12-13 Амма Галлийо Ахая өлкисиниң валийси болған вақтида, Йәһудийлар бирлишип
Павлусни тутуп Галлийониң «сорақ тәхти»ниң алдиға апирип, униң үстидин:
Бу адәм кишиләрни қанунға хилап һалда Худаға ибадәт қилишқа қайил қиливатиду! —
дәп шикайәт қилди.
14 Павлус ағзини ачай дәп турушиға, валий Галлийо Йәһудийларға:
— Дәрвәқә, и Йәһудийлар, бу шикайитиңлар бирәр наһәқлиқ яки еғир җинайәт тоғрисида
болған болса, сәвирчанлиқ билән силәргә қулақ салсам орунлуқ болатти. 15 Бирақ бу иш
пәқәт бәзи нам-исимлар, сөзләр вә өзүңларниң Тәврат қануниңлар үстидә талаш-тарти-
шларға четишлиқ екән, уни өзүңлар бир тәрәп қилиңлар! Мән бундақ ишларға сорақчи
болмаймән! — деди. 16 Шуниң билән у уларни сорақ тәхти алдидин һайдап чиқарди.
17 Халайиқ синагогниң чоңи Состенисни тутувелип, сорақ тәхтиниң алдида қаттиқ урғи-
ли турди. Бирақ валий Галлийо бу ишларниң һеч қайсисиға қилчә писәнт қилмиди.

Павлусниң Антакя шәһиригә қайтип келиши

18 Павлус Коринт шәһиридә йәнә көп күнләрни өткүзгәндин кейин, қериндашлар билән
хошлишип, Прискилла вә Аквилаларниң һәмраһлиғида кемигә олтирип, Сурийәгә қарап
кәтти. Йолға чиқиштин илгири у Кәнкрия шәһиридә Худаға ичкән бир қәсимидин чач-
лирини чүшүрүвәткән еди. 19 Улар Әфәсус шәһиригә барғандин кейин, у Прискилла вә
Аквилани қалдуруп қоюп өзи шу йәрдики синагогқа кирип, Йәһудийлар билән мунази-
риләшти. 20 Улар уни узунрақ турушқа тәләп қиливиди, у қошулмай, 21 «Мән қандақла бол-
мисун келәр һейтни Йерусалимда өткүзимән; андин Худа буйруса, силәрниң йениңларға
йәнә келимән», — дәп улар билән хошлишип, Әфәсустин кемә билән йолға чиқти.

18:8 **«Нурғун Коринтлиқларму бу хәвәрни аңлап, етиқат қилип чөмүлдүрүшни қобул қилди»** — «бу хәвәр»: *(1)* синагогниң чоңиниң етиқат қилғанлиғи яки *(2)* Павлусниң ейтқан сөзлирини көрситиду. Бизниңчә биринчи чүшәнчә тоғридур.
18:8 1Кор. 1:14.
18:9 Рос. 23:11.
18:12-13 **«Ахая өлкиси»** — Гретсийәниң муһим җайлирини өз ичигә алатти. Галлийо шу өлкиниң валийси болған вақти миладийәдин кейинки 51-52-жиллар еди.
18:17 **«халайиқ синагогниң чоңи Состенисни тутувелип, сорақ тәхтиниң алдида қаттиқ урғили турди»** — Состенисниң Мәсиһкә етиқат қилған вақти намәлум *(«1Кор.» 1:1ни көрүң)*. Йәһудийларниң уни ундақ урушиниң сәвәви ениқ әмәс; у Мәсиһкә етиқат қилғучи болғанлиқтин яки синагогтикиләр өз әрзиниң нәтиҗисиз болуп чиққанлиғидин хапа болуп, синагог рәисидин аччиғини чиқиривалмақчи болса керәк.
18:18 **«Кәнкрия шәһири»** — Коринтниң порт шәһири болуп Коринттин йәттә километр жирақҗа җайлашқан еди. **«Йолға чиқиштин илгири у Кәнкрия шәһиридә Худаға ичкән бир қәсимидин чачлирини чүшүрүвәткән еди»** — Павлус немишкә қәсәм қилди? Алимларниң пикирлиридин: *(1)* у Коринт шәһиридә шунчә көп адәмләр хуш хәвәрни қобул қилғанлиғидин болған хошаллиғидин, Худаға алаһидә рәхмәт ейтиш үчүн; *(2)* йәнә бир қетим Йерусалим вә Йәһудийәдә туруватқан Йәһудий хәлиқни хуш хәвәргә қайил қилишқа тиришип уларға мошу қәсими арқилиқ өзини «Мана мән силәрдәк Худадин қорқидиған адәм» дәп көрситип уларға йеқинлашмақчи болуп қәсәм қилған. Биз иккинчи пикиргә майилмиз.
–Бәзи алимлар қәсәм ичкүчи Аквиладур, дәп қарайду.
18:18 Чөл. 6:18; Рос. 21:23.
18:21 **«мән қандақла болмисун келәр һейтни Йерусалимда өткүзимән»** — бәзи кона көчүрмиләрдә бу сөзләр тепилмай, пәқәт ««Худа буйруса, мән силәрниң йениңларға йәнә келимән», — дәп улар билән хошлишип, Әфәсустин кемә билән йолға чиқти» дейилиду.
18:21 1Кор. 4:19; Ибр. 6:3; Як. 4:15.

[22] У Қәйсәрийә шәһиридә кемидин чүшүп, Йерусалимға чиқип җамаәт билән һал сорашқандин кейин, Антакя шәһиригә чүшүп кәтти. [23] Антакяда бир мәзгил турғандин кейин, у йәнә йолға чиқип Галатия вә Фригийә жутлирини бир-бирләп арилап, барғанла йеридә барлиқ мухлисларниң етиқатини қувәтлиди.

Аполлосниң Әфәсус вә Коринт шәһәрлиридә тәлим бериши

[24] Бу арида, Искәндәрийә шәһиридә туғулған Аполлос исимлиқ бир Йәһудий Әфәсус шәһиригә кәлди. У натиқ адәм болуп, муқәддәс язмилардин хеләла чоңқур савати бар адәм еди. [25] У Рәбниң йоли тоғрилиқ тәлим алған болуп, отлуқ роһ билән Әйса һәққидә әйнән сөзләп тәлим берәтти. Бирақ униң хәвири пәқәт Йәһя пәйғәмбәрниң жүргүзгән чөмүлдүрүши билән чәклинәтти.
[26] У синагогта жүрәклик сөзләшкә башлиди. Уни аңлиған Прискилла билән Аквила уни өйигә елип берип, униңға Худаниң йолини техиму тәпсилий чүшәндүрди. [27] Кейин, Аполлос Ахая өлкисигә бармақчи болғанда, Әфәсуслуқ қериндашлар Ахаядики мухлисларға хәт йезип, улардин Аполлосни қарши елишни бәкму тәләп қилди. У шу йәргә берип, Худаниң меһир-шәпқити арқилиқ етиқат қилғанларға қошулуп, уларға зор ярдәмдә болди. [28] Чүнки у хәлиқ-аләм алдида Йәһудийлар билән муназирилишип, уларға күчлүк рәддийә берип, муқәддәс язмиларни шәрһлиши билән Мәсиһниң Әйса екәнлигини испатлап бәрди.

Павлус Әфәсус шәһиридә

19 [1] Аполлос Коринт шәһиридики вақтида, Павлус сәпәр қилип, ички қуруқлуқ арқилиқ Әфәсус шәһиригә кәлди. У йәрдә бәзи мухлислар билән учришип,
[2] улардин:
— Силәр етиқат қилғиниңларда, Муқәддәс Роһ силәргә ата қилинғанму? — дәп сориди.
— Яқ, биз һәтта Муқәддәс Роһ бар дегәнни зади аңлимаптикәнмиз, — дәп җавап бәрди улар.
[3] Павлус йәнә:
— Ундақта, силәр қандақ чөмүлдүрүлүштә чөмүлдүрүлгәнсиләр? — дәп сориди.

18:22 **«У Йерусалимға чиқип җамаәт билән һал сорашқандин кейин...»** — Инҗилда «Йерусалимға бериш» грек тилида дайим дегидәк пәқәт «Йерусалимға чиқиш» дәйтти. Йәһудий хәлқи үчүн Йерусалимға бериш «чиқиш», униңдин кетиш «чүшүш» билән билдүрүләтти. Павлус қәсимини ада қилип чиқиш үчүнму Йерусалимға берип келиши керәк.
18:24 **«У ... муқәддәс язмилардин хеләла чоңқур савати бар адәм еди»** — грек тилида «У ... муқәддәс язмиларда күчлүк бир адәм еди».
18:24 1Кор. 1:12.
18:25 **«униң хәвири пәқәт Йәһя пәйғәмбәрниң жүргүзгән чөмүлдүрүши билән чәклинәтти»** — демәк, Аполлосниң тәлими бәлким Йәһя пәйғәмбәрниң «Худаниң падишалиғи йеқинлашти», «Муқәддәс Роһқа чөмүлдүргүчи, йәни Қутқузғучи-Мәсиһ мениң кәйнимдин келиду» дегән сөзлиридин, шундақла «Мәсиһ Насарәтлик Әйса екән», дегән мәлуматлардин тәркиб тапқан болса керәк. У Әйса Мәсиһниң өлгини, тирилгәнлиги, шундақла униң Муқәддәс Роһни ата қилиши билән йеңи дәвир башлиғанлиғи тоғрилиқ хәвәрсиз қалған еди. 19:1-7 вә изаһатларни көрүң.
18:26 **«Прискилла билән Аквила уни өйигә елип берип,...»** — яки «Прискилла билән Аквила уни айрим елип,...».
18:27 **«Кейин, Аполлос Ахая өлкисигә бармақчи болғанда, Әфәсуслуқ қериндашлар Ахаядики мухлисларға хәт йезип, улардин Аполлосни қарши елишни бәкму тәләп қилди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: — «Кейин, Аполлосни риғбәтләндүрүп, Ахайидики мухлисларға хәт йезип, улардин Аполлосни қарши елишни тәләп қилди».
18:27 1Кор. 3:6.
19:1 **«ички қуруқлуқ арқилиқ Әфәсус шәһиригә кәлди»** — яки «егизликләр арқилиқ Әфәсус шәһиригә кәлди».
19:1 1Кор. 1:12
19:2 **«Муқәддәс Роһ силәргә ата қилинғанму?»** — грек тилида: «Муқәддәс Роһни қобул қилдиңларму?». **«Яқ, биз һәтта Муқәддәс Роһ бар дегәнни зади аңлимаптикәнмиз»** — мошу җавапниң мәнаси бәлким «Муқәддәс Роһниң ата қилинғини яки Муқәддәс Роһниң инсанларға кәлгинини аңлимаптикәнмиз» дегәндәк болса керәк.

— Биз Йәһя пәйғәмбәр йәткүзгән чөмүлдүрүлүшни қобул қилдуқ, — деди улар.
[4] Павлус: — Йәһя пәйғәмбәр хәлиққә йәткүзгән чөмүлдүлүрүш болса гуналарға товва қилишни билдүридиған чөмүлдүрүлүш болуп, уларға өзидин кейин кәлгүчигә, йәни Әйсаға етиқат қилиш керәклигини тапилиған еди, — деди.
[5] Улар буни аңлап, Рәб Әйсаниң намида чөмүлдүрүлүшни қобул қилди. [6] Павлус қолини
уларниң үстигә тәккүзүп туруши билән, Муқәддәс Роһ уларға чүшти. Буниң билән улар намәлум тилларда сөзләшкә һәм пәйғәмбәрләрчә вәһий-бешарәтләрни йәткүзүшкә башлиди.
[7] Улар тәхминән он икки әркәк киши еди.
[8] Павлус үч ай давамида Әфәсус шәһиридики синагогқа кирип, жүрәклик билән сөз қилип, улар билән Худаниң падишалиғидики ишлар тоғрисида муназирилишип қайил
қилишқа тиришти. [9] Лекин бәзилири жаһиллиқ қилип ишинишни рәт қилип, халайиқ алдида Рәбниң йолиға һақарәт кәлтүргәндә, Павлус улардин чиқип, мухлисларниму айрип чиқти. У һәр күни Тираннус исимлиқ адәмниң лексийиханисида муназирә-музакирә
өткузди. [10] Бу иш икки жил давамлашти. Нәтиҗидә, Асия өлкисидики пүтүн хәлиқ, Йәһудийлар болсун, Грекләр болсун һәммәйлән Рәбниң сөз-каламини аңлиди.

Скеваниң оғуллири

[11] Худа Павлусниң қоллири арқилиқ карамәт мөҗизиләрни яратти. [12] Кишиләр һәтта
қол яғлиқ вә пәртуқларни Павлусниң тенигә тәккүзүп, андин кесәлләрниң йениға апирип, уларниң үстигә япатти. Нәтиҗидә, кесәлләр сақийип, яман роһлар улардин чиқип кетәтти.
[13] Лекин шу әтрапта жүридиған, «җинкәш» Йәһудийларин бәзилириму Рәб Әйсаниң намини ишлитип баққуси келип, җин чаплашқанлар үстидә туруп җинларға: «Павлус жакалаватқан Әйсаниң намидин саңа қаттиқ буйруқ беримән!» дәйдиған болди. [14] Бу
ишни қилидиғанларниң арисида Скева исимлиқ бир Йәһудий баш каһинниң йәттә оғ-

---

19:3 **«Ундақта, силәр қандақ чөмүлдүрүлүштә чөмүлдүрүлгәнсиләр?»** — яки «Ундақта, силәр немә дәп чүмүлдүрүлгәнсиләр?».
–Еникки, шу кишиләр Әйса Мәсиһниң намиға чүмүлдүрүлгән болса, ундақта уларни чүмүлдүргүчи етиқатчи уларға «Худа Мәсиһкә етиқат қилғучиларниң һәммисигә Муқәддәс Роһини соғат қилип ата қилиду» дәп чүшәндүргән болуши керәк еди. Чүнки Мәсиһдә болған хуш хәвәр дәл шуки: *(1)* Мәсиһниң қурбанлиғи билән етиқатчи инсанларниң гуналири кәчүрүм қилиниду; *(2)* Мәсиһниң қурбанлиғи билән Худа етиқатчи инсанларға йеңи бир һаят ата қилиду; мошу һаят Муқәддәс Роһниң инсанниң қәлбидә макан қилиши билән башлиниду. Расул Петрусниң сөзлиригә қараң *(2:38-39)*, «1Пет.» 3:21 вә бу айәт тоғрисида «қошумчә сөз»имиздики изаһатларни көрүң. **«Биз Йәһя пәйғәмбәр йәткүзгән чөмүлдүрүлүшни қобул қилдуқ»** — уларниң җававиға қариғанда, улар мәрһум Йәһя пәйғәмбәрниң мухлислири еди; мүмкинчилиги барки, улар Йәһя пәйғәмбәрниң товва қилиши вә суға чөмүлдүрүлүш тоғрилиқ тәлимлирини Аполлостин аңлиған еди.
19:4 **Мат. 3:11; Мар. 1:4; Луқа 3:16; Юһ. 1:26; Рос. 1:5; 11:16.**
19:6 **«...Муқәддәс Роһ уларға чүшти. Буниң билән улар намәлум тилларда сөзләшкә һәм пәйғәмбәрләрчә вәһий-бешарәтләрни йәткүзүшкә башлиди»** — Муқәддәс Роһниң уларға ата қилған «намәлум *(карамәт)* тилларда сөзләш» илтипати билән кишиләр өз сөзлирини чүшәнмигән һалда Худаға мәдһийә оқуп, униң сирлирини жакалайду *(«1Кор.» 14:2ни көрүң)*.
19:6 **Рос. 8:17; 11:15.**
19:9 **«халайиқ алдида Рәбниң йолиға һақарәт кәлтүргәндә...»** — мошу йәрдә «Рәбниң йоли» грек тилида пәқәт «йол» дегән сөз билән ипадилиниду *(чүнки етиқатниң нәзиридә пәқәт бир йолла бардур. 9:2ниму көрүң)*. **«Тираннус исимлиқ адәмниң лексийиханисида муназирә-музакирә өткүзди»** — «лексийихана» яки «мәктәп»: Бу бәлким пәлсәпә үгитидиған бир мәктәп болса керәк. «Муназирә-музакирә өткүзүш» — бәлким ишәнмигәнләр билән муназирә қилиш *(10-айәтни көрүң)* вә ишәнгәнләргә көпрәк тәлим бериш.
19:9 **2Тим. 1:15.**
19:10 **«Йәһудийлар болсун, Грекләр болсун...»** — демәк, «Йәһудийлар болсун, Йәһудий әмәсләр болсун...».
19:11 **Мар. 16:20; Рос. 14:3.**
19:13 **««җинкәш» Йәһудийлар»** — мәхсус аталмиш «җин һайдаш кәспи» арқилиқ пул тапидиғанлар. **«Әйсаниң намидин саңа қаттиқ буйруқ беримән!»** — грек тилида: «... Әйсаниң намидин саңа қәсәм астида буйруймән!».

лиму бар еди. [15] Лекин улар қоғливәтмәкчи болған яман Роһ уларға җававән:
— Әйсани тонуймән, Павлустин хәвирим бар, бирақ өзүңлар ким болисиләр?! — девиди,
[16] яман Роһ чаплишивалған киши уларға етилип чиқип, уларни уруп шама қилип, уларниң үстидин ғалип кәлди. Улар яланач вә яриланған һалда өйдин қечип чиқип кәтти.
[17] Бу иш Әфәсус шәһиридә туруватқан барлиқ Йәһудийлар вә Грекләргиму мәлум болуп, қорқунуч һәммисини басти вә Рәб Әйсаниң нами улуқланди. [18] Нәтиҗидә, нурғун етиқатчилар бурунқи қилғанлирини иқрар қилип, алдиға чиқти. [19] Сеһиргәрлик қилғанлардин нурғун адәмләр өзлириниң сеһиргәрлик китап-палнамилирини әкелип бир йәргә догилап, көпчиликниң алдида көйдүрүшти. Бу китапларниң қиммити җәмий әллик миң күмүч тәңгигә йетәтти. [20] Шундақ қилип, Рәбниң сөз-калами күчкә егә болуп, бәрқ уруп үстүнлүккә өтти.

Әфәсус шәһиридә топилаң көтирилиду

[21] Бу ишлар йүз бәргәндин кейин, Павлус көңлидә, Македонийә вә Ахая өлкисидин өтүп Йерусалимға беришқа нийәт бағлиди. У: — У йәргә барғандин кейин, Рим шәһирини көрүп келишим керәк, — деди.
[22] Шуниң билән, у өзигә ярдәмдә болуватқанлардин Тимотий билән Ерастус иккиләнни Македонийәгә әвәтиветип, өзи йәнә бир мәзгил Асия өлкисидә турди.
[23] Дәл шу чағда, Әфәсус шәһиридә Рәбниң йоли тоғрилиқ еғир малимачилиқ көтирилди. [24] Аял илаһ Артемисни сүрәтләп күмүч тәкчә-һәйкәлләрни ясиғучи Димитрий исимлиқ бир зәргәр бар еди. Униң бу иши һүнәрвәнләргә көп пайда тапқузатти. [25] Димитрий һүнәрвәнләрни вә шуниңға охшаш ишлар билән шуғуллиниватқан башқа устиларни жиғип, уларға:
— Бурадәрләр, бизниң гүллинишимизниң бу иш билән бағлиқ екәнлигини билисиләр;
[26] һазир һелиқи Павлусниң немә ишларни қилип жүргәнлигини аңлиған һәм көргән болушуңлар керәк. У: «Қол билән ясивалған нәрсиләр илаһлар әмәс» дейиш билән, пәқәт Әфәсуста әмәс, бәлки пүткүл Асия өлкисидә дегидәк нурғунлиған кишиләрни қайил қилип, аздуруп бураватиду. [27] Әнди һазир бизниң бу содимизға бәтнам чаплаш хәвпи болупла қалмай, бәлки бүйүк аял илаһ Артемисниң бутханисиму әрзимәс дәп қарилип, һәтта Асия өлкиси вә пүткүл җаһан ибадәт қилидиған бу аял илаһимизниң шан-шәривиму йоқилиш хәвпигә дуч келиватиду! — деди.
[28] Бу сөзләрни аңлиған көпчилик ғәзәпкә чөмүп, қайта-қайта:
— Әфәсуслуқларниң Артемисимиз бүйүктур! — дәп чуқан көтиришкә башлиди.

19:14 **«Бу ишни қилидиғанларниң арисида Скева исимлиқ бир Йәһудий баш каһинниң йәттә оғлиму бар еди»** — яки «Бу ишни қилғучилар Скева исимлиқ бир Йәһудий баш каһинниң йәттә оғли еди».
19:18 Мат. 3:6.
19:19 **«җәмий әллик миң күмүч тәңгә»** — бир тәңгигә бир қой келәтти. Шуңа һазирқи бойичә җәмий икки йерим миллион долларға баравәр еди *(2006)*.
19:20 Йәш. 55:11.
19:21 **«Павлус көңлидә... нийәт бағлиди»** — грек тилида «Павлус роһта... нийәт бағлиди».
19:21 Рим. 15:25; Гал. 2:1.
19:22 **«у өзигә ярдәмдә болуватқанлардин Тимотий билән Ерастус иккиләнни Македонийәгә әвәтиветип...»** — Павлусниң шуниң мәхсити уларниң бәлким өзини кутүш үчүн вә бәлким өзиниң беришиға тәйярлиқ қилиш үчүн еди *(20:1-3ни көрүң)*.
19:23 **«Дәл шу чағда, Әфәсус шәһиридә Рәбниң йоли тоғрилиқ еғир малимачилиқ көтирилди»** — «Рәбниң йоли» грек тилида пәқәт «йол» дейилиду.
19:23 2Кор. 1:8.
19:24 Рос. 16:16.
19:26 Зәб. 113:12; Йәр. 10:3.
19:27 **«пүткүл җаһан ибадәт қилидиған бу аял илаһимизниң шан-шәривиму йоқилиш хәвпигә дуч келиватиду!»** — Димитрийниң «аял илаһимизниң шан-шәриви» дегән сөзи бәлким Артемисниң һәйвәтлик бутханисиниму көрсәтмәкчи болуши мүмкин.

[29] Буниң билән пүткүл шәһәр малиматаң болуп кәтти. Халайиқ Павлусниң сәпәрдашли-
ридин Македонийәлик Гаюс вә Аристархусларни тутуп сөрәп, серк мәйданиға тәңла
йопурулуп маңди. [30] Павлус халайиқ арисиға кирмәкчи болған еди, лекин мухлислар
униң киришигә йол қоймиди. [31] Һәтта Павлусниң достлири болған өлкә әмәлдарлири-
дин безилириму униңға хәвәр йәткүзүп, уни серк мәйданиға беришқа тәвәккүл қилмас-
лиққа җекилиди.
[32] Әнди бәзиләр буни дәп вақириса, бәзиләр уни дәп вақиришип, пүтүн сорун вараң-чу-
руңға толди; кишиләрниң көпинчиси өзлириниң немигә жиғилғанлиғиниму билмәйт-
ти. [33] Йәһудийлар Искәндәр исимлик адәмни алдиға иштирип чиқиривиди, көпчилик
уни алдиға турғузди. Искәндәр көпчиликкә қол ишарити қилип, Йәһудийларни ақ-
лимақчи болди. [34] Бирақ көпчилик униң Йәһудий екәнлигини билип қелип, һәммиси
тәңла:
— Әфәсуслуқларниң Артемисимиз бүйүктур! — дәп икки саатчә чуқан көтирип турушти.
[35] Ахирда, шәһәрниң баш мирзиси халайиқни тинчландуруп мундақ деди:
— Әй Әфәсуслуқлар! Биз Әфәсуслуқларниң шәһириниң бүйүк Артемисниң бутханиси-
ниң вә униң асмандин чүшкән сүритиниң қоғдиғучиси екәнлигини билмәйдиған ким
бар! [36] Бу ишларни инкар қилалмиған екән, өзүңларни бесивелишиңлар, башбаштақлиқ
қилмаслиғиңлар керәк. [37] Чүнки силәр бу кишиләрни бу йәргә сораққа тартишқа елип
кәлдиңлар; лекин улар я бутханиларни булиғучилар я бизниң аял илаһимизға күпүр-
лүк қилғучилардин әмәс. [38] Әгәр Димитрий вә униңға қошулған һүнәрвәнләрниң мәлум
бир кишиниң үстидин шикайити болса, сорақханилар очуқ турмақта вә сорақчи валий-
ларму бар. Улар шу йәрләрдә бир-бири билән дәвалашсун; [39] вә башқа бирәр мәсили-
лириңлар болса, рәсмий сорунда бир тәрәп қилиниши лазим. [40] Биз әнди йәнә бүгүнки
вақиәни топилаң дәп әрз қилиниш хәвпидә туруватимиз; чүнки бу малиманчилиқниң
һеч сәвәви көрситилмигәчкә, һесавиниму берәлмәймиз-дә!
[40b] Бу сөзләрни қилип болуп, у жиғилған халайиқни тарқитивәтти.

Павлусниң Македонийә вә Юнанға қайта бериши

20 [1] Топилаң бесиққандин кейин, Павлус мухлисларни чақирип, уларни
риғбәтләндүрди вә улар билән хошлишип, Македонийәгә қарап кәтти. [2] У
шу әтраптики жутларни арилап, етиқатчиларни нурғун сөз-тәлимләр билән
риғбәтләндүргәндин кейин, Юнанға берип, [3] у йәрдә үч ай турди. Павлус кемигә олтирип
Сурийәгә маңай дәп турғанда, Йәһудийларниң уни өлтүрүш сүйқәсти билинип қелип,
у Македонийә арқилиқ қуруқлуқ билән қайтип кетиш қарариға кәлди. [4] Униңға һәмраһ
болғанлар Бериялиқ Пиррусниң оғли Сопатер, Тесалоникалиқлардин Аристархус билән
Секундус, Дәрбәлик Гаюс, Тимотий вә Асия өлкисидин Тикикус билән Трофимуслар

19:29 **«Халайиқ ... Гаюс вә Аристархусларни тутуп сөрәп, серк мәйданиға тәңла йопурулуп маңди»** — Артемисниң «бүйүк бутханиси» йоқап кәтти, амма бу серк мәйдани бүгүнгә қәдәр мәвжут, униңға 25000 киши сиғиду.
19:29 Рос. 20:4; 27:2; Кол. 4:10.
19:33 **«көпчилик уни алдиға турғузди»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «көпчилик бу иш униңға бағлиқ дәп ойлиди» дейилиду.
19:34 **«Бирақ көпчилик униң Йәһудий екәнлигини билип қелип, һәммиси тәңла: — Әфәсуслуқларниң Артемисимиз бүйүктур! — дәп икки саатчә чуқан көтирип турушти»** — халайиқ Искәндәрни Павлус билән мунасивәтлик адәм, немила болмисун Йәһудий болғачқа, бутпәрәсликкә қарши болса керәк, дегән ойда болған болса керәк.
19:35 **«Артемисниң ... асмандин чүшкән сүрити...»** — яки «Артемисниң ... асмандин чүшкән теши...».
20:1 **«Павлус мухлисларни чақирип, уларни риғбәтләндүрди вә улар билән хошлишип...»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «Павлус мухлисларни чақирип, уларни қучағлап улар билән хошлишип,...» дегән сөз дейилиду.
20:2 **«Юнан»** — яки «Гретисийә».

еди. [5] Улар авал Троас шәһиригә берип, бизниң йетип беришимизни күтүп турди. [6] Биз
болсақ «петир нан һейти» күнлиридин кейин, Филиппи шәһиридин кемигә олтирип,
бәш күндин кейин Троасқа келип, улар билән учраштуқ вә у йәрдә йәттә күн турдуқ.
[7] Һәптиниң биринчи күни, биз нан уштушқа җәм болғанда, Павлус әтиси кәтмәкчи
болғачқа, җамаәткә сөз қилишқа башлиди; сөзини түн йеримгичә узартти. [8] Биз җәм
болған жуқурики қәвәттики өйдә нурғун қара чирақлар йенип туратти. [9] Әвтикус исим-
лиқ бир жигит деризидә олтарған еди. Павлус сөзләп хелә бир йәргә барғанда, уни үгдәк
басиватқан еди. Андин у ғәриқ уйқиға кетип, у үчинчи қәвәттин йәргә жиқилип чүшти.
Көпчилик уни йәрдин көтирип қариса, у өлүп болған еди. [10] Павлус пәскә чүшүп, униң
үстигә етилип, қучағлап туруп:
Азапланмаңлар, у тириккән! — деди. [11] Қайтидин өйгә чиқип, нанни уштуп йегән-
дин кейин, Павлус улар билән таң атқичә узун сөзләшти вә у бу йәрдин йолға чиқти.
[12] Троастикиләр болса һелиқи жигитни өйигә һаят апирип қойди. Улар буниңдин чәксиз
тәсәлли тапти.

Павлусниң Әфәсус ақсақаллири билән хошлишиши

[13] Биз болсақ Павлустин бурун Ассос шәһиригә кемә билән бардуқ. Чүнки Павлус шу
йәргә пиядә барай, силәр мәндин авал йетип берип, у йәрдә мени кемигә еливелиш-
ни күтүңлар, дәп орунлаштурған еди. [14] Ассоста у биз билән учрашқандин кейин биз
уни кемигә елип Митулин шәһиригә кәлдуқ. [15] Андин шу йәрдин чиқип, әтиси Хийос
арилиниң удулиға келип турдуқ. Үчинчи күни Самос арилиға йетип кәлдуқ вә Трогил-
лиум шәһиридә қондуқ; униң әтиси Милетус шәһиригә бардуқ. [16] Чүнки Павлус Асия
өлкисидә көп вақитни өткүзүвәтмәслик үчүн, деңиз сәпиридә Әфәсуста тохтимай өтүп
кетишни қарар қилған еди. Сәвәви, у «орма һейти» күнини мүмкинқәдәр Йерусалимда
өткүзүш үчүн алдирайтти. [17] Әнди Милетус шәһиридин Әфәсусқа адәм әвәтип, җамаәт-
тики ақсақалларни чақирди. [18] Улар кәлгәндин кейин, у уларға мундақ деди:
— Мән Асия өлкисигә аяқ басқан биринчи күндин тартип, силәр билән қандақ өткәнли-
гим һәр бириңларға мәлум. [19] Рәбниң хизмитидә һәр тәрәптә кәмтәр болуп, көз яшли-
рим төкүлгәнлигини, шундақла Йәһудийларниң сүйқәстлири түпәйлидин бешимдин
өткән синақларда чидиғанлиғимни билисиләр, [20] вә йәнә мәйли аммиви сорунларда
болсун яки өй-өйләрдә болсун, силәргә тәлим бәргинимдә, силәргә пайдилиқ болсила
һеч немини айимай җакалап, [21] Йәһудийлар һәм Грекләргиму Худа алдида товва қилиш
вә Рәббимиз Әйса Мәсиһкә етиқат қилиш керәклигигә гувалиқ берип җекилигәнлигим

20:4 Рос. 19:29; 21:29; 27:2; 1Кор. 1:14; Әф. 6:21; Кол. 4:7,10; 2Тим. 4:12; Тит. 3:12.

20:5 **«Улар авал Троас шәһиригә берип...»** — бәлким кемидә. **«...бизниң йетип беришимизни күтүп турди»** — «биз» Луқаниң йәнә Павлус билән биллә екәнлигини көрситиду.

20:7 **«һәптиниң биринчи күн»** — йәни «йәкшәнбә күни». **«биз нан уштушқа җәм болғанда»** — «нан уштуш»: Әйсаниң өлүмини хатириләш үчүн нан уштулиду *(«1Кор.» 11:20-34ни көрүң)*.

20:8 **«Биз җәм болған жуқурики қәвәттики өйдә нурғун қара чирақлар йенип туратти»** — бу чирақларниң ис-түтәклириниң өйни қаплиши билән 9-айәттә тилға елинған Әвтикусниң ухлап қелишиға тәсир йәткүзгән болуши мүмкин.

20:10 1Пад. 17:21; 2Пад. 4:34.

20:12 **«Улар буниңдин чәксиз тәсәлли тапти»** — әйни грек текст«Улар тапқан тәсәлли аз әмәс еди».

20:15 **«үчинчи күни Самос арилиға йетип кәлдуқ вә Трогиллиум шәһиридә қондуқ...»** — бәзи кона көчүрмиләрдә: «Трогиллиум шәһиридә қондуқ» дегән сөз тепилмайду. **«әтиси Хийос арилиниң удулиға келип ... үчинчи күни Самос арилиға йетип кәлдуқ вә Трогиллиум шәһиридә қондуқ; униң әтиси Милетус шәһиригә бардуқ»** — бу сәпәр йоли әтәй Әфәсус шәһиридин өткән еди *(16-айәтни көрүң)*.

20:16 **«орма һейти»** — Тәвратта Йәһудий хәлқигә бекитилгән төртинчи һейт; у һейт «өтүп кетиш һейти»дин әллик күн кейин болғачқа, грек тилида «әлликлик һейт»му дейилиду. Һазирқи календардики вақит бәлким 5-ай еди. «Лав.» 23-бапни көрүң.

20:16 Рос. 21:4,12.

һәммиңларға мәлум.
[22] Һазир мана, роһта бағланған һалда Йерусалимға кетиватимән. У йәрдә немә ишлар-
ниң бешимға чүшидиғанлиғини уқмаймән; [23] Пәқәт шуни билимәнки, Муқәддәс Роһ
мән барғанла шәһәрләрдә зиндан кишәнлири вә азап-оқубәтләрниң мени күтүп тури-
диғанлиғини алдин ениқ ейтип кәлмәктә. [24] Лекин мән өз мусапәмни тамамлишим, Рәб
Әйсадин тапшурувалған хизмәтни ада қилишим, йәни Худаниң меһир-шәпқити тоғри-
сидики хуш хәвәрниң толуқ гувачиси болушум үчүн, өз һаятимни қилчә айимаймән.
[25] Мән силәр билән арилишип, һәммиңлар арисида жүрүп Худаниң падишалиғини жа-
калидим; әнди мана маңа мәлумки, буниңдин кейин силәрдин һеч ким йүзүмни қайта
көрәлмәйсиләр. [26] Шуниң үчүн, бүгүн силәргә гувалиқ қилип ейтип қояйки, мән һеч би-
риниң қениға қәриздар әмәсмән. [27] Чүнки мән Худаниң толуқ мәхсәт-ирадисини қилчә
елип қалмай силәргә баян қилип йәткүзүштин баш тартмидим. [28] Муқәддәс Роһ силәрни
Худаниң жамаитини беқиш үчүн Униң падиси ичидә йетәкчи қилип тиклигән еди; әнди
өзүңларға һәм Өз Оғлиниң қени билән сетивалған барлиқ падисиға сәгәк болуңлар!
[29] Чүнки маңа аянки, мән кәткәндин кейин, чилбөриләр араңларға кирип, падини һеч
айимайду, [30] һәмдә һәтта араңлардинму бәзиләр мухлисларни өзлиригә тартивелиш
үчүн һәқиқәтни бурмилиған түрлүк ишларни сөзләйду. [31] Шуңа, сәгәк болуңлар, мениң
үч жил кечә-күндүз демәй, һәр бириңларға көз яшлирим билән тохтимай несиһәт бе-
рип турғанлиғимни есиңларда тутуңлар.
[32] Әнди мән силәрни Худаға вә Униң меһир-шәпқәт йәткүзидиған сөз-каламиға тапшу-
римән. Бу сөз-калам етиқатиңларни қурушқа һәм пак-муқәддәс қилинған барлиқ хәлқи
арисида илтипат қилинидиған мирастин силәрни несип қилишқа қадирдур. [33] Мән һеч
қачан һеч кимдин кийим-кечәк яки алтун-күмүч тама қилип бақмиғанмән. [34] Силәр-
гә мәлумки, мән икки билигимгә тайинип, өзүмниң вә һәмраһлиримниң һажитидин
чиқтим. [35] Бундақ қилип һәр бир ишларда мән силәргә мошундақ әҗир-әмгәк арқилиқ
ажиз-һаҗәтмәнләргә ярдәм бериш лазимлиғини, шундақла Рәб Әйса өзи ейтқан: «Бәр-
мәк алмақтинму бәхитликтур» дегинини есиңлардин чиқармаслиғиңлар керәклигини
көрсәттим.
[36] Бу сөзләрни қилип болуп, у һәммәйлән билән бирликтә тизлинип олтирип дуа қил-
ди. [37] Һәммәйлән қаттиқ жиғлишип кәтти; Павлусниң бойниға есилип қучағлап, қизғин
сөйүшти. [38] Уларни әң азаплиғини Павлусниң, «Буниңдин кейин йүзүмни қайта көрәл-
мәйсиләр» дегән сөзи болди. Кейин, улар уни кемигә чиқирип узитип қойди.

20:21 Мат. 3:2; Мар. 1:15; Луқа 24:47.
20:22 **«мана, роһта бағланған һалда Йерусалимға кетиватимән»** — «роһта бағланған һалда» — уни қозғайдиған бу тәсирниң өз роһида яки Муқәддәс Роһта болғанлиғи ениқ әмәс. Павлусниң бу нийити бу ишта тоғра яки тоғра әмәс? 21:4-айәттики хәвәрдин қариғанда, униң шу қәтъий нийити тоғра әмәс, дәп ойлашқа майил болимиз.
20:24 Рос. 21:13; Гал. 1:1; Тит. 1:3.
20:25 **«Мән силәр билән арилишип, һәммиңлар арисида жүрүп Худаниң падишалиғини жакалидим»** — мошу йәрдә «Худаниң падишалиғи» грек тилида пәқәт «падишалиқ» билән ипадилиниду.
20:26 **«Силәргә гувалиқ қилип ейтип қояйки, мән һеч бириниң қениға қәриздар әмәсмән»** — демәк, «араңларда һәр қандақ бир киши хуш хәвәр аңлаш пурсити болмай, қутқузулмиған болса мән униңға жавапкар әмәсмән» дегәндәк.
20:28 **«Худаниң... Өз Оғлиниң қени билән сетивалған барлиқ падиси»** — «Өз Оғлиниң қени билән» грек тилида «Өзиниңкиниң қени билән» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
20:28 Әф. 1:7; Кол. 1:14; 1Пет. 1:19; 5:2; Вәһ. 5:9.
20:29 2Пет. 2:1.
20:30 Зәб. 40:10; Мат. 16:21; Рос. 1:17; 1Юһ. 2:19.
20:32 **«Бу сөз-калам етиқатиңларни қурушқа ... қадирдур»** — силәрниң «етиқатиңларни қуруш» грек тилида пәқәт «силәрни қуруш» дегән билән ипадилиниду.
20:33 1Кор. 9:12; 2Кор. 11:9; 12:13.
20:34 Рос. 18:3; 1Кор. 4:12; 1Тес. 2:9; 2Тес. 3:8.
20:36 Рос. 21:5.

Павлусниң Йерусалимға бериши

21 [1] Андин биз улардин айрилип чиққандин кейин, кемә билән удул Қос арилиға
қарап йол алдуқ. Әтиси, Родос арилиға, у йәрдин Патара шәһиригә бардуқ.
[2] Патарада Фәникийә райониға баридиған бир кемини тепип, униңға олтирип йолға
чиқтуқ. [3] Сипрус арили көрүнгәндин кейин, уни сол тәрипимиздә қалдуруп өтүп,
Сурийәгә қарап меңип, Тур шәһиридә қуруқлуққа чиқтуқ. Чүнки кемә бу йәрдә жүк
чүшүрмәкчи еди. [4] У йәрдә мухлисларни тепип, уларниң йенида йәттә күн турдуқ.
Уларға Муқәддәс Роһниң вәһийиси келип, улар Павлусқа айиғиң Йерусалимға басмисун,
дәп несиһәт қилди. [5] Бирақ биз у йәрдә туруш вақтимиз тошқанда, сәпиримизни
давамлаштурдуқ. Уларниң һәммиси, җүмлидин хотун-балилири бизни шәһәрниң
сиртиғичә узитип чиқти. Һәммимиз деңиз бойида тизлинип олтирип биллә дуа қилдуқ.
[6] Қучағлишип хошлашқандин кейин, биз кемигә чиқтуқ, улар өйлиригә қайтишти.

21:1 **«Андин биз улардин айрилип чиққандин кейин, кемә билән удул Қос арилиға қарап йол алдуқ. Әтиси, Родос арилиға, у йәрдин Патара шәһиригә бардуқ»** — бу айәттики «биз», «алдуқ» вә «бардуқ» дегән сөзләргә қариғанда, Луқа йәнә Павлусқа һәмраһ болди.
21:3 **«уни , *йәни Сипрус арилини* сол тәрипимиздә қалдуруп өтүп...»** — демәк, «униң җәнубидин айлинип өтүп...».
21:4 **«Уларға Муқәддәс Роһниң вәһийиси келип, улар Павлусқа айиғиң Йерусалимға басмисун, дәп несиһәт қилди»** — «несиһәт қилди» дегәнниң башқа хил тәрҗимиси: «несиһәт қилатти».
–Муқәддәс Роһ уларға Павлусниң Йерусалимда тартидиған азаплиридин хәвәр бәргән еди. У аллиқачан башқа йәрләрдики мухлислардин мошу хәвәрни аңлиған *(20:23)*. Лекин мошу йәрдә Муқәддәс Роһниң униңға «бармисун» дегән сөзигә қариғанда, униң Йерусалимға бериши Худаниң ирадиси әмәс, дәп ойлашқа майилмиз.
21:4 Рос. 20:23; 21:12.

Росул Павлусниң хуш хәвәрни җақарлиған 3-сәпири

7 Тур шәһиридин деңиз сәпиримизни давамлаштуруп, ахирида Питолимайс шәһиригә
кәлдуқ. У йәрдики қериндашлар билән көрүшүп, уларниң йенида бир күн турдуқ. 8 Әти-
си, у йәрдин айрилип, Қәйсәрийә шәһиригә кәлдуқ. Биз бурун Йерусалимдики «йәттә
хизмәткар»дин бири болған, хуш хәвәрчи Филипниң өйигә берип қондуқ. 9 Бу кишиниң
техи ятлиқ қилинмиған, бешарәт-вәһийләрни йәткүзидиған төрт қизи бар еди. 10 Биз у
йәрдә бир нәччә күн турғандин кейин, Агабус исимлиқ бир пәйғәмбәр Йәһудийә өлки-
сидин чүшти. 11 Бу киши бизниң алдимизға келип, Павлусниң бәлвеғини қолиға елип,
өзиниң пут-қолини бағлап:
— Муқәддәс Роһ мундақ дәйду: — Йәһудийлар бу бәлвағниң егисини Йерусалимда мо-
шундақ бағлап, ят әлликләрниң қолиға тапшуриду! — деди.
12 Буларни аңлап, һәм биз һәм шу йәрлик кишиләр билән бирликтә Павлустин Йеруса-
лимға бармиғин дәп өтүндуқ. 13 Лекин Павлус жававән:
— Силәр немишкә бунчивала жиғлап, жүригимни езисиләр? Мән Йерусалимда Рәб Әй-
саниң нами үчүн тутқун болушла әмәс, шу йәрдә өлүшкиму тәйярмән, — деди.
14 Биз уни қайил қилалмай, ахирида сүкүт қилип:
— Рәбниң ирадиси ада қилинсун! — дедуқ.
15 Бу күнләрдин кейин, жүк-тақимизни жиғиштуруп, Йерусалимға чиқип бардуқ. 16 Қәй-
сәрийәлик мухлислардин бир нәччиси биз билән сәпәрдаш болди; улар Минасон исим-
лиқ бир кишиниң өйидә қонимиз дәп уни биргә елип маңди; бу киши Сипруслуқ, қери
мухлис еди.

Павлусниң Яқуп билән көрүшүши

17 Йерусалимға йәткәндә қериндашлар бизни хошаллиқ билән қарши алди. 18 Әтиси,
Павлус биз билән биллә Яқупни көргили барди. Яқуп билән ақсақалларниң һәммиси
у йәргә жиғилған еди. 19 Павлус улар билән саламлашқандин кейин, Худаниң өзиниң
хизмити арқилиқ әлләр арисида қилған ишлирини бир-бирләп уларға тәпсилий ейтип
бәрди. 20 Буларни аңлиғанда, улар Худаға мәдһийә оқуди, андин Павлусқа:
— Көрүватисән, и қериндишим, Йәһудийлар ичидә қанчә миңлиған етиқат қилғучилар
бар! Уларниң һәммиси Тәврат қануниға әмәл қилишқа интайин қизғин екән. 21 Улар
сениң тоғраңда: «У әлләрниң арисида яшиған пүтүн Йәһудийларға Муса пәйғәмбәргә
тапшурулғинидин йенишни, йәни балилирини хәтнә қилдурмаслиқни, Йәһудийлар-
ниң әнъәнилиригә риайә қилмаслиқни үгитиду» дәп аңлиди. 22 Әнди қандақ қилиш
керәк? Чүнки халайиқ чоқум сениң бу йәргә кәлгәнлигиңни аңлап қалиду. 23 Шуңа биз-
ниң дегинимиздәк қилғин: Аримизда қәсәм ичкән төрт адәм бар. 24 Сән уларни елип,

---

21:8 **«Биз бурун Йерусалимдики «йәттә хизмәткар»дин бири болған, хуш хәвәрчи Филипниң өйигә берип қондуқ»** — Йерусалимдики «йәттә хизмәткар» — 6-бапни көрүң.
21:8 Рос. 6:5; 8:29.
21:9 Йо. 2:28-29; Рос. 2:17.
21:10 Рос. 11:28.
21:11 **«Йәһудийлар бу бәлвағниң егисини Йерусалимда мошундақ бағлап, ят әлликләрниң қолиға тапшуриду!»** — 21-36-айәтләрни көрүң. Павлус римлиқларниң сориғиға тартилиду. Йәһудийларниң өз адәмлиридин бирини ят әллик кишиләрниң қолиға тапшуруши өзлиригә бәк уятлиқ иш болғачқа, уларниң Павлусқа болған өчмәнлиги һаһайити ениқ туриду.
21:11 Рос. 20:23; 21:33.
21:14 Мат. 6:10; Луқа 11:2; 22:42.
21:16 **«улар Минасон исимлиқ бир кишиниң өйидә қонимиз дәп уни биргә елип маңди; бу киши Сипруслуқ, қери мухлис еди»** — башқа бир хил тәржимиси: — «улар бизни *(Йерусалимдики)* өйидә күтмәкчи болған Минасон исимлиқ бир Сипруслуқни биз билән елип, униң өйигә башлап барди».
21:23 **«Аримизда қәсәм ичкән төрт адәм бар»** — «қәсәм ичкән» Худаниң алдида ичкән; бу Худаниң разилиғини елиш үчүн яки униңға тәшәккүр ейтиш үчүн болған болса керәк. Бундақ қилиши әмәлийәттә «йеңи әһдә»гә мувапиқ әмәс, бәлки «кона әһдә»гә аит иш еди.

улар билән бирликтә Тәвраттики тазилиниш қаидисидин өтүп, уларниң қурбанлиқ чиқимлирини өзүң көтәргин, андин улар чачлирини чүшүрәләйду. Буниң билән, һәммәйлән сән тоғрилиқ аңлиғанлириниң һәммисиниң раст әмәслигини вә сениң өзүң Тәвратқа тәртиви бойичә риайә қиливатлиғиңни билип йетиду. [25] Амма әлләрдин болған етиқатчиларға кәлсәк, биз уларға пәқәтла бутларға аталған нәрсиләрни йемәслик, қанни вә боғуп союлған һайванниң гөшиниму йейиштин вә җинсий бузуқлуқтин өзлирини сақлаш тоғрилиқ қараримизни өткәнки хәт арқилиқ уқтурдуқ.
[26] Буниң билән, Павлус у кишиләрни елип, әтиси өзи улар билән биллә тазилиниш қаидисини өткүзүшти; андин у ибадәтханиға кирип, каһинларға өзлириниң паклиниш муддитиниң қачан тошудиғанлиғи, йәни һәр қайсиси үчүн қурбанлиқ қилинишниң қайси күни болидиғанлиғини уқтуруп қойди.

Павлусниң ибадәтханида тутқун қилиниши

[27] Йәттә күнлүк муддәт тошушқа аз қалғанда, Асия өлкисидин кәлгән бәзи Йәһудийлар Павлусни ибадәтханида көрүп, халайиқни қутритип, униңға қол селип: [28] — Әй Исраиллар, ярдәмдә болуңлар! Һәммә йәрдила, һәммә адәмгә хәлқимизгә, Тәврат қануниға вә ибадәтханиға қарши сөзләрни үгитиватқан адәм дәл шу. Униң үстигә, у йәнә Грекләрни ибадәтханимизға башлап кирип, бу муқәддәс җайни булғиди! — дәп чуқан көтәрди
[29] (уларниң бундақ дейишиниң сәвәви, әслидә улар шәһәрдә Әфәсуслуқ Трофимусниң Павлус билән биллә болғанлиғини көргән еди вә Павлус уни ибадәтханиға башлап киргән, дәп ойлиған еди).
[30] Шуниң билән, пүтүн шәһәр зил-зилигә кәлди. Халайиқ тәрәп-тәрәптин жүгүрүп келип, Павлусни тутуп, ибадәтханидин сөрәп елип чиқти. Ибадәтханиниң дәрвазилири дәрһал тақиветилди. [31] Бу топ адәм Павлусни уруп өлтүрүвәтмәкчи болуп турғанда, пүткүл Йерусалимни малиманчлиқ қаплап кәткәнлиги тоғрисидики бир хәвәр у йәрдә турушлуқ Рим қисминиң миң бешиға йәткүзүлди. [32] Миң беши дәрһал ләшкәр вә бир нәччә йүз бешини елип, топ-топ адәмләрни бастурушқа жүгүрүп кәлди. Миң беши вә әскәрләрни көргән халайиқ Павлусни уруштин тохтиди. [33] Миң беши алдиға өтүп, ләшкәрләрни Павлусни тутуп икки зәнҗир билән бағлашқа буйруди. Андин у:
— Бу адәм ким? У немә гуна қилди? — дәп сориди.
[34] Лекин топилаңчиларниң ичидә бәзиләр уни десә, бәзиләр буни дейишип вақиришатти. Малиманчилиқ түпәйлидин миң беши һәқиқий әһвални ениқлашқа амалсиз қелип,

---

21:24 «тазилиниш қаидисидин өтүп...» — «тазилиниш» ибраний тилида болса «таһарәт».
–Яқуплар ейтқан шу «Тәврат қануниға әмәл қилишқа интайин қизғин» болған Йәһудий етиқатчилар бәлким Павлусни «Йәһудий әмәсләр»ниң зиминлиридин өтүши билән «напак болди» дәп қариши мүмкин еди.
–«Улар чачлирини чүшүрәләйду» — Тәврат, «Чөл.» 6:13-20ни көрүң. «Назарийлар» Худа алдида дуасиниң илтиҗа қилиниши үчүн яки тәшәккүр ейтиши үчүн чачлирини узун қоювитәтти. Қәсәмниң мөһлити тошқанда, авал қурбанлиқ сунуп андин чачлирини чүшүрүветәтти.
21:25 Яр. 9:4; Мис. 20:3; Рос. 15:23; 1Кор. 8:1.
21:26 «... Павлус у кишиләрни елип, әтиси өзи улар билән биллә тазилиниш қаидисини өткүзүшти; андин у ибадәтханиға кирип, ... һәр қайсиси үчүн қурбанлиқ қилинишниң қайси күни болидиғанлиғини уқтуруп қойди» — бу иш, йәнә Яқупниң тәшәббус қилғини һәмдә униңға Павлусниң қошулуши, униң бу төрт киши билән «тазилиниш»и вә улар билән биллә қурбанлиқ қилиши тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
21:26 Рос. 24:6.
21:29 «... әслидә улар шәһәрдә Әфәсуслуқ Трофимусниң Павлус билән биллә болғанлиғини көргән еди» — Әфәсуслуқ Трофимус Йәһудий әмәс, грек еди, әлвәттә.
21:29 Рос. 20:4; 2Тим. 4:20.
21:30 «Халайиқ тәрәп-тәрәптин жүгүрүп келип, Павлусни тутуп, ибадәтханидин сөрәп елип чиқти. Ибадәтханиниң дәрвазилири дәрһал тақиветилди» — мәхсити шүбһисизки, ибадәтханиниң өзидә қалаймиқанчилиқ чиқмисун үчүн еди.
21:31 «ләшкәр қисминиң миң беши» — грек тилида «хилиарқ»; әмәлийәттә 600 әскәрни башқуратти.
21:33 Рос. 21:11.

ахир Павлусни қәлъәгә елип кетишни буйруди. 35 Лекин Павлус қәлъәниң пәләмпийигә кәлгәндә, топилаңчилар техиму зораванлишип кәткәчкә, ләшкәрләр уни көтиришкә мәҗбур болди. 36 Чүнки уларниң кәйнидин топ-топ адәмләр әгишип меңип:
— У йоқитилсун! — дәп вақиришатти.

Павлусниң гувалиқ берип ақлиниши

37 Кәләгә әкирилишигә аз қалғанда, Павлус миң бешиға:
— Сизгә бир еғиз сөз қилсам боламдикин? — дәп сориди.
Миң беши: — Грекчә биләмсән? 38 Ундақта, илгири исян көтирип, «хәнҗәрчи қатиллар»дин төрт миң адәмни башлап чөлгә қечип кәткән һелиқи Мисирлиқ әмәсмусән? — дәп сориди.
39 Лекин Павлус: — Мән Йәһудий, Киликийә өлкисидики улуқ шәһәр Тарсусниң пухрасимән. Халайиққа бир нәччә еғиз сөз қилишимға иҗазәт қилишиңизни өтүнимән, — деди.
40 Миң беши иҗазәт беривиди, Павлус пәләмпәйдә туруп, халайиққа қол ишарити қилди. Қаттиқ җим-җитлиқ басқанда, у ибраний тилида сөзләшкә башлап: —

22 1 — Қериндашлар вә ата-бовилар! Әнди өзүмни ақлаш сөзлиримгә қулақ салғайсиләр, — деди.
2 Улар Павлусниң ибраний тилида сөзлигинини аңлап, техиму җим болушти. У сөзини давам қилди:
3 — Мән бир Йәһудий, Киликийәдики Тарсус шәһиридә туғулдум; лекин бу шәһәрдә бекип чоң қилиндим, Гамалийәлниң қол астида ата-бовилиримизға тапшурулған Тәврат қанунининиң зир-зәвәрлирини қоймай үгинип тәлим-тәрбийә алдим. Мән силәрниң бүгүн болғиниңларға охшаш, Худа йолиға интайин қизғин едим. 4 Мән бу йолдикиләрни һәтта өлтүрүшкичә зиянкәшлик қилип, уларни әр-аял демәй тутқун қилип зинданға салдурдум. 5 Бу тоғрилиқ баш каһин вә алий кеңәшмидики барлиқ ақсақалларму маңа гувачидур. Мән улардин Дәмәшқтики Йәһудий қериндашларға йезилған хәтләрни тапшурувелип, шу йәрдә туруватқан бу йолдикиләрни җазалаш үчүн, уларни тутқун қилип Йерусалимға апиримән дәп йолға чиққан едим. 6 Әнди шундақ болдики, сәпәр қилип Дәмәшққә йеқинлашқанда, чүшкә йеқин, туюқсиз асмандин күчлүк бир нур чүшүп, әтрапимни йорутувәтти. 7 Мән йәргә жиқилип кәттим, андин маңа: «Саул, Саул, Маңа немишкә зиянкәшлик қилисән?» дегән авазни аңлидим. 8 «И Рәб, сән кимсән?» дәп сорисам, У маңа: — «Мән сән зиянкәшлик қиливатқан Насарәтлик Әйсадурмән!» деди. 9 Мән билән биллә меңиватқанлар у нурни көргән болсиму, лекин маңа

21:36 Луқа 23:18; Юһ. 19:15; Рос. 22:22.
21:38 **«хәнҗәрчи қатиллар»** — Рим империйәсигә қарши турған әң әшәддий сиясий еқим еди. Улар адәм өлтүрүшкә ишлитидиған әң яхши көридиған қурал кийим ичидә йошурушқа қолайлиқ болған хәнҗәр еди.
21:39 Рос. 9:11,30.
21:40 **«у ибраний тилида сөзләшкә башлап..»** — «ибраний тилида» — Арамий диалектида болуши мүмкин.
22:3 **«Мән... Гамалийәлниң қол астида ата-бовилиримизға тапшурулған Тәврат қанунининиң зир-зәвәрлирини қоймай үгинип тәлим-тәрбийә алдим»** — оқурмәнләрниң есидә болса керәкки, Гамалийәл даңқи чиққан Тәврат өлимаси еди *(5:24)*. Грек тилида «*(Мән)* Гамалийәлниң аяқлириниң алдида ... тәлим-тәрбийә алдим» дейилиду.
22:3 Рос. 5:34; 9:11; 21:39; 2Кор. 11:22
22:4 **«Мән бу йолдикиләрни һәтта өлтүрүшкичә зиянкәшлик қилип, уларни әр-аял демәй тутқун қилип зинданға салдурдум»** — «бу йолдикиләрни» — Мәсиһ йолидикиләрни, демәкчи. Грек тилида пәқәт «бу йолни» дейилиду; тиңшиғучилар һәммиси униң «Мәсиһ Әйсаниң йоли»ниң гепини қиливатқинини билгән болатти.
22:4 Рос. 8:3; 9:1; 26:9; 1Кор. 15:9; Гал. 1:13; 1Тим. 1:13.
22:6 1Кор. 15:8; 2Кор. 12:2.

қилған сөзләрни чүшәнмиди. [10] Мән йәнә, «И Рәб, немә қилишим керәк?» дәп сорисам, Рәб маңа, «Орнуңдин тур, Дәмәшққә кир, шу йәрдә сән ада қилиш бекитилгән ишларниң һәммиси тоғрилиқ саңа ейтип берилиду!» деди. [11] Һелиқи нурниң жулалиғидин көзлирим көрмәс болуп қалди. Йенимдикиләр қолумдин йетәкләп, Дәмәшққә елип кирди.
[12] У йәрдә Тәврат қануниға ихлас бағлиған, Дәмәшқтики барлиқ Йәһудийларниң һөрмитигә сазавәр болған Ананияс исимлиқ бир киши бар еди. [13] У келип, йенимда туруп: «Қериндаш Саул, бешиңни көтирип қара!» деди. Мән шуан бешимни көтирип қарап уни көрдум. [14] У маңа: «Ата-бовилиримизниң Худаси сени ирадисини билишиң, Һәққаний Болғучини көрүшүң вә униң ағзидин чиққан авазни аңлишиң үчүн аллиқачан таллиди.
[15] Чүнки сән пүтүн инсанлар алдида көргән-аңлиғанлириңға Униң гувачиси болисән!
[16] Шундақ екән, сән йәнә немигә һаял болисән? Орнуңдин туруп, Униң намиға нида қилип чөмүлдүрүлүп, гуналириңни юғузғин!» деди.
[17] Шундақ болдики, Йерусалимға қайтип кәлгинимдин кейин, ибадәтханида дуа қиливатқинимда, бир ғайипанә көрүнүш мени орувалди [18] вә Рәбниң маңа: «Чапсан бол, Йерусалимдин дәрһал кәт. Чүнки улар сениң маңа қилған гувалиғиңни қобул қилмайду!» дәватқанлиғини көрдүм.
[19] Мән, «И Рәб, улар мениң Саңа етиқат қилғанларни зинданға солап, һәр бир синагогларға кирип уларни урғанлиғимни билиду. [20] Сениң гувачиң болған Истипанниң қени төкүлгинидә, мәнму йенида туруп уни өлтүргәнләрниң қилмишлириға қошулуп, уларниң кийимлиригә қарап бәрдим!» — дедим. [21] Бирақ у маңа: «Кәткин! Сени жирақтики әлләргә әвәтимән!» — деди.
[22] Павлус мошу сөзни дегичә халайиқ униңға қулақ селивататти. Лекин буни аңлап улар авазини көтирип:
— Ундақ бир киши йәр йүзидин йоқитилсун! У тирик турушқа лайиқ әмәс! — дәп чуқан селишти.
[23] Улар чирқиришип, чапан-йепинчилирини селип ташлап, топа-чаң соруватқанда, [24] миң беши Павлусни қәлъәгә елип кирип кетишкә әмир қиливиди, халайиқниң униңға немә үчүн бундақ чуқан салидиғанлиғини ениқлаш үчүн ләшкәрлиригә уни қамчилап сорақ қилишни буйруди. [25] Лекин улар Павлусни қамчилаш үчүн ғулачлитип бағлиғанда, у йенида турған йүз бешиға:
— Бир Рим пухрасини җинайити бекитилмәйла қамчилишиңлар қанунға уйғунму? — деди.

22:9 **«...лекин маңа қилған сөзләрни чүшәнмиди»** — яки «... лекин маңа қилған сөзләрни аңлимапту». Бу адәмләр бир авазни аңлиди, лекин немә дәватқанлиғини билмиди *(9:7ни көрүң)*.
22:9 Дан. 10:7.
22:12 Рос. 9:17.
22:14 **«аАта-бовилиримизниң Худаси сени ирадисини билишиң, Һәққаний болғучини көрүшүң вә униң ағзидин чиққан авазни аңлишиң үчүн аллиқачан таллиди»** — «Һәққаний Болғучи» Мәсиһни көрситиду, әлвәттә.
22:18 Мат. 10:14.
22:19 Рос. 22:4.
22:20 Рос. 7:58; 8:1.
22:21 Рос. 9:15; 13:2; Гал. 1:15; 2:8; Әф. 3:8; 1Тим. 2:7; 2Тим. 1:11.
22:22 **«Лекин буни аңлап улар авазини көтирип: — Ундақ бир киши йәр йүзидин йоқитилсун! У тирик турушқа лайиқ әмәс! — дәп чуқан селишти»** — демисәкму, уларниң Павлус бу сөзини көтирәлмәслигиниң сәвәви, Худаниң сөз-каламини өзлири интайин пәс көридиған «ят әлләр»гә йәткүзүшкә һәргиз болмайду, дәйдиған көзқарашта еди.
22:22 Рос. 21:36.
22:24 **«Миң беши ... халайиқниң *Павлусқа* немә үчүн бундақ чуқан салидиғанлиғини ениқлаш үчүн ләшкәрлиригә уни қамчилап сорақ қилишни буйруди»** — «қамчилап сорақ қилиш» болса римлиқлар гуман қилған адәмләрни гунайи бар дәп һесаплап, «һәқиқәтни ениқлаш үчүн» уларни қийнаш билән сорақ қилатти *(уларниң «қамча»лири көп тасмилиқ болуп, һәр тасмисиға һәртүрлүк төмүр-сүйәк парчилири бағланған еди)*. Амма римлиқ пухралар болса ундақ муамилидин халас еди.
22:25 **«лекин улар Павлусни қамчилаш үчүн ғулачлитип бағлиғанда...»** — «ғулачлитип бағлиғанда»: Римлиқлар

26 Бу сөзни аңлиған йүз беши миң бешиниң алдиға берип:
— Сиз немә иш қилай дәватисиз? Чүнки у киши Рим пухраси екән! — деди.
27 Миң беши Павлусниң алдиға берип, униңдин:
— Маңа ейтқин, сән растинла Рим пухрасиму? — дәп сориди.
— Раст, деди у.
28 — Мән наһайити жуқури баһада мошу пухралиққа егә болдум, — деди миң беши.
Павлус:
Амма мән туғулушумдинла шундақ! — деди.
29 Шуниң билән, уни сораққа тартмақчи болған ләшкәрләр дәрһал униңдин өзлирини
чәткә алди. Миң бешиму униң Рим пухраси екәнлигини билип, уни бағлатқанлиғи
түпәйлидин қорқуп кәтти.

Павлусниң алий кеңәшмидә өзини ақлиши

30 Миң беши Йәһудийларниң Павлусниң үстидин қилған шикайитиниң һәқиқий сәвәвини билиш үчүн, әтиси уни йешип, баш каһинлар вә пүтүн алий кеңәшмидикиләрниң бир йәргә жиғилишини буйруди. Андин Павлусни елип келип, уларниң алдиға турғузди.

23 1 Павлус алий кеңәшмә һәйәтлиригә тикилип туруп:
Қериндашлар, мән бүгүнгичә Худаниң алдида пак виждանда меңип кәлдим, — деди.
2 Буни аңлиған баш каһин Ананияс Павлусниң йенида турғанларға униң ағзиға урушни
буйруди. 3 Павлус униңға:
— Худа сени уриду, әй ақартилған там! Сән у йәрдә мени Тәврат қануни бойичә сораққа тартишқа олтирисән, лекин Тәврат қануниға хилап һалда мени уруңлар дәп буйрудиңғу?! — деди.
4 — Сән Худаниң баш каһиниға ашундақ һақарәт кәлтүрәмсән?! — дейишти йенида
турғанлар. 5 Павлус:
— И қериндашлар, мән униң баш каһин екәнлигини билмәптимән. Чүнки Тәвратта: «Хәлқиңни идарә қилғучиниң яман гепини қилма!» дейилгән, — деди.
6 Лекин Павлус уларниң бир қисминиң Садуқий, йәнә бир қисминиң Пәрисийләр екәнлигини билип, алий кеңәшмидә жуқури аваз билән:
— Қериндашлар, мән болсам Пәрисийләрдин болимән вә Пәрисийләрниң пәрзәнтимән. Мән өлгәнләр қайта тирилишқа бағлиған үмүт тоғрилиқ бу йәрдә сораққа тартиливатимән! — дәп вақириди.
7 У бу сөзни дейиши биләнла, Пәрисийләр билән Садуқийлар арисида жедәл-ғовға қозғилип, кеңәшмидикиләр иккигә бөлүнүп кәтти
8 (чүнки Садуқийлар өлгәнләрниң қайта

сораққа тартилғучини қамчилаш үчүн униң икки қолини бағлап ғуличини керип турғузиду.
–Башқа бир хил тәрҗимиси «Павлусни тасмилар билән ғулачлатқанда,...».
22:29 **«Шуниң билән, уни сораққа тартмақчи болған ләшкәрләр дәрһал униңдин өзини чәткә алди. Миң бешиму униң Рим пухраси екәнлигини билип, уни бағлатқанлиғи түпәйлидин қорқуп кәтти»** — 24-айәттики изаһатни көрүң. Рим пухралирини җинайити бекитмәйла бағлашму қанунсиз иш еди.
23:1 **Рос. 24:16.**
23:2 **1Пад. 22:24; Йәр. 20:2; Юһ. 18:22.**
23:3 **Худа сени уриду, әй ақартилған там!** — Павлусниң «ақартилған там» дегини, «сирти аппақ көрүнидиған, ичи пәқәт патқақ-лайдин болған сахтипәзсән» дегән мәнада. «Әз.» 13:8-16ниму көрүң.
23:3 **Қан. 17:9.**
23:5 **«Хәлқиңни идарә қилғучиниң яман гепини қилма!»** — Тәврат, «Мис.» 22:28.
23:5 **Мис. 22:27.**
23:6 **Рос. 24:21; 26:6; Фил. 3:5.**

тирилиши, яки пәриштә яки роһлар мәвжут әмәс, дәйду. Лекин Пәрисийләр һәммисини
етирап қилиду). [9] Буниң билән қаттиқ бир чуқан-сүрән көтирилип, Пәрисий тәрәпдари
болған бәзи Тәврат устазлири орнидин туруп:
— Биз бу адәмдин һеч қандақ әйип тапалмидуқ! Бир роһ яки пәриштә униңға сөз қилған
болса немә бопту! — дәп қаттиқ муназириләшти.
[10] Чуқан-сүрән техиму күчийип кәткәчкә, миң беши Йәһудийларниң Павлусни тар-
тиштуруп титма-титма қиливетишидин қорқуп, қисимға залға чүшүп уни уларниң ари-
сидин зорлуқ билән тартип чиқип, қәлъәгә әкирип кетишини буйруди.
[11] Шу күни кечиси, Рәб Павлусниң йенида туруп:
— Җасарәтлик бол! Чүнки Йерусалимда Мән тоғрамдики ишларға толуқ гувалиқ бәрги-
ниңдәк, Рим шәһиридиму шундақ гувалиқ қилишиң муқәррәр болиду! — деди.

Павлусни өлтүрүш сүйқәсти

[12] Әтиси әтигәндә, Йәһудийлар Павлусни өлтүрүшни қәстләп, уни өлтүрмигичә һеч нәр-
сә йемәймиз, ичмәймиз, дәп өзлиригә ләнити бир қәсәмни қилишти. [13] Бу сүйқәст қәси-
мини ичкәнләр қириқ нәччә киши еди. [14] Улар баш каһинлар вә ақсақалларниң алдиға
берип:
— Биз Павлусни өлтүрмигичә һеч нәрсә тетимаслиққа қаттиқ қәсәм ичтуқ. [15] Һазир
силәр вә алий кеңәшмә униң ишлирини техиму тәпсилий тәкшүрүшни банә қилип,
вәкил әвитип уни кеңәшмигә елип келишни миң бешидин тәләп қилиңлар. У бу йәргә
йеқин кәлмәйла уни җайливетишкә тәйяр туримиз, — деди.
[16] Лекин Павлусниң сиңлисиниң оғли бөктүрмидин хәвәр тепип қәлъәгә кирип, Павлусқа
мәлум қилип қойди. [17] Буниң билән Павлус йүз бешилиридин бирини чақиртип, униңға:
— Бу балини миң беши билән көрүштүрүп қойсиңиз. Чүнки униңға мәлум қилидиған
иши бар екән, — деди.
[18] Йүз беши уни елип миң бешиниң алдиға башлап кирип:
— Мәһбус Павлус мени чақиртип, бу балини сиз билән көрүштүрүп қоюшумни тәләп
қилди. Чүнки униң сизгә мәлум қилидиған иши бар екән, — деди.
[19] Миң беши уни қолидин тутуп, бир чәткә тартип:
— Маңа мәлум қилидиған немә ишиң бар? — дәп сориди.
[20] У җававән мундақ деди:
— Йәһудийлар Павлусниң ишлирини тәпсилий тәкшүрәйли дәп сәвәп көрситип өзли-
ридин әтә уни алий кеңәшмигә елип беришни тәләп қилиш үчүн тил бириктүрүшти
. [21] Уларға қайил болмиғайла, чүнки қириқтин артуқ адәм уни пайлап туриду. Улар
Павлусни өлтүрмигичә һеч нәрсә йемәймиз, ичмәймиз, дегән қарғиш қәсимигә бағли-
нипту. Улар һазир өзлириниң уларниң тәливигә мақул болушлирини күтүп туриду.
[22] Миң беши униңға:
— Бу ишни маңа мәлум қилғанлиғиңни һеч кимгә тинма! — дәп тапилап, балини қай-
турди.

Павлусниң валий Феликскә тапшурулуши

[23] Миң беши йүз бешидин иккини чақиртип:
— Икки йүз пиядә ләшкәр, йәтмиш атлиқ ләшкәр вә икки йүз нәйзиваз ләшкәрни бүгүн

23:8 Мат. 22:23; Мар. 12:18; Луқа 20:27.
23:9 Рос. 25:25; 26:31.
23:11 Рос. 18:9.
23:12 Рос. 23:21,29,30.
23:20 Рос. 23:12.

кечә саат тоққузда Қәйсәрийә шәһиригә қарап йолға чиқишқа һазирлаңлар! [24] Шуниң
билән биллә, Павлусни валий Феликсниң йениға сақ-саламәт йәткүзүш үчүн, униң ми-
нишигә улақларни тәйярлаңлар! — дәп буйруди.
[25] Миң беши Феликскә мундақ бир хәт язди: —
[26] «Һөрмәтлик валий Феликс җанаблириға Клавдиюс Лисиястин салам!
[27] Ушбу адәмни Йәһудийлар тутувалған болуп, уни өлтүрмәкчи болғанда, униң Рим
пухраси екәнлигини билип йетип, қисимни башлап берип уни қутқуздум. [28] Мән улар-
ниң бу киши үстидин қилған шикайитиниң немә екәнлигини ениқлимақчи болуп, уни
Йәһудийларниң алий кеңәшмисигә елип бардим. [29] Әмәлийәттә уларниң униң үстидин
қилған шикайитиниң өзлириниң Тәврат қануниға даир дәталаш мәсилиләргә мунас-
ивәтлик екәнлигини байқидим, бирақ униңдин өлүм җазаси беришкә яки зинданға
ташлашқа лайиқ бирәр шикайәт қилғидәк ишни тапалмидим. [30] Кейин, Йәһудийларниң
уни өлтүрүветиш қәстидә жүрүватқанлиғи һәққидики ахбарат маңа мәлум қилинғанда,
дәрһал уни силигә йоллаттим вә шуниң билән биллә, униңға әрз қилғучиларниң өзли-
риниң алдида шикайәтлирини ейтишини буйрудум. Хәйр!».
[31] Ләшкәрләр әнди буйруқ бойичә Павлусни кечиләп Антипатрис шәһиригә йәткүзди.
[32] Әтиси, атлиқ ләшкәрләр Павлусни елип меңишқа қалдурулуп, қалған ләшкәрләр
Йерусалимдики қәлъәгә қайтип кәлди. [33] Атлиқлар Қәйсәрийәгә кирип, хәтни валийға
тапшурди вә Павлусниму униң алдида һазир қилди. [34] Валий хәтни оқуғандин кейин,
Павлусниң қайси өлкидин екәнлигини сорап, униң Киликийәдин кәлгәнлигини билип,
[35] Униңға:
— Үстүңдин әрз қилғучилар кәлгәндә ишлириңни толуқ аңлаймән, — деди вә уни Һерод
ханниң ордисида нәзәрбәнд қилип қоюшни буйруди.

Йәһудийларниң Павлус үстидин шикайәт қилиши

24 [1] Бәш күндин кейин, баш каһин Ананияс ақсақаллардин бир нәччәйлән вә
Тәртуллус исимлиқ бир адвокат билән Қәйсәрийәгә чүшүп, Павлус тоғрисидики
рәсмий шикайәтлирини валийға сунди. [2-3] Павлус чақиртилип, Тәртуллус униң үстидин
шикайәт қилип мундақ деди:
— Һөрмәтлик Феликс җанаблири! Биз өзлириниң қол астилирида һәр тәрәптин
аман-есәнликкә несип болуп кәлмәктимиз вә алдин көрәрликлири билән хәлқимиз

23:23 **«нәйзиваз ләшкәр»** — бу сөзниң толуқ мәнаси намәлум. **«кечә саат тоққузда»** — грек тилида «кечидики үчиничи сааттә».
23:24 **«Павлусни валий Феликсниң йениға сақ-саламәт йәткүзүш үчүн, униң минишигә улақларни тәйярлаңлар!»** — «улақларни тәйярлаңлар!» — бир улақ әмәс. Миң беши Павлусни Йерусалимдин 100 километр жирақ болған Қәйсәрийәгә бехәтәр йәткүзүшкә капаләтлик қилиш үчүн һазирлиған көп улақлар, әлвәттә.
23:27 **«Йәһудийлар ... уни өлтүрмәкчи болғанда, униң Рим пухраси екәнлигини билип йетип, қисимни башлап берип уни қутқуздум»** — миң беши Лисияс әмәлийәттә Павлусни тутқандин кейинла униң Рим пухраси екәнлигини билгән еди.
23:27 Рос. 21:33.
23:31 **«Ләшкәрләр ... Павлусни кечиләп Антипатрис шәһиригә йәткүзди.»** — Антипатрис Йерусалимдин 55 километр жирақ, Йерусалим билән Қәйсәрийәниң оттурисида.
23:34 **«Валий ... Павлусниң қайси өлкидин екәнлигини сорап,...»** — валийниң «қайси өлкә?» дегән соали грек тилида «қайси хил өлкә» дейилиду. Икки хил өлкә бар еди: *(1)* император өзи беваситә башқуридиған; *(2)* васитилик башқуридиған. Павлус иккинчи хил өлкидин болған болса, валий өзи Павлусниң дәвасини беваситә бир тәрәп қилалайтти.
23:35 **«... униң Киликийәдин кәлгәнлигини билип, униңға: — Үстүңдин әрз қилғучилар кәлгәндә ишлириңни толуқ аңлаймән, — деди...»** — Киликийә *(һазирқи шималий түркийидә)* Қанаан *(Пәләстин)*дин жирақ җай еди, у бәлким Феликс башқуридиған җай болмиса керәк. Киликийә шунчә жирақ болғачқа, Павлусни шу йәргә ялап мандурмай, бу ишни өзүм тәкшүрәй дегән қарарға кәлгән болуши мүмкин.
24:1 Рос. 23:2.

арисида дана ислаһатлар барлиққа кәлтүрүлмәктә, биз бу ишлардин һәр вақит, һәр
жайда толуқ миннәтдарлиқ билән бәһриман болуватимиз. [4] Бирақ өз вақитлирини көп
елип қоймаслиғим үчүн, шәпқәтлири билән сөзимизни қисқила аңлашлирини өтүнүп
сораймән. [5] Чүнки биз шуни тонуп йәттуқки, бу адәм балахор болуп, пүткүл жаһанди-
ки Йәһудийлар арисида мажира-топилаң пәйда қилишни күшкүрткүчи, шундақла «На-
сарәтликләр» дәп аталған мәзһәпниң каттивашлиридин биридур. [6-7] У бизниң ибадәт-
ханимизниму булғимақчи болған еди. Шуңа, биз уни тутувалдуқ вә уни өз қанунимиз
бойичә сотлайттуқ. Лекин миң беши Лисияс әшәддий зорлуқ билән уни қоллиримиз-
дин тартивалди вә униңға әрз қилғучиларни өзлириниң алдиға келишкә буйруған еди.
[8] Уни сорақ қилип көрсилә, бизниң униңға қилған әрзлиримизниң тоғрилиғини билип
йетидила!
[9] Сорунда болған Йәһудийларму униң ейтқанлириға қошулуп: Раст, раст, дәп шикайәт-
ни күчәйтти.

Павлусниң өзини ақлиши

[10] Валий Павлусқа сөз қилғин дәп қол ишаритини қилғанда, у мундақ деди:
— Мән силиниң узун жиллардин бери бу хәлиқни сорап кәлгәнликлирини билгәчкә,
хатирҗәмлик билән алдилирида өзүм тоғрамда җавап беримән. [11] Асанла биләләйди-
лиги, мән Йерусалимға ибадәт қилишқа барғинимдин һазирғичә пәқәт он икки күнла
өтти. [12] Улар мениң ибадәтханида бирәр адәм билән муназириләшкинимни көрмигән,
яки синагогларда яки шәһәрдә аммини топилаңға қутратқанлиғимниму һеч көрмиди.
[13] Улар йәнә һазир җанаблириға мениң үстүмдин қилған шикайәтлиригә һеч испатму
кәлтүрәлмәйду.
[14] Бирақ силигә шуни етирап қилимәнки, мән улар «мәзһәп» дәп атиған йол билән
меңип, Тәвратта вә пәйғәмбәрләрниң язмилирида пүтүлгәнләрниңму һәммисигә иши-
нип, ата-бовилиримниң Худасиға ибадәт қилимән. [15] Мениң Худаға бағлиған үмүтүм
барки (бу кишиләрму бу үмүтни тутиду), кәлгүсидә һәм һәққанийларниң һәм һәққа-
нийсизларниң өлүмдин тирилиши болиду.
[16] Шу сәвәптин, өзүм һемишә Худа алдидиму, инсанлар алдидиму пак вижданлиқ
болушқа интилимән. [17] Мән Йерусалимдин айрилғили хелә жиллар болған болуп, бу
қетим у йәргә өз хәлқимгә хәйр-сәдиқә йәткүзүп бәргили вә Худа алдиға һәдийә сунғи-

---

24:2-3 **«биз өзлириниң қол астилирида һәр тәрәптин аман-есәнликкә несип болуп кәлмәктимиз»** — яки «биз өзлириниң қол астилирида узундин буян аман-есәнликкә несип болуп кәлмәктимиз». **«алдин көрәрликлири билән хәлқимиз арисида дана ислаһатлар барлиққа кәлтүрүлмәктә, биз бу ишлардин һәр вақит, һәр жайда толуқ миннәтдарлиқ билән бәһриман болуватимиз»** — бәзи римлиқ тарихчиларниң хатирилири бойичә, Феликс әмәлийәттә ачкөз, рәһимсиз вә қабилийәтсиз адәм еди.

24:4 **«өз вақитлирини көп елип қоймаслиғим үчүн...»** — яки «өзлирини артуқчә аварә қилмаслиқ үчүн...».

24:6-7 **«у бизниң ибадәтханимизниму булғимақчи болған еди....»** — бәзи кона көчүрмиләрдә: «вә уни өз қанунимиз бойичә сотлайттуқ. Лекин миң беши Лисияс әшәддий зорлуқ билән уни қоллиримиздин тартивалди вә униңға әрз қилғучиларни өзлириниң алдиға келишкә буйруған еди» дегән сөзләр мошу йәрдә тепилмай, пәқәт «у бизниң ибадәтханимизниму булғимақчи болған еди» дейилиду.

24:6-7 Рос. 21:28.

24:12 Рос. 25:8; 28:17.

24:14 **«Тәвратта вә пәйғәмбәрләрниң язмилирида пүтүлгәнләрниңму һәммисигә ишинип,...»** — «Тәвратта вә пәйғәмбәрләрниң язмилири»: Йәһудий хәлқи бәзидә Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән бәш китапни «Тәврат» вә Тәвраттики башқа қисимларни «Зәбур вә пәйғәмбәрләрниң китаплири» дәп атайду. «Тәбирләр» вә Тәвраттики «Кириш Сөз»имизниму көрүң.

24:15 **«мениң Худаға бағлиған үмүтүм барки бу кишиләрму бу үмүтни тутиду, кәлгүсидә һәм һәққанийларниң һәм һәққанийсизларниң өлүмдин тирилиши болиду»** — оқурмәнләргә шу аянки, Инҗилда «үмүт» тилға елинғанда мүҗмәл бир тиләк-арзу әмәс, бәлки Худаниң вәдлиригә асаслинип, муқим, пухта мәлум бир ишни күтүшни билдүриду.

24:16 Рос. 23:1.

ли барған едим. 18 Мән бу ишларда болувататтим, бәзиләр мени тазилиниш қаидисини
ада қилип болған чағда ибадәтхана һойлисида учратти; лекин мән әтрапимға адәм то-
плиғинимму йоқ, малиманчилиқ чиқарғинимму йоқ. 19 Әмәлийәттә мени учратқанлар
болса Асия өлкисидин кәлгән бәзи Йәһудийлар еди; уларниң үстүмдин шикайәтлири
бар болса, әсли улар өзлири келип, силиниң алдилирида әрз қилишқа тоғра келәтти.
20 Болмиса, мошу соруңдикиләр алий кеңәшмә алдида турғинимда, мениңдин қан-
дақ җинайәт тапқанлиғини ейтип бақсун! 21 Пәқәт мундақ бир иш болған еди: — Мән
уларниң алдида, «Бүгүнки күндә өлгәнләрниң қайта тирилиши тоғрилиқ силәрниң со-
риғиңларға тартилғанмән!» дәп вақириған едим.
22 Рәбниң йоли тоғрилиқ тәпсилий хәвири бар болған Феликс сорақни тохтитип, уларға:
— Миң беши Лисияс кәлгәндә дәвайиңлар тоғрисидики һөкүмни чиқиримән, — деди.
23 У йүз бешиға Павлусни нәзәрбәнд астиға елип, амма униңға бир аз кәңчилик қилип,
дост-бурадәрлириниң һәр қайсисиниң униң һаҗәтлиридин чиқишини тосмиғин, дәп
буйруди.

Павлус валий Феликс билән Друсиланиң алдида

24 Бир нәччә күндин кейин, валий Феликс аяли Друсила билән биллә кәлди (Друсила
Йәһудий еди). У Павлусни чақиртип, униңдин Мәсиһ Әйсаға етиқат қилиш йоли тоғри-
лиқ аңлиди. 25 Павлус һәққаний яшаш, өзини тутувелиш, қиямәт күнидики соал-сорақ
қилинишлар тоғрисида сөзләватқанда, Феликс вәһимигә чүшүп униңға:
— Һазирчә қайтип турсаң болиду. Кейин маңа пәйт кәлгәндә, йәнә чақиртимән, — деди.
26 У шуниң билән бир вақитта Павлусниң пара беришини үмүт қилатти. Шуниң үчүн,
уни имканқәдәр пат-пат чақиртип, униң билән сөзлишәтти. 27 Лекин икки жил тошқан-
да, Феликсниң орниға Поркиюс Фестус валий болди. Феликс Йәһудийларға илтипат көр-
ситип уларниң көңлини елиш үчүн Павлусни солақта қалдурди.

Павлусниң валий Фестусниң алдида сорақ қилиниши

25 1 Фестус Йәһудийә өлкисигә кирип, үч күндин кейин Қәйсәрийәдин чиқип
Йерусалимға барған еди. 2 Баш каһинлар билән Йәһудийларниң мөтивәрлири
униң алдида Павлусниң үстидин рәсмий шикайәт қилип, униңдин илтипат сорап,
адәм әвитип Павлусни 3 Йерусалимға елип келишни өтүнди. Мәхсити, улар йол үстидә
бөктүрмә тәйярлап Павлусни өлтүрүш еди. 4 Фестус буни аңлап уларға:
— Павлус һазир Қәйсәрийәдә солақта туривәрсун. Мән йеқинда у йәргә қайтип кәтмәк-
чимән. 5 Араңлардин һоқуқдар болғанлар мән билән биллә чүшсун. Әгәр униң бирәр әй-
иви болса, улар шу йәрдә шикайәт қилса болиду, — дәп җавап бәрди.
6 Фестус уларниң ичидә сәккиз-он күндин артуқ турмай, Қәйсәрийәгә қайтип чүшти.
Әтиси сорақ тәхтигә олтирип, Павлусни елип келишни буйруди. 7 Павлус кәлгәндә, Йе-
русалимдин чүшкән Йәһудийлар униң әтрапиға олишип, униңға нурғун еғир җинайәт-
ләр билән қарилап шикайәтләрни қилди. Бирақ буларниң һеч қайсисиға испат көрси-
тип берәлмиди. 8 Павлус өзини ақлап:

24:17 Рос. 11:29; Рим. 15:25.
24:18 Рос. 21:27.
24:21 Рос. 23:6; 28:20.
24:23 Рос. 27:3; 28:16.
24:27 **«Феликс Йәһудийларға илтипат көрситип уларниң көңлини елиш үчүн...»** — яки «Феликс Йәһудийларға илтипат көрситип уларниң қоллишиға еришиш үчүн...».
25:1 **«Фестус *Йәһудийә* өлкисигә кирип...»** — яки «Фестус өлкиниң валийлиғиға кирип,...».

— Мән һеч қайси ишта Йәһудийларниң қануниға, ибадәтханисиға яки император Қәйсәргә қарши бирәр җинайәтму садир қилмидим, — деди.
[9] Лекин, Фестус Йәһудийларниң көңлини елишқа, уларға илтипат көрсәтмәкчи болуп Павлустин:
— Йерусалимға берип, у йәрдә мениң алдимда бу шикайәтләргә асасән сотлинишқа рази боламсән? — дәп сориди.
[10] Лекин Павлус җавап берип мундақ деди:
— Мән һазир Қәйсәрниң сорақ тәхти алдида туримән. Мени сорақ қилишқа тегишлик йәр мана мошу. Өзлиригә ениқ мәлум болғандәк, мән Йәһудийларға һеч қандақ наһәқлик қилмидим. [11] Әгәр җинайитим болса, шундақла өлүмгә лайиқ бирәр иш қилған болсам, мән өзүмни өлүмдин қачурмаймән. Бирақ уларниң мениң үстүмдин қилған шикайәтлириниң асаси болмиса, һеч кимниң мени уларға тапшуруп беришкә һәққи йоқ. Мән Қәйсәргә мураҗиәт қилимән!
[12] Андин Фестус мәслиһәтчилири билән сөзләшкәндин кейин, Павлусқа:
— Сән Қәйсәргә мураҗиәт қилдиң — униң алдиға әнди барисән! — деди.

Валий Фестусниң Агриппа хан IIдин Павлус тоғрисида несиһәт сориши

[13] Бир нәччә күндин кейин, Агриппа хан билән сиңлиси Бәрники Фестусқа тәбрик-саламға Қәйсәрийәгә кәлди. [14] У йәрдә узун күнләр турғандин кейин, Фестус Павлусниң ишини ханға мәлум қилип:
— Бу йәрдә Феликс қалдуруп кәткән бир мәһбус бар. [15] Мән Йерусалимға барғинимда, Йәһудий баш каһинлири билән ақсақаллири униң үстидин шикайәт қилип, мәндин уни җазаға мәһкүм қилишимни тәләп қилишти. [16] Мән уларға, әрз қилинғучи әрз қилғучилар билән йүзләштүрүлүп, униңға өзини ақлаш пурсити берилмигичә, уни җазаға тапшуруш римлиқларниң адити әмәстур, дәп ейттим. [17] Шуңа улар мән билән биллә бу йәргә кәлгәндин кейин, мән вақитни кәйнигә созмай, әтисила сорақ тәхтигә олтирип у кишини әкилишни буйрудум. [18] Әрз қилғучилар орунлиридин турғанда, уларниң униң үстидин шикайәт қилғанлири мениң ойлиғинимдәк рәзил ишлар әмәс еди,
[19] Бәлки уларниң өз ибадәт түзүми тоғрилиқ вә Әйса исимлиқ бир киши һәққидә мәлум талаш-тартиш мәсилилири бар екән. У киши өлгән болуп, Павлус болса у тирилди дәйдикән. [20] Бу мәсилиләрни зади қандақ ениқлашни билəлмәй, мән Павлустин Йерусалимға берип, у йәрдә бу ишлар тоғрилиқ сораққа тартилишқа рази болуш-болмаслиғини сориған едим. [21] Павлус солақта туруп император җанаблириниң сорақ қарарини чиқиришини мураҗиәт қилғандин кейин, мән уни Қәйсәрниң алдиға әвәткичә, солақта тутуп турушни буйрудум.
[22] Агриппа Фестусқа:
— Мениңму бу кишиниң сөзлирини аңлап баққум бар, — деди.
— Әтә аңлайсиз, — деди у.
[23] Шуниң билән әтиси, Агриппа билән Бәрники һәйвәт билән аммивий жиғин залиға кирип кәлди, миң бешилар вә шәһәр каттивашлириму улар билән биллә кирип келишти. Фестус әмир қиливиди, Павлус елип кирилди.

25:8 Рос. 24:12; 28:17.
25:10 **«Мән һазир Қәйсәрниң сорақ тәхти алдида туримән»** — император Қәйсәрниң алдида әмәс, бәлки униң сорақчи вәкили *(Фестус)*ниң алдида, әлвәттә.
25:11 **«уларниң мениң үстүмдин қилған шикайәтлириниң асаси болмиса, һеч кимниң мени уларға тапшуруп беришкә һәққи йоқ. Мән Қәйсәргә мураҗиәт қилимән!»** — һәр бир Рим пухраси шикайәт қилинғанда сотниң қарариға нарази болса, жуқуриға *(Қәйсәрниң өзигә)* мураҗиәт қилиш һоқуқи бар еди.
25:11 Рос. 18:14.
25:14 Рос. 24:27.

24 Фестус мундақ деди:
— Агриппа падиша алийлири вә мошу сорунға жиғилған җанаблар! Бу кишини көрүва-
тисиләр. Һәм Йерусалимда һәм бу йәрдә пүтүн Йәһудий аһалиси униң тоғрилиқ әрз
қилип маңа мураҗиәт қилип, у тирик қалдурушқа болмайду! — дәп чурқирашқан еди.
25 Лекин мән униңдин өлүм җазаси беришкә тегишлик бирәр җинайәт тапалмидим. Һа-
зир бу киши император җанаблириға мураҗиәт қилди. Шуниң билән уни Римға әвәтиш-
ни қарар қилдим. 26 Бирақ униң һәққидә ғоҗамға мәлум қилип язғидәк иш йоқ. Шуниң
билән әһвални рәсмий тәкшүрүп бирәр язғидәк мәлуматқа егә болуш мәхситидә уни
һәр бирлириниң алдиға, болупму сили, Агриппа падиша алийлириниң алдиға елип кәл-
дим. 27 Чүнки мәһбусни сотқа әвәткәндә, униң үстидин қилинған шикайәтләрни еник
көрсәтмәслик маңа нисбәтән орунлуқ әмәстәк билиниду.

Павлусниң Агриппа хан алдида гувалиқ бериши

26 1 Шуниң билән, Агриппа Павлусқа:
— Өзүңниң гепиңни қилишиңға рухсәт, — деди.
Павлус қолини созуп өзини ақлашқа башлиди:
2-3 — И Агриппа хан, бүгүн алдилирида Йәһудийлар мениң үстүмдин шикайәт қилған
пүтүн ишлар тоғрилиқ җавап бериш пурситигә несип болғанлиғим үчүн, болупму өзли-
риниң Йәһудийларниң адәтлири вә уларниң арисидики талаш-тартишлиридин хәвәр-
лири болғанлиғи үчүн өзүмни бәхитлик һесаплаймән! Шуниң үчүн дегәнлиримни
сәвирчанлиқ билән аңлап бекишлирини өтүнимән.
4 Мениң дәсләпки вақитлиримда, йәни кичигимдин тартип өз елимдә, Йерусалимда
җүрүш-турушумниң қандақ екәнлиги Йәһудийларниң һәммисигә аян. 5 Улар шу дәсләп-
ки вақтимдин бери мени тонуғачқа (әгәр халисаиди, шуниңға гувалиқ берәтти), мениң
ибадәт түзүмидики әң тәләпчан мәзһәпниң шәртлири бойичә яшап, йәни Пәрисий бо-
луп өмрүмни өткүзгинимни билиду. 6 Әнди мән Худа ата-бовилиримизға қилған вәдигә
бағлиған үмүтүм түпәйлидин һазир сорақ қилиниватимән. 7 Шу вәдиниң несивисигә
йетишни бизниң пүткүл он икки қәбилимиз кечә-күндүз тохтавсиз Худаға ибадәт қи-
лип үмүт қилмақта. И алийлири, Йәһудийларниң мениң үстүмдин қилған шикайәтли-
ри дәл шу үмүткә бағлиқтур! 8 Халайиқ, Худа өлгәнләрни тирилдүрсә, немә үчүн иши-
нишкә болмайду, дәп қарайсиләр?
9 Дәрвәқә, өзүмму әслидә Насарәтлик Әйсаниң намиға қарши нурғун ишларни қили-
шим керәк дәп қайил едим. 10 вә Йерусалимда әнә шундақ ишларни қилған едим. Баш
каһинлардин һоқуқ елип, өзүм Худаниң нурғун муқәддәс бәндилирини зинданға тутуп
бәргән, улар өлүмгә һөкүм қилинғандиму, һөкүмгә аваз қошқан едим. 11 Мән һәммә си-
нагогларда көп қетим уларни издәп тепип җазалап, күпүрлүк гәп қилишқа зорлиған
едим. Мән уларға тәлвиләрчә өч болуп, һәтта яқа жуттики шәһәрләргә берип, уларға
зиянкәшлик қилған едим.

25:25 Рос. 23:9; 26:31.
26:6 Яр. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Қан. 18:15; 2Сам. 7:12; Зәб. 131:11; Йәш. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Йәр. 23:5; 33:14; Әз. 34:23; 37:24; Дан. 9:24; Мик. 7:20.
26:8 **«Халайиқ, Худа өлгәнләрни тирилдүрсә, немә үчүн ишинишкә болмайду, дәп қарайсиләр?»** — демисәкму, Павлус көздә тутқан үмүт *(7-айәтни көрүң)* Худаниң вәдиси билән, Мәсиһ арқилиқ мәңгүлүк һаятқа тирилиштин ибарәт еди.
26:9 Рос. 8:3; 9:1; 22:4; 1Кор. 15:9; Гал. 1:13; 1Тим. 1:13.
26:10 **«улар өлүмгә һөкүм қилинғандиму, һөкүмгә аваз қошқан едим»** — «аваз қошқан едим» грек тилида «мән уларға қара таш ташлидим». Йәһудийлар арисида кона заманларда «аваз бериш» ақ яки қара бир ташни ташлаш билән билдүрүләтти.
26:11 **«мән ... уларни ... күпүрлүк гәп қилишқа зорлиған едим»** — «күпүрлүк гәп қилиш» мошу йәрдә мәнаси

[12] Бу ишларда болуп баш каһинлар бәргән толуқ вәкиллик һоқуқи билән Дәмәшқ шәһи-
ригә қарап сәпәр қиливататтим. [13] Чүш вақтида йолда кетиветип, асмандин чүшкән,
қуяш нуридинму күчлүк бир нурниң әтрапимни вә биллә кетиватқанларни йорутуват-
қәнлигини көрдүм. [14] Һәммимиз йәргә жиқилған болуп мән ибраний тилида ейтилған:
«Әй Саул, Саул! Маңа немишкә зиянкәшлик қилисән? Сени зихлашларға қарши тәпми-
киң сән үчүн тәс келиду!» дегән бир авазни аңлидим.
[15] Мән: — «И Рәб, сән кимсән?» дәп сорисам, Рәб маңа: «Мән сән зиянкәшлик қиливатқан
Әйсадурмән! [16] Әнди орнуңдин тур; чүнки Мән сени сән көргән ишларға һәмдә Өзүм саңа
аян қилинғинимда көридиған ишларға ғәзничи ғожидар вә гувалиқ бәргүчи болушқа
тикләш үчүн, саңа аян болдум. [17-18] Мән сени өз хәлқиңниң һәм әлләрниң қолидин қутқу-
зимән — чүнки мән сени ят әлликләрниң көзлирини ечип, уларниң қараңғулуқтин йо-
руқлуққа, Шәйтанниң илкидин Худаға бағлинишқа бурулуши үчүн уларниң арисиға
әвәтимән. Шуниң билән улар гуналириниң кәчүрүмигә, шундақла Маңа етиқат қилиш
арқилиқ пак-муқәддәс қилинғанларниң арисида мирасқа муйәссәр болиду» — деди.
[19] Шуңа, и Агриппа алийлири, мән әрштин кәлгән бу ғайипанә көрүнүшкә итаәтсизлик қил-
мидим. [20] Бәлки алди билән Дәмәшқ хәлқигә, андин Йерусалим шәһиридикиләргә, пүтүн
Йәһудийә өлкисидикиләргә һәмдә ят әлликләргиму, «Товва қилип, Худаға бағлиниңлар,
шундақла товва қилишқа уйғун әмәлләрни көрситиңлар» дәп жақалап хәвәр йәткүзүп кәл-
дим. [21] Бу ишлар түпәйлидин Йәһудийлар мени ибадәтхана һойлисида тутуп, муштлап
өлтүрүвәтмәкчи болушти. [22] Лекин бүгүнгичә Худаниң ярдәм-мәдитигә муйәссәр болуп
мән чиң туруватимән, төвәндикиләр болсун жуқуридикиләр болсун һәммәйләнгә гувалиқ
берип кәлдим. Гувалиғим дәл пәйғәмбәрләр һәм Муса өзи бешарәт қилип ейтқанлиридин
башқа нәрсә әмәс — [23] демәк, Мәсиһ жәзмән азап-оқубәт чекип, тунжа болуп өлүмдин ти-
рилгүчи болуп Йәһудий хәлқигә һәм пүткүл әлләргиму йоруқлуқ жақалайду.
[24] Павлус бу ишларни ейтип өзини шундақ ақлаш жававини бәргәндә, Фестус жуқури
аваз билән униңға:
— Павлус, сараң болупсән! Билимиңниң көплиги әқлиңни аздурупту! — деди.
[25] Лекин Павлус: — Сараң әмәсмән, и Фестус жанаблири, мән бәлки һәқиқәткә уйғун
һәм салмиқи бар сөзләрни жар қилимән. [26] Чүнки Агриппа алийлириниң бу ишлардин
хәвири бар. Мән униңға жүрәклик билән очуқ сөзләватимән, чүнки бу ишларниң һеч
қайсисиниң униңдин йошурун әмәслигигә ишинимән. Чүнки бу иш булуң-пучқақларда
қилинған әмәс!
[27] — Әй Агриппа алийлири, өзлири пәйғәмбәрләрниң ейтқанлириға ишинәмдила? Мән
ишинидиғанлиқлирини билимән! — деди.

бәлким Мәсиһкә күпүрлүк сөз қилип, етиқаттин ваз кечишни көрситиши мүмкин.
26:14 **«Сени зихлашларға қарши тәпмикиң сән үчүн тәс келиду!»** — Рәб Саулни жаһил ешәккә охшитиду. Ешәкни егиси зихлиғанда маңмай қийиқ атса техиму азап тартиду, әлвәттә. Саулниң виждани шуниңға охшаш Рәбниң бәндилиригә яманлиқ қилғанлиғи түпәйлидин санжилған болса керәк.
26:16 **«Өзүм саңа аян қилинғинимда көридиған ишларға ғәзничи ғожидар вә гувалиқ бәргүчи болушқа тикләш үчүн, саңа аян болдум»** — «ғәзничи ғожидар» немини көрситиду? Демәк, Саул Мәсиһ униңға тапшурған вә тапшуридиған вәһийләрни вә калам-созни сақлашқа мәсъул болған «ғәзничи» яки «аманәтчи» болиду вә кәлгүсидә бу һәқиқәтләрни барлиқ жамаәтләргә йәткүзүш хизмитидә болиду.
26:17-18 Йәш. 60:1.
26:20 Рос. 9:19,28; 22:17,21.
26:21 Рос. 21:30.
26:23 Йәш. 60:1-3, 19, 20
26:26 **«Чүнки бу иш булуң-пучқақларда қилинған әмәс!»** — «бу иш» — Мәсиһниң тартқан азап-оқубәтири, өлүми вә тирилиши, демәк.

28 Агриппа Павлусқа:
— Сән мени мошунчилик қисқиғина вақитта христиан болушқа қайил қилмақчимусән?
— деди.
29 Павлус:
— Мәйли қисқа вақит ичидә яки узун вақитта болсун, пәқәт өзлириниң әмәс, бәлки бү-
гүн сөзүмни аңлиғучиларниң һәммиси маңа охшаш болғай (пәқәт мәндики зәнҗирләр
силәрдә болмисун!) дәп Худадин тиләймән, — деди.
30 Шуниң билән Агриппа хан, шундақла валий, Бәрники вә улар билән биллә олтарған-
лар орунлиридин туруп, 31 залдин чиқип, бир-биригә:
— Бу кишиниң өлүмгә яки түрмигә солашқа тегишлик һеч бир җинайити йоқ екән! —
дейишти.
32 Агриппа Фестусқа:
— Бу адәм Қәйсәргә мураҗиәт қилмиған болса, қоюп берилсә болидикәнтуқ! — деди.

Павлус вә һәмраһлириниң Рим шәһиригә қилған деңиз сәпири

27 1 Бизниң Италийәгә деңиз йоли билән беришимиз қарар қилинғандин кейин,
әмәлдарлар Павлус билән башқа бир нәччә мәһбусни «Авғустус қисми»дики
Юлиюс исимлиқ бир йүз бешиға тапшурди. 2 Биз Адрамиттиумниң бир кемисигә
чиқтуқ. Кемә Асия өлкисиниң деңиз бойлиридики шәһәрләргә баратти. Тесалоника
шәһиридин болған Македонийәлик, Аристархус исимлиқ бир киши биз билән һәмсәпәр
болди. 3 Әтиси биз Зидон шәһиригә йетип кәлдуқ. Юлиюс Павлусқа кәңчилик қилип, шу
йәрдики дост-бурадәрлириниң йениға берип уларниң ғәмхорлиғини қобул қилишиға
рухсәт қилди. 4 Биз у йәрдин йәнә деңизға чиқтуқ. Шамаллар қеришқандәк қарши
тәрипимиздин чиққанлиғи үчүн, Сипрус арилиниң шамалға далда тәрипи билән
маңдуқ. 5 Киликийә вә Памфилийә өлкилириниң удулидики деңиздин өтүп, Ликийә
өлкисидики Мира шәһиригә кәлдуқ. 6 Шу йәрдә йүз беши Искәндәрийә шәһиридики
Италийәгә баридиған башқа бир кемини тепип, бизни униңға чиқирип қойди.
7 Деңизда көп күнләр наһайити аста меңип, тәсликтә Кинидос шәһириниң удулиға кәл-
дуқ. Шамал миңиш йөнилишимизни тосуғачқа, Крет арилиниң шамалдин далда тәрипи
билән меңип, Салмоний йерим арилидин өтүп, 8 деңизда тәсликтә илгириләп қирғақни
бойлап, Ласея шәһиригә йеқин болған «Гөзәл арамгаһ» дәп атилидиған бир йәргә кәлдуқ.
9 Сәпәр билән хелә вақитлар өтүп, роза күни аллиқачан өткән болғачқа, деңизда сәпәр
қилиш хәтәрлик еди. Шуңа Павлус көпчиликкә несиһәт қилип:

26:28 **«Сән мени мошунчилик қисқиғина вақитта христиан болушқа қайил қилмақчимусән?»** — «христиан» тоғрилиқ 11:26дики изаһатни көрүң.
26:29 **«мәйли қисқа вақит ичидә яки узун вақитта болсун ... бүгүн сөзүмни аңлиғучиларниң һәммиси маңа охшаш болғай...»** — Павлусниң уларни ниҗатлиққа еришсун дәп өзиниң керәк болса узун вақитқичә сөзлигәнлигигә рази болғанлиғини көрситиватиду.
26:29 1Кор. 7:7.
26:31 Рос. 23:9; 25:25.
27:1 **«Бизниң Италийәгә деңиз йоли билән беришимиз...»** — «биз» дегән сөзгә қариғанда Луқа қайтидин Павлусқа һәмраһ болған еди. «Италийәгә» — Рим шәһири Италийәниң пайтәхти еди. **«Авғустус қисми»** — яки «шаһанә қошун». «Авғустус» болса биринчи Рим императори еди. «Қисим» яки «қошун» мошу йәрдә 600 ләшкәрлик бирликни көрситиду.
27:3 Рос. 24:23; 28:16.
27:7 **«Шамал миңиш йөнилишимизни тосуғачқа, Крет арилиниң Шамалдин далда тәрипи билән меңип, Салмоний йерим арилидин өтүп... »** — әслидә улар мәғрип тәрәпкә маңмақчи, һазир җәнупқа қарап маңиду. «Расул Павлусниң сәпәрлири» дегән хәритини көрүң.
27:9 **«роза күни аллиқачан өткән болғачқа,...»** — Йәһудийларниң «роза күни» адәттә тоққузинчи айда болиду, һазир күз пәсли болса керәк. Онинчи айдин кейин боран көп болғанлиқтин «Оттура деңиз»да сәпәр қилиш хәтәрлик еди.

[10] — Бурадәрләр, бу сәпәрниң балаю-апәт вә еғир зиян билән түгәйдиғанлиғини көрүватимән; мал вә кемидин мәһрум болупла қалмай, сәпәр өз җенимизғиму замин болиду! — дәп агаһландурди.
[11] Бирақ йүз беши болса Павлусниң сөзигә ишәнмәй, кемә башлиғи билән кемә егисиниң сөзигә ишәнди. [12] Униң үстигә, бу портму қишлашқа мувапиқ җай болмиғачқа, көпчилик йәнә деңизға чиқип, мүмкинқәдәр Феникс шәһиригә йетип берип, шу йәрдә қишлашни қувәтлиди. Феникс болса Крет арилидики бир деңиз порти болуп, бир тәрипи ғәрбий җәнупқа вә бир тәрипи ғәрбий шималға қарайтти.

Деңиздики боран-чапқун

[13] Җәнуптин мәйин шамал чиқивататти, көпчилик нишанимизға йетидиған болдуқ дәп, ләңгәрни еливетип, кемини Крет арилиниң қирғиқини бойлап һайдап маңди. [14] Лекин узун өтмәй, аралдин қаттиқ «шәрқий шималдин кәлгүчи» дәп атилидиған әшәддий қара боран чиқип кәтти. [15] Кемә буранниң қамаллиғида қалғачқа, уни шамалға йүзләндүрәлмәй, боранниң мәйличә меңишиға қоюп бәрдуқ. [16-17] Клавда дегән кичик бир аралниң шамалға далда тәрипигә өтүвелип, қолвақни кемигә чиқиривелип, аранла уни сақлап қалалидуқ. Андин кемичиләр кемини арғамчилар билән сиртидин орап бағливалди. Кеминиң Сиртис дәп аталған деңиз астидики таш-қум догилириға қеқилип петип қелишидин қорқуп, тормуз ләңгәрлирини чүшүрүп, кемини шамалниң һайдишигә қоюп бәрди. [18] Боран үстимизгә шиддәтлик соққачқа, әтиси мални деңизға ташлашқа башлиди. [19] Үчинчи күнидә улар өз қоллири билән кемидики қурал-җабдуқлирини деңизға ташливәтти. [20] Көп күнләргичә я күн я юлтузлар көрүнмәй, боран-чапқун йәнила шиддәтлик үстимизгә тохтимай соқувәргәчкә, ахирда қутулуп қелиш үмүтүмизму йоққа чиққан еди.
[21] Кемидикиләр бир нәрсә йемигинигә көп күнләр болғандин кейин, Павлус уларниң арисида туруп:
— Бурадәрләр, силәр балдурла мениң гепимгә қулақ селип Креттин деңизға чиқмаслиғиңлар керәк еди. Шундақ қилған болсаңлар бу балаю-апәт вә зиян-зәхмәтләргә учримиған болаттиңлар. [22] Лекин әнди силәрни ғәйрәтлик болушқа дәвәт қилимән. Чүнки араңларда һеч қайсиңлар җенидин айрилғини йоқ, пәқәт кемидинла мәһрум қалисиләр. [23] Чүнки мән тәвә болған вә ибадәт-хизмитини қилип кәлгән Худаниң бир пәриштиси түнүгүн кечә йенимға келип [24] маңа: «Павлус, қорқма! Сән Қәйсәрниң алдиға берип турушуң керәк; вә мана, Худа шапаәт қилип сән билән биллә сәпәр қилғанларниң һәммисиниң җенини тилигиниңни саңа иҗабәт қилди!» деди. [25] Шуниң үчүн әй әпәндиләр, ғәйрәтлик болуңлар; чүнки Худаға ишиниманки, маңа қандақ ейтилған болса шундақ әмәлгә ашурулиду. [26] Бирақ биз мәлум аралниң қирғиқиға урулуп кетишимиз муқәррәр болиду.

27:12 **«роза күни аллиқачан өткән болғачқа, көпчилик йәнә деңизға чиқип, мүмкинқәдәр Феникс шәһиригә йетип берип, шу йәрдә қишлашни қувәтлиди...»** — Феникс порти қишлиқ *(адәттә шәрқий җәнуп вә шәрқий шималдин чиққан)* шамалларға далда болғачқа, қишлаш үчүн яхши җай еди.
27:16-17 **«Клавда дегән кичик бир аралниң шамалға далда тәрипигә өтүвелип, қолвақни кемигә чиқиривелип, аранла уни сақлап қалалидуқ»** — адәттә қолвақ кеминиң кәйнидин сөритилип меңилатти. **«Андин кемичиләр кемини арғамчилар билән сиртидин орап бағливалди»** — бу арғамчилар кеминиң парчилинип кетишиниң алдини елиши үчүн кемини чиң тутуп туратти. **«Сиртис дәп аталған деңиз астидики таш-қум догилири»** — «Сиртис» дегән һазирқи Ливийәдики икки деңиз қолтуғиниң исмидур. Шу қолтуқларда көп тейиз җайлар вә деңиз астида дайим көчмә қум догилири болғачқа, кемиләр үчүн бәк хәтәрлик җайдур. **«кеминиң ... тормуз ләңгәрлири»** — болса йеникрәк ләңгәр болуп, деңиз тегигә тирилип кеминиң алдиға меңишини астилитатти. Башқа бир хил тәрҗимиси «йәлкәнләрни чүшүрүп»; амма бизниңчә шундақ әшәддий буранда йәлкәнләр аллиқачан чүшүрүлгән болатти.
27:18 **«... әтиси мални деңизға ташлашқа башлиди»** — мални ташлашниң мәхсити кеминиң парчилиниш мүмкинчилигини азайтиш үчүн уни йениклитиштин ибарәт.

Росул Павлусниң хуш хәвәрни җакарлиған 4-сәпири

[27] Сәпиримизниң он төртинчи күни кечиси, кемә Адриатик деңизида ләйләп жүрүватқан
болуп, түн ниспидә, кемичиләр қуруқлуққа йеқинлап қаптуқ, дәп ойлиди. [28] Улар
чоңқурлуқни өлчәш арғамчисини деңизға чүшүрүп, суниң чоңқурлуғини өлчәп көргән
еди, жигирмә ғулач чиқти. Сәл алдиға меңип йәнә өлчивиди, он бәш ғулач чиқти. [29] Улар
кеминиң хада ташларға урулуп кетишидин қорқуп, кеминиң кәйнидин төрт ләңгәрни
ташливетип, тaң етишни тәлмүрүп күтүп турди. [30] Лекин кемичиләр кемидин қачмақчи
болуп кеминиң бешидинму ләңгәрни елип ташливетәйли дәп банә көрситип, қолвақни
деңизға чүшүрди. [31] Павлус йүз беши вә ләшкәрләргә:
— Бу кемичиләр кемидә қалмиса, силәр қутулалмайсиләр! — деди.
[32] Буниң билән ләшкәрләр кемидики қолвақниң арғамчилирини кесип, уни ләйлитип
қойди. [33] Таң атай дегәндә, Павлус һәммәйләнни бир аз ғизалинивелишқа дәвәт қилди. У:
— Силәрниң дәккә-дүккә ичидә һеч немә йемәй турғиниңларға он төрт күн болди.
[34] Әнди бир аз ғизалинишиңларни өтүнимән. Чүнки һаят қелишиңлар үчүн мошундақ
қилишқа тоғра келиду; чүнки һеч қайсиңларниң бешидики бир тал мойму зиянға учримайду! — деди.
[35] Бу сөзни қилип болуп, у қолиға бир парчә нанни елип, көпчиликниң алдида Худаға
тәшәккүр ейтип уштуп йеди. [36] Шуниң билән һәммәйлән ғәйрәтлинип ғизалинишқа

27:29 **«улар ... кеминиң кәйнидин төрт ләңгәрни ташливетип,..»** — бу төрт ләңгәрни *(деңизға)* ташлашниң мәхсити кемини тохтитиш, әлвәттә.

27:32 **«кемидики қолвақниң арғамчилирини кесип, уни ләйлитип қойди»** — яки «кемидики қолвақниң арғамчилирини кесип, уни деңизға ташливәтти».

27:34 Мат. 10:30.

27:35 1Сам. 9:13; Юh. 6:11; 1Тим. 4:3.

башлиди [37] (кемидә биз җәмий икки йүз йәтмиш алтә киши едуқ). [38] Һәммәйлән қосақлирини тоқлиғандин кейин, кемини йеникләтиш үчүн, кемидики буғдайларниму деңизға ташливәтти.

Кеминиң ғәриқ болуши

[39] Таң атқанда, кемичиләр қуруқлуқниң нә екәнлигини тонумиди. Лекин униңдики бир қумлуқ қолтуқни байқап, кемини бир амал қилип шу йәрдә урулдуруп қуруқлуққа чиқармақчи болди. [40] Улар алди билән ләңгәрләрни бошиветип, уларни деңизға ташливәтти. Шуниң билән бир вақитта, кеминиң икки йөнилиш палиқиниң бағлирини бошитип, уларни чүшүрүвәтти. Андин кеминиң бешидики йәлкәнни шамалға чиқирип, кемини қумлуқниң қирғиқиға қаритип маңдурди. [41] Әнди икки еқим бир-биригә учрашқан йәргә кирип қелип, улар кемини қираққа соқтурувалди; кеминиң беши деңиз тегигә урулуп петип, мидирлимай қалди, лекин кеминиң арқа тәрипи долқунларниң зәрбиси билән чувулуп кетишкә башлиди.
[42] Ләшкәрләр мәһбусларниң суға сәкрәп қечип кетишиниң алдини елиш үчүн, һәммисини өлтүрүвәтмәкчи болди. [43] Лекин йүз беши Павлусни қутқузушни халиған болуп, ләшкәрләрниң бундақ қилишиға йол қоймиди. У алди билән су үзүшни билидиғанларниң суға чүшүп қирғаққа чиқишини, [44] қалғанларниң бәзилирини тахтайларға, бәзилирини кеминиң чувулуп кәткән парчилириға есилип, қирғаққа чиқишини буйруди. Шундақ болдики, һәммәйлән қутулуп сақ-саламәт қуруқлуққа чиқти.

Малта арилида

28 [1] Биз қутулуп сақ-саламәт қирғаққа чиққандин кейин, у аралниң Малта дәп атилидиғанлиғини билдуқ. [2] Йәрлик хәлиқ бизгә интайин меһриванлиқ билән муамилә қилди; чүнки у чағда ямғур йеғип, һава соғ болғачқа, улар гүлхан йеқип бизни күтүвалди. [3] Павлус бир бағлам отун терип келип отқа ташливиди, иссиқтин етилип чиққан бир зәһәрлик илан униң қолини чишлигиничә чаплишивалди. [4] Шу йәрликләр Павлусниң қолиға йепишип турған иланни көрүп, бир-биригә:
— Бу адәм чоқум бир қатил екән! Деңиздин қутулуп чиққан болсиму, «Адиллиқ» униң тирик келишиға йол қоймиди, — дейишти.
[5] Лекин Павлус иланни отниң ичигә силкип атти, өзи болса һеч қандақ зәхим йемиди.
[6] Хәлиқ униңға бәдини ишшип кетиду яки у туюқсиз жиқилип өлиду дәп қарап туратти. Лекин узун вақит қарап туруп, униңда һеч қандақ бенормал һаләтниң болмиғанлиғини көрүп, ойлиғинидин йенип:

27:40 **«кеминиң икки йөнилиш палиқиниң бағлирини бошитип, уларни чүшүрүвәтти»** — деңиз шундақ күчлүк долқунлиғанда, бу палақларни деңизға чүшүрүшниң пайдиси болмайтти. Шуңа улар дәхли болмисун үчүн палақни бир-биригә четип кемигә деңиздин көтирипрақ бағлап қойған еди. Уни әң ахирқи қетим ишлитишкә болатти, әгәр қаттиқ долқунда бузулуп кәтсә амал йоқ болатти.
27:41 **«Әнди икки еқим бир-биригә учрашқан йәргә кирип қелип, улар кемини қираққа соқтурувалди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Кемә қирғаққа йәткичә деңиз астидики қум догисиға урулуп петип қалди».
27:41 2Кор. 11:25.
27:42 **«Ләшкәрләр мәһбусларниң суға сәкрәп қечип кетишиниң алдини елиш үчүн, һәммисини өлтүрүвәтмәкчи болди»** — римлиқ әскәрләр мәһбусларни қачуруп қойса өзлири өлүм җазасиға мәһкум болатти.
28:2 **«йәрлик хәлиқ бизгә интайин меһриванлиқ билән муамилә қилди»** — «йәрлик хәлиқ» дегән ибарә грек тилида «сақаллиқлар» дейилиду. Бу сөз уларниң ят тиллиқ *(демәк, ибраний, грек яки латин тиллиқ әмәс)* екәнлигини көрситиду.
28:4 **«Деңиздин қутулуп чиққан болсиму, «Адиллиқ» униң тирик келишиға йол қоймиди»** — «Адиллиқ» дегән улар чоқунидиған бутлардин бири болған аял илаһ болса керәк.
28:5 Мар. 16:18; Луқа 10:19.

— Бу бир илаһ болса керәк! — дейишти.
[7] У йәрниң әтрапидики жутта, арал башлиғи (Публиюс дәп аталған)ниң бир нәччә йәр-етизлири бар еди. У бизни өйигә башлап, үч күн қизғин меһман қилип күтти. [8] У чағда шундақ болдики, Публиюсниң атисиниң қизитмиси өрләп, толғақ болуп йетип қалған екән. Павлус униң йениға кирип, дуа қилип үстигә қолини тәккүзүп, уни сақайтип қойди. [9] Шуниңдин кейин аралдики қалған кесәлләрниң һәммиси униң алдиға келип, сақайтилди. [10] Улар бизниң һөрмитимизгә нурғун соғатларни беғишлиған болуп, ахирда бу йәрдин йәнә йолға чиққан вақтимизда, бизни йолға лазимлиқ нәрсә-керәкләр билән тәминлиди.

Малтадин Рим шәһиригә бериш

[11] Малта арилида Искәндәрийәдин кәлгән, бешиға «Самавий Қош гезәк» илаһлириниң нәқишлири оюлған бир кемә қишлиған еди. Аралда үч ай турғандин кейин, бу кемә билән йолға чиқтуқ.
[12] Сиракоза шәһиригә келип, у йәрдә үч күн турдуқ.
[13] Андин айлинип меңип, Италийәдики Региюм шәһиригә кәлдуқ. Әтиси шамал йөнилиши өзгирип җәнуптин чиқиши билән, иккинчи күни Путеоли шәһиригә йетип кәлдуқ.
[14] У йәрдә бир нәччә қериндашларни таптуқ, уларниң өтүнүшлири билән биз уларда бир һәптә турдуқ. Шундақ қилип биз Рим шәһиригә йетип кәлдуқ.
[15] Келиватқанлиғимиздин хәвәр тапқан шу йәрдики қериндашлар бизни қарши елиш үчүн шәһәрдин чиқип һәтта «Апиюс базири»ғичә, бәзилири «Үч Сарай»ғичә кәлгән еди. Павлус уларни көргәндә, Худаға рәхмәт ейтип, ғәйрәтләнди.

Павлус Рим шәһиридә

[16] Рим шәһиригә киргинимиздә, йүз беши мәһбусларни орда қаравул бегигә тапшурди; лекин Павлусниң бирла күзәткүчи ләшкәр билән бир өйдә айрим турушиға рухсәт қилинди.
[17] Үч күндин кейин, у у йәрдики Йәһудийларниң каттивашлирини өзи билән көрүшүшкә чақирди. Улар җәм болғанда, у мундақ деди:
— Қериндашлар! Мән хәлқимизгә яки ата-бовилиримиздин қалдурулған өрп-адәтләргә қарши һеч қандақ иш қилмиған болсамму, Йерусалимда турғинимда тутқун қилинип римлиқларниң қолиға тапшурулдум.
[18] Римлиқлар мени сораққа тартип, мәндә өлүм җазасиға мәһкүм қилғидәк бирәр җинайәт болмиғачқа, мени қоюветмәкчи болди.
[19] Лекин Йәһудийлар буниңға қаршилиқ билдүргәчкә, Қәйсәргә мураҗиәт қилишқа мәҗбур болдум. Буларни дегиним билән, бу мениң өз хәлқим үстидин шикайитим бар дегәнлигим әмәс.
[20] Шу сәвәптин мән силәр билән йүз көрүшүш вә бу һәқтә силәргә ейтиш үчүн силәрни бу йәргә чақирдим. Чүнки бу зәнҗир билән бағлинишниң сәвәви дәл Исраилниң күткән үмүтидур.
[21] Улар Павлусқа:
— Биз болсақ Йәһудийәдин сән тоғрилиқ хәт алмидуқ, яки у йәрдин кәлгән қериндашларниң һеч қайсисиму сән тоғрилиқ бирәр яман хәвәр әкәлмиди яки яман гепиңни

28:6 Рос. 14:11.
28:11 **«бешиға «Самавий Қош гезәк» илаһлириниң нәқишлири оюлған бир кемә»** — «Самавий Қош гезәк» болса римлиқларниң чоқунған илаһлири «Кастор билән Поллукс» *(грек тилида «Диоскури»)* еди. Деңизчилар уларни деңиз сәпәрлирини оңушлуқ қилиду, дәп қарайтти.
28:15 **«шу йәрдики қериндашлар бизни қарши елиш үчүн шәһәрдин чиқип һәтта «Апиюс базири»ғичә, бәзилири «Үч Сарай»ғичә кәлгән еди»** — «Апиюс базири» Римдин 71 километр, «Үч Сарай» 55 километр жирақ еди.
28:16 **йүз беши мәһбусларни орда қаравул бегигә тапшурди»** — мошу сөзләр бәзи кона көчүрмиләрдә тепилмайду.
28:16 Рос. 24:23; 27:3.
28:17 Рос. 24:12; 25:8.
28:20 Рос. 23:6; 24:21.

қилмиди. 22 Лекин сениң пикирлириңни аңлиғумиз бар. Чүнки һәммә йәрдә кишиләр-
ниң сән тәвә болған бу мәзһәпкә қарши сөзләватқанлиғидин хәвиримиз бар! — дейишти.
23 Шуниң билән улар Павлус билән көрүшүшкә бир күнни бекитти. У күни нурғун ки-
шиләр униң туралғусиға кәлгән еди; у таң атқандин кәчкичә уларға сөз-каламни
шәрһләп, Худаниң падишалиғи һәққидә толуқ гувалиқ берип, Тәврат һәм пәйғәмбәр-
ләрниң язмилиридин нәқил кәлтүрүп, уларни Әйса тоғрилиқ қайил қилишқа күчиди.
24 Униң сөзлиригә бәзиләр ишәндүрүлди, бәзиләр ишинишни рәт қилди. 25 Улар Павлус-
ниң мундақ бир сөзни қилиши билән өз ара келишәлмәй қайтип кәтти. У мундақ деди:
— Муқәддәс Роһ Йәшая пәйғәмбәр арқилиқ ата-бовилиримизға муну сөзни дәл җайида
ейтқан:
26 — «Барғин; мошу хәлиққә мундақ дәп ейтқин: —
«Силәр аңлашни аңлайсиләр, бирақ чүшәнмәйсиләр;
Көрүшни көрүсиләр, бирақ билип йәтмәйсиләр.
27 Чүнки мошу хәлиқниң жүригини май қаплап кәткән,
Улар аңлиғанда қулақлирини еғир қиливалған,
Улар көзлирини жумувалған;
Ундақ болмисиди, улар көзлири билән көрүп,
Қулиқи билән аңлап,
Көңли билән чүшинип,
Өз йолидин яндурулуши билән,
Мән уларни сақайтқан болаттим»».
28-29 Шуңа билишиңлар керәкки, Худаниң бу ниҗатлиғи ят әлликләргә әвәтиливатиду.
Улар болса униңға қулақ салмай қалмайду! — деди. У бу сөзләрни ейтқанда Йәһудийлар
өз ара қаттиқ талаш-тартиш қилишип кәтти.
30 Павлус өзи иҗаригә алған өйдә толуқ икки жил турди вә бу йәрдә униң билән
көрүшүшкә кәлгән һәммә кишиләрни қобул қилип, 31 толиму жүрәклик билән һәм һеч
тосалғуға учримай, Худаниң падишалиғини җар қилип, Рәб Әйса Мәсиһкә даир һәқиқәт-
ләрни йәткүзүп тәлим бәрди.

28:23 **«у таң атқандин кәчкичә уларға сөз-каламни шәрһләп, Худаниң падишалиғи һәққидә толуқ гувалиқ берип, Тәврат һәм пәйғәмбәрләрниң язмилиридин нәқил кәлтүрүп, уларни Әйса тоғрилиқ қайил қилишқа күчиди»** — «Тәврат һәм пәйғәмбәрләрниң язмилири» тоғрилиқ 24:14 вә униңдики изаһатни көрүң. Мошу йәрдә «Тәврат» грек тилида «Мусаниң *(Тәврат)* қануни».

28:23 Яр. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Қан. 18:15; 2Сам. 7:12; Зәб. 131:11; Йәш. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Йәр. 23:5; 33:14; Әз. 34:23; 37:24; Дан. 9:24; Мик. 7:20.

28:24 Рос. 17:4.

28:26 Йәш. 6:9; Әз. 12:2; Мат. 13:14; Мар. 4:12; Луқа 8:10; Юһ. 12:40; Рим. 11:8.

28:27 **«Чүнки мошу хәлиқниң жүригини май қаплап кәткән, ... ундақ болмисиди, улар көзлири билән көрүп, қулиқи билән аңлап, көңли билән чүшинип, өз йолидин яндурулуши билән, мән уларни сақайтқан болаттим»** — «Йәш.» 6:9-10дин нәқил кәлтүрүлгән.

28:27 Йәш. 6:9,10.

28:28-29 **«У бу сөзләрни ейтқанда Йәһудийлар өз ара қаттиқ талаш-тартиш қилишип кәтти»** — мошу сөзләр бәзи кона көчүрмиләрдә тепилмайду.

Қошумчә сөз

Луқа язған тарихниң «чәкликлиги» тоғрилиқ

Ушбу китапта санақсиз савақлар вә етиқатни риғбәтләндүридиған ишлар тепилиду. Мошу йәрдә сәһипә чәклимиси болғачқа, төвәндә төрт соал үстидила тохтилимиз. Биринчи вә иккинчиси Луқаниң тарихиниң чәклик даириси билән бағлиқ. У хуш хәвәрниң «кичик Асия» (Түркийә) вә Явропада қандақ тарқалғанлиғи, шундақла җамаәтләр өсүп кеңәйтилгәнлиги тоғрилиқ бизгә көп тәпсилатларни тәминләйду. Әнди немишкә у җамаәтниң Африқа яки Асияда болған илгириләшлири тоғрилиқ язмайду?Хелә рошәнки, Луқа җамаәтниң «толуқ тарих»ини йезишқа интилгән әмәс (әмәлийәттә бундақ бир тарихни йезиш һәргиз мүмкин әмәс — «Юһ.» 21:25ни көрүң). Луқаниң хатирилигини, йәни җамаәтниң Явропа тәрәпкә қарап илгирилишигә кәлсәк, ишинимизки, бу илгириләш йөлиниши әмәлийәттә әң көп тосалғу-қийинчилиққа учриған йөлиниш еди. Җамаәттики қедимки әнъәниләр вә башқа тарихлардин билимизки, җамаәтләрниң Асия вә Африқида көпийиши Явропадики көпийиштин техиму тез еди. Шуңа Луқа етиқадимизға әң күчлүк риғбәт-түрткә болсун дәп, бизгә җамаәтниң қаттиқ зиянкәшлик вә түрлүк қийинчилиқлар астида өсүши вә кеңийиши хатириләнгән бир тарихни тәминләйду.

Иккинчи мәсилә жуқурисиға охшап кетиду — китапниң иккинчи йеримида расул Павлусниң Рим қанун түзүмидә сораққа тартилишлири вә учриған мәсилиләр, шундақла Павлусниң императорниң өзи үстидин һөкүм чиқириши үчүн Рим шәһиригә бериш сәпири тоғрилиқ немишкә шунчә көп тәпсилатлар тәсвирилиниду? Буниңда роһий билим-савақ барму?

Бу мәсилә тоғрилиқ «төрт баян»дики кириш сөзимиздә азрақ тохтилимиз: —

«Йәнә мүмкинчилиги барки, әйни вақитта Теофилус Рим җәмиийитидә жуқури тәбиқидики адвокат болуп, Павлусниң сорақ ишлириға тәйярлиқ қиливатқан болуши мүмкин. Шундақ болғанда, Луқаниң Әйсаниң тәрҗимиһали болған «Луқа»ни вә «Расулларниң паалийәтлири»ни йезиштики мәхсити Теофилусқа Павлусни («Рос.» 28-бапни көрүң), шундақла у җакалиған етиқатни Қәйсәр алдида ақлаш испати билән толуқрақ тәминләштин ибарәт болуши мүмкин, дәп қияс қилишқа болиду».

Шуңа «Луқа» билән «Расулларниң паалийәтлири»ни Мәсиһ етиқадини ақлап тәсвирләйдиған бир пүтүн баян дейишкә болиду. Пүтүн империйәниң бипаян зиминда, шималида Әнглийә вә Галлийәдин җәнуптә Африқа вә Мисирғичә, ғәрипдә Испанийәдин шәриқтә «кичик Асия» (Түркийә), Сурийә вә Иорданийәгичә, һәр бир аддий пухра, шундақла барлиқ һөкүмдарлар өз ортақ тили (грек тили)да бу баянни оқуялайду. Болупму «Расулларниң паалийәтлири»дики әң ахирқи бапларда расул Павлусниң Римниң қанун-түзүмигә толуқ бойсунғанлиғини көримиз. Гәрчә Римдики нәзәрбәндтин қечишқа көп пурсәтләр чиққан болсиму, у қачмайду. У көп Римлиқ һөкүмдарлар алдида сораққа тартилиду. Уларниң сөз-һәрикәтлиридин уларниң чириклишип кәткәнлиги ениқ көрүнүп турсиму, Павлус уларға Рим һөкүмитиниң вәкилидәк һөрмәт билән сөзләйду. Униң пәйғәмбәрлик алдин көрәрлиги билән Римниң кемисидә олтарған 276 киши қутқузулиду (27-бап). Шуниң билән һәммә кишиниң көзигә көрүнидуки, Мәсиһгә

етиқат қилған адәмләр сәмимий бир һөкүмәткә һеч тәһдид йәткүзмәйду, әксичә аманлиқ вә қанунни этиварлайдиған бир җәмийәттә хелә иҗабий тәсир көрситип, шулар туруватқан һәр бир дөләткә пайда йәткүзгүчи амилдур. Мошундақ сүпәт егилири, пәқәт Рим империйәсигә әмәс, бәлки өз пухралириниң мәнпәәтини көзләйдиған һәр қандақ империйә яки падишалиққа өзини тәвсийә қилиду.

«Маттияс»ниң «он иккинчи расул» дәп таллиниши (1:15-26) тоғрилиқ — «он иккинчи расул» ким?

Бу соалниң өзи анчә муһим әмәс. Амма бу мәсилә интайин муһим бир принсипқа мунасивәтлик болғачқа, униң үстидә тохтилишниң пайдиси бар. Инҗилда «он икки расул»дин башқа «расул» дәп ениқ аталған аз дегәндиму йәнә он әр киши бар. Хелә рошәнки, булардин башқа йәнә бир нәччә намсиз расулларму бар еди. «Коринтлиқларға (2)»дики «қошумчә сөз»имиздә «расуллар» тоғрилиқ изаһатлиримизни көрүң. Шу йәрдә ейтқинимиздәк, биз шу «он икки (расул)»ни (җамаәткә нисбәтән) «ул» яки «асас қилинған» дәп қараймиз. Демәк, уларниң Рәбдин тапшурувалған һоқуқи вә қобул қилған вәһийлири һәтта башқа расулларникидинму жуқури дәриҗидә еди. «Самавий Йерусалим»ниң он икки дәрвазисида «он икки расул»ниң исмилири йезиқлиқ («Вәһ.» 21:14). Рәб Әйсаму «**Силәр** (он икки расул) **он икки тәхттә олтирип, Исраилниң он икки қәбилисиниң үстидин һөкүм чиқирисиләр**» дегән («Мат.» 28:19). Шуңа бу «он икки»ниң Худаниң планида алаһидә орунға егә болғанлиғида қилчә гуман йоқ.

Жуқириқи айәтләрдә, расул Петрус Зәбурдин (69:25, 109:8) Мәсиһниң сатқунлуқ қилиниши вә униңға сатқунлуқ қилғучиниң орниниң башқа бирисигә тапшурулидиғанлиғини көрситидиған бешарәтләрни нәқил кәлтүриду. Петрусниң бу бешарәтләргә шәрһ бәргәнлигини тоғра дәп ишинимиз. Улар дәрвәқә, башқа бирисиниң Йәһуданиң орнини басидиғанлиғи, «он иккинчи расул» болидиғанлиғини алдин-ала көрситиду.

Һалбуки, қериндашларниң Йәһуданиң «орнини басқучи»ни таллиши тоғра чиқтиму? Рәб улардин айрилип асманға көтирилгәндә уларға пәқәт «**Йерусалимда туруп Муқәддәс Роһниң үстүңларға чүшүшини күтүңлар**» дегән бирла җиддий вә тәпсилий әмир қалдурған еди. Уларниң җиддий муһтаҗ болғини мана шу еди. Рәбниң Муқәддәс Роһ тоғрилиқ болған көп тәлимлиригә (болупму «Юһанна» 14-16-баплар) қариғанда, У Өзи улардин айрилип, уларниң йенида болмиғанда Муқәддәс Роһниң Униң орнини бесип уларға Тәлим Бәргүчи вә Йетәкчи болидиғанлиғи тоғрилиқ ениқ сөзлигәнлигини көримиз. Мәсилән, 16:13дә У: «У, йәни Һәқиқәтниң Роһи кәлгәндә силәрни барлиқ һәқиқәткә чөмдүрүп йетәкләйду» дәйду. Бундақ ениқ тапшуруқ болған екән, Петрус немишкә Әйса йенида болмиған, амма Муқәддәс Роһ техи кәлмигән әһвалда тәлим бәргүчи һәмдә йетәкчи ролини өз зиммисигә алиду?

Биз қериндашларниң «**икки кишини бекитти**», андин уларниң:

— «**Сән, и һәммә адәмниң қәлбини билгүчи Пәрвәрдигар! ... Бу иккиләндин қайсисини таллиғанлиғиңни көрсәткәйсән!**» дегән дуасини оқуғинимизда, улар Худаға анчә кәң таллаш даириси бәрмигән, дәп ойлимай қалмаймиз! Шуниңға охшаш, көп дуалар Худаниң ишлиримизни һәл қилидиған әҗайип карамитигә чәк бәлгүләп қойғандәк болуп қалиду. Мәсилән, «Аһ Худа, мениң оғлумниң кесилини сақайтиш үчүн

маңа уни дохтурханида ятқуздәк пул тәминлигәйсән!» дегәндәк дуаларни қилишиду. Әнди Худаниң башқа йоллири йоқму? У беваситә сақайталмамду? Яки башқа бир васитә билән сақайталмамду? Биз пулисз, дорисиз вә амалсиз қалғанда, уму амалсиз қалдиму? Қандақму биз уни өзимизниң чәклик ой-пикир даирисигә бағлалаймиз? (һалбуки, Худаға шүкри, у көп вақитларда дуайимизда ағзимиздин чиққан сөз-шәртләр бойичә әмәс, бәлки қәлбимиздики нида-пәрядимизға қарап жавап бериду).

Қериндашларниң чәк ташлишидинму әшу вақитта Муқәддәс Роһниң адәмниң роһ-қәлбидә беридиған йетәкчилиги, тәлими вә гувалиқ беришиниң уларда техи болмиғанлиғини көрәләймиз.

Биз жуқуриқи ишлардин төвәндики принсипниң рошән бир мисалини көрәләймиз, дәп ишинимиз. Мошу муһим принсипни тонуп йәтмигичә Худаниң Өзини һәқиқий тоналмаймиз (Худа Йәшая пәйғәмбәр арқилиқ дегән): —

«**Чүнки Мениң ойлиғанлирим силәрниң ойлиғанлириңлар әмәс,**
Мениң йоллирим болса силәрниң йоллириңлар әмәстур;
Чүнки асман йәрдин қанчә жуқури болса,
Мана Өз йоллирим силәрниң йоллириңлардин,
Мениң ойлиғанлирим силәрниң ойлиғанлириңлардин шунчә жуқуридур» («Йәш.» 55:8-9).

Петрусниң бирисиниң расул болуш үчүн қандақ салаһийәткә егә болуш керәклиги тоғрилиқ ойлиғини орунлуқ, асаси бардәк қилғини билән, униңда шүбһисизки, Худаниң қадирлиғи тоғрилиқ икки чоң хата қияс һәмдә бир чоң кәмчилик бар; шуңа, униң бу ойлириниң «Худаниң ойлиғанлири» әмәс, дәп ишинимиз. Әнди Петрусниң қияслири вә ойида болған кәмчилик болса: —

(1) Әйсаниң тәлими вә һаятиға толуқ гувачи болуши үчүн, он иккинчи расули болидиған адәм Әйса йәр йүзидә хизмәттә болған чеғида (Йәһия пәйғәмбәрниң чөмүлдүрүш жүргүзгән вақтидин тартип Әйсаниң асманға көтирилишигичә) жисманий жәһәттә Униң йенида болуши керәк еди.

(2) Әйсаниң өлүмдин тирилдүрүлгәнлигини «өз көзи билән көргән» гувачи болуши үчүн, Әйсаниң өлүмидин кейин асманға көтирилишигичә йәнила у жисманий жәһәттә башқа расуллар билән биллә болған болуши керәк еди.

(3) Петрус тилға алмиған, амма расулниң салаһийитидә болуши үчүн кам болса болмайдиған муһим амил болса Мәсиһниң адәмни чақиришидур. Барсабас яки Маттияста мундақ чақириқ барму? Улар буни ениқлашқа анчә интилмигән охшайду.

Бизгә Худа «он иккинчи расул»ниң орнини бесишқа, йәни бир «һул расул» болушқа һәқиқий бекиткән киши расул Павлустәк көрүниду (мундақ дегинимиз, Маттиясниң бирхил «расуллуқ хизмәт»и йоқ, дегәнлигимиз әмәс — 4:33, 5:12ни көрүң). Мәсиһ йәр йүзидә хизмәттә турғанда Павлус Униңға әгишиш бир яқта турсун, билишимизчә, һәтта Уни көрүп баққанму әмәс. Лекин у Мәсиһниң тирилгәнлигигә гувачи болуп чиқти; чүнки Мәсиһ Өзини униңға алаһидә аян қилған («1Кор.» 9:1ни көрүң). Униңға йәнә Мәсиһниң йәр йүзидики жүрүш-турушлири тоғрилиқ көп тәпсилатлар вәһий арқилиқ

аян қилинған (мәсилән, Худа униңға Әйсани әсләйдиған «кәчлик тамақ», йәни «нан уштуш»ниң тәпсилатини вәһий билән аян қилған («1Кор.» 11:23-26 вә «Гал.» 1:10-12ни көрүң). Шундақ болупла қалмай, у башқа расуллар билән селиштурғанда, Мәсиһниң ички һаяти, өлүми вә тирилишиниң әһмийити тоғрилиқ жуқури дәрижидә вәһийләрни тапшурувалған еди. У өзиниң роһий туғулуши тоғрилиқ «вақитсиз туғулған бовақмән» дәйду («1Кор.» 15:8-9) — демәк, «роһий туғулушум нормал җәриян арқилиқ әмәс, бәлки наһайити қисқа вақит ичидә һамилә болуп туғулған едим». Униң бундақ дегини шүбһисизки, униң расуллуққа киришкәнлигини башқа расулларниңки билән селиштуруш еди. Улар болса Мәсиһкә үч йерим жил әгишип үгәнгән, амма Павлус болса адәмниң әқлий қабилийитидин ешип чүшидиған, туюқсиз вәһийләр билән бирақла расуллуқ хизмәткә чөктүзүлгән.

Рәбниң Павлусни чақирғанлиғи вә уни хизмәткә тайинлиғанлиги башқа расулларни чақириғанлиғи вә хизмәткә тайинлиғинидин рошән еди. Шуниң билән Петрус қойған шәртләргә қариғанда у «он иккинчи расул» болушқа толиму лаяқәтлик еди — бирақ у Мәсиһ йәр йүзидә хизмәттә болған вақтида у башқа расуллар билән биллә җисманий тәндә һазир болмиған еди! Петрус шуниңға диққәт қилмиғанки, Худа көп ишларда кармәтләрни көрсәткинидә бизниң (җисманий җәһәттә) нәқ мәйданда һазир болуш-болмаслиғимиз билән чәккә учримайду. У бәлким ойлиғинимиздин сирт башқа бир йол билән иш көрүши мүмкин. Униң сөз-каламиға қариғанда У шундақ қилишқа амрақтур.

Биз оқурмәнләрдин, жуқурида ейтқинимизни бу мәсилә тоғрилиқ бирәр талаш-тартишқа асас қилмаслиғини өтүнимиз. Расул Павлус өзиниң салаһийити тоғрилиқ һәргиз мундақ муназириләшмәйтти. Өзи тоғрилиқ у пәқәтла: — «**Мән расуллар арисидики әң төвинимән, расул дәп атилишқа лайиқ әмәсмән; чүнки мән Худаниң җамаитигә зиянкәшлик қилғанмән**» дәйду («1Кор.» 15:9).

Биз башқа он бир расул Худаниң толуқ планини мәлум җәһәттә чүшәнмигән болса, Униң Павлусқа тапшурған вәһийлириниму қобул қилип чүшинишкә толуқ тәйярлиғи болмаслиғиму мүмкин еди, дәп ойлаймиз.

Муса пәйғәмбәрниң бешарити тоғрилиқ (3:22-23) «Маңа охшаш болған бир пәйғәмбәр» ким?

«**Муса дәрвәқә мундақ дегән еди: — «Пәрвәрдигар Худайиңлар өз қериндашлириңлар арисидин маңа охшаш бир пәйғәмбәр турғузиду. Униң силәргә ейтқан барлиқ сөзлирини аңлап, униңға толуқ итаәт қилишиңлар керәк! Чүнки бу пәйғәмбәрниң сөзини аңлимайдиғанларниң һәр бири хәлиқ қатаридин үзүп ташлиниду»**».

Рошәнки, Петрус бу сөзләр Мәсиһни көрситиду, дәйду. «Юһ.» 6:14, 7:40диму шундақ. Мусаниң өмридики көп ишлар Мәсиһни көрситиған «бешарәтлик мисал» еди. «Ибранийларға»дики қошумчә сөзимизни көрүң. Амма қайси йолда яки қайси җәһәттә Мәсиһ бу бешарәтни әмәлгә ашурған?

Муса болса «һул пәйғәмбәр» еди — демәк, Исраил үчүн у Тәврат қанунида асасий һәқиқәтләр, җүмлидин қурбанлиқ, каһинлиқ вә ибадәт чедириға бағлиқ бәлгүлимиләрни

қобул қилған. Униңдин кейинки пәйғәмбәрләр әлвәттә бу ишларни өзгәрткини йоқ, бәлки бу қанун-һәқиқәтләрни асас қилип башқа бешарәтләрни бәргән. Лекин Мәсиһ кәлгәндә қурбанлиқ, каһинлиқ вә ибадәтхана түгәйду — чүнки У Өзи «әң ахирқи қурбанлиқ» вә шундақла Худа тайинлиған, әрштә олтарған, Худаниң барлиқ хәлқигә болған улуқ баш каһин болди. Шуниң билән Униңда Худаға йеқинлишидиған пүтүнләй йеңи түзүм барлиққа кәлтүрүлгән. У шу йолда Мусаға охшаш «һул пәйғәмбәр»; лекин У елип кәлгән йеңи әһдә-түзүм Мусаниң әһдә-түзүмидин чоңқур вә узун муддәтлик (мәңгүлүк!) еди. Әслидә Исраил хәлқи Мусаға қулақ салмиса бәхитисизликкә учриған йәрдә, һазир «Мусаға охшаш йеңи пәйғәмбәр» кәлгәндин кейин техиму шундақки: —

«**Униң силәргә ейтқан барлиқ сөзлирини аңлап, униңға толуқ итаәт қилишиңлар керәк! Чүнки бу пәйғәмбәрниң сөзини аңлимайдиғанларниң һәр бири хәлиқ қатаридин үзүп ташлиниду**».

Әнди Мәсиһ қандақ йол билән «Мусаға охшайдиған пәйғәмбәр» болиду?

(1) Муса башқа пәйғәмбәрләргә селиштурғанда Худани техиму зич мунасивәттә тонуған. «Қан.» 34:10-12ни көрүң — у Худа билән «**йүз туранә**» көрүшкән.

Рәб Әйса Мәсиһниң Худаатиси билән болған мунасивити Мусаниңкидин зор дәриҗидә техиму зич еди: — «**Оғулни Атидин башқа һеч ким тонумайду, вә Атиниму Оғул вә Оғул ашкарилашни лайиқ көргән кишиләрдин башқа һеч ким тонумайду**» («Мат.» 11:27)

«**Худани һеч ким көрүп бақған әмәс. Бирақ Униң қойнида турғучи йеганә Оғли болса** (шундақла Өзи Худа болған) **Уни билдүрди**» («Юһ.» 1:18). (Ахирқи айәткә қариғанда, Муса көргән Худаниң сияқи әмәлийәттә униң вәкили болған Мәсиһ еди).

(2) Муса Исраилға қутқазғучи еди. У «қоза қурбанлиғи» арқилиқ уларни җисманий қуллуқтин қутқузуп, уларниң йәр йүзидики бир әлниң «туғулуш»иға васитә еди («1Кор.» 10:1-2, «Мис.» 12:1, «Әз.» 16:3-7). Шундақла у уларға пәқәт пәйғәмбәр вә йетәкчила әмәс, бәлки уларға «падиша»дәк болған еди («Қан.» 33:5).

Мәсиһ болса Исраилғиму, ят әлликләргиму Қутқазғучи болиду, Өзи «қоза қурбанлиғи» болуп уларни роһий қуллуқтин, йәни гунаниң илкидин вә Шәйтанниң илкидин қутқузиду, шундақла уларниң роһий, самави бир хәлиқниң «туғулуш»иға васитә болиду; у әлвәттә уларға пәйғәмбәр, йетәкчи, падиша вә уларниң Рәбби болди.

(3) Муса пәйғәмбәр «кона әһдә»ни қобул қилип униңаситичиси болди. Шу кона әһдә Худаниң «йәр йүзидики» хәлқи болған Исраилниң мәвҗудатлиғиниң асаси еди.

Мәсиһ «йеңи әһдә»ниң васитичисидур; йеңи әһдә Худаниң әрштики хәлқи болған җамаәтниң мәңгүлүк һаятиниң асасидур.

15:36-41: Немишкә Павлус билән Барнабас айрилип кәтти? Кимниң тоғра?

«**Лекин йәнә бир нәччә күнләрдин кейин Павлус Барнабасқа:— Биз бурун Рәбниң сөз-каламини йәткүзгән һәммә шәһәр-йезиларға берип, қериндашларниң йениға берип, уларниң һалини сорап келәйли, — деди.**

Барнабас болса Юһанна (Маркусму дейилиду)ни биллә елип бармақчи болған еди.

Бирақ Павлус алдинқи қетим Памфилийә өлкисидә улардин айрилип кәткән, Рәбниң хизмитидә улар билән биллә давамлиқ сәпәр қилмиған Маркусни йәнә елип беришни ақиланилик әмәс дәп қариди. Шуниң билән иккилән оттурисида бәк кәскин ихтилап болуп, ахир берип улар бир-биридин айрилип кетишти. Барнабас Маркусни елип, кемигә олтирип Сипрус арилиға кәтти. Павлус болса Силасни таллиди; қериндашларниң иккиләнни Худаниң шапаитигә аманәт қилиши билән у иккиси йолға чиқти. У әнди Сурийә вә Киликийә өлкилирини арилап өтүп, һәр қайси жайларда жамаәтләрни қувәтләндүрди»

Павлус Барнабас билән бир-биридин айрилиш тоғрилиқ җәзмән бир пикирдә болуши бәлким мүмкин әмәс. Биз пәқәт төвәндики байқиғинимизни оттуриға қойимиз, шундақла Павлусниң қарари бәлким тоғра еди, дегән пикиргә қайилмиз.

(1) Көңли иш тартмайдиған адәм әмәлийәттә хизмәткә ярдәм әмәс, бәлки тосалғу болиду («Пәнд.» 25:13, 10:26). Худаниң хизмити бәрибир қериндашларниң һессиятлиридин муһимдур.

(2) Маркус Юһанна билән Барнабас нәврә туққан еди («Кол.» 4:10). Шуңа Барнабас туққанчилиқ қилип Маркусқа ян бесиши мүмкин.

(3) Павлус тапшурувалған вәһийләр шүбһисизки, Барнабасниңкидин көп еди. Шуңа Барнабасниң бу ишта Павлусқа бойсунишиға бәлким тоғра келәтти.

(4) Қериндашлар дуа қилип Худаға аманәт қилған киши Барнабас әмәс, бәлким Павлус еди. Шуңа улар Павлусниңкини тоғра дәп қариған охшайду.

(5) Бир нәччә жилдин кейин Павлус Маркусни хизмитигә ярдәмчи сүпитидә қайтидин қобул қилиду вә уни башқиларға тәвсийә қилиду. Маркус Павлусниң униңға бәргән савақ-дәрсини қобул қилған болса керәк.

(21:18-26) Павлусниң қәсәм ичиш вә қурбанлиқ қилиши тоғрилиқ

Павлусниң хәтлирини оқуған кишиләр үчүн униң ибадәтханида һайван союп мундақ бир қурбанлиқни қилиши вә қәсәм ичишиму ғәлитә вә налайиқ паалийәт болуп көрүниду. У хәтлиридә, Мәсиһниң қурбанлиғи әң ахирқи, шундақла барлиқ башқа қурбанлиқниң орнини басқан дәп ениқ тәлим бәргән әмәсму? Бундақ қурбанлиқ қилиш әгәр Худаниң Мәсиһдә болған улуқ ғәлибисигә асийлиқ қилиш болмиғандиму, һеч болмиса «арқиға чекиниш» болмамду?

Бу соалға җававән, байқинимизни, шундақла төвәндики соалларниму оттуриға қойимиз. Оқурмәнләр булардин өзи хуласә чиқиривалалайду: —

(1) 20-айәттә расул Яқуп Павлусқа Йәһудийлар арисида нурғун «**Тәврат қануниға әмәл қилишқа интайин қизғин**» етиқатчи бар дәп уқтуриду. Бундақ «қизғинлиқ» ибадәтханидики һайван қурбанлиқлири вә қаидә-рәсимләрдә давамлишишни өз ичигә алиду, дәп қараймиз. Ундақ болмиғанда Павлусниң бу паалийәтләргә қатнишиши уларни қандақму «у бизгә охшаш» дәп хатирҗәм қилалисун?

(2) 21-айәттә Яқуп Павлусқа бу йеңи Йәһудий етиқатчиларниң «Павлус Рим империйәси бойичә Йәһудий хәлқигә Тәврат қануниға яки Тәвраттин чиққан қаидә-йосунларға бойсунушни әмәс, бәлки уларни ташлашни үгитиду» дегәндәк ойда

болғанлиғини уқтуриду. Бу мәсилә Йәһудий әмәсләрниң Тәврат қануниға яки қанунининң мәлум қисмини тутуши керәкму-йоқ дегән мәсилигә пүтүнләй охшимайду («Расулларниң паалийәтлири» 16-бапта мошу мәсилә бир тәрәп қилинған еди).

(3) Мошу йәрдә бир нәччә соални қойимиз: — Йерусалимдики җамаәттә йәткүзүлгән тәлим (Яқупниң вә башқа ақсақалларниң тәлими)ниң мәзмуни немә еди? Немишкә бу «йеңи етиқатчилар» шундақ «**Тәврат қануниға әмәл қилишқа интайин қизғин**»? Чүнки Худаниң планида Тәврат қануниң биринчи мәхсити өзимизниң гунаға чөмгәнлигимиз, Худаниң қанунини әмәлгә ашурулмайдиғанлиғимиз, шундақла Қутқазғучи-Мәсиһгә зор муһтаҗлиғимизни көрситиштин ибарәт еди («Рим.» 3:19-28, 7:4-13, 8:3, «Гал.» 2:11-21ни көрүң). Немишкә бу кишиләргә башқа барлиқ қурбанлиқниң орнини басқан улуқ вә ахирқи бир қурбанлиқ бар дәп үгитилмигән?

(4) Бу кишиләр немишкә Павлус Йәһудийларға Тәврат қанунини ташлаш керәк дәп үгитиду, дәп ойлайду? Ким уларниң мошундақ ойлишиға йол қойди? Йерусалимдики җамаәттә Павлус үчүн һәқиқий әһвални аян қилғидәк җүръәтлик адәм йоқмиди?

(5) Әмәлийәттә, Павлус бундақ тәлимни һеч бәргән әмәс. Униң бу тема тоғрилиқ болған тәлимини өзиниң муну сөзи билән жиғинчақлашқа болиду: —

«Һәммә етиқатчи әркиндур». Демәк, һәм Йәһудий әмәсләр һәм Йәһудийлар Тәвратта бәлгүләнкән рәсим-қаидиләрниң һәр қандақ бир қисмиға (мәсилән, шабат (шәнбә) күнидә дәм елиш дегәндәк) риайә қилишни халисила, у шундақ қилишқа әркиндур; амма охшашла ундақ қилишни халимисиму, уму уларниң әркинлигидур. Павлус йә буни яки уни қилишқа дәвәт қилмайду («Римлиқларға» 14-бапни көрүң). Амма қурбанлиқ мәсилисидә болса униң: — «Әйса Мәсиһниң гуналарни жуюш үчүн Өзини қурбанлиқ қилиши билән барлиқ башқа қурбанлиқлар инавәттин қалдурулған» дегән тәлими бәк рошәндур.

(6) Павлус йәнә «һәммәйлән әркиндур» дәп тәлим бәргини билән у йәнә муһәббәт йолида башқиларниң етиқадиға яки етиқатни қобул қилишқа тосалғу болмаслиқ яки вижданиға зиян йәткүзмәслик үчүн башқиларниң хата ой-пикрилиригә көңүл бөлүшимизгә тоғра келиду, дәп үгитиду. Бизниң әркинлигимиздин мәлум ишаларда бәһримән болушимиз түпәйлидин улар муқәддәс етиқадимизға сәл қариса, ундақта уларниң хата ой-пикрилиригә вақитлиқ маслишишимизға тоғра келиду. Мәсилән, етиқатчилар һәр қандақ гөшни йесә болиду. Лекин башқиларни өйимиздә азатә һес қилдуруш үчүн чошқа гөшини өйгә киргүзмәслигимиз даналиқ иш болиду.

Шуңа бу йәрдә Павлусниң һайван қурбанлиқлириға қатнишиши бу қурбанлиқни инавәтлик дәп етирап қилишиға баравәр болмисиму (әмәлийәттә бу хил қурбанлиқ әсли гунани жуйидиған әмәс, бәлки «тәшәккүр қурбанлиғи» яки «қәсәм ичиш қурбанлиғи» болса керәк еди), лекин Йерусалимдики мошу аҗиз етиқатлиқ қериндашлирини дәп у «**инақ-хатирҗәмликниң риштиси билән, Роһта болған бирликни тутуш**»қа интилиду. Бунинда әхлақ җәһәттин һеч қандақ чекиниш болмайду, пәқәт Йәһудий қериндашларниң етиқадида кәмлик болиду, халас. Шүбһисизки, Павлус кейинчә уларниң ишәши вә көңүл бөлүшигә еришсәм, уларға ишларни тоғрирақ чүшәндүримән, дегән үмүттә болған. Лекин һазир болса у бу төрт кишиниң йениға берип паалийитигә қатнишипла қалмай, бәлки уларниң қурбанлиқлириниң чиқимини

өз үстигә алиду. У бундақ қийин әһвалға әслидә һәргиз чүширилмәслиги керәк еди, лекин у шапаәт билән униңға сәвир қилиду вә шундақла өзи дайим тәвсийә қилидиған меһир-муһәббәтниң йәнә бир үлгисини көрситип бериду: —

«**Муһәббәт сәвир-тақәтлик, меһриванлиқтур:**
Муһәббәт һәсәтхорлуқ қилмайду:
Муһәббәт өзини махтимайду,
Тәкәббурлуқ қилмайду,
Номуссизлиқ қилмайду,
Өз мәнпәәтини көзләп жүрмәйду,
Териктүрүлмәйду,
Қәңлидә өчмәнлик сақлимайду;
Һәққанийсизлиқтин хошал болмайду,
Бәлки әмәлийәттин, һәқиқәттин хошал болиду;
Һәммә ишта қосиғи кәңлик қилиду, һәммигә йүзлинип Худаға ишиниду, һәммә ишқа үмүт бағлайду, һәммигә чидайду.
Меһир-муһәббәт һәргиз түгимәйду».(«1Кор.» 13-баптин).

Инжил 6-қисим

«Римлиқларға»

Расул Павлус Рим шәһиридики җамаәткә язған мәктуп

Кириш сөз

Төрт изаһат

Рәббимиз Әйса Мәсиһ өлүмдин тирилип асманға көтирилгәндин кейин узун өтмәй, Рим империйәси тәвәсидә вә Явропа, Африқа, Оттура Асия һәм Һиндистанда нурғун етиқатчи җамаәтләр пәйда болди. Рәббимизниң расуллири Павлус, Петрус, Юһанна, Яқуп, Йәһуда вә башқилар етиқатчиларни риғбәтләндүрүш вә уларға үгитиш үчүн бу җамаәтләргә наһайити көп мәктупларни яки салам хәтләрни язди. Инҗилда булардин җәмий 21 мәктуп биз үчүн сақлинип қалмақта. Җамаәтләр баштин башлап бу мәктупларниң Муқәддәс Роһниң йолйоруғи вә вәһийиси билән йезилғанлиғини билип йәткәчкә, уларни қәтъийлик билән сақлиди, шундақла улардин нурғун көчүрмиләрни йезип башқа җамаәтләргә әвәтишкә башлиди. Худаға миң тәшәккүр болсун, мана шу сәвәптин бу қиммәтлик язмилар муқәддәс Инҗилниң бир қисми болуп, һазир қолимизда туриду.

Оқурмәнләргә ярдими болсун үчүн расул Павлус һәмдә башқа расулларниң мәктуплирини оқуштин авал мәктуплирида ишлитилгән бәзи алаһидә сөз-ибариләр тоғрилиқ тохтилишимизға тоғра келиду.

(1) «Роһ», «җан», «тән» вә «әт» тоғрилиқ

Худа дәсләптә инсанни яратқанда «роһ, җан, тән»ни бирләштүрүп яратқан еди. «Роһ» болса инсанниң асаси яки асасий вуҗуди, ирадиси, «һаят күчи» дегәнликтур. Бизниң ким екәнлигимиз роһумиздин билиниду. «Җан» болса инсанниң зеһни, ой-пикирлири вә һессиятлиридин тәркиб тапиду. «Тән»ниң мәнаси һәммимизгә аян.

Худаниң инсанға болған мәхсити инсанни «роһий» яки «роһаний» адәм қилиштин ибарәт еди. «Роһий» дегинимиз инсанниң барлиқ ишлири «роһ»тин кәлсун, дегәнликтур; демәк, инсанниң роһи Худаниң Роһи билән алақидә болғанда, Худаниң ирадисини чүшинип билип, униң җени арқилиқ тенини башқурған һалда ирадисини әмәлгә ашуруш дегәнликтур. Башқа нуқтидин ейтқанда, роһ ғоҗайин, җан ғоҗидар, тән қул болиду. Роһ болса Худаниң Роһи билән алақидә болуп Худаниң ирадисини билдүриду. «Җан» (инсанниң һессиятлири, ой-пикирлири вә зеһнидин тәркиб тапқан) болса ғоҗидар болуп, роһниң хәвәр-әмирлирини тенигә йәткүзиду. Шундақ қилип тән хизмәткар болуп Худаниң ирадисини бежа кәлтүриду. Бирақ Адәм атимиз гуна садир қилғандин кейин, мошу тәртип әксичә болуп қалған. Инсанниң роһи өз тенигә ғоҗайин болмай, әксичә өзиниң етидики тәләпләр өзигә ғоҗайин болуп, өз «җени»ға, йәни һессиятлири, ой-пикирлири вә зеһнигә тәсир йәткүзүп, уларни башқурушқа башлиған. У өз роһи арқилиқ Худаниң Роһи билән болған алақисидин мәһрум болуп, өлүктәк болған. Гуна етидә маканлишип, инсан өз етиниң тәләплирини һәммә ишлар арисида биринчи орунға қойған.

Расуллардин Павлус, Петрус, Юһанна, Яқуп вә Йәһудалар Рәббимиз Әйса Мәсиһниң «роһ» вә «әт» тоғрисидики тәлимигә әгишип, өз мәктуплири яки салам хәтлиридә «әт» дегән сөзни үч хил мәнада ишлитиду: —

(1) Әсли мәнасида; адәмниң тенини көриситиду;
(2) «Инсан»ни яки «пүткүл инсанлар»ни көрситиду; бу мәнада ишлитилгәндә биз «әт егиси» яки «әт егилири» дәп тәрҗимә қилдуқ;
(3) «Гунаниң қурали» дегән мәнада; демәк, гуна әтлиримизни қурал қилип у арқилиқ бизни аздуридиғанлиғи вә башқуридиғанлиғини көрситиду.

«Әт» дегән сөз муқәддәс китапта тунҗа қетим «Яр.» 6:3дә көрүлгәндә, «адәмни башқуридиған гунаниң қурали», «адәмни башқуридиған ғоҗайин» дегән мәнада болған: — «**Мениң Роһум һәрдайим инсан билән** (инсанни виждани билән тоғра йолға киргүзүш үчүн) **күрәш қилмайду; чүнки инсан пәқәтла «әт»тур**». Адәм атимиз гуна садир қилип чүшкүнләшкәндин кейин, Нуһ пәйғәмбәр дәвригә кәлгичә инсанниң гуналиқ тәбиити барғансери очуқ көрүнүшкә башлиди вә ахирида топан җазасини кәлтүрди. «**Инсан пәқәт «әт»тур**» дегән сөз мана шундақ әһвал астида ейтилған. Инсан Худаниң Роһи астида әмәс, бәлки «әт», йәни «гуна маканлашқан әт» астида яшап, өз ети униңға һөкүмранлиқ қилип уни дайимлиқ гунакар қилған. Шуниң билән Худа уни «**пәқәтла әттур**» деди.

Расул Павлус көпинчә (грек тилида йезилған) мәктуплирида «әт»ни шу мәнасида («Рим.» 5:7-айәттин башлап) ишлитиду. Бәзи тәрҗиманлар грек тилидики «әт»ни «гунакар тәбиәт», «инсаний гунакар тәбиәт», яки «инсаний тәбиәт» дәп тәрҗимә қилиду; бизниңчә бундақ тәрҗиминиң тоғра тәрәплири болсиму, «әт»ниң толуқ мәнасини ипадиләп кетәлмәйду вә бәзи әһвалда сәл уқушмаслиқларни туғдуриду. Шуңа әйни сөз бойичә биз пәқәт «әт» дәп тәрҗимә қилдуқ. Жуқиридикиси тән вә әт үстидики баянлиримиз болсиму, муқәддәс китапта инсанниң тенини яки җисманий қисмини напак, паскина дегән сөз йоқ. Худа тенимизни яратқан, тән интайин карамәт бир нәрсидур (мәсилән, «Зәб.» 139:14-16). Мәсилә шуки, гуна тенимизни, йәни етимизни өз макани қилған («Рим.» 6:6-айәттә вә 6:12-13дә бу һәқиқәтләр очуқ көрүниду).

Расулларниң мәктуплирида «әт» жуқуриқи биринчи вә иккинчи мәнасидиму учрайду; шу йәрләрдә оқурмәнләр алди-кәйни сөзлиридин буни ениқ көрәләйду.

(2) «Мәсиһтә», «Рәбдә», «Роһта», «Худада» вә «әттә» дегән сөзләр тоғрилиқ

«Мәсиһтә» расул Павлусниң әң яхши көридиған ибарилиридин бири болуп, униң мәнаси: «Мәсиһниң ғоҗайинлиғи вә йетәкчилиги астида, Мәсиһ билән бир болғанда, Мәсиһгә бағланғанда, Мәсиһгә мәнсуп болуп, Униң йетәкчилигидә, Униңдин илтипат, күч-қудрәтни алғанда...» қатарлиқлар. «Рәбдә», («Рәббимиздә») яки «Мәсиһ Әйсада», «Роһта» вә «Худада» дегән ибариләрму йәнә Рәб яки Мәсиһ Әйса, (муқәддәс) Роһ вә Худа билән болған жуқуриқи тәрәптики мунасивтләрни билдүриду.

Бу ибариләрниң әкси «әттә болуш» дегән ибаридур. У адәмниң «әт»ниң ғоҗайинлиғи вә илкидә болуш, униңдин айрилмаслиқ, «әтниң, шундақла әт ичидә турған гунаниң қуллуғида болуш» қатарлиқларни ипадиләйду.

(3) Ишәнгүчиләрниң Тәврат қануни билән мунасивити тоғрилиқ

Тәврат қанунини оқуп чиққанларға мәлумки, униң җәмий бәш җәһәттә тәлиплири бар: —

(1) Әхлақ җәһәттики тәләпләр. Булар пәқәт «Мисирдин чиқиш» 20-бапта хатириләнгән «он әмир-пәрһиз»ла әмәс, бәлки Тәвратниң башқа йәрлиридә хатириләнгән әхлақ тәләплирини өз ичигә алиду. «**Худадин башқа һеч қандақ илаһиңлар болмисун**», «**Ата-анаңларға һөрмәт қилиңлар**», «**оғрилиқ қилмаңлар**», «**хошнаңни өзәңни сөйгәндәк сөйгин**», «**һеч қандақ палчилиқ қилмаңлар**» қатарлиқлар буниңға охшаш нурғун әхлақ тоғрисидики тәләпләр бар. Ишәшимиз камилки, бундақ тәләпләрни һәр дәвирдики ишәнгүчиләр толиму һәққаний, дурус, есил дәп қарайду.

(2) Йәһудий хәлқиниң шараитиға вә саламәтлигигә уйғун бәзи әмәлий тәләпләр: Мәсилән, «**Кишиләрни шу йәрдин жиқилип кәтмисун дәп өйүңларниң өгүзиниң төрт әтрапиға тосма там ясаңлар**» (Йәһудий хәлқи дайим өгүзлиридә тамақ йәйду, ухлайду), «**Тәрәт қилидиған йәр туралғу җайлириңлардин айрим җайда болсун**».

(3) Қанунға хилаплиқ ишларға қарита тегишлик җазалар; мәсилән: «**Әгәр мәлум бир адәмниң калиси башқа бирисиниң калисини үсүп өлтүрүп қойған болса, улар үскүчи калини сетип пулини тәң үләшсун һәм өлгән калиниң гөшиниму шундақ қилсун**», қатарлиқлар.

(4) «Образ җәһәттики» тәләпләр. Мәсилән, «**Үстүңгә икки хил рәхттин тикилгән кийимни киймә**», «**Кала вә ешәкни тәң қошқа қатқили болмайду**» қатарлиқлар.

(5) Ибадәт чедириға яки ибадәтханиға вә шуниңдәк һейт-байрамларға мунасивәтлик бәзи рәсим-қаидиләр, җүмлидин адәмниң гунайини тиләйдиған вә башқа қурбанлиқларға бағланған әмирләр.

(Жуқириқи 4- вә 5-әмирләрниң һәммиси «символлуқ, бешарәтлик» әмирләр дәп һесаплиниду, чүнки улар кәлгүси замандики, Мәсиһтә болидиған ниҗатни көрситиду).

Әнди расул Павлусниң «**Биз «Мәсиһтә»** (Мәсиһ арқилиқ) **Тәврат қанунниниң илкидин халас болдуқ**», «**Мәсиһтә Тәврат қануниға нисбәтән өлдуқ**» («Рим.» 7:7-8) дегән сөзлири қанунниң қайси җәһәтлирини көрситиду? Бизниңчә бу һәр бир җәһәттин ейтилиду.

Мәсиһниң келиши билән У инсанларниң барлиқ гуналирини Өз үстигә елип, «әң ахирқи қурбанлиқ» болуп, Тәврат қанунида көрситилгән барлиқ бешарәтлик, символлуқ тәләпләрни бирақла әмәлгә ашурди. Бу тәләпләр Униң қурбанлиғи билән һеч кимгә керәк әмәс болуп қалди, әлвәттә. Бирақ Мәсиһниң өлүми ишәнгүчиләрниң Тәврат қанунидики башқа тәләплири билән болған мунасивитиниму пүтүнләй өзгәртивәтти.

Һәр бир дәвирдә Худаниң инсанға болған тегишлик әхлақ тәләплири өзгәрмәйду, әлвәттә. Һалқилиқ иш шуки, инсан әслидила гунакар болғанлиғи үчүн бу тәләпләргә һәргиз әмәл қилалмайду. Бу тәләпләрни расул Павлус «Рим.» 8:4дә «**қанунниң һәққаний тәливи**» дәйду. Әмәлийәттә, «Тәврат қануни»дики әхлақ тәләплири Худаниң инсанға болған пүтүн әхлақ тәләплирини ипадилимәйду (Мәсиһниң бу тоғрилиқ тәлимини көрүң — «Матта» 5-7-баплар). Товва қилған һәр бир ишәнгүчи Тәврат қанунидики әхлақ тәләплирини интайин есил, интайин яхши дәп қарайду вә Худаниң шан-шәриви үчүн

буларға әмәл қилишни арзу қилиду; бирақ ишәнгүчи өзигә тайинип уларға әмәл қилалмайдиғанлиғини убдан билиду. У өзиниң қанунға әмәл қилишқа болған үнүмсиз тиришишлирини ташлап қойған вә өзини ишәнгүчи сүпитидә «**қанунға нисбәтән өлгән**» дәп һесаплайду. Етиқатчи Худаниң йеңи әһдисигә ишинип, Худаға тайинип: — «Худаниң маңа ата қилған Роһи арқилиқ У Өзиниң әмирлирини әмәлгә ашуриду» дәп ишиниду. Һазир әмәл қилғучи, ишлигүчи, сахавәтлик ишларни қилғучи у әмәс, бәлки Худаниң Өзидур. Худа Өз муһәббитини қәлбимизгә қуйғандин кейин («Рим.» 5:8) У Өзи биз арқилиқ Өз әмәллирини жүргүзиду, Өз муһәббитини башқиларға көрситиду: — «**Башқиларни сөйгән киши өз йеқиниға һеч қандақ яманлиқ қилмайду. Шуниң үчүн, меһир-муһәббәт болса, Тәврат қанунининң тәливини әмәлгә ашурғучидур**» («Рим.» 13:10).

(4) Бир-биримизни қуруш» (етиқатни қуруш, «роһий қуруш»)

Расуллардин Павлус һәм Петруслар йәнә бир ибариниму пат-пат ишлитиду. У болсиму «адәмни қуруш» яки «адәмниң етиқадини қуруш»тин ибарәт. Бириси өзини Мәсиһкә тапшурғинидила андин униң роһи вә женида Худаниң «йеңи бир қурулуш»и дәрһал башлиниду. Бу қурулуш болса хиш вә лайдин қурулған бена әмәс, бәлки пүтүнләй йеңи характер вә мүҗәз, йеңи адәтләр вә йоллар, йеңи позитсийәләр, йеңи көз-қарашлар вә чүшәнчләр, бурун «мүмкин әмәс» дәп қарилип кәлгән ишларни «мүмкин» дәйдиған йеңи бир ишәштин тәркиб тапқан қурулуштин ибарәт болиду. Худаға итаәт қилидиған һәр бир басқуч бу қурулушни алға сүриду. Мәсиһтә болған ака-ука, ача-сиңилларму ярдәм бериду. Қериндашлиримизниң һәр бир йеңи тәлими, риғбәт сөзи, муһәббәт ипадилириниң һәммиси йәнә бир «қимматлик хиш»ни қурулушқа қошуп қойғанлиқ болиду. Дунияда турған барлиқ күнлиримиздә бу қурулуш тохтимай давамлишиду; Худаға тәшәккүр, бенаниң узунлуғи, кәңлиги, яки қурулуш материяллириниң қимматлигигә һеч қандақ чәк қоюлмиғандур! Шу йол билән биз «бир-биримизни қуралаймиз».

Әнди йеңи қурулуш болса Худаниң макан қилишиға мувапиқ «ибадәтхана» болиду («1Кор.» 3:9-17, «Гал.» 2:18, «Әф.» 2:18-22, «1Пет.» 2:1-10ни көрүң).

Расулниң мәктупни йезиш мәхсәтлири

Узундин бери Мәсиһий җамаитидики алимлар бу хәтни Павлус Коринт шәһирдики җамаәт билән болған вақитта язған, дәп қарап кәлди. Бәзи кона көчүрмә язмиларда мошундақ хәвәрму қошулуп пүтүклүктур. Расулниң йезиш мәхсәтлири мәктупиниң өзидә оқурмәнләргә аян қилиниду; улар қисқичә: —

(1) Рим шәһиридики етиқатчиларни риғбәтләндүрүш;
(2) Инҗил, йәни «хуш хәвәр»ниң толуқ мәзмунини баштин-ахирғичә қәдәмму-қәдәм аян қилиш («Инҗил» грек тилида «хуш хәвәр» дегән мәнада).
(3) Йәһудий ишәнгүчиләр вә Йәһудий әмәс ишәнгүчиләрниң бир-бирини чүшиниш, бир-бирини қобул қилиш, қәдирләш, сөйүш, шундақла бирликтә болушқа өтүнүш.

Жуқирқи 2-мәхсәт түпәйлидин, «Римлиқларға» дегән мәктуп һәр бир ишәнгүчи үчүн бебаһа ғәзнидур. «рРимлиқларға»ни чүшәнгән етиқатчини «әтраплиқ қураллендурулған адәм», «йолдин асан аздурулмайдиған адәм» дегили болиду.

Мәзмун: —

1-3-бап:	Инсанларниң гунакар һалити; гунаниң қандақ келип чиққанлиғи; Йәһудий вә Йәһудий әмәсләрму Худа алдида банә-сәвәп көрситәлмәйдиғанлиғи; Худаниң ниҗатлиқ җавави.
4-бап:	Етиқатниң йоли — Ибраһим
5-бап:	Етиқатчиниң җилтизи Адәм ата әмәс, бәлки Мәсиһдур.
6-бап:	Гунаға нисбәтән өлүш
7-бап:	Тәврат қануниға нисбәтән өлүш
8-бап:	Мәсиһтә ғаливийәтчи болуш
9-11-баплар:	Исраил тоғрилиқ — Униң кәлгүси немә болар? Худаниң ахирқи мәхсәтлири
12-15-баплар:	Җекиләш вә риғбәтләндүрүш
16-бап:	Ахирқи саламлар

Изаһат: — Йәнә тәкрарлаймизки, кириш сөз, мавзу вә изаһатлар оқурмәнләргә ярдими болсун үчүн тәрҗиман тәрипидин берилди. Улар муқәддәс китапниң әслий текст-айәтлириниң бир қисми әмәс.

Римлиқларға

Расул Павлус Рим шәһиридики җамаәткә язған мәктуп

1 [1] Расуллуққа таллап чақирилған, Худаниң хуш хәвирини җакалашқа айрип
тайинланған, Мәсиһ Әйсаниң қули болған мәнки Павлустин салам!
[2] Худа бу хуш хәвәрниң келишини хелә бурунла пәйғәмбәрлири арқилиқ муқәддәс яз-
миларда вәдә қилған еди. [3-4] Бу хуш хәвәр Өз Оғли, йәни Рәббимиз Әйса Мәсиһ тоғриси-
дидур; җисманий җәһәттин У Давутниң нәслидин туғулған; бирдин-бир пак-муқәддәс
Роһ тәрипидин өлүмдин тирилдүрүлүш арқилиқ «күч-қудрәт Егиси Худаниң Оғли» дәп
көрситилип бекитилгән; [5] У арқилиқ, шундақла Униң нами үчүн барлиқ әлләр арисида
Худаға етиқаттин болған итаәтмәнлик вуҗудқа кәлтүрүлүшкә биз меһир-шәпқәткә вә
расуллуққа муйәссәр болдуқ; [6] Силәр улар арисида, Әйса Мәсиһ тәрипидин чақирилған-
силәр.
[7] Шуңа, Худа сөйгән вә У «муқәддәс бәндилирим» дәп чақирған Рим шәһиридики һәм-
миңларға, Атимиз Худадин вә Рәббимиз Әйса Мәсиһтин меһир-шәпқәт вә аман-ха-
тирҗәмлик болғай!

Тәшәккүр дуаси

[8] Алди билән мән Әйса Мәсиһ арқилиқ һәммиңлар үчүн Худайимға тәшәккүр ей-
тимән; чүнки силәрниң етиқатиңлар пүткүл аләмгә пур кәтти. [9] Өз Оғли тоғрисидики
хуш хәвәрдә чин роһ-қәлбим билән мән хизмитини қиливатқан Худа Өзи мениң дуа-
лиримда силәрни шунчә үзлүксиз әсләп турғанлиғимға гувадур. [10] Мән дуалиримда,
мүмкин қәдәр Худаниң ирадиси билән силәрниң йениңларға беришқа ахир муйәссәр

1:1 Рос. 9:15; 13:2; Гал. 1:15.
1:2 Яр. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Қан. 18:15; 2Сам. 7:12; Зәб. 131:11; Йәш. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Йәр. 23:5; 33:14; Әз. 34:23; 37:24; Дан. 9:24; Мик. 7:20.
1:3-4 **«җисманий җәһәттин у Давутниң нәслидин туғулған»** — мошу «Давут» болса Давут пәйғәмбәр, йәни Исраилға падиша болған Давут. Нурғун пәйғәмбәрләр Мәсиһ Давутниң әвладидин болиду, дәп бешарәт бәргән еди. **«бирдин-бир пак-муқәддәс Роһ»** — грек тилида «пак-муқәддәсқә тәвә болған Роһ» дегән сөз билән ипадилиниду. Бизниңчә, шүбһисизки, Худаниң Өз Муқәддәс Роһини көрситиду; бәзи алимлар бу ибарини Мәсиһ Әйсаниң өз роһини билдүриду, дәп қарайду.
1:3-4 Мат. 1:1; Луқа 1:32; Рос. 2:30; 13:23; 2Тим. 2:8; Йәш. 9:5; 44:6; 54:5; Юһ. 2:19; Рим. 9:5; 1Юһ. 5:20.
1:5 **«Униң нами үчүн барлиқ әлләр арисида Худаға етиқаттин болған итаәтмәнлик вуҗудқа кәлтүрүлүшкә биз меһир-шәпқәткә вә расуллуққа муйәссәр болдуқ»** — «әлләр» мошу йәрдә Йәһудий әмәс әлләрни көрситиду. Тәвратта бәзидә Йәһудийларға нисбәтән «ят әлләр» дәп тәрҗимә қилимиз. **«Худаға етиқаттин болған итаәтмәнлик вуҗудқа кәлтүрүлүшкә...»** — грек тилида сөзмусөз пәқәт «етиқатниң итаити үчүн...» дейилиду.
1:6 **«Силәр улар арисида, Әйса Мәсиһ тәрипидин чақирилғансиләр»** — «улар арисида» — йәни Мәсиһкә етиқат қилған ят әлләр арисида. Демәк, Римлиқ етиқатчилар дәл расул Павлус уларниң хизмитидә болушқа чақирилған кишиләрдиндур. **«Әйса Мәсиһ тәрипидин чақирилғансиләр»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Мәсиһкә мәнсуп болушқа *(Худа тәрипидин)* чақирилған...».
1:7 1Кор. 1:2; Әф. 1:1.
1:8 **«силәрниң етиқатиңлар пүткүл аләмгә пур кәтти»** — Рим империйәсидикиләр Римниң қануни бойичә: «Императори «Қәйсәр»ни «Рәб Худа» дәп етирап қилишқа мәҗбур еди. Шуңа «Әйса Мәсиһ Рәббимдур» дәп етирап қилғучилар қаттиқ қаршилиққа вә көп қетим дәһшәтлик зиянкәшликкә учрашқа башлиди. Пайтәхти Рим шәһиридики пухралардин бәзилириниң Мәсиһкә бағланғанлиғи: «Рим шәһиридә Мәсиһкә әгәшкүчиләр бар екән!» дәп дунияни зил-зилгә кәлтүргән еди.
1:9 **«Өз Оғли тоғрисидики хуш хәвәрдә чин роһ-қәлбим билән мән хизмитини қиливатқан Худа...»** — грек тилида «чин роһ-қәлбим билән» пәқәт «роһумда» дейилиду. **«хизмитини қиливатқан Худа...»** — «хизмити» мошу йәрдә грек тилида алаһидә «роһий хизмәт» яки «каһинлиқ хизмәт»ни көрситиду.
1:9 Рим. 9:1; 2Кор. 1:23; 11:31; Гал. 1:20; Фил. 1:8; 1Тес. 2:5; 2Тим. 1:3.

болушқа һемишə өтүнимəн. [11] Чүнки мəн силəрни бирəр роһий илтипатқа егə қилиш
арқилиқ мустəһкəмлəш үчүн силəр билəн көрүшүшкə интайин тəқəззамəн; [12] йəни, мəн
араңларда болсам, бир-биримизниң етиқатидин өз ара тəсəлли вə илһам алалаймиз
демəкчимəн.

[13] Қериндашлар, мəн силəрниң шуни билишиңларни халаймəнки, башқа йəрдики əл-
ликлəрниң арисида хизмитим мевə бəргəндəк, силəрниң араңлардиму хизмитимниң
мевə бериши үчүн йениңларға беришни көп қетим нийəт қилдим, лекин бүгүнгичə
тосалғуға учрап келиватимəн. [14] Мəн һəр қандақ адəмлəргə, мəйли Юнанлиқлар вə ят
таипилəргə, данишмəн вə наданларға болсун, һəммисигə қəриздармəн. [15] Шуниң үчүн
имканийəт маңа яр бəрсила мəн Римдики силəргиму хуш хəрвəрни йəткүзүп баян қи-
лишқа қизғинмəн.

Хуш хəвəрниң зор қудрити

[16] Чүнки мəн Мəсиһ тоғрисидики бу хуш хəвəрдин һəргиз хиҗил болмаймəн! Чүн-
ки у униңға ишəнгүчилириниң һəммисини, алди билəн Йəһудийларни, андин кейин
Греклəрни ниҗатқа ериштүридиған Худаниң күч-қудритидур! [17] Чүнки хуш хəвəрдə
етиқатқа асасланған, Худаниң бир хил һəққанийлиғи етиқат қилғучиларға вəһий қи-
линғандур. Муқəддəс язмиларда йезилғинидəк: — «Һəққаний адəм ишəш-етиқати билəн
һаят болиду».

Инсанийəтниң чүшкүнлүк җəряни

[18] Чүнки һəққанийəтсизлик билəн һəқиқəтни басидиған инсанларниң барлиқ иплас-
лиғиға вə һəққанийəтсизлигигə нисбəтəн Худаниң қаратқан ғəзиви əрштин очуқ вəһий
қилинмақта. [19] Чүнки инсанлар Худа тоғрисида билəлəйдиған ишлар уларниң көз алди-
да туриду; чүнки Худа һəммини уларға очуқ көрситип бəргəн. [20] (чүнки дуния апиридə
болғандин бери Худаниң көзгə көрүнмəс өзгичиликлири, йəни мəңгүлүк қудрити вə
бирдин-бир Худа екəнлиги Өзи яратқан мəвҗудатлар арқилиқ очуқ көрүлмəктə, шун-

1:10 **Рим. 15:23,32.**
1:11 **«роһий илтипат»** — Муқəддəс Роһтин келидиған алаһидə, мөҗизилик қабилийəттин ибарəттур. Мəсилəн, «1Кор.» 12-14-бапларни көрүң.
1:11 **Рим. 15:29; 1Тес. 3:10.**
1:13 **«силəрниң шуни билишиңларни халаймəнки...»** — бу сөзлəр адəттə Рим императори ярлиқ чүшүргəндə ишлитидиған ибарə еди. Расул Павлус төвəндики гепини «Алəм императори Әйса Мəсиһ»дин кəлгəн дəп пуратмақчи охшайду. Әйни сөзлəр «шуни билмəслигиңларни халимаймəнки,...». **«əлликлəр...»** — барлиқ Йəһудий əмəс миллəтлəр, «ят əллəр», «таипилəр».
1:13 **1Тес. 2:18.**
1:14 **«... һəр қандақ адəмлəргə, мəйли Юнанлиқлар вə ят таипилəргə, данишмəн вə наданларға болсун...»** — мошу йəрдə «ят таипилəр» Юнанлиқ əмəслəрни яки шу дəвирдики «мəдəнийəт бəлгүси болған Юнан тили»ни сөзлəлмəйдиған «мəдинийəтсизлəр»ни көрситиду. **«мəн... һəммисигə қəриздармəн»** — буниң мəнаси бəлким «һəммисигə хуш хəвəрни йəткүзүшкə қəриздармəн» болса керəк.
1:14 **1Кор. 9:16.**
1:16 **«Мəсиһ тоғрисидики бу хуш хəвəр»** — грек тилида «Мəсиһниң хуш хəвири» дегəн сөздə ипадилиниду. **«Греклəр»** — *(яки «Юнанлиқлар»)* мошу йəрдə барлиқ Йəһудий əмəс миллəтлəр яки əлликлəргə вəкил келиду. **«... ниҗатқа ериштүридиған Худаниң күч-қудритидур»** — «ниҗат» дегəн Худа адəмни гунайини кəчүрүп, униңдин қутқузуп, мəңгүлүк һаятни ата қилишини көрситиду.
1:16 **Зəб. 39:10-11; 1Кор. 1:18; 15:2; 2Тим. 1:8.**
1:17 **«хуш хəвəрдə етиқатқа асасланған, Худаниң бир хил һəққанийлиғи етиқат қилғучиларға вəһий қилинғандур»** — башқа бир хил тəрҗимиси: «хуш хəвəрдə Худадин кəлгəн, баштин ахир етиқатқа асасланған бир һəққанийлиқ ашкариланғандур». **«Һəққаний адəм ишəш-етиқати билəн һаят болиду»** — «Һаб.» 2:4.
1:17 **Һаб. 2:4; Юһ. 3:36; Рим. 3:21; Гал. 3:11; Фил. 3:9; Ибр. 10:38.**
1:19 **Рос. 14:17.**

дақла буни чүшинип йәткили болиду. Шу сәвәптин инсанлар һеч банә көрситәлмәйду)
[21] — чүнки инсанлар Худани билсиму, уни Худа дәп улуқлимиди, Униңға тәшәккүр ейтмиди; әксичә, уларниң ой-пикирлири бемәна болуп, надан қәлби қараңғулишип кәтти.
[22] Өзлирини данишмән қилип көрсәтсиму, лекин әқилсиз болуп чиқти; [23] чиримас Худаниң улуқлуғиниң орниға чирип өлидиған адәмзатқа, учар-қанатларға, төрт аяқлиқ һайванларға вә йәр беғирлиғучиларға охшайдиған бутларни алмаштуруп қойған еди.
[24] Шуңа Худа уларни қәлбидики шәһваний һәвәслири билән ипласлиқ қилишқа, шундақла бир-бириниң тәнлирини номусқа қалдурушқа қоюп бәрди. [25] Улар Худа тоғрисидики һәқиқәтни ялғанға айландурди, Яратқучиниң орниға яритилған нәрсиләргә чоқунуп, тавап-таәт қилған еди. Һалбуки, Яратқучиға тәшәккүр-мәдһийә мәңгүгә оқулмақта! Амин!
[26] Мана шуниң үчүн, Худа уларни пәскәш шәһваний һәвәсләргә қоюп бәрди. Һәтта аяллармуму тәбиий җинсий мунасивәтни ғәйрий мунасивәткә айландурди; [27] шуниңдәк, әрләрму аяллар билән болидиған тәбиий җинсий мунасивәтләрни ташлап, башқа әрләргә шәһваний һәвәсләр билән көйүп пишидиған болди. Әрләр әрләр билән шәрмәндиликкә киришти вә нәтиҗидә уларниң мухалип қилмишлири өз бешиға чиқти.
[28] Улар Худани билиштин ваз кечишни лайиқ көргәнлиги таллиғанлиғи үчүн, Худа уларни бузуқ нийәтләргә вә налайиқ ишларни қилишқа қоюп бәрди. [29] Улар һәр хил һәққанийәтсизлик, рәзиллик, нәпсанийәтчилик, өчмәнликкә чөмүп, һәсәтхорлуқ, қатиллиқ, җедәлхорлуқ, мәккарлиқ вә һәр хил бәтнийәтләр билән толди. Улар иғвагәр,
[30] төһмәтхор, Худаға нәпрәтлинидиған, кибирлик, махтанчақ, чоңчи, һәр хил рәзилликләрни ойлап чиқиридиған, ата-анисиниң сөзини аңлимайдиған, [31] йорутулмиған, вәдисидә турмайдиған, көйүмсиз вә рәһимсиз инсанлардур. [32] Улар Худаниң шуларға болған адил һөкүмини, йәни шундақ ишларни қилғучиларниң өлүмгә лайиқ екәнлигини еniқ билсиму, бу ишларни өзлири қилипла қалмай, бәлки шундақ қилидиған башқилардин сөйүнүп уларни алқишлайду.

Худаниң һөкүми

2 [1] Әнди әй башқиларниң үстидин һөкүм қилидиған инсан, ким болушуңдин қәтъийнәзәр банә көрситәлмәйсән; чүнки башқилар үстидин қайси ишта һөкүм қилсаң, шу иште өз гунайиңни бекитисән. Чүнки әй һөкүмчи, сән өзүңму уларға охшаш ишларни қиливатисән. [2] Бизгә мәлумки, Худаниң ундақ ишларни қилғанлар үстидин һөкүм чиқириши мутләқ һәқиқәткә асасланғандур.
[3] Шуңа, и шундақ ишларни қилғанлар үстидин һөкүм чиқарғучи, шундақла шуниңға охшаш ишларни қилғучи инсан, өзүң Худаниң һөкүмидин қачалаймән дәп хиял қиламсән? [4] Яки Худаниң меһриванлиғиниң сени товва қилиш йолиға башлайдиғанлиғини һеч билмәй, униң меһриванлиғи, кәң қосақлиғи вә сәвир-тақитиниң моллуғиға сәл қараватамсән? [5] Әксичә, товва қилмайдиған җаһиллиғиң вә таш жүрәклигиңдин, Худа адил һөкүмини аян қилидиған ғәзәплик күни үчүн сән өз

1:20 Зәб. 18:2-3
1:21 Қан. 28:28
1:23 2Пад. 17:29.
1:26 **«аяллармуму тәбиий җинсий мунасивәтни ғәйрий мунасивәткә айландурди»** — грек тилида «аяллармуму җинсий мунасивәтни тәбиий қанунийәткә хилап мунасивәткә айландурди» дейилиду.
1:26 Лав. 18:22,23.
1:32 Һош. 7:3.
2:1 2Сам. 12:5; Мат. 7:1; 1Кор. 4:5.
2:4 2Пет. 3:15.

бешиңға чүшидиған ғәзивини топлаватисән.
[6] Худа һәр кимгә өз әмәллиригә яриша иш көриду. [7] Яхши ишларни сәвирчанлиқ билән қилип, шан-шәрәп, һөрмәт-еһтирам вә бақийлиқни издигәнләргә У мәңгүлүк һаят ата қилиду; [8] лекин шәхсийәтчиләргә, һәқиқәткә тән бәрмәй, әксичә һәққанийәтсизликкә әгәшкәнләргә ғәзәп-қәһр яғдурулиду; [9] яманлиқ қилидиған барлиқ җан егисигә, алди билән Йәһудийларға, андин Грекләргә күлпәт вә дәрд-әләм чүшиду; [10] бирақ, барлиқ яхшилиқ қилғучиларға, алди билән Йәһудийларға, андин Грекләргә шан-шәрәп, һөрмәт-еһтирам вә аман-хатирҗәмлик тәқдим қилиниду. [11] Чүнки Худада адәмниң йүз-хатирисини қилиш йоқтур.
[12] — чүнки Тәврат қанунини билмәй гуна садир қилғанларниң һәр бири Тәврат қануниниң һөкүмигә учримисиму, әйипкә учрап һалак болиду; Тәврат қанунини билип туруп гуна садир қилғанларниң һәр бири бу қанун бойичә сораққа тартилиду [13] (чүнки Худаниң алдида қанунни аңлиғанлар әмәс, бәлки қанунға әмәл қилғучилар һәққаний һесаплиниду. [14] Чүнки Тәврат қанунини билмәйдиған әлликләр тәбиий һалда бу қанунға уйғун ишларни қилса, гәрчә бу қанундин хәвәрсиз болсиму, Тәврат қануни уларда көрүнгән болиду. [15] Уларниң бу қилғанлири өз қәлблиригә қанун тәләплириниң пүтүклүк екәнлигини көрситиду; шуниңдәк, уларниң виҗданлириму өзлиригә һәқиқәтниң гувачиси болуп, ой-пикирлири өзини әйипләйду яки өзини ақлайду) [16] — мән йәткүзүп келиватқан бу хуш хәвәргә асасән Худаниң Әйса Мәсиһ арқилиқ инсанларниң қәлбидә пүккән мәхпий ишлар үстидин һөкүм чиқиридиған күнидә жуқурида ейтилған ишлар чоқум йүз бериду.

Йәһудийлар вә Тәврат қануни

[17] Сәнчу, әгәр өзүңни Йәһудий дәп атап, Тәврат қануниға үмүт бағлап, Худаға тәвәмән дәп махтансаң, [18] қанундин үгинип униң ирадисини билип, есил билән пәсни пәриқ әткән болсаң, [19-20] Тәврат қанунидин билим вә һәқиқәтниң җәвһиригә егә болдум дәп қарап, өзүңни корларға йол башлиғучи, қараңғуда қалғанларға маяк, наданларға үгәткүчи, гөдәкләргә устаз дәп ишәнгән болсаң — [21] әнди сән башқиларға тәлим берисәну, өзүңгә бәрмәмсән? Оғрилиқ қилмаңлар дәп вәз ейтисәну, өзүң оғрилиқ қиламсән? [22] «Зина қилмаңлар» — дәп вәз ейтийсәну, өзүң зина қиламсән? Бутлардин нәпрәтлинисәну, өзүң бутханилардики нәрсиләрни булаң-талаң қиламсән? [23] Тәврат қануни билән махтинисәну, өзүң шу қанунға хилаплиқ қилип, Худаға дағ кәлтүрәмсән?! [24] Худ-

2:5 Рим. 9:22.
2:6 Зәб. 61:13; Йәр. 17:10; 32:19; Мат. 16:27; Рим. 14:12; 1Кор. 3:8; 2Кор. 5:10; Гал. 6:5; Вәһ. 2:23; 22:12.
2:7 **«һөрмәт-еһтирам вә бақийлиқ...»** — грек тилида «һөрмәт-еһтирам вә чиримәслик...».
2:8 2Тес. 1:8.
2:9 **«Йәһудийларға, андин Грекләргә...»** — «Грекләр» *(яки «Юнанлиқлар»)* мошу йәрдә вә 10-айәттә грек тилида , барлиқ Йәһудий әмәс әлликләр вә милләтләргә вәкил келиду.
2:11 Қан. 10:17; 2Тар. 19:7; Аюп 34:19; Рос. 10:34; Гал. 2:6; Әф. 6:9; Кол. 3:25; 1Пет. 1:17.
2:12 **«Тәврат қануни»** — яки пәқәт «қанун» яки «муқәддәс қанун», мошу йәрдә вә төвәндики барлиқ айәтләрдә Худа Муса пәйғәмбәргә чүшүргән қанунни көрситиду. Бу қанун Муқәддәс Китапниң авалқи бәш қисмини тәшкил қилған; шуңа Йәһудий хәлқи бәзидә мошу бәш қисимни «қанун-йолйоруқ» *(ибраний тилида «Тораһ»)* дәп атайду. Әрәб тилидики «Тәврат» мошу сөздин чиққан.
–Адәттики әһвал астида «муқәддәс қанунни билмигәнләр» Йәһудий әмәсләр *(«ят әлләр»)* ни көрситиду, «муқәддәс қанунни билгәнләр» Йәһудийларни көрситиду.
–«Тәврат» вә «Тәврат қануни» тоғрилиқ «Тәбирләр»ниму көрүң.
2:13 Мат. 7:21; Як. 1:22; 1Юһ. 3:7.
2:16 **«жуқурида ейтилған ишлар чоқум йүз бериду»** — «жуқурида ейтилған ишлар» 6-12-айәтләрдә ейтилған ишларни, демәк Худаниң сорақ қилидиғинини көрситиду.
2:16 Мат. 25:31.
2:17 **«Худаға тәвәмән дәп махтансаң...»** — грек тилида «Худада махтансаң...».
2:17 Рим. 9:4.

ди муқәддәс язмиларда йезилғинидәк: «Силәрниң қилмишиңлар түпәйлидин Худаниң
нами таипиләр арисида күпүрлүкка учримақта».
[25] Тәврат қануниға әмәл қилсаң, хәтнә қилинғинингниң әһмийити болиду, лекин униңға
хилаплиқ қилсаң, хәтнә қилинғиниң хәтнә қилинмиғандәк һесаплиниду. [26] Әнди хәт-
нисизләр қанунниң тәләплигә әмәл қилса, гәрчә хәтнисиз болсиму, Худа тәрипидин
хәтнилик һесапланмамду? [27] Тәврат қанун дәстуридин хәвәрдар вә хәтнилик туруқлуқ
қанунға хилаплиқ қилғучи, и Йәһудий, қанунға әмәл қилидиған җисманий хәтнисиз-
ләр тәрипидин сениң гунайиң үстидин һөкүм чиқириливатмамду?

[28] Чүнки сиртқи көрүнүши Йәһудий болсила уни һәқиқий Йәһудий дегили болмайду,
сиртқи җәһәттики җисманий хәтнинимү һәқиқий хәтнә дегили болмайду, [29] роһида
Йәһудий болғини һәқиқий Йәһудийдур; униң хәтнә қилинғини хәтнә қанун дәстури
арқилиқ әмәс, бәлки қәлбидә, Роһтиндур. Бундақ кишиниң тәриплиниши инсанлар
тәрипидин әмәс, бәлки Худа тәрипидин болиду.

3 [1] Ундақта, Йәһудий болғанниң Йәһудий әмәстин немә артуқчилиғи бар? Хәтнилик
болғанниң немә пайдиси бар? [2] Әмәлийәттә, уларниң һәр җәһәттин көп артуқчилиғи
бар. Биринчидин, Худаниң бешарәтлик сөзлири Йәһудийларға аманәт қилинған.
[3] Әнди гәрчә улардин бәзилири ишәшсиз чиққан болсиму, буниңға немә болатти?
Уларниң ишәшсизлиги Худаниң ишәшликлигини йоққа чиқириветәрму? [4] Һәргиз
ундақ қилмайду! Худа растчил һесаплинип, һәммә адәм ялғанчи һесаплансун! Худди
муқәддәс язмиларда Худа һәққидә йезилғинидәк: —
«Сөзлигиниңдә адил дәп испатланғайсән,

2:24 **«Силәрниң қилмишиңлар түпәйлидин Худаниң нами таипиләр арисида күпүрлүккә учримақта»** — «Йәш.» 52:5.
2:24 Йәш. 52:5; Әз. 36:2.
2:25 **«Тәврат қануниға әмәл қилсаң, хәтнә қилинғинингниң әһмийити болиду, лекин униңға хилаплиқ қилсаң, хәтнә қилинғиниң хәтнә қилинмиғандәк һесаплиниду.»** — демисәкму, Йәһудийлар Тәврат қануни бойичә хәтнә қилиду. Хәтниликниң өзи «Мән Худаниң адимимән» дегәнликни вә «Йәһудий болуш»ниң символи дәп қарилатти.
2:28 Юһ. 8:39; Рим. 9:7.
2:29 **«роһида Йәһудий болғини һәқиқий Йәһудийдур; униң хәтнә қилинғини хәтнә қанун дәстури арқилиқ әмәс, бәлки қәлбидә, роһтиндур»** — «Роһтиндур» болса, Муқәддәс Роһтиндур. Бәзи алимлар «Роһтин»ни «роһта» дәп чүшиниду, шундақла бундақ айәтни «...хәтнә қәлбдә, роһта,... дәстуридин әмәстур» дәп тәрҗимә қилиду. Хәтнә тоғрилиқ «Әзакиял», «Филиппилиқларға» вә «Колоссиликләргә»дики «қошумчә сөз»лиримизни көрүң. **«Бундақ кишиниң тәриплиниши инсанлар тәрипидин әмәс, бәлки Худа тәрипидин болиду»** — ибраний тилида «Йәһуда» дегәнниң әслий мәнаси «махташ», «тәрипләш», «тәрип» дегәнликтур. Шуңа айәтниң тегидики мәнаси: ««һәқиқий Йәһудий» болуш үчүн, у Худа тәрипидин тәриплəнгән *(«Йәһуда»)* болуши керәк.
2:29 Қан. 10:16; Йәр. 4:4; Фил. 3:2, 3; Кол. 2:11.
3:2 Зәб. 147:8; Рим. 9:4.
3:3 **«Әнди гәрчә улардин бәзилири ишәшсиз чиққан болсиму, буниңға немә болатти? Уларниң ишәшсизлиги Худаниң ишәшликлигини йоққа чиқириветәрму?»** — Павлус бәлким Худаниң Исраилға қилған әһдә-вәдилирини көрситиду. Худа: «Силәр Мениң хәлқим болисиләр» дәп вәдә қилғандин кейин, бәзи Йәһудийларниң қилмишлири өзлириниң Униң хәлқи екәнлигини инкар қилған болсиму, бу қилмишлири Худаниң вәдисини йоққа чиқириветәмду?
3:3 Чөл. 23:19; Рим. 9:6; 2Тим. 2:13.

Шикайәткә учриғиниңда ғәлибә қилғайсән».
[5] Лекин бизниң һәққанийсизлиғимиз арқилиқ Худаниң һәққанийлиғи техиму еник
көрситилсә, буниңға немә дәймиз? Һәққанийсизлиқ үстигә ғәзәп төкидиған Худани
һәққаний әмәс дәймизму (мән инсанчә сөзләймән)? [6] Мундақ дейишкә һәргиз болмай-
ду! Әгәр ундақ болса, Худа аләмни қандақ сораққа тартиду?
[7] Бәзиләр йәнә: «Мениң ялғанчилқимдин Худаниң һәқиқәтлиги техиму очуқ қилинса,
шундақла улуқлуғи техиму йорутулса, әнди мән йәнә немә үчүн гунакар дәп қарилип со-
раққа тартилимән?» дейиши мүмкин. [8] Ундақ болғанда немишкә (бәзиләр бизгә төһмәт
чаплимақчи болуп, гәплиримизни буривәткәндәк) «Яманлиқ қилайли, буниңдин яхши-
лиқ чиқип қалар» — дейишкә болмайду? Бундақ дегүчиләрниң җазалиниши һәқлиқтур!

Һәққаний адәм йоқтур

[9] Әнди немә дейиш керәк? Биз Йәһудийлар Йәһудий әмәсләрдин үстүн турамдуқ? Яқ,
һәргиз! Чүнки биз жуқурида Йәһудийлар болсун, Грекләр болсун һәммисиниң гунаниң
илкидә екәнлигини испатлап әйиплидуқ.
[10] Дәрвәқә, муқәддәс язмиларда йезилғинидәк: —
«Һәққаний адәм йоқ, һәтта бириму йоқтур,
[11] Йорутулған киши йоқтур,
Худани издигиниму йоқтур.
[12] Һәммә адәм йолдин чәтниди,
Уларниң барлиғи әрзимәс болуп чиқти.
Меһриванлиқ қилғучи йоқ, һәтта бириму йоқтур.
[13] Уларниң гели ечилған қәбирдәк сесиқтур,
Тиллири каззаплиқ қилмақта;
Кобра иланниң зәһири ләвлири астида туриду; [14] Уларниң зувани қарғаш һәм зәрдигә толған.
[15] «Путлири қан токушкә алдирайду;

3:4 «Сөзлигиниңдә адил дәп испатланғайсән, шикайәткә учриғиниңда ғәлибә қилғайсән» — «Зәб.» 50:5. «Шикайәткә учриғиниңда ғәлибә қилғайсән» дегәнниң башқа бир хил тәрҗимиси: «Һөкүм чиқарғиниңда ғәлибә қилғайсән». Зәбурдики бу күйдә Давут пәйғәмбәр еғир гунайини Худа вә хәлиқ алдида иқрар қилиду; у бу сөзләрни, Худа мени җазалиғанда, хәлиқ бешимға чүшидиған күлпәтниң Худадин адил җазасини билсун дәп ейтиду. Гунайини очуқ иқрар қилмиған болса бәлким хәлиқ: «Немишкә сөйүмлүк Давут падишасимиз күлпәткә учриғанду, Худа униңға адаләтсиз муамилә қилғанмиду?» дейиши мүмкин. Униң дегини Павлусниң дегинигә опму-охшаш; Худа һәктур һәм аләм алдида Униң һәқлиғи испатлансун; Униң һәр иштики дуруслуғи испатлансун *(вә испатлиниду!)*, хаталиқ яки ялғанчилиқниң болса биздила екәнлиги испатлансун *(вә испатлиниду!)*.
3:4 Зәб. 50:6; 115:2; Юһ. 3:33.
3:5 «мән инсанчә сөзләймән!» — демәк, пәқәт исанниң көз-қариши бойичә сөзләймән. Бу ибаридин көргили болидуки, һәр қандақ адәм товва қилмиса, гунайи түпәйлидин униң көзқарашлири туманлишип кетиду, өзи елишип қалиду.
3:7 «Мениң ялғанчилиғим арқилиқ Худаниң һәқиқити техиму очуқ қилиниду...» — Худа пәйғәмбәрләр арқилиқ Өз хәлқиниң бәзилири Өзигә асийлиқ қилидиғанлиғи, һәтта мәсилән Өз Мәсиһигә сатқунлуқ қилидиғанлиғи тоғрилиқ көп бешарәт бәргән еди. Шуңа «мениң ялғанчилиғим» Худаниң тоғра ейтқанлиғини испатлайду.
3:9 «Йәһудийлар болсун, Грекләр болсун һәммисиниң гунаниң илкидә екәнлигини испатлап әйиплидуқ» — «Греклар» мошу йәрдә барлиқ «Йәһудий әмәсләр»гә вәкиллик қилиду.
3:9 Гал. 3:22.
3:10 Зәб. 13:4; 52:4.
3:12 «Һәққаний адәм йоқ, һәтта бириму йоқтур, ... һәммә адәм йолдин чәтниди, уларниң барлиғи әрзимәс болуп чиқти. Меһриванлиқ қилғучи йоқ, һәтта бириму йоқтур» — *(10-13-айәт)* «Зәб.» 13:1-3 *(йәнә 52:2-5)*; «Топ.» 7:20.
3:12 Зәб. 14:1-3; 52:2-4; Топ. 7:20
3:13 «Уларниң гели ечилған қәбирдәк сесиқтур, тиллири каззаплиқ қилмақта; кобра иланниң зәһири ләвлири астида туриду» — «Зәб.» 5:10 вә 139:4.
3:13 Зәб. 5:10; 139:4.
3:14 «Уларниң зувани қарғаш һәм зәрдигә толған» — «Зәб.» 9:28.
3:14 Зәб. 9:28
3:15 Пәнд. 1:16; Йәш. 59:7.

[16] Барғанла йеридә вәйранчилиқ вә пажиәлик ишлар бардур.
[17] Течлиқ-арамлиқ йолини улар һеч тонуған әмәс».
[18] «Уларниң нәзиридә Худадин қорқидиған иш йоқтур».
[19] Тәвраттики барлиқ сөзләрниң Тәврат қануни астида яшайдиғанларға қарита ейтилғанлиғи бизгә аян. Буларниң мәхсити, һәр инсанниң ағзи банә көрситәлмәй тувақлинип, пүткүл дуниядикиләр Худаниң сориғида әйипкар екән дәп аян қилинсун, дегәнликтур.
[20] Шуңа, һеч қандақ әт егиси Тәврат-қануниға әмәл қилишқа интилишлири билән Худаниң алдида һәққаний һесапланмайду; чүнки Тәврат қануни арқилиқ инсан өз гунайини тонуп йетиду.

Худаниң инсанни һәққаний қилиши

[21] Бирақ, һазир қанун йоли билән әмәс, бәлки Худаниң Өзидин кәлгән бир хил һәққанийлиқ ашкариланди! Бу хил һәққанийлиққа қанунниң өзи вә пәйғәмбәрләрниң язмилириму гувалиқ бәргәндур;
[22] йәни, Худаниң Әйса Мәсиһниң ишәш-садақәтлиги арқилиқ етиқат қилғучиларниң һәммисиниң ичигә һәм үстигә йәткүзидиған һәққанийлиғидур! Бу ишта айримчилиқ йоқтур
[23] (чүнки барлиқ инсанлар гуна садир қилип, Худаниң шан-шәривигә йетәлмәй, униңдин мәһрум болди)
[24] Чүнки етиқатчиларниң һәммиси Мәсиһ Әйсада болған нижат-һөрлүк арқилиқ, Худаниң меһир-шәпқити билән бәдәлсиз һәққаний қилиниду.
[25] Худа Уни гуналарниң жазасини көтәргүчи кафарәт қурбанлиғи сүпитидә тайинлиди; инсанларниң Униң қурбанлиқ қениға ишәш бағлиши билән қурбанлиқ инавәтликтур. Худа бу арқилиқ бурунқи замандикиләрниң садир қилған гуналириға сәвир-тақәтлик болуп, жазалимай өткүзүветишиниң адиллиқ екәнлигини көрсәтти.
[26] Буниңға охшаш

3:17 **«Путлири қан төкүшкә алдирайду; барғанла йеридә вәйранчилиқ вә пажиәлик ишлар бардур. Течлиқ-арамлиқ йолини улар һеч тонуған әмәс. Уларниң нәзиридә Худадин қорқидиған иш йоқтур»** — *(15-17-айәт)* «Йәш.» 59:7-8.
3:17 Йәш. 59:7,8
3:18 **«Уларниң нәзиридә Худадин қорқидиған иш йоқтур»** — «Зәб.» 35:2.
3:18 Зәб. 35:2
3:19 **«Тәврат қануни астида яшайдиғанлар»** —Йәһудий хәлқини көрситиду. **«Тәвраттики барлиқ сөзләрниң Тәврат қануни астида яшайдиғанларға қарита ейтилғанлиғи бизгә аян. Буларниң мәхсити, һәр инсанниң ағзи банә көрситәлмәй тувақлинип, пүткүл дуниядикиләр Худаниң сориғида әйипкар екән дәп аян қилинсун»** — «Тәвраттики барлиқ сөзләр» мошу йәрдә бәлким жуқурида нәқил кәлтүрүлгән, барлиқ инсанниң гунакар екәнлигини испатлиған *(Тәвраттики)* айәтләрни алаһидә тәкитләйду.
3:20 Рим. 7:7; Гал. 2:16; Ибр. 7:18.
3:21 Рим. 1:17; Фил. 3:9.
3:22 **«Мәсиһниң ишәш-садақәтлиги арқилиқ етиқат қилғучилар...»** — башқа бир хил тәржимиси: «Әйса Мәсиһкә бағлиған итиқади арқилиқ етиқат қилғучилар...». Грек тилида «ишәш, етиқат» вә «садақәтлик, ишәшлик» бирла сөз билән ипадилиниду.
3:23 **«Чүнки барлиқ инсанлар гуна садир қилип, Худаниң шан-шәривигә йетәлмәй, униңдин мәһрум болди»** — буниң икки тәрипи бар; *(1)* Худа әслидә адәмни «Өз сүрити бойичә», йәни «Өз шан-шәриви болуши үчүн» яратқан еди. Гуна садир қилғинида инсан бу шан-шәрәпкә йетәлмиди, шуңлашқа Худаға вәкил болуштики имтияздин мәһрум болди. *(2)* гунайи түпәйлидин инсан Худаниң падишалиғида униң шан-шәривини көрәлмәйдиған болди.
3:24 **«Мәсиһ Әйсада болған нижат-һөрлүк арқилиқ...»** — яки «Мәсиһ Әйсаниң гунадин һөр қилиш хизмити арқилиқ...».
3:24 Йәш. 53:5.
3:25 **«гуналарниң жазасини көтәргүчи кафарәт қурбанлиғи»** — грек тилида бирла сөз билән ипадилиниду. «Кафарәт» тоғрилиқ «Мис.» 29:33 вә изаһати, шундақла «Тәбирләр»ниму көрүң. **«Худа Уни гуналарниң жазасини көтәргүчи кафарәт қурбанлиғи сүпитидә тайинлиди; инсанларниң Униң қурбанлиқ қениға ишәш бағлиши билән қурбанлиқ инавәтликтур. Худа бу арқилиқ бурунқи замандикиләрниң садир қилған гуналириға сәвир-тақәтлик болуп, жазалимай өткүзүветишиниң адиллиқ екәнлигини көрсәтти»** — бу толуқ айәт интайин муһим. Худа бурунқи замандики товва қилған етиқатчи кишиләрниң гуналирини жазалимай кәчүрүм қилғанлириниң һәммиси Мәсиһниң кәлгүси заманда қурбанлиқ болуп, шу гуналириниң жазасини көтиридиғанлиғиға асасланған еди, шуңлашқа пүтүнләй адиллиқ еди. «Гуналарға ... өткүзүветиш» дегән ибарә бәлким бурунқи дәвирдики **барлиқ гуналарниму** өз ичигә алиду; бирақ Худа бу гуналарни жазалимай өткүзүвәткән болсиму, хәқләр товва қилмиса бәрибир ахир берип өзлири жазалирини тартиду. Һазирқи замандиму шундақ.
3:25 Мис. 25:17; 2Кор. 5:19; Кол. 1:20; Ибр. 4:16; 1Юһ. 4:10.

бу қурбанлиқ арқилиқ У һазирқи заманда болған һәққанийлиғиниму көрсәткән. Шундақ қилип У Өзиниң һәм һәққаний екәнлигини һәм Әйсаниң етиқатида болғучини һәққаний қилғучи екәнлигиниму намайән қилди.
[27] Ундақ болса, инсанниң немә махтанғичилиги бар? Махтиниш йоқ қилинди!
— Немә принсипқа асасән? Қанунға интилиш принсипи биләнму?
— Яқ! «Етиқат» принсипи билән!
[28] Чүнки «Инсан Тәврат қануниға әмәл қилишқа интилишлири билән әмәс, бәлки етиқат билән һәққаний қилиниду» дәп һесаплаймиз! [29] Әҗәба, Худа пәқәтла Йәһудийларниңла Худасиму? У әлләрниңму Худаси әмәсму? Шундақ, у әлләрниңму Худасидур. [30] Худа болса бирдур, У хәтнә қилинғанларни етиқат билән һәмдә хәтнә қилинмиғанларниму етиқат билән һәққаний қилиду. [31] Әнди етиқат принсипи билән Тәврат қанунини бекар қиливетимизму? Яқ, дәл буниң әксичә, уни күчкә егә қилимиз.

Ибраһимниң етиқат билән һәққаний дәп һесаплиниши, бизгә бир үлгидур

4 [1] Ундақта, биз Йәһудийларниң җисманий җәһәттики атимиз Ибраһимниңеришкини тоғрисида немә дәймиз? [2] Әгәр Ибраһим әмәллири билән һәққаний дәп җакаланған болса, униңда махтанғидәк иш болатти (бәрибир Худаниң алдида униң махтиниш һәққи йоқ еди). [3] Чүнки муқәддәс язмиларда немә дейилгән? —
«Ибраһим Худаға етиқат қилди;
Бу униң һәққанийлиғи һесапланди» дейилиду.
[4] Ишлигүчигә берилидиған һәқ «меһир-шәпқәт» һесапланмайду, бәлки бир хил «қәриз қайтуруш» һесаплиниду. [5] Бирақ, һеч иш-әмәл қилмай, пәқәт номуссиз гунакарларни һәққаний қилғучи Худаға етиқат қилидиған кишиниң болса, униң етиқати һәққанийлиқ дәп һесаплиниду! [6] Худа қилған әмәллиригә қаримай, һәққаний дәп һесаплиған кишиниң бәхити тоғрилиқ Давут пәйғәмбәрму мундақ дегән: —
[7] «Итаәтсизликлири кәчүрүм қилинған,
Гуналири йепилған киши немидегән бәхитликтур!

3:26 **«Шундақ қилип У Өзиниң һәм һәққаний екәнлигини һәм Әйсаниң етиқатида болғучини һәққаний қилғучи екәнлигиниму намайән қилди»** — Мәсиһ Әйса һәр замандики барлиқ кишиләрниң һәммә гунайиниң тегишлик җазаси (*Худаниң гуна үстигә чүшүридиған ғәзиви*)ни қобул қилғандин кейин Худа толиму һәққанийлиқ билән товва қилған кишиләрни кәчүрүм қилип уларни һәққаний қилғучи болиду.

3:28 **«Тәврат қануниға әмәл қилишқа интилишлири билән әмәс...»** — мошу ибарә грек тилида интайин қисқартилип: «қанундики әмәлләр билән әмәс...» яки «қанунға қаритилған әмәлләр билән әмәс...» яки «қанундин чиққан әмәлләр билән әмәс...» дәп ипадилиниду. Бу ибарә «Рим.» 3:28, «Гал.» 2:16, 3:2, 5, 10диму тепилиду. Инсанниң барлиқ «Тәврат қануниға әмәл қилишқа интилишлири» өзиниң гунаға патқан бир гунакар екәнлигини испатлайду, халас.

3:28 Рос. 13:38; Рим. 8:3; Гал. 2:16; Ибр. 7:25.

3:30 **«Худа болса бирдур, У хәтнә қилинғанларни етиқат билән һәмдә хәтнә қилинмиғанларниму етиқат билән һәққаний қилиду»** — бу айәттики «хәтнә қилинғанлар» Йәһудийларни, «хәтнә қилинмиғанлар» барлиқ Йәһудий әмәсләрни билдүриду.

4:1 **«атимиз Ибраһимниң еришкини..»** — яки «атимиз Ибраһимниң үгәнгини..», «атимиз Ибраһимниң билгини..».

4:1 Йәш. 51:2.

4:3 **«Ибраһим Худаға етиқат қилди; бу униң һәққанийлиғи һесапланди»** — «Яр.» 15:6.

4:3 Яр. 15:6; Гал. 3:6; Яқ. 2:23.

4:5 **«Бирақ, һеч иш-әмәл қилмай, пәқәт номуссиз гунакарларни һәққаний қилғучи Худаға етиқат қилидиған кишиниң болса, униң етиқати һәққанийлиқ дәп һесаплиниду!»** — «һеч әмәл қилмай» дегини, һәққанийлиққа еришиш үчүн тиришиш җәһәтидин ейтилиду, «адәмләр җан бекиш үчүн ишлиши керәк әмәс» дегәнлик әмәс, әлвәттә.

4:7 **«...немидегән бәхитликтур!»** — Зәбур 32:1дә ибраний тилида сөзмусөз: «Аһ, итаәтсизликлири кәчүрүм қилинған, гуналири йепилған кишиниң бәхитликлири!» дейилиду. Бу бәхтликләр бир-бирләп шу йәрдә тәсвирлиниду.

4:7 Зәб. 31:1.

[8] Пәрвәрдигар гуналири билән һеч һесаплашмайдиғанлар немидегән бәхитликтур!».
[9] Әнди бәхит ялғуз хәтнә қилинғанларғила мәнсуп боламду, яки хәтнә қилинмиған-ларғиму мәнсуп боламду? Чүнки: «Ибраһимниң етиқати униң һәққанийлиғи дәп һесапланди» дәватимиз.
[10] Һәққанийлиқ қандақ әһвалда униңға һесапланди? Хәтнә қилиништин илгириму яки хәтнә қилиништин кейинму? У хәтнә қилинған һалда әмәс, бәлки хәтнә қилинмиған һалда һесапланди! [11] Униң хәтнини қобул қилғини болса, уни хәтнә қилиништин бурунла етиқати арқилиқ егә болған һәққанийлиққа мөһүр бәлгүси сүпитидә болған еди. Демәк, у хәтнисиз туруп Худаға етиқат қилғучиларниң һәммисиниң атиси болди — уларму етиқати билән һәққаний һесаплиниду!
[12] У йәнә хәтнә қилинғанларниңму атисидур; демәк, хәтнә қилинған болуши билән тәңла хәтнә қилинмиған вақтидиму етиқатлиқ йол маңған атимиз Ибраһимниң излирини бесип маңғанларниңму атиси болғандур.
[13] Чүнки Худаниң Ибраһимға вә нәслигә дунияға мирасхор болуш тоғрисидики вәдә бериши Ибраһимниң Тәврат қануниға әмәл қилишқа интилгинидин әмәс, бәлки етиқаттин болған һәққанийлиқтин кәлгән. [14] Чүнки әгәр қанунға интилидиғанлар мирасхор болидиған болса етиқат бекар нәрсә болуп қалатти, Худаниң вәдисиму йоққа чиқирилған болатти. [15] Чүнки Тәврат қануни Худаниң ғәзивини елип келиду; чүнки қанун болмиса, итаәтсизлик дегән ишму болмайду.
[16-17] Шуниң үчүн, Худаниң вәдисиниң пәқәт Өз меһир-шәпқити арқилиқ әмәлгә ашурулуши үчүн, у етиқатқила асаслиниду. Буниң билән у вәдә Ибраһимниң барлиқ әвлатлириға, пәқәт Тәврат қануни астида туридиғанларғила әмәс, бәлки Ибраһимчә етиқат қилғучиларниң һәммисигиму капаләтлик қилинған. Чүнки муқәддәс язмиларда: «Сени нурғун қовмниң атиси қилдим» дәп йезилғинидәк, Ибраһим һәммимизниң атисидур. Дәрһәқиқәт, у өлүкләрни тирилдүридиған, мәвҗут болмиғанни бар дәп мәвҗут қилидиған, өзи етиқад бағлиған Худа алдида һәммимизниң атиси болди. [18] Һеч қандақ үмүт қалмисиму у йәнила үмүттә етиқат қилди вә шуниң билән униңға: «Сениң нәслиң сан-санақсиз болиду» дәп алдин-ала ейтилғандәк нурғун қовмниң атиси болди. [19] У йүз яшқа йеқинлап, тенини өлгән һесаплисиму, шундақла аяли Сараһниңму балиятқусини өлди дәп карисиму, йәнила етиқатта аҗизлашмиди; [20] Худаниң вәдисигә нисбәтән етиқатсизлиқ қилип һеч иккиләнмиди, әксичә у етиқати арқилиқ күчәйтилди вә Худани улуқлиди, [21] «У немини вәдә қилған болса шуни әмәлгә ашуруш қудритигә Егидур»

4:8 **«Итаәтсизликлири кәчүрүм қилинған, гуналири йепилған киши немидегән бәхитликтур! Пәрвәрдигар гуналири билән һеч һесаплашмайдиғанлар немидегән бәхитликтур!»** — *(7-8-айәт)* «Зәб.» 31:1-2.
4:8 Зәб. 31:1, 2
4:9 **«Ибраһимниң етиқати униң һәққанийлиғи дәп һесапланди»** — «Яр.» 15:6.
4:9 Яр. 15:6
4:11 Яр. 17:11.
4:14 Гал. 3:18.
4:15 **«Тәврат қануни Худаниң ғәзивини елип келиду»** — адәм Худаниң әмир-пәрманлириға әмәл қилалмиғачқа, қанун униң гунайини намайән қилиду; намайән қилиниши билән Худаниң ғәзиви униң гунайи үстигә чүшиду.
4:15 Юһ. 15:22; Рим. 5:20; 7:8; Гал. 3:19.
4:16-17 **«Тәврат қануни астида туридиғанлар»** — Йәһудий хәлиқ. **«Сени нурғун қовмниң атиси қилдим»** — *(«Яр.» 17:5)*. Худаниң Ибраһимға ейтқан бу сөзи «өткән заман» шәклидә *(«**қилдим**»)* болуп, һеч пәрзәнтсиз болған вақтида униңға ейтилған. Бу кейинки айәтләр билән зич бағлиқтур.
4:16-17 Йәш. 51:2; Яр. 17:5.
4:18 **«Сениң нәслиң сан-санақсиз болиду»** — «Яр.» 15:5.
4:18 Яр. 15:5; Ибр. 11:12.
4:19 **«У йүз яшқа йеқинлап, тенини өлгән һесаплисиму, шундақла аяли Сараһниңму балиятқусини өлди дәп карисиму...»** — демәк, у өз тениниң өлүктәк болған әһвалиға вә Сараһниң қәтъий туғмаслиғиға толиму реаллиқ вә еғирбесиқлиқ билән қарайтти, бирақ бу ишлар униң етиқатиға һеч тәсир йәткүзмиди.
4:20 Юһ. 8:56; Ибр. 11:11, 18.

дәп толуқ ишәндүрүлди. [22] Шуниң билән бу «униң һәққанийлиғи һесапланди». [23-25] Бу, «Униң һәққанийлиғи һесапланди» дегән сөз ялғуз униң үчүнла әмәс, бәлки Рәббимиз Әйсани өлүмдин тирилдүргән Худаға етиқат қилишимиз билән һәққаний һесаплинидиған бизләр үчүнму йезилған; Мәсиһ болса итаәтсизликлиримиз үчүн пида йолиға тапшурулди вә һәққаний қилинишимиз үчүн тирилдүрүлди.

Худа билән енақ өтүш

5 [1] Шуңа етиқат билән һәққаний қилинған екәнмиз, Рәббимиз Әйса Мәсиһ арқилиқ Худа
билән енақ мунасивәттә болимиз. [2] У арқилиқ етиқат йолида бизни чиң турғузидиған
бу меһир-шәпқитиниң ичигә кириш һоқуқиға муйәссәр болдуқ, шуниңдәк Худаниң
шан-шәривигә бағлиған үмүтүмиздин шат-хурам болимиз. [3-4] Шундақ болупла қалмай,
мүшкүл әһваллар ичидә шатлинимиз; чүнки мүшкүллүк сәвирчанлиқни, сәвирчанлиқ
чидамлиқни, чидамлиқ үмүтни елип келиду, дәп билимиз. [5] Вә бу үмүт бизни йәргә
қаритип қоймайду, чүнки бизгә ата қилинған Муқәддәс Роһ арқилиқ Худаниң меһир-
муһәббити аллибурун қәлбимизгә қуюлуп ешип ташти.
[6] Чүнки биз пәқәт амалсиз қалғинимизда, Мәсиһ биз ихлассизлар үчүн Худа бекиткән
вақитта өзини пида қилди. [7] Бирисиниң һәққаний адәм үчүн җенини пида қилиши
наһайити аз учрайдиған иш; бәзидә яхши адәм үчүн бириси пида болушқа җүръәт қи-
лишиму мүмкин; [8] лекин Худа Өз меһир-муһәббитини бизгә шуниңда көрситидуки, биз
техи гунакар вақтимизда, Мәсиһ биз үчүн җенини пида қилди. [9] Һазир биз Униң қени
билән һәққаний қилинған екәнмиз, әнди У арқилиқ келидиған ғәзәптин қутулушимиз
техиму җәзмәндур. [10] Чүнки бурун Худаға дүшмән болған болсақму, Оғлиниң өлүми
арқилиқ бизни Униң билән енақлаштурған йәрдә, Униң билән енақлаштурулғандин
кейин, әнди Оғлиниң һаяти арқилиқ биз техиму қутулдурулмамдуқ?! [11] Буниң биләнла
қалмай, һазир биз Рәббимиз Әйса Мәсиһ арқилиқ Худа билән енақлаштурулдуқ, У арқи-
лиқму Худаниң Өзидин шатлинимиз.

4:21 Зәб. 113:11
4:22 Яр. 15:6.
4:23-25 **«Мәсиһ болса итаәтсизликлиримиз үчүн пида йолиға тапшурулди вә һәққаний қилинишимиз үчүн тирилдүрүлди»** — «пида йолиға тапшурулди» дегән ибарә болса, у рәзил адәмләрниң қоли билән өлүмгә тапшурулди, лекин буларниң һәммиси инсанийәтни қутқузуш үчүн Худаниң улуқ плани еди, дәп көрситиду.
4:23-25 Рим. 15:4.
5:1 Йәш. 32:17; Юһ. 16:33; Әф. 2:13.
5:2 Юһ. 10:9; 14:6; 1Кор. 15:1; Әф. 2:18; 3:12; Ибр. 3:6; 10:19.
5:3-4 **«мүшкүл әһваллар ичидә шатлинимиз...»** — яки «мүшкүл әһваллардин тәнтәнә қилимиз».
5:3-4 Як. 1:3.
5:5 **«Вә бу үмүт бизни йәргә қаритип қоймайду, чүнки бизгә ата қилинған Муқәддәс Роһ арқилиқ Худаниң меһир-муһәббити аллибурун қәлбимизгә қуюлуп ешип ташти»** — инсанниң Худаға бағлиған һәр қандақ үмүти, униң бизгә болған муһәббитиниң бар-йоқ екәнлигигә зич бағлиниду, әлвәттә. Әгәр биз «Худа бизни сөйиду» дәп билсәк һәмдә Худаниң муһәббити өз вуҗудимизда пайда болған болса, һәр қандақ зор үмүтләрму болиду.
5:6 **«Чүнки биз пәқәт амалсиз қалғинимизда...»** — «амалсиз» — өзимизни гунадин қутулдурушқа амалсиз.
5:6 Әф. 2:1; Кол. 2:13; Ибр. 9:15; 1Пет. 3:18.
5:8 Ибр. 9:15; 1Пет. 3:18.
5:9 **«әнди У арқилиқ келидиған ғәзәптин қутулушимиз техиму җәзмәндур»** — «келидиған ғәзәп» Худаниң гуналарниң үстигә чүшидиған ғәзиви.
5:10 **«Чүнки бурун Худаға дүшмән болған болсақму, Оғлиниң өлүми арқилиқ бизни Униң билән енақлаштурған йәрдә, Униң билән енақлаштурулғандин кейин, әнди Оғлиниң һаяти арқилиқ биз техиму қутулдурулмамдуқ?!»** — Худаниң ниҗатида «қутулуш» пәқәт дозақтин қутулуш әмәс, гунаниң барлиқ асарәтлиридин азат болуп йеңи әһмийәтлик һаяттин бәһримән болуштин ибарәттур.
5:11 **«У арқилиқму Худаниң Өзидин шатлинимиз»** — «Худаниң Өзидин шатлинимиз» дегәнниң башқа бир хил мәнаси барки, «Худани қаттиқ даңлаймиз».

Адәм атидин өлүм, Мәсиһтин һаятлиқ — гунаниң йилтизи

[12] Шуниңдәк, гунаниң дунияға кириши бирла адәм арқилиқ болди, өлүмниң дунияға
кириши гуна арқилиқ болди; шуниң билән гуна арқилиқ өлүм һәммә адәмгә тарқалди;
чүнки һәммә адәм гуна садир қилди. [13] (чүнки Тәврат қанунидин илгириму гуна дуния-
да бар еди, әлвәттә; һалбуки, қанун болмиса гунаниң һесави елинмайду. [14] Шундақтиму,
өлүм Адәм ата вақтидин Муса пәйғәмбәр вақтиғичә инсанларғиму һөкүм сүрди; улар
гәрчә Адәм атиниң садир қилған итаәтсизлигидәк гуна садир қилмиған болсиму, бу ин-
санларму өлүм һөкүмидин халий болмиди).
Адәм атиниң өзи — кейин келидиған Мәсиһниң бир бешарәтлик үлгисидур; [15] һалбу-
ки, Худаниң шапаәтлик соғити Адәм атиниң итаәтсизлигиниң пүтүнләй әксидур.
Чүнки бирла адәмниң итаәтсизлиги билән нурғун адәм өлгән болса, әнди Худаниң
меһир-шәпқити вә шуниңдәк бирла адәм, йәни Әйса Мәсиһниң меһир-шәпқити арқи-
лиқ кәлгән соғат ешип-тешип турғачқа, нурғун адәмгә йәткүзүлүп техиму зор нәтиҗә
һасил қилди!
[16] Шу шапаәтлик соғатниң нәтиҗиси болса, шу бир адәмниң гунайиниң ақивити-
гә пүтүнләй охшимайду. Чүнки бир адәмниң бир қетим өткүзгән итаәтсизлигидин
чиқарған һөкүм инсанларни гунакар дәп бекиткән болсиму, амма шу шапаәтлик соғат
болса көплигән кишиләрниң нурғун итаәтсизликлиридин «һәққаний қилиниш»қа
елип бариду. [17] Әнди бир адәмниң итаәтсизлиги түпәйлидин, әнә шу бир адәм арқилиқ
өлүм һөкүмран болған йәрдә, Худаниң мол меһир-шәпқитини, шундақла һәққанийлиқ
болған шапаәтлик соғитини қобул қилғанлар бир адәм, йәни шу Әйса Мәсиһ арқилиқ
һаятта шунчә ғалипанә һөкүмранлиқ қилғучилар болмамду!
[18] Шуңа, бир қетимлиқ итаәтсизлик түпәйлидин барлиқ инсанлар гунаниң җазасиға
мәһкүм қилинған болса, охшашла бир қетимлиқ һәққаний әмәл билән һаятлиқ елип
келидиған һәққанийлиқ пүткүл инсанларға йәткүзүлгән. [19] Бир адәмниң бир қетим-
лиқ итаәтсизлиги арқилиқ нурғун кишиләр дәрвәқә гунакар қилинип бекитилгәндәк,
бир адәмниң бир қетимлиқ итаәтмәнлиги биләнму нурғун кишиләр һәққаний қили-
нип бекитилиду. [20] Әнди Тәврат қануни инсанниң итаәтсизликлири көпрәк ашкар-

---

5:12 **«Шуниңдәк, гунаниң дунияға кириши бирла адәм арқилиқ болди»** — «бирла адәм арқилиқ» болса, Адәм атимиз арқилиқ, әлвәттә.

5:12 Яр. 2:17; 3:6; 1Кор. 15:21.

5:14 **«... Шундақтиму, өлүм Адәм ата вақтидин Муса пәйғәмбәр вақтиғичә инсанларғиму һөкүм сүрди; улар гәрчә Адәм атиниң садир қилған итаәтсизлигидәк гуна садир қилмиған болсиму, бу инсанларму өлүм һөкүмидин халий болмиди»** — расулниң гепи бойичә, гуна пәқәт өз-өзидин мәлум болғандила андин гуна һесаплиниду. Бу мәлум болуш икки йол билән болиду: — *(1)* Худаниң инсанға беваситә ейтқан сөзлири, қануни арқилиқ; *(2)* инсаниң виҗдани арқилиқ. Адәм атимиз Худаниң беваситә буйруғини аңлиған вә униңға итаәтсизлик қилди. Адәм атимиз вақтидин Муса пәйғәмбәр вақтиғичә, йәни Тәврат қануни берилгичә, инсанлар Худадин беваситә кәлгән бирәр қанунни көрмигән. Һалбуки, шу дәвирләрдики адәмләрниң һәммиси өлди. Уларда Худаниң очуқ көрсәткән қануни болмисиму, Павлус жуқурида ейтқандәк, Худаниң қанунидики әхлақий тәләпләр өз қәлб-виҗданлирида мәвҗут еди. Шуниң билән шу дәвирләрдикиләр «Адәм атимизниң итаәтсизлиги» *(йәни Худаниң беваситә бир әмригә хилаплиқ қилған итаәтсизлиги)*дәк гуна қилмиған болсиму, улар гуна садир қилғинида виҗдани арқилиқ уни eниқ билип йәткән вә гуна сәвәвидин өлүп кетиватқан еди. **«Адәм атиниң өзи — кейин келидиған Мәсиһниң бир бешарәтлик үлгисидур»** — Адәм атимизниң бирла қетимлиқ гунайи пүткүл инсанға яман тәсир йәткүзгәндәк, Мәсиһниң шу бир қетимлиқ итаәт қилғини *(қурбанлиғи қилғини)* пүткүл ишәнгән инсанға дәл униң әксини йәткүзиду.

5:17 **«шу Әйса Мәсиһ арқилиқ һаятта шунчә ғалипанә һөкүмранлиқ қилғучилар болмамду!»** — «һөкүмранлиқ қилғучилар» дегән ибарә: — бу дунияда гуна үстидин, өлүм үстидин, Шәйтан қатарлиқлар үстидин ғәлибә қилип һөкүмран болушни көрсәтсә керәк. Кәлгүсидә, Худаниң падишалиғи кәлгәндә шу һөкүмранлиқниң башқа тәрәплириму болиду.

5:19 **«Бир адәмниң бир қетимлиқ итаәтсизлиги арқилиқ нурғун кишиләр дәрвәқә гунакар қилинип бекитилгәндәк, бир адәмниң бир қетимлиқ итаәтмәнлиги биләнму нурғун кишиләр һәққаний қилинип бекитилиду»** — бу интайин муһим айәт, Адәм ата «өз ичигә алған» барлиқ инсанларға гуналиқ тәбиитини йәткүзгәндәк, охшашла Мәсиһ Әйсаму етиқат арқилиқ «Өз ичигә алған» барлиқ инсанларға йеңи һәққаний тәбиитини йәткүзиду. Адәм

линип билинсун дәп киргүзүлгән еди. Лекин гуна қәйәрдә көпәйгән болса, Худаниң меһир-шәпқитиму шу йәрдә техиму ешип ташти. [21] Шуниңдәк, гуна инсанийәтниң үстидин һөкүмранлиқ қилип уларни өлүмгә елип барғинидәк, Худаниң меһир-шәпқити һәққанийлиққа асаслинип һөкүмранлиқ қилип, инсанни Рәббимиз Әйса Мәсиһ арқилиқ мәңгүлүк һаятлиққа ериштүриду.

Гунадин қутулуп Мәсиһ арқилиқ һаятлиққа еришиш

6 [1] Ундақта, немә дегүлүк? Худаниң меһир-шәпқити техиму ашсун дәп гуна ичидә
яшаверәмдуқ? [2] Яқ, һәргиз! Гунаға нисбәтән өлгән бизләр қандақму униң ичидә
яшаверимиз? [3] Яки силәр билмәмсиләр? Һәр қайсимиз Мәсиһ Әйсаға киришкә
чөмүлдүрүлгән болсақ, Униң өлүми ичигә чөмүлдүрүлдуқ? [4] Биз чөмүлдүрүш арқилиқ
Униң өлүми ичигә кирип, Униң билән биллә көмүлдуқ; буниң мәхсити, Мәсиһ Атиниң
шан-шәриви арқилиқ өлүмдин тирилгинидәк, бизниңму йеңи һаятта меңишимиз
үчүндур.
[5] Чүнки Мәсиһниң өлүмигә охшаш бир өлүмдә Униң билән биргә бағланған екәнмиз,
әнди биз чоқум Униң тирилишигә охшаш бир тирилиштиму Униң билән биргә болимиз.
[6] Шуни билимизки, гунаниң макани болған тенимиз кардин чиқирилип, гунаниң
қуллуғида йәнә болмаслиғимиз үчүн, «кона адәм»имиз Мәсиһ билән биллә крестлинип өлгән.
[7] (чүнки өлгән киши гунадин халас болған болиду). [8] Мәсиһ билән биллә
өлгән болсақ, униң билән тәң яшайдиғанлиғимизғиму ишинимиз.
[9] Чүнки Мәсиһниң
өлүмдин тирилгәндин кейин қайта өлмәйдиғанлиғи, өлүмниң әнди Униң үстидин
йәнә һөкүмранлиқ қилалмайдиғанлиғи бизгә мәлум. [10] Чүнки Униң өлүми, У гунани
бир тәрәп қилиш үчүн пәқәт бир қетимлиқ өлди; Униң һазир яшаватқан һаяти болса,
У Худаға йүзлинип яшаватқан һаяттур. [11] Шуниңға охшаш, силәрму өзүңларни гунаға

ата гунакар инсан аилисиниң беши болған; Мәсиһ Әйса йеңи бир хил инсан аилисиниң беши вә униң тунҗа әзаси һәм вәкили болди.

5:20 Луқа 7:47; Юһ. 15:22; Рим. 4:15; 7:8; Гал. 3:19

6:3 **«Һәр қайсимиз Мәсиһ Әйсаға киришкә чөмүлдүрүлгән болсақ, Униң өлүми ичигә чөмүлдүрүлдуқ?»** — «Мәсиһ Әйсаға киришкә чөмүлдүрүлүш» суға чөмүлдүрүп етиқатни етирап қилишни көрситәмду, яки Муқәддәс Роһқа чөмүлдүрүлүшни көрситәмду? Бизниңчә һәр иккисини көрситиду. Чүнки Худа алдида пәқәт «бир чөмүлдүрүлүш» бар *(«Әф.» 4:5)*; Худаниң адәмниң суға чөмүлдүрүлүшидә болған мәхсити, бу чөмүлдүрүлүш арқилиқ Өз Роһиға чөмүлдүрүлүшни елип беришидин ибарәт. Бириси суға чөмүлдүрүлүп Муқәддәс Роһқа чөмүлдүрүлмигән болса техи толуқ «Мәсиһ ичигә чөмүлдүрүлгән» болмайду *(Инҗил, «Рос.» 19:1-6, «Әф.» 4:5, «Кол.» 2:11-13, «1Пет.» 3:21 вә изаһатларни көрүң)*.

6:3 Гал. 3:27.

6:4 **«Биз чөмүлдүрүш арқилиқ униң өлүми ичигә кирип»** — грек тилида «чөмүлдүрүлүш» «шу чөмүлдүрүлүш» дейилиду. Жуқириқи изаһатни көрүң. **«Мәсиһ Атиниң шан-шәриви арқилиқ өлүмдин тирилгинидәк...»** — «Ата» Худаатини көрситиду.

6:4 Рим. 8:11; Әф. 4:23; Фил. 3:10,11; Кол. 2:12; 3:10; Ибр. 12:1; 1Пет. 2:2.

6:5 **«Чүнки Мәсиһниң өлүмигә охшаш бир өлүмдә Униң билән биргә бағланған екәнмиз, әнди биз чоқум Униң тирилишигә охшаш бир тирилиштиму униң билән биргә болимиз»** — «Униң өлүмигә охшаш бир өлүм» суға чөмүлдүрүлүшни көрситиду; «Униң тирилишигә охшаш бир тирилиш» бизниңчә *(1)* йеңи һаятқа еришиш; вә *(2)* қиямәт күнидики тирилишниму көрситиду.

6:5 Рим. 8:11; Кол. 3:1.

6:6 Гал. 2:20; 5:24; Фил. 3:10; 1Пет. 4:1, 2.

6:7 1Пет. 4:1.

6:8 2Тим. 2:11.

6:9 Вәһ. 1:18.

6:10 **«Униң һазир яшаватқан һаяти болса, У Худаға йүзлинип яшаватқан һаяттур»** — «Худаға йүзлинип яшаватқан һаяттур»: бу ибариниң бәлким үч мәнаси бар болуши мүмкин; *(1)* Худаниң шан-шәриви үчүн яшаш; *(2)* Худаға пүтүнләй тайинип яшаш *(шундақ қилғанда өлүм болмайду)*; *(3)* Худаниң йетәкчилиги астида яшаш. Расул бәлким ишәнгүчиләрниң яшаватқан йеңи һаятиму өзиниң шәхсий нийәтлири үчүн әмәс, бәлки «Худаға йүзлинип яшаватқан» болуши керәк, демәкчи болиду *(11-айәтни көрүң)*.

6:10 1Пет. 2:24.

нисбәтән өлгән, амма Мәсиһ Әйсада болуп Худаға йүзлинип тирик дәп һесаплаңлар.
[12] Шуңа гунаниң өлидиған тениңларда һөкүмранлиқ қилишиға йол қоймаңлар, униң
рәзил арзу-һәвәслиригә бойсунмаңлар, [13] шуниңдәк тениңларниң һеч әзасини һәққа-
нийәтсизлиққа қурал қилип гунаға тутуп бәрмәңлар. Әксичә, өлүмдин тирилдүрүлгән-
ләрдәк, өзүңларни Худаға атаңлар һәмдә тениңлардики әзаларни һәққанийәтниң қура-
ли қилип Худаға атаңлар.
[14] Гуна силәрниң үстүңларға һеч һөкүмранлиқ қилмайду; чүнки силәр Тәврат қануни-
ниң астида әмәс, бәлки Худаниң меһир-шәпқити астида яшаватисиләр.

Һәққанийлиқниң қули болуш һаятлиқ йолидур

[15] Ундақта, қандақ қилиш керәк? Қанунниң астида әмәс, меһир-шәпқәт астида болған-
лиғимиз үчүн гуна садир қиливәрсәк боламду? Яқ, һәргиз! [16] Өзлириңларни итаәтмән
қуллардәк биригә тутуп бәрсәңлар, шу кишиниң қули болғанлиғиңларни билмәмсиләр
— яки өлүмгә елип баридиған гунаниң қуллири, яки Худа алдида һәққанийлиққа елип
баридиған итаәтмәнликниң қуллири болушуңлар муқәррәр? [17] Худаға тәшәккүр! Бурун
гунаниң қули болғансиләр, бирақ Мәсиһниң тәлимигә башлинип, бу тәлим көрсәткән
нәмунигә чин дилиңлардин итаәт қилдиңлар. [18] Силәр гунаниң күчидин қутулдурулуп,
һәққанийлиқниң қуллири болдуңлар.
[19] Әтлириңлар аҗиз болғачқа, силәргә инсанчә сөзләватимән: — илгири силәр тән әзай-
иңларни напак ишларға вә әхлақсизлиққа қуллардәк тутуп беришиңлар билән техи-
му әхлақсизлиқларни қилғандәк, әнди һазир тән-әзалириңларни пак-муқәддәсликкә
башлайдиған һәққанийлиққа қуллардәк тутуп бериңлар. [20] Силәр гунаниң қуллири
болған вақтиңларда, һәққанийлиқниң илкидә әмәс едиңлар. [21] Һазир номус дәп қариған
бурунқи ишлардин шу чағда силәр зади қандақ мевә көрдүңлар? У ишларниң ақивети
өлүмдүр. [22] Бирақ, һазир силәр гунадин әркин қилинип, Худаниң қуллири болған екән-
силәр, силәрдә өзүңларни пак-муқәддәсликкә елип баридиған мевә бар, униң нәтиҗиси
мәңгүлүк һаяттур.
[23] Чүнки гунаниң иш һәққи йәнила өлүмдур, бирақ Худаниң Рәббимиз Мәсиһ Әйсада
болған соғити болса мәңгүлүк һаяттур.

Никаһ мунасивитидин мисал

7 [1] И қериндашлар, мән һазир Тәврат қанунини билгәнләргә сөзләватимән; силәр
қанунниң пәқәт һаят вақтидила инсан үстигә һөкүмран болидиғанлиғини
билмәмсиләр?
[2] Мәсилән, ери бар аял, ери һаятла болидикән, қанун бойичә еригә бағланған; лекин ери
өлүп кәтсә, өзини еригә бағлиған никаһ қанунидин азат қилиниду. [3] Шуниң үчүн, бу аял
ери һаят вақтида башқа бир әргә бағланса, зинахор аял дәп атилиду. Лекин ери өлүп
кәтсә, у никаһ қанунидин әркин болиду; шу чағда башқа бир әргә тәгсә, зина қилған бол-
майду. [4] Худди шуниңдәк, қериндашлар, силәр Әйса Мәсиһниң қурбанлиқ тени арқилиқ

6:13 Луқа 1:74; Рим. 12:1; Гал. 2:20; Ибр. 9:14; 1Пет. 4:2.
6:16 Юһ. 8:34; 2Пет. 2:19.
6:18 Юһ. 8:32; Гал. 5:1; 1Пет. 2:16.
6:19 **«әтлириңлар аҗиз болғачқа, силәргә инсанчә сөзләватимән...»** — «мән инсанчә сөзләватимән» дегән ибарә тоғрилиқ 3:5тики изаһатни көрүң.
6:20 Юһ. 8:34.
6:23 Яр. 2:17; Рим. 5:12; 1Кор. 15:21; Яқ. 1:15.
7:2 1Кор. 7:2,10,39.
7:3 Мат. 5:32.

Тәврат қануниға нисбәтән өлдүңлар. Буниң мәхсити силәрниң башқа бирисигә, йәни
өлүмдин Тирилгүчигә бағлинишиңлар вә шуниң билән Худаға мевә беришиңлардин
ибарәттур.
[5] Чүнки биз «әт»ниң илкидә вақтимизда, Тәврат қануни гунаниң арзу-һәвәслирини те-
химу қозғап, тенимиздики әзаларда өлүмгә елип баридиған мевини чиқарған еди; [6] ле-
кин, һазир биз Тәврат қанунининиң илкидин әркин болдуқ. Чүнки өзимизни боғуп тури-
диған бу қанунға нисбәтән өлгән болуп, қанунниң дәстуриниң кона йолида әмәс, бәлки
Роһниң йеңи йолида Худаниң қуллуғида болимиз.

Муқәддәс қанун вә гуна

[7] Ундақта немә дегүлүк? Тәврат қанунининиң өзи гунаму? Һәргиз ундақ әмәс! Дәрвәқә, қа-
нунниң көрсәтмилири болмиса, гунаниң немә екәнлигини билмәйттим. Қанун «нәпса-
нийәтчилик қилма» демигән болса, нәпсанийәтчиликниң немә екәнлигини билмигән
болаттим. [8] Лекин гуна қанунниң әмри арқилиқ пурсәт тепип, ичимдә һәр хил нәпса-
нийәтчиликләрни қозғиди. Тәврат қануни болмиса, гунаму өлүктәк жансиз болатти.
[9] Бир чағларда қанунниң сиртида яшиғинимда һаят едим, лекин қанун әмрини били-
шим биләнла, гунаму җанлинип, мени өлүмгә елип барди. [10] Әслидә кишигә һаятлиқ
елип кәлсун дәп буйрулған қанунниң әмри әксичә маңа өлүм елип кәлди. [11] Чүнки гуна
қанунниң әмри билән һуҗум пурситини тепип, мени аздурди вә әмир арқилиқ мени
өлтүрди.
[12] Буниңдин қариғанда қанун һәқиқәтән пак-муқәддәстур, униң әмриму муқәддәс,
тоғра-адаләтлик вә яхшидур. [13] Ундақта, яхши болғини маңа өлүм болдиму? Һәргиз ун-
дақ әмәс! Бәлки, гунаниң қәвәтла қәбиһ екәнлиги әмир арқилиқ очуқ ашкарилиниши
үчүн, бу яхши әмирниң вастиси билән гуна мәндә өлүм пәйда қилди.

7:4 «Буниң мәхсити силәрниң башқа бирисигә, йәни өлүмдин Тирилгүчигә бағлинишиңлар вә шуниң билән Худаға мевә беришиңлардин ибарәттур» — бирдин-бир «өлүмдин Тирилгүчи» Мәсиһдур, әлвәттә. «Худаға мевә бериш»ниң һәр тәрәплимә мәнаси бар; «никаһниң мевиси» адәттә балилар болиду; Мәсиһкә бағлинишниң нәтиҗиси бәлким башқиларниң биз арқилиқ Худаға етиқат бағлап Униңға пәрзәнт болушидин ибарәт болиду; бу, шүбһисизки, расул мошу йәрдә көрсәткән «мевә»ниң бир қисми. «Гал.» 5:22ниму көрүң.

7:4 Гал. 2:19; 1Пет. 4:1.

7:5 «Чүнки биз «әт»ниң илкидә вақтимизда, Тәврат қануни гунаниң арзу-һәвәслирини техиму қозғап, тенимиздики әзаларда өлүмгә елип баридиған мевини чиқарған еди» — «әт» дегән сөзниң мошу йәрдики мәнаси тоғрилиқ «кириш сөз»имизни көрүң. «Тәврат қануни гунаниң арзу-һәвәслирини техиму қозғап» дегән сөзләр қанунниң инсанниң тәбиитидә пәйда қилған тәсирлирини көрситиду. Буниң үч тәрипи бар: *(1)* инсанниң нурғун қилмишлири аңсиз; *(2)* инсанниң тәбиити бәк тәтүр болуп, Худа буни қил десә, у башқичә қилиду; *(3) (әң муһими)* нурғун кишиләр шу гуваликни беридуки, өзиниң Худаниң қанунлириға әмәл қилишқа тиришқансери өз гуналири техиму ашкарилиниду, һәтта көпийип кетиду. Төвәндики 7-25-айәтләрдә Павлус өзиниң бу тоғрилиқ тәҗрибисини биз үчүн қисқичә баян қилиду.

7:6 «лекин, һазир биз Тәврат қанунининиң илкидин әркин болдуқ. Чүнки өзимизни боғуп туридиған бу қанунға нисбәтән өлгән болуп, қанунниң дәстуриниң кона йолида әмәс, бәлки Роһниң йеңи йолида Худаниң қуллуғида болимиз» — оқурмән «Тәврат қануни»ға әмәл қилай десә, униңда 613 маддилиқ әмир-бәлгүлиминиң бар екәнлигини билиши керәк. Уларға әмәл қилиш бирякта турсун, уларни есидә чиң тутушла көп адәмләргә қийин келиши мүмкин.
–«Роһ» — Худаниң Муқәддәс Роһи.

7:6 Рим. 2:29; 2Кор. 3:6.

7:7 Мис. 20:17; Қан. 5:21; Рим. 3:20; Ибр. 7:18.

7:8 Юһ. 15:22; Рим. 4:15; 5:20; Гал. 3:19.

7:9 «бир чағларда қанунниң сиртида яшиғинимда ...» — буниң мәнаси бәлким: «Тәврат қанунининиң мәндин немини тәләп қилидиғанлиғини чүшәнмәйдиған вақтимда,....». **«қанун әмрини билишим биләнла...»** — грек тилида «қанун әмри маңа кәлгәндила,....». **«....гунаму җанлинип, мени өлүмгә елип барди»** — мошу айәттики «өлүм» шүбһисизки, роһий җәһәттики өлүмни көрситиду.

7:10 «Әслидә кишигә һаятлиқ елип кәлсун дәп буйрулған қанунниң әмри ...» — мәсилән, «Қан.» 4:1ни көрүң.

7:12 1Тим. 1:8.

Гунаниң дәһшәтлик күчи

[14] Тәврат қанунининң «роһқа тәвә» екәнлигини билимиз. Бирақ мән болсам «әткә тәвә»-
дурмән, демәк гунаға қулдәк сетилғанмән. [15] Чүнки немә қиливатқинимни өзүмму
билмәймән. Чүнки өзүм нийәт қилған ишларни қилмаймән; әксичә, нәпрәтлини-
диғинимни қилимән. [16] Лекин әгәр өзүм халимиған ишларни қилсам, өзүм қанунниң
яхши екәнлигини етирап қилған болимән. [17] Шундақ екән, бу ишларни мән әмәс, бәлки
ичимдә мәвҗут болған гуна қилдуриду. [18] Ичимдә, йәни мениң әтлиримдә һеч яхши-
лиқниң мәвҗут әмәслигини билимән; чүнки яхшилиқ қилиш нийитим бар болсиму,
уни қилалмаймән. [19] Шуниң үчүн өзүм халиған яхшилиқни қилмай, әксичә халимиған
яманлиқни қилимән. [20] Өзүм нийәт қилмиған ишни қилсам, буни қилидиған мән әмәс,
бәлки ичимдә макан қилған гунадур.
[21] Буниңдин өзүмдики шундақ бир қанунийәтни байқаймәнки, яхшилиқни қилмақчи
болғинимда, яманлиқ һаман ичимдә маңа һәмраһ болиду. [22] Қәлбимдә Худаниң қану-
нидин сөйүнимән; [23] бирақ тенимдики әзалиримда башқа бир қанунийәтни сезимән.
Бу қанунийәт қәлбимдики қанун билән җәң қилип, мени тенимдики әзалиримдики
гуна садир қилдурғучи қанунийәткә әсир қилиду. [24] Немидегән дәрдмән адәммән-һә!
Өлүмгә елип баридиған бу тенимдин кимму мени қутқузар? [25] Рәббимиз Әйса Мәсиһ
арқилиқ Худаға тәшәккүр болсун! Шундақ қилип, қәлбим билән Худаниң қануниға
итаәт қилимән, лекин әтлиримдә гуна садир қилдурғучи қанунийәткә итаәт қилимән.

Муқәддәс роһтики һаятлиқ қанунийити

8 [1] Хуласилисақ, Мәсиһ Әйсада болғанлар гунаниң җазасиға мәһкүм болмайду. [2] Чүнки
Мәсиһ Әйсада болған һаятлиқни бәхш етидиған Роһниң қанунийити адәмни гунаға
вә өлүмгә елип баридиған қанунийәттин силәрни халас қилди. [3] Чүнки гуналиқ әт елип
келидиған аҗизлиқ түпәйлидин Тәврат қануни қилалмиғанни Худаниң Өзи қилди; У
Өз Оғлини гунакар әтлик қияпәттә гунани бир тәрәп қилишқа әвәтип, әттики мәвҗут
гунани өлүмгә мәһкүм қиливәтти; [4] буниң билән муқәддәс қанунниң һәққаний тәливи
әткә әгәшмәйдиған, бәлки Роһқа әгишип маңидиған бизләрдә әмәлгә ашурулиду.
[5] Чүнки әткә тәвә болғанлар әткә хас ишларниң ойида жүриду; Муқәддәс Роһқа тәвә болған-

---

7:14 **«бирақ мән болсам «әткә тәвә»дурмән, демәк гунаға қулдәк сетилғанмән»** — «әткә тәвә» яки «әттә болған» тоғрилиқ кириш сөзни көрүң.
7:14 Йәш. 52:3.
7:15 Гал. 5:17.
7:18 Яр. 6:3,5; 8:21.
7:21 **«Буниңдин өзүмдики шундақ бир қанунийәтни байқаймәнки, яхшилиқни қилмақчи болғинимда, яманлиқ һаман ичимдә маңа һәмраһ болиду»** — грек тилида «қанунийәт» вә «қанун» бирла сөз билән ипадилиниду.
7:22 Әф. 3:16.
7:23 Гал. 5:17.
7:25 **«Рәббимиз Әйса Мәсиһ арқилиқ Худаға тәшәккүр болсун!»** — демәк, у өзи қилалмайдиған ишни Худа Өзи қилған; башқичә ейтқанда, «Рәббимиз Әйса Мәсиһ арқилиқ адәмни қутқузидиған Худаға тәшәккүр!». **«шундақ қилип, қәлбим билән Худаниң қануниға итаәт қилимән, лекин әтлиримдә гуна садир қилдурғучи қанунийәткә итаәт қилимән»** — төвәндики 8-бап, 8-9-айәтни көрүң.
8:2 **«силәрни халас қилди»** — бәзи кона көчүрмә орам язмиларда «мени халас қилди» дәп йезилиду.
8:2 Юһ. 8:36; Рим. 6:18, 22; Гал. 5:1.
8:3 **«У Худа Өз Оғлини гунакар әтлик қияпәттә гунаға қурбанлиқ сүпитидә гунани бир тәрәп қилишқа әвәтип»** — Әйса Мәсиһ пүтүнләй инсан болди, униң тени бизниң тенимизгә охшаш, бирақ униң ети «гунакар әт» әмәс еди; шуңа Павлус униң: «гунакар әткә **охшайдиған** әтлик қияпәт»лик тәндә дунияға кәлгәнлигини баян қилиду.
8:3 Рос. 13:39; Рим. 3:28; Гал. 2:16; Ибр. 7:18.
8:4 **«муқәддәс қанунниң һәққаний тәливи... Муқәддәс Роһқа әгишип маңидиған бизләрдә әмәлгә ашурулиду»** — «қанунниң һәққаний тәливи» — кириш сөзимиздә «ишәнгүчиләрниң Тәврат қануни билән мунасивити тоғрилиқ» язғинимизни көрүң.

лар болса, шу Роһқа аит ишларниң ойида жүриду. [6] Әттики ой-нийәтләр адәмни өлүмгә
елип бариду; Муқәддәс Роһқа аит ой-нийәтләр һаятлиқ вә хатирҗәм-аманлиқтур; [7] чүнки
әттики ой-нийәтләр Худаға дүшмәнликтур; чүнки әт Худаниң қануниға бойсунмайду һәм
һәтта униңға бойсунуши мүмкин әмәс; [8] әттә болғанлар Худани хурсән қилалмайду.
[9] Амма силәргә кәлсәк, пәқәт Худаниң Роһи дәрвәқә ичиңларда яшаватқан болса, силәр
әттә әмәс, бәлки Роһта яшайсиләр. Амма Мәсиһниң Роһиға егә болмиған адәм болса, у
Мәсиһкә мәнсуплардин әмәс. [10] Лекин Мәсиһ қәлбиңларда болса, тениңлар гуна түпәй-
лидин өлүмниң илкидә болсиму, һәққанийлиқ түпәйлидин роһуңлар һаяттур. [11] Һалбу-
ки, өлгән Әйсани өлүмдин Тирилдүргүчиниң Өзидики Роһ силәрдә яшиса, Мәсиһни
өлүмдин тирилдүргүчи қәлбиңларда яшаватқан Роһи арқилиқ өлидиған тениңларниму
һаяти күчкә егә қилиду.
[12] Шуниң үчүн, қериндашлар, биз әткә қәриздар әмәс, йәни униңға әгишип яшашқа
қәриздар әмәсмиз. [13] Чүнки әткә әгишип яшисаңлар, һалак болисиләр; лекин Муқәддәс
Роһқа тайинип әттики қилмишларни өлүмгә мәһкүм қилсаңлар, яшайсиләр. [14] Чүн-
ки кимләрки Худаниң Роһиниң йетәкчилигидә яшиса, шуларниң һәммиси Худаниң
пәрзәнтлиридур. [15] Чүнки силәр қобул қилған роһ қуллуққа аит әмәс, шундақла силәр-
ни қайта қорқунучқа салғучи бир хил роһ әмәс, бәлки силәр оғуллуққа елип баридиған
Роһни қобул қилғансиләр; У арқилиқ «Абба, ата!» дәп нида қилимиз. [16] Роһ бизниң өз
роһумиз билән биллә бизниң Худаниң балилири екәнлигимизгә гувалиқ бериду. [17] Ху-
даниң балилири екәнмиз, әнди мирасхорлармиз болимиз — Худаниң мирасхорлири
һәмдә Мәсиһ билән тәң мирасхор болимиз — пәқәтла униң билән тәң азап-оқубәт тарт-
сақла, униң билән шан-шәрәптин тәң бәһримән болимиз.

Кәлгүсидики шан-шәрәп

[18] Чүнки мән һазирқи азап-оқубәтләрниң кәлгүсидә биздә ашкарилинидиған шан-шәрә-
пләргә һеч селиштурғучилиғи йоқ дәп һесаплаймән. [19] Чүнки пүткүл каинат Худаниң

8:5 **«Муқәддәс Роһ»** — грек тилида «Роһ». 6-, 13-, 23-, 26- вә 27-айәттиму шундақ.
8:5 1Кор. 2:14.
8:9 1Кор. 3:16.
8:10 **«Лекин Мәсиһ қәлбиңларда болса, тениңлар гуна түпәйлидин өлүмниң илкидә болсиму, һәққанийлиқ түпәйлидин роһуңлар һаяттур»** — демәк, бириси етиқат арқилиқ Худаниң һәққанийлиғиға еришкән болса, шу һаман мәңгүлүк һаят униң роһида башлиниду. Башқа бир хил тәрҗимиси: «һәққанийлиқ түпәйлидин *(Муқәддәс)* Роһ силәрниң һаятиңлар болди».
8:11 **«Мәсиһ Әйсани өлүмдин Тирилдүргүчи»** — Худа, әлвәттә. **«Һалбуки, өлгән Әйсани өлүмдин Тирилдүргүчиниң Өзидики Роһ силәрдә яшиса, Мәсиһни өлүмдин Тирилдүргүчи қәлбиңларда яшаватқан Роһи арқилиқ өлидиған тениңларниму һаяти күчкә егә қилиду»** — бу баянни икки тәрәптә чүшәнгили болиду: *(1)* Худа қиямәт күнидә бу дунияда өлидиған тенимизни тирилдүриду; *(2)* тенимиз бу дунияда гуна түпәйлидин «өлүмгә мәһкүм болған» *(10-айәт)*, лекин Худа бизгә Өз Роһи арқилиқ һаят өткүзүп, тенимизни күчәйтип җанландуриду. Бизниңчә һәр икки мәнаси тоғридур.
8:11 Рим. 6:4, 5; 1Кор. 6:14; 2Кор. 4:14; Әф. 2:5; Кол. 2:13.
8:13 **«... Әткә әгишип яшисаңлар, һалак болисиләр»** — грек тилида «... Әткә әгишип яшисаңлар, өлисиләр».
8:14 Гал. 5:18.
8:15 **«...силәр оғуллуққа елип баридиған Роһни қобул қилғансиләр»** — «оғуллуққа елип баридиған» — «Худаға оғул болушқа елип баридиған», демәк. Грек тилида бу сөз адәттә бирисиниң житим балини өз оғлум дәп қобул қилип беқивелишини көрситиду. **«У арқилиқ «Абба, ата!» дәп нида қилими»** — «Абба» дегән сөз ибраний тили болуп, «сөйүмлүк ата» дегән мәнада. «Абба» һәм сөйүмлүк мунасивәтни һәм һөрмәтни билдүриду. Павлус ибраний тилидики бу сөзни грек тилида сөзләйдиған Рим шәһиридики етиқатчиларға мошу йәрдә тонуштуриду.
8:15 Йәш. 56:5; 1Кор. 2:12; Гал. 3:26; 4:5, 6; 2Тим. 1:7.
8:16 2Кор. 1:22; 5:5; Әф. 1:13; 4:30.
8:17 2Тим. 2:11,12.
8:18 **«кәлгүсидә биздә ашкарилинидиған шан-шәрәпләргә һеч селиштурғучилиғи йоқ»** — «һеч селиштурғучилиғи йоқ» грек тилида «селиштурушқа әрзимәйду». «Биздә ашкарилинидиған шан-шәрәпләр» — башқа бир хил тәрҗимиси: «бизгә ашкарилинидиған шан-шәрәпләр...». Бирақ кейинки айәткә қариғанда тәрҗимимиз тоғридур.
8:18 Мат. 5:12; 2Кор. 4:10, 17; Фил. 3:20; 1Пет. 4:13; 1Юһ. 3:1, 2.

оғуллирининң аян қилинишини интизарлиқ билән күтмәктә. [20-21] Чүнки яритилған каи-
нат Худаниң ләнити астида келип, бемәналиққә чөктүрүлди. Бу, каинатниң өз ихтияри
билән әмәс, бәлки уни чөктүргүчининң ирадиси билән болди вә шундақ үмүти билән
болдики, каинат өзиму чириштин болған қуллуқтин қутқузулуп, Худаниң пәрзәнтлиригә
беғишлинидиған шан-шәрәпкә тәвә болған һөрлүккә ериштүрүлүштин ибарәт еди.
[22] Чүнки пүткүл каинатниң һазирғичә налә-пәряд көтирип, туғут толғиғининң азавини
бирликтә тартиватқанлиғини билимиз. [23] Ялғуз каинат әмәс, һәтта бизму, йәни муқәддәс
Роһниң тунҗа чиқарған мевисидин бәһримән болған бизләрму дилимизда налә-пәряд
көтәрмәктимиз һәмдә Худаниң оғуллири сүпитидә қобул қилинишимизни, йәни тени-
мизниң ниҗатниң һөрлүгигә чиқирилишини интизарлиқ билән күтмәктимиз.
[24] Биз үмүткә бағланғачқа тқузулған екәнмиз. Лекин үмүт қилинған нәрсә көрүлгән
болса, у йәнә үмүт боламду? Кимму көз алдидики нәрсини үмүт қилсун? [25] Бирақ, техи
көрмигинимизгә үмүт бағлиған екәнмиз, уни сәвирчанлиқ билән күтүшимиз керәктур.
[26] Шуниңдәк, инсаний аҗизлиғимизда Муқәддәс Роһ келип бизгә ярдәм қилиду; чүн-
ки қандақ дуа қилишимиз керәклигини билмәймиз. Лекин Роһниң Өзи ипадилигүсиз
налә-пәряд билән биз үчүн Худаниң алдида туруп дуа-тилавәт қилмақта. [27] Инсанлар-
ниң қәлбини инчикиләп күзитип Қариғучи болса, Муқәддәс Роһниң ой-нийәтлирининң
немә екәнлигини билиду; чүнки У Худаниң ирадиси бойичә муқәддәс бәндилири үчүн
Худаниң алдида дуа қилип өтүнмәктә. [28] Шундақла шуни билимизки, пүткүл ишлар
Худани сөйидиғанларниң, йәни Униң мәхсәт-муддиаси бойичә чақирилғанларниң
бәхит-бәрикитигә бирликтә хизмәт қилмақта. [29] Чүнки Худа алдин көңлигә пүккән-
кишиләрни, уларниң кәлгүсидә Өз Оғлиниң образиға охшаш болидиғинини, Оғлиниң
нурғун қериндашлири арисидики тунҗа оғли болидиғинини алдин бәлгүлигән. [30] Ал-
дин бекиткән кишиләрни У чақирди, чақирған кишиләрни У һәққаний қилди; һәққаний
қилғанларға У шан-шәрәп ата қилди.

Худаниң меһир-муһәббитининң күчлүклиги

[31] Ундақта, бу ишларға йәнә немә дәйли? Худа биз тәрәптә турған екән, кимму бизгә қар-
ши чиқалисун?! [32] Өз Оғлиниму айимай, Уни һәммимиз үчүн пида йолиға тапшурған

8:22 Вәһ. 5:13

8:23 **«...Худаниң оғуллири сүпитидә қобул қилинишимиз...»** — грек тилида «оғуллуққа қобул қилинишимизни». **«ялғуз каинат әмәс, һәтта бизму, йәни Муқәддәс Роһниң тунҗа чиқарған мевисидин бәһримән болған бизләрму дилимизда налә-пәряд көтәрмәктимиз һәмдә Худаниң оғуллири сүпитидә қобул қилинишимизни, йәни тенимизниң ниҗатниң һөрлүгигә чиқирилишини интизарлиқ билән күтмәктимиз»** — бу айәттики үч нуқта тоғрилиқ тохтилимиз; *(1)* «Муқәддәс Роһниң тунҗа чиқарған мевиси»; бу ибариниң бәлким икки җәһәти бар: *(a)* Муқәддәс Роһ барлиқ ишәнгүчиләрдә Худаниң мевисини, йәни муһәббәт, шатлиқ, хатирҗәмлик қатарлиқларни чиқириду; бу мевә болса Худаниң падишалиғининң бу дунияда чиқарған тунҗа мевисидур вә шундақла униң реаллиғиға испат болиду *(14:17ни көрүң)*; *(ә)* ишәнгүчиләр өзлиридә чиқирилған бу мевидин бәһримән болуп, униңдин Худаниң падишалиғининң кәлгүсидә пүткүл дунияға, җүмлидин өзлириниң һәммиси үстигә толуқ һөкүмранлиқ қилидиғанлиғиға испат һәм капаләт дәп билиду; *(2)* «оғул сүпитидә қобул қилиниш» — кона заманларда мөтивәр адәм мәлум намрат яки «җәмийәттә орни йоқ» бир яш кишини беқивалмақчи болса, җамаәтни чоң сорунға чақирип уни «өз оғлум», «өз қизим» дәп җакалайтти. Расул Худаму кәлгүсидә аләм алдида ишәнгүчиләрни «Өз оғлум» дәп шундақ җакалайдиғанлиғини көрсәтмәкчи. *(3)* «тенимизниң ниҗаттики һөрлүккә чиқирилиши» — һазир ишәнгүчиләргә Худаниң ниҗат-илтипати билән йеңи роһи, йеңи қәлби бар; Мәсиһ Әйса биз үчүн еришкән ниҗатта йәнә «йеңи тенимиз»му бар, қиямәт күнидә уни У бизгә бериду.

8:23 Луқа 21:28.

8:26 **«...инсаний аҗизлиғимизда Муқәддәс Роһ келип бизгә ярдәм қилиду... »** — «Муқәддәс Роһ» — грек тилида пәқәт «Роһ» дейилиду.

8:26 Мат. 20:22; Яқ. 4:3.

8:29 **«Худа... Оғлиниң нурғун қериндашлири арисидики тунҗа оғли болидиғинини алдин бәлгүлигән»** — «тунҗа оғул» биринчи орунда, мошу йәрдә пүткүл аләмдә биринчи орунда туриду, әлвәттә. «Зәб.» 88:28ни көрүң.

8:29 Кол. 1:18.

8:31 Чөл. 14:8.

Худа, Униңға қошуп һәммини бизгә шәртсиз ата қилмай қаларму? [33] Кимму Худаниң
таллиғанлири үстидин шикайәт қилалисун?! Худа һәққаний қилған йәрдә, [34] кимму гу-
наға мәһкүм қилалисун? Өлгән, шундақла тирилгән вә Худаниң оң йенида туруватқан,
һәмдә биз үчүн Худаниң алдида туруп дуа-тилавәт қиливатқан Мәсиһ шундақ қилар-
му?! [35] Ким бизни Мәсиһниң меһир-муһәббитидин айриветәлисун? Җапа-мушәққәт-
му, дәрд-әләмму, зиянкәшликму, ачарчилиқму, яланачлиқму, хейим-хәтәрму яки
қиличму? [36] Муқәддәс язмиларда ейтилғинидәк: —
«Сени дәп күн бойи қирилмақтимиз,
Боғузлинишни күтүп турған қойлардәк һесапланмақтимиз».
[37] Бирақ бизни Сөйгүчигә тайинип буларниң һәммисидә ғалипларниң ғаливи бол-
мақтимиз; [38] Шуниңға қәтъий қайил қилиндимки, мәйли өлүм болсун һаятлиқ болсун,
пәриштиләр болсун җин-шәйтан һөкүмранлар болсун, һазирқи ишлар яки кәлгүсидики
ишлар болсун, һәр қандақ роһий күчләр болсун, [39] пәләк болсун һаң болсун, шундақла
пүткүл каинатта яритилған һәр қандақ башқа бир шәйи болсун, бизни Рәббимиз Мәсиһ
Әйсада болған Худаниң меһир-муһәббитидин һеч қачан айриватқучи болалмайду.

Худа вә Униң таллиғини Исраил

9 [1] Мән Мәсиһтә һәқиқәтни сөзләймән, ялған гәп ейтмаймән, виждиним Муқәддәс
Роһниң илкидә болуп өзәмгә гувалиқ қилмақта — [2] Қәлбимдә зор дәрд-әләм
вә түгимәс азап бар. [3-4] Чүнки мениң бурадәрлирим, йәни җисмaний җәһәттики
қериндашлирим болған Исраилларни нижат тапқузалисам Худаниң ләнитигә келип
Мәсиһтин мәһрум қилинишимни тиләшкә рази едим; улар Исраиллар! — уларға оғуллуқ
һоқуқи, Худаниң шан-шәривиниң аян қилиниши, әһдилири, Тәврат қанунининң аманәт
болуши, ибадәт хизмәтлири вә Тәврат вәдилири несивә қилинди. [5] Улуқ ибраний ата-
бовилири уларниңкидур; җисмaний җәһәттә Мәсиһ уларниң әҗдатидур. У барлиқ
мәвҗудат үстидин һөкүм сүргүчи, мәңгү мубарәк Худадур. Амин!
[6] — Бирақ Худаниң Исраилға болған сөзи бекар болди, демәймән; чүнки Исраилдин болған-

---

8:32 **Яр. 22:12; Йәш. 53:5; Юһ. 3:16.**
8:33 **Йәш. 50:8.**
8:34 **«Өлгән, шундақла тирилгән вә Худаниң оң йенида туруватқан, һәмдә биз үчүн ... дуа-тилавәт қиливатқан Мәсиһ»** — «Худаниң оң йенида» болса аләмниң әң жуқури җайи, һәммини башқуридиған йәр.
8:34 **Ибр. 7:25.**
8:36 **«Сени дәп күн бойи қирилмақтимиз, боғузлинишни күтүп турған қойлардәк һесапланмақтимиз»** — «Зәб.» 43:23 — нәқил кәлтүрүлгән бу айәт бойичә ишәнгүчиләр Худаниң йолида, Худани дәп көп җапа-мушәққәтләргә вә зиянкәшликкә учриши мүмкин.
8:36 **Зәб. 43:23; 1Кор. 4:9; 2Кор. 4:11.**
8:38 **«пәриштиләр болсун җин-шәйтан һөкүмранлар болсун,...»** — «җин-шәйтан һөкүмранлар» болса грек тилида пәқәт «һөкүмранлар»ла дейилиду. Инҗилда бу сөз адәттә җин-шәйтанларни көрситиду *(«Әф.» 6:12ни көрүң)*. **«һәр қандақ роһий күчләр болсун»** — грек тилида «һәр қандақ күчләр болсун».
9:1 **«мән Мәсиһтә һәқиқәтни сөзләймән»** — «Мәсиһтә»: «Мәсиһкә мәнсуп болуп, Униң йетәкчилигидә, Униңдин илтипат, күч-қудрәтни алғанда.....» дегән мәнада,. «Кириш сөз»имизниму көрүң.
9:1 **Рим. 1:9; 2Кор. 1:23; 11:31; Гал. 1:20; Фил. 1:8; 1Тес. 2:5; 5:27.**
9:3-4 **«уларға оғуллуқ һоқуқи,... вә Тәврат вәдилири несивә қилинди»** — «оғуллуқ һоқуқи» дегәклик, Мәсиһ арқилиқ Худаға оғул болуштики имтияз.
9:3-4 **Мис. 32:32; Рим. 10:1; Мис. 4:22; Қан. 7:6; Рим. 2:17; 3:2; Әф. 2:12.**
9:5 **«улуқ ибраний ата-бовилири»** — демәк, Ибраһим, Исһақ, Якуп, Йүсүп вә Йәһуда қатарлиқлар. **«җисмaний җәһәттә Мәсиһ уларниң әҗдатидур»** — демәк, Мәсиһниң туғулушиниң **роһий җәһәтиму** бар еди — У һәм инсандин *(пак Исраиллиқ қиз Мәрйәмдин)* һәм Муқәддәс Роһдин туғулған. **«...мәсиһ уларниң әҗдатидур. У барлиқ мәвҗудат үстидин һөкүм сүргүчи, мәңгү мубарәк Худадур. Амин!»** — расул Павлусқа әң дәрд йәткүзидиған иш — Мәсиһ Исраилда туғулған вә толуқ Худалиқ тәбиити болсиму, Исраиллар өзлири уни, йәни өз Мәсиһини һеч тонумайтти.
9:5 **Йәр. 23:6; Юһ. 1:1; Рос. 20:28; Рим. 1:4; Ибр. 1:8,9,10.**

ларниң һәммисила һәқиқий Исраил һесапланмайду; [7] шуниңдәк, Ибраһимниң әвлатлири болсиму, һәммисила униң пәрзәнтлири һесапланмайду. Чүнки муқәддәс язмиларда Ибраһимға: «Исһақтин төрәлгәнләрла сениң нәслиң һесаплиниду» — дейилгән.
[8] Демәк, җисманий җәһәттин Ибраһимдин төрәлгән пәрзәнтләр Худаниң пәрзәнтлири болувәрмәйду, бәлки Худаниң вәдиси арқилиқ төрәлгәнләр Ибраһимниң һәқиқий нәсли һесаплиниду. [9] Чүнки Худаниң бәргән вәдиси мундақ еди: «Келәр жили мошу чағда қайтип келимән, Сараһ бир оғулға ана болиду».
[10] Униң үстигә, Ривкаһ бир әрдин, йәни әҗдатимиз Исһақтин қош гезәккә һамилдар болғанда, [11-12] Пәрзәнтлири техи туғулмиғанда, һеч қандақ яхши яки яман ишниму қилмаста, Худа Өзиниң адәмләрни таллаштики муддиасиниң уларниң қилған иш-әмәллиригә әмәс, пәқәт Чақирғучи болғанниң ирадисигә асасланғанлиғини көрситиш үчүн, Ривкаһға: «Чоңи кичигиниң хизмитини қилиду» — дейилгән еди. [13] Худди йәнә муқәддәс язмиларда ейтилғинидәк: «Яқупни сөйдүм, Әсавдин нәпрәтләндим».
[14] Ундақта, буларға немә дәйли? Худада адаләтсизлик барму? Һәргиз йоқ! [15] Чүнки Худа Мусаға мундақ дегән: —
«Кимгә рәһим қилғум кәлсә, шуниңға рәһим қилимән,
Кимгә ич ағритқум кәлсә, шуниңға ич ағритимән».
[16] Демәк, бу иш инсанниң ирадисигә яки уларниң тиришчанлиғиға әмәс, бәлки рәһимдиллиқ көрсәткүчи Худаға бағлиқтур. [17] Чүнки Худа муқәддәс язмиларда Пирәвнгә мундақ дегән: — «Мениң сени тиклишимдики мәхсәт дәл шуки, қудритимни үстүңдә көрситиш һәмдә намимниң пүткүл җаһанға җакалиниши».
[18] Демәк, Худа халиқиниға рәһим қилиду, халиқинини таш жүрәк қилиду.

Худаниң ғәзиви вә шапаити

[19] Әнди бәлким сән маңа: «Худаниң ирадисигә һеч ким қарши чиқалмайдиған турса, ундақта Худа немә үчүн инсанни әйипләйду?» — дейишиң мүмкин.
[20] Бирақ, әй инсан, Худа билән такаллашқидәк кимсән? Қелипта шәкилләндүрүлүватқан

9:6 Чөл. 23:19; Юһ. 8:39; Рим. 2:28; 3:3; 2Тим. 2:13.
9:7 **«Исһақтин төрәлгәнләрла сениң нәслиң һесаплиниду»** — *(«Яр.» 21:12)*. Бу сөз интайин қисқа болуп, толуқ мәнаси: «Мән саңа вәдә қилған әвлатлириң, йәни пүткүл дунияға бәхитимни йәткүзидиған әвлатлириң Исмаилдин әмәс, Исһақтинла келип чиқиду» дегәндәк.
9:7 Яр. 21:12; Гал. 3:29; 4:23; Ибр. 11:18.
9:8 Гал. 4:28.
9:9 **«Келәр жили мошу чағда қайтип келимән, Сараһ бир оғулға ана болиду»** — *(«Яр.» 18:10, 14)*. Бу айәттә дейилгән «оғул» Исһақ болиду.
9:9 Яр. 18:10.
9:10 Яр. 25:21.
9:11-12 **«Худа Өзиниң адәмләрни таллаштики муддиасиниң уларниң қилған иш-әмәллиригә әмәс, пәқәт Чақирғучи болғанниң ирадисигә асасланғанлиғини көрситиш үчүн...»** — «Чақирғучи болған» — Худа Өзи, әлвәттә. **«Чоңи кичигиниң хизмитини қилиду»** — *(«Яр.» 25:23)*. Қош гезәкниң кичиги Яқуп, чоңи Әсав болиду.
9:11-12 Яр. 25:23.
9:13 **«Яқупни сөйдүм, Әсавдин нәпрәтләндим»** — Тәврат, «Мал.» 1:2-3.
9:13 Мал. 1:2-3.
9:14 Қан. 32:4; 2Тар. 19:7; Аюп 34:10.
9:15 **«Кимгә рәһим қилғум кәлсә, шуниңға рәһим қилимән, кимгә ич ағритқум кәлсә, шуниңға ич ағритимән»** — «Мис.» 33:19.
9:15 Мис. 33:19.
9:17 **«Чүнки Худа муқәддәс язмиларда Пирәвнгә мундақ дегән:...»** — Пирәвн Мисирдики падиша болуп, Исраилларни қуллуққа салған. У Худаниң Муса пәйғәмбәр арқилиқ кәлгән пәрманлириға зор қаршилиқ көрсәткән вә барғансери Худаға қарап өз көңлини таш қилип Униң сөзини аңлимиған. Бирақ ахир берип Худа Өзиниң шан-шәривини көрситиш үчүн, «Мисирдин чиқиш»та хатириләнгәндәк, «Худа Пирәвнниң көңлини қаттиқ қилди» *(9:12)* вә шуниң билән Исраилни униң қолидин қутқузуш үчүн нурғун мөҗизиләрни яратти. **«Мениң сени тиклишимдики мәхсәт дәл шуки, қудритимни үстүңдә көрситиш һәмдә намимниң пүткүл җаһанға җакалиниши»** — «Мис.», 9:16.
9:17 Мис. 9:16.

нәрсә өзини шәкилләндүргүчигә: —
«Мени немә үчүн бундақ ясидиң?» — дейәләмду? 21 Хумданчиниң охшаш бир калләк
лайдин есил орунға ишлитидиған қачиму, шундақла адәттики орунға ишлитидиған
қачиму ясаш һоқуқи йоқму? 22 Худа Өз ғәзивини көрситишни вә күч-қудритини то-
нутушни нийәт қилған болса, ғәзивигә лайиқ болған, һалакәткә тәйярланған «қачи-
лар»ға адәттин ташқири сәвирчанлиқ билән көкси-қарнини кәң қилип кәлгән болса,
униңға немә бопту? 23-24 Вә шуниң билән Өзиниң рәһим-шәпқитиниң нишани қилған вә
шан-шәрәпкә муйәссәр болушқа алдин-ала тәйярлиған «қачилар»да, йәни Өзи Йәһудий-
лар арисидинла әмәс, бәлки әлләр арисидинму чақирған бизләрдә шан-шәривиниң чәк-
сизлигини намайән қилиш үчүн шундақ қилишни халиған болса, буниңға немә бопту?
25 Бу худди Худаниң Һошия пәйғәмбәр арқилиқ ейтқинидәк: —
«Әсли хәлқим һесапланмиған хәлиқни хәлқим,
Әсли сөймигәнләрни сөйгәнлирим дәймән»;
26 вә йәнә: — «Бурун уларға: «Силәр Мениң хәлқим әмәссиләр» дейилгән җайда,
Кәлгүсидә дәл шу җайда уларға «Тирик Худаниң оғуллири!» дегән нам берилиду».
27 Йәшая пәйғәмбәрму Исраил тоғрилиқ мундақ җакалиған еди: —
«Исраилларниң сани деңиз саһилидики қумдәк көп болсиму, лекин пәқәт бирла «қал-
ди» қутқузулиду; 28 чүнки, Пәрвәрдигар Өз ишини түгитиветип, һәққанийлиқ билән
тездин уни иҗра қилиду; чүнки У йәр йүзидә һөкүмини тәлтөкүс вә тез иҗра қилиду».
29 Йәшая пәйғәмбәр йәнә алдин-ала ейтқинидәк: — «Әгәр самави қошунларниң Сәрдари
болған Пәрвәрдигар бизгә бир нәсил қалдурмиған болса, Содом шәһиридәк, Гоморра
шәһиридәк йоқалған болаттуқ».

9:20 Йәш. 29:16, 45:9; Йәр. 18:6.

9:21 **«Хумданчиниң охшаш бир калләк лайдин есил орунға ишлитидиған қачиму, шундақла адәттики орунға ишлитидиған қачиму ясаш һоқуқи йоқму?»** — «есил орунға ишлитидиған қачиму... адәттики орунға ишлитидиған қачиму...» немини көрситиду? Мәсилән, бир қачида өй ғоҗайини шарап ичиду, башқа бир қачиға балиниң тәрәтлири елиниду. Иккисиниң өз ишлитиш орни бар, бирақ буларниң бири «есил» бири «адәттики» дәп һесаплиниду.

9:21 2Тим. 2:20.

9:22 **«һалакәткә тәйярланған «қачилар»»** — яки «өзлирини һалакәткә тәйярлиған «қачилар»».

9:23-24 **«Худа Өз ғәзивини көрситишни вә күч-қудритини тонутушни нийәт қилған болса, ғәзивигә лайиқ болған, һалакәткә тәйярланған «қачилар»ға адәттин ташқири сәвирчанлиқ билән көкси-қарнини кәң қилип кәлгән болса, униңға немә бопту? Вә шуниң билән өзиниң рәһим-шәпқитиниң нишани қилған вә шан-шәрәпкә муйәссәр болушқа алдин-ала тәйярлиған «қачилар»да, йәни Өзи Йәһудийлар арисидинла әмәс, бәлки әлләр арисидинму чақирған бизләрдә шан-шәривиниң чәксизлигини намайән қилиш үчүн шундақ қилишни халиған болса, буниңға немә бопту?»** — *(22-24-айәт)* оқурмәнләр диққәт қилса билидуки, Павлус өзиниң ушбу муһим соалиға җавап бәрмәйду. Соалниң умумий шәкли: «Худа шундақ қилишни халиған болса әнди бизниң қандақму униң билән талаллишиш һоқуқимиз бар?» дегәндәк. Әйни әһвал униң дегинидәк болсун яки болмисун, бу бизниң ишимиз әмәс, бәлки Худаниңкидур. Бизгә нисбәтән әң муһими шуки, гунайимиздин қутулушни халисақла, Худа Өзи Мәсиһниң қурбанлиғи арқилиқ тәйярлиған товва қилиш етиқатлиқ йолини алдимизға очуқ қилди.

9:25 **«Әсли хәлқим һесапланмиған хәлиқни хәлқим, әсли сөймигәнләрни сөйгәнлирим дәймән»** — «Һош.» 2:23.

9:25 Һош. 2:25

9:26 **«Бурун уларға: «Силәр Мениң хәлқим әмәссиләр» дейилгән җайда, кәлгүсидә дәл шу җайда уларға «Тирик Худаниң оғуллири!» дегән нам берилиду»** — «Һош.» 1:10.

9:26 Һош. 2:1; 1Пет. 2:10.

9:27 Йәш. 10:22.

9:28 **«Исраилларниң сани деңиз саһилидики қумдәк көп болсиму, лекин пәқәт бирла «қалди» қутқузулиду; чүнки, Пәрвәрдигар Өз ишини түгитиветип, һәққанийлиқ билән тездин уни иҗра қилиду; чүнки У йәр йүзидә һөкүмини тәлтөкүс вә тез иҗра қилиду»** — *(27-28-айәт)* «Йәш.» 10:22-23. Бәзи кона көчүрмә язмиларда Йәшаяниң бешарити сәл қисқирақ: «Пәрвәрдигар бу йәр йүзи үстидин чиқарған һөкүмини тәлтөкүс вә тез иҗра қилиду» дәп нәқил кәлтүрүлиду.

9:28 Йәш. 10:22, 23.

9:29 **«Әгәр самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар бизгә бир нәсил қалдурмиған болса, Содом шәһиридәк, Гоморра шәһиридәк йоқалған болаттуқ»** — «Йәш.» 1:9. Оқурмәнләрниң есидә барки, Худа Содом вә Гоморра шәһәрлирини рәзиллиги түпәйлидин үстигә от вә гүнгүрт яғдуруп йоқатқан *(«Яр.» 19-бап)*.

9:29 Яр. 19:24; Йәш. 1:9; 13:19; Йәр. 50:40; Әз. 16:46.

Исраилларниң путлишип кетиши

[30] Ундақта, буларға немә дейишимиз керәк? Һәққанийлиққа интилмигән әлликләр
һәққанийлиққа, йәни етиқатқа асасланған бир хил һәққанийлиққа еришти. [31] Лекин
Исраил һәққанийлиқни көрсәткән Тәврат қануниға интилгини билән қанунниң тәли-
вигә йетәлмиди.
[32] Немә үчүн? Чүнки уларниң һәққанийлиққа интилиши етиқат билән әмәс, бәлки «са-
ваблиқ ишлар» билән еди. Улар «путликашаң таш»қа путлишип жиқилип чүшти; [33] худ-
ди муқәддәс язмиларда йезилғинидәк:
«Хәлиқни путлишидиған путликашаң ташни,
Адәмни жиқитидиған қорам ташни Зионға қойдум,
Униңға етиқат қилғучи һәргиз йәргә қаритилип қалмас».

10 [1] Қериндашлар, жүрәк интизарим, шундақла Худаға йелинишим Исраилларниң
қутқузулуши үчүндур. [2] Чүнки шуниңға гувалиқ бериманки, уларниң Худаға
һәқиқәтәнму қизғин интилиши бар, бирақ уларниң интилиши һәқиқий билим
үстигә қурулған әмәс. [3] Чүнки улар Худаниң һәққанийлиғини билмигәчкә, униң
орниға өзлириниң һәққанийлиғини тикләшкә тиришип, Худаниң һәққанийлиғиға
бойсунмиди. [4] Чүнки Тәврат қанунниниң нишан-мәхсити Мәсиһниң Өзидур; шуниң
билән етиқат қилғучиларниң һәр бири үчүн һәққанийлиқ бар болди.
[5] Чүнки Тәврат қануниға әмәл қилиштин кәлгән һәққанийлиқ һәққидә Муса пәйғәмбәр
мундақ язған; «Қанунниң әмирлиригә әмәл қилғанлар шу ишлиридин һаятлиқ тапиду».
[6] Лекин етиқаттин болған һәққанийлиқ мундақ дәйду: — «Көңлүңдә: — «Ким асманға
чиқар?» (йәни «Ким Мәсиһни асмандин елип чүшүрәр?») [7] вә яки «Һаң тегигә ким

9:30 «әлликләр» — йәни «Йәһудий әмәсләр».
9:31 Рим. 10:2; 11:7.
9:32 «уларниң һәққанийлиққа интилиши етиқат билән әмәс, бәлки «саваблиқ ишлар» билән еди» — «саваблиқ ишлар»: — оқурмәнләргә мошу мәктуптин һазир аян болидуки, Худа алдида бизгә һеч иш «саваб» һесапланмайду; һәққанийлиқ пәқәт у әвәткән Мәсиһкә бағлиған етиқаттин келиду. Шуңа «саваблиқ ишлар» *(«Худа бу ишлар арқилиқ маңа саваб қошуп бериду» дегән мәнада чүшәнгән болсақ)* Худа алдида қәтъий мәвҗут әмәстур.
9:33 «Адәмни жиқитидиған қорам ташни Зионға қойдум» — «Зион» дегән, Йерусалимниң яки Исраилниң бир шеирий нами. **«Хәлиқни путлишидиған путликашаң ташни, адәмни жиқитидиған қорам ташни Зионға қойдум, униңға етиқат қилғучи һәргиз йәргә қаритилип қалмас»** — толуқ бешарәт «Йәш.» 8:14, 28:16дә тепилиду. Оқурмән бу айәтләрни өзи оқуса униңдин бу ташниң Әйса Мәсиһниң екәнлигини көрәләйду. Уни қобул қилмиғанлар һәққанийлиққа еришмәй жиқилиду; уни қобул қилғанлар һәққаний қилинип тик туриду.
9:33 Зәб. 2:12; 118:22; Пәнд. 16:20; Йәш. 8:14; 28:16; Йәр. 17:7; Мат. 21:42; 1Пет. 2:6.
10:2 «уларниң Йәһудийларниң Худаға һәқиқәтәнму қизғин интилиши бар, бирақ уларниң интилиши һәқиқий билим үстигә қурулған әмәс» — «һәқиқий билимгә үстигә қурулған әмәс»: Йәһудийларниң көп диний мәзһәпидикиләргә нисбәтән әң муһим иш Тәврат қануни үстидики «билим» вә «билим ашуруш» еди. Шуниң билән Павлусниң бу сөзи ишәнмигән Йәһудийларға бәк еғир келиши мүмкин еди.
10:2 Рос. 22:3; Рим. 9:31; Гал. 4:17.
10:4 «Тәврат қанунниниң нишан-мәхсити Мәсиһниң Өзидур» — грек тилида «нишан-мәхсәт» дегәнниң «хатимә» дегән йәнә бир мәнасиму бар. Демәк, айәтниң мәнаси: *(1)* Худаниң Тәврат қанунида болған мәхсити инсанға өз гунайини тонутуп, Мәсиһниң қутқузушиға муһтаж болғанлиғини билдүрүштин ибарәт еди; шуңа Худа қанунни бәргән вақтида Мәсиһниң дунияға келишини көзлигән еди; *(2)* Мәсиһ Өзи Тәврат қанунини мукәммәл әмәлгә ашурди, жүмлидин Тәврат қануни тәләп қилған, шундақла бешарәт бәргән гунани жуйидиған қурбанлиқни қилди; *(3)* Мәсиһ Тәврат қанунини толуқ әмәлгә ашурғандин кейин, етиқат қилғучилар үчүн униң һеч тәливи қалмиди *(7:4ни көрүң)*. Мәзкур айәт бу мәналириниң һәммисини өз ичигә алиду.
10:4 Мат. 5:17; Рос. 13:38; 2Кор. 3:13; Гал. 3:24.
10:5 «Қанунниң әмирлиригә әмәл қилғанлар шу ишлиридин һаятлиқ тапиду» — «Лав.» 18:5 вә йәнә «Қан.» 4:1, 6:24.
10:5 Лав. 18:5; Әз. 20:11; Гал. 3:12.
10:6 Қан. 30:12.

чүшәр?» (йәни «Мәсиһни өлүмдин ким қайтурар?») — демигин».
[8] Әнди шу һәққанийлиқ немә дәйду? — «Сөз-калам саңа йеқиндур, тилиңда вә дилиң-
дидур!» — бу сөз-калам дәл биз җакалайдиған етиқатниң сөзидур. [9] Демәк, «Әйсаниң
Рәб екәнлигини ағзиң билән етирап қилсаң вә қәлбиңдә Худаниң уни өлүкләр ариси-
дин тирилдүргәнлигигә ишәнсәң, қутқузулисән»! [10] Чүнки инсан қәлбидә етиқат қилиш
билән һәққаний қилиниду, еғизида етирап қилиш билән ниҗатқа еришиду. [11] Муқәддәс
язмиларда дейилгәндәк; «Униңға етиқат қилғучиниң һәр бири һәргиз йәргә қаритил-
мас». [12] Чүнки бу җәһәттә Йәһудийлар билән Грекларниң пәрқи йоқ; һәр иккисиниң
Рәбби һәмминиң Рәббидур вә Өзигә нида қилғанларниң һәммисигә мол байлиқлирини
айимайду. [13] Чүнки: «Кимдиким Рәбниң намини чақирип нида қилса қутқузулиду».
[14] Лекин Рәбгә ишәнмигән киши қандақму Униңға нида қилалисун? У тоғрилиқ аң-
лимиған киши қандақму Униңға ишәнсун? Хуш хәвәр җакалиғучи болмиса, улар уни
қандақму аңлиялисун? [15] Шу җакалиғучилар әвәтилмигән болса, хуш хәвәрни қандақ-
му йәткүзәлисун? Муқәддәс язмиларда йезилғинидәк: «Аман-хатирҗәмлик тоғрилиқ
хуш хәвәрни, бәхит-саадәт тоғрилиқ хуш хәвәрни йәткүзгәнләрниң аяқлири немидегән
гөзәл-һә!».
[16] Бирақ, худди Йәшая пәйғәмбәрниң «И Пәрвәрдигар, бизниң хәвиримизгә кимму
ишәнди?» дегинидәк һәммә адәм хуш хәвәргә итаәт қилған әмәс. [17] Шуңа етиқат хәвәр-
ни аңлаштин келиду вә шу хәвәр Мәсиһ тоғрилиқ сөздә аңлитилиду.
[18] Лекин шуни сораймәнки, улар шу хәвәрни аңлимиғанмиду? Әлвәттә аңлиди: — «Улар-
ниң садаси пүткүл дунияға,

10:7 Лекин етиқаттин болған һәққанийлиқ мундақ дәйду: — Көңлүңдә: — «Ким асманға чиқар?» йәни «Ким Мәсиһни асмандин елип чүшүрәр?» вә яки «Һаң тегигә ким чүшәр?» йәни «Мәсиһни өлүмдин ким қайтурар?» — демигин» — *(6-7-айәт)* нәқил кәлтүрүлгән икки айәт: — «Қан.» 30:12-13 .

–Бу сирлиқ гәпләрниң әҗайип мәналири бәлким мундақ:

–*(1)* «Кимму асманға чиқар?» — «Кимму Худаниң асман пәләктәк жуқури тәләп қилған һәққанийлиғиға йетәлисун?» дегәнликтур. Лекин әгәр бириси: «Һәққанийлиғим мукәммәл, «асманға чиққандәкмән»» дегән болса, бу дегини «Мән Мәсиһкә охшаш һәққаний» дегәнгә баравәр болуп, Худаниң Мәсиһтә көрсәткән мукәммәл һәққанийлиғиға аһанәт қилған болиду. Бундақ дейиши бәрибир Мәсиһни өзиниң пәскәш «һәққанийлиғи»ниң дәрҗисигә чүшүрүп, «Мәсиһни асмандин чүшүрмәкчи» болғини.

–*(2)* «Кимму һаңниң тегигә чүшәр?» дейиши, бир киши өз гунайиниң бәдилини төлимәкчи болуп дозақта бир мәзгил турсам андин гунайимдин халас болимән» демәкчи болғини; бу, Мәсиһниң өлүмидә гунайимиз үчүн җаза тартип бәдәл төлишиниң маңа *(шундақла һеч кимгә)* кериги йоқ; мошундақ дегән киши «Мәсиһни өлүмдин ким қайтурар» дегән болиду, йәни «Мәсиһни өлүм йолидин қайтуруш керәк, униң өлүши керәксиз, әхмиқанә иштур» дегүчи болиду.

–Жиғип ейтқанда, һеч ким өзигә тайинип Худаниң мукәммәл һәққанийлиғиға йетәлмәйду; һеч ким өз гунайи үчүн өзи бәдәл төләлмәйду.

10:7 Қан. 30:13

10:8 «Сөз-калам саңа йеқиндур, тилиңда вә дилиңдидур!» — «Қан.» 30:14.

10:8 Қан. 30:12-14.

10:11 «Униңға етиқат қилғучиниң һәр бири һәргиз йәргә қаритилмас» — «Йәш.» 28:16.

10:11 Йәш. 28:16; Рим. 9:33.

10:12 «Чүнки бу җәһәттә Йәһудийлар билән Грекларниң пәрқи йоқ» — демәк, «бу җәһәттә *(Мәсиһ арқилиқ ниҗатқа еришиштә)* Йәһудийлар билән Йәһудий әмәсләрниң пәрқи йоқ».

10:12 Рос. 15:9; Рим. 3:22.

10:13 «Кимдиким Рәбниң намини чақирип нида қилса қутқузулиду» — «Йо.» 2:32.

10:13 Йо. 2:32; Рос. 2:21.

10:15 «Аман-хатирҗәмлик тоғрилиқ хуш хәвәрни, бәхит-саадәт тоғрилиқ хуш хәвәрни йәткүзгәнләрниң аяқлири немидегән гөзәл-һә!» — «Йәш.» 52:7, «Нах.» 1:15. Мәнаси бәлким «хуш хәвәр йәткүзгәнләр кәлгәндәк вақтида кәлгән!» дегәнни өз ичигә алиду.

–Бәзи кона көчүрмә язмиларда «бәхит-саадәт тоғрилиқ хуш хәвәрни...» дегән сөзләр тепилмайду.

10:15 Йәш. 52:7; Нах. 2:1.

10:16 «И Пәрвәрдигар, бизниң хәвиримизгә кимму ишәнди?» — «Йәш.» 53:1.

10:16 Йәш. 53:1; Юһ. 12:38.

10:17 «... етиқат хәвәрни аңлаштин келиду вә шу хәвәр Мәсиһ тоғрилиқ сөздә аңлитилиду» — бәзи кона көчүрмә язмилар: «... етиқат хәвәрни аңлаштин келиду вә шу хәвәр Худаниң сөзидә аңлитилиду» дейилиду.

Сөзлири йәр йүзиниң қәрлиригә йәтти».[260][261]
19 Йәнә шуни сораймәнки, Исраиллар шу хәвәрдин вақип болмиғанмиду? Алди билән,
Муса Исраилға мундақ бешарәт бәргән: —
««Һеч хәлиқ әмәс» болған бир хәлиқ арқилиқ силәрдә һәсәт қозғаймән,
Надан бир хәлиқ арқилиқ ғәзивиңларни қозғаймән».[262][263]
20 Кейин, Йәшая пәйғәмбәр интайин жүрәклик һалда шу бешарәтни берип: —
«Өзүмгә интилмигәнләргә Өзүмни тапқуздум,
Мени соримиғанларға Өзүм көрүндүм» — деди.[264][265]
21 Лекин, У Исраиллар һәққидә: —
«Мән күн бойи бу итаәтсиз вә тәрса хәлиққә қоллиримни узитип интилип кәлдим!» —
дәйду.[266][267]

Худаниң Исраил тоғрилиқ мәхситиниң ахирида әмәлгә ашурулуши

11 1 Ундақта, шуни сораймәнки: — Худа Өз хәлқидин ваз кәчтиму? Һәргиз ундақ
әмәс! Мәнму Ибраһим әвладидин, Бинямин қәбилисидин болған бир Исраилғу![268]
2 Худа алдин көңлигә пүккән Өз хәлқидин ваз кәчкини йоқ. Муқәддәс язмиларда
Иляс пәйғәмбәр һәққидә немә дейилгәнлиги силәргә аян әмәсму? У Исраиллардин
азар чекип Худаға йелинип: —[269] 3 «И Пәрвәрдигар, улар Сениң пәйғәмбәрлириңни өл-
түрүшти, қурбангаһлириңни чеқишти. Пәқәт өзүм ялғузла қалдим, улар йәнә ме-
ниңму женимни алмақчи болушуватиду», дегән.[270] 4 Худаниң униңға қайтурған кала-
ми қандақ болди? У: «Баалға тиз пүкмигән йәттә миң адәмни Өзүмгә елип қалдим»
— дегән.[271][272]
5 Худди шуниңдәк, бүгүнки күндиму Худаниң шапаити билән Исраилдин Өзи тал-
лиған бир «қалди» бар.[273] 6 Уларниң таллиниши шапаәт билән болған болса, ундақта

10:18 **«Лекин шуни сораймәнки, улар шу хәвәрни аңлимиғанмиду? Әлвәттә аңлиди...»** — бәзи алимлар мошу йәрдики «улар»ни Исраилларни көрситиду, дәп қарайду. Лекин кейинки айәт алаһидә Исраилларниң «аңлиши» тоғрилиқ болғачқа, «улар»ни дунниядики барлиқ адәмләр, Йәһудийлар вә Йәһудий әмәсләрниму көрсәтсә керәк, дәп қараймиз. Бу айәтни шундақ чүшинимизки, «һәммә адәм аңлиған; шуңа, Йәһудий хәлқиму чоқум аңлиған». **«Уларниң садаси пүткүл дуняға, сөзлири йәр йүзиниң қәрлиригә йәтти»** — «Зәб.» 18:5. Зәбурдики бу сөзләр әсли асмандики нурлуқ җисимлар Худаниң улуқлуғини барлиқ аләмгә ипадилигәнлиги тоғрилиқ еди. Расул Павлус бу сөзни нәқил кәлтүрүп Инҗилдики хуш хәвәр дуниядики һәр йәрләргә йорутулуп тарқитилмақта, демәкчи.
10:18 Зәб. 18:5
10:19 **««Һеч хәлиқ әмәс» болған бир хәлиқ арқилиқ силәрдә һәсәт қозғаймән, надан бир хәлиқ арқилиқ ғәзивиңларни қозғаймән»** — «Қан.» 32:21. Демәк, башқа әлләр аңлиған, қобул қилған йәрдә, Исраил чоқум чүшәнгән. Исраиллар әсли «надан, билимсиз, худасиз» дәп һесаплиған Йәһудий болмиған һәр қайси ят милләттин болған ишәнгүчи кишиләрниң хуш хәвәргә ишәнгәчкә «Худаниң йеңи хәлқи» болғанлиғини, уларниң бәхитини көрүп һәсәт қилиду, һәтта уларға ғәзәплиниду. Муса пәйғәмбәрниң «һеч хәлиқ әмәс» дегән сөзи кәлгүси заманда һасил қилинидиған Мәсиһниң җамаитини көрситиду. Уларниң көпинчиси һәр қайси милләтләрдин кәлгәчкә, биринчидин улар «бир хәлиқ» яки «бир әл» болалмайду; иккинчидин, уларниң арисида Йәһудийлар көп болмайду. Улар һәр хил кишиләрдин тәркиб тапқачқа, Йәһудийлар уларни «бир хәлиқ» яки «бир әл» һесаплимайду һәм «һеч хәлиқ әмәсләр» дәп қарайду.
10:19 Қан. 32:21.
10:20 **«Өзүмгә интилмигәнләргә Өзүмни тапқуздум, Мени соримиғанларға Өзүм көрүндүм»** — «Йәш.» 65:1.
10:20 Йәш. 65:1.
10:21 **«Мән күн бойи бу итаәтсиз вә тәрса хәлиққә қоллиримни узитип интилип кәлдим!»** — «Йәш.», 65:2.
10:21 Йәш. 65:2.
11:1 Йәр. 31:37; 2Кор. 11:22; Фил. 3:5.
11:2 **«Худа алдин көңлигә пүккән Өз хәлқидин ваз кәчкини йоқ»** — «Худа алдин көңлигә пүккән *(билгән)* хәлқи» — бәлким: «Худа һәммидин бурун Өз хәлқи болуш үчүн таллиған хәлиқ» дегән мәнада.
11:3 1Пад. 19:10,14.
11:4 **«Баалға тиз пүкмигән йәттә миң адәмни өзүмгә елип қалдим»** — «1Пад.» 19:10, 14.
–«Баал» бир бут еди. «7000 адәм», әр кишиләрни көрситиду.
11:4 1Пад. 19:18.
11:5 Рим. 9:27.

өзлириниң әҗир-әмили билән болған әмәс. Әмәлләрдин болған болса, шапаәт шапаәт болмай қалатти.
[7] Нәтиҗидә қандақ болди? Исраиллар издигинигә еришәлмиди, лекин улардин талланғанлар еришти. Қалғанларниң болса, көңүллири бихудлаштурулди. [8] Худди муқәддәс язмиларда ейтилғинидәк: —
«Худа уларниң роһ-қәлбини ғәпләткә салди,
Бүгүнгә қәдәр көзлирини көрмәс,
Қулақлирини аңлимас қилди».
[9] Шуниңдәк Давут пәйғәмбәрму мундақ дегән:
«Уларниң дәстихини өзлиригә қапқан вә қапқан болуп,
Уларни путлаштуруп, қилмишлирини өз бешиға чүшүрсун!
[10] Көзлири қараңғулишип, көрәлмисун;
Бәллирини мәңгү руслатмай пүкүлдүргәйсән!»

[11] Ундақта, шуниму сорайки: Исраиллар жиқилип қайтидин турғузулмаслиққа путлашқанму?
Һәргиз ундақ әмәс! Лекин уларниң тейилип итаәтсизлик қилғанлиғидин нижат ят әлликләргә йәткүзүлди. Буниңдин мәхсәт Исраилларни һәсәткә қозғаштин ибарәттур.
[12] Әнди уларниң тейилип итаәтсизлик қилиши дунияға асайишлиқ бәхш әткән болса, шундақла уларниң зиян тартқини әлләрни бейитқан болса, ундақта кәлгүсидә уларниң һәммисиниң толуқ нижатлиққа еришиши дунияға техиму зор бәхит елип кәлмәмду?!

11:6 **«Худди шуниңдәк, бүгүнки күндиму Худаниң шапаити билән Исраилдин өзи таллиған бир «қалди» бар. Уларниң таллиниши шапаәт билән болған болса, ундақта өзлириниң әҗир-әмили билән болған әмәс. Әмәлләрдин болған болса, шапаәт шапаәт болмай қалатти»** — *(5-6-айәт)* Худа Тәвраттики бир нәччә йәрләрдә «Сән Исраилни шапаитим билән таллиғанмән» дегән еди *(мәсилән, «Қан.» 7:7ни көрүң)*. Мошу йәрдә расул Павлус: Худа шапаити бойичә Исраиллар ичидин «бир қалди»ни таллиған, дәйду. Инсан Худаниң ярдимигә еришишкә пүтүнләй лаяқәтсиз туруп, Униңдин мәдәткә еришсә, мана бу «Худаниң шапаити» болиду. Худа Исраилларни уларниң мәлум бир яхши яки улуқ әмилигә қарап таллиған болса, ундақта Худаниң таллиши «шапаәт»тин болмиған болатти.
11:6 Қан. 9:4.
11:7 **«Нәтиҗидә қандақ болди? Исраиллар издигинигә еришәлмиди, лекин улардин талланғанлар еришти. Қалғанларниң болса, көңүллири бихудлаштурулди»** — демәк, Исраиллар издигән һәққанийлиққа һәммисила еришәлмигән әмәс; уларниң ичидин Худаниң шапаәти билән Худа таллиған «қалди»лар һәққанийлиққа еришкән.
11:7 Рим. 9:31.
11:8 **«Худа уларниң роһ-қәлбини ғәпләткә салди, бүгүнгә қәдәр көзлирини көрмәс, қулақлирини аңлимас қилди»** — «Қан.» 29:4 һәм «Йәш.» 29:10.
11:8 Қан. 29:2; Йәш. 6:9; 29:10; Әз. 12:2; Мат. 13:14; Мар. 4:12; Луқа 8:10; Юһ. 12:40; Рос. 28:26.
11:9 Зәб. 68:23
11:10 **«Уларниң дәстихини өзлиригә қапқан вә қапқан болуп, уларни путлаштуруп, қилмишлирини өз бешиға чүшүрсун! Көзлири қараңғулишип, көрәлмисун; бәллирини мәңгү руслатмай пүкүлдүргәйсән!»** — *(9-10-айәт)* «Зәб.» 68:23-24. Бу, Давут пәйғәмбәрниң шундақла Худаниң сөзи, Давутниң *(вә шундақла Мәсиһниң)* дүшмәнлири тоғрилиқ ейтилған. Бу 69-күйниң һәммиси Мәсиһ тоғрилиқ бешарәттур.
11:10 Зәб. 68:23-24
11:11 **«... һәргиз ундақ әмәс! Лекин уларниң тейилип итаәтсизлик қилғанлиғидин нижат ят әлликләргә йәткүзүлди. Буниңдин мәхсәт Исраилларни һәсәткә қозғаштин ибарәттур»** — жуқурида изаһатта дегинимиздәк, Исраиллар Мәсиһкә етиқат қилған «ят әлләр»ниң бәхитини көрүп һәсәт қилиду.
11:12 **«Әнди уларниң Йәһудийларниң тейилип итаәтсизлик қилиши дунияға асайишлиқ бәхш әткән болса, шундақла уларниң зиян тартқини әлләрни бейитқан болса...»** — «әлләр» — Йәһудий әмәсләр, «ят әлләр».

Йәһудий әмәслар тәкәббурлашмаслиғи керәк

[13] Әнди силәр әлликләргә сөзләватимән; мән әлликләргә расул сүпитидә бекитилгәндин
кейин, вәзипәмни шан-шәрәплик дәп улуқлайманки, [14] жанжигәрлирим болғанларниң
һәситини қозғап, уларниң бәзилирини қутулдурармәнмекин дегән үмүттә болимән.
[15] Чүнки уларниң ташливетилгәнлигиниң нәтижиси дуниядики әлләрни Худа билән
енақлаштуруш болса, ундақта уларниң қобул қилиниши өлүмдин тирилиш болмай
немә?
[16] Һосулдин тунжа болуп чиққан хемирдики калләк муқәддәс һесапланса, пүтүн хемир
муқәддәс дәп һесаплиниду. Дәрәқниң йилтизи муқәддәс болса, шахлириму муқәддәс
болиду.
[17] Зәйтун дәриғиниң бир нәччә шехи дәрвәқә сундуруветилгән еди, вә сән явайи зәйтун
көчити болуп, уларниң орниға уландиң. Мана әнди дәрәқ йилтизидин озуқлуқ елип,
мол ширнисидин бәһримән болғучи болған екәнсән, [18] әнди сундуруветилгән әшу
шахлардин өзүңни үстүн қилип махтанма. Махтансаң, шуни унтумиғинки, сән йилтиз-
ни әмәс, йилтиз сени көтирип қувәтләватиду.
[19] Сән әнди: «Шахлар мениң улинишим үчүн сундуруветилди» — дейишиң мүмкин.
[20] Тоғра, улар етиқатсизлиқтин сундурулди; сән болсаң, етиқатиң билән тик турисән; би-
рақ униңдин мәғрурланма, әксичә Худадин қорқ! [21] Чүнки Худа әйни вақтида бу дәрәқ-
ниң өз шахлирини айимиған екән, сениму айимаслиғи мүмкин. [22] Мана, бу ишларда
Худаниң меһриванлиғиға һәмдә каттиқ қол екәнлигигә қара. У Өз йолидин жиқилип
чүшкәнләргә каттиқ қол еди, лекин саңа (меһриванлиғида давамлиқ турсаңла) меһри-
ванлиқ көрсәтмәктә. Ундақ болмиғанда, сәнму кесип ташлинисән. [23] Йәһудийларму
етиқатсизлиқта чиң турувалмиса, әслидики дәрәққә улиниду. Чүнки Худа уларни қай-
та улашқа қадирдур. [24] Чүнки әгәр сән явайи зәйтун дәриғидин кесип елинип, тәбиий
қанунийәткә хилап һалда бағдики яхши зәйтун дәриғигә уланған йәрдә, әслидики бу
тәбиий шахларниң өз дәриғикә улиниши техиму мүмкинғу?!

11:13 **«силәр әлликләргә»** — демәк, «силәр Йәһудий әмәс болғанларға». **«мән әлликләргә расул сүпитидә бекитилгәндин кейин, вәзипәмни шан-шәрәплик дәп улуқлайманки, ...»** — оқурмәнләрниң есидә барки, Худа расул Павлусни *(гәрчә у «Йәһудийларниң Йәһудийси» болсиму)* Йәһудий әмәс болған әл-милләтләргә хуш хәвәрни йәткүзүшкә алаһидә әвәткән.

11:13 Рос. 9:15; 13:2; 22:21; Гал. 1:16; 2:8; Әф. 3:8; 1Тим. 2:7; 2Тим. 1:11.

11:14 **«жанжигәрлирим болғанларниң һәситини қозғап, уларниң бәзилирини қутулдурармәнмекин дегән үмүттә болимән»** — «жанжигәрлирим болғанлар» грек тилида «мениң әтлирим болғанлар» — өзиниң Йәһудий хәлқини көрситиду.

11:16 **«Һосулдин тунжа болуп чиққан хемирдики калләк муқәддәс һесапланса, пүтүн хемир муқәддәс дәп һесаплиниду. Дәрәқниң йилтизи муқәддәс болса, шахлириму муқәддәс болиду»** — мошу йәрдә «муқәддәс»ниң биринчи мәнаси «Худаға аталған», шуниң билән «пак» дегән мәнада. Биринчи жүмлиниң көчмә мәнаси бәлким «Әгәр Исраилларниң әждатлири, йәни Ибраһим, Исһақ вә Яқуплар Худаға аталған болса, уларниң пәрзәнтлириму Худаға аталған болиду» дегән болуши мүмкин. Төвәндики жүмлиләрдә Павлус Исраилни бир «зәйтун дәриғи»кә охшитиду *(«Йәр.» 11:16-19ни көрүң)*.

11:16 Чөл. 15:20

11:17 **«Зәйтун дәриғиниң бир нәччә шехи дәрвәқә сундуруветилгән еди, вә сән явайи зәйтун көчити болуп, уларниң орниға уландиң»** — демисәкму, «зәйтун дәриғи» Исраилға, «уланған явайи зәйтун күчити» Мәсиһкә етиқат қилған Йәһудий әмәсләргә, «зәйтун дәриғиниң сундуруветилгән шахлири» болса Исраиллар арисидин Мәсиһкә етиқат қилмиғачқа, Худаниң бәхит-бәрикәтлиридин үзүлүп қалған Йәһудийларға вәкил болиду. **«Мана әнди дәрәқ йилтизидин озуқлуқ елип, мол ширнисидин бәһримән болғучи болған екәнсән,...»** — буниң көчмә мәнаси бәлким: «Сән худди дәрәқниң йилтизидин озуқлуқ елип, ширнисидин бәһримән болуватқан шехидәк, Худа Ибраһимға вәдә қилған бәхиттин бәһримән болуватисән» дегәнлик болса керәк.

11:21 **«Худа әйни вақтида бу дәрәқниң өз шахлирини айимиған екән»** — «бу дәрәқниң өз шахлири» Йәһудийларни көрситиду, әлвәттә.

11:23 2Кор. 3:16.

Худаниң меһриванлиғи пүткүл инсан үчүндур

25 Қериндашлар, өзүңларни үстүн вә әқиллиқ чағлаштин сақлинишиңлар үчүн, вәһий
қилинған шу сирдин хәвәрсиз қелишиңларни халимайманки, та Худа таллиған Йәһу-
дий әмәсләрниң сани толуқланғичә, Исраилниң бир қисми таш жүрәкликкә қалдуру-
лиду; 26 андин пүткүл Исраил қутқузулиду. Бу тоғрилиқ муқәддәс язмиларда мундақ
йезилған: —
«Қутқузғучи Зиондин келип,
Ипласлиқни Яқуптин йоқ қилиду.
27 Мән уларниң гуналирини елип ташливәткинимдә,
Мана бу улар билән түзидиған әһдәм болиду».
28 Әнди хуш хәвәр җәһәттин қариғанда, силәрниң бәхитиңлар үчүн Йәһудий хәлқи
хуш хәвәргә дүшмән қилип бекитилгән; бирақ Худаниң таллиши җәһәттин қариғанда,
ата-бовилиримиз сәвәвидин сөйүлгәндур. 29 Чүнки Худа Өзи бәргәнлирини вә чақи-
риқини қайтурувалмайду.
30 Силәр әлликләрму бир чағларда Худаға итаәт қилмиған болсаңларму,
Йәһудийларниң итаәтсизлигиниң нәтиҗисидә һазир рәһим-шәпқәткә ериштиңлар.
31 Йәһудийлар болса итаәт қилмай келиватиду; Худаниң буниңдики мәхсити, силәргә
көрсәткән рәһим-шәпқәт арқилиқ уларниму рәһим-шәпқәткә ериштүрүштин ибарәт-
тур. 32 Чүнки Худа пүткүл инсанға рәһим-шәпқәт көрситиш үчүн, һәммәйләнни
итаәтсизликкә солап қойди.
33 — Аһ! Худаниң даналиғи вә илим-һекмитиниң бебаһа байлиқлири һәм һесапсиз
чоңқурлуғи!
Униң һөкүмилириниң тегигә йәткили болмас!
Униң йоллири издәп тепиштин шунчә жирақтур!
34 «Кимму Пәрвәрдигарниң ой-муддиалирини чүшинип йәтти?
Кимму Униңға мәслиһәтчи болалиди?»
35 «Униңға ким авал бир нәрсә берип,
Кейин уни қайтуруп бәр дейәлиди?».
36 Чүнки барлиқ мәвҗудатлар Униңдин кәлгән,
У арқилиқ мәвҗут болуп туриду,

11:25 **«өзүңларни... әқиллиқ чағлаштин сақлинишиңлар үчүн...»** — грек тилида «өзүңларни үстүн вә әқиллиқ чағлашлардин сақлинишиңлар үчүн...» дейилиду. Йәһудий әмәсләр Йәһудийларниң әһвалиға қарап: «Биз қутулдуқ, улар Худаниң ләнити астида қалиду» дәп тәкәббурлишиши мүмкин.

11:25 Луқа 21:24.

11:26 **«Қутқузғучи Зиондин келип, ипласлиқни Яқуптин йоқ қилиду»** — «Яқуп» мошу йәрдә Яқупниң әвлатлири Исраилни көрситиду. Бешарәт «Йәш.» 59:20, 21ни көрүң.

11:26 Зәб. 13:7; Йәш. 27:9; 59:20; Йәр. 31:31, 32, 33, 34; 2Кор. 3:16; Ибр. 8:8; 10:16.

11:27 **«...Мән уларниң гуналирини елип ташливәткинимдә, мана бу улар билән түзидиған әһдәм болиду»** — 26-27-айәттики бешарәт сөзлири «Йәш.» 59:20, 21, 27:9тин вә «Йәр.» 31:33-34тин нәқил кәлтүрүлгән.

11:27 Йәш. 59:20, 21; Дан. 9:24

11:31 **«Йәһудийлар болса итаәт қилмай келиватиду; Худаниң буниңдики мәхсити, силәргә көрсәткән рәһим-шәпқәт арқилиқ уларниму рәһим-шәпқәткә ериштүрүштин ибарәттур»** — демәк, жуқурида изаһлиғинимиздәк, Йәһудийлар Йәһудий болмиған ишәнгүчиләрниң бәхитигә қариғачқа, өзлири товва қилип Мәсиһни қобул қилсун.

11:32 **«Чүнки Худа пүткүл инсанға рәһим-шәпқәт көрситиш үчүн, һәммәйләнни итаәтсизликкә солап қойди»** — «һәммәйлән» Йәһудийлар вә Йәһудий әмәсләрни көрситиду.

11:32 Гал. 3:22.

11:34 **«Кимму Пәрвәрдигарниң ой-муддиалирини чүшинип йәтти? Кимму Униңға мәслиһәтчи болалиди?»** — «Йәш.» 40:13.

11:34 Йәш. 40:13; 1Кор. 2:16.

11:35 **«Униңға ким авал бир нәрсә берип, кейин уни қайтуруп бәр дейәлиди?»** — «Аюп» 41:11.

11:35 Аюп 41:3.

Хәм Униң үчүн мәвжут болуп туриду.
Барлиқ шан-шәрәп әбәткичә Униңға болғай! Амин.

Етиқатчиниң өзини Худаға атиши

12 [1] Шуңа, әй қериндашлар, Худаниң рәһимдиллиғи билән силәрдин шуни
өтүниманки, тениңларни муқәддәс, Худани хурсән қилидиған, тирик қурбанлиқ
сүпитидә Униңға беғишлаңлар. Мана бу силәрниң Худаға қилидиған һәқиқий
ибадитиңлардур. [2] Бу дунияниң қелипиға кирип қалмаңлар, бәлки ой-пикриңларниң
йеңилиниши билән өзгәртилиңлар; ундақ қилғанда Худаниң яхши, қобул қиларлиқ вә
мукәммәл ирадисиниң немә екәнлигини испатлап биләләйсиләр.
[3] Маңа ата қилинған шапаәткә асасән һәр бириңларға шуни ейтиманки, өзүңлар тоғри-
лиқ өзәңларда бар болғинидин артуқ ойлимай, бәлки Худа һәр бириңларға тәқсим
қилған ишәшниң миқдариға асасән салмақлиқ билән өзүңларни дәңсәп көрүңлар.
[4] Чүнки тенимиз көплигән әзалардин тәркиб тапқан һәмдә һәр бир әзайимизниң ох-
шаш болмиған рольи болғандәк, [5] бизму көп болғинимиз билән Мәсиһтә бир тән болуп
бир-биримизгә бағлинишлиқ әза болимиз.
[6] Шуниң үчүн бизгә ата қилинған меһир-шәпқәт бойичә, һәр хил роһий илтипатлири-
мизму бар болди. Бирисигә ата қилинған илтипат вәһийни йәткүзүш болса, ишәши-
синиң даирисидә вәһийни йәткүзсун; [7] башқиларниң хизмитини қилиш болса, хизмәт
қилсун; тәлим бериш болса, тәлим бәрсун; [8] риғбәтләндүрүш болса, риғбәтләндүрсун;
сәдиқә бериш болса, мәртлик билән сәдиқә бәрсун; йетәкләш болса, әстайидиллиқ
билән йетәклисун; хәйрхаһлиқ көрситиш болса, хошал-хурамлиқ билән қилсун.
[9] Меһир-муһәббитиңлар сахта болмисун; рәзилликтин нәпрәтлиниңлар, яхшилиққа
чиң бағлиниңлар; [10] Бир-бириңларни қериндашларчә қизғин меһир-муһәббәт билән
сөйүңлар; бир-бириңларни һөрмәтләп жуқури орунға қоюңлар.
[11] Интилишиңларда еринмәңлар, роһ-қәлбиңлар ялқунлап көйүп туруп, Рәбгә қулларчә
хизмәт қилиңлар.
[12] Үмүттә болуп шатлинип жүрүңлар; мушәққәт-қийинчилиқларға сәвир-тақәтлик
болуңлар; дуайиңларни һәр қандақ вақитта тохтатмаңлар. [13] Муқәддәс бәндиләрниң

11:36 Пәнд. 16:4; 1Кор. 8:6.
12:1 **«Мана бу силәрниң Худаға қилидиған һәқиқий ибадитиңлардур»** — «һәқиқий ибадитиңлар» грек тилида йәнә «йоллуқ, орунлуқ, тегишлик, әқилгә мувапиқ хизмәт» дегән мәналарни өз ичигә алиду.
12:1 Рим. 6:13,16; 1Пет. 2:5.
12:2 **«Бу дунияниң қелипиға кирип қалмаңлар»** — башқа бир хил ипадиләш шәкли: — «бу дунияниң еқимлириға әгишип жүрмәңлар». Әйни сөзләр «бу дуниядики қелипқа шәкилләндүрүлмәңлар».
12:2 Әф. 5:17; 1Тес. 4:3; 1Юһ. 2:15.
12:3 Рим. 1:5; 1Кор. 12:11; Әф. 4:7.
12:4 1Кор. 12:27; Әф. 1:23; 4:16; 5:23; Кол. 1:24.
12:5 1Кор. 12:4; 2Кор. 10:13; 1Пет. 4:10.
12:6 1Кор. 12:4.
12:7 1Кор. 12:10; 1Пет. 4:10, 11.
12:8 Қан. 15:7; Мат. 6:1, 2, 3; 2Кор. 9:7.
12:10 **«бир-бириңларни һөрмәтләп жуқури орунға қоюңлар»** — бу сөзниң: «бир-бириңларға һөрмәт көрситиштә биринчи болуңлар», «бир-бириңларға бәс-бәстә һөрмәт көрситиңлар» дегән башқа бир мәнаси бар. Расул бәлким қәстән икки мәнасини тәң ишләткән болуши мүмкин.
12:10 Әф. 4:2; Фил. 2:3; 1Пет. 5:5; Ибр. 13:1; 1Пет. 1:22; 2:17.
12:11 **«роһ-қәлбиңлар ялқунлап көйүп туруп,...»** — «Муқәддәс Роһта, Муқәддәс Роһ арқилиқ қизғин болуп...» яки «өз роһуңда қизғин болуп...» дегән мәналарниң қайсисини билдүридиғанлиғиға бир немә демәк тәс. Әмәлийәттә нижатта Муқәддәс Роһ ишәнгүчиниң роһи билән бир болуп, у арқилиқ ишләйду, шуңа бу икки мәна арисида чоң пәриқ йоқ.
12:12 Луқа 18:1; Рим. 15:13; Әф. 6:18; Кол. 4:2; 1Тес. 5:16,17; Ибр. 10:36; 12:1; Яқ. 5:7

еһтияҗидин чиқиңлар; меһмандостлуққа интилиңлар. 14 Силәргә зиянкәшлик қилғу-
чиларға бәхит тиләңлар; пәқәт бәхит тиләңларки, уларни қарғимаңлар.
15 Шатланғанлар билән биллә шатлиниңлар; қайғуруп жиғлиғанлар билән биллә қайғу-
руп жиғлаңлар.
16 Бир-бириңлар билән енақ өтүп охшаш ой-пикирдә болуңлар; нәзириңларни
үстүн қилмаңлар, бәлки төвән тәбиқидики кишиләр билән бериш-келиш қилиңлар.
Өзүңларни данишмән дәп чағлимаңлар. 17 Һеч кимниң яманлиғиға яманлиқ билән
җавап қайтурмаңлар. Барлиқ кишиниң алдида ишлириңлар пәзиләтлик болушқа
көңүл қоюңлар.
18 Имканийәтниң баричә көпчилик билән енақ өтүңлар; 19 интиқам алмаңлар, и сөй-
үмлүклирим; уни Худаға тапшуруп Униң ғәзивигә йол қоюңлар, чүнки муқәддәс
язмиларда мундақ йезилған: «Пәрвәрдигар дәйдуки, интиқам Мениңкидур, яманлиқ
Мән қайтуримән». 20 Шуңа әксичә «Дүшминиң ач болса, уни тойдур, уссиған болса,
қандур. Бундақ қилиш билән «униң бешиға көмүр чоғини топлап салған болисән».
21 Яманлиқ алдида баш әгмәңлар, бәлки яманлиқни яхшилиқ билән йеңиңлар.

Һөкүмәт алдидики мәсъулийитимиз

13 1 Һәммә адәм өзлирини идарә қилғучи һоқуқ егилиригә бойсунсун. Чүнки
Худа тиклимигән һөкүмәт йоқ; қайси һоқуқ-һөкүмәт мәвҗут болсила Худа
тәрипидин тикләнгәндур. 2 Шуниң үчүн, һоқуқ-һөкүмәткә қаршилиқ қилғучи киши
Худаниң орунлаштурушиға қаршилиқ қилған болиду. Қаршилиқ қилғучилар сораққа
тартилиду 3 (чүнки һөкүмранлар яхшилиқ қилғучиларға әмәс, бәлки яманлиқ
қилғучиларға қорқунуч кәлтүриду). Һөкүмранлардин қорқушни халимаймән десәң,
ундақта яхши әмәл қил. У чағда һөкүмәт тәрипидидин тәриплинисән. 4 Чүнки
һөкүмранлар сениң мәнпәитиң үчүн Худаниң хизмәтчисидур. Лекин яманлиқ
қилсаң, униңдин қорқушуң керәк! Һөкүмран қилични бекарға есивалмайду, у
яманлиқ қилғучиға Худаниң ғәзивини көрситидиған җаза бәргүчи сүпитидә
Худаниң хизмәтчисидур.
5 Шуниң үчүн, һөкүмранларға бойсунуш керәк. Бу, пәқәт җазалиништин сақлиниш үчүн-
ла әмәс, бәлки пак виҗданлиқ болуш үчүндур. 6 Мошу сәвәптинму баҗ тапшуруңлар;
һөкүмранлар болса, Худаниң мәхсус бу ишларни башқурушқа бекиткән хизмәткарли-
ридур.

12:13 1Кор. 16:1; Ибр. 13:2; 1Пет. 4:9.
12:14 Мат. 5:44; 1Кор. 4:12.
12:16 Пәнд. 3:7; Йәш. 5:21; Рим. 15:5; 1Кор. 1:10; Фил. 2:2; 3:16; 1Пет. 3:8.
12:17 **«Барлиқ кишиниң алдида ишлириңлар пәзиләтлик болушқа көңүл қоюңлар»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Көпчилик яхши дәп қариған ишларни көңүл қоюп қилиңлар».
12:17 Пәнд. 20:22; Мат. 5:39; 1Кор. 6:7; 2Кор. 8:21; 1Тес. 5:15; 1Пет. 2:12.
12:18 Мар. 9:50; Ибр. 12:14.
12:19 **«Пәрвәрдигар дәйдуки, интиқам Мениңкидур, яманлиқ Мән қайтуримән»** — «Қан.», 32:35.
12:19 Қан. 32:35; Мат. 5:39; Луқа 6:29; Ибр. 10:30.
12:20 **«Дүшминиң ач болса, уни тойдур, уссиған болса, қандур. Бундақ қилиш билән «униң бешиға көмүр чоғини топлап салған болисән»** — *(«Пәнд.» 25:21-22)*. «Униң бешиға көмүр чоғини топлап салған болисән» дегән мәнаси: «уни қаттиқ уялдурисән». Бу ибарә Мисирдики кона бир адәтни көрситиду. Адәмниң товва қилғанлиғини билдүрүш үчүн бешида бир сивәт чоғни көтирип маңатти. Шуңа «униң бешиға көмүр чоғини топлап салған болисән» дегини, униң товва қилишиға ярдәм берәләйсән» «виҗданини ойғитисән» дегәнликтур.
12:20 Пәнд. 25:21-22; Мат. 5:44.
13:1 Пәнд. 8:15; Дан. 4:29; Тит. 3:1; 1Пет. 2:13.
13:2 **«Шуниң үчүн, һоқуқ-һөкүмәткә қаршилиқ қилғучи киши Худаниң орунлаштурушиға қаршилиқ қилған болиду. Қаршилиқ қилғучилар сораққа тартилиду»** — бундақ җаза Худа тәрипидин яки һөкүмәт тәрипидин кәлгәнлигини расул демәйду, бирақ мошу йәрдә бәлким һөкүмәт тәрипидин болуши мүмкин.

7 Һәр кимгә өз тегишлик һәққини төләңлар; ғәллә-парақ тапшурувалғучиға ғәллә-парақни, баж жиққучиларға бажни тапшуруңлар; еһтирамға тегишлик болғанларға еһтирам қилиңлар, һөрмәт қилишқа тегишлик болғанни һөрмәт қилиңлар.

Башқилар алдидики мәсъулийитимиз

8 Бир-бириңларни сөйүштин башқа, һеч кимгә һеч нәрсидин қәриздар болмаңлар. Чүнки
башқиларни сөйгән киши Тәврат қанунининң тәливини әмәлгә ашурған болиду. 9 Чүнки
«зина қилма, қатиллиқ қилма, оғрилиқ қилма, нәпсанийәтчилик қилма» дегән пәрһиз-
ләр вә булардин башқа һәр қандақ пәрзләрму, «хошнаңни өзүңни сөйгәндәк сөйгин»
дегән бу әмиргә жиғинчақланған. 10 Меһир-муһәббәткә берилгән киши өз йеқиниға һеч
қандақ яманлиқ жүргүзмәйду; шуниң үчүн, меһир-муһәббәт Тәврат қанунининң тәливи-
ни әмәлгә ашурғучидур.
11 Һазирқи вақитниң җиддийлиғини билип, шуларни қилиңлар. Чүнки биз үчүн ал-
лиқачан уйқидин ойғиниш вақит-саити йетип кәлди. Чүнки дәсләпки етиқат қилған
вақтимизға нисбәтән нижатимиз техиму йеқинлап қалди. 12 Кечә өтүшкә аз қалди, күн-
дүз йеқинлашти. Шуңа, қараңғулуқниң ишлирини ташлап, йоруқлуқниң қурал-ярақли-
рини кийәйли. 13 Күндүзгә мувапиқ диянәтлик һаят кәчүрәйли, әйш-ишрәт вә шарап-
хорлуққа, зина вә кәйп-сапаға, җедәл-мажира вә һәсәтхорлуққа берилмәйли; 14 әксичә
өзүңларға Рәб Әйса Мәсиһни кийивелиңлар вә гунакар әттики арзу-һәвәсләрни қандақ
қандурушни һеч ойлимаңлар.

Қериндашлар үстидин һөкүм қилмаңлар

14 1 Етиқати аҗизларни қобул қилиңлар, лекин улар билән пикирдә талаш-тартиш
қилмаңлар.
2 Бириси һәр қандақ йемәкликни йейишкә болидиғиниға ишиниду; лекин йәнә етиқати
аҗиз бириси пәқәт көктатларнила йәйду. 3 Һәр қандақ йемәкликләрни йәйдиған киши
йемәйдиған кишини кәмситмисун; һәмдә бәзи нәрсини йемәйдиған киши һәр қандақ
йемәкликләрни йәйдиған киши үстидин һөкүм қилмисун. Чүнки Худа уни қобул қилған.
4 Башқа бирисиниң хизмәткари үстидин һөкүм қилғучи сән ким едиң? Хизмәткарниң тик
туруши яки жиқилип кетишигә пәқәтла өз хоҗайини мәсъулдур. Һәмдә шу хизмәткарму
тик туридиған қилиниду — чүнки хоҗайини Рәб уни тик турғузушқа қадирдур.
5 Мәлум бириси мәлум бир күнни йәнә бир күндин үстүн көриду, йәнә бириси һәммә

13:8 Гал. 5:14; 1Тим. 1:5.
13:9 Мис. 20:13-17; Лав. 19:18; Қан. 5:17-19; Мат. 19:18; 22:39; Мар. 12:31; Гал. 5:14; Яқ. 2:8.
13:11 Әф. 5:14; 1Тес. 5:6.
13:12 Кол. 3:8; 1Тес. 5:5.
13:13 Луқа 21:34; 1Кор. 6:10; Әф. 5:5; Фил. 4:8; 1Тес. 4:12; 5:6; Яқ. 3:14.
13:14 Гал. 3:27; 1Пет. 2:11.
14:1 **«Етиқати аҗизларни қобул қилиңлар, лекин улар билән пикирдә талаш-тартиш қилмаңлар»** — әйни заманда Әйса Мәсиһкә етиқат қилғучилар Йәһудийлардин һәм һәр хил ғәйрий динға әгәшкәнләрдин чиққан Йәһудий әмәсләр еди. Уларниң көп қисимлирида әслидә «Худани хурсән қилиш» үчүн йемәк-ичмәклик җәһәттә күчлүк қаидиләр бар еди. Лекин, хуш хәвәр билән йәткүзүлгән вәһийләр бойичә, Худа дуниядики барлиқ озуқлуқ нәрсиләрни яратқандин кейин, етиқатчилар уларни йейишкә болиду (*мәсилән, «Мар.» 7:18-23ни көрүң*). Бирақ бир қисим етиқатчилар бу йеңи әркинликни толуқ чүшәнмигән яки униңға ишәнмигән болса, кона адәтлири бойичә яшашни давам қилатти. Шуниң билән Павлус уларни «етиқати аҗизлар» дәп атиди. Қизиқ бир йери шуки, «етиқати аҗиз» адәмниң бәзи интайин күчлүк пикирлири болуши мүмкин!
14:2 Пәнд. 15:7
14:4 Яқ. 4:12.

күнни охшаш дәп қарайду. Һәр ким өзиниң көзқаришиға толуқ ишәши болсун. [6] Мәлум
күнни қәдирләйдиған киши буниң билән Рәббиниң һөрмитидә уни қәдирләйду. Бир
нәрсини йәйдиған кишиму Рәббиниң һөрмитидә йәйду, чүнки у өз рисқи үчүн Худаға
тәшәккүр ейтиду. Мәлум нәрсини йемәйдиған киши йемәйдиғанлиғи билән өзиниң
Рәббиниң һөрмитидә йемәйду, уму шундақла Худаға тәшәккүр ейтиду. [7] Чүнки һеч қай-
симиз өзимиз үчүн яшимаймиз вә һеч қайсимиз өзимиз үчүн өлмәймиз; [8] Бәлки әгәр
яшисақ, Рәббимиз үчүн яшаймиз; өлсәк, Рәббимиз үчүн өлимиз. Шуниң үчүн яшисақму,
өлсәкму Рәббимизгә мәнсуптурмиз. [9] Чүнки Мәсиһниң өлүши вә тирилиши дәл шу мәх-
сәт билән болдики, Униң өлүкләрниң һәм тирикләрниң Рәбби болуши үчүндур.
[10] Ундақта, сән немә үчүн қериндишиң үстидин һөкүм қилисән? Яки немә үчүн қерин-
дишиңни мәнситмәйсән? Чүнки һәммимиз Худаниң сорақ тәхти алдида туришимиз
керәк болиду. [11] Чүнки муқәддәс язмиларда ейтилғинидәк: —
«Пәрвәрдигар дәйдуки: —
Өз һаятим билән қәсәм ичимәнки,
Маңа барлиқ тизлар пүкүлиду,
Барлиқ тиллар Мени етирап қилип мәдһийә оқуйду».
[12] Шуңа, һәр биримиз Худа алдида өзимиз тоғрилиқ һесап беримиз.

Аҗиз қериндишиңларни Худа йолидин чәтнитип қоймаңлар

[13] Шуниң үчүн, бир-биримизниң үстидин һөкүм қилғучи иккинчи бири болмайли. Бу-
ниң орниға шундақ һөкүм-қарарға келиңларки, һәр қандақ қериндашқа гунаға жиқити-
диған бир нәрсини яки қапқанни қоймаслиқ керәк. [14] Рәббимиз Әйсада болғанлиғимдин
шуниңға қәтъий ишәндүрүлүп билимәнки, һәр қандақ нәрсә өзлигидин һарам әмәстур;
лекин бир нәрсини һарам дәп қариған киши үчүн, у униңға һарамдур. [15] Әгәр йемәк-
лигиң түпәйлидин қериндишиңни азапқа қойған болсаң, меһир-муһәббәт йолида
маңмиған болисән. Мәсиһ униң үчүн Өз җенини пида қилип өлгән, бу қериндишиңни
йемәклигиң билән набут қилма!
[16] Әнди силәр яхши дәп қариған ишларниң яман дейилишигә сәвәпчи болуп қалмаңлар.
[17] Чүнки Худаниң падишалиғи йемәк-ичмәктә әмәс, бәлки Муқәддәс Роһта болған
һәққанийлиқ, енақлиқ-хатирҗәмлик вә шатлиқтидур. [18] Буларда яшап Мәсиһкә хизмәт
қилғучи киши Худани хурсән қилиду вә инсанларниң тәриплишигә сазавәр болиду.

14:5 **«Мәлум бириси мәлум бир күнни йәнә бир күндин үстүн көриду, йәнә бириси һәммә күнни охшаш дәп қарайду. Һәр ким өзиниң көзқаришиға толуқ ишәши болсун»** — етиқатчиларниң бир қисми Йәһудий болуп, улар йәнила Тәвратта бәлгүләнгән, Йәһудийлар өткүзүп кәлгән һейт-байрамларни тутушқа, болупму «шабат күни» *(дәм елиш күни, йәни шәнбә күни)*ни тутушқа адәтләнгән, шундақла буларни бурунқидәк давамлаштуруш керәк, дәйтти.
14:5 Гал. 4:10; Кол. 2:16.
14:6 1Кор. 10:31; 1Тим. 4:3.
14:7 2Кор. 5:15; Гал. 2:20; 1Тес. 5:10; 1Пет. 4:2.
14:10 **«Чүнки һәммимиз Худаниң сорақ тәхти алдида туришимиз керәк болиду»** — «сорақ тәхти» адәттә Рим империйәсидә һәр бир шәһәрниң чоң мәйданида болатти. Йәрлик әмәлдарлар муһим һөкүмләрни яки еланларни чиқириш үчүн униңда олтиратти. Худаниң «сорақ тәхти» яки «һөкүм чиқириш тәхти» алдида болидиған сорақ бәлким **ишәнгүчиләрниң** әмәллириниң үстидин һөкүм чиқириш үчүнла болиду *(«2Кор.» 5:10ни көрүң)*.
14:10 Мат. 25:31; 2Кор. 5:10.
14:11 **«Пәрвәрдигар дәйдуки: — Өз һаятим билән қәсәм ичимәнки, Маңа барлиқ тизлар пүкүлиду, барлиқ тиллар Мени етирап қилип мәдһийә оқуйду»** — «Йәш.» 45:23.
14:11 Йәш. 45:23; 49:18; Фил. 2:10.
14:12 Зәб. 61:13; Йәр. 17:10; 32:19; Мат. 16:27; Рим. 2:6; 1Кор. 3:8; 2Кор. 5:10; Гал. 6:5; Вәһ. 2:23; 22:12.
14:13 1Кор. 10:32; 2Кор. 6:3.
14:14 Мат. 15:11; Рос. 10:15; 1Кор. 8:4; 1Тим. 4:4.
14:15 1Кор. 8:11.
14:17 1Кор. 8:8.

[19] Шуниң үчүн өзимизни енақлиқни илгири сүридиған вә бир-биримизниң етиқати-
ни қуруп чиқидиған ишларға атайли. [20] Йемәкликни дәп Худаниң әҗрини набут қил-
маңлар. Һәммә нәрсә дәрвәқә һалалдур; бирақ бириси йегини билән етиқатида пут-
лашса, у униңға яман һесаплиниду. [21] Шуниң үчүн гөш йейиш, шарап ичиш, шундақла
башқа һәр қандақ ишларни қилишиң қериндишиңни гунаға тейилдуридиған, азапқа
қойидиған яки уни аҗизлаштуридиған болса, буларни қилмиғиниң түзүк.
[22] Сениң мәлум бир ишни қилишқа ишәшиң барму? Әнди бу ишәш Худа билән сениң
араңдики иштур. Өзи қиливатқан ишни тоғра дәп қариған, шуниңдин виҗданиму әй-
ипкә буйрулмиған киши немидегән бәхитлик-һә! [23] Лекин йемәкликтин гуманлинип
туруп йәнә шуни йегән киши әйипкә буйрулиду, чүнки буни ишәш билән йемигән.
Ишәштин болмиған һәр қандақ иш гунадур.

Өзимизни қанаәтләндүрүшнила ойлимайли

15 [1] Әнди етиқатимиз күчлүк болған бизләр өзимизни қанаәтләндүрүшнила
ойлимай, бәлки етиқати аҗизларниңму аҗизлиқлирини көтиришимиз кер
әк. [2] Һәр биримиз өз йеқинимизниң етиқатини қуруп чиқиши үчүн, униң бәхит-
бәрикитини көзләп, уни хурсән қилишқа интиләйли. [3] Чүнки һәтта Мәсиһму Өзини
қандурушни ойлимиған еди. Бу тоғрисида муқәддәс язмиларда мундақ пүтүлгән: «Сән
Худани һақарәт қилғанларниң һақарәтлири Мениң үстүмгә чүшти». [4] Чүнки бурунда
вәһий билән пүтүлгән язмилардики һәр қайси сөзләр бизгә үгитиш үчүн йезилған
болуп, мәхсити муқәддәс китаплардин кәлгән сәвир-тақәт вә илһамбәхш арқилиқ биздә
азру-үмүтниң болуши үчүндур.
[5] Әнди сәвир-тақәт вә илһамбәхшниң Егиси Худа силәрни Мәсиһ Әйсани үлгә қилип, өз
ара бир ой-нийәткә кәлтүргәй; [6] буниң билән силәр Худани, йәни Рәббимиз Әйса Мәсиһ-
ниң Атисини бир җан бир дил билән бир еғиздин улуқлиғайсиләр.

Бир-бириңларни қобул қилиңлар

[7] Шуңа, Мәсиһ силәрни қобул қилип, Худаға шан-шәрәп кәлтүргинидәк, силәрму
бир-бириңларни қобул қилиңлар. [8-9] Чүнки силәргә шуни ейтимәнки, Әйса Мәсиһ Ху-
даниң ата-бовиларға бәргән вәдилирини испатлаш үчүн, шу арқилиқ әлләрму Худаниң
рәһим-шәпқитини көрүп уни улуқлиши үчүн, хәтнә қилинғанларға Худаниң һәқиқити-
ни йәткүзгүчи хизмәткар сүпитидә тайинланди. Бу худди муқәддәс язмиларда: —

14:19 **«Шуниң үчүн өзимизни енақлиқни илгири сүридиған вә бир-биримизниң етиқатини қуруп чиқидиған ишларға атайли»** — «бир-биримизниң етиқатини қуруп чиқидиған» әйни текстә «бир-биримизни қуруп чиқидиған» дегән сөзләр билән ипадилиниду. Бу муһим ибариниң мәнаси тоғрилиқ «кириш сөз»имизни көрүң.
14:20 **«бирақ бириси йегини билән етиқатида путлашса, у униңға яман һесаплиниду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «бирақ бириси йесә вә шуңлашқа башқиларни *(иман, виҗдан тәрипидә)* путлаштурса, бу иш униңға яман болиду».
14:20 Тит. 1:15.
14:21 **«азапқа қойидиған яки уни аҗизлаштуридиған»** — бәзи кона көчүрмиләрдә мошу сөзләр тепилмайду.
14:21 1Кор. 8:13.
14:23 Тит. 1:15.
15:1 1Кор. 9:22; Гал. 6:1
15:3 **«Сән Худани һақарәт қилғанларниң һақарәтлири Мениң үстүмгә чүшти»** — *(«Зәб.» 68:8-10).*
15:3 Зәб. 68:8-10; Йәш. 53:4, 5.
15:4 Рим. 4:23, 24.
15:5 Рим. 12:16; 1Кор. 1:10; Фил. 2:2; 3:16; 1Пет. 3:8.
15:7 **«Мәсиһ силәрни қобул қилип, Худаға шан-шәрәп кәлтүргинидәк, силәрму бир-бириңларни қобул қилиңлар»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Мәсиһ силәрни қобул қилғандәк, силәрму бир-бириңларни қобул қилип Худаға шан-шәрәп кәлтүрүңлар». Әмәлийәттә бу мәнасиму бизниң тәрҗимимиздин чиқиду.

«Шуңа Саңа әлләр арисида мәдһийә оқуймән,
Вә Сениң намиңни күйләймән» — дәп йезилған еди.
[10] Вә У йәнә: —
«Әй әлләр,
Худаниң хәлқи билән биллә шат-хурам болуңлар!» — дәйду.
[11] Вә йәнә У: —
«Әй барлиқ әлләр, Пәрвәрдигарни мәдһийиләңлар,
Әй пүткүл қовмләр, Уни улуқлаңлар!» — дәйду. [12] Йәнә, Йәшая пәйғәмбәрму мундақ дәйду: —
«Йәссәниң йилтизи болған киши мәйданға чиқиду,
Әлләргә һакимлиқ қилидиған зат орнидин туриду;
Әлләр дәрвәқә Униңға үмүт бағлайду».
[13] Әнди үмүтниң Егиси Худа Өзигә ишиниватқанлиғиңлардин қәлбиңларни толуқ шат-хурамлиқ вә тинич-хатирҗәмликкә толдурғай, шуниң билән Муқәддәс Роһниң күч-қудрити билән үмүткә толуп ташқайсиләр.

Павлусниң расуллуқ хизмити тоғрисида

[14] И қериндашлирим, көңлүңларниң меһриванлиқ билән толғанлиғиға, мол билимләр билән толуқ безәлгәнлигигә, шундақла бир-бириңларға өз ара жекиләп берәләйдиған-лиғиңларғиму қайилмән. [15] Шундақ болсиму, Худа маңа ата қилған шапаәт түпәйлидин мән силәргә бир қисим тәрәплардин нәччә ишларни әслитип қоюшқа сәл жүръәтлик болуп ушбу хәтни язмақтимән. [16] Шу шапаәт билән мән Худаниң хуш хәвирини йәткүзүп каһиндәк Униң ибадитини һәммә йәрдә вужудқа кәлтүрүш хизмитидә Йәһудий әмәс әлләргә Мәсиһ Әйсаниң хизмәткари болуп тайинландим. Бу хизмитимниң мәхсити әлләрниң Худаға сунидиған ибадити Муқәддәс Роһ арқилиқ пак-муқәддәс қилинип, Худани хурсән қилидиған қурбанлиқтәк Униң қобул қилишиға лайиқ болуши үчүн-дур. [17] Шуниң үчүн Мәсиһ Әйсада болғанлиғимдин Худаниң маңа тапшурғанлиридин

15:8-9 **«Әйса Мәсиһ Худаниң ата-бовилаларға бәргән вәдилирини испатлаш үчүн»** — «Худаниң ата-бовиларға бәргән вәдилири» Худа Ибраһим, Исһақ, Яқуп, Йүсүп, Муса пәйғәмбәр вә башқа пәйғәмбәрләргә йәткүзгән вәдилири дегәнлик. **«шу арқилиқ әлләрму Худаниң рәһим-шәпқитини көрүп уни улуқлиши үчүн...»** — «әлләр» мошу йәрдә ят әлләр, Йәһудий әмәсләрни көрситиду. **«Шуңа Саңа әлләр арисида мәдһийә оқуймән...»** — «әлләр» йәнә мошу йәрдә ят әлләр, Йәһудий әмәсләрни көрситиду. **«Шуңа Саңа әлләр арисида мәдһийә оқуймән, вә Сениң намиңни күйләймән»** — *(«Зәб.» 17:50. Бу бешарәттә Мәсиһ Өз Роһи арқилиқ Давут пәйғәмбәрниң ағзидин сөзләйду. Павлус бу муһим гәплири (8-9-айәтләр)* арқилиқ Йәһудий әмәсләр вә Йәһудийларниң бир-бирини қобул қилишини дәвәт қилиду; чүнки Мәсиһ Әйса Өзи Йәһудийлар *(«хәтнә қилинғанлар»)*ға хизмәткар тайинланди һәм шуниңдәк Йәһудий әмәсләр *(«ят әлләр»)*ниң Худани мәдһийилишигә башламчилиқ қилиду; демәк, Мәсиһ икки тәрәпниң хизмитидә болғандин кейин, немишкә силәр Йәһудийлар вә Йәһудий әмәсләр кичик пеиллиқ билән Униң улуқ үлгисигә әгишип бир-бириңларни қобул қилмайсиләр?
15:8-9 2Сам. 22:50-51; Зәб. 17:50
15:10 **«Вә У йәнә: ... дәйду»** — бу вә кейинки айәттики «У» Мәсиһдур. Мошу айәттики бешарәтләр Униң Өзиниң пәйғәмбәрләрниң ағзи арқилиқ ейтқан сөзлиридур. 15-айәттики изаһатни көрүң. **«Әй әлләр»** — «әлләр» ят әлләр, Йәһудий әмәсләрни көрситиду. **«Әй әлләр, Худаниң хәлқи билән биллә шат-хурам болуңлар!»** — «Қан.» 32:43.
15:10 Қан. 32:43.
15:11 **«Әй барлиқ әлләр, Пәрвәрдигарни мәдһийиләңлар, әй пүткүл қовмләр, Уни улуқлаңлар!»** — *(«Зәб.» 116:1)* — бу айәт вә жуқуриқи нәқил кәлтүрүлгән икки айәттә, Мәсиһ *(дунияға келиштин бурун)* пәйғәмбәрләрниң ағзидин бешарәт берип, кәлгүсидә Йәһудий әмәсләр билән Өзи таллиған хәлқи биллә Худаға ибадәт қилишип, Униң хизмитидә биллә болушидиғанлиғини алдин-ала ейтиду.
15:11 Зәб. 116:1.
15:12 **«Йәссәниң йилтизи болған киши мәйданға чиқиду, әлләргә һакимлиқ қилидиған зат орнидин туриду; әлләр дәрвәқә Униңға үмүт бағлайду»** — *(«Йәш.» 11:10)* Мәсиһ тоғрилиқ йәнә бир бешарәт. Йәссә болса, Давут пәйғәмбәрниң атиси еди. Бирақ униң әвлади Мәсиһ, йәни «униң йилтизи»дур.
15:12 Йәш. 11:10; Вәһ. 5:5; 22:16.
15:13 **«үмүтниң Егиси Худа...»** — әйни сөз «үмүтниң Худаси...».
15:16 **«бу хизмитимниң мәхсити әлләрниң Худаға сунидиған ибадити Муқәддәс Роһ арқилиқ пак-муқәддәс қилинип...»** — «әлләр»: ят әлләр, Йәһудий әмәсләрни көрситиду. **«Шу шапаәт билән мән Худаниң хуш**

пәхирлинимән. 18-19 Чүнки әлләрниң Худаға итаәт қилиши үчүн Мәсиһниң маңа қил-
дурғанлиридин башқа һеч немини тилға елишқа һәддим әмәс. Сөз вә әмәлләр арқилиқ,
аламәтлик мөҗизиләр вә карамәтләр арқилиқ, Муқәддәс Роһниң күч-қудрити билән
Йерусалимдин башлап Иллирикон өлкисигичә айлинип һәммә йәрдә Мәсиһниң хуш
хәвирини толуқ җакалидим. 20 Шундақ қилип башқилар салған һулниң үстигә бена сал-
маслиқ үчүн, әзәлдин Мәсиһниң нами аңланмиған йәрләрдә бу хуш хәвәрни җакалашқа
интилип кәлдим. 21 Бу тоғрисида муқәддәс язмиларда ейтилғинидәк: —
«Униңдин хәвәрсиз болғанлар Уни көриду,
Аңлимиғанлар аңлап чүшиниду».

Павлусниң Римға бериш плани

22 Мана, шу хизмәтлирим сәвәвидин йениңларға беришни көп қетим ойлиған болсамму,
лекин тосулғуларға учрап баралмидим. 23-24 Лекин һазир мошу әтрапларда хуш хәвәр
йәткүзүлмигән йәрләр маңа қалмиғанлиқтин, һәмдә көп жиллардин бери силәрни
йоқлап бериш арзуюм болғанлиқтин, Испанийәгә беришимда силәрниму йоқлап өт-
мәкчимән. Сәпиримдә алди билән силәр билән көрүшүп, бир мәзгил һәмраһлиғиңлар-
дин толуқ хошаллинип, андин силәрниң ярдимиңларда сәпиримни давамлаштурушум-
ни үмүт қилимән.
25 Бирақ һазир болса Йерусалимға берип, у йәрдики муқәддәс бәндиләрниң хизмитидә
болушқа кетиватимән. 26 Чүнки Македонийә вә Ахая өлкилиридики җамаәтләр Йеру-
салимдики муқәддәс бәндиләр арисидики йоқсулларға сәдиқә топлап ярдәм беришни
лайиқ көрди. 27 Бу ишни улар бәрһәқ лайиқ көрди; әмәлийәттә болса улар Йерусалим-
дикиләргә қәриздардур. Чүнки әлләр Йәһудий қериндашларниң роһий бәхитлиридин
бәһримән болған болса, маддий җәһәттин уларға ярдәм беришкә тоғра келиду.
28 Мән бу ишни пүттүргәндин кейин, йәни Йерусалимдики қериндашларниң
җамаәтләрниң етиқатиниң бу мевисини қобул қилишини җәзмәнләштүргәндин кейин,
силәрни йоқлап өтүп Испанийәгә баримән. 29 Йениңларға барғинимда, Мәсиһниң толуқ
бәхит-бәрикитини силәргә елип баридиғанлиғимни билимән.

хәвирини йәткүзүп каһиндәк Униң ибадитини һәммә йәрдә вуҗудқа кәлтүрүш хизмитидә Йәһудий әмәс әлләргә Мәсиһ Әйсаниң хизмәткари болуп тайинландим. Бу хизмитимниң мәхсити әлләрниң Худаға сунидиған ибадити, Муқәддәс Роһ арқилиқ пак-муқәддәс қилинип, Худани хурсән қилидиған қурбанлиқтәк униң қобул қилишиға лайиқ болуши үчүндур» — расул Павлус өзини каһинға охшитиду. Худаниң кона заманлардики ибадәтханиға каһинларни тәминләштики мәхсити хәлиқниң тоғра йолда Худаға ибадәт қилишидин ибарәт еди. Шуңа улар хәлиқниң өз қурбанлиқлирини тоғра, Худаниң қобул қилишиға лайиқ петидә сунушиға ярдәмчи вә хизмәткар еди. Павлус өзиниң хуш хәвәрни йәткүзүшниң ахирқи мәхсити Худаға һәқиқий, мәналиқ, чин диллиқ ибадәтни барлиққа кәлтүрүштин ибарәттур, дәйду. Хәқниң бу ибадитини пак-муқәддәс қилиш Муқәддәс Роһниң иши, әлвәттә. Бу ибадәтму пәқәт җамаәт ибадәт сорунлирида әмәс, бәлки ишәнгүчиниң пүтүн һаяти арқилиқ ипадилиниду *(12:1-2)*.

15:21 **«Униңдин хәвәрсиз болғанлар Уни көриду, аңлимиғанлар аңлап чүшиниду»** — «Йәш.» 52:15.

15:21 Йәш. 52:15.

15:22 Рим. 1:13; 1Тес. 2:18.

15:23-24 Рим. 1:10; 15:32; 1Тес. 3:10; 2Тим. 1:4.

15:25 Рос. 19:21; 24:17.

15:27 **«Чүнки әлләр Йәһудий қериндашларниң роһий бәхитлиридин бәһримән болған болса, маддий җәһәттин уларға ярдәм беришкә тоғра келиду»** — «ярдәм бериш» дегән сөз грек тилида адәттә муқәддәс ибадәтханидики хизмәт билән мунасивәтликтур.

15:28 **«Йерусалимдики қериндашларниң җамаәтләрниң етиқатиниң бу мевисини қобул қилишини җәзмәнләштүргәндин кейин,...»** — грек тилида «*(Йерусалимдики)* қериндашларға бу мевисини йәткүзүп мөһүрләндүргәндин кейин,...» дегән сөзләр билән ипадилиниду. Расул Павлус Йәһудий қериндашларниң бу соғатни қобул қилишини интайин муһим дәп биләтти. Чүнки уни қобул қилиши соғат бәргәнләрни, йәни Йәһудий әмәс ишәнгүчиләрни «бизниң қериндашлиримиз» дәп қобул қилишиға баравәр болатти, шуңлашқа барлиқ җамаәтләрниң бирлиги вә муһәббитини мустәһкәмләп алға сүрәтти. Худаға тәшәккүр, Йәһудий қериндашлар уни қобул қилди *(«Рос.» 21:17)*.

15:29 Рим. 1:11.

30 Қериндашлар, Рәббимиз Әйса Мәсиһ вә Муқәддәс Роһниң меһир-муһәббити билән
силәрдин өтүниманки, мән үчүн Худаға дуа қилип мән билән бирликтә күрәш қилғай-
силәр — 31 мениң Йәһудийә өлкисидики етиқат қилмиғанларниң яман нийәтлиридин
сақлинишим, шуниңдәк Йерусалимда инъамни йәткүзүш хизмитимниң шу йәрдики
муқәддәс бәндиләрниң қобул қилишиға еришиши үчүн. 32 һәмдә ахирда Худа буйруса,
пеқирниң шат-хурамлиқ билән йениңларға берип, силәр билән ортақ истираһәт қили-
шимиз үчүнму дуа қилғайсиләр.
33 Аманлиқ-хатирҗәмлик Егиси болған Худа һәммиңлар билән биллә болғай! Амин!

Павлусниң ахирқи саламлири

16 1 Кәнхриа шәһиридики җамаәтниң хизмәтчиси сиңлимиз Фибини силәргә тәвсийә
қилип тонуштуримән; 2 уни муқәддәс бәндиләргә лайиқ Рәбниң муһәббитидә
қобул қилип күтүвалғайсиләр, униң һәр қандақ ишта силәргә һаҗити чүшсә, униңға
ярдәм қилғайсиләр. Чүнки у өзиму нурғун кишиләргә, җүмлидин маңиму чоң ярдәмчи
болған.
3 Мән билән биргә ишлигән, Мәсиһ Әйсада болған хизмәтдашлирим Приска билән Ак-
вилаға салам ейтқайсиләр. 4 (улар мени дәп өз һаятиниң хейим-хәтиригә қаримиди.
Һәм ялғуз мәнла әмәс, бәлки әллардики барлиқ җамаәтләрму улардин миннәтдардур).
5 Уларниң аилисидә җәм болидиған җамаәткиму салам ейтқайсиләр.
Асия өлкисидин Мәсиһкә етиқатта әң дәсләпки мевә болуп чиққан, сөйүмлүгүм Епәнит-
кә салам ейтқайсиләр. 6 Силәр үчүн көп әҗир сиңдүргән Мәрйәмгә салам ейтқайсиләр.
7 Мән билән зиндандаш болған, Йәһудий қериндашлирим Андроникус вә Юняға салам
ейтқайсиләр. Улар мәндин авал Мәсиһтә болған болуп, расуллар арисидиму аброй-
луқтур.
8 Рәббимиздә болған сөйүмлүгүм Амплиятқа салам ейтқайсиләр.
9 Биз биргә ишлигән Мәсиһтә болған хизмәтдишимиз Урбанус вә сөйүмлүгүм Стахусла-
рға салам ейтқайсиләр.
10 Синақлардин өткән, Мәсиһтә садиқ испатлинип кәлгән Апелисқа салам ейтқайсиләр.
Аристовулусниң аилисидикиләргә салам ейтқайсиләр.

15:30 **«мән үчүн Худаға дуа қилип мән билән бирликтә күрәш қилғайсиләр»** — «күрәш қилғайсиләр» дегән сөзләр җин-шәйтанларниң Худаниң хизмитигә дайим қарши чиқидиғанлиғини көрситиду; шуңа бу хизмәт үчүн дуа қилиш *(буларниң қарши чиққанлиғи түпәйлидин)* бир хил күрәш, тәс бир иш болиду *(мәсилән «Кол.» 2:1, 4:11ни көрүң)*.
15:30 2Кор. 1:11.
15:31 2Тес. 3:2.
15:32 Рим. 1:10; 15:23.
15:33 **«Аманлиқ-хатирҗәмлик Егиси болған Худа»** — әслий тилида «Аманлиқ-хатирҗәмликниң Худаси».
16:2 **«уни муқәддәс бәндиләргә лайиқ Рәбниң муһәббитидә қобул қилип күтүвалғайсиләр...»** — «Рәбниң муһәббитидә» әйни грек тилида «Рәбдә» дегән сөз билән ипадилиниду. Мошу ибарә тоғрилиқ «кириш сөз»имизни көрүң. **«униң йәни Фибиниң һәр қандақ ишта силәргә һаҗити чүшсә, униңға ярдәм қилғайсиләр. Чүнки у өзиму нурғун кишиләргә, җүмлидин маңиму чоң ярдәмчи болған»** — бу сөзләргә қариғанда Фиби өзи мәлум сәвәптин Римға сәпәр қилмақчи еди, шуниң билән Павлусниң бу салам хетини елип бариду. Мошундақ узун вә хәтәрлик сәпәр қилиш асан әмәс еди. Худаға вә Фибигә қолимизда һазир турған бу қиммәтлик хәт үчүн рәхмәт!
16:3 **«Мән билән биргә ишлигән, Мәсиһ Әйсада болған хизмәтдашлирим Приска билән Аквилаға салам ейтқайсиләр...»** — Приска *(Прискила)* вә ери Аквила хуш хәвәрниң көп хизмитини қилған *(«Рос.» 18:2, 26, «1Кор.» 16:19, «2Тим.» 4:19ни көрүң)*.
16:3 Рос. 18:2,26.
16:4 **«... һәм ялғуз мәнла әмәс, бәлки әллардики барлиқ җамаәтләрму улардин миннәтдардур»** — «әлләр»: ят әлләр, Йәһудий әмәсләрни көрситиду.
16:7 **«Йәһудий қериндашлирим Андроникус вә Юня»** — мошу йәрдики «қериндашлирим» йәнә «уруқ-туққанлирим» дегән мәнадиму болуши мүмкин. Башқа бир хил тәрҗимиси: «улар расулларниң қаришида бәк абройлуқ кишиләр».

[11] Йәһудий қериндишим Һеродийонға, Наркисниң аилисидикиләрдин Рәбдә болған-
ларға салам ейтқайсиләр.
[12] Рәбниң хизмитидә җапа тартиватқан Трифена вә Трифоса ханимға салам ейтқай-
силәр. Рәбниң хизмитидә нурғун җапа тартқан сөйүмлүк сиңлим Пәрсисқа салам ей-
тқайсиләр.
[13] Рәбдә талланған Руфусқа вә униң маңиму ана болған анисиға салам ейтқайсиләр.
[14] Асинкритус, Флигон, Һәрмис, Патробас, Һермас вә уларниң йенидики қериндашларға
салам ейтқайсиләр.
[15] Филологус вә Юляға, Нериус вә сиңлисиға, Олимпас вә уларниң йенидики барлиқ
муқәддәс бәндиләргә салам ейтқайсиләр.
[16] Бир-бириңлар билән пак сөйүшләр билән саламлишиңлар. Мәсиһниң һәммә җамаәт-
лиридин силәргә салам!

Ахирқи несиһәт

[17] Қериндашлар, силәрдин шуни өтүнимәнки, силәр үгәнгән тәлимгә қарши чиққан,
араңларда ихтилапларни пәйда қилидиған вә адәмни етиқат йолидин тейилдуридиған
кишиләрдин пәхәс болуңлар, улардин нери болуңлар. [18] Бундақ кишиләр Рәббимиз Мә-
сиһкә әмәс, бәлки өз қарниға қул болиду; улар силиқ-сипайә гәпләр вә хушамәт сөзлири
билән саддиларниң қәлбини аздуриду.
[19] Силәрниң Рәбгә болған итаәтмәнлигиңлардин һәммәйлән хәвәр тапти. Шуңа әһва-
лиңлардин шатлинимән; шундақтиму, яхши ишлар җәһәттә ақил болушуңларни, яман
ишларға нисбәтән надан болушуңларни халаймән. [20] Аманлиқ-хатирҗәмлик Егиси
болған Худа узун өтмәй Шәйтанни аяқ астиңларда йәнҗийду.
Рәббимиз Әйсаниң меһир-шәпқити силәргә яр болғай!

[21] Хизмәтдишим Тимотий, Йәһудий қериндашлирим Лукюс, Ясон вә Соспатирлардин
силәргә салам. [22] (ушбу хәткә қәләм тәврәткүчи мәнки Тәртийму Рәбдә силәргә салам
йоллаймән).
[23] Маңа вә өйидә дайим жиғилидиған пүтүн җамаәткә саһибханлиқ қилидиған Гаюстин
силәргә салам. Шәһәрниң ғәзничиси Ерастус силәргә салам йоллайду, қериндишимиз
Кувартусму шундақ.
[24] Рәббимиз Әйса Мәсиһниң меһир-шәпқити һәммиңларға яр болғай! Амин!

16:15 **«Филологус вә Юля»** — бәлким әр-аял.
16:16 **1Кор. 16:20; 2Кор. 13:12; 1Тес. 5:26; 1Пет. 5:14.**
16:17 **Мат. 18:17; Кол. 2:8; 2Тес. 3:6; 2Тим. 3:5; Тит. 3:10; 2Юһ. 10.**
16:18 **Әз. 13:18; Фил. 3:19.**
16:19 **Мат. 10:16; 1Кор. 14:20.**
16:20 **«Аманлиқ-хатирҗәмлик Егиси болған Худа»** — әслий тилида «Аманлиқ-хатирҗәмликниң Худаси».
16:21 **Рос. 13:1; 16:1; 17:5; 20:4; Фил. 2:19; Кол. 1:1; 1Тес. 3:2; 1Тим. 1:2.**
16:22 **«ушбу хәткә қәләм тәврәткүчи мәнки Тәртийму Рәбдә силәргә салам йоллаймән»** — расул Павлусниң көзи аҗиз болғачқа, адәттә ярдәмчигә хәтлирини яздуратти. Тәртий униң үчүн «Римлиқларға»ниң қәләм тәврәткүчиси *(хатирилигүчи)* болған еди.
16:23 **Рос. 19:22; 2Тим. 4:20.**

Дуа вә мәдһийә

[25] Узун заманлардин буян сүкүттә сақлинип кәлгән сирниң вәһий қилиниши бойичә,
мениң арқилиқ йәткүзүлгән бу хуш хәвәр, йәни Әйса Мәсиһниң жакалиниши билән
силәрни мустәһкәмләшкә қадир Болғучиға шан-шәрәп болғай! [26] Сир болса инсанларни
етиқаттики итаәтмәнлик йолиға елип бериш үчүн, мәңгү һаят Худаниң әмригә бенаән
һәм беваситә һәм бурунқи пәйғәмбәрләрниң йезип қалдурғанлири арқилиқ, һазир бар-
лиқ әлләргә вәһий қилинди; [27] шундақ қилған бирдин-бир дана Болғучи Худаға Әйса Мә-
сиһ арқилиқ шан-шәрәп әбәдил-әбәт болғай! Амин!

16:25 Әф. 1:9; 3:9,20; Кол. 1:26; 2Тим. 1:10; Тит. 1:2; 1Пет. 1:20.

Қошумчә сөз

Һөкүмәткә бойсунуш мәсилилири үстидә (13-бап)

Муқәддәс китапда хатириләнгән, һөкүмәтләр вә һоқуқдарлар билән мунасивәтлик тәлимләр, җүмлидин расул Павлусниң тәлимлирини (мәсилән, «Рим.» 13-бап) төвәндикидәк йәкүнлисәк болиду: —

(1) «Инсанийәт гунаға тейилип петип қалғанлиғи түпәйлидин (Худаниң ниҗатиға егә болғичә), гунаға нисбәтән тизгинлиниши керәк болғачқа, Худа бу ишниң бир қисмини һөкүмәт-һакимийәтләр арқилиқ орунлайду: — «**Һәммә адәм өзлирини идарә қилғучи һоқуқ егилиригә бойсунсун. Чүнки Худа тиклимигән һөкүмәт болмас; һөкүмәтләрниң һәммиси Худаниң әмри билән болғандур**» («Рим.» 13:1). Бу Худаниң рәһимдиллиғидин болған бир иш; шундақтиму, бу рәһимдиллиғиниң бир қисми шуки, У гаһи вақитларда мәлум бир әлгә савақ бериш үчүн, товва қилип қәлблирини Маңа қаратсун дәп рәһимсиз һөкүмдарни уларниң үстидин һөкүм сүргүзиду. Мәсилән «Йәш.» 19:1-4ни көрүң. Шу вақитта Худа Мисирлиқларни бутларға чоқунуштин товва қилсун дәп уларни «**Рәһимсиз бир һөкүмран,... әшәддий бир падишаниң қолиға тапшуриду**».

Бундақ ишлар йәнә шүбһисизки, расулниң: «**Худа... пүткүл инсанларниң, болупму етиқат қилғучиларниң Қутқазғучиси (сақлиғучиси)**» дәп көрсәткән һәқиқитиниң муһим бир амили болуши керәк («1Тим.» 4:10).

(2) Шуңа етиқатчилар қайси һөкүмәт астида болсун, уларға бойсунуши, җүмлидин баҗ тапшуруши лазим («Тит.» 3:1-2, «Рим.» 13:3-6).

(3) Етиқатчилар өз үстидин һөкүм сүргәнләр үчүн дуа қилиши керәк. «1Тим.» 2:1-4ни көрүң. Ундақ дуаниң рошән мәхсити, Худаниң бу һөкүмдарларниң қәлблирини Өз қорқунучиға, һәққаний көзқарашларға, өзиниң һөкүмранлиғи астидикиләргә адил муамилә қилишқа, хуш хәвәрни әркин йәткүзүшкә йол қоюшқа қайил қилип йетәклиши үчүндур.

(4) Һоқуқ тутқан кишиләр Худаниң ирадисигә хилаплиқ қанунларни яки пәрманларни чиқарса яки қол астидикиләрни натоғра ишларни қилишқа мәҗбурлиған болса, етиқатчилар уларға бойсунмаслиғи керәк. Мәсилән «Рос.» 4:19-20дә, Йәһудий һөкүмдарлар расуллардин Петрус вә Юһаннани Әйсаниң намини җакалаштин мәнъий қилған, Петрус: «**Худаниң алдида силәргә бойсунуш тоғриму яки Худағиму? Буниңға өзәңлар бир немә дәңлар!**» дегән.

(5) Адаләтсиз һөкүмәтләрни, болупму Худаниң сөзини җакалашқа қарши турған һөкүмәтләрни ағдуруш етиқатчилар беваситә көңүл бөлүдиған иш әмәс, бәлки Худаниң Өз ишидур. Рәб Әйса Римлиқ валий Понтиус Пилатус тәрипидин Өзиниң «падиша екән»лиги вәҗидин сорақҗа тартилғанда униңға мундақ деди: — «**Мениң падишалиғим бу дунияға тәвә әмәстур. Әгәр бу дунияға тәвә болған болса, хизмәтчилирим Мениң Йәһудийларға тапшурулмаслиғим үчүн җәң қиливатқан болатти. Һалбуки, Мениң падишалиғим бу йәргә тәвә әмәстур**» («Юһ.» 18:36).

Шуниң билән етиқатчилар мәлум бир һөкүмәтни ғулитип, башқа бирисини бәрпа қилиш үчүн күрәш қилишқа арилашмаслиғи керәк. Тарихта көп вақиәләрдин көргили болидуки, «**Худа сотчидур; У бирисини көтириду, бирисини төвәнлитиду**» «Зәб.» 75:7). Йеқинқи тарихта, Руминийәдики Чавсискуниң мустәбит һөкүмити пәқәт бир парчә «тазилиқ қәғәз» билән ғулитилғанлиғи буниңға мисал болиду (Румунийә һөкүмити көп муқәддәс китапларни мусадирә қилип уларни «тазилиқ қәғәз»ләргә айландурған еди).

(6) Етиқатчилар һөкүмәт ишлири яки сиясий ишлар билән тоғра шуғулланса болиду (мәсилән, Даниял пәйғәмбәр көп жиллар ичидә бир бутпәрәс һөкүмәтниң мәмурий хадими болған еди). Амма сиясий ишлар интайин мурәккәп, өзини пак-диянәт тутуп уларға арилишиш интайин тәс, Худаниң алаһидә чақириқи болмиса шу ишларға йеқинлишишқа һәргиз болмайду, дәп қараймиз.

Бу теминиң даириси мошу аддий йәкүндин кәң, әлвәттә, амма жуқуриқи сөзлиримиз оқурмәнләрниң бу интайин муһим ишқа мунасивәтлик болған муқәддәс язмилар үстидә көпрәк ойлинишлириға түрткә болсун дәп арзу қилимиз.

Инжил 7-қисим

«Коринтлиқларға «1»»

(Расул Павлус Коринт шәһиридики җамаәткә язған биринчи мәктуп)

Кириш сөз

Коринт шәһиридики җамаәтниң тарихи

Расул Павлусниң Коринт шәһиригә тунҗа келиши тоғрисида Инжил «Рос.» 18:1-18да хатириләнгән. Коринт болса Гретсийә (Юнан)дики әң чоң деңиз порти еди. Дунийадики барлиқ портлардәк у һәр қайси әлдин кәлгән һәр түрлүк адәмләр билән толған болуп, мошу яқа жуттикиләрниң һәммиси өзиниң етиқади, өзигә хас болған бутпәрәслигини вә өрп-адәтлирини өзи билән елип кәлгән еди. Шу чағда уларниң ичидә Мәсиһкә етиқат қилғучилар бар болуши мүмкин еди, бирақ көпинчиси бутпәрәс еди. Шу сәвәплик Коринтниң Рим империйәсидики «Бутпәрәслик пайтәхти» һәм «Паһишивазлиқ пайтәхти» дәп атиқи чиққан еди. Шәһәрдә өзигә хас болған «бутпәрәслик паһишивазлиғи» ипадилинидиған 1000дин артуқ бутхана бар еди.

Павлус Коринтқа йетип кәлгәндин кейин адәттикидәк «синагог» (Йәһудийларниң жиғинханиси)қа кирип хуш хәвәрни җакалашқа башлиди. Шу йәрдә көп адәмләр Худаниң сөзини қобул қилди. Лекин адәттикидәкла, Әйса Мәсиһниң хуш хәвирини рәт қилған бир қисим Йәһудийлар Әйса Мәсиһкә етиқат қилғанлар (Йәһудийлар вә ят әлләрдин болғалар)ни «синагогтики җамаәт»тин қоғлап чиқарди. Шуниң билән Коринт шәһиридә «Мәсиһий җамаәт» туғулди. Павлус Коринтта он сәккиз ай туруп хуш хәвәрни җакалаш, қатарлиқ ишлар билән шуғулланди. Расул Павлус ушбу хетидә ейтқинидәк, Павлусни җамаәтни «туғғучи», униңға «ата» болғучи дейишкә болиду. Амма мәлум сәвәпләрдин қандақтур у өз адитидикидәк җамаәттә ақсақалларни бекиталмигән еди; бундақ болуши бәлким әйни чағда у улар арисида шунчә көп вақит турған болсиму җамаәттикиләр роһий җәһәттин камаләткә йәтмигәчкә, ақсақаллиқ мәсъулийитигә тәйяр болған һеч ким техи чиқмиған болса керәк яки (техиму еһтималға йеқин) җамаәтниң өзи ақсақалларниң йетәкчилигини қобул қилишқа тәйяр әмәс болған болуши мүмкин.

Ушбу хәт Әфәсус шәһиридә йезилған (16:8). Павлус шу йәрдә турған вақтида үч қериндаш, йәни Истифанас, Фортунатус вә Ахайикус униң йениға йетип, Коринт җамаити язған бир хәтни көтирип кәлди (16:17). Уларниң хетидә етиқат һаяти тоғрилиқ қоюлған бир нәччә соал бар еди. Мошу соаллар төвәндики ишларни өз ичигә алған еди: —

(1) Әр-аяллиқ яки тәнһа һаят тоғрилиқ бәзи мәсилиләр (7-бап);
(2) Бутларға нәзир қилинған таамларни йегили боламду, болмамду? (8-бап, 10:15-33);
(3) Худаниң хизмитигә мәхсус айрилғанларниң әһвали; уларға қандақ иқтисадий ярдәм бериш вә униңға мунасивәтлик болған мәсилиләр (9-бап);
(4) Жамаәт сорунлирида әрләр вә қиз-аялларниң башлириға бир нәрсә артиши керәк яки керәк әмәслиги тоғрилиқ (11:17-33);
(5) «Рәбниң дәстихини» — жамаәт сорунида «нан уштуш» тоғрилиқ;
(6) «Роһий илтипатлар» (12-14-бап);
(7) Өлүмдин тирилиш (15-бап);
(8) Жамаәтниң йоқсул-һаҗәтмәнләргә ярдәмдә болуп сәдиқә қилиши (1:16-4);
(9) Аполлосниң жамаәтни күчәйтиш үчүн келиш имканийити (16:12)

Павлус Коринт шәһиригә кәлгинигә үч жилдин сәл ашқан еди. Әйни чағда жамаәттики етиқатчиларниң көпинчиси чоңқур бутпәрәслик турмушидин айрилған еди. Бирақ у уларниң шу үч жилчә вақит ичидә һәр қандақ һәсәтхорлуқ, тәкәббурлуқ қатарлиқлардин һәм «инсаний ой-пикирлири»дин халас болушини, қисқиси Мәсиһтә «роһий адәмләр»дин болушини нормал вә тегишлик иш дәп қарайтти. Бу бизләр үчүнму чоң савақ болуши керәктур. Сиз Мәсиһкә етиқат бағлиғили қанчә узун болди? Үч жилдин артуқму? Әнди Мәсиһтә болған мол ниҗаттин қанчилигини өзиңизгә сиңдүрүп қобул қилдиңиз? Һалбуки, бизниң расулниң шунчә көп мәсилилири болған бундақ бир жамаәткә хәт йезишиға мәҗбур болғанлиғидин Худаға миннәтдар болушимизға тоғра келиду. Чүнки униң бәргән җаваплири бизниң (мәйли өз шәхсийитимизниң болсун яки жаһанда болған жамаәтләрниң болсун) өзимизниң нурғун бүгүнки қийинчилиқлиримиз вә мәсилилиримиздин азат қилиниш йолини тепишимизға йетәклигүчи болиду. Меһир-муһәббәт тоғрилиқ әзәлдин буян йезилип кәлгән барлиқ язмилар ичидә әң гөзәл вә әң өткүр сөзләр мошу хәттин тепилиду (13-бап).

Әслидә Павлус оқурмәнләрни бу хәтни бирйолила оқуп чиқсун дәп язған еди.

«Қошумчә сөз»имиздә биз бәзи қийин айәтләр вә расул көз алдимизға кәлтүргән мәлум бир нәччә һәқиқәт үстидә, шундақла һазирқи заманимизда буларни қандақ тәтбиқлиғили болидиғанлиғи үстидә тохтилимиз.

Мәзмун: —

1:1-9	Саламлишиш, тәшәккүр ейтиш
1:10-31	Бөлүнүш; бирликниң бирдин-бир асаси
2-бап	Роһқа тайиниш яки өз зеһнигә тайиниш?
3-бап	«Әт»кә қул болуш, бөлүнүшләр; һәқиқий һул үстигә қурулуш
4-бап	Худаниң хизмитидики «ғоҗидарлар»ниң мәсъулийәтлири
5-бап	Рәзил адәмни җамаәттин чиқириш керәк
6:1-8	Етиқатчиларниң бир-биригә қилидиған әрзлири
6:9-20	Муқәддәслик тоғрилиқ
7-бап	Әр-хотунлуқ, тәнһалақ
8-бап	Бутларға нәзир қилинған таамлар
9-бап	Расулларниң әркинлиги, шундақла уларниң җамаәттә болған қуллуғи
10-бап	Исраилдин алған савақлар
11:1-16	Башни йепиш-япмаслиқ тоғрилиқ
11:17-34	«Рәбниң дәстихини»
12-бап	Роһий илтипатлар
13-бап	Меһир-муһәббәт
14-бап	Роһий илтипатлар
15-бап	Өлүмдин тирилиш
16-бап	Сәдиқә қилиш, ахирқи сөзләр

Коринтлиқларға «1»

Расул Павлус Коринт шәһиридики җамаәткә язған биринчи мәктуп

Салам

1 [1-2] Худаниң ирадиси билән Мәсиһ Әйсаниң расули дәп чақирилған мәнки Павлустин
вә қериндишимиз Состенистин Коринт шәһиридики җамаәткә, Мәсиһ Әйсада пак-
муқәддәс қилинип, «муқәддәс бәндилирим» дәп чақирилғанларға вә шуниңдәк һәр
йәрләрдә Рәб Әйса Мәсиһниң (У уларға вә бизгә мәнсуп!) намиға нида қилғучиларниң
һәммисигә салам! [3] Атимиз Худа һәм Рәб Әйса Мәсиһтин силәргә меһир-шәпқәт вә
хатирҗәмлик болғай!
[4] Худаниң Мәсиһ Әйсада силәргә ата қилинған меһир-шәпқити түпәйлидин Худай-
имға һәрдайим тәшәккүр ейтимән; [5] буниң билән силәр Униңда һәр тәрәптә, һәр қан-
дақ сөздә, һәр тәрәптики билимләрдә бай қилинғансиләр, [6] худди Мәсиһниң гувалиғи
силәрдә тәстиқланғандәк. [7] Шуниң билән силәрдә һәр қандақ роһий илтипат кәмлик
қилмастан, Рәббимиз Әйса Мәсиһниң аян қилинишини күтисиләр; [8] У йәнә силәрни
ахирғичә мустәһкәмләйдуки, Рәб Әйса Мәсиһниң күни кәлгичә әйипсиз сақлинисиләр;
[9] Худа сөзидә турғучидур — силәрни Өз Оғли Рәб Әйса Мәсиһниң сирдаш-һәмдәмлигигә
чақирғучи дәл Униң Өзидур.

Бөлүнүшләр тоғрилиқ

[10] Әнди мән силәрдин Рәббимиз Әйса Мәсиһниң нами билән шуни өтүнимәнки, и қерин-
дашлар, гепиңлар бир йәрдин чиқсун, араңларда бөлгүнчилик болмисун, бир пикирдә,
бир нийәттә камил бирләштүрүлүңлар; [11] Чүнки Кловиниң аилисидикиләрниң маңа
силәр тоғраңларда ейтишичә, и қериндашлирим, араңларда талаш-тартишлар бар екән.

1:1-2 **«һәр йәрләрдә Рәб Әйса Мәсиһниң у уларға вә бизгә мәнсуп! намиға нида қилғучиларниң һәммиси»** — бу ибарә «аләмшумул җамаәт»ниң аддий вә жиғинчақ бир тәбиридур.
1:1-2 Юһ. 17:19; Рос. 15:9; Рим. 1:7; Әф. 1:1; 1Тес. 4:7; 2Тим. 2:22.
1:3 Рим. 1:7; 2Кор. 1:2; Әф. 1:2; 1Пет. 1:2.
1:5 **«буниң билән силәр униңда һәр тәрәптә ... бай қилинғансиләр»** — «униңда» — Мәсиһ Әйсада.
1:5 Кол. 1:9.
1:6 **«... худди Мәсиһниң гувалиғи силәрдә тәстиқланғандәк»** — Худаниң уларға роһий илтипатларни бериғишлиғанлиғи: *(1)* Худаниң Коринтлиқларға Павлусниң Мәсиһ тоғрилиқ болған гувалиқиниң тоғра екәнлигини испатлиғини вә *(2)* Худаниң Мәсиһниң уларниң қәлбидә турғанлиғини, уларниң һәқиқәтән Мәсиһкә тәвә екәнлигини тәстиқлиғини еди. Мәсилән, Худа роһий илтипатлири арқилиқ Корнелиусдикиләрни «мениң адәмлирим» дәп тәстиқлиған еди («Рос.» 10:44-48гә қараң. «роһий илтипатлар»ни чүшиниш үчүн 12- вә 14-бапқа қараң.
1:7 **«Рәббимиз Әйса Мәсиһниң аян қилиниши»** — Рәб дунияға қайтип кәлгәндә у һәр адәмгә аян болиду, әлвәттә.
1:7 Фил. 3:20; Тит. 2:13.
1:8 **«Рәб Әйса Мәсиһниң күни»** — Униң зиминға қайта келидиған күни.
1:8 1Тес. 3:13; 5:23.
1:9 **«Худа сөзидә турғучидур»** — демәк, Худа адәмни Өзиниң пак-муқәддәс сирдаш-һәмдәмлигигә чақирғачқа, Өз меһир-шәпқити билән уни йәнә ахирғичә гуна вә Шәйтанниң илкидин сақлап, пак һаятта яшашқа күчәйтишкә вәдә қилған.
1:9 Йәр. 32:40-44; Юһ. 15:5; 1Кор. 10:13; Гал. 2:20; 1Тес. 5:24; 1Юһ. 1:3.
1:10 **«мән силәрдин Рәббимиз Әйса Мәсиһниң нами билән шуни өтүнимәнки, и қериндашлар...»** — «қериндашлар» Инҗилда «етиқатчи ака-укилар» дегән билән ипадилиниду. Амма пүткүл Муқәддәс Китапта қериндашлар *(«етиқатчи ака-укилар»)* «етиқатчи ача-сиңиллар»ниму өз ичигә алиду. Бу принсип «Яр.» 1:27дә көрүниду; «Худаниң сүрәт-образи» болған «адәм»ниң өзи «әр-аял»ни өз ичигә алиду. Шуниң билән биз «қериндашлар» дәп тәрҗимә қилдуқ.
1:10 Рим. 12:16; 15:5; Фил. 2:2; 3:16; 1Пет. 3:8.

[12] Дemәкчи болғиним шуки, һәр бириңлар: «Мән Павлусниң тәрәпдари», «Мән Апол-
лосниң тәрәпдари», «Мән Кефасниң тәрәпдари» вә «Мән Мәсиһниң тәрәпдари» дәва-
тисиләр. [13] Әҗәба, Мәсиһ бөлүнгәнмикән? Силәр үчүн крестләнгән адәм Павлусмиди?
Силәр Павлусниң намиға чөмүлдүрүлдүңларму?
[14] Мән Худаға тәшәккүр ейтиманки, араңлардин Криспус билән Гаюстин башқа һеч қай-
сиңларни чөмүлдүрмидим; [15] шуниң билән һеч ким мени өзиниң намида адәмләрни
чөмүлдүрди, дейәлмәйду. [16] Дурус, мән йәнә Истифанасниң өйидикиләрниму чөмүл-
дүрдүм; башқа бирәвни чөмүлдүргинимни әсләлмәймән.
[17] Чүнки Мәсиһ мени адәмләрни чөмүлдүрүшкә әмәс, бәлки хуш хәвәрни җакалашқа
әвәтти; уни җакалаш болса инсанниң һекмәтлик сөзлири билән болмаслиғи керәк; ун-
дақ болғанда Мәсиһниң кресттики қурбанлиғиниң күчи йоқитилған болиду. [18] Чүнки
кресттики қурбанлиғи тоғрилиқ сөз-калам һалакәткә кетиватқанларға ахмақлиқ, амма
қутулдурулуватқан бизләргә Худаниң күч-қудритидур. [19] Чүнки мундақ пүтүлгәнки,
«Мән данишмәнләрниң данишмәнлигини йоқитимән, ақилларниң ақиллиғини чәт-
кә қақимән». [20] Ундақта, данишмәнләр қени? Тәврат өлималири қени? Бу дунияндики
бәс-муназирә қилғучилар қени? Худа бу дуниядики даналиқни ахмақлиқ дәп көрсәткән
әмәсму? [21] Чүнки Худа даналиғи билән бекиткини бойичә, дуния өз даналиғи арқилиқ
Худани тонумиған, шуңа Худа әхмиқанә дәп қаралған, җакалиниватқан сөз-калам арқи-
лиқ униңға ишәнгүчиләргә нисҗатлиқ йәткүзүшни лайиқ көргән. [22] Чүнки Йәһудийлар
мөҗизилик аламәтләрни, греклар болса «даналиқ»ни тәләп қилиду; [23] амма биз бол-
сақ Мәсиһни, йәни крестләнгән Мәсиһни җакалаймиз; бу Йәһудийларға нисбәтән би-
зарлиқ иш, әлләргә нисбәтән әхмиқанилик дәп қарилиду; [24] амма чақирилғанлар үчүн
ейтқанда, мәйли Йәһудийлар болсун яки греклар болсун, Мәсиһ Худаниң күч-қудрити
вә Худаниң даналиғидур. [25] Чүнки Худаниң әхмиқанилиги инсанларниң даналиғидин
үстүндур, Худаниң аҗизлиғи инсанларниң күчидин үстүндур. [26] Чүнки, и қериндашлар,
силәрниң чақирилған вақиттики һалиңлар үстидә ойлинип беқиңлар; чақирилғанлар
арисида инсаний тәрәптин дана қаралғанлар анчә көп әмәс, күч-һоқуққа егә болғанлар
анчә көп әмәс, ақсүнәкләр анчә көп әмәс еди; [27] бәлки Худа даналарни хиҗаләткә қал-
дуруш үчүн бу дуниядики ахмақ саналғанларни талливалди; күчлүкләрни хиҗаләткә
қалдуруш үчүн бу дуниядики аҗиз саналғанларни талливалди; [28] У йәнә бу дуниядики
қәдирсизләрни, пәс көрүлидиғанларни талливалди, «йоқ болған нәрсиләр»ни мәвҗут

1:12 **«Кефас»** — расул Петрусниң ибранийчә исми еди.
1:12 Рос. 18:24; 1Кор. 3:4; 16:12.
1:13 **«Силәр Павлусниң намиға чөмүлдүрүлдүңларму?»** — «чөмүлдүрүлдүңларму» мошу йәрдә суға чүмүлдүрүлүшни көрситиду.
1:14 Рос. 18:8; Рим. 16:23.
1:16 1Кор. 16:15,17.
1:17 1Кор. 2:1, 4; 2Пет. 1:16.
1:18 Рим. 1:16.
1:19 **«Чүнки мундақ пүтүлгәнки...»** — «мундақ пүтүлгән» — Муқәддәс Китапта йезиқлиқ. Мошу йәрдики сөзләр Тәврат, «Йәш.» 29:14дин елинған.
1:19 Аюп 5:12; Йәш. 29:14.
1:20 Йәш. 33:18.
1:21 Мат. 11:25; Луқа 10:21.
1:22 **«... греклар болса «даналиқ»ни тәләп қилиду»** — шу замандики грек мәдәнийитидә пәлсәпәни чоқунуш дәриҗисигә йәткән дегили болиду *(мәсилән, «Рос.» 17:21 вә алди-кәйнидики айәтләрни көрүң)*.
1:22 Мат. 12:38; 16:1; Юһ. 4:48.
1:23 **«бу Йәһудийларға нисбәтән бизарлиқ иш...»** — яки «бу Йәһудийларға нисбәтән путликашаң...».
1:23 Мат. 11:6. Юһ. 6:60,66.
1:24 Кол. 2:3.
1:26 **«инсаний тәрәптин...»** — грек тилида «әтниң көзқаришичә...».
1:26 Юһ. 7:48; Яқ. 2:5.

шәйиләрни йоққа чиқириветиш үчүн талливалди. [29] Униң мәхсити Худа алдида һеч әт егиси махтанмаслиқ үчүндур. [30] Амма Униң тәрипидин силәр Мәсиһ Әйсада турисиләр; У бизгә Худадин кәлгән даналиқ, һәққанийлиқ, пак-муқәддәслик вә һөрлүк-азатлиқ қилинғандур; [31] шуниңдәк Тәвратта пүтүлгәндәк: «Пәхирлинип махтиғучи болса Рәбдин пәхирлинип махтисун!».

2 [1] Мән болсам, и қериндашлар, йениңларға барғинимда, Худаниң гувалиқини җакалаш үчүн һеч гәпданлиқ яки әқил-даналиқ ишлитип кәлгән әмәсмән; [2] чүнки мән араңларда Әйса Мәсиһтин башқа, йәни крестләнгән Мәсиһтин башқа һеч немини билмәсликкә бәл бағлиған едим; [3] мән араңларда болған вақтимда аҗизлиқта, қорқунучта вә титригән һаләттә болаттим; [4] мениң сөзлирим һәм җакалишим болса адәмни қайил қилғидәк инсаний даналиқ сөзләр билән әмәс, бәлки Роһниң аламәт көрситишлири вә күч-қудрәт билән болған еди. [5] Буниңдин мәхсәт силәрниң етиқатиңлар инсаний даналиққа әмәс, бәлки Худаниң күч-қудритигә бағлансун дегәндин ибарәт еди.

[6] Һалбуки, камаләткә йәткәнләр арисида биз даналиқни баян қилимиз; бу даналиқ бу дәвирдики даналиқ әмәс, яки бу дәвирдики һөкүмранларниң даналиғи әмәс (улар заваллиққа йүз тутқандур); [7] амма биз бир сирни ашкарилап, Худаниң бир даналиқини баян қилимиз; Худа әслидә ашкарә қилинмиған бу даналиқни барлиқ дәвирләрдин бурун бизниң шан-шәрәпкә муйәссәр болушимиз үчүн бекиткән еди. [8] Бу даналиқни бу дәвирдики һөкүмранларниң һеч қайсиси чүшинип йәтмигән еди; уни чүшинип йәткән болса, шан-шәрәпниң Егиси болған Рәбни крестлимигән болатти. [9] Һалбуки, Тәвратта пүтүлгәнндәк: —
«Өзини сөйгәнләргә Худаниң тәйярлиғанлири —
Дәл һеч қандақ көз көрмигән,
Һеч қандақ қулақ аңлимиған,

1:28 **«мәвҗут шәйиләр»** — мошу йәрдә һәр хил адәмләрни, һөкүмранларни, дөләт қатарлиқларни өз ичигә алиду.
1:30 **«Униң тәрипидин силәр Мәсиһ Әйсада турисиләр...»** — «Униң тәрипидин» Худа тәрипидин, демәк. **«һөрлүк-азатлиқ қилинғандур»** — «һөрлүк-азатлиқ» гунаниң вә Шәйтанниң қуллуғидин азат болуштур.
1:30 Йәр. 23:5; Юһ. 17:19.
1:31 **«шуниңдәк Тәвратта пүтүлгәндәк...»** — Инҗилда «пүтүлгәндәк» дейилгәндә, «Муқәддәс Китапта пүтүлгәндәк» дегән мәнада. Мошу йәрдә «Йәр.» 9:24.
1:31 Йәш. 65:16; Йәр. 9:22-23; 2Кор. 10:17.
2:1 1Кор. 1:17; 2:4.
2:3 **«мән араңларда болған вақтимда аҗизлиқта, қорқунучта вә титригән һаләттә болаттим»** — «қорқунучта... болаттим» — бәлким у Худа Өзигә тапшурған бу муқәддәс вәзипини орундалмаслиғидин қорққан болуши мүмкин еди. Униңдин башқа адәмни қорқутидиған көп сәвәпларму болған, әлвәттә *(«Рос.» 18:9-10)*.
2:3 Рос. 18:1, 3; 2Кор. 10:10.
2:4 **«... бәлки Роһниң аламәт көрситишлири вә күч-қудрәт билән болған еди»** — «Роһ» Худаниң Роһи, Муқәддәс Роһтур.
2:4 1Кор. 1:17; 2:1; 2Пет. 1:16.
2:5 2Кор. 4:7.
2:6 Аюп 28:21; 1Кор. 15:24.
2:7 **«биз бир сирни ашкарилап, Худаниң бир даналиқини баян қилимиз...»** — «Әфәсуслуқларға»дики «кириш сөз»имиздә ейтқинимиздәк, Инҗилда «сир» дегән сөзниң алаһидә мәнаси бар. Сир *(грек тилида «мистерион»)* Худа әсли йошуруп кәлгән, әнди һазир ашкарилиған мәлум бир иштин ибарәттур.
2:7 Рим. 16:25; 1Кор. 4:1.
2:8 **«бу дәвирдики һөкүмранлар»** — бу сөз бәлким бу дунийдики падиша-һөкүмдарларни қутритидиған, уларға езитқулуқ қилидиған җин-шәйтанларни көрсәтсә керәк.
2:8 Мат. 11:25; Юһ. 7:48; 16:3; Рос. 3:17; 13:27; 2Кор. 3:14; 1Тим. 1:13.

һеч қандақ көңүл ойлап бақмиған нәрсиләрдур».
[10] Амма бу нәрсиләрни Худа Роһи арқилиқ аян қилди; чүнки Роһ болса һәммә ишларни,
һәтта Худаниң чоңқур тәглирини инчикиләп излигүчидур; [11] Чүнки инсанларда, инсан-
ниң көңлидикини билгүчи шу инсанниң роһидин башқа нәрсә барму? Шуниңға охшаш,
Худаниң Роһидин башқа, Худаниң көңлидикилирини билгүчи йоқтур. [12] Амма бизниң
қобул қилғинимиз болса бу дуниядики роһ әмәс, бәлки Худадин кәлгән Роһтур; дәл
шундақ болғачқа биз Худа тәрипидин бизгә сехийлиқ билән ата қилинған нәрсиләрни
билип йетәләймиз. [13] Бу иш-шәйиләрни инсаний даналиқтин үгитилгән сөзләр билән
әмәс, бәлки Муқәддәс Роһтин үгитилгән сөзләр билән, роһий ишларни роһий сөзләр
билән чүшәндүрүп сөзләймиз. [14] Амма «җанға тәвә» киши Худаниң Роһиниң ишлирини
қобул қилмайду, чүнки бу ишлар униңға нисбәтән әхмиқанилиқтур; у уларни һеч чү-
шинип йетәлмәйду, чүнки улар роһ билән пәриқ етилип баһалиниши керәктур. [15] Роһқа
тәвә киши һәммә ишларға баһа берәләйду; амма униңға болса һеч ким баһа берәлмәй-
ду. [16] Чүнки ким Рәбниң ой-көңлини чүшинип йетип, Униңға мәслиһәтчи болалисун?
Амма биз болсақ Мәсиһниң ой-көңлигә егимиз.

3 [1] Лекин мән, и қериндашлар, Роһқа тәвә кишиләргә сөз қилғандәк силәргә сөз қилалмай
келиватимән; әксичә силәрни әткә тәвә кишиләр, Мәсиһдә болған бовақ һесаплап
силәргә сөзләшкә мәҗбур болдум. [2] Мән силәргә сүт ичкүздүм, гөшни йегүзмидим; чүнки
силәр гөшни һәзим қилалмайттиңлар, шундақла һазирму техи һәзим қилалмайсиләр;
[3] Чүнки силәр йәнила әткә тәвәдурсиләр. Араңларда һәсәтхорлуқ вә талаш-тартишлар
бар болғачқа, силәр әткә тәвә әмәсму, инсанларчә меңиватмамсиләр? [4] Чүнки бириси
«Мән Павлус тәрәпдари», башқа бириси «Мән Аполлос тәрәпдари» десә, силәр пәқәт

2:9 **«Өзини сөйгәнләргә Худаниң тәйярлиғанлири —дәл һеч қандақ көз көрмигән, һеч қандақ қулақ аңлимиған, һеч қандақ көңүл ойлап бақмиған нәрсиләрдур»** — «Йәш.» 64:4.
2:9 Йәш. 64:3.
2:10 **«чүнки Роһ болса һәммә ишларни, һәтта Худаниң чоңқур тәглирини инчикиләп излигүчидур»** — «Роһ» — Худаниң Роһи, Муқәддәс Роһтур.
2:10 Мат. 13:11; 2Кор. 3:18.
2:11 **«инсанларда, инсанниң көңлидикини билгүчи шу инсанниң роһидин башқа нәрсә барму?»** — «инсанниң көңлидики» мошу йәрдә шу мәлум кишиниң шәхсий вә қәлбидики ишларни алайитән көрситиду.
2:11 Пәнд. 27:19; Йәр. 17:9.
2:12 **«бу дуниядики роһ»** — Шәйтан. «Бу дуниядики роһ» мошу йәрдә бәлким Шәйтанниң көз-қарашлири, «әқиллири»ни көрситиши мүмкин.
2:12 Рим. 8:15.
2:13 **«Роһтин үгитилгән сөзләр билән»** — «Роһ» Худаниң Роһи, Муқәддәс Роһтур.
2:13 1Кор. 1:17; 2:4; 2Пет. 1:16
2:14 **««җанға тәвә» киши»** — «җанға тәвә» болған киши тоғрилиқ «Римлиқларға»дики «кириш сөз»имизни көрүң. «Җанға тәвә» болған киши Муқәддәс Роһқа егә болмиған кишидур; «ишәнмигән киши» дегили болиду. Шуңа, у Худаниң Роһиға әмәс, бәлки һәрдайим өз җени *(әқил-пикир, зеһин, көңүл-калла, һессиятлар)*ға тайинип ишларни пәриқ етиду. «Роһий киши» яки «Роһқа тәвә болған киши» болса өз роһида Муқәддәс Роһниң тәрбийә-тәлимини қобул қилип ишларни тоғра пәриқ етиду. **«улар роһ билән пәриқ етилип баһалиниши керәктур»** — бу 14- вә 15-айәтләрдики «пәриқ етиш» вә «пәриқ етип баһалиниш» грек тилида бирла пеил билән ипадилиниду.
2:15 **«Роһқа тәвә киши»** — «Роһқа тәвә» *(яки «роһий киши»)* — Муқәддәс Роһниң йетәкчилигидә маңидиған киши.
2:15 Пәнд. 28:5.
2:16 **«ким Рәбниң ой-көңлини чүшинип йетип, униңға мәслиһәтчи болалисун?»** — «Йәш.» 40:13.
2:16 Йәш. 40:13; Рим. 11:34.
3:1 **«әткә тәвә кишиләр»** — *(яки «әтлик кишиләр»)* тоғрилиқ «Римлиқларға»ға бәргән «кириш сөз»дики «әт» тоғрилиқ сөзимизни көрүң. «Әтлик киши» асасән хуш хәвәрни қобул қилғини билән техи өз гуналириниң күчидин азат болмиған кишидур.
3:2 Ибр. 5:12; 1Пет. 2:2.
3:3 **«силәр әткә тәвә әмәсму, инсанларчә меңиватмамсиләр?»** — «инсанларчә» Худаниң йолида әмәс, инсанийәтниң йолида.
3:3 1Кор. 1:11; Гал. 5:19; Як. 3:16.

инсанларниң йолида маңған болуп қалмамсиләр?
[5] Аполлос дегән ким? Павлус ким еди? Биз пәқәт силәрниң етиқатиңларға васитичи болдуқ,
халас; һәр биримиз пәқәт Рәб бизгә тәқсим қилғини бойичә вәзипә ада қилидиған хизмәт-
карлар, халас, шундақ әмәсму? [6] Мән тиктим, Аполлос суғарди; амма өстүргүчи болса Ху-
дадур. [7] Шуңа тиккүчи һеч немигә һесап әмәс, суғарғучиму һеч немигә һесап әмәс, пәқәт
өстүргүчи Худа Өзи һәммидур. [8] Амма тиккүчи вә оса қилғучи болса бир мәхсәттидур;
шундақтиму һәр бири өз әҗри бойичә инъамини қобул қилиду. [9] Чүнки биз Худаға тәвә
меһнәтдаштурмиз; силәр болсаңлар Худаниң бағ-етизи, Худаниң қурулушисиләр.
[10] Худаниң маңа тәқсим қилған меһир-шәпқити бойичә, худди уста мемардәк һул сал-
дим, андин башқа бириси униң үстигә қуруватиду. Амма һәр бир қурғучи қандақ қуру-
ватқанлиғиға еһтият қилсун.
[11] Чүнки селинған һулни, йәни Әйса Мәсиһтин башқа һеч қандақ һулни селишқа бол-
майду. [12] Әнди бириси бу һул үстигә алтун, күмүч, қиммәтлик ташлар, яғач, чөпләр,
саман салса, [13] һәр бириниң сиңдүргән әҗриниң қандақлиғи көрүниду; чүнки шу күни
уни ашкарә қилиду, чүнки униң маһийити отта көрүлиду; от һәр бир кишиниң әҗри-
ни, қандақ маһийәттин болғанлиғини синайду. [14] Бирисиниң һул үстигә қурған иши
пухта сақлинип қалса, у инъамға еришиду; [15] бирисиниң қурғини көйүп кәтсә, у зиян
тартиду; у өзи қутулиду, амма гоя оттин өтүп қутулған бирисигә охшап қалиду. [16] Әҗә-
ба, өзүңларниң Худаниң ибадәтханиси екәнлигиңларни вә Худаниң Роһиниң силәрдә
турғанлиғини билмәмсиләр? [17] Бириси Худаниң ибадәтханисини харап қилса, Худа уни
харап қилиду; чүнки Худаниң ибадәтханиси пак-муқәддәстур, силәр дәл шундақсиләр.
[18] Һеч ким өз-өзини алдимисун; бириси өзини бу дәвирдә дана дәп саниса, надан болуп
қалсун; шуниң билән у дана болиду. [19-20] Чүнки бу дуниядики даналиқ Худаға нисбәтән
ахмақлиқтур; чүнки: — «У данишмәнләрни өз һейлигәрлигиниң қапқиниға алиду»,
дәп вә йәнә: «Рәб данишмәнләрниң ой-хияллириниң тутами йоқлуғини билиду» дәп
пүтүклүктур.

3:4 **«пәқәт инсанларниң йолида маңған болуп қалмамсиләр?»** — демәк, Худани тонумиған, Роһтин туғулмиған, техичә Адәм атимизниң аилисигә тәвә болған, адәттики гунакар инсанларға охшаш.
3:4 1Кор. 1:12.
3:5 Рос. 18:24; 1Кор. 1:12; 16:12.
3:6 **«... Аполлос суғарди»** — Коринт шәһиридики җамаәт Павлусниң сөзлири арқилиқ етиқат қилған еди; кейин Аполлос Коринт шәһиригә берип ишәнгүчиләрни Тәврат-Зәбур тоғрисидики билимлири арқилиқ зор дәриҗидә риғбәтләндүргән еди *(«Рос.» 18-бап)*.
3:6 Рос. 18:26; 19:1.
3:8 **«бир мәхсәттидур»** — грек тилида «бирдур».
3:8 Зәб. 61:13; Йәр. 17:10; 32:19; Мат. 16:27; Рим. 2:6; 14:12; 2Кор. 5:10; Гал. 6:5; Вәһ. 2:23; 22:12.
3:9 **«биз Худаға тәвә меһнәтдаштурмиз»** — башқа бир хил чүшәндүрүлүши: «биз Худа билән меһнәтдаштурмиз» *(«2Кор.» 5:20, 6:1ниму көрүң)*.
3:9 2Кор. 6:1; Әф. 2:20; Кол. 2:7; 1Пет. 2:5.
3:11 Йәш. 28:16; Мат. 16:18.
3:12 **«бириси бу һул үстигә... қиммәтлик ташлар .. салса»** — «қиммәтлик ташлар» дегән охшитишниң мошу йәрдә умумий көрсәткини бәлким яқут-гөһәрләрни әмәс, бәлки оюлған, бенани пухта қилидиған қаттиқ чидамлиқ ташларни көрсәтсә керәк. Павлус буниң көчмә мәнасини оқурмәнләрниң ойлинишиға қалдуриду!
3:13 **«шу күни уни ашкарә қилиду»** — «шу күни» Мәсиһ Әйса зиминға қайтидиған күнидур.
3:13 Йәш. 8:20; 48:10; Йәр. 23:29; 1Пет. 1:7; 4:12.
3:14 **«Бирисиниң һул үстигә қурған Иши пухта сақлинип қалса...»** — демәк, «бир кишиниң һул үстигә қойған материяллири отқа бәрдашлиқ берәлисә,...».
3:16 1Кор. 6:19; 2Кор. 6:16; Ибр. 3:6; 1Пет. 2:5.
3:18 **«бириси өзини бу дәвирдә дана дәп саниса, надан болуп қалсун»** — Мәсиһниң «Мат.» 18:1-4дә вә «Мар.» 10:13-16дә ейтқан сөзлирини көрүң.
3:18 Пәнд. 3:7; Йәш. 5:21.
3:19-20 **«У данишмәнләрни өз һейлигәрлигиниң қапқиниға алиду»** — «Аюп» 5:13. **«Рәб данишмәнләрниң ой-хияллириниң тутами йоқлуғини билиду»** — «Зәб.» 93:11.
3:19-20 Аюп 5:13; Зәб. 93:11.

[21] Шуңа һеч ким инсан дегәнләрни пәхирлинип даңлимисун; чүнки һәммә мәвҗудат-
лар силәргә тәвәдур; [22] Павлус болсун, Аполлос болсун, Кефас болсун, дуния-җаһан бол-
сун, һаят болсун, өлүм болсун, һазирқи ишлар болсун, кәлгүси ишлар болсун, һәммиси
силәргә мәнсуптур; [23] силәр болсаңлар Мәсиһниң, Мәсиһ болса Худаниңкидур.

Мәсиһниң расуллириниң хизмити

4 [1] Бириси биз тоғрилиқ бир немә демәкчи болса, бизни Мәсиһниң хизмәткарлири
вә Худаниң сирлири аманәт қилинған ғоҗидарлар дәп билсун. [2] Әнди ғоҗидар
дегәнләрдин тәләп қилинидиғини шуки, улар вападар-садиқ болуши керәктур. [3] Амма
мән силәр тәрипиңлардин яки башқа һәр қандақ инсаний сот тәрипидин сүрүштүрүп
баһалансам, бу мән үчүн зиғирчилик иш; мән һәтта өзүм тоғрилиқ сүрүштүрүп
олтармаймән. [4] Чүнки виҗданим әйипләйдиған һеч қандақ ишлиримдин хәвирим йоқ;
амма бу ишниң өзи мени һәққаний дәп ақлимайду; мени сүрүштүрүп баһалиғучи болса
Рәбдур. [5] Шуңа вақти-саити кәлмигичә, йәни Рәб кәлмигичә һеч иш тоғрилиқ һөкүм
чиқармаңлар; Рәб кәлгәндә у қараңғулуқтики йошурун ишларни ашкарилайду, қәлб-
диллардики барлиқ ой-нийәтләрни аян қилиду; шу чағда һәр бири Худа тәрипидин
тәриплиниду. [6] Амма, и қериндашлар, бу ишларни силәрниң мәнпәәтиңларни дәп
өзүмгә вә Аполлосқа тәтбиқлидим; мәхсәт силәр биз арқилиқ «пүтүлгәнниң даирисидин
һалқип кәтмәңлар» дегән савақни үгинишиңлар, шундақла һеч қайсиңларниң мәлум
бирисини башқа бирисидин үстүн дәп пәхирлинип тәкәббурлишип кәтмәслигиңлар
үчүндур.
[7] Чүнки ким сени башқа бирисидин үстүн қилиду? Саңа ата қилинған нәрсидин башқа
сәндә йәнә немә бар? Һәммә саңа берилгән турса, немишкә «Мәндә әсли бар еди» дәп
пәхирлинип көрәңләп кетисән? [8] Силәр аллиқачан тоюнуп кәттиңлар! Аллиқачан бейип
кәттиңлар! Силәр бизсиз падишалар болуп һөкүм сүрдуңлар! Кашки силәр һәқиқәтән
һөкүм сүргән болсаңлариди — ундақта биз силәр билән биллә һөкүм сүргән болаттуқ!
[9] Чүнки Худа расуллар болған бизләрни өлүмгә мәһкүм болған адәмләрдәк әң ахирға
қоюп сазайи қилип оттуриға чиқарған, дәп ойлаймән; чүнки биз пүткүл аләмгә, йәни
һәм пәриштиләргә һәм инсанларға бир хил тамашә болдуқ. [10] Биз Мәсиһ үчүн ахмақ

4:1 Мат. 24:45; 2Кор. 6:4; Кол. 1:25; Тит. 1:7.
4:2 Луқа 12:42.
4:3 **«һәр қандақ инсаний сот тәрипидин...»** — дегән грек тилида «инсаний бир күн тәрипидин...». Адәмләрниң ишлирини сүрүштә қилғучи болса мәлум бир инсанниң күни әмәс, бәлки Мәсиһниң күни, йәни қиямәт күнидур.
4:4 Мис. 34:7; Аюп 9:2; Зәб. 142:2.
4:5 Дан. 7:10; Мат. 7:1; Рим. 2:1; Вәһ. 20:12.
4:6 **«пүтүлгәнниң даирисидин һалқип кәтмәңлар»** — бу сөзләр Тәвратта әйни пүтүлмигини билән, у Тәврат-Инҗилдики интайин муһим бир принсиптур. «Қошумчә сөз»имизгә қараң.
4:6 Пәнд. 3:7; Рим. 12:3.
4:7 **«Ким сени башқа бирисидин үстүн қилиду?»** — бу соалға бәлким мундақ икки тоғра җавап берилиши мүмкин: *(1)* «мәлум кишини башқа бир кишидин башқичә қилғучи пәқәт Худадур» шуңа тәкәббур болушниң асаси йоқ; *(2)* һеч инсанниң Худаниң улуқлуғи алдида «Мән башқилардин үстүн» дәп тәкәббур болушиниң асаси йоқ.
–Шундақ қараймизки, *(1)*-җавап Павлусниң демәкчи болғинини көрситиду. **«Саңа ата қилинған нәрсидин башқа сәндә йәнә немә бар?»** — демәк, һәр биримизниң барлиғи Худа тәрипидин бизгә ата қилиниду; шуңа «Мәндә әсли шундақ қабилийәт *(талант, күч, қатарлиқлар....)* бар еди» дәп тәкәббурлишип кетиш һамақәтликтур.
4:7 Юһ. 3:27; Яқ. 1:17.
4:8 **«Силәр аллиқачан тоюнуп кәттиңлар! Аллиқачан бейип кәттиңлар! Силәр бизсиз падишалар болуп һөкүм сүрдуңлар! Кашки силәр һәқиқәтән һөкүм сүргән болсаңлариди — ундақта биз силәр билән биллә һөкүм сүргән болаттуқ!»** — шүбһисизки, бу сирлиқ айәтниң кинайилик, мәсқирилик мәнаси бар. Коринт җамаитидики көп адәмләр толиму тәкәббурлишип кетип: «Биз расул Павлус яки башқа расулларға һеч керәк әмәсмиз; биз һәқиқәтән «роһий адәмләр»миз, интайин билимлик, Худа алдида интайин есилзадә болуп, падишадәк болдуқ» дәп кәткән еди. «Қошумчә сөз»имизни көрүң.
4:9 Зәб. 43:23; Мат. 5:15; Рим. 8:36; 2Кор. 4:11; Ибр. 10:33.

саналғанлармиз, амма силәр Мәсиһдә данасиләр! Биз ажиз, амма силәр күчлүксиләр;
силәр иззәтлик, амма биз хар; [11] һазирқи дәқиқигичә ач-яланғач, чаңқап жүрмәктимиз,
думбалинип, сәргәрдан, макансиз болуп жүрмәктимиз; [12] өз қолимиз билән ишләп
җапа тартмақтимиз; аһанәткә қалғанда яхшилиқ тиләватимиз; зиянкәшликкә учриған-
да, чидаватимиз; [13] төһмәткә учриғанда, биз уларни чирайлиқчә товиға үндәймиз; биз
җаһанниң дашқили, инсанларниң сүпүрүндиси дәп қариливатимиз, та һазирғичә шун-
дақ.
[14] Бу ишларни йезишим, силәрни хиҗаләткә қалдуруш үчүн әмәс, бәлки сөйүмлүк ба-
лилирим сүпитидә силәргә несиһәт қиливатимән; [15] чүнки силәрниң Мәсиһдә түмән-
лигән тәрбийилигүчилириңлар болсиму, силәрниң атаңлар көп әмәстур; чүнки мән
Мәсиһ Әйсада болуп силәрни хуш хәвәр арқилиқ төрәлдүрүп ата болдум. [16] Шуңа мән
силәрдин өтүниманки, мени үлгә қилиңлар.
[17] Дәл бу сәвәптин мән Рәбдә болған өз сөйүмлүк вә ишәшлик оғлум Тимотийни йе-
ниңларға әвәттим; һәр қайси җайлардики җамаәттә үгәткәнлиримгә әгишип, у силәргә
Мәсиһдә болған йоллирим тоғрилиқ әслитиду. [18] Амма бәзилириңлар, «Павлусни йе-
нимизға кәлмәйду», дәп көрәңләп кәттиңлар; [19] бирақ Рәб буйруса мән пат арида йе-
ниңларға баримән; шу чағда мән көрәңләп кәткәнләрниң сөзлирини әмәс, бәлки улар-
да болған күч-қудрәтни көрүп бақай. [20] Чүнки Худаниң падишалиғи сөздә әмәс, бәлки
күч-қудрәттә испатлиниду. [21] Әнди немини халайсиләр? Йениңларға таяқ көтирип бе-
ришимниму, яки меһир-мулайимлиқ роһида беришимниму?

Еғир бир гуна

5 [1] Һәртәрәптин шу аңлиниватидуки, араңларда бузуқчилиқ бар екән — бундақ
бузуқчилиқ һәтта таипиләр арисидиму тилға елинмайду — у болсиму бирисиниң
өз атисиниң аялиға чеқилиштин ибарәт. [2] Амма силәр йоғинап көрәңләп кәттиңлар!
Бу рәзил ишни садир қилған киши аримиздин қоғливетилсун дәп өкүнүшүңларға
тоғра кәлмәмду!? [3] Чүнки гәрчә тәндә силәр билән биллә болмисамму, амма роһта
силәр билән биллә болуш сүпитидә аллиқачан шундақ мән шу һөкүмни чиқардимки,
[4] (һәммиңлар Рәб Әйса Мәсиһниң намида җәм болғанда, өзүмниң роһум силәр билән
болуп, Рәббимиз Әйса Мәсиһниң күч-қудритигә тайинип) —
[5] шундақ қилған кишиниң әтлири һалак қилинсун, шуниң билән униң роһи Рәб Әйса-

---

4:10 **«Биз Мәсиһ үчүн ахмақ саналғанлармиз...»** — грек тилида «биз Мәсиһ үчүн ахмақлар болдуқ...» — демәк, көпчилик тәрипидин «ахмақ» һесапландуқ.
4:10 1Кор. 2:3.
4:11 Рос. 23:2.
4:12 Мат. 5:44; Луқа 6:28; 23:34; Рос. 7:60; 18:3; 20:34; Рим. 12:14; 1Тес. 2:9; 2Тес. 3:8.
4:14 1Тес. 2:11.
4:15 **«силәрниң атаңлар көп әмәстур»** — роһий җәһәттин болған атиларни көрситиду, әлвәттә.
4:15 Рос. 18:11; Гал. 4:19; Флм. 10; Яқ. 1:18.
4:16 1Кор. 11:1; Фил. 3:17; 1Тес. 1:6; 2Тес. 3:9.
4:19 Рос. 18:21; Ибр. 6:3; Яқ. 4:15.
4:20 **«Худаниң падишалиғи сөздә әмәс, бәлки күч-қудрәттә испатлиниду»** — яки «Худаниң падишалиғи сөздә әмәс, бәлки күч-қудрәттә намайән болиду».
4:20 1Кор. 2:4; 1Тес. 1:5; 2Пет. 1:16.
5:1 Лав. 18:8; Қан. 27:20.

ниң күнидә қутқузулуши үчүн Шәйтанниң илкигә тапшурулсун. [6] Силәрниң чоңчилиқ
қилғиниңлар яхши әмәс. «Кичиккинә хемиртуруч пүткүл хемирни болдуруп йоғиніти-
ду» дәп билмәмсиләр?
[7] Кона хемиртуручни чиқириветиңлар; шуниң билән силәр әсли хемиртуручсиз хе-
мирдәк йеңи бир зугула болисиләр; чүнки «өтүп кетиш һейти»дики қозимиз болған
Мәсиһ қурбанлиқ қилинди; [8] шуңа һейтни яман нийәтлик вә рәзиллик болған хемирту-
руч билән әмәс, бәлки сәмимийлик вә һәқиқәт болған петир нан билән тәнтәнә қилип
өткүзәйли.
[9] Мән алдинқи хәттә силәргә бузуқчилиқ қилғучилар билән арилашмаңлар дәп язған
едим; [10] амма бу дегиним бу дунiядики бузуқчилиқ қилғучилар, яки нәпсанийәтчиләр,
яки каззаплар яки бутпәрәсләр билән арилашмаңлар дегиним әмәс; ундақ болғанда ду-
ниядин айрилишқа мәҗбур болаттиңлар; [11] амма һазирқи бу хетимдә язғиним шуки,
өзини «қериндаш» дәп ативалған амма шундақла бузуқлуқ қилғучи, нәпсанийәтчи, бут-
пәрәс, һарақкәш яки каззап болса, ундақ бир киши билән арилашмаңлар, һәтта униң
билән һәмдәстиханму болмаңлар. [12] Сирттикиләрни һөкүм чиқирип бир тәрәп қилиш-
ниң мән билән немә мунасивити? Лекин ичиңлардикиләрни өзүңлар һөкүм чиқирип
бир тәрәп қилиш силәрниң ишиңлар әмәсму? [13] Лекин сирттикиләрниң үстигә болса
Худа Өзи һөкүм чиқириду. Шуңа «бу рәзил адәмни араңлардин чиқириветиңлар».

Бир-бири билән дәвалишишқа боламду?

6 [1] Силәрниң араңларда өз ара аразлиқ иш болса, уни муқәддәс бәндиләрниң бир тәрәп
қилишиға тапшурмай, һәққанийсизларниң алдида дәвалишишқа петиналамсиләр?
[2] Муқәддәс бәндиләрниң дунияни сорақ қилидиғанлиғини билмәмсиләр? Әгәр
дунияни силәр сорақ қилидиған иш болса, әнди зиғирчилик ишларни һәл қилишқа
яримамсиләр? [3] Пәриштиләр үстидинму һөкүм чиқиридиғанлиғимизни билмәмсиләр?

5:5 **«шундақ қилған кишиниң әтлири һалак қилинсун, шуниң билән униң роһи Рәб Әйсаниң күнидә қутқузулуши үчүн Шәйтанниң илкигә тапшурулсун»** — бу иш *(башқичә ейтқанда, «Шәйтанниң илкигә қайтуруш»)* тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң. Бәзи алимлар «әтлири» дегәнни роһий җәһәттин чүшәндүриду, демәк, бу иш кишиниң өзиниң гуналиқ тәбиити, яки Коринттики пүткүл җамаәттә «гуналиқ тәбиитидин чиққан ишлар»ни көрситиду, дәп қарайду. Биз мошу йәрдики «әтлири»ни җисманий җәһәттин чүшинимиз. «Қошумчә сөз»имиздә буниң асасини көрситимиз.
5:5 1Тим. 1:20.
5:6 Гал. 5:9.
5:7 Йәш. 53:7; Юһ. 1:29; 1Кор. 15:3.
5:8 **«шуңа һейтни яман нийәтлик вә рәзиллик болған хемиртуруч билән әмәс, бәлки сәмимийлик вә һәқиқәт болған петир нан билән тәнтәнә қилип өткүзәйли»** — Исраилниң «өтүп кетиш һейти», униңдин кейинки «петир нан һейти» вә уларниң символлуқ әһмийити тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни, шундақла «Лавийлар»дики «қошумчә сөз»ниму көрүң.
5:8 Мис. 12:3,15; Қан. 16:3.
5:9 Қан. 7:2; Мат. 18:17; 2Кор. 6:14; Әф. 5:11; 2Тес. 3:14.
5:11 **«өзини «қериндаш» дәп ативалған...»** — «қериндаш» — өзиниң етиқат йолида қериндаш дәп аталған.
5:11 Чөл. 12:14; Мат. 18:17; 2Тес. 3:14; 2Юһ. 10.
5:12 **«Сирттикиләрни һөкүм чиқирип бир тәрәп қилишниң мән билән немә мунасивити? Лекин ичиңлардикиләрни өзүңлар һөкүм чиқирип бир тәрәп қилиш силәрниң ишиңлар әмәсму?»** — «сирттикиләр» җамаәттин сирт турғанларни, «ичидикиләр» җамаәтниң ичидә болғанларни көрситиду, әлвәттә.
5:13 **«бу рәзил адәмни араңлардин чиқириветиңлар»** — мошу сөзләр Тәврат, «Қан.» 17:7, 19:9, 22:2, 24:7дин илинған.
5:13 Қан. 17:7
6:1 **«Силәрниң араңларда өз ара аразлиқ иш болса, уни муқәддәс бәндиләрниң бир тәрәп қилишиға тапшурмай, һәққанийсизларниң алдида дәвалишишқа петиналамсиләр?»** — «петиналамсиләр?» — Худаниң бу ишларға қаратқан ғәзивигә йүзлинишкә петиналамсиләр?, демәк.
6:2 Мат. 19:28; Луқа 22:30; Зәб. 149:5-9; Йәш. 26:6; Мал. 4:3

Шундақ болған екән, бу һаяттики ишларни һәл қилиш қанчилик иш еди? [4] Силәрдә мошу һаяттики ишлар үстидин һөкүм қилиш зөрүр тепилғанда, жамаәт арисида төвән дәп қаралғанларни уни һәл қилишқа салмамсиләр? [5] Мошуларни силәрни хиҗаләткә қалдуруш үчүн дәватимән. Әҗәба, араңларда өз қериндашлири оттурисида һөкүм чиқарғидәк дана киши йоқму, һәтта бириму йоқму? [6] Униң орнида, қериндаш билән қериндаш дәвалишиватиду, — вә капирлар алдида шундақ қилиду! [7] Әмәлийәттә өз араңларда дәваларниң болғанлиғиниң өзи силәргә нисбәтән бир әйиптур. Немишкә увалчилиққа чидимайсиләр? Немишкә наһәқчиликкә йол коймайсиләр? [8] Әксичә, силәр наһәқчилик қиливатисиләр, хиянәт қиливатисиләр, йәнә келип қериндашлириңларға шундақ қилисиләр!
[9] Һәққанийсизларниң Худаниң падишалиғиға варислиқ қилалмайдиғанлиғини билмәмсиләр? Алдинип кәтмәңлар! Бузуқчилиқ қилғучилар, бутпәрәсләр, зина қилғучилар, бәччивазлар, башқа әрләр билән бузуқлуқ қилғучилар, [10] оғрилар, нәпсанийәтчиләр, һарақкәшләр, төһмәтхорлар яки алдамчи-каззаплар Худаниң падишалиғиға варислиқ қилалмайду; [11] бәзиңлар дәрвәқә шундақ болғансиләр; амма силәр Рәб Әйса Мәсиһниң намида вә Худайимизниң Роһи билән жуюлдуңлар, пак-муқәддәс қилиндиңлар, һәққаний қилиндиңлар.

Тениңлар Худаниң ибадәтханисидур

[12] «Һәммә нәрсә маңа һалалдур», амма һәммә нәрсә пайдилиқ болувәрмәйду; «һәммә нәрсә маңа һалалдур», амма мән һеч қандақ нәрсиниң хумариға қул болмаймән.
[13] «Йемәкликләр аш қазан үчүн, аш қазан болса йемәкликләр үчүндур»; амма Худа у вә бу һәр иккисини йоққа чиқириду; тән болса бузуқчилиқ үчүн әмәс, бәлки Рәб үчүндур; Рәб тән үчүндур. [14] Худа Рәбни тирилдүрди, шуниңдәк бизниму Өз қудрити билән өлүмдин тирилдүриду. [15] Тениңларниң Мәсиһниң әзалири екәнлигини билмәмсиләр? Ундақта, Мәсиһниң әзалирини елип, паһишә аялниң әзалири қилсам боламду? Һәргиз болмайду! [16] Ким паһишә аял билән бағланған болса униң билән бир тән болиду, дәп билмәмсиләр? Чүнки «әр-аял иккиси бир тән болиду» — дейилгән еди. [17] Амма Рәбгә бағланғучи болса Униң билән бир роһтур. [18] Бузуқлуқтин қечиңлар. «Инсанларниң һәр бир садир қилған гунайи өз тениниң сиртида болиду!» — амма бузуқлуқ садир қилғу-

---

6:3 **«муқәддәс бәндилириниң дуния үстидин сорақ қилиши ... 2-айәт ... Пәриштиләр үстидинму һөкүм чиқириши»** — бу ишлар тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
6:4 **«җамаәт арисида төвән дәп қаралғанларни уни һәл қилишқа салмамсиләр?»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «уни һәл қилишқа җамаәттә һеч орни йоқларни саламсиләр?». Лекин 5-айәтниму көрүң.
6:7 Пәнд. 20:22; Мат. 5:39; Рим. 12:17; 1Тес. 5:15; 1Пет. 3:9.
6:9 Гал. 5:19; Әф. 5:5; Вәһ. 22:15.
6:11 Әф. 2:2; Кол. 3:7; Тит. 3:3; Ибр. 10:22.
6:12 **«һәммә нәрсә маңа һалалдур»** — бу сөз-ибарә бәлким Коринтлиқлар үчүн Инҗилдики йемәк-ичмәкләр тоғрилиқ болған тәлимләрниң бир қисқартилмиси болуши мүмкин. Бу һәқиқәткә йеқин болғини билән, Павлус һазир уларға йемәк-ичмәкләр тоғрилиқ башқа тәрәплардинму ойлаш керәк, дәп тәлим бәрмәкчи.
6:12 1Кор. 10:23.
6:13 **«Йемәкликләр аш қазан үчүн, аш қазан болса йемәкликләр үчүндур»** — башқичә ейтқанда: «йемәкликләр қосақни тойдуруш үчүн, қосақ болса йемәкликләрни сиңдүрүш үчүн». Коринтлиқлардин бәзилири бу гәпни башқа ишларға тәтбиқлап, «тенимизниң һәр қандақ еһтияҗлири яки арзу-һәвәслирини халиғанчә қандурувәрсәк болиду» дәп ойлайтти. Лекин, җинсий әхлақсизлиққа кәлсәк бу тоғра әмәс, әлвәттә. **«Рәб тән үчүндур»** — адәмни һәйран қиларлиқ бу баян тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
6:14 Рим. 8:11; 2Кор. 4:14.
6:16 **«әр-аял иккиси бир тән болиду»** — бу Худаниң Адәм атимиз вә Һава анимиз тоғрилиқ болған сөзи (*«Яр.» 2:24*); бу сөз һәр бир әр-аяллиқ мунасивәттә әмәлгә ашурулиду.
6:16 Яр. 2:24; Мат. 19:5; Мар. 10:8; Әф. 5:31.
6:17 Әз. 36:26-28; 1Кор. 12:13; Яр. 2:24

чи өз тенигә қарши гуна қилиду. [19] Силәрниң тениңлар силәрни туралғу қилған, Худа
тәрипидин силәргә илтипат қилинған Муқәддәс Роһниң ибадәтханиси, силәр өзүңлар-
ни өзүмниңки әмәс дәп билмәмсиләр? [20] Чүнки силәр чоң бәдәл билән сетивелинған-
силәр; шуңа тениңларда Худани улуқлаңлар.

Тәнһа һаят вә әр-аяллиқ

7 [1] Әнди һазир силәр хетиңларда оттуриға қойған соалларға келәйли, — «Әр аял затиниң
тенигә тәгмисә яхшидур».
[2] Дурус. Амма бузуқчилиқлардин сақлиниш үчүн, һәр бир әркәкниң өзиниң аяли бол-
сун, һәр бир аялниң өзиниң ери болсун. [3] Әр аялиға нисбәтән әрлик мәҗбурийитини ада
қилсун, аялму еригә нисбәтән аяллиқ мәҗбурийитини ада қилсун. [4] Аял өз тениниң
егиси әмәс, бәлки ери униң егисидур; шуниңға охшашла, әр өз тениниң егиси әмәс, бәл-
ки аяли униң егисидур. [5] Пәқәт пүтүн зеһниңлар билән дуаларға берилиш мәхситидә
өз мақуллуғуңлар билән вақтинчә биргә ятмаслиққа келишкәндинла башқа, әр-аял өз
ара бир-бириниң җинсий һәқ-тәливини рәт қилмисун. Шундақ алаһидә мәзгилдин кей-
ин йәнә биргә болуңлар. Болмиса, өзүңларни тутувалалмайдиғанлиғиңлардин Шәйтан
силәрни аздуруш пурситини тепиши мүмкин. [6] Амма мундақ дейишим буйруқ йолида
әмәс, бәлки мәслиһәт йолидидур. [7] Әнди мән барлиқ адәмләрниң маңа охшаш бойтақ
болушини халайттим; лекин бу ишта Худаниң һәммә адәмгә бәргән өз илтипати бар;
бириси ундақ, йәнә бириси бундақ. [8] Амма мән җорисиз тәнһа яшиғанлар вә тулларға
шуни ейтимәнки, мәндәк тәнһа туриверсә яхши болиду; [9] амма өзүңларни тутувалал-
мисаңлар, никаһлиниңлар; чүнки ишқ отида көйгәндин көрә никаһлиқ болған яхши.
[10] Амма никаһланғанларға кәлсәк, уларға мән шуни тапилаймәнки, — (бу әмәлийәт-

---

6:18 **«Инсанларниң һәр бир садир қилған гунайи өз тениниң сиртида болиду!»** — бәзи алимлар, бу сөзләрни Павлусниң өзиниңки, дәп қарайду; амма башқа гуналиримиз *(мәсилән, нәпсанийәтчилик, һарақкәшлик)*му тенимизгә яман тәсир йәткүзмәмду? Йәткүзиду, әлвәттә. Шуңа бизниңчә бу сөзләрни Коринтлиқларниң өзлириниңки хата көзқариши дәп ойлаймиз; улар бу сөзни бузуқлук *(вә башқа «җисманий» гуналарни)* қилишқа банә қилатти. Павлус уни әндиликтә уларниң хата көзқарашлирини тоғрилимақчи болуватапти.

6:19 **«Худа тәрипидин силәргә илтипат қилинған»** — бизниңчә «силәргә илтипат қилинған» дегәнлик «Муқәддәс Роһ»ни көрситиду. Шундақму мумкинчилик барки, у бу айәттики «силәрниң тениңлар» яки «ибадәтхана»ни көрситиду.

6:19 1Кор. 3:16; 2Кор. 6:16; Әф. 2:21; Ибр. 3:6; 1Пет. 2:5.

6:20 1Кор. 7:23; Гал. 3:13; Ибр. 9:12; 1Пет. 1:18.

7:1 **«Әр аял затиниң тенигә тәгмисә яхшидур»** — «әр аял затиниң тенигә тәгмисә *(җинсий мунасивәттә биргә болуш, яки той қилишни көрситиду)* яхши иштур» дегән сөзләр тоғрилиқ: — Әһвалға қариғанда Коринтлиқлар арисида: «Той қилмай, пәқәт Рәбниң хизмитидә болуш яхши» яки «Әр-аяллиқ җинсий мунасивити яхши әмәс, җинсий мунасивәт өткүзүлмисун, көпрәк дуа-тилавәткә берилисун» дегәндәк гәпләр тарқалған болуши мумкин. Павлус бу йәрдә мошу мәсилиләр тоғрилиқ сөзлимәкчи.

7:3 **«әр аялиға нисбәтән әрлик мәҗбурийитини ада қилсун, аялму еригә нисбәтән аяллиқ мәҗбурийитини ада қилсун»** — «әрлик мәҗбурийити», «аяллиқ мәҗбурийити» җинсий һәқлиқни өз ичигә алиду, әлвәттә.

7:3 1Пет. 3:7.

7:5 Йо. 2:16.

7:6 **«Амма мундақ дейишим буйруқ йолида әмәс»** — бу айәттики «дейишим»ни бәзи алимлар «вақитлиқ айрилип туруш тоғрисидики бир тәклип, буйруқ әмәс» дәп чүшиниду, «Амма мундақ дегиним буйруқ йолида әмәс, бәлки мәслиһәт йолидидур» дәп тәрҗимә қилиду. Йәнә бәзиләр бизниң тәрҗимимиздәк «дегиним»ни Павлусниң әр-аяллиқ оғрулуқ һазир ейтқан барлиқ сөзлири дәп қарап, «Бу дегиним буйруқ йолида әмәс, бәлки рухсәт йолида...» дәп тәрҗимә қилиду *(7-айәтни көрүң)*.

7:7 **«бу ишта Худаниң һәммә адәмгә бәргән өз илтипати бар»** — йәни, бала-җақилиқ болуш, яки тәнһа болуш. Павлус өзи тәнһа болуп, пүтүн өмридә аилисиз һалда Худаниң хизмитидә болған.

7:7 Мат. 19:12; Рос. 26:29; 1Кор. 12:11.

7:8 **«Амма мән җорисиз тәнһа яшиғанлар вә тулларға шуни ейтимәнки...»** — мошу айәттики «җорисиз тәнһа яшиғанлар» дегән сөз грек тилида өз җорисидин *(мәйли әрдин, мәйли аялдин, өлүм тәрипидин яки қанун тәрипидин)* аҗришип кәткәнләрни көрситиду, вә шундақла той қилмиғанларниму өз ичигә алиду.

7:9 1Тим. 5:14.

тә мениң тапилиғиним әмәс, йәнила Рәбниңки), аял еридин ажрашмисун. [11] (амма
у ажрашқан болса, у тәнһа өтсун, яки ери билән яришивалсун); вә әрму аялини қоюп
бәрмисун. [12] Қалғанлириңларға кәлсәк, мән шуни ейтимәнки (бу Рәбниң ейтқини әмәс),
қериндашниң етиқатсиз аяли болса вә аяли униң билән туруверишкә рази болса, у
уни қоюп бәрмисун; [13] етиқатчи аялниң етиқатсиз ери болса вә ери униң билән туру-
веришкә рази болса, у еридин ажришип кәтмисун. [14] Чүнки етиқатсиз әр болса етиқат
қилған аялда пак дәп һесаплиниду; етиқатсиз аял болса етиқат қилған қериндашта пак
дәп һесаплиниду; болмиса, пәрзәнтлириңлар һарамдин болған болатти; амма улар
әнди пак болди. [15] Лекин етиқатсиз болған тәрәпниң кәткүси болса, у ажришип кәтсун;
бундақ әһвалларда қериндаш ака-укилар, һәдә-сиңиллар никаһ мәҗбурийитигә бағ-
линип қалған болмайду; қандақла болмисун Худа бизни енақ-хатирҗәмликтә яшашқа
чақирғандур. [16] Әй етиқатчи аял, ериңни етиқат қилдуруп қутулдуралайдиғанлиғиңни
нәдин билисән? Әй етиқатчи әр, хотунуңни етиқат қилдуруп қутулдуралайдиғанлиғиң-
ни нәдин билисән?

Етиқат йолиға чақирилған вақиттики салаһийәттә туруверинлар

[17] Һалбуки, Рәб һәр қайсимизға қандақ тәқсим қилған болса, қандақ һаләттә чақирған
болса, у шуниңда меңиверсун; мән һәммә җамаәтләрдә шундақ йолйоруқни тапилай-
мән. [18] Бириси сүннәтлик һаләттә чақирилдиму? У қайта сүннәтсиз қилинмисун; би-
риси сүннәтсиз һаләттә чақирилдиму? У әнди сүннәт қилинмисун. [19] Сүннәтлик болуш
һеч нәрсә һесапланмас, сүннәтсиз болушму һеч нәрсә һесапланмас; һесап болидиғини
Худаниң әмирлиригә әмәл қилиштин ибарәттур. [20] Һәр ким қайси һаләттә чақирилған
болса, шу һаләттә қалсун. [21] Сән чақирилғанда қул һалитидә едиңму? Униң билән ка-
риң болмисун; лекин әгәр һөрлүк пурсити кәлсә, уни қолуңдин бәрмә. [22] Чүнки Рәбтә
чақирилған қул болса Рәбниң һөр адимидур; униңға охшаш, чақирилип һөр болғучи-
му Мәсиһниң қулидур. [23] Силәр чоң бәдәл билән сетивелиндиңлар; инсанларға қул

7:10 **«Амма никаһланғанларға кәлсәк, уларға мән шуни тапилаймәнки, — бу әмәлийәттә мениң тапилиғиним әмәс, йәнила Рәбниңки...»** — Павлус өз тәлимини Рәб Әйсаниң йәр йүзидә турған вақтидики тәлимидин айриветиду. Бу иш тоғрилиқ вә умумән бу бап үстидә «қошумчә сөз»имизни көрүң.

7:10 Мал. 2:14; Мат. 5:32; 19:9; Мар. 10:11; Луқа 16:18.

7:12 **«Қалғанлириңларға кәлсәк, мән шуни ейтимәнки бу Рәбниң ейтқини әмәс, ...»** — Рәб Әйса йәр йүзидә болғинида бу ишлар тоғрилиқ тәлим бәрмигән еди.

7:14 **«Чүнки етиқатсиз әр болса етиқат қилған аялда пак дәп һесаплиниду; етиқатсиз аял болса етиқат қилған қериндашта пак дәп һесаплиниду; болмиса, пәрзәнтлириңлар һарамдин болған болатти; амма улар әнди пак болди»** — бу айәткә қариғанда, Коринттики бәзиләр «етиқатчи әр яки аялниң җориси Әйса Мәсиһкә етиқат қилмиған болса ундақта уларниң никаһи булғанған болиду, шуңа улар ажришиши керәк, шундақла балилири «һарам»дин болған болиду» дәп қарайду. Бундақ көзқараш хата.

7:15 **«лекин етиқатсиз болған тәрәпниң кәткүси болса, у ажришип кәтсун; бундақ әһвалларда қериндаш ... никаһ мәҗбурийитигә бағлинип қалған болмайду; қандақла болмисун Худа бизни енақ-хатирҗәмликтә яшашқа чақирғандур»** — бу муһим айәт тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

7:16 **«Әй етиқатчи аял, ериңни етиқат қилдуруп қутулдуралайдиғанлиғиңни нәдин билисән? Әй етиқатчи әр, хотунуңни етиқат қилдуруп қутулдуралайдиғанлиғиңни нәдин билисән?»** — бизниңчә Павлус мошу йәрдә, ишәнмигән җора никаһтин ажрашмақчи болған болса, уни етиқат қилдуруп қутқузуш пәқәт Худаниңла қилидиған ишидур, биз аҗиз бәндиләрниң қилидиған иши әмәс, шуңа *(җорисиниң кәткүси болса)* уни әркинликкә қоюверги, демәкчи. «Қошумчә сөз»имизни йәнә көрүң.

7:16 1Пет. 3:1.

7:18 **«Бириси сүннәтлик һаләттә чақирилдиму? У қайта сүннәтсиз қилинмисун»** — бәзи Йәһудийлар мәлум сәвәплардин сүннитидин хиҗил болуп, «ят әлләрдәк болай» дәп, өзини «сүннәтсиз» көрсәтмәкчи болуп бир хил операциййәни қилдуратти.

7:20 **«Һәр ким қайси һаләттә чақирилған болса, шу һаләттә қалсун»** — «қайси һаләттә чақирилған болса...» грек тилида «қандақ чақирилғанлиғи болса...» дейилиду. Демәк, Худа һәр биримизни Мәсиһкә чақирғинида, әһвал-һалитимизни билип, у һалитимизни Униң йолида ишләтмәкчи болиду.

7:20 Әф. 4:1; Фил. 1:27; Кол. 1:10; 1Тес. 2:12.

болмаңлар. [24] И қериндашлар, һәр бириңлар қайси һаләттә чақирилған болсаңлар, шу
һаләттә Худа билән биллә туруңлар.

Тәнһа яшаш

[25] Амма никаһланмиғанлар тоғрилиқ Рәбдин буйруқ тапшурувалмидим; шундақтиму
Рәбдин болған рәһим-шәпқәткә муйәссәр болғанлиғим үчүн садиқ адәм сүпитидә өз
пикримни ейтимән. [26] Әнди һазирқи қийинчилиққа қариғанда, әр кишиниң шу тәнһа
һаләттә болушини яхши иш дәймән. [27] Аялға бағланған болсаң, ундақта, униң билән
ажришишни ойлима; аялиңдин ажришип кәттиңму? Ундақта йәнә өйлинишни ойлима.
[28] Лекин өйләнсәң, сән гуна қилған болмайсән; вә никаһланмиғанлар никаһланса, улар-
му гуна қилған болмайду. Амма шундақ қилса улар җисманий җәһәттә җапаға учрайду;
мениң силәрни униңдин халий қилғум бар. [29] Амма шуни дегүм барки, и қериндашлар
— вақит қисқидур. Шуңа аяллиқ болғанлар аялсизлардәк болсун; [30] матәм тутқанлар
матәм тутмиғанлардәк болсун; бәхит-хошаллиқта болғанлар бәхит-хошаллиқта бол-
миғанлардәк болсун; мал-мүлүк сетивалғанлар мал-мүлүксизләрдәк болсун; [31] бу дуни-
ядики байлиқлардин бәһримән болғанлар дунияни өзиниң тәәллуқати дәп билмисун;
чүнки бу дуниядики һазирқи һаләт өтүп кетиду. [32] Амма силәрниң ғәмсиз болушуңлар-
ни халаймән. Аялсиз киши болса Рәбниң ишлирини ойлайду, қандақ қилип Рәбни хур-
сән қилишниң ғемидә болиду. [33] Амма аяллиқ киши қандақ қилип аялини хурсән қи-
лиш үчүн бу дуниядики ишларниң ғемидә болиду; [34] Йәнә келип аял вә никаһланмиған
қизниң оттурисида пәриқ бар; никаһланмиған қиз болса Рәбниң ишлириниң, қандақ
қилип һәм тәндә һәм роһта пак-муқәддәс болушниң ғемидә болиду; амма ятлиқ болған
аял қандақ қилип ерини хурсән қилиш үчүн, бу дуниядики ишларниң ғемидә болиду.
[35] Амма мән бу сөзни силәрниң мәнпәәтиңларни көздә тутуп дәватимән; бойнуңларға
сиртмақ селиш үчүн әмәс, бәлки ишлириңларниң гөзәл болуши, көңлүңлар бөлүнми-
гән һалда Рәбгә берилип Уни күтүшүңлар үчүн дәватимән.
[36] Амма әгәр бириси нийәт қилған қизға нисбәтән муамиләмниң дурус болмиған йери
бар дәп қариса, у қиз яшлиқ баһаридин өтүп кәткән болса, иккиси өзини тутувалалми-
са, у халиқинини қилсун, у гуна қилған болмайду; улар никаһ қилсун. [37] Бирақ, бириси

7:23 1Кор. 6:20; Ибр. 9:12; 1Пет. 1:18.

7:25 «... никаһланмиғанлар тоғрилиқ Рәбдин буйруқ тапшурувалмидим...» — мошу йәрдә «никаһланмиғанлар» болса һеч қачан җинсий мунасивәт өткүзүп бақмиған пак жигит яки пак қизларни көрситиду, дәп қараймиз. Бәзи алимлар бу сөз пәқәт қизларни көрситиду, дәп қарайду. Әнди 36-айәткә қарайдиған болсақ, бу айәт һәм жигитләрниму һәм қизларниму көрситидиғанлиғини байқаймиз.

7:26 «әнди һазирқи қийинчилиққа қариғанда,...» — Павлус мошу хәтни язған вақитта Рим империйәси бойичә көп сандики ишәнгүчиләр зор зиянкәшликкә учравататти.

7:28 «Амма шундақ қилса улар җисманий җәһәттә җапаға учрайду» — Павлусниң бу сөзи, һәр бир әр-аяллиқтики нормал мунасивәттә болған мушәққәт-җапалар, егиз-пәсликләр тоғрилиқ ейтилиду, дәп қараймиз. Униң үстигә әшу дәвирдики зиянкәшлик астидиму әр-аялларниң бир-биригә болған муһәббити үчүн, бир-бирини еғирчилиқтин аяш үчүн тартқан дәрд-әләмлири техиму еғир болуши мүмкин еди.

7:29 «вақит қисқидур. Шуңа аяллиқ болғанлар аялсизлардәк болсун...» — 31-айәттики изаһатни көрүң.

7:31 «... бу дуниядики байлиқлардин бәһримән болғанлар дунияни өзиниң тәәллуқати дәп билмисун; чүнки бу дуниядики һазирқи һаләт өтүп кетиду» — «вақит қисқидур» 29-31-айәтләрдә Павлус уларға барлиқ вақитни, Худаниң хизмиридә болуш пурсәтлирини қәдирләшни дәвәт қилиду. Униң асасий мәнаси, мошу дуниядики бәхит-байлиқлар биздә болса улардин һозурлансақ болиду, лекин мошу аләм «бәш күнлүк» болғачқа, Худаниң хизмитидә, мәңгүлүк пайдилиқ болған ишларға қарап меңишимизға тоғра келиду, демәкчи.

7:31 Йәш. 40:6; Як. 1:10; 4:14; 1Пет. 1:24; 1Юһ. 2:17.

7:32 1Тим. 5:5.

7:36 «Әгәр бириси нийәт қилған қизға нисбәтән муамиләмниң дурус болмиған йери бар дәп қариса...» — «нийәт қилинған қизи» дегәнниң башқа бир чүшәнчиси «вәдиләшкән қизи». Ишқилип, бу айәт бойичә, той қилмиған әр киши көңлидә бир қизни ойлайду. Қизға «муамиләмниң дурус болмиған йери бар» дегәнлиги бәлким: *(1)* қизға болған ишқини сөз яки һәрикәт билән билдүрүштин өзини тутувалалмаслиқ, лекин униңға техи еник вәдә қилмаслиқ, шундақла қизни қийнаш; яки *(2)* қизға вәдә бәргәндин кейин йәнә иккилинип вақитни кәйнигә

өз көңлидә муқим туруп, һеч қандақ ишқ бесими астида болмай, бәлки өз ирадисини
башқуруп, көңлидә нийәт қилған қизини әмригә алмаслиқни қарар қилған болса, яхши
қилған болиду. [38] Қисқиси, өйләнгәнниң өйләнгиниму яхши иш, өйләнмигәнниң өйлән-
мигиниму техиму яхши иш.
[39] Ери һаят чағда аяли униңға бағланғандур; амма ери өлүмдә ухлиған болса, у халиған
кишигә (пәқәт Рәбдә, әлвәттә) никаһлинишқа әркин болиду. [40] Лекин қаришимчә у тул
қалса, техиму бәхитлик болиду; мәндиму Худаниң Роһи бар, дәп ишинимән!

Бутларға аталған таамлар

8 [1] Әнди «бутларға атап нәзир қилинған таамлар» мәсилисигә келәйли. «Һәммимиздә
билим бар» дәп билимиз. Хош, бирақ билим болса адәмни көрәңлитиду; меһир-
муһәббәт болса адәмни қуриду. [2] «Мениң билимим бар» дәп һесаплиған киши,
әмәлийәттә һеч немини техи билишкә тегишлик дәрижидә билмигән болиду. [3] Амма
Худани сөйгән киши болса, у Униң тәрипидин тонулиду.
[4] Хош, әнди «бутларға атап нәзир қилинған таамлар» тоғрилиқ — бизгә мәлумки,
«Җаһанда бут дегән һеч немә һесапланмайду», вә «бирла Худадин башқа һеч илаһ
йоқтур». [5] Гәрчә нурғун аталмиш илаһлар бар болсиму — мәйли улар зиминда яки
асманда туриду дәп қарилишидин қәтъийнәзәр (дәрвәқә «илаһлар» көп, вә «рәб»ләр
көптур) [6] бирақ биз үчүн пәқәтла бир Худа, йәни Ата бардур. Униңдин барлиқ мәвҗудат-
лар апиридә болған, бизму Униң үчүн мәвҗут болғанмиз; шуниңдәк, бирла Рәб, йәни
Әйса Мәсиһ бардур. Пүткүл мәвҗудатлар У арқилиқ мәвҗут, бизму У арқилиқ һаятмиз.
[7] Амма бундақ билим һәммимиздә техи йоқтур; техи бутларға көндүрүлгинидин халас
болмиған бәзи ишәнгүчиләр болса мошундақ таамларни «бутқа атап нәзир қилинған»
дәп билип йәйду; шундақла уларниң виждани аҗиз болғачқа, булғанған болиду. [8] Әмә-

сүрүш, шундақла қизни қийнаш; яки *(3)* тойниң вақтини бекиткән болсиму, улар той вақтини күтүшкә өзлирини тутувалалмиса, тойни балдуррақ қилса болиду. Қисқиси, оғул балиларниң қизларниң сөйгүси яки һессиятлири билән ойнишишиға һәргиз болмайду.
–Толуқ айәтниң башқа бир хил тәрҗимиси: «Амма әгәр бириси өзиниң тәнһалиғиға қарап намувапиқ җүргән болса, яшлиқ баһаридин өтүп кәткән болса, өзини тутивалалмиса, у халиқинича қилсун, у гуна қилған болмайду; улар никаһ қилсун» йәнә башқа тәрҗимилириму бар; «қошумчә сөз»имизни көрүң.
7:39 **«Ери өлүмдә ухлиған болса»** — мошу сөз, өлүп кәткәнликни көрситиду. Тәврат-Инҗил бойичә етиқатчиларға нисбәтән өлүш пәқәт вақитлиқ ухлаш, халас. **«у халиған кишигә пәқәт Рәбдә, әлвәттә никаһлинишқа әркин болиду»** — «пәқәт Рәбдә *(никаһлансун)*» — *(1)* пәқәт етиқатчиға никаһлансун; *(2)* Рәбниң шәхсий йолйоруғи билән никаһлансун, дегән икки мәнани өз ичигә елиши мүмкин.
7:39 Рим. 7:2.
7:40 **«мәндиму Худаниң Роһи бар, дәп ишинимән!»** — бу кинайилик сөз. Коринт шәһиридики җамаәттики бәзи адәмләр өзлирини «пәйғәмбәр» һесаплап, Павлусниң сөзлирини қобил қилмайтти *(14:36, 37ни көрүң)*.
7:40 1Тес. 4:8.
8:1 **«Әнди «бутларға атап нәзир қилинған таамлар» мәсилисигә келәйли»** — Коринт шәһиридикиләрниң көпинчиси болса бутпәрәс болуп, улар бутларға чоқунуш үчүн бутқа атап нәзир қилинған гөшни йәйтти. Коринтлиқларниң той вә башқа мурасимлириму бутханиларда өткүзүлүп, бутқа атап нәзир қилинған гөшләр дәстиханға қоюлатти. У чағларда бундақ гөшни йейиш-йемәслик яки бутханида өткүзүлгән мурасимларға қатнишиш-қатнашмаслиқ етиқатчилар үчүн чоң бир мәсилә болған. **«меһир-муһәббәт болса адәмни қуриду»** — «роһий қуруш» *(«адәмни қуруш»)* тоғрилиқ «Римлиқларға»дики кириш сөз»имизни көрүң.
8:2 **««Мениң билимим бар» дәп һесаплиған киши, әмәлийәттә һеч немини техи билишкә тегишлик дәрижидә билмигән болиду»** — бу әҗайип баян тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
8:3 **«Амма Худани сөйгән киши болса, у Униң тәрипидин тонулиду»** — «Худа тәрипидин тонулиду» — бәлким, Худа уни билип «бу киши Мениң адимим» дәп етирап қилиду, демәкчи.
8:4 **««Җаһанда бут дегән һеч немә һесапланмайду» вә «бирла Худадин башқа һеч илаһ йоқтур»»** — 1-айәттики «һәммимиздә билим бар», «бу дунияда бут дегән һеч нәрсә әмәс» вә «Худадин башқа һеч илаһ йоқтур» бәлким бу Коринт җамаитидикиләр өзлириниң шуаридәк дайим ейтидиған сөзләр еди.
8:4 Қан. 4:39; Рим. 14:14; 1Кор. 10:19; Әф. 4:6.
8:6 Мал. 2:10; Юһ. 13:13; 1Кор. 12:3; Әф. 4:6; Фил. 2:11.
8:7 1Кор. 10:28.

лийәттә таамларниң өзлири бизни Худа билән яраштуралмайду; йемисәк бизниң
кәмчилигимиз һесапланмайду, йегән болсақ артуқчилиқму һесапланмайду. [9] Бирақ
һәрһалда йейиш әркинлигиңларниң ажизларға путликашаң болмаслиғиға көңүл қо-
юңлар. [10] Чүнки ажиз бир бәндә билими бар болған сениң бутханидики дәстиханда ол-
тирип йегәнлигиңни көрсә, ундақта у өз ажиз вижданиға қарши һалда бутларға атап
нәзир қилинған таамларни йейишкә «қурулуп күчәйтилидиған» болмамду? [11] Шуниң
билән Мәсиһ униң нижати үчүн өлгән, сениң қериндишиң болған бу ажиз бәндә сениң
билимиң вәҗидин һалак болиду.
[12] Шу йол билән қериндашларға зиян йәткүзүп гуна қилип, уларниң ажиз вижданини
зәхимләндүрүп, Мәсиһкә қарши гуна қиливатисиләр. [13] Шуңа, әгәр бирәр таам өз қерин-
дишимни жиқитидиған қилтақ болса, қериндишимни жиқитмаслиғим үчүн мән мәң-
гүгичә гөшни қәтъий йемәймән.

Павлусниң көп расуллуқ һәқ-һоқуқлирини ишләтмәслиги

9 [1] Мән әркин әмәсму? Мән расул әмәсму? Мән Рәббимиз Әйса Мәсиһни көргән әмәсму?
Силәр өзүңлар мениң Рәбдә болған әҗрим әмәсму? [2] Әгәр башқиларға нисбәтән
расул дәп һесапланмисам, мән һеч болмиғанда силәргә расул болдум; чүнки өзүңлар
Рәбдә мениң расул болғанлиғимни тәстиқлиған мөһүрдурсиләр.
[3] Мени сүрүштә қилмақчи болғанларға болған җававим мундақ: — [4] Бизләрниң йәп-и-
чишкә һоқуқимиз бар әмәсму? [5] Бизниң башқа расуллар, Рәбниң Өз инилири вә Кефас-
ниң қилғинидәк, етиқатчи бир сиңилни әмримизгә елип сәпәрдә һәмраһ қилип жүрүш
һәққимиз йоқму? [6] Әҗәба, пәқәт Барнабас билән мениңла әмгәк қилмаслиққа һоқуқи-
миз йоқму? [7] Ким хираҗәтни өзи төләп әскәр болуп җәңгә чиқиду? Ким үзүмзар бена

8:8 Рим. 14:17.
8:9 Гал. 5:13.
8:10 **«Чүнки ажиз бир бәндә билими бар болған сениң бутханидики дәстиханда олтирип йегәнлигиңни көрсә, ундақта у өз ажиз вижданиға қарши һалда бутларға атап нәзир қилинған таамларни йейишкә «қурулуп күчәйтилидиған» болмамду?»** — бу айәт тоғрилиқ икки еғиз гәп қилиш керәк. Биринчи, кона заманларда көп бутханиларға мунасивәтлик «ашханилар», «ресторанлар» бар еди. Мәхсити бутпәрәслик әмәс, бәлким пәқәт пайда көрүштин ибарәт еди. Амма сатқан таамларниң көпинчиси бәлким хәлиқләр шу бутханида бутларға атап қилған нәрсиләр болуши мүмкин еди. Шуниң билән бир вақитта нурғун кишиләр бундақ таамни йейишниң өзини «саваблиқ иш», «тәләйлик иш» дәп қариши мүмкин.
–Иккинчи, Павлусниң «униң виждани... **«қурулуп күчәйтилидиған»** дегән сөзи кинайилик гәп. Мәзкур сөзни жуқуриқи «муһәббәт (**адәмни, йәни адәмниң роһини қуриду**» дегән сөз билән селиштуришимиз керәк. «Муһәббәтниң қуруши»ниң нәтиҗиси яхши, әлвәттә; лекин мошу айәттә «билими бар» адәмниң һәрикити ажиз қериндишини өз вижданиға хилаплиқ қилишқа «қуруп күчәйтиду».
8:11 Рим. 14:15.
8:13 Рим. 14:21; 2Кор. 11:29.
9:1 **«Мән әркин әмәсму? Мән расул әмәсму? Мән Рәббимиз Әйса Мәсиһни көргән әмәсму? Силәр өзүңлар мениң Рәбдә болған әҗрим әмәсму?»** — Павлус бу бабта бәзи адәмләрниң униңға «уни қил, буни қил» дейишигә «мән әркин адәм» дәп җавап бериду.
9:1 Рос. 9:3,17; 22:14,18; 23:11; 1Кор. 4:15; 15:8; 2Кор. 12:2.
9:3 **«Мени сүрүштә қилмақчи болғанлар...»** — бу сөз Коринт җамаитидә, Павлус һәқиқий расул әмәс, дәп жүргән бәзи адәмләрни көрситиду.
9:4 **«Бизләрниң йәп-ичишкә һоқуқимиз бар әмәсму?»** — расуллар хуш хәвәрни тарқитиш хизмитигә алаһидә айрилип чиққачқа, җамаәтләрдин йемәк-ичмәк җәһәттә, йәни иқтисадий җәһәттики ярдәмгә еришишкә һоқуқлуқтур. Амма Павлус вә хизмәтдиши Барнабас Коринт шәһиридә шундақ һоқуқни ишләтмигән. Кейинки айәтләрни көрүң.
9:4 1Кор. 9:14; 1Тес. 2:6; 2Тес. 3:9.
9:5 **«Бизниң башқа расуллар, Рәбниң Өз инилири вә Кефасниң қилғинидәк, етиқатчи бир сиңилни әмримизгә елип сәпәрдә һәмраһ қилип жүрүш һәққимиз йоқму?»** — демәк, расуллар өзлири вә бала-җақилириму җамаәтниң иқтисадий ярдимигә һоқуқлуқтур.
9:5 Мат. 8:14.

қилип униң мевисидин йемәйду? Қайси пада баққучи падиниң сүтидин ичмәйду?
[8] Бу дегәнлирим пәқәт инсаний көзқараш бойичә ейтилғанму? Тәврат-қанунниң өзи-
диму охшаш дейилгән әмәсму?! [9] Чүнки Мусаға чүшүрүлгән қанунда: «Хаман тәпкән
өкүзниң ағзиға көшәк салма» дәп пүтүлгәндур. Худа өкүзләргила көйүнгәнму, [10] яки
буни пәқәт бизләрни дәп ейтқанму? Шүбһисизки, бу сөзләр бизләр үчүн пүтүлгәндур;
шуниң үчүн йәр һайдиғучи үмүттә һайдишигә тегишлик, шундақла хаман тәпкүчиму
һосулдин бәһримән болуш үмүтидә ишләшкә тегишликтур. [11] Биз силәргә роһий бә-
хит-бәрикәтләрни терип, силәрдин маддий җәһәттин жиғивалсақ бу чәктин ешип кәт-
кәнлик боламду? [12] Башқа хизмәтчиләр силәрдә мошу һоқуқни ишләткән йәрдә, биз
шундақ қилсақ техиму болидиғу? Амма Мәсиһниң хуш хәвиригә һеч тосалғу болмисун
дәп, биз бу һоқуқни һеч қачан ишлитип бақмидуқ; әксичә, һәр қандақ ишларға чидап
келиватимиз. [13] Ибадәтханидики муқәддәс ишлар үчүн ишлигүчиләрниң ибадәтха-
ниға аталған һәдийәләрдин йәйдиғанлиғини, қурбангаһта хизмәт қиливатқанларниң
қурбанлиқлардин үлүшини алидиғанлиғини билмәмсиләр? [14] Шуниңға охшаш, Рәб хуш
хәвәрни җакалиғучиларниң җени хуш хәвәрдин беқилсун дәп бекиткәндур.
[15] Амма мән болсам бу һоқуқларниң һеч қайсисини ишлитип бақмидим. Һәм һазирму
мошу һоқуқтин падилинай дәп мошуларни йезиватқиним йоқ! Чүнки мән башқиларниң
мени бу пәхирлинидиғанлиримдин мәһрум қилғинидин көрә өлгиним түзүк! [16] Чүнки
мениң хуш хәвәрни җакалишимда пәхирләнгидәк иш йоқ; чүнки униң мәҗбурийити
мени бесип туриду; хуш хәвәрни җакалимисам һалимға вай! [17] Чүнки әгәр уни халис
қилсам, буниңдин маңа инъам болиду; амма өз ихтиярим билән болмиса, бу пәқәт ме-
ниң ғоҗидарлиқ бурчини ада қилғиним болиду, халас.
[18] Шундақ екән, мениң инъамим зади немә болиду? Мениң инъамим дәл шуки, хуш
хәвәр җакалиқинимда мән хуш хәвәргә кишиләрни һәқсиз ериштүримән — демәк, инъ-
амим хуш хәвәр йәткүзүштики тегишлик һәқ елиш һоқуқлиримни һеч ишләтмәслигим-
дин ибарәттур.
[19] Чүнки һәммә адәмниң илкидин әркин болуп, өзүмни көпчиликкә қул қилдим; шу
йол билән техиму көпрәк адәмләрни қайил қилип қутқузсам дәймән. [20] Йәһудийлар-
ни қайил қилип қутқузуш үчүн Йәһудийларға нисбәтән Йәһудийға охшаш болдум;
Тәврат қануни астида турғанларни қайил қилип қутқузуш үчүн (Тәврат қануни астида
турған болмисамму) Тәврат қануни астида турғанларға нисбәтән Тәврат қануни астида
турғанға охшаш болдум; [21] Тәврат қанунида болмиғанларни қайил қилип қутқузуш үчүн
Тәврат қанунида болмиғанларға нисбәтән (Худа алдида қанунсиз болмай, бәлки Мәсиһ-

9:7 Юһ. 21:15; 1Кор. 3:6, 7, 8; 2Кор. 10:4; 1Пет. 5:2.
9:9 **«Хаман тәпкән өкүзниң ағзиға көшәк салма»** — «Қан.» 25:4.
9:9 Қан. 25:4; 1Тим. 5:18.
9:10 **«Шуниң үчүн йәр һайдиғучи үмүттә һайдишигә тегишлик, шундақла хаман тәпкүчиму һосулдин бәһримән болуш үмүтидә ишләшкә тегишликтур»** — «Ам.» 9:13.
9:11 Рим. 15:27; Гал. 6:6.
9:12 **«...Мәсиһниң хуш хәвиригә һеч тосалғу болмисун дәп, биз бу һоқуқни һеч қачан ишлитип бақмидуқ; әксичә, һәр қандақ ишларға чидап келиватимиз»** — ғәлитә йери шуки, бәзиләр «Павлус вә Барнабас һәқиқий расуллар әмәс, чүнки улар биздин пул **сорап бақмиған!**» дегән.
9:12 Рос. 20:33; 2Кор. 11:9; 12:13.
9:13 Қан. 18:1.
9:14 **«... Хуш хәвәрни җакалиғучиларниң җени хуш хәвәрдин беқилсун»** — демәк, хуш хәвәрни қобул қилғанлар тәрипидин қамдалсун.
9:14 Лав. 19:13; Қан. 24:14; 25:4; Мат. 10:10; Луқа 10:7; 1Тим. 5:18.
9:15 **«мән башқиларниң мени бу пәхирлинидиғанлиримдин мәһрум қилғинидин көрә өлгиним түзүк!»** — «бу пәхирләнгиним» дәл униң хуш хәвәрни һеч қандақ инъам-һәдийәни қобул қилмай җакалиғанлиғини көрситиду.
9:20 Рос. 16:3; 18:18; 21:23.

ниң қануниға бойсунушум билән) мән Тәврат қанунида болмиғанларға охшаш болдум; 22 ажизларни қайил қилип қутқузуш үчүн ажизларға өзүм ажиздәк болдум; мүмкин қәдәр көпрәк адәмни қутқузуш үчүн мән һәр қандақ адәмгә қарита шундақ адәм болдум. 23 Өзүмниң хуш хәвәрдин несивәм болуши үчүн уни дәп һәммә ишни қилимән.
24 Бәйгигә чүшкәнләрниң һәммиси жүгүришиду, амма пәқәт бирила мукапатқа еришидиғинини билмәмсиләр? Ғәлибә қазиниш үчүн жүгүрүңлар. 25 Мусабиқидә елишқучиларниң һәммиси өзини һәр җәһәттин тизгинләйду; улар пәқәт бир чирип кетидиған тажға еришиш үчүн шундақ қилиду, амма биз болсақ чиримас таж үчүн шундақ қилимиз. 26 Шуңа мән нишансиз адәмдәк жүгүрүватмаймән; мушт атсам һаваға атидиған адәмдәк болмаймән. 27 Униң орниға мән өз тенимни уруп өзүмгә көндүрүп, уни өзүмгә қул қилимән; ундақ қилмиғанда, башқиларға тәлим җақалап туруп өзүм лаяқәтлик болмай қелишим мүмкин.

Исраилларниң Мисирдин чиқип, чөл-баявандин өткәндики вақиәләрдин савақ елишимиз керәк

10 1 Чүнки, и қериндашлар, мән силәрниң ата-бовилиримизниң һәммисиниң булут астида жүргәнлигидин вә һәммисиниң деңиздин өтүп маңғанлиғидин хәвәрсиз жүрүшүңларни халимаймән; 2 уларниң һәммиси булутта һәм деңизда Мусаниң йетәкчилигигә чөмүлдүрүлгән; 3 уларниң һәммиси охшаш роһий таамни йегән, 4 һәммиси охшаш роһий ичимликни ичкән; чүнки улар өзлиригә һәмраһ болуп әгишип жүргән роһий уюлташтин ичәтти (әмәлийәттә, мошу уюлташ Мәсиһниң Өзи еди); 5 шундақтиму, Худа уларниң көпинчисидин рази болмиған еди; чүнки «Уларниң җәсәтлири чөл-баяванда чечилип қалған».
6 Амма бу ишлар уларниң бешиға бизләргә савақ-бешарәт болсун үчүн чүшкән еди; буниңдин мәхсәт, бизниң уларниң яман ишларға һәвәс қилғинидәк һәвәс қилмаслиғимиз үчүндур. 7 Силәр йәнә уларниң бәзилиригә охшаш бутқа чоқунидиғанлардин болмаңлар; булар тоғрилиқ: «Хәлиқ йәп-ичишкә олтарди, андин кәйп-сапаға турди» дәп

9:21 **«Тәврат қанунида болмиғанлар»** — демәк, Йәһудий әмәсләр. Улар Тәврат қанунини билмәйду яки уни етирап қилмиғанлардур. **«Мәсиһниң қануни»** — Муқәддәс Роһта яшап «Пәрвәрдигар Худайиңни пүтүн қәлбиң билән, пүтүн җениң билән вә пүтүн күчүң билән сөйгин» вә «хошнаңни өзүңни сөйгәндәк сөйгин» дегәндин ибарәт, әлвәттә.
9:21 Гал. 2:3.
9:22 **«ажизларни қайил қилип қутқузуш үчүн ажизларға өзүм ажиздәк болдум»** — «ажизлар» бәлким Худа тоғрисидики билимни тонуп йәтмигәнликтин виждани асанла азаплинидиған етиқатчиларни, яки етиқати күчлүк әмәсләрни көрситиду.
9:22 Рим. 15:1; 1Кор. 10:33; Гал. 6:1.
9:24 Гал. 2:2; 5:7; Фил. 2:16; 2Тим. 4:7; Ибр. 6:18.
9:25 **«Мусабиқидә елишқучиларниң һәммиси өзини һәр җәһәттин тизгинләйду; улар пәқәт бир чирип кетидиған тажға еришиш үчүн шундақ қилиду...»** — әслидики «Олимпия»дики ғалиплар йопурмақ-гүлләрдин ясалған тажға еришәтти.
9:25 2Тим. 2:4; 4:7,8; 1Пет. 4:1; 5:4.
10:1 Мис. 13:21; 14:22; Чөл. 9:18; Қан. 1:33; Йә. 4:23; Нәһ. 9:12,19; Зәб. 77:13,14; 104:39.
10:2 **«уларниң силәрниң ата-бовилириңлар, 1-айәтни көрүң һәммиси булутта һәм деңизда Мусаниң йетәкчилигигә чөмүлдүрүлгән»** — мошу *(1-2-айәттә хатириләнгән)* вақиәләрни техиму яхши чүшиниш үчүн «Мисирдин чиқиш» 14-бапни көрүң. «Муса» Муса пәйғәмбәр, әлвәттә. Мошу муһим айәт үстидә вә бу бабтики башқа мисаллар тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
10:2 Мис. 13:20-22; 14:19, 20.
10:3 Мис. 16:15.
10:4 Мис. 17:6; Чөл. 20:11; Зәб. 77:15.
10:5 **«Уларниң җәсәтлири чөл-баяванда чечилип қалған»** — «Чөл.» 14:16, 32.
10:5 Чөл. 26:65.
10:6 Чөл. 11:4,33; Зәб. 105:14.

путулгән. 8 Биз йәнә уларниң бәзилириниң бузуқчилиқ қилғинидәк бузуқчилиқ қилмай-
ли; чүнки шу вәҗидин улардин жигирмә үч миң киши бир күндила өлди. 9 Йәнә улар-
ниң бәзилириниң Мәсиһни синиғинидәк Мәсиһни синимайли; чүнки шу сәвәптин улар
иланлар чеқиши билән һалак болди. 10 Йәнә уларниң бәзилири ағринғандәк ағринип
қақшимаңлар — нәтиҗидә, улар җан алғучи пәриштә тәрипидин өлтүрүлди. 11 Әнди бу
вақиәләрниң һәммиси уларниң бешиға бешарәтлик мисаллар сүпитидә чүшкән вә ахирқи
заманлар бешимизға келиватқан бизләрниң улардин савақ-ибрәт елишимиз үчүн хати-
риләнгән еди. 12 Шуниң билән «Мән етиқатта чиң тирәп турмақтимән» дегән киши өзи-
ниң жиқилип кетишидин һези болсун! 13 Силәр дуч кәлгән синақларниң һәммисигә башқа
адәмләрму охшаш дуч кәлгән. Вә Худа болса вәдисидә турғучидур, У силәрни көтирәл-
мигидәк синақларға учратмайду, бәлки синақ бешиңларға чүшкәндә, шуниң билән тәң
униңдин өтүп қутулуш йолини яритип бериду; силәр шуниң билән униңға бәрдашлиқ
беридиған болисиләр. 14 Шу сәвәптин, сөйүмлүклирим, бутпәрәсликтин қечиңлар!
15 Силәрни әқил-һоши җайида кишиләр дәп қарап шуни ейтиватимән; сөзлигәнли-
римни баһалап беқиңлар: — 16 Биз бәрикәтлик болсун дәп тилигән, бәрикәтлик җам-
дики шарапни ичкинимиз, Мәсиһниң қенидин ортақ бәһирләнгинимиз әмәсму? Биз-
ниң ошутқан нанни йегинимиз, Мәсиһниң тенидин ортақ бәһирләнгинимиз әмәсму?
17 Биз нурғун болсақму бир нан, бир тәндурмиз; чүнки һәммимиз шу бир нандин не-
сивә алимиз. 18 Җисманий Исраилға қараңлар; қурбанлиқларни йегәнләр қурбангаһқа
несипдашлар әмәсму? 19 Әнди немә демәкчимән? Бутқа атап сунулған қурбанлиқниң
бирәр әһмийити бармиду? Бутниң бирәр әһмийити бармиду? 20 Яқ, бирақ капирлар
бутларға сунған қурбанлиқларни Худаға әмәс, бәлки җинларға атайду. Мән силәрниң
җинлар билән ортақ несипдаш болушуңларни халимаймән. 21 Рәбниң җамидин вә җин-
ларниң җамидин тәң ичкүчи болсаңлар болмайду; Рәбниң дәстихиниға вә җинларниң
дәстихиниға тәң дахил болсаңлар болмайду. 22 Рәбниң һәсәт-ғәзивини қозғимақчимиз-
му? Биз Униңдин күчлүкму-я?

10:7 **«Хәлиқ йәп-ичишкә олтарди, андин кәйп-сапаға турди»** — мошу йәрдики «кәйп-сапа» бәлким бутпәрәслик һәм униңға бағланған шәһванийәтни көрситиду. «Пүтүлгән» — «Муқәддәс Китапта пүтүлгән», әлвәттә *(«Мис.» 32:6)*.

10:7 Мис. 32:6.

10:8 **«Биз йәнә уларниң бәзилириниң бузуқчилиқ қилғинидәк бузуқчилиқ қилмайли; чүнки шу вәҗидин улардин жигирмә үч миң киши бир күндила өлди»** — бу вақиә «Чөл.» 25:1-9дә хатириләнгән.

10:8 Чөл. 25:1, 9; Зәб. 105:28-29

10:9 **«Йәнә уларниң бәзилириниң Мәсиһни синиғинидәк Мәсиһни синимайли; чүнки шу сәвәптин улар иланлар чеқиши билән һалак болди»** — «Чөл.» 21:1-9ни көрүң.

10:9 Чөл. 21:5; Зәб. 105:14.

10:10 **«Йәнә уларниң бәзилири ағринғандәк ағринип қақшимаңлар — нәтиҗидә, улар җан алғучи пәриштә тәрипидин өлтүрүлди»** — «Чөл.» 16:41-50ни көрүң.

10:10 Мис. 16:2; 17:2; Чөл. 14:36; Зәб. 105:25-26

10:11 **«бу вақиәләрниң һәммиси уларниң бешиға бешарәтлик мисаллар сүпитидә чүшкән»** — «бешарәтлик мисаллар»: «қошумчә сөз»имиздә биз бу бап тоғрилиқ сөзлигинимиздә бу тема тоғрилиқму тохтилимиз.

10:11 Рим. 15:4; 1Кор. 9:10; Фил. 4:5; Ибр. 10:25.

10:13 **«Силәр дуч кәлгән синақларниң һәммисигә башқа адәмләрму охшаш дуч кәлгән»** — әйни тексттә: «Силәр дуч кәлгән синақлардин һеч қайсиси пүткүл инсанийәткә ортақ әмәс» дегән шәкилдә ипадилиниду.

10:13 1Кор. 1:8; 1Тес. 5:24; 2Пет. 2:9.

10:16 **««бәрикәтлик җам» ... «ошутқан нан»»** — «бәрикәтлик җам» вә «ошутқан нан» дегәнләр «Рәбниң зияпити» яки «Рәбниң ғизаси»дин ибарәттур. «Рәбниң зияпити» яки «Рәбниң дәстихини» тоғрилиқму 11:23-34ни көрүң.

10:17 **«Биз нурғун болсақму бир нан, бир тәндурмиз; чүнки һәммимиз шу бир нандин несивә алимиз»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Нан бир болғачқа, бизму бир тән болимиз; чүнки һәммимиз бир нандин нисивә алимиз».

10:17 Рим. 12:5; 1Кор. 12:27.

10:19 1Кор. 8:4.

10:20 **«капирлар бутларға сунған қурбанлиқларни Худаға әмәс, бәлки җинларға атайду»** — «капирлар» грек тилида «таипиләр» яки «әлләр».

10:20 Лав. 17:7; Қан. 32:17.

23 «Һәммә нәрсә һалалдур», амма һәммә нәрсә пайдилиқ болувәрмәйду; «һәммә нәр-
сә һалалдур», амма һәммә нәрсә адәмниң етиқатини қуралмайду. 24 Әнди һеч ким өз
мәнпәәтини издимисун, бәлки өзгиләрниңкини издисун. 25 Гөш базирида сетилған һәр
бир нәрсини вижданиңларни дәп олтармай, һеч немини сүрүштә қилмай йәвериңлар.
26 Чүнки «Жаһан вә униңға толған һәммә мәвҗудатлар Пәрвәрдигарға мәнсүптур» дәп
пүтүлгән. 27 Амма етиқат қилмиғанларниң бирәрси сени зияпәткә тәклип қилса вә
көңлүң тартса, алдиңға қоюлған һәммини вижданиңни дәп олтармай йәвәр; 28 амма
бириси саңа: «Бу бутларға аталған қурбанлиқ таами» десә, ундақта уни йемә; немиш-
кә десәң, бу ишни саңа ейтқан адәмниң сәвәви үчүн, шундақла вижданниң сәвәви
үчүндур; 29 мән дегән виждан сениңки әмәс, бәлки һелиқи кишиниң виждани; мениң
әркинлигимгә башқиларниң виждани тәрипидин яман дәп баһа берилишиниң һаҗи-
ти барму? 30 Мән тәшәккүр ейтип йесәм, тәшәккүр ейтқан нәрсини дурус йегиним
түпәйлидин яман дәп қарилишимниң немә һаҗити? 31 Шуңа силәр немини йесәңлар,
немини ичсәңлар яки һәр қандақ башқа ишларни қилсаңлар, һәммә ишларни Худаға
шан-шәрәп кәлтүрүлсун дәп қилиңлар. 32-33 Мән өзүм һәммәйләнни һәммә ишта мәм-
нун қилишқа интилгинимдәк, өз мәнпәәтим үчүн әмәс, бәлки көпчиликниң мәнпәәти,
уларниң қутқузулуши үчүн интилгинимдәк, һеч кимниң алдиға — Йәһудийлар болсун,
греклар болсун, Худаниң җамаитидикиләр болсун алдиға путликашаң болмаңлар.
Мән Мәсиһни үлгә қилғинимдәк, силәрму мени үлгә қилиңлар.

Ибадәт қаидилири

11 1-2 Әнди силәрни шуниң үчүн тәрипләймәнки, и қериндашлар, һәммә ишларда силәр
мени әсләп туруватисиләр, мән силәргә тапшурғинимдәк, көрсәтмиләрни тутуп
келиватисиләр. 3 Амма мән силәрниң һәр әрниң беши Мәсиһдур, аялниң беши әрдур вә
Мәсиһниң беши Худадур дәп билишиңларни халаймән. 4 Шуңа, ибадәткә қатнашқанда,
һәр қандақ әр бешиға бир нәрсә артқан һалда дуа қилса яки бешарәт бәрсә, у өз бешиға
һөрмәтсизлик қилған болиду. 5 Амма ибадәткә қатнашқанда, һәр қандақ аял бешиға
бирәр нәрсә артмиған һалда дуа қилса яки бешарәт бәрсә, у өз бешиға һөрмәтсизлик
қилған болиду; бундақ аялниң чечи чүшүрүветилгән, рәсва қилинған аялдин пәрқи

10:23 «һәммә нәрсә маңа һалалдур» — бу сөз-ибарә бәлким Коринтлиқлар ишлитиватқан Инҗилдики йемәк-ичмәкләр тоғрилиқ тәлимләрниң қисқартилмиси болуши мүмкин. Бу һәқиқәткә йеқин болғини билән, Павлус һазир уларға йемәк-ичмәкләр тоғрилиқ башқа тәрәплирдинму ойлаш керәк, дәп тәлим бәрмәкчи.
10:23 1Кор. 6:12.
10:24 1Кор. 13:5; Фил. 2:4.
10:26 «Жаһан вә униңға толған һәммә мәвҗудатлар Пәрвәрдигарға мәнсүптур» — «Зәб.» 23:1 вә 49:12, 88:12.
10:26 Мис. 19:5; Зәб. 23:1; 49:12, 88:12
10:27 Луқа 10:7; 1Кор. 8:7.
10:28 «Бириси саңа: «бу бутларға аталған қурбанлиқ таами» десә,...» — дегүчиниң көрсәтмәкчи болғини бәлким: *(1)* «Сән ишәнгүчи әмәсму, бундақ бутларға четишлиқ нәрсини йемәслигиң керәк» яки *(2)* «Бу алаһидә бутларға нәзир қилинған, шуңа уни йесәң, саңа алаһидә бәрикәт болиду!». «Қошумчә сөз»имизниму көрүң.
10:30 «Мән тәшәккүр ейтип йесәм, тәшәккүр ейтқан нәрсини дурус йегиним түпәйлидин яман дәп қарилишимниң немә һаҗити?» — мошу муһим принсип тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
10:30 Рим. 14:6; 1Тим. 4:3.
10:31 Кол. 3:17.
10:32-33 Рим. 14:13; 1Кор. 9:22.
11:1-2 1Кор. 4:16; Фил. 3:17; 1Тес. 1:6; 2Тес. 3:9.
11:3 «аял яки қизниң беши әрдур» — той қилғанда униң беши өз ери, әлвәттә; турмушқа чиқмиған болса униң атиси; тәнһа, тул яки аҗрашқан қиз-аяллар болса, уларниң беши *(бар болса)* җамаәттики ақсақаллар болиду.
11:3 Юһ. 14:28; 1Кор. 3:23; 15:27; Әф. 5:23.
11:4 «ибадәткә қатнашқанда, һәр қандақ әр бешиға бир нәрсә артқан һалда ... бешарәт бәрсә» — «бешарәт бәрсә» — «Худаниң вәһийисини йәткүзсә», яки «пәйғәмбәрлик сөз қилса...» дегәнлик. «Өз бешиға һөрмәтсизлиқ қилиду» — демәк, Мәсиһкә беһөрмәтлик қилиду.

йоқтур. 6 Аял кишиниң бешиға артқини йоқ болса, чачлири чүшүрүветилсун; аялға нисбәтән чачлириниң кесиветилиши яки чүшүрүветилиши уятлиқ иш болса, әнди униң бешиға бирәр артқини болсун. 7 Чүнки әр киши болса бешини япмаслиғи керәк; чүнки у Худаниң сүрәт-образи вә шан-шәривидур; амма аял киши болса әрниң шан-шәривидур. 8 Чүнки әр болса аялдин әмәс, бәлки аял әрдиндур. 9 Шуниңдәк әр киши аял үчүн әмәс, аял киши әр үчүн яритилғандур. 10 Бу сәвәптин, һәм пәриштиләрниң сәвәвидин аял киши бешида һоқуқниң бәлгисигә егә болуши керәк. 11 Һалбуки, Рәбдә аял әрсиз болмас вә әр аялсиз болмас; 12 чүнки аял әрдин чиқирилғинидәк, әр аял арқилиқ туғулиду; лекин һәммә иш Худадиндур. 13 Өз көңлүңларда баһа бериңлар; аялларниң бешиға бир нәрсә артмай туруп Худаға дуа қилиши мувапиқму? 14 Тәбиәтниң өзи силәргә әр кишиниң узун чачлири болса униңға уят екәнлигини үгәтмидиму? 15 Амма аял кишиниң узун чачлири болса, бу униңға шан-шәрәп болиду; чүнки униң узун чачлири униңға безәк-йепинча болсун дәп тәқдим қилинған.

16 Бирисиниң бу ишлар тоғрилиқ талаш-тартиш қилғуси болса, шуни билсунки, бизләрдә һәм Худаниң җамаәтлиридиму шулардин башқа һеч қаидиләр йоқтур.

Рәбниң дәстихини тоғрилиқ

17 Амма һазир демәкчи болған иш, йәни силәр жиғилған сорунларға кәлсәк, униңда силәрни тәриплимәймән; чүнки жиғилғиниңларниң нәтижиси пайдилиқ әмәс, бәлки зиянлиқ болуватиду. 18 Чүнки биринчидин, силәр җамаәттә жиғилғиниңларда, араңларда гуруһларға бөлүнүшләр болғанлиғини аңлидим; бу гәпкә қисмән ишәндим. 19 Араңларда бөлүнүшләр пәйда болмай қалмайду. Ундақ болмиғанда араңларда кимниң лаяқәтлик болғанлиғини көрүвалғили болмайтти.

20 Силәр бир йәргә җәм болғиниңларда, силәр һәқиқәтән «Рәбниң зияпити»дин йемәйсиләр. 21 Чүнки йегиниңларда һәр бириңлар башқиларниң йейишини күтмәйла өзүңлар елип кәлгән ғизани йәверисиләр-дә, бириси ач қалиду, йәнә бириси мәс болуп кетиду.

11:5 **«...у өз бешиға һөрмәтсизлик қилиду»** — демәк, өз еригә яки җамаәтниң ақсақаллириға һөрмәтсизлик қилиду. **«бундақ аялниң чечи чүшүрүветилгән, рәсва қилинған аялдин пәрқи йоқтур»** — кона заманларда аяллар бузуқчилиқ қилған болса, уларни җазалаш усули аялни рәсва қилип чечини чүшүрүветиштин ибарәт еди.

11:6 Чөл. 5:18; Қан. 22:5.

11:7 **«Чүнки әр киши болса бешини япмаслиғи керәк; чүнки у Худаниң сүрәт-образи вә шан-шәривидур; амма аял киши болса әрниң шан-шәривидур»** — бу айәттин *(вә шундақла 4-6-айәтләрдин)* Павлусниң адәттики әһваллар әмәс, бәлки ибадәт сорунлири тоғрилиқ сөзләватқанлиғи ениқ туриду; бу униң әрләргә талаға чиққанда һәр қандақ бөкләрни кийишини мәнъий қилғини әмәс! Униң бу сөзлиридә аялларниң талада жүргәндә ромал-яғлиқ артиш-артмаслиғи тоғрисидиму гәп йоқ.

11:7 Яр. 1:26,27; 5:1; 9:6; Кол. 3:10.

11:8 **«чүнки әр болса аялдин әмәс, бәлки аял әрдиндур»** — оқурмәнләрниң есидә барки, Худа Һава анимизни Адәм атимизниң тенидин қовурғисини елип ясиған. «Яр.» 2-бапни көрүң.

11:8 Яр. 2:18, 21.

11:10 **«пәриштиләрниң сәвәвидин аял киши бешида һоқуқниң бәлгүсигә егә болуши керәк»** — «пәриштиләрниң сәвәвидин» тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң. Биз бу айәтләр *(1-16)*ни тәпсилий һалда шәрһләймиз.

11:16 1Тим. 6:4.

11:19 **«Араңларда бөлүнүшләр пәйда болмай қалмайду...»** — аз болмиған алимлар Павлусниң бу җүмлиси кинайилик, Коринтлиқларни тәнқид қилидиған алаһидә сөзләр, дәп қарайду. Бизму мошу көзқарашқа майилмиз; чүнки Инжилда тилға елинған башқа җамаәтләр арисида әһвал ундақ әмәс еди; әксичә, уларниң бирлиги хелә күчлүк еди *(мәсилән, Филиппи шәһиридики җамаәттә)*.

–Қандақла болмисун, мәлум җамаәттики ишәнгүчиләрниң көпинчиси Коринттики җамаәттәк «Роһқа тәвә» әмәс, бәлки «әткә тәвә», «етиқатта бовақлар» болса, ундақта «бөлүнүшләр» пәйда болмай қалмайду. Бундақ әһвал һәқиқәтән Рәбниң йолини издигүчиләргә көпрәк бесим берип, уларниң Роһида тезла өстүрүлүши муһим бир түрткә болиду.

11:19 Мат. 18:7; Луқа 17:1; Рос. 20:30; 1Юһ. 2:19.

11:20 Луқа 22:14-20.

11:21 **«Чүнки йегиниңларда һәр бириңлар башқиларниң йейишини күтмәйла өзүңлар елип кәлгән ғизани йәверисиләр-дә, бириси ач қалиду, йәнә бириси мәс болуп кетиду»** — расулниң сөзлиригә қариғанда, Коринт

[22] Йәп-ичишкә өз өйлириңлар йоқму? Худаниң җамаитини көзгә илмай, йоқсулларни
хиҗаләткә қоймақчимусиләр? Силәргә немә десәм болар? Силәрни тәрипләмдимән?
Яқ, силәрни тәриплимәймән.
[23] Чүнки мән силәргә Рәбниң зияпити тоғрилиқ йәткүзгәнлиримни өзүм Рәбдин тапшу-
рувалғанмән; демәк, Рәб Әйсаға сатқунлуқ қилинған кечидә у қолиға нан елип, [24] тәшәк-
күр ейтқандин кейин уни уштуп: «Мана, силәргә аталған Мениң теним; буни Мени әсләп
туруш үчүн мошундақ қилиңлар» — деди. [25] Шуниңдәк, ғизадин кейин у җамни қолиға
елип: «Мана, бу җамдики шарап қенимда болған «йеңи әһдә»дур; һәр қетим буниңдин
ичкиниңларда, Мени әсләп туруш үчүн шундақ қилиңлар» — деди. [26] Чүнки силәр һәр
қетим бу нандин йегән, бу җамдин ичкән болсаңлар, таки Униң қайтип келишигичә
силәр Рәбниң өлүмини җакалиған болисиләр. [27] Шуниң үчүн, кимки лаяқәтсиз һалда
бу нанни йесә яки Рәбниң җамидин ичсә, Рәбниң тени һәм қениға нисбәтән гунакар
болиду. [28] Шуниң үчүн һәр бирси бу ишлар үстидә өз-өзини тәкшүрүп, андин нандин
йесун, җамдин ичсун. [29] Чүнки Рәбниң тенини пәриқ әтмәй туруп йегүчи вә ичкүчи һәр
ким өзигә һөкүм-җазани йәткүзүп йәп-ичиду. [30] Бу сәвәптин араңлардики нурғун адәм-
ләр зәиплишип кесәл болди, һәтта хелә бир қисми өлүмдә ухлап қалди. [31] Лекин әгәр өз
үстимизни тәкшүрүп һөкүм чиқарған болсақ, бешимизға Рәбниң һөкүм-җазаси чүшүрүл-
мәйдиған болиду. [32] Амма гәрчә үстимизгә Рәб тәрипидин һөкүм-җазалар чүшүрүлгән
болсиму, әмәлийәттә бу Униң бизгә чүшүргән «тәрбийә җазаси»дур; буниңдин мәхсәт,
бизниң бу дуния билән бирликтә һалакәткә һөкүм қилинмаслиғимиз үчүндур. [33] Шуңа, и
қериндашлар, Рәбниң зияпитидә йейишкә җәм болғиниңларда, һәммәйлән толуқ кәлгичә
бир-бириңларни күтүңлар. [34] Бириси ач қосақ болса авал өйидә йәп кәлсун; шундақ қилип
силәрниң җәм болушуңлар өзүңларға һөкүм-җаза йәткүзмәйдиған болиду. Қалған башқа
мәсилиләрни болса, мән барғинимда тәртипкә салимән.

Роһий илтипатлар

12 [1] Амма и қериндашлар, роһий илтипатларға кәлсәк, силәрниң улар тоғрилиқ
билмәй келишиңларни халимаймән. [2] Силәр таипиләрниң арисида болған
вақтиңларда һәр хил йолларға башлинип, гас-гача бутларға чоқунушқа аздурулуп

етиқатчилар җамаитиниң жиғинлирида пат-пат «ортақ зияпәт»ни тутатти, шуниң билән бир вақитта «Рәбниң зияпити»ни йейәтти (*«Йәһ.» 12ни көрүң*). Лекин бай қериндашлар өз мол тамақлири алғач өзиниң байлиқлирини көз-көз қилип көрситәтти, башқа кәмбәғәл қериндашлар билән ортақлашмайтти. «Зияпәт» қалаймиқан болғачқа, «Рәбниң зияпити»ниң өзи көзгә илинмай болуп келип, Рәбниң намиға номус кәлтүргән еди.

11:22 **«Йәп-ичишкә өз өйлириңлар йоқму? Худаниң җамаитини көзгә илмай, йоқсулларни хиҗаләткә қоймақчимусиләр?»** — бәзи етиқатчилар җәм болуп олтарған сорунларда көп ғизаларни елип келип йесә, ғизасиз қериндашлири әлвәттә хиҗил болуп қалиду.

11:23 Мат. 26:26; Мар. 14:22; Луқа 22:19.

11:25 **«... Мана, бу җамдики шарап қенимда болған «йеңи әһдә»дур»** — «йеңи әһдә» Тәврат, «Йәр.» 31:31-34дә бешарәт берилгән.

11:26 Юһ. 14:3; Рос. 1:11.

11:27 Чөл. 9:10,13; Юһ. 6:51,63,64; 13:27; 1Кор. 10:21.

11:28 2Кор. 13:5.

11:29 **«... Рәбниң тенини пәриқ әтмәй туруп йегүчи вә ичкүчи һәр ким өзигә һөкүм-җазани йәткүзүп йәп-ичиду»** — «Рәбниң тенини пәриқ әтмәслик» дегәнликниң бәлким икки хил тәрәплимиси болуши мүмкин: *(1)* өзини «Мән Рәбниң тенидики бир әза, башқа қериндашларму шундақ» дәп билип йәтмәй, «Рәбниң тени»дики қериндашларни көзгә илмаслиқ *(21-22-айәтләрни көрүң)*; *(2)* «Рәбниң зияпити Рәббимизниң биз үчүн қурбан қилған тенини ипадиләйду» дәп билип йәтмәслик.

11:30 **«һәтта хелә бир қисми өлүмдә ухлап қалди»** — «ухлап қалди» дегән сөз өлүшни көрситиду. Инҗил бойичә етиқатчиларға нисбәтән өлүш пәқәт вақитлиқ ухлаш, халас.

11:31 Зәб. 31:5; Пәнд. 18:17.

12:1 **«роһий илтипатларға кәлсәк...»** — «роһий илтипатлар» дегәнләр Муқәддәс Роһ ата қилған, мошу бабта «тәбиәттин ташқири» мөҗизилик қабилийәтләрни көрситиду.

кәткиниңларни билисиләр. 3 Шуңа мән силәргә уқтуриманки, һеч ким Худаниң
Роһида туруп: «Әйсаға ләнәт!» демәйду вә һәр қандақ бири Муқәддәс Роһта болмай
туруп «Әйса Рәбдур!» дәп ейталмайду.[273] 4 Амма илтипатлар хилму-хил, лекин Роһ болса
бирдур.[274][275] 5 Хизмәтләр болса һәр хил, амма биз хизмитини қилидиған Рәб бирдур.
6 Ишләш йоллири һәр хил, амма һәммәйләндә һәммә ишни вужудқа чиқарғучи Худа
бирдур. 7 Амма һәммәйләнниң мәнпәәти үчүн һәр биригә Роһниң намайән болуши
беғишлиниду. 8 Чүнки Роһ арқилиқ биригә даналиқ йәткүзгүчи сөз, йәнә биригә шу
охшаш Роһ арқилиқ хәвәр йәткүзгүчи сөз тәқсим қилиниду;[276] 9 йәнә охшаш Роһ арқилиқ
башқа биригә алаһидә ишәш, йәнә биригә охшаш Роһ арқилиқ кесәлләрни сақайтиш
илтипатлири,[277] 10 бирәвға мөҗизиләрни яритиш тәқсим қилиниду; бирәвға вәһий-
бешарәт бериш; бирәвға һәр хил роһларни пәриқ етиш, бирәвға намәлум тилларда
сөзләш, йәнә бирәвға намәлум тилларни тәрҗимә қилиш илтипати тәқсим қилиниду.[278]
11 Амма бу ишларниң һәммисини жүргүзгүчи охшаш шу бир Роһтур, У һәр биригә Өзи
лайиқ көрүп, айрим-айрим тәқсим қилип бериду.[279]
12 Чүнки инсаний тән бир болсиму нурғун әзалири болғинидәк, шундақла әзалири
нурғун болсиму өз ара қошулуп бир тән болғандәк, Мәсиһ Өзиму һәм шундақтур.[280] 13 Чүн-
ки һәммимиз, мәйли Йәһудийлар болсақму, Грекләр болсақму, қуллар болсақму, һөр-
ләр болсақму, бир Роһта бир тәнгә киришкә чөмүлдүрүлдуқ вә бир Роһтин ичишкә несип
қилиндуқ.[281] 14 Чүнки тән бирла әзадин әмәс, бәлки көп әзалардин тәркиб тапиду. 15 Әгәр
пут: «Мән қол болмиғиним үчүн мән тәнгә тәвә әмәсмән» десила, ундақта у һәқиқәтән
тәнгә тәвә әмәс боламду? 16 Қулақ: «Мән көз әмәс, шуңа мән тәнгә тәвә әмәсмән» десила,
ундақта у һәқиқәтән тәнгә тәвә әмәс боламду? 17 Пүтүн тән көзла болса, ундақта аңлаш
сезимимиз нәдин болиду? Пүтүн тән қулақла болса, ундақта пураш сезимимиз нәдин
болиду? 18 Һалбуки, Худа Өзигә лайиқ көргән тән әзалириниң һәр бирини айрим-айрим
өз җайиға орунлаштурған; 19 әгәр уларниң һәммиси охшаш әза болса, ундақта уни қан-
дақму тән дегили болатти? 20 Әндиликтә әзалар көп, тән болса бирдур. 21 Көз қолға: «Ме-
ниң саңа еһтияҗим чүшмәйду!» дейәлмәйду; яки баш болса путларға: «Мениң силәргә
еһтияҗим чүшмәйду!» дейәлмәйду. 22 Дәл әксичә, тәндики аҗиз-әрзимәс дәп көрүнгән
әзалар кам болса болмайду; 23 вә һәм тәндики биз етиварсиз дәп һесаплиған әзаларға
болса, техиму көпрәк етивар қилимиз; шундақла искәтсиз дәп қаралған әзалиримиз
техиму искәтлик қилиниду; 24 әслидә яришимлиқ болған әзалиримизға болса шундақ
қилишниң һаҗити йоқ. Амма Худа пүтүн тәнни шундақ бирләштүргәнки, У етивар-
сиз дәп һесапланған әзаларға техиму көп етивар бериду. 25 Буниңдин мәхсәт тәндә һеч
бөлүнүшләр болмаслиғи, бәлки барлиқ әзалар өз ара охшаш көйүмчанлиқта болуши
үчүндур. 26 Бир әза җапа-дәрд тартса, барлиқ әзалар униң билән тәң җапа-дәрд тартиду;
бир әзаға шәрәп кәлсә, барлиқ әзалар униң билән тәң шатлиниду.
27 Әнди силәр Мәсиһниң тенидурсиләр, һәр бириңлар Униң айрим-айрим әзасидур-

---

12:3 Мар. 9:39; Юһ. 13:13; 1Кор. 8:6.
12:4 **«Амма илтипатлар хилму-хил, лекин Роһ болса бирдур»** — «Роһ» дегән Худаниң Роһи, Муқәддәс Роһ.
12:4 Рим. 12:6; 1Пет. 4:10.
12:8 **«... Роһ арқилиқ биригә даналиқ йәткүзгүчи сөз, йәнә биригә шу охшаш Роһ арқилиқ хәвәр йәткүзгүчи сөз тәқсим қилиниду»** — бу икки илтипат вә төвәндики йәнә йәттә «роһий илтипат» тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
12:9 **«кесәлләрни сақайтиш илтипатлири»** — грек тилида «сақайтишларниң илтипатлири» — демәк, Муқәддәс Роһниң мөҗизилик сақайтиш йоллири бир хилла әмәс.
12:10 **«вәһий-бешарәт бериш»** — грек тилида: «пәйғәмбәрлик сөз қилиш». «қошумчә сөз»имизни көрүң.
12:11 Рим. 12:3, 6; 1Кор. 7:7; 2Кор. 10:13; Әф. 4:7.
12:12 Рим. 12:4, 5; Әф. 4:16.
12:13 Гал. 3:28.

силәр. [28] Худа җамаәттә мошундақларни орунлаштурған: — авал расулларни, андин пәйғәмбәрләрни, үчинчи болуп тәлим бәргүчиләрни; андин мөҗизә көрсәткүчиләрни, андин түрлүк кесәлләрни сақайтиш илтипатлириға егә болғанларни, ярдәм бәргүчиләрни, йетәкчилик қилғучиларни, һәр хил намәлум тилларда сөзләйдиғанларни тайинлап орунлаштурғандур. [29] Һәммәйлән расулму? Һәммәйлән пәйғәмбәрму? Һәммәйлән тәлим бәргүчиму? Һәммәйлән мөҗизә көрсәткүчму? [30] Һәммәйләндә сақайтиш илтипатлири барму? Һәммәйлән намәлум тилларда сөзләмду? Һәммәйлән намәлум тилларни тәрҗимә қилаламду? [31] Амма силәр чоңрақ илтипатларни тәқәзза болуп қоғлаңлар; һалбуки, мән һазир силәргә һәммидин әвзәл бир йолни көрситип берәй.

Меһир-муһәббәт һәммидин улуқ

13 [1] Мән әгәрдә бу дунриядики кишиләр сөзләватқан һәр хил тиллар һәтта
пәриштиләрниң тиллири биләнму сөзләләйдиған болсамму, бирақ мән меһир-
муһәббәтсиз болсам, у чағда мән пәқәт бир «даң-даң» қилидиған мис даң, бир «җаң-
җаң» қилидиған җаң болуп қалимән, халас. [2] Әгәр мән пәйғәмбәрлик қилалисам, барлиқ
сирлар, барлиқ билимләрни чүшинип болған болсамму, һәм шуниң билән бир вақитта
тағларни йөткәлигидәк толуқ ишәштә болсамму, амма мәндә меһир-муһәббәт болмиса,
ундақта мән һеч нәрсә болмиған болимән. [3] Әгәр барлиқ мал-мүлкүмни сәдиқигә атап
һәм тенимни Худаниң йолида қурбанлиқ сүпитидә көйдүрүлүшкә сунған тәқдирдиму,
амма мәндә йәнила меһир-муһәббәт болмиса, ундақта мениң һеч қандақ пайдам йоқ
болған болиду.
[4] Муһәббәт сәвир-тақәтлик болуш һәм меһриванлиқтур;
Муһәббәт һәсәтхорлуқ қилмайду:
Муһәббәт өзини махтимайду,
Тәкәббурлуқ қилмайду,
[5] Номуссизлиқ қилмайду,
Өз мәнпәәтини көзләп жүрмәйду,
Териктүрүлмәйду,
Көңлидә өчмәнлик сақлимайду;
[6] Һәққанийсизлиқтин хошал болмайду,
Бәлки әмәлийәттин, һәқиқәттин хошал болиду;
[7] Һәммә ишта қосиғи кәңлик қилиду, һәммигә йүзлинип Худаға ишиниду, һәммә ишқа
үмид бағлайду, һәммигә чидайду.

12:27 Рим. 12:5; Әф. 1:23; 4:12; 5:23; Кол. 1:24.
12:28 **«авал расулларни, андин пәйғәмбәрләр...»** — «Тәврат дәвридики пәйғәмбәрләр» вә «Инҗил дәвридики пәйғәмбәрләр» тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң. **«намәлум тиллар»** — «роһий тиллар» дәпму атилиду. Чүнки бу тилларни Худаниң Роһи инсанниң роһиға тапшуриду; бәзи вақитларда биз уларни «карамәт тил», «натонуш тил», «ғәйрий тил» дәпму атаймиз, чүнки бу тил сөзлигүчи вә аңлиғучиларға чүшинишлик әмәс; «тәбиәттин ташқири» болған бу хил тилни «дуа тили» дәп тәриплисәкму болиду.
12:28 Әф. 2:20; 4:11.
13:1 **«Мән әгәрдә бу дунриядики кишиләр сөзләватқан һәр хил тиллар һәтта пәриштиләрниң тиллири биләнму сөзләләйдиған болсамму...»** — демәк, «шундақ интайин күчлүк роһий илтипат мәндә болсиму,...». Бу айәттин йәнә шундақ дейәләймизки, һәқиқәтән Худадин кәлгән һәр бир «намәлум тил» әмәлийәттә дунриядики мәлум бир милләтниң тили яки пәриштиләрниң тилидур.
13:2 Мат. 7:22; 17:20; 21:21; Мар. 11:23; Луқа 17:6; Рим. 12:7.
13:4 Пәнд. 10:12; 1Пет. 4:8.
13:5 1Кор. 10:24; Фил. 2:4.
13:6 2Юһ. 4.
13:7 **«Һәммә ишта қосиғи кәңлик қилиду...»** — яки «һәммә ишни япиду...» — демәк, мүмкин болса башқиларниң сәһвәнлик-гуналирини читқа яймайду.

[8] Меһир-муһәббәт һәргиз ахирлашмайду. Бешарәтләр болса, карға кәлмәйду: «намәлум тиллар» болса, түгәйду: мөҗизилик билимләрму карға кәлмәйду. [9] Чүнки бизниң билидиғанлиримиз қисмән, бешарәт беридиғанлиримиз қисмән; [10] лекин мукәммәллик кәлгәндә, қисмәнлик йоқилиду. [11] Мән кичигимдә балиларчә сөзлидим, балиларчә ойлидим, балиларчә һесаплидим; чоң болғинимда, мән балилиқни ташлидим. [12] Чүнки биз һазир бир тутуқ деризидин мүҗмәл һалда көримиз, лекин шу чағда йүзму-йүз көримиз: Һазир мән қисмән тонуймән, шу чағда мән Худа мени тонуп келиватқандәк тонуймән.
[13] Һазир ишәш, үмүт, меһир-муһәббәттин ибарәт бу үч нәрсә турупту; булардин әң үстүн туридиғини меһир-муһәббәттур.

«Роһий илтипатлар»дин қандақ пайдилиниш керәк

14 [1] Меһир-муһәббәткә интилип уни қоғлишиңлар вә һәм роһий илтипатларға,
болупму бешарәт беришкә интизар болуңлар. [2] Чүнки намәлум тилда сөзләйдиған
киши адәмләргә әмәс, бәлки Худаға сөзләйду; аңлиғучилардин һеч ким уни
чүшәнмәйду, амма у Роһта сирлиқ ишларни ейтип бериду. [3] Лекин бешарәт беридиған
киши болса адәмләрниң етиқатини қурушқа, уларни риғбәтләндүрүшкә вә тәсәлли
беришкә сөзләйду. [4] Намәлум тилда сөзлигүчи өз роһини қуриду; амма бешарәт бәргүчи
җамаәтниң етиқатини қуриду. [5] Әндиликтә мән силәрниң һәммиңларниң намәлум
тилларда сөзлийәлишиңларни үмүт қилимән, лекин бешарәт беришиңларни техиму
үмүт қилимән. Намәлум тилда сөзлигүчи сөзини тәрҗимә қилмиса, җамаәтниң етиқат
қурулушида бешарәт бәргүчи униңдин улуқ болиду.
[6] Қериндашлар, мән йениңларға келип, намәлум тиллардила сөзлигиним билән мәлум
вәһий, билим, бешарәт яки тәлимни йәткүзмисәм, мән силәргә немә пайда тәккүзимән?
[7] Һәтта аваз чиқиралайдиған җансиз нәрсиләр, мәйли нәй болсун, чилтар болсун шундақ; уларниң аһаңлириниң бир-биридин пәрқи болмиса, уларда челинған пәдә қандақму пәриқ етилсун? [8] Җаң канийиму бәлгүлик бир аһаңда челинмиса, ким җаңгә һазирлансун? [9] Шуниңдәк силәр тилда ениқ чүшинәлигидәк сөз қилмисаңлар, немә демәкчи болғиниңларни ким чүшинәләйду? Силәр һаваға гәп қилғандәк болисиләр. [10] Җаһанда,
шүбһисизки, хилму-хил тил-авазлар бар вә уларниң һеч қайсиси мәнасиз әмәс; [11] әгәр
әнди мән мәлум аваз-тилниң мәнасини билмисәм, мән сөзлигүчигә нисбәтән ят вә у маңа нисбәтән ят болиду. [12] Әһвал силәрдиму шундақ. Шуңа, силәр роһий илтипатларға қизғинлиқ билән интилгән екәнсиләр, җамаәтниң етиқатини қуридиған илтипатларға бай болушқа интилиңлар. [13] Шуңа, намәлум тилда сөзләйдиған киши сөзлигәнлирини тәрҗимә қилип берәләйдиған болсам дәп дуа қилсун. [14] Чүнки намәлум тилда дуа
қилғинимда, роһум дуа қилиду, лекин әқил-идракимдин болса мевә чиқмайду.
[15] Ундақта қандақ қилиш керәк? Мән бәзидә роһум билән дуа қилимән, һәм бәзидә әқил-идраким биләнму дуа қилимән; мән бәзидә роһум билән мәдһийә нахшилирини ейтимән, һәм бәзидә әқил-идраким биләнму мәдһийә нахшилирини ейтимән; [16] болмиса, пәқәт роһуң биләнла мәдһийә оқусаң, ишләткән тилиңни билмигәнләрниң қатарида олтарғучи тәшәккүруңгә қандақму «Амин» дейәлисун? Чүнки у ейтқиниңни

13:12 2Кор. 3:18.
14:1 **«бешарәт бериш»** — грек тилида «пәйғәмбәрлик сөз қилиш» дегән сөз билән ипадилиниду. «Тәврат дәвридики пәйғәмбәрләр» вә «Инҗил дәвридики пәйғәмбәрләр» тоғрилиқ қошумчә сөз»имизни көрүң.
14:4 **«Намәлум тилда сөзлигүчи өз роһини қуриду»** — грек тилида «намәлум тилда сөзлигүчи өзини қуриду». 14-айәтни көрүң.
14:6 **«мәлум вәһий, билим, бешарәт яки тәлим...»** — булар чүшинишлик сөзләр билән йәткүзүлүши керәк, әлвәттә.
14:15 Әф. 5:19; Кол. 3:16.

чүшәнмәйду. [17] Сән дәрһәқиқәт тәшәккүрни яхши ейтисән, амма йениңдики аңлиғучи-
ниң етиқати қурулғини йоқ. [18] Мән бундақ намәлум тилларда шәхсән һәммиңлардин
көп сөзләйдиғанлиғим үчүн Худаға тәшәккүр ейтимән; [19] һалбуки, җамаәттә болғанда,
намәлум тилда түмән еғиз сөзлигинимдин көрә, башқиларға тәлим-тәрбийә берәли-
гидәк чүшинишлик сөздин бәш еғизла сөзләлисәм дәймән. [20] Қериндашлар, әқил-һо-
шуңларда бала болмаңлар; яманлиқ җәһәтидә бовақ болуңлар, амма әқил-һошуңларда
пишқәдәм болуңлар.
[21] Тәвратта: «Чәт тиллиқларниң сөзи вә ят адәмләрниң ләвлири арқилиқ Мән мошу хә-
лиққә гәп қилимән; лекин шундақ болсиму улар йәнила Маңа қулақ салмайду — дәйду
Пәрвәрдигар» дәп пүтүлгәндур. [22] Шуңа «намәлум тиллар» болса бир аламәт бәлгүдур;
етиқатчиларға әмәс, бәлки етиқатсизларға аламәт бәлгүдур; вәһий-бешарәтләр болса,
етиқатсизлар үчүн әмәс, бәлки етиқатчилар үчүн болиду. [23] Шуниң үчүн пүткүл җамаәт
бир йәрдә җәм болғанда, һәммиси өз алдиға бундақ намәлум тилларда сөзләвәрсә вә
садда яки етиқатсиз кишиләр кирип қалса, улар һәммиңларни сараң болуп қапсиләр
дейишмәмду? [24] Амма һәммиңлар вәһий-бешарәт йәткүзсәңлар, етиқатсиз яки садда
киши араңларға кирип қалса, һәммиңлар тәрипидин униң гуналириға тәнбиһ берили-
ду, һәммиңлар тәрипидин униң гунакар екәнлиги көрситилиду; [25] қәлбидики сирлар
ашкарә қилинғанда, у өзини йәргә ташлап: — «Худа һәқиқәтән араңлардидур» дәп Ху-
даға сәҗдә қилиду.

Җамаәт әмәл қилишқа тегишлик қаидиләр

[26] Әнди қериндашлар, қандақ қилишимиз керәк? Силәр бир йәргә җәм болғиниңларда,
һәр бириңларда бир илтипат болиду; бирисидә мәдһийә нахшиси, бирисидә тәлим,
бирисидә намәлум тил, бирисидә вәһий, бирисидә намәлум тилниң йешими болиду.
Һәммә ишлар етиқатниң қурулуши үчүн болсун. [27] Намәлум тилда сөзлигүчиләр болуп
қалса, иккиси яки әң көп болғанда үчи нөвәт билән сөзлисун вә бириси уларниң ейтқан-
лирини әрисун. [28] Амма җамаәттә әригүчи болмиса, у сүкүт қилсун; өз-өзигә вә Худаға
ейтсун. [29] Вәһий-бешарәт йәткүзгүчиләр болса, икки-үчи сөзлисун; қалғанлар гәплири-
ниң вәзнини дитлап турсун; [30] Амма олтарғанлар арисидин башқа бир кишигә мәлум
бир вәһий берилсә, сөзләватқан киши сөзини тохтитип нөвәтни униңға бәрсун. [31] Чүнки
һәммиңлар бир-бирләп вәһий-бешарәт йәткүзсәңлар болиду; шуниң билән һәммәйлән
үгиниду, һәммәйлән риғбәтлиниду. [32] Пәйғәмбәрләрниң өз роһлири пәйғәмбәрләрниң
өзлиригә итаәт қилиду. [33] Чүнки Худа қалаймиқанчилиқ туғдурғучи әмәс, бәлки ти-
нич-хатирҗәмлик бәргүчидур. Барлиқ муқәддәс бәндиләрниң җамаәтлиридә шундақ
тәртип бар.
[34] Араңлардики аяллар җамаәтләрдә сүкүттә олтарсун; уларниң сөзлишигә рухсәт қи-

---

14:19 «башқиларға тәлим-тәрбийә берәлигидәк чүшинишлик сөздин...» — грек тилида «башқиларға тәлим-тәрбийә берәлигидәк зеһним билән *(сөзлинидиған)* сөздин...» дәп ипадилиниду.
14:20 Мат. 18:3; 19:14; Әф. 4:14; 1Пет. 2:1, 2.
14:21 «Чәт тиллиқларниң сөзи вә ят адәмләрниң ләвлири арқилиқ Мән мошу хәлиққә гәп қилимән; лекин шундақ болсиму улар йәнила Маңа қулақ салмайду — дәйду Пәрвәрдигар» — «Йәш.» 28:11-12.
14:21 Қан. 28:49; Йәш. 28:11-12.
14:24 «һәммиңлар вәһий-бешарәт йәткүзсәңлар...» — «намәлум тиллар» вә «вәһий-бешарәтләр»ниң «аламәт бәлгү» болуши тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
14:32 «Пәйғәмбәрләрниң өз роһлири пәйғәмбәрләрниң өзлиригә итаәт қилиду» — бу интайин муһим бир сөз. Демәк, Муқәддәс Роһ һәр қандақ роһий илтипатларни йәткүзгәндә, У һәргиз илтипатни қобул қилғучи кишини уни дәрһал беихтияр һалда ипадиләшкә мәҗбурлимайду. Шуниң билән вәһий-бешарәт йәткүзидиған кишиләр бир-бирини күтүп нөвәт билән сөзлисә болиду.

линмиған; Тәврат қанунида бәлгүләнгәндәк, улар тәртипкә бойсунсун. 35 Амма улар
мәлум ишни билмәкчи болса, өйидә өз әрлиридин сорисун; аялниң җамаәттә сөзлиши
уятлиқ иштур.
36 Худаниң сөз-калами силәрдин башланғанму?! Яки ялғуз силәргила йетип кәлгәнму?!
37 Бириси өзини вәһий-бешарәтчи яки роһий киши дәп саниса, у силәргә һазир язған
бу сөзүмниң һәқиқәтән Рәбниң әмри екәнлигини етирап қилсун. 38 Бириси буни етирап
қилишни халимиса, у етирап қилинмайду. 39 Шуниң үчүн, и қериндашлар, вәһий-бе-
шарәтләрни йәткүзүшкә тәлмүрүп интилиңлар, шундақла намәлум тилларда сөзләшни
чәклимәңлар.
40 Хуласә қилип ейтқанда, һәр бир иш чирайлиқ, тәртиплик қилинсун.

Тирилиш

15 1 Амма, и қериндашлар, мән силәргә әслидә йәткүзгән хуш хәвәрни баян
қилмақчимән; силәр бу хуш хәвәрни қобул қилған вә униңда чиң туруватисиләр;
2 мән силәргә йәткүзгән хуш хәвәр болған каламда чиң турған болсаңлар, —
(ишәнгиниңлар бекарға кәтмигән болса) — силәр униң арқилиқ қутқузулуватисиләр.
3 Чүнки мән өзүмгә аманәт қилинғанлирини әң зөрүр иш сүпитидә силәргиму тапшур-
дум; йәни, Тәврат-Зәбурда алдин-ала ейтилғинидәк, Мәсиһ гуналиримиз үчүн өл-
ди; 4 У дәпнә қилинди; вә үчинчи күни йәнә Тәврат-Зәбурдә алдин-ала ейтилғинидәк
тирилдүрүлди; 5 У Кефасқа, андин он иккиләнгә көрүнди; 6 андин У бир сорунда бәш
йүздин артуқ қериндашқа көрүнди; уларниң көпинчиси бүгүнки күндә тирик, амма
бәзилири өлүмдә ухлаватиду; 7 У Яқупқа, андин расулларниң һәммисигә көрүнди;
8 һәммисидин кейин У худди вақитсиз туғулған бовақтәк болған маңиму көрүнди.
9 Чүнки мән расуллар арисидики әң төвинимән, расул дәп атилишқа лайиқ әмәсмән;
чүнки мән Худаниң җамаитигә зиянкәшлик қилғанмән. 10 Лекин һазир немила болсам
Худаниң меһир-шәпқити арқилиқ болдум; Униң маңа көрсәткән шу меһир-шәпқити

14:34 **«Араңлардики аяллар җамаәтләрдә сүкүттә олтарсун; уларниң сөзлишигә рухсәт қилинмиған; Тәврат қанунида бәлгүләнгәндәк, улар тәртипкә бойсунсун»** — бу йолйоруқ қиз-аяллар пүтүнләй сүкүт қелиши керәк, дегәнлик әмәс; чүнки жуқурида *(11:2-11)* у қиз-аялларниң җамаәттә дуа қилиши вә вәһий-бешарәт йәткүзүшидики бәлгүлимиләр тоғрилиқ ейтип бәрди. «Қошумчә сөз»имизни көрүң.

14:34 Яр. 3:16; Әф. 5:22; Кол. 3:18; 1Тим. 2:12; Тит. 2:5; 1Пет. 3:1.

14:35 **«Амма улар аяллар мәлум ишни билмәкчи болса, өйидә өз әрлиридин сорисун; аялниң җамаәттә сөзлиши уятлиқ иштур»** — 34-айәттики изаһатни көрүң. Мәнаси бәлким: «Җамаәттики тәртипни бузуп сөзләш аялларға ярашмайду» дегәнлик болуши мүмкин.

14:38 **«Бириси буни етирап қилишни халимиса, у етирап қилинмайду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Бириси буни билип йетишни халмиса, у билимсиз қалсун».

15:2 **«ишәнгиниңлар бекарға кәтмигән болса...»** — адәмниң хуш хәвәргә ишиниши «бекарға кетиш»иму мүмкинму? Бу бабта бир мисал көрситилиду; бириси хуш хәвәрниң муһим бир нуқтисини қобул қилмиған болса *(бу нуқта униңға яқмиған, яки у уни үгинишни халимиған болса)*, ундақта бу хуш хәвәрни инкар қилғанға баравәр; демәк, шу ишәнгүчи адәм, гәрчә «ишәнгән болсиму», толуқ ишәнмигәчкә, ишиниш йоли бекарға кетиду. Шуңа ахирда һеч қандақ нәтиҗә чиқмайду.

15:2 Рим. 1:16; 1Кор. 1:21.

15:3 Йәш. 53:7; Дан. 9:24,26; 1Кор. 5:7; 1Пет. 2:24.

15:4 Зәб. 15:10; Йәш. 53:8, 9; Юн. 2:1; Мат. 12:40.

15:5 **«Кефас»** — йәни расул болған Симон Петрус. **«он иккиләнгә»** — он икки расулға көрүнгән, демәкчи. «он иккилән» бәлким Маттияни өз ичигә елиши мүмкин *(«Рос.» 1:26)*.

15:5 Луқа 24:34; Юһ. 20:19; Рос. 10:41.

15:7 **«У Яқупқа ... Көрүнди»** — Яқуп Мәсиһ Әйсаниң чоң иниси, кейин у расул болған. Инҗил «Юһ.» 5:7ни көрүң).

15:8 **«Худди вақитсиз туғулған бовақтәк болған маңа...»** — « вақитсиз туғулған бовақтәк болған мән...» тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

15:8 Рос. 9:3,17; 23:11; 1Кор. 9:1; 2Кор. 12:2.

15:9 Әф. 3:8; Рос. 8:3; 9:1; 22:4; 26:9; Гал. 1:13; 1Тим. 1:13.

бекарға кәтмиди; чүнки мән Худаниң хизмитидә барлиқ расуллардин бәкрәк җапалиқ
ишлигәнмән; әмәлийәттә ишлигүчи мән әмәс, бәлки мән билән биллә болған Худаниң
меһир-шәпқитидур.
11 Демәк, мәйли мән яки башқа расуллар болсун, һәммимизниң
йәткүзгәнлири охшаш болуп, у дәл силәр ишинип қобул қилған хуш хәвәрдур.
12 Амма Мәсиһ өлгәнләр ичидин тирилдүрүлгән дәп җакаланған болса, қандақму
араңлардики бәзиләр өлгәнләрниң тирилиши дегән йоқ иш, дәйду?
13 Амма өлгән-
ләрниң тирилиши дегән йоқ иш болса, Мәсиһниң тирилишиму йоқ иш болған болат-
ти.
14 Шуниңдәк әгәр Мәсиһ өлүмдин тирилгән болмиса, җакалиған хәвиримиз беһудә
болған, силәрниң етиқатиңларму беһудә болған болатти.
15 Һәтта бизму Худа тоғри-
сидики ялған гувачилар болған болаттуқ — чүнки биз Худаниң Мәсиһни өлүмдин ти-
рилдүргәнлигигә гувалиқ бәрдуқ. Әгәр һәқиқәтән өлүмдин тирилиш болмиса, Худа
Мәсиһниму өлүмдин тирилдүрмигән болатти.
16 Чүнки өлгәнләр қайта тирилдүрүл-
мисә, Мәсиһму тирилмигән болатти.
17 Мабада Мәсиһ тирилмигән болса, етиқатиңлар
кәрәксиз болған, силәр техичә гуналириңларда жүрүватқан болаттиңлар,
18 шундақла
Мәсиһтә өлүмдә ухлаватқанларму һалакәткә йүз тутқан болатти.
19 Әгәр үмүтүмизни
пәқәт бу дуниядики һаятимиз үчүнла Мәсиһкә бағлиған болсақ, биз инсанлар арисиди-
ки әң бечарә адәмләрдин болған болимиз.
20 Амма әмәлийәттә, Мәсиһ өлүмдә ухлиғанлар ичидә «һосулниң тунҗа меваси» бо-
луп, өлүмдин тирилгәндур;
21 Чүнки бир инсан арқилиқ өлүм аләмдә пәйда болғини-
дәк, өлүмдин тирилишму бир инсан арқилиқ аләмдә пәйда болди.
22 Адиматимиздин
болғанларниң һәммиси униң түпәйлидин өлүмгә мәһкум болғанлиғиға охшаш, Мә-
сиһдә болғанларниң һәммиси Униң түпәйлидин өлүмдин һаятқа еришиду.
23 Амма һәм-
мәйлән өз нөвәт-қатарида тирилиду; тунҗа һосулниң меваси болған Мәсиһ биринчи;
иккинчиләр болса Мәсиһниң дунияға қайтип кәлгинидә өзигә тәвә болғанлар.
24 Андин
ахирәт болиду; шу чағда У барлиқ һөкүмранлиқни, барлиқ һоқуқ вә һәр хил күчләр-
ни әмәлдин қалдуруп, падишалиқни Худа-Атиға тапшуриду.
25 Чүнки У барлиқ дүш-
мәнләрни мәғлуп қилип айиғи астида қилғичә һөкүм сүрүши керәктур;
26 әң ахирқи
йоқитилидиған дүшмән болса өлүм өзидур.
27 Чүнки Зәбурда «Худа пүткүл мәвҗудатни
Униң айиғи астиға бойсундурған» дәп пүтүклүктур. Амма «пүткүл мәвҗудат Униңға
бойсундурулған» дейилгинидә, рошәнки, шу «пүткүл» дегән сөз «һәммини Униңға
Бойсундурғузғучи»ниң өзини ичигә алған әмәстур.
28 Амма һәммә Униңға бойсунду-
рулғандин кейин, Оғул һәммини өзигә бойсундурғучиға бойсуниду; шуниң билән Худа
һәмминиң һәммиси болиду.
29 Өлүмдин тирилиш болмиса, бәзиләрниң өлгәнләр үчүн
чөмүлдүрүлүшини қандақ чүшиниш керәк? Өлгәнләр зади тирилмисә, кишиләр улар

15:10 2Кор. 11:23; 12:11.

15:19 **«үмүтүмизни пәқәт бу дуниядики һаятимиз үчүнла Мәсиһкә бағлиған болсақ...»** — яки «үмүтүмизни пәқәт бу дуниядики һаятимиздила Мәсиһкә бағлиған болсақ...».

15:20 **«һосулниң тунҗа меваси»** — алдин пишқан мевә жиғивелинғандин кейинму, башқа мевиләрниң чоқум пишидиғанлиғиға капаләтлик қилинғинидәк, Мәсиһниң тирилиши иман-ишәштә болуп аләмдин өткәнләрниңму һәққанийлиқта қайта тирилидиғанлиғиға капаләтлик қилиду. Тәврат бойичә «һосулниң тунҗа меваси» Худаға алаһидә атилатти *(беғишлинатти)* *(«Лав.» 23-бап, «Қан.» 18:4)*.

15:20 Кол. 1:18; 1Пет. 1:3; Вәһ. 1:5.

15:21 Яр. 2:17; 3:6; Рим. 5:12,18; 6:23.

15:24 **«Андин ахирәт болиду; шу чағда У барлиқ һөкүмранлиқни, барлиқ һоқуқ вә һәр хил күчләрни әмәлдин қалдуруп, падишалиқни Худа-Атиға тапшуриду»** — бу муһим айәт вә төвәндики айәтләр үстидә «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

15:25 Зәб. 109:1; Рос. 2:34; Әф. 1:20; Кол. 3:1; Ибр. 1:13; 10:12.

15:27 **«Чүнки Зәбурда «Худа пүткүл мәвҗудатни униң айиғи астиға бойсундурған» дәп пүтүклүктур»** — «Зәб.» 8:7.

15:27 Зәб. 8:7; Мат. 11:27; 28:18; Әф. 1:22; Ибр. 2:8.

үчүн немә дәп чөмүлдүрүлиду? [30] Бизләр немә дәп һәр күни һәр саәттә хәвп-хәтәргә дуч
келип жүримиз? [31] Рәббимиз Мәсиһ Әйсада силәрдин пәхирлинишим раст болғандәк, и
қериндашлирим, мән һәр күни өлүмгә дуч келимән. [32] Әгәр инсанларниң нуқтиинәзи-
ридин ейтқанда «Әфәсус шәһиридә вәһший һайванлар билән елиштим» десәм, өлгәнләр
өлүмдин тирилмисә, буниң маңа немә пайдиси? «Әтә бәрибир өлүп кетидиған болған-
дин кейин, йәп-ичип жүрүвалайли» дегән сөз йоллуқ болмамти? [33] Алданмаңлар; чүн-
ки «Яман һәмраһлар әхлақни бузиду». [34] Һәққаний болуш үчүн ойғиниңлар, гунадин
қол үзүңлар; чүнки бәзилириңларда Худа тоғрилиқ хәвәр йоқтур — буни ейтсам силәр
үчүн уят әмәсму?

[35] Бәлким бириси: «Өлүкләр қандақ тирилдүрилләр? Улар қандақ тән билән тирилләр?»
— дәп сориши мүмкин. [36] И ахмақ киши, сениң териғиниң, өлмәй туруп қайтидин ти-
рилмәйду. [37] Һәм сениң териғиниң, өсүмлүкниң тени әмәс, бәлки униң яланач дени —
мәсилән, буғдайниң яки башқа бирәр зираәтниң дени, халас. [38] Вә кейин Худа Өз хаһиши
бойичә униңға мәлум бир тәнни бериду; шундақла уруқ данлириниң һәр биригә өзиниң
тенини ата қилиду. [39] Җаниварларниң әтлири болса бир-биригә охшимайду; инсанлар-
ниң өзигә хас әтлири бар, һайванларниң өзигә хас әтлири бар, учар-қанатларниңму бар,
белиқларниңму бар. [40] Асманда җисимлар бар, йәр йүзидиму җисимлар бар; амма ас-
мандикисиниң җула-шәриви башқичә, йәр йүзидикисиниңму башқичә болиду; [41] Күяш-
ниң шан-шәриви бир хил, айниң шәриви йәнә бир хил, юлтузларниң шан-шәриви йәнә
бир хилдур; чүнки юлтузлар шан-шәрәплиридә бир-биридин пәриқлиниду. [42] Өлүмдин
тирилиш һәм шундақтур. Тән чириш һалитидә терилиду, чиримас һаләттә тирилдүрү-
лиду; [43] Уятлиқ һаләттә терилиду, шан-шәрәп билән тирилдүрүлиду; аҗиз һаләттә те-
рилиду, амма күч-қудрәт билән тирилдүрүлиду. [44] У тәбиәткә тәвә бир тән сүпитидә
терилиду; роһқа тәвә бир тән болуп тирилдүрүлиду; әслидә тәбиәткә тәвә бир «җан-
лиқ» тән болған болса, әнди роһий бир тән болиду. [45] Шуңа Тәвратта мундақ пүтүлгән-
ки: «Тунҗи инсан Адәм атимиз тирик бир җан қилип яритилди»; амма «ахирқи Адәм
ата» болса һаятлиқ бәргүчи Роһ болди. [46] Амма авал кәлгини роһий адәм әмәс, бәлки

15:29 **«кишиләр ...өлгәнләр үчүн немә дәп чөмүлдүрүлиду?»** — чүшиниш қийин болған бу айәт тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
15:31 **«мән һәр күни өлүмгә дуч келимән»** — грек тилида «мән һәр күни өлимән».
–Толуқ айәтниң башқа бир хил ипадиләш усули: «Мән һәр күни өлүмгә дуч келиватимән. Бу раст! Қериндашлар, Рәббимиз Әйса Мәсиһниң силәрниң һаятиңларда *(шундақ көп ишларни)* қилғанлиғи билән пәхирләнгинимниң растлиғиға охшаш, бу сөзүмниңму һәргиз ялған йери йоқтур».
15:32 **««Әфәсус шәһиридә вәһший һайванлар билән елиштим» десәм...»** — Павлус Әфәсус шәһиридә хуш хәвәр йәткүзгәндә, бәзи адәмләр униңға қарши чиқип вәһший һайванлардәк һуҗум қилған болуши мүмкин. **«Әтә бәрибир өлүп кетидиған болғандин кейин, йәп-ичип жүрүвалайли»** — «Йәш.» 22:13.
15:32 Йәш. 22:13; 56:12.
15:33 **«Яман һәмраһлар әхлақни бузиду»** — бу сөзләр грек шаири Мәнандәрниңкидин елинған.
15:35 Әз. 37:3.
15:36 **«... қайтидин тирилмәйду»** — грек тилида «... җанландурулмайду».
15:36 Юһ. 12:24.
15:42 **«Күяшниң шан-шәриви бир хил, айниң шәриви йәнә бир хил, юлтузларниң шан-шәриви йәнә бир хилдур; чүнки юлтузлар шан-шәрәплиридә бир-биридин пәриқлиниду 41-айәт. Өлүмдин тирилиш һәм шундақтур»** — демәк, тирилдүрүлгәндин кейинки тенимиз өлгәндин кейинки тенимизгә охшимайду.
15:42 Дан. 12:3; Мат. 13:43.
15:44 **«тәбиәткә тәвә бир тән сүпитидә»** — грек тилида «җанға тәвә бир тән сүпитидә» яки «җанлиқ бир тән сүпитидә» дейилиду; «җан» мошу йәрдә инсанниң зеһни, ой-пикирлири вә һессиятлири қатарлиқларни көрситиду. «Римлиқларға»дики «кириш сөз»имизни көрүң.
15:45 **«Тунҗи инсан Адәм атимиз тирик бир җан қилип яритилди»** — «Яр.» 2:7. **«амма «ахирқи Адәм ата» болса һаятлиқ бәргүчи Роһ болди»** — «ахирқи Адәм ата» Мәсиһни көрситиду, әлвәттә.
15:45 Яр. 2:7.

«тәбиәткә тәвә болғучи» адәм еди, кейин «роһий адәм» кәлди. [47] Дәсләпки инсан болса
йәрдин, тупрақтин апиридә қилинған; иккинчи инсан болса асмандин кәлгәндур; [48] Ту-
прақтин апиридә қилинғини қандақ болған болса, униңдин болған «тупрақлиқ»ларму
шундақ болиду; асмандин кәлгини қандақ болса, униңдин болған «асманлиқлар»му
шундақ болиду. [49] Бизләр «тупрақлиқ адәм» сүритидә болғинимиздәк, «асманлиқ адәм»
сүритидиму болалаймиз. [50] Амма шуни ейтимәнки, и қериндашлар, әт вә қандин төрәл-
гәнләр Худаниң падишалиғиға варислиқ қилалмайду; чиригүчи чиримайдиғанға вари-
слиқ қилалмайду.
[51] Мана, мән силәргә бир сирни ейтип беримән; биз һәммимизла өлүмдә ухлайдиғанлар-
дин болмаймиз; бирақ һәммимиз өзгәртилимиз! [52] Бир дәқиқидила, көзни бир жумуп
ачқичә, әң ахирқи канай челинғанда өзгәртилимиз; чүнки канай челинсила өлгәнләр
чиримас һаятқа тирилдүрүлиду, шундақла өзгәртилимиз; [53] Чүнки бу чирип кәткүчи
чиримас һаятни кийивелиши, бу өлгүчи өлмәсликни кийивелиши керәк; [54] Амма чирип
кәткүчи чиримас һаятни кийгәндә, бу өлгүчи өлмәсликни кийгәндә, шу чағда бу сөз
әмәлгә ашурулиду: «Өлүм ғәлибә тәрипидин жутулуп йоқитилиду!». [55] «Аһ, өлүм, се-
ниң нәштириң қени?! Аһ, өлүм, сениң ғәлибәң қени?!» [56] Өлүмдики нәштәр — гунадур,
гунаниң күчи болса, Тәврат қануни арқилиқ намайән болиду. [57] Лекин бизни Рәббимиз
Әйса Мәсиһ арқилиқ буларниң үстидин ғәлибигә ериштүргүчи Худаға тәшәккүр!
[58] Шуниң үчүн, сөйүмлүк қериндашлирим, чиң туруп тәврәнмәс болуңлар, Рәбниң хиз-
митидики ишлириңлар һемишә кәң зиядиләшсун; чүнки Рәбдә болған әҗир-җапай-
иңлар һәргиз беһудә кәтмәйдиғанлиғини билисиләр.

15:46 **«тәбиәткә тәвә болғучи»** — грек тилида «җанға тәвә болғучи». 44-айәттики изаһатни көрүң. **«тәбиәткә тәвә болғучи» адәм еди, кейин «роһий адәм» кәлди»** — *(грек тилида: ««җанға тәвә болғучи» авал кәлгән, кейин «роһқа тәвә болғучи» кәлгән»)* — бу тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

15:47 **«дәсләпки инсан болса йәрдин, тупрақтин апиридә қилинған»** — оқурмәнләрниң есидә бар болса керәк, ибраний тилида «адәм» дегән сөз «тупрақ», «топа» дегәнни билдүриду *(«Яр.» 2:7ни көрүң).*

15:49 **«Бизләр «тупрақлиқ адәм» сүритидә болғинимиздәк, «асманлиқ адәм» сүритидиму болалаймиз»** — бәзи кона көчүрүлмиләрдә: «Бизләр «тупрақлиқ адәм» сүритидә болғинимиздәк, «асманлиқ адәм» сүритидиму болайли» дейилиду.

15:49 Yar. 1:26; 2Кор. 4:11.

15:50 **«... Чиригүчи чиримайдиғанға варислиқ қилалмайду»** — бу чиригүчи тенимиз өлиду, пәқәт роһумиз өзгәрмәс һаләттә бақий аләмгә кетиду. Худаниң биз мөмин бәндилири тирилдүрүлгәндә чиримас тенимизниң «чиригүчи» тенимиз билән мунасивити болмайду. Худа етиқатчиларға пүтүнләй йеңи бир тән ата қилиду.

15:50 Юһ. 1:13.

15:51 **«мән силәргә бир сирни ейтип беримән»** — «сир» тоғрилиқ «римлиқларға»дики «кириш сөз»ни көрүң.

15:51 1Тес. 4:16.

15:52 **«...әң ахирқи канай челинғанда өзгәртилимиз»** — «әң ахирқи канай» — Инҗил, «Мат.» 24:31, «1Тес.» 4:16, «Вәһ.» 10:7 қатарлиқларни көрүң.

15:52 Мат. 24:31; 1Тес. 4:16.

15:54 **«Өлүм ғәлибә тәрипидин жутулуп йоқитилиду!»** — «Йәш.» 25:8 *(LXX тәрҗимисидин).*

15:54 Йәш. 25:8.

15:55 **«Аһ, өлүм, сениң нәштириң қени?! Аһ, өлүм, сениң ғәлибәң қени?!»** — «Һош.» 13:14. «Һошия»дин нәқил кәлтүрүлгән айәтниң иккинчи қисми «Аһ, тәһтисара, сениң ғәлибәң қени?!» *(«тәһтисара» өлгән адәмләрниң роһлири баридиған җай).*

15:55 Һош. 13:14; Ибр. 2:14.

15:56 **«гунаниң күчи болса, Тәврат қануни арқилиқ намайән болиду»** — демәк, инсанлар қанунсиз жүргәндә гуна еңи болмайду. Лекин Тәврат қанунидики жуқуриқи тәләпләрни билип, уларға әмәл қилишқа тиришиду, лекин әмәл қилалмиғанлиғидин гунаниң һәқиқий дәһшәтлик күчлүк бир нәрсә екәнлиги ашкарилиниду.

15:57 **«бизни Рәббимиз Әйса Мәсиһ арқилиқ буларниң үстидин ғәлибигә ериштүргүчи Худаға тәшәккүр!»** — «ғәлибә» дегән сөз өлүм вә гуна үстидин ғәлиби қилишни көрситиду.

15:57 1Юһ. 5:5.

Кәмбәғәлләр үчүн сәдиқә қилиш

16 [1] Әнди муқәддәс бәндиләр үчүн сәдиқә топлаш тоғрилиқ, силәрму Галатия
өлкисидики җамаәтләргә тапилиғинимдәк қилиңлар. [2] Һәр һәптиниң биринчи
күнидә һәр бириңлар тапавитиңларниң бәрикити бойичә униңдин бир үлүшини
ажритип өз йениңларда сақлап қоюңлар; шундақ қилсаңлар, кәлгән вақтимда
сәдиқә топлаш һаҗәт болмайду. [3] Мән кәлгинимдә, силәр қайси адәмләрни лайиқ
көрүп таллисаңлар, мән шуларға тонуштуруш хәтлирини йезип берип мошу сәдиқә-
шәпқитиңларни Йерусалимға апирип беришкә әвәтимән. [4] Мениңму беришим мувапиқ
көрүлсә, улар маңа һәмраһ болуп бариду. [5] Амма мән Македонийә өлкисидин өткәндин
кейин йениңларға келимән — чүнки мән Македонийәдин өтмәкчимән — [6] бәлким
мән силәр билән биллә бир мәзгил турушум мүмкин, һәтта йениңларда қишлап
келишимму мүмкин; шуниңдәк андин қәйәргә бармақчи болсам, силәр ярдәм қилип,
мени йолға селип қоярсиләр. [7] Чүнки бу қетим силәрни йол үстидила көрүп өтүп
кетишни халимаймән, бәлки Рәб буйруса, силәр билән биллә узунрақ бир мәзгил
турғум бар. [8] Амма мән Әфәсус шәһиридә орма һейтиғичә турмақчимән. [9] Чүнки мошу
йәрдә маңа әҗайип чоң, утуқ-мевә бериватқан бир ишик кәң ечилди, шуниңдәк қарши
чиққучиларму көп.
[10] Тимотий йениңларға берип турса, униң араңларда қорқмай әркин-азатә жүрүшигә
көңүл бөлүңлар. Чүнки уму маңа охшаш Рәбниң хизмитини ишләватиду. [11] Шуңа һеч
ким уни төвән көрмисун; бәлки уни мениң йенимға келиши үчүн аман-есән узитип
йолға селип қоюңлар; чүнки униң қериндашлар билән биллә келишини күтмәктимән.
[12] Амма қериндишимиз Аполлосқа кәлсәм, униңдин қериндашлар билән биллә силәр-
ниң йениңларға беришни көп өтүндүм. Лекин униң һазирчә барғуси йоқ. Кейин пурсәт
пишип йетилгәндә бариду.

[13] Һошияр болуңлар, етиқатта чиң туруңлар; мәртанә әрдәк болуңлар! Қәйсәр болуңлар!
[14] Силәрниң қилған һәммә ишиңлар меһир-муһәббәт билән қилинсун.
[15-16] Әнди, и қериндашлар, Ахая өлкисидики әң дәсләпки етиқат мевиси болған Исти-
фанас вә униң аилисидикиләрни, шундақла уларниң Худаниң муқәддәс бәндилириниң
хизмитидә болушқа қандақ өзлирини атиғанлиғини убдан билисиләр; мән силәрдин
өтүнимәнки, мошундақ кишиләрниң вә улар билән бирликтә хизмәттә һәр бир җапа
тартиватқанларниң сөзлиригә кириңлар. [17] Амма йениңлардин Истифанас, Фортунатус
вә Ақайикусниң бу йәргә мени йоқлап кәлгәнлигидин шатландим; чүнки улар силәр
тәрәптин кам болғанлирини толуқлап бәрди. [18] Чүнки улар мениң роһумни вә һәм
силәрниңкиниму йеңиландурди; шуңа шундақ адәмләрни әтиварлап һөрмәтләңлар.

16:2 **«һәр һәптиниң биринчи күнидә»** — йәни йәкшәнбә күнидә.
16:2 Рос. 11:29; 2Кор. 8:4; 9:1.
16:3 **«мән шуларға тонуштуруш хәтлирини йезип берип мошу сәдиқә-шәпқитиңларни Йерусалимға апирип беришкә әвәтимән»** — Йерусалимдики җамаәт наһайити кәмбәғәл болуп қалған еди. «Қошумчә сөз»имизни көрүң.
16:5 2Кор. 1:15.
16:8 **«орма һейти»** — яки «һосул жиғиш һейти». Грек тилида «пентекост һейти» *(әллигинчи күни һейти)* дәп атилиду — чүнки бу һейт пасха һейти *(өтүп кетиш һейти)*дин 50 күн кейин болиду.
16:9 **«маңа әҗайип чоң, утуқ-мевә бериватқан бир ишик кәң ечилди»** — хуш хәвәр тарқитидиған пурсәтни көрситиду.
16:15-16 **«Ахия өлкиси»** — һазирқи Гретсийә, «Юнан». **««улар билән бирликтә хизмәттә һәр бир җапа тартиватқанлар...»** — «хизмәттә» — Рәбниң хизмитидә, әлвәттә. Павлусқа нисбәтән пәқәт бирла хизмәт мәвҗут еди.
16:17 **«... Йениңлардин Истифанас, Фортунатус вә Ақайикусниң бу йәргә мени йоқлап кәлгәнлигидин шатландим»** — мошу үч бурадәрниң Коринтлиқларниң җамаитиниң йенидин келиши Павлусқа мошу риғбәт бәргүчи хәтни йезип йоллаш пурситини яритип бәрди.

[19] Асиядики җамаәтләрдин силәргә салам. Аквила вә Прискилла һәм уларниң өйидә җәм
болидиған җамаәттинму Рәбдә силәргә қизғин салам йоллайду. [20] Қериндашларниң
һәммиси силәргә салам йоллайду. Бир-бириңлар билән пак сөйүшләр билән саламли-
шиңлар.
[21] Мана, мәнки Павлус өз қолум билән салам йезиватимән!
[22] Һәр ким Рәб Әйса Мәсиһни сөйгүчи болмиса, униңға ләнәт болсун! Рәббимиз, кәлгәй-
сән! [23] Рәб Әйса Мәсиһниң меһир-шәпқити һәммиңларға яр болғай!
[24] Мениң Мәсиһ Әйсада болған муһәббитим һәммиңлар билән биллә болғай. Амин!

16:19 **«Асия»** — һазирқи замандики Түркийә зиминини көрситиду. **«Прискилла»** — бәзидә у қисқартилип «Приска» дейилиду.
16:20 Рим. 16:16; 2Кор. 13:12; 1Тес. 5:26; 1Пет. 5:14.
16:22 **«...ләнәт болсун. Рәббимиз, кәлгәйсән!»** — Павлус бу сөзни арамий тилидики: «Анатема, Мараната!» дегән сөзләр билән ипадиләйду.
16:24 **«Мениң Мәсиһ Әйсада болған муһәббитим һәммиңлар билән биллә болғай»** — яки «Мениң муһәббитим Мәсиһ Әйсада болған һәммиңлар билән биллә болғай».

Қошумчә сөз

Бөлүнүшләр, «мәзһәпләр» (1:10-17, 3:1-8, 18-23ни көрүң)

Коринттики жамаәтниң бәзилири бир-биридин бөлүнүп бир нәччә гуруһқа айрилған еди; һәр бир гуруһ, биз Мәсиһниң расуллири арисидин мәлум бирисиниң тәлимигә яки үлгисигә әгишимиз, дәйтти. «Мәсиһниң расуллириниң тәлимигә әгәшкәндин көрә, Мәсиһниң өз ағзидин чиққан тәлимигила әгишимиз» дегүчиләрму бар еди. Павлусниң уларниң һәммисигә, жүмлидин «мән Павлусниң тәрәпдаримән» дегәнләргиму бәргән тәнбиһи интайин күчлүктур. Униң: «**Мәсиһ бөлүнгәнмикән?**» дегән аддий бир соали бар еди (1:13). Бу соалға болған жавап әлвәттә «яқ» дейиштур.

Бу хәттә расулниң тәнбиһигә учриған биринчи иш дәл мошу гуруһларға бөлүнүшИши еди. Расулниң буни көрситип өткәнлигиниң әһмийити зордур. Бәзиләр униң хетини оқуп, униң: «**Чүнки силәр техи әткә тәвә кишисиләр. Араңларда һәсәтхорлуқ вә талаш-тартишлар бар болғандин кейин, силәр әткә тәвә әмәсму, инсанларчә меңиватмамсиләр? Чүнки бириси «Мән Павлус тәрәпдари», вә башқа бириси «Мән Аполлос тәрәпдари» десә, силәр пәқәт инсанларға охшаш болуп қалмидиңларму?**» (3:3-4) дегән тәнбиһиниму чүшәнмигән еди.

«Римлиқларға»дики «кириш сөз»дә биз «әт» яки «әтләр», «әткә тәвә», «әтлик кишиләр» дегән уқум тоғрилиқ музакирә қилған; мошу йәрдә буни қайтилимаймиз. Лекин бәзиләр: ««Инсанларға охшаш» болсақ немә бопту? Биз һәммимиз инсан әмәсму?» дейиши мүмкин. Бу сөзләрниң адәмни чөчитидиған түп мәнаси шуки, барлиқ инсанийәтниң һәммиси чекидин ашқан хата йолда қариғуларчә, тәлвиләрчә маңмақта. Һәр хил напаклиқ, ачкөзлүк, тәкәббурлуқ вә һәсәтхорлуқни ақлаш үчүн биз: «Биз пәқәт инсан, халас», яки «Биз пәқәт Худаниң ажиз бәндилири, халас» вә «Инсан дегәнниң гуна қилмаслиққа амали йоқтур» дегән сөзләрни һемишә аңлап туримиз.

Қәдирлик оқурмән, шу күнидә һәммигә Қадир алдида һесап тапшурушқа туруп униңға: «Мән пәқәт инсандин болған» «Һәммә адәм шундақ қилидиған турса?» дәп банә көрсәтсиңиз, сөзиңиз ақамду? Ажайиб иш дәл шуки, Худа пәқәт гуналарниң жазасидинла әмәс, бәлки гуналарниң күч-тәсирлиридинму қутқузидиған бир нижатлиқни инсанға ата қилай дәп тутмақта. Буни Коринттики жамаәт убдан билгән болсиму, амма нижатлиқниң күч-қудритидә яшимайтти. Шуниң билән Павлус уларға қаттиқ тәнбиһ бериду. Дуниядики барлиқ башқа инсанларға охшимиған һалда башқичә яшаш мүмкинки — биз чоқум шундақ яшишимиз керәк — Худаға тәшәккүр, бизниң «инсанларға охшаш» әмәс, бәлки асмандики пухралар, Худаниң Роһидин күчләндүрүлгән пәрзәнтлири сүпитидә яшаш имканийитимиз бар.

Жоңгуда биз хәнзу етиқатчи қериндашлиримиздин, болупму тунжа қетим учришип тонушқинимизда: сСиз қайси мәзһәп («пәй»)дин болусиз?» дегән соални пат-пат аңлаймиз. Бу мундақ соал сориғучиниң техи «әттә яшаватқанлиғи»ни, шундақла «инсанларчә көзқараш» билән дунияға қарайдиғанлиғини испатлайду, халас. Қәлбидә Худаниң Роһи маканлашқан, шундақла Роһ тәрипидин толдурулған кишиләр мошундақ

соал соримайду, яки «Жамаәттики қайси тәлим бәргүчидин үгәндиңиз», яки «Жамаитиңизниң йетәкчиси ким?» дегәнгә қизиқмайду — роһий адәмләр болсақ, учриған башқа ишәнгүчиләрдин Мәсиһниң Өзи тоғрилиқ гувалиқ, түптин өзгәртилгән турмушниң гувалиғи, товва қилғанлиқтин Мәсиһдә болған йеңи һаяттин урғуп екип туридиған муһәббәт, хошаллиқ, хатирҗәмлик вә һәққанийлиқни издәймиз. Мана мошу ишлар «етиқатчилар»да көрүлмисә, Инҗил тәлими бәргүчиләрдин һәтта бүгүнки әң мунәвәрлириниң биздә бар болғинининң немә пайдиси болатти? Тәлими топ-тоғра болған бир ячейкиға әза болушниң немә пайдиси? Лекин өзгәртилгән бир һаят мәвҗут болса, товва қилишниң мевиси көрүлгән болса (гәрчә иккиләмчи мәсилиләр тоғрилиқ көзқарашлар охшимисиму), андин Мәсиһ тоғрилиқ ортақ сөз билән сирдашқили болиду.

Мәсиһкә мәнсуп болған һәммә адәм униң жамаитидур — демәк, «**һәр йәрләрдә Рәб Әйса Мәсиһниң (у уларға вә бизгә мәнсуп!) намиға нида қилғучиларниң һәммиси**» униң жамаитидур. (1:2). Гәрчә улар биздин айрим һалда җәм болсиму, өзимизни башқа һәқиқий ишәнгүчиләрдин башқичә чағлимаслиғимиз керәк. Бизниң һәр зимин-жутта туруватқан, барлиқ жамаәтләрдә җәм болуватқан барлиқ қериндишимиз үчүн (мәйли улар өзимизни «қериндаш» дәп етирап қилсун-қилмисун) дуа қилишимиз керәк.

4:6 «Пүтүлгәнниң даирисидин һалқип кәтмәңлар»

«**Пүтүлгәнниң даирисидин һалқип кәтмәңлар**» дегән сөзләр Тәвратта әйни йезилмиған болсиму, у Тәврат-Инҗилдики интайин муһим бир принсиптур. Бу айәт, мәйли ниҗатлиқ болсун, әхлақ-принсиплар болсун, жамаәтни башқуруш ишлири тоғрилиқ мәсилиләр болсун, муқәддәс китапларда һәр әһвалда бизгә йетәрлик йол-йоруқ тапшурулғанлиғи көрситилиду. «Артуқ вәһий» бу ишларда бизгә керәк әмәс; әмәлийәттә, биз мошу һәқиқәтни мундақ бир баян билән ипадиләймизки, — Иман-етиқатқа бағлиқ һәр қандақ ишларда (мәсилән, әхлақ-принсип, ниҗатлиқ, жамаәт, яки мошу йәрдикидәк Павлус расулларниң рольлири вә мәсъулийәтлири тоғрилиқ музакирә қилғинидәк), муқәддәс китапларда аян қилинмиған болса яки муқәддәс китаплардин логикилик қияс қилиниш мүмкин болмиса, ундақ ишларни һәргиз «җәзмән шундақ» демәслигимиз керәк.

4:8

«**Силәр аллиқачан тоюнуп кәттиңлар! Аллиқачан бейип кәттиңлар! Силәр бизсиз падишалар болуп һөкүм сүрдуңлар! Кашки силәр һәқиқәтән һөкүм сүргән болсаңлар еди — ундақта биз силәр билән биллә һөкүм сүргән болаттуқ!**»

Бәзи вақитларда бүгүнки дәвирдики оқурмәнләр үчүн расулниң бәзи сөзлирини чүшиниш тәс. Шүбһисизки, униң бир сәвәви, у ениқ көргән роһий һәқиқәтләрни биз ғува көришимиз мүмкин. Амма қайта-қайта оқуп сөзлири үстидә ойлансақ, Худаниң илтипати билән бизму униң бәһримән болған йоруқлуғиға муйәссәр болишимиз мүмкин; иман-ишәш билән шундақ давамлаштурсақ чоқум йоруқлуққа еришимиз.

Мошу сөзләрни чүшиниш үчүн авал расулниң Римдики жамаәткә ейтқан сөзлири үстидә азрақ тохтилайли: —

«**Әнди бир адәмниң итаәтсизлиги түпәйлидин, әнә шу өлүм бир адәм арқилиқ һөкүмран болған йәрдә, Худаниң мол меһир-шәпқитини, шундақла һәққанийлиқ болған шапаәтлик соғитини қобул қилғанлар бир адәм, йәни шу Әйса Мәсиһ арқилиқ һаятта шунчә ғалипанә һөкүмранлиқ қилғучилар болмамду!**» («Рим.» 5:17)

Мошу айәттә Худаниң Мәсиһниң қурбанлиқ өлүмидә болған бүйүк мәхсәт-муддиасини көримиз — йәни ишәнгүчиләрниң өмүр мусаписи һаятий күчкә толуп ташқан мол вә шәрәплик һаяттур. Өткән кона һаятни башқуридиған гуна вә Шәйтанниң зулум-асарәтлиридин чиқишта шунчә зор өзгириш вә азат болуш болидуки, Павлус бу йеңи һаятни гуна вә өлүм болған бурунқи мустәбитләр үстидин ғәлибә қилип падишадәк сүридиған һаят, дәп сүпәтләйду. Әң улуқ вә кимматлик һөкүм сүрүш болса, етиқатчиниң өзи үстидин ғәлибә қилип, өзи үстидин һөкүм сүрүши, әлвәттә. Сулайман Пәнд-несиһәтлиридә ейтқандәк: «**Асан аччиқлимайдиған киши палвандин әвзәл; өзини тутувалған киши шәһәр алғандинму үстүн**» («Пәнд.» 16:32). Өзини һәқиқий тутувалған кишигә болса, Худа униңға техиму көп мәсъулийәтләрни аманәт қилалайду, һәтта у дунийдики ишларда тәсәввур қилғили болмайдиған зор мәсъулийәтләрни униңға тапшуриду.

Амма мошу йәрдә Павлус Коринтлиқларға кинайә билән сөзләватиду. Коринттики җамаәт болса: «Биз камаләткә йетип, мустәқил болдуқ; «һөкүмранлиқ қилиш»қа сән Павлусниң ярдимиң яки нәсиһитиң керәк әмәс, дәйду. Павлус болса: «Әлвәттә, силәр гунайиңлар, өз шәхсийитиңлар вә Шәйтанниң үстидин ғәлибә қилип падишадәк һөкүм сүргән болсаңлар едиңлар, шундақ болғиниңларда, биз силәр билән биллә униңдин бәһримән болаттуқ!» дәйду. Амма хәтниң қалған қисмида адәмни хиҗил қиларлиқ дәриҗидә аян қилинғинидәк, улар һеч қачан «һөкүм сүргән» әмәс еди, әксичә улар нурғун гуналарниң асарәт-илки тәрипидин һөкүмранлиқ қилинип келиниватати.

Павлусниң уларға сөзләш тәләппузидин ениқ туридуки, униң уларға болған мәхсити (бу үмүт-мәхсәт һәммә һәқиқий расулларда тепилиду) уларниң етиқади үстидин контрол қилиш әмәс, бәлки уларниң Худаниң беваситә һөкүмранлиғи астида болуп азат қилинип күчләндүрүлүш, йорутулуп дана болуш вә ниҗатлиқниң һәммә тәрәплиридин бәһримән болушидин ибарәт еди. У һәқиқәтән чин көңлидин уларниң өзиниң ярдимидин мустәқил болушини үмүт қилған еди.

«Шәйтанниң илкигә тапшурулуш»
5:3-5

«**Чүнки гәрчә тәндә силәр билән биллә болмисамму, амма роһта силәр билән биллә болуш сүпитидә аллиқачан шундақ мән шу һөкүмни чиқардимки, — (һәммиңлар Рәб Әйса Мәсиһниң намида җәм болғанда, өзәмниң роһум силәр билән болуп, Рәббимиз Әйса Мәсиһниң күч-қудритигә тайинип) — шундақ қилған кишиниң әтлири һалак қилинсун, шундақ қилип роһи Рәб Әйсаниң күнидә қутқузулуши үчүн Шәйтанниң илкигә тапшурулсун**».

Коринттики җамаәтниң әзаси болған бу киши атисиниң аяли (униң өгәй аниси, яки атисиниң тоқили) билән биллә яшашқа башлиған болуши мүмкин. Бундақ киши биринчидин гунайи түпәйлидин җамаәтниң барди-кәлдисиниң сиртида қалдурулуши

керәк; җамаәт униң билән адәттики алақидә болмаслиғи керәк. Иккинчидин, у «Шәйтанға тапшурулуши керәк» еди. Һәр қандақ җамаәт үчүн өз әзасиға нисбәтән мундақ тәдбирни қоллиниши интайин зор еғир иштур. Адәттә шундақ очуқ гуна мәвҗут болса, шундақла униңға мунасивәтлик икки әһвал бар болса, андин мошундақ тәдбирни қоллинғили болиду: —

(1) гуна садир қилғучи киши гунаға шунчә петип кәткәнки, һәтта тәнбиһләр яки несиһәтләрни аңлимиған болса;

(2) бу гуналиқ қилмиш түпәйлидин Мәсиһ Әйсаниң намиға еғир дағ тәккүзүлиду вә җамаәтниң Мәсиһкә болған гувалиғини сеситқан болса. Оттура деңиздики «паһишивазлиқ пайтәхти» болған Коринт шәһиридиму амма-пухралар мошундақ қилмишни жиркиничлик дәп қарайтти — шундақ қилмиш җамаәтниң өзидә мәвҗут еди! Павлусниң бу тәдбирни қоллаш қарариға келиши әҗәблинәрлик иш әмәс еди.

Һазир биз «(бу) кишиниң әтлири һалак қилинсун» вә «роһи Рәб Әйсаниң күнидә қутқузулар» дегәнләрниң немини көрситидиғанлиғи тоғрисида тохтилайли.

Бу тоғрилиқ төрт хил пикир мәвҗут. Биз пәқәт өзимизниңкини ейтимиз. Инҗилда адәттә «әт» вә «әтләр» дегән сөзләр адәттә инсаний гуналиқ тәбиитини көрситиду; лекин пикримизчә мошу йәрдә «әт»ни **асасән җисманий җәһәттин** (бу адәмниң тенини көрситиду, демәкчи), андин адәмниң гуналиқ тәбиити җәһәтидин чүшинишигә тоғра келиду; шундақ қариғанда, Коринтлиқлар бу кишини Шәйтанға тапшурса, әнди униң әтлири Шәйтанниң һөкүмранлиғи астида болиду (демәк, Худаниң беваситә башпанаһлиғида болмайду, Худаниң шипасидин һеч қандақ бәһримән болмайду. Бу җәһәттин Аюп пәйғәмбәрниң тарихини селиштуруң, «Аюп» 2:1-10). Шуңа шу йолда у бирәр кесәлгә гириптар болуп, бәлким һәтта бу кесәлдин өлүши мүмкин еди. Мошундақ болғанда төрт яхши нәтиҗиму болуши мүмкин: —

(1) Бу кишиниң өзи Худаниң «тәрбийә җаза»сини көрүши билән өз гуналиқ қилмишлириға нисбәтән ойғинип товва қилиш имканийити бар болиду

(2) Җамаәт өзи гунаниң еғир ақивәтлири тоғрилиқ ойғинишиму мүмкин (Худаниң Коринтта турған муқәддәс бәндилириниң бәзилири «Рәбниң зияпити»гә мунасивәтлик болған гуналар түпәйлидин ағриған, һәтта өлүп кәткән еди; 11:30ни көрүң).

(3) Коринттики «бу дунияға тәвә болған» кишиләр Худаниң җаза-тәрбийисини көриду вә Худадин қорқиду. Уларниң көз алдида хуш хәвәр тоғрилиқ гувалиқ әслигә кәлтүрүлиду;

(4) «Рәб Әйсаниң күнидә, бу кишиниң роһи қутқузулиду».

Ахирқи бу ибарә үстидә көп қияс қилмаймиз. Амма 3:11-17дә Павлус Муқәддәс Роһта «қуруш» вә кейинки инъамлар дегән муһим иш тоғрилиқ сөзләп бериду. Шу йәрдә у икки хил кишини тилға алиду; биринчи хили болса иман-етиқат билән Худаға итаәтмән болуп пәқәт өзигила әмәс, бәлки башқиларға пайда йәткүзүп «һул үстигә алтун, күмүч, яки қиммәтлик таш» салған киши; у Худаниң йоллирида изчил һалда тохтавсиз маңғачқа характерида нурғун әвзәл хисләт-пәзиләтләр қурулуп чиқилған; Худаға миң тәшәккүр, Өз меһир-шәпқити һәм Роһиниң алаһидә иш көрүши билән адәмниң ичигә жуғурулған бундақ пәзиләтләр һәргиз йоқап кәтмәйду.

Иккинчи хил киши өз һаятида һеч қандақ «пухта қурулуш»ни қурмиған кишидур. Мундақ кишиләрниң «қурулуш»и бар дейилгән тәғдирдиму, уларниң һәммиси көрүнүштикила ишлар болуп, исми бар җисми йоқ, оттин өтәлмәйдиған әрзимәс қурулуштур. Бундақ киши «**өзи қутулиду, амма гоя оттин өтүп қутулған бирисигә охшап қалиду**». Павлус тирилиштики ишлар тоғрилиқ пурутуп дегәндәк, юлтузлар бир-биригә охшимиғинидәк, тирилиштә кишиләрниң йеңи тәнлири бир-бирибдин пәриқлинишиму мүмкин (15:35-49). Лекин бундақ кишиләргә һәтта «тирилиш»тики тән беғишланмаслиғи мүмкин; улар ишәшисини Рәб Әйса Мәсиһкә бағлиғанлиқ сәвәвидин, улар «қутқузилиду»; амма бу қутқузулушни әң төвән дәриҗидә дегили болиду; демәк, улар гуналириниң дозақтики җазасини көрмәйду, пәқәт «қутқузулған тәнсиз роһлар» сүпитидә Худа алдида яшайду. Мана бу бизниң пәрзимиздур.

Бундақ ишлар тоғрилиқ башқа бәзи айәтләр: —«Рим.» 16:17-18; «2Кор.» 6:14-7:1; «Гал.» 6:1-2; «2Тес.» 3:6-15; «1Тим.» 1:20; «Тит.» 3:10-11; «2Юһ.» 9-11; «Вәһ.» 2:20ни көрүң.

5:7-8

«**Кона хемиртуручни чиқириветиңлар; шуниң билән силәр әсли хемиртуручсиз хемирдәк йеңи бир зугула болисиләр; чүнки «өтүп кетиш һейти»дики қозимиз болған Мәсиһ қурбанлиқ қилинди; шуңа һейтни яман нийәтлик вә рәзиллик болған хемиртуруч билән әмәс, бәлки сәмимийлик вә һәқиқәт болған петир нан билән тәнтәнә қилип өткүзәйли**».

Худа Муса пәйғәмбәр арқилиқ Йәһудий хәлқигә тапшурған «өтүп кетиш һейти» уларниң Мисирдики қуллуқтин қутулдурулғанлиғини тәбрикләйдиған байрамдур. Тәврат календарида «өтүп кетиш һейти»гә йәттә күнлүк «петир нан һейти» улинипла келиду («Мис.» 12:1-20ни диққәт билән оқуң). Бу һейтларға зөрүр болған тәйярлиқларниң бири һәр өйдин барлиқ хемиртуручни әстайидиллиқ билән чөрүп ташлаштин ибарәттур. Йәһудий аяллар қолиға чирақ елип хемиртуручниң кичиккинә бир тал увиқиму қалдурулмисун дәп өз өйиниң һәммә булуң-пучқақлирини ахтуруп чиқиду; хемиртуручниң кичиккинә бир тал увиқи чиқип қалсиму, у сиртқа ташлинип удуллуқ көйдүрүлиду. Ибдадәтханидиму сунулған һәр қандақ қурбанлиқлар һеч қандақ хемиртуручни өз ичигә алмаслиғи керәк еди («Мис.» 12:1-20, «Лав.» 2:11). Ундақта, хемиртуручниң мәнаси зади немә?

Һәммимизгә аянки, хемиртуруч хемирни көптүрүп уни болдуриду. Шуңа у һәрдайим адәмни чоңчилиққа аздуридиған, адәмләрни йоғинитидиған, көрәңлитидиған һәр хил гуналарға интайин мувапиқ бир символ болиду. Гуна болса адәмләрни пәқәт «йоғинитиду» (5:2ни көрүң). Тәврат дәвридә Худаға аталған қурбанлиқларда һеч хемиртуруч болмаслиғи керәк еди вә Инҗил дәвридә җамаәтниң Худаға болған ибадәт-хизмәтлиридә һеч қандақ йоғанчилиқ-чоңчилиқ, көрәңлик болмаслиқ керәк. Җамаәтниң ули Мәсиһни етирап қилиш вә аян болған барлиқ гуналардин чиқип кетишидин ибарәт («2Тим.» 2:19). Мәсиһкә ишинимән дәп иман-ишәшини билдүрүп суға чөмүлдүрүлгән кишиләрдә Худадин кәлгән, гунаниң асаритидин чиққидәк күч-қудрәт болуши керәк. Шуңа җамаәт ичидә товва қилмай гунани очуқ садир қиливеридиған бәзиләр бар болса, бундақ қилмишқа йол қоймаслиқ керәк; бундақ кишиләрни җамаәт сорунлириға тәклип қилиш яки қобул қилишқа болмайду (мәсилән, «1Тес.» 3:6-12ниму көрүң).

Оқурмәнләр шуни чүшинидуки, бу дегинимиз кона йолларни өзгәртиштә қийинчилиққа учриғандиму гуна билән болған күрәшни тохтатмайдиған кишиләргә қаритилған әмәс; ундақ кишиләргә сәвир-тақәт вә кәң қосақлиқ қилип, риғбәтләндүрүп, һәрдайим Мәсиһниң муһәббитини көрситишимиз керәк. Көздә тутқинимиз гунадин азат болушқа күрәш қилидиған қериндашлар әмәс, бәлки Мәсиһниң хәвиригә етиқат бағлидим дәп туруп, очуқ-ашкарә вә номуссизлиқ билән гунани чиң тутувалған кишиләрдур. Йәнә келип бундақ дегинимиз, техи етиқат қилмиғанларни җамаәт сорунлириға тәклип қилип қарши елишимизға тоғра кәлмәйду, дегәнлик әмәс! Сорунларға қатнишип Мәсиһниң тәлимини аңлиғуси болған етиқатсизларни қизғин қарши елишимиз керәк.

«Өтүп кетиш һейти» болса Мәсиһдә болған ниҗатимизни алдин-ала көрсәткән бир «бешарәтлик сүрәт»тур. Униңға улинипла кәлгән (йәттә күн давам қилидиған) «петир нан һейти» болса шүбһисизки, бизниң бирликтә товва қилған һалда «**сәмимийлик вә һәқиқәт болған** (демәк, буларға символ болған) **петир нан билән**» давамлишидиған Худаға бағланған турмушимизни алдин-ала көрсәткән йәнә бир «бешарәтлик сүрәт»тур.

Расулниң аддий бирла җүмлисигә қулақ салсақ, мошундақ турмуш җәриянининиң қандақ болуватқанлиғини байқиғили болиду: —

«**Чүнки ким сени башқа бирисидин үстүн қилиду? Саңа ата қилинған нәрсидин башқа сәндә йәнә немә бар? Һәммә саңа берилгән турса, немишкә «Мәндә әсли бар еди» дәп пәхирлинип көрәңләп кетисән?**» (4:7).

Барлиқ һәқиқәтләр ичидә бу әң аддилириниң бири әмәсму? Лекин мана бу һәқиқәтниң инсаний тәкәббурлуғиниң жилтизини қанчилик чоңқур кесип үзидиғанлиғиға қараң! Бу һәқиқәткә қулақ салсақла биздә шөһрәтпәрәслик, бирму беһудә хам хиял қалдурулмайду; чүнки һәммә нәрсимиз, мәйли «тәбиий талант» яки «роһий илтипат» болсун, һәммиси Худаниң Өзидин келиду, шуңа биз униңғила барлиқ шан-шәрәпни кәлтүримиз. Кичик пеиллиқ болса «Биздә һеч талант-илтипат йоқ» дегәнлик әмәс, бәлки бу ишларниң барлиғи түпәйлидин талант-илтипат Бәргүчигә шан-шәрәп қайтурушатин ибарәттур.

6:2-3

«**Муқәддәс бәндиләрниң дунияни сорақ қилидиғанлиғини билмәмсиләр? Әгәр дуния силәр тәрипиңлардин сораққа тартилидиған болса, әнди зиғирчилик ишларни һәл қилишқа яримамсиләр? Пәриштиләр үстидинму һөкүм чиқиридиғанлиғимизни билмәмсиләр? Әнди бу һаяттики ишларни һәл қилиш қанчилик иш еди?**»

Бу баянға оқурмәнләр бәлким хелә һәйран қалиду; униңға қариғанда, ишәнгүчиләрниң Мәсиһниң дуния вә пәриштиләр үстидин һөкүм чиқиришлириға мәлум дәриҗидә һәмраһлиғи яки һәмкарлиғи болиду («Зәб.» 149-күйниму көрүң).

«2Кор.» 5:20дә Павлус «Мәсиһниң сорақ тәхти»ни тилға алиду; ишәнгүчиләрниң һәммиси бу тәхт алдида һесап тапшуруп тенидә қилған яхшилиғи яки яманлиғи бойичә инъам қобул қилиду. Мәнтиқә бойичә бу сорақ барлиқ башқа сорақлардин авал йүз бериши керәк. Башқа расуллар вә пәйғәмбәрләрниң гуваліқлири буниңға қошулиду —

«**Сорақ болса Худаниң өз өйдикилиридин башлиниду**» («1Пет.» 4:17). Худаниң мутләқ пак-муқәддәслигидики от алдида турғанлар вә шуниңдәк униңдин өтүши билән өз барлиқ гуналиридин пүтүнләй пакландурулғанларла мошундақ дәһшәтлик ишлар (дунияни сорақҗа тартиш)ға һәмраһ болушқа лайиқ болалайдиған болиду. Һалбуки, бу ишларниң болидиғанлиғиға қарап, Павлус зор улуқ бир принсипни көрситиду — бизләр бу дуниядин кәтмәйла җамаәттә, һәтта җамаәттики әң аддий әзаларда Худаниң һәқиқий даналиғи аллиқачан аян болуши керәктур. У: «**Араңларда җедәлләр пәйда болса, у немә үчүн?**» дәп сорайду — «**Җамаәттики әң аддий кишиләрни бу ишларни һәл қилишқа бекитмәмсиләр?**» (6:4)

Адәмләр Мәсиһни һәқиқәтән издәп товва қилған болса уларда қанчә чоң өзгиришләр һасил болидиғанлиғи мошу йәрдә көрүнүп туриду; әхмиқанилик даналиққа айландурулиду; һәр бир җамаәт зор пайдилиқ тәрбийә вә парасәтниң булиқи болушқа өсүп чиқиду.

6:13

«**«Йемәкликләр аш қазан үчүн, аш қазан болса йемәкликләр үчүндур»; амма Худа у вә бу һәр иккисини йоққа чиқириду; тән болса бузуқлуқ үчүн әмәс, бәлки Рәб үчүндур; Рәб тән үчүндур**».

Оқурмәнләрниң диққитини бу баянға тартмақчимиз, чүнки биз яки башқилар ағрип қалидиған болсақ, у бизгә қандақ тоғра дуа қилишимизға йоруқлуқ бериду. Умумий җәһәттин шундақ дейәләймизки, Худаниң ишәнгүчи үчүн болған ирадиси расул Юһаннаниң 3-мәктупида ипадилиниду: «**Қәдирлик достум, роһ-қәлбиң сағлам болғандәк, һәммә ишлириңниң оңушлуқ вә тениңниң саламәт болушиға тиләкдашмән**» (2-айәт).

Һалбуки, шундақ әһваллар болидуки, ишәнгүчиләр кесәл болуп қелиши мүмкин. Ундақ болғанда биз һеч ойланмайла «Мени сақайтқайсән» дәп тиләвәрмәслигимиз керәк, бәлки авал Рәбдин, мәндә сән билән болған алақәмгә тосалға болған, сәл қариған гунайим барму дәп соришимиз, андин бар болса қолимиздин кәлгиничә уни түзитишкә интилишимиз лазим. Мошундақ қилғандин кейин Худадин шипа-саламәтликни тиләшкә болиду. Шуниң билән бир вақитта тонуп йетишимиз керәкки, Рәб биз чүшинәлмәйдиған жүксәк сәвәпләр билән бизниң кесәл болуп қелишимизға бәзидә йол қойиду («Аюп» 2-бап, «2Кор.» 12:7-10). Амма биз һазир қараватқан айәт бизгә шипа-саламәтликни тиләшкә рiғбәт бериши керәк; бизниң тән саламәтлигимизни тилишимиздики мәхсәт өз шәхсий арзу-һәвәслиримизни қандуруш үчүн әмәс, бәлки тенимиз Рәбниң шан-шәривини кәлтүридиған үнүмлүк қурали болсун үчүн болса, әнди «**Тән болса..... Рәб үчүн**» болғандәк, охшашла қадир Рәббимиз «**тән үчүндур**» — Униң зор күчи бизләрниң бу аҗиз, зәиплишиватқан өлидиған тән әзалиримизда Роһ арқилиқ ишлимәктә («Рим.» 8:11).

7-бап: Никаһ, әр-аяллиқ, тәнһалиқ мәсилилири үстидә

Бу қисимда Павлус йәнә Коринттики җамаәтниң бәзи соаллириға, йәни әр-аяллиқ, тәнһалиқ мәсилилири үстидики соаллириға җавап бериду. Биз буниңда өз ичигә алған қиммәтлик һәм толиму әмәлий тәлим-тәрбийә үчүн чоңқур миннәтдар болушимизға

тоғра келиду. Амма бәзи қериндашлар Павлусниң 10- вә 12-айәттики: «**Мән ейтимән.. Амма мән әмәс... Рәб** (буни) **ейтиду...**», «**Мән ейтимән, Рәб буни ейтқан әмәс...**» дегән сөзлириниң әһмийитини чүшинип йәтмәйду. Шуларни йәнә көрәйли: —

(10) «**Амма никаһланғанларға кәлсәк, уларға мән шуни тапилаймәнки, — (бу әмәлийәттә мениң тапилиғиним әмәс, йәнила Рәбниңки), аял еридин ажрашмисун...**»

(12) «**Қалғанлириңларға кәлсәк, мән шуни ейтимәнки (бу Рәбниң ейтқини әмәс), қериндашниң етиқатсиз аяли болса вә аяли униң билән туруверишкә рази болса, у уни қоюп бәрмисун...**»

Бәзиләр бу ахирқи сөзләрни шәрһиләп, Павлус пәқәт өз һоқуқи биләнла бу ишларни ейтиватиду, дәйду. Бу көзқараш һәқиқәттин толиму жирақ. У әмәлийәттә Худаниң толуқ һоқуқи билән сөзләватиду. Шундақтиму биз униң дегәнлириниң мәнасини чүшинишимиз керәктур.

Рәб Әйса Мәсиһ йәр йүзидә тәндә болған вақтида никаһлиқ һәм әр-аяллиқ тоғрилиқ, Муса пәйғәмбәргә чүширилгән Тәврат-қануни тәләплиридин һалқиған көп тәлимләрни бәрди. Бу тәлимләрни мундақ йәкүнләшкә болиду: —

(1) Худа талақ қилишқа өчтур. Муса пәйғәмбәр Худаниң йолйоруғи билән Исраилларниң талақ беришигә йол қойғини билән, бу рухсәт уларниң таш жүрәклиги түпәйлидин оттурға чиққан. Буларниң таш жүрәклигини Худа убдан биләтти. Худаниң характерини вә һәртәрәплик пәзиләтлирини ипадиләйдиған бирәр толуқ тәләпни улар пәқәт аңлалмайтти һәм көтирәлмәйтти. Амма Мәсиһ йетип кәлгәндә Худаниң барлиқ әмир-тәләплирини қобул қилалайдиған йеңи қәлб вә һаятни елип келидиған йеңи әһдә вуждқа келиду; шуниң билән кона таш жүрәк мәңгү йоқиған болиду. Шуңа Мәсиһгә етиқат қилғучилар бир-биридин һәргиз ажрашмаслиғи керәк («Мат.» 5:31, 19:1-12, «Мар.» 10:1-12).

(2) Бу әмридин бирдин-бир мустәсна болғини: — Әгәр етиқатчи әр яки аял той қилғандин кейин ашнидарчилиқ яки шуниңға охшаш садақәтсизлик гуналирини садир қилған болса, бундақ әһвал астида ажришиш (андин увал қилинған жориниң башқа бир етиқатчи билән той қилиши) бу әмирниң сиртида болиду. Амма Рәб шундақ қилиш зөрүр демигән. («Мат.» 19:9)

«Коринтлиқларға» дегән қисимда расул Павлус Рәб Әйса **Өз тәлимидә ейтмиған бирдин-бир әһвални бир тәрәп қилиду** — демәк, әслидә етиқатсиз болған әр-аялниң бир жориси етиқат қилғандин кейинки әһваллар тоғрилиқ сөзләйду. Иккиси етиқадисиз һалда той қилған, амма һазир бир жориси етиқат қилған (шуңа йеңи, меһир-шәпқәтлик қәлблик болған) вә бир жориси техи етиқатсиз (шуңлашқа бәлким қаттиқ көңүллүк — «Мат.» 19:8ни йәнә көрүң) қалған болса (12-17), ишәнгән жориси ишәнмигән жорисидин айрилиши керәкму? Жавап — Яқ. Ишәнмигән жора әр-аяллиқ мунасивитидин рази болса ишәнгүчи униң билән биллә туруши керәк. Амма ишәнмигән жориси ишәнгән жорисниң етиқадидин нарази болуп, аваричилик чиқирип әр-аяллиқни сақлашқа етиқатни ташлашни шәрт қилса, ундақта ишәнгүчиниң жедәлсиз ажришишқа қошулушиға тоғра келиду; бу ажришиш өзи чиқип кетиши яки жорисиниң чиқип кетиши билән болиду. Ундақ әһвал астида «(етиқатчи) **қериндаш ака-укилар, һәдә-**

сиңиллар никаһ мәҗбурийитигә бағлинип қалған болмайду» (15). Бәзиләр бу сөзни, уларниң бу никаһни давамлаштуруш мәҗбурийити йоқ, униңдин аман-течлиқ билән айрилса болиду; амма илгәрки җориси аләмдин өтмигичә қайтидин той қилиш әркинлиги болмайду, дәп чүшиниду. Амма «**бағлинип қалған**» дегән сөз 39-40-айәттә ишлитилгән йәрдә охшаш мәнада болуши керәк; әшу йәрдә «**Ери һаят чағда аяли униңға бағланғандур**» дегәнликтур («бағланған» грек тилида башқа сөз болсиму охшаш уқумни билдүриду). 39-40дә ери өлсә, аяли халиса «Рәбдә» башқиға тегишкә «әркин» болиду — демәк, У Рәбниң йолйоруғи вә даналиғи билән, етиқатчи қериндашқа тегишкә әркиндур. Биз охшашла 15-айәттики «бағлинип қалған әмәс» дегәнниму, башқа бирисигә (етиқатчи болса) тегишкә әркин болиду, дегән мәнании көрситиду, дәп қараймиз.

(Бу тәлимниң башқа тәрипи болса, ишәнгүчиләр (башқа бирисигә тегәй десә) қандақла болмисун башқа ишәнгүчигә тегиши зөрүр («2Кор.» 6:4ниму көрүң). Әгәр никаһқа мәҗбурланған болса ишәнгүчиниң әһвали бәлким 12-17-айәттә көрсәтилгән ишәнмигән җориси бар болған әр яки аялниңкигә охшаш дәп қарашқа болиду).

36-38-айәтниму көрәйли: —

«**Амма әгәр бириси нийәт қилған қизға нисбәтән муамиләмниң дурус болмиған йери бар дәп қариса, у қиз яшлиқ баһаридин өтүп кәткән болса, иккиси өзини тутувалалмиса, у халиғинини қилсун, у гуна қилған болмайду; улар никаһ қилсун. Бирақ, бириси өз көңлидә муқим туруп, һеч қандақ ишқ бесими астида болмай, бәлки өз ирадисини башқуруп, көңлидә нийәт қилған қизини әмригә алмаслиқни қарар қилған болса, яхши қилған болиду. Қисқиси, өйләнгәнниң өйләнгиниму яхши иш, өйләнмигәнниң өйләнмигиниму техиму яхши иш**».

Бу айәтләр үстидә сәл тохтилишимизға тоғра келиду. Чүнки бәзиләр 36-38-айәтләрдә көздә тутулғини пак қизниң дадиси уни «Худаниң йолида көпрәк хизмәт қилсун» дәп ятлиқ болушқа йол қоймайду, дәйду. Амма мундақ чүшәнчини мүмкин әмәс дәп қараймиз. Чүнки Худаниң йолида той қилиш пурситидин ваз кәчкән, өзини қурбанлиқ қилғучи, «өзини тутувалғучи» киши бәрибир ата әмәс, бәлки қиз вә униңға өйләнмәкчи болған жигит болиду! Ата бу ишни қарар қилғандин кейин Рәбниң хизмитидә техиму «көңли бөлүнмигән һалда» болуши натайин. Шуңа биз жуқуриқидәк тәрҗимә қилдуқ. Бәзи алимлар йәнә «(пак) қиз» дегәнни «тәнһалиқ» дәп тәрҗимә қилиду. Бу тәрҗиминиң мүмкинчилиги бар. Бирақ асасий мәнаси өзгәрмәйдуки, әр киши яки қиз Рәбниң хизмитидә көпрәк болай дәп той қилмаслиққа нийәт қилиштин ибарәт.

8:2

«**«Мениң билимим бар» дәп һесаплиған киши, әмәлийәттә һеч немини техи билишкә тегишлик дәриҗидә билмигән болиду**».

Бу кичик айәт үстидә тохтилиш пайдилиқтур; чүнки бу айәт мәктуптики башқа көп айәтләрдәк, көзимиз техи йәтмигән башқа дунияларни көридиған бир деризини ачиду. Павлус Рәб Әйсадин қалсила, Худаниң калам-вәһийлири әң көп тапшурулған инсан еди. Лекин униң бу баянини, пәқәт башқиларғила әмәс, бәлки өзигиму қаритип ейтқан. Өзидә шунчә көп вәһий вә илим-билим болғини билән, у буларниң һәммисини деңизниң бир тамчиси, халас, дәйду.

Худа бизгә шунчә мол билим вә вәһийләрни көрсәткәнлиги үчүн биз униңға миң тәшәккүр ейтимиз; амма биз буниңдин шуни чүшинимизки, биз һәқиқәттә пәқәт улуқ океанниң қирғиқида туруватимиз, униң чоңқур тәглиригә чөмүшни техи һеч башлимидуқ. Биз һәргиз ахмақларчә көрәңләп кәтмәслигимиз үчүн, Худа бизгә шундақ бир аңни бәргәй!

10:1-12 «Бешарәтлик вақиәләр» — Исраилларниң Мисирдин чиқип, чөл-баявандин өткәндики вақиәләрдин савақ елиши

Бу савақлар вә «бешарәтлик сүрәтләр»ни убданрақ чүшиниш үчүн оқурмән Тәврат «Мис.» 12-17-бап, 32-33-бап, «Чөл.» 11-, 20-, 21-бапларни авал оқуса көп ярдими болиду.

Пәйғәмбәрләрниң кәлгүсидики муһим ишларни бизгә сөз билән алдин-ала көрситидиғанлиғи турған гәп. Амма мошу йәрдә Павлус бизгә, Худа Өзи бәзи вақиә**ләрниң** йүз беришини шундақ орунлаштуруп бекиткәнки, бу вақиәләр кәлгүси заманларда техиму улуқ иш-вақиәләрни алдин-ала көрситидиған бирхил «бешарәтлик сүрәт» болиду, дәйду. «**Әнди бу вақиәләрниң һәммиси уларниң** (Исраилларниң) **бешиға бешарәтлик мисаллар сүпитидә чүшкән вә ахирқи заманлар бешимизға келиватқан бизләрниң улардин савақ-ибрәт елишимиз үчүн хатириләнгән еди**».

Павлус Исраилниң бешиға нурғун ишларниң келишиниң түп сәвәви, кәлгүсидики җамаәтниң шулардин савақ-ибрәт елиши үчүндур, дәйду! «бешарәтлик сөзләр»ни берәләйдиған пәқәт Худа, әлвәттә; амма «бешарәтлик вақиә»ләрни йүз бәргүзүшидә Униң улуқлуғи техиму рошән көрүнгән әмәсму!

Муса вә Иляс пәйғәмбәрләр Рәб Әйсаниң өлүмигә йеқин Униң билән көрүшкән («Мат.» 17-бап, «Маркус» 9-бап, «Луқа» 9-бап); уларниң музакирә қилған муһим темиси Униң өлүми болған. Шу йәрдә Униң өлүмини тәсвирлигән сөз болса «чиқиш» еди («Луқа» 9:31). Грек тилда «әксодус» дейилиду. Бу алаһидә сөз Тәвраттики «Мисирдин чиқиш»ни көрситиду. Мана у Исраилниң Мисирдики қуллуқтин қутулуп, Худа бекиткән йеңи йетәкчи (Муса) арқилиқ азатлиққа чиқишидики вақиәләрниң мәнасини чүшинишкә бир ачқучтур. Мана буларниң һәммиси Мәсиһдә болған техиму улуқ қутқузулушни көрсәткән «бешарәтлик вақиә» болиду; бу иккинчи «чиқиш» Худаниң хәлқиниң Мәсиһниң йетәкчилигидә Мисирдин әмәс, бәлки гуна вә Шәйтанниң қуллуғидин қутулуп Худаниң падишалиғидики әркин-азатлиққа чиқиштин ибарәт.

Худаниң «Мисирдин чиқиш»та юргүзгән үч қутқазғучи вастиси мундақ: —

(а) Қозиниң қени (Павлус мошу йәрдә бу тоғрилиқ тохталмайду, амма «1Пет.» 1:19ни көрүң). («Мис.»12:7, 13)
(ә) Күндүздә булут, кечидә от түврүги («Мис.» 13:21-22).
(б) Қизил Деңиз; Исраил униңдин өтүп қутқузулған, Мисирлиқлар униңда ғәрик болған («Мис.» 14-бап).

Бу үч васитә, шүбһисизки, төвәндикиләрни ипадиләйду: —
(а) Мәсиһниң қени; (ә) Муқәддәс Роһ; (б) Мәсиһниң өлүми. Бизниң гуналиримиз «Худаниң қурбанлиқ қозиси» болған Мәсиһниң қени билән кәчүрүм қилиниду,

Мәсиһниң өлүми вә Муқәддәс Роһниң күч-қудрити билән биз қайтидин йеңи һаятқа туғулимиз; бу йеңи һаятта инсанниң жениға болған дүшмәнлири, йәни гуна, Иблис, жинлар күчсиз қалдурулиду. Пирәвн Қизил Деңиз арқилиқ күч-қошунсиз қалдурулған; Мәсиһниң өлүми арқилиқ Шәйтанму етиқатчини башқурғидәк күчидин қалдурулиду.

(10:1-2)

«**Чүнки, и қериндашлар, мән силәрниң ата-бовилиримизниң һәммисиниң булут астида жүргәнлигидин вә һәммисиниң деңиздин өтүп маңғанлиғидин хәвәрсиз жүрүшүңларни халимаймән; уларниң һәммиси булутта һәм деңизда Мусаниң йетәкчилигигә чөмүлдүрүлгән...**»

Мана бу «қайтидин туғулуш»ни көрситидиған вә шуниңдәк «суға чөмүлдүрүлүш» һәм «роһқа чөмүлдүрүлүш»ниң мәнасини билдүридиған бүйүк «бешарәтлик сүрәт»тур. «Чөмүлдүрүш» болса һәрдайим зор күчлүк бир өзгиришни көрситиду. Исраилниң пүткүл әһвали өзгәртилди; улар кона қулдар зомигәрниң илкидин чиқип, Худаниң әһдисидә бекитилгән, Муса пәйғәмбәрниң йетәкчилиги астида йеңи һаятқа чиқти. Исраилниң «деңизға чөмүлдүрүлүш» и бизниң Мәсиһниң өлүмигә чөмүлдүрүлүшимизни билдүриду. Шуңа биз суға чөмүлдүрүлүш арқилиқ вә Худаниң Роһи (булут вә от)ниң вастиси вә чөмүлдүрүлүши билән биз Шәйтанниң илик-асарәтлиридин қутқузулуп Худаниң йеңи әһдисидә бекитилгән Мәсиһниң йетәкчилиги астида йеңи һаятқа, шундақла Униң меһир-муһәббитидин бәһримән болушқа чиқимиз.

«**Силәр билмәмсиләр? һәр қайсимиз Мәсиһ Әйсаға киришкә чөмүлдүрүлгән болсақ, Униң өлүми ичигә чөмүлдүрүлдуқ**» («Рим.» 6:2).

(10:3-4)

«**Уларниң һәммиси охшаш роһий таамни йегән** («манна» — («Мис.» 16-бап)**, һәммиси охшаш роһий ичимликни ичкән; чүнки улар өзлиригә һәмраһ болуп әгишип жүргән роһий уюлташтин ичәтти (әмәлийәттә, мошу уюлташ Мәсиһниң Өзи еди)**».

(«Мис.» 17:1-7ни көрүң). Исраил чөл-баяванда болған сәпәрлиридиму җамаәтни көрситидиған бир сүрәт еди. Бу сүрәт болса җамаәтниң Худа тәрипидин Өз калам-сөзлири вә үзүлмәс алақиси билән озуқлинидиғанлиғиға, Мәсиһниң Өзидин Муқәддәс Роһ арқилиқ ичидиғанлиғиға күчлүк ипадә болиду («Юһ.» 4:14, 6:35, 7:37-38, «1Кор.» 12:13).

Адәмни һәйран қалдуридуки, Исраилларда пәқәт уларни йетәкләйдиған «**булутлуқ, отлуқ түврүк**»ла болуп қалмай, йәнә уларниң уссузлуғини қандуридиған, уларға әгишип маңидиған «**роһий уюлташ**»му бар еди!

(10:5)

«**Шундақтиму, Худа уларниң көпинчисидин рази болмиған еди; чүнки «уларниң җәсәтлири чөл-баяванда чечилип қалған»**».

Гәрчә бундақ улуқ қутқузулушлар вә чәксиз тәминләшләр болған болсиму, шундақ хәтәрләр йәнила мәвҗут болидуки, инсанлар мәнбәләрниң Мәнбәси Болғучидин тенип кетишиму мүмкин! Төвәндики мисалларда бу тәрәпләр тәкитлиниду: —

(10:6)

«Амма бу ишлар уларниң бешиға бизләргә мисал-бешарәт болсун үчүн чүшкән еди; униңдин мәхсәт бизниң уларниң яман ишларға һәвәс қилғинидәк һәвәс қилмаслиғимиз үчүндур».

(10:7)

«Силәр йәнә уларниң бәзилиригә охшаш бутқа чоқунидиғанлардин болмаңлар; булар тоғрилиқ: «Хәлиқ йәп-ичишкә олтарди, андин кәйп-сапаға турди» дәп пүтүлгән». («Мис.» 32:6)

(10:8)

«Биз йәнә уларниң бәзилириниң бузуқчилиқ қилғинидәк бузуқчилиқ қилмайли; шу вәҗидин улардин жигирмә үч миң киши бир күндила өлди» (бу вақиә «Чөл.» 21:5-9дә хатирилиниду).

(10:9)

«Йәнә уларниң бәзилириниң Мәсиһни синиғинидәк Уни синимайли; шу сәвәптин улар жиланларниң чеқиши билән һалак болди».(«Чөл.» 5:21-9)

(10:10)

«Йәнә уларниң бәзилири ағринғандәк ағринип қақшимаңлар — нәтиҗидә, улар җан алғучи пәриштә тәрипидин өлтүрүлди».
(«Чөл.» 16:41-50)

(10:11-12)

«Әнди бу вақиәләрниң һәммиси уларниң бешиға бешарәтлик мисаллар сүпитидә чүшкән вә ахирқи заманлар бешимизға келиватқан бизләрниң улардин савақ-ибрәт елишимиз үчүн хатириләнгән еди. Шуниң билән «Мән етиқатта чиң тирәп турмақтимән» дегән киши өзиниң жиқилип кетишидин һези болсун!».

Йәп-ичишгә бағлиқ принсплар (10:25-11:1)

Инҗилда йәп-ичишимиздә Худаға шан-шәрәп кәлтүрүлсун дәп бир нәччә принсиплар бизгә тапшурулған. Улардин үчини төвәндикидәк йәкүнлисәк пайдиси болуп қалар.

Принсип: (1) — Етиқат вә әркинлик

Әгәр иман-ишәш билән Худаға тәшәккүр ейтсақ, һәр қандақ таамларни йегили болиду.

(10:25-26) «Гөш базирида сетилған һәр бир нәрсини вижданиңларни дәп олтармай, һеч немини сүрүштә қилмай йәвериңлар. Чүнки «җаһан вә униңға толған һәммә мәвҗудатлар Пәрвәрдигарға мәнсүптур» дәп пүтүлгән».

«Мар.» 7:14-23дә Рәб Әйса инсанни немә ишларниң булғайдиғанлиғини вә немә ишларниң булғимайдиғанлиғини кесип баян қилди: —

«Андин Әйса халайиқни йәнә йениға чақирип, уларға:

— Һәммиңлар Маңа қулақ селиңлар вә шуни чүшиниңларки, инсанниң сиртидин ичигә киридиған нәрсиләрниң һечқандиқи уни напак қилмайду, бәлки өз ичидин чиқидиған нәрсиләр болса, улар инсанни напак қилиду. Аңлиғидәк қулиқи барлар буни аңлисун! — деди.

У халайиқтин айрилип өйгә киргәндә, мухлислири Униңдин бу тәмсил һәққидә сориди. У уларға:— Силәрму техичә чүшәнмәй жүрүватамсиләр?! Сирттин инсанниң ичигә киридиған һәр қандақ нәрсиниң уни напак қилалмайдиғанлиғини тонуп йәтмәйватмамсиләр? Сирттин киргән нәрсә инсанниң қәлбигә әмәс, ашқазиниға кириду, андин у йәрдин тәрәт болуп ташлиниду, — деди (У бу гәпни дейиш билән, һәммә йемәкликләрни һалал қиливәтти).

У йәнә сөз қилип мундақ деди:—

Инсанниң ичидин чиқидиғинила, инсанни напак қилиду. Чүнки шулар — яман нийәтләр, җинсий бузуқчилиқлар, зинахорлуқ, қатиллиқ, оғрилиқ, ачкөзлүк, рәзилликләр, алдамчилиқ, шәһванийлиқ, һәсәтхорлуқ, тил-аһанәт, тәкәббурлуқ вә һамақәтликләр инсанниң ичидин, йәни униң қәлбидин чиқиду — бу рәзил ишларниң һәммиси инсанниң ичидин чиқип, өзини напак қилиду»

Мәсиһ Әйса мошу сөзни қилғандин башлап, һәр қандақ ишәнгүчи, Йәһудий болсун, «ят әлләр»дин болсун, улардин Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанунниң таам пәрһизлири (мәсилән ат, чошқа, төгә қатарлиқларниң гөшини һарам һесаплаш)гә бойсунуш тәләп қилинған әмәс. Бу принсип расул Павлус тәрипидин қайтилиниду, мәсилән «Рим.» 14:14дә: «Рәббимиз Әйсада болғанлиғимдин шуниңға қәтъий ишәндүрүлүп билимәнки, һәр қандақ нәрсә өзлигидин һарам әмәстур; лекин бир нәрсини һарам дәп қариған киши үчүн, у униңға һарамдур...».

Йәнә «Рим.» 14:2-23дә: «Сениң мәлум бир ишни қилишқа ишәшиң барму? Әнди бу ишәш Худа билән сениң арандики иштур. Өзи қиливатқан ишни тоғра дәп қариған, шуниңдин вижданиму әйипкә буйрулмиған киши немидегән бәхитлик-һә! Лекин йемәкликтин гуманлинип туруп йәнә шуни йегән киши әйипкә буйрулиду, чүнки буни ишәш билән йемигән. Ишәштин болмиған һәр қандақ иш гунадур»

«1Тим.» 4-баптин: «Чүнки Худа яратқан һәммә нәрсә яхшидур, улар тәшәккүр билән қобул қилинса, уларниң һеч қайсисини чәкләп рәт қилишқа болмайду. Чүнки улар Худаниң сөзи вә инсанларниң дуаси билән һалал қилиниду. Бу несиһәтләрни қериндашларниң сәмигә салсаң, Мәсиһ Әйсаниң яхши хизмәткари болған болисән. Шундақла, өзәңниң әстайидил әгәшкән етиқаттики вә сағлам тәлимләрдики сөзләр билән қуввәтләндүрүлгәнлигиң аян болиду... Бу ишларни җамаәткә тапилиғин вә үгәткин» (4-6, 11).

Принсип (2): — Етиқатта аҗиз болғанларға көйүнүш

Ишәнгүчиләрниң һәр қандақ таамларни йейишигә әркинлиги болғини билән, башқа ишларғиму көңүл бөлүшимизгә тоғра келиду. Бу ишларни расул Павлус «Римлиқларға» 14-бапта вә бу хәттики 8-бапта көрситиду. Буларни йәкүнлисәк, халиған таамларни йейишкә әркин болдуқ дәп ишәнсәкму, башқа ишәнгүчиләргә һәрикәтлиримиз түпәйлидин азар берип қойғидәк яки уларниң иманини аҗиз қилип қойғидәк болсақ, биз шу қериндишимизға азғинә меһир-муһәббитимиз болсила у тамақни йемәслигимиз керәк.

Чүшинишимиз керәкки, «**етиқатта аҗиз болғанлар**» болса бәзидә интайин күчлүк пикирдә, мәсилән, немә нәрсиләрни ичкили яки йегили болиду дегән күчлүк пикирдә болушиму мүмкин! «Чошқа гөшини йегили болмайду» дегән бириси бизниң җамаитимизгә қатнашқан болса, уларниң алдида чошқа гөшини йесәк, уларниң көңлигә соғ су сәпкән болимиз, ундақта биздә қандақму муһәббәт бар дегили болсун? Һәр қандақ меһманлар дәстихинимизда хатирҗәм олтарсун дәп өйимиздә мусулманчә таамлар тоғрилиқ болған пәрһизләрни тутсақ бизгә немә зиян келиду? Бирисиниң (ишәнгүчи болсун, болмисун) шарап ичишкә хумари болған, шуниңдәк мәс болушқа асанла аздурулидиған болса, ундақ кишиниң алдида шарап ичиш пүтүнләй әқилсизлик һәм униңға қилинған дүшмәнликтур; чүнки ундақ киши ишәнгүчиниң шарап ичкәнлигини көрсә бу иш уни һарақ ичишкә адаштуруши мүмкин.

Принсип (3): — Ишәнмигәнләргә, шуниңдәк җамаәтниң гувалиғиға көңүл бөлүш

«**Амма етиқат қилмиғанларниң бирәрси сени зияпәткә тәклип қилса вә көңлүң тартса, алдиңға қоюлған һәммини виҗданиңни дәп олтармай йәвәр; амма бириси саңа: «Бу бутларға аталған қурбанлиқ таами» десә, ундақта уни йемә; немишкә десәң, бу ишни саңа ейтқан адәмниң сәвәви үчүн, шундақла виҗданниң сәвәви үчүндур; мән дегән виждан сениңки әмәс, бәлки һелиқи кишиниң виҗдани; мениң әркинлигимгә башқиларниң виҗдани тәрипидин яман дәп баһа берилишиниң немә һаҗити? Мән тәшәккүр ейтип йесәм, тәшәккүр ейтқан нәрсини дурус йегиним түпәйлидин яман дәп қарилишимниң немә һаҗити?**» (10:27-30).

28-айәттә соал сориған киши, әгәр етиқатчи достиниң «бутларға аталған қурбанлиқ таами»ни йәвәргинини көрсә, һәр хил хиялда болуши мүмкин, мәсилән: —

(1) бу адәм өз етиқадиға нисбәтән сәмимий әмәс;
(2) бу адәм етиқат қилған Мәсиһ мениң җапа тартишимға әрзимәйду;
(3) бу адәм етиқат қилған Мәсиһ һәр хил бутларға чоқунушқиму йол қойидикән.

Меһир-муһәббәтниң түрткисидин (башқилардин қорқуш сәвәвидин әмәс) биз пәқәт өзимизниң немини халайдиғанлиғимизғила әмәс, бәлки башқиларниң һәрикәтлиримизгә қандақ қарайдиғанлиғи, һәрикәтлиримизниң нәтиҗисидә уларниң Мәсиһ тоғрилиқ немә ойлайдиғанлиғиға көңүл қоюшимизға тоғра келиду. Бириси: «Мәсиһгә ишәнгән кишиләр молла дуа қилған тамақни йемәслиги керәк» дәп ойлиған болса Мәсиһгә ишәнгән киши әң яхшиси униңдин йемәслиги керәк; таки биринчи киши моллиниң дуасиниң гөшкә һеч қандақ тәсир көрситәлмәйдиғанлиғини чүшәнгичә, йәвермәслигимизға тоғра келиду. Җәнубий шинҗаңда суфилар арисида «мәңгүлүк

һаят ата қилғучи таам» дәйдиған бирхил алаһидә таамға хурапийларчә ишәнгәнләр бар; бизгә несбәтән у пәқәт тамақ халас, бирақ шундақ кишиләр алдида шу тамақни йесәк, улар «Мана, Мәсиһгә ишәнгән кишиләрму бу тамаққа ишинидикән» дәп ойлап қалиду.

Барлиқ ишларда бизниң түрткимиз башқиларға «Мәлум таамни йейиш яки йемәслигиниң инсан қәлбидики һеч нәрсини өзгәртәлмәйдиған»лиғини еник чүшәндүрүш үчүн болуши керәк, улар әксичә барлиқ һәрикәтлиримиз арқилиқ шуни чүшәнсунки, инсанларниң қәлбини бирдин-бир өзгәрткүчи Мәсиһ Әйсадур!

11:1-16 «Башни йепиш» вә «башлиқ» тоғрилиқ

Мошу йәрдә бу баптики пәқәт бир нәччә айәт үстидә тохтилимиз. Мошу қисимни оқуған бәзиләр бәлким пүтүнләй хаталишип: «Павлус әр киши аялдин әвзәл дәп тәлим бериду» дегән хуласигә келиду. Ундақ ой-хияллар бизниң Худаниң ой-нийәтлиригә шунчә аз чөмгәнлигимизни испатлайду. Мәсиһниң расуллири бир қетим өз ара аримизда қайси әң улуқ дәп талаш-тартиш қилишқинида, Әйса улардин: «**Ким мәртивилик? Дәстиханда олтарғиниму яки уни күткиниму?**» — дәп сорайду, андин Өзиниң уларниң арисидики хизмәткарға охшаш екәнлигини көрситиду (Луқа 22:24-27): — «**Әлләрдики падишалар қол астидики хәлиқ үстидин буйруқвазлиқ қилип идарә қилиду, уларниң үстидики һоқуқдарлири «хәлиқпәрвәр» дәп атилиду. Бирақ силәр шундақ болмаңлар; бәлки араңлардики әң мәртивилиги өзини әң кичигидәк һесаплисун вә йетәкчи болғанлар һәммәйләнгә хизмәткардәк болсун. Зади ким мәртивилик? Дәстиханда олтарғанму яки дәстихандики күткүчиму? Дәстиханда олтарғини әмәсму? Бирақ Мән болсам араңларда хизмитиңларда болғучи күткүчидәктурмән**».

Гәп шуки, Худаниң падишалиғида «үстүнлүк»ни яки «улуқлуқ»ни өлчигили болса (вә ундақ «өлчәш»ниң қандақтур бир мәнаси бар болса) ундақта адәмниң улуқлуғи башқиларниң хизмитидә болуштики иқтидари билән өлчиниду; дәрвәқә, бизниң «үстүнлүк» яки «улуқлуқ» дегән ишлар билән каримиз болмаслиғи керәк («Мат.» 18:1-6ниму көрүң). Шуниңдәк әр кишиниң өз аялиға яки җамаәттә әркәк қериндашларниң қиз-аял қериндашларға «баш» болуши, уларға зулмәт-мустәбитлик қилиш үчүн әмәс; бәлки Мәсиһ Өзи җамаәткә қандақ «баш» болған болса (йәни, униңға көйүнүп, сөйүп униңдин дайим хәвәр алидиған), әр кишиләрму өзигә тайинидиған (җамаәттә болсун, аилидә болсун) қиз-аялларға, болупму әр киши өз аялиға шундақ муамилидә болуши керәк («Әф.» 5:28-29). Петрусниң биринчи мәктупида җамаәттики һәммәйләнни «**Һәммиңлар бир-бириңларға нисбәтән кичик пеиллиқни кийимдәк кийгүзүңлар**» дәп дәвәт қилиду («1Пет.» 5:5).

Мошу йәрдә һеч қандақ «үстүнлүк-төвәнлик» йоқ. Дәрһәқиқәт, Павлус бу йәрдә мошундақ «үстүнлүк-төвәнлик» хияллирини йоқатмақчи болуп: «**Һалбуки, Рәбдә аял әрсиз болмас, әр аялсиз болмас**», дәйду (11) — Худаниң бекиткини бойичә әрләр вә қиз-аяллар бир-биригә тайиниши керәк. Дәрһәқиқәт, «Гал.» 3:28дә мундақ дейилиду: —

«**Мәсиһдә нә Йәһудий болмайду нә Йәһудий әмәсләр дәп айрилиш болмайду, нә қул болмайду нә һөр дәп айрилишму болмайду, нә әр болмайду нә аял болмайду, һәммиңлар Мәсиһ Әйсада бир болисиләр**» —бу муһим һәқиқәткә қариғанда Худа алдида роһ

тәрипидә әр-аял арисида һеч мәңгүлүк пәриқ йоқ (демәк, әрниң яки аялниң роһи дәп пәриқләнмәйду). Амма җан вә тән тәрәпләрдә пәриқ мәвҗут болиду. Мана шундақ болғачқа, әр кишиләр һәм аял кишиләрниң һәр қайсиси Худа тапшурған орун вә ролни чин қәлбидин рази болуп, тәшәккүр қилип қобул қилишиға тоғра келиду.

Шуниң үчүн әр вә аял оттурсидики әмәлий пәриқ җамаәттә ибадәт яки дуа қилғанда, баш йепиши яки япмаслиғи билән көрситилиду: —

«**Әр киши болса бешини япмаслиғи керәк; чүнки у Худаниң сүрәт-образи вә шан-шәривидур; амма аял киши болса әрниң шан-шәривидур**».

Йәһудий әрләр адәттә синагогларда вә мусулман әрләр мәсчитләрдә дуа қиливатқанда бешини япиду; буниң сәвәвини сориғинимизда уларниң адәттә көрситидиған сәвәви, инсан гунакар болуп, башниң япқучи (мәйли қандақла шәкилдә болсун) Худа вә инсан арисида гунаниң тосалғуси бар екәнлигини тонуп йетишкә бир символ болиду, дәйду. Амма Мәсиһдә болса, мошу «гунаниң тосалғуси»ни елип ташлашқа, Худа билән очуқ алақидә болушқа шәрәплик имканийәт бардур. Мошундақ алақә орнитилғанда инсанниң (әр яки аял кишиниң болсун) йүзи Худаниң шан-шәрпини барғансери әкс әттүриду. Шуңа инсанниң йүзини задила япмаслиқ керәк («2Кор.» 4:4-18). Лекин аял кишиләр «**әрниң шан-шәриви**» болушқа яритилған (7); уларниң бу шан-шәриви аялниң чачлирида алаһидә көрүлиду (15). Шуңа җамаәттә болса **инсанниң** (аялниң чачлирида ипадиләнгән) шан-шәривини йепип, Худаниң Өзиниң шан-шәривила рошән көрүлсун үчүн интилишиға тоғра келиду. Шуңа әр киши бешини япмаслиғи керәк, амма қиз-аяллар (җамаәттә) бешини, йәни чачлириниң җамал-шәривини йепиш үчүн башқа яғлиқ қатарлиқларни артишиға тоғра келиду.

10-айәт сәл сирлиқтур: — «**пәриштиләрниң сәвәвидин**»

«**Бу сәвәптин, һәм пәриштиләрниң сәвәвидин, аял киши бешида һоқуқниң бәлгүсигә егә болуши керәк**».

Биз бу айәтниң шәрһини аддий дәп қараймиз. Пәриштиләр җамаәттә Худаниң қилидиған ишлирини билишкә алаһидә қизиқип қариғачқа, җамаәт уларниң (пәриштиләрниң) Худаниң бекиткән тәртивини хошаллиқта қобул қилишиға биринчи болуп убдан нәмунә болуши керәк. Чүнки чүшинишимизчә Шәйтан вә униң җинлири әслидә пәриштиләр болуп, дәслипидә Худаниң тәртивигә һакавурлуқ вә имансизлиқ билән қарши чиққан еди («Йәш.» 14:12-15, «Әз.» 28:11-19, «Вәһ.» 12:3). Гәрчә пәриштиләр инсанларниң иш-һәрикәтлирини көрәләйдиған болсиму, уларниң ой-хияллирини көрәләйду дәп ойлашқа һеч испат-дәлилимиз йоқ. Шуңа җамаәттики аял қериндашлар әр қериндашларға қәлбидә бойсунған болсиму (вә қәлбдә бойсунуш бәрибир **бойсунушниң бәлгүсини артиштин муһим**, әлвәттә), бәрибир пәриштиләр бу бойсунушниң бәлгүсини («**һоқуқи**»)ни көрүшни халайду (10).

Шәйтан исиян көтәргәндин кейин, йәнә бир түркүм пәриштиләр аял кишиләрниң саһибҗамаллиғини көрүп адишип кәтти, дәп ишинимиз («Яр.» 6:2-4). Шуниң билән улар пәриштилик мәртивисини ташлап аялларға йеқинлишип уларға чеқилиш үчүн намәлум йолда җисим шәклигә кирди. Инҗилдики вәһий бойичә, мошу пәриштиләр сорақ қилинғичә қамап қоюлиду («2Пет.» 2:4, «Йәһ.» 6-7ниму көрүң). Уларға берилгән җаза исиян көтәргән җинларниңкидин еғир болди, чүнки улар өзлиридин бурун итаәтсизлик гунайи билән Худаниң җазасиға (биринчи, Шәйтан асийлиқ қилғанда униң бешиға

чүширилгән жаза, иккинчи, Адәм ата вә Һава ананиң бешиға чүширилгән жаза, үчинчи, Қабилниң бешиға чүширилгән жаза) учриғанларни өз күзи билән көргән. Амма ким билсун, башқа пәриштиләрниңму мошундақ ишларни садир қилиш мүмкинчилиги техи мәвжутмекин, шуңа расул жамаәткә, ибадәт сорунлирида қиз-аял қериндашларниң саһибжамаллиғидики гөһәр болған чачлири йепилсун, дәп тапилайду.

Мошу йәрдә шуниму көрситип өтәйлиги, чачлири йепилған болса қиз-аял қериндашларниң жамаәттики ибадәт сорунларда дуа қилиш вә бешарәт бериштики несивиси бардур (5-айәт).

Мошу йәрдиму көрситип өтимизки, һазирқи замандики көп жамаәтләр Рәбниң бу тапшуруғиға сәл қарап әмәл қилмайду, шуниң билән қиз-аял қериндашлар жамаәттә чачлирини япмайду; амма бундақ қилиш Худаниң сөзигә әмәс, бәлки пәқәт йәрлик яки «заманивий» өрп-адәтләрниң қелипиға кириш, халас. Һалбуки, расулниң бу қисимниң ахирида дегинидәк, бу ишни жәңги-жедәлгә айландурушқа һәргиз болмайду; пәқәт кимдиким униңға сәл қариса, Худа бу ишни сорайду дәймиз: —

«**Бирисиниң бу ишлар тоғрилиқ талаш-тартиш қилғуси болса, шуни билсунки, бизләрдә һәм Худаниң жамаәтлиридиму шулардин башқа һеч қаидиләр йоқтур**» (16).

12:10-12 «Роһий илтипат» тоғрилиқ

Бу қисим шүбһисизки, муқәддәс китапниң интайин қизиқ нуқтилиридин биридур. Бу йәрдә тоққуз хил илтипат тилға елиниду; амма буниңдин башқа һәр хил илтипатларни йоқ дегили болмайду; бу тоққуз хил илтипат һәммә роһий илтипатни өз ичигә алиду, дәп қаримаймиз.

Биринчидин, бу тоққуз хил илтипатни маһийәт вә функсийә җәһәтлиридин бир-бирләп көрәйли: —

«**Чүнки Роһ арқилиқ бирисигә даналиқ йәткүзидиған сөз, башқа бирисигә охшаш бир Роһ билән хәвәр йәткүзидиған сөз тәқсим қилиниду; охшаш Роһ арқилиқ башқа бирисигә алаһидә ишәш, йәнә биригә охшаш Роһ арқилиқ кесәлләрни сақайтиш илтипатлири, бирәвгә мөҗизиләрни яритиш тәқсим қилиниду; бирәвгә вәһий-бешарәт бериш; бирәвгә һәр хил роһларни пәриқ етиш, бирәвгә намәлум тилларда сөзләш, йәнә бирәвгә намәлум тилларни тәрҗимә қилиш илтипати тәқсим қилиниду**» (12:8-10).

«Даналиқ йәткүзидиған сөз»

Даналиқ һәрдайим немә қилиш керәк, дегән мәсилигә бағлиқтур; шуңа бу илтипат алаһидә муһтажлиқта алаһидә әқил тәминләйду. Буниңға мисалларни Тәврат «2Сам.» 5:17-25, Инжил «Рос.» 6:24дин көрүң.

«Хәвәр йәткүзидиған сөз»

Худадин беваситә кәлгән алаһидә хәвәр яки мәлумат йәткүзидиған илтипат. Буниңға мисалларни Тәврат «2Пад.» 6:8-12, Инжил «Юһ.» 4:14-19, «Рос.» 5:1-5, 21:11дин көрүң.

«(Алаһидә) ишәш»

Һәммимиздә һәрвақитта ишәш-иман болуши керәк, әлвәттә. Амма «ишәш» илтипати болса алаһидә муһтаҗлиқта яки алаһидә әһвалда «партлаш характерлик» һалда Худадин келидиған алаһидә «бир үлүш» ишәштур; шуниң билән Худадин тилигән ишқа бу илтипат түпәйлидин адәмниң ишәши камил болиду.

Буниңға мисалларни Тәврат «1Пад.» 20:12-13, «2Пад.» 17:6-16, Инҗил «Рос.» 3:1-16 (болупму 16-айәт); вә Рәб Әйсаниң хизмитидики нурғунлиқан вақиәләрдә, мәсилән «Луқа» 7:11-17дин көрүң.

«(Кесәлләрни) сақайтиш илтипатлири»

Рәб Әйсаниң хизмитидин вә «Расулларниң паалийәтлири»дин нурғун мисаллар тепилиду, әлвәттә. Диққәт қилишимиз керәкки, мошу йәрдә «илтипат» көплүк шәклидә, йәни «илтипатлар» дегән шәкилдә вә шуниңдәк «сақайтиш» дегән сөзму көплүк шәклидә, йәни «сақайтишлар» дейилиду. Демәк, Худаниң адәмни сақайтишида нурғун йол-тәриқилири бар; бәзи вақитларда бир дәқиқидила шипалиқ бериду («Мар.» 10:46-52), гаһи вақитларда тәдрижий («Мар.» 8:22-26), бәзи чағларда васитиләр арқилиқ («Рос.» 19:11-12), бәзидә вастисиз; бәзи вақитлада сақайтилғучидин ишәш тәләп қилидиған («Мат.» 9:27-30), бәзидә сақайтилғучидин ишәш тәләп қилмайдиған («Юһ.» 5:1-9), бәзидә һәтта Худаниң сақайтқучисида аңлиқ ишәш болмиған һалда сақайтилғанларму бар («Мат.» 9:19-22).

«Мөҗизиләрни яритиш (илтипати)»

Буниңға мисалларни Тәврат «1Пад.» 18:17-29, «1Пад.» 1:8, 2:19-22, 5:4-6, Инҗил «Мат.» 21:19-22, «Рос.» 13:5-12дин көрүң.

«Вәһий-бешарәт бериш (пәйғәмбәрлик сөз илтипати)»

Мошу илтипат тоғрилиқ көпрәк тохтилишимизға тоғра келиду. Инҗил, йәни йеңи әһдидики дәвирниң йетип кәлгәнлигини Йәһудий хәлқигә, шундақла бизләргә көрситидиған карамәт-аламәтләрниң бири төвәндикичә: —

«**Һәм кейин, Мән Өз Роһумни барлиқ әт егилири үстигә қуйимән;**
Силәрниң оғул-қизлириңлар бешарәт бериду,
Қерилириңлар аламәт чүшләрни көриду,
Жигитлириңлар ғайипанә аламәт көрүнүшләрни көриду» (Тәврат, «Йоел» 2:28, 29).

Расул Петрус «Инҗил дәври йетип кәлди» дәп җакалиғинида бу сөзләрни нәқил кәлтүриду («Рос.» 2:17-18). Бу сөзләрниң әмәлгә ашурулғанлиғини биз «Рос.» 19:1-6, 21:8-9дә, һәм расул Павлусниң мошу йәрдики сөзлиридә көримиз. Униң у айәтләрдә дегәнлиригә қариғанда, бу илтипатлар Асиядики барлиқ җамаәтләрдә аян қилинмақта еди.

14-бапқа қариғанда җамаәт сорунлирида «вәһий-бешарәт йәткүзүш» («пәйғәмбәрлик сөз қилиш») дегән илтипатниң муһим нуқтиси кәлгүсидә йүз беридиған ишлар әмәс, бәлки «**Бешарәт беридиған киши болса адәмләрниң етиқадини қурушқа, уларни риғбәтләндүрүшкә вә тәсәлли беришкә сөзләйду**» (14:3).

Ибраний тилида «бешарәт бериш» «наба» дегән сөз билән ипадилиниду. «Наба»ниң әслидики мәнаси «урғуп чиқиш», «қайнап чиқиш» еди. Дәвир-дәвирләрдики җамаәтләр: «Худа аримизда истихийилик һалда «урғуп чиққан» сөзлири билән бизгә дайим риғбәт берип кәлгән» дәп гувалиқ берип кәлмәктә. Умумий җәһәттин ейтқанда «**вәһий-**

бешарәт бериш» илтипати, Худаниң һәқиқәтлирини «һазирниң муһтаҗлиғи яки әһвали»ға алаһидә тәтбиқлаштин ибарәт, дегили болиду. Павлусниң 14:25-26дики сөзлиридин көргили болидуки, бу илтипатниң һалқилиқ нуқтиси (Тәврат дәвридики «бешарәт бериш»гә охшимайдиған һалда) мәлум бир шәхсниң муһтаҗлири, болупму униң қәлбидики түгүч-чигишлири яки гуна мәсилилири; бәзидә бәлким мәлум бир җамаәтниң муһтаҗлиқлири болиду. Шуңа бу илтипатни «тар даиридики бешарәт бериш» дегили болиду. Тәвраттики бешарәтләрниң көлими болса адәттә интайин кәң болуп, көпинчә пүткүл әлләрниң яки дөләтләрниң тәғдирлирини нуқта қилиду. Тәврат бешарәтлириниң әң улуқ темиси Қутқазғучи-Мәсиһниң дунияға келишидур. Бундақ бешарәтләрниң һәммиси «кәң көләмлик» бешарәтләр һесаплиниду. Шуңа Тәвратта алдин-ала бешарәт берилгән көп вақиәләр аллиқачан йүз бәргән; Мәсиһ Өзи ахирқи заманлар тоғрилиқ көп бешарәт бәрди. Мошу бешарәтләр бир қетимла ейтилған, шундақла Тәврат-Инҗилда хатириләнгән болуп, уларни қайтилашниң һаҗити йоқ.

Йәнә тәкитлишимизгә тоғра келидуки, Инҗил дәвридики «бешарәт бериш» билән «тәлим бериш» хизмити бир-биригә охшимайду; «тәлим бериш»ниң нишани болса Тәврат-Инҗилни қетирқинип тәтқиқ қилип Худаниң пүткүл план-муддиалирини, шундақла Униң әмир-несиһәтлирини өз нөвитидә йәткүзүп җамаәтни зерәкләштүрүш вә қуралландуруштин ибарәт. Тәвраттики бешарәтләр бир қетимла берилиш билән «һәқиқәтән Худадин кәлгән қусурсиз сөзләр» дәп тонулуп, кейинки дәвирләрму улардин пайдилансун дәп Тәвраттики китапларда бир-бирләп хатириләнгән. Җамаәтләрдә роһий илтипат арқилиқ берилгән бешарәтләр әнди буларға охшимайду. Павлус уларни хатириләш, «муқәддәс китаптики бешарәтләрниң қатариға киргүзүш» тоғрилиқ һеч тапшуруқ бәрмәйду; сәвәви, җамаәттә берилгән бешарәтләр адәттә айрим җамаәтләр вә һәм улардики шәхсләр тоғрилиқтур. Бәлки җамаәттә берилгән бешарәтләрни муқәддәс китапларда аллиқачан хатириләнгән һәммә бешарәтләр билән өлчәп тәкшүрүш керәк болар. «Бешарәт бериш» илтипати пат-пат өзлиридә көрүнгән қериндашлар һәр бир бешарәтни «вәзнини дитлап» өлчиши керәк (29), амма **җамаәттикиләрниң һәммисидиму** бешарәтләрни «вәзнини дитлап» **өлчәш мәҗбурийити бар**. Инҗил, «1Тес.» 5:19-21ни көрүң. Бешарәтләрни өлчәштә һәммидин үстүн туридиған өлчәм муқәддәс китаплардур; җамаәттә болған бешарәтләрни муқәддәс китаплар билән тәң қилишқа һәргиз болмайду.

Җамаәттә бириси бешарәтләрни, җүмлидин «даналиқ йәткүзидиған сөз» вә «хәвәр йәткүзидиған сөз»ләрни изчил һалда вә тоғрилиқ билән берип кәлгән болса, ундақта уни (Инҗил дәвридики) «бешарәт бәргүчи», «пәйғәмбәр» дегили болиду (14:29; йәнә «Рос.» 11:27, 13:1, 21:10, «Әф.» 4:11ниму көрүң). Бундақ чүшәндүрүшимиз уларниң ейтқанлирини Тәврат пәйғәмбәрлириниңкигә вә яки Рәб Әйсаниң алаһидә расуллириниңкигә тәң-баравәр қилиш әмәс.

Бешарәтләрни үч өлчәм билән өлчәш керәк: —

(1) Тәврат, Зәбур вә Инҗилда хатириләнгән Худаниң барлиқ сөзлиригә мувапиқ болуши керәк;

(2) Бешарәттә мәлум бир әһвал яки кәлгүси ишлар тоғрилиқ алаһидә мәлумат бар болса, бу мәлумат топ-тоғра болуши керәк. Худаниң шан-шәривини көрситиш үчүн

бешарәтләр йүз пирсәнт тоғра болуши керәк. «70 тоғра» болған бешарәтни «аз-паз пайдилиқ» дегилиму болмайду — әксичә, у интайин хәтәрлик бир нәрсә — чүнки униң қайси йәрлирини қобул қилиш керәк, қайси йәрлирини рәт қилиш керәклигини қандақму биләләймиз?!

«Қан.» 18:22ни көрүң: —

«**Бир пәйғәмбәр Пәрвәрдигарниң намида сөз қилған болса вә у бешарәт қилған иш тоғра чиқмиса яки әмәлгә ашурулмиса, ундақта бу сөзни Пәрвәрдигардин чиқмиған; шу пәйғәмбәр башбаштақлиқ билән сөзлигән дәп, униңдин қорқма**». Тәврат дәвирлиридә ундақ кишиләрни өлүм җазасиға мәһкүм қилиш әмир қилинған. Җамаәттә ундақ қилинмайду, әлвәттә, амма бу әмирниң асасий принсипи бизләрдә қалиду. Сахта бир бешарәт берилгән болса, әнди уни ейтип бәргүчиниң вуҗудидики нәпсанийәтчилиги, шөһрәтпәрәслиги, һарам нийәтлири, мәнмәнчилиги, тәкәббурлуғи, өз бешимичилиғи қатарлиқлар «өлүмгә мәһкүм» қилиниш керәк. У издәнсә Муқәддәс Роһ тезла униңға мунасвәтлик кәмчилигини аян қилиду. Бундақ «бешарәт бәргүчи»ниң мәсъулийити болса сәвәпни издәп тепип улардин сәллимаза товва қилиштур.

(3) «Бешарәт бәргүчи»ниң турмуш-һаятида Муқәддәс Роһтин кәлгән мевә болуши керәк.

«Қан.» 13:1-3ниму көрүң: —

«**Әгәр араңлардин пәйғәмбәр яки чүш көргүчи чиқип, силәргә мәлум бир мөҗизилик аламәт яки карамәтни көрситип берәй десә вә у силәргә алдин-ала дегән мөҗизилик аламәт яки карамәт әмәлгә ашурулса, амма шуниң билән мунасивәтлик «Башқа илаһларға (йәни силәр тонумиған илаһларға) әгишәйли» вә «Уларниң қуллуғида болайли» десә, сән шу пәйғәмбәр яки чүш көргүчиниң сөзлиригә қулақ салма; чүнки шу тапта Пәрвәрдигар Худайиңлар силәрниң Уни, Пәрвәрдигар Худайиңларни пүтүн қәлбиңлар вә пүтүн җениңлар билән сөйидиған-сөймәйдиғиниңларни билиш үчүн синаватқан болиду**».

Шәйтан Худаниң хәлқини адаштуруш үчүн Униң роһий илтипатлирини дорап, «сахта илтипатлар»ни, җүмлидин әмәлгә ашурулидиған бешарәтләрни чиқириши мүмкин. Шуңа бешарәт бәргүчиләргә керәк болған үчинчи өлчәм болса: —

(а) муһәббәт, һәққанийлиқ, хошаллиқ, хатирҗәмлик, сәвир-тақәтлик вә пак-муқәддәслик аян болған ихласмән турмуш;

(ә) башқиларға йәткүзгән тәлим-тәрбийиси муқәддәс китапларға мувапиқ келиши керәк.

Бу аламәтләр болмиса униң «бешарәт»лирини (мәйли улар қанчилик топтоғра көрүнсун) нәзәргә алмаслиқ, адәмниң ой-хияллиридин чиқирип ташлаш керәк.

«(Һәр хил) роһларни пәриқ етиш (илтипати)»

Бу илтипат бәлким пәқәт җин чаплашқанларниң әһвалини яки җинларниң җамаәт ибадәт сорунлириға киривелип мөмин бәндиләргә алдамчилиқ қилидиған һейлә-микирлирини пәриқ етиши үчүнла болған илтипат болмастин («Рос.» 16:16-18, «Мат.» 9:4), бәлки йәнә Муқәддәс Роһниң адәмләрниң роһлирида қиливатқан ишлирини, җүмлидин роһий илтипатларни бериватқанлиғини көрүп йетишниму өз ичигә алиду (мәсилән, «Рос.» 14:7-10дә хатириләнгәндәк Павлусниң кишиниң ишәшини көрүп йетиши).

«Намәлум тиллар»

«Намәлум тиллар» йәнә «карамәт тиллар, роһий тиллар, ят тиллар»му дейилиду.

Расул Павлусниң 14:14-19, 21-23, 27-28дә «намәлум тиллар» тоғрилиқ сөзлири бизгә көп йоруқлуқ йәткүзиду. Көрүнүп туруптуки, «намәлум тиллар» илтипати кишиләргә үч тәрәптин роһий бәһир елип келиду.

(а) «Намәлум тиллар» «аламәт бәлгү» сүпитидә беғишланғанда, нәқ сорунда болған кишиләрдин бир қисми бу тилни чүшиниду, лекин сөзлигүчи өзи чүшәнмәйду («Рос.» 2:1-13). Бундақ ишлар аз көрүлиду.

(ә) Айрим дуаларда («**өз-өзигә вә Худаға ейтсун**», 14:28) шу тилни өз алдиға ишлитидиған, шәхсий «намәлум тил» илтипати; Павлусниң өзидә бундақ илтипат бар еди вә у уни көп ишләткән (14:18). Бу илтипатта адәмниң роһи дуа қилиду, амма униң әқил-зеһни өзи ейтиватқанлирини чүшәнмәйду (14:14). Бу йолда истихийилик һалда мәдһийә нахшилири ейтилиду, амма ейтқучи өзи ейтиватқан нахшисини чүшәнмәйду (14:15). Бу ахирқи айәт бойичә Павлус «намәлум тиллар»да көп дуа қилатти вә йәнә өз тилида дуа қилатти («**Мән бәзидә роһум билән дуа қилимән, һәм бәзидә әқил-идраким биләнму дуа қилимән**»). У намәлум тиллардиму мәдһийә нахшилири ейтатти вә өз тилида мәдһийә нахшилири ейтатти («**Мән бәзидә роһум билән мәдһийә нахшилирини ейтимән, һәм бәзидә әқил-идраким биләнму мәдһийә нахшилирини ейтимән**»).

(б) Җамаәттә чиққан намәлум тиллар. Җамаәт ибадәт сорунида бириси намәлум тилда үнлүк дуа қилишқа яки мәлум ишни җакалашқа Муқәддәс Роһтин илһамландурулиду. Павлусниң 14:13, 27-28дә тәлим бәргинидәк, бундақ илтипатни пәқәт сөзлигүси болған кишидә сөзләрни мәлум болған тилға өрүшкә бирәвда илтипат бар болиду дегән ишәш болғандила андин ишләткили болиду. Өругүчи киши өзи яки башқа қериндаш болиду. Ундақ өрүгүчи болмиса, у сүкүттә қелиши керәк («**өз-өзигә вә Худаға ейтсун**» 14:28).

«Намәлум тилларни тәрҗимә қилиш (өрүш, чүшәндүрүш) (илтипати)»

Бу, җамаәттә мәлум «намәлум тил»да бир сөз ейтилғанда, бу илтипат сөзниң умумий мәнасини ипадиләштики илтипат болиду. Бу бәлким дәл сөзмусөз «тәрҗимә қилиш» әмәстур, лекин ундақ ишларниң йүз бәргәнлигиниң бир нәччә җамаәтләрдә испати бар.

14:21-23: Йәнә «намәлум тиллар» тоғрилиқ

«**Тәвратта: «Чәт тиллиқларниң сөзи вә ят адәмләрниң ләвлири арқилиқ Мән мошу хәлиққә гәп қилимән; лекин бундақ болғини билән улар йәнила Маңа қулақ салмайду — дәйду Пәрвәрдигар» дәп пүтүлгәндур. Шуңа «намәлум тиллар» болса бир аламәт бәлгү болиду; етиқатчиларға әмәс, бәлки етиқатсизларға аламәт бәлгүдур; вәһий-бешарәтләр болса, етиқатсизлар үчүн әмәс, бәлки етиқатчилар үчүн болиду**»

Павлусниң бу йәрдә «Йәш.» 28:11-12дин нәқил кәлтүргинини азрақ чүшәндүрүшкә тоғра келиду. Йәшая әслидә (жуқурида Павлус нәқил кәлтүргән) бу сөзләр билән өз дәвридики Йәһудий хәлқигә: «Силәр Мениң хәвиримгә силәргә тонуш тилда ейтилғанда қулақ салмисаңлар, силәр уларниң тилини билмәйдиған ят бир әл билән орулисиләр. Шу чағда (сүргүн болғиниңларда) Мениң бу сөзүм шу күлпәтлик әһвал билән испатлиниду» — демәкчи болиду, йәнә — «Амма һәтта шу қийин күнләргә киргәндиму силәр (Пәрвәрдигар Йәшая арқилиқ дәйду) Маңа қулақ салмайсиләр, дәп билимән»,

дәйду. Йәшаяниң дәвридин 100 жил кейин, Йәһудий хәлқи Бабилға сүргүн қилинғанда, әтрапидики Бабил тили («намәлум тиллар») Йәһудий хәлқигә бир «карамәт» болди. Демәк, уларниң әтрапида болған шу тил уларға өзлириниң товва қилмиған хәлиқ екәнлигини, Худаниң җазалириниң бешиға чүшкәнлигини көрсәткүчи «аламәт бәлгү» болди. Шуңа ««намәлум тиллар» болса бир аламәт бәлгү болиду; етиқатчиларға әмәс, бәлки етиқатсизларға аламәт бәлгүдур». Шуниң билән Павлус мундақ дәйду: —

«**Шуниң үчүн пүткүл җамаәт бир йәрдә җәм болғанда, һәммиси өз алдиға бундақ намәлум тилларда сөзләвәрсә вә садда яки етиқатсиз кишиләр кирип қалса, улар һәммиңларни сараң болуп қапсиләр дейишмәмду?**» (23).

Амма, Павлус дәйду, — биз җамаәткә меһман болуп киргән адәмләргә Худаниң сөзигә ишәнмәйдиғанларниң қатарида муамилә қилишни халимаймиз; уларниң бешиға Худаниң җазалирини чүширишни халимаймиз; биз уларни «техи ишәнмигән, лекин ишиниши мүмкин болған» дәп қарап, уларни иманға кәлтүрүшни халаймиз. Шуңа у мундақ дәйду: — «**Амма һәммиңлар Вәһий-бешарәт йәткүзсәңлар, етиқатсиз яки садда киши араңларға кирип қалса, һәммиңлар тәрипидин уларниң гуналириға тәнбиһ берилиду, һәммиңлар тәрипидин гунакар болғанлиғини көриду; қәлбидики сирлар ашкарә қилинғанда, у йәргә жиқилип: — «Худа һәқиқәтән араңлардидур» дәп Худаға сәҗдә қилиду**» (24-25). Бу униң 22-айәттики сөзлирини чүшәндүриду «**Вәһий-бешарәтләр болса, етиқатсизлар үчүн әмәс, бәлки етиқатчилар үчүн болиду**». «Намәлум тиллар»да дуа қилишниң һеч хатаси йоқ, амма ишәнмигән кишиләр алдида чоқум мәнаси өрүлүши керәк.

Йәнә бешарәтләр тоғрилиқ:

«**Пәйғәмбәрләрниң роһлири пәйғәмбәрләрниң өзлиригә итаәт қилиду**» (14:32)

Бу муһим баян үстидә тохталғумиз бар; чүнки нурғун ишәнгүчиләрниң Худаниң Роһиниң қандақ ишләйдиғанлиғи тоғрисида чүшәнчиси интайин кәм. Мошу айәттә Муқәддәс Роһниң хизмити «бешарәт бериш»тур, амма шуни чүшинимиз керәкки, Униң башқа хизмәтлиридиму охшаш муһим принсип бар болиду.

Айәттики «**пәйғәмбәрләрниң** (яки «вәһий йәткүзкүчи» яки «бешарәтчиләрниң») **роһлири**» дегән ибарә бешарәтчиләрниң өз инсаний роһлирини көрситиду. Шуниң билән хуласигә келимизки, Муқәддәс Роһ илтипатлирини (пәқәт «бешарәт бериш»ла әмәс) мәлум бир адәмниң роһини васитә қилип ипадиләйду. Рәб Әйсаниң хизмитидә бу принсип көрүнүп туриду (мәсилән, «Мар.» 2:8). Роһий илтипатлар (вә башқа вәһийләр) авал инсанниң җенидин әмәс (инсанниң каллиси, әқил-идраки яки һессиятлиридин әмәс), бәлки роһидин, йәни униң маһийәт-вуҗудиниң әң чоңкур йеридин чиқиду. Роһий илтипатлар адәмниң һессиятлири тәрипидин әмәс, роһ тәрипидин сезилиду, улар адәмниң каллисиға киргән «яхши әқил»му әмәс. Инҗил, «Луқа» 1-бапта, Мәсиһниң аниси Мәрйәм өз нәврә һәдиси Елизабитниң бешарәтлик салимиға җававән йәнә бешарәт бәргинидә бу принсип көрүниду: «**Җеним Рәбни улуқлайду, роһум Қутқазғучим Худадин шатланди**». Бу йәрдә ейтиливатқан пеил заманлириға диққәт қилиң. Бу бешарәт Мәрйәмниң җенида әмәс, бәлки униң роһида башланған «**Мениң роһум улуқлайду... мениң җеним шатланди**».

Павлуснің баянида йәнә муһим бир сават бар. Жуқириқи айәтләрдә расул Павлус пәйғәмбәрләр (вәһий-бешарәтчиләр)ниң «нөвәт бойичә» сөзләйдиғанлиғи, шундақла бешарәтчиниң өзигә тапшурулған вәһийни сөзләп беришкә пурсәт кәлмигичә көңлигә пүкүп туридиғанлиғи тоғрилиқ баян қилған. Шуңа интайин рошәнки, Муқәддәс Роһ мәҗбурән ишлимәйду. Бириси өзиниң җамаәттә қалаймиқанчилиқ пәйда қилған бәзибир сөзи яки һәрикити тоғрилиқ: «Мән бу ишта Роһ тәрипидин мәҗбурландим, маңа амал болмиди» десә, бу гәп билән у өзиниң Муқәддәс Роһниң йетәкчилигидә әмәс, яман роһларниң асаритидә екәнлигини ашкарилайду. Яман роһлар (җинлар) дайим кишиләргә өзлири халимиған ишларни, һәтта улар адәттә өч көридиған ишларни қилдурғинида өзлири ашкарилиниду. Рәб Әйсаниң йәр йүзидики хизмәтлиридә, яман роһларни һайдиватқинидә бу принсип (йәни, яман роһлар кишиләргә өзлири халимайдиған ишларни қилдуриду) рошән қилиниду; һәтта бутпәрәсләрму көп әһвалда бу принсипни тоғра чүшинип йетиду. Худаниң Роһи болса мәҗбурлиғучи роһ әмәс; әксичә, У пәқәт **<u>тәсирләнгән яки сөз йәткүзүлгән кишиниң әркин қошулуши болғинида андин ишләйду</u>**. Бундақ хисләт Худаниң түп маһийити вә характери, әлвәттә; У инсанларниң Өзи билән һәмкарлишишини, әркинликтә ихтияри билән өзигә бойсунушини халайду; чүнки Худани сөйүш дегәнлик Униң ирадисини һәр ишта әркинлик, хошаллиқ вә қәтъийлик билән талливелиштин ибарәттур. Шуңа: «**пәйғәмбәрләрниң роһлири пәйғәмбәрләрниң өзлиригә итаәт қилиду**» — демәк, уларниң сөз қилиши мәҗбурийәт астида әмәс, бәлки сөзләш нөвити кәлгичә бир-бирини күтәләйду.

(14:34)

«**Араңлардики аяллар җамаәтләрдә сүкүттә олтарсун; уларниң сөзлишигә рухсәт қилинмиған; Тәврат қанунида бәлгүләнгәндәк, улар тәртипкә бойсунсун»**.

Изаһатларда көрсәткинимиздәк, бу әмир қиз-аял қериндашларға ибадәт сорунлирида сөзләшни мәнъий қилидиған әмир әмәс. Чүнки 11:5дә у қиз-аял қериндашларниң җамаәтләрдә дуа қилишлири вә бешарәт беришлири тоғрилиқ сөзләйду — шуңа қиз-аялларниң җамаәттики сөз-калам хизмәтлиридә муһим роли бардур. Амма бу айәтниң иккинчи йерими вә 35-айәттә көрситилгәндәк, у қиз-аял қериндашларниң җамаәттә чулдурлишип сөзлиши яки қалаймиқан сөзлишини тохтатмақчи. Грек җәмийитидә аялларниң аммивий сорунларда гәпни бөлүветиштә даңқи чиққан.

Кейинки бир мәктупида (1Тим.» 2:12) Павлус қиз-аял қериндашларниң җамаәттә тәлим бериш хизмитини зиммисигә елишиға йол қоймаймән, дәйду. Бу тапшуруқниң биринчи сәвәви, җамаәттики әрләр тәлим бериштә мәсъулийәтни үстигә елиши керәк. Әгәр улар һорунлуғи яки мәсъулийәтсизлиги түпәйлидин бу муқәддәс вәзипини қобул қилмиса, қиз-аяллар бу вәзипини үстигә алса әйип болмайду; гунайи әр қериндашларға болиду вә улар шундақ әһвалға йол қойғанлиғи үчүн Рәб алдида җавап бериши керәк болиду.

(35) «**Амма улар мәлум ишни билмәкчи болса, өйидә өз әрлиридин сорисун; аялниң җамаәттә сөзлиши уятлиқ иштур**». Әлвәттә уларниң ери ишәнгүчи болмиса, улар ишәнгән атисидин яки йеқин турған мәсъул ака қериндишидин яки җамаәттики ақсақалларниң биридин сориса болиду.

15:8 Павлусниң «худди вақитсиз туғулған бовақтәк» болғанлиғи

Мәсиһниң тирилдүрүлүшини көргән гувачилар тоғрилиқ сөзлигинидә, Павлус өзиниң гувачи екәнлиги тоғрилиқ «**һәммисидин кейин у худди вақитсиз туғулған бовақтәк болған маңиму көрүнди**» — дәйду.

«**Худди вақитсиз туғулған бовақтәк**» дегән ибарә, шубһисизки, униң расуллуғиниң салаһийитини тәстиқлаш үчүн ишлитилиду; чүнки расулларниң салаһийитиниң муһим бир тәрипи Мәсиһниң тирилдүрүлүшигә гувачи болуштин ибарәт; «Рос.» 1:15-26ни көрүң. Амма билишимизчә Павлус һәтта Әйса Мәсиһни йәр йүзидә турған вақтидиму көрүп баққан әмәс; у Униң тоғрисида расулларниң, болупму Истипанниң Әйса Мәсиһниң Рәб екәнлигини җакалашлири арқилиқ аңлиған болуши мүмкин; у Йәһудийлардики «Пәрисий» дегән қаттиқ тәләплик диний мәзһәпниң әзаси болғачқа униң Мәсиһ тәлимигә болған инкаси дәрһал қарши чиқип җамаәткә қаттиқ зиянкәшлик қилиш еди; «Рос.» 7-бапни көрүң. Мошу ишларға қариғанда униң салаһийити расул болуш салаһийитидин интайин жирақ еди; инсанниң көзқарашлири бойичә у һәргиз расул болалмайтти. Амма «расулларниң паалийәтлири» 9-бапда оқуймизки, Рәб Әйса асманға көтирилип узун вақиттин кейин униңға көрүнди вә буниң билән у қаттиқ, тәлтөкүс товва қилди. Кейин, Рәб әсли Өзиниң «он икки расули»ға тапшурған барлиқ тәлимни вә вәһийләрни, шундақла шулардин йәнә зиядә көп вәһийләрни униңға шәхсән вә беваситә аян қилди (мәсилән, 11:23-26ни, «Гал.» 1:10-18ни көрүң). «Он икки расул» Рәб Әйсаға үч йерим жил һәмраһ болғандин кейин «орма һейти» күнидә Худаниң Роһи тәрипидин «қайта туғулди»; бу болса уларға расуллуқниң бүйүк хизмитигә ахирқи «мөһүр бесилиши» еди; лекин Павлусниң «роһий туғулуш»и болса (Рәб Әйса униңға көрүнгинидә) толиму туюқсиз, «**худди вақитсиз туғулған бовақтәк**» болуп, уни үч күн ичидә һаятлиққа вә расуллуққа мөһүрлиди.

15:24

«**Андин ахирәт болиду; шу чағда У һәммә һөкүмранлиқ, барлиқ һоқуқ вә күчлүклүкни әмәлдин қалдуруп, падишалиқни Худа-Атиға қайтуруп тапшуриду...**»...
(28) «**Амма һәммә Униңға бойсундурулғандин кейин, Оғул һәммини Өзигә бойсундурғучиға бойсуниду; шуниң билән Худа һәмминиң һәммиси болиду**».

Бу 24-айәттә биринчи соал шуки, бу «падишалиқ» немини көрситиду? Җававимиз башқа йәрдә ейтқинимиздәк шуки, «Вәһ.» 20:1-6да көрситилгәндәк, Мәсиһниң муқәддәс бәндилирини Өзигә һәмкари қилип бу йәр-зимин үстигә сүргән миң жиллиқ падишалиғи болиду. Бу миң жиллиқ падишалиқ әбәдил-әбәт билән селиштурғанда көз жумуп ачқичә вақит, халас, әлвәттә. Амма бу падишалиқниң мәхсити Худаниң Мәсиһниң вастиси билән, Тәвратта хатириләнгән, Исраилға бәргән барлиқ вәдилирини әмәлгә ашуралайдиғанлиғи — бу бузулған, булғанған кона йәр-зимин үчүн қандақ әҗайип ишларни қилалайдиғанлиғини көрситиш үчүндур. Бу миң жиллиқ вақит тошқанда, Шәйтан йәр йүзидикиләрни синаш үчүн қайтидин қамақтин қоюлиду. Шәйтанниң қутритишлири билән Худа Өзигә қарши исиян көтәргүчиләргә от җазасини асмандин яғдуруши билән бу вақитниң ахирқи нуқтисини бекитиду; кона зимин вә кона асман йоқилиду, Шәйтан «от көли»гә ташлиниду. Мошу чағда Мәсиһ Атисиға болған мәңгүлүк сүйгүсиниң бир ипадиси сүпитидә «**падишалиқни Худа-атиға қайтуруп тапшуриду...**».

Павлус «**Андин ахирәт болиду; шу чағда У һәммә һөкүмранлиқ, барлиқ һоқуқ вә күчлүклүкни әмәлдин қалдуриду,...**» дәйду. Ишинимизки, бу сөз пәқәт Шәйтан үстигә чиқирилған ахирқи җазанила әмәс, бәлки һәр қандақ «һөкүмранлиқ», «һоқуқ» дәп һесапланғанларниң барлиғиниң әмәлдин қалдурулушиниму көрситиду. Сәвәви интайин аддий — Худаниң түпки муддиа-мәхсәтлири нишанға йәткән болиду; инсанлар, пәриштиләрму гунаниң илик-даирисидин пүтүнләй өтүп, меһир-муһәббәт һәммәйләнни қаплиған болиду. Һәр қәлбдә меһир-муһәббәттин башқа һеч нийәт болмайду. Муһәббәттә «һоқуқ» яки «һөкүмранлиқ», буйруқниң һеч һаҗити йоқ болиду; һәммәйлән немә тәләпләрниң барлиғини көрүпла шуни қилидиған болиду.

Бу кәлгүси әһвал икки айәттә гәвдиләндүрүлиду: —

(1) «**...Оғулға У** (Худа) **шундақ дәйду: «Сениң тәхтиң, и Худа, әбәдил-әбәтликтур; Сениң шаһанә һасаң болса һәққанийлиқниң һасисидур**» (Инҗил, «Ибр.» 1:8, бу мәктупниң муәллипи «Зәб.» 45:8ни нәқил кәлтүриду).

(2) «**Худаниң күнини тәлмүрүп күтүп, у күнниң тезрәк келиши үчүн интилишиңлар керәк әмәсму? У күнниң келиши билән пүтүн асманлар отта йоқап түгәйду вә каинатниң барлиқ қурулмилири шиддәтлик отта ерип түгәйду. Лекин биз болсақ Униң вәдиси бойичә, йеңи асман-зиминни интизарлиқ билән күтмәктимиз. У йәр һәққанийлиқниң маканидур**» («2Пет.» 3:12-13).

Биринчи айәт Оғулниң падишалиқта һөкүм сүрүши тоғрилиқ сөзләйду; У қолида «һәққанийлиқниң һасиси»ни тутиду — демәк, һөкүм сүрүш керәк болиду. Иккинчи айәттә, кона асман-зиминниң йоқап түгиши тәсвирләнгәндин кейин, «һәққанийлиқниң макани» болған йеңи асман-зимин тилға елиниду. «Һәққанийлиқниң һасиси» һазир керәк әмәс, чүнки йеңи зимин өзи «һәққанийлиқниң макани» болиду. Ундақ ишлар каллимизниң қабилийитини чәккә йәткичә ишлитишни тәләп қилиду, амма биз кәлгүсидә Худаниң меһир-шәпқитиниң ахир берип қандақ әҗайип карамәт ишларни ада қилидиғанлиғидин, Рәбниң һәммимизниң тәпәккур қилғинимиздин зиядә ашидиған, шу чағда аян қилидиған шан-шәривидин һазирму шатлиналайдиған болдуқ.

15:29 «Өлгәнләр үчүн чөмүлдүрүш»

«**Өлүмдин тирилиш болмиса, бәзиләрниң өлгәнләр үчүн чөмүлдүрүлүшини қандақ чүшиниш керәк? Өлгәнләр зади тирилмисә, кишиләр улар үчүн немә дәп чөмүлдүрүлиду?**».

Павлус бу җүмлини язғандин тартип у дәвир-дәвирләрдә көп шәрһчиләрниң башлирини қатуруп кәлгән; бу айәт тоғрилиқ икки йүздин артуқ чүшәндүрүш берилгән. Биз пәқәт төвәндикидәк аддий ойлашлиримизни оттуриға қойимиз: —

(а) Худаниң сөз-каламиниң һеч қандақ йеридә, тирикләр өлгәнләрниң ниҗати, ярдими яки мәнпәәти үчүн бирәр иш қилалайду, дәп ейтилмайду. Өлгәнләр тирикләр үчүнму һеч иш қилалмайду (мәсилән, «2Сам.» 12:15-23, «Луқа» 16:19-31ни көрүң). Муқәддәс сөз-каламниң умумий тәлими дәл буниң әксидур. Гәрчә көп әл-милләтләрниң әҗдатлири үчүн дуа қилишниң нурғун өрп-адәтлири болғини билән, дуа-тилавәтләр өлгәнләргә һеч қандақ тәсир елип келәлмәйду.

(ә) Павлус бәзи кишиләр өзлири үчүн әмәс, бәлки өлгән башқа бәзиләр үчүн

һәқиқәтән «чөмүлдүрүлди», дегәнгә охшайду. Бу иш улар арисида етиқат қилип амма мәлум сәвәптин өлгичә суға чөмүлдүрүлмигәнләр үчүн қилиниш мүмкинчилиги бар. Мәсилән, Рәб Әйсаниң чапрас яғачқа миқланғинида йенида миқланған оғри товва қилип Униңға ишәнгән болғачқа, Әйса униңға мәңгүлүк һаят вәдә қилди, бирақ у һеч суға чөмүлдүрүлгән әмәс еди — буниңға пурсәт болмиған, әлвәттә. «Луқа» 23:29-43ни көрүң.

(б) Павлус бу ишни тилға алғанда униң тоғрилиқ Коринтлиқларға яки мошу «өлгәнләр үчүн чөмүлдүргүчиләр»гә һеч қандақ тәнбиһ бәрмигән болсиму униң бу ишни тоғра дәп тәстиқлайдиғанлиғиниму испатлимайду. У бу иш тоғрисида Коринтлиқларға түзитидиған ениқ тәлимни бәргән болуши мүмкин вә шундақла униң тоғрилиқ сөзлирини қайтилашниң һаҗити йоқ. У пәқәт бәлким, Коринтлиқларниң бәзилириниң ундақ қилишини, шуниңдәк уларниң өлүмдин тирилиш дегән ишни һәқиқәт дәп етирап қилишини көрсәтмәкчи, халас.

15:45-47

«**Шуңа Тәвратта мундақ пүтүлгәнки: «тунҗа инсан Адәм атимиз тирик бир җан қилип яритилди»; амма «ахирқи Адәм ата» болса һаятлиқ бәргүчи Роһ болди. Амма авал кәлгини роһий адәм әмәс, бәлки «тәбиәткә тәвә болғучи» адәм еди, кейин «роһий адәм» кәлди. Дәсләпки инсан болса йәрдин, тупрақтин апиридә қилинған; иккинчи инсан болса асмандин кәлгәндур**»

Биз мошу йәрдә «Римлиқларға»дики «кириш сөз»имиздә ейтқинимизни азрақ қайтилаймиз: —

«Худаниң инсанға болған мәхсити инсанни «роһий» яки «роһаний» адәм қилиштин ибарәт еди. «Роһий» дегинимиз инсанниң барлиқ ишлири «роһ»тин кәлсун дегәнликтур; демәк, инсанниң роһи Худаниң Роһи билән алақидә болғанда, Худаниң ирадисини чүшинип билип, униң җени арқилиқ тенини башқурған һалда ирадисини әмәлгә ашуруш дегәнликтур».

Бу айәтләргә, болупму 47-айәткә қариғанда, Худаниң нәзиридә йәр йүзидә пәқәт икки «һәқиқий адәм» болуп баққан, дәп байқаймиз. Бу икки адәм болса Адәм атимиз вә Әйса Мәсиһдур. «Һәқиқий адәм» дегән Худаниң толуқ сүрити (образи, ипадиси)дә болған, дегәнликтур. Адәатимиз гуна садир қилғинида «Худаниң сүрәт-образида болуш»тин мәһрум болди — һеч болмиғанда, униңда вә охшашла барлиқ әвлатлиридиму «Худаниң сүрәт-образи» интайин көрүмсиз болуп кәткән еди.

Худаниң «**инсан Мениң сүрәт-образимда болсун**» дегән мәңгүлүк мәхсәт-муддиаси Мәсиһдә, шундақла Униңда «қайта туғулған»лардиму әслигә кәлтүрүлүп әмәлгә ашурулиду. Шуңа Адәатимиз пәқәт өзи үчүн өзидә «роһий һаят»қа егә болған болсиму, Мәсиһ башқилар үчүнму униңға егидур; Униң өлүши, көмүлүши вә өлүмдин тирилишидин кейин У «һаятлиқ бәргүчи Роһ болди». Сиз униңдин һаятқа ериштиңизму?

16:3-4

«**Мән кәлгинимдә, силәр қайси адәмләрни лайиқ көрүп таллисаңлар, мән шуларға тонуштуруш хәтлирини йезип берип мошу сәдиқә-шәпқитиңларни Йерусалимға апирип беришкә әвәтимән. Мениңму беришим мувапиқ көрүлсә, улар маңа һәмраһ болуп бариду**».

Биз башқа йәрләрдә ейтқинимиздәк, расул Павлус һәргиз өзи үчүн пул сорап бақмиған. Амма у һаҗәткә чүшкән башқилар үчүн пул сориған вә сәдиқә топлиған. У мошу йәрдә «**Йерусалимдики кәмбәғәл муқәддәс бәндиләр**» үчүн сәдиқә қилайли дәватиду. Йерусалим әсли ронақ тапқан шәһәр, униңда туруватқанларниң адәттә «илкидә бар» еди, шу йәрдики «муқәддәс бәндиләр» қандақму «кәмбәғәл» болуп қалған?

Оқурмәнләр бәлким Рәб Әйса Өз Муқәддәс Роһини Йерусалимда дәл мошу ишқа ишәш билән күтүватқанларниң вуҗудиға чүшәргәнлиги билән Униң җамаити вуҗудқа кәлгән, дәп әслиши мумкин («Рос.» 1-2-бап). Буниңдин кейин мал-мүлүклүк яки зиминдар болған көп қериндашларниң егиликлирини сетиветип пулларни кәмбәғәлләрни беқиш үчүн ишлитип, Худаниң мөмин бәндилири билән һәммә нәрсилири ортақ болған һалда яшиди; «**Улар мал-мүлүклирини сетип, пулини һәммисигә, һәр кимниң еһтияҗиға қарап тәқсим қилишатти**» («Рос.» 2:44-45). Шүбһисизки, кейинрәк бу пулларниң көп қисми хуш хәвәрни тарқитишқа Йерусалимдин жираққа чиқмақчи болған қериндашларни қоллап-қувәтләш үчүн ишлитилгән еди. Амма бу зор сәдиқә беришләр көп қериндашларниң өзлирини тиҗарәтлиридин яки етизлиридин айрилип һаҗәтмән қилип қойған еди. Шуниң билән бу зор сехийлиқтин қувәтләнгән «хуш хәвәр җакалаш һәрикити»дин бәхит-бәрикәт көргәнләр (йәни әлләр арисида болған етиқатчилар, җүмлидин Коринттики җамаәт) Йерусалимда қалған ака-ука, ача-сиңиллириға җисманий тәрәптә болған қәрзини тонуп йетиши қилишқа лайиқ вә тегишлик иш еди.

Кейин, Рим императори Пәләстингә қаратқан мундақ бир ярлиқни чүшәргәнки, Мәсиһниң намида Худаға ибадәткә жиғилишни (ундақ қилиш императорға чоқунмаслиқ билән баравәр дәп қарилип) «қанунсиз» дәп бекитип, һәр қандақ адәм шундақ сорунда тутулуп қалса мал-бисатлири мусадирә қилинсун, дәп буйрулған. Бундақ иш Йәһудий етиқатчиларниң бешиға көп қетимлап кәлгән («Ибр.» 10:32-34). Шундақ болғанда көп җамаәтләрдин әвәтилгән бу соғат шу күнләрдә техиму муһим болатти. Лекин Павлус вә униң башқа шундақ сәдиқә топлиғучи һәмкарлири ундақ әһвалниң кәлгүсидә чиқидиғанлиғи тоғрилиқ хәвәрсиз болған, әлвәттә. Билгүчи болса һәммә иш үстидин башқурғучи Худадур.

Инжил 8-қисим

«Коринтлиқларға «2»»

(Расул Павлус Коринт шәһиридики жамаәткә язған иккинчи мәктуп)

Кириш сөз

Коринт шәһиридики жамаәтниң қандақ вужудқа кәлгәнлиги тоғрилиқ

Павлусниң Коринттики жамаәткә язған биринчи мәктупидики «кириш сөз»имизни көрүң. Бу иккинчи хәтни Павлус тәхминән миладийә 56- яки 57-жили, Коринтниң шималий тәрипидин үч йүз километр жираққа жайлашқан Македонийә өлкисидин өтиватқан вақтида язған. Хәтни Павлусниң һәмкари расул Титус вә башқа икки қериндаш Коринтқа әпкәлгән (6:16-24). Павлусниң биринчи хетигә охшаш, у ушбу хәтни Коринттики еғир мәсилиләр үстидә болған көп азап вә қайғу ичидә язған.

Оқурмәнләр биринчи хәтни йезиш сәвәвиниң жамаәт ичидә пәйда болған көп мәсилиләрни бир тәрәп қилиш һәмдә уларниң бир нәччә жиддий соаллириға жавап бериш үчүн болғанлиғини әсләйду. Биринчи хәттә, Коринтлиқларниң арисида болған, өз атисиниң аяли билән зина қилидиған, өзини «ишәнгүчи» дәп атиған бир адәм билән қандақ хатиржәм барди-кәлди қилиш тоғрилиқ Павлусниң адәмни санжиғидәк тәнбиһини, шундақла нурғун башқа натоғра ишлар тоғрилиқ агаһландуруш-җекиләшлирини оқуймиз.

Оқурмәнләр үчүн кейинки вақиәләрни чүшәнчимиз бойичә ихчам тәртиптә тизсақ қолайлиқрақ болиду: —

(1) Павлус «биринчи мәктуп»ни язғандин кейин, Коринтта йәнә башқа мәсилиләрниң барлиғи тоғрилиқ хәвәрдар болуп, иккинчи қетим уларниң йениға барди. Биринчи хети бәлким Коринтлиқларниң һәр бир ишлирини техи толуқ һәл қилип кетәлмигән болуши мүмкин. Бу иккинчи қетимлиқ йоқлаш миладийә 55-яки 56-жилида болған; у шу зиярәтни «**азар беридиған йоқлаш**» дәп тәсвирләйду (2:1). Бәлким у уларға қаттиқ тәнбиһ бәргән.

(2) Әшу вақитларда хеләла отқуйруқ бир киши жамаәткә чиққан еди (2:5-8). Униң қилмишлириниң зади немә екәнлигини ениқ билмәймиз; немила болмисун Павлус уларниң қешиға йоқлап барғини билән мошу ишни һәл қилалмиған еди. Коринтлиқлар өзлири униң қилмишлирини көрүп, хаталиғини билип турупму униңға тәнбиһ берип, уни товва қилишқа дәвәт қилиштин баш тартқан; шуңа: —

(3) Павлус шу вақитларда әслидә планлиған үчинчи қетим зиярәтқилиш нийитидин йенип, униң орниға уларға «**еғир азап ичидә қәлбимдики дәрд-әләмдин көп көз яшлиримни төктүргән**» дегән йәнә бир хәтни язған (2:3-4). Шу хәтниң бирәр көчүрүлмисиму бизгә

йәтмигән. Павлус «**дәрд-әләмдин көп көз яшлиримни төктүргән**» әшу хәтни Титус вә йәнә бир қериндашниң қоли арқилиқ йоллайду; шуниң билән бир вақитта икки қериндашни Коринтлиқларни риғбәтләндүрәләйду, дәп үмүт қилатти (12:16-18).

(Шуңа «Коринтлиқларға йезилған иккинчи хәт»ни әмәлийәттә «үчинчи хәт» дейишимизгә тоғра келиду. Йәнә шуни көрсәтмисәк болмайдуки, «Коринтлиқларға (1)»дин илгири, хелә балдур йезилған йәнә бир хетиму болған еди («1Кор.» 5:5ни көрүң).

(4) Титус Македонийә өлкисигә, Павлусниң йениға қайтти вә униңға Коринтлиқлар униң нәсиһитини қобул қилип, қилмиши яман шу адәмгә тәнбиһ берип уни Мәсиһниң йолиға қайтурди, дегән хуш хәвәрни йәткүзди. Амма узун өтмәйла Павлус өзини техиму қаттиқ дәрд-әләмгә салидиған бир хәвәрни аңлиди. Улар арисида Павлусниң тәлимлирини езитқу, униң мәхсәт-муддиалирини һарам, униң расуллуқтики һоқуқини сахта дегән бир нәччә зәһәрхәндә каззап пәйда болған еди. Көп етиқатчилар уларниң алдам халтисиға чүшүшкә башлиған болуши мүмкин. Бу җиддий ишни бир тәрәп қилишни у өзиниң зияритигичә (үчинчи зиярити, 13:2) кечиктүрмәйтти, әлвәттә. Шуниң билән: —

(5) У көз алдимиздики хәтни (Инҗилда «иккинчи хәт» дәп аталған) язди. Буни у йәнә Титус арқилиқ йоллап, Титус билән йәнә икки қериндаш вә бәлким башқиларни биллә әвәтти (8:6, 16-24). Павлус бу қериндашларға йәнә, Коринттики җамаәт Йерусалимдики намрат етиқатчилар үчүн нийәт қилған инъамлирини улардин жиғивелишни һәмдә Йерусалимға апиришни тапилиған еди (8-9-бап). Шуңа, бу «иккинчи» (әмәлийәттә үчинчи) хәтни йезишниң асаслиқ сәвәплири төвәндики төрт нуқтида көрүлиду: —

(1) Титус Павлусни хәвәрләндүргәндәк, Коринттики җамаәт униң «дәрд-әләмдин язған» хетидики сөзлиригә әстайидил көңүл қоюп униң нәсиһитини қобул қилип, һелиқи отқуйруқ адәмгә тәнбиһ берип униңға қаттиқ несиһәт қилған еди. Нәтиҗидә бу адәм товва қилған. Шуңа улар Павлусниң «дәрд-әләмлик» хетини қобул қилип, униң вә Титусниң җекиләшлиригә бойсунған, һәмдә гуна садир қилған киши товва қилған еди. Павлус бу ишларға хошаллиғини билдүрмәкчи болуп, ушбу хәтни язиду. Павлусниң дәвитигә қулақ селип улар мошу кишини җамаәттин чиқиривәткән еди; Павлус һазир уларни товва қилған кишини җамаәткә қайтидин қобул қилишқа, шундақла униңға тәсәлли беришкә дәвәт қилиду (2:1-11). 7:8-16ниму көрүң.

(Бәзи алимларниң пикричә Павлусниң иккинчи хетидә тилға елинған «товва қилған адәм» биринчи хетидә (5-бапта) тилға елинған «җамаәттин чиқирилиш керәк болған» «**өз атисиниң аяли билән зина қилидиған»** дегән кишигә охшаш адәм болиду, дәйду. Лекин әшу киши «**әтлири һалак қилинсун дәп Шәйтанниң илкигә тапшурулған**». Биз уни шуниңдин узун өтмәйла өлгән, дәп қараймиз. Биринчи хәттә тилған елинған «**әтлири һалак қилинсун дәп Шәйтанниң илкигә тапшурулған**» киши «иккинчи хети»дә тилға елинған «товва қилған» кишиниң өзидур, дегәнниң мүмкинчилиги бар десәкму, иккисиниң бәзи тәпсилатлири бир-биригә анчә мас кәлмәйду. Мәсилән, иккинчи кишиниң башқиларға «**зиян-зәхмәт йәткүзгүчи киши**» екәнлиги баян қилинған (7:12).

(2) Мәсиһ Әйса асманға көтирилип, Муқәддәс Роһ уларниң вуҗудиға чүшкинидин кейин, Йерусалимдики җамаәтниң очуқ қоллуғи вә көкси-қарниниң кәңлиги билән, расуллар һәм башқа қериндашларға көп сәпәр қилип хуш хәвәрни тарқитиш пурсити яритип берилгән еди. Амма бу сехилиғи түпәйлидин һәмдә учриған бәзи еғир

зиянкәшликләр түпәйлидин Йерусалимдики җамаәттикиләрниң көпи интайин намрат һалға чүшүп қалған еди. Шуниң билән бир вақитта бу қәдирлик қериндашларниң бәзилири (Йәһудий «милләтчилик»иниң тәсири астида өскәнлигидин): — «таипиләр (Йәһудий әмәсләр) зади ниҗат тапалмайду» һәтта «Худа уларға ниҗаттинму тетишқа йол қоймайду» дәп ойлап қелишқан еди. Павлус пурсәтни қолдин бәрмәй, сәпәрлиридә йоқлиған «таипиләр» (яки «ят әлликләр»)дин тәркиб тапқан җамаәтләрдин, Йәһудий қериндашлиримизға ярдәм қолимизни сунәйли дәп өтүнүшкә вә җекиләшкә башлиди. Шу йол билән улар пәқәт Йәһудий қериндашларниң һаҗитидин чиқипла қалмай, бәлки йәнә Йәһудий қериндашлар өз көзлири билән өзлириниң дәл «Худаниң меһир-шәпқитини тониялиши қәтъий мүмкин әмәс» дәп гуманланған ят әлликләрниң күчлүк муһәббитини көрәләйдиған болиду. Шуниң билән барлиқ җамаәтләр арисида Худаниң адәмләрни бирләштүргүчи муһәббити техиму күчийду. Ушбу хәттин бир жил илгири, Коринттики җамаәттикиләр қизғинлиқ билән сәдиқә топлаймиз дегән нийәтни билдүргән еди. Шуңа Павлус бу хәттә, силәр нийитиңларға әмәл қилип, топлимақчи болған сәдиқини Йерусалимға апиришқа тәйярлаңлар, дәп җекиләйду (8-9-бап).

(3) Худаниң бәзи қәдирлик мөмин бәндилириниң бир чатиқи түзүтүлсә, йәнә бир чатақ пәйда болидиған охшайду. Коринттики җамаәттикиләр шундақ болған болса керәк. Коринтлиқлар Павлусниң биринчи хетидики һәм кейинки «дәрд-әләмлик» хетидики җекиләшлирини қобул қилғини билән, узун өтмәйла улар арисида өзлирини болса «расуллар», Павлусни болса, «расул әмәс» дәп җакалайдиған бир нәччә ибраний каззап (җамаәтниң өзидин чиққанму, яки сирттин кәлгәнму, билмәймиз) пәйда болған еди. Бәзилири, Павлусни тайини йоқ, «Мана бизни йоқлаймән дәп вәдә қилғини билән йенимизға кәлмиди, бәлким бизләр (һәқиқий расуллар!)дин қорқуп кәткәнду!» дейишип кәткән еди. Павлус бу хәттә, әмәлийәттә йениңларға техичә кәлмигинимниң сәвәви, силәрни аяп, мән барғичә өзәңларға өз илләтлириңларни түзәткидәк вақит берәй дедим, дәйду. Бу аталмиш «расуллар»ниң бәзилири: «расулларниң җамаәттин қувәтлинишигә һоқуқи бар» дәп җамаәтни қистап пул үндүрмәктә еди, шундақла «Мана, Павлус вә Барнабас һәқиқий расул әмәс, чүнки улар ундақ қилмиди!» дәп билҗирлимақта еди. Йәнә бәзилири һәтта Павлусни кишиләрниң көзлирини бояп «Йерусалимдикиләр үчүн топлиған сәдиқә»ни өзиниң қиливалмақчи болди, дегән еди. Павлус хәтниң бир нәччә йеридә, болупму 10-12-бапларда бу сесиқ сәпсәтичиликләрни вә бу сахта расулларниң махтинишлирини паш қилиду. У һәтта Коринттикиләргә ят адәм болуп қалғандәк улардин өзини қобул қилишни өтүниду (7:2-3). Амма шу гәвдиликки, Павлус бу ишлар тоғрилиқ муһим тәнбиһи вә әйипләшлирини хәтниң ахириға қалдуриду; демәк, у авал Коринтлиқларниң бурунқи хәтлиригә болған яхши инкасини толуқ муәййәнләштүргән вә ярдәм қолини айимиғанлиғини тәриплигәндин кейин шу ишлар тоғрилиқ тәнбиһ берип әйипләйду.

(4) Улар биринчи хетигә һәм «дәрд-әләмлик» хетигә қулақ селип ишларни қизғинлиқ билән түзүткәндәк болған болсиму (7:11), Павлуста улар кона адәт-қилмишлириға йенип кетәрму дәйдиған еғир тәшвиш бар еди (12:19-13:10). Униң барлиқ хәтлиридә җекилигинидәк, у һәр бир пурсәттин пайдилинип етиқатчиларни алға бесип пак-муқәддәслик һәм муһәббәтниң һәр тәрәптики камалитигә интилишкә дәвәт қилиду. Дәрвәқә, Муқәддәс Роһта изчил үгинишкә вә Худани техиму чоңқур тонушқа интилишниң өзи биз қазанған роһий һәқиқәтләр вә мевиләрни қолдин бәрмәсликниң бирдин-бир йолидин ибарәттур.

Павлусниң уларға язған биринчи хети тоғрилиқ сөзлиримиз иккинчи хетигә охшашла мас келиду: —

«Павлусниң шунчә көп мәсилилири болған бундақ бир җамаәткә хәт йезишиға мәҗбур болғанлиғидин Худаға миннәтдар болушимизға тоғра келиду. Чүнки униң бәргән җаваплири бизниң (мәйли өз шәхсийитимизниң болсун, җаһанда болған җамаәтләрниң болсун) өзимизниң нурғун бүгүнки қийинчилиқлиримиз вә мәсилилиримиздин азат қилиниш йолини тепишимизға йетәклигүчи болиду».

Бәлким оқурмәнләрниң есидә барки, Тәврат дәвридә Аюп пәйғәмбәр азап тартқан күнләрдә үч достиниң уни сәвәпсиз, асассиз тәнқит қилишлири Аюптин өзиниң Худа билән чоңқур мунасивәттә бағланған ич-бағридики сирларни ашкарилайдиған җавапларни чиқириду. Шуниңға охшаш, Коринттики җамаәттә Павлусни виҗдансиз, принсипсиз тәнқит қилғучилар болмиған болса, ушбу хәт болмайтти, шундақла биз Худаниң инсанниң қәлбидә һасил қилалайдиған муһәббәтниң шунчә чоңқур йәрлири вә сирлиридин хәвәрсиз қалаттуқ. Амма бу әҗайип хети арқилиқ Павлусниң қәлбидә ашкариланған, өзидә турған муһәббәтниң бу сирлирини көрәләйдиған болдуқ.

Йәнә шуни қайтилаймизки, хәттә «баплар» вә «айәтләр»ниң болуши, оқурмән ишәнгүчиләргә қолайлиқ яритиш үчүн көчүргүчиләр тәрипидин қошулған болуп, әсли хәтниң бир қисми әмәс еди. Павлус оқурмәнләрни бу хәтни (бир пүтүн һалда) бирақла оқусун дәп язған еди.

«Қошумчә сөз»имиздә биз бәзи қийин айәтләр вә расул көз алдимизға кәлтүргән мәлум бир нәччә һәқиқәт үстидә, шундақла һазирқи заманимизда буларни қандақ тәтбиқлашқа болидиғанлиғи үстидә тохтилимиз.

Хәт (чоңқур муһәббәт-қизғинлиқ билән йезилған башқа көп хәтләрдәк) рәтлик һалда бөләкләргә бөлүнмигәчкә, мәзмунлирини биз пәқәт тәхминий һалда төвәндикидәк ихчамлалаймиз: —

Мәзмун: —

1:1-11	Салам-дуалар;
1:12-7-бап	Павлус билән Коринттики җамаәтниң мунасивити; Павлусниң илгәрки хетиниң тәсири; «хуш хәвәр»ниң «Мусаға чүширилгән қанун»дин һәр тәрәплимилик үстүнлүги; «хуш хәвәр»ниң хизмәткарлириниң хизмәтни қандақ жүргүзүши керәклиги;
8-9--баплар	Йерусалимдики намрат етиқатчилар үчүн сәдиқә топлаш;
10-бап—13:10	Сахта расуллар һәм һәқиқий расуллар;
13:11-13	Ахирқи тиләкләр

Коринтлиқларға «2»

Расул Павлус Коринт шәһиридики җамаәткә язған иккинчи мәктуп

1 [1] Худаниң ирадиси билән бекитилгән, Мәсиһ Әйсаниң расули мәнки Павлус вә
қериндаш болған Тимотийдин Коринт шәһиридә туруватқан, Худаниң җамаитигә вә
шуниңдәк пүткүл Ахая өлкисидики барлиқ муқәддәс бәндиләргә салам! 2 Атимиз Худа
һәм Рәб Әйса Мәсиһтин силәргә меһир-шәпқәт вә хатирҗәмлик болғай!
3 Рәббимиз Әйса Мәсиһниң Атиси, рәһимдиллиқларниң егиси Ата, барлиқ риғбәт-тәсәл-
линиң Егиси болған Худаға тәшәккүр-мәдһийә оқулғай! 4 Биз учриған һәр қандақ җа-
па-мушәққәттә У бизгә риғбәт-тәсәлли бериватиду, шуниң билән биз Худа тәрипи-
дин риғбәтләндүрүлгән болуп У йәткүзгән риғбәт-тәсәлли билән һәр қандақ башқа
җапа-мушәққәткә учриғанларға риғбәт-тәсәлли берәләйдиған болдуқ. 5 Чүнки, Мәсиһниң
азап-оқубәтлири биз тәрәпкә ешип ташқандәк, Мәсиһ арқилиқ болған риғбәт-тәсәллимиз-
му ешип ташиду. 6-7 Амма биз җапа-мушәққәттә қалсақму бу силәрниң риғбәт-тәсәлли вә
ниҗат тепишиңлар үчүн болиду; булар силәрниң биз тартқан азап-оқубәтләргә охшаш
азап-оқубәтләргә чидишиңлар билән силәрдиму һасил қилиниду; биз риғбәт-тәсәлли
тапсақму у силәрниң риғбәт-тәсәллириңлар вә ниҗатиңлар үчүн болиду; шуңа бизниң
силәргә бағлиған үмүтүмиз мустәһкәмдур; чүнки силәр азап-оқубәтләрдин ортақ неси-
вилик болсаңлар, охшашла риғбәт-тәсәллидин ортақ несивилик болисиләр дәп били-
миз. 8 Чүнки, и қериндашлар, силәрниң Асияда дуч кәлгән җапа-мушәққәттин хәвәрсиз
җүрүшүңларни халимаймиз; у вақитларда биз чидиғусиз еғир бесимға дуч кәлдуқ, һәтта
һаятниң өзидин үмүт үзгидәк болған едуқ. 9 Амма өзимизгә әмәс, бәлки өлгәнләрни тирил-
дүргүчи Худаға тайинишимиз үчүн қәлбимиздә өлүмгә мәһкүм қилинғандәк җүрәттуқ.
10 У бизни бундақ дәһшәтлик бир өлүмдин қутқузған вә һазир қутқузмақта, вә бизни йәни-
ла қутқузиду, дәп униңға үмүт бағлидуқ; 11 силәрму буниңда һәм биз үчүн дуа-тилавәтләр
билән мәдәт бериватисиләр; шундақ қилип талай адәмләрниң вастиси арқилиқ бизгә көр-
ситилгән илтипат түпәйлидин талай адәмләр Худаға рәхмәтләр ейтидиған болиду.

1:1 Фил. 1:1.
1:2 Рим. 1:7; 1Кор. 1:3; Әф. 1:2; 1Пет. 1:2.
1:3 Әф. 1:3; 1Пет. 1:3.
1:4 2Кор. 7:6.
1:5 **«Мәсиһниң азап-оқубәтлири биз тәрәпкә ешип ташқандәк, Мәсиһ арқилиқ болған риғбәт-тәсәллимизму ешип ташиду»** — «Мәсиһниң азап-оқубәтлири» болса бәлким Павлус вә бурадәрлириниң Мәсиһкә бағланғанлиғи түпәйлидин учриған зиянкәшликни көрситиду. Амма Павлус бу ишларни Худадин кәлгән, бир хил имтияз вә бәрикәт сүпитидә қарайду. «Филиппилиқларға» болған «қошумчә сөз»имиздә «Мәсиһниң азаплириға болған сирдаш-һәмдәмлик» тоғрилиқ сөзимизниму көрүң.
1:5 Зәб. 33:20; 93:19.
1:6-7 **«Амма биз җапа-мушәққәттә қалсақму бу силәрниң риғбәт-тәсәлли вә ниҗат тепишиңлар үчүн болиду; булар силәрниң биз тартқан азап-оқубәтләргә охшаш азап-оқубәтләргә чидишиңлар билән силәрдиму һасил қилиниду»** — расул Павлус һәрдайим өзи тартқан азап-оқубәтләр башқиларда тәсәлли-риғбәт вә ниҗат һасил қилиду, дәп қарайду. Шуниң билән у дайим азап-оқубәтләрни бир хил бәхит вә имтияз сүпитидә разилиқ билән қобул қилатти. «Филиппилиқларға» болған «қошумчә сөз»имиздә «Мәсиһниң азаплириға болған сирдаш-һәмдәмлик» тоғрилиқ сөзимизниму көрүң. **«биз риғбәт-тәсәлли тапсақму у силәрниң риғбәт-тәсәллириңлар вә ниҗатиңлар үчүн болиду»** — мошу сөзләр бәзи кона көчүрмиләрдә тепилмайду. **«шуңа бизниң силәргә бағлиған үмүтүмиз мустәһкәмдур»** — расул, Коринттики қериндашлирим азап-оқубәтни көрсила, бәлким етиқаттин таниду, дегән әнсирәштин халий болдум, демәкчи.
1:6-7 2Кор. 4:17.
1:8 Рос. 19:23.
1:9 **«Амма өзимизгә әмәс,...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Дәрвәқә, өзимизгә әмәс...».
1:9 Йәр. 17:5, 7.
1:10 1Кор. 15:31.
1:11 Рим. 15:30; 2Кор. 4:15; Фил. 1:19.

Павлусниң зиярәтни кәйнигә сүрүши

[12] Чүнки пәхримиз, йәни виждանимизниң гувалиғи шуки, Худаниң алдида сап нийәтләр вә сәмимийлик билән (инсаний парасәт билән әмәс, бәлки Худаниң меһир-шәпқити билән) биз бу дунияға нисбәтән вә болупму силәргә нисбәтән өзимизни тутувалидиған болдуқ. [13-14] Чүнки силәргә язғинимиз оқуялайдиған вә тонуп йетәләйдиғандин башқа һеч нәрсә әмәс; лекин мән силәрниң бизни қисмән тонуп йәткиниңлар бойичә Рәб Әйсаниң күнидә силәр бизниң пәхримиз болидиғиниңлардәк бизләрниму силәрниң пәхриңлар болиду дәп бизни толуқ тонуп йетишиңларни үмүт қилимән. [15] Шуниң
билән мошундақ ишәштә болуп мән әслидә иккинчи қетим силәргә меһир-шәпқәтни йәткүзүшкә авал силәрниң қешиңларға бармақчидим; [16] йәни, қешиңлардин Македонийәгә өтүп, андин Македонийәдин йәнә қешиңларға келишни, шундақла силәр тәрипиңлардин Йәһудийә өлкисигә узитилишимни үмүт қилған едим. [17] Мәндә шундақ
нийәт болғанда, мән уни йениклик билән қарар қилғанму? Мән нийәт қилғанда, мәндә «әтлик» кишиләрдикидәк: бирдәм «бәрһәқ, бәрһәқ» вә бирдәм «яқ, яқ» дейиш барму? [18] Амма Өз сөзидә турғинидәк, бизниң силәргә ейтқан сөзимиз бирдәм «бәрһәқ» вә
бирдәм «яқ» болмайду; [19] Чүнки биз (мән вә Силванус вә Тимотий)ниң араңларда жакалиқинимиз — Худаниң Оғли, Әйса Мәсиһ, бирдәм «бәрһәқ» вә бирдәм «яқ» әмәстур; бәлки Униңда «бәрһәқ»ла бардур. [20] Чүнки Худаниң қанчилик вәдилири болушидин
қәтъинәзәр, улар Униңда «бәрһәқ»тур, вә биз арқилиқ Униңдиму Худаға шан-шәрәп кәлтүридиған «Амин» бардур. [21] Әнди бизләрни силәр билән биллә Мәсиһдә чиң турғузғучи болғини һәм бизни мәсиһлигини болса Худадур. [22] У йәнә үстимизгә мөһүр бесип, қәлбимизгә Өз Роһини «капаләт» болушқа ата қилди.

1:13-14 «Чүнки силәргә язғинимиз оқуялайдиған вә тонуп йетәләйдиғандин башқа һеч нәрсә әмәс; лекин мән силәрниң бизни қисмән тонуп йәткиниңлар бойичә Рәб Әйсаниң күнидә силәр бизниң пәхримиз болидиғиниңлардәк бизләрниму силәрниң пәхриңлар болиду дәп бизни толуқ тонуп йетишиңларни үмүт қилимән» — Коринтлиқларниң көпинчисиниң Павлус вә Тимотийни чүшәнмигән йәрлири тола еди. Мошу йәрдә Павлус өзиниң «улардин мустәқил» тәкәббур адәм әмәслигини уларға көрситип риғбәтләндүриду. Павлус өзини уларниң дуа-тилавәтлиригә еһтияжлиқ, дәйду *(12)*. Шуңа «Рәб Әйсаниң күни» *(дунияға қайтиш күни)*дә уларниң Павлус һәм Тимотийда болған төһписи көрүлиду *(демәк, шу күнидә «бизләрму силәрниң пәхириңлар болимиз»)*.
1:15 «авал силәрниң қешиңларға бармақчидим» — «авал» бәлким «Македонияға бериштин авал» дегән мәнада *(16-айәт, «1Кор.» 16:5-6, «2Кор.» 2:12ни көрүң)*.
1:15 1Кор. 16:5.
1:17 «Мәндә шундақ нийәт болғанда, мән уни йеникլик билән қарар қилғанму?» — Павлусниң бу ой-нийити әмәлгә ашурулмиған еди. Шуңа Коринтлиқларниң бәзилири уни «тутами йоқ адәм» дәп әйипләйтти. **«мән нийәт қилғанда, мәндә «әтлик» кишиләрдикидәк: бирдәм «бәрһәқ, бәрһәқ» вә бирдәм «яқ, яқ» дейиш барму?»** — ««әтлик» кишиләрдикидәк» дегән немә мәнаси? «Әтлик» болса инсанларниң адәттә ишәшлик әмәслигини, уларға таянмаслиқ керәклигини, уларниң қарғуларчә иш қилидиғанлиғини көрситиду. «Римлиқларға»дики «әт» тоғрилиқ «кириш сөз»имизни көрүң.
1:18 Мат. 5:37; Яқ. 5:12.
1:19 «Силванус» — шүбһисизки, Инҗилдики башқа йәрләрдә «Силас» шәклидә учрайду *(мәсилән, «Рос.» 18:5)*.
1:20 «Чүнки Худаниң қанчилик вәдилири болушидин қәтъинәзәр, улар Униңда «бәрһәқ»тур, вә биз арқилиқ Униңдиму Худаға шан-шәрәп кәлтүридиған «Амин» бардур» — «Амин» дегән сөз дуаға, мәлум арзу-тиләккә яки мәлум вәз-тәлимгә «Шундақ болғай, Худайим!», «Қошулдум!» дегән мәнани билдүриду.
1:21 «бизләрни силәр билән биллә Мәсиһдә чиң турғузғучи болғини һәм бизни мәсиһлигини болса Худадур» — «мәсиһлиниш» яки «мәсиһ қилиниш»ниң умумий мәнасини чүшиниш үчүн Тәврат «Йәш.» 61:1дики изаһатни вә «Тәбирләр»ниму көрүң. Рәб Әйса Мәсиһ хизмитини ада қилиш үчүн Муқәддәс Роһ билән «мәсиһ қилинип» күчәйтилгәндәк, һәр бир етиқатчи охшашла Муқәддәс Роһни қобул қилғинида, Худа бизгә тапшурған хизмәтни ада қилиш үчүн Униң Роһи *(Муқәддәс Роһ)* биләнму «мәсиһ қилиниду», шундақла Роһта күчәйтилгән болиду.
1:22 «У йәнә үстимизгә мөһүр бесип...» — *(Муқәддәс Роһ билән)* «мөһүр бесиш» тоғрилиқ «Әфәсуслуқларға»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң. Муқәддәс Роһниң Өзи Худаниң Өзигә тәвә болған адәмлириниң үстигә: «Мениңкидур» дәп басқан егидарчилиқ мөһүридур. **«қәлбимизгә Өз Роһини «капаләт» болушқа ата қилди»** — «Өз Роһи» грек тилида пәқәт «Роһ» билән ипадилиниду. «Капаләт» тоғрилиқ: — бу айәт төвәндики һәқиқәтләрни көрситиду: —
–*(1)* ишәнгүчиләрниң «толуқ мирас»ни егиливалғичә, Муқәддәс Роһ һәр бир ишәнгән адәмниң қәлбидә туруп униңға бу мирасини тетитип, вуҗудида мирасниң һәқиқәт екәнлигини испатлап бериду.
–*(2)* йәнә келип, Муқәддәс Роһниң ишәнгүчиниң қәлбидә турғанлиғиниң өзи униң кәлгүсидә бу мирасқа чоқум еришидиғанлиғиға Худаниң Өз капалитидур.
1:22 Рим. 8:16; 2Кор. 5:5; Әф. 1:13; 4:30.

Расул Павлусниң уларни йоқлап беришини кечиктүргәнлигиниң сәвәви

23 Амма Худани өз жениимға гувачи болушқа чақириманки, Коринтқа техи бармиған-
лиғимниң сәвәви көңлуңларни аяш үчүн еди. 24 Биз һәргиз иман-етиқатиңлар үстигә
һөкүм сүргүчиләр әмәсмиз, бәлки силәрниң шат-хурамлиғиңларни ашурушқа силәргә
һәмкарлашқучилармиз; чүнки силәр етиқат арқилиқла мәзмут турисиләр.

2 1 Лекин мән ичимдә, қешиңларға барсам йәнә азар елип бармаймән дегән қарарға
кәлдим. 2 Чүнки әгәр мән силәргә азар бәрсәм, мениң түпәйлимдин азар йегәнләрдин
башқа қайсибири мени шатландуралисун? 3 Мән әсли мени шатландуруши тегишлик
болғанлардин әксичә азар йәп қалмай дегән мәхсәттә шу хәтни яздим; чүнки мениң
шатлиғим силәр һәммиңларниңму шатлиғидур дәп силәр һәммиңларға ишәш бағлидим.
4 Чүнки әслидә өзүм еғир азап ичидә қәлбимдики дәрд-әләмдин көп көз яшлиримни
төккүзүп туруп силәргә шу хәтни язған едим; мәхситим силәргә азар бериш әмәс, бәлки
силәргә чоңқур бағланған, ешип ташқан муһәббитимни билишиңлар үчүн еди.

Гунакарни қайтидин қобул қилиш

5 Амма бирәрси азар йәткүзгән болса, униң азар йәткүзгини мән әмәс дәймән, у бәлки
мәлум дәрижидә (бу ишни зиядә еғир қилғум йоқ) һәммиңларға азар йәткүзди. 6 Бундақ
адәмниң көпинчиңлар тәрипидин тәнбиһләнгини йетәрликтур; 7 Шуңа һазир әксичә,
силәр униңға меһир-шәпқәт көрситип риғбәт-тәсәлли беришиңларға тоғра келиду;
болмиса бундақ бир киши бәлким ғайәт зор дәрд-әләмдин өзини йоқитишиму мүм-
кин. 8 Шуңа мән силәргә униңға муһәббитиңларни испатлишиңларни җекиләймән. 9 Шу
хетимни йәнә бир мәхсәттә, йәни силәрниң һәммә ишларда итаәтмән яки итаәтмән
әмәслигиңларни синап билишим үчүн яздим. 10 Лекин силәр қайсибирини мәлум иш
үчүн кәчүрүм қилған болсаңлар, мәнму һәм уни шундақ қилған болимән; мәнму мәлум
бир ишни кәчүрүм қилғинимда (бирәр ишни кәчүрүм қилған болсам), мән силәрни дәп
Мәсиһниң һозурида шундақ қилдим. 11 Шуниң билән Шәйтан биздин һеч үстүнлүккә
еришәлмәйду; чүнки биз униң һейлә-микирлиридин бехәвәр әмәсмиз.
12 Әнди Мәсиһниң хуш хәвирини җакалашқа Троас шәһиригә кәлгинимдә вә шундақла Рәб

1:23 Рим. 1:9; 9:1; 2Кор. 11:31; Гал. 1:20; Фил. 1:8; 1Тес. 2:5; 1Тим. 5:21; 2Тим. 4:1.
1:24 1Пет. 5:3.
2:1 «лекин мән ичимдә, қешиңларға барсам йәнә азар елип бармаймән дегән қарарға кәлдим» — бу җүмлидин көримизки, Павлусниң иккинчи қетим уларниң йениға бериши иккила тәрәпкә еғир, азарлиқ иш еди. «Ичимдә ... қарарға кәлдим» дегән сөз бәлким пәқәт уларни дәп әмәс, бәлким «өзүмгиму азаплиқ болмисун» дәп шундақ қарар қилдим, дәп пуритиду.
2:3 «Мән әсли мени шатландуруши тегишлик болғанлардин әксичә азар йәп қалмай дегән мәхсәттә ушбу хәтни яздим» — «шу хәт» болса «кириш сөз»имиздә ейтқинимиздәк, «Коринтлиқларға *(1)*» әмәс, бәлки униңдин кейинки йәнә бир хәтни көрситиду.
2:3 2Кор. 8:22; Гал. 5:10.
2:6 «Бундақ адәмниң көпинчиңлар тәрипидин тәнбиһләнгини йетәрликтур» — бәзи алимлар «бундақ адәм»ни Павлус биринчи хетидә алаһидә әйиплигән киши *(«1Кор.» 5-бап)* дәп қарайду. Бизниңчә болса у кейинки, көп адәмләргә «азар бәргән», «зиян-зәхмәт қилғучи» йәнә бир киши еди *(7:12 вә «кириш сөз»имизниму көрүң)*.
2:6 1Кор. 5:3.
2:9 «Шу хетимни йәнә бир мәхсәттә, йәни силәрниң һәммә ишларда итаәтмән яки итаәтмән әмәслигиңларни синап билишим үчүн яздим» — «һәммә ишларда итаәтмән яки итаәтмән әмәслигиңлар»: Павлус уларниң өзигә итаәтмән болуши әмәс, бәлки Худаниң униң арқилиқ кәлгән сөзигә итаәтмән болушини халайтти, әлвәттә.
2:10 «мәнму мәлум бир ишни кәчүрүм қилғинимда ... мән силәрни дәп Мәсиһниң һозурида шундақ қилдим» — «Мәсиһниң һозурида»: башқа бир хил тәрҗимиси «Мәсиһниң вуҗудида» яки «Мәсиһниң шәхсийитидә» *(демәк, Мәсиһниң орнида яки Мәсиһниң намида)*. Буниң вә тәрҗимимизниң мәнаси арисида чоң пәриқ йоқ.
2:11 «Шуниң билән Шәйтан биздин һеч үстүнлүккә еришәлмәйду; чүнки биз униң һейлә-микирлиридин бехәвәр әмәсмиз» — бу айәт тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

тәрипидин пурсәт ишиги маңа ечилғини билән, [13] қериндишим Титусни тапалмиғиним
түпәйлидин роһум арам тапмиди; шуниң билән мән шу йәрдикиләр билән хошлишип,
Македонийәгә сәпәр алдим. [14] Амма бизни Мәсиһдә һемишә тәнтәнә билән ғалипанә
башлайдиған, биз арқилиқ һәр йәрдә Өзигә дост тартқучи хушпурақни чачқучи Худаға
тәшәккүр! [15] Чүнки биз Худаға йәткүзүлүватқан Мәсиһниң хушпурiғидурмиз, һәм
қутқузулуватқанлар арисида һәм һалакәткә кетиватқанлар арисида шундақмиз; [16] кей-
инкиләргә өлүмгә болған өлүмниң пуриғи, алдинқиларға һаятлиққа болған һаятлиқниң
пуриғидурмиз; әнди мошундақ ишларниң һөддисидин ким чиқалайду? [17] Чүнки биз көп
кишиләрниң қилғинидәк Худаниң калам-сөзини сода-сетиқ иши қилмаймиз; әксичә биз
сәмимийлик билән Худа алдида Худадин әвәтилгәнләр сүпитидә Мәсиһдә сөзләймиз.

Йеңи әһдиниң хизмәткарлири

3 [1] Биз йәнә өзимизни тәвсийә қилғили туруватамдуқ? Яки башқа бәзиләргә керәк
болғандәк, силәргә йезилған яки силәр язған тәвсийинамиләр бизгә керәкму? [2] Силәр
өзүңлар бизниң тәвсийинамимиздурсиләр, қәлбимиздә пүтүлгән, һәр инсанға тонуш
болған вә оқулидиған. [3] Силәрниң биз тәрипимиздин пәрвиш қилинған, Мәсиһниң
мәктупи екәнлигиңлар аян болди (бу мәктуп сияһ билән әмәс, бәлки тирик Худаниң
Роһи билән йезилған; таш тахтайларға әмәс, бәлки қәлбниң әтлик тахтайлириға
пүтүклүктур). [4] Әнди бизниң Мәсиһ арқилиқ Худаға қарайдиған шунчә зор ишәшимиз
бар; [5] өзимизни бирәрнәрсини қилғидәк иқтидаримиз бар дәп чағлиғинимиз йоқтур;
иқтидарлиғимиз болса бәлки Худадиндур.
[6] У бизни йеңи әһдиниң хизмәткарлири болушқа иқтидарлиқ қилди; бу әһдә пүтүклүк
сөз-җүмлиләргә әмәс, бәлки Роһқа асасланған. Чүнки пүтүклүк сөз-җүмлиләр адәм-

---

2:12 **«шундақла Рәб тәрипидин пурсәт ишиги маңа ечилғини билән...»** — грек тилида «шундақла Рәбдә пурсәт ишиги маңа ечилғини билән...».

2:12 Рос. 16:8.

2:13 **«қериндишим Титусни тапалмиғиним түпәйлидин роһум арам тапмиди; шуниң билән мән шу йәрдикиләр билән хошлишип, Македонийәгә сәпәр алдим»** — зор мүмкинчилиги барки, Титус Коринттики қериндашларниң хәвирини елип кәлмәкчи болған, лекин техи Троасқа кәлмигәнлиги үчүн, Коринтлиқларниң ғемини йәватқан Павлус Троаста турғинида көңли арам тапмиди. Гәрчә хуш хәвәрни җакалашқа «пурсәт ишиги ечилған» болсиму, у униңдин *(вақтинчә)* пайдиланмай Коринтлиқларниң хәвирини биливелиш үчүн Титусни издәп у йәрдин кәтти. Бир жилдин кейинму Троастики бу «пурсәт ишиги» техи очуқ турған болса керәк *(«Рос.» 20:6)*.

2:14 **«Амма бизни Мәсиһдә һемишә тәнтәнә билән ғалипанә башлайдиған... Худаға тәшәккүр!»** — «ғалипанә башлайдиған» грек тилидики бу сөз адәттә сәрдар яки падиша зәпәр қучқан қошунини шәрәплик, тәнтәнилик җүрүштә өз жутиға башлайдиғанлиғини ипадиләйду.

2:14 Кол. 1:27.

2:16 **«кейинкиләргә өлүмгә болған өлүмниң пуриғи, алдинқиларға һаятлиққа болған һаятлиқниң пуриғидурмиз»** — буниң мәнаси бәлким шундақки: — «һалакәткә кетиватқанлар» болса, «роһий өлүм»дә туриду; уларниң шу хәтәрлик әһвалини Худаниң адәмлири уларға пуритиду; мәңгүлүк һаятлиқни тепиватқанларға болса, Худаниң адәмлири уларға мәңгүлүк һаятниң хушбуйини, һәқиқәт екәнлигини өзиниң һаят-турмуши арқилиқ пуритип билдүриду.

2:16 Луқа 2:34.

3:1 2Кор. 5:12; 10:8.

3:2 **«Силәр өзүңлар бизниң тәвсийинамимиздурсиләр, қәлбимиздә пүтүлгән, һәр инсанға тонуш болған вә оқулидиған»** — демәк, Коринттики етиқатчиларниң ниҗатни йеңи қобул қилған вақтида мутләқ өзгәртилгән йеңи җүрүш-турушлири Павлусниң әҗриниң һәр адәмгә көрүнәрлик болған мевиси, униң һәқиқий расул екәнлигигә испат еди.

3:3 **«Силәрниң биз тәрипимиздин пәрвиш қилинған, Мәсиһниң мәктупи екәнлигиңлар»** — «пәрвиш қилинған» яки «йәткүзүлидиған, йолланған». грек тилида «көйүнүп бекилған» яки «хизмити қилинған». **«бу мәктуп сияһ билән әмәс, бәлки тирик Худаниң Роһи билән йезилған; таш тахтайларға әмәс, бәлки қәлбниң әтлик тахтайлириға пүтүклүктур»** — оқурмәнләрниң есидә барки, Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун «таш тахталар»ға пүтүклүк еди. Мошу йәрдики «әтлик» сәлбий мәнада әмәс, бәлким «юмшақ, қаттиқ болмиған», «таш»ниң әксини билдүриду.

3:3 Мис. 24:12; 34:1; Йәр. 31:33; Әз. 11:19; 36:26; Ибр. 8:10.

ни өлтүриду; лекин Роһ болса адәмгә һаят кәлтүриду. [7] Амма сөз-җүмлиләр билән ташларға оюлған, өлүм кәлтүридиған хизмәт шан-шәрәп билән болған вә шундақла Исраиллар Мусаниң йүзидә җулаланған шан-шәрәптин йүзигә көзлирини тикип қаралмиған йәрдә (гәрчә шу шан-шәрәп һазир әмәлдин қалдурулған болсиму), [8] Роһ билән жүргүзүлидиған хизмәт техиму шан-шәрәплик болмамду? [9] Чүнки адәмниң гунайини бекитидиған хизмәт шәрәплик болған йәрдә, инсанни һәққаний қилидиған хизмәтниң шәриви техиму ешип ташмамду!? [10] Чүнки әслидә шан-шәрәплик болған ишниң һазирқи ғайәт зор шан-шәрәплик ишниң алдида һеч қандақ шан-шәрәпликлиги йоқтур; [11] чүнки әмәлдин қалдурулған иш әслидә шан-шәрәп билән кәлтүрүлгән йәрдә, һазир орнини басқан иш техиму шан-шәрәплик болиду. [12] Биздә шунчә зор шундақ бир үмүт болған екән, биз толиму жүрәклик болимиз. [13] Биз Исраилларни әмәлдин қалдурулидиған әһдиниң парлақ нуриға көзини тикип қарашниң ақивитигә учрап кәтмисун дәп йүзигә чүмпәрдә тартивалған Мусаға охшимаймиз. [14] Амма уларниң ой-көңүллири қадақлашқан еди; чүнки бүгүнгә қәдәр кона әһдини оқуғинида мошу чүмпәрдә еливетилмәй кәлди; чүнки пәқәт Мәсиһдә болғандила у елип ташливетилиду. [15] Амма бүгүнгә қәдәр, Мусаниң язмилири оқулғинида шу чүмпәрдә йәнила қәлбини йепивалмақта. [16] Амма һәр ким Рәбгә қарап бурулса, чүмпәрдә елип ташлиниду. [17] Амма Рәб шу Роһтур; вә Рәбниң Роһи қәйәрдә болса, шу йәрдә һөрлүк болиду. [18] Вә биз һәммимизниң йүзимиз чүмпәрдисиз һалда Рәбниң шан-шәривигә қариғинида, Униң охшаш сүритидә болушқа Роһ болған Рәб тәрипидин шан-шәрәп үстигә шан-шәрәп қошулуп өзгәртилмәктимиз.

3:6 **«У бизни йеңи әһдиниң хизмәткарлири болушқа иқтидарлиқ қилди; бу әһдә пүтүклүк сөз-җүмлиләргә әмәс, бәлки Роһқа асасланған»** — мошу айәттики «пүтүклүк сөз-җүмлиләр» Мусаға чүшүрүлгән қанунни, йәни «кона әһдә»ни көрситиду; «Роһ» болса Худаниң Муқәддәс Роһини көрситиду, әлвәттә. «Йеңи әһдә» тоғрилиқ «Йәр.» 31:31-34 вә «Йәрәмия»дики «қошумчә сөз»ни көрүң. **«Чүнки пүтүклүк сөз-җүмлиләр адәмни өлтүриду; лекин Роһ болса адәмгә һаят кәлтүриду»** — бу сөзләрниң толуқ мәнасини чүшиниш үчүн «Рим.» 3:19-23, 7-бап вә 8:1-16ни көрүң. «Роһ» Худаниң Роһи, әлвәттә.

3:6 2Кор. 5:18; Ибр. 8:6, 8.

3:7 **«Исраиллар Мусаниң йүзидә җулаланған шан-шәрәптин йүзигә көзлирини тикип қаралмиған йәрдә»** — бу вақиә «Мис.» 34:29-35дә хатириләнгән. **«гәрчә шу шан-шәрәп һазир әмәлдин қалдурулған болсиму»** — башқа бир хил тәрҗимиси «гәрчә шу нур аста-аста йоқиливатқан болсиму». Павлус бу икки бислиқ сөзләрни бәлким әтәй ишләткән, шуңа иккила тәрҗимиси бәлким тоғридур.

3:7 Мис. 24:12; 34:1,30; Қан. 10:1.

3:11 **«чүнки әмәлдин қалдурулған иш әслидә шан-шәрәп билән кәлтүрүлгән йәрдә,...»** — «әмәлдин қалдурулған иш» яки «аҗизлап йоқиливатқан иш».

3:12 **«биз толиму жүрәклик болимиз»** — яки «биз җасарәтлик сөзләймиз».

3:13 **«әмәлдин қалдурулидиған әһдә»** — «кона әһдә»ниң «әмәлдин қалдурулғанлиғи»ни толуқрақ чүшиниш үчүн «Рим.» 3:19-4:25, 7:7-8:4, «Гал.» 1:2-4:7ни оқуң).
–Башқа бир хил тәрҗимиси «өчүп кетиватқан әһдә...». **«әмәлдин қалдурулидиған әһдиниң парлақ нуриға көзини тикип қарашниң ақивитигә учрап кәтмисун дәп...»** — «қарашниң ақивити» — биз бу сөзни шу мәнада чүшинимизки, кона әһдә *(Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун)* астида, инсанниң гунаға патқан һалити паш қилинғачқа, Худаниң шан-шәривигә беваситә қарашниң ақивити өлүм болатти. «Мис.» 34:34ни көрүң.

3:13 Мис. 34:35; Рим. 10:4.

3:14 **«чүнки бүгүнгә қәдәр кона әһдини оқуғинида мошу чүмпәрдә еливетилмәй кәлди...»** — «кона әһдә» мошу йәрдә, болупму Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанунни, йәни Тәвратниң «Яритилиш»тин «Қанун шәрһи»гичә болған бәш қисмини көрситиду.

3:14 Йәш. 6:10; Әз. 12:2; Мат. 13:11; Рос. 28:26; Рим. 11:8.

3:16 Мат. 13:11; Рим. 11:23; 1Кор. 2:10.

3:17 **«Амма Рәб шу роһтур»** — «Роһ» болса Худаниң Муқәддәс Роһи», йәни «йеңи әһдә» арқилиқ мәңгүлүк һаятни елип келидиған Роһни көрситиду.

3:17 Юһ. 4:24.

3:18 **«Биз һәммимизниң йүзимиз чүмпәрдисиз һалда Рәбниң шан-шәривигә қариғинида, Униң охшаш сүритидә болушқа Роһ болған Рәб тәрипидин шан-шәрәп үстигә шан-шәрәп қошулуп өзгәртилмәктимиз»** — «охшаш сүрити» *(яки «охшаш сүрәт-образи»)* — Рәб Әйсаниң Өзиниң сүрити.

3:18 1Кор. 13:12; 2Кор. 5:7.

Павлуснің җамаәтләрнің хизмитидә болған чидамлиқ, сәвир-тақәтлиги — Хизмәттә чидамлиқ

4 [1] Шуңа Худа бизгә рәһим-шәпқәт көрсәткәндәк, бу хизмәт бизгә аманәт қилинған екән,
биз бәл қойуватмаймиз; [2] әндиликтә шәрмәндиликкә аит йошурун ишларни ташлап,
нә алдамчилиқта маңмай, нә Худаниң сөзини бурмилимай, бәлки һәқиқәтни әйнән аян
қилиш билән Худа алдида дуруслуғимизни һәр адәмниң виҗданиға көрситимиз. [3] Амма
хуш хәвиримиз чүмкәлгән болсиму, у һалак болуватқанларға нисбәтән чүмкәлди; [4] Чүнки
Худаниң сүрәт-образи болған Мәсиһниң шан-шәриви тоғрисидики хуш хәвәрниң нури
уларниң үстидә йорумисун дәп, бу заманниң илаһи етиқатсизларниң ой-зеһинлирини
кор қилди. [5] Чүнки биз өзимизни әмәс, бәлки Мәсиһ Әйсани Рәб, шуниңдәк өзимизни
Әйса үчүн силәрниң хизмәткариңлар дәп елан қилимиз. [6] Чүнки «қараңғулуқтин нур
йорусун» дәп буйруған Худа, Мәсиһниң дидаридин Өзиниң шан-шәривини тонутушқа
болған йоруқлуқниң биз арқилиқ чечилиши үчүн, бизниң қәлбимизни йорутқандур.

Мәңгүлүк шан-шәрәпниң зор вәзни

[7] Амма қудрәтниң ғайәт зорлуғи биздин әмәс, бәлки Худадин болғанлиғи көрүнсун
дәп бу гөһәргә сапал идишларда қачилақлиқ һалда егидарлиқ қилимиз. [8] Мана биз
һәртәрәптә қистилип қалдуқ, амма йәнҗилмидуқ; тәмтирәп қалдуқ, амма үмүтсизлән-
мидуқ; [9] зиянкәшликкә учраватимиз, амма һәмдәмсиз қалмидуқ; жиқитилдуқ, амма
һалак болмидуқ; [10] Әйсаниң һаяти тенимиздә аян қилинсун дәп, һәрдайим тенимиздә
Әйсаниң өлүмини көтирип җүримиз. [11] Чүнки Әйсаниң һаяти өлидиған әтлиримиздә
аян қилинсун үчүн, тирик қалған бизләр һәрдайим өлүмгә тапшурулмақтимиз. [12] Шу-
ниң билән биздә өлүм ишләватиду, амма һаят силәрдә ишләватиду. [13] Вә «Мән ишән-
дим, шуңа сөз қилдим» дәп йезилғандикидәк иман-ишәштики роһқа егә болуп, бизму
ишәндуқ вә шуниң билән сөз қилимиз; [14] чүнки Рәб Әйсани тирилдүргән Худа бизни
Әйса билән биргә тирилдүриду, шундақла бизни силәр билән биргә Өз алдиға һазир қи-
лиду, дәп билимиз. [15] Чүнки бу һәммә ишлар силәр үчүндурки, техиму көп кишиләрниң
вуҗудида ешип ташқичә беғишланған меһир-шәпқәт сәвәвидин көп кишиләрниңму Ху-

---

4:2 2Кор. 2:17; 2Кор. 6:4
4:3 2Кор. 2:15; 2Тес. 2:10.
4:4 **«бу заманниң илаһи етиқатсизларниң ой-зеһинлирини кор қилди»** — «бу заманниң илаһи» Шәйтан, Иблис.
4:4 Йәш. 6:10; Юһ. 12:40; 14:9. Фил. 2:6. Кол. 1:15. Ибр. 1:3.
4:5 **«биз өзимизни әмәс, бәлки Мәсиһ Әйсани Рәб, шуниңдәк өзимизни Әйса үчүн силәрниң хизмәткариңлар дәп елан қилимиз»** — «хизмәткарлар» мошу йәрдә грек тилида «қуллар» дейилиду. Демәк, өзини *(һәр хил сәвәпләр билән)* башқа бирисиниң хизмитидә болушқа сатқан кишиләр.
4:6 Яр. 1:3; 2Пет. 1:19.
4:7 **«...бу гөһәргә сапал идишларда қачилақлиқ һалда егидарлиқ қилимиз»** — «сапал идишлар» болса етиқатчиларниң өз аҗиз вуҗуд-тәнлири, әлвәттә.
4:7 1Кор. 2:5; 2Кор. 5:1.
4:10 **«Әйсаниң һаяти тенимиздә аян қилинсун дәп, һәрдайим тенимиздә Әйсаниң өлүмини көтирип җүримиз»** — «Әйсаниң өлүмини көтириш» дегәнлик бәлким расуллар дайим азап-оқубәтни тартқанлиғи, дайим өлтүрүлүшниң хәвпидә туруватқанлиғини көрситиду. Амма бу баянни йәнә һәммә етиқатчи үчүн муһим роһий принсип дегили болиду. 11-айәтни көрүң.
4:10 Рим. 8:17; Гал. 6:17; Фил. 3:10; 2Тим. 2:11,12; 1Пет. 4:13.
4:11 **«чүнки Әйсаниң һаяти өлидиған әтлиримиздә аян қилинсун үчүн, тирик қалған бизләр һәрдайим өлүмгә тапшурулмақтимиз»** — «өлүмгә тапшурулмақтимиз» — Худа тәрипидин, әлвәттә.
4:11 Зәб. 43:23; Мат. 5:11; Рим. 8:36; 1Кор. 4:9; 15:49; Кол. 3:4.
4:12 **«Шуниң билән биздә өлүм ишләватиду, амма һаят силәрдә ишләватиду»** — мошу муһим принсип тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
4:13 **«Мән ишәндим, шуңа сөз қилдим»** — «Зәб.» 115:10. **«иман-ишәштики роһқа егә болуп, бизму ишәндуқ вә шуниң билән сөз қилимиз»** — «сөз қилимиз» — демәк, хуш хәвәрни җакалаймиз.
4:13 Зәб. 115:10.
4:14 Рим. 8:11; 1Кор. 6:14.

дани улуқлап ейтқан тәшәккүрлири ешип ташиду. 16 Шуңа биз бәл қоюватмаймиз; гәрчә
ташқи инсанлиғимиз солашсиму, дәрһәқиқәт ички инсанлиғимиз күндин-күнгә йеңи-
ланмақта. 17 Чүнки бизниң бир дәқиқилик вә йеник жапа-мушәққәтлиримиз биз үчүн
ешип ташқан, мәңгүлүк, зор вәзинлик шан-шәрәпни һасил қилиду. 18 Шуңа биз көрүнгән
ишларға әмәс, бәлки көрүнмәс ишларға көз тикимиз; чүнки көрүнгән ишлар вақитлиқ,
амма көрүнмәс ишлар мәңгүлүктур.

Көрүш сезими билән әмәс, бәлки иман-ишәш билән яшаш

5 1 Чүнки бу зиминға тәвә өйимиз, йәни бу чедиримиз йоқитилсиму, Худа тәрипидин
болған, инсан қоли билән ясалмиған бир өй, йәни асманларда әбәдий бир маканимиз
бардур дәп билимиз. 2 Әнди бу кона өйимиздә турғинимизда асмандики өйимизни
кийивелишқа зор интизар билән аһ урмақтимиз 3 (бәрһәқ, асмандики өйимизни
кийивалсақ ялаңач қалмаймиз). 4 Чүнки мошу чедирда турғинимизда, еғирчилиқта аһ
урмақтимиз; бу бизниң ялаңачлинишни халиқинимиз әмәс, бәлки кийиндүрүлүшни,
йәни биздә өлидиған немә болса, униң һаят тәрипидин жутулушини халаймиз.
5 Әнди бизни дәл мошу ишқа тәйярлиғучи болса Худадур; У бизгә «капаләт» болған Өз
Роһиниму ата қилди. 6 Шуниң билән биз һемишә юрәклик болимиз; һәмдә тенимиздә
макан тутқинимизда Рәбдин нери болған мусапир болимиз дәп билимиз 7 (чүнки биз
көрүш сезими билән әмәс, етиқат билән маңимиз); 8 биз юрәклик болуп, шуниңдәк
тәндин нери болуп Рәб билән биллә бир маканда болушқа техиму хурсәнмиз. 9 Шуниң
билән, мәйли тәндә болайли, тәндин нери болайли, уни хурсән қилишни истәк-нишан
қилип интилимиз. 10 Чүнки тәндә қилған әмәллиримизни, яхшилиқ болсун, яманлиқ
болсун, һәр биримизгә қайтурулуши үчүн Мәсиһниң сорақ тәхти алдида һазир
болушимиз лазим болиду. 11 Шуниң билән Рәбниң дәһшитини билгәнлигимиз үчүн,
инсанларни ишәндүрүшкә тиришимиз; лекин биз Худаға очуқ-ашкаримиз, шуниңдәк
силәрниң вижданиңлардиму ашкарә тонулсақ дәп үмүт қилимән.

Енақлиққа кәлтүрүш хизмити

12 Биз һазир өзимизни қайтидин силәргә тәвсийә қилғинимиз йоқ, бәлки пәқәт силәрдә
қәлбдики ишлардин әмәс, ташқи қияпәттин пәхирлинидиғанларға бәргидәк жавап бол-

---

4:15 2Кор. 1:11.
4:16 **«гәрчә ташқи инсанлиғимиз солашсиму, дәрһәқиқәт ички инсанлиғимиз күндин-күнгә йеңиланмақта»** — «ташқи инсанлиғимиз» адәмниң жан-тенини, «ички инсанлиғимиз» адәмниң қәлб-роһини, ички дунниясини көрситиду. Грек тилида «ташқи инсанимиз» вә «ички инсанимиз» дейилиду.
4:17 Зәб. 29:6; Мат. 5:12; Рим. 8:18; 1Юһ. 3:2.
5:1 2Кор. 4:7.
5:2 Рим. 8:23.
5:3 Вәһ. 3:18; 16:15.
5:4 Рим. 8:11; 1Кор. 15:53.
5:5 **«У бизгә «капаләт» болған Өз Роһиниму ата қилди»** — «Өз Роһи» грек тилида пәқәт «Роһ» билән ипадилиниду. «Капаләт» тоғрилиқ 1:22дики изаһатни көрүң.
5:5 Рим. 8:16; 2Кор. 1:22; Әф. 1:13; 4:30.
5:7 1Кор. 13:12; 2Кор. 3:18.
5:10 Зәб. 61:13; Йәр. 17:10; 32:19; Мат. 16:27; 25:32; Рим. 2:6; 14:10,12; 1Кор. 3:8; Гал. 6:5; Вәһ. 2:23; 22:12.
5:11 **«биз Худаға очуқ-ашкаримиз, шуниңдәк силәрниң вижданиңлардиму ашкарә тонулсақ дәп үмүт қилимән»** — «Худаға очуқ-ашкаримиз, шуниңдәк силәрниң вижданиңлардиму ашкарә тонулсақ». Демәк, Павлус вә башқа расуллар дуниядикикиләргә анчә тонуш әмәс, уларниң һәқиқий салаһийити, уларда болған Мәсиһниң Муқәддәс Роһуму дуниядикикиләргә анчә тонуш әмәс, шуңа уларға Мәсиһниң һәр адәмни сорaққа тартидиғанлиғи тоғрилиқ ишәндүрүшниң зөрүрийити бар. Лекин Худа бизни убдан билиду вә *(силәр Худаниң адәмлири болғандин кейин)* силәрму бизни убдан чүшәнсәңлар керәк, дәйду.

сун дәп, силәргә бизләрдин пәхирлиниш имканийитини яритип бериватимиз. [13] Чүнки
ич-ичимизгә сиғмай қалған болсақму Худа алдида шундақ болдуқ, салмақ болсақму
силәр үчүн шундақ болимиз. [14] Чүнки Мәсиһниң муһәббити бизни шундақ қилишқа үн-
дәйду; чүнки биз бириси һәммәйлән үчүн өлди, шуңа һәммәйләнниму өлди, дәп һеса-
плаймиз. [15] Вә У һәммәйләнни дәп өлди, буниңдин мәхсәт, һаят болғанлар өзлири үчүн
әмәс, бәлки уларни дәп өлүп тирилгүчи үчүн яшиши үчүндур.
[16] Шуниң билән биз буниңдин кейин һеч кимни инсанларчә тонумаймиз; һәтта биз
Мәсиһни инсанларчә тонуған болсақ, буниңдин кейин уни йәнә шундақ тонумаймиз.
[17] Шуңа әнди бириси Мәсиһдә болса, у йеңи бир яритилғучидур! Кона ишлар өтүп, мана,
һәммә иш йеңи болди! [18] Вә барлиқ ишлар Худадиндур; У бизни Мәсиһ арқилиқ Өзигә
енақлаштурди, шундақла бизгә енақлаштуруш хизмитини тапшурди: — [19] демәк, Худа
Мәсиһдә адәмләрниң итаәтсизликлирини уларниң әйиви билән һесаплашмай, аләмни
Өзигә енақлаштурди; шуниңдәк бизгә енақлаштуруш хәвирини аманәт қилип тапшур-
ди. [20] Шуңа худди Худа биз арқилиқ адәмләрдин енақлиққа келишни өтүнгинидәк,
биз Мәсиһкә вакалитән әлчиләрдурмиз; Мәсиһниң орнида «Худаға енақлаштурулғай-
силәр!» дәп өтүнимиз. [21] Гунаға һеч тонуш болмиған кишини Худа бизни дәп гунаниң
өзи қилди; мәхсити шуки, бизниң Униңда Худаниң һәқҗанийлиғи болушимиз үчүндур.

Худаниң җапа-мушәққәт тартқучи әлчилири болуш

6 [1] Әнди Худаниң һәмкарлири сүпитидә силәрдин Униң меһир-шәпқитини қобул қилип
туруп уни бекарға кәткүзмәңлар дәп өтүнимиз. [2] (чүнки у: «Шапаәт көрситилидиған
бир пәйттә дуайиңни иҗабәт қилишни бекиткәнмән, ниҗат-қутулуш йәткүзүлидиған
бир күнидә Мән саңа ярдәмдә болушумни бекиткәнмән» — деди. Мана, һазир болса

5:12 **«...ташқи қияпәттин пәхирлинидиғанларға бәргидәк җавап болсун дәп, силәргә бизләрдин пәхирлиниш имканийитини яритип бериватимиз»** — «ташқи қияпитидин пәхирлинидиғанлар бәргидәк җавап болсун дәп...» — Павлус һазир Коринттики җамаәттә көрүнгән «сахта расуллар»ни тилға елип, өзи үстидин әрз қилған бу кишиләргә җавап бериш үчүн Коринттики қериндашларға өзиниң вә һәмкарлириниң хизмәтлириниң роһий маһийитини азрақ ашкарилап көрсәтмәкчи.

5:12 2Кор. 3:1; 10:8.

5:13 **«Чүнки ич-ичимизгә сиғмай қалған болсақму Худа алдида шундақ болдуқ, салмақ болсақму силәр үчүн шундақ болимиз»** — муну айәттә Павлус, шүбһисизки, *(жуқурида ейтилғандәк)* авал өзиниң вә қериндашларниң «қәлбдики ишлар», йәни әң әһмийәтлик ишлар тоғрилиқ сөзләйду. У кейинрәк «көрүнүш»тики ишларниң, йәни «ташқи қияпәт»ниң ишлириға өтиду. Әмәлийәттә «ич-ичимизгә сиғмай қалған болуш» Худаниң зор улуқлуғи, ешип ташқан шапаитигә қарап инсанниң хошаллиқтин болған нормал инкаси болуш керәкку, дәймиз. Амма башқа кишиләр бәрибир хуш хәвәрни аңлиши керәк, шуниңдәк өз хошаллиғимизға һай берип, улар үчүн «салмақ» болушимизму керәк.

5:14 **«бириси һәммәйлән үчүн өлди»** — Мәсиһни көрситиду. **«чүнки биз бириси һәммәйлән үчүн өлди, шуңа һәммәйләнниму өлди, дәп һесаплаймиз»** — бу әҗайип айәт тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

5:15 Рим. 14:7; Гал. 2:20; 1Тес. 5:10; 1Пет. 4:2.

5:16 **«һәтта биз Мәсиһни инсанларчә тонуған болсақ...»** — «инсанларчә» грек тилида «әтләр бойичә». **«шуниң билән биз буниңдин кейин һеч кимни инсанларчә тонумаймиз; һәтта биз Мәсиһни инсанларчә тонуған болсақ, буниңдин кейин уни йәнә шундақ тонумаймиз»** — бу әҗайип айәт тоғрилиқму «қошумчә сөз»имизни көрүң.

5:16 Мат. 12:50; Юһ. 15:14; Гал. 5:6; 6:15; Кол. 3:11.

5:17 Йәш. 43:18; Вәһ. 21:5.

5:18 **«вә барлиқ ишлар Худадиндур»** — яки «вә бу барлиқ ишлар Худадиндур».

5:18 Кол. 1:20; 1Юһ. 2:2; 4:10.

5:19 Рим. 3:24,25; Кол. 1:20.

5:20 2Кор. 3:6.

5:21 **«гунаға һеч тонуш болмиған киши»** — Мәсиһ. **«мәхсити шуки, бизниң Униңда Худаниң һәққанийлиғи болушимиз үчүндур»** — «Униңда» — Мәсиһдә, әлвәттә.

5:21 Йәш. 53:9,12; Рим. 8:3; Гал. 3:13; 1Пет. 2:22; 1Юһ. 3:5.

6:1 1Кор. 3:9; Ибр. 12:15.

«шапаәт көрситилидиған яхши пәйт»; мана, һазир «нижат-қутулуш күни»дур!).
[3] Рәбниң
хизмитигә дағ кәлтүрүлмисун дәп һеч қандақ ишта һеч кимниң иманиға тосалғулуқ
қилмаймиз;
[4] бәлки һәр бир ишта өзимизни Худаниң хизмәткарлири сүпитидә нәмунә
қилип жүримиз; зор чидамлиқ билән, җәбир-зулумларда, җапа-мушәққәтләрдә,
бесим-қистақларда,
[5] камча ярилирида, зинданларда, қозғилаң-топилаңлар ичидә,
еғир меһнәтләрдә, түнәшләрдә, роза тутушларда,
[6] паклиқ билән, билимләр билән,
сәвир-тақәтлик билән, меһриванлиқлар билән, Муқәддәс Роһ билән, сахтилиқсиз
меһир-муһәббәт билән,
[7] һәқиқәтниң сөз-калами билән, Худаниң күч-қудрити билән,
һәққанийлиқниң оң-сол қоллардики қураллири билән,
[8] һәм иззәт-шөһрәттә һәм
һақарәт ичидә, төһмәт һәм тәриплинишләр ичидә өзимизни Худаниң хизмәкарлири
сүпитидә намайән қилдуқ; ялғанчилар дәп қаралған болсақму сәмимий-садиқ болуп,
[9] намсиз болдуқ-ю, амма мәшһурмиз; өләй дәп қалдуқ-ю, амма мана, һаяттурмиз;
тәрбийидә җазаландуқ-ю, амма өлүмгә мәһкүм қилинмидуқ;
[10] дәрд-әләм тарттуқ-ю,
амма дайим шат-хурамлиқта туримиз; намрат болғинимиз билән, амма көп адәмләрни
бай қилғучимиз; һеч немимиз йоқ болғини билән, амма һәммигә егидармиз.
[11] Силәргә очуқ-йоруқ сөзлидуқ, әй Коринтлиқлар, бизниң бағримиз силәргә кәң ечилди!
[12] Силәр биз тәрәптин қисилған әмәс, лекин өз ич-бағриңларниң тарлиғидин қисилисиләр;
[13] әнди адил алмаштурушта болуп — (өз пәрзәнтлиримгә сөзлигәндәк сөзләймән) — бағриңларни бизгиму кәң ечиңлар.

Қараңғулуққа һәмраһ болмаңлар

[14] Етиқатсизлар билән бир боюнтуруққа четилип тәңсизликтә болмаңлар; чүнки һәққанийлиқ вә қәбиһлик оттурисида қандақму ортақлиқ болсун? Йоруқлуқниң қараңғулуқ
билән қандақ һәмраһлиғи болсун?
[15] Мәсиһниң Белиал билән немә енақлиғи болсун?
Ишәнгүчиниң ишәнмигүчи билән қандақ ортақ несивиси болсун?
[16] Худаниң ибадәтха-

6:2 **«шапаәт көрситилидиған бир пәйттә дуайиңни иҗабәт қилишни бекиткәнмән, нижат-қутулуш йәткүзүлидиған бир күнидә мән саңа ярдәмдә болушумни бекиткәнмән»** — «Йәш.» 49:8.
6:2 Йәш. 49:8.
6:3 Рим. 14:13; 1Кор. 10:32.
6:4 1Кор. 4:1; 2Кор. 11:23.
6:5 **«түнәшләрдә»** — демәк «түнәп дуа қилишларда». Башқа бир хил тәрҗимиси «уйқисизлиқларда».
6:7 **«...һәққанийлиқниң оң-сол қоллардики қураллири билән...»** — бәлким зәрб қилидиған һәм қоғдайдиған роһий қуралларни көрситиду.
6:9 **«намсиз болдуқ-ю, амма мәшһурмиз»** — дуниядики «мәшһур»лардин болмисиму, лекин Худа, пәриштиләр вә җамаәтләр тәрипидин мәшһурдур, дегән мәнада дәп қараймиз. **«тәрбийидә җазаландуқ-ю, амма өлүмгә мәһкүм қилинмидуқ»** — «тәрбийидә җазаландуқ-ю...» дегәнлик башқа бир тәрҗимиси «дәррә-камча йедуқ-ю ...». –Бу муһим сөз тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
6:9 Зәб. 117:18; Йәш. 26:19.
6:10 **«намрат болғинимиз билән, амма көп адәмләрни бай қилғучимиз; һеч немимиз йоқ болғини билән, амма һәммигә егидармиз»** — «намрат болғинимиз билән,... һеч немимиз йоқ болғини билән,...» — Павлус вә башқа расуллар бу дунияниң көзқаришидин қариғанда шундақ көрүнгән болсиму, улар һәргиз өзлирини ундақ һесаплимайду, бәлки өзлирини һәқиқий байлар *(мәңгүлүк байлиқларға егә)* дәп санайтти.
6:11 **«Силәргә очуқ-йоруқ сөзлидуқ, әй Коринтлиқлар,...»** — грек тилида «Ағзимиз силәргә очуқ, и Коринтлиқлар,...».
6:13 1Кор. 4:14.
6:14 **«Етиқатсизлар билән бир боюнтуруққа четилип тәңсизликтә болмаңлар»** — «Қан.» 22:10дә «Ешәк вә калини бир боюнтуруққа тәң қошмаңлар» дейилиду. Тәңсизлик болғачқа, ишәнгән адәм вә ишәнмигән адәм тәң жүк тартмайду, һәтта бир-биридин башқа йөнилишкә тартиду. Бу сөзләр пәқәт никаһқила бағлиқ әмәс, түрлүк әһвалларда етиқатсиз адәм билән «һәмбоюнтуруқ» болуш чоң чатақларни чиқириду, дегәнликтур. **«...һәққанийлиқ вә қәбиһлик оттурисида қандақму ортақлиқ болсун?»** — «қәбиһлик» грек тилида «қанунсизлиқ», амма бу «қанун» һөкүмәтниңки әмәс, Худаниң һәққаний тәләплирини көрситиду.
6:14 Қан. 7:2; 1Сам. 5:1, 2; 1Пад. 8:21; 1Кор. 5:9; 10:21; Әф. 5:11
6:15 **«Мәсиһниң Белиал билән немә енақлиғи болсун?»** — «Белиал» дегәнниң ибраний тилидики мәнаси «әрзимәс, осал» болуп, Шәйтанниң йәнә бир исми болиду.

нисиниң бутлар билән қандақ бирлиги болсун? Чүнки силәр тирик Худаниң ибадәтха-
нисидурсиләр — Худаниң: «Мән уларда туримән, уларниң арисида жүримән; уларниң
Худаси болимән вә улар Мениң хәлқим болиду» дегинидәк силәр Униң ибадәтханиси
дурсиләр; [17] Шуниң үчүн «Уларниң арисидин чиқип кетиңлар, Маңа айрилиңлар», —
дәйду Рәб, — «һеч напак нәрсигә тәккүчи болмаңлар», «шундила Мән силәрни қобул
қилимән», [18] вә: «Мән силәргә Ата болимән, силәр Маңа оғул-қизлирим болисиләр» —
дәйду һәммигә Қадир болған Рәб.

7 [1] Әнди бу вәдиләргә муйәссәр болғандин кейин, и сөйүмлүкләр, өзимизни әтләрдики
һәм роһтики һәр хил паскиниликтин тазилап, Худаниң қорқунучида өзимиздә аян
қилинған пак-муқәддәсликни камаләткә йәткүзәйли.

Бизни қобул қилғайсиләр!

[2] Бизни қобул қилғайсиләр! Биз һеч кимгә зиян-зәхмәт йәткүзмидуқ, һеч кимни на-
бут қилмидуқ, һеч кимдин пайдиланмидуқ. [3] Мошуларни дәп, силәрни әйиплимәкчи
әмәсмән; чүнки мән жуқурида ейтқинимдәк, силәр қәлбимиздидурсиләрки, биз силәр
билән биллә өлүшкә, силәр билән биллә яшашқа тәйярмиз. [4] Силәргә бағлиған ишәшим
зор, силәрдин болған пәхрим зор; шуниң үчүн риғбәт-тәсәллигә толдурулдум, барлиқ
җапа-мүшкүлчиликлиримиздә хошаллиғим ешип ташти.
[5] Чүнки бәрһәқ, Македонийәгә киргинимиздиму әтлиримиз һеч арам тапалмай,
һәртәрәптин қисилип қалдуқ; сиртимизда җедәл-күрәшләр, ичимиздә қорқунучлар бар
еди. [6] Амма чүшкүнләргә риғбәт-тәсәлли бәргүчи Худа бизгә Титусниң келиши арқилиқ
риғбәт-тәсәлли бәрди; [7] тапқан риғбәт-тәсәллимиз пәқәт униң келиши арқилиқла әмәс,
бәлки униң силәрдин тапқан риғбәт-тәсәллиси арқилиқму болди; чүнки у силәрниң
бизгә зариқип тәлмүргиниңларни, силәрниң һәсритиңларни, силәрниң маңа болған
қизғин ғәмхорлуғуңларни ейтип бәрди; шуниң билән мән техиму хошалландим. [8] Чүн-
ки гәрчә мән силәрни хетим билән азаплиған болсамму, мән һазир униңдин пушайман
қилмаймән; лекин әслидә мән шу хетимниң силәрни азаплиғинини көрүп пушайман
қилған едим (әмәлийәттә, силәрниң азаплинишиңлар қисқиғинә бир мәзгилла болған).
[9] Амма һазир шатлинимән — азапланғиниңлардин әмәс, бәлки шу азапниң силәрни то-
вва қилдурғанлиғидин шатлинимән; чүнки силәрниң азаплинишиңлар Худаниң йоли-

6:16 **«Мән уларда туримән, уларниң арисида жүримән; уларниң Худаси болимән вә улар Мениң хәлқим болиду»** — «Лав.» 26:12 вә «Йәр.» 28:32, «Әз.» 32:27ни көрүң.

6:16 Мис. 29:45; Лав. 26:11-12; Йәр. 32:38; Әз. 37:27; 1Кор. 3:16; 6:19; 10:7, 14; Әф. 2:21; Ибр. 3:6; 1Пет. 2:5

6:17 **«Уларниң арисидин чиқип кетиңлар, маңа айрилиңлар... һеч напак нәрсигә тәккүчи болмаңлар»** — «Йәш.» 52:11ни көрүң. Әслидә бу сөзләр Исраилға Бабил империйәсидики кәйп-сапа вә бутпәрәсликни ташлап чиқиши үчүн ейтилған. **«шундила Мән силәрни қобул қилимән»** — «Әз.» 20:41ни көрүң.

6:17 Йәш. 52:11; Әз. 20:34,41; Вәһ. 18:4.

6:18 **«Мән силәргә Ата болимән, силәр Маңа оғул-қизлирим болисиләр»** — Тәврат, «2Сам.» 7:14, «Йәш.» 43:6, «Йәр.» 31:9ни көрүң.

6:18 2Сам. 7:8,14

7:2 **«...һеч кимни набут қилмидуқ»** — бәлким һәм иқтисадий җәһәттин һәм етиқат җәһәтидин ейтилиду.

7:3 2Кор. 6:11,12,13.

7:4 Мат. 5:12; Рос. 5:41; Фил. 2:17; Кол. 1:24.

7:5 Рос. 16:19,23.

7:6 2Кор. 1:4.

7:7 **«чүнки у силәрниң бизгә зариқип тәлмүргиниңларни... ейтип бәрди»** — «силәрниң бизгә зариқип тәлмүргиниңлар» дегән сөзләрдә «бизгә» дегәнни киргүздуқ. Уларниң «зариқип тәлмүргини» Худаға болушиму мумкин еди. **«силәрниң һәсритиңларни, силәрниң маңа болған қизғин ғәмхорлуғуңларни...»** — Коринтлиқларниң һәсрәтлири қатарлиқлар расул Павлусниң илгәрки бир хетидики әйипни *(2:4)* қобул қилғанлиғи түпәйлидин еди.

да еди; шуниң билән силәр биздин һеч зиян тартмидиңлар. [10] Чүнки Худаниң йолида
болған азап-қайғу адәмни һәргиз пушайман қилмайдиған нижатқа башлайдиған товиға
елип бариду; амма бу дунийадики азап-қайғу адәмни өлүмгә елип бариду. [11] Чүнки мана,
дәл мошу иш, йәни Худаниң йолида азаплинишиңлар, силәргә шунчә көп әстайидил-
лиқ, өзлириңларни әйиптин нәқәдәр халас қилиш, шунчә көп ғәзәп, шунчә көп қорқу-
нуч, шунчә көп тәқәззарлиқ, шунчә көп қизғинлиқ вә жазалашқа шунчә тәйяр болушни
елип кәлди! Силәр бу ишниң һәр тәрипидә өзүңларниң әйиптин халас болушуңларни
испатлидиңлар.
[12] Әнди силәргә шу хәтни язған болсамму, у хәтни зиян-зәхмәт қилғучи киши үчүн
әмәс, яки зиян-зәхмәт қилинғучи киши үчүн әмәс, бәлки Худа алдида бизгә болған
көңлүңлардики қизғинлиқниң араңларда аян болуши үчүн яздим. [13] Бу сәвәптин биз
риғбәт-тәсәллигә ериштуқ. Вә риғбәт-тәссәллимиз үстигә биз Титусниң хошаллиғи
түпәйлидин техиму зор шатландуқ; чүнки униң роһи силәр тәрипиңлардин йеңилан-
ди. [14] Чүнки мән силәр тоғраңларда бирәр ишта пәхирлинип махтиған болсам, у ишта
һеч хижил қалдурулмидим; бәлки силәргә ейтқанлиримизниң һәммиси һәқиқәт
болғинидәк, бизниң Титусқа силәрни пәхирлинип махтишимизму һәқиқәт болуп ис-
патланди. [15] У силәрниң итаәтмәнлигиңларни, силәрниң униңдин қандақ әймәнгән вә
титригән һалда уни қарши алғиниңларни әслигинидә, униң силәргә бағлиған ич-бағри-
дики муһәббәтлири техиму ешип ташиду. [16] Мән силәргә һәр бир ишта ишәшим камил
болғанлиғидин шатлинимән.

Муқәддәс бәндиләр үчүн сәдиқә қилиш

8 [1] Амма, и қериндашлар, биз силәргә Худаниң Македонийәдики жамаәтләргә
бериғишлиған меһир-шәпқитини аян қилмақчимиз; [2] улар зор еғир жапа-мушәққәттә
синалғинида, қаттиқ намрат әһвалда ешип тащқан шатлиғи билән уларниң очуқ
қоллуғиниң байлиғи урғуп чиқти; [3] чүнки уларниң күчиниң баричә, һәтта күчидин
артуқ хәйр-сахавәт қилғанлиғиға өзүм гува. Улар ихтияри билән шундақ қилип, [4] биздин
муқәддәс бәндиләргә шу ярдәмдә болушниң бәхитигә вә шериклигигә муйәссәр болушни
қаттиқ өтүнди; [5] шундақ қилип, улар күткинимиздәк әмәс, үмүт қилғинимиздин ешип
өзлирини авал Рәбгә, андин Худаниң ирадиси билән бизгиму бериғишлиди; [6] шуңа, Титус
силәрдә бу меһриванлиқни башлиған екән, биз Титустин силәрни буниңға несипдаш
қилип уни ада қилишқа өтүндуқ.
[7] Амма силәр һәр тәрәптә, йәни ишәштә, сөздә, билимдә, толуқ әстайидиллиқта һәм
бизгә болған меһир-муһәббитиңларда әвзәл болғиниңлардәк, мошу меһирлик иштиму
өзүңларни әвзәл көрситиңлар. [8] Мән бу гәп билән силәргә буйруқ қилмақчи әмәсмән,
бәлки башқиларниң қизғинлиғи арқилиқ муһәббитиңларниң һәқиқийлигини испат-

7:10 2Сам. 12:13; Мат. 26:75; Луқа 18:13.
7:11 **«Худаниң йолида азаплинишиңлар... силәргә...шунчә көп ғәзәп, шунчә көп қорқунуч, ... елип кәлди!»** — мошу йәрдә «ғәзәп» болса бәлким гуна садир қилған кишиниң қилмишиға, шундақла өзлириниң бу ишта жавапкар әмәслигигә қаритилған еди. «Шунчә көп қорқунуч» болса Худадин болған қорқунуч. **«жазалашқа шунчә шунчә тәйяр болуш»** — өз гунайида чиң туруп товва қилишни рәт қилған қериндашларни жамаәттин чиқириветишни көрситиду.
7:12 **«бәлки Худа алдида бизгә болған көңлүңлардики қизғинлиқниң араңларда аян болуши үчүн яздим»** — башқа бир көчүрмиси бойичә «бәлки бизниң Худа алдида силәргә болған қизғинлиғимизниң аян болуши үчүн яздим». Амма кейинки айәтләрни *(13-16)* вә 8:7ни көргәндә, биз алған көчүрмиси тоғридур.
8:4 Рос. 11:29; Рим. 15:26; 1Кор. 16:2; 2Кор. 9:1.
8:7 **«бизгә болған меһир-муһәббитиңларда...»** — башқа бир көчүрүлмидә: «бизниң силәргә болған меһир-муһәббитимиздә...» дейилиду *(бу көчүрмә тоғра болса мәнаси бәлким: «бизниң силәргә болған меһир-муһәббитимиздин илһам-тәсәлли алғанлиғиңлар»ни көрсәтсә керәк)*.

лимақчимән. [9] Чүнки силәр Рәббимиз Әйса Мәсиһниң меһир-шәпқитини билисиләр
— гәрчә у бай болсиму, силәрни дәп йоқсул болдики, силәр униң йоқсуллуғи арқилиқ
бейитилисиләр. [10] Мән бу тоғрилиқ пикримни оттуриға қойимән — бу силәргә пайди-
лиқ, чүнки силәр алдинқи жилила сәдиқә қилишта вә шуниңға ирадә бағлашта яхши
башлидиңлар. [11] Әнди һазир уни ада қилиңлар; қизғин ирадә бағлиғиниңлардәк, бар
дунияйиңлар билән шу ишқа әмәл қилиңлар. [12] Чүнки хәйр-сахавәткә бәл бағлиғучиға
нисбәтән, соғиниң Худаға яриғидәк болуши қолида йоққа әмәс, бәлки қолида бариға
бағлиқтур. [13] Чүнки бу башқиларниң жүкини йеникличимән дәп, өзүңларни қийнаңлар
дегиним әмәс, [14] бәлки силәрдә артуқ болғини һазирчә уларниң кам йерини толдурғи-
нидәк, күнләрниң биридә уларда артуқ болғини силәрниң кам йериңларни толдури-
ду; шуниң билән тәңлишиду. [15] Худди муқәддәс язмиларда: «Көп жиққанларниңкидин
ешип қалмиди, аз жиққанларниңму кәмлик қилмиди» дәп йезилғандәк болғай.

Титусниң вә хизмәтдашлириниң вәзиписи

[16] Амма Титусниң қәлбигә силәргә болған көйүмүмгә охшаш көйүмни салған Худаға
тәшәккүрләр болғай; [17] чүнки у дәрһәқиқәт бизниң илтимасимизни қобул қилғини
билән, өзиниң силәргә күчлүк көйүми болғачқа, у өзлүгидин йениңларға барди; [18] амма
биз униңға барлиқ җамаәтләр арисида хуш хәвәр хизмитидә тәрипләнгән қериндаш-
ни һәмраһ қилип әвәттуқ; [19] шуниңдәк у пәқәт шу тәрәптила әмәс, бәлки җамаәтләр
тәрипидин бу хәйрлик ишта бизгә һәмсәпәр болушқа талливелинған еди. Әнди биз бу
хәйр-сахавәтни болса, Рәбниң шан-шәривини һәм ярдәмдики қизғинлиғимизни көрси-
тиш үчүн уни йәткүзүш хизмитидә болимиз; [20] шундақ қилип биз бу мол соғини мә-
съул болуп йәткүзүштә һәр қандақ адәмниң бизниң үстимиздин төһмәт қилмаслиғи
үчүн еһтият қилимиз. [21] Чүнки биз пәқәт Рәбниң алдидила әмәс, бәлки инсанларниң
көз алдидиму ишимизни дурус қилишқа көңүл бөлүп келиватимиз. [22] Биз йәнә улар
билән биллә көп ишларда интайин әстайидиллиғи нурғун қетим испатланған қерин-
дашни әвәтмәкчимиз; һазир униң силәргә бағлиған зор ишәши түпәйлидин униң ин-
тайин әстайидиллиғи техиму күчлүк болди. [23] Титус тоғрилиқ соаллар болса у мениң
һәмраһим вә хизмитиңларда болған һәмкаримдур; башқа икки қериндишимиз болса,
улар җамаәтләрниң әлчилири, Мәсиһниң шан-шәривидур. [24] Шуңа, җамаәтләрниң көз
алдида муһәббитиңларниң испатини, шундақла бизниң силәрдин пәхирлинишлири-
мизниң бекар әмәслигини уларға көрситиңлар.

Совни тәйярлаш — сехий болушқа үндәш

9 [1] Чүнки муқәддәс бәндиләрниң бу ярдәм хизмити тоғрилиқ силәргә йәнә йезишимниң
һаҗити йоқ. [2] Чүнки мән силәрниң бу ишқа қаттиқ бәл бағлиғиниңларни билимән;
мән бу тоғрилиқ: Ахаядикиләр өткән жилдин бери хәйр-сәдиқә беришкә тәйяр
туруватиду, дәп Македонийәдики қериндашларға пәхирлинип махтап кәлмәктимән,
шуниң билән силәрниң қизғинлиғиңлар уларниң көпинчисиниң хәйр-сәдиқә беришигә

8:10 **«силәр алдинқи жилила сәдиқә қилишта вә шуниңға ирадә бағлашта яхши башлидиңлар»** — «1Кор.» 16:2ни көрүң.
8:12 Пәнд. 3:28; Мат. 12:43; Луқа 21:3; 1Пет. 4:10.
8:15 **«Көп жиққанларниңкидин ешип қалмиди, аз жиққанларниңму кәмлик қилмиди»** — «Мис.» 16:18.
8:15 Мис. 16:18.
8:21 **«Чүнки биз пәқәт Рәбниң алдидила әмәс, бәлки инсанларниң көз алдидиму ишимизни дурус қилишқа көңүл бөлүп келиватимиз»** — Тәврат, «Пәнд.» 3:4ни көрүң.
8:21 Рим. 12:17.
9:1 Рос. 11:29; Рим. 15:26; 1Кор. 16:2; 2Кор. 8:4.

түрткә болди. 3 Лекин қериндашларни әвәтиштики мәхситим силәрниң тоғраңларда
пәхирлинип махтишимниң бу ишларда беһудә иш болуп қалмаслиғи, силәрниң
дегинимдәк тәйяр болуп турушуңлар үчүндур. 4 Мабада Македонийәдикиләр мән билән
биллә барғинида, силәр тәйярлиқсиз болсаңлар, бу ишәшимиз вәҗидин биз хиҗаләткә
қалдурулимиз, силәр сөзсиз шундақ болисиләр. 5 Шу сәвәптин мән қериндашлардин
йениңларға берип силәрдин бу вәдә қилған хәйрлик ишни алдин-ала тәйярлап
пүттүрүшини өтүнүшни зөрүр дәп һесаплидим; шундақла бу силәрдин бирәр нәрсә
үндүрүвелиш болмисун, бәлки меһриванлиғиңлардин болсун. 6 Амма буни әсләңлар:
Бехиллиқ билән аз териған аз алиду, очуқ қоллуқ билән териғини мол алиду. 7 Һәр адәм
һеч қийнилип қалмай яки мәҗбурән әмәс, бәлки өз көңлидә пүккиничә бәрсун; чүнки
Худа хошаллиқ билән бәргүчини яхши көриду. 8 Амма Худа һәр бир илтипат-шапаәтни
силәргә ешип таштурушқа қадирдур; шуниң билән силәр һәрдайим һәртәрәптә һәр
еһтияҗқа тәйяр қувәтлинисиләр, кәңричиликтә туруп қоллириңлар һәр хил гөзәл ишқа
йетиду. 9 Муқәддәс язмиларда пүтүлгинидәк: —
«У өзиниңкини тарқатқан,
У йоқсулларға сәдиқә бәргән;
Униң һәққанийлиғи мәңгүгә туриду».
10 Әнди териғучиға териғили уруқ, йегили нан ата қилғучи силәрниң терийдиған уруқ-
лириңларни тәминләп мол қилиду, һәққанийлиғиңларниң һосул-мевилирини көпәй-
тиду. 11 Шуниң билән силәр һәр қандақ әһвалда қоли очуқ болушқа һәр тәрәптә бейити-
лисиләр, шуниңдәк бу иш биз арқилиқ Худаға көп тәшәккүрләрни елип бариду; 12 чүнки
бу хәйрлик хизмәтни ада қилиш пәқәт муқәддәс бәндиләрниң һаҗәтлирини қандуруп-
ла қалмай, көп кишиләрниң Худаға йәткүзгән тәшәккүрлирини ешип таштуриду. 13 Бу
ярдәм хизмити өзлириңларниң Мәсиһниң хуш хәвирини етирап қилишиңлардики мевә
болған итаәтмәнлигиңларға дәлил-испат болиду, шундақла силәрниң мошу һаҗәтмән
бәндиләргә, шундақла барлиқ адәмләргә көрсәткән очуқ қоллуқ сехийлиғиңлардин улар
Худани улуқлайду. 14 Вә Худаниң силәрдә ташқинлатқан әҗайип меһир-шәпқити түпәй-
лидин, улар силәр үчүн дуа-тилавәт қилғинида, улар силәргә тәлпүнүп қаттиқ сеғинип
әсләйду. 15 Униң тил билән ипадилигүсиз әҗайип соғиси үчүн Худаға тәшәккүр болғай!

9:2 «мән бу тоғрилиқ: Ахаядикиләр өткән жилдин бери хәйр-сәдиқә беришкә тәйяр туруватиду, дәп ... пәхирлинип махтап кәлмәктимән»] — Коринт шәһири Ахая өлкисидә еди.

9:3 **«қериндашларни әвәтиштики мәхситим...»** — «қериндашлар» йәни Титус һәм жуқурида тилға елинған икки қериндаш.

9:6 **«очуқ қоллуқ билән териғини мол алиду»** — яки «бәрикәтләп териғини бәрикәтлинип алиду».

9:6 Пәнд. 11:24; Гал. 6:7.

9:7 Мис. 25:2; 35:5; Қан. 15:7; Рим. 12:8.

9:8 **«кәңричиликтә туруп қоллириңлар һәр хил гөзәл ишқа йетиду»** — «кәңричиликтә туруп» грек тилида «ешип ташқинлинип» дәп ипадилиниду.

9:9 **«У өзиниңкини тарқатқан, у йоқсулларға сәдиқә бәргән; униң һәққанийлиғи мәңгүгә туриду»** — «Зәб.» 111:9.

9:9 Зәб. 111:9.

9:10 **«Әнди териғучиға териғили уруқ, йегили нан ата қилғучи силәрниң терийдиған уруқлириңларни тәминләп мол қилиду,...»** — «терийдиған уруқлириңлар» һәр хил көчмә мәнада болуп, «һаҗәтмәнләргә техиму мәртлик билән хәйрлик қилиш пурсәтлири», «башқиларға яхшилиқ қилиш пурсәтлири» дегәндәк мәналарни өз ичигә алиду. Буларниң «мевилири» болса, башқиларни етиқатқа кәлтүрүш, етиқатчиларни риғбәтләндүрүш қатарлиқ һәр хил есил нәтиҗиләрни көрситиду — 11-12-айәтни көрүң.

9:11 **«Шуниң билән силәр һәр қандақ әһвалда қоли очуқ болушқа һәр тәрәптә бейитилисиләр, шуниңдәк бу иш биз арқилиқ Худаға көп тәшәккүрләрни елип бариду»** — сәдиқә Йерусалимдики етиқатчиларға тапшурулғанда, улар Худаға көп тәшәккүр билдүриду, әлвәттә, шундақла башқа җамаәтләрму у ишни аңлап шундақ қилиду.

9:12 **«бу хәйрлик хизмәтни ада қилиш»** — «ада қилиш» мошу йәрдә грек тилида: «*(каһинлар)* қурбанлиқ қилғандәк ада қилиш».

9:14 **«вә Худаниң силәрдә ташқинлатқан әҗайип меһир-шәпқити түпәйлидин, улар силәр үчүн дуа-тилавәт қилғинида, улар силәргә тәлпүнүп қаттиқ сеғинип әсләйду»** — «Рим.» 15:26-27дин көрүнидуки, Коринттики *(Ахаядики)* җамаәтләр Павлусниң өтүнүшлирини ахир қобул қилип чоң сәдиқә топлап, Йерусалимға әвәткән еди.

Павлусниң расуллуқ һоқуқини ақлиши

10 [1] Амма өзүм, силәр билән биллә болғанда муамилиси юмшақ, лекин силәрдин
айрилғанда силәргә қарита қаттиқ қоллуқ дәп қаралған мәнки Павлус Мәсиһниң
юваш-мөминлиги вә мулайимлиғи билән силәрдин өтүнүмән, [2] — шуни тәләп
қилимәнки, йениңларға барғинимда, бизни «әтләр бойичә маңғанлар!» дәп гуман билән
қарайдиған бәзиләргә қарита ойлиғинимдәк қаттиқ қоллуқ қилишқа мени мәҗбур
қилмаңлар; [3] гәрчә биз инсаний әтләрдә жүрсәкму, биз әтләр бойичә җәң қилмаймиз.
[4] Чүнки җәң қураллиримиз әткә тәвә қураллар әмәс, бәлки Худа тәрипидин қорған-
истиһкамларни гумран қилиш күчигә егә қилинған қураллардур; [5] биз улар билән
бәс-муназириләрни вә Худани тонушқа қаршилишишқа турған һәр қандақ һакавур
тосалғуни гумран қилимиз, шундақла һәр бир ой-хиялларни Мәсиһкә бекиндуруп
итаәт қилишқа кәлтүримиз; [6] силәр толуқ итаәт қилғандин кейин, араңларда қандақ
итаәтсизлик қалған болса буларни җазалашқа тәйярмиз.
[7] Силәр пәқәт көз алдиңлардики ишларғила қарайдикәнсиләр. Әгәр бириси өзини Мәсиһкә
тәвәмән дәп қариса, у йәнә шуниң үстигә ойлансунки, у Мәсиһкә тәвә болғиниға охшаш,
бизму Униңға тәвәдурмиз. [8] Чүнки, Рәб тәрипидин силәрни набут қилиш үчүн әмәс, бәл-
ки етиқатиңларни қуруш үчүн бизгә аманәт қилинған һоқуқимиз тоғрилиқ техиму көп
зиядәрәк махтансамму, буниңда һеч йәргә қарап қалмаймән; [9] әнди мән пәқәт хәтләрди-
ла силәрни қорқатмақчи әмәсмән; [10] чүнки бәзиләр: «Униң хәтлири дәрвәқә вәзинлик һәм
күчлүк; лекин у йетип кәлгәндә салапәтсиз, гепиниң тутами йоқ болиду» дейишиду. [11] Әнди
бундақ хиял қилғучилар шуни билип қойсунки, биз жирақта болғинимизда хәтләрдики
сөзимиз қандақ болған болса биз йетип барғинимизда әмәлийитимизму шундақ болиду.
[12] Чүнки биз өзимизни өзини қалтис чағлайдиғанлар билән бир қатарға қоюшқа яки
улар билән селиштурушқа петинмаймиз; шундақ кишиләр өзлирини өзлириниң өлчи-
ми билән өлчәп, өзлирини өзлири билән селиштуридиған болуп, һәқиқәтән әқилсизлар-
диндур. [13] Биз әнди өзимизгә бекитилгән өлчәмдин һалқип махтинип жүргинимиз йоқ.
Биз бәлки һәммини өлчигүчи Худа бизгә бекиткән хизмәт даирисидики өлчәм, йәни
силәрниң хизмитиңларғиму йетидиған өлчәм билән пәхирлинимиз. [14] Чүнки өлчими
силәрниң хизмитиңларға йәтмәйдиған кишиләрдәк, хизмитиңларда болғинимизда

10:1 **«Мәсиһниң юваш-мөминлиги вә мулайимлиғи билән...»** — шу дәвирдики һәрбий ишларда «мулайим-мөминлик һәм мулайимлиқ» дегәнлик «кәңчилик һәм рәһимдиллиқ» дегән башқа мәнаниму билдүриду.

10:2 **«бизни «әтләр бойичә маңғанлар!» дәп гуман билән қарайдиған бәзиләргә қарита ойлиғинимдәк қаттиқ қоллуқ қилишқа мени мәҗбур қилмаңлар»** — оқурмәнләргә аян болидуки, «әтләр бойичә маңғанлар» дегән ибарә, «инсаний *(Худаниңки әмәс, бәлки гунакарларниң)* көз-қарашлар бойичә маңғанлар»ни билдүриду.

10:3 **«гәрчә биз инсаний әтләрдә жүрсәкму, биз әтләр бойичә җәң қилмаймиз»** — айәттики «җәң» әң муһим җәң, йәни роһий җәңни көрситиду, әлвәттә. «Әтләр бойичә» жуқуриқи изаһатни көрүң. Мәнаси: «Бу дунияда яшисақму, бу дунияниң арзу-һәвәслири бойичә яшайдиғанлардәк *(роһий)* җәң қилмаймиз».

10:4 **«Чүнки җәң қураллиримиз әткә тәвә қураллар әмәс, бәлки Худа тәрипидин қорған-истиһкамларни гумран қилиш күчигә егә қилинған қураллардур»** — «әткә тәвә қураллар» болса бу дунияға хас қураллар, йәни қилич, оқя қатарлиқларни көрситиду.

10:4 Йәр. 1:10; Әф. 6:13-18.

10:5 **«бәс-муназириләр»** — яки «бидъәт сәпсәтилири».

10:6 **«силәр толуқ итаәт қилғандин кейин»** — 5-айәттә ейтилғандәк, Мәсиһкә итаәт қилиш, әлвәттә. **«араңларда қандақ итаәтсизлик қалған болса буларни җазалашқа тәйярмиз»** — «җазалашқа тәйяр» тоғрилиқ 13:2-3 вә изаһатни көрүң.

10:7 **«Силәр пәқәт көз алдиңлардики ишларғила қарайдикәнсиләр»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Көз алдидики ишларға убдан қарап бекиңлар!».

10:12 2Кор. 3:1; 5:12.

10:13 **«Биз әнди өзимизгә бекитилгән өлчәмдин һалқип махтинип жүргинимиз йоқ»** — «өзимизгә бекитилгән өлчәм» — демәк, Худа Павлус вә Барнабасқа хуш хәвәр җакалаштики һәмдә җамаәтләрни қурушрики хизмәтниң даирисини бекиткән өлчәм. **«силәрниң хизмитиңларғиму йетидиған өлчәм»** — грек тилида «силәргә йәткән өлчәм».

10:13 Әф. 4:7.

даиримиздин һалқип кәтмәймиз, чүнки биз Мәсиһниң хуш хәвирини йәткүзүштә
биринчи болуп йениңларғиму кәлдуқ. [15] Биз хизмәт даиримиздин һалқип, башқилар-
ниң синдүргән җапа-әҗирлири билән махтанғинимиз йоқ; лекин биз силәрниң иман-е-
тиқатиңлар өскәнсери араңлардики хизмитимиз бизгә бекитилгән даиримиз ичидә те-
химу зиядә кеңәйтилсун дәп үмүт қилимиз; [16] шундақ болғанда, биз силәрдин техиму
жирақ йәрләргә хуш хәвәрни йәткүзүп җакалайдиған болимиз; тәйярға һәйяр болуп,
башқиларниң даирисидики хизмәт әҗри билән махтиниш бизгә ят. [17] Амма «Пәхирли-
нип махтиғучи болса Рәбдин пәхирлинип махтиши керәк!». [18] Чүнки өзини тәриплигү-
чи әмәс, бәлки Рәб тәриплигән киши һәқиқәтән лаяқәтликтур.

Өзини «расул» дәп ативалғанлардин һези болуңлар!

11 [1] Махтанған бу азғинә ахмақлиғимға сәвирчан болғайсиләр! Әнди силәр маңа
сәвричанлиқ қилип келиватисиләр. [2] Чүнки мән Худадин кәлгән отлуқ муһәббәт
билән силәрни аздурушлардин һәсәт қилимән; чүнки қизни бир әргила ятлиқ қилғандәк,
мән силәрни Мәсиһкила пак қиз сүпитидә һазир болушқа вәдиләштүргәнмән. [3] Амма
илан Һава анимизни һейлигәрлиги билән аздурғандәк, ой-көңлүңлар Мәсиһкә
бағланған сәмимий, сап вапалиқтин езип булғиниши мүмкин дәп әнсирәймән. [4] Чүнки
бириси келип биз силәргә һеч җакалап бақмиған башқа бир Әйсани җакалиса, яки
қәлбиңлардин орун бәргән Роһниң орниға башқа бир роһқа орун бәрсәңлар вә силәр
қобул қилған хуш хәвәрдин башқа бир «хуш хәвәр»ни қобул қилсаңлар, силәр бу
ишларға әҗайип сәвир-тақәт билән өтүверишиңлар мүмкин!
[5] Һалбуки, мән өзүмни һәр қандақ ишта әшу «қалтис улуқ расуллар»дин кам санимай-
мән! [6] Гәрчә мениң гәп-сөзлирим аддий болсиму, билим җәһәттә мән ундақ әмәс; биз
қиливатқан һәр бир әмәллиримиздә буни силәргә һәр җәһәттин испатлап рошән қил-
дуқ. [7] Әнди мән силәрни көтирилсун дәп өзүмни төвән тутуп, Худаниң хуш хәвирини
һәқ тәләп қилмай җакалап гуна қилдимму? [8] Мән силәрниң хизмитиңларда болушқа

10:16 **«тәйярға һәйяр болуп, башқиларниң даирисидики хизмәт әҗри билән махтиниш бизгә ят»** — Коринттики җамаәт арисидики «сахта расуллар» дәл шундақ иш қиливататти, улар Павлус әҗир синдүргән Коринтлиқлардин «бизниң әҗримиз» дәп мақтанмақта еди.

10:17 **«Пәхирлинип махтиғучи болса Рәбдин пәхирлинип махтиши керәк!»** — «Йәр.» 9:24.

10:17 Йәш. 65:16; Йәр. 9:22-23; 1Кор. 1:31.

10:18 Пәнд. 27:2.

11:2 Лав. 21:13.

11:3 Яр. 3:4; Юһ. 8:44.

11:4 **«Чүнки бириси келип биз силәргә һеч җакалап бақмиған башқа бир Әйсани җакалиса, яки қәлбиңлардин орун бәргән Роһниң орниға башқа бир роһқа орун бәрсәңлар вә силәр қобул қилған хуш хәвәрдин башқа бир «хуш хәвәр»ни қобул қилсаңлар, силәр бу ишларға әҗайип сәвир-тақәт билән өтүверишиңлар мүмкин!»** — бу интайин тәнилик, кинайилик кинай гәп, әлвәттә. Павлус уларниң әһвалидин хелә әнсириватиду.

–«Силәр бу ишларға әҗайип сәвир-тақәт билән өтүверишиңлар мүмкин!» дегәнниң башқа бир хил тәрҗимиси «Силәр шуниңға сәвир-тақәт билән өтүверәмсиләркин дәймән!».

11:4 Гал. 1:8.

11:5 **«Һалбуки, мән өзүмни һәр қандақ ишта әшу «қалтис улуқ расуллар»дин кам санимаймән!»** — «қалтис улуқ расуллар» шүбһисизки, интайин кинайилик, һәҗвий гәп. Бәзи алимлар, бу сөзләр һәқиқий улуқ расуллар *(Петрус, Юһанна, Яқуп қатарлиқлар)*ни көрситиду, дәп қарайду. Пикримизчә Павлус Коринттики җамаәткә өзлирини «расул» дәп тонуштурған бәзибир алдамчиларни көрситиду. Мошу кишиләр өзиниң *(йәни Павлусниң)* расуллуқ һоқуқини йоққа чиқармақчи. 12-33-айәтләр вә 12:11-айәт бу нуқтини испатлайду.

11:6 **«Гәрчә мениң гәп-сөзлирим аддий болсиму,..»** — мошу ибарә адәттә «нутуқ сөзләшкә тәрбийиләнмигән» кишини көрситиду.

11:7 **«Әнди мән силәрни көтирилсун дәп өзүмни төвән тутуп, Худаниң хуш хәвирини һәқ тәләп қилмай җакалап гуна қилдимму?»** — Павлус етиқатчиларға өз еғирини салмаслиқ үчүн, өз һүниригә тайинип, турмушини қамдиған *(9-айәтни көрүң)*. Бирақ бәзиләр *(болупму «сахта расуллар»)* «Павлус һәқиқий расул болған болса, етиқатчиларниң иқтисадий ярдимигә таянған болатти» дәп, уни расул әмәс дәп инкар қилған еди.

11:7 1Кор. 9:12.

башқа җамаәтләрдин булап-талап, уларниң ярдимини қобул қилдим. [9] Силәр билән
биллә болған вақитлиримда, һаҗәтмән болған болсамму, мән һеч кимгә еғиримни
салған әмәс (чүнки Македонийәдин кәлгән қериндашлар мениң кәм-күтәмни толуқлап
бәрди); һәр қандақ иште өзүмни силәргә жүк болуп қелиштин сақлап кәлдим вә бунин-
дин кейинму шундақ қилимән. [10] Мәсиһниң һәқиқити мәндә раст болғандәк, Ахая жут-
лирида һеч киммү мени мошу махтиништин тосмайду! [11] Немә үчүн? Силәрни яхши
көрмигәнлигим үчүнму?! Худа билиду! [12] Лекин бизгә охшаш һесаплиниш пурситини
издигүчиләрниң пурситини мәһрум қилиш үчүн, шуниңдәк улар махтинидиған ишлар-
да һәқиқәтән бизгә охшаш болсун дәп, мән немә қиливатқан болсам шуни қиливеримән.
[13] Чүнки бундақ кишиләр сахта расуллар, алдамчи хизмәткарлар, Мәсиһниң расуллири-
ниң қияпитигә киривалғанлардур. [14] Бу иш әҗәблинәрлик әмәс, чүнки Шәйтан өзиму
нурлуқ бир пәриштиниң қияпитигә киривалиду. [15] Шуңа униң хизмәтчилириниңму өз-
лирини һәққанийлиқниң хизмәтчилири қияпитигә киргүзүвелиши әҗәблинәрлик иш
әмәс; лекин уларниң ақивити өзлириниң ишлигәнлиригә лайиқ болиду.

Һәқиқий расулларниң тартқан җапалири — «сахта расуллар» ундақ әмәс!

[16] Йәнә шуни ейтимәнки, һеч ким мени ахмақ дәп һесаплимисун; һәтта әгәр мени шун-
дақ дәп қарисаңларму, әнди мәндәк ахмақни сәвир қилип қобул қилғайсиләр, шуниң
билән өзүмму азғинә махтинивалай. [17] Мениң һазир буларни сөзлишим Рәб тәрипи-
дин әмәс, бәлки өзүмниң ахмақларчә жүрәклик по етип махтинишим, халас. [18] Нурғун
адәмләр инсанларчә по етип махтанғандикин, мәнму махтинип бақай. [19] Чүнки өзүңлар
шунчә дана болғандин кейин, силәр ахмақларға сәвир-тақәт қилишқа рази болисиләр!
[20] Мәсилән бириси силәрни қул қиливалса, бириси силәрни жутувалса, бириси силәрдин
нәп алса, бириси алдиңларда чоңчилиқ қилса яки йүзүңларға качат салса, силәр униңға
йол қойисиләр. [21] Әпсус, номус қилип ейтимәнки, биз ундақ ишларға аҗизлиқ қилдуқ!
Амма улар бирәр иштә махтинишқа петинған йәрдә (ахмақларчә сөзләватимән!) мәнму
шу иштә махтинишқа петинимән.

11:8 **«Мән силәрниң хизмитиңларда болушқа башқа җамаәтләрдин булап-талап, уларниң ярдимини қобул қилдим»** — «...башқа җамаәтләрдин булап-талап» — бу йәнә тәнилик, кинайилик гәп, әлвәттә. Павлус Коринт шәһиридә хуш хәвәрни йәткүзгәндә башқа җамаәтләрниң көплигән иқтисадий ярдимигә муйәссәр болуп *(9-айәтни көрүң)*, Коринтлиқларни гуман сөзлиридин хиҗаләткә қалдуруш үчүн шундақ дәйду.

11:8 Рос. 20:33; 2Кор. 12:13; 1Тес. 2:9; 2Тес. 3:8.

11:9 Фил. 4:15.

11:10 **«һеч киммү мени мошу махтиништин тосумайду!»** — «мошу махтиниш*(им)*» болса, Павлус Коринтлиқлардин һеч һәқ тәләп қилмай уларға хуш хәвәр йәткүзгән еди.

11:12 **«мән немә қиливатқан болсам шуни қиливеримән»** — демәк, Павлусниң һәқ алмай хуш хәвәрни халис йәткүзүватқанлиғи. У шундақ қиливәрсә, «сахта расуллар» өзлирини Павлус вә һәмкарлири билән селиштуралмай қалиду.

–Әмәлийәттә Павлусниң: «улар махтинидиған ишларда һәқиқәтән бизгә охшаш болсун» дегинидә өзиниң уларниң товва қилип, һәқиқәтән Худаниң хизмитидә болушиға һәқиқий тиләкдаш болғанлиғини ипадиләйду.

11:16 **«шуниң билән өзүмму азғинә махтинивалай»** — сахта расулларниң махтинишлири хелә көп еди. 18-айәтни көрүң.

11:18 2Кор. 10:13; 12:5, 6.

11:19 **«чүнки өзүңлар шунчә дана болғандин кейин, силәр ахмақларға сәвир-тақәт қилишқа рази болисиләр!»** — бу җүмлә бәлким Павлусниң бу хетидә әң кинайилик гепи, әң күчлүк тапа-тәниси болуши мүмкин. Улар башқиларниң «ахмақлиқ»иға шунчә сәвир-тақәтлик болған йәрдә, *(20-айәт)* Павлусниң «пәхирлинишилири»гә сәвир-тақәтлик болуши керәкку!

11:20 **«мәсилән бириси силәрни қул қиливалса, бириси силәрни жутувалса, бириси силәрдин нәп алса, бириси алдиңларда чоңчилиқ қилса яки йүзүңларға качат салса, силәр униңға йол қойисиләр»** — Павлус мошу сахта расулларни, уларниң ичидики зәһәрни сөкмәкчи.

11:21 **«Әпсус, номус қилип ейтимәнки, биз ундақ ишларға аҗизлиқ қилдуқ!»** — бу йәнә тапа-тәнә, кинайилик гәп, әлвәттә. Павлус һәргиз адәмләрдин нәп елип бозәк қилмақчи болған әмәс. «Аҗизлиқ» дегәнлик йәнә бәлким уларға Павлусниң улар билән биллә болған вақтидики тени аҗизлиғини әслитиш үчүн ейтилиду. *(12:7-10ни көрүң)*.

11:21 Фил. 3:4.

[22] Улар ибранийларму? Мәнму шундақ. Улар Исраилларму? Мәнму шундақ. Улар
Ибраһимниң нәслиму? Мәнму шундақ. [23] Улар Мәсиһниң хизмәткарлириму? (мән әқил-
дин азғанлардәк сөзләватимән!); мән техиму шундақ; зиядә көп зоруқуп ишлидим, ин-
тайин көп дәрриләндим, интайин көп қетим қамалдим, көп қетим өлүм хәвплиригә
дуч кәлдим; [24] Йәһудийларниң «бир кам қириқ қамча» җазасиға бәш қетим тартил-
дим, [25] үч қетим тикәнлик қамча җазасини йедим, бир қетим чалма-кесәк қилиндим,
үч қетим кемә һадисисигә учридим, бир кечә-күндүзни деңизда өткүздүм. [26] Дайим
сәпәрләрдә болимән; дәрияларниң хәвплирини, қарақчиларниң хәвплирини, жут-
дашлиримниң хәвплирини, ят әлликләрниң хәвплирини, шәһәрниң хәвпини, баяван-
ниң хәвплирини, деңизниң хәвплирини, сахта қериндашлар арисидики хәвплирини
баштин кәчүрдүм; [27] әмгәкләр вә җапа ишларда зоруқуп, пат-пат түнәкләрдә, ачлиқта
вә уссузлуқта, дайим роза тутушларда, соғларда вә йелиң-яланачлиқта жүрүп кәлдим.
[28] Бу сирттики ишлардин башқа, ич-бағримда барлиқ җамаәтләр үчүн һәр күни үстүм-
ни бесип келиватқан ғәмләрни йәватимән. [29] Һәр ким аҗизлиса, мән аҗизлимидимму?
Һәр ким езип путлашқан болса, мән өртәнмидимму?! [30] Әнди әгәр махтинишим зөрүр
болса, өз аҗизлиғимни көрситидиған ишлар билән махтинимән.
[31] Рәб Әйсаниң Худа-Атиси, мәңгү тәшәккүр-мәдһийиләргә лайиқ Болғучиға аянки, мән
ялған ейтмидим.
[32] Дәмәшқ шәһиридә падиша Аретасниң қол астидики валий мени тутуш үчүн, пүтүн
Дәмәшқ шәһирини қаттиқ тәқиб астиға алған еди. [32b] Лекин мән сепилдики бир камар-
дин севәт билән пәскә чүшүрүлүп, униң қолидин қутулуп қачтим.

Павлусқа кәлгән вәһийләр

12 [1] Әпсус, махтиниверишниң зөрүрийити бар. Гәрчә униң пайдиси болмисиму,
мән Рәбдин кәлгән аламәт көрүнүшләр вә вәһийләр үстидә тохтилай. [2] Мәсиһдә
болған бир адәмни тонуймән; у он төрт жил илгири (тәндә болған һалдиму, яки

11:22 Рос. 22:3.
11:23 **«улар Мәсиһниң хизмәткарлириму? мән әқилдин азғанлардәк сөзләватимән!»** — улар *(сахта расуллар)* Мәсиһниң хизмәткарлири әмәс, әлвәттә. Амма улар дайим өзлирини шундақ көрсәтмәкчи болиду.
11:23 Рос. 9:16; 21:11; 1Кор. 15:10; 2Кор. 6:4.
11:24 **«Йәһудийларниң «бир кам қириқ қамча» җазасиға бәш қетим тартилдим,...»** — демәк, оттуз тоққуз қамча җазалиниши. Тәврат, «Қан.» 25:3ни көрүң.
11:24 Қан. 25:3.
11:25 **«үч қетим тикәнлик қамча җазасини йедим»** — «тикәнлик қамча җазаси» Рим һөкүмити тәрипидин болса керәк еди. «Рос.» 16:22дә бир қетим хатириләнгән. «Мат.» 27:26дики изаһатни көрүң.
11:25 Рос. 14:19; 16:22; 27:9,41.
11:27 **«пат-пат түнәкләрдә»** — демәк «пат-пат түнәп дуа қилишларда». Башқа бир хил тәрҗимиси «уйқисизлиқларда».
11:28 **«бу сирттики ишлардин башқа...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «бу ишлардин ташқири,...».
11:28 Рос. 20:18.
11:29 **«һәр ким аҗизлиса, мән аҗизлимидимму?»** — «ким аҗизлиса» — етиқат тәрипидә аҗизлаш, демәк. «Мәнму аҗизлидим» — Павлус аҗизлиған киши үчүн дуа қилғанда кәмтәрлик билән өзини униң билән бирдәк қилип, өзини униң орниға қойғандәк болиду. Буниңға мисални Муса пәйғәмбәрниң Исраил үчүн болған дуа-тилавәтлиридин көрүң *(«Мис.» 32:30-32)*.
11:29 1Кор. 8:13.
11:31 Рим. 1:9; 9:1; 2Кор. 1:23; Гал. 1:20; Фил. 1:8; 1Тес. 2:5.
11:32 Рос. 9:24.
11:32b **«Лекин мән сепилдики бир камардин севәт билән пәскә чүшүрүлүп, униң қолидин қутулуп қачтим»** — һәқиқий расуллар өмридә анчә раһәт көрмәйду; Павлус буниңдин йәнә бир мисал көрситиду.

тәндин ташқириму билмәймән, Худа билиду) үчинчи қат асманға көтирилди.
[3] Мән шундақ бир кишини билимән (тәндә болған һалдиму, яки тәндин ташқириму
билмәймән, Худа билиду) — [4] у җәннәткә көтирилип, шу йәрдә тил билән ипадилигили
болмайдиған, инсанларниң дейиши мәнъий қилинған әҗайип ишларни аңлиди.
[5] Шундақ бир адәм билән махтинимән, өзүм һәққидә болса аҗизлиқмдин башқа бирәр
иш билән махтанмаймән. [6-7] Һәтта махтинай десәмму ахмақ һесапланмаймән; чүнки
мән һәқиқәтни ейтқан болаттим; амма бириси мәндә көргинидин яки мән тоғрилиқ
аңлиғинидин мени (маңа ашкариланған вәһийләрниң ғайәт зор улуқлуғи түпәйлидин)
жуқури ойлап қалмисун дәп өзүмни махтиништин жиғдим. Мошу вәһийләрниң зор
улуқлуғи түпәйлидин көрәңләп кәтмәслигим үчүн әтлиримгә санҗилған бир тикән, йәни
мени уруп турсун дәп Шәйтанниң бир әлчиси маңа тәқсим қилинған; униң мәхсити,
мениң көрәңләп кәтмәслигим үчүндур. [8] Буниң тоғрисида у мәндин кәтсун дәп Рәбгә үч
қетим йелиндим; [9] лекин У маңа: «Мениң меһир-шәпқитим саңа йетәрлик; чүнки Мениң
күч-Қудритим инсанниң аҗизлиғида толуқ әмәлгә ашурулиду» — деди. Шуңа мән
Мәсиһниң күч-қудрити вуҗудумда турсун дәп аҗизлиқлиримдин махтинишни техиму
хушлуқ билән таллиғалимән; [10] шуңа мән Мәсиһ үчүн аҗизлиқларни, һақарәтләрни,
қийинчилиқларни, зиянкәшликләрни вә азап-оқубәтләрни хурсәнлик дәп билимән.
Чүнки қачан аҗиз болсам, шу чағда күчлүк болимән.

Павлусниң Коринттики җамаәткә көңүл бөлүши

[11] Мән махтинип дәрвәқә ахмақ болуп қалдим! Лекин өзүңлар мени буниңға мәҗбур
қилдиңлар. Әмәлийәттә әслидә мән силәр тәрипиңлардин тәриплинишим керәк болат-
ти; чүнки һеч әрзимәс болсамму, мән һелиқи «қалтис улуқ расуллар»дин һеч тәрәптә
һеч ишта кам әмәсмән. [12] Дәрвәқә мән араңларда болған чағда расулниң бешарәтлик
аламәтлири, һәртәрәплик чидам-сәвирчанлиқ ичидә мөҗизилик аламәтләр, карамәт-
ләр һәм қудрәтлик мөҗизиләр билән әмәлдә көрситилгән. [13] Силәрни башқа җамаәт-
ләрдин қайси тәрәптә төвән орунға қойдум? — пәқәтла өзүмни силәрниң үстүңларға
жүк қилип артип қоймиғиним биләнму?! Мениң бу адаләтсизлигимни әпу қилғай-
силәр! [14] Мана, һазир йениңларға үчинчи қетим беришқа тәйярмән, шуниң билән
силәргә һеч жүк еғиримни салғум йоқ. Чүнки издигиним егилигиңлар әмәс, бәлки
өзүңлардур; пәрзәнтлири ата-анилар үчүн әмәс, бәлки ата-анилар пәрзәнтлири үчүн

12:2 **«Мәсиһдә болған бир адәмни тонуймән»** — бу адәм дәл Павлусниң өзи болуп, у Худа униңға бәргән вәһий вә ғайипанә аламәтләр билән махтинишни қилчә халимиған болуп, өзини төвән тутушқа тиришип, өзи тоғрилиқ «мән» демәй, «үчинчи шәхстә» сөзләйду. **«у он төрт жил илгири ... үчинчи қат асманға көтирилди»** — Тәврат-Инҗил бойичә, пәқәт үч асман бар. Биринчи «һава», иккинчи «аләм бошлуғи», үчинчиси Худаниң һозуриниң өзидур.

12:2 Рос. 9:3; 22:17; 1Кор. 15:8.

12:5 **«өзүм һәққидә болса аҗизлиқмдин башқа бирәр иш билән махтанмаймән»** — «аҗизлиқмдин» грек тилида «аҗизлиқлиримдин».

12:6-7 **«мошу вәһийләрниң зор улуқлуғи түпәйлидин көрәңләп кәтмәслигим үчүн әтлиримгә санҗилған бир тикән ... маңа тәқсим қилинған»** — «тикән»ниң көчмә мәнаси бар, әлвәттә. **«... мени уруп турсун дәп Шәйтанниң бир әлчиси маңа тәқсим қилинған»** — грек тилида «Шәйтанниң бир пәриштиси». «әлчи» вә «пәриштә» дегәнләр әмәлийәттә бир гәп.

12:10 **«Чүнки қачан аҗиз болсам, шу чағда күчлүк болимән»** — Павлус аҗиз болғинида Мәсиһкә техиму тайиниду, шуниң билән күчлүк болиду; һәммимизму шундақ болушимиз керәк.

12:11 1Кор. 15:10.

12:12 1Кор. 9:2.

12:13 **«Мениң бу адаләтсизлигимни әпу қилғайсиләр!»** — «адаләтсизлик» интайин кинайилик, һәҗвий гәп, әлвәттә — бу сөз Павлусниң улардин һеч еқтисадий ярдәм тәләп қилмай, уларға хуш хәвәрни һәқсиз йәткүзгәнлигини көрситиду. Униң жуқурида әсләткинидәк, у Коринтта хуш хәвәрниң хизмитидә болғинида, башқа җамаәтләр униңға ярдәм пулини әвитип бәрди.

12:13 1Кор. 9:12; 2Кор. 11:9.

мал-мүлүк жиғиши керәк. [15] Әнди җениңлар үчүн егилигимдин хушлуқ билән сәрп қилимән һәмдә өзүмни сәрп қилимән — гәрчә мән силәрни қанчә сөйгәнсери мән шунчә аз сөйүлсәмму. [16] Әнди шундақ болғини билән, мән силәргә һеч жүк болған әмәсмән; бирақ һелигәрлик қилип, мән силәрни баблап қойдум! [17] Әҗәба, мән силәргә әвәткән адәмләрниң бирәрси арқилиқ силәрдин нәп алдимму?! [18] Мән Титусни силәрниң йениңларға беришқа үндидим вә йәнә һелиқи қериндашниму униң билән биллә әвәттим. Титусниң силәрдин нәп елип баққан йери барму? Биз иккилән охшаш бир роһта жүрүватмамдуқ? Бизниң басқан изимиз охшаш әмәсмикән?
[19] Яки силәр әзәлдин бизни «Улар алдимизда өзлирини ақлап келиватиду» дәп ойлаватамсиләр? Иш ундақ әмәс. Биз пәқәт Мәсиһдә болуп Худа алдида сөзләватимиз; қиливатқан һәммә ишлар, и сөйүмлүклирим, силәрниң етиқатиңларни қуруш үчүндур.
[20] Чүнки мән йениңларға барғинимда, силәрниң үмүт қилған йеримдин чиқмай келишиңлардин, өзүмниңму силәрниң үмүт қилған йериңлардин чиқмай келишимдин, йәни араңларда ғовға-җедәл, һәсәтхорлуқ, ғәзәп-нәпрәт, мәнмәнчилик, төһмәтхорлуқ, ғәйвәтхорлуқ, тәкәббурлуқ вә паракәндичиликләр болармекин дәп әнсирәймән; [21] — бу қетим силәрниң йениңларға барғинимда, араңлардики гуна садир қилип, таки бүгүнгә қәдәр өткүзгән напаклиқ, бузуқлуқ вә шәһваний ишлардин техи товва қилмиған нурғун адәмләрниң сәвәвидин Худайим мени алдиңларда төвән қилип қоярмекин, шуларниң қилмишлири түпәйлидин матәм тутмай туралмаймәнмекин, дәп әнсирәймән.

Ахирқи агаһландуруш вә саламлар

13 [1] Бу йениңларға үчинчи қетим беришим болиду. «Һәр бир һөкүм икки-үч гувачиниң ағзида испатлиниши керәк». [2-3] Мән илгири иккинчи қетим йениңларда болғинимда бурун гуна садир қилғанларға һәм қалған һәммиңларға шундақ ейтқан, һазирму силәрдин нери болсамму қайтидин алдин-ала агаһландуруп ейтимәнки (силәр Мәсиһниң мән арқилиқ сөзлигәнлигигә испат тәләп қилип келиватқиниңлар түпәйлидин), мән барғинимда һеч кимни айимаймән; дәрвәқә мән арқилиқ сөзләватқан Мәсиһ силәргә нисбәтән аҗиз әмәс, бәлки алдиңларда интайин қудрәтликтур; [4] У

12:14 **«Чүнки издигиним егилигиңлар әмәс, бәлки өзүңлардур»** — «издигиним» — Инҗил, «Луқа» 19:10ни көрүң.
12:14 Рос. 20:33.
12:15 2Кор. 6:12.
12:16 **«мән силәргә һеч жүк болған әмәсмән; бирақ һелигәрлик қилип, мән силәрни баблап қойдум!»** — бизниңчә бу йәнә тапа-тәнә, интайин кинайилик гәп. Павлус Коринтлиқларни роһий җәһәттин қувәтлимәкчи болуп, өзи уларниң ейниға бармай *(Коринтлиқлар бәлким униң ярдәм-хизмитини рәт қилған болатти)*, бәлки өзигә охшаш башқа көйүмчан қериндашларни өз орниға әвәтти *(17-айәтни көрүң)*.
–Лекин башқилар мошу айәт: «бәзиләр мени һейлигәрлик қилип, ялған сөзләп, силәрдин нәп үндүрүвалиду, дейишип жүриду» дәп тәрҗимә қилиду.
12:19 **«...силәрниң етиқатиңларни қуруш үчүндур»** — грек тилида: «...силәрни қуруш үчүндур». «Адәмни қуруш» тоғрилиқ «Римлиқларға»дики кириш сөзниму көрүң.
12:21 **«Худайим мени алдиңларда төвән қилип қоярмекин...»** — «алдиңларда», башқа бир хил тәрҗимиси «силәр түпәйлидин». Бәлким иккила хил тәрҗимиси тоғридур. **«... техи товва қилмиған нурғун адәмләрниң сәвәвидин Худайим мени алдиңларда төвән қилип қоярмекин, шуларниң қилмишлири түпәйлидин матәм тутмай туралмаймәнмекин, дәп әнсирәймән»** — Павлус, Коринтлиқларниң техи қәтъийлик билән товва қилип бақмиған гуналири түпәйлидин йәнә хиҗил болуп қалимән, дәп әнсирәйду.
13:1 **«һәр бир һөкүм икки-үч гувачиниң ағзида испатлиниши керәк»** — бу Тәвратниң сөзи, шундақла Тәвраттики вә Инҗилдики муһим бир принсиптур. «Чөл.» 19:15, «Мат.» 18:16, «1Тим.» 5:19ни көрүң.
13:1 Чөл. 35:30; Қан. 17:6; 19:5; Мат. 18:16; Юһ. 8:17; Ибр. 10:28.
13:2-3 **«һазирму силәрдин нери болсамму қайтидин алдин-ала агаһландуруп ейтимәнки... мән барғинимда һеч кимни айимаймән»** — «һеч кимни айимаймән»: Павлус «1Кор.» 5-бапта, еғир гуна садир қилған бир киши үстидин «әтлири һалак қилинсун, шундақ болғанда роһи Рәб Әйсаниң күнидә қутқузулар, дәп Шәйтанға тапшурулсун» дегән һөкүмни чиқарған. Павлус мошу йәрдә көздә тутқини, гунаға патқан кишиләр охшаш һөкүмгә учриши мүмкин, демәкчи.

дәрвәқә ажизлиқта крестләнгән болсиму, лекин Худаниң қудрити билән йәнила һаят.
Бизму Униңда ажиз болсақму, Худаниң силәргә қаратқан қудрити билән, Униңға
бағлинип һаят яшаймиз. [5] Әнди өзүңларни етиқатта барму-йоқ дәп тәкшүрүп көрүңлар;
өзүңларни синап беқиңлар! Силәр Әйса Мәсиһниң өзүңларда болғанлиғини (синақтин
шаллинип қалмисаңлар!) билип йәтмәмсиләр? [6] Әнди силәрниң бизниң синақтин
шаллинип қалмиғанлиғимизни билип қелишиңларни үмүт қилимән.
[7] Силәрниң һеч қандақ рәзиллик қилмаслиғиңлар үчүн Худаға дуа қилимиз; бу, бизниң
синақтин өтти дәп қарилишимиз үчүн әмәс — һәтта синақтин өтмиди, дәп қаралсақму,
мәйли — муһими силәрниң дурус болғанни қилишиңлар. [8] Чүнки биз һәқиқәткә қарши
һеч иш қилалмаймиз; немила қилсақ у бәрибир һәқиқәтни аян қилиду, халас. [9] Чүнки
биз ажиз болсақму, силәрниң күчлүк болғиниңлардин шатлинимиз. Шуниңдәк биз йәнә
шуниңға дуа қилимизки, силәр камаләткә йәткүзүлгәйсиләр. [10] Силәрниң йениңларға
барғинимда Рәб маңа ғулитиш үчүн әмәс, бәлки етиқатни қуруш үчүн аманәт қилған
һоқуқимни ишлитип силәргә қаттиқ қоллуқни көрсәтмәслигим үчүн, мән силәрдин
жирақта болғинимда мошуларни яздим.

[11] Әң ахирда, қериндашлар, шатлиниңлар; камаләткә йәткүзүлүңлар, риғбәт-тәсәл-
лидә күчәйтилиңлар; бир ой, бир пикирдә болуңлар; енақ-хатирҗәмликтә өтүңлар;
вә меһир-муһәббәт вә енақ-хатирҗәмликниң Егиси Худа силәр билән биллә болиду.
[12] Бир-бириңлар билән пак сөйүшләр билән саламлишиңлар. [12b] Барлиқ муқәддәс бән-
диләрдин силәргә салам. [13] Рәббимиз Әйса Мәсиһниң шапаити, Худаниң меһир-муһәб-
бити вә Муқәддәс Роһниң һәмраһ-һәмдәмлиги силәргә яр болғай!

13:4 **«Бизму Униңда ажиз болсақму...»** — бу әҗайип ибарә тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң. **«... бизму Униңда ажиз болсақму, Худаниң силәргә қаратқан қудрити билән, Униңға бағлинип һаят яшаймиз»** — демәк, расуллар сирттин қариғанда ажиз көрүнсиму *(вә бәлким өзлирини ажиз һес қилған болсиму)* у Худаниң Коринтлиқлар арисида Өз қудритини көрситидиғанлиғиға ишиниду, шуниңға ишәши камил болуп, «Биз шу қудрәт билән хизмитиңларда күчлүк болимиз» дегәндәк болиду.

13:5 1Кор. 11:28.

13:7 **«бу, бизниң синақтин өтти дәп қарилишимиз үчүн әмәс — һәтта синақтин өтмиди, дәп қаралсақму, мәйли — муһими силәрниң дурус болғанни қилишиңлар»** — демәк, Коринтлиқлар рәзилликтин товва қилған болса, Павлус вә һәмкарлириниң хизмити үнүмлүк, мевилик вә шәрәплик көрүнүши мүмкин — лекин Павлусқа нисбәтән, муһими Коринтлиқларниң өзлириниң роһий әһвалидур. Бу наһайити улуқ сөз тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

13:8 **«Чүнки биз һәқиқәткә қарши һеч иш қилалмаймиз; немила қилсақ у бәрибир һәқиқәтни аян қилиду, халас»** — бу интайин әһмийәтлик айәт тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

–Башқа бир хил тәрҗимиси: «Биз һәқиқәткә зит ишларни қилмастин, һәқиқәт бойичә иш қилишимиз керәк».

13:9 **«Чүнки биз ажиз болсақму, силәрниң күчлүк болғиниңлардин шатлинимиз»** — «күчлүк» вә «ажиз» роһий тәрәптә ейтилған, әлвәттә.

13:10 2Кор. 10:8.

13:11 **«риғбәт-тәсәллидә күчәйтилиңлар»** — мошу ибарә грек тилида бир сөз биләнла ипадилиниду. **«меһир-муһәббәт вә енақ-хатирҗәмликниң Егиси Худа»** — грек тилида: «меһир-муһәббәтниң һәм енақ-хатирҗәмликниң Худаси» — демәк, У меһир-муһәббәт, хатирҗәмлик бәргүчи һәм Өзи һәрдайим меһир-муһәббәттә вә енақ-хатирҗәмликтә турғучи Худадур.

13:11 **Рим. 12:16,18; 15:5; 1Кор. 1:10; Фил. 2:2; Ибр. 12:14; 1Пет. 3:8**

13:12 **Рим. 16:16; 1Кор. 16:20; 1Тес. 5:26; 1Пет. 5:14.**

Қошумчә сөз

2:11

«**Шуниң билән Шәйтан биздин һеч үстүнлүккәеришәлмәйду; чүнки биз униң һейлә-микирлиридин бехәвәр әмәсмиз**»

Бу сөзләр Павлусниң: — «**Лекин силәр қайсибирини мәлум иш үчүн кәчүрүм қилған болсаңлар, мәнму һәм уни шундақ қилған болимән; мәнму мәлум бир ишни кәчүрүм қилғинимда (бирәр ишни кәчүрүм қилған болсам), мән силәрни дәп Мәсиһниң һозурида шундақ қилдим**» дегән баянидин кейин келиду. Кишиләрниң ундақ қилиши яки шундақ принсиплар бизни қандақму «**Шәйтанниң һейлә-микирлири**»дин қутқузиду? Шәйтанниң һейлә-микирлири дәрвәқә көп, вә пәқәт Худаниң Тәврат-Инҗилда хатириләнгән йол-йоруқлири һәм пәнд-һекмәтлирини қобул қилғучилар, шундақла шапаити билән уларға әмәл қилғучиларла шулардин халас болалайду. Павлусниң бу позитсийәси Худаниң һекмәтлириниң пәқәт биринила көрситиду, бирақ у интайин әһмийәтлик бир мисал.

Мәсилән, Коринттики җамаәттикиләрдин бири очуқ-ашкарә вә үзлүксиз һалда гуна садир қилишқа башлиған. Павлус йәнә бу кишини әйипләйду, җамаәт Павлусниң нәсиһитигә қошулуп бу кишини җамаәтниң сорунлиридин вә һәмраһлиғидин чиқириветиду. Кейин мошу киши товва қилиду вә җамаәт униң товва қилғанлиғини һәқиқий дәп қобул қилиду, шуңа тегишлик һалда уни хошаллиқ билән арисиға қайта алиду, дәйлуқ. Шундақ әһвалда Павлус уларниң йениға қайтип кәлгинидә һәргиз: «Силәр немишкә мошу киши һәқиқий товва қилдиму-йоқ дәп мениңдин һеч мәслиһәт соримайла уни ибадәт сорунлириңларға қайтидин қобул қилдиңлар?» дәп соримайтти. Шундақ позитсийә Худаниң адәмлиридә болса гуманхорлуқни көрситип, адәмниң иман-етиқадини набут қилиши мүмкин. Павлус әксичә: «Мән силәр чиқарған һөкүмлириңларни ишәшлик дәп қараймән, һөрмәтләймән — силәр гунаға петип қалғанлиғидин товва қилған мәлум кишини кәчүрүм қилған (йәни, уни җамаәткә қайтидин қобул қилған) болсаңлар, мәнму мошу кишини қобул қилимән» дәйтти.

Андин Павлус бу принсипни һәммигә ортақ қилип: «Мән бирисини әпу қилған (уни алақә-һәмраһлиғиға қайтидин қобул қилған) болсам, мән силәрни дәп шундақ қилимән» дәп тәтбиқлайду. Биз буни шундақ чүшинимизки, мәлум бир адәм (Коринттики бир адәм, дәйли) Павлусқа нисбәтән гуна қилған болса, у бу ишни бир тәрәп қилғинида мошу гунаниң пәқәт өзигә тәккән тәрәплиригила әмәс, бәлки шу кишиниң илләтлириниң Коринттики җамаәткә тәсир йәткүзгән тәрәплиригиму көңүл бөләтти. Әгәр мошундақ кишиниң пәқәт өзигә тәккән тәрәплиридила әмәс, бәлки <u>**җамаәткә (шундақла һәр қандақ кишигә) тәккән тәрәплиридиму**</u> илләтлиридин товва қилғанлиғиға Павлусниң көзи йәткән болса у уни қериндаш сүпитидә қайтидин қобул қилатти. Чүнки шундақ қилиш һәммәйләнгиму пайдилиқ вә яхши. У шуңа җамаәттин өзиниңки әпу-кәчүрүм ишлирида болған һөкүм-пәмлиригиму ишинишни тәләп қилиду. Биз йәнә шуни ейталаймизки, пәқәт қәлбидә һәқиқәтән Худаниң хәлқиниң ғемини үзлүксиз, һәрдайим йәп туридиған бир адәм шундақ ениқ вә рошән һөкүмләрни чиқиралайду (11:28ни көрүң). Шуңа өз ара ишәш вә һөрмәт болса, бөлгүнчилик териғидәк йочуқларни тепиш Шәйтанға тәс чүшиду.

4:11-12

«**Чүнки Әйсаниң һаяти өлидиған әтлиримиздә аян қилинсун үчүн, тирик қалған бизләр һәрдайим өлүмгә тапшурулмақтимиз. Шуниң билән биздә өлүм ишләватиду, амма һаят силәрдә ишләватиду**»

Бизниң хуласимизчә Павлус мошу айәтләрдә «өлүм» тоғрилиқ сөзлигинидә, пәқәт хуш хәвәрни җакалайдиған узун сәпәрләрдә пат-пат учриған өлүмниң хәвпинила әмәс, бәлки адәмниң ички дуниясиға бағлиқ роһий «өлүм принисипи»ни көздә тутиду. Оқурмәнләргә Павлусниң көп хәтлиридә «өлүм»ни мошундақ роһий мәнасида ишләткәнлиги аян болса керәк.

Биз мошу принсипни Рәб Әйсаниң Өзиниң сөзлиридин тәсвирлишимизгә тоғра келиду: —(Инҗил, «Мат.» 16:24-25)

«**— Кимдәким Маңа әгишишни халиса, өзидин ваз кечип, өзиниң чапрас яғачини көтирип Маңа әгәшсун! Чүнки өз һаятини қутқузмақчи болған киши чоқум һаятидин мәһрум болиду, лекин Мән үчүн өз һаятидин мәһрум болған киши өз һаятиға еришиду**».

Бу баян йәнә Инҗил «Луқа» 9:23-24дә биз үчүн хатириләнгән: «**Кимдәким Маңа әгишишни нийәт қилса, өзидин кечип, һәр күни өзиниң чапрас яғачини көтирип Маңа әгәшсун! Чүнки кимдәким өз һаятини қутқузимән дәйдикән, чоқум униңдин мәһрум болиду, лекин Мән үчүн өз һаятидин мәһрум болған киши һаятини қутқузиду**».

Луқа мошу йәрдә биз үчүн Мәсиһниң «һәр күни» дегән сөзиниму хатириләйду. Бу сөз бизгә шуни рошән қилидуки, «өз чапрас яғачини көтириш» пәқәт адәмниң кризисқа учриғанда һаятиниң йөнүлүшини бурап пүтүнләй өзгәрткән қарарила әмәс, бәлки һәркүни қайтидин йеңилиниши керәк болған бирхил бәл бағлишидур.

Әнди «**өз чапрас яғачини көтириш**» дегәнни қандақ чүшиниш керәк? Оқурмәнләргә аянки, «чапрас яғачқа миқлаш», «чапрас яғачләш» Рим империйәсидики әң рәһимсиз вә азаплиқ өлүм җазаси болупла қалмай, йәнә әң шәрмәндә җаза еди. Өлүмгә мәһкүм киши авал пүтүнләй яланачлинип, урулиду, қамчилинип мазақ қилиниду; андин адәттә өзи миқлинидиған чапрас яғачни өлүм җазаси мәйданиға мүрисигә елип көтирип апиришқа мәҗбур қилиниду; ахирда у әшу көтирип апарған чапрас яғачқа (пути вә қоли) миқлинип өлтүрүлиду. Адәттә өлтүрүлгүчи чапрас яғачқа икки-үч күн есилип азаплиниду; һәр қетим тиниқ алай дегинидә у миқланған путини миң тәсликтә тирәп тенини жуқуриға көтириши керәк болиду. Ахир берип у уссузлуқтин (су берилмигән болса) яки тиниқ елишқа (өзини жуқуриға тирәшкә) мағдури қалмай өлиду. Рәб Әйса чапрас яғачләнгәндә пәқәт алтә саат ичидә Өз роһини Худа Атисиға тапшуруши билән өлди; бундақ өлүм мөҗизә еди, чүнки У: «**һеч ким һаятимни мәндин алмайду**» дегән еди («Юһ.» 10:18, йәнә «Мар.» 15:44ни көрүң).

Әнди «өзиниң чапрас яғачини көтириш» дегәндин, «өлүм җазасини қобул қилишқа тәйяр болуш» дегән мәна чиқиду. Мошундақ сөзләр әйни вақитта адәмләрни чөчүткән еди һәм һазирму адәмләрни чөчитиветиш зөрүр. Амма мошундақ «өлүм» болса башқиларни «Худаниң дүшмәнлирини» дәп өз өлүми билән өлтүрмәкчи болған «шеһит»ниң өлүми әмәс; ундақ кишиләр адишип бомба-милтиқлар билән «Худаниң

дүшмәнлирини өлтүрүш билән Аллани хурсән қилимән» дәп ойлайду. Инҗилдин билимизки, «Худа меһир-муһәббәттур», һәм У һәтта дүшмәнләргиму муһәббәтни вә кәчүрүм көрситишни әмир қилиду, чүнки у барлиқ инсанларни сөйиду, дәп билимиз. Худа Мәсиһниң дунияға келишидин кейин мөмин бәндилиридин һеч қачан башқа адәмни өлтүрүшни тәләп қилған әмәс.

Яқ, «өз чапрас яғачини көтириш» «шеһит»ниң өлүми әмәс; һәм наданларчә чапрас яғачсиман алтун-күмүчтин ясалған мәлум бир буюмни бойниға тақаш әмәс. Көп адәмләр мошундақ нәрсини «тилтумар» сүпитидә тақайду. Ундақ қилиш Тәвратниң рошән әмирлиригә хилап. Бирақ һәтта ундақ нәрсә «тилтумар» дәп тақалған болмисиму, башқа кишиләр униңға қарап «мошу Мәсиһгә ишәнгәнләр өзлириниң апәттин қоғдилиши үчүн тилтумарларға еһтияҗлиқ» дәп ойлайду. Әлвәттә, уларниң бизгә кериги йоқ; биз һәрһалда тақимаслиғимиз лазим.

Худа биздин өз ихтияримиз билән өлүмгә йүзлинишни бүгүн тәләп қилса, шуниңға тәйярмубиз? Шундақла аддий өлүмгә әмәс, бәлки Мәсиһ үчүн дәһшәтлик, шәрмәндилик бир өлүмгә йүзлинишкә тәйярмубиз? Етиқатчилар үчүн «өлүмгә бериш» ундақ күн (әгәр кәлсә) өмридә бир қетимла келиду, әлвәттә. Амма һәр бир күндә бир нәччә йол көз алдимизда туриду, биз улардин талливалимиз; йол талливалғинимизда Мәсиһ ғоҗайин боламду? Һаятимизда өзимиз падишаму, яки Худа падишаму? Биз һәркүни әтигәндә орнимиздин туруп тирик Худаға: «Ата, мошу күнни саңа тапшуримән! Сән халиғиниңни маңа көрситип бәргәйсән!» дәймизму? Шундақ қилидиған һәр бир киши мол тәҗрибилик бир һаятқа кириду; чүнки Худа бизгә муһәббәт, мәсъулийәт вә һәққанийәт тоғрилиқ үгитишкә башлайду. Башқиларға муһәббәтни көрситиш, көп әһвалларда өз хаһишлиримизға «яқ» дейишни тәләп қилиду. Биз «**башқилардин үмут қилған муамилини уларғиму көрситиш**» үчүн («Мат.» 7:12) өзимизниң хаһишлиримиздин ваз кечип, өзимизгә пат-пат «яқ» дейишимиз керәк болуши мүмкин. Әгәр биз һәркүни «ахирқи қурбанлиқ»ни қилишқа тәйяр болсақ, әнди хошаллиқ билән өз хаһишлиримизға «яқ» дегән бир нәччә кичиккинә қарарларға келишкиму тәйярмиз. Өз хаһишлиримиздин ваз кечишләрни бирхил «өз шәхсимизниң өлүми» дегили болиду, Павлус мошу айәтләрдә «өлүм»ни шу мәнасида ишлитиду.

Әнди кишиләр пәқәт өз нәпсини қандуруплa болди қилса немә бопту? Кишиләр немә дәп шундақ еғир йолни талливалсун?

Биринчи сәвәп, Худа дегән Худадур — У бизни вә һәммини яратқан, шуниң түпәйлидин Уни сөйүш вә Униңға итаәт қилиш керәк. У бизни Өзи билән йеқин алақидә вә һәмраһлиқта болуш үчүн яратти; биздә Мәсиһниң буниңға мунасивәтлик болған: «**Мән үчүн өз һаятидин мәһрум болған киши өз һаятиға еришиду**» дегән қиммәтлик вәдиси бар. Шуңа бу йолда яшашниң нәтиҗиси хошаллиқ вә бәхиткә толған бир һаяттур. Мәсиһниң чапрас яғачлиниши миллионлиғанларға бәхит вә һаят йәткүзгәндәк, өз мөмин бәндилириниң һәркүндики кичик «өлүшлири», йәни өз хаһиш-нәпсилиригә «яқ», Худаниң көрсәтмилиригә «мақул» дейишлириму зәрричилик даиридә башқиларға бәхит йәткүзиду. Мундақ принсип яки «роһий қанунийәт»ниң биз сөйгән, ғемини йәйдиған, дуалиримизниң объекти болған кишиләргә алаһидә тәсири бар; Павлус: «**Шуниң билән биздә өлүм ишләватиду, амма һаят силәрдә ишләватиду**» дегән мошу әҗайип принсип пәқәт бизниң башқиларға очуқ бир ишта муһәббәт көрсәткинимиздила

әмәс, көп башқа вақитларда инавәтлик болиду. Биз сөйгән кишиләрниң йенида турсақму, нерида турсақму, һәрқетим Худаға бойсунғинимизда, һәр қетим Муқәддәс Роһқа әгәшкинимиздә, һәрқетим башқиларни бәрикәтлик болсун дәп өз хаһишлиримизға «яқ» дегинимиздә, әнди шу чағларда Муқәддәс Роһ арқилиқ бизгә роһий җәһәттә бағланған кишиләргә алаһидә бир бәрикәт беваситә еқип бариду. Мошундақ бәрикәт Худаниң мөмин бәндилириниң һаятини җанландуриду, роһиға мағдур йәткүзиду (грек тилида «енергәләйду» дегән сөз билән ипадилиниду), һәтта биз сөйгән амма Худа тонумайдиған адәмлиримизниң вуҗудида Муқәддәс Роһниң хизмәтлирини тезлитиду; бәрикәт мәлум дәриҗидә һәтта аләмшумул җамаәткә еқип чиқиду. Бу принсип Худаға итаәт қилишқа қанчилик зор түрткә-һә!

5:14

«**Чүнки биз бириси һәммәйлән үчүн өлди, шуңа һәммәйләнниму өлди, дәп һесаплаймиз**»

15-айәттә биз «һаят болғанлар» тоғрилиқ оқуймиз. Шуңа аддий мәнтиқә билән ейтиш керәкки, йәр йүзидики бәзи кишиләр әмәлийәттә «һаят болғанлар»дин әмәс — өлүк яки өлгән. Павлус бу баянни Мәсиһниң муһәббитиниң бизни хуш хәвәрни тарқитишқа түрткә болғанлиғи билән бағлиғачқа, «**һәммәйлән өлди**» дегән сөзләрни Адәм атиниң барлиқ пәрзәнтлириниң, җисманий җәһәттә тени тирик болғини билән барлиқ муһим җәһәтләрдә, йәни роһқа аит җәһәтләрдә һәқиқий «өлгән» екәнлигини көрситиду, дәп қараймиз. Шуңа уларниң һәммиси һаятлиқниң хуш хәвирини аңлашқа интайин муһтаҗ. «**Мәсиһ һәммәйлән үчүн өлди**» — йәни, өз роһумизда Худани һеч тонумиғачқа «роһий өлүк» болған һәммимизни мәңгүлүк һаятқа еришсун дәп өлди.

«**һәммәйлән өлди**» дегән мошу баян расулниң «Әф.» 2:1дә: «**Силәр болсаңлар, қәбиһликлириңлар һәм гуналириңларда өлгән болуп...**» дәп ейтқан сөзигә охшаш. Бизниң «Әфәсуслуқларға»дики бу айәт үстидики изаһат һәм қошумчә сөзимизни көрүң. Баянни шу мәнада чүшәнсәк, төвәндә шәрһиләйдиған 16-айәт билән рошән мунасивити барлиғини көримиз.

5:16

«**Шуниң билән биз буниңдин кейин һеч кимни инсанларчә тонумаймиз; һәтта биз Мәсиһни инсанларчә тонуған болсақ, буниңдин кейин Уни йәнә шундақ тонумаймиз**»

Бу сөзләрниң толуқ мәнаси һәм әһмийити қисқа сәһипилиримиздин көп һалқип бариду; биз пәқәт төвәндә аддий байқиғинимизни көрситимиз: —

(а) «**биз буниңдин кейин һеч кимни инсанларчә** (яки адәмниң балилириниң көзқариши билән) **тонумаймиз**». «адәмни инсанларчә тонуш» — биз Худани тонуп йетиштин бурун адәмләрни баһалап кәлгән йолда баһалашни көрситиду, халас. Демәк — Худани тонуғичә биз учратқан кишиниң мәктәп көргән көрмигәнлигигә, әқиллиқ яки әқилсизлиғиға, талантлиқ яки тәдбирсизлигигә, күчлүк яки аҗизлиғиға, өз миллитимиздин яки ят әлдин болғанлиғиға; бай яки кәмбәғәллигигә, жуқури тәбиқилик яки «теги пәс»лигигә, чирайлиқ яки сәтлигигә, мувәппәқийәт қазанған-қазанмиғанлиғиға, иҗтимаий мунасивитиниң бар-йоқлуғиға вәһаказаларға қарап баһа

қоюп қәлдуқ. Лекин Худани тонуғанлар үчүн мошундақ ишларниң муһимлиғи йоқ болуп қалди; чүнки биз өзгиләрни Худаниң көзлири арқилиқ көргәндәк, уларға Муқәддәс Роһниң күч-қудрити билән қараймиз. Арқа көрүнүши яки «теги» қандақла болмисун, қабилийити қандақла болмисун, мал-мүлүклири қанчилик болмисун, һәр бир киши Худа тәрипидин йәккә-йеганә яритилған вә Униң алдида охшаш қиммәттә туриду; демәк, һәммәйлән Униңға қимматликтур. Бизниң һәммәйләнгә болған позитсийәмиз вә һәммәйләнгә қилған муамилимиз охшашла меһир-муһәббәт көрситиш болуп өзгириду; бизниң һәммәйләнгә қарап биринчи ойимиз (гунакар өтмүшлиримиздикидәк) мән «Мошу кишидин қандақ пайдилиналаймән?» яки «Униңдин немә нәп көримән?» дегәнләр әмәс; бәлки (15-айәттә көрситилгәндәк, Павлустәк һәқиқий муһәббәт билән тәсирләнгән болсақ) уларға қарап ич-бағримизда Рәббимизгә: «Бу киши техи сени тонумайду, улар роһий өлүк, һаятлиқниң хәвирини аңлиши керәк болғанлар; мән униңға шу хәвәрни аңлашқа вә чүшинишкә қандақ ярдәм қилай?» дәп сораймиз.

(ә) «**Һәтта биз Мәсиһни инсанларчә тонуған болсақ, буниңдин кейин уни йәнә шундақ тонумаймиз**»

Хәт йезилған вақтида, Коринттики җамаәттә вә Рим империйәси бойичә Әйса Мәсиһ билән җисманий алақидә яки мунасивәттә болған нурғун тарқақ кишиләр болса керәк еди; бәзилири Униң бәргән тәлимлирини өз қулиқи билән аңлиған, бәзилири кесәлләрни сақайтқанлиғини өз көзи билән көргән еди. Бәзилири Униңға мухлис болуп әгәшкән еди. Йәнә, шүбһисизки, ундақ кишиләр ичидә бәзилири мошу ишлар түпәйлидин мениң Униң билән бир мунасивитим бар дәп ойлап, шундақла Уни җисиманий көзлири билән көрүп бақмиғанлардин бәрибир үстүн туримән дегәнләр аз болмайтти. Мәсиһ Әйса йәр йүзидә турғинида Униңға әгишишкә башлиғанлар техиму шундақ ойлап кетәтти. Амма Худаниң Роһи кәлгәндә ундақ барлиқ пәриқ-айримилар йоқап кетиду. Дәрвәқә, Рәб Әйсаниң Өз мухлислирини бир нәччә қетим <u>**Уни тонумаслиғи түпәйлидин**</u> әйиплиши керәк еди. «Юһ.» 14:8-20дә хатириләнгән параңға қараң: —

«**И Рәб, Атини бизгә көрситип қойсаңла, шу купайә, — деди Филип.**

Әйса униңға: — Филип, силәр билән биргә болғинимға шунчә вақит болди, Мени техичә тонумидиңму? Мени көргән киши Атини көргән болиду. Шундақ туруқлуқ, сән немишкә йәнә: «Бизгә Атини көрсәткәйсән» дәйсән?... ...Мәнму Худа Атидин тиләймән вә У силәргә башқа бир Ярдәмчи ата қилиду. У силәр билән әбәткичә биргә болиду. У болсиму Һәқиқәтниң Роһидур...

Азғина вақиттин кейин, бу дуния Мени көрмәйду, лекин силәр көрисиләр. Мән һаят болғанлиғим үчүн, силәрму һаят болисиләр. Шу күндә Мениң Атамда болғанлиғим, силәрниң Мәндә болғанлиғиңлар вә Мәнму һәм силәрдә болғанлиғимни билисиләр...»

Муқәддәс Роһниң өз роһумизда бәргән гувалиғи билән биз «ишәш»ниң даирисидин «билиш» даирисигә өтимиз. Бизниң Мәсиһниң <u>**тоғрилиқ**</u> (Униң хәвирини, демәк) билишимиз керәк болупла қалмай, <u>**Униң Өзини**</u> билишимиз керәктур. Бундақ иш (тонуш, билиш) Мәсиһ билән һәр қандақ җисманий мунасивәт, һәтта Униңға әгишип мухлиси болуш билән һәргиз болалмайду, пәқәт Муқәддәс Роһниң вәһийиси арқилиқ «қайтидин туғулуш» дегән мөҗизә билән болалайду. Худаға миң тәшәккүр, мошундақ имтияз пәқәт Рәб Әйса йәр йүзидә турғинида җисманий җәһәттин Уни аңлиған вә көргән, шундақла Уни «инсанларчә тонуған»ларғила мумким қилинған әмәс

(демисәкму булар өзи зор бир имтияз болатти, әлвәттә), бәлки Униңға етиқат қилғанларниң һәммиси үчүн мүмкин қилинғандур! Һәммимиз (көзи билән көргәнму, көрмигәнму) Уни Роһта (Худаниң Роһида) һәр қандақ җисманий мунасивәттин чәксиз чоңқур дәриҗидә тонуп йетәләймиз!

6:9

«**Биз тәрбийидә җазаландуқ-ю, амма өлүмгә мәһкүм қилинмидуқ**»

Павлус бу қисқа баян билән немини көрсәтмәкчи? У өзиниң вә башқа расулларниң тартқан азап-оқубәтлири тоғрилиқ сөзләватиду, әлвәттә, амма бу азап-оқубәтләр һәммә етиқатчилар үчүн нәмунә болиду һәмдә у ейтқан һәқиқәтләр Мәсиһниң йолида азап тартқанларниң һәммисидә көрүниду.

Грек тилида «**тәрбийидә җазаландуқ**» дегән сөз қанунниң җазасини әмәс, бәлки атиниң өз балисиға бәргән тәрбийисини көрситиду. Бириси Худаниң Роһи арқилиқ Худаниң йеңи һаятини қобул қилип, Худаниң аилисидики әза болғандин кейин, Худани хурсән қилидиған пак-муқәддәс турмушни өткүзүшкә толиму тәшна болиду; дәрвәрқә гунаға қул қилған кона асарәтләр униңда сундурулиду. Амма дайим дегидәк барлиқ кона илләт-адәтләр пүтүнләй йоқалмиған болиду, кона позитсийәләр пүтүнләй өзгәртилмигән болиду; ундақ әһвалда әҗайип иш шуки, Худаниң тәрбийиси бешимизға чүшиду («Пәнд.» 3:11, «Ибр.» 12:1-13ни көрүң). Қайтилаймиз, бу «қанун җазаси» әмәс (бирла гунаниң тегишлик җазаси болса дәрһал дозаққа чүширилүштин ибарәттур), бәлки адәмни түзүтидиған тәрбийидур. Бу тәрбийә һәр түрлүк болиду. Бәлким әң азаплиғи пәқәт виҗданда әсләп турған мәғлубийәтләрниң азави болса керәк; бәзи вақитларда гуна садир қилғандин кейин, гәрчә адәм өзини кәчүрүм қилинған дәп билгән болсиму, униң Худаниң Роһини азапландурғанлиғиға бағланған чоңқур сезим виҗданида қалиду («Әф.» 4:30). Бәзи вақитларда тәрбийә кесәллик, һәтта өлүм болиду («1Кор.» 11:29-30 вә 5:1-5ни көрүң. Амма бундақ дейишимиз, барлиқ кесәлликни Худаниң тәрбийиси, дегинимиз әмәс). Худаниң тәрбийиси өлүм болса, бу Униң рәһимдиллиғида гунакар адәмниң техиму көп гуналарни садир қилишидин тохтитилиши һәмдә җамаәтниң көпрәк дағлардин сақлиниши үчүн болиду; Униң даналиғида У һәммәйләнгә нисбәтән у адәмни дунийадин айриветиш әң яхши тәдбир дәп қарар қилған. «1Кор.» 5-бап тоғрисидики изаһатлиримиз вә «қошумчә сөз»имизни, йәнә «1Юһ.» 5:16ни көрүң.

Әгәр бириси «өмридә бирла қетим кәлгән» гувалиқ бериш пурситини қолдин бәргән болса, яки дәһшәтлик гуна садир қилған, шундақла җамаәтниң гувалиғиға зор дағ чүшәргән болса тәрбийилик җаза қандақ болиду? Ишларни әслигә кәлтүргидәк имканийәт болмиса немә қилғулуқ? 6:9дики айәткә қариғанда, Павлусниң өзи шундақ қорқунучлуқ роһий чәккә йетип барған болуши мүмкин — чүнки у Пәрвәрдигарниң еғир тәрбийисини көргән («**өлүмгә мәһкүм қилинмидуқ**», дәйду). Һәммимиз Худаниң тәрбийисини тетишимиз керәк — болмиса биз «һарамдин болған», Худаниң һәқиқий пәрзәнтлири әмәс болуп қалимиз. Амма Павлус шу муһим түп савақни үгәнди — гәрчә мән еғир тәрбийә астида болсамму, техи тирик турсамму, әнди Худаниң мени техи һаят қалдурушида Өз мәхсити бар; әһмийәтлик һәм тегишлик хизмәт бәрибир мени күтмәктә, дәп биләтти. Униңға нисбәтән Худаниң уни ташливәтмигәнлигигә башқа һеч дәлил-испат керәк әмәс еди — пәқәт униңда һаят болсила, бу пакит униң үмүтсизләнмәй Худаниң йолида келәр қәдәмни үмүт билән издиши үчүн купайә вә түрткә еди. «**Биз тәрбийидә җазаландуқ-ю, амма өлүмгә мәһкүм қилинмидуқ**» — шуңа алға басимиз!

Сәдиқә топлаш, җамаәтниң пулини башқуруш — бәзи принсиплар (8-9 бап)

Павлусниң бу хетидә Йерусалимдики кәмбәғәлләр үчүн чоң сәдиқә топлаш тоғрилиқ шунчә көп тәпсилий орунлаштурушлири вә көрсәтмилири йезиқлиқ болғачқа, униң несиһәтлиридин, планлиридин вә ишниң йоллиридин пайдилинип бәзи принсипларни қайта көрүшимизгә тоғра келиду.

(а) Биз башқа йәрләрдә ейтқинимиздәк, Павлус бир қетимму өзи үчүн иқтисадий ярдәм сорап бақмиған. Бәзи җамаәтләр униңға пат-пат шундақ ярдәм қолини узатқини билән, қайтлаймизки, у һеч қачан мошундақ тәләп қилмиған. Лекин у пат-пат һаҗити чүшкән башқилар үчүн шундақ сориған. Әгәр бүгүнки күнләрдә Худаниң хизмитидә (болупму җамаәтләрни қурғанда) күчлүклүги вә пидакарлиқлиғи билән «расул» дәп аташқа болидиғанлири бар болса (биз ундақ адәмләрни интайин аз учраттуқ), уларни пул тәрәптиму охшаш үлгә көрситиши керәк, дәймиз.

(ә) Худаниң йолида беғишланған пулни, болупму җамаәт топлиған яки сәдиқә қилинған пулларни бир тәрәп қилғанда, аз дегәндә икки, яхшиси көпрәк ишәшлик қериндашларни униңға тәң егидар қилиш керәк. Йәнә әң яхшиси, қериндашлар тәлим вә хуш хәвәр йәткүзүш хизмитидә болмисун — чүнки тәлим бериш яки хуш хәвәт тарқитиш хизмитини тоғра орундаш үчүн Рәб алдида күтүп дуа қилишта көп вақит тәләп қилиду («Рос.» 6:2ни көрүң). Мүмкин болса вақти-вақтида җамаәткә яки җамаәтләргә пулни қандақ ишләткәнлиги тоғрилиқ мәлумат бәргән яхши.

(б) Бүгүнки күнләрдә көп җамаәтләрдә Худаниң хәлқиниң кириминиң «ондин бири»ни өшрә-сәдиқә тапшуруши керәк, дегән тәлим берилмәктә. Бәзи қериндашлар Тәвратни (Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанун)ни алдирап оқуп, Йәһудий хәлиқтин «ондин бири» тәләп қилинғанлиғини көрүпла, җамаәттиму шундақ болиду, дегән хуласигә кәлди. Әмәлийәттә болса Йәһудий хәлқидин үч хил «ондин бири» тәләп қилинған. Буларниң һәммисини һесаплисақ җәмий болуп киримниң 10гә әмәс, бәлки 23гә йеқин келиши мүмкин. Амма Павлус вә һеч қайси башқа расул һәм Мәсиһ Әйсаниң Өзи «ондин бири» тоғрилиқ һеч қандақ тәлим бәргән әмәс. Павлус бу хетидә: «**өз көңлидә пүккиничә бәрсун**» — дәйду. Униң тәкитләйдиғини сәдиқиниң қанчилигидә әмәс, бәлки уни бәргүчиниң позитсийәсидә еди. «**һәр адәм һеч қийнилип қалмай яки мәҗбурән әмәс, бәлки өз көңлидә пүккиничә бәрсун; чүнки Худа хошаллиқ билән бәргүчини яхши көриду**» (9:7).

Буни дегини билән, Инҗилда сәдиқә-хәйрхаһлиқ тоғрилиқ берилгән тәлим шуки, етиқатчиниң өз **барлиғи** (йәни пул-бисат, вақит-дәсмайә, талант-қабилийәтлири) Рәбкә мәнсуп, өзини болса буларниң вақитлиқ ғоҗидари, халас, дәп қариши керәк («Луқа» 16:12). Ишәнгүчи буларниң **һәммисини** ишқа селиш қарариға келиши керәк вә вақти кәлгәндә Егимизгә улар тоғрилиқ һесап тапшуруши керәк. Қисқиси, һәммисини Худаниң қолиға тапшурған болсақ, Униңдин буларниң һәммисигә яхши ғоҗидарлиқ қилишқа даналиқ сорисақ, әндиликтә сәдиқә, хәйр-сахавәт бериш бу даналиқниң бир қисми болиду, әлвәттә. Биз пәқәт шуни қошуп ейтимизки, «**һәммидин очуқ қоллуқ Бәргүчи**» болған Худа билән биллә маңған кишиләр бәрибир ахир берип Униңға охшаш «очуқ қоллуқ» дәп билиниду.

Павлусниң «махтиниш»и, гувалиғи вә «ахмақлик»и тоғрилиқ

Оқурмәнләр кейинки бапларда (10-12) Павлусниң «махтинишниң керәклиги»ни тилға алғиниға, шундақла өзиниң ундақ қилғинида «ахмақлик» дәп тәсвирләнгинигә һәйран келиши яки сәл каймуқуп келиши мүмкин. Коринттики җамаәт өз арисида өзлирини «расуллар», һәтта «қалтис улуқ расуллар» дәп атап, Худаниң мөмин бәндилиридин пайда үндүргүчиләрниң ялғанчилиғини һәқиқий расулларниң турмуш истилидин пәриқ етәлиши үчүн, Павлус өзи тоғрилиқ — йәни Худаниң уни қандақ ишләткини, униң қандақ еғир синақлар, җапа-мушәққәтләр вә азап-оқубәтләрдин өткүзгәнлиги тоғрилиқ сөзләшкә мәҗбур болди. Мошундақ аталмиш расулларниң Павлус вә һәмкарлири билән һеч қандақ селиштурғучлиғи йоқ еди; Павлусниң гувалиғини оқуған һәр қандақ объектип оқурмәнгә уларниң ялған почилиқлири аян болатти. Павлус бир нәччә тәрәпләрдә өзи һәм һәмкарлири тоғрилиқ гувалиқ бериду: —

(а) уларниң хизмитиниң паклиғи вә «сүпсүзүк» сүпити (4:1-2);
(ә) Худа уларниң бешидин өткүзгән, шундақла уларни синиған нурғунлиған азап-оқубәтләр (6:3-10);
(б) бу ялған «қалтис улуқ расуллар»ға охшимайдиған, униң өзини һеч ким билән селиштурмайдиған адити (10:12-13);
(в) униң улардин иқтисадий ярдәм тәләп қилмайдиған хизмәт истили (11:5-13);
(г) у күндин-күнгә йүзләнгән хәвпләр (11:16-27);
(ғ) униң үзлүксиз һәммә җамаәтләрниң чоңқур ғемини йәйдиғанлиғи (11:28-29);
(д) Худа өзигә аманәт қилған мол вәһийләр (12:1-5);
(е) хизмитидә көрситилгән көп каราмәтләр вә мөҗизиләр (12:11-13).

Буларни ейтқини билән, Павлус буларни баян қилишни «ахмақлик» дәйду. Һәммиси һәқиқәт болғини билән, вақит сәрп қилип өзи тоғрилиқ сөзләш өзигә нәпрәтлик иш еди; униң пүткүл вуҗудиниң қизғинлиғи болса өзиниң һоқуқи яки хизмитиниң кәң даирилири әмәс, бәлки Худани җакалаштин ибарәт. Җамаәтләр униң һоқуқини тонуп йетип қобул қилған болсила, у буларни испатлашқа вақит сәрп қилмай, Мәсиһниң шан-шәрәплирини аян қилишқа башлиған болатти; Худа уни дәл шу ишқа чақирған еди. Лекин биз униң өз хизмити вә өзиниң ишлири тоғрилиқ мошу тәриқидә сөзләшкә мәҗбур болғанлиғи түпәйлидин чоңқур миннәтдармиз; чүнки биринчидин бу баянлар һәқиқий хизмәткар вә һәқиқий расулниң қандақ екәнлигини көрситиду; иккинчидин, бир расулниң қандақтур бир «хасийәтлик адәм» әмәс, бәлки биздәк инсан болғанлиғи аян қилиниду. Шуниң билән бизләр пәқәт «сапал идишлар» (4:7) болсақму, бу баянлардин Худаниң һәммидин қиммәт гөһири, йәни Мәсиһниң байлиқлирини биз арқилиқму аян қилишқа лайиқ көрүшиму мүмкин, дәп илһам алимиз (4:5-7).

Биз қошуп ейтип өтимизки, әгәр җамаәтләр Худаниң муқәддәс китапта вәһий қилинған савақ-көрсәтмилиригә қулақ селишниң орниға пәқәт адәмләрниң «һаяҗанландуридиған гувалиқлири»ни аңлашқа көп вақит ишләтсә, уларму «ахмақлиқ» билән шуғулланған һесаплиниду.

Мәсиһниң расуллирини тонуп йетишниң вә уларниң һоқуқини қобул қилишниң муһимлиғи

Биз жуқурида Павлусниң «ахмақлик қилип», өзиниң расуллик һоқуқини тәстиқлиғанлиғи үстидә тохталдуқ. Әнди ««расуллуқ һоқуқ»ни қобул қилиш немишкә шундақ муһим?» дәп сорисақ пайдилиқ болиду.

Буни тәкшүрүш үчүн Мәсиһниң расуллириға ейтқан сөзлирини қайтидин оқушимизға тоғра келиду. Авал Петрусниң Әйсани «Мәсиһ» вә «Худаниң Оғли» дәп етиқадини етирап қилғанда, Мәсиһниң униңға ейтқан сөзлиригә қараймиз: — Инжил, «Мат.» 16:15-19: —

«**У** (Әйса) **улардин:— Силәрчу? Силәр Мени ким дәп билисиләр? — дәп сориди.**

Петрус дәпму аталған Симон:— Сән мәңгү һаят Худаниң Оғли Қутқазғучи-Мәсиһ екәнсән, — дәп җавап бәрди.

Әйса униңға: — Немидегән бәхитликсән, Юнус оғли Симон! Буни саңа ашкарилиғучи әт егилири әмәс, бәлки әрштики Атамдур. Саңа шуниму ейтайки, сән болсаң Петрус [мәнаси «таш»]**. Мән җамаитимни бу уюлташ үстигә қуримән. Униң үстидин тәһтисараниң дәрвазилири** [(өлүмниң күчи]**му ғалип келәлмәйду. Әршниң падишалиғиниң ачқучлирини саңа беримән. Сениң йәр йүзидә йол қоймиғанлириң әрштиму йол қоюлмиған болиду; сениң йәр йүзидә йол қойғанлириң әрштиму йол қоюлған болиду, — деди**».

Мошу йәрдә биз Римдики Католик «папалиғи»ниң «расул Петрус Римдики тунҗа папа болған» һәм «Петрустин тартип «Худаниң җамаити «папа» үстигә һул селинған һалда өскән» дегән күпүрлүк ялған бемәналиғиға рәддийә беришкә көп вақит ишләтмәймиз; пәқәт шуни дәймизки, мошундақ сәпсәтә Әйсаниң 18-айәттә хатириләнгән сөзлири билән йоққа баравәр қиливетилди: «**Сән Петрус** (грек тилида «кичик таш» дегән мәнада) **вә мән бу уюлташ** (грек тилида «петра», йоған бир қорам ташни көрситиду) **үстигә җамаитимни қуримән**». Кичик бир таш «петрус» һәргиз йоған таш «петра» болалмайду. Хелә рошәнки, «петра» дегән сөз («аялчә род»та болғачқа): —

(а) җамаәтниң ули Петрусниң етирап қилған **етиқади**, яки;

(ә) Мәсиһниң Өзи җамаәтниң улидур.

Биз Мәсиһниң сөзиниң мәнаси тоғрилиқ биринчи көзқараштта болимиз, демәк, Мәсиһниң җамаити етиқат дегән уюлташниң үстигә қурулмақта; бу етиқат инсандин кәлгән әмәс, бәлки Худа Атадин вәһий арқилиқ кәлгәндур (17-айәтни көрүң), дәп қараймиз. Петрусниң җамаәтләргә язған биринчи хетидики буни ениқлайдиған сөзлирини көрүң («1Пет.» 2:4-9).

Шуңа Петрус өзи **җамаәтниң ули әмәс**. Һалбуки, буниңдин ениқ көрүнүп туруптуки, Рәб Әйса бу вақиәдә униңға һәқиқий бир хил һоқуқни, йәни «**әршниң падишалиғиниң ачқучлири**»ни тапшурди. Петрусниң роли, адәмләр Худаниң падишалиғиға киридиған ишикләрни ачқучи болиду. «Расулларниң паалийәтлири»дики хатириләрдин дәл мошу ишни көримиз: —

(а) Петрус Йерусалимда, дунияниң булуң-пучқақлириғичә болған, «орма һейти»ни тәбрикләшкә жиғилған Йәһудийларға Худаниң падишалиғиға киридиған ишикни

«пәйғәмбәрлик сөзлири» билән ачти («Расулларниң паалийәтлири» 2-бап); чүнки у: Худаниң «йеңи әһдә»си «**Рәббимиз Худа Өзигә чақирған кишиләрниң һәммисигә**» җүмлидин «**силәр вә силәрниң әвлатлириңлар һәмдә дунияниң булуң-пучқақлирида яшаватқанларға**» ечилди, дәп җакалиди. Худаниң Роһи униң арқилиқ сөзләп «ишик ачти».

(ә) У Юһанна билән Самарийә шәһиридики етиқатчиларға (уларни «шалғут Йәһудий»лар десәкму болиду) Муқәддәс Роһни қобул қилиши үчүн ишик ачти («расулларниң паалийәтлири» 8:14-17ни көрүң).

(б) Худа «ят әлләр» (Йәһудий әмәсләр)гә етиқатниң ишигини ечиш үчүн уни ишләтти («Расулларниң паалийәтлири» 10-бап).

Буларниң һәммиси Инҗилдики Луқа вәһий билән язған «Расулларниң паалийәтлири» дегән қисимниң бешида йезилған сөзигә мас келиду: —«**Һөрмәтлик Теофилос, дәсләпки баянимда, Әйсаниң иш қилишта вә тәлим бериштә башланған... барлиқ ишлири тоғрилиқ баян қилған едим**» (1:1).

Әстаидил оқурмәнләр дәрһал Луқаниң биринчи тарихини (Инҗил, «Луқа») пәқәт бир башлинишниң баянила, халас, дәп байқайду. Гәрчә Рәб Әйса асманға қайтқан болсиму, Луқа һазир язмақчи болған қисим («Расулларниң паалийәтлири») Рәб Әйсаниң «иш қилиш»и һәмдә «тәлим бериш»иниң давамини баян қилиду, демәкчи — дәрвәқә уни язған. Амма Мәсиһниң һазир «иш қилиш»и вә «тәлим бериш»и Униң инсаний тени арқилиқ әмәс, бәлки «У таллиған расуллар» вә «Униң тени болған җамаәт» арқилиқ, Муқәддәс Роһниң илһами вә күч-қудрити билән болиду. Шуниң билән бу қисимниң намини «Әйсаниң ишлири вә тәлимлириниң давами» дәп қоюшқа бәлким тоғра келәтти (Луқа бу қисимни йезип икки йүз жилдин кейин униңға «Расулларниң паалийәтлири» дегән нам қошулған).

Биз мошу йәрдә: «Кишиләр Петрусниң Муқәддәс Роһниң илһами билән «орма һейти»дә ейтқан сөзлирини рәт қилған болса, Худа буниңға қандақ қарайтти?» дәп сорисақ болиду. Иккиләнмәй җавап беримизки, улар (Петрусниң ағзи арқилиқ ейтилған) Мәсиһниң Өзиниң сөзини рәт қилған болатти. Чүнки У Петрусқа Өзиниң сөзләш һоқуқини аманәт қилған еди. Бу әлвәттә һәм адәмни қорқитидиған лекин йәнә интайин әҗайип иштур. Петрустин Павлусқичә барлиқ расулларниң гуваллиқлиридин өзлирини гуналиқ адәмләр, амма Мәсиһ тәрипидин чақирилған вә Униң тәрипидин гунадин қутқузулған дәп билгән, дәп билимиз. Йәнә келип биз шуни билимизки, улар гунадин қутқузулған болсиму (гунадин қутқузулған барлиқ адәмләрниң вуҗудида болғандәк), гуна садир қилиш мүмкинчилиги уларда техи мәвҗут еди. Улар «мукәммәл адәмләр» әмәс еди («Фил.» 3:12ни көрүң). Һалбуки йәнә бир тәрәптин улар һәрһалда Мәсиһ Өз һоқуқини аманәт қилған адәмләрму еди.

Биз Рәб Әйса расуллириға ахирқи ейтқан сөзләрни уқуш үчүн Инҗилдики «Юһанна» қисминиң 14-16-баплириға азрақ қарайли. У шу чағда уларға Муқәддәс Роһни қобул қилишниң мутләқ зөрүрийити тоғрилиқ ейтти. Мәсиһ Өзи уларға ташқири мунасивәттә немә болған болса, Муқәддәс Роһ уларға роһ-қәлбидә охшаш болиду — йәни «Тәсәлли Бәргүчи», «Муәллим», «Ярдәмчи», «Риғбәтләндүргүчи» болиду. Мәсиһ, «Тәсәлли Бәргүчи»ниң хизмәт қилип Мән Өзәм силәргә бу чаққичә үгәткинимдин көпрәк үгитиду, дәйду: —

(«Юһ.» 12:16-15)

«**Силәргә ейтидиған йәнә көп сөзлирим бар еди; лекин силәр уларни һазирчә көтирәлмәйсиләр. Лекин У, йәни Һәқиқәтниң Роһи кәлгәндә, У силәрни барлиқ һәқиқәткә башлап бариду. Чүнки У Өзлүгидин сөзлимәйду, бәлки немини аңлиған болса, шуни сөзләйду вә кәлгүсидә болидиған ишлардин силәргә хәвәр бериду. У Мени улуқлайду; чүнки У Мәндә бар болғанни тапшурувелип, силәргә жақалайду. Атида бар болғанниң һәммиси һәм Мениңкидур; мана шуниң үчүн Мән: «У Мәндә бар болғанни тапшурувелип, силәргә жақалайду» дәп ейттим**».

Мана бу Рәб Әйсаниң Өз расуллириға йәр йүзидә бәргән тәлимидә һәммә үгәтмәкчи болған ишларни **техи үгитип болған әмә**с, дегән рошән баянидур. Аддий сәвәп шуки, «**Силәр уларни һазирчә көтирәлмәйсиләр**» — улар техичә өзиниң ажизлиғини вә ишәшсизлигини тонуп йәтмигән адәмләр — улар йәнила «өзигә таянған», инсанларчә көзқарашларда болуп инсанларчә ойлайду. Улар пәқәт өзлириниң Мәсиһгә әгишиштә мутләқ иқтидарсиз екәнлигини билип йетиши керәк еди. Мәсиһ қолға елинған, сораққа тартилған вә чапрас яғачқа миқланғандила андин улар бу нуқтини чүшинишкә башлайду, шундақла «устазимизниң тешимизда әмәс, ичимиздә макан қилишиға муһтажмиз» дәп билип йетәтти. Шу чағда улар Муқәддәс Роһни қобул қилишқа тәйяр болатти вә Рәб муну йәрдә вәдә қилғинидәк, Муқәддәс Роһ уларниң чүшәнчилирини өзгәртип, уларни «**барлиқ һәқиқәт**»кә йетәкләп үгитидиған болиду. Һеч рәддийә бәргүсизки, Роһ уларға үгәткән карамәт ишлар дәл Мәсиһниң өлүм вә тирилишиниң толуқ мәнасини, Худаниң жамаәт тоғрилиқ мәңгүлүк планини, Мәсиһниң дунияға қайтип келишини вә йеңи асман-зиминни өз ичигә алди; булар дәл Инжилдики расулларниң жамаәтләргә язған мәктуплиридә хатириләнгән әҗайип вәһийләрдин ибарәт. Бу мәктупләр дәл шу жамаәтләр тәрипидин биз үчүн сақланған болуп, Инжил дәл бу мәктупләр (Петрус, Яқуп, Йәһуда, Юһанна вә Павлусниң мәктуплири)дин вә Әйсаниң тәрҗимиһали хатириләнгән «Төрт Баянчи» (расул Матта, Маркус, Луқа вә расул Юһанна)ниң баянлиридин тәркиб тапиду.

Шуңа жамаәткә нисбәтән һәр бир расулда Рәб Әйсадин тапшурулған тәлим бериш һоқуқи бар еди, бу тәлимләр Инжилда биз үчүн сақланған хәтләрдә тепилиду дәп билип йетиш интайин муһим; демәк, һәммә етиқатчилар буларниң барлиғини Рәб Әйсаниң Өзидин кәлгән дәп етирап қилип уларға толуқ бойсунуши зөрүр. Шундақ қилишни рәт қилиш Худа билән қаршилишидиған күпүрлүктур.

Гаһи вақитларда биз нийити яхши амма йолдин адишип кәткән, «биз пәқәт Әйса Мәсиһниң төрт тәрҗимиһалида биз үчүн хатириләнгән сөзлиригә бойсунимиз — Петрус, Яқуп, Йәһуда, Юһанна һәм Павлуслар болса, улар пәқәт инсан, уларниң мәктуплири пәқәт өзлириниң пикирлири, халас» дәйдиған кишиләргә йолуғуп қалимиз. Ишинимизки, биз бундақ пикирдә болушниң наданлиқ, һәтта хәтәрлик езитқулуқ екәнлигини испатлаш үчүн йетәрлик сөзлидуқ. Кимдиким Мәсиһниң «төрт тәрҗимиһали»да хатириләнгән сөзлиригә ишәнгән болса, Униң расуллириниң мәктуплиридә хатириләнгән сөзлириниму охшаш һоқуққа егә дәп қобул қилиши керәк.

Биз һазир, һәр бириси қиммәтлик һәқиқәтни өз ичигә алған үч баян (13:4-7) үстидә тохтилимиз: —

(1) 13:4

«**У дәрвәқә ажизлиқта чапрас яғачләнгән болсиму, лекин Худаниң қудрити билән йәнила һаяттур. Бизму униңда ажиз болсақму, Худаниң силәргә қаратқан қудрити билән, Униңға бағлинип һаят яшаймиз**».

Бу баян бизни Рәб Әйса Мәсиһниң чапрас яғачләнгинидә немә ишларниң һәқиқәтән йүз бәргәнлигиниң техиму чоңқур ечилиш имканийити билән тәминләйду; у чоңқур бир сирни өз ичигә алиду, дәп қараймиз. Бу сир үстидә мошу йәрдә пәқәт қисқичә тохтилимиз. Әмәлийәттә бу сир өзи жуқурикы абзасларда ейтқинимиздәк, Мәсиһ Әйсаниң: «**Муқәддәс Роһ Мәндә бар болғанни силәргә йәткүзүп аян қилиду**» дегән вәдисидин чиққан вәһийләрниң бир убдан мисалидур.

Павлус Рәб Әйсани «**ажизлиқта чапрас яғачләнгән**» дәйду; биз Рәб Әйса йәр йүзидә қилған барлиқ хизмитидә Муқәддәс Роһ тәрипидин зор күч-қудрәт билән «мәсиһ қилинған» десәк хата болмайду, әлвәттә (мәсилән, «Луқа» 4:14 вә «Рос.» 10:38ни көрүң). Биз башқа йәрләрдә ейтқинимиздәк, У (Атисиниң әмри болмиса) Өзиниң худалиқ көч-қудритини һеч ишләткән әмәс, бәлки инсан сүпитидә Муқәддәс Роһниң қувәтләндүрүш һәм күчләндүрүшлири билән барлиқ мөҗизиләрни яритатти вә тәлим берәтти. Әмисә Униң әң улуқ хизмити, йәни чапрас яғачқа миқлинип қурбанлиқ болуши тоғрилиқ «**У ажизлиқта чапрас яғачләнгән**» дәп оқуш адәмни һәйран қалдуриду. Шу чағда мошу «зор күчләндүрүш» нәдә болғанду?

Биз Әйсаниң чапрас яғачқа есилған чағдики: «**И Худайим, и Худайим, немишкә мени ташливәттиң?!**» дегән дәһшәтлик вақиришидин Униң шу пәйттә ялғуз екәнлигини билимиз. Һәқиқий ялғузлуқта еди — У Худа Атиси тәрипидин ваз кечилгән — чүнки У биз үчүн гуна көтәрмәктә еди; Павлус 5:21дә ейтилғандәк У шу чағда әмәлийәттә **<u>«гуна»ниң өзи қилинған</u>**. Барлиқ яр-йөләк, барлиқ тәсәлли, муһәббәтниң барлиқ бешарәтлири, барлиқ йоруқлуқ, барлиқ күчләндүрүлүш Униңдин кәткән еди — бизниң гуналиримизни У ялғузла, инсанлиғиниң мутләқ һәм толуқ ажизлиғида көтәрди; шундақ қилип, һеч риғбәтсиз, һеч түрткисиз болуп, һәтта Ибраһимниң Исһақни қурбанлиқ қилишқа тәйяр болған иман-ишәшидин миң һәссә сап иман-ишәш билән У ахирғичә Өзиниң һәққанийлиғи вә Атисиға бағланған сап вә толуқ, мукәммәл муһәббитини өзгәртмәй, ажизлаштурмай сақлап кәлди. «**Худаниң қудрити билән йәнила һаяттур**» — әһвал қандақсигә башқичә болсун? Худа шундақ мукәммәл Болғучини өлүмдә қалдуруп тирилдүрмәй қоярмиди?! Уни «Униң оң йенида олтарғузмай» тураламти?!

Қәдирлик ака-ука, ача-сиңллирим (силәр уни қобул қилған болсаңлар), өзәңларниң вә мениңму роһ вә қәлбимизни Өз Роһи арқилиқ макан тутқучи Әйсадур! Әнди бизгә йәнә немә иш мүмкин болмисун?

Павлус йәнә «**бизму униңда ажиз болимиз**» дәйду. Бу баянму адәмни һәйран қалдуриду. Амма биз бу хәттики «ажизлиқниң бәрикәтлири» тоғрилиқ башқа сөзләрниң йорутушлири билән уни асанрақ чүшинәләймиз. Худа бизни күчлүк әр-аяллар қилмақчи болса (шундақ қилишни халайду), әнди Униң авал бизни ажиз қилишиға тоғра келиду. Демәк, У авал өзимизниң ирадисиниң вә әқил-идракиниң күчсизлиги, таянчсизлиғи вә ахмақлиғини үгитиши керәк. Пәқәт шундақ болғандила андин биз

һәқиқәтән Униңға тайинишқа башлаймиз вә Павлус билән тәң: «**Худаниң силәргә қаратқан қудрити билән, Униңға бағлинип һаят яшаймиз**» дейәләйдиған болимиз.

(2) 13:7

«**Силәрниң һеч қандақ рәзиллик қилмаслиғиңлар үчүн Худаға дуа қилимиз; бу, бизниң синақтин өтти дәп қарилишимиз үчүн әмәс — һәтта синақтин өтмиди, дәп қаралсақму, мәйли — муһими силәрниң дурус болғанни қилишиңлар**».

Бу айәт үстидә биз пәқәт қисқичә шуни байқаймизки, униңда «муһәббәтниң чәксизлиги» көрүниду. Павлус җамаәтни шунчә қизғин сөйидики, гаһи вақитларда өзини вә униңға келидиған инъамни пүтүнләй унтуп кетәтти, десәк ашурувәткән болмаймиз. Униң пүткүл нәзири башқиларниң бәрикити, йәни мәңгүлүк бәрикити үстигә селинған. У өзи үчүн Худаниң һәмраһлиғидики һаятқа еришкән; лекин башқиларниң шу һаятниң шан-шәривигә киришкә башлиғинида униң шатлиғи толдурулған болиду. Бу ниҗатниң шатлиғини у өзидә қалдурувалмай, башқилар билән ортақ бәһримән болуш зөрүр дәп қарайтти. Жуқирида нәқил кәлтүрүлгән, Әйсаниң Худаниң йолида адәмниң «**өз һаятини пида қилиш**» тоғрисидики сөзлиригә қайтидин қараң («Луқа» 9:24). Дәрвәқә, Павлус шу дәриҗидә «**өз һаятини пида қилған**»ки, у «пәқәт силәр Худа билән дурус мунасивәттә болсаңлар, силәрдә бәрикәт болсила, өзәм немә болсам пәрвайим пәләк», дегәндәк болиду. Йәнә 9-айәтни көрүң: «**Чүнки биз аҗиз болсақму, силәрниң күчлүк болғиниңлардин шатлинимиз!**».

Биз Павлусниң мошу көңлидики позитсийисини йәнә «Рим.» 9:1-5дә хатириләнгән дуасида вә Муса пәйғәмбәрниң Исраил үчүн болған, «Мис.» 32:30-32дә хатириләнгән дуасида байқаймиз. У позитсийә, әлвәттә, бизниң бәрикәткә еришишимиз үчүн бизни дәп ләнәткә келишкә тәйяр болупла қалмай, һәқиқәтән ләнәткә қалған Мәсиһниң бизгә бағлиған муһәббитиниң җәвһиридур («Гал.» 3:13-14).

(3) 13:8

«**Чүнки биз һәқиқәткә қарши һеч иш қилалмаймиз; немила қилсақ у пәқәтла һәқиқәтни көрситиду, халас**»

Павлус мәйли ишлар немә вә қандақла көрүнсун, һәммә ишлар әйни петидә, йәни һәр көңүлниң һәқиқий мәхсити, һәр һәрикәтниң түпки түрткиси ахир берип аян қилинмай қалмайду дәп убдан биләтти. Бу аян қилиниш бу дунияда болмиса Мәсиһ йәр йүзигә қайтип кәлгинидә чоқум болиду. Әлвәттә, Җуңгода вә Оттура Асиядики башқа йәрләрдә ундақ көңүлдики аддий ениқлиқ аз учрайду. Бир нәччә йүз жилдин бери немә ишниң һәқиқәтлиги болса пәқәт шамалниң қайси йөнилишкә чиққанлиғи билән бекитилип кәлгән, халас. Йеңи һөкүмәт яки һоқуқ башқа ишни һәқиқәт дәп бекитсә, һәммәйлән «тегишлик болған»ға ишинип кетиду. Лекин «һәқиқәт дегән һәқиқәттур», вә ахирида һәтта у униңға әң қаттиқ қарши болғанларниң җүрүш-турушлири арқилиқму испатлиниду. Йеқинқи ениқ мисаллар көп. Һәммигә мәлумки, нурғун инсаний пәлсәпилик уқумларниң асаси «Инсанниң тәбиити асасән яхши» дегәнликтур. Демәк, «Йолдин чиққан қилмишлар болса яки иҗтимаийәткә зиян йәткүзидиған илләтләр болса уларниң һәммисини билим вә маарип билән түзәткили болиду» дәйду. Амма

пүткүл Асиядикиләрниң қайсиси һазир «инсанниң тәбиити асасән яхши» дәп (бирәрси бирәр қетим шуниңға ишәнгән болсиму) ишиниду? Чүнки әслидә мундақ пәлсәпә догмилирини әң қаттиқ тәрғибат қилғанлар дәл өзлиридин бурунқилардин йәнә техиму чириклишип кәткәнләрдин болғандур. Тәврат-Инҗилниң «барлиқ инсанлар гунакар» дегән гувалиққа әң қарши турғанларниң өзи буниңға әң рошән вә қайил қиларлиқ гувачи болуп чиқти!

«**Чүнки биз һәқиқәткә қарши һеч иш қилалмаймиз; немила қилсақ у пәқәтла һәқиқәтни көрситиду, халас!**»

Коринттики җамаәт Павлусниң хетидики сөзләрни қобул қилип қулақ салдиму?

Коринттики җамаәт Павлусниң хетидики сөзләрни қобул қилип, арисидин әшу рәзил «сахта расуллар»ни қоғливәтти вә Павлусниң җекиләшлиригә қулақ салди, дәп адәмни шат қилидиған хуласигә кәлдуқ. Мошу хуласини көрситидиған төрт парчә испат бар: —

(1) Улар униң сәдиқә тоғрилиқ болған өтүнүшлирини қобул қилип сәдиқини Йерусалимдики кәмбәғәл етиқатчиларға әвәтти («Рим.» 15:26-27).

(2) Павлус кейин Коринтни «үчинчи қетим» йоқлаш үчүн Гретсийигә барған вә шу йәрдә үч ай турди («Рос.» 20:2-3).

(3) У Коринт шәһиридә турғанда Римдики җамаәткә хәт язди. («Рим.» 16:1ни көрүң — «Кәнкриа» дегән Коринт шәһиридики бир порт еди). Һелиқи «Римлиқларға» язған хетидә Коринттики җамаәттә болған көңүлсизликләр тоғрилиқ қилчә пурақ йоқ.

(4) Зор бәхитимизгә яриша «Павлусниң Коринттики җамаәткә язған иккинчи мәктупи» һазир қолимизда турупту! Әгәрдә улар униңдин рәнҗип қелип житивәткән болса, уни әтиварлап сақлимиған болса, қолимизда болмайтти. Худаға тәшәккүр!

Инжил 9-қисим

«Галатияликларға»

(Расул Павлус Галатия өлкисидики жамаәтләргә язған мәктупи)

Кириш сөз

Бу бәлким расул Павлусниң язған хәтлириниң тунҗиси болуп, Коринт яки Әфәсус шәһиридә миладийә 52-жиллирида йезилған болуши мүмкин. Галатия өлкиси (бүгүнки Түркийидә) Рим империйәсигә тәвә еди. Павлус миладийә 51-жиллирида шу йәрләргә барған: «**Муқәддәс Роһ уларниң Асия өлкисидә сөз-каламни җакалишиға йол қоймиған болуп, Павлуслар әнди Фригийә вә Галатия районлиридин өтүп, Мисийә райониға кәлгән...**» («Рос.» 16:6). Бәзиләр, Павлус хелә бурун, тунҗа хизмәт сәпиридә шу районниң җәнубий чәтлиридин өткән вақитларда Галатияғиму берип кәлгән, дәп қарайду («Рос.» 13-14-баплар). Умумән «Расулларниң паалийәтлири»дә униң шу йәрдә хуш хәвәрни җакалашлири тоғрилиқ беваситә хатирә йоқ; амма рошәнки, у шундақ ишларни қилған вә шуниң билән бир нәччә җамаәт апиридә болған. Бу ишниң өзи бизгә, расулларниң нурғунлиған улуқ ишлири «Расулларниң паалийәтлири»дила хатириләнмигәнлигигә яхши әсләтмә болуши керәк (йәнә «Юһ.» 21:25ни көрүң). Ушбу хәтниң Павлус Галатия өлкисигә берип узун өтмәй йезилғанлиғи: «**Силәр өзәңларни Мәсиһниң меһир-шәпқити арқилиқ чақирғучиниң йенидин шунчә тез жирақлаштурулуп ...**» (1:6) дегән сөзидин көрүнүп туриду.

«Синагоглар» тоғрилиқ

Йәһудий хәлқи миладийәдин илгәрки 605-жили Бабил империйәси тәрипидин сүргүн қилинғандин кейин көп Йәһудийлар Асия һәм кейинки Рим империйәси территорийәсигә тарқилип, шу йәрләдә туруп қалған еди. Һәр бир турған йәрдә улар адити бойичә шәнбә («шабат» — дәм елиш күни) күнидә дуа қилиш вә Тәврат оқушқа жиғилатти; мошу жиғилишлар «синагог» дәп атилатти. Вақит өткәнсери улар әтрапидики ят әлләрдин болған көп кишиләр Йәһудийларниң «**асман-зиминни яратқан бирдин-бир Худа**» тоғрилиқ гувалиғиға қизиқип, Тәвраттики һәқиқәтләргә җәлип қилинған (Тәврат тәхминән миладийәдин илгәрки 220-жили Грек тилиға тәрҗимә қилинған). Аз болмиған бир қисим «ят әлликләр» (Йәһудий әмәсләр) бутпәрәсликни ташлап, «синагог»ларға кирип соруниң кәйнидә олтиришқа, Тәврат тоғрилиқ тәлимләрни аңлашқа рухсәткә еришти. Бәзилири һәтта «Йәһудийлар болсақ» дәп тәләп қилған. Ундақ кишиләр хәтнә қобул қилип, көп тәлим-тәрбийә аңлиған вә тәпсилати көп болған емтиһанларни берип, Тәвратнила әмәс, бәлки униңдин башқа нурғунлиған Йәһудий қаидә-йосунлириниң боюнтуруғи астиға киргәндин кейин синагогтики җамаәткә қобул қилинатти. Шундақ болғини билән улар бәрибир йәнила «иккинчи тәбиқә» дәп қарилатти. Амма синагогқа қатнашқан «ят әлликләр»ниң көпинчиси «соруниң кәйнидә олтирип аңлаш» билән рази еди вә шундақла Йәһудийлар һәм башқа әл-жуттикиләр тәрипидин «Худадин қорққанлар» яки «Худадин қорқидиғанлар» дәп аталған.

Худаниң Мәсиһ тоғрилиқ у арқилиқ болидиған ниҗатниң хуш хәвирини **һәммидин авал Йәһудий хәлқигә** Йәһия пәйғәмбәр арқилиқ әвәткәнлиги, андин Мәсиһ Өзи бу хәвәрни уларға җакалашқа башлиғанлиғи тарихтики ениқ пакиттур. Павлус нурғун сәпәрлиридә «**Хуш хәвәрни авал Йәһудийларға, андин әлләргә җакалаш**» дегәнни өз принсипи қилип, барған йәрлиридә удул Йәһудийларниң синагогини тепип уларға хуш хәвәрни авал җаркарлайтти; чүнки улар Пәләстиндә турған жутдашлиридәк хуш хәвәрни аңлаш пурситигә техи еришмигән болуши мүмкин еди.

Синагогларда хуш хәвәр җакаланғинида қандақ ишлар йүз бәргәнлигидин типик бир мисални көрәйли («Рос.» 17:1-5): —

«**Улар** (Павлус билән униң һәмраһлири) **сәпирини давам қилип Амфиполис вә Аполлония шәһәрлиридин өтүп, Тесалоника шәһиригә кәлди. У йәрдә Йәһудийларниң синагоги бар еди. Павлус адити бойичә уларниң арисиға кирип, уда үч шабат күни у йәрдә җәм болғанлар билән муқәддәс язмиларни шәрһләп муназирилишип, уларға Мәсиһниң азап-оқубәтләр тартқандин кейин өлүмдин тирилиши муқәррәр дәп һәм чүшәндүрди һәм испатлиди вә: — Мәсиһ болса, дәл мән силәргә җакалиған шу Әйсаниң Өзидур! — деди.**

Йәһудийларниң ичидин бәзиләр қайил болуп ишинип, Павлус билән Силасқа қошулди; шундақла Худадин қорқидиған Греклардин зор бир топ адәмләр вә жуқури тәбиқидики грек аялларму шундақ еди. Бирақ Йәһудийлар буниңға һәсәт қилип, өзлиригә базар-кочилардин бир нәччә қәбиһ адәмләрни жиғип, бир топ адәмләрни топлап, шәһәрни астин-үстүн қиливәтти. Йәһудийлар Павлус билән Силасни тутуп, шәһәр хәлиқ кеңәшмисигә тапшуруп бериш мәхситидә Ясун исимлиқ бирисиниң өйигә бастуруп барди...».

Павлусниң Галатия өлкисидә тохташ сәвәви биринчидин хуш хәвәрни йәткүзүш әмәс, бәлки ағрип қалғанлиғи үчүн шу йәрдә дәм елишқа барған болуши мүмкин (4:13). Шундақтиму у принсип бойичә удул синагог яки синагогларға кирип, «**авал Йәһудийларға**» («Рим.» 16:1) хуш хәвәрни җакалиди. Шу орунларда ят әллердин болғанларни көп дәп пәрәз қилсақ орунсиз болмайду. Қандақ ишлар болғанлиғи тоғрилиқ беваситә қалдурулған хатирә йоқ, лекин ушбу хәтниң тәпсилатлиридин жуқурида көрситилгән «Тесалоникадики вақиә»дәк, чоң ғоға болуп, етиқатчилар Йәһудийлар тәрипидин еғир зиянкәшликкә учриған, дәп қияс қилимиз. Үч хил кишиләр етиқат қилған еди —

(1) Йәһудийлар (Павлус хәттә «Йәһудий қериндашлар»ға беваситә бир нәччә еғиз сөз қилиду);
(2) Синагогқа қатнашқан «Худадин қорққан» ят әлликләр вә
(3) Бутпәрәсләр (Павлус мошундақ үчинчи хил қериндашларға: «**Бурун, Худани тонумайдиған вақтиңларда дәрвәқә ялған илаһларға чоқунуп, уларниң қуллуғида болған едиңлар**» — дәйду (4:8)).

Павлусниң хетидә дейилишичә улар әслидә Мәсиһниң сөзини очуқ көңүл билән қобул қилған; улар униң көз ағриғини көрүп Павлусниң ейтқинидәк: «**Силәр мүмкин болса, маңа көзлириңларни оюп беришкә рази едиңлар!**» дегәндәк болған (4:15). Муқәддәс Роһ мөҗизиләрни яритип күчлүк ишлигән һәм Павлус уларға хәт язған

вақтидиму уларниң җамаитидики бәзи кишиләр арқилиқ мөҗизиләрни яритип ишлимәктә еди (3:5). Павлус уларниң йенидин кәткәндин кейинму улар етиқат йолида күчәп алға бесип әҗайип нәтиҗиләрни көрсәтти. Павлус: — «**Силәр убдан чепип меңиватқан едиңлар**» дәйду (5:7).

Еғир бир мәсилә пәйда болиду

Лекин бу адәмни хошал қилидиған мәнзирә туюқсиз өзгәргән еди. Галатияликлар арисида өзини «Мәсиһгә етиқатчи» дәвалған (бәлким Йерусалимдин чиққан) бәзи Йәһудий «муритлар» пәйда болған. Улар: — «Мәсиһгә ишәнгән ят әлләрдин болғанларниң һәммиси гунадин толуқ қутқузулуш үчүн хәтнә қобул қилиши зөрүр» дегән «йеңи бир тәлим»ни көтирип чиққан. Уларниң дегини, Худа хәтнини Ибраһим пәйғәмбәр билән түзгән әһдисигә бәлгү қилип: — «**Мән билән силәрниң вә сәндин кейинки нәслиңниң арисида тутуш керәк болған әһдәм шуки, араңлардики һәр бир әркәк хәтнә қилинсун... лекин хәтнилик ети туруп, хәтнә қилинмиған һәр бир әркәк Мениң әһдәмни бузған һесаплинип, өз хәлқидин үзүп ташлиниду...**» дәп бекиткән («Яр.» 17:10, 14).

Шуңа «Мәсиһгә бағлиған етиқатни етирап қилиш үчүн суға чөмүлдүрүштин башқа, барлиқ етиқатчилар хәтниниму қобул қилиши керәк» дейиши хелә орунлуқтәк көрүнәтти (бу тәлим Йәһудий етиқатчиларниң җамаәтлиригә һеч тәсир йәткүзмигән, әлвәттә; чүнки улар аллибурун, туғулупла хәтнә қилинған). Әнди шу адәмләр Павлус Галатияликларға җакалиған хуш хәвәргә қошмақчи болған «көрүнүштә орунлуқ» бу «кичиккинә бир қошумчә»ниң немә зийини болиду? Әмәлийәттә болса бу «тәлим» Мәсиһниң барлиқ гунакарлар үчүн болған қурбанлиғи елип кәлгән ниҗатниң асасини мутләқ инкар қилғучи заһәрлик уруқларни өз ичигә алған еди. Ундақ тәлимни җакалиғанларни пәқәт өзлиригә нисбәтән ишни кичиклитиш һәм өзлирини җамаәттә җуқури көрситишни нишан қилған халас, дәйду Павлус. Ят әлләрдин болған етиқатчилар хәтнә қобул қилған болса бу кишиләр башқа Йәһудий җутдашларға: «Мана, биз көп адәмләрни Йәһудийларға айландурмақтимиз!» дейәләйтти һәм шундақла улар Мәсиһкә болған етиқади түпәйлидин учраватқан зиянкәшликниң алдини алғили яки азайтқили болатти.

Әнди бу «кичиккинә бир қошумчә»ниң немә үчүн шунчә балаю-апәтлик болғанлиғини, уни қобул қилғанларниң һәммисиниң Худаниң ләнитигә қалғанлиғини болса қәдирлик оқурмән хәтниң өзини оқуғанда чүшинип йетиду!

Биз мошу йәрдә пәқәт қошуп ейтимизки, хәттин хәтниң толиму җиддийлик билән йезилишниң излири еник көрүниду. Шуниң билән бәзи һәқиқәтләр интайин қисқа, ихчам һалда ипадилиниду; Тәвратни убдан билидиған оқурмәнләрниң бу ишларни чүшиниши асанға чүшиду. Шуңа мошундақ арқа көрүнүштә болмиған оқурмәнләр үчүн бәзи йәрләрдә Павлусниң сөзлирини еник қилиш йолида азғинә сөз қоштуқ яки болмиса уларни изаһлидуқ. Павлус бу хәтни өз қоли билән язған (6:11). У адәттә көзи аҗиз болғачқа, хәтлирини катип арқилиқ язатти; амма бу қетим һәтта мувапиқ катип тапқидәк вақитму чиқмиған охшайду.

Павлус кейин, миладийә 54-жиллирида йәнә Галатия өлкисигә барди («Рос.» 18:23). У чағда: «**У шу йәрдә турған мухлисларни қувәтләндүрди**» дәп оқуймиз; шуниң билән

биз Галатиялик қериндашлар бу хәттики агаһландурушлар вә жекиләшләрни қобул қилған дәп чүшинимиз. Худаға тәшәккүр!

Адәттикидәк «қошумчә сөз»имиздә бәзи айәттики бәзи қийин яки алаһидә қизиқ йәрләр вә расул көз алдимизға кәлтүргән мәлум бир нәччә һәқиқәтләр үстидә, шундақла һазирқи заманимизда буларни қандақ тәтбиқлашқа болидиғанлиғи үстидә тохтилимиз.

Мәзмунлар: —

1. Салам вә агаһландуруш (1:1-10)
2. Павлусниң расуллуқ һоқуқиниң асаси (1:11-2-бап)
3. Тәврат қануни вә етиқат (3-бап)
4. Худаниң пәрзәнтлири (4-бап)
5. Мәсиһдә болған әркинлик һәм мәсъулийәт (5-бап-6:10)
6. Хошлишиш, ахирқи агаһландуруш (6:11-18).

••••••••

Галатияликларға

Расул Павлус Галатия өлкисидики җамаәтләргә язған мәктуп
Саламлар

1 [1] Мәнки Павлус, расул болған (инсанлар тәрипидин әмәс яки инсанларниң вастиси
билән әмәс, бәлки Әйса Мәсиһ вә Уни өлгәнләрдин тирилдүргүчи ХудаАта тәрипидин
тайинланған) [2] вә мән билән биллә туруватқан барлиқ қериндашлардин Галатия
өлкисидики җамаәтләргә салам. [3] ХудаАта вә Рәббимиз Әйса Мәсиһтин силәргә меһир-
шәпқәт вә хатирҗәмлик болғай! [4] У ХудаАтимизниң ирадиси бойичә бизни бу һазирқи
рәзил замандин қутқузушқа Өзини гуналиримиз үчүн пида қилди; [5] Худаға барлиқ шан-
шәрәп әбәдил-әбәткичә болғай, амин!

Бирдин-бир хуш хәвәр

[6] Силәр өзүңларни Мәсиһниң меһир-шәпқити арқилиқ Чақирғучиниң йенидин шунчә
тез жирақлаштуруп башқичә бир хил «хуш хәвәр»гә әгишип кетиватқиниңларға ин-
тайин һәйран қалмақтимән! [7] Әмәлийәттә у һеч қандақ башқа «хуш хәвәр» әмәстур! —
пәқәтла бәзи кишиләр силәрни қаймақтуруп, Мәсиһниң хуш хәвирини бурмилимақчи
болған, халас. [8] Лекин һәтта биз өзимиз болайли яки асмандин чүшкән пәриштә болсун,
бириси бизниң силәргә җакалиқинимизға охшимайдиған башқа бир «хуш хәвәр»ни
силәргә җакалиса, бешиға ләнәт яғсун! [9] Биз бурун ейтқинимиздәк, һазирму мән шуни
ейтимәнки, бириси силәрниң қобул қилғиниңларға охшимайдиған башқа бир хуш
хәвәрни җаркарлиса, бешиға ләнәт яғсун!
[10] Мән Худани ишәндүрүшүм керәкму яки инсанларни ишәндүрүшүм керәкму? Яки ин-
санларни хурсән қилишим керәкму? Мән инсанларни хурсән қилишни нишан қилған
болсам, Мәсиһниң қули болмиған болаттим. [11] Әнди, и қериндашлар, силәргә шуни
уқтуримәнки, мән җакалайдиған хуш хәвәр инсанлардин кәлгән әмәс. [12] Чүнки мән
уни инсандин қобул қилғиним йоқ яки бирәр киши уни маңа үгәткини йоқ, бәлки Әйса
Мәсиһ маңа вәһий арқилиқ йәткүзгән. [13] Чүнки силәр мениң Йәһудийларниң диний
йолида қандақ һаят кәчүргәнлигим тоғрилиқ — мениң Худаниң җамаитигә әшәддий
зиянкәшлик қилип униңға бузғунчилиқ қилғанлиғимни аңлиғансиләр. [14] Һәмдә мән

1:1 **«Әйса Мәсиһ вә Уни өлгәнләрдин тирилдүргүчи ХудаАта...»** — «өлүмдин тирилдүргүчи» — грек тилида: «өлгәнләрдин тирилдүргүчи».
1:3 Рим. 1:7; 1Кор. 1:3; Әф. 1:2; 1Пет. 1:2.
1:4 Мат. 20:28; Гал. 2:20; Әф. 5:2; Тит. 2:14; Ибр. 9:14.
1:6 Мис. 32:8, Қан. 9:15-16, Һак. 2:17
1:7 Рос. 15:1; ; 1Пад. 18:18
1:8 2Кор. 11:4.
1:10 **«Мән Худани ишәндүрүшүм керәкму яки инсанларни ишәндүрүшүм керәкму? Яки инсанларни хурсән қилишим керәкму?»** — хуш хәвәрни Худа Өзи бекитип әвәткән, әлвәттә. «Хуш хәвәр»ни өзгәртимән, дәп хам хиял қилғучилар «Худани ишәндүрүш»и керәк! Бирақ вәзипимиз адәмләрни хуш хәвәрни қобул қилишқа ишәндүрүштур. **«Мән инсанларни хурсән қилишни нишан қилған болсам, Мәсиһниң қули болмиған болаттим»** — «Мәсиһниң қули» — Йәһудийлар арисида «қул»ниң өзиниң салаһийити бар еди. Иззәтлик адәмниң қули болушниң өзи иззәтлик иш.
1:10 1Тес. 2:4; Яқ. 4:4.
1:11 1Кор. 15:1.
1:12 Әф. 3:3.
1:13 **«Йәһудийларниң диний йоли»** — грек тилида «Йәһудаизм». **«әшәддий зиянкәшлик қилип...»** — яки «ташқин қизғинлиқ билән зиянкәшлик қилип...».
1:13 Рос. 8:3; 9:1; 22:4; 26:9; Фил. 3:6; 1Тим. 1:13.

Йәһудийларниң диний йолида елимиздики нурғун тәңтушлиримдин хелəла алдида ту-
раттим вә ата-бовилиримниң әнъәнилирини сақлашқа пәвқулъаддә қизғин едим.
[15-16] Амма анамниң қосиғидин тартип мени Өзи үчүн айрип, меһир-шәпқити арқилиқ
мени чақирған Худа Өз Оғлини әлләр арисида җакалаш үчүн мәндә уни ашкарилаш-
ни лайиқ көргинидә, мән һеч қандақ қан-әт егиси билән мәслиһәтләшмәй, [17] яки Йе-
русалимға мәндин илгири расул болғанлар билән көрүшүшкә бармай, бәлки удул
Әрәбистанға атландим. Кейин Дәмәшққә қайтип кәлдим. [18] Андин үч жилдин кейин Йе-
русалимға Петрус билән тонушушқа бардим вә униң қешида он бәш күн турдум. [19] Амма
шу чағда Рәбниң иниси Яқуптин башқа расулларниң һеч қайсиси билән көрүшмидим.
[20] Мана, мениң силәргә һазир язғиним Худа алдида һеч ялған әмәс! [21] Кейин, мән Сурийә
вә Киликийә өлкилиригә бардим. [22] Амма Йәһудийәдики Мәсиһдә болған җамаәтләр
мени чирайимдин тонумайтти. [23] Улар пәқәт бурун бизгә зиянкәшлик қилған адәмниң
өзи шу чағда йоқатмақчи болған етиқатни һазир хуш хәвәр дәп җакалимақта, дәп аң-
лиған еди; [24] шуниңдәк улар мениң сәвәвимдин Худани улуқлиди.

Йерусалимда турған расулларниң Павлусни етирап қилиши

2 [1] Йәнә буниңдин он төрт жил кейин, мән Барнабас билән Йерусалимға чиқтим;
Титусниму һәмраһ қилип бардим. [2] Мән бир вәһийгә бенаән шу йәргә барған едим;
вә мән бекар чапмиғинимни яки бекар чапмайватқинимни җәзмләштүрүш үчүн
Йерусалимдикиләрниң алдида (әмәлийәттә пәқәт «җамаәтниң түврүклири»дәкләргә
айрим һалда) әлләр арисида җакалайдиған хуш хәвәрни баян қилдим. [3] Нәтиҗидә,
һәтта маңа һәмраһ болған Титус Юнанлиқ болсиму, хәтнини қобул қилишқа
мәҗбурланмиди; [4] шу чағдики «хәтнә» мәсилиси» болса, бизниң Мәсиһ Әйсада муйәссәр
болған һөрлүгүмизни назарәт қилиш үчүн аримизға соқунуп киривалған, бизни
қуллуққа чүшүрүшмәкчи болуп, ялғанчилиқ қилған сахта қериндашлар түпәйлидин

1:15-16 **«Худа Өз Оғлини әлләр арисида җакалаш үчүн мәндә уни ашкарилашни лайиқ көргинидә...»** — «әлләр» мошу йәрдә «ят әлликләр», йәни «Йәһудий әмәсләр»ни көрситиду.

1:15-16 Рос. 9:15; 13:2; Мат. 16:17; Рос. 9:15; 13:2; 22:21; Гал. 2:8; Әф. 3:8.

1:17 Рос. 9:23-26

1:18 **«үч жилдин кейин Йерусалимға Петрус билән тонушушқа бардим»** — «Петрус» расул Петрус (*башқа исми «Кефас»*).

1:19 **«Рәбниң иниси Яқуп»** — оқурмәнләрниң есидә барки, Әйсаниң аз дегәндә төрт иниси бар еди (*«Мат.» 13:55*).

1:20 Рим. 1:9; 9:1; 2Кор. 1:23; 11:31; 1Тес. 2:5; 1Тим. 5:21; 2Тим. 4:1.

1:24 **«шуниңдәк улар мениң сәвәвимдин Худани улуқлиди»** — грек тилида «шуниңдәк улар мәндә Худани улуқлиди».

2:1 **«Йәнә буниңдин он төрт жил кейин..»** — йәни бәлким у Мәсиһкә етиқат қилғандин 14 жил кейин. **«мән Барнабас билән Йерусалимға чиқтим; Титусниму һәмраһ қилип бардим»** — бизниңчә, бу «Рос.» 15:2дә тилға елинған сәпәр еди. Бәзи алимлар у зиярәтни «Рос.» 11:30 вә 12:25дә тилға елинған сәпәрни көрситиду, дәп қарайду.

2:1 Рос. 15:2.

2:2 **«мән бекар чапмиғинимни яки бекар чапмайватқинимни җәзмләштүрүш үчүн Йерусалимдикиләрниң алдида ... әлләр арисида җакалайдиған хуш хәвәрни баян қилдим»** — «бекар чапмиғиним» вә «бекар чепиватқиним» дегән мәнаси немә болатти? Павлус өзиниң хуш хәвәрни җакалаш хизмитини «мениң чепишим» яки «жүгүрүшүм» дәп тәсвирләйду. У мошу йәрдә башқа расуллар билән көрүшүштики мәхсити униң йәткүзгән «хуш хәвәр»ниң тоғра екәнлигини җәзмләштүрүш, шундақла уларниму униң хизмити тоғрилиқ хатирҗәм қилиш үчүн еди.

2:2 Рос. 19:21.

2:3 **«Нәтиҗидә, һәтта маңа һәмраһ болған Титус Юнанлиқ болсиму, хәтнини қобул қилишқа мәҗбурланмиди»** — «Юнанлиқ» яки «грек» — Йәни Йәһуди әмәс, шуниңдәк хәтнә қилинған киши әмәс.

2:3 Рос. 16:3; 1Кор. 9:21.

болған еди. [5] Лекин биз хуш хәвәрниң һәқиқити силәрдин мәһрум қилинмисун
дәп уларға һәтта бир саатчиму йол қойғинимиз йоқ; [6] лекин абройлуқ һесапланған
адәмләрдин болса (мениң уларниң немә екәнлиги билән карим йоқ; Худа һеч қандақ
инсанниң йүз хатирисини қилмайду!) — мошу абройлуқ әрбаблар дәп саналғанларниң
мәндики хуш хәвәргә қошқини йоқ еди. [7] Дәл әксичә, хуш хәвәрни хәтнә қилинғанларға
йәткүзүш вәзиписи Петрусқа тапшурулғандәк, хәтнисизләргә йәткүзүш вәзиписи
маңа тапшурулған дәп тонуп йетип, [8] (чүнки Петрусни хәтниликләргә расуллуққа
Күчләндүргүчи болса, мениму әлләргә расул болушқа күчләндүргән еди), [9] маңа ата
қилинған шу меһир-шәпқәтни тонуп йәткән «җамаәтниң түврүклири» һесапланған
Яқуп, Кефас вә Юһанналар болса, силәр әлләргә бериңлар, биз хәтниликләргә барайли
дәп Барнабас билән иккимизгә һәмдәмлик оң қолини бериштти. [10] Уларниң бизгә пәқәт
кәмбәғәлләрни унтумаңлар дегән бирла тәливи бар еди; мән дәл бу ишқа қизғин болуп
келивататтим.

Павлусниң Антакяда Петрусни әйиплиши

[11] Бирақ, кейин Петрус Антакя шәһиригә кәлгәндә, униң әйиплик екәнлиги еник
болғачқа, мән уни йүзтуранә әйиплидим. [12] Чүнки Яқупниң йенидин бәзи адәмләр ке-
лиштин илгири у ят әлликләр билән һәмдәстихан болған еди; бирақ улар кәлгәндә, хәт-
ниликләрдин қорқуп шу қериндашлардин өзини айрип тартти. [13] Һәтта башқа Йәһудий
қериндашлар униң бу сахтилиғиға қошулуп кәтти; һәтта Барнабасму аздурулуп улар-
ниң сахтипәзлигигә шерик болди. [14] Амма мән уларниң хуш хәвәрниң һәқиқити бойичә
дурус маңмиғанлиғини көрүп, һәммәйләнниң алдидила Петрусқа: «Сән Йәһудий туруп,
Йәһудийларниң адәтлири бойичә яшимай, бәлки ят әлликләрдәк яшаватисән; шундақ
туруқлуқ, немишкә сән ят әлликләрни Йәһудийлардәк яшашқа зорлимақчимусән?» —
дедим, [15] вә йәнә: «Биз иккимиз туғулушимиздинла Йәһудиймиз, «гунакар дәп қаралған
ят әлликләр»дин әмәсмиз, [16] лекин инсанниң һәққаний қилинишини Тәврат қануниға

2:4 **«шу чағдики «хәтнә мәсилиси» болса, ... ялғанчилиқ қилған сахта қериндашлар түпәйлидин болған еди»** — бизниңчә «хәтнә мәсилиси» *(грек тилида «бу иш»)* жуқуриқи 3-айәттә «маңа һәмраһ болған Титус Юнанлиқ болсиму, хәтнини қобул қилишқа мәҗбурланмиди» дейилгән иш билән бағлиқ. Демәк, әйни чағда бәзи «ялғанчилиқ қилған сахта қериндашлар» «шу ят әллик адәм хәтнә қобул қилмиса болмайду» дегән пикирни оттуриға қойған болса керәк.

2:4 Рос. 15:24.

2:6 **«лекин абройлуқ һесапланған адәмләр...»** — Павлус бу сәл кинайиликрәк көрүнгән гәпни ишлитиши билән башқа расулларға яки җамаәтниң ақсақаллириға һөрмәтсизлик қилмақчи әмәс, бәлки Галатияликларға *(шундақла, бизләргә!)* инсанларни Худадин жуқури қоймаслиқ керәк, дәп көрсәтмәкчи. **«мошу абройлуқ әрбаблар дәп саналғанларниң мәндики хуш хәвәргә қошқини йоқ еди»** — грек тилида: «маңа һеч нәрсә қошмиди».

2:6 Қан. 10:17; 2Тар. 19:7; Аюп 34:19; Рос. 10:34; Рим. 2:11; Әф. 6:9; Кол. 3:25; 1Пет. 1:17.

2:7 **«дәл әксичә, хуш хәвәрни хәтнә қилинғанларға йәткүзүш вәзиписи Петрусқа тапшурулғандәк, хәтнисизләргә йәткүзүш вәзиписи маңа тапшурулған дәп тонуп йетип...»** — мошу айәтләрдики «хәтнә қилинғанлар» Йәһудийларни, «хәтнисизләр» Йәһудий әмәсләрни көрситиду, әлвәттә.

2:8 Рос. 9:15; 13:2; 22:21; Гал. 1:16; Әф. 3:8.

2:10 **«Уларниң бизгә пәқәт кәмбәғәлләрни унтумаңлар дегән бирла тәливи бар еди»** — мүмкинчилиги барки, расулларниң Павлусқа «кәмбәғәлләр» тоғрилиқ болған тәливи өзлири арисидики, Йерусалим җамаитидики кәмбәғәлләрни тәкитләп көрсәтмәкчи.

2:10 Рос. 11:30; 24:17; Рим. 15:25; 1Кор. 16:1; 2Кор. 8:1; 9:1.

2:12 **«Чүнки Яқупниң йенидин бәзи адәмләр келиштин илгири у ят әлликләр билән һәмдәстихан болған еди»** — «Яқупниң йенидин бәзи адәмләр» Йерусалимдин кәлгән Йәһудий қериндашлар еди. **«бирақ улар кәлгәндә, хәтниликләрдин қорқуп шу қериндашлардин өзини айрип тартти»** — «хәтниликләрдин қорқуп..»: — мүмкинчилиги барки, мошу кишиләр: «Йәһудий әмәсләрму хәтнә қилиниши керәк» дәп ойлиған. Умумән ейтқанда «кона әһдә» бойичә, Йәһудийларниң әслидә Йәһудий әмәсләрниң йемәкликлирини йейишигә, улар билән һәмдәстихан болушқа болмайтти. **«өзини айрип тартти»** — грек тилида «өзини айрип тартатти».

2:14 Рос. 10:28.

2:15 **«Биз иккимиз туғулушимиздинла Йәһудиймиз, «гунакар дәп қаралған ят әлликләр»дин әмәсмиз...»** — Павлусниң мошу «гунакар дәп қаралған ят әлликләр» дегән сөзлири билән Петрусқа Йәһудийларниң әнъәнивий

әмәл қилишқа интилишлири билән әмәс, бәлки Әйса Мәсиһниң етиқат-садақәтлиги
билән болиду, дәп билимиз. Шуңа Тәврат қануниға әмәл қилишқа интилиш билән әмәс,
бәлки Мәсиһкә бағланған етиқат билән һәққаний қилинишимиз үчүн бизму Мәсиһ Әй-
саға етиқат қилдуқ — чүнки һеч әт егиси Тәврат қануниға әмәл қилишқа интилишлири
билән һәққаний қилинмайду» — дедим.

17 Амма Мәсиһтә һәққаний қилинишқа издәнгинимиздә, бизму «гунакар» дәп испат-
ланған болсақму, Мәсиһ әнди гунаниң хизмитидә болғучиму?! Як, һәргиз! 18 Амма мән
әслидә ғулатқан нәрсиләрни қайтидин қурсам, өзүмни Тәврат қануниға хилаплиқ
қилғучи дәп испатлап көрсәткән болимән. 19 Чүнки мән Тәврат қануни билән Тәврат
қануниға нисбәтән өлдүм; нәтиҗидә, мән Худаға йүзлинип яшаватимән. 20 Мән Мәсиһ
билән биллә крестләнгәнмән, лекин мана, яшаватимән! Лекин яшаватқини мән әмәс,
бәлки мәндә туруватқан Мәсиһдур. Вә мениң һазир әтлиримдә яшаватқан һаят болса,
мени сөйгән вә мән үчүн Өзини пида қилған Худаниң Оғлиниң иман-етиқатидиндур.
21 Мән Худаниң меһир-шәпқитини бекар қиливәтмәймән; чүнки һәққанийлиқ Тәврат
қануни арқилиқ келидиған болса, Мәсиһниң өлүши бекардин-бекар болуп қалатти.

көзқаришини яки позитсиясини әслитиду. Йәһудийлар өзлириму гунакарлар, әлвәттә!

2:16 **«лекин инсанниң һәққаний қилинишини Тәврат қануниға әмәл қилишқа интилишлири билән әмәс, бәлки Әйса Мәсиһниң етиқат-садақәтлиги билән болиду, дәп билимиз»** — «Тәврат қануниға әмәл қилишқа интилишлири билән» дегән ибарә грек тилида интайин қисқартилип: «қанундики әмәлләр билән...» яки «қанунға қаритилған әмәлләр билән» яки «қанундин чиққан әмәлләр» дәп ипадилиниду. Бу ибарә «Рим.» 3:20, 28, «Гал.» 3:2, 5, 10диму тепилиду. Инсанниң барлиқ «Тәврат қануниға әмәл қилишқа интилишлири» өзиниң гунаға патқан бир гунакар екәнлигини испатлайду, халас. **«инсанниң һәққаний қилиниши ...бәлки Әйса Мәсиһниң етиқат-садақәтлиги билән...»** — яки «инсанниң һәққаний қилиниши ... бәлки Әйса Мәсиһкә етиқат қилиш билән...». **«Мәсиһкә бағланған етиқат билән һәққаний қилинишимиз үчүн бизму Мәсиһ Әйсаға етиқат қилдуқ»** — «бизму» — Павлус Петрусқа сөз қиливатиду, мошу сөзи билән улар иккилисиниң Йәһудийлар екәнлигини көздә тутиду.

2:16 Рос. 13:38; Рим. 3:20,28; 8:3; Гал. 3:11; Ибр. 7:18.

2:17 **«Амма Мәсиһтә һәққаний қилинишқа издәнгинимиздә, бизму «гунакар» дәп испатланған болсақму, Мәсиһ әнди гунаниң хизмитидә болғучиму?! Як, һәргиз!»** — «бизму «гунакар» дәп испатланған болсақму» — һәр адәм хуш хәвәргә ишәнсә, Худаниң ниҗатини қобул қилиши үчүн авал өзиниң гунакар екәнлигини тонуп йетиши, шундақла барлиқ гуналирини иқрар қилиши керәк, әлвәттә. Бу җәһәттә Йәһудийлар вә Йәһудий әмәсләр арисида һеч қандақ пәриқ йоқ.

2:18 **«Амма мән әслидә ғулатқан нәрсиләрни қайтидин қурсам, өзүмни Тәврат қануниға хилаплиқ қилғучи дәп испатлап көрсәткән болимән»** — «ғулатқан нәрсиләр» тоғрилиқ: — бу әсли Тәврат қануниға әмәл қилишқа интилгәнликни көрситиду. Әгәр бириси өз реаллиғиға асасән: «Мениң Тәврат қануниға әмәл қилалишим қәтъий мүмкин әмәс екән» дәп шу тиришишни ташлап, Мәсиһкә етиқат қилиш йоли билән һәққанийлиққа еришсиму, лекин андин йәнә қайтидин тиришип, һәққаний болуш үчүн Тәврат қануниға әмәл қилишқа қайтидин интилсә, бәрибир өзиниң гунакарлиғини испатлап қоятти. «Қошумчә сөз»имизни көрүң.

2:19 **«... Чүнки мән Тәврат қануни билән Тәврат қануниға нисбәтән өлдүм; нәтиҗидә, мән Худаға йүзлинип яшаватимән»** — бу интайин муһим икки айәт *(19-20)* тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
–«Худаға йүзлинип яшаш» — буниң бәлким үч мәнаси бар болуши мүмкин; *(1)* Худаниң шан-шәриви үчүн яшаш; *(2)* Худаға пүтүнләй тайинип яшаш *(шундақ қилғанда өлүм болмайду)*; *(3)* Худаниң йетәкчилиги астида яшаш. Расул бәлким ишәнгүчиләрниң яшаватқан йеңи һаятиму өзиниң шәхсий нийәтлири үчүн әмәс, бәлки «Худаға йүзлинип яшаватқан» болуши керәк, демәкчи болиду *(«Рим.» 6:10-11-айәтниму көрүң)*.

2:19 Рим. 7:4; 14:7; 2Кор. 5:15; 1Тес. 5:10; Ибр. 9:14; 1Пет. 4:2.

2:20 **«мениң һазир әтлиримдә яшаватқан һаят болса, ... Худаниң Оғлиниң иман-етиқатидиндур»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «мениң һазир әтлиримдә яшаватқан һаят болса... Худаниң Оғлиға болған етиқат билән». Өзимизниң тәрҗимимиз тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

2:20 Гал. 1:4; Әф. 5:2; Тит. 2:14.

2:21 **«Мән Худаниң меһир-шәпқитини бекар қиливәтмәймән; чүнки һәққанийлиқ Тәврат қануни арқилиқ келидиған болса, Мәсиһниң өлүши бекардин-бекар болуп қалатти»** — әгәр адәмләр тиришип-тирмишип Тәврат қануниға әмәл қилалиған яки қилалайдиған болса, шундақла өзини һәққаний адәм дәп испатлиса, немишкә Әйса Мәсиһ Өзини қурбанлиқ қилди? Ундақ болғанда инсанлар гуналиридин қутулуш үчүн Худаниң меһир-шәпқитигә муһтаҗ болмиған болатти; йәни, Мәсиһниң адәмни гуналиридин қутқузуп ниҗат йолини ечиш үчүн болған өлүши бекар болатти *(Мәсиһниң өлүши әсли мүмкин болмайдиған иш еди; бу тарихта әң карамәт, аләмшумул әҗайип вақиә еди; чүнки У Өзи ««һаят Өзүмдүрмән», «Тирилиш Өзүмдүрмән» дегән еди; «һаят» Болғучи қандақму өлсун?)*.

2:21 Ибр. 7:11.

Тәврат қануни вә иман-етиқат

3 [1] И әқилсиз Галатияликлар, көз алдиңларда Әйса Мәсиһ ениқ сүрәтләнгән, араңларда крестләнгәндәк көрүнгән екән, ким силәрни һәқиқәткә итаәт қилиштин аздуруп сеһирлиди? [2] Мән пәқәт шунила силәрдин сорап биләйки: — Силәр Роһни Тәврат қануниға интилиш арқилиқ қобул қилдиңларму, яки хуш хәвәрни аңлап, етиқат арқилиқ қобул қилдиңларму? [3] Силәр шунчә әқилсизму? Роһқа тайинип һаятни башлиған екәнсиләр, әндиликтә әт арқилиқ камаләткә йәтмәкчиму? [4] Силәр етиқат йолида болған шунчә көп азап-оқубәтләрни бекарға тарттиңларму? Дәрвәқә бекарға кәттиғу?! [5] Силәргә Роһни Тәминлигүчи, араңларда мөҗизиләрни яритиватқучи бу карамәтләрни силәрниң Тәврат қануниға интилип таянғиниңлардин қиламду, яки аңлиған хәвәргә бағлиған ишәш-етиқатиңлардин қиламду?

[6] Муқәддәс язмиларда дейилгәндәк: «Ибраһим Худаға етиқат қилди; бу униң һәққанийлиғи һесапланди». [7] Шуниң үчүн, шуни чүшинишиңлар керәкки, етиқаттин туғулғанларла Ибраһимниң һәқиқий пәрзәнтлиридур. [8] Муқәддәс язмиларда Худаниң ят әлликләрни Өзигә етиқат қилиши арқилиқ уларни һәққаний қилидиғанлиғи алдин-ала көрүлүп, Худаниң Ибраһимға: «Сәндә барлиқ әл-милләтләргә бәхит ата қилиниду» дәп хуш хәвәрни алдин-ала ейтқанлиғи хатириләнгән еди. [9] Шуниң билән, етиқаттин болғанлар етиқат қилғучи Ибраһим билән тәң бәхит тапиду. [10] Лекин Тәврат қануниға әмәл қилимиз дәп жүргәнләр болса һәммиси ләнәткә қалиду. Чүнки муқәддәс язмиларда мундақ йезилған: «Тәврат қанунида йезилған һәммә әмирләргә үзлүксиз әмәл қилмайватқан һәр бир киши ләнәткә қалиду». [11] Йәнә рошәнки, һеч ким Худаниң алдида қанунға интилиш арқилиқ һәққаний қилинмайду; чүнки муқәддәс китапта йезилғинидәк: — «Һәққаний адәм ишәш-етиқати билән һаят болиду». [12] Амма қанун йоли етиқат йолиға асасланған әмәс, бәлки муқәддәс китапта: — «Қанунниң әмирлиригә әмәл қилғучи шу

3:1 **«И әқилсиз Галатияликлар, көз алдиңларда Әйса Мәсиһ ениқ сүрәтләнгән, араңларда крестләнгәндәк көрүнгән екән, ким силәрни һәқиқәткә итаәт қилиштин аздуруп сеһирлиди?»** — «Әйса Мәсиһ ... араңларда крестләнгәндәк көрүнгән екән» дегән сөзләр тоғрилиқ икки көзқараш бар: *(1)* Павлус хуш хәвәрдә Әйса тоғрилиқ пакитларни шунчә ениқ йәткүзүп жақалиғачқа, аңлиғучилар «нәқ мәйданда турғандәк, өз көзи билән гувачи болғандәк» болғанлиғини яки: *(2)* Павлусниң кечә-күндүз өз һаяти арқилиқ Мәсиһниң крестләнгәнлигини көрсәткәнлигини көрситиду *(1:16, 2:20ни көрүң)*. Бизниңчә иккила көзқараш тоғра.

3:1 Гал. 5:7.

3:2 **«силәр роһни Тәврат қануниға интилиш арқилиқ қобул қилдиңларму, яки хуш хәвәрни аңлап, етиқат арқилиқ қобул қилдиңларму?»** — «Роһ» Худаниң Муқәддәс Роһини көрситиду.

3:3 **«Силәр шунчә әқилсизму? Роһқа тайинип һаятни башлиған екәнсиләр, әндиликтә әт арқилиқ камаләткә йәтмәкчиму?»** — «Роһқа тайинип» — грек тилида «Роһта» *(Худаниң Роһида, әлвәттә)*. **«әндиликтә әт арқилиқ камаләткә йәтмәкчиму?»** — «әт арқилиқ» яки «инсаний әтләр арқилиқ» — демәк, Худаниң меһир-шәпқитигә әмәс, нижатиға әмәс, бәлки өз күчигә, Тәврат қануниға әмәл қилишқа интилишларға тайиништин ибарәт.

3:5 **«силәргә Роһни Тәминлигүчи»** — «Роһ» — Муқәддәс Роһ, Худаниң Роһи. «Силәргә Роһни Тәминлигүчи» ХудаАтиниң Өзи.

3:6 Яр. 15:6; Рим. 4:3; Яқ. 2:23.

3:7 **«... етиқаттин туғулғанларла Ибраһимниң һәқиқий пәрзәнтлиридур»** — грек тилида «етиқаттин болғанлар...» — демәк, Мәсиһ Әйсаға етиқат бағлап «қайтидин туғулған»лар, Ибраһимниң излирини басқанлар.

3:8 **«муқәддәс язмиларда Худаниң ят әлликләрни Өзигә етиқат қилиши арқилиқ уларни һәққаний қилидиғанлиғи алдин-ала көрүлүп...»** — «ят әлликләр» — Йәһудий әмәсләр. **«Сәндә барлиқ әл-милләтләргә бәхит ата қилиниду»** — «Яр.» 12:3.

3:8 Яр. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4; 49:10; Рос. 3:25.

3:10 **«Лекин Тәврат қануниға әмәл қилимиз дәп жүргәнләр болса һәммиси ләнәткә қалиду»** — «Тәврат қануниға әмәл қилимиз дәп жүргәнләр» — мошу йол билән өзлирини һәққаний дәп испатлаймиз дәйдиғанлар, әлвәттә, **«Тәврат қанунида йезилған һәммә әмирләргә үзлүксиз әмәл қилмайватқан һәр бир киши ләнәткә қалиду»** — «Қан.» 27:26. Әлвәттә, һеч ким Тәврат қануниниң әмирлиригә «үзлүксиз әмәл қилалмайду» — шуңа һәммә киши, Йәһудий болсун, Йәһудий әмәс болсун, Мәсиһсиз болса ләнәт астида туриду.

3:10 Қан. 27:26.

3:11 **«Һәққаний адәм ишәш-етиқати билән һаят болиду»** — «Һаб.» 2:4.

3:11 Һаб. 2:4; Рим. 1:17; 3:20; Гал. 2:16; Ибр. 10:38

ишлар билән һаят болиду» дейилгәндәктур. [13] Һалбуки, Мәсиһ бизни Тәврат қанунидики ләнәттин һөр қилиш үчүн орнимизда ләнәт болуп бәдәл төлиди. Бу һәқтә муқәддәс язмиларда: «Яғачқа есилған һәр бир киши ләнәткә қалған һесаплансун» дәп йезилған. [14] Шуниң билән Мәсиһ Әйса арқилиқ Ибраһимға ата қилинған бәхит ят әлликләргиму кәлтүрүлүп, биз вәдә қилинған Роһни етиқат арқилиқ қобул қилалаймиз.

Тәврат қануни вә Худаниң вәдиси

[15] Қериндашлар, мән инсанларчә сөзләймән; һәтта инсанлар арисида өз ара әһдә түзүлсиму, башқа һеч ким уни йоққа чиқириветәлмәйду яки униңға бирәр нәрсә қошалмайду. [16] Шуниңдәк, Худаниң әһдисидики вәдиләр Ибраһим вә униң нәслигә ейтилған. Муқәддәс китапта У: «вә сениң нәсиллириңгә», (йәни, көп кишиләргә) демәйду, бәлки «сениң нәслиңгә», (йәни ялғуз бир кишигила), дәйду — бу «нәсил» Мәсиһдур. [17] Мән шуни демәкчимәнки, Худаниң Мәсиһкә алдин түзгән бир әһдисини төрт йүз оттуз жилдин кейин чүшүрүлгән Тәврат қануни әмәлдин қалдуралмайду, Худаниң бу вәдисини һеч бекар қилалмайду. [18] Чүнки вәдә қилинған мирас қанунға асасланған болса, мана у Худаниң вәдисигә асасланған болмайтти; лекин Худа шапаәт билән уни Ибраһимға вәдә арқилиқ ата қилған.

[19] Ундақта, Тәврат қанунини чүшүрүштики мәхсәт немә? У болса, инсанларниң итаәтсизликлири түпәйлидин, Худаниң мираси вәдә Қилинғучи, йәни Ибраһимниң нәсли дунияға кәлгичә қошумчә қилип берилгән; у пәриштиләр арқилиқ бир васитичиниң қоли билән бекитилип йолға қоюлған. [20] Амма «васитичи» бир тәрәпниңла васитичиси әмәс (бәлки икки тәрәпниңкидур), лекин Худа Өзи пәқәт бирдур. [21] Ундақта, Тәврат

3:12 **«Қанунниң әмирлиригә әмәл қилғучи шу ишлар билән һаят болиду»** — «Лав.» 18:5. Һеч ким Тәврат қануниниң әмирлиригә әмәл қилалмайду, әлвәттә.
3:12 Лав. 18:5; Әз. 20:11; Рим. 10:5.
3:13 **«Һалбуки, Мәсиһ бизни Тәврат қанунидики ләнәттин һөр қилиш үчүн орнимизда ләнәт болуп бәдәл төлиди»** — грек тилида: «һөр қилиш үчүн бәдәл төләш» яки «қутулдуруп бәдәл төләш» дегән ибариләр адәттә қулларни базардин қайтидин сетивелип, һөр қилиш»ни көрситиду. **«яғачқа есилған һәр бир киши ләнәткә қалған һесаплансун»** — «Қан.» 21:24.
3:13 Қан. 21:23; Рим. 8:3; 2Кор. 5:21.
3:15 **«мән инсанларчә сөзләймән»** — мошу ибарә бәлким «инсанларниң күндилик турмушидин бир мисал көрситәй», дегини болса керәк.
3:15 Ибр. 9:17.
3:16 **«Шуниңдәк, Худаниң әһдисидики вәдиләр Ибраһим вә униң нәслигә ейтилған. Муқәддәс Китапта У: «вә сениң нәсиллириңгә», йәни, көп кишиләргә демәйду, бәлки «сениң нәслиңгә», йәни ялғуз бир кишигила, дәйду — бу «нәсил» Мәсиһдур»** — бу вәдә Тәврат, «Яр.» 12:7 вә 13:15, 17:7, 24:7дә тепилиду. Демисәкму, Мәсиһ Йәһудийлардин болуп, у Ибраһимниң нәсли, әлвәттә.
3:16 Гал. 3:8.
3:17 **«Худаниң Мәсиһкә алдин түзгән бир әһдиси»** — «Мәсиһкә» — демәк, Мәсиһ «Ибраһимниң нәсли»ниң сүпитидә болуп әһдә шу чағда Униңға түзгән.
–бәзи кона көчүрмиләрдә «Мәсиһкә» дегән сөз тепилмайду.
3:17 Яр. 15:13; Мис. 12:40; Рос. 7:6.
3:18 **«Чүнки вәдә қилинған мирас қанунға асасланған болса, мана у Худаниң вәдисигә асасланған болмайтти; лекин Худа шапаәт билән уни Ибраһимға вәдә арқилиқ ата қилған»** — «вәдә қилинған мирас» Ибраһимға вәдә қилинған көп тәрәплик бәхитни көздә тутиду.
3:18 Рим. 4:14.
3:19 **«Тәврат қанунини чүшүрүштики мәхсәт немә?... у пәриштиләр арқилиқ бир васитичиниң қоли билән бекитилип йолға қоюлған»** — «бир васитичи» шүбһисизки, Муса пәйғәмбәрни көрситиду.
–Бу муһим 19-айәт тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң. «Тәврат қануни... инсанларниң итаәтсизликлири түпәйлидин» — бу сөзниң көп җәһәтлири бар — «қошумчә сөз»имиздә у тоғрилиқ тохтилимиз.
3:19 Қан. 5:5; Юһ. 1:17; 15:22; Рос. 7:38,53; Рим. 4:15; 5:20; 7:8.
3:20 **«амма «васитичи» бир тәрәпниңла васитичиси әмәс бәлки икки тәрәпниңкидур, лекин Худа Өзи пәқәт бирдур»** — бу айәткә берилгән бир нәччә шәрһ бар. Мәнаси бәлким: «Икки адәм келишим түзгәндә, бир васитичи болуш керәк. Лекин, Худа Өз әһдисини Ибраһимға бәргәндә, уни васитичисиз бәргән, у сап Худаниң қолидин кәлгән; шуңа бу әһдә бәрибир Тәврат қанунидин үстүн туриду» дегәндәк болиду. «Қошумчә сөз»имиздә уму тоғрилиқ тохтилимиз.

қануни Худаниң вәдилиригә зитму? Яқ, һәргиз! Әгәр бирәр қанун инсанларни һаят-
лиққа ериштүрәләйдиған болса, ундақта һәққанийлиқ җәзмән шу қанунға асасланған
болатти. [22] Һалбуки, муқәддәс язмилар пүткүл аләмни гунаниң илкигә қамап қойған;
бунињдики мәхсәт, Әйса Мәсиһниң садақәт-етиқати арқилиқ вәдиниң етиқат қилғучи-
ларға берилиши үчүндур. [23] Лекин етиқат йоли келип ашкарә болғичә, биз Тәврат қа-
нуни тәрипидин қоғдилип, ашкарә болидиған етиқатни күтүшкә қамап қоюлған едуқ.
[24] Шу тәриқидә, бизниң етиқат арқилиқ һәққаний қилинишимиз үчүн Тәврат қануни
бизгә «тәрбийилигүчи» болуп, бизни Мәсиһкә йетәклиди. [25] Лекин етиқат йоли ашкарә
болуп, биз әнди йәнә «тәрбийилигүчи»ниң назаритидә әмәсмиз. [26] Чүнки һәммиңлар
Мәсиһ Әйсаға етиқат қилиш арқилиқ Худаниң оғуллири болдуңлар. [27] Чүнки һәр қай-
сиңлар Мәсиһкә киришкә чөмүлдүрүлгән болсаңлар, Мәсиһни кийивалған болдуңлар.
[28] Мәсиһдә нә Йәһудий болмайду нә Грек болмайду, нә қул болмайду нә һөр болмайду,
нә әр болмайду нә аял болмайду, һәммиңлар Мәсиһ Әйсада бир болисиләр. [29] Силәр Мә-
сиһкә мәнсуп болған екәнсиләр, силәрму Ибраһимниң нәсли болисиләр вә униңға вәдә
қилинған бәхит-саадәткә мирасхордурсиләр.

Давами

4 [1-2] Йәнә шуни ейтимәнки: Гәрчә бир бала пүтүн мүлүкниң егиси болсиму, мирасхор
гөдәк вақитлирида таки атиси бәлгүлигән вақит тошмиғичә, у өз өйидики қулдин
пәрқи болмайду. Чүнки у йәнила ғоҗидарлар вә бала бақкучиларниң башқурушида
болиду. [3] Шуниңға охшаш, бизму гөдәк вақтимизда, бу дунйядики «асасий қаидә-
қанунийәтләр» астида қул болған едуқ. [4] Лекин, вақит-саити толуқ тошқанда, Худа
Өз Оғлини бу дунияға әвәтти. У бир аял кишидин туғулған, шуниңдәк Тәврат қануни
астида туғулған еди. [5] Буниңдики мәхсәт, Худа Тәврат қануни астида яшиған бизләрни
бәдәл төләп һөрлүккә чиқирип, бизниң оғуллуққа қобул қилинишимиз үчүндур.
[6] Һәм силәр Униң оғуллири болғанлиғиңлар үчүн, Худа Өз Оғлиниң: «Абба! Атам!»

3:22 Рим. 3:9; 11:32.
3:24 «бизниң етиқат арқилиқ һәққаний қилинишимиз үчүн Тәврат қануни бизгә «тәрбийилигүчи» болуп,..» — «тәрбийилигүчи» грек тилида «педагог» дегән сөз билән ипадилиниду.
3:24 Мат. 5:17; Рос. 13:38; Рим. 10:4.
3:26 «... Чүнки һәммиңлар Мәсиһ Әйсаға етиқат қилиш арқилиқ Худаниң оғуллири болдуңлар» — бу муһим 23-26-айәтләр тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә, жуқурики 3:19-айәт үстидә тохталғинимизни көрүң.
3:26 Йәш. 56:5; Юһ. 1:12; Рим. 8:15; Гал. 4:5.
3:27 «Чүнки һәр қайсиңлар Мәсиһкә киришкә чөмүлдүрүлгән болсаңлар, Мәсиһни кийивалған болдуңлар» — демәк, Мәсиһкә етиқат қилип суға чөмүлдүрүлүп, Униңға бағланған болсақ, Униң тәбиитигә егиләләймиз, шуниң билән «Мәсиһкә мәнсуп адәм» бизниң асасий салаһийитимиз болиду.
3:27 Рим. 6:3.
3:28 «Мәсиһдә нә Йәһудий болмайду нә Грек болмайду... һәммиңлар Мәсиһ Әйсада бир болисиләр» — «Грек» дегән сөз мошу йәрдә «Йәһудий әмәс», «ят әлликләр»ни билдүрүлиду.
3:28 Юһ. 17:21.
3:29 Яр. 21:12; Рим. 9:7; Ибр. 11:18.
4:1-2 «... Гәрчә бир бала пүтүн мүлүкниң егиси болсиму, мирасхор гөдәк вақитлирида таки атиси бәлгүлигән вақит тошмиғичә, у өз өйидики қулдин пәрқи болмайду. Чүнки у йәнила ғоҗидарлар вә бала бақкучиларниң башқурушида болиду» — «ғоҗидар» дегән сөзниң мәнаси жуқурики «тәрбийилигүчи» дегән сөзгә йеқин.
4:3 «бу дунйядики «асасий қаидә-қанунийәтләр» — бәзи алимлар мошу сөзни яман роһларни көрситиду, дәп қарайду. Лекин «Колоссиликләргә»дики «Кол.» 2:8, 20 тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә биз башқичә чүшәндүримиз.
4:4 «Лекин, вақит-саити толуқ тошқанда, Худа Өз Оғлини бу дунияға әвәтти. У бир аял кишидин туғулған, шуниңдәк Тәврат қануни астида туғулған еди» — «Тәврат қануни астида туғулған еди» дегән ибарә «Әйса Мәсиһ Тәврат қануниға бойсунуп яшиған» дегән мәнани өз ичигә алиду. **«Худа Өз Оғлини бу дунияға әвәтти»** — грек тилида «Худа Өз Оғлини Өзидин бу дунияға әвәтти»
4:4 Яр. 15:16; 49:10; Дан. 9:24; Мат. 5:17.
4:5 Юһ. 1:12; Гал. 3:26.

дәп чақирғучи Роһини әвәтип қәлбимизгә салди. [7] Шуниң үчүн, силәр һазир қул әмәс,
бәлки оғуллиридурсиләр; оғуллири болған екәнсиләр, Худа арқилиқ Өзигә мирасхор
болисиләр.

Павлусниң Галатияликлардин әндишә қилиши

[8] Бурун, Худани тонумиған вақтиңларда дәрвәқә ялған илаһларниң қуллуғиға тутулған-
силәр. [9] Әндиликтә, һазир һәқиқий Худани тонуған екәнсиләр, — яки ениқрақ қилип ей-
тқанда, Худа тәрипидин тонулған екәнсиләр, әнди силәр немә дәп бу дунниядики күчсиз,
әбҗәқ әрзимәс «асасий қаидә-қанунийәтләр»гә қарап янисиләр? Уларниң қуллуғиға
яңливаштин қайтишни халамсиләр? [10] Силәр алаһидә күн, ай, пәсил вә жилларни ети-
варға елип хатириләшкә башлидиңлар! [11] Мән илгири силәргә сиңдүргән әҗрим бекар
кетәрмекин, дәп силәр үчүн әнсирәватимән.
[12] Қериндашлар, мән шуни силәрдин өтүнимәнки, маңа охшаш болуңлар; чүнки мән
силәргә охшаш болдум. Силәр әслидә маңа һеч азар йәткүзмигән едиңлар. [13] Амма
силәргә мәлумки, әтлиримдики бир зәиплик түпәйлидин, мән хуш хәвәрни силәргә
биринчи қетим йәткүзгән едим. [14] У чағда, әтлиримдики бу зәиплик силәргә нисбәтән
синақтәк болсиму, лекин силәр мени кәмситмидиңлар яки чәткә қақмидиңлар. Әк-
сичә, мени Худа әвәткән бир пәриштини, һәтта Мәсиһ Әйса өзини күткәндәк күтүвал-
диңлар. [15] У чағдики бәхит-бәрикитиңлар әнди нәгә кәтти?! Мән силәргә гувачи болуп

4:6 **«Һәм силәр Униң оғуллири болғанлиғиңлар үчүн, Худа Өз Оғлиниң: «Абба! Атам!» дәп чақирғучи Роһини әвәтип қәлбимизгә салди»** — ибраний тилида «Абба» «дадам»ни билдүриду, «Абба! Атам!» «И сөйүмлүк атам!» дегән гәп.
4:6 Рим. 8:15.
4:7 **«Шуниң үчүн, силәр һазир қул әмәс, бәлки оғуллиридурсиләр»** — грек тилида бу айәттики «силәр» «сән» дәп ипадилиниду. **«оғуллири болған екәнсиләр, Худа арқилиқ Өзигә мирасхор болисиләр»** — «Худа арқилиқ Өзигә мирасхор болисиләр» бәзи кона көчүрмиләрдә: «Мәсиһ арқилиқ Худаниң Өзигә мирасхор болисиләр» дейилиду.
4:8 **«Бурун, Худани тонумиған вақтиңларда дәрвәқә ялған илаһларниң қуллуғиға тутулғансиләр»** — «ялған илаһлар» грек тилида «әйнийити илаһ әмәсләр» билән ипадилиниду.
4:8 1Кор. 8:4.
4:9 **«әнди силәр немә дәп бу дунниядики күчсиз, әбҗәқ әрзимәс «асасий қаидә-қанунийәтләр»гә қарап янисиләр?»** — «әрзимәс артуқчә» — Грек тилида «тиләмчиликкә аит» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
4:9 Кол. 2:20.
4:10 **«Силәр алаһидә күн, ай, пәсил вә жилларни етиварға елип хатириләшкә башлидиңлар!»** — мошу айәттики «күн, ай, пәсил вә жиллар» болса бәлким Тәврат қанунида Йәһудийлар үчүн бекитилгән һейтларни һәм Йәһудийларниң әнъәнилири бойичә өткүзидиған һейтларниму көрситиду. Мәйли Йәһудийларниңки болсун болмисун, принсип охшаш, етиқатчилар үчүн һеч қандақ алаһидә күн-һейтларни хатириләшниң һаҗити йоқ.
4:10 Рим. 14:5; Кол. 2:16.
4:12 **«Қериндашлар, ... маңа охшаш болуңлар; чүнки мән силәргә охшаш болдум»** — Павлус өзи Йәһудий болсиму, Тәврат қанунниниң *(һәққанийлиққа аит тәләплиридин башқа)* барлиқ әмирлиридин *(Мәсиһниң ниҗати билән)* азат болуп Муқәддәс Роһниң йетәкчилигидә яшиған; шуңа у Галатияликлардин: «Маңа охшаш болуңлар» дәп өтүниду; «чүнки мән силәргә охшаш болдум» — демәк, у Йәһудий әмәсләрдәк *(Галатияликлардәк)* Тәврат қанунниниң тәләплиридин мустәсна болди. Лекин Галатияликлар Йәһудийлардәк болимиз дәп өзлирини Тәврат қанунниниң барлиқ тәләплири астиға қоймақчи еди! **«Силәр әслидә маңа һеч азар йәткүзмигән едиңлар»** — демәк, Павлус уларға һазирла ейтқан қаттиқ гепини уларниң өзигә қандақтур бир зиян яки азар йәткүзгәнлиги түпәйлидин ейтқан әмәс, дәйду *(5-15-айәтләрдә у уларниң әслидә өзигә көрсәткән чоңқур муһәббитини әсләйду)*, бәлки уларни көзләп: «силәр өз-өзлириңларға азар бериватисиләр» дәп агаһ бериш үчүн ейтиду.
4:13 **«Амма силәргә мәлумки, әтлиримдики бир зәиплик түпәйлидин, мән хуш хәвәрни силәргә биринчи қетим йәткүзгән едим»** — «әтлиримдики бир зәиплик түпәйлидин» — бу сөздин қариғанда, Павлус бәлким кесәл сәвәвидин Галатияда дәм елишқа мәҗбур болған еди. Мүмкинчилиги барки, бу кесәл униң көзлири билән бағлиқ болуп, униң чирайини интайин сәт қияпәткә киргүзүп қойған еди *(14-айәт)*. 14-15-айәт, 6:11 вә «2Кор.» 12:7-10ниму көрүң. Павлус адәттә хәтлирини путүкчи арқилиқ язатти *(мәсилән, «Рим.» 16:22)*.
4:14 **«У чағда, әтлиримдики бу зәиплик силәргә нисбәтән синақтәк болсиму, лекин силәр мени кәмситмидиңлар яки чәткә қақмидиңлар. Әксичә, мени Худа әвәткән бир пәриштини, һәтта Мәсиһ Әйса өзини күткәндәк күтүвалдиңлар»** — Павлусниң бу көз кесили йәнә бир тәрәптин қийинчилиқ елип кәлди — У хуш хәвәрниң йолида көп адәмләрниң кесәллирини дуа қилип сақайтти; уларниң сақайтилиши арқилиқ көп адәмләр хуш хәвәргә ишәнди. Лекин униң өзидә кесәл болғачқа, бу иш уни башқиларниң алдида мазаққа қалдуруш еһтималлиғи боламду, қандақ?
4:14 Мал. 2:7; Мат. 10:40; Юһ. 13:20.

ейталаймәнки, у чағда силәр мүмкин болса, маңа көзлириңларни оюп беришкиму рази
едиңлар! [16] Әндиликтә, силәргә һәқиқәтни сөзлигәнлигим үчүн дүшминиңларға айли-
нип қалдимму?
[17] Мән ейтип өткән һелиқи адәмләр силәргә қизғинлиқ көрситиду, амма нийити дурус
әмәс; улар пәқәт силәрни нижатниң сиртиға чиқирип, қизғинлиғиңларни өзлиригә қа-
ритивалмақчи. [18] Амма мән силәр билән биргә болған вақитлардила әмәс, бәлки һәр
дайим гүзәл ишқа қизғинлиқ қилишниң өзи яхшидур, әлвәттә.
[19] Сөйүмлүк балилирим! Мәсиһ силәрдә төрәлдүрүлгичә мән силәр үчүн толғақ аза-
плирини йәнә бир қетим тартиватимән! [20] Мениң һазирла йениңларға берип, силәргә
башқичә тәләппуз билән сөзлигүм келиватиду; чүнки бу әһвалиңлар тоғрилиқ немә қи-
лишни задила билмәйватимән!

«Қул дедәк» Һәҗәр билән «һөр аял» Сараһ тоғрисидики тәмсилдин тәрбийә-савақ елиш

[21] И Тәврат қанунининң илкидә яшашни халайдиғанлар, силәрдин шуни сорап бақай,
силәр Тәвратниң өзидә немә дейилгәнлигигә қулақ салмамсиләр? [22] Тәвратта, Ибраһим-
ниң икки оғли болуп, бири дедәктин, йәнә бири һөр аялидин болған, дәп хатириләнгән.
[23] Дедәктин болған оғул «әт билән» туғулған; һөр аялидин болған оғул болса Худаниң
вәдиси арқилиқ туғулғандур. [24] Бу икки ишни бир охшитиш дегили болиду. Бу икки
аял Худаниң инсанлар билән түзгән икки әһдисиниң вәкилидур. Биринчи әһдә Синай
теғидин келип, дәрһәқиқәт балилирини қуллуқта болушқа туғиду; мана Һәҗәр униңға
вәкилдур; [25] демәк, Һәҗәр болса Әрәбистандики Синай теғиға символ қилинип, йәни бү-
гүнки Йерусалимға охшитилиду; чүнки у шәһәр вә униң балилири қуллуқта турмақта.
[26] Амма жуқуридин болған Йерусалим һөрдур, у һәммимизниң анисидур; [27] Чүнки,
муқәддәс язмиларда мундақ йезилған: —

4:17 **«улар пәқәт силәрни нижатниң сиртиға чиқирип...»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «улар пәқәт силәрни биздин айрилип нижатниң сиртиға чиқирип» дейилиду.

4:17 Рим. 10:2; 2Кор. 11:12.

4:18 **«Амма мән силәр билән биргә болған вақитлардила әмәс, бәлки һәр дайим гүзәл ишқа қизғинлиқ қилишниң өзи яхшидур, әлвәттә»** — Павлусниң «гүзәл иш» дегини улларниң әслидә өзигә көрсәткән қизғин муһәббити болса керәк.

–башқа бир хил тәрҗимиси: «Мәйли мән силәр билән биллә болай яки болмай, силәргә нийити яхши қизғинлиғи бар адәмләр бар болса, дайим яхши болиду, әлвәттә».

4:19 1Кор. 4:15; Флм. 10; Яқ. 1:18.

4:20 **«Мениң һазирла йениңларға берип, силәргә башқичә тәләппуз билән сөзлигүм келиватиду»** — «башқичә бир тәләппуз билән...» — Павлус техиму қаттиқ тәләппуздиму, яки мулайимрақ тәләппуздиму, уларға зади «қандақ тәләппуз»да сөзләш керәклигини билмәйтти.

4:22 **«Ибраһимниң икки оғли болуп, бири дедәктин...»** — дедәк *(қул аял)* — йәни Һәҗәр. **«йәнә бири һөр аялидин болған..»** — өз һөр аяли Сараһ еди.

4:22 Яр. 16:2,15; 21:2; Рос. 7:8; Ибр. 11:11.

4:23 **«Дедәктин болған оғул «әт билән» туғулған»** — «әт билән» дегән ибарә «инсанниң әтлиригә тайиниш»ни билдүриду. Һәҗәрниң оғли Исмаил пәқәт инсанларниң ой-пикри, инсаний күчи билән туғулған. **«дедәктин болған оғул «әт билән» туғулған; һөр аялидин болған оғул болса Худаниң вәдиси арқилиқ туғулғандур»** — бу пүтүн айәт тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

4:23 Юһ. 8:39; Рим. 9:7.

4:25 **«демәк, Һәҗәр болса Әрәбистандики Синай теғиға символ қилинип, йәни бүгүнки Йерусалимға охшитилиду; чүнки у шәһәр вә униң балилири қуллуқта турмақта»** — «қуллуқта» дегән сөз роһий қуллуқта, йәни Тәврат қанунининң қуллуғида. «Бүгүнки Йерусалим вә униң балилири» Йәһудий хәлқи, шундақла Тәврат қануниға әмәл қилишқа тиришқанлирим билән һәққаний адәм болай дегән һәммә адәмни көрситиду.

4:25 Мис. 19; 20.

4:26 **«Амма жуқуридин болған Йерусалим һөрдур, у һәммимизниң анисидур...»** — башқичә ейтқанда, Ибраһимниң өз аяли Сараһ болса һөр аял болғачқа, әрштики Йерусалимға, шундақла йеңи әһдидә яшиған җамаәткә вәкиллик қилиду. Шуңа, «әрштики Йерусалим»ни бизниң анимиз, дейишкә болиду.

4:26 Вәһ. 21:2.

«Хошал бол, и пәрзәнт көрмигән туғмас аял!
Тәнтәнә қилип янрат, товла, и толғақ тутуп бақимиған!
— Чүнки ғериб аялниң балилири ери бар аялниңкидин көптур!»
[28] Әнди и қериндашлар, Исһақ Худаниң вәдисидин туғулғандәк бизму Худаниң вәдиси
бойичә туғулған пәрзәнтләрмиз. [29] Лекин у чағда «әтләрдин туғулған» бала «роһтин
туғулған» балиға зиянкәшлик қилғинидәк, һазир шундақ болиду. [30] Лекин муқәддәс яз-
миларда немә дейилгән? Униңда: «Сән бу дедигиңни оғли билән қошуп һайдивәт! Чүнки
дедәктин тапқан оғул һәргиз һөр аялиңдин болған оғул билән мирасқа ортақ болмай-
ду!» дәп пүтүлгән. [31] Әнди, қериндашлар, биз дедәкниң әмәс, бәлки һөр аялниң пәрзәнт-
лиридурмиз. Мәсиһ бизни һөрлүктә яшисун дәп һөр қилди. Шуниң билән униңда тапан
тирәп туруңлар вә қуллуқниң боюнтуруғиға қайтидин қисилип қалмаңлар.

Етиқатчиларниң әркинлиги

5 [1-2] Мана, мәнки Павлус силәргә шуни ейтип қояйки, әгәр силәр хәтнә қобул
қилсаңлар, у чағда Мәсиһниң силәргә һеч қандақ пайдиси қалмайду. [3] Мән хәтнини
қобул қилған һәр бир кишигә йәнә агаһландуруп һәқиқәтни ейтип қояйки, уларниң
Тәвраттики барлиқ әмир-бәлгүлимиләргә толуқ әмәл қилиш мәҗбурийити бардур. [4] Әй
Тәврат қануни арқилиқ өзүмни һәққаний адәм қилай дегәнләр, һәр бириңлар Мәсиһтин
айрилип, мәһрум болуп, Худаниң шапаитидин чиқип, жиқилип униңдин қалдиңлар.
[5] Чүнки Роһқа тайинип һәққанийлиққа бағланған арзу-арманни етиқат билән тәлпүнүп
күтмәктимиз. [6] Чүнки Мәсиһ Әйсада хәтнилик күчкә егә әмәс, хәтнисизликму күчкә егә

4:27 **«Хошал бол, и пәрзәнт көрмигән туғмас аял! Тәнтәнә қилип янрат, товла, и толғақ тутуп бақимиған! — чүнки ғериб аялниң балилири ери бар аялниңкидин көптур!»** — Йәш.» 54:1.
4:27 Йәш. 54:1
4:28 **«... Исһақ Худаниң вәдисидин туғулғандәк бизму Худаниң вәдиси бойичә туғулған пәрзәнтләрмиз»** — бәзи кона көчүрмилиридә «... Исһақ Худаниң вәдисидин туғулғандәк силәрму Худаниң вәдиси бойичә туғулған пәрзәнтләрсиләр» дейилиду.
4:28 Рим. 9:7, 8.
4:29 **«Лекин у чағда «әтләрдин туғулған» бала «роһтин туғулған» балиға зиянкәшлик қилғинидәк, һазир шундақ болиду»** — «әтләрдин туғулған» бала — Исмаилни, шундақла у символ қилинған «Тәврат қануниға қул болғанлар»ни көрситиду. «Роһтин туғулған» — Худаниң вәдиси вә мөҗизиси арқилиқ, йәни Муқәддәс Роһниң күч-қудрити билән туғулған Исһақни, шундақла у символ қилинған Әйса Мәсиһкә етиқат қилғучи, Муқәддәс Роһтин «қайтидин туғулған» Худаниң роһий пәрзәнтлирини көрситиду. Әслидә Исмаил Исһаққа зиянкәшлик қилғинидәк, Йәһудий хәлиқ Мәсиһкә ишәнгәнләргә зиянкәшлик қилатти вә бүгүнгә қәдәр һәр түрлүк «қануниға таянғанлар»му охшашла «Худаниң роһиға таянғанлар»ға зиянкәшлик қилиду.
4:29 Яр. 21:9.
4:30 **«Сән бу дедигиңни оғли билән қошуп һайдивәт! Чүнки дедәктин тапқан оғул һәргиз һөр аялиңдин болған оғул билән мирасқа ортақ болмайду!»** — «Яр.» 21:10. Мошу *(21-31)* айәтләргә «қошумчә сөз»имиздә шәрһ беримиз.
4:30 Яр. 21:10.
5:1-2 **«... әгәр силәр хәтнә қобул қилсаңлар, у чағда Мәсиһниң силәргә һеч қандақ пайдиси қалмайду»** — Галатияликларниң хәтнини қобул қилиштики мәхсити «мошу арқилиқ һәққанийлиққа еришимән» дегәнликтур; улар Мәсиһниң гуналар үчүн болған қурбанлиғиға таянмайла, пәқәт йәнә өзиниң тиришчанлиғи билән «саваблиқ ишлар»ни бәрпа қилмақчи болуп «өз-өзүмгә тайинип гуналиримни жуюп һәққаний адәм болимән» дегәнләрдин ибарәт еди.
5:1-2 Йәш. 9:3; Юһ. 8:32; Рим. 6:18; 1Пет. 2:16; Рос. 15:1.
5:3 **«Мән хәтнини қобул қилған һәр бир кишигә йәнә агаһландуруп һәқиқәтни ейтип қояйки, уларниң Тәвраттики барлиқ әмир-бәлгүлимиләргә толуқ әмәл қилиш мәҗбурийити бардур»** — мошу айәт тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
5:5 **«Чүнки Роһқа тайинип һәққанийлиққа бағланған арзу-арманни етиқат билән тәлпүнүп күтмәктимиз»** — «Роһ» Муқәддәс Роһ, әлвәттә. «һәққанийлиққа бағланған арзу-арманни» — грек тилида «һәққанийлиқниң үмүти» дәп ипадилиниду. Мәнаси: *(1)* кимдә Мәсиһ арқилиқ һәққанийлиқ бар болса униң әрштики бәхиткә бағлиған зор үмүтүму бар болиду; *(2)* биздә Мәсиһ арқилиқ һазир бар болған һәққанийлиқ Униң қайтип келиши билән толуқ, мукәммәл болиду, дәйдиған үмүтму бардур. Бизниңчә, бу һәр икки үмүт көрситилиду.

әмәс, күчкә егә болғини пәқәт муһәббәт арқилиқ иш қилидиған етиқаттур. 7 Силәр убдан
чепип меңиватқан едиңлар; бирақ ким силәрни һәқиқәткә итаәт қилиштин тосувалди?
8 Бундақ қайил қилиш амили силәрни Чақирғучидин болған әмәс! 9 «Кичиккинә
хемиртуруч пүткүл хемирни болдуруп йоғинитиду!»
10 Өзүм Рәбгә қарап қайил болдумки, силәрму бу ишта һеч башқичә ойда болмайсиләр.
Амма силәрни қаймуқтуруватқан ким болушидин қәтъийнәзәр, у чоқум тегишлик жа-
засини тартиду. 11 Қериндашлар, әгәр мән «хәтнә қилиниш керәк» дәп жакалап жүргән
болсам, ундақта мән бүгүнки күнгичә йәнә немә үчүн Йәһудийлардин зиянкәшлик-
кә учрап келимән? Әгәр шундақ қилған болсам, «крест бизарлиғи» йоқ қилинатти!
12 Силәрни қутритиватқан бу адәмләр өзлирини ахта қиливәтсун дәймән! 13 Чүнки қе-
риндашлар, силәр әркинликкә чақирилдиңлар. Лекин әркинлигиңларни әтләрниң ар-
зу-һәвәслиригә қандурушниң баниси қилмаңлар, бәлки меһир-муһәббәт билән бир-би-
риңларниң қуллуғида болуңлар. 14 Чүнки пүткүл Тәврат қануни «Хошнаңни өзүңни
сөйгәндәк сөйгин» дегән бирла әмирдә әмәл қилиниду. 15 Лекин пәхәс болуңларки,
бир-бириңларни чишләп тартип ялмап жүрүп, бир-бириңлардин жутулуп кәтмәңлар
йәнә!

5:6 **«Чүнки Мәсиһ Әйсада хәтнилик күчкә егә әмәс, хәтнисизликму күчкә егә әмәс, күчкә егә болғини пәқәт муһәббәт арқилиқ иш қилидиған етиқаттур»** — «муһәббәт арқилиқ иш қилидиған етиқат»: — етиқат муһәббәт арқилиқ гөзәл ишларни қилиду һәм муһәббәтниң өзи етиқатқа гөзәл ишларни қилишқа түрткә болуп илһамландуриду.

5:6 Мат. 12:50; Юһ. 15:14; 1Кор. 7:19; 2Кор. 5:17; Гал. 6:15; Кол. 3:11; 1Тес. 1:3.

5:7 **«Силәр убдан чепип меңиватқан едиңлар»** — етиқат йолида, әлвәттә.

5:7 Гал. 3:1.

5:8 **«Бундақ қайил қилиш амили силәрни Чақирғучидин болған әмәс!»** — «қайил қилиш»ниң мәнаси жуқурики «итаәт» дегән сөзниң мәнасиға йеқин болуп, кинайилик мәнани тәкитләйду — демәк, мошундақ «итаәт» боламду?

5:9 **«Кичиккинә хемиртуруч пүткүл хемирни болдуруп йоғинитиду!»** — демәк, кичиккинә хемиртуруч пүтүн хемирни болдурғинидәк, бир адәмниң «азрақ хата» тәлимиму нурғун адәмни аздуриду. Башқичә ейтқанда «хәтнә қилиш» «кичиккинә бир иш» болсиму, Галатияликқларниң уни «мошу иш билән һәққаний *(яки «техиму һәққаний»)* адәм болимән» дәп қобул қилиши өзлирини Худаниң нижатидин чиқирип айриветәтти.

5:9 1Кор. 5:6.

5:10 **«Амма силәрни қаймуқтуруватқан ким болушидин қәтъийнәзәр, у чоқум тегишлик жазасини тартиду»** — Худа тәрипидин, әлвәттә.

5:10 2Кор. 2:3; 8:22.

5:11 **«Қериндашлар, әгәр мән «хәтнә қилиниш керәк» дәп жакалап жүргән болсам, ундақта мән бүгүнки күнгичә йәнә немә үчүн Йәһудийлардин зиянкәшликкә учрап келимән?»** — Галатиядики жамаәтни «қаймуқтуруватқан»лар болса бәлким: «Павлус, сүннәт қилиниш керәк дәйду», дәп ялғанчилиқ қилған болса керәк. Павлусниң бу соали билән уларниң ялған сөзигә жавап бериду — Мана, мән шундақ хәвәрни йәткүзгән болсам, Йәһудийлар тәрипидин зиянкәшликкә учрап кәтмәйттим, дәйду. **«Әгәр шундақ қилған болсам, «крест бизарлиғи» йоқ қилинатти!»** — «крест бизарлиғи» тоғрилиқ: — «крест» өзи Рим империйәсидики әң жиркиничлик өлүм жаза тәдбири еди! Лекин Худа Әйсаниң дәл шундақ өлүми арқилиқ адәмни қутқузмақчи! Мана «крест бизарлиғи»дур! Униң үстигә, «хәтнә қилиниш яки Тәврат қануниға әмәл қилишқа тиришишлар адәмни гуналиридин қутқузмайду, нижат-қутқузулуш пәқәт Әйса Мәсиһниң кресттики қурбанлиғидинла келиду» дегән хәвәр көп адәмләрни *(пәқәт Йәһудийларнила әмәс!)* рәнжитиду яки уларниң ғәзивини қозғайду. Мана буму «крест бизарлиғи»дур. Хуш хәвәр йәткүзүштә «крест бизарлиғи» һәрдайим болиду; ундақ иш кам болса йәткүзгән «хуш хәвәр» әнди «хуш хәвәр» болмайду!

5:11 1Кор. 1:23.

5:12 Йә. 7:25.

5:13 **«лекин әркинлигиңларни әтләрниң арзу-һәвәслиригә қандурушниң баниси қилмаңлар»** — «әт» яки «әтләр» асасән инсанниң өз шәхсийәтчи тәбиитини көрситиду. Буниң тоғрилиқ «римликқларға»дики «кириш сөз»имизни көрүң.

5:13 1Кор. 8:9; 1Пет. 2:16; Йәһ. 4.

5:14 **«... пүткүл Тәврат қануни «Хошнаңни өзүңни сөйгәндәк сөйгин» дегән бирла әмирдә әмәл қилиниду»** — «әмәл қилиниду» дегәнниң башқа хил тәржимиси: «жиғинчақланғандур» *(«Лав.» 19:18)*.

5:14 Лав. 19:18; Мат. 22:39; Мар. 12:31; Рим. 13:8; Яқ. 2:8.

5:15 2Кор. 12:20.

Роһ вә «әт»

[16] Амма шуни дәйменки — Муқәддәс Роһта меңиңлар, вә шу чағда силәр әтләрниң ар-
зу-һәвәслиригә йол қоймайсиләр. [17] Чүнки әт Роһқа зит болған ишларни арзу қилиду,
вә Роһ әткә зит болған ишларни арзу қилиду. Улар иккиси бир-биригә қаримуқаршидур;
нәтиҗидә, өзүңлар арзу қилған ишларни қилалмайсиләр. [18] Вәһаләнки, силәр Роһниң
йетәкчилигидә болсаңлар, у чағда Тәврат қанунининиң илкидә болмайсиләр. [19] Әнди әтниң
әмәллири рошәнки — зинахорлуқ, бузуқлуқ, напаклиқ, шәһванийлиқ, [20] бутпәрәслик,
сеһиргәрлик, өчмәнликләр, җедәлләр, қизғанчуқлуқлар, ғәзәпләр, риқабәтлишишләр,
бөлгүнчиликләр, гуруһвазлиқлар, [21] һәсәтхорлуқлар, қатилликлар, һарақкәшликләр,
әйш-ишрәтләр қатарлиқ ишлардур; бу ишлар тоғрилиқ бурунқи ейтқинимдәк һа-
зир йәнә бир қетим агаһландуримәнки, бундақ ишларни қилғучилар Худаниң пади-
шалиғиға мираслиқ қилмайду. [22] Вәһаләнки, Роһниң мевиси болса меһир-муһәббәт,
шат-хурамлиқ, хатирҗәмлик, сәвир-тақәт, меһриванлиқ, яхшилиқ, ишәш-садиқлиқ,
[23] мөмин-мулайимлиқ вә өзини тутувелиштин ибарәт. Мошундақ ишларни тосидиған
һеч қандақ қанун йоқтур. [24] Лекин Мәсиһкә мәнсуп болғанлар әтлирини, шундақла
униңдики ишқлар вә һәм һәвәсләрни тәң крестлигән болиду. [25] Роһта яшаватқан бол-
сақ, Роһқа әгишип маңайли. [26] Бир-биримизни рәнҗитип, бир-биримизгә һәсәт қилип,
һакавур шөһрәтпәрәслардин болмайли.

Бир-бириңларниң хизмитидә болуңлар

6 [1] Қериндашлар, араңлардин бирисиниң һазирму бир гуна-сәһвәнлик садир
қиливатқанлиғи байқалған болса, араңлардики роһий кишиләр юваш-мулайимлиқ
роһи билән уни йолидин қайтуруп келиңлар. Шуниң билән бир вақитта, өзүңларниңму
аздурулуп кәтмәслигиңларға диққәт қилиңлар. [2] Бир-бириңларниң еғирчилиғини
көтириңлар. Шундақ қилсаңлар, Мәсиһниң қануниға әмәл қилған болисиләр. [3] Чүнки
бирисиниң таразиға тохтиғидәк иши болмай туруп өзини таразиға тохтиғидәк дәп
чағлиса, у өз-өзини алдиғанлиқ, халас. [4] Лекин һәр ким өз әмәлийитигә қарап тәкшүрүп

5:16 **«Муқәддәс Роһта меңиңлар»** — демәк, «Муқәддәс Роһниң йетәкчилигидә һәм Униң күч-қудритидә меңиңлар». Бу ибарә тоғрилиқ «римлиқларға»дики «кириш сөз»имизни көрүң.

5:16 **Рим. 13:14; 1Пет. 2:11.**

5:17 **Рим. 7:15-26.**

5:19 **1Кор. 3:3; Яқ. 3:14.**

5:21 **1Кор. 6:10; Әф. 5:5; Кол. 3:6; Вәһ. 22:15.**

5:22 **«Роһниң мевиси болса...»** — «Роһ» Муқәддәс Роһ, Худаниң Роһи.
–«Роһниң мевиси» — башқичә ейтқанда, «Муқәддәс Роһниң йетәкчилигидә яшаштин беридиған мевә».

5:22 **Әф. 5:9.**

5:23 **«... мөмин-мулайимлиқ вә өзини тутувелиштин ибарәт»** — Инҗилда «мөмин-мулайимлиқ» яки «юваш-мулайимлиқ»ниң алаһидилиги бар, у болсиму қорқунучтин күчлүкләргә йол қойидиған аҗизлиқ әмәс, бәлки Худаниң йолида талаш-тартишлардин қол үзүш, Худаниң һәммә ишлиримизни зораванлиқсиз, җедәлсиз тоғра орунлаштурушиға иман бағлаштур; мошундақ позитсийә мулайим, ювашлиқ билән ипадилиниду, әлвәттә.

5:23 **1Тим. 1:9.**

5:24 **«Лекин Мәсиһкә мәнсуп болғанлар әтлирини, шундақла униңдики ишқлар вә һәм һәвәсләрни тәң крестлигән болиду»** — «униңдики *(әтләрниң)* ишқлар...» яки «униңдики һессиятлар...».

5:24 **Рим. 6:6; 13:14; Гал. 2:20; 1Пет. 2:11.**

6:1 **«... араңлардики роһий кишиләр юваш-мулайимлиқ роһи билән уни йолидин қайтуруп келиңлар»** — «роһий кишиләр» яки «роһқа тәвә болғанлар» болса дайим Муқәддәс Роһниң йетәкчилигидә маңған кишиләрни көрситиду. «Коринтлиқларға *(1)*»дики «кириш сөз»имизниму көрүң.

6:1 **Рим. 14:1; 15:1; 1Кор. 9:22.**

6:2 **Мат. 11:29; Юһ. 13:14; Рим. 15:1; 1Тес. 5:14.**

6:3 **«Чүнки бирисиниң таразиға тохтиғидәк иши болмай туруп өзини таразиға тохтиғидәк дәп чағлиса, у өз-өзини алдиғанлиқ, халас»** — 2-айәткә қариғанда, Павлусниң бу сөзи һаҗәтмәнләргә яки муһтаҗ болғанларға ярдәм қолини һеч узартмайдиған адәмләрни көздә тутуп ейтилған.

бақсун; шуниң билән башқиларниңкидин әмәс, бәлки өз әмәллиридинла пәхирләнгидәк
иш болса, пәхирләнсә болиду. 5 Чүнки һәр бир адәм өз жүкини көтириши керәк.
6 Худаниң сөз-каламидин тәлим алғучи өзигә тәлим бәргүчини өзидә бар болған яхши
нәрсиләрдин ортақ бәһримән қилсун. 7 Өз-өзүңларни алдимаңлар — Худани алдап
ахмақ қилғили болмайду; чүнки ким немә териса, шуни алиду. 8 Өз әтлириниң арзу-
һәвәслирини қандурушқа уруқ чачқан киши өз әтлиридин чириклик һосулини алиду.
Лекин Роһни хурсән қилиш үчүн уруқ чачқан киши болса Роһтин мәңгүлүк һаят алиду.
9 Шуңа, яхши ишларни қилиштин һармайли. Униңға еринмисәк вақти-саити тошқанда
чоқум һосул алалаймиз. 10 Шу сәвәптин, биздә пурсәт болсила, һәммәйләнгә, болупму
етиқаттики аилигә мәнсуп болғанларға яхши ишларни қилип берәйли.

Ахирқи агаһландуруш вә салам

11 Мана, өз қолум билән шунчә чоң һәрипләр билән язғинимға қараңлар! 12 Силәргә хәт-
нини қобул қилишни мәҗбурлимақчи болғанлар, уларниң һәр бири пәқәт өзлириниң
ташқи қияпитини пәрдазлап көрсәтмәкчи болған, халас; уларниң бу мәхсити пәқәт «Мә-
сиһниң крести» түпәйлидин болған зиянкәшликтин қечиштин ибарәт, халас. 13 Чүнки
улар өзлириму хәтнә қилинғини билән Тәврат қануниға әмәл қилмайду; лекин улар
әтлириңлардин махтиниш үчүн бәрибир силәрни хәтнини қобул қилдурмақчи болиду.
14 Өзүмни елип ейтсам, Рәббимиз Әйса Мәсиһниң кресттики өлүмидин башқа һеч иш
билән махтанмиғаймән! Чүнки Униң крести вастисидин бу дуния маңа нисбәтән кре-

6:4 **«шуниң билән башқиларниңкидин әмәс, бәлки...»** — яки «шуниң билән өзини башқилар билән селиштурмайла, ...».
6:5 **«Чүнки һәр бир адәм өз жүкини көтириши керәк»** — демәк, һәр адәм өзиниң ишиға өзи мәсъул болуши керәк.
6:5 Зәб. 61:13; Йәр. 17:10; 32:19; Мат. 16:27; Рим. 2:6; 14:12; 1Кор. 3:8; 2Кор. 5:10; Вәһ. 2:23; 22:12.
6:6 Рим. 15:27; 1Кор. 9:11.
6:7 Луқа 16:25; 1Кор. 6:10.
6:8 **«Өз әтлириниң арзу-һәвәслирини қандурушқа уруқ чачқан киши»** — грек тилида «өз әтлиригә уруқ чачқан киши». **«өз әтлиридин чириклик һосулини алиду»** — яки «өз әтлиридин һалакәтни алиду».
6:9 2Тес. 3:13.
6:10 **«биздә пурсәт болсила, һәммәйләнгә, болупму етиқаттики аилигә мәнсуп болғанларға яхши ишларни қилип берәйли»** — «етиқаттики аилә» болса дуниядики барлиқ етиқатчилар, Худаниң аилисини көрситиду.
6:10 1Тим. 5:8.
6:11 **«Мана, өз қолум билән шунчә чоң һәрипләр билән язғинимға қараңлар!»** — немишкә Павлус буни язиду? Жуқириқи 4:15-айәт үстидики изаһатта ейтқинимиздәк, Павлус адәттә пүтүкчи арқилиқ хәтлирини язған *(мәсилән, «Рим.» 16:22)*. Бизниңчә сәвәви униңда бир хил көз кесили бар еди. Шуниң билән: — *(1)* Павлус бу хәтни йезиш җиддий болғачқа, йенида мувапиқ пүтүкчи болмиғанлиқтин өз қоли билән хәтни йезишқа мәҗбур болған; *(2)* хәтни һәқиқәтән өзидин кәлгәнлигини испатлаш үчүн аз дегәндиму ахирқи айәтләрни өз қоли билән язди. Чүнки шу чағда «сахта расуллар» көп еди, һәтта Павлусниң нами билән сахта хәтләрни язғанлар бар еди *(2Тес.» 2:2ни көрүң)*.
–Өз пикримизчә, Павлус бу пүтүн хәтни өз қоли билән язған.
6:12 **«Силәргә хәтнини қобул қилишни мәҗбурлимақчи болғанлар, уларниң һәр бири пәқәт өзлириниң ташқи қияпитини пәрдазлап көрсәтмәкчи болған, халас»** — «уларниң һәр бири пәқәт өзлириниң ташқи қияпитини пәрдазлап көрсәтмәкчи болған»лар болса ниҗатқа егә болуш үчүн Тәврат қануниға әмәл қилиш керәк, дегән Йәһудийларниң гепидин қорққан, улар Йәһудийларниң махтишиға еришишини халайдиған кишиләрдур. «Ташқи қияпәттә» грек тилида «әтләрдә» дегән ибарә билән ипадилиниду. **«уларниң бу мәхсити пәқәт «Мәсиһниң крести» түпәйлидин болған зиянкәшликтин қечиштин ибарәт, халас»** — «Мәсиһниң крести түпәйлидин болған зиянкәшлик»: демәк, «Мәсиһниң кресттики өлүми *(яки «крестиниң бизарлиғи»)* түпәйлидин болған зиянкәшлик». Бу зиянкәшлик Йәһудийлар тәрипидин, әлвәттә. «Мәсиһниң крести» дегини болса, «Мәсиһниң крестләнгәндә болған қурбанлиғи бирдин-бир ниҗат йолидур» дегән хәвәрниң қисқичә ипадисидур. Шу чағда мошу һәқиқәтни тарқатқучиларниң һәммиси Йәһудийлар тәрипидин *(вә көп башқилар тәрипидинму, әлвәттә)* зиянкәшликкә учрайтти.
6:13 **«улар әтлириңлардин махтиниш үчүн бәрибир силәрни хәтнини қобул қилдурмақчи болиду»** — «әтлириңлардин махтиниш» дегән ибарини қандақ чүшинимиз? Мошу Йәһудийлар, «Галатияликлар гепимизгә кирди, уларға хәтнини қобул қилдуруп уларни ниҗат йолиға алға бастурдуқ!» дәп башқа Йәһудийлар алдида махтинишни халайтти.

стләнгән вә мәнму бу дунияға нисбәтән крестләнгәнмән. [15] Чүнки Мәсиһ Әйсада нә хәт-
нилик нә хәтнисизлик дегәнләр күчкә егә әмәстур; бирдин-бир күчкә егә болидиғини
пәқәт йеңи бир яралғучидур! [16] Бу қаидә бойичә маңидиғанларға, уларниң һәммисигә
вә Худаниң Исраилиға хатирҗәмлик вә рәһим-шәпқәт болғай! [17] Буниңдин кейин һеч
ким бу ишлар билән йәнә мени аварә қилмисун! Чүнки мән өз бәдинимдә Әйсаниң яра
излирини көтиримән!
[18] Қериндашлар, Рәббимиз Әйса Мәсиһниң меһир-шәпқити роһуңларға яр болғай! Амин!

6:14 «Чүнки Униң крести вастисидин бу дуния маңа нисбәтән крестләнгән вә мәнму бу дунияға нисбәтән крестләнгәнмән» — «бу дуния маңа нисбәтән крестләнгән» дегән ибарә, маңа нисбәтән өлгән, демәкчи.

6:15 «бирдин-бир күчкә егә болидиғини пәқәт йеңи бир яралғучидур! » — «йеңи бир яралғучи» дегән ибарә «йеңи *(яритилған)* адәм»ни алаһидә көрситиду; лекин бу ибарә йәнә Мәсиһниң өлүми арқилиқ апиридә болған һәр бир «йеңи адәм» вә кәлгүсидә пәйда болидиған йеңи асман-зиминни өз ичигә алиду.

6:15 Мат. 12:50; Юһ. 15:14; 2Кор. 5:16; Гал. 5:6; Кол. 3:11.

6:16 «Бу қаидә бойичә маңидиғанларға, уларниң һәммисигә вә Худаниң Исраилиға хатирҗәмлик вә рәһим-шәпқәт болғай!» — «Худаниң Исраили» *(яки «Худаниң һәқиқий Исраили»)* — демәк, башқа бир «Исраил» бар. Бизниңчә бу ибарә Исраилдин, йәни Йәһудийлар ичидики Худаниң ниҗат йолида маңған, Мәсиһ Әйсани қобул қилғанларни *(йәни «Худаниң қалдиси»ни)* көрситиду. Қалған Йәһудийлар «Исраил» болсиму, «Худаниң Исраили» әмәс.

–Бәзи алимлар бу җүмлидики «вә»ни «йәни» дәп тәрҗимә қилип, «Худаниң Исраили» пүткүл җаһандики Мәсиһкә тәвә болғанлардин болған җамаәтни көрситиду, дәп қарайду. Лекин бизниңчә Павлусниң бу ибариси, «мән жуқурида бәзи Йәһудийлар тоғрилиқ қаттиқ гәп қилғиним билән, һәммә Йәһудий шундақ, дәп ойлап кәтмәңлар! «Худаниң Исраили» бардур!» демәкчи.

6:16 Зәб. 124:5.

6:17 «... Мән өз бәдинимдә Әйсаниң яра излирини көтиримән!» — «Әйсаниң яра излири» — демәк, Павлусниң тенидә қалған яра излири, йәни Мәсиһ үчүн хуш хәвәр тарқитиш йолида тартқан азап-оқубәтлириниң изналиридур. Шу тәрәптә у көп яриланған Рәбби Әйсаға охшаштур. «Әйсаниң яра излири»ниң грек тилида иккинчи мәнасиму бар: «Әйсаниң *(басқан)* тамғиси» — демәк, Павлус бу сөз арқилиқ өзиниң Әйсаға пүтүнләй мәнсуп екәнлигиниму тәкитлимәкчи.

6:17 2Кор. 4:10.

Қошумчә сөз

Биз 2:18-20 айәтләр үстидә бир-бирләп тохтилимиз: —

2:18

«**Амма мән әслидә ғулатқан нәрсиләрни қайтидин қурсам, өзәмни Тәврат қануниға хилаплиқ қилғучи дәп испатлап көрсәткән болимән**».

Бу сөздә көздә тутулғини Йәһудий болсун, «ят әллик» болсун Тәврат қануниға әмәл қилишқа мутләқ қабилийәтсизлигини, шундақла өзиниң гунакар екәнлигини билип йәткән бир кишидур. У: «Мәсиһ гунайиң үчүн қурбанлиқ болди, у Худаниң һәққанийлиғиға асасланған йеңи һаятни саңа ата қилишни халайду», дегән әҗайип хәвәрни аңлап, уни хошаллиқ билән қобул қилиду. Бу вақиттин башлап у өзиниң Тәврат қануниға әмәл қилишқа болған тиришиш-тирмишишлирини ташлап, Мәсиһгә қарап Униңда вәдә қилинған йеңи һаятни өткүзүштин муйәссәр болушқа башлайду.

Амма Мәсиһгә мундақ ишәнгән бир ят әллик адәм бир күни Йәһудий тонушидин: «Сән хәтнини қобул қилсаң, Худа алдида техиму пак адәм болисән» яки «Хәтнә қобул қилмисаң гуналириңдин пак болалмайсән» дегән сөзләрни аңлап, андин у: «Мән хәтнә қилинсам Мәсиһниң маңа йәткүзгән ниҗатиға «йеңичә» бир иш қошқан болимән» дәп хам хиял қилип, «әт»кә тайиниш билән инсаний тиришиш-интилишләр дуниясиға қайтип кетиду.

Әмәлийәттә Мәсиһ йәткүзгән мукәммәл, толуқ ниҗатқа һеч нәрсә қошушқа болмайду. Уста рәссам сизған чирайлиқ «мукәммәл» рәсимгә қарап: «Мән бу рәсимгә бир-икки нәрсә қошуп, техиму яхши, чирайлиқ қилип сизимән!» дегән адәм мошу чирайлиқ рәсимни мутләқ бузуп қоймамду? Бу толиму һамақәтликтур! Әмәлийәттә у Худаниң мукәммәл шапаитини техиму мукәммәл қилимән дәп күпүрлүк иш қилди. «Хәтнини қобул қилай» дәп у өзини әслидә Йәһудий хәлиққә тапшурулған Тәврат қанунидики барлиқ бәлгүлимиләргә әмәл қилишқа қәриздар қилди. Чүнки Павлус ейтқинидәк, Худани хурсән қилип гуналиримни жуюветәй дегән мәхсәттә хәтнини қобул қилған киши: «Мәсиһниң қурбанлиғиға керәк әмәсмән; Мәсиһниң өлүми бекардур!» дегәнгә баравәр болиду.

Ундақ бир киши өзини Тәврат қануни астиға қоюп, Тәврат қануниниң һәммә әмир-бәлгүлимилиригә әмәл қилиши керәк, чүнки: «**Тәврат қанунида йезилған һәммә әмирләргә үзлүксиз әмәл қилмиған һәр бир киши ләнәткә қалиду**» («Қан.» 21:23).

Шуниң билән Павлус қаттиқ кинайилик билән, өзәңни Мәсиһни қобул қилиш үчүн мутләқ гунакармән дәп етирап қилип туруп, лекин һазир қайтидин Тәврат қануниға есиливалдиң, «йүз номур»ға еришишниң һәммә пурсәтлирини қолдин берип қойдуң; ундақ яки бундақ йол билән өзәңни гунакар испатлидиң, лекин һеч нәрсигә еришмидиң, дәп көрситиду: — «**Амма мән әслидә ғулатқан нәрсиләрни қайтидин қурсам, өзәмни Тәврат қануниға хилаплиқ қилғучи дәп испатлап көрсәткән болимән**»!

2:19

«**Чүнки мән Тәврат қануни арқилиқ қанунға нисбәтән өлдүм; нәтиҗидә, мән Худаға йүзлинип яшаватимән**»

Бирәв «**Тәврат қануни арқилиқ**» қандақму өлсун? Павлус бу тема тоғрилиқ «Рим.» 7:7-25дә көп сөзләрни қилған. Тәврат қанунида инсанниң гунакар тәбиити ашкарә болидиған көп бәлгүлимиләр чиқирилған. Униңға әмәл қилиш нийитидә болған һәммимиз бир тәрәптин шу тәләпләргә әмәл қилсақму, йәнә бир тәрәптин әмәл қилмай гунакар болуп қалимиз; шуниң билән Тәврат қануни бизни таразиға селип һәммимизни гунаға патқан, дәп испатлайду; өзимиздә һеч қандақ үмүт қалмиғанда биз Павлус ейтқандәк «өлимиз». Амма әшу пәйттә биз улуқ йеңи һәқиқәткә еришәләймиз, «Рим.» 8:3-4дә йезилғандәк: «**Гуналиқ әт елип келидиған аҗизлиқ түпәйлидин Тәврат қануни қилалмиғанни Худаниң Өзи қилди; У Өз Оғлини гунакар әтлик қияпәттә гунани бир тәрәп қилишқа әвәтип, әттики мәвҗут гунани өлүмгә мәһкүм қиливәтти; буниң билән қанунниң һәққаний тәливи әткә әгәшмәйдиған, бәлки Муқәддәс Роһқа әгишип маңидиған бизләрдә әмәлгә ашурулиду**».

Биз Мәсиһниң биз үчүн болған өлүмини қобул қилсақ, Муқәддәс Роһ арқилиқ Униң өлүми бизниңму өлимимиз болиду; шундақ булғанда, өзимизниң «Худаға йүзлинип яшаватимиз»ни байқап қалимиз!

2:20

«**Мән Мәсиһ билән биллә чапрас яғачләнгәнмән, лекин мана, яшаватимән! Лекин яшаватқини мән әмәс, бәлки мәндә туруватқан Мәсиһдур. Вә мениң һазир әтлиримдә яшаватқан һаят болса, мени сөйгән вә мән үчүн Өзини пида қилған Худаниң Оғлиниң иман-етиқадидиндур**».

Адәм бу сөзни өзи тоғрилиқ ейталайдиған болса шүбһисизки, әң улуқ баян болиду. Асман-зиминни Яратқучи Һәммигә Қадир Худаниң Өз Оғли арқилиқ биздә маканлашқанлиғидин артуқ әҗайип иш боламду?

Жуқириқи бу баян Павлусниң беваситә тәлимлиридин әмәс, әлвәттә; у пәқәт өзи тоғрилиқ болған гувалиғидур. Вәһаләнки, һәр бир етиқатчиниң өзи тоғрилиқ мошуниңға охшаш ейтиши зөрүр. Диққәт қилғайсизки, Павлус һәтта өзиниң етиқади билән яшимайду; униң Худаниң барлиқ вәдилиригә ишинидиғанлиғи Мәсиһниң етиқадиниң вастиси билән болиду! Һәммимиздә шундақ болсун!

3:19

«**Ундақта, Тәврат қанунини чүшириштики мәхсәт немә? У болса, инсанларниң итаәтсизликлири түпәйлидин, Худаниң мираси вәдә қилинғучи, йәни Ибраһимниң нәсли дунияға кәлгичә қошумчә қилип берилгән; у пәриштиләр арқилиқ бир васитичиниң қоли билән бекитилип ишқа селинған**».

Тәврат қануни «**инсанларниң итаәтсизликлири түпәйлидин ...қошумчә қилип берилгән**». Бу һәқиқәтниң көп тәрәплимилиги бар. Биринчи вә әң муһим тәрипи жуқуриқи 2:19 тоғрилиқ ейтқинимиздәк, Худа Тәврат қанунини, гунани толуқ сөкүдиған қурал болсун дегән мәхсәттә уни чүшәргән. «Рим.» 7:13дә ейтилғандәк: «**Шундақ**

туруқлуқ, яхши болғини маңа өлүм болдиму? Һәргиз ундақ әмәс! Бәлки, гунаниң әмир арқилиқ қәвәтла қәбиһ болғанлиғи очуқ ашкарилансун дәп әнә шу гуна бу яхши әмирдин пайдилинип, мәндә өлүм пәйда қилди».

Қоли гал болған бир малайни мисалға алайли, сафада олтирип һеч иш қилмиған вақтида униң қолиниң галлиғи башқиларға яки өзигиму һеч билинмәйду. Лекин бириси униңдин бирәр ишни тәләп қилсила униң қолиниң галлиғи дәрһал һәммигә аян болиду. Шуниңдәк «әмир» һәммини паш қилип, Тәврат қануни гунайимизни ашкарә қилиду.

Амма Тәврат қануни йәнә бир сәвәптин берилди; 4-бап, 1-3дә Павлус Тәврат қануни Мәсиһ дунияға кәлгичә Йәһудий хәлқи (вә шундақла Йәһудийларға қошулған ят әлликләр)гә «ғоҗидар (тәрбийилигүчи)» вә «бала баққучи» болсун дәп тәминләнгән, дәйду. Тәврат қануни хәлиқтә «чәктин ешип кәтсәк болмайду» дегән уқумни пәйда қилидиған, гунани тизгинләйдиған функсийигә егә еди. Шуңа хәлиқ Тәврат қануни арқилиқ өзлириниң гунакар екәнлигини билип йәткән вә һеч болмиғанда роһ-қәлбидә болсиму, улар Худа өзлиригә салған чәкләргә йеқинлишиштин қорққан еди. Мәсиһ дунияға кәлгинидә Тәврат қанунининң бу икки функсийиси Худаниң мәхситини орундап, бурчини ахирлаштуруп, униң һаҗити қалмиди.

3:20

«**Амма «воситичи» бир тәрәпниңла воситичиси әмәс** (бәлки икки тәрәпниңкидур)**, лекин Худа Өзи пәқәт бирдур**».

Бу Павлусниң әң ихчам ибарилиридин болуп, алимлар униң толуқ мәнаси тоғрилиқ нәччә пикирдә туриду. Амма мәнаси интайин аддий дәп ойлаймиз. Давут (ишәшлик адәм) һәм Полат (тайини йоқ адәм) иккиси бир келишим түзиду дәйлуқ. Давут шунчә ишәшлик вә садиқ болсиму, Полат ишәшсиз, гепидә турмайдиған болса уларниң келишими нәччә күнлүкла болиду, андин иккиси бир-биридин техиму ятлишип кетиду, һәтта дүшмәнләргә айлинип қалиду. Әнди толиму ишәшилик, вәдисидә чиң турғучи Худа билән ишәшсиз инсан оттурисидики бир әһдә тоғрилиқ немә дәймиз?! Ундақ әһдиниң бузулуш билән йоқ болуштин башқа һеч қандақ нәтиҗиси болмайду; әнди Худа пүткүл инсанийәткә вәкил болған Исраил билән Муса пәйғәмбәрниң воситичилиғида түзгән «кона әһдә» болса дәл шундақтур: «**Әгәр силәр Маңа толуқ итаәт қилсаңлар, Мениң әһдәмгә қулақ салсаңлар..., Мән силәрни бәрикәтләймән...**» («Мис.» 19:5ни көрүң). Әһдә шәртлик вә йерими инсанға бағлиқ болғачқа, һәммиси бәрикәт билән әмәс, ләнәт билән түгәйду. Биз башқа бир китавимизда ейтқинимиздәк, «йеңи әһдә»ниң алаһидилиги пүтүнләй башқичә. Һәммиси **Худаниң** тәрипигә бағлиқ, дегили болиду. Мәсилән Тәвраттики пәйғәмбәрләрниң уни тилға алғанлириға қараң («Йәр.» 31:31-34, «Әз.» 36:26-29). Бу айәтләрни оқусиңиз әһдидә «инсан тәрипи»ниң йоқ екәнлигини байқайсиз. Әһдидә пәқәт Худа Өзиниң: «**Мән...** (ундақ) **қилимән,... Өзәм...** ...((ундақ) **қилимән, ... Өзәм...** (ундақ) **қилимән...**», «**Мән силәргә йеңи қәлб, йеңи Роһ ата қилимән,... Мән силәргә рәһимдиллиғимни көрситип гуналириңларни қайтидин һеч әслимәймән...!**» дегәнлири бар.

Әмәлийәттә болса «йеңи әһдә» Худа билән гунасиз инсан болған Өз Оғли оттурисида түзүлгәндур; шуниң билән бу әһдини, Худаниң Өз ичидә түзүлгән әһдә дейишкә болиду. Биз инсанлар униңға кириш үчүн пәқәтла униң һәммисигә «Амин!» дәп, Худаниң Мәсиһ Әйсада болған чәксиз меһир-шәпқитини қобул қилишимиз керәк — мана бу ниҗаттур!

Муса пәйғәмбәр улуқ инсан болғини билән башқа барлиқ пәйғәмбәрләргә охшаш һаман гунакар инсан еди «**Чүнки адәмләрниң һәммиси гуна садир қилип, Худаниң шан-шәривигә йетәлмәй, униңдин мәһрум болди**» («Рим.» 3:23). Һәтта мошу улуқ адәмниңму васитичилиғида түзүлгән бир әһдә инсанийәтни қутқузуш үчүн йәтмәйтти. Пәқәт Худа Өзи арқилиқла түзүлгән бир әһдә мукәммәл, нуқсансиз болуп инсанийәтни қутқузалайду.

«**Амма «васитичи» бир тәрәпниңла васитичиси әмәс** (бәлки икки тәрәпниңкидур), **лекин Худа Өзи пәқәт бирдур**»!

3:23-26 тоғрилиқ: —
3:23-24

«**Лекин етиқат йоли келип ашкарә болғичә, биз Тәврат қануни тәрипидин қоғдилип, ашкарә болидиған етиқатни күтүшкә қамап қоюлған едуқ. Шу тәриқидә, бизниң етиқат арқилиқ һәққаний қилинишимиз үчүн Тәврат қануни бизгә «тәрбийилигүчи» болуп, бизни Мәсиһкә йетәклиди**».

Гретсийә вә Римда мәртивилик байлар оғул балилирини толиму әтраплиқ тәрбийиләш үчүн техи кичик чеғидила «ғоҗидар» (тәрбийилигүчи) яки «бала баққучи»ниң қолиға тапшуруш адити бар еди (уйғур ата-анилар балисини устазниң қолиға: — «Жени мениңки, гөши сизниңки» дәп тапшурғандәк). Шу вақиттин башлап атисиниң йениға қайтип ишлириға шерик болғичә болған арилиқта тәрбийилигүчи балини бекип чоң қилишқа толуқ мәсъул еди. Мәсъулийәтчанлиққа мунасивәтлик қийин савақларни балиға пухта үгитиш үчүн ғоҗидар бәк қаттиқ qоллуқ қилатти, әлвәттә! Тәврат қануниму охшашла бизгә өзимизниң пүтүнләй ишәшсизлиги, өз өзимизни гунадин қутқузалмайдиғанлиғимиз тоғрисидики тәс болған савақни үгитиду. Бу савақни үгәнгәндин кейин хуш хәвәрни аңлашқа, шундақла Худаниң Роһидин йеңи һаят қобул қилишқа тәйяр туримиз: —

(3:25-26)

«**Лекин етиқат йоли ашкарә болуп, униңдин кейин биз «тәрбийилигүчи»ниң назаритидә болмидуқ. Чүнки һәммиңлар Мәсиһ Әйсаға етиқат қилиш арқилиқ Худаниң оғуллири болдуңлар**».

(4:21-31) Сараһ вә Һәҗәр — һөр аял вә қул дедәктин елинған охшитиш

Бу айәтләрдики һәқиқәтләрниң көп пайдиси бар; лекин расул уларни ихчам һалда ипадилигән болғачқа, мошу йәрдә униң тәлимигә әстайидил қарап, мәнаси үстидә тәпсилий тохтилип тәтбиқлаймиз.

(21-22)

«**И Тәврат қанунининң илкидә яшашни халайдиғанлар, силәрдин шуни сорап бақай, силәр Тәвратниң өзидә немә дейилгәнлигигә қулақ салмамсиләр? Тәвратта, Ибраһимниң икки оғли болуп, бири дедәктин, йәнә бири һөр аялидин болған, дәп хатириләнгән**».

Һәр бир ишәнгүчи үчүн һәртүрлүк иш тоғрилиқ «Расул Павлус мундақ дәйду» дейишниң өзила купайә болуши керәк еди. Амма Павлус шапаәт билән Галатияликларға дегәнлиригә гувачи болушқа Тәвратни хитап қилип униңдинму испат алиду.

Тәврат («Яр.» 11:25-27-бап)дә хатириләнгән, Ибраһимниң тарихини оқуған оқурмәнләргә шу айәтләрдики вақиәләрни тонуштурушниң анчә һаҗити болмайду; амма оқумиғанлар үчүн тәпсилатлирини қайтилаймиз. Ибраһим Худадин: «Сениң бир оғлуң болиду, у улуқ йеңи пүткүл бир әлниң әҗдади болиду» дегән вәдини тапшурувалған еди (12:2). Бу вәдә кейинму «Яр.» 15:6дә қайтиланди; шу йәрдә «**Ибраһим Худаниң сөзигә ишәнди**» дәп уқтурулдуқ. У йәрдә бизгә әшу оғлиниң Сараһ арқилиқ туғулидиғанлиғи очуқ дейилгән әмәс; лекин Ибраһим Худадин қорққан адәм болуп Худаниң вәдиси чоқум өз йеганә аялим арқилиқ болиду, дәп ойлиши керәк еди, шундақла Худа униң шундақ чүшинип йетишини халиған, десәк хата болмайду.

Һалбуки, вақит өтүши билән вәдә қилинған оғул балиниң қарисиму көрүнмиди. Ибраһим өзи қери болуп, аз дегәндә 85 яшқа, Сараһ болса 76 яшқа киргән еди. Сараһниң бала туғуши мүмкин әмәс еди. Сараһ өзи Ибраһимға, мениң Мисирлиқ дедигимни әмриңгә елип у арқилиқ оғул тапсаңмекин, дәп тәшәббус қилди. Шу йол билән болғанда бала Сараһниңки дәп һесаплинатти. Ибраһим аялиниң планиға кирди. Адәмләр өзиниң әқлигә тайинип шунчә көп шундақ ишларни қилип келиватидиғу! Худаниң вәдиси улар күткән вақтида вуҗудқа кәлмисә, сәвир-тақәт билән күтүшкә бәл бағлашниң орнида, улар «Худаниң Өз вәдисини әмәлгә ашурушиға ярдәм бәрмәкчи болуп» өзлириниң орунлаштурушлирини башлайду. Әнди Худа қачандин бери инсанларниң ярдимигә муһтаҗ болуп баққан?! Ундақ орунлаштурушларниң нәтиҗиси дайим дегидәк күлпәт болиду, бу қетимму шундақ болди. Ибраһим Һәҗәрни әмригә алди вә у һамилдар болди. Авал һәммәйлән хошал болуп кәтти, лекин узун өтмәй Һәҗәр Сараһни заңлиқ қилишқа башлиди; у оғул бала туғсам бәлким өзәм Ибраһимниң амрақ аялиға айлинип қалармән! — дәп ойлиди. Сараһ бу ишни Ибраһимға йәткүзди; Ибраһим униңға, Һәҗәр сениң қулуң, қолуңда туриду, униңға немә қилсаң қиливәргин, деди. Нәтиҗидә, Һәҗәр һамилдар болғини билән, Сараһ уни өйдин һайдивәтти. Немидегән рәһимсизлик! Амма рошәнки, бу иш Худаниң ирадиси әмәс еди, чүнки «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» Һәҗәргә чөл-баявандики йолда көрүнүп уни Сараһниң қешиға қайтуруп әвәтти («Яр.» 16:7-16).

Һәҗәр оғли Исмаилни туғди. Ибраһим Исмаилға ата болуп уни сөйди, лекин қандақтур бир иш дурус әмәсдәк туюлуватати. Худа униңға сүкүт қилди. Бир нәччә жил өтүп кәтти, Исмаил өсүп чоң болуватати, лекин у һәқиқәтән Худа вәдә қилған оғулму? Шүбһисизки, Ибраһим дәл шундақ үмүт қилатти, лекин бу балисиниң туғулушида у башқа ишларда өзи гувачи болған Худаниң улуқлуғи аян қилинған әмәс. Әслидә Ибраһим Худаниң авазиға қулақ селип Пәләстин зиминиға киргән еди. Лекин һазир өзини чақирған Пәрвәрдигардин һеч сөз аңлалмайвататти. Зади немә болди?

Худаниң сүкүтлүги он икки жил давам болди. Ойлимиған йәрдин Худа туюқсиз униңға пәқәт сөз қилипла қалмай, униңға Өзини аян қилди. У чағда у Ибраһимға «**Мән һәммигә Қадир Худадурмән; алдимда меңип, мукәммәл адәм бол**» деди.

Худа униңға: «**Саңа оғул бала туғулиду**» дегән вәдисини қайтидин бәрди. У өзиниң хаталашқинини әнди рошән билди — Худа вәдә қилған оғул Исмаил әмәс еди. Ибраһимниң «Худаға ярдәм беридиған» тиришишлириниң һәммиси бекар болди, һәтта Худаниң Өз сөзини әмәлгә ашуруштики қабилийитигә һақарәт кәлтүргән, дейишкә болиду. Әслидә вәдә қилинған оғул һазир 90 яшқа киргән Сараһ арқилиқ туғулуши керәк еди. Ибраһим өзиму 99 яшқа киргән еди!

Пәқәт ундақ шараитта, «инсаний күч», яки Инҗилдики гәп билән ейтқанда «әт» йоқ болғандила, андин Исһақниң Сараһ арқилиқ туғутиниң Худа яратқан еник вә толуқ бир мөҗизә екәнлиги очуқ көрүниду. Бу ишниң шан-шөһрити адәмгә әмәс, пәқәт Худағила кәлтүрүлиду! Ибраһим Худадин бу иккинчи қетим Исһақ тоғрилиқ вәдисини аңлиғинида Ибраһим бу қетим «**пүтүнләй Худаға ишәнди**», дәп хатириләнгән. Нәтиҗидә, У Худаниң униң әсли исми (Абрам — шөһрәтлик ата)ни өзгәртип «Ибраһим» («көп әлләрниң атиси») дегән йеңи исимни қойғанлиғини қобул қилди. У қайтип өйдикиләргә вә хошниларға йеңи исмини ейтқан чағда улардин бәзилириниң немә ойлиғанлиғини тәсәввур қилғили болиду — «У өзини немә чағлайдиғанду?! Көп әлләрниң атисимиш техи! Бечарә алҗип қалған қери!». Лекин вақти-саити келип, Худаниң вәдиси бойичә шу жил ичидә Исһақ туғулди.

Шуниң үчүн Павлусниң бу хетидә, Исһақни «**һөр аялниң оғли**» вә «**Худаниң вәдисидин болған оғул**» дәйду; Исмаилни «**дедәкниң оғли**» яки «**әтлик йолда туғулған оғул**» дегән. Демәк, Исмаилниң туғулуши инсанниң Худаға таянмай тиришишлириниң нәтиҗиси еди: —

(23-24)

«**Дедәктин болған оғул «әт билән» туғулған; һөр аялидин болған оғул болса Худаниң вәдиси арқилиқ туғулғандур. Бу икки ишни бир охшитиш дегили болиду. Бу икки аял Худаниң инсанлар билән түзгән икки әһдисиниң вәкилидур. Биринчи әһдә Синай теғидин келип, дәрһәқиқәт балилирини қуллуқта болушқа туғиду; мана һәҗәр униңға вәкилдур**».

Биз һазир бу охшитишни тәһлил қилимиз. Демисәкму, «кона әһдә», йәни Тәврат қануни Мусаниң вастиси билән Исраилға Синай теғида тапшурулған.

(25-26)

«**Демәк, һәҗәр болса Әрәбистандики Синай теғиға символ қилинип, йәни бүгүнки Йерусалимға охшитилиду; чүнки у шәһәр вә униң балилири қуллуқта турмақта. Амма жуқуридин әрштин болған Йерусалим һөрдур, у һәммимизниң анисидур**».

Өзини Худаниң қануниға әмәл қилалаймән дәп һесаплиғучи адәмләр һәрдайим «әт», йәни инсаний тиришишларға тайиниду. Нәтиҗиси роһий қуллуқ, үмүтсизлик, ғериблик, бемәналиқ, димиқлиқта болуп интилишла болиду, халас. Пәқәт «**әрштин туғулған**» («Юһ.» 3:3ни, изаһатни көрүң), өз ичидә Худаниң һаяти болғанлар Худани

хурсән қилип яшалайду («Рим.» 8:1-10). «**Әрштин болған Йерусалим**» болса Худаниң меһир-шәпқитиниң толуқ қанунийәт-принсипини билдүриду.

(27)

«**Чүнки, муқәддәс язмиларда мундақ йезилған: —**
«Хошал бол, и пәрзәнт көрмигән туғмас аял!
Тәнтәнә қилип яңрат, товла, и толғақ тутуп бақимиған!
— Чүнки ғериб аялниң балилири ери бар аялниңкидин көптур!»

Йәшая пәйғәмбәр арқилиқ кәлгән бу бешарәт Исраилниң һәр тәрәптә мевилик болидиған — көп пәрзәнт көридиған, амма әң муһими роһий тәрәптә мевилик болидиған кәлгүсидики бир күнни көрситиду. Амма мошу йәрдә, Павлус бу бешарәттин инсаний тиришишлар вә инсаний күч түгәп ахирлашқинидила андин Худа Өз шан-шәрививни аян қилип ишләйду дегән толуқ принсипни көрсәтмәкчи. Худа «туғмас аял»ға, һәтта «ғериб, әрсиз аял»ға пәрзәнтләрни ата қилиду! Худа авал бизгә «қайтидин туғулуш» болған мөҗизини яратмиса, биз уни һеч хурсән қилалмаймиз! Павлус сөзини давам қилиду: —

(28-29)

«**Әнди и қериндашлар, Исһақ Худаниң вәдисидин туғулғандәк бизму Худаниң вәдиси бойичә туғулған пәрзәнтләрмиз. Лекин у чағда «әтләрдин туғулған» бала «роһтин туғулған» балиға зиянкәшлик қилғинидәк, һазир шундақ болиду**».

Павлусниң бу ахирқи баяни Исһақ туғулғандин кейин болған вақиәләрни көздә тутиду. Исһақниң акиси Исмаил инисиниң орнидин һәсәт қилатти, шундақла униңдин хелә чоң вә күчлүк еди. У дайим инисини мазақ қилатти. Бу иш җамаәтләр көргән әһвалға охшап кетиду; дәсләптә җамаәтләргә қарши зиянкәшлик қозғиғучиларниң көп бир қисми Йәһудийлар еди. Зиянкәшликниң сәвәви интайин аддий болуп — һәсәтхорлуқ еди! Улар һәсәтхорлуқ қилип «Бу ят әлликләр немишкә шундақ бәхитлик, немә үчүн улар Худаниң Өзи талливалған хәлқи болған бизләргә әсирмуәсир тапшурған қиммәтлик вәдилиригә мирасхор болдуқ дегүчи болалайду?! Улар бәрибир пәқәт ят әлләрдин, бутпәрәс туғулғанлар, халас! Уларниң ниҗатқа еришиш һоқуқи йоқтур!...» дәйду.

(30)

«**Лекин муқәддәс язмиларда немә дейилгән? Унинда: «Сән бу дедигиңни оғли билән қошуп һайдивәт! Чүнки дедәктин тапқан оғул һәргиз һөр аялиңдин болған оғул билән мирасқа ортақ болмайду!» дәп пүтүлгән**».

Сараһ Исмаилниң Исһаққа болған муамилисини көрүпла Ибраһимдин жуқурикидәк сөзләр билән («Яр.» 21:10) Һәҗәр вә Исмаилни кәткүзиветишни өтүнди. Ибраһимниң қоли вәһаләнки ундақ қилишқа бармиди. Лекин күтүлмигән йәрдин Худа униңға: «**Аялиңниң сөзигә киргин**» дегән вәһийни көрсәтти. Шуниң билән у Һәҗәрни оғли билән чөл-баяван йолиға салди.

Биз буниңдин алған рошән принсип болса, «қанун»ға вә униңға қарайдиған

тиришишларға тайинидиған қилчилик из-пурақниму һаятимиздин һайдиветишимиз зөрүрдур. Пәқәт әшу йолда «**Мәсиһ бизни һөрлүктә яшисун** дәп», вуҗудқа кәлтүргән азатлиқта яшаймиз.

Мошу йәрдә бу вақиә тоғрилиқ ейтимизки, Худа әслидә Һаҗәргә ейтқан: «**Сениң оғлуңму улуқ бир әлниң атиси болиду**» дегән вәдисидә чиң турди вә улардин хәвәр алди. Вақитниң өтүши билән Исмаил бежирим өсүп әрәб әллириниң әҗдади болуп чиқти.

Хуласә: —

(4:31-5:1)

«**Әнди, қериндашлар, биз дедәкниң әмәс, бәлки һөр аялниң пәрзәнтлиридурмиз. Мәсиһ бизни әркинликтә яшисун дәп һөр қилди. Шуниң билән униңда тапан тирәп туруңлар вә қуллуқниң боюнтуруғиғаҚайтидин қисилип қалмаңлар!**».

Амин!

5:3

«**Мән хәтнини қобул қилған һәр бир кишигә йәнә агаһландуруп һәқиқәтни ейтип қояйки, уларниң Тәвраттики барлиқ әмир-бәлгүлимиләргә толуқ әмәл қилиш мәҗбурийити бардур**».

Бу қорқунучлуқ баяндур вә дәрвәқә қәстән шундақ болсун дәп ейтилған. Амма оқурмәнләр шуниңға диққәт қилиши керәкки, бу баян хәтнини қобул қилип ниҗатқа еришәй дегәнләргә, яки шундақ қилип өз ниҗатимға «артуқ бир иш қошай» дегәнләргә ейтилиду. Қайтилаймиз: Мәсиһниң қурбанлиғидин башқа һеч нәрсә инсанларниң гунайи үчүн бәдәл төләлмәйду вә шундақла Худаниң Өз Роһиниң инсанда яшиғинидин башқа Худани хурсән қилидиған мевиләр болмайду. Бириси: «Мән өзәм тиришип һәққаний адәм болай» дәп хиял қилса, әнди униңға һәқиқий һәққанийлиқни көрситидиған бирдин-бир һәққаний қанун болса Тәврат қанунидур. Ундақ киши өзигә: «Һәққаний адәм болай» дегән мәхситидә хәтнини қобул қилған болса пәқәт Тәврат қануниниң әшу тәливигә әмәл қилипла қалмай, бәлки униң барлиқ әмир-бәлгүлимилиригә әмәл қилиши керәк; шундақ қилип баққан вә мәңгүгичә шундақ қилишниң мүмкинчилиги бар болған бирдин-бир киши Мәсиһ Өзидур.

Мусулманчә әнъәнә пәқәт әрәбләрниңкигә әгишиду, улар болса уни Исмаилдин қобул қилған, Исмаил атиси Ибраһимдин қобул қилған. Гөдәк балиларниң шу мусулманчә әнъәнигә әгишип хәтнә қилинишида әйни вақитта һеч қандақ таллаш йоли болмиған, әлвәттә. Лекин һеч ким хәтнә қилинғиним Худа алдида мениң пакиз адәм болушумға әсқатиду яки ярдәм бериду, дегән хиялда болмисун. Ундақ хам хиял адәмни дозаққа елип бариду.

«**Чүнки Мәсиһ Әйсада нә хәтнилик нә хәтнисизлик дегәнләр күчкә егә әмәстур; бирдин-бир күчкә егә болидиғини пәқәт йеңи бир яралғучидур**» (6:15).

Инжил 10-қисим

«Әфәсуслуқларға»

(Расул Павлус Әфәсус шәһиридики җамаәткә язған салам мәктуп)

Кириш сөз

Хуш хәвәрни тарқитиш сәвәвидин Рим шәһиридики зинданға соланған расул Павлусниң Әфәсус җамаитидикиләргә язған бу мәктупини, Инҗил ичидә «тәлиматниң жуқури пәллиси» дейишкә болиду. Униңда хатириләнгән вәһийләр муқәддәс китап ичидә мәнаси әң чоңқурлириниң биридур.

Әфәсус шәһири һазир харабилик болуп, һазирқи Түркийәдики «Сәлҗук» дегән шәһәргә йеқин.

Мәзкур хәт кимгә қарита йезилған?

Илгири расул Павлус Әфәсус шәһиридә он сәккиз ай туруп, бу җайдики җамаәткә тәлим бәргән еди. У бу җамаәткә нисбәтән Худаниң асас салғучи қурали болған еди (Инҗил, «Расулларниң паалийәтлири» 19-бапни көрүң).

Хәтни тәпсили оқуйдиған болсақ, бизгә хәттики бәзи сөзләр ғәлитә туюлиду, мәсилән: «**Силәрниң Рәб Әйсаға бағлиған етиқадиңлар вә барлиқ муқәддәс бәндиләргә болған муһәббитиңлар тоғрилиқ аңлиғандин тартип...**» (1:14), «**Силәр бәлким... Худаниң маңа вәһий билән сирни аян қилғанлиғи тоғрилиқ хәвәрдар болисиләр**» (3:2-3). Бу сөзләр, Павлусни хәтни тапшурувалғучилар билән әзәлдин тонушмайдиғандәк туйғуни бериду.

Хәтниң бәзи сақлинип қалған кона көчүрмилиридә, бешидики «Әфәсустики муқәддәс бәндиләргә...» дегән сөзлиридики «Әфәсустики» дегән сөз тепилмайду. Павлусниң хәттә Әфәсустики җамаәттики айрим шәхсләр тоғрилиқ ейтқан сөзләр интайин аздур; бирақ хәтниң ахирида, у «**Әнди силәр мениң тоғрамдики ишлардин... хәвәрлинишиңлар үчүн, сөйүмлүк қериндаш ... болған Тикикус силәргә һәммә ишларни мәлум қилиду... у... көңлүңларни риғбәтләндүргәй...**» дәп язиду (6:21-22). Бу сөз Павлусниң хәтни оқуғучи җамаәткә һәқиқәтән тонуш екәнлигини испатлайду.

Ундақта биз жуқуридики зитлиқни қандақ чүшинишимиз керәк? Буниңға берилидиған җавап интайин аддий. Павлус зинданда ятқанда хизмәтдиши Тикикус арқилиқ аз дегәндә үч парчә хәтни җамаәтләргә йоллиған. Хәтләр ичидә, Павлусниң йүз туранә көрүшмигән Колоссидики җамаәттикиләргә йоллиған хетиму бар («Кол.» 2:1, 4:7, 16ни көрүң). Ишинимизки, «Әфәсуслуқларға» йезилған мәктуп Павлусниң «пүткүл җаһандики җамаәт» тоғрилиқ өзи қобул қилған вәһийләрниң толуқ баяни болсун дегән мәхсәттә йезилған. Шуңа у уни «аммивий хәт» сүпитидә, бир нәччә нусха көчүрүп башқа җамаәтләргә йоллашни тапилиған. Тикикусниң вәзиписи «Әфәсустики муқәддәс бәндиләргә» дәп йезилған хәтни Әфәсустики җамаәткә, башқа җамаәтләргә әвәтилгән көчүрмиләрни башқа җамаәтләргә тапшурустин ибарәт еди. Башқа көчүрмиләрдә

«Әфәсустики муқәддәс бәндиләргә» дегән сөз йоқ еди, әлвәттә. Бу башқа көчүрмиләрниң бешида пәқәт: «**Муқәддәс бәндиләргә, йәни Мәсиһ Әйсада ихласмән болғанларға...**» дәп йезилған болуп, бу ибарә барлиқ ишәнгүчиләрни өз ичигә алған, шуңлашқа бу мәктуп бизгиму йезилған болиду. «Кол.» 4:16дә тилға елинған (Лаодикийәдикиләргә йезилған) хәт дәл әшу көчүрмиләрдин бири дәп қараймиз (Лаодикийә Колоссигә йеқин еди). Худаға тәшәккүр, бу хәтләр биз үчүн сақлинип қалған!

Биз төвәндә мәзкур китаптики вәһийләрдә ишлитилгән бәзи сөзләрни тонуштуруп өтимиз. Бу сөзләр алаһидә мәнада ишлитилгән; әгәр оқурмәнләрниң бу җәһәттә чүшәнчиси болмиса, бәзи уқушмаслиқ яки чүшәнмәсликләр келип чиқиши мүмкин. Оқурмәнгә хәтниң бәзи җайлирини чүшиниш тәс туюлса, уларниң Худадин ярдәм тиләп оқушни давамлаштурушини үмүт қилимиз. Һәтта расул Петрус бир хетидә хизмәтдиши Павлус тоғрилиқ: «**Униң мәктуплиридә бәзи чүшиниш тәс ишлар бар...**» дәп язған. Худаға тәшәккүр, «чүшиниш тәс» дегини «чүшинишкә болмайду» дегәнлик әмәстур. Ишинимизки, Худа һәр қайсимизға чүшиниш қабилийити ата қилиду.

Оқурмәнләр йәнә Римдики җамаәткә («Римлиқларға») йезилған мәктупкә қошқан «кириш сөз»имиздин пайдилансиму болиду. Униңда: «роһ», «җан», «тән», «әт», «әтлик» яки «әтләр» қатарлиқ муһим ибариләр тонуштурулған.

«Мәсиһтә» дегән ибарә тоғрилиқ қайтилаймиз: — «Бу бәлким расул Павлусниң әң яхши көридиған ибарилиридин бири болуши мүмкин, униң мәнаси: «Мәсиһниң ғоҗайинлиғи вә йетәкчилиги астида, Мәсиһ билән бир болғанда, Мәсиһкә бағланғанда, Мәсиһкә мәнсуп болуп, Униң йетәкчилигидә, Униңдин илтипат, күч-қудрәтни алғанда...» қатарлиқлардур. «Рәбдә», («Рәббимиздә») яки «Мәсиһ Әйсада», «Роһта» вә «Худада» дегән ибариләрму йәнә Рәбкә яки Мәсиһ Әйсаға, (Муқәддәс) Роһқа вә Худаға нисбәтән охшаш болған тәрәптики мунасивәтләрни билдүриду».

«Муқәддәс бәндиләр»

Грек тилида бу бирла сөз «муқәддәсләр» («хагиой») дегән сөз билән ипадилиниду. Инҗилда «муқәддәс» дегән сөз ибраний һәм әрәб тилидики «қудәш» яки «қуддус»ниң әслий мәнасида ишлитилиду — демәк, мәнаси «Худаға алаһидә мәнсуп», «Худаға айрилған», «Худаға атап», «мутләқ пак» дегәнликтур.

Худаниң «муқәддәс бәндиләр»и болса Униң алаһидә Өзиниң қилған хәлқини көрситиду; уларниң «муқәддәс» дәп аталғини, йәни «муқәддәс қилинғанлиқ»и уларниң өзлириниң әмәллири арқилиқ әмәс, бәлки Худаниң меһир-шәпқити билән уларни гунадин қутқузушидин болиду. «Римлиқларға»дики «һәққаний қилиш» тоғрилиқ изаһатларниму көрүң.

«Сир»

Инҗилда тилға елинған «сир» (грек тилида «мистерион») Худа әсли йошуруп кәлгән, мана әнди ашкарилиған мәлум бир иштин ибарәттур. Инҗилдики «сирлар»ни мәлум җәһәтләрдин «сирлиқ», яки «чүшиниш тәс» дейишкә болиду, әлвәттә; лекин биринчи түп мәнаси бу җәһәтләрни көздә тутмайду, әксичә «Худа авал йошурған, андин ашкарилиған иш»ни көрситиду.

««Җамаәт» тоғрилиқ сир»

Инҗилда «җамаәт»ниң төвәндики мәналири бар: —

(1) Пүткүл җаһандики (у дуниядики һәм бу дуниядики) Мәсиһкә тәвә болғанларниң һәммисини көрситиду; демәк, товва қилип, Мәсиһкә етиқат бағлап Худаниң Роһи арқилиқ йеңи һаят (Худаниң Өз һаяти)ни қобул қилғанларниң һәммиси, Худаниң пәзәнтлиридур.

(2) Өлгән чағда, Худаниң һаятиға егә болғанларниң роһлири Мәсиһниң дәргаһиға беваситә өтиду; Худа тирилиш күнидә бу роһларни «йеңи тән» билән кийиндүргичә улар Мәсиһ билән биллә туриду. Шуниң билән җамаәтниң бир қисми зиминда, йәнә бир қисми җәннәттә Мәсиһ билән биллә болиду, дейишкә болиду.

(3) Мәлум бир җайда Мәсиһкә тәвә болған барлиқ кишиләрни шу җайдики «җамаәт» дейишкә болиду.

Мәзкур мәктупниң мәхсити дәл «җамаәтниң сири» тоғрилиқ чүшәнчә бериштин ибарәт. «Хуш хәвәр»ниң өзиму бир «сир» әмәс; Исраилдикиләр һәм «ят әлликләр» (Йәһудий әмәсләр)ниң Мәсиһкә иман ейтип ниҗатлиққа еришидиғанлиғиму бир «сир» әмәс; чүнки бу ишлар Тәвраттики пәйғәмбәрләр арқилиқ вәдә қилинған һәм алдин-ала ейтилған еди. Павлус «Римлиқларға» язған хетидә буни бизгә уқтуриду (1:2). Лекин «Әфәсуслуқларға» язған хетидә у бизгә, Мәсиһ Әйса дунияға тунҗа қетим кәлгәнгә қәдәр «җамаәттики ишлар» пәйғәмбәрләргә беваситә вәһий қилинған әмәс, дәп уқтуриду. Демәк, «җамаәт»ниң өзи чоң бир «сир»дур. Илгәрки чағларда җамаәт тоғрилиқ һеч қандақ вәһийниң болмаслиғиниң төвәндики бир нәччә алаһидә тәрәплири бар: —

(а) Худа Мәсиһни пүткүл аләмниң һәммисигә баш қилип Униңда һәммини бирләштүриду; бу иш арқилиқ Униң шан-шәриви чәксиз аян қилиниду (1:10).

(ә) «Җамаәт» Худаниң надир һүнири һәм иҗадийити болуп (2:10), у Униң әмәллири ичидә әң улуқ, аләмчә болған барлиқ нишан-муддиалириниң мәркизи вә рошән нәмунисидур (3:10).

(б) «Ят әлликләр» (Йәһудий әмәсләр) Йәһудий хәлқи билән биллә Худаниң Мәсиһтә болған байлиқлириға ортақ мирасхор болиду (2:11-22).

(в) «Ят әлликләр» Йәһудийлар билән тәң Мәсиһниң тени, йәни җамаәттики ортақ әзалар болиду (3:6).

(г) Җамаәт «Мәсиһниң ятлиқ болған қизи»дур (5:22-33).

Мундақ охшитишниң мәнаси дәл шуки, жигит өз әмригә алидиған қизни тойда өзигә һазир қилғандәк, Мәсиһ җамаәтни Өзигә көйүп пишқан, толиму сап диллиқ, садиқ болған қиз сүпитидә Өзигә һазир қилиду. Той болса җәннәттә болиду («Вәһ.» 19:7-9, 21:9-10ни көрүң).

Җамаәт мәзкур хәттә төвәндики мәналарда тонуштурулиду: —

(а) Худаниң аилиси

Җамаәтниң һәр бир әзаси Худани шәхсән «Атам» дәп тонуйду (1:5, 2:19, 5:1, қатарлиқлар).

(ә) Мәсиһниң тени (3:6, 4:16)

Мәсиһ Өз тенининң бешидур; Өзигә мәнсуп барлиқ адәмләр «Униң тенидики әзалар»дур. Адәмниң җисманий тенидики әзаларға охшаш, Мәсиһниң тенидики һәр бир әзаниң өзигә хас роли вә функсийәси бардур. Тәндики әзалар (һәр бир етиқатчи) Худаниң тилсимат плани бойичә бир-биригә бағлинип, бир-биригә зич мунасивәттә болиду (4:16); вә җисманий тәндики әзаларға охшаш, һәр бир әзаниң башқа әзалар билән бағланған мунасивәт-алақиси болиду. Мәсиһ һазир әршләрдә «Баш» болуп туруватқан болсиму, йәр йүзидә «тенидики әзалар» болған етиқатчилар арқилиқ көрүниду вә иш бежириду.

(б) Мәсиһниң ятлиқ болидиған қизи

Худа Адәм атимизни чоңқур уйқиға ғәриқ қилип, Һава анимизни униң йеқинининң бир қисмини елип, андин Һава анимизни униң алдиға елип кәлгән еди. Җамаәт болса Мәсиһниң өлүмидә Униң қешидин Худа тәрипидин елип кетилип, андин Мәсиһкә «ятлиқ болидиған қиз» сүпитидә тәғдим қилинған (5:27-32). Той болса Мәсиһ йәр йүзигә қайтип кәлгәндин кейин, әрштә өткүзүлиду; жигитниң қизниң өйигә берип, қизни қобул қилип андин өз өйигә шат-хорамлиқта апарғинидәк, Мәсиһ йәргә чүшүп, Өзигә тәвә болғанларниң һәммисини йәр йүзидин елип, Өзи билән биллә әршкә елип кетиду («1Тес.» 4:11-15, «Вәһ.» 19:6-9, 21:9-10).

(в) Худаниң ибадәтханиси

Мәсиһкә иман кәлтүргән һәр бир адәм Худаниң ибадәтханисиниң бир «тирик теши»ға охшайду. Ибадәтхана башқа һәр қандақ имарәткә қилчә охшимайду; у тирик, униң үстигә изчил өсүп йетилмәктә! Мәсиһ болса дәл ибадәтханиниң улиниң «бүҗәк теши»дур (2:20-22). «Қошумчә сөз»ниму көрүң.

(г) Худаниң надир һүнири (2:10)

Худа җамаәт арқилиқ өзиниң көп тәрәплик даналиғини һәтта пәриштиләргә вә җин-шайтанларғиму көрситиду. Бу иш һазир йүз бәрмәктә һәм кәлгүсидә техиму рошән һалда көрүниду.

(ғ) Худаниң «мукәммәл җәвһири»

Худаниң «мукәммәл җәвһири» Мәсиһтә тепилиду; Мәсиһ Өзи шәхсән җамаәтниң вуҗудида, һәр бир әзаниң роһ-қәлбидә турғачқа, җамаәтниму Униң «мукәммәл җәвһири» дегили болиду (1:23, 4:13, «Кол.» 1:19, 2:9).

(д) Худаниң «йеңи адәм»и

Адәатимиз әслидә «Худаниң сүрәт-образи» болсун дегән мәхсәттә яритилған еди; лекин у гуна садир қилди. Мәсиһ мукәммәл адәм, «һәқиқий адәм» болуп, «Худаниң сүрәт-образи», йәни Худаниң «йеңи адәм»идур. У «һәқиқий адәм» сүпитидә болуп, Худани һәртәрәптин толуқ мәмнун қилған.

Жамаəт Мəсиһтə болғачқа, «Мəсиһниң тени» болған жамаəтниму «Худаниң йеңи адими» дейишкə болиду. Демəк, жамаəт «Худаниң йеңи адими» сүпитидə Худаниң характерини, Униң қандақ бир Худа екəнлигини дунияға тонутиду (2:15, 4:13).

Худаниң меһир-шəпқити; оғуллуққа (пəрзəнтликкə) қобул қилиш

Инсанлар əсли гунакар болуп, Худадин айрилип қалған еди; Худа Өзиниң нижатлиғидики меһир-шəпқити арқилиқ уларниң гуналирини кəчүрүм қилипла қалмай, уларни оғул сүпитидə Өз аилисигə қобул қилиду. Бу илтипат «**оғуллуққа қобул қилиниш**» дейилиду. Худаниң бу ишлардики шəпқитини немигə охшатсақ болар? Бир мөтивəр киши намрат житим бала оғрилиқ қилишқа өз өйигə соқунуп киргəндə уни тутувалиду. Лекин у уни жазалимай, униңға ичини ағритип, жинайитини кəчүрүм қилипла қалмай, йəнə у бечарə балини өз балисидəк аилисигиму қобул қилиду. Худаниң бизгə көрсəткəн шəпқити мана мошундақ меһир-шəпқəттур!

Қиз-аял оқурмəнлиримиз үчүн шуни дейишимизға тоғра келидуки, Инжил бойичə «Худаниң оғуллири» дайим етиқатчи қиз-аялларни өз ичигə алиду! Охшашла «қериндашлар» (грек тилида «ака-уқилар) дегəн сөз дайим етиқатчи қиз-аялларни өз ичигə алиду! (мəсилəн, «Гал.» 3:28ни көрүң).

Һөр қилиниш

«Һөр қилиниш» дегəн грек тилида «аполутросис» дегəн сөз болуп, адəттə қулни қуллуқтин һөр қилишни көрситиду; шапаəтчи пул берип уни һөрлүккə чиқирип əркин қилиду. Расул ушбу хəттə ейтқан қуллуқ гунаниң вə жин-шəйтанларниң илкигə əсир болушни көрситиду.

«Тəврат» тəржимилиримизниң бир қанчə жайлирида изаһлап өткинимиздəк, Тəврат дəвридə қулниң һəмжəмəттикилириниң (уруқ-туққанлириниң) уни қуллуқтин сетивелиш қануний һоқуқи бар еди. Һəмжəмəти ихтиярəн шундақ қилиш карариға кəлсə, бу иш «һəмжəмəт-қутқузуш» («гаал») дейилиду.

Инжил бойичə инсанийəтниң «һөр қилғучи», «һəмжəмəт-қутқазғучи»си дəл Əйса Мəсиһдур. Адəмни гунаниң вə Шəйтанниң қуллуғидин һөр қилиш үчүн У Өз қурбанлиқ қениниң қиммитидə бəдəл төлигəн. У шу бəдəлни кимгə төлигəн? Бу бəдəл һəргиз Шəйтанға əмəс, бəлки Худа Атисиниң мукəммəл адиллиғини қанаəтлəндүрүш үчүндур; гунакарларни кəчүрүм қилиш, һөр қилиш үчүн бириси уларниң гуналириниң жазасини көтириши керəк.

Худаниң инсанларни «һөр қилиш»ида үч басқуч бардур: —

(а) Мəсиһ чапрас яғачқа миқлинип, инсанларниң роһи, жени һəм тениниң Худаға қайтидин тəвə болуп, гунаниң барлиқ тəсиридин азат болуши үчүн бəдəл төлəйду.

(ə) Бир киши нижатлиқниң хуш хəвиригə ишинип өзини Худаға тапшурғинида, Худаниң алдида у һөр болиду. Гуна яки Шəйтанниң һөр қилинған кишини йəнə башқуруш күчи яки һоқуқи йоқтур. Униң роһи вə жени йеңи һəм əркиндур; бирақ униң тени йəнила өлидиған шу «кона тəн»дур («Рим.» 8:10-11).

(б) Тирилиш күнидə, ишəнгүчилəр йеңи бир тəнни қобул қилғинида «һөр қилиш» камалəткə йетиду. Шуңа шу күн йəнə «һөр қилиниш күни» дейилиду (1:14, 4:30).

Муқәддәс Роһниң «капаләт» болуши; «Муқәддәс Роһ билән мөһүрлиниш» («тамғилиниш»)

Расул Павлус хәтлиридики бир нәччә җайда Муқәддәс Роһниң ишәнгүчиләргә «капаләт» сүпитидә тәғдим қилинғанлиғини тилға алиду (мәзкур мәктупта 1:14). Худа Муқәддәс Роһниң ишәнгүчи адәмниң һаятида әҗайип, мөҗизилик ишләйдиғинини Мәсиһ арқилиқ етиқачиларға вәдә қилған. Муқәддәс Роһниң етиқатчиларниң қәлбидә қилған хизмити етиқачиларға бақий дунийдики бәхит-бәрикәтләр вә қабилийәтләрдин бир қисимни бизгә тетитиду. Муқәддәс Роһ шундақ қилип, һәммимизгә бақий дунийдики шу бәхит-бәрикәтләр вә қабилийәтләр һәқиқий мәвҗут болидиғинини алдин испатлайду. Шуңа расул Павлус Муқәддәс Роһни «Худаниң капалити» яки пәқәт «капаләт» дәйду. Чүнки бизниң роһ-қәлбимиздә Муқәддәс Роһ болса кәлгүсидики бәхит-бәрикәтләр, җүмлидин «йеңи тән»дә тирилишимизға вә бизни толуқ «Мәсиһкә охшаш», гунасиз, дағсиз, қусурсиз қилинип чиқишимизға капаләт болиду.

Қедимки грек тилида «капаләт» дегән сөз «капаләтлик үзүк» дегән мәнаниму билдүрәтти. Жигит ятлиқ болидиған қизға үзүк селип қойса, үзүк униңға «Мән чоқум сени әмримгә алимән» дегән капаләт сүпитидә болатти. Мәсиһ Өз җамайитигә «Келәр дунияда мәңгүгә биллә болмиз» дегән вәдисигә капаләт сүпитидә Өз Муқәддәс Роһини ата қилиду.

Расул йәнә бизни «Роһ билән мөһүрләнгән» дәйду (1:13, 4:30). Әмәлийәттә «Роһ билән мөһүрлиниш» билән «капаләт бериш» бир-биригә зич маслишип келидиған ишлардур; лекин көздә тутулғини бизниң Худа алдида «һөр қилиниш күни»гичә иман вә муһәббәт ичидә сақлинишимиздур. Падиша өз мөһүри, печити яки тамғисини мәлум бир хәт яки боғҗума үстигә басқан болса, хәт-боғҗума бекиткән нишанға йәтмигичә һеч ким мөһүрни бузуш, һәтта хәткә қол тәккүзүшкә петиналмайду. Мөһүрниң: «Бу мениңки, униңдин нери туруңлар!» дегән мәнаси һәммигә аян. Иман-етиқатниң йолиға путимиз дәссигинидә, Худа билән биллә меңишимизниң дәслипидә бәлким бу дунийдики мәптун қилидиған мәишәтлик, кәйп-сапа яки Шәйтанниң вәсвәслири бизгә нисбәтән хелә күчлүк тәсир қилип, етиқадимиз аҗизлишип Худаниң йолидин йенип қалармизмекин дәп әнсирәп қелишимиз мүмкин. Бирақ Худа Өзигә ишинип өзини тапшурған киши үстигә мөһүрини басқан; У Өз Роһиниң қудрити арқилиқ бизни «азат күни»гичә һәр қандақ башқа езитқу тәсирләрдин сақлап келиду.

«Дуния» («бу дуния»)

Муқәддәс китапни диққәт билән оқуған оқурмәнләргә узун өтмәйла һәйран қиларлиқ бир иш көрүнүши мүмкин — у болсиму, «бу дуния»ниң Шәйтанниң көрәнмәс контроли астида туридиған, Худаға қарши чиқидиған бир түзүм-системидин ибарәт екәнлигидур. 2:1, 6:11-12ни көрүң. Әгәр бир адәм гуна садир қилса, у өзини Шәйтанниң қуллуғиға қойған болиду. Худаға өзини тапшурған киши «бу дунияда яшисиму, лекин бу дуниядин әмәс»тур. Униң роһи аллиқачан башқа бир дунияда туриду; у роһта Мәсиһ билән биллә әрштә олтарғузулған болиду (2:6).

Рәбниң мәһбуси

Адәмни һәйран қалдуридиған бу ибарә 3:1 һәм 4:1дин тепилиду. Римдики һөкүмранлар шүбһисизки, Павлусни «бизниң мәһбусимиз» дәп ойлатти — лекин Павлус ишқа башқичә қарап, өзиниң зинданға соланғанлиғиниң Рәб Әйсаниң мәлум улуқ

мәхсәтлири үчүн алаһидә йол қоюши вә плани бойичә екәнлигигә көзи йетиду. Бир уста һүнәрвән әң хисләтлик қуралини намәлум бир қараңғу булуңға ташлап йошурған болса, бизгә интайин ғәлитә һәм сирлиқ иш туюлиду; Рәб болса Өзиниң әң садиқ расули Павлусниму, йәни Рәбниң вәһийлиригә нисбәтән бу дунияда өткән башқа һәр қандақ хизмәткарлиридин көп йорутулған адәмни дәл шундақ қилғандәк қилатти.

Бу ишлар болуп наһайити узун вақит өткәчкә, уларниң мана мошундақ болушиниң Худаниң даналиғидин болғанлиғини биз әлвәттә көрүп билäләймиз. Расул Павлус зинданда мәһбус болмиған болса, униңда шунчә көп мәктупларни йезиш мәҗбурийити болмайтти вә яки йезишқа вақти йәтмәйтти. Павлусниң түрмидә ятқанлиғи түпәйлидин қолимизда «Әфәсуслуқларға», «Филиппилиқларға», «Колоссиликләргә» «Филемон» вә «Тимотийға (2)» дегән мәктуплар бар болди; булар болмиса биз һазир бәһримән болидиған қимматлик вәһийләргә һәргиз муйәссәр болалмайттуқ. Худаниң мөлчәрлигүсиз йоллири үчүн Униңға миң тәшәккүр!

«Адәмни қуруш» («етиқатни қуруш»)

Биз «Римлиқларға» йезилған «кириш сөз»дики бу ибарә тоғрилиқ мошу йәрдә йәнә қайтилап чүшәндүрүш бәрмәкчимиз: —

Павлус һәм Петрус қатарлиқ расуллар йәнә бир ибариниму дайим ишлитиду. У болсиму «адәмни қуруш», яки «адәмниң етиқадини қуруш». Бириси өзини Мәсиһкә тапшурғандила андин униң роһи вә җенида Худаниң «йеңи бир қурулуш»и дәрһал башлиниду. Бу қурулуш болса хиш вә лайдин қурулған бена әмәс, бәлки пүтүнләй йеңи характер вә мүҗәз, йеңи адәтләр вә йоллар, йеңи позитсийәләр, йеңи көз-қарашлар вә чүшәнчләр, бурун «мүмкин әмәс» дәп қарилип кәлгән ишларни «мүмкин» дәйдиған йеңи бир ишәштин тәркиб тапқан қурулуштин ибарәт болиду. Худаға итаәт қилидиған һәр бир басқуч бу қурулушни алға сүриду. Мәсиһтә болған ака-ука, ача-сиңилларму бу җәһәттә өз ара ярдәмдә болиду. Қериндашлиримизниң һәр бир йеңи тәлими, риғбәтләндүриған сөзлири, муһәббәт ипадилириниң һәммиси йәнә бир «қимматлик хиш»ни қурулушқа қошуп қойғанлиқ болиду. Дунияда турған барлиқ күнлиримиздә бу қурулуш тохтимай давамлишиду; Худаға тәшәккүр, бенаниң узунлуғи, кәңлиги, яки қурулуш материяллириниң қимматлигигә һеч қандақ чәк қоюлмиғандур! Шу йол билән биз «бир-биримизни қуралаймиз».

Хуласиләп ейтқанда, «йеңи қурулуш» Худаниң макан қилишиға мувапиқ «ибадәтхана» болиду («1Кор.» 3:9-17, «Гал.» 2:18, «Әф.» 2:18-22, «1Пет.» 2:1-10ни көрүң).

Мәзмунлар: —

1. Худаниң җамаәттә болған улуқ мәхсәтлири (1-3-баплар)
2. Җекиләшләр (4-6-баплар)

••••••••

Әфәсуслуқларға

Расул Павлус Әфәсус шәһиридики җамаәткә язған мәктуп

1 1 Худаниң ирадиси билән, Мәсиһ Әйсаниң расули болған мәнки Павлустин Әфәсуста
туруватқан муқәддәс бәндиләргә, йәни Мәсиһ Әйсада ихласмән болғанларға салам!
2 Атимиз Худа һәм Рәб Әйса Мәсиһтин силәргә меһир-шәпқәт вә хатирҗәмлик болғай!
3 Бизни Мәсиһтә, әршләрдә барлиқ роһий бәхит-бәрикәтләр билән бәрикәтлигән, Рәбби-
миз Әйса Мәсиһниң Худаси һәм Атиси мубарәк болғай! 4 Чүнки У бизни, муһәббәт ичидә
болуп Өзиниң алдида пак-муқәддәс, дағсиз турушимиз үчүн аләм апиридә қилинмай
турупла талливалған еди; 5 У Өз ирадисигә яққини бойичә бизни алдин-ала Әйса Мәсиһ
арқилиқ Өзигә оғуллуққа қобул қилишқа бекиткән еди; 6 бу ишта Униң меһир-шәпқити-
ниң улуқлуғиға мәдһийә оқулиду; чүнки У меһир-шәпқити билән бизни Өз сөйгинидә
шапаәтләндүргән еди. 7 Биз Униңда Атиниң меһир-шәпқитиниң моллуғи билән Униң
қени арқилиқ қуллуқтин һөр қилинишқа, итаәтсизликлиримизгә қарита кәчүрүмгә
муйәссәр болдуқ; 8 У бу меһир-шәпқәтни барлиқ даналиқ һәм пәм-парасәт билән бизгә
зор тартуқлидики, 9-10 — У Өз көңлигә пүккән гөзәл хаһиши бойичә ирадисидики сирни,
йәни вақит-заманларниң пишип йетилишини идарә қилиши билән барлиқ мәвҗудат-
ларға, йәни әршләрдә болғанниң һәммисигә, зиминда болғанниң һәммисигә Мәсиһни

1:1 **«Әфәсуста туруватқан муқәддәс бәндиләргә, йәни Мәсиһ Әйсада ихласмән болғанлар...»** — «муқәддәс бәндиләр»: — оқурмәнләргә еник болсунки, Муқәддәс Китапта «муқәддәс» дегән сөз һәрдайим «Худаға хас», «Худаға толуқ аталған», «пак-муқәддәс» дегән мәнада ишлитилиду.

1:1 Рим. 1:7; 1Кор. 1:2; 2Кор. 1:1.

1:2 Гал. 1:3; 1Пет. 1:2.

1:3 **«әршләрдә барлиқ роһий бәхит-бәрикәтләр»** — яки «әрштики йәрләрдә барлиқ роһий бәхит-бәрикәтләр». **«бизни Мәсиһтә, әршләрдә барлиқ роһий бәхит-бәрикәтләр билән бәрикәтлигән, Рәббимиз Әйса Мәсиһниң Худаси һәм Атиси...»** — Худаниң нәзиридә, ишәнгүчиләр роһий җәһәттин аллиқачан «Мәсиһ билән әршләрдә олтарған»дур. 20-айәтни көрүң.

–«Мубарәк болғай» мошу йәрдә «мәдһийиләнсун» яки «әң бәхитлик болғай» дегән мәнада.

–Грек тилида 3-айәттин 14-айәткичә болған айәтләр пәқәт узун бирла җүмлә билән ипадиләнгән. Чүшүнишкә қолайлиқ болсун үчүн биз уни парчилап тәрҗимә қилдуқ.

1:3 2Кор. 1:3; 1Пет. 1:3.

1:4 **«...У бизни, муһәббәт ичидә болуп Өзиниң алдида пак-муқәддәс, дағсиз турушимиз үчүн аләм апиридә қилинмай турупла талливалған еди...»** — бәзи тәрҗимилиридә «муһәббәт ичидә» яки «муһәббәт билән» 5-айәткә бағлиқ. 5-айәттики изаһатни көрүң.

1:4 Луқа 1:75; Юһ. 15:16; Әф. 5:27; Кол. 1:22; 2Тим. 1:9; Тит. 2:12.

1:5 **«У Өз ирадисигә яққини бойичә бизни алдин-ала Әйса Мәсиһ арқилиқ Өзигә оғуллуққа қобул қилишқа бекиткән еди..»** — бәзи тәрҗимилиридә 4-айәтттики «муһәббәт ичидә» яки «муһәббәт билән» бу 5-айәткә бағланған. Демәк, 4-5-айәт: «Чүнки У бизни Өзиниң алдида пак-муқәддәс, дағсиз турушимиз үчүн аләм апиридә қилинмай турупла талливалған еди; У муһәббәт билән Өз ирадисигә яққини бойичә бизни алдин-ала Әйса Мәсиһ арқилиқ Өзигә оғуллуққа қобул қилишқа бекиткән еди» дейилиду.

1:6 **«У меһир-шәпқити билән бизни Өз сөйгинидә шапаәтләндүргән еди»** — «Өз сөйгини» — Оғли Әйса Мәсиһтур.

1:6 Мат. 3:17.

1:7 **«Биз Униңда Атиниң меһир-шәпқитиниң моллуғи билән Униң қени арқилиқ қуллуқтин һөр қилинишқа, итаәтсизликлиримизгә қарита кәчүрүмгә муйәссәр болдуқ...»** — «Униңда» — Мәсиһтә. **«қуллуқтин һөр қилиниш»** — грек тилида бир сөз билән ипадилиниду, у адәттә қулни һөр қилишни көрситиду; шапаәтчи пул берип уни һөрлүккә чиқирип әркин қилиду. Расул ейтқан бу қуллуқ, гунаниң вә җин-шәйтанларниң илкигә әсир болушни көрситиду. Инҗилдики «һөр қилиш» («*аполутросис»*) Тәвраттики «һәмҗәмәт болуп қутқузуш» *(«гоәл»)* дегән сөзниң мәнаси билән охшаштур.

1:7 Рос. 20:28; Кол. 1:14; Ибр. 9:12; 1Пет. 1:18.

баш қилип уларни Мәсиһтә җәм қилиш мәхситини бизгә аян қилди; [11] Униңда бизму
Худаға мирас қилинған; биз шу мәхсәттә барлиқ ишларни әқил-ирадиси бойичә идарә
Қилғучиниң нишани билән шу ишқа алдин-ала бекитилгән едуқ; [12] шуниң билән Мә-
сиһни авал таянч қилған бизләр Униң шан-шәрпиниң улуқлуғини намайән қилғучи
болдуқ; [13] һәқиқәтниң калам-сөзини, йәни ниҗатиңлардики хуш хәвәрни аңлап силәр-
му Униңға таяндиңлар — вә Униңға ишәнгиниңларда, силәр вәдә қилинған Муқәддәс
Роһ билән мөһүрләндиңлар. [14] Худаниң шан-шәривиниң улуқлуғи намайән қилинип,
егилиги үзүл-кесил һөр-ниҗат қилинғичә, Муқәддәс Роһ мирасимизниң «капаләт»и
болиду.
[15] Шуниң билән, силәрниң Рәб Әйсаға бағлиған етиқатиңлар вә барлиқ муқәддәс бән-
диләргә болған муһәббитиңлар тоғрилиқ аңлиғандин тартип, [16] дуалиримда силәрни
әсләп, силәр үчүн рәхмәт ейтишни тохтатмидим; [17] тиләйдиғиним шуки, Рәббимиз Әйса
Мәсиһниң Худаси, шан-шәрәпниң Егиси болған Ата силәрниң Уни толуқ билишиңларға
даналиқ һәм вәһийни өзләштүргүчи роһни ата қилғай, [18] шуниң билән силәрниң қәлб-

---

1:9-10 **«Өз көңлигә пүккән гөзәл хаһиши бойичә»** — яки «Мәсиһтә бекиткән У Өз көңлигә пүккән гөзәл хаһиши бойичә...». Грек тилида пәқәт «Униңда пүккән...» яки «Өзидә пүккән..» дейилиду. **«... барлиқ мәвҗудатларға, йәни әршләрдә болғанниң һәммисигә, земиндә болғанниң һәммисигә Мәсиһни баш қилип уларни Мәсиһтә җәм қилиш мәхситини бизгә аян қилди»** — «... барлиқ мәвҗудатларға ....Мәсиһни баш қилип уларни Мәсиһтә җәм қилиш» дегән сөз грек тилида пәқәт үч сөз биләнла ипадилиниду. Мәнаси:
–*(1)* пүткүл каинатқа Мәсиһ баш болиду;
–*(2)* пүткүл каинаттики һәммә мәвҗудат Мәсиһтә «жиғип бир қилинип», һәр бир нәрсиниң һәқиқий әһмийити көрситилиду;
–*(3)* Мәсиһниң башчилиғи астида каинаттики барлиқ мәвҗудатлар бир-бири билән енақ болуп, бир-биригә толуқ маслишидиған болиду.
1:9-10 Рим. 16:25; Әф. 3:9; Кол. 1:26; 2Тим. 1:9; Тит. 1:2; 1Пет. 1:20; Яр. 49:10; Дан. 9:24; Гал. 4:4.
1:11 **«Униңда бизму Худаға мирас қилинған»** — «Униңда» — «Мәсиһтә». **« бизму Худаға мирас қилинған»** — яки «биз бир мирасқа егә болған». **«барлиқ ишларни әқил-ирадиси бойичә идарә Қилғучи»** — Худа.
1:11 Рим. 8:17.
1:12 **«шуниң билән Мәсиһни авал таянч қилған бизләр Униң шан-шәрпиниң улуқлуғини намайән қилғучи болдуқ»** — «Мәсиһни авал таянчи қилған бизләр» бәлким Мәсиһкә биринчи болуп әгәшкән Йәһудийларни көрситиду. Әфәсустики җамаәтниң көпинчиси бәлким Йәһудий әмәсләр, улар кейин ишәнгән.
1:13 **«... вә Униңға ишәнгиниңларда, силәр вәдә қилинған Муқәддәс Роһ билән мөһүрләндиңлар»** — «Муқәддәс Роһ билән мөһүрлиниш» тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
1:13 Рим. 8:15; 2Кор. 1:22; 5:5; Әф. 4:30.
1:14 **«Худаниң шан-шәривиниң улуқлуғи намайән қилинип, егилиги үзүл-кесил һөр-ниҗат қилинғичә, Муқәддәс Роһ мирасимизниң «капаләт»и болиду»** — «капаләт» тоғрилиқ: бу айәт төвәндики һәқиқәтләрни көрситиду: —
–*(1)* Худаниң ниҗатида, У адәмни гунадин қутқузуп «һөр қилиду»; У қутқузған адәм яки җамаәт Униң Өзиниң «егилиги»дур.
–«Егилиги» — Худаниң егилиги болған бизләр — роһ, җан, тенимизниң һәммисидур.
–*(2)* бу «һөр қилиш» бу дунияда техи «үзүл-кесил» болмайду; ниҗатқа еришкән кишиләрдә «йеңи роһ», «йеңи қәлб» болғини билән «йеңи тән» техи болмайду; тирилиш күнидә «йеңи тән» «толуқ һөр қилиниш» яки «үзүл-кесил һөр қилиниш» болиду. Бу «толуқ һөр қилиниш» ишәнгәнләрниң «толуқ мираси» болиду.
–*(3)* шу күнидә Худаниң шан-шәривиниң улуқлуғи толиму намайән қилиниду;
–*(4)* шу күнгичә, йәни ишәнгүчиләрниң «толуқ мирас»ни егиливелишиғичә, Муқәддәс Роһ һәр бир ишәнгән адәмниң қәлбидә туруп униңға бу мирасини тетитип, вуҗудида мирасниң һәқиқәт екәнлигини испатлап бериду.
–Йәнә келип Муқәддәс Роһниң ишәнгүчиниң қәлбидә турғанлиғиниң өзи, униң кәлгүсидә бу мирасқа чоқум егә болидиғанлиғиниң капалитидур. Грек тилида «капаләт»ниң йәнә бир мәнаси «вәдә үзүги» *(жигитниң қизға болған вәдисигә капаләт сүпитидә берилгән)*.
1:14 Мис. 19:5; Қан. 7:6; 14:2; 26:18; Рим. 8:23; 1Пет. 2:9.
1:15 **«шуниң билән, силәрниң Рәб Әйсаға бағлиған етиқатиңлар вә барлиқ муқәддәс бәндиләргә болған муһәббитиңлар тоғрилиқ аңлиғандин тартип, ...»** — грек тилида -15-айәттин 23-айәткичә болған айәтләр пәқәт узун бирла җүмлә билән ипадиләнгән. Чүшүнишкә қолайлиқ болсун үчүн биз уни парчилап тәрҗимә қилдуқ.
1:15 Фил. 1:3; Кол. 1:3; 1Тес. 1:2; 2Тес. 1:3.
1:17 **«шан-шәрәпниң Егиси болған Ата»** — грек тилида «шан-шәрәпниң Атиси» — Павлус шу сөз билән: «Мәсиһ Әйсаниң Өзи «Худаниң шан-шәривидур»» дәп көрсәтмәкчи болса керәк. **«силәрниң Уни толуқ билишиңларға даналиқ һәм вәһийни өзләштүргүчи роһни ата қилғай»** — «даналиқ һәм вәһийни өзләштүргүчи роһни ата қилиш»: қайси роһ көрситилиду? Көзқаришимизчә у «Муқәддәс Роһ» әмәс; чүнки Худа уларға Муқәддәс Роһни аллиқачан ата қилған *(13-14)*. Бизниңчә, етиқачиларниң өз роһини көрситиду. Расул уларда «даналиқ һәм вәһийни өзләштүргүчи роһ» болсун, дәп дуа қилиду. Алайлуқ, мән бириси үчүн «Худа сизгә саламәт бир тән ата

тики көзлириңлар рошәнлишип, Униң чақириқиға бағланған үмүтниң немилигини,
Униң муқәддәс бәндилиридә болған шәрәплик мирасиниң қиммәтликлигини [19] вә Униң
ишәнгүчи бизләргә зор күчи билән қаратқан қудритиниң һесапсиз бүйүклүгини билип
йәткәйсиләр; [20] дәл шу қудрәтни У Мәсиһни өлүмдин тирилдүрүп, әршләрдә Өзиниң оң
йенида олтарғузғинида Униңда жүргүзгән еди; [21] пәқәт бу замандила әмәс, бәлки кәлгү-
си замандиму Уни барлиқ һөкүмранлиқтин, һоқуқтин, күч-қудрәттин, ғожайинлиқтин
вә барлиқ тилға елинидиған һәр қандақ нам-шәрәптин көп үстүн қойған; [22] барлиқ
мәвҗудатларни Униң путлири астиға қоюп, җамаәт үчүн Уни һәммигә баш болушқа
ата қилған. [23] Җамаәт болса Униң тени, йәни һәммини һәммә җәһәттин Толдурғучиниң
мукәммәл җәвһиридур.

2 [1] Вә силәр болсаңлар, қәбиһликлириңлар һәм гуналириңларда өлгән болуп,
[2] бу дунияниң дәвригә әгишип, һаваниң һоқуқини тутқан һөкүмдарға, йәни бүгүнки
күндә итаәтсизликтин болған пәрзәнтләрни қутритиватқан роһқа әгишип, бу ишларда
илгири маңғансиләр; [3] биз һәр биримизму илгири шуларниң арисида әтлиримиздики
шәһвәт-һәвәсләрдә һаят өткүзгәнмиз, әтлиримиз һәм өз ой-хиялимизниң хаһишлириға
әмәл қилип, башқиларға охшаш, маһийәттә «ғәзәптики пәрзәнтләр» болғанмиз; [4] бирақ
Худа, мол рәһим-шәпқәтни көрсәткүчи болуп, бизни сөйгәндә бизгә көрсәткән аләмбәхш
меһир-муһәббити түпәйлидин, — [5] һәтта итаәтсизликләрдә өлгән вақтимиздиму,

---

қилғай» дәп тилисәм, әмәлийәттә униң аллиқачан тени бар, әлвәттә. Лекин телигим униңда сағлам тән болсун үчүндур. Демәк, Павлусниң бу дуасиниң мәнаси: «Худа һәр бириниң роһини «даналиқ һәм вәһий қобул қилғидәк бир роһ» қилсун, дегәнликтур.

1:18 **«Униң муқәддәс бәндилиридә болған шәрәплик мирасиниң қиммәтликлиги..»** — башқа биржил тәрҗимиси: «Униң муқәддәс бәндилириниң шәрәплик мираси..». Лекин бизниңчә «Униң чақириқиға бағланған үмүт», «мираси» вә 19-айәттики «һесапсиз күчи»ниң һәммисиниң әң муһим тәрипи Худаға тәвәдур, шуңа «муқәддәс бәндилиридә болған мираси»ни «Худаниң Өз мираси» дәп қараймиз. «Қошумчә сөз»имизни көрүң.

1:19 Кол. 2:12.

1:20 **«дәл шу қудрәтни У Мәсиһни өлүмдин тирилдүрүп, әршләрдә Өзиниң оң йенида олтарғузғинида Униңда жүргүзгән еди...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Мәсиһни өлүмдин тирилдүргинидә дәл шу қудрәтни Униңда жүргүзгән еди; вә Уни әршләрдә Өзиниң оң қолида олтарғузуп,...».

1:20 Зәб. 109:1; Рос. 2:34; 1Кор. 15:25; Кол. 3:1; Ибр. 1:3; 10:12; 1Пет. 3:22.

1:21 **«пәқәт бу замандила әмәс, бәлки кәлгүси замандиму ... барлиқ һөкүмранлиқтин, һоқуқтин, күч-қудрәттин, ғожайинлиқтин вә барлиқ тилға елинидиған һәр қандақ нам-шәрәп...»** — бу йәрдә көрситиватқини мәйли яхшиниң болсун, әскиниң *(җин-шайтанларниң)* болсун, һәр қандақ «һөкүмранлиқ, һоқуқ, күч-қудрәт, ғожайинлиқ вә ... нам-шәрәпләр»ни өз ичигә алиду. Мәсиһниң нами уларниң һәммисидин үстүн туриду.

1:22 **«барлиқ мәвҗудатларни Униң путлири астиға қоюп, җамаәт үчүн Уни һәммигә баш болушқа ата қилған»** — адәмни һәйран қиларлиғи шуки, мошу айәтләрдә Худаниң Мәсиһни һәммә мәвҗудатқа баш қилғанлиғи **җамаәтниң бәхит-бәрикити үчүн** болған, дейилгән.

1:22 Зәб. 8:7; Мат. 28:18; 1Кор. 15:27; Ибр. 2:8.

1:23 Рим. 12:5; 1Кор. 12:27; Әф. 4:16; 5:23.

2:1 **«силәр болсаңлар, қәбиһликлириңлар һәм гуналириңларда өлгән болуп,...»** — адәм гунаниң илкидә болса роһий җәһәттин бир «өлүк», «өлгән» болиду, халас.

2:1 Рим. 5:6; Кол. 2:13.

2:2 **«бүгүнки күндә итаәтсизликтин болған пәрзәнтләр»** — «итаәтсизликтин болған пәрзәнтләр» дегән ибарә инсанниң әсли түп тәбиитидә итаәтсизликниң барлиғини көрситиду *(һәммимиз Адәм атимизниң «итаәтсиз тәбиити»гә мирасхор болуп туғулдуқ)*. Лекин «итаәтсизликтин болған пәрзәнтләр» Худаниң шәпқити билән Худаниң Өзиниң пәрзәнтлири болиду *(5-айәтни көрүң)*. **«һаваниң һоқуқини тутқан һөкүмдар»... «итаәтсизликтин болған пәрзәнтләрни қутритиватқан роһ»** — Шәйтанни көрситиду, әлвәттә.

2:2 Юһ. 12:31; 14:30; 16:11; 1Кор. 6:11; Әф. 6:12; Кол. 3:7; Тит. 3:3.

2:3 **«биз һәр биримизму илгири шуларниң арисида әтлиримиздики шәһвәт-һәвәсләрдә һаят өткүзгәнмиз ... маһийәттә «ғәзәптики пәрзәнтләр» болғанмиз»** — «ғәзәптики пәрзәнтләр» икки бислиқ ибарә болуп, һәм «һәрдайим ғәзәпкә толуп жүргән адәмләр» һәмдә «*(Худаниң)* ғәзәп күнигә бекитилгән адәмләр»ниму көрситиду.

бизгә Мәсиһ билән биллә җан киргүзүп (меһир-шәпқәт билән қутқузулдуңлар!),
[6] бизни Униң билән биллә тирилдүрүп, әршләрдә Мәсиһ Әйса билән биллә олтарғузған;
[7] мәхсити кәлгүси заманларда Униң Мәсиһ Әйсада бизгә қаритилған меһриванлиғи
билән ипадиләнгән шапаитиниң шунчә ғайәт зор екәнлигини көрситиштин ибарәттур;
[8] чүнки силәр шәпқәт биләнла ишәш арқилиқ қутқузулдуңлар. Бу иш өзүңлардин
кәлгән иш әмәс, бәлки Худадин кәлгән илтипат, [9] у задила адәмләрниң әмәл-әҗридин
кәлмәйду, бу һәм һеч кимниң махтанмаслиғи үчүндур. [10] Чүнки биз Худаниң ишлигән
һүниридурмиз, хәйрхаһ ишлар үчүн Мәсиһ Әйсада яритилғанмиз; Худа әсли бизниң
уларда меңишимиз үчүн бу ишларни алдин-ала тәйярлиған еди.
[11] Шуңа силәр әслидә әтлириңларға асасән «ят әлләр» дәп һесапланғиниңларни, — ин-
санниң қоли билән әтлиридә «хәтнә қилинғанлар» дәп аталғанлар тәрипидин «хәтни-
сиз» дәп аталғанлиғиңларни, [12] шундақла шу чағда Мәсиһсиз болуп, Исраилниң пухра-
лиқиниң сиртида туруп, вәдиләрни елип кәлгүчи әһдиләрни ят билип, бу дунияда
үмүтсиз һәм худасиз яшиғиниңларни есиңларда тутуңлар; [13] лекин әсли жирақларда
болған силәр һазир Мәсиһниң қени арқилиқ йеқин қилиндиңлар; [14] чүнки У бизниң
енақлиғимиздур, У икки тәрәпни бир қилип оттуридики ара тамни чеқивәтти; [15] йәни,
Өз әтлири арқилиқ өчмәнликни түгитип, бәлгүлимиләрни көрсәткән, әмирләрни йәт-
күзгән қанунни бекар қилип, икки тәрәпни Өзидә йеңи бир адәм қилип яратти, шуниң
билән енақлиқни апиридә қилди; [16] крестқә миқлинип мошуниң вастиси билән өчмән-
ликни қәтл қилип, иккисини бир тәндә Худа билән әпләштүрди; [17] андин У келип, жи-
рақларда турған силәргиму енақлиқ хуш хәвирини җакалиди, йеқиндикиләргиму енақ-

---

2:5 **«һәтта итаәтсизликләрдә өлгән вақтимиздиму, бизгә Мәсиһ билән биллә җан киргүзүп меһир-шәпқәт билән қутқузулдуңлар!,...»** — «Мәсиһ билән биллә җан киргүзүп *(җанландуруп)*...» дегәнлик немә билдүриду? Мәсиһ Әйса өлгәндә, Худа Униңға етиқат бағлиғучиларни Униң билән тәң өлгән, У өлүмдин тирилгәндә Униң билән тәң тирилгән дәп һесаплиған. «Қошумчә сөз»имизни көрүң. **«меһир-шәпқәт билән қутқузулдуңлар!»** — Павлус мошу йәрдә Әфәсуслуқларни риғбәтләндүрүштә бәк һаяҗанлинип кетип, туюқсиз 8-айәттики «силәр шәпқәт биләнла ишәш арқилиқ қутқузулдуңлар!» дегән гәпкә өтүп кетиду.

2:5 Рос. 15:11; Рим. 6:8; 8:11; Кол. 3:1, 3; Тит. 3:5.

2:8 **«чүнки силәр шәпқәт биләнла ишәш арқилиқ қутқузулдуңлар»** — бу «қутқузулуш» һаят*(-мамат)*ликтики аддий хәтәрләрдин әмәс, бәлки хәтәрниң хәтири болған гунадин қутқузулуп мәңгү һаятқа еришиштин ибарәт.

2:8 Мат. 16:17; Әф. 1:19.

2:9 Рим. 3:27; 1Кор. 1:29.

2:10 2Кор. 5:17; Әф. 1:4; 4:24; Тит. 2:14.

2:11 **«силәр әслидә әтлириңларға асасән «ят әлләр» дәп һесапланғиниңлар»** — «әтлириңларға асасән» яки «әтлик көзқарашчә». **«инсанниң қоли билән әтлиридә «хәтнә қилинғанлар» дәп аталғанлар тәрипидин «хәтнисиз» дәп аталғанлиғиңлар»** — демәк, Йәһудийлар тәрипидин «хәтнисиз» дәп аталғанлар. Инҗил бойичә «һәқиқий хәтнә» әттә әмәс, роһ-қәлбтә болуши керәк. Демәк, қәлб-роһ барлиқ шәхсий арзу-һәвәсләр, бу дунияға тәвә барлиқ езитқулуқтин «кесиветилип», Худаға ибадәт қилишқа әркин қилиниду. Мундақ «роһий хәтнә» «адәмниң қоли» билән әмәс, пәқәт Худаниң Муқәддәс Роһи арқилиқ болиду.

2:12 **«...вәдиләрни елип кәлгүчи әһдиләрни ят билип...»** — «вәдиләр» болса Худаниң вәдилири, әлвәттә.

2:12 Рим. 9:4.

2:14 Йәш. 9:5; Мик. 5:4; Юһ. 16:33; Рос. 10:36; Рим. 5:1; Кол. 1:20.

2:15 **«йәни, Өз әтлири арқилиқ өчмәнликни түгитип, бәлгүлимиләрни көрсәткән, әмирләрни йәткүзгән қанунни бекар қилип, икки тәрәпни Өзидә йеңи бир адәм қилип яратти, шуниң билән енақлиқни апиридә қилди»** — «Мәсиһ Өз әтлири арқилиқ ... қанунни... бекар қилип» — Йәһудий җамаәт һәм Худани тонумақчи болған «ят әлләр»ниң достлуқта болушиға әң чоң тосалғу, шуниңдәк һәтта өчмәнликни пәйда қилған амил болса дәл Худа Муса пәйғәмбәргә чүшүргән Тәврат қанунидики бәлгүлимиләр еди. «Қошумчә сөз»имиздә биз бу бәлгүлимиләр үстидә тохтилимиз.

–«Йеңи бир адәм» — Мәсиһ вә җамаәт, йәни бир баш бир тән болиду *(Мәсиһ баш, җамаәт тән болиду)*.

2:16 **«крестқә миқлинип мошуниң вастиси билән өчмәнликни қәтл қилип, иккисини бир тәндә Худа билән әпләштүрди»** — «бир тәндә» болса Өзиниң крестқә миқланған тени. Бу тән һазир тирилгәндин кейин Өзи билән җамаәттин тәркиб тапқан тән болди. «Кириш сөз»имиздики «җамаәт» тоғрилиқ мәзмунларни көрүң.

лиқни җакалиди. 18 Чүнки һəр иккимизниң Униң арқилиқ бир Роһта Ата алдиға кириш
һоқуқимиз бардур. 19 Шуңа шуниңдин башлап силəр мусапирлар, яқа жуттикилəр əмəс,
бəлки муқəддəс бəндилəргə вəтəндаш болисилəр, Худаниң өйидикилиридин болисил
əр; 20 силəр расуллар вə пəйғəмбəрлəр болған һулниң үстигə қурулмақтисилəр; бена-
ниң «бүҗəк теши» болса Əйса Мəсиһ Өзидур; 21 Униңда пүткүл бена пухта җипсилашту-
рулуп, Рəбдə муқəддəс бир ибадəтхана болушқа өсүп бармақта. 22 Силəрму қошулуп
Униңда Худаниң бир туралғуси болушқа Роһта бирлəштүрүлүп қурулмақтисилəр.

3 1 Шу сəвəптин силəр «ят əлдикилəр» үчүн Мəсиһ Əйсаниң мəһбуси болған мəнки
Павлус — 2 (силəр бəлким маңа тапшурулған, силəргə Худаниң шəпқитини елип
баридиған ғоҗидарлиғим тоғрилиқ, 3 йəни Униң маңа вəһий билəн сирни аян
қилғанлиғи тоғрилиқ хəвəрдар болушуңлар мүмкин (мəн бу тоғрисида илгири аз-паз
язған едим; 4 силəр уни оқуғиниңларда, Мəсиһниң сири тоғрилиқ йорутулғанлиғимни
билип йетисилəр) 5 илгəрки дəвирлəрдə бу сир инсан балилириға Униң муқəддəс
расуллири вə пəйғəмбəрлиригə Роһ арқилиқ һазирқидəк ениқ вəһий қилинғандəк, аян
қилинған əмəс. 6 Демəк, хуш хəвəр арқилиқ «ят əлдикилəр»дин болғанларму ортақ

2:17 **«андин У келип, жирақларда турған силəргиму енақлиқ хуш хəвирини җакалиди, йеқиндикилəргиму енақлиқни җакалиди»** — «У *(Мəсиһ)* келип.. силəргиму...хуш хəвəрни җакалиди».... мошу ишта биз Əйса Мəсиһниң «Өз тени болған җамаəт» билəн бир болғанлиғимизни көримиз. Мəсиһ Əйса Йəһудий хəлқигə хуш хəвəрни җакалиғандин кейин, крестқə миқлинип, көмүлүп, тирилгəн; андин əршкə көтирилгəн. У қандақму «силəргə *(«жирақларда турғанлар»ға, йəни Йəһудий əмəсләргə)* кəлди»? Җавап Инҗилдики «Расулларниң паалийəтлири»дə көрүлиду. Əйсаниң əлчилири, җамаитидикилири башқиларға хуш хəвəрни йəткүзгəндə, У Өзи улар арқилиқ мошу ишни қилиду. Чүнки җамаəт Өзиниң тенидур. Мəсилəн, «Рос.» 1:1-2, 9:4-5 вə изаһатларни көрүң.

–«Йеқин турғанлар» йəнə Йəһудийларни көрситиду, əлвəттə.

2:17 Йəш. 57:19; Əф. 3:12.

2:18 Юһ. 10:9; 14:6; Рим. 5:2; Əф. 3:12; Ибр. 10:19.

2:19 Гал. 6:10.

2:20 **«силəр расуллар вə пəйғəмбəрлəр болған һулниң үстигə қурулмақтисилəр»** — яки, «силəр расулларниң вə пəйғəмбəрлəрниң улиниң үстигə қурулмақтисилəр». **«силəр расуллар вə пəйғəмбəрлəр болған һулниң үстигə қурулмақтисилəр; бенаниң «бүҗəк теши» болса Əйса Мəсиһ өзидур»** — «қошумчə сөз»дики «расуллар вə пəйғəмбəрлəр» үстидики музакиримизни көрүң.

2:20 Йəш. 28:16; Мат. 16:18; 1Кор. 3:9,10; 1Пет. 2:4; Вəһ. 21:14

2:21 **«Униңда пүткүл бена пухта җипсилаштурулуп, Рəбдə муқəддəс бир ибадəтхана болушқа өсүп бармақта»** — «Рəбдə» «Мəсиһ Əйсаниң Өзидə». 22-айəттə «Рəбдə» «Униңда» дəп елиниду.

2:21 1Кор. 6:19; 2Кор. 6:16; Əф. 4:16.

2:22 **«Силəрму қошулуп Униңда Худаниң бир туралғуси болушқа Роһта бирлəштүрүлүп қурулмақтисилəр»** — «Роһ» — Муқəддəс Роһ, Худаниң Роһи.

3:1 **«Шу сəвəптин силəр «ят əлдикилəр» үчүн Мəсиһ Əйсаниң мəһбуси болған мəнки Павлус —....»** — «Мəсиһ Əйсаниң мəһбури» — Павлус бу мəктупни язғанда Римдики бир түрмидə ятатти. Шүбһисизки, римлиқлар Павлусни «бизниң мəһбусимиз» дəп ойлайтти — лекин Павлус ишқа башқичə қарайтти. Римлиқларниң уни қолға елип түрмигə ташлиғини Худаниң ирадиси болуп, шу иш билəн ят əллəрдин болған ишəнгүчилəрниң көп пайда көридиғанлиғиға Павлусниң көзи йəткəн; шуниң билəн Павлус: «силəр ят əлдикилəр үчүн» ейтқанда, мəн «римлиқларниң мəһбуси» əмəс, бəлки «Мəсиһниң мəһбуси»мəн» дəйду.

–Əмəлийəттə Павлусниң бу сөзлири 14-айəттə давамлишиду. 2-13-айəтлəрниң һəммиси «тирнақ ичигə» елинған.

3:1 Рос. 21:33; Əф. 4:1; Фил. 1:7,13,14,16; Кол. 4:3; 2Тим. 1:8; Флм. 1.

3:2 Рос. 13:2; Рим. 1:5; Əф. 3:8.

3:3 [«йəни Униң маңа вəһий билəн сирни аян қилғанлиғи тоғрилиқ хəвəрдар болушуңлар мүмкин *(мəн бу тоғрисида илгири аз-паз язған едим...»)*] — мүмкинчилиги барки, «мəн йəнə бу тоғрисида илгири аз-паз язған едим» дегəн сөз болса униң мəзкур мəктуптики 1-бап 9-айəттə «Мəсиһниң сири» тоғрилиқ язған сөзлирини көрситиду; бизниңчə у униң Əфəсуслуқларға илгири язған бир хетини көрситиду.

3:3 Рос. 22:17,21; 26:16,17; Рим. 16:25; Гал. 1:11,12.

3:5 **«... расуллири вə пəйғəмбəрлиригə Роһ арқилиқ һазирқидəк ениқ вəһий қилинғандəк...»** — «Роһ» — Худаниң Роһи, Муқəддəс Роһ. **«илгəрки дəвирлəрдə бу сир инсан балилириға униң муқəддəс расуллири вə пəйғəмбəрлиригə Роһ арқилиқ һазирқидəк ениқ вəһий қилинғандəк, аян қилинған əмəс»** — расулниң сөзлири интайин зилдур. У Мəсиһ вə җамаəт тоғрилиқ бу сир илгəрки дəвирлəрдə қəтъий аян қилинмай қалған əмəс, дəп пуритиду; əмəлийəттə болса Тəвраттики пəйғəмбəрлəрниң бəзи бешарəтлиридə һəм Тəвратта хатирилəнгəн бəзи вақиəлəрдə бу сир пуритилип ғил-пал көрүниду.

3:5 Рос. 10:28.

мирасхорлар, тәндики ортақ әзалар, Мәсиһ Әйсада болған вәдидин ортақ бәһримән
болғучилар болиду; [7] Худаниң шәпқити маңа елип кәлгән илтипат билән, Униң күч-
қудритиниң жүргүзүлүши билән, мән бу ишқа хизмәткар қилип тайинландим; [8] маңа —
муқәддәс бәндилири ичидики әң төвинидинму төвән болған маңа мошу илтипат, йәни
әлләр арисида Мәсиһниң мөлчәрлигүсиз байлиқлири тоғрилиқ хуш хәвәр жақалаш [9] вә
шундақла һәммини яратқан Худада йошурун болуп кәлгән бу сирниң қандақ әмәлгә
ашурулуши тоғрилиқ һәммәйләнни йорутуш хизмити аманәт қилинди. [10] Буниң
мәхсити әршләрдә болған һөкүмранларға һәм һоқуқларға Худаниң көп тәрәплимилик
даналиғи жамаәт арқилиқ һазир ашкарә қилиништин ибарәттур. [11] Бу иш болса, Униң
Мәсиһ Әйса Рәббимиздә ижра қилинған мәңгүлүк муддиаси бойичидур; [12] Униң ишәш-
садиқлиғи арқилиқ биз жасарәткә һәм Худаниң алдиға хатиржәмлик билән кириш
һоқуқиға егә болдуқ; [13] шуниң үчүн силәрдин өтүнимәнки, мениң силәр үчүн тартқан
жапа-җәбирлирим түпәйлидин пәришан болмаңлар; чүнки бу иш силәрниң шан-
шәривиңлар болиду).
[14] Мән шу сәвәптин тизлиримни Атиға пүкимәнки, [15] (асман-зиминдики барлиқ атилиқ
мунасивәтләр Униңдин «ата» намини алиду) [16] У Өз шан-шәривидики байлиқлар билән,
Роһи арқилиқ силәрни ички дунияйиңларда күчләндүргәй; [17] шуниң билән Мәсиһ
қәлбиңларда ишәш арқилиқ туруп, силәр меһир-муһәббәт ичидә йилтиз тартқан, һул
селинған, [18-19] барлиқ муқәддәс бәндиләр билән биллә Мәсиһниң муһәббитиниң кәң-
лиги, узунлуғи, чоңқурлуғи вә егизлигини чүшинип егиливалғайсиләр; йәни адәмниң
билип йетишидин һәссиләп ешип чүшидиған Униң муһәббитини билип йәткәйсиләр,

---

3:6 **«демәк, хуш хәвәр арқилиқ...»** — «хуш хәвәр» — оқурмәнләрниң есидә болуш керәкки, «Инжил» дегән сөз дәл «хуш хәвәр» дегән мәнада. **«демәк, хуш хәвәр арқилиқ «ят әлдикиләр»дин болғанларму ортақ мирасхорлар, тәндики ортақ әзалар, Мәсиһ Әйсада болған вәдидин ортақ бәһримән болғучилар болиду»** — Йәһудий әмәсләрниң «ортақ мирасхор» болғанлиғи «ишәнгүчи Исраил билән ортақ мирасхор» болғанлиғини көрситиду; «тән» мошу йәрдә Мәсиһниң тени, йәни жамаәтни көрситиду.

3:7 Әф. 1:19; Кол. 2:12.

3:8 **«әлләр арисида Мәсиһниң мөлчәрлигүсиз байлиқлири тоғрилиқ хуш хәвәр жақалаш»** — «әлләр» Муқәддәс Китапта дайим дейилгәндәк, «Йәһудий әмәсләр», «ят әлликләр»ни көрситиду.

3:8 Рос. 9:15; 13:2; 22:21; 1Кор. 15:9; Гал. 1:16; 2:8; 1Тим. 2:7; 2Тим. 1:11,15.

3:9 Яр. 1:3; Зәб. 32:6; Юһ. 1:3; Рим. 16:25; Әф. 1:9; Кол. 1:16, 26; 2Тим. 1:10; Тит. 1:2; Ибр. 1:2; 1Пет. 1:20.

3:10 **«Буниң мәхсити әршләрдә болған һөкүмранларға һәм һоқуқларға Худаниң көп тәрәплимилик даналиғи жамаәт арқилиқ һазир ашкарә қилиништин ибарәттур»** — «әршләрдә болған һөкүмранлар» һәм һоқуқлар бәлким һәм пәриштиләр вә йәнә җин-шәйтанларни көрситиду *(6:12ни көрүң)*.

3:10 1Пет. 1:12.

3:11 **«Униң Мәсиһ Әйса Рәббимиздә ижра қилинған мәңгүлүк муддиаси бойичидур»** — башқа бир хил тәржимиси болса «Униң Мәсиһ Әйса Рәббимиздә нишан қилинған мәңгүлүк муддиаси бойичидур».

3:12 Юһ. 10:9; 14:6; Рим. 5:2; Әф. 2:18; Ибр. 10:19.

3:13 **«шуниң үчүн силәрдин өтүнимәнки, мениң силәр үчүн тартқан жапа-җәбирлирим түпәйлидин пәришан болмаңлар; чүнки бу иш силәрниң шан-шәривиңлар болиду»** — бу айәтниң үч мүмкинчилиги бар мәнаси тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

3:13 Фил. 1:14; Кол. 1:24; 1Тес. 3:3.

3:14 **«шу сәвәптин ...»** — 1-айәтниң давами. **«мән шу сәвәптин тизлиримни Атиға пүкимәнки, ...»** — «Ата» Худа, әлвәттә. Бәзи кона көчүрмиләрдә «Шу сәвәптин тизлиримни Рәб Әйса Мәсиһниң Атисиға пүкимәнки,...» дейилиду.

3:15 **«асман-зиминдики барлиқ атилиқ мунасивәтләр Униңдин «ата» намини алиду»** — бу сөзниң әһмийити бәлким шуки, Худа «Ата» болғандин кейин, асман-зиминни «атилиқ», йәни «ата-балилиқ» *(мәйли инсанлар арисида болсун, һайванлар арисида болсун яки һәтта өсүмлүкләр арисида болсун)* мунасивәтләр билән толдурған. Павлус, Худа Өзиниң атилиқ муһәббитини мошу көплигән мунасивәтләр билән испатлимақчи болған йәрдә, мән Униң пәрзәнти болуш сүпитим билән, Униңдин мошундақ бүйүк тиләкни толиму ишәш билән тиләймән, демәкчи.

3:16 **«У Өз шан-шәривидики байлиқлар билән, Роһи арқилиқ силәрни ички дунияйиңларда күчләндүргәй»** — «ички дуния» грек тилида «ички адәм» — бу ибарә адәмниң роһини, қәлбини, «ички дуния»сини көрситиду.

3:16 Әф. 6:10.

3:17 Кол. 2:7.

шуниңдәк Худаниң мукәммәл җәвһири билән толдурулғайсиләр. [20] Әнди ичимиздә
жүргүзидиған қудрити бойичә барлиқ тилигимиз яки ойлиғанлиримиздинму һәд-
ди-һесапсиз артуқ вужудқа чиқиришқа қадир Болғучиға, — [21] Униңға дәвирдин дәвир-
гичә, әбәдил-әбәткичә җамаәттә Мәсиһ Әйса арқилиқ шан-шәрәп болғай! Амин!

4 [1] Әнди шу сәвәплärдин, Рәбниң мәһбуси болған мәнки, Худаниң силәрни чақирған
бүйүк чақириқиға лайиқ һалда меңишлириңларни өтүнимән, [2] һәммә иштa
кәмтәрлик вә юваш-мулайимлиқ билән, сәвирчанлиқ билән, бир-бириңларға муһәббәт
ичидә кәң қосақ болуп, [3] енақ-хатирҗәмликниң риштиси билән, Роһта болған
бирликни тутушқа интилишиңларни өтүнимән. [4] Тән бирдур, Роһ бирдур, — худди
чақирилғиниңларда, охшаш бир арзу-үмүткә чақирилғиниңлардәк, — [5] Рәб бирдур,
иман-етиқат бирдур, чөмүлдүрүлүш бирдур, [6] һәмминиң ХудаАтиси бирдур; У болса
һәммидин үстүн турғучи, һәммини жүргүзгүчи вә һәммимизниң ичидә Болғучидур.
[7] Шундақтиму һазир һәр биримизгә Мәсиһниң илтипатиниң өлчими бойичә шәпқәт
тәқдим қилинғандур; [8] шуңа, муқәддәс китапта Худа ейтқинидәк: —
«У жуқуриға көтирилди,
Инсанларни тутқун қилғучиларни У Өзи әсир қилип елип кәтти,
һәм инсанларға илтипатларни тәқдим қилди».
[9] Әнди «көтирилгән» зат болса, авал йәрниң тегигә чүшкән затниң Өзи әмәсму?
[10] Чүшкән зат болса барлиқ әршләрдин жуқуриға көтирилгәнниң дәл Өзидур; көти-
рилишиниң мәхсити, аләмниң барлиғини толдуруштин ибарәт; [11] Шуңа, бәзиләрни

3:18-19 **«барлиқ муқәддәс бәндиләр билән биллә Мәсиһниң муһәббитиниң кәңлиги, узунлуғи, чоңқурлуғи вә егизлигини чүшинип егиливалғайсиләр; йәни адәмниң билип йетишидин һәссиләп ешип чүшидиған униң муһәббитини билип йәткәйсиләр, шуниңдәк Худаниң мукәммәл җәвһири билән толдурулғайсиләр»** — оқурмәнләр диққәт қилидуки, бу улуқ ишлар үчүн, болупму муһәббәтни толуқ егиливелиш үчүн Худаниң Роһи арқилиқ кәлгән күч-қудрәт толиму керәктур *(16-айәтни көрүң)*.
3:20 Рим. 16:25.
4:1 Яр. 17:1; 1Кор. 7:20; Фил. 1:27; Кол. 1:10; 1Тес. 2:12.
4:2 **«һәммә иштa кәмтәрлик вә юваш-мулайимлиқ билән, сәвирчанлиқ билән...»** — Инҗилда «юваш-мулайимлиқ»ниң алаһидилиги бар; у болсиму қорқунучтин күчлүкләргә йол қойидиған аҗизлиқ әмәс, бәлки Худаниң йолида талаш-тартишлардин қол үзүш, Худаниң һәммә ишлиримизни зораванлиқсиз, жедәлсиз тоғра орунлаштурушиға иман бағлаштур; мошундақ позитсийә мулайим,ювашлиқ билән билдүрүлиду.
4:2 Кол. 1:11; 3:12; 1Тес. 5:14.
4:3 **«... Роһта болған бирликни тутушқа интилишиңларни өтүнимән»** — «Роһта» — Худаниң Роһида, Муқәддәс Роһта.
4:5 Қан. 4:39; Мал. 2:10; 1Кор. 8:4, 6; Луқа 12:50
4:6 **«һәммимизниң ичидә Болғучидур»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «һәмминиң ичидә Болғучидур» *(яки «һәмминиң ичидидур» яки «һәммиңларниң ичидә Болғучидур»)* дейилиду. 4-7-айәтләр көрсәткән бирликләр тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә қисқичә музакирә қилимиз.
4:7 Рим. 12:6; 1Кор. 12:11; 2Кор. 10:13; 1Пет. 4:10.
4:8 **«шуңа, Муқәддәс Китапта Худа ейтқинидәк: — «У жуқуриға көтирилди, инсанларни тутқун қилғучиларни У Өзи әсир қилип елип кәтти, һәм инсанларға илтипатларни тәқдим қилди»»** — расул Павлус бу сөзлиридә «Зәбур»дики 67:19ни нәқил кәлтүрүп түп мәнани йәкүнлигән. «Жуқириға көтирилди» Мәсиһниң өлүмдин тирилип әршләргә көтирилгәнлигини көрситиду. У әрштин Өзигә ишәнгәнләргә Муқәддәс Роһни әвәтип һәр хил илтипатларни тәқдим қилди вә шуниңдәк һазирму тәқдим қилмақта.
–Бу әҗайип бешарәтниң мәнасини толуқрақ тонуш үчүн биз «Зәб.» 67:19ға қошқан изаһатни көрүң.
4:8 Зәб. 67:19
4:9 **«Әнди «көтирилгән» зат болса, авал йәрниң тегигә чүшкән затниң Өзи әмәсму?»** — Мәсиһниң «йәрниң тегигә *(грек тилида «тәглиригә»)* чүшкән»лиги немини көрситиду? «Зәб.» 138:15ни көрүң. Бу Зәбурдики күй бойичә «йәрниң тәглири» болса инсанниң түп тәбиити шәкилләндүрүлгән җай болуп, Мәсиһниң «йәрниң тәглиригә чүшүш»и бәлким дәл инсанниң тәбиитиниң түп мәсилисини, йәни гуналиқ маһийитимизни үзүл-кесил бир тәрәп қилиши үчүн еди. Шуңа бизниңчә бу ибарә Мәсиһ крестқа миқлинишниң чоңқур азаплирида бир тәрәп қилған ишларни көрситиду; бәзи алимлар, Мәсиһниң «чүшкәнлиги», өлүмдин кейин роһиниң тәһтисараға чүшкәнлигини көрситиду, дәп қарайду. Буниңму мумкинчилиги бар.
4:9 Юһ. 3:13; 6:62; Зәб. 138:15

расуллар, бәзиләрни пәйғәмбәрләр, бәзиләрни хуш хәвәрчиләр, бәзиләрни баққучи вә
яки тәлим бәргүчиләр қилип тайинлиған дәл Өзидур. [12] Буларниң мәхсити муқәддәс
бәндиләрни хизмәт вәзиписигә, җүмлидин Мәсиһниң тенини қуруп чиқишқа қурал-
ландуруп камаләткә йәткүзүштин ибарәт; [13] вәзипә һәммимизниң етиқатта һәм Ху-
даниң Оғлини толуқ тонушта бирликкә келишимизгичә, камил адәм болуп йетишип
чиқишимизғичә, — йәни Мәсиһниң мукәммәл җәвһири гәвдиләнгән қәдди-қамәт өл-
чимигә йетишимизгичә давамлаштурулмақта; [14] шундақ болғанда, йәнә гөдәк балилар-
дин болмай, адәмләрниң қувлуғидин ойлап чиққан алдамчи нийәт-планлири билән,
уларниң һейлә-нәйриңидин чиққан тәлиматиниң долқунлиридин урулуп, униң һәр
хил шамилида уяқ-буяққа учурулуп кәтмәймиз; [15] әксичә, меһир-муһәббәт ичидә туруп
һәқиқәткә берилип иш көрүп, бешимиз болған Мәсиһкә бағлиништа һәр җәһәттин өсүп
йетилидиған болимиз; [16] Униңдин пүткүл тән, әзалири бир-биригә җипсилаштурулуп,
озуқлуқ тәминлигүчи һәр бир үгә арқилиқ бир-биригә туташтурулуп, һәр бир әзаниң
өзигә хас өлчәнгән вәзипини өтиши билән барғанчә өстүрүлүп, муһәббәт ичидә өз-өзи-
ни қуруп чиқишқа ишлимәктә.
[17] Шуңа шуни ейтимәнки, Рәбтә уни тапилаймәнки, ят әлләрниңкидәк, йәни уларниң
өз ой-пикирлириниң бемәналиғида маңғинидәк меңивәрмәслигиңлар керәк; [18] улар
қәлбиниң қаттиқлиғидин келип чиққан билимсизлик түпәйлидин, Худаниң һаяти-
дин ада-җуда қилинип, чүшәнчиси қараңғулишип кәткән, [19] ар-номусни ташливетип,
нәпсанийәтчилиги көпийип һәр хил ипласлиқларни җүргүзүшкә, кәйп-сапаға бе-
рилгән. [20] Амма силәр болсаңлар, Мәсиһни шундақ йолда үгинип тонуған әмәссиләр
— [21] (һәқиқәтниң Әйсада болғинидәк, уни һәқиқәтән аңлиған, униңда үгитилгән бол-
саңлар) — [22] демәк, илгәрки турмушуңларға хас болған, алдамчи арзу-һәвәсләргә әгишип
өзини булғиғучи «кона адәм»ни селиветип, [23] ой-зеһниңларниң роһида йеңилинип,
[24] Худаниң охшашлиғиға асасән, һәқиқәттин чиққан һәққанийлиқта вә пак-муқәддәс-

---

4:11 **«Шуңа, бәзиләрни расуллар, бәзиләрни пәйғәмбәрләр, бәзиләрни хуш хәвәрчиләр, бәзиләрни баққучи вә яки тәлим бәргүчиләр қилип тайинлиған дәл Өзидур»** — оқурмәнләр диққәт қилидуки, бу айәттә ейтилған соғатлар *(8-айәтни көрүң)* «роһий илтипатлар» әмәс, бәлки «роһий илтипатлар»ға егә болған роһий адәмләрдур. Мәсиһ мошундақ адәмләрни җамаити вә дунияни бәрикәтләш үчүн тайинлайду.

4:11 1Кор. 12:28.

4:12 **«муқәддәс бәндиләрни хизмәт вәзиписигә, җүмлидин Мәсиһниң тенини қуруп чиқишқа ...»** — «җүмлидин» — яки «йәни» дәп чүшәнгили болиду. **«Буларниң мәхсити муқәддәс бәндиләрни хизмәт вәзиписигә, җүмлидин Мәсиһниң тенини қуруп чиқишқа қуралландуруп камаләткә йәткүзүштин ибарәт»** — демәк, расуллар, пәйғәмбәрләр, хуш хәвәрчиләр, баққучилар вә тәлим бәргүчиләр *(11-айәт)*ниң вәзиписи Мәсиһниң тени болған җамаәтни Худаниң толуқ хизмитини қилиш үчүн қуралландуруштин ибарәттур. Худаниң хизмитини қилидиған бу «роһаний адәмләр»ла әмәс, бәлки пүткүл җамаәтниң һәммә әзалири өз рольи бойичә вәзиписигә әмәл қилиши керәктур.

–«Қуруп чиқиш» дегән ибарә тоғрилиқ «кириш сөз»имизни көрүң.

–Грек тилида «қуралландуруп камаләткә кәлтүрүш» бирла сөз билән ипадилиниду.

4:12 Рим. 12:5; 1Кор. 12:27; Әф. 1:23; 5:23; Кол. 1:24.

4:14 Мат. 11:7; 1Кор. 14:2.

4:15 **«... бешимиз болған Мәсиһкә бағлиништа һәр җәһәттин өсүп йетилидиған болимиз»** — сөзмусөз тәрҗимиси: «... бешимиз болған Мәсиһкә бағлиништа Униңға *(яки «Униң ичигә»)* һәр җәһәттин өсүп йетилидиған болимиз». Демәк, «аллиқачан униң тениниң бир әзаси болған һалда ... давамлиқ өсидиған...».

4:15 Әф. 5:23; Кол. 1:18.

4:16 **«Униңдин пүткүл тән, әзалири бир-биригә җипсилаштурулуп, озуқлуқ тәминлигүчи һәр бир үгә арқилиқ бир-биригә туташтурулуп...»** — «пүткүл тән» — җамаәттур.

4:16 Рим. 12:5; 1Кор. 12:27; Әф. 2:21.

4:17 Рим. 1:9, 18; 1Пет. 4:3.

4:18 1Тес. 4:5.

4:22 **«илгәрки турмушуңларға хас болған, алдамчи арзу-һәвәсләргә әгишип өзини булғиғучи «кона адәм»ни селиветип, ...»** — «кона адәм» тоғрилиқ «Рим.» 6:6 вә изаһатини көрүң.

4:22 Кол. 3:9; Ибр. 12:1; 1Пет. 2:1.

ликтә яритилған «йеңи адәм»ни кийивелишиңлар керәктур.
[25] Шуниң билән ялғанчилиқни селиветип, һәр биримиз өз йеқинлиримиз билән һәқиқәт-
ни сөзлишәйли; чүнки биз бир-биримизгә нисбәтән бир тәнниң әзалиридурмиз.
[26] «Аччиқлиниңлар, амма гуна қилмаңлар»; ғәзивиңлар күн патқичә давам етивәрми-
сун; [27] яки Иблисқа һеч орун қоюп бәрмәңлар.
[28] Оғри иккинчи оғрилиқ қилмисун; әксичә у меһнәт қилип икки қолиға тайинип һалал
иш қилсунки, һаҗити болғанларғиму бөлүп бәргидәк өз тапқини болсун.
[29] Ағзиңлардин һеч қандақ иплас сөз чиқмисун, пәқәт аңлиғучиларға шәпқәт йәтсун
үчүн, еһтияҗқа уйғун вә адәмни қуруп чиқидиған сөзләрни ейтиңлар. [30] Худаниң
Муқәддәс Роһиға азап бәрмәңләр; чүнки силәр Униң билән һөр-ниҗат күни үчүн мөһүр-
ләнгәнсиләр; [31] өзүңлардин һәр қандақ өч-адавәт, аччиқ-ғәзәп, қәһр, җедәл-маҗиралар,
тил-аһанәт һәмдә һәр хил қара нийәтләрни нери қилиңлар; [32] бир-бириңларға меһри-
ван, юмшақ диллиқ болуп, Худа Мәсиһтә силәрни кәчүрүм қилғинидәк бир-бири-
ңларни кәчүрүм қилиңлар.

Давами

5 [1-2] Шуңа Худаниң сөйүмлүк пәрзәнтлиридин болуп, Уни үлгә қилиңлар; һәмдә Мәсиһ
бизни сөйүп, Өзини биз үчүн Худаға хушпурақ сүпитидә һәдийә-қурбанлиқ болушқа
атап пида қилғандәк силәрму муһәббәт ичидә меңиңлар. [3] Амма муқәддәс бәндиләргә
лайиқ һалда, бузуқлуқ, һәр қандақ паскинилиқ яки нәпсанийәтчилик араңларда һәтта
тилғиму елинмисун; [4] Шундақла ипласлиқ, әхмиқанә параңлар яки чакина чақчақларму
тилиңларға елинмисун — буларму мувапиқ әмәстур — бәлки ағзиңлардин тәшәккүрләр
чиқсун.
[5] Чүнки шуниңдин хәвәрдарсиләрки, һәр қандақ бузуқлуқ қилғучи, напак болғучи яки
нәпсанийәтчи киши (бундақ киши әмәлийәттә бир бутпәрәскә баравәр) Мәсиһ вә Худа-
ниң падишалиғиға мирасхор болалмайду. [6] Һеч кимгә өзүңларни қуруқ гәпләр билән
алдатмаңлар; чүнки бу ишлар түпәйлидин Худаниң ғәзиви итаәтсизликтин болған

4:24 Рим. 6:4; Кол. 3:10; 1Пет. 4:2.
4:25 Зәк. 8:16.
4:26 **«Аччиқлиниңлар, амма гуна қилмаңлар»** — «Зәк.» 8:16, «Зәб.» 4:5. Бу айәт 25-айәттики «һәқиқәтни сөзлишәйли» дегән сөз билән бағлиқтур. Бир тәрәптин аччиғилинишқа тегишлик сәвәви болуп туруп гәп қилмиса гуна болиду; йәнә бир тәрәптин аччиқ адәмни гунаға башлишиму мүмкин, шу тәрәптинму һези болуши керәк. Шуңа «Аччиқлиниңлар, амма гуна қилмаңлар» дейилиду. **«ғәзивиңлар күн патқичә давам етивәрмисун»** — йәнә бир хил тәрҗимиси: «Аччиқлашниң сәвәви күн патқичә давамлишивәрмисун». Әгәр бу тәрҗимә тоғра болса, адәм униңға зади қандақ әмәл қилиши керәк? — бизниңчә бу тәрҗимә мәнтиқиға уйғун әмәс.
4:26 Зәб. 4:5
4:27 **«яки Иблисқа һеч орун қоюп бәрмәңлар»** — «Иблис» — Шәйтан.
4:27 Яқ. 4:7; 1Пет. 5:9.
4:28 Рос. 20:35; 1Тес. 4:11; 2Тес. 3:8,12.
4:29 Мат. 12:36; Әф. 5:3, 4.
4:30 **«чүнки силәр Униң билән һөр-ниҗат күни үчүн мөһүрләнгәнсиләр»** — «һөр-ниҗат күни» — 1:14дики изаһатни көрүң.
4:30 Луқа 21:28; Рим. 8:16,23; 2Кор. 1:22; 5:5; Әф. 1:13,14.
4:31 Кол. 3:19.
4:32 **«Мәсиһ бизни сөйүп, Өзини биз үчүн Худаға хушпурақ сүпитидә һәдийә-қурбанлиқ болушқа атап пида қилғандәк силәрму муһәббәт ичидә меңиңлар»** — «хушпурақ сүпитидә һәдийә-қурбанлиқ» мошу йәрдә *(барлиғи Худаға атап көйдүрүлгән)* «көйдүрмә қурбанлиқ» көздә тутулиду.
4:32 Мат. 6:14; Мар. 11:25; Фил. 2:1; Кол. 3:12,13.
5:1-2 Юһ. 13:34; 15:12; Гал. 2:20; 1Тес. 4:9; Тит. 2:14; 1Пет. 3:18; Ибр. 8:3; 9:14; 1Юһ. 3:23; 4:21
5:3 Мар. 7:21; Әф. 4:29; Кол. 3:5.
5:5 1Кор. 6:10; Гал. 5:19; Кол. 3:5; Вәһ. 22:15.

пәрзәнтләрниң бешиға чүшиду.
[7] Шуңа уларға мошу ишларда шерик болмаңлар; [8] чүнки силәр әсли қараңғулуқ едиңлар,
лекин һазир Рәбдә йоруқлуқсиләр; йоруқлуқниң пәрзәнтлиригә лайиқ меңиңлар
[9] (чүнки йоруқлуқниң мевиси толуқ меһриванлиқ, һәққанийлиқ вә һәқиқәттин тәркиб
тапқандур), [10] немә ишларниң Рәбни хурсән қилидиғанлиғини үгинип испатлаңлар.
[11] Қараңғулуқтики мевисиз ишлар билән четилип қалмаңлар; әксичә, уларни ечип әй-
ипләңлар; [12] чүнки уларниң йошурунчә ишлигәнлирини һәтта тилға елишму номус
иштур. [13] Амма йоруқлуқ билән әйипләп ашкариланған һәр қандақ нәрсә очуқ көрүни-
ду; йоруқлуқ ашкарилиған һәммә нәрсә йоруқлуққа айлиниду. [14] Шуниң үчүн У мундақ
дәйду: —
«Ойған, әй уйқичи!
Тирил өлүкләр арисидин!
Вә Мәсиһ сени парлап йоритиду».
[15] Шуниң үчүн силәрниң меңиватқан йолуңларға еһтият билән диққәт қилиңлар; йо-
луңлар наданларниңкидәк әмәс, даналарниңкидәк болсун; [16] вақит-пурсәтни ғәниймәт
билип тутувелиңлар; чүнки мошу дәвир рәзилдур. [17] Бу сәвәптин надан болмаңлар, бәл-
ки Рәбниң ирадисиниң немә екәнлигини чүшәнгүчи болуңлар; [18] Һарақ-шарап ичип мәс
болмаңлар; шундақ қилиқ адәмни шаллақлаштуриду; буниң орниға Роһқа толдурулғу-
чи болуңлар, [19] бир-бириңларға зәбур-нәғмиләр, мәдһийә күйлири вә роһий нахшилар
ейтишип, қәлбиңларда нахша-нәғмиләр яңритип Рәбни мәдһийиләңлар; [20] һәрдайим
һәммә ишлар үчүн Рәб Әйса Мәсиһниң намида Худа һәм Ата Болғучиға тәшәккүр-рәх-
мәт ейтиңлар, [21] Мәсиһтин әйминип, бир-бириңларға бойсунуңлар.
[22] Силәр аяллар, Рәбгә бойсунғандәк өз әрлириңләргә бойсунуңлар; [23] чүнки Мәсиһ жа-

---

5:6 Йәр. 29:8; Мат. 24:4; Мар. 13:5; Луқа 21:8; Кол. 2:4,18; 2Тес. 2:3; 1Юһ. 4:1.
5:8 1Тес. 5:4.
5:9 Гал. 5:22.
5:11 Мат. 18:17; 1Кор. 5:8; 10:20; 2Кор. 6:14; 2Тес. 3:14.
5:13 Юһ. 3:20,21.
5:14 **«Ойған, әй уйқичи! Тирил өлүкләр арисидин! Вә Мәсиһ сени парлап йоритиду»** — бу сөзләр Тәвраттики бешарәт әмәс, бәлки Тәвраттики бир нәччә бешарәтләрниң бир хил йәкүни яки Инҗил дәвридики намәлум пәйғәмбәрниң күй-мәдһийә сөзлиридин елинған сөзләр болуши мүмкин.
5:14 Рим. 13:11; 1Тес. 5:6.
5:15 Кол. 4:5.
5:16 **«вақит-пурсәтни ғәниймәт билип тутувелиңлар...»** — грек тилида «мошу күнләрни ғәниймәт билип тутувелиңлар...».
5:16 Рим. 13:11.
5:17 Рим. 12:2; 1Тес. 4:3.
5:18 **«һарақ-шарап ичип мәс болмаңлар; шундақ қилиқ адәмни шаллақлаштуриду; буниң орниға Роһқа толдурулғучи болуңлар..»** — «Роһ» — Худаниң Роһи, Муқәддәс Роһ.
5:18 Пәнд. 23:29; Йәш. 5:11,22; Луқа 21:3; Рос.2:4
5:19 **«бир-бириңларға зәбур-нәғмиләр, мәдһийә күйлири вә роһий нахшилар ейтишип, қәлбиңларда нахша-нәғмиләр яңритип Рәбни мәдһийиләңлар»** — «зәбур-нәғмиләр» бәлким сазға тәңкәш қилинип ейтилидиған нахшилар; «мәдһийә күйлири» бәлким сазсиз нахшилар; «роһий нахшилар» бәлким стихийиликтин, өзлигидин, Муқәддәс Роһниң илһами билән ейтилған нахшиларни көрситиши мүмкин *(«1Кор.» 14:15ни вә изаһатлиримиму көрүң)*.
5:19 Кол. 3:16.
5:20 Кол. 3:17; 1Тес. 5:18.
5:21 **«Мәсиһтин әйминип, бир-бириңларға бойсунуңлар»** — бу ишлар вә қалған жекиләшләр асасән һәммиси «Муқәддәс Роһқа толдурулуш»ниң нәтиҗисидур.
–«Мәсиһтин әйминип, бир-бириңларға бойсунуңлар» — «Мәсиһтин әйминиш» биринчи орунда болуш керәк; җамаәттики мәлум бир қериндишиға бойсунуш Мәсиһниң әмирлиригә уйғун кәлмисә у чағда у қериндишиға бойсунмаслиқ керәктур.
5:22 Яр. 3:16; 1Кор. 14:34; Кол. 3:18; Тит. 2:5; 1Пет. 3:1.

маәтниң беши болғандәк, әр аялниң бешидур; Мәсиһ йәнә тәнгә қутқузғучидур. 24 Әнди-
ликтә җамаәт Мәсиһкә бойсуғандәк, аяллар әрлиригә һәммә ишта бойсунсун.
25 Әрләр аяллириңларни сөйүңлар, худди Мәсиһниңму җамаәтни сөйүп, униң үчүн
Өзини пида қилғинидәк сөйүңлар; 26 Мәсиһниң җамаәт үчүн шундақ қилиши җамаәт-
ни муқәддәс қилип, «дасниң сүйи» болған сөз-калам билән жуюп пакландуруш үчүнду
р, 27 шуниңдәк җамаәтни шәрәплик һалда Өзигә һазир қилип, уни һеч дағ, қоруқ яки
буларға охшаш һәр қандақ нәрсиләрдин халий қилип, толуқ муқәддәс вә әйипсиз қи-
лиштин ибарәттур. 28 Шуниңға охшаш, әрләр өз аяллирини өз тенини сөйгәндәк сөйүши
керәктур; өз аялини сөйгән киши өзини сөйгән билән баравәр. 29 Чүнки һеч ким әсла
өзиниң етидин нәпрәтләнгән әмәс, әксичә уни озуқландуриду һәм асрайду; бу худди
Мәсиһниң җамаәтни озуқландуридиғиниға һәм уни асрайдиғиниға охшайду. 30 Чүнки
биз Униң тениниң әзалиридурмиз: —
31 «Шу сәвәптин әр ата-анисиниң йенидин айрлип, өз аялиға бағлиниду; иккиси бир тән
болиду».
32 Бу сир интайин чоңқурдур; амма мән һазир Мәсиһ вә җамаәт тоғрилиқ сөзләватим
ән. 33 Амма силәрму һәр бириңлар өз аялиңларни өзүңларни сөйгәндәк сөйүңлар; аял
болса, еридин әйминип, уни һөрмәтлисун.

6 1 Балилар, Рәбдә ата-анилириңларға итаәт қилиңлар; чүнки бу дурусдур. «Атаңни в
ананңни һөрмәтлә» — бу болса өз ичигә вәдини алған биринчи әмирдур —
3 «Шуниң билән сениң ишлириң қутлуқ болиду, зиминда узун өмүр көрисән» — дәп вәдә
қилинған.
4 Силәр атилар, балилириңларни хапа қилмаңлар, бәлки уларни Рәбниң тәрбийиси һәм
көрсәтмисидә беқиңлар.

5:23 **«чүнки Мәсиһ җамаәтниң беши болғандәк, әр аялниң бешидур; Мәсиһ йәнә тәнгә қутқузғучидур»** — «тән» мошу йәрдә «җамаәт»ни көрситиду. Йәнә бир тәрәптин расул Павлус мошу йәрдә «Мәсиһ тәнгә қутқузғучидур» дегән сөзи билән, әрниң өз аялини қутқузуш вә аялиниң тенини асраш мәсъулийити бар, дегәнни пуритиду.
5:23 Рим. 12:5; 1Кор. 11:3; 12:27; Әф. 1:22,23; 4:12,15; Кол. 1:18,24.
5:25 Гал. 1:4; Әф. 5:2; Кол. 3:19.
5:26 **«Мәсиһниң җамаәт үчүн шундақ қилиши җамаәтни муқәддәс қилип, «дасниң сүйи» болған сөз-калам билән жуюп пакландуруш үчүндур»** — «җамаәтни» грек тилида «уни». Бу айәттики «у» җамаәтни көрсәткәндә, грек тилидики «аялчә род»та ипадилиниду. Айәттики охшитиш дәл шуки, жигитниң тойда өзигә ятлиқ болидиған сөйүмлүк қизни өзигә һазир қилғинидәк, Мәсиһ җамаәтни Өзигә һазир қилиду. Той болса җәннәттә болиду *(«Вәһ.» 19:7-9, 21:9-10ни көрүң)*. **«... «дасниң сүйи» болған сөз-калам билән жуюп пакландуруш үчүндур»** — «дасниң сүйи» Тәврат дәвридики заманларда каһинлар ибадәтханида Худаға һәр қетим йеқинлашқанда, пүткүл тәнлирини чоң дас *(«деңиз»)* ичидә жуюши керәк. Шуниңға охшаш йолда Худаға йеқинлашқинимизда, биздә налайиқ бирәр ишлар болса, Униң сөз-калами бизгә пакландуруш йолини *(демәк, гунани иқрар қилип, товва қилиш, Әйсаниң қени арқилиқ кәчүрүм қилинип пакландурулуш йолини)* көрситиш рольини ойнайду.
5:26 Тит. 3:5; 1Пет. 3:21.
5:27 Кол. 1:22.
5:30 **«Чүнки биз Униң тениниң әзалиридурмиз: —»** — бәзи кона көчүрүлмиләрдә: «Чүнки биз Униң тениниң әзалиридурмиз; биз Униң әтлиридин, Униң сүйәклиридин болғанмиз» дейилиду *(«Яр.» 2:23ни көрүң)*.
5:30 Рим. 12:5; 1Кор. 12:27.
5:31 **«Шу сәвәптин әр ата-анисиниң йенидин айрлип, өз аялиға бағлиниду; иккиси бир тән болиду»** — «Яр.» 2:23.
5:31 Яр. 2:24; Мат. 19:5; Мар. 10:7; 1Кор. 6:16.
5:32 **«бу сир интайин чоңқурдур; амма мән һазир Мәсиһ вә җамаәт тоғрилиқ сөзләватимән»** — әр-аялниң бир-биригә бағлинип бир тән болуши дәрһәқиқәт чоңқур бир сир; Мәсиһниң җамаәткә бағлинип униң билән бир тән болуши техиму чоңқур бир сирдур.
6:1 Кол. 3:20.
6:2 **«Атаңни вә ананңни һөрмәтлә»** — «Мис.» 20:12.
6:2 Мис. 20:12; Қан. 5:16; 27:16; Мат. 15:4; Мар. 7:10.
6:3 **«Шуниң билән сениң ишлириң қутлуқ болиду, зиминда узун өмүр көрисән»** — «Мис.» 20:12, «Қан.» 5:16.
6:4 Қан. 6:7,20; Зәб. 77:4; Пәнд. 19:8; 29:17.

[5] Силәр қуллар, әттин болған ғожайиниңларға Мәсиһкә итаәт қилғиниңлардәк чин
көңлүңлардин әйминиш вә титрәш билән итаәт қилиңлар; [6] пәқәт көз алдидила хизмәт
қилип, адәмни хуш қилғучи қуллардин болмаңлар, бәлки Мәсиһниң қуллириниң сүпи-
тидә Худаниң ирадисини җан-дил билән беҗа кәлтүрүңлар, [7] адәмләргә әмәс, бәлки
Рәбгә чин дилиңлардин хизмәт қилиңлар; [8] шуни билгәнки, һәр қандақ адәм бирәр ях-
шилиқ қилса, мәйли у қул болсун яки һөр болсун, шу иш Рәбдин униңға яниду.
[9] Силәр ғожайинлар, қуллириңларғиму охшаш йол билән муамилә қилип, уларға һәй-
вә қилиштин қол үзүңлар; чүнки уларниңму вә силәрниңму ғожайиниңлар әрштидур,
Униңда һәр қандақ адәмниң йүз-хатирисини қилиш дегәнниң йоқлуғини билисиләр.

[10] Ахирда, қериндашлар, Рәбдә вә Униң күч-қудритидә күчләндүрлүңлар; [11] Иблисниң
һейлә-нәйрәңлиригә тақабил турушуңлар үчүн Худаниң пүткүл савут-яриғини кий-
ивелиңлар; [12] чүнки елишидиғинимиз әт вә қан егилири әмәс, бәлки һөкүмранлар,
һоқуқдарлар, бу дунийадики қараңғулуқни башқурғучи дунияви әмирләр, йәни әр-
шләрдә туруватқан рәзил роһий күчләрдур. [13] Мошу вәҗидин өзүңларға Худаниң пүтүн
савут-яриқини елип артиңларки, рәзиллик күнидә бәрдашлиқ билән қаттиқ туридиған,
ахир һәммә ишни ада қилип, йәрни чиң дәссәп туридиған болисиләр. [14-15] Әнди чиң ту-
руңлар — һәқиқәт бәлвеғини белиңларға бағлап, мәйдәңләргә һәққанийлиқ савутини
кийип, путуңларға хатирҗәм-енақлиқ хуш хәвирини йәткүзүшкә тәйярлиқ чоруғини
кийип, йәрни чиң дәссәп туруңлар. [16] Бу ишларниң һәммисидә иман-ишәшниң қалқи-
нини қолға елиңлар; униң билән силәр рәзил болғучиниң барлиқ от оқлирини өчүри-
вәтәләйдиған болисиләр. [17] Һәмдә бешиңларға ниҗатниң дубулғисини кийип, Худаниң
сөз-каламини, йәни Роһниң қиличини елиңлар; [18] һәммә вақит-пәсилдә Роһта һәр хил
дуа-тилавәт һәм илтиҗа билән дуа қилиңлар; дәл бу ишта қәтъий һошияр туруп барлиқ
муқәддәс бәндиләр үчүн һәр тәрәплимә дуа-илтиҗалар қилиңлар; [19] мән үчүнму дуа
қилиңларки, — еғиз ачқинимда маңа сөзләр кәлсун, хуш хәвәрниң сирини дадиллиқ
билән ашкарә қилай. [20] Мән дәл шу ишқа зәнҗирләр билән бағланған әлчимән; шуңа қи-
лишқа тегишлигим бойичә, хуш хәвәр йәткүзүштә дадиллиқ билән сөз қилишимға дуа
қилиңлар.

6:5 **«Силәр қуллар, әттин болған ғожайиниңларға Мәсиһкә итаәт қилғиниңлардәк чин көңлүңлардин әйминиш вә титрәш билән итаәт қилиңлар»** — һәммимизниң «әйминиш вә титрәш» позитсийиси билән Худа үчүн хизмәт қилишимизға тоғра келиду. «Әйминиш вә титрәш» инсанниң алдида әмәс, Худаниң алдида болуши керәк, әлвәттә.

6:5 Кол. 3:22; 1Тим. 6:1; Тит. 2:9; 1Пет. 2:18.

6:9 Қан. 10:17; 2Тар. 19:7; Аюп 34:19; Рос. 10:34; Рим. 2:11; Гал. 2:6; Кол. 3:25; 4:1; 1Пет. 1:17.

6:11 Кол. 3:12; 1Тес. 5:8.

6:12 Әф. 2:2.

6:13 **«рәзиллик күнидә бәрдашлиқ билән қаттиқ туридиған, ахир һәммә ишни ада қилип, йәрни чиң дәссәп туридиған болисиләр»** — «рәзиллик күни» бәлким рәзиллик үстүнлүкни егиләйдиған күн, Шәйтанниң күчи зор намайән қилинидиған күнни көрситиду. Йәнә келип у «һазирқи заман»ниң өзини көрситиши мүмкин. Ахир берип «Мәсиһниң күни» «рәзиллик күни»ни түгәштүриду.

6:13 2Кор. 10:4.

6:14-15 Йәш. 59:17; Луқа 12:35; 2Кор. 6:7; 1Пет. 1:13.

6:16 **«...Бу ишларниң һәммисидә иман-ишәшниң қалқинини қолға елиңлар»** — яки «...һәммидин муһими иман-ишәшниң қалқинини қолға елиңлар» яки «Буларниң һәммисиниң үстигә, иман-ишәшниң қалқинини қолға елиңлар».

6:17 **«Худаниң сөз-каламини, йәни Роһниң қиличини елиңлар»** — «Роһ» — Худаниң Роһи, Муқәддәс Роһ.

6:17 Йәш. 59:17; 1Тес. 5:8; Ибр. 4:12; Вәһ. 2:16.

6:18 **«һәммә вақит-пәсилдә роһта һәр хил дуа-тилавәт һәм илтиҗа билән дуа қилиңлар»** — «Роһ» — Худаниң Роһи, Муқәддәс Роһ.

6:18 Луқа 18:1; Рим. 12:12; Кол. 4:2; 1Тес. 5:17.

6:19 Рос. 4:29; 2Тес. 3:1.

6:20 2Кор. 5:20.

[21] Әнди мениң тоғрамдики ишлардин, мениң қандақ өтүватқанлиғимдин хәвәрлини-
шиңлар үчүн, сөйүмлүк қериндаш һәм Рәбдә садиқ хизмәткар болған Тикикус силәргә
һәммә ишларни мәлум қилиду. [22] Мениң уни дәл мошу иш үчүн йениңларға әвәтишим,
силәрниң ишлиримиздин хәвәрдар болушиңлар вә униң көңлүңларға тәсәлли вә илһам
бериши үчүндур.
[23] Қериндашларға хатирҗәмлик, муһәббәт һәм иман-ишәш ХудаАта вә Рәб Әйса Мә-
сиһтин болғай!
[24] Рәб Әйса Мәсиһни өлмәс-чиримас сөйгү билән сөйгүчиләргә меһир-шәпқәт яр болғай!

6:21 Рос. 20:4; Кол. 4:7; Тит. 3:12.
6:22 2Тим. 4:12.

Қошумчә сөз

1:18

«**Худаниң чақириқиға бағланған үмүт вә муқәддәс бәндилиридә болған шәрәплик мирасиниң қимммәтликлиги**»

Расул бу айәттә Әфәсустики ишәнгүчиләрниң: «**Униң чақириқиға бағлиған үмүтиниң немилигини, муқәддәс бәндилиридә болған шәрәплик мирасиниң қимммәтликлигини**» билип йетиши үчүн дуа қилиду.

Униң чақириқиға бағланған үмүт

Худа һәр қетим өз хәлқини чақирғинида, һәрдайим униң чақириқиға бағланған бир үмүт болған болиду; Ибраһим, Муса, Гидеон, Давут вә кейинки пәйғәмбәрләргә кәлгән чақириқларни көрүң. Мошу айәттики «чақириқ» җамаәткә болған чақириқни көрситиду; буниң немә екәнлигигә 4:5ниң баяни чүшәндүрүш бериду: «**Чақирилғиниңларда, охшаш бир арзу-үмүткә чақирилғансиләр**». Адәмни һәйран қалдуридиған бу баян һәр биримиздә болған чақириқларға бағлиған үмүтләрниң бир-биридин айрилмас дәриҗидә гирәләшкәнлигини көрситиду. Һәр қандақ қериндишим кәлгүсидә һәр қандақ бәхит-бәрикәтләр, һәр қандақ байлиқлар вә данaлиқниң һәр қандақ шат-хорамлиқлириға еришкән болса, шулардин мениңму ортақ несивәм болиду вә униңму мениң еришкәнлиримдин несивиси болиду. Мана буларни биз чақирилғанларниң сани билән көпәйтидиған болсақ, униңдин чиқидиған нәтиҗини тәсәввур қилиш һәргиз мүмкин әмәс.

«Униң муқәддәс бәндилиридә болған шәрәплик мирасиниң қимммәтликлиги»

Бәзи қериндашлар бу ибарини тәрҗимә қилғанда: «Худаниң қандақму мираси болиду?» яки «Худа қандақму Өз бәндилиридин бирәр нәрсигә еришишни ойлайду?» дәп бешини қатуруп бу ибарини «муқәддәс бәндилириниң шәрәплик мирасиниң қимммәтликлиги» дәп тәрҗимә қилиду. Лекин грек тилида, бу ибариниң еник мәнасидин һеч қандақ гуман йоқтур (1:11-айәтниму көрүң). Биз вәһийдики сөзләргә ишинишимиз керәк; гәрчә бизниң әқли қабилийитимиз бу ибариләрни чүшинишкә аҗизлиқ қилған болсиму, Худаниң аҗиз ишәнгүчилири болған бизләрдин күткини барлиғини тонуп йетишимиз керәк. Бу ибаригә йәнә тәпсилий қетирқенип қарисақ, Худаниң шу күткини болса «шәрәп» һәм «байлиқ»ларға толдурулидиған болиду; шуниңдәк Униң күткининиң мәлум җәһәттин һазирму бизләрдә бар екәнлигини байқаймиз. Қандақла болмисун, биздә болған байлиқлар бизгә көрүнүнгинидин көп артуқтур! Бу һәқиқәт җамаәттики қериндашлиримиз билән болған барлиқ мунасивитимизгә тәсир көрситиши керәк. Худаниң аилисидикиләрни — у илим әһли болсун, саватсиз болсун; бай болсун, намрат болсун; чиқишқақ болсун, җимиғур болсун, — уни «аддий» яки «мәзисиз» дәп һесаплимаслиғимиз керәк — чүнки һәтта һәр биримизниң күндилик турмушлиримиздиму Өз Оғлиниң шәрәплирини көрситишкә Худаниң Роһиниң сирлиқ ишлири мәвҗут болуп туриду. Әмәлийәттә, Худаниң биздин күткини дәл Униң Өзи бизгә илтипат қилип аманәт қойғинидур; биздә Худаниң шу илтипати арқилиқ Оғлиниң көп тәрәплимилик әвзәлликлириниң аян қилиниши немидегән шәрәплик иш-һә! — бу «Оғулни көрситиш» болса Уни өзимизгә, Худаатимизға, пәриштиләргә, билидиғинимиз интайин чәклик болған әрштики башқа күчләргә вә әмирләргә көриситиштин ибарәттур.

Бу улуқ ишларни билип йетишимиз үчүн һəр биримизгə Худа «**даналиқ һəм вəһийни өзлəштүргүчи роһ**»ни ата қилғай!

«**Даналиқ һəм вəһийни өзлəштүргүчи роһ**» дегəн бу ибарə тоғрилиқ мошу йəрдə көрситимизки, униңда муһим бир ачқуч бар. «Даналиқ» — ишларниң пəқəт «немə» болуш керəклигини əмəс, бəлки «қандақ» вə «қачан» болуш керəклигини билиш — Худадин əйминип Униң калами үстидə һəр күни ойлинишниң мевисидур — у вəһийдин авал келиду. Худаниң асмандин инсанларға соғатларни ташлап беридиғанлиғи пакиттур; лекин соғатлириниң ташлинишиға яриша, авал даналиқ билəн тəйярланған көңүллəр болуши керəк.

Гуналарда өлүш; Мəсиһ билəн биллə жан киргүзүлүп, Униң билəн тирилип, көтирилип, əршлəрдə олтарғузулуш

«Гуналарда өлгəн» (2:1)

Адəмни һəйран қалдуридиған бу ибарə 2:1дə көрүлиду: — «**силəр қəбиһликлириңлар һəм гуналириңларда өлгəн болуп, ...**»

Худа Адəатимиз Ерəм бағчисида: «**Сəн буниң** (мəнъий қилинған мевə)**дин йесəң, сəн шу күндə өлисəн**» дегəн еди. Адəатимиз гуна садир қилған күнидə жисманий жəһəттин өлмигəн болсиму, вуҗудидики əң муһим җəһəттə, йəни роһида өлди. Демəк, у Худаниң достлуғи һəм тонушидин мəһрум қилинған; чүнки бу ишлар адəмниң роһи арқилиқ өзигə мəлум болиду.

Гунаниң асарəтлиригə əсир болған нурғун кишилəр өзлирини: «Айиғимиздин шамал өтүп туридиған», «хелə җеним бар!» дəп қариши мүмкин; лекин һəқиқий муһим болған һəр бир хəһəттин ейтқанда, улар аллиқачан өлгəндур; улар һаятниң һəқиқий əһмийитидин мəһрумдур; һəқиқий һаят, йəни Худаниң һаяти уларға нисбəтəн ят бир нəрсидур (4:1).

Инсанлар Мəсиһтə «**йеңи қəлб вə йеңи роһ**»ни қобул қилғанда, улар Худани тонушқа қайтидин муйəссəр болалайду.

«**Мəсиһ билəн биллə жан киргүзүлүп, униң билəн тирилип, көтирилип, əршлəрдə олтарғузулуш**» (2:5-6).

Оқурмəнлəр Павлусниң «Римлиқларға» язған мəктупини оқуған болса униңдики 6:6 вə 6:11дə униңға охшап кетидиған ибарилəрниң бар екəнлигини əслəйду. Мəсиһ өлгəндə, У биз үчүн Атисидин айрилиши билəн гуналарниң җазасини көтəргəн; шундақ болупла қалмай, У гунаниң өзиниң толуқ мəсилисини, — йəни һəр бир адəмдə болидиған, өзини башқуруп келиватқан гунакар тəбиəтни бир тəрəп қилған еди. Мана бу ишни вуҗудқа чиқириш үчүн У «кона адəм»имизни Өз өлүми ичигə алған еди (Униң Худаниң Оғлиниң сүпитидə һəр биримизни алдин-ала билгəнлигини есимиздə тутушимиз керəк; «Рим.» 6:6). У өлүмдин тирилгинидə, биз Униң ичигə елинғанмиз; асманға көтирилгинидə, Униң ичигə елинғанмиз; Худаниң оң йенида олтарғинидиму, биз шу йəрдə Униң ичигə елинғанмиз. Худаниң Роһи қəлбимизгə киргəндə, бу ишлар биздə реаллиққа айлиниду. Гунаниң өзи техи кона тенимиздə («əтлиримиздə») турғини билəн, биз əтниң күчигə йəнə əсир-қул əмəсмиз; əксичə биз Роһқа тəвə болған йеңи адəмлəрмиз; шуниң үчүн биз өзимизни тоғра тонуп яшишимиз интайин зөрүрдур.

«Өчмәнлик» вә «бәлгүлимиләр болған... ара там»ниң чеқивитилиши» (2:15-16)

Инақлиқни сөйидиған Худаниң бәргән әмирлириниң инсанлар арисида өчмәнлик пәйда болидиғанлиғи бизгә ғәлитә иш туюлғини билән, әмәлийәттә иш мундақ болди.

Худа Өзи чақирған хәлқи болған Йәһудийларға Өзиниң һәққанийлиғи ипадиләнгән әмирләрни бәргән еди. Барлиқ вижданлиқ адәмләр бундақ әмирләр (мәсилән: «Сахта гувалиқ бәрмә», «Йеқиниңни өзәңни сөйгәндәк сөйгин»)гә хурсәнлик билән қариши керәк еди; бирақ Худа Өз хәлқи Исраилға йәнә бәзи башқа «бәлгүлимиләр» дәп аталған әмирләрни бәргән. Бу бәлгүлимиләр һеч қандақ әхлақий мәхсәттә берилмигән болуши мүмкин; бәзилири адәмниң саламәтлигигә бағлиқ, бәзилири «бешарәт» сүпитидә берилгән (мәсилән, ибадәтханидики һәр хил қурбанлиқлар тоғрилиқ бәлгүлимиләр); бәзилири бәлким Мәсиһ кәлгичә Өз хәлқини әтрапидики әлләрниң булғиғучи тәсирлиридин сақлаш үчүн уларниң әтрапиға бир «қаша»ни қуруш мәхсити билән берилгән еди; бәзи әмирләрниң бу үч тәрипиму бар. Мәсиһниң келиши билән бу «қаша» керәксиз болған еди; әгәр Исраил Мәсиһ тәрипидин қутқузулған болса, ундақта улар йәнә таипә хошнилириниң булғиғучи тәсирлиригә беқинип кетиши мүмкин болмайтти; әксичә, улар толуп ташқан пак-муқәддәс муһәббәт билән өз әтрапидикиләргә тәсир көрситиши мүмкин болатти. Шунчә паскинилиқ арисида турған болсиму, уларда пак-муқәддәс туриверидиған бирхил пак-муқәддәслик бар болатти; һәр қандақ өчмәнлик вә нәпрәт арисида турған болсиму, уларда меһриванлиқ туриверидиған бирхил өзгүрмәс муһәббәт бар болатти (шуңа һазир барлиқ етиқатчиларға, у Йәһудий болсун яки Йәһудий болмисун, һеч қандақ «қаша» керәк әмәс).

«Қаша» тоғрилиқ сөзимизгә қайтип кәлсәк, бу бәлгүлимиләр сүннәт қилиш, шабат күни қилиш, бәзи йемәкликләрни йемәслик, алаһидә кийим-кечәкләрни кийиш тоғрилиқ әмирләрни өз ичигә алиду. Мәсиһ Өз өлүмидә буларни бекар қиливәткән, чүнки уларниң һазир һеч қандақ кериги қалмиған еди. Мәсилә дәл шуки, бәлгүлимиләр керәксиз қилинғини билән көп адәмләрниң уларни қолдин бәргүси йоқ еди; чүнки улар Мәсиһни қобул қилишқа рази әмәс еди. Бәлгүлимиләрниң өзи дәһшәтлик өчмәнлик мәнбәси болуп қалған. Буниң бир мунчә сәвәплири бар еди: —

(а) Худаниң хәлқи бәлгүлимиләрниң өзлириниң ажизлиғи түпәйлидин чүширилгәнлигини билип туруп, кичик пеиллиқ болушниң орниға бәзилири: «Биз алаһидә адәммиз, башқилардин әла болғанлиғимиз түпәйлидин бәлгүлимиләр бизгила чүширилгән» дәп һакавурлишип кәткән еди.

(ә) Бу иш Йәһудий әмәс әлләрдә өчмәнлик пәйда қилған; чүнки әң һакавурлишип кәткән Йәһудийларниң қилмишлири Йәһудий әмәсләрниңкидин һеч қандақ пәрқи йоқ еди.

(б) Йәһудий жәмийитидики бәзи диндарлар һәддидин ешип «қаша» әтрапида йәнә бир «қаша» қурушқа, йәни Худаниң бәлгүлимилиригә йәнә өзлириниң көп бәлгүлимилирини қошушқа интиләтти; әмәлийәттә болса улар бу җәриянда Худаниң бәлгүлимилиридики әң улуқ әхлақий әмирлирини нәзиригә алмай қойған еди. Инсанлар үчүн ейтқанда, «сирттики ишларни башқуридиған әмир-бәлгүлимиләр»ни тутуш һәрдайим пак диллиққа интилиштин көп асанға чүшиду. Бу диндарлар болса

«қаша»дин техиму мәғрурлинип кәткән; уларға нисбәтән, уни ташлашқа райи қәтъий бармайтти. «Қаша» бир тамға айлинип, расул Павлус дегәндәк «оттуридики ара там» болған.

(в) Һәммидин ечинишлиқ болғини, «ят әлләр» Йәһудийларниң Худасиниму Йәһудийларға охшаш дәп қариғачқа, улар өзлири ойлиған образ бойичә Худаға өч болуп қалған.

Жуқириқиларниң һеч қайсиси Худаниң нийити әмәс еди, әлвәттә.

Бу ишларниң һәммисини Мәсиһ Өз өлүми арқилиқ йоққа чиқарған; У инсанлардики гунаниң жилтизини бир тәрәп қилғандин кейин, пүткүл инсанийәт үчүн «йеңи қәлб»ни қобул қилип Худаниң муһәббитидә, Худаниң инсанларға бағлиған муһәббитидә яшаштин башқа қилидиған иш қалмиған. «Бәлгүлимиләр»му карға кәлмәй, керәксиз болуп қалған.

«Расуллар вә пәйғәмбәрләр болған ул», «бүҗәк теши» (2:20-21)

Павлус җамаәтни «расуллар вә пәйғәмбәрләр болған ул»ниң үстигә селинған, дәйду. «Расул» дегән сөз (грек тилида «ашакалолос») «әвәтилгән» дегәнни билдүриду; расуллар Худа тәрипидин «әвәтилгән адәмләр», «уллуқ адәмләр»дур. Уларниң салаһийити, вәзипилири һәм характери Инҗил «2Кор.»дә бизгә тәпсилий көрситилиду. Инҗилда җәмий болуп он икки әмәс, бәлки жигирмә төрт адәм «расул» дәп атилиду; Инҗил дәвирдә мошулардин башқа расуллар барму, йоқму, еник хәвиримиз йоқ.

У ейтқан «пәйғәмбәрләр» қайси адәмләрни көрситиду дәп сорисақ, бу хәттә 3:5дә у йеңи әһдә (Инҗил) дәвридики «расуллар вә пәйғәмбәрләр»ни вә уларниң җамаәт тоғрилиқ өзиниңкигә охшаш вәһийләрни қобул қилғанлиғини тилға алиду. Һалбуки, мүмкинчилиги барки (вә өзимиз шундақ қараймизки) униң «пәйғәмбәрләр» дегини һәм Тәврат дәвридики һәм Инҗил дәвридики пәйғәмбәрләрни көрситиду; Тәвраттики пәйғәмбәрләр бизгә Тәвраттики вәһийләрни йәткүзгән, расуллар вә Инҗилдики пәйғәмбәрләр бизгә Инҗилдики вәһийләрни йәткүзгән; җамаәт болса Худаниң бу һәммә вәһийлириниң ули үстигә селинған.

Биз дайим «җамаәт Мәсиһниң ули үстигә селинған» дәймиз. Бирақ шуни билишимиз керәкки, һәр дәвирдә җамаәт шу дәвирдики бир нәччә адәмләр үстигә селинип кәлгәндур; бизниң дәвримиздә «расуллар вә пәйғәмбәрләр» барму? Алдамчилиққа патқан һазирқи бу дәвримиздә бу тоғрилиқ бир нәччә аддий еғиз гәп қилишқа тоғра келиду: —

(а) Җамаәт алди билән биринчи әсирдики расуллар вә пәйғәмбәрләр епкәлгән вәһийләр үстигә селиниду. Төвәндики «бүҗәк таш» болған Мәсиһ тоғрисидики сөзлиримизни көрүң. Җамаәт бу вәһийләр (Инҗилда хатириләнгән)ни қолиға елип, кейин кәлгән «расуллар вә пәйғәмбәрләр»ниң һәқиқий яки сахта екәнлигини өлчәләйду.

(ә) «Расуллар вә пәйғәмбәрләр» җамаәтниң «төписидә» әмәс, бәлки «тегидә» болиду. Бу аддий һәқиқәт көздә тутулған болса җамаәтни «расуллуқ» яки «пәйғәмбәрлик» һоқуқида болувалған, көпчиликниң үстигә һөкүм сүрүп «ғоҗайин болуш»қа нәпси тақилдиған нурғунлиған алдамчилардин сақлайтти. Һәқиқий расуллар вә пәйғәмбәрләр

болса һәрдайим башқиларниң хизмитидә болушқа интилиду; улар мәнсәп, һоқуқ, пул яки шәхсий мәнпиитигә қизиқмайду. Инҗилдики расуллар кәмтәр (расул Юһаннаниң сөзлири бойичә) «**Қериндашлар үчүн җенини пида қилишқа тәйяр**» болғанлардиндур («1Юһ.» 3:16). Уларниң көңлидики бирдин-бир иш, адәмләрниң Худаниң «йеңи әһдә»сини чүшинип йетиш, Мәсиһни тонуп Худаатиға тайинип, Униң ирадисини өзлири үчүн пәриқ етиштин ибарәттур («Йәр.» 31:31-34, «Ибр.» 8:8-12). Иман йолида дәсләптики басқучларда адәмләр расул-пәйғәмбәрләргә, шудақла тәлим бәргүчиләргә һәм «Худаниң хәлқини баққучилар»ға көп таянған болсиму, Худаниң һәқиқий хизмәткарлириниң өзгәрмәс мәхсити шуки — адәмләр Худанила таянч қилсун! Улар адәмләрни Худаниң вәһий-йол-йоруқлирини чүшиниши үчүн өзлиригә тайинидиған қилишқа интилидиғанлардин әмәс: «**Биз һәргиз өзимизни иман-етиқадиңлар үстигә һөкүм сүргүчиләрмиз демәкчи әмәсмән, бәлки силәрниң шат-хорамлиғиңларни ашурушқа силәргә һәмкарлашқучилармиз; чүнки силәр етиқат арқилиқла мәзмут турисиләр**» (2Кор.» 1:24). Расуллар яки пәйғәмбәрләр җәзмән һәр бир җамаәтниң өзлирини «расул» яки «пәйғәмбәр» дәп етирап қилишиға яки орун беришигә қизиққан әмәс. Исим әмәс, бәлки җисим муһимдур; һәқиқий җисми бар болған нәрсиниң өзини испатлашниң һаҗити йоқ; бәрибир униң һәқиқий маһийити һәммигә аян болиду.

(б) Һәммидин муһими, әгәр бүгүнки күнләрдә расуллар вә пәйғәмбәрләр бар болса, әнди уларниң барлиқ сөз-һәрикәтлири миладийә биринчи әсирдики расуллар вә пәйғәмбәрләрниң (биз үчүн Инҗилда Худаниң йолйоруғи билән хатириләнгән) сөз-һәрикәтлиригә толуқ маслишиши керәк. Худаниң Өзиниң «һул һәқиқәтлири» болған ахирқи вәһийлири биринчи әсирдики җамаәттә болған шу расуллар вә пәйғәмбәрләргә тапшурулған, вә Униң илтипати билән уларни Инҗилда хатириләткүзгәндур. Шуңа бу заманда һеч қандақ «йеңи вәһийләр» кәлмәйду; бирақ һәр бир дәвирдики җамаәтләр Худаниң сирлири, несиһәтлири вә ирадисини егиләп, Худаниң толуқ шан-шәривидә меңиш үчүн, Инҗилдики вәһийләрни өзлириниңки қилған расуллуқ вә пәйғәмбәр сүпәтлик адәмләргә еһтияҗлиқтур. Һәр бир дәвирдә биз шундақ өзлирини пида қилғучи «уллуқ» адәмләргә еһтияҗлиқмиз; улар кам болса җамаәт қурулмайду, бу хәттә аян қилинғандәк Худаниң улуқ чақириқи елип кәлгән алий истәкләр һәр бир ишәнгүчигә сиңдүрүлмәйду; шуңа һәр биримизниң шундақ адәмләр бизгә әвәтилсун дәп дуа қилишимизға тоғра келиду. Шуниңдәк биз Худаниң бизни чақирип, җамаәтниң «**өз җенини қериндашларға пида қилишқа тәйяр**» болғанлардин тәркиб тапқан улиниң ичигә селишиға тәйяр болушимиз керәк. Худадин мәлум бирхил адәмләрниң бизгә әвәтилип тәғдим қилиниши үчүн дуа қилсақ, өзимизму дәл шу адәмләрдин болуш еһтималлиғиға тәйяр болмисақ болмайду. Немила дегәнбилән, «**Худа бу дунриядики аҗизлар арқилиқ күчлүкләрни йоқ қилишни, ... Өзиниң шан-шәривини көрситишни лайиқ көриду**» («1Кор.» 1:27). Бу бизни әң муһим нуқтиға елип бариду: —

«Буҗәк теши»

Җамаәтниң «буҗәк теши» болса Мәсиһтур. Һәр қандақ бүйүк бенада «буҗәк теши» әң муһим таш болуп, бенаниң улиға биринчи селинидиған таштур. «Буҗәк теши» селинғанда бенаниң туридиған җайини вә йөлинишини тоғра бекитиду; униңдин кейин улиға андин бенаниң өзигә селинған барлиқ ташлар буҗәк теши билән топтоғра тоғрилиниши керәк; мәлум таш униң билән тоғриланмиса, ундақта у лаяқәтлик болмайду; ундақ болғанда, тоғриланмиған таш еливетилип қайтидин қоюлуши керәк болиду. Бу ишниң бизниң җамаәт билән болған мунасивитимизгә қандақ

бағлинидиғанлиғи һәммимизгә аян болуши керәк. Жамаәткә қандақ вә қәйәрдә селинишимиз керәклигини билиш үчүн авал Мәсиһ билән қандақ «тоғриланғанлиғимиз»ни ениқлишимиз керәк. Биринчи әсирдики расуллар вә пәйғәмбәрләрниң һаятлири бүҗәк тешининң өзи билән тоғриланған болғачқа «уллуқ адәмләр» болушқа лаяқәтлик еди. Бизниң дәвримиздики «расуллар вә пәйғәмбәрләр»му шу охшаш өлчәм билән синилип тонулиду.

3:13 тоғрилиқ

«**Шуниң үчүн силәрдин өтүнимәнки, мениң силәр үчүн тартқан жапа-жәбирлирим түпәйлидин пәришан болмаңлар; чүнки бу иш силәрниң шан-шәривиңлар болиду**»

Буниң төрт хил мәнаси болуши мүмкин: —

(1) Павлус түрмидә йетип жапа-жәбир тартмақта еди (вә буниңдин илгириму Худаниң йолида көп жапа-жәбир тартип кәлгән еди). Павлусқа бағлиған муһәббити түпәйлидин шүбһисизки, Әфәсустики қериндашларниң көңли йерим болған еди. Әмәлийәттә Худаниң «ят әлләр»гә көпрәк пайдилиқ болуши үчүн, Павлусни түрмигә ятқузуп көп азап-оқубәтләрни тартқузуши ят әлдики бу ишәнгүчиләрниң Өзигә нисбәтән шунчә қиммәтлик екәнлигигә испат болиду.

Шуниң үчүн «**Бу иш** (мениң түрмидә ятқанлиғим) **силәрниң шан-шәривиңлар болиду**» дегили болиду.

(2) Павлус уларға көпрәк пайдилиқ болсун үчүн түрмидә йетивататти. Бәзи ишәнгүчиләр: «Әң улуқ расул Павлус түрмидә ятқан йәрдә, бу рәһимсиз Рим һөкүмити мени қандақ бир тәрәп қилар!» дәп көңли су болуп Худаниң йолидин йенип кәтмәктә еди. Лекин улар қорқуп кәтмәслиги керәк еди, чүнки Павлусниң түрмидә йетиши тәсадипийлиқ иш әмәс, бәлки Худаниң орунлаштуруши еди. Шуниң үчүн «**Бу иш** (мениң түрмидә ятқанлиғим) **силәрниң шан-шәривиңлар болиду**».

(3) Павлус түрмидә ятқини түпәйлидин бәзи ишәнгүчиләр қорқуп кетип Худаниң йолидин янған болсиму, Әфәсустики ишәнгүчиләр қорқмай, Худаниң йолидин янмиған болса, ундақта «**Бу иш** (қорқмаслиғиңлар, Худаниң йолидин янмаслиғиңлар) **силәрниң шан-шәривиңлар болиду**».

(4) Әфәсустики ишәнгүчиләр Павлусниң түрмидә йетип жапа тартқанлиғи дәл Худаниң Өзи орунлаштурған плани екәнлигигә ишәнмәй қалса, әлвәттә улар көңлини йерим қилип мәйүслинип кетиши мүмкин. Әксичә улар жүръәтлик билән: «Сөйүмлүк Павлусимизниң түрмидә йетиши Худаниң орунлаштурушидур» дегәндә чиң туривәрисә, Худани улуқлиған болиду; шуниң билән йәнә «**Бу иш** (көңлүңларни йерим қилмаслиғиңлар) **силәрниң шан-шәривиңлар болиду**».

Бизниңчә биринчи һәм иккинчи чүшәнчиләр 3-бапниң алдинқи айәтлиридики ибариләргә әң уйғун болғачқа, иккиси охшашла тоғридур (мәсилән, «**Силәр «ят әлдикиләр» үчүн...**», «**силәргә Худаниң шәпқитини елип баридиған ғоҗидарлиғим...**» дегәндәк шәкилдики мәзмунларни көрүң (3:1, 2, 8)ни көрүң).

Йәттә бирлик (4:4-7)

Әсирдин-әсирга ишәнгүчиләр бу «йәттә бирлик» («**бир тән, бир Роһ, бир үмут, бир Рәб, бир етиқат, бир чөмүлдүрүлүш, бир Худа Ата**»)ниң бу хәтниң меғизи екәнлигигә, хәтниң җәвһири болған әң чоңқур һәқиқәтләрниң бу «йәттә бирлик» ичигә муҗәссәмләшкәнлигигә ишинип кәлди. Биз мошу йәрдә бу айәтләргә шәрһ қилмақчи әмәсмиз, пәқәт улардики аддий бир ачқучлуқ һәқиқәтни көрсәтмәкчимиз — бирликләрниң мәркизи болса «бир Рәб», демәк Мәсиһ, — У болса бирликләрниң ачқучидур, дәп ишинимиз: —

(i) бир тән — Мәсиһниң тени

(ii) бир Роһ — Мәсиһниң Роһи

(iii) бир үмут — Мәсиһниң үмути («Ибр.» 12:2, «Йәш.» 53:11)

(iv) бир Рәб — Мәсиһ

(v) бир етиқат — Мәсиһниң өзиниң ишәш-етиқади («Гал.» 2:20 вә изаһатини, шундақла «Галатияликларға»дики «қошумчә сөз»ни көрүң)

(vi) бир чөмүлдүрүлүш — Мәсиһниң чөмүлдүрүлүши («Мар.» 10:38-39, «Луқа» 12:49-50).

(vii) бир Худа Ата — Мәсиһниң Худаси һәм Атиси

Мошу йәрдә биз «бир етиқат» вә «бир чөмүлдүрүлүш» үстидә тохтилимиз.

«Иман-етиқат бирдур» (грек тилида ««бир етиқат бардур»)

Етиқат шәкиллиниши үчүн адәмниң зеһни нурғун һәқиқәтләрни қобул қилиши керәк, әлвәттә; бирақ етиқат болса бу ишниң өзи әмәс; етиқат болса адәмниң Һәммигә Қадирниң һәр бир әмригә, йолйоруғи вә вәдисигә қучақ ечиш үчүн Униңға пүткүл вуҗудини тапшуруп бойсунуштин ибарәттур. Бу йәрдә ейтиливатқан «бир етиқат» болса һәммә ишәнгүчиләр қобул қилидиған әқидиләр үзүндиси әмәс (гәрчә мошундақ бир үзүндә қолайлиқ болсиму), бәлки «Мәсиһниң етиқади» яки «ишәш-садиқлиғи»ни көрситиду. Павлус буни хәттә 3:12дә тилға алиду: «**Униң ишәш-садиқлиғи арқилиқ биз җасарәткә һәм Худаниң алдиға хатирҗәмлик билән кириш һоқуқиға егә болдуқ**». Мәсиһниң ишәш-садиқлиғи арқилиқ, йәни Униң Атисиниң барлиқ сөз-каламиға мутләқ бойсунуп беқиниши арқилиқ биз қутқузулдуқ; вә йәнә бу етиқадида, — Униң етиқадида, йәни Униң «ишәш-садиқлиғи»да һәммимиз бирликкә кәлтүрүлимиз.

«Бир чөмүлдүрүлүш»

Расул Павлус бу йәрдә тилға алған «чөмүлдүрүлүш» суға чөмүлдүрүлүш әмәс, яки суға чөмүлдүрүлгән ишәнгүчиләргә вәдә қилинған «Муқәддәс Роһқа чөмүлдүрүлүш»му әмәс; у чоқум Әйса Мәсиһ Өзәмниңки дәп атиған улуқ чөмүлдүрүлүштур; мәсилән, «Луқа» 12:49-50: —

«**Мән йәр йүзигә от ташлап туташтурушқа кәлдим вә бу отниң тутишишиға нәқәдәр тәқәззамән! Лекин Мән алди билән бир чөмүлдүрүш билән чөмүлдүрүлүшүм керәк вә бу чүмүлдүрүлүшүм әмәлгә ашурулғичә интайин қийнилимән!**».

Шүбһисизки, бу «чөмүлдүрүлүш» Униң чапрас яғачқа миқлинип җапа тартидиғанлиғини көрситиду. Бу җапа «ада қилинмиған» болса, гуналарниң кәчүрүм қилиниши мүмкин әмәс еди, һәмдә У тилға алған улуқ от — Муқәддәс Роһниң улуқ оти

— муһәббәтниң, муқәддәсликниң Худаға көйүп-пишқан оти йәр йүзидики инсанларниң қәлбигә келәлмәйтти. У мошу отниң пүткүл дунияда йеқилишиға толиму интизар болған еди. У зади немигә чөмүлдүрүлди дегән мәсилигә кәлсәк, У бизниң гуналиримиз вә шәрмәндичилигимизни бир тәрәп қилиш үчүн у барлиқ гуна, шәрмәндичилик вә өлүмләргә чөмүлдүрүлгән еди; У бизниң барлиқ өлүмлиримизни Өз үстигә алған. Униң «өлүмлири» дегән сирлиқ сөз тилға елинған «Йәш.» 53:9ни көрүң. «2Кор.» 5:21ни көрүң: «**Гунаға һеч тонуш болмиған кишини Худа бизни дәп гунаниң өзи қилди; мәхсити шуки, бизниң Униңда Худаниң һәққанийлиғи болушимиз үчүндур»**. Бизниң гунайимизни Өз үстигә елиши Атисидин айрилиштин — йәни дозаққа киришниң өзи еди. Чапрас яғачқа миқланғанда У барлиқ дозақлиримизни Өз үстигә алған. Бу немидегән азаплиқ, немидегән әҗайип бир чөмүлдүрүлүш-һә! Немидегән зор ғәлибә бу-һә! Бу биз үчүн әҗайип бәхит-саадәттур!

Әнди суға чөмүлдүрүлгәндә немә қилимиз? Бу Павлус «Рим.» 6:3дә дегинидәк «**Мәсиһ Әйсаға киришкә чөмүлдүрүлгән болсақ, Униң өлүми ичигә чөмүлдүрүлгән**» болимиз әмәсму? Бу чөмүлдүрүлүштә, бәдинимизниң толуқ суға ғәриқ қилинишиға разимиз; бирақ бу ишниң тегидә Худа Өз Роһи арқилиқ «Маңа Мәсиһниң өлүмидин, Униң улуқ чөмүлдүрүлүшидин несивә бәргәйсән» дегән җиддий илтиҗайимиз бар әмәсму? («1Пет.» 3:18-22) — тилигимиз, Худаниң роһумизни Мәсиһниң өлүмигә вә Униңдики барлиқ мувәппәқийәтләргә чөмдүрүп бериш, бизни пүтүнләй йеңи адәм қилип яритишидин ибарәттур. Мана һәммимизгә керәк болған улуқ чөмүлдүрүлүш — Муқәддәс китаптики башқа йәрләрдә у «**Роһқа чөмүлдүрүлүш**», «**Муқәддәс Роһқа чөмүлдүрүлүш**» дәп атилиду; бу иш Мәсиһниң өзиниң чөмүлдүрүлүши арқилиқ вуҗудқа келиду.

«**Бир чөмүлдүрүлүш**» бар — у болсиму Мәсиһниң чөмүлдүрүлүшидур.

Инжил 11-қисим

«Филиппилиқларға»

(Расул Павлус Филиппи шәһиридики жамаәткә язған салам мәктуп)

Кириш сөз

Расул Павлусниң бу хети Римдики зинданда язған бәш парчә хетиниң биридур. Униң шу йәрдә йетишиниң сәвәви у йәткүзгән хуш хәвәр үстидин Йәһудийлар тәрипидин көтирилгән шикайәтләр түпәйлидин еди; у техи сот қилинмиған, чүнки Римдики әмәлдарлардин һеч ким бу шикайәтләрни ениқрақ чүшинәлмәйтти. Бу толиму адаләтсиз, әлвәттә; әрзләр ениқ болмиса, ким бирисини сәвәпсиз зинданға ташлиялисун? («Рос.» 23:25-27ни, болупму 27ни көрүң).

Филиппи шәһиридики жамаәт Павлусниң түрмидә ятқанлиғини аңлап, өзлири толиму һажәтмән болсиму, униңға иқтисадий ярдәм әвәткән. Бу қисқа хәтниң аддий бир мәхсити болса, уларға рәхмәт ейтиштин ибарәт еди. Филиппидики жамаәт Павлусниң шу йәрдә хуш хәвәрни жакалиши билән барлиққа кәлтүрүлгән. Шу шәһәрдә жин чаплашқан, палчилиқ қилидиған дедәк қиз бар еди. У ғожайинлири үчүн палчилиқ йолида көп пул тепип бериватқан еди. Расуллардин Павлус вә Силас униңға йолуғуп униң үчүн дуа қилип жинни қоғливәтти. Қиз азат болди! Лекин ғожайинлири «алтун қозуқ»тин мәһрум болуп пәйлини бузуп шәһәр әмәлдарлирини Павлус вә Силасқа қарши қутратти. Улар қолға елинип, дәрриләнди андин зинданға ташлинип кишәнләнди. Худа мөжизини яритип зор бир йәр тәврәш билән уларни зиндандин қутқузди («Рос.» 16:16-40). Шүбһисизки, бу мөжизә түпәйлидин нурғун кишиләр, жүмлидин гундипай вә униң аилисидикиләр Худаниң йолиға кирди.

Һазир Павлусниң Филиппидин айрилғиниға он жилдин артуқ болған еди. Хәттин көрүнүп туридуки, Филиппидики жамаәт садиқлиқ билән Рәбгә әгишип хуш хәвәрни пүтүн әтрапидикиләргә йәткүзүшүп кәлгән (2:15-16). Улар расул Павлус өзлирини сөйгәндәк униму интайин сөйгән болуп, вә гәрчә өзлири намрат болған болсиму, хуш хәвәрниң ишлирида униңға қайта-қайта иқтисадий ярдәм әвәтип кәлгән еди (4:15-16, «Рим.» 15:26, «2Кор.» 8:1-5, 11:9). Әнди һазир Филиппидикиләр сөйүмлүк расулини Римдики зинданда ятқан дәп аңлап (зиндандики тамақниң аз-көплүги вә сүпити бүгүнки дәвирдиму һеч өзгәрмиди болғай) униңға йәнә ярдәм әвәтиш қарариға кәлди. Бирақ сәпәр узун вә хәтәрлик — қуруқлуқтин маңса 1000 километрдин артуқ, деңиз билән маңса интайин хәтәрлик еди. Улар Епафродит исимлиқ садиқ бир қериндишини әлчи қилип таллап униңға пул-байлиқларни тапшурди. Йолниң намәлум қисмидин өткәндә у кесәл болуп қалди. У өзиниң саламәтлиги билән һеч кари болмай, қиммәтлик соғиниң нишанға йәтмәй қелишидин әнсирәп алға меңивәрди. Рим шәһиригә йәткәндә униң жени аран қалған еди, амма у хошаллиқ билән соғатни расулға тапшуруп бәрди. Расулниң инкасини, Епафродитниң ғемини қандақ йегәнлиги, униң сақайтилиши үчүн

қанчилик тилавәт қилғанлиғини тәсәввур қилиш тәс әмәс. Ахири Епафродит әслигә келип Павлусни қайтидин шатлиққа чөмдүрүп, униң жүкини йеникләтти. Шүбһисизки, Епафродит Павлусқа яхши һәмраһ еди, Павлус уни йенида узун турғузмақчи болған еди; амма Епафродитниң кесәллик әһвали тоғрисидики хәвәр Филиппи шәһиригә йәткән болуп, җамаәтниң униңдин әнсирәп кәтмәслиги үчүн, Павлус уни тезрәк йолға селиш қарариға кәлди. Йолға салғанда униңға қолимизда һазир турған, җамаәткә язған бу хәтни бәрди.

Мошундақ бир хәт аддий бир «рәхмәт ейтиш»тин көп артуқ, әлвәттә. Павлусниң соғитидин болған шатлиғи ачлиқтин туюқсиз қутқузулған кишиниң яки пул тутқузулған намрат кишиниң шатлиғи әмәс. У уларниң өзигә бағлиған чоңқур муһәббитидин болған шатлиқ еди, уларниң өзлири қаттиқ намрат әһвалда буни бәргәнлигидин техиму шундақ; бу соғиниң уларниң етиқатниң йолида давамлиқ алға басқанлиғиға испат бәргәнлигидин шатлиғиму бар; Әйса Мәсиһ дунияға қайтип кәлгәндә Худа уларниң бу көйүмчанлиғини өзлиригә қайтуридиғанлиғидинму Павлусниң йәнә шатлиғи бар. Чүнки Худаниң һәр қандақ адимидәк, расулниң җиддий көңүл қойғини болса өзиниң әһвал-һаҗити әмәс, бәлки өзи етиқатта беқиватқан амрақ «Худаниң қойлири»ниң әһвалидур.

Шуңа 1:7дә Павлусниң «**әнди шат-хорамлиғимни камил (қилиңлар)...**» дегән сөзини, шундақла униң уларни роһ-қәлбилирини Худаниң муһәббитигә техиму ечишқа җекилишлирини оқуш һәйран қаларлиқ иш әмәс. Униң уларниң муһәббити вә соғитидин зор шатлиғи бар вә шуниңға тәшәккүр ейтти; улар техиму илгириләшни давам қилған болса «**шатлиғи камил**» болатти.

Әмәлийәттә болса униң рәхмәтлири хәтниң ахиридирақ көрүлиду (4:10). Хәтниң қалғини болса уларға хошаллиқ ичидә бәргән тәсәлли, риғбәт һәм җекиләшләрдур.

Хәт Павлусниң тәлим-тәрбийә ейтиш вә ишни түзүтүш мәхсити билән язған башқа хәтлиригә охшимайду. Шундақ болғини билән униңда көп қиммәтлик тәлим-тәрбийә бардур! «Қошумчә сөз»имиздә бу тәлим-тәрбийилиридин бәзи гөһәрлири үстидә тохтилимиз. Хәт йәнә Мәсиһниң инсан болуши тоғрилиқ пүткүл муқәддәс китап ичидики әң улуқ вәһийләрдин бирини өз ичигә алиду (2:5-11). Биз униң үстидиму «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз (2:7).

Павлусниң 1:21-26дә язған баянлириға қариғанда, у кесәл болған яки болмиған болсиму, һеч болмиғанда униң саламәтлиги интайин зәиплишип кәткән, «һаят-маматниң чегариси»дики мәлум бир йәрдә турған охшайду. У «**дуниядин кетип Мәсиһ билән биллә болуш**» вә Худаниң хәлқигә йәнә бир аз вақит ярдәмдә болуш үчүн «тәндә қелиш» дегән икки имканийәт тоғрилиқ ойлиниду; униң «**Мәсиһ билән биллә болуш**»қа күчлүк интизари бар, вә Худа алдимиға бу иккисидин таллаш йолини қойди дегән мәна ипадилиниду (1:22). Биз Худаға рәхмәт ейтимизки, у «тәндә қелиш»ни таллиди, шундақла йәнә бир нәччә жил хуш хәвәрниң хизмнитини қилди; вә шу чағда, түрмидә болғачқа мәзкур қиммәтлик хәтни йезишқа вақти вә түрткисиниң барлиғи үчүнму көп рәхмәт ейтимиз.

«Филиппиликларға»

Изаһат: Хәттики «бап»лар вә «айәт»ләрниң тәртип номури билән әйни хәтниң бир қисми әмәс; улар оқурмәнләрниң халиған мәлум сөзни асан тепивелиши үчүн кейинки көчүргүчиләр тәрипидин қошулған еди.

Мәзмунлар: —

1:1-11	Салам, рәхмәтләр вә дуа
1:12-30	Расулниң өз әһвали вә тәңликтә қалғанлиғи
2:1-11	Кәмтәрлик, «ортақчилиқ», Мәсиһниң дунияға келип инсан болуши
2:12-30	«Қурбанлиқ» һаят — пида болуш
3:1-12	Һәқиқий сүннәт; нишанни қоғлаш
4:1-9	Ахирқи җекиләшләр
4:10-23	Рәхмәтләр, мәдһийиләр

Филиппиликларға

Расул Павлус Филиппи шәһиридики жамаәткә язған мәктуп

1 1 Әйса Мәсиһниң қуллири болған Павлус вә Тимотийдин, Филиппида туруватқан,
Мәсиһ Әйсада болған барлиқ муқәддәс бәндиләргә, йетәкчиләр вә хизмәтчиләргә
салам! 2 Силәргә ХудаАтимиз вә Рәб Әйса Мәсиһтин меһир-шәпқәт вә хатиржәмлик ата
қилинғай!
3 һәр қетим силәрни әслигинимдә мән Худайимға тәшәккүр ейтимән, 4-5 һәр қетим дуа
қилғинимда, силәрниң биринчи күнидин тартип бүгүнгә қәдәр хуш хәвәр хизмитигә
болған һәмкарлиғиңлар түпәйлидин тохтимай шат-хурамлиқ билән силәргә дуа-ти-
лавәт қиливатимән; 6 чүнки мениң дәл шуниңға ишәшим камилки, силәрдә яхши ишни
Башлиғучи бу ишни таки Әйса Мәсиһниң күнигичә камаләткә йәткүзүп тамамлайду;
7 мениң һәммиңлар тоғрилиқ шундақ ойлишим тоғридур; чүнки мән қәлбиңлардидур-
мән; мән зинданда зәнҗирләнгинимдиму вә хуш хәвәрни ақлиғинимдиму, дәлиллиги-
нимдиму Худа маңа йәткүзгән меһир-шәпқәттин силәрму ортақ бәһримән болисиләр.
8 Мениң Мәсиһ Әйсаниң ич-бағрида болуп силәрни шунчилик тәлпүнүп сеғинған-
лиғимға Худа Өзи гувачидур.
9 Мениң дуа-тилавитим болса, силәрниң муһәббитиңларниң һәртәрәплимә билим вә
әтраплиқ сават билән йорутулуп техиму ешип ташқайки, 10 силәр немә ишларниң әвзәл
екәнлигини пәриқ етәләйдиған болуп, Мәсиһниң күнидә пак-диянәтлик, әйипсиз бо-
лисиләр. 11 һәмдә Әйса Мәсиһ арқилиқ болған, Худаниң шан-шәриви һәм мәдһийисини
елип келидиған һәққанийлиқниң мевиси билән толдурулисиләр.

1:1 **«Әйса Мәсиһниң қуллири болған Павлус вә Тимотийдин, Филиппида туруватқан, Мәсиһ Әйсада болған барлиқ муқәддәс бәндиләргә, йетәкчиләр вә хизмәтчиләргә салам!»** — «йетәкчиләр» һәм «хизмәтчиләр» тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизгә қараң.

1:2 Рим. 1:7; 1Пет. 1:2.

1:3 **«һәр қетим силәрни әслигинимдә мән Худайимға тәшәккүр ейтимән,...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Силәрниң мени һәр қетимлиқ әслигиниңлар үчүн рәхмәт ейтимән...».

1:3 Әф. 1:15; Кол. 1:3; 1Тес. 1:2; 2Тес. 1:3.

1:4-5 **«...силәрниң биринчи күнидин тартип бүгүнгә қәдәр хуш хәвәр хизмитигә болған һәмкарлиғиңлар түпәйлидин тохтимай шат-хурамлиқ билән силәргә дуа-тилавәт қиливатимән»** — «силәрниң биринчи күнидин тартип» — демәк, Филиппиликларниң Павлустин хуш хәвәрни қобул қилған күнидин тартип.

–Хәт йезилған чағда Павлусниң улар билән болған «һәмкарлишиши» он жилдин көп болған.

1:6 **«Силәрдә яхши ишни Башлиғучи бу ишни таки Әйса Мәсиһниң күнигичә камаләткә йәткүзүп тамамлайду»** — «Әйса Мәсиһниң күни» болса Мәсиһ дунияға қайтип келидиған, жамаәтни өзигә қобул қилидиған күнидур. «Қошумчә сөз»имизни көрүң.

1:6 Юһ. 6:29; 1Тес. 1:3.

1:7 **«чүнки мән қәлбиңлардидурмән»** — башқа хил тәрҗимиси: «чүнки силәр мениң қәлбимдидурсиләр». Лекин бизниңчә бизниң тәрҗимимимиз тоғридур; шундақ болғанда айәтниң умумий мәнаси: — Уларниң «Павлусқа қәлбидин орун бәргини» вә шуниңдәк түрмидә болған һаҗитидин чиққанлиғи, һәр җәһәттин уларниң хизмәттә Павлусқа шерик болғучиларниң барлиғини, Павлусқа нисбәтән уларниң һәқиқий етиқатчилар екәнлигини испатлайду. **«мән зинданда зәнҗирләнгинимдиму вә хуш хәвәрни ақлиғинимдиму, дәлиллигинимдиму Худа маңа йәткүзгән меһир-шәпқәттин силәрму ортақ бәһримән болисиләр»** — буниң мәнаси бәлким: *(1)* Филиппидики қериндашларниң түрмидә ятқан Павлусқа ярдәм берип уни риғбәтләндүрүши вә хуш хәвәрниң йолида униң билән ортақ җапа тартишқа тәйяр болуши Худа меһир-шәпқитини уларда мол жүргүзүши, яки *(2)* уларниң шундақ қилиши Худаниң Өз меһир-шәпқитини уларға техиму мол яғдурушиниң сәвәви болған. Иккилисиниң мүмкинчилиги бар болғини билән бизниңчә иккинчиси еһтималға йеқиндур.

1:7 Әф. 3:1; 4:1; Кол. 4:3,18; 2Тим. 1:8.

1:8 Рим. 1:9; 9:1; 2Кор. 1:23; 11:31; Гал. 1:20; 1Тес. 2:5; 1Тим. 5:21; 2Тим. 4:1.

1:10 **«... шундақла силәрниң немә ишларниң әвзәл екәнлигини пәриқ етәләйдиған болуп, Мәсиһниң күнидә пак-диянәтлик, әйипсиз болушуңлар...»** — «Мәсиһниң күни» тоғрилиқ 6-айәттики изаһатни көрүң. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң.

[12] Бирақ силәргә шуни хәвәрләндүрмәкчимәнки, и қериндашлар, мениң бу әһвалим
әмәлийәттә хуш хәвәрниң техиму кәң тарқилиши үчүн түрткә болди; [13] Чүнки мениң
қамилишим Мәсиһ үчүн екәнлиги император ордисидики қаравулханидикиләргә вә
башқа һәммәйләнгә аян болди.
[14] Шуниң билән қериндашларниң көпинчиси мениң қамилишим түпәйлидин Рәбгә тай-
инип Худаниң сөз-каламини қорқмай сөзләшкә техиму җүръәтлик болди; [15] дәрвәқә,
бәзилири һәсәт қилип яки риқабәтлишип, бәзилири ақ көңүллүк билән Мәсиһни җа-
калайду; [16] кейинкилири болса бәрһәқ муһәббәттин, мениң хуш хәвәрни ақлап испат-
лишим үчүн мошу йәргә қоюлғанлиғимни билгәнлигидин шундақ қилмақта; [17] Ал-
динқилири болса чин көңлидин әмәс, бәлки шәхсийәтчилигидин, мениң зәнҗирләнгән
дәрдимгә дәрд қошмақчи болуп шундақ қилмақта.
[18] Әнди буларға немә дегүлүк? Қандақла болмисун, тоғра нийәттин болсун сахтилиқтин
болсун, охшашла Мәсиһ җакалиниду; мән шуниңға шатлинимән; бәрһәқ, давамлиқ шат-
линиверимән. [19] Чүнки дуалириңлар вә Мәсиһ Әйсаниң Роһиниң қувәтлиши арқилиқ бу
ишлар ниҗат-қутқузулушумға мәдәт болиду дәп билимән, [20] — демәк, тәқәззалиғим вә
үмүт-истиким бойичә һеч иштa хиҗаләтчиликтә қалмастин, тирик яки өлүк болай, һәр-
дайим болғинидәк һазирму толуқ җасарәт билән Мәсиһ тенимдә улуқлансун! [21] Чүнки
маңа нисбәтән һаятимниң өзи Мәсиһдур, өлүш болса техиму пайдилиқтур.
[22] Җеним тенимдә қалса, әнди несивәм йәнә мевилик хизмәт болиду; лекин қайсисини
әвзәл билип талливелишимни билмәйватимән; [23] мән һаят билән мамат оттурисида қиси-
лип қалдим; чүнки бу дунийдин айрилип, Мәсиһ билән биллә болушқа интизармән — бу
иш зиядә әвзәлдур; [24] амма силәр үчүн җенимниң тенимдә қелиши техиму зөрүрғу дәймән.
[25] Әнди буниңға ишәшим камил болуп, силәрниң етиқатта алға илгирилишиңлар һәм
шат-хурам болушуңлар үчүн мән силәр билән биллә қелип давамлиқ туримән дәп би-
лимән; [26] шуниң билән мениң силәргә йәнә һәмраһ болғиним вәҗидин мән арқилиқ

1:13 **«мениң қамилишим»** — грек тилида «мениң бағ-зәнҗирлирим». **«император ордисидики қаравулхана»** — грек тилида «прайториум» дегән сөз Қәйсәрниң ордисидики мәлум бир қисимни көрситиду. «Прайториум»ға императорни мудапиә қилғучилар болған Рим империйәсиниң әң хил ләшкәрлири җайлашқан; шу йәр йәнә Рим империйәсиниң һәр қайси өлкисидики валийларниң баш штаби еди. Шуңа Павлусниң бу йәрдә «башқа һәммәйлән» дегини бәлким ләшкәрләрни һәм Римда туруватқан барлиқ валийларниму көрситиду.

1:14 **«Шуниң билән қериндашларниң көпинчиси мениң қамилишим түпәйлидин Рәбгә тайинип Худаниң сөз-каламини қорқмай сөзләшкә техиму җүръәтлик болди...»** — демәк, көп қериндашлар: «Павлус һәтта Қәйсәрниң ордисида турупму Худаниң сөзини қорқмай сөзләватқан йәрдә, мән сиртта әркин туруп уни җакалашта немидин қорққантим?» дәп җүръәтлиниду.

1:14 Әф. 3:13; 1Тес. 3:3.

1:16 **«мошу йәргә қоюлғанлиғим»** — «қоюлғанлиғим» — һәммигә Қадир тәрипидин, әлвәттә.

1:17 **«алдинқилири болса чин көңлидин әмәс, бәлки шәхсийәтчилигидин, мениң зәнҗирләнгән дәрдимгә дәрд қошмақчи болуп шундақ қилмақта»** — шундақ қериндашлар бәлким: «улуқ расул Павлус түрмидә қамақлиқ, бизгә пурсәт кәлди» дәп, җамаәтләр арисида өз даңқини чиқармақчи, өзлири «расулларниң паалийәтлири» болувалмақчи болғанлардур.

1:19 **«Чүнки дуалириңлар вә Мәсиһ Әйсаниң Роһиниң қувәтлиши арқилиқ бу ишлар ниҗат-қутқузулушумға мәдәт болиду дәп билимән...»** — «мениң ниҗат-қутқузулушум» — бәзи алимлар бу сөзләрни «түрмидин қутқузулуш» яки болмиса «мени өлүм арқилиқ җәннәткә йәткүзүш» дәп чүшиниду; бизниңчә бу сөзләр чоқум төвәндики 20-айәт билән бағлиқтур. 20-айәттә «ниҗат-қутқузулуш»ниң әмәлийәттә немә екәнлиги көриситилиду. «Қошумчә сөз»имизни көрүң.

1:19 2Кор. 1:11.

1:20 **«тәқәззалиғим вә үмүт-истиким бойичә һеч иштa хиҗаләтчиликтә қалмастин... »** — «һеч иштa хиҗаләтчиликтә қалмастин...» бәлким Мәсиһниң вәкил сүпитидә Униңға һеч қандақ дағ кәлтүрмәслигини көрситиду.

1:20 Рим. 5:5.

1:24 **«амма силәр үчүн җенимниң тенимдә қелиши техиму зөрүрғу дәймән»** — 21-25-айәтләр тоғрилиқ «кириш сөз»имизни көрүң.

1:25 **«Әнди буниңға ишәшим камил болуп, силәрниң етиқатта алға илгирилишиңлар һәм шат-хурам болушуңлар үчүн мән силәр билән биллә қелип давамлиқ туримән дәп билимән»** — Павлусниң түрмидин қайта чиққанлиғи тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

Мәсиһ Әйсада пәхирлинип тәнтәнә қилишиңлар техиму зиядилишиду!
[27] Пәқәт өзүңларни Мәсиһниң хуш хәвиригә лайиқ тутуңларки, мән йениңларға берип
силәр билән дидарлашқандиму, силәрдин айрилғандиму, ишлириңлардин аңлайдиғи-
ним силәрниң бир роһ бир жанда болуп чиң дәссәп туруп, хуш хәвәрдики етиқатниң
йолида күрәшкә интиливатқиниңлар, [28] шундақла қарши чиққучиларниң һеч қандақ
вәһимилиридин патипарақ болуп кәтмигиниңлар болсун; силәрдики бу ғәйрәт, уларға
һалакәтниң бәлгүси, силәргә болса қутқузулушуңларниң аламити, шуниңдәк алайитән
Худадин кәлгән бир аламәттур; [29] Чүнки Мәсиһниң йолида силәргә пәқәт Униңға иши-
нишнила әмәс, йәнә Униң үчүн хорлуққа учрашму несивә қилинғандур. [30] Чүнки силәр
илгири мәндә көргиниңлардәк вә шуниңдәк һазир аңлиғиниңлардәк мән йолуққан
күрәшкә силәрму йолуқмақтисиләр.

2 [1] Әгәр әнди Мәсиһтә риғбәт бар дейилсә, муһәббәтниң тәсәллиси бар дейилсә, Роһниң
сирдашлиғи бар дейилсә, қәлбдә ич ағритишлар һәм рәһимдиллиқ бар дейилсә, [2-3] —
әнди охшаш бир ой-пикирдә болуп, бир-бириңларға охшаш муһәббәттә бағлинип, бир жан
бир нийәттә болуп, араңларда һеч иш риқабәттин яки қуруқ шөһрәтпәрәсликтин болмисун;
әксичә, ой-хиялиңларда кичик пеиллиқ болуп һәр бириңлар башқиларни өзүңлардин
жуқури дәп билиңлар; шундақ болғанда шат-хурамлиғимни камил қилисиләр.
[4] Һәр бириңлар пәқәт өз ишлириңларға көңүл бөлүп қалмай, бәлки башқиларниңкиги-
му көңүл бөлүңлар. [5] Мәсиһ Әйсада болған ой-позитсийә силәрдиму болсун: —
[6] У Худаниң тип-шәклидә болсиму,
Өзини Худа билән тәң қилишни олжа қилип тутувалмиди;
[7] Әксичә, У Өзидин һәммини қуруқдиди, Өзигә қулниң шәклини елип,
Инсанларниң сияқиға кирип, инсаний тәбиәттин ортақдаш болуп,

1:27 **«өзүңларни Мәсиһниң хәвиригә лайиқ һалда тутуңлар»** — грек тилида «өзүңлар Мәсиһниң хәвиригә лайиқ һалда пухра болуңлар» дегән сөз билән ипадилиниду. Филиппидикиләр болса «римлиқ пухралар» дәп һесаплинип, алаһидә имтиязлиқ еди. Павлусниң пуритип ейтмақчи болғини «Өзүңларни әрштики пухраларға лайиқ һалда тутуңлар» дегәнликтур.

1:27 Яр. 17:1; 1Кор. 7:20; Әф. 4:1; Кол. 1:10; 1Тес. 2:12; 4:1.

1:28 **«силәрдики бу ғәйрәт...»** — грек тилида «бу иш...». Башқа мүмкинчилиги барки, «бу иш» қарши чиққучиларниң қаршилиғиниң өзини көрситиду. **«...уларға һалакәтниң бәлгүси, силәргә болса қутқузулушуңларниң аламити, шуниңдәк алайитән Худадин кәлгән бир аламәттур»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «...уларға һалакәтниң бәлгүси, силәргә болса қутқузулушуңларниң аламити, *(шуниңдәк)* қутқузулушуңларниң Худадин болғанлиғиға бир аламәттур».

1:30 **«.. силәр илгири мәндә көргиниңлардәк вә шуниңдәк һазир аңлиғиниңлардәк мән йолуққан күрәшкә силәрму йолуқмақтисиләр»** — демәк, (1) етиқат үчүн зиянкәшликкә йолуғуш; (2) шүбһисизки, һәр хил жин-шәйтанлар тәрипидин кәлгән һуҗумға учраш *(«роһий күрәш — «Әф.» 6:10-18ни көрүң)*.

2:1 **«Әгәр әнди Мәсиһтә риғбәт бар дейилсә, муһәббәтниң тәсәллиси бар дейилсә, Роһниң сирдашлиғи бар дейилсә, қәлбдә ич ағритишлар һәм рәһимдиллиқ бар дейилсә, ...»** — грек тилида мошу айәттики «әгәр» дайим реторик шәкилдә ишлитилип «әгәр...вә дәрвәқә *(шундақ)* болиду» дегән мәнани билдүриду. «Роһ» болса Худаниң Роһини көрситиду. «Қәлбдә» әсли грек тилида «ич-қарнида», «ич-бағрида».

2:2-3 Рим. 12:16; 15:5; 1Кор. 1:10; Фил. 3:16; 1Пет. 3:8; Рим. 12:10; 1Пет. 5:5.

2:4 1Кор. 10:24; 13:5.

2:5 Мат. 11:29; Юһ. 13:15; 1Пет. 2:21; 1Юһ. 2:6.

2:6 2Кор. 4:4; Кол. 1:15; Ибр. 1:3.

2:7 **«... Өзини Худа билән тәң қилишни олжа қилип тутувалмиди 6-айәт, әксичә, У Өзидин һәммини қуруқдиди,...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «... Өзини Худа билән тәң туруверәй дәп турувалмайла, Өзиндин һәммини қутуқдиди,...». **«Әксичә, У Өзидин һәммини қуруқдиди, Өзигә қулниң шәклини елип, инсанларниң сияқиға кирип, инсаний тәбиәттин ортақдаш болуп,...»** — бу айәт бәлким Инҗил ичидә мәнаси әң чоңқур җүмлиләрдин биридур. «Инсанларниң сияқиға кирип, инсаний тәбиәттин ортақдаш болуп» дегән ибариләр шүбһисизки, Мәсиһниң һәр җәһәттин инсан болуп, толуқ инсанниң тәбиитидә болғанлиғини көрситиду. Пәқәт униң тәбиитидә һеч гуна йоқ еди. «Инсаний тәбиәт» грек тилида «инсаний «схема»» дәп ипадилиниду, инсанниң тәбиити вә «асасий қурулуш»ини көрситиду.
–«У Өзини қуруқдиди» тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

2:7 Зәб. 8:6; Мат. 20:28; Луқа 22:27; Юһ. 13:14.

[8] Өзини төвән қилип,
һәтта өлүмгичә, йәни кресттики өлүмгичә итаәтмән болди;
[9] Шуңа Худа Уни интайин жуқури көтирип мәртивилик қилди,
Униңға һәр қандақ намдин үстүн болған намни беғишлидики,
[10] Әйсаниң намиға асманларда, йәр йүзидә һәм йәр астида барлиқ тизлар пүкүлүп,
[11] ХудаАтиға шан-шәрәп кәлтүрүп һәр бир тил Әйса Мәсиһниң Рәб екәнлигини етирап
қилиду.
[12] Шуниң билән, әй сөйүмлүклирим, силәр һемишә итаәт қилғиниңлардәк, пәқәт мән
йениңларда болғинимдила әмәс, бәлки һазирқидәк мән силәрдин нери болғанда техи-
му шундақ итаәт билән әймиништә, титригән һалда өз нижатиңларни һәртәрәпкә тәт-
биқлашқа интилиңлар. [13] Чүнки Худаниң гөзәл хаһиши бойичә силәрниң ирадә тикли-
шиңларға вә шуниңдәк уни әмәлгә ашурушуңларда ичиңларда ишлигүчи Униң Өзидур.
[14] Һәммә ишларни ғудуңшимай яки талаш-тартиш қилмай қилиңлар; [15] шуниң билән
силәр әйипсиз, сап диллиқ болуп, бу дәвирдики тәтүр, әсәббий адәмләр оттуриси-
да яшап, уларниң арисида дунияға йоруқлуқ бәргүчиләрдәк парлап, Худаниң дағсиз
пәрзәнтлири болисиләр; [16] шуниңдәк һаятниң сөз-каламини сунуп бәргүчи болғи-
ниңлар түпәйлидин, мән силәрдин Мәсиһниң күнидә бекар жүгүрмәптимән, бекар
жапа тартмаптимән дәп пәхирлинип тәнтәнә қилайлайдиған болимән.
[17] Һәтта мән «шарап һәдийәси» сүпитидә етиқатиңлардики қурбанлиқ һәм хизмәт-и-
бадәтниң үстигә қуюлсамму, мән шатлинимән, шундақла силәр билән биллә ортақ шат-
линимән. [18] Силәрму охшаш йолда шатлинисиләр вә мән билән биллә ортақ шатлини-
шиңлар керәк.
[19] Лекин мән Рәбдә пат арида Тимотийни йениңларға әвәтишни үмүт қилимәнки, әһва-

2:8 Ибр. 2:9,14,17; 4:15; 12:2.
2:9 Рос. 2:33; Ибр. 1:4.
2:10 Йәш. 45:23; Рим. 14:11.
2:11 **«ХудаАтиға шан-шәрәп кәлтүрүп һәр бир тил Әйса Мәсиһниң Рәб екәнлигини етирап қилиду»** — демәк, Мәсиһ Әйсаға беғишланған нам «Рәб»дур. У әсли Өзи Рәб болуп *(мәсилән, «Луқа» 2:11)*, У әршләргә көтирилгинидә ХудаАтиси Өзиниң Униңдин болған хурсәнлигини билдүрүп қайтидин Уни «Рәб» дәп еник жакалиған. «Йәш.» 45:23ни көрүң.
2:11 Юһ. 13:13; 1Кор. 8:6; 12:3.
2:13 2Кор. 3:5.
2:14 Рим. 12:17; 1Пет. 2:12; 4:9.
2:15 Пәнд. 4:18; Мат. 5:14.
2:16 **«һаятниң сөз-каламини сунуп бәргүчи болғиниңлар түпәйлидин...»** — «һаятниң сөз-калами» — мәңгү һаят тоғрилиқ сөз, әлвәттә. Башқа бир хил тәржимиси: «һаятниң сөз-каламини чиң тутқиниңлар түпәйлидин,...». Лекин жуқурици 15-айәттә Филиппилиқ қериндашлар «йоруқлуқ бәргүчи» дәп аталған болғачқа, мошу йәрдә «*(силәр)*... *(Худаниң)* һаятниң сөз-каламини сунуп бәргүчи болғиниңлар» дәп тәржимә қилишни тоғра көримиз.
2:16 2Кор. 1:14; 1Тес. 2:19.
2:17 **«һәтта мән «шарап һәдийәси» сүпитидә етиқатиңлардики қурбанлиқ һәм хизмәт-ибадәтниң үстигә қуюлсамму, мән шатлинимән, шундақла силәр билән биллә ортақ шатлинимән»** — Павлус жуқурида 1:25-26дә «силәр билән йәнә дидарлишимән» дәйду, әлвәттә. Лекин у өлтүрүлсиму, мәйүсләнмәйтти яки һеч һәсрәт тартмайтти, әксичә шу сәвәптин шатлинатти; вә әгәр шундақ иш болса, уларниму униң билән биллә ортақ шатлинишқа риғбәтләндүрәтти.
2:17 2Кор. 7:4.
2:18 **«Силәрму охшаш йолда шатлинисиләр вә мән билән биллә ортақ шатлинишиңлар керәк»** — 17-18-айәт үстидә: Тәврат дәвридики ибадәт түзүмидә, «көйдүрмә қурбанлиқ» қилғанда, қурбанлиқ қурбангаһқа қоюлғанда униңға «ашлиқ һәдийәси» қошулуши керәк, андин уларниң үстигә «шарап һәдийәси» қуюлуши керәк еди. Мошу йәрдә Павлус толиму кәмтәрлик билән Филиппидики етиқатчиларниң қилған хизмәт-ибадитини муһим қурбанлиққа, өзиниң йеқинда еһтималлиғи болған өлтүрүлүши яки түрмидә өзини жамаәт үчүн пида қиливатқанлиғини бир «шарап һәдийәси»гә, йәни уларниң чоң қурбанлиғи үстигә толуқлайдиған пәқәт қошумчә бир «шарап һәдийәси»гә охшитиду.
–Қайтидин дәймиз: У өлтүрүлсиму, мәйүсләнмәйтти яки һеч һәсрәт тартмайтти, әксичә шу сәвәптин шатлинатти; вә әгәр шундақ иш болса, уларниму униң билән биллә ортақ шатлинишқа риғбәтләндүрәтти.

лиңларни аңлап мәнму хуш болсам; [20] чүнки йенимда униңға охшаш, дилимиз бир
болған, ишлириңларға чин дилидин көңүл бөлгүчи башқа адәм йоқтур. [21] Чүнки һәммә
адәм Әйса Мәсиһниң ишлириға әмәс, бәлки өзиниң ишлири билән шуғуллинишқа инти-
лиду; [22] амма силәр униң салаһийитини, униң хуш хәвәрниң хизмитидә худди атисиға
һәмраһ болуп ишләйдиған балидәк мән билән биргә меһнәт сиңдүргәнлигини били-
силәр. [23] Әнди ақивитимниң қандақ болидиғанлиғини еник билгән һаман, уни дәрһал
маңдуруветишни үмүт қилимән; [24] амма өзүмниң йениңларға пат арида баридиған-
лиғимға Рәб арқилиқ ишәшим бар.
[25] Амма буниңдин авал мениң қериндишим, хизмәтдишим һәм сәпдишим болған,
силәрниң әлчиңлар һәм һаҗитимдин чиққан қурбанлиқ ярдимиңларни йәткүзгүчи
Епафродитни йениңларға әвәтишни зөрүр таптим, [26] чүнки у һәммиңларға сеғинип
тәлпүнгән еди һәм силәрниң униң кесәл һалидин хәвәр тапқиниңлар түпәйлидин аза-
планди. [27] У дәрвәқә кесәл болуп әҗәлгә йеқинлишип қалди; лекин Худа униңға рәһим
қилди; һәм мениң дәрдимниң үстигә дәрд болмисун дәп ялғуз униңғила әмәс, бәлки
маңиму рәһим қилди. [28] Шуниңдәк униң билән йәнә көрүшүп шатлинишиңлар вә шун-
дақла өзүмгә нисбәтән дәрдлиримни азайтиш үчүн уни техиму җиддий йолға салмақ-
чимән. [29] Әнди уни шат-хурамлиқ билән Рәбдә қобул қилиңлар һәм униңдәк адәмләр-
гә һөрмәт қилиңлар; [30] чүнки у Мәсиһниң хизмитини дәп, силәрниң маңа қилмақчи
болған ярдимиңларни беҗириштә йолуққан бошлуқни толдуруп әҗәлгә йүзлинип, өз
җенини тәвәккүл қилди.

3 [1] Ахирида, әй қериндашлирим, Рәбдә шатлиниңлар! Буларни силәргә қайта йезиш
мән үчүн аваричилик әмәс, бәлки силәргә аманлиқ елип келиду.
[2] Иштлардин һези болуңлар, яманлиқ қилғучилардин һези болуңлар, «тилим-тилим

2:19 Рос. 16:1; Рим. 16:21; 1Тес. 3:2.
2:21 1Кор. 10:24; 13:5.
2:25 **«мениң қериндишим, хизмәтдишим һәм сәпдишим болған, силәрниң әлчиңлар һәм һаҗитимдин чиққан қурбанлиқ ярдимиңларни йәткүзгүчи Епафродит»** — «сәпдишим» — Павлус билән роһий күрәштә ортақ җәңчи, әлвәттә.
–«Әлчиңлар» грек тилида «ашакалолос». Бу сөзниң мәнаси «әвәтилгән киши», «әлчи» яки «расул» болиду. Мошу йәрдә биз «әлчи» дәп тәрҗимә қилғинимиз билән, мумкинчилиги барки, Павлус Епафродитниң расуллуқ хизмити бар болиду, дәп көрситиши мумкин.
2:27 **«У дәрвәқә кесәл болуп әҗәлгә йеқинлишип қалди; лекин Худа униңға рәһим қилди; һәм мениң дәрдимниң үстигә дәрд болмисун дәп ялғуз униңғила әмәс, бәлки маңиму рәһим қилди»** — «Худа... ялғуз униңғила әмәс, бәлки маңиму рәһим қилди» дегән сөз бир хил гунани көрсәткән болса керәк. Төвәндики 28-30-айәтләргә қариғанда, Епафродит Павлусқа җамаәтниң соғисини йәткүзүп баридиған йолда кесәл болди. У бәлким йолда кесәл болуп қалған. У Павлусниң қешиға йетип беришқа алдирап өз кесили билән һеч кари болмай алға басти, шуниң билән у техиму еғир кесәл болуп «әҗәлгә йеқинлишип қалди». Павлус, униң бу қилғинини бир хил тәвәккүлчилик, ақиланә иш әмәс дәп ойлиши мумкин. Худди Павлус, Худа «униңға рәһим қилип» сақайтти, шундақла «маңа рәһим қилди» — чүнки Епафродит мениң вәҗәмдин шундақ қилди, дегәндәк.
–Ундақ дегинимиз билән, Худа бизгә җамаәт үчүн шундақ тәвәккүл қилишқа тәйяр болған адәмләрни әвәтсун!
2:29 1Кор. 9:14; Гал. 6:6; 1Тес. 5:12; 1Тим. 5:17; Ибр. 13:17.
2:30 **«у Мәсиһниң хизмитини дәп...»** — грек тилида: «у хизмәт дәп,...» дейилгән. Павлусқа *(шундақла Епафродитқа)* нисбәтән пәқәт «хизмәт»ла бар, чүнки униңға нисбәтән пәқәт бир хизмәт, йәни Мәсиһниң хизмити, хуш хәвәрниң хизмити бардур. **«у... силәрниң маңа қилмақчи болған ярдимиңларни беҗириштә йолуққан бошлуқни толдуруп әҗәлгә йүзлинип, өз җенини тәвәккүл қилди»** — Павлусниң «ярдимиңларни беҗириштә йолуққан бошлуқ....» дегини, Филиппидики җамаәтниң униңға көңүл бөлүшидә мәлум йетәрсизлик бар, дегәнлиги әмәс; у, силәрдә үмүт қилғиниңлардәк ярдәмни йәткүзүш пурсәтлири чиқмиған болсиму, лекин әвәтмәкчи болған көңлүңларни чүшинимән, демәкчи.
–«Ярдимиңлар» дегән сөз грек тилида мошу йәрдә «ибадәтханидики каһинлиқ қурбанлиқ хизмитиңлар»ни пуритидиған сөздур.
3:1 Фил. 4:4; Як. 1:2; 1Пет. 4:13.

кәскүчиләр»дин һези болуңлар! [3] Чүнки һәқиқий сүннәтликләр болса Худаниң Роһи
арқилиқ ибадәт қилғучи, Мәсиһ Әйсадин пәхирлинип тәнтәнә қилғучи, әткә таянмай-
диған бизләрдурмиз. [4] Мениңму әткә таянғичилигим бар! Башқилар «өз әтлиримгә та-
янсам болиду» десә, мән техиму шундақ; [5] сүннәткә кәлсәк, мән туғулуп сәккизинчи
күни сүннәт қилиндим; Исраил миллитидин, Бинияминниң қәбилисидинмән, «Ибра-
нийларниң ибранийиси»мән; Тәврат-қануни тәрәптин ейтқанда, «Пәрисий» мәзһипи-
диму болғанмән; [6] Худаға болған қизғинлиғимға кәлсәк, жамаәткә зиянкәшлик қилғу-
чи едим; Тәврат қануни тәләп қилған һәққанийлиққа кәлсәк, әйивисиз едим; [7] амма
маңа немә иш «пайдилиқ» болса, буларни Мәсиһ сәвәвидин зиянлиқ дәп һесаплидим;
[8] Мәсиһ Әйса Рәббимни тонушниң әвзәллиги вәжидин, мән башқа һәммә ишни зиянлиқ
дәп һесаплаймән; мән дәрвәқә Униң үчүнму һәммидин мәһрум болған; бәрһәқ, Мәсиһкә
еришишим үчүн буларни нижасәт дәп һесаплаймәнки, [9] Мәсиһтә болуп, өзүмдики қан-
дақтур һәққанийлиқ (Тәврат қанунидин чиққан һәққанийлиқ)тин ваз кечип, Мәсиһниң
етиқат-садиқлиғи арқилиқ болған һәққанийлиқ, йәни етиқат арқилиқ Худадин болған
һәққанийлиққа еришәләймән; [10] муддиайим Уни тонуштур, — йәни Униң өлүп тирили-
шиниң күч-қудритидә яшап, Униң азаплириға сирдаш-һәмдәмликтә болуп, Униң өлү-
мини үлгә қилип өзгәртилип, [11] шундақла мүмкин қәдәр өлүмдин тирилишкә йетишни
муддиа қилимән.

3:2 **«Иштлардин һези болуңлар, яманлиқ қилғучилардин һези болуңлар, «тилим-тилим кәскүчиләр»дин һези болуңлар!»** — «иштлар» ялған тәлим бәргүчи, Худаниң йолини буриғучи қатарлиқларни көрситиду. 3-7-айәтләрни көрүң. «Тилим-тилим кәскүчиләр» интайин кинайилик, һәҗвий гәп болуп, у «адәмләр сүннәтсиз *(хәтнисиз)* болса қутқузулмайду» дәп тәрәп-тәрәптә ишәнгүчиләрниң һәр бирини сүннәт қилмақчи болған Йәһудийларни көрситиду. Шу бабтики 3-8, -17-21-айәтләрни һәм изаһатларни көрүң. Сүннәтниң әһмийити, «әттики сүннәт» вә «роһий сүннәт» тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

3:2 Йәш. 56:10.

3:3 Қан. 10:16; 30:6; Йәр. 4:4; Юһ. 4:24; Рим. 2:29; Кол. 2:11.

3:4 **«Мениңму әткә таянғичилигим бар! Башқилар «өз әтлиримгә таянсам болиду» десә, мән техиму шундақ»** — бу сөзләр интайин муһим. «Әт» яки «әтләр» тоғрилиқ «Римлиқларға»дики «кириш сөз»имизни көрүң. «Өз әтлиримгә таянғидәк салаһийитим бар» дегини, «мәндә Худа алдида гунайимни юғидәк, өзүмни Худаға әпләштүргидәк қилған ишлирим бар» дегәнликтур *(мәсилән, мән сүннәт қилинған, өткәндә ибадәтханида нурғун қурбанлиқларни вә һәдийәләрни сунған, муһим диний әрбабмән, қатарлиқлар).*

3:4 2Кор. 11:21.

3:5 **«... Тәврат-қануни тәрәптин ейтқанда, «Пәрисий» мәзһипидиму болғанмән»** — «Пәрисийләр» Йәһудийлар арисидики Тәврат қанунидики тәләпләрни әң тәкитләйдиған диний мәзһәп еди. «Тәбирләр»нимуму көрүң.

3:5 Яр. 49:27; Рос. 23:6; 2Кор. 11:22.

3:6 **«Худаға болған қизғинлиғимға кәлсәк, жамаәткә зиянкәшлик қилғучи едим»** — «жамаәткә зиянкәшлик қилиш» Худаниң ирадиси әмәс еди, әлвәттә; лекин шу вақитлардики Павлус *(Саул)* Мәсиһкә қарши болуп, «Мәсиһкә етиқат бағлашни болса Худаниң йоли билән қаршилашқанлиқ, Тәврат қанунини булғиғанлиқ» дәп ойлайтти; шуниң билән шу чағда у Худаға болған «қизғинлиқ»ини хата йолға қаритип «жамаәткә зиянкәшлик қилди». **«Тәврат қануни тәләп қилған һәққанийлиққа кәлсәк, әйивисиз едим»** — «әйипсиз» — демәк, у Тәврат қануни җәһәтидин өзини әйипсиз дәп қарайтти. Кейин Худаниң Роһидин йорутулғанда у Тәврат қанунидики толуқ тәләпни билип йетип, өзини толиму әйиплик тонуп йәтти *(«Рим.» 7:7-25, болупму 7ни көрүң).*

3:6 Рос. 8:3; 9:1; 22:3, 4; Гал. 1:13; 1Тим. 1:13.

3:7 Мат. 13:44.

3:8 Йәш. 53:11; Йәр. 9:22; Юһ. 17:3; Кол. 2:2.

3:9 **«Мәсиһтә болуп, өзүмдики қандақтур һәққанийлиқ..тин ваз кечип, Мәсиһниң етиқат-садиқлиғи арқилиқ болған һәққанийлиқ, йәни етиқат арқилиқ Худадин болған һәққанийлиққа еришәләймән»** — «Мәсиһтә» — грек тилида «Униңда».

3:9 Рим. 1:17; 3:21.

3:10 **«Униң Мәсиһниң азаплириға болған сирдаш-һәмдәмлик»** — буниң тоғрисида «қошумчә сөз»имизни көрүң. **«Униң азаплириға сирдаш-һәмдәмликтә болуп, Униң өлүмини үлгә қилип өзгәртилип...»** — Мәсиһтә болған муһәббәт, һәққанийлиқ, юваш-мулайимлиқ, сәвир-тақәтлик, иман-етиқат вә башқиларни кәчүрүм қилиш позитсийиниң әң аян қилинған вақти болса Униң өлүмидә болғандур. Шуниң билән бизгә «Униң өлүми»дин әң чоңқур, әң улуқ үлгә көрүлиду.

3:10 Рим. 8:17; 2Кор. 4:10; 2Тим. 2:11,12; 1Пет. 4:13.

3:11 **«шундақла мүмкин қәдәр өлүмдин тирилишкә йетишни муддиа қилимән...»** — Павлусниң мошу сөзи, униң ахирқи күнидә өлүмдин тирилишини муддиа қилиши әмәс; чүнки униң Мәсиһниң күнидә өлүмдин тирилишигә

[12] Уларға ериштим яки камаләткә йәттим демәкчи әмәсмән; лекин Мәсиһ Әйсаниң мени
тутувелишида болған муддиа-нишанини өзүм тутувалсам дәп чепип жүрмәктимән.
[13] Қериндашлар, мән өзүмни уни тутувалдим дәп қаримаймән. Пәқәт шу бир ишнила
қилимәнки, өтүп кәткән ишларни унтуп, алдимдики ишларға интилип, [14] нишанни
қоғлап, Худаниң Мәсиһ Әйсада болған бүйүк чақириқидики инъамиға қарап чепип жүр-
мәктимән.
[15] Әнди аримиздин кимки пишип йетилгән болса шу ой-мәхсәттә болайли. Әгәр башқичә
ой-мәхсәттә болсаңлар, Худа буниму силәргә көрситип бериду. [16] Қандақла болмисун,
қандақ өлчәмгә йәткән болсақ, шу өлчәм бойичә қәдәм бесиверәйли.
[17] Мени үлгә қилип әгишиңлар, әй қериндашлар, шундақла биз силәргә тикләп бәр-
гән нәмунә бойичә охшаш йолда маңғанларғиму көзүңларни тикип, улардин үгиниң
лар. [18] Чүнки силәргә көп қетим ейтқинимдәк, вә һазирму көз яшлирим билән қайта
ейтимәнки, нурғун кишиләр Мәсиһниң крестиға дүшмән болуп маңмақта. [19] Уларниң
ақивити һалакәттур, худаси өзиниң қарнидур, шәриви қилип махтанғини өз номуссиз-
лиғидур, ойлиғанлири пәқәт бу дунриядики ишлардур. [20] Һалбуки, бизниң пухралиғимиз
болса әрштидур, биз дәл шу йәрдин Ниҗаткарниң чүшүшини интизарлиқ билән күт-
мәктимиз — У болса Рәббимиз Әйса Мәсиһдур. [21] У барлиқ мәвҗудатларни Өзигә бой-
сундуридиған қудрити бойичә бизниң әбгар бу тенимизни өзгәртип, Өзиниң шан-шәрә-
плик тенигә охшаш һалға кәлтүриду.

4 [1] Әнди, әй қериндашлирим, сөйгәнлирим вә тәлпүнгәнлирим, мениң шат-хурамлиғим,
мениң бешимниң тажи болғучилар, Рәбдә чиң туруңлар, и сөйгәнлирим!
[2] Еводиядин өтүнимән, вә Сунтихәдин өтүнимәнки, Рәбдә бир ой, бир пикирдә бо-
луңлар!

қәтъий ишәши бар еди *(1:21)*. «Өлүмдин тирилиш»тә, ишәнгүчиләрдә нурғунлиған йеңи қабилийәтләр, йеңи күчләр, йеңи билим-чүшәнчиләр вә вәһийләр пәйда болиду, Худаниң толуқ шан-шәриви чәксиз көрүниду; лекин, Павлус бәлким мошу дәвирниң өзидә бу ишларға егә болсам дегән улуқ муддиада болған болса керәк. 12-айәтни көрүң.

3:14 1Кор. 9:24; 2Тим. 4:7.

3:15 **«Әгәр башқичә ой-мәхсәттә болсаңлар»** — Павлусниң бу дегини, бәлким нишанни қоғлишиңларға һәр қандақ намувапиқ ойда болсаңлар» дегән мәнада болса керәк. Бәзи алимлар бу айәтниң: «Әнди аримиздики кимки «пишип йетилгән» *(кинайилик, һәҗвий ейтилған)* болса, мошу ойда болайли. Әгәр силәр башқичә ойлиған болсаңлар, Худа буниң хаталиқини силәргә аян қилиду» дегән мәнада дәп қарайду. Биз униңға қайил әмәсмиз; айәтниң иккинчи қисми униңға зит келиду.

3:16 **«Қандақла болмисун, қандақ өлчәмгә йәткән болсақ, шу өлчәм бойичә қәдәм бесиверәйли»** — бәзи кона көчүрмиләрдә: «қандақла болмисун, қандақ өлчәмгә йәткән болсақ, шу өлчәм бойичә қәдәм бесиверәйли, шу ойдиму болуверәйли» дейилиду.

3:16 Рим. 12:16; 15:5; 1Кор. 1:10; Гал. 6:16; Фил. 2:2; 1Пет. 3:8.

3:17 1Кор. 4:16; 11:1; 1Тес. 1:6.

3:18 **«нурғун кишиләр Мәсиһниң крестиға дүшмән болуп маңмақта»** — «Мәсиһниң крестиға дүшмән болуш» тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

3:18 Рим. 16:17.

3:20 **«Һалбуки, бизниң пухралиғимиз болса әрштидур, биз дәл шу йәрдин ниҗаткарниң чүшүшини интизарлиқ билән күтмәктимиз»** — «Мәсиһниң крестиға болған дүшмәнләр» болса әршкә әмәс, бәлки «бу дуния»ға, йәнә «зимин»ға тәвәдур.

3:20 1Кор. 1:7; 1Тес. 1:10; Тит. 2:13; Ибр. 13:14.

3:21 **«У барлиқ мәвҗудатларни Өзигә бойсундуридиған қудрити бойичә бизниң әбгар бу тенимизни өзгәртип, Өзиниң шан-шәрәплик тенигә охшаш һалға кәлтүриду»** — «әбгар бу тенимиз» грек тилида «бизни төвән қилидиған бу тенимиз», яки «бизни кичик пейллиқ қилидиған бу тенимиз» дегәнни билдүриду. Бириси тәкәббурлишип кәткән болса тенидә һәр қандақ аҗизлиқ, әбгарлиқ пәйда болса мошундақ адәмләрниң чоңчилиғиға хатимә берилиду, әлвәттә, шундақла һәммимизгә кичик пейлликниң тоғра келидиғанлиғини рошән көрситиду.

3:21 1Кор. 15:51; Кол. 3:4; 1Юһ. 3:2.

4:1 1Тес. 2:19.

4:2 **«Еводиядин өтүнимән, вә Сунтихәдин өтүнимәнки, Рәбдә бир ой, бир пикирдә болуңлар!»** — Еводия вә

[3] Дурус, мән сәндинму тәләп қилимәнки, и һәқиқий һәмбоюнтуруқлуқ хизмәтдишим,
бу аялларниң ярдимидә болғин; мана улар мән вә Климәнт билән биллә, шундақла
намлири «һаятлик дәптири»гә хатириләнгән башқа хизмәтдашлирим билән биллә хуш
хәвәр хизмитини илгири сүрүштә биргә күрәш қилған.
[4] Рәбдә шатлиниңлар; мән йәнә ейтимәнки, шатлиниңлар!
[5] Силәрниң мулайимлиғиңлар пүткүл инсанға аян болсун; Рәб йеқиндур!
[6] Һеч иш тоғрилиқ әндишә қилмаңлар; бәлки һәр бир иштa тәшәккүр ейтип тилигиңлар-
ни Худаға дуа һәм илтиҗа арқилиқ мәлум қилиңлар; [7] шу чағда адәмниң ойлиғинидин
ешип чүшидиған, Худа егә болған хатирҗәмлик қәлбиңларни вә ой-пикриңларни Мә-
сиһ Әйсада қоғдайду.
[8] Ахирида, әй қериндашлирим, немә ишлар һәқиқәт, немә ишлар алийҗанаб, немә
ишлар һәққаний, немә ишлар пак, немә ишлар хуш-йеқимлиқ, немә ишлар шан-шөһрәт-
лик болса, қисқиси һәр қандақ ишларда әхлақ-пәзиләт яки махташқа лайиқ тәрәпләр
бар болса, шу ишларға көңүл қоюп ойлиниңлар.
[9] Мәндин үгәнгән, қобул қилған, аңлиған вә мәндә көргәнләрниң һәр қандиқи бол-
са, силәр шуларға әмәл қилиңлар; шундақ қилғанда хатирҗәмлик Егиси болған Худа
силәргә яр болиду.
[10] Әнди мән Рәбдә зиядә шатландимки, силәр һазир ахирда маңа болған көйүмчан-
лиғиңларни қайтидин көрсәттиңлар (билимәнки, маңа дайим көйүнүп кәлдиңлар,
амма пәқәтла көрситиш пурсити чиқмиди). [11] Мән бу гепимни, бирәр муһтаҗлиқтин
ейтиватқиним йоқ; чүнки әһвалим қандақла болушидин қәтъинәзәр, бариға қанаәт қи-
лишни үгиниввалдим. [12] Мән осал әһвалда яшашни билимән, һәм кәңричиликтә яшаш-
ниму билимән. Һәр иштa, һәр әһвалда, һәм тоқлуқта һәм ачлиқта, һәм баяшатчилиқта
һәм муһтаҗлиқта яшашниң сирини үгиниввалдим. [13] Маңа қудрәт Бәргүчигә тайинип
һәммә ишни қилалайдиған болдум. [14] Һалбуки, мениң қийинчилиғимға ортақ болу-

---

Сунтихә җамаәттики ача-сиңил еди.

4:3 «мән сәндинму тәләп қилимәнки, и һәқиқий һәмбоюнтуруқлуқ хизмәтдишим...» — «һәқиқий һәмбоюнтуруқлуқ хизмәтдишим» Павлус бу алаһидә ибарә билән мәлум қериндишини көрситиду. Павлус униң исмини тилиға алмиған болсиму, шүбһисизки, униң өзи вә Филиппиликларниң һәммиси кимни көрсәткәнлигини убдан биләтти. Грек тилида «һәмбоюнтуруқлуқ *(хизмәтдишим)*» дегән ибарә «сүзүгүс» билән ипадиләнгәчкә, бәзи алимлар «Сүзүгүс» дегәнни адәмниң исми дәп қарайду.

4:3 Мис. 32:32; Зәб. 68:29; Вәһ. 3:5; 20:12; 21:27.

4:4 1Тес. 5:16; Рос.16:25

4:5 «Силәрниң мулайимлиғиңлар пүткүл инсанға аян болсун; Рәб йеқиндур!» — «Рәб йеқиндур» дегәнниң икки мәнаси бар: *(1)* Рәб Әйса етиқатчиларға һәрдайим йеқин; *(2)* Рәб Әйса йеқин арида дунияға қайтип келиду.

4:5 1Кор. 10:11; Ибр. 10:25.

4:6 Зәб. 54:24; Мат. 6:25; 1Тим. 6:8,17; 1Пет. 5:7.

4:7 «... Худа егә болған хатирҗәмлик қәлбиңларни вә ой-пикриңларни Мәсиһ Әйсада қоғдайду» — яки «Худадин кәлгән хатирҗәмлик қәлбиңларни вә ой-пикриңларни Мәсиһ Әйсада қоғдайду» — грек тилидики тексттә «Худаниң хатирҗәмлиги...» дейилиду.

4:7 Юһ. 14:27; Рим. 5:1; Әф. 2:14.

4:8 Рим. 13:13; 1Тес. 4:3, 4, 5.

4:9 «шундақ қилғанда хатирҗәмлик Егиси болған Худа силәргә яр болиду» — «хатирҗәмлик Егиси болған Худа» грек тилида: «хатирҗәмликниң Худаси» — демәк, хатирҗәмлик Бәргүчи һәм Өзи һәрдайим хатирҗәмликтә турғучи Худадур.

4:10 2Кор. 11:9.

4:11 «Мән бу гепимни, бирәр муһтаҗлиқтин ейтиватқиним йоқ; чүнки әһвалим қандақла болушидин қәтъинәзәр, бариға қанаәт қилишни үгиниввалдим» — расул уларни «шатландим» *(10-айәт)* дегинини хата чүшинип қалмисун дәп бу сөзни қилиду. Шатланғанлиғи зиндандики ач қалған мәһбусниң тамақни көргинидики шатлиғи әмәс, бәлки җамаәтниң униңға көйүнгәнлигидин, җамаәтниң униңға болған садиқ муһәббитидин шатлиниши еди. Шуниңдәк у уларға сөзидә: «Мән һазирму интайин һаҗәтмән» дегәндәк пурақни чиқирип қоюштин әнсирәйду. «Қошумчә сөз»имизни көрүң.

4:11 1Тим. 6:6.

4:12 1Кор. 4:11; 2Кор. 11:27.

шуңлар билән яхши қилдиңлар.
[15] Силәргиму мәлумки, әй Филиппиликлар, мән Македонийә өлкисидин айрилип
чиққинимда, хуш хәвәрни башқа йәрләргә йәткүзгән дәсләптики вақитларда, силәрдин
башқа һеч қандақ җамаәт бериш вә қобул қилиш ишлирида мән билән һәмкарлашмиға
н. [16] Чүнки Тесалоника шәһиридики вақтимдиму еһтияҗим чүшкәндә силәр маңа бир
нәччә қетим ярдәм әвәттиңлар. [17] Мениң бундақ дейишим, силәрдин бирәр соғатни из-
дәп сориғиним әмәстур, издигиним болса һесаватиңларға роһий мевиниң көп топли-
нишидин ибарәттур.
[18] Лекин мәндә һәммә нәрсә бар, һәтта йетип ашқидәк бар; силәр әвәткәнлириңларни
Епафродиттин тапшурувелип терәмгә сиғмай қалдим вә молчилиққа чөмдум. Бу әвәт-
киниңлар интайин хушбуй, Худаға қобул болғидәк, шундақла Уни хурсән қилидиған
бир қурбанлиқтәк еди. [19] Вә мениң Худайим силәр муһтаж болған һәммә нәрсини Мә-
сиһ Әйсада болған шан-шәривидики байлиқларға асасән мол тәминләйду.
[20] Әнди Худайимиз һәм Атимизға әбәдил-әбәткичә шан-шәрәп болғай! Амин.
[21] Мәсиһ Әйсада болған барлиқ муқәддәс бәндиләргә салам йәткүзүңлар. Йенимдики қе-
риндашлардинму силәргә салам!
[22] Барлиқ муқәддәс бәндиләрдин, болупму Қәйсәр императорниң ордисида болғанлар-
дин силәргә салам!
[23] Рәббимиз Әйса Мәсиһниң меһир-шәпқити роһуңларға яр болғай!

4:15 «Силәргиму мәлумки, әй Филиппиликлар, мән Македонийә өлкисидин айрилип чиққинимда, хуш хәвәрни башқа йәрләргә йәткүзгән дәсләптики вақитларда, силәрдин башқа һеч қандақ җамаәт бериш вә қобул қилиш ишлирида мән билән һәмкарлашмиған» — айәттики «...мән Македонийә өлкисидин айрилип чиққинимда, хуш хәвәрни башқа йәрләргә йәткүзгән дәсләптики вақитларда» дегән қисимниң башқа бир хил тәрҗимиси: «... хуш хәвәрниң силәргә йәткүзүлгән дәсләпки күнлиридә, мән Македонийә өлкисидин айрилип чиққинимда...». Филиппи шәһири болса Македонийә өлкисидә; шуңа қайси тәрҗимиси тоғра болушидин қәтъийнәзәр, Павлус хуш хәвәрни Филиппиликларға йәткүзгәндин кейин, уни башқа җайдикиләргә йәткүзүш үчүн чиққан еди. Шу чағда Филиппидики җамаәт униңға иқтисадий вә бәлким башқа җәһәтләрдә ярдәм қилған еди.
–Павлусниң «бериш вә қобул қилиш ишлири» дегини, Павлусниң пәқәт өзи үчүнла әмәс, бәлки башқиларни дәп уларниң әвәткән ярдимини қобул қилғанлиғини көрситиду.
4:15 2Кор. 11:9.
4:16 «Чүнки Тесалоника шәһиридики вақтимдиму еһтияҗим чүшкәндә силәр маңа бир нәччә қетим ярдәм әвәттиңлар» — «бир нәччә қетим» грек тилида «бир қетим, һәтта икки қетим...» дегән ибарә билән билдүрүлиду. Адәттә бу ибарә «бир нәччә қетим» дегәнни көрситиду.
4:18 «силәр әвәткәнлириңларни Епафродиттин тапшурувелип терәмгә сиғмай қалдим вә молчилиққа чөмдум» — «терәмгә сиғмай қалдим вә молчилиққа чөмдум» дегәнлик грек тилида бир сөз биләнла ипадлилиниду. Павлусниң бу сөзи билән, пәқәт җисманий җәһәттила һәммә нәрсәм бар дегәнни әмәс, роһий җәһәттиму толиму хошал болғанлиғини, толиму тәсәлли тапқанлиғини, толиму ғәйрәт қилғанлиғини билдүриду.
4:18 Ибр. 13:16.

Қошумчә сөз

«Йетәкчиләр» вә «ақсақаллар» (1:1)

«Йетәкчиләр» вә «ақсақаллар» дегән сөзләр охшаш мәсъулийәттики адәмләрни көрситиду. Мәсилән, бу пакитни «Рос.» 20:17- вә 28-айәтни селиштуруш арқилиқ көргили болиду. «Йетәкчи» (грек тилида «епископ») болса башқа қериндашларға нисбәтән мәсъул адәмниң жирақни көрәр, роһий көзлири рошәнрәк екәнлигини тәкитләйду; «ақсақал» болса мәсъул адәмниң роһий җәһәттин «чоң болған» «пишип йетилгән» екәнлигини тәкитләйду. «Йетәкчиләр» яки «ақсақаллар»ниң роли «җамаәтни башқуруш» әмәс, бәлки «беқиш», Худа алдида җамаәтниң роһий өсүши үчүн мәсъул болуштин ибарәт («1Тим.» 3-бап, «Тит.» 1:5-9, «1Пет.» 5:1-7). Ақсақаллар яки йетәкчиләрни җамаәттикиләр өз адәмлиридин таллиши керәк; мүмкин болса бир адәмла әмәс, бир нәччә адәм болғини яхши. Инҗил дәвридә бәзи җамаәтләр «ақсақалсиз» қалған болуши мүмкин (мәсилән, Павлус мәзкур хәттә тилға алғандикидәк, «Коринтлиқларға (1)» вә «Коринтлиқларға (2)»дә «ақсақаллар»ни һеч тилға алмайду; у бәлки Коринтлиқлардин өзлири арисидин садиқ вә муһәббәтлик болған, Худаниң сөзини убдан билидиған адәмләрни тонуп йетип, етирап қилишни, шуниңдәк мошундақ қериндашларниң мәслиһәт-несиһәтлиригә бойсунушни өтүниду. «1Кор.» 16:15-19ни көрүң. У бу айәтләрдә тилға алған «Истифанас» болса бәлким ақсақал болушқа мувапиқ еди; лекин җамаәттикиләр өзлири уни етирап қилиши керәк.

«Хизмәтчиләр» (1:1)

Җамаәтләр мәлум көләмгә йәткәндин кейин шүбһисизки, рәсмий һалда «хизмәтчиләр»ни таллиши керәк болиду. Хизмәтчиләр мәлум җамаәттики әмәлий ишларға, болупму хәйр-сахавәт ишлирини башқуруш, булардин һаҗәтмәнләргә тәминләш, җамаәтниң паалийәтлиридә һәр хил әмәлий ишларни орунлаштуруш қатарлиқ ишларға мәсъулдур. («Рос.» 6:1-7).

«Мәсиһниң күни» (1:6, 10, 2:16)

«Мәсиһниң күни» дегән ибарә пәқәт бу хәттә вә «2Тес.» 2:2дә тепилиду; лекин Павлус хәтлиридә уни нурғун қетим «шу күни» дәйду. «Шу күни»дә, Мәсиһ бу дунияға қайтип келиду; Өзигә ишәнгәнләрниң һәммисини өлүмдин тирилдүрүп андин «зиминда тирик қалған» һәм «өлүмдин тирилдүрүлгән» етиқатчиларниң һәммисини, демәк пүткүл җамаәтни Өзигә алиду; җамаәттикиләрниң һәр бириниң қилғанлири үстидин һөкүм чиқирип, һәр биридин һәр қандақ налайиқ ишни тавлап тазилиғандин кейин, җамаәтни Өзигә ятлиқ «пак қиз» сүпитидә қобул қилиду. Шу күндин башлап, җамаәт Мәсиһтин һеч қачан айрилмайду.

Тәвраттики пәйғәмбәрләр көп қетим «Пәрвәрдигарниң күни»ни тилға алиду. Бәзи вақитларда бу ибарә шүбһисизки, дәл «Мәсиһниң күни»ни көрситиду, бәзи вақитларда «Мәсиһниң күни»ниң алдида келидиған дәһшәтлик җапалиқ мәзгилни (ахирқи заманни)му өз ичигә алиду. Тәврат, «Даниял»да вә Инҗил, «Вәһий»дә бу мәзгилниң йәттә жил екәнлиги ашкарилиниду.

Мошу йәрдә тәпсилий һалда бу мәзгилдики ишлар тоғрилиқ бешарәтләр һәққидә шәрһ бәрмәймиз; пәқәт шуни баян қилимизки, бу йәттә жиллиқ мәзгилдә һәм «Мәсиһниң күни»ниң өзидә Униңға қарши чиққанларниң көпинчиси өлиду. Мәсиһ йәр йүзидә, Йерусалим мәркәз қилинған миң жиллиқ сәлтәнәтни қуриду; шу мәзгилдә Шәйтан бағлинип тақақлиқ болиду. Миң жиллиқ сәлтәнәтниң ахирида: —

(а) Шәйтан йәр йүзидикиләрни йәнә синашқа вақитлиқ қоюлиду;
(ә) Худаниң һөкүм җазаси «кона зимин»ға ахирқи қетим чүширилиду;
(б) Мәсиһкә ишәнмәй өлгәнләрниң һәммиси Худаниң сориғи алдида турушқа өлүмдин тирилиду; инсанларға нисбәтән «иккинчи өлүм», йәни дозақ шу вақитта башлиниду.
(в) Худа «**йеңи асман, йеңи зимин**» яритиду.

Бу ишлар тоғрилиқ «Вәһ.» 19:6-21:8ни көрүң. Бәзи ишәнгүчиләрниң бу «миң жиллиқ сәлтәнәт»ни Мәсиһниң җамаәттә һазир болған сәлтәнитиниң «символи» дәп қарайду; лекин өзимиз аддий хәлиқ болғачқа, мәлум бир мәзгиллик вақитни қандақму «символлуқ» дегили болиду, дәп һеч чүшинәлмәймиз; вә йәнә һазир қандақ җәһәттин Шәйтанни «бағлинип тақақлиқ болған» дегәнни каллимиздин һеч өткүзәлмәймиз. Шәйтан һазирқи заманимизда интайин көп һәрикәт қилмақта әмәсму? Шуниң билән «Вәһий» вә «Данияль»дики сөзләрни аддий мәнасида чүшинип жүривеимиз.

«Нижат-қутқузуш» — һәқиқий бир тәбир (1:19-20)

«**Чүнки дуалириңлар вә Мәсиһ Әйсаниң Роһиниң қувәтлиши арқилиқ бу ишлар нижат-қутқузулушумға мәдәт болиду дәп билимән, — демәк, тәқәззалиғим вә үмүтистиким бойичә һеч ишта хиҗаләтчиликтә қалмастин, тирик яки өлүк болай, һәрдайим болғинидәк һазирму толуқ җасарәт билән Мәсиһ тенимдә улуқлансун!**»

Бәзи алимлар Павлусниң «бу ишлар нижат-қутқузулушумға мәдәт болиду» дегән бу сөзини зиндандин азат қилиниши яки сотта ақлинишини көрситиду, дәп қарайду. Кейинки пикиргә сәл қайил болғинимиз билән, төвәндики сәвәпләр түпәйлидин һәр икки көзқараш әмәлийәткә толуқ уйғун кәлмәйду, дәп ойлаймиз: —

(а) «**бу ишлар**» дегини шүбһисизки, жуқурида тилға алған ишларни, йәни бәзи қериндашларниң «**Тоғра нийәттин болсун яки сахтилиқтин болсун, охшашла Мәсиһни җакалиши**»дин ибарәт еди.

(ә) «**бу ишлар**» билән униң зиндандин азат қилинишиниң мәнтиқә җәһәттин һеч қандақ алақиси йоқтур.

(б) «**Мәсиһ Әйсаниң Роһиниң қувәтлиши**» болса чоқум Павлус қийин әһвалда турғинида өз роһида болған һаҗитини толдуруш, шу қийин әһвал үстидин ғәлибә қилиш үчүн болуши керәк еди. Бундақ «роһий ғәлибә» әмәлийәттә Худаниң уни Римдики мәлум бир зиндандин чиқиришидин зиядә улуқ бир иштур. Худа Өз адимини зиндандин чиқиришни халиса, пәқәт бир пәриштисини әвәтип ишикләрни ачқузсила болди (мәсилән, «Рос.» 9-бапни көрүң).

(в) Бу 19-20-айәтләрдә вә төвәндики айәтләрдә Павлусқа нисбәтән өлүмниң мүмкинчилиги бар, у бу мүмкинчилик үстидә көп ойлайду. «Өлүм» болса «азат қилиниш» яки «ақлиниш» әмәстур.

Шуңа бу 19-20-айәтләрниң тоғра чүшәнчисини интайин аддий дәп қараймиз. Павлусниң әң зор көңүл қойғини азат қилиниш әмәс, бәлки өзиниң Римдики дәһшәтлик әмәлдарлар алдида, болупму мустәбит император Қәйсәр Неро алдида Мәсиһниң хәвирини толуқ җар қилиштин қилчә қол үзмәслигидин ибарәт еди (йәнә «Әф.» 6:19-20ни көрүң. Ахир берип Павлус дәрвәқә Қәйсәрниң алдида җасарәтлик билән Мәсиһни толуқ җар қилди («2Тим.» 4:17). Демәк, «**Тирик яки өлүк болай, һәр дайим болғинидәк һазирму толуқ җасарәт билән Мәсиһ тенимдә улуқлансун!**» (20). «**Тирик яки өлүк болуш**» униңға нисбәтән кари чағлиқ. Муһим иш шуки, униңда һазир болған «ниҗат-қутқузуш» арқилиқ Мәсиһни улуқлаштин ибарәт. Униң «азат қилиниш»и әмәс, бәлки Мәсиһни улуқлаш униң «**тәқәззалиғи вә үмүт-истики**» еди. У бу үмүт-истәкни билдүргәндин кейин, «һаят-мамат» ишлири (дунийдин айрилип Мәсиһ билән биллә болуш керәкму, яки қериндашлар үчүн тәндә қелиш керәкму?) үстидә йәнә ойлинип, өзиниң зиндандин чиқирилип, сөйүмлүк Филиппидикиләргә қайтидин һәмраһ болушни мувапиқ дәп, шуниңға бағлиған ишәшисини билдүрди.

«Ниҗат-қутқузуш» әнди пәқәт гуналарниң кәчүрүм қилиниши (өткән ишларға бағлиқ) әмәс, бәлки һазирқи вақитта: —

(а) гунаниң илкидин азат қилиниш
(ә) йеңи һаят — «Худаниң сүритидә» йеңилинип, шәхсийәтчилик асарәтлиридин азат қилинип, Мәсиһкә бағлинип һаят өткүзүп, күндә тавлинип, Униңға охшаш шәкилләндүрүлүштур.

Дайим көңүл бөлидиғинимиз шүбһисизки, қутқузулушимизниң немидин қутқузулуш екәнлиги, йәни гунадинму, өлүмдинму яки дозақтинму; булардин қутқузулуш дәрвәқә улуқ ишлар болғини билән, қутқузулушниң нишани улардин муһимдур; йәни, Мәсиһкә бағлиниш, йеңи адәм болуш вә Худаниң шан-шәривини аян қилиштин ибарәттур. Мана бу, Худаниң бизни қутқузушида болған мәхситидур!

Мениңму мәхситим төвәндикидәк? —
«**Тирик яки өлүк болай, һәр дайим болғинидәк һазирму толуқ җасарәт билән Мәсиһ тенимдә улуқлансун!**»

Ниҗат дегән инсанниң қолидин кәлмәйдиған, Худаниң күч-қудритидиндур!

Павлусниң түрмидин қайта чиққанлиғи (1:21-26)

Павлус бу айәтләрдә «дунийдин айрилиш» (йәни униң интизари бойичә, Мәсиһ билән биллә болуш) вә (муқәддәс бәндилириниң ярдимидә болуш үчүн) «тәндә қелиш» дегән икки еһтималлиқ үстидә пухта ойланғандин кейин, «тәндә қалимән» дегән хуласигә келиду. Униң үстигә у өзиниң Филиппидики җамаәткә йәнә һәмраһ болидиғанлиғиға бағлиған ишәшисини билдүриду (1:26, 2:24). У «Филемон»ға язған хәттә охшаш ишәшини билдүриду («Филе.» 22). Бир нәччә жил илгири, «Римлиқларға»

язған хәттиму, уларға: «**Испанийәгә хуш хәвәр тарқитиш үчүн баридиған сәпиримдә, силәр билән көрүшүп өтимән**» дегән мәхситини билдүргән еди. Биз униң бу планини өзгәрткән, дегәнни ойлашқа асасимиз йоқ; Асиядики җамаәтләрдә сақлинип кәлгән тарихларға асасән, тәхминән миладийә 66-жилида Павлус дәрвәқә Испанийәгә берип шу йәрдә хуш хәвәрни җакалиған.

Бу хәт миладийә 63-жилида йезилған охшайду. Ишинимизки, униң хәттә билдүргән ишәши бойичә зиндандин азат қилинди, вә бир нәччә жилдин кейин йәнә римда қамап қоюлди. Униң расул Тимотийға язған биринчи хети вә расул Титусқа язған хети Филиппи шәһири әтрапида йезилған охшайду («1Тим.» 1:3, «Тит.» 3:12). Павлусниң расул Тимотийға язған иккинчи хети (зиндандин язған бәшинчи хети) миладийә 68-жилида йезилған болуши керәк. Рим шәһиридә сақланған бәзи тарихларға асасән, шу чағдин узун өтмәй у Римниң әң әшәддий императори болған Қәйсәр Неро тәрипидин өлтүрүлди.

Мәсиһниң «өзидин һәммини қуруқдиши» (2:7)

«**У өзидин һәммини қуруқдиди**»

Шүбһисизки, муқәддәс китапниң барлиқ баянлири ичидә бу әң сирлиқ болуп, бизгә йеңичә ой, йеңичә издиниш, чоңқур билим вә чүшәнчиләргә еришишкә бипаян йеңи зимин һазирлап бериду; бу баян бизгә Мәсиһ вә Униң дунияға келиши тоғрилиқ әң чоңқур учур билән тәминләйду.

Әйса чөл-баяванда қириқ күн роза тутқанда (һеч немә йемигән) Шәйтан уни供 аздурмақчи болған вақиәдин биз бәлким бу баянниң чоңқур мәнасини азрақ чүшинәләймиз: —

Шәйтан: — «**Сән әгәр растинла Худаниң Оғли болсаң, мошу ташқа: «нанға айлан!» дәп буйруғин**» — деди. (Әйса интайин ач қалған еди, әлвәттә).

Униң җавави немә болди? Қириқ күн илгири, асмандин униң Атисиниң: «**Мана бу Мениң сөйүмлүк Оғлум, Мән униңдин интайин хурсәнмән**» дегән авази аңланған еди. Лекин һазир Мәсиһниң Шәйтанға бәргән улуқ җавави: —

«**Болмайду! Чүнки Тәвратта йезилған: «Инсан пәқәт нан биләнла әмәс, бәлки Худаниң ағзидин чиққан һәр бир сөз биләнму яшиши керәк!**».

Шуниңға диққәт қилишимиз мүмкинки, Әйса мошу йәрдә Өзиниң Худаниң Оғли екәнлиги тоғрилиқ һеч талаш-тартиш қилмайду. У дәрвәқә буни убдан билиду, Шәйтанниң аздуруш сөзлиридин қариғанда Шәйтанму буни убдан билиду. Лекин Мәсиһ һеч иккиләнмәйла Өзини <u>**инсанниң**</u> орниға қойиду. У инсанларға ниҗат елип келиш үчүн инсан сүпитидә кәлди; пәқәт мукәммәл бир инсанла инсанларниң гуналири үчүн мукәммәл бир қурбанлиқ болуп, тунҗа инсан болған Адәм атимиз елип кәлгән балаю-апәттин қутқузуп, инсанийәтни әслигә кәлтүрәләйтти. Мәсиһ нәқил кәлтүргән сөзләрдә, йәни Муса пәйғәмбәрниң сөзлиридә көрситилгәндәк, инсанниң аләмдә тутушқа тегишлик орни Худаға мукәммәл бойсунуп, униң барлиқ сөзлирини қобул қилған һалда яшишидин ибарәт болиду.

Павлусниң «**У Өзидин һәммини қуруқдиди**» дегән сөзлиригә асасән, биз униң Худалиқ тәбиити бойичә, дәрвәқә бир сөз биләнла «ташларни нанға айландуруш» қудрити бар болсиму, амма Униң мошу қудритини ишқа салмаслиқни қарар қилғанлиғини көримиз.

Кейин, У Гетсиманә бағчисида қолға елинғанда, уни қолға алғанларниң һәқиқәтән Уни тутувелишқа күчи йетәмти?

Мәсиһ улардин: — «**Кимни издәйсиләр? — дәп сориди.**
— Насарәтлик Әйсани, — дәп җавап бериштиулар.
Әйса уларға:
— Мана Мән болимән, — деди...
Әйса: «Мана Мән болимән» девиди, улар арқисиға йенип йәргә жиқилишти» («Юһ.» 18:5-6).

Зор күч-қудрәт зади кимдә? Лекин билимизки, Әйса уларниң Өзини қолға елип, дәрриләп, мәсқирә қилип андин ахирда чапрас яғачқа миқлишиға йол қойди. Бу Униң әтәй талливалған йолидур. У инсанни азат қилиш үчүн инсанниң сүпитидә азап тартип өлмәкчи болған еди. Өзи бешарәт бәргәндәк, Униң бу талливалған йоли мухлислириниң бешини қаттиқ қатуруп, уларни алақзадиликкә, патпарақчилиққа, һәтта ишәшсизликкә чөмдүрүп қойди. Башқиларни өлүмдин Тирилдүргүчи қандақму Өзи өлүмгә тәслим болсун?

Ишинимизки, Әйса Мәсиһ дунияға келиштин хелә бурунла инсанни қутқузуш үчүн инсан болуш карариға кәлгән; йәни, инсан сүпитидә туғулуп, Өзиниң Худаниң Оғли болуштин егә болған ғайәт зор күч-қудритини һеч ишләтмәй мукәммәл, толуқ инсан болуп яшашни қарар қилған. Шуниң билән у яратқан мөҗизилириниң көпинчисини пәйғәмбәрләрниңкиләргә охшаш йол билән яратқан, йәни Атисиниң Роһиға тайинип яратқан. Мәсилән: —

«**Мән Худаниң Роһиға тайинип җинларни қоғлиған болсам, ундақта Худаниң падишалиғи дәрвәқә үстүңларға чүшүп намайән болди**» («Мат.» 12:28).

Һалбуки, Мәсиһниң «инсан йоли»ни тутуштин башқа тутқан йәнә бәзи алаһидә йоллириму бардур; йәни мөҗизиләрни яритиш үчүн Өзиниң Худалиқ күч-қудритини ишләткән йәрләр бар (мәсилән «Мат.» 9:28, «Юһ.» 2:1-11, болупму 11-айәтни көрүң; йәнә «Юһ.» 10:17-18ни көрүң: —

«**Ата Мени шу сәвәптин сөйидуки, Мән җенимни қайтурувелишим үчүн уни пида қилимән. Җенимни һеч ким Мәндин алалмайду, Мән уни Өз ихтиярим билән пида қилимән. Мән уни пида қилишқа һоқуқлуқмән вә шундақла уни қайтурувелишқиму һоқуқлуқмән; бу әмирни атамдин тапшурувалғанмән**» («Юһ.» 10:17-18). Мошу йәрдә Мәсиһ Өзиниң Худалиқ күч-қудритини ишлитиду. Һеч кимниң өзиниң җенини бериш-бәрмәслик тоғрисида (йәни өзиниң өлүминиң вақти-саити тоғрисида) күч-һоқуқи йоқтур, әлвәттә; вә шундақла һеч кимниң өз җенини өлүмдин елип, өзини тирилдүрүш күч-һоқуқи йоқтур. Бирақ биз шуни көримизки, бу иш Өзиниң тәшәббусидин әмәс, бәлки Атисиниң буйруғи билән еди. Ишинимизки, оқурмәмләр мошундақ ишларниң һәммисиниңла охшашла «Атисиниң буйруғи билән» болғанлиғини көрәләйду.

Әйсаниң балилиқ дәври тоғрилиқ биз мундақ аңлаймиз: —

«**Әйса болса өсүп, дана-ақиланилик билән толуп, роһта күчләндүрүлди, Худаниң меһир-шәпқитиму Униң үстидә еди**» («Луқа» 2:40).

«**Шундақ қилип, Әйса ақиланилик-даналиқта вә қамәттә йетилип, Худа вә кишиләр алдида барғансери сөйүлмәктә еди**» («Луқа» 2:52).

Әгәр Худаниң Оғли адәмләр арисида туғулғанда, Өзиниң дунияларни яратқанда ишләткән парасити һәм даналиғини Өзи билән биллә елип кәлгән болса, ундақта жуқуридики баянлар Инжилда қәйт қилинмиған болатти. Шундақ болғанда Уни қандақму «У үгәнди» дегили болатти? «Үгиниш»ниң немә һажити? «**Униң әқил-парасити**» қандақ «йетилди»? Буларниң һәммиси бизгә Униң хелә бурун қилған қарарини тәкитләйду: «Мән инсан болимән!».

«**У өзидин һәммини қуруқдиди**». У шундақ қилмиған болса, һәммимиз техичә гунаниң илкидә жүрәттуқ. Шан-шәрәп Худаға болғай!

Бу улуқ тема үстидә дәйдиған йәнә көп сөзлиримиз бардур; амма мошу һазир дегәнлиримизни ихласмән оқурмәнләрниң издинишлири үчүн бу чәксиз сир ичигә чала-пучуқ киришигә шараит яритип берәр дәп үмүттә болимиз.

Хәтнә тоғрилиқ (3:1-3)

(Бизниң төвәндики бәзи сөзлиримиз «Әзакиял»дики «қошумчә сөз»имиздин елинған)

Хәтнә (сүннәт) қилишниң немә әһмийити бар?

Оқурмәнләр есигә кәлтүрәләйдуки, Худа Ибраһимни бутпәрәсликни ташлашқа, өз жутини ташлап башқа натонуш зиминға сәпәр қилишқа чақирғинида, у ишәш-етиқат билән итаәт қилди; Худа уни Пәләстин зиминиға йетәклиди. Шу йәрдә униң етиқади билән Худа уни Өз нәзири алдида «һәққаний адәм» дәп җакалиди. Униң етиқадиға вә өзиниң алаһидә «Худаниң адими» болғанлиғиға бәлгү болушқа, Худа униңға хәтнә бәлгүсини ата қилди. Бу бәлгү Ибраһимниң әвлатлири болған Йәһудийларға, өзлириниң Худаниң алаһидә хәлқи болғанлиғини дунияға көрситиши үчүн тапшурулған («Яр.» 18-бап). Әтрапидики башқа әл-жутлардикиләр хәтнә қилмиғачқа бу интайин ениқ бир бәлгү еди. Һәм Йәһудийлар вә әрәбләрму (һәммиси Ибраһимниң әвлатлиди) бүгүнгә қәдәр хәтнә қилип кәлгән.

Инжил мошу иш-вақиәләр үстидә шундақ шәрһ бериду: — Худаниң хәтнидә болған түп мәхсити, Униң кәлгүси техиму муһим бир хәтнигә бирхил бешарәт болушидин ибарәт еди. Бу роһий хәтнә Худаниң Мәсиһ Әйса арқилиқ һәммә инсанларға әнди сунидиған нижатида аян қилиниду. Тәврат дәвридә, хәтнидә тәндин әтниң кесилиши, кәлгүси Инжил дәвридә тәндә болған гуна асарәтләрниң вә бу дунийдики һоқуқ, аброй вә пулға тайинишларниң кесип ташлинидиған «роһий хәтнә»ни көрситип әсирму-әсир бешарәт берип кәлди. Пәқәт роһи вә қәлби «хәтнә қилинип» гуна асарәтлиридин азат болсила, андин инсан Худаға «роһта вә һәқиқәттә» һәқиқий ибадәт қилидиған болиду

(«Фил.» 3:3, вә «Кол.» 2:11-12, «Рим.» 4:9-12, «Гал.» 5:1-15, «Юһ.» 4:23-24ниму көрүң). Қәлб вә роһни халас қилип адәмни Худаға әмәлий ибадәт қилғучи қилиш, Худаниң Мәсиһтә болған нижатини қобул қилған һәр бири үчүн Өз Роһи билән яритидиған бир мөҗизисидур.

Павлусниң дәвридә сахта тәлим бәргүчиләр (көпинчиси тәлим бәргүчи Йәһудийлар) бар еди; улар етиқатчилар гунадин қутқузулуш үчүн өзлирини Мәсиһкә тапшурушила әмәс, бәлки униң үстигә сүннәт қобул қилишиму керәк, дәп тәлим берәтти. Павлус бу хәттә уларни мәсқирә қилип «тилим-тилим кәскүчиләр» дегән намни қойиду (3:2); улар хәқниң йеңи қәлбләрни қобул қилишиға әмәс, бәлки пәқәт «уларниң әтлирини кесиш»кила қизиқатти.

Хәтнининиң адәмниң саламәтлигигә мәлум пайдилиқ йәрлири бар, вә шу сәвәптин ғәриптики мәмликәтләрдә етиқатлиқ һәм етиқатсиз кишиләр өз оғуллирини хәтнә қилсиму, бу дәвирдә һеч ким бу йолда һеч қандақ роһий бәхит-бәрикәтгә еришәлмәйду; мәңгүлүк һаятқа нисбәтән җисманий хәтнини қобул қилиш яки қилмаслиқниң һеч қандақ әһмийити вә тәсири йоқтур; бирақ «роһий хәтнә»ни қобул қилмиған һеч ким Худаниң падишалиғиға кирмәйду.

Мәсиһниң азаплириға болған сирдаш-һәмдәмлик (3:10)

Чүшинип йетишимизчә бу ибариниң мүмкинчилиги болған үч мәнаси бар: —

(а) Етиқатчилар Мәсиһниң йолида һәр қандақ азап-оқубәтни тартқанда, шу чағда уларда өзлирини алаһидә риғбәтләйдиған һәм күчәйтидиған, Мәсиһ билән бирхил ортақлиқ яки сирдаш-һәмдәмлик болиду. Бу һәқиқәткә қил сиғмайду — «2Кор.» 1:3-7ни көрүң.

(ә) Мәсиһниң азап-оқубәтлири инсанниң азат қилинишиниң бәдили болғандәк, азат қилинишниң хәвири азап-оқубәтләр арқилиқму тарқитилиду. Һәр ким Инҗилдики «Расулларниң паалийәтлири»ни оқусила буниң һәқиқәт екәнлигини көрәләйду (мундақ дегинимиз, Худаниң хәлқиниң һазир тартиватқан азап-оқубәтлирини Мәсиһниң гунани жуюши үчүн тартқан азап-оқубәтлири билән селиштурғичилиги бар, демәкчи әмәсмиз, әлвәттә). Нижатниң шеринлигини тетиған һәр қандақ адәм өз аилисидикилири, дост-бурадәрлири, өз елидикилири һәтта башқа милләтләрниңму бу бәхит-бәрикәтләргә егә болушини арзу қилса, шу сәвәп түпәйлидин у һәр хил уқушмаслиқлар, чәткә қеқишлар вә униңдин көп башқа қийин ишларға йүзлинишкә тәйяр болуши керәк; у йәнә өз ихтияри билән бу йолни таллиши керәк. Һеч болмиғанда «Мәсиһ Өзини хуш қилишни ойлимиғандәк» («Рим.» 15:3) өз зоқлири, хушлуқлиридин ваз кечишкә тәйяр болуши керәк. Бу йолда, йәни Мәсиһ маңған йолда, Мәсиһниң башқиларни һаятқа ериштүрүш үчүн Өзини пида қилған йолда маңғанлар үчүнму Мәсиһ билән биллә болған бирхил алаһидә ортақлиқ яки сирдаш-һәмдәмлик бар. «Кол.» 1:24-25-айәтләрдә бу хил ортақлиқ көрситилиду, вә шуниң билән бир вақитта төвәндики үчинчи мәнании өз ичигә алиду, дәп ишинимиз.

(б) Мәсиһ Өз җамаити үчүн дуа қилғанда («Рим.» 8:34) У биз үчүн азаплиниду; чүнки биздә һәр қандақ ишәшсизлик, әхмиқанилик яки итаәтсизлик бар болса, бу Униңға вә

Муқәддәс Роһқа азар бериду («Әф.» 4:30). Биз техи Мәсиһни тонумиған вақитлиримиздиму Униң биз үчүн дуа-тилавәтлири болған болуши мүмкин. Мәйли җамаәт үчүн болсун, яки ишәнмигүчиләр үчүн болсун мошундақ дуа-тилавәтләрниң азави болиду. Худаға Роһта йеқинлашқанлар, болупму дуа-тилавәтләрдә көп вақит болғанлар Мәсиһниң мошу азаплириға сирдаш болмай қалмайду, шундақла өзлириму азапланмай қалмайду. «Яр.» 18:17ни көрүң. Шу йәрдә Худа Ибраһимни Өзигә Өзиниң Содом вә Гоморраһ шәһәрлири үстидин азапланғанлиғи тоғрилиқ сирдаш қилиду: — «**Уларниң гунайи интайин еғир вә азаплиқтур**» (20). Ибраһимниң бу сөзләр вәҗидин қилған дуасини көрүң («Яр.» 18:17-33).

Ишинимизки, бу үч җәһәтниң һәр бири Павлус көрсәткән «**Мәсиһниң азаплириға сирдаш-һәмдәмлик**»ни өз ичигә алиду.

Павлусниң сөзлириниң тәртиви бойичә адәмләр Мәсиһниң «тирилишиниң күч-қудритидә» яшашқа башлиғандин кейинла андин «Мәсиһниң азаплириға сирдаш-һәмдәмлик»тә болиду, дәп көрсәтсәк хата болмайду. Биздә Униң күч-қудрәт беридиған «тирилиш һаяти» болмиса азап-оқубәтләрни көтиришкә тәйяр болалмаймиз!

«Мәсиһниң чапрас яғачиға дүшмән болғанлар» (3:18)

Мәсиһниң чапрас яғачиға дүшмән болуш зади немә гәп?

Әмәлийәттә болса «Мәсиһниң чапрас яғачи» У миқлинип өлгән дәл шу парчә яғач әмәс, бәлки Униң чапрас яғачлинип бизни қутқузүш үчүн тартқан азап-оқубәтлири вә чапрас яғачта болған өлүмини көрситиду.

«Мәсиһниң чапрас яғачи», йәни Униң биз үчүн тартқан азблири ниҗатимизниң мәнбәси болуп хуш хәвәрниң меғизидур. Чапрас яғачқа миқланғанда Мәсиһ (а) бизниң гуналиримизни өз үстигә алған; (ә) гунакар тәбиитимизни бир тәрәп қилған; шуниң билән йеңи тәбиәт, йәни Униң һаятини қобул қилалайдиған болдуқ.

Бу хуш хәвәрниң меғизиға зит яки башқичә тәлим бәргүчиләрниң һәр қайсиси болса «Мәсиһниң чапрас яғачиға дүшмән» һесаплинип, икки һәссиләп ләнәт астида қалиду; бешиға пәқәт өз гуналириниң ләнитила әмәс, бәлки башқиларни ниҗат йолидин буриғанларға тегишлик ләнәтму чүшиду.

Павлус «**Мәсиһниң чапрас яғачиға дүшмән болғанлар**» дегән ибарә арқилиқ мәлум бирхил сахта тәлим бәргүчиләрни алаһидә көрситиду. Ундақлар тәлимидә «Мәсиһниң чапрас яғачи»ни тилға алғини билән, әмәлийәттә Мәсиһниң ниҗат йолини бурмилайду. Башқиларға бутларға баш урушни үгитидиған һәр қандақ адәмни болса «Мәсиһниң чапрас яғачигә дүшмән болған» дейишкә болиду, әлвәттә; лекин мундақ адәмниң хата йоли болса **Мәсиһниң** гепини қилидиған бәзи алдамчи тәлим бәргүчиләрниңкигә қариғанда, анчә әйиплик болмайду. Мошундақ алдамчиларниң тәлимлири һәрдайим: «Мәсиһниң чапрас яғачи болса дәрвәқә Униң гуналиримиз үчүн төлигән бәдәлидур, шундақла бизниң мәңгүлүк һаятқа киришимиздики ишиктур, **лекин**...» дегән шәкилдә пәйда болиду.

«Мәсиһниң чапрас яғачи ниҗат йолиниң башлиниши, **лекин**...»
«... Лекин силәр сүннәт қилинишиңлар керәк...»
«... Лекин силәр **бизниң** җамаитимизгә қатнишишиңлар керәк...»
«... Лекин силәр шәмбә күни ишлимәслигиңлар керәк...»
«... Лекин силәр бизниң тәлим бәргүчимизгә сәдиқә тапшурушиңлар керәк...»
«... Лекин силәр Худаниң нами вә Мәсиһниң намини мошундақ йолда, мошундақ тәләппузда ейтишиңлар керәк...»
«... Лекин силәр уни-буни йемәслигиңлар керәк.....» қатарлиқлар, қатарлиқлар, вәһаказалар...

Бундақ дегүчиләр башқилар тәрипидин алданған болсун яки қәстән алдамчилиқ қилған болсун, охшашла алдамчилиқ билән Мәсиһниң чапрас яғачиға дүшмән болғанлар һесаплиниду. Бундақ кишиләр Худаниң җазасиға интайин йеқин туриду; уларниң йенидики муқәддәс китап болса техиму шундақ.

Кимики Мәсиһ чапрас яғачта әмәлгә ашурған ниҗатқа инсан тәрипидин қилинған әмәлни яки аталмиш «саваблиқ иш»ни қошумчә қилмақчи болса, Мәсиһниң чапрас яғачиға дүшмән һесаплиниду.

Кимики Мәсиһниң чапрас яғачта әмәлгә ашурған ниҗат арқилиқ инсанларни пүтүнләй йеңи адәм қилғанлиғини инкар қилмақчи болса, Мәсиһниң чапрас яғачиға дүшмән һесаплиниду.

Кимики Мәсиһниң чапрас яғачта болған азаплири арқилиқ гуналиримизниң кәчүрүм қилинишиға төлигән бәдәлини инкар қилмақчи болса, Мәсиһниң чапрас яғачиға дүшмән һесаплиниду.

Расулларниң биз үчүн: (а) қандақ һаҗәт ичидә яшаш; (ә) қандақ бериш вә (б) қандақ қобул қилиштики қалдурған үлгиси

«**Мән бу гепимни, бирәр муһтаҗлиқтин ейтиватқиним йоқ**» (4:11)
«**Мениң бундақ дейишим, силәрдин бирәр соғатни издәп сориғиним әмәстур, издигиним болса һесаватиңларға роһий мевиниң көп топлинишидин ибарәт**» (4:17)

Изаһатлиримизда тохталғинимиздәк, расул Павлус Филиппиликларниң соғвитидин зор шатланған; бу шатлиниш соғатниң өз һаҗитидин чиққанлиғидин әмәс, бәлки бу уларниң өзигә бағлиған муһәббитиниң, шуниңдәк уларниң Худаниң бүйүк чақириқини давамлиқ қоғлашқанлиғидин болған. Расулниң көңүл бөлгини өзиниң әһвали әмәс, бәлки уларниң роһий бәхит-берикити еди. Мана бу һәқиқий «Худаниң адими»ниң аламитидур. Башқа бир хәттә у Коринттики җамаәткә мундақ сөз қилиду: —

«**Силәргә һеч жүк еғиримни салғум йоқ. Чүнки издигиним егилигиңлар әмәс, бәлки өзәңлардур; пәрзәнтлири ата-анилар үчүн әмәс, бәлки ата-анилар пәрзәнтлири үчүн мал-мүлүк жиғиши керәк. Әнди жениңлар үчүнЕгилигимдин хушлуқ билән сәрп қилимән һәмдә өзәмни сәрп қилимән (гәрчә мән силәрни қанчә сөйгәнсери мән шунчә аз сөйүлсәмму)**» («2Кор.» 12:14-15).

Бизниң Павлус тоғрилиқ алған барлиқ хәвиримиз бойичә, у өзиниң һәм һәмраһлириниң хәҗ-хираҗәтлирини өзи көтиришкә һәрдайим интиләтти.

Мана бу униң Әфәсусдики җамаәт ақсақаллири билән хошлашқанда дегән сөзлири: —

«**Мән һеч качан һеч кимдин кийим-кечәк яки алтун-күмүч тама қилип бақмиғанмән. Силәргә мәлумки, мән икки билигимгә тайинип, өзәмниң вә һәмраһлиримниң һаҗитидин чиқтим. Бундақ қилип һәр бир ишларда мән силәргә мошундақ әҗир-әмгәк арқилиқ аҗиз-һаҗәтмәнләргә ярдәм бериш лазимлиғини, шундақла Рәб Әйса Өзи ейтқан: «Бәрмәк алмақтинму бәхитликтур» дегинини есиңлардин чиқармаслиғиңлар керәклигини көрсәттим**» («Рос.» 20:33-35).

Бәзи вақитларда Павлус соғатларни қобул қилған, әлвәттә; ундақ соғатлар болса униң хуш хәвәрни җакалишиға вә тәлим беришигә көпрәк вақит чиқирип бериду. Сәмимий нийәт билән берилгән болса (вә шуниң үчүн у Худа чоқум соғат бәргүчигә кейин қайтуруп инъам бериду, дәп билгәчкә) у мошундақ соғатларни шатлиқ билән қобул қилатти. Униң үстигә у һаҗәтмәнләргә ярдәм бериш үчүн көп қетим соғатларни қобул қилған. У йәнә бир нәччә қетим башқа җамаәтләрдин «**Йерусалимдики намрат муқәддәс бәндиләр**» үчүн ярдәм пул сориған; лекин оқурмәнләр униң барлиқ хәтлиридин шуни еник көрәләйдуки, у һәтта бир қетимму өзи үчүн пул сориған әмәс. Мошу йәрдә у Филиппиликларниң соғитини қобул қилғандин кейин уларға язған хәттә «Мән һаҗәтмән едим» яки «Мән йәнә соғатқа һаҗәтмән» дегән пурақни пуритип қоюштин интайин әнсирәйтти.

Һәсрәт билән ейтимизки, һәм шәриқтә һәм ғәриптә «хуш хәвәрчи»ләр хуш хәвәрни пулни көзләп тарқитиду. Улар Худаниң хәлқигә: «Мана, мән Худаниң алаһидә әлчисидурмән; маңа сәдиқә бәрсәңлар, Худа силәрни алаһидә бәрикәтләйду» дәп улардин көп пулни үндүрмәктә. Улардин һәтта миллионер болғанларму бар. Мошундақ кишиләр мәйли көп пуллуқ болсун яки аз пуллиқ болсун дозақ отиниң хәтири астида туриду.

Ишинимизки, бу барлиқ ишларда расул Павлус Рәб Әйсаниң пул-бисат тоғрилиқ төвәндики тәлимигә әгишип бизгә әң рошән үлгә қалдурған: —

«**Шуңа Мән силәргә шуни ейтип қояйки, һаятиңларға керәклик йемәк-ичмәк яки учаңларға кийидиған кийим-кечәкниң ғемини қилмаңлар. Һаятлиқ озуқтин, тән кийим-кечәктин әзиз әмәсму? Асмандики учар-қанатларға қараңлар! Улар теримайду, ормайду, амбарларға жиғмайду, лекин әрштики Атаңлар уларниму озуқландуриду. Силәр әшу қушлардин көп әзиз әмәсму? Араңларда қайсиңлар ғәм-қайғу билән өмрүңларни бирәр саат узарталайсиләр?**

Кийим-кечәкниң ғемини қилишиңларниң немә һаҗити?! Даладики нелупәрләрниң қандақ өсидиғанлиғиға қарап беқиңлар! Улар әмгәкму қилмайду, чақ егирмәйду; лекин силәргә шуни ейтайки, һәтта Сулайман толуқ шан-шәрәптә турғандиму униң кийиниши нилупәрләрниң бир гүличиликму йоқ еди. Әнди Худа даладики бүгүн ечилса, әтиси қуруп очаққа селинидиған әшу гүл-гияларни шунчә безигән йәрдә, силәрни техиму кийиндүрмәсму, әй ишәши аҗизлар! Шуңа «немә йәймиз», «немә ичимиз», «немә кийимиз?» дәп ғәм қилмаңлар. Чүнки ят әлдикиләр (Йәһудий әмәсләр, бутпәрәсләр, демәк) **мана шундақ һәммә нәрсигә интилиду, амма әрштики Атаңлар силәрниң бу һәммә нәрсиләргә муһтаҗлиғиңларни билиду; шундақ екән, һәммидин авал Худаниң падишалиғи вә һәққанийлиғиға интилиңлар. У чағда, буларниң һәммиси силәргә қошулуп несип болиду**» («Мат.» 6:25-33).

Биздә, Худа бизниң һаҗәтлиримиздин чиқиду дәйдиған ишәш болса, әнди немишкә һаҗитимизни башқиларға җакалап жүримиз? Униң падишалиғи вә һәққанийлиғини издисәк, униң бизгә «һаҗитиңлардин чиқимән» дегән қиммәтлик вәдиси бар. Амма: «Қизим саңа ейтай, келиним сән аңла» дегәндәк, бәзи етиқатчилар қериндашларниң аңлаватқанлиғини убдан билип туруп җамаәттә: «Аһ Атам, сән билисән, мән ...гә зор һаҗәтмән» дәп дуа қилиду.

Бәзи әһвалларда, биздики муһтаҗлиримиз башқиларға муқәррәр билиниду, әлвәттә. Ундақ болғанда улар бизгә ярдәм қилишқа интилсә шатлиқ билән қобул қилишимиз керәк. Ундақ ярдәмни қобул қилмисақ, биз бәргүчи қериндашлиримизни бериштин болидиған бәхитидин мәһрум қилған болимиз; чүнки «Бәрмәк алмақтинму бәхитликтур». Һеч қандақ инсан «мустәһкәм түврүк» әмәстур; биз тәкәббур болмаслиғимиз, сәмимий ярдәмни рәт қилмаслиғимиз керәк. Худа буйруса, у бир күн болмиса бир күни бизгә хәқниң яхшилиғини уларға қайтуруш пурситини тәминләп бериду. Әйса Мәсиһ намәлум аялдин бир отлам су сориди; аял суни униңға бәрмәй турупла Мәсиһ униңға мәңгүлүк һаятниң йолини ечип бәрди («Юһ.» 4-бап). Бизниң Худаниң беришидин көп беришимиз, яки Уни өзимизгә қәриздар қилип қоюшимиз һәргиз мүмкин әмәстур!

Инжил 12-қисим

«Колоссиликләргә»

(Расул Павлус Колосси шәһиридики җамаәткә язған салам мәктуп)

Кириш сөз

Расул Павлусниң Колосси шәһиридики җамаәткә йоллиған бу мәктупи униң Римдики зинданда ятқан вақитта Әфәсустики җамаәткә һәм қериндиши Филемонға язған мәктуплири билән тәң йезилған («Кол.» 4:7, 9-10ни «Филе.» 10, 24, вә «Әф.» 6:21 билән селиштуруп оқуң). Шу чағда һәмкари болған Тикикус зиндандики расул Павлусни йоқлашқа Рим шәһиригә барған болса керәк. Шуниң билән Павлусниң бу хәтләрни йезип әвитишигә пурсәт туғулған («Әфәсуслуқларға»дики «кириш сөз»имизни көрүң). Павлус Колосси шәһиригә берип бақмиған, вә у қериндашлар биләнму көрүшүп бақмиған еди. Лекин Колоссидики җамаәттики қериндашлардин Әпафрас Римда униң йенида еди («Кол.» 4:12, 13). Бу хәттин, расул Павлусниң Худаниң пүткүл җамаитигә, һәтта у техи йүз туранә көрүшмигән қериндашларға толиму көңүл бөлидиғанлиғини көрүвалимиз (1:3-11, 2:1-3). Худа һәммимизни Павлусқа охшаш шундақ кәң бағрилиқ қилғай!

Павлусниң уларға ейтқан сөзлиригә қариғанда, җамаәт ичидә езитқулуқ қилғучи бир нәччә адәмләр пәйда болған (Павлус бу хәвәрни башқа адәмләрдин аңлиғанму, яки Худаниң беваситә бәргән вәһийси арқилиқ билгәнму, буни биз билмәймиз). Мошу кишиләр: «Бизгә пәриштиләр тәрипидин «Инҗилға артуқчә қошулған» алаһидә вәһийләр кәлди», шундақла «җамаәткә алаһидә бәрикәт йәткүзидиған бир нәччә қошумчә қаидә-йосунлар бар» дегәндәк сөзләр билән адәмләрни аздурмақта еди. Павлусниң уларға болған җаваплирини: «Силәр Мәсиһдә толуқдурсиләр» дәп йекүнлисәк болиду (3:10) — «Мәсиһдин артуқ» һеч немә әзәлдин болуп бақмиған вә һәргиз болмайду! Униңда Худаниң мукәммәл җәвһири туриду! Башқичә җөйлигәнләрниң бешиға ваба чүшсун!

«Қошумчә сөз»имиздә биз пүтүн хәт тоғрилиқ әмәс, бәлки бәзи алаһидә қизиқ нуқта яки қийинлиғи бар айәтләр үстидә азрақ тохтилимиз.

••••••••

Колоссиликләргә

Расул Павлус Колосси шәһиридики җамаәткә язған мәктуп

1 1-2 Худаниң ирадиси билән Мәсиһ Әйсаниң расули болған мәнки Павлустин вә
қериндаш Тимотийдин, Колосси шәһиридә туруватқан муқәддәс бәндиләргә, йәни
садиқ қериндашларға салам! Худа Атимиздин меһир-шәпқәт вә хатирҗәмлик силәргә
болғай!
3-4 Биз Мәсиһ Әйсаға бағлиған етиқатиңлар вә барлиқ муқәддәс бәндиләргә бағлиған
муһәббитиңлар тоғрилиқ аңлиғандин кейин, силәр үчүн дуа қилғинимизда силәр
үчүн әршләрдә сақлақлиқ үмүт түпәйлидин Рәб Әйса Мәсиһниң Худа-Атисиға үзлүк-
сиз рәхмәт ейтимиз;
5 Силәр илгири бу үмүт тоғрисида хуш хәвәрдики һәқиқәт сөзлири
арқилиқ аңлиғансиләр;
6 бу хуш хәвәр пүткүл җаһанға йетип келип мевә берип көпәй-
мәкта, шундақла силәргиму йетип келип, силәр уни аңлап Худаниң меһир-шәпқити-
ни һәқиқәтән билип йәткән биринчи күндин башлап у силәрдиму мевә берип көпий-
ип бармақта;
7 силәр хуш хәвәрни сөйүмлүк ишдишимиз Әпафрастин үгәнгәнсиләр; у
ярдимиздә Мәсиһниң садиқ хизмәтчисидур;
8 у бизгә силәрниң Роһта болған муһәбби-
тиңларни аян қилди.
9 Бу сәвәптин бизму буниң тоғрисида аңлиған күндин башлап силәр үчүн дуа қилип
илтиҗа қилишни тохтатмидуқ; тиләйдиғинимиз шуки, Худаниң ирадиси һәртәрәплик
даналиқ вә роһий йорутулуш билән силәрдә толуқ билдүрүлсун.
10 Шундақ болғанда
силәр Рәбгә лайиқ һалда һәртәрәптә Худани хурсән қилип, һәр қандақ гөзәл ишлар-
да мевә бәргәндә, Худани һәқиқий билишиңлар арқилиқ өсүп йетилисиләр;
11-12 бизни
муқәддәс бәндиләрниң йоруқлуқта болған мирасиға муйәссәр болушқа лайиқ қилған
Атиға тәшәккүр ейтип, Униң шан-шәрәплик қудрити бойичә һәртәрәплик күч билән һәр
ишларда шатлиққа толуп чидамлиқ вә сәвир-тақәтлик болушқа күчләндүрүлисиләр.
13 У бизни қараңғулуқниң һөкүмранлиғидин азат қилип, сөйгән Оғлиниң падишалиғиға

1:1-2 **«Худа Атимиздин меһир-шәпқәт вә хатирҗәмлик силәргә болғай!»** — бәзи кона көчүрмиләрдә: «Худа Атимиз вә Рәб Әйса Мәсиһтин меһир-шәпқәт силәргә болғай!» дәп хатириләнгән.

1:1-2 Рим. 1:7; Гал. 1:3; Әф. 1:2; 1Пет. 1:2.

1:3-4 **«Биз Мәсиһ Әйсаға бағлиған етиқатиңлар вә барлиқ муқәддәс бәндиләргә бағлиған муһәббитиңлар тоғрилиқ аңлиғандин кейин... Рәб Әйса Мәсиһниң ХудаАтисиға үзлүксиз рәхмәт ейтимиз;»** — толуқ икки айәтниң башқа бир хил тәрҗимиси: «Рәб Мәсиһ Әйсаға бағлиған етиқатиңлар вә барлиқ муқәддәс бәндилиригә бағлиған муһәббитиңлар тоғрилиқ аңлиғандин кейин, Рәб Әйса Мәсиһниң ХудаАтисиға үзлүксиз рәхмәт ейтимиз. Бу етиқат вә муһәббитиңлар силәр үчүн әршләрдә сақлақлиқ үмүттин барлиққа кәлгән». Амма бизниңчә үмүт етиқаттин әмәс, әксичә етиқат үмүттин келиду. Бизниңчә Павлус уларниң келидиған бәхитини көзләп униң үчүн өзи шатлиниду.

1:3-4 Әф. 1:15; Фил. 1:3; 1Тес. 1:2; 2Тес. 1:3.

1:5 1Пет. 1:4.

1:6 Мар. 4:8; Юһ. 15:16.

1:7 **«силәр хуш хәвәрни сөйүмлүк ишдишимиз Әпафрастин үгәнгәнсиләр»** — «ишдишимиз» грек тилида «*(Худаниң)* қуллуғидики ишдишимиз» дегән уқумни билдүриду. Әпафрас Колоссидин кәлгән *(4:12-айәтни көрүң)*. У Павлус вә хизмәтдашлириға ярдәм бәргәнлиги үчүн, Павлус тәкәллуп билән униң ярдимини Колоссидики җамаәтниң ярдими дәп қарайду. Бәзи кона көчүрмиләрдә: «у силәрниң ярдимиңларда Мәсиһниң садиқ хизмәчтисидур» дейилиду.

1:7 Кол. 4:12; Флм. 23.

1:8 **«у бизгә силәрниң роһта болған муһәббитиңларни аян қилди»** — «Роһ» мошу йәрдә Худаниң Муқәддәс Роһи.

1:9 1Кор. 1:5; Әф. 1:15.

1:10 Яр. 17:1; Юһ. 15:16; 1Кор. 7:20; Әф. 4:1; Фил. 1:27; 1Тес. 2:12.

йөткәп қойди;
[14] Униңда һөрлүк-азатлиққа, йәни гуналиримиздин кәчүрүмгә муйәссәр болдуқ.
[15] У болса көрүнмәс Худаниң сүрәт-образидур, пүткүл каинаттики тунжидур;
[16] чүнки Униңда барлиқ мәвҗудатлар, асмандики болсун, зиминдики болсун, көрүнидиған болсун, көрүнмәс болсун, мәйли тәхтләр, ғоҗайинлар, һөкүмранлиқлар, һоқуқдарлар болсун, барлиқ һәммә Униң тәрипидин вә Униң үчүн яритилғандур.
[17] У һәммидин бурундур, вә һәммә мәвҗудатлар Униңда бир-биригә бағлинип турмақта;
[18] У йәнә тәнниң, йәни җамаәтниң бешидур; у башлиништур, өлгәнләрдин тунҗа болуп тирилгүчидур; буниңдики мәхсәт, Униң пүткүл мәвҗудатлар ичидә һәр җәһәттин әң үстүн орунда туруши үчүндур.
[19] Чүнки Худа Өзиниң мукәммәл җәвһирини Униңда турғузушқа,
[20] вә Униң арқилиқ барлиқ мәвҗудатларни Өзи билән әпләштүрүшкә лайиқ көргән еди, йәни, Униң кресттә төкүлгән қени арқилиқ енақлиқ елип кәлгәндин кейин, — У арқилиқ мәйли зиминда болсун, әршләрдә болсун барлиқ мәвҗудатларни Өзи билән әпләштүрүшкә лайиқ көргән еди;
[21-22] вә әслидә рәзил әмәллириңлар түпәйлидин Өзигә ят қилинған, көңлүңларда дүшмәнлик болған силәрниму, У Өз әтлик тенидә өлүм арқилиқ Өзигә пак-муқәддәс, әйипсиз вә дағсиз һазир қилиш үчүн Өзи билән әп қилған
[23] (әгәр силәр етиқатта һул селинип мустәһкәм туруп, хуш хәвәрдики үмүттин нери қилинмисаңлар); бу хуш хәвәр пүткүл асман астидики каинатта җакаланған; мәнки Павлус Униңға хизмәтчи қилиндим.
[24] Әнди мән силәр үчүн тартқан җапалирим үчүн шатлинимән, вә шуниңдәк Мәсиһниң җапалирида кам болғанлирини өз әтлиримдә Униң тени, йәни җамаәт үчүн толуқлай-

1:13 **«У бизни қараңғулуқниң һөкүмранлиғидин азат қилип, сөйгән оғлиниң падишалиғиға йөткәп қойди»** — «қараңғулуқниң һөкүмранлиғи» җин-шайтанларниң илкини көрситиду.
1:13 Мат. 3:17; 17:5; Әф. 2:4; 1Тес. 2:12; 2Пет. 1:17.
1:14 **«Униңда һөрлүк-азатлиққа, йәни гуналиримиздин кәчүрүмгә муйәссәр болдуқ»** — «Униңда» мошу йәрдә «Мәсиһдә» дегәнни көрситиду.
1:14 Рос. 20:28; Әф. 1:7; Ибр. 9:14; 1Пет. 1:19.
1:15 **«У болса көрүнмәс Худаниң сүрәт-образидур, пүткүл каинаттики тунжидур»** — грек тилида мошу йәрдики «тунжи» адәттә «биринчи болуп туғулған»ни көрситиду. Сөзниң толуқ мәнаси төвәндики 16-17-айәттә көрүлиду; Мәсиһ: *(1)* пүтүн аләм ичидә биринчи орунда туриду; *(2)* вә аләмниң һәммисидин бурун болған; *(3)* аләмгә охшаш «яритилған» әмәс, бәлки әсли Худа Атиси билән биллә мәвҗут болған. Бу 16-20-айәтләрниң мәхсити Мәсиһниң улуқлуғини көрситиш үчүндур.
1:15 Яр. 1:26; 2Кор. 4:4; Фил. 2:6; Ибр. 1:3; ; Кол. 3:10; Яқ. 3:9; Вәһ. 3:14.
1:16 Яр. 1:3; Зәб. 32:6; Юһ. 1:3; Әф. 3:9; Ибр. 1:2.
1:17 **«У һәммидин бурундур, вә һәммә мәвҗудатлар униңда бир-биригә бағлинип турмақта»** — «У һәммидин бурундур» дегән сөз вақит тәрипидин һәм улуқлуқ-муһимлиқ тәрипидинму ейтилиду.
1:18 **«У йәнә тәнниң, йәни җамаәтниң бешидур; у башлиништур, өлгәнләрдин тунҗа болуп тирилгүчидур; буниңдики мәхсәт, униң пүткүл мәвҗудатлар ичидә һәр җәһәттин әң үстүн орунда туруши үчүндур»** — грек тилида мошу айәттики «тунжи» 15-айәттики «тунжи»ға охшаш сөздур; адәттә «биринчи болуп туғулған»ни көрситиду.
1:18 1Кор. 15:20; Әф. 1:22; 4:15; 5:23; Вәһ. 1:5.
1:19 **«Чүнки Худа Өзиниң мукәммәл җәвһирини униңда турғузушқа, ... 20 вә Униң арқилиқ ... Өзи билән әпләштүрүшкә...»** — сөзмусөз тәрҗимә қилсақ: «Чүнки *(Худаниң)* барлиқ мукәммәл җәвһирини униңда турушқа лайиқ көргән, *(20)* вә Униң арқилиқ ... Өзи билән әпләштүрүшкә...».
1:19 Юһ. 1:14,16; Кол. 2:9.
1:20 **«Униң кресттә төкүлгән қени арқилиқ»** — Грек тилида «Униң крестидики қан арқилиқ».
1:20 Йәш. 9:6; Юһ. 16:33; Рос. 10:36; Рим. 5:1; 2Кор. 5:18; Әф. 2:14; 1Юһ. 4:10.
1:21-22 **«...силәрниму, У Өз әтлик тенидә өлүм арқилиқ Өзигә пак-муқәддәс, әйипсиз вә дағсиз һазир қилиш үчүн Өзи билән әп қилған...»** — «Униң әтлик тени» Мәсиһниң һәқиқий инсан екәнлигини тәкитләйду.
1:21-22 Луқа 1:75; Әф. 1:4; 5:27; 2Тим. 1:9; Тит. 2:12.
1:23 **«әгәр силәр етиқатта һул селинип мустәһкәм туруп, хуш хәвәрдики үмүттин нери қилинмисаңлар»** — мошу сөзләр адәмләрни ниҗатқа ериштүрүшниң шәртини әмәс, бәлки адәмләрдә ниҗатниң мәвҗут болғанлиғиниң аддий испатини көрситиду.
1:23 Юһ. 15:6.

мән; 25 мән җамаәт үчүн Худаниң сөз-каламиға әмәл қилиш үчүн Униң маңа силәрни
дәп тапшурған ғожидарлиғи бойичә хизмәтчи қилиндим; 26 бу сөз-каламидики сир бар-
лиқ әсирләрдин вә дәвирләрдин йошурун тутулған, амма һазир муқәддәс бәндилири-
гә ашкариланди; 27 чүнки Худа уларға әлләр арисида әмәлгә ашурулуватқан бу сирниң
шәрәплик байлиқлирини билдүрүшни халиди; бу сир болса шан-шәрәпкә елип барғучи
үмүт болған, силәрдә туруватқан Мәсиһниң Өзидур. 28 Биз уни җакалаймиз, һәр бир
адәмни Мәсиһдә камаләткә йәткән һалда Худа алдида һазир қилиш үчүн барлиқ дана-
лиқ билән һәр бир адәмгә җекиләймиз, һәр бир адәмгә тәлим беримиз. 29 Мән шуниңға
интилип, Униң вуҗудумда ишлигини бойичә күрәш қилип җапа тартимән; Униң вуҗу-
думда ишлигини дәрвәқә толиму зордур.

2 1 Чүнки мәндә силәр үчүн, Лаодикиядикиләр үчүн, шуниңдәк дидаримни
көрмигәнләрниң һәммиси үчүн нәқәдәр зор күрәшниң болуватқанлиғини силәргә
билгүзмәкчимән; 2 күришимниң нишани, һәммәйләнниң меһир-муһәббәттә бир-
биригә бағлинип, қәлблириниң риғбәтләндүрүлүши, Худаниң сирини, йәни Мәсиһни
чүшиништә вә толуқ билиштә болған ишәш-хатирҗәмликкә еришиши үчүндур; 3 чүнки
Униңда даналиқниң вә билимниң барлиқ байлиқлири йошурунғандур.
4 Мениң буни дейишим, һеч кимниң силәрни қайил қиларлиқ силиқ-сипайә гәплири
билән алдимаслиғи үчүндур; 5 чүнки гәрчә тән җәһәтидин силәрдин нери болсамму,
роһ җәһәтидин мән силәр билән биллимән, силәрниң сәптә туруватқиниңларға вә Мә-
сиһкә бағлиған етиқатиңларниң чиңлиғиға қарап шатлинимән. 6 Мәсиһ, Рәб Әйсани
қандақ қобул қилған болсаңлар, шу һалда Униңда меңиңлар, 7 силәр тәлим берилгән-
дәк Униңда йилтиз тартип, етиқатиңлар қурулуватқан һалда, етиқатта хатирҗәм қили-
нип, рәхмәт ейтишлар билән ташқинлап турғучи болуңлар; 8 һеч кимниң Мәсиһ бойичә
болмиған, пәйласоплуқ яки бемәна алдамчилиқ билән, инсанлардин кәлгән тәлимләр,

---

1:24 **«Әнди мән силәр үчүн тартқан җапалирим үчүн шатлинимән, вә шуниңдәк Мәсиһниң җапалирида кам болғанлирини өз әтлиримдә Униң тени, йәни җамаәт үчүн толуқлаймән»** — биз бу сирлиқ баян үстидә «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

1:24 Рим. 12:5; 1Кор. 12:27; 2Кор. 7:4; Әф. 3:13; 4:12; 5:23; Фил. 2:17; 2Тим. 2:10.

1:25 **«мән җамаәт үчүн Худаниң сөз-каламиға әмәл қилиш үчүн»** — яки «мән сөз-каламини толуқ җакалаш үчүн» яки «мән сөз-каламини һәммигә җакалаш үчүн». Бизниңчә Павлусниң көздә тутқини өзиниң *(вә башқиларниң)* «Инҗилдики сир»ни җакалиши билән җамаәтниң сани толуқ болуп, җамаәт Худаниң толуқ вәһийисигә муйәссәр болиду вә бу хуш хәвәрниң мәхсити әмәлгә ашурулиду.

1:25 Рим. 16:25; Әф. 1:9; 3:9; 2Тим. 1:10; Тит. 1:3; 1Пет. 1:20.

1:26 Мат. 13:11.

1:27 **«чүнки Худа уларға әлләр арисида әмәлгә ашурулуватқан бу сирниң шәрәплик байлиқлирини билдүрүшни халиди»** — «әлләр» болса «ят әлләр», «Йәһудий әмәсләр»ни көрситиду.

1:27 2Кор. 2:14; 1Тим. 1:1.

1:29 **«Мән шуниңға интилип, Униң вуҗудумда ишлигини бойичә күрәш қилип җапа тартимән; Униң вуҗудумда ишлигини дәрвәқә толиму зордур»** — «күрәш» дегәнлик грек тилида «агон» дейилиду. «Агон» тоғрилиқ «Филиппийлиқларға»дики қошумчә сөз»имизни көрүң.

2:1 **«шуниңдәк дидаримни көрмигәнләрниң һәммиси үчүн...»** — грек тилида: «шуниңдәк әтниң җәһәтидә йүзумни көрмигәнләрниң һәммиси үчүн...». Шүбһисизки, расул җамаәттә роһ җәһәтидин бир-биримизни тонушимиз мүмкин, демәкчи.

2:2 **«күришимниң нишани, һәммәйләнниң меһир-муһәббәттә бир-биригә бағлинип, қәлблириниң риғбәтләндүрүлүши, Худаниң сирини, йәни Мәсиһни чүшиништә вә толуқ билиштә болған ишәш-хатирҗәмликкә еришиши үчүндур»** — демисәкму, бу «күришим» роһий җәһәттин, дуа-тилавәтләр билән һәр түрлүк җин-шәйтанлар билән қаришилиштики күрәш, әлвәттә.

2:2 Йәш. 53:11; Йәр. 9:22; Юһ. 17:3; Фил. 3:8.

2:3 1Кор. 1:24.

2:4 Әф. 5:6; Кол. 2:18.

2:5 1Кор. 5:3; 14:40.

2:7 1Кор. 1:5; Әф. 3:17.

йәни бу дунiядики «асасий қаидә-қанунийәтләр» бойичә силәрни өз олҗиси қилип
аздурмаслиғи үчүн һези болуңлар; [9] чүнки Униңда, йәни Мәсиһдә, Худаниң барлиқ
мукәммәл җәвһири тән шәклидә туриду; [10] вә силәр Униңда, йәни барлиқ һөкүмдарлар-
ниң һәм һоқуқдарларниң беши Болғучида мукәммәлдурсиләр; [11] силәр Униңда адәм-
ниң қолисиз болған сүннәт билән сүннәт қилинғансиләр; демәк, Мәсиһниң сүннити
билән гуналиқ әткә бағланған тәндин халас қилинғансиләр; [12] Униң билән тәң чөмүл-
дүрүлүштә дәпнә қилинғансиләр; силәр йәнә Уни өлүмдин тирилдүргән Худаниң вужу-
дуңларда ишләйдиғанлиғиға ишәш бағлаш билән Униң билән тәң тирилгәнсиләр.
[13] Әнди гәрчә итаәтсизлигиңлар вә әтлириңлардики сүннәтсизлигиңлар түпәйлидин
өлгән болсаңларму, У силәрни Мәсиһ билән биллә җанландурди; һәммә итаәтсизли-
клиримизни кәчүрүм қилип, [14] бәлгүлимиләрдә өз ичигә елинған үстимиздин әрз қи-
лидиған, бизни әйипләйдиған пүтүкләрни өчүрүп ташлиди; У уларни биздин нери қил-
ди, крестқа миқлатқузди. [15] У һөкүмдарлардин вә һоқуқдарлардин олҗа елип, кресттә
уларни рәсва қилип уларниң үстидин тәнтәнә билән ғәлибә қилди.
[16] Әнди һеч кимниң йемәк-ичмәк, һейт-байрамлар, «йеңи ай» яки шабат күнләр җәһәт-
лиридә силәрниң үстүңлардин һөкүм чиқиришиға йол қоймаңлар; [17] бу ишлар болса
бир көләңгә, халас; униң җисми болса Мәсиһниңкидур!
[18] Һеч кимниң силәрни «кичик пеиллиқ» вә пәриштиләргә ибадәт қилишқа дәвәт қилип
инъамиңлардин мәһрум қилишиға йол қоймаңлар; мошундақ кишиләр гуналиқ әтли-

---

2:8 **«һеч кимниң Мәсиһ бойичә болмиған, пәйласоплуқ яки бемәна алдамчилиқ билән, инсанлардин кәлгән тәлимләр, йәни бу дунiядики «асасий қаидә-қанунийәтләр» бойичә силәрни өз олҗиси қилип аздурмаслиғи үчүн һези болуңлар»** — «асасий қаидә-қанунийәтләр» дегән муһим ибарә тоғрисида «қошумчә сөз»имизни көрүң.

2:8 Рим. 16:17; Ибр. 13:9.

2:10 **«вә силәр Униңда, йәни барлиқ һөкүмдарларниң һәм һоқуқдарларниң беши Болғучида мукәммәлдурсиләр»** — «силәр Униңда ... мукәммәлдурсиләр» дегән муһим ибарә тоғрисида «қошумчә сөз»имизни көрүң.

–«барлиқ һөкүмдарлар... һәм һоқуқдарлар...» — һәм асмандики һәм зиминдики барлиқ һоқуққа егә болғанлар.

2:10 Юһ. 1:16.

2:11 **«силәр униңда адәмниң қолисиз болған сүннәт билән сүннәт қилинғансиләр; демәк, Мәсиһниң сүннити билән гуналиқ әткә бағланған тәндин халас қилинғансиләр»** — бу айәттики сүннәт адәмниң тенидә әмәс, бәлки роһ-қәлбидидур, әлвәттә. Демисәкму, «әтлик тән» дегән ибаридә «әт» дегән сөз Инҗилдики алаһидә мәнада ишлитилиду, йәни инсаний гунаға әсир болған тәбиәтни көрситиду.

–«Римлиқларға»дики «әт» тоғрилиқ «кириш сөз»имизни көрүң.

–«Мәсиһниң сүннити» «Мәсиһниң Өзи қилидиған сүннәт», яки «Мәсиһниң өлүми»ни көрситиду. Бу тоғрилиқ «қошумчә сөзимиз»ни көрүң.

2:11 Қан. 10:16; Йәр. 4:4; Рим. 2:29; Фил. 3:3.

2:12 **«Униң билән тәң чөмүлдүрүлүштә дәпнә қилинғансиләр; силәр йәнә Уни өлүмдин тирилдүргән Худаниң вужудуңларда ишләйдиғанлиғиға ишәш бағлаш билән униң билән тәң тирилгәнсиләр»** — бу айәттики «чөмүлдүрүлүш» алди билән суға чөмүлдүрүлүшни көрсәткини билән, у йәнә бәрибир «роһқа чөмүлдүрүлүш»ниму көрситиду. Йәнә жуқурики «суннәт» тоғрилиқ «қошумчә сөзимиз»ни көрүң.

2:12 Рим. 6:4; Гал. 3:27; Әф. 1:19; 3:7.

2:13 **«Әнди гәрчә итаәтсизлигиңлар вә әтлириңлардики сүннәтсизлигиңлар түпәйлидин өлгән болсаңларму,...»** — «әтлириңлардики сүннәтсизлигиңлар» уларниң әслидә *(һәммимиз Мәсиһсиз болған вақтимиздикидәк)* өз «гуналиқ әт»имизгә әсир-қул болғанлиғимизни көрситиду.

2:13 Әф. 2:1.

2:14 **«бәлгүлимиләрдә өз ичигә елинған үстимиздин әрз қилидиған, бизни әйипләйдиған пүтүкләрни өчүрүп ташлиди; у уларни биздин нери қилди, крестқа миқлатқузди»** — бу интайин муһим айәт тоғрилиқ йәнә «қошумчә сөзимиз»ни көрүң. Грек тилида «Униң крестигә миқлатқузди».

2:15 **«У һөкүмдарлардин вә һоқуқдарлардин олҗа елип, кресттә уларни рәсва қилип уларниң үстидин тәнтәнә билән ғәлибә қилди»** — бу айәттики «һөкүмдарлар вә һоқуқдарлар» болса җин-шәйтанлар; Мәсиһ улардин алған олҗа болса Өзигә етиқат бағлиған, әслидә җин-шәйтанларниң илкидә турған бизләрни көрситиду, әлвәттә! Башқа бир хил тәрҗимиси «...һөкүмдарларни... қуралсиз қилип...».

2:15 Яр. 3:15; Мат. 12:29; Луқа 11:22; Юһ. 12:31; 16:11.

2:16 Лав. 11:2; 23:2; Рим. 14:2; Гал. 4:10.

2:17 **«бу ишлар болса бир көләңгә, халас; униң җисми болса Мәсиһниңкидур!»** — «җисми» — демәк, «көләңгүни йәргә ташлиған җисим». Бу муһим айәт тоғрисида «қошумчә сөз»имизни көрүң.

2:17 Ибр. 8:5; 10:1.

ридики ой-пикирлири билән һакавурлишип, көргән көрүнүшләргә есиливалмақтидур;
[19] Улар «баш»ни чиң тутқини йоқтур; лекин баштин үгә вә сиңирлар арқилиқ пүткүл тән
қувәтлиниду вә бир-биригә бағлинип, Худадин кәлгән авуш билән ашмақта.
[20-21] Әгәр Мәсиһ билән бу дунядики қаидә-қанунийәтләргә нисбәтән өлгән болсаңлар,
немишкә (бу дунияда яшиғанлардәк) «Тутма!» «Тетима!» «Тәгмә!» дегәндәк бәлгүли-
миләргә риайә қилисиләр. [22] (бундақ бәлгилимиләр илкидики нәрсиләрниң һәмми-
си истемал қилиниш билән йоқилиду)? Мошундақ бәлгүлимиләр пәқәт инсанлардин
чиққан көрсәтмиләр вә тәлимләрдин ибарәт, халас; [23] уларда дәрвәқә бир хил пидаий-
ларчә ибадәт, кичик пеиллиқ вә өз тенигә қарита қаттиқ қоллуқ болушни дәвәт қилиш
болғачқа, уларда даналиқниң көрүнүши бар; әмәлийәттә бундақ даналиқниң пайдиси
йоқтур — улар пәқәт әттики һәвәсләргә йол қойидула, халас.

«Жуқиридики ишларға интилип издиниңлар»

3 [1] Силәр Мәсиһ билән тәң тирилдүрүлгән болсаңлар, әнди жуқуридики ишларға
интилип издиниңлар; Мәсиһ шу йәрдә Худаниң оң йенида олтириду. [2] Көңүл-
зеһниңларни йәрдики ишларға әмәс, бәлки жуқуриқи ишларға қоюңлар; [3] чүнки силәр
өлгәнсиләр, вә һаятиңлар Мәсиһ билән биллә Худада йошурун туриду. [4] Амма һаятимиз
болған Мәсиһ ашкариланған чағда, шуан силәр униң билән биллә шан-шәрәптә
ашкарилинидиған болисиләр.
[5] Шуңа йәргә тәвә ишларни қилғучи һәр қандақ әзалириңларни, йәни бузуқлуқ, на-
паклик, иплас һессиятлар, рәзил хаһишлар вә нәпсанийәтчилик (у бутпәрәсликкә ба-
равәрдур)ни өлүмгә мәһкүм қилиңлар; [6] чүнки бу ишлар түпәйлидин Худаниң ғәзиви

2:18 **«һеч кимниң силәрни «кичик пеиллиқ» вә пәриштиләргә ибадәт қилишқа дәвәт қилип инъамиңлардин мәһрум қилишиға йол қоймаңлар...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «һеч кимниң.... үстүңлардин һөкүм чиқиришиға йол қоймаңлар...». «Дәвәт қилип» дегән ибарә «бу ишлардин сөйүнүп» дегән мәнасиниму өз ичигә алиду. **«мошундақ кишиләр гуналиқ әтлиридики ой-пикирлири билән...»** — демәк, ой-пикирлири Муқәддәс Роһтин әмәс, бәлки өз гуналиқ әтлири тәрипидин башқурулидиғандур. **«көргән көрүнүшләргә есиливалмақтидур»** — бәзи кона тексттики көчүрмиләрдә «көрмигән көрүнүшләргә есиливалмақтидур» дейилиду. Бизниңчә «көргән» дәп оқуш тоғридур; бу кишиләр көргән «көрүнүшләр» өзиниң хам хияллиридин чиққан, әлвәттә.

2:18 Йәр. 29:8; Мат. 24:4; Әф. 5:6; 2Тес. 2:3; 1Юһ. 4:1.

2:19 **«Улар «баш»ни чиң тутқини йоқтур. Лекин баштин үгә вә сиңирлар арқилиқ пүткүл тән қувәтлиниду вә бир-биригә бағлинип, Худадин кәлгән авуш билән ашмақта»** — «баш» болса Мәсиһдур. Мәсиһниң Өз тени болған җамаәтниң бешидур. «Тән» — җамаәт.

2:20-21 **«Әгәр Мәсиһ билән бу дунядики қаидә-қанунийәтләргә нисбәтән өлгән болсаңлар...»** — бу муһим айәт тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

2:20-21 Гал. 4:9.

2:22 **«бундақ бәлгүлимиләр илкидики нәрсиләрниң һәммиси истемал қилиниш билән йоқилиду»** — демәк «Тутма! Тетима! Тәгмә!» дегәндәк бәлгүлимиләрниң һәммиси Худа алдида әң муһим иш болған инсанниң ички дунияси билән әмәс, бәлки йемәк-ичмәк қатарлиқлар билән мунасивәтликтур.

2:22 Йәш. 29:13; Мат. 15:9; Тит. 1:14.

2:23 1Тим. 4:8; 5:23.

3:1 Әф. 1:20.

3:3 Рим. 6:2; 8:24; 2Кор. 5:7.

3:4 **«амма һаятимиз болған Мәсиһ ашкариланған чағда, шуан силәр униң билән биллә шан-шәрәптә ашкарилинидиған болисиләр»** — бу муһим айәт тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

3:4 Фил. 3:21; 1Юһ. 3:2.

3:5 **«йәргә тәвә болған ишларни қилғучи һәр қандақ әзалириңлар...»** — әсли грек тилида «йәргә тәвә болған әзалириңлар...». «йәргә тәвә» дегәнниң мәнаси «бу рәзил дунияға тәвә» дегәнликтур.

3:5 Рим. 7:5, 23; Әф. 4:22; 5:3, 5; 1Тес. 4:5.

итаәтсиз пәрзәнтләргә чүшиду. [7] Силәр булар арисида яшиған вақтиңларда, бундақ
ишлардиму маңғансиләр.
[8] Амма һазир силәр мошуларниңму һәммисини өзүңлардин селиветиңлар — йәни
ғәзәп, қәһр-сәпра, яман нийәтләр, төһмәт, ағзиңлардин чиқидиған иплас сөзләрниму
силиветиңлар. [9] Бир-бириңларға ялған сөзлимәңлар; чүнки силәр кона адәмни қилми-
шлири билән селиватқәнсиләр, [10] вә йеңи адәмни кийгәнсиләр; йеңи адәм болса өзини
Яратқучиниң сүрәт-образи бойичә толуқ билиштә дайим йеңилимақта; [11] униңда һеч
қандақ юнанлиқ яки Йәһудий, сүннәтлик яки сүннәтсиз, ят мәдинийәтлик, Скит, қул
яки һөрләр мәвжут әмәстур; бәлки Мәсиһ һәммидур, вә һәммидидур.
[12] Шуңа, Худаниң талливалғанлириға, пак-муқәддәс вә сөйүнгәнләргә лайиқ, адәмгә ич ағри-
тидиған бағирларни, меһриванлиқ, кичик пеиллиқ, мөминлик вә сәвир-тақәтликни кийи-
велиңлар; [13] бир-бириңларға йол қоюңлар, наразилиқ иш болса бир-бириңларни кәчүрүм
қилиңлар; Мәсиһ силәрни қандақ кәчүрүм қилған болса силәрму шундақ қилиңлар. [14] Мошу
ишларниң үстигә камил бирликниң риштиси болған меһир-муһәббәтни қошуп бериңлар.
[15] Мәсиһниң хатирҗәмлиги қәлбиңларда һөкүм сүрсун (силәр бир тән болуп бу хатирҗәм-
ликтә болушқа чақирилған екәнсиләр) вә шундақла рәхмәт ейтишларда болуңлар.
[16] Мәсиһниң сөз-каламини өзүңларда байлиқ һасил қилип турғузуңлар, барлиқ дана-
лиқ билән бир-бириңларға үгитиңлар, җекиләңлар, чин қәлбиңларда зәбур-нәғмиләр,
мәдһийә күйлири вә роһий нахшиларни яңритип Худани чирайлиқ мәдһийиләңлар;
[17] вә һәммә ишларда, сөз болсун, әмәл болсун, һәммисини Рәб Әйсаниң намида қилип,
униң арқилиқ ХудаАтиға рәхмәт ейтиңлар.

3:6 **«чүнки бу ишлар түпәйлидин Худаниң ғәзиви итаәтсиз пәрзәнтләргә чүшиду»** — «итаәтсиз пәрзәнтләр» дегән ибарә инсанниң әсли түп тәбиитидә итаәтсизликниң барлиғини, итаәтсиз Адәм атиниң пәрзәнтлири екәнлигини көрситиду. Лекин «итаәтсиз пәрзәнтләр» болса Худаниң шәпқити билән Худаниң Өзиниң пәрзәнтлиригә айлиниду *(5, 7-айәтни көрүң).*

3:6 1Кор. 6:10; Гал. 5:19; Әф. 5:5; Вәһ. 22:15.

3:7 1Кор. 6:11; Әф. 2:1; Тит. 3:3.

3:8 Әф. 4:22; Ибр. 12:1; Яқ. 1:21; 1Пет. 2:1.

3:9 Әф. 4:25.

3:10 **«вә йеңи адәмни кийгәнсиләр; йеңи адәм болса өзини Яратқучиниң сүрәт-образи бойичә толуқ билиштә дайим йеңилимақта»** — «кона адәм» *(9-айәт)* Адәм атидин мирас қилинған гунакар һаятни көрситиду; «йеңи адәм» болса Мәсиһдә болған йеңи һаятни көрситиду.

3:10 Яр. 1:26; 5:1; 9:6; Рим. 6:4; 1Кор. 11:7; Кол. 1:15; Яқ. 3:9

3:11 **«униңда һеч қандақ юнанлиқ яки Йәһудий, сүннәтлик яки сүннәтсиз, ят мәдинийәтлик, ... мәвжут әмәстур»** — «ят мәдәнийәтлик» — грек тилида «сақаллиқ» дейилиду; чүнки греклар адәттә сақал қоймайтти. Бу сөз адәттә грек яки латин тилини сөзләлмәйдиғанларни көрситәтти; адәттә греклар вә латинлар ундақ кишиләрни кәмситип «сақаллиқ» дегән сөзни «явайи адәмләр» дегән сәлбий мәнада ишлитәтти. **«... ят мәдинийәтлик, Скит, қул яки һөрләр мәвжут әмәстур; бәлки Мәсиһ һәммидур, вә һәммидидур»** — «Скитлар» адәттә Оттура Асиядики көчмән хәлиқниң умумий нами еди.

3:11 1Кор. 7:21,22; 12:13; Гал. 3:28; 5:6; 6:15.

3:12 **«Шуңа, Худаниң талливалғанлириға, пак-муқәддәс вә сөйүнгәнләргә лайиқ ... кичик пеиллиқ, мөминлик вә сәвир-тақәтликни кийивелиңлар»** — Тәврат-Инҗилда «мөминлик»ниң «ювашлиқ иман-ишәш билән» дегәндәк алаһидә мәнаси бардур. Мөмин адәм өзиниң һоқуқлири яки имтиязлирини бекитиш үчүн күрәш қилмайду; чүнки у Худа алдида иман билән тоғра маңған болса, Худа мошу ишларни өзигә капаләт қилған дәп хатирҗәмликтә туриду. Бу сөз тоғрилиқ йәнә «қошумчә сөз»имизни көрүң.

3:12 Әф. 4:32; 6:11; 1Тес. 1:4.

3:13 Мат. 6:14; Мар. 11:25; Әф. 4:32.

3:14 **«... камил бирликниң риштиси болған меһир-муһәббәтни қошуп бериңлар»** — яки «... камил риштә болған меһир-муһәббәтни қошуп бериңлар».

3:14 Юһ. 13:34; 15:12; Әф. 4:3; 5:2; Кол. 2:2; 1Тес. 4:9; 1Юһ. 3:23; 4:21.

3:15 **«Мәсиһниң хатирҗәмлиги қәлбиңларда һөкүм сүрсун»** — бу муһим сөз тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

3:16 **«... чин қәлбиңларда зәбур-нәғмиләр, мәдһийә күйлири вә роһий нахшиларни яңритип Худани чирайлиқ мәдһийиләңлар»** — «зәбур-нәғмиләр» бәлким сазға тәңкәш қилинип ейтилидиған нахшилар; «мәдһийә күйлири» бәлким сазсиз нахшилар; «роһий нахшилар» бәлким стихийиликтин, өзлигидин, Муқәддәс Роһниң илһами билән ейтилған нахшиларни көрситиду *(«1Кор.» 14:15ниму көрүң).*

3:17 Әф. 5:20; 1Тес. 5:18.

Аилидикиләргә болған җекиләшләр

18 Силәр аяллар, Рәбдә болған сүпитиңларға лайиқ өз әрлириңларға бойсунуңлар;
19 силәр әрләр, өз аяллириңларға муһәббәт көрситиңлар; уларға аччиқ қилмаңлар.
20 Силәр балилар, ата-ананларға һәммә ишларда итаәт қилиңлар; чүнки бундақ қилиш
Рәбдә болған гөзәл иштур.
21 Силәр атилар, балилириңларниң көңлигә азар бәрмәңлар; ундақ қилсаңлар көңли яра
болиду.
22 Силәр қуллар, әттин болған ғожайиниңларға һәммә ишта итаәт қилиңлар; пәқәт көз
алидидила хизмәт қилип, инсанларни хуш қилғучи қуллардин болмаңлар, бәлки Рәб-
дин әйминип чин көңлүңлардин иш көрүңлар.
23 Немә ишни қиливатқан болсаңлар, униңда инсанлар алдида әмәс, бәлки Рәб алдида
қилғандәк җан-дил билән униңға ишләңлар; 24 чүнки мирасниң инъамиға Рәбдин муй-
әссәр қилинғанлиғиңларни билисиләр; чүнки силәр Рәб Мәсиһниң ибадәт-қуллуғиди-
дурсиләр. 25 Амма ким һәққанийсизлиқ қилса қилған һәққанийсизлиғи өз бешиға чү-
шиду; бу иштa һеч қандақ йүз-хатирә қилиниш йоқтур.

4 1 Силәр ғожайинлар, қуллилириңларға адил вә тоғра муамилә қилиңлар; чүнки
әрштә өз ғожайиниңларниң барлиғини билисиләр.
2 Дуа-тилавәткә һәр қандақ вақитта берилиңлар, буниңда рәхмәтләр ейтишип һошияр
туруңлар; 3 шуниң билән биз үчүнму дуа қилғайсиләрки, Худа бизгә Мәсиһниң сирини
җакалаш үчүн Өз сөзигә ишик ачсун; мән дәл сир үчүн зәнҗирләр билән бағланғанмән;
4 шуңа қилишқа тегишлигим бойичә, сирни ашкарилишимға дуа қилиңлар.
5 Сирттикиләргә нисбәтән даналиқ билән меңиңлар, пурсәтләр чиққанда көңүл қоюп
қолдин бәрмәңлар. 6 Силәрниң гәп-сөзлириңлар һәрдайим меһир-шәпқәт билән бол-
сун, туз билән тетитилсун; шуниң билән силәр һәр бир адәмгә қандақ җавап беришни
билисиләр.

7 Сөйүмлүк қериндаш һәм Рәбдә садиқ хизмәткар, ишдишимиз болған Тикикус силәргә
мән тоғрилиқ һәммә ишларни мәлум қилиду. 8 Мән уни дәл мошу иш үчүн йениңларға
әвәтишим, силәрниң әһвалиңларни биливелиши вә шундақла көңлүңларға илһам-

---

3:18 Яр. 3:16; 1Кор. 14:34; Әф. 5:22; Тит. 2:5; 1Пет. 3:1.
3:19 Әф. 5:25.
3:20 Әф. 6:1.
3:22 **«силәр қуллар, әттин болған ғожайиниңларға һәммә ишта итаәт қилиңлар»** — «әттин болған ғожайиниңлар» дегини, йәнә «силәрниң әрштә болған ғожайиниңларму бар» дәп пуритиду.
3:22 Әф. 6:5; 1Тим. 6:1; Тит. 2:9; 1Пет. 2:18.
4:1 Әф. 6:9.
4:2 Луқа 18:1; Рим. 12:12; Әф. 6:18; 1Тес. 5:17.
4:3 Әф. 6:19; 2Тес. 3:1.
4:5 **«Сирттикиләргә нисбәтән даналиқ билән меңиңлар»** — «сирттикиләр» — Худаниң падишалиғиниң сиртида турғанлар, техи етиқат қилмиғанларни көрситиду, әлвәттә. **«пурсәтләр чиққанда көңүл қоюп қолдин бәрмәңлар»** — «пурсәтләр» болса «сирттикиләр»гә яхшилиқ көрситиш, Худаниң сөзини ейтиш, Мәсиһкә гувалиқ бериш қатарлиқ пурсәтләр.
4:5 Әф. 5:15, 16.
4:6 **«Силәрниң гәп-сөзлириңлар һәрдайим меһир-шәпқәт билән болсун, туз билән тетитилсун; шуниң билән силәр һәр бир адәмгә қандақ җавап беришни билисиләр»** — «туз билән тетитилсун» дегән җекиләш тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
4:6 Мар. 9:50.
4:7 **«сөйүмлүк қериндаш һәм Рәбдә садиқ хизмәткар, ишдишимиз болған Тикикус»** — «ишдаш» грек тилида «*(Худаниң)* қуллуғидики ишдаш» дегән уқумни билдүриду.
4:7 Рос. 20:4; Әф. 6:21; 2Тим. 4:12.

риғбәт бериши үчүндур. [9] Мән өзи силәрдин болған, садиқ вә сөйүмлүк қериндишимиз
Онесимусни униң билән әвәттим; улар силәргә мошу йәрдики барлиқ ишларни мәлум
қилиду.
[10] Түрмидишим болған Аристархус силәргә салам йоллайду; Барнабасниң нәври ини-
си Маркусму шундақ (силәр униң тоғрилиқ тапшуруқларни тапшурувалдиңлар; у йе-
ниңларға кәлсә, уни қобул қилиңлар); [11] Юстус дәп аталған Йәшуаму салам йоллайду.
Худаниң падишалиғи үчүн маңа хизмәтдаш болған сүннәт қилинғанлардин пәқәт мо-
шулар бардур; улар маңа тәсәлли болған.
[12] Силәрдин болған, Мәсиһ Әйсаниң қули Әпафрас силәргә салам йоллайду; у силәрниң
Худаниң пүткүл ирадисидә мукәммәл, камаләткә йетип чиң турушуңлар үчүн һәрдай-
им силәр үчүн дуаларда күрәш қилиду. [13] Чүнки мән униңға гувачимәнки, у силәр үчүн,
Лаодикиядикиләр үчүн вә Хейраполистикиләр үчүнму көп җапа тартиду.
[14] Сөйүмлүк тевип болған Луқадин силәргә салам, Демастинму шундақ.
[15] Лаодикиядики қериндашларға биздин салам, Нимфаға һәм униң өйидә жиғилидиған
җамаәткиму салам ейтиңлар.
[16] Бу хәт араңларда оқулғандин кейин, силәр уни Лаодикиядики җамаәттиму оқу-
туңлар, вә Лаодикиядикиләргә язған хәтни силәрму оқуңлар; [17] вә Аркиппусқа: «Сән
Рәбдә тапшурувалған хизмитиңгә, толуқ әмәл қилишиң үчүн көңүл қойғин» — дәңлар.
[18] Мәнки Павлустин өз қолум билән язған салам. Мениң кишәнлинип қамап қоюлған-
лиғимни әсләңлар. Силәргә меһир-шәпқәт болғай!

4:9 Флм. 10.
4:10 Рос. 15:37; 27:2; 2Тим. 4:11.
4:11 **«Худаниң падишалиғи үчүн маңа хизмәтдаш болған сүннәт қилинғанлардин пәқәт мошулар бардур; улар маңа тәсәлли болған»** — «сүннәт қилинғанлар» — Йәһудийлар. Демас вә Луқа *(14-айәттә)* «ят әлләр»дин еди.
4:12 Кол. 1:7; Флм. 23.
4:13 **«...у силәр үчүн, Лаодикиядикиләр үчүн вә Хейраполистикиләр үчүнму көп җапа тартиду»** — бу «җапа тартиш» болса дуалирида. Тексттики башқа бир кона көчүрмидә: «.. униң силәр үчүн, Лаодикиядикиләр үчүн вә Хираполистикиләр үчүнму көп қизғинлиғи бардур» дейилиду.
4:14 2Тим. 4:10,11
4:15 **«Нимфаға һәм униң өйидә жиғилидиған җамаәткиму салам ейтиңлар»** — Нимфа бир аялниң исми еди. Тексттики бәзи кона көчүрмиләрдә: «Нимфас» *(әрниң исми)* дейилиду.
4:16 **«Бу хәт араңларда оқулғандин кейин, силәр уни Лаодикиядики җамаәттиму оқутуңлар, вә Лаодикиядикиләргә язған хәтни силәрму оқуңлар»** — мүмкинчилиги барки, «Лаодикийәдикиләргә язған хәт» әсли Павлусниң «Әфәсуслуқларға» язған хетидур. «Әфәсуслуқларға»дики «кириш сөз»имизни көрүң.
4:18 **«Мәнки Павлустин өз қолум билән язған салам»** — демәк, хәтниң башқа йәрлири катиплиқ қилған қериндишиниң қолида йезилған. Павлусниң көзлири аҗиз болуши мүмкин *(«2Кор.» 12:6-10, «Гал.» 4:15)*. **«Мениң кишәнлинип қамап қоюлғанлиғимни әсләңлар»** — демәк, дуа-тилавәтлириңларда әсләңлар.
4:18 2Тес. 3:17; Ибр. 13:3.

Қошумчә сөз

1:24 «Әнди мән силәр үчүн тартқан жапалирим үчүн шатлинимән, вә шуниңдәк Мәсиһниң жапалирида кам болғанлирини өз әтлиримдә Униң тени, йәни жамаәт үчүн толуқлаймән» (Павлусниң дегини)

Бу Инжилдики әң сирлиқ айәтләрдин бири болуши керәк. Биз «**Рәбдин болған рәһим-шәпқәткә муйәссәр болғанлиғимиз үчүн**» (1Кор.» 7:25) бу айәт тоғрилиқ пикримизни оттуриға қойимиз.

Инжилдики башқа ениқ тәлимләрдин биз шүбһисиз хәвәрдар қилиндуққи, кәчүрүм қилинишимиз үчүн Мәсиһ гуналиримизни Өзигә елип көтириши билән тартқан жапаси бир қетимдила түгәп, қайта болмайдиған бир иштур. Бу һәқиқәт «Юһ.» 19:30, «Рим.» 6:10, «Ибр.» 7:27, 9:12, 10:10 вә көп башқа айәтләрдә ениқ баян қилиниду. У шундақ қилип һәммимиз үчүн Өз жепини пида қилип нижат алди. Бу дәрдлик жапалириниң қайтилинишиниң һажити йоқтур. Амма жуқуриқи 1:24-айәттин мәлумки, Мәсиһниң «гунайимизни көтириш»ниң жапалири билән мунасивәтсиз болған йәнә давам қилидиған бирхил жапалири бар.

Бу тоғрилиқ расул Павлусниң «Әф.» 3:13 вә «Фил.» 3:10дики баянлири тоғрисидики изаһатлиримизниму көрүң.

Биз мошу йәрдә «Фил.» 3:10дики сөзләр оғрулуқ «қошумчә сөз»имизни қайтидин қәйт қилимиз: —

«(а) Мәсиһниң азап-оқубәтлири инсанниң азат қилинишиниң бәдили болғандәк, азат қилинишниң хәвири азап-оқубәтләр арқилиқму тарқитилиду. Һәр ким Инжилдики «Расулларниң паалийәтлири»ни оқусила буниң һәқиқәт екәнлигини көрәләйду (мундақ дегинимиз, Худаниң хәлқиниң һазир тартиватқан азап-оқубәтлирини Мәсиһниң гунани жуюши үчүн тартқан азап-оқубәтлири билән селиштурғичилиги бар, демәкчи әмәсмиз, әлвәттә). Нижатниң шеринлигини тетиған һәр қандақ адәм өз аилисидикилири, дост-бурадәрлири, өз елидикилири һәтта башқа милләтләрниңму бу бәхит-бәрикәтләргә егә болушини арзу қилса, шу сәвәп түпәйлидин у һәр хил уқушмаслиқлар, чәткә қеқишлар вә униңдин көп башқа қийин ишларға йүзлинишкә тәйяр болуши керәк; у йәнә өз ихтияри билән бу йолни таллиши керәк. Һеч болмиғанда «**Мәсиһ өзини хуш қилишни ойлимиғандәк**» («Рим.» 15:3) өз зоқлири, хушлуқлиридин ваз кечишкә тәйяр болуши керәк. Бу йолда, йәни Мәсиһ маңған йолда, Мәсиһниң башқиларни һаятқа ериштүрүш үчүн өзини пида қилған йолда маңғанлар үчүнму Мәсиһ билән биллә болған бирхил алаһидә ортақлиқ яки сирдаш-һәмдәмлик бар. «Кол.» 1:24-25-айәтләрдә бу хил ортақлиқ көрситилиду, вә шуниң билән бир вақитта төвәндики йәнә бир мәнании өз ичигә алиду, дәп ишинимиз.

(ә) Мәсиһ өз жамаити үчүн дуа қилғанда («Рим.» 8:34) у биз үчүн азаплиниду; чүнки биздә һәр қандақ ишәшсизлик, әхмиқанилик яки итаәтсизлик бар болса, бу униңға вә Муқәддәс Роһқа азар бериду («Әф.» 4:30). Биз техи Мәсиһни тонумиған вақитлиримиздиму Униң биз үчүн дуа-тилавәтлири болған болуши мүмкин. Мәйли жамаәт үчүн болсун, яки ишәнмигүчиләр үчүн болсун мошундақ дуа-тилавәтләрниң азави болиду. Худаға

Роһта йеқинлашқанлар, болупму дуа-тилавәтләрдә көп болғанлар Мәсиһниң мошу азаплириға сирдаш болмай қалмайду, шундақла өзлириму азапланмай қалмайду. «Яр.» 18:17ни көрүң. Шу йәрдә Худа Ибраһимни Өзигә Өзиниң Содом вә Гоморраһ шәһәрлири үстидин азапланғанлиғи тоғрилиқ сирдаш қилиду: — «**Содом билән Гоморра тоғрисидики дад-пәряд наһайити күчлүк, уларниң гунайи интайин еғир**» (20). Ибраһимниң бу сөзләр вәҗидин қилған дуасини көрүң («Яр.» 18:17-33)».

Шуниң билән қайтидин бу айәтни көрәйли: «**Әнди мән силәр үчүн тартқан җапалирим үчүн шатлинимән, вә шуниңдәк Мәсиһниң җапалирида кам болғанлирини өз әтлиримдә униң тени, йәни җамаәт үчүн толуқлаймән**».

Буниңдин, һәр бир дәвирдә Мәсиһниң тени болған җамаәттә мәлум дәриҗидә җапалар болуши керәк, дәп хуласә қилимиз. Бу җапаларниң болуши: (1) Худа талливалған барлиқ муқәддәс бәндилири җамаәткә қошулуши үчүн; (2) Җамаәтниң камаләткә йетиши, Худаниң толуқ бәхит-бәрикәтлиригә һәм вәһийлиригә муйәссәр болуши үчүндур. Мошундақ җапаларға Павлус бизгә үлгә болуп көрсәткәндәк, адәмләр толуқ ихтияри вә шат-хорамлиқ билән йүзлиниши керәк. «2Тим.» 2:10ни көрүң: «**Әнди шу сәвәптин, мән Худа таллиған бәндиләрниң Мәсиһ Әйсада болған ниҗатқа мәңгүлүк шан-шәрәп билән еришиши үчүн һәммә ишқа бәрдашлиқ беримән**».

«1Юһ.» 3:16 «**Биз шуниң билән меһир-муһәббәтниң немә екәнлигини билимизки, У** (Мәсиһ) **биз үчүн Өз җенини пида қилди вә бизму қериндашлиримиз үчүн өз җенимизни пида қилишқа қәриздардурмиз**». Бу айәтләрдин «җапа-зиянкәшликни издишимиз керәк» яки «җапа-зиянкәшликни тилишимиз керәк» дегән хуласигә кәлмәймиз; бәлки Мәсиһ бизгә үгәткәндәк: «**Бизни рәзилликтин қутқузғайсән, синаққа учратқузмиғайсән**» дәп дуа қилишимиз керәктур.

«**Дәрвәқә, Мәсиһ Әйсада ихласмән яшимақчи болғанларниң һәммиси зиянкәшликкә учрайду**» («1Тим.» 2:13). Худаниң алдида һәққаний һаятни өткүзүшни халайдиған кишиләрниң болса, җапа-зиянкәшлик издәп-соримайла бешиға чүшиду! Чүшсила, убдан мевиси бар болиду дәп билип сәвир-тақәтлик, шат-хорамлиқ билән уни қобул қилайли!

«**Әнди мән силәр үчүн тартқан җапалирим үчүн шатлинимән, вә шуниңдәк Мәсиһниң җапалирида кам болғанлирини өз әтлиримдә униң тени, йәни җамаәт үчүн толуқлаймән**».

2:8, 20 Бу дунийдики «асасий қаидә-қанунийәтләр» — улар зади немә?

Грек тилида бу «стоихеа» дегән сөз билән ипадилиниду. «Стоихеа»ниң асас мәнаси «сизимлар» дегәнликтур. Бу сөз «Ибр.» 5:12дә «принсиплар» дегән мәнада, вә «2Пет.» 3:10, 12дә «аләмниң асасий амиллири» дегән мәнада ишлитилиду. «Гал.» 4:3, 9да «Колоссиләргә» 2:8, 12дә «асасий қаидә-қанунийәтләр» дегәнгә охшайдиған мәнада ишлитилиду. Грек пәлсәпәсидики бәзи системилар, болупму «Стоихисм» бойичә, пүткүл аләм мәлум «сизимлар» тәрипидин башқурулиду; бу җәһәтләр җоңгудики «давҗяв дини»ға интайин охшап кетиду. Бундақ пәлсәпә бойичә, ронақ турмуш өткүзүш үчүн адәмләр мошу «сизимлар»ни билиши яки сезиши керәк андин бу сизимларға маслишип җүрүши керәктур. Әмәлийәттә җаһандики барлиқ әл-милләтләр өзлири

үчүн бир «сизимлиқ» системини, йәни диний система ичидә яки униң сиртида болған өзигә хас қаидә-йосунларни тәрәққий қилдуруп кәлди. Әтрапимизда мошуларниң тәсирлири көрүнмәктә; шунчә көп аддий ишлар «яман болиду» дейилмәктә; һәр йәрдә бир-биригә охшимайдиған мошундақ қаидә-йосунларниң айиғи йоқтур. Инсанниң вуҗуди бирәр қорқунучниң җилтизи, бир «егисизлик» яки «һимайисизлик»ниң қандақтур бир сезими түпәйлидин мошундақ «қаидә-йосунлар»ни асанла қобул қиливалиду. Бәзи вақитларда «қаидә-йосунлар» мәлум бир диний системилиқ қаидә-йосунлар билән алмаштурулиду; андин хәлиқ «диндин сирт» болған бир түркүм қаидиләрни «хурапийлиқ» дәп атайду. Амма әмәлийәттә барлиқ мошундақ қаидә-йосунларни расул Павлус «Гал.» 4:9да «тиләмчиликкә аит» әрзимәс нәрсиләр дәп бекиткән. Гунаға патқан адәмләрниң роһида виҗданниң аллиқандақ излири яки сарқиндилири қелип қалған болса, шу қаидә-йосунлар мәлум җәһәтләрдә шуларни күчәйтиду; амма ахир берип улар пәқәт гунаға петип кәткән бечарә инсанийәтниң өз роһий ялаңачлиғини йепивелиш үчүн ишлитидиған җул-җул ямақларла болиду, халас. Инсан қәлбиниң барлиқ муһтаҗлиридин бирдин-бир чиқалиғучи, Худаниң ниҗати болған Мәсиһ Өзидур. Мәсиһ билән кийгүзүлгүчигә һеч қандақ тилтумарлар яки һеч қандақ «яман болиду» дегән қаидә-йосунлар керәк әмәс; мошундақ нәрсиләр Һәммигә Қадир Худа алдида нәпрәтлик вә Униң меһир-муһәббигә аһанәт чаплаштин ибарәт болиду.

«Қаидә-йосунлар» тоғрилиқ ейтқинимизниң сиртида турған пәқәт бирла мисал бар. У болса Худа Өзи Исраил хәлқигә тапшурған қанунлар һәм бәлгүлимиләрдур; бу қанун-бәлгүлимиләр Өз гөзәл нишаниға йетип, һазир әмәлдин қалдурулди; адәм Мәсиһ билән бир қилинған екән, ундақта өзлиридә һәққанийлиқни издәйдиған, Худаниң барлиқ йоллирида меңишқа интилидиған йеңи бир һаят бардур; Худаниң хаһишлири вә мәхсәт-муддиалири шундақ адәмниң вуҗудиниң қат-қатлирида пүтүклүктур. Биз мошу дуниядики «тиләмчиликкә аит» болған «**«асасий қаидә-қанунийәтләр»гә нисбәтән өлгәнмиз; немишкә уларда йәнә яшаверимиз?**».

«**Әгәр Мәсиһ билән бу дуниядики қаидә-қанунийәтләргә нисбәтән өлгән болсаңлар, немишкә (бу дунияда яшиғанлардәк) «Тутма!» «Тетима!» «Тәгмә!» дегәндәк бәлгүлимиләргә риайә қилисиләр?**» (2:20)

2:10 «Силәр Униңда мукәммәлдурсиләр»

Бу әҗайип баян Павлусниң: «**Һеч кимниң Мәсиһ бойичә болмиған, пәйласоплуқ яки бемәна алдамчилиқ билән, инсанлардин кәлгән тәлимләр, йәни бу дуниядики «асасий қаидә-қанунийәтләр» бойичә силәрни өз олҗиси қилип аздурмаслиғи үчүн һези болуңлар**» (8) дегән сөзлириниң ахирида қилиниду, вә шундақла бу сөзлириниң асасий сәвәвини баян қилиду. Худада болған барлиқ һәммә болса Мәсиһдә туриду; Худаниң һәммә барлиғи Мәсиһдә әзәлдин болған вә һемишә болиду. Бизму «Униңда» (йәни Мәсиһдә) болсақ әнди Худаниң барлиқ мукәммәл җәвһириму охшашла бизниңки болиду. Шундақ болғанда пәлсәпә яки «алаһидә даналиқ» бизгә қандақму «артуқ» бир немини тәминлийәлисун? Павлусниң бу мәктупиниң бәзи йәрлиридә ейтқан сөзлиридин қариғанда, Колосси шәһири әтрапида җүрүватқан мошундақ «пәлсәпичиләр»ниң җамаәткә йәткүзгән езитқулуғи аз әмәс еди. 18-айәттин қариғанда шуларниң дегәнлири бәлким мундақ: «... Дурус, силәрниң Әйса Мәсиһкә болған

етиқадиңлар интайин яхши, Униңға ибадәт қилиш тоғридур. Амма интайин имтиязлиқ кишиләр болған бизләргә нирнәччә алаһидә аламәт көрүнүшләрму кәлди! Биз бәзибир мәхпий бәлгүлимиләргә бойсунушумиз билән биздә алаһидә йошурун билим бардур; башқа аддий кишиләр униңға һеч несивә болалмайду. Бизгә алаһидә тонуш болған пәриштиләргә силәр биз билән билллә сәҗдә қилсаңлар, силәрму бу «алаһидә бәлгүлимиләр»гә бойсунсаңлар, әнди силәрму бу билимгә егә болисиләр, силәрдә техиму бәхит-бәрикәтләр, техиму көп күч-қудрәт болиду...» вәһаказалар, вәһаказалар...

Адәмләр Мәсиһниң «һәммидин үстүнлүги»гә етивар бәрмисә мошундақ әхмиқаниликни қобул қилиши мүмкин. Чүнки Павлус дегинидәк, У һәмминиң «Баш»идур — пәқәт җамаәтниңкила әмәс, бәлки Худаниң мәңгүлүк бекитмиси билән пүткүл аләм (җүмлидин мошу аталмиш «алаһидә пәриштиләр»)гиму баштур. У: «Сениң баш билән беваситә мунасивитиң бар болса, немишкә төвән туридиған мәлум башқа бириси билән болған қандақтур бир мунасивәт өзәмгә «артуқ» бир немини бериду, дәп ойлайсән? Әксичә мошундақ ой-хияллириң Баш Болғучиниң Өзигә бирхил аһанәт һесапланмамду? Әмәлийәттә, сениң диққитиң, ой-зеһниң Униңдин вә һәммә ишларни тоғрилиған улуқ қурбанлиғидин айрилған болса, сән дәрвәқә һеч пайда алмай, әксичә зиян тартқучи болуп қалисән!» дегәндәк болиду.

2:11 «Мәсиһниң сүннити»

«**Силәр Униңда** (Мәсиһдә) **адәмниң қолисиз болған сүннәт билән сүннәт қилинғансиләр; демәк, Мәсиһниң сүннити билән гуналиқ әткә бағланған тәндин халас қилинғансиләр**»

Бу айәттики «**адәмниң қолисиз болған сүннәт**» болса адәмниң әтлиридә болған сүннәт әмәс, бәлки адәмниң роһ-қәлбини тәндә болған гунаниң өлүм елип келидиған кона қанунийитидин «кесип үзүш»тин ибарәттур. Бу тоғрилиқ «Әзакиял» һәм «Филиппилиқларға»дики «қошумчә сөз»имиздә баян қилинған «сүннәтниң роһий әһмийити» тоғрилиқ изаһатларни көрүң. Шу йәрләрдә ейтқинимизни йеғинчақлиғанда, җисманий сүннәт Худа тәрипидин роһий сүннәтниң «бешарәтлик көләңгиси» болуш үчүн бәлгүләнгәндур. Адәм бу дунийдики барлиқ нәпсанийәтчилик вә яман һәвәсләрдин «кесип үзүлгән» болуп, у һәқиқәтән Мәсиһгә қарап-тайинип яшап, Худаға Өз Роһи арқилиқ ибадәт қилиду — мана бу роһий сүннәтниң нәтиҗисидур. Мундақ адәм һазир қәлбидә вә роһида «Худаниң адими»дур — роһий сүннәт қилинған болса, җисманий сүннәт керәк әмәстур.

Әнди расулниң «**Мәсиһниң сүннити**» арқилиқ роһий сүннәт қобул қилимиз, дегининиң мәнаси немә? «**Мәсиһниң сүннити**» дегән немә?

Мошу йәрдики «Мәсиһниң сүннити» Муса пәйғәмбәр арқилиқ чүширилгән Тәврат-қанунда бекитилгини бойичә Мәсиһ Әйсаниң қилинған җисманий җәһәттики сүннити әмәс. Мәсиһниң бу сүннити барлиқ Йәһудий оғул бовақларниңкигә охшаш сәккиз күнлүк болғанда қилинған еди. Изаһатта ейтқинимиздәк, «Мәсиһниң сүннити»ниң мундақ икки хил мәнаси болуш мүмкинчилиги бар: —

(1) «Мәсиһ тәрипидин қилинған сүннәт». Бу еһтималға йеқин болған бир чүшәнчә. «роһий сүннәт» дәрвәқә пәқәт Мәсиһ тәрипидинла қилиниши мүмкин, дегән һәқиқәттур. Оқурмәнләр бу чүшәнчә бойичә айәтни чүшәнсә Мәсиһ тоғрилиқ болған тәлимат җәһәтидә һеч қандақ аздурулуш болмайду, шундақла умумий һәқиқәт җәһәтидә зиян болмайду.

(2) Шундақ болсиму, өзимизниң пикримиз шуки, «Мәсиһниң сүннити» дегән сөз, бизгә ниҗат йәткүзгән Униң чапрас яғачи вә өлүмини көрситиду. Грек тилида «сүннәт» «әтрапи кесилгән» дегән сөз билән ипадилиниду, бизниңчә мошу йәрдә Даниял пәйғәмбәрниң: («Дан.» 9:27) «**Бу атмиш икки «йәттә вақит» мәзгили өткәндин кейин Мәсиһ үзүп ташлиниду** (өлтүрүлиду)**, Униңда һеч нәрсә қалмайду**» дегән бишаритигә бағланған, дәп қараймиз.

Бундақ «кесилиш» пәқәт Униң җени әмәс, бәлки Униң шәхсиниң гуналиримизни Өзигә елип Худаатисиниң һозуридин үзүлүшини көрситиду, дәп қараймиз. Биз башқа бир китапчидин сөз алсақ: —

«Бу «калам» — йәни Мәсиһ, гунакар адәмләрниң орнида әйиплиниш үчүн, Өзини чапрас яғачқа (дарға) миқлитип өлүшкә тутуп бәргән. У гунасиз, мукәммәл адәм болуп, чәклик вақит ичидә бурунқи вә кейинки һәммә адәмләрниң барлиқ гуналирини үстигә алған, У бизниң орнимизда Худаниң гуна үстигә төкмәкчи болған ғәзәплик җазалирини қобул қилған. Гунаниң җазаси — Худадин айрилиштур. Шуниң билән Униң роһи Худадин үч саатлиқ айрилған. Шу үч саатниң әң ахирқи минутлирида: —«**Әйса жуқури аваз билән: «Ели, ели, ләма савақтани?» йәни «Худайим, Худайим, Мени немишкә ташливәттиң?» дәп қаттиқ нида қилди**» («Мат.» 27:46, «Мар.» 15:24)

Демәк, У дунийадики миллионлиған адәмләрниң мәңгүлүк дозақ азаплирини (дозақ — Худадин айриветилиштин ибарәт) чәкликла вақит ичидә бешидин өткүзүп, барлиқ бәдәлни төливәткән. Худа мана мошу вастиси билән бирла вақитта, һәм Өзиниң адиллиғини қанаәтләндүргән һәм һәр бир адәмни Өзиниң рәһимдиллигигә мәңгүлүк еришәләйдиған қилған. Худа Өз Калами болған Мәсиһниң мукәммәл қурбанлиғини қобул қилған».

Бундақ чүшәнчә бизниң Мәсиһниң өлүмидә вә тирилишидә Униң билән бир қилинғанлиғимизни көрситидиған, төвәндики айәт билән убдан маслишиду: —

2:12

«**Шуниң билән тәң чөмүлдүрүлүштә дәпнә қилинғансиләр; силәр йәнә Уни өлүмдин тирилдүргән Худаниң вужудуңларда ишләйдиғанлиғиға ишәш бағлаш билән Униң билән тәң тирилгәнсиләр**».

«Чөмүлдүрүлүш» тоғрилиқ

«Чөмүлдүрүлүш» тоғрилиқ «Әфәсуслуқларға»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң. Ишинимизки, «чөмүлдүрүлүш», йәни суға чөмүлдүрүлүш, Худа инсанға бекиткән «Муқәддәс Роһниң һаятиға» тәшна-тиләк йолидур. Демәк, чөмүлдүрүлүшниң өзи адәмни қутқузмайду; лекин у арқилиқ биз Худаниң Муқәддәс Роһиға чөмүлдүрүлүшкә,

мәңгүлүк һаятиға толдурулушқа болған тәшна-тилигимизни Худа алдида билдүрәләймиз. «Расулларниң Паалийәтлири», 2:38-42ни көрүң. Суға чөмүлдүрүлгинимиздә төвәндики ишлар болуши керәк: —

(1) Биз жут алдида, җамаәт алдида, пүткүл аләмдики пәриштиләр вә барлиқ җин-шәйтанлар алдида вә Худаниң Өзиниң алдида өзимизниң Мәсиһкә бағланған етиқадимизни очуқ ипадиләймиз вә етирап қилимиз.

(2) Әйса Мәсиһниң өлүмини гунайимизниң кәчүрүм қилинишиниң бирдин-бир йоли дәп етирап қилимиз.

(3) Биз униң арқилиқ товва қилишимизни ипадиләймиз. «Кона һаят»имизниң Худа алдидики әрзимәслигини, «дәпнә қилиш»и керәклигини етирап қилимиз (демәк, чөмүлдүрүлүш «кона мән»ниң дәпнә мурасимидур).

(4) Худаниң «йеңи һаят» тоғрилиқ вәдисигә қарап, ишәш билән Худадин бизгә йеңи һаят, йәни мәңгүлүк һаят елип келидиған Муқәддәс Роһуңни тәғдим қилғайсән дәп җиддий илтиҗа қилимиз.

(5) Биз чөмүлдүрүлүшни җамаәтниң мәлум бир әзасиниң қолида қобул қилғинимизда, Худаниң Өз җамаитигә мунасивәтликлигимиз, шундақла җамаәтниң бир-биригә муһтаҗлиғини вә бир-биригә бойсунуш керәклигини етирап қилимиз.

2:14

«**Бәлгүлимиләрдә өз ичигә елинған үстимиздин әрз қилидиған, бизни әйипләйдиған пүтүкләрни өчүрүп ташлиди; У уларни биздин нери қилди, чапрас яғачқа миқлатқузди**».

Павлус бу әҗайип айәтләрдә (10-15) Мәсиһниң Өз хәлқи үчүн чапрас яғачта миқлинип ада қилғанлириниң барлиғини бир-бирләп тәһлил қилиду. Мошу йәрдә оқурмәнләрниң биринчи соали «Бу «**бәлгүлимиләрдә өз ичигә елинған үстимиздин әрз қилидиған, бизни әйипләйдиған пүтүкләр**» дегән немә?» болуши мүмкин.

Грек тилидики «пүтүкләр» дегәнни ипадилигән «хеирграфон» дегән сөз әсли «қәризнамә» дегән мәнани билдүриду. У тилға алған «бәлгүлимиләр» болса шүбһисизки, Тәврат қанунидики көп тәрәплимилик бәлгүлимиләрдур. Адәттә Павлус бу бәлгүлимиләрни көрсәткинидә, пәқәт Йәһудийларға қаратилғанларни көздә тутиду; амма мошу йәрдә «бәлгүлимиләр» шүбһисизки, «Рим.» 8:4дә баян қилинған «**қанундики һәққаний тәләпләр**» дәп аталған әмирләрни өз ичигә алиду. Бу бәлгүлимиләр көплигән гуналиримизни паш қилип, бизни ноқул әрз қилғучи қолдәк, яки болмиса бизни санҗишқа тәйярланған қилич, яки тегишлик болған өлүм җазасини бекитишкә тәйярланған миқлардәк туриду. Амма буниң орнида Мәсиһ бу әрз қилғучи миқлардәк бәлгүлимиләрни Өз шәхсигә қаритип, буларниң җазасини Өзигә қаратти. Бу җазани У Өзи көтәрди; вә шундақ қилип бу бәлгүлимиләр «чапрас яғачқа миқланған» һалда қалди — уларниң җаза күчлири түгәп болди, уларда етиқат қилғучи бизләргә һеч қандақ әрзләр қалмиди. Һәмдусана!

Рим империйәсидики кона бир адәт бойичә, қәриз төлигәндин кейин, қәризнамә үстигә грек һәрипи «хай»ниң чоң йезилиши (Χ) сизилатти. Оқурмәнләргә ениқки, бу һәрип чапрас яғач шәклидә еди. Мәсиһ һәр биримизни дозаққа әвәтидиған қәризнамини җиҗап ташлиғандур!

2:15

«**У һөкүмдарлардин вә һоқуқдарлардин олҗа елип, чапрас яғачта уларни рәсва қилип уларниң үстидин тәнтәнә билән ғәлибә қилди**».

Мәсиһ бу яман роһлар болған һөкүмдарлардин немини «олҗа» алған дәп сорисақ, җавап шүбһисизки, «Өзигә етиқат бағлиғучиларни олҗа алған». Чүнки Униңға етиқат бағлиғинимизда һәр қандақ яман роһларниң ғоҗайинлиғидин яки Шәйтанниң илкидин қутулимиз. Өзини Мәсиһгә тапшурған һәр бир кишиниң җин-шәйтанлардин қорқушиниң һеч қандақ һаҗити йоқтур вә шундақла у «яман роһларни рәнҗитмәй улар рази қилинсун» дегәндәк түгимәс ишлардин халас болди. Худа бизни Өз падишалиғиға йөткәп Өзи бизгә егидарчилиқ қилиду. Шуниң билән биз яман роһларниң илкидин пүтүнләй қутулдуқ. Худаға бойсунуп җүрсәк рәзил болғучи бизгә тегәлмәйду; у бизгә һуҗум қилса униң билән қаршилишиш һоқуқимиз болиду; чүнки ғаливийәтни Мәсиһ аллиқачан қазанди!

Биз Мәсиһниң чапрас яғачқа миқлинишини Шәйтанниң қутритишлири вә езитқулуғи билән инсанлар (сатқун Йәһуда Ишқариот, Йәһудий баш каһинлар, Римлиқ валий Пилатус вә Римлиқ ләшкәрләр) тәрипидин җүргүзүлгән дәп чүшинимиз. Яман роһларниң мәхсити шүбһисизки, Мәсиһни йоқитиштин ибарәт еди; амма иш уларниң ойлиғинидәк чиқмиди («1Кор.» 2:8ни көрүң). Уни чапрас яғачта йоқитишиниң орнида, әксичә улар пәқәтла Худаниң мәңгүлүк мәхсәт-муддиалирини ада қилип, Мәсиһни пүткүл инсанийәтниң гуналирини толуқ көтәргүчи қилди, халас. Мәсиһниң өлүмидә болған ғаливийити Униң тирилиши билән испатлиниду; шуниңдәк яман роһларниң ғәлибилик тәнтәнисиниң орниға, әксичә уларниң Худаға қарши исиян көтәргәнлиги, Худаниң меһригә ишәнмәслигидә болған әхмиқанилиги очуқ рәсва қилинип, уларниң олҗа-егиликлири (йәни, ишәнгән бизләр) тартивелинди.

2:17 «Көләңгә вә җисим»

«**Бу ишлар болса бир көләңгә, халас; униң җисми болса Мәсиһниңкидур!**»

Бу көрүнүштә аддий болған баянда тәлиматниң шунчә зор байлиқлири бизгә аян қилинип ечип берилди! Бу иш үстидә әстайидил ойланғучи үчүн Мәсиһниң шунчә көп шәрәплири аян қилиниду!

Бу баяндин көримизки, Тәвраттики барлиқ бәлгүлимиләр қанчилик инчикә болушидин қәтъийнәзәр, уларниң һәр бир тәпсилатлири Мәсиһни, Униң шан-шәрәплирини, Униң қурбанлиғини, Униң болидиған хәлиқ-җамаитини, Униң қилидиған барлиқ ишлирини көрситидиған бирхил бешарәттин ибарәттур. Сәһипә чәклимиси болғачқа, мошу йәрдә инчикиләп тәһлил қилалмидуқ. Шүбһисизки, бу бәлгүлимиләрниң көп тәпсилатлириниң әһмийити дәсләптә мүҗмәл көрүниду; амма уларниң һәр бири үстидә иман-ишәш вә әстайидиллиқ билән издәнгүчиләр үчүн ахири уларниң бешарәтлик, сирлиқ әһмийәтлири көп җәһәтләрдә ечип берилиду, дәп ишинимиз.

Бу ишларға мисал билән хуласә қилайли. Аилиңизгә узундин бери яр-йөләк болуп кәлгән амма силәр көрүп бақмиған, ширәм туққиниңиз болған меһриван бир тағиңиз бар дәп ейтайлуқ. Бу тағиңизниң җуксәк абройи вә намидин пайдилиниш үчүн униң

салаһийтигә киривалған көп дүшмәнлири бар болиду. Шуңа алдамчилиқниң алдини елиш вә униң билән көрүшкәндә тонувелиш үчүн у рәссамға өзиниң рәсимини сиздуруп силәргә әвитиду. Шүбһисизки, бу рәсим өйиңиздә һөрмәтлик орунда есиқлиқ туриду; силәр тағаңлар кәлсә һеч қандақ хаталиқ болмисун дәп униңға пат-пат қарайсиләр; вә йәнә бәлким униң билән дидарлишишқа, көп илтипатлири үчүн рәхмәт ейтиш күнининң келишигә тәшна болуп униң йолиға тәлмүрүп қарайсиләр. Бу интизар болған күн йетип келип, тағаңлар силәр билән биллә турғанда, бу рәсим пәқәт иккиләмчи роль ойнайду, халас; шүбһисизки, силәр рәсимни йәнә әтиварлайсиләр, амма униң һазир кериги болмайду. «Мәсиһниң рәсими» болған Тәвраттики бәлгүлимиләр буниңға охшаштур. Биз йеңи әһдиниң җәвһиридә яшиған болсақ, қәлбимизгә Мәсиһниң муһәббити йетип, гунаниң илкидин қутқузғанда, бәлгүлимиләр керәксиз болуп қалиду. Биз бәлгүлимиләрниң сөйүмлүк Мәсиһимизни шунчә яхши әкс әттүрүп У тоғрилиқ бешарәт бәргәнлиги үстидә чоңқур ойлишимиз мүмкин, әлвәттә; амма һазир бу Шәхсниң Өзи биз билән биллидур!

Шуңа Павлус шуни ейтидуки, Мәсиһни қобул қилған һәр кимниң Тәвраттики бәлгүлимиләргә һаҗити йоқтур; у аллиқачан пак-муқәддәс вә муһәббәтлик һаят өткүзүшкә башлиғандур.

3:4

«**Амма һаятимиз болған Мәсиһ ашкариланған чағда, шуан силәр Униң билән биллә шан-шәрәптә ашкарилинидиған болисиләр**»

Расул Павлусниң бу баяни Мәсиһ бу зиминға қайтип кәлгәндә йүз беридиған ишларниң қисқа бир жиғиндисидур.

Биз муқәддәс китаптики бу тоғрилиқ бәзи башқа баянларға болған чүшәнчимиз бойичә болидиған ишларниң тәртиви бәлким төвәндикидәк болиду: —

(1) Мәсиһ асмандин зиминға чүшүшкә башлиғинида, у зор авазда Худаниң зиминда туруватқан барлиқ муқәддәс бәндилирини Өзигә чарқириду; Униң бу қаттиқ товлиши билән Мәсиһдә өлгән кишиләр тирилдүрүлиду вә зиминда тирик қалған ишәнгүчиләр билән бирликтә Мәсиһ билән учришишқа һаваға учурулиду («1Тес.» 4:16).

(2) Бу учришишта муқәддәс бәндиләрниң барлиқ қилғанлири «Мәсиһниң сорақ тәхти»ниң алдида өлчәмлинип баһалиниду («2Кор.» 5:10)

(3) Ишәнгүчиләрниң һәр бири өз көзи билән Мәсиһни көргәндә, ич-вуҗудида Униңға охшаш мукәммәл пәзиләтлик, муһәббәтлик, пак-муқәддәс болушқа пүтүнләй өзгәртилиду. Ичидики барлиқ гуналири мәңгү арқида қалиду. Бундақ өзгәртилиш отта тавлинишқа охшиғини билән, бу от әҗайип тилсимат бир от, йәни Әйса Мәсиһниң муһәббәтлик оти болиду; униңда һеч қандақ гунаниң келиши мүмкин әмәс («Пәнд.» 20:8 «**Падиша адаләт тәхтидә олтарғанда, һәммә яманлиқни көзи билән қоғлайду**»).

Шу чағда ишәнгүчиләрниң сиртқи қияпити, тирилиштә қандақ тәнгә егә болидиғанлиғи болса, бу техи бир сирдур. Павлус мошу йәрдә қияпити интайин шан-шәрәплик, яки «шан-шәрәптә» болиду, дәйду («1Кор.» 15:21-23, 35-38, «1Юһ.»3:2-3ниму көрүң).

(4) Гәрчә Худаниң миллионлиған хәлқи вә уларниң барлиқ өмүрлүк ишлири бу вақиәгә мунасивәтлик болсиму, бу дуниядики вақитқа нисбәтән бу ишларниң һәммиси «бир дәқиқидә, көзни жумуп ачқичә» йүз бериду («1Кор.» 15:52).

(5) Мәсиһ андин Өз хәлқини биллә елип йәр йүзигә қайтип чүшиду. Униң шан-шәриви улардиму көрүниду, Униң уларда болған шан-шәриви түпәйлидин пүткүл жаһан Униңға ибадәт қилиду («2Тес.» 1:7-10ни вә Павлусниң мошу 3:4-айәттики сөзни көрүң).

(6) Исраилларниң һәммиси нижат тапиду («Рим.» 11:26-27).

(7) Мәсиһ Исраилни уларға һужум қилидиған барлиқ әл-жутлардин қутқузиду («Зәк.» 12-бап). Униң пути У әслидә асманға қарап көтирилгән Зәйтун теғиниң үстидә қайта туриду («Зәк.» 14:1-4). Шу вақитта Исраилға һужум қилғанларниң көпи башқа өлгәнләр билән биллә ахирқи сорақни күтүш үчүн шу һаман тәһтисараға чүширилиду.

(8) Мәсиһ зиминда 1000 жил һөкүм сүриду, Исраил хәлқи Униң йәр йүзидики вәкили болиду.

(9) 1000 жилдин кейин ахирқи сорақ болиду (қиямәт күни).

Бу улуқ ишларниң башқа бәзи җәһәтлири тоғрисида «Йоел»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң.

3:12 Инжилда көрситилгән «мөминлик»ниң мәнаси

Тәврат вә Инжилда «мөминлик» яки «юваш мөминлик» дегән сөзниң ишлитилишниң толиму алаһидә мәнаси бар. Мәсиһ Әйса «**Мубарәк, мулайим-мөминләр! Чүнки улар йәр йүзигә мирасхордур**» дәп тәлим бәрди («Мат.» 5:5). Худаниң падишалиғида мөмин киши өзидин күчлүк башқа бириси алдида қорқунучтин йол қойидиған киши әмәс. У бәлки Худаниң Өзигә тәғдим қилған вәдилирини инсанниң күчидин зиядә жуқури, зиядә үстүн дәп билиду; шундақла Худаниң вәдилирини әмәлгә ашуруш үчүн «мошу дунийадикиләр тутқан йоллар», йәни зораванлиқ, талаш-тартиш, жедәл-урушларни ишлитиштин қол үзгән кишидур. Башқилар билән урушуш, жедәллишиш Худаниң йоллири әмәс, Худа Өз адәмлириниң «өз һоқуқлири»ға еришиши үчүн, шуларни ишлитишкә йол қоймайду.

Буниңға һәм Тәврат һәм Инжилдин йүзлигән мисал кәлтүрәләйттуқ, амма үч мисал купайә дәп қараймиз: —

(1-мисал) («Яр.» 13-бап). Ибраһимниң падичилири билән Лутниң падичилири падилириниң интайин тез көпәйгәнлигидин, җәнубий Пәләстиндики яйлақларда бир-биригә соқулушуп кетишкән еди. Худа аллиқачан Ибраһимға, мошу барлиқ зиминни «**Саңа вә әвлатлириңға тәғдим қилимән**», дәп вәдә қилған болсиму (12:7), амма Ибраһим Лут (иманниң ишлирини анчә чүшәнмигән бир адәм)қа: «Бу зимин мениңки, чүнки Һәммигә Қадир уни маңа вәдә қилди» демиди. У бәлки Лутқа: «**Мана, зимин алдиңда туриду; сән қайси тәрәпни халсаң шу йәргә берип олтарақлашқин; мән башқа тәрәпни елип шу йәрдә туримән**» деди. Мана бу мөминликтур!

Лут интайин мунбәт Иордан җилғисини талливелип шу йәргә берип турди. У кәткәндин кейин Худа Ибраһимға йәнә сөз қилип Өз вәдисини тәстиқлап: «**Шимални, җәнупни, шәриқни, ғәрипни убдан көрүп бақ; мошу зиминниң һәммиси сениңки болиду!**» деди. Кейин, Худа җазалирини Иордан җилғисидики шәһәрләр үстигә чүшәргәндин кейин Лут вә әвлатлири Иордан дәриясиниң чәт тәрипигә көчүп һазирқи «Иорданийә» дегән дөләтниң зиминидә олтарақлашти. Ибраһимниң әвлатлири болса Қанаан (Пәләстин)ниң барлиқ зиминиға мирасхор болди.

(2-мисал) Муса пәйғәмбәр бир қетим Һарун вә Мәрйәм тәрипидин «Сән Худаниң буйруғи билән әмәс, бәлки башбаштақлиқ билән өзәңни чоң қилип Исраил хәлқигә йетәкчи болувалдиң» дәп әрз қилинди. Амма Муса пәйғәмбәр һеч талашмай үндемиди. Муқәддәс китапта униң тоғрилиқ: «**Муса дегән адәм интайин мөмин, йәр йүзидиләрниң һәммисидин мөмин еди**» дәп хатириләнгәндур. Шуниң билән у Худаниң пат арида өзини ақлап, униң йетәкчилигини тәстиқлайдиғанлиғини убдан билип, җедәлләшмиди; вә дәрвәқә Худа узун өтмәй рошән һалда шундақ қилди. «Чөл.» 12:1-15ни көрүң.

(3-мисал) Давут пәйғәмбәр сәбий бала вақтида, Самуил пәйғәмбәр Давутниң җәмәтидикиләрни йоқлап барғанда униңға: «Сән кәлгүсидә Исраилниң падишаси болисән» дәп бешарәт бәргән еди. Шу вақиттики падиша Саул болса Худаға вапасиз һалда һөкүмранлиқ сүрәтти; у пат арида көңлигә Давутни өлтүрүшни пүккән еди. Бир күни Саул вә ләшкәрлири Давутни қоғлиғанда, дәл Давут вә адәмлири йошурунивалған өңкүргә әһвалдин хәвәрсиз кирип қалди вә шу йәрдә қонуп қелишти. Саул вә ләшкәрлири ухлаватқанда Давутқа уни өлтүрүшниң убдан пурсити чиққан еди. Амма у шундақ қилишни рәт қилди; чүнки уму Худаниң вәдилири зораванлиқ арқилиқ әмәлгә ашурулмайдиғанлиғини биләтти. Саул һаят вақтида Давутқа «**Мәндин кейин сән падиша болисән**» дәп етирап қилған. Саул дүшмәнләр тәрипидин өлтүрүлгәндә, Давут ахирида падиша болди, әлвәттә.

Сәгәк оқурмәнләр Тәвраттин, жуқурида ейтқанлиримиздин сирт болған бәзи әһвалларни бәлким байқиған болуши мүмкин. Бундақ алаһидә әһваллар Худаниң Исраилға тапшурған, интайин рәзилләшкән мәлум әлләргә уруш қилиш буйруқлиридин ибарәттур. Худаниң бундақ буйруқлирида болған мәхсити болса: —

(а) Исраил (вә һәтта башқа әлләр)ни бу әлләрниң әвҗгә чиққан рәзиллиги түпәйлидин булғиништин сақлаш үчүн; бу орунлаштуруш Қутқазғучи-Мәсиһдә болған толуқ ниҗат дунияға кәлгичә (йәни Инҗил дәвиргичә) вақитлиқ бир тәдбир еди.

(ә) Исраилға вә башқиларға агаһ болуши үчүн, Өзиниң барлиқ рәзиллик үстигә төкүдиған ғәзивини көрситидиған бир мисал болуши үчүн еди.

Мошундақ уруш қилиш буйруқлириниң һәммиси Мәсиһ Өз қени билән түзгән йеңи әһдә билән пүтүнләй бекар қиливетилди. Мәсиһкә бағланған етиқади арқилиқ өзиниң гуналиқ тәбиити өзгәртилгән кишиләр болса Худаниң Өз Роһиниң қәлб-бағрида турушиға несивиликтур. Муқәддәс Роһниң күч-қудрити болса адәмниң әтрапида туруватқан һәр қандақ рәзилликниң тәсиридин үстүндур. Мәсиһдә болған ниҗат болса инсанларниң әң пәсәндә адәмлириму үчүндур. Бу тоғрлуқ Павлусниң Тимотийға ейтқан сөзлиригә қараң («1Тим.» 1:15-16): —

«**Мошу сөз ишәшлик вә һәр адәм уни қобул қилиши тегишликтур — «Мәсиһ Әйса гунакарларни қутқузуш үчүн дунияға кәлди!». Мән гунакарлар ичидики әң әшәддийисидурмән! Лекин дәл шу сәвәптин Мәсиһ Әйсаниң әң әшәддий гунакар болған мени, кейин өзигә етиқат қилип, мәңгүлүк һаятқа еришидиғанларға мисал қилип мәндә Өзиниң барлиқ сәвир-тақитини аян қилиши үчүн, маңа рәһим-шәпқәт көрситилгәндур**».

3:15

«**Мәсиһниң хатирҗәмлиги қәлбиңларда һөкүм сүрсун**»

Мана бу айәт бизгә Муқәддәс Роһниң интайин әсқатидиған бир нәсиһити болиду. Рәб Әйса Мәсиһ мухлислириға: «**Силәргә хатирҗәмлик қалдуримән, Өз хатирҗәмлигимни силәргә беримән; Мениң силәргә бәргиним бу дуниядикиләрниң бәргинидәк әмәстур**» дәп вәдә қилған («Юһ.» 14:27). «Бу дуния» көп нәрсиләрни бериду, амма берилгән нәрсиләр һәрдайим очуқ яки йошурун шәртләргә бағлиқ болиду. Бундақ бир «соғат» берилгинидә яки ярдәм қилинғанда, кәлгүсидә бу «соғат»ниң орниға башқа бир нәрсә қайтурулуши керәк болиду. Шундақ болғанда, муқәддәс китапта дейилгәндәк бу һәқиқий бир «соғат» болмайду, чүнки һәрдайим униңға йошурун баһа есиқлиқ туриду. Амма Худаниң соғатлири болса «очуқ қоллуқ билән ихтиярән берилгән» — Уларда һеч қандақ йошурун шәртләр йоқтур («1Кор.» 2:12).

Мәсиһ Әйса бу вәдисини қилғандин бери һәр бир ишәнгүчидә «өз вуҗудумниң әң чоңқур йеридә хатирҗәмлик туриду», дәйдиған қиммәтлик гувалиғи болиду. Амма бәзи вақитларда бу хатирҗәмлик бузулиду яки биздин елип кетилиду. Шундақ болғанда, сәвәвини издишимиз керәк, вә һәрдайим өзимиздинла тепилишиға ишәшимиз камил. Павлус мошу сөзини Мәсиһниң тени болған җамаәттә бир-бирини кәчүрүм қилиш, һәр бир мунасивәтниң муһәббәт ичидә болуши керәклигигә тәтбиқлайду (12-14). Биз бир-биримизни кәчүрүм қилмисақ, қәлбимиздики хатирҗәмликтин мәһрум болимиз; бу хатирҗәмлик Худа билән болған мунасивитимизниң қандақ екәнлигигә болған әң ениқ аламәтләрдин биридур. Амма көп башқа әһвалләрдиму хатирҗәмлик қәлбимиздин кәткәнлигини байқаймиз. Мошундақ әһвалларда сәмимий издәнгүчиләр үчүн хатирҗәмликниң кәткәнлигиниң сәвәвини тепип чиқиш һәргиз тәс әмәс; бәлким биз башқа бирисигә увал қилған, биадил бир сөз ейтқан, ялған гәп қилған, мәлум бир нәрсини оғрилиған; яки бәлким Худаниң сөзигә ишәнмәслик, яки У ениқ мәнъий қилған бир ишни қилған болушимиз мүмкин; бәзи әһвалда биз мәлум бир ишни қилишни қарар қилишимиз билән (бу ишниң өзидә һеч қандақ «һарамлиқ» болмисиму), бу иш тоғрилиқ ойланғансери Худаниң хатирҗәмлиги биздин тәсадипий қечип кетиду. Мошундақ әһвалда: «**Мәсиһниң хатирҗәмлиги қәлбиңларда һөкүм сүрсун**» — Мәсиһниң хатирҗәмлигини һәммә иш-һәрикитимиз үстидин «тоғра» яки «тоғра әмәс» дәп һөкүм чиқарғучи болушқа йол қоюп, ишлиримизни тоғрилисақ, Униң хатирҗәмлиги қайтип келиду; шундақ қилип биз нурғунлиған бала-қазадин қутулимиз, кейинки көплигән пушайман-һәсрәтләрдин сақлинип қалимиз.

4:6

«**Силәрниң гәп-сөзлириңлар һәрдайим меһир-шәпқәт билән болсун, туз билән тетитилсун; шуниң билән силәр һәр бир адәмгә қандақ җавап беришни билисиләр**»

Оқурмәнләр бәлким расулниң бу гепидики «туз»ниң немини көрсәткәнлигигә қизиққан болуши мүмкин. Шүбһисизки, у бу йәрдә Рәб Әйсаниң Өз мухлислириға ейтқан: «**Силәр йәр йүзиниң тузидурсиләр... силәр дунияниң нуридурсиләр...**» дегән сөзлирини көзидә тутиду («Мат.» 5:13-14). Инсанлар үчүн тузниң бәлким үч чоң пайдилиқ йери бар: —

(1) Аш-таамға тәм қошуш;
(2) Гөш, көктатларни сесип, чирип кетиштин сақлаш;
(3) Зедә-яриларни жуқумлиниш, бузулуштин сақлаш.

Рәб Әйсаниң (вә Павлусниң) сөзлиридә бу үч мәна көчмә һалда қоллинилған. Худаниң һәмраһлиғида яшиған кишиниң «тәмлик һаяти» бардур; у әтрапидики кишиләрниму Худани тонушқа ач-тәшна қилиши мүмкин. Униң дурус, диянәтлик һәрикәтлири вә һәққаний қилғанлири җәмийәттә чиритидиған тәсирләргә тосалғу болиду. Вә гунаниң тәсирлири инсанниң виҗданиға жуқтурулған болса униң сөзлири бәлким яриға сүрүлгән туздәк нәштәрдәк санчилиду; амма бу сөзләрниң санҗишини қобул қилған болса ундақта шипа елип келиду. Шуниңдәк етиқатчиларниң сөзлири тетиқсиз әмәс, бәлки тәмлик болуши, туздәк виҗданни ечиштуридиған болушиға тоғра келиду. Бундақ сөзләр «**меһир-шәпқәт билән**» ейтилған болса адәмниң гунайини бекиткүчи болмайду, бәлки Худаниң муһәббитини, гуналардин қутқузулидиған ниҗатлиқ йолиниң барлиғини дайим пуритип туридиған болиду.

Инжил 13-қисим

«Тесалоникалиқларға «1»»

(Расул Павлусниң Тесалоника шәһиридики җамаәткә язған биринчи мәктупи)

Кириш сөз

Тесалоника шәһири (бүгүнки Гретсийәдики Салоника) әйни вақиттики Рим империйәсиниң Македонийә өлкисигә җайлашқан, жипәк содиси қилидиған чоң мәркәз еди. Расул Павлусниң у йәргә Мәсиһни җакалаш үчүн тунҗа бериши «Рос.» 17:1-10дә хатириләнгән. Бу вақиәләр миладийә 52- яки 53-жили йүз бәргән. Тесалоникадики җамаәтниң әһвалини, шундақла бу хәтни убдан чүшинип йетиш үчүн Инҗилдики бу қисимдин көп айәтләрни толуқ нәқил кәлтүримиз: —

«Улар сәпирини давам қилип Амфиполис вә Аполлония шәһәрлиридин өтүп, Тесалоника шәһиригә кәлди. У йәрдә Йәһудийларниң синагоги (ибадәтханиси) бар еди. Павлус адити бойичә уларниң арисиға кирип, уда үч шабат күни у йәрдә җәм болғанлар билән муқәддәс язмиларни шәрһләп муназирилишип, уларға Мәсиһниң азап-оқубәтләрни тартқандин кейин өлүмдин тирилиши муқәррәр дәп һәм чүшәндүрди һәм испатлиди вә: — Мән силәргә җакалиған мошу Әйса дәл Қутқазғучи-Мәсиһниң Өзи шу! — деди.

Йәһудийларниң ичидин бәзиләр қайил болуп ишинип, Павлус билән Силасқа қошулди; шундақла Худадин қорқидиған Грекләрдин зор бир топ адәмләр вә аз болмиған жуқури тәбиқидики грек аялларму шундақ ишәнди. Бирақ Йәһудийлар буниңға һәсәт қилип, бир нәччә қәбиһ адәмләрни жиғип, бир топ адәмләрни топлап, шәһәрни астин-үстүн қиливәтти. Йәһудийлар Павлус билән Силасни тутуп, шәһәр хәлиқ кеңәшмисигә тапшуруп бериш мәхситидә Ясун исимлиқ бирисиниң өйигә бастуруп барди. Лекин улар иккиләнни тапалмай улар Ясун вә башқа бир нәччә қериндашни шәһәр әмәлдарлириниң алдиға тартип апирип:

— Һәммә җайларда аләмни астин-үстүн қиливәткән әшу адәмләр мошу йәргиму йетип кәлди; Ясун уларни өйидә қобул қилди. Улар Әйса исимлиқ башқа бир падиша бар дәп, Рим императори Қәйсәрниң пәрманлириға қарши чиқиватиду! — дәп чуқан селишти.

Улар бу сөзләр билән шәһәр әмәлдарлири билән халайиқни дәккә-дүккигә селип қойди. Шәһәр әмәлдарлири Ясун вә башқа тутуп келингәнләрдин капаләт пули алғандин кейин, уларни қоювәтти.

Қериндашлар кечикмәй Павлус билән Силасни шу күни кечидә Берия шәһиригә әвәтивәтти. Улар у йәргә йетип барғанда, Йәһудийларниң синагогиға кирди...

...Лекин Тесалоникадики Йәһудийлар Худаниң сөз-каламиниң Павлус арқилиқ Берияддиму җакалинидиғанлиғини аңлап, у йәргиму берип топилаң көтәрмәкчи болуп, аммини қутратти. Шуниң билән қериндашлар Павлусни дәрһал деңиз бойиға әвәтивәтти. Силас билән Тимотий болса Берияда қалди. Павлусни узитип маңғанлар уни Афина шәһиригичә елип барди. Андин улар Павлусниң: — «Силәр Силас билән

Тимотийға мүмкинкәдәр мениң йенимға тезрақ кәлсун дәп йәткүзүп қоюңлар» дегән тапшуруғини елип, Берияға қайтип кәлди...».

Луқа биз үчүн хатирилигән жуқуриқи баянларға асасән, Павлусниң ушбу хетиниң көп пакитлири вә тәпсилатлирини техиму яхширақ чүшинип йетәләймиз. Биринчидин, көрүнәрлик болғини шуки, Павлус вә һәмраһлири шу йәрдин зиянкәшлик билән һайдалғичә Тесалоника шәһиридә пәқәт үч һәптила турған («Рос.» 17:2). Павлус улар арисида шунчә қисқа мәзгил болғини билән, Тесалоникадики җамаәт шу вақит ичидә туғулған! Улар шүбһисизки, Рәб Әйсаниң «уруқ чачқучи» дегән тәмсилидә ейтилған, мол һосул беридиған «яхши тупрақ»тин еди! («Мат.» 13:3-23, «Мар.» 3:4-20, «Луқа» 4:8-15).

Жуқириқида «Расулларниң паалийәтлири»дин нәқил кәлтүрүлгән айәтләрдин қариғанда Тесалоникадики җамаәттә һәм Йәһудийлар һәм «Худадин қорққан» грекларниңму бар еди. Мошундақ греклар Тәвратниң хәвиригә қизиқип ишәнгән болуп, һәр һәптә «шабат күни»дә Йәһудийларниң «синагог» (ибадәтхана, дуахана)иға келип дуа қилиш вә Тәвратни оқушлирини аңлаш үчүн уларға қошулатти. «Галатиялиқларға»дики «кириш сөз»имизни көрүң. Җамаәттә йәнә, бутпәрәсликни ташлап беваситә Мәсиһниң йолиға киргән чоң бир топ адәмләр бар еди (1:9ни көрүң).

Башқа көп җайларда йүз бәргәндәк, хуш хәвәрни чәткә қеқип Әйсаниң өз Мәсиһи екәнлигини етирап қилишни рәт қилған «синагог»дики Йәһудийлар уни етирап қилғанларға зиянкәшлик қилишқа башлиди. Уларниң һәсәтхорлуғиниң пәвқулъаддә сәвәви, Худаниң ниҗати хуш хәвәр арқилиқ пәқәт өзлиригила әмәс, «ят әлликлләр»гиму җакаланғинидин ибарәт еди. Мана мошу әслий бутпәрәс болғанларғиму товва қилиш, йеңи һаятқа еришиш пурсити яритип берилмәктә!

Нәтиҗидә жуқуриқи «Расулларниң паалийәтлири»дики айәтләрдә хатириләнгәндәк, шуниңдәк ушбу хәттә тилға елинғандәк, ишәнмигән Йәһудийлар таипиләрни қутритип етиқатчиларға зиянкәшлик қилдурди (2:14-15). Улар бу зиянкәшликни башқа шәһәрләргичә жүргүзди («Рос.» 17:13).

Расул Павлус бу қисқа үч һәптә ичидә Худаниң сөзини шунчә зор қизғинлиқ билән қобул қилған бу қәдирлик кишиләргә җан-җенидин йеқин болди. Улардин айрилишқа мәҗбур болуп вә уларниң тохтавсиз қаттиқ зиянкәшликкә давамлиқ учриғанлиғидин хәвәрдар болуп, кейинки айларда у һәмкарлири билән улар үчүн үзлүксиз җиддий дуада болди. Көп вақитларда улардин һеч хәвәр йоқ еди. Ахирида, Павлус уларниң һалидин ундақ хәвәрсиз қелишқа қарап турулмай, уларни зиянкәшлик астида етиқаттин йенип чиқармекин дәп әнсирәп, әһвални билиш һәм уларни риғбәтләндүрүшкә Афина шәһиридин Тимотийни уларниң йениға әвәтти. Улар етиқатта кичик бовақлардәк болуп, улар шунчә еғир азап-оқубәтләргә учриған болғачқа, «етиқадимиз бәлким дурус әмәс» яки «биздә бирәр әйип болуши керәк, шуңа Худа бизни җазалаватамдикин?», дәп ойлап қелиши мүмкин болатти. Тимотий уларға: Шундақ беарам болмаңлар, зиянкәшлик вә азап-оқубәт биз Мәсиһ етиқат қилғучиларниң нур вә һәқиқәткә әгәшишидиған етиқатлиқ һаятимизниң нормал бир қисмидур» дегәндәк тәлим бәрди. Әмәлийәттә бундақ ишлар Худаниң планиниң бир бөлигидур (3:1-5). Биз Әйса Мәсиһкә мәнсүп болуп, Худаға ихласмәнлик билән яшаймән дәп ирадә бағлайдикәнмиз,

һаятимизда бир йолда болмиса башқа бир йолда азап-оқубәт яки зиянкәшлик болмиса, ундақта етиқадимизниң бир йери дурус болмай қалиду! («2Тим.» 3:12).

Павлус Коринт шәһиридә турғинида Тимотий (бәлким Силас билән) Тесалоникадин униң йениға қайтип кәлди. Улар Павлусқа, Тесалоникадики қериндашлар пәқәт зиянкәшлик астида пәқәт чиң турупла қалмай, бәлки етиқат вә меһир-муһәббәтниң һәр қайси җәһәтлиридә өсүп йетилип, камаләткә қарап маңмақта; шундақла сени вә бизни интайин сеғинған дәп хәвәр йәткүзди (3:6-10). Шуниң билән биргә қериндашлар Худаниң сөзини әтрапидики барлиқ районларғиму йәктүзүпту, (1:8-10), дәп хәвәр йәткүзиду. Шуңа расул толуп ташқан шатлиқ вә муһәббәт ичидә уларға бу хәтни язиду. Мәзкур хәт пәқәт риғбәт-тәсәлли йәткүзидиған мәктуп, халас. Униң һечйеридә тәнбиһ яки бирәр илләтләрни түзитиш сөзлиридин қилчә пурақ йоқтур. Һалбуки, хәттә қимметлик болған тәлим түсини алған сөзләр, шундақла расулниң барлиқ хәтлиридә дайим дегидәк: «техиму көп», «техиму ешип ташқан» дегән сөзләр тепилиду — демәк, етиқаттин чиққан техиму көп әҗир, муһәббәтниң техиму көп ипадилири болсун, дегән үндәшлири бар.

Җамаәттики бир нәччә қериндашлар аләмдин өткән еди-дә, расул уларни «**өлүм ичидә ухлиған**» дәйду. (4:13). Нәччиси зиянкәшликтә өлтүрүлгән болуши мүмкин еди. Лекин Павлус җамаәттикиләргә Рәб Әйса қайтип кәлгәндә етиқатчиларниң һалитиниң өзгиришлири тоғрисидики тәлимләр билән тәсәлли бериду (4:13-5:11). Рәб Әйса бу дунияға қайтип кәлгинидә биз бу дунияда техи һаят яшаватқан болсақ, Мәсиһ Әйсаниң асмандики булутлар билән чүшкинидә, биз сөйгән, «**өлүм ичидә ухлиған**» қериндашларниң униң билән биллә кәлгәнлигиниму көримиз. У чағда биз Рәб билән көрүшүшкә һаваға көтирилимиз! — дәйду. Һәммимиз учушни үгинимиз!

Хәт шундақ аддий вә очуқ көңүллүк билән йезилғачқа, изаһатлар адәттикидәк көп болмайду вә «қошумчә сөз» қошмаймиз.

Павлусниң ушбу хәтни йезип қисқа мәзгилдин кейин уларға алаһидә нәччә мәсилә тоғрилиқ язған иккинчи хетигә болса «қошумчә сөз»имиз бар болиду. Биз йәнә бурунқи адәттикидәк хәтниң мәзмунини нәччә бөләккә бөлмәймиз. Оқурмәнләр мәзкур хәтни оқуш җәриянида шуни байқайдуки, хәтниң һәммиси бир-биридин айрилмас бир гәвдидур. Йәнә тәкитләймизки, хәттики баплар вә айәтләрниң «тәртип рәқәмлири» оқурмән ишәнгүчиләргә қолайлиқ болсун үчүн көчүргүчиләр тәрипидин қошулған болуп, улар әсли хәтниң бир қисми әмәс еди.

••••••••

Тесалоникалиқларға «1»

Расул Павлус Тесалоника шәһиридики җамаәткә язған биринчи мәктуп
Павлусниң саламлири, тәшәккүр етишлири вә риғбәтләндүрүшлири

1 1 Мәнки Павлус, Силас һәмдә Тимотийдин ХудаАтимиз вә Рәббимиз Әйса Мәсиһдә
болған, Тесалоника шәһиридики җамаәткә салам.
Силәргә меһир-шәпқәт вә хатирҗәмлик болғай!
2 Биз дуалиримизда силәрни яд етип туруп, Худаға силәр үчүн һәрдайим тәшәккүр ейти-
миз; 3 ХудаАтимизниң алдида етиқатиңлардин болған әмәллириңларни, меһир-муһәб-
бәттин чиққан җапалиқ әҗриңларни, Рәббимиз Әйса Мәсиһкә бағлиған үмүттә болған
чидамлиғиңларни изчил әсләп туруватимиз. 4 Чүнки әй қериндашлар, Худа сөйгән-
ләр, Униң силәрни таллиғанлиғи бизгә аян. 5 Чүнки хуш хәвиримиз силәргә йәткүзүл-
гинидә сөзләр биләнла әмәс, бәлки күч-қудрәт билән, Муқәддәс Роһ билән, мутләқ
җәзмләштүрүлгән һалда силәргә йәткүзүлгән; униң үстигә, бизниң силәрниң араңлар-
да болғинимизда силәрни дәп өзимизни қандақ тутқанлиғимизни убдан билисиләр.
6 Шуниң билән силәр еғир азап-оқубәт ичидә туруқлуқму, Муқәддәс Роһниң шат-
лиғи билән сөз-каламни қобул қилип, бизни, шундақла Рәбниң Өзини үлгә қилип
әгәштиңлар, 7 шуниң билән силәр Македонийә вә Ахая өлкилиридики барлиқ етиқат-
чиларға үлгә болуп чиқтиңлар; 8 чүнки Рәбниң сөз-калами силәрдин пәқәт Македонийә
вә Ахаяғила яңрап қалмастин, бәлки һәммә йәргә Худаға бағланған етиқатиңлар тоғри-
лиқ һәммә йәргә хәвәр тарқипту; нәтиҗидә, бизниң шу йәрләрдә хуш хәвәр тоғрилиқ
һеч немә дейишимизниң һаҗити қалмиди. 9-10 Чүнки биз барғанлиги җайдики кишиләр
силәрниң бизни қандақ қарши алғанлиғиңларни, силәрниң бутлардин қандақ ваз кечип
тирик вә һәқиқий Худаниң хизмитидә болушқа, шундақла Униң Оғлиниң, йәни У өлүм-
дин тирилдүргән, кәлгүсидә келидиған ғәзәптин бизни қутқузғучи Әйсаниң әрштин ке-
лишини күтүшкә Худаға бaққанлиғиңларни баян қилишиду.

1:1 **«Тесалоника шәһиридики җамаәткә салам»** — «Тесалоника» дегән шәһәр һазирқи Гретсийә *(Македонийә)* һазирқи исми «Салоника». Кона заманда «Тесалоника» дәп аталған.

1:1 Рим. 1:7; Әф. 1:2; 1Пет. 1:2.

1:2 Әф. 1:16; Фил. 1:3; Кол. 1:3; 2Тес. 1:3.

1:3 **«етиқатиңлардин болған әмәллириңлар...»** — грек тилида «етиқатиңлардин болған әмилиң...».

1:3 Юһ. 6:29.

1:5 1Кор. 2:4; 4:20; 1Тес. 2:1.

1:6 1Кор. 4:16; 11:1; Фил. 3:17; 2Тес. 3:9.

1:8 **«чүнки Рәбниң сөз-калами силәрдин пәқәт Македонийә вә Ахаяғила яңрап қалмастин, бәлки һәммә йәргә Худаға бағланған етиқатиңлар тоғрилиқ һәммә йәргә хәвәр тарқипту; нәтиҗидә, бизниң шу йәрләрдә хуш хәвәр тоғрилиқ һеч немә дейишимизниң һаҗити қалмиди. »** — демәк, Павлус вә хизмәтдашлири қайси йәрләргә бармисун, шу йәрдики кишиләр аллиқачан Тесалоникадикиләрниң Худаға болған етиқатидин хәвәр тапқан, шундақла өзлириму хуш хәвәрдин хәвәрдар болған.

1:9-10 **«чүнки биз барғанлиги җайдики кишиләр силәрниң бизни қандақ қарши алғанлиғиңларни... баян қилишиду»** — грек тилида: «чүнки биз барғанлиги җайдики кишиләр бизниң силәрниң араңларға киришимизниң қандақ екәнлигини... баян қилишиду».

1:9-10 Рос. 1:11; Фил. 3:20; 2Тес. 1:10; Вәһ. 1:7.

Павлусниң Тесалоникадики хизмити

2 [1] Чүнки, и қериндашлар, бизниң араңларға киргинимиз тоғрилиқ билисиләрки, у бекарға кәтмиди. [2] Силәргә йәнә шуму мәлумки, гәрчә илгири Филиппи шәһиридә қийин-қистақ вә харлиққа учриған болсақму, зор қаттиқ қаршилиққа қаримай Худаниң хуш хәвирини силәргә йәткүзүшкә Худайимизниң мәдәт бериши билән жүрәклик болдуқ. [3] Чүнки бизниң өтүнүш-җекиләшлиримиздә һеч қандақ алдамчилиқ, напак нийәт яки һейлигәрлик йоқтур. [4] Әксичә, биз Худа тәрипидин хуш хәвәрниң аманәт қилинишқа лайиқ көрүлгән адәмләр сүпитидә биз шуниңға мунасип һалда адәмләрни әмәс, бәлки қәлбимизни синиғучи Худани хурсән қилиш үчүн хуш хәвәрни җакалаймиз. [5] Чүнки силәр билгәндәк биз һеч қайси вақитта араңларға хушамәтчилик билән вә яки тамахорлуққа ниқап тақап кәлмидуқ — (бу ишта Худа бизгә гувачидур) — [6] гәрчә биз Мәсиһниң расуллириниң сүпитидә тәләп жүкләләйдиған болсақму, мәйли силәр болуңлар яки башқилар болсун, һеч бир инсандин бирәр иззәт-шөһрәт издигән әмәс едуқ. [7] Әксичә биз араңларда худди бала имитидиған ана өз бовақлирини көйүнүп асриғандәк силәргә мулайим муамилидә болдуқ. [8] Шу чағда, силәргә шундақ тәлпүнгән едуқ, силәргә пәқәт Худаниң хуш хәвәрини тапшурушнила әмәс, һәтта өз җенимизни тапшурушқиму разимиз; чүнки силәр бизгә интайин қәдирлик едиңлар. [9] Чүнки, и қериндашлар, бизниң қандақ җапалиқ әмгәк қилғинимиз есиңларда бардур; һеч қайсиңларға еғиримизни салмаслиқ үчүн кечә-күндүзләп меһнәт қилдуқ, Худаниң хуш хәвирини силәргә йәткүздуқ. [10] Етиқатчилардин болған силәрниң араңлардики әмәлийәтлиримизниң қандақ ихласмән, һәққаний вә әйипсиз екәнлигигә өзүңлар вә Худаниң Өзиму гувачидур. [11-12] Вә йәнә силәр билгиниңлардәк, атиниң өз пәрзәнтлиригә несиһәт бәргинидәк биз һәр бириңларға шундақ җекиләп, риғбәт-тәсәлли берип, силәрни өз падишалиғиға вә шан-шәривигә чақириватқан Худаға лайиқ һалда меңишқа дәвәт қилдуқ.

[13] Худаға йәнә шу сәвәптин тохтавсиз тәшәккүр ейтимизки, силәрниң бизлин аңлиған Худаниң сөз-каламиға қулақ салғиниңларда, уни инсанлардин кәлгән сөз сүпитидә әмәс, бәлки униң әмәлий сүпитидә, йәни Худадин кәлгән сөз-калам дәп уни қобул қилдиңлар; у сөз-калам һазир ишәнгүчи силәрдә ишлимәктә. [14] Чүнки силәр, и қериндашлар, Йәһудийә өлкисидики Мәсиһ Әйсада болған җамаәтләрдин үлгә алдиңлар; улар шу йәрдә Йәһудийлар тәрипидин қандақ харлиқларға учриған болса, силәрму өз жутдашлириңлар тәрипидин охшаш харлиқларға учридиңлар. [15] Улар, йәни шу Йәһудийлар, әслидә Рәб Әйсани вә пәйғәмбәрләрни өлтүргән вә бизниму зиянкәшлик қилип қоғливәткән еди. Улар Худани нарази қилип, вә һәммә инсан билән қеришип, [16] «ят әлликләр»ниң ниҗатлиққа еришиши үчүн уларға сөзлишимизгә тосқунлуқ қиливатиду.

2:1 1Тес. 1:5, 9.

2:2 «зор қаттиқ қаршилиққа қаримай Худаниң хуш хәвирини силәргә йәткүзүшкә ... жүрәклик болдуқ» — «Худаниң хуш хәвири» болса Худа Өзи әвәткән, шундақла Өзи тоғрилиқ хуш хәвәрдур.

2:2 Рос. 16:22; 17:2.

2:4 Гал. 1:10.

2:5 Рим. 1:9; 9:1; 2Кор. 1:23; 11:31; Гал. 1:20; Фил. 1:8; 1Тим. 5:21; 2Тим. 4:1.

2:6 1Кор. 9:3; 2Тес. 3:9.

2:9 Рос. 18:3; 20:34; 1Кор. 4:12; 2Кор. 11:9; 12:13; 2Тес. 3:8.

2:11-12 Яр. 17:1; 1Кор. 7:20; Әф. 4:1; Фил. 1:27; Кол. 1:10.

2:14 Рос. 17:5,13.

2:15 «Улар, йәни шу Йәһудийлар, әслидә Рәб Әйсани вә пәйғәмбәрләрни өлтүргән...» — «Йәһудий пәйғәмбәрләрни... өлтүргән» — Тәвраттики көп пәйғәмбәрләр жутдашлири тәрипидин өлтүрүлгән; әң ахирқи өлтүрүлгини болса Рәб Әйсани тонуштурғучи пәйғәмбәр Йәһя еди. **«...вә бизниму зиянкәшлик қилип қоғливәткән еди»** — «қоғливәткән еди» — Йәһудийлар көп ишәнгүчиләрни Йәһудийә өлкисидин қоғливәтти (*«Рос.» 8:1*); андин шуниңдин башлап Павлус вә башқа расулларни хуш хәвәрни җаркарлайдиған җайлардинму һайдивәтти.

2:15 Мат. 23:37; Луқа 13:34; Рос. 7:52.

Шуниң билән улар гуналирини үзлүксиз чекигә йәткүзмәктә; лекин ғәзәп уларниң бе-
шиға толуғи билән чүшүрүлүш алдида туриду.

Павлусниң әнсирәшлири

[17] Лекин биз, и қериндашлар, амалсиз силәрдин интайин қисқа вақит жудалашқан бол-
сақму (тәндә болсиму, қәлбдә әмәс), силәр билән йәнә дидар көрүшүшкә қәвәтла ин-
тизарлиғимиздин йениңларға беришқа техиму бәк интилдуқ! [18] Шуниңдәк йениңларға
барғумиз бар еди — әмәлийәттә мәнки Павлус қайта-қайта тиришип бақтим; бирақ
буниңға Шәйтан тосқунлуқ қилди. [19] Чүнки бизниң истәк-арзуйимиз, шатлиғимиз вә
Рәббимиз Әйса қайтип кәлгәндә пәхирлинидиған тажимиз немә болиду? Бу дәл силәр
өзүңлар әмәсму? [20] Чүнки силәр бизниң пәхримиз, бизниң шатлиғимиз!

3 [1] Шуниң билән биз силәрдин хәвәрсиз тақитимиз тақ болуп, өзимиз Афина шәһиридә
ялғуз қелип, [2] алдиңларға қериндишимиз һәм Худа йолида Мәсиһниң хуш хәвиридә
болуватқан хизмәтдишимиз Тимотийни силәрни етиқатта мустәһкәмләш-күчәйтиш вә
риғбәтләндүрүш үчүн әвәтишни қарар қилдуқ; [3] бизниң уни әвәтиштики мәхситимиз,
һеч кимниң бешиңларға чүшкән мошу зәхмәт-қийинчилиқлар сәвәвидин етиқатта
тәвринип қалмаслиғи үчүндур. Чүнки өзүңлар бундақ ишларға учрашқа алдин-
ала бекитилгән, дәп билисиләр. [4] Чүнки биз силәр билән биллә болған вақтимизда,
силәргә һәммимиз азап-қийинчилиққа учримай қалмаймиз дәп алдин-ала ейтқан
едуқ. Әмәлийәттә һазир дегинимиздәк болди, дәп билисиләр. [5] Шу сәвәптин тақитим
тақ болуп, етиқатиңларниң зади қандақ екәнлигини билиш үчүн, аздурғучи силәрни
аздуруп бизниң силәргә сиңдүргән әжримиз бекарға кәттимекин дәп әнсирәп,
Тимотийни йениңларға әвәткән едим.
[6] Лекин Тимотий бая йениңлардин қайтип кәлгәндә, етиқатиңлар вә меһир-муһәб-
битиңлар тоғрисида бизгә яхши хәвәр елип келип, силәрниң бизни һәрдайим сеғи-
нип турғанлиғиңларни вә худди биз силәр билән дидарлишишқа тәлпүнгинимиздәк,
силәрниңму бизни көргүңлар кәлгәнлигини ейтти. [7] Шуниңдәк, әй қериндашлар, бе-
шимизға чүшкән мошундақ барлиқ азап-оқубәт вә еғирчилиқ ичидә туруватқинимизда
силәрдин, йәни чиң етиқатиңлардин риғбәт-тәсәлли таптуқ; [8] Чүнки Рәбдә чиң турған
болсаңлар, биз өлмәй, һаят қалимиз! [9] Әнди силәр үчүн, Худайимиз алдида силәрниң
вәжиңлардин толиму шатландуқ, бу зор шатлиғимиздин силәр үчүн Худаға қанчилик
дәрижидә тәшәккүр ейтсақ болар?! [10] Силәр билән дидар көрүшүш вә етиқатиңлардики
йетәрсизликләрни мукәммәл қилишқа муйәссәр болуш имканийити үчүн, кечә-күндүз
Худаға зор тәлмүрүп йелинмақтимиз.
[11] Әнди бизниң ХудаАтимизниң Өзи һәм Рәббимиз Әйса бизниң йолимизни йе-

---

2:16 Рос. 17:13.
2:18 «Шуниңдәк йениңларға барғумиз бар еди — әмәлийәттә мәнки Павлус қайта-қайта тиришип бақтим» — «қайта-қайта» грек тилида «бир қетим, икки қетим».
2:18 Рим. 1:13; 15:22.
2:19 2Кор. 1:14; Фил. 2:16; 4:1.
3:2 Рос. 16:1; Рим. 16:21; Фил. 2:19.
3:3 Рос. 14:22; Әф. 3:13; Фил. 1:14; 2Тим. 3:12.
3:5 «аздурғучи силәрни аздуруп бизниң силәргә сиңдүргән әжримиз бекарға кәттимекин дәп әнсирәп,...» — «аздурғучи» Шәйтан, Иблис.
3:8 «чүнки Рәбдә чиң турған болсаңлар, биз өлмәй, һаят қалимиз!» — Павлус Тесалоникадикиләрни шунчә яхши көрәттики, мабада улар Рәбдин тенип кәткән болса, у өзиму өләй дәп қалатти.
3:10 Рим. 1:10,11; 15:23; 2Тим. 1:4.

ниңларға башлиғай; 12 әнди меһир-муһәббәтимиз силәргә толғандәк, Рәб силәрниң
бир-бириңларға вә һәммә адәмләргә болған меһир-муһәббитиңларни ашуруп, толуп
таштурғай; 13 һәм шундақ болғанда, Рәббимиз Әйса Өзиниң барлиқ муқәддәс бәндилири
билән биллә қайтип кәлгәндә қәлбиңлар бизниң ХудаАтимиз алдида пак-муқәддәслик-
тә нуқсансиз болушқа мустәһкәмлиниду!

Худани хурсән қилидиған һаят йоли

4 1 Ахирида, и қериндашлар, биз Рәб Әйсада туруп силәрдин шуни өтүнимиз һәм
җекиләймизки, силәр биздин Худани хурсән қилишқа қандақ меңишиңлар
керәклигини тапшурувалғиниңлардәк һәм һазир шу бойичә меңиватқиниңлардәк,
шундақ қилишиңлар техиму ешип ташқай. 2 Чүнки силәр бизниң Рәб Әйса арқилиқ
силәргә немә әмирләрни тапилиғанлиғимизни билисиләр. 3 Чүнки Худаниң ирадиси
шуки, пак-муқәддәс қилиниш, һәр қандақ бузуқчилиқтин сақлиниш, 4-5 йәни һәр
бириңлар Худани тонумайдиған таипиләрдәк шәһваний һәвәсләргә берилмәй, бәлки
қандақ қилип өз тенини башқуруп, уни пак-муқәддәсликтә ар-номус билән сақлашни
үгинивелиштур. 6 Бу җәһәтләрдә һеч ким өз қериндишиниң һәққигә чаң селип,
өз пайда-мәнпәитини қоғлимисун; чүнки биз илгири силәргә чүшәндүрүп толуқ
агаһландурғинимиздәк, барлиқ мошундақ ишларда Рәб Өзи интиқам алғучидур. 7 Чүнки
Худа бизни напаклиққа әмәс, бәлки пак-муқәддәсликтә яшашқа чақирди. 8 Шуниң үчүн
бу һәқиқәтни рәт қилған адәм, инсаний һоқуқни әмәс, бәлки силәргә Муқәддәс Роһини
ата қилғучи Худани рәт қилған болиду.
9 Әнди қериндашлиқ меһир-муһәббәткә кәлсәк, бу тоғрисида силәргә йезип олтири-
шимизниң һаҗити йоқ. Чүнки Худа Өзи бир-бириңларға меһир-муһәббәт көрситишни
үгәтмәктә. 10 Чүнки силәр пүткүл Македонийә өлкисидики һәммә қериндашларға шун-
дақ қиливатисиләр; шундақ болсиму, и қериндашлар, шундақ қилишқа берилип техи-
му ешип тешишиңларни, 11 шундақла биз силәргә тапилиғинимиздәк, тинич җүрүшни,
башқиларниң ишлириға арилашмай, өз ишиңлар билән болуп, икки қолуңларға тай-
инип яшашни нишан қилип интилишиңларни өтүнимиз. 12 Мана шундақ қилсаңлар,
сирттикиләр алдида иззәт-һөрмәткә сазавәр болуп маңисиләр вә һеч кимниң қолиға
беқинип қалмайсиләр.

3:11 «Әнди бизниң ХудаАтимизниң Өзи һәм Рәббимиз Әйса бизниң йолимизни йениңларға башлиғай» — қизиқ бир иш шуки, «йолимизни... башлиғай» дегән пеил грек тилидики «бирлик шәхс» шәклидидур. Демәк, ХудаАта вә Рәб Әйса бир шәхсдәк иш қилиду.

3:13 1Кор. 1:8; 1Тес. 5:23; 2Тес. 2:17.

4:1 Фил. 1:27; 1Тес. 2:12.

4:3 Рим. 12:2; Әф. 5:27; Фил. 4:8.

4:4-5 «.... бәлки қандақ қилип өз тенини башқуруп, уни пак-муқәддәсликтә ар-номус билән сақлашни үгинивелиштур» — грек тилида «өз тени» «өз чиниси» дегән билән ипадилиниду. Шуңа җүмлиниң әң ахирқи бөлигини «Худаниң ирадиси... өз җора-һәмраһини тепип, пак-муқәддәслик вә ар-номуслуқта һаят өткүзүшни үгинивелиштур» яки «өз пак-муқәддәслик вә ар-номуслуғиңларни сақлап, өз җора-һәмраһиңлар билән яшашни үгинивелиштур» дәпму чүшинишкә болиду. Чоң имканийәт барки, расул тәрҗимимиздикидәк шундақла бу икки мәнаниму билдүрмәкчи болған. Худаниң бекиткини билән никаһланған әр-аял бәрибир «бир тән»дур.

4:4-5 1Кор. 15:34; Әф. 4:18.

4:7 Юһ. 17:19; 1Кор. 1:2.

4:8 Луқа 10:16; 1Кор. 7:40.

4:9 Лав. 19:18; Мат. 22:39; Юһ. 13:34; 15:12; Әф. 5:2; 1Пет. 4:8; 1Юһ. 3:23; 4:21.

4:11 Рос. 20:34; Әф. 4:28; 2Тес. 3:7,12.

4:12 «Мана шундақ қилсаңлар, сирттикиләр алдида иззәт-һөрмәткә сазавәр болуп маңисиләр вә һеч кимниң қолиға бекинип қалмайсиләр» — «сирттикиләр» етиқатсизлар, җамаәттин сиртта турғанларни көрситиду.

Әйса Мәсиһниң қайта келиши

[13] Лекин, әй қериндашлар, үмүтсизлик ичидә яшаватқан башқа һәммисидәк,
араңлардики өлүмдә ухлап қалғанларға қайғуруп һәсрәт чәкмәслигиңлар үчүн уларниң
һали тоғрилиқ хәвәрсиз қелишиңларни халимаймиз. [14] Чүнки биз Әйсаниң өлүп тирил-
гәнлигигә ишәнгән екәнмиз, Әйса қайта кәлгинидә, өлүмдә Униңда ухлап қалғанларни
Худа Униң билән биллә елип келидиғанлиғиға ишинимиз. [15] Чүнки Рәбниң сөз-калами
бойичә силәргә шуни ейтимизки, Рәб қайта кәлгичә тирик қалған бизләр униң алдиға
чиқишимиз җәзмән өлүмдә ухлап қалғанларниңкидин авал болмайду; [16] Чүнки Рәб қат-
тиқ бир нәрә тартип, баш пәриштиниң авази вә Худаниң канай садаси ичидә асмандин
чүшиду вә Мәсиһдә болуп өлгәнләр авал тирилиду; [17] андин тирик қалған бизләр улар
билән биргә Рәб билән һавада көрүшүш үчүн, булутлар арисиға елинип көтирилимиз;
шуниң билән биз Рәб билән мәңгү биргә болимиз. [18] Шуңа, бир-бириңларға бу сөзләр
билән риғбәт-тәсәлли бериңлар.

Рәбниң күнини күтүвелиш

5 [1] Лекин и қериндашлар, силәргә шу ишларниң вақитлири вә заманлири тоғрисида
йезишимниң һаҗити йоқ. [2] Чүнки өзүңлар убдан билисиләр, Рәбниң күни худди
кечидә киргән оғриниң келишигә охшаш туюқсиз келиду. [3] Әнди кишиләр «Дуния теч-
аман болуватиду» дәп турғанда, худди һамилдар аялниң толғиғи уштумтут тутқинидәк,
һалакәт уларниң бешиға туюқсиз чүшиду; шуниң билән улар униңдин қечип
қутулалмайду. [4] Лекин силәр, и қериндашлар, қараңғулуқта турғучилар әмәссиләр;
шуниң билән у күн силәрни оғридәк чөчүтүп кәлмәйду. [5] Чүнки силәр һәммиңлар
йоруқлуқниң пәрзәнтлири, күндүзниң пәрзәнтлиридурсиләр; биз кечигә тәвә яки
қараңғулуққа мәнсуп әмәсмиз.
[6] Шуниң үчүн башқа һәммисидәк ухлимайли, бәлки сәгәк вә салмақ болайли. [7] Чүн-
ки ухлайдиғанлар кечиси ухлайду, мәс болидиғанларму кечиси мәс болиду. [8] Бирақ
өзимиз күндүзгә мәнсуп болғандин кейин, салмақ болайли, көкригимизгә етиқат вә
меһир-муһәббәтни савут қилип, бешимизға ниҗатқа бағланған үмүтни дубулға қилип
кийивалайли; [9] чүнки Худа бизни Өз ғәзивигә учритиш үчүн әмәс, бәлки Рәббимиз Әйса
Мәсиһ арқилиқ ниҗатқаериштүрүш үчүн таллап бекиткән. [10] У биз үчүн өлди — мәхси-
ти, һаят келип ойғақ турсақму яки өлүмдә ухлиған болсақму, бизниң Униң билән биллә

4:13 **«силәрниң ... уларниң һали тоғрилиқ хәвәрсиз қелишиңларни халимаймиз»** — «силәрниң... хәвәрсиз қелишиңларни халимаймиз» дегән бу ибарә адәттә Рим императори ярлиқ чүшүргәндә ишлитидиған ибарә еди. Расул әнди кейинки гепини «аләм императори Әйса Мәсиһ»дин кәлгән дәп пуратмақчи охшайду.

4:13 Лав. 19:28; Қан. 14:1; 2Сам. 12:20-23.

4:15 **«Рәб қайта кәлгичә тирик қалған бизләр униң алдиға чиқишимиз җәзмән өлүмдә ухлап қалғанларниңкидин авал болмайду»** — «чиқишимиз» дегән сөз «асманға көтирилишимиз»ни көтириду. Кейинки айәтләрни көрүң.

4:15 1Кор. 15:22,51.

4:16 Йәш. 27:13; Зәк. 9:14; Мат. 24:31; 1Kor. 15:52; Wәһ. 10:7, 11:15; 2Тес. 1:7.

4:17 **«андин тирик қалған бизләр улар билән биргә Рәб билән һавада көрүшүш үчүн, булутлар арисиға елинип көтирилимиз; шуниң билән биз Рәб билән мәңгү биргә болимиз»** — бу вақиәләр тоғрилиқ «Колоссиликләргә»дики *(3:3 тоғрилиқ)* «қошумчә сөз»имизни көрүң.

5:2 Мат. 24:43; 2Пет. 3:10; Вәһ. 3:3; 16:15.

5:3 2Тес. 1:9.

5:4 Әф. 5:8.

5:5 Луқа 16:8; Рим. 13:12; Әф. 5:8.

5:6 Луқа 21:36; Рим. 13:11,13; 1Кор. 15:34; Әф. 5:14.

5:8 **«... салмақ болайли, көкригимизгә етиқат вә меһир-муһәббәтни савут қилип, бешимизға ниҗатқа бағланған үмүтни дубулға қилип кийивалайли»** — «Йәш.» 59:17ни көрүң. Грек тилида: «мәйдимизгә етиқат вә муһәббәтниң савутини, бешимизға ниҗатниң үмүтини дубулғисини кийивалайли».

5:8 Йәш. 59:17; Әф. 6:14.

һаятта болушимиз үчүндур.
[11] Шуниң үчүн, һазир қиливатқиниңларға охшаш, бир-бириңларни давамлиқ риғбәт-
ләндүрүп, бир-бириңларниң етиқатини қуруңлар.

Ахирқи тәлим вә саламлар

[12] Әнди и қериндашлар, араңларда җапалиқ ишләватқан вә Рәбдә силәргә йетәкчилик
қилип, несиһәт бериватқанларни қәдирлишиңларни өтүнимиз. [13] Бу хизмәтлири үчүн
уларни чоңқур һөрмәт вә меһир-муһәббәт билән қәдирләңлар. Бир-бириңлар билән
енақ өтүңлар. [14] Амма, и қериндашлар, силәрдин шуниму өтүнимизки, тәртипсиз җүр-
гәнләргә несиһәт бериңлар, җүрәксизләрни риғбәтләндүрүңлар, аҗизларға яр-йөләк
болуңлар вә һәммә адәмгә сәвричан болуңлар. [15] Һеч қайсиңлар яманлиққа яманлиқ
қилмаслиққа көңүл бөлүңлар, бир-бириңларға вә барлиқ кишиләргә һемишә яхшилиқ
қилишқа интилиңлар.
[16] Һәрдайим шатлиниңлар. [17] Тохтимай дуа қилиңлар. [18] Һәр қандақ ишта тәшәккүр
ейтиңлар. Чүнки мана булар Худаниң Мәсиһ Әйсада силәргә қаратқан ирадисидур.
[19] Роһниң отини өчүрмәңлар. [20] Араңларда пәйғәмбәрләрчә йәткүзүлгән бешарәтлик
сөзләрни кәмситмәңлар; [21] һәммә гәпни тәкшүрүп испатлап көрүңлар; дурус болса уни
чиң тутуп қолдин бәрмәңлар. [22] Яманлиқниң һәр қандақ шәклидин өзүңларни жирақ
тутуңлар.
[23] Хатирҗәмликниң Егиси болған Худа Өзи силәрни өзүл-кесил пак-муқәддәс қилғай,
Рәббимиз Әйса Мәсиһ қайта кәлгичә пүткүл роһуңлар, җениңлар вә тениңларни әй-
ипсиз сақлиғай. [24] Силәрни Чақирғучи болса садиқ-вападур, У уни җәзмән ада қилмай
қалмайду. [25] Қериндашлар, биз үчүн дуа қилиңлар. [26] Һәммә қериндашлар билән пак

5:10 **«бизниң Униң билән биллә һаятта болушимиз үчүн»** — демәк, Униң дунияға қайтип келишидә тирилип турушимиз үчүн.
5:10 Рим. 14:7; 2Кор. 5:15; Гал. 2:20; 1Пет. 4:2.
5:12 Рим. 15:27; 1Кор. 9:11; 16:18; Гал. 6:6; Фил. 2:29; 1Тим. 5:17; Ибр. 13:7,17.
5:13 **«... Бу хизмәтлири үчүн уларни чоңқур һөрмәт вә меһир-муһәббәт билән қәдирләңлар. Бир-бириңлар билән енақ өтүңлар»** — мошундақ етиқатчилар җамаәттә мәйданға кәлсә, кейинчә уларни җамаәттики «ақсақал» яки «йетәкчи» дәп бекитишкә тоғра келиду. Павлус Тесалоникадики җамаәттә техи ақсақалларни бекитмигән еди.
5:14 **«... аҗизларға яр-йөләк болуңлар»** — «аҗизлар» бәлким роһий һәм җисманий тәрәпләрдә болған аҗизларни көрситиду.
5:15 Лав. 19:18; Пәнд. 20:22; 24:29; Мат. 5:39; Рим. 12:17; 1Кор. 6:7; 1Пет. 3:9.
5:16 Мат. 5:12; Луқа 10:20; Рим. 12:12; Фил. 4:4.
5:17 Луқа 18:1; Рим. 12:12; Кол. 4:2.
5:18 Әф. 5:20.
5:19 **«Роһниң отини өчүрмәңлар»** — грек тилида «Роһни өчүрмәңлар». «Роһ» Муқәддәс Роһ, әлвәттә. «Муқәддәс Роһниң оти» ишәнгән адәмниң қәлбидә яхшилиқ қилишқа яки болупму мәлум бир роһий илтипатни билдүрүшкә күчлүк илһам пәйда қилған болса уни «өчүрүш»кә болмайду. Мошу сөзләр бәлким бешарәт бериш яки башқа мөҗизилик илтипатларни көздә тутиду; кейинки айәт билән мунасивити бар.
5:19 1Кор. 14:30.
5:20 **«Араңларда пәйғәмбәрләрчә йәткүзүлгән бешарәтлик сөзләрни кәмситмәңлар»** — грек тилида «пәйғәмбәрлик сөзләр». «Роһий илтипатлар» тоғрилиқ «Коринтлиқларға *(1)*»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң.
5:21 1Юһ. 4:1.
5:22 **«Яманлиқниң һәр қандақ шәклидин өзүңларни жирақ тутуңлар»** — «яманлиқниң һәр қандақ шәкли» яманлиқниң һәр хиллиқлиғини һәмдә яман иштәк көрүнүп қалидиған өз ичигә алиду. Етиқатчилар һәтта «яман иштәк көрүнүп қалидиған» иштиму болмаслиққа көңүл бөлүшигә тоғра келиду.
5:22 Фил. 4:8.
5:23 **«Хатирҗәмликниң Егиси болған Худа»** — грек тилида: «Хатирҗәмликниң Худаси» — демәк, хатирҗәмлик бәргүчи һәм Өзи һәрдайим хатирҗәмликтә турғучи Худадур.
5:23 1Кор. 1:8; Фил. 4:9; 1Тес. 3:13.
5:24 **«Силәрни Чақирғучи болса садиқ-вападур, У уни җәзмән ада қилмай қалмайду»** — «силәрни Чақирғучи» — Худа, әлвәттә.
5:24 1Кор. 1:9; 10:13; 2Кор. 1:18; 2Тес. 3:3.

сөйүшләр билән саламлишиңлар. [27] Мән Рәбдә силәргә шуни җиддий тапилаймәнки, бу
хәтни шу йәрдики һәммә муқәддәс қериндашларға оқуп бериңлар! [28] Рәббимиз Әйса Мә-
сиһниң меһир-шәпқити силәргә яр болғай!

5:26 Рим. 16:16; 1Кор. 16:20; 2Кор. 13:12; 1Пет. 5:14.

Инжил 14-қисим

«Тесалоникалиқларға «2»»

(Расул Павлус Тесалоника шәһиридики җамаәткә язған иккинчи мәктуп)

Кириш сөз

Тесалоникадики җамаәтниң туғулуш җәрияни вә арқа көрүнүши тоғрилиқ оқурмәнләр «Тесалоникалиқларға йезилған биринчи мәктуп»тики «кириш сөз»имиздин мәлумат алалайду.

Ишинимизки, расул Павлусниң ушбу хетини алдинқи хетидин узун өтмәйла әвәткән; буниңға испат, хәтниң бешида салам йоллиғучилар охшашла үч зат — Павлусниң Өзи, Тимотий вә Силастин ибарәт еди. Худа йолида дайим расуллуқ хизмитидә уян-буян чепип җүридиған бу үчи узун вақитларғичә бир җайда җәм болалмайтти.

«Биринчи хәт»ни Тесалоника шәһиригә апарған киши Коринт шәһиригә, Павлусниң йениға тезла қайтип кәлгән, шундақла униңға җамаәтниң йеңи хәвирини йәткүзгән болса керәк. Павлус бу кишидин, җамаәттики бәзиләрниң биринчи хәттики «Рәб Әйсаниң дунияға қайтип келиши» тоғрилиқ тәлиматлирини (4:15-17, 5:4-6) икки қолиға тайинип җан бекиштин ваз кечишниң баниси қиливалғанлиғидин хәвәрдар болди. Улар: «Мәсиһ Өз падишалиғини бәрпа қилишқа тез арида дунияға қайтип келиду, шуңа җан бекишқа өзимизни упритишниң немә һаҗити?!» дәп ойлиған болса керәк. Бәзиләр «Мәсиһниң қайтип келиши» тоғрисидики тәлимни чүшинип йәтмигән, йәнә бәзилири шүбһисизки, униңдин бекар тәләпликтә лағайлап җүрүшкә банә тапқанлиғидин хошал болушуп кәткән.

Шу чағларда йәнә бәзибир әһвалларму көрүлгән еди. Бәзиләр: ««Рәбниң күни йетип кәлди» дегәндәк вәһийләрни көрдүм» дегән еди. «Рәбниң күни»дин ибарәт бу мәзгил Рәб Әйса йәр йүзигә қайтип келиштин илгири, Худаниң ғәзәплик җазалирини йәр йүзигә төкүш мәзгилини көрситиду. Рәб Әйса Өзи мошу мәзгилни «зор зулум-зәхмәт» яки «дәһшәтлик азап-оқубәт» дәп атиған еди («Мат.» 24:21) (биз мошу иш үстидә «қошумчә сөз»имиздиму тохтилимиз). Тесалоникалиқларға нисбәтән «Рәбниң күни йетип кәлди» дегән гәп уларни хелә қайил қилатти, чүнки һәр адәмгә аянки, «дәһшәтлик азап-оқубәт» мәзгилидә Худаниң муқәддәс бәндилири дәһшәтлик зиянкәшликкә учрайду; Тесалоникадикиләр дәл мошундақ дәһшәтлик зиянкәшликкә учраватқан еди. Әшәддий бесимлар астида кишиләр һәр түрлүк ғәлитә ишларни қилиши мүмкин; хәлиқ тәлпүнүш ичидә һәр хил хиялларда болса, һәр хил езитқулуқ һасил болуши мүмкин. Мошундақ шараитта бириси Рәб пат арида қайтип келип, бу зиянкәшликләрни йоқ қилиду, дегән үмүттә болуп: «Рәбниң күни йетип кәлди» дәп хам хиял қилса, буни чүшинишкә болатти, әлвәттә. Тесалоникада бәзиләр шундақ хиялда болуп «Рәбниң

күни йетип кәлди» дегән «бешарәт»ни бәргән; бәзи рәзил кишиләр һәтта расул Павлусниң намида шундақ баяндики сахта хәтни язған. Бу интайин хәтәрлик иш, әлвәттә. Бу һәқиқий етиқатқа һуҗум қилғанға баравәр болиду. Униң үстигә, ишлимәй, бекар тәләп җүрүшкә «Мәсиһ тез арида келиду» дегәндәк «роһий» банә издәп күткән адәмләр һәр йәрдә аз болмайду. Павлус бу сөзни түзитип: «Рәбниң күни»дин илгири икки чоң вақиә көрүлиду, дәйду: —

(а) «(Етиқаттин) чоң йениш»
(ә) «Мәсиһниң рәқиби (дәҗҗал)ниң ашкарилиниши».

Бу ишлар тоғрилиқ уқумларни тоғрилаш, көпрәк тәлим бериш, дәл ушбу қисқа хәтниң мәхситидур. Шундақла барлиқ хәтлиридә дегәндәк, у еғир зулум-зәхмәткә техичә учраватқан бу җамаәт, йәни өзигә җан-җегәр болған мошу қәдирлик достлириға техиму риғбәт-тәсәлли йәткүзүш пурситидин пайдилиниду. Расулларниң көп хәтлиридин, уларниң Худаниң мөмин бәндилири өткүзгән хаталиқлирини түзәткәнлиридин хәвәрдар болдуқ. Биз шу хаталиқлар үчүн миннәтдар болушимизға тоғра келиду. Сәвәви, биринчидин өзимиз мошу хаталиқларни асанла қайтилишимиз мүмкин; иккинчидин, расулларниң түзитишлиридин интайин көп қиммәтлик тәлимгә муйәссәр болимиз. Ким билиду, узун өтмәй ахирқи заманларға йүзлинишимизгә тоғра келәмду техи; мошу хәттә, бизни шу қорқунучлуқ заманлардики адәмни чөчитидиған алдамчилиқларға тақабил турушқа қуралландуридиған һәқиқәтләрни оқуймиз. Һеч ким шуни инкар қилалмайдуки, «Рәбниң күни»ниң бешимизға чүшүшкә аз қалғанлиғини көрситидиған һәр түрлүк аламәтләр көз алдимизда җилмуйил ашмақта.

Мәзмун: —

1. Тәшәккүр дуаси (1-бап)
2. «Рәбниң күни»дин бурун йүз беридиған вақиәләр (2-бап 1-12-айәтләр)
3. Етиқатчиларға қилинған несиһәт вә йол-йоруқлар (2-бап 13-айәттин 3-бап 15-айәткичә)
4. Ахирқи тиләкләр (3-бап 16-18-айәтләр)

••••••••

Тесалоникалиқларға «2»

Расул Павлус Тесалоника шәһиридики җамаәткә язған иккинчи мәктуп

1 [1] Мәнки Павлус, Силас һәмдә Тимотийдин ХудаАтимиз вә Рәббимиз Әйса Мәсиһдә
болған, Тесалоника шәһиридики җамаәткә салам. [2] ХудаАтимиз вә Рәб Әйса Мәсиһтин
силәргә меһир-шәпқәт вә хатирҗәмлик ата қилинғай!

Азап-оқубәт ичидики риғбәт-тәсәлли

[3] Силәр үчүн Худаға һәрдайим тәшәккүр ейтишимизға тоғра келиду (һәмдә шундақ қи-
лиш толиму лайиқтур), и қериндашлар, — чүнки етиқатиңлар күчлүк өсмәктә һәмдә
бир-бириңларға болған меһир-муһәббитиңларму ешип ташмақта. [4] Шуниң билән биз
өзимиз силәрниң бешиңларға чүшкән, шундақла бәрдашлиқ бериватқан барлиқ зи-
янкәшлик вә җапа-еғирчилиқлар ичидә көрсәткән сәвир-чидамлиқ вә етиқатиңлар
үчүн, Худаниң һәр қайси җамаәтлиридә силәрдин пәхирлинимиз; [5] бу ишлар Худаниң
келидиған адил һөкүмини көрситидиған рошән бир аламәттур вә шундақла, бу ишлар
силәрниң Худаниң падишалиғиға лайиқ һесаплинишиңлар үчүн болиду; силәр мана
шу падишалиқ үчүн зулум-зәхмәт чекиватисиләр; [6-7] шундақ екән, силәргә еғирчилиқ
салғучиларға Худа еғирчилиқ салса, һәм шундақла Рәб Әйса қудрәтлик пәриштилири
билән әрштин қайта көрүнгән чағда, еғирчилиққа учриған силәргә биз билән тәң арам-
лиқ бәрсә дурус иш болмамду? [8] Шу чағда У Худани тонумайдиғанлардин, шундақла
Рәббимиз Әйса Мәсиһниң хуш хәвиригә итаәт қилмайдиғанлардин ялқунлуқ от билән
интиқам алиду. [9] Бундақ кишиләр Рәбниң һозуридин вә күч-қудритиниң шан-шәриви-
дин мәһрум қилинип, мәңгүлүк һалакәт җазасини тартиду. [10] У вақитта У Өзиниң бар-
лиқ муқәддәс бәндилиридә улуқлинип, шу күнидә барлиқ ишәнгәнләрдә (силәр дәрвәқә
бизниң гувалиғимизға ишәнгәндурсиләр) Өзиниң карамәтлигини көрситип, мәдһий-

---

1:1 **«Тесалоника шәһиридики җамаәткә салам»** — «Тесалоника шәһири» — Қедимки Гретсийәдики бир шәһәр еди, бу шәһәрниң һазирқи нами «Салоника» болуп, у Түркийидә.

1:2 1Кор. 1:3; 1Тес. 1:1; 1Пет. 1:2.

1:3 **«Силәр үчүн Худаға һәрдайим тәшәккүр ейтишимизға тоғра келиду ..., и қериндашлар, — чүнки етиқатиңлар күчлүк өсмәктә һәмдә бир-бириңларға болған меһир-муһәббитиңларму ешип ташмақта»** — Павлусниң биринчи хетидики дуаси һәм өтүнүшлири һазир әмәлгә ашурулуватиду; «1Тес.» 2:12, 4:10ни көрүң.

1:3 Әф. 1:15; Фил. 1:3; Кол. 1:3; 1Тес. 1:2.

1:4 1Тес. 2:19.

1:5 **«бу ишлар Худаниң келидиған адил һөкүмини көрситидиған рошән бир аламәттур вә шундақла, бу ишлар силәрниң Худаниң падишалиғиға лайиқ һесаплинишиңлар үчүн болиду; силәр мана шу падишалиқ үчүн зулум-зәхмәт чекиватисиләр»** — «бу ишлар» — етиқатчиларға қарши чиққанларниң зиянкәшлик қилишлири һәм Тесалоникадики етиқатчиларниң сәвир-тақәтлирини көрситиду.
–Бу айәт тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

1:5 1Тес. 2:14; Йәһ. 6.

1:6-7 Зәк. 2:12; 1Тес. 4:16.

1:8 **«Шу чағда у Мәсиһ Худани тонумайдиғанлардин, шундақла Рәббимиз Әйса Мәсиһниң хуш хәвиригә итаәт қилмайдиғанлардин ялқунлуқ от билән интиқам алиду»** — «Йәр.» 10:25, «Зәб.» 78:6 вә «Йәш.» 66:15ни көрүң.

1:8 Йәр. 10:25; Зәб. 78:6; Йәш. 66:15; Рим. 2:8; 2Пет. 3:7

1:9 **«Бундақ кишиләр Рәбниң һозуридин вә күч-қудритиниң шан-шәривидин мәһрум қилинип, мәңгүлүк һалакәт җазасини тартиду»** — яки болмиса: «бундақ кишиләр Рәбниң күч-қудритиниң шан-шәривидин вә Униң һозурдин болған мәңгүлүк һалакәт җазасини тартиду».

1:9 Йәш. 2:19.

иләнгили келиду.
[11] Шуниң үчүн, биз силәр үчүн дайим шундақ дуа қилимизки, силәрни чақирған бизниң
Худайимиз силәрни Өз улуғ чақириқиға лайиқ һесаплап, яхшилиққа интилгән барлиқ
гөзәл мәхсәт-муддиалириңларни вә етиқатиңлардин чиққан барлиқ хизмәтлириңлар-
ни күч-қудрити билән әмәлгә ашурғай. [12] Шуниң билән, Худайимизниң вә Рәббимиз
Әйса Мәсиһниң меһир-шәпқити арқилиқ Рәббимиз Әйса Мәсиһниң нами силәрдә шан-
шәрәп болуп улуқлиниду вә силәрму Униңда шан-шәрәпкә еришисиләр.

Рәбниң күни, йәни «Пәрвәрдигарниң күни» вә дәҗҗал тоғрилиқ

2 [1] И қериндашлар, Рәббимиз Әйса Мәсиһниң қайта келиши, шундақла бизниң Униң
билән бир йәргә җәм қилинишимиз тоғрисида силәрдин шуни өтүнүмизки, [2] Әгәр
силәр «мәлум роһтин кәлгән вәһий»дин болсун, бирисиниң сөз-тәлимидин болсун
яки «бизниң намимизда» йезилған мәлум хәтләрдин болсун «Рәбниң күни йетип
кәлди» дегән сөзни аңлисаңлар, җиддилишип һодуқуп кәтмәңлар яки дәккә-дүккигә
чүшмәңлар!
[3] Бу ишларда һәр қандақ адәмниң һәр қандақ усул билән силәрни алдишиға йол қой-
маңлар; чүнки авал «чоң йениш» болуп, андин «гунайий адәм», йәни «һалакәткә
мәһкүм қилинғучи адәм» ашкариланмиғичә, әшу күн кәлмәйду. [4] Шу адәм худа дәп
аталғанға яки кишиләр чоқунидиған һәр қандақ нәрсиләргә қарши чиқип, өзини һәм-
мидин үстүн қилип көрситиду; у шундақ қилип Худаниң ибадәтханисида олтиривелип,
өзини Худа дәп көрситип җакалайду. [5] Мән силәр билән биллә болған вақтимда булар-
ни силәргә ейтқиним есиңларда барду? [6] Вә униң бәлгүләнгән вақти-саити кәлмигичә
ашкариланмаслиғи үчүн, неминиң уни тосуп туруватқанлиғи силәргә мәлум. [7] Чүнки
«қанунни йоқатқучи сирлиқ күч» аллиқачан йошурун һәрикәт қилмақта; лекин бу
ишларни һазирчә тосуп келиватқан бириси бардур; У оттуридин чиққичә шундақ то-
суқлуқ пети туриду; [8] андин әшу «қанунни йоқатқучи» ашкарилиниду; бирақ Рәб Әйса

1:10 **«У Мәсиһ ... шу күнидә барлиқ ишәнгәнләрдә ... Өзиниң карамәтлигини көрситип, мәдһийиләнгили келиду»** — «Өзиниң карамәтлигини көрситип, мәдһийилиниш» — грек тилида бу бир сөз биләнла ипадилиниду.
–«Өз муқәддәс бәндилиридә... ишәнгәнләрдә...». Бу ибариниң мәнаси: *(1)* «Рәб Әйсаниң гөзәллиги вә пәзилити Өз бәндилири, йәни Өзигә ишәнгән адәмлиригә биринчи болуп көрүниду» вә: *(2)* «Униң бу гөзәллиги уларниң өзлиридә, йәни улар арқилиқ пүткүл аләмгә көрүниду» дегәнлик болса керәк.
1:10 Рос. 1:11; 1Тес. 1:10; Вәһ. 1:7.
2:2 **«... «Рәбниң күни йетип кәлди» дегән сөзни аңлисаңлар, җиддилишип һодуқуп кәтмәңлар яки дәккә-дүккигә чүшмәңлар!»** — «Рәбниң күни» яки «Пәрвәрдигарниң күни» дегән муһим тема тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
2:2 Йәр. 29:8; Мат. 24:4; Әф. 5:6; Кол. 2:18; 1Юһ. 4:1.
2:3 **«чүнки авал «*чоң* йениш» болуп,... »** — «чоң йениш» бәлким «етиқаттин чоң тениш»ни көрситиду. «Қошумчә сөз»имизни көрүң. **«Бу ишларда һәр қандақ адәмниң һәр қандақ усул билән силәрни алдишиға йол қоймаңлар; чүнки авал «*чоң* йениш» болуп, андин «гунайий адәм», йәни «һалакәткә мәһкүм қилинғучи адәм» ашкариланмиғичә, әшу күн кәлмәйду»** — бу муһим айәттики «чоң йениш» *(«етиқаттин чиқип, айрилиш»)*, «гуналиқ адәм» вә «һалакәткә мәһкүм қилинғучи адәм» *(дәҗҗал)* тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
–Бәзи алимлар «чоң йениш»ни «*(Худаға қарши)* чоң топилаң» дәп тәрҗимә қилиду. Биз «қошумчә сөз»имиздә өз тәрҗимимизгә испат беримиз.
2:3 Мат. 24:23; 1Тим. 4:1; 1Юһ. 2:18.
2:4 **«Шу адәм худа дәп аталғанға яки кишиләр чоқунидиған һәр қандақ нәрсиләргә қарши чиқип, өзини һәммидин үстүн қилип көрситиду; у шундақ қилип Худаниң ибадәтханисида олтиривелип, өзини Худа дәп көрситип җакалайду»** — «Йәш.» 14:13-14, «Дан.» 11:36, «Әз.» 28:2-9ни көрүң. Бу иш тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизниму көрүң. «Ибадәтхана» мошу айәттә әсли ибадәтханиниң ички «муқәддәс җай»ни көрситиду.
2:4 Дан. 7:25; 8:11; 11:36; Мат. 24:15; Вәһ. 13:1-8
2:7 **«Чүнки «қанунни йоқатқучи сирлиқ күч» аллиқачан йошурун һәрикәт қилмақта»** — «қанунни йоқатқучи сирлиқ күч» *(грек тилида «қанунни йоқатқучи сир»)* тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз. **«лекин бу ишларни һазирчә тосуп келиватқан бириси бардур»** — 3-4-айәттики «гунайий адәм *(«һалакәткә мәһкүм қилинғучи адәм»)*ниң мәйданға чиқишни тосуш» билән «қанунни йоқатқучи сирлиқ күчни тосуш»ниң зич мунасивити бар.

ағзидики нәпәси биләнла уни жутуветиду, кәлгән чағдики парлақ нури билән уни йоқ
қиливетиду. [9] «Қанунни йоқатқучи»ниң мәйданға чиқиши Шәйтанниң пәнтлири билән
болиду, у һәр түрлүк күч-қудрәт, мөҗизә вә ялған карамәтләрни көрситип, [10] һалакәткә
йүзләнгәнләрни аздуридиған һәр хил қәбиһ һейлә-микирләрни ишлитиду. Уларниң һа-
лакәт алдида туруватқанлиғиниң сәвәви өзлирини ниҗатқа йетәкләйдиған һәқиқәтни
сөймәй, униңға қәлбидин орун бәрмәслигидиндур. [11] Шу сәвәптин, Худа уларға ялған-
чилиққа ишәнсун дәп һәқиқәттин чәтнитидиған бир күч әвәтиду. [12] Нәтиҗидә, һәқиқәт-
кә ишәнмәй, бәлки қәбиһликни хурсәнлик дәп билгәнләрниң һәммиси җазаға мәһкүм
қилиниду.

Қәтъий тәврәнмәңлар!

[13] Лекин, әй, Рәб сөйгән қериндашлар, биз силәр үчүн һәрдайим Худаға тәшәккүр ей-
тишимизға тоғра келидуки, Худа Роһниң вастисидә пак-муқәддәс қилинишиңлар вә
һәқиқәткә ишинишиңлар арқилиқ силәрни ниҗатқа еришишкә муқәддәмдила талли-
валди. [14] У биз йәткүзгән хуш хәвәр арқилиқ силәрни шу ниҗатқа, йәни Рәббимиз Әйса
Мәсиһниң шан-шәривигә еришишкә чақирди.
[15] Шуниң үчүн, әй қериндашлар, тапан тирәп туруңлар, биз силәргә еғизчә яки хәт арқи-
лиқ йәткүзгән тәлимни чиң тутуңлар!
[16-17] Әнди Рәббимиз Әйса Мәсиһниң Өзи вә бизни сөйгән, меһир-шәпқәт билән мәңгүлүк
риғбәт-тәсәлли һәм гөзәл үмүт ата қилған ХудаАтимиз қәлбиңларни риғбәтләндүргәй
һәмдә силәрни һәр бир гөзәл иш қилишта, һәр бир яхши сөзләрни йәткүзүштә күчлән-
дүргәй!

Биз үчүн дуа қилиңлар

3 [1] Ахирида, и қериндашлар, биз үчүн дуа қилиңларки, Рәбниң сөзи худди силәргә
йәткән чағдикигә охшаш, һәр қандақ йәрдә тез тарқалсун вә шан-шәрәплик дәп
улуқлансун; [2] шуниңдәк бизниң қәбиһ вә рәзил адәмләрдин қутулушимиз үчүнму

Икки ишни тосуғучи бизниңчә Худаниң Муқәддәс Роһидур. Бәзи алимларниң бу тоғрилиқ башқичә пикирлириму бар; көзқаришимизниң сәвәвини «қошунчә сөз»имиздә ейтимиз.
–«Қанунни йоқатқучи сирлиқ күч» (*грек тилида «қанунни йоқатқучи сир»*) тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз. **«У оттуридин чиққичә...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «У оттуридин йөткиветилгичә...». «Қанунни йоқатқучи сирлиқ күч» бәлким Шәйтанниң астиртин дуниядики барлиқ әлләрни, барлиқ дөләтләрни һәр хил қанунни, шундақла барлиқ әхлақ принсипларни бузуш тәрәпкә аста-аста қутритишлирини көрситиду. Бу җәряннiң әвҗигә чиқиши дәҗҗалниң мәйданға келиши билән болиду. **«у оттуридин чиққичә шундақ тосуқлуқ пети туриду»** — бу муһим ишлар тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизниму көрүң.
2:8 Аюп 4:9; Йәш. 11:4.
2:9 Қан. 13:2; Юһ. 8:41; 2Кор. 4:4; Әф. 2:2; Вәһ. 13:13.
2:10 2Кор. 2:15; 4:3.
2:11 Рим. 1:24; 1Тим. 4:1.
2:13 **«Худа Роһниң вастисидә пак-муқәддәс қилинишиңлар вә һәқиқәткә ишинишиңлар арқилиқ силәрни ниҗатқа еришишкә муқәддәмдила талливалди»** — «Роһ» — Худаниң Муқәддәс Роһи.
2:15 2Тес. 3:6.
2:16-17 **«Әнди Рәббимиз Әйса Мәсиһниң Өзи вә бизни сөйгән, меһир-шәпқәт билән мәңгүлүк риғбәт-тәсәлли һәм гөзәл үмүт ата қилған ХудаАтимиз қәлбиңларни риғбәтләндүргәй һәмдә силәрни һәр бир гөзәл иш қилишта, һәр бир яхши сөзләрни йәткүзүштә күчләндүргәй!»** — қизиқ бир иш шуки, «риғбәтләндүргәй» һәм «күчләндүргәй» дегән пеиллар грек тилидики «бирлик шәхс» шәклидидур. Демәк, «ХудаАта» вә «Рәб Әйса» бир шәхстәк иш қилиду.
2:16-17 1Тес. 3:13.
3:1 **«... биз үчүн дуа қилиңларки, Рәбниң сөзи худди силәргә йәткән чағдикигә охшаш, һәр қандақ йәрдә тез тарқалсун вә шан-шәрәплик дәп улуқлансун»** — «тез тарқалсун» грек тилида «жүгүрсун» дегән сөз билән ипадилиниду.
3:1 Мат. 9:38; Әф. 6:19; Кол. 4:3.

дуа қилиңлар. Чүнки һәммила адәм ишәш-етиқатлиқ болувәрмәйду. 3 Амма Рәб Өзи
ишәшликтур; У силәрни мустәһкәм қилиду һәм рәзил болғучидин сақлайду.
4 Амма Рәбдә, силәргә тапилиғинимизни қиливатисиләр, шундақла давамлиқ қиливе-
риду, дәп хатирҗәммиз. 5 Әнди Рәб қәлбиңларни Худаниң меһир-муһәббитигә һәм Мә-
сиһниң сәвир-чидамлиғиға чөмкәшкә йетәклигәй.

Ишлигән чишләйду

6 Әнди қериндашлар, Рәббимиз Әйса Мәсиһниң намида шуни тапилаймизки, биздин
алған тәлимләргә риайә қилмай, тәртипсиз жүргәнләрдин өзүңларни нери тутуңлар
. 7 Биздин қандақ үлгә елишиңлар керәклигини өзүңлар билисиләр; чүнки биз силәр
билән биллә болғанда тәртипсиз жүрмигән едуқ. 8 Һеч кимниң ненини бекарға йемәйт-
туқ; бәлки биз һеч қайсиңларға еғиримизни салмаслиқ үчүн, кечә-күндүзләп тири-
шип-тирмишип җапалиқ ишләйттуқ. 9 Бундақ қилишимиз, силәрдин ярдәм күтүшкә
һәқлиқ болмиғанлиғимиздин әмәс, бәлки өзимизни силәргә биздин яхши үлгә қалду-
руп, силәрниң бизгә әгишишиңлар үчүн еди. 10 Чүнки биз силәрниң йениңларда болғи-
нимизда силәргә: «Бириси ишлимәймән десә, у йемисун!» дәп тапилиған едуқ. 11 Чүнки
биз араңларда бәзиләрниң тәртипсиз лағайлап, һеч ишлимәй башқиларниң ишлириға
арилишип жүридиғанлиғини аңлидуқ. 12 Биз мошундақларға Рәб Әйса Мәсиһдә шун-
дақ буйруймиз вә улардин өтүнүп сораймизки, тинич яшап, әмгигиңлар билән өз не-
ниңларни тепип йәңлар. 13 Лекин силәр, и қериндашлар, яхши ишларни қилиштин
еринмәңлар.
14 Амма әгәр ушбу хетимиздики сөзләргә итаәт қилмайдиған бириси болса, униңдин
һәзәр әйләңлар вә уни хиҗаләткә қалдуруш үчүн униң билән барди-кәлди қилмаңлар.
15 Бирақ, уни дүшмән қатарида көрмәй, әксичә униңға бир қериндаш сүпитидә несиһәт
қилиңлар.

3:2 Юһ. 6:44; Рим. 15:31.
3:3 **«У Рәб силәрни мустәһкәм қилиду һәм рәзил болғучидин сақлайду»** — «рәзил болғучи» Шәйтан, Иблис. –Башқа бир хил тәрҗимиси «У *(Рәб)* силәрни рәзилликтин сақлайду».
3:3 Юһ. 17:15; 1Тес. 5:24.
3:5 **«Әнди Рәб қәлбиңларни Худаниң меһир-муһәббитигә һәм Мәсиһниң сәвир-чидамлиғиға чөмкәшкә йетәклигәй»** — «Худаниң меһир-муһәббити» авал Униң бизгә болған муһәббити, андин бизниң Униңға болған муһәббитимиз; «Мәсиһниң сәвир-чидамлиғи» авал Мәсиһниң Өзиниң сәвир-чидамлиғи, андин бизниң Униңда вә Униң үчүн сәвир-чидамлиқ болушимиз.
3:6 **«Әнди қериндашлар, Рәббимиз Әйса Мәсиһниң намида шуни тапилаймизки, биздин алған тәлимләргә риайә қилмай, тәртипсиз жүргәнләрдин өзүңларни нери тутуңлар»** — «тәртипсиз жүргәнләр» кейинки айәтләрдин еникқи, «бекар тәләпләр»ни көрситиду.
3:6 1Кор. 5:11; 2Тес. 2:15; 3:14; Тит. 3:10.
3:7 1Кор. 11:1; 1Тес. 1:6, 7; 2Тес. 2:10.
3:8 Рос. 18:3; 20:34; 1Кор. 4:12; 2Кор. 11:9; 12:13; 1Тес. 2:9.
3:9 1Кор. 4:16; 9:3, 6; 11:1; Фил. 3:17; 1Тес. 1:6; 2:9.
3:11 **«Чүнки биз араңларда бәзиләрниң тәртипсиз лағайлап, һеч ишлимәй башқиларниң ишлириға арилишип жүридиғанлиғини аңлидуқ»** — грек тилида расул Павлус чақчақ қилип: «... һеч иш қилмайдә, лекин һәртәрәптә башқиларниң ишлирида болғанлиғини аңлидуқ» дәйду.
3:12 **«Биз мошундақларға Рәб Әйса Мәсиһдә шундақ буйруймиз вә улардин өтүнүп сораймизки...»** — «мошундақлар» — демәк, 11-айәттики «тәртипсиз лағайлап, һеч ишлимәй башқиларниң ишлириға арилишип жүридиғанлар». «Кириш сөз»имизниму көрүң.
3:12 Әф. 4:28; 1Тес. 4:11.
3:13 Гал. 6:9.
3:14 Мат. 18:17; 1Кор. 5:9; 2Тес. 3:6.

Тиләкләр

16 Хатирҗәмлик Егиси болған Рәб һәр вақит һәр йолда шәхсән силәргә хатирҗәмлик ата
қилғай. Рәб һәммиңлар билән биллә болғай!
17 Мәнки Павлус бу ахирқи салимимни өз қолум билән яздим; бу, мениң һәммә хәтлиримниң өзигә хас бәлгүсидур. Мана бу мениң өз қәлимимдур.
18 Рәббимиз Әйса Мәсиһниң меһир-шәпқити һәммиңларға яр болғай!

3:16 **«Хатирҗәмлик Егиси болған Рәб һәр вақит һәр йолда шәхсән силәргә хатирҗәмлик ата қилғай»** — «Хатирҗәмлик Егиси болған Рәб» грек тилида: «Хатирҗәмликниң Рәбби» яки «Хатирҗәмлик бәргүчи Рәб» — демәк, хатирҗәмлик бәргүчи һәм Өзи һәрдайим хатирҗәмликтә турғучи Рәбдур.

3:16 Рим. 15:33; 16:20; 1Кор. 14:33; 2Кор. 13:11; Фил. 4:9; 1Тес. 5:23.

3:17 **«Мәнки Павлус бу ахирқи салимимни өз қолум билән яздим. Бу, мениң һәммә хәтлиримниң өзигә хас бәлгүсидур. Мана бу мениң өз қәлимимдур»** — Павлусниң һәр бир хетидики бир нәччә қурни өз қәлими билән йезиш адити бар еди; бу, башқиларниң өзиниң намида сахта хәтләрни йезишниң алдини елиши үчүн еди. Өзиниң көзи аҗиз болғачқа, хәтлирини адәттә катипқа яздуратти. («Галатиялиқларға»дики «кириш сөз»имизни һәм 6:11дики изаһатни көрүң.

3:17 1Кор. 16:21; Кол. 4:18.

Қошумчә сөз

Адәттикидәк чүшинишкә қийинрақ болған яки алаһидә бәзи нуқтилар үстидә тохтилимиз; хәттә баян қилинған мошундақ көп айәтләр Тәвраттики көп бешарәтләр билән зич бағлиқ болғачқа, биз әшу җәһәттин көпрәк тохтилимиз.

1:5

«**Бу ишлар Худаниң келидиған адил һөкүмини көрситидиған рошән бир аламәттур вә шундақла, бу ишлар силәрниң Худаниң падишалиғиға лайиқ һесаплинишиңлар үчүн болиду; силәр мана шу падишалиқ үчүн зулум-зәхмәт чекиватисиләр**».

Павлусниң «**бу ишлар**» дегини шүбһисизки, жуқурийқи айәтләрдә тилға алған қарши чиққанларниң зиянкәшликлири һәм Тесалоникадики етиқатчиларниң сәвир-тақәтлирини көрситиду. Әнди немишкә «**бу ишлар**» Худаниң адил һөкүмигә «**рошән аламәт**» болиду?

Бәзи кишиләр һәрдайим «мәдәнийәтлик», қияпитидә әдәплик киши көрүниду. Лекин улар һәқиқий иман, йоруқлуқ вә һәққанийлиқ пәйда болғанда қарши чиқип етиқатчиларға зиянкәшлик қилишқа башлайду. Уларниң ундақ һәрикәтлири өзиниң һәққанийлиққа болған нәпрәтлирини, шундақла өзиниң ички һәққанийсизлиғини очуқ көрситиду. Шуниң билән рошәнки, Худаниң җазалириниң уларға чүширилүши рошән адаләтлик болиду. Иккинчидин, Худаниң мөмин бәндилириниң зиянкәшликкә вә зулум-зәхмәтләргә сәвир-тақәт билән бәрдашлиқ беридиғанлиғи уларниң Худаниң меһир-шәпқити арқилиқ һасил қилинған хатирҗәмлик һәм муһәббәтлик ички тәбиитиниму көрситиду. Шуниң билән уларниң қиямәт күнидә Худаниң арамбәхшлирини қобул қилғучилар болушқа лайиқлиғи көрүлиду.

Башқичә ейтқанда, рәзилләрниң һазирқи көрүнүштики ғәлибә-мувәппәқийәтлири һәмдә һәққанийларниң зулум-зәхмәт чәккәнлирини қандақ чүшиниш керәк? Зәрричилик адаләт еңигә егә болған, Худаниң шапаити һәмдә адалитигә ишәнгән һәр қандақ киши мошу ишларға қарап шундақ бир хуласигә келиши керәкки — кәлгүси заманда бир чоң һесап алидиған, рәзилләргә җаза чүширидиған, Худаниң йолида маңғанларға арам-тәсәлли беғишлайдиған бир күни кәлмәй қалмайду. Шуниң билән «һесаплаш күни»дә һазирқи адаләтсизликтә җапа тартқан етиқатчилар раһәт-тәсәлли көриду, һазир адаләтсизлик жүргүзгәнләр Худаниң җазасини тартиду.

«**Вә шундақла силәрниң Худаниң падишалиғиға лайиқ һесаплинишиңлар үчүн болиду**»

Рәббимиз Әйсаниң Өзи яки Униң һеч қайси расуллири һеч кимни «Худаниң падишалиғиға лайиқ» дәп бақмиған. Пәқәт Рәббимиз Әйсала мошундақ ибарини Өзигә қолланса дурус болатти. Амма мошу йәрдә чоңқур бир худалиқ сир тепилидуки, Худаниң меһир-шәпқити биздә иш көрүп, болупму җапа-зулумлуқ ишларда биздә ихласмән бир характерниң аламәтлирини һасил қилғачқа, етиқатчи әр-аяллар Рәбниң падишалиғиға киришкә лайиқ көрүнүштә болиду; вә Худа дәрвәқә уларни шундақ

һесаплашқа рази болиду! Адәмләрниң хулқ-мүҗәзилирини Өз хизмитидә болушқа өзгәрткүчи, шундақла бу хизмитидә керәк болған барлиқ илтипатларни тәминлигүчи Худа кәлгүси һесап алидиған күнидә хошаллиқ билән аз болмиған кишиләргә: «**Убдан қилдиң, сән мениң яхши вә садиқ хизмәткаримсән!**» дәйду («Мат.» 25:14-30). Шу күни бизниң: «Аһ, Рәб, бу ишлар пәқәт шәпқитиң билән болди! Әмәлийәттә ишлигүчи Өзәңдурсән! Мән немигә тәриплинимән?!» дегәндәк җавап беришимизгә тоғра келиду. Худаниң йолида азап-оқубәткә учрашни һеч қачан «саваб» дәп һесаплиғили болмайду; әксичә, уни бирхил имтияз һесаплишимиз керәк («Мат.» 5:11-12, «Луқа» 6:22-23, «Фил.» 1:29).

Шуңа оқурмәнләр Павлусниң: «Худаниң падишалиғиға лайиқ» дегинини әмәс, бәлки «**Худаниң падишалиғиға лайиқ һесаплинишиңлар**» дегән сөзини нәзәргә елиши яхшидур. Униң бу сөзини 1:11, «Луқа» 7:4, 6-7; 15:21 вә 20:35 билән селиштуруш пайдилиқтур.

«Дәҗҗал» вә «Рәбниң күни»

Мошу йәрдә ахирқи заманларға бағлиқ бәзи һәқиқәтләрни 2-баптин айәтму-айәт тәһлил қилимиз: —

2:1

«**И қериндашлар, Рәббимиз Әйса Мәсиһниң қайта келиши, шундақла бизниң Униң билән бир йәргә җәм қилинишимиз тоғрисида силәрдин шуни өтүнимизки,...**»

«**Бизниң Униң билән бир йәргә җәм қилинишимиз**» дегән иш биринчи хетидә тилға елиниду (4:11-15). Мәсиһ асмандин чүшүватқинида, униңда «өлүмдә ухлиғанлар» тирилдүрүлиду һәмдә йәр йүзидә туруватқан тирик етиқатчиларму улар билән тәң һавада Униң билән көрүшүшкә көтирилиду.

2:2

«**Әгәр силәр «Мәлум роһтин кәлгән вәһий»дин, бирисиниң сөз-тәлимидин яки «бизниң намимизда» йезилған мәлум хәтләрдин болсун «Рәбниң күни йетип кәлди» дегән сөзни аңлисаңлар, җиддилишип һодуқуп кәтмәңлар яки дәккә-дүккигә чүшмәңлар!**»

Мошу йәрдә сәһипә чәклимисидин «Рәбниң күни» дегән ибариниң мәнаси үстидә анчә тәпсилий тохталмаймиз; биз пәқәт оқурмәнләргә Тәвраттики униңға мунасивәтлик айәтләрни көрситимиз вә өзимиз мошу айәтләрдин алған бәзи хуласимизни баян қилимиз; оқурмән өзи хуласимизни тәкшүрсун. Шундақ үмүтүмиз барки, кейинки вақитларда айәтләрни шәрһләп, хуласилиримизни толуқрақ тәсвирлигидәк вақит чиқиду.

«Рәбниң күни» яки «Пәрвәрдигарниң күни» дегән ибарә Тәвраттики көп йәрләрдә тепилиду. Оқурмәнләр үчүн биз төвәндә, муқәддәс китапта, «күн»ниң түрлүк җәһәтлири аян қилинған йәрләрни тизип көрситимиз: —«Йәш.» 2:10-22; 13:1-14:3; 34:1-17; «Йәр.» 46:1-10; «Әз.» 30:1-9; «Йоел» 1:15-2:11; 2:31; 3:9-17; «Амос» 5:16-20; «Об.» 1:15-21; «Зәф.» 1-3-

бап; «Зәк.» 12-14-бап; «Мал.» 4:1-6 қатарлиқлар. Йәнә «Данияләл пәйғәмбәр» дегән қисимдики төвәндики йәрләрдиму ахирқи заманлар тоғрисида баянлар учрайду, лекин «Пәрвәрдигарниң күни» дегән ибарә беваситә тилға елинмайду: 2:40-45; 7:7-14, 19-28; 9:24-27; 11:29-12:4. Тәвраттики «ахирқи заманлар»ни көрситидиған йәнә хелә көп башқа қисимларму бар.

Оқурмәнләр мошу йәрләрдин көрәләйдуки, «Рәбниң күни» 24 саатлик бир күнни көрсәтмәйду; у бәлки Худаниң ғәзиви йәр йүзидикиләргә барғансери төкүлидиған бир мәзгил болиду; у чағда болидиған ишлар ичидә төвәндики муһим ишлар болиду: —

(а) Адәмни агаһландуридиған аламәтләр көпәйгәнсери товва қилишқа ахирқи бир пурсәт чиқиши мүмкин (Худаниң шу мәхсити болмиған болса, мошу жазалири бирақла чүширилгән болатти).

(ә) Худаниң жазалири дәжҗалниң пайтәхти болған Бабил шәһири үстигә төкүлүшкә башлайду («Йәш.» 13-бап).

(б) Исраил тартқан азап-оқубәтлири вәҗидин Пәрвәрдигарға нида қилғили туриду, андин Муқәддәс Роһниң вәһийиси арқилиқ: «Биз нәччә миң жил чәткә қеқип кәлгән Әйса дәл өзимизниң Қутқазғучи-Мәсиһимиздур» дәп чүшинип йетиду («Зәк.» 12:9-13:2).

Муқәддәс язмиларда «ахирқи заманлар»ни көриситидиған, бир-биригә зич мунасивәтлик йәнә үч қисим бар: —

(а) «Дан.» 9:24-27, 11:29-12:4.

(ә) Инжил «Матта» 24-бапта хатириләнгән, Рәб Әйсаниң ахирқи заманлар, болупму «дәһшәтлик азап-оқубәт» («зор зулум-зәхмәт») тоғрилиқ сөзлири («Мат.» 24:21-31).

(б) Инжилдики «Вәһий»ниң толуқ қисми.

Инжилдики «Вәһий»дә бешарәт берилгән вақиәләрни дәл Рәб Әйса «дәһшәтлик азап-оқубәт» яки «зор зулум-зәхмәт» дәп бекиткән мәзгилдики тәпсилий вақиәләргә охшаш дәп ишинимиз. Шу мәзгил йәнә Данияләл пәйғәмбәр бешарәт бәргән «йәтмиш йәттә»ниң ахирқи «йәттә»си, йәни тәхминән йәттә жили болиду («Дан.» 9:24-27). Биз йәнә, мошу мәзгилниң иккинчи йерими (үч йерим жил) Худаниң ғәзиви төкүлидиған вақит, йәни Тәвраттики пәйғәмбәрләрниң көпинчиси «Пәрвәрдигарниң күни» дәп атиған мәзгил, дәп қараймиз. Бирақ, шуни демисәк болмайдуки, Тәвраттики бир қисим йәрләрдиму, «Пәрвәрдигарниң күни» дегән ибарә пәқәт мошу йәттә жилниң әң ахирқи алаһидә қисмини көрситиду. Мошу күнләрдә «азап-оқубәт» әвжигә чиқип, ахирида Мәсиһ йәр йүзигә қайтип келиду вә Өз падишалиғини бәрпа қилиду.

(Биз пәйғәмбәрләр қисимлиридики, болупму «Һабаккук», «Йоел», «Зәфания» һәм «Зәкәрия»дики «қошумчә сөз»имиздә бу вақиәләр тоғрилиқму тохталдуқ).

Биздә һазир, Тесалоникадики етиқатчиларниң «Рәбниң күни»ниң **техи йетип кәлмигәнлигини** чүшинишиниң немишкә шунчә муһим екәнлигини билип йетишимизгә йәткидәк мәлумат бар. Биринчидин, уларниң «Рәбниң күни йетип кәлди»

дегәнгә немишкә қайил болушқа майил болғанлиғини көримиз; улар дуч кәлгән зиянкәшлик шунчә әшәддий һәм үзлүксиз болғанки, шу мәзгил Рәб Әйсаниң «**... У чағда дуния апиридә болғандин мошу чаққичә көрүлүп бақмиған һәм кәлгүсидиму көрүлмәйдиған дәһшәтлик азап-оқубәт болиду...**» дәп ейтқиниға охшайтти; дәрвәқә «Вәһий» дегән қисим бизгә «дәһшәтлик азап-оқубәт»ниң әшәддий зиянкәшликкә толған, миллионлиған етиқатчилар өлтүрүлидиған бир мәзгил болидиғанлиғини көрситиду.

Амма «Рәбниң күни» техи йетип кәлмиди; Павлус буниңдин авал йүз беридиған икки вақиәни бизгә ейтиду:

(а) (Етиқаттин) «чоң йениш»;
(ә) «Гунайий адәм» көрүлиду: —

2:3

«**Бу ишларда һеч қандақ адәмниң һеч қандақ усул билән силәрни алдишиға йол қоймаңлар; чүнки «чоң йениш» авал болуп, андин «гунайий адәм», йәни «мәңгүлүк һалакәткә мәһкүм қилинғучи адәм» ашкариланмиғичә, әшу күн кәлмәйду**».

(1) «Чоң йениш» (грек тилида «ашакаласия») дегән немә?

Грек тилида мошу сөзниң аддий мәнаси пәқәт «айрилиш» «йенидин чиқиш». Инҗилда бу сөз 16 қетим ишлитилгинидә у дәл шу мәнада қоллинилған, мәйли әсли мәнаси яки көчмә мәнасида болсун. «Көчмә мәна»дә болған бир җай «1Тим.» 4:1дә тепилиду: —

«**Муқәддәс Роһ шуни бизгә очуқ ейтидуки, ахир заманда бәзиләр етиқаттин <u>йенип (яки тенип)</u>, һейлигәр җинлар вә уларниң сахта тәлимлиригә әгишиду**».

Бәзи алимлар мошу йәрдики (2:3дә) «ашакаласия»ни «исиян» яки «топилаң» дәп тәрҗимә қилғини билән, лекин биз Инҗилниң өзидин буниңға һеч асас тапалмаймиз; бәлки Павлусниң жуқурирақи «Тимотийға (1)»дики бешаритигә асаслинип, уни «Тесалоникалиқларға (2)»диму охшаш ишни, йәни «етиқаттин йениш»ни көрситиду, дәп қараймиз.

Әнди әшәддий зиянкәшлик басқан, «Мән Мәсиһгә ишинимән» дегән һәр қандақ бириси шу сәвәптин өз өй-бесатлиридин, әркинлигидин һәтта өз бешидин айрилиши мүмкин болған шу күнләрдә, адәмләрниң пәқәт өз шәхсий мәнпәитини көзләп: «Мән Мәсиһгә ишинимән» дәйдиған, «**адәмләр сиртқи қияпәттә ихласмән болувелип, әмәлийәттә көңлидә Худаниң қудритини инкар қилидиған**» («2Тим.» 3-бап) мошундақ башқичә бир күнниң келидиғанлиғини кимму ойлиған? Рәббимиз Әйса Өзи тәмсиллиридә Худаниң падишалиғи тоғрилиқ охшаш һәқиқәтләрни көрсәткән еди (мәсилән, «Матта» 13-бап). Шу чағда Униң сөзи мухлислириниң башлирини қатурувәткән еди.

Мабада бәзиләр Павлусниң: «ашакаласия» дегән сөзини мошу йәрдә йәнә «топилаң» дәп тәрҗимә қилса, биз пәқәт улардин: «Буниңда зади немә йеңилиқ бар?!» дәп сораймиз. Адәм атимиздин тартипла пүткүл дуния, җүмлидин Мәсиһгә беқинғучи бизләрму әслидә Худаға қарши чиқип исиян көтирип кәлгән әмәсму?!

Лекин дәл расул алдин-ала ейтқинидәк, һәтта өз дәвридә бәзиләр «етиқаттин йенип», сахта тәлимләрни үгитишкә башлиди. Мошу хәт йезилип 300 жилғичә Рим империйәсиниң ички вәзийити пүтүнләй башқичә болуп чиқти; Рим императори Константин «Мәсиһкә етиқат қилдим» дәп җакалиди. У бутпәрәсликни «яхши әмәс» дәп чәклиди. Уштумтут, «христиан» болуш умумлишип, «абройлуқ иш», һәтта бәзиләр үчүн интайин пайдилиқ иш болуп қалди. Әмәлийәттә император Константин Инҗилниң түп хәвирини һеч чүшәнмәйтти. У Инҗилға хилаплиқ қилип бәзи пәрманларни чүшәргинидә җамаәт йетәкчилири униңға тәнбиһ беришниң орниға униң һәтта җамаәтниң ишлириға егидарчилиқ қилишиға йол қойди. Бундақ йол қоюш «роһий пәһишивазлиқ», «җамаәт»ниң сиясий күчидин пайдилиништин башқа һеч нәрсә әмәс еди. Мәсиһдин башқа һеч ким җамаәтниң беши болушқа, йәни җамаәтниң ишлирини башқурушқа һоқуқлуқ әмәс. Әлвәттә, шу чағда Инҗилға хилап шу ишларға қарши турған, авазини көтиришкә петинған бәзи һәқиқий ишәнгүчиләр чиқти. Андин йәнә узун өтмәй көп аталмиш «ишәнгүчиләр» һәқиқий ишәнгүчиләргә зиянкәшлик қилишқа башлиған еди. Тарихшунаслар мошу мәзгилни «Қараңғулуқ дәвир» яки «Зулмәт дәвирлири» дәп атиғанлиғи тоғридур. Шу чағларда империйәдики «җамаәтләр»дә дуа қилиш вә Инҗилни оқуш пәқәт азла адәмләр чүшинәләйдиған латин тилида болатти. Җүръәтлик адәмләрниң Тәврат-Инҗилни өз тилиға тәрҗимә қилишқа киришиши билән, «Ислаһат» («реформатсийә») дегән мәзгил башланди; ишәнгүчиләр зиянкәшликтин уяқ-буяқларда йошурун әмәс, бәлки һәқиқәтни җакалайдиған очуқ җамаәтләрдә жиғилишқа башлиди.

Амма шу иш һәммимизгә рошәнки, «чоң йениш» аллиқачан, йәни Рим империйәси дәвридә башланған еди; һазирқи замандики бир ипадиси шуки, интайин көп адәмләр «Мәсиһгә ишиниმән» (мән Мәсиһий, «христиан») дегини билән һәтта Мәсиһниң сөзини оқумайду; бәзи аталмиш «поплар», «пасторлар», «роһанийлар» һәтта муқәддәс китаптики тәлиматларға очуқ қарши болған етиқатсизлиқни үгитиду. Мана мисалға Яврупа яки Америкадики бәзи аталмиш җамаәтләрдә өткүзүлгән «бәччивазларниң (гомосексуал) тойлири»ға қараңлар.

Ейтип өтимизки, Парс, Оттура Асия вә Җуңгодики җамаәтләрниң тарихи буниңға охшимайду; мошу җайларда болған җамаәтләр 10-әсиргичә һакимийәтләр тәрипидин зиянкәшликкә учрап турған. Лекин 10-әсирдә әшу «шәрқий җамаәтләр» Будда динидики уқумларни қобул қилишқа башлап, улардиму «чоң йениш» болди. Кейин Ислам дини Оттура Асиядики һәммә башқа етиқатларни вақитлиқ йоқитивәтти.

Шуңа биз «чоң йениш» йүз бәрди, дәп қараймиз — вә вақит өткәнсери әтрапимизда «чоң йениш»тики адәмни сәскәндүридиған техиму көп мисаллар пәйда болмақта.

«**Гунайий адәм**» дегән ким? —

2:4

«**У** («гунайий адәм») **Худа дәп аталғанға яки кишиләр чоқунидиған һәр қандақ нәрсиләрниң һәммисигә қарши чиқип, өзини һәммисидин үстүн қилип көрситиду; у шундақ қилип Худаниң ибадәтханисида олтиривелип, өзини Худа дәп көрситип җакалайду**».

Тәвратни оқуғанлар муну сөзләрдин шу һаман «Даниял»да бешарәт берилгән «дәҗҗал» (Мәсиһниң рәқиби)ниң сияқини тонуп йетиду: —

«... шималий падиша өз мәйличә қиливериду; у тәкәббурлишип, өзини һәр қандақ илаһлардинму улуқлап үстүн қоюп, һәтта һәммә илаһларниң Илаһи Болғучиға әҗайип күпүрлүк сөз қилиду; таки Худаниң ғәзиви толуқ төкүлгән күнигичә у давамлиқ зор ронақ тапиду. Чүнки Худаниң бекиткини әмәлгә ашмай қалмайду. Бу падиша ата-бовилири чоқунған илаһларғиму писәнт қилмайду, аялларғиму һеч қандақ һәвәс қилмайду. Әмәлийәттә у һәр қандақ илаһни һөрмәтлимәйду, чүнки у өзини һәр қандақ илаһтин улуқ дәп қарайду. Буларниң орнида у «күчләр илаһи»ни һөрмәтләйду; униң ата-бовилириму әзәлдин чоқунмиған бу илаһни болса у алтун, күмүч, якут вә башқа қиммәтлик соғатларни тәғдим қилип һөрмәтләйду. У әң мустәһкәм қорғанларни шундақ бир ғәйрий илаһқа тайинип егиләйду. Кимки униң һөкүмранлиғиға бекинса, у шуларға шәрәплик мәнсәп бериду, уларни көпчиликни башқуридиған қилиду вә инъам сүпитидә йәр-зиминни тәқсим қилип бериду» («Дан.» 11:36-39).

Биз «Даниял»дики бешарәтләрни «Вәһий»дики бешарәтләр билән селиштуруп, «Дәҗҗал»ни ахир берип пүткүл йәр йүзигә дегидәк һөкүм сүриду, дәп қараймиз; у қалаймиқанчилиққа, патпарақлиққа петип кәткән дунияға келип: «Маңа ишинип, һәммә ишлириңларни маңа тапшурсаңлар, мән силәрдики барлиқ талаш-җедәлләрни һәл қилип аман-течлиқ һасил қилимән» дегәндәк бир вәдиләрни қилиду («1Тес.» 5:3). Униң вәдилири Исраилғиму дүшмәнлиридин қутқузуп аманлиқни тәминләйдиған бир әһдини өз ичигә алиду («Даниял» 9-баптики шу «әһдә» тоғрисидики айәтни төвәндә нәқил кәлтүримиз). Лекин униң бу әһдиси пүтүнләй алдамчилиқ болиду. «Дәһшәтлик азап-оқубәт»тики йәттә жилниң дәл оттурида у Йәһудий хәлқигә толиму асийлиқ қилип «Бу йәрдә маңа ибадәт қилинсун» дәп уларниң ибадәтханисини өзиниңки қиливалиду. «Дан.» 9:27дә «Худаниң ибадәтханиси» тоғрилиқ немә ишлар болидиғанлиғини көрүң: —

«У әмир (дәҗҗал) Худаниң хәлқиниң көп қисми билән ахирқи бир «йәттә вақит»та достлуқ әһдисини такаммул қилиду, лекин бу «йәттә вақит»ниң йеримиға кәлгәндә, у ибадәтханидики қурбанлиқ вә аш һәдийәләрни сунушни әмәлдин қалдуриду. У чағда «вәйран қилғучи жиркиничлик номуссизлиқ» муқәддәс ибадәтханиниң әң егиз җайиға қоюлиду. Таки балаю-апәт, йәни Худа бекиткән күлпәт вәйран қилғучи кишиниң бешиға яғдурулғичә шу йәрдә туриду» (9:27).

(Бу тоғрилиқ бизниң ««Даниял пәйғәмбәр»дики «қошумчә сөз»имизни яки ««Даниял»дики муһим савақлар вә бешарәтләр» дегән китапчимизниму көрүң).

Биз мошу ишни Павлусниң «2Тес.» 2:4дики дәҗҗалниң Худаниң ибадәтханисидин орун алидиғанлиғи тоғрисидики сөзлири билән Инҗил «Мат.» 24:15дә хатириләнгән, Рәб Әйсаниң охшаш темидики сөзлири толуқ мунасивәттә туриду дәп қараймиз: —«Даниял пәйғәмбәр қәйт қилған «вәйран қилғучи жиркиничлик номуссизлиқ»ниң муқәддәс җайда турғинини көргиниңларда (китапханлар бу сөзниң мәнасини чүшәнгәй), Йәһудийә өлкисидә туруватқанлар тағларға қачсун...» («Мат.» 24:15-16).

Жуқириқи үч бешарәттә «ибадәтхана» еник тилға елиниду. Даниял бешарәттики

сөзлирини язған вақтида, ибадәтхана 70 жил илгири вәйран қилинған еди; лекин Рәб Әйса сөзлигән вақтида вә Павлус жуқуриқи 2:4дики сөзләрни язғанда ибадәтхана қайтидин Йерусалимда қурулған болуп мәзмут туратти. Он йәттә жил кейин ибадәтхана Рим империйәсиниң қошунлири тәрипидин миладийә 70-жили йәнә вәйран қилинди. Шуниң билән мошу бешарәтләрниң әмәлгә ашурулуши үчүн үчинчи бир ибадәтхана Йерусалим шәһиридә қурулиду, дегән ишәшимиз бар. Мошу ибадәтхана тоғрилиқ «Даниял пәйғәмбәр»дики «қошумчә сөз»имиздин үзүндә елип ейтип өтмисәк болмайду: —

«(Бизгә рошәнки...) пәйғәмбәрләр кәлгүсидә йеңи бир ибадәтхана қурулуп, қурбанлиқлар түзүми қайтидин орнитилиду, дәп алдин-ала ейтқан болсиму, бу ибадәтханини Йәһудийлар Мәсиһ Әйсаға ишәнмәй, Униң пүтүн инсанниң гуналири үчүн қилған улуқ қурбанлиғидин хәвәрсиз һаләттә қуриду. Инҗилда аян қилинидуки, Мәсиһ Әйса гуналар үчүн чоң қурбанлиқ болған екән, һазир һәр қандақ һайван қурбанлиғи пүтүнләй һаҗәтсиз. Ибадәтханиниңму һаҗити йоқ, чүнки Инҗилға асасән, Худаниң Мәсиһини қобул қилған бәндилири Униң улуқ муқәддәс ибадәтханиси болди. Шундақтиму, кәлгүсидә Йәһудийлар қурған әшу ибадәтхана нурғун (толуқ чүшәнмигән) кишиләрниң нәзиридә «муқәддәс бир жай» дәп қарилиши мүмкин. Шуңа дәҗҗалниң уни булғиши, башқичә ишлитиши Худаниң нәзиридә наһайити еғир бир гуна һесаплиниду. Бирақ бу «жиркиничлик номуссизлиқ» пәқәт Худа аллибурун бекиткән вақитқичила давамлишалайду: —

«**Таки балаю-апәт, йәни Худа бекиткән күлпәт вәйран қилғучиниң бешиға яғдурулғичә** («жиркиничлик номуссизлиқ») **шу йәрдә туриду**».

Бу ишларни Худа аллибурун бекиткән. Худа уларға йол қойған ахирқи «йәттә вақит»ниң иккинчи йерими (1260 күн)дики азаплиқ мәзгилдин һалқип кәтмәйду. Дәҗҗал ағдурулуп гумран қилиниду».

Тәһлилимизни давам қилайли: —

2:5

«**Мән силәр билән биллә болған вақтимда буларни силәргә ейтқанлиғим есиңларда барду?**»

Расул Павлусниң уларға пәқәт үч һәптә ичидила шунчә көп ишларниң хәвирини йәткүзгәнлиги бизни һәйран қалдуриду; бүгүнки күнләрдә шунчә көп ишәнгүчиләр көз алдида бир пүтүн муқәддәс китап туруқлуқ, техичә ахир заманлардики ишларни аңқиралмай жүриду.

2:6-7

«**Вә униң бәлгүләнгән вақти-саити кәлмигичә ашкариланмаслиғи үчүн неминиң уни тосуп туруватқанлиғи силәргә мәлум. Чүнки «қанунни йоқатқучи сирлиқ күч» аллиқачан йошурун һәрикәт қилмақта; лекин бу ишларни һазирчә тосуп келиватқан Бириси бардур; У оттуридин чиққичә шундақ тосуқлуқ пети туриду**».

«**Қанунни йоқатқучи сирлиқ күч**» бәлким Шәйтанниң астиртин дунийдики барлиқ

әлләрни, барлиқ дөләтләрни һәр хил қанунни, шундақла барлиқ әхлақ принсипларни бузуш тәрәпкә аста-аста қутритишлирини көрситиду. Бу җәриянниң әвҗигә чиқиши дәҗҗалниң мәйданға келиши билән болиду.

Алимлар арисида «тосуп келиватқан»ниң ким яки немә екәнлиги тоғрисида көп музакириләр болған. Биз пәқәт шу аддий пикримизни ейтимизки, ахирқи айәттин «Тосуғучи» бир «шәйи» әмәс, бәлки бир шәхс сүпитидә көрүниду; У Худадин чиққан болуши керәк, чүнки Шәйтан тәрипидин бир күчниң өзиниң вәкили болған дәҗҗални тосуши яки бесип туруши мүмкин әмәс, әлвәттә. Шуниң билән «Тосуғучи» дәл Худаниң Муқәддәс Роһиниң Өзи дегән хуласигә келимиз. Бу хуласигә мас келидиған, көп жил бурун Нуһ пәйғәмбәр дәвридикиләр тоғрилиқ ейтилған Худаниң бир сөзи бар: «**Мениң Роһум инсан билән мәңгү күрәш қиливәрмәйду; чүнки у әттур** (әткә тәвәдур)» (демәк, инсанни Роһ әмәс, бәлки өз әтлиридики арзу-һәвәслири башқуриду) («Яр.» 6:3).

Мошу йәрдә Муқәддәс Роһниң инсанниң виҗданида «күрәш қилип» гуналирини тосуғучи яки басқучи болидиған роли көрүниду; лекин Униң инсанлар билән мошундақ «күрәш қилидиған» күнлири чәксиз болмайду; бир күн болмиса бир күни болидуки, инсанларниң гуналири тосуп басқидәк дәриҗидин ешип кетиду — «**чүнки у әттур**». Шу күни Муқәддәс Роһ «оттуридин чиқиду» әмәсму? Демәк, Муқәддәс Роһ инсанниң өз гунайий арзу-һәвәслиригә әгишип меңишиға тосалғулуқ қилмай «оттуридин чиқиду». Зади неминиң яки кимләрниң оттурисидин чиққанлиғи бизгә техи ениқ әмәс. Бирақ расулниң дегинидәк: «**«қанунни йоқатқучи сирлиқ күч» аллиқачан йошурун һәрикәт қилмақта**» — амма тарихтин буян Худа мәлум тәдбирләр билән «қанунға йоқитиш» яки «қанунға қарши туруш»тики ипадиләрни чәкләп кәлди. Әң күчлүк «тосуғучи тәдбир»ләр төвәндикидәк үч хил болди: —

(1) Худаниң чәклик (демәк, техи толуқ болмиған) җазалири (мәсилән топан, Содом вә Гоморра шәһәрлиригә төкүлгән от-гуңгурт қатарлиқлар);
(2) Худаниң Муса пәйғәмбәр арқилиқ Йәһудий хәлқигә чүшәргән Тәврат қануни;
(3) Әң күчлүк болғини, Муқәддәс Роһниң инсанниң роһ-виҗданида «күрәш қилиши» — йәни сөз қилиш, җәлб қилиш, өтүнүш вә агаһландурушлири. Демисәк болмайдуки, буниң ичидә чоңқур бир амил Худаниң җамаитидики садиқ әр-аялларниң пүткүл инсанийәт үчүн болған дуа-тилавәт хизмәтлиридин ибарәт болуши керәк. Буниңға испат үчүн, оқурмәнләрдин «Дунияда қайси дөләтләр чириклишиш мәсилисидин әң халас болған?» (һеч дөләттә йоқ, әлвәттә!) дәп сорисақ, дәл Яврупа, Асия, Африқа вә җәнубий вә шималий Америкидики Тәврат-Инҗилниң тәсири әң күчлүк болған, һәқиқәтни җакалайдиған җамаәтләр әң көп болған дөләтләрдә чириклишиш мәсилилириниң әң аз екән, дәп билимиз. Етиқатчи җамаәтләрниң дуа-тилавәтлириниң тәсири көрүнмисә, (йәрлик диний түзүм немә болушидин қәтъийнәзәр) чириклишиш турмушниң нормал бир қисми болуп қалиду.

Шундақ бир күни келидуки, Худа Өз җамаитигә «Инсанийәтниң гунайи чәкләнсун!» дәп дуа-тилавәт қилиш бурч-жүкини селиштин тохтайду; нәтиҗидә, қәбиһ-рәзиллик пүткүл инсанийәтни қапливалиду; Худаниң муқәддәс бәндилиридин сирт пүткүл җаһан алдинип езитқулуққа петип кетиду. Алдиниш әвҗигә чиққанда пүткүл инсанлар Шәйтанниң вәкили вә образи болған дәҗҗалға чоқунушқа, қолиға яки пешанисигә униң тамғисини қобул қилишқа рази болиду («Вәһ.» 13:8). Һәтта Худаниң муқәддәс

бәндилиригә өзлирини алдиништин сақлаш тәс болиду («Мат.» 24:24). Бу езитқулуқ дәҗҗал вә униң чапарманлириниң һәр түрлүк мөҗизиләр вә караматләрни яритиши арқилиқ күчләндүрүлиду. Биз төвәндики айәтләрдә мошу ишлар тоғрилиқ оқуймиз: —

2:8-12

«**Андин әшу «қанун йоқатқучи» ашкарилиниду; бирақ Рәб Әйса ағзидики нәпәси биләнла уни жутуветип, кәлгән чағдики парлақ нури билән уни йоқ қиливетиду. «Қанун йоқатқучи»ниң мәйданға чиқиши Шәйтанниң пәнтлири билән болиду, у һәр түрлүк күч-қудрәт, мөҗизә вә ялған карамәтләрни көрситип, һалакәткә йүзләнгәнләрни аздуридиған һәр хил қәбиһ һейлә-микирләрни ишлитиду. Уларниң һалакәт алдида туруватқанлиғиниң сәвәви, өзлирини ниҗатқа йетәкләйдиған һәқиқәтни сөймәй, униңға қәлбидин орун бәрмәслигидиндур. Шу сәвәптин, Худа улар ялғанчилиққа ишәнсун дәп, һәқиқәттин чәтнитидиған бир күч әвәтиду. Нәтиҗидә, һәқиқәткә ишәнмәй, бәлки қәбиһликни хурсәнлик дәп билгәнләрниң һәммиси җазаға мәһкүм қилиниду**».

Бүгүнки күн товва қилиш вә һәқиқәтни қобул қилиш күнидур. Бу ишларни кечиктүрүш келидиған езитқулуққа муптила болуп алдинишниң хәвпигә йеқин турушқа баравәрдур; ундақ алданғанлар дәҗҗалниң дунияға йәттә жиллиқ һөкүм сүрүшидә униңға қул болиду вә ахирида Мәсиһ қайтип кәлгинидә униң билән тәң һалакәткә йүзлиниду.

Инжил 15-қисим

«Тимотийға «1»»

(Расул Павлусниң Тимотийға язған биринчи мәктупи)

Кириш сөз

«Тимотий»ниң исми Инжилдики сәһипиләрдә көп көрүлиду. У ким? Униң биринчи қетим Әйса Мәсиһ тоғрилиқ хуш хәвәрни аңлиши, бәлким, расул Павлус билән расул Барнабас Иконион (һазир «Кония») өлкисидики Листра дегән шәһәргә (һазирқи Түркийидә) кәлгәндә өз жутида болди (бәлким миладийә 46-жили). Павлус вә Барнабас бу районда бир нәччә ай туруп хуш хәвәрни җакалиди вә у йәрдики көп кишиләр зиянкәшлик астида болсиму, хошаллиқ билән уни қобул қилди («Рос.» 14:5-6). Булар ичидә Лоис исимлиқ бир Йәһудий момай бар еди; униң грек бир әргә тәккән, Әвники исимлиқ бир қизи бар еди; у еридин Тимотий (грек тилида «Тимотеус» — мәнаси: «Худаниң һөрмити») дегән оғулни туққан еди; шуниңдин кейин бәлким ери дунияддин кәткән болса керәк. Момай, қизи вә чоң оғли билән биллә туратти, бәлким улар қисқа мәзгил ичидила һәммиси Рәбгә етиқат бағлиған еди. Тимотий бәлким өз қулиқи билән расул Павлусниң вәз ейтқинини аңлиған вә шуниң билән ишәнгән; чүнки Павлус уни «**етиқат йолидики өзәмниң садиқ оғлум Тимотий**» дәп амрақлиқ билән атиған («1Тим.» 1:2ни вә «2Тим.» 1:2ни көрүң). Төвәндики нәқил кәлтүрүлгән «Расулларниң паалийәтлири» 16:1-3-айәтләрни «2Тим.» 1:5-айәт билән селиштуруң: —

«**Андин у Дәрбә вә Листра шәһәрлиригиму барди. Мана, шу йәрдә етиқатчи Йәһудий бир аялниң оғли, Тимотий исимлиқ бир мухлис бар еди. Униң атиси болса грек еди. Листра вә Кония** (Иконион) **шәһәрлиридики қериндашларниң һәммиси униң тоғрлулуқ яхши гувалиқ берәтти. Павлус уни өзи билән биллә елип маңмақчи болди. Бирақ бу йәрдики Йәһудийларниң һәммиси Тимотийниң атисиниң грек екәнлигини билгәчкә, Павлус уни елип хәтнә қилдурди**».

Бу иш бәлким миладийә 50-жили болған еди.

Бу айәтләргә қариғанда, Павлус Тимотийниң чин етиқатлиқ вә Худаниң хәлқиниң хизмитидә болушқа интизарлиқ вә муһәббәткә толған қәлби бар алаһидә есил бир жигит екәнлигини көрүп йәткән вә шуниң билән уни Гретсийә вә Кичик Асияда уяқ-буяқларни кезип маңидиған «хуш хәвәрчиләр гурупписи»ға қатнаштуруп, елип маңған. Демисәк болмайдуки, Павлусниң Тимотийни хәтнә қилдурушиниң сәвәви уни қандақтур «роһий мәнпәәт»кә ериштүрүш үчүн әмәс еди, бәлки униңға өзигә һәмраһ болуп, Йәһудийларниң «синагог»лириға, шуниңдәк Йәһудий җәмийитидики сорунларға кирип Мәсиһниң хәвәрини йәткүзүш вә тәлим бериш шараитини яритип бериш үчүн еди. Чүнки униң аниси Йәһудий, атиси Йәһудий әмәс болғачқа, у пәқәт хәтнилик болсила Йәһудийлар уни Йәһудий дәп қарап, қобул қилатти.

Кейинки он бәш жилда Тимотий расулниң дайимлиқ һәмраһи болған еди. Шүбһисизки, расул учриған һәр бир еғирчилиқ, хәвп-хәтәр вә җапа-мушәққәтләргә уму охшаш учриған:

«**Дайим сәпәрләрдә болимән; дәрияларниң хәвплирини, қарақчиларниң хәвплирини, жутдашлиримниң хәвплирини, ят әлликләрниң хәвплирини, шәһәрниң хәвпини, баяванниң хәвплирини, деңизниң хәвплирини, сахта қериндашлар арисидики хәвплирини баштин кәчүрдүм**» («2Кор.» 11:26). Дейишниң һаҗити йоқки, у расул билән ата-балидәк йеқин мунасивәттә болуп, ундақ қийинчилиқларни хошаллиқ билән тәң тартатти. Павлусниң сөзлиригә қариғанда, Тимотий «расул» дәп һесапланмиған болуши мүмкин, лекин у тәлим бәргүчи болуп, хуш хәвәр йәткүзүш хизмәтлирини убдан ишлигән вә бәлким бешарәт бериш илтипати униңдиму бәзи чағларда пәйда болған.

Бәзи әһвалларда Павлус униңға алаһидә вәзипә тапшуруп башқа йәргә әвәтәтти. Ушбу хәтни язған вақтида шундақ болди. Павлус биринчи қетим зиндандин қоюветилгәндин кейин Тимотий билән Асияда җамаәтләрни риғбәтләндүрүш үчүн сәпәргә чиққан, дәп қараймиз. Вақит бәлким миладийә 64-жили еди. Павлус билән Тимотий Әфәсус шәһиригә кәлгәндә җамаәттә бериливатқан тәлимләрдә натоғра вәзийәтләрни байқиған, Павлусниң башқа йәрләрдә җиддий ишлири болғачқа, Тимотийни мошу вәзийәтни оңшаш үчүн, җамаәтни әслидә яхши тутуватқан һәқиқәтләрдә қайтидин мустәһкәмләш һәмдә җамаәт үчүн йеңи ақсақаллар вә хизмәткарларни таллап тикләш үчүн Әфәсуста қалдурған еди (3-бапни көрүң). «Йеңи ақсақалларни тикләш» дегән шу вәзипиниң тапшурулғанлиғиға қариғанда, Әфәсустики җамаәтни техичә кеңийиватқан, дегән хуласигә кәлсәк артуқ болмас; чүнки уларда аллиқачан бир нәччә ақсақаллар бар еди (Павлусниң «Рос.» 20:17-38дә хатириләнгән, улар билән көрүшүшини көрүң). Павлус әслидә Әфәсуста икки жил турған мәзгилдә етиқат қилғанларниң сани, шүбһисизки, нәччә миңға йәткән еди («Рос.» 19:1-14би көрүң). Шу вақитларда ундақ көп адәмләр бир җамаәт сорунида тәң жиғилиши мүмкин әмәс еди; 1-әсирдин 3-әсиргичә җамаәтләрниң өзлириниң һеч қандақ «ибадәтхана» яки «жиғилишхана»си йоқ еди; улар өйму-өй жиғилатти (шу һалда жиғилишни җамаәт үчүн әң мувапиқ жиғилиш усули, дәп қараймиз) вә бәлким гаһида бир мәктәп залида («Рос.» 19:9) жиғилатти. Пәрзимизчә Әфәсустики җамаәтниң 20-30 сорунда жиғилған болуши мүмкин; амма булар йәнила бир җамаәт, йәни «Әфәсуста туруватқан җамаәт» дәп һесаплинатти («Рос.» 20:17, 28). Уларниң нәччә ақсақаллири бу ибадәт сорунлириниң һәммисигә мәсъул еди.

Әфәсустики җамаәт Асиядики җамаәтләргә зор илһамий күч вә «йетәкчи чирақ» болди; Әфәсус шәһири «Кичик Асия» (һазирқи Түркийә)дики әң чоң вә муһим шәһәр болуп, нопуси тәхминән үч йүз миң еди. Шәһәрдә Рим империйәсиниң районлуқ «мәмурий мәркәз»и тәсис қилинған; буниң үстигә униңда Асия бойичә әң чоң бутхана бар еди. Җамаәт бу йәрдики күчлүк бутпәрәсликтин чиққан мәсилиләргә вә йәрлик һөкүмәттин болған қаршилиққа тақабил туруш җәриянида өзлири күчийип өскән еди. Һалбуки, уларниң асасий ақидилири тоғрилиқ бир кризис пәйда болди; шу вақитларда җамаәт көп учриған мәсилиләргә охшаш, бу кризисму Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанунни тоғра чүшинишкә бағлиқ еди. Бу ишлар тоғрилиқ биз йәнә «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз. Уларни кризистин өтүшкә мәдәт бериш, уларниң башқа әтрапидики җамаәтләргә давамлиқ «йетәкчи чирақ» болуши үчүн Павлус Тимотийни шу йәрдә қалдурди. Павлус ушбу хәтни шу вәзипини ениқлаш, уни орунлашқа риғбәтләндүрүш вә «қизим саңа ейтай, келиним сән аңла» дегәндәк, униң Тимотийға өз һоқуқини тапшурғанлиғини җамаәт көрсун, Тимотийға мошу ишларда тосқунлуқ

қилмисун, әксичә уни қоллисун дегән мәхсәттә язған. Шуниң билән Павлус чоқум бу хәтни Әфәсустики җамаәтниңму оқуши үчүн язған! Буниңда йәнә бир мәхсити бар, җамаәт Тимотийниң вәзиписи тоғрилиқ толуқ хәвәрдар болғандин кейин, улар Тимотийдин буни толуқ ада қилишини тәләп қилатти. Хәтниң мәхситини униңдики икки айәт билән йәкүнләшкә болиду: —

«**Мән гәрчә пат арида йениңға йетип беришни арзу қилсамму, йәнила бу хәтни яздим; мабада мән һаял болуп қалсам, хәттин Худаниң аилиси арисида өзәңни қандақ тутуш керәклигини билисән. Бу аилә болса мәңгү һаят Худаниң җамаити, һәқиқәтниң түврүги вә тәглигидур**» (3:15)

Бүгүнки күндә Худаниң даналиғида қоллиримизда Инҗилда шундақ бир хәтниң (һәмдә униңға охшап кетидиған «Титусқа») барлиғиға миннәтдар болушимизға тоғра келиду; чүнки биз униңдин җамаәтләрниң әмәлий ишлирини қандақ бир тәрәп қилиш керәклиги һәм җамаәтләргә мәсъул болғанлар өзлирини Худа алдида қандақ тутуши керәклиги тоғрилиқ үгинимиз (жуқуриқи айәтни көрүң). Биз бу тоғрилиқ вә башқа бәзи қизиқ йәрлири үстидә «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

Йәнә бир иш, Павлус Тимотийниң Муқәддәс Роһтин алаһидә бир роһий илтипатни қобул қилғанлиғини тилға алиду (бу илтипатлар тоғрилиқ «1Кор.» 12-14-бапларни көрүң). Павлус бу хетидә бизгә бу илтипатниң дәл немә екәнлигини демәйду, амма шу илтипатни хуш хәвәрни ишәнмигәнләргә җакалап йәткүзүш билән мунасивити бар еди, дәп қараймиз («2Тим.» 4:5ни көрүң). Павлусниң Тимотийни риғбәтләндүридиған сөзлиридин қариғанда, Тимотий өзи интайин юваш, җимиғур («2Тим.» 1:7-8, 2:1) вә тени аҗиз, ағриқчан яш адәм еди (4:23). Худаниң Тимотийдәк шундақ аҗиз бир бәндини җамаәтни риғбәтләндүрүш вә өзиниң хуш хәвирини җакалаштәк бүйүк, шәрәплик вәзипиләргә талливалғанлиғидин һәммимиз тәсәлли-риғбәт алсақ болиду. Худа биз арқилиқ өз ишлирини қилғинида өзимизниң чәклик талант вә қабилийәтлиримиз билән чәкләнмәйду, әксичә аҗизлиғимиз вә чәкликлигимиз дайим Униң Өзиниң күч-қудритини дәл көрситишигә пурсәт вә шараит яритип бериду («2Кор.» 1:25-30, «2Кор.» 12:7-10, 13:4).

Мәзмунлар: —

1. Салам (1:1-2)
2. Натоғра тәлимләргә рәддийә бериш (1:3-20)
3. Дуа қилиш вә ибадәт тәртиви (2-бап)
4. Йетәкчиләр вә хизмәткарларға қоюлған тәләпләр (3-бап)
5. Тимотийниң вә етиқатчиларниң мәсъулийити (4-6-баплар)

Тимотийға «1»

Расул Павлус Тимотийға язған биринчи мәктуп

Салам

1 [1] Қутқузғучимиз Худаниң вә үмүтүмиз Мәсиһ Әйсаниң әмри билән Әйса Мәсиһниң
расули қилип тайинланған мәнки Павлустин. [2] етиқат йолидики өзүмниң садиқ
оғлум болған Тимотийға салам. ХудаАтимиз вә Рәббимиз Мәсиһ Әйсадин саңа меһир-
шәпқәт, рәһимдиллиқ вә хатирҗәмлик болғай!

Сахта тәлимләрни тосуш

[3] Македонийә өлкисигә барғанда, сәндин өтүнгинимдәк шуни йәнә өтүниманки, шу
йәрдики бәзи кишиләргә бидъәт тәлимләрни үгәтмәңлар дәп тапилишиң үчүн сән да-
вамлиқ Әфәсус шәһиридә қалғин; [4] уларниң әпсаниләр вә айиғи йоқ нәсәбнамиләргә
бәнд болмаслиғини тапилиғин; булар Худаниң етиқат арқилиқла әмәлгә ашурулидиған
Өз өйигә болған планини илгири сүрмәйду, бәлки пәқәт бемәна талаш-тартишларни
кәлтүрүп чиқириду, халас.
[5] Әндиликтә бизгә тапиланған тәлимниң муддиаси сап қәлб, пак виждан вә сахтилиқсиз
етиқаттин келип чиқидиған меһир-муһәббәттин ибарәттур. [6] Бу ишларда бәзи кишиләр
чәтнәп, бемәна гәпләрни қилишқа бурулуп кәтти. [7] Уларниң Тәврат қануниниң өлимаси
болғуси бар; бирақ улар өзлириниң немә дәватқанлиғини яки өзлириниң һәдәп қәйт
қиливатқан сөзлириниң немә екәнлигини чүшәнмәйду.
[8] Әнди бизгә мәлумки, әгәр кишиләр Тәврат қанунини әйни муддиасида қолланса, у пай-
дилиқтур. [9] Чүнки биз йәнә шуни билимизки, Тәврат қануни һәққаний адәмләр үчүн
түзүлгән әмәс, бәлки қанунға хилаплиқ қилғучилар вә бойни қаттиқлар үчүн, ихлассиз-
лар вә гунакарлар үчүн, ипласлар вә күпүрлүк қилғучилар үчүн, атисини өлтүргүчиләр
вә анисини өлтүргүчиләр үчүн, қатиллар, [10] бузуқлуқ қилғучилар, бәччивазлар, адәм-
ләрни қуллуққа булиғучилар, ялғанчилар, қәсәмхорлар үчүн вә яки сағлам тәлимләр-
гә зит болған башқа һәр қандақ қилмишларда болғанлар үчүн түзүлгән. [11] Бу тәлимләр
тәшәккүр-мубарәккә лайиқ Болғучи Худаниң маңа аманәт қилған шан-шәривини аян
қилған хуш хәвәргә асасланған.

1:1 Рос. 9:15; Кол. 1:27.
1:2 Рос. 16:1; 1Кор. 4:17; Гал. 1:3; 1Тес. 3:2; 1Пет. 1:2.
1:3 Рос. 20:1.
1:4 **«айиғи йоқ нәсәбнамиләр»** — Йәһудий хәлқи һәрдайим өзиниң Тәвраттики улуқ бир «роһий әрбаб»ниң мәлум бир әвлади, Грекләр болса өзиниң мәлум бир «илаһий адәм»ниң әвлади екәнлигини испатлимақчи еди. **«Булар Худаниң етиқат арқилиқла әмәлгә ашурулидиған Өз өйигә болған планини илгири сүрмәйду»** — «*(Худаниң)*... Өз өйигә болған *(ниҗатлиқ)* плани» грек тилида «Худаниң өйидики қанун-орунлаштурушлири» дегән ибарә билән ипадилиниду.
1:4 1Тим. 4:7; 6:4, 20; 2Тим. 2:16; Тит. 1:14; 3:9.
1:5 Рим. 13:8; Гал. 5:14.
1:8 **«әгәр кишиләр Тәврат қанунини әйни муддиасида қолланса, у пайдилиқтур»** — «әйни муддиасида» грек тилида «қанунлуқ йолда қолланса».
1:8 Рим. 7:12.
1:9 Гал. 5:23.
1:10 **«Тәврат қануни... сағлам тәлимләргә зит болған башқа һәр қандақ қилмишларда болғанлар үчүн түзүлгән»** — «сағлам тәлим» — бу Павлусниң көп ишлитидиған ибариси. Худадин кәлгән тәлим уни қобул қилғанларда сағлам роһий һаятни һасил қилиду вә қувәтләйду.
1:11 **«бу тәлимләр тәшәккүр-мубарәккә лайиқ болғучи Худаниң маңа аманәт қилған шан-шәривини аян қилған хуш хәвәргә асасланған»** — «бу тәлимләр» *(«сағлам тәлим»)* Тәврат қануниниң һәқиқий әһмийитини, униң «өз муддиасида қоллинидиған» яки «қанунлуқ йолда қоллинилидиған» мәзмунини өз ичигә алиду *(8-айәт)*.
1:11 1Тес. 2:4; 1Тим. 6:15.

Павлус өзи Худаниң рәһимдиллигини көрсәткүчи җанлиқ мисалдур

[12] Маңа күч-қудрәт бәргән, мени ишәшлик дәп қарап, Өз хизмитигә тайинлиған Рәб-
бимиз Мәсиһ Әйсаға тәшәккүр ейтимәнки, [13] У мени тайинлиди! — бурун күпүрлүк вә
зиянкәшлик қилғучи, залим бир адәм болсамму, маңа рәһим көрситилди; чүнки мән
бу ишларни наданлиқ вә етиқатсизлиқтин қилған едим. [14] Һалбуки, Рәббимизниң маңа
көрсәткән меһир-шәпқити зиядилишип, Мәсиһ Әйсада болған етиқат вә меһир-муһәб-
бәт вуҗудумға елип кирилиши билән ешип ташти. [15-16] Мошу сөз ишәшлик вә һәр адәм
уни қобул қилиши тегишликтур — «Мәсиһ Әйса гунакарларни қутқузуш үчүн дунияға
кәлди!». Мән гунакарлар ичидики әң әшәддийисидурмән! Лекин дәл шу сәвәптин Мәсиһ
Әйсаниң әң әшәддий гунакар болған мени, кейин Өзигә етиқат қилип, мәңгүлүк һаятқа
еришидиғанларға мисал қилип мәндә Өзиниң барлиқ сәвир-тақитини аян қилиши үчүн,
маңа рәһим-шәпқәт көрситилгәндур. [17] Әнди мәңгүлүк Падишаға, йәни өлмәйдиған вә
көз билән көргили болмайдиған, бирдин-бир Худаға әбәдил-әбәткичә һөрмәт-иззәт вә
шан-шәрәп болғай! Амин!
[18-19] Әй, оғлум Тимотий, бурун сән тоғрилиқ ейтилған бешарәтлик вәһийләргә асасән бу
буйруқни саңа тапшуримән. Бу вәһийләрни қурал қилип, етиқатта вә пак виҗданиңда
чиң туруп, гөзәл уруш қилғайсән. Бәзиләр виҗданида пак туруштин чәтнәп кәтти,
нәтиҗидә уларниң етиқати худди хада ташқа урулуп ғәриқ болған кемидәк вәйран бол-
ди. [20] Хуменеус вә Искәндәрләр мана шундақ кишиләрдиндур. Уларни күпүрлүк қил-
маслиқни үгәнсун дәп, Шәйтанниң илкигә тапшурдум.

Җамаәтниң биринчи вәзиписи

2 [1] Мән һәммидин авал, етиқатчиларға пүткүл инсанлар үчүн Худадин тиләкләр
тилишини, дуа-тилавәт қилишини, башқилар үчүн мураҗиәт қилишини вә
тәшәккүрләр ейтишини, [2] болупму падишалар вә барлиқ әмәлдарлар үчүн дуа-тилавәт
қилишини җекиләймән. Шундақ қилғанда, биз толуқ ихласмәнлик вә салмақлиқ билән

1:13 **«У мени тайинлиди! — бурун күпүрлүк вә зиянкәшлик қилғучи, залим бир адәм болсамму...»** — «күпүрлүк қилғучи» — униң күпүрлүги беваситә Худаға қаритилған әмәс *(чүнки у «ихласмән Йәһудий» еди)*, бәлки Худа әвәткән Қутқузғучи Мәсиһкә вә Униңға әгәшкәнләргә қаритилған. «Зиянкәшлик қилғучи» — Мәсиһкә әгәшкәнләргә зиянкәшлик қилғучи. **«чүнки мән бу ишларни наданлиқ вә етиқатсизлиқтин қилған едим»** — «етиқатсизлиқ» Худаниң Әйса Мәсиһдә болған ниҗат йолиға болған етиқатсизлиқтур.

1:13 Юһ. 9:39,41; Рос. 3:17; 8:3; 9:1; 22:4; 26:9; 1Кор. 15:9; Гал. 1:13.

1:15-16 **«Мошу сөз ишәшлик вә һәр адәм уни қобул қилиши тегишликтур — «Мәсиһ Әйса гунакарларни қутқузуш үчүн дунияға кәлди!». Мән гунакарлар ичидики әң әшәддийисидурмән! Лекин дәл шу сәвәптин Мәсиһ Әйсаниң әң әшәддий гунакар болған мени, кейин Өзигә етиқат қилип, мәңгүлүк һаятқа еришидиғанларға мисал қилип мәндә Өзиниң барлиқ сәвир-тақитини аян қилиши үчүн, маңа рәһим-шәпқәт көрситилгәндур»** — бу зор әһмийәтлик айәт тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

1:15-16 Мат. 9:13; Мар. 2:17; Луқа 5:32; 19:10; 1Юһ. 3:5.

1:17 **«мәңгүлүк Падишаһ»** — грек тилида «барлиқ заманларниң Падишаси». **«бирдин-бир Худаға әбәдил-әбәткичә ... шан-шәрәп болғай!»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «бирдин-бир дана Худаға әбәдил-әбәткичә ... шан-шәрәп болғай!» дейилиду.

1:18-19 **«бу вәһийләрни қурал қилип, етиқатта вә пак виҗданиңда чиң туруп, гөзәл уруш қилғайсән»** — «гөзәл уруш қилғайсән» — әт егилири билән әмәс, әлвәттә, роһий күрәштур. Кейинки 6:12-айәттә тилға елинған «гөзәл күрәш»ни вә у тоғрисидики «қошумчә сөз»ни көрүң.

1:18-19 1Тим. 6:12; 1Тим. 3:9.

1:20 **«Уларни күпүрлүк қилмаслиқни үгәнсун дәп, Шәйтанниң илкигә тапшурдум»** — «Шәйтанниң илкигә тапшурулуш» болса, етиқат йолидин хелала чәтнигән кишиләрни өз гуналирини тонусун дәп, җамаәт ишләтсә болидиған еғир бир тәдбирдур. Униңда шундақ кишиләр җамаәттики барди-кәлдидин чиқирилипла қалмай, бәлким кесәл болуп қелиши яки балаю-апәткә учриши мүмкин. Бу иш тоғрилиқ йәнә «1Кор.» 5-бап, изаһатлири вә шу мәктуптики «қошумчә сөз»ни көрүң.

1:20 1Кор. 5:5; 2Тим. 2:17; 4:14.

тинич вә аман-есән һаят кәчүрәләймиз. [3] Бундақ дуа-тилавәт қилиш гөзәл иштур,
Қутқузғучимиз Худани хурсән қилиду. [4] Чүнки У пүткүл инсанниң қутқузулуши вә
уларниң һәқиқәтни тонуп йетишини халайду. [5] Чүнки бирла Худа бардур, Худа билән
инсанлар арисида бир келиштүргүчиму бар, У болсиму Өзи инсан болуп кәлгән Мәсиһ
Әйсадур. [6] У барлиқ инсанларни һөр қилиш үчүн Өзини қурбан қилип бәдәл төлиди;
шундақ қилип бекитилгән вақит-саитидә Худаниң ниҗатиға гувалиқ берилди.
[7] Мән бу гувалиқни йәткүзүш үчүн җакарчи вә расул болушқа тайинлинип (мениң бу
сөзлиримниң һәммиси раст, мән ялған гәп қилмидим), ят әлликләргә етиқат вә һәқиқәт
йолида үгәткүчи болуп тикләндим. [8] Шуңа, мән шуни халаймәнки, әрләр қәйәрдә
болсун, дуаға җәм болғанда ғәзәпсиз вә дәталашсиз һалда, һалал әмәллик қоллирини
көтирип дуа қилсун.
[9] Охшаш йолда аялларму мувапиқ кийинип, өзлирини ар-номус вә салмақлиқ билән
пәрдаз қилсун. Уларниң өзлирини пәрдазлаш, чачлирини алаһидә ясаш вә алтун, үн-
чә-мәрвайит вә есил қиммәт кийим-кечәкләр билән әмәс, [10] бәлки гөзәл әмәллири
билән пәрдазлишини халаймән. Бу, Худа йолида тәқвадар болай дегән аялларға яри-
шиду. [11] Җамаәт сорунлирида, аяллар тинич олтирип, толуқ итаәтмәнлик билән тәлим
алсун. [12] Лекин аялларниң әрләргә тәлим бериши яки улар үстидин һөкүм сүрүшигә
йол қоймаймән. Әксичә, улар тинич болсун. [13] Чүнки авал Адәм ата, кейин Һава ана
яритилған. [14] Авал алдинип аздурулғанму Адәм ата әмәс, бәлки Һава ана еди. У толиму
алданғанлиғидин уларниң итаәтсизлигигә чүшүп қалған еди. [15] Лекин аяллар етиқат-
та, меһир-муһәббәт вә пак-муқәддәсликтә салмақлиқ билән туридиғанла болса, улар
туғутта сақ-саламәт қутулиду.

2:2 Йәр. 29:7.
2:4 Әз. 18:23; 2Пет. 3:9.
2:5 **«Чүнки бирла Худа бардур»** — яки «чүнки Худа бирдур» — «Қан.» 6:4 *(«Пәрвәрдигар Худайимиз, Пәрвәрдигар бир бирликтур»)* вә изаһатни көрүң.
2:5 Юһ. 17:3; Рим. 3:30; Гал. 3:19; Ибр. 9:15.
2:6 **«У Мәсиһ барлиқ инсанларни һөр қилиш үчүн Өзини қурбан қилип бәдәл төлиди»** — бу «һөр қилиш» гунаниң вә Шәйтанниң илкидин. **«шундақ қилип бекитилгән вақит-саитидә Худаниң ниҗатиға гувалиқ берилди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Бу улуқ ишқа *(йәни Мәсиһниң өлүми вә тирилиши)* бекитилгән вақти-саитидә гувалиқ берилди». Лекин бизниңчә Әйсаниң өлүминиң өзи шу «гувалиқ»тур — демәк, Әйсаниң қурбанлиғи Худаниң чәксиз муһәббәт вә ниҗатлиқ плани тоғрилиқ бәлгүләнгән вақтида ашкариланди.
2:6 Мат. 20:28; Әф. 1:7; Кол. 1:14.
2:7 Рос. 9:15; 13:2; 22:21; Рим. 1:9; 9:1; Гал. 1:16; 2:8; Әф. 3:8; 2Тим. 1:11.
2:8 Зәб. 133:1-2; Юһ. 4:21.
2:9 Тит. 2:3; 1Пет. 3:3.
2:11 **«Җамаәт сорунлирида, аяллар тинич олтирип, толуқ итаәтмәнлик билән тәлим алсун»** — Йәһудийларниң әнъәнилири бойичә аял кишиләр Худаниң сөзлирини үгәнмәслик керәк еди, шуңа расулниң бу сөзи чоң бир йеңилиқ еди.
2:12 **«Лекин аялларниң әрләргә тәлим бериши яки улар үстидин һөкүм сүрүшигә йол қоймаймән»** — бу тәлим тоғрилиқ, шундақла ача-сиңилларға ата қилинған илтипатлар тоғрилиқ «1Кор.» 14:34-35 вә «Коринтлиқлар *(1)*»дики «қошумчә сөз»имизниму көрүң.
2:12 Яр. 3:16; 1Кор. 14:34; Әф. 5:24.
2:13 Яр. 1:27; 2:22.
2:14 Яр. 3:6.
2:15 **«Лекин аяллар етиқатта, меһир-муһәббәт вә пак-муқәддәсликтә салмақлиқ билән туридиғанла болса, улар туғутта сақ-саламәт қутулиду»** — демәк, «Аяллар Худаниң ләнитигә учриғанлиқтин туғути қийин вә хәтәрлик болсиму, униңдин сақ-саламәт өтүп кетиду».
–Бу 14-15-айәтни: «Аяллар әрләргә тәлим бериш, әрләр үстигә һөкүм сүрүштә әмәс, бәлки бала туғуш вә уни беқиш җәрянида, етиқат арқилиқ еришидиған қутқузулуштин бәһримән болалайду» дегән башқа бир мәнада чүшинишкиму болиду. Айәтниң: «Бирақ аяллар Һава анининң нәслидин туғулған Әйса Мәсиһ арқилиқ қутқузулиду» дегән йәнә бир чүшәнчиси әйни тексткә анчә йеқин кәлмәйду, дәп қараймиз.

Җамаәтниң йетәкчилири

3 [1] «Әгәр бириси җамаәткә йетәкчи болушқа интилсә, у гөзәл бир вәзипини арзу қилған
болиду» дегән бу сөз һәқтур. [2] Әнди йетәкчи болса әйипсиз, бир хотунлуқ, салмақ,
пәмлик, әдәплик, меһмандост, Худа тоғрисида тәлим берәләйдиған болуши, [3] шундақла
һарақкәш вә зораван болмаслиғи, мулайим болуши, сәпра, нәпсанийәтчи болмаслиғи,
[4] өз аилисини яхши башқуралайдиған болуши, толиму салапәтлик билән пәрзәнтлирини
ата-анисиға бойсунидиған қилип тәрбийиләләйдиған киши болуши керәк. [5] Чүнки
бириси өз аилисини башқурушни билмисә, у Худаниң җамаитидин қандақму хәвәр
алалисун? [6] Йетәкчи йеңи етиқатчилардин болмисун; ундақ болса, у тәкәббурлишип
кетиши мүмкин, шуниңдәк Шәйтанниң әйивигә кирип, у учриған һөкүмгә чүшиду. [7] У
җамаәтниң сиртидикиләр тәрипидинму убдан тәриплинидиған болуши керәк; шундақ
болғанда, у башқиларниң қарилишиға учримайду, Шәйтанниң қилтиғиға чүшмәйду.

Җамаәтниң хизмәткарлири

[8] Худди йетәкчиләргә охшаш, җамаәтниң хизмәткарлириму салмақ, икки хил гәп қил-
майдиған, һарақ-шарапқа берилмәйдиған, нәпсанийәтчи болмиған кишиләрдин болу-
ши, [9] пак виждани билән етиқатниң сирини чиң тутидиған болуши лазим. [10] Бундақ
адәмләрниму алди билән синап көрүп, әйип тәрәплири болмиса, андин хизмәт вәзипи-
сигә қоюшқа болиду. [11] Шуниңдәк, бу хизмәткарларниң аяллириму тәмкин, питнә-па-

---

3:1 **«Әгәр бириси җамаәткә йетәкчи болушқа интилсә, у гөзәл бир вәзипини арзу қилған болиду»** — «йетәкчи»ләр тоғрилиқ «Филиппийилиқларға»дики «қошумчи сөз», «йетәкчиләр вә хизмәткарлар» дегән сөзлиримизни көрүң. «Ақсақал» вә «йетәкчи» әмәлийәттә бир гәптур.

3:2 **«Әнди йетәкчи болса әйипсиз, бир хотунлуқ, салмақ, пәмлик, әдәплик, меһмандост, Худа тоғрисида тәлим берәләйдиған болуши... керәк»** — «бир хотунлуқ», бәлким «өз аялиға садиқ» дегән мәнада. Буниң тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

3:2 2Тим. 2:24; Тит. 1:6.

3:3 **«... шундақла һарақкәш вә зораван болмаслиғи, мулайим болуши, сәпра, нәпсанийәтчи болмаслиғи... керәк»** — «нәпсанийәтчи» грек тилида «өзини булғайдиған нәпсанийәтчиликкә берилгән» дегән бир сөз билән ипадилиниду. Бу сөзгә қариғанда, пул вә мал-дунияни қоғлишиш инсанни һарам қилип булғайду. Бу тема тоғрисида йәнә «Луқа» 16:9-11 вә шу айәтләрдики изаһатларни вә «Луқа»дики «қошумчә сөз»имиздики 16-бап тоғрилиқ «наһәқ дунияға тәвә болған мал-дуния» дегән мәзмунни көрүң.

3:4 **«өз аилисини яхши башқуралайдиған болуши, толиму салапәтлик билән пәрзәнтлирини ата-анисиға бойсунидиған қилип тәрбийиләләйдиған киши болуши керәк»** — «толиму салапәтлик билән... тәрбийиләләйдиған» дегәнлик ибарә терикмәй балилирини тәрбийиләйдиғанлигини билдүриду. Айәтниң башқа бир хил тәрҗимиси: «пәрзәнтлирини өз ата-анисиға толуқ һөрмәт билән бойсунидиған қилип тәрбийиләләйдиған киши болуши керәк».

3:6 **«Йетәкчи йеңи етиқатчилардин болмисун; ундақ болса, у тәкәббурлишип кетиши мүмкин, шуниңдәк Шәйтанниң әйивигә кирип, у учриған һөкүмгә чүшиду»** — «Шәйтанниң әйивигә кириш» бәлким Шәйтанниң әслидики гунайи, йәни тәкәббурлишип кәткинини *(шундақла Худаниң җазасиға учриғанлиғини вә кәлгүсидиму учрайдиғанлиғини)* көрситиду.

3:7 **«У җамаәтниң сиртидикиләр тәрипидинму убдан тәриплинидиған болуши керәк; шундақ болғанда, у башқиларниң қарилишиға учримайду, Шәйтанниң қилтиғиға чүшмәйду»** — «Шәйтанниң қилтиғи» немини көрситиду? Йетәкчиләрдә әйиплинәрлик йери болса *(һәтта йошурун болсиму)*, шундақла «сирттикиләр» уни әйипләйдиған болса у бәлким у өзини ақлаш үчүн яки ишлирини йошуруш үчүн ялған гәп қилиши мүмкин. Ундақта у дәрһал Шәйтанниң илкидә болиду. Җамаәттикиләр тәрипидинму убдан «тәриплиниши» керәк, әлвәттә.

3:8 **«Худди йетәкчиләргә охшаш, җамаәтниң хизмәткарлириму салмақ, икки хил гәп қилмайдиған ... кишиләрдин болуши... керәк»** — хизмәткарлар җамаәтниң йетәкчилириниң ярдәмчиси болуп, улар һәр хил әмәлий ишларға мәсъул кишиләрдур. Йәнә «Филиппийилиқларға»дики «қошумчә сөз»имиздики «йетәкчиләр вә хизмәткарлар» дегән мәзмунни көрүң. **«нәпсанийәтчи болмиған кишиләрдин болуши ... керәк»** — «нәпсанийәтчи» — 3-айәтни көрүң.

3:8 Рос. 6:3.

3:9 **«пак виждани билән етиқатниң сирини чиң тутидиған болуши лазим»** — «етиқаниң сири»: оқурмәнләрниң есидә барки, Инҗилдики «сирлар» болса Худа әслидә йошуруп кәлгән, Инҗил дәвридә Өз җамаитигә ашкарилиған чоңқур һәқиқәтләрни көрситиду. «Римлиқларға»дики «кириш сөзләр»ни көрүң.

3:9 1Тим. 1:19.

сат қилмайдиған, салмақ вә һәр қандақ иштa ишәшлик болғанлардин болуши лазим.
[12] Хизмәткарлар бир хотунлуқ, өз пәрзәнтлири вә аилисини яхши башқуридиған ки-
шиләрдин болсун. [13] Хизмәткарниң вәзиписини убдан орунғанлар өзи үчүн яхши нам-а-
таққа сазавәр болиду вә Мәсиһ Әйсада болған етиқатта зор журъәт-ишәшкә еришиду.

Мәсиһ болған сир

[14] Мән гәрчә пат арида йениңға йетип беришни арзу қилсамму, йәнила бу хәтни яздим;
[15] Мабада мән һаял болуп қалсам, хәттин Худаниң аилиси арисида өзүңни қандақ тутуш
керәклигини билисән. Бу аилә болса тирик Худаниң җамаити, һәқиқәтниң түврүги вә
тәглигидур. [16] Һәммәйлән етирап қилмай туралмайдуки, ихласмәнликниң сири бүйүк-
тур: —

«Өзи инсан тенидә аян болди,
Роһ Униң һәққанийлиғини испатлиди,
Пәриштиләргә у көрүнди,
Униң хәвири пүткүл әлләргә җакаланди,
Җаһанда Униңға иман кәлтүрүлди,
У шан-шәрәп ичидә әршкә көтирилди».

4 [1] Әнди Роһ шуни алаһидә ейтидуки, ахир заманларда бәзиләр етиқаттин йенип,
алдамчи роһларға вә җинларниң тәлимлиригә берилип әгишиду. [2] Бундақ тәлим
бәргүчиләр сахтилиқта ялғанчилиқ қилип, худди дағмаллап көйдүрүвәткәндәк өз
виҗданини йоқитип қойған; [3] улар никаһлинишни вә бәзи йемәкликләрни истемал
қилишни мәнъий қилиду. Амма улар мәнъий қилидиған йемәкликләрни Худа Өзигә
етиқат қилған һәм һәқиқәтни билгәнләрниң тәшәккүр ейтип қобул қилиши үчүн

3:11 **«шуниңдәк, бу хизмәткарларниң аяллириму тәмкин, ... һәр қандақ иштa ишәшлик болғанлардин болуши лазим»** — «хизмәткарларниң аяллириму» яки «аял хизмәткарлириму...». «Рим.» 16:1ни көрүң.
3:12 **«Хизмәткарлар бир хотунлуқ, өз пәрзәнтлири вә аилисини яхши башқуридиған кишиләрдин болсун»** — «бир хотунлуқ» дегәнлик *(яки «бир аялниңла ери»)* бәлким «өз аялиға садиқ» дегән мәнада. Буниң тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
3:13 **«яхши нам-атаққа сазавәр болиду вә Мәсиһ Әйсада болған етиқатта зор журъәт-ишәшкә еришиду»** — «Рос.» 6-8-бапта баян қилинған «хизмәткар» болған Истифан вә Филип буниңға икки убдан мисалдур.
3:13 Мат. 25:21.
3:15 **«Мабада мән һаял болуп қалсам, хәттин Худаниң аилиси арисида өзүңни қандақ тутуш керәклигини билисән»** — «Худаниң аилиси»: — оқурмәнләрниң есидә барки, ибраний тилида вә грек тилида *(уйғур тилиға охшаш)* «өй» вә «аилә» бирла сөз билән ипадилиниду. Худаниң «өйи» униң аилиси, йәни униң «тирик ибадәтханиси», «тирик өйи»дур. «1Пет.» 2:4-8ниму көрүң.
3:16 **«ихласмәнликниң сири бүйүктур»** — «ихласмәнликниң сири»ниң үч мәнаси болуши мүмкин: — *(1)* Әйса Мәсиһниң өзидә ихласмәнликниң мужәссәмләштүрүлүши, биз инсанларға «ихласмәнлик»ниң немә екәнлиги аян қиди; *(2)* «ихласмәнликни *(инсанларға)* елип келидиған сир» *(3)* «ихласмәнләргә *(йәни Худаниң мөмин бәндилиригә)* тапшурулған сир» — демәк, бизниң етиқатимиз. Бизниңчә Павлусниң көрсәткәнлири 1- вә 2-мәнадә. Шүбһисизки, бу сир дәл Әйса Мәсиһ Өзидур.
–**«Өзи инсан тенидә аян болди»** — бәзи қедимки көчүрмиләрдә «Худа инсан тенидә аян болди» дейилиду. **«Өзи инсан тенидә аян болди, Роһ Униң һәққанийлиғини испатлиди...»** — «Роһ» Муқәддәс Роһ, Худаниң Роһи.
3:16 Мар. 16:19; Луқа 9:51; Юһ. 1:14; Рос. 1:2; Әф. 3:5, 6.
4:1 **«Әнди Роһ шуни алаһидә ейтидуки,... »** — «Роһ» — Муқәддәс Роһ, Худаниң роһи. **«алдамчи роһларға вә җинларниң тәлимлиригә берилип әгишиду»** — «алдамчи роһлар» вә «җинлар» бир гәптур.
4:1 Мат. 24:23; 2Тес. 2:3; 2Тим. 3:1; 2Пет. 3:3; Йәһ. 18.
4:2 **«... худди дағмаллап көйдүрүвәткәндәк өз виҗданини йоқитип қойған»** — бәзи алимлар бу сөзни: «Шәйтан уларниң виҗданлирини «мениңки» дәп дағмаллап қойған» дегәндәк чүшиниду.

яратқан еди. [4] Чүнки Худа яратқан һәммә нәрсә яхшидур, улар тәшәккүр билән қобул
қилинса, уларниң һеч қайсисини чәкләп рәт қилишқа болмайду. [5] Чүнки улар Худаниң
сөз-калами вә инсанларниң дуаси билән һалал қилиниду.

Әйса Мәсиһниң яхши хизмәткари

[6] Бу несиһәтләрни қериндашларниң сәмигә салсаң, Мәсиһ Әйсаниң яхши хизмәткари
болған болисән. Шундақла, өзүңниң әстайидил әгәшкән етиқаттики вә сағлам тәлим-
ләрдики сөзләр билән қувәтләндүрүлгәнлигиң аян болиду. [7] Амма ихлассизларниң вә
момайларниң әпсанилирини чәткә қеқип, өзүңни ихласмәнлик йолида чиниқтуруп йе-
тиштүргин. [8] Чүнки «Бәдәнни чиниқтурушниң азрақ пайдиси бар, лекин ихласмәнлик-
тә интилишниң һәртәрәплик пайдиси бар; у һазирқи вә кәлгүси һаят үчүн бәхит елип
келиду». [9] — бу сөз һәқтур вә уни қобул қилишқа пүтүнләй әрзийду. [10] Әмәлийәттә биз
буниң үчүн җапалиқ әҗир сиңдүрүватимиз вә хар қилиниватимиз. Чүнки үмүтүмизни
пүткүл инсанларниң, болупму етиқат қилғучиларниң Қутқузғучиси — мәңгү һаят Ху-
даға бағлидуқ.
[11] Бу ишларни җамаәткә тохтимай тапилиғин вә үгәткин. [12] Һеч кимниң сениң яшлиғиңға
сәл қаришиға йол қойма; бәлки сөзлириңдә, әмәллириңдә, меһир-муһәббәт, етиқат вә
пакликта етиқатчиларға нәмунә бол. [13] Мән йениңға барғичә, өзүңни җамаәткә муқәддәс
язмиларни оқуп бериш, җекиләш вә тәлим беришкә беғишлиғин. [14] Җамаитиңниң ақ-
сақаллири қоллирини учаңға қойғанда, Худаниң вәһийиси арқилиқ саңа ата қилиниши
билән сәндә болған илтипатқа бепәрвалиқ қилма. [15] Бу ишларға берилип, өзүңни уларға
толуқ атиғин. Шуниң билән сениң алға басқанлиғиң һәммәйләнгә аян болиду. [16] Өзүңгә

4:3 **«улар никаһлинишни вә бәзи йемәкликләрни истемал қилишни мәнъий қилиду. Амма улар мәнъий қилидиған йемәкликләрни Худа Өзигә етиқат қилған һәм һәқиқәтни билгәнләрниң тәшәккүр ейтип қобул қилиши үчүн яратқан еди»** — бу айәт тоғрилиқ биз «қошумчә сөз»имиздә қисқичә тохтилимиз.

4:3 Яр. 1:29; 9:3; Рим. 14:6; 1Кор. 10:30.

4:4 **«Чүнки Худа яратқан һәммә нәрсә яхшидур, улар тәшәккүр билән қобул қилинса, уларниң һеч қайсисини чәкләп рәт қилишқа болмайду»** — бу сөз пәқәт барлиқ йемәкликләрни әмәс, йәнә у жуқурида тилға алған никаһта болған әр-аяллиқ җинсий мунасивәтни өз ичигә алиду.

4:4 Яр. 1:31; Рос. 10:15; Рим. 14:14.

4:5 **«Чүнки улар Худаниң сөз-калами вә инсанларниң дуаси билән һалал қилиниду»** — грек тилида «инсанларниң дуаси» дегән алаһидә сөз болуп «шу дуалар Худа билән йеқин алақә-мунасивәттә болиду» дегән мәнани пуритип бериду.

4:6 2Тим. 1:5; 3:14,15.

4:7 **«... өзүңни ихласмәнлик йолида чиниқтуруп йетиштүргин»** — «чиниқтуруп йетиштүргин» дегини грек тилида «гимнастика» *(«тән һәрикити»)* билән мунасивәтлик сөз.

4:7 1Тим. 1:4; 6:20; 2Тим. 2:16; Тит. 1:14; 3:9.

4:8 Кол. 2:23.

4:10 **«Әмәлийәттә биз буниң үчүн җапалиқ әҗир сиңдүрүватимиз вә хар қилиниватимиз»** — «хар қилиниватимиз» бәзи кона көчүрмиләрдә «күрәш қиливатимиз» дейилиду. **«чүнки үмүтүмизни пүткүл инсанларниң, болупму етиқат қилғучиларниң Қутқузғучиси — мәңгү һаят Худаға бағлидуқ»** — «пүткүл инсанларниң, болупму етиқат қилғучиларниң Қутқузғучиси» дегән ибаридә «инсанларниң Қутқузғучиси» дегәнлик бәлким «һәр адәмни сақлиғучи» дегән омумий мәнада ишлитилиду.

4:12 **«һеч кимниң сениң яшлиғиңға сәл қаришиға йол қойма»** — Тимотий бәлким оттуз нәччә яшқа киргән. Лекин грек мәдәнийитидә қириқ яшқа киргән оғул балилар техи «яш» «жигит» дәп һесаплиниду.

4:12 Тит. 2:7,15; 1Пет. 5:3.

4:13 **«өзүңни җамаәткә муқәддәс язмиларни оқуп бериш, җекиләш вә тәлим беришкә беғишлиғин»** — «муқәддәс язмиларни оқуп бериш» тоғрилиқ: — шу вақитларда аз санлиқ кишиләр оқуялайтти вә техиму аз кишиләр Муқәддәс Китаптики бирәр қисимларға егә болушқа муйәссәр еди.

4:14 **«Җамаитиңниң ақсақаллири қоллирини учаңға қойғанда, Худаниң вәһийиси арқилиқ саңа ата қилиниши билән сәндә болған илтипатқа бепәрвалиқ қилма»** — җамаәтниң ақсақаллириниң етиқатчини бирәр вәзипигә тайинлиғандә, қоллирини униң учисиға қоюп туруп дуа қилиши Инҗилдики башқа йәрләрдиму көрүниду.
–«Илтипат» мошу йәрдә Муқәддәс Роһ ата қилған мәлум бир алаһидә қабилийәтни көрситиду. Бундақ қабилийәтләрниң бәзилири тоғрилиқ «1Кор.» 12-, 14-бапни көрүң. «Қошумчә сөз»имиздә Тимотийға тапшурулған илтипат тоғрилиқ сөзләймиз.

4:14 Рос. 6:6; 8:17; 13:3; 19:6; 1Тим. 5:22; 2Тим. 1:6.

вә бәргән тәлимиңгә изчил көңүл қойғин. Чүнки шундақ қилғанда өзүңниму вә саңа қулақ салғанлирниму қутқузисән.

Җамаәттики бәзи әмәлий ишлар

5 [1] Яшанған әрләрни әйиплигәндә қаттиқ сөзлимигин, бәлки уларға атаң сүпитидә несиһәт бәргин. Шуниңдәк, жигитләргә қериндашлириң сүпитидә сөзлигин.
[2] Яшанған аялларға анаң сүпитидә, яш аялларға ача-сиңиллириң сүпитидә һәр ишта
пак қәлб билән муамилә қилғин. [3] Һәқиқий тул аялларни һөрмәтләп, уларниң һалидин
хәвәр ал. [4] Лекин, тул аялларниң пәрзәнтлири яки нәврилири болса, улар алди билән өз
аилисигә нисбәтән ихласмәнликни үгинип, өз ата-анисиниң әҗрини яндурсун; чүнки
бу иш Худани хурсән қилиду. [5] Әнди һәқиқий тул өтүватқан, ялғуз қалған аяллар болса,
үмүтини Худаға бағлиған болуп, кечә-күндүз дуа-тилавәттә болиду. [6] Лекин һозур-
һалавәткә берилгән тул хотун һаят болсиму, өлгәнгә баравәрдур. [7] Әнди башқилар
тәрипидин әйиплинидиған әһвалға чүшүп қалмаслиғи үчүн сән уларға бу ишларни
җекиләп тапилиғин. [8] Лекин бириси өз туққанлиридин, болупму өз аилисидикиләрдин
хәвәр алмиса, у етиқаттин танған дәп қарилип, капирлардин бәттәр болиду.

[9] Тул аял тизимға елинса, йеши атмиштин төвән болмаслиғи, бирла әрниң аяли болған
болуши керәк, [10] йәнә гөзәл әмәллири билән тәрипләнгән болуши, балилирини яхши
тәрбийиләп чоң қилған, мусапирларға меһмандостлуқ көрсәткән, муқәддәс бәндиләр-
ниң путлирини жуюп қойған, қийинчилиқта қалғанларға ярдәм қолини узартқан,
өзини һәр хил хәйр-сахавәт ишлириға беғишлиғанлар болуши керәк. [11] Лекин яш тул
аялларни тизимликкә киргүзмә. Чүнки уларниң ишқ һәвәслири қозғилип Мәсиһтин те-
нип, қайта никаһлинишни арзу қилиду; [12] шуниң билән, улар дәсләп бәргән вәдисигә
хилаплиқ қилиш сәвәплик әйиплик болиду. [13] Униң үстигә улар һорунлуқни адәт қили-
велип, өйму-өй доқуруп жүрүшни үгиниду; шундақла һорун болупла қалмай, ғәйвәт қи-
лип, башқиларниң ишлириға чепилғақ болуп налайиқ ишларға валақлайдиғанлардин

5:1 Лав. 19:32.

5:3 «һәқиқий тул аялларни һөрмәтләп, уларниң һалидин хәвәр ал» — «һәқиқий тул аяллар» мошу йәрдә еридин жуда болған, қийинчилиқта турған аялларни көрситиду. «Һөрмәтләп, уларниң һалидин хәвәр ал» грек тилида бирла сөз билән ипадилиниду.

5:4 Яр. 45:10,11; Мат. 15:4; Мар. 7:10; Әф. 6:1, 2.

5:5 Луқа 2:36; 1Кор. 7:32.

5:8 Гал. 6:10.

5:9 «Тул аял тизимға елинса, йеши атмиштин төвән болмаслиғи, бирла әрниң аяли болған болуши керәк...» — «тул аял тизимға елинса» дегәндики «тизим» бәлким җамаәт ичидики алаһидә ярдәм алғучи тул аялларниң тизимини көрситиду. Уларниң йәнә бәлким алаһидә дуа вә башқа һаҗәтмәнләрни йоқлаш хизмәтлири бар еди; йәнә келип улар қайтидин той қилмаслиққа вәдә қилиши керәк болуши мүмкин *(12-айәтни көрүң)*.
–«Бирла әрниң аяли болған болуши керәк» дегәнниң «бирла әрлик болған болуши керәк» яки «өзеригә садиқ болған болуши керәк» дегән башқа бир хил чүшәнчиси бар.

5:10 «йәнә гөзәл әмәллири билән тәрипләнгән болуши, ... муқәддәс бәндиләрниң путлирини жуюп қойған... өзини һәр хил хәйр-сахавәт ишлириға беғишлиғанлар болуши керәк» — «муқәддәс бәндиләрниң путлирини жуйған»: — оқурмәнләргә аянки, «пут жуюш» Оттура Шәриқтики өрп-адәтләрдин еди, сәпәрдин кәлгән меһманларни қизғинлиқ билән күтүшни билдүрәтти. Бу ишниң өзи бәлким башқа етиқатчиларниң хизмитидә кәмтәрлик билән болушниң яхши бәлгүси еди *(«Юһ.» 13:1-17ни көрүң)*.

5:10 Яр. 18:4; 19:2; Луқа 7:38,44; 1Пет. 4:9.

5:12 «... улар дәсләп бәргән вәдисигә хилаплиқ қилиш сәвәплик әйиплик болиду» — «дәсләп бәргән вәдиси» бәлким уларниң һәр бириниң «Әйса Мәсиһ үчүн җамаәтниң хизмитидә болимән, қайта той қилмаймән» дегәндәк бир вәдисини көрситиши мүмкин. 9-айәтни йәнә көрүң.

болуп қелиши мүмкин. [14] Шуниң үчүн, бундақ яш тул аялларниң никаһлинип, пәрзәнт көрүп, өй ишлири билән шуғуллинишини халаймән. Шундақ қилғанда, бизгә қарши турғучиға бизни һәр қандақ әйипләп-һақарәтләш пурсити чиқмайду. [15] Чүнки шундақ бәзи тул аяллар аллиқачан етиқаттин тенип Шәйтанниң кәйнигә кирип кәтти. [16] Әгәр етиқати бар бир әр яки аял кишиниң тул қалған туққанлири болса, у өзи уларға ярдәм бәрсун, жүки жамаәткә чүшмисун. Шундақ болғанда, жамаәт һәқиқий егә-чақисиз тул аялларға ярдәм қилалайду.

Ақсақаллар тоғрисида

[17] Жамаәтни яхши йетәкләйдиған ақсақаллар, болупму Худаниң сөз-каламини йәткүзүш вә тәлим бериштә әҗир сиңдүргәнләр икки һәссә һөрмәткә сазавәр қилинсун.
[18] Чүнки муқәддәс язмиларда: «Хаман тәпкән өкүзниң ағзини боғма» вә: «Мәдикар өз һәққини елишқа һәқлиқтур» дейилгән.
[19] Икки яки үч гувачи һазир болмиғичә, ақсақал үстидин қилинған әрзни қобул қилма. [20] Әгәр ақсақаллардин бириси гуна садир қилған болса, башқиларниңму буниңдин ибрәт елип қорқуши үчүн, жамаәт алдида тәнбиһ берип әйиплигин.
[21] Худаниң, Мәсиһ Әйсаниң вә Худа таллиған пәриштиләрниң алдида шуни саңа агаһ қилип тапилаймәнки, сән бу әмирләргә һеч айримичилиқ қилмай, һеч қандақ ишта бир тәрәпкә ян басмай қәтъий әмәл қилғин.
[22] Бирәвниң учисиға қолуңни қоюшқа алдирап кәтмә; башқиларниң гуналириға шерик болма. Өзүңни пак тутқин. [23] (ашқазиниң яхши болмиғанлиғи, шундақла сән дайим

5:13 **«Униң үстигә улар һорунлуқни адәт қиливелип, өйму-өй доқуруп жүрүшни үгиниду; шундақла һорун болупла қалмай, ғәйвәт қилип, башқиларниң ишлириға чепилғақ болуп налайиқ ишларға валақлайдиғанлардин болуп қелиши мүмкин»** — демәк, әгәр ундақ майиллиғи болған тул аялларға жамаәт тәрипидин иқтисадий ярдәм берилгән болса (*«тизимланса»*), улар техиму шундақ йолда меңип кетиши мүмкин.
5:13 Тит. 2:3.
5:14 **«бизгә қарши турғучиға бизни һәр қандақ әйипләп-һақарәтләш пурсити чиқмайду»** — «бизгә қарши турғучи» Шәйтанниң өзини яки йәр йүзидә Инжилға қарши чиққанларни көрситиду.
5:14 1Кор. 7:9.
5:16 **«Әгәр етиқати бар бир әр яки аял киши...»** — бәзи кона көчүрмиләрдә пәқәт «етиқатчи аял киши...» дейилиду.
5:17 **«Жамаәтни яхши йетәкләйдиған ақсақаллар, болупму Худаниң сөз-каламини йәткүзүш вә тәлим бериштә әҗир сиңдүргәнләр икки һәссә һөрмәткә сазавәр қилинсун»** — Инжилда «ақсақаллар» дегәнниң башқа хил ипадиси «йетәкчиләр». «Филиппилиқларға»дики «кириш сөз», шундақла «Тәбирләр»ниму көрүң.
–«Икки һәссә һөрмәткә сазавәр қилинсун» — демәк, һәм жамаәтниң чоңқур иззитигә вә лайиқ болған иқтисадий ярдәмгә муйәссәр болсун (*чүнки тәлим бериштә вә жамаәттин хәвәр елишта әстайдил болуш дайим көп вақитлири сәрп қилиниду*).
5:17 Рим. 15:27; 1Кор. 9:11; Гал. 6:6; Фил. 2:29; 1Тес. 5:12; Ибр. 13:17.
5:18 **«Хаман тәпкән өкүзниң ағзини боғма» ... «Мәдикар өз һәққини елишқа һәқлиқтур»...** — Тәврат, «Қан.» 25:4 вә Инжил, «Луқа» 10:7.
5:18 Лав. 19:13; Қан. 24:14; 25:4; Мат. 10:10; Луқа 10:7; 1Кор. 9:9.
5:19 **«Икки яки үч гувачи һазир болмиғичә, ақсақал үстидин қилинған әрзни қобул қилма»** — Тәврат, «Қан.» 17:6, 19:5ни көрүң.
5:19 Қан. 19:15.
5:20 **«Әгәр ақсақаллардин бириси гуна садир қилған болса, башқиларниңму буниңдин ибрәт елип қорқуши үчүн, жамаәт алдида тәнбиһ берип әйиплигин»** — «башқиларниңму буниңдин ибрәт елип қорқуши үчүн...»: — демәк, қалған ақсақаллар ибрәт алсун.
5:21 Қан. 17:4; 19:18; Рим. 1:9; 9:1; 2Кор. 1:23; 11:31; Гал. 1:20; Фил. 1:8; 1Тес. 2:5; 5:27; 1Тим. 6:13.
5:22 **«Бирәвниң учисиға қолуңни қоюшқа алдирап кәтмә»** — «бирәвниң учисиға қолуңни қоюш» дегән һәрикәт, бирисини жамаәткә йетәкчилик вәзиписигә тайинлаш, кесәл адәмни сақайтиш яки башқа алаһидә бир дуа қилиш үчүн «Мән Худа алдида бу адәм билән бир болимән» дегәнни ипадиләйду. **«башқиларниң гуналириға шерик болма»** — бу сөз алдинқи: «Бирәвниң учисиға қолуңни қоюшқа алдирап кәтмә» дегән сөзгә бағлиқ. Чүнки ундақ һәрикәт қол қойғучи киши дуа қилинған киши үчүн: «И Худа, мән бу киши билән мәсъулийәттә бир болай» дегән дуани билдүриду. Амма «башқиларниң гуналириға шерик болма» дегәнниң башқа тәрәплири бар, әлвәттә.
5:22 Рос. 6:6; 8:17; 13:3; 19:6; 1Тим. 4:14; 2Тим. 1:6.

ағрийдиған болғачқа, сула ичивәрмәй, бир аз шарапму ичип бәргин). [24] Бәзи кишиләрниң гуналири бурунла ениқ, шундақла сорақ күнигичә сақлиниду; лекин бәзиләрниңки уларниң кәйнидин әгишип бариду, кейин ашкарә болиду. [25] Худди шуниңға охшаш, бәзи кишиләрниң гөзәл әмәллирини асанла көрүвалғили болиду; һазир ашкарә болмиса кейин ашкариланмай қалмайду.

6 [1] Қуллуқ боюнтуруқ астида болғанларниң һәммиси өз ғожайинлирини һәр тәрәптә һөрмәтлисун. Шундақ қилғанда, Худаниң нами вә Униң тәлиминиң һақарәткә учришидин сақланғили болиду. [2] Ғожайинлири етиқатчи болса, қуллири: «Биз һәммимиз охшашла қериндашларғу» дәп, уларға һөрмәтсизлик қилмисун. Әксичә, уларға техиму әстайидил хизмәт қилсун. Чүнки уларниң яхши хизмитидин бәһримән болидиғанлар дәл садиқ етиқатчилар һәм сөйүмлүк бәндиләрдур. Сән бу тәлимләрни үгәткин вә җекилигин.

Ялған тәлим вә пулпәрәсликниң ақивити

[3] Охшимиған тәлимләрни тәрғиб қилған вә сағлам сөзләрни (йәни Рәббимиз Әйса Мәсиһниң һәқ сөзлирини), шундақла ихласмәнликкә йетәкләйдиған тәлимни қобул қилмиған киши болса, [4] ундақлар дәвәкә көрәңләп кәткән, һеч немә чүшәнмәйдиған кишиләрдиндур. Улар низа-муназирә пәйда қилишқа вә гәп талишишқа һерисмән; бундақ ишлардин һәсәтхорлуқ, җедәл-маҗира, төһмәт, рәзил гуманхорлуқ һасил болиду,
[5] һәмдә нийити чирикләшкән, һәқиқәттин мәһрум болған кишиләр арисида дайимлиқ сүркилиш кәлтүрүп чиқириду. Бундақ кишиләр ихласмәнликни пайда-тапавәтниң бир йоли дәп қарайду.
[6] Дәрвәқә, Худаға ихласмән вә разимән болуш ғайәт зор пайдидур. [7] Чүнки биз бу дунияға һеч немә елип кәлмидуқ, шуниңдәк униңдин һеч нәминиму елип кетәлмәймиз.
[8] Шуңа, йемәк-ичмәк вә кийим-кечик йетәрлик болсила булардин қанаәт қилимиз.
[9] Лекин бай болушни ойлайдиғанлар болса һаман аздурулушларға учрап, қапқанқа вә шундақла инсанларни вәйранчилиққа вә һалакәткә чөктүридиған нурғун әхмиқанә һәм зиянлиқ арзу-һәвәсләрниң илкигә тейилип кетиду. [10] Чүнки пулпәрәслик һәр хил рәзилликләрниң йилтизидур. Бәзиләр униңға интилиши билән етиқаттин чәтнәп, өзлирини нурғун дәрд-қайғулар билән санҗиди.

5:23 **«ашқазининиң яхши болмиғанлиғи, шундақла сән дайим ағрийдиған болғачқа, сула ичивәрмәй, бир аз шарапму ичип бәргин»** — Павлус бу сөзини бәлким жуқурики «өзүңни пак тутқин» дегәнлигидә һаҗити болмиған пәрһизләр болмисун дәп Тимотийниң кесилини көзләп ейтиду.
5:23 Зәб. 103:15.
5:24 **«Бәзи кишиләрниң гуналири бурунла ениқ, шундақла сорақ күнигичә сақлиниду; лекин бәзиләрниңки уларниң кәйнидин әгишип бариду, кейин ашкарә болиду»** — буниң мәнаси бәлким: «Бәзи кишиләрниң гуналирини асанла көрүвалғили болиду һәм уларниң чоқум сораққа тартилиши еник. Лекин, бәзи кишиләрниң гуналири болса пәқәт кейин, сорақтила ашкарә болиду». Шуниң үчүн Тимотий башқиларға «қол қоюш»та дайим пәхәс болуп, әтраплиқ ойлиши керәк.
5:24 Гал. 5:19.
5:25 **«бәзи кишиләрниң гөзәл әмәллирини асанла көрүвалғили болиду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «бәзи кишиләрниң гөзәл әмәллири сорақтин авал көрүнәрлик болиду».
6:1 Әф. 6:5; Кол. 3:22; Тит. 2:9; 1Пет. 2:18.
6:4 1Тим. 1:4; 2Тим. 2:23; Тит. 3:9.
6:5 1Кор. 11:16.
6:6 Пәнд. 15:16; Ибр. 13:5.
6:7 Аюп 1:21; 27:19; Зәб. 48:18
6:8 Зәб. 54:24; Пәнд. 27:26; Мат. 6:25; 1Пет. 5:7.
6:9 Пәнд. 11:28; Мат. 13:22; Яқ. 5:1.
6:10 Мис. 23:8; Қан. 16:19; Пәнд. 15:16.

Тимотийға несиһәт

[11] Амма сән, әй Худаниң адими, бундақ ишлардин жирақ қач; һәққанийлиқ, ихласмән-
лик, ишәш-етиқат, меһир-муһәббәт, сәвир-тақәт вә мөмин-мулайимлиқни интилип
қоғла. [12] Етиқаттики гөзәл күрәштә күчәп күрәш қил. Мәңгүлүк һаятни чиң тутқин. Сән
дәл буниңға чақирилдиң һәмдә униң йолида нурғунлиған гувачилар алдида бу етиқат-
ниң гөзәл шаһитлиғини қилдиң.

[13] Һәммигә һаятлиқ бериватқан Худаниң алдида, шундақла Понтиус Пилатус алдида
гөзәл шаһитлиқни қилип гувалиқ бәргән Мәсиһ Әйсаниң алдида саңа шуни тапилай-
мәнки, [14] Рәббимиз Әйса Мәсиһ қайта аян болғичә, Худаниң бу әмригә һеч қусурсиз вә
дағсиз әмәл қилғин. [15-16] Униң аян болушини вақит-саити кәлгәндә бирдин-бир мәңгү
өлмигүчи, инсан йеқинлишалмайдиған нур ичидә яшайдиған, һеч ким көрмигән вә
көрәлмәйдиған мубарәкләшкә лайиқ болған бирдин-бир Һөкүмран, йәни падишалар-
ниң Падишаси, рәбләрниң Рәбби әмәлгә ашуриду. Униңға иззәт-һөрмәт вә әбәдил-әбәт
күч-қудрәт болғай, амин!
[17] Бу заманда бай болғанларға мәғрурланмаслиқни, таянғусиз өткүнчи байлиққа әмәс,
бәлки биз бәһримән болушқа һәммини бизгә сехийлиқ билән толуп ташқан һалда тә-
минлигүчи Худаға тайинип үмүт бағлашни тапилиғин; [18] уларға яхши әмәлләрни қи-
лишта һәқиқий бай болуңлар, хәйр-сахавәтлик ишларда мәрт, башқилар билән ортақ
бәһрлинишкә қоли очуқ болуңлар дәп тапилиғин. [19] Улар бундақ қилғанда, һәқиқий
һаятни тутуш үчүн келәчәктә өзлиригә пухта бир асас-һул болидиған бир ғәзнә топла-
лайду.
[20] Әй Тимотий, саңа аманәт қилинған һәқиқәтләрни қоғда. Өзүңни ихлассиз, қуруқ гә-
пләрдин һәмдә аталмиш илимниң талаш-тартишлиридин нери тутқин. [21] Бәзиләр мо-
шундақ бемәна илимгә егимән дәп жақалап, етиқаттин чәтниди.
меһир-шәпқәт силәргә яр болғай!

6:11 2Тим. 2:22.
6:12 **«Етиқаттики гөзәл күрәштә күчәп күрәш қил»** — бу сөзләр вә айәтниң қалған қисми *(«гөзәл шаһитлиқ»)* тоғрисида «қошумчә сөз»имизни көрүң.
6:12 1Тим. 1:18.
6:13 **«Һәммигә һаятлиқ бериватқан Худаниң алдида, шундақла Понтиус Пилатус алдида гөзәл шаһитлиқни қилип гувалиқ бәргән Мәсиһ Әйсаниң...»** — «гөзәл шаһидлиқ» дегән сөз тоғрисида «қошумчә сөз»имизни көрүң.
6:13 Қан. 32:39; 1Сам. 2:6; Мат. 27:11; Юһ. 18:37; 1Тим. 5:21.
6:14 **«бу әмригә һеч қусурсиз вә дағсиз әмәл қилғин»** — «бу әмир» болса Тимотийға тапшурулған толуқ вәзипини көрситиду *(3:3-20, 6:2-5)*.
6:15-16 1Тим. 1:17; Вәһ. 17:14; 19:16; Мис. 33:20; Қан. 4:12; 1Юһ. 4:12.
6:17 **«биз бәһримән болушқа һәммини бизгә сехийлиқ билән толуп ташқан һалда тәминлигүчи Худа...»** — «сехийлиқ билән» грек тилида «зор байлиқлиридин бәргәндәк» дегән сөз билән ипадилиниду.
6:17 Мар. 4:18; Луқа 8:14.
6:19 Мат. 6:20; Луқа 12:33; 16:9.
6:20 1Тим. 1:4; 4:7; 2Тим. 2:16; Тит. 1:14; 3:9.
6:21 **«меһир-шәпқәт силәргә яр болғай!»** — бәзи кона көчүрмиләрдә: «меһир-шәпқәт саңа яр болғай!» дейилиду.

Қошумчә сөз

(1:4)

«**Уларниң әпсаниләр вә айиғи йоқ нәсәпнамиләргә бәнд болмаслиғини тапилиғин; булар Худаниң етиқат арқилиқла әмәлгә ашурулидиған Өз өйигә болған планини илгири сүрмәйду, бәлки пәқәт бемәна талаш-тартишларни кәлтүрүп чиқириду, халас**».

(4:7)

«**Амма ихлассизларниң вә момайларниң әпсанилирини чәткә қеқип, өзәңни ихласмәнлик йолида чиниқтуруп йетиштүргин**».

Мошу айәтләр тоғрилиқ көрситип ейтмисақ болмайдуки, Павлус тилға алған, Йәһудий хәлқи арисида (гәрчә Тәвраттики һәқиқәтләргә толиму зит болсиму) еқип жүргән дәл бу аммибап әпсаниләрдин хелә бир қисми техи дуниядики мусулман хәлиқ арисидиму «һәдис»дики һекайиләрдә еқип жүрмәктә. Оқурмәнләр буниңдин шәкләнсә, чоңрақ бир китапханидин «Йәһудий әпсаниләр» тоғрилиқ китапларни ахтурсун яки «Интернет»кә чиқиш пурсити болса «издәш программа»сидин «Йәһудий әпсаниләр» (“Җевисх легендс”) дегән сөзләрни бесип көрсун.

(1:15-16)

«**Мошу сөз ишәшлик вә һәр адәм уни қобул қилиши тегишликтур — «Мәсиһ Әйса гунакарларни қутқузуш үчүн дунияға кәлди!». Мән гунакарлар ичидики әң әшәддийисидурмән! Лекин дәл шу сәвәптин Мәсиһ Әйсаниң әң әшәддий гунакар болған мени, кейин Өзигә етиқат қилип, мәңгүлүк һаятқа еришидиғанларға мисал қилип мәндә Өзиниң барлиқ сәвир-тақитини аян қилиши үчүн, маңа рәһим-шәпқәт көрситилгәндур**».

Расулниң мошу йәрдә ейтқинини тәпсилий һалда әстайидил қаришимизға вә тәкитлишимизгә бәк әрзийду. Униң: «**Мәсиһ Әйсаниң әң әшәддий гунакар болған мени, кейин Өзигә етиқат қилип, мәңгүлүк һаятқа еришидиғанларға мисал қилип мәндә Өзиниң барлиқ сәвир-тақитини аян қилиши үчүн, рәһим-шәпқәт маңа көрситилгәндур**» дегининиң мәнаси немә? Павлус зади қандақ «мисал» болиду?

Худаниң мәғпиритини вә Мәсиһ Әйсада болған йеңи һаятни аян қилған хуш хәвәрни биринчи қетим аңлиған көп кишиләрниң инкаси тонушимиз болған бир хәнзу сақчиниңкигә охшаш болуши мүмкин, у «Дәрвәқә интайин әҗайип, интайин яхши аңлиниду, амма өзәм болсам шунчә рәзил адәм, һәддидин көп шунчә рәзил ишларни садир қилғанмәнки, Худаниң мени кәчүрүм қилиши һәргиз мүмкин әмәс!» — дәйду. Дәл бу сәвәптин расул бизгә: «Маңа қараңлар! Мән әң ямини болған, мән «гунакарлар ичидики әң әшәддийисидурмән», һакавурлуққа толған, Худаниң сөйүмлүк бәндилиридин көпни солап қоюшқа вә һәтта өлтүрүлүшигә мәсъул болғанмән. Амма Худа мени кәчүрүм қилди вә мени пүтүнләй өзгәртти — шуңа У чоқум сән үчүнму дәл бу ишни қилиду вә қилишни халайду!» — дәйду.

(2:13)

«**Авал алдинип аздурулғанму Адәм ата әмәс, бәлки Һава ана еди. У толиму алданғанлиғидин уларниң итаәтсизлигигә чүшүп қалған еди**».

Мошу йәрдә бәзи оқурмәнләргә Адәм атимизниң гуна садир қилғанлиғиға Һава анимиз әйиплик, яки болмиса «Адәм атидин әйипликрәк» көрүниду. Әмәлийәттә болса дәл әксичә. Һава анимиз жилан тәрипидин аздурулуп гунаға тейилип кәтти. Амма Адәм атимиз аздурулған әмәс; у гуна садир қилған, немә қиливатқанлиғини билип туруп пүтүнләй аңлиқ һалда шундақ қилди. Адәм атимизниң гунайи Һава анимизниңкидин зор еғир болған. Шуңа муқәддәс язмиларда гунаниң дунияға киргәнлиги тилға елинғанда дайим бу иш Адәм атимиз арқилиқ (Һава анимиз арқилиқ әмәс) болған, дейилиду.

Расулниң мошу йәрдә дегининиң поскаллиси шуки, аял кишиләр әркәк кишиләргә қариғанда көпрәк һессиятчан вә очуқ тәбиийитидә болуп (бәлким роһий җәһәттин тәсирләргә сәзгүррәк десәкму болиду), езитқу тәсирләргә сәзгүррәк болиду. Шуниң түпәйлидин аял қериндашларниң хизмәтлири бешарәт беришни өз ичигә алғини билән («1Кор.» 11:5), тәлим беришни өз ичигә алмайду (2:12).

(2:3) (вә 3:12)

«**Әнди йетәкчи болса әйипсиз, бир хотунлуқ... болуши керәк**»

Җамаәт йетәкчисигә (вә хизмәткарлири болушқа) шәрт болған «бир хотунлуқ... болуши керәк» яки «бир аялниңла ери болуши керәк» дегән сөз үстидә көп пикирләр болған: —

(1) Һеч никаһланмиған адәм йетәкчи болмайду;
(2) (Бир вақитта) көп аяллиқ болған адәм йетәкчи болмайду;
(3) Аҗришип кәткән киши йетәкчи болмайду;
(4) Аялидин җуда болуп андин қайтидин той қилған киши йетәкчи болмайду.
(5) Йетәкчи болуш үчүн өзиниң аялиға садиқ болуш керәк.

Булар тоғрилиқ қаришимиз мундақ: —

(1) Һеч никаһланмиған адәм җамаәтниң йетәкчиси болалайду — расул Павлус никаһланған әмәс, амма өзи йетәкчиләрни бекитидиған расул еди. Лекин дәрвәқә җамаәттин толуқ хәвәр елиш хотунсиз һалда тәс иш болиду.

(2) Көп аяллиқ адәм йетәкчи болса болмайду — бу пикиргә қошулимиз. Ундақ кишиниң аилисидә бәрибир көп җедәлләр болиду.

(3) Әгәр кишиниң аҗришиши Инҗилға хилаплиқ болса әлвәттә у йетәкчи болалмайду. Әгәр хилаплиқ болмиса йетәкчи болуш мүмкинчилигидин сирт әмәс. «Коринтлиқларға (1)»дики аҗришиш тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

(4) Аялидин жуда болуп андин қайтидин той қилған киши йетәкчи болса болмайду — бу пикиргә қошулмаймиз. Павлусниң ойлиғини буниңдәк болса чоқум еник дәйтти; униң башқа сөзлиридә вә муқәддәс язмилардиму ундақ пикирниң қилчә пуриғи йоқ.

(5) Йетәкчи болуш үчүн өзиниң бир аялиға садиқ болуш керәк — Бу хуласә (1)-(4) жуқурики сөзимизгә мас келиду.

Бизниң бу сөзлиримиз йәнә 3:12-айәттә көрситилгән җамаәтниң хизмәткарлириниң «бир аялниң ери» болуш шәртигә охшашла мунасивәтликтур.

Тимотийниң тәлим бериш вәзиписи (3:4)

«**Улар** (сахта тәлим бәргүчиләр) **никаһлинишни вә бәзи йемәкликләрни истемал қилишни мәнъий қилиду. Амма улар мәнъий қилидиған йемәкликләрни Худа Өзигә етиқат қилған һәм һәқиқәтни билгәнләрниң тәшәккүр ейтип қобул қилиши үчүн яратқан еди**».

Павлус бу «**җинларниң тәлимлири**» «**ахирқи заманларда**» пәйда болиду, дәйду. Бундақ тәлимләрниң биринчи аламити бәлким у хетиниң бешида тилға алған Йәһудий «билъәт тәлим бәргүчи»ләрдә көрүлди. Улар йәткүзгән тәлимләрниң асаси әмәлийәттә грек пәйласопларниң: «Җисманий ишлар рәзил, роһий шәйиләр яхши» дегән бир уқуми еди — шуңа бәзи таамларни мәнъий қилип, никаһлинишни (ишқий муһәббәт, җинсийәтниң өзи җисманий иш болғачқа, «рәзил» дәп қарап) мәнъий қилиши билән улар «жуқури роһий дәриҗә»гә көтириләләйтти.

Һазирқи дәвримиздә өз «поп»лири вә «устаз»лириниң той қилишни бүгүнки күнгә қәдәр мәнъий қилидиған «Римлиқ Католик җамаәт»тә ундақ тәлимләр пәйдә болуп турмақта. Бундақ пәрһизләр Павлусниң «җамаәт йетәкчилири»ниң «бир аялниң ери» болуш керәк, дегән сөзлиригә толиму зиттур. Дәрвәқә өзигә ярдәмчи болған аяли болмиса әр қериндашларниң җамаәттин хәвәр елиши тәс болиду; бәзи шундақ бурадиримиз бар, лекин интайин аздур. Әмәлийәттә тарихтин боян бу аталмиш «Католик җамаәт»тики ялғуз мошу бир пәрһизла өз «поп» вә «монах»лири арисида интайин көп әшәддий гуналар вә җинайәтләрни кәлтүрүп чиқарди. Жигирминчи әсирдики гезитләр, радио вә телевизийидә хәлиқъара хәвәрләрни елан қилишлири билән бундақ бәзи әшәддий ишлар (мәсилән, гөдәк балиларға басқунчилиқ қилиш) сөкүлди.

«Католик җамаәт» таамлар тоғрисида йәнә бәзи пәрһизләрни киргүзгини билән (мәсиләр, җүмә күни гөш йейишкә болмайду) башқа бәзи мәзһәпләр хелә көп йемәклик пәрһизлирини тәрғиб қилмақта. Мәсилән, «Адвәнтист җамаәт» («Шабатистлар») көп башқа пәрһизләр арисида чошқа гөшини йемәслик, һәтта һәр қандақ гөшни йемәслик керәк, дәп тәлим бериду; йеқиндин бери аталмиш «Йеңи Дәвир»ниң уқумлири дунийдики аз болмиған җамаәтләргә тәсир йәткүзүп, һеч гөш яки белиқни йемәслик керәк дегән тәлимләрни һасил қилди.

Биз башқа йәрләрдә (мәсилән, «Коринтлиқларға (1)»дики «қошумчә сөз»дә) дегәнлиримизни қайтилаймизки, Мәсиһгә етиқат бағлиған киши немә йәймән десә шуниңға әркиндур. Әйса Мәсиһниң бу иш тоғрилиқ толуқ тәлимини чүшиниш үчүн «Мар.» 7:1-23, вә «Рим.» 14-бап, «1Кор.» 8-бапни көрүң вә шуниңдәк Павлусниң төвәндики (4-6-айәт) сөзлирини көрүң: —

«**Чүнки Худа яратқан һәммә нәрсә яхшидур, улар тәшәккүр билән қобул қилинса, уларниң һеч қайсисини чәкләп рәт қилишқа болмайду. Чүнки улар Худаниң сөз-калами вә инсанларниң дуаси билән һалал қилиниду.**

Бу несиһәтләрни қериндашларниң сәмигә салсаң, Мәсиһ Әйсаниң яхши хизмәткари болған болисән. Шундақла, өзәңниң әстайидил әгәшкән етиқаттики вә сағлам тәлимләрдики сөзләр билән қувәтләндүрүлгәнлигиң аян болиду».

Тимотийниң җамаәткә қандақ нәрсиләрни йегили болиду дегән тәлимләрни йәткүзүп тәкитлишиниң муһим екәнлиги бизгә бәлким ғәлитә туюлиду; амма җамаәт Худаниң тәбиийити тоғрилиқ камаләткә йетилгән чүшәнчигәеришәй десә чоқум Худа яратқан һәммә нәрсиниң яхши вә пайдилиқ ишлитилиш йоли бар, дәп чүшинип йәтмисә болмайду. У қандақму өзлигидин мутләқ зиян йәткүзидиған мәлум бир нәрсини яритатти? Шуңа шарап аз миқдарда истемал қилинса, униңға тәшәккүр ейтса болиду (5:23ни көрүң). Тамакиниң дора ясашта пайдилиқ тәрипи бар; лекин пак виҗдани болған һәр қандақ адәмниң тамакиниң өз тенигә зиянлиқ тәсирини билип туруп тамакини йеқип, асманға қарап Худаға рәхмәт ейтип андин уни чекидиғанлиғиға ишәнмәймиз! («чүнки Худа яратқан һәммә нәрсә яхши, улар тәшәккүр билән қобул қилинса, уларниң һеч қайсисини чәкләп рәт қилишқа болмайду»). Һәтта хероин натоғра йолларда ишлитилсә униң әшәддий ақивәтлири һәммимизгә аян болғини билән, униңму тибапәтчиликтә тоғра ишлитилиш йоллири бар. Җинсий муһәббәт Худадин кәлгән соғат; Худа бекиткәндәк никаһ қилинған бир-биригә садиқ болған әр-аял униңдин һозур елиш Худа тәминлигән һалавәттур вә униңға уларниң тәшәккүр ейтишиға тоғра келиду; амма һәр ким бу һалавәттин никаһдин сирт яки никаһ вәдилирини бузуп башқа кишиниң аяли билән ундақ һозур алса у бәрибир Худаниң ғәзивигә учрайду.

(4:14)

«**Сәндә болған, җамаитиңниң ақсақаллири қоллирини учаңға қойғанда, Худаниң вәһийиси арқилиқ саңа ата қилинған илтипатқа бепәрвалиқ қилма**».

Павлус бизгә беваситә ейтмиғачқа қандақ роһий илтипатниң Тимотийға ата қилинғанлиғи бизгә толуқ мәлум әмәс; амма Павлус Тимотийға язған иккинчи хетидә (1:6-8) у бу илтипатни Мәсиһни техи ишәнмигән кишиләргә җасарәтлик җакалаш мунасивити билән тәң тилға алғачқа, биз Мәсиһни җаркарлиғинини тәстиқлайдиған бирхил илтипат, дәп қараймиз. У Мәсиһни җаркарлиғанда көрүнгән, алаһидә «кесәлни сақайтидиған илтипат» яки аңлиғучиларниң ички дуниясини ашкарилайдиған күчлүк бирхил алаһидә илтипат болуши мүмкин еди; шуниң билән Мәсиһниң күч-қудрити аңлиғучиларға очуқ көрүнәтти. Ундақ илтипатлар расул Павлусниң өзидә көрүнәтти (мәсилән, «Рос.» 13:8-12, 14:8-10, 28:27-10ни көрүң). «Тимотийға (2)»дики «қошумчә сөз»имиздә йәнә униң тоғрилиқ азрақ тохтилимиз.

(6:12)

«**Етиқаттики гөзәл күрәштә күчәп күрәш қил. Мәңгүлүк һаятни чиң тутқин. Сән дәл буниңға чақирилдиң һәмдә униң йолида нурғунлиған гувачилар алдида бу етиқатниң гөзәл шаһитлиғини қилдиң**».

Биз авал «күрәш» дегән сөз үстидә тохтилимиз. Буни ипадиләш үчүн Павлус грек тилидики «агон» дегән сөзни ишлитиду. «Агон» дегән сөз әслидики «олимпик оюнлар»дики яки шу дәвирдики башқа униңға охшайдиған оюндики «челишиш мусабиқиси»ни көрситәтти. Бу күрәшниң қаидә-йосунлири интайин аддий еди — қисқиси, қаидә-йосунлири йоқ еди! Икки күрәшчи һәр қандақ халиған усулда бир-бири билән соқушатти — муштлаш, тепиш, көз оюш, татилаш қатарлиқ һәр қандақ тәдбирләрни ишләткили болатти; мусабиқә бириниң әс-һошидин кетип яки өлүп йәрдә йетиши, иккинчисиниң ғалипанә тик туруши билән ахирлишатти. Мана бу шу дәвирдики «мәдинийәтлик» кишиләрниң тәләп қилидиған тамашәси! Шуңа Павлусниң «гөзәл күрәш»ни тилға елиши бәлким бизгә ғәлитә туюлиду.

Етиқатчи кишидә бир иш муқәррәрдур; униңдики әшәддий, һеч қандақ қаидә-йосунларға қаримайдиған бир дүшминимиз бар! Вә яки у бизни йәргә жиқитип түгәштүргичә яки өзи түгәшкичә һәргиз тохтимайду! Мана етиқат қилған бизләрниң һәммимиз күрәш қилишимиз керәк болған «гөзәл күрәш»тур; бизниң өз тәдбиримиз биздин һәссиләп әқиллиқ undaқ дүшмәнни утувелишқа йәтмәйду. Һалбуки, биздә Худаниң рошән калами бар: биз Худаға итаәт қилип бойсунуп, иман-ишәш вә муһәббәттә яшисақ, әнди униң Шәйтанға қарши чиқиштики толуқ һоқуқи вуҗудимизда болиду («Яқ.» 4:7, «1Пет.» 5:5-9ни көрүң). Ишәнмигән адәмләрниң мундақ роһий күрәш тоғрилиқ һеч қандақ еңи йоқ; бу уларниң дүшмәнниң чаңгилида вә алдам халтисиға чүшүп турғанлиғи түпәйлидин болған, халас! (ахирда қошуп ейтимизки, Рим империйәсидә пәқәт Инҗилдики гувалиқниң тәдриҗий тәсири биләнла андин зулмәтлик «агон» император тәрипидин мәнъий қилинди. Лекин һазир «мәдинийәтлик дәвир»имиздә көп дөләтләрдә тамашибинлар шундақ «тамашә»ни тәләп қилғачқа, қайтидин тәдриҗий пәйда болмақта).

Әнди Павлусниң «**етиқатниң гөзәл шаһитлиғи**» дегини немини көрситиду?

Аддийрақ җавап бәрсәк, у хәқ алдида «**Әйса Мәсиһ мениң Рәббим**» дегәнни етирап қилиштин ибарәт. Суға чөмүлдүрүштә, бу һәқиқәтни башқилар алдида шундақ етирап қилишимиз керәк; лекин буниңдин кейин бу етирапни қилишимизни тәләп қилидиған көп әһваллар чиқиду вә шуниң билән биз шундақ етирап түпәйлидин бәлким адәмләрниң һақарәтләш, тәһдид селиш, қаршилишиш, чәткә қеқиш, зиянкәшлик қилишиға учришимиз яки һәтта өлтүрүлүшимизму мүмкин. Амма буниң тоғрисида Әйса Мәсиһ еник сөзлиди: —

«**Чүнки кимдәким бу зинахор вә гунакар дәвир алдида Мәндин вә Мениң сөзлиримдин номус қилса, Инсаноғлиму Атисиниң шан-шәриви ичидә муқәддәс пәриштиләр билән биллә кәлгинидә, униңдин номус қилиду**».(«Мар.» 8:38, «Луқа» 9:26).

Тимотийға көп қетим шундақ «гөзәл етирап» (шаһитлиқ)ни қилған дәп ишәшимиз камил. Амма төвәндики 13-айәттә йәнә «**гөзәл шаһитлиқ**» тилға елиниду, шундақла Әйса Мәсиһниң Өзиму бу «**гөзәл шаһитлиқ**»ни қилған дәп байқаймиз: —

(6:13)

«**һәммигә һаятлиқ бериватқан Худаниң алдида, шундақла Понтиус Пилатусқа гөзәл шаһитлиқни қилип гувалиқ бәргән Мәсиһ Әйса...**»

Әнди мошу айәт бойичә «гөзәл шаһитлиқ (етирап)»ни қилғучи Мәсиһ Әйса Өзи болғандин кейин, буни пәқәт «Әйса Мәсиһ мениң Рәббим» дегән сөзни көрситиду, дейишимиз билән толуқ чүшинип йәттуқму?

Бәзиләр, Әйса Мәсиһниң «гөзәл шаһитлиқ (етирап)» дегини Понтиус Пилатусниң: «**Сән Йәһудийларниң падишасимусән?**» дегән соалиға болған тәстиқий җававини көрситиду, дәп қарайду («Мат.» 27:11, «Мар.» 15:2, «Луқа» 23:3, «Юһ.» 18:33-37ни көрүң). Биз бу пикиргә умумән қошулимиз, амма Униң бу җававида Худаатисини һәммә башқа һоқуқ-мәнсәптин — җүмлидин валий Пилатус вә Рим императори Қәйсәрдин үстүн, һәммидин адил, һәммидин һәққаний, һәммидин һәқиқий дәп улуқлап, Худадин башқа бирисиниң тәләплирини Худаниң тәләплиридин үстүн қоймиғанлиғини билдүрди, дәп көрсәтмисәк болмайду (болупму «Юһ.» 18:36, 19:10-11ни көрүң). Бундақ җавап императорни «һәммидин һәққаний» вә «рәб» дәп қариған Рим қануни алдида «күпүрлүк» дәп һесаплинатти.

Шуниңдәк «**гөзәл етирап (шаһитлиқ)**» — һеч адәмдин яки һеч инсаний һоқуқтин қорқмай Мәсиһ вә Худани һәммә башқилардин үстүн етирап қилиш дегәнликтин ибарәттур. Расул Петрус өзини өлтүрүшкә тәһдид салған Йәһудий «баш каһинлар» алдида Мәсиһниң һоқуқи тоғрилиқ шундақ бир етирапни қилған: — «**Биз инсанларға әмәс, бәлки Худағила итаәт қилишимиз керәк!**» («Рос.» 5:29). Ундақ сәмимий вә җасарәтлик етирап қилғанларға ата қилинип мәһрум қилинмайдиған муқәррәр нәтиҗә дәл мәңгүлүк һаят болиду.

Инжил 16-қисим

«Тимотийға «2»»

(Расул Павлуснің Тимотийға язған иккинчи мәктупи)

Кириш сөз

Павлусниң кейинки жиллиридики муһим ишлириниң тәртиви, шундақла қериндиши Тимотийға «оғлум» дәп язған икки хәтниң һәм Титусқа язған хәтниң йезилған вақти тоғрилиқ төвәндикидәк қиясимиз бәлким оқурмәнләргә қизиқ туюлар. Расулниң илгәрки «зиндандики хәтлири» (йәни «Әфәсус, Филиппи вә Колоссидики жамаәтләргә вә Филемонға язған төрт хети) миладийә 63-жиллирида йезилған, дәп қараймиз; бу хәтләрдә ипадилигән ишәштин қариғанда, у зиндандин қоюп берилгән, андин қайтидин тутулуп зинданға қамалғичә йәнә бир нәччә қетим узун сәпәргә чиққан.

Униң қоюп берилгәндин кейин қилған бәзи сәпәрлирини хәтлиридики бәзи сөзләрдин ениқлиғили болиду. Улар тоғрисидики қиясимиз төвәндикидәк. Оқурмәнләр өзи бәлким Павлусниң кейинки жиллиридики вақиәләр тоғрилиқ башқа мунасивәтлик мәлуматларни хәтлиридики тәпсилатлардин байқиши мүмкин.

(1) Зиндандин қоюп берилип мәлум мәзгилдин кейин Крет арилиға берип, қериндиши Титусни шу йәрдә қалдуриду («Тит.» 1:5)

(2) Андин Әфәсус шәһиригә берип бир мәзгил туруп андин Тимотийни шу йәрдә қалдуриду («1Тим.» 3:4)

(3) Шу йәрдин қериндиши Филемонни йоқлаш үчүн Колосси шәһиригә барған болуши мүмкин («Филе.» 1:22)

(4) У Македонийә өлкисигә бариду. Шу йәрдә у чоқум Филиппи шәһиридики жамаәтни йоқлиған болса керәк («Фил.» 2:24).

(5) Македонийә өлкисидә болған вақтида у Әфәсуста қалдурулған Тимотийға бир парчә хәт, Креттә қалдурулған Титусқа бир парчә хәт язиду. Титусқа язған хетидә у Никополис шәһиридә қишни өткүзмәкчи болғанлиғини ейтиду («Тит.» 3:12). Бу шәһәр Гретсийәниң ғәрбий тәрипидики Епирус өлкисидики деңиз бойиға жайлашқан еди. У шу йәрдә туруп Титустин йенимға кәл, дәп тәләп қилғанин кейин, Титус шундақ қилған болса керәк («Тит.» 3:12).

(6) Павлус илгири Римдики жамаәткә язған хетидә, Испанийәгә берип шу йәрдә хуш хәвәрни тарқитимән дегән күчлүк үмүтини билдүргән еди. Шу арзусини әмәлгә ашуруш үчүн шу қиштин кейинки әтиязда (қишта «Оттура Деңиз»да деңиз билән меңиш мүмкин әмәс еди) Испанийәгә узун сәпәр қилған болса керәк. Кейинки әсирдә Клемәнт исимлиқ бир тәлим бәргүчи Коринттики жамаәткә хәт йезип: «Қериндишимиз расул Павлус империйәниң ғәрбидики әң чәт районларда хуш хәвәр тарқатти» дәп гувалиқ бәрди. «Әң чәт районлар» бәлким пәқәт Испанийә әмәс, бәлки Гаул яки һәтта Британийә (Әнглийә)ниму көрситиши мүмкин.

(7) Испанийәдин қайтип кәлгәндин кейин у вәдә бәргинидәк Тимотийни йоқлаш үчүн чоқум Әфәсус шәһиригә сәпәр қилиду («1Тим.» 3:14, 15)

(8) У шу районда турған мәзгилдә йеқин әтраптики шәһәр Милетусқа барған болса керәк. Шу йәрдә қериндаш Трофимус кесәл болуп қалғачқа, Павлусниң уни шу йәрдә қалдуруштин башқа амали болмиғанду; шу чағда у Коринттики җамаәт биләнму алақилашқан («2Тим.» 4:20).

(9) Әфәсустин у Троас шәһиригә бариду. Бәлким у шәһәрниң әтрапида жүргинидә Рим һөкүмити тәрипидин қолға елинған болса керәк (бу иш бәлким бирисиниң қара чаплиши билән — Мискәр Искәндәр тәрипидин болуши мүмкин — «2Тим.» 4:14-15) . Шуниң билән униңға йепинча вә керәклик нәрсилирини өзи билән елип кетишкә пурсәт чиқмиған («2Тим.» 4:13).

(10) Шуниң билән Павлус кишәнләнгән мәһбус һалитидә Рим шәһиригә кәлди. Шу чағда сараң император Неро Мәсиһ етиқатчилириға қаттиқ зиянкәшлик қилмақта еди. Вақит миладийә 68-жили еди. У чағда Павлус зинданда Тимотийға ушбу хәтни язди.

Павлус Римда алдинқи қетим мәһбус болған ахирқи икки жилда нәзәрбәнт астида болуп, өзи иҗаригә алған өйидә турған. Бирақ у һазир қорқунучлуқ зинданда ятиду. У зиндандики соғ камерға солақлиқ болуп Тимотийдин кәлгинидә йепинчисини алғач келишини тәләп қилиду (3:14). Униңға биринчи қетимлиқ сот қилинди. Иккинчи қетимлиқ сот қиш пәслидә яки униңдин сәл кейинла бекитилгән болса керәк (4:21). Бу ишларниң һәммиси униң күткинидәк болди; Рәббимиз Әйса хелә балдур униңға аян қилғинидәк, у Рим империйәси алий сотида гувалиқ бериши керәклигини («Рос.» 23:11) вә Рәбниң нами үчүн шунчә көп еғир ишларни баштин өткүзүши керәклигини билди («Рос.» 9:16). Шуниң билән у пат арида императорларниң ичидә әң рәһимсиз болған «Алвасти Неро» алдида өлүмгә мәһкүм қилинидиғанлиғини билди (4:6).

Әнди өлүмгә йүзләнгән бу адәм немә тоғрилиқ язиду? У өзиниң һаяти һәм роһиниң Рәб Әйсаниң қолида екәнлигигә һеч гумани йоқ еди. Бу хетидә ипадиләнгән чоң ғәмлирини үч дейишкә болиду: —

(1) Худа Өзигә тапшурған «аманәт» болған қиммәтлик улуқ һәқиқәтләрниң сақлиниши;

(2) Өз күнидики аләмшумул җамаәтниң сақ-саламәт болуши вә алға бесиши;

(3) Һалакәткә кетиватқан, хуш хәвәрни техи аңлимиғанларға вә шуниңдәкләргә уни җакалаш. Павлус өзи дунидин кетиш алдида турғачқа, буларниң мәсъулийитидин чоңрақ бир қисми Тимотийниң үстигә чүшәтти.

(1) «Аманәт» болған һәқиқәтләрниң сақлиниши — демәк, униң җамаәтниң уларни қолдин бәрмәслигигә болған ғеми. Бу қиммәтлик һәқиқәтләр Павлусқа «ешип ташқан һалда» тапшурулған. Улар «хуш хәвәр»дә йәкүнләнгән Худаниң толуқ ниҗат плани, Мәсиһниң Өз салаһийити, Мәсиһ вә җамаити, Йәһудий хәлқи вә йеңи асман-зимин тоғрилиқ қиммәтлик вәһийләрдин ибарәт. Павлус уларниң сақлинишиға ишиниду (1:9) вә Тимотийға авал өзи бу «аманәт»ни чиң тутуп қолдин бәрмәсликни, андин бу аманәтни тапшурғидәк башқа «садиқ адәмләр»ни тепишни җекиләйду. Бундақ адәмләр өзлири аманәтни башқиларға тапшуралайду; шундақ қилип бүгүнгә қәдәр бу «аманәт» сақлинип кәлмәктә. Бу сақлиниш пәқәт аманәтниң «садиқ адәмләр»дин «садиқ адәмләр»гә тапшурулиши билән болиду; лекин һәтта «садиқ адәмләр» кам болсиму, һәр

бир йеңи дәвирдики етиқатчилар Инҗилда сақлинип кәлгән, расулларниң язмилири арқилиқ йәткүзүлгән бу қиммәтлик һәқәқәтләрни байқап өзләштүрәләйду; пәқәт улар кәмтәрлик билән Муқәддәс Роһниң йорутушлирини издисә шундақ болиду. Чүнки Муқәддәс Роһниң Өзи расулларни шуларни йезишқа вәһий бәргүчи әмәсму?

(2) Аләмшумул җамаәтниң сақ-саламәт болуши. Павлус бәш жил илгири Тимотийға бешарәт бәргән ишлар — («етиқаттин йениш», йәни «чоң йениш», «1Тим.» 4:1-5) аллиқачан йүз беришкә башлиған еди. Оқурмәнләрниң есидә барки, биринчи хетини язған вақитта (миладийә 63-жили) Павлус Тимотийни Әфәсус шәһиридики чоң җамаәткә қарашқа қалдурған еди. Шу чағда җамаәттә нәччә миң адәм болса керәк; Тимотийниң вәзиписи, улар арисида пәйда болған зиянлиқ тәлимләргә рәддийә бериш вә җамаәт алдида үлгә болуш, болупму «ақсақал»ниң қандақ жүрүш-туруши керәклигини көрситиштин ибарәт еди. Шу хәттә Тимотийниң Әфәсус җамаитигә ақсақал дәп бекитилгәнлиги ейтилмайду; униң мәсъулийити мүмкин болса шу йәрдә бир мәзгил туруп, мувапиқ адәмләрни тепип ақсақаллиққа бекитиш еди. Мундақ көйүмчан пәрвишләр болған болсиму, «Кичик Асия» (һазирқи Түркийә)дики җамаәтләр қалаймиқанчилиққа чөмүп кәткән болса керәк. Көпинчиси Павлустин ваз кәчкән (1:15); амма Павлус өзи уларни чәткә қеқип ташлиғини йоқ; у улар мени чәткә қақти дегини билән, уларға кәң қосақлиқ қилип, Мәсиһни чәткә қақти, демәйду. Шүбһисизки «Кичик Асия»дикиләр арисида Павлусни сөйидиғанлар йәнә бар еди; (1:16-айәттә тилған елинған) Онесифор шуларниң ичидики бири еди. Павлус бәрибир жуқуриқи кәңчилик билән Асиядики көп җамаәтләрниң мошундақ әһвалиға қаримай Тимотийни җамаәткә қариғучи вә тәлим бәргүчи болуш сүпитидә җапа тартип, Худаниң хәлқиниң малиманчиликтин халий болуши үчүн ярдәмдә болуп муһәббәт ичидә уларға һәқиқәтни мурәссәсиз һалда җакалашқа риғбәтләндүриду (2:24).

(3) Хуш хәвәрни һалакәткә кетиватқанларға җакалаш. Җамаәт малиманчилиқта, җиддий ярдәмгә муһтаҗ болған чағларда хуш хәвәрни техи аңлимиған, җамаәтниң сиртида турғанларни унтушниң хәвпи бар, әлвәттә. Павлус Тимотийға Мәсиһни җакалаштики һәр қандақ пурсәтни қолдин бәрмәсликкә риғбәтләндүриду; Худа униңға шундақ қилишқа алаһидә бир роһий илтипат бәргәндин кейин техиму шундақ қилиши керәк (1:6-8).

Бу ишлар вә һазирқи заманимиздики қийинчилиқларда илһам-күч беридиған бәзи һәқиқәтләр үстидә «қошумчә сөз»имиздә йәнә тохтилимиз.

Мәзмун: —

1-бап: «Хуш хәвәр»ниң аманитини қолдин бәрмәсликни тапилаш; (1:14ни көрүң)
2-бап: «Хуш хәвәр» үчүн азап-оқубәткә чидашни тапилаш; (2:3, 8-9ни көрүң)
3-бап: «Хуш хәвәр»дә давамлиқ турушни тапилаш; (3:13-14ни көрүң)
4-бап: «Хуш хәвәр»ни җакалашни тапилаш; (4:1-2ни көрүң)

••••••••

Тимотийға «2»

Расул Павлус Тимотийға язған иккинчи мәктуп

1 [1-2] Мәсиһ Әйсада вәдә қилинған һаятни елип бериш үчүн, Худаниң ирадиси билән
Әйса Мәсиһниң расули болған мәнки Павлустин сөйүмлүк балам Тимотийға салам:
ХудаАтимиздин вә Рәббимиз Мәсиһ Әйсадин саңа меһир-шәпқәт, рәһимдиллиқ вә
хатирҗәмлик болғай! [3] Мән ата-бовилиримниң изини бесип сап виҗданим билән
хизмитини қиливатқан Худаға тәшәккүр ейтимән, чүнки кечә-күндүз дуалиримда сени
тохтавсиз әсләп туримән; [4] көз яшлириңни әслигинимдә, шатлиққа чөмүшүм үчүн сән
билән йәнә дидарлишишқа қаттиқ тәлпүнүп жүрмәктимән; [5] чүнки сениңдә болған
сахтилиқсиз етиқат есимдин чиқмайду. Бу етиқат әң авал момаң Лоиста, андин анаң
Евникидә бар болған, әнди һазир сәндиму бар екән дәп хатирҗәмдурмән.
[6] Шуниң үчүн мән шуни қайтидин саңа әслитимәнки, қоллиримни учаңға қоюшум
билән сәндә болған, Худа саңа тәқдим қилған илтипатни қайтидин ялқунлитип җари
қилғин. [7] Чүнки Худа бизгә қорққанчақлиқниң роһини әмәс, бәлки бизгә күч-қудрәт-
ниң, меһир-муһәббәтниң вә салмақлиқниң Роһини тәқдим қилди. [8] Шуңа Рәббимиз
һәққидики хәвәр-гувалиқтин, яки Униң мәһбуси болған мәндин номус қилма. Әксичә,
Худаниң күч-қудрити билән хуш хәвәрни жаркарлаш йолидики харлиқ-мушәққәт-
ни өз һәссәң бойичә ортақ тартқин; [9] Худа бизни өз әмәллиримизгә асасән әмәс, бәл-
ки өз муддиаси вә меһир-шәпқитигә асасән қутқузуп, пак-муқәддәс чақириқи билән
чақирди; Униң бу меһир-шәпқити һәммә дәвир-заманлардин илгирила Мәсиһ Әйсада
бизгә бeғишланғандур; [10] лекин бу меһир-шәпқәт Қутқузғучимиз Әйса Мәсиһниң ке-
лиши билән һазир аян болди; У өлүмни бекар қиливетип, хуш хәвәр арқилиқ һаятлиқ
вә чиримаслиқни йоруқлуқта аян қилди. [11] Мән болсам әлләргә бу хуш хәвәрниң жа-
карчиси, расули вә тәлим бәргүчиси болуп тайинланған. [12] Мән шу сәвәптин һазирқи
бу харлиқ-мушәққәтләрни тартмақтимән. Лекин буниңдин номус қилмаймән; чүнки
мән кимгә етиқат қилғанлиғимни билимән һәмдә Униң маңа тапшурған аманитини

1:1-2 **«Әйса Мәсиһниң расули болған мәнки Павлустин сөйүмлүк балам Тимотийға салам»** — демисәкму, Тимотий Павлусниң «роһий җәһәттә» оғли еди.
1:1-2 Гал. 1:3; 1Тим. 1:2; 1Пет. 1:2.
1:3 Рос. 22:3; Рим. 1:9; 1Тес. 1:2; 3:10.
1:6 **«қоллиримни учаңға қойғиним билән сәндә болған, Худа саңа тәқдим қилған илтипат»** — ишинимизки, бу дәл 1-хәттә *(«1Тим.» 4:14-15)* тилға елинған роһий илтипаттин башқа иш әмәс. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң.
1:6 Рос. 6:6; 8:17; 13:3; 19:6; 1Тим. 4:14; 5:22.
1:7 Рим. 8:15.
1:8 **«Шуңа Рәббимиз һәққидики хәвәр-гувалиқтин, яки униң мәһбуси болған мәндин номус қилма»** — Павлус бу мәктупни язғанда Римдики зинданда ятатти. Шүбһисизки, римлиқлар Павлусни «бизниң мәһбусимиз» дәп ойлайтти — лекин Павлус ишқа башқичә қарайтти. Римлиқларниң уни қолға елип түрмигә ташлиғини Худаниң ирадиси болуп, шу иш билән «ят әлликләр»дин болған ишәнгүчиләрниң көп пайда көридиғанлиғиға Павлусниң көзи йәткән; шуниң билән у «Мән Рәбниң мәһбуси» дәйду. **«хуш хәвәрни жаркарлаш йолидики харлиқ-мушәққәтни өз һәссәң бойичә ортақ тартқин»** — грек тилида бәлким «өз һәссәң бойичә **биргә** тартқин» дегән мәнани билдүрүши мүмкин. Демәк, һәр дәвирдә етиқатчилар тартишқа тегишлик оқубәт-мушәққәт бар; Тимотийниң Павлус *(вә башқа етиқатчилар)* билән биргә мәлум дәриҗидә «өз һәссиси бойичә» оқубәт-мушәққәт тартишиға тоғра келиду.
1:8 Рос. 21:33; Рим.1:16; Әф. 3:1; 4:1; Кол. 4:18; Флм. 1:1, 9, 13.
1:9 Әф. 1:3; Тит. 3:4, 5, 6.
1:10 Йәш. 25:8; Рим. 16:25; Әф. 1:9; 3:9; Кол. 1:26; Тит. 1:2; Ибр. 2:14; 1Пет. 1:20.
1:11 **«Мән болсам әлләргә бу хуш хәвәрниң жакарчиси, расули вә тәлим бәргүчиси болуп тайинланған»** — «әлләр» болса «ят әлликләр», «Йәһудий әмәсләр».
1:11 Рос. 9:15; 13:2; 22:21; Гал. 1:15; 2:8; Әф. 3:8; 1Тим. 2:7.

шу күнгичә сақлалайдиғанлиғиға қадир екәнлигигә ишәндүрүлдум. [13] Мәндин аңлиған сағлам тәлим сөзлириниң нәмунилик бир үзүндисини сақлап, Мәсиһ Әйсада болған муһәббәт вә етиқат билән чиң тутқин; [14] биздә маканлашқан Муқәддәс Роһқа тайинип саңа тапшурулған шу гөзәл аманәтни сақла.

[15] Сән билгиниңдәк, Асия өлкисидики етиқатчиларниң һәммиси дегидәк мәндин йүз өриди. Уларниң арисида Фигелус вә Хермогенесму бар. [16] Рәб Онесифорниң аилисидикилиригә рәһим-шәпқәт көрсәткәй. Чүнки у мениң мәһбус болғанлиғимдин һеч номус қилмай көп қетим мени йоқлап сөйүндүрди. [17] У Рим шәһиригә кәлгинидә мени тапқичә көп издәп аварә болупту. [18] Рәб шу күнидә уни Өзидин рәһим-шәпқәткә муйәссәр қилғай; униң Әфәсус шәһиридә маңа көрсәткән хизмәтлириниң қанчилик екәнлигини убдан билисән.

Мушәққәткә қаримай Рәбниң хизмитидә болуш

2 [1] Шуңа әй оғлум, сән Мәсиһ Әйсада болған меһир-шәпқәткә тайинип күчлүк бол; [2] вә сән көп гувачилар алдида мәндин аңлиғанлириңни һәм ишәшлик һәмдә башқиларғиму тәлим берәләйдиған адәмләргә аманәт қилғин. [3] Әйса Мәсиһниң яхши җәңчиси болуш сүпитидә, харлиқ-мушәққәтни өз һәссәң бойичә ортақ тартқин. [4] Җәңчи болған киши өзини әскәрликкә тизимлиған сәрдарини рази қилиш үчүн адәттики турмуш ишлирини

1:12 **«... һәмдә Униң маңа тапшурған аманитини шу күнгичә сақлалайдиғанлиғиға қадир екәнлигигә ишәндүрүлдум»** — «маңа тапшурулған аманәт» бизниңчә Худа Павлусқа җамаәтни дәп тапшурған нурғунлиған қиммәтлик вәһийләрни көрситиду. «Қошумчә сөз»имизни көрүң.
–«Шу күн» — Әйса дунияға қайтидиған күнни көрситиду. Павлусниң көзқаришида пәқәт бирла күн муһимдур, у дайим у күнни нәзәрдә тутуп уни «шу күн» дәйду.
–Ушбу айәтниң ахирқи җүмлисини «һәмдә мениң Худаға аманәт қилғанлиримни Рәббимиз қайта кәлгән күнгичә *(«шу күнгичә»)* чоқум қоғдайдиғанлиғиға ишинимән» дәп чүшинишкиму болиду.
1:13 2Тим. 3:14.
1:14 **«биздә маканлашқан Муқәддәс Роһқа тайинип саңа тапшурулған шу гөзәл аманәтни сақла»** — жуқурида 12-айәттики изаһатта ейтқинимиздәк, «саңа тапшурулған гөзәл аманәт» Муқәддәс Роһ җамаәткә йәткүзмәкчи болған, Худа Өзиниң ниҗатлиқ плани вә җамаәт тоғрилиқ вәһий қилинған нурғунлиған қиммәтлик һәқиқәтләрни көрситиду.
1:15 **«Асия өлкисидики етиқатчиларниң һәммиси дегидәк мәндин йүз өриди»** — бу йәрдики «Асия өлкиси» һазирқи Түркийәниң ғәрбий қисмини көрситиду. «Асия өлкисидики етиқатчилар» шу йәрдә туруватқан етиқатчиларни көрситиду; бәзи алимлар бу сөзни пәқәт Рим шәһиридә турған, әслидә зинданда ятқан Павлусқа мәдәт беримиз дәп вәдә бәргән Асия өлкисидин кәлгән бәзи қериндашларни көрситиду, дәп қарайду. Грек тилида «Асия өлкисидә *(«өлкисидин» әмәс)* болғанларниң һәммиси мәндин йүз өриди» дейилгәчкә, биз ундақ қаримаймиз.
–Бу муһим вақиә тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
1:15 Рос. 19:10.
1:16 **«у мениң мәһбус болғанлиғимдин һеч номус қилмай көп қетим мени йоқлап сөйүндүрди»** — «мәһбус болғанлиғимдин» грек тилида «мениң зәнҗир-кишәнлиримдин...» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
1:16 2Тим. 4:19.
1:18 **«Рәб шу күнидә уни Өзидин рәһим-шәпқәткә муйәссәр қилғай»** — «шу күни» Әйса дунияға қайтидиған күнни көрситиду. 12-айәттики изаһатни көрүң.
2:2 **«... сән көп гувачилар алдида мәндин аңлиғанлириңни һәм ишәшлик һәмдә башқиларғиму тәлим берәләйдиған адәмләргә аманәт қилғин»** — немишкә Павлус «көп гувачилар алдида мәндин аңлиғанлириң» дәйду? Бу «гувачилар»ниң немә әһмийити бар? Ойлишимизчә: *(1)* гәрчә етиқатта көп «чоңқур сирлар» болсиму, бу сирларниң һәммиси тоғрилиқ Инҗилдин еник көргили болиду; һәқиқий етиқатта һеч қандақ «мәхпий тәлим»ләр вә «аз сандики алаһидә адәмләргә вәһий қилинған» тәлимләр йоқтур; *(2)* мошу етиқатчи гувачилар Павлус вә башқа расулларниң тәлимлириниң бир хил екәнлигигә испат берәләйтти.
2:2 Тит. 1:5.
2:3 **«Әйса Мәсиһниң яхши җәңчиси болуш сүпитидә, харлиқ-мушәққәтни өз һәссәң бойичә ортақ тартқин»** — *(1:8дә ейтилғандәк)* «өз һәссәң бойичә тартқин» — грек тилида «өз һәссәң бойичә **биргә** тартқин». Демәк, һәр дәвирдә етиқатчилар тартишқа тегишлик харлиқ-мушәққәт бар; Тимотийниң Павлус *(вә башқи етиқатчилар)* билән биргә мәлум дәриҗидә харлиқ-мушәққәт тартишиға тоғра келиду.

өзигә һәләк қиливалмаслиғи керәк. [5] Мусабиқигә қатнашқан тәнһәрикәтчиму мусабиқә
қаидилиригә риайә қилмиса, ғәлибә тажиға еришәлмәйду. [6] Әҗир сиңдүргән дехан
һосулидин биринчи болуп бәһримән болуши тегишликтур. [7] Бу сөзлирим үстидә яхши
ойла, шуниң билән Рәб саңа һәммә ишта йорутиду.
[8] Сән Давутниң нәсли болған, өлүмдин тирилгән Әйса Мәсиһни мән йәткүзүватқан
хуш хәвәр бойичә есиңдә чиң тут. [9] Бу хуш хәвәрни дәп көп харлиқ-мушәққәт чекип,
һәтта җинайәтчи һесаплинип кишәнлинип ятимән. Һалбуки, Худаниң сөз-каламы һеч
кишәнләнмәйду! [10] Әнди мән дәл шу сәвәптин, Худа таллиған бәндиләрниң Мәсиһ Әйса-
да болған ниҗатқа мәңгүлүк шан-шәрәп билән еришиши үчүн һәммә ишқа бәрдашлиқ
беримән.
[11] Төвәндики бу сөзләр ишәшликтур: —

«Униң билән биллә өлгән екәнмиз,
Униң билән һаятта биллә яшаймиз.
[12] Қийинчилиқларға бәрдашлиқ бәрсәк,
Униң билән биллә һөкүм сүримиз.
Биз униңдин тансақ,
Уму биздин таниду.
[13] Биз Униңға садақәтсизлик қилсақму, У йәнила садақәтликтур;
Чүнки У Өзидин һеч таналмайду».

Худани хурсән қилидиған хизмәткар

[14] Бу ишларни давамлиқ қериндашларниң сәмигә селип, уларни Рәб алдида бемәна
сөзләр үстидә талаш-тартиш қилмаслиқни әстайдиллиқ билән агаһландурғин. Бундақ
талаш-тартишларниң һеч қандақ пайдиси болмайла қалмай, бәлки аңлиғучиларни на-
бут қилиду. [15] Уста тикимчи рәхтни тоғра пичқандәк һәқиқәт сөзини дурус чүшәндүрүп,
өзүңни Худа алдида тәстиқланғидәк, йәргә қарап қалмайдиған маһир бир хизмәткар
қилип көрситишкә интилип көңүл қойғин; [16] лекин иплас, қуруқ гәплләрдин нери тур.
Чүнки бундақ гәпләрни қилғучилар бәрибир техиму ихлассизлиққа чөмүп кетиду.
[17] Мошундақларниң гәплири худди мәрәздәк тезла ямрап кетиду. Хименеюс вә Филе-

2:4 1Кор. 9:25.
2:5 **«Мусабиқигә қатнашқан тәнһәрикәтчиму мусабиқә қаидилиригә риайә қилмиса, ғәлибә тажиға еришәлмәйду»** — «мусабиқә қаидилири»: — кона заманларда бу «қаидиләр» һәм мусабиқиниң өзини вә мусабиқигә болған тәйярлиқ-тәрбийиләшләрниму башқуратти.
2:6 1Кор. 9:10.
2:8 **«Давутниң нәсли болған, өлүмдин тирилгән Әйса Мәсиһ»** — «Давут» болса Давут падиша-пәйғәмбәр, әлвәттә. **«сән Давутниң нәсли болған, өлүмдин тирилгән Әйса Мәсиһни мән йәткүзүватқан хуш хәвәр бойичә есиңдә чиң тут»** — бу муһим айәт тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
2:9 Әф. 3:1,13; 4:1; Фил. 1:7; Кол. 1:24; 4:3,18; 2Тим. 1:8.
2:11 **«Униң билән биллә өлгән екәнмиз, Униң билән һаятта биллә яшаймиз...»** — «Униң билән» дегәнлик Мәсиһ билән, әлвәттә.
2:11 Рим. 6:8.
2:12 Мат. 10:33; Мар. 8:38; Луқа 9:26; 12:9; Рим. 8:17; 2Кор. 4:10; Фил. 3:10; 1Пет. 4:13.
2:13 **«Биз Униңға садақәтсизлик қилсақму, У йәнила садақәтликтур; чүнки У Өзидин һеч таналмайду»** — «чүнки У Өзидин һеч таналмайду» яки «чүнки У чоқум Өзиниң сөзидә турмай қалмайду». Бу муһим сөз тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
2:13 Чөл. 23:19; Рим. 3:3; 9:6.
2:16 **«бундақ гәпләрни қилғучилар бәрибир техиму ихлассизлиққа чөмүп кетиду»** — «бундақ *(кишиләр)*... техиму ихлассизлиққа чөмүп кетиду» грек тилида «бундақ *(кишиләр)*... техиму ихлассизлиққа алға бастуриду» дегән кинайилик, һәҗвий сөзләр билән ипадилиниду.
2:16 1Тим. 1:4; 4:7; 6:20; Тит. 1:14; 3:9.

тослар мана шундақларниң ичидики иккисидур; [18] улар һәқиқәттин чәтнәп, өлгәнләр-
ниң тирилиши дегән бу иш алликачан йүз берип болди, дәйду, шундақла бәзиләрниң
етиқатини ғулитиду.
[19] Һалбуки, Худаниң мәзмут ули чиң турмақта. Униң үстигә мөһүр билән: «Рәб Өзигә
тәвә болғанларни тонуйду» вә «Рәбниң мубарәк намини ләвзигә алидиғанларниң һәм-
миси рәзилликтин қол үзсун» дәп мөһүрләнгәндур. [20] Бай-баяшат адәмниң өйидә пәқәт
алтун вә күмүч қача-қучиларла әмәс, яғач, сапал қачилярму болиду. Қача-қучиларниң
бәзилири әтиварлиниду, бәзилири пәс көрүлиду. [21] Әгәр бир киши өзини ундақларниң
киридин тазилап халий қилса, у муқәддәс қилинған, ғоҗайинимизға ярайдиған қачи-
дәк, һәр қандақ гөзәл ишларға тәйяр болиду.
[22] Шуңлашқа, яшлиқниң арзу-һәвәслиридин өзүңни қачурғин, пак қәлб билән Рәбгә
нида қилғучиләр билән биллә һәққанийлиқ, ишәш-етиқат, меһир-муһәббәт вә ти-
нич-хатирҗәмликни қоғлишип издә. [23] Лекин әхмиқанә, билимсизликтин чиққан та-
лаш-тартишларға арилишишни рәт қил, чүнки бундақ ишларниң жедәл терийдиған-
лиғини билисән. [24] Әндиликтә Рәбниң қули жедәлләшмәслиги, бәлки һәммә кишиләргә
мулайим-меһриван, тәлим беришкә маһир, сәвир-тақәтлик болуши керәк; [25] шуниң
билән өз-өзигә қарши болғанларға у Худа бәлким уларға һәқиқәтни тонуп йетишигә то-
вва қилидиған қәлбни берәр дәп, мөмин-мулайимлиқ билән несиһәт қилсун; [26] бундақ
болғанда улар уйқисини ечип, өзлирини өз муддиасиға әмәл қилишқа тутқун қилған
Иблисниң қапқинидин қутулалайду.

2:17 **«мошундақларниң гәплири худди мәрәздәк тезла ямрап кетиду»** — «ямрап кетиду» грек тилида «от-чөпләрни йәп кетиду» дәп ипадилиниду. Расул Павлус шу сөзи билән: Буларниң гәплири «Худаниң қойлири» болған етиқатичлар истимал қилиши керәк болған «озуқ»ни, йәни «сағлам тәлим»ни йоққа чиқириду, дәп пуритиду.

2:18 **«улар һәқиқәттин чәтнәп...»** — грек тилида: «улар һәқиқәтни нишан қилмай *(чәтнәп кетип)*...». **«өлгәнләрниң тирилиши дегән бу иш алликачан йүз берип болди»** — бу бидъәт тәлимниң мәнаси бәлким төвәндики икки хил хата қарашниң бири болуши керәк: — *(1)* «адәмләр Әйса Мәсиһкә етиқат қилғанда, Униң Роһи алликачан Әйса Мәсиһ билән биллә өлүп тирилиду *(бу гәп мошу йәргичә һәқиқәт, әлвәттә)*. Әнди тирилиш пәқәт шу роһий җәһәттә болуп, кәлгүсидә тән җәһәттә болмайду», яки: *(2)* «биз Әйса Мәсиһкә ишәнгәнләрдә суға вә Роһқа чөмүлдүрүлгәндин кейин бизниң «тирилгән тән»имиз бар болиду. Шуңа һазирқи тенимиз кесәл болмайду, һеч өлмәйду».

2:19 **«Һалбуки, Худаниң мәзмут ули чиң турмақта. Униң үстигә мөһүр билән: «Рәб Өзигә тәвә болғанларни тонуйду» вә «Рәбниң мубарәк намини ләвзигә алидиғанларниң һәммиси рәзилликтин қол үзсун» дәп мөһүрләнгәндур»** — бу муһим айәт тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

2:19 Чөл. 16:5; Юһ. 10:14.

2:20 Рим. 9:21.

2:21 **«Әгәр бир киши өзини ундақларниң киридин тазилап халий қилса, у муқәддәс қилинған, ғоҗайинимизға ярайдиған қачидәк, һәр қандақ гөзәл ишларға тәйяр болиду»** — «ғоҗайинимиз»: — Егимиз, әлвәттә. Бу муһим айәт тоғрлуқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

2:22 1Тим. 6:11.

2:23 1Тим. 1:4; 6:4; Тит. 3:9.

2:24 1Тим. 3:2.

2:25 **«...шуниң билән өз-өзигә қарши болғанларға у Худа бәлким уларға һәқиқәтни тонуп йетишигә товва қилидиған қәлбни берәр дәп, мөмин-мулайимлиқ билән несиһәт қилсун»** — «өз-өзигә қарши болғанларға» дегән ибарә оқурмәнләргә ғәлитә туюлғини билән, грек тилида шундақ ипадилиниду. Демәк, һәқиқәтни җаркарлиғучиға қарши чиқса, әмәлийәттә у Худа өзигә қилмақчи болған яхшилиқтин мәһрум болуп, өз-өзигә қарши чиққан болиду. «Пәнд.» 8:36 көрүң.

2:25 Пәнд. 8:36; 9:12; 11:17; Гал. 6:1.

2:26 **«бундақ болғанда улар уйқисини ечип, өзлирини өз муддиасиға әмәл қилишқа тутқун қилған Иблисниң қапқинидин қутулалайду»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «бундақ болғанда улар уйқисини ечип, өзлирини тутқун қилған Иблисниң қапқинидин *(Худаниң)* ирадисигә әмәл қилишқа қутулалайду».

Ахир заман

3 1 Амма шуниму билгинки, ахир заманларда еғир күнләр болиду. У чағдик
инсанлар өзинила ойлайдиған, пулпәрәс, мәнмәнчи, һакавур, күпүрлүк қилидиған,
ата-анисиниң сөзини тиңшимайдиған, тузкор, иплас, 3 көйүмсиз, кәчүрүмсиз,
төһмәтхор, өзини туталмайдиған, вәһший, хәйр-сахавәтликкә дүшмән, 4 сатқун, тәлвә,
шөһрәтпәрәс, һозур-һалавәтни Худадин яхши көридиған, 5 сиртқи қияпәттә ихласмән
болувелип, әмәлийәттә ихласмәнликниң қудритини инкар қилидиған болиду.
Бундақлардин жирақ тур. 6 Чүнки уларниң арисидики бәзиләр өйму-өй соқунуп
кирип, гуналар билән бесилған, һәр хил шәһвәт-һәвәсләрниң қули болуп қалған надан
аялларни аздуруп өзигә әсир қилиду. 7 Бундақ аяллар дайим тәлим алсиму, һәргиз
һәқиқәтни тонуп йетәлмәйду. 8 Әнди Яннис билән Ямбрис Муса пәйғәмбәргә қандақ
қарши чиққан болса, бу аздурғучиларму һәқиқәткә шундақ қарши чиқиду. Улар зеһин-
көңүллири чиригән, етиқат җәһәттә дашқал дәп испатланған кишиләрдур. 9 Лекин әнди
улар бу йолда алға илгириләлмәйду; чүнки Яннис билән Ямбрисниң һамақәтлиги очуқ
көрүнгәндәк, буларниңму һәммигә көрүниду.

Павлусниң вәсийәтлири; үгәнгәнлириңдә давамлиқ маңғин

10-11 Лекин сән болсаң мениң тәлимим, жүрүш-турушум, мәхсәт-ирадилирим, ишәш-е-
тиқатим, сәвир-тақитим, меһир-муһәббитим, чидамлиғим, мән учриған зиянкәшли-
кләр вә азап-оқубәтләргә, җүмлидин Антакя, Кония вә Листра шәһәрлиридә йүз
бәргәнләргә толиму көңүл бөлуп кәлдиң, шундақла мән бәрдашлиқ бәргән шунчә
зиянкәшликләрдин толуқ хәвириң бар; Рәб уларниң һәммисидин мени қутқузди.
12 Дәрвәқә, Мәсиһ Әйсада ихласмән һаят кәчүрүшкә ирадә тиклигәнләрниң һәммиси зи-
янкәшликкә учрайду. 13 Лекин рәзил адәмләр вә езитқу-каззаплар бәрибир башқилар-
ниму алдап, өзиму алдинип, барғансери әсәбийлишиду. 14 Лекин сән болсаң, үгәнгән вә
толуқ ишәндүрүлгән һәқиқәтләрдә чиң тур; чүнки буларни кимдин үгәнгәнлигиңни
билисән, 15 һәмдә балилиқ чағлириңдин тартипла муқәддәс язмиларни билип кәлдиң;
буларниң саңа Мәсиһ Әйсаға бағланған етиқат арқилиқ болған нижат тоғрилиқ сени
дана қилалайдиғанлиғини билисән. 16 Пүткүл муқәддәс язмиларниң һәммиси Худаниң
Роһиниң йолйоруқ-илһами билән йезилған болуп, у тәлим бериш, тәнбиһ бериш, хата-

---

3:1 **«Амма шуниму билгинки, ахир заманларда еғир күнләр болиду»** — «еғир күнләр» грек тилида йәнә «хәтәрлик күнләр»ниму билдүриду.

3:1 1Тим. 4:1; 2Пет. 2:3; Йәһ. 18.

3:5 **«...сиртқи қияпәттә ихласмән болувелип, әмәлийәттә ихласмәнликниң қудритини инкар қилидиған болиду. Бундақлардин жирақ тур»** — 1-5-айәтләр тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә қисқичә тохтилимиз.

3:5 Мат. 18:17; Рим. 16:17; 2Тес. 3:6; Тит. 3:10; 2Юһ. 10.

3:6 **«һәр хил шәһвәт-һәвәсләрниң қули болуп қалған надан аяллар...»** — яки «һәр хил шәһвәт-һәвәсләрниң қули болуп қалған аҗиз аяллар...».

3:6 Мат. 23:14; Тит. 1:11.

3:8 **«Әнди Яннис билән Ямбрис Муса пәйғәмбәргә қандақ қарши чиққан болса, бу аздурғучиларму һәқиқәткә шундақ қарши чиқиду»** — «Мис.» 7:11, 22, 8:7, 18ни көрүң. Исраиллар Мисирдин чиқиштин бурун, Мисир падишасиниң сеһиргәрлири Муса пәйғәмбәргә қарши турған. Уларниң исимлири *(Яннис билән Ямбрис)* Тәвратта дейилгән әмәс, бәлки Йәһудийларниң башқа тарихий китаплирида тепилиду.

3:8 Мис. 7:11.

3:10-11 **«җүмлидин Антакя, Кония вә Листра шәһәрлиридә йүз бәргәнләргә толиму көңүл бөлуп кәлдиң...»** — «Антакя, Кония вә Листра шәһәрлиридә йүз бәргәнләр»: — бу бир-биригә йеқин үч жутта болған вақиәләр тоғрилиқ мәлуматлар «Рос.» 13-14-бапта тепилиду. Тимотий өзи Листралиқ еди; Павлус дуч кәлгән бу зиянкәшликләр Тимотийниң Мәсиһкә етиқат қилишиға тәсир қилған болуши мүмкин еди.

3:10-11 Зәб. 33:20; Рос. 13:50; 14:19; 2Кор. 1:10.

3:12 Мат. 16:24; Луқа 24:26; Юһ. 17:14; Рос. 14:22; 1Тес. 3:3.

3:14 **«чүнки буларни кимдин үгәнгәнлигиңни билисән»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «кимләр» дәп дейилиду. Лекин бизниңчә «ким» дәп оқуш тоғра, чүнки Павлус бу айәтләрдә өзиниң үлгә болғанлиғи тоғрилиқ көп сөзләйду. Төвәндики 15-айәттә у башқа кишиләр *(Тимотийниң чоң ана вә аниси)*ниң тәсирини тилға алиду.

лиқларни түзитиш вә кишиләрни һәққанийәт йолиға башлашқа пайдилиқтур. [17] Булар
арқилиқ Худаниң адими толуқ қураллинип, барлиқ яхши әмәлләрни қилишқа тәйяр
болалайду.

4 [1] Мән Худа һәмдә тирикләр билән өлүкләрни сорақ қилишқа тәйяр туридиған Мәсиһ
Әйсаниң алдида, шундақла Униң қайта аян болуши вә Униң Өз падишалиғи билән
саңа шундақ агаһ қилип тапилаймәнки, [2] Худаниң сөз-каламини җакала; вақит-пурсәт
яр бәрсун-бәрмисун, униңға җиддий қара. Толуқ сәвир-тақәт вә тәлим-әқидә билән
несиһәт қилғин, тәнбиһ бәргин, риғбәтләндүргин. [3] Чүнки шундақ бир заман келидуки,
инсанлар сағлам тәлимни аңлашқа чидимай, бәлки қулақлириға хуш яқидиған сөзләрни
аңлаш үчүн әтрапиға өз шәһвәт-һәвәслиригә уйғун тәлим бәргүчиләрни топлайду.
[4] Улар һәқиқәткә қулақ салмай, әпсаниләрни тиңшашқа бурмилинип кетиду. [5] Лекин сән
һәр қандақ әһвалда ойғақ тур, харлиқ-мушәққәтләргә бәрдашлиқ бәр, хуш хәвәрчиниң
вәзиписини орунда, тапшурулған хизмитиңни һәр тәрәптин толуқ ада қилғин. [6] Чүнки
өзүмгә кәлсәм, җеним қурбанлиқниң «шарап һәдийәси»дәк төкүлидиған вақти йетип
кәлди, мениң бу дуниядин кетиш вақтимму йеқинлашти. [7] Гөзәл күрәшни мән қилип
болдум, җүгүрүш мусабиқисиниң мәнзилини бесип болдум, бирдин-бир етиқатни чиң
сақлап кәлдим. [8] Һазир һәққанийлиқниң ғәлибә тажи мән үчүн сақлинип турмақта.
Уни, һәққаний сорақчи болған Рәб шу күнидә маңа, шундақла ялғуз маңила әмәс, Униң
келип аян болушиға тәлпүнүп турғанларниң һәммисигә инъам қилип кийгүзиду.

Хусусий тапшуруқлар; ахирқи сөзләр

[9] Имканийәтниң баричә йенимға тездин йетип кәл. [10] Чүнки Демас бу һазирқи дунияни
тама қилғанлиғи үчүн мени ташлап Тесалоника шәһиригә кәтти. Крискис Галатия өл-
кисигә, Титус Далматия өлкисигә кәтти. [11] Йенимда ялғуз Луқа қалди. Маркусни өзүң
билән биргә елип кәл, чүнки у хизмәтлиримдә маңа көп әсқатиду. [12] Тикикусни болса

3:16 **«Пүткүл муқәддәс язмиларниң һәммиси Худаниң Роһиниң йолйоруқ-илһами билән йезилған болуп...»** — грек тилида «пүткүл муқәддәс язмиларниң һәммиси» дегән ибарә язмилардики һәр бир сөз-айәтниң Худадин кәлгәнлигини тәкитләйду.
–«Худаниң Роһиниң йолйоруқ-илһами билән йезилған» грек тилида «Худа нәпәси билән киргүзүп йезилған» дегән шәкилдә ипадилиниду. Грек тилида һәм ибраний тилида «Роһ» вә «нәпәс» бир сөз.

3:16 2Пет. 1:21.

4:1 Рим. 1:9; 9:1; 2Кор. 1:23; 11:31; Гал. 1:20; Фил. 1:8; 1Тес. 2:5; 1Тим. 5:21; 6:13.

4:2 **«Худаниң сөз-каламини җакала; вақит-пурсәт яр бәрсун-бәрмисун, униңға җиддий қара»** — «вақит-пурсәт яр бәрсун-бәрмисун» дегәнликниң мәнаси, хәқләр Худаниң сөзини қобул қилсун қилмисун, уларға яқсун яқмисун Худаниң адиминиң вәзиписи һаман амал қилип сөз-каламни уларға йәткүзүштин ибарәт.

4:3 **«... қулақлириға хуш яқидиған сөзләрни аңлаш үчүн әтрапиға өз шәһвәт-һәвәслиригә уйғун тәлим бәргүчиләрни топлайду»** — «қулақлириға хуш яқидиған сөзләрни аңлаш үчүн» грек тилида «қулақлири қичишқан болуп,..» дегән ибарә билән ипадилиниду. Бу ибарә: «улар һәрдайим йеңи нәрсиләрни аңлиғачқа» дегән башқа бир хил чүшәнчиниму бериду.

4:6 **«җеним қурбанлиқниң «шарап һәдийәси»дәк төкүлидиған вақит йетип кәлди»** — Павлус өзиниң һаятини Тәврат дәвридики қурбанлиқлар үстигә төкүлидиған «шарап һәдийәси»гә охшитиду. Диққәт қилишқа әрзийдуки, униң йеқин арида болидиған өлүмини қурбанлиққа әмәс, пәқәт бир «шарап һәдийәси»гә охшитиду, халас. Шүбһисизки, униң мәнаси «улуқ қурбанлиқ» Әйса Мәсиһниңкидур.

4:6 2Пет. 1:14.

4:7 **«Гөзәл күрәшни мән қилип болдум»** — «күрәш» *(қаттиқ елишиш мусабиқиси, грек тилида «агон»)* дегән сөз тоғрилиқ «Тимотийға *(1)*»дики *(6:12 тоғрилиқ)* «қошумчә сөз»имизни көрүң.

4:8 **«Уни, һәққаний сорақчи болған Рәб шу күнидә маңа, шундақла ялғуз маңила әмәс, Униң келип аян болушиға тәлпүнүп турғанларниң һәммисигә инъам қилип кийгүзиду»** — «шу күни» Рәбниң қайта келидиған күни, әлвәттә.

4:8 1Кор. 9:25; 1Пет. 5:4.

4:10 Кол. 4:14; Флм. 24.

4:11 Рос. 15:37; Кол. 4:10,14; Флм. 24.

Әфәсус шәһиригә әвәтивәттим. [13] Келишиңдә Троас шәһиридә Карпусниң йениға қалду-
руп қойған йепинчам билән китапларни, болупму орам терә язмиларни биллә алғач
кәлгин. [14] Мискәр Искәндәр маңа тола әскилик қилди. Рәб униңға қилмишлириға лайиқ
яндурмай қалмайду. [15] Сән һәм униңдин һошияр бол; чүнки у биз йәткүзгән сөзлири-
мизгә қаттиқ қаршилиқ көрсәтти.
[16] Тунҗи қетимлиқ сорақта мениң ақлинишимға ярдәм қилидиған һеч ким чиқмиди,
һәммиси мени ташлап кәтти. Бу иш уларға һесапланмиғай! [17] Лекин Рәб мениң билән
биллә туруп, мән арқилиқ Инҗил җакари толуқ қилинип, бу йәрдики барлиқ ят әлли-
кләрдин болғанларниң аңлиши үчүн мени күчләндүрди; шуниң билән мән ширниң ағ-
зидин қутқузувелиндим. [18] Рәб мени барлиқ рәзил иштин қутқузуп, әрштики падиша-
лиғиға сақ йәткүзиду! Шан-шәрәп Униңға әбәдил-әбәткичә мәнсуп болғай! Амин!

Ахирқи салам

[19] Приска билән Аквилаға вә Онесифорниң аилисидикиләргә мәндин салам ейт.
[20] Ерастус Коринт шәһиридә қалди. Лекин Трофимус кесәл болуп қалғанлиқтин, уни Ми-
летус шәһиридә қалдуруп қойдум.
[21] Қиш чүшүп кәткичә имканийәтниң баричә бу йәргә кәлгин.
Юбулус, Пудис, Линос, Клавдия вә барлиқ қериндашлардин саңа салам. [22] Рәб Әйса Мә-
сиһ роһуң билән биллә болғай! меһир-шәпқәт силәр билән биллә болғай!

4:12 Рос. 20:4; Кол. 4:7.
4:13 **«келишиңдә Троас шәһиридә Карпусниң йениға қалдуруп қойған йепинчам билән китапларни, болупму орам терә язмиларни биллә алғач кәлгин»** — бу айәт үстидә «қошумчә сөз»имиздә қисқичә тохтилимиз.
4:14 1Тим. 1:20.
4:16 **«Тунҗи қетимлиқ сорақта мениң ақлинишимға ярдәм қилидиған һеч ким чиқмиди, һәммиси мени ташлап кәтти. Бу иш уларға һесапланмиғай!»** — бу айәт үстидә «қошумчә сөз»имиздә қисқичә тохтилимиз.
4:17 **«шуниң билән мән ширниң ағзидин қутқузувелиндим»** — Павлус Қәйсәр Нерониң биринчи сориғидин қутулди. «Қошумчә сөз»имизни көрүң.
4:19 **«Приска билән Аквилаға вә Онесифорниң аилисидикиләргә мәндин салам ейт»** — «Приска» болса «Прискилла»ниң қисқартилған шәкли (*«Рос.» 18:2*). Аквила вә Прискилла әр-аял еди.
4:19 Рос. 18:2; Рим. 16:3.
4:22 **«Рәб Әйса Мәсиһ роһуң билән биллә болғай! »** — бәзи кона көчүрмиләрдә пәқәт «Рәб роһуң билән биллә болғай!» дейилиду.

Қошумчә сөз

(1:6)

«**Шуниң үчүн мән шуни қайтидин саңа әслитимәнки, қоллиримни учаңға қоюшум билән сәндә болған, Худа саңа тәғдим қилған илтипатни қайтидин ялқунлитип жари қилғин**».

Бу айәт билән «1Тим.» 4:14ни селиштуруң: —
«**Сәндә болған, жамаитиңниң ақсақаллири қоллирини учаңға қойғанда, Худаниң вәһийиси арқилиқ саңа ата қилинған илтипатқа бепәрвалиқ қилма**».

Бу алаһидә роһий илтипатниң маһийити тоғрилиқ (Павлус беваситә бизгә ейтмиғачқа) тәпсилий мәлуматимиз йоқ; лекин Павлус алди-кәйни айәтләрдә Мәсиһни жүрәклик жақалаш керәклигини тилға алғачқа, биз бу илтипатни хуш хәвәрниң һәқиқәтлигини тәстиқлайдиған күчлүк илтипат еди, дәп қараймиз. У аңлиғучиларға Мәсиһниң шапаитини испатлаш, кесәлләрни сақайтиш, мөжизә яритиш яки алаһидә вәһий-бешарәтләрни йәткүзүш илтипати болса керәк еди. Павлусниң өзидә ундақ илтипатлар дайим пәйда болди (мәсилән, «Рос.» 13:8-12, 14:8-10, 19:11-12, 28:7-10ни көрүң).

Әнди Тимотий бу илтипатни «**ялқунлитип жари қилиш**» үчүн немә қилиш керәк? Илтипат Мәсиһниң күч-қудритини ишәнмигәнләргә намайән қилиду, дегән қиясимиз тоғра болса, ундақта мошундақ илтипатни ялқунлитип қозғаш, шундақла давамлиқ лавулдитиштики әң ишәшлик йол болса әтрапимизда яшаватқан, Худаниң нижатиға ят болғанлар үчүн дуаларда болуштин ибарәт. Униң үстидә биз Худаниң инсанийәткә ағритқан ич-бағрилирини, шундақла барлиқ инсан балилирини қутқузушқа интизарлирини аян қилған муқәддәс язмилар үстидә пат-пат ойлинип әсләш адитимиз болса йәнә биздә болған илтипатларни «**ялқунлитип жари қилиш**»қа зор түрткә болиду.

Һалакәткә кетиватқанлар үчүн дуа қилиш өзимизниң барлиқ уруқ-туққан, дост-ағинилиримиз билән башлиниду, әлвәттә, андин әтрапимизда яшаватқанлар үчүн болиду. Һәқиқий дуа-тилавәт адәмләрниң ички һаҗәтлири вә үмүтсизликлирини вә Худани тонумайдиғанлар йүзлиниватқан һалакәтниң қорқунучлуғини бизгә йеңидин ечип бериду; Худаниң муһәббитидики от қәлбимиздә бар болса биз иман-ишәш билән уларға ярдәм қилишқа қозғилимиз, шундақла биздә қайсибир илтипатлар бар болса уларға ярдәм йәткүзүшкә бу илтипатларниң қозғилишиму әҗәблинәрлик әмәс.

(1:12)

«**Мән шу сәвәптин һазирқи бу харлиқ-мушәққәтләрни тартмақтимән. Лекин буниңдин номус қилмаймән; чүнки мән Кимгә етиқат қилғанлиғимни билимән һәмдә Униң маңа тапшурған аманитини шу күнгичә сақлалайдиғанлиғиға қадир екәнлигигә ишәндүрүлдум**».

Адәм әҗәлгә киргинидә өзиниң һеч қандақ ишлирини әмәс, бәлки Худаниң жамаитиниң келәчики тоғрилиқ ғәм йегән болса униңда Худаниң һаятиниң һәқиқий

екәнлигигә еник испат болмай немә болиду? Жуқирида ейтқинимиздәк, униң «аманәт»и тапшурувалған қиммәтлик вәһийләрни көрситиду. Шу вәһийләрниң һәммисини жамаәткә толуқ өзләштүргүзүш униң чоң нишани вә жүки болуп кәлгән еди («Әф.» 3:2-13). Лекин жамаәт сәпсәтәләрни издәп езип кәткән, яки һәтта Мәсиһниң расулидин йүз өригән болса, бу һәқиқәтләргә немә болиду? Қериндишимиз Павлус өзиниң әтрапида пәйда болуватқан вапасизлиқларға қаримай, бу аманәтниң жамаәттин кәтмәслигигә бағлиған ишәшини бизгә билдүриду (1:12) вә биз униңға миннәтдармиз. Шуниңдәк биздиму шу ишәш барки, бүгүнки күндә Инжилни оқуғинимизда кәмтәрлик билән Муқәддәс Роһниң вәһийлирини издисәк, аманәттики һәқиқәтләр бизгиму ечилиду. Униңда үгәнгән һәқиқәтләрни әмәлий ишләткинимиздә әтраплиқ тәтбиқлашқа тәйяр болушимиз шәрт, әлвәттә.

(1:15)

«**Сән билгиниңдәк, Асия өлкисидики етиқатчиларниң һәммиси дегидәк мәндин йүз өриди. Уларниң арисида Фигелус вә Хермогенесму бар**».

Павлусниң шундақ еғир көңүлсизликни һеч дад-давраң салмай аддий баян қилғанлиғиға бәлким һәйран қалимиз. Павлусқа өзлириниң роһий һаятида қәриз болған жамаәтләр қандақму униңдин «йүз өрисун»? Униң мошу «йүз өрүш» дегини немини көрситиду?

Шу чағдики император Неро империйәсидики пухралардин өзигә «Худа сүпитидә» сәждә қилишини тәләп қилатти; уларниң һәммисини: «Неро Рәбдур» дегүзмәкчи еди. Амма Павлус болса һәммә йәрдә «Әйса Мәсиһ Рәбдур» дәп жақалашта мәшһур болди. Шу сәвәптин у җинайәтчи дейилип қолға елинип, бәлким «Дөләткә хаинлиқ қилғучи» дәп әрз қилинған болуши мүмкин. Униң қолға елиниши униңға мунасивәтлик барлиқ кишиләрни еғир тәңликкә, «икки парчә от оттуриси»ға чүшәргән болса керәк. Бәлким униңға йеқин болғанларға униңдин мунасивәтни үзүш тәләп қилинатти яки улар пәқәт мәшһур «сесиқ хаин» дәп һесапланған бир адәмдин номус қилатти. Шуниң билән «**Асия өлкисидики етиқатчиларниң һәммиси дегидәк мәндин йүз өриди**». Бу ишниң нәтиҗиси бәлким йәнә, униңға чапланған «Римға қарши турған хаин» дегән әрзгә рәддийә берип гувалиқ берәләйдиған нурғун кишиләр һазир қорқунучтин сүкүт қилмақта еди.

Биз шуниңға диққәт қилишимиз керәкки, Павлус уларни Рәбниң Өзидин йүз өригән, демәйду; лекин Худаниң хизмәткарлириға җиддий муһтаж болған пәйттә улардин айрилсақ биз әшу дәһшәтлик имканийәтниң хәтиридә болимиз («Мат.» 25:31-44). Әлвәттә мошу ваз кәчкәнләрниң сиртида турған бәзиләр бар еди; 16-айәттә көрситилгән Онесифор улар арисида еди; Павлус униң муһәббити вә көйүмчанлиғини чоңқур миннәтдарлиқ билән тилға алиду.

(2:8)

«**Сән Давутниң нәсли болған, өлүмдин тирилгән Әйса Мәсиһни мән йәткүзүватқан хуш хәвәр бойичә есиңдә чиң тут**».

Әйса Мәсиһни ким унтуялисун? Лекин биз йәнә Худаниң қедимий хәлқи Исраил тоғрилиқ «улар Худани унтуди» дәп дайим хатириләнгәнлигини есимиздә тутушимизға тоғра келиду. Әпсус, күндилик турмушимизни җиддий орунлаштурушимизда, планлиримизда, һәтта һәқиқәт үстидә болған зиялийларчә музакирилиримиздә

Мәсиһниң Өзини унтушниң һәқиқий хәвпи бар. Амма биз Павлусниң пәқәт «Әйса Мәсиһни есиңдә чиң тут» әмәс, бәлки «**Әйса Мәсиһни мән йәткүзүватқан хуш хәвәр бойичә есиңдә чиң тут»** дегинигә көңүл бөлүшимиз керәк. Демәк, Худаниң хизмитидә үнүмлүк болуш үчүн (Павлус Тимотийни риғбәтләндүриватқандәк) биз Мәсиһниң шәхсиниң өзи үстидә чоңқур ойлинишимизға вақит вә әҗир сиңдуришимиз керәк; йәни, ***Униң Худа тәйярлиған хәлқи арқилиқ туғулуши, Униң һәқиқий инсанниң һәм Худаниң оғлилиқ салаһийити, униң өлүми вә тирилиши, шуниңдәк асман-зиминдики тәхткә болған һоқуқи үстидә (асманға көтирилгинидин кейин расуллириға мәлум қилинғандәк)***, ойлинишимиз керәк. Мундақ ойлиниш болса биз ушшақ-чүшшәк ишларға есиливелиштин, шундақла тоғра йөнүлүштин езиштин сақлинип қалимиз.

(2:13)

«**Биз униңға садақәтсизлик қилсақму, у йәнила садақәтлиттур;
Чүнки У Өзидин һеч таналмайду**»

Бәлким оқурмәнләрниң мошу йәрдә мундақ бир соални қойғуси келидуки: Павлус ейтқан бу гепи Худаниң бир вәдисиму яки агаһму?

Әгәр Павлусниң жуқурақи баяни биз үчүн агаһ болса, униң демәкчи болғини: «Рәб Өзиниң пак-муқәддәслигидин таналмайду, садақәтсизлигимизгә жаза қилмай қалмайду» дегәндәк болиду. Әгәр «аҗиз бәндиләр»гә үмүт беридиған бир баян болса, мәнаси: «Униң Өз муһәббәтлик маһийити түпәйлидин, өзгәрмәс шапаити түпәйлидин У бизгә садақәтмән болушидин һеч чиқмайду; садақәтсизлигимизгә қаримай бизни үзлүксиз сөйүп, Роһи арқилиқ Өз йениға қайтишқа җәлип қилип тартиду» дегәндәк болиду.

Ишинимизки, кейинки көзқараш тоғридур; чүнки «йеңи әһдә»дә Худа Өзини бизгә қайта тартивалғусиз беғишлиғандур. Бу һәқиқәт «Рәбниң зияпити»дә көрүниду. Бу зияпәт йеңи әһдигә ишарәт болуп, униңда биз «Рәбниң тени вә қени»ни билдүридиған нан вә шараптин бәһримән болимиз. Биз шу нан (Униң тени)ни йегән вә шарап (Униң қени)ни ичкәндин кейин бирәрси биздин буларни айриветиши мүмкинму? Әмәлийәттә у қәтъий мүмкин әмәс, чүнки йегән вә ичкән минутлардила улар һәзим қилиниш билән өз тенимизниң җисманий тенидин толуқ бир қисми болған болиду. Җисманий ишарәт көрсәткәндәк, роһ җәһәттә Мәсиһ билән бир қилинғанлар һәргиз Униңдин айрилиши мүмкин әмәс. Шуңа У һәргиз бизни ташливәтмәйду, чүнки «**У Өзидин һеч таналмайду**».

Биз шуни байқаймизки, Павлус Худаниң садақәт-ишәшлиги тоғрисида алаһидә сөзлигинидә, агаһлар билән әмәс, **дайим риғбәт-тәсәлли бериш билән болиду** (болупму «Рим.» 3:3, 9:6, вә «1Кор.» 1:9, 10:13, «2Кор.» 1:18, «1Тес.» 5:24, «2Тес.» 3:3ни көрүң).

(2:19)

«Һалбуки, Худаниң мәзмут ули чиң турмақта. Һулниң үстигә мөһүр билән: «Рәб Өзигә тәвә болғанларни тонуйду» вә «Рәбниң мубарәк намини ләвзигә алидиғанларниң һәммиси рәзилликтин қол үзсун» дәп мөһүрләнгәндур».

Худаниң җамаитидә малиманчилиқ пәйда болған вақитларда бу вә кейинки үч айәттә Худаниң хәлқи үчүн интайин әмәлий несиһәтни көримиз. Павлус Тимотийға

биринчи хәтни язған вақиттики әһвал билән ушбу хәтни язған вақиттики әһвал пүтүнләй башқичә. Биринчи хәтни язғинида җамаәт хелә тәртиплик болуп көп әмәлий ишларни, мәсилән тул хотунларға, житим-йесирләргә рәсмий ярдәм беришни орунлаштурғили болатти. Лекин әслидә көрүнүштә Рәбгә тәвә болғанлардин бәзилириниң жүрүш-түрүшлири һазир пүтүнләй Униңға тәвә әмәс болғанларниңкигә охшаш болуп қалди. Әнди ундақ әһвалда Худаниң хәлқи немә қилиши керәк? Павлусниң җавави интайин әмәлийдур. Худа җамаәттики әмәлий һаятниң даналиқ билән давамлишиши йолини аян қилип, «мөһүрләнгән икки үзүндә» Өз улиниң үстигә бесилған. Мөһүрләнгән икки үзүндә мундақ:

(1) «Рәб Өзигә тәвә болғанларни тонуйду».

Демәк, Худаға тәвә болғанларниң ким екәнлигини вә ким әмәслигини тәкшүрүш-сүрүштүрүшкә һеч қандақ вақит сәрп қилмаслиғимиз керәк. Бу Рәбниң Өзиниң иши.

(2) «Рәбниң мубарәк намини ләвзигә алидиғанларниң һәммиси рәзилликтин қол үзсун»

Биз Худаға ким һәқиқәтән тәвә болғанлиғини вә ким тәвә болмиғанлиғини билмисәкму, Худаниң җамаити сүпитидә жиғилған болсақ, бу аддий һәқиқәтни чиң тутушимиз зөрүр. Аримизда өзини Мәсиһгә тәвәмән дегини билән гуна ичидә очуқ вә давамлиқ туриверидиғанлар (демәк, товва қилишқа һеч тиришмай) бар болса, улардин айрилишимиз керәк. Шундақ болғанда, қандақла болмисун етиқатсиз адәмләр алдида Мәсиһ тоғрилиқ еник гувалиқ бериш имканийити қалиду. Ундақ әһвал астида Худаниң хизмәткарлири үчүн төвәндики айәттики тәмсил несиһәтму берилиду: —

(2:20-21)

«Бай-баяшат адәмниң өйидә пәқәт алтун вә күмүч қача-қучиларла әмәс, яғач, сапал қачиларму болиду. Қача-қучиларниң бәзилири әтиварлиниду, бәзилири пәс көрүлиду. Әгәр бир киши өзини ундақларниң киридин тазилап халий қилса, у муқәддәс қилинған, ғоҗайинимизға ярайдиған қачидәк, һәр қандақ гөзәл ишларға тәйяр болиду».

Худаниң һәммә ишларни башқуруши һәқиқәтән улуқ, шундақла инсанларниң чүшинишлиридин зиядә артуқ. Җамаәтниң ичидә қалаймиқанчилиқ пәйда болушқа йол қойған болса, шу қалаймиқанчилиқ йәнила Өз мәхсәтлири үчүн болиду; Униң һәтта Павлустин йүз өригән «Фигелус вә Хермогенес» дегән кишиләрдә, яки 19-айәттә тилға елинған «рәзилликтин қол өзмигән»ләрдиму өз мәхсәтлири бар. Һалбуки, Павлус дегинидәк «Бай-баяшат адәмниң бир өйи»дә һәр хил мәхсәттә ишлитилидиған қача-қучилар болиду, «бәзилири әтиварлиниду, бәзилири пәс көрүлиду. Әгәр бир киши өзини ундақларниң киридин тазилап халий қилса, у муқәддәс қилинған, ғоҗайинимизға ярайдиған қачидәк, һәр қандақ гөзәл ишларға тәйяр болиду». Өй ғоҗайининиң һәр биридә өзиниң мәхсити бар; амма һеч ким өзиниң алтун җамини тәрәт қачиси яки әхләт сандуғи билән йеқин қоймайду. Ғоҗайинға яқидиған, өз йенида ишлитидиған қача болуши үчүн бу башқа хил қачиларниң түрлүк булғашлиридин өзини сақлиши керәк. Өзлирини «тәлим бәргүчи»ләр дәп атиғанлар көптур. Әнди улар Мәсиһниң сағлам тәлимидин башқа тәлимләрни бәрсә, ундақта Худаниң адими ундақларниң тәлиминиң булғушидин өзини сақлиши лазим. Худани хурсән қилмақчи болған хизмәткар бундақ сахта тәлим бәргүчиләргә дост-ағинә қатарида яки «хизмәтдаш»лар қатарида қариса

болмайду, шундақла уларни өзиниң шәхсий дүшмини дәп қарисиму болмайду, әлвәттә; шараит яр бәрсә у уларға хата йолдин чиқишқа несиһәт қилиши керәк (2:24-26).

(2:22)

«**Шуңлашқа, яшлиқниң арзу-һәвәслиридин өзәңни қачурғин, пак қәлб билән Рәбгә нида қилғучи билән биллә һәққанийлиқ, ишәш-етиқат, меһир-муһәббәт вә тинич-хатирҗәмликни қоғлишип издә**».

Хата йолда меңиватқанлардин айрилиш тоғрилиқ сөзлигәндин кейин расул қайтидин Тимотийға өзимизниң тоғра мәхсити өзимизни пак-муқәддәс тутуш болуши керәк, дәп әскәртиду; шуниңдәк охшаш мәхсәт-нишанда болғанларни издәп тепип, мүмкин болса өз ара риғбәтләндүрүшкә вә дуа қилишқа улар билән биллә жиғилишқа тоғра келиду. Мана бу малиманчилиқ вақитлиридики муқәддәс бәндиләрниң йолидур.

(3:1-5)

«**... сиртқи қияпәттә ихласмән болувелип, әмәлийәттә ихласмәнликниң қудритини инкар қилидиған болиду. Бундақлардин жирақ тур**».

«Ихласмәнликниң қудрити» дегән немә?

Бу бәш айәттә расул ахирқи заманлардики кишиләрниң қандақ болидиғанлиғини тәсвирләйду. Уларниң бу 1-5-айәттә көрситилгән шәхсийәтчи қилмишлирини «Рим.» 1:18-32да көрситилгәнлири билән селиштурсақ уларниң анчә чоң пәрқи йоқтәк көрүниду, «Немишкә Павлус бу ишлар **пәқәт ахирқи заманларда** пәйда болиду, дәйду?», дәп ойлишимиз мүмкин. Чоң пәрқи шубһисизки, мошу жуқурики 5-айәттә көрүниду: «**сиртқи қияпәттә ихласмән болувелип, әмәлийәттә ихласмәнликниң қудритини инкар қилидиған болиду**».

«Рим.» 1:18-32да Адәм атимиз гунаға петип кәткәндин кейин, ниҗатниң хуш хәвири кәлгичә болған арилиқтики инсанларниң қилмишлири тәсвирлиниду. Амма жуқуриқи 1-5-айәтләрдә тәсвирләнгән қараңғулуқ болса инсанлар Инҗил нуридин бәһримән болуп, ниҗат соғитини аңлиған болсиму, уни рәт қилғандин кейинки һаләт тәсвирлиниду. У ахирқи сораққа тартилиш алдида «нурни рәт қилған қараңғулуқ» болиду. Инсанлар «Рим.» 18:1-32дә тилға елинған барлиқ ишларни қиливатиду, амма уларниң бу рәзилликлириниң һәммиси «ихласмәнликниң қияпити»ниң ниқави астида болиду.

(4:5-6)

«**Лекин сән һәр қандақ әһвалда ойғақ тур, харлиқ-мушәққәтләргә бәрдашлиқ бәр, хуш хәвәрчиниң вәзиписини орунда, тапшурулған хизмитиңни һәр тәрәптин толуқ ада қилғин**».

Жуқирида ейтқинимиздәк, Тимотий (башқа хизмәтлиригә қошуп) «хуш хәвәрчи» болушқа алаһидә роһий илтипатлар билән алаһидә қуралланған еди. Тимотийниң мүҗәзи юваш, җимиғур болғачқа, мошу иш диққитимизни тартиду. Шуни байқаймизки, Худаниң адәмни мәлум вәзипигә чақириши көп вақитларда инсанларниң ойлиғинидәк болмайду, униң қуралландурушлири инсанларниң тәбиий талантлиридин көп ашиду.

(4:14)

«**Келишиңдə Троас шəһиридə Карпусниң йениға қалдуруп қойған йепинчам билəн китапларни, болупму орам терə язмиларни биллə алғач кəлгин**».

Жуқирида биз Павлусниң зиндандики соғта йетип йепинчиға муһтаж болғанлиғи үситдə тохталдуқ. Лекин униң бу муһтаҗлиғи униң бу һалини чоқум убдан билгəн Рим шəһиридики қериндашларниң көйүм-ярдиминиң интайин аз екəнлигини əкс əттүрүп адəмни қайғуртиду.

Биз бу айəттин йəнə көримизки, Павлус гəрчə өлүминиң йеқинлишип қалғанлиғини билгини билəн уни бекар күтүшкə тəн бəрмəйду. Күчиниң баричə у қалған барлиқ вақтини пайдилиқ ишларға салмақчи еди.

Бу «**китаплар, болупму орам терə язмилар**» дегини немə? Буниң тоғрилиқ бəзи орунлуқ қиясларни аңлидуқ. «орам терə язмилар» болса өз шəхсий доклатлирини, җүмлидин униң «Рим гражданлиқ кинишкиси»ни өз ичигə алған болуши мүмкин. Уларниң ичидиму өзиниң хатирилири болған болушиму мүмкин. Павлус өзи əсли «пəрисий мəзһəп»тики бир «рабби» (тəлим бəргүчи) болғачқа, чоқум 18 яшқа кириштин бурун пүтүн Тəврат-Зəбурни ядлап болуши керəк еди, шуңа бу «язмилар» Тəврат-Зəбурни өз ичигə алмиған, чүнки униңға керəк əмəс, дəп қараймиз. Йəнə икки орунлуқ қияс бар: —

(1) Мүмкинчилиги барки, у Тəврат-Зəбурниң грек тилидики тəрҗимисини ишлимəктə еди.

(2) Шу чағда бир нəччə гувачилар көргəнлири бойичə Рəб Əйсаниң тəрҗимиһалини тəйярлавататти, өз һəмраһи Луқа улар арисида еди. Павлус бу тəрҗимиһални көрди вə уларни көчүрүвалди.

Биз шуни йəнə көрситимизки, гəрчə расул Павлус Худадин кəлгəн шунчə көп вəһийлəрни көргəн болсиму, у техи үгиниватəтти. Шуңа униң мошу йəрдики сөзлири «Китаплар бизгə керəк əмəс, һеч язмиларни оқумай, пəқəт дуа қилип Муқəддəс Роһниң вəһийлирини күтимиз» дəп хам хиял қилған бəзилəргə күчлүк тəнбиһ бериду.

(4:16)

«**Тунҗи қетимлиқ сорақта мениң ақлинишимға ярдəм қилидиған һеч ким чиқмиди, һəммиси мени ташлап кəтти. Бу иш уларға һесапланмиғай!**»

Павлусниң Рəббимиз Əйсаниң излирини шунчə йеқин басқанлиғи əҗəблинəрлик иштур. Рəббимиз Əйса еғир синақ вə сораққа тартилиш вақти-саити кəлгəндə униң барлиқ достлири вə мухлислири өзидин тенип кəткəн еди; Павлусниң көп достлири вə қериндашлириму охшаш иш қилған еди; Павлус Рəбгə охшаш: «**Бу иш уларға һесапланмиғай!**» дəп дуа қилиду. Пүтүн Рим шəһиридə һеч қандақ қериндаш, ака-ука, ача-сиңилниң Павлусни қоллиғидəк бир еғиз сөз ейтишқа оттуриға чиқмаслиғи адəмни сəгитидиған иштур; чүнки пүтүн империйəдики гражданлар үчүн Павлустин артуқ яхшилиқ қилған киши болмиса керəк. Рим империйəсиниң шундақ есил граждан үстидин өлүм җазаси чиқарғанлиғи өзиниң заваллиққа йүз тутуватқанлиғини испатлиди.

(4:17)

«**Лекин Рәб мениң билән биллә туруп, мән арқилиқ Инжил жакари толуқ қилинип, бу йәрдики барлиқ ят әлликләрдин болғанларниң аңлиши үчүн мени күчләндүрди; шуниң билән мән ширниң ағзидин қутқузивелиндим**».

Павлусниң Қәйсәр Неро (у әдәплик билән шу дивини пәқәт «шир» дәп атиди) алдида һазир болуп гувалиқ бериши Рәб Әйса әслидә оттуз жил илгири Ананиясқа униң тоғрилиқ ейтқан сөзидә дәл бешарәт қилинған еди: «**У намимни әлләрниң вә уларниң падишалириниң һәм Исраилларниң алдида аян қилиш үчүн Өзәмгә алаһидә таллиған бир әсваптур**» («Рос.» 9:15) вә кейин Рәб Әйса Павлусқа аламәт көрүнүштә: «**Сән мән үчүн Римдиму чоқум гувалиқ берисән**» дәп ейтқан («Рос.» 23:11). Биз ишәшлик дәп қариған, көп жамаәтләр арисида сақлинип кәлгән бир тарих бойичә миладийә 68-жили расул Павлус Рим шәһири сиртидики «Остий Йол» бойида беши чепилип өлтүрүлгән (расул Петрус униң билән бирла вақитта чапрас яғачлиниш билән өлтүрүлгән). Шу чағда император Неро барлиқ Мәсиһий етиқатчиларға зор қаттиқ зиянкәшлик жүргүзмәктә еди. Амма Рәб Әйсаниң ундақ мустәбитләргә: «**Қилич көтәргәнләр қилич астида һалак болиду**» дәп агаһландурғинидәк, пәқәт бир жилдин кейинла у қәстлинип өлтүрүлди.

Инжил 17-қисим

«Титус»

(Расул Павлусниң Титусқа язған мәктупи)

Кириш сөз

Расул Павлусниң кейинки жиллириниң тарихи, шундақла бу хәтниң азрақ арқа көрүнүшлири тоғрилиқ «Тимотийға (1)»дики «кириш сөз»имизни көрүң. Титус хуш хәвәрни Павлусниң өзидин аңлап Мәсиһгә ишәнгән еди (Павлус 1:4дә уни «**ортақ етиқадимизда өз оғлум болған Титус**» дәп атайду). У кейин Павлусниң «хуш хәвәрчи гуруппа»синиң бир әзаси болуп көп сәпәрләрдә униңға һәмраһ болди. Униң тоғрилиқ муһим бир пакит шуки, у Йәһудий әмәс, шундақла хәтнә қилинған әмәс еди (Гал.» 2:1, 2:3). Павлусниң Коринтлиқларға язған иккинчи мәктупидики көп йәрләрдин униң бу сөйүмлүк адәмгә шунчә ишәнгәнлигини вә уни шунчә этиварлиғанлиғини көргили болиду. Шу хәттики 2:13, 7:6, 7:13-14, 8:6, 8:16, 8:23, 12:18ни көрүң. Бу айәтләрдә у Титусни «қериндишим», «һәмраһим», «хизмәтдишим» дәп атайду вә ахирқи айәттә униң тоғрилиқ: «**Биз иккилән охшаш бир роһта жүриватмамдуқ? Бизниң басқан изимиз охшаш әмәсмикән?**» дәйду.

Павлус ахирқи сәпиридә Крет арилидин өткән еди. Ушбу хәтниң мәзмуниға қарап нурғун адәмләр хуш хәвәрни қобул қилған, шундақла жамаәтләрдә жиғилған болса керәк. Павлусниң башқа йәрләрдә жиддий ишлири болғачқа Титусни шу йәрдә қалдурған еди. Сәвәви 1:5дә баян қилиниду: —«**Сени Крет арилида қалдуруштики сәвәп, орундилип болмиған ишларни бир тәрәп қилишиң үчүн вә һәр шәһәрдә саңа тапилиғинимдәк жамаәткә ақсақалларни тиклишиң үчүн еди**».

Шуниңдәк ақсақалларниң қандақ салаһийити болуши, уларниң таллиниш йоли бу мәктупниң муһим бир қисми болиду.

Крет Оттура Деңизға жайлашқан, узунлуғи тәхминән 450 километр, кәңлиги тәхминән 70 километр болған чоң арал. Павлус билән Титус у йәрдин өткән чағда пүтүн аһалиси бәлким 300 миң адәм еди. Улар арал әтрапидики 100 кичик «шәһәр»дә бөлүнүп туратти. Униң тупрағи интайин мунбәт, һаваси мол һосул елишқа интайин бап келиду; шуңа көп әҗир сиңдүрмәй һәр хил зираәт вә мевиләрни өстүргили болиду. Аралда көп тағлиқ йәрләр болуп, қой вә өшкә падилирини баққили болиду. Павлус шу йәрдә болған вақтида у Рим империйәсиниң астидики бир өлкә еди.

Павлус билән Титус шу йәргә барғанда хәлиқләр ичидә аллиқачан етиқатчилар бар болуши мүмкин еди; чүнки Муқәддәс Роһ Йерусалимдики жамаәткә чүшкән күнидә расул Петрусниң Мәсиһни җакалиғинини аңлиғучилар арисида Кретлиқ бәзи Йәһудийлар бар еди («Рос.» 2:11).

Павлус Кретлиқларниң мүҗәз-хулқи тоғрилиқ уларниң Епименидис исимлиқ бир шаириниң сөзлирини нәқил кәлтүриду. У өз жутдашлири тоғрилиқ мундақ язған: — «**Кретлар һемишә ялған сөзләйдиғанлар, вәһший һайванлар вә һорун тоймаслардур**». Павлус униң бу сөзини тәстиқлайду. Буниң үстидә ойлап бақсақ, мошундақ яман илләтләр бир адәмдә мужәссәмләшкән болса, бу интайин алаһидә әһвал һесаплиниду. Адәттә һорунлуқ билән зораванлиқ әйни бир адәмдә көрүлмәйду. Мошундақ бир хәлиқ билән барди-кәлди қилиш толиму тәс иш! Мошу сөздин йәнә шуни билимизки, һәр бир хәлиқ яки милләтниң «пәвқулъаддә гуналири» болиду. Һалбуки, Худа алдида мәлум бир әлниң бу «пәвқулъаддә гуналири» уларни башқа әллэрдин әла яки бәттәр қилмайду — һәр бир әлниң пәвқуладдә гуналири бар, шундақла һәр бир инсан бәрибир гунакардур. Лекин Худаниң җарчиси өзи барған йәрдики хәлиқниң мошундақ «пәвқулъаддә гуналири»дин хәвәрдар болуши керәк; шуниң билән у мәлум әлниң хизмитидә болғанда, уларға қайси гуналардин алаһидә һези болуш керәклиги тоғрисида тоғра агаһландурушқа қуралланған болиду (1:13-16ни көрүң). Бәзиләр бәлким: «Кишиләр Мәсиһгә ишәнгәндин кейинла, уларниң кона гуналириму йоқап кәткән» дейиши мүмкин. Лекин бу иш көп қетимларда хуш хәвәрни йәткүзүшниң еник яки еник әмәслиги билән бағлиқтур. Муқәддәс Роһниң күчлүк вәһийиси болмиса кона илләтләр җамаәттә асанла қайта пәйда болиду вә мана шу сәвәптин Павлус Крет хәлқиниң «алаһидә гуналири» тоғрилиқ сөзләйду.

Йәнә демисәк болмайдуки, хәтниң көп йәрлири («Тимотийға (1)»ниң йезилиш услубиға охшаш) пәқәт Титусқила әмәс, бәлки «қизим саңа ейтай, келиним сән аңла!» дегәндәк, униң кәйнидә турған җамаәткиму қаритилған. Павлусниң хәттә болған мәхсәтлири җамаәтниң бу хәтни оқуши вә җамаәтниң униң Титусқа җекилигәнлирини биливелишини өз ичигә алған еди. Хәттин шуни көрүвелиш мүмкинки, гәрчә Павлус Титусни ақсақалларни таллап бекитишкә қалдурған болсиму, у бу вәзипини орунлаш җәриянида бәзиләрниң кәмситишлиригә дуч кәлгән еди. Кәмситишниң сәвәви униң яш болғанлиғидин әмәс (Тимотий шу сәвәптинму бәзиләрниң кәмситишигә учриған), бәлки униң Йәһудий болмиғанлиғидин болса керәк; бәзи Йәһудий етиқатчилар бәлким «биз Худа таллиған хәлиқтин болған әмәсмубиз?» дәп өзлирини башқа әлдин болған етиқатчилардин әвзәл чағлиған еди (2:15ни көрүң, «1Тим.» 4:12 билән селиштуруң). Бәзиләр униңдин: «Униң ақсақалларни таллиғидәк немиси бар?» дәп гуманланған. Мошундақ гуманларни йоқитиш үчүн Титусқа нисбәтән аллиқачан еник болған вәзипини Павлус хетидә қайта тапилайду — демәк, униң расулниң беваситә йолйоруғи вә толуқ һоқуқи билән ақсақалларни таллап бекитиш вәзиписи бар дәп испатлиниду.

Креттики җамаәтләрниң һәммиси Мәсиһни қутқузғучум дәп етирап қилған, әлвәттә. Лекин уларниң арисида йәнә Муса пәйғәмбәргә чүширилгән Тәврат қанунидики «рәсим-йосун»ларни җамаәткә жүклимәкчи болған бәзи Йәһудий қериндашлар бар еди. Униң үстигә улар өзлириниң «нәсәпнамә»лири билән бәнд болуп булар арқилиқ өзлириниң башқилардин үстүнлүгини испатлимақчи болушқан еди, шуниңдәк тайини йоқ Йәһудий әпсанилиригә көп көңүл бөләтти (бу тоғрилиқ «Тимотийға (1)»дики «қошумчә сөз»ни көрүң).

Һәр бир хетидикидәк Павлус Худаниң бу адиминиң җамаәткә нәмунә көрситишини җекиләйду, шундақла униң җамаәтни һалакәткә йүзлиниватқан дуния алдида Худаниң муһәббити, сәвир-тақәтлиги, һәққанийлиғи, муқәддәслиги вә һәқиқәтлигини көрситидиған нәмунә болушқа җекилишини тапилайду (2:1-3:9).

Мәзмун: —

1. Салам (1-бап 1-4-айәтләр)
2. Җамаәт ақсақаллириниң салаһийити (1-бап 5-16)
3. Җамаәт әзалириниң мәсъулийити (2-бап)
4. Йол-йоруқ вә агаһландуруш (3-бап 1-11)
5. Ахирқи сөз (3-бап 12-15-айәтләр)

Титусқа

Расул Павлус Титусқа язған иккинчи мәктуп
Салам

1 [1] Худаниң таллиғанлириға аманәт болған етиқат вә ихласмәнликкә елип баридиған
һәқиқәтниң билдүрүлүши үчүн, Әйса Мәсиһниң расули қилип тайинланған, Худаниң
қули болған мәнки Павлустин саңа салам — [2] (бу етиқат вә һәқиқәт мәңгүлүк һаятқа
бағланған үмүтни елип келиду; бу мәңгүлүк һаятни мутләқ ялған ейтмайдиған Худа
һәммә дәвир-заманлардин илгирила вәдә қилған еди; [3] лекин һазир вәдисиниң вақти
келип Қутқузғучимиз Худа буниң калам-хәвирини Өз әмри билән маңа тапшурған җакар
арқилиқ ашкарилиди) [4] — ортақ етиқатимизда өз оғлум болған Титусқа салам! ХудаАтимиз
вә ниҗаткаримиз Мәсиһ Әйсадин саңа меһир-шәпқәт вә хатирҗәмлик болғай!

Титусниң Крет арилидики хизмити

[5] Сени Крет арилида қалдуруштики сәвәп, орундилип болмиған ишларни бир тәрәп қи-
лишиң үчүн вә һәр шәһәрдә саңа тапилиғинимдәк җамаәткә ақсақалларни тайинлишиң
үчүн еди. [6] Ақсақаллиққа тайинлинидиған киши әйипсиз болуши, бир аяллиқ, пәрзәнт-
лири болса етиқат қилғучи болуши вә ишлирида шаллақлиқ қилидиған яки ата-анисиға
бойсунмайдиған әйиплири болмиған болуши керәк.
[7] Чүнки җамаәтниң йетәкчиси Худаниң аилисигә ғоҗидар болуш сүпитидә, әйипсиз
болуши керәк; башбаштақ әмәс, териккәк әмәс, һарақ-шарапқа берилгән әмәс, зораван
әмәс, нәпсанийәтчи әмәс, [8] бәлки меһмандост, сахавәтлик, яхшилиқни сөйидиған, сал-
мақ, адил, ихласмән вә өзини тутувалған болуши лазим. [9] У йәнә сағлам тәлим билән
риғбәт-тәсәлли бериш үчүн вә қарши чиққучиларға рәддийә бериш үчүн, тапшурулған
тәлимдики ишәшлик калам-сөздә чиң туруши керәк.

1:1 **«Худаниң таллиғанлириға аманәт болған етиқат вә ихласмәнликкә елип баридиған һәқиқәтниң билдүрүлүши үчүн...»** — бу сөз болса: *(1)* Худаниң Өзи таллиған хәлқигә тапшурған өзгәрмәс етиқатқа мувапиқ, Худаниң униңда болған мәхсити үчүн; *(2)* Худаниң таллиғанлирини мошу етиқатқа ериштүрүш үчүн; *(3)* Худаниң таллиғанлириниң етиқатини алға сүрүш үчүн дегән үч мәнани өз ичигә елиши мүмкин.

1:2 Чөл. 23:19; Рим. 16:25; Әф. 1:9; 3:9; Кол. 1:26; 2Тим. 2:13; 1Пет. 1:20.

1:3 Рос. 20:24; 2Кор. 2:12; 7:14; 8:6,16; Гал. 1:1; 2:3.

1:4 **«ортақ етиқатимизда өз оғлум болған Титусқа...»** — бу ибарә шүбһисиз шуни көрситидуки, Титус хуш хәвәрни әслидә Павлустин аңлиған вә шундақла униңға ишинип һаятқа еришкән еди. Шуниң билән *(Павлус башқа йәрләрдә көп ейтқинидәк)* роһий җәһәттин Титусни хуш хәвәр арқилиқ «туғди» вә униңға роһий җәһәттин атидәк болди.

1:4 Әф. 1:2; Кол. 1:2; 2Тим. 1:2; 1Пет. 1:2.

1:5 2Тим. 2:2.

1:6 **«Ақсақаллиққа тайинлинидиған киши әйипсиз болуши, бир аяллиқ... болуши керәк»** — «бир аяллиқ» яки «бир аялниң ери», бәлким «өз аялиға садиқ» дегән мәнада. Бу тоғрилиқ «Тимотийға *(1)*»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң. **«пәрзәнтлири болса етиқат қилғучи болуши ... керәк»** — яки, «пәрзәнтлири болса садиқ болуши... керәк».

1:6 1Тим. 3:2.

1:7 **«җамаәтниң йетәкчиси Худаниң аилисигә ғоҗидар болуш сүпитидә, әйипсиз болуши керәк; башбаштақ әмәс...»** — «башбаштақ» — грек тилида бу сөз «шәхсийәтчи, мәнмәнчи» дегән мәналарниму өз ичигә алиду. **«һарақ-шарапқа берилгән әмәс, зораван әмәс, нәпсанийәтчи әмәс...»** — «нәпсанийәтчи» грек тилида «өзини булғайдиған нәпсанийәтчиликкә берилгән» дегән бир сөз билән ипадилиниду. Бу сөзгә қариғанда, пул вә мал-дунияни қоғлишиш инсанни һарам қилип булғайду. Бу тема тоғрисида йәнә «Луқа» 16:9-11 вә шу айәтләрдики изаһатларни вә «Луқа»дики «қошумчә сөз»имиздики 16-бап тоғрилиқ «наһәқ дунияға тәвә болған мал-дуния» дегән мәзмунни көрүң.

1:7 Лав. 10:9; Мат. 24:45; 1Кор. 4:1; Әф. 5:18; 1Тим. 3:3,15; 1Пет. 5:2.

1:8 **«бәлки меһмандост, сахавәтлик, яхшилиқни сөйидиған, салмақ, адил, ихласмән вә өзини тутувалған болуши лазим»** — грек тилида «сахавәтлик, яхшилиқни сөйидиған» бирла сөз билән ипадилиниду.

1:8 1Тим. 3:2.

1:9 **«у йәнә сағлам тәлим билән риғбәт-тәсәлли бериш үчүн вә қарши чиққучиларға рәддийә бериш үчүн...»** —

[10] Чүнки һазир бемәна сөз қилидиған, кишиләрниң көңлини овлап езитқулуқ қили-
диған, өз бешимчилик қилидиған көплигән кишиләр бар, болупму хәтниликләрдин
чиққанлар бар. [11] Уларниң ағзини етиш керәк; чүнки улар һарам дунияни дәп үгитишкә
тегишлик болмиған тәлимләрни үгитип, һәтта пүтүн аилиләрни набут қилмақта. [12] Шу-
лардин бири, йәни Крет арилидикиләрниң өзиниң бир пәйғәмбири: «Кретлар һемишә
ялған сөзләйдиғанлар, вәһший һайванлар вә һорун тоймаслардур» дегән.
[13-14] Бу гувалиқ һәқиқәттур; шуңа уларниң етиқатта сағлам туруши үчүн, шундақла
Йәһудий әпсаниләргә вә һәқиқәттин чәтнигәнләр тоқувалған инсаний қаидә-бәлгүли-
миләргә қулақ салмаслиғи үчүн уларни қаттиқ әйипләп агаһландурғин.
[15] Пак кишиләр үчүн һәммә нәрсә пак; лекин булғанған напаклар вә етиқатсизлар үчүн
һеч қандақ нәрсә пак әмәстур. Чүнки уларниң ой-пикрлириму, виждиниму булғинип
кәткән. [16] Улар Худани тонуймиз дәп давраң қилсиму, лекин әмәллиридә Униңдин та-
ниду; чүнки улар жиркиничликләр, һечгәп аңлимайдиғанлар, һеч қандақ яхши ишлар-
ни қилишқа яримайдиғанлардур.

Сағлам тәлимгә лайиқ яшаш

2 [1] Лекин сән болсаң сағлам тәлимгә қандақ уйғун яшашни үгитишиң керәк.
[2] Яшанған әрләргә, һошияр, салмақ, тәмкин, етиқатта, меһир-муһәббәттә вә сәвир-
тақәттә сағлам болушни тапилиғин. [3] Шуниңдәк, яшанған аялларға жүрүш-турушта
ихлас-муқәддәсликкә лайиқ болушни, чеқимчилик қилмаслиқни, һарақ-шарапқа
берилмәйдиған болушни, гөзәл ишларни үгәткүчиләр болушни тапилиғин. [4-5] Буниң
билән улар яш аялларға әрлиригә көйүнүш, балилириға көйүнүш, салмақ болуш,
пак болуш, өй ишлирини пухта қилиш, меһриван болуш вә өз әрлиригә бойсунушни
үгитәләйду. Шундақ болғанда Худаниң сөзи қариланмайду.
[6] Шуниңдәк яш әрләрниму салмақ болушқа җекилигин. [7] Өзүңму һәммә ишта гөзәл
әмәллириң билән уларға үлгә болғин; тәлим бәргиниңдә пак-диянәтлик, еғир-бесиқ бо-
луп, [8] һеч ким қусур тапалмайдиған, сағлам сөзләрни йәткүзгин; буниң билән, қарши

«сағлам тәлим» болса Павлусниң көп ишлитидиған ибариси. Худадин кәлгән тәлим һәқиқәт, тоғра әлвәттә, у өзини қобул қилғанларда сақ, сағлам роһий һаятни һасил қилиду вә қувәтләйду.

1:10 **«... кишиләрниң көңлини овлап езитқулуқ қилидиған, өз бешимчилик қилидиған көплигән кишиләр бар, болупму хәтниликләрдин чиққанлар бар»** — «хәтниликләрдин чиққанлар» Йәһудийлар яки әслидә Йәһудийларниң «синагог»иға қобул қилиниш үчүн хәтнә қобул қилғанларни көрситиду. Бәзи алимлар «хәтниликләр»ни хәтниликни қобул қилиш керәк дәп тәлим бәргәнләрни көрситиду, дәп қарайду. Лекин төвәндики 11-айәткә қариғанда уларниң һәртүрлүк зиянлиқ тәлимлири бар еди.

1:10 Рос. 15:1.

1:11 **«улар һарам дунияни дәп үгитишкә тегишлик болмиған тәлимләрни үгитип, һәтта пүтүн аилиләрни набут қилмақта»** — «һарам дунияни дәп»: — тәлим *(мәйли тоғра болсун, натоғра болсун)* бериштики мәхсәт дунияға еришиш болса бәрибир һарам иш болиду, әлвәттә.

1:11 Мат. 23:14; 2Тим. 3:6.

1:12 **«шулардин бири, йәни Крет арилидикиләрниң өзиниң бир пәйғәмбири: «Кретлар һемишә ялған сөзләйдиғанлар, вәһший һайванлар вә һорун тоймаслардур» дегән»** — Кретлиқ шаир Епименидис, миладийәдин илгири алтинчи әсирдә язған шеир. «һорун тоймиғурлар» грек тилида «ләм-лүм аш қазанлар» билән ипадилиниду — демәк, уларниң ашқазинидин башқа әзалири йоқ охшайду.

1:13-14 **«шундақла Йәһудий әпсаниләргә вә һәқиқәттин чәтнигәнләр тоқувалған инсаний қаидә-бәлгүлимиләргә қулақ салмаслиғи үчүн...»** — «Йәһудий әпсаниләр» тоғрилиқ «Тимотийға (1)»дики «қошумчә сөз»имиз *(1:4 вә 4:7-айәтләр үстидә тохталғинимиз)*ни көрүң. **«...уларни қаттиқ әйипләп агаһландурғин»** — «уларни» болса «Креттики етиқатчиларни».

1:13-14 Йәш. 29:13; Мат. 15:9; Кол. 2:22; 1Тим. 1:4; 4:7; 6:20.

1:15 Мат. 15:11; 23:25; Рос. 10:15; Рим. 14:20,23.

2:3 1Тим. 2:9; 5:13; 1Пет. 3:3.

2:4-5 Яр. 3:16; 1Кор. 14:34; Әф. 5:22; Кол. 3:18; 1Пет. 3:1.

2:7 1Тим. 4:12; 1Пет. 5:3.

чиққучилар биз тоғрилиқ яман гәп қилидиған йәрни тапалмай хиҗил болиду.
[9] Қулларға өз ғоҗайинлирини һәммә ишта қанаәтләндүрүп уларға бойсунушни үгәткин. Улар гәп яндурмай, [10] оғрилиқ қилмай, өзлириниң һәр җәһәттә ишәшлик екәнлигини көрсәтсун. Улар буниң билән Қутқузғучимиз Худаниң тәлиматиға һәр җәһәттин зиннәт болиду.
[11] Чүнки Худаниң ниҗатни барлиқ инсанларға елип келидиған меһир-шәпқити аян болди; [12] у бизгә ихлассизлиқ вә бу дунияниң арзу-һәвәслирини рәт қилип, һазирқи заманда салмақ, һәққаний, ихласмән һаятни өткүзүшимиз билән, [13] улуқ Худа, ниҗаткаримиз Әйса Мәсиһниң шан-шәрәп билән келидиғанлиғиға болған мубарәк үмүтүмизниң әмәлгә ешишини интизарлиқ билән күтүшни үгитиду. [14] У бәдәл төләп бизни һәммә итаәтсизликләрдин азат қилиш һәмдә бизни өзи үчүн пак қилип, Өзигә мәнсуп болған, яхши әмәлләргә қизғин интилидиған хәлиқ қилишқа биз үчүн қурбан болди.
[15] Барлиқ һоқуқуңни ишлитип бу ишларни җакалап ейтқин, несиһәт берип җекилигин вә агаһландурғин. Һеч ким сени кәмситмисун.

Етиқатчилар қилишқа тегишлик ишлар

3 [1] Җамаәттикиләргә шуни әслитип турғинки, улар һөкүмранларға вә һоқуқдарларға бойсунуп, шуларниң сөзини аңлисун, һәр қандақ яхши әмәлләрни қилишқа тәйяр турсун, [2] һеч кимниң яман гепини қилмисун, җедәлхор болмисун, мулайим болсун, һәммә адәмгә һәр җәһәттә мөминлик көрсәтсун.
[3] Чүнки биз өзимизму әслидә надан болуп, итаәтсиз, аздурулған, һәр хил шәһвәт-һәвәсләрниң һәм ләззәтләрниң қули болған, рәзиллик вә һәсәтхорлуқ ичидә яшиған, нәпрәтлик болған һәм бир-биримиздин нәпрәтлинидиғанлардин едуқ. [4] Бирақ Қутқузғучимиз Худаниң инсанларға болған меһриванлиғи вә меһир-муһәббити аян болуши билән, [5] (өзимизниң қандақтур һәққаний әмәллиримиз билән әмәс, бәлки Униң рәһим-шәпқити билән) йеңидин туғулушта жуюшлири вә Муқәддәс Роһта йеңилиши

2:8 1Пет. 2:12,15; 3:16.
2:9 Әф. 6:5; Кол. 3:22; 1Тим. 6:1, 2; 1Пет. 2:18.
2:10 **«... өзлириниң һәр җәһәттә ишәшлик екәнлигини көрсәтсун»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «... улар етиқатниң һәр җәһәттә яхшилиғини көрситип бәрсун».
2:12 Әф. 1:4. Кол. 1:22; 2Тим. 1:9; 1Юһ. 2:16.
2:13 **«улуқ Худа, ниҗаткаримиз Әйса Мәсиһниң шан-шәрәп билән келидиғанлиғиға болған мубарәк үмүтүмизниң әмәлгә ешишини интизарлиқ билән күтүшни үгитиду»** — толуқ 12-13-айәтниң башқа бир хил тәрҗимиси: «...у бизгә ихлассизлиқ вә бу дунияниң арзу-һәвәслирини рәт қилип, һазирқи заманда салмақ, һәққаний, ихласмән һаятни өткүзүшни үгитиду; шуниң билән биз буниң билән мубарәк үмүтүмизниң әмәлгә ешишини, йәни улуқ Худа, ниҗаткаримиз Әйса Мәсиһниң шан-шәривиниң аян қилинишини тәлпүнүп күтимиз».
2:13 1Кор. 1:7; Фил. 3:20.
2:14 **«У бәдәл төләп бизни һәммә итаәтсизликләрдин азат қилиш һәмдә бизни Өзи үчүн пак қилип, өзигә мәнсуп болған, яхши әмәлләргә қизғин интилидиған хәлиқ қилишқа биз үчүн қурбан болди»** — Тәврат, «Зәб.» 129:8, «Әз.» 37:23, «Қан.» 14:2ни көрүң.
2:14 Гал. 1:4; 2:20; Әф. 2:10; 5:2; Ибр. 9:14; Мис. 19:5
2:15 1Тим. 4:12.
3:1 Рим. 13:1, 3-7; 1Пет. 2:13.
3:2 **«һеч кимниң яман гепини қилмисун, җедәлхор болмисун, мулайим болсун, һәммә адәмгә һәр җәһәттә мөминлик көрсәтсун»** — Тәврат-Инҗилда «мөминлик»ниң немә мәнаси барлиғи тоғрилиқ «Колоссидикиләргә»дики «қошумчә сөз»имизни *(3:12 үстидә тохталғинимизни)* көрүң.
3:2 Фил. 4:5; 2Тим. 2:24,25.
3:3 1Кор. 6:11; Әф. 2:1; Кол. 3:7; 1Пет. 4:3.

арқилиқ У бизни қутқузди; [6] бу Роһни Худа Ниҗаткаримиз Әйса Мәсиһ арқилиқ вужу-
димизға мол қуйди. [7] Бу арқилиқ, Худаниң меһир-шәпқити билән һәққаний қилинип,
мәңгүлүк һаятқа еришиш үмүтини тутқан мирасхорлар болдуқ.
[8] Бу сөзләр ишәшликтур вә бу һәқиқәтләрни алаһидә тәкитлишиңни тәләп қилимән.
Шундақ қилғиниңда, Худаға етиқат қилғанлар өзлирини яхши әмәлләрни қилишқа бе-
рилишкә көңүл бөлиду. Бу ишлар инсанлар үчүн гөзәл вә пайдилиқ.
[9] Бирақ әхмиқанә муназириләр, нәсәбнамиләрдики қуруқ гәпләр, жедәл-маҗралар,
Тәврат қануниға мунасивәтлик талаш-тартишлардин өзүңни нери тутқин; чүнки булар
пайдисиз вә бемәналиқтур.
[10] Ариға бөлгүнчилик қилғучи адәмни болса бир-икки қетим агаһландурғандин кейин
униң билән болған барди-кәлдини үзүвәт; [11] чүнки бундақ адәмни һәқиқәттин чәтниди,
гуна садир қиливатиду, шундақла өзини өзи җазаға мәһкүм қилған дәп билисән.

Ахирқи сөз

[12] Артемасни яки Тикикусни саңа маңдурғанда, мүмкин қәдәр тезрәк Никополис шәһи-
ригә мениң йенимға кәлгин, чүнки у йәрдә қишлимақчи болуватимән. [13] Адвокат Зенас
билән Аполлосниң сәпиригә көңүл бөлүп һиммитиңниң баричә узатқин; кәм-кутили-
ри болса, уларниң һаҗитидин чиққин. [14] Бизниң қовмимиз мевисиз қалмаслиғи үчүн
һаҗәтмәнләргә ярдәм қилип, өзлирини гөзәл әмәлләрни қилишқа беғишлашни үгән-
сун.
[15] Йенимдикиләрниң һәммисидин саңа салам. Етиқатта бизни сөйидиғаларға салам ейт.
меһир-шәпқәт һәммиңларға яр болғай!

3:5 **«... Йеңидин туғулушта жуюшлири вә Муқәддәс Роһта йеңилиши арқилиқ У бизни қутқузди»** — «йеңидин туғулушта жуюшлири» грек тилида «йеңидин туғулуштики «дас сүйи»». Тәврат дәвридики заманларда каһинлар ибадәтханида Худаға йеқинлишиш үчүн пүткүл тәнлирини чоң дас *(«деңиз»)* ичидә жуюши керәк еди. Бу йәрдә тән әзалирини жуюш әмәс, адәмниң пүткүл роһиниң жуюниши көрситилиду, әлвәттә.

3:5 Рос. 15:11; Рим. 3:20, 28; 4:2, 6; 9:11; 11:6; Гал. 2:16; Әф. 1:4; 2:4, 9; 2Тим. 1:9.

3:6 Әз. 36:25.

3:9 1Тим. 1:4; 4:7; 6:20; Тит. 1:14.

3:10 **«Ариға бөлгүнчилик қилғучи адәмни болса бир-икки қетим агаһландурғандин кейин униң билән болған барди-кәлдини үзүвәт»** — «ариға бөлгүнчилик қилғучи адәм» җамаәтни *(бәлким адәмни аздуридиған тәлим билән)* бөлмәкчи болиду.

3:10 Мат. 18:17; Рим. 16:17; 2Тес. 3:6; 2Тим. 3:5; 2Юһ. 10.

3:12 Рос. 20:4; Әф. 6:21; 2Тим. 4:12.

3:13 Рос. 18:24; 1Кор. 1:12.

Қошумчә сөз

1:2

«**Бу етиқат вә һәқиқәт мәңгүлүк һаятқа бағланған үмүтни елип келиду; бу мәңгүлүк һаятни мутләқ ялған ейтмайдиған Худа һәммә дәвир-заманлардин илгирила вәдә қилған еди**».

Павлус мошу йәрдә Худа «мәңгү һаят» «**һәммә дәвир-заманлардин илгирила**» вәдә қилған, дәйду. Тәбиий һалда бир соал туғулидуки, Худаниң бу вәдиси кимгә қилинған? Әгәр У «**һәммә дәвир-заманлардин илгирила**» вәдә қилған болса, шу чағда йә пәриштиләр йә адәмләр техи мәвҗут әмәс еди. Шуңа бирдин-бир хуласә шу болуш керәкки, бу вәдә Худаата тәрипидин Оғлиға ейтилған. Оғли тоғрилиқ Инҗилда «**Униңда** (әсли) **һаят еди**» дәп оқуймиз («Юһ.» 1:3-4). Шуниң билән вәдә Униң Өзи үчүн беваситә әмәс, бәлки кәлгүси заманларда, мәңгүлүк һаят билән яшаватқан бир хәлиқ (йәни, җамаәт)ниң Оғлиға беғишлинидиғанлиғини көрсәткән, дәп қараймиз. Бу вәдә йәнә, «Ибр.» 13:20дә көрситилгән «мәңгүлүк әһдә» билән бир гәп дәп ишинимиз. Һазирқи Инҗил дәвридә инсан тәрипидин бу әһдә «йеңи әһдә» дәп атилиду; лекин Худаниң нәзиридә у «мәңгүлүк әһдә»дур. Чүнки «йеңи әһдә» әмәлийәттә һәммә дәвир-заманлардин илгирила Худаниң көңлигә пүкүлгән, йәни Ата вә Оғул оттурисида түзүлгән еди («Рим.» 8:29-30; «Әф.» 1:4-5, 1:9-12, 3:8-11ни көрүң).

Титусниң кейинки күнлири

«**Чүнки Демас бу һазирқи дунияни тама қилғанлиғи үчүн мени ташлап Тесалоника шәһиригә кәтти. Крискис Галатия өлкисигә, Титус Далматия өлкисигә кәтти**» («2Тим.» 4:10).

Бу айәттин билимизки, Павлусниң қолға елинип, Рим шәһиригә апирилиш сәпиридә Титус униңға һәмраһ еди вә бәлким Павлус зинданда ятқанда униңға ярдәмдә болған. Айәттин йәнә уқимизки, у кейин Павлустин айрилип Далматия (һазирқи Югославийә, Босния вә Кродийә) өлкисигә барди. Бүгүнгә қәдәр шу районлардики хәлиқләрниң «еғиз әдәбияти»да Титус шу йәрдә зор меһир-муһәббити вә садиқ хизмити арқилиқ көп адәмләрни етиқатқа кәлтүргән, дейилиду.

Инжил 18-қисим

«Филемон»

(Расул Павлусниң Филемонға язған мәктупи)

Кириш сөз

Расул Павлусниң әзиз дости Филемонға язған бу йеқимлиқ вә қисқа шәхсий хетиниң Инжил қисимлириниң қатариға елиниш сәвәви униңда болған бевеситә берилгән тәлим үчүн әмәс, бәлки униңда Худаниң муһәббитиниң әмәлий ипадилири баян қилинғанлиғи үчүндур. Хәт Әйса Мәсиһгә үмүт бағлиғанларниң һәммиси үчүн муһәббәтниң рошән вә шәрәплик үлгисидур.

Ушбу қисқа мәктупниң тәпсилатлирини шәрһиләшкә анчә көп вақит кәтмәйду. Павлусниң хуш хәвәрни җакалашлиридин Филемон исимлиқ бир бай адәм Мәсиһгә етиқат қилған. Бу иш бәлким Әфәсус шәһиридә болған. Кейин Филемон өз жути Колосси шәһиригә қайтиши билән өз өйидә бир җамаәт туғулуп, жиғилишқа башлайду (1:2). Павлус өзи Колосси шәһиригә берип бақмиған («Кол.» 2:1). Филемонниң Онесимус (мәниси, «пайдилиқ») исимлиқ бир қули болуп, у бәлким Филемонниң Әфәсусқа қилған сәпиридә униңға һәмраһ болуп, өзиму Павлусниң вәз ейтишлирини аңлиған болуши мүмкин. Расул Павлус Әфәсус шәһиридин айрилип бир-икки жилдин кейин Йерусалимда Рим һөкүмити тәрипидин «һөкүмәткә қарши чиққан» дәп әрз қилинип қолға елинди; йәнә бир мәзгилдин кейин һөкүмәт уни Рим шәһиригәялап апарди. Рим шәһиридә у кишәнләнгән һалда иҗаригә алған өйидә нәзәрбәнт астида икки жил һаят өткүзди («Рос.» 28:30-31). Мүмкинчилиги барки, у кейинки бир мәзгилдә зинданға соланған; мәйли «өз өйидә» яки зинданда болсун, ишқилип Павлус Онесимус билән көрүшкән еди! Әнди Онесимус немә үчүн ғоҗайини Филемондин айрилип Рим шәһиридә болиду?

Шүбһисизки, бу бечарә өз кәчүрмишлириниң һәммисини Павлусқа төккән. У өзиниң һөрлүгини алған әмәс, бәлки ғоҗайинидин қачқан, бәлким шундақла ғоҗайининиң пулини яки мал-мүлкини оғрилиған болуши мүмкин (18-айәт). У пул тапимән дәп Рим шәһиригә қарап йол алған. Лекин көп чоң шәһәрләрдикидәк Рим шәһиридиму Онесимусқа охшаш надан яш жигитләрдин пайдилинидиған хелә көп каззаплар бар еди. Онесимус аваричиликкә йолуққан еди — у җинайәтчи дәп әрз қилинип, зинданға соланған. У Павлус билән зинданда көрүшкәнму, яки пәқәт Павлусниң «иҗаригә алған өйи»гә, униң алдиға берип ярдәм сориғанму?

Ишқилип Павлусниң униңға: «Яш жигит, сениң муһтаҗ болғиниң Мәсиһ Әйсаниң Өзидур; У сениң чигиш һаятиңниң чатақлирини бирдин-бир һәл қилғучи» дәп ейтқанлиғини билимиз. Онесимус Мәсиһгә етиқат қилған вә Худаниң мәғпирәт-кәчүрүми, Мәсиһдә болған йеңи һаят елип кәлгән хатирҗәмлик вә хурсәнликтә яшашқа башлиған еди. Шуниңдәк у өзигә әзиз шапаәтчи болған, түрмидә ятқан, яшанған Павлусқа қандақ ярдәм берәләрмән дәп түрлүк йолларни хошаллиқ билән издигән.

Әҗәба, у әслидә дәл шу иштин — башқиларниң хизмитидә болуштин қачқан еди!

Униң бу хизмити вә ярдими, шүбһисизки, расулға зор хурсәнлик вә тәсәлли елип кәлди. Амма бу яш жигитниң өз ғоҗайини Филемонға болған мәсъулийитидин баш тартишиниң узунға созулушиға у йол қойматти. Онесимус қаттиқ реалликқа йүзлиниши керәк еди. У қачқан қул болғачқа Рим империйәсиниң қануниға хилаплиқ қилған болатти вә шундақла еғир җазаға тартилиши мүмкин еди. Униң үстигә униң Филемонниң нәрсилирини оғрилиған яки униңға зиян йәткүзгән мәсилиси бар еди. Худа алдида һәқиқий товва қилишниң кам болса болмайдиған бир тәрипи дәл шуки, биз әслидә увал қилған яки зиян йәткүзгәнләрдин кәчүрүм сораш вә йәткүзгән зиянларни болса мүмкин қәдәр төләп бериштин ибарәттур. Лекин Онесимусниң өзиниң һеч қандақ пули йоқ еди! Қериндишимиз Павлус Худаниң муһәббитидин урғуп чиққан мәртлик билән Филемонға ушбу хәтни йезип, Онесимусниң қолиға тапшуруп, уни Филемонниң йениға қайтуруп әвәтиду. Хәттә у Онесимусниң барлиқ қәризлирини өз үстигә елип, һәммисини қайтуридиғанлиғини язиду (18-айәт). У Филемондин Онесимусни кәчүрүм қилип, уни өйигә қайта қобул қилишини өтүниду. Шундақ қилғинида рәһимсиз дуния алдида Худаниң муһәббитигә зор үлгә көрсәткәнлик болиду вә Павлусниң «**ич-бағирлири сөйүндүрүлиду**» (20-айәт). Павлусниң Филемон тоғрилиқ барлиқ ейтқанлириға асасланғанда, биз Филемонни чоқум шундақ қилған һәмдә униңдин техиму артуқ қилған дәп җәзмләштүримиз; дәрвәқә у Павлусниң өтүнгән илтимасини аңлимиған болса, ушбу хәт һазир қолимизда болмайтти!

Биз йәнә шуни байқаймизки, ушбу хәтни Колоссидики җамаәтгә язған хети билән тәң язған, шундақла чоқум униң билән тәң йоллиған («Кол.» 4:9ни көрүң).

••••••••

Филемонға

Расул Павлус Филемонға язған мәктуп

1 [1] Мәсиһ Әйсаниң мәһбуси мәнки Павлус вә қериндишимиз Тимотийдин сөйүмлүгимиз
вә хизмәтдишимиз Филемонға, [2] вә сиңлимиз Афияға, сәпдишимиз Аркиппусқа вә
өйүңдә жиғилидиған жамаәткә салам!
[3] ХудаАтимиз вә Рәббимиз Әйса Мәсиһтин силәргә меһир-шәпқәт вә хатирҗәмлик болғай!

Филемонниң меһир-муһәббити вә етиқати

[4-5] Рәббимиз Әйсаға вә барлиқ муқәддәс бәндиләргә болған меһир-муһәббитиң вә
ишәш-етиқатиңни аңлап, мән дуалиримда һемишә сени яд етип туруватимән, сән үчүн
тәшәккүр ейтимән; [6] Бизгә несип болған, Мәсиһни улуқлайдиған барлиқ яхши илтипат-
ни толуқ тонуп йетишиң билән, сениң етиқатниң әмәллиридә мәртләрчә ортақлиши-
шиң күчәйтилсун дәп дуа қилимән. [7] Чүнки сениң меһир-муһәббитиң маңа зор хошал-
лиқ вә риғбәт елип кәлди; чүнки и қериндишим, муқәддәс бәндиләрниң ич-бағирлири
сениң арқилиқ көп сөйүндүрүлди.

Филемонниң қули Онесимус һәққидә илтимас

[8] Шуңа, гәрчә сени лайиқ ишни қилишқа буйрушқа Мәсиһдә җүръәтлик болалисамму,
[9] лекин йәнила муһәббәтниң түрткиси билән мәнки қери Павлус һәмдә һазирму Әйса
Мәсиһниң мәһбуси болуш сүпитидә саңа илтимас қилип өтүнүшни лайиқ көрдум —
[10] кишәнләрдә туруп туққан балам, йәни Онесимус тоғрилиқ илтимасим бар. [11] У бурун
саңа пайдисиз болған болсиму, амма һазир саңиму, маңиму пайдилиқтур. [12] Мән һазир
уни — җанҗигиримни сениң йениңға қайтуруп әвәтимән. [13] Хуш хәвәрни дәп кишән-
ләрдә турғинимда уни сениң орнуңда мениң хизмитимдә болушқа йенимда қалдуруп

1:1 **«Мәсиһ Әйсаниң мәһбуси мәнки Павлус ...»** — Павлус бу мәктупни язғанда Римниң мәһбуси еди. Шүбһисизки, римлиқлар Павлусни «бизниң мәһбусимиз» дәп ойлайтти — лекин Павлус ишқа башқичә қарайтти. Римлиқларниң уни қолға елип түрмигә ташливәткини Худаниң ирадиси болуп, шу иш билән «ят әллик» ишәнгүчиләрниң көп пайда көридиғанлиғиға Павлусниң көзи йәткән; шуниң билән Павлус өзини: «римлиқларниң мәһбуси» демәй, бәлки «Мәсиһниң мәһбуси» дәйду.

1:1 Әф. 3:1; 4:1.

1:2 **«сәпдишимиз Аркиппус»** — «сәпдишимиз» *(яки «күрәшдишимиз»)* — роһий «уруш сепи»дә болған күрәштә, әлвәттә.

1:2 Рим. 16:5; 1Кор. 16:19; Кол. 4:15,17.

1:4-5 **«Рәббимиз Әйсаға вә барлиқ муқәддәс бәндиләргә болған меһир-муһәббитиң вә ишәш-етиқатиң»** — демәк, Филемонниң муһәббити вә ишәши Мәсиһкә вә муқәддәс бәндилиригиму қаритип бағланған еди.

1:4-5 1Тес. 1:2; 2Тес. 1:3.

1:6 **«Мәсиһни улуқлайдиған барлиқ яхши илтипатни толуқ тонуп йетишиң билән..»** — башқа чүшәнчиси «Мәсиһдә болған барлиқ яхши илтипатни толуқ тонуп йетишиң билән...». **«Бизгә несип болған, Мәсиһни улуқлайдиған барлиқ яхши илтипатни толуқ тонуп йетишиң билән, сениң етиқатниң әмәллиридә мәртләрчә ортақлишишиң күчәйтилсун дәп дуа қилимән»** — толуқ айәтниң башқа бир тәрҗимиси: «Сениң етиқатниң әмәллиридә мәртләрчә ортақлишишиң техиму җари қилиниши билән, бизгә несип болған, Мәсиһни улуқлайдиған барлиқ яхши илтипатни толуқ тонуп йетишиң үчүн дуа қилимән».

1:9 **«лекин йәнила муһәббәтниң түрткиси билән мәнки қери Павлус һәмдә һазирму Әйса Мәсиһниң мәһбуси болуш сүпитидә саңа илтимас қилип өтүнүшни лайиқ көрдум»** — «муһәббәтниң түрткиси билән.. өтүнүш...» тоғрилиқ «Коринтлиқларға *(1)*»дики «қошумчә сөз»имиздә баян қилған «һоқуқ вә муһәббәт» *(15:24)* үстидә болған музакиримизни көрүң.

1:10 1Кор. 4:15. Гал. 4:19; Кол. 4:9.

1:11 **«У бурун саңа пайдисиз болған болсиму, амма һазир саңиму, маңиму пайдилиқтур»** — «Онесимус» дегән исим грекчә «пайдилиқ» дегән мәнада. Кириш сөзимиздә ейтқинимиздәк, Онесимус әсли Филемонниң қули еди, у униң қешидин қачқан еди.

қалғум бар еди; [14] бирақ сениң разилиғиңни алмай һеч немини қилғум йоқ; шундақ қилғанда сениң маңа қилған яхшилиғиң мәҗбурий әмәс, бәлки разимәнлик билән болиду. [15] Чүнки сениң Онесимустин вақитлиқ мәһрум болғиниңниң сәвәви, бәлким дәл сениң униңға әбәдил-әбәткичә несивә болушуң үчүн еди.

[16] Мениң шундақ дегиним, униңға қул қатарида әмәс, бәлки қулдин көп үстүн — маңа нәқәдәр сөйүмлүк, шундақла саңа техиму шундақ болидиған (инсаний мунасивәтләр билән һәм Рәбдә болған мунасивәт билән), сөйүмлүк қериндаш қатарида егә болисән;
[17] шуниң үчүн, әгәр сән мени һәмдаш қатарида көрсәң, уни мени қобул қилғандәк қобул қилғин. [18] Әгәр бурун у саңа бирәр йолсизлиқ қилған болса яки саңа қәриздар болған болса, буни мениң һесавимға язғин. [19] Мана мәнки Павлус бу сөзләрни өз қолум билән йезиватимән: қәрзи болса өзүм қайтуримән; лекин мән саңа өзүңниң җениң билән маңа қәриздар болғиниңни тилға алмаймән. [20] Шуңа, әй қериндишим, мән Рәбдә сәндин мәнпәәткә еришмәкчимән; ич-бағирлиримни Мәсиһдә сөйүндүргин.
[21] Ишәшим сөзүмни аңлайдиғанлиғиңға камил болуп вә сориғанлиримдин артуқ орунлайдиғанлиғиңни билип, саңа мошундақ яздим. [22] Булардин башқа, маңа туралғу җай тәйярлап қойғин. Чүнки дуалириңлар арқилиқ мениң силәргә қайтуруп берилишимни үмүт қилимән.

Ахирқи салам

[23] Әйса Мәсиһкә хизмәт қилғанлиғи үчүн зиндандишим болған Әпафрас, [24] хизмәтдашлирим Маркус, Аристархус, Демас вә Луқалардин саңа салам.
[25] Рәббимиз Әйса Мәсиһниң меһир-шәпқити роһуңларға яр болғай!

1:15 **«Чүнки сениң Онесимустин вақитлиқ мәһрум болғиниңниң сәвәви, бәлким дәл сениң униңға әбәдил-әбәткичә несивә болушуң үчүн еди»** — бу айәт үстидә «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
1:15 Яр.50:20; 1Тес.4:13
1:16 **«инсаний мунасивәтләр билән һәм Рәбдә болған мунасивәт билән»** — грек тилида «әт тәрипидин вә Рәбдә болуш тәрипидин...». Әслидә Онесимус Филемонға қул еди, инсаний тәрәптин уларниң оттурисидики *(Рим имерийәсидики қанун бойичә)* мунасивәт ғоҗайин билән қул айрилмаслиқ мунасивити еди. Бу сөз бәлким йәнә Филемонниң қули Онесимусқа әслидә амрақ екәнлигини көрситиду.
1:18 **«Әгәр бурун у саңа бирәр йолсизлиқ қилған болса яки саңа қәриздар болған болса, буни мениң һесавимға язғин»** — мумкинчилиги барки, Павлусниң: «Әгәр у... саңа қәриздар болған болса» дегини, Онесимусни хиҗаләткә қалдурмаслиқ үчүн «у сәндин бирәр пул-дуния оғрилиған болса» дегәнни силиқ ипадилиши еди.
1:19 **«лекин мән саңа өзүңниң җениң билән маңа қәриздар болғиниңни тилға алмаймән»** — «өз җениң билән маңа қәриздар болғиниң» дегән сөз, шүбһисизки, Павлусниң Филемонға хуш хәвәрни йәткүзүши билән Филемон етиқат арқилиқ дозақ йолидин чиққанлиғини, шундақла мәңгүлүк һаятқа еришкәнлигини көрситиду. «Мән саңа... тилға алмаймән» — бу гәпни дейиши чирайлиқ бир чақчақ болиду, әлвәттә.
1:20 **«Шуңа, әй қериндишим, мән Рәбдә сәндин мәнпәәткә еришмәкчимән»** — грек тилида «мәнпәәт» вә «Онесимус» *(«мәнпәәтлик, пайдилиқ»)* дегән сөз билән мунасивәтлик болғачқа, Павлус йәнә сөз оюни ойнайду. Бу айәт үстидә йәнә «кириш сөз»имизни көрүң.
1:22 **«Чүнки дуалириңлар арқилиқ мениң силәргә қайтуруп берилишимни үмүт қилимән»** — «дуалириңлар арқилиқ» — Филемонниң вә өйдә жиғилған җамаәтниң дуалири арқилиқ.
–«Мениң силәргә қайтуруп берилишим» — демәк, «солақтин азат болуп, йениңларға қайтип беришим». Расулниң кейинки «Филиппилиқларға» язған хетидә *(1:26-27)* униң бу ишқа болған мутләқ ишәши ипадилиниду. Шу хәттики 1:26-27-айәтләрдики изаһатлар вә хәттики «қошумчә сөз»имизни көрүң. Павлусниң жуқуриқи сөзидин дайим өз қийинчилиғини әмәс *(чүнки у түрмидә ятқанлиғини бевасит тилға алмайду)* бәлки башқиларниң мәнпәитини *(«мениң силәргә қайтуруп берилишим»)* көзләйдиғанлиғи көрүниду.
1:22 Фил. 1:25.
1:23 **«Әйса Мәсиһкә хизмәт қилғанлиғи үчүн зиндандишим болған Әпафрас»** — грек тилида «Әйса Мәсиһдә болған зиндандишим Әпафрас».
–Әпафрас тоғрилиқ йәнә «Кол.» 1:7, 4:12ни көрүң.
1:23 Кол. 1:7; 4:12.
1:24 **«хизмәтдашлирим Маркус, Аристархус, Демас вә Луқалардин саңа салам»** — Демас тоғрилиқ йәнә «2Тим.» 4:12ни көрүң.
1:24 Рос. 12:12,25; 15:37; Кол. 4:10; 2Тим. 4:11; 1Пет. 5:13; Рос. 19:29; 20:4; 27:2; Кол. 4:10,14; 2Тим. 4:10,11.

Қошумчә сөз

Хәттин елинған әң улуқ чүшәнчә

Бу аддий хәттин алғили болидиған әң улуқ савақлардин бири дәл шуки, Худаниң муһәббитидә яшиғанда, биз һәргиз башқиларниң ярдими яки яхшилиғини «тегишлик», «әлвәттә шундақ қилиш керәк» дәп күтүп турсақ яки шу пети қобул қилсақ болмайду. Павлусниң қәдирлик дости Филемонға болған позитсийәси буни аян қилиду. У Онесимусниң өз йенида қелип ярдәмдә болғанлиғидин Филемон чоқум хошал болатти дәп ойлап йетәтти вә шундақла уни йенида қалдуралайтти; лекин достиниң беваситә разилиғини алмай туруп у һәргиз ундақ қилмайтти.

Худаниң тәлимини қобул қиливатқан болсақ («Юһ.» 6:45, «1Тес.» 4:9) Мәсиһгә етиқат қилмиған гунакар адәмләрдин гунадин башқа һеч немини күтмәймиз; һәрдайим уларни кәчүрүм қилишқа тәйяр туримиз (етиқатчи болмиғанлар бизгә яхшлиқ көрсәтсә Худаға тәшәккүр ейтип уни қобул қилимиз, әлвәттә!) лекин Мәсиһгә етиқат қилған қериндишимиздин бизгә яхши муамилә қилишни, мабада уларға увал қилған болсақ уларниң бизни кәчүрүшини үмүт қилимиз. Амма уларниң шундақ қилишини һәргиз «бизниң тегишлик һоқуқимиз» дәп ойлимаслиғимиз керәк. Қериндашлиримиз бизгә муһәббәтлик муамилә қилса, биз бу ишниң уларниң өз ихтияри вә әркинлиги билән болған дәп билип һәр қетим униң үчүн миннәтдар болишимизға тоғра келиду. Әрләр өз аяллириниң муһәббитини «маңа болған тегишлик бурчи, халас» дәп қариса болмайду, аяллармy әрлириниң муһиббитигә шундақ қариши керәк. Шундақ йолда һәммимиз бир-биримизгә «тегишлик», «әлвәттә, шундақ қилиш керәк» дегәнни һеч жүклимәй әң йеқинлиримизни әтиварлап, уларға һәқиқий муһәббәт көрситәйли.

1:15

«**Чүнки сениң Онесимустин вақитлиқ мәһрум болғиниңниң сәвәви, бәлким дәл сениң униңға әбәдил-әбәткичә несивә болушуң үчүн еди**».

Павлусниң бу сөзидин, тирилиш вақтида бизниң бир-биримизни тонуялайдиғанлиғимиз рошән көрүниду. Шуниңдәк, Мәсиһдә болған йәр йүзидә муйәссәр болған барлиқ муһәббәт, қериндашлиқ вә достлуқ (ғожайин-қуллуқ мунасивитидә әмәс!) риштилиримиз вә мунасивәтлиримиз шу бақий дунияда үзлүксиз давамлаштурулиду (пәқәтла әр-аяллиқ мунасивити шу вақитта болмайду («Мат.» 22:30)).

«Қуллуқ» үстидә

Оқурмәнләр хәт үстидә ойлинишлири ичидә бәлким қуллуқ түзүмниң һәқ-наһәқлиги тоғрилиқ бәзи ойларда болғандур, шуңа мунасивәтлик болған бу иш үстидә умумән сәл тохтилимиз.

Биринчидин, Тәвратни оқуғанлар билгинидәк, Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанун астида йол қоюлған, Йәһудийлар арисидики қуллуқ түзүми һәр қандақ башқа әл

ичидики түзүмгә пүтүнләй охшимайтти. Муса пәйғәмбәргә тапшурулған қанун астида иқтисадий қийинчилиқ түпәйлидин бир Йәһудий жутдишиға қул болушқа өзини сетиватқан болса қуллуқ муһлити йәттә жилдин артуқ болмайтти. Бу мөһләт тошқанда у халиса ғожайиндин әркин болатти («Қан.» 15:12-18). Башқа әлдин болған қуллири болса хизмәт һоқуқлири ениқ бекитилгән еди; улар харлиққа учралған болса һөрлүккә чиқиш һоқуқи бар еди (мәсилән, «Мис.» 21:26-27ни көрүң). Исраил ичидики һәр бир киши, мәйли қул болсун һөр болсун һәр йәттинчи күни (шәнбә, «шаббат күни»)дә дәм алатти.

Рим қанун түзүми астида қулларниң әһвали пүтүнләй башқичә еди. Қанун бойичә қулларниң шәхсий һоқуқлири йоқ дегидәк еди. Ғожайинлири уларни һәртүрлүк җисманий яки роһий хорлуққа учратсиму қанундики һеч қандақ җаза буйрулмайтти. Дунийдики барлиқ қуллуқ түзүмләр мошуниңдәк болуп кәлгән. Тарихтин билимизки, Рим түзүми астида яшаватқан бәзи қуллар иллиқ муамилини көргән, һәтта хизмәт қилған аилиниң бир әзасиға айланғанлар бар еди. Лекин көпинчиси үчүн турмушини қара басқан харлиқ дегили болатти. Рим империйәсидә чоң шәһәрләрдә қулларниң сани бәлким аһалиниң 50 пирсәнтини егиләйтти! Рим астидики бир қул үчүн һеч қандақ «дәм елиш күни» болмайтти — у (әр болсун қиз болсун) пәқәт ғожайининиң халиғанчә ишлитидиған мүлкидин бири еди, халас.

Әндиликтә Рәб Әйса һәммә гунакар адәмни илкидә тутуватқан әң чоң қуллуқни, йәни гунаниң қуллуғини көрсәтти. «**Гуна садир қилған киши гунаниң қулидур**» («Юһ.» 8:31-36). Әлвәттә, У Пәләстиндә туруватқан Йәһудийларға тәлимни җакалиғини билән инсанлар арисидики қуллуқ тоғрилиқ аз сөзләйтти.

Әнди кейин Рим империйәсиниң һәр қайси җайлирида хуш хәвәрни җакалиған Мәсиһниң расуллири у тоғрилиқ немә дәйду?

Инҗилдин расулларниң язмилирини оқуғанлар шуни көрәләйдуки, уларниң муһим көзлигини адәмләрниң гунаниң қуллуғидин азат болуп Худаниң падишалиғиға киришидин ибарәт. Мәсилән, «Рим.» 6:16-22ни көрүң. Әнди бизму буниңға охшаш хуласигә келишимизгә тоғра келидуки, гунадин азат болуп Худаниң мәңгүлүк падишалиғиға кириш болса, адәмниң һөкүмранлиғидин «азат болуп», гунаниң қуллуғи астида әсир болуштин чәксиз дәриҗидә муһимдур. Ундақ «әркинлик» әмәлийәттә һеч қандақ әркинлик әмәс. Мана шу сәвәптин расуллар мәлум адәмниң башқа бирәвға қул болушиниң һәқлиқ-һәқисизлигигә беваситә нәзәр салмайду.

Амма шуниңға диққәт қилишимиз тегишликки, расул Павлус бузуқ инсанларниң қилмишлирини хатирилигәндә «қуллуққа булаш»ни еғир гуна дәп бекитиду («1Тим.» 1:10). Рим империйәсидә бәзи адәмләр қәриздин қутулуш үчүн өзлирини қуллуққа сатсиму, қулларниң көпинчиси әслидә уруш әсирлири яки «қуллуққа буланғанлар» еди. Бүгүнки барлиқ қуллуқ түзүмлириниң һәммиси (мәсилән, һазирдики бәзи Әрәб дөләтлирдә) шу йол билән мәвҗут болуп шу сөз билән гунаға бекитилгәндур.

Етиқатчиларниң қуллуқниң һәқлиқ-һәқсизлигигә қандақ қариши керәклиги әмәлийәттә чоң бир мәсилә, йәни һөкүмәтлиригә, уларниң қанунлириға вә умумән ейтқанда барлиқ һоқуқдарларға қайси позитсийәни бағлиши керәк, дегән мәсилиниң

бир қисмидур. Бу тоғрилиқ оқурмәнләрниң диққитини «римлиқларға»дики «қошумчә сөз»имиз (13-бап үстидики сөз)гә қаритимиз. Шу сөздин мошу йәрдә азрақ нәқил кәлтүримиз: —

«Инсанийәт гунаға тейилип петип қалғанлиғи түпәйлидин, (Худаниң нижатиға егә болғичә) гунаға нисбәтән тизгинлиниши керәк болғачқа, Худа бу ишниң бир қисмини һөкүмәт-һакимийәтләр арқилиқ орунлайду: — «**һәммә адәм өзлирини идарә қилғучи һоқуқ егилиригә бойсунсун. Чүнки Худа тиклимигән һөкүмәт болмас; һөкүмәтләрниң һәммиси Худаниң әмри билән болғандур**» («Рим.» 13:1).

Қуллуқ түзүми Рим қанунининиң бир қисми болғачқа, бу қанун астида қул болған етиқатчиларниң әркинлигини қолға кәлтүрүш үчүн қурал көтирип инқилаб қилиш тоғра әмәс еди. «Юһ.» 18:36дә хатириләнгән, Рәб Әйсаниң төвәндики сөзлиригә қарайли: —

«**Мениң падишалиғим бу дунияға тәвә әмәстур. Әгәр бу дунияға тәвә болған болса, хизмәтчилирим Мениң Йәһудийларға тапшурулмаслиғим үчүн җәң қиливатқан болатти. Һалбуки, Мениң падишалиғим бу йәргә тәвә әмәстур**».

Шуниң билән әксичә етиқатчилар хизмитидики сәмимийлиги вә ишәшлиги арқилиқ Худаниң һәқиқәтлиги вә муһәббитини өз ғожайинлириға көрситишкә тоғра келәтти. Инҗилда, ғожайинларму өз қуллириға инсан қатарида қарап адил муамилә қилиши керәк, дәп җекиләнгән («Әф.» 6:9, «Кол.» 4:1). Рим җәмийитидә Инҗилниң тәсири кеңәйгәнсери қуллуқ түзүмниң йоқап кәткәнлиги тарихтики бир рошән пакиттур. Бу иш пүтүнләй инқилабсиз болған; инқилабларниң адәттә мәлум мустәбит түзүмни башқа бир мустәбит түзүм билән алмаштуруштин башқа нәтиҗиси болмайду.

Әнглийәдики «санаәт инқилаби» миладийә 1750-жили башланғандин кейин, завутлардики көп ишчилар ғожайинлири тәрипидин рәһимсиз харлиқ вә експилататсийигә учриған. Шараитлар «инқилаб қилиш»қа пишип қалған еди. Дәрвәқә, Франсийәдә Әнглийәдикигә охшаш шараит астида инқилаб партлиди, шуниң билән Франсийәниң кейинки онинчи жилида, һакиммутләқ Наполеон мәйданға чиқип дөләт тәртивини әслигә кәлтүргичә, қанлар кочиларда дәриядәк аққан еди. Әнглийәдә болса Вәслий вә Витфилд дегән икки адәм Муқәддәс Роһниң зор тәстиқлиши ичидә Худаниң нижатини күчлүк җакалашқа башлиди. Миңлиған һәр хил «тәбиқә»дики кишиләр товва қилип ойғитилди. Җамаәттә завут егилири өз ишчилири билән яндаш олтаратти; улар шуниң билән өзлири билән охшаш бир зиминда яшаватқан инсанларға салған харлиқниң немә екәнлигини чүшинип йетип, униңдин товва қилип ишчилириға болған муамилиси өзгирип, шуниң билән Әнглийә инқилаб қирғинчилиғидин қутулған.

Өзгәргән кишиләр өзгәртилгән җәмийәтләрни һасил қилиду. Башқа йоллар билән җәмийәтни өзгәртиш мүмкин әмәс. Инқилаб яки ноқул йеңи, қаттиқ қанунлар инсан тәбиитини өзгәртәлмәйду; бәлким 20 жил ичидә кона илләтләр әслидики шәкилдә болмисиму, башқа бир шәкилдә қайтидин пәйда болиду.

17-әсирниң оттурисидин бери ғәриптики дөләтләрдин Испанийә, Португалийә, Голландийә, Әнглийә вә Америка өзлириниң Африқидики мустәмликә дөләтлиридин

қулларни тутуп башқа мустәмлик дөләтлиригә апирип әмгәккә селишқа башлиған. Әнглийәдә Вилям Вилберфорс исимлиқ бир адәм Инжилдин бу ишниң дәл Павлус ейтқан «қуллуққа булаш» дегән гунаниң өзи екәнлигини билип йетип, униңдин қәтъий товва қилиш керәк дәп тәлим беришкә башлиди. Жигирмә жил у шундақ күрәш қилип Әнглийә һөкүмитини ишәндүргән (миладийә 1807-жили). Шуниң билән Әнглийә һөкүмити қуллуқ түзүмни барлиқ мустәмлигилиридә қанунсиз дәп бекиткән. Аста-аста Голландийә, Америка, андин Испанийә вә Португалийә хижаләткә қалдурулуп Әнглийәни үлгә қилип қуллуқ түзүмни бекар қилған. Бүгүнки күндә бәзи әрәб әллири вә шималий Африқидики бир қисим дөләтләрдә қуллуқ түзүми йәнила мәвжут.

Қуллар вә ғоҗайинларниң жүрүш-турушлири қандақ болуши керәклигини билиш үчүн төвәндә көрситилгән, расулларниң хәтлиридики айәтләрни көрүң. Демисәкму, бу айәтләрдики җекиләшләр һәр қандақ хизмәттикиләргә, йәни шәхсләргә яллинип ишләватқанлар болсун яки дөләт мәмурлири болсун уларға охшашла қаритилған; шундақла қул ғоҗайинлириға қаритилған бу сөзләр түрлүк адәм яллиғучиларғиму охшашла қаритилиду: —

«1Кор.» 7:20-24, «Әф.» 6:5-9, «Фил.» 2:7, «Кол.» 3:10-11, 3:22-4:1, «1Тим.» 6:1-2, «Тит.» 2:9-10, «1Пет.» 3:13-21.

Инжил 19-қисим

«Ибранийларға»

Кириш сөз

Өзиңизни миладийә 60-жили Пәләстиндә туруватқан, Мәсиһгә әгишиватқан бир Йәһудий етиқатчи дәп тәсәввур қилсиңиз. Шу вақитларда етиқатчи болуш дегәндәк алқишлинарлиқ иш әмәс еди дәйттиңиз, әлвәттә! Дәрвәқә, бир тәрәптин: «Қәйсәр император — Рәбдур» дейишниң орниға, «Әйса — Рәбдур» дәп етирап қилғучи яки жақалиғучи һәр қандақ киши Рим империйәсидики һөкүмранлар тәрипидин қаттиқ жазаға тартилиду, дәп елан қилинған. Бу жаза бәлким өз өйи вә тәәллуқатларниң һәммиси мусадирә қилинишни өз ичигә алған болуши мүмкин еди. Йәнә бир тәрәптин өз жутдашлириңиз Мәсиһгә бағлиған етиқадиңиз түпәйлидин сизни «капир» дәп чақиратти. Чүнки улар Мәсиһниң Өз Өзини «Худаниң Оғли» дәп етирап қилғанлиғи түпәйлидин Уни күпүрлүк қилғучи, әслидила чапрас яғачқа миқилиниш жазасиға лайиқ болғучи дәп һесаплайтти. Сиз кочиларда маңғанда улар сиз билән саламлашмай, сизгә йеқин кәлмәй сизни айлинип өтүп кетиду. Базарға чиққиниңизда улар сиз билән сода қилишни рәт қилиду яки сизгә нәрсә-керәкләрни сетип бәрмәйду. Бәлким һәтта бириси алдиңизға келип йүзиңизгә нәччини түкүриду. Улар мәркизий ибадәтханиға кирмигәнлигиңиз, шундақла шу йәрдә өз гунайиңизни тиләйдиған қурбанлиқларни сунмиғанлиғиңиз үчүн сизни йәнә «худасиз», «напак», «һарам» дәп чақириду, һәтта балириңизниң мәктәпкә киришиму мүмкин болмайду; сизниң аммивий ибадәт соруни, шундақла җәмийәтниң мәркизи болған, Тәврат тәлими берилидиған «синагог»қа киришиңизгә техиму болмайду. Гәрчә жутдашлириңиз һоқуқ тутқан Римлиқларға өч болсиму, сизни жазалансун дәп уларниң алдида «У Мәсиһий» дәп әрз қилип сатқунлуқ қилишқа тәйяр туруши мүмкин. Қисқиси, сиз «талада» қалисиз.

Ушбу мәктуп мошундақ қийинчилиқта турған етиқатчиларни риғбәтләндүрүш үчүн йезилған. Бундақ бесим астида етиқадини етирап қилишта тәврәнгәнләрму аз болмиған вә шуниң билән бир вақитта Әйса Мәсиһниң барлиқ гуналар үчүн толуқ вә пүтүнләй кәчүрүм тәминлигәнлигигә гуман қилишқа башлиғанларму хелә болған. Нәтиҗидә, бәзиләр қайтидин ибадәтханиға келип шу йәрдә Тәвратта тәләп қилинған кафарәт («гуналарни япидиған») қурбанлиқлирини сунушқа башлиған. Бәлким буларниң көпинчисиниң ундақ қилиши җәмийәттин қорқуп, җәмийәт тәрипидин аста-аста қайтидин қобул қилиниши үчүн еди. Ундақ «қайтқан» адәмләр бәлким «жумилақ тавуз» дәп мәсқирә қилинған болуши мүмкин; лекин һәрһалда уларниң зиянкәшликкә учриши, чәткә қеқилиши тохтиған болатти.

Әнди муәллип мошу тәвринип қалған ибраний кишиләргә қандақ гәп қилиду? Уларға қандақ мәдәт бериду? У асасән Мәсиһниң Муса пәйғәмбәргә чүширилгән әһдисидики барлиқ ишлардин, барлиқ пәриштиләрдин вә барлиқ пәйғәмбәрләрдин һәртәрәптә үстүн туридиғанлиғиға, у воситичи болған әһдиниң башқа һәммә әһдидин үстүн туридиғанлиғиға һәмдә каһинлиғиниң жүксәклигигә күчлүк испат бериду. Оқурмәнләр мәктупни оқуғанда буларни көрәләйду. Муәллипниң бу хетида Тәвраттин,

болупму унинда хатириләнгән бешарәтләрдин көп сөз нәқил алғанлиғини һәмдә қериндашларниң гуваликлирини көрсәткәнлиги рошән көрүниду.

Қизиқ иш шуки, муәллипниң салаһийити бизгә намәлум. Мәктупта у өзи тоғрилиқ сөзлимәйду. Әнди мәктуптин у тоғрилиқ мунуларни билимиз: — (а) хәтни оқуғучилар униң ким екәнлигини убдан биләтти; (ә) у хәтни язған вақтида түрмидә яки бирхил нәзәрбәнт астида туруватқан еди (13:19); (б) униң Павлусниң хизмәтдиши Тимотийға билән мунасивити бар еди (13:23); (в) у бәкму чирайлиқ грекчә (Юнанчә) услубта язиду; (г) униң Тәвратқа, җүмлидин унинда хатириләнгән барлиқ бешарәтләргә өткүр вә күчлүк чүшәнчиси бар еди.

Бу сәвәплердин биз бу муәллипни Аполлос екән, дәп пәрәз қилишқа майилмиз. Аполлос грек тилида тәрбийә көргән Йәһудий еди («Рос.» 18:24-28). Расул Павлус мәктуплирида, Аполлос мениң хизмитимни толуқлайду, дәйду («1Кор.» 3:5-6, 16:22, «Тит.» 3:13ни көрүң).

Ушбу хәтниң муәллипи гәрчә өзини расул дәп атимиған болсиму, хәтниң өзидә расуллуқ һоқуқ изналири очуқ көрүниду. Дәсләптики вақитлардин башлап Худаниң пүткүл җамаити бу хәтни Худаниң һоқуқи билән кәлгән, «Муқәддәс Роһниң илһам-көрсәтмиси билән йезилған», Инҗилниң айрилмас бир қисми дәп қобул қилип кәлгән. Ишәшимиз барки, оқурмәнләргә бу иш оқуғансери айдиңлишиду.

Мәзмун: —

1. Мәсиһ пәриштиләрдин үстүндур (1-, 2-баплар)
2. Мәсиһ Муса билән Йәшуа пәйғәмбәрләрдин үстүндур (3:1-4:13)
3. Мәсиһниң каһинлиғи Лавийларға тапшурулған каһинлиқтин үстүндур (4:14-7:28)
4. Мәсиһ васитичи болған «йеңи әһдә» Муса пәйғәмбәр арқилиқ түзүлгән әһдидин тәңдашсиз дәриҗидә үстүндур (8-, 9-баплар)
5. Мәсиһниң қурбанлиғи Тәврат дәвридики, «бешарәтлик көләңгә» болған барлиқ қурбанлиқларниң һәммисини бесип чүшүп адәмни гуналарниң толуқ кәчүрүмигә вә мәңгүлүк һаятқа ериштүриду (10-бап).
6. Бизгә йол көрситидиған, етиқатта «йол башламчи» болғанлар (11-бап)
7. Худаниң тәрбийисини қобул қилип униң қорқунучида меңиш (12-бап)
8. Ахирқи несиһәт, җекиләшләр, тиләкләр вә саламлар (13-бап).

••••••••

Ибранийларға

«Ибранийларға йезилған мәктип»
Худаниң Оғли пәриштиләрдин үстүндур

1 [1] Худа бурунқи заманларда ата-бовиларға пәйғәмбәрләр арқилиқ түркүм-түркүм
бойичә вә нурғун йоллар билән сөз қилған болуп, [2] мошу ахирқи күнләрдә болса бизгә
Оғли арқилиқ сөзлиди. У Оғлини пүткүл мәвҗудатниң мирасхори қилип бекәткән,
Униң арқилиқ каинатларни яратқан. [3] У Худаниң шан-шәривидин парлиған нур,
Униң әйнийитиниң ипадисидур, У қудрәтлик сөз-калами билән пүткүл каинаттики
мәвҗудатни өз орнида турғузуватқан болуп, У гуналарни тазилаш хизмитини ада
қилғандин кейин, әрштики шану-шәвкәт егисиниң оң йенида олтарди. [4] Шуниңдәк, У
пәриштиләрдин көп үстүн нам-мәртивигә мирас болуп, улардин шунчә жүксәк турди.
[5] Чүнки Худа муқәддәс язмиларда пәриштиләрниң қайсисиға: «Сән Мениң Оғлумдур-
сән, бүгүн Мән Сени туғдурдум», вә йәнә: «Мән Униңға Ата болимән, Уму Маңа Оғул
болиду» дегән еди?
[6] Униң үстигә, У Өзиниң тунҗисини йәр йүзигә әвәткәндә, «Барлиқ пәриштиләр Униңға
сәҗдә қилсун» дегән.
[7] У пәриштиләр тоғрилиқ: —
«У пәриштилирини шамаллар,
Хизмәткарлирини от ялқуни қилиду», дегән еди; [8] лекин Оғли һәққидә болса Униңға
мундақ дегән: —
«Сениң тәхтиң, и Худа, әбәдил-әбәтликтур;

1:1 **«түркүм-түркүм бойичә»** — яки «нурғун қетим» яки «нурғун ипадиләр билән».
1:2 **«мошу ахирқи күнләрдә болса»** — «ахирқи күнләр» Инҗил бойичә «ахирқи заманлар», Әйсаниң дунияға келиши билән башланған. Мошу йәрдә бу ибарә «мошу күнләрниң ахирида» *(йәни, пәйғәмбәрләр инсанларға сөз йәткүзгән күнләрниң ахирида)* дегән сөзләр билән ипадилиниду. **«Оғли арқилиқ»** — грек тилида «Оғул арқилиқ». **«У Оғлини пүткүл мәвҗудатниң мирасхори қилип бекәткән, Униң арқилиқ каинатларни яратқан»** — мошу йәрдә «Оғли» дегән грек илида пәқәт «Оғул» билән ипадилиниду.
1:2 Яр. 1:3; Зәб. 32:6; Мат. 21:38; Юһ. 1:3; Әф. 3:9; Кол. 1:16.
1:3 **«У гуналарни тазилаш хизмитини ада қилғандин кейин»** — көп кона көчүрүлмиләрдә «У ялғуз өзи гуналарни тазилаш хизмитини ада қилғандин кейин» дейилиду.
1:3 2Кор. 4:4; Фил. 2:6; Кол. 1:15.
1:4 **«У Оғул пәриштиләрдин көп үстүн нам-мәртивигә мирас болуп, улардин шунчә жүксәк турди»** — төвәндики 5-айәттә У алған нам-мәртивиниң «Оғул» екәнлиги көрүниду.
1:5 **«Сән Мениң Оғлумдурсән, бүгүн Мән Сени туғдурдум»... «Мән Униңға Ата болимән, Уму Маңа Оғул болиду»** — биринчи бешарәт Әйсаниң Мәрийәмдин атисиз туғулушини көрситиду, «Зәб.» 2:7дин елинған; иккинчи бешарәт «2Сам.» 7:14, «1Тар.» 17:13дин елинған.
1:5 2Сам. 7:14; 1Тар. 17:13, 22:10; Зәб. 2:7; Рос. 13:33; Ибр. 5:5.
1:6 **«У Өзиниң тунҗисини йәр йүзигә әвәткәндә...»** — грек тилида мошу йәрдики «тунҗи» адәттә «тунҗа туғулған бала»ни көрситиду. Сөзниң толуқ мәнаси «Зәб.» 88:26дә вә «Кол.» 1:16-17-айәттә көрүлиду; демәк, Мәсиһ: *(1)* пүтүн аләм ичидә әң жуқури орунда туриду; *(2)* аләмдин бурун болған; *(3)* бәлким аләмгә охшаш «яритилған» әмәс, бәлки әсли Худа Атиси билән биллә мәвҗут болған. Йәнә бир тәрәптин, «Худаниң тунҗиси» дегән сөз Мәсиһтин кейин *(вә Униң арқилиқ)* Худаниң көп башқа оғул пәрзәнтлири болидиғанлиғини көрситиду *(2:10ни көрүң)*. **«йәр йүзигә әвәткәндә»** — грек тилида «йәр йүзигә елип башлиғанда...». **«Барлиқ пәриштиләр Униңға сәҗдә қилсун»** — «Қан.» 32:43 вә «Зәб.» 96:7ни көрүң. «Луқа» 2:13-14 вә «Зәб.» 131:7-9ниму көрүң.
1:6 Зәб. 96:7; Қан. 32:43; Луқа 2:8-14
1:7 **«У пәриштилирини шамаллар, хизмәткарлирини от ялқуни қилиду»** — «Зәб.» 103:4. Грек тилида «шамал» вә «роһ» охшаш бир сөз билән ипадилиниду.
1:7 Зәб. 103:4

Сениң падишалиғиңдики шаһанә һасаң адаләтниң һасисидур.
[9] Сән һәққанийәтни сөйүп, рәзилликкә нәпрәтлинип кәлгәнсән;
Шуңа Худа, йәни Сениң Худайиң Сени һәмраһлириңдин үстүн қилип шатлиқ мейи билән мәсиһ қилди».
[10] Худа Оғлиға йәнә мундақ дегән: —

«Сән, и Рәб, һәммидин бурун зиминниң улини салдиң,
Асманларни болса қоллириң ясиғандур;
[11] Улар йоқ болуп кетиду,
Лекин Сән мәңгү турисән;
Уларниң һәммиси кийимдәк конирап кетиду;
[12] Сән уларни тон кәби йөгәп қойисән,
Шунда улар кийим-кечәк йәңгүшләнгәндәк йәңгүшлиниду.
Бирақ Сән мәңгү өзгәрмигүчидурсән,
Жиллириңниң тамами йоқтур».

[13] Йәнә, У қайсибир пәриштигә: —
«Мән Сениң дүшмәнлириңни тәхтипәриң қилмиғичә,
Мениң оң йенимда олтирисән» — дегән еди?
[14] Шундақ екән, пәриштиләрниң һәммиси пәқәт нижатқа мираслиқ қилидиғанлар үчүн хизмәт қилишқа Худа тәрипидин әвәтилгән хизмәтчи роһлар әмәсму?

Нижатқа сәл қаримаслиқ

2 [1] Бу сәвәптин, аллиқандақ йол билән һәқиқий йолдин тейилип кәтмәслигимиз
үчүн, аңлиған һәқиқәтләргә техиму етивар қилишимиз лазим. [2] Чүнки пәриштиләр
арқилиқ йәткүзүлгән сөз-каламниң турақлиқ екәнлиги испатланған һәмдә униңға һәр
бир бойсунмаслиқ вә итаәтсизлик қилиш тегишлик жазаға тартилидиған йәрдә, [3] шунчә
улуқ қутқузуш-нижатқа етивар бәрмисәк, биз қандақму жазадин қечип қутулалаймиз?!
Чүнки бу нижатниң хәвири дәсләптә Рәб арқилиқ уқтурулған, һәм униң һәқлиғини

1:8 **«лекин Оғли һәққидә болса униңға мундақ дегән»** — «Оғли» грек тилида «Оғул». **«Сениң тәхтиң, и Худа...»** — оқурмәнгә шу ениқки, бу сөзләр Падишаһниң Өзигә ейтилиду.
1:8 Зәб. 44:7
1:9 **«... Сән һәққанийәтни сөйүп, рәзилликкә нәпрәтлинип кәлгәнсән; шуңа Худа, йәни Сениң Худайиң Сени һәмраһлириңдин үстүн қилип шатлиқ мейи билән мәсиһ қилди»** — *(8-9-айәт)* «Зәб.» 44:7-8. «Мәсиһ қилиш» яки «мәсиһлимәк» тоғрилиқ «Зәбур» 2-күйдики изаһатларни вә «Тәбирләр»ни көрүң.
1:9 Зәб. 44:7, 8
1:10 **«Сән, и Рәб, һәммидин бурун зиминниң улини салдиң, асманларни болса қоллириң ясиғандур...»** — Худа бу айәттә Өз Оғлини «Рәб» дәп, Униң Өзи билән бир екәнлигини, Яратқучиму екәнлигини көрситиду. «Кол.» 1:15-17-айәтләргә қаралсун.
1:10 Зәб. 101:26-28
1:11 Йәш. 51:6; 2Пет. 3:7,10.
1:12 **«... Сән уларни тон кәби йөгәп қойисән, шунда улар кийим-кечәк йәңгүшләнгәндәк йәңгүшлиниду. Бирақ Сән мәңгү өзгәрмигүчидурсән, жиллириңниң тамами йоқтур»** — *(10-12-айәт)* «Зәб.» 101:26-28. Худа йәнә Өз Оғлиниң мәңгүлүк Худалиқ тәбиитини көрситиду.
1:12 Зәб. 101:26-28
1:13 **«Мән Сениң дүшмәнлириңни тәхтипәриң қилмиғичә, Мениң оң йенимда олтирисән»** — «Зәб.» 109:2.
1:13 Зәб. 109:1; Рос. 2:34; 1Кор. 15:25; Әф. 1:20; Ибр. 10:12.
1:14 **«Шундақ екән, пәриштиләрниң һәммиси пәқәт нижатқа мираслиқ қилидиғанлар үчүн хизмәт қилишқа Худа тәрипидин әвәтилгән хизмәтчи роһлар әмәсму?»** — демисәкму 1-бап, 4-14-айәтләрниң мәхсити, Оғулниң һәммә пәриштиләрдин көп үстүнлүгини көрситиш үчүндур.
2:2 **«пәриштиләр арқилиқ йәткүзүлгән сөз-калам»** — Муса пәйғәмбәргә йәткүзүлгән Тәврат қанунини көрситиду.
2:2 Яр. 19:17,26; Қан. 27:26; Рос. 7:53; Гал. 3:19.

беваситә аңлиғанларму бизгә тәстиқлиған; [4] униң үстигә Худа бешарәтлик аламәтләр, караматләр вә һәр хил қудрәтлик мөҗизиләр арқилиқ, шундақла Өз ирадиси бойичә Муқәддәс Роһниң ата қилған илтипатлири билән тәң униңға гувалиқ бәргән.

Инсанларни шан-шәрәп йолиға башлиғучи Ниҗаткар — «Зәбур» 8-күй тоғрилиқ

[5] Биз дәватқан кәлгүси дунияни Худа пәриштиләрниң башқурушиға өткүзүп бәргини йоқ; [6] бәлки бу һәқтә муқәддәс язмиларниң бир йеридә бирәйлән мундақ гувалиқ бәргәндур: —
«И Худа, инсан дегән немиди,
Сән уни сеғинидикәнсән?
Адәм балиси немиди,
Сән униң йениға келип йоқлайдикәнсән?
[7] Чүнки Сән униң орнини пәриштиләрниңкидин азғинә төвән бекиткәнсән,
Сән униңға шан-шәрәп вә шөһрәтләрни таҗ қилип кийдүрдүңсән;
Уни қолуң ясиғанларни идарә қилишқа тиклидиң;
[8] Сән барлиқ мәвҗудатларни униң пути астида бойсундурғансән».
Әнди «барлиқ мәвҗудатларни униң пути астида бойсундурғансән» дегини, һеч қандақ нәрсә униңға бойсунмаслиққа қалдурулмиған, дегәнликтур.
Бирақ, һазирчә мәвҗудатларниң һәммисиниңла униңға бойсунғанлиғини техи
көрмәйватимиз.ү [9] Лекин биз үчүн пәриштиләрдин «азғинә вақит төвән қилинған», өлүм азаплирини тартқанлиғи үчүн һазир шан-шәрәп вә һөрмәт таҗи кийдүрүлгән Әйсани көргүчи болдуқ; чүнки У Худаниң меһир-шәпқити билән һәммәйлән үчүн өлүмниң тәмини тетиди.
[10] Чүнки пүткүл мәвҗудатлар Өзи үчүнму һәм Өзи арқилиқму мәвҗут болуп туруватқан Худаға нисбәтән, нурғун оғулларни шан-шәрәпкә башлиғанда, уларниң ниҗатиниң йол башлиғучисини азап-оқубәтләр арқилиқ камаләткә йәткүзүшкә лайиқ кәлди.
[11] Чүнки пак-муқәддәс Қилғучи билән пак-муқәддәс қилинғанларниң һәммиси дәрвәқә охшаш Бирисидин кәлгәндур; шуниң билән У уларни «қериндаш» дейиштин номус қилмайду.
[12] Худди У Худаға (муқәддәс язмиларда йезилғандәк):
«Намиңни қериндашлиримға җакалаймән,

2:3 Мат. 4:17; Мар. 1:14; Ибр. 12:25.
2:4 Мар. 16:20; Рос. 14:3; 19:11.
2:6 Зәб. 8:5
2:7 **«Сән униң орнини пәриштиләрниңкидин азғинә төвән бекиткәнсән,...»** — яки «Сән униң орнини пәриштиләрниңкидин азрақ вақитла төвән бекиткәнсән,...». **«уни қолуң ясиғанларни идарә қилишқа тиклидиң»** — бәзи кона көчүрмиләрдә мошу сөзләр тепилмайду.
2:7 Зәб. 8:6-7
2:8 Зәб. 8:9; Мат. 28:18; 1Кор. 15:27; Әф. 1:22.
2:9 **«һәммәйлән үчүн»** — яки «барлиқ шәйилер үчүн».
2:9 Зәб. 8:6; Рос. 2:33; Фил. 2:7, 8.
2:10 **«Худаға нисбәтән, нурғун оғулларни шан-шәрәпкә башлиғанда...»** —Инҗилда «Худаниң оғул пәрзәнтлири» дайим әр һәм қиз-аял етиқатчиларни өз ичигә алиду. **«Чүнки пүткүл мәвҗудатлар Өзи үчүнму һәм Өзи арқилиқму мәвҗут болуп туруватқан Худаға нисбәтән, нурғун оғулларни шан-шәрәпкә башлиғанда, уларниң ниҗатиниң йол башлиғучисини азап-оқубәтләр арқилиқ камаләткә йәткүзүшкә лайиқ кәлди»** — бу муһим вә сирлиқ айәт тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә йәнә тохтилимиз.
2:11 **«Чүнки пак-муқәддәс Қилғучи билән пак-муқәддәс қилинғанларниң һәммиси дәрвәқә охшаш Бирисидин кәлгәндур; шуниң билән У уларни «қериндаш» дейиштин номус қилмайду»** — мошу айәттики «пак қилғучи» Әйса Мәсиһни, «пак қилинғанлар» У қутқузғанларни, «Бирисидин кәлгән» ХудаАтидин кәлгәнни көрситиду, әлвәттә. Әйса Мәсиһ Өзи қутқузғанларни «қериндашлирим» дәп атайду.
2:11 Рос. 17:26.

Жамаәт ичидә Сени нахшиларда күйләймән» дегән.

[13] У йәнә: «Мән саңа тайинимән» вә «Қараңлар, мана Мән бу йәрдә Худа Маңа ата қилған пәрзәнтләр билән биллә» дегән.
[14] Пәрзәнтләр болса әт билән қандин тәнлик болғачқа, Оғулму шу пәрзәнтләрниңкигә охшашла әт вә қандин тәнлик болди. Бундақ қилиштики мәхсәт, У өлүм арқилиқ өлүм һоқуқини тутқан Иблисниң күчини бекар қилип, [15] өмүр бойи өлүм қорқунучидин қуллуққа тутулғанларниң һәммисини азатлиққа чиқириш үчүн еди. [16] Чүнки У дәрвәқә пәриштиләргә әмәс, бәлки Ибраһимниң әвлатлириға тутишиду; [17] Шуниң үчүн, У Худаға аит ишларда рәһимдил вә садиқ баш каһин болуши үчүн, хәлиқниң гуналириниң кәчүрүм қурбанлиғини берәлиши үчүн, У һәр җәһәттин қериндашлириға охшаш қилиниши керәк еди. [18] Чүнки Өзи синақларни Өз бешидин кәчүрүп, азап-оқубәт чәккән болғачқа, У синақларға дуч кәлгәнләргиму ярдәм берәләйду.

Оғул Муса пәйғәмбәрдин үстүн

3 [1] Шундақ екән, әй муқәддәс қериндашлар, әрштин болған чақириққа ортақ несип болғанлар, өзимиз етирап қилған Расул вә Баш Қаһин, йәни Әйсаға көңүл қоюп қараңлар. [2] Худди Муса пәйғәмбәр Худаниң пүтүн аилисидә хизмәт қилғанда Худаға садиқ болғандәк, уму өзини тайинлап хизмәткә Қойғучиға садиқ болди. [3] Лекин өйни бәрпа қилғучи өзи бәрпа қилған өйдинму артуқ шөһрәткә сазавәр болғинидәк, Уму Мусадин артуқ шан-шәрәпкә лайиқтур. [4] Чүнки һәммә өйниң бәрпа қилғучиси бардур; лекин пүтүн мәвҗудатниң бәрпа қилғучиси болса Худадур. [5] Муса болса хизмәткар салаһийити билән Худаниң пүтүн аилисидә садиқлиқ билән кейинки ашкарилинидиған ишларға гувалиқ бериш хизмитини қилған. [6] Лекин Мәсиһ болса Худаниң аилисигә Оғул салаһийити билән һөкүм сүриду; вә әгәр биз җасаритимиз вә үмүтүмиздин

2:12 **«Намиңни қериндашлиримға җакалаймән, җамаәт ичидә сени нахшиларда күйләймән»** — «Зәб.» 21:23 (*«Зәб.» 17:50, 39:10ниму көрүң).*
2:12 Зәб. 21:23; 17:50, 39:10
2:13 **«Мән саңа тайинимән» ... «Қараңлар, мана Мән бу йәрдә Худа Маңа ата қилған пәрзәнтләр билән биллә»** — Тәврат, «Йәш.» 8:17-18. «У» — Мәсиһни көрситиду. У Йәшая пәйғәмбәр арқилиқ иштин алдин-ала бешарәт бәргән.
2:13 Йәш. 8:17,18.
2:14 **«... У өлүм арқилиқ өлүм һоқуқини тутқан Иблисниң күчини бекар қилип...»** — «өлүм һоқуқини тутқан Иблис» — гәрчә Шәйтан инсанларни беваситә һалак қилалмисиму, бирақ инсанларни гуна қилишқа аздуруш арқилиқ мәңгүлүк өлүмгә елип бариду. Аздурушниң ақивити гуна, гунаниң ақивити болса мәңгүлүк өлүмдур.
2:14 Йәш. 25:8; Һош. 13:14; Юһ. 1:14; 1Кор. 15:54; Фил. 2:7; 2Тим. 1:10.
2:15 Рим. 8:15.
2:16 **«Чүнки У дәрвәқә пәриштиләргә әмәс, бәлки Ибраһимниң әвлатлириға тутишиду»** — Тәврат «Йәш.» 41:7-9ни көрүң. «Ибраһимниң әвлатлириға тутишиду» — грек тилида бу сөз *(1)* Мәсиһниң *(Ибраһимға охшаш, етиқат қилған)* инсанларни ярдәм қоли билән тутуп қутқузидиғанлиғи; *(2)* буларни қутқузуш үчүн Мәсиһниң улар билән зич мунасивәттә болуп, Өзиму «әт вә қандин болған бир тән»дә болушини көрситиду.
2:17 Фил. 2:7; Ибр. 4:15.
2:18 Ибр. 4:15,16.
3:1 Ибр. 4:14; 6:20; 8:1; 9:11.
3:2 **«Муса пәйғәмбәр Худаниң пүтүн аилисидә хизмәт қилғанда Худаға садиқ болғандәк...»** — «Худаниң... аилиси» сөзмусөз тәрҗимиси «Худаниң ... өйи» болуп, Муса пәйғәмбәр заманида бу сөз арқилиқ Исраил хәлқи көздә тутулған еди. Әйса кәлгәндин кейин пүтүн етиқатчилар җамаити көздә тутулидиған болған.
3:2 Чөл. 12:7.
3:4 2Кор. 5:17,18; Әф. 2:10.
3:5 **«Муса болса хизмәткар салаһийити билән Худаниң пүтүн аилисидә садиқлиқ билән кейинки ашкарилинидиған ишларға гувалиқ бериш хизмитини қилған»** — Муса пәйғәмбәрниң *(Худаниң аилиси ичидә болған)* хизмити көп җәһәтләрдә Мәсиһ арқилиқ болидиғанниҗатни алдин-ала көрситишни өз ичигә алған. «Чөл.» 12:7ни көрүң.
3:5 Қан. 18:15,18.

болған иптихарлиқни ахирғичә чиң тутсақ, дәрвәқә Худаниң әшу аилисигә тәвә болған болимиз.

Зәбур, 95-күй — Етиқатсизлиқ һәққидә агаһландуруш

[7] Шуңа, муқәддәс язмиларда Муқәддәс Роһниң дегинидәк,
Бүгүн, әгәр силәр Худаниң авазини аңлисаңлар,
[8] Әйни чағларда Уни ғәзәпләндүрүп, чөл-баяванда Уни синиған күнидикидәк,
Жүригиңларни қаттиқ қилмаңлар!
[9] Мана шу йәрдә ата-бовилириңлар Мени синиди, испатлиди һәм Мениң қилғанлиримни қириқ жил көрүп кәлгән еди.
[10] Мән шу дәвирдин бизар болуп: —
«Булар көңлидә дайим адашқанлар,
Мениң йоллиримни һеч билип йәтмигән.
[11] Шуңа Мән ғәзәплинип қәсәм ичип: —
«Улар Мениң арамлиғимға қәтъий кирмәйду» дедим».
[12] Әнди қериндашлар, һеч қайсиңларда яман нийәтлик вә етиқатсиз қәлб болмисун, шундақла униң мәңгү һаят Худадин йүз өрүмәслигигә көңүл бөлүңлар; [13] пәқәт «бүгүн»ла болидикән, һеч қайсиңлар гунаниң richtig аздурушлири билән көңлүңларниң қаттиқлашмаслиғи үчүн һәр күни бир-бириңларни җекиләңлар.
[14] Дәсләптики хатирҗәмлигимизни ахирғичә чиң тутсақла, дәрвәқә Мәсиһ билән шерик болған болимиз.
[15] Жуқирида ейтилғинидәк: —
«Бүгүн, әгәр силәр Худаниң авазини аңлисаңлар,
Әйни чағларда Уни ғәзәпләндүргән күнидикидәк,
Жүригиңларни қаттиқ қилмаңлар!»

[16] (Әнди Униң авазини аңлап туруп, Уни ғәзәпләндүргәнләр кимләр еди? Муса пәйғәмбәрниң йетәкчилигидә Мисирдин қутулуп чиққан әшу Исраилларниң һәммиси әмәсму?
[17] У қириқ жил кимләргә ғәзәпләнди? Йәнила шу гуна өткүзүп, жиқилип җәсәтлири чөлдә қалғанларға әмәсму? [18] Шундақла У кимләргә Өз арамлиғимға қәтъий кирмәйсиләр дәп қәсәм қилди? Өзигә итаәт қилмиғанларни әмәсму? [19] Шуңа булардин көрүвалалаймизки, уларниң арамлиққа кирмәслиги етиқатсизлиғи түпәйлидин еди).

3:6 Рим. 5:2; 1Кор. 3:16; 6:19; 2Кор. 6:16; 1Пет. 2:5.
3:7 Зәб. 94:7; Ибр. 4:7.
3:8 Мис. 17:2.
3:11 **«Шуңа Мән ғәзәплинип қәсәм ичип: — «Улар Мениң арамлиғимға қәтъий кирмәйду» дедим»** — «Зәб.» 94:7-11. «Мениң арамлиғим» — биринчидин Худа Исраилларға вәдә бәргән Қанаан *(Пәләстин)* зиминини көрситиду. Мисирдин чиқип чөл-баяванда қириқ жил сәрсан болуп жүргән бир әвлат Исраиллар итаәтсизлик қилип у зиминға кирмигән. Иккинчидин, шундақла әң муһими, «арамлиқ» болса, пәқәт зиминни әмәс, бәлки Худаниң панаһи, йетәкчилиги һәм шапқити астида яшашни өз ичигә алиду *(4-бапниму көрүң)*.
3:11 Чөл. 14:21-23; Қан. 1:34; Зәб. 94:7-11.
3:13 **«пәқәт «бүгүн»ла болидикән, һеч қайсиңлар гунаниң аздурушлири билән көңлүңларниң қаттиқлашмаслиғи үчүн һәр күни бир-бириңларни җекиләңлар»** — бу айәттики «бүгүн» жуқурида нәқил кәлтүрүлгән «Зәбур» 95-күйдики сөз, әлвәттә.
3:15 Ибр. 3:7.
3:17 **«У қириқ жил кимләргә ғәзәпләнди? Йәнила шу гуна өткүзүп, жиқилип җәсәтлири чөлдә қалғанларға әмәсму?»** — «Чөл.» 14:29, 32ни көрүң.
3:17 Чөл. 14:36; Зәб. 105:26; 1Кор. 10:10; Йәһ. 5.
3:18 Қан. 1:34.

Худаниң арамлиғи һәққидики вәдә

4 [1] Әнди Униң арамлиғиға кирип бәһримән болуш тоғрисидики вәдиси бизгә
қалдурулғандин кейин, араңлардики бирәрсиниңму униң несивисидин чүшүп
келишидин қорқунучта еһтият қилайли. [2] Чүнки хуш хәвәр худди чөлдики Исраилларға
аңлитилғандәк бизләргиму аңлитилди. Лекин уларниң аңлиғанлири етиқат билән
жуғурулмиғанлиқтин, сөз-каламниң уларға һеч қандақ пайдиси болмиған еди. [3] Чүнки
бу арамлиққа киргәнләр болса — етиқат қилған бизләрмиз. Худди Худаниң ейтқинидәк:
«Шуңа мән ғәзәплинип қәсәм ичип: —
«Улар Мениң арамлиғимға қәтъий кирмәйду — дегән».

Худаниң әмәллири болса дуния апиридә болғандила һәммиси тамамланған еди; [4] чүн-
ки яритилишниң йәттинчи күни һәққидә муқәддәс язмиларниң бир йеридә мундақ
дейилгән: «Йәттинчи күни кәлгәндә, Худа һәммә әмәллиридин арам алди». [5] Йәнә ке-
лип жуқурида ейтилғандәк Худа: «Улар Мениң арамлиғимға қәтъий кирмәйду» дегән
еди. [6] Буниңдин көрүнәрликки, Худаниң арамлиғиға кирәләйдиғанлар бар, амма униң
тоғрисидики хуш хәвәрни авал аңлиғанлар итаәтсизлик қилғанлиғи үчүн, униңға кирәл-
миди. [7] Шуниң үчүн, Худа әнә шу арамлиқ тоғрисида узақ вақиттин кейинки мәлум бир
күнни «бүгүн» дәп бекитип, Давут пәйғәмбәр арқилиқ йәнә шундақ ейтқан: —

«Бүгүн униң авазини аңлисаңлар,
Жүригиңларни қаттиқ қилмаңлар!»

[8] Әгәр Йәшуа пәйғәмбәр Исраилларни арамлиққа киргүзгән болса еди, Худа кейин йәнә
бир арамлиқ күни тоғрилиқ демигән болатти. [9] Қисқиси, шабат күнидики бир арамлиқ
Худаниң хәлқини күтмәктә.
[10] Чүнки Худаниң арамлиғиға киргүчиләр худди Худа «Өз әмәл-ишлиридин арам
алған»дәк, өзлириниң ишлиридин арам алиду. [11] Шуңа һеч қайсимизниң әнә шу
Исраиллардәк итаәтсизлик қилған һалитидә жиқилип чүшмәслиги үчүн, һәр биримиз
бу арамлиққа киришкә интиләйли.
[12] Чүнки Худаниң сөз-калами жанлиқтур вә күчкә егидур, һәтта жан билән роһни, илик
билән боғумларни бир-биридин айриветәлигидәк дәрижидә, һәр қандақ қош бислиқ

4:2 **«Чүнки хуш хәвәр худди чөлдики Исраилларға аңлитилғандәк бизләргиму аңлитилди»** — «чөлдики Исраилларға» грек тилида «уларға» дейилиду. Бу айәттики «хуш хәвәр» Худаниң арамлиғини алаһидә көздә тутиду.

4:3 Зәб. 94:11.

4:4 **«Йәттинчи күни кәлгәндә, Худа һәммә әмәллиридин арам алди»** — «Яр.» 2:2.

4:4 Яр. 2:2; Мис. 20:11; 31:17.

4:5 **«Йәнә келип жуқурида ейтилғандәк Худа: «Улар Мениң арамлиғимға қәтъий кирмәйду» дегән еди»** — муәллип, гәрчә чөлдә кәзгән Исраиллар итаәтсизлиги түпәйлидин «Худаниң арамлиғи»ға кирмигән болсиму, кириш йоли техичә очуқ екәнлигини көрситиду.

4:5 Зәб. 94:11

4:6 **«униң тоғрисидики хуш хәвәрни авал аңлиғанлар»** — демәк, Худаниң арамлиғи тоғрилиқ хуш хәвәр аңлиғанлар; чөл-баяванда кезип жүргән Исраилларни көрситиду.

4:7 Зәб. 94:7-8; Ибр. 3:7.

4:8 **«Әгәр Йәшуа пәйғәмбәр Исраилларни арамлиққа киргүзгән болса еди, Худа кейин йәнә бир арамлиқ күни тоғрилиқ демигән болатти»** — Йәшуа пәйғәмбәр Муса пәйғәмбәрниң избасари болуп, у Исраил хәлқини Худа вәдә бәргән зиминға башлап барған. «Қан.» 3:20, 25:19, «Йәшуа» 1:15ниму көрүң.

4:9 **«Қисқиси, шабат күнидики бир арамлиқ Худаниң хәлқини күтмәктә»** — «шабат күни» йәттинчи күни, йәни Худа арам алған күни вә Өз Йәһудий хәлқигә бекиткән «дәм елиш күни» еди.

4:10 **«Чүнки Худаниң арамлиғиға киргүчиләр худди Худа «Өз әмәл-ишлиридин арам алған»дәк, өзлириниң ишлиридин арам алиду»** — бу интайин муһим айәт үстидә һәм «Худаниң арамлиғи» тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

қиличтин иштиктур, қәлбдики ой-пикир вә арзу-нийәтләрниң үстидин һөкүм чиқарғу-
чидур. [13] Униң алдида һеч қандақ мәвҗудат ғайип әмәстур; бәлки биздин һесап Алғучи-
ниң көзлири алдида һәммә иш очуқ-ашкаридур.

Баш каһинимиз Әйса Мәсиһ

[14] Шундақ болған екән, шундақла әрш-асманлардин өтүп чиққан улуқ Баш Қаһинимиз,
йәни Худаниң Оғли Әйса болған екән, биз етирап қилған етиқатимизда чиң турайли.
[15] Чүнки бизгә тайинланған баш каһинимиз аҗизлиқлиримизға һесдашлиқ қилмиғучи
әмәс, бәлки бизгә охшаш һәр хил аздуруш-синақларға дуч кәлгән, лекин гуна садир қи-
лип бақмиғучидур. [16] Шуңа жүригимиз тоқ һалда рәһим-шәпқәткә еришиш вә ярдәмгә
еһтияҗлиқ вақтимизда шапаәт тепиш үчүн меһир-шәпқәт аян қилинғучи тәхткә йеқин-
лишайли.

5 [1] Һәр қетимлиқ баш каһин инсанлар арисидин таллинип, хәлиққә вакалитән Худаға
хизмәт қилишқа, йәни хәлиқниң атиған һәдийәлирини вә гуналар үчүн қилған
қурбанлиқлирини Худаға сунушқа тайинлиниду. [2] Униң һәртәрәпләп аҗизлиқлири
болғачқа, билимсизләр вә йолдин чәтнигәнләргә мулайимлиқ билән муамилә
қилалайду. [3] Шу аҗизлиғи үчүн у хәлиқниң гуналири һесавиға қурбанлиқ сунғандәк,
өз гуналири үчүнму қурбанлиқ сунушқа тоғра келиду. [4] Һеч бир киши бу шәрәплик
мәртивини өзлүгидин алмайду, пәқәт Һарунға охшаш, Худа тәрипидин чақирилғандила
уни алиду. [5] Худди шуниңдәк Мәсиһму баш каһин мәртивисигә Өзини улуқлап
өзлүгидин еришкән әмәс, бәлки Уни улуғлиғучи Худа Өзи еди; У Униңға: —

«Сән Мениң Оғлумдурсән, бүгүн Мән Сени туғдурдум» дегән.

[6] У муқәддәс язмиларниң йәнә бир йеридә Униңға: —
«Сән әбәдил-әбәткичә Мәлкизәдәкниң типидики бир каһиндурсән» дегән.
[7] Мәсиһ йәр йүзидики күнләрдә, Өзини өлүмдин қутқузувелишқа қадир Болғучиға қат-
тиқ нидалар вә көз яшлири билән дуа-тилавәтләр вә жилинишларни көтәрди. Униң
ихласмәнлигидин дуалири иҗабәт қилинди. [8] Гәрчә У Худаниң Оғли болсиму, азап че-
кишлири арқилиқ итаәтмән болушни үгәнди. [9] У мана мошундақ мукәммәл қилинған

4:12 Топ. 12:11; Йәш. 49:2; Әф. 6:17.
4:13 Зәб. 32:13-15
4:14 Ибр. 3:1; 6:20; 8:1; 9:11.
4:15 Йәш. 53:9; 2Кор. 5:21; Фил. 2:7; Ибр. 2:18; 1Пет. 2:22; 1Юһ. 3:5.
4:16 **«ярдәмгә еһтияҗлиқ вақтимизда шапаәт тепиш үчүн...»** — грек тилида «ярдәм» «адәмниң *(қутқузғин! дегән)* нидасиға жүгүрүш» дегән уқумни билдүриду. **«меһир-шәпқәт аян қилинғучи тәхт»** — Худаниң тәхти, әлвәттә.
4:16 Рим. 3:25.
5:3 Лав. 9:7; 16:6; Ибр. 7:26.
5:4 **«Һеч бир киши бу шәрәплик мәртивини өзлүгидин алмайду, пәқәт Һарунға охшаш, Худа тәрипидин чақирилғандила уни алиду»** — «Мис.» 28:1дә хатириләнгәндәк, Худа Муса пәйғәмбәргә акиси Һарунни Исраилларниң тунҗа баш каһини қилип тайинлаш һәққидә әмир бәргән. Һарун Лавий қәбилисидин еди.
5:4 Мис. 28:1; 1Тар. 23:13; 2Тар. 26:16.
5:5 **«Сән Мениң Оғлумдурсән, бүгүн Мән Сени туғдурдум»** — «Зәб.» 2:7.
5:5 Зәб. 2:7; Рос. 13:33; Ибр. 1:5.
5:6 **«Мәлкизәдәкниң типидики бир каһин..»** — «Мәлкизәдәк» тоғрилиқ 7-бап 1-2-айәтләргә қаралсун. Мәлкизәдәк өзи «Яр.» 14-бапта көрүниду. **«Сән әбәдил-әбәткичә Мәлкизәдәкниң типидики бир каһиндурсән»** — «Зәб.» 109:4.
5:6 Зәб. 109:4; Ибр. 7:17.
5:7 **«Мәсиһ йәр йүзидики күнләрдә...»** — грек тилида «Мәсиһ әттә турған күнләрдә...» билән билдүрүлиду.
5:7 Мат. 26:39; 27:46,50; Юһ. 17:1.
5:8 Фил. 2:6.

болғачқа, барлиқ Өзигә итаәт қилғучиларға мәңгүлүк ниҗатни барлиққа кәлтүргүчи болуп, [10] Худа тәрипидин «Мәлкизәдәкниң каһинлиқ түзүми тәртивидә баш каһин» дәп җакаланди.

Етиқаттин янмаслиққа агаһландуруш

[11] Бу иш тоғрилиқ ейтидиған нурғун сөзлиримиз бар, лекин қулақлириңлар паң болуп кәткәчкә, буларни силәргә ениқ чүшәндүрүш тәс. [12] Чүнки силәр аллибурун тәлим бәргүчи болушқа тегишлик болған чағдиму, әмәлийәттә силәр йәнила Худаниң сөз-каламиниң асасий һәқиқәтлириниң немә екәнлигини башқиларниң яңливаштин үгитишигә муһтаҗсиләр; силәргә йирик йемәклик әмәс, бәлки йәнила сүт керәктур.
[13] Чүнки пәқәт сүт биләнла озуқлинидиғанларниң бовақтин пәрқи йоқтур, улар һәққанийәт каламиға пишшиқ болмиған ғоридур, халас. [14] Бирақ йемәклик болса йетилгәнләр, йәни өз аң-зеһинлирини яхши-яманни пәриқ етишкә йетилдүргәнләр үчүндур.

Давами

6 [1-2] Шуниң үчүн, Мәсиһ тоғрисидики дәсләпки асасий тәлимдә тохтап қалмай, — йәни
қайтидин «өлүк ишлар»дин тoвва қилиш вә Худаға етиқат бағлаш, чөмүлдүрүлүшләр,
«қол тәккүзүш», өлгәнләрниң тирилдүрүлүши вә мәңгүлүк һөкүм-сорақ тоғрисидики
тәлимләрдин һул салайли дәп олтармай, мукәммәлликкә қарап маңайли. [3] Худа
халиған екән, биз шундақ қилимиз. [4-6] Чүнки әслидә йорутулуп, әрштики илтипаттин
тетиған, Муқәддәс Роһтин несип болған, Худаниң сөз-каламиниң яхшилиғини һәм кәлгүси заманда аян қилинидиған қудрәтләрни һес қилип баққанлар әгәр йолдин чәтнигән болса, уларни қайтидин товва қилдуруш һәргиз мүмкин әмәс. Чүнки улар өз-өзигә қилип Худаниң Оғлини қайтидин крестләп рәсва қилмақта.
[7] Чүнки көп қетимлап өз үстигә яққан ямғур сүйини ичкән, өзидә териғучиларға
мәнпәәтлик зираәтләрни өстүрүп бәргән йәр болса Худадин бәрикәт алмақта. [8] Бирақ
тикән вә қамғақ өстүргән болса, у әрзимәс болуп, ләнәткә йеқин болуп, ақивити көйдүрүлүштин ибарәт болиду.
[9] Лекин әй сөйүмлүклирим, гәрчә жуқуриқи ишларни тилға алған болсақму, силәрдә буниңдинму әвзәл ишлар, шундақла ниҗатлиқниң елип баридиған ишлири бар дәп
қайил болдуқ. [10] Чүнки Худа қилған әмәллириңларни вә Униң муқәддәс бәндилиригә қилған вә һазирму қиливатқан хизмитиңлар арқилиқ Униң нами үчүн көрсәткән

5:9 **«мәңгүлүк ниҗатни барлиққа кәлтүргүчи болуп,...»** — «барлиққа кәлтүргүчи» дегән ибарә грек тилида «йол башлиғучи» һәм «һул салғучи» дегән йәнә икки мәнаниму тәң билдүриду.
5:10 **«У Мәсиһ... Худа тәрипидин «Мәлкизәдәкниң каһинлиқ түзүми тәртивидә баш каһин» дәп җакаланди»** — 7-бап -1-2-айәтләргә қаралсун. Мәлкизәдәк өзи «Яр.» 14-бапта көрүниду.
5:11 **«бу иш тоғрилиқ...»** — яки «У тоғрилиқ...» *(йәни, Мәсиһ һәқтә...).*
5:12 1Кор. 3:1, 2, 3.
6:1-2 **««өлүк ишлар»дин товва қилиш»** — «өлүк ишлар» болса Худаниң ниҗатиға таянмай қилған барлиқ ишлар; мошу йәрдә муәллип шүбһисизки көп «диний паалийәтләр»ни «өлүк ишлар, халас» демәкчи. **««өлүк ишлар»дин товва қилиш вә Худаға етиқат бағлаш, чөмүлдүрүлүшләр, «қол тәккүзүш», өлгәнләрниң тирилдүрүлүши вә мәңгүлүк һөкүм-сорақ тоғрисидики тәлимләр...»** — бу алтә «асасий тәлим»ни шәрһләш үчүн, бир қанчә ишлар үстидә тохтилишимизға тоғра келиду, «қошумчә сөз»имиздә бу һәқтә тохтилимиз.
6:3 **«Худа халиған екән, биз шундақ қилимиз»** — «Худа халиған екән» дегәнлик грек тилида «Әгәр Худа халиса — вә у дәрвәқә шундақ халайду» дәп билдүриду.
6:3 Рос. 18:21; 1Кор. 4:19; Яқ. 4:15.
6:4-6 **«әгәр йолдин чәтнигән болса, уларни қайтидин товва қилдуруш һәргиз мүмкин әмәс. Чүнки улар өз-өзигә қилип Худаниң Оғлини қайтидин крестләп рәсва қилмақта»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «... улар әгәр йолдин чәтнәп, өзлири үчүн Худаниң Оғлини қайтидин крестләп, шундақла Уни рәсва қиливатқан болса, мошуларни қайтидин товва қилдуруш һәргиз мүмкин әмәс». Бу муһим айәт тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
6:4-6 Мат. 12:31; Ибр. 10:26; 1Юһ. 5:16.

меһир-муһәббитиңларни унтуп қалидиған адаләтсизләрдин әмәс.
[11] Амма силәрниң үмүтүңларниң толуқ җәзм-хатирҗәмлик билән болуши үчүн, һәр
бириңларниң ахирғичә шундақ ғәйрәт қилишиңларға интизармиз; [12] шундақла сөрәл-
миләрдин болмай, бәлки етиқат вә сәвирчанлиқ арқилиқ Худаниң вәдилиригә вари-
слиқ қилғанларни үлгә қилидиғанлардин болғайсиләр.

Худаниң Ибраһимға қилған вәдилири җәзмән әмәлгә ашиду

[13] Чүнки Худа Ибраһимға вәдә қилғанда, Өзидин үстүн туридиған һеч ким болмиғачқа,
Өзи билән қәсәм қилип: [14] «Саңа чоқум бәхит ата қилимән, сени чоқум көпәйтип бе-
римән» — деди. [15] Шуниң билән, Ибраһим узун вақит сәвир-тақәт билән күтүп, Худаниң
вәдисигә ериши.
[16] Чүнки инсанлар өзлиридин үстүн туридиған бирини тилға елип қәсәм қилиду; улар-
ниң арисида қәсәм испат-тәстиқ һесаплинип, һәр хил талаш-тартишларға хатимә бе-
риду. [17] Шуниңдәк Худа, Өз вәдисигә варислиқ қилғанларға Өз нишан-мәхситиниң өз-
гәрмәйдиғанлиғини техиму очуқрақ билдүрүш үчүн, қәсәм қилип вәдә бәрди. [18] Шуниң
билән қәтъий өзгәрмәс икки иш арқилиқ, көз алдимизда қоюлған үмүтни чиң тутуш
үчүн һалакәттин өзимизни қачуруп уни башпанаһ қилған бизләр күчлүк риғбәт-илһамға
еришәләймиз (бу икки ишта Худаниң ялған ейтиши қәтъий мүмкин әмәс, әлвәттә).
[19] Бу үмүт җенимизға чиң бағланған кемә ләңгиридәк шүбһисиз һәм мустәһкәм болуп,
әрштики ибадәтханиниң ички пәрдисидин өтүп бизни шу йәргә туташтуриду. [20] У йәргә
биз үчүн йол ечип маңғучи Әйса биздин авал киргән болуп, Мәлкизәдәкниң каһинлиқ
түзүми тәртивидә мәңгүлүк тайинланған Баш Каһин болди.

Мәлкизәдәкниң каһинлиқ түзүми һәққидә
«Аләмниң яритилиши» 14:17-19ни көрүң

7 [1] Чүнки бу Мәлкизәдәк Салем шәһириниң падишаси, шундақла Әң Алий Болғучи
Худаниң каһини болуп, Ибраһим падишаларни йеңип җәңдин қайтқанда, униң алдиға
чиққан вә униңға бәхит тилигән еди. [2] Ибраһим болса еришкән барлиқ олҗисиниң
ондин бир үлүшини униңға атиған еди. Мәлкизәдәк дегән исимниң биринчи мәнаси
«һәққанийәт падишаси» дегәнликтур; униң йәнә бир нами «Салемниң падишаси»
болуп, буниң мәнаси «аманлиқ падишаси» дегәнликтур; [3] униң атиси йоқ, аниси йоқ,

---

6:10 **Пәнд. 14:31; Мат. 10:42; 25:40; Мар. 9:41; Юһ. 13:20.**
6:14 **«Саңа чоқум бәхит ата қилимән, сени чоқум көпәйтип беримән»** — оқурмәнләргә аянки, ибраний тилида бу хил қәсәм ичиш мундақ шәкилдә еди: «Сени бәрикәтләп бәрикәтләймән, сени көпәйтип көпәйтимән». Бу шәкилдә қәсәм ичкүчи өз-өзи билән қәсәм қилған дәп һесаплинатти. Бу вәдә-қәсәм Ибраһим Исһақни қурбанғаһ үстигә қойғандин кейин берилгән *(«Яр.» 22:17дә хатирилиниду)*.
6:14 **Яр. 12:3; 17:4; 22:16-17; Зәб. 104:8-9; Луқа 1:73.**
6:16 **Мис. 22:11.**
6:18 **«Шуниң билән қәтъий өзгәрмәс икки иш арқилиқ...»** — бу «өзгәрмәс икки иш» болса Худаниң вәдиси вә Униң қәсими болса керәк. **«көз алдимизда қоюлған үмүтни чиң тутуш үчүн һалакәттин өзимизни қачуруп уни башпанаһ қилған бизләр күчлүк риғбәт-илһамға еришәләймиз»** — «өзимизни қачуруп» дегән ибарә «мошу рәзил дунияниң ақивитидин өзини қачуруп», дегән мәнада.
6:19 **«әрштики ибадәтханиниң ички пәрдисидин өтүп бизни шу йәргә туташтуриду»** — «әрштики ибадәтханиниң пәрдиси» дегән ибаридә биз «әрштики» дегән сөзни қошуп киргүздуқ. Чүнки «ибадәтханиниң пәрдиси» йәр йүзидики ибадәтханини көрсәткән әмәс, бәлки әрштә болған ибадәтханини көрситиду *(8:5ни көрүң)*. Демәк, етиқатчилар үчүн ейтқанда, уларниң асмандики ибадәтханидики әң муқәддәс җай билән чиң алақиси бардур.
6:20 **«Мәлкизәдәкниң каһинлиқ түзүми тәртивидә мәңгүлүк тайинланған Баш Каһин болди»** — «Мәлкизәдәк» тоғрилиқ 7-бап -1-2-айәтләргә қаралсун. Мәлкизәдәк «Яр.» 14-бапта көрүниду.
6:20 **Ибр. 3:1; 4:14; 8:1; 9:11.**
7:1 **«Салем шәһири»** — йәни Йерусалим; «Салем»ниң мәнаси «салам, аманлиқ»тур.
7:1 **Яр. 14:17-20.**

нәсәбнамиси йоқ, күнлириниң башлиниши вә һаятиниң ахирлишиши йоқтур, бәлки у
Худаниң Оғлиға охшаш қилинип, мәңгүлүк каһин болуп туриду.
[4] Әнди қараңлар, бу Мәлкизәдәк немидегән улуқ адәм-һә! Һәтта ата-бовилиримизниң
чоңи Ибраһимму олҗисиниң ондин бирини униңға атиған. [5] Дәрвәқә Лавийниң әвлат-
лиридин каһинлиқни зиммисигә алғанлар Тәврат қануни бойичә хәлиқтин, йәни өз
қериндашлиридин Ибраһимниң пуштидин болғиниға қаримай тапқининиң ондин бир
үлүшини жиғиши әмир қилинған. [6] Лекин буларниң қәбилә-уруғидин болмиған Мәл-
кизәдәк болса Ибраһимдин «ондин бир үлүши»ни қобул қилған андин Худаниң вәди-
лиригә егә болғучи Ибраһимға бәхит тилигән. [7] Шүбһисизки, бәхит тилигүчи бәхиткә
еришкүчидин үстүндур. [8] Бу йәрдики «ондин бир үлүш»ни қобул қилғучилар өлидиған
адәмләрдиндур; у йәрдики «ондин бир үлүш»ни қобул қилғучи тоғрисида муқәддәс
язмиларда «У һаят яшиғучи» дәп гувалиқ берилгәндур.
[9] Һәтта мундақ дейишкә болидуки, ондин бир үлүшни алидиған Лавийму әҗдати
Ибраһим арқилиқ Мәлкизәдәккә ондин бир үлүшни бәргән. [10] Чүнки Мәлкизәдәк
Ибраһимни қарши алғанда, Лавийни кәлгүсидики пушти болуш сүпитидә йәнила
Ибраһимниң тенидә еди, дәп һесаплашқа болиду.
[11] Әнди Лавий қәбилисиниң каһинлиқ түзүми арқилиқ мукәммәл һәққанийлиқ келәләй-
диған болса (чүнки шу түзүмгә асаслинип Тәврат қануни Исраил хәлқигә чүшүрүлгән
еди), кейинки вақитларда Һаруннниң каһинлиқ түзүми бойичә әмәс, бәлки Мәлкизәдәк-
ниң каһинлиқ түзүми бойичә башқа бир каһинниң чиқишиниң немә һаҗити болатти?
[12] Әнди каһинлиқ түзүми өзгәртилгән болса, униңға мунасивәтлик қанун-түзүмму өз-
гәртилишкә тоғра келиду. [13] Чүнки бу ейтиливатқан сөзләр қаритилған зат болса башқа
бир қәбилидин болуп, бу қәбилидин һеч ким қурбангаһта хизмәттә болуп бақмиған.
[14] Чүнки Рәббимизниң Йәһуда қәбилисидин чиққанлиғи ениқ; Муса бу қәбилә тоғриси-
да каһинлиққа мунасивәтлик һеч бир нәрсә демигән еди.
[15] Әнди Мәлкизәдәктәк башқа бир каһин чиққан болуп, бу өзгириш мунулардин техиму
рошән болиду; [16] униң каһинлиққа тайинлиниши әт егилиригә бағлиқ әмир билән әмәс,
бәлки пүтмәс-түгимәс һаятниң қудритидин болғандур.

7:3 **«униң атиси йоқ, аниси йоқ, нәсәбнамиси йоқ, күнлириниң башлиниши вә һаятиниң ахирлишиши йоқтур, бәлки у Худаниң Оғлиға охшаш қилинип, мәңгүлүк каһин болуп туриду»** — бу айәтниң чоңқур мәзмуни үстидә «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

7:5 **«Ибраһимниң пуштидин болғини...»** — грек тилида: «Ибраһимниң чатириқидин чиққанлар...» дегән сөз билән ипадилиниду.

7:5 Чөл. 18:21; Қан. 18:1; Йә. 14:4; 2Тар. 31:5.

7:6 Яр. 14:20.

7:7 **«бәхит тилигүчи»** — яки «бәхит ата қилғучи».

7:8 **«Бу йәрдики «ондин бир үлүш»ни қобул қилғучилар өлидиған адәмләрдиндур; у йәрдики «ондин бир үлүш»ни қобул қилғучи тоғрисида муқәддәс язмиларда «У һаят яшиғучи» дәп гувалиқ берилгәндур»** — «өлидиған адәмләр» Лавийлиқ каһинларни, «һаят яшиғучи» болса Мәлкизәдәкни көрситиду.

7:9 **«Һәтта мундақ дейишкә болидуки, ондин бир үлүшни алидиған Лавийму әҗдати Ибраһим арқилиқ Мәлкизәдәккә ондин бир үлүшни бәргән»** — ондин бир үлүшни алғини Лавий өзи әмәс, бәлки униң әвлатлири «Лавийлар»дур.

7:11 Гал. 2:21.

7:14 **«Чүнки Рәббимизниң Йәһуда қәбилисидин чиққанлиғи ениқ; Муса бу қәбилә тоғрисида каһинлиққа мунасивәтлик һеч бир нәрсә демигән еди»** — Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә каһинлар Лавий қәбилисидин болған.

7:14 Йәш. 11:1; Мат. 1:3.

7:15 **«Әнди Мәлкизәдәктәк башқа бир каһин чиққан болуп, бу өзгириш мунулардин техиму рошән болиду»** — «бу өзгириш» грек тилида «бу иш» дейилиду. «Бу иш»ниң немә екәнлиги тоғрилиқ башқа пикирдә болған бәзи алимлар бар.

7:16 **«... униң каһинлиққа тайинлиниши әт егилиригә бағлиқ әмир билән әмәс, бәлки пүтмәс-түгимәс һаятниң қудритидин болғандур»** — «әт егилиригә бағлиқ әмәс» — грек тилида «әтлик *(демәк, инсанниң әтлиригә қарайдиған)* бир әмир бойичә әмәс,...». Демәк, Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун бойичә каһинлар Лавий қәбилисидин

[17] Чүнки бу һәқтә муқәддәс язмиларда: «Сән әбәдил-әбәткичә Мәлкизәдәкниң типиди-
ки бир каһиндурсән» дәп гувалиқ берилгән. [18] Чүнки алдинқи әмир-түзүм аҗизлиғи
вә үнүмсизлиги түпәйлидин күчидин қалдурулған [19] (— чүнки Тәврат қануни һеч ишни
камаләткә йәткүзәлмиди). Униң орниға бизни Худаға йеқинлаштуридиған, униңдин
әвзәл үмүт елип келинди. [20-21] Униң үстигә, бу иш Худаниң қәсими билән капаләткә егә
болмай қалмиди (илгири өткән каһинлар Худаниң қәсимисиз каһин болған еди; лекин,
Әйса болса Өзигә: —
«Пәрвәрдигар шундақ қәсәм ичти, һәм һәргиз буниңдин янмайду: — «Сән әбәдил-әбәт-
кичә каһиндурсән»» Дегүчиниң қәсими билән каһин болди). [22] Әнди Әйса шундақ улуқ
иш билән әвзәл бир әһдиниң кепили қилинди.
[23] Йәнә келип, илгири өткән каһинлар көп болуши керәк еди; чүнки уларниң һәр
бири өлүм түпәйлидин вәзиписини давамлаштуралмай қалған. [24] Лекин Әйса мәңгүгә
турғачқа, Униң каһинлиғи һәргиз өзгәртилмәстур. [25] Шу сәвәптин, У Өзи арқилиқ Худа-
ниң алдиға кәлгәнләрни үзүл-кесил қутқузушқа қадир; чүнки У улар үчүн Худаға му-
раҗиәт қилишқа мәңгү һаяттур.
[26] Мошундақ бир баш каһин дәл бизниң һаҗитимиздин чиқидиған — муқәддәс, әйипсиз,
ғубарсиз, гунакарлардин нери қилинған, әршләрдин жуқури елип көтирилгән каһин-
дур. [27] У әшу баш каһинлардәк һәр күни алди билән өз гуналири үчүн, андин хәлиқниң
гуналири үчүн қурбанлиқ сунушқа муһтаж әмәс. Чүнки У Өзини қурбанлиқ сүпитидә
сунғанда, һәммәйлән үчүн буни бир йолила ада қилди. [28] Чүнки Тәврат қануни аҗиз
бәндә болған инсанларни баш каһин қилип тайинлайду, лекин Тәврат қанунидин кейин
кәлгән Худаниң қәсәм-калами мәңгүгә камаләткә йәткүзүлгән Оғулни баш каһин қилип
тайинлиди.

Баш каһинимиз Әйса Мәсиһ — әвзәл каһин, әвзәл әһдә

8 [1] Ейтқанлиримизниң баш нуқтиси шуки: Әрштики улуқ Болғучиниң тәхтиниң оң
тәрипидә олтарған шундақ бир Баш Каһинимиз бар. [2] У муқәддәс җайларда, шундақла
инсан әмәс, бәлки Пәрвәрдигар тиккән һәқиқий ибадәт чедириниң һәммисидә каһинлиқ
хизмитини қилғучидур.
[3] Һәр бир баш каһин һәдийә һәм қурбанлиқлар сунуш үчүн тайинлиниду. Шуниң үчүн,
бизниң бу баш каһинимизниңму бирәр сунидиғини болуш керәк еди. [4] Дәрвәқә әгәр
У йәр йүзидә болсиди, һәргиз каһин болмайтти; чүнки бу йәрдә Тәврат қанун-түзүми

болуши керәк еди, лекин Мәлкизәдәкниң каһинлиқ түзүми һеч қандақ бир қәбилә билән мунасивәтсиз, пәқәт мәңгү һаят киши буниңға лайиқ келәтти.

7:17 **«Сән әбәдил-әбәткичә Мәлкизәдәкниң типидики бир каһиндурсән»** — «Мәлкизәдәк» тоғрилиқ йәнә 7-бап 1-2-айәтләр вә «Зәбур»дики 109-күйгә қаралсун. Мәлкизәдәк өзи «Яр.» 14-бапта көрүниду.

7:17 Зәб. 109:4; Ибр. 5:6.

7:19 Юһ. 1:17; Рос. 13:39; Рим. 3:21,28; 8:3; Гал. 2:16.

7:20-21 **«Пәрвәрдигар шундақ қәсәм ичти, һәм һәргиз буниңдин янмайду: — «Сән әбәдил-әбәткичә каһиндурсән»» дегүчиниң қәсими билән каһин болди»** — Зәбурдики *(109:4)* толуқ баян болса: «Пәрвәрдигар шундақ қәсәм ичти, һәм буниңдин янмайду: — «Сән әбәдил-әбәткичә Мәлкизәдәкниң типидики бир каһиндурсән»».

7:20-21 Зәб. 109:4.

7:25 1Тим. 2:5; 1Юһ. 2:1.

7:27 Лав. 9:7; 16:6; Ибр. 5:3.

8:1 Әф. 1:20; Кол. 3:1; Ибр. 3:1; 4:14; 6:20; 9:11; 12:2.

8:2 **«У Мәсиһ муқәддәс җайларда, шундақла инсан әмәс, бәлки Пәрвәрдигар тиккән һәқиқий ибадәт чедириниң һәммисидә каһинлиқ хизмитини қилғучидур»** — «муқәддәс җайлар» болса «муқәддәс җай» вә «әң муқәддәс җай» демәкчи.

8:3 **«бизниң бу баш каһинимизниңму»** — грек тилида «Униңму...».

8:3 Әф. 5:2.

бойичә һәдийә сунидиған каһинлар аллибурунла бардур [5] (бу каһинлар хизмәт қилидиған ибадәт чедири пәқәтла әрштики ишларниң көчүрүлмиси вә көләңгисидур. Муса дәл бу ибадәт чедирини қурушқа башлиғанда, Худаниң вәһийси униңға келип: «Еһтият қилғинки, буларниң һәммисини саңа тағда көрситилгән өрнәк бойичә ясиғин» дәп агаһландурған).
[6] Лекин һазир У (кона әһдигә аит вәдиләрдин әвзәл вәдиләр үстигә бекитилгәч) техиму яхши бир әһдиниң васитичиси болғачқа, Униңға берилгән каһинлиқ хизмити башқа каһинларниңкидин шунчә әвзәл туриду.
[7] Әгәр шу дәсләпки әһдә кәм-күтисиз болса еди, кейинкиси үчүн орун издәшниң һеч қандақ һаҗити болмиған болатти.
[8] Лекин, Худа кона әһдини йетәрсиз дәп қарап, Исраилларға мундақ дегән: —
«Мана, шу күнләр келидуки, — дәйду Пәрвәрдигар, — Мән Исраил җәмәти вә Йәһуда җәмәти үчүн йеңи бир әһдини әмәлгә ашуримән.
[9] Бу әһдә уларниң ата-бовилири билән түзгән әһдигә охшимайду; шу әһдини Мән ата-бовилирини қолидин тутуп Мисирдин қутқузуп йетәклигинимдә улар билән түзгән едим; чүнки улар Мән билән түзүшкән әһдәмдә турмиди, мән улардин нәзиримни йөткидим, — дәйду Пәрвәрдигар.
[10] Чүнки шу күнләрдин кейин, Мениң Исраил җәмәти билән түзидиған әһдәм мана шуки: — «Мән Өз тәврат-қанунлиримни уларниң зеһин-әқлигә салимән, һәмдә уларниң қәлбигиму пүтимән; Мән уларниң Худаси болимән, уларму Мениң хәлқим болиду.
[11] Шундин башлап һеч ким өз жутдишиға, яки өз қериндишиға: — «Пәрвәрдигарни тонуғин» дәп үгитишиниң һаҗити қалмайду; чүнки уларниң һәммиси, әң кичигидин чоңиғичә Мени билип болған болиду;
[12] чүнки мән уларниң қәбиһликлиригә рәһим қилимән һәмдә уларниң гуналири вә итаәтсизлигирини мәңгүгә есимдин чиқириветимән».
[13] Әнди Худаниң бу әһдини «йеңи» дейиши бурунқисини «кона» дегәнлигидур; әнди вақти өткән, конириған иш болса узун өтмәй йоқилиду.

8:5 Мис. 25:40; Рос. 7:44; Кол. 2:17; Ибр. 10:1.
8:6 «лекин һазир У ... техиму яхши бир әһдиниң васитичиси болғачқа, Униңға берилгән каһинлиқ хизмити башқа каһинларниңкидин шунчә әвзәл туриду» — бу айәттә көрситилгән әһдә «йеңи әһдә», 8-12-айәтләрни көрүң.
8:6 2Кор. 3:6.
8:7 «Әгәр шу дәсләпки әһдә кәм-күтисиз болса еди, кейинкиси үчүн орун издәшниң һеч қандақ һаҗити болмиған болатти» — немишкә расул мошу йәрдә: «кейинкиси үчүн орун издәшкә һаҗити болмиған болатти» дәйду, пәқәтла «кейинкисиниң һеч қандақ һаҗити болмиған болатти» демәйду? Бәлким у «йеңи әһдә» бешарәт қилған пәйғәмбәрләр *(Йәрәмия, Әзакиял, Йәшая қатарлиқлар)*ни көздә тутиду; улар өзи «йеңи қәлб, йеңи роһ»қа егә болушқа тәшна болуп издигән, «йеңи әһдә» дәл мошуларға аян қилинған.
8:8 «Лекин, Худа кона әһдини йетәрсиз дәп қарап, Исраилларға мундақ дегән: — «Мана, шу күнләр келидуки, — дәйду Пәрвәрдигар, — Мән Исраил җәмәти вә Йәһуда җәмәти үчүн йеңи бир әһдини әмәлгә ашуримән» — Худа Өзи бекиткән кона әһдини «йетәрсиз көргән»лиги һәйран қаларлиқ көрүниду, әлвәттә. Йетәрсизлиги болса дәл 7:19дә көрситилгәндәк «Тәврат қануни һеч ишни камаләткә йәткүзәлмиди». «Йеңи әһдә» пәқәтла Худаниң мукәммәл һәққанийлиғини көрсәткән болупла қалмай, бәлки бу һәққанийлиқниң инсанларниң қәлбигә қандақ орнитилидиғанлиғини көрситиду.
8:8 Йәр. 31:31-34.
8:10 «Чүнки шу күнләрдин кейин, Мениң Исраил җәмәти билән түзидиған әһдәм мана шуки...» — Йәрәмия пәйғәмбәрниң бу бешаритидә, «шу күнләрдин кейин» дегән ибарә Худа хәлқини өз жутиға Бабилондин қайтурғандин кейинки күнләрни көрситиду.
8:11 Юһ. 6:45,65; 1Юһ. 2:27.
8:12 Йәр. 31:31-34.

Кона әһдә дәвридики ибадәт

9 [1] Биринчи әһдидә мунасивәтлик ибадәт бәлгүлимилири вә йәр йүзигә тәвә болған
бир муқәддәс ибадәт жайи бар еди. [2] Буниңға бир ибадәт чедири тикилгән еди;
униң муқәддәс жай дәп аталған биринчи бөлүмидә чирақдан, ширә һәм ширә үстидә
рәтләнгән нанлар болатти. [3] Униң иккинчи, йәни ички пәрдисиниң кәйнидә әң
муқәддәс жай дәп аталған йәнә бир чедир бөлүми бар еди. [4] Шу йәргә тәвә болған алтун
хушбуйгаһ вә пүтүнләй алтун билән қапланған әһдә сандуғи бар еди. Сандуқниң ичидә
алтундин ясалған, манна селинған комзәк, Һаронниң бих сүргән һасиси вә икки әһдә
таш тахтийиси бар еди. [5] Сандуқ үстидики «кәфарәт тәхти»ниң үстигә шан-шәрәплик
«керуб»лар орнитилған болуп, қанатлири билән уни йепип туратти. Әнди булар
тоғрилиқ тәпсилий тохтилишниң һазир вақти әмәс.
[6] Бу нәрсиләр мана шундақ орунлаштурулғандин кейинла, каһинлар чедирниң биринчи
бөлүмигә (йәни «муқәддәс жай»ға) һәрдайим кирип, ибадәт хизмитини қилиду. [7] Бирақ,
«әң муқәддәс жай» дәп аталған иккинчи бөлүмгә пәқәт баш каһин жилда бир қетимла
кириду. Каһин у йәргә өз гуналири вә хәлиқниң наданлиқтин өткүзгән гуналири үчүн
аталған қурбанлиқ қенини алмай кирмәйду. [8] Бу ишлар арқилиқ Муқәддәс Роһ шуни
көрситип бәрмәктики, бу биринчи ибадәт чедиридики түзүм инавәтлик болуп турсила,
әң муқәддәс жайға баридиған йол йәнила ечилмайду. [9] Мана булар рәсимдәк һазирқи
заманни рошәнләштүридиған бир хил образ, халас. Буниңдин шуни көрүвелишқа боли-
дуки, бу чедирда сунулидиған һәдийә вә қурбанлиқлар ибадәт қилғучини виждданида
пак-камил қилалмайду. [10] Улар пәқәт йемәк-ичмәкләр вә бойини суға селишниң түрлүк
рәсмийәтлиригә бағлиқ болуп, қанун-түзүм түзүтүлүш вақти кәлгичилик күчкә егә қи-
линған, инсанларниң әтлиригила бағлиқ болған бәлгүлимә-низамлардур.
[11] Лекин Мәсиһ болса кәлгүсидики карамәт яхши ишларни елип барғучи баш каһин бо-
луп, адәм қоли билән ясалмиған, бу дунияға мәнсуп болмиған, техиму улуқ вә техиму
мукәммәл ибадәт чедириға кирди; [12] өшкә яки мозайларниң қурбанлиқ қенини әмәс,
бәлки Өзиниң қурбанлиқ қени арқилиқ У (Өзила мәңгүлүк һөрлүк-ниҗатни егилигән

9:2 Мис. 26:1; 36:1; Лав. 24:5.
9:3 **«әң муқәддәс жай дәп аталған йәнә бир чедир бөлүми»** — «муқәддәс жай» грек тилида «муқәддәсләрниң муқәддиси».
9:4 **«алтундин ясалған, манна селинған комзәк»** — «манна» Худа чөл-баяванда Исраилларға бәргән «асмандики нан» — «Мис.» 31:16кә қаралсун. **«Һаронниң бих сүргән һасиси»** — Худа Һаронни йетәкчи қилип таллиғанлиғини көрситиш үчүн, униң һасисини бихлатқан еди («Чөл.» 16-17-бапни көрүң. **«икки әһдә таш тахтийиси»** — буларниң үстигә «он пәрман» яки «он пәрһиз» йезилған еди («Мис.» 31:18 вә 34:28ни көрүң.
9:4 Мис. 25:10; 34:29; Чөл. 17:25; 1Пад. 8:9; 2Тар. 5:10.
9:5 **«кәфарәт тәхти»** — яки «рәһимгаһ» яки «рәһим көрситидиған тәхт». «Мис.» 25:22-34ни көрүң. **««кәфарәт тәхти»ниң үстигә шан-шәрәплик «керуб»лар орнитилған болуп, қанатлири билән уни йепип туратти»** — бу ишлар тоғрисида «Мис.» 25:10-22, 37:6-9ни көрүң. **«әнди булар тоғрилиқ тәпсилий тохтилишниң һазир вақти әмәс»** — бу нәрсиләрниң һәммиси Әйса Мәсиһ вә у елип барған ниҗаттин «бешарәт беридиған көләңгә» еди. Бу айәттики сөзләргә вә 8:5кә қариғанда, шуниңға ишәшимиз камилки, һәтта бу кона ибадәт чедириниң кичиккинә тәпсилатлириму «бешарәтлик көләңгә» яки «символ» еди. «Манна» униң бир мисалидур. «Юһ.» 6:30-35дә Әйсаниң Өзи тоғрилиқ ейтқан сөзлирини көрүң (*«Рим.» 14:4, «Кол.» 2:16-17ниму көрүң*). Худа буйруса бу улуқ вә қизиқ нуқтини тәпсилий тәһлил қилидиған китапчини кейин чиқармақчимиз.
9:5 Мис. 25:22.
9:6 Чөл. 28:3.
9:7 Мис. 30:10; Лав. 16:2,34; Ибр. 9:25.
9:8 **«бу биринчи ибадәт чедиридики түзүм инавәтлик болуп турсила»** — «биринчи ибадәт чедири» дегән сөз чедирниң өзини, шундақла у вәкиллик қилған ибадәт хизмәтлири (*униңда сунулған һәдийә вә қурбанлиқлар қатарлиқлар*)ни көрситиду.
9:8 Юһ. 14:6.
9:10 Лав. 11:2; Чөл. 19:7-22.
9:11 Ибр. 3:1; 4:14; 6:20; 8:1.

болуп) бир йолила мәңгүгә әң муқәддәс җайға кирди. [13] Кона әһдә дәвридә өшкә вә
буқиларниң қени һәм инәкниң күллири напак болғанларниң үстигә сепилсә, уларни әт
җәһәтидин тазилап пак қилған йәрдә, [14] ундақта, мәңгүлүк Роһ арқилиқ өзини ғубар-
сиз қурбанлиқ сүпитидә Худаға атиған Мәсиһниң қени виҗданиңларни өлүк ишлар-
дин пак қилип, бизни мәңгү һаят Худаға ибадәт қилишқа техиму йетәклимәмду?!
[15] Шуниң үчүн у йеңи әһдиниң васитичисидур. Буниң билән (инсанларниң авалқи
әһдә астида садир қилған итаәтсизликлири үчүн азатлиқ бәдили сүпитидә шундақ
бир өлүм болған екән) Худа тәрипидин чақирилғанлар вәдә қилинған мәңгүлүк ми-
расқа еришәләйду.
[16] Әгәр вәсийәт қалдурулса, вәсийәт қалдурғучиниң өлүши тәстиқланғичә, вәсийәт
күчкә егә болмайду. [17] Чүнки вәсийәт пәқәт өлүмдин кейин күчкә егә болиду. Вәсий-
әт қалдурғучи һаятла болса, вәсийитиниң һеч қандақ күчи болмайду. [18] Шуниңға
охшаш, дәсләпки әһдиму қан еқитилғандила, андин күчкә егә болған. [19] Чүнки Муса
Тәврат қануни бойичә һәр бир әмрини пүтүн хәлиққә уқтурғандин кейин, мозай вә
өшкиләрниң суға арилаштурулған қенини қизил жуң жипта бағланған зофа билән
қанун дәстуриға вә пүтүн хәлиққә сепип, уларға: [20] «Мана, бу Худа силәрниң әмәл қи-
лишиңларға әмир қилған әһдиниң қенидур» — деди. [21] У йәнә охшаш йолда ибадәт
чедириға вә чедирдики ибадәткә мунасивәтлик пүткүл сайманларниң үстигә қан
сәпти. [22] Дәрвәқә, Тәврат қануни бойичә һәммә нәрсә дегидәк қан билән паклиниду;
қурбанлиқ қени төкүлмигичә, гуналар кәчүрүм қилинмайду.
[23] Хош, әрштикигә тәқлид қилип ясалған бу буюмлар мошундақ қурбанлиқлар билән
паклиниши керәк еди. Бирақ әрштики нәрсиләрниң өзи булардин есил қурбан-
лиқлар билән паклиниши керәк. [24] Чүнки Мәсиһ әрштики һәқиқий ибадәт җайиға
тәқлид қилинған, адәм қоли билән ясалған муқәддәс җайға әмәс, бәлки Худаниң һо-
зурида бизгә вәкиллик қилип һазир болуш үчүн әршниң өзигә кирип болди.
[25] Йәр йүзидики баш каһинниң жилмужил өз қенини әмәс, бәлки қурбанлиқларниң
қенини елип, әң муқәддәс җайға қайта-қайта кирип турғинидәк, у қурбанлиқ сүпи-
тидә өзини қайта-қайта аташ үчүн киргини йоқ. [26] Әгәр шундақ қилишниң зөрүрий-
ити болған болса, дуния апиридә болғандин бери Униң қайта-қайта азап чекиши-
гә тоғра келәтти. Лекин У мана заманларниң ахирида гунани йоқ қилиш үчүн, бир
йолила Өзини қурбан қилишқа оттуриға чиқти. [27] Һәммә адәмниң бир қетим өлү-
ши вә өлгәндин кейин сораққа тартилиши бекитилгәнгә охшаш, [28] Мәсиһму нурғун

9:12 «Өзиниң қурбанлиқ қени арқилиқ У Өзила мәңгүлүк һөрлүк-ниҗатни егилигән болуп бир йолила мәңгүгә әң муқәддәс җайға кирди» — «мәңгүлүк һөрлүк-ниҗат» болса гуналардин болған азатлиқ-ниҗатни көрситиду. Мәсиһниң егилигини Өзи үчүн әмәс, барлиқ инсанлар *(етиқат қилған болса)* үчүн, әлвәттә.

9:12 Рос. 20:28; Әф. 1:7; Кол. 1:14; Ибр. 10:10; 1Пет. 1:19; Вәһ. 1:5; 5:9

9:13 Лав. 16:14; Чөл. 19:4; Ибр. 10:4.

9:14 «ундақта, мәңгүлүк Роһ арқилиқ өзини ғубарсиз қурбанлиқ сүпитидә Худаға атиған Мәсиһ...» — «мәңгүлүк Роһ» Муқәддәс Роһ, Худаниң мәңгүлүк Роһи.

9:14 Луқа 1:74; Рим. 6:13; Гал. 1:4; 2:20; Әф. 5:2; Тит. 2:14; 1Пет. 4:2; 1Юһ. 1:7; Вәһ. 1:5.

9:15 «инсанларниң авалқи әһдә астида садир қилған итаәтсизликлири үчүн азатлиқ бәдили сүпитидә шундақ бир өлүм болған екән» — «шундақ бир өлүм» — Мәсиһниң өлүми, әлвәттә.

9:15 Рим. 5:6; 1Пет. 3:18.

9:17 «16-17-айәт» — яки «Чүнки әһдә түзүлсә, әһдә түзүлгүчи қурбанлиқ өлүши керәк. Әһдә қурбанлиқи қилиғучи өлсә, әһдә күчкә егә болиду; қурбанлиқ техи һаятла болса, әһдә һечқандақ күчкә егә болмайду».

9:17 Гал. 3:15.

9:20 «Мана, бу Худа силәрниң әмәл қилишиңларға әмир қилған әһдиниң қенидур» — демәк, әһдә бу қан арқилиқ күчкә егә қилинған. «Мис.» 24:5-8ни көрүң.

9:20 Мис. 24:8; Мат. 26:28.

9:24 «адәм қоли билән ясалған муқәддәс җайға әмәс» — «муқәддәс җай» грек тилида «муқәддәс җайлар» дейилиду — «муқәддәс җай» андин «әң муқәддәс җай» демәкчи.

9:25 Мис. 30:10; Лав. 16:2,34; Ибр. 9:7.

кишиләрниң гуналирини Өз үстигә елиш үчүн бирла қетим қурбанлиқ сүпитидә
сунулғандин кейин, Өзини тәлпүнүп күткәнләргә гунани йоқ қилған һалда нижат
кәлтүрүшкә иккинчи қетим ашкарә болиду.

Мәсиһниң бир қетимлиқ қурбанлиғи

10 [1] Тәврат қануни кәлгүсидә елип келинидиған гөзәл ишларниң өз әйнини әмәс,
бәлки уларниң көләңгисинила сүрәтләп бәргәчкә, у тәләп қилинған, жилмужил
сунулуп келиватқан охшаш қурбанлиқлар арқилиқ Худаға йеқинлашмақчи болғанларни
һәргизму мукәммәл қилалмайду. [2] Болмиса, мошу қурбанлиқларниң сунулуши
ахирлишатти, чүнки ибадәт қилғучилар пак қилинип, виждани йәнә өз гуналири
түпәйлидин азапланмайтти. [3] Һалбуки, мошу қурбанлиқлар жилмужил өз гуналирини
өзлиригә әслитип туриду. [4] Чүнки буқа вә өшкиләрниң қени гуналарни һәргиз елип
ташлалмайду. [5] Шуниң үчүн, У дунияға кәлгәндә мундақ дегән: —
«Нә қурбанлиқ, нә атиған ашлиқ һәдийәлири болса Сениң тәләп-арзуюң әмәс,
Бирақ Сән Мән үчүн бир тән тәйярлап бәрдиң;
[6] Нә көйдүрмә қурбанлиқлар, нә гуна қурбанлиғидинму сөйүнмидиң;
[7] Шуңа жавап бәрдимки — «Мана Мән кәлдим!
— Қанун дәстуруңда Мән тоғрилиқ путүлгәндәк —
И Худа, ирадәңни әмәлгә ашуруш үчүн кәлдим».

[8] У жуқурида: «Нә қурбанлиқ, нә ашлиқ һәдийәлири, нә көйдүрмә қурбанлиқлар нә гу-
нани тилигүчи қурбанлиқлар Сениң тәләп-арзуюң әмәс, Сән улардинму сөйүнмидиң»
(бу қурбанлиқлар Тәврат қанунининиң тәливи бойичә сунулуши керәк еди) дегинидин
кейин [9] йәнә: «Сениң ирадәңни әмәлгә ашуруш үчүн кәлдим» дегән. Демәк, Худа кейин-
кисини күчкә егә қилиш үчүн, алдинқисини әмәлдин қалдуриду. [10] Худаниң бу ирадиси
бойичә Әйса Мәсиһниң тенининң бир йолила қурбан қилиниши арқилиқ биз гунадин

9:28 «Мәсиһ... Өзини тәлпүнүп күткәнләргә гунани йоқ қилған һалда нижат кәлтүрүшкә иккинчи қетим ашкарә болиду» — «гунани йоқ қилған һалда» грек тилида «гуна йоқ һалда». Бизниңчә «гуна йоқ һалда» дегән ибарә Мәсиһниң Өзиниң гунасиз екәнлигини көрситиш үчүн дейилгән әмәс *(чүнки Униң гунасизлиғи ениқ)*, бәлки Униң гунаниң өзини бир тәрәп қилиш ишини түгигәнлигини көрситиду, дәп қараймиз.
–«Гуна йоқ һалда нижат кәлтүрүшкә иккинчи қетим ашкарә болиду» дегәнлик тоғрисидики йәнә бир чүшәнчиси: «*(Мәсиһниң иккинчи қетимки келиши)* инсанларниң гуналириниң бәдилигә қурбан болуш үчүн әмәс, бәлки нижат кәлтүрүшкә иккинчи қетим ашкарә болиду» дегәндәк.
9:28 Рим. 5:6, 8; 1Пет. 3:18.
10:1 Кол. 2:17; Ибр. 8:5.
10:4 Лав. 16:14; Чөл. 19:4; Ибр. 9:13.
10:5 «Шуниң үчүн, У дунияға кәлгәндә мундақ дегән: —» — «У» — Мәсиһни көрситиду.
10:5 Зәб. 39:7; Йәш. 1:11; Йәр. 6:20; Ам. 5:21.
10:7 «....Шуңа жавап бәрдимки — «Мана Мән кәлдим! — қанун дәстуруңда Мән тоғрилиқ путүлгәндәк — И Худа, ирадәңни әмәлгә ашуруш үчүн кәлдим»» — *(5-7-айәт)* «Зәб.» 39:7-10 *(кона грек «Септуагинт» (LXX)* тәржимисидин). Бу айәтләрдә Тәвраттики төрт хил асасий қурбанлиқ *(инақлиқ яки тәшәккүр қурбанлиқлири (рәһмәт қурбанлиқлири)*, ашлиқ һәдийәлири, көйдүрмә вә гунани тилигүчи қурбанлиқлар) тилға елиниду.
–Демисәкму, Мәсиһ бу сөзләрни Өзи дунияға келишидин 1000 жилчә бурун Өз Роһи арқилиқ Зәбурда Давут пәйғәмбәрниң ағзидин бешарәт сүпитидә алдин-ала ейтиду.
10:7 Зәб. 39:8, 9
10:9 «Демәк, Худа кейинкисини күчкә егә қилиш үчүн, алдинқисини әмәлдин қалдуриду» — «алдинқиси» бәлким *(1)* жуқурида тилға елинған кона әһдигә мунасивәтлик қурбанлиқларни яки *(2)* кона әһдиниң өзини көрситиду; «кейинкиси» *(яки «иккинчиси»)* болса *(3)* Әйса Мәсиһниң бирдин-бир қурбанлиғи яки *(4)* 9-айәттә көрситилгән «Худаниң ирадисини әмәлгә ашуруш»ни көрситиду. Бизниңчә *(1)* вә *(4)* алди-кәйни айәтләргә мувапиқтур. Йеңи әһдиниң түп мәхсити вә ахирқи нәтижиси «Худаниң ирадисигә әмәл қилиш»дин ибарәттур. Бу ирадә Мәсиһниң бизни гунадин қутқузидиған қурбанлиқ өлүмини өз ичигә алиду, әлвәттә.
–Демәк, бу башқа-башқа көзқарашлар арисидики пәрқләр анчә чоң әмәс.

паклинип, Худаға аталдуқ.
[11] Һәр каһин һәр күни ибадәт хизмитидә туриду, шундақла гуналарни һәргиз сақит қилалмайдиған охшаш хилдики қурбанлиқларни Худаға қайта-қайта суниду. [12] Бирақ, бу
каһин болса гуналар үчүн бирла қетимлиқ мәңгү инавәтлик бир қурбанлиқни сунғандин кейин, Худаниң оң йенида олтарди; [13] У шу йәрдә «дүшмәнлири Өз айиғи астида
тәхтипәр қилинғичә» күтиду. [14] У мошу бирла қурбанлиқ билән Худаға атап пак-муқәддәс қилинғанларни мәңгүгә мукәммәл қилди. [15] Муқәддәс язмиларда пүтүлгәндәк,
Муқәддәс Роһму бу һәқтә бизгә гувалиқ бериду. Чүнки У авал: —
[16] «У күнләрдин кейин, Мениң улар билән түзидиған әһдәм мана шуки, дәйду Пәрвәрдигар;
Мән Өз тәврат-қанунлиримни уларниң зеһин-әқлигиму салимән,
Һәмдә уларниң қәлбигиму пүтимән» дегәндин кейин, У йәнә: —
[17] «Уларниң гуналири вә итаәтсизлигирини мәңгүгә есимдин чиқириветимән» — дегән.
[18] Әнди шу йолда гуналар кәчүрүм қилинған екән, гуналар үчүн қурбанлиқ қилишниң һаҗитиму қалмайду.

Әнди Худаға йеқинлишайли!

[19] Шуниң үчүн, әй қериндашлар, Әйсаниң қени арқилиқ әң муқәддәс җайға кириш-кә җүръәтлик болуп, [20] (У бизгә ечип бәргән, ибадәтханининиң пәрдисидин (йәни, Униң
әт-тенидин) өтидиған шу жипйеңи, һаятлиқ йоли билән) [21] шундақла Худаниң аилисини башқуридиған бизниң улуқ каһинимиз болғанлиғи билән, [22] диллиримиз виждандики булғунушлардин сепилиш билән пакланған вә бәдинимиз сап су билән жуюлғандәк тазиланған һалда етиқатниң толуқ җәзм-хатирҗәмлиги вә сәмимий қәлб билән Худаға йеқинлишайли! [23] Әнди етирап қилған үмүтүмиздә тәврәнмәй чиң турайли (чүнки
вәдә Бәргүчи болса сөзидә турғучидур) [24] вә меһир-муһәббәт көрситиш вә гөзәл иш қилишқа бир-биримизни қандақ қозғаш вә риғбәтләндүрүшни ойлайли. [25] Бәзиләр адәт
қиливалғандәк, җамаәттә җәм болуштин баш тартмайли, бәлки бир-биримизни же-

---

10:10 **«Әйса Мәсиһниң тенининиң бир йолила қурбан қилиниши арқилиқ биз гунадин паклинип, Худаға аталдуқ»** — «гунадин паклинип, Худаға аталдуқ» грек тилида бирла сөз билән ипадилиниду: «муқәддәсләштүрүлдуқ» яки «пак-муқәддәс қилиндуқ». Инҗил бойичә «муқәддәс» дегән сөзниң икки мәзмуни бар: *(1)* гунадин пакланған; *(2)* Худаға алаһидә аталған.

10:10 Ибр. 9:12.

10:12 **«Бирақ, бу каһин болса гуналар үчүн бирла қетимлиқ мәңгү инавәтлик бир қурбанлиқни сунғандин кейин, Худаниң оң йенида олтарди»** — оқурмәнләргә аян болидуки, кона әһдә дәвридә каһинларниң хизмитиниң айиғи йоқ еди, шуниң билән дайим «**туратти**» *(өрә туратти, ибадәт чедирида орундуқ йоқ еди)*. Лекин Әйса биз үчүн өзини бирла қурбанлиқ сунғандин кейин «**олтарди**».

10:12 Зәб. 109:1; Рос. 2:34; 1Кор. 15:25; Әф. 1:20; Кол. 3:1; Ибр. 1:13.

10:13 **«У шу йәрдә «дүшмәнлири Өз айиғи астида тәхтипәр қилинғичә» күтиду»** — 2:13 вә «Зәб.» 109ни көрүң.

10:16 Йәр. 31:31-34; Рим. 11:27; Ибр. 8:8.

10:17 **«...Уларниң гуналири вә итаәтсизлигирини мәңгүгә есимдин чиқириветимән»** — *(16-17-айәт)* «Йәр.» 31:31-34.

10:17 Йәр. 31:33,34.

10:19 Юһ. 10:9; 14:6; Рим. 5:2; Әф. 2:13; 3:12.

10:21 **«шундақла Худаниң аилисини башқуридиған бизниң улуқ каһинимиз болғанлиғи билән, ...»** — «Худаниң аилиси» етиқатчи җамаәтни көрситиду.

10:22 **«диллиримиз виждандики булғунушлардин сепилиш билән пакланған»** — мошу сөзләр йеңи әһдә астидики етиқатчиларниң әһвали билән кона әһдә астидикиләрниң әһвалиниң селиштурмисини көздә тутиду — кона әһдә астидикиләр каһин тәрипидин қурбанлиқ қанлири сепилиши арқилиқ «гуналири йепилған» яки «кәфарәт қилинған». Әнди йеңи әһдә астидикиләрниң диллири Әйсаниң қурбанлиқ қени сепилиш билән, виждани да һеч қандақ булғинишлар қалмайду. **«бәдинимиз сап су билән жуюлғандәк тазиланған һалда етиқатниң толуқ җәзм-хатирҗәмлиги вә сәмимий қәлб билән Худаға йеқинлишайли!»** — мошу ибариләр тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

10:22 Әз. 36:25.

киләп-илһамландурайли; болупму шу күнининң йеқинлашқанлиғини байқиғиниңлар-
да, техиму шундақ қилайли.
[26] Һәқиқәтни тонушқа несип болғандин кейин, йәнила қәстән гуна өткүзүвәрсәк, у чағда
гуналар үчүн сунулидиған башқа бир қурбанлиқ болмас, [27] бәлки бизгә қалидиғини
пәқәт сорақ, шундақла Худа билән қаршилишидиғанларни йәп түгитишкә тәйяр ту-
ридиған ялқунлуқ отни қорқунуч ичидә күтүшла, халас. [28] Әнди Мусаға чүшүрүлгән
Тәврат қанунини көзгә илмиған һәр қандақ киши икки яки үч гувачиниң испати бол-
са, кәңчилик қилинмайла өлтүрүләтти. [29] Ундақта, бир киши Худаниң Оғлини дәпсән-
дә қилса, Худаниң әһдисиниң қениға, йәни өзини пак қилған қанға напак дәп қариса,
шәпқәт қилғучи Роһни һақарәт қилса, буниңдин техиму еғир жазаға лайиқ һесаплини-
ду, дәп ойлимамсиләр?
[30] Чүнки Тәвратта «Интиқам Мениңкидур, кишиниң қилмишлирини өз бешиға өзүм янду-
римән, дәйду Пәрвәрдигар» вә «Пәрвәрдигар Өз хәлқини сораққа тартиду» дегүчини би-
лимиз. [31] Мәңгү һаят Худаниң қоллириға чүшүп жазалиниш нәқәдәр дәһшәтлик иш-һә!
[32] Әнди силәр йорутулуштин кейин, азап-оқубәтлик, қаттиқ күрәшләргә бәрдашлиқ
бәргән әшу бурунқи күнләрни есиңларда тутуңлар. [33] Бәзи вақитларда рәсва қилинип
һақарәтләш вә харлинишларға учридиңлар вә бәзи вақитларда мошундақ муамилиләр-
гә учриғанларға дәрддаш болдуңлар. [34] Чүнки силәр һәм мәһбусларниң дәрдигә ортақ
болдуңлар һәм мал-мүлкүңлар буланғандиму, кәлгүсидә техиму есил һәм йоқап кәт-
мәйдиған бақий тәәллуқатқа егә болидиғанлиғиңларни билгәчкә, хошаллиқ билән бу
ишни қобул қилдиңлар. [35] Шуниң үчүн, җасаритиңларни йоқатмаңлар, униңдин интай-
ин зор инъам болиду.
[36] Чүнки Худаниң ирадисигә әмәл қилип, Униң вәдә қилғиниға муйәссәр болуш үчүн,
сәвир-чидам қилишиңларға тоғра келиду. [37] Чүнки муқәддәс язмиларда Худа мундақ
дегән: —
«Пәқәт азғинә вақиттин кейинла»,
«Кәлгүчи дәрвәқә йетип келиду,
У кечикмәйду.
[38] Бирақ һәққаний болғучи етиқат билән яшайду;
Лекин у кәйнигә чекинсә,

10:25 «болупму шу күнининң йеқинлашқанлиғини байқиғиниңларда, техиму шундақ қилайли» — «шу күн» Мәсиһниң бу дунияға қайтип келидиған күнини көрситиду, әлвәттә. Инҗилни язғучиларниң нәзиридә пәқәт бир күн, йәни «шу күн»ла көздә тутулиду.
–Грек тилида 19-25-айәтләр бирла җүмлә билән ипадилиниду.
10:26 Чөл. 15:30; Мат. 12:31; Ибр. 6:4; 2Пет. 2:20; 1Юһ. 5:16.
10:27 «бәлки бизгә қалидиғини пәқәт сорақ, шундақла Худа билән қаршилишидиғанларни йәп түгитишкә тәйяр туридиған ялқунлуқ отни қорқунуч ичидә күтүшла, халас» — бу муһим айәт үстидә йәнә «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
10:27 Қан. 32:43; Йәш. 26:11
10:28 Чөл. 35:30; Қан. 17:6; 19:15; Мат. 18:16; 2Кор. 13:1.
10:30 «Интиқам Мениңкидур, кишиниң қилмишлирини өз бешиға өзүм яндуримән, дәйду Пәрвәрдигар» ... «Пәрвәрдигар Өз хәлқини сораққа тартиду»» — бу сөзләр «Қан.» 32:35 вә 36дин елинған.
10:30 Қан. 32:35, 36□41; Рим. 12:19
10:32 «Әнди силәр йорутулуштин кейин, азап-оқубәтлик, қаттиқ күрәшләргә бәрдашлиқ бәргән әшу бурунқи күнләрни есиңларда тутуңлар» — мошу азап-оқубәт чекиши етиқатта чиң турғанлиғи түпәйлидин, әлвәттә.
10:34 «чүнки силәр һәм мәһбусларниң дәрдигә ортақ болдуңлар» — бу мәһбуслар етиқат үчүн зинданда ятқан. **«һәм мал-мүлкүңлар буланғандиму,... хошаллиқ билән бу ишни қобул қилдиңлар»** — «мал-мүлкүңлар буланғанда» — мошу ишниң тарихий тәпсилатлири тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизниму көрүң.
10:34 Мат. 5:12; Рос. 21:33.
10:36 Луқа 21:19.
10:37 «Пәқәт азғинә вақиттин кейинла»... Кәлгүчи дәрвәқә йетип келиду, У кечикмәйду» — «Йәш.» 26:20, «һаб.» 2:3.
10:37 һаб. 2:2-3; һаг. 2:7; 1Пет. 1:6; 5:10.

Җеним униңдин сөйүнмәйду». 39 Һалбуки, биз болсақ кәйнигә чекинип һалак боли-
диғанлардин әмәс, бәлки етиқат билән өз җенимизни егилигәнләрдиндурмиз.

Етиқат-ишәш — өткәнки гувачилар

11 1 Етиқат болса үмүт қилған ишларниң реаллиқтики ипадиси вә көрүнмәйдиған
шәйиләрниң дәлилидур. 2 Чүнки бурунқи мөтивәрлиримиз қедимдә мана шу
етиқат билән Худадин кәлгән яхши гувалиқни алған.
3 Биз етиқат арқилиқ каинатниң Худаниң сөз-калами билән орнитилғанлиғини, шун-
дақла биз көрүватқан мәвҗудатларниң көргили болидиған шәйиләрдин чиққан әмәс-
лигини чүшинәләймиз.
4 Етиқати болғачқа Һабил Қабилниңкидинму әвзәл бир қурбанлиқни Худаға атиған;
етиқати болғачқа Худа униң атиғанлирини тәрипләп, униңға һәққаний дәп гувалиқ
бәрди. Гәрчә өлгән болсиму, етиқати билән у йәнила бизгә гәп қилмақта.
5 Етиқати болғачқа, Һанох өлүмни көрмәйла әршкә көтирилди; Худа уни көтирип елип
кәткәчкә, у йәр йүзидә һеч тепилмиди. Сәвәви у елип кетилиштин илгири, Худани хур-
сән қилған адәм дәп тәрипләнгән еди. 6 Әндиликтә етиқат болмай туруп, Худани хурсән
қилиш мүмкин әмәс; чүнки Худаниң алдиға баридиған киши Униң барлиғиға, шун-
дақла Униң Өзини издигәнләргә әҗрини қайтурғучи екәнлигигә ишиниши керәк.
7 Етиқати болғачқа, Нуһ техи көрүлүп бақмиған вақиәләр һәққидә Худа тәрипидин
агаһландурулғанда, ихласмәнлик қорқунучи билән аилисидикиләрни қутқузуш үчүн
йоған бир кемә ясиди; һәмдә етиқати арқилиқ шундақ қилип пүткүл дунядикиләрниң
гуналири үстидин һөкүм чиқарди, шундақла етиқаттин болған һәққанийлиққа мирас-
хор болди.
8 Етиқати болғачқа, Худа Ибраһимни униңға мирас сүпитидә бәрмәкчи болған зиминға
беришқа чақирғанда, у итаәт қилди; у қәйәргә баридиғанлиғини билмәй туруп йолға
чиқти. 9 Етиқати болғачқа у вәдә қилинған зиминда, худди яқа жутта турғандәк муса-
пир болуп чедирларни макан қилип яшиди. Худаниң униңға қилған вәдисиниң ортақ
мирасхорлири болған Исһақ вә Яқупларму униң билән биргә шуниңға охшаш яшиди.
10 Ибраһимниң шундақ қилишидики сәвәп, у һуллири мустәһкәм болған шәһәрни күт-
кән еди; шәһәрниң лайиһилигүчи һәм қурғучиси Худа Өзидур.

10:38 **«Бирақ һәққаний болғучи етиқат билән яшайду»** — бәзи кона көчүрмиләрдә: «Мениң һәққаний адимим етиқат билән яшайду» дейилиду. **«Бирақ һәққаний болғучи етиқат билән яшайду; лекин у кәйнигә чекинсә, җеним униңдин сөйүнмәйду»»** — «Һаб.» 2:4.

10:38 Һаб. 2:4; Рим. 1:17; Гал. 3:11.

10:39 **«... Биз болсақ кәйнигә чекинип һалак болидиғанлардин әмәс, бәлки етиқат билән өз җенимизни егилигәнләрдиндурмиз»** — мошу айәттә «җан» җисманий тәрәп әмәс, бәлки роһий тәрәптики һаятни көрситиду.

11:1 **«Етиқат болса үмүт қилған ишларниң реаллиқтики ипадиси»** — яки «етиқат болса үмүт қилған ишларниң мутләқ хатирҗәмлиги». Демисәкму, Инҗилда «үмүт» дайим дегидәк мүҗмәл бир арзу әмәс, бәлки Худаниң вәдилиригә чиң бағланған иштур.

11:2 **«Чүнки бурунқи мөтивәрлиримиз қедимдә мана шу етиқат билән Худадин кәлгән яхши гувалиқни алған»** — «бурунқи мөтивәрлиримиз» дегәнлик грек тилида «ақсақаллиримиз». Демәк, ибранийларниң ата-бовилири арисида етиқат тәрипидә үлгиләр вә йол башлиғучи болғанлар.

11:3 **«Биз етиқат арқилиқ каинатниң Худаниң сөз-калами билән орнитилғанлиғини ... чүшинәләймиз»** — яки «биз етиқат арқилиқ дәвир-заманларниң Худаниң сөз-калами билән орнитилғанлиғини ... чүшинәләймиз».

11:3 Яр. 1:1; Зәб. 32:6; Юһ. 1:10; Рим. 4:17; Әф. 3:9; Кол. 1:16.

11:4 Яр. 4:4; Мат. 23:35.

11:5 Яр. 5:22,24.

11:7 **«Етиқати болғачқа, Нуһ .. . аилисидикиләрни қутқузуш үчүн йоған бир кемә ясиди»** — «йоған кемә» грек тилида «сандуқ» дегән сөз билән ипадилиниду. Чүнки кемә сандуқ шәклидә еди *(«Яр.» 6-7-бапни көрүң)*.

11:7 Яр. 6:13.

11:8 Яр. 12:4.

[11] Етиқати болғачқа Сараһ гәрчә яшинип қалған, туғут йешидин өткән болсиму, һамил-
дар болуш иқтидариға егә болди; чүнки у вәдә қилған Худани ишәшлик дәп қарайтти.
[12] Буниң билән бирла адәмдин, йәни өлгән адәмдәк болуп қалған бир адәмдин асманди-
ки юлтузлардәк көп, деңиз саһилидики қумдәк сансиз әвлатлар барлиққа кәлди.
[13] Бу кишиләрниң һәммиси Худаниң вәдә қилғанлириға муйәссәр болмай турупла
етиқати болған һалда аләмдин өтти. Бирақ улар һаят вақтида буларниң кәлгүсидә
әмәлгә ашурулидиғанлиғини жирақтин көрүп, қучақ ечип хурсәнлик билән күткән вә
өзлирини йәр йүзидә мусапир вә йолучи дәп ашкарә ейтқан еди. [14] Бу бундақ сөзләр-
ни қилған кишиләрниң бир вәтәнни тәшна болуп издәватқанлиғини ениқ ипадиләйду.
[15] Дәрвәқә, улар өз жутини сеғинған болса, қайтип кетиш пурсити чиққан болатти. [16] Ле-
кин улар униңдинму әвзәл, йәни әрштики бир маканни тәлпүнүп издимәктә. Шуниң
үчүн, Худаниң өзлириниң Худаси дәп атилишидин номус қилмайду; чүнки мана, У улар
үчүн бир шәһәр һазирлиған.
[17-18] Ибраһим Худа тәрипидин синалғинида, етиқати болғачқа оғли Исһақни қурбан-
лиқ сүпитидә Худаға атиди; гәрчә у Худаниң вәдилирини, җүмлидин «Сениң намиңни
давамлаштуридиған нәслиң болса Исһақтин келип чиқиду» дегинини тапшурувалған
болсиму, у йәнила бирдин-бир оғлини қурбан қилишқа тәйяр турди. [19] Чүнки у һәтта
Исһақ өлгән тәғдирдиму, Худаниң уни тирилдүрүшкә қадир екәнлигигә ишәнди. Мун-
дақчә ейтқанда, Исһақни өлүмдин тирилдүрүлгәндәк қайтидин тапшурувалди.
[20] Етиқати болғачқа, Исһақ оғуллири Яқуп билән Әсавниң кәлгүси ишлириға хәйрлик
тиләп дуа қилди.
[21] Етиқати болғачқа, Яқуп аләмдин өтүш алдида Йүсүпниң икки оғлиниң һәр бири үчүн
хәйрлик дуа қилип, һасисиға тайинип туруп Худаға сәҗдә қилди. [22] Етиқати болғачқа,
Йүсүп сәкратқа чүшүп қалғанда, бәни Исраилниң Мисирдин чиқип кетидиғанлиғини
тилға алди һәмдә өзиниң устиханлири тоғрилиқму әмир қилди.
[23] Етиқати болғачқа, Муса туғулғанда, униң ата-аниси уни үч ай йошурди; чүнки улар
Мусаниң йеқимлиқ бир бала екәнлигини көрди, падишаниң пәрманидинму қорқмиди.
[24] Етиқати болғачқа, Муса чоң болуп улуқ зат болғандин кейин, «Пирәвниң қизиниң оғли»
дегән атақта туруверишни рәт қилип, [25] гуна ичидики ләззәтләрдин вақитлиқ бәһримән

11:11 «Етиқати болғачқа Сараһ гәрчә яшинип қалған, туғут йешидин өткән болсиму, һамилдар болуш иқтидариға егә болди; чүнки у вәдә қилған Худани ишәшлик дәп қарайтти» — бәзи тәрҗимилиридә бу җүмлидә көздә тутулған етиқат егиси Сараһ әмәс, бәлки Ибраһим дәп қарилиду. Бир нәччә сәвәпләрдин (*җүмлидин бала туғушта күч, йәни һамилдар болуш иқтидари керәк болғини әр киши әмәс, бәлки аял киши болғанлиғидин!*), көрситилгән етиқатчини Сараһ дәп қараймиз. У Худаниң сөзидин гуманланғандин кейин, әйипләнгән болуп андин чиң етиқатта турған болуши мүмкин (*«Яр.» 18:1-15ни көрүң*).
11:11 Яр. 17:19; 21:2; Луқа 1:36.
11:12 Яр. 15:5; 22:17; Рим. 4:18.
11:13 Яр. 23:4; 47:9; Юһ. 8:53.
11:16 Мис. 3:6; Мат. 22:32; Рос. 7:32.
11:17-18 Яр. 22:10; Яр. 21:12; Рим. 9:7; Гал. 3:29.
11:20 Яр. 27:28,39.
11:21 «Етиқати болғачқа, Яқуп аләмдин өтүш алдида Йүсүпниң икки оғлиниң һәр бири үчүн хәйрлик дуа қилип, һасисиға тайинип туруп Худаға сәҗдә қилди» — «Яр.» 47:31 (*грек тилидики «Сәптуагинт» (LXX) дегән тәрҗимиси*) ни көрүң.
11:21 Яр. 47:31; 48:15.
11:22 «Етиқати болғачқа, Йүсүп сәкратқа чүшүп қалғанда, бәни Исраилниң Мисирдин чиқип кетидиғанлиғини тилға алди һәмдә өзиниң устиханлири тоғрилиқму әмир қилди» — Йүсүпниң әмри болса «Силәр Мисирдин чиққиниңларда мениң устиханлиримни елип кетиңлар» дегәнлик еди. «Яр.» 50:24 вә «Мис.» 18:19ни көрүң.
11:22 Яр. 50:24.
11:23 «Етиқати болғачқа, Муса туғулғанда, униң ата-аниси уни үч ай йошурди; чүнки улар Мусаниң йеқимлиқ бир бала екәнлигини көрди, падишаниң пәрманидинму қорқмиди» — «йеқимлиқ бир бала» бу сөз чоқум Мусаниң бир алаһидилигини, униң Худаға яқидиғанлиғини көрсәтсә керәк (*«Рос.» 7:20ниму көрүң*).
11:23 Мис. 2:2; Рос. 7:20.

болушниң орниға, Худаниң хәлқи билән биллә азап чекишни әвзәл көрди. 26 У Мәсиһкә
қаритилған һақарәткә учрашни Мисирниң ғәзнисидики байлиқларға егә болуштинму
әвзәл билди. Чүнки көзлирини әрштики инъамға тикивататти. 27 Етиқати болғачқа, у
падишаниң ғәзивидинму қорқмай Мисирдин чиқип кәтти. Жапа-мушәққәткә чидиди,
чүнки Көзгә Көрүнмигүчи униң көзигә көрүнүп турғандәк еди. 28 Етиқати болғачқа, у
«тунжа оғлиниң җенини алғучи» пәриштиниң Исраилларға тәгмәслиги үчүн тунжи
«өтүп кетиш» һейтини орнитип, шуниңға мунасивәтлик қанни буйрулғини бойичә се-
пип-сүркиди.
29 Етиқати болғачқа, Исраиллар Қизил Деңиздин худди қуруқлуқта маңғандәк меңип
өтти. Бирақ уларни қоғлап кәлгән Мисирлиқлар өтмәкчи болғанда суға ғәриқ болди.
30 Етиқати болғачқа, хәлиқ йәттә күн Йерихо шәһириниң сепилини айланғандин кейин
сепил өрүлди.
31 Етиқати болғачқа, паһишә аял Раһаб Исраил чарлиғучилирини достларчә күтүвалғачқа,
итаәтсизләр болған өз шәһиридикиләр билән бирликтә һалак болмиди.
32 Мән йәнә немишкә сөзләп олтирай? Гидеон, Барақ, Шимшон, Йәфтаһ, Давут, Самуил
вә қалған башқа пәйғәмбәрләр тоғрисида ейтип кәлсәм вақит йәтмәйду. 33 Улар етиқати
билән әлләрниң үстидин ғалип кәлди, адаләт жүргүзди, Худа вәдә қилғанларға еришти,
ширларниң ағзилирини етип қойди, 34 дәһшәтлик отниң ялқунини өчүрди, қиличниң
тиғидин қечип қутулди, аҗизлиқтин күчәйди, җәңләрдә батурлуқ көрсәтти, ят әлләр-
ниң қошунлирини тери-пирән қилди. 35 Етиқати болғачқа, аяллар өлгән уруқ-туққанли-
рини өлүмдин тирилдүргүзүп қайтурувалди; бирақ башқилар кәлгүсидә техиму яхши
һалда өлүмдин тириләйли дәп, қутулуш йолини рәт қилип қийинилишқа бәрдашлиқ
бәрди. 36 Йәнә бәзиләр синилип хар-мәсқириләргә учрап қамчиланди, бәзиләр һәтта
кишәнлинип зинданға ташланди; 37 улар чалма-кесәк қилип өлтүрүлди, һәрә билән
һәрилинип парчиланди, синақларни бешидин өткүзди, қиличлинип өлтүрүлди; улар

11:25 Зәб. 83:11

11:26 «У Муса Мәсиһкә қаритилған һақарәткә учрашни Мисирниң ғәзнисидики байлиқларға егә болуштинму әвзәл билди...» — «Мәсиһкә қаритилған һақарәт» дегән сөз бәлким Мәсиһниң һәрдайим *(һәтта дунияға келишидин илгири)* Өз хәлқи билән бир екәнлигини көрситиду. Бу әҗайип ибарә тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

11:28 «Етиқати болғачқа, у «тунжа оғлиниң җенини алғучи» пәриштиниң Исраилларға тәгмәслиги үчүн тунжа «өтүп кетиш» һейтини орнитип, шуниңға мунасивәтлик қанни буйрулғини бойичә сепип-сүркиди» — бу вақиәләрни чүшиниш үчүн «Мис.» 12-бапқа қаралсун.

11:28 Мис. 12:21.

11:29 Мис. 14:22.

11:30 «Етиқати болғачқа, хәлиқ йәттә күн Йерихо шәһириниң сепилини айланғандин кейин сепил өрүлди» — Йерихо шәһири Исраиллар Мисирдики қуллуқтин қутулуп, Худа беришкә вәдә қилған Қанаан зиминида җәң қилмайла егилигән тунҗа шәһәр. «Йәшуа» 6-бапни көрүң.

11:30 Йә. 6:20.

11:31 Йә. 2:1; 6:23; Як. 2:25.

11:32 Һак. 4:6; 6:11; 11:1; 12:7; 13:24; 1Сам. 17:45; 1Сам. 12:2.

11:33 «Улар етиқати билән әлләрниң үстидин ғалип кәлди, адаләт жүргүзди...» — «адаләт жүргүзди» бәлким Давуттәк адиллиқ билән жут сорашлирини, яки Аюптәк башқиларниң дәрдигә йетишни *(мәсилән, «Аюп» 29:12-17, 31-бапни көрүң)* көрситиду. **«улар етиқати билән ... Худа вәдә қилғанларға еришти, ширларниң ағзилирини етип қойди...»** — бир қетим Даниял пәйғәмбәр шир угисиға ташланған, бирақ у Худаға болған етиқати вәҗидин ширлардин қутулуп қалған. «Дан.» 6-бапни көрүң.

11:33 Һак. 14:6; 1Сам. 17:34; Дан. 6:23.

11:34 «дәһшәтлик отниң ялқунини өчүрди,...» — мәсилән, «Дан.» 3-бапни көрүң.

11:34 1Сам. 20:1; 1Пад. 19:3; 2Пад. 6:16; Аюп 42:10; Зәб. 65:12; Йәш. 38:21; Йо. 3:10

11:35 1Пад. 17:23; 2Пад. 4:36; Рос. 22:25.

11:36 «Йәнә бәзиләр синилип хар-мәсқириләргә учрап қамчиланди, бәзиләр һәтта кишәнлинип зинданға ташланди» — Тәвратта мошундақ мисаллар нурғун. 35-айәттә көрситилгән азаплар вә ушбу бабта бәзи башқа ишлар «Макаббийлар» дегән тарихий китап *(1-, 2- вә 4-том)*да хатирилиниду. Бу китап Тәвратниң бир қисми болмисиму, тарихшунаслар тәрипидин асасән ишәшлик дәп қарилиду.

11:36 Йәр. 20:2.

қой-өшкә терилирини йепинча қилған һалда сәрсан болуп жүрди, намратлиқта яши-
ди, қийин-қистаққа учриди, хорланди. [38] (улар бу дунияға зайә кәткән еди), чөлләрдә,
тағларда, өңкүрләрдә вә гәмиләрдә сәргәрдан болуп жүрди.
[39] Буларниң һәммиси етиқати билән Худаниң Өз гувайи билән тәрипләнгән болсиму,
Худаниң вәдә қилғиниға әйни бойичә еришкини йоқ. [40] Әндиликтә Худа бизләр үчүн
техиму әвзәл бир нишан-мәхсәтни бекиткән болуп, улар бизсиз камаләткә йәткүзүл-
мәйду.

Худа Өз пәрзәнтлирини тәрбийиләйду

12 [1-2] Әнди әтрапимизда гувачилар шунчә чоң булуттәк бизни орувалғачқа, һәр хил
еғир жүк һәм бизгә асанла чирмишивалидиған гунани чөрүп ташлап, алдимизға
қоюлған жүгүрүш йолини чидамлиқ билән бесип жүгүрәйли; буниңда көзимизни
етиқатимизниң Йол Башлиғучиси вә Такамуллаштурғучиси болған Әйсаға тикәйли.
У Өзини күткән хошаллиқ үчүн кресттики азапқа бәрдашлиқ бәрди һәм униңда
болған һақарәткә писәнт қилмиди. Шуниң билән У Худаниң тәхтиниң оң тәрипидә
олтарғузулди.
[3] Көңлүңләрниң һерип совуп кәтмәслиги үчүн, гунакарларниң шунчә қаттиқ хорлашли-
риға бәрдашлиқ Бәргүчини көңүл қоюп ойлаңлар.
[4] Гунаға қарши күрәшләрдә техи қан аққузуш дәрижисигә берип йәтмидиңлар. [5] Худа-
ниң силәргә Өз пәрзәнтлирим дәп жекиләйдиған муқәддәс язмилардики муну сөзли-
рини унтудуңлар: —

«И оғлум, Пәрвәрдигарниң тәрбийисигә сәл қарима,
Әйипләнгиниңдә көңлүң совуп кәтмисун,
[6] Чүнки Пәрвәрдигар сөйгинигә тәрбийә бериду,
Мениң оғлум дәп қобул қилғанларниң һәммисини дәрриләйду».

[7] Азап чәккиниңларни Худаниң тәрбийиси дәп билип, униңға бәрдашлиқ бериңлар.
Чүнки силәрниң тәрбийә елишиңларниң өзи Худаниң силәрни оғлум дәп муамилә

11:37 **«...һәрә билән һәрилинип парчиланди...»** — Йәһудий хәлқиниң бәзи тарихлири бойичә Манассәһ падиша Йәшая пәйғәмбәрни шундақ қилған. Тәврат өзидә мошу тарих хатириләнмигән.

11:37 1Пад. 21:13; 2Пад. 1:8; Мат. 3:4.

11:39 **«Буларниң һәммиси етиқати билән Худаниң өз гувайи билән тәрипләнгән болсиму, Худаниң вәдә қилғиниға әйни бойичә еришкини йоқ»** — «еришкини йоқ» дегәнлик йәр йүзидә тирик вақтида еришмигән, демәкчи. Тирилгәндә пүтүнләй башқичә болиду, әлвәттә!

11:40 **«Әндиликтә Худа бизләр үчүн техиму әвзәл бир нишан-мәхсәтни бекиткән болуп, улар бизсиз камаләткә йәткүзүлмәйду»** — демәк, улар бизни күтүши керәк, йеңи әһдидин бәһримән болған етиқатчи бизләр билән тәң камаләткә йәткүзүлиду.

12:1-2 **«Әнди әтрапимизда гувачилар шунчә чоң булуттәк бизни орувалғачқа,... »** — «гувачилар» икки тәрәптики сөз болуши мүмкин: *(1)* Жуқириқи 11-бапта тилға елинған кишиләр бизгә етиқат билән яшашниң немә екәнлигини көрситип «гувалиқ бәргәнлиги»ни һәм *(2)* «етиқатниң бәйгиси»дә жүгүргинимиздә буларниң әрштин бизгә гувачилардәк қарап турувватқанлиғини көрситиду. «Булут» қизиқ гәп — «Дан.» 7:13, «Мат.» 24:30, 26:46, «1Тес.» 4:17, «Вәһ.» 1:7ни көрүң.

12:1-2 Рим. 6:4; 12:12; 1Кор. 9:24; Әф. 4:22; Кол. 3:8; Ибр. 10:36; 1Пет. 2:1, 2; Луқа 24:26; Фил. 2:8-11; Ибр. 1:3; 8:1; 1Пет. 1:11.

12:4 1Кор. 10:13.

12:5 Аюп 5:17; Пәнд. 3:11-12; Вәһ. 3:19.

12:6 **«И оғлум, Пәрвәрдигарниң тәрбийисигә сәл қарима, әйипләнгиниңдә көңлүң совуп кәтмисун, чүнки Пәрвәрдигар сөйгинигә тәрбийә бериду, Мениң оғлум дәп қобул қилғанларниң һәммисини дәрриләйду»** — «Пәнд.» 3:11-12 .

12:6 Пәнд. 3:11,12

қилғанлиғини көрситиду. Қайси пәрзәнт атиси тәрипидин тәрбийиләнмәйду? [8] Әнди
Худаниң тәрбийилишидә һәр бир пәрзәнтиниң өз үлүши бар; лекин бу иш силәрдә кам
болса һәқиқий оғуллиридин әмәс, бәлки һарамдин болған пәрзәнти болуп чиқисиләр.
[9] Униң үстигә һәммимизниң өзимизгә тәрбийә бәргән әт җәһәттики атилиримиз бар,
биз уларниму һөрмәтләп кәлдуқ. Шундақ екән, роһларниң атисиға техиму итаәт қил-
мамдуқ? Шундақта һаятимиз яшнимамду?
[10] Әт җәһәттики атилиримиз бәрһәқ пәқәт өзи мувапиқ көргән йол бойичә азғинә вақит
бизни тәрбийилигән. Лекин У болса бизгә пайдилиқ болсун дәп, пак-муқәддәслигидин
муйәссәр болушимиз үчүн тәрбийиләйду. [11] Әнди қаттиқ тәрбийә берилгән вақтида
адәмни хуш қилмайду, әксичә адәмни қайғуға чөмдүриду; бирақ буниң билән түзәл-
гәнләргә у кейин һәққанийлиқтин чиққан тинич-хатирҗәмликниң мевисини бериду.
[12] Шуниң үчүн, «Телип саңгилиған қолуңларни, зәиплишип кәткән тизиңларни русла-
ңлар» [13] вә «ақсақ»ларниң пүкүлүп қалмай, бәлки шипа тепиши үчүн путлириңларни
түз йолларда маңдуруңлар.

Худаниң қорқунучида яшаңлар

[14] Барлиқ кишиләр билән енақ өтүшкә вә пак-муқәддәс яшашқа интилиңлар; муқәд-
дәс болмиған киши һәргиз Рәбни көрәлмәйду. [15] Ойғақ туруңларки, һеч ким Худаниң
меһир-шәпқитидин мәһрум қалмисун; араңларда силәргә иш тапқузуп силәрни көй-
дүридиған, шундақла көп адәмләрни булғап напак болушқа сәвәп болидиған бирәр
өч-адавәт йилтизи үнмисун. [16] Араңларда һеч бир бузуқлуқ қилғучи яки өзиниң тунҗа
оғуллуқ һоқуқини бир вах тамаққа сетиветкән Әсавдәк ихлассиз киши болмисун.
[17] Чүнки силәргә мәлумки, Әсав кейин атисиниң хәйрлик дуасини елишни ойлиған бол-
симу, шундақла униңға интилип көз яшлирини еқитип ялвурған болсиму, у бу ишларни
орниға кәлтүридиған товва қилиш йолини тапалмай, рәт қилинди.

Синай теғи — Исраиллар Тәврат қанунини қобул қилған тағ — вә Зион теғи, йәни әрштики Йерусалим

[18] Чүнки силәр қол билән тутқили болидиған, ялқунлап от йенип туруватқан һәмдә сүр-
лүк булут, қараңғулуқ вә қара қуюн қаплиған әшу таққа кәлмидиңлар —

12:12 **«... «Телип саңгилиған қолуңларни, зәиплишип кәткән тизиңларни русланңлар»»** — яки «...«телип саңгилиған қолуңларни, зәиплишип кәткән тизиңларни күчәйтиңлар»» *(«Йәш.» 35:3дин нәқил кәлтүрүлгән).*
12:12 Йәш. 35:3.
12:13 **«... «ақсақ»ларниң пүкүлүп қалмай, бәлки шипа тепиши үчүн путлириңларни түз йолларда маңдуруңлар»** — «ақсақ»лар бәлким етиқати аҗизларни көрситиду.
12:14 Рим. 12:18; 2Тим. 2:22.
12:15 Қан. 29:17; Рос. 17:13; 2Кор. 6:1; Гал. 5:12.
12:16 **«...Өзиниң тунҗа оғуллуқ һоқуқини бир вах тамаққа сетиветкән Әсавдәк ихлассиз киши болмисун»** — «Яр.» 25:29-34.
12:16 Яр. 25:33; Әф. 5:3; Кол. 3:5; 1Тес. 4:3.
12:17 **«...у Әсав бу ишларни орниға кәлтүридиған товва қилиш йолини тапалмай...»** — башқа бир хил тәрҗимиси «у *(Әсав)* өз гунайидин товва қилиш йолини тапалмай...».
–«Товва қилиш» грек тилида «уни» билән ипадилиниду. Бәзи тәрҗиманлар бу «уни» дегәнни «гунайидин товва қилиш»ни көрситиду, дәп қарайду. Лекин «Яр.» 27:1-40кә қариғанда, униң издигини әслидики тәлвилигидин товва қилиш әмәс, бәлки пәқәт пушайман билән атисиниң хәйрлик дуасила еди. Шуниң үчүн мошу йәрдә «товва қилиш»ниң мәнаси: — *(1)* атисиниң қарарини, яки *(2)* Худаниң ирадисини өзгәртишни билдүриду *(оқурмәнләргә аянки, «товва қилиш»ниң әслидики мәнаси «көзқарашни өзгәртиш» «позитсийәни өзгәртиш» дегәнлик).*
12:17 Яр. 27:36.
12:18 **«ялқунлап от йенип туруватқан һәмдә сүрлүк булут, қараңғулуқ вә қара қуюн қаплиған әшу таққа кәлмидиңлар...»** — «әшу тағ» болса Йәһудий хәлқи Муса пәйғәмбәрниң вастиси билән Тәврат қанунини қобул қилған Синай теғини көрситиду *(«Мис.» 19-бапни көрүң).*
12:18 Мис. 19:10,16; 20:21; Қан. 5:22.

[19] (у җайда канай садаси билән сөзлигән аваз йәткүзүлгәндә, буларни аңлиғанлар:
«Бизгә йәнә сөз қилинмисун!» дәп Худаға ялвурушти; [20] чүнки улар қилинған әмирни
көтирәлмиди. «Егәр бу таққа һәтта бирәр һайванниң айиғи тәгсиму, чалма-кесәк қи-
лип өлтүрүлсун» дәп тапиланған еди; [21] у көрүнүш шундақ қорқунучлуқ едики, Мусаму:
«Бәк қаттиқ қорқуп ғал-ғал титрәп кәттим» дегән еди).
[22] — Силәр бәлки Зион теғиға, йәни мәңгү һаят Худаниң шәһири — әрштики Йерусалимға,
түмәнлигән пәриштиләргә, [23] исимлири әрштә пүтүлгән тунҗа туғулғанларниң һейт-
мәрикә хошаллиғида җәм қилинған җамаитигә, һәммәйләнниң сорақчиси Худаға, така-
муллаштурулған һәққаний кишиләрниң роһлириға [24] вә йеңи әһдиниң васитичиси Әйсаға,
шундақла һәм Униң сепилгән қениға кәлдиңлар. Бу қан Һабилниңкидин әвзәл сөз қилиду.
[25] Бу сөзни қилғучини рәт қилмаслиғиңлар үчүн диққәт қилиңлар. Чүнки йәр йүзидә өз-
лиригә вәһий йәткүзүп агаһландурғучини рәт қилғанлар җазадин қечип қутулалмиған
йәрдә, әрштә бизни агаһландурғучидин йүз өрүсәк, һалимиз техиму шундақ болмам-
ду? [26] Әнди шу чағда Худаниң авази зиминни тәвритивәткән еди; лекин әнди У: «Өзүм
йәнә бир қетим зиминнила әмәс, асманниму тәвритимән» дәп вәдә қилди. [27] «Йәнә бир
қетим» дегән бу сөз тәвритилидиғанларниң, йәни яритилған нәрсиләрниң тәвритили-
ши билән йоқитилидиғанлиғини, тәврәткили болмайдиған нәрсиләрниң мәңгү муқим
болидиғанлиғидин ибарәт мәнани билдүриду.
[28] Шуниң үчүн, тәврәткили болмайдиған бир падишалиққа муйәссәр болуп, меһир-шәпқәт-
ни чиң тутуп бу арқилиқ ихласмәнлик вә әйминиш-қорқунуч билән Худани хурсән қили-
диған ибадәтләрни қилайли. [29] Чүнки Худайимиз һәммини йәвәткүчи бир оттур.

12:19 **«у җайда канай садаси билән сөзлигән аваз йәткүзүлгәндә, буларни аңлиғанлар: «Бизгә йәнә сөз қилинмисун!» дәп Худаға ялвурушти»** — «Қан.» 15:23ни көрүң.

12:19 Мис. 20:19; Қан. 5:25; 18:16.

12:20 **«чүнки улар қилинған әмирни көтирәлмиди. Әгәр бу таққа һәтта бирәр һайванниң айиғи тәгсиму, чалма-кесәк қилип өлтүрүлсун» дәп тапиланған еди...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «чүнки уларға тапиланған: «Әгәр бу таққа һәтта бирәр һайванниң аяқлири тәккән болсиму, чалма-кесәк қилип өлтүрүлсун» дегән әмирни көтирәлмиди».

12:20 Мис. 19:13.

12:21 **«у көрүнүш шундақ қорқунучлуқ едики, Мусаму: «Бәк қаттиқ қорқуп ғал-ғал титрәп кәттим» дегән еди»** — «Қан.» 9:19.

12:21 Қан. 9:19

12:22 Гал. 4:26; Вәһ. 3:12; 21:10-27.

12:23 **«исимлири әрштә пүтүлгән тунҗа туғулғанларниң... җамаитигә...»** — «тунҗа туғулғанлар» дегән сөз бу йәрдә Әйса Мәсиһкә етиқат қилип, «қайтидин туғулған» Худаниң пәрзәнти дәп һесапланғанларни көрситиду. **«әрштики Йерусалимға, түмәнлигән пәриштиләргә, исимлири әрштә пүтүлгән тунҗа туғулғанларниң һейт-мәрикә хошаллиғида җәм қилинған җамаитигә,...»** — *(22-23-айәт)* башқа бир хил тәрҗимиси: «һейт-мәрикә хошаллиғиға җәм болидиған түмәнлигән пәришитиләргә, исимлири әрштә йезилған тунҗа туғулғанларниң җамаитигә...». Исраилларниң исимлириниң һәммиси йәр йүзидә «ройхәт»тә пүтүлүши буйрулған еди *(«Чөл.» 1:1-18)*. Лекин җамаәттикиләрниң исимлири йәр йүзидә әмәс, бәлки әрштә пүтүклүктур.

12:23 Луқа 10:20.

12:24 **«вә йеңи әһдиниң васитичиси Әйсаға, шундақла һәм Униң сепилгән қениға кәлдиңлар. Бу қан Һабилниңкидин әвзәл сөз қилиду»** — Әйса Мәсиһниң сепилгән қени инсанниң гуналирини тиләп уларни пак қилиду. Һабилниң қени болса интиқам дәп һөкирәп жиғлайтти *(«Яр.» 4:10)*.

12:24 Яр. 4:10; Ибр. 10:22; 11:4; 1Пет. 1:2.

12:25 **«...йәр йүзидә өзлиригә вәһий йәткүзүп агаһландурғучи»** — мошу йәрдә Худаниң Муса пәйғәмбәр арқилиқ сөзлигинини көрситиду.

12:25 Ибр. 2:3.

12:26 **«Әнди шу чағда Худаниң авази зиминни тәвритивәткән еди...»** — «шу чағда» — Худа Синай теғидин сөзлигинидә. **«лекин әнди У: «Өзүм йәнә бир қетим зиминнила әмәс, асманниму тәвритимән» дәп вәдә қилди»** — «Һаг.» 2:6ни көрүң.

12:26 Һаг. 2:5.

12:28 **«тәврәткили болмайдиған бир падишалиққа муйәссәр болуп, меһир-шәпқәтни чиң тутуп,...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «тәврәткили болмайдиған бир падишалиққа муйәссәр болғинимиздин миннәтдар болуп,...».

12:28 1Пет. 2:5.

12:29 **«Чүнки Худайимиз һәммини йәвәткүчи бир оттур»** — бу сөзләр «Қан.» 4:24, 9:3диму тепилиду.

12:29 Қан. 4:24.

Худани хуш қилиш

13 [1] Араңларда қериндашлиқ меһир-муһәббәт тохтимисун. Натонуш кишиләрг
меһмандост болушни унтумаңлар. Чүнки бәзиләр шу йол билән билмәстин
пәриштиләрни меһман қилған. [3] Зинданға ташланғанларни улар билән биллә
зинданда зәнҗирләнгәндәк яд етиңлар. Хорланғанларни өзүңларму тәндә туруватқан
бәндә сүпитидә яд етип туруңлар.
[4] Һәммә адәм никаһқа һөрмәт қилсун, әр-хотунларниң ятидиған йери дағсиз болсун; чүн-
ки Худа бузуқчилиқ қилғучилар вә зина қилғучилардин һесап алиду. [5] Мениш-турушуңлар
пулпәрәсликтин халий болсун, бариға қанаәт қилиңлар. Чүнки Худа мундақ дегән:
«Сәндин әсла айрилмаймән,
Сени әсла ташлимаймән».

[6] Шуңа, жүрәклик билән ейталаймизки,
«Пәрвәрдигар мениң Ярдәмчимдур, һеч қорқмаймән,
Кишиләр мени немә қилалисун?»

[7] Силәргә Худаниң сөз-каламини йәткүзгән, силәрниң йетәкчилириңларни есиңларда
тутуңлар. Уларниң мениш-турушиниң мевә-нәтиҗисигә көңүл қоюп қарап, уларниң
етиқатини үлгә қилиңлар: —
[8] Әйса Мәсиһ түнүгүн, бүгүн вә әбәдил-әбәткичә өзгәрмәйду! [9] Шуниң үчүн, һәр хил ғәй-
рий тәлимләр билән езиқтурулуп кәтмәңлар; чүнки инсанниң қәлби қурбанлиққа хас
йемәкликләр билән әмәс, бәлки Худаниң меһир-шәпқити билән қувәтләндүрүлгини
әвзәл. Чүнки бундақ йемәкликләргә берилип келиватқанлар улардин һеч қандақ пайда
көргән әмәс.
[10] Бизләрниң шундақ бир қурбангаһимиз барки, ибадәт чедирида хизмәттә болғанлар-
ниң униңдин йейиш һоқуқи йоқтур. [11] Чүнки гуна тиләш сүпитидә союлған, қени баш
каһин тәрипидин әң муқәддәс җайға елип кирилгән қурбанлиқ һайванларниң тени бол-

---

13:1 **Рим. 12:10; Әф. 4:3; 1Пет. 1:22; 2:17; 4:8.**
13:2 **Яр. 18:1; 19:1; Рим. 12:13; 1Пет. 4:9.**
13:3 **«Зинданға ташланғанларни улар билән биллә зинданда зәнҗирләнгәндәк яд етиңлар»** — «зинданға ташланғанлар» вә «хорланғанлар» етиқати үчүн зиянкәшликкә учриғанларни көрситиду. **«хорланғанларни өзүңларму тәндә туруватқан бәндә сүпитидә яд етип туруңлар»** — бу жекиләшниң мәнаси бәлким: *(1)* өзлириңлар аҗизлиққа вә җисманий азапларға дуч кәлгәнлигиңлар түпәйлидин мошуларни яд етип туруңлар; *(2)* яки Әйса Мәсиһниң тени болған җамаәт әзаси сүпитидә, һесдашлиқ вә дәрддашлиқ көрситиңлар» дегәнни билдүриду.
13:3 **Мат. 25:36.**
13:4 **«әр-хотунларниң ятидиған йери дағсиз болсун»** — башқа бир хил тәрҗимиси болуши мүмкин: «никаһ һәрдайим һөрмәтлик иш, әр-хотунлуқ орун дағсиздур» — бу тәрҗимә тоғра болса, асасий мәнаси әр-хотунлуқ, шундақла әр-хотунлуқ арисидики муһәббәтлик җинсий мунасивәт Худа алдида яхши иштур.
13:5 **«Сәндин әсла айрилмаймән, сени әсла ташлимаймән»** — Тәврат, «Қан.» 31:6-8.
13:5 **Яр. 28:15; Мис. 23:8; Қан. 16:19; 31:6, 8; Йә. 1:5; 1Тар. 28:20; Пәнд. 15:16; Фил. 4:11; 1Тим. 6:6, 8.**
13:6 **«Пәрвәрдигар мениң Ярдәмчимдур, һеч қорқмаймән, кишиләр мени немә қилалисун?»** — «Зәб.» 26:1, 117:-7.
13:6 **Зәб. 53:6; 55:5; 117:6-7**
13:7 **Ибр. 13:17.**
13:8 **«Әйса Мәсиһ түнүгүн, бүгүн вә әбәдил-әбәткичә өзгәрмәйду!»** — муәллип, бу һәқиқәтни дәл шу йетәкчи қериндашларниң етиқатиниң җәвһиридур, демәкчи болуши мүмкин.
13:9 **Йәр. 29:8; Мат. 24:4; Юһ. 6:27; Рим. 14:17; 16:17; Әф. 4:14; 5:6; Кол. 2:16; 2Тес. 2:2; 2Тим. 4:3; 1Юһ. 4:1.**
13:10 **«Бизләрниң шундақ бир қурбангаһимиз барки, ибадәт чедирида хизмәттә болғанларниң униңдин йейиш һоқуқи йоқтур»** — бу «қурбангаһ» Әйса Мәсиһ инсанларниң гунайи үчүн миқлинип өлтүрүлгән крестни көрситиду. Мошу «қурбангаһдин йейиш» болса униң қурбанлиғидин чиққан, мәңгүлүк һаяттики һәртүрлүк роһий мевиләрдин бәһримән болуштин ибарәт болиду.

са қараргаһниң сиртиға елип чиқилип көйдүрүләтти. [12] Шуңа Әйсаму Өз қени билән хә-
лиқни паклап Худаға аташ үчүн, шәһәр дәрвазисиниң сиртида азап чекип өлди. [13] Шун-
дақ екән, бизму қараргаһниң сиртиға чиқип, Униң йениға берип, Униңға қаритилған
һақарәткә ортақ бәрдашлиқ берәйли. [14] Чүнки йәр йүзидә мәңгү мәвҗут туридиған
шәһиримиз йоқ, бәлки кәлгүсидики шәһәргә интилмәктимиз. [15] Шуңа, Мәсиһ арқилиқ
Худаға қурбанлиқ сүпитидә мәдһийилиримизни тохтавсиз атайли, йәни өз ләвлири-
мизниң мевиси сүпитидә Униң намини етирап қилайли. [16] Әнди хәйр-сахавәт қилишни
вә бариңлардин ортақ тәқсимләшни унтумаңлар. Чүнки Худа бундақ қурбанлиқлардин
хурсән болиду.
[17] Йетәкчилириңларға итаәт қилип, уларға бойсунуңлар. Чүнки улар өз хизмитидин
Худаға һесап беридиғанлар болуп, һемишә җениңлардин хәвәр елишқа ойғақ туриду.
Уларниң бу иши қайғу-әләм билән әмәс (чүнки ундақ болса силәргә һеч пайда йәт-
күзүлмәйду) бәлки хошал-хурамлиқ билән елип берилсун.
[18] Биз үчүн дуа қилип туруңлар; чүнки виҗданимизниң пак екәнлигигә, һәр бир ишлар-
да тоғра йолда меңишни халайдиғанлиғимизға қайил қилиндуқ. [19] Йениңларға патрақ
қайтип беришим үчүн, дуа қилишиңларни алаһидә өтүнимән.

13:11 **«Чүнки гуна тиләш сүпитидә союлған, қени баш каһин тәрипидин әң муқәддәс җайға елип кирилгән қурбанлиқ һайванларниң тени болса қараргаһниң сиртиға елип чиқилип көйдүрүләтти»** — «Лав.» 16:27ни көрүң.
13:11 Мис. 29:14; Лав. 4:21; 6:11; 16:27; Чөл. 19:3; Yu. 19:41
13:12 **«Шуңа Әйсаму Өз қени билән хәлиқни паклап Худаға аташ үчүн, шәһәр дәрвазисиниң сиртида азап чекип өлди»** — демисәкму, Әйса Мәсиһ өлидиған җай *(Голгота)* Йерусалимниң сепилиниң сиртида еди. Мәсиһниң бу «сиртқа чиқирилип өлтүрүлүши» кейинки әгәшкәнләргә символ болған болуп, Худаниң хәлқи Мәсиһниң һәмраһлиғидин бәһримән болуши үчүн «шәһәрниң сиртида», йәни өз жути тәрипидин чәткә қеқилишиға тәйяр туруши керәклигини көрситиду. Мәсиһкә әгәшкән Йәһудий хәлиқ үчүн техиму шундақ еди. 13-айәттики изаһатларни көрүң.
13:12 Юһ. 19:17,18.
13:13 **«Шундақ екән, бизму қараргаһниң сиртиға чиқип, Униң йениға берип...»** — «қараргаһниң сиртиға чиқиш» Мәсиһкә әгәшкән Йәһудий хәлқигә нисбәтән ибадәтханидики қурбанлиқлардин, шундақла уларға бағлиқ әқидилиридин ваз кечиш бәкму һақарәтлик иш еди. Худди Әйса Мәсиһ Йерусалим шәһәр дәрвазисиниң сиртида миқланғанда һақарәткә қаримиғанға охшаш, хәтни оқуватқан Йәһудий китапханларму кона әқидилиридин ваз кечишкә вә униң түпәйлидин учрайдиған һақарәткә қаримай, Әйса Мәсиһкә йүзлиниши керәк еди. **«... Униң йениға берип, Униңға қаритилған һақарәткә ортақ бәрдашлиқ берәйли»** — Әйса Мәсиһкә қаритилған қаршилиқ һәм һақарәтләр бүгүнгә қәдәр Униңға вә Униңға тәвә болғанларға қаритилип кәлмәктә. Қараңғулуқ бәрибир нурға қарши туриду, шуңа Худаниң хәлқи һаман бир тәрәптин болмиса башқа бир тәрәптин зиянкәшликкә учрайду.
13:14 Фил. 3:20.
13:15 **«...өз ләвлиримизниң мевиси сүпитидә Униң намини етирап қилайли»** — «униң нами» мошу йәрдә Мәсиһниң намини көрситиду.
13:15 Һош. 14:3.
13:16 Фил. 4:18.
13:17 **«уларниң бу иши қайғу-әләм билән әмәс ... бәлки хошал-хурамлиқ билән елип берилсун»** — «уларниң бу иши»: *(1)* йетәкчиләрниң хәвәр елиш хизмити, яки: *(2)* Худаға һесап тапшуруш, яки: *(3)* бу иккисини көрситиду. Бизниңчә у һесап тапшурушини көрситиду.
13:17 Әз. 3:18; 33:8; Фил. 2:29; 1Тес. 5:12; 1Тим. 5:17.
13:19 **«Йениңларға патрақ қайтип беришим үчүн, дуа қилишиңларни алаһидә өтүнимән»** — «мениң қайтип беришим үчүн» дегәнлик бәлким муәллипниң түрмидин азат қилинишини көрситиду.

Дуа

[20] Әнди мәңгүлүк әһдиниң қени билән қой падисиниң катта падичиси болған Рәббимиз
Әйсани өлүмдин тирилдүргүчи, хатирҗәмликниң Егиси болған Худа [21] Әйса Мәсиһ
арқилиқ силәргә Өзини хурсән қилидиған ишларни қилдуруп, силәрни һәр бир яхши
әмәлдә такамуллашуруруп ирадисиниң иҗрачилири қилғай! Мәсиһкә әбәдил-әбәткичә
шан-шәрәп болғай! Амин!

Ахирқи сөз

[22] Силәрдин өтүнимәнки, и қериндашлирим, бу несиһәт сөзүмгә еғир көрмәй қулақ
салғайсиләр; силәргә мошунчиликла сөзләрни яздим, халас.
[23] Қериндишимиз Тимотийниң зиндандин қоюп берилгәнлигидин хәвәрдар болғай-
силәр. Йеқинда йенимға келип қалса, мән силәрни йоқлап барғинимда у мән билән
биллә бариду.
[24] Барлиқ йетәкчилириңлар вә барлиқ муқәддәс бәндиләргә салам ейтқайсиләр. Ита-
лийәдин кәлгәнләр силәргә салам йоллиди. [25] меһир-шәпқәт һәммиңларға яр болғай!
Амин!

13:20 **«мәңгүлүк әһдиниң қени билән қой падисиниң катта падичиси болған Рәббимиз Әйсани өлүмдин тирилдүргүчи»** — «мәңгүлүл әһдә» тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
–«Хатирҗәмликниң Егиси болған Худа» грек тилида: «хатирҗәмликниң Худаси» — демәк, хатирҗәмлик бәргүчи һәм Өзи һәрдайим хатирҗәмликтә турғучи Худадур.
13:20 Йәш. 40:11; Әз. 34:23; Юһ. 10:11; 1Пет. 5:4.
13:21 **«Худа ... Әйса Мәсиһ арқилиқ силәргә Өзини хурсән қилидиған ишларни қилдуруп, силәрни һәр бир яхши әмәлдә такамуллашуруруп ирадисиниң иҗрачилири қилғай!»** — «такамуллаштуруш»ниң башқа тәрҗимиси: «әтраплиқ тәминләш».
13:21 2Кор. 3:5; Фил. 2:13.

Қошумчә сөз

Мәзмунни қайтидин йәкүнләш

Әнди муәллип мошу тәвринип қалған ибранийларға қандақ гәп қилиду? Уларға қандақ мәдәт бериду? Алди билән әң муһими болған Худаниң сөзи билән, болупму Тәвратта Мәсиһниң келиши вә қилған ишлири тоғрилиқ хатириләнгән бешарәтләр билән башлайду. Һәр бир Йәһудий пухра үчүн (шу дәвирдә) Тәврат, җүмлидин Зәбур толиму нопузлуқ еди; Худаниң бизгә тапшурған сөзи дәл мошу дәп қарилатти. Шуниң билән у: — (а) Тәвратта хатириләнгән бешарәтләрдин вә (ә) у Әйса Мәсиһниң яратқан мөҗизилири, тартқан азап-оқубәтлири вә өлүмдин тирилгәнлигини өз көзи билән көргән нурғун Йәһудий етиқатчиларниң гувалиғидин дәлил елип мошу ишларни испатлайду: —

(1) Мәсиһ пәришитиләрдин үстүн (1-2-бап)
(2) У Муса вә Йәшуа пәйғәмбәрләрдин үстүн (3-4:13)
(3) Униң каһинлиғи Лавийларға тапшурулған каһинлиқтин үстүн (4:14-7:28)
(4) У васитичи болған йеңи әһдә Муса пәйғәмбәр арқилиқ түзүлгән әһдидин чәксиз үстүн туриду (8-9-бап)
(5) Тәврат дәвридики барлиқ қурбанлиқлар Мәсиһниң ахирқи қурбанлиғини алдин-ала көрситидиған «бешарәтлик көләңгә» сүпитидә болған; Мәсиһниң қурбанлиғи уларниң һәммисиниң орнини бесип адәмләрни гуналарниң толуқ кәчүрүмигә вә мәңгүлүк һаятқаериштүриду.
(6) Булардин әң муһими, Мәсиһ Худаниң Оғли, шундақла худалиқ тәбиитидә болғанлиғи үчүн (Худа тәрипидин яритилған әмәс, бәлки әзәлдин Худа билән тәң мәвҗут еди), инсанлар Униңға худди Худаниң Өзигә сөз қилғандәк сөз қилиши вә уни һөрмәтлиши керәк (мәсилән, 1:1-14, 7:1-3, 13:8ни көрүң).

2:10 Қандақ йол билән бир ишни «Худаға лайиқ кәлди» дәп һесаплиғили болиду?

«**Чүнки пүткүл мәвҗудатлар Өзи үчүнму һәм Өзи арқилиқму мәвҗут болуп туруватқан Худаға нисбәтән, нурғун оғулларни шан-шәрәпкә башлиғанда, уларниң ниҗатиниң йол башлиғучисини азап-оқубәтләр арқилиқ камаләткә йәткүзүшкә лайиқ кәлди**»

Бу җүмлә пәқәт «Худа өзи «лайиқ көргәндәк» мәлум бир йол билән иш көргән» дегәнлик әмәс, бәлки Худаниң азап-оқубәтни тартишлири арқилиқ бизни қутқузуш үчүн Мәсиһни әвәткини «Униңға лайиқ еди» дегәнликтур. Бу айәттә йәнә бир чоң соал бар: — «Мәсиһ (мукәммәллик Униң әйни өзидур!) қандақ йол билән «камаләтгә йәткүзүлиду»?!

Биринчи нуқтида, буниң ичидики мәна, Худа Өзиниң бу азат қилиш әмәли арқилиқ аләм алдида әслидики әхлақий шәрәптин техиму улуқ шәрәпкә егә болди, дегәнлик. Биз Униң шәривини Мәсиһниң Өзидә, болупму һәммидин рошән болған Униң чапрас яғачтики өлүми арқилиқ аян қилинған муһәббитиниң намайәндиси билән көз алдимизда техиму гөзәлләштүрүлгән, десәк болмамду?

Иккинчи нуқтиға кәлсәк, Мәсиһ бовақ болуп туғулған күнидә әхлақ җәһәтидә мукәммәл вә пүтүнләй гунасиз болған еди, амма Униң тартқан барлиқ азап-оқубәтлири нуқтисидин мундақ десәк болиду: —

(а) У пүтүн инсанийәткә каһин болушқа һәқиқий чүшәнчигә егә болған (5:7-9ни көрүң). Биз көп әһвалларда инсанлар учриған азап-оқубәтләр вә балаю-апәтләрни, шундақла немишкә Худаниң мәлум ишларниң бешимизға чүшүшигә йол қойғанлиғини чүшәндүрүшкә аҗизлиқ қилимиз. Лекин Мәсиһниң тартқан азап-оқубәтлиридин биз йәнә шуни ейталаймизки, бундақ ишларни Худаниң Оғли Өз бешидин өткүзгән болғачқа, худди Худа бу ишларни Өз бешидин өткүзгәндәк дәрд-әләмлиримизни пүтүнләй чүшиниду.

(ә) Мәсиһниң Голготада Худаатисиға қурбанлиқ сүпитидә сунған сап-ғубарсиз әхлақи болса пүтүнләй синақтин өткүзүлгән сап-ғубарсизлиғи еди. Ундақ болмиғанда биз (яки пәриштиләр, асмандики һоқуқ-күчләрму) униң толуқ гунасизлиғини қандақму биләттуқ?

(б) У тартқан азап-оқубәтләр арқилиқ җамаәт роһта «никаһланған қиз сүпитидә» өзигә бағланған еди. Бундақ «мукәммәллик» Адәм атимизниң «мукәммәлләштүрүлгәнлиги» яки «толуқланғанлиғи»дәк болған, дегили болиду. Чүнки Адәатимиз «кәм-кутисиз» яритилған болсиму, бирақ Худа у тоғрилиқ: «**Адәмниң ялғуз туруши яхши әмәс, Мән униңға лайиқ бир һәмраһ-ярдәмчи яритимән**» деди («Яр.» 2:18). Андин Һава анимиз униң бекинидин елинип униңға қошулған еди. Улар иккилиси шу чағда Худаниң «техиму мукәммәл» образ-сүрити болған еди. Мәсиһ мошуниңға охшаш йолда, Худа тәрипидин җамаәтниң Өзигә бағландурулуши билән «мукәммәләштүрүлгән» яки «толуқландурулған» (Әф.» 5:22-33ниму көрүң).

3:7-4:13 «Худаниң арамлиғи» вә «шабат күни»
Бәзи негизлик сөзләр

Худа Исраилни Мисирдики қуллуқтин қутқузуш билән биргә уларға һәммидин авал тапшурған бәлгүлимиләрниң бири «шабат күни» еди. Бу әмәлийәттә «шәнбә күни» болуп, һәптиниң йәттинчи күни еди (ибраний тилида «шабат»ниң биринчи мәнаси «тохташ» болуп, у йәнә «йәттә» дегән сөз билән мунасивәтлик). Бу күндә Исраилларниң дәм елиши уларға Худаниң уларни қуллуқтин азат қилғанлиғини әслитәтти. Адәттә қул үчүн һеч қандақ «дәм елиш күни» болмайду; қулниң һаяти һәр күнниң жигирмә төрт саитидә ғоҗайининиң илкидә болуп, егиси қачанла, немә буйруса, дәрһал әмәл қилиши керәк болиду. Әнди һазир Исраилларда чоң өзгириш болди: —

«**Йәттинчи күни Пәрвәрдигар Худайиңға аталған шабат күнидур; сән шу күни һеч қандақ иш қилмайсән; мәйли сән яки оғлуң болсун, мәйли қизиң, мәйли қулуң, мәйли дедигиң, мәйли буқаң, мәйли ешигиң, мәйли һәр қандақ башқа улиғиң, яки сән билән бир йәрдә туруватқан мусапир болсун, һеч қандақ иш қилмисун; шуниң билән қулуң вә дедигиң сәндәк арам алалайду. Сән өзәңниң әслидә Мисир зиминида қул болғанлиғиңни, Пәрвәрдигар Худайиң күчлүк қоли вә узатқан билиги билән сени шу йәрдин чиқарғанлиғини есиңдә тут; <u>шу сәвәптин</u> Пәрвәрдигар Худайиң саңа шабат күнини тутушни әмир қилған**» (Тәврат, «Қан.» 5:14-15).

Шабат күни уларниң һазир Худаниң қутқузуши билән қул әмәс, бәлки азат адәмләр екәнлигигә әслətмә еди.

Худаниң шу қанунлири астида барлиқ адәмләр, җүмлидин қулларму дәм елиш күнидин бәһримән болғанлиғи қизиқ иш әмәсму? Бүгүнки күндә дуния бойичә «йәттә күнлүк һәптә» һәммә мәдинийәттин дегидәк орун алған, көпинчи адәмләр (қайси етиқаттин болушидин қәтъийнәзәр) һәр һәптә бир күнлүк дәм елиштин бәһримән болиду. Бу көп әлләрниң Тәврат-Инҗилни оқуп шулардин Худаниң инсанниң аман-есәнлиги вә саламәтлигини қоғдайдиған тапшуруқлирида болған даналиғини чүшинишидин кәлгән васитилик нәтиҗисидур.

Рәббимиз Әйса: «**Инсан шабат күни үчүн әмәс, шабат күни инсан үчүн бекитилгән**» — деди («Мар.» 2:27). Инсанларниң Худа тәрипидин арам елиши зөрүр қилип шәкилләндүрүлгән. Кишиләр қуллардәк һәптидә йәттә күн ишләвәрсә уларниң саламәтлиги шу дәриҗидә бузулидуки, давамлиқ ишлиши мүмкин болмай қалиду. Худаниң сөзидин шу хуласигә келимизки, Мәсиһкә бағлиған етиқатчиларниң һәр бири өз саламәтлигини көзләп қәрәллик дәм елиш адитини йетилдүрүшни нишан қилишиға тоғра келиду. Көпинчи адәмләрниң һәптидә бир күн иш-хизмитидин тохташ имканийити болуши мүмкин. Бирақ һәптиниң қайси күни болуши муһим әмәс.

Һәммимиз Йәһудий хәлқигә уларниң Худаниң бу даналиғини Тәвратта сақлап қалғанлиғи (бәзи вақитларда уларға бәкму қоллайсиз болсиму), шундақла пүткүл дунияға мәнпәәт йәткүзгәнлиги үчүн миннәтдар болушмиз лазим.

Бирақ «Худаниң арамлиғи» вә «шабат күни» дегән бу ишниң буниңдинму чоңқур әһмийити бар.

Исраиллар Худа тәрипидин Мисирдики қуллуқтин қутқузулуп, чөл-баявандин сәргәрдан болуп кезип өтүвақтинида У Муса пәйғәмбәр арқилиқ уларға кәлгүсидики «арамлиқ» тоғрисида сөзлигән. Мәсилән, «Қан.» 12:9-10: —

«**Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә <u>беридиған арамлиқ</u> һәм мирасқа техи йетип кәлмидиңлар. Бирақ силәр Иордан дәриясидин өтүп, Пәрвәрдигар Худайиңлар силәргә мирас қилип беридиған зиминға олтарақлашқандин кейин, шундақла У силәрни әтрапиңлардики барлиқ дүшмәнлириңлардин қутқузуп <u>арам бәргәндин кейин</u>, силәр аман-есән турғанда,...**» дегәндәк.

Шүбһисизки, халайиқ мошу сөзни аңлапла «арамлиқ» бәлким «сәргәрдан болушимиз ахирлишидиғанлиғини көрситиду» дәп дәрһал ойлап қелиши мүмкин еди. Муса пәйғәмбәр өлгәндин кейин Йәшуа пәйғәмбәр уларға башламчи болуш ролини зиммисигә елип уларни Худа вәдә қилған «Қанаан» зиминиға йетәкләп берип, шу йәрдики бутпәрәс әл-жутларни һайдивәтти. Уму уларға Худа арамлиқ бәргәнлигини тилға алди. Мәсилән, Тәврат «Йәшуа» қисмида: «**Пәрвәрдигар Исраилға әтраптики барлиқ дүшмәнлиридин арамлиқ берип узун вақиттин кейин...**» — дәп хатириләнгән (23:1).

Бу сөз төрт йүз жилдин кейин Сулайман падиша муқәддәс ибадәтханини қурғандин кейин униң тәрипидин қайтиланған: —

«**Вәдә қилғинидәк Исраилға арамлиқ ата қилған Пәрвәрдигар мубарәкләнсун; Өз қули Муса арқилиқ қилған гөзәл вәдилиридики бир сөзму әмәлгә ашурулмай қалмиди**» («1Пад.» 8:56).

Әнди һазир мулаһизимизни давам қилайли: —

«Ибранийларға йезилған хәт»тики «шабат күни» вә «Худаниң арамлиғи» тоғрилиқ тәлим

Муәллип бир нәччә муһим нуқтини аян қилишқа тиришиду: —

(1) Худа Зәбурдики 95-күйдә Давут пәйғәмбәр арқилиқ Өз хәлқигә «**Авазимни аңлиғайсиләр**» вә шундақ қилип «**Арамлиғимға кирсәңлар еди**» дәп мураҗиәт қилған.

(2) Бу сөз Исраиллар чөл-баяванда сәргәрдан болуп жүргәндә көңлидә «арамлиқ»ни ойлиғинидин төрт йүз жил кейин уларға ейтилған. Шуниң үчүн ибраний етиқатчиларға бу хәтни язған муәллип рәддийә бәргүсиз мәнтиқ билән көрсәткәндәк: «**Әгәр Йәшуа пәйғәмбәр Исраилларни арамлиққа киргүзгән болса еди, Худа кейин йәнә бир арамлиқ күни тоғрилиқ демигән болатти**».
Әнди Исраиллар һәтта Давут пәйғәмбәрниң дәвридиму бу «арамлиқ»қа кирмигән болса, униң немә мәнаси бар болиду? У «дүшмәнлириңлардин арам елиш» дегәндин зиядә артуқ ишни көрсәткән вә көрситидиған болса керәк.

(3) «Ибранийларға»да муәллип диққитимизни Худаниң аләмни яритиш җәрияниға вә «йәттинчи (шабат) күни»гә қаритип «Худаниң арамлиқ» дегининиң чоңқур мәнасини ечип бериду (4:4). Худаниң аләмни яратқандин кейин «арам елиши» чарчап кәткәнлиги түпәйлидинму? Әнди «Худа арам алди» дегән зади қандақ иш? У Өзи һәммә нәрсини яратқандин кейин, Өзиниң иҗад қилғанлиридин «раһәтлинип» һозур елишини көрсәтмәмду? Тәврат «Яритилиш» дегән қисмини оқуғансери, мәсилән, 1:4, 10, 18, 21, 25 вә болупму 31дә дәл бундақ иш пуритилиду: — «**Худа һәммә яратқиниға қарап турди, мана уларниң һәммиси интайин яхши еди**». Инсан «**Худаниң образи бойичә яритилған**» болуп, бирәр иҗадийәтни барлиққа кәлтүргәндин кейин, униңдин һозур елип охшашла «арам алмамду»? Буниңға йәнә испат болуп «Мис.» 31:17ниму көрүң: «**Чүнки Пәрвәрдигар алтә күн ичидә асман билән зиминни яритип, йәттинчи күнидә арам елип раһәт тапқан еди**».
«Худаниң арамлиғи» униң җисманий җәһәттә «чарчиғини»дин әслигә келиши әмәс, бәлки ибраний тилидики «шабат» дегән сөзниң мәнасини өз ичигә алған һозурлинишни көрситиду. «Шабат»ниң биринчи мәнаси «тохташ», униң «арам» дегән мәнасиму бар (ибраний тилида «арам» дегән сөз «нухам» билән билдүрүлиду. Бу сөздин «Нуһ» дегән исим чиқиду («Яр.» 5:29ни көрүң).

(4) «Ибр.» 4:10дә Муқәддәс Роһ бизгә «Худаниң арамлиғи», шундақла һәқиқий арамлиқ тоғрисида тәбир берип мәнасини мундақ рошән қилиду: —«**Худаниң арамлиғиға киргүчиләр худди Худа «Өз әмәл-ишлиридин арам алған»дәк, өзлириниң ишлиридин арам алиду».**

Әнди «**Худаниң арамлиғиға кириш**» төвәндикидәк икки ишни өз ичигә алиду: —

(1) Өз әмәллиримиздин тохташ; 6:1дин биз униңсиз барлиқ әмәллиримизниң «**өлүк әмәлләр**» яки «**өлүк ишлар**» болидиғанлиғини үгинимиз.

(2) Барлиқ йоллиримиз, ойлиримиз, һаятимизни Худаниң қолиға тапшурушимиз лазим; у чағда У биздә ишләшкә башлайду. Биз болсақ бизниң өз әҗримиздин әмәс, бәлки (Адәм атимиз мәвҗут болған биринчи күнидә болғандәк) Худаниң әҗридин һозурлинишқа башлаймиз. Лекин биз һозурлинидиған «Худаниң әҗри» һазир Униң аләмни яритиш әҗридин көп ашқандур. Чүнки Худаниң пүткүл аләмни яритиши пәқәт сөзи билән елип берилди. Лекин һазир биз үчүн «йеңи яритилғучи» бардур. У болса Мәсиһниң чапрас яғачләнгәндә азап тартишидин болған шәрәплик нәтиҗә-әҗридур. Униң шу йәрдә товлап «**Тамам болди!**» дегән җакар сөзигә қараң («Юһ.» 19:30). Бәрһәқ, қәдирлик оқурмән, өзиңиз Мәсиһниң әҗир-ғәлибисидин һозурлиниш арамлиғиға кирәләйсиз; сизму расул Павлус билән: «**Мән Мәсиһ билән биллә чапрас яғачләнгәнмән, лекин мана, яшаватимән! Лекин яшаватқини мән әмәс, бәлки мәндә туруватқан Мәсиһдур. Вә мениң һазир әтлиримдә яшаватқан һаят болса, мени сөйгән вә мән үчүн Өзини пида қилған Худаниң Оғлиниң иман-етиқадидиндур**» — У Өзи һазир мәндә иш көриду» дегүчи болисиз («Гал.» 2:20). Шуниңға охшаш, муәллип мошу йәрдә «**Шабат күнидики бир арамлиқ Худаниң хәлқини күтмәктә**» дәп елан қилиду.

«Кол.» 2:17дә расул Павлус Тәвраттики барлиқ бәлгүлимиләрни, җүмлидин «шабат күни» тоғрисидики бәлгүлимини Мәсиһдә кәлгүсидә болидиған реаллиқниң «бешарәтлик көләңгә»си дәп елан қилиду. Бу сөз интайин һәйран қаларлиқ баян болсиму, униңға ишинишимиз керәк; чүнки бу Павлусниң өзиниң сөзи әмәс, бәлки Худаниң сөзидур. Демәк, Муса пәйғәмбәр арқилиқ «шабат күни» бекитилгәндин буян (буниңдин 3500 жиллар бурун) пүткүл Йәһудий хәлқи һазирқи замандики **бизләрни дәп** шу күндә (һәр шәнбә күндә) қолайлиқ болсун қолайсиз болсун арам елиш принсипида чиң туруп кәлгән еди; Худаниң уларниң арамиға болған мәхсити, «Мәсиһдә болған арамлиқ»ни көрситиштин ибарәт еди.

Биз йәнә Йәшая пәйғәмбәрниң Исраилға шабат күни тоғрилиқ ейтқан муну сөзлирини оқусақ бәлким шабат күниниң Исраилға нисбәтән болған әһмийити тоғрисида техиму чоңқур уқумға еришәләймиз: — «**Әгәр сән «шабат»** (арам елиш) **күнидә қәдәмлириңни санап маңсаң,**

Йәни Мениң муқәддәс күнүмдә өзәңниңки көңлүңдикиләрни қилмай,
Шабатни «хошаллиқ»,
Пәрвәрдигарниң муқәддәс күнини «һөрмәтлик» күн дәп билсәң,
Һәм уни һөрмәтләп,
Өз йоллириңда маңмай,
Өз билгиниңни издимәй,
Қуруқ параң салмисаң,
Ундақта сән Пәрвәрдигарни көңлүңниң хошаллиғи дәп билисән,
Һәм Мән сени зиминдики жуқури җайларға мингүзүп мандуримән;
Атаң Яқупниң мираси билән сени озуқландуримән»
— Чүнки Пәрвәрдигар Өз ағзи билән шундақ сөз қилди» («Йәш.» 58:13-14)

Мошу сөзни роһий җәһәттин Мәсиһдә болған ниҗатимизға тәтбиқлисақ шундақ дегили болидуки, Мәсиһ бизниң һаятимиз болсила, мәйли биз җисманий җәһәттә әмгәк қилайли, интайин алдираш болайли яки йеңилинайли етиқатчи киши үчүн «Һәр күни шабат күни болиду!». Демәк, сирттин қариғанда алдираш болсақму ички дунияйимизда биз Униң алақә-һәмраһлиғида болғач һәр күни арамлиқта турмақтимиз.

Чүнки «**Иш көргүчи вә яшиғучи Удур, Мән әмәс**» («Гал.» 2:20). Маңа нисбәтән бүгүн «бир шабат күни» болса әнди Худа мениң тоғрамда Йәшая пәйғәмбәрниң сөзи билән: «Сән дәрвәқә өз йолуңда маңмайватисән, өзәңниң билгинини қилмайватисән, қуруқ параң салмайватисән (демәк, дәрвәқә Мениң йолумда меңиватисән)» — дегүчи болиду вә шуниң үчүн у мундақ вәдә қилиду: —

«**Сән Пәрвәрдигарни көңлүңниң хошаллиғи дәп билисән,**
һәм Мән сени зиминдики жуқури жайларға мингүзүп маңдуримән;
һәм атаң Яқупниң мираси билән сени озуқландуримән.
...Пәрвәрдигар шундақ дегән!» («Йәш.» 58:14).

Бу немидегән улуқ мирас-һә!

Әнди етиқатчилар «шабат күни» (шәнбә күни» (яки униң орнини басқан болса йәкшәнбә күни)ни «дәм елиш» сүпитидә тутуши керәкму? Әгәр бу соални қойсақ, бизниң Мәсиһниң биз үчүн қилған улуқ ишини, шундақла «Ибранийларға»ниң муәллипиниң униң тоғрилиқ болған тәлимлирини техи чүшәнмигәнлигимизгә испат бериду. Расул Павлусниң бу темида ейтқан сөзлирини «Кол.» 2:16-17дин нәқил кәлтүрәйли: —

«**Әнди һеч кимниң йемәк-ичим, һейт-байрамлар, «йеңи ай» яки шабат күнләр җәһәтлиридә силәрниң үстүңлардин һөкүм чиқиришиға йол қоймаңлар; бу ишлар болса бир көләңгә, халас; униң җисми болса Мәсиһниңкидур!**»

Шабат күни (шундақла Худа Исраилға бекиткән календардики башқа барлиқ алаһидә ибадәт һейтлириму) бизгә бир «көләңгә»дур; лекин мошу күнләрниң «җисми» болған Мәсиһ биздә болған екән, етиқатчиларниң шабат (шәнбә) күнинила әмәс, һәр қандақ бир күнни алаһидә тутуши керәк әмәс. Бу принсип йәкшәнбә күни (бәзи етиқатчилар «йәкшәнбә күни шабат күниниң орниға қоюлған» дәп тәлим бериду), «рождества» («милад һейти»), «пасха һейти» вә барлиқ «Мәсиһий һейтлар»ни өз ичигә алиду. Шуниң үчүн «**һеч кимниң һейт-байрамлар, «йеңи ай» яки шабат күнләр җәһәтлиридә силәрниң үстүңлардин һөкүм чиқиришиға йол қоймаңлар**» — Демәк, һеч кимниң мәсилән, «Сән шәнбә күнини «дәм елиш күни» сүпитидә тутушуң керәк» яки «Сән биз билән биллә рождества байрими тәбриклимисәң болмайду» дегәндәк сөзлиригә йол қоймаслиғимиз лазим. Бундақ сөзни қилғанлиқ Мәсиһдә болған әркинлик инавәтсиз қилинғиниға баравәрдур («Колоссидикиләргә»дики «қозумчә сөз»имизни көрүң).

Тарихий испат барки, Рим империйәси дәвридә (болупму империйә һөкүмити етиқатчиларға зиянкәшлик қилған мәзгилләрдә) «Мәсиһгә бағланғанлар дайим дегидәк йәкшәнбә күни таң сәһәрдә жиғилип, шу күнидә Мәсиһниң өлүмдин тирилишини тәбрикләп ибадәт қилишатти» (Мәсиһ йәкшәнбә күнидә тирилгән). Бу күнләрдин кейин, «Қәйсәр» император «Мән христиан болай» дәп һәммә адәмни бутпәрәсликни ташлап «христиан болуш»қа мәҗбурлимақчи болуп пүткүл Рим империйәси «христианлашқан»иди. Буниң бир нәтиҗиси, йәкшәнбә күни империйә бойичә дәм елиш күни дәп бекитилгән. Кейин, дуния бойичә көп башқа әлләр уларни үлгә қилип охшаш шу күнни дәм елиш күни қилип бекиткән. Амма бу бир бекитилгән адәт, халас. Инҗилдики һеч қандақ йәрдә «йәкшәнбә күни «дәм елиш күни»дур» дегән көрсәтмә мәвҗут әмәс.

Әлвәттә, һәр қайсимиз **халисақ** һәр қандақ күнни өзимизгә алаһидә дуа қилиш, ибадәт қилиш, тәбрикләш күни яки шуниңдәк пәқәт дәм елиш күни қилип таллап бекитиш әркинлигимиз бар. Расул Павлусниң «Рим.» 14:1-17дә (хатириләнгән) бу ишлар тоғрисики рошән көрсәтмилирини көрүң. Әйса Мәсиһниң җамаитидә йемәк-ичмәк яки алаһидә бирәр күни үстидә һеч қандақ талаш-тартиш қәтъий болмисун; бундақ мәсилиләр һәр бир етиқатчи пүтүнләй өз виждანида Худа алдида һәл қилиш керәк болған иш, халас.

Ахирида жуқуриқи ейтқинимизни қайтилаймизки, «Инсанларниң Худа тәрипидин арам елиши зөрүр қилип шәкилләндүрүлгән». Худаниң сөзидин елинған умумий принсипларға асасән шундақ қараймизки, Мәсиһдә болған һәр ишәнгүчи өзиниң аман-есәнлиги вә саламәтлигини дәп өзигә қәрәлидә җисманий арам елиш адитини бекитишкә көңүл бөлүшигә тоғра келиду. Бирақ буниң қайси вақитларда яки қайси күнләрдә болуши муһим әмәс. Бу иш һәр биримизниң өз алаһидә әһвалимизға қарап Худадин даналиқ вә көрсәтмини издәш арқилиқ һәл қилидиған бир иштин ибарәттур.

6:1-2

«**Шуниң үчүн, Мәсиһ тоғрисидики дәсләпки асасий тәлимдә тохтап қалмай, — йәни қайтидин «өлүк ишлар»дин товва қилиш вә Худаға етиқат бағлаш, чөмүлдүрүлүшләр, «қол тәккүзүш», өлгәнләрниң тирилдүрүлүши вә мәңгүлүк һөкүм-сорақ тоғрисидики тәлимләрдин һул салайли дәп олтармай, мукәммәлликкә қарап маңайли**».

Мошу йәрдә бу «асасий тәлимләр»дин иккиси үстидә азрақ тохтилимиз: —

(1) «**Чөмүлдүрүлүшләр тоғрисидики тәлим**»

Павлусниң «бирла чөмүлдүрүлүш бардур» дегини үстидә «Әфәсуслуқларға»дики «қошумчә сөз»имизни һәмдә «Сүннәт вә чөмүлдүрүлүш» үстидә «Колоссиликләргә»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң. Муқәддәс язмиларда тилға елинған «чөмүлдүрүлүшләр» төвәндикидәк: —

(а) Йәһия пәйғәмбәр жүргүзгән товва қилиш һәмдә келидиған Қутқазғучиға болған етиқатни билдүрүш үчүн (суға) чөмүлдүрүш.

(ә) Йәһия пәйғәмбәрниң Әйса Мәсиһни чөмүлдүрүши («Матта»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң).

(б) Әйса Мәсиһниң мухлислири Өз намида жүргүзгән етиқатчиларни (йәнә товва қилиш һәмдә келидиған Қутқазғучиға етиқадини ипадиләш үчүн) суға чөмүлдүрүш («Юһ.» 3:22, 4:1-2).

(в) «Расулларниң паалийәтлири»дә хатириләнгән, етиқатчиларниң Рәб Әйса Мәсиһгә етиқадини билдүрүш үчүн Униң намида болған чөмүлдүрүш (йәни «Ата, Оғул вә Муқәддәс Роһниң нами билән суға чөмүлдүрүш («Мат.» 28:19 вә изаһатни көрүң). Бу суға чөмүлдүрүлүш арқилиқ инсанлар Худадин Өзиниң улуқ «Муқәддәс Роһқа чөмүлдүрүлүши»ни өтүниду.

(г) «Муқәддәс Роһқа вә отқа чөмүлдүрүлүш» («Мат.» 3:11, «Мар.» 1:8, «Луқа» 3:16, «Рос.» 8:5-8, 2:38)

(ғ) Мәсиһниң азап-оқубәт, өлүм вә гуна ичидә чөмүлдүрүлүши («Мар.» 10:38-39, «Луқа» 12:49-50). Башқа чөмүлдүрүлүшләрниң һәммиси буни асас қилған («Әф.» 4:5).

(2) «**Қол тәккүзүш**»

Оқурмәнләр Тәвраттин тепилидиған «қол тәккүзүш»кә даир мисаллардин шу йәрдики муһим чүшәнчиниң «бир болуш» яки «бир салаһийитидә болуш» дегән мәнада екәнлигини көрәләйду. Көпинчә вақитларда қурбанлиқ қилғучи (мәйли аддий пухра болсун яки каһин болсун) қурбанлиқ болған һайванниң бешиға қолини тәккүзүп («Лав.» 1:4, 3:2, 4:4, 4:15, 4:24, 8:14, 16:21, «Чөл.» 8:12, «2Тар.» 23:29) Худаға: «Бу һайван мениң орнумда (саңа ибадәт қилиш, рәхмәт ейтиш, гуналиримни тиләш үчүн) көйдүрүлсун» дәйду. Гуналирини тиләш үчүн болған қурбанлиқларни сунғанда қурбанлиқ қилғучи униңға қол тәккүзгәндә бәзидә йәнә «Мениң гуналирим бу һайванниң үстигә қоюлған» дәп гуналирини Худа алдида иқрар қилатти.

Инҗил дәвридә болса «қол тәккүзүш»ниң муһим чүшәнчиси «бир болуш» мәнасидиму болиду. Бирақ Инҗилда қол тәккүзгүчи қол тәккүзүлгән кишигә «Бу адәмниң һаҗәтлири мениңки болғандәк болсун» дәп униң орнида дуа қилишни билдүрүш үчүн шундақ қилиду. Рәб Әйса дайим дегидәк кесәл адәмләр үчүн дуа қилғинида («Мат.» 8:3, 20:34, «Мар.» 5:23, 6:5, 8:23-25) вә балиларға бәхит тилигинидә үстигә қол тәккүзгәнлигини көримиз. Униң мухлислириму охшаш ишни қилатти («Мар.» 6:13, 16:18). Җамаәт ичидә кесәл болғанлар үчүн дуа қилинғанда, май сүрүп мәсиһләш билән («Яқ.» 5:14) қол тәккүзүшкә тоғра келиду. Җамаәтниң суға чөмүлдүрүлгән кишиләргә Муқәддәс Роһниң чөмүлдүрүшини тилигинидә, уларға «қол тәккүзүш» «Силәрниң орнуңларда болуп силәргә Муқәддәс Роһни тиләймиз» дегәнни билдүриду («Рос.» 8:15-17, 9:17, 19:6). Алаһидә хизмәткә айрилғанлар үчүн үстигә «қол тәккүзүш» «И Рәб, булар бизниң орнимизда хизмәт қилмақчи, биз Сениң алдиңда уларниң хизмәттики барлиқ һаҗитидин чиққайсән дәп дуа қилимиз» дегәнни билдүриду («Рос.» 6:6, 13:3, 14:23, «1Тим.» 4:14, 5:22, «2Тим.» 1:6).

6:6 Етиқаттин чекинип кәткәнләр қайтидин товва қилаламду?

«**Чүнки әслидә йорутулуп, әрштики илтипаттин тетиған, Муқәддәс Роһтин несип болған, Худаниң сөз-каламиниң яхшилиғини һәм кәлгүси заманда аян қилинидиған қудрәтләрни һес қилип баққанлар әгәр йолдин чәтнигән болса, уларни қайтидин товва қилдуруш һәргиз мүмкин әмәс. Чүнки улар өз-өзигә қилип Худаниң Оғлини қайтидин чапрас яғачләп рәсва қилмақта**».

Мәсиһгә етиқат бағлиған андин етиқадидин тенип кәткән яки еғир әхлақсизлиққа тийилип чүшкәнләрдин бу сөзләрни оқуп маңа зади Худаниң йениға қайтидиған йол бармиду дәп қорқидиған көп адәмләр болған вә болмақта. Бундақ әһвалда адәм қаттиқ қорқмиса, у учиға чиққан ахмақ, әлвәттә. Бирақ бу сөзләрни хәттики алди-кәйни мәзмумлар билән тәң оқуп чүшинишимизгә тоғра келиду. Есимиздә барки, ушбу мәктуп «өз жутиниң келипиға қайтидин чүшүп, «кона әһдә» бойичә ибадәтханиға қайтип шу йәрдә Тәвратта тәләп қилинған қурбанлиқларни сунушқа мәҗбурлинип түрлүк бесимға учрап кәлгән ибраний етиқатчиларға йезилған. Улар шу бесим астида тәвринип қалғанлиғи төвәндикидәк икки сәвәпниң биридин яки иккисидин болған: —

(1) Худаниң һәқиқәтән Лавийларға тапшурған қурбанлиқ түзүмини әмәлдин қалдурғанлиғиға, шундақла Мәсиһниң тартқан азап-оқубәтлири һәқиқәтән «ахирқи бирдин-бир қурбанлиқ» екәнлигигә болған гуман;

(2) Етиқат түпәйлидин өз жутдашлиридин болған зиянкәшликкә яки чәткә қеқилишқа бәрдашлиқ беришни халимаслиғи. Шүбһисизки, бәзилири: «Ибадәтханиға берип, қурбанлиқларни сунуштин тохтимисам, лекин көңлүмдә Мәсиһгә йошурун ишәнсәм, һеч ким етиқадимни билмисә боливериду; һәммәйлән мени өзидәк «ихласмән Йәһудий» дәп қарайду» дегәндәк ойда болатти.

Биринчи мәсилә үстидә муәллип гуманларни йоқитип, кам дегәндиму алтә тәрәптә Мәсиһ Худаниң бурун кәлгән барлиқ хизмәткарлиридин чәксиз үстүнлүктә турғанлиғини, униң қурбанлиғи дәрһәқиқәт «ахирқи қурбанлиқ» екәнлигини көрситиду.

Иккинчи нуқтида (юрттикиләрдин қорқуш) болса, уларға инсанларға несип қилинип чүширилгән әң жүксәк чақириқтин чекингәнләр йеңи әһдидә йәткүзүлгән меһиршәпқәткә лайиқ әмәс дәп көрситип еник агаһландуриду. 11-бапта у пәйғәмбәрләрниң һәммиси дегидәк вә етиқат йолида «йол башламчи» болған Худа әһли һәтта өз жутдашлири тәрипидинму чәткә қеқилип зиянкәшликкә учрап кәлгәнлигини көрситиду. У интайин очуқ-йоруқ сөзләр билән әнә шундақ «жуттикиләрдин қорқуш»та болуп, уларниң һөрмитигә еришәй дәп конилиқ бойичә қелиплишишни пәқәт «**гуналар ичидики ләззәтләрдин вақитлиқ бәһримән болуш**» дәп әйипләйду (11:25). Өзиниң гуналирини тиләш үчүн Мусаға чүширилгән қанун бойичә бекитилгән қурбанлиқларни сунувәргәнләр хаталишипла қалмай, бәлки Мәсиһниң қурбанлиқ әмәлигә дағ кәлтүрүп уни һақарәтлигәнгә баравәр иш қилған болиду; чүнки уларниң сунған қурбанлиқлири (қой-кала қатарлиқлар) дәл шу ишниң өзи болиду. Бу: —

(1) Мәсиһниң гунакарларни қутқузуш әмәл-хизмити техи түгмиди дейиш;

(2) Худаниң әмәлдин қалдурғинини йәнила чиң тутуп, Мәсиһниң қурбанлиғила купайә болмайду дәп Униңдин тениш. Муәллипниң сөзи бойичә болғанда: «**Улар Худаниң оғлини қайтидин чапрас яғачләп рәсва қилмақта»**.

Шуңа муәллипниң дегини «Худаниң йениға қайтиш йоли мәвҗут әмәс», дегәнлик әмәс, бәлки улар Мәсиһниң қешиға қайтай десә кона түзүмдин һәм униңдики қурбанлиқтин қәтъийлик билән қол үзүши, шундақла жуттин кәлгән харлиқ вә зиянкәшликкә карита Мәсиһниң буларни көзгә илғичилиги йоқ дегинидәк бәрдашлиқ бериши керәк еди (12:1-2).

7:3

«**Униң атиси йоқ, аниси йоқ, нәсәпнамиси йоқ, күнлириниң башлиниши вә һаятиниң ахирлишиши йоқтур, бәлки у Худаниң Оғлиға охшаш қилинип, мәңгүлүк каһин болуп туриду**»

Мәлкизәдәк дегән киши тоғрилиқ һәйран қаларлиқ бу баянға қарап уни зади кимду, дәп қелишимиз мүмкин. Диққәт қилимизки, муәллип «униң ата-анисини көрситидиған нәсәпнамиси яки туғулуш хатириси йоқ» дегән әмәс, бәлки униң һеч қандақ ата-аниси яки туғулуш иши йоқлуғини очуқ дәйду! Униң Ибраһим билән көрүшүшкә чиққан чағдики вақиәниң хатирисини қайтидин оқуң. У һеч қандақ тонуштурулуш яки чүшәндүрүлүш болмиған һалда тарих сәһипилиригә кирип келиду. Бирақ Ибраһим иккиләнмәй униң каһинлиғини тонуп йетиду вә униң өзи үчүн бәхит тилигинини қобул қилиду. «**Шүбһисизки, бәхит тилигүчи бәхиткә еришкүчидин үстүндур**» (7:7).

Униң һәқиқәтән «**күнлириниң башлиниши вә һаятиниң ахирлишиши йоқ**» дегәнликниң мәнаси шүбһисизки, Худа Өзи мәңгүлүк болғандәк уму мәңгүлүктур. Шуңа биз шу бирла хуласигә келишимиз тоғридурки, Мәлкизәдәк Рәб Әйсаниң туғулушидин илгәрки Униң бир көрүнүши еди. Тәвратта Униң мошундақ аян болушлири баян қилинған хатириләрдин бир нәччә мисал бар. Мәсилән, У «**Пәрвәрдигарниң Пәриштиси**» яки «**Пәрвәрдигарниң қошунининиң Сәрдари**» сүпитидә көрүнгәндә — «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» худди Худа Өзи сөзлигәндәк сөзләйду һәмдә Униңға Худа дәп ибадәт қилиниду вә У шундақ ибадәтни қобул қилиду. Мәсилән, «Яр.» 16:6-13, 18:1-33, 22:11-19, «Йәшуа» 5:13-6:5, «Һак.» 2:1-4, 6:11-24, 13:1-23, «Мик.» 5:1-2. «Зәк.» 12:8ни көрүң. Мәлкизәдәк дегән исимниң мәнаси: — «**..биринчидин «Һәққанийәт Падишаси»... вә у «Салемниң падишаси»му болуп, мәнаси «Аманлиқ падишаси» дегәнлик**». Бу баян тоғрилиқ ойлисақ, бундақ атақлар билән атилидиған пәқәт бирдин-бир зат бар — У Рәб Әйса Өзидур. Шуңа биз «**Мәлкизәдәкниң каһинлиқ түзүми бойичә**» яки «типи бойичә» пәқәт икки каһин бар, улар иккисини әмәлийәттә бир зат дәп ишинимиз. Бу зат болса Мәлкизәдәкниң салаһийитидә көрүнүп, Өзиниң «каһинлиқ түзүм»ини бекиткәндин кейин, Өзи келип мошу түзүмдики иккинчи, шундақла ахирқи «**мәңгүгә каһин болған**» Рәб Әйса Өзидур.

10:19-20

«**Шуниң үчүн, әй қериндашлар, Әйсаниң қени арқилиқ әң муқәддәс жайға киришкә җүръәтлик болуп, (У бизгә ечип бәргән, ибадәтханиниң пәрдисидин (йәни, Униң әт-тенидин) өтидиған шу жипйеңи, һаятлиқ йоли билән)...**»

Бу айәттики «**пәрдиси (йәни, униң әт-тени)**» дегән баян бизгә Әйсаниң өзи тоғрилиқ чоңқур бир чүшәнчини ечип бериду. Униң өлидиған дәқиқидә ибадәтханидики «муқәддәс жай» вә «әң муқәддәс жай» оттурисидики (10 сантиметр қелинлиқта) пәрдиниң үстидин тегигичә житилип кәткәнлигини әсләймиз («Мат.» 27:51). Бу иш арқилиқ һеч қандақ шүбһә қалмайдуки, Худа Мәсиһниң өлүми арқилиқ Өзиниң бевситә һозурини бирақла ечивәткәнлигини көрсәткән. Буниңдин илгири пәқәт баш каһин жилда пәқәт мәлум бир күнила «пәрдә арқилиқ» әң муқәддәс жайға кирәләйдиған бирдин-бир адәм еди. «**Бирақ, «әң муқәддәс жай» дәп аталған иккинчи бөлүмгә пәқәт баш каһин жилда бир қетимла кириду. Каһин у йәргә өз гуналири вә хәлиқниң наданлиқтин өткүзгән гуналири үчүн аталған қурбанлиқ қенини алмай кирмәйду**» (9:7).

Йәр йүзидики ибадәтханиниң пәрдиси Мәсиһниң тени биз үчүн житилғандәк житилған. Муқәддәс «ибадәт чедири» болған дәвирдә вә кейин Сулайман падишаниң дәвридики ибадәтханидиму пәрдә кәйнидә Худаниң әйни шан-шәриви (ибраний тилида «шекәйнаһ») җулалинип парлап туратти («Мис.» 40:34-38, «2Сам.» 6:2, «1Пад.» 8:1-12, «2Пад.» 19:15, «1Тар.» 13:6, «2Тар.» 5:5-14, «Зәб.» 80:1, 99:1, «Йәш.» 37:16ни көрүң). Муса пәйғәмбәр Худаниң һозурида туруп чиққандин кейин («Мис.» 34:29-30) хәлиқ униң Худаниң әкс етилидиған шәриви билән парлайдиған чирайиға қарашқа бәрдашлиқ берәлмәйдиғанлиғи үчүн, уларниң туруп Худаниң сөзини аңлишиға имканийәт яритиш үчүн чирайиниң үстигә пәрдә тартиши керәк еди (33-35).

Муқәддәс ибадәт чедириниң пәрдиси вә һәтта чедирниң өзиму шу ролни ойнайтти. Әгәр Худа толуқ шан-шәриви ичидә аримизда аян болған болса, гунасиз бир инсан Униңға қаралмайтти, лекин һәммимиз гунакар болғандин кейин бу көрүнүшкә қандақму қаралаймиз? Инсан қуяшқа қарап туралямду? Шуниңға охшаш, ибадәт чедири Худаға нисбәтән (1) Өз хәлқи Исраилниң оттурисида (шан-шәривини пәрдилигән һалда) турушиға яр бәргән; (2) Исраил хәлқиниң каһинлиқ түзүм, шундақла қурбанлиқлар арқилиқ Өзигә йеқинлишишиға имканийәт бәргән. Әйса туғулғанда расул Юһанна мундақ баян қилиду: ««**Калам» инсан болди һәм аримизда макан қилип** (грек тилида «чедир тикип) **яшиди. У меһир-шәпқәт вә һәқиқәткә толған болуп, биз Униң шан-шәривини, йәни Атимиз Худаниң бирдин-бир йеганә Оғлиниң шан-шәривини көрдуқ**» («Юһ.» 1:14). Худаниң шан-шәриви бир инсанда мужәссәмләшти; Юһанна вә униңдәк Мәсиһгә әгәшкәнләрму Худаниң шан-шәривини «көтирәлигидәк дәрижидә» көрүшкә несип еди. Демисәкму, улар көргән шан-шәрәп пәқәт иман-етиқат бағлиғанларға ечилди. Худа Әйсани мухлислири алдида шан-шәрәп билән улуқлиған вақти буниңға бир мисал болиду («Мат.» 17:1-13) лекин йәнә башқа вақитларда Әйса «сиртқи парлақлиқ»и билән көрүнмигини билән, мухлислири Униң ичидики бүйүк шан-шәривини роһ-қәлбидә көрүп йәткән (мәсилән, «Юһ.» 2:1-11, болупму 11-айәтни көрүң).

Муәллипниң көз алдимиздики мошу айәттә «**пәрдиси (йәни, униң әт-тени)**» дегинидин биз Мәсиһниң шан-шәриви (шуниңдәк Худаниң шан-шәриви)ниң инсанға аян қилинған әң улуқ намайәндиси болса, дәл У тартқан азап-оқубәтләр вә өлүмидә Униң тени, йәни «пәрдә»ниң житилғинида болған, дәп қараймиз. Мошу йол билән Худаниң һозуриға киридиған йол бизгә ечилған, шундақла мошу йол билән Худаниң тәңдашсиз, һәммидин үстүн туридиған муһәббитиниң чәксиз шан-шәривиниң чоңқур тәглирини көрәләйдиған болдуқ! Униң «**адәмниң билип йетишидин һәссиләп ешип чүшидиған**» бу муһәббити билән У «**һеч гуна өткүзмигән**» Өз йеганә Оғлини «**бизни дәп гунаниң өзи қилди; мәхсити шуки, бизниң Униңда Худаниң һәққанийлиғи болушимиз үчүндур**». Һәмдусана!

10:22

«**Диллиримиз виждандики булғунушлардин сепилиш билән пакланған вә бәдинимиз сап су билән жуюлғандәк тазиланған һалда етиқатниң толуқ жәзм-хатиржәмлиги вә сәмимий қәлб билән Худаға йеқинлишайли!**»

Бу айәт үстидә қисқичә тохталғумиз бар. «**Бәдинимиз сап су билән жуюлғандәк тазиланған һалда**» дегән ибарә немә ишни көрситиду? У ибадәт алдида тенимизни жуюш яки ғусул қилиш керәк дегәнликму? Рәббимиз Әйса Мәсиһниң бундақ ишлар тоғрилиқ болған тәлими толиму рошәндур. Худа инсанниң сирттики пакизлиғиға анчә көңүл бөлмәйду («Мар.» 7:1-23ни көрүң), бәлки инсанниң ички дунясиға дайим қарайду. Дуадин бурун қолини жуйған, амма көңли напак кишиниң дуаси Худа алдида қәтъий қобул қилинмайду. Шуңа мошу йәрдә муәллип һеч қандақ жисманий жуюш яки жисманий «сап су»ни көрсәткини йоқ. Айәттә у йәнә «**диллиримиз ... сепилиш билән пакланған**»ни тилға алиду; лекин бу сепилиш сирттики иш әмәс, бәлки инсан қәлбидә (Муқәддәс Роһниң Мәсиһниң қенини қәлбимизгә тәтбиқлиши арқилиқ) йүз беридиған иш. Шуниңға охшаш «тенимиз жуюлған һалда» «сап су» дегән ибариләр көчмә мәнада болиду. Шүбһисизки, униң көздә тутқини әслидики Лавийлиқ каһинларниң Худаға

йеқинлишиш йоли еди. Уларниң «пакизлиниши үчүн» тәнлири үстигә қурбанлиқларниң қени яки «кафарәт сүйи» сепилиши керәк еди. Худаға йеқинлишиш үчүн улар (1) чоң дас («деңиз») ичидә пүткүл тәнлири жуюлуши; (2) қурбанлиқ қанлири үстигә сепилиши; (3) муқәддәс май билән «мәсиһлиниш»и керәк еди («Лав.» 8:6, 23-24, 30). Муәллип бу ишларни көчмә мәнада бизгә тәтбиқлайду. Расул Павлус бизгә, Мәсиһ Өз җамаитини ««чоң дас», йәни Худаниң сөзи»дә жуюп пак қилиду, дәп уқтуриду («Әф.» 5:25-27). Шуңа муәллип мошу йәрдә көчмә мәнада сөз қилиду, «сап су» — бизниң гуналиримизни паш қилидиған һәмдә ички дунияйимизниму, сирттики иш-һәрикәтлиримизниму тоғрилайдиған товва қилиштики әмәлий басқучларға көрсәтмә болидиған Худаниң сөзини көрсәткән болса керәк. Шуниң билән Худаниң сөзи бизни Худаниң Муқәддәс Роһи арқилиқ Мәсиһниң қенини виждинимизға сепип қәлбимизни паклаңдурушқа тәйярлайду.

Шуңа етиқатчи үчүн дуа алдида яки Худаниң сөзини оқуш алдида қол жуюш шәрт әмәс; бирақ Худаниң шапаитини қобул қилишқа кириш үчүн у чоқум сирттики вә ичидики гуналиридин товва қилиши керәк.

10:26-27

«**Һәқиқәтни тонушқа несип болғандин кейин, йәнила қәстән гуна өткүзүвәрсәк, у чағда гуналар үчүн сунулидиған башқа бир қурбанлиқ болмас, бәлки бизгә қалидиғини пәқәт сорақ, шундақла Худа билән қаршилишидиғанларни йәп түгитишкә тәйяр туридиған ялқунлуқ отни қорқунуч ичидә күтүшла, халас**»

Бу айәт 6:6гә охшаш, етиқат бағлиған лекин кейин еғир гуналарға тейилип чүшкән көп кишиләрни «Худаниң йениға қайтиш йоли бармекин» дегүзүп интайин қорқитиду. Йәнә бир қетим дәймизки, әмәлийәттә мундақ әһвалларда болғанлар қорқмиса, өтүп кәткән ахмақлиқ болиду. Бирақ 26-айәттә баян қилинған қорқунучлуқ әһвалға чүшкәнләр үчүн 27-айәт бир «үмүт учқуни»ни тәминләп бериду. 27-айәттә у Худаниң Өзи билән «қаршилишидиғанларни йәп түгитишкә» аллиқачан тәйярлиған отини баян қилиду. Әгәр қәлбимниң тәглиридә өзәмниң яман қилмишлиримға техи жиркиничим бар болса, Худа билән дүшмән болмаслиққа тәшнайим бар болса, Мәсиһгә қарайдиған иман-етиқадим йәнила бар болса, муәллип тилға алған от вә сорақ ахир берип мени пүтүнләй йәп түгәтмәйду, дегән үмүт болиду. От буниң орнида мәндә болған Худа халимайдиған һәр бир ишни көйдүридиған амма өзәмни тавлайдиған болиду («1Кор.» 3:11-15, «Ибр.» 12:29, «Йәш.» 33:10-24ни көрүң). Һәтта чин көңлидин қорқуп товва қилғанлар худди Худаниң отиға йүзләнгәндәк Униң тәрбийиси (мәйли интайин қаттиқ болсиму)ни қобул қилип, шундақла Худаға йәнә бу дунияда мевилик болушниң имканийитигә егә болуши мүмкин («1Кор.» 11:30-32ни көрүң).

10:34

«**Чүнки силәр һәм мәһбусларниң дәрдигә ортақ болдуңлар һәм мал-мүлкүңлар буланғандиму, кәлгүсидә техиму есил һәм йоқап кәтмәйдиған бақий тәәллуқатқа егә болидиғанлиғиңларни билгәчкә, хошаллиқ билән бу ишни қобул қилдиңлар**».

Пәләстин вә әтрапида тепилған, мошу мәзгилни баян қилған тарихий хатириләргә

асасланғанда, Рим империйәси һөкүмити Мәсиһ тоғрисидики гуваликқа алаһидә қарши чиққан вақитларда улар қаттиқ ярлиқларни чиқарған. Ярлиқлар бойичә Мәсиһгә етиқат қилған, шундақла етиқадини жар қилғучи һәр қандақ кишиниң барлиқ тәаллуқатлири дөләт тәрипидин мусадирә қилинатти; мусадирә қилинғанниң йерими болса «паланчи-пустанчи киши Мәсиһни жар қилиду» дәп сатқунлуқ қилған кишигә тәқсимләп бериләтти. Шуниң билән ушбу хәтни тапшурувалған етиқатчиларниң бәзилири мошундақ жапани бешидин өткүзгән еди. Улар әйни чағда буни Әйса тапилиғинидәк хошаллиқ билән қобул қилған: —

«**Мубарәк, Мән үчүн башқиларниң һақарәт, зиянкәшлик вә һәртүрлүк төһмитигә учрисаңлар; шат-хорам болуп яйраңлар! Чүнки әршләрдә катта инъам силәр үчүн сақланмақта; чүнки силәрдин илгәрки пәйғәмбәрләргиму улар мошундақ зиянкәшликләрни қилған**» («Мат.» 5:11-12).

Амма жут тәрипидин шундақ тохтавсиз харлиқ вә чәткә қеқилишлар мошу қәдирлик етиқатчиларни упратмақта, улар һазир аллиқачан еришкән роһий байлиқлар вә мирастин мәһрум болуш хәвп-хәтиридә туратти. «**Чүнки Худаниң ирадисигә әмәл қилип, униң вәдә қилғиниға муйәссәр болуш үчүн, сәвир-чидам қилишиңларға тоғра келиду**» (10:36).

Биз мошу йәрдә пәқәт шуни қошуп ейтимизки, хәт ибадәтхана һәм шуниңға аит болған қурбанлиқларни ташлашқа рошән хитап қилған болғачқа, ибадәтханиниң миладийә 70-жилида вәйран қилинишидин илгири (бәлким миладийә 60-жили әтрапида) йезилған болса керәк. Кейин, Йәһудийлар римға қарши исиян көтирип, Рим ләшкәрлири Йерусалимни үч йерим жиллиқ муһасиригә алған. Улар шәһәргә бөсүп киргәндә шунчә әсәбийләшкәнки, шәһәрни, ибадәтханини вә әтрапидики жутларни вәйран қилип, булаң-талаң қиливәткән. Шу чағда әслидә етиқат җәһәттә «мурәссә қилған», жутдашлири билән инақ өтүш үчүн етиқадидин тенип кәткән, шундақла зиянкәшликтин қечип өз тәаллуқатлирни қолидин кәткүзмигәнләр бәрибир униңдин пүтүнләй мәһрум болатти; бирақ бурунқи вақитларда зиянкәшлик астида мал-мүлкидин мәһрум болғанлар Худа дәрвәқә отлуқ синақта етиқат вә муһәббитимизни синап көрди дәп билип хошаллиқта болатти.

11:26

«**У** (Муса) **Мәсиһкә қаритилған һақарәтгә учрашни Мисирниң ғәзнисидики байлиқларға егә болуштинму әвзәл билди. Чүнки көзлирини әрштики инъамға тикивататти**».

Бу айәт бәк қизиқ, чүнки Мәсиһ йәр йүзигә техи кәлмигән турса, Муса униң кәлгүсидә дуч келидиған харлиқ вә тартидиған азап-оқубәтлиридин хәвәрдар болғандәк вә улардин ортақ тартсам маңа шөһрәт болиду, дәп билгәндәк туриду. Мәсиһ туғулмай туруп Муса қандақму «Униңға қаритилған һақарәт»ни көрәлигән?

«Йәш.» 63:9дә биз Йәшая пәйғәмбәргә Исраилниң Мисирда турған вақиттики һали вә Худаниң уларға ичини ағритқанлиғи тоғрилиқ кәлгән вәһийни оқуймиз: — «**Уларниң барлиқ дәрдлиригә уму дәрддаш еди;**

«Униң йүзидики Пәриштиси» болса уларни қутқузған,

У Өз муһәббити һәм рәһимдиллиғи билән уларни һәмҗәмәтлик қилип қутқузған; Әшу қедимки барлиқ күнләрдә уларни Өзигә артип көтәргән» («Йәш.» 63:9).

Буниңдин көримизки, Худа уларға ичини ағритқан болупла қалмай, бәлки униң «**йүзидики Пәриштиси**» уларниң арисида болғач, «**уларниң дәрд-әләмлиригә дәрддаш**» еди. Уларниң арисида бәлким ғайип һалда турған бу «йүзидики Пәриштиси»ни Рәббимиз Әйсаниң Өзидин башқа бири әмәс дәп ишинимиз. Жуқиридики 10:19-20ни, болупму «**Пәрвәрдигарниң Пәриштиси**» тоғрилиқ изаһатимизни көрүң. «Мис.» 33:12-17диму Муса пәйғәмбәр Худадин, Исраилниң чөл-баявандин өтидиған сәпиридә Худаниң шәхсән уларға һәмраһ болушини илтиҗа қилғанлиғини көримиз. Андин биз «**уларға һәмраһ болуп әгишип жүргән роһий уюлташ**» тоғрилиқ оқуймиз («1Кор.» 10:4). Павлус бизгә йәнә «**Әмәлийәттә, мошу уюлташ Мәсиһниң өзи еди**» дәйду.

Демәк, Мәсиһ улар билән биллә еди. Амма муәллипниң «**Мәсиһкә қаритилған һақарәт**» дегини немини көрситиду?

Худаниң хәлқи қайси йәрдә кәмситилгән болса, улар билән биллә болуш (Исраил Мисирда жапа тартқан вақтида Муса улар билән болғандәк) әмәлийәттә Мәсиһ билән биллә болуштин ибарәт болиду. Чүнки У «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» сүпитидиму чоқум улар билән биллидур. Бу тәрәптин Муса «Мәсиһкә қаритилған һақарәт»ни өз-өзигә қобул қилди. Униң үстигә, Худаниң муддиа-мәхсәтлири көзгә илинмиған, Униң нами һақарәтләнгән, яки һәқиқәт, нур вә меһриванлиқ аяқ астида дәссәлгән әһвалдиму һәқиқәт тәрипидә туруп қарши чиққанлиғини көрситишниң өзи Мәсиһ билән биллә болушқа вә «**Униңға қаритилған һақарәткә учраш**»қа баравәр. Чүнки Худаға һақарәт қилинса, Мәсиһ Униң сиртида қарап турмайду, шу һақарәтни Өзигә қаритиду («Зәб.» 69:9, «Рим.» 15:3).

Муса пәйғәмбәр чәккән азап-оқубәтләр Мәсиһ кәлгүсидә чекидиған азап-оқубәтләргә «бешарәт көләңгә» еди. Униң өмри бәлким Мәсиһниң өмригә «бешарәтлик рәсим»му дегили болиду. Мусаниң өмридики төвәндики иш-вақиәләр тоғрилиқ ойлап беқиң: —

(1) У туғулғинида Шәйтан (Пирәвн арқилиқ) уни өлтүрүвәтмәкчи еди;
(2) У Худаниң хәлқи билән бир болуп уларни қутқузуш үчүн шаһанә, зор баяшат турмушни ташлиди;
(3) У шундақ қилғини билән, униң қериндашлири, йәни Йәһудий хәлқи униң ярдимини рәт қилди, уни чәткә қақти («Мис.» 2:11-14, «Рос.» 7:19-29);
(4) Уларниң чәткә қеқишлири билән у ят әлләрниң қолида техиму жапа тартти («Мис.» 2:15);
(5) У чәткә қеқилған вақитта Худа униңға ят әллик бир аялни бәрди (Мәсиһ Йәһудий хәлиқ тәрипидин чәткә қеқилған вақитта Худа Униңға җамаәтни қошуп бәрди — җамаәтниң әзалириниң көпинчиси «ят әлләр»дин еди) («Рим.» 9:25-33)
(6) Ахир берип Худа Исраилни зор зулумдин көп карамәт мөҗизиләр арқилиқ қутқузуш үчүн уни уларниң йениға қайтидин әвәтти. Охшаш йол билән Мәсиһ кәлгүсидә «Яқупниң азап-оқубәт күни»дә («Йәр.» 30:5-9) уларни көп карамәт мөҗизиләр арқилиқ қутқузуш һәм уларға падиша болуш үчүн бу дунияға қайтип келиду.

13:20

«**Әнди мәңгүлүк әһдиниң қени билән қой падисиниң Катта Падичиси болған Рәббимиз Әйсани өлүмдин тирилдүргүчи, хатирҗәмликниң Егиси болған Худа...**»

Хәтниң авалқи қисмида муәллип «йеңи әһдә»ниң барлиқ башқа әһдиләрдин селиштурғусиз үстүнлүгини тилға алди. Демәк, биз мошу йәрдә тилға алған «мәңгүлүк әһдә» дәл «йеңи әһдә»ниң өзидур, дәп қараймиз; лекин бу ибаридин, йәр йүзидә биз «йеңи әһдә» дәп атиған әһдә әмәлийәттә әрштә аллиқачан узундин мәвҗут болуп кәлгән, шуниң билән шу йәрдә «**мәңгүлүк әһдә**» дәп аталған, дәп қараймиз. Әнди бу «**мәңгүлүк әһдә**» кимләр арисида болған? «Әф.» 1:11-12, «2Тес.» 2:13-14 вә «Пәнд-несиһәтләр»дики сирлиқ 8-баплардики чоңқур мәналардин шуни биләләймизки, әслидә: —

(1) Худаата Өз Оғли билән: — Саңа бир җамаәт, йәни Саңа һәмраһ болидиған, Сени интайин сөйидиған аялдәк, Өз муһәббитиңни ипадиләйдиған, бир тән болидиған җамаәтни Саңа қошуп беримән, дәп әһдә түзүшкән еди.

(2) Шуниңдәк Оғул бу ишниң әмәлгә ашурулуши үчүн, шундақла Ата үчүнму «тирик бир ибадәтхана», Униңға толуқ ибадәт беридиған һәмдә Униңдин толуқ һозур алидиған, Униң мәңгүлүк сирлиридин несипдаш болидиған бир уюшма хәлиқ болсун дәп Өз җенини қан төкүп пида қилишқа бағлиған, дәп ишинимиз.

(3) Жуқириқи ишларда дайим Өзини көрсәтмәйдиған Муқәддәс Роһ, йәни Худаниң мубарәк Роһуму сирлиқ, халис һалда Өзини шу «мәңгүлүк әһдә»гә бағлиған вә әһдиләшкән, дәпму ишинимиз.

Шуниң билән Ата, Оғул, Роһ шу «мәңгүлүк әһдә»гә әзәлдин әһдидаш болуп кәлмәктә.

Бу йәрдә сәһипиләр пәқәт ишәнгинимизни баян қилишқила йетиду. Тәпсилий испатлар бәргинимиз йоқ. Амма оқурмән муқәддәс язмиларни қетирқинип оқуғинида бу иш, йәни Мәсиһниң йәр йүзидә биз үчүн төккән қенида пүтүлгән бу «мәңгүлүк әһдә»дә бизгә муйәссәр қилған чәксиз шапаәтниң көп из-дәлиллирини тапқучи болиду.

Инжил 20-қисим

«Яқуп»

(Расул Яқуп язған мәктуп)

Кириш сөз

Ишинимизки, ушбу хәтниң муәллипи Рәббимиз Әйсаниң бир қосақ иниси Яқуп еди. Бу көзқаришимизға «қошумчә сөз»имиздә бир нәччә сәвәпләрни көрситимиз.

Ушбу хәтниң йезилиш обикти ким? Расул хәтни «тарқақ муһаҗирлар»ға язиду. Ундақта улар кимләр?

«Тарқақ туруватқан муһаҗирлар»

Асурийәниң вә кейинки Бабил империйәсидин башлап, Исраилниң он икки қәбилиси дунияниң булуң-пучқақлириға тарқилип кәткән еди. Парс империйәси бу Йәһудий муһаҗирларниң өз жути Қанаан (Пәләстин)ға қайтишиға рухсәт қилған еди. Һалбуки, пәқәт аз бир қисмила вәтинигә қайтти — улар «хәлиқниң қалдиси» яки «Худаниң қалдиси», бәзидә пәқәт «қалди» дәп аталди («Йәш.» 10:20-22ни көрүң). Қайтмиған көп қисми «тарқақ муһаҗирлар» (грек тилида «диаспора») дәп атилатти. Демәк, Яқуп ушбу хәтни бу Йәһудий муһаҗирлар арисидики етиқатчиларға язған. Хәт Йәһудий ишәнгүчиләргә, шундақла Йәһудий җамаәтләргә йезилған болсиму, сөзлириниң һәммиси Йәһудий әмәс («ят әлликләр»дин яки «ят таипиләр»дин) башқа етиқатчиларғиму охшаш инавәтликтур. Чүнки Әйса Мәсиһниң җамаитидә түп җәһәттин «Йәһудий» яки «Йәһудий әмәс» дегән пәриқ зади мәвҗуд әмәс («Гал.» 3:28 — «Мәсиһдә нә Йәһудий болмайду нә Грекләр (Йәһудий әмәсләр, демәк) болмайду»). Амма биз бәлким Яқуп немишкә ушбу хәтни алаһитән Йәһудий етиқатчиларға язиду, дәп соришимиз мүмкин. Биз «қошумчә сөз»имиздә хәтниң бу алаһидилиги тоғрилиқ тохтилимиз. Бирақ, хәтниң муһим темиси болса етиқатта алдинип кәтмәсликкә қарита агаһландуруш һәмдә шундақла һәқиқий етиқатниң алаһидиликлирини баян қилиштин ибарәт. Дана бир алимниң ейтқинидәк: «Муқәддәс китап дәрслик китап әмәс, бәлки адәмләргә ақ-қарини пәриқләндүргүзидиған китаптур» — демәк, муқәддәс китап бизниң Мәсиһниң һәқиқий етиқадида болған-болмиғанлиғимизни көрситип бериду. Адәмдә һәқиқий етиқат болса, бундақ етиқат мәзкур адәмни пүтүн вуҗудини Худаға тапшурушқа, шундақла Униңдинла кәлгән даналиқ билән яшашқа елип бариду. Ундақ етиқат дайим мевилиридә көрүниду; мевисиз етиқат һәқиқий етиқат әмәстур. Немила болмисун ундақ мевисиз етиқат башқиларни алдаш болмиғандиму, өз-өзини алдаш болуп, дозаққа баридиған нурғун йоллардин биридур.

Ушбу мәктуп бәлким миладийә 63-жиллирида йезилған.

Мәзмун: —

1. Синилиш; даналиқ вә аздурулуш (1-бап, 1-18-айәтләр)
2. Аңлаш вә ижра қилиш (1-бап, 19-27-айәтләр)
3. Худа алдида инсанға йүз-хатирә қилмаслиқ (2-бап 1-13-айәтләр)
4. Етиқат вә әмәлийәт (2-бап 14-26-айәтләр)
5. Тилни тизгинләш (3-бап)
6. Бу дунниядикиләрниң қилмишлириға әгәшмәңлар (4-баптин 5-бап 6-айәткичә)
7. Сәвирчан болуш вә дуа қилиш (5-бап 7-20-айәтләр)

••••••••

Яқуп

«Расул Яқуп язған мәктип»

1 1 Худаниң вә Рәббимиз Әйса Мәсиһниң қули болған мәнки Яқуптин тарқақ туруватқан
муһаҗир он икки қәбилигә салам!

Етиқат вә синақ

2 И қериндашлирим, һәр қандақ синақларға дуч кәлсәңлар, буни зор хошаллиқ дәп
билиңлар. 3 Чүнки силәргә мәлумки, бундақ етиқатиңларниң синилиши силәрдә
сәвир-чидамлиқ шәкилләндүриду; 4 сәвир-чидамлиқниң хислити қәлбиңларда туруп
шундақ пишип йетилсунки, шуниң билән силәр пишқан, мукәммәл вә кәм-кутисиз бо-
лисиләр. 5 Бирақ әгәр араңлардики бириси даналиққа муһтаҗ болса, һәммигә сехийлиқ
билән беридиған шундақла әйиплимәйдиған Худадин тилисун. Шуниң билән униңға
чоқум ата қилиниду.
6 Бирақ у һеч делиғул болмай ишәш билән тилисун; чүнки делиғул киши худди шамал-
да урулуп уян-буян йәлпүнгән деңиз долқуниға охшайду. 7 Ундақ киши Рәбдин бирәр
нәрсигә еришимән, дәп һеч хиял қилмисун; 8 ундақлар үҗмә көңүл болуп, барлиқ йол-
лирида тутами йоқ адәмдур.

Намратлиқ вә байлиқ

9-10 Намрат болған қериндаш өзиниң жуқуриға көтирилгәнлигигә тәнтәнә қилсун; бай
болған қериндаш болса, өзиниң төвән қилинғанлиғиға тәнтәнә қилсун, чүнки у от-чө-
пләрниң чечәклиридәк тозуп кетиду. 11 Қуяш чиқип қизиғанда, от-чөпләрни қурутиду,
гүллири тозуп кетиду-дә, униң гөзәллиги йоқилиду; бай адәмләр худди шуниңға ох-
шаш, өз һәләкчилигидә йоқилиду.

Синилиш вә аздурулуш

12 Синақларға сәвирчанлиқ билән бәрдашлиқ бәргән киши нәқәдәр бәхитлик-һә! Чүнки
у синақтин өткәндин кейин, Худа Өзини сөйгәнләргә вәдә қилған һаят таҗиға муйәссәр

1:1 **«Худаниң вә Рәббимиз Әйса Мәсиһниң қули болған мәнки Яқуп...»** — Яқуп мошу сөзлиридә өзини «расул» дәп атимайду. Лекин «қошумчә сөз»имиздә көрситимизки, у һәқиқәтән бир расул, шуңа униң ушбу хетини «расуллуқ һоқуқ» билән йезилған, дәп ишинимиз. Хәт Йәһудий болған етиқатчиларға йезилған, әлвәттә. «Тарқақ муһаҗир он икки қәбилә» тоғрилиқ «кириш сөз»имизни көрүң.
–«Қул» дегән уқум тоғрилиқ «Тәбирләр»имизни көрүң.
1:1 Рос. 8:1; 1Пет. 1:1.
1:2 Мат. 5:11; Рим. 5:3; 1Пет. 1:6.
1:3 Рим. 5:3; 1Пет. 1:7.
1:5 Пәнд. 2:3; Йәр. 29:12; Мат. 7:7; 21:22; Мар. 11:24; Юһ. 16:24; 1Юһ. 3:22; 5:14.
1:9-10 **«Намрат болған қериндаш өзиниң жуқуриға көтирилгәнлигигә тәнтәнә қилсун»** — «өзиниң жуқуриға көтирилгәнлиги» — демәк, бириси Мәсиһкә етиқат бағлисила, мәйли қанчилик намрат болсун Худаға йеқин болған алийҗанаб, интайин имтиязлиқ орун һәм мунасивәттин бәһримән болиду. **«бай болған қериндаш болса, өзиниң төвән қилинғанлиғиға тәнтәнә қилсун, чүнки у от-чөпләрниң чечәклиридәк тозуп кетиду»** — бай адәм Әйса Мәсиһ арқилиқ етиқат бағлиғинида өзиниң барлиқ байлиқлирини Худа алдида һеч нәрсә әмәс дәп билип, өзини төвән тутмиса, Худаниң падишалиғиға кирәлмәйду. «Бай адәмниң Худаниң падишалиғиға кириши төгиниң йиңнисиниң көзидин өтүшидинму тәс» (*«Мат.» 19:24*).
1:11 Йәш. 40:6, 7; 1Кор. 7:31; Яқ. 4:14; 1Пет. 1:24; 1Юһ. 2:17.

болиду. 13 Адәм аздурулушқа дуч кәлгәндә «Худа мени аздуруватиду» демисун. Чүнки
Худа яман ишлар билән аздурулуши мүмкин әмәс һәм башқиларни аздурмайду. 14 Бәлки
бириси аздурулғанда, өз һәвәс-нәпси қозғилип, уларниң кәйнигә киргән болиду; 15 ан-
дин һәвәс-нәпс һамилдар болуп гунани туғиду; гуна өсүп йетилип, өлүмгә елип бариду.
16 Шуңа сөйүмлүк қериндашлирим, алдинип қалмаңлар! 17 Барлиқ жүксәк сехийлиқ вә
һәр бир мукәммәл илтипат жуқуридин, йәни асмандики барлиқ йоруқлуқларниң Ати-
сидин чүшүп келиду; Униңда һеч қандақ өзгириш болмайду яки Униңда «айлиниш»
билән һасил болидиған көләңгиләрму болмайду. 18 У бизни Өзи яратқан барлиқ мәвжу-
датларниң ичидә Өзигә дәсләп пишқан мевидәк болсун дәп, Өз ирадиси бойичә бизни
һәқиқәтниң сөз-калами арқилиқ туғдурди.

Аңлаш вә ижра қилиш

19 Шуниң билән, и сөйүмлүк қериндашлирим, һәр адәм аңлашқа тез тәйяр турсун,
сөзләшкә алдиримисун, ғәзәплинишкә алдирмисун. 20 Чүнки инсанниң ғәзиви Худаниң
һәққанийлиғини елип кәлмәйду. 21 Шуниң үчүн, барлиқ ипласлиқларни вә қиниңларға
патмайватқан рәзилликни ташлаңлар, қәлбиңларда йилтиз тартқузулған, силәрни
қутқузалайдиған сөз-каламни кәмтәрлик-мөминлик билән қобул қилиңлар.
22 Амма өз-өзүңларни алдап пәқәт сөз-каламни аңлиғучилардин болмаңлар, бәлки уни
ижра қилғучилардин болуңлар. 23-24 Чүнки бириси сөз-каламни аңлап қоюпла, уни ижра
қилмиса, у худди әйнәктә өзиниң әйни қияпитигә қарап қоюп, кетип қалған кишигә
охшайду; чүнки у өз турқиға қарап болуп, чиқипла, шу һаман өзиниң қандақ екәнлиги-

---

1:12 **«Худа Өзини сөйгәнләргә вәдә қилған һаят тажиға муйәссәр болиду»** — мошу йәрдә грек тилида «Худа» пәқәт «У» билән ипадилиниду.

1:12 Аюп 5:17; Мат. 10:22; 19:28, 29; 2Тим. 4:8; 1Пет. 5:4; Вәһ. 2:10.

1:17 **«Барлиқ жүксәк сехийлиқ вә һәр бир мукәммәл илтипат жуқуридин, йәни асмандики барлиқ йоруқлуқларниң Атисидин чүшүп келиду; Униңда һеч қандақ өзгириш болмайду яки Униңда «айлиниш» билән һасил болидиған көләңгиләрму болмайду»** — «пүткүл йоруқлуқларниң Атиси» дегәнлик ибарә бәлким һәм Худаниң барлиқ қуяш-юлтузларниң Яратқучиси һәм шундақла пәриштиләрниң Яратқучиси екәнлигини көрситиши мүмкин. Муқәддәс Китапта пәриштиләрниң дайим юлтузлар билән мунасивити бар екәнлиги көрситилиду *(мәсилән, «Аюп» 38:7, «Зәб.» 146:4ни көрүң)*.

–*(1)* Худа һәрдайим биздин жуқурида туриду; *(2)* Худа һәрдайим бизгә һәм жисманий һәм роһий йоруқлуқ бериду; *(3)* қуяш айлиниши яки қайрилиши билән көләңгә һасил қилиду. Әммә Худада көләңгә яки қараңғулуқ дегән мәвжут әмәс; у һеч «айланмай», һеч өзгәрмәй һәрдайим чүштики қуяштәк дәл үстимиздә туруп күчлүк нурини вә илтипатлирини *(17-айәт)* үстимизгә сехийлиқ билән чачиду.

1:17 Пәнд. 2:6; Йәш. 14:27; 46:10; Мал. 3:6; Рим. 11:29; 1Кор. 4:7.

1:18 **«У бизни Өзи яратқан барлиқ мәвжудатларниң ичидә Өзигә дәсләп пишқан мевидәк болсун дәп,...»** — «дәсләп пишқан мевә», әң бурун елинған һосул болса, Худаға алаһитән атилатти. Демәк, пүткүл каинат Худаға бойсуниду вә тәвә болиду; лекин каинатниң ичидә Мәсиһкә етиқат бағлиғучилар «дәсләп пишқан мевә» сүпитидә биринчи болуп Униңға беқинип тәвә болуп, «һәқиқий, роһий» сәждә қилиду. **«... Өз ирадиси бойичә бизни һәқиқәтниң сөз-калами арқилиқ туғдурди»** — мошу йәрдә Худаниң бу «туғдуруш»и жисманий һаят әмәс, бәлки Муқәддәс Роһидин туғдурғанлиғини, йәни роһий һаятқа, мәңгүлүк һаятқа туғдуруп ериштүргәнлигини көрситиду.

– –«Дәсләп пишқан меваси» яки «тунҗа һосул меваси» Худаға алаһидә атилатти *(«Яр.» 49:3, «Чөл.» 18:3, «Қан.» 18:1-4, «2Тар.» 31:5ни көрүң)*.

1:18 1Кор. 4:15; Гал. 4:19; 1Пет. 1:23.

1:19 Пәнд. 17:27; Топ. 5:1.

1:20 **«Чүнки инсанниң ғәзиви Худаниң һәққанийлиғини елип кәлмәйду»** — «Худаниң һәққанийлиғи»: *(1)* Худаниң һәққаний өлчими; *(2)* Худа алдида адил яки һәққаний болған ишлар; *(3)* Худа инсанниң етиқати үчүн униңға ата қилидиған һәққанийлиғини көрситиду. Бизниңчә «Худаниң һәққанийлиғи» *(3)*ни көрситиду; чүнки Худаниң Өзи ата қилған һәққанийлиғи болмиса, инсанлар арисида һәр қандақ башқа адиллиқ яки һәққанийлиқ болуши мүмкин әмәс.

1:21 **«...силәрни қутқузалайдиған сөз-каламни кәмтәрлик-мөминлик билән қобул қилиңлар»** — «силәрни» грек тилида «жениңларни».

1:21 Рим. 13:12; Кол. 3:8.

1:22 Мат. 7:21; Луқа 11:28; Рим. 2:13; 1Юһ. 3:7.

ни унтуйду. [25] Лекин әшу кишиләрни әркинликкә ериштүридиған мукәммәл қанунға
әстайидиллиқ билән давамлиқ қарап, унтуғақ аңлиғучи болмай, бәлки униң ичидә
яшап ижра қилғучи болған киши ишлирида бәхитлик қилиниду.
[26] Бириси өзини ихласмән адәммән дәп һесаплиған, лекин тилини тизгинлимигән бол-
са, өзини өзи алдайду; бундақ кишиниң ихласмәнлиги беһудиликтур. [27] ХудаАтимиз-
ниң нәзиридики пак вә дағсиз ихласмәнлик шуки, қийинчилиқта қалған житим-йесир,
тул хотунларни йоқлап, уларға ғәмхорлуқ қилиш вә өзини бу дунияниң булғишидин
дағсиз сақлаштур.

Һәммә адәмгә охшаш муамилә қилиш

2 [1] Қериндашлирим, шан-шәрәп Егиси болған Рәббимиз Әйса Мәсиһниң етиқат йолини
тутқан екәнсиләр, адәмниң ташқи қияпитигә қарап муамилә қилидиғанлардин
болмаңлар. [2] Чүнки синагогиңларға алтун үзүк тақиған, есил кийингән бир бай билән
тәң жул-жул кийингән бир кәмбәғәл кирсә, [3] силәр есил кийингәнни әтиварлап «Төргә
чиқип олтарсила!» десәңлар, кәмбәғәлгә, «У йәрдә тур!» яки «Аяқ тәрипимдә олтар!»
десәңлар, [4] өз ара айримичилиқ қилған вә инсанлар үстидин яман нийәт һөкүм
чиқарғучилардин болған болмамсиләр?!
[5] Қулақ селиңлар, и сөйүмлүк қериндашлирим — Худа бу дуниядики кәмбәғәлләрни
етиқатта бай болуш һәмдә уларни Өзини сөйгәнләргә беришкә вәдә қилған падиша-
лиғиға мирасхор болушқа таллиған әмәсму? [6] Бирақ силәр кәмбәғәлләрни көзгә илми-
диңлар! Байлар силәрни әзгән вә сот-сорақларға сөригән әмәсму? [7] Үстүңларға қоюлған
әшу мубарәк намға күпүрлүк қиливатқанлар йәнә шу байлар әмәсму?

1:23-24 **«Чүнки бириси сөз-каламни аңлап қоюпла, уни ижра қилмиса, у худди әйнәктә өзиниң әйни қияпитигә қарап қоюп, кетип қалған кишигә охшайду; чүнки у өз турқиға қарап болуп, чиқипла, шу һаман өзиниң қандақ екәнлигини унтуйду»** — бу адәмниң «**әйни** қияпитигә қараш»и өзигә бәлким йүзидә дағ-нуқсан болғанлиғини көрсәтсә керәк — демәк, Худаниң сөзигә қариса өз гунайини көриду; лекин көңлини тезла башқа ишқа бөлүши билән гунайини унтуйду.

1:23-24 Луқа 6:47.

1:25 **«әшу кишиләрни әркинликкә ериштүридиған мукәммәл қанунға әстайидиллиқ билән давамлиқ қарап...»** — «адәмни әркинликкә ериштүридиған қанун» грек тилида «әркинликниң қануни». Демәк, йеңи әһдә, йәни хуш хәвәр. «Әркинлик» — адәмни гуна вә өз гуналиқ тәбиити, өлүм вә дозақтин азат қилидиған әркинлик, әлвәттә.

1:25 Мат. 5:19.

1:26 Зәб. 33:14; Яқ. 3:6; 1Пет. 3:10.

1:27 **«Худаатимизниң нәзиридики пак вә дағсиз ихласмәнлик шуки, қийинчилиқта қалған житим-йесир, тул хотунларни йоқлап,... »** — грек тилида мошу «йоқлаш» дегән пеилниң өзи ғәмхорлуқ қилиш, инсанниң һалидин хәвәр елишни өз ичигә алиду. Шуниң билән бу сөзни мошу йәрдә һәм «йоқлаш» һәм «ғәмхорлуқ қилиш» дәп тәржимә қилдуқ.

2:1 **«шан-шәрәп Егиси болған Рәббимиз Әйса Мәсиһ»** — «шан-шәрәп Егиси болған» грек тилида «Улуқлуқниң Өзи болған» яки «*(Худаниң)* улуқлуғиниң Өзи болған». Шан-шәрәпниң Егисиниң алдида болсақ, бай-намратлиқ дегәндәк пәриқләрниң әһмийити йоқ болуп кетиду.

2:1 Лав. 19:15; Қан. 16:19; Пәнд. 24:23; Мат. 22:16.

2:2 **«... синагогиңларға алтун үзүк тақиған, есил кийингән бир бай билән тәң жул-жул кийингән бир кәмбәғәл кирсә,...»** — «Тәбирләр»дики «синагог» тоғрилиқ мәзмунни көрүңлар. Мошу йәрдә етиқатчи болған Йәһудийларниң мәхсус жиғилиш ибадәт сорунлирини көрситиду.

2:3 **«силәр есил кийингәнни әтиварлап «төргә чиқип олтарсила!» десәңлар, кәмбәғәлгә, «у йәрдә тур!» яки «аяқ тәрипимдә олтар!» десәңлар, ...»** — «аяқ тәрипимдә» грек тилида «тәхтипәрим түвидә» билән ипадилиниду.

2:5 Мис. 20:6; 1Сам. 2:30; Пәнд. 8:17; Мат. 5:3; Юһ. 7:48; 1Кор. 1:26-29.

2:7 **«Үстүңларға қоюлған әшу мубарәк намға күпүрлүк қиливатқанлар йәнә шу байлар әмәсму?»** — «үстүңларға қоюлған әшу мубарәк нам»: — адәм Әйса Мәсиһкә етиқат бағлиған болса, Худа алдида Мәсиһ Әйсаниң нами шу кишиниң үстигә қоюлған болиду. Демәк, у Мәсиһкә мәнсуп, Худа у кишини «Мениңки», «Мәсиһниң адими» дәп Өз намини мошу кишиниң «үстигә қоюш»тин баш тартмайду. Тәврат, «2Тар.» 7:14, «Ам.» 9:11-12, «Йәш.» 63:19, «Йәр.» 14:9, 15:16, «Дан.» 9:19, «Рос.» 15:17ни көрүң).

[8] Муқəддəс язмилардики «хошнаңни өзүңни сөйгəндəк сөй» дегəн шаһанə қанунға
һəқиқий əмəл қилсаңлар, яхши қилған болисилəр. [9] Лекин кишилəргə икки хил көз
билəн қарисаңлар, гуна қилған болисилəр, Тəврат қануни тəрипидин хилаплиқ қилғу-
чилар дəп бекитилисилəр. [10] Чүнки бир киши пүтүн Тəврат қануниға əмəл қилдим дəп
туруп, һəтта униңдики бирла əмиргə хилаплиқ қилса, у пүтүн қанунға хилаплиқ қилғу-
чи һесаплиниду. [11] Чүнки: «зина қилма» Дегүчи һəм «қатиллиқ қилма»му дегəн. Шуңа,
зина қилмисаңларму, лекин қатиллиқ қилған болсаңлар, йəнила пүтүн Тəврат қану-
ниға хилаплиқ қилған билəн баравəр болисилəр. [12] Шуңа сөз-əмəллириңлар адəмни əр-
кинликкə ериштүридиған қанун алдида сорақ қилинидиғанларниң салаһийитигə уй-
ғун болсун. [13] Чүнки башқиларға рəһим қилмиғанларниң үстидин чиқиридиған һөкүм
рəһимсиз болиду. Əнди «рəһим қилиш» «һөкүм чиқириш»ниң үстидин ғəлибə қилип
тəнтəнə қилиду.

Етиқат вə əмəлийəт

[14] И қериндашлирим! Бириси ағзида, «Мəндə етиқат бар» дəп туруп, амма униңда
мунасип əмəллири болмиса, униң немə пайдиси? Бундақ етиқат уни қутқузалам-
ду? [15-16] Əнди əгəр ака-ука яки ача-сиңиллардин бири ялаңач қалса яки күндилик йемəк-
лиги кам болса, силəрдин бири уларға: «Худаға аманəт, кийимиңлар пүтүн, қосиғиңлар
тоқ қилинғай!» дəп қоюпла, тениниң һаҗитидин чиқмиса, буниң немə пайдиси? [17] Шу-
ниңға охшаш ялғуз етиқатла болуп, униңға мунасип əмəллири болмиса, бундақ етиқат
өлүк етиқаттур. [18] Лекин бəзибир адəмлəр: «Сəндə етиқат бар, мəндə болса əмəл бар»

2:8 «Муқəддəс язмилардики «хошнаңни өзүңни сөйгəндəк сөй» дегəн шаһанə қанунға һəқиқий əмəл қилсаңлар...» — «шаһанə қанун» дегəн бу интайин қизиқ ибарə тоғрилиқ «қошумчə сөз»имизни көрүң.

2:8 Лав. 19:18; Мат. 22:39; Мар. 12:31; Рим. 13:9; Гал. 5:14; Əф. 5:2; 1Тес. 4:9.

2:9 «Лекин кишилəргə икки хил көз билəн қарисаңлар, гуна қилған болисилəр, Тəврат қануни тəрипидин хилаплиқ қилғучилар дəп бекитилисилəр» — оқурмəнлəргə шу иш аянки, Йəһудий қериндашлар Тəврат қанунини яхши билгəчкə, уларниң шу билимдин тəкəббурлишип кетиш хəвпи бардур. Лекин расул Яқуп уларға агаһландуридуки, Тəврат қануниға əмəл қилай десəң, əнди инсанға болған муамилимигə қаритилған əмирлəр ичидə «хошнаңни өзүңни сөйгəндəк сөй» дегəн əмир əң қаттиқ тəлəптур, «кишилəргə икки хил көз билəн қараш» шу əмиргə хилап.

–Пəқəт «адəмни əркинликкə ериштүргəн қанун»ни, йəни «йеңи əһдə»ни *(1:25, 2:12-айəтлəр)* өзиниңки қилған киши шу əмиргə əмəл қилалайду; **əшу** қанунда *(йеңи əһдə, демəк)* тəкəббурлишиш дегəн иш қəтъий йоқтур.

2:10 «Чүнки бир киши пүтүн Тəврат қануниға əмəл қилдим дəп туруп, һəтта униңдики бирла əмиргə хилаплиқ қилса, у пүтүн қанунға хилаплиқ қилғучи һесаплиниду» — бу баян бəлким оқурмəнлəргə һəйран қаларлиқ иш болиду. «Гал.» 3:10да мундақ дейилиду — «Лекин Тəврат қануниға əмəл қилимиз дəп жүргəнлəр болса һəммиси лəнəткə қалиду. Чүнки муқəддəс язмиларда мундақ йезилған: «Тəврат қанунида йезилған һəммə əмирлəргə үзлүксиз əмəл қилмайватқан һəр бир киши лəнəткə қалиду»». Чүнки Худаниң инсанларға болған адил, муқəддəс тəливи инсанларниң толуқ пак-муқəддəс болушидин ибарəттур. Худаниң тəливигə əмəл қилишида «100□»тин төвəн болса болмайду. Шуңа, Худа бизни авал қутқузмиса уни һеч хурсəн қилалмаймиз.

2:10 Қан. 27:26; Мат. 5:19; Гал. 3:10.

2:11 ««зина қилма» Дегүчи һəм «қатиллиқ қилма»му дегəн...» — ««зина қилма» дегүчи» Худа Өзи, əлвəттə.

2:11 Мис. 20:13,14; Қан. 5:17,18; Мат. 5:27.

2:12 «Шуңа сөз-əмəллириңлар адəмни əркинликкə ериштүридиған қанун алдида сорақ қилинидиғанларниң салаһийитигə уйғун болсун» — 1:25ни көрүң. «Адəмни əркинликкə ериштүридиған қанун» — грек тилида «əркинликниң қануни». Демəк, йеңи əһдə, йəни хуш хəвəр. «Əркинлик» — адəмни гуна вə өз гуналиқ тəбиити, өлүм вə дозақтин азат қилидиған əркинлик, əлвəттə.

2:13 «Чүнки башқиларға рəһим қилмиғанларниң үстидин чиқиридиған һөкүм рəһимсиз болиду. Əнди «рəһим қилиш» «һөкүм чиқириш»ниң үстидин ғəлибə қилип тəнтəнə қилиду» — ««рəһим қилиш» «һөкүм чиқириш»ниң үстидин ғəлибə қилип тəнтəнə қилиду». Тəврат дəвридə «Көзгə көз, чишқа чиш» дегəн қанун һөкүм сүрəтти. Бу адиллиқ, əлвəттə. Бирақ Тəвраттики адил қанун бойичə һəммимиз дозаққа чүшишимиз керəк! Əнди Инҗил дəври кəлди, Əйса Məсиһ Өзи бизниң гуналиримизни Өз үстигə алди; Худа шуниң билəн бизгə рəһимдиллиқ көрситиш йолини ачти. Шуниң билəн «рəһимдиллиқ» «һөкүм чиқириш»ниң үстидин ғəлибə қилип тəнтəнə қилиду» вə биз Худаға əгишип башқиларға рəһим көрситишимизгə тоғра келиду.

2:13 Мат. 6:15; 18:35; Мар. 11:25; Луқа 16:25.

2:14 Мат. 7:26; Яқ. 1:23.

2:15-16 Луқа 3:11; 1Юһ. 3:17.

дәп талишиду. Лекин мән: «Әмәлсиз болған етиқатиңни маңа көрситә қени?!», «Мән
етиқатимни әмәлләр билән көрситимән» дәймән. [19] — Сән «Худа бир» дәп ишинисән
— Барикалла! Лекин һәтта җинларму шуниңға ишиниду, шундақла қорқуп дир-дир ти-
трәйдиғу! [20] Әй, қуруқ хиял адәм! Әмәллири йоқ етиқатниң өлүк етиқат екәнлигини
қачанму биләрсән? [21] Атимиз Ибраһим өз оғли Исһақни қурбангаһ үстигә сунғанда өз
әмили арқилиқ һәққаний дәп җакаланған әмәсму? [22] Әнди шуни көрүвелишқа болиду-
ки, униң етиқати мунасип әмәлләрни қилди вә етиқати әмәлләр арқилиқ мукәммәл
қилинди. [23] Мана бу иш Тәвраттики: «Ибраһим Худаға етиқат қилди. Бу униң һәққаний-
лиғи һесапланди» дегән язмини испатлайду, шундақла у «Худаниң дости» дәп аталди.
[24] Буниңдин шуни көрәләйсиләрки, инсанлар етиқати биләнла әмәс, бәлки әмәллири
билән һәққаний дәп җакалиниду.
[25] Мошуниңға охшаш, паһишә аял Раһаб Исраил чарлиғучилирини өз өйидә күтүп, улар-
ни башқа йол билән қачурувәткәнлиги үчүн, у охшашла иш-әмили билән һәққаний дәп
җакаланған болмамду? [26] Тән роһ болмиса өлүк болғандәк, әмәллири йоқ етиқатму
өлүктур.

Тилни тизгинлишимиз керәк

3 [1] Қериндашлирим, араңлардин көп киши тәлим бәргүчи болувалмаңлар! Чүнки
силәргә мәлумки, биз тәлим бәргүчиләр башқилардин техиму қаттиқ сораққа
тартилимиз. [2] Чүнки һәммимиз көп ишларда хаталишип путлишимиз. Һалбуки, әгәр
бириси тилда хаталашмиса, у камаләткә йәткән, пүткүл тенини тизгинләлигән адәм
болиду. [3] Мана, биз атларни өзимизгә беқиндуруш үчүн ағзиға жүгән салимиз; буниң

2:18 **«Лекин бәзибир адәмләр: «Сәндә етиқат бар, мәндә болса әмәл бар» дәп талишиду»** — «Сәндә етиқат бар, мәндә болса әмәл бар» дегүчи бәлким «Бәзиләрдә етиқат бар, бәзиләрдә әмәлләр бар. Иккилиси бирла вақитта тәң болуши мүмкин әмәс» дегәндәк мәнани көтсәтмәкчи болуши мүмкин. 18-айәттики қалған сөзләр вә 19-22-айәтләр бәлким Яқупниң буниңға болған рәддийә җавави болалайду. **«Лекин мән: «Әмәлсиз болған етиқатиңни маңа көрситә қени?!» ... дәймән»** — бу сөз интайин кинайилик гәп, әлвәттә. Адәмниң әмәллири яки һәрикәтлири болмиса униңда немә етиқат, немә позитсийә яки немә пикир бар болғанлиғини билиш һәргиз мүмкин әмәс!

2:19 **«— Сән «Худа бир» дәп ишинисән — Барикалла! Лекин һәтта җинларму шуниңға ишиниду, шундақла қорқуп дир-дир титрәйдиғу!»** — Яқупниң бу гепи интайин кинайилик гәптур. Һәтта җин-шәйтанларниң «етиқати»дин әмәл-һәрикәтләр чиқиду (*улар дир-дир титрәйду!*). Җин-шәйтанлар Худаниң мәвҗут екәнлигигә, униң «бир болғанлиғи»ға ишиниду, лекин униңға етиқат қилмайду (*таянмайду*), әлвәттә.

2:20 **«әмәллири йоқ етиқатниң өлүк етиқат екәнлиги...»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «әмәллири йоқ етиқатниң әһмийәтсиз етиқат екәнлиги...» дейилиду. **«әмәллири йоқ етиқатниң өлүк етиқат екәнлигини қачанму биләрсән? »** — «қачанму биләрсән?» дегәнниң башқа бир хил тәрҗимиси «буниңға испат халамсән?».

2:21 **«Атимиз Ибраһим өз оғли Исһақни қурбангаһ үстигә сунғанда...»** — «Атимиз Ибраһим» — Йәһудий хәлқиниң әҗдати һәмдә етиқат җәһәттә барлиқ етиқатчиларниң атисидур.

2:21 Яр. 22:10.

2:23 **«Мана бу иш Тәвраттики: «Ибраһим Худаға етиқат қилди. Бу униң һәққанийлиғи һесапланди» дегән язмини испатлайду, шундақла у «Худаниң дости» дәп аталди»** — Тәврат, «Яр.» 15:6 вә «2Тар.» 20:7, «Йәш.» 51:2, «Дан.» 3:35ни (*LXX*) вә «Йәш.» 41:8ни көрүң).

2:23 Яр. 15:6; Рим. 4:3; Гал. 3:6.

2:24 **«Буниңдин шуни көрәләйсиләрки, инсанлар етиқати биләнла әмәс, бәлки әмәллири билән һәққаний дәп җакалиниду»** — расул Павлус «инсанлар етиқат билән һәққаний дәп җакалиниду» дәйду (*мәсилән, «Рим.» 3:28, «Гал.» 2:16, 3:24ни көрүң*). Расул Яқупниң сөзи Павлусниң сөзигә һеч зит әмәс, бәлки адәмниң етиқатиға мунасип иш-һәрикити яки әмәллири болмиса, бундақ етиқат һәқиқий етиқат һесапланмайду, бәлки «өлүк етиқат» (*2:17, 20, 26*) һесаплиниши керәк, дәп тәкитләйду.

2:25 **«... паһишә аял Раһаб Исраил чарлиғучилирини өз өйидә күтүп, уларни башқа йол билән қачурувәткәнлиги үчүн, у охшашла иш-әмили билән һәққаний дәп җакаланған болмамду?»** — бу вақиә «Йәшуа» 2-бапта хатириләнгән. «Ибр.» 11:31ниму көрүң.

2:25 Йә. 2:1; 6:23; Ибр. 11:31.

3:1 Мат. 7:1; 23:8; Луқа 6:37.

3:2 Зәб. 33:14; Яқ. 1:26.

билән пүткүл тәнлирини халиған тәрәпкә буралаймиз. 4 Мана, кемиләргиму қараңлар;
шунчилик йоған болсиму, йәнә келип дәһшәтлик шамаллар тәрипидин урулуп
һайдилидиған болсиму, лекин рольчи қәйәргә уларни һайдай десә, у кичиккинә бир
роль арқилиқ уни халиған тәрәпкә бурайду. 5 Шуниңға охшаш, гәрчә тил тенимизниң
кичик бир әзаси болсиму, лекин толиму йоған сөзләйду. Кичиккинә бир от учқунининң
чоң орманға от туташтуралайдиғанлиғини ойлап беқиңлар! 6 Тил — дәрвәқә бир оттур;
у әзалиримиз арисидин орун елип қәбиһликкә толған бир аләм болиду. У пүткүл
тәнни булғиғучидур; у дозақ отидин туташтурулуп, пүткүл тәбиәтниң чақиға от
туташтуриду! 7 Чүнки һәртүрлүк һайванлар һәм учар-қанатлар, өмилигүчи һайванлар
һәм деңиздики мәхлуқлар инсанийәт тәрипидин көндүрүлмәктә һәмдә көндүрүлгән
еди. 8 Амма тилни һеч ким көндүрәлмәйду; у тинимсиз рәзил бир нәрсә болуп, җанға
замин болидиған зәһәргә толғандур. 9 Биз тилимиз билән Пәрвәрдигар Атимизға шану-
тәшәккүр қайтуримиз, вә йәнә униң билән Худаниң образида яритилған инсанларни
қарғаймиз. 10 Демәк, охшаш бир еғиздин һәм тәшәккүр-мубарәк һәм ләнәт-қарғаш
чиқиду. И қериндашлирим, бундақ болмаслиғи керәк! 11 Бир булақ охшаш бир көздин
бирла вақитта татлиқ һәм қиртақ су чиқирамду? 12 И қериндашлирим, әнҗир дәриғи
зәйтунниң мевисини бәрмәйду, яки үзүм тели әнҗирниң мевисини берәләмду? Һәм
тузлуқ булақ татлиқ сунийму чиқиралмайду.

Әрштин кәлгән һәқиқий даналиқ

13 Араңларда ким дана вә пәмлик? Пәзиләтлик жүрүш-турушидин у даналиққа хас болған
мөмин-кәмтәрлик билән әмәллирини көрсәтсун! 14 Лекин әгәр қәлбиңларда аччиқ
һәсәтхорлуқ вә җедәл-мажира болса, әнди ялған сөзләр билән һәқиқәтни йоққа чиқар-
маңлар, махтанмаңлар. 15 Бундақ «даналиқ» әрштин әмәс, бәлки дунияға, инсан тәби-
ийитигә хас болуп, җин-шәйтандин кәлгәндур. 16 Чүнки һәсәтхорлуқ вә җедәл-мажира
болғанла йәрдә қалаймиқанчилиқ вә һәр хил рәзилликләр болиду. 17 Лекин әрштин кәл-
гән даналиқ болса, у алди билән пактур, у йәнә течлиқпәрвәр, хуш пеил, башқиларниң
пикригә қулиқи очуқ, рәһимдил болуп, яхши мевиләр билән толған, униңда тәрәпбаз-
лиқ яки сахтипәзлик йоқтур. 18 Һәққанийлиқ уруқлири течлиқпәрвәрләр арисида чечи-
лип, течлиқ ичидә мевә бериду.

3:5 Пәнд. 12:18; 15:2.

3:6 **«... у дозақ отидин туташтурулуп, пүткүл тәбиәтниң чақиға от туташтуриду!»** — «пүткүл тәбиәт» дегәнниң башқа бир хил тәрҗимиси: «барлиқ инсаний дуния».

3:13 Әф. 5:8.

3:14 **«лекин әгәр қәлбиңларда аччиқ һәсәтхорлуқ вә җедәл-мажира болса, әнди ялған сөзләр билән һәқиқәтни йоққа чиқармаңлар, махтанмаңлар»** — «махтанмаңлар» дегәнликниң мәнаси болса: ««мәндә даналиқ бар» демәңлар».

3:14 Рим. 13:13.

3:15 **«Бундақ «даналиқ» әрштин әмәс...»** — грек тилида «бундақ «даналиқ» жуқуридин әмәс». **«бәлки дунияға ... хас болуп...»** — грек тилида «йәр-зиминға ... хас болуп» дейилиду. **«бундақ «даналиқ» әрштин әмәс, бәлки дунияға, инсан тәбиийитигә хас болуп, җин-шәйтандин кәлгәндур»** — «дуния» яки «бу дуния» болса, Тәврат-Инҗил бойичә, Худаға қарши чиққан, Шәйтан тәрипидин башқурулған пүткүл бир системини көрситиду *(4-бапни көрүң)*. «Инсан тәбиийитигә хас» грек тилида «җанлиқ» дегән сөз билән ипадилиниду. Мошу йәрдики грек тилидики «җан» инсан шәхсиниң үч қисми *(роһ, җан, тән)*ниң бирини көрситиду. Худаға таянмиғачқа, гунакар иснанларниң өзлириниң «җенидин чиққан» әқил-парасәтлири вә ой-пикирлири Худаниң Роһидин чиққан болмиғачқа, һәргиз Худаниң көңлидикидәк болмайду («Римлиқларға»дики «кириш сөз»имизни көрүң.

3:15 1Кор. 2:6, 7.

3:16 1Кор. 3:3; Гал. 5:20.

3:17 **«лекин әрштин кәлгән даналиқ болса,...»** — грек тилида «лекин жуқуридин кәлгән даналиқ болса...».

3:18 **«һәққанийлиқ уруқлири течлиқпәрвәрләр арисида чечилип, течлиқ ичидә мевә бериду»** — «һәққанийлиқ уруқлири» дегәнлик адәмниң һаятида пәйда болған яки өсидиған һәққанийлиқни көрситиду.

Бу дунияни дост тутмаслиқ

4 [1] Араңлардики уруш вә мажиралар нәдин келип чиқиду? Бу дәл тән әзалириңлар ичидә
җаң қиливатқан арзу-һәвәслириңлардин әмәсму? [2] Силәр арзу-һәвәс қилисиләр,
лекин арзу-һәвәслириңларға еришмәйсиләр; адәм олтирисиләр, һәсәт қилисиләр,
лекин еришәлмәйсиләр; җедәл-мажира чиқирип җаң қилисиләр. Еришмәйсиләр, чүнки
тилимәйсиләр. [3] Тилисәңларму еришәлмәйсиләр, чүнки өз арзу-һәвәслириңларни
қандуруш үчүн рәзил нийәтләр билән тиләйсиләр. [4] Әй зинахорлар! Бу дуния билән
достлишишниң әмәлийәттә Худа билән дүшмәнлишиш екәнлигини билмәмтиңлар?
Кимдиким бу дунияни дост тутмақчи болса, өзини Худаниң дүшмини қилиду.
[5] Муқәддәс язмиларда: «Худа қәлбимизгә макан қилдурған Роһ начар арзу-һәвәсләрни
қиламду?» дегән сөз силәрчә бекар дейилгәнму? [6] Лекин Худа бәргән меһир-шәпқәт
буниңдин үстүн туриду. Шуниң түпәйлидин муқәддәс язмиларда: «Худа тәкәббурларға
қаршидур, лекин мөмин-кәмтәрләргә шәпқәт қилиду» дәп йезилғандур.
[7] Шуниң үчүн, Худаға бойсунуңлар. Шәйтанға қарши туруңлар; шундақ қилсаңлар у
силәрдин қачиду. [8] Худаға йеқинлишиңлар, Худаму силәргә йеқинлишиду. Әй гуна-
карлар, гунадин қолуңларни жуюңлар; әй үҗмә көңүлләр, қәлбиңларни пак қилиңлар.
[9] Гуналириңларға қайғу-һәсрәт чекиңлар, һаза тутуп жиғлаңлар, күлкәңларни матәмгә,
хошаллиғиңларни қайғуға айландуруңлар. [10] Рәбниң алдида өзүңларни төвән тутуңлар
вә шундақ қилғанда У силәрни үстүн қилиду.

Қериндашлар үстидин һөкүм қилмаслиқ

[11] И қериндашлар, бир-бириңларни сөкмәңлар. Кимдиким қериндишини сөксә яки униң
үстидин һөкүм қилса, Тәврат қануниниму сөккән вә униң үстидин һөкүм қилған боли-
ду. Шундақ қилип қанун үстидин тоғра-натоғра дәп һөкүм қилсаң, қанунға әмәл қилғу-
чи әмәс, бәлки өзүңни униң үстидин һөкүм қилғучи қиливалған болисән. [12] Қутқузушқа

4:1 Рим. 7:23; 1Пет. 2:11.
4:3 Мат. 20:22; Рим. 8:26.
4:4 **«Әй зинахорлар! Бу дуния билән достлишишниң әмәлийәттә Худа билән дүшмәнлишиш екәнлигини билмәмтиңлар?»** — мошу йәрдики «зинахорлар» шүбһисизки, көчмә мәнада яки бәлким әйни мәнада болуши мүмкин. Көчмә мәнада «Худаға вапасизлар» дегәнни билдүриду. Бу сөз башқа ишлар *(пул, байлиқ һоқуқ, мәнсәп, һәр хил һәвәсләр)*ни Худаниң орниға қойғанлиқни көрситиду. Бу һәқиқий бутпәрәсликтур, бу Худа алдида зинахорлуққа охшаш болиду.
4:4 Юһ. 15:9; Гал. 1:10; 1Юһ. 2:15.
4:5 **«Худа қәлбимиздә макан қилдурған Роһ...»** — Өз Муқәддәс Роһини көрситиду. Грек тилида «У қәлбимизгә макан қилдурған Роһ...». **«Муқәддәс язмиларда: «Худа қәлбимизгә макан қилдурған Роһ начар арзу-һәвәсләрни қиламду?» дегән сөз силәрчә бекар дейилгәнму?»** — бу сөзниң өзи Тәвраттин беваситә тепилмайду, бәлким расул Яқупниң Тәвраттики көп айәтлириниң муҗәссәмләштүрүлгини болуши мүмкин. Башқа бир хил тәрҗимиси: «Худа қәлбимизгә салған *(муқәддәс)* Роһ бизниң Худағила садақәтмән болушимизни қаттиқ арзу қилиду».
4:5 Чөл. 11:29.
4:6 **«Лекин Худа бәргән меһир-шәпқәт буниңдин үстүн туриду»** — бу сөзниң мәнаси бәлким «бу яман арзу-һәвәслиримиз, нәпс-тамахорлуғимиз үстидин ғәлибә қилиш үчүн, Худа бизгә көп күч-қудрәт бериду» дегәнлик болуши мүмкин. **«Худа тәкәббурларға қаршидур, лекин мөмин-кәмтәрләргә шәпқәт қилиду»** — «Пәнд.» 3:34.
4:6 Пәнд. 3:34; 1Пет. 5:5.
4:7 Әф. 4:27; 1Пет. 5:9.
4:8 **«Әй гунакарлар, гунадин қолуңларни жуюңлар; әй үҗмә көңүлләр, қәлбиңларни пак қилиңлар»** — бу «үҗмә көңүлләр» бәлким Худа билән вә бу дуния билән тәң дост болайли дегүчиләрни көрситиду.
4:9 Мат. 5:4.
4:10 Аюп 22:29; Пәнд. 29:23; Мат. 23:12; Луқа 14:11; 18:14; 1Пет. 5:6.
4:11 **«кимдиким қериндишини сөксә яки униң үстидин һөкүм қилса, Тәврат қануниниму сөккән вә униң үстидин һөкүм қилған болиду...»** — «Тәврат қануниниму сөккән ... болиду» — мошу йәрдә расул Яқупниң көздә тутқан «Тәврат қануни» болса жуқурида тилға алған униңдики «хошнаңни өзүңни сөйгәндәк сөйгин» дегән әмир болуши керәк. Бу сөзләр бәзидә «Тәврат қануниниң җәвһири» дейилиду. **«Шундақ қилип қанун үстидин тоғра-натоғра дәп һөкүм қилсаң, қанунға әмәл қилғучи әмәс, бәлки өзүңни униң үстидин һөкүм қилғучи қиливалған болисән»** — инсанниң бәхитлик несивиси Худаниң сөзи үстидин *(«тоғра, натоғра!» дәп)* һөкүм чиқириш әмәс,

вә һалак қилишқа қадир болған, қанун Түзгүчи вә һөкүм Қилғучи пәқәт бирдур! Шундақ екән, сән башқилар үстидин һөкүм қилғидәк зади кимсән?

Өзүңни Худа демә!

[13] Һәй, «Бүгүн яки әтә палани-пүкүни шәһәргә баримиз, у йәрдә бир жил туруп, тиҗарәт
қилип пайда тапимиз» дегүчиләр буниңға қулақ селиңлар! [14] Әй әтә немә болидиған-
лиғини билмәйдиғанлар, һаятиңлар немигә охшайду? У худди ғил-пал пәйда болуп
йоқап кетидиған бир парчә туман, халас. [15] Буниң орниға, «Рәб буйруса, һаят болсақ,
уни қилимиз, буни қилимиз» дейишиңлар керәк. [16] Лекин әнди силәр һазир ундақ
йоған гәплириңлар билән махтинисиләр. Бундақ махтинишларниң һәммиси рәзил
иштур. [17] Шуниңдәк кимдиким мәлум яхши ишни қилишқа тегишлик дәп билип туруп
қилмиған болса, гуна қилған болиду.

Байларни агаһландуруш

5 [1] Әй байлар, қулақ селиңлар! Бешиңларға чүшидиған күлпәтләр үчүн дад-пәряд
көтирип жиғлаңлар. [2] Байлиғиңлар чирип кәтти, кийим-кечигиңларни күйә йәп
кәтти, [3] алтун-күмүчлириңларни болса дат басти, бу дат қиямәттә өзүңларға қарши
гувалиқ берип, гөшүңларни отта көйдүрүлгәндәк йәветиду. Силәрниң байлиқларни
топлишиңлар ахирқи күнләрдә болди! [4] Мана, етизлиғиңларда ишләп һосул
жиққанларға хиянәт қилип иш һәқлирини бәрмәй кәлдиңлар. Бу тутувелинған һәқ
үстүңлардин пәряд көтәрмәктә, шуниңдәк ормичиларниң налә-пәрядлири самави
қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң қулиқиға йәтти. [5] Силәр бу дунияда
һәшәмәтчилик вә әйш-ишрәт ичидә яшап келиватисиләр. Қойлар боғузлаш күнигә
тәйярланғандәк, силәрму боғузлиниш күнигә өзүңларни бордап келиватисиләр.
[6] Силәр һәққаний болғучини гунаға мәһкүм қилип, өлтүрүп кәлдиңлар; у силәргә қар-
шилиқ көрсәтмәйду.

бәлки уни иман билән қобул қилип итаәт қилишта тепилиду, әлвәттә!
4:13 Луқа 12:18.
4:14 **«У худди ғил-пал пәйда болуп йоқап кетидиған бир парчә туман, халас»** — «бир парчә туман» яки «бир парчә ис-түтәк».
4:14 Йәш. 40:6; 1Кор. 7:31; Яқ. 1:10; 1Пет. 1:24; 1Юһ. 2:17.
4:15 Рос. 18:21; 1Кор. 4:19; Ибр. 6:3.
4:17 Луқа 12:47.
5:1 Пәнд. 11:28; Ам. 6:1; Луқа 6:24; 1Тим. 6:9.
5:3 **«алтун-күмүчлириңларни болса дат басти»** — расул Яқуп бу айәтләрдә байларниң бешиға кәлгүсидә чүшидиған җазани алликачан йүз бәргәндәк тәрздә көрситиду. **«Силәрниң байлиқларни топлишиңлар ахирқи күнләрдә болди!»** — башқа бир тәрҗимиси: «Чүнки силәр бу ахир заманда байлиқ топлаш биләнла болуп кетиватисиләр!». Қандақла болмисун, уларниң байлиқлири «ахирқи күнләрдә» топланған болуп, улар булардин анчә узун һозур алалмайду.
5:3 Мат. 6:19; Рим. 2:5.
5:4 Лав. 19:13; Қан. 24:14.
5:5 **«Силәр бу дунияда һәшәмәтчилик вә әйш-ишрәт ичидә яшап келиватисиләр»** — «бу дунияда» грек тилида «йәр йүзидә». Демәк, бейиштә ундақ раһәтлик һаяттин бәһримән болмайсиләр. **«Қойлар боғузлаш күнигә тәйярланғандәк, силәрму боғузлиниш күнигә өзүңларни бордап келиватисиләр»** — «өзүңларни бордап келиватисиләр» грек тилида «жүрәклириңларни бордап келиватисиләр». Бу үч бислиқ сөз болуп: *(1)* өзүңлар интайин һәшәмәтлик, әйш-ишрәтлик турмуш өткүздүңлар; *(2)* көңлүңларни таш қилдиңлар *(мәсилән, «Йәш.» 10:6 вә 63:17ни көрүң)*; *(3) (кинайилик мәнада)* «боғузлаш күни» *(қиямәт күни)*гә өзүңларни «бордап» яхши тәйярлидиңлар».
5:5 Аюп 21:13; Луқа 16:19,25.
5:6 **«Силәр һәққаний болғучини гунаға мәһкүм қилип, өлтүрүп кәлдиңлар; у силәргә қаршилиқ көрсәтмәйду»** — «һәққаний болғучи» *(1)* Мәсиһни яки *(2)* һәққаний адәмләрни көрситиду. Бизниңчә һәққаний адәмләрни көрситиду, чүнки грек тилида «өлтүрүш» дегән пеил көп қетимлиқ өлтүрүшләрни көрситиши мумкин. Әнди немишкә «һәққаний болғучилар» әмәс, бәлки «һәққаний болғучи» дәйду? Бизниңчә расул Яқуп Мәсиһ Әйсаниң Өз мөмин бәндилиридә туруватқанлиғини, улар билән бир болғанлиғини тәкитләшни халайду *(«Пәнд.» 14:31,*

Сәвир-тақәт вә дуа

[7-8] Шуңа, қериндашлар, Рәбниң қайта келидиған күнигичә сәвир-тақәт қилип туруңлар. Мана, дехан киши йәрниң есил мевисини күтиду; йәр дәсләпки вә кейинки ямғурларға муйәссәр болғичә уни интизарлиқ билән сәвир-тақәт ичидә күтиду. Силәрму сәвир-тақәт қилип қәлбиңларни мустәһкәм қилиңлар. Чүнки Рәбниң қайта келиши йеқинлап қалди.
[9] Қериндашлар, өзүңлар сораққа тартилмаслиғиңлар үчүн бир-бириңлардин ағринмаңлар; мана, Сорақ Қилғучи ишик алдида туриду. [10] Пәрвәрдигарниң намида сөзлигән бурунқи пәйғәмбәрләрниң қандақ азап-оқубәт тартқанлиғи, шундақла сәвир-тақәт қилғанлиғини үлгә қилиңлар. [11] Биз мана мошундақ сәвир-тақәт билән бәрдашлиқ бәргәнләрни бәхитлик дәп һесаплаймиз. Аюпниң азап-оқубәткә қандақ сәвир-тақәт билән бәрдашлиқ бәргәнлигини аңлиғансиләр вә Пәрвәрдигарниң униңға ахирқи қилғинини, шундақла «Пәрвәрдигарниң ич-бағри шәпқәт вә рәһимдиллиқ билән толған»лиғини көргәнсиләр.
[12] Әнди и қериндашлирим, әң муһими, қәсәм қилмаңлар — нә асман нә зимин нә һеч қандақ башқа нәрсиләрниң нами билән қәсәм қилғучи болмаңлар, бәлки «болиду» десәңлар һәқиқий «болиду» болсун, «яқ» десәңлар һәқиқий «яқ» болсун. Шундақ қилғанда, Худаниң җазасиға чүшмәйсиләр.

Дуа тоғрилиқ

[13] Араңларда азап тартқучи киши барму? У дуа қилсун. Хошал жүрүватқанлар барму? У күй-мәдһийә нахшилирини ейтсун. [14] Араңларда ағриқ-силақлар барму? Улар җамаәтниң ақсақаллирини чақиртип кәлсун; улар Рәбниң намида униң бешиға май сүрүп мәсиһ қилип дуа қилсун. [15] Шундақ қилип иман-ишәш билән қилинған дуа бемарни сақайтиду, Рәб уни орнидин турғузиду. Әгәр бемар гуналарни қилған болса, булар кәчүрүм

17:5 вә «Рос.» 9:4ни көрүң). Расул Яқуп шу чағларда «һәққаний Яқуп» дәп атилатти вә кейин Йерусалимдикиләр тәрипидин өлтүрүветилди *(миладийә 60-жиллардә)*.
–«У силәргә қаршлиқ көрсәтмәйду» дегән баян бәлким Худаниң мөмин бәндилириниң характерини һәмдә уларниң аҗиз-аний икәнликини көрситишиму мумкин.

5:7-8 **«дехан киши йәрниң есил мевисини күтиду; йәр дәсләпки вә кейинки ямғурларға муйәссәр болғичә уни интизарлиқ билән сәвир-тақәт ичидә күтиду»** — «дәсләпки ямғурлар» Исраилда 10- яки 11-айда йеғип, йәрни юмшақ қилип һайдашкә тәйярлайду, андин чечилған уруқларни үндүрүшкә түрткә болиду. «Кейинки ямғурлар» болса 3- яки 4-айда йеғип, әтиязлиқ зираәтләрни пишириш рольини ойнайду. Шуңа һәр бир дехан «кейинки ямғур»ға тәшнадур, улар уни бәк қәдирләйду. **«... Силәрму сәвир-тақәт қилип қәлбиңларни мустәһкәм қилиңлар. Чүнки Рәбниң қайта келиши йеқинлап қалди»** — бу 7-8-айәтләр үстидә «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

5:11 **«Аюпниң азап-оқубәткә қандақ сәвир-тақәт билән бәрдашлиқ бәргәнлигини аңлиғансиләр вә Пәрвәрдигарниң униңға ахирқи қилғинини... көргәнсиләр»** — «Пәрвәрдигарниң униңға ахирқи қилғини» демәк, Худаниң ахирида Аюпниң һаятини қандақ бәрикәтләп, яхши орунлаштурғанлиғи. **«Пәрвәрдигарниң ич-бағри шәпқәт вә рәһимдиллиқ билән толған»** — бу сөзләр «Мис.» 34:6, «Нәһ.» 9:17, «Зәб.» 85:15, 102:8-9, 14, «Йо.» 2:13дә хилму-хил шәкилдә көрүлиду.

5:11 Чөл. 14:18; Аюп 1:21 ,22; 42:10-17; Зәб. 102:8-9; Мат. 5:11.

5:12 Мат. 5:34; 2Кор. 1:17, 18.

5:13 **«Араңларда азап тартқучи киши барму? У дуа қилсун. Хошал жүрүватқанлар барму? У күй-мәдһийә нахшилирини ейтсун»** — бу сөз бәлким җамаәтниң ибадәт сорунлиридики әһвалини көздә тутиду. Демәк, җамаәт сорунлирида қериндашларниң һәм жиғлаш һәм хошал болуш әркинлиги болушиға тоғра келиду. Амма бу сөзләр қериндашлар ялғуз қалғанда охшашла инавәтлик болиду, әлвәттә!
–Кейин у ағриқ қериндашниң әһвали тоғрилиқ сөзләйду.

5:13 Әф. 5:19; Кол. 3:16.

5:14 **«Араңларда ағриқ-силақлар барму? Улар җамаәтниң ақсақаллирини чақиртип кәлсун; улар Рәбниң намида униң бешиға май сүрүп мәсиһ қилип дуа қилсун»** — «мәсиһ қилиш» тоғрилиқ «Тәбирләр»дики изаһатимизни көрүң. Мошу йәрдә май һеч қандақ дориниң рольида әмәс, бәлки ақсақалларниң қоллирини бемарниң бешиға тәккүзүши билән уларниң бемар билән бирликтә екәнлигини ипадиләш үчүн һәмдә униңға Муқәддәс Роһниң кесәлни сақайтиш қудритини әслитиш үчүн болиду.

5:14 Мар. 6:13.

қилиниду. [16] Шуниң үчүн өткүзгән гуналириңларни бир-бириңларға иқрар қилиңлар
вә шипалиқ тепишиңлар үчүн бир-бириңларға дуа қилиңлар. Һәққаний адәмниң дуаси
зор күч вә чоң үнүмгә егидур. [17] Иляс пәйғәмбәрму бизгә охшашла инсаний тәбиәтлик
еди. У ямғур яғмисун дәп ихлас билән дуа қилди; нәтиҗидә, зиминға үч жил алтә ай һеч
ямғур яғмиди. [18] Андин у йәнә дуа қилди вә ямғур қайта яғди, йәрму һосул-мевисини
йәнә бәрди.
[19] Қериндашлирим, араңларда бириси һәқиқәттин чәтнигән болса, вә йәнә бириси уни
һәқиқәткә қайтурса, [20] Мошундақ киши шуни билсунки, гунакар кишини азған йолидин
қайтуруп әкәлгүчи шу кишиниң җениниң өлүмдин қутулушиға вә нурғун гуналарниң
йепип қоюлишиға сәвәпчи болиду.

5:17 **«Иляс пәйғәмбәрму бизгә охшашла инсаний тәбиәтлик еди»** — «инсаний тәбиәтлик» дегән ибарә мошу йәрдә адәмниң һессият, хошаллиқ вә қайғулирини көрситиду.
5:17 1Пад. 17:1; Луқа 4:25.
5:18 1Пад. 18:45.
5:19 Мат. 18:15; Гал. 6:1-2
5:20 **«Мошундақ киши шуни билсунки, гунакар кишини азған йолидин қайтуруп әкәлгүчи шу кишиниң җениниң өлүмдин қутулушиға вә нурғун гуналарниң йепип қоюлишиға сәвәпчи болиду»** — «өлүмдин қутулуш» дегән ибарә «мәңгүлүк өлүм» *(дозақ)* яки бу дунияддин кетишини көрситәмду? Бизниңчә расул бу гунакарниң «**җениниң** қутулуши»ни тәкитлигәчкә, мәңгүлүк өлүмни көрсәтсә керәк.
–Әгәр «өлүм» бу дунияддин кетиш болса «1Юһ.» 5:16-17дә яки «Рос.» 5-бапта хатириләнгәндәк Худаниң еғир гунаға патқан етиқатчиларниң бешиға чүшүридиған җазасини көрситиду.
–«Нурғун гуналарниң йепип қоюлуши» — бәлким *(1)* бу гунакар кишиниң гуналириниң кәчүрүм қилинишини вә *(2)* у кишиниң башқилар алдида уятқа қалмаслиғини вә *(3)* у кишиниң гунайиниң башқиларниму гунаға путлаштуруп қоюшиниң алдини елишини көрситиши мүмкин.
5:20 Пәнд. 10:12; 11:30; 1Пет. 4:8.

Қошумчә сөз

Хәтниң муәллипи қайси Яқуп?

Бу хәтни язған расул «Яқуп» дегән ким? Инҗилда бир нәччә «Яқуп» тилға елинған. Әнди улардин қайсисиниң ушбу хәтниң муәллипи екәнлиги тоғрилиқ һәр қайси дәвирләрдә өткән алимлар үч хил пикирдә болған. Булар: —

(1) Яқупни Юһаннаниң акиси, Мәсиһниң алаһидә чақирған он икки расулиниң бири, шундақла Өзигә әң йеқин үч расули (Петрус, Юһанна, Яқуп) ичидики Яқуп, дегән қараш («Мат.» 4:21, 10:2, 17:1, «Мар.» 5:37). Бу көзқарашниң мүмкинчилиги йоқ дәп қараймиз; чүнки бу Яқуп Мәсиһниң асманға көтирилишидин анчә узун өтмәйла өлтүрүлгән еди («Рос.» 12:2). Бу вақиә миладийә 44-жили йүз бәргән болуши мүмкин.

(2) Уни Мәсиһниң чақирған он икки расули ичидики иккинчи Яқуп дегән қараш («Мат.» 10:2, «Мар.» 3:18, «Луқа» 6:15, «Рос.» 1:13). Амма бу айәтләрдә Яқуп «Алфеусниң оғли» дәп тилға елиниду. Һаһайити рошәнки, ушбу хәтниң муәллипи Йерусалимдики җамаәт ичидә йетәкчи болған, «Рос.» 12:17 вә 15:13дә тилға елинған Яқуп еди; бу кишини расул Павлусму «Гал.» 1:19, 2:9, 2:12дә тилға алиду; у «Рәбниң укиси» дәп атилиду. Бу киши қандақму бирла вақитта һәм «Алфеусниң оғли» һәм «Рәбниң укиси» болалайду? Әшу вақитларда «ука» (грек тилида «қериндаш») бәзидә иккинчи яки үчинчи туққан дегәнни билдүрәтти. Бирақ Инҗилда буниңдин мисал тапалмидуқ. Алайлуқ, гәрчә Йәһия пәйғәмбәр Мәсиһниң иккинчи туққини яки нәврә акиси болсиму, һәргиз «Мәсиһниң акиси» дейилмәйду.

(3) Бу хәт Йәһудий етиқатчиларға болған алаһидә ғәмхорлуқ билән йезилғанлиғи үчүн, хәтниң муәллипи «Рос.» 12:17 вә 15:13 вә «Гал.» 1:19, 2:9, 2:12дә тилға елинған, Йерусалимдики җамаәттә йетәкчи болған Яқуп дегән қараш. Бу пикиргә қошулимиз. Җисманий җәһәттә униң Мәсиһ Әйсаниң укиси екәнлигигә ишинимиз (грек тилида «ака» вә «ука» бирла сөз билән ипадилиниду). Бу үчинчи көзқарашни қобул қилмиғанлар төвәндики икки қарши испатни көрситиду: —

(1) (биринчи қарши испат яки көзқараш) — ««Юһ.» 7:1-13тә Рәбниң укилири дәсләптә униң Мәсиһ-Қутқазғучи екәнлигигә ишәнмигән, дәп баян қилинған».

Һалбуки, «Юһанна» 7-бапта көрситилгән ишларниң вә Мәсиһниң өлүмдин тирилишиниң арилиғида Яқупта (вә бәлким укиси Йәһудадиму) чоқум чоң бир өзгириш йүз бәрди; чүнки Рәб тирилгәндин кейин Яқупқа көрүнди «1Кор.» 15:7). Шу чағда у етиқатчи болмиған болса ундақ вақиә йүз бәрмигән болатти, дәп қараймиз («Юһ.» 14:18-24). Демәк, шу чағда Яқуп етиқатчи еди.

(2) (иккинчи қарши испат яки көзқараш) — «У чағда у етиқатчи болсиму, Мәсиһниң әслидә талливалған он икки расулидин болмиғачқа, Инҗилдики бу хәтниң муәллипи болалмайтти; чүнки у расул әмәс еди (пәқәт расулларниң хәтлирила нопузлуқтур)».

Бундақ көзқараш бойичә, расул болуштики шәрт Мәсиһ Йәһия пәйғәмбәр тәрипидин суға чөмүлдүрүлгәндин башлап, Униң хәлиқ алдидики хизмәтлиридә Униңға үзлүксиз һәмраһ болуши керәк еди. Бу пикир расул Петрусниң «Расулларниң паалийәтлити» 1:22-23дә хатириләнгән сөзлиригә асаслинип оттуриға қоюлған.

Һалбуки, «Коринтлиқларға (2)»дики «қошумчә сөз»имиздә көрсәткинимиздәк, Петрусниң бу сөзлирини (Муқәддәс Роһсиз ейтилғачқа) мутләқ тоғра дәп ейтип кәткили болмайду. Чүнки кейин башқа адәмләр Рәб тәрипидин расуллуққа талланған вә Рәб Әйса тирилгән яки асманға көтирилгәндин кейин, мошу адәмләргә Өзи көрүнгән вә уларни чақирған, дәп ишинимиз («1Кор.» 15:7-8ни көрүң). Булар ичидә Павлус, Барнабас, Андронкус вә Юниялар бар еди («Рим.» 16:7).

Шуниңға охшаш, гәрчә «Йәһуда» өз хетидә өзини «расул» дәп атимиған болсиму, Мәсиһ тәрипидин расуллуққа чақирилған еди. Йәһуда өз хетидә кәмтәрлик билән өзини «расул» яки «Рәбниң иниси» әмәс, бәлки пәқәт «Яқупниң иниси» дәп атиған.

Бәзи ишәшлик кона тарихлар бойичә, Яқуп Йерусалимдикиләр арисида «һәққаний Яқуп» дегән нам билән тонулған, ушбу хәтниң муәллипи Йерусалимдики Йәһудий һөкүмдарлар тәрипидин миладийә 68-жиллирида чалма-кесәк қилип өлтүрүлгән.

Хәтниң мәхсити үстидә йәнә бир нәччә кәлимә сөз

Әнди немишкә Яқуп бу мәктупни алаһитән Йәһудий етиқатчиларға язиду? Немишкә хәт Йәһудий әмәсләргә яки Йәһудий әмәс жамаәтләргә қаритилмиған? Әмәлийәттә бу мәсилә үстидә мошу йәрдә толуқ тохталсақ, көп сәһипә ажритишқа тоғра келиду, лекин биз пәқәт төвәндики мунасивәтлик икки ишнила көрситимиз: —

(1) Худа бәзидә хизмәткарлирини алаһитән мәлум бир гуруппа яки мәлум топтики кишиләргә (һәтта өз жамаити ичидә) өз хәвирини йәткүзүшкә чақириду (мәсилән, «Гал.» 2:7-8ни көрүң). Рошәнки, Яқуп хуш хәвәрни алаһитән Йәһудий хәлқигә йәткүзүшкә чақирилған еди.

(2) «Расулларниң паалийәтлири»дә хатириләнгән дәсләпки жамаәтниң тарихидин шуни еniқ билимизки, Йәһудий етиқатчилар үчүн Худаниң Мәсиһдә болған «йеңи әһдә»дики улуқ вәдилириниң өзлиригә сунулғандин башқа, йәнә Йәһудий әмәсләргиму сунғанлиғини қобул қилиши яки етирап қилиши интайин тәс еди (Худаниң падишалиғиға өзимиз билән тәң муйәссәр болған, лекин бизгә нисбәтән қобул қилиш тәс болған мәлум милләтләрдин болған етиқатчилар барму?). Бу Йәһудий ишәнгүчиләр Йәһудий болмиған ишәнгүчиләр билән анчә арилашмай, өзлириниң «синагог»лиридила (2:2) жиғилатти («синагог» болса әслидә Йәһудийларниң өзлиригә хас болған «жиғилиш» тәшкили шәкли еди).

Улар Худаниң сехий кәңчилигини қобул қилмиғини билән, Худа уларни ташливәткән әмәс, бәлки уларни мағрурлуқ-нәпсанийәтчилик, ачкөзлүк, милләтпәрәслик, каж жаһиллиғидин, бир-бири үстидин һөкүм чиқиришқа амрақлиғидин, төһмәтхорлуқ вә сахтипәзлигидин қутқузуш үчүн уларниң арисиға Яқупдәк бир нәччә адәмләрни турғузған. Яқуп бәзидә уларға етиқатсизларға сөз қилғандәк сөз қилиду (мәсилән, 2-бап, 3-бап, 4:4, 4:8, 5:1-6ни көрүң). Әгәр улар у ейтқандәк техичә бу дунийадики байлиқларға вә байларға қизиқидиған, йәнила бир-бирини сөкүп төһмәтхорлуқ қилидиған, бу дунийадикиләрниң тәстиқиға муһтаж болуп жүридиған болса, (4:4-10) «**шаһанә қанун**», йәни Худаниң көңлини ипадилигән «**Өзәңни сөйгәндәк хошнаңни сөйгин**» дегән әмирни техи чүшәнмигән болса, ундақта Яқупниң

уларға Йәһудий болмиған қериндашларға муһәббәт көрситишини дәвәт қилиши бәрибир беһудилик болатти.

2:8

«**Муқәддәс язмилардики «Хошнаңни өзәңни сөйгәндәк сөй» дегән шаһанә қанунға һәқиқий әмәл қилсаңлар, яхши қилған болисиләр**»

«**Шаһанә қанун**» дегән бу интайин қизиқ ибарини төвәндикидәк бәш җәһәттин чүшиниш мүмкин: —

(1) Бу әмирни бизниң падишаһимиз Рәб Әйса Мәсиһ шәхсән (Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанунни нәқил қилип) бизгә тапшурған; шуниң үчүн «**шаһанә қанун**» дәп ейтилиду (мәсилән, «Мат.» 19:19, 22:39);

(2) Бизниң падишаһимиз Рәб Әйса Мәсиһ Өзи мошу әмиргә әмәл қилиши билән бизгә шаһанә үлгә қалдурди;

(3) Пәқәт Худаниң алдида шаһанә орунға көтирилгән, (1:9-10), «падиша қилинған» («1Кор.» 4:8), Муқәддәс Роһта маңидиған кишиләрла шу «**Хошнаңни өзәңни сөйгәндәк сөй**» дегән улуқ «**шаһанә әмир**»гә әмәл қилалайду;

(4) Худаниң мөмин бәндилири Униң һәқиқий алийҗанаб вә шаһанә көзқаришида болуп, башқиларға қилған муамилисидә, мошу дунциядики байлиқ-кәмбәғәллик пәриқлирини нәзиригә алмайду;

(5) Бу әмирни («**Пәрвәрдигар Худайиңни пүткүл қәлбиң билән сөйгин**» дегән әмир билән тәң) Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанундики барлиқ әмирләр ичидә «әң улуқ», шундақла «**шаһанә қанун**» дәп һесаплаш керәк («Мат.» 22:38-39).

Бу чүшәнчиләрниң һәммисини тоғра, дәп қараймиз.

3:1

«**Қериндашлирим, араңлардин көп киши тәлим бәргүчи болувалмаңлар! Чүнки силәргә мәлумки, биз тәлим бәргүчиләр башқилардин техиму қаттиқ сораққа тартилимиз**»

Бу айәткә қариғанда, йәни «(кәлгүсидә) **башқилардин техиму қаттиқ сораққа тартилимиз**» дегәнгә қариғанда, «Мәлум қериндашниң җамаәт ичидә тәлим бәргүчи ролини өз үстигә елишиға зади немә түрткә болалайду?» дәп соришимиз мүмкин. Расул Павлус бизгә: «**Билим болса адәмни көрәңлитиду**» дәп әслитиду («1Кор.» 8:1). Әгәр Худа бизгә билим тапшурған болса, У бизгә ишинип мошу билимни бизгә аманәт қилған, шундақла бәлким У бизниң уни хата йолда ишлитишимизгә тәвәккул қилған. Мәсилән, Униң сөзидин пайдилинип башқилар алдида йоғанчилиқ қилип, өзлиримизни «үстүн қойғанлиғимиз»ни («мән сәндин көп билимән» дәп) испатлаш қатарлиқлар. Билимниң йәнә бир хәтири барки, биз бу билимниң өзини Худаниң орниға қоюп, Худадин үстүн қоюшимиздин ибарәт болиду (әмәлийәттә, Худа бизгә ата қилған һәр бир бәхит-

бәрикәттә шундақ хәтәр бар). Әпсуслинарлиғи шуки, тарихта вә бәлким һазирму хелә көп адәмләрниң җамаәт ичидә напак яки натоғра позитсийиләр билән «тәлим бәргүчи болувалған»лиғи пакиттур. Бундақ кишиләрниң напак нийәтлири уларниң қилмишлирида рошән болиду.

Натоғра нишанлардин яки позитсийәрләрдин төвәндикиләрни байқидуқ:

(1) Худаниң сөз-каламини өз мәнпәитигә буриғанлиғи. Мәсилән: «Мана мән Худаниң хизмәткаримән. Маңа «сәдиқә» бәрсиңиз, Худа чоқум сизни һәссиләп бәрикәтләйду» дәйдиғанлар.

(2) Бәзиләр Худаниң сөз-каламиға мувапиқ тәлим бәргән болсиму, түп нийити башқиларниң иззәт-һөрмитигә яки меһир-муһәббитигә еришиштин ибарәт болиду. Бәзидә ундақ қериндашлар илгири һеч ким маңа һөрмәт яки муһәббәт билдүрмигән дәп һес қилип кәлгән. Шуңа улар дайим башқилар (ата-аниси, уруқ-туққанлири, дост-ағинилири, җамаәттикиләр)ниң нәзиридә «Мана мән инавәтлик кишимән, чүнки мәндә билим бар» дәп көрүнүшкә тиришип-тирмишиватиду. Әмәлийәттә ундақ қериндашлар муқәддәс китапниң биринчи дәрсини, йәни «һәр биримиз Худа алдида аллиқачан «алаһидә бир шәхс»» дегәнни техи өзләштүрмигән. Чүнки __һәр биримиз__ һәммигә Қадир Худа тәрипидин яритилған, Униң тәрипидин сөйүлгән болуп, Униң алдида бебаһа қиммәтликтурмиз. «**Мәсиһ Әйса __мән__ үчүн пида болди**» («Гал.» 2:20)! Мошундақ «өзини көрситиш»тики түрткә болса өзимизниң Худа тәрипидин һәқиқәтән сөйүлгәнлигимизни билмәслигимиздин чиқиду.

(3) Башқилардин һөрмәт издәп, һоқуқвазлиқ қилиш вә башқилардин үстүнлүк талишип, башқиларға баш болуш.

(4) Бәзиләрниң гәрчә муқәддәс язмилардин бәргән тәлими яхши болсиму, жүрүш-турушлири бәргән тәлимигә уйғун кәлмәйду. Ундақ кишиләр һеч үн чиқармиса яхши болатти; чүнки улардин тәлим алғанлар: «Бу тәлим дәрвәқә қайил қиларлиқ болсиму, тәлим бәргәнләрниң өзи униңға анчә итаәт қилмайдикән, әһмийитсиз тәлим екән» дәп, шу тәлим бәргүчиләрниң сәвәвидин езип, гунаға патиду. Етиқатсизлар бу ишларни аңлап Рәбниң тәлимини мазақ қилиду.

Яқупниң агаһландурушлири мошундақ сәвәпләрдин «тәлим бәргүчи болсам» дегүчиләрни сәгәкләштүрсә керәк. Әнди зади қандақ нийәт Худаниң җамаитигә «тәлим бәргүчи» болушқа мунасип келиду?

Қайтуридиған җававимиз интайин аддий — тәлим бәргүчи болай дегән нийәт һәр қандақ ишимизда тегишлик болған нийәткә охшаш болуши керәк — йәни, меһир-муһәббәтниң түрткисидин болған болуши керәк. Униң ичидә, «Худаға Өз намиға лайиқ болған шан-шәрәп кәлтүрүш» түрткиси болиду. Худаниң җамаитидә «тәлим бәргүчи болай» дегән киши Худаға: «Билимәнки, җамаәттә тәлим беришим билән Сән мени қаттиқрақ бирхил сораққа тартисән. Лекин қериндашлар Худаниң толуқ вәһийидин, Мәсиһ бизгә ата қилишқа кәлгән йеңи һаяттин бәһримән болуши үчүн, бу қаттиқрақ сорақниң бешимға чүшүшигә разимән» дегән киши болиду. Әслидә дейишниң һаҗити болмаслиғи керәк еди, лекин әскәртип өтүшимизгә тоғра келидуки, биз башқиларға үгәткән һәммә һалқилиқ нәрсиниң авал өз һаятлиримизда һәқиқәт екәнлигини

испатлиған болушимиз лазимдур. Биз йәнә Худа сөз-калами арқилиқ өзимизгә аян қилғанлиридин һалқип кәтмәслигимиз керәк. Мәлум бир иштин хәвәримиз болмиса, башқиларниң алдида «билмәймән» дейиштин қорқмаслиқ керәк. Яқуп дәл мошу хәттә бизни әсләткинидәк (1:5-8, 3:13-18, 4:10), биз кичик пеил болсақ Худа Өзи бизгә үгитиду.

Йәнә қошуп ейтишимизға тоғра келидуки, җамаәттә тәлим бәргүчиниң мәсъулийитини зиммисигә алғанлар (Худа җамаитигә шундақ тәлим бәргүчиләрни ата қилғай!) һәтта дәслипидә натоғра түрткиләр болмисиму, қәлбини егәливалған, Шәйтанниң шу түрткилири билән аздурушлириға учриши мүмкин. «**«Мән чиң тирәп турмақтимән» дегән киши өзиниң жиқилип кетишидин һези болсун!**» («1Кор.» 10:12).

5:7-8

«**Шуңа, қериндашлар, Рәбниң қайта келидиған күнигичә сәвир-тақәт қилип туруңлар. Мана, дехан киши йәрниң есил мевисини күтиду, йәр дәсләпки вә кейинки ямғурларға муйәссәр болғичә сәвир-тақәт билән интизар болиду. Силәрму сәвир-тақәт қилип қәлбиңларни мустәһкәм қилиңлар. Чүнки Рәбниң қайта келиши йеқинлап қалди**»

Пәләстиндә «**дәсләпки ямғурлар**» күздә, онинчи айда яғиду. Бу ямғурлар йәрни һайдашқа тупрақни юмшитип тәйярлайду вә йеңи чечилған уруқларға қувәт бериду. Барлиқ дехан достларға мәлум болғинидәк, йәр һайдаш еғир иш, болупму ямғур яққан вақтида шундақ: «**һорун дехан қишта йәр һайдимәс; жиғим вақтида у йоқлуқта келип ашлиқ тиләр**» («Пәнд.» 20:4).
Үчинчи, төртинчи ай йеқинлап кәлгинидә дехан киши «**кейинки ямғурлар**»ға тәшна болуп дуа қилиду. Бу кейинки ямғурлар һосулни толуқ пишириду. Мол яққан «**кейинки ямғурлар**» болсила, мол һосулға капаләтлик қилиду.

Рәббимиз Әйса мошу «Инҗил дәври»ниң бешида Муқәддәс Роһини мол төкүши билән нурғун кишиләр Худаниң падишалиғиға кирди. Жуқириқи айәтни оқуғинимизда биздә мундақ бир үмүт пәйда болиду: — Әгәр Инҗил дәвриниң бешида «**дәсләпки ямғурлар**»дәк Муқәддәс Роһ шунчә мол төкүлгән болса, «Инҗил дәври» ахирлашқанда «**кейинки ямғурлар**» боламду? — демәк, Рәбниң келиши йеқин кәлгәндә у қайтидин моллуқ билән Муқәддәс Роһини төкүп, нурғунлиған хәлиқ падишалиғиға һосулдәк киргүзүләмду? «Вәһий»гә қошулған «қошумчә сөз»имиздики «7-бап — кәйнигә қараш — «дәһшәтлик азап-оқубәт»тин чиққан мевә (һосул)» дегән изаһатларни көрүң.

Инжил 21-қисим

«Петрус «1»»

(Расул Петрус язған биринчи мәктуп)

Кириш сөз

Расул Петрус ушбу хәтни кимгә вә немә мәхсәт билән язған?

Хәтниң бешида у: «**Понтус, Галатия, Кападокия, Асия вә Битинийә өлкилиридә тарқақ яшаватқан мусапир бәндиләргә**» салам йоллайду. «**Тарқақ яшаватқан мусапирлар**» («диаспора») дегән сөз адәттә Асурийә вә кейинки Бабил империйәси тәрәплиридин сүргүн болған, андин Пәләстингә қайтмай тарилип кәткән Йәһудий хәлқини көрситиду. Бирақ мошу йәрдә биз бу сөзни көчмә мәнада ишлитилгән, у барлиқ етиқатчиларни көрситиду, дәп қараймиз. Шундақ қаришимизниң сәвәплири төвәндикидәк: —

(1) 5:14дә бу хәттә «**Силәргә, йәни Мәсиһдә болған һәммиңларға аманлиқ-хатирҗәмлик яр болғай!**» дәп йезилиду. Бу хәт пәқәт Йәһудий етиқатчи җамаәтләргила йезилған болса, бундақ салам сөзи мувапиқ болмайтти. «**Понтус, Галатия, Кападокия, Асия вә Битинийә**» дегән йәрләрдә Йәһудий вә Йәһудий болмиған ишәнгүчиләрниң айрим-айрим жиғилишиниң һаҗити йоқ еди, чүнки икки гуруппиниң ортақ тили, йәни ана тили грек тили еди.

(2) Петрусниң иккинчи хетиму охшашла бир гуруппа кишиләргә йезилған болуп (1:1) у уларға: «**Бизниң Худайимиз вә Қутқазғучимиз болған Әйса Мәсиһниң һәққанийлиғи арқилиқ биз билән охшаш қиммәтлик бир етиқатқа муйәссәр қилинғанларға салам!**» дегән ортақ бир ибарә билән язиду.

(3) Дәрвәқә, хәттики бәзи ибариләрни Йәһудий етиқатчилар яхширақ чүшинәтти (мәсилән, «**Силәр болсаңлар, Худа таллиған бир җәмәт, шаһанә бир каһинлиқ, пак-муқәддәс бир әл, шундақла Өзигә алаһидә хас болған бир хәлиқтурсиләр**», 2:9). Лекин у оқурмәнләрниң өтмүшлирини тилға алғанда, бутпәрәслик турмушни өткүзгән Йәһудий әмәсләргә мувапиқ сөз қилиду, мәсилән: —

«**Худаниң итаәтмән пәрзәнтлири сүпитидә, илгәрки ғапиллиқ чағлириңлардикидәк һавайи-һәвәсләргә берилмәңлар**» (1:14)

«(Худа) **силәрни қараңғулуқтин Өзиниң тилсимат йоруқлуғиға чақирған**» (2:9).

«**Бурун силәр бир хәлиқ һесапланмайттиңлар, лекин һазир Худаниң хәлқисиләр**» (2:10). Асасий җәһәттин бундақ сөзләр Йәһудий әмәс етиқатчиларға мувапиқ келәтти.

«**Чүнки күнлиримизни ят етиқатсизларниң ирадисигә әмәл қилиш билән, йәни һәртүрлүк бузуқчилиқ-шәһванийлиқ, нәпс-һәвәсләр, һарақкәшлик, әйш-ишрәт, мәйхорлуқ вә жиркиничлик бутпәрәсликләр** (ят әлликләр) **ичидә өткүзгинимиз купайә қилар»** (4:3) (мошу йәрдә у «биз» дәп ейтқини билән Петрус (Петрус Йәһудий, әлвәттә) «Мәнму өткәндә силәр Йәһудий әмәсләргә охшаш гунакар болған едим» дегәндәк. У өзи бутқа чоқунған әмәс, әлвәттә («2Пет.» 3:15-16ниму көрүң).

(4) Хәт Силванус (қисқартилған исми «Силас») дегән адәмниң қоли арқилиқ әвәтилгән. Силванус расул Павлусниң сәпәрдиши һәм хизмәтдиши болған еди вә у Йәһудий әмәс болуши мүмкин (исми Йәһудийларниңкигә охшимайду). СилвануСниң ушбу хәтни йәткүзүшкә мәсъул болғанлиғи бәлким ушбу хәтни қобул қилидиған җамаәтләрниң сап Йәһудий қеринашлардин әмәслигини көрситиши мүмкин.

(5) Петрусниң бу биринчи вә иккинчи хәтлиридә расул Павлус («Йәһудий әмәсләргә әвәтилгән расул»)ниң тәлими очуқ тилға елиниду, һәтта нәқил кәлтүрүлиду.

Әнди Петрусниң икки хил қериндашлар (Йәһудий һәм Йәһудий әмәсләр)ни «тарқақ мусапир» дегини көчмә мәнада болса немини көрситиду? Шүбһисизки, униң көздә тутқини уларниң мошу дунияда тарқақ мусапир сүпитидә болғанлиғи, өзлириниң һәқиқий жути болған җәннәттин жирақ турғанлиғи еди.

Хәт расул Петрусниң «Асия вә Битинийә»дикиләр билән болған мунасивитини көрситиду. Бир қизиқ йери шуки, расуллар Павлус вә Барнабас «Кичик Асия»дин өткәндә, Петрус тилға алған «Асия вә Битинийә» дегән җайларға йәткәндә «**Муқәддәс Роһ уларниң Асия өлкисидә сөз-каламни җакалашқа йол қоймиған**» («Рос.» 16:6-7) («Асия өлкиси» Асия вә Битинийәни өз ичигә алиду). Немишкә Худа Павлус вә Барнабасқа «Асия өлкисидә сөз-каламни җакалашқа» йол қоймиған? У аллиқачан Өзиниң башқа бир хизмәткари, йәни Петрусни дәл шу йәргә әвәткәнмиду?!

Хәтниң мәхсәтлири

Биз Рәббимиз тирилгәндин кейин Галилийә көлиниң бойида Петрус билән қандақ сөзләшкинини әслисәк, шу чағда Рәб үч қетим: «**Мениң қойлиримни** (демәк, Маңа әгәшкәнләр) **бeқип бәргин**» дегән әмирни униңға тапшурған. Бу хәттә һәқиқий бир баққучиниң Худаниң хәлқигә болған ичини ағритишлири, уларни риғбәтләндүрүш вә алдамчилиқтин сақлашқа болған ғәмхорлуғи ениқ көрүниду. Хәтни қобул қилғанлар түрлүк қийинчилиқлар вә зиянкәшләргә очриғачқа, дәл шундақ тәсәлли вә риғбәткә толиму муһтаж еди.

Петрусниң бу хетидә биз Мәсиһкә әгәшкүчиләрниң бу дунияда — азап-оқубәт, төһмәтләр, һөкүмәт билән болған алақә, әр-аяллиқ вә аиливи мунасивәтләр, қуллар билән ғоҗайинларниң мунасивити, җамаәттә қериндашларниң өз ара мунасивитидә өзини қандақ тутуш керәклиги тоғрисидики йол-йоруқлири гөзәл аддий тил билән ипадиләнгән. Буларниң һәммисини: «**җениңларниң қутқузулуши**» дегән бир сөзгә ихчамлалаймиз (1:9). Бу ибаридә муһими бизниң Мәсиһдә гуналиримизниң кәчүрүм қилиниши, шундақла дозақ отлиридин қутулушимиз көздә тутулған әмәс, бәлки ички дунияйимизниң түрлүк сиртқи булғашлардин сап сақлиниш көздә тутулған; шундақ болғанда, қәлбимиз Худа билән зич алақидин муйәссәр болуп, Униң үчүн иш қилип вә зеһнимизни ишлитип сөз қилалайдиған болимиз; һәр биримиз Рәбниң «меңип жүрүватқан роһий ибадәтхана»си (2:4-9), Униң қайтип келишигә тәйяр турғучиси болимиз («2Пет.» 3:14). Петрусниң орма һейтида өз жутдашлириға: «**Өзәңларни бу бурмиланған дәвирдин қутқузуңлар!**» дегән дәвәт сөзлирини көрүң («Рос.» 2:40).

Петрусниң биринчи вә иккинчи хәтлиридә инсанниң «җени» яки «ички дунияси»ниң муһимлиғи тоғрисида тәкитләр бар (мәсилән, «1Пет.» 1:9, 1:22, 2:11, 2:25, 4:19 («қошумчә сөз»имизни көрүң), «2Пет.» 1:2-8, 3:11-14ни көрүң).

Мәзмун: —

1. Салам (1-бап 1-, 2-айәтләр)
2. Қиммәтлик етиқат, һәқиқий һаят вә шан-шәрәп (1-бап 3-12-айәтләр)
3. Пак-муқәддәсликтә яшаш (1-бап 13-айәттин 2-бап 10-айәткичә)
4. Етиқатчиларниң мәсъулийәтлири (2-бап 11-айәттин 4-бапқичә)
5. Җамаәткә болған җекиләшләр (5-бап 1-11-айәтләр)
6. Ахирқи салам (5-бап 12-14-айәтләр).

Петрус «1»

«Расул Петрус язған биринчи мәктуп»

1 [1] Әйса Мәсиһниң расули болған мәнки Петрустин Понтус, Галатия, Кападокия,
Асия вә Битинийә өлкилиридә тарқақ яшаватқан мусапир бәндиләргә салам.
[2] Силәр ХудаАтиниң алдин билгини бойичә таллинип, Роһ тәрипидин пак-муқәддәс
қилиндиңлар. Буниңдин мәхсәт, силәрниң Әйса Мәсиһниң итаитидә болушуңлар
вә қенининг үстүңларға сепилиши үчүндур. меһир-шәпқәт вә хатирҗәмлик силәргә
һәссиләп ата қилинғай!

Һаятлиқ үмүти

[3] Өзиниң зор рәһимдиллиғи билән, Әйса Мәсиһниң өлүмдин тирилиши арқилиқ
бизни йеңидин туғдуруп, өлмәс үмүткә несивә қилған Рәббимиз Әйса Мәсиһниң
ХудаАтисиға мубарәк-мәдһийиләр оқулғай! [4] Демәк, силәр үчүн чиримәс, дағсиз вә
солмас мирас әршләрдә сақланмақта. [5] Ахир заманда ашкарилинишқа тәйярланған
нижат үчүн, силәр етиқатиңлар билән Худаниң қудрити арқилиқ қоғдалмақти-
силәр. [6] Силәр бу нижаттин зор шатлинисиләр — гәрчә һазир зөрүр тепилғанда
силәрниң һәр хил синақлар түпәйлидин қисқа вақит азап-оқубәт чекишиңларға
тоғра кәлсиму. [7] Алтун һаман йоқилип кетидиған нәрсә болсиму, саплиғи от билән
синилиду. Шуниңға охшаш алтундин толиму қиммәтлик болған етиқатиңлар сини-
лип испатлиниду. Буниң билән у Әйса Мәсиһ қайта ашкариланған вақтида мәдһийә,

---

1:1 **«Әйса Мәсиһниң расули болған мәнки Петрустин Понтус, Галатия, Кападокия, Асия вә Битинийә өлкилиридә тарқақ яшаватқан мусапир бәндиләргә салам»** — «тарқақ мусапирлар» тоғрилиқ «Яқуп»тики «кириш сөз»имизни көрүң. «Тарқақ мусапирлар» — Асурийәниң вә кейинки Бабил империйәсидин башлап, Исраилниң он икки қәбилиси дунияниң һәр қайси булуң-пучқақлириға тарқилип кәткән еди. Пәләстингә қайтип кәлмәй, чәт йәрләрдә қалған Йәһудийлар «тарқақ мусапирлар» *(грек тилида «диаспора»)* дәп атилатти. Лекин мошу йәрдә «тарқақ яшаватқан мусапир бәндиләр» көчмә мәнада ишлитилиду, шундақла хәттә тилға елинған җайларда туруватқан барлиқ етиқатчиларни көрситиду, дәп қараймиз *(2:10ни көрүң)*.
–«Тарқақ яшаватқан мусапир бәндиләр» бизниңчә: *(1)* етиқатчилар бу дунияда һәқиқәтән мусапир салаһийитидә яшайду. Улар жутимиз мошу йәрдә әмәс, җәннәттә болиду, дәп билиду; *(2)* етиқатчилар йәр йүзидики жутларниң көпинчисидә көп санлиқни тәшкил қилмайду, бәлки тарқақ «кичик бир пада»дәк яшаватиду, дегәнни көрситиду. «Кириш сөз»имизниму көрүң.
1:1 Яқ. 1:1.
1:2 **«Силәр ХудаАтиниң алдин билгини бойичә таллинип, Роһ тәрипидин пак-муқәддәс қилиндиңлар»** — «Роһ» мошу йәрдә Худаниң Муқәддәс Роһини көрситиду. **«Буниңдин мәхсәт, силәрниң Әйса Мәсиһниң итаитидә болушуңлар вә қенининг үстүңларға сепилиши үчүндур»** — «Әйса Мәсиһниң қенининг үстүңларға сепилиши»: — демәк, Әйса Мәсиһниң қени «Тәврат дәври»дики қурбанлиқларниң қенидәк, адәмниң бәдини үстигә әмәс, бәлки етиқат қилғучиларниң виждан-қәлбигә сепилиду, шуниң билән гуналиридин пак болиду *(«Йәш.» 52:15 вә изаһатини, «Ибр.» 9:13, 12:24ни көрүң)*.
1:2 Рим. 1:7; 1Кор. 1:3; Гал. 1:3; Әф. 1:2; 2Пет. 1:2; Йәһ. 2.
1:3 Рим. 6:23; 1Кор. 15:20; 2Кор. 1:3; Әф. 1:3; Яқ. 1:18.
1:4 Кол. 1:5; 2Тим. 1:12.
1:6 Рим. 5:3; Ибр. 10:37; 1Пет. 5:10; Яқ. 1:2.

шан-шәрәп вә иззәт-һөрмәт кәлтүриду.
[8] Әйса Мәсиһни илгири көрүп бақмиған болсаңларму, Уни сөйүп кәлдиңлар; вә һазир-
му Уни көрмәйсиләр, лекин Униңға йәнила етиқат қилип қәлбиңлар ипадилигүсиз
шан-шәрәпкә толған хошаллиқ билән яйрайду. [9] Шуниң билән силәр етиқатиңларниң
нишани, йәни жениңларниң нижатиға муйәссәр болуватисиләр. [10] Силәргә ата қи-
линған бу меһир-шәпқәтни алдин-ала ейтқан илгәрки пәйғәмбәрләр бу нижат-қутқу-
зулуш тоғрисида тәпсилий издәнгән, уни чүшинишкә тиришқан еди. [11] Уларда болған
Мәсиһниң Роһи уларға Мәсиһ кәлгүсидә тартидиған азап-оқубәтләр вә булардин кей-
инки келидиған шан-шәрәпләр тоғрисида алдин-ала мәлумат берип бешарәт кәлтүрги-
нидә, улар бу ишларниң қандақ йол билән вә қайси заманда йүз беридиғанлиғи үсти-
дә издәнгән. [12] Шуниң билән уларға бу ишларни алдин-ала ейтиши улар өзлири үчүн
әмәс, бәлки силәрниң хизмитиңларда болған, дәп аян қилинған. Әнди бүгүнки күндә
бу ишлар әрштин әвәтилгән Муқәддәс Роһниң күчи билән силәргә хуш хәвәрни йәткүз-
гүчиләр арқилиқ силәргә җакаланди. Һәтта пәриштиләрму бу ишларниң теги-тәктини
сәпселип чүшинивелишқа тәлпүнмәктә.

Пак яшаңлар

[13] Шуңа, зеһинлириңларниң белини бағлап, өзүңларни сәгәк-салмақ тутуңлар,
үмүтүңларни Әйса Мәсиһ қайта көрүнгән күнидә силәргә елип келидиған бәхит-ша-
паәткә пүтүнләй бағлаңлар. [14] Худаниң итаәтмән пәрзәнтлири сүпитидә, илгәрки

1:7 **«Алтун һаман йоқилип кетидиған нәрсә болсиму, саплиғи от билән синилиду. Шуниңға охшаш алтундин толиму қиммәтлик болған етиқатиңлар синилип испатлиниду. Буниң билән у Әйса Мәсиһ қайта ашкариланған вақтида мәдһийә, шан-шәрәп вә иззәт-һөрмәт кәлтүриду»** — оқурмәнләргә аянки, алтунниң саплиғи яки һәқиқий екәнлиги от билән испатлиниду. Худа етиқатимизниң һәқиқий яки һәқиқий әмәслигини билиду, әлвәттә, лекин Өзиниң шан-шәриви һәмдә бизни бу җәһәттә хатирҗәм қилиш үчүн бизни һәр хил синақларға учритиду. Муәллип мошу синақлар тоғрилиқ ейтқан болсиму, уларниң етиқатидин гуман қилған әмәс, әксичә 8-айәттә уларниң етиқатиға ишәшини билдүрүп, дәрвәқә һәқиқий, сап екәнлигини ениқ көрситиду.
–«Етиқатиңлар... мәдһийә, шан-шәрәп вә иззәт-һөрмәт кәлтүриду» — муәллип мошу йәрдә бу «мәдһийә, шан-шәрәп вә иззәт-һөрмәт» кимгә болидиғанлиғини очуқ көрсәтмәйду. Бизниңчә етиқатимиз синилиши арқилиқ «мәдһийә, шан-шәрәп вә иззәт-һөрмәт»ни һәм Рәб Өзигә һәм бизләргиму кәлтүриду. Чүнки етиқатимиз синақтин өткүзүлсә, бу Худаниң шапаити һәм күч-қудритидинла болиду, шундақла буниң арқилиқ униң шапаити һәм қудрити рошән болиду вә Худаниң улуқлуғиға испат болиду *(5-айәтни көрүң)*.
1:7 Йәш. 48:10; 1Кор. 3:13; Яқ. 1:3; 1Пет. 4:12.
1:8 Юһ. 20:29.
1:9 **«Шуниң билән силәр етиқатиңларниң нишани, йәни жениңларниң нижатиға муйәссәр болуватисиләр»** — мошу айәттин ениқ көргили болидуки, нижатниң һазир нәтиҗиси һәм меви бар һәмдә кәлгүсидә *(5-айәттә)* Мәсиһ қайта кәлгәндә техиму мукәммәллишиду *(нижатниң кәлгүсидики бәхит-бәрикәтлири болса гунаниң һәр қандақ тәсиридин азат болуш, йеңи тәндә болушни өз ичигә алиду)*. Мошу йәрдә «жениңларниң нижати» бәлким адәмниң ички дунiясини көрситиду, демәк, адәмниң ой-пикир, һессиятлири вә мүҗәзиниң гунаниң тәсиридин азат болушини көрситиду.
1:10 Яр. 49:10; Дан. 2:44; Һаг. 2:8; Зәк. 6:12.
1:11 **«Уларда болған Мәсиһниң роһи уларға Мәсиһ кәлгүсидә тартидиған азап-оқубәтләр вә булардин кейинки келидиған шан-шәрәпләр тоғрисида алдин-ала мәлумат берип бешарәт кәлтүргинидә, улар бу ишларниң қандақ йол билән вә қайси заманда йүз беридиғанлиғи үстидә издәнгән»** — «қандақ йол билән» дегәнниң башқа бир хил тәрҗимиси «кимниң вуҗудида». Бу айәттин шу рошәнки, Мәсиһ техи дунияға кәлмигини билән, Тәвраттики пәйғәмбәрләрниң бешарәт бериши Униң Роһи арқилиқ болған; Мәсиһниң Роһи уларда турсиму, уларниң Мәсиһниң кимлиги яки толуқ салаһийити тоғрилиқ хәвири муҗмәл яки йоқ дейәрлик еди.
1:11 Зәб. 21:7; Йәш. 53:3; Дан. 9:24.
1:12 **«Шуниң билән уларға бу ишларни алдин-ала ейтиши улар өзлири үчүн әмәс, бәлки силәрниң хизмитиңларда болған, дәп аян қилинған»** — «бу ишлар» дегәнлик пәйғәмбәрләр алдин-ала ейтқан Мәсиһниң өлүми *(азаб-оқубәтлири)* арқилиқ болған барлиқ нижатлиқ ишлар, җүмлидин «Муқәддәс Роһниң күчи билән» хуш хәвәрни йәткүзүшни көрсәтсә керәк.
1:12 Рос. 2:4; Әф. 3:10.
1:13 **«үмүтүңларни Әйса Мәсиһ қайта көрүнгән күнидә силәргә елип келидиған бәхит-шапаәткә пүтүнләй бағлаңлар»** — «пүтүнләй бағлаңлар» дегәнниң башқа хил тәрҗимиси: «ахирғичә бағлаңлар».
1:13 Луқа 12:35; Әф. 6:14.

ғапиллиқ чағлириңлардикидәк һавайи-һәвәсләргә берилмәңлар. [15] Әксичә, силәрни
чақирғучи пак-муқәддәс болғанға охшаш барлиқ жүрүш-турушиңларда өзүңларни
пак-муқәддәс тутуңлар. [16] Чүнки муқәддәс язмиларда: «Пак-муқәддәс болуңлар, чүнки
Мән пак-муқәддәстурмән» дәп хатириләнгән.
[17] Силәр дуа қилғиниңларда кишиләрниң һәр бириниң иш-һәрикитигә қарап йүз-ха-
тирә қилмай Сорақ Қилғучини «Ата» дәп чақиридикәнсиләр, ундақта бу дунияда му-
сапир болуп яшаватқан вақтиңларни Униң қорқунучида өткүзүңлар. [18] Чүнки силәргә
мәлумки, силәр ата-бовилириңлар тәрипидин силәргә қалдурулған әһмийәтсиз тур-
мушниң қуллуғидин азат болдуңлар. Бу, қимминтини һаман йоқитидиған алтун яки
күмүчтәк нәрсиләрниң төлими билән болған әмәс, [19] бәлки қиммәтлик қени билән,
йәни кәм-кутисиз вә дағсиз қоза кәби Мәсиһниң қиммәтлик қениниң бәдилигә кәл-
ди. [20] У дәрвәқә дуния апиридә қилиништин илгирила Худа тәрипидин шу сүпити-
дә тонулған, һазир У заманларниң мошу ахирқи вақитлирида силәр үчүн бу дунияға
әвәтилип ашкарә қилинди. [21] Силәр Униң арқилиқ Уни өлүмдин тирилдүрүп, Униңға
шан-шәрәп бәргән Худаға етиқат қиливатисиләр. Худаниң шуни қилғини етиқатиңлар
вә үмүтүңлар Өзигә бағлансун үчүндур.
[22] Силәр һәқиқәткә итаәт қилғанлиғиңлардин қәлбиңларни паклап, қериндашлар-
ни сөйидиған сахтисиз меһир-муһәббәткә кириштиңлар; шуңа, бир-бириңларни чин
қәлбиңлардин қизғин сөйүңлар. [23] Чүнки силәр яңливаштин туғулдуңлар — бу чирип
кетидиған уруқ арқилиқ әмәс, бәлки чиримас уруқ, йәни Худаниң һаятий күчкә егә
вә мәңгү туридиған сөз-калами арқилиқ болди. [24] Чүнки худди муқәддәс язмиларда
йезилғинидәк:

«Барлиқ әт егилири от-чөптур, халас,
Уларниң барлиқ шан-шәриви даладики гүлгә охшаш;
От-чөп солишиду, гүл хазан болиду,
[25] Бирақ Рәбниң сөз-калами мәңгүгә туриду!»

Силәргә йәткүзүлгән хуш хәвәрдә жақаланған сөз-калам дәл шудур.

1:15 Луқа 1:75.
1:16 Лав. 11:44,45; 19:2; 20:7.
1:17 Қан. 10:17; 2Тар. 19:7; Аюп 34:19; Рос. 10:34; Рим. 2:11; Гал. 2:6; Әф. 6:9; Кол. 3:25.
1:18 **«һаман қиммитини йоқитидиған алтун яки күмүчтәк нәрсиләр»** — грек тилида «һаман чирийдиған алтун яки күмүчтәк нәрсиләр».
1:18 1Кор. 6:20; 7:23.
1:19 Рос. 20:28; Ибр. 9:12; Вәһ. 1:5.
1:20 **«У заманларниң мошу ахирқи вақитлирида силәр үчүн бу дунияға әвәтилип ашкарә қилинди»** — «заманларниң мошу ахирқи вақитлири» дегәнлик Әйса Мәсиһниң биринчи қетим бу дунияға келишидин тартип, иккинчи қетим келишигичә болған вақит, йәни «Инжил дәври»ни көрситиду.
1:20 Рим. 16:25; Әф. 1:9; 3:9; Кол. 1:26; 2Тим. 1:9; Тит. 1:2.
1:21 Рос. 2:33; Фил. 2:9.
1:22 Рим. 12:10; Әф. 4:3; Ибр. 13:1; 1Пет. 2:17.
1:23 **«Чүнки силәр яңливаштин туғулдуңлар — бу чирип кетидиған уруқ арқилиқ әмәс, бәлки чиримас уруқ, йәни Худаниң һаятий күчкә егә вә мәңгү туридиған сөз-калами арқилиқ болди»** — мошу йәрдә «чирип кетидиған уруқ» дегәнниң мәнаси бәлким «һаман өлүп кетидиған инсанлар *(чирип кетидиған әт егилири)*»ни көрситиши мүмкин — демәк, һеч ким етиқатчи болған ата-анисидин яки мәлум милләттин *(мәсилән, Йәһудийлардин)* туғулғанлиғи билән йеңи һаятқа еришмәйду. Һәр адәм өзи етиқат билән «қайта *(йеңидин)* туғулуши» керәктур.
1:23 Яқ. 1:18; 1Юһ. 3:9.
1:24 Йәш. 40:6-8; 1Кор. 7:31; Яқ. 1:10; 4:14; 1Юһ. 2:17.
1:25 **«Барлиқ әт егилири от-чөптур, халас, уларниң барлиқ шан-шәриви даладики гүлгә охшаш; от-чөп солишиду, гүл хазан болиду, бирақ Рәбниң сөз-калами мәңгүгә туриду!»** — бу сөзләр «Йәш.» 40:6, 8 *(LXX)*тин нәқил кәлтүрүлгән.

2 [1] Шуниң үчүн силәр барлиқ рәзиллик, барлиқ мәккарлиқ, сахтипәзлик, һәсәтхорлуқ
вә һәммә төһмәтхорлуқларни ташлап, [2-3] Рәбниң меһриванлиғини тетип билгән
екәнсиләр, худди йеңи туғулған бовақлардәк болуп Худаниң сөз-каламидики сап сүткә
тәшна болуңлар. Буниң билән, силәр ниҗатниң камалитигә йетип өсисиләр.
[4] Әнди силәр Униңға, йәни адәмләр тәрипидин әрзимәс дәп ташлинип, лекин Худа тәри-
пидин талланған вә қәдирләнгән тирик таш Болғучиниң йениға келип [5] силәр өзүңлар-
му тирик ташлар сүпитидә бир роһий ибадәтхана қилинишқа, Әйса Мәсиһ арқилиқ
Худани хурсән қилидиған роһий қурбанлиқларни сунидиған муқәддәс каһин қатари-
дикиләр болушқа қурулуватисиләр; [6] Чүнки муқәддәс язмиларда мундақ дейилгән: —

«Мана, талланған, қәдирләнгән бүрҗәк һул тешини Зионға қойдум.
Униңға етиқат қилғучи һәр ким һәргиз йәргә қарап қалмайду».

[7-8] Әнди етиқат қилғучи болған силәргә нисбәтән ташниң қәдири болиду. Лекин Униңға
етиқат қилмайдиғанларға нисбәтән У муқәддәс язмиларда дейилгинидәк болди: —

«Тамчилар әрзимәс дәп ташливәткән бу таш,
Буҗәк ул теши болуп тикләнди!»,
Вә: — «Бу таш кишиләргә путликашаң таш,
Адәмни жиқитидиған қорам таш болиду».

Чүнки мошундақ кишиләр Худаниң сөз-каламиға итаәт қилмаслиғи түпәйлидин пут-
лишип жиқилиду; уларниң бундақ болуши алдин бекитилгәндур.
[9] Лекин силәр болсаңлар Худа таллиған бир җәмәт, шаһанә бир каһинлиқ, пак-муқәддәс
бир әл, шундақла Өзигә алаһидә хас болған бир хәлиқсиләр; буниң мәхсити, силәрни
қараңғулуқтин Өзиниң тилсимат йоруқлуғиға чақирғучиниң пәзиләтлирини намайән

2:1 **Мат. 18:3; Рим. 6:4; 1Кор. 14:20; Әф. 4:23; Кол. 3:8; Ибр. 12:1.**

2:2-3 **«Рәбниң меһриванлиғини тетип билгән екәнсиләр»** — «Зәб.» 33:9. **«худди йеңи туғулған бовақлардәк болуп Худаниң сөз-каламидики сап сүткә тәшна болуңлар»** — «Худаниң сөз-каламидики сап сүт» яки «роһий сап сүт». **«буниң билән, силәр ниҗатниң камалитигә йетип өсисиләр»** — «ниҗат» тоғрилиқ «кириш сөз» вә «қошумчә сөз»имизни көрүң.

2:2-3 Зәб. 33:9.

2:4 **«Әнди силәр Униңға, йәни адәмләр тәрипидин әрзимәс дәп ташлинип, лекин Худа тәрипидин талланған вә қәдирләнгән тирик таш Болғучиниң йениға келип...»** — «тирик таш Болғучи» Әйса Мәсиһни көрситиду, әлвәттә. У Худаниң салмақчи болған ибадәтханисиниң тирик һул тешидур. Барлиқ етиқатчилар Униң үстигә селинип һәмдә Униң билән бағлинип «Худаниң тирик, күнму-күн өсүватқан *(роһий)* ибадәтханиси» болушқа қурулмақта.

2:4 Әф. 2:20.

2:5 **«силәр өзүңларму тирик ташлар сүпитидә бир роһий ибадәтхана қилинишқа, Әйса Мәсиһ арқилиқ Худани хурсән қилидиған роһий қурбанлиқларни сунидиған муқәддәс каһин қатаридикиләр болушқа қурулуватисиләр»** — «роһий қурбанлиқлар» қой-калилардин әмәс, бәлки Худаға сунған рәхмәт-мәдһийиләр вә хизмитидики ишлар, шундақла башқиларға көрсәткән меһир-муһәббәт, хәйр-сахавәтлик ишлардин болиду.

– «Муқәддәс каһинлиқ қатаридикиләр» «Лавийлар»дин болған каһинлиқ әмәс, йеңи әһдигә бағланған роһий каһинлиқ түзүмидин болиду.

2:5 Рим. 12:1; Ибр. 3:6; 12:28; Вәһ. 1:6; 5:10.

2:6 **«Мана, талланған, қәдирләнгән бүрҗәк һул тешини Зионға қойдум. Униңға етиқат қилғучи һәр ким һәргиз йәргә қарап қалмайду»** — «Йәш.» 28:16ни көрүң. «Зион» — Қедимки Исраилниң пайтәхти, Йерусалимниң йәнә бир атилишидур.

2:6 Йәш. 28:16.

2:7-8 **«Әнди етиқат қилғучи болған силәргә нисбәтән ташниң қәдири болиду»** — яки, «Бу һул теши етиқат қилған силәргә нисбәтән қимметлиқтур». **«Тамчилар әрзимәс дәп ташливәткән бу таш, бүҗәк һул теши болуп тикләнди!», вә: — «Бу таш кишиләргә путликашаң таш, адәмни жиқитидиған қорам таш болиду»** — «Зәб.» 117:22, «Йәш.» 8:14.

2:7-8 Зәб. 117:22; Мат. 21:42; Рос. 4:11; Рим. 9:33; Йәш. 8:14.

қилишиңлардин ибарәт. [10] Бурун силәр бир хәлиқ һесапланмайттиңлар, лекин һазир
Худаниң хәлқисиләр; бурун Худаниң рәһим-шәпқитигә еришмигән едиңлар, лекин һа-
зир ериштиңлар.

Худаниң садиқ хизмәткарлири болуңлар

[11] И сөйүмлүклирим, силәр бу дунияға мусапир вә меһмандурсиләр, силәрдин өтүнүмәнки,
роһ-қәлбиңлар билән қаршилишидиған әтлириңлардики нәпс-шәһвәтләрдин өзүңларни
жирақ тутуңлар. [12] Жүрүш-турушуңлар етиқатсизлар арисида есил-пәзиләтлик болсун.
Мошундақ қилғанда, гәрчә улар силәргә яманлиқ қилғучилар дәп төһмәт қилсиму, дәл
төһмәт қилған ишларда силәрниң яхши әмәллириңларға қарап, Худаниң уларни ойғитип
йоқлайдиған күнидә уни улуқлиши мүмкин. [13-14] Шуңа Рәбниң һөрмитидә инсанлар ари-
сидики һәр бир һакимийәтниң түзүмигә, мәйли әң жуқури мәнсәптики падишаға болсун
яки у тайинлиған һоқуқдарларға болсун бойсунуңлар. Чүнки бу һоқуқдарлар падиша тәри-
пидин яман иш қилғучиларни жазаға тартиш, яхши иш қилғучиларни һөрмәткә сазавәр
қилиш үчүн тайинланғандур. [15] Чүнки Худаниң ирадиси шундақки, яхши әмәллириңлар
билән надан адәмләрниң орунсиз шикайәтлирини тувақлаштур. [16] Силәр әркин-азат болғи-
ниңлар билән, бу әркинлигиңларни яманлиқ қилишниң баниси қиливалмаңлар, бәлки Ху-
даниң қули сүпитидә болуп, [17] Барлиқ инсанларни һөрмәтләңлар, етиқатчи қериндашли-
риңларға меһир-муһәббәт көрситиңлар, Худадин қорқуңлар, падишани һөрмәтләңлар.

2:9 **«лекин силәр болсаңлар Худа таллиған бир жәмәт, шаһанә бир каһинлиқ, пак-муқәддәс бир әл, шундақла Өзигә алаһидә хас болған бир хәлиқсиләр; буниң мәхсити, силәрни қараңғулуқтин Өзиниң тилсимат йоруқлуғиға чақирғучиниң пәзиләтлирини намайән қилишиңлардин ибарәт»** — «Мис.» 19:5-6, 23:22 *(LXX)*, «Йәш.» 43:20-21, «Мал.» 3:17ни көрүң.

2:9 Мис. 19:5; Қан. 7:6; 14:2; 26:18; Әф. 1:14; Вәһ. 1:6; 5:10.

2:10 **«Бурун силәр бир хәлиқ һесапланмайттиңлар, лекин һазир Худаниң хәлқисиләр; бурун Худаниң рәһим-шәпқитигә еришмигән едиңлар, лекин һазир ериштиңлар»** — «Һош.» 1:6-9, 2:23ни көрүң.

2:10 Һош. 2:1; 2:25; Рим. 9:26.

2:11 **«силәрдин өтүнүмәнки, роһ-қәлбиңлар билән қаршилишидиған әтлириңлардики нәпс-шәһвәтләрдин өзүңларни жирақ тутуңлар»** — грек тилида «роһ-қәлб» мошу йәрдә «жан» билән ипадилиниду.

–«Әтлириңлардики *(яки пәқәт «әтләрдики»)* нәпс-шәһвәтләр» — оқурмәнләрниң есидә барки, Инжилда «әт» болса адәттә «гунаниң қурали», йәни гуна әтлиримизни қурал қилип у арқилиқ бизни аздуридиғанлиғи вә башқуридиғанлиғини көрситиду. «Римлиқларға»дики «кириш сөз»ни көрүң.

2:11 Рим. 13:14; Гал. 5:16.

2:12 **«Жүрүш-турушуңлар етиқатсизлар арисида есил-пәзиләтлик болсун»** — «етиқатсизлар» мошу йәрдә «ят әлликләр» яки «ят әлләр» дегән сөз билән ипадилиниду. Адәттә бу сөз «Йәһудий болмиған әлләр»ни көрситиду, лекин мошу йәрдә көчмә мәнада ишлитилиду. **«Мошундақ қилғанда, гәрчә улар силәргә яманлиқ қилғучилар дәп төһмәт қилсиму, дәл төһмәт қилған ишларда силәрниң яхши әмәллириңларға қарап, Худаниң уларни ойғитип йоқлайдиған күнидә уни улуқлиши мүмкин»** — «Худаниң ойғитип йоқлайдиған күни» дегәнлик грек тилида «йоқлаш күни» дегән сөз билән ипадилиниду. Худаниң адәмни «йоқлиғанда» икки хил нәтижиниң бири болиду: *(1)* бәхит-бәрикәт, Худа шапаитини алаһидә көрситип, инсанни товва қилишқа ойғитиду; *(2)* Худа адәмниң гуналирини жазалайду.

–Мошу йәрдики нәтижә яхши болғачқа, «ойғитип йоқлаш» дәп тәржимә қилдуқ.

2:12 Мат. 5:16; Луқа 1:68; 19:44; Рим. 12:17; 2Кор. 8:21; Фил. 2:15; Тит. 2:8; 1Пет. 3:16.

2:13-14 Рим. 13:1; Тит. 3:1.

2:15 Тит. 2:8.

2:16 **«Силәр әркин-азат болғиниңлар билән,...»** — бизниңчә, шүбһисизки, расул Петрус мошу йәрдә Рәб Әйсаниң «Мат.» 17:24-27дә өзигә ейтқан сөзлирини әслитиду. «Қошумчә сөз»имизни көрүң. **«бу әркинлигиңларни яманлиқ қилишниң баниси қиливалмаңлар»** — грек тилида «бу әркинлигиңларни яманлиқ қилишниң ниқави қиливалмаңлар». **«бәлки Худаниң қули сүпитидә болуп...»** — «Худаниң қули» тоғрисида: — оқурмәнләргә ениқки, Тәврат-Инжил бойичә Худаниң қуллуғида болуш адәмниң толуқ әркинлиги, өз ихтиярлиғи билән болмиса «Худаниң қуллуғида болуш» һесапланмайду. Худаниң қуллуғида болуш инсанларға нисбәтән улуқ имтияздин ибарәттур. Чүнки Мәсиһ көп йәрләрдә «Пәрвәрдигарниң қули» дәп атилиду *(мәсилән, «Йәш.» 42:1дә вә башқа көп йәрләрдә)*. Тәвратта, Йәшая пәйғәмбәрниң китавидики «Пәрвәрдигарниң қули» тоғрилиқ бешарәтләрни көрүң).

2:16 Юһ. 8:32; Рим. 6:18; Гал. 5:1.

2:17 **«Худадин қорқуңлар, падишани һөрмәтләңлар»** — Худаниң қорқунучи болмиса һөкүмдарларни һөрмәтләш пәқәт инсанлардин қорқуш болиду, халас. Мәсилән, расул Петрусниң «Рос.» 4:19дә хатириләнгән сөзлирини көрүң.

2:17 Мат. 22:21; Рим. 12:10; Әф. 4:3; Ибр. 13:1; 1Пет. 1:22; 5:5.

Әйса Мәсиһ сәвир қилишниң үлгисидур

[18] Қуллар, ғожайинлириңларға толуқ қорқуноч билән бойсунуңлар — ялғуз меһриван вә
хуш пеил ғожайинларғила әмәс, бәлки терикқәк ғожайинларғиму бойсунуңлар. [19] Чүн-
ки әгәр бириси Худа алдида пак вижданлиқ болуш үчүн наһәқ азап-оқубәт чәксә һәмдә
буларға сәвир-тақәт қилса, бу Худани хурсән қилиду. [20] Чүнки әгәр силәр гуна өткүзүп,
тегишлик урулғиниңларда, униңға бәрдашлиқ бәрсәңлар, буниң махтанғидәк немиси
бар! Лекин яхши ишларни қилип азап-оқубәт чәксәңлар һәмдә униңға бәрдашлиқ бәр-
сәңлар, у Худани хурсән қилиду. [21] Чүнки силәр дәл шуниңға чақирилдиңлар. Чүнки
Мәсиһму силәр үчүн азап-оқубәт чекип, силәрни Өзиниң изидин маңсун дәп, силәргә
үлгә қалдурди; [22] «У гуна садир қилип бақмиған, Униң ағзидин һеч қандақ алдамчи-
лиқ-ялғанчилиқму тепилмас». [23] У һақарәтләнгинидә, тил қайтурмайтти. Азап-оқубәт
чәккәндә, У һеч тәһдит салмайтти; әксичә, Өзини адил һөкүм чиқарғучиниң қоллириға
тапшуратти. [24] У Өзи бизниң гунаға нисбәтән өлүп, һәққанийлиққа нисбәтән яшишимиз
үчүн яғач түврүктә гуналиримизни зиммисигә алди; силәр Униң ярилири билән шипа
таптиңлар. [25] Чүнки бурун силәр қойлардәк йолдин езип кәткәнсиләр, лекин һазир же-
ниңларниң падичиси һәм йетәкчисиниң йениға қайтип кәлдиңлар.

Әр-аяллиқ мунасивәт

3 [1-2] Шуниңға охшаш, и аяллар, силәр әрлириңларға бойсунуңлар. Шундақ қилсаңлар,
һәтта сөз-каламға итаәт қилмайдиған әрләр болса, өз аялиниң бу пәзилитидин
тәсирлинип, ихласмәнлик билән өткүзгән пак жүрүш-турушиңларға қарап, гәп-сөзсизла

2:18 **«Қуллар, ғожайинлириңларға толуқ қорқуноч билән бойсунуңлар»** — «қуллар» дегән сөз мошу йәрдә һәм қулларни һәм өй хизмәткарлирини өз ичигә алиду.
–**«толуқ қорқуноч билән бойсунуңлар»** — «толуқ қорқуноч билән» дегән сөзләр грек тилида «барлиқ қорқуноч билән» дегән билән ипадилиниду. Мәнаси шүбһисизки, қулларниң ғожайинлирини һөрмәтлишидә **Худадин қорқуш**ниң түрткиси болуши керәк. Мәсилән, «Кол.» 3:22 вә «Әф.» 6:5-7ни көрүң.
2:18 Әф. 6:5; Кол. 3:22; 1Тим. 6:1; Тит. 2:9.
2:19 **«әгәр бириси Худа алдида пак вижданлиқ болуш үчүн наһәқ азап-оқубәт чәксә...»** — буниң икки мәнаси болуши мүмкин: — *(1)* бу адәм виждани арқилиқ мәлум бир ишниң Худаниң ирадиси екәнлигини билип, бу яхши ишқа әмәл қилиду, лекин ғожайини яхши қилғинини чүшәнмәйла уни жазалайду; қул бу наһәқликкә сәвир-тақәт қилиду; *(2)* қул-хизмәткар хизмитини яхши, пухта қилсиму, ғожайин бәрибир униңға қопал муамилә қилиду.
–Қул-хизмәткар қорқунучтин әмәс, бәлки Худани хурсән қилиш үчүн, һәммигә Қадирниң Өзи бу яман ишларға Өз яхши мәхсәтлири билән йол қойғанлиғиға иман кәлтүрүп, бу яман муамилигә сәвир-тақәт қилип чидап, ғожайинини кәчүриветиду.
2:19 Мат. 5:10.
2:20 1Пет. 3:14; 4:14.
2:21 Юһ. 13:15; Фил. 2:5; 1Юһ. 2:6.
2:22 **«У гуна садир қилип бақмиған, Униң ағзидин һеч қандақ алдамчилиқ-ялғанчилиқму тепилмас»** — бу сөзләр «Йәш.» 53:9дин елинған.
2:22 Йәш. 53:9; 2Кор. 5:21; 1Юһ. 3:5.
2:23 **«У һақарәтләнгинидә, тил қайтурмайтти. Азап-оқубәт чәккәндә, У һеч тәһдит салмайтти; әксичә, Өзини адил һөкүм чиқарғучиниң қоллириға тапшуратти»** — Петрусниң бу сөзидә «Йәш.» 53:7дики бешарәт көздә тутулиду.
2:23 Мат. 27:39; Юһ. 8:48,49.
2:24 **«У Өзи бизниң гунаға нисбәтән өлүп, һәққанийлиққа нисбәтән яшишимиз үчүн яғач түврүктә гуналиримизни зиммисигә алди; силәр униң ярилири билән шипа таптиңлар»** — «яғач түврүктә» *(грек тилида «дәрәқтә»)*, «крест»ни көрситиду, әлвәттә. Мошу йәрдә тилға елинған «дәрәқ» Ерәм бағчиси оттурисидики икки дәрәқни, шундақла Тәвраттики көп башқа йәрләрдә дейилгән «дәрәқ» тоғрисидики темини оқурмәнләрниң есигә кәлтүрүду *(мәсилән, «Мис.» 15:23-26, «Қан.» 21:22-23, «Пәнд.» 3:18, 11:30 қатарлиқлар)*.
2:24 Йәш. 53:4; Мат. 8:17; Рим. 6:11.
2:25 **«Чүнки бурун силәр қойлардәк йолдин езип кәткәнсиләр...»** — грек тилида «кетиваттатисиләр». «Йәш.» 6:53ни көрүң. **«лекин һазир жениңларниң падичиси һәм йетәкчисиниң йениға қайтип кәлдиңлар»** — «жениңларниң падичиси һәм *(қоғдайдиған)* йетәкчиси» Рәб Әйса Мәсиһ, әлвәттә.
2:25 Йәш. 53:6; Әз. 34:6; Луқа 15:4.

қайил қилиниду. [3] Гөзәллигиңлар сиртқи көрүнүштин, йәни алаһидә өрүвалған
чечиңлар вә тақиған алтун зибу-зиннәтләрдин яки есил кийимләрдин болмисун, [4] бәлки
«қәлбиңлардики өзүңлар», йәни мөмин вә тинич роһтин болған чиримас гөзәлликтин
болсун; бундақ гөзәллик Худаниң алдида интайин қиммәтликтур. [5] Чүнки бурунқи
чағларда, Худаға үмүтини бағлиған ихласмән аяллар дәл мошундақ гөзәллик билән
өзлирини зиннәтләп, әрлиригә итаәт қилатти. [6] Дәл мошундақ йолда Сараһ Ибраһимни
«ғожам» дәп атап, униң сөзлиригә бойсунатти. Силәр һеч қандақ вәсвәсиләрдин
қорқмай ишларни дурус қилсаңлар, силәрму Сараһниң пәрзәнтлири болған болисиләр.
[7] Шуниңға охшаш, әй әрләр, силәрму аяллириңлар билән турушта, уларни аял кишиләр
биздин аҗиз бәндиләр дәп билип уларни чүшинип йетиңлар; силәр улар билән Худа
шапаәт қилған һаятқа ортақ мирасхор болуп, уларни һөрмәт қилиңлар. Шундақ қил-
саңлар, дуалириңлар тосалғуға учримайду.

Һәққанийлиқ үчүн азап чекиш

[8] Ахирида, һәммиңлар бир нийәт бир мәхсәттә, бир-бириңларға һәмдәрд болуп, бир-би-
риңларни қериндашларчә сөйүңлар, ич-бағри юмшақ вә кәмтәр болуңлар. [9] Яманлиққа
яманлиқ, аһанәткә аһанәт билән әмәс, әксичә, бәхит тиләш билән җавап қайтуруңлар.
Чүнки силәр дәл бу ишқа чақирилғансиләр; шуниң билән өзүңлар бәхиткә мирасхор
болисиләр. [10] Чүнки муқәддәс язмиларда йезилғинидәк: —
«Кимки һаятни сөйүп, яхши күн көргүчи болай десә,
Тилини яманлиқтин тартсун,
Ләвлири мәккарлиқтин нери болсун;
[11] Яманлиқтин өзини тартип,
Гөзәл әмәлләрни қилип җүрсун;
Аман-хатирҗәмликни издәп, уни қоғлап җүрсун.
[12] Чүнки Пәрвәрдигарниң көзи һәққанийларниң үстидә туриду,
Униң қулиқи уларниң илтиҗалириға очуқ туриду;

3:1-2 Яр. 3:16; 1Кор. 14:34; Әф. 5:22; Кол. 3:18; Тит. 2:5.
3:3 1Тим. 2:9; Тит. 2:3.
3:4 **«бәлки «қәлбиңлардики өзүңлар», йәни мөмин вә тинич роһтин болған чиримас гөзәлликтин болсун»** — «қәлбиңлардики өзүңлар» грек тилида «қәлбдики ички инсан» дегән сөз билән билдүрүлиду.
3:5 **«Худаға үмүтини бағлиған ихласмән аяллар»** — «ихласмән» мошу йәрдә «муқәддәс» билән ипадилиниду.
3:6 **«Силәр һеч қандақ вәсвәсиләрдин қорқмай ишларни дурус қилсаңлар, силәрму Сараһниң пәрзәнтлири болған болисиләр»** — «һеч қандақ вәсвәсиләрдин қорқмай ишларни дурус қилсаңлар» дегәнликтә тәкитләйдиған иш бәлким, аяллар өз йолдашлирини һөрмәтлиши билән тәң улардин һеч қандақ қорқмаслиғи, бәлки Худадинла қорқуп, ихласмән болуши керәк. Демәк, аялларниң дурус ишларни қилишниң түрткиси әрлиридин қорқуш әмәс, бәлки Худаға ихласмән болуштин ибарәт болуши керәк.
3:6 Яр. 18:12.
3:7 **«Шуниңға охшаш, әй әрләр, силәрму аяллириңлар билән турушта, уларни аял кишиләр биздин аҗиз бәндиләр дәп билип уларни чүшинип йетиңлар»** — «аҗиз бәндә» грек тилида «аҗиз қача-қуча» дегән сөз билән ипадилиниду. Расул Петрусниң мошу йәрдә һәм әрләр һәм аялларму Худаниң хизмитидә болған қураллар яки әсваплар екәнлигини тәкитлимәкчи. Мошу йәрдә «чүшинип йетиш» грек тилида «билиш» билән ипадлиниду. «Яр.» 4:1 вә изаһатини көрүң. Бу ибарә әрниң аялиниң өз җинсий муһәббитигә болған муһтаҗлиғини унтумаслиғини өз ичигә алиду. **«силәр улар билән Худа шапаәт қилған һаятқа ортақ мирасхор болуп, уларни һөрмәт қилиңлар»** — «Худа шапаәт қилған һаятқа мирасхор» — грек тилида «һаятниң шапаитигә мирасхор...».
3:7 Әф. 5:25-33; Кол. 3:19.
3:8 **«...ич-бағри юмшақ вә кәмтәр болуңлар»** — яки «... ич-бағри юмшақ вә әдәплик болуңлар».
3:8 Рим. 12:16; 15:5; 1Кор. 1:10; Фил. 2:2; 3:16.
3:9 Лав. 19:18; Пәнд. 20:22; 24:29; Мат. 5:39; 25:34; Рим. 12:17; 1Кор. 6:7; 1Тес. 5:15; 1Тим. 4:8.
3:10 Зәб. 33:13-17; Яқ. 1:26.
3:11 **«аман-хатирҗәмликни издәп,..»** — яки «һәммәйлән билән енақ өтүшкә тиришип,...».
3:11 Зәб. 36:27; Йәш. 1:16; 3Юһ. 11.

Лекин Пәрвәрдигарниң йүзи рәзиллик жүргүзгүчиләргә қарши туриду».
[13] Әгәр силәр дайим яхши ишларни қилишқа интилсәңлар, ким силәргә яманлиқ қилар?
[14] Лекин һәтта һәққанийлиқ йолида азап-оқубәт чәксәңларму, охшашла бәхитликсиләр!
Лекин уларниң вәһимисидин қорқмаңлар вә алақзадә болмаңлар; [15] бәлки қәлбиңлар-
да Рәб Мәсиһни һәммидин үстүн дәп билиңлар; силәрдә болған үмүтниң сәвәвини
сориғанларға мөмин-мулайимлиқ вә ихласлиқ билән жавап беришкә һемишә тәйяр
туруңлар. [16] Һәрдайим вижданиңларни пак тутуңлар; шуниң билән силәргә «яманлиқ
қилғучилар» дәп төһмәт қилғанлар силәрниң Мәсиһдә болған пәзиләтлик жүрүш-ту-
рушуңларни көрүп, өзлири қилған төһмәтләрдин хиҗил болсун. [17] Чүнки Худаниң
ирадиси шундақ болса, яхшилиқ қилғиниңлар үчүн азап-оқубәт чәксәңлар, бу яман иш
қилғиниңлар түпәйлидин азап-оқубәт чәккиниңлардин әвзәл, әлвәттә. [18] Чүнки Мәсиһ
бизни Худа билән яраштуруш үчүн, йәни Һәққаний Болғучи һәққаний әмәсләрни дәп,
бирла қетимлиқ азап-оқубәт чәкти; гәрчә У тән җәһәттә өлтүрүлгән болсиму, лекин
роһта җанландурулди; [19] шуниң билән У солап қоюлған роһларниң йениға мошу роһий
һаятлиғи билән берип, Өзиниң бу ғәлибисини җакалиди. [20] солап қоюлған бу роһлар
бурунқи заманда, йәни Нуһ пәйғәмбәрниң күнлиридә, кемә ясиливатқан мәзгилдә Худа
сәвирчанлиқ билән кишиләрниң товва қилишини күткинидә, Униңға итаәтсизлик қил-
ди. Пәқәт шу кемигә киргән бир қанчиси, йәни җәмий сәккиз җан су арқилиқ қутқузул-
ди. [21] Мана бу «суға чөмүлдүрүш»ниң бешарити болған. Әнди чөмүлдүрүш — бәдәнниң

3:12 **«...Чүнки Пәрвәрдигарниң көзи һәққанийларниң үстидә туриду, Униң қулиқи уларниң илтиҗалириға очуқ туриду; лекин Пәрвәрдигарниң йүзи рәзиллик жүргүзгүчиләргә қарши туриду»** — *(10-12-айәт)* «Зәб.» 33:13-17.

3:12 Зәб. 33:13-17.

3:13 **«Әгәр силәр дайим яхши ишларни қилишқа интилсәңлар,...»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «әгәр силәр яхши қилғучиларни үлгә қилсаңлар,...» дейилиду.

3:14 **«Лекин уларниң вәһимисидин қорқмаңлар вә алақзадә болмаңлар...»** — «Йәш.» 8:12.

3:14 Йәш. 8:12-13; Йәр. 1:8; Мат. 5:10; 1Пет. 2:20; 4:14.

3:15 **«бәлки қәлбиңларда Рәб Мәсиһни һәммидин үстүн дәп билиңлар»** — бу сөзләр «Йәш.» 8:13дә тепилиду. «Рәб Мәсиһни һәммидин үстүн дәп билиңлар» грек тилида «рәбни муқәддәс қилип» деган сөз билән ипадилиниду. Мошу айәттә «муқәддәс» деган сөз «пак» деган адәттики мәнада ишлитилмәй, бәлки Рәбниң һәммә башқа затлардин пүтүнләй башқичә, пүтүнләй үстүн екәнлигини билдүриду. **«силәрдә болған үмүтниң сәвәвини сориғанлар»** — «үмүт» — мәңгүлүк һаятқа бағлиған, әлвәттә. **«силәрдә болған үмүтниң сәвәвини сориғанларға мөмин-мулайимлиқ вә ихласлиқ билән жавап беришкә һемишә тәйяр туруңлар»** — «ихласлиқ билән» грек тилида «қорқунуч билән» деган сөз билән ипадилиниду.

–Бизниңчә бу қорқунуч: *(1)* Худадин болиду — демәк, мән жавап бәргинимдә адәмниң чирайидин яки уни рәнҗитиштин қорқмаймән, бәлки пәқәт Худадин қорқимән, вә *(2)* җававимниң бирәр җайиниң һәқиқәттин езип кетишидин, гепиминиң хаталиқ йери болуп қелишидин қорқушму бар.

3:15 Аюп 1:21; Зәб. 118:46; Рос. 4:8.

3:16 Тит. 2:8; 1Пет. 2:12,15.

3:18 **«йәни Һәққаний Болғучи һәққаний әмәсләрни дәп, бирла қетимлиқ азап-оқубәт чәкти»** — «Һәққаний Болғучи» Мәсиһни көрситиду, әлвәттә. **«гәрчә У тән җәһәттә өлтүрүлгән болсиму, лекин роһта җанландурулди»** — бу әҗайип һәқиқәт тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

3:18 Рим. 5:6; Ибр. 9:15,28.

3:19 **«шуниң билән У солап қоюлған роһларниң йениға мошу роһий һаятлиғи билән берип, Өзиниң бу ғәлибисини җакалиди»** — «мошу роһий һаятлиқ билән берип...» грек тилида «униңда берип...» билән ипадилиниду. Әйни грекчә тексттә униң немини җакалиғини еник дейилмигән. Биз «Өзиниң ғәлибиси»ни қошуп яздуқ. Чүнки уйғур тилида «җакалаш» деган пеилниң мәлум бир толдурғучиси болуши керәк, шуниңдәк Мәсиһ уларға уқтурған хәвәрниң мәзмуни чоқум Өзиниң баятин ада қилған улуқ қурбанлиғи билән мунасивити болуши лазим.

3:19 1Пет. 4:6.

3:20 **«...солап қоюлған бу роһлар бурунқи заманда, йәни Нуһ пәйғәмбәрниң күнлиридә, кемә ясиливатқан мәзгилдә Худа сәвирчанлиқ билән кишиләрниң товва қилишини күткинидә, Униңға итаәтсизлик қилди. Пәқәт шу кемигә киргән бир қанчиси, йәни җәмий сәккиз җан су арқилиқ қутқузулди»** — «солап қоюлған бу роһлар» тоғрисида алимларниң икки хил қариши бар: *(1)* улар Нуһ пәйғәмбәрниң дәвридә қиз-аялларға нәпс-шәһвәт қилған пәриштиләрни көрситиду *(«Яр.» 6:1-6ни вә изаһатни, «2Пет.» 2:4-5, «Йәһ.» 6-8ни көрүң)*; *(2)* Нуһ пәйғәмбәр дәвридики Худаниң сөзигә кирмигән, рәһимини рәт қилип топанда өлгән итаәтсиз адәмләрниң инсаний роһлирини көрситиду.

–«Қошумчә сөз»имиздә бу икки пикир вә толуқ айәтниң мәнаси үстидә тохтилимиз.

3:20 Яр. 6:3,14; 8:18; Мат. 24:37; Луқа 17:26; Рим. 2:4; 2Пет. 2:5.

кирдин тазилиниши әмәс, бәлки адәмниң пак виждан билән Әйса Мәсиһниң тирил-
дүрүлүши арқилиқ Худадин тилигән тәливи — бизни һазир қутқузуватиду. [22] (Мәсиһ
тирилип әршкә чиқип, пәриштиләр, барлиқ роһий һоқуқдарлар вә күчлүкләр Униңға
босундурулди вә у Худаниң оң йенида турмақта).

Худа йолида яшаш

4 [1] Әнди Мәсиһ тенидә азап-оқубәт чәккән екән, силәрму шундақ ирадә билән
өзүңларни қуралландуруңлар. (чүнки Худа йолида өз тенидә азап-оқубәт чәккән
киши гунадин қол үзгән болиду; [2] ундақ киши тенидә қалған һаятини йәнә инсаний
нәпс-һәвәсләргә берилиш билән әмәс, бәлки Худаниң ирадисигә мувапиқ өткүзиду).
[3] Чүнки күнлиримизни ят әллик етиқатсизларниң ирадисигә әмәл қилиш билән,
йәни һәртүрлүк бузуқчилиқ-шәһванийлиқ, нәпс-һәвәсләр, һарақкәшлик, әйш-
ишрәт, мәйхорлуқ вә жиркиничлик бутпәрәсликләр ичидә өткүзгинимиз әнди
купайә қилар! [4] Бу ишларда улар силәрниң уларға һәмраһ болуп шундақ ипласлиққа
жүгүрмигәнлигиңларға әҗәблинип, силәрни һақарәтлимәктә. [5] Улар һаман һәм
тирикләрни вә өлгәнләрни сорақ қилишқа тәйяр Турғучиға һесап бәрмәй қалмайду.
[6] Шуңа дәл шу сәвәптин, өлгәнләр әттә яшаватқан инсанлар сорақ қилинидиғандәк
сорақ қилинип, Худаға нисбәтән роһта яшисун дәп, уларғиму хуш хәвәр йәткүзүлгән.

Худаниң садиқ хизмәтчиси

[7] Әнди барлиқ ишларниң ахирлишидиған күни йеқинлашмақта; шуңа, салмақ болуңлар
вә дуа қилишқа сәгәк туруңлар. [8] Лекин һәммидин муһими, бир-бириңларға қизғин
меһир-муһәббәттә туруверiңлар. Чүнки «меһир-муһәббәт нурғунлиған гуналарни
япар». [9] Бир-бириңлардин ағринмай өз ара меһмандост болуңлар. [10] Худа тәрипидин

3:21 **«Мана бу «суға чөмүлдүрүш»ниң бешарити болған. Әнди чөмүлдүрүш — бәдәнниң кирдин тазилиниши әмәс, бәлки адәмниң пак виждан билән Әйса Мәсиһниң тирилдүрүлүши арқилиқ Худадин тилигән тәливи — бизни һазир қутқузуватиду»** — «адәмниң пак вижданиниң ... Худадин тилигән тәливи» дегәнниң башқа бир хил тәрҗимиси «адәмниң пак виждан үчүн... Худадин тилигән тәливи». Бу икки тәрҗимә, шундақла бу муһим айәт оғрулуқ «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

3:21 Рос. 2:38-39; Әф. 5:26; Кол.2:11-13

3:22 Әф. 1:20.

4:1 Рим. 6:7; Ибр. 12:1.

4:2 Рим. 14:7; 2Кор. 5:15; Гал. 2:20; Әф. 4:24; 1Тес. 5:10; Ибр. 9:14.

4:3 **«Чүнки күнлиримизни ят әллик етиқатсизларниң ирадисигә әмәл қилиш билән...»** — «ят әллик етиқатсизлар» грек тилида «ят әлликләр» яки «таипиләр» дегән бирла сөз билән ипадилиниду. Инҗил дәври кәлгичә Йәһудийлардин башқа пүткүл дуниядикиләр (*«ят әлләр»*) дегидәк бутпәрәс еди; шуңа мошу йәрдә Петрус бу ибарә билән «бутпәрәс капирлар»ни көрситиду. Петрусниң бу хетиниң әслидики оқурмәнлири, шүбһисизки, мошундақ адәмләрдин еди. **«һәртүрлүк бузуқчилиқ-шәһванийлиқ, нәпс-һәвәсләр, һарақкәшлик, әйш-ишрәт, мәйхорлуқ вә жиркиничлик бутпәрәсликләр ичидә өткүзгинимиз әнди купайә қилар!»** — «купайә қилар!» — Бу интайин кинайилик, һәҗвий гәп, әлвәттә.

4:3 Әф. 4:17.

4:5 **«улар һаман һәм тирикләрни вә өлгәнләрни сорақ қилишқа тәйяр Турғучиға һесап бәрмәй қалмайду»** — «сорақ қилишқа тәйяр Турғучи» Мәсиһни көрситиду.

4:6 **«Шуңа дәл шу сәвәптин, өлгәнләр әттә яшаватқан инсанлар сорақ қилинидиғандәк сорақ қилинип, Худаға нисбәтән роһта яшисун дәп, уларғиму хуш хәвәр йәткүзүлгән»** — «хуш хәвәр» — Муқәддәс Китапта Мәсиһниң өлүми вә тирилишидин болған ниҗат тоғрилиқ, әлвәттә.Бу айәт тоғрилиқ нурғун пикирләр бар. «Қошумчә сөз»имиздә буларни баян қилимиз.

4:6 Юһ. 5:25; 1Пет. 3:19.

4:7 Луқа 21:34; 1Юһ. 2:18.

4:8 **«меһир-муһәббәт нурғунлиған гуналарни япар»** — бу сөзләр Тәвраттики Сулайманниң «пәнд-несиһәтләр»и дин, «Пәнд.» 10:12дин елинған. Мәнаси, шүбһисизки, һәм башқиларниң гуналирини кәчүрүм қилиш һәм мүмкин болса башқиларға яймаслиқни өз ичигә алиду.

4:8 Пәнд. 10:12.

4:9 Рим. 12:13; Фил. 2:14; Ибр. 13:2.

һәр бириңларға ата қилинған илтипатқа бенаән, униң һәртәрәплик меһир-шәпқитини кишиләргә йәткүзидиған яхши ғоҗидарлар сүпитидә, бу илтипат билән бир-бириңларға хизмәт қилиңлар. [11] Ким сөз қилса, у Худаниң калам-бешарәтлирини йәткүзгүчи сүпитидә сөзлисун. Ким башқиларға хизмәт қилса, у Худа ата қилған күч-қудрити билән хизмәт қилсун. Шундақ болғанда, Худа һәммә ишта Әйса Мәсиһ арқилиқ улуқлиниду. Барлиқ шан-шәрәп вә күч-қудрәт Униңға әбәдил-әбәткичә мәнсуптур, амин!

Етиқатчиларниң азап-оқубәткә сәвир қилиши

[12] Сөйүмлүклирим, отлуқ синақниң бешиңларға чүшкәнлигигә қарап, әҗайип ишқа йолуғуп қалдим, дәп һәйран қалмаңлар.
[13] Бәлки, Мәсиһниң азап-оқубәтлиригә қандақ ортақ болған болсаңлар, силәр шундақ шатлиниңлар. Шуниң билән Униң шан-шәриви аян қилинғинида, силәрму яйрап шатлинисиләр.
[14] Силәр Мәсиһниң нами түпәйлидин һақарәткә учрисаңлар, бәхитлик болисиләр! Чүнки шан-шәрәпниң Роһи, йәни Худаниң Роһи вуҗудуңларға чүшкән болиду.
[15] Араңлардин бириниң азап-оқубәт чекиши һәргизму қатил, оғри, рәзил яки чепилғақ болуш сәвәвидин болмисун.
[16] Бирақ чәккән азап-оқубити «Мәсиһий» дәп аталғанлиғи сәвәвидин болса, у буниңдин номус қилмисун; әксичә, мошу нам билән аталғанлиғи үчүн Худаға мәдһийә оқусун.
[17] Чүнки сорақниң башлинидиған вақти-саити кәлди; сорақ алди билән Худаниң өйидикилиридин башлиниду; вә әгәр биз билән башланса, у һалда Худаниң хуш хәвиригә қулақ салмиғанларниң ақивити немә болар?
[18] Дәл муқәддәс язмиларда йезилғинидәк: —
«Әгәр һәққанийларниң қутқузулуши тәс болса,
Ихлассизлар һәм гунакарларниң ақивити қандақ болар?»

[19] Шуниң үчүн, Худаниң ирадиси билән азап-оқубәт чәккәнләр яхши әмәлләрни давам қилип, җенини вәдисидә туридиған Яратқучиға аманәт қилип тапшурсун.

4:10 Пәнд. 3:28; Рим. 12:6; 2Кор. 8:11.
4:11 «Ким сөз қилса, у Худаниң калам-бешарәтлирини йәткүзгүчи сүпитидә сөзлисун» — «сөз қилиш» мошу йәрдә, шүбһисизки, җамаәттә сөзләш, болупму тәлим беришни көрситиши мүмкин.
4:11 Йәр. 23:22.
4:12 Йәр. 48:10; 1Кор. 3:13; 1Пет. 1:7.
4:13 «Шуниң билән Униң шан-шәриви аян қилинғинида, силәрму яйрап шатлинисиләр» — «Униң шан-шәриви аян қилинғинида»: — демәк, Мәсиһ қайта кәлгинидә.
4:14 «Силәр Мәсиһниң нами түпәйлидин һақарәткә учрисаңлар, бәхитлик болисиләр! Чүнки шан-шәрәпниң Роһи, йәни Худаниң Роһи вуҗудуңларға чүшкән болиду» — «Йәш.» 11:2ни көрүң. Бәзи кона көчүрмилиридә «Улар тәрипидин униңға күпүрлүк қилиниду, лекин силәрниң тәрипиңлардин улуқлиниду» дәп қошулиду.
4:14 Мат. 5:10; 1Пет. 2:20; 3:14.
4:16 «Бирақ чәккән азап-оқубити «Мәсиһий» дәп аталғанлиғи сәвәвидин болса, у буниңдин номус қилмисун; әксичә, мошу нам билән аталғанлиғи үчүн Худаға мәдһийә оқусун» — «Мәсиһий» грек тилида «Християн». «Мәсиһ» грек тилида «Мәсиһләнгән Қутқазғучи» дәп ипадилиниду.
4:17 «Чүнки сорақниң башлинидиған вақти-саити кәлди; сорақ алди билән Худаниң өйидикилиридин башлиниду» — шүбһисизки, расул Петрус жуқурида тилға алған азап-оқубәтләр вә синашлар Худаниң өз аилисидикиләргә нисбәтән бир хил сорақниң башлиниши яки тәрбийә болуп, кәмчиликлиримизни очуқ қилидиған синақлар, дәп һесаплиғили болиду.
4:17 Йәр. 25:29; Луқа 10:12; 23:31.
4:18 «Әгәр һәққанийларниң қутқузулуши тәс болса, ихлассизлар һәм гунакарларниң ақивити қандақ болар?» — Тәврат «Пәнд.» 11:13, LXX грекчә тәрҗимисидин елинған. Грек тилида «Ихлассизлар һәм гунакарлар нәдә көрүниду?!» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
4:18 Пәнд. 11:31.
4:19 «... Худаниң ирадиси билән азап-оқубәт чәккәнләр яхши әмәлләрни давам қилип, җенини вәдисидә туридиған Яратқучиға аманәт қилип тапшурсун» — «вәдисида туридиған Яратқучи» дегән ибарә интайин әһмийәтлик. «Қошумчә сөз»имиздә униң үстидә азрақ тохтилимиз.

Ақсақаллар вә яшларға қилинған несиһәт

5 [1] Әнди мән араңлардики ақсақаллардин (Мәсиһниң азап-оқубәтлириниң гувачиси, намайән
қилинидиған шан-шәрәпкә несип болғучи вә силәргә охшаш бир ақсақал сүпитидә)
шуни өтүниманки,[127] [2] — Худаниң силәрниң араңлардики падисини убдан бақиңлар; уларға
йетәкчилик хизмитидә болуп, уни мәҗбурән әмәс, бәлки ихтиярән зимминиңларға елиңлар;
пул-дуния үчүн әмәс, бәлки хошаллиқ билән қилиңлар.[128129] [3] Худаниң падисиға ғоҗиниң өз
тәәллуқатлириға болғинидәк болмай, бәлки уларға үлгә болуңлар.[130131] [4] Шундақ қилсаңлар, Баш
Падичи ашкарә болғанда, мәңгү тозумас шан-шәрәп таҗиға еришисиләр.[132133]
[5] Әй яшлар, чоңларға бойсунуңлар. Шуниңдәк, һәммиңлар бир-бириңларға нисбәтән
кичик пеиллиқни үстүңларға оривелиңлар. Чүнки: «Худа тәкәббурларға қаршидур, ле-
кин мөмин-кәмтәрләргә шәпқәт қилиду».[134135] [6] Өзүңларни Худаниң қудрәтлик қоли астида
төвән тутуңлар. Шундақ қилсаңлар, вақти-саити кәлгәндә Худа силәрни жуқури көти-
риду;[136137] [7] Барлиқ ғәм-қайғулириңларни Униң үстигә ташлап қоюңлар. Чүнки У силәрниң
ғемиңларни қилиду.[138]
[8] Өзүңларни һошияр вә сәгәк тутуңлар. Чүнки дүшминиңлар болған Иблис худди
һөкирәватқан ширдәк, жутқидәк бирисини издәп қатрап жүрмәктә;[139] [9] силәр етиқа-
тиңларда чиң туруп униңға қарши туруңлар. Чүнки билисиләрки, пүтүн дуниядики
қериндашлириңларму охшаш азап-оқубәтләрниң түгишигичә чидаватиду.[140141] [10] Амма
силәрни Мәсиһ Әйса арқилиқ Өзиниң мәңгүлүк шан-шәривигә чақирған, пүткүл

5:1 **«Мәсиһниң азап-оқубәтлириниң гувачиси, намайән қилинидиған шан-шәрәпкә несип болғучи вә силәргә охшаш бир ақсақал сүпитидә...»** — «намайән қилинидиған шан-шәрәп» дегәнлик Мәсиһниң қайтип келишидә намайән болидиған шан-шәрәп.

5:2 **«Худаниң силәрниң араңлардики падисини убдан бақиңлар»** — «Худаниң ... падиси» җамаәт, әлвәттә. **«уларға йетәкчилик хизмитидә болуп, уни мәҗбурән әмәс, бәлки ихтиярән зимминиңларға елиңлар»** — «уларға йетәкчилик хизмитидә болуп...» — бәзи кона көчүрмиләрдә «Худаға қарап уларға йетәкчилик хизмитидә болуп...» дейилиду. **«пул-дуния үчүн әмәс, бәлки хошаллиқ билән қилиңлар»** — «пул-дуния үчүн әмәс» дегәнлик Петрусниң әйни сөзлири: — «һарамдин болған пул үчүн әмәс» — Петрусниң мошу сөзләр билән көрсәткини: «пул адәмни чоқум гунакар қилиду» дегәнлик әмәс, чүнки һәр биримиз пулни ишлитишимиз керәк; униң көрсәткини, шүбһисизки, пулниң дәрвақә адәмни гунакар қилиш хәтири бардур. Пулниң өзи әслидә гунаниң дунияда пәйда болғанлиғидин пәйда болған; гуна болмиса пул болалмайтти; шу тәрәптинму «һарамдин болған».

5:2 Рос. 20:28; 1Тим. 3:3; Тит. 1:7.

5:3 **«Худаниң падисиға ғоҗиниң өз тәәллуқатлириға болғинидәк болмай, бәлки уларға үлгә болуңлар»** — яки «өзигә аманәт қилинғанларға *(җамаәттикиләргә, демәк)* өзи бәг өзи хан болувалмай, бәлки уларға үлгә болуңлар».

5:3 2Кор. 1:24; Фил. 3:17; 1Тим. 4:12; Тит. 2:7.

5:4 **«Баш Падичи қайтип ашкарә болғанда»** — Рәб Әйса қайтип кәлгәндә. **«мәңгү тозумас шан-шәрәп таҗиға еришисиләр»** — грек «Олимпик» мусабиқисидә ғалипларға гүл-гиядин өрүлгән таҗ инъам қилинатти. Бу бир күн ичидила тозуп кетидиған таҗ, әлвәттә.

5:4 Йәш. 40:11; Әз. 34:23; Юһ. 10:11; 1Кор. 9:25; Ибр. 13:20; 2Тим. 4:8; Яқ. 1:12; 1Пет. 1:4; 2:25.

5:5 **«Әй яшлар, чоңларға бойсунуңлар. Шуниңдәк, һәммиңлар бир-бириңларға нисбәтән кичик пеиллиқни үстүңларға оривелиңлар»** — «чоңлар» дегәнниң башқа бир хил тәрҗимиси «ақсақаллар». Лекин мошу йәрдә «чоңлар» яки «яшанғанлар»ға тоғра келиду. **«Худа тәкәббурларға қаршидур, лекин мөмин-кәмтәрләргә шәпқәт қилиду»** — «Пәнд.» 3:34; «Яқ.» 4:6ниму көрүң.

5:5 Пәнд. 3:34; Рим. 12:10; Фил. 2:3; Яқ. 4:6.

5:6 **«Өзүңларни Худаниң қудрәтлик қоли астида төвән тутуңлар. Шундақ қилсаңлар, вақти-саити кәлгәндә Худа силәрни жуқури көтириду»** — буниң толуқ мәнаси бәлким «Худаниң қудрәтлик қоли үстүңларға тәрбийә бериш үчүн чүшкән болса, униң астида төвән туруңлар, өзүңларни униң астида төвән тутуңлар».

5:6 Аюп 22:29; Пәнд. 29:23; Мат. 23:12; Луқа 14:11; Яқ. 4:10.

5:7 Зәб. 54:23; Мат. 6:25; Луқа 12:22; 1Кор. 9:9; Фил. 4:6; Ибр. 13:5; 1Тим. 6:8.

5:8 Аюп 1:7; Луқа 22:31; 1Тес. 5:6; 1Пет. 1:13; 4:7.

5:9 **«Чүнки билисиләрки, пүтүн дуниядики қериндашлириңларму охшаш азап-оқубәтләрниң түгишигичә чидаватиду»** — «пүтүн дуниядики қериндашлар» дегәнлик бәлким *(1)* Йәһудийә-Галилийәдә туруватқан, өз жутдашлири тәрипидин зиянкәшликкә учраватқан Йәһудий қериндашларни; *(2)* «ят әллик қериндашлар» — ят әллик бутпәрәсләр арисида туруватқан, улар тәрипидин зиянкәшликкә учраватқан Йәһудий әмәс қериндашларни, яки; *(3)* һәр иккисини көрситиду.

–«... түгишигичә чидаватиду» дегән сөз бу азап-оқубәтләрниң; *(1)* Худаниң мәхсәтлиригә, шундақла Өз муқәддәс бәндилиригә зәрүр екәнлигини вә; *(2)* чәклик екәнлигини көрситиду.

5:9 Әф. 4:27; Яқ. 4:7.

меһир-шәпқәтниң Егиси болған Худа азраққинә вақит азап-оқубәт чәккиниңлардин кейин, Өзи силәрни әслигә кәлтүрүп, дәс турғузуп, мустәһкәм вә улға бекитилгәндәк тәврәнмәс қилиду. [11] Униңға барлиқ шан-шәрәп вә күч-қудрәт әбәдил-әбәт мәнсуп болғай, амин!

Ахирқи салам

[12] Мән бу қисқиғина хәтни йезип, өзүм садиқ қериндишим дәп билидиған Силванусниң
вастиси билән силәргә йоллидим. Ушбу хәтни йезишимниң мәхсити, силәргә җекиләш
вә силәрни риғбәтләндүрүш, шундақла Худаниң һәқиқий меһир-шәпқитиниң әнә шун-
дақ екәнлигигә гувалиқ бериштин ибарәттур. Бу меһир-шәпқәттә чиң туруңлар.
[13] Силәр билән биллә талланған Бабилда туруватқан җамаәт вә оғлум Маркустин силәр-
гә салам.
[14] Бир-бириңлар билән меһриванларчә сөйүшүп саламлишиңлар.
Силәргә, йәни Мәсиһдә болған һәммиңларға аманлиқ-хатирҗәмлик яр болғай!

5:10 **«Худа... Өзи силәрни әслигә кәлтүрүп...»** — әслигә кәлтүрүп» яки «қуралландуруп» яки «камил қилип...». **«силәрни ... улға бекитилгәндәк тәврәнмәс қилиш»** — грек тилида бир пеил биләнла ипадилиниду.

5:10 Ибр. 10:37; 1Пет. 1:6.

5:11 **«Униңға барлиқ шан-шәрәп вә күч-қудрәт әбәдил-әбәт мәнсуп болғай, амин!»** — бәзи кона көчүрмиләрдә пәқәт «Униңға барлиқ күч-қудрәт әбәдил-әбәт мәнсуп болғай, амин!» дейилиду.

5:12 **«Мән бу қисқиғина хәтни йезип, өзүм садиқ қериндишим дәп билидиған Силванусниң вастиси билән силәргә йоллидим»** — мошу Силванус бәлким әслидә расул Павлусниң һәмраһи вә хизмәтдиши болған Силванус еди *(мәсилән «Рос.» 16-17-бапларни көрүң)* «Силванусниң вастиси билән» — йәни мүмкинчилик барки, ушбу хәтни йезишқа Силванус расул Петрусқа катип болған еди. **«Ушбу хәтни йезишимниң мәхсити, силәргә җекиләш вә силәрни риғбәтләндүрүш...»** — «җекиләш» вә «риғбәтләндүрүш» грек тилида бир пеил биләнла ипадилиниду.

5:13 **«Силәр билән биллә талланған Бабилда туруватқан җамаәт»** — бәзи тарихшунаслар «Бабил» дегәнликни һәқиқий *(Әфрат дәрияси бойидики)* Бабилон *(Бабил)* шәһирини көрситиду, дәп қарайду. Йәнә бәзиләр «Бабил»ни «Рим шәһириниң етиқатчилар арисидики мәхпий нами» дәп қарайду — шу вақиттики етиқатчилар Рим шәһирини мәхпий һалда Бабил *(чириклишип кәткән «бу дуния»ниң символи)* дәп атиған болуши мүмкин. Расул Петрусниң Бабил шәһиридә болғанлиғи тоғрисида тарихта мәлумат йоқ вә униң Рим шәһиридә турғанлиғи тоғрилиқ испат бар. **«җамаәт»** — әслидики грекчә тексттә — «туруватқан қиз». Бу ибарә Римдики җамаәтни көрситиши мүмкин. **«оғлум Маркустин силәргә салам»** — «оғлум Маркус» расул Петрусниң роһий җәһәттики оғли. Әмәлийәттә Маркус Петрусниңки җийән укиси болуши мүмкин еди.

5:14 Рим. 16:16; 1Кор. 16:20; 2Кор. 13:12; 1Тес. 5:26.

Қошумчә сөз

Җамаәт учрайдиған зиянкәшликләр — Худаниң уларда болған мәхсәтлири

Инҗил, Луқа язған «Расулларниң паалийәтлири» дегән қисимдин көрәләймизки, җамаәтләр миладийә биринчи әсирниң авалқи йеримида учриған зиянкәшләр айрим-айрим үч тәрәптин кәлгән. Биринчиси болса Йәһудийларниң синагоглиридин болған. Бу зиянкәшликләр уларниң: «йеңи әһдә»ни Худа әслидә **биз Йәһудийларға** вәдә қилған, әнди мошу «Йәһудий әмәс Мәсиһийләр» немигә асасән «йеңи әһдидин бәһримән болимиз», дейишкә петиниду?! Улар һәтта биз ишәнмәйдиған һелиқи Әйса Мәсиһниму бизниң Қутқазғучимиз дәйду, техи?!» дегәндәк көрәлмәсликтин чиққан. Иккинчи хил зиянкәшлик нурғун адәмләрниң өз сәплиридин Мәсиһ тәрәпкә чиққанлиғини көргән һәр түрлүк бутпәрәс мәзһәпләрдин болған (мәсилән, «Рос.» 19:21-41). Үчинчи хил зиянкәшлик Рим империйәси һөкүмити тәрпидин болған. Авал Йәһудий хәлқи түрлүк төһмәтләр билән етиқатчиларға зиянкәшлик қозғиған еди; кейин Рим императорлири (Қәйсәрләр) Неродин тартип өзлирини «Илаһ» дәп чақиришқа башлиғанда, Рим пухралириниң һәммиси «Қәйсәр Рәбдур» дәп етирап қилишқа мәҗбурланған. Шундақ қилишни рәт қилған етиқатчилар һәр хил еғир җазаларни тартатти.

«Расулларниң паалийәтлири»дин бундақ зиянкәшликниң толиму зораванлиқ екәнлиги көрүниду. Лекин Петрус бу хәттә зиянкәшликниң йәнә бир амили төһмәт екәнлигиниму бизгә көрситиду (мәсилән, 2:21).

Рәббимиз вә Униң барлиқ расуллириму бизгә шуни уқтуридуки, бундақ зиянкәшлик етиқатчиларниң ихласмән һаятиниң нормал бир қисми болиду: —

«**Мубарәк, Мән үчүн башқиларниң һақарәт, зиянкәшлик вә һәртүрлүк төһмитигә учрисаңлар; шат-хорам болуп яйраңлар! Чүнки әршләрдә катта инъам силәр үчүн сақланмақта; чүнки силәрдин илгәрки пәйғәмбәрләргиму улар мошундақ зиянкәшликләрни қилған**» («Мат.» 5:11-12)

«**Дәрвәқә, Мәсиһ Әйсада ихласмән һаят кәчүрүшкә ирадә тиклигәнләрниң һәммиси зиянкәшликкә учрайду**» («2Тим.» 3:12).

Худа дәрвәқә бизгә шундақ азап-оқубәтләрни тартишимизға йол қойғининиң барлиқ сәвәплирини аян қилғини йоқ; лекин Петрус бу хәттә бизгә бир җүмлә ичидә үч сәвәпни уқтуруп бериду: —

«**Алтун һаман йоқилип кетидиған нәрсә болсиму, саплиғи от билән синилиду. Шуниңға охшаш алтундин толиму қиммәтлик болған етиқадиңлар синилип испатлиниду. Буниң билән у Әйса Мәсиһ қайта ашкариланған вақтида мәдһийә, шан-шәрәп вә иззәт-һөрмәт кәлтүриду**» (1:7).

Демәк: —

(1) Өз етиқадимизниң һәқиқий екәнлигини өзимиз испатлап билишимиз үчүн;

(2) Бизниң етиқадимизниң тавлиниши үчүн; синақлар арқилиқ өз күчимизгә әмәс, бәлки Худаниң Өзигә һәқиқәтән тайинишни үгинишимиз үчүн;

(3) Мәсиһ қайтип кәлгән күнидә техиму шан-шәрәпкә еришиши үчүн; чүнки шу күнидә рошән көрүнидуки, бизни Өзигә тайинип Өзигә садиқ қилип сақлиши **Униң** меһир-шәпқити вә күч-қудрити билән екәнлиги һәммигә аян болиду.

Кишини қизиқтуридиған бир нәччә айәт тоғрисида

Биз мошу йәрдә пәқәт кишини қизиқтуридиған яки чүшинишкә тәс болған бир нәччә айәтләр үстидә тохталмақчимиз: —

2:16-17

«**Силәр әркин-азат болғиниңлар билән, бу әркинлигиңларни яманлиқ қилишниң баниси қиливалмаңлар, бәлки Худаниң қули сүпитидә болуп, барлиқ инсанларни һөрмәтләңлар, етиқатчи қериндашлириңларға меһир-муһәббәт көрситиңлар, Худадин қорқуңлар, падишани һөрмәтләңлар**».

Биздә һеч гуман йоқки, Петрусниң мошу сөзлиригә қариғанда, өзи хелә бурун Мәсиһ Әйсадин улуқ бир савақ алғанлиғини әсләватиду: —

«**Андин улар Кәпәр-Наһум шәһиригә кәлгинидә, ибадәтхана бежини жиққучилар Петрусниң йениға келип:—**

Устазиңлар ибадәтхана «икки драқма» бежини төләмду? — дәп сориди («Мис.» 30:13-16ни көрүң).

— Төләйду, — деди Петрус.

Лекин у өйгә киргәндә, техи бир немә демәстила Әйса униңдин:—

Симон, сениңчә бу дунийдики падишалар кимләрдин баж алиду? Өз пәрзәнтлиридинму, яки ятлардинму, — дәп сориди.

Петрус униңға:

— Ятлардин, — девиди, Әйса униңға:

— Ундақта, пәрзәнтләр баждин халий болиду. Бирақ баж жиққучиларға путликашаң болмаслиғимиз үчүн, деңизға берип қармақни ташла. Тутқан биринчи белиқни елип, ағзини ачсаң, төрт драқмилиқ бир тәңгә пулчиқиду. Уни елип Мән вә сән иккимизниң бежи үчүн уларға бәр, — деди» («Мат.» 24:17-27).

Худаниң хәлқи «Улуқ Падишаниң оғуллири»ниң сүпитидә болуп һәқиқәтән әркиндур; Худадин башқа һеч кимниң бизгә буни қил, уни қил дәйдиған һоқуқи йоқ. Бирақ бу әркинлик халиғанчә өз билгинимизни қиливеришимиз үчүн әмәс; Худаниң бизни инсан балилиридин қорқуш асарәтлиридин вә қуруқ диний паалийәтләрдин азат қилғанлиғи Униң хизмитидә хошаллиқ вә хатирҗәмлик билән «Униң қуллири» сүпитидә яшишимиз үчүн екәнлигини әслишимизгә тоғра келиду. Шуниң үчүн Уни тонумиған вә шундақла бу ишларни чүшәнмигән адәмләр (демәк, адәмләрниң

көпинчиси!) арисида туруватқинимизда, уларниң билмигәнлигигә кәңчилик қилишимиз лазим вә шуниңдәк биз дурус яшаватқанлиғимиз билән уларни Егимизниң ким екәнлигини көрәләйдиған қилишқа интилишимиз лазим. Бу иш уларниң етиқатқа келишигә һәр қандақ путликашаң яки тосалғуниң болмаслиғи үчүн күчимизниң баричә интилишимизни өз ичигә алиду, әлвәттә (жуқуридики мисалда, Рәббимиз «ибадәтхана бежи»ни төлиши билән Өзи шундақ қилған). Бизму шундақ қилған болсақ, тезла уларниң қулақлирини хуш хәвәрни тиңшашқа очуқ қилалайттуқ.

Худа җәмийәт ичидә кимгә мәнсәп-һоқуқни бекитишкә мувапиқ көргән болса, биз уларға бойсунимиз. Буни, қорқуштин әмәс, бәлки Худа бизгә шундақ әмир қилғанлиғи түпәйлидин ада қилимиз. Шуңа Петрус «**Барлиқ инсанларни һөрмәтләңлар**» вә «**Падишани һөрмәтләңлар**» дегән икки әмирниң оттурисида «**Худадин қорқуңлар**» дәп алаһидә җекиләйду. Шуңа мабада инсаний һөкүмәтләр һәр қайси ишта мәлум бир нуқтидиму Худаниң еник әмир-пәрманлириға мухалип бирәр ярлиқни чүшәргән болса, бурчимиз Петрусниң муну сөзидәк болуш керәк — «**Инсанға әмәс, Худаға итаәт қилишимиз керәк!**» «Рос.» 5:29).

3:18-22: Нуһниң кемиси, Әйсаниң өлүп тирилиши, чөмүлдүрүш тоғрилиқ

Бу айәтләр бизни көп интайин қимметлик һәқиқәтләр билән тәминләйду, бирақ йәнила чүшинишиш тәс йәрлириму бар. Бу айәтләргә бир-бирләп көңүл бөләйли: —

(18)

«**Чүнки Мәсиһ бизни Худа билән яраштуруш үчүн, йәни һәққаний Болғучи һәққаний әмәсләрни дәп, бирла қетимлиқ азап-оқубәт чәкти; гәрчә У тән җәһәттә өлтүрүлгән болсиму, лекин роһта җанландурулди**».

«**Роһта җанландурулди**» дегән ибарә униң өлүмдин тирилишини көрсәтмәйду, чүнки У «**тән җәһәттә өлтүрүлгән**» билән селиштуруш йолида ейтилиду. Әгәр Петрус Мәсиһниң өлүмдин тирилишини көрсәтмәкчи болған болса, грек тилида башқа бир ибарә билән ипадилинәтти. Ушбу ибарә болса роһий һаятниң өсүши яки ешип ташқанлиғини билдүриду — Уйғур тилида бу уқум «җанлиниш»қа бап келиду.

(19)

«**Шуниң билән У солап қоюлған роһларниң йениға мошу роһий һаятлиғи билән берип, қилған әмәлини уларға җакалиди**».

Изаһатлиғинимиздәк, әйни тексттә Мәсиһниң немини җакалиғанлиғи ейтилмайду. Расул Петрусниң бундақ ипадилиши «җакаланған хәвәр»ниң немә екәнлиги хәтни оқучанларниң һәммисигә билинәрлик, дейишкә һаҗити йоқ дегәнгә охшайду; чоқум Рәбниң һазирла тартқан азаплири вә өлүми билән мунасивити бар: шуңа биз оқурмәнлиримиз үчүн «**қилған әмәли**» дегән сөзләр тәминләп қоштуқ.

Грек тилидики «униңда» дегән сөзни «роһий һаятлиғи билән» дәп тәрҗимә қилдуқ — демәк, буни «роһий дунияда», яки бәлким «өзиниң роһи билән» дәп чүшинимиз. Бәзи шәрһчиләр бу ибарә, Мәсиһниң роһи Нуһ пәйғәмбәр арқилиқ шу дәвирдики рәзил адәмләргә сөзлигәнлигини тәсвирләйду, дәп қарайду. Лекин көз-қаришимиз бойичә бу ишни жуқурида тилға елинған Рәббимизниң өлүп-тирилиши билән беваситә мунасивити йоқ, дәп ойлаймиз. Немишкә муәллипниң гәплири Әйсаниң өлимидин бирақла икки миң жил илгәрки бир дәвиркә һалқип кетиду? Петрус: «У берип ... җакалиди... » дәйду. Шүбһисизки, бу сөз униң өлүши вә тирилиши арилиғидики вақитта немә қилғанлиғиға мунасивәтликтур.

Әнди бу «солап қоюлған роһлар» зади ким? У уларға немини «җакалиди» (немини җакалиди очуқ ейтилмайду)? Бу соаллар бизни 20-айәткә апириду: —

(20)

«**Солап қоюлған бу роһлар бурунқи заманда, йәни Нуһ пәйғәмбәрниң күнлиридә, кемә ясиливатқан мәзгилдә Худа сәвирчанлиқ билән кишиләрниң товва қилишини күткинидә, Униңға итаәтсизлик қилди. Пәқәт шу кемигә киргән бир қанчиси, йәни җәмий сәккиз җан су арқилиқ қутқузулди**».

Бәзиләр бу роһлар Нуһ пәйғәмбәрниң дәвридә, қиз-аяллар билән җинсий мунасивәтни халап җәннәттин ваз кәчкән, асийлиқ қилған пәриштиләрни көрситиду, дәп ойлайду («Яр.» 6:1-6). Лекин бундақ чүшәнчә «кемә ясиливатқан мәзгилдә Худа сәвирчанлиқ билән кишиләрниң товва қилишини күткинидә» дегән ибаригә анчә маслашмайду — чүнки бу пәриштиләр асийлиқ қилғандин кейин уларға қайтиш йоли (товва қилиш йоли) қалмиған еди. Шуңа пикримиз (җәзмән шундақ, демәймиз) шуки, бу ибарә шу күнләрдики топанда қаза тапқан кишиләрниң роһлирини көрситиду. Ундақта, Мәсиһ уларға қандақ хәвәр йәткүзгән? Униң муһим мәзмуни, шүбһисизки, Өзиниң Худаниң һәққаний тәләплирини қанаәтләндүрүп, гуналарниң кәчүрүминиң бәдилини төләп, җазасини өз үстигә алғанлиғи, шундақла гуна вә өлүм үстидин ғәлибигә еришкәнлигини өз ичигә алған еди.

Бу хәвәр тоғрилиқ икки имканийәт бардур: —

(1) Униң хәвири Худаниң өзлиригә чүшәргән топан җазасиниң һәқлиғини көрсәтти. Худа уларниң бешиға чүшәргән мошу топан җазаси толиму адил, әлвәттә. Шүбһисизки, улардин кейинки дәвирдикиләр уларниң бешиға чүшкән җазадин, Худаниң гунаға қаритидиған ғәзивиниң қандақ екәнлиги һәмдә Униң кишиләрни (Нуһ пәйғәмбәрдәк) етиқат арқилиқ қутқузидиғанлиғини чүшинип, ибрәт алған болса керәк. Шуниң билән мошу кейинки дәвирләр, йәни Ибраһимларниң дәври вә Муса пәйғәмбәрниң дәвридикиләр көргән нур уларниң көргинидин рошәнрәк болди, дегили болиду. Шуңа топанда ғәриқ болған мошу адәмләрниң роһлириға Худаниң җазалириниң адалитини толуқ испатлаш үчүн шундақ қилишқа тоғра келәтти. Мәсиһниң җакалиғини мошу тоғрилиқ еди.

(2) Йәнә бир имканийәт барки, хәвәр мошу кишиләрниң роһлириға бирхил товва қилиш пурситини тәминләп бәргән.

Мәйли қайси имканийәт тоғра болсун, шу дәвирдикиләр немишкә шундақ хәвәрни алаһидә аңлаш пурситигә егә болған? Ким билиду, биз җавап тепиш үчүн Мәсиһ қайтип кәлгичә күтишимиз керәкту?

(21)

«**Мана бу «суға чөмүлдүрүш»ниң бешарити болған. Әнди чөмүлдүрүш — бәдәнниң кирдин тазилиниши әмәс, бәлки адәмниң пак виждан билән Әйса Мәсиһниң тирилдүрүлүши арқилиқ Худадин тилигән тәливи — бизни һазир қутқузуватиду**».

Петрус мошу йәрдә нәччә муһим ишларни рошән баян қилиду: —

(1) Нуһ ясиған кемә етиқатчиларниң Мәсиһдә қутқузулушиға символ, шундақла бешарәт болиду.

(2) «Суға чөмүлдүрүлүш»ниң өзи мошу ишқа символ яки сүрәт болиду; Нуһ вә аилисидикиләрниң кемигә кирип өлүм кәлкүнлиригә чөмүлдүрүлүп андин «йеңи дуния»ға чиққинидәк, етиқатчилар Мәсиһдә өлүм сүйигә чөмүлдүрүлүп йеңи бир һаятқа чиқиду.

Петрус мошу сәккиз җан «**су арқилиқ қутқузулди**» дәйду. Буниңдин көримизки, Петрусниң тәкитлигини «өлүмдин қутқузулған» әмәс, бәлки «рәзил бир дуниядин азат қилинған» дегәнликтур.

(3) Петрус «**суға чөмүлдүрүлүш... бизни <u>һазир қутқузуватиду</u>**», дәп язиду. Мошу йәрдә у оқурмәнлириниң хурапий чүшинип қалмаслиғиниң алдини елиши үчүн рошән һалда «адәмни қутқузидиған иш... (чөмүлдүрүлүштә) «**бәдәнниң кирдин тазилиниши әмәс...**»» дәп уқтуриду. Демәк, адәмни қутқузидиған иш суға чөмүлдүрүлүштики сиртқи жуюнуш яки мурасим шәкли әмәс, бәлки етиқатчиниң қәлбидә Худа билән өткүзидиған содисидин ибарәт, дегәнни тәкитләйду. Немишкә «сода» дәймиз? Биз әрзимәс гунакар һаятимизни товва билән Худаға тапшуруп бебаһа мәңгүлүк һаятқа тегишимиз. Ким бундақ «сода»ни халимисун? Петрус мошу айәттә грек тилидики «еперотома» («тәләп») дегән сөзни ишлитиду. Адәттә мошу сөз сот мәһкимисидә ишлитилидиған сөз болуп, өз һәққини издәйдиған адәмниң сотчиға болған тәливини билдүриду. Бу сөзни йәнә «җавап, инкас» дәп тәрҗимә қилишқа болиду. Амма Петрусниң «орма һейти»да ейтқан сөзлиригә қарисақ мошу айәттә «тәләп» дәп тәрҗимә қилишқа тоғра келиду. Шу күни Петрус нурғун Йәһудий жутдашлириға сөз қилип уларға, Рәб Әйсаниң өлүмигә силәр мәсъул болғансиләр дәп җакалиған еди. Улар интайин қорқуп вә азаплинип униңдин: «**Әнди, қериндашлар, зади немә қилишимиз керәк?**» дәп сорайду. Петрус уларға мундақ җавап бериду: —

«**Товва қилиңлар, һәр бириңлар Әйса Мәсиһниң намида гуналириңларниң кәчүрүм қилиниши үчүн чөмүлдүрүшни қобул қилиңлар, вә шундақ қилсаңлар Худаниң илтипати болған Муқәддәс Роһ силәргә ата қилиниду. Чүнки бу вәдә силәргә вә силәрниң балилириңларға, жирақта туруватқанларниң һәммисигә, йәни Пәрвәрдигар Худайимиз Өзигә чақирғанларниң һәммисигә ата қилиниду**» («Рос.» 2:38-39).

Демәк, икки шәрт (товва қилиңлар, Әйса Мәсиһниң намида чөмүлдүрүлүңлар) ада қилинған болса, икки нәтиҗә (гуналарниң кәчүрүм қилиниши, Муқәддәс Роһниң илтипат қилиниши) бар болиду. Шуңа биз «суға чөмүлдүрүлүш»ни әслидә Худа инсанлар үчүн уларниң Өзидин Муқәддәс Роһ арқилиқ йеңи һаятни тиләш йоли қилған, дәп ишинимиз. Башқичә ейтқанда, «суға чөмүлдүрүлүш» «**пак виҗданниң ... Худадин тилигән тәливи**» болиду. Бундақ тәләп бирисиниң «Дәрдмән бир гунакармән, халас, шундақла Сән Худаниң Өз сөз-каламиңға йүз пирсәнт тайништин башқа һеч қандақ тәләп қилғидәк асасим йоқ, яки һоқуқум йоқтур» дегәндәк дуаси болиду. Бирисиниң өзиниң гунакар екәнлигини тонуп йетиши бундақ тәләпниң бирдин-бир күчлүк асаси болиду. Бундақ киши «билидиған гуналирим бойичә товва қилдим, сениң әмриңгә итаәт қилип, Әйса Мәсиһ мениң Рәббим вә Қутқузғучум дегән етиқадимни ипадиләп суға чөмүлдүрүлдүм; әнди шәртлириңни ада қилдим, маңа вәдә қилған йеңи һаятни ата қилғайсән!» дәйдиған болиду. Мана бу Петрус ейтқан, Худа бекиткән «тәләп»; шу тәрәптин ейтқанда, «**суға чөмүлдүрүлүш адәмни қутқузиду**».

Бундақ дегинимиз, адәм суға чөмүлдүрүлүшни техи қобул қилмиған болса, Худа униңға Муқәддәс Роһини һәргиз бәрмәйду, дегинимиз әмәс. Мәсилән, Корнилий вә пүтүн аилисидикиләр суға чөмүлдүрүлмигән һалда Муқәддәс Роһ уларға ата қилинған («Рос.» 10-бап). Худа шундақ мувапиқ көрсә һәрдайим Өзи қойған шәртләрдин сирт иш көрүшкә әркин болиду. Лекин бириси Рәбниң «суға чөмүлдүрүлүңлар» дегән әмрини чүшинип туруп, итаәт қилишни рәт қилған болса, Муқәддәс Роһни қобул қилғучи болалмайду, дәп қараймиз.

(22)

«**(Мәсиһ тирилип әршкә чиқип, пәриштиләр, барлиқ роһий һоқуқдарлар вә күчлүкләр униңға босундурулди вә у Худаниң оң йенида турмақта)**»

Бу айәтни 21-айәт билән бирләштүрүп ойлисақ, көрүмизки, инсанийәткә Худаниң Роһини, шундақла йеңи һаятни Ата Қилғучи болса, әршкә көтирилгән Әйса Мәсиһниң Өзидур («Юһ.» 15:26, 16:13-15, «Луқа» 24:49, «Рос.» 2:32-33ни көрүң).

4:6

«**Шуңа дәл шу сәвәптин, өлгәнләр әттә яшаватқан инсанлар сорақ қилинидиғандәк сорақ қилинип, Худаға нисбәтән роһта яшисун дәп, уларғиму хуш хәвәр йәткүзүлгән**».

Бу айәткә шәрһ бериш көп алимларниң бешини қаймақтуруп қойған.
Биринчидин, Петрус айәттә тилға алған «өлгәнләр» дегән ким?
Бу тоғрилиқ аз дегәндә бәш пикир болған: —

(а) Бу һазирқи яки өткәндә яшиған «роһий өлгән», йәни Худани тонумайдиған адәмләрни көрситиду. Лекин ундақта немишкә Петрус «**хуш хәвәр ... җакал<u>анған</u>**» (пеил «өткән заман» шәклидә) дәйду? У мошу сөзни ейтқан вақитта хуш хәвәр җисманий тәрәптә тирик, лекин «роһий җәһәттә өлгән»ләргиму охшашла җакалиниватқан әмәсмиди?

(ә) Өткәнки бир дәвирдики, етиқат йолида азап тартип, қурбан болғанларни көрситиду. Бу көзқараштa болған алимлар: «(Улар) инсанларниң өлчими билән сорақ қилинған болсиму,...» (демәк наһәқ өлүм җазасиға мәһкүм қилинған болсиму...)» дәп тәрҗимә қилиду. Бу алимларниң пикричә, Петрус бу адәмләрни һазир «роһта яшаватиду» дәп көрситиду. Әнди (бу алимларниң пикричә) Петрус өз оқурмәнлиригә, мошу өлгән қериндазлиримиздәк зиянкәшликкә һазир учраватсақму, ахир берип Худа бизниң дурус йолда маңғанлиғимизни испатлайду, дәп риғбәтләндүрмәкчи.

Бизниңчә бу хил көзқараштикиләрниң грек тилидики «хина» (мәнаси «сәвәп,...», «мәхсәт,...» «...үчүн») дегән сөзни чүшинишидә мәсилә бар. Бу сөзни ишлитишидин шу көрүнидуки, «өлгәнләргә хуш хәвәр йәткүзүлүш»ниң мәхсити дәл у тилға алған **шу «сорақ қилиниш»ни өз ичигә алиду**.

(б) «Өлгәнләр» Инҗил дәвридин илгири яшиғанларни көрситиду; бу кишиләр һазир һәммиси өлгән, әлвәттә. Ундақта, мәнаси мәлум бириси (Мәсиһ болса керәк — өлгәндин кейин тирилгичә болған арилиқта) тәһтисарада туруватқан бу өлгәнләрниң роһлириниң йениға берип хуш хәвәрни йәткүзгән, демәкликтур.

(в) Петрус мошу йәрдә грек тилида пәқәт «өлгәнләр» дәп, «барлиқ өлгәнләр» демигәчкә, мумкинчилиги барки, униң мәнаси пәқәт «бир нәччә өлгәнләр» яки мәлум бир түркүм өлгәнләрни көрситиши мумкин. Алайлуқ, униң көздә тутқини 3:20дә көрситилгән «**Нуһ пәйғәмбәрниң күнлиридә, кемә ясиливатқан мәзгилдә Худа сәвирчанлиқ билән кишиләрниң товва қилишини күткинидә, Униңға итаәтсизлик қилған**»ларниң роһлиримиду? Әгәр шундақ болса, немишкә хуш хәвәр алаһитән пәқәт шу түркүм кишиләргила йәткүзүлгән? Улар муйәссәр болған нур топандин кейинки дәвирдикиләр муйәссәр болғинидин аз болғанму?

(г) Болмиса, бу «өлгәнләр» хуш хәвәр тарқитилиштин тартип яшиған, лекин уни аңлаш пурсити болмай өлгәнләрму? Ундақ болса, немә үчүн ундақ пурсәт Инҗил дәвридин илгири яшиғанларғиму тәминләнмигән?

Бу мәсилә тоғрилиқ есимиздә тутушимиз керәкки, Петрус Худаниң зиянкәшликкә учриған мөмин бәндилирини риғбәтләндүрмәкчи еди. Бу зиянкәшликләр уларниң «әйш-ишрәтләргә берилмигәнлик»и, шундақла Мәсиһни җакалашлири түпәйлидин болған болуп, бәлким Йәһудий әмәсләр тәрипидин мазақ қилишлар яки һақарәтләшләрдин вә Йәһудий хәлқи тәрипидин қозғалған зораванлиқтин тәркиб тапқан болуши мумкин. Бу айәт «Чүнки» билән башлиниду. Петрус (4:5)дә Мәсиһниң инсанларниң һәммисини («тирикләр болсун, өлгәнләр болсун») сораққа тартидиғанлиғини тәкитлигәндин кейин, 6-айәттә бәлким **бу дәвирдиму** һәммә адәмниң хуш хәвәрни аңлашқа муһтаҗлиғини тәкитлимәкчи болған болуши мумкин.

Бу айәт тоғрилиқ йәнә бир соал бар: — «**Әттә яшаватқан инсанлар сорақ қилинидиғандәк сорақ қилинип**», «**Худаға нисбәтән роһта яшисун**» дегән икки сөз немини көрситиду?». Һеч болмиғанда биринчи сөзниң мәнаси: «Улар («өлгәнләр») тәндә һазир яшаватқан кишиләр сорақ қилинидиған өлчәмдә сорақ қилиниду» — демәк, улар Худаниң ниҗат каламини қобул қилған яки қобул қилмиғиниға қарап сораққа тартилиду. Әгәр мошу айәттә «әт» әйни мәнада, йәни инсанниң тенини көрсәтсә, ундақта «роһта яшаш» бәлким хуш хәвәрни қобул қилған мошу өлгәнләрниң роһлири

«роһий» һаятқа егә болиду, лекин җисманий тәрәптин тәндә тирилишқа муйәссәр болмайду.

Етирап қилимизки, һазирғичә биз жуқуриқи бәш чүшәнчә (һәтта башқа бири)дин қайсисиниң һәқиқәт екәнлиги тоғрилиқ техи муқим пикиргә келәлигинимиз йоқ. Бирақ айәттики сөзләрниң аддий мәнасигә қарап, Петрусни хуш хәвәрниң аллиқачан җисманий өлгәнләрниң роһлириға йәткүзүлүши тоғрилиқ сөзләватиду, дәймиз. Худаниң нурини күтимиз!

4:19

«**Шуниң үчүн, Худаниң ирадиси билән азап-оқубәт чәккәнләр яхши әмәлләрни давам қилип, җенини вәдисидә туридиған Яратқучиға аманәт қилип тапшурсун**»

Әнди Петрусниң «**вәдисидә туридиған Яратқучи**» дегән сөзи немини көрситиду? Яратқучимиз немигә яки кимгә нисбәтән «вәдисидә туридиған», «ишәшлик» яки «садиқ» болиду?

Ишинимизки, бу алаһидә ибарә Худаниң барлиқ нәрсиләрни, болупму инсанниң өзини чоңқур мәхсәт билән яратқанлиғини көрстиду. Гәрчә гунаниң дәһшәтлик тәсири каинатқа киривалған болсиму, бу мәхсәт һеч қачан, һеч қандақ өзгәргини яки әслидики йөнүлүштин бурулуп кәткини йоқтур. Худа Өз яратқинидин һәргиз жирақ туруп пәрвайим пәләк демәйду; әксичә, гәрчә каинат гуналиқ һаләткә жиқилған болсиму, меһир-муһәббитидин униң муһтаҗлиғиға қарап, керәклигини тәминләвериду.

Тәвратниң «Яритилиш» қисмида, Худаниң аләмни яритишидики умумий ишлар тәсвирләнгәндә, қизиқ иш шуки, ибраний тилида пәқәт «Худа» («Әлоһим») дегән исимла тепилиду. Бирақ инсанниң яритилиши билән мунасивәтлик тәпсилатлири тәсвирләнгәндә, Худаниң алаһидә исми «Яһвәһ» биринчи қетим пәйда болиду. Уйғур тилида бу исимни адәттә «Пәрвәрдигар» (Пәрвиш қилғучи, Пәрвишчи) дәп тәрҗимә қилип кәлдуқ. «Мис.» 3:15тин биз Худаниң бу исминиң: — «**Мән Өзәмдүрмән**» «Бән бар Болғучидурмән» дегән мәнада екәнлигини чүшинимиз. Бу исим, шүбһисизки, Худаниң өзгәрмәс тәбиитини ипадиләйду. «Мис.» 3:15тә Худа Муса пәйғәмбәргә төрт йүз жил бурун Ибраһим, андин Исһақ вә Яқуп билән түзгән әһдиси тоғрилиқ сөзләйду. Инсан болса бир һәптә өтмәйла өз вәдисини унтуп кетиши мүмкин, лекин Худаниң вәдилири төрт йүз жилдин кейинму охшашла инавәтликтур; У һеч қачан унтумиған.

Инсанни яратқанда Худа: — «**Өз образ-сүритимиздә, Бизгә охшаш қилип инсанни яритайли!**» дегән нишанни бекиткән. Инсан гуна билән жиқилғанда шу улуқ нишани йоққа чиққанму? Чүнки инсан Худаға һеч охшимиған еди — меһриманлиқ, мулайимлиқ, муһәббәтлик, сехий, диянәтлик, сәмимий яки вападар болуп чиқмиған еди. Инсанда бу пәзиләтләрниң дәл әкси көрүнгән. Лекин Худа қандақ бәдәл төлишидин қәтъийнәзәр һәрдайим Өз сөз-каламиға мутләқ садиқ болуп («вәдисидә туруп») әмәл қилмай қалмайду. Шуниң билән гәрчә бәдили Өз Оғли Мәсиһниң һаяти болған болсиму, У Мәсиһниң қурбанлиғи арқилиқ инсанларниң Өзигә қайтиш йолини мәңгүгә ачқан.

«**Барлиқ ишлар Худадиндур; У бизни Мәсиһ арқилиқ Өзигә инақлаштурди, шундақла бизгә инақлаштуруш хизмитини тапшурди: — демәк, Худа Мәсиһдә адәмләрниң итаәтсизликлирини уларниң әйиви билән һесаплашмай, аләмни Өзигә инақлаштурди; шуниңдәк бизгә инақлаштуруш хәвирини аманәт қилип тапшурди**» («2Кор.» 5:18-19). Мана «**ишәшлик** (вәдисидә турған) **Яратқучи**» дегәнниң һәқиқий мәнаси! Униңға барлиқ һәмд-мубарәкләр болғай!

Инжил 22-қисим

«Петрус «2»»

(Расул Петрус язған иккинчи мәктуп)

Кириш сөз

Расул Петрус бу хәтниму биринчи хетини язған шу бир түркүм қериндашларға («**Понтус, Галатия, Кападокия, Асия вә Битинийә өлкилиридә тарқақ яшаватқан мусапир бәндиләр**»гә) язған («1Пет.» 1:1 билән «2Пет.» 3:1ни көрүң. Амма у һазир яшинип қалған болуп, дунияға патмай қалған сараң Рим императори Қәйсәр Неро тәрипидин соланған еди, униң Худаниң йолида қурбан болуш вақти йеқинлап қалған еди. Лекин у йәнила Рәбниң униңға: «**Мениң қойлиримни баққин**» дәп тапшурған муһим вәзиписини ада қилмақта еди. Униң хәтни язған вақти миладийә 68-жилидин сәл бурун еди (бу тәпсилатлар җамаәттики бәзи кона тарихлардин бизгә мәлум).

Рошәнки, вақтиниң анчә узун қалмиғанлиғини билгән расул уларға ахирқи илһамбәхш вә риғбәт йәткүзидиған бир хәтни йезип қалдуруш пурситини қолдин бәрмәй, мошу хәтни язған. Гәрчә Петрус хәттә «мениң балилирим» демигән болсиму, униң сөзлирини бир атиниң өз балилириға қалдурған вәсийити дейишкә болиду. Балилар атиси тапшурған бундақ вәсийәтни, йәни атисиниң ахирқи сөзлирини чоқум көңүл қоюп аңлайду! Униң вәсийәттики һәр бир сөзи қиммәтликтур!

Амма Петрус бу сөзләрни «**Понтус, Галатия, Кападокия, Асия вә Битинийә өлкилиридә тарқақ яшаватқан мусапирлар**»ғила әмәс, бәлки «**Бизниң Худайимиз вә Қутқазғучимиз болған Әйса Мәсиһниң һәққанийлиғи арқилиқ биз билән охшаш қиммәтлик бир етиқатқа муйәссәр қилинғанлар**»ғиму язған (1:1). Етиқат қилған болсақ, бу сөз бизниму өз ичигә алмамду, қәдирлик оқурмән?!

Умумән қилип ейтқанда, хәттики һәммидин муһим тапшуруқ болса «роһий өсүш»тур — У дайим «**Етиқадиңларға... қошуңлар... қошуңлар... қошуңлар...** » дәйду. Худа билән меңиватқан киши дайим өзигә қандақтур бир пәзиләт яки билим қошиду. У күнләрниң өз йенидин өтүп кетиватқиниға қарап туридиған бекар олтарғучи болмайду. Петрус Худаниң вәдилирини чиң тутуп тохтавсиз техиму көпрәк роһий илтипатларни яки роһий тәәллуқатларни егиләшкә, роһий дуниясини кеңәйтишкә интилмәктә. Шуниң билән пәқәт өзигила әмәс, башқиларғиму йәткән мәнпәәт көпәймәктә (1:2-11).

У кейин сахта тәлим бәргүчиләр вә сахта тәлиматлар тоғрилиқ агаһландуруш бериду. Лекин биз у бизгә алдида җекилигәндәк чоңқур етиқат вә роһий һаятни көпрәк егиләшкә интилмисәк, униң қиммәтлик агаһландурушлири бәрибир бизгә һеч пайда йәткүзмәйду һәмдә биздә шу агаһларни тәтбиқлиғидәк күч яки һәқ-наһәқни пәриқ етәләйдиған аң болмайду. Бир етиқатчи үчүн ейтқанда, езип кетиштин сақлиништики биринчи вә әң муһим амил дәл өзиниң давамлиқ Худа билән йеқин меңишидин ибарәттур.

Петруснинң риғбәтлири вә җекиләшлири адәмни һәйран қалдуриду. Чүнки у хетини Яқуп, Юһанна вә өзидин ибарәт үч расулниң Мәсиһ билән тағда айрим болған вақтида, өз көзлири билән көргән Мәсиһниң тағдики «қияпәт өзгириши» яки «шан-шәрәптә көрүнүши»гә болған гувалиғи билән башлайду («Матта» 17-бап). Петрусниң мошу хетидә бу иш тоғрилиқ гувалиқ беришни таллиғанлиғиниң сәвәви үстидә «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз. У хетидә шу гувалиқни бәргәндин кейин, Худаниң мөмин бәндилиригә пәйғәмбәрләрниң гувалиқлири вә бешарәтлирини чиң тутушни дәвәт қилиду: У булар мениң өз гувалиғимдин техиму ишәшлик, дәйду — чүнки (1) мениң гувалиғим бирла адәмниңки, лекин пәйғәмбәрләрниң гувалиқлири нурғундур; (2) пәйғәмбәрләр бәргән бешарәтләр тарихта әмәлгә ашурулғачқа, һәрдайим Худаниң сөзи екәнлиги испатлинип кәлмәктә.

У җамаәтни әнә шундақ рәддийә бәргүсиз һәқиқәтләр билән қуралландурғандин кейин, у өзи йәнә җамаәтни кәлкүндәк бесип келидиған сахта тәлиматлар тоғрилиқ бешарәт бериду. Биринчи хәттә у улар учриған зиянкәшликләр тоғрилиқ тәсәлли вә риғбәт йәткүзгән еди. Зиянкәшлик җәһәттә һеч қандақ өзгириш болмиди. Лекин һазир техиму хәтәрлик бир тәһдид бесип келиду — чүнки у тәһдид (йәни сахта тәлим бәргүчиләр) сирттин әмәс, бәлки җамаәт ичидин пәйда болиду.

Биз «қошумчә сөз»имиздә мошу бешарәтниң дәрвәқә униң дәвридә әмәлийәттә көрүлгәнлиги вә һазир бизниң дәвримиздиму әмәлийәттә көрүлүватқанлиғи тоғрилиқму азрақ сөзләймиз.

Сахта тәлиматлар ичидә бир хили дайим Худа яратқан мөҗизиләргә бағланған һәқиқәткә гуман кәлтүрүп, мазақ қилиштин ибарәт болиду. Шуниң билән ахирқи заманларда көп кишиләр муқәддәс китапта хатириләнгән мөҗизиләрдин гуман қилип заңлиқ қилиду; улар болупму: «Силәрниң Рәббиңлар бу дунияни сораққа тартишқа қайтип келимән, дәп вәдә қилған. Қени, Униң қайтип келиши?! Силәр шунчә узун вақит азап-оқубәт ичидә күтүп кәлдиңлар!» дәйду.

Петрус бизгә Рәбниң қайтип келишиниң шунчә узунға «кечиктүрүлүш»ниң сәвәвини тәминләйду: — «**Рәб Өз вәдисини орундашни (бәзиләрниң «кечиктүрди» дәп ойлиғинидәк) кечиктүргини йоқ, бәлки һеч кимниң һалак болушини халимай, һәммә инсанниң товва қилишиға киришини арзулап, силәргә кәңчилик қилип вақитни созмақта**» (3:9).

У хуласиләп шу һәқиқәтни көрситидуки, Рәббимиз дәрвәқә тез арида қайтип келиду, шуңа һәрдайим Униң келишигә өзимизни пак тутуп тәйяр турушимиз лазим, дәп үндәйду.

Мәзмун: —

1. Салам (1-бап 1-, 2-айәтләр)
2. Етиқадиңларға «қошуп бериңлар» (1-бап, 3-21-айәтләр)
3. Сахта тәлим бәргүчиләрдин һәзәр әйләңләр! (2-бап)
4. Рәбниң қайтип келиши тоғрилиқ (3-бап)

••••••••

Петрус «2»

«Расул Петрус язған иккинчи мәктуп»
Салам

1 1 Әйса Мәсиһниң қули вә расули болған мәнки Симеон Петрустин Худайимиз вә
Қутқузғучимиз Әйса Мәсиһниң һәқҗанийлиғи арқилиқ биз билән охшаш қиммәтлик
бир етиқатқа муйәссәр қилинғанларға салам! 2 Силәр Худани вә Рәббимиз Әйсани
чоңқур тонуғансери, меһир-шәпқәт вә хатирҗәмлик силәргә һәссиләп ашқай!

Ниҗатта өсүш

3 Бу дуайимниң асаси — биз бизни Өзиниң шан-шәриви вә есил пәзилитиниң тәсири
арқилиқ Чақирғучини чоңқур тонуғанлиғимиз үчүн, Униң илаһий күч-қудрити һаяти-
мизға вә ихласмәнликтә меңишимизға керәклик болған һәммини ата қилди. 4 У мошу
пәзиләтлири арқилиқ бизгә қиммәтлик, әң улуқ вәдиләрни бәрди, булар билән силәр бу
дуниядики һавайи-һәвәслардин болған ипласлиқтин қутулуп, Худалиқ тәбиәткә ортақ
несип болалайсиләр.
5 Дәл мошу сәвәптин, силәр пүтүн күчүңлар билән етиқатиңларға есил пәзиләтни,
есил пәзилитиңларға билимни, 6 билимиңларға тәмкинликни, тәмкинлигиңларға чи-
дамлиқни, чидамлиғиңларға ихласмәнликни, 7 ихласмәнлигиңларға қериндашлиқ
меһриванлиқни, қериндашлиқ меһриванлиғиңларға меһир-муһәббәтни көрситишни
қошушқа интилиңлар. 8 Чүнки бу хусусийәтләр силәрдә бар болса, шундақла ешип бе-
риватқан болса, булар силәрни Рәббимиз Әйса Мәсиһни чоңқур тонушқа интилиштә
иш-әмәлсиз вә мевисиз қалдурмайду. 9 Әммә әгәр бирисидә булар кам болса, у кор адәм-
дур — у бурниниң учинила көрәләйдиған, илгәрки гуналиридин пак қилинғинини ун-
туған болиду.

10 Шуниң үчүн, и қериндашлар, силәр Худа тәрипидин чақирилғанлиғиңларни, шун-
дақла талланғанлиғиңларни җәзмләштүрүшкә интилиңлар. Шундақ қилсаңлар, һеч
қачан тейилип кәтмәйсиләр. 11 Шундақ болғанда Рәббимиз вә Қутқузғучимиз Әйса Мә-
сиһниң мәңгүлүк падишалиғидиму қизғин қарши елинисиләр.

1:1 **«Әйса Мәсиһниң қули вә расули болған мәнки Симеон Петрус»** — «Симеон» башқа йәрләрдә «Симон» дейилиду. **«Худайимиз вә Қутқузғучимиз Әйса Мәсиһ»** — бу ибаридин еникки, Әйса (*тәбиитидә*) һәм Худа һәм Қутқузғучидур. **«биз билән охшаш қиммәтлик бир етиқатқа муйәссәр қилинғанларға салам!»** — «охшаш қиммәтлик бир етиқатқа муйәссәр қилинған» дегән мошу ибаридин ениқ көрүнидуки, һәқиқий етиқат Худаниң Өзидин келиду.
1:2 Юһ. 17:3; Рим. 1:7; 1Пет. 1:2; Йәһ. 2.
1:3 **«Өзиниң шан-шәриви вә есил пәзилитиниң тәсири арқилиқ бизни чақирғучи»** — мошу зат Рәб Әйса Мәсиһ, әлвәттә.
1:4 Йәш. 56:5; Юһ. 1:12; Рим. 8:15; Гал. 3:26.
1:5 **«Дәл мошу сәвәптин, силәр пүтүн күчүңлар билән етиқатиңларға есил пәзиләтни, есил пәзилитиңларға билимни,... қошушқа интилиңлар»** — «билим» мошу йәрдә Худаниң йоли тоғрилиқ билим, әлвәттә.
1:8 Тит. 3:14.
1:9 **«унтуған болиду»** — грек тилида «унтуғаглиқ қобул қилған болиду».
1:9 Йәш. 59:10; Зәф. 1:17.
1:10 **«Шуниң үчүн, и қериндашлар, силәр Худа тәрипидин чақирилғанлиғиңларни, шундақла талланғанлиғиңларни җәзмләштүрүшкә интилиңлар. Шундақ қилсаңлар, һеч қачан тейилип кәтмәйсиләр»** — «тейилип кәтмәйсиләр» дегән ибарини бәзиләр бу ибарә ниҗаттин мәһрум болуш дегән мәнани билдүриду, дәп қарайду. Бизниңчә у гуна садир қилишни көрситиду дәп қараймиз (*мәсилән, «Як.» 3:2ни көрүң, охшаш сөз шу айәттә ишлитилиду*).
1:11 **«Рәббимиз вә Қутқузғучимиз Әйса Мәсиһниң мәңгүлүк падишалиғидиму қизғин қарши елинисиләр»** — «қизғин қарши елинисиләр» дегәнлик грек тилида «кириш йолуңлар кәңричилик билән сизләргә тәминлиниду»

[12] Шуңа, гәрчә силәр бу ишларни билгән болсаңларму, шундақла бизгә егә қилинған
һәқиқәттә мустәһкәмләнгән болсаңларму, мән йәнила һәрдайим бу ишларни есиңларға
салмақчимән. [13] Дәрвәқә, мән мошу чедиримда болсамла, буларни сәмиңларға селип,
силәрни ойғитип турушни лайиқ көримән. [14] Чүнки Рәббимиз Әйса Мәсиһниң бурун
маңа аян қилғинидәк, мениң бу чедирим пат арида учамдин селиветилидиғанлиғини
билип туруптимән. [15] Бәрһәқ, мән силәрниң бу ишларни мән бу дуниядин кәткинимдин
кейинму һәрвақит есиңларға кәлтүрүшүңлар үчүн күчүмниң баричә интилимән.

Худа пәйғәмбәрләргә ата қилған ишәшлик калам-бешарәтләр

[16] Чүнки биз силәргә Рәббимиз Әйса Мәсиһниң күч-қудрити вә һазир болушини уқтурғинимизда һәргизму һейлигәрликтин ойдуруп чиқилған ривайәтләргә әгәшмидуқ, бәлки
биз Униң һәйвәтлик шан-шөһритигә өз көзимиз билән гувачимиз. [17] Чүнки У муқәддәс
тағда ХудаАтидин шан-шөһрәт вә улуқлуққа еришкәндә, әшу улуқ шан-шәрәплик йәрдин: «Бу Мениң сөйүмлүк Оғлум, Мән Униңдин хурсәнмән» дегән шундақ зор бир аваз
Униңға йәткүзүлүп аңланди. [18] Муқәддәс тағда биз Униңға һәмраһ болуп биллә турған
болғачқа, әрштин бу аваз аңланғинида бизму өз қулиқимиз билән уни аңлидуқ. [19] Униң
үстигә һәммимиздә пәйғәмбәрләр йәткүзгән толиму ишәшлик бешарәтлик сөз-калам
бардур; силәр таң сүзүлгичә, таң юлтузи қәлбиңларни толуқ йорутқичә бу сөз-каламға
қулақ салсаңлар, яхши қилған болисиләр (бу сөз-калам худди қараңғуда чақнап тури-

---

дегән ибарә билән ипадилиниду.

1:13 **«мән мошу чедиримда болсамла...»** — «чедирим» — Петрусниң өз тенини көрситиду, әлвәттә. Лекин у мошу сөз билән һәр бир етиқатчиниң тенини Исраиллар чөл-баяванда Худаниң әмри билән ясиған «ибадәт чедири»ға охшитиду. Худаниң Өз шан-шәриви бу «аддий чедир»да маканлаштурулған вә шуниңдәк һазир һәр бир етиқатчиниң тенидә мәвҗуттур *(«Юһ.» 1:14, 2:12, «1Кор.» 3:9 вә 16, 6:19ни көрүң)*.

1:13 2Пет. 3:1.

1:14 **«Чүнки Рәббимиз Әйса Мәсиһниң бурун маңа аян қилғинидәк, мениң бу чедирим пат арида учамдин селиветилидиғанлиғини билип туруптимән»** — «Юһ.» 21:18-19ни көрүң.

1:14 Юһ. 21:18,19; 2Тим. 4:6.

1:15 **«мән бу дуниядин кәткинимдин кейинму»** — «бу дуниядин кетиш»: — бу ибарә грек тилида «әксодос» дегән сөз *(«Мисирдин чиқиш» билән мунасивәтлик)* билән ипадилиниду *(«Луқа» 9:31ни көрүң)*. **«Бәрһәқ, мән силәрниң бу ишларни мән бу дуниядин кәткинимдин кейинму һәрвақит есиңларға кәлтүрүшүңлар үчүн күчүмниң баричә интилимән»** — «бу ишлар» болса: *(1)* мошу иккинчи хәтниң мәзмунини; *(2)* «Юһ.» 21-бапта хатириләнгән ишларни *(Мәсиһниң Петрусниң дуниядин кетиш йоли тоғрилиқ бешарәтлири)*ни көрсәтсә керәк. Биз биринчи чүшәнчигә майилмиз.

1:16 **«биз силәргә ... уқтурғинимизда ... биз Униң һәйвәтлик шан-шөһритигә өз көзимиз билән гувачимиз»** — бу айәттики «биз» дегән сөз Петрусниң өзини вә Юһанна, Яқуп қатарлиқ расулларни көрситиду. **«Әйса Мәсиһниң күч-қудрити вә һазир болуши яки «қайтип келиши»»** — *(«һазир болуши» грек тилида «парусия»)* дегән сөзләр биринчидин мошу йәрдә, шүбһисизки, Мәсиһниң уларниң көз алдида өзгирип, шан-шәриви ичидә көрүнгәнлигини көрситиду *(«Матта» 17-бап, «Маркус» 9-бап, «Луқа» 9-бапни көрүң)*. Иккинчидин, бу сөзләр йәнә Инҗилда адәттә Мәсиһниң қайтип келишини көрситиду; чүнки У қайтип кәлгәндә Униң шан-шәриви һәқиқәтән аян болиду. Шуниң билән мошу йәрдә Униң дунияға қайтип келишиниму көрситиду. **«...бәлки биз Униң һәйвәтлик шан-шөһритигә өз көзимиз билән гувачимиз»** — «Униң» грек тилида «Ашуниң» билән ипадилиниду. Мошу йәрдә «Ашуниң» дегән сөз Петрусниң Мәсиһкә болған чоңқур һөрмитини вә йеқин мунасивитини билдүриду.

1:16 Мат. 17:1; Юһ. 1:14; 1Кор. 1:17; 2:1, 4; 4:20; 1Юһ. 1:1.

1:17 **«Чүнки У муқәддәс тағда ХудаАтидин шан-шөһрәт вә улуқлуққа еришкәндә, әшу улуқ шан-шәрәплик йәрдин: «Бу Мениң сөйүмлүк Оғлум, Мән Униңдин хурсәнмән» дегән шундақ зор бир аваз Униңға йәткүзүлүп аңланди»** — «әшу улуқ шан-шәрәплик йәр» болса асман, әрштур.

1:17 Мат. 3:17; 17:5; Мар. 1:11; 9:7; Луқа 3:22; 9:35; Кол. 1:13.

1:18 **«Муқәддәс тағда биз униңға һәмраһ болуп биллә турған болғачқа, әрштин бу аваз аңланғинида бизму өз қулиқимиз билән уни аңлидуқ»** — «Матта» 17-бап, «Маркус» 9-бап, «Луқа» 9-бапни көрүң.

диған чирақҗа охшаштур).
[20] Шуни һәммидин муһим дәп билишиңлар керәкки, муқәддәс язмилардики һеч қайси
вәһий пәйғәмбәрләрниң өз чүшәнчиси бойичә йәткүзүлгән әмәс. [21] Чүнки һеч қандақ
вәһий-бешарәт инсанларниң ирадисидин кәлгән әмәс, у бәлки Худаниң муқәддәс адәм-
лири Муқәддәс Роһ тәрипидин йетәклинип, Униң түрткиси билән ейтқан сөз-каламдур.

Сахта пәйғәмбәрләр вә сахта тәлим бәргүчиләр

2 [1] Лекин бурун хәлиқ ичидә сахта пәйғәмбәрләр чиққан, шуниңдәк араңлардиму сахта
тәлим бәргүчиләр мәйданға чиқиду. Улар соқунуп кирип, һалакәткә елип баридиған
бидъәт тәлимләрни араңларға астиртин киргүзүп, һәтта өзлирини һөр қилишқа
сетивалған егисидинму тенип, буниң билән өз бешиға тезла һалакәт чүшүриду. [2] Нурғун
кишиләр уларниң шәрмәндилигигә әгишип кетиду, шуниңдәк уларниң сәвәвидин
һәқиқәт йоли һақарәткә учрайду. [3] Улар ачкөзлүгидин ойдурма сөзләр билән силәрни
сатидиған мели қилиду. Әнди уларниң бешиға хелә бурунла бекитилгән җаза бекар
олтармайду, уларниң һалакити болса ухлап ятмайду.
[4] Чүнки Худа гуна садир қилған пәриштиләрни аяп олтармай, бәлки уларни тәһтиса-
раниң һаңиға ташлап, сорақҗа тартқичә зулмәтлик қараңғулуқтики зәнҗирләр билән

1:19 **«Униң үстигә һәммимиздә пәйғәмбәрләр йәткүзгән толиму ишәшлик бешарәтлик сөз-калам бардур»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «униң үстигә һәммимиздә буниңдин **техиму** ишәшлик бешарәтлик сөз-калам *(пәйғәмбәрләр йәткүзгән сөз-калам)* бардур». Петрус бу йәрдә: «Пәйғәмбәрләрниң сөзлири һәтта мениң гувалиғимдинму ишәшликтур *(чүнки Мәсиһ тоғрилиқ бешарәт бәргүчиләр, шундақла уларниң бәргән бешарәтлири наһайити көп; бешарәтләрниң көп қисми аллиқачан көз алдимиздә әмәлгә ашурулған, дегәндәк)*; бу улуқ сөзләр һәммимиздә бар» демәкчи болса керәк. **«силәр таң сүзүлгичә, таң юлтузи қәлбиңларни толуқ йорутқичә бу сөз-каламға қулақ салсаңлар, яхши қилған болисиләр бу сөз-калам худди қараңғуда чақнап туридиған чирақҗа охшаштур»** — «таң сүзүлгичә» — Әйса Мәсиһниң қайтип келишигичә.
–«Таң юлтузи қәлбиңларни толуқ йорутқичә» — «таң юлтузи», шүбһисизки, Әйса Мәсиһниң Өзидур *(«Чөл.» 24:17ни көрүң)*. Бу сөзләргә қариғанда, таң юлтузи таң етиштин сәл бурун аян болғандәк, Әйса Мәсиһ қайтип келиштин авал етиқатчиларниң қәлбидә бир хил ойғанған сезим, униң келишигә бағланған алаһидә бир хил күчлүк арзу-тәшна пәйда болуши мүмкин *(«1Тес.» 5:6-10ни көрүң)*.
1:19 2Кор. 4:6; Вәһ. 22:16.
1:20 **«... муқәддәс язмилардики һеч қайси вәһий пәйғәмбәрләрниң өз чүшәнчиси бойичә йәткүзүлгән әмәс»** — яки «муқәддәс язмилардики һеч қайси вәһий пәйғәмбәрләрниң өзлири ойлап чиққан әмәс».
–Бу айәтниң йәнә үч хил тәрҗимә-чүшәнчи бар: — *(1)* адәмләрниң халиғанчә вәһийләргә шәхсий тәбир беришигә болмайду; *(2)* бешарәт-вәһийләргә айрим шәрһ беришкә болмайду *(йәни, башқа бешарәт-вәһийләр билән бирләштүрүп чүшинишимиз керәк)*; *(3)* пәйғәмбәрләр бәргән бешарәт-вәһийләрни чүшәндүрүш пәйғәмбәрләрниң өзигила хас болмайду *(чүнки улар бәзидә өзи ейтқан сөзлирини чүшәнмәйтти — «1Пет.» 1:10-12ни көрүң)*. Бу пикирләрниң һәммисини *(болупму 2-пикирни)* дурус дәп қарисақму, бизниңчә, бизниң тәрҗимимиз кейинки 21-айәткә әң мас келиду.
1:21 **«Чүнки һеч қандақ вәһий-бешарәт инсанларниң ирадисидин кәлгән әмәс, у бәлки Худаниң муқәддәс адәмлири Муқәддәс Роһ тәрипидин йетәклинип, Униң түрткиси билән ейтқан сөз-каламдур»** — «Муқәддәс Роһ тәрипидин йетәклинип, униң түрткиси билән» грек тилида «Муқәддәс Роһ тәрипидин йөткилиши билән» дегән сөз билән ипадилиниду.
1:21 2Тим. 3:16.
2:1 **«Лекин бурун хәлиқ ичидә сахта пәйғәмбәрләр чиққан, шуниңдәк араңлардиму сахта тәлим бәргүчиләр мәйданға чиқиду»** — «хәлиқ» болса Исраил хәлқи.
2:1 Қан. 13:2; Мат. 24:11; Рос. 20:29; 1Тим. 4:1; 2Тим. 3:1.
2:3 Йәһ. 4.

солап қойған йәрдә, [5] шундақла қедимки дуниядикиләрниму аяп қоймай, худасизлиққа берилгән дунияни топан билән ғәриқ қилип, пәқәт һәққанийлиққа дәвәт қилғучи Нуһни башқа йәттиси билән сақлап қалған йәрдә — [6] һәмдә кейин Содом вә Гоморра шәһәрлирини кейинки дәвирләрдики худасизлиққа берилгәнләргә ибрәт болсун дәп бекитип, бешиға күлпәтлик җазани чүшүрүп күл қилған, [7] шуниң билән биргә мошу әхлақсизларниң бузуқчилиқлиридин жиркинип азапланған, һәққаний болған Лутни улар арисидин қутулдурған йәрдә — [8] (әнә шундақ кишиләрниң ичидә яшиған һәққаний Лутниң һәққаний қәлби һәр күни аңлиған вә көргән итаәтсизликләр түпәйлидин азаплинатти) [9] әнди шуни көрүвалалаймизки, Рәб ихласмәнләрни дуч кәлгән синақлардин қандақ қутқузушни вә шуниңдәк һәққанийсизларни сорақ күнигичә җазалинишқа сақлап қоюшни билиду. [10] Буларниң арисидики өз әтлиригә әгишип пасиқ һәвәсләргә берилгән, шундақла һоқуқ егилиригә сәл қариғанларниң җазаси техиму шундақ болиду. Мошундақ кишиләр һали чоң, мәнмәнчиләрдур, улар «роһий улуқлар»ға һақарәт қилиштин һеч қорқмайдиғанлардур. [11] Һәтта улардин күч-қудрәттә үстүн туридиған пәриштиләрму Пәрвәрдигарниң алдида бу «улуғлар»ни һақарәт билән әрз қилмайду. [12] Амма булар худди овлинип боғузлиниш үчүн туғулған явайи әқилсиз һайванлардәк келип, өзлири чүшәнмәйдиған ишлар үстидә һақарәтлик сөз қилиду вә шундақла өзлириниң һалакәт ишлири билән толуқ һалак болиду, [13] шундақла өз һәққанийсизлиғиға тушлуқ җазаниң мевисини йәйду. Улар һәтта күндүзи очуқ-ашкарә әйш-ишрәт қилишниму ләззәт дәп һесаплайду; улар силәргә номус вә дағ кәлтүрүп силәр билән бир дәстиханда олтирип, өз мәккарлиқлиридин зоқлиниду. [14] Уларниң зинахорлуқ билән толған көзлири гуна садир қилиштин үзүлмәйду; улар тутами йоқ кишиләрни езиқтуриду; улар қәлбини ачкөзлүккә көндүргән, ләнәткә йеқин балилардур! [15] Улар тоғра йолдин чәтнәп, Босорниң оғли Балаамниң йолиға әгишип кәтти. У киши һарам йолда тапқан һәқни яхши көргүчи

2:4 **«Чүнки Худа гуна садир қилған пәриштиләрни аяп олтармай, бәлки уларни тәһтисараниң һаңиға ташлап, , сорақка тартқичә зулмәтлик қараңғулуқтики зәнҗирләр билән солап қойған йәрдә...»** — «тәһтисараниң һаңи» грек тилида «тартарус» дегән сөз билән ипадилиниду. Бу җай тәһтисарадин айрим туриду; қариғанда, бу йәр мошундақ гуна садир қилған пәриштиләргә алаһийтән тәйярланған.«Зулмәтлик қараңғулуқтики зәнҗирләр» — яки «зулмәтлик қараңғулуқтики өңкүрләрдә».
–Мошу айәттә баян қилинған пәриштиләр әсли Шәйтан билән биллә Худаға исян көтәргәнләрни әмәс, бәлки Нуһ пәйғәмбәрниң дәвридә гуна қилған пәриштиләрни көрситиду. «Яр.» 6:1-5 вә изаһатлар, «Йәһ.» 6-7-айәтләрни вә изаһатларни көрүң.
2:4 Йәһ. 6; Вәһ. 20:3.
2:5 **«пәқәт һәққанийлиққа дәвәт қилғучи Нуһни башқа йәттиси билән сақлап қалған йәрдә...»** — грек тилида «пәқәт һәққанийлиққа дәвәт қилғучи сәккизинчи киши Нуһни сақлап қалған йәрдә ...» дегән сөзләр билән ипадилиниду.
2:5 Яр. 7:23; 1Пет. 3:19.
2:6 Яр. 19:24; Қан. 29:22; Йәш. 13:19; Йәр. 50:40; Әз. 16:49; Һош. 11:8; Ам. 4:11; Йәһ. 7.
2:7 Яр. 19:7, 8.
2:8 Зәб. 118:158.
2:9 1Кор. 10:13.
2:10 **«буларниң арисидики өз әтлиригә әгишип пасиқ һәвәсләргә берилгән, шундақла һоқуқ егилиригә сәл қариғанларниң җазаси техиму шундақ болиду»** — «һоқуқ егилири» дегәнлик шүбһисизки, мошу йәрдә падишалар, валийлар вә һөкүмәтниң түрлүк әмәлдарларни, шундақла Худа бекиткән ата-анилиқ һоқуқниму өз ичигә алиду. **«мошундақ кишиләр һали чоң, мәнмәнчиләрдур, улар «роһий улуқлар»ға һақарәт қилиштин һеч қорқмайдиғанлардур»** — «роһий улуқлар» әйни текисттә «роһий» дегән сөз йоқ. Лекин 11-айәткә қариғанда чоқум әрштики *(яман)* күчләр, йәни җин-шәйтанларни көрсәтсә керәк.
2:11 **«һәтта улардин күч-қудрәттә үстүн туридиған пәриштиләрму...»** — «улардин» — бәзиләр мошу йәрдики «улар»ни «әрштики улуқлар»ни көрситиду, дәп қарайду. Лекин бизниңчә «улар» сахта тәлим бәргүчиләрниң өзлирини көрситиду. Пәриштиләр әлвәттә җин-шәйтанлардин үстүн туриду! **«... пәриштиләрму Пәрвәрдигарниң алдида бу «улуқлар»ни һақарәт билән әрз қилмайду»** — мисалән, «Йәһ.» 9-айәтни көрүң.
2:12 **«...шундақла өзлириниң һалакәт ишлири билән толуқ һалак болиду»** — «өзлириниң һалакәт ишлири» дегәнниң башқа мәнаси «улар *(йәни «әрштики улуқлар»)*ниң һалакити» болуши мүмкин. Грек тилида пәқәт «уларниң һалакити» дейилиду.
2:12 Йәр. 12:3; Йәһ. 10.

еди, 16 лекин у қилған қәбиһлиги түпәйлидин тәнбиһини йеди (зувансиз ешәк инсан-
ниң авази билән сөзләп пәйғәмбәрниң әхмиқанә ишини тости). 17 Мана мошундақ ки-
шиләр қуруп кәткән булақлар, борандин һайдилип жүргән туманларға охшайду; уларға
мәңгүлүк зулмәтниң қап қараңғулуғида жай һазирлап қоюлған. 18 Чүнки улар ялған-я-
видақ йоған сөзләр билән махтинип, адәмниң әтлик һәвәслирини қозғитип әйш-ишрәт
ишлири билән езитқулуқ йолида меңиватқанлардин өзлирини йеңила қачурғанларни
簡аздуриду. 19 Улар мошу кишиләргә «Силәрни әркинликкә ериштүримиз» дәп вәдә қили-
ду, лекин өзлири әмәлийәттә бузуқлуқниң қуллиридур. Чүнки адәм немә тәрипидин
бойсундурулған болса, шуниң қули болиду. 20 Чүнки әгәр улар Рәббимиз вә Қутқузғучи-
миз Әйса Мәсиһни тонуш арқилиқ бу дунияниң пасиқлиқлиридин қутулуп, кейин шу-
ларға йәнә бағлинип, бойсундурулған болса, уларниң кейинки һали дәсләпкисидинму
бәттәр болиду. 21 Чүнки һәққанийлиқ йолини билип туруп, өзигә йәткүзүлгән муқәддәс
әмирдин йүз өргәндин көрә, бу йолни әслидинла билмигини әвзәл болатти. 22 Мошу
ишәшлик һекмәтлик сөзләр уларда әмәлгә ашурулиду: —
«Ишт айлинип өз қусуғини йәр» вә йәнә «Чошқа жуюнуп чиқипла қайтидин патқақта
еғинар».

Рәбниң қайтип келишиниң кечиктүрүлүш сәвәви

3 1 И сөйүмлүклирим, һазир силәргә бу йезиватқиним иккинчи хетимдур. Һәр икки
хетимдә силәрниң сап көңлүңларни ойғитип, шу ишларни әслитишкә интилдимки,
2 муқәддәс пәйғәмбәрләр бурун ейтқан сөзләргә вә Рәббимиз һәм Қутқузғучимизниң
расуллириңлар арқилиқ йәткүзгән әмригә көңүл бөлүшүңларни өтүнимән.
3 Әң муһими шуни билишиңлар керәкки, күнләрниң ахирида өзиниң һавайи-һәвәсли-
рииниң кәйнигә киридиған, мәсқирә қилидиған мазақчилар чиқип: 4 «Қени, Униң қай-

---

2:15 «Улар тоғра йолдин чәтнәп, Босорниң оғли Балаамниң йолиға әгишип кәтти. У киши һарам йолда тапқан һәқни яхши көргүчи еди» — «Чөл.» 22-24-бапларда, Балаамниң атиси «Беор» дәп атилиду. «Босор» униң башқа исми болса керәк.

2:15 Чөл. 22:7,21; Йәһ. 11.

2:16 «лекин у Балаам «пәйғәмбәр» қилған қәбиһлиги түпәйлидин тәнбиһини йеди зувансиз ешәк инсанниң авази билән сөзләп пәйғәмбәрниң әхмиқанә ишини тости» — «Беорниң оғли Балаам» тоғрилиқ: Муса пәйғәмбәр Исраилларни Мисирдин Худа вәдә қилған зиминға башлап кетиватқанда, йол үстидики падишаларниң қаршилиғиға учрайду. Әшу падишалардин бири Беорниң оғли Балаам дегән «пәйғәмбәр»ни издәп бариду вә әгәр у Исраилларға ләнәт оқуса, униңға көп пул бәрмәкчи болиду. Худа Балаамниң ундақ қилишиға йол қоймисиму, Балаам бәрибир пулни дәп Исраилларға ләнәт оқумақчи болуп йолға чиқиду. Мана бу «Балаам пәйғәмбәрниң йоли» дейилиду. Бирақ Худа Балаамниң ешигиниң ағзи арқилиқ: «Мана сениң ешигиң Мениң авазимни сәндин яхши тонуйду» дегәндәк, шу йолниң қәбиһлигини ашкарилайду. «Чөл.» 22-24-бапларни көрүң.

2:16 Чөл. 22:21.

2:17 «мана мошундақ кишиләр қуруп кәткән булақлар, борандин һайдилип жүргән туманларға охшайду; уларға мәңгүлүк зулмәтниң қап қараңғулуғида жай һазирлап қоюлған» — қариғанда, уларниң ахирқи һали 4-айәттә тилға елинған пәриштиләрниңкидин еғир болиду.

2:17 Йәһ. 12.

2:18 «Чүнки улар ялған-явидақ йоған сөзләр билән махтинип, адәмниң әтлик һәвәслирини қозғитип әйш-ишрәт ишлири билән езитқулуқ йолида меңиватқанлардин өзлирини йеңила қачурғанларни аздуриду» — «адәмниң әтлик һәвәслири» — «римлиқларға»дики кириш сөзимиздики «әт» тоғрилиқ мәзмунни көрүң.

–«Езитқулуқ йолида меңиватқанлардин өзлирини йеңила қачурғанларни аздуриду» — яки «езитқулуқ йолида меңиватқанлардин өзлирини аран қачурғанларни аздуриду».

2:19 Юһ. 8:34; Рим. 6:16.

2:20 Мат. 12:45; Ибр. 6:4; 10:26.

2:22 «Ишт айлинип өз қусуғини йәр» — биринчи һекмәтлик сөз «Пәнд.» 26:11дин елинған. Иккинчисиниң мәнбәси намәлум.

2:22 Пәнд. 26:11.

3:1 2Пет. 1:13.

3:3 1Тим. 4:1; 2Тим. 3:1; Йәһ. 18.

тип келимән дегән вәдиси?! Ата-бовилиримиз өлүмдә ухлап қалғандин таки һазирғичә
һәммә ишлар дуния апиридә болған вақиттики билән охшаш һаләттә кетиватиду» дәп
мәсқирә қилишиду. [5] Һалбуки, улар әң қедимки заманда Худаниң сөзи билән асман-
ларниң яритилғанлиғини вә шуниңдәк йәрниң судин чиққан һәм суниң вастиси билән
барлиққа кәлгәнлигини әтәй унтуйду; [6] шу амилларниң васитилири билән шу заманди-
ки дуния кәлкүндин ғәриқ болуп йоқалди. [7] Амма һазирқи асманлар билән зимин ох-
шашла шу сөз билән ихлассиз адәмләр сораққа тартилип һалак қилинидиған әшу күндә
отта көйдүрүлүшкә сақлинип, та шу күнигичә һалидин хәвәр елинип туриду.
[8] Әнди и сөйүмлүклирим, шу иш нәзириңлардин қачмисунки, Рәбгә нисбәтән бир күн
миң жилдәк вә миң жил бир күндәктур. [9] Рәб Өз вәдисини орундашни (бәзиләрниң «ке-
чиктүрди» дәп ойлиғинидәк) кечиктүргини йоқ, бәлки һеч кимниң һалак болушини ха-
лимай, һәммә инсанниң товва қилишиға киришини арзулап, силәргә кәңчилик қилип
вақитни созмақта.
[10] Лекин Рәбниң күни худди оғриниң келишидәк күтүлмигән вақитта болиду. У күни
асманлар шиддәтлик гүлдүрлигән аваз билән ғайип болуп, каинатниң барлиқ қурул-
милири шиддәтлик отта ерип түгәйду; зимин вә униңдики пүткүл нәрсиләрму көйүп
кетиду. [11] Һәммә нәрсә мана шундақ ерип йоқилидиған йәрдә, силәр қандақ адәмләр-
дин болушуңлар керәк? — һаятиңларни пак-муқәддәсликтә вә ихласмәнликтә өткүзүп,
[12] Худаниң күнини тәлмүрүп күтүп, у күнниң тезрәк келиши үчүн интилишиңлар керәк
әмәсму? У күнниң келиши билән пүтүн асманлар отта йоқап түгәйду вә каинатниң

3:4 Әз. 12:22.
3:5 **«Һалбуки, улар әң қедимки заманда Худаниң сөзи билән асманларниң яритилғанлиғини вә шуниңдәк йәрниң судин чиққан һәм суниң вастиси билән барлиққа кәлгәнлигини әтәй унтуйду»** — «әтәй унтуйду» дегәнниң башқа бир хил тәржимиси: «өз бәңбашлиғидин унтуйду».
3:5 Яр. 1:9; Зәб. 23:2.
3:6 **«шу амилларниң васитилири билән шу замандики дуния кәлкүндин ғәриқ болуп йоқалди»** — «...шу амилларниң васитилири билән» дегән ибарә пәқәт суниң өзини яки сулар вә Худаниң сөзини тәң көрситиду. Бизниңчә сулар вә Худаниң сөзини тәң көрситиду; чүнки *(грек тилида)* алдинқи жүмлидә бу икки иш әң ахирида тилға елинған, шундақла 7-айәттә Худаниң сөзиниң иккинчи қетим меситә болидиғанлиғи көрситилиду.
3:6 Яр. 7:10,21.
3:7 **«Амма һазирқи асманлар билән зимин охшашла шу сөз билән ихлассиз адәмләр сораққа тартилип һалак қилинидиған әшу күндә отта көйдүрүлүшкә сақлинип, та шу күнигичә һалидин хәвәр елинип туриду»** — «охшашла шу сөз» дегән ибариниң башқа хил тәржимиси: «Униң *(йәни, Худаниң)* сөзи».
–«Һалидин хәвәр елинип туриду» — пәқәт сақланғанла әмәс, бәлки Худаниң ғәмхорлуғиниң объекти болиду.
3:7 Зәб. 101:26-27; Йәш. 51:6; 2Тес. 1:8; Ибр. 1:11; 2Пет. 3:10.
3:8 **«Рәбгә нисбәтән бир күн миң жилдәк вә миң жил бир күндәктур»** — Рәб вақитниң чәклимисигә учримайду, әлвәттә.
3:8 Зәб. 89:4.
3:9 **«Рәб Өз вәдисини орундашни бәзиләрниң «кечиктүрди» дәп ойлиғинидәк кечиктүргини йоқ, бәлки һеч кимниң һалак болушини халимай, һәммә инсанниң товва қилишиға киришини арзулап, силәргә кәңчилик қилип вақитни созмақта»** — Рәб қайтип кәлгәндә йәр йүзидикиләргә товва қилиш пурсити қалмайду, әлвәттә.
3:9 Әз. 18:32; 33:11; Йәш. 30:18; Һаб. 2:3; Рим. 2:4; 1Тим. 2:4; 1Пет. 3:20; 2Пет. 3:15.
3:10 **«лекин рәбниң күни худди оғриниң келишидәк күтүлмигән вақитта болиду»** — «рәбниң күни» *(Мәсиһниң келидиған күни)* Тәвраттики көп йәрләрдә «Пәрвәрдигарниң күни» дәп көрситилиду. «Қошумчә сөз»дики «Худаниң күни» тоғрилиқ изаһатлиримизни көрүң. «Оғриниң келишидәк» — демәк, күтүлмигән вақитта. **«У күни асманлар шиддәтлик гүлдүрлигән аваз билән ғайип болуп, каинатниң барлиқ қурулмилири шиддәтлик отта ерип түгәйду; зимин вә униңдики пүткүл нәрсиләрму көйүп кетиду»** — «каинатниң барлиқ қурулмилири» яки «барлиқ асман жисимлири».
–«Униңдики пүткүл нәрсиләрму» дегәнниң башқа хил тәржимиси: «униңдики пүткүл ишларму» яки «униңдики барлиқ қилған ишларму». **«зимин вә униңдики пүткүл нәрсиләрму көйүп кетиду»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «зимин вә үстидики барлиқ ишлар ялаңач ашкарилиниду» дейилиду.
3:10 Мат. 24:43,44; 1Тес. 5:2; Вәһ. 3:3; 16:15.

барлиқ қурулмилири шиддәтлик отта ерип түгәйду. [13] Лекин биз болсақ Униң вәдиси бойичә, йеңи асман-зиминни интизарлиқ билән күтмәктимиз. У йәр һәққанийлиқниң маканидур.
[14] Шуниң үчүн, әй сөйүмлүклирим, бу ишларни күтүватқан екәнсиләр, шу тапта Худаниң алдида нуқсансиз вә дағсиз, енақлиқ-хатирҗәмлик ичидә һазир болуп чиқишиңлар үчүн интилиңлар. [15] вә Рәббимизниң сәвир-тақитини ниҗат дәп билиңлар, дәл сөйүмлүк қериндишимиз Павлусму өзигә ата қилинған даналиқ билән бу ишлар тоғрилиқ силәргә язған; [16] барлиқ хәтлиридиму у бу ишлар һәққидә тохтилиду. Униң хәтлиридә чүшиниш тәс болған бәзи ишлар бар; бу ишларни тәлим алмиған вә тутами йоқ кишиләр муқәддәс язмиларниң башқа қисимлирини бурмилиғандәк, бурмилап чүшәндүриду вә шуниң билән өз бешиға һалакәт елип келиду.
[17] Шуниң билән, и сөйүмлүклирим, мән ейтқан бу ишларни алдин-ала билгән екәнсиләр, бу әхлақсизларниң сәпсәтлири билән аздурулуп, мустәһкәм турушуңларни йоқитип қоюштин һошияр болуңлар. [18] Әксичә, Худаниң меһир-шәпқитидә һәм Рәббимиз вә Қутқузғучимиз Әйса Мәсиһкә болған билиштә давамлиқ өсүңлар.
Униңға һәм һазир һәм әшу әбәт күнигичә барлиқ шан-шәрәп мәнсуп болғай! Амин!

3:12 **«Худаниң күнини тәлмүрүп күтүп, у күнниң тезрәк келиши үчүн интилишиңлар керәк әмәсму? У күнниң келиши билән пүтүн асманлар отта йоқап түгәйду вә каинатниң барлиқ қурулмилири шиддәтлик отта ерип түгәйду»** — «Худаниң күни» дегән ибарә тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
–«Каинатниң барлиқ қурулмилири» дегәнниң башқа хил тәрҗимиси: «барлиқ асман җисимлири».
3:12 Зәб. 49:3; 2Тес. 1:8.
3:13 **«Лекин биз болсақ Униң вәдиси бойичә, йеңи асман-зиминни интизарлиқ билән күтмәктимиз. У йәр һәққанийлиқниң маканидур»** — «у йәр» һәм йеңи асман вә йеңи зиминниму көрситиду.
3:13 Йәш. 65:17; 66:22; Вәһ. 21:1.
3:15 **«Рәббимизниң сәвир-тақити»** — яки «Рәббимизниң кәңчилик қилиши». **«вә Рәббимизниң сәвир-тақитини ниҗат дәп билиңлар»** — бу интайин ихчам җүмлә болуп, бәлким: «Худаниң сәвир-тақити техиму көп адәмләргә гунайидин қутқузулуш пурсити яритип бәрмәктә, дәп билиңлар» дегәндәк мәнада болуши мүмкин. Йәнә мүмкинчилиги барки, «ниҗат» мошу йәрдә «бу дунияниң сақлинип қелиши» дегән мәнада ишлитилгән болуши мүмкин; немила болмисун айәтниң асасий мәнаси охшаш; биз пәқәт бу дунияда болсақла, бүгүн товва қилип гуналиримиздин қутулуш йоли очуқ туриду, дәп билишимиз лазим. **«дәл сөйүмлүк қериндишимиз Павлусму өзигә ата қилинған даналиқ билән бу ишлар тоғрилиқ силәргә язған»** — «қериндишимиз Павлусму... силәргә язған» — Павлусниң көп хизмити «ят әлләр», йәни Йәһудий әмәсләр арисида болғачқа, Петрусниң бу хетиму бәлким Йәһудий болмиған етиқатчиларға йезилған болса керәк.
3:15 Рим. 2:4.
3:16 Рим. 8:19; 1Кор. 15:24; 1Тес. 4:15.
3:17 **«Шуниң билән, и сөйүмлүклирим, мән ейтқан бу ишларни алдин-ала билгән екәнсиләр...»** — «мән ейтқан бу ишлар» бәлким расул Петрусниң жуқурида сахта тәлим бәргүчиләр тоғрилиқ агаһландурушлирини көрситиду. **«бу әхлақсизларниң сәпсәтлири билән аздурулуп, мустәһкәм турушуңларни йоқитип қоюштин һошияр болуңлар»** — «бу әхлақсизлар» грек тили нусхисида 2:7диму охшаш сөз ишлитилиду; демәк, «бу әхлақсизлар» дәл сахта тәлим бәргүчиләрни көрситиду.
3:18 **«Әксичә, Худаниң меһир-шәпқитидә һәм Рәббимиз вә Қутқузғучимиз Әйса Мәсиһкә болған билиштә давамлиқ өсүңлар»** — «өсүңлар» болса роһий һаятта, иман-етиқат җәһәттә болиду. Мошу роһий өскән адәм Худаниң меһир-шәпқити вә Рәб Әйса Мәсиһни чоңқур тонушқа көпрәк несип болиду. Демәк, «Худаниң меһир-шәпқити вә Рәб Әйса Мәсиһни чоңқур тонуш» һәм роһий өсүшниң вастиси һәм нәтиҗисидур.
–Башқа бир хил тәрҗимиси «Рәббимиз вә Қутқузғучимиз Әйса Мәсиһниң меһир-шәпқитидә һәм Униңға болған тонушта давамлиқ өсүңлар».

Қошумчә сөз

Петрус немишкә Мәсиһниң «тағдики зор өзгириши» яки «җулалиқта көрүнүши»ни шунчә тәкитләйду? (1:16-18)

Немә үчүн оқурмәнлирини риғбәтләндүрүш үчүн расул Петрус Рәббимизниң өлүмдин тирилиши яки һәтта асманға көтирилишигә әмәс (у һәм икки вақиәгә гувачи болған еди), бәлки Униң «тағдики зор өзгириши» яки «шан-шәрәптә көрүнүши»кә гувалиқ беришни таллайду? Бу соалға мунасивәтлик болған шуни байқаймизки, өлүмдин тирилгән Рәб Әйса көрүнгән вақтида бир қетим Петрус билән айрим сөзләшти. Мәсиһ Петрусқа айрим көрүнгән чағда сөзләшкән мәзмунлар бәлким Петрусниң хусусий иши сүпитидә башқиларға ейтилмиған болса керәк. Шуңа у бу айрим дейишкән сөзләр тоғрилиқ ейтмайду. Лекин есимиздә барки, «зор өзгириш» йүз бәргәндә, Мәсиһ тағда Өзиниң бу улуқ көрүнүшини көргән Петрус, Яқуп вә Юһанналарға: «**Инсаноғли өлүмдин тирилдүрүлмигичә, бу аламәт көрүнүшни һеч кимгә тинмаңлар**» дәп тапилиди. У өлүмдин тирилгәндин кейин, әнди уларниң мәсъулийити бу улуқ вәһийни җамаәткә йәткүзүш еди.

Петрусниң бу хетини тапшурувалғучилар бәлким башқа көп адәмләрниң Мәсиһниң тирилиши тоғрилиқ гувачилиғини аңлиған болуши мүмкин. Дәрвәқә, расул Павлус бизгә, У тирилгәндин кейин бир қетим 500дин көп адәм уни көрди, дәйду («1Кор.» 15:6). Лекин Униң «җулалиқта көрүнүш»ини көргәнләр пәқәт үч адәм еди. Шүбһисизки, шу чағда улар һәтта Мәсиһниң өлүмдин тирилишидики көрүнүшләрдә көрүнмәйдиған Униң мәлум бирәр шәривини көргән еди. Дәрвәқә, Рәббимиз өлүмдин тирилип көрүнгәнлиридә, пат-пат салаһийитини Өзини көргәнләрдин Өзини иман-ишәш арқилиқ тонуғичә йошуратти вә шундақ қилиштин бирхил зоқ алған болуши мүмкин. «**И Исраилниң Худаси, ниҗаткар, дәрһәқиқәт Өзини йошурувалғучи бир Худадурсән!**» («Йәш.» 45:15). «Мат.» 28:16-17, «Мар.» 16:12, «Луқа» 24:23-36, «Юһ.» 20:11-18, 21:1-14ни көрүң.

Ундақта, уларниң көргини немә еди?

«Мат.» 16:28-17:2: — «**Мән силәргә шуни бәрһәқ ейтип қояйки, бу йәрдә турғанларниң арисидин өлүмниң тәмини тетиштин бурун җәзмән Инсаноғлиниң Өз падишалиғи билән кәлгәнлигини көридиғанлар бардур. Вә алтә күндин кейин, Әйса Петрус, Яқуп вә Яқупниң иниси Юһаннани айрип елип, егиз бир таққа чиқти. У йәрдә Униң сияқи уларниң көз алдидила өзгирип, йүзи қуяштәк парлиди, кийимлири нурдәк аппақ болуп чақниди...**».

Рәббимиз авал уларға: «**Бу йәрдә турғанларниң арисидин өлүмниң тәмини тетиштин бурун җәзмән Инсаноғлиниң өз падишалиғи билән кәлгәнлигини көридиғанлар бардур**» — дәп көрсәткән еди. Шүбһисизки, уларниң көргини дәл шу иш еди. Әллик бәш жилдин кейин, расул Юһанна Патмос арилида турғанда, Рәб Әйса униңға әрштин көрүнгәндә, Юһанна тағда Мәсиһниң «җулалиқта көрүнүш»ини көргән шу чағдики шан-шәрәпкә охшаш шан-шәрәпни қайтидин көргән. Нәтиҗә қандақ болди? «**Уни көргинимдә, айиғиға өлүктәк жиқилдим**» («Вәһ.» 1:17).

Рәббимиз аримизда биздәк инсан болуш үчүн «Өзидин һәммини қуруқдиди» дәп етирап қилимиз («Фил.» 2:7). Әнди У Өзидин қуруқдиған «һәммә»ниң — парлақ шан-шәрәп, чәксиз даналиқ, беһесап күч-қудрәтни өз ичигә алидиғанлиғини пәқәт Худаниң бизгә тапшурған сөз-калами арқилиқ иман-ишәш билән азрақ көрүләйдиған, чүшинәләйдиған болдуқ. Амма Мәсиһдә әшу «зор өзгирип җулалиқта көрүнүш» болғанда, Петрус, Яқуп вә Юһанналар бевиситә Әйсаниң әйни, толуқ салаһийитидин, ички шан-шәривиниң бир шолисини ғил-пал көргән болди. Рәсим негатипи нурға ашкариланғандәк, мошу көрүнүш Петрусниң қәлби вә роһиға интайин чоңқур из қалдуруп орнашқан еди. Қараңғу вақитларда бу көрүнүш дайим униң алдида туруп уни илһамландуруп кәлгән еди. Һазир болса өлүмгә мәһкүм қилиниш вақти йеқинлашқанда, униң көз алдида турғини Мәсиһниң дәл бу һәқиқий шан-шәривидин ибарәт улуқ реаллиқтур. Буниңға қариғанда өзиниң алдида тартидиған азап-оқубәт вә өлүми чағлиқ иш көрүнәтти (Петрусниң беши пәскә қилинип чапрас яғачләнгән) вә Худаниң барлиқ муқәддәс бәндилири кәлгүсидә өлидиған бир тәнниң чәклик күчидин һалқип, бу шан-шәрәпни вә униңдин техиму улуғини көриду, амин!

Сахта тәлим бәргүчиләр

Расул Петрусниң бу сахта тәлим бәргүчиләр тоғрисидики сөзлиригә қарап, уларниң «соқунуп киргән»лигини байқаймиз (2:2). У уларни Тәврат қануни дәвридә нурғун кишиләрни аздурған сахта пәйғәмбәрләргә охшитиду. Улар авал нийәт-нишанлирини ашкарилимайду — мәхсәтлири әмәлийәттә башқиларниң мал-мүлүклирини қолға кәлтүрүш (2:3). Уларниң көңуллири түрлүк гуналарға толған болиду (2:14). Уларниң қаралиған нишани болса тутами йоқ кишиләрдур — йәни пули бар кишиләр яки қиз-аяллар (Петрус ейтқан бу сахта тәлим бәргүчиләр әр кишиләрдур. Тәлим бәргүчиләр әслидә аял кишиләрдин болмаслиғи керәк («1Тим.» 2:11-15)). Петрус мошу кишиләрни «Балаамниң йолида маңғанлар» дәп тәсвирләйду (Балаамниң тарихи «Чөл.» 22-24-бапта тепилиду).

Иккинчи вә үчинчи әсирләрдә мошундақ сахта тәлим бәргүчиләрниң көпийип кәткини тарихниң ениқ пакитидур. Кейинки қараңғулуққа чөмгән дәвирләр техиму шундақ. Бирақ һазирқи заманлар үстидә тохталғумиз келиду. Телевизийиниң аталмиш «Худа қаналлири»дики тәлим бәргүчиләрниң көпинчиси дәл шундақ сахта тәлим бәргүчиләрдиндур. Биз башқа йәрләрдә уларниң «хизмити» үстидә ейтқинимиздәк, улар «тәлимчи» әмәс, «тиләмчи»ләрдур. Улар дайим өзлириниң «мөҗизилик қудрити»дин махтиниду. Һәтта уларда «мөҗизилик қудрәт» барму, дәйли, уларниң һаятиниң мевиси мошу «қудрәт»ниң қайси мәнбәдин кәлгәнлигини барлиқ әқли бар адәмләргә испатлиши керәктур. Мошу махтинишлириниң ниқави астида, уларниң бир нәччә йүзлигән шәкилдә қайтиланған асасий хәвәрлири мундақ: —

(1) Худа Өз хәлқини көпрәк сәдиқә беришкә чақириватиду.

(2) Худаниң хәлқиниң сәдиқисини Худаниң хизмәткарлириға — болупму «мөҗизә-карамәтләрни көрситидиған» хизмәткарлириға тапшуруши керәк.

Худаниң хәлқиниң сәдиқисини кәмбәғәлләргә бериш тоғрилиқ уларниң ағзидин бирму сөз чиқмайду. Чиққан тәғдирдиму чиқсиму «Бизниң вастисимиз арқилиқ берилсун» дәйду. Ундақта мошу пул қәйәргә кетиду?

(3) Худаниң хизмәткари мана мән — шуңа сәдиқәңларни маңа әвәтишиңлар керәк!

(4) Көпрәк пул әвәтсиңиз, Худа сизни көп пул билән бәрикәтләйду! (бу қимарвазлиққа охшайду — Қайси тәлим бәргүчини таллисам, көпрәк пул билән бәрикәтлинимән?!)

(5) Петрус дәл сахта тәлим бәргүчиләрни тәсвирлигәндәк, мошу «телевизийә чолпанлири»ниң Иблисни мазақ қилип, униңға: — «Аңлиғучиларниң турмушиға йәткүзгән тәсириңни тохтат!» яки «Чиқип кәт!» дәп әмир чүшәргәнлиги дайим көз алдимизда пәйда болиду (2:10-13). Улар роһий күчидин көп мәғрулиниду вә «роһий уруш» тоғрилиқму көп сөзләйду, лекин әмәлийәттә улар Иблисниң әсири вә қуралидур. Һәқиқий «роһий уруш» биринчидин Худа алдида һәқиқәт вә кәмтәрлик ичидә дурус яшаш арқилиқ өткүзилиду («Әф.» 6:10-18).

Рәббимиз бизгә «**Силәр уларни** (сахта пәйғәмбәрләрни) **мевилиридин тонувалалайсиләр**» дәп агаһландуриду. («Мат.» 7:16). Мәлум тәлим бәргүчини аңлиғиниңизда өзиңиздин сорап беқиң — Бу адәмниң роһидин немә чиқиватиду? У адәмләрни өзигә яки Худаға җәлип қилмақчиму? У муһәббәтлик кишиму, яки мәғрур кишиму?

3:12 Худаниң күни

Ахирда биз мошу ибарә үстидә сәл тохтилимиз. Бу ибарә пәқәт ушбу хәттә тепилиду. Бәлким биз уни Тәвратта көп тилға елинған «**Пәрвәрдигарниң күни**» яки «**Рәбниң күни**»гә охшаш иш дәп ойлишимиз мүмкин (10-айәт). Биз «Худаниң күни»дә «**Пүтүн асманлар шиддәтлик гүлдүрлигән аваз билән ғайип болуп, каинатниң барлиқ қурулмилири шиддәтлик отта ерип түгәйду; зимин вә униңдики пүткүл нәрсиләрму көйүп кетиду**» (3:12) андин «**йеңи асманлар вә йеңи зимин**» пәйда болиду (3:13), дәп оқуймиз.

Бу сөзләр бизни шуан Инҗилдики «Вәһий» дегән қисимға апириду; у йәрдә Мәсиһниң йәр йүзидә миң жиллиқ сүргән сәлтәнитиниң бешаритидин кейин, төвәндики ишлар ашкарилиниду: —

«**Миң жил тошқанда, Шәйтан зиндандин бошитилип, йәр йүзиниң төрт булуңидики әлләрни, йәни Гог вә Магогни аздуруш вә уларни җәң қилишқа бир йәргә топлашқа чиқиду. Топланғанларниң сани деңиз саһилидики қумдәк санақсиз болиду. Улар йәр йүзидики кәң түзләңликкә чиқип, муқәддәс бәндиләрниң барғаһини, йәни Худа сөйидиған шәһәрни муһасиригә алиду. Лекин асмандин от йеғип, уларни жутуветиду. Уларни аздурған Иблис болса дивә билән сахта пәйғәмбәр көйүватқан от вә гуңгут көлигә ташлинип, у йәрдә кечә-күндүз әбәдил-әбәткичә қийнилиду.**

Униңдин кейин, чоң бир ақ тәхт вә униңда Олтарғучини көрдүм. Асман билән зимин Униң йүзидин өзини қачуриду, улар турғидәк җай әнди һәргиз тепилмайду... андин, йеңи асман вә йеңи зиминни көрдүм; чүнки бурунқи асман вә зимин өтүп кәткән еди, деңизму мәвҗут болмиди»

(«Вәһ.» 20:7-11, 21:1)

Шуниң билән Петрус тилға алған вақиә («**Пүтүн асманлар шиддәтлик гүлдүрлигән аваз билән ғайип болуп, каинатниң барлиқ қурулмилири шиддәтлик отта ерип түгәйду;**

зимин вә униңдики пүткүл нәрсиләрму көйүп кетиду») әшу миң жиллиқ сәлтәнәтниң ахирида болиду. У дегәндәк етиқатчиларниң көзлири йәр йүзидики шу миң жиллиқ сәлтәнәттә әмәс, бәлки кейин келидиған «**йеңи асманлар вә йеңи зимин**» үстидидур. Демәк, биз етиқатчилар Мәсиһниң миң жиллиқ падишалиқ мәзгилини мәңгүлүк билән селиштурғанда бир дәқиқә, халас, дәп һесаплишимиз керәк.

Петрусниң бу ишларниң «**Пәрвәрдигарниң күни**»ниң бир қисми болғинини баян қилғинидин (3:10) мундақ хуласигә келимиз: — муқәддәс язмиларда, «Пәрвәрдигарниң күни» дегән ибариниң үч мәнаси тепилиду. Қайси йәрдә көрүлсә алди-кәйни сөзлиригә қарап қайси мәнада ишлитилгәнлиги көрүниду: —

(а) Мәсиһниң қайтип кәлгән күнининң өзи (мәсилән, «Йәш.» 2:12, «Йоел» 1:15, 2:1, 2:31, «Мал.» 4:5, «1Кор.» 5:5)

(ә) Мәсиһниң қайтип келишидин авалқи йәттә жиллиқ азап-оқубәтлик мәзгил («**дәһшәтлик азап-оқубәт**» дейилгән) вә У қайтип кәлгән күнниң өзи (мәсилән, «Йәш.» 13-бап, 34-бап, «Йәр.» 46:10, «Әз.» 7:19, 13:5, 30:1-19, «Дан.» 11:28-12:13, «Йоел» 3:14 «Об.» 1:15, «Зәфания» (пүтүн китап), «Зәк.» 12-14-бап, «Мат.» 24:8-31, «1Тес.» 5:2-5, «2Тес.» 2:1-12).

(б) Жуқириқи йәттә жиллиқ мәзгил вә **кейинки миң жиллиқ сәлтәнәт**, җүмлидин кона асман-зимин отта еритилгән, йеңи асман-зимин пәйда болған вақитни өз ичигә алиду («2Пет.» 3:10-12).

Әнди немишкә бу «**Пәрвәрдигарниң күни**» дәп атилиду? Бу күн адәмниң күни, йәни инсанниң нам-абройи көтирилгән күн әмәс (демәк, һазирқи заман әмәс) («1Кор.» 4:3), бәлки **Рәбниң** күни; демәк Униң нами көтирилгән, улуқланған күн болиду. Шуниң билән бу аталғуни жуқурида тилға елинған үч мәзигилниң һәр бирини тәсвирләшкә ишлитишкә мувапиқ болиду.

Әнди «**Худаниң күни**»чу? Гәрчә у «Пәрвәрдигарниң күни»гә охшаш мәнада болсиму, униңда йәнә Петрус тилға алған миң жиллиқ сәлтәнәтниң ахирқи күни алаһидә көздә тутулуши мүмкин. Чүнки шу күни Рәббимиз Худаси һәм Атисиға сәлтәнәтни тапшуриду: —«**Андин ахирәт болиду; шу чағда У һәммә һөкүмранлиқ, барлиқ һоқуқ вә күчлүклүкни әмәлдин қалдуруп, падишалиқни Худа Атиға тапшуриду... Амма барлиқ һәммә Униңға бойсундурулғандин кейин, Оғул Өзи һәммини Өзигә бойсундурғучиға бойсуниду; шуниң билән Худа һәмминиң һәммиси болиду**» («1Кор.» 15:24-28). Шуңа «**Худаниң** күни» дегән ибарә бәлким һәммидин муһим болған шу ишни көздә тутқан болуши мүмкин — демәк, «**Худа һәмминиң һәммиси болиду**».

Инжил 23-қисим

«Юһанна «1»»

(«Расул Юһанна язған биринчи мәктуп)

Кириш сөз

Бу хәтниң муәллипи Рәб Әйсаниң әслидики «он икки мухлис»иниң бири, расул Юһаннадур. У «он иккәйлән»дин болғачқа, Йәһия пәйғәмбәр Мәсиһни чөмүлдүргинидин башлап Рәббимизниң һаяти вә хизмитигә гувачи еди. Юһанна әслидә «Чөмүлдүргүчи Йәһия»ниң бир мухлиси болуши мүмкин еди, һәмдә Йәһияниң Мәсиһкә болған гувалиғини аңлап, Йәһиядин айрилип Әйсаға әгишишкә башлиған («Юһ.» 1:29-37).

Юһанна йәнә «Юһанна баян қилған хуш хәвәр» («Юһ.»)ниң муәллипи еди. Бу баянда у өзини беваситә кәрсәтмәй, бәлки гаһи-гаһида «Әйсаниң сөйгән мухлиси» дәп атайду. Ушбу хәтни язғандин кейин у «Юһанна язған иккинчи мәктуп» вә «үчинчи мәктуп» вә ахирда «Вәһий» дегән китапниму язиду.

Иккинчи вә үчинчи әсирдики җамаәтниң бәзи ишәшлик тарихлири бойичә, Юһанна Йерусалим яки униңға йеқин җайда тәхминән миладийә 66-жилиғичә турған. Шу вақитларда у Әйсаниң аниси Мәрйәмдин өз анисидәк хәвәр алатти («Юһ.» 19:26-27). Миладийә 66-жили Рим империйәсиниң қошуни Йерусалимни муһасиригә алди вә уни вәйран қиливәтти.

Шу чағда Юһанна бәлким Әфәсус шәһиригә көчүп кәлгән болуши мүмкин. Бу чағда расул Павлус аллиқачан шу йәрдин кәткән вә бәлким 68-жили Рим шәһиридә өлүмгә һөкүм қилинған болуши мүмкин. Бәзи қедимки тарихлар бойичә, Юһанна өмриниң ахириғичә Әфәсуста туруп, шу йәр вә әтрапидики җамаәтләрдин хәвәр алған. Ушбу хәт бәлким Әфәсуста йезилған болуши мүмкин.

Юһанна мошу хәттә өз исмини ейтмайду. Шүбһисизки, сәвәп исмини тилға елишниң һаҗити йоқ еди. Һәр адәм хәтниң муәллипи ким екәнлигини биләтти. Биз бу дәвирдикиләр униң хәтниң муәллипи екәнлигини шу вақиттики җамаәтниң тарихлиридин вә йәнә хәтниң йезилиш услуби вә истилидин билимиз. Чүнки бу услуб-истил «Юһанна баян қилған хуш хәвәр»ниңкигә оп-охшаштур.

Хәтни язған вақти

Қедимки җамаәтниң бәзи тарихлири һәм хәтниң өзидә тилға елинған бәзи билъәтчилик әһваллиридин, биз хәтни биринчи әсирниң ахирқи жиллирида, бәлким миладийә 90-100-жиллар ичидә йезилған, дәп билимиз. Чүнки шу билъәтләр пәқәт шу чағдила пәйда болған.

Хәтниң мәхсити — Расул Юһаннаниң түп хизмити

Рәббимизниң Петрус вә Андриясни андин Юһанна вә Яқупни өз хизмитигә чақирғанда, Петрус вә Андрияс «**белиқ тутушқа деңизға тор ташлавататти**». Юһанна вә Яқуп болса «**торлирини оңшавататти**» («Мат.» 4:18-22). Бу кичик иш бу төрт адәмниң кейинки роһий хизмитигә пәвқуладдә мас келидиған бирхил рәсим яки охшитиш болиду. Петрус болса кейин «тор ташлиғучи» болуп чиқти; униң хуш хәвәрни җакалиғини миңлиған кишиләрни «Худаниң тори»ға алди («Рос.» 2-бап, 4:4, 10-бап). Җамаәтниң дәсләптики тарихиниң бирдин-бир хатириси болған «Расулларниң паалийәтлири» дегән шу китапта, Юһанна пәқәт авалқи бапларда бир қанчә қетим тилға елиниду; шу тарихта көзгә көрүнәрлик расуллар болса авал Петрус андин Павлус еди.

Павлусниң әслидики һүнири чедирчилиқ еди. Бундақ кәсп йәнә бизгә униң кейинки роһий хизмитигә алаһидә мас кәлгидәк бир рәсимдур, дәп қараймиз; чүнки кейин у Мәсиһ үчүн «**уста мемар**» болуп («1Кор.» 3:10), униң бирдин-бир улуқ нишани «Худаниң өйи» болған пүткүл җамаәтниң бенадәк «**пухта җипсилаштурулуп, Рәбдә муқәддәс бир ибадәтхана болушқа өсүш**»тин ибарәт еди («Әф.» 2:21).

Расул Павлус дуния сәһнисидин кәткәндин кейин, көп җамаәтләрдә Павлус бешарәт қилғандәк мундақ әһваллар пәйда болди: — «**Мән кәткәндин кейин, чилбөриләр араңларға кирип, падини һеч айимайду, һәмдә һәтта араңлардинму бәзиләр мухлисларни өзлиригә тартивелиш үчүн һәқиқәтни бурмилиған түрлүк ишларни сөзләйду**» («Рос.» 20:29-30). Рим империйәсиниң ичи-сиртида турған көп җамаәтләр сахта тәлимләр вә алдамчилар тәрипидин титилди, бөлүнди вә қаймуқтурулди. Төрт тәрәптә һәр хил сахта тәлим вә сахта бешарәтләр айнип ямрап кәтти. Бундақ әһвалларда, җамаәтләр расул Юһаннаниң алаһидә хизмитигә толиму еһтияҗлиқ еди. У болсиму «тор ташлаш» әмәс, «бена қуруш» әмәс, бәлки «оңшаш» яки «ремонтчилиқ» еди. Униң хәтлири (1-, 2- вә 3-) адәмни Худаниң ким екәнлиги вә Униңға тәвә болғанларниң қандақ хусусийәтлири болуши керәклигигә беваситә башлап кириду. Яқуп, Петрус яки Павлусниң хәтлиридә бизгә йәткүзгәнлиригә қариғанда, Юһаннаниң бу хәтлиридә бирәр йеңи тәлим яки вәһий йәткүзүлди, дегили болмайду. Лекин у бу хәтлиридә җамаәтниң көзлирини қайтидин Худаниң түп тәбиити вә характери — йәни Униң мутләқ пак-муқәддәслиги, һәққанийлиғи вә меһир-муһиббитигә қаратти. Бу хусусийәтләр Худаниң һаятини қобул қилғанлардиму көрүлүши муқәррәр; шуңа булар арқилиқ Худаға тәвә яки тәвә әмәс болғанлиғимизни биләләймиз.

Бу өлчәм-синақлар пәқәт өзимизнила әмәс, бәлки йәнә Худаға хас болған башқиларни тонуп, шундақла улар билән сирдаш-һәмдәмликтә болушқа вә әксичә Худаға хас болмиғанларни, болупму (уларниң ичидики) «Мәсиһниң тәлим-бешарәтлири мәндә бар» дәп турувалғанларни пәриқ етип, улардин өзимизни тартишқиму мәдәт бериду. Шундақ «тәлим бәргүчиләр» Худадин болмиған болса, улар билән (қанчилик карамәт-мөҗизиләрни көрситәлишидин қәтъийнәзәр) һеч каримиз яки барди-кәлдимиз болмаслиғи керәктур. Юһаннаниң бу хәттики хәвирини өзләштүргән һәр бири Худаниң меһир-муһәббитиниң немә екәнлигини чүшиниду вә шуниң билән һәр қандақ удулиға кәлгән тәлим-бешарәтләрни пәриқ етәләйдиған болиду.

Ахирда шуни қошуп ейтип өтимизки, Юһанна ушбу хетидә пәвқулъаддә бир билъәтчилик, йәни «гностисизм»ға рәддийә бериду.

Шуңа униң үч хети, болупму бу биринчисини Инжилниң жәвһири дәп қараймиз. Павлус «Колоссиликләргә» язған мәктупидиму бу билъәтчиликниң дәсләпки бихлирини бир тәрәп қилиду. Бу билъәтчиликниң муһим нуқтилири төвәндикидәк болуши мүмкин еди: —

(1) «Алаһидә билим вә сирлар биздила бар, мәхпий рәсмийәтлиримиздин өтсәңлар, силәрму униңға еришсиләр» («Кол.» 2:16-23ни көрүң).

(2) «Умумән ейтқанда «маддий дуния рәзил», пәқәт «роһий дуния» яхшидур».

(3) «Маддий дуния рәзил яки әһмийәтсиз, шуниңдәк инсанларниң тени бу маддий дунияға тәвә болғачқа, инсанларниң өз тенидә қилған ишлириму әһмийәтсиздур». ««Роһий дуния»ға тәвә болсақ, тенимиз гуна қиливәрсә һеч қандақ ақивити болмайду».

(4) «Маддий дуния рәзил болғачқа, Әйса Мәсиһ әрштин келип бир тәндә маканлишип һәқиқий инсан болуши һәргиз мүмкин әмәс еди. У пәқәт «инсаний **қияпәт**»тә көлгән бир роһ, халас; демәк, У «әттә» әмәс».

(5) «Инсан болған Насарәтлик Әйса суда чөмүлдүрүлгән вақтидила Худаниң Роһи Униң тенини илкигә алди; пәқәт шу чағдин кейинки Әйсани «Худаниң Оғли» дейишкә болиду».

(6) «Инсан болған Насарәтлик Әйса өлүш алдида Худаниң Роһи Униң тенидин кәтти; шуңа «Худаниң Оғли өлди» дейишкә болмайду».

Гәрчә Юһанна хәттә мошу сахтилиққа толуқ рәддийә бәргән болсиму (буниңға мунасивәтлик айәтләр үстидә изаһатлар вә «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз), бу хәтниң мәзмуни у билъәтчиликкә бәргән рәддийиниң өзидин көп мәзмунлуқтур. Юһаннаниң бу хети Худаниң жамаитиниң һәр бир әзасиға: (а) «Мәндә «һәқиқий һаят» барму-йоқму?» дегән соалға тоғра жавап тапқузиду; (ә) һәр түрлүк алдамчилиқ вә сахта тәлимләргә (қандақ тәрәптин келишидин вә немә болушидин қәтъийнәзәр) йүзлинип, уларни пәриқ етип бир тәрәп қилишқа қураллапдуриду.

Мәзмун: —

1. Һаятлиқ калами (1:1-4)
2. Йоруқлуқ вә қараңғулуқ (1:5-2:29)
3. Худаниң пәрзәнтлири ким? (3-бап)
4. Һәқиқәт вә алдамчилиқ (4:1-6)
5. Бир-биримизгә меһир-муһәббәт көрситәйли (4:7-21)
6. Етиқатниң ғәлибә қилиши (5:1-13)
7. Башқиларға дуа қилиш (5:14-21)

••••••••

Юһанна «1»

«Расул Юһанна язған биринчи мәктуп»
Әйса Мәсиһ — һаятлиқ Каламидур

1 [1] Әзәлдин бар болғучи, өзимиз аңлиған, өз көзлиримиз тикилип қариған вә
қоллиримиз билән тутуп силиған һаятлиқ Калами тоғрисида силәргә баян қи
лимиз. [2] (бу һаятлиқ бизгә аян болуп, биз уни көрдуқ. Шуниң билән бу һәқтә гувалиқ
беримиз һәмдә Ата билән биллә болуп, кейин бизгә аян болған шу мәңгүлүк һаятни
силәргә баян қилимиз). [3] — силәрниму биз билән сирдаш-һәмдәмликтә болсун дәп
биз көргәнлиримизни вә аңлиғанлиримизни силәргә баян қилимиз. Бизниң сирдаш-
һәмдәмлигимиз Ата вә Униң Оғли Әйса Мәсиһ биләндур. [4] Силәрниң хошаллиғиңлар
толуп ташсун дәп, буларни силәргә йезиватимиз.

Худаниң йоруқлуғида пак яшаш

[5] Вә биз Униңдин аңлиған һәм силәргә баян қилидиған хәвиримиз мана шудурки,
Худа нурдур вә Униңда һеч қандақ қараңғулуқ болмайду. [6] Әгәр биз Униң билән сир-
даш-һәмдәмлигимиз бар дәп туруп, йәнила қараңғулуқта жүрсәк, ялған ейтқан вә
һәқиқәткә әмәл қилмиған болимиз. [7] Лекин У Өзи нурда болғинидәк бизму нурда маң-
сақ, ундақта бизниң бир-биримиз билән сирдаш-һәмдәмлигимиз болуп, Униң Оғли
Әйса Мәсиһниң қени бизни барлиқ гунадин паклайду. [8] Әгәр гунайимиз йоқ десәк, өз
өзимизни алдиған болимиз һәмдә биздә һәқиқәт турмайду. [9] Гуналиримизни иқрар
қилсақ, У бизниң гуналиримизни кәчүрүм қилип, бизни барлиқ һәққанийсизлиқтин
пак қилишқа ишәшлик һәм адилдур. [10] Әгәр гуна қилмидуқ десәк, Уни ялғанчи қилип
қойған болимиз вә Униң сөз-калами биздин орун алмиған болиду.

1:1 Луқа 24:39; Юһ. 20:27; Юһ. 1:1, 14; 2Пет. 1:16.
1:2 **«Шуниң билән бу һәқтә гувалиқ беримиз һәмдә Ата билән биллә болуп, кейин бизгә аян болған шу мәңгүлүк һаятни силәргә баян қилимиз»** — «Ата» мошу йәрдә Худаатини билдүриду; оқурмәнләр бу хәттә «Ата» вә «Оғул» дегән сөзләрни көрсә, Худаата вә Худаниң Оғли, йәни Униң Калами Әйса Мәсиһни көрситиду.
1:3 **«— силәрниму биз билән сирдаш-һәмдәмликтә болсун дәп биз көргәнлиримизни вә аңлиғанлиримизни силәргә баян қилимиз. Бизниң сирдаш-һәмдәмлигимиз Ата вә Униң Оғли Әйса Мәсиһ биләндур»** — «сирдаш-һәмдәмлик» дегәнлик Инҗилда бу алаһидә мәнада болуп, грек тилида «ортақлиқ» дегән сөз билән ипадилиниду. Бу сөз һәм Худа билән болған алақини, һәм етиқатчиларниң бир-бири билән болған зич алақисини, шундақла Худаниң шапаитидин ортақ несивә болушни билдүриду.
1:4 **«Силәрниң хошаллиғиңлар толуп ташсун дәп...»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «Бизниң хошаллиғимиз толуп ташсун дәп... » дейилиду.
1:5 Юһ. 1:9; 8:12; 9:5; 12:35, 36.
1:6 **«Әгәр биз униң билән сирдаш-һәмдәмлигимиз бар дәп туруп, йәнила қараңғулуқта жүрсәк, ялған ейтқан вә һәқиқәткә әмәл қилмиған болимиз»** — «һәқиқәткә әмәл қилмиған болимиз» грек тилида «һәқиқәтни қилмаймиз» дегән сөз билән ипадилиниду.
1:7 **«Лекин У Өзи нурда болғинидәк бизму нурда маңсақ, ундақта бизниң бир-биримиз билән сирдаш-һәмдәмлигимиз болуп, Униң Оғли Әйса Мәсиһниң қени бизни барлиқ гунадин паклайду»** — «У Өзи» мошу йәрдә, шүбһисизки, Худани көрситиду.
1:7 Ибр. 9:14; 1Пет. 1:19; Вәһ. 1:5.
1:8 1Пад. 8:46; 2Тар. 6:36; Аюп 9:2; Зәб. 142:2; Пәнд. 20:9; Топ. 7:20.
1:9 **«гуналиримизни иқрар қилсақ, у бизниң гуналиримизни кәчүрүм қилип, бизни барлиқ һәққанийсизлиқтин пак қилишқа ишәшлик һәм адилдур»** — немишкә расул «У *(Худа)* ... ишәшлик һәм адилдур» дәйду?
– *(1)* Худа «муқәддәс бәндилирини етиқати түпәйлидин кәчүрүм қилдим» десә, у сөзидә чиң туриду вә ишәшликтур;
–*(2)* Худа адил сотчи болуп, гунани җазалимай қоймайду. Шуңа бизни кәчүрүш үчүн бизниң гуналиримизни өз ихтияри билән өз үстигә алған қурбанлиғимиз гунасиз Әйса Мәсиһкә қойған; у бизниң орнимизда өлди. Шуңа Юһанна ««Худа бизниң гуналиримизни кәчүрүшкә...Ишәшлик һәм адилдур» дәйду. Худа гуналиримизни кәчүрүши билән иш тохтимайду, әлвәттә; у йәнә бизни «барлиқ һәққанийсизлиқтин пак қилиду».
1:9 Зәб. 31:5; Пәнд. 28:13.

Әйса Мәсиһ - Худаға болған вәкилимиздур

2 [1] И әзиз балилирим, мән силәрни гуна садир қилмисун дәп, бу сөзләрни йезиватимән.
Мабада бириси гуна садир қилса, Атиниң йенида бир ярдәмчи вәкилимиз, йәни
һәққаний Болғучи Әйса Мәсиһ бардур. [2] У Өзи гуналиримиз үчүн жазани көтәргүчи
кәфарәттур; мошу кәфарәт пәқәт бизниң гуналиримиз үчүнла әмәс, бәлки пүткүл
дунниядикиләрниң гуналири үчүндур.
[3] Бизниң уни тонуғанлиғимизни биләлишимиз — Униң әмирлиригә әмәл қилишимиз-
диндур. [4] «Уни тонуймән» дәп туруп, Униң әмирлиригә әмәл қилмиғучи киши ялғанчи-
дур, униңда һәқиқәт йоқтур. [5] Лекин кимки Униң сөзигә әмәл қилса, әнди униңда Ху-
даниң меһир-муһәббити һәқиқәтән камаләткә йәткән болиду. Биз өзимизниң Униңда
болғанлиғимизни әнә шуниңдин билимиз. [6] «Худада туруп яшаймән» дегүчи болса
Әйсаниң маңғинидәк охшаш меңиши керәк.

Қериндашларға меһир-муһәббәт көрситиш нурниң бәлгүси

[7] И сөйүмлүклирим, силәргә бурун аңлап бақмиған йеңи бир әмирни әмәс, бәлки
дәсләптин тартип силәр тапшурувалған кона әмирни йезиватимән. Ушбу әмир силәр
бурундинла аңлап келиватқан сөз-каламдур. [8] Лекин йәнә келип мән силәргә йези-
ватқинимни йеңи әмир десәкму болиду; бу әмир Мәсиһдә һәм силәрдиму әмәл қи-
линмақта, чүнки қараңғулуқ өтүп кәтмәктә, вә һәқиқий нур аллиқачан чечилишқа
башлиди. [9] Кимдәким өзини «нурда яшаватимән» дәп туруп, қериндишини өч көрсә, у
бүгүнгичә қараңғулуқта туруватқан болиду. [10] Қериндишиға меһир-муһәббәт көрсәткән

2:1 **«И әзиз балилирим,...»** — «әзиз балилирим» грек тилида «кичик балилирим». **«Мабада бириси гуна садир қилса, Атиниң йенида бир ярдәмчи вәкилимиз, йәни һәққаний Болғучи Әйса Мәсиһ бардур»** — «ярдәмчи вәкил» грек тилида «параклетос» дейилиду, бу сөз «Юһ.» 14:16, 26, 15:26, 16:7дә «ярдәмчи» дәп тәрҗимә қилиниду. «Параклетос» шу йәрләрдә Муқәддәс Роһни көрситиду. Шу йәрләрдики бу сөзниң толуқ мәнаси тоғрилиқ изаһатларни көрүң.
2:1 1Тим. 2:5; Ибр. 7:25.

2:2 **«У Өзи гуналиримиз үчүн жазани көтәргүчи кәфарәттур; мошу кәфарәт пәқәт бизниң гуналиримиз үчүнла әмәс, бәлки пүткүл дунниядикиләрниң гуналири үчүндур»** — «жазани көтәргүчи кәфарәт» — 4:18, «Рим.» 3:25, «Ибр.» 9:5дә мошуниңға йеқин бир сөз тепилиду. Тәвратта бу сөз *(ибраний тилида)* «кәфарәт тәхти» яки «рәһим тәхти» *(«Мис.» 25:17)* һәм бәзидә «гуна тиләш қурбанлиғи» яки «гунани япқучи қурбанлиқ» дегән мәнада көрүлиду. Инҗилда униң асасий уқуми Худаниң ғәзивини өз үстигә елиш вә шундақла гуналардин пак қилиштур.
2:2 Юһ. 4:42; Рим. 3:25; 2Кор. 5:18; Кол. 1:20; 1Юһ. 4:10, 14.
2:4 1Юһ. 4:20.

2:5 **«Лекин кимки униң сөзигә әмәл қилса, әнди униңда Худаниң меһир-муһәббити һәқиқәтән камаләткә йәткән болиду»** — Инҗил бойичә инсанлар бир-биримизни сөйүш үчүн вә Худаниң Өзини сөйүш үчүн қәлбимизгә «Худаниң меһир-муһәббити» Муқәддәс Роһ арқилиқ төкүлүши керәк *(«Рим.» 5:5)* андин бизниң Худаға вә инсаларға меһир-муһәббәт көрситишимиз мүмкин болиду. Шуңа «Худаниң меһир-муһәббити» Худадин кәлгән һәм биздин Худаға һәм инсанларға қаритилған муһәббитимизниң һәммисини көрситиду. **«Биз өзимизниң Униңда болғанлиғимизни әнә шуниңдин билимиз»** — «Униңда болғанлиғимиз»: — демәк, Униң билән йеқин алақидә болғанлиқтур. «Римлиқларға»дики кириш сөзимиздики «Мәсиһдә» «Худада» вә «Роһта» тоғрилиқ баянлиримизниму көрүң.
2:5 Юһ. 13:35.

2:6 **««Худада туруп яшаймән» дегүчи болса...»** — «Худада» грек тилида «униңда». **«Әйсаниң маңғинидәк охшаш меңиши керәк»** — грек тилида «Униң маңғинидәк охшаш меңиши керәк».
2:6 Юһ. 13:15; 1Пет. 2:21.

2:7 **«И сөйүмлүклирим, силәргә бурун аңлап бақмиған йеңи бир әмирни әмәс, бәлки дәсләптин тартип силәр тапшурувалған кона әмирни йезиватимән. Ушбу әмир силәр бурундинла аңлап келиватқан сөз-каламдур»** — Юһанна көрсәткән әмир, шүбһисизки, «бир-бириңларға меһир-муһәббәтни көрситиңлар». 3:11, 4:21, «Юһ.» 13:34, 15:12ни көрүң.
2:7 2Юһ. 5.

2:8 **«Лекин йәнә келип мән силәргә йезиватқинимни йеңи әмир десәкму болиду; бу әмир Мәсиһдә һәм силәрдиму әмәл қилинмақта, чүнки қараңғулуқ өтүп кәтмәктә, вә һәқиқий нур аллиқачан чечилишқа башлиди»** — бу сирлиқ амма бәк муһим 7-8-айәтләр тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз. Бизниңчә асасий мәнаси шуки, «роһий һаят» кәлгәндин кейин инсанларда «бир-бириңларға муһәббәт көрситиш» һәқиқәтән мүмкин болиду, шуңа бу әмирму «йеңи» болиду.
2:8 Юһ. 13:34; 15:12.

киши йоруқлуқта турмақта, униңда гунаға путлаштуридиған һеч немә қалмайду. [11] Лекин қериндишини өч көргән киши қараңғулуқтидур; у қараңғулуқта маңиду вә қәйәргә кетиватқанлиғини билмәйду, чүнки қараңғулуқ униң көзлирини қариғу қиливәткән.
[12] Мән буларни силәргә йезиватимән, и әзиз балилирим, чүнки гуналириңлар Униң нами үчүн кәчүрүм қилинди.
[13] Мән буни силәргә йезиватимән, и атилар, чүнки силәр Әзәлдин Бар Болғучини тонудуңлар.
Мән буни силәргә йезиватимән, и жигитләр, чүнки силәр у рәзил үстидин ғәлибә қилдиңлар.
[14] Мән буни силәргә йезиватимән, и әзиз балилирим, чүнки силәр Атини тонудуңлар.
Мән буни силәргә йезиватимән, и атилар, чүнки силәр Әзәлдин Бар Болғучини тонудуңлар.
Мән буни силәргә йезиватимән, и жигитләр, чүнки силәр күчлүксиләр, Худаниң сөз-калами силәрдә туриду вә силәр у рәзил үстидинму ғәлибә қилдиңлар.

[15] Бу дунияни вә бу дуниядики ишларни сөймәңлар. Һәр ким бу дунияни сөйсә,
Атиниң сөйгүси униңда йоқтур. [16] Чүнки бу дуниядики барлиқ ишлар, йәни әт-
тики һәвәс, көзләрдики һәвәс вә һаятиға болған мәғрурлуқниң һәммиси Атидин
кәлгән әмәс, бәлки бу дуниядин болғандур, халас; [17] вә бу дуния вә униңдики
һәвәсләрниң һәммиси өтүп кетиду. Лекин Худаниң ирадисигә әмәл қилғучи киши
мәңгү яшайду.

Дәжҗал — Әйса Мәсиһниң рәқиби

[18] Әзиз балилирим, заманниң ахирқи саити йетип кәлди; вә силәр дәжҗалниң ахир
заманда келидиғанлиғини аңлиғиниңлардәк, әмәлийәттә болса һазирниң өзидила
нурғун дәжҗаллар мәйданға чиқти; буниңдин заманниң ахирқи саити болуп қалған-
лиғи бизгә мәлум. [19] Улар аримиздин чиқти, лекин улар әслидә бизләрдин әмәс еди.
Чүнки әгәр бизләрдин болған болса, аримизда туривәргән болатти. Лекин уларниң һеч

2:10 Юһ. 12:35; 1Юһ. 3:14.
2:12 **«и әзиз балилирим»** — грек тилида «и кичик балилирим». **«мән буларни силәргә йезиватимән, и әзиз балилирим, чүнки гуналириңлар униң нами үчүн кәчүрүм қилинди»** — «Униң нами» дегәнлик Әйса Мәсиһниң намидур. Оқурмәнләрниң есидә барки, «Әйса» дегән нам «Пәрвәрдигарниң нижати» дегән мәнада.
2:12 Луқа 24:47; Рос. 4:12; 13:38.
2:13 **«мән буни силәргә йезиватимән, и жигитләр, чүнки силәр у рәзил үстидин ғәлибә қилдиңлар»** — «у рәзил» Шәйтанни көрситиду.
2:15 **«һәр ким бу дунияни сөйсә, Атиниң сөйгүси униңда йоқтур»** — Атиниң сөйгүси» Худадин кәлгән муһәббәт, демәк. 2:5 вә униңдики «Худаниң меһир-муһәббити» тоғрилиқ изаһатни көрүң.
2:15 Гал. 1:10; Яқ. 4:4.
2:16 **«Чүнки бу дуниядики барлиқ ишлар, йәни әттики һәвәс...»** — «әттики һәвәс»: Инжилда «әт» яки «әтләр» көп вақитларда инсанлардики гунайиниң тәбиитини көрситиду. «Римлиқларға»дики кириш сөзниң инсанлардики «әт» вә «әтләр» тоғрилиқ баянларни көрүң. **«Чүнки бу дуниядики барлиқ ишлар, йәни әттики һәвәс, көзләрдики һәвәс вә һаятиға болған мәғрурлуқниң һәммиси атидин кәлгән әмәс, бәлки бу дуниядин болғандур, халас»** — оқурмәнләр дуниядики ишларниң бу үч амилиниң *(1)* Шәйтанниң Һава анимизниң алдиға қойған үч хил езитқу амилиға охшаш екәнлигини *(«Яр.» 3:6)*; *(2)* Шәйтанниң чөл баяванда Әйса Мәсиһни синиғандики үч хил вәсвәсисигә охшаш екәнлигини байқалайду *(«Мат.» 4:1-11, «Луқа» 4:1-13ни көрүң)*.
2:17 Зәб. 89:9-10; Йәш. 40:6; 1Кор. 7:31; Яқ. 1:10; 4:14; 1Пет. 1:24.
2:18 **«Әзиз балилирим, заманниң ахирқи саити йетип кәлди; вә силәр дәжҗалниң ахир заманда келидиғанлиғини аңлиғиниңлардәк, әмәлийәттә болса һазирниң өзидила нурғун дәжҗаллар мәйданға чиқти; буниңдин заманниң ахирқи саити болуп қалғанлиғи бизгә мәлум»** — «дәжҗал» грек тилида «антихристос». Дәжҗал тоғрилиқ «Дан.» 9-баптики изаһатларни, «Мат.» 24-бап вә изаһатлирини вә «2Тес.» 2-бап вә изаһатларни, «Вәһий» 13-бап вә «қошумчә сөз»ни *(дәжҗал тоғрилиқ)* көрүң. Бу айәттә тилға елинған «нурғун дәжҗаллар» Мәсиһ вә Униң тәлимигә қарши чиққанларниң һәммисини көрситиду *(19- вә -22-айәтни көрүң)*.
2:18 Мат. 24:5; 2Тес. 2:3.

қайсисиниң әслидә биздикиләрдин болмиғанлиғи паш қилинғанлиғи үчүн улар ари-
миздин чиқип кәтти.
20 Һалбуки, силәр болсаңлар Муқәддәс Болғучидин кәлгән мәсиһлигүчи Роһтин не-
сип болдуңлар вә шуниң үчүн силәр һәммә ишни билисиләр. 21 Силәргә бу хәтни
йизишимдики сәвәп, силәрниң һәқиқәтни билмигәнлигиңлар үчүн әмәс, бәлки
һәқиқәтни билип, ялғанчиликниң һәқиқәттин келип чиқмайдиғанлиғини бил-
гәнлигиңлар үчүндур. 22 Әмисә, ким ялғанчи? Әйсаниң Мәсиһ екәнлигини инкар
қилғучи киши булса, у ялғанчидур. Ата вә Оғулни инкар қилғучи киши өзи бир
дәҗҗалдур. 23 Кимдәким Оғулни рәт қилса униңда Ата болмайду. Лекин Оғулни
етирап қилса, униңда Ата болиду.
24 Силәр болсаңлар, бурундин аңлап келиватқиниңларни өзүңларда давамлиқ
турғузувериңлар. Бурундин аңлап келиватқиниңлар силәрдә давамлиқ туриварсә,
силәрму давамлиқ Оғул вә Атида яшаватқан болисиләр; 25 вә Униң бизгә қилған вәди-
си болса дәл шу — мәңгү һаятлиқтур.
26 Силәрни аздурмақчи болғанларни нәзәрдә тутуп, буларни силәргә яздим; 27 Силәр
болсаңлар, силәр Униңдин қобул қилған мәсиһлигүчи Роһ силәрдә туруверидү, силәр
һеч кимниң үгитишигә муһтаж әмәссиләр; бәлки әнә шу мәсиһлигүчи Роһ силәргә бар-
лиқ ишлар тоғрилиқ үгитиватқандәк (У һәқтур, һеч ялған әмәстур!) — һәм үгәткәндәк,
силәр давамлиқ Униңда яшайдиған болисиләр.
28 Әмисә, и әзиз балилирим, давамлиқ Униңда туруп яшавериңлар. Шундақ қил-
саңлар, У һәр қачан қайтидин аян болғанда қорқмас болимиз һәм У кәлгинидә
Униң алдида һеч хиҗаләт болуп қалмаймиз. 29 Худаниң һәққаний екәнлигини бил-

2:19 **«Улар аримиздин чиқти, лекин улар әслидә бизләрдин әмәс еди. Чүнки әгәр бизләрдин болған болса, аримизда туриварган болатти. Лекин уларниң һеч қайсисиниң әслидә биздикиләрдин болмиғанлиғи паш қилинғанлиғи үчүн улар аримиздин чиқип кәтти»** — «... әслидә биздикиләрдин болмиғанлиғи паш қилинғанлиғи үчүн» — демәк, Худа тәрпидин бекитилгән иш; шүбһисизки, мошу «дәҗҗаллар» қериндашларниң кичик пеиллиғиға, шундақла мәғрурлуққа болған өчмәнлигигә чидимиған болуп, шу чағда Худа уларни җамаәткә паш қилиш үчүн уларни өз мәғрур тәбиийитиниң кәйнигә киришкә қозғиған; шуниң билән «улар аримиздин чиқип кәтти».

2:19 Зәб. 40:10; Рос. 20:30; 1Кор. 11:19.

2:20 **«Муқәддәс Болғучи»** —Әйса Мәсиһни көрситиду. **«Муқәддәс Болғучидин кәлгән мәсиһлигүчи Роһтин несип болдуңлар»** — «мәсиһлигүчи Роһ» дегән бу сөз мошу йәрдә Муқәддәс Роһни көрситиду; бу сөз әслидә Тәврат дәвридә падишаларни, каһинларни вә бәзидә пәйғәмбәрләрни өз мәнсивигә бекитиш вә тәстиқлаш үчүн уларниң бешиға қуюлған «муқәддәс май»ни көрситәтти (*«мәсиһлигүчи май»*); бу иш Тәвратта «мәсиһ қилиш» яки «мәсиһләш» дәп атилатти. Инҗил дәвридә Насарәтлик Әйса май билән әмәс, бәлки Муқәддәс Роһ билән «мәсиһ қилинған» (*«Мат.» 3:16, «Луқа» 3:22, 4:18, «Рос.» 10:38ни көрүң*).
–Һазир Мәсиһ әслидә Өзини «мәсиһ қилғучи Роһ»ни, йәни Худаниң Муқәддәс Роһини Өзигә етиқат қилғучиларға ата қилиду; шуниң билән Инҗил дәвридә Тәвраттики «мәсиһләш мейи»ниң адәмниң бешиға қуюлушиниң орниға, «Мәсиһлигүчи Роһ», йәни Муқәддәс Роһ адәмниң роһ-қәлбиниң үстигә келип шу йәрдә макан тутиду. **«Мәсиһлигүчи Роһтин несип болдуңлар вә шуниң үчүн силәр һәммә ишни билисиләр»** — «силәр һәммә ишни билисиләр» яки «силәр һәммә адәмни билисиләр» яки «һәммиңлар һәқиқәтни билисиләр».

2:20 Зәб. 44:8; 132:2; 2Кор. 1:21; Ибр. 1:9.

2:23 **«Кимдәким Оғулни рәт қилса униңда Ата болмайду. Лекин Оғулни етирап қилса, униңда Ата болиду»** — грек тилида «Кимдәким Оғулни рәт қилса, у Атиға егә болмайду; лекин Оғулни етирап қилса, у Атиғиму егә болиду» дегән сөзләр билән ипадилиниду.

2:23 Луқа 12:9; 2Тим. 2:12.

2:25 **«вә Униң бизгә қилған вәдиси болса дәл шу — мәңгү һаятлиқтур»** — «Униң қилған вәдиси болса» — Худаниң Өзиниң вәдиси яки Әйсаниң вәдисини көрситиду; бизниңчә «У» 20-айәттә тилға елинған «Муқәддәс Болғучи»ни, йәни Әйсани көрсәтсә керәк.

2:27 **«силәр болсаңлар, силәр Униңдин қобул қилған мәсиһлигүчи Роһ силәрдә туруверидү»** — «Униңдин» мошу йәрдә Худаниң Өзини яки Әйсани көрситиду; бизниңчә «У» йәнә 20-айәттә тилға елинған «Муқәддәс Болғучи»ни, йәни Әйсани көрсәтсә керәк. **«Мәсиһлигүчи Роһ»** — 20-айәт вә униңдики изаһатни көрүң.

2:27 Йәр. 31:34; Ибр. 8:11.

2:28 **«у һәр қачан қайтидин аян болғанда қорқмас болимиз һәм у кәлгинидә униң алдида һеч хиҗаләт болуп қалмаймиз»** — «қорқмас» яки «җүрәклик».

2:28 Мар. 8:38; 1Юһ. 3:2.

гән екәнсиләр, һәққанийлиққа әмәл қилғучиларниң һәр бириниң униң тәрипидин туғулғучи екәнлигиниму билсәңлар керәк.

Биз Худаниң пәрзәнтлири

3 [1] Қараңлар, Ата бизгә шундақ чоңқур меһир-муһәббәт көрсәткәнки, биз «Худаниң
әзиз балилири» дәп аталдуқ — вә биз һәқиқәтәнму шундақ. Бу дуния шу сәвәптин
бизни тонуп йәтмәйдуки, чүнки бу дуния Уни тонумиди. [2] Сөйүмлүклирим, биз һазир
Худаниң әзиз балилиридурмиз; кәлгүсидә қандақ болидиғанлиғимиз техи очуқ аян
қилинмиған. Бирақ У қайтидин аян қилинғанда, Униңға охшаш болидиғанлиғимизни
билимиз; чүнки шу чағда биз Униң әйнән Өзини көримиз. [3] Вә Мәсиһкә үмүт бағлиған
һәр бир киши У пак болғандәк өзини паклимақта.
[4] Гуна садир қилған киши Худаниң қануниға хилаплиқ қилған болиду. Чүнки гуна садир қилғанлиқ Худаниң қануниға хилаплиқ қилғанлиқтур. [5] Һалбуки, силәр Уни гуна-
ларни елип ташлаш үчүн дунияға келип аян қилинған вә шундақла Униңда һеч қандақ
гуна йоқтур, дәп билисиләр. [6] Униңда яшаватқан һәр бир киши гуна садир қилмайду;
кимдәким гуна садир қилса, Уни көрмигән вә Уни тонумиған болиду.
[7] Әзиз балилирим, һеч кимниң силәрни алдишиға йол қоймаңлар. Һәққанийлиққа әмәл
қилғучи киши У һәққаний болғинидәк һәққанийдур. [8] Лекин гуна садир қилғучи Иблистиндур. Чүнки Иблис әлмисақтин тартип гуна садир қилип кәлмәктә. Худаниң Оғлиниң дунияда аян қилинишидики мәхсәт Иблисниң әмәллирини йоқитиштур. [9] Худадин
туғулғучи гуна садир қилмайду; Худаниң уруғи униңда орун алғачқа, у гуна садир қи-

---

2:29 **«Худаниң һәққаний екәнлигини билгән екәнсиләр»** — грек тилида «Униң һәққаний екәнлигини билгән екәнсиләр». Мошу айәттә Худани көрситиши керәк, чүнки айәтниң кейинки қисмида «Униңдин *(Худадин)* туғулуш» тилға елиниду. **«һәққанийлиққа әмәл қилғучиларниң һәр бириниң Униң тәрипидин туғулғучи екәнлигиниму билсәңлар керәк»** — «Униң тәрипидин туғулғучи»: — демәк, Худаниң пәрзәнти, «қайтидин, жуқуридин туғулған» кишини көрситиду. «Юһ.» 3:1-21ни көрүң.

3:1 **«Бу дуния шу сәвәптин бизни тонуп йәтмәйдуки, чүнки бу дуния Уни тонумиди»** — «Уни» Әйса Мәсиһ яки Худаниң Өзини көрситиду. Бизниңчә Мәсиһни көрситиду *(«Юһ.» 1:10ни көрүң)*.

3:1 Юһ. 1:12.

3:2 **«Бирақ У қайтидин аян қилинғанда, Униңға охшаш болидиғанлиғимизни билимиз; чүнки шу чағда биз Униң әйнән Өзини көримиз»** — «У» — Әйса Мәсиһни көрситиду. Төвәндики изаһатни көрүң. **«У қайтидин аян қилинғанда»** — мошу айәттики «У» бизниңчә Әйса Мәсиһни көрситиду. Бәзи алимлар айәтни башқичә чүшинип: — «У» *(демәк, бизниң кәлгүсидә қандақ болидиғанлиғимиз»)* аян қилинғанда...» дәп қарайду. Лекин бизниңчә расул Юһанна Мәсиһни улуқлаштики һәр бир пурсәттин толуқ пайдилиниду, мошу йәрдиму шундақ қилған болуп, у йәнила Мәсиһни көрсәткән.

3:2 Йәш. 56:5; Мат. 5:12; Юһ. 1:12; Рим. 8:15, 18; 2Кор. 4:17; Гал. 3:26; 4:6; Фил. 3:21; Кол. 3:4.

3:3 **«вә Мәсиһкә үмүт бағлиған һәр бир киши У пак болғандәк өзини паклимақта»** — «Мәсиһкә» грек тилида «Униңға». **«...У пак болғандәк өзини паклимақта»** — «У» мошу йәрдә бәлким Мәсиһни көрситиду; жуқуриқи 2-айәт вә изаһатини көрүң.

3:4 **«Гуна садир қилған киши Худаниң қануниға хилаплиқ қилған болиду. Чүнки гуна садир қилғанлиқ Худаниң қануниға хилаплиқ қилғанлиқтур»** — «Худаниң қануни» грек тилида пәқәт «қанун» дәп ейтилиду. Лекин көздә тутулғини мәлум бир инсаний қанун әмәс, бәлки Худаниң қанунидур. Юһанниниң мошу йәрдә көздә тутқини бәлким Муса пәйғәмбәргә чүшүрүлгән қанун болупла қалмай, йәнә бәлким һәр бир кишиниң виждանида *(аз болсун, көп болсун)* намайән қилинған Худаниң қанунини көрсәтсә керәк *(«Рим.» 2:13-15ниму көрүң)*.
–Бу айәт болса 2:29дики сөзләрниң давамидур.

3:4 1Юһ. 5:17.

3:5 **«Һалбуки, силәр уни гуналарни елип ташлаш үчүн дунияға келип аян қилинған»** — «Уни» Мәсиһни көрситиду.
–Ушбу айәт билән мунасивәтлик «Юһ.» 1:29ни көрүң.

3:5 Йәш. 53:9,12; 2Кор. 5:21; 1Пет. 2:22; 1Тим. 1:15.

3:6 **«Униңда яшаватқан һәр бир киши гуна садир қилмайду; кимдәким гуна садир қилса, Уни көрмигән вә Уни тонумиған болиду»** — «гуна садир қилса,...» дегәнлик шүбһисизки, адәмниң адәттики жүрүш-турушини, гуна илкидин чиқмай турғанлиғини көрситиду. 3:9 вә «қошумчә сөз»имизни көрүң.

3:7 **«Һәққанийлиққа әмәл қилғучи киши у һәққаний болғинидәк һәққанийдур»** — «У» бизниңчә мошу йәрдә йәнә Мәсиһни көрситиду. Жуқириқи 5-6-айәтни көрүң.

3:7 1Юһ. 2:29.

лиши мүмкин әмәс, чүнки у Худадин туғулғандур. 10 Худаниң балилири билән Иблис-
ниң балилири шуниң билән пәриқлинидуки, кимдәким һәққанийлиққа әмәл қилмиса
вә яки өз қериндишиға меһир-муһәббәт көрсәтмисә Худадин әмәстур.
11 Чүнки силәр дәсләптин аңлап келиватқан хәвәр мана дәл шуки, бир-биримизгә
меһир-муһәббәт көрситишимиз керәктур. 12 У у рәзилдин болған, инисини өлтүргән
Қабилға охшаш болмаслиғимиз керәк; у немишкә инисини қәтл қилди? Униң өзиниң
қилғанлири рәзил, инисиниң қилғанлири һәққаний болғанлиғи үчүн шундақ қилған.
13 Шуңа, и қериндашлар, бу дуния силәрни өч көрсә, буниңға һәйран қалмаңлар. 14 Биз
қериндашларни сөйгәнлигимиздин, өлүмдин һаятлиққа өткәнлигимизни билимиз. Өз
қериндишини сөймигүчи техи өлүмдә туруватиду. 15 Қериндишиға өчмәнлик қилған
киши қатилдур вә һеч қандақ қатилда мәңгүлүк һаятниң болмайдиғанлиғини билиси
ләр. 16 Биз шуниң билән меһир-муһәббәтниң немә екәнлигини билимизки, у биз үчүн
Өз җенини пида қилди; шуниңдәк бизму қериндашлиримиз үчүн өз җенимизни пида
қилишқа қәриздардурмиз. 17 Амма кимки бу дунияда мал-мүлки туруп, қериндишиниң
муһтаҗлиғини көрүп туруп, униңға көкси-қарнини ачмиса, бундақ кишидә нәдиму
Худаниң меһир-муһәббити болсун? 18 Әзиз балилирим, сөз билән вә тил билән әмәс,
бәлки әмәлдә вә һәқиқәттә меһир-муһәббәт көрситәйли. 19 Биз шундақ ишлар билән
өзимизниң һәқиқәттин болғанлиғимизни биләләймиз вә Худаниң алдида қәлбимизни
хатирҗәм қилалаймиз. 20 Шундақтиму, мабада қәлбимиз бизни әйиплисә, Худа болса
қәлбимиздин йәнә үстүндур, һәммини билгүчидур.

3:9 **«Худадин туғулғучи гуна садир қилмайду; Худаниң уруғи униңда орун алғачқа, у гуна садир қилиши мүмкин әмәс, чүнки у Худадин туғулғандур»** — «Худаниң уруғи *(яки «нәсли»)* униңдин орун алғачқа...» дегәнликтә «Худаниң уруғи» Мәсиһниң Өзи яки Униң сөз-каламини көрситиду. Башқичә ейтқанда, Мәсиһ Әйсаниң тәбиийитини көрситиду, шундақла Униң кишиләрниң роһидин орун алғанлиғини көрситиду. «Мат.» 13:1-23, «Юһ.» 12:24, «Рим.» 4:15-17ни, 9:7-8 вә «Гал.» 3:16ни көрүң.

–Бу айәт тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизниму көрүң.

3:9 1Пет. 1:23; 1Юһ. 5:18.

3:11 Юһ. 13:34; 15:12; 1Юһ. 3:23.

3:12 Яр. 4:8; Ибр. 11:4.

3:13 Юһ. 15:18.

3:14 1Юһ. 2:10.

3:15 **«Қериндишиға өчмәнлик қилған киши қатилдур»** — «Мат.» 5:21-22ни көрүң. **«һеч қандақ қатилда мәңгүлүк һаятниң болмайдиғанлиғини билисиләр»** — бу сөзләр һеч бир қатил Худаниң кәчүрүмигә еришәлмәйду, дегәнлик әмәс. Мәсилән «Мат.» 12:31, «1Кор.» 6:9-11ни көрүң.

3:15 Мат. 5:21; Гал. 5:21.

3:16 **«Биз шуниң билән меһир-муһәббәтниң немә екәнлигини билимизки, У биз үчүн Өз җенини пида қилди...»** — «У» — Мәсиһ, әлвәттә.

3:16 Юһ. 15:13; Әф. 5:2.

3:17 **«Амма кимки бу дунияда мал-мүлки туруп, қериндишиниң муһтаҗлиғини көрүп туруп...»** — «мал-мүлүк» мошу йәрдә, грек тилида «тирикчилик» билән ипадилиниду.

3:17 Қан. 15:7; Луқа 3:11; Яқ. 2:15.

3:19 **«биз шундақ ишлар билән өзимизниң һәқиқәттин болғанлиғимизни биләләймиз вә Худаниң алдида қәлбимизни хатирҗәм қилалаймиз»** — «Худаниң алдида қәлбимизни хатирҗәм қилалаймиз» грек тилида «Униң алдида қәлбимизни хатирҗәм қилалаймиз». **«...хатирҗәм қилалаймиз»** — яки «қайил қилалаймиз». Демәк, бириси «мән Худадинму, әмәсму?» дәп гуманланған болса, өзидин «мәндә меһир-муһәббәт барму-йоқ?» дәп сориса вә өзиниң меһир-муһәббәттә яшаватқанлиғини көргән болса, «мән һәқиқәтән Худадин туғулғанмән» дәп өзини қайил қилалайду.

3:20 **«Шундақтиму, мабада қәлбимиз бизни әйиплисә, Худа болса қәлбимиздин йәнә үстүндур, һәммини билгүчидур.»** — бу айәттә «қәлбимиз» бәлким «виҗданимиз»ни көрситиду.

–Бу сөзләр күчлүк бир әскәртмә. Мубчада виҗданимиз мәлум иш тоғрилиқ бизни биарам қилса, буниңға дәрһал диққәт қилишимиз керәк. «Мән әмәлийәттә гунаниң илкидимән» дәп билгән болсақ, ундақта дәрһал Худа алдида това билән түзүтүшимиз керәк.

–Әлвәттә бәзидә «қәлбимиз» өзимизгә йәткүзгән хәвәр хата болалайду. Бирақ «Худа болса қәлбимиздин йәнә үстүндур, һәммини билгүчидур». Уни чиң қәлбимиз билән издисә, У хаталишип кетишимизға қәтъий йол қоймайду.

[21] Сөйүмлүклирим, әгәр қәлбимиз бизни әйиплимисә, Худаниң алдида жүрәклик ту-
римиз. [22] вә шундақла Униңдин немини тилисәк шуниңға еришәләймиз; чүнки биз
Униң әмирлиригә әмәл қилип, Уни хурсән қилидиған ишларни қилимиз. [23] Вә Униң
әмри шуки, униң Оғли Әйса Мәсиһниң намиға етиқат қилишимиз һәмдә Униң бизгә
тапилиғинидәк бир-биримизгә меһир-муһәббәт көрситишимиздин ибарәттур. [24] Униң
әмирлиригә әмәл қилидиған киши Худада яшайдиған вә Худаму униңда яшайдиған
болиду. Әнди Худаниң биздә яшайдиғанлиғини билгинимиз болса, У бизгә ата қилған
Роһтиндур.

Сахта пәйғәмбәрләрдин һәзәр әйләңлар

4 [1] Сөйүмлүклирим, һәр бир «вәһий қилғучи» роһларниң һәммисигила
ишинивәрмәңлар, бәлки бу роһларниң Худадин кәлгән-кәлмигәнлигини
пәриқләндүрүш үчүн уларни синаңлар. Чүнки нурғун сахта пәйғәмбәрләр дунийдики
җай-җайларға пәйда болди. [2] Худаниң Роһини мундақ пәриқләндүрәләйсиләр: Әйсани,
йәни дунияға инсаний тәндә кәлгән Мәсиһни етирап қилғучи һәр бир роһ Худадин
болиду; [3] вә дунияға инсаний тәндә кәлгән Әйса Мәсиһни етирап қилмайдиған роһ
Худадин кәлгән әмәс. Бундақларда әксичә дәҗҗалниң роһи ишләйду; силәр бу роһниң
келидиғанлиғи тоғрилиқ аңлиған едиңлар вә дәрвәқә у һазир дунияда пәйда болди.
[4] Әй әзиз балилирим, силәр болсаңлар Худадин болғансиләр вә уларниң үстидин ғалип
кәлдиңлар; чүнки силәрдә Турғучи бу дунияда турғучидин үстүндур. [5] Улар болса бу
дунияға мәнсуп; шуңа улар бу дунияниң сөзлирини қилиду вә бу дунийдикиләр уларға

3:21 **«Сөйүмлүклирим, әгәр қәлбимиз бизни әйиплимисә, Худаниң алдида жүрәклик туримиз»** — бу айәттә «қәлбимиз» бәлким йәнә «виҗданимиз»ни көрситиду. **«жүрәклик туримиз»** — яки «қорқмас туримиз».

3:22 Йәр. 29:12; Мат. 7:8; 21:22; Мар. 11:24; Луқа 11:9; Юһ. 14:13; 16:24; Яқ. 1:5; 1Юһ. 5:14.

3:23 **«һәмдә Униң бизгә тапилиғинидәк бир-биримизгә меһир-муһәббәт көрситишимиздин ибарәттур»** — «Униң бизгә тапилиғини» мошу йәрдә бизниңчә Худаниң Өзиниң *(Мәсиһ арқилиқ)* бизгә тапилиғинини көрситиду.

3:23 Лав. 19:18; Мат. 22:39; Юһ. 6:29; 13:34; 15:12; 17:3; Әф. 5:2; 1Тес. 4:9; 1Пет. 4:8; 1Юһ. 4:21.

3:24 **«Униң әмирлиригә әмәл қилидиған киши Худада яшайдиған...»** — грек тилида «Униң әмирлиригә әмәл қилидиған киши Униңда яшайдиған...». **«...вә Худаму униңда яшайдиған болиду»** — грек тилида «вә Уму униңда яшайдиған болиду».

3:24 Юһ. 14:23; 15:10; 1Юһ. 4:12.

4:1 **«Сөйүмлүклирим, һәр бир «вәһий қилғучи» роһларниң һәммисигила ишинивәрмәңлар»** — ««вәһий қилғучи» роһ» бәлким етиқатчиниң өз вуҗудиға йеқин келип «саңа вәһий қилимән» дәйдиған роһни, яки еһтималға әң йеқин болғини етиқатчиларниң йениға кәлгән яки һәтта җамаәтниң өз ичидин туруп «Мән силәргә Худаниң вәһийини һазир йәткүзимән» дегүчиләрни көрситиду; айәтниң иккинчи қисми дәл мошу «сахта пәйғәмбәрләр»ни көрситиду.

4:1 Йәр. 29:8; Мат. 7:15,16; 24:4, 5, 24; 1Кор. 14:29; Әф. 5:6; Кол. 2:18; 2Пет. 2:1; 2Юһ. 7.

4:2 **«Әйсани, йәни дунияға инсаний тәндә кәлгән Мәсиһни етирап қилғучи һәр бир роһ...»** — «инсаний тәндә» *(яки «инсан тенидә»)* грек тилида «әттә» билән билдүрилиду. **«Әйсани, йәни дунияға инсаний тәндә кәлгән Мәсиһни етирап қилғучи һәр бир роһ Худадин болиду»** — мошу айәттә дейилгән «роһ» мәлум инсанниң ағзи арқилиқ гәп қиливатиду, әлвәттә. Һалқилиқ мәсилә: — мәлум бириси җамаәттә сөз қилип «Худаниң вәһийини силәргә йәткүзимән» десә, бирақ «инсаний тәндә кәлгән Әйса Мәсиһ»ни етирап қилмиса, әнди униңда сөз қилидиған роһ Худаниң Роһи әмәс, бәлки җин-шәйтанларниң бири яки бу кишиниң өзиниң Худа билән қаршилишидиған инсаний роһ болиду, халас.

4:3 **«вә дунияға инсаний тәндә кәлгән Әйса Мәсиһни етирап қилмайдиған роһ Худадин кәлгән әмәс»** — шу вақитларда, бәзиләр Әйса Мәсиһни «һәқиқий инсан әмәс, бәлки инсанниң шәклидә намайән болған бир хил роһ, халас» дегән ялған тәлим тарқалған еди. **«...Бундақларда әксичә дәҗҗалниң роһи ишләйду; силәр бу роһниң келидиғанлиғи тоғрилиқ аңлиған едиңлар вә дәрвәқә у һазир дунияда пәйда болди»** — оқурмәнләрниң есидә барки, «дәҗҗал»ниң мәнаси «Мәсиһкә қарши» һәм «Мәсиһниң орнини талашқучи»дур *(жуқуридики 2:18, 2:20 вә изаһатларни көрүң)*.

4:3 2Тес. 2:7; 1Юһ. 2:18, 22.

4:4 **«Әй әзиз балилирим, силәр болсаңлар Худадин болғансиләр вә уларниң үстидин ғалип кәлдиңлар»** — «улар» мошу йәрдә сахта пәйғәмбәрләрни вә тәлим бәргүчиләрни көрситиду. **«чүнки силәрдә Турғучи бу дунияда турғучидин үстүндур»** — «силәрдә Турғучи» Муқәддәс Роһни, «бу дунияда турғучи» Иблисни көрситиду.

қулақ салиду. 6 Биз болсақ Худадин болғанмиз; Худани тонуған киши бизниң сөзлири-
мизни аңлайду. Худадин болмиған киши болса бизниң сөзлиримизни аңлимайду. Мана
буниңдин һәқиқәтниң Роһи билән езитқулуқниң роһини пәриқ етәләймиз.

Худа Өзи меһир-муһәббәттур

7 И сөйүмлүклирим, бир-биримизгә меһир-муһәббәт көрситәйли; чүнки меһир-муһәб-
бәтниң өзи Худадиндур вә меһир-муһәббәт көрсәткүчиниң һәр бири Худадин туғулған
болиду вә Худани тонуйду. 8 Меһир-муһәббәт көрсәтмигүчи киши Худани тонумиған
болиду; чүнки Худа Өзи меһир-муһәббәттур. 9 Худаниң меһир-муһәббити биздә шуниң
билән ашкарә болдики, Худа бизни Униң арқилиқ һаятқа еришсун дәп бирдин-бир йе-
ганә Оғлини дунияға әвәтти. 10 Меһир-муһәббәт дәл шуниңдин аянки, бизләрниң Худа-
ни сөйгинимиз билән әмәс, бәлки У Өзи бизни сөйүп гуналиримизниң җазасини көтәр-
гүчи кәфарәт болушқа Өз Оғлини әвәткини билән аяндур.
11 И сөйүмлүклирим, Худа бизгә шу қәдәр меһир-муһәббәт көрсәткән йәрдә, бизму
бир-биримизгә меһир-муһәббәт көрситишкә қәриздардурмиз. 12 Һеч ким һеч қачан Ху-
дани көргән әмәс; лекин бир-биримизгә меһир-муһәббәт көрсәтсәк, Худа биздә яшай-
ду вә униң меһир-муһәббити биздә камаләткә йәткән болиду. 13 Биз бизниң Униңда
яшаватқанлиғимизни вә Униң биздә яшаватқанлиғини шуниңдин билимизки, У Өз
Роһини бизгә ата қилған. 14 Биз шуни көргән вә шундақла шуниңға гувалиқ беримиз-
ки, Ата Оғулни дунияға қутқузғучи болушқа әвәтти. 15 Әгәр кимдәким Әйсани Худаниң
Оғли дәп етирап қилса, Худа униңда, уму Худада яшайду. 16 Биз болсақ Худаниң биз-
гә болған меһир-муһәббитини тонуп йәттуқ, шундақла униңға толиму ишәндуқ. Худа
Өзи меһир-муһәббәттур вә меһир-муһәббәттә яшиғучи киши Худада яшайду, Худаму
униңда яшайду. 17 Мошундақ болғанда, меһир-муһәббәт биздә мукәммәллишиду; шу-
ниң билән биз сорақ күнидә хатирҗәм-қорқмас болалаймиз. Чүнки Әйса қандақ бо-
луватқан болса бизму һазир бу дунияда шундақ болуватимиз. 18 Меһир-муһәббәттә
қорқунуч йоқтур; камил меһир-муһәббәт қорқунучни һайдап йоққа чиқириду. Чүнки
қорқунуч Худаниң җазаси билән бағлинишлиқтур; қорқунучи бар киши меһир-муһәб-
бәттә камаләткә йәткүзүлгән әмәстур.
19 Биз меһир-муһәббәт көрситимиз, чүнки Худа алди билән бизгә меһир-муһәббәт көр-
сәтти. 20 Әгәр бириси «Худани сөйимән» дәп туруп, қериндишиға өчмәнлик қилса, у

4:5 **«Улар болса бу дунияға мәнсуп; шуңа улар бу дунияниң сөзлирини қилиду вә бу дуниядикиләр уларға қулақ салиду»** — «улар бу дунияниң сөзлирини қилиду» яки «улар бу дуниядин сөзләйду» яки «улар бу дуния тоғрилиқ сөзләйду».

4:6 **«Мана буниңдин һәқиқәтниң Роһи билән езитқулуқниң роһини пәриқ етәләймиз»** — «һәқиқәтниң Роһи» Муқәддәс Роһни, «езитқулуқниң роһи» Шәйтанниң өзи яки җинларни көрситиду.

4:6 Юһ. 8:47; 10:27.

4:9 Юһ. 3:16; Рим. 5:8.

4:10 Рим. 3:24, 25; 2Кор. 5:19; Кол. 1:19; 1Юһ. 2:2.

4:12 Мис. 33:20; Қан. 4:12; Юһ. 1:18; 1Тим. 1:17; 6:16; 1Юһ. 3:24.

4:13 **«Биз бизниң Униңда яшаватқанлиғимизни вә Униң биздә яшаватқанлиғини шуниңдин билимизки, У Өз Роһини бизгә ата қилған»** — «У Өз Роһини бизгә ата қилған» грек тилида «У Өз Роһидин бизгә ата қилған» билән ипадилиниду.

4:17 **«шуниң билән биз сорақ күнидә хатирҗәм-қорқмас болалаймиз»** — «сорақ күни» яки «қиямәт күни». Оқурмәнләрниң есидә болсунки, «қиямәт күни»ни әтраплиқ чүшиниш үчүн Тәврат-Инҗилда униң тоғрисидики көп тәпсилатлар бар. **«Чүнки Әйса қандақ болуватқан болса бизму һазир бу дунияда шундақ болуватимиз»** — грек тилида «Чүнки У қандақ болуватқан болса бизму һазир бу дунияда шундақ болуватимиз». Демәк, биз бу дунияда Әйсадәк адил, һәққаний, растчил, кәмтәр, меһриван, муһәббәтлик....болимиз. Тәкитләнгини «бу дунияда» — чүнки бу дунияда ундақ болуш пәқәт Худаниң меһир-шәпқити вә толуқ күч-қудрити болса андин мүмкин болиду.

4:18 **«Меһир-муһәббәттә қорқунуч йоқтур; камил меһир-муһәббәт қорқунучни һайдап йоққа чиқириду»** — яки «меһир-муһәббәт мукәммәл болса, қорқунучни һайдап йоққа чиқириду».

ялғанчидур. Чүнки көз алдидики қериндишини сөймигән йәрдә, көрүп бақмиған Ху-
дани қандақму сөйсун? 21 Шуңа биздә Униңдин: «Худани сөйгән киши қериндишиниму
сөйсун» дегән әмир бардур.

Етиқат «бу дуния»ниң үстидин ғәлибә қилиду

5 1 Әйсаниң Мәсиһ екәнлигигә ишәнгән һәр бир киши Худадин туғулған болиду; вә
туғдурғучи Атини сөйидиған һәр бир киши Униңдин туғулғучиниму сөйиду. 2 Биз
өзимизниң Худаниң балилирини сөйидиғанлиғимизни шуниңдин билимизки,
Худани сөйүп, Униң әмирлиригә әмәл қилишимиздиндур. 3 Худани сөйүш Униң
әмирлиригә әмәл қилиш демәктур; вә Униң әмирлиридә турмақ еғир иш әмәстур
. 4 Чүнки Худадин туғулғанларниң һәммиси бу дуния үстидин ғәлибә қилиду; вә
дунияниң үстидин ғәлибә қилғучи күч — дәл бизниң етиқатимиздур. 5 Бу дунияниң
үстидин ғәлибә қилғучи зади кимләр? Пәқәт Әйсани Худаниң Оғли дәп етиқат
қилғучилар әмәсму?
6 У болса су вә қан арқилиқ кәлгән зат, йәни Әйса Мәсиһдур; Униң келиши пәқәт су
биләнла әмәс, бәлки қан биләнму еди. Вә бу ишларға гувалиқ бәргүчи болса Роһтур,
чүнки Роһ Өзи һәқиқәттур. 7 Чүнки Униң тоғрилиқ үч гувалиқ бәргүчи бар: — 8 бу-
лар Роһ, су вә қандин ибарәттур. Бу үчиниң гувалиғи бирдур. 9 Әгәр биз инсанлар-
ниң гувалиқини қобул қилсақ, Худаниң гувалиғи буларниңкидин үстүндур. Худа Өз
Оғли тоғрисида шундақ гувалиқ бәргән — 10 (Худаниң Оғлиға етиқат қилған киши-
ниң ичидә шу гувалиқ бардур; бирақ Худаға ишәнмигән киши Уни ялғанчи қилған
болиду, чүнки У Худаниң Өз Оғлини тәстиқлиған гувалиғиға ишәнмигән) 11 гувалиқ
дәл шудурки, Худа бизгә мәңгүлүк һаятни ата қилди вә бу һаятлиқ Униң Оғлидидур.
12 Шуңа Оғулға егә болған киши һаятлиққа егә болған болиду; Худаниң Оғлиға егә
болмиған киши һаятлиққа егә болмиған болиду.

4:20 1Юһ. 2:4.
4:21 Лав. 19:18; Мат. 22:39; Юһ. 13:34; 15:12; Әф. 5:2; 1Тес. 4:9; 1Пет. 4:8; 1Юһ. 3:23.
5:1 **«...вә туғдурғучи Атани сөйидиған һәр бир киши униңдин туғулғучиниму сөйиду»** — бу сөз бәлким шу дәвирдики бир тәмсил болуши мүмкин еди. «Униңдин туғулғучи»лар етиқатчи қериндашларни көрситиду.
5:1 Юһ. 1:12.
5:3 Мат. 11:29,30; Юһ. 14:15; 15:10.
5:4 **«Чүнки Худадин туғулғанларниң һәммиси бу дуния үстидин ғәлибә қилиду; вә дунияниң үстидин ғәлибә қилғучи күч — дәл бизниң етиқатимиздур»** — «бу дуния» мошу йәрдә Худаға қарши чиқидиған пүткүл дуниядики етиқатсизларни көрситиду, әлвәттә. Чүнки әмәлийәттә «бу дуниядикиләр» Шәйтанниң илкидә мәркәзләшкән, Худаға қарши бир түзүмдур.
5:4 Юһ. 16:33.
5:5 1Кор. 15:57; 1Юһ. 4:15.
5:6 **«У болса су вә қан арқилиқ кәлгән зат, йәни Әйса Мәсиһдур; Униң келиши пәқәт су биләнла әмәс, бәлки қан биләнму еди. Вә бу ишларға гувалиқ бәргүчи болса Роһтур, чүнки Роһ Өзи һәқиқәттур»** — «Роһ» — Худаниң Муқәддәс Роһини көрситиду.
–Бу айәтниң мәзмуни бир нәччә сахта тәлимгә қарита рәддийә бериштур. Муәллип қәтъийлик билән шуни испатлимақчики: *(1)* Әйса Мәсиһ һәқиқий инсан болуп туғулди; *(2)* һәқиқий инсан болуп, Йәһя пәйғәмбәр тәрипидин суда чөмүлдүрүлди; *(3)* һәқиқий инсан болуп кресттә өлди. Бу рәддийиниң тәпсилатлири үстидә «қошумчә сөз»имиздә сәл тохтилимиз.
5:7 **«Чүнки Униң тоғрилиқ үч гувалиқ бәргүчи бар...»** — «Униң тоғрилиқ» — Мәсиһ тоғрилиқ.
5:8 **«булар Роһ, су вә қандин ибарәттур. Бу үчиниң гувалиғи бирдур»** — бу айәт тоғрилиқ вә 6-7-айәтләр үстидә «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз. Бир аз кона көчүрүлмиләрдә: — «Чүнки У тоғрилиқ әрштә үч гувалиқ бәргүчи бар: Булар Ата, Калам вә Муқәддәс Роһтур; бу үчи бирдур. *(8)* Йәр йүзидә үч гувалиқ бәргүчи бар: Булар Роһ, су вә қандин ибарәттур. Бу үчиниң гувалиғи охшаштур» дейилиду.
5:10 Юһ. 3:36; Рим. 8:16; Гал. 4:6.
5:11 Юһ. 1:4.

Мәңгүлүк һаят

[13] Мән буларни Худаниң Оғлиниң намиға етиқат қилған силәргә силәрниң мәңгүлүк һа-
ятқа егә болғанлиғиңларни билишиңлар үчүн яздим. [14] Вә бизниң Униңға болған толуқ
ишәш-хатирҗәмлигимиз шундақки, Униң ирадисигә мувапиқ һәр қандақ бир ишни ти-
лисәк, У бизни аңлайду. [15] Уни һәр немә тилигинимизни аңлайду дәп билгән екәнмиз,
дуайимизда Униңдин тилигинимизгә ериштуқ, дәп билимиз.
[16] Бириси қериндишиниң өлүмгә мәһкүм қилмайдиған бир гуна садир қилғанлиғини
көрсә, униң үчүн дуа қилсун; вә Худа өлүмгә мәһкүм қилмайдиған гуна садир қилған-
лар үчүн униңға һаятлиқ ата қилиду. Өлүмгә мәһкүм гунаму бардур. Униң тоғрисидин
тилисун, демәймән. [17] Һәммә һәққанийәтсизлик гунадур; вә өлүмгә мәһкүм қилмай-
диған гунаму бар. [18] Худадин туғулғучиниң гуна садир қилмайдиғанлиғини билимиз;
чүнки әслидә Худадин туғулған Зат бундақ кишини қоғдап қалиду вә әшу рәзил униңға
тегәлмәйду. [19] Әнди өзимизниң Худадин болғанлиғимиз өзимизгә мәлум; амма пүт-
күл дуния болса у рәзилниң илкидидур. [20] Йәнә бизгә мәлумки, Худаниң Оғли дунияға
кәлди вә Һәқиқий Болғучини тонушимиз үчүн көңлимизни йорутти; вә биз Һәқиқий
Болғучиниң Өзидә, йәни Униң Оғли Әйса Мәсиһдә яшаватимиз. У болса һәқиқий Худа
вә мәңгүлүк һаятлиқтур!
[21] Әзиз балилирим, өзүңларни һәр қандақ бутлардин сақлаңлар.

5:13 **«... иләрниң мәңгүлүк һаятқа егә болғанлиғиңларни билишиңлар үчүн яздим»** — Бәзи кона көчүрүлмиләрдә: — «... силәрниң мәңгүлүк һаятқа егә болғанлиғиңларни билишиңлар үчүн, шундақла Худаниң Оғлиниң намиға етиқат қиливершиңлар үчүн яздим» дейилиду.

5:13 Юһ. 20:31.

5:14 Йәр. 29:12; Мат. 7:8; 21:22; Мар. 11:24; Луқа 11:9; Юһ. 14:13; 15:7; 16:24; Як. 1:5; 1Юһ. 3:2.

5:16 **«Бириси қериндишиниң өлүмгә мәһкүм қилмайдиған бир гуна садир қилғанлиғини көрсә, униң үчүн дуа қилсун; вә Худа өлүмгә мәһкүм қилмайдиған гуна садир қилғанлар үчүн униңға һаятлиқ ата қилиду. Өлүмгә мәһкүм гунаму бардур. Униң тоғрисидин тилисун, демәймән»** — «вә Худа өлүмгә мәһкүм қилмайдиған гуна садир қилғанлар үчүн униңға һаятлиқ ата қилиду» яки «вә Худа уларға *(йәни гуна садир қилғанларға)* һаятлиқ ата қилиду».

–«Өлүмгә мәһкүм гуна» тоғрилиқ «Қошумчә сөз»имизни көрүң.

5:16 Чөл. 15:30; 1Сам. 2:25; Мат. 12:31; Мар. 3:29; Луқа 12:10; Ибр. 6:4; 10:26; 2Пет. 2:2.

5:17 1Юһ. 3:4.

5:18 **«Худадин туғулғучиниң гуна садир қилмайдиғанлиғини билимиз; чүнки әслидә Худадин туғулған Зат бундақ кишини қоғдап қалиду вә әшу рәзил униңға тегәлмәйду»** — бизниңчә «әслидә Худадин туғулған Зат» Әйса Мәсиһни көрситиду. Мошу йәрдә «туғулған» бәлким Мәсиһниң инсан болушқа туғулушини көрситиши керәк. Башқа икки хил тәрҗимиси бар: *(1)* «Худадин туғулғучи болса *(йәни, етиқатчи)*, У *(Худа)* уни қоғдап қалиду; *(2)* Худадин туғулғучи өзини қоғдап қалиду».

–«әшу рәзил» — Иблисни көрситиду.

5:18 1Юһ. 3:9.

5:20 **«вә биз Һәқиқий Болғучиниң өзидә, йәни Униң Оғли Әйса Мәсиһдә яшаватимиз»** — «һәқиқий болғучи» Худани көрситиду. **«У болса һәқиқий Худа вә мәңгүлүк һаятлиқтур!»** — Әйса Мәсиһни көрситиду *(муқәддәс язмилардики һеч қандақ йәрләрдә «Худа һаятлиқ» дейилмәйду, лекин көп йәрләрдә «Әйса Мәсиһ һаятлиқтур», дейилиду. Мәсилән «Юһ.» 11:25, 14:6)*.

5:20 Йәш. 9:5; 44:6; 54:5; Луқа 24:45; Юһ. 20:28; Рим. 9:5; 1Тим. 3:16.

5:21 **«Әзиз балилирим, өзүңларни һәр қандақ бутлардин сақлаңлар»** — «бутлар» шүбһисизки, мошу йәрдә пәқәт ойма бутларни яки қуйма бутларнила әмәс, бәлки етиқатчиларниң қәлбидә Худаниң орнини талишидиған һәр қандақ нәрсә яки иштур. Мәсилән, «Кол.» 3:5ни көрүң.

Қошумчә сөз

Мошу йәрдә биз алаһидә муһим яки чүшиниш қийин дәп қариған бәзи айәтләр үстидә азрақ тохтилимиз.

(2:7-8)

«**И сөйүмлүклирим, силәргә бурун аңлап бақмиған йеңи бир әмирни әмәс, бәлки дәсләптин тартип силәр тапшурувалған кона әмирни йезиватимән. Ушбу әмир силәр бурундинла аңлап келиватқан сөз-каламдур. Лекин йәнә келип мән силәргә йезиватқинимни йеңи әмир десәкму болиду; бу әмир Мәсиһдә һәм силәрдиму әмәл қилинмақта, чүнки қараңғулуқ өтүп кәтмәктә, вә һәқиқий нур аллиқачан чечилишқа башлиди**».

Бу сирлиқ амма толиму муһим айәтни мундақ чүшинимиз: —

(1) Әйса Мәсиһ әслидә мухлислириға бир нәччә қетим: «**Бир-бириңларға меһир-муһәббәтни көрситиңлар**» дәп тапилиған еди («Юһ.» 13:34, 15:12ни көрүң). Шуңа бу әмирни «кона әмир» дегили болиду.

(2) Бу әмирни мухлисларға тапилиған вақтида уларда һеч әмәл қилинмиған еди. Мәсилән, буниңға мисал кәлтүрсәк, Мәсиһ уларға ахирқи «кәчлик тамақ»та бу әмирни тапилайду («Юһ.» 13-бап); лекин улар йәнә бир-бири билән «**Аримизда ким әң улуқ**» дәп талаш-тартиш қилишиду («Луқа» 22:24-27). Сәвәви, уларда роһий һаят техи мәвҗут болмиған еди. Пәқәт муқуддәс Роһ кәлгәндә андин роһий һаят башлиниду.

(3) Рәб Әйса һәммимиз үчүн чапрас яғачтики өлүми билән ғәлибә қазанғандин кейин, Муқәддәс Роһ келиду, шундақла инсанлар һәқиқий роһий һаятқа муйәссәр болиду. Шу чағда пәқәт Мәсиһдила әмәс, Униңға роһта бағланғанлардиму һәқиқий муһәббәт, йәни Худаниң Өзиниң муһиббити пәйда болуп, «**Бир-бириңларға меһир-муһәббәт көрситиңлар**», һәтта «**Силәрни сөйгинимдәк, силәрму бир-бириңларни сөйүңлар**» дегини мүмкин болиду. Әнди һазир әмиргә әмәл қилиш мүмкинчилиги болғанлиғи үчүн уни «йеңи әмир» дейишкә болатти; вә шуниңдәк һәқиқий меһир-муһәббәтниң йәр йүзидә барлиққа кәлгәнлигидин әнди «**Қараңғулуқ өтүп кәтмәктә вә һәқиқий нур аллиқачан чечилишқа башлиди**».

(3:9)

«**Худадин туғулғучи гуна садир қилмайду; Худаниң уруғи униңда орун алғачқа, у гуна садир қилиши мүмкин әмәс, чүнки у Худадин туғулғандур**»

Юһанна қайси җәһәттин «**У гуна садир қилиши мүмкин әмәс**» дәйду? У аллиқачан (2:1дә) «**Мабада бириси гуна садир қилса, ...**» дегән. Демәк, һәтта Худадин туғулған бирисиниңму гуна қилиш мүмкинчилиги дәрвәқә <u>бардур</u>. Лекин у 3:6дә мундақ дәп җакалайду: —

«**Униңда яшаватқан һәр бир киши гуна садир қилмайду; кимдәким гуна садир қилса, Уни көрмигән вә Уни тонумиған болиду**». Худадин һәқиқий туғулған бирисиниң қәтъий гуна садир қилиш адити болмайду; униңға нисбәтән гуна «бинормал иш» болиду. Униң үчүн «нормаллиқ» һәққанийлиқ вә меһир-муһәббәт ичидә яшаштин ибарәттур; чүнки «Худаниң уруғи» болған Мәсиһниң Өзи униңда яшайду («Гал.» 2:20).

Бу 9-айәт шүбһисизки, гуна садир қилишниң мүмкин әмәслиги әхлақ яки меһир-муһәббәт җәһәттин ейтилғандур. Буниңға мисал алсақ, сәбий балисини қолидин йетиләп йолдин өтүп кетиватқан бир ана дәйли, туюқсиз уларға қарап келиватқан бир җүк машиниси пәйда болуп қалиду. Шу ана өз балисини әшу машининиң алдиға ташлап кетиш мүмкинчилиги барму? Бир тәрәптин, йәни җисманий тәрәптин, шундақ мүмкинчилик дәрвәқә бар; лекин әхлақ җәһәттин яки анилиқ муһәббити җәһәтидин бундақ мүмкинчилик қәтъий мәвҗут әмәс. Охшаш йолда, Худаниң һәмраһлиғида меңиватқан, Уни тонуйдиған бириси «**гуна садир қилиши мүмкин әмәс**».

5:6-8

«**У болса су вә қан арқилиқ кәлгән Зат, йәни Әйса Мәсиһдур; Униң келиши пәқәт су биләнла әмәс, бәлки қан биләнму еди. Вә бу ишларға гувалиқ бәргүчи болса Роһтур, чүнки Роһ Өзи һәқиқәттур. Чүнки Униң тоғрилиқ үч гувалиқ бәргүчи бар: — булар Роһ, су вә қандин ибарәттур. Бу үчиниң гувалиғи бирдур**»

Бу айәтләрниң мәзмуни бир нәччә сахта тәлимгә қарита рәддийәдур. «Кириш сөз»дә дегинимиздәк улар төвәндикиләрни өз ичидә алиду: —

(1) Умумән «маддий дуния рәзил, пәқәт роһий дуния яхши».
(2) «Маддий дуния рәзил болғачқа, Әйса Мәсиһ әрштин келип бир тәндә маканлишип һәқиқий инсан болуши һәргиз мүмкин әмәс еди. У пәқәт «инсаний **қияпәт**»тә кәлгән бир роһ, халас; демәк, у «әттә» әмәс».
(3) «Инсан болған Насарәтлик Әйса суда чөмүлдүрүлгәндила Худаниң Роһи Униң тенини илкигә алди; пәқәт шу чағдин кейин, Әйсани «Худаниң оғли» дейишкә болатти».
(4) «Инсан болған Насарәтлик Әйса өлүш алдида Худаниң Роһи Униң тенидин кәтти; шуңа «Худаниң Оғли өлди» дейишкә болмайду».
(5) «Қутқузулуш-ниҗат бу рәзил, маддий дуниядики һаятқа бағлиқ болмиғачқа, қутқузулғанларниң «җисманий» әхлақлиқ һаятни өткүзүшниң, меһир-муһәббәт көрситишкә көңүл бөлүшиниң һеч зөрүрийити йоқ».

Шуниң билән уларға рәддийә бериш үчүн муәллип қәтъийлик билән шуни испатлимақчики: (1) Әйса Мәсиһ һәқиқий инсан болуп туғулди; (2) һәқиқий инсан болуп Йәһия пәйғәмбәр тәрипидин суда чөмүлдүрүлди; (3) һәқиқий инсан болуп чапрас яғачта өлди. Мана шу сәвәптин муәллип жуқурики айәтләрдә Рәббимизниң «**Келиши пәқәт су биләнла әмәс, бәлки қан биләнму еди**» дәп тәкитләйду.

Униңдин чүшинимизки: —

(а) Рәббимиз адәттики, нормал инсаний туғут билән бу дунияға кәлгән. Барлиқ инсаний туғутларға охшаш, униң туғулғини анисиниң туғут сулири биләнла әмәс,

бәлки анисидин айрилиш қени (киндикини кәскәндики) биләнму еди. Әгәр бириси «Расул Юһанна бу ишларға гувачи болғанму?» дәп сориса, әлвәттә «Өз көзи гувачи болмиди» дәймиз. Лекин унтумаслиғимиз керәкки, Юһанна Рәббимизниң аниси Мәрйәм өлгичә униңдин хәвәр алған («Юһ.» 19:26-27).

(ә) Рәббимизниң «хәлиқъаләм алдидики хизмәт»и Йәһия пәйғәмбәр тәрипидин чөмүлдүрүлүши билән башланған еди. Бу чағдиму у һәм толуқ инсан һәм толуқ Худаниң Оғли еди. Шуниң билән Униң келишини «**су билән**» дегили болиду. Униң «йәр йүзидики хизмәт»и Униң чапрас яғачта қан төкүши билән ахирлашқан; шуниң билән Униң һазирқи әрштики хизмитигә «келиши» «**су биләнла әмәс, бәлки су вә қан билән еди**».

(б) У чапрас яғачта өлгәндин кейин шу йәрдики бир әскәр нәйзини елип Униң биқиниға санҗиди. Шу чағда Юһанна бизгә «**су вә қан чиқти**» дәп алаһидә гувалиқ бериду («Юһ.» 19:34-35). Бу ишниң өзи әскәрләргә: «Бу адәм дәрвәқә өлди» дегән толуқ испат еди. Тибапәтчилик тәрипидинму бу иш Униң жүриги йерилип кәткәнлигидин болған болуши мүмкин, дәп испатлайду.

Шуниң үчүн Юһанна диққитимизни бу үч гуваға тартмақчи — су, қан вә Муқәддәс Роһ. Уларниң һәммиси Әйса Мәсиһ аниси Мәрйәмниң қосиғиға кәлгәндин тартип өлүшигичә (һәм шундақла һазирму!) Худаниң Оғли болупла қалмай, толуқ инсан екәнлигини испатлайду.

5:16-17

«**Бириси қериндишиниң өлүмгә мәһкүм қилмайдиған бир гуна садир қилғанлиғини көрсә, униң үчүн дуа қилсун; вә Худа өлүмгә мәһкүм қилмайдиған гуна садир қилғанлар үчүн униңға һаятлиқ ата қилиду. Өлүмгә мәһкүм гунаму бардур. Униң тоғрисидин тилисун, демәймән. Хәммә һәққанийәтсизлик гунадур; вә өлүмгә мәһкүм қилмайдиған гунаму бар**».

«**Өлүмгә мәһкүм бир гуна**» дегән немә? Умумән ейтқанда, алимлар арисида бу иш тоғрисида төвәндикидәк үч пикир бар (һәммә алим шу гуна садир қилғучи кишини етиқатчи дәп қарайду): —

(1) Бу хил гуна гуна садир қилған адәм (етиқатчи)ни мәңгүлүк һаяттин мәһрум қилип, уни «от көли»дики «мәңгүлүк өлүм»гә, йәни дозаққа елип бариду. Юһанна қериндашларға бундақ гуна қилған киши үчүн дуа қилмаслиқни үндигәндин кейин, ундақта у чоқум Рәббимиз ейтқан «**кәчүрүшкә болмайдиған гуна**»қа охшаш иш болуши керәк («Мат.» 12:22-32).

(2) Һәммимизгә аян, Худа керәк болғанда Өзигә хас болғанларниң бешиға «тәрбийилик җазаси»ни чүшириду (мәсилән, «Ибр.» 12:4-14). Бу гуна гуна садир қилғучи кишини «тәрбийилик җаза» сүпитидә җисманий өлүмгә елип бариду. Бу иш «мәңгүлүк өлүм»дин пүтүнләй башқичә бир иштур.

(3) Ундақ гуна садир қилғучи кишини «Худаға мевә бәрмәйдиған һаләт»тә бағлап бекитиду. Бу һаләт у өлгичә давамлиқ болиду. Шуниң үчүн у бу дуниядин кәткичә

башқа қериндашлар униң ғемини һеч йемәй, униң билән барди-кәлди қилмаслиғи керәк.

Бу үч пикирдин бириничисигә қәтъий қошулалмаймиз. Һалбуки, 2- вә 3-пикирниң вәзинлиги бар, дәп қараймиз. Әмәлийәттә бу икки пикир бир-биригә бәк йеқин, «мәңгүлүк тәрипидин ейтқанда» дегәндәк охшаш әһвални көрситиду.

Бу көзқаришимизниң сәвәплири мундақ: —

(а) Рәббимиз ейтқан «**һеч қачан кәчүрүм қилинмайдиған гуна**» болса Худаниң авазини әң ахирқи рәт қилиштин ибарәттур («Мат.» 12:31-32 вә униңдики «қошумчә сөз»имизни көрүң). Бу гунаниң пәрисийләрдә болған ипадиси уларниң Рәббимизниң худалиқ һоқуқини рәт қилиши еди. Гәрчә У бу һоқуқини мөҗизилири билән вә карамәт тәлими билән тәстиқлиған болсиму, улар йәнила ишинишни рәт қилип, Уни «Шәйтанниң әлчиси» дәп һақарәтлиди. Шуңа бу етиқатчилар тәрипидин қилинған гуна әмәстур (бәлки етиқатсизлар тәрипидин қилинғандур).

(ә) Юһаннаниң дейишичә, мәңгүлүк һаятқа еришкән, шундақла «қериндаш» дәп атилишқа лайиқ бир кишигә нисбәтән (5:16) жуқурида ейтқинимиздәк, гунаниң өзи бинормал бир иш, гуна униң үчүн адәт әмәс (3:4-10ни көрүң). Бундақ дегинимиз «етиқатчиларда гуналар болмайду» дегәнлик әмәс (2:1ни көрүң). Лекин бирисиниң Худаниң һаятиға еришкәндин кейин андин «мәңгүлүк гуна» («Мар.» 3:29) садир қилишиниң мүмкинчилиги бар дейилсә, бизниңчә бу пикир инсанлар «қайтидин туғулуш» арқилиқ қобул қилған Худаниң Өз тәбиитини мутләқ инкар қилишқа баравәр болиду. Пүтүн муқәддәс китапта униңға һеч қандақ мисал тапалмаймиз. Бириси: «Мәсиһгә сатқунлуқ қилған Йәһуда буниңға бир мисалдур» десә, биз Йәһуданиң барлиқ қилмишлиридин униңда «Худаниң һаяти» болғанлиғидин бирму испат тапалмаймиз, дәп җавап қайтуримиз.

(б) Бирақ башқа тәрәптин ейтқанда, муқәддәс китапта етиқатчиларниң Худаниң тәрбийилик җазаси (мәңгүлүк җазаси әмәс)ға учрап өлгәнлигидин көп мисаллар бардур. Бундақ җисманий җазаниң сәвәплири гуна қилған кишиләрниң өз әһваллиридин һалқип кетиши мүмкин. «Расулларниң паалийәтлири»дә Ананияс вә Сафира өзлирини «интайин ихласмән кишиләр» дәп көрсәтмәкчи болуп, ялған сөзлигәнлиги хатирилиниду («Рос.» 5:1-11). Бу гунайи түпәйлидин улар Худа алдида һаятидин мәһрум болди. Худаниң Роһи зор қудритини көрсәткән шу күнләрдә бу иш барлиқ җамаәтләргә қаттиқ бир агаһ болди. Кейинки дәвирләрдә башқилар охшашла Худаниң җамаитигә ялған сөз қилған болсиму, лекин улар охшаш тәрбийилик җазаға учримиған, дәп гуман қилмаймиз — лекин Худаниң Роһи күч-қудритини шу күнләрдикидәк охшаш аян қилған болса, Униң йолини тосиған һәр қандақ кишиниң һалиға вай!

Ананияс вә Сафирани от көлигә чүшиду, дәп қаримаймиз. Улар бәлким расул Павлус «1Кор.» 3:11-15дә тәсвирләйдиған, Худаниң ули үстигә һеч муқим нәрсини қурмиған кишиләргә охшаш болиду. Бизниң шу айәтләр тоғрилиқ изаһатлиримизниму көрүң.

Тәвраттин йәнә мундақ бир мисал тапимиз. Давут падиша Бат-Шеба билән зина қилиши билән Бат-Шеба һамилдар болуп қалди. Худа Давутқа намимға еғир дағ кәлтүргининң үчүн, етиқатсизларниң көз алдида Өз пак-муқәддәслигимни ениқ қилиш үчүн, Бат-Шебадин болидиған балаң туғулуп өлиду, дәп хәвәр йәткүзди. Давут бала үчүн йәттә күн роза тутуп, дуа-тилавәт қилған болсиму, Худани бу қараридин яндуралмайтти («Зәб.» 51:4 вә униң үстидики изаһатимизниму көрүң). Мошу йәрдә өлидиған Давутниң өзи әмәс, бәлки гуна қилмайдиған балиси; лекин Худаниң мәлум гуналарниң үстидики һөкүминиң өзгәрмәслиги, һәтта дуа-тилавәтләрниңму өзгәртилмәйдиғанлиғи мошу вақиәдин ениқ туриду. Давут мүмкин болса, мошу балини қутқузуш үчүн җәзмән өзини пида қилишқа рази болатти дәп ишинимиз (кейин, Давутниң һәтта өзигә асий бир оғлиға беридиған меһрини чүшиниш үчүн «2Сам.» 18:33ни көрүң).

Расул Павлус йәнә Коринттики җамаәткә язған биринчи мәктупида «**Рәббимизниң кәчлик тамиғи**»дин натоғра позитсийә билән йегәнләрниң Худаниң тәрбийә җазасиға учрап, кесәл болуп ятқанлиғи, һәтта өлгәнлигини тәсвирләйду. У йәнә Коринтта турған, еғир гуна садир қилған амма товва қилишқа рази болмайдиған мәлум бир етиқатчи тоғрилиқ: — «**Шундақ қилған кишиниң әтлири һалак қилинсун, шундақ қилип роһи Рәб Әйсаниң күнидә қутқузулуши үчүн Шәйтанниң илкигә тапшурулсун**» — дәйду («1Кор.» 5:5). Бу иш тоғрилиқму шу хәттики «қошумчә сөз»имизни көрүң.

Адәттә еғир гуна садир қилған амма товва қилишни халимайдиғанлар үчүн Худа бекиткән тәрбийә болса, җамаәт уларни барди-кәлдисидин чиқириветиштин ибарәт болиду (мошу тоғрилиқ «Рим.» 16:17-18, «2Кор.» 6:14-7:1, «Гал.» 6:1-2, «2Тес.» 3:6-15, «1Тим.» 1:20, «Тит.» 3:10-11, «2Юһ.» 9-11, «Вәһ.» 2:20ни көрүң).

Лекин Павлус Коринттики мошу кишиниң әһвалиға қарап униңға мошундақ тәрбийиниң кәмлик қилидиғанлиғини көрүп йәтти. Пүткүл жут алдида Рәббимизниң гува-хәвириниң етивари қалмиди; гуна садир қилғучи товва қилишни һеч халимайтти. «**Әтлири һалак қилинсун**» — бу ибарә, бизниңчә, адәмниң өлүмини көрситиду. У «өлүмгә мәһкүм» бир гуна садир қилған еди. Расул Павлус охшаш йолда «Шәйтанға тапшурған»лар болса, Хуменеус вә Искәндәр («1Тим.» 1:20) вә Филетусларни өз ичигә алиду («2Тим.» 2:17). Уларниң тездин аләмдин кетиши болса (1) башқиларға зор агаһ болиду, шундақла уларни мундақ кишиләрниң адәмни булғайдиған тәсиридин қутқузиду; (2) өзлириниң виҗданини техиму көп гуналарниң еғирлаштурушидин қутқузиду.

Шуңа көзқаришимиз «**өлүмгә мәһкүм гуна**» етиқатчиниң җисманий өлүшини елип келидиған гунадур. Худа Ананияс вә Сафираниң үстигә чиқармақчи болған һөкүмини ениқ қилғандин кейин, расул Петрус улар үчүн дуа қилмиған еди. Шуниңға охшаш, етиқатчилар шундақ гуна садир қилғанлар үчүнму дуа қилишиға тоғра кәлмәйду. Униң үстигә, ундақ еғир гуна қилған (Коринттики һелиқи адәмгә охшаш товва қилишни халимайдиған) етиқатчи түпәйлидин Худаниң нами вә хәвириниң етивари қалмиған әһвалда, җамаәт һәтта шу кишини «Шәйтанға тапшуруш» керәкму, дәп еғир-бесиқлиқ билән чоңқур ойлинишға тоғра келиду («1Кор.» 6:1-8).

Инжил 24-қисим

«Юһанна «2»»

(Расул Юһанна язған иккинчи мәктуп)

Кириш сөз

Бу қисқа хәтниң муәллипи расул Юһанна. У бу хетини өзигә тонуш «**Худа тәрипидин талланған ханимға вә униң әзиз балилириға**» язған. Рошәнки, Юһаннаниң униңға билдүргән һөрмитидин у Рәббимизгә зич алақидә жүридиған бир аялдур.

Бәзи алимлар «**Худа тәрипидин талланған ханим**»ни әмәлийәттә бир аял әмәс, бәлки мәлум бир етиқатчи жамаәткә, шундақла униң «балилири» әшу жамаәттин туғулған башқа жамаәтләргә символ яки вәкилдур, дәп қарайду. Биз шундақ қаримаймиз; сәвәви вә башқа бир нәччә мунасивәтлик ишлар тоғрисида «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

Хәтниң мәзмуниға кәлсәк, хәт бу ханимни риғбәтләндүрүш вә униңға жекиләш сөзи болуш сүпитидә йезилған. Юһанна бу ханим вә «балилири»ға: (1) хуш хәвәрдә аманәт қилинған улуқ роһий байлиқларни қолидин бәрмәслик; (2) бу байлиқлар арқилиқеришкән «роһий зимин»ни чиң тутуп, Иблисниң сахта тәлим бәргүчиләр арқилиқ йәткүзгән һейлә-микри алдида бу «зимин»ни қолидин бәрмәслигини өтүнүп-жекиләйду (бу тәлим бәргүчиләрниң ялған-алдамчилиқлири «Юһанна (1)»дики «Кириш сөз» вә «Қошумчә сөз»дә азрақ тәсвирлиниду).

Хәтниң мәзмуни: —

1. Салам (1-4-айәтләр)
2. Меһир-муһәббәтлик һаят (5-6-айәтләр)
3. Сахта тәлим бәргүчиләрни рәт қилиш (7-11-айәтләр)
4. Ахирқи сөз (12-13-айәтләр)

••••••••

Юһанна «2»

«Расул Юһанна язған иккинчи мәктуп»

1 [1-2] Мәнки ақсақалдин Худа тәрипидин талланған ханимға вә униң әзиз балилириға
салам! Мән силәрни һәқиқәттә сөйимән вә ялғуз мәнла әмәс, йәнә һәқиқәтни
тонуғанларниң һәммиси биздә яшаватқан вә шундақла әбәткичә бизгә яр болидиған
һәқиқәтни дәп силәрни сөйиду. [3] Худаатидин вә Атиниң Оғли Рәб Әйса Мәсиһтин шапаәт,
рәһим-шәпқәт вә хатирҗәмлик силәргә һәқиқәт вә меһир-муһәббәт ичидә болиду!
[4] Балилириңниң арисида биз Атидин әмир тапшурувалғандәк һәқиқәттә маңғанларни
көргиним үчүн интайин хурсән болдум.

Һәқиқәттә чиң туруш, сахтилиқтин һези болуш

[5] Әнди, һөрмәтлик ханим, мән сәндин бир-биримизгә меһир-муһәббәт көрситәйли, дәп
өтүнимән. Мениң саңа йезип өтүнгиним йеңи бир әмир әмәс, бәлки дәсләптин тартип
биздә бар әмирдур. [6] (меһир-муһәббәт шуки, униң әмирлиригә әмәл қилип меңиштур).
Мана бу әмир силәр буруңдин тартип аңлап келиватқандәк, униңда меңишиңлар үчүн
силәргә тапиланғандур. [7] Чүнки нурғун алдамчилар дунияниң җай-җайлирида чиқти.
Улар Әйсаниң дунияға инсаний тәндә кәлгән Мәсиһ екәнлигини етирап қилмайду. Бун-
дақлар дәл алдамчи вә дәҗҗалдур. [8] Биз вә өзүңлар сиңдүргән әҗирни йоқитип қоймай,
бәлки толуқ инъамға егә болушуңлар үчүн, өзүңларға агаһ болуңлар. [9] Кимки Мәсиһ-
ниң тәлимидин һалқип чиқип, униңда чиң турмиса, Худа униңға егә болмайду. Лекин
Униң тәлимидә чиң турғучи болса, Ата һәм Оғул униңға егә болиду. [10] Әгәр бириси Униң

1:1-2 **«Мәнки ақсақалдин Худа тәрипидин талланған ханимға вә униң әзиз балилириға салам!»** — «ақсақал» мошу йәрдә «җамаәтниң ақсақили» яки пәқәт «мән қеридин...» дегән мәнадила ишлитилиду. **«Худа тәрипидин талланған ханим»** — «ханим» һәқиқий бир аял ханимни көрситиши мүмкин, болмиса мәлум бир җамаәтни көрситишиму мүмкин. «Кириш сүз»имиздә ейтқинимиздәк биз уни һәқиқий мөтивәр етиқатчи ханимни көрситиду, дәп қараймиз.
–«Әзиз балилири» дегән *(1)* җисаманий балилири; *(2)* «роһий балилири»; *(3)* һәм җисманий һәм роһий балилирини көрситиши мүмкин. Биз 3-пикиргә майилмиз *(«роһий балилири» болса бу ханимниң гувалиғи вә вастиси билән Худаниң йолиға киргәнләрни көрситиду. «Кириш сөз»имизни, 9-айәтни, «3Юһ. » 4-айәтниму көрүң).* **«Мәнки ақсақалдин... салам!»** — барлиқ хәтлиригә охшаш, расул Юһанна өзиниң ким екәнлигини беваситә көрсәтмәйду.
1:3 **«рәһим-шәпқәт вә хатирҗәмлик силәргә һәқиқәт вә меһир-муһәббәт ичидә болиду!»** — бәзи кона көчүрмиләрдә «рәһим-шәпқәт вә хатирҗәмлик бизләргә һәқиқәт вә меһир-муһәббәт ичидә болиду!» дәп пүтүлгән.
1:5 Юһ. 13:34; 15:12; Әф; 5:2; 1Тес. 4:9; 1Пет. 4:8; 1Юһ. 2:7; 3:23; 4:21.
1:6 **«Мана бу әмир силәр буруңдин тартип аңлап келиватқандәк, униңда меңишиңлар үчүн силәргә тапиланғандур»** — көздә тутулған әмир чоқум алдинқи 5-айәттә тилға елинған «бир-биримизгә меһир-муһәббәт көрситәйли».
1:6 Юһ. 15:10.
1:7 **«Чүнки нурғун алдамчилар дунияниң җай-җайлирида чиқти»** — немишкә «чүнки» дәйду? Бизниңчә 5-7-айәт билән бағлиқтур. Алдамчилар, сахта тәлим бәргүчиләр вә сахта пәйғәмбәрләр тәрипидин алдинип қелишиниң алдини елиштики бирдин-бир йол 5-7-айәттә тилға елинғандәк Худаниң һәмраһлиғида меһир-муһәббәт ичидә яшаштур. **«Улар Әйсаниң дунияға инсаний тәндә кәлгән Мәсиһ екәнлигини етирап қилмайду»** — «инсаний тәндә» *(яки «инсан тенидә»)* грек тилида «әттә» билән билдүрилиду. Башқа бир хил тәрҗимиси: — «Улар Әйса Мәсиһниң дунияға инсан тенидә кәлгәнлигини етирап қилмайду».
1:7 Мат. 24:5,24; 2Пет. 2:1; 1Юһ. 4:1.
1:8 **«Биз вә өзүңлар сиңдүргән әҗирни йоқитип қоймай, бәлки толуқ инъамға егә болушуңлар үчүн, өзүңларға агаһ болуңлар»** — «биз вә өзүңлар сиңдүргән әҗир» бәлким Юһанна, шу ханим вә униң балилири билән биллә Худаниң йолида ишләп, хуш хәвәр йәткүзүп, башқиларни Худаниң йолиға башлаш әҗирини көрситиду. Шу сахта тәлим бәргүчиләр уларниң Худа үчүн чиқарған мевисини йоқатмақчи, әлвәттә.
1:9 **«Кимки Мәсиһниң тәлимидин һалқип чиқип, униңда чиң турмиса, Худа униңға егә болмайду»** — «тәлимдин һалқип чиқип» грек тилида «илгири бесип» дегән билән ипадилиниду. Бу бир кинайилик, һәҗвий гәптур.

тәлимини елип кәлмәй силәрниң йениңларға кәлсә, уни өйүңларға башлимаңлар һәм
униңға саламму бәрмәңлар. [11] Чүнки ундақ адәмгә салам бәргән киши униң рәзил әмәл-
лиригә шерик болғучидур.
[12] Силәргә пүтидиған йәнә көп сөзлирим бар еди; лекин қәғәз билән сияһни ишләткән-
дин көрә, хошаллиғимизниң толуп тешиши үчүн йениңларға берип дидар көрүшүп
сөзлишишни арзу қилимән. [13] Худа тәрипидин талланған һәдәңниң балилиридин саңа
салам!

Мәсиһниң тәлимидин һеч қандақ сөз-едийиләр «илгири турмайду», әлвәттә. Мәсиһниң тәлимидин һалқип һәр қандақ башқа сөз-едийиләргә өтүш һеч қандақ «илгириләш» әмәстур, әлвәттә. **«Лекин Униң тәлимидә чиң турғучи болса, Ата һәм Оғул униңға егә болиду»** — «Мәсиһниң тәлими... Униң тәлими...» — һәм Мәсиһ Өзи бәргән тәлим һәм расуллар Униң тоғрилиқ бәргән тәлимниму тәң көрситиду.

1:10 **«Әгәр бириси униң тәлимини елип кәлмәй силәрниң йениңларға кәлсә, уни өйүңларға башлимаңлар һәм униңға саламму бәрмәңлар»** — «Униң тәлими» грек тилида «мошу тәлим» дегән сөз билән ипадилиниду; у «Мәсиһниң тәлими». 9-айәтни көрүң. **«уни өйүңларға башлимаңлар һәм униңға саламму бәрмәңлар»** — оқурмәнләрниң есидә барки «салам» *(ибраний тилида «шалом», грек тилида «хаир»)* дегән сөз «Саңа тинич-хатирҗәмлик тиләймән» дегән мәнада. Шуңа мошундақ сахта тәлим бәргүчиләргә «салам» ейтишқа болмайду. Юһаннаниң бу дегини уларға әдәпсизлик қилиш керәк дегәнлик әмәс, әлвәттә, бәлки уларға салам беришниң орниға сахта тәлими үчүн тәнбиһ беришиңларға тоғра келиду, дегәнликтур.

1:10 Рим. 16:17; 2Тим. 3:5; Тит. 3:10.

1:11 **«Чүнки ундақ адәмгә салам бәргән киши униң рәзил әмәллиригә шерик болғучидур»** — «салам» тоғрилиқ жуқуриқи изаһатни көрүң.

1:13 **«Худа тәрипидин талланған һәдәңниң балилиридин саңа салам!»** — «һәдәңниң балилири» расул Юһанна турған җайдики җамаәттики етиқатчиларни көрситиши мүмкин.

Қошумчә сөз

Биз немә үчүн «Худа тәрипидин талланған ханим»ни мәлум бир җамаәтниң символи әмәс, бәлки рәбгә тәвә болған һәқиқий бир аял қериндаш (ача яки с

Бәзиләр «расул болған бир адәмниң мошундақ тәнһа турған тул хотунға шундақ бир хәтни йезиши мүмкин әмәс», дәп қарайду (Юһанна униң балилирини тилға алиду, лекин йолдишини һеч тилға алмайду, шуңа уни яки еридин җуда болған яки йолдиши тәрипидин ташливетилгән, дәп ойлаймиз). Мошундақ пикирдә болған алимлар мошу «ханим»ни әмәлийәттә мәлум бир етиқатчи җамаәтниң символлуқ нами, дәп қарайду. Бу көзқараш бойичә «ханимниң балилири»му башқа мәнада болуши керәк, йәни бу җамаәтниң гувалиғи арқилиқ Худаниң йолиға киргәнләрни көрсәткән болса керәк.

Лекин Юһаннаниң шундақ Худадин қорқидиған ихласмән аялға хәт йезишиниң немә ямини барду? У Рәббимизниң бир «әрзимәс» Самарийәлик аялни етиқатқа кәлтүрүш үчүн, шу чағдики барлиқ қаидә-йосунларни бузуп, униң билән сөзләшкәнлигини өз көзи билән көргән әмәсму? («Юһ.» 4-бап). Дунуядики җамаәтләр ичидә әркәк қериндашларниң җамаәткә йетәкчилик қилиш мәсъулийитини ташлап, җамаәтниң ишлирини ача-сиңил қериндашларниң қолиға, уларниң бир тәрәп қилишиға ташлап қойидиған әһваллар йоқму? Вә шундақ әһвалларда мошу ача-сиңиллиримиз әмәлийәттә бәзидә интайин бәлән қилмамду? Вә шундақ әһвалларда әтрапида турған, йеши чоңрақ акиларниң (Худаниң қой падисини бақидәк қәлби бар болса вә шундақла қолидин кәлсә) мошу ача-сиңиллардин хәвәр елиш вә уларни риғбәтләндүрүш мәсъулийити бар әмәсму? (шуниң билән бир вақитта, уларниң җамаәттики әркәкләрни һәқиқий әр киши болушқа орнидин қопушқа қозғайдиған ролиму бар, әлвәттә).

Бизниңчә муқәддәс язмиларға шәрһ бериштики муһим бир принсип шуки, алди-кәйнидики сөзләрдин башқа бирәр көчмә яки тәмсиллик мәна чиқип турмиған әһвалда, һәр бир текстни сөз йүзидики әң аддий мәнада, сөзмусөз чүшинишимиз керәк. Дәрвәқә, көп текстләр көчмә мәнада яки тәмсиллик характерида болиду, әлвәттә; лекин мәлум текстни «көчмә мәнада» яки «тәмсил сүпитидә» чүшинишимиз керәк, дәп қарайдиғанлар бар болса, улар мошу көзқарашқа испат кәлтүрүши керәктур. Болмиса, һәр бир текстниң сөзлирини аддий, адәттики мәнада чүшинишимиз лазимдур. Бу хәттики «ханим»ниң көчмә мәнаси бар болған испати қени? Әмәлийәттә, әксичә пүткүл муқәддәс язмилар ичидә мәлум бир җамаәтни ихласмән бир аял кишигә охшитидиған бирму мисал тапалмаймиз. Юһаннаниң «үчинчи мәктупи» мәлум бир шәхскә (йәни Гаюсқа) йезилған йәрдә, немишкә иккинчи хәтни мәлум бир шәхскә қаритип йезилған, дейишкә болмайду?

Биз бу хәттики намсиз «ханим»ға охшаш бир нәччә ихласмән улуқ аялни тонушқа несип болдуқ. Улар бәзидә һәр қандақ җамаәтниң алақисидин жирақ туруп ялғуз, тәнһа әһвалда болғини билән уларниң әтрапидикиләргә болған тәсири хелә күчлүк, һәтта нурғун кишиләргә Худаниң падишалиғиға кириш васитичиси вә кейин уларға «роһий ана» болған. Улар қедимки заманда өзи тоғрилиқ «Исраил үчүн бир анимән» дегән Дәбораһ исимлиқ аял пәйғәмбәргә охшаш болған («Һак.» 5:7). Тәҗрибимиз бойичә

мошундақ аяллар арқилиқ Мәсиһкә кәлгәнләр кейин уларға нисбәтән тәбиий һалда «мениң балилирим» болуп қалиду. Бизгә тонуш болған ихласмән тул хотунниң өйиниң ишиги һәр бир өтүп кетиватқан хуш хәвәрчи яки тәлим бәргүчи яш жигиткә очуқ туратти. Униң өйидә турған һәр бир яш меһман тәбиий һалда «мениң балилиримниң бири» болуп қалди (тәрҗиман өзи «он иккинчи оғлум» еди). Униң өзиниң икки оғли ихласмән адәмләр болғачқа, шу әһвалдин һеч ағринмиған. Гәрчә «балилирим»ниң һәммиси униң меһри-муһәббити, ғәмхорлуғи вә дуа-тилавәтлириниң бир объекти болсиму, өзиниң икки оғли «бизниң мошундақ бир анимиз бар» дәп пәхирлинәтти. Шу сәвәптин биз һеч иккиләнмәй, расул Юһаннаниң «сениң балилириң» дегинидә бу ханимниң һәм җисманий һәм роһий балилириниму көрситиши керәк, дәймиз. Чүнки ундақ тәқвадар һөрмәтлик бир ханим һеч башқичә болмайтти.

Расул Юһанна җекилимигән бир иш тоғрилиқ

Шуниңға диққәт қилишимиз керәкки, Юһанна бу тәқвадар ханимдин бу тәлим бәргүчиләрниң сахта тәлимлиригә өзи рәддийә қилишни өтүнмәйду. Униң өтүнгини пәқәт улардин һези болуш, улар билән барди-кәлди қилмаслиқ вә уларни өз өйидә қобул қилмаслиқтин ибарәт еди. Әлвәттә, сахта тәлимләргә рәддийә бериш керәк вә Худа хизмәткарлириниң бәзилиригә мошу вәзипини тапшуриду; һәтта бәзиләрниң сахта тәлим бәргүчиләрни алдамчилиқтин чиқирип қутқузуш хизмитиму бардур. Лекин бундақ еғир вәзипини Худа барлиқ мөмин бәндилириниң һәммисигила тапшурған әмәс; чүнки сахта тәлим бәргүчиләр хәтәрлик вә һейлигәр шәхслэрдур. Юһанна Әфәсусқа келиштин илгири, Павлусниң ярдәмчиси болған Тимотий шу йәрдә шундақ хизмәттә болған еди («1Тим.» 1:3-4, 4:16, «2Тим.» 2:14-26).

Инжил 25-қисим

«Юһанна «3»»

(Расул Юһанна язған үчинчи мәктуп)

Кириш сөз

Бу қисқа хәтниң муәллипи расул Юһанна. Хәт өзи жамаәттики Гаюс исимлиқ бир қериндашқа йезилғандур. Хәткә қариғанда, Гаюс «Кичик Асия» (һазирқи Түркийә)дики мәлум бир жамаәткә мәсъул бир йетәкчи еди. Бизниңчә бир нәччә жил бурун расул Юһанна Гаюсниң етиқат йолиға киришиниң васитичиси болған еди (чүнки у бир қетим Гаюсқа «мениң балилирим»дин бириниң сүпитидә сөз қилиду (4-айәт)).

Хәтни йезишниң арқа көрүнүши мундақ: — бир нәччә қериндаш Юһанна хизмәт қиливатқан жамаәтниң өзи яки униңға йеқин турған жамаәтләр арисидин чиқип, хуш хәвәрни тарқитишқа йол алған еди. Улар биринчи қетим сәпәр қилғанда Гаюс вә у хизмәт қиливатқан жамаәттикиләргә йолуғуп қелип, улар тәрипидин күтүвелинған. Юһаннаниң йениға қайтип кәлгәндә улар тәбиий һалда униңға вә жамаәттикиләргә Гаюсниң меһмандостлуғи, шундақла сәпиригә ярдәм бәргәнлиги тоғрилиқ гувалиқ бәргән.

Улар һазир йәнә бир қетимлиқ «хуш хәвәр тарқитиш сәпири» үчүн йолға чиқмақчи. Шуниң үчүн Юһанна ушбу хәтни йезип уларға: «Гаюсниң жутидин өткиниңларда униңға буни тапшуруп бериңлар» дәп тапилиған еди. Хәтниң мәхсити Гаюстин бу қериндашларниң сәпәрни давамлаштурушиға йәнә бир қетим ярдәм беришкә өтүнүш вә риғбәтләндүрүштин ибарәт еди. Демисәкму, хәт һәммимизни хуш хәвәр хизмитидә «йолға чиққан» қериндашлиримизға охшашла ярдәм беришкә жекиләйду.

Шу қериндашлар ичидә бәлким Гаюс тонумайдиған бири, йәни Демитриус исимлиқ қериндаш бар еди (12-айәт) вә хәт униңға Демитриусни тәвсийә қилип тонуштуриду. Демитриус бу «хуш хәвәр әтрити»ниң мәсъулиму?

Хәт Гаюсқа йәнә Диотрәпәс дегән бириси тоғрилиқ агаһландуриду. Диотрәпәс болса Гаюс турған жайға йеқин жуттики башқа бир жамаәт ичидә көзгә көрүнгән, өзини чоң тутидиған бир киши болса керәк. Юһаннаниң Диотрәпәс тоғрилиқ әрзи Диотрәпәсниң «сахта тәлимчи» екәнлигидин әмәс, бәлки униң һакавурлуқ қилип, жамаәт үстигә һоқуқвазлиқ қилғанлиғи үчүндур. Һалбуки, бирким товва қилмай һакавурлишиварсә, ахир берип сахта тәлим беришкә башлайду. Сәвәви, һакавур киши һаман өзиниң әскилиги үчүн банә издәп һәқиқәтни бурмилайдиған болиду. Иблисниң өзи әслидә шундақ һакавурлишиши билән ахирида бүгүнки ялғанчи һалитидә қалған әмәсму?

Хәтниң мәзмуни: —

1. Дуайисалам (1-4-айәтләр)
2. Гаюсни тәрипләш (5-8-айәтләр)
3. Диотрәпәсниң қилмишлири (9-11-айәтләр)
4. Демитриусни тәриплиш (12-айәтләр)
5. Ахирқи сөз (13-15-айәтләр)

••••••••

Юһанна «3»

«Расул Юһанна язған үчинчи мәктуп»

1 [1] Мәнки ақсақал өзүм һәқиқәттә сөйгән сөйүмлүк Гаюсқа салам! [2] И сөйүмкүк достум,
җениң гүлләнгәндәк, һәммә ишлириңниң гүллинишигә вә тениңниң саламәт
болушиға тиләкдашмән. [3] Қериндашлар келип, сәндә болған һәқиқәт тоғрилиқ гувалиқ
бәргәндә, мән интайин бәк хошалландим; чүнки сән һәқиқәттә давамлиқ меңиватисән.
[4] Маңа нисбәтән, әзиз балилиримниң һәқиқәттә меңиватқанлиғини аңлаштинму чоң
хошаллиқ йоқтур.

Хуш хәвәр хизмитидә болидиғанларға ярдәм бериш

[5] Сөйүмлүк достум, йениңға барған қериндашларға (гәрчә улар саңа натонуш болси-
му) қилғанлириңниң һәммисидә ихласмәнлигиң испатлиниду. [6] Улар җамаәт алдида
сениң бу меһир-муһәббитиң тоғрисида гувалиқ бәрди. Уларни йәнә Худаниң йолиға
лайиқ сәпиригә узитип қойсаң, яхши қилған болисән. [7] Чүнки улар сәпәрдә ят әллик
етиқатсизлардин һеч немә алмай, шу мубарәк нам үчүн йолға чиқти. [8] Шуңа, һәқиқәт
билән хизмәтдаш болуп тәң ишлигүчи болуш үчүн биз шундақларни қоллап-қувәтли-
шимизгә тоғра келиду.
[9] Бу тоғрилиқ җамаәткә мәктүп яздим. Лекин уларниң арисида өзини чоң тутуп, җа-
маәткә баш болуш тамасида болған Диотрәпәс бизни қобул қилмайду. [10] Шуниң үчүн

1:2 **«И сөйүмкүк достум, җениң гүлләнгәндәк, һәммә ишлириңниң гүллинишигә вә тениңниң саламәт болушиға тиләкдашмән»** — «җениңниң гүлләнгәндәк...»: — демәк, Гаюсниң ички дунияси интайин бай, роһий байлиқлири наһайити көп.

–Бу айәткә қариғанда, Худаниң өз пәрзәнтлиригә болған ирадисини умумән ейтқанда уларниң тениниң сағлам болуши, дегили болиду.

1:3 **«сәндә болған һәқиқәт тоғрилиқ гувалиқ бәргәндә,...»** — яки «сениң тоғраңдә һәқиқәт бойичә гувалиқ бәргәндә,...».

1:4 **«Маңа нисбәтән, әзиз балилиримниң һәқиқәттә меңиватқанлиғини аңлаштинму чоң хошаллиқ йоқтур»** — «әзиз балилирим»: — бу айәттин бизгә рошәнки, Гаюс *(бәлким хелә бурунла)* расул Юһанна арқилиқ хуш хәвәрни қобул қилған вә шундақла униң «әзиз балилири»дин бири болуп қалған.

1:5 **«Сөйүмлүк достум, йениңға барған қериндашларға гәрчә улар саңа натонуш болсиму қилғанлириңниң һәммисидә ихласмәнлигиң испатлиниду»** — бу қериндашлар җамаәтләргә тәсәлли-риғбәт йәткүзүш, тәлим бериш вә хуш хәвәрни тарқитиш үчүн яқа жутларға чиққан. 7-айәтни көрүң.

1:6 **«Улар җамаәт алдида сениң бу меһир-муһәббитиң тоғрисида гувалиқ бәрди»** — «җамаәт» мошу йәрдә муәллипниң өз җамаитини көрсәтсә керәк. **«Уларни йәнә Худаниң йолиға лайиқ сәпиригә узитип қойсаң, яхши қилған болисән»** — «Уларни ... сәпиригә узитип қойсаң...»: — бу айәтниң хәвиригә қариғанда, бу қериндашлар хуш хәвәрни тарқитишқа чиққанда, бурун бир қетим Гаюс тәрипидин күтүвелинған. Шуниңдин кейин улар Юһанананиң, шундақла өз җамаитиниң йениға қайтип кәлди, Гаюс тоғрилиқ гувалиқ бәрди. Улар һазир қайтидин сәпәргә чиққан, Юһанна Гаюсқа язған ушбу хәтни бәлким сәпәргә чиққанлар Гаюсқа тапшурушқа елип бариду.

1:7 **«Чүнки улар сәпәрдә ят әллик етиқатсизлардин һеч немә алмай, шу мубарәк нам үчүн йолға чиқти»** — «ят әллик етиқатсизлар» мошу йәрдә «ят әлликләр» яки «ят әлләр» дегән сөз билән ипадилиниду. Адәттә бу сөз «Йәһудий болмиған әлләр»ни көрситиду, лекин мошу йәрдә «етиқатсизлар» дегән кәчмә мәнада ишлитилиду.

–«Шу мубарәк нам үчүн» — грек тилида пәқәт «нам» билән ипадилиниду; чүнки Юһанна вә шу қериндашлар үчүн пәқәт бирла нам мәвҗут еди *(йәни бирдин-бир Мәсиһниң намидур)*. Мәсилән, «1Юһ.» 2:12ниму көрүң).

1:8 **«Шуңа, һәқиқәт билән хизмәтдаш болуп тәң ишлигүчи болуш үчүн биз шундақларни қоллап-қувәтлишимизгә тоғра келиду.»** — «һәқиқәт билән хизмәтдаш болуп тәң ишлигүчи болуш үчүн» — буниңға қариғанда «һәқиқәт» дегән ибарә «Һәқиқәтниң Роһи», йәни Муқәддәс Роһниң Өзини көрситиду.

–«Қоллап-қувәтләш» — грек тилида «қобул қилиш»дегән пеил билән ипадилиниду вә өйдә күтүвелишини чоқум өз ичигә алиду.

–«Биз шундақларни қоллап-қувәтлишимизгә тоғра келиду» — бу айәттики «биз» шүбһисизки, барлиқ етиқатчиларни өз ичигә алиду.

1:9 **«Бу тоғрилиқ җамаәткә мәктүп яздим. Лекин уларниң арисида өзини чоң тутуп, җамаәткә баш болуш**

мән барғанда, униң қилған әскиликлирини, йәни униң бизниң үстимиздин қилған рәзил сөзлири билән ғәйвитини йүзигә салимән; у униңлиқ биләнла тохтап қалмайду, йәнә сәпәрдики қериндашларни қобул қилмайла қалмай, қобул қилмақчи болғанларниму тосиду вә һәтта уларни җамаәттин қоғлап чиқириватиду.
[11] И сөйүмлүк достум, яманлиқтин әмәс, яхшилиқтин үлгә алғин. Яхшилиқ қилғучи Худадиндур. Яманлиқ қилғучи Худани һеч көрмигәндур.
[12] Демитриусни болса һәммәйлән, һәтта Һәқиқәтниң өзи яхши гувалиқ берип тәриплəйду. Бизму униңға гувалиқ беримиз вә гувалиғимизниң һәқиқәт екәнлигини сәнму билисән.

[13] Саңа язидиған йәнә көп сөзлирим бар еди; лекин қәләм билән сияһни ишләткәндин кейин
рә, [14] Сән билән пат арида дидар көрүшүшни арзу қилимән; шу чағда дәқәмдәдә сөзлишимиз. [15] Саңа хатирҗәмлик яр болғай! Достлардин саңа салам. Сәнму у йәрдики достларға исим-фамилилири бойичә мәндин салам ейтқайсән.

тамасида болған Диотрәпәс бизни қобул қилмайду» — рошәнки, бу айәттә тилға елинған «җамаәт» Юһанна яки Гаюс билән мунасивәтлик җамаәт әмәс, бәлки Гаюс турған жутқа йеқин җайлашқан бир җамаәт еди.

1:10 **«Шуниң үчүн мән барғанда, униң қилған әскиликлирини, йәни униң бизниң үстимиздин қилған рәзил сөзлири билән ғәйвитини йүзигә салимән»** — «йүзигә салимән» грек тилида «әслитимән» билән ипадилиниду. Юһанна бу яманлиқни Диотрәпәстин башқа һеч кимгә әсләтмәйду! **«У униңлиқ биләнла тохтап қалмайду, йәнә сәпәрдики қериндашларни қобул қилмайла қалмай...»** — бу «қериндашлар» жуқурида тилға елинған хуш хәвәрни тарқитиш үчүн йолға чиққан қериндашлардур. **«... қериндашларни қобул қилмайла қалмай, қобул қилмақчи болғанларниму тосиду вә һәтта уларни җамаәттин қоғлап чиқириватиду»** — Диотрәпәсниң җамаәткә ақсақал болған-болмиғанлиғи еник әмәс, ишқилип җамаәт ичидә хелә тәсири бар адәм болса керәк.

1:11 Зәб. 36:27; Йәш. 1:16; 1Пет. 3:11; 1Юһ. 3:6.

1:12 **«Демитриусни болса һәммәйлән, һәтта һәқиқәтниң өзи яхши гувалиқ берип тәриплəйду»** — мүмкинчилиги барки, Демитриусниң өзи Юһаннаниң йенидин йолға чиққан «хуш хәвәрчи қериндашлар»ниң бири *(һәтта уларниң башлиғи)* еди.

–«һәқиқәтниң өзи... гувалиқ бериду» — Бизниңчә мошу йәрдә «һәқиқәт» шүбһисизки, «Һәқиқәтниң Роһи», йәни Муқәддәс Роһниң өзини көрситиду. Демәк, Муқәддәс Роһ билән толған һәр бир киши Демитриус билән учрашқанда, өзиниң роһида Демитриусниң қандақ адәм екәнлиги тоғрилиқ Муқәддәс Роһтин болған гувалиғи болиду. «Қошумчә сөз»имизни көрүң.

–«һәқиқәт екәнлигини сәнму билисән» яки «һәқиқәт екәнлигини силәрму билисиләр».

1:13 **«лекин қәләм билән сияһни ишләткәндин кейин рә, ...»** — грек тилида «лекин сияһ вә қәләмни ишләткәндин кейин рә, ...» дейилиду.

1:13 2Юһ. 12.

1:15 **«Саңа хатирҗәмлик яр болғай! Достлардин саңа салам»** — «достлар» Юһаннаниң йенидики барлиқ қериндашларни көрсәтсә керәк. Юһанна «сениң достилириң» яки «мениң достлирим» демәйду. Һәқиқий қериндаш болса һәр бир башқа қериндашқа, йәни Худани сөйгүчиләрниң һәммисигә достур. **Сәнму у йәрдики достларға исим-фамилилири бойичә мәндин салам ейтқайсән»** — жуқурида ейтқинимиздәк, «достлар» мошу йәрдә Гаюсниң йенидики барлиқ қериндашларни көрситиду.

Қошумчә сөз

(1:12)

«**Демитриусни болса һәммәйлән, һәтта Һәқиқәтниң Өзи яхши гувалиқ берип тәриплəйду. Бизму униңға гувалиқ беримиз вә гувалиғимизниң һәқиқәт екәнлигини сәнму билисән**».

Бу айәттики «**Һәқиқәтниң Өзи** (Демитриус тоғрилиқ) **... гувалиқ бериду**» дегән қизиқ учурни оқуғанда бәзи оқурмәнләр униңдин атлап өтүп кетиши мүмкин.

Аз болмиған алимлар бу сөзләрниң мәнаси үстидә пәқәт: —

«Демитриус һаятини һәқиқәт ичидә өткүзиду; шуниң билән һәр бир көз егиси униңда шундақ йолда намайән болған һәқиқәт арқилиқ униң қандақ адәм екәнлигини көрәләйду» дәйду.

Гәрчә бу баянни раст (вә шундақла Юһаннаниң көрсәткән мәнаси шуни өз ичигә алиду) дәп етирап қилсақму, Юһаннаниң ушбу сөзлириниң аддий вә толуқ мәнаси болса: — һәқиқәт шәхс сүпитидә шундақ гувалиқ бериду, дәп қараймиз. Шу шәхс болса Муқәддәс Роһтур, йәни барлиқ Худани сөйгүчиләрдә макан тутқан «Һәқиқәтниң Роһи»дин башқа һеч ким әмәстур. Дәрвәқә биз «1Юһ.» 5:6дә «**Бу ишларға гувалиқ бәргүчи болса Роһтур, чүнки Роһ Өзи һәқиқәттур**» дәп оқуймиз.

Әнди ким Роһниң шундақ гувалиғини аңлалайду, чүшинәләйду? Дәл шу роһқа толдурулғанлар әмәсму? «1Юһ.» 5:10дә Муқәддәс Роһ мәңгүлүк һаят тоғрилиқ бу һаят егилиригә гувалиқ бериду, дейилиду. Расул Павлус бизгә «Рим.» 8:16дә охшаш хәвәрни ейтиду. Ахирқи шу айәттә йәнә, Муқәддәс Роһниң инсанларға Худаниң гувалиғини йәткүзүши уларниң инсаний роһи яки виждани арқилиқ болиду, дәп көрситилиду («Рим.» 8:16ниму көрүң).

Шуңа Худаниң Муқәддәс Роһи тәрипидин кәлгән, җамаәткә беваситә йәткүзүп ата қилинидиған гувалиқ бар дәп ишинимиз. Бу гувалиқ һеч болмиғанда бәзи әһвалда Худани һәқиқий сөйгән адәмләр тоғрилиқ берилиду, вә һәтта дайим берилиши мүмкин. Өзимизниң туйғун, сезимчан болмаслиғимиз вә галлиғимиз түпәйлидин бу гувалиқни сәзмәй қелишимиз мүмкин. Вәһаләнки, адәмләр билән барди-кәлди қилғинимизда уларниң қандақ адәм екәнлиги җүрүш-туруши арқилиқ һаман билиниду (Рәббимизниң: «**Уларни** (йәни сахта яки һәқиқий пәйғәмбәрләрни) **өзлири чиқарған мевисидин пәриқ етәләйсиләр**» дегинидәк; «Мат.» 7:20ни көрүң). Һалбуки, бәзи әһвалларда (болупму бириси җамаәттики қериндиши үстидин шикайәт қилғинида) Худаниң авазини беваситә аңлаш интайин зөрүр болуши мүмкин. Ким бислун, Юһаннаниң Демитриусқа қаратқан бу тәриплəйдиған гувалиғи бирисиниң Демитриусниң үстидин қилған сәвәпсиз бирәр әрзигә рәддийә бериш үчүнму техи?

Бундақ роһий гувалиқни аңлаш расул Павлус ейтқан «**роһларни пәриқ етиш**» дегән роһий илтипат биләнму зич мунасивәтликтур («1Кор.» 12:10). Бу илтипат пәқәт яман

роһларниң (җинларниң) һәрикәтлири (бар болса)ни пәриқ етиш болупла қалмай, бәлки бәзидә мәлум инсанниң түп маһийитини (рәзил болсун, пәзиләтлик болсун), йәни униң роһи ичидә немә дуния бар екәнлигини пәриқ етиштин ибарәттур.

Инжил 26-қисим

«Йәһуда»

(Расул Йәһуда язған мәктуп)

Кириш сөз

Бу хәтниң муәллипи Йәһуда өзини биринчидин «Әйса Мәсиһниң қули», андин «Яқупниң иниси» дәп тонуштуриду. Йәһудийлар арисида «Йәһуда» дегән исим наһайити көп учрайду, шуңа салаһийитини ениқлаш керәк, әлвәттә. Өзини «Яқупниң иниси» дәп тонуштурған ушбу хәтниң муәллипини җисманий җәһәттин Әйса Мәсиһниң иниси дәп билимиз. Чүнки биз «Яқуп язған мәктуп»тики «кириш сөз»имиздә көрсәткинимиздәк, Яқупму Мәсиһниң иниси еди (Яқуп һәм Йәһуда һәр иккиси «Мат.» 13:55дә тилға елинған).

Қизиқ йери шуки, у өзиниң Мәсиһ билән болған ака-инилиқ мунасивитини тилға алмайду — пәқәт өзини «Әйса Мәсиһниң қули» дәп көрситиду. Бу иш шуни бизгә ениқ көрситидуки, бизниң мәлум «роһий киши» билән, һәтта Рәббимизниң Өзи билән җисманий мунасивитимиз болсиму, Худаниң падишалиғида бу һеч нәрсә һесапланмайду. Худаниң падишалиғиға кириш үчүн һәр биримиз етиқат арқилиқ «қайтидин туғулуш» яки «Худадин туғулуш»имиз зөрүрдур.

Муәллипниң бу хәтни қәйәрдики етиқатчиларға язғанлиғи ениқ әмәс; лекин мүмкинчилиги барки, у ушбу хәтни расул Петрусму хәт язған «**Понтус, Галатия, Кападокия, Асия вә Битинийә өлкилиридә яшаватқан**» оқурмәнләргә язған болуши мүмкин. Бизниң бу пикиргә майил болушимиздики сәвәп ушбу хәтниң мәзмуни Петрус язған иккинчи хәткә бәк йеқин болуп, у бир нәччә җайда Петрусниң хетидин нәқил кәлтүриду. Һалбуки, икки хәтниң бир-биридин чоң бир пәрқи бар. Расул Петрус «иккинчи хети»дә оқурмәнләргә сахта тәлим бәргүчиләр тоғрилиқ бешарәт берип агаһландуриду; Йәһуда хетидә, бу сахта тәлим бәргүчиләр аллиқачан җамаәтләргә суқунуп кириваған дәп агаһ бериду. У уларниң рәзилликлирини, шундақла уларниң ақивитини техиму ениқ тәсвирләп, уларниң тәлимлиригә қарши туруш керәклигини үндәйду, һәмдә уларниң пайда болуши ахирқи заман күнлириниң бешимизға аллиқачан чүшкәнлигини испатлайду, дәйду.

Шуниң билән у қериндашларни етиқадида чиң турушқа һәмдә етиқадида тәврәнгүчиләргә ярдәм беришкә үндәйду.

«Қошумчә сөз»имиздә биз йәнә бундақ «қарши туруш» вә «күрәш қилиш» тоғрилиқ азрақ сөзләймиз.

Бу мәктуп қисқичә агаһландуруш һәм риғбәтләндүруш хетидур; хәт бизниң дәвримиздики сахта тәлим бәргүчиләрниму охшашла паш қилип бизгә зор пайда йәткүзиду. «Петрус (2)»дики «қошумчә сөз»имизниму көрүң.

Мәзмун: —

1. Салам (1-2-айәтләр)
2. Сахта тәлим бәргүчиләр һәққидә агаһ (3-19-айәтләр)
3. Җекиләшләр, дуа, мәдһийә (20-25-айәтләр)

••••••••

Йәһуда

«Расул Йәһуда язған мәктуп»

1 [1] Әйса Мәсиһниң қули, Яқупниң иниси мәнки Йәһудадин чақирилғанларға, йәни ХудаАтимиз тәрипидин сөйүлгән, Әйса Мәсиһ тәрипидин қоғдилип кәлгәнләргә салам. [2] Силәргә рәһимдиллиқ, аманлиқ-хатирҗәмлик вә меһир-муһәббәт һәссиләп ата қилинғай!

Сахта тәлим бәргүчиләрдин һези болуңлар!

[3] И сөйүмлүклирим, мән әсли силәргә ортақ бәһримән болуватқан ниҗатимиз тоғрисида хәт йезишқа зор иштияқим болсиму, лекин һазир буниң орниға силәрни муқәддәс бәндиләргә бир йолила аманәт қилинған етиқатни қолуңлардин бәрмәсликкә җиддий күрәш қилишқа җекиләп ушбу хәтни язмисам болмиди.
[4] Чүнки мәлум кишиләр — ихлассиз адәмләр, хелә бурунла муну сораққа тартилишқа пүтүлгәнләр араңларға суқунуп киривалған. Улар Худаниң меһир-шәпқитини бузуқлуқ қилишниң банисиға айландурувалған, бирдин-бир Егимиз вә Рәббимиз Әйса Мәсиһтин танған адәмләрдур.
[5] Шуниң үчүн мән силәргә шуни есиңларға қайтидин селишни халаймәнки (гәрчә силәр бурун һәммә ишлардин хәвәрләндүрүлгән болсаңларму), бурун Рәб Өзи үчүн бир хәлиқни Мисирдин қутқузған болсиму, уларниң ичидики Өзигә ишәнмигәнләрни кейин һалак қилди.
[6] Вә силәр шуниму билисиләрки, әслидики орнида турмай, өз маканини ташлап кәткән пәриштиләрни Рәб улуқ қиямәт күниниң сориғиғичә мәңгү кишәнләп мудһиш қараңғулуқта солап сақлимақта.
[7] Содом вә Гоморра вә уларниң әтрапидики шәһәрләрдикиләрму шу охшаш йолда, йәни шу пәриштиләргә охшаш учиға чиққан бузуқчилиққа вә ғәйрий шәһвәтләргә берилип кәткән, кейинки дәвирләр уларниң ақиви-

---

1:1 **«Әйса Мәсиһниң қули, Яқупниң иниси мәнки Йәһудадин чақирилғанларға ... салам»** — «чақирилғанлар» болса Худа тәрипидин чақирилған. **«Әйса Мәсиһ тәрипидин қоғдилип кәлгәнләргә салам»** — яки «*(Худа тәрипидин)* Әйса Мәсиһ үчүн қоғдилип кәлгәнләргә салам» — текст шу мәнаниму өз ичигә алиду.

1:3 **«...лекин һазир буниң орниға силәрни муқәддәс бәндиләргә бир йолила аманәт қилинған етиқатни қолуңлардин бәрмәсликкә җиддий күрәш қилишқа җекиләп ушбу хәтни язмисам болмиди»** — «муқәддәс бәндиләргә бир йолила аманәт қилинған етиқат» дегән ибарә мошу йәрдә бизгә Инҗил арқилиқ Худа, Мәсиһ, Муқәддәс Роһ, ниҗат, Худаниң сөз-калами *(Тәврат, Зәбур, Инҗил)*, бу дуния, у дуния, инсанийәт, пәриштиләр вә җин-шәйтан қатарлиқлар тоғрилиқ назил қилип тапшурулған, шундақла ишинишкә зөрүр болған вәһий-һәқиқәтләрни көрситиду.

1:4 **«Чүнки мәлум кишиләр — ихлассиз адәмләр, хелә бурунла мошу сораққа тартилишқа пүтүлгәнләр араңларға суқунуп киривалған»** — «хелә бурунла ... сораққа тартилишқа пүтүлгән»: — бәлким муқәддәс язмиларда пүтүлгән болса керәк.

–«Муну сорақ» — Йәһуда төвәндә 5-15-айәтләрдә баян қилидиған җаза-сорақлар болса керәк.

– **«улар Худаниң меһир-шәпқитини бузуқлуқ қилишниң банисиға айландурувалған, бирдин-бир Егимиз вә Рәббимиз Әйса Мәсиһтин танған адәмләрдур»** — «Худаниң меһир-шәпқитини бузуқлуқ қилишниң банисиға айландурувалған...»: — демәк, «бузуқчилиқ қиливәрсәкму Худаниң меһир-шәпқити билән кәчүрүлимиз» дегәндәк.

1:4 1Пет. 2:8; 2Пет. 2:1, 3.

1:5 **«бурун Рәб Өзи үчүн бир хәлиқни Мисирдин қутқузған болсиму, уларниң ичидики Өзигә ишәнмигәнләрни кейин һалак қилди»** — «кейин» грек тилида «иккинчи қетим» дейилиду.

–«Рәб Өзи үчүн бир хәлиқни Мисирдин қутқузған болсиму» бәзи кона көчүрмиләрдә «Әйса Өз хәлқини Мисирдин қутқузған болсиму» дейилиду.

1:5 Чөл. 14:29; 26:64, 65; Зәб. 105:24-27; 1Кор. 10:5; Ибр. 3:17.

1:6 Яр.6:1-4; 2Пет. 2:4.

тидин ибрәт алсун үчүн мәңгүлүк от җазасиға өрнәк қилинип көйдүрүлгән.
[8] Лекин мошу «чүш көргүчиләр» шу охшаш йол билән адәмләрниң тәнлириниму
булғимақта, улар һоқуқ егилиригә сәл қариғучилардин болуп, әрштики улуқларғиму
һақарәт қилишмақта. [9] Лекин һәтта баш пәриштә Микаилму Мусаниң җәсити тоғриси-
да Иблис билән музакирә қилип талаш-тартиш қилғанда, уни һақарәтлик сөзләр билән
әйипләшкә петиналмиған, пәқәт «Саңа Пәрвәрдигарниң Өзи тәнбиһ бәрсун» дәпла
қойған. [10] Лекин бу кишиләр өзлири чүшәнмәйдиған ишлар үстидә күпүрлүк қилиду.
Бирақ улар һәтта әқилсиз һайванлардәк өз тәбиитиниң инкаслири бойичә чүшәнги-
ничә яшап, шу арқилиқ өзлирини һалак қилиду. [11] Буларниң һалиға вай! Чүнки улар
Қабилниң йоли билән маңди, мал-мүлүкни дәп Балаамниң азған йолиға өзини атти вә
улар Кораһниң асийлиқ қилғиниға охшаш ахир һалак болиду. [12] Улар меһир-муһәббәт-
ни тәбрикләш зияпәтлириңларға һеч тартинмай силәр билән биллә дахил болидиған,
өзлиринила бақидиған хәтәрлик хада ташлардур. Улар шамаллардин һайдилип кәлгән
ямғурсиз булут, йилтизидин қомуруп ташланған, кәч күздики мевисиз дәрәқләр, икки

1:7 **«Содом вә Гоморра вә уларниң әтрапидики шәһәрләрдикиләрму шу охшаш йолда, йәни шу пәриштиләргә охшаш учиға чиққан бузуқчилиққа вә ғәйрий шәһвәтләргә берилип кәткән, кейинки дәвирләр уларниң ақивитидин ибрәт алсун үчүн мәңгүлүк от җазасиға өрнәк қилинип көйдүрүлгән»** — «ғәйрий шәһвәтләр» дегән ибарә грек тилида «ғәйрий әтләр» билән ипадилиниду. Худаға бойсунмиған пәриштиләр «ғәйрий әтләр»гә *(демәк, қиз-аялларға)* ич пәш тартқан еди; Содом вә Гоморрадикиләр «ғәйрий әтләр»гә ич пәш тартқан *(бу қетим әрләр қиз-аялларға әмәс, бәлки әрләр башқа әрләр билән «ғәйрий» җинсий мунасивәт өткүзмәкчи)*.

–«Содом вә Гоморра шәһәрлири»ниң ақивити тоғрисида «Яр.» 18-19-бапни көрүң. Биз «қошумчә сөз»имиздә мошу вақиә үстидә йәнә азрақ тохтилимиз.

1:7 Яр. 19:24; Қан. 29:22; Йәш. 13:19; Йәр. 50:40; Әз. 16:49; Һош. 11:8; Ам. 4:11; Луқа 17:29; 2Пет. 2:6.

1:8 **«лекин мошу «чүш көргүчиләр» шу охшаш йол билән адәмләрниң тәнлириниму булғимақта, улар һоқуқ егилиригә сәл қариғучилардин болуп, әрштики улуқларғиму һақарәт қилишмақта»** — «чүш көргүчиләр» бәлким «бешарәтлик бир нәччә чүшни көрдүм» дегәндәк сөзләр билән адәмләрни алдайду.

–**«һоқуқ егилири»** — шүбһисизки, мошу йәрдә падишалар, валийлар вә һөкүмәтниң түрлүк әмәлдарлиридин башқа, Худа бекиткән ата-анилиқ һоқуқни өз ичигә алиду.

–**«әрштики улуқлар»** — әйни тексттә «әрш» дегән сөз йоқ. Лекин 11-айәткә қариғанда чоқум әрштики *(яман)* күчләр, йәни җин-шәйтанларни көрсәтсә керәк. «Җин-шәйтанлар» әслидә пәриштиләр, йәни «әрштики улуқлар»дин еди *(«Вәһ.» 12:4ни көрүң)*.

1:9 Дан. 10:13; 12:1; Зәк. 3:2; 2Пет. 2:11; Вәһ. 12:7.

1:10 **«Лекин бу кишиләр өзлири чүшәнмәйдиған ишлар үстидә күпүрлүк қилиду. Бирақ улар һәтта әқилсиз һайванлардәк өз тәбиитиниң инкаслири бойичә чүшәнгиничә яшап, шу арқилиқ өзлирини һалак қилиду»** — «өз тәбиитиниң инкаслири бойичә чүшәнгиничә яшап» дегән ибарә бәлким һайванларниң җүплишишкә болған иштиһасини көздә тутқан, шундақла мошу кишиләрниң шәһваний һәвәслирини, бузуқлуқлирини көрсәткән болуши мүмкин.

1:10 2Пет. 2:12.

1:11 **«Буларниң һалиға вай! Чүнки улар Қабилниң йоли билән маңди, мал-мүлүкни дәп Балаамниң азған йолиға өзини атти вә улар Кораһниң асийлиқ қилғиниға охшаш ахир һалак болиду»** — «Қабилниң йоли» — Қабил өз инисиға һәсәт қилип уни өлтүргән, әлвәттә *(«Яр.» 4-бап)*.

–**«Балаамниң азған йоли»** — «Чөл.» 22-24-бапни, «2Пет.» 2:15ни вә изаһатниму көрүң.

–**«улар Кораһниң асийлиқ қилғинидикигә охшаш ахир һалак болиду»** — Кораһ болса Муса пәйғәмбәргә, шундақла Худаниң Өзигә исян көтәрди. Йәр өзи ечилип Кораһ вә шериклириниң аилисидикилирини жутувалди вә шуниң билән тәң асмандин от чүшүп Кораһ вә униңға әгәшкәнләрни көйдүрүп өлтүрди *(«Чөл.» 16-бап)*. Кораһдикиләрдин 1500 жилдин кейин яшиған мошу сахта тәлим бәргүчиләр Худаниң ғәзиви аян қилинған күни уларға охшаш җазмән әшәддий вә қорқунучлуқ һалда йоқитилиду.

1:11 Яр. 4:8; Чөл. 16:1; 22:7,21; 2Пет. 2:15;1Юһ. 3:12.

қетим өлгәнләр!. [13] Улар деңизниң давалғуватқан, бужғунлуқ долқунлири, улар өз шәрмәндичилигини қусмақта; улар езип кәткән юлтузлар болуп, уларға мәңгүлүк қап қараңғулуқниң зулмити һазирлап қоюлғандур. [14] Адәм атиниң йәттинчи әвлади болған Һанох бу кишиләр тоғрисида мундақ бешарәт бәргән: —

«Мана, Рәб түмәнмиңлиған муқәддәслири билән келиду, [15] У пүткүл инсанларни сорақ қилип, барлиқ ихлассизларниң ихлассизларчә жүргүзгән барлиқ ихлассизлиқлириға асасән, шундақла ихлассиз гунакарларниң Өзини һақарәтлигән барлиқ әсәбий сөзлиригә асасән уларни әйипкә буйруйду». [16] Бу кишиләр һаман ғотулдап, ағринип жүриду, өз һәвәслириниң кәйнигә кириду; ағзида йоғанчилиқ қилиду, өз мәнпәитини көзләп башқиларға хушамәтчилик қилиду.

1:12 **«Улар меһир-муһәббәтни тәбрикләш зияпәтлириңларға һеч тартинмай силәр билән биллә дахил болидиған, өзлиринила бақидиған хәтәрлик хада ташлардур. Улар шамаллардин һайдилип кәлгән ямғурсиз булут, йилтизидин қомуруп ташланған, кәч күздики мевисиз дәрәқләр, икки қетим өлгәнләр!»** — «меһир-муһәббәтни тәбрикләш зияпәтлириңлар» дегәнлик Худаниң меһир-муһәббитини тәбрикләш, әлвәттә. Шүбһисизки, биринчи вә иккинчи әсирләрдә жамаәтләр пат-пат мәлум бир хошаллиқтин ғерип-намратларни тәклип қилип зияпәт өткүзәтти; ундақ зияпәтләр «меһир-муһәббәт зияпити» яки «муһәббәтни тәбрикләш зияпити» дәп атилатти. Шу зияпәтләр бәлким дайим «нан уштуш», *(яки «Рәбниң дәстихани», «Рәбниң кәчлик тамиғи»)*ни өз ичигә алатти.
–**«өзлиринила бақидиған хәтәрлик хада ташлардур»** — «өзлиринила бақидиған» бу кинайилик гәп. Мошу кишиләр «Худа бизни жамаәттикиләрни бақҗучи қилип бекиткән» дәйтти. Лекин улар пәқәт өзлиринила бақатти. «хәтәрлик хада ташлардур» — башқа хил тәрҗимиси «дағларға охшайду» — Мошу кишиләр өзлирини бәлким «жамаәтниң түврүги» дәп көрсәткини билән, әмәлийәттә деңиздики «хәтәрлик хада ташларға охшайду». Деңизчилар деңиз астидики хада ташларни байқалмай, кемини үстидин һайдиса пүтүнләй вәйран болуп түгишиду, әлвәттә. «Хәтәрлик хада ташлар» дегән бу сөзниң аһаңи «дағ»қиму наһайити йеқин болғач, бәлким шу мәнаниму көрситиши мүмкин. «2Пет.» 2:13ни көрүң.
– **«ямғурсиз булут»** — грек тилида «сусиз булут».
–**«икки қетим өлгәнләр!»** — бу сахта тәлим бәргүчиләр өзлириниң гуналирида роһий жәһәттә «өлгән» *(«қәбиһликлириңлар һәм гуналириңларда өлгән» («Әф.» 2:1))* болупла қалмай, башқиларниму өлүм йолиға алдап киргүзгәнлиги үчүнму роһий жәһәттә «икки қетим өлгән»дур. Улар шу сәвәптин Худа тәрипидин икки һәссә жазалиниду *(«Яқ.» 3:1, «Мат.» 23:13-15ни көрүң)*.
1:12 2Пет. 2:13,17.
1:13 **«Улар деңизниң давалғуватқан, бужғунлуқ долқунлири, улар өз шәрмәндичилигини қусмақта»** — «Йәш.» 57:20ни көрүң. **«... улар езип кәткән юлтузлар болуп, уларға мәңгүлүк қап қараңғулуқниң зулмити һазирлап қоюлғандур»** — «улар... езип кәткән юлтузлар» дегәнләр пәқәт «хәтәрлик хада ташлар»ла әмәс, бәлки деңизда жүргүчиләргә хата йөнилишни көрситип тенитидиған «езип кәткән юлтузлар»дәк болиду.
1:13 Йәш. 57:20.
1:14 **«Мана, Рәб түмәнмиңлиған муқәддәслири билән келиду,...»** — «*(Рәбниң)* муқәддәслири» мошу йәрдә Рәб Әйсаниң қайтип келишидә Өзигә һәмраһ қилған пәриштилири һәм муқәддәс бәндилирини көрситиши мүмкин *(«Қан.» 33:2, «Зәб.» 49:3-6, «Дан.» 7:9-14, 25-26, «Мат.» 16:27, 24:30-31, 25:13, «1Кор.» 6:2, «1Тес.» 3:3, «2Тес.» 1:7-10, «Вәһ.» 1:7ни көрүң)*.
1:14 Яр. 5:18; Дан. 7:10; Рос. 1:11; 1Тес. 1:10; 2Тес. 1:10; Вәһ. 1:7.
1:15 **«У пүткүл инсанларни сорақ қилип, барлиқ ихлассизларниң ихлассизларчә жүргүзгән барлиқ ихлассизлиқлириға асасән, шундақла ихлассиз гунакарларниң өзини һақарәтлигән барлиқ әсәбий сөзлиригә асасән уларни әйипкә буйруйду»** — «ихлассизларчә жүргүзгән ихлассизлиқлири» дегән ибарә «учиға чиққан ихлассизлиқлири» дегәндәк гуналирини тәкитләйду. **«уларни әйипкә буйруйду»** — дегән сөз, шүбһисизки, һәр бир гунакарниң Худа алдида өзиниң гуналири үстидин чиқирилған һөкүмгә толуқ қошилидиғанлиғини көрситиду.
–Тәврат өз ичигә алмиған «Һанох» дегән йәнә кона бир китап бар. Бирақ Йәһуда нәқил кәлтүргән мошу сөз бу китаптин беваситә елинған әмәс. Бу сөз бәлким «Һанох» дегән китапниң қедимий мәнбәси болған, хәлиқниң ағзаки баянлиридин елинған болса керәк.
1:15 Мат. 12:36.
1:16 **«Бу кишиләр һаман ғотулдап, ағринип жүриду, өз һәвәслириниң кәйнигә кириду; ағзида йоғанчилиқ қилиду, өз мәнпәитини көзләп башқиларға хушамәтчилик қилиду»** — «бу кишиләр ... ғотулдап, ағринип жүриду»: улар өз-өзигә һәм башқиларға қақшап ағринип жүриду. «ағринип жүриду» дегәнниң башқа бир хил тәрҗимиси: — «башқиларни әйипләйду» яки «қусур издәп жүриду».
1:16 2Пет. 2:18.

Агаһландуруш вә тапилаш

[17] Лекин, и сөйүмлүклирим, Рәббимиз Әйса Мәсиһниң расуллириниң алдин-ала ейтқан
сөзлирини есиңларда тутуңларки, [18] улар силәргә: «Ахир заманда, өзиниң ихлассиз
һәвәслириниң кәйнигә кирип, мазақ қилғучилар мәйданға чиқиду» дегән еди. [19] Мо-
шундақ кишиләр бөлгүнчилик пәйда қилидиған, өз тәбиитигә әгәшкән, Роһқа егә бол-
миған адәмләрдур.
[20] Лекин силәр, и сөйүмлүклирим, әң муқәддәс болған етиқатиңларни һул қилип,
өзүңларни қуруп чиқиңлар, Муқәддәс Роһта дуа қилип, [21] адәмни мәңгүлүк һаятқа елип
баридиған Рәббимиз Әйса Мәсиһниң рәһимдиллиғини тәлмүрүп күтүп, өзүңларни Ху-
даниң меһир-муһәббити ичидә тутуңлар. [22] Иккилинип қалғанларға рәһим қилиңлар;
[23] бәзиләрни от ичидин жулувелип қутулдурувелиңлар; бәзиләргә һәтта әтлиридин
нижасәт чүшүп булғанған кийим-кечигигиму нәпрәтләнгән һалда қорқунуч ичидә
рәһим қилиңлар .

Мәдһийә дуаси

[24-25] Амма силәрни йолда тейилип кетиштин сақлап, ечилип-йейилип Өзиниң шәрәплик һозурида әйипсиз турғузушқа Қадир Болғучиға, йәни Қутқузғучимиз бирдин-бир Худаға Рәббимиз Әйса Мәсиһ арқилиқ шан-шәрәп, һәйвәт-улуқлуқ, қудрәт вә һоқуқ әзәлдин бурун, һазирму та барлиқ заманларғичә болғай! Амин!

1:18 **«улар силәргә: «Ахир заманда, өзиниң ихлассиз һәвәслириниң кәйнигә кирип, мазақ қилғучилар мәйданға чиқиду» дегән еди»** — расул Йәһуда мошу йәрдә уларниң немини мазақ қилидиғанлиғини ейтмайду. Лекин бир мисал «2Пет.» 3:3дә тепилиду.

1:18 Рос. 20:29; 1Тим. 4:1; 2Тим. 3:1; 4:3; 2Пет. 2:1; 3:3.

1:19 **«Мошундақ кишиләр бөлгүнчилик пәйда қилидиған, өз тәбиитигә әгәшкән, Роһқа егә болмиған адәмләрдур»** — «өз тәбиитигә әгәшкән *(адәмләр)*» грек тилида «жанлиқ *(адәмләр)*» дегән сөз билән ипадилиниду. Оқурмәнләрниң есидә болуши керәкки, Муқәддәс Китап бойичә адәм үч қисимдин — роһ, жан, тәндин тәркиб тапиду. Худаниң әсли мәхсити адәмниң роһи арқилиқ униң билән алақилишип йолйоруқ көрситиш еди. Адәм атимизниң гунайи билән адәмләр өз роһи тәрипидин әмәс, бәлки жан вә тән, йәни «әт» тәрипидин башқурулуп, өзиниң *(гуналиқ)* тәбиитигә әгәшкили турди. «Римлиқларға»дики «кириш сөз»имизни көрүң.

–**«Роһқа егә болмиған адәмләрдур»** — «Роһ» Худаниң Муқәддәс Роһи, әлвәттә.

1:20 **«Лекин силәр, и сөйүмлүклирим, әң муқәддәс болған етиқатиңларни һул қилип, өзүңларни қуруп чиқиңлар, Муқәддәс Роһта дуа қилип,..»** — «өзүңларни... қуруп чиқиңлар» дегән ибарә мошу йәрдә грек тилидики «*(етиқатта)* өсүп йетилдүрүңлар» дегән мәнада. «Римлиқларға» вә «Әфәслуқларға»дики «етиқатни қуруш» тоғрилиқ «кириш сөз»имизни вә изаһатларни көрүң. **«Муқәддәс Роһта дуа қилип, ...»** — демәк, «Муқәддәс Роһқа тайинип дуа қилип,...».

1:22 **«Иккилинип қалғанларға рәһим қилиңлар»** — «иккилинип қалғанлар» болса етиқатта иккиләнгәнләр. Башқа бир хил тәржимиси: «Бәзиләргә рәһим қилиңлар, *(адәмләр билән адәмләрни)* пәриқ етиңлар; бәзиләрни... бәзиләрни... ».

1:23 **«бәзиләрни от ичидин жулувелип қутулдурувелиңлар; бәзиләргә һәтта әтлиридин нижасәт чүшүп булғанған кийим-кечигигиму нәпрәтләнгән һалда қорқунуч ичидә рәһим қилиңлар»** — демәк, бу икки айәт *(22-23)*тә үч хил адәмләр бар. Биринчи хили етиқатқа нисбәтән гуманда туриду; иккинчи хили болса гунаға шунчә чөкүп кәткәнки, улар дозақниң гирдавида турғанлар яки «дозақ отиға чүшәй» дәп қалғанлар; үчинчи хили болса, адәмни асанла ипласлиққа сөрәйдиған еғир гуналарға патқанлар. Шуңа уларни қутқузмақчи болғанлар интайин һошияр болуши керәк — болмиса өзлири булғинип яки аздурулуп кетиши мумкин *(«һәтта әтлиридин иплас (грек тилида, «дағ»)* чүшүп булғанған кийим-кечигигә нәпрәтләнгән һалда» дегән гәп көчмә мәнада, әлвәттә. «Бу кишиләрниң пасиқлиғи өзүңгә тәсир йәткүзмисун үчүн һошияр бол» дегәндәк).

–Бу икки айәтниң башқа бәзи тәржимилири бар. Бу тәржимиләрдә «қутқузушқа тиришиш керәк» болған **икки хил** адәмләр көздә тутулиду: — «Иккилинип қалғанларға рәһим қилиңлар; бирақ бәзиләрни от ичидин жулуп қутулдурувелиңлар; лекин уларни қутқузғанда қорқунучта болуңлар, һәтта әтләрдин иплас чүшүп булғанған кийим-кечигигә нәпрәтлиниңлар» дегәндәк.

1:24-25 Рим. 16:27; 1Тим. 1:17.

Қошумчә сөз

Әнди бу сахта тәлим бәргүчиләрни қандақ бир тәрәп қилиш керәк?

Бизниң һазирқи замандики сахта тәлим бәргүчиләр билән болған күришимизму хәтниң бешида, 3-айәттә көрситилиду: — «**И сөйүмлүклирим, мән әсли силәргә ортақ бәһримән болуватқан нижатимиз тоғрисида хәт йезишқа зор иштияқим болсиму, лекин һазир буниң орниға силәрни муқәддәс бәндиләргә бир йолила аманәт қилинған етиқатни қолуңлардин бәрмәсликкә жиддий күрәш қилишқа жекиләп ушбу хәтни язмисам болмиди**».

Йәһуданиң «**муқәддәс бәндиләргә бир йолила аманәт қилинған етиқат**» дегән бу сөзи мошу йәрдә бизгә Инжил арқилиқ Худа, Мәсиһ, Муқәддәс Роһ, нижатлиқ, Худаниң сөз-калами (Тәврат, Зәбур, Инжил)ниң толиму нопузлуқлуғи, бу дуния, у дуния, инсанийәт, пәриштиләр вә жин-шәйтан қатарлиқлар тоғрилиқ назил қилинған, шундақла ишинишкә зөрүр болған вәһий-һәқиқәтләрни көрситиду.

Бу агаһтин биз шундақ чүшинимизки, хәтәрлик иш Худаниң мөмин бәндилириниң мал-мүлкиниң бу сахта адәмләр тәрипидин мәһрум қилиниши әмәс (бу толиму яман иш, әлвәттә), бәлки һәқиқәтниң өзидин мәһрум қилинишидур. Бу сахта тәлим бәргүчиләрниң кәйнидә инсанларниң әшәддий дүшмини, мошундақ кишиләрни йошурун идарә қилғучи Шәйтан өзи туриду. У мошу сахта тәлимлири арқилиқ Худаниң хәлқини һәқиқәттин пүтүнләй мәһрум қилип оғрилимақчи вә шундақ қилип уларниң роһий һаятини вәйран қилмақчидур («Юһ.» 10:10). У шундақ қилалиса, дунияда Худаниң гувачилиғини йоққа чиқирип, «дунияниң нури» болған Худаниң хәлқини қараңғулуқ ичигә ғәриқ қиливетәтти.

Ундақта, биз қайси йол билән «**етиқатни қолуңлардин бәрмәсликкә жиддий күрәш қилиш**»имиз лазим?

Бу мәсилә көп тәрәплимилик болғини билән, төвәндики ишларни интайин муһим дәп қараймиз: —

(а) Һәммидин авал, өзимизни Худаниң сөз-каламиға чөмдүрүшимиз керәк: —

«**Бу Тәврат-қанунини өз ағзиңдин нери қилмай, униң ичидә пүтүлгәнниң һәммисини тутуп, уни кечә-күндүз ойла; шундақ қилсаң йоллириңда ғәлибилик болуп, өзәң ронақ таписән**» («Йәш.» 1:8).

Бу һәм кона әһдә (Тәврат-Зәбур) вә йеңи әһдә (Инжил)дики һаятқа нисбәтән һалқилиқ принсиптур.

Биз Худаниң сөз-каламини өзимизниң ички дуниямиз, барлиқ ой-пикирлиримизниң айрилмас бир қисми қилишимиз лазим. Жәзмләштүримизки, Шәйтан һәқиқәтниң **һәр қайси нуқтисиниң** бирниму қоймай йоқитиш үчүн күрәш қилиду.

(ә) Биз Худаниң шәпқитигә тайинип, Униң сөз-каламиниң һәр бир нуқтилириға бойсунушимиз керәк. Шундақ қилғанда биздә Мәсиһ Әйсаниң намида дуа қилиш вә сөз қилишқа һоқуқимиз болиду («Мат.» 8:9).

(б) Сәгәк туруп дуа қилиштин тохтимаслиғимиз керәк («Мат.» 26:41).

(г) Худаниң җамаитидә сахта тәлим бәргүчиләргә **йүз туранә туруп, һәр түрлүк тәнбиһ вә дурус тәлим билән рәддийә берип қарши чиқишимиз лазим**. Биз уларға бир дәқиқиму йол қоймаслиғимиз керәк («Гал.» 2:5). Бу «әдәплик болуш-болмаслиқ» мәсилиси әмәс. Җамаәт адәмниң әмәс, Худаниңкидур; Худаға беһөрмәтлик қилинған болса, униңға беһөрмәтлик қилғанларға йүз-хатирә қилмаймиз. Бәзи кишиләр «Силәр муһәббәт көрсәтмәйсиләр» дәп тәнқит қилиши мүмкин, бирақ адәмни азат қилғучи болса һәқиқәтниң өзидур: — «**Һәқиқәтни сетивал, уни һәргиз сетивәтмә**» («Пәнд.» 23:23). Йәнә мәсилән «2Юһ. » 7-11-айәтни көрүң.

1:7

«**Содом вә Гоморра вә уларниң әтрапидики шәһәрләрдикиләрму шу охшаш йолда, йәни шу пәриштиләргә охшаш учиға чиққан бузуқчилиққа вә ғәйрий шәһвәтләргә берилип кәткән, кейинки дәвирләр уларниң ақивитидин ибрәт алсун үчүн мәңгүлүк от җазасиға өрнәк қилинип көйдүрүлгән**»

Бу пәриштиләр тоғрилиқ «яритилиш» һәмдә «Петрус (2)»дики изаһатлар вә «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохталдуқ. Йәһуданиң бу баянида «Яр.» 6:1-6дә хатириләнгән вақиәдә қандақ ишларниң йүз бәргәнлигини чүшәндүрүп, униңда һеч қандақ гуманлиқ йәрни қалдурмайду: —

«**Вә шундақ болдики, инсанлар йәр йүзидә көпийишкә башлиғанда, шундақла қизларму көпләп туғулғанда, Худаниң оғуллири инсанларниң қизлириниң чирайлиқлиғини көрүп, халиғанчә таллап, өзлиригә хотун қилишқа башлиди.**
У вақит Пәрвәрдигар сөз қилип: —
— Мениң Роһум инсанлар билән мәңгү күрәш қиливәрмәйду; чүнки инсан әттур, халас. Кәлгүсидә уларниң өмри пәқәт бир йүз жигирмә яштин ашмисун! — деди.
Шу күнләрдә (вә шундақла кейинки күнләрдиму), Худаниң оғуллири инсанларниң қизлириниң йениға берип, улардин балиларни тапқинида, гигантлар йәр йүзидә пәйда болди. Булар болса қедимки заманлардики даңлиқ палван-батурлар еди. Пәрвәрдигар инсанниң өткүзүватқан рәзиллиги йәр йүзидә көпийип кәткәнлигини, уларниң көңлидики нийәтлириниң һәр қачан яман болуватқинини көрди. Шуниң билән Пәрвәрдигар йәр йүзидә адәм апиридә қилғиниға пушайман қилип, көңлидә азапланди» («Яр.» 6:1-6).

Бәзи алимлар «Худаниң оғуллири» Сетниң ихласмән әвлатлирини көрситиду, дәп ойлайду. Амма ундақта уларниң «**инсандин болған қизларниң чирайлиқлиғини көрүши**» андин «**өзлири халиған қизларни хотунлуққа елиши**»ниң зади немә ямини бар? Тексттә «рәзил адәмләрниң қизлири» тоғрилиқ гәп йоқ, пәқәт «инсанларниң қизлири» дейилиду — демәк, бу адәттики қиз-аялларни көрситиду. Шуңа ишинимизки, «Худаниң оғуллири» мошу йәрдә бир түркүм пәриштиләрни көрситиду («Аюп» 1:6, 2:1, 38:7, «Зәб.» 29:1, 89:6ни көрүң); улар қиз-аялларниң чирайлиқлиғини көрүп улар билән җинсий мунасивәтни өткүзүшни халайтти вә шу мәхсәтлиригә йетиш үчүн қайсибир инсанниң шәклигә киривалған. Уларниң әвлади алаһидә бирхил «батурлар» яки «палванлар», шундақла бинормал гигантлар («нәфилим») еди. «Яритилиш»ниң

муәллипи бундақ вақиә йәнә бирәр қетим йүз бәргән болуши мүмкин, дәп пуритиду — чүнки у кейин, башқа гигантлар туғулған еди, дәйду: — «**Худаниң оғуллири инсанлардин болған қизлар билән шу чағда (вә кейики вақитлардиму) биллә болуп, әвлат қалдурғанда, йәр йүзидә «нәфилим»** (мәнаси, «жиқилғанлар» яки «гигантлар») **дәп атилидиған кишиләр пәйда болди. Улар қедимки заманниң батурлири вә даңлиқ кишилири еди**» (4-айәт). Бу сөз билән у бәлким муқәддәс язмиларда тилға елинған, **топандин кейин** туғулған гигантларни көрсәткән болуши мүмкин; мәсилән, «Чөл.» 13:33, «Қан.» 2:20-21, 3:11, «1Сам.» 17:4, «2Сам.» 21:15-22ни көрүң.

Бәзиләр Рәббимиз өлүмдин тирилиш тоғрилиқ сөзлигәндә, «**Өлүмдин тирилгәндин кейин, инсанлар өйләнмәйду, әргә тәгмәйду, бәлки әрштики пәриштиләргә охшаш болиду**» дегәнлигигә қарап («Мат.» 22:30) мошу пикиргә қарши чиқиду. Улар: «Пәриштиләр жинсий тәбиәтсиз болғини яки жинсийәттики бирәр хусусийити болмиғини үчүн қәтъий никаһланмайду», дәйду. Бирақ һалқилиқ мәсилә дәл мошу йәрдә. Пәриштиләр нормал һалда никаһланмайду. Лекин «Яритилиш»тики хатириләргә асасланғанда, бу түркүм пәриштиләр Худа бекиткән тәртиптин һалқип кәткәчкә, жазаға учриған. Улар «Йәһ.» 7-айәттә тәсвирләнгән рәзил адәмләрдәк: «**Содом вә Гоморра вә уларниң әтрапидики шәһәрләрдикиләрму шу охшаш йолда, йәни шу пәриштиләргә охшаш учиға чиққан бузуқлуққа вә ғәйрий шәһвәтләргә берилип кәткән...**». Худа пәриштиләрниң «**ғәйрий әтләргә**» (демәк, инсанларниң тәнлиригә) ич пәш тартишини яки әр кишиләрниңму «ғәйрий әтләргә» (демәк, қиз-аялларниң тәнлиригә тәбиий һәвәслири болушниң орниға, башқа әр кишиләрниң тәнлиригә) ич пәш тартишишини һеч қачан халиған әмәс.

«2Пет.» 2:4 һәм мошу 6-айәттә Йәһуда мошу пәриштиләр (шу вақитта) Шәйтанниң аләм апиридә болғанда көтәргән исияниға четилған пәриштиләргә қариғанда техиму қаттиқ жазаға тартилиду, дәйду («Вәһ.» 12:3-4дики изаһатлиримизни көрүң). Исиян көтәргән шу пәриштиләр, еһтимал һазир жаһанниң һәр қайси йәрлиридә қатирап жүрүватқан, инсанларни езиқтуридиған һәмдә Худаниң хәлқиниң ойлири вә қәлблиригә жәң қиливатқан жинлардур. Лекин Йәһуда ейтқан әшу пәриштиләрни «**Рәб улуқ қиямәт күниниң сориғиғичә мәңгү кишәнләп мудһиш қараңғулуқта солап сақлимақта**».

Немишкә әнди улар техиму қаттиқ жазаға тартилиду? Шүбһисизки, сәвәп пәқәт шуки, бу пәриштиләр аллиқачан Худаниң жүргүзгән бир нәччә жазалирини, йәни (а) исиян көтәргән Шәйтан вә пәриштиләрниң әрштин һайдиветилгинини; (ә) Адәм ата вә Һава анимизниң гуна садир қилғандин кейин Ерәм бағчисидин һайдиветилгинини, вә (б) Һабилни өлтүргини үчүн Қабилға чүширилгән жазани көргән еди. Шуңа уларниң Худа алдидики мәсъулийити техиму еғир еди.

Бизниң «1Кор.» 11:10 үстидә болған сөзлиримизни көрүң: —

«Шәйтан исиян көтәргәндин кейин, йәнә бир түркүм пәриштиләр аял кишиләрниң саһибҗамаллиғини көрүп адишип кәтти, дәп ишинимиз («Яр.» 6:2-4). Шуниң билән улар пәриштилик мәртивисини ташлап аялларға йеқинлишип тегиш үчүн намәлум йолда җисим шәклигә кирди. Инҗилдики вәһий бойичә, мошу пәриштиләр сорақ қилинғичә қамап қоюқлуқ болиду («2Пет.» 2:4, «Йәһ.» 6-7ниму көрүң). Уларниң һазирқи жазаси

әсли исиян көтәргән җинларниңкидин еғир, чүнки улар шу вақитта аллиқачан Худаниң көп башқа җазалирини көрүп кәлгән еди. Амма ким билсун, башқа пәриштиләрниңму мошундақ ишларни садир қилиш мүмкинчилиги техи мәвҗутмекин, шуңа расул җамаәткә, ибадәт сорунлирида қиз-аял қериндашларниң саһибҗамаллиғидики гөһәр болған чачлири йепилсун, дәп тапилайду».

Бундақ вақиәдин кейин инсанларниң қәлблири техиму рәзилликкә толиду: — «**Пәрвәрдигар инсанларниң рәзиллигини, көңлидики нийитиниң һәр қачан яман болидиғанлиғини көрди...**» (чүнки Худаниң муқәддәс пәриштилири инсанларниң көз алдидила гуна қилған әмәсму?). Әнди Худаниң җамаити пәқәт инсанийәткила әмәс, бәлки һәтта пәриштиләргиму Униң тәртивигә һәр тәрәптә бойсунушта изчил үлгә болсун.

Амин!

Инжил 27-қисим

«Вәһий»

Кириш сөз

Миладийә 95-96-жиллар. Расул Юһаннаниң өмриниң ахирқи жиллири, бәлким тохсән нәччә яшқа киргән вақти болса керәк (оқурмәнләр аллиқачан униң Инжилдики Әйсаниң тәржимиһали болған «Юһанна» дегән баянини вә «Юһанна язған хәтләр» дегән қисимларни оқуған болса керәк). Юһанна шунчә яшанған болсиму, йәнила зор күч билән һәр йәрдә, болупму Әфәсус шәһири вә униң әтрапидики жутларда Мәсиһни жакалимақта еди. Рим империйәсидә туруватқан жамаәтләргә нисбәтән бу заманлар зулмәтлик вә қийин еди. У вақитта Домитиян император («Қәйсәр») болуп Худаниң хәлқигә зиянкәшлик йәткүзүвататти; пүтүн империйәдә Мәсиһгә етиқат бағлиғанлар етиқади түпәйлидин зинданға ташлинип яки өлүм жазасиға мәһкүм қилинипла қалмай, бәлки римлиқларниң «сирк»лиридә рәсва қилинип, тирик һалда көйдүрүп өлтүрүлүвататти, шир-йолвас қатарлиқ житқуч һайванлар яки гладиатор-челишчиләр билән елишишқа селинип, яки башқа һәр хил әшәддий йоллар билән өлүмгә тутуп бериливататти. Император өзи һәр жили ««рәбниң күни» дәп атилидиған алаһидә бир күнни бекитип, шу күнидә барлиқ пухралирини өзи тоғрилиқ: «Қәйсәр Рәбтур!» дәп етирап қилип, исриқ селишқа мәҗбур қилатти. Мәсиһгә садиқ болғанлар әлвәттә ундақ қилмиғачқа, түрлүк рәһимсизликләргә учримақта еди.

Расул Юһанна Патмос дегән кичик аралға қамалған еди (у йәр бәлким бирхил «әмгәк лагери» болса керәк). Император пухралириниң сәҗдә қилишини қобул қилмақчи болған дәл әшу «Рәбниң күни»дә, Рәб Әйса Мәсиһ Юһаннаға көрүнүп униңға һазир алдимизда турған бу вәһийни тапшурди вә бу китап «Вәһий» дәп аталди. Тапшурулған Вәһийниң көпинчиси «бешарәтлик», йәни кәлгүсидики ишлар, болупму Мәсиһ дунияға қайтип келиштин авалқи заманлар тоғрилиқтур. Һалбуки, китапниң биринчи қисми Әйса Мәсиһ Юһанна арқилиқ «Кичик Асия» (һазирқи Түркийә)дики йәттә жамаәткә язған йәттә парчә хәттин тәркиб тапиду. Юһанна өзи бу йәттә жамаәт билән зич мунасивәттә болуп кәлгән. Юһаннаниң бу хәтләрдә, шундақла китапниң көп қисмида болған роли пәқәт аңлиғанлири вә көргәнлирини хатириләш еди, халас. Мүмкинчилиги барки, у «Вәһий»ни тапшурувалған яки язған чағда, бу йәттә жамаәт униндин һал сораш үчүн йәттә «әлчи» (бәлким улар арисидики йетәкчи яки ақсақаллар)ни әвәткән болуши мүмкин.

Китапниң көп қисми бешарәтләр болғини билән, бәзи бешарәтләр тарихтики роһий җәһәттин муһим болған вақиәләрниму чүшәндүрүп бериду. Бу Вәһий «**Рәбниң қул-хизмәткарлири**» — шу вақиттики мөмин бәндилири үчүн, шундақла бизләрниму қийин күнлиримиздә риғбәтләндүрүш үчүн берилгәндур. Умумий җәһәттин китапниң мәзмунини жиғинчақлиғанда:

«Мәсиһгә ишәнгәнләр үчүн әһваллар дәсләптә барғансери бәттәрлишиду, андин Мәсиһ дунияға кәлгәндә тәсәввур қилғили болмайдиған дәриҗидә яхши болуп кетиду; Мәсиһгә ишәнмигәнләрниң ишлири бәлким вақитлиқ яхши болуши мүмкин, лекин Мәсиһ келишниң алди-кәйнидә тәсәввур қилғили болмайдиған дәриҗидә хараплишип, пажиәлик болиду» дейишкә болиду.

Әмәлийәттә «Вәһий» пүткүл муқәддәс язмиларға толуқ маслашқан, зөрүр болған хатимидур. Ушбу китапта, Худаниң Тәвраттики барлиқ бешарәтләрдә аян қилинған яки пәқәт пуритилған мәхсәт-муддиалириниң тәнтәнилик вә шан-шәрәплик һалда толуқ әмәлгә ашурулушлири көрситилиду; Чөмүлдүргүчи Йәһия вә Мәсиһниң Өзи бешарәт қилған «Худаниң падишалиғи»ниң йәр йүзидә намайән қилиниши көрүлиду; шуниңдин кейин болған йеңи асман-зимин көрүлиду вә барлиқ гуна-рәзилликниң ахирқи тегишлик җазаға тартилишлириму көрүниду.

Пүткүл муқәддәс язмиларниң ахирқи қисми болған Инҗилниң ахирқи Вәһийидики муну ахирқи айәтләрдә биз мундақ қорқунучлуқ сөзләрни оқуймиз: —

«**Мәнки бу китаптики бешарәтниң сөзлирини аңлиғанларға гувалиқ берип агаһландуримәнки: Кимдиким бу сөзләргә бир немини қошса, Худа униңға бу китапта йезилған балаю-апәтләрни қошиду. Кимдиким бу бешарәтлик китапниң сөзлиридин бирәр сөзни елип ташлиса, Худаму униңдин бу китапта йезилған һаятлиқ дәрихидин вә муқәддәс шәһәрдин болидиған несивисини елип ташлайду**» (22:18-19).

Худаниң һәммини башқуридиған, барлиқ инсанларниң планлириниң үстидә туридиған планида бу сөзләр пүткүл муқәддәс язмилар (Тәврат, Зәбур, Инҗил)ниң ахирида келиду. Шуңа бу сөзләрни пәқәт Вәһий китавиға бағлиқ болупла қалмай, бәлки пүткүл Инҗил, шундақла пүткүл муқәддәс китапқа бағлиқ дәп қараймиз. Шуңа «Вәһий»ни Худаниң ахирқи мәнзил китави, йәни инсанларға назил қилинған ахирқи язма китап, дәп ишинимиз. Дәрвәқә, китапни оқуп чиққандин кейин, униңдики адәмни һәйран қалдурарлиқ мәзмунға, йәни ахирқи замандики ишлар вә Худаниң түп мәхсәт-муддиалириниң әмәлгә ашурулушлириға қарап, униңға йәнә башқа мәзмунларни қошушқиму лайиқ боларму, дәймиз.

«Вәһий»гә шәрһ бәрмәкчи болғанларниң бәзилири ушбу китапни чүшиниш интайин тәс дәп ағринған. Биз ундақ қаримаймиз. Китаптики нурғун бешарәтләр «символлуқ шәкил»дә болған. Бу символларни чүшинишниң ачқучлири асасән Тәвратта вә шуниңдәк Мәсиһниң Инҗилдики «төрт баян»ида хатириләнгән, ахирқи заманлар тоғрилиқ тәлимлиридә тепилиду. Худа Тәвратта Өз бәндилиригә аллиқачан йәткүзгән, шундақла Рәб Өзи бәргән, «төрт баян»да хатириләнгән бу қиммәтлик бешарәт-тәлимләрни истиқамәт қилип чүшинишкә вақит аҗритишни еғир көргәнләргә нисбәтән «Вәһий»ни оқуш дәрвәқә техиму баш қатуридиған иш болиду. Лекин Худа аллиқачан назил қилған бешарәтләрни чүшинишкә берилгәнләр үчүн «Вәһий»ниң өзиму өз мәнасини ечип бериду, дегән ишәшимиз бар.

Әйсаниң муну сирлиқ сөзлири буниң бир мисалдур: «**Кимдә бар болса, униңға техиму көп берилиду, униңда молчилиқ болиду; амма кимдә йоқ болса, һәтта униңда бар болғанлириму униңдин мәһрум қилиниду**» («Мат.» 13:12)

Шундақтиму, ишәнгәнләрдин әң сәбийлириму гәрчә китаптики тәпсилатларни анчә чүшәнмисиму, китапни оқуғинида бәхит тапиду, дәп ишинимиз (1:3). Биринчидин, Мәсиһниң вә бәндилириниң ахирқи ғәлибиси китапта еник ашкарилиниду; иккинчидин, оқурмәнләргә бешарәт қилинған вақиәләрдин (гәрчә тәпсилатлирини дәсләптә еник чүшәнмисиму) көп қиммәтлик роһий принсиплар йорутулиду вә үчинчидин, бешарәт қилинған вақиәләрдин оқурмәнләр өз заманидики бәзи хәтәрлик вәзийәтләрни байқалайду, шундақла булар тоғрилиқ агаһландурулиду.

Гәрчә қаришимизчә бешарәтләрниң көпинчиси ахирқи күнләрни көрсәтсиму, һәр дәвирдики етиқатчилар бу бешарәтләрниң тарихта «қисмән әмәлгә ашурулуш»лирини байқап келиватиду. Мошундақ «қисмән әмәлгә ашурулуш»лирини ахирқи заманлардики бешарәт қилинған вақиәрләрниң «алдин көрситилгән көләңгүси» дегили болиду. Худа буйруса «қошумчә сөз»имиздә буниңға бәзи мисалларни кәлтүримиз. Шуниңдәк оқурмәнләргә китапта йәткүзүлгән умумий уқумлар вә униңдики әҗайип қурулма тоғрилиқ тохтилимиз, шундақла бешарәтләрни йешип ечиши үчүн Тәвраттики бешарәтләрдин бәзи ачқучлар билән тәминләймиз. Бу мунасивәт билән бәзи айәтләрниң йениға шу айәтләрни айдиңлаштурувелиш үчүн Тәвраттики мунасивәтлик бешарәтләр яки тәлимләрниң орнини кичик һәрипләр билән изаһлап көрситимиз. Әлвәттә, бу изаһатлиримизни толуқ дәп кәткили болмайду. «Вәһий»ни тәтқиқ қилған бир алим: «Вәһий»ниң текстидә Тәвраттики сөзләрни очуқ нәқил кәлтүргән яки текстниң ичигә мас һалда қистурған миңдин артуқ җай бар» дәп һесаплайду.

Мәзмун: —

1. Муқәддимә — дәсләпки бешарәт (1-бап 1-8-айәтләр)
2. Юһанна Рәб Әйса Мәсиһни көриду (1-бап 9 -20-айәтләр)
3. Йәттә җамаәткә йезилған йәттә парчә хәт (2-, 3-баплар)
4. Йәттә мөһүр билән печәтләнгән орам язма (4-баптин 8-бап 1-айәткичә)
5. Йәттә канай (8-бап 2-айәттин 11-бапқичә)
6. Аламәт болған аял, йәттә башлиқ әҗдиһа вә икки дивә (12-, 13-баплар)
7. 144000 садиқ қул-хизмәткар; «орма» вақти кәлди (14-бап)
8. «Йәттә чинә», йәттә «ахирқи балаю-апәт» (15-16-баплар)
9. Бабилниң гумран болуши (17-баптин 19:4-айәткичә)
10. Сахта пәйғәмбәр, дивә вә Иблисниң тартқан җазаси; (19:5-21)
11. Мәсиһниң йәр йүзидә миң жиллиқ һөкүм сүрүши (20:1-6)
12. Ахирқи синақ вә ахирқи һөкүм (20:7-15)
13. Йеңи асман, йеңи зимин (21:1 — 22:5)
14. Хатимә (22:6-21)

Мошу мәзмунларни башқа бир шәкилгә кәлтүрсәк, асасий қурулма пәйда болиду: —

Вәһий — мәзмун-қурулуши	
Муқәддимә — Юһаннаниң Рәбни көрүши	*(1)* (1-бап)
Юһаннаға «йәттә жамаәт»кә беғишланған «йәттә хәт» тапшурулиду	*(2)* (2-, 3-бап)
«Дәһшәтлик азап-оқубәт»тин кейинки вақит — әрштики бир көрүнүш	*(3)* (4-, 5-бап)
Йәттә печәттин алтә печәт ечилиду	*(4)* (6-бап)
«Ахирәт» болиду	
«Қистурма» вәһий —144000 вә «зор бир топ адәмләр»	*(5)* (7-бап)
Йәттинчи печәт ечилиду	*(6)* (8:1)
Йәттә канайдин алтә канай челиниду	*(7)* (8:1-9:21)
«Қистурма» Вәһий —Юһаннаниң көпрәк бешарәт бериши үчүн Йәнә бир орам язма тапшурулиду	*(8)* (10-бап)
Йерусалим, ахирқи 1260 күн, «икки гувачи»	*(9)* (11-бап)
Йәттинчи канай челиниду	
«Ахирәт» болиду	
Кәйнигә қараш — тарих; Иблис вә Исраил; «Дәһшәтлик азап-оқубәт»ниң алдинқи йерими	*(10)* (12-бап)
Дивә вә сахта пәйғәмбәр; «Дәһшәтлик азап-оқубәт»ниң кейинки йерими	*(11)* (13-бап)
144000; 3 пәриштиниң хәвири; ахирқи икки орма орулуш;	*(12)* (14-бап)
«Ахирәт» болиду	
«Йәттә чинә»дики йәттә балаю-апәт тонуштурулиду.	*(13)* (15-бап)
«Йәттә чинә» төкүлиду; Рәб босуғиға келип қалди;	*(14)* (16-бап)
«Ахирәт» болиду	
Кәйнигә қараш — Бабил, паһишә аял	*(15)* (17-, 18-бап)
Рәбниң қайтип келишиниң тәпсилатлири;	*(16)* (19-бап)
«Ахирәт» болиду	
Шәйтанниң бағлиниши; миң жиллиқ сәлтәнәт	*(17)* (20-бап)
Ахирқи синақ, ахирқи сорақ	
Йеңи асман, йеңи зимин	*(18)* (21-22-бап)

••••••••

Вәһий

1 1 Бу китап Әйса Мәсиһниң вәһийси, йәни Худа Униңға Өз қул-хизмәткарлириға
йеқин кәлгүсидә йүз бериши муқәррәр болған ишларни көрситиши үчүн тапшурған
вәһийдур. Мәсиһ буни Өз пәриштисини әвәтип қули Юһаннаға аламәтләр билән аян
қилди. 2 Юһанна болса Худаниң сөз-калами һәмдә Әйса Мәсиһ тоғрисидики гуваликқа
көргәнлириниң һәммисигә гувалиқ бәрди. 3 Бу бешарәтни оқуп бәргүчи вә униң
сөзлирини аңлап, униңда йезилғанларға итаәт қилғучи бәхитликтур! Чүнки вәһийниң
вақти йеқиндур.

Расул Юһаннаниң «Кичик Асия»дики йәттә җамаәткә йоллиған саламлири вә хәтлири

4 Мәнки Юһаннадин Асия өлкисидики йәттә җамаәткә салам! Һазир бар болған, өткән-
диму болған һәм кәлгүсидә Кәлгүчидин, Униң тәхтиниң алдидики йәттә Роһтин, 5 вә са-
диқ Гувачи, өлүмдин тунҗа Тирилгүчи, җаһандики падишаларниң Һөкүмрани болған
Әйса Мәсиһтин силәргә меһир-шәпқәт вә хатирҗәмлик болғай.
Әнди бизни сөйгүчи, йәни Өз қени билән бизни гуналиримиздин жуйған 6 вә бизни
бир падишалиққа уюштуруп, Өз Атиси Худаға каһинлар қилғанға барлиқ шан-шәрәп вә
күч-қудрәт әбәдил-әбәткичә болғай, амин!
7 Мана, У булутлар билән келиду, шундақла һәр бир көз, һәтта Уни санҗиғанларму Уни
көриду. Йәр йүзидики пүткүл қәбилә-хәлиқ У сәвәплик аһ-зар көтириду. Шундақ боли-
ду, амин!
8 Мән «Алфа» вә «Омега», Муқәддимә вә Хатимә Өзүмдурмән, һазир бар болған, бурун-
му бар болған һәм кәлгүсидиму бар Болғучидурмән, шундақла Һәммигә Қадирдурмән,
дәйду Пәрвәрдигар Худа.

1:1 **«Бу китап Әйса Мәсиһниң вәһийси»** — «Әйса Мәсиһниң вәһийси» һәм Әйса Мәсиһ тоғрисида һәм Униңдин кәлгән вәһийдур. **«Худа Униңға Өз қул-хизмәткарлириға йеқин кәлгүсидә йүз бериши муқәррәр болған ишларни көрситиши үчүн тапшурған вәһийдур»** — Худаниң «қул-хизмәткарлири» Инҗилда Худаниң «қуллуқ»ида болғанлар, йәни мәҗбурий һалда әмәс, бәлки муһәббәтниң түрткисидә чин көңлидин шундақ талливалғанларни көрситиду, әлвәттә.

1:3 **«вәһийниң вақти йеқиндур»** — «вәһийниң вақти» дегән, бу ишларниң әмәлгә ашидиған вақти.

1:3 Вәһ. 22:7,10.

1:4 **«Униң тәхтиниң алдидики йәттә Роһтин... меһир-шәпқәт вә хатирҗәмлик болғай»** — «йәттә» дегән санниң камаләткә йәткән, мукәммәл дегән мәнаси болуп, бәзи алимлар бу «йәттә Роһ» Худаниң Муқәддәс Роһиниң йәттә тәрипини көрситиду, дәп қарайду (*5:6ни вә «Йәш.» 11:2ни көрүң*). Башқилар уларни йәттә пәриштини көрситиду, дәп қарайду. Бәзиләр: «йәттә тәрәплик Роһ» яки «йәттә тәрәплимилик Роһ» дәп тәрҗимә қилиду.

1:4 Мис. 3:14; Вәһ. 1:8; 4:8; 11:17; 16:5.

1:5 **«өлүмдин тунҗа Тирилгүчи»** — грек тилида мошу йәрдики «тунҗи» адәттә «биринчи болуп туғулған»ни көрситиду. Сөзниң толуқ мәнаси тоғрилиқ «Кол.» 1:16-17 вә 18-айәттики изаһатларни көрүң. **«Өз қени билән бизни гуналиримиздин жуйған»** — яки «Өз қени билән бизни гуналиримиздин азат қилған».

1:5 Йәш. 55:4; Рос. 20:28; 1Кор. 15:20; Кол. 1:18; Ибр. 9:12,14; 1Пет. 1:19; 1Юһ. 1:7; Вәһ. 3:14; 5:9.

1:6 **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Мис.» 19:6.

1:6 Мис. 19:6; Рим. 12:1; 1Пет. 2:5, 9; Вәһ. 5:10.

1:7 **«һәтта Уни санҗиғанларму Уни көриду»** — яки «йәни Уни санҗиғанларму Уни көриду». **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Дан.» 7:13, «Зәк.» 12:10

1:7 Дан. 7:13; Зәк. 12:10; Мат. 24:30; 25:31; Юһ. 19:37; Рос. 1:11; 1Тес. 1:10; 2Тес. 1:10; Йәһ. 14.

1:8 **«Мән «Алфа» вә «Омега»...дурмән»** — грек тилида «алфа» биринчи һәрип, «омега» ахирқи һәриптур. Демәк, Худа баш вә ахирдур. Бәзи кона көчүрүлмиләрдә «Муқәддимә вә Хатимә Өзүмдурмән» дегән сөзләр тепилмайду.

1:8 Йәш. 41:4; 44:6; Вәһ. 21:6; 22:13.

Тирилгән Мәсиһниң Юһаннаға көрүнүши

[9] Силәрниң қериндишиңлар һәм силәр билән биргә Әйсада болған азап-оқубәт, падиша-
лиқ вә сәвир-тақәттин ортақ несипдишиңлар болған мәнки Юһанна Худаниң сөз-кала-
ми вә Әйсаниң гувалиғи вәҗидин Патмос дегән аралда мәһбус болуп туруп қалғандим.
[10] «Рәбниң күни»дә мән Роһниң илкигә елинишим билән, кәйнимдин канай авазидәк
күчлүк бир авазни аңлидим. [11] Бу аваз: «Көридиғанлириңни китап қилип яз вә уни йәт-
тә җамаәткә, йәни Әфәсус, Смирна, Пәргамум, Тиятира, Сардис, Филаделфийә вә Лаоди-
кийадики җамаәтләргә әвәт» деди.

[12] Маңа сөз қилған авазниң кимниң екәнлигини көрүш үчүн кәйнимгә бурулдум. Бу-
рулғинимда, көзүмгә йәттә алтун чирақдан [13] вә уларниң оттурисида учисиға путли-
риғичә чүшүп туридиған тон кийгән, көксигә алтун кәмәр бағлиған Инсаноғлиға охшай-
диған бири көрүнди. [14] Униң баш-чечи ақ жуңдәк, һәтта қардәк аппақ еди вә көзлири гоя
ялқунлап турған оттәк еди. [15] Путлири хумданда тавлинип пақириған тучқа охшайтти,
авази шарқирап еқиватқан нурғун суларниң авазидәк еди. [16] У оң қолида йәттә юлтуз
тутқан болуп, ағзидин икки бислиқ өткүр қилич чиқип туратти. Чирайи худди қуяшниң
толуқ күчидә парлиғандәк яриқин еди.
[17] Уни көргинимдә, айиғиға өлүктәк жиқилдим. У оң қолини үстүмгә тәккүзүп мундақ
деди:
— Қорқма, Авалқиси вә Ахирқиси. [18] һәмдә һаят Болғучи Өзүмдурмән. Мән өлгән едим,
амма мана, Мән әбәдил-әбәткичә һаяттурмән, өлүм вә тәһтисараниң ачқучлири қолум-
дидур! [19] Шуниң үчүн, көргән ишларни, һазир болуватқан ишларни вә булардин кейин
болидиған ишларни йезип қалдур. [20] Сән оң қолумда көргән йәттә юлтузниң вә йәттә ал-

---

1:9 **«Әйсада болған азап-оқубәт, падишалиқ вә сәвир-тақәттин ортақ несипдишиңлар»** — демәк, Әйса Мәсиһдә болғанлар чоқум һәм Униң нами вәҗидин азап-оқубәт тартиду, шундақла Униң сәвир-тақитидин күч елиши керәк болиду, һәм Униңда болған падишалиқтин бәһримән болиду. **«Әйсаниң гувалиғи вәҗидин»** — демәк «Әйса тоғрисидики гувалиқ»; башқа хил мәнаси «Әйса *(Өзи)* бәргән гувалиқ». **«Патмос дегән аралда мәһбус болуп туруп қалғандим»** — Патмос римлиқларниң дәһшәтлик «әмгәк лагири» болған түрмә еди. Юһанна мәзкур китапни йезиватқанда Патмос арилидин азат қилинған болуши мүмкин.

1:10 **««Рәбниң күни»дә мән Роһниң илкигә елинишим билән...»** — «Рәбниң күни» яки «рәблик күн». Алимлар бу тоғрилиқ үч пикирдә болиду: — *(1)* Рәбниң күни йәкшәнбә күни *(Рәб өлүмдин тирилгән күн)*ни көрситиду; *(2)* Тәвратта көп тилға елинған, қиямәт күнини өз ичигә алған ахирқи заманлардики ахирқи дәһшәтлик азап-оқубәтлик күнләрни, йәни «Пәрвәрдигарниң күни»ни көрситиду, мошу көзқараш бойичә болғанда Юһанна Роһта көтирилип кәлгүсидики заманларға йөткилип «Пәрвәрдигарниң күни»ни көриду; *(3)* шу вақитларда һәр жилниң бир күнидә Рим императори *(шу вақитта Домитиян еди)* барлиқ пухралирини өзигә сәҗдә қилдуруп: «Қәйсәр рәбтур!» дәп етирап қилип, хушбуй селишқа мәҗбур қилатти. Шуңа шу күни «Рәбниң күни» дәп аталған. Бизниңчә «Рәбниң күни» дәл шу күнни көрситиду; лекин кинайилик һәм һәҗвийлик иш шуки, Рәб дәл шу күнидә *(2-көзқараштикидәк)* Өзиниң, йәни «Пәрвәрдигарниң күни»ни аян қилишни лайиқ көрди. **«Мән Роһниң илкигә елинишим билән...»** — «Роһ» Худаниң Роһи, Муқәддәс Роһни көрситиду.

1:10 Вәһ. 4:2.

1:11 **«Смирна»** — һазирқи Түркийәдики «Измир». **«көридиғанлириңни китап қилип яз вә уни йәттә җамаәткә, йәни Әфәсус, Смирна, Пәргамум, Тиятира, Сардис, Филаделфийә вә Лаодикийадики җамаәтләргә әвәт»** — бу йәттә шәһәрниң һәммиси бир дүгиләктә бир-биригә яндаш җайлашқан еди. Расул Юһанна яшанғанда Әфәсус шәһиридә маканлашқан еди. «Қошумә сөз» вә хәритини көрүң.

1:12 **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Мис.» 25:31-40.

1:12 Мис. 25:31-40

1:13 **«көксигә алтун кәмәр бағлиған Инсаноғли»** — яки «көксигә алтун кәмәр бағлиған инсанниң бир оғли». «Дан.» 7:13ни вә изаһатини көрүң.

1:13 Әз. 1:26; Дан. 7:13; Вәһ. 14:14.

1:14 Дан. 7:9; Вәһ. 19:12.

1:15 Вәһ. 14:2.

1:16 **«мунасивәтлик айәт»** — «Дан.» 7:13.

1:16 Йәш. 49:2; Дан. 7:13; Әф. 6:17; Ибр. 4:12; Вәһ. 2:16; 19:15.

1:17 Йәш. 41:4; 44:6; 48:12.

1:18 Аюп 12:14; Йәш. 22:22; Рим. 6:9; Вәһ. 3:7; 20:1.

тун чирақданниң сири мана мундақ — йәттә юлтуз йәттә җамаәтниң әлчилири вә йәттә
чирақдан болса йәттә җамаәттур.

Әфәсустики җамаәткә йезилған хәт

2 [1] — Әфәсустики җамаәтниң әлчисигә мундақ язғин:
«Оң қолида йәттә юлтузни тутуп, йәттә алтун чирақданниң оттурисида Маңғучи
мундақ дәйду:
[2] — Сениң әҗир-әмәллириңни, тартқан җапалириңни һәм сәвир-тақитиңни, рәзил
адәмләрниң қилмишлириға чидап туралмайдиғанлиғиңни, шундақла расул болми-
симу өзлирини расул дәп аттивалғанларни синап, уларниң ялғанчи болғанлиғини то-
нуғанлиғиңниму билимән. [3] Шундақ, сениң сәвир-тақәт қиливатқанлиғиңни, Мениң
намим вәҗидин җапа-мушәққәткә бәрдашлиқ бәргәнлигиңни амма еринмигәнлигиң-
ни билимән. [4] Лекин саңа шу бир етиразим барки, сән өзүңдики дәсләпки меһир-муһәб-
бәттин ваз кәчтиң. [5] Шуңа қайси һаләттин жиқилип чүшкәнлигиңни есиңгә елип товва
қилғин, авалқи әмәлләрни қайта қилғин. Болмиса йениңға келимән вә товва қилмисаң
чирақдениңни жайидин йөткиветимән. [6] Бирақ, сениң шу артуқчилиғиң барки, Мән
Өзүм нәпрәтлинидиған Николас тәрәпдарлириниң қилмишлиридин сәнму нәпрәтли-
нисән.
[7] Қулиқи барлар Роһниң җамаәтләргә дегәнлирини аңлисун! Ғәлибә қилғучиларни Ху-
даниң җәннитиниң оттурисидики һаятлиқ дәрәғиниң мевилиридин йейишкә муйәс-
сәр қилимән».

Измирдики җамаәткә йезилған хәт

[8] — Измирдики җамаәтниң әлчисигә мундақ язғин: —
«Авалқиси вә Ахирқиси, өлгән вә Тирилгүчи мундақ дәйду:
[9] — Сениң азап-оқубәтлириңни вә намратлиғиңни билимән (лекин сән бай!), Йәһу-
дий әмәс туруп өзлирини Йәһудий дәвалған, Шәйтанниң бир синагоги болғанларниң
төһмәтлиринму билимән.
[10] Алдиңда чекидиған азап-оқубәтләрдин қорқма. Мана, Иблис араңлардин бәзили-

1:20 «йәттә юлтуз йәттә җамаәтниң әлчилири вә йәттә чирақдан болса йәттә җамаәттур» — «әлчилири» башқа хил тәрҗимиси: «пәриштилири». Грек тилида һәм ибраний тилида «пәриштә» вә «әлчи» бир сөз билән ипадилиниду *(пәриштиләр Худаниң әлчилири болғач)*. Бизниңчә мошу йәрдә җамаәтләр әвәткән әлчиләрни көрсәтсә керәк, чүнки пәриштиләргә хәт йезиш һаҗәтсиз еди. Йәттә әлчи Патмос арилиға берип Юһаннадин һал сорашқа кәлгән болуши мүмкин.

2:2 «Сениң әҗир-әмәллириңни, тартқан җапалириңни һәм сәвир-тақитиңни, рәзил адәмләрниң қилмишлириға чидап туралмайдиғанлиғиңни... билимән» — бу толуқ сөз әлчигә ейтилғини билән шүбһисизки, пүткүл җамаәткә *(бир адәм сүпитидә)* ейтилиду.

2:5 «... болмиса йениңға келимән вә товва қилмисаң чирақдениңни жайидин йөткиветимән» — Әфәсуста һазир җамаәт болмайла қалмай, һәтта шәһәр өзи харабилик болиду.

2:6 «Мән Өзүм нәпрәтлинидиған Николас тәрәпдарлириниң қилмишлиридин сәнму нәпрәтлинисән» — «Николас тәрәпдарлири»ниң ким екәнлиги һазир ениқ әмәс. Бәзиләр уларни «Рос.», 5:6-айәттики «Николас» исимлиқ җамаәт хизмәткари билән мунасивәтлик дәп қарайду; лекин бизниңчә буниңға ениқ испат тепилмиди. Һеч болмиғанда улар етиқатчиларни җинсий бузуқлуққа аздурмақчи болған еди *(14-15-айәтни көрүң)*.

2:6 Вәһ. 2:15.

2:7 Яр. 2:9; Вәһ. 22:2.

2:8 «Измир» — кона исми «Смирна».

2:8 Йәш. 41:4; 44:6; Вәһ. 1:17.

2:9 «... Йәһудий әмәс туруп өзлирини Йәһудий дәвалған, Шәйтанниң бир синагоги болғанларниң төһмәтлириниму билимән» — император Домитиян һөкүм сүргән бәзи вақитларда бириси өзиниң Йәһудий екәнлигини испатлиялса, зиянкәшликкә учримаслиғи керәк дегән бир қанун күчкә егә еди; шүбһисизки, бәзи «етиқатчилар» вә башқилар бу қанундин қалаймиқан пайдилинип зиянкәшликтин қечип, шундақла башқиларғиму зиян йәткүзгән еди.

риңларни синилишиңлар үчүн йеқинда зинданға ташлитиду. Силәр он күн қийнилисиләр. Таки өлгичә садиқ болғин, Мән саңа һаятлиқ тажини кийдүримән.
[11] Қулиқи барлар Роһниң җамаәтләргә дегәнлирини аңлисун! Ғәлибә қилғучилар иккинчи өлүмниң зийиниға һәргиз учримайду!».

Пәргамумдики җамаәткә йезилған хәт

[12] — Пәргамумдики җамаәтниң әлчисигә мундақ язғин: —
«Икки бислиқ өткүр қиличи бар Болғучи мундақ дәйду:
[13] — Мән сән олтарған йәрни, йәни Шәйтанниң тәхти болған җайни билимән. Шундақтиму, сән Мениң намимни чиң тутуп, һәтта садиқ гувачим Антипас маканиңда, йәни Шәйтан турған җайда қәтл қилинған күнләрдиму, Маңа қилған етиқатиңдин тенип кәтмидиң. [14] Лекин саңа шу бир нәччә етиразим барки, араңларда Балаамниң тәлимигә әгәшкәнләрдин бәзиләр болмақта — Балаам болса Балаққа Исраилларни бутқа атап қурбанлиқ қилинған гөшни йейиш вә җинсий бузуқлуқ қилишқа аздурушни үгәткән еди.
[15] Шуниңға охшаш, силәрниң араңларда Николас тәрәпдарлириниң тәлимини тутқанларму бар.
[16] Шуниң үчүн, товва қил! Ундақ қилмисаң, йениңға тез арида берип, ағзимдики қиличим билән шуларға һуҗум қилимән.
[17] Қулиқи барлар Роһниң җамаәтләргә дегәнлирини аңлисун! Ғәлибә қилғучилар болса йошуруп қойған маннадин беримән вә һәр биригә бирдин ақ таш беримән. Таш үстидә йеңи бир исим пүтүклүк болиду, шу исимни уни қобул қилған кишидин башқа һеч ким билмәйду».

Тиятирадики җамаәткә йезилған хәт

[18] — Тиятирадики җамаәтниң әлчисигә мундақ язғин: —
«Көзлири ялқунлиған отқа вә путлири пақирақ тучқа охшайдиған Худаниң Оғли мундақ дәйду:
[19] — Сениң әмәллириңни, меһир-муһәббитиңни, етиқатиңни, әҗир-хизмитиңни вә сәвир-тақитиңни, шундақла һазирқи әмәллириңниң авалқидин ешип чүшүватқанлиғиниму билимән.
[20] Лекин, саңа шу бир етиразим барки, өзини пәйғәмбәр дәп ативалған әшу хотун Йизәбәлгә йол қоюватисән. У хотун қул-хизмәткарлиримға тәлим берип, уларни җинсий бузуқлуқ қилишқа вә бутқа атап нәзир қилинған гөшни йейишкә аздурмақта.
[21] Мән униңға товва қилғидәк вақит бәргән едим, лекин у өз бузуқлуғиға товва қилишни халимайду.
[22] Әнди мана, Мән уни еғир кесәл орниға ташлап ятқузимән вә униң билән зина қилғанлар қилмишлириға товва қилмиса, уларниму еғир азапқа чөмдүримән.
[23] Униң пәрзәнтлириниму әҗәллик кесәл билән уримән. Шу чағда, барлиқ җамаәтләр нийәт-нишанларни вә қәлбләрни күзитип тәкшүргүчиниң Өзүм екәнлигимни, шундақла Мениң һәр бириңларға қилған әмәлийитиңларға яриша яндури-

---

2:11 Мат. 13:9.
2:12 Вәһ. 1:16; 2:16.
2:14 **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Чөл.» 22-24-бап, 31:16.
2:14 Чөл. 22:23; 24:14; 25:1; 31:16.
2:15 Вәһ. 2:6
2:16 Йәш. 49:2; Әф. 6:17; Ибр. 4:12; Вәһ. 1:16.
2:17 **«ғәлибә қилғучилар болса йошуруп қойған маннадин беримән вә һәр биригә бирдин ақ таш беримән»** — «манна» — Исраиллар чөл-баяванда жүргән вақтида Худа уларға асмандин чүшүргән күндүлүк узуқлуқ еди *(«Мис.» 16:32-36-айәтләргә вә «Юһ.» 6:48-58-айәтләргә қаралсун)*.
2:17 Мис. 16:4-36.
2:18 Вәһ. 1:14,15.
2:20 **«мунасивәтлик айәтләр»** — «1Пад.» 16-, 18-19-, 21-бап.
2:20 1Пад. 16:31; 2Пад. 9:7.
2:22 **«мана, Мән уни еғир кесәл орниға ташлап ятқузимән»** — грек тилида: «мана, Мән уни кариватқа ташлаймән».

диғанлиғимни билиду.[24-25] Лекин, Тиятирадики қалғанларға, йәни бу тәлимни қобул
қилмиғанлар (уларниң пикри бойичә, Шәйтанниң аталмиш «чоңқур сирлири»ни үгән-
мигәнләр), йәни силәргә шуни ейтиманки: Өзүңларда бар болғанни Мән кәлгичә чиң
тутуңлар. Үстүңларға буниңдин башқа жүкни артмаймән.[26] Ғәлибә қилғучиларға, йәни
әмәллиримни ахирғичә чиң тутқан кишиләргә болса, уларға пүткүл әлләргә һаким
болуш һоқуқини беримән.[27] Мана бу Атам Маңа бәргән һоқуққа охшаш һоқуқтур: —
«У уларни төмүр калтәк билән падичидәк башқуруп, сапал қачиларни уруп чаққандәк
тар мар қилиду».
[28] Мән униңға таң юлтузиниму ата қилимән.[29] Қулиқи барлар Роһниң җамаәтләргә де-
гәнлирини аңлисун!»

Сардистики җамаәткә йезилған хәт

3 [1] — Сардистики җамаәтниң әлчисигә мундақ язғин: —
«Худаниң йәттә Роһи вә йәттә юлтузиниң Егиси Болғучи мундақ дәйду:
— Сениң әмәллириңни вә шундақла «һаят» дегән нам-абруюңниң барлиғини, лекин
әмәлийәттә өлүк екәнлигиңни билимән.[2] Шуңа, ойған, сениңдә бар болған, амма өләй
дәп қалған хисләтлириңни күчәйт; чүнки Худайим алдида әмәллириңниң түгәл әмәс-
лигини билдим.[3] Униң үчүн сөз-каламни қандақ қобул қилип аңлиғиниңни ядиңға кәл-
түрүп, уни чиң тутуп товва қилғин. Лекин ойғанмисаң Мән оғридәк үстүңкә келимән вә
сән қайси саәттә үстүңгә келидиғинимни һәргиз билмәйсән.[4] Лекин Сардиста өз кий-
имлиригә дағ тәккүзмигән бир нәччә шәхс бар. Улар ақ кийим кийип Мән билән биллә
маңиду, чүнки улар буниңға лайиқтур.[5] Ғәлибә қилғучилар мана шундақ ақ кийимләр-
ни кийиду. Мән уларниң намини һаятлиқ дәптиридин һәргиз өчүрмәймән, бәлки улар-
ниң намини Атам Худаниң вә Униң пәриштилириниң алдида очуқ етирап қилимән.
[6] Қулиқи барлар Роһниң җамаәтләргә дегәнлирини аңлисун!»

Филаделфийәдики җамаәткә йезилған хәт

[7] — Филаделфийәдики җамаәтниң әлчисигә мундақ язғин: —
«Муқәддәс вә Һәқиқий Болғучи, шундақла Давутниң ачқучиға егә Болғучи, ачсам һеч

2:23 **«униң пәрзәнтлириниму әҗәллик кесәл билән уримән»** — «пәрзәнтлири» болса җисманий яки роһий җәһәттинму болуши мүмкин. **«барлиқ җамаәтләр нийәт-нишанларни вә қәлбләрни күзитип тәкшүргүчиниң Өзүм екәнлигимни... билиду»** — «нийәт-нишанлар» — грек тилида «бөрәкләр» билән ипадилиниду. **«мунасивәтлик айәт»** — «Йәр.» 17:10.

2:23 1Сам. 16:7; 1Тар. 28:9; 29:17; Зәб. 7:10; 61:13; Йәр. 11:20; 17:10; 32:19; Мат. 16:27; Рос. 1:24; Рим. 2:6; 14:12; 2Кор. 5:10; Гал. 6:5; Вәһ. 20:12.

2:24-25 Вәһ. 3:11.

2:27 **«У уларни төмүр калтәк билән падичидәк башқуруп,...»** — яки «У уларни шаһанә төмүр һаса билән падичидәк башқуруп,... ». **«У уларни ... сапал қачиларни уруп чаққандәк тар мар қилиду»** — бу айәт «Зәб.» 2:9-айәттин елинған болуп, бу йәрдики «улар» Худа билән қаршилашқан «ят әлләр»ни көрситиду. **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Зәб.» 2:8-9, «Вәһ.» 12:5, 19:15.

2:27 Зәб. 2:8-9; Вәһ. 12:5, 19:15

3:1 Вәһ. 1:14, 16.

3:3 **«Лекин ойғанмисаң Мән оғридәк үстүңгә келимән вә сән қайси саәттә үстүңгә келидиғинимни һәргиз билмәйсән»** — «оғридәк келимән...»: бир қетим Сардис шәһири дүшмәнниң һуҗуми астида туруватқанда «сепилистиһкамимиз һеч бөсүлмәс» дәп хатирҗәмликтә ухлаватқанда дүшмән «оғридәк» кирип уни ишғал қилған.

3:3 Мат. 24:43; 1Тес. 5:2; 2Пет. 3:10; Вәһ. 3:19; 16:15.

3:4 **«Лекин Сардиста өз кийимлиригә дағ тәккүзмигән бир нәччә шәхс бар»** — «кийимлиригә дағ тәккүзмигән» дегән ибарә көчмә мәнада, әхлақни көрситиду. **«...бир нәччә шәхс бар»** — грек тилида «... бир нәччә намлар бар».

3:5 Мис. 32:32; Зәб. 68:29; Мат. 10:32; Луқа 12:8; Фил. 4:3; Вәһ. 20:12; 21:27.

Әйса Мәсиһниң хетини тапшурувалған «Кичик Асия»дики йәттә җамаәт («Вәһий» 2-3-бап)

ким япалмайду, япсам һеч ким ачалмайду дегүчи муну ишларни дәйду:
[8] — Сениң әмәллириңни билимән. Сениң бир аз күчүң болғач сөз-каламимға итаәт
қилғиниң вә намимдин тенип кәтмигиниң үчүн, алдиңда һеч ким япалмайдиған бир
ишикни ечип қойдум. [9] Мана, Шәйтанниң синагогидикиләрдин, Йәһудий әмәс туруп өз-
лирини Йәһудий дәп ативалған ялғанчиларни болса шундақ ақивәткә қалдуримәнки,
уларни келип сениң айиғиңға баш уридиған вә Мениң сени сөйгәнлигимни билидиған
қилимән. [10] Сән Мениң сәвир-тақәт йолумдики сөз-каламимни сақлап әмәл қилишиң
үчүн бу дуниядики инсанларни синашқа пүткүл йәр йүзигә чүшидиған вабалиқ синақ-
ниң вақит-саити кәлгәндә сени униңдин сақлап қоғдап қалимән.
[11] Мән пат арида келимән. Тажиңни һеч кимниң тартивалмаслиғи үчүн, өзүңдә бар
болғанни чиң тутқин. [12] Ғәлибә қилғучини болса, Худайимниң ибадәтханисиға түврүк
қилимәнки, у у йәрдин әсла чиқмайду. Мән униң үстигә Худайимниң намини, Худай-
имниң шәһириниң намини, йәни әрштин — Худаниң йенидин чүшидиған йеңи Йеруса-
лимниң намини вә Мениң йеңи намимни язимән.
[13] Қулиқи барлар Роһниң жамаәтләргә дегәнлирини аңлисун!»

Лаодикиядики жамаәткә йезилған хәт

[14] — Лаодикиядики жамаәтниң әлчисигә мундақ язғин: —
«Амин Аталғучи, йәни Садиқ вә Һәқиқий Гувачи, Худаниң каинитиниң келип чиқиши-
ниң Сәвәпчиси мундақ дәйду: [15] Сениң әмәллириңни билимәнки, сән соғму әмәс, қизиқ-
му әмәс. Мән сениң я соғ, я қизиқ болушуңни халайттим!
[16] Сән я соғ я қизиқ әмәс, бәлки илман болғанлиғиң үчүн, сени ағзимдин һө қилимән.
[17] Сән бай адәммән, дөләтмән болдум, һеч нәрсигә һаҗәтмән әмәсмән дегиниң билән
өзүңниң ғериб, бечарә, йоқсул, кор вә ялаңач екәнлигиңни билмигәчкә, [18] бай болушуң
үчүн отта тавланған алтун, ялаңачлиқ номуслуғуңниң йепилиши үчүн кийгүзүлүшүңгә
ақ кийим-кечәк, көрүшүң үчүн көзлириңгә сүртүшкә тутияни мәндин сетивелишиңни

3:7 «...шундақла Давутниң ачқучиға егә болғучи» — Әйса Мәсиһ җисманий җәһәттә Давут падишаниң әвлади болуп, у Худаниң падишалиғиға кириш дәрвазисиниң ачқучидур. «Йәш.» 22:20-25ни көрүң.

3:7 Аюп 12:14; Йәш. 22:22; Вәһ. 1:18; 3:14.

3:8 «сениң бир аз күчүң болғач...» — башқа бир хил тәрҗимиси: «күчүң аҗиз болсиму,...».

3:9 «Шәйтанниң синагогидикиләрдин, Йәһудий әмәс туруп өзлирини Йәһудий дәп ативалған ялғанчилар...» — 2:9дики изаһатни көрүң.

3:9 Вәһ. 2:9; Пәнд. 14:19

3:10 «Мениң сәвир-тақитимдики сөз-каламни сақлап әмәл қилишиң үчүн...» — «Мениң сәвир-тақәт йолумдики сөз-каламим» яки *(1)* хуш хәвәрниң өзини *(чүнки уни чиң тутуп сақлаш үчүн һәрһалда көп сәвир-тақәт керәк)*; яки *(2)* Мәсиһниң алаһидә сәвир-тақәтлик болуш әмирлирини; яки *(3)* Худаниң пүткүл сөз-каламини көрситиду *(униму чиң тутушқа әҗайип сәвир-тақәт болуш керәк)*. Бизниңчә бу сөз жуқурқи үч җәһәтниң һәммисини өз ичигә алиду. Мәсиһниң өзиниң сәвир-тақити бизгә болмиса, биз «сәвир-тақитимдики сөз-калам»ни һеч туталмаймиз, әлвәттә. **«пүткүл йәр йүзигә чүшүрүлидиған синақ вақит-саити»** — яки *(1)* император Траҗан жүргүзгән зиянкәшләрни, яки *(2)* тарихтики бизгә һазир намәлум башқа бир мәзгилни, яки *(3)* кәлгүсидики «дәһшәтлик азап-оқубәт»ни көрситиду *(мәсилән «Мат.» 24:9-22)*. **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Йәш.» 26:20-21.

3:10 Йәш. 26:20-21

3:11 Вәһ. 2:25.

3:12 1Пад. 7:21; Вәһ. 21:2,10; 22:4.

3:14 «Амин Аталғучи, йәни Садиқ вә һәқиқий Гувачи, Худаниң каинитиниң келип чиқишиниң Сәвәпчиси» — «Амин» сөзиниң мәнаси «шундақ болсун» болуп, бу йәрдә Әйса Мәсиһниң Худаниң барлиқ вәдә вә планлириниң «амин»и, йәни уларниң әмәлгә ешишиниң капалити екәнлиги тәкитләнгән. *(«2Кор.» 1:20)*.

–«Худаниң каинитиниң келип чиқишиниң Сәвәпчиси» дегәнниң башқа тәрҗимиси «Худа яратқан каинатниң идарә қилғучиси». Буниңға охшаш сөз «Кол.» 1:15, 18-айәттә тепилиду, шу айәтләрдики изаһатларниму көрүң).

3:14 Кол. 1:15; Вәһ. 1:5, 6.

3:15 «Сениң әмәллириңни билимәнки, сән соғму әмәс, қизиқму әмәс. Мән сениң я соғ, я қизиқ болушуңни халайттим!» — Лаодикия шәһиридә яхши су мәнбиси йоқ еди. Әтрапидики шәһәрләрдиниссиқ су *(туруба арқилиқ)* йәткүзүлсә илман болуп қалатти; соғ су йәткүзүлсиму соғ әмәс, бәлки илман болуп қалатти; улар өзлири бу илман суни яхши көрмәйтти.

несиһәт қилимән.[19] Мән кимни сөйсәм, шуниң әйивини көрситип тәрбийиләймән; шу-
ниң үчүн қизғин көйүп-пишип товва қил.[20] Мана, Мән һазир ишик алдида туруп, ишик-
ни қеқиватимән. Әгәр бири авазимни аңлап ишикни ачса, униң йениға киримән. Мән
униң билән, уму Мән билән биллә ғизалиниду.[21] Ғәлибә қилғучини болса, Мәнму ғә-
либә қилип, Атамниң тәхтидә униң билән биргә олтарғинимдәк, униму тәхтимдә Мән
билән биргә олтиришқа муйәссәр қилимән.
[22] Қулиқи барлар Роһниң җамаәтләргә дегәнлирини аңлисун!»

Әрштики ибадәт

4 [1] Андин мән қаривидим, мана, асманда бир ишик ечиқлиқ туратти. Мән тунҗа қетим
аңлиған канай авазиға охшап кетидиған аваз маңа: «Бу яққа чиқ, саңа булардин
кейин йүз бериши муқәррәр болған ишларни көрситәй» деди [2] вә дәрһал мән Роһниң
илкидә болдум; мана, әрштә бир тәхт, тәхттә бир зат олтиратти.[3] Тәхттә олтарғучиниң
қияпити йешил қашташ вә қизил квартсқа охшайтти. Тәхтниң чөрисини зумрәттәк бир
һәсән-һүсән орап туратти.
[4] Тәхтниң әтрапида йәнә жигирмә төрт тәхт бар еди. Тәхтләрдә ақ кийимләр билән
кийингән, башлириға алтун таҗ тақалған жигирмә төрт ақсақал олтиратти.[5] Тәхттин
чақмақлар чекип, түрлүк авазлар вә гүлдүрмамилар аңлинип туратти. Тәхтниң алдида
ялқунлап турған йәттә мәшъәл көйүп туратти; булар Худаниң йәттә Роһи еди.[6] Тәхт-
ниң алди худди хрусталъдәк пақирап туридиған, сүзүк әйнәк деңиздәк еди. Тәхтниң
оттурисида вә тәхтниң чөрисидә, алди вә кәйни көзләр билән толған төрт һаят мәхлуқ
туратти.[7] Биринчи мәхлуқ ширға, иккинчи мәхлуқ буқиға охшайтти. Үчинчи мәхлуқ-
ниң йүзи адәмниң чирайиға охшайтти. Төртинчи мәхлуқ пәрваз қиливатқан бүркүткә
охшайтти.[8] Төрт һаят мәхлуқниң һәр бириниң алтидин қанити бар еди; уларниң пүтүн

3:18 **«көрүшүң үчүн көзлириңгә сүртүшкә тутияни мәндин сетивелишиңни несиһәт қилимән»** — «көзлириңгә сүртүш тутия» грек тилида «көзлириңни мәсиһләйдиған тутия...» яки «көзлириңни Мәсиһ қилидиған тутия...». **«бай болушуң үчүн отта тавланған алтун, ялаңачлиқ номуслуғуңниң йепилиши үчүн кийгүзүлүшүңгә ақ кийим-кечәк, көрүшүң үчүн көзлириңгә сүртүшкә тутияни Мәндин сетивелишиңни несиһәт қилимән»** — Лаодикия шәһири әслидә: *(1)* интайин бай. Уларниң нурғун банкилири бар еди. Бай екәнлигиниң бир мисали, миладийә 17-жили қаттиқ йәр тәврәш түпәйлидин Филадәлфийә, Сардис вә Лаодикия шәһәрлири интайин еғир зиянға учриғачқа Рим һөкүмити уларға нурғун ярдәм пул әвәтти. Лаодикия шәһиридикиләр пулимиз бар дәп бу пулни рәт қилди; *(2)* уларниң чирайлиқ жуңлуқ кийим-кечәк ишләш билән даңқи чиққан; *(3)* уларниң үнүмлүк бир хил көз мәлһиминиңму даңқи чиққан еди.

3:18 2Кор. 5:3; Вәһ. 7:13; 16:15; 19:8.

3:19 Аюп 5:17; Пәнд. 3:12; Ибр. 12:5.

3:20 **«Әгәр бири авазимни аңлап ишикни ачса, униң йениға киримән. Мән униң билән, уму Мән билән биллә ғизалиниду»** — грек тилида «ғизалиниш» дегән сөз адәттә кәчлик тамақни көрситиду.

3:21 Мат. 19:28; 1Кор. 6:2.

3:22 **« Қулиқи барлар Роһниң җамаәтләргә дегәнлирини аңлисун!»»** — бу йәттә җамаәтниң башқабир әһмийити, йәни бешарәтлик әһимийити тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

4:2 **«дәрһал мән Роһниң илкидә болдум»** — «Роһниң илкидә» грек тилда «Роһта». Демәк, Муқәддәс Роһниң илкидә вә илһами астида болған.

4:3 **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Әз.» 1:26-28.

4:3 Әз. 1:26-28.

4:4 **«тәхтләрдә ақ кийимләр билән кийингән, башлириға алтун таҗ тақалған жигирмә төрт ақсақал олтиратти»** — «ақсақаллар» кимләр? Алимларниң пикри: яки *(1)* улар Мәсиһниң җамаитини билдүриду; яки *(2)* Тәврат дәвридики етиқати билән йол башлиғучиларни көрситиду. Биз *(2)*-пикиргә майилмиз, чүнки кейинки бабларда җамаәт ақсақаллардин айрим көрүниду *(7:9-17, 19:1-10)*. «Ибр.» 11-бап, болупму 2-айәтниму көрүң.

4:5 **«Тәхтниң алдида ялқунлап турған йәттә мәшъәл көйүп туратти; булар Худаниң йәттә роһи еди»** — бәзи алимлар бу йәттә Роһ йәттә пәриштини көрситиду, дәп қарайду, башқилар Худаниң Муқәддәс Роһиниң йәттә тәрипини көрситиду, дәп қарайду *(6:5ни вә «Йәш.» 11:2ни көрүң)*. **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Мис.» 19:16, «Зәк.» 3:9, 4:10.

4:5 Мис. 19:16; Зәк. 3:9, 4:10.

4:6 **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Әз.» 1:4-28.

4:6 Әz. 1:4-28; Вәһ. 15:2.

бәдинининиң чөриси һәтта ич тәрипиму көзләр билән толған еди; улар кечә-күндүз тох-
тимай: —
«Муқәддәс, муқәддәс, муқәддәстур,
Бар болған, һазирму бар һәм кәлгүсидиму Болғучи,
Һәммигә Қадир Пәрвәрдигар Худа!» — дейишәтти.
[9] Һаят мәхлуқлар тәхттә олтарған әбәдил-әбәт һаят Болғучини улуқлап, Униңға һөр-
мәт-шәвкәт вә тәшәккүр изһар қилғинида, [10] жигирмә төрт ақсақал тәхттә олтарғучи-
ниң айиғиға жиқилип әбәдил-әбәт һаят Болғучиға баш қоюп сәждә қилатти, тажлирини
тәхтниң алдиға ташлап қоюп, мундақ дейишәтти: —

[11] «Сән, и Пәрвәрдигаримиз вә Худайимиз,
Шан-шәрәп, һөрмәт-шөһрәт вә қудрәткә лайиқтурсән.
Чүнки Өзүң һәммини яраттиң,
Уларниң һәммиси ирадәң билән мәвжут еди вә яритилди!».

Қозиниң орам язмини қолиға елиши

5 [1] Андин тәхттә олтарғучиниң оң қолида ич вә таш тәрипигә хәт пүтүлгән вә йәттә мөһүр
билән печәтләнгән бир орам язмини көрдүм. [2] Жуқири аваз билән: «Орам язмини
ечип, печәтләрни йешишкә ким лайиқтур?» дәп товлиған қавул бир пәриштиниму
көрдүм. [3] Лекин нә әрштә нә йәр йүзидә нә йәр астида орам язмини ачалайдиған яки
ичигә қаралайдиған һеч ким чиқмиди. [4] Орам язмини ечишқа яки ичигә қарашқа лайиқ
бирәрси тепилмиғачқа, қаттиқ жиғливәттим. [5] Андин ақсақаллардин бири маңа:
— Жиғлима! Қара, Йәһуда қәбилисидин болған шир — Давутниң йилтизи Болғучи ғә-
либә қилди; шуңа орам язмини вә униң йәттә печитини ечишқа У қадир, — деди.
[6] Андин қарисам, тәхт билән төрт һаят мәхлуқниң арилиғида, ақсақаллар оттурисида
бир Қоза өрә туратти. У йеңила боғузланғандәк қилатти; Униң йәттә мүңгүзи вә йәттә
көзи болуп, бу көзләр Худаниң пүткүл йәр йүзигә әвәткән йәттә Роһи еди. [7] Қоза берип,
тәхттә олтарғучиниң оң қолидин орам язмини алди. [8] Язмини алғанда, төрт һаят мәхлуқ
вә жигирмә төрт ақсақал қозиниң айиғиға жиқилди; уларниң һәр бириниң чилтари вә
хушбуй билән толған алтун чинилири бар еди (бу хушбуй муқәддәс бәндиләрниң дуа-
лири еди). [9] Улар йеңи бир күй ейтишти: —

«Орам язмини елишқа,
Вә печәтләрни ечишқа лайиқсән;
Чүнки боғузландиң

4:8 «Төрт һаят мәхлуқниң һәр бириниң алтидин қанити бар еди» — «Әзакиял»да көрүнгән «һаят мәхлуқлар»ниң төрт қанити бар еди. **«уларниң пүтүн бәдининиң чөриси һәтта ич тәрипиму көзләр билән толған еди»** — «ич тәрипиму» яки «қанат астиму».
4:8 Йәш. 6:3; Вәһ. 1:4, 8; 11:17; 16:5.
4:11 Вәһ. 5:12.
5:1 «мунасивәтлик айәтләр» — «Зәк.» 5:1-4.
5:1 Зәк. 5:1-4; Әз. 2:10.
5:3 Фил. 2:10; Вәһ. 5:13.
5:5 «Давутниң йилтизи болғучи» — яки «Давутниң йилтизиниң нотиси» *(«Йәш.» 11:1ни көрүң)*. Лекин бизниңчә бу сөз Давутниң Мәсиһтин келип чиққанлиғини һәм Мәсиһниң Давутниң Рәбби екәнлигини көрситиду *(22:16 вә «Мат.» 22:42-45)*.
5:5 Яр. 49:9,10; Йәш. 11:10; Рим. 15:12; Вәһ. 22:16.
5:6 Зәк. 3:9; 4:10; Вәһ. 4:5.
5:8 Зәб. 140:2; Вәһ. 14:2.

Вә һәр қәбилидин, һәр тилдин,
Һәр милләттин, һәр әлдин болған инсанларни
Өз қениң бәдили билән сетивелип, Худаға мәнсуп қилдиң.
10 Уларни Худайимиз үчүн бир падишалиққа уюштуруп,
Каһинлар қилдиң.
Улар йәр йүзидә һөкүм сүриду».
11 Андин көрдүм вә мана, тәхтниң, һаят мәхлуқларниң вә ақсақалларниң әтрапида нурғунлиған пәриштиләрниң авазини аңлидим. Уларниң сани түмән миң-түмән миң, миллион-миллион еди.
12 Улар жуқури аваз билән: —

«Боғузланған қоза қудрәт, дөләт, даналиқ, күч-қувәт, һөрмәт, шан-шәрәп
Вә мәдһийигә лайиқтур» дейишәтти.

13 Андин мән әрш, йәр йүзи, йәр асти вә деңиздики һәр бир мәхлуқ вә уларниң ичидә бар болғанларниң һәммисиниң: —

«Тәхттә Олтарғучиға вә Қозиға
Мәдһийә, һөрмәт, шан-шәрәп вә һоқуқ-қудрәт
Әбәдил-әбәткичә мәнсуп болғай!» дегинини аңлидим.

14 Төрт һаят мәхлуқ «Амин!» дәп җавап қайтуратти, ақсақаллар йәргә жиқилип сәҗдә қилатти.

Қозиниң алтә печәтни ечиши

6 1 Андин Қоза йәттә печәтниң бирини ачқанда, мән қарап турдум. Төрт һаят мәхлуқтин
бириниң гүлдүрмамидәк аваз билән: «Кәл!» дегинини аңлидим.
2 Көрдүмки, мана
бир ақ ат кәлди! Атқа мингүчиниң қолида бир оқ-я бар еди; униңға бир таҗ берилди. У ғәлибә қилғучи сүпитидә зәпәр қучуш үчүн җәңгә атланди.
3 Қоза иккинчи печәтни ачқанда, иккинчи һаят мәхлуқниң: «Кәл!» дегинини аңлидим.
4 Йәнә бир ат оттуриға чиқти, униң рәңги қип-қизил еди. Атқа мингүчигә йәр йүзидики течлиқни елип кетиш вә инсанларни өз ара қирғинчилиққа селиш һоқуқи берилди. Униңға йәнә чоң бир қилич берилди.
5 Қоза үчинчи печәтни ачқанда, үчинчи һаят мәхлуқниң: «Кәл!» дегинини аңлидим. Мән

5:9 Рос. 20:28; Әф. 1:7; Кол. 1:14; Ибр. 9:12; 10:10; 1Пет. 1:19; 1Юһ. 1:7; Вәһ. 4:11.
5:10 Мис. 19:6; 1Пет. 2:5, 9; Вәһ. 1:6.
5:11 **«Уларниң сани түмән миң-түмән миң, миллион-миллион еди»** — әслидә «уларниң сани йүз миллионлиған, «миллионлиған еди».
5:11 Дан. 7:10; Ибр. 12:22.
5:12 Вәһ. 4:11.
5:14 **«...Төрт һаят мәхлуқ «амин!» дәп җавап қайтуратти, ақсақаллар йәргә жиқилип сәҗдә қилатти»** — бу муһим бабниң темиси тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.
6:1 **«Төрт һаят мәхлуқтин бириниң гүлдүрмамидәк аваз билән: «Кәл!» дегинини аңлидим»** — «Кәл!» дегән сөз бәлким 2-8-айәтләрдә көрүнгән атлиқларниң һәр биригә чиқирилған буйруқ болса керәк (*3-, 5-, 7-айәтниму көрүң*). –Бәзи кона көчүрүлмиләрдә «кәл»ниң орнида «келип көргин!» дейилиду.
6:2 **«униңға бир таҗ берилди»** — «таҗ» дегән бу сөз падишаниңки әмәс, бәлки җәң-урушларда яки елишиш мусабиқилирида ғалипларға берилидиған, бир хил нәпис чәмбирәкни көрситиду. **«Көрдүмки, мана бир ақ ат кәлди! Атқа мингүчиниң қолида бир оқ-я бар еди... у ғәлибә қилғучи сүпитидә зәпәр қучуш үчүн җәңгә атланди»** — «ақ атқа мингүчи»ниң салаһийити тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
–«қолида бир оқ-я бар еди» — әйни грек тексттә пәқәт «қолида бир я *(каман)* бар еди» дейилиду.
6:2 Вәһ. 19:11.

көрдүмки, мана бир қара ат кәлди. Атқа мингүчиниң қолида бир тараза бар еди. 6 Төрт
һаят мәхлуқниң арисидин: —

«Бир тавақ буғдай бир динариус пулға,
Үч тавақ арпа бир динариус пулға сетилиду.
Амма зәйтун йеғиға вә шарапқа зәрәр йәткүзмигин!»
— дегәндәк бир авазни аңлидим.
7 Қоза төртинчи печәтни ачқанда, төртинчи һаят мәхлуқниң: «Кәл!» дегән авазини аң-
лидим. 8 Көрдүмки, мана бир татираң атни көрдүм. Атқа мингүчиниң исми «Өлүм» еди.
Униң кәйнидин тәһтисара әгишип келиватарти. Уларға йәр йүзиниң төрттин биригә
һөкүмранлиқ қилип, қилич, ачарчилиқ, ваба вә йәр йүзидики житқуч һайванлар арқи-
лиқ адәмни өлтүрүш һоқуқи берилди.
9 Қоза бәшинчи печәтни ачқанда, Худаниң сөз-каламини үчүн вә изчил гувалиқ бәргәнли-
ги вәҗидин өлтүрүлгәнләрниң җанлирини қурбангаһниң тегидә көрдүм. 10 Улар қаттиқ
аваз билән нида селишип:
— Әй һакиммутләқ Егимиз, муқәддәс вә һәқиқий Болғучи! Сән қачанғичә йәр йүзидә
туруватқанларни сорақ қилмай, улардин қенимизниң интиқамини алмайсән? — дей-
ишәтти.
11 Уларниң һәр биригә бирдин ақ тон берилди. Уларға, өзүңларға охшаш өлтүрүлидиған
қул-бурадәрлириңлар һәм қериндашлириңларниң сани тошқичә азғинә вақит арам
елишиңлар керәк, дәп ейтилди. 12 Андин мән Қоза алтинчи печәтни ачқинида көрдүмки,
мана дәһшәтлик бир йәр тәврәш йүз бәрди, қуяш бәәйни қара жуңдин тоқулған бөздәк
қап қара рәңгә, толун ай болса қанниң рәңгигә кирди. 13 Әнҗир дәриғиниң қаттиқ бо-
ранда силкинишидин әнҗир ғорилири йәргә төкүлгәндәк, асмандики юлтузларму йәр
йүзигә төкүлди. 14 Асман худди орам язминиң түрүлгинидәк ғайип болди, һәр бир тағ вә
арал орнидин йөткәлди; 15 һәмдә дунниядики падишалар, мөтивәрләр, сәрдарлар, бай-
лар, күчлүкләр, қуллар вә һөрләрниң һәммиси өңкүрләргә вә тағларниң камарлириға
йошурунди. 16 Улар тағларға вә қорам ташларға мундақ дәп җар салди: —
«Үстимизгә чүшүңлар! Бизни тәхттә Олтарғучиниң сиймасидин һәм Қозиниң ғәзиви-
дин йошуруңлар вә сақлаңлар! 17 Чүнки Уларниң дәһшәтлик ғәзәп күни кәлди, әнди
ким пут тирәп туралисун?!».

6:6 **«Бир тавақ буғдай»** — грек тилида «бир өлчәм буғдай». **«бир динариус пул»** — асасән бир күнлүк иш һәққи еди *(«Мат.» 20:2)*. «Бир тавақ» бәлким бир шиң еди *(грек тилида «чөникс»)*. Бирақ бир тавақ буғдай аранла бир кишиниң күнлүк тамиғиға йетиду. Шуңа «қара ат» ачарчилиқ елип келиду. Һалбуки, шуниң билән бир вақитта байлар болса өз раһәт-парағитигә керәк болған «май вә шарап»ларни сетивалалайду.

6:6 Вәһ. 9:4.

6:8 **«қилип, қилич, ачарчилиқ, ваба вә йәр йүзидики житқуч һайванлар арқилиқ...»** — «ваба» грек тилида «өлүм».

6:9 Вәһ. 19:10; 20:4.

6:12 **«Андин мән Қоза алтинчи печәтни ачқинида көрдүм...»** — «йәттә печәт» тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.

6:12 Йо. 2:10, 31; 3:15; Йәш. 13:10; 24:23; Ам. 8:9; Мат. 24:29, Рос. 2:20

6:14 **«мунасивәтлик айәт»** — «Йәш.» 34:4.

6:14 Йәш. 34:4

6:15 **«сәрдарлар»** — грек тилида «миң бешилар». **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Йәш.» 2:21.

6:15 Йәш. 2:21

6:16 **«мунасивәтлик айәт»** — «Һош.» 10:8.

6:16 Йәш. 2:19; Һош. 10:8; Луқа 23:30; Вәһ. 9:6.

6:17 Йо. 2:10, 31; 3:15; Йәш. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Ам. 8:9; Мат. 24:29; Рос. 2:20

Мөһүрләнгән 144000 киши

7 [1] Униңдин кейин мән көрдүмки, төрт пәриштә йәр йүзиниң төрт булуңида туратти.
Улар һәр қандақ шамалниң қуруқлуқ, деңиз һәм дәл-дәрәқләргә урулмаслиғи үчүн
йәр йүзиниң төрт тәрипидин чиқидиған шамални тизгинләп туратти. [2] Мән һаят
Худаниң мөһүрини алған, күн чиқиштин көтириливатқан башқа бир пәриштини
көрдүм. У қаттиқ аваз билән қуруқлуқ вә деңизларни вәйран қилиш һоқуқи берилгән
әшу төрт пәриштигә: [3] «Биз Худаниң қул-хизмәткарлириниң пешанисигә мөһүр
басқичә, қуруқлуқ, деңиз вә дәл-дәрәқләрни вәйран қилмаңлар!» дәп товлиди. [4] Мән
мөһүрләнгәнләрниң санини аңлидим — Исраилларниң һәр қайси қәбилилиридин бир
йүз қириқ төрт миң киши, йәни: —

[5] Йәһуда қәбилисидин он икки миң киши,
Рубән қәбилисидин он икки миң киши,
Гад қәбилисидин он икки миң киши,
[6] Ашир қәбилисидин он икки миң киши,
Нафтали қәбилисидин он икки миң киши,
Манассәһ қәбилисидин он икки миң киши,
[7] Шимеон қәбилисидин он икки миң киши,
Лавий қәбилисидин он икки миң киши,
Иссакар қәбилисидин он икки миң киши,
[8] Зәбулун қәбилисидин он икки миң киши,
Йүсүп қәбилисидин он икки миң киши,
Бинямин қәбилисидин он икки миң киши мөһүрләнгән еди.

Нижатни тапқан зор бир туп халайиқ

[9] Бу ишлардин кейин көрдүмки, мана һәр әл, һәр қәбилә, һәр милләттин болған, һәр хил
тилларда сөзлишидиған сан-санақсиз зор бир топ халайиқ тәхтниң вә Қозиниң алди-
да туратти; уларниң һәммисигә ақ тон кийдүрүлгән болуп, қоллирида хорма шахлири
тутқан еди. [10] Улар жуқури аваз билән: —
«Нижат тәхттә олтарғучи Худайимизға вә Қозиға мәнсуп болғай!» дәп вақиришатти.
[11] Барлиқ пәриштиләр тәхтниң, ақсақалларниң вә төрт һаят мәхлуқниң әтрапиға
олашқан еди. Улар тәхтниң алдида жиқилип, Худаға сәждә қилип мундақ дейишәтти: —

[12] «Амин! Һәмд-мәдһийә, шан-шәрәп,
Даналиқ вә тәшәккүр,
Һөрмәт вә күч-қудрәт
Худайимизға әбәдил-әбәткичә мәнсуп болғай, амин!»

[13] Әнди ақсақаллардин бири мәндин:
— Бу ақ тон кийдүрүлгән кишиләр ким болиду, қәйәрдин кәлди? — дәп сориди.
[14] — Тәхсир, бу өзлиригә мәлумдур, — дедим.

7:4 Вәһ. 14:1.
7:8 **«...Зәбулун қәбилисидин он икки миң киши, Йүсүп қәбилисидин он икки миң киши, Бинямин қәбилисидин он икки миң киши мөһүрләнгән еди»** — он қәбилидин Дан қәбилиси кам еди; Йүсүпниң қәбилиси икки бөләккә *(Йүсүпниң вә Манассәһниң)*гә бөлүнди.
7:10 **«Нижат тәхттә олтарғучи Худайимизға вә Қозиға мәнсуп болғай!»** — «Нижат... Қозиға болғай!» дегән ибарә болса Худа вә Қоза инсанларға ата қилған нижатниң мевиси болған шан-шәрәп, нам-шөһрәт вә һәмдусаналарниң һәммси һеч немә қалдурмай Худа вә Қозиға қайтуруп келинсун, дегәндәк мәнада.

У маңа:
— Булар дәһшәтлик азап-оқубәтни бешидин өткүзүп кәлгәнләр. Улар тонлирини Қози-
ниң қенида жуюп аппақ қилған. 15 Шуңа улар Худаниң тәхтиниң алдида туруп, ибадәт-
ханисида кечә-күндүз Униң хизмитидә болиду; тәхттә Олтарғучи болса уларниң үсти-
гә чедирини сайивән қилиду. 16 Улар йәнә һеч ач қалмайду, һеч уссимайду, уларға нә
аптап, нә пижиғирим иссиқ һеч урмайду. 17 Чүнки уларни тәхтниң оттурисидики Қоза
бақиду вә һаятлиқ сүйи булақлириға елип бариду; вә Худа уларниң һәр бир көз йешини
сүртиду, — деди.

Қозиниң йәттинчи печәтни ечиши

8 1 Қоза йәттинчи печәтни ачқанда, әрштә йерим саатчә жим-житлиқ һөкүм сүрди.
2 Андин Худаниң алдида туридиған йәттә пәриштини көрдүм. Уларға йәттә канай
берилди. 3 Алтун хушбуйдан тутқан йәнә бир пәриштә келип, хушбуйгаһниң алдида
турди. Барлиқ муқәддәс бәндиләрниң дуалири билән бирликтә тәхтниң алдидики алтун
хушбуйгаһ үстидә Худаға атап сунушқа униңға көп хушбуй берилди. 4 Вә хушбуйниң
түтүнлири муқәддәс бәндиләрниң дуалири билән биллә пәриштиниң қолидин Худаниң
алдиға көтирилди. 5 Андин пәриштә хушбуйданни қолиға елип, уни қурбангаһдики
от билән толдуруп, йәр йүзигә атти; шуниң билән түрлүк авазлар, гүлдүрмамилар
аңланди, чақмақлар чеқилди вә бир йәр тәврәш болди. 6 Андин қоллириға бирдин канай
тутқан йәттә пәриштә канайлирини челишқа һазирланди.

Йәттә канайниң челиниши

7 Биринчи пәриштә канийини чалди; шуниң билән мөлдүр вә от қан арилаш пәйда болуп
йәр йүзигә ташланди, зиминниң үчтин бири көйдүрүлди, дәл-дәрәқләрниң үчтин бири
көйдүрүлди вә пүткүл йешил от-чөпләр көйдүрүлди.
8 Иккинчи пәриштә канийини чалди; шуниң билән гояки лавулдап көйүватқан йоған
бир тағдәк ғайәт зор бир жисим деңизға ташланди. Деңизниң үчтин бири қанға айлан-
ди 9 вә деңиздики жаниварларниң үчтин бири өлди; кемиләрниң үчтин бири вәйран
болди.
10 Үчинчи пәриштә канийини чалди; шуниң билән асмандин мәшъәлдәк ялқунлап янған
чоң бир юлтуз чүшти; у дәрияларниң үчтин бириниң вә булақларниң сулири үстигә
чүшти. 11 Юлтузниң исми «Кәкрә» еди. Суларниң үчтин бири кәкридәк болуп кәтти, су-
лар аччиқ болуп кәткәчкә нурғун адәм судин өлди.
12 Төртинчи пәриштә канийини чалди; шуниң билән қуяшниң үчтин бири, айниң үчтин
бири вә юлтузларниң үчтин бири урулди. Нәтиҗидә, қуяш, ай вә юлтузларниң йо-
руқлуғиниң үчтин бири қараңғулашти, күндүзниң үчтин биридә йоруқлуқ йоқалди,
кечиниң үчтин биридиму шундақ болди.
13 Йәнә көрдүмки, асманниң оттурисида учуп кетиватқан бир бүркүтниң қаттиқ аваз
билән: —

7:15 **«тәхттә Олтарғучи болса уларниң үстигә чедирини сайивән қилиду»** — грек тилида «тәхттә Олтарғучи болса уларниң үстигә Өз чедирини йейип бериду».
7:16 Йәш. 49:10.
7:17 **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Йәш.» 5:5-6, 25:8.
7:17 Йәш. 5:5-6; 25:8; Зәб. 22:1; Вәһ. 21:4.
8:1 **«Қоза йәттинчи печәтни ачқанда, әрштә йерим саатчә жим-житлиқ һөкүм сүрди»** — «йәттә печәт» тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
8:3 **«хушбуйгаһ... алтун хушбуйгаһ»** — грек тилида «қурбангаһ... алтун қурбангаһ».
8:4 Зәб. 140:2.

«Канайни челишқа тәмшәлгән қалған үч пәриштиниң канай авазлири аңланса йәр йү-
зидә туруватқанларниң һалиға вай, вай, вай!» дегинини аңлидим.

9 [1] Бәшинчи пәриштә канийини чалди; мән асмандин йәргә чүшүп кәткән бир юлтузни
көрдүм. Теги йоқ һаңға баридиған қудуқниң ачқучи униңға берилди, [2] У теги йоқ
һаңниң қудуғини ачти. Қудуқтин йоған хумданниң исидәк түтүн өрләп чиқти. Һаңниң
қудуғиниң түтүнидин қуяш вә көкни қараңғулуқ басти. [3] Түтүнниң ичидин йәр йүзигә
чекәткә яғди. Уларға йәр йүзидики чаянлардәк чеқиш күчи берилгән еди. [4] Уларға йәр
йүзидики от-чөпләргә вә һәр қандақ өсүмлүк яки дәл-дәрәқләргә зәрәр йәткүзмәңлар,
пәқәт пешанисидә Худаниң мөһүри болмиған адәмләргила зәрәр қилиңлар, дәп
ейтилди. [5] Уларға адәмләрни өлтүрүшкә әмәс, бәлки бәш айғичә қийнашқа йол қоюлди;
улар йәткүзидиған азап адәмни чаян чаққандикидәк азап еди. [6] Шу күнләрдә, инсанлар
өлүмни издәйду, лекин тапалмайду; өлүмни сеғиниду, лекин өлүм улардин қачиду.

[7] Чекәткиләрниң қияпити худди җәңгә һазирланған атларға охшайтти. Башлирида бол-
са алтун таҗқа охшайдиған бир нәрсә болуп, чирайи адәмниңкигә охшайтти. [8] Чачлири
аялларниң чечиға, чишлири ширниң чишиға охшайтти. [9] Уларниң көкригидики савути
төмүр савутларға охшайтти; қанатлириниң авази җәңгә атланған нурғун ат-һарвулар-
ниң авазиға охшайтти. [10] Чаянларниңкигә охшаш қуйруқлири вә нәштәрлири бар еди.
Адәмни бәш ай азапқа салидиған күч болса қуйруқлирида еди. [11] Уларни идарә қили-
диған падишаси, йәни теги йоқ һаңниң пәриштиси бар еди. Униң ибранийчә исми Авад-
дон; грекчә исми Аполийон еди.
[12] Биринчи «вай» өтүп кәтти. Мана, буниңдин кейин йәнә икки «вай» келиду.

Алтинчи канайниң челиниши; «иккинчи вай»ниң башлиниши

[13-14] Алтинчи пәриштә канийини чалди; мән Худаниң алдидики алтун қурбангаһниң төрт
мүңгүзидин чиққан бир авазни аңлидим, бу аваз канайни тутқан алтинчи пәриштигә:
— Чоң Әфрат дәриясиниң йенида бағлақлиқ төрт пәриштини бошат, деди. [15] Дәл шу саат,
шу күн, шу ай, шу жил үчүн һазирлап қоюлған бу төрт пәриштә инсанларниң үчтин
бирини һалак қилиш үчүн бағлақтин бошитилди. [16] Буларниң атлиқ ләшкәрләр қошу-
нининң сани икки йүз миллион еди. Уларниң саниниң җакаланғанлиғини аңлидим.
[17] Ғайипанә көрүнүштә көзүмгә көрүнгән ат вә үстигә мингәнләр мана мундақ еди: ат-
лиқларниң көкригидики савути чоғдәк қизил, көк яқуттәк көк вә гуңгуттәк сериқ еди.
Атларниң башлири ширниң бешидәк еди; уларниң еғизлиридин от, түтүн вә гуңгут
чиқип туратти. [18] Бу үч баладин, йәни атларниң ағзидин чиққан от вә түтүн вә гүнгүрт-
тин инсанларниң үчтин бири өлтүрүлди. [19] Чүнки атларниң күчи еғизлирида вә қуй-
руқлирида еди; уларниң қуйруқлириниң иланларға охшаш беши болуп, булар билән
адәмни зәхимләндүрәтти.

9:1 Луқа 8:31; Вәһ. 17:8.
9:4 Әз. 9:4; Вәһ. 6:6; 7:3.
9:6 Йәш. 2:19; Йәр. 8:3; Һош. 10:8; Луқа 23:30; Вәһ. 6:16.
9:7 Мис. 10:4.
9:11 **«Униң ибранийчә исми Аваддон; грекчә исми Аполийон еди»** — бу икки исимниң мәнаси «һалак қилғучи».
9:12 Вәһ. 8:13.
9:16 **«буларниң атлиқ ләшкәрләр қошунининң сани икки йүз миллион еди»** — «икки йүз миллион» грек тилида «икки түмән һәссә түмән».
9:17 **«атлиқларниң көкригидики савути чоғдәк қизил, көк яқуттәк көк вә гуңгуттәк сериқ еди»** — «чоғдәк қизил, көк яқуттәк көк вә гуңгуттәк сериқ еди» яки «от, көк яқут вә гуңгуттин еди».

[20] Қалған инсанлар, йәни бу балаю-апәтләрдин өлтүрүлмәй қалғанлар өз қоллириниң
әмәллиригә товва қилмиди, йәни жинларға, көрәлмәс, аңлалмас вә маңалмас алтун,
күмүч, туч вә яғач бутларға чоқунуштин ваз кәчмиди. [21] Улар қатиллиқ, сеһиргәрлик,
жинсий бузуқлуқ вә оғрилиқлириғиму товва қилмиди.

Пәриштә вә кичик орам язма

10 [1] Андин кейин, әрштин чүшүватқан йәнә бир күчлүк пәриштини көрдүм. У бир
парчә булут билән йепинған болуп, бешиниң үстидә бир һәсән-һүсән бар еди.
Чирайи куяшқа, путлири от түврүккә охшайтти; [2] қолида бир кичик ечиқлиқ орам
язма бар еди. У оң путини деңиз үстигә, сол путини қуруқлуққа қоюп туруп, [3] ширниң
һөкиришигә охшаш қаттиқ аваз билән вақириди. У вақириғанда, йәттә гүлдүрмама өз
авазлирини аңлитип сөз қилди.
[4] Йәттә гүлдүрмама сөз қилғанда, дегәнлирини хатириливалмақчи болуп тураттим. Бирақ асмандин: —
«Йәттә гүлдүрмаминиң ейтқанлирини мөһүрләп, уларни хатирилимә» дегән авазни
аңлидим. [5] Деңиз һәм қуруқлуқниң үстидә турған, мән көргән у пәриштә оң қолини
асманға көтирип, [6] асманлар һәм уларда болғанларниң һәммисини, йәр-зимин һәм
униңда болғанларниң һәммисини, деңиз һәм униңда болған һәммисини Яратқучи,
йәни әбәдил-әбәткичә һаят Яшиғучи билән қәсәм қилип:
— Вақит йәнә кәйнигә сүрүлмәйду; [7] бәлки йәттинчи пәриштә канай челиш алдида, йәни
авази аңлиниш алдидики күнләрдә, Худаниң Өз қул-хизмәткарлири болған пәйғәмбәрләргә хуш хәвирини йәткүзгинидәк Униң сири түгәллинип, әмәлгә ашиду, — деди.
[8] Мән асмандин аңлиған аваз маңа йәнә сөзләп:
— Берип, деңиз һәм қуруқлуқниң үстидә турған пәриштиниң қолидики ечиқлиқ орам
язмини алғин, деди.
[9] Мән берип, пәриштиниң кичик орам язмини маңа беришини соридим. У маңа:
— Буни елип йә! Ашқазиниңни зәрдаб қилиду, бирақ ағзиң һәсәлдәк татлиқ болиду, деди.
[10] Мән шуниң билән кичик орам язмини пәриштиниң қолидин елип йедим; дәрвәқә ағзимға һәсәлдәк татлиқ тетиди, лекин йегәндин кейин ашқазиним зәрдаб болди. [11] Шуниң билән маңа:
— Сән көп милләтләр, әлләр вә һәр хил тилларда сөзлишидиғанлар вә падишалар тоғрисидики вәһий-бешарәтләрни йәнә жакалишиң лазим, дейилди.

9:20 Зәб. 113:12, 13, 14, 15; 134:15.
10:1 Мат. 17:2; Вәһ. 1:15.
10:4 «Йәттә гүлдүрмаминиң ейтқанлирини мөһүрләп, уларни хатирилимә» — демәк, бу сөзләрни мәхпий тут.
10:4 Дан. 8:26; 12:4.
10:5 Дан. 12:7.
10:6 Вәһ. 11:15.
10:7 Йәш. 27:13; Зәк. 9:14; Мат.24:31; 1Кор. 15:52; 1Тес. 4:16; Вәһ.11:15
10:9 «...Буни елип йә! Ашқазиниңни зәрдаб қилиду, бирақ ағзиң һәсәлдәк татлиқ болиду» — көчмә мәнаси «саңа авал бир хил хошаллиқ йәткүзиду, лекин кейин жүригиңни ечиштуриду» дегәндәк болиду. **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Әз.» 2:6-3:3.
10:9 Әз. 3:1.
10:10 «Мән шуниң билән кичик орам язмини пәриштиниң қолидин елип йедим...» — «орам язмини йейиш» бизниңчә Юһанна мәзмунини йәткүзүши керәк болидиған, төвәндики 11-19-баплардики бешарәтләр билән бағлиқ. «Қошумчә сөз»имиздә у тоғрилиқ тохтилимиз.

Икки гувачи; «иккинчи вай»ниң давами

11 [1] Маңа өлчигүч һасидәк бир қомуш берилип, мундақ дейилди:
«Барғин, Худаниң ибадәтханиси, қурбангаһи вә у йәрдә ибадәт қиливатқанларни
өлчигин. [2] Лекин ибадәтханиниң ташқириқи һойлисини өлчимәй қой, чүнки у йәр ят
таипиләргә берилди, шуниң билән муқәддәс шәһәр қириқ икки ай дәпсәндә қилиниду.
[3] Мән икки гувачимға қудрәт беримән, шуниң билән улар бөз кийим кийип, вәһий-бе-
шарәтләрни бир миң икки йүз атмиш күн йәткүзиду». [4] (булар йәр-зиминниң Рәбби ал-
дида турған икки түп зәйтун дәриғи вә икки чирақдандур).
[5] Бирәрси уларни зәхимләндүрмәкчи болса, еғизлиридин от пүркүлүп чиқип, дүшмән-
лирини йәп түгитиду. Уларни зәхимләндүрмәкчи болғанлар мана шундақ өлтүрүлиду.
[6] Улар бешарәт-вәһийни йәткүзгән күнләрдә ямғур яғдурмаслиққа асманни етиветиш қу-
дритигә егә; суларни қанға айландуруш вә һәр хил бала-ваба билән йәр-зиминни халиған
вақитта уруш қудритигиму егә. [7] Уларниң гувалиқ вәзиписи аяқлишиши билән, теги йоқ
һаңдин чиқидиған дивә улар билән елишиду вә уларни йеңип өлтүриду. [8] Җәсәтлири
роһий җәһәттин Содом вә Мисир дәп атилидиған шу катта шәһәрниң ғол кочисида ятиду;
шу йәрдә уларниң Рәббиму крестләнгән еди. [9] Һәр милләттин, һәр қәбилидин вә һәр хил
тилда сөзлишидиғанлардин, һәр әлдин болған адәмләр уларниң җәсәтлиригә үч йерим
күн тикилип қарайду вә җәсәтләрниң йәрликкә қоюлушиға йол қоймайду. [10] Йәр йүзидә
туруватқанлар уларниң бу һалидин хошаллинип, тәбриклишип, бир-биригә һәдийәләр
әвәтишиду; чүнки бу икки пәйғәмбәр йәр йүзидикиләрни қийнатти.
[11] Лекин үч йерим күндин кейин, Худадин кәлгән һаятлиқ нәпәси иккиләнгә кирди, улар ор-
нидин пут тирәп турди; уларға қараватқанларниң үстигә чоң бир қорқунуч чүшти. [12] Ан-
дин улар иккәйләнгә әрштин кәлгән: — «Бу яққа чиқ!» дегән жуқури бир авазни аңлиди;
шуниң билән улар дүшмәнлириниң көз алдида бир булут ичидә асманға көтирилди. [13] Дәл
шу саат ичидә шиддәтлик йәр тәврәш йүз бәрди, шәһәрниң ондин бири гумран болуп, йәттә
миң киши һалак болди. Қалғанлири дәккә-дүккигә чөмүп, әрштики Худани улуқлашти.
[14] Иккинчи «вай» өтүп кәтти; мана, үчинчи «вай» келишкә аз қалди.

11:1 **«Барғин, Худаниң ибадәтханиси, қурбангаһи вә у йәрдә ибадәт қиливатқанларни өлчигин»** — қизиқ йери шуки, Юһанна муқәддәс ибадәтханини вә униңда ибадәт қилғучиларни өлчигин дәп буйрулғини билән у бизгә уларниң өлчәмлирини ейтмайду. Бу ишниң әһмийити тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз. **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Әз.» 40:3 қатарлиқлар, «Зәк.» 2:1-4.

11:1 Әз. 40:3-49; Әz. 41; Әz. 42; Әz. 43; Зәк. 2:1-4.

11:2 Вәһ. 13:5.

11:3 **«икки гувачим... бөз кийим кийип...»** — кона заманларда «бөз кийим кийиш» товва қилиш яки матәм тутушни билдүрәтти. Шүбһисизки, бу иш уларниң товва қилиш һәққидики хәвәрни тәкитләш үчүн болиду.

11:4 **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Зәк.» 4:1-7.

11:4 Зәк. 4:3,14.

11:6 Мис. 7; 8; 9; 10; 12; 1Пад. 17:1.

11:7 **«теги йоқ һаңдин чиқидиған дивә улар билән елишиду»** — грек тилида «теги йоқ һаңдин чиқидиған дивә улар билән урушиду».

11:7 Дан. 7:21; Вәһ. 13:7,11.

11:8 **«роһий җәһәттин Содом вә Мисир дәп атилидиған шәһәр»** — Содом еғир бузуқлуққа чөмгән еди, Мисир болса Худаниң бәндилиригә нисбәтән әслидә уларни әсир қиливалған «бу рәзил дуния»ниң символидур. Шәһәрниң «роһий җәһәттин» шу намларда болуши «Рим» яки «Бабил (*Бабилон*)»ни көрситиши мүмкин; шәһәр һәрһалда ахирқи заманда бу рәзил дунияниң күч-қудритигә әң чоң намайәндә болуши керәк.Бәзи алимлар шәһәрни Йерусалим дәп қарайду.

11:8 Вәһ. 7:2, 5; 18:10.

11:11 **«Худадин кәлгән һаятлиқ нәпәси иккиләнгә кирди...»** — грек тилида «нәпәс» вә «роһ» бирла сөз билән ипадилиниду.

11:11 Әз. 37:5,10

11:12 **«улар иккәйләнгә әрштин кәлгән: — «Бу яққа чиқ!» дегән жуқури бир авазни аңлиди»** — бәзи қедимки көчүрмиләрдә: «Мән улар иккилиси өзлиригә әрштин кәлгән: — «Бу яққа чиқ!» дегән жуқури бир авазни аңлидим» дейилиду.

11:13 **«йәттә миң киши һалак болди»** — грек тилида «йәттә миң нам һалак болди».

11:14 Вәһ. 8:13; 9:12; 15:1.

Йәттинчи пәриштиниң канай челиши; «үчинчи вай»

15 Андин йәттинчи пәриштә канийини чалди; әрштә жуқури авазлар аңлинип мундақ
дейилди: —
«Дунияниң падишалиғи Пәрвәрдигаримиз
Вә униң Мәсиһиниң падишалиғи болди,
У әбәдил-әбәткичә һөкүм сүриду».[161]
16 Худаниң алдида өз тәхтлиридә олтарған жигирмә төрт ақсақал йәргә жиқилип баш
қоюп, Худаға сәждә қилип мундақ дейишти: —
17 «Шүкүрләр ейтимиз саңа,
И бар Болғучи вә бар болған һәммигә Қадир Пәрвәрдигар Худа,
Чүнки улуқ қудритиңни қолуңға елип,
Һөкүмүңни жүргүзүшкә башлидиң.[162]
18 Әлләр ғәзәпләнгән еди,
Әнди Сениң ғәзивиң йетип кәлди!
Өлгәнләрни сорақ қилиш,
Қул-хизмәткарлириң болған пәйғәмбәрләрни,
Муқәддәс бәндиләрни,
Төвән яки катта болсун наминдин қорққанларни инъамиға егә қилиш,
Йәр йүзини һалак қилғанларни һалак қилиш вақти кәлди».

19 Андин Худаниң әрштики ибадәтханиси ечилди вә униң әһдә сандуғи ибадәтханида
көрүнди; чақмақлар, түрлүк авазлар, гүлдүрмамилар , йәр тәврәш вә дәһшәтлик мөлдүр
болди.[163]

Аял, оғул бала вә әждиһа

12 1 У чағда, әрштә әҗайип бир карамәт пайда болди — у қуяшни йепинчақлиған,
путлириниң астида ай, бешида он икки юлтузлуқ таҗ бар бир аял еди. 2 У һамилдар
болуп, толғақ йәп туғуш азавида дад-пәряд көтәрди.[164] 3 Андин әрштә йәнә бир аламәт
көрүнди — мана, йәттә башлиқ, он мүңгүзлүк, йәттә бешида йәттә таҗ бар болған
чоң бир қизил әждиһа туратти. 4 У қуйруғи билән асмандики юлтузларниң үчтин
бирини сүпүрүп, уларни йәр йүзигә чөрүвәтти. Әҗидиһа туғай дәп қалған аял
йәңгигән һаман униң балисини ялмап жутувәтмәкчи болуп униң алдида турди.[165]
5 Аял бир бала, йәни пүтүн әлләрни төмүр һасиси билән падичидәк бақидиған бир
оғул туғди. Бала болса Худаниң вә Униң тәхтиниң алдиға ғаччидә елип чиқилди.[166]
6 Аял чөлгә қачти; у йәрдә униң 1260 күн бекилиши үчүн униңға Худа тәрипидин
һазирлап қоюлған бир җай бар еди.[167]

11:15 Йәш. 27:13; Зәк. 9:14; Мат.24:31; 1Кор. 15:52; 1Тес. 4:16; Вәһ.10:7
11:17 Вәһ. 1:4, 8; 4:18; 16:5.
11:19 Вәһ. 15:5.
12:2 **«У аял һамилдар болуп, толғақ йәп туғуш азавида дад-пәряд көтәрди...»** — аял тоғрилиқ үч пикир бар; у яки *(1)* җамаәтни; яки *(2)* бүви Мәрйәм; яки *(3)* Исраилни билдүриду. Бизниң униң Исраилни билдүридиғанлиғиға қилчә гуманимиз йоқ.
–Һәзрити Йүсүпниң Тәврат, «Яритилиш» 37-бапта хатириләнгән чүшини көрүң. «Аял» җамаәт болуши мүмкин әмәс, чүнки «аял» Мәсиһни туғиду *(5-айәт)*. 12:17ниму көрүң.
12:4 **«У әждиһа қуйруғи билән асмандики юлтузларниң үчтин бирини сүпүрүп, уларни йәр йүзигә чөрүвәтти...»** — бу вәһий бизниңчә Шәйтанниң әслидә әрштә Худаға қарши көтәргән исянини көрситиду. Бундақ шәрһ тоғра болса, пәриштиләрниң үчтин бири исянға қошулуп һазирқи җинлар болуп чиққан.
12:5 Зәб. 2:9; Вәһ. 2:27.
12:6 Йәр. 49:13, 14; Мик. 2:12, 13; Вәһ. 11:3.

[7] Андин әрштә җәң болди. Баш пәриштә Микаил вә униң пәриштилири әждиһа билән
җәң қилғили турди; әждиһаму өз пәриштилири билән уларға етилди. [8] Лекин у үстүн-
лүк қазиналмиди, униңға вә пәриштилиригә әрштә турушқа орун қалмиди. [9] Шуниң
билән зор әждиһа, йәни Иблис вә Шәйтан дәп аталған, пүтүн җаһанни аздурғучи һелиқи
қедимий илан йәр йүзигә ташланди. Униң пәриштилириму униң билән тәң ташланди.
[10] Андин мән әрштә жуқури бир авазниң мундақ дегәнлигини аңлидим: —

«Кәлди Худайимизниң ниҗатлиғи, қудрити, падишалиғи вә Униң Мәсиһиниң һоқуқи!
Чүнки қериндашлиримизниң үстидин Худайимизниң алдида кечә-күндүз шикайәт қи-
лип турған шикайәт қилғучи әрштин ташливетилди;
[11] қериндашлар униң үстидин Қозиниң қени вә уларниң гувалиқ сөзи билән ғалип кәлди;
Улар һәтта өлүмни көзигә илмай өз җенини әзиз көрмиди.
[12] Шуниң үчүн, шатлиниңлар, әй әршләр вә уларда туруватқалар!
Лекин һалиңларға вай, әй йәр вә деңизлар!
Чүнки Иблис үстүңларға чүшти;
Вақтиниң аз қалғанлиғини билгәч,
Ғәзәп-қәһри билән кәлди!».
[13] Әждиһа өзиниң йәр йүзигә ташланғанлиғини көрүп, оғул балини туққан аял-
ни қоғлашқа башлиди. [14] Аялниң иланниң йүзидин далдилиниши, чөлдә өзи үчүн
һазирланған маканиға берип бир мәзгил, икки мәзгил вә йерим мәзгил бекилсун дәп
шу йәргә учуп кетиши үчүн, униңға йоған бир бүркүтниң икки қанити берилди. [15] Ан-
дин илан аялниң арқисидин ағзи билән дәриядәк су пүркүп, уни сәл билән еқитип
йоқатмақчи болди. [16] Лекин зимин аялға ярдәм қилип, ағзини ечип, әждиһа ағзидин
пүркүп чиқарған дәрияни жутуватти. [17] Буниң билән әждиһаниң аялға қаттиқ ғәзиви
келип, униң қалған нәсли, йәни Худаниң әмирлиригә әмәл қилип, Әйсаниң гувалиқини
тутқан пәрзәнтлири билән җәң қилғили кәтти; у деңиз саһили үстидә туратти.

Деңиздин чиққан дивә

13 [1] Андин, деңиздин он мүңгүзлүк, йәттә башлиқ бир дивиниң чиқиватқанлиғини
көрдүм. Униң һәр бир мүңгүзидә бирдин таҗ бар еди, һәр бир бешида күпүрлүк
намлири йезиқлиқ еди. [2] Мән көргән бу дивә илпизға охшайтти, путлири ейиқниң
путлириға, ағзи болса ширниң ағзиға охшайтти. Әждиһа униңға өз қудрити, тәхти вә

12:7 **«Баш пәриштә Микаил»** — баш пәриштә Микаилниң Исраил хәлқини қоғдаш үчүн алаһидә мәсъулийити бар *(«Дан.» 10:13, 21, 12:1 вә «Йәһ.» 9ни көрүң).*
12:8 Дан. 2:35.
12:9 Луқа 10:18; Вәһ. 20:2.
12:12 Зәб. 95:11; Йәш. 49:13; Вәһ. 8:13.
12:14 **«бир мәзгил, икки мәзгил, вә йерим мәзгил»** — 1260 күн, тәхминән үч йерим жил. «Дан.» 7:25, 12:7ни, изаһатлири вә «Даниял»дики «қошумчә сөз»ниму көрүң.
12:14 Вәһ. 2:6.
12:17 **«Әйсаниң гувалиқини тутқан пәрзәнтлири»** — яки Әйса тоғрилиқ гувалиқ беридиғанлар, яки У Өзи бәргән гувалиқни чиң тутқанларни көрситиду. Бизниңчә авалқиси тоғра.
13:1 **«деңиздин он мүңгүзлүк, йәттә башлиқ бир дивиниң чиқиватқанлиғини көрдүм»** — Адәм атимиз Худаниң образида болғандәк *(кейин гуна қилғачқа бу образ бузулған, әлвәттә)*, андин Мәсиһ Өзи Худаниң мукәммәл образи, шундақла йәр йүзидики вәкили болғандәк, бу «дивә» 12-бапта көрүнгән Шәйтанниң топтоғра *(йәттә башлиқ он мүңгүзлүк)* образидур. Йәнә бир қизиқ иш шуки, у көрүнүштә Мәсиһкә охшаш «өлүмдин тирилгән» болиду *(3-айәт)*. Шуниң билән биздә қилчә гуман йоққи, бу дивә Шәйтанниң йәр йүзидики вәкили, йәни Мәсиһниң рәқиби болған адәм — дәҗҗалниң өзини көрситиду.
13:1 Дан. 7:20; Вәһ. 17:3.

зор һоқуқини бәрди. [3] Дивиниң башлиридин бири әҗәллик яриланғандәк туратти.
Лекин, бу әҗәллик яра сақайған еди. Пүткүл дуния дивигә һәйрануһәс болуп униңға
әгәшти. [4] Әҗдиһа дивигә сәлтәнәтлик һоқуқ бәргәчкә улар әҗдиһаға чоқунушти. Улар
йәнә дивигиму чоқунуп: — Дивиниң тәңдиши барму? Униң билән кимму елишалисун?
— деди.
[5] Дивигә тәкәббурлуқ вә күпүрлүк қилидиған еғиз берилди; униңға қириқ икки ай иш
көрүшкә һоқуқ берилди. [6] У Худаға күпүрлүк қилғили — Униң намиға вә Униң дәр-
гаһиға, шундақла әршни макан қилғанларға күпүрлүк қилғили ағзини ачти. [7] Униң
муқәддәс бәндиләргә қарши җәң қилип, уларниң үстидин ғалип келишигә йол қоюл-
ди; һәр қәбилә, һәр милләт, һәр хил тилда сөзлишидиған әлләргә һөкүмранлиқ қилиш
һоқуқи униңға берилди. [8] Йәр йүзидикиләрниң һәммиси — аләм апиридә болғандин
буян боғузлинип болған Қозиниң һаятлиқ дәптиригә нами йезилмиғанлар болса,
униңға сәҗдә қилиду.
[9] Қулиқи барлар, буни аңлисун!

[10] ««Тутқун болиду» дәп бекитилгәнләр чоқум тутқун болиду, «қиличлиниду» дәп беки-
тилгәнләр чоқум қиличлинип өлиду».

Муқәддәс бәндилириниң сәври-тақити вә етиқати мана шу ишларда мәлум болиду.

Йәрдин чиққан дивә

[11] Мән йәрдин чиқиватқан йәнә бир дивини көрдүм. Униң қозиниңкидәк кичик икки
мүңгүзи бар еди, лекин авази әҗдиһаниңкидәк чиқатти. [12] У авалқи дивигә вакалитән
униң пүтүн һоқуқини жүргүзүп, йәр йүзини вә униңда туруватқанларни әҗәллик яри-
си сақайған авалқи дивигә чоқундуриду. [13] У зор мөҗизилик аламәтләрни көрситәтти,
һәтта кишиләрниң көз алдида асмандин йәр йүзигә от яғдуратти. [14] У авалқи дивигә
вакалитән көрситишкә һоқуқландурулған аламәтләр билән йәр йүзидә туруватқан-
ларни аздуруп, уларға «қилич билән яриланған, лекин тирик қалған» дегән авалқи
дивигә атап бир бут-һәйкәл ясап тикләшни тапилиди. [15] Дивиниң бут-һәйкилигә нәпәс
киргүзүп, униңға уни сөзләләйдиған қилиш вә униңға чоқунмиғанларниң һәммисини
өлтүргүзүш қудрити берилди. [16] У төвән вә катта, бай вә кәмбәғәл, һөр вә қулларниң

13:2 **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Дан.» 7:1-8.
13:2 Дан. 7:1-8
13:4 Вәһ. 18:18.
13:5 Вәһ. 11:2.
13:6 **«...Униң намиға вә Униң дәргаһиға... күпүрлүк қилғили...»** — яки «... Униң намиға вә Униң туралғу чедириға... күпүрлүк қилғили...». «Униң дәргаһи» яки әрштики туралғуси яки йәр йүзидики ибадәтханисини көрсәткән болса керәк.
13:7 Дан. 7:21; Вәһ. 11:7.
13:8 **«аләм апиридә болғандин буян боғузлинип болған Қозиниң һаятлиқ дәптиригә нами йезилмиғанлар болса»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «аләм апиридә болғандин буян, боғузланған Қозиниң һаятлиқ дәптиригә нами йезилмиғанлар болса,...»
13:8 Мис. 32:33; Фил. 4:3; Вәһ. 3:5; 17:8; 20:12; 21:27.
13:10 **««қиличлиниду» дәп бекитилгәнләр чоқум қиличлинип өлиду»** — башқа бир көчүрмидә: «Ким қиличлап өлтүрсә, қиличлинип өлтүрүлүши муқәррәр» дегән сөзләр тепилиду. Бу сөз Рәббимизниң «Мат.» 26:52дә дегән сөзлиригә мас келиду.
13:10 Яр. 9:6; Мат. 26:52; Вәһ. 14:12.
13:11 Вәһ. 11:7.
13:12 Вәһ. 19:20.
13:13 2Тес. 2:9; Вәһ. 16:14.
13:14 Қан. 13:2; Мат. 24:24; Вәһ. 16:14; 19:20.
13:15 Вәһ. 19:20.

һәммисини оң қоли яки пешанисигә тамға бастурушқа мәҗбурлиди. 17 У йәнә бу тамға,
йәни дивиниң нами яки униң намидики рәқәм бесилғанлардин башқа һеч ким бир нәр-
сә сетивалалмайду яки саталмайду, дәп бекитти.
18 Мана бу йәрдә һекмәт бар. Әқил-параситИ барлиги кишиләр дивиниң рәқимини һеса-
плап бақсун; чүнки бу рәқәм бир адәмниң рәқими болиду. Униң рәқими 666дур.

Қутқузувелинғанларниң мәдһийә күйи

14 1 Андин мән көрдүмки, мана, Қоза Зион теғи үстидә туратти. Униң йенида
пешанисигә Өз нами вә Атисиниң нами йезилған бир йүз қириқ төрт миң киши
бар еди. 2 Асмандин худди шарқирап еқиватқан нурғун суларниң авазидәк вә қаттиқ
гүлдүрмаминиң авазидәк бир авазни аңлидим. Мән аңлиған аваз йәнә чилтарчилар
чилтарларни чалған авазға охшайтти; 3 һелиқи кишиләр тәхтниң, төрт һаят мәхлуқниң
вә ақсақалларниң алдида йеңи бир күйни ейтишти. Бу күйни гуналириниң бәдили
төлинип бу дунияդин азат қилинған кишиләрдин бир йүз қириқ төрт миңдин башқа
һеч ким үгинәлмәйтти. 4 Улар аяллар тәрипидин гунада булғанмиған, чүнки улар
пак адәмләрдур. Қоза нәгә барса, уларму Униңға әгишип шу йәргә бариду. Улар бәдәл
билән инсанлар арисидин Худаға вә Қозиға һосулниң тунҗа мевисидәк болуш үчүн
сетивелинған. 5 Улар әйипсиз болуп, ағзидин һеч ялған сөз чиқмайду.

Үч пәриштә елип кәлгән хәвәрләр

6 Андин мән асманниң оттурисида учуп жүргән башқа бир пәриштини көрдүм. Униңға йәр
йүзидә туруватқанларға, йәни һәр бир әл, қәбилә, һәр хил тилда сөзлишидиғанлар, һәр
милләтләргә елип йәткүзүши үчүн мәңгүлүк хуш хәвәр тапшурулди. 7 У жуқури аваз билән:
— Худадин қорқуңлар, Уни улуқлаңлар! Чүнки Униң сот қилиш саити йетип кәлди; ас-
манни, зиминни, деңизни вә су булақлирини Яратқучиға сәҗдә қилиңлар! — дәйтти.
8 Униң кәйнидин иккинчи пәриштә келип мундақ деди: «Ғулиди! Катта шәһәр Бабил ғу-
лиди, у өз зина-бузуқлуғиниң сәвдалиқ шарабини пүткүл әлләргә ичкүзгән».

13:17 Вәһ. 14:11.
13:18 «бу рәқәм бир адәмниң рәқими болиду» — яки «бу рәқәм инсанниң рәқими болиду». **«Әқил-параситИ барлиги кишиләр дивиниң рәқимини һесаплап бақсун... униң рәқими 666дур»** — «дивиниң рәқимини һесаплаш» мурәккәп иш әмәс. Биз «қошумчә сөз»имиздә шу кона заманлардики һесаплаш түзүмини җәдвәлдә көрситимиз. Бу бабдики башқа бәзи муһим ишлар тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
13:18 Вәһ. 17:9.
14:1 «мунасивәтлик айәтләр» — «Зәб.» 47-күй, «Ибр.» 12:18-29.
14:1 2Тар. 23:7; Зәб. 48; Ибр. 12:18-29; Вәһ. 7:4
14:2 Вәһ. 1:15; 5:8.
14:3 Вәһ. 5:9.
14:4 «чүнки улар пак адәмләрдур» — «пак адәмләр» болса грек тилида адәттә бу сөз җинсий мунасивәтни өткүзмигән кишиләрни көрситиду. Мошу йәрдә *(1)* әмәлий шу мәнада *(2)* яки роһий җәһәттә көчмә мәнада *(3)* яки икки мәнада тәң болуши мүмкин. Айәттин көрүнидуки, улар һәммиси оғул балилар. **«улар бәдәл билән инсанлар арисидин Худаға вә Қозиға һосулниң тунҗа мевисидәк болуш үчүн сетивелинған»** — «һосулниң тунҗа мевиси»ниң өз қиммити бар, әлвәттә; Тәврат дәвридә Исраиллар дайим «һосулниң тунҗа мевиси» Худаға *(нәзир қилип)* атайтти. Бу ишлар тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизниму көрүң.
14:4 2Кор. 11:2.
14:5 «Улар әйипсиз болуп, ағзидин һеч ялған сөз чиқмайду...» — мошу йәрдә бәзи кона көчүрүлмиләрдә «чүнки улар Худаниң тәхти алдида әйипсиз испатлиниду» дегән сөзләр қошулиду.
14:5 Зәф. 3:13; Әф. 5:27.
14:7 Яр. 1:1; Зәб. 32:6; 124:8; 146:6; Рос. 14:15; 17:24.
14:8 «у өз зина-бузуқлуғиниң сәвдалиқ шарабини пүткүл әлләргә ичкүзгән» — «сәвдалиқ» тоғрилиқ: грек тилида «сәвдаси» дегән сөз икки бислиқ сөз болуп, йәнә «ғәзәп» дегән мәнасиму бар; шүбһисизки, мошу йәрдә буниң иккинчи мәнада кәлгән; Бабилниң шарабини ичкәнләр Худаниң қаттиқ ғәзивигә учрайду.
14:8 Йәш. 21:9; Йәр. 51:8; Вәһ. 16:19; 17:5; 18:2,10,21.

[9] Алдинқи икки пәриштиниң кәйнидин йәнә бир пәриштә, йәни үчинчи пәриштә жуқу-
ри аваз билән мундақ деди: —
«Кимдиким дивигә вә униң бут-һәйкилигә чоқунса, униң тамғисини пешанисигә яки
қолиға қобул қилса, [10] Худаниң қәһриниң әбҗәш қилинмиған сап шарабини Униң ғә-
зиви билән толған қәдәһтә ичиду. У муқәддәс пәриштиләрниң вә Қозиниң алдида от
вә гуңгуттә қийнилиду. [11] Уларниң қийнилишлиридин чиққан ис-түтәкләр әбәдил-әбәт
пурқирап туриду; дивигә вә униң бут-һәйкилигә чоқунғанлар яки униң наминиң тамғи-
сини қобул қилғанларға кечә-күндүз арамлиқ болмайду».
[12] Муқәддәс бәндилириниң сәври-тақити вә етиқати мана шу ишларда мәлум болиду.
[13] Мән йәнә асманда мундақ бир авазни аңлидим: —
«Бу сөзни яз: «Буниңдин кейин Рәбдә вапат болуп өлгәнләр бәхитликтур!
— Дурус, дәйду Роһ, — улар һазир өз ишлиридин тохтап арам алалайду. Чүнки қилған
әмәллири уларға әгишип келиду»».

Йәр йүзидин алған икки орма

[14] Мән көрдүмки, мана бир парчә ақ булут, булутниң үстидә бешиға алтун таҗ кийгән,
қолида өткүр бир оғақ тутқан Инсаноғлиға охшайдиған бириси олтиратти. [15] Ибадәт-
ханидин башқа бир пәриштә чиқип, булутниң үстидә Олтарғучиға жуқури аваз билән:
— Орғиқиңни сал вә орушқа башла! Чүнки орма вақти кәлди, йәр йүзидики зираәтләр
пишип йетилди, деди.

[16] Булут үстидә Олтарғучи орғиқини йәр йүзигә салди вә йәр йүзидики зираәтләр орулди.
[17] Әрштә болған ибадәтханидин йәнә бир пәриштә чиқти. Униңму өткүр бир орғиқи бар
еди. [18] Арқидинла, отни башқуридиған йәнә бир пәриштә қурбангаһдин чиқип, өткүр
оғақ тутқан пәриштигә жуқури аваз билән:
— Өткүр орғиқиңни селип, йәр йүзидики үзүм телиниң сапақлирини жиғивал, чүнки
үзүмлири пишип йетилди, — деди.
[19] Буниң билән пәриштә орғиқини йәр йүзигә салди вә йәрдики үзүм телиниң мевили-
рини жиғип, Худаниң қәһриниң чоң шарап көлчигигә ташлиди. [20] Шәһәрниң сирти-
дики шарап көлчигидики үзүмләр дәссилип, шәрбәтлири қан болуп, атниң тизгинигә
чиқидиған егизликтә үч йүз чақирим жирақлиққа ақти.

14:10 **Вәһ. 16:19; 18:6; 19:20.**
14:11 **Вәһ. 19:3.**
14:12 **Вәһ. 13:10.**
14:13 **«дурус, дәйду Роһ»** — «Роһ» болса Муқәддәс Роһ. **«қилған әмәллири уларға әгишип келиду»** — демәк, әмәллириниң инъами бешиға чүшиду.
14:14 **«Инсаноғлиға охшайдиған бириси»** — бизниңчә, бу зат Мәсиһ болуши керәк. Чүнки «Йо.» 3:11-14дә «орма ориғучи»ниң Худаниң Өзи екәнлиги көрүниду.
14:14 **Әз. 1:26; Дан. 7:13; Йо. 3:11-14; Вәһ. 1:13.**
14:15 **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Йо.» 3:11-14.
14:15 **Йо. 3:11-14; Мат. 13:39.**
14:18 **«отни башқуридиған йәнә бир пәриштә»** — бәлким әрштики ибадәтханиниң қурбангаһидики отқа мәсъул болған пәриштә. **«йәр йүзидики үзүм тели...»** — яки «йәр йүзидики үзүмзар...».
14:19 **«йәрдики үзүм тели»** — яки «йәрдики үзүмзар».
14:19 **Вәһ. 19:15.**
14:20 **«шәһәрниң сиртидики шарап көлчигидики үзүмләр дәссилип,...»** — «шәһәр» мошу йәрдә бәлким Йерусалимни көрситиду. **«үч йүз чақирим»** — грек тилида «бир миң алтә йүз стадийон». Бир стадийон 185 метр, 1600 стадийон 290 километр. **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Йәш.» 63:1-6, «Вәһ.» 13:19.
14:20 **Йәш. 63:1-6; Вәһ. 13:19**

«Йәттә чинә» — ахирқи йәттә балаю-апәт

15 [1] Асманда зор һәм караметлик йәнә бир аламәтни, йәни ахирқи йәттә балаю-
апәтни тутуп турған йәттә пәриштини көрдүм (ахирқи балаю-апәт дейилиштики
сәвәп, Худаниң ғәзиви булар билән ахирлишиду).

[2] Мән йәнә от арилаш әйнәк деңизидәк бир көрүнүшни һәм әйнәк деңизниң үстидә
турған, дивә вә униң бут-һәйкили вә наминиң рәқими үстидин ғалип кәлгәнләрни
көрдүм. Уларниң қоллирида Худа бәргән чилтарлар болуп, [3] улар Худаниң қул-хизмәт-
кари болған Мусаниң күйини һәм Қозиниң күйини ейтишатти: —

«Улуқ вә карамәт Сениң қилғанлириң,
И һәммигә Қадир Пәрвәрдигар Худа,
Йоллириң адил вә һәқтур,
И пүткүл әлләрниң Падишаси!
[4] И Пәрвәрдигар, ким Сәндин қорқмайдиған,
Намиңни улуқлимайдиған болалисун?
Чүнки бирдин-бир муқәддәс Өзүңдурсән;
Барлиқ әлләр алдиңға келиду,
Саңа сәждә қилиду;
Чүнки һәққаний қилғанлириң ашкарә болди».

[5] Бу ишлардин кейин, мән көрдүмки, мана әрштики ибадәтхана, йәни һөкүм-гувалиқ
чедири ечилди! [6] Йәттә балаю-апәтни өз илкидә тутқан йәттә пәриштә пакиз, пақирап
туридиған либас кийгән, көксигә алтун кәмәр бағлиған һалда ибадәтханидин чиқти.
[7] Төрт һаят мәхлуқниң бири йәттә пәриштигә әбәдил-әбәт яшайдиған Худаниң қәһри
билән толған йәттә алтун чинини бәрди. [8] Ибадәтхана Худаниң шан-шәриви вә қудрити-
дин түтүн билән лиқ толди. Йәттә пәриштиниң йәттә балаю-апити аяқлашмиғичә, һеч
ким ибадәтханиға кирәлмиди.

Худаниң қәһри толған йәттә чинә

16 [1] Шуниңдин кейин, ибадәтханидин көтирилгән жуқури бир авазниң йәттә
пәриштигә: «Бериңлар, Худаниң қәһри толған йәттә чинини йәр йүзигә төкүңлар!»
дегәнлигини аңлидим.
[2] Биринчиси берип ченидикини йәр-зиминға төкти. Буниң билән дивиниң тамғиси бе-
силған вә униң бут-һәйкилигә чоқунғанларда бир хил жиркиничлик һәм азаплиқ чақа-

15:1 Вәһ. 11:14.
15:2 Вәһ. 4:6; Мик. 7:18.
15:3 Зәб. 110:2; 138:14; 144:17.
15:4 **«Чүнки һәққаний қилғанлириң ашкарә болди»** — «һәққаний қилғанлириң» яки «чүнки һәққаний һөкүмлириң ашкарә болди». **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Йәр.» 7:10, «Зәб.» 85:9-10.
15:4 Зәб. 86:9-10; Йәр. 10:7.
15:5 **«һөкүм-гувалиқ чедири»** — Тәврат дәвридә ибадәт чедири «әһдә сандуғи» һәм униң ичидики «он пәрман»ниң макани болған еди. Бу «он пәрман» Худаниң характери вә пәзиләтлирини көрситидиған болғач, чедир бәзидә «һөкүм-гувалиқ чедири» яки «әһдә-гувалиқ чедири» дәп аталған еди. Әрштики «муқәддәс чедир» униңға охшашла Худаниң тәбиити тоғрилиқ алаһидә гувалиқ бәрсә керәк.
15:5 Вәһ. 11:19.
15:6 Вәһ. 1:13.
15:8 **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Мис.» 40:34-36, «1Пад.» 8:11-12.
15:8 Мис. 40:34-36; 1Пад. 8:10-12; Йәш. 6:4.

жаһарәт пәйда болди.
[3] Иккинчиси чинидикини деңизға төкти; деңиз сүйи өлүкниң қениға охшаш қанға айланди вә ичидики пүтүн жанлиқлар өлди.
[4] Үчинчиси чинидикини дәрия вә булақларниң сулириға төкти; уларниң сүйиму қанға
айланди. [5] Андин мән суларниң пәриштисиниң мундақ дегәнлигини аңлидим: —

«Мошундақ һөкүмләрни чиқиришиңда адил болғансән,
И һазир бар Болғучи, бар болған Муқәддәс Болғучи!
[6] Мошу адәмләр муқәддәс бәндиләр вә пәйғәмбәрләрниң қенини төккәнлиги вәжидин,
Сән уларға ичкили қан бәрдиң. Улар шуниңға лайиқтур».
[7] Андин қурбангаһниң жававән: —

«Шундақ, и Һәммигә Қадир Пәрвәрдигар Худа,
Һөкүмлириң һәқ вә адилдур»
— дегәнлигини аңлидим.

[8] Төртинчиси чинидикини қуяшниң үстигә төкти; униң билән қуяшқа инсанларни от билән өртигили қудрәт берилди.
[9] Шуниң билән инсанлар дәһшәтлик қизиқта өртәлди; бирақ улар һеч товва қилмиди вә бу балаю-апәтләрниң Егиси болған Худани улуқлашниң орниға Униң намини қарғашти.
[10] Бәшинчиси чинидикини дивиниң тәхтигә төкти; дивиниң падишалиғини қараңғулуқ
басти, кишиләр азаптин тиллирини чишләшти [11] вә ағриқ-азави вә чақа-жараһәтлириниң дәстидин әрштики Худани күпүрлүк қилип қарғишип, қилмишлириға һеч товва қилишмиди.
[12] Алтинчиси чинидикини улуқ Әфрат дәриясиға төкти; шу һаман күнчиқиштин келидиған падишаларниң йолини һазирлашқа дәрияниң сүйи қуриди.
[13] Андин мән әждиһаниң, дивиниң вә сахта пәйғәмбәрниң еғизлиридин чиққан пақиға охшайдиған үч напак роһни көрдүм.
[14] Булар мөҗизилик аламәтләрни көрситидиған жинларниң роһлири болуп, пүткүл йәр йүзидики падишаларни Һәммигә Қадир Худаниң дәһшәтлик күнидики жәңгә жәм қилишқа уларниң йениға чиқип кетивататтти.
[15] («мана, Мән оғридәк келимән! Яланач маңмаслиқ, номуси көрүнмәслиги үчүн, кийимлирини чиң сақлап, сәгәк турғанлар бәхитликтур!»).

16:2 Мис. 9:9,10,11; Вәһ. 13:14, 16,17.
16:3 Мис. 7:20.
16:5 Вәһ. 1:4, 8; 4:8; 11:17.
16:6 Мат. 23:34.
16:7 Вәһ. 15:3.
16:8 **«униң билән қуяшқа инсанларни от билән өртигили қудрәт берилди»** — «от билән» — демәк, оттәк қизиқлиғи билән. 9-айәтни көрүң.
16:9 Вәһ. 16:11,21.
16:12 **«күнчиқиштин келидиған падишаларниң йолини һазирлашқа дәрияниң сүйи қуриди»** — «күнчиқиштин келидиған падишалар» — һармагеддонда болған жәңгә қатнишишқа келидиған падишалар *(16-айәтни көрүң)*. **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Йәр.» 10:46, 36:51, «Вәһ.» 14:9.
16:12 Йәр. 10:46, 36:51; Вәһ. 14:9.
16:13 **«сахта пәйғәмбәр»** — қозиниң қияпитидә болған дивә *(13:11-17)*.
16:14 2Тес. 2:9; Вәһ. 13:13; 17:14; 19:19,20; 20:8.
16:15 **«мана, Мән оғридәк келимән!»** — «оғриниң келиши» бәлким күтүлмигән вақитта, туюқсиз келишини көрсәтсә керәк. **«мана, Мән оғридәк келимән! Яланач маңмаслиқ, номуси көрүнмәслиги үчүн, кийимлирини чиң сақлап, сәгәк турғанлар бәхитликтур!»** — мошу сөзләрни дегүчи Мәсиһ Өзи. **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Йо.» 3:14, «Һош.» 1:5, 11.
16:15 Һош. 1:5, 11; Йо. 3:14; Мат. 24:43; Луқа 12:39; 1Тес. 5:2; 2Пет. 3:10; Вәһ. 3:3,18.

[16] Әнди напак роһлар падишаларни ибранийчә «һармагеддон» дейилидиған йәргә җәм
қилди.
[17] Йәттинчиси чинидикини һаваға төкти; әрштики ибадәтханидин, тәхттин жуқури бир
аваз көтирилип: «Иш тамам болди!» дейилди.
[18] Шуан чақмақлар чеқилди, түрлүк авазлар вә гүлдүрмамилар аңланди вә дәһшәтлик
бир йәр тәврәш йүз бәрди; инсанлар йәр йүзидә апиридә болғандин бери бунчилик
дәһшәтлик йәр тәврәш һеч болуп бақмиған еди. [19] Катта шәһәр үчкә бөлүнди; һәр қайси
әлләрдики шәһәрләрму ғулитилди. Шуниң билән катта шәһәр Бабил Худаниң ядиға ке-
чип униң әшәддий қәһрлик шараби билән толған қәдәһ униңға берилди. [20] Барлиқ арал-
лар өзини қачуруп ғайип болди, тағларму йоқ болди; [21] Инсанларниң үстигә һәр бир да-
ниси бир талант еғирлиқта келидиған мөлдүр асмандин яғди. Мөлдүр апити шундақ
дәһшәтлик болдики, адәмләр апәтниң дәстидин Худани күпүрлүк қилип қарғашти.

Чоң паһишә аял «Бабил»

17 [1] Йәттә чиниси бар йәттә пәриштиниң бири келип, маңа сөзләп:
— Бу йәргә кәл, нурғун сулар үстидә олтарған чоң паһишә аялниң тартидиған җа-
засини саңа көрситип қояй. [2] Йәр йүзидики падишалар униң билән бузуқлуқ өткүзди,
йәр йүзидикиләр униң бузуқлуғиниң шарабидин мәс болушти, — деди.
[3] Шуниң билән у пәриштә мени Роһниң илкидики һаләттә бир чөлгә елип барди. У йәрдә
йәттә башлиқ, он мүңгүзлүк, пүтүн әзайини күпүрлүк намлири қаплиған бир тоқ қизил
дивиниң үстидә олтарған бир аялни көрдүм. [4] Аял сөсүн вә тоқ қизил кийим кийгән
болуп, алтун, қиммәтлик яқут вә мәрвайитлар билән пәрдазланған еди. Қолида жир-
киничлик номуссизлиқлар вә өз бузуқлуғиниң ниҗасәтлири билән толған бир алтун
қәдәһ бар еди. [5] Пешанисигә бир сир — «Катта Бабил, паһишиләрниң вә дунядики пүт-
күл жиркиничлик номуссизлиқларниң аниси» дегән нам пүтүклүк еди. [6] Мән аялниң
муқәддәс бәндиләрниң қени вә Әйсаға гувалиқ бәргүчиләрниң қени билән мәс болған-
лиғини көрдүм. Уни көрүп толиму тәәҗҗүп қилип интайин һәйран қалдим. [7] Пәриштә
маңа мундақ деди: —
«Немигә һәйран қалдиң? Аялниң вә уни көтирип турған йәттә башлиқ, он мүңгүзлүк
дивиниң сирини саңа ейтип берәй. [8] Сән көргән дивә бир заманларда бар еди, һазир йоқ;

16:16 **«Әнди напак роһлар падишаларни... җәм қилди»** — грек тилида «Улар уларни... җәм қилди». **«һармагеддон»** — «Мәгиддо теғи» дегән мәнада. Ибраний тилида топтоғра «һар-Мәгиддо» дейилиду.
16:17 Вәһ. 21:6.
16:18 Вәһ. 4:5; 8:5.
16:19 **«Катта шәһәр үчкә бөлүнди»** — «Катта шәһәр» Бабилдур *(14:8, 18:10 қатарлиқларни көрүң)*.
16:19 Йәр. 25:15; Вәһ. 14:8,10; 18:5.
16:21 **«Инсанларниң үстигә һәр бир даниси бир талант еғирлиқта келидиған мөлдүр асмандин яғди»** — «бир талант» 45 кило.
16:21 Вәһ. 11:19; 16:9,11.
17:3 **«Шуниң билән у пәриштә мени Роһниң илкидики һаләттәбир чөлгә елип барди»** — мошу җүмлидики «Роһ» яки өз роһини яки Муқәддәс Роһниму көрситиши керәк.
17:3 Вәһ. 13:1; 17:8.
17:4 Вәһ. 18:16.
17:5 **«Пешанисигә бир сир — «Катта Бабил, паһишиләрниң вә дуниядики пүткүл жиркиничлик номуссизлиқларниң аниси» дегән нам пүтүклүк еди»** — «сир» болса Инҗилда әслидә йошурун, Худа Өз бәндилиригә ашкарә қилған бир әҗайип һәқиқәтни көрситиду.
17:5 2Тес. 2:7.
17:6 **«Әйсаға гувалиқ бәргүчиләр»** — яки «Әйсаниң гувачилири». Биринчи әсирниң ахирқи жиллиридин тартип «гувачи» дегән сөз «Худаниң йолида қурбан болғучи» дегән мәнаниму билдүрәтти. Сәвәви, нурғунлиған етиқатчилар гувалиқ бериш йолида өлүмгә мәһкүм қилинатти.
17:6 Вәһ. 18:24.

узун өтмәй теги йоқ һаңдин чиқип, һалакәткә қарап маңиду. Йәр йүзидә туруватқанлар
— дуния апиридә болғандин буян исимлири һаятлиқ дәптиригә пүтүлмигән кишиләр
дивини көрүп интайин һәйран қалиду. Чүнки у бир заманларда бар еди, һазир йоқ, ле-
кин йәнә пәйда болиду. [9] Мана буни чүшинишкә лазим болған һекмәт: — йәттә баш бол-
са у аял олтарған йәттә тағқа, шундақла йәттә падишаға вәкиллик қилиду. [10] Буларниң
бәши жиқилған, бириси бар, йәнә бири техи кәлмиди. У кәлгәндә пәқәт азла вақит тура-
лайду. [11] Бурун бар болған, әнди һазир йоқ болған дивиниң өзи сәккизинчи падишадур,
шундақла у һәм йәттисидин бири болуп һалакәткә қарап маңиду.
[12] Сән көргән он мүңгүз он падишадур. Уларниң падишалиқлири техи йоқ, әнди уларға
дивә билән биллә бир саатлик падишалиқ һоқуқи берилиду. [13] Бу падишалар бир ой,
бир нийәттә болуп өз қудрити вә һоқуқлирини дивигә беришиду. [14] Дивә вә падиша-
лар бирлишип Қозиға қарши җәң қилиду. Қоза уларниң үстидин ғалип келиду, чүнки
У рәбләрниң Рәбби, падишаларниң Падишасидур. Униң билән биргә турғанлар болса
чақирилған, талланған вә Униңға садиқ болғанлардур».
[15] Пәриштә маңа йәнә:
— Паһишә аял үстидә олтарған, сән көргән сулар болса милләтләр, өз ара топлашқан
нурғун кишиләр, әлләр вә һәр хил тилларда сөзлишидиған кишиләрдур. [16] Сән көргән
он мүңгүз вә дивә бу паһишә аялдин нәпрәтлиниду, уни талан-тараж қилип ялаңачлап
қойиду, униң гөшини йәп, өзини отта көйдүриду. [17] Чүнки Худа Өз сөз-каламлири әмәл-
гә ашқичә, әшу он падишаниң көңлигә Өз ирадисини иҗра қилип, бир қарарда тохти-
шип падишалиқ һоқуқини дивигә бериш нийитини салди.
[18] Сән көргән аял йәр йүзидики падишалар үстидин һөкүмранлиқ қилидиған катта
шәһәрдур, — деди.

Бабилниң гумран болуши

18 [1] У ишлардин кейин мән чоң һоқуқлуқ йәнә бир пәриштиниң асмандин
чүшүватқанлиғини көрдүм. Йәр йүзи униң җулалилиғидин йоруп кәтти.
[2] Пәриштә жуқури аваз билән мундақ вақириди: —
«Ғулиди! Катта шәһәр Бабил ғулиди!
Әнди у җинларниң макани, һәр бир напак роһларниң солақханиси,

17:8 **«Сән көргән дивә бир заманларда бар еди, һазир йоқ; узун өтмәй теги йоқ һаңдин чиқип, һалакәткә қарап маңиду... у бир заманларда бар еди, һазир йоқ, лекин йәнә пәйда болиду»** — бу сирлиқ айәт, шундақла бу бабта бешарәт қилинған башқа ишлар үстидә «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
17:8 Мис. 32:32; Фил. 4:3; Вәһ. 13:8.
17:9 Вәһ. 13:1,18.
17:11 **«бурун бар болған, әнди һазир йоқ болған дивиниң өзи сәккизинчи падишадур, шундақла у һәм йәттисидин бири болуп һалакәткә қарап маңиду»** — биз бу сирлиқ айәт үстидә «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз, әлвәттә.
17:12 **«Сән көргән он мүңгүз он падишадур. Уларниң падишалиқлири техи йоқ, әнди уларға дивә билән биллә бир саатлик падишалиқ һоқуқи берилиду»** — «Дан.» 2:39-43, 7:23-26ни көрүң.
17:12 Дан. 7:20; Вәһ. 13:1.
17:14 1Тим. 6:15; Вәһ. 16:14; 19:16.
17:15 **«өз ара топлашқан нурғун кишиләр...»** — мошу ибарә болса бәлким ахирқи заманларда *(1)* нурғун кишиләр егә-чақисиз сәрсан жүридиғанлиғи; яки *(2)* нурғун кишиләр өз дөлити ичидә бир-биригә уюшуп сиясий мәхсәттә гуруһлашқанлиғини көрситиши мүмкин.
17:15 Йәш. 8:7.
17:16 Вәһ. 18:8.
17:18 **«... йәр йүзидики падишалар үстидин һөкүмранлиқ қилидиған катта шәһәр..»** — «катта шәһәр» — оқурмәнләрниң есидә болуши керәкки, у Бабилни көрситиду *(1-айәт)*.
17:18 Вәһ. 16:19.

һәр бир мәкруһ вә жиркиничлик қушларниң солақ-чаңгиси болди!
[3] Чүнки барлиқ әлләр униң зина-бузуқлуғиниң сәвдалиқ шарабидин ичишти;
Йәр йүзидики барлиқ падишалар униң билән бузуқлуқ өткүзүшти,
Йәр йүзидики содигәрләр униң әйш-ишритиниң әлвәкчилигидин бейишти».

[4] Асмандин йәнә бир авазни аңлидим: —
«И Мениң хәлқим, униң гуналириға шерик болмаслиғиңлар үчүн,
Һәм униң бешиға чүшидиған балаю-апәтләргә учримаслиғиңлар үчүн, униң ичидин чиқиңлар!
[5] Чүнки униң гуналири пәләккә йәткидәк догилинип кәткән,
Худа униң һәққанийәтсизликлирини есигә алди.
[6] У башқиларға яндурғинидәк униң қилғинини өзигә яндуруңлар;
Униң қилмишлириға мувапиқ икки һәссә қошлап қайтуруңлар;
У башқиларға әбҗәш қилип бәргән қәдәһтә униңға икки һәссә қоюқ әбҗәш қилиңлар.
[7] У өзини қанчилик улуқлиған болса,
Қанчилик әйш-ишрәттә яшиған болса,
Униңға шунчилик қийнилиш вә дәрд бериңлар;
У көңлидә: «Мән тул әмәс, бәлки тәхтә олтарған ханишмән;
Мән дәрд-әләмни әсла көрмәймән» дегини түпәйлидин,
[8] Бу вәҗидин бир күн ичидила униңға чүшидиған балаю-апәтләр,
Йәни өлүм, дәрд-әләм вә ачарчилиқ келиду,
У от билән көйдүрүлиду;
Чүнки уни сорақ қилғучи Пәрвәрдигар Худа қудрәтликтур!».
[9] Униң билән бузуқлуқ қилған вә униң билән әйш-ишрәттә яшиған йәр йүзидики пади-
шалар уни өртигән отниң ис-түтәклирини көргәндә, униң һалиға қарап жиға-зерә көти-
ришиду. [10] Улар униң тартиватқан азавидин қорқуп, жирақта туруп дәйдуки:
— «Вай исит, вай исит, и катта шәһәр!
Аһ Бабил, күчлүк шәһәр!
Чүнки бир саат ичидила җазайиң бешиңға чүшти!»

[11] Йәр йүзидики содигәрләрму униң үстидә жиға-зерә қилишиду. Чүнки әнди уларниң
кемидики жүк-маллирини, [12] йәни алтун-күмүч, қиммәтлик яқутлар, үнчә-мәрвайит,
нәпис либас рәхт, сөсүн рәхт, жипәк, тоқ қизил рәңлик гәзмал, һәр хил хушбуй турунҗ
яғачлар, пил чиши буюмлири, әң есил яғач, туч, төмүр вә мәрмәрләрдин ишләнгән хил-
му-хил буюмлар, [13] шуниңдәк қовзақдарчин, тетитқулар, хушбуй, мурмәкки, мәстики,

18:2 **«һәр бир мәкруһ вә жиркиничлик қушларниң солақ-чаңгиси болди..»** — бәзи қедимки көчүрмиләрдә бу сөзләрдин кейин: «вә һәр бир һарам вә жиркиничлик һайванниң солақ-угиси болди» — дегән сөзләр қошулиду. **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Йәш.» 13:19-22, 14:22-23, 21:9, «Йәр.» 50:34-40, 51:36-37.
18:2 Йәш. 13:19-22; 14:22-23; 21:9; 34:11,14; Йәр. 50:34-40; 51:8, 36-37; Вәһ. 14:8
18:3 Вәһ. 14:8; 17:2.
18:4 **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Йәш.» 52:11, «Йәр.» 50:8, 51:6-8, 45 қатарлиқлар.
18:4 Яр. 19:12; Йәш. 48:20; 52:11; Йәр. 51:6-8,45; 2Кор. 6:17.
18:5 **«мунасивәтлик айәт»** — «Зәб.» 35:6.
18:5 Зәб. 36:5; Вәһ. 16:19.
18:6 Вәһ. 14:10.
18:7 **«мунасивәтлик айәт»** — «Йәш.» 47:8.
18:7 Йәш. 47:8.
18:8 2Тес. 2:8; Вәһ. 17:16.
18:9 Вәһ. 17:2; 18:3,18.
18:10 Йәш. 21:9; Йәр. 51:1; Вәһ. 14:8.
18:12 **«тоқ қизил рәңлик гәзмал»** — яки «тоқ қизил бояқ».

шарап, зәйтун мейи, ақ ун, буғдай, кала, қой, ат, һарву вә инсанларниң тәнлири вә җанлири дегән маллирини сетивалидиған киши йоқтур.
[14] (И Бабил, җениң мәстанә болған есил мевиләр сәндин кәтти,
Барлиқ һәшәмәтлик вә һәйвәтлик мал-дуниялириң сәндин йоқалди.
Улар буларни әнди һәргиз тапалмайду!)

[15] Бу малларни сетип бейиған содигәрләр болса шәһәрниң тартиватқан азавидин қорқуп, жирақта туруп униң үстидә жиға-зерә қилишип дейишидуки: —

[16] «Вай исит, вай исит, и катта шәһәр!
Нәпис либас рәхтләргә, сөсүн вә тоқ қизил рәңлик гәзмалларға орилип,
Алтун, қиммәтлик яқутлар вә үнчә-мәрвайитлар билән безәлгәнсән!
[17] Бир саат ичидила шунчә катта байлиқлар вәйран болди!»
Барлиқ кемә ғоҗайинлири, кемидики барлиқ йолучилар, кемичиләр вә деңизға тайи-
нип җан бақидиғанларниң һәммиси жирақта туруп, [18] Уни өртигән отниң ис-түтәкли-
рини көрүп:
— Бу катта шәһәргә қайси шәһәр тәң келәлисун? — дәп пәряд көтиришти. [19] Улар башли-
риға топа чечип, пәряд көтиришүп, жиға-зерә қилишип:
— Вай исит, вай исит, у катта шәһәр!
У арқилиқ, униң дөлитидин, деңизда кемиси барлар бейиған еди!
Бир саат ичидила вәйран болди бу шәһәр! — дейишиду.
[20] — «Униң бешиға кәлгәнләрдин шатлиниңлар,
Әй әрш, әй муқәддәс бәндиләр, расуллар вә пәйғәмбәрләр!
Чүнки Худа силәрниң дәвайиңлардики һөкүмни униң үстидин чиқарған!».

[21] Андин, күчлүк бир пәриштә түгмән тешиға охшаш йоған бир ташни көтирип, деңизға ташлап мундақ деди: —
«Мана шундақ шиддәт билән,
Катта шәһәр Бабил ғулитилиду,
У қайтидин көрүнмәйду!
[22] Чилтарчиларниң, сазчиларниң,
Нәйчиләр вә сунайчиларниң авази сениңдә қайтидин һәргиз аңланмайду,
Һәр хил һүнәрни қилидиған һүнәрвән сениңдә қайтидин һәргиз тепилмайду,
Түгмәнниңму авази сениңдә қайтидин һәргиз аңланмайду,
[23] Һәтта чирақниң йоруғи сениңдә қайтидин һәргиз йорумайду,
Той болуватқан жигит-қизниң авази сениңдә қайтидин һәргиз аңланмайду;

18:13 «инсанларниң тәнлири вә җанлири дегән маллири» — «инсанларниң тәнлири вә җанлири» дегән ибарә бәлким қулларниң һалитини яки бу байларниң мал-мүлкиниң көп кишиләрниң җанлириниң бәдилигә кәлгәнлигини көрситишиму мүмкин. Қуллуқ адәмләрниң тәнлирини һалак қилипла қалмай, бәлки уларниң җан-һаятиниң һәр қандақ әһмийитидин мәһрум қилиду, әлвәттә.
18:13 Әз. 27:13.
18:14 «җениң мәстанә болған есил мевиләр сәндин кәтти» — «есил *(пишқан)* мевиләр» мошу йәрдә бәлким көчмә мәнада болуп, һәр хил есил нәрсиләрни билдүриду.
18:16 Вәһ. 17:4.
18:18 Йәш. 34:10; Вәһ. 13:4; 18:9.
18:20 Вәһ. 19:2.
18:21 «мунасивәтлик айәтләр» — «Мис.» 5:15, «Йәр.» 51:-63-64.
18:21 Мис. 5:15; Йәр. 51:63-64.
18:22 «мунасивәтлик айәтләр» — «Йәш.» 24:8-9, «Йәр.» 7:34, 16:9-10, 25:10, «Әз.» 26:13.
18:22 Йәш. 24:8-9; Йәр 7:34; 16:9-10; 25:10; Әз. 26:13.

Чүнки сениң содигәрлириң йәр йүзидики әрбаблар болуп чиқти,
Барлиқ әлләр сениң сеһир-әпсунлириңға алданди;
[24] Пәйғәмбәрләрниң, муқәддәс бәндиләрниң төкүлгән қанлири,
Шундақла йәр йүзидә барлиқ қирғин болғанларниң қанлириму униңда тепилди».

Әрштики һәмдусаналар

19 [1] Бу ишлардин кейин, әрштә зор бир топ адәмләрниң вақирашлиридәк бир авазни
аңлидим. Улар: —

— Һәмдусана! Нижат, шан-шәрәп вә қудрәт Худайимизға мәнсуптур!
[2] Чүнки Униң һөкүмлири һәқ вә адилдур;
У йәр йүзини өз бузуқлуғи билән бузған чоң паһишиниң үстидин һөкүм чиқирип,
Өз қул-хизмәткарлириниң қенининиң интиқамини униңдин алди,
— дейишәтти.

[3] Улар иккинчи қетим: — «Һәмдусана!» дейишти. Униңдин чиққан ис-түтәкләр әбә-
дил-әбәткичә пурқирайду! [4] Жигирмә төрт ақсақал вә төрт һаят мәхлуқ йәргә жиқилип:
— «Амин! Һәмдусана!» дәп, тәхттә олтарған Худаға сәждә қилишти.

Қозиниң той зияпити

[5] Андин тәхттин көтирилгән бир аваз мундақ деди: —
«Әй униң барлиқ қул-хизмәткарлири,
Униңдин қорқидиған каттилар болсун, төвәнләр болсун,
Һәммиңлар Худайимизни мәдһийиләңлар!»

[6] Андин зор бир топ адәмләрниң авазиға, нурғун суларниң шарқиришиға, қаттиқ гүл-
дүрмамиларниң гүлдүрлишигә охшаш бир авазниң мундақ дегәнлигини аңлидим: —

«Һәмдусана! Һәммигә Қадир Пәрвәрдигар Худаймиз сәлтәнәт қилди!
[7] Шатлинайли, тәнтәнә қилайли вә уни мәдһийиләп улуқлайли!
Чүнки Қозиниң той-мәрикә күни йетип кәлди,
Қиз өзини тәйяр қилди!»
[8] Қизға кийиш үчүн пакиз, пақирап туридиған нәпис либас берилди (нәпис либас болса
муқәддәс бәндиләрниң һәққаний әмәллиридур).
[9] Андин, пәриштә маңа:
— Муну сөзләрни хатириливал: —
«Қозиниң той зияпитигә чақирилғанлар бәхитликтур!» — деди.

18:23 Йәр. 7:34; 16:9; 25:10.
18:24 Вәһ. 17:6.
19:1 **«һәмдусана»** — грек тил вә ибраний тилида «Халлелуяһ!» дегән сөз билән ипадилиниду. Мәнаси ««Яһ»қа мәдһийә болғай!». Оқурмәнләрниң есидә барки, «Яһ» «Яһвәһ» *(Пәрвәрдигар)*ниң қисқартилған шәклидур.
19:2 **«Өз қул-хизмәткарлириниң қенининиң интиқамини униңдин алди»** — грек тилида «Өз қул-хизмәткарлириниң қенининиң интиқамини униң қолидин алди». **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Зәб.» 18:10, «Қан.» 32:43.
19:2 Қан. 32:43; Зәб. 19:9; Вәһ. 15:3; 16:7; 18:20.
19:3 **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Йәш.» 34:10.
19:3 Йәш. 34:10; Вәһ. 14:11; 18:18.
19:6 Вәһ. 11:17.
19:7 Мат. 22:2; Луқа 14:16.

У маңа йәнә: — Булар Худаниң һәқиқий сөзлиридур, — деди.
[10] Мән униңға сәҗдә қилғили айиғиға жиқилдим. Лекин у:
— Һәргиз ундақ қилма! Мәнму Худаниң сән вә Әйсаға гувалиқ бәргүчи қериндашлириң билән охшаш қул-хизмәткармән. Худағила ибадәт қил! Чүнки вәһий-бешарәтниң роһ-маһийити болса Әйса һәққидә гувалиқ бериштур, — деди.

Ақ атқа Мингүчи

[11] Андин көрдүмки, асман ечилди вә мана, бир ақ ат туратти; үстигә мингүчиниң болса
нами «Садиқ» вә «Һәқиқий» болуп, У һәққанийлиқ билән һөкүм чиқириду вә җәң қили-
ду. [12] Униң көзлири от ялқуниға охшайтти, бешида нурғун тажи болуп, тенидә Өзидин
башқа һеч ким билмәйдиған бир нам пүтүклүк еди. [13] У учисиға қанға миләнгән бир
тон кийгән еди, Униң нами «Худаниң Калами» дәп атилиду. [14] Униң кәйнидин әгишип
келиватқан әрштики қошунлар болса, ақ атларға мингән, аппақ, пак нәпис канап либас
билән кийдүрүлгән еди. [15] Униң ағзидин өткүр бир қилич чиқип туратти; У буниң билән
барлиқ әлләрни уриду; У уларни төмүр калтәк билән падичидәк бақиду; У һәммигә Қа-
дир Худаниң дәһшәтлик ғәзивиниң «шарап көлчиги»ниң чәйлигүчисидур.
[16] Униң тони вә янпиши үстигә «Падишаһларниң Падишаси вә рәбләрниң Рәбби» дегән нам йезилған еди.
[17] Андин мән қуяшниң ичидә турған бир пәриштини көрдүм. У асманниң оттурисида учуватқан барлиқ қушларға жуқури аваз билән:
—Келиңлар, Худаниң катта зияпитигә жиғилиңлар! [18] Падишаһларниң, сәрдарларниң
вә палванларниң, атларниң вә уларға мингәнләрниң, шундақла барлиқ әт егилириниң, қулларниң һәм һөрләрниң, каттиларниң һәм төвәнләрниң гөшлирини йәңлар! — деди.

[19] Шуниң билән мән дивә, йәр йүзидики падишалар вә уларниң қошунлириниң атқа
Мингүчи һәм Униң қошуни билән җәң қилиш үчүн топланғанлиғини көрдүм. [20] Әнди
дивә вә униңға вакалитән мөҗизилик аламәтләрни көрсәткән сахта пәйғәмбәрниң һәр иккиси тутувелинди (сахта пәйғәмбәр шу аламәтләр билән дивиниң тамғисини қобул қилған һәмдә униң бут-һәйкилигә чоқунғанларни аздуруп жүргән еди). Улар иккиси гуңгут йениватқан от көлигә тирик ташланди. [21] Қалғини болса атқа Мингүчиниң ағзи-
дин чиққан қилич билән қирилди. Барлиқ пүтүн учар-қанатлар буларниң гөши билән йәп тоюнди.

19:9 **«Андин, пәриштә маңа...деди»** — грек тилида «Андин, у маңа...деди» дейилиду. Сөзлигүчи чоқум пәриштә болиду; 10-айәтни көрүң.
19:9 Вәһ. 21:5.
19:10 **«Әйсаға гувалиқ бәргүчи қериндашлириң...»** — грек тилида «Әйсаниң гувалиқини тутқанә қериндашлириң...». **«вәһий-бешарәтниң роһ-маһийити болса Әйса һәққидә гувалиқ бериштур»** — бу, интайин муһим бир принсиптур. Демәк, пүткүл Тәврат-Инжилдики вәһий-бешарәтләр вә Худаниң гаһи вақитларда улардин башқа җамаәтләрдә жүргүзгән вәһий-бешарәтләрниң меғизи вә җәвһири болса «Әйса һәққидә гувалиқ *(бериш)*»тур. Мәлум бир «вәһий-бешарәт»тә шундақ амил яки нәтиҗә болмиса, униң һәқиқий бир «вәһий-бешарәт» екәнлигидин гуманлинишиға тоғра келиду.
19:10 Рос. 10:26; 14:14; Вәһ. 22:9.
19:11 Вәһ. 6:2.
19:12 Вәһ. 1:14.
19:13 Йәш. 63:1; Юһ. 1:1.
19:14 Мат. 28:3; Вәһ. 4:4; 7:9.
19:15 **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Йәш.» 63-бап.
19:15 Зәб. 2:9; Йәш. 63:3; Вәһ. 2:16,27; 14:19,20; 19:21.
19:16 1Тим. 6:15; Вәһ. 17:14.
19:17 Йәр. 12:9; Әз. 39:17.
19:18 **«палванларниң..»** — яки «қудрәтликләрниң...».
19:20 Қан. 13:2; Дан. 7:11; Мат. 24:24; Вәһ. 13:12,13,15,16; 16:14; 20:10.

Мəсиһниң йəр йүзидики миң жиллиқ сəлтəнити

20 [1] Униңдин кейин, қолида теги йоқ һаңниң ачқучи вə йоған зəнҗир тутқан бир
пəриштиниң асмандин чүшүватқанлиғини көрдүм. [2] Пəриштə əждиһани, йəни
Иблис яки Шəйтан дейилидиған һелиқи қедимий иланни тутуп, миң жиллиқ зəнҗирлəп
қойди. [3] Униң миң жил тошқичə əллəрни аздурмаслиғи үчүн, уни теги йоқ һаңға ташлап
һаңниң ағзини етип печəтливəтти. Бу вақитлардин кейин, у вақтинчə қоюп берилиши
муқəррəр.
[4] Андин мəн тəхтлəрни вə уларда олтарғанларни көрдүм. Уларға һөкүм қилиш һоқуқи
берилгəн еди. Мəн йəнə, Әйсаға бəргəн гувалиғи вəҗидин вə Худаниң сөз-калами вəҗидин каллиси елинғанларниң җанлириниму көрдүм. Улар дивигə вə униң бут-һəйкилигə чоқунмиған, униң тамғиси пешанисигə вə қолиға урулмиғанлар еди. Улар тирилип,
Мəсиһ билəн бирликтə миң жил һөкүм сүрди. [5] (өлгəнлəрниң қалғанлири миң жил тошмиғичə тирилмəйду). Бу дəслəпки тирилиш еди.
[6] Дəслəпки тирилиштин несивə болғанлар бəхитлик вə муқəддəстур; иккинчи өлүмниң
буларни илкигə елиш һоқуқи йоқтур. Улар Худаниң вə Мəсиһниң каһинлири болиду вə
Униң билəн бирликтə миң жил һөкүм сүриду.

Шəйтанниң ахирқи мəғлубийити

[7] Миң жил тошқанда, Шəйтан зиндандин бошитилип, [8] йəр йүзиниң төрт булуңидики
əллəрни, йəни Гог вə Магогни аздуруш вə уларни җəң қилишқа бир йəргə топлашқа
чиқиду. Топланғанларниң сани деңиз саһилидики қумдəк санақсиз болиду. [9] Улар йəр
йүзидики кəң түзлəңликкə чиқип, муқəддəс бəндилəрниң баргаһини, йəни Худа сөйидиған шəһəрни муһасиригə алиду. Лекин асмандин от йеғип, уларни жутуветиду.
[10] Уларни аздурған Иблис болса дивə билəн сахта пəйғəмбəр көйүватқан от вə гүңгут
көлигə ташлинип, у йəрдə кечə-күндүз əбəдил-əбəткичə қийнилиду.

Чоң ақ тəхт — ахирқи һөкүм

[11] Униңдин кейин, чоң бир ақ тəхт вə униңда Олтарғучини көрдүм. Асман билəн зимин
Униң йүзидин өзини қачуруп, улар турған җай һəргиз тепилмайду. [12] Мəн йəнə катта
болсун, яки төвəн болсун, өлгəнлəрниң һəммисиниң тəхтниң алдида турғанлиғини
көрдүм. Китаплар ечилди; андин йəнə бир китап — «Һаятлиқ дəптири» дəп аталған
китап ечилди. Өлгəнлəргə китапларда хатирилəнгини бойичə өз əмəлийитигə қарап
һөкүм қилинди. [13] Деңиз өзидə өлгəнлəрни тапшуруп бəрди, өлүм вə тəһтисараму өз-

---

20:1 Вəһ. 1:18.
20:2 2Пет. 2:4; Вəһ. 12:9.
20:3 Вəһ. 16:14,16; 20:8.
20:4 **«мунасивəтлик айəтлəр»** — «Зəб.» 149:4-9, «1Кор.» 6:2-3.
20:4 Зəб. 149:4-9, 1Кор. 6:2-3; Вəһ. 6:9,11; 13:12,15,16.
20:6 Йəш. 61:6; 1Пет. 2:9; Вəһ. 1:6; 5:10.
20:8 **«... йəр йүзиниң төрт булуңидики əллəрни, йəни Гог вə Магогни аздуруш вə уларни җəң қилишқа бир йəргə топлашқа чиқиду»** — «Гог вə Магог» тоғрилиқ: Гог бəлким «Магог»ниң беши болуши мүмкин *(«Әз.» 38:2-3ни көрүң)*. Шубһисизки, уйғур тилидики «йəҗүҗ-мəҗүҗ» дегəн исим ибраний тилидики бу исимлардин чиққан еди; лекин «Гог вə Магог» ялмавуздəк бир хил мəхлуқ əмəс, бəлки түрлүк əллəрни көрситиду. «Әз.» 38:1-39:29дə, Худаниң «Гог вə Магог» билəн болған уруши бешарəт қилинған. Бирақ бизниңчə у уруш «дəһшəтлик азап-оқубəт» билəн бағлиқ болиду; миң жилниң ахирида болидиған, мошу айəтлəрдə аян қилинған «ахирқи уруш» униңға охшайдиған болуши мүмкин болсиму, у əмəс.
20:8 Әз. 38:2; 39:1; Вəһ. 16:14.
20:9 **«Улар йəр йүзидики кəң түзлəңликкə чиқип...»** — яки «улар зимин *(демəк Қанаан, Пəлəстин)*дики кəң түзлəңликкə чиқип...» яки «улар пүтүн йəр йүзини кезип...».
20:10 Дан. 7:11; Вəһ. 14:10; 19:20.
20:12 Мис. 32:32; Зəб. 61:13; 68:29; Йəр. 17:10; 32:19; Мат. 16:27; Рим. 2:6; 14:12; 2Кор. 5:10; Гал. 6:5; Фил. 4:3; Вəһ. 2:23; 3:5.

лиридики өлгәнләрни тапшуруп бериште. Һәр кимниң үстигә өз әмәлийитигә қарап
һөкүм қилинди. 14 Андин өлүм вә тәһтисара от көлигә ташланди. Мана иккинчи өлүм
— от көлидур. 15 Кимниң исминиң «һаятлиқ дәптири»дә йезилмиғанлиғи байқалса, от
көлигә ташланди.

Йеңи асман, йеңи зимин

21 1 Андин, йеңи асман вә йеңи зиминни көрдүм; чүнки бурунқи асман вә зимин өтүп
кәткән еди, деңизму мәвжут болмиди. 2 Муқәддәс шәһәрниң, йәни Худадин чиққан,
худди өз жигитигә той пәрдазлирини қилип һазирланған қиздәк йеңи Йерусалимниң
әрштин чүшүватқанлиқни көрдүм. 3 Әрштин жуқури көтирилгән бир авазниң мундақ
дегәнлигини аңлидим: «Мана, Худаниң макани инсанларниң арисидидур; У улар билән
биллә маканлишип туриду, улар Униң хәлқи болиду. Худа Өзиму улар билән биллә
туруп, уларниң Худаси болиду. 4 У уларниң көзлиридики һәр тамчә яшни сүртиду; әнди
өлүм әсла болмайду, нә матәм, нә жиға-зерә, нә қайғу-әләм болмайду, чүнки бурунқи
ишлар өтүп кәтти».
5 Тәхттә Олтарғучи:
— Мана, һәммини йеңи қилимән! — деди. У маңа йәнә:
Буларни хатириливал! Чүнки бу сөзләр һәқиқий вә ишәшликтур, — деди. 6 У йәнә маңа
мундақ деди: —
«Иш тамам болди! Мән «Алфа» вә «Омега»дурмән, Муқәддимә вә Хатимә Өзүмдурмән.
Уссиған һәр кимгә һаятлиқ сүйиниң булиқидин һәқсиз беримән.
7 Ғәлибә қилғучи һәр ким буларға мирасхорлуқ қилиду; Мән униң Худаси болимән, уму
Мениң оғлум болиду. 8 Лекин қорққанчақлар, етиқатсизлар, жиркиничликләр, қатил-
лар, бузуқлуқ қилғучилар, сеһиргәрләр, бутпәрәсләр вә барлиқ ялғанчиларға болса,
уларниң қисмити от билән гуңгут йенип туруватқан көлдур — бу болса иккинчи өлүм-
дур».

Йеңи Йерусалим

9 Ахирқи йәттә балаю-апәт билән толған йәттә чинини тутқан йәттә пәриштидин бири
келип, маңа сөзләп:
— Кәл! Саңа Қозиниң жориси болидиған қизни көрситип қояй, — деди.
10 Андин у мени Роһниң илкидә болған һалда йоған вә егиз бир таққа елип қойди. У йәр-
дин маңа Худадин чиққан муқәддәс шәһәр Йерусалимниң әрштин чүшүватқанлиғини

21:1 Йәш. 65:17; 66:22; 2Пет. 3:13.
21:2 Вәһ. 3:12; 21:10.
21:3 **«Әрштин жуқури көтирилгән бир аваз»** — бәзи кона көчүрүлмиләрдә: «тәхттин жуқури көтирилгән бир аваз» дейилиду. **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Йәш.» 7:14, «Йәр.» 24:7, 31:33, «Зәк.» 8:8.
21:3 Йәш. 7:14, Йәр. 24:7; 31:33; Әз. 43:7; Зәк. 8:8
21:4 **«мунасивәтлик айәт»** — «Йәш.» 25:8.
21:4 Йәш. 25:8; Вәһ. 7:17.
21:5 Йәш. 43:19; 2Кор. 5:17; Вәһ. 4:2; 19:9; 20:11.
21:6 **«Мән «Алфа» вә «Омега»дурмән»** — грек тилида «Алфа» биринчи һәрип, «Омега» ахирқи һәриптур — демәк, Худа баш вә ахирдур.
21:6 Йәш. 41:4; 44:6; 55:1; Вәһ. 1:8; 16:17; 22:13.
21:7 Зәк. 8:8; Ибр. 8:10.
21:8 Вәһ. 20:14,15; 22:15.
21:9 Вәһ. 15:6, 7.

көрсәтти. [11] Униңда Худаниң шан-шәриви бар еди, униң җуласи интайин қиммәтлик
гөһәрниң, йешил яқуттәк ялтириған хрусталъниң җуласиға охшайтти. [12] Униң чоң һәм
егиз сепили бар еди; сепилниң он икки дәрвазиси болуп, дәрвазиларда он икки пәриштә
туратти. Һәр бир дәрвазиниң үстигә Исраилларниң он икки қәбилисидин бириниң
исми йезилған еди. [13] Мәшриқ тәрипидә үч дәрваза, шимал тәрипидә үч дәрваза, җәнуп
тәрипидә үч дәрваза вә мәғрип тәрипидә үч дәрваза бар еди. [14] Шәһәрниң сепилиниң он
икки һул теши болуп, уларниң үстигә он икки исим, йәни Қозиниң расулиниң исимли-
ри пүтүклүктур.
[15] Маңа сөз қилған пәриштиниң қолида шәһәрни, униң дәрвазилири вә униң сепили-
ни өлчәйдиған алтун қомуш өлчигүч һаса бар еди. [16] Шәһәр төрт часа болуп, узунлуғи
билән кәңлиги охшаш еди. Пәриштә шәһәрни һаса билән өлчиди — он икки миң ста-
дийон кәлди (узунлуғи, кәңлиги вә егизлиги тәңдур). [17] У сепилниму өлчиди. Сепилниң
қелинлиғи инсанларниң өлчәм бирлиги бойичә, йәни шу пәриштиниң өлчими бойичә
бир йүз қириқ төрт җәйнәк кәлди. [18] Сепилниң қурулуши болса йешил яқуттин, шәһәр
әйнәктәк сүзүк сап алтундин бена қилинған еди. [19] Шәһәр сепилиниң һуллири һәр хил
қиммәтлик яқутлар билән безәлгән еди. Биринчи һул таш йешил яқут, иккинчиси көк
яқут, үчинчиси һеқиқ, төртинчиси зумрәт, [20] бәшинчиси қизил һеқиқ, алтинчиси қизил
қашташ, йәттинчиси сериқ квартс, сәккизинчиси сус йешил яқут, тоққузинчиси топаз,
онинчиси йешил квартс, он биринчиси сөсүн яқут вә он иккинчиси пироза еди. [21] Он
икки дәрваза он икки мәрвайит еди, демәк дәрвазиларниң һәр бири бирдин мәрвайит-
тин ясалған еди. Шәһәрниң ғол йоли әйнәктәк сүзүк сап алтундин еди.
[22] Шәһәрдә һеч қандақ ибадәтхана көрмидим, чүнки Һәммигә Қадир Пәрвәрдигар Худа
вә Қоза униң ибадәтханисидур. [23] Шәһәрниң йорутулуши үчүн қуяшқа яки айға муһтаҗ
әмәс, чүнки Худаниң шан-шәриви уни йорутқан еди, униң чириғи болса Қозидур. [24] Әл-
ләр шәһәрдики йоруқлуқта җүриду; йәр йүзидики падишалар шану-шәвкитини униң
ичигә елип келиду. [25] Униң дәрвазилири күндүздә һәргиз тақалмайду (әмәлийәттә
у йәрдә кечә зади болмайду). [26] һәр қайси әлләрниң шану-шәвкити вә һөрмәт-иззити
униң ичигә елип келиниду. [27] һәр қандақ һарам нәрсә вә һәр қандақ жиркиничлик
ишларни қилғучи яки ялғанчилиқ қилғучи униңға кирәлмәйду; пәқәт нами Қозиниң
һаятлиқ дәптиридә йезилғанларла кирәләйду.

21:10 **«Андин у мени Роһниң илкидә болған һалда йоған вә егиз бир таққа елип қойди»** — «Роһ» мошу йәрдә Худаниң Муқәддәс Роһини көрситиду.
21:10 Ибр. 12:22; Вәһ. 1:10; 21:2.
21:14 **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Әз.» 48:31-34.
21:14 Әз. 48:31-34; Әф. 2:20.
21:15 Әз. 40:3; Зәк. 1:18.
21:16 **«он икки миң стадийон»** — бир стадийон 185 метр болуп, бу 2200 километрдур.
21:17 **«сепилниң қелинлиғи инсанларниң өлчәм бирлиги бойичә, йәни шу пәриштиниң өлчими бойичә бир йүз қириқ төрт җәйнәк кәлди»** — «җәйнәк» болса (*яки «гәз»*) җәйнәктин қолиниң учиғичә болған арилиқ, йәни йерим метр; демәк, сепилниң қелинлиғи 65 метрчә еди.
21:20 **«қизил һеқиқ»** — яки «сардоникс». **«қизил қашташ»** — яки «сардиус», яки «пақирақ қизил қаштеши». **«сериқ квартс»** — яки «хризолит», «перидот». **«сус йешил яқут»** — яки «берил». **«топаз»** — «топаз» болса сериқ рәңлик бир яқут. **«йешил квартс»** — яки «хризопрас». **«пироза»** — яки «аметист».
21:23 Йәш. 60:19; Зәк. 14:7.
21:24 **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Йәш.» 60:19-20, «Зәк.» 8:22.
21:24 Йәш. 60:3,19-20, Зәк. 8:22
21:25 Йәш. 60:11; Вәһ. 22:5.
21:26 **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Йәш.» 60:5-7, «Һаг.» 2:7.
21:26 Йәш. 60:5-7; Һаг. 2:7
21:27 Мис. 32:32; Зәб. 68:29; Фил. 4:3; Вәһ. 3:5; 20:12.

22 [1] Андин пәриштә маңа хрусталъдәк пақирақ һаятлиқ сүйи еқиватқан дәрияни
көрсәтти. Дәрия Худаниң вә Қозиниң тәхтидин чиққан болуп, [2] шәһәрниң
ғол йолиниң оттурисида еқиватқан еди. Дәрияниң бу тәрипидә вә у тәрипидиму он
икки хил мевә беридиған, һәр айда мевиләйдиған һаятлиқ дәриғи бар еди; дәрәқниң
йопурмақлири әлләрниң шипаси үчүн еди. [3] Ләнәт дегән әнди болмайду; Худаниң
вә Қозиниң тәхти шәһәрниң ичидә болуп, Униң қул-хизмәткарлири Униң хизмәт-ибадитидә болиду. [4] Улар Униң жамалини көриду; Униң нами уларниң пешанилиригә
пүтүклүк болиду. [5] У йәрдә әсла кечә болмайду, нә чирақ нуриға, нә қуяш нуриға муһтаж
болмайду. Чүнки Пәрвәрдигар Худа уларниң үстидә йориду, улар әбәдил-әбәткичә
һөкүм сүриду.

Ахирқи агаһ-гува

[6] Пәриштә маңа:
— Бу сөзләр һәқиқий вә ишәшликтур; пәйғәмбәрләрниң роһлириниң Рәб Худаси йеқин кәлгүсидә йүз бериши муқәррәр болған ишларни Өз қул-хизмәткарлириға көрситиш үчүн, пәриштисини әвәтти, — деди.

[7] («Мана, пат йеқинда келимән! Бу китаптики бешарәтниң сөзлирини тутқучи киши бәхитликтур!»)
[8] Буларни аңлиғучи вә көргүчи мән Юһаннамән. Бу ишларни аңлиғинимда вә көргинимдә, буларни маңа көрсәткән пәриштигә сәждә қилғили айиғи алдиға жиқилдим.
[9] Лекин у маңа:
— Һәргиз ундақ қилма! Мәнму Худаниң сән вә қериндашлириң болған пәйғәмбәрләр билән охшаш қул-хизмәткаримән. Худағила ибадәт қил! — деди.
[10] У маңа йәнә:
— Бу китаптики бешарәтниң сөзлирини печәтлимә; чүнки буларниң вақти йеқин кәлди.
[11] Қәбиһлик қилғучи киши қәбиһликни қиливәрсун; пәскәш киши болса пәскәшликтә туривәрсун; һәққаний киши болса һәққанийлиғини жүргүзүвәрсун; пак-муқәддәс киши болса пак-муқәддәсликтә туривәрсун, — деди.

22:1 **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Зәб.» 35:39, 45:5, «Әз.» 47:1-9, «Зәк.» 14:8.
22:1 Зәб. 36:38; 46:4; Әз. 47:1-9; Зәк. 14:8.
22:2 **«он икки хил мевә беридиған, һәр айда мевиләйдиған һаятлиқ дәриғи»** — яки «он икки қетим мевигә киридиған, һәр айда мевиләйдиған һаятлиқ дәриғи».
22:2 Вәһ. 2:7.
22:4 Вәһ. 3:12.
22:5 Йәш. 60:19; Зәк. 14:7; Вәһ. 21:23.
22:6 **«йеқин кәлгүсидә йүз бериши муқәррәр болған ишлар»** — яки «туюқсиз йүз бериши муқәррәр болған ишлар». **«бу сөзләр һәқиқий вә ишәшликтур»** — бу сөзләр 19:9 вә 21:5диму тепилиду, шу йәрдә алдинқи ишларни *(21:1-5)* тәстиқлаш үчүн ейтилған. Амма мошу йәрдә, шүбһисизки, пүткүл китапниң мәзмунини яки һәттә яки пүткүл Инҗилниң мәзмунини яки пүткүл Тәврат-Инҗилниң мәзмунини көрситишиму мүмкин. **«пәйғәмбәрләрниң роһлириниң Рәб Худаси»** — мошу йәрдә Рәб Әйсани көрсәтсә керәк *(1:1ни көрүң)*.
22:6 Вәһ. 1:1; 19:9; 21:5.
22:7 **«Мана, пат йеқинда келимән! Бу китаптики бешарәтниң сөзлирини тутқучи киши бәхитликтур!»** — бу сөзләр Рәб Әйсаниң, әлвәттә.
22:7 Вәһ. 1:3.
22:9 Рос. 10:26; 14:14; Вәһ. 19:10.
22:10 **«Бу китаптики бешарәтниң сөзлирини печәтлимә»** — мәнаси бәлким, оқурмәнләргә очуқ болсун, мәхпий болмисун.
22:10 Дан. 8:26; 12:4; Вәһ. 1:3.

Әйса Мәсиһ бевиситә Юһаннаға сөзләйду

[12] «Мана, пат йеқинда келимән! Һәр кимниң әмәлийитигә қарап беридиғинимни Өзүм
билән биллә елип келимән. [13] Мән «Алфа» вә «Омега», Биринчи вә Ахирқи, Муқәддимә
вә Хатимә Өзүмдурмән».

[14] Һаятлиқ дәриғиниң мевисидин несип болуш вә дәрвазилиридин шәһәргә киришкә
муйәссәр болуш үчүн тонлирини жуйғанлар бәхитликтур! [15] Шәһәрниң сиртидикиләр
— иштлар, сеһиргәрләр, бузуқлуқ қилғучилар, қатиллар, бутпәрәсләр, ялғанчилиққа
хуштар болғанлар вә әмәл қилғучилардур.

[16] «Мәнки Әйса җамаәтләрни дәп силәргә бу ишларниң гувалиқини йәткүзүш үчүн
пәриштәмни әвәттим. Давутниң Йилтизи һәм Нәсли, Парлақ Таң Юлтузидурмән!».

[17] Роһ вә тойи болидиған қиз: «Кәл!» дәйду.
Аңлиғучи: «Кәл!» десун.
Уссиғучи һәр ким кәлсун, халиған һәр ким һаятлиқ сүйидин һәқсиз ичсун.

Хатимә

[18] Мәнки бу китаптики бешарәтниң сөзлирини аңлиғанларға гувалиқ берип агаһландуриманки: кимдиким бу сөзләргә бир немини қошса, Худа униңға бу китапта йезилған
балаю-апәтләрни қошиду. [19] Кимдиким бу бешарәтлик китапниң сөзлиридин бирәр сөз-
ни елип ташлиса, Худаму униңдин бу китапта йезилған һаятлиқ дәриғидин вә муқәддәс шәһәрдин болидиған несивисини елип ташлайду.
[20] — Мана, буларға агаһ-гува Бәргүчи болса мундақ дәйду:

— «Шундақ, пат йеқинда келимән!»

— «Амин! Кәл, я Рәб Әйса!»

[21] Рәб Әйса Мәсиһниң меһир-шәпқити барлиқ муқәддәс бәндиләр билән биллә болғай,
амин!

22:12 **«мунасивәтлик айәтләр»** — «Йәш.» 40:10, 62:11.
22:12 Зәб. 61:13; Йәш. 40:10; 62:11; Йәр. 17:10; 32:19; Мат. 16:27; Рим. 2:6; 14:12; 1Кор. 3:8; 2Кор. 5:10; Гал. 6:5; Вәһ. 2:23.
22:13 **«Мән «Алфа» вә «Омега»...»** — грек тилида «алфа» биринчи һәрип, «омега» ахирқи һәриптур. Демәк, Әйса Мәсиһ баш вә ахирдур.
22:13 Йәш. 41:4; 44:6; 48:12; Вәһ. 1:8; 21:6.
22:15 1Кор. 6:10; Әф. 5:5; Кол. 3:5, 6.
22:16 Йәш. 11:10; Рим. 15:12; 2Пет. 1:19; Вәһ. 1:1; 5:5.
22:17 **«Роһ вә тойи болидиған қиз: «Кәл!» дәйду»** — «Роһ» — Муқәддәс Роһтур. «Той болидиған қиз» дәгәнлик җамаәтни көрситиду. 19-бап 7-, 8-айәтләргә қаралсун.
22:17 Йәш. 55:1; Юһ. 7:37.
22:18 **«Мәнки бу китаптики бешарәтниң сөзлирини аңлиғанларға гувалиқ берип агаһландуриманки»** — «Мәнки» дегән сөз бәзи алимлар, 18-19-айәттики сөзләрни расул Юһаннаниңки дәп қарайду. Бирақ Юһанна өзини бевиситә көрсәтмигәчкә *(1:9ни көрүң)*, шундақла 20-айәттә Рәб Өзи ениқ көрситилгәчкә биз сөзләрни Рәбниңки, дегән пикиргә майилмиз.
22:19 Қан. 4:2; 12:32; Пәнд. 30:6; Вәһ. 13:8; 17:8.

Қошумчә сөз

Бу сәл узунрақ «қошумчә сөз»имиздә биз оқурмәнләрни китапни толуқрақ чүшәнчә билән өзләштүрсун дәп, униң умумий бир тезисини һәм бешарәтлиридин бәзилириниң тәпсилатлирини тәминлимәкчимиз. Кириш сөзимиздә ейтқинимиздәк, Тәвраттики вә Инжилдики илгәрки башқа бешарәтләр оқурмәнләргә сиңгәнсери, «Вәһий»ниң сирлириму униңға шунчә ашкарилиниду.

Мәсиһниң Юһаннаға аян болуши (1-бап, 9-20)

Китапниң бешида, Мәсиһ Өзи қул-хизмәткари расул Юһаннаға көрүниду, андин Юһанна китапниң вәһийлирини қобул қилишқа тәйяр туриду. Мәсиһниң улуқлуғи Юһанна һәмдә бизгиму, йәни роһумизға шундақ чоңқур тәсир йәткүзмигән болса, һәр қандақ бешарәтни, шундақла һәр қандақ тарихниму оқуп чүшинишкә интилишлиримиз толиму пайдисиз, бекар бир иш болуп чиқиду, әлвәттә. Чүнки 19:10дә хатириләнгәндәк: «**вәһий-бешарәтниң роһ-маһийити болса Әйса һәққидә гувалиқ бериштур**». Демәк, һәқиқий бешарәтләрниң умумий темиси вә асасий хәвири Әйса Мәсиһниң Өзидур. Шуңа бизниң мәйли бешарәтләрни үгинишимиз, мәйли тарихни үгинишимиз болсун, униңда биринчи нишанимиз Мәсиһни техиму тонуш болмиса (мәсилән, мәхситимиз пәқәт кәлгүси ишларға қизиқишла болса, халас), у һалда у бизгә туюқ йол болупла қалмай, бәлки бизни тәкәббурлуққа вә түрлүк роһий зиянға елип бариду. Толиму әпсуски, ишәнгүчиләрдин бәзиләр «Вәһий»дики нурғун бешарәтләрниң тәпсилатлирини ениқлаш үчүн сәвдайи болуп кәткини билән толиму меһир-муһәббәтсиз болуп кәтти, билгәнлиридин тәкәббурлашти, һәтта әхлақсизлиққа station аздурулди. Улар расул Павлус Худаниң мәхсити тоғрилиқ үгәткән: «**У** (Мәсиһ) **һәр җәһәттин пүткүл мәвҗудатлар ичидә әң үстүн орунда туруши керәк**» («Кол.» 1:18) дегән улуқ принсипниму унтуған.

Шуңа буларни көздә тутқан һалда, Худаниң қорқунучида болуп бешарәтләрни чүшинишкә бәзи ачқучларни, шундақла бешарәтләргә мунасивәтлик пайдилиқ яки илһам беридиған тарихий мәлуматларниму һазир оқурмәнләр алдиға қоймақчимиз. Дайим дегинимиздәк, оқурмәнләрниң өзлири ейтқанлиримизни муқәддәс язмилардин тәкшүрүп тәстиқлишини өтүнимиз. Муқәддәс язмилар һәқиқәтни ениқлап испатлаштики бирдин-бир өлчәмдур.

Китаптики бешарәтләрниң умумий тезиси

Мәлум бир тарихшунас мурәккәп бир уруш (ейтайлуқ, Иккинчи Дуния Уруши)ниң тарихини язмақчи болиду, дәйли. У оқурмәнгә ениқ уқумни билдүрүш үчүн авал урушниң муһим нуқтилирини жиғинчақлап гәвдиләндүрүп, тәртиви бойичә бапларға бөлүп йезиши мүмкин. Андин җай-җайларда болған бәзи муһим һалқилиқ җәңләрни сүрәтлиши мүмкин; униң йәнә бәлким урушқа четишлиқ бәзи муһим әлләр (Русийә, Әнглийә, Франсийә, Германийә)ни яки персонажлар (Гитлер, Черчил, Муссолини, Сталин қатарлиқлар)ни тәсвирләйдиған бапларни қошушиму мүмкин. Шүбһисизки, ахирқи ғәлибигә елип баридиған җәңләрни вә ғәлибә нәтиҗисини интайин тәпсилий тәсвирләйду. «Умумий тезис»тин башқа көп қисимлири шундақ бир тарихниң вақтиниң тәртивигә асасланған болмайду, әлвәттә.

«Вәһий»ни болса дәл шундақ услубта дәп ишинимиз. У «болған тарих» әмәс, бәлки «алдин-ала ейтилған тарих»тур. Униң «умумий тезис»и болса «йәттә печәт»тә тәминлиниду. Китапниң барлиқ башқа тәпсилатлири бу «йәттә печәт»ниң қурулмиси ичигә мас һалда кириштүрүлгән, дәп ишинимиз.

Мошу йәрдә шуни дәп өтүмизки, алимлар «Вәһий» тоғрилиқ үч хил көзқараштa болиду: —

(1) Етиқатчи җамаәтләрниң тарихини (пәқәт «ахирқи заманларнила әмәс) көрситидиған бешарәт;
(2) Асасий җәһәттин ахирқи заманларни көрситидиған бешарәт;
(3) Пәқәт Мәсиһниң вә бәндилириниң қараңғулуқ үситидин қилған ғәлибиси көрситилидиған символлуқ китап.

Бу ахирқи 3-көзқарашни Худаниң һәқиқәтлигини һақарәтлигәнлик дәп қараймиз. Китаптики нурғун ишларға «символ характерлиқ шәрһ бериш» мүмкин әмәс.

1-көзқараш бойичә, китаптики бәзи вақиәләрни җамаәтниң тарихиниң бир қисми дәп шәрһ беришму мувапиқ әмәс. Мәсилән алайлуқ, 20-бапта Мәсиһ йәр йүзидә һөкүм сүргинидә Шәйтанниң («әлләрни қайтидин аздурмаслиғи үчүн») миң жилғичә бағлиниши көрүниду. Бу иш зади қайси җәһәттин «җамаәттә әмәлгә ашурулди»? Һәр биримиз көргинимиздәк, пүткүл тарихта бүгүнгә қәдәр Шәйтан техи һеч қандақ бир мөһләттә «бағланған» әмәс; бизниң дәвримиздә у техиму күчлүк тәсири бар болидиған охшайду.

Шуңа биз китапниң көп қисмилириниң дәрвәқә «ахирқи заманлар»ни көрситидиғанлиғиға ишинимиз. Шундақтиму, бәлким «Вәһий»дики бешарәтләр тарихта бәзидә «қисмән әмәлгә ашурулған» вақиәләр болған болуши мүмкин. Мәсилән, тарихтики бәзи шәхсләрдә һәқиқәтән «дәҗҗал»ниң аламәтлири көрүлиду; алайли, дәҗҗалға охшаш роһта болған — Антиоқус Әпифанис (миладийәдин илгири 165-жили), Шарлемайин, «Бүйүк Отто», Гитлер, Сталин қатарлиқлар.

Бизниңчә, шәрһ бериштә (пәқәт «Вәһий»дә әмәс, бәлки барлиқ муқәддәс язмиларда) муһим амма аддий бир принсип мундақ: — тексттики сөз-җүмлиләрни сөзмусөз яки җүмлимуҗүмлә беваситә чүшиниш мүмкин болсила, буларни беваситә чүшиниш; тексттики **сөз-җүмлиләр ениқ символлуқ мәнада ишлитилгән яки ениқ көчмә мәнада болса, буларни символлуқ мәнада яки көчмә мәнада чүшиниш**.

Мәсилән, 7-бап вә 14-бапта биз «он икки қәбилиниң һәр биридин болған» «144000 нәпәр Исраил» тоғрилиқ оқуймиз. Биринчидин, биз бу рәқәмни сөзниң әйни мәнаси бойичә чүшинимиз. Чүнки муқәддәс язмиларда башқа қайси йәрдә мәлум бир рәқәм «символлуқ» мәнада көрүлгән? Шүбһисизки, бәзи рәқәмләрниң символлуқ әһмийити бардур; мәсилән «12» дегән рәқәм һаман Худаниң мукәммәл һөкүм сүрүши билән **бағлиқ** болиду — амма ахир берип у йәнила он икки болиду. Мәсиһниң «он икки расул»и йәнила он икки һәқиқий адәм еди. Шуниңға охсаш 144000 дегән рәқәмни әйни шу мәнада чүшинимиз. Рәқәм «12ш12»ниң **иккинчи** әһмийити бәлким бу кишиләрниң Худаниң мукәммәл идарә қилиши астида дайим туридиғанлиғини пуратқан болуши мүмкин.

Иккинчидин, бу кишиләрниң һәқиқәтән Исраилниң «**он икки қәбилиси**»дин кәлгәнлигигә ишинимиз. Улар һәқиқий Исраиллар болмиған болса, уларниң «**Нафтали қәбилисидин 12000 киши, Манассәһ қәбилисидин 12000 киши, Шимеон қәбилисидин 12000 киши...**» дейиши зади немини көрситиду? Бу айәттики исимларни символлуқ дәп шәрһ бәргүчиләрдин һеч бири бу исимларниң «символлуқ мәна»сидин һәтта бирму мисални тәминләп берәлмәйду. Әнди Худаниң Өз хәлқигә һәтта «алимлар»динму һеч ким чүшинәлмәйдиған символларни ишлитип, уларниң бешини қаймақтурғидәк немә мәхсити болсун?

Амма башқа җәһәттин «**йәр йүзидики падишалар униң билән бузуқлуқ қилған**» «**нурғун сулар үстидә олтарған, чоң паһишә аял**»ни (17-бап) роһий яки символлуқ җәһәттин чүшиниш керәклиги рошән; дәрвәқә бу символлуқ чүшәнчә кейинки айәтләрдә бизгә тәминлиниду.

Биз һазир китапниң һәр бир қисми үстидә азрақ тохтилимиз: —

«Йәттә җамаәт»кә йезилған йәттә хәт

Бу хәтләрниң биринчи вә әң муһим әһимийити уларниң мошу җамаәтләргә йәткүзгән аддий хәвиридә болиду. Һәр бир хәттә қаритилған җамаәттикиләргә алаһидә әһмийити болған мәлум иш тилға елиниду. Худди Рәб бүгүн Хотәндики җамаәткә хәт язған болса, охшитишлирида қашташни, Турпандики җамаәткә язған болса, үзүмләрни тилға елиш мүмкинчилиги болғанға охшаш, у шу җамаәттикиләргә хәвәрни тәкитләш үчүн уларға интайин тонуш ишларни тилға алиду. Мәсилән, У Лаодикиядикиләргә сөз қилғанда уларниң илман су мәсилисини тилға алиду. Амма барлиқ хәтләр пәқәт мунасивәтлик җамаәтләргила әмәс, бәлки һәммимизниң җамаәтләрниң артуқчилиқлиридин вә әйип йәрлиридинму савақ елишимиз үчүн «очуқ» туриду. Мәзкур хәтләрни қобул қилған шу җамаәтләрдики садиқ қериндашларниң башқа қериндашлиримизму булардин пайдилансун дәп, хәтләрни шундақла «Вәһий»ниң өзини әстайидиллиқ билән көчүрүш вәзиписини зиммисигә алғанлиғи үчүн Худаға шүкүр ейтишимизға тоғра келиду!

Хәтләрниң бешарәтлик әһмийити

Бу йәттә хәт йәнә дунияви җамаәтниң тарихидики йәттә «дәвир»гә вәкиллик қилиду, дегән көзқарашни хелә нопузлуқ дәп қараймиз. Демәк, хәтләр расул Юһанна дәвридики йәттә һәқиқий җамаәткә йезилған һәмдә хәттә тәртиви бойичә дунияви җамаәтниң, болупму ғәриптики җамаәтниң тарихини көрситидиған «бешарәтлик символ» көрситилгән (шәриқтики, йәни Оттура Асиядики вә Һиндистандики җамаәтниң тарихи башқичә болса керәк). Бу тәһлилимиз тоғра болғанда, мәлум хәттә тәсвирләнгән ишлар әмәлдә көрситилгәндин кейин, кейинки хәттики ишлар әмәлдә көрситилиши билән йоқалмайду, бәлки улар билән тәң давам қилиду. Шуңа «Әфәсустики ишлар», «Смирнадики ишлар ».... «Лаодикиядики ишлар»ниң һәммиси Рәб Әйса қайтип кәлгәндиму дунияви җамаәттә көрүлиду. Әгәр у қайтип кәлгәндә барлиқ җамаәтләрниң һали «Лаодикиядики ишлар»дикидәк болидиған болса, толиму ечинарлиқ болиду, лекин пүткүл җамаәтниң ундақ болмайдиғанлиғиға ишинимиз.

Әнди бу «бешарәтлик иш»лар мундақ дәвирләрни көрситиши мүмкин: —

(1) Әфәсустики жамаәт. «Расуллуқ дәвир»дики, йәни биринчи әсирдики жамаәткә вәкиллик қилиши мүмкин. Әфәсустики жамаәт тапшурувалған вәһийләр интайин көп еди (расул Павлус андин расул Юһанна билән зич мунасивәттә болған) (миладийә 33-100-жиллар).

(2) Смирна (Измир)дики жамаәт. Көп шәрһчиләр уларни 2- вә 3-әсирдики, көп зиянкәшликкә учриған жамаәткә вәкиллиқ қилиду, дәп қарайду. Юһаннаниң дәвридә һөкүм сүргән Домитиян императори (81-96)дин тартип Диоклитиян императори (284-305)ғичә болған дәвирләрдә жамаәтләр он қетим әшәддий зиянкәшликгә учриған («**силәр он күн қийнилисиләр...**») (миладийә 100-313-жиллар).

(3) Пәргамумдики жамаәт. Униңда «Балаамниң тәлими»ни үгитидиғанлар вә «Николас тәрәпдарлири» тепилиду («Николас» «хәлиқниң үстидин ғәлибә қилғучи» дегәнни билдүриду). 4-әсирдә көп жамаәтләрдә һоқуқ вә пул талишиш мәсилилири пәйда болуп, чоң бир «һоқуқ системиси» вуҗудқа келиду. Император Константин «Мән християндурмән» дәп жамаәттин пайдилинип, йетәкчиләргә һөкүмәттики мәнсәпләрни тәқсим қилиш арқилиқ өзи жамаәттики ишларни башқурушқа башлайду.

Ғәриптики жамаәтләрниң өзидиму етиқат тоғрилиқ бәзи һалқилиқ музакириләр император бекиткән шу «ақсақаллар» арисида өткүзүлгән. Шу чағда һәқиқәт тәрипидә туридиған пәқәт ақсақал Атанасиус исимлиқ бир адәмла бар еди. Бириси униңға: «Атанасиус, пүткүл дуния саңа қарши» десә, у қорқмай: «Әнди Атанасиус пүткүл дунияға қаршидур» дәп жавап бәргән (хәттә «Антипас» исимлиқ киши бар, униң исми «һәммигә қарши» дегән мәнада) (миладийә 313-606-жиллар).

(4) Тиятирадики жамаәт. «Йизәбәл» дегән сахта «аял пәйғәмбәр» жамаәттин орун алиду. 7-әсирдә «Рим папаси» пәйда болуп, аталмиш «жамаәтниң мәркизи» дәп аталған Римдики «Папа»ниң «орда»сида (йәни «Ватикан»да) һәр түрлүк бузуқлуқ, бәччивазлиқ, оғрилиқ, қатиллиқ вә күпүрлүк көрүлиду. «Папа» Мәсиһниң аниси Мәрйәмгә чоқунуш керәк дәп тәлим бериду. Тарихшунаслар бу дәвирни «зулмәт дәври» яки «ғәпләт дәври» дәп атишиду (миладийә 606-жилидин 1000-жилларғичә).

(5) Сардисдики жамаәт. «**Сениң әмәллириңни вә шундақла «һаят» дегән нам-абройиңниң барлиғини билимән, лекин әмәлийәттә өлүксән**». Пүткүл Яврупа бойичә пәқәт бир нәччә етиқат учқунлири («Павлигийлар», «Богомилар», «Катарлар», «Албигәнсләр», «Валлонлар» «Лоллардлар» қатарлиқ һәқиқәтән «лайиқ болған» әр-аяллар тепилиду. Шу вақитларда Оттура Асиядики жамаәтләр («шәриқтики жамаәт») гувалиқтин мәһрум болуп йоқалған болуши мүмкин (миладийә 1000-1517-жиллар).

(6) Филадәлфийәдики жамаәт. «**Ишик ечилған**» жамаәт. 1500-жиллардин башлинип Тәврат-Инжилниң аддий пухралар үчүн тәрҗимә қилиниш иши Хус, Луттер, Тиндал, Виклиф қатарлиқ батур кишиләр тәрипидин башланған. Бу тәрҗимиләр хуш хәвәрни қайтидин аян қилип, дуния бойичә бүгүнгә қәдәр давамлаштурулған көп «Хуш хәвәр тарқитиш һәрикәтлири»ниң башламчиси болған (миладийә 1517-1918-жиллар).

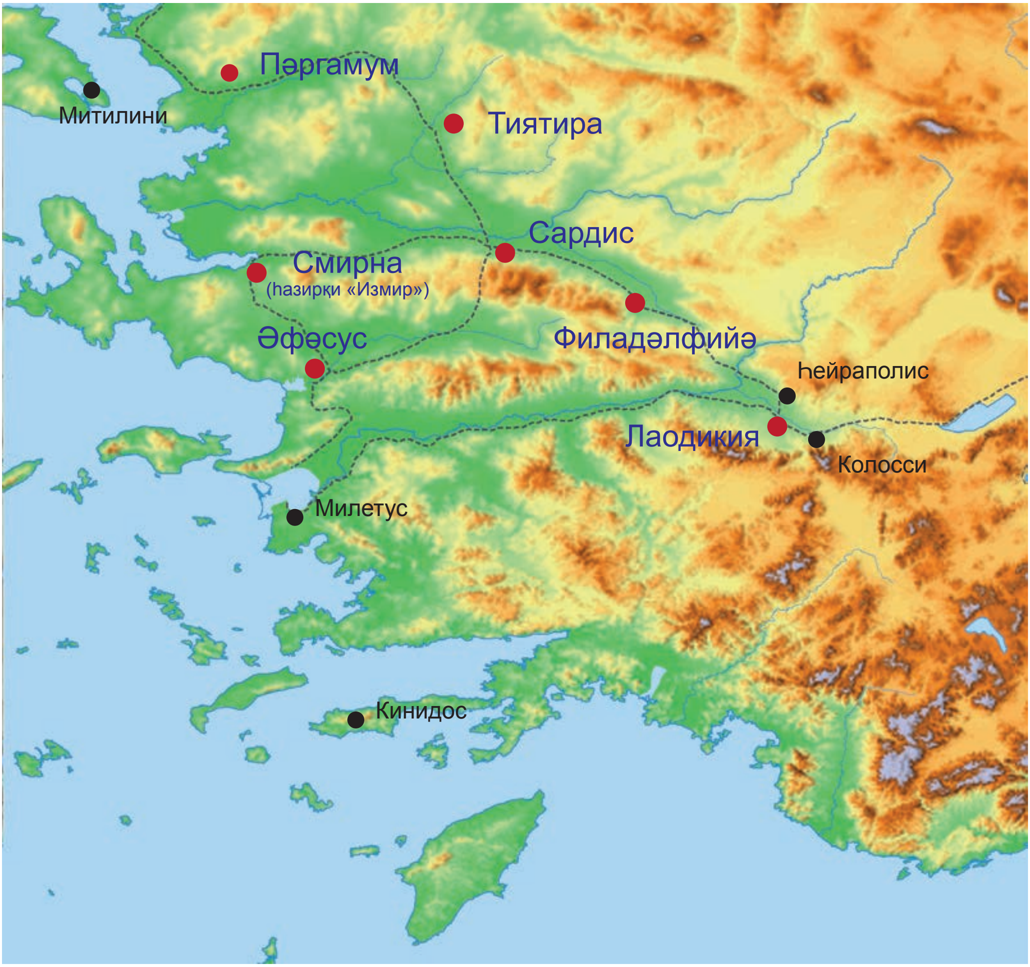

Әйса Мәсиһниң хетини

тапшурувалған

«Кичик Асия»дики

йәттә җамаәт

(«Вәһий» 2-3-бап)

(7) Лаодикиядики җамаәт. Байлиқ, мал-мүлүк вә тәкәббурлуқ җамаәтни кор қилип өз-өзидин рази болушқа аздуриду. Һәтта бәзи «Инҗил институтлири»да номуссиз етиқатсизлиқ пәйда болиду. «**Итаәтсизлик-рәзилликләрниң көпийиши түпәйлидин, нурғун кишиләрдики меһир-муһәббәт совуп кетиду**» («Мат.» 24:12) (миладийә 1918-бүгүнки жиллар). «Лаодикия» дегән сөз «хәлиқниң пикирлири» дегән мәнада болиду; шүбһисизки, бүгүнки көп җамаәтләр дәрвәқә Худаниң сөз-калами билән әмәс, бәлки «хәлиқниң пикирлири» билән йол тапиду вә башқурулиду.

4-бап — Әрш ичигә қараш

Юһаннаниң әрштә биринчи көргини «тәхт» болиду. Адәм Худаниң тәхтиниң һоқуқини көрмигән болса башқа вәһийләрни қобул қилишқа лайиқ әмәс болиду.

Бизниң «кириш сөз»дә «**Рәбниң күни**» тоғрилиқ тохталғинимизни көрүң. Мәлум бир инсан (император) дунияни өзигә чоқундурмақчи болған дәл шундақ бир күндә Худаниң Өз күни, йәни «Пәрвәрдигарниң күни»дики вәһийләрни өз қул-хизмәткари Юһаннаға йәткүзгәнлиги шүбһисиз интайин кинайилик, һәҗвий иштур. Тәвраттики бешарәтлик қисимларда «Пәрвәрдигарниң күни» тоғрилиқ изаһатлар вә «қошумчә сөз»ләрниму көрүң.

Тәхт чөрисидики «**толуқ һәсән-һүсән**»гә диққәт қилиң. Нуһ пәйғәмбәргә Худаниң Өз әһдисини көрсәткән бәлгүси қилинған һәсән-һүсән һәрдайим «йерим һәсән-һүсән» болиду; амма һазир биз толуқ болғанни көримиз; Худаниң меһир-шәпқитини йәткүзидиған «йеңи әһдә»си толуқ, кәм-күтисиз әһдидур.

«**Жигирмә төрт ақсақал**» (4-айәт) — булар ким болиду? 24 дегән рәқәм Тәвраттики каһинлиқ түзүмидики бир тәртип билән мунасивәтлик («1Тар.» 24-, 25-бапларни көрүң). Ундақта бу ақсақаллар Тәврат дәври билән бағлиқму? Улар «Ибранийларға»дики 11-бапта көрситилгән, етиқатниң йол башламчилири болған «етиқатлиқ батурлар»му? Улар шу бапта «**ақсақаллар**» дейилиду (2-айәт). Улар «**Мәсиһниң тирилиши билән тәң тирилгән муқәддәс бәндиләр**»му? («Мат.» 27:51-53). Бәзи шәрһчиләр уларни җамаәткә вәкиллик қилиду, дәп қарайду; лекин ундақ болса расул Юһаннаму уларниң арисида болуши керәк еди! 5:8-10-айәтләрдә уларниң җамаәттин айрим турғанлиғи көрүниду.

«**Һаят мәхлуқлар**» тоғрилиқ болса «Әзакиял»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң.

«**Йәттә роһ**» (5-айәт) Худаниң Роһиниң йәттә тәрәплигини яки йәттә вәзиписини билдүрүши мүмкин («Йәш.» 11:2ни көрүң).

5-бап — Әрштә көрүнүшниң давами

Юһанна һазир интайин шәрәплик бир сорунни көрүшкә муйәссәр болиду. Сорунда һеч қандақ гунаниң ипадиси көрүнмәйду — барлиқ җан егилири Худаға ибадәт қилмақта (13-айәт). Шуниң билән биз бу сорун бәлким «дәһшәтлик азап-оқубәт»тин кейин, «миң жиллиқ сәлтәнәт»ниң беши болуши мүмкин, дәп қараймиз («**Улар** (муқәддәс бәндиләр) **йәр йүзидә һөкүм сүриду**» (10-айәт)). Юһанна бешарәт қилған вақиәләрниң, болупму орам китапниң «йәттә печәт»ниң ечилишниң ахирқи

нәтиҗисини, йәни миң жиллиқ сәлтәнәтниң бешини көриду. Худаниң униңға шундақ көрситиштики мәхсити шүбһисизки, биз һазир көрүш алдида туруватқан, печәтләргә мунасивәтлик қорқунучлуқ вақиәләрниң ахирқи ғаливийәтлик нәтиҗиси нәтиҗисини аян қилиш билән бизни хатирҗәм қилиштин ибарәт болиду.

13-айәтни көрүң: «**Тәхттә Олтарғучиға вә Қозиға**
Мәдһийә, һөрмәт, шан-шәрәп вә һоқуқ-қудрәт
Әбәдил-әбәткичә мәнсуп болғай!»

Ибадәттә ейтилған бу сөзләргә қариғанда хелә рошәнки, Қоза, йәни Рәб Әйса Мәсиһ Худаниң тәбиитидә болған шәхстур. «**Мән Пәрвәрдигардурмән,... Мән Өзәмниң шан-шөһритимни башқа бирисигә өткүзүп бәрмәймән**» («Йәш.» 48:11) дегүчи мошу йәрдә Униң шан-шөһритини башқа бириси билән ортақ қилиду; әмәлийәттә Худа «**Мениң шеригим болған адәм**» дегән бу зат Рәб Әйсадур («Зәк.» 13:7).

(Худаниң жүргүзгән җазалирини билдүридиған) «йәттә печәт»

Худаниң җазалирини йәр йүзигә йәткүзүш (йәттә печәтни ечиш)тин ибарәт қорқунучлуқ вәзипини ада қилғучи пәқәт Өзи гуналарниң бу қорқунучлуқ җазалирини инсанларниң бешиға чүшмисун дәп Өз үстигә алған Худаниң Қозисидур. Бу орам язмини ачидиған, униңдики дәһшәтлик җазаларни қоювәткүчи болса мулайим, күчлүк сәвир-тақәт вә чәксиз муһәббәтниң муҗәссими болған Қозиниң қолидур.

Йәнә диққәт қилсиңиз, «**Йәһуда қәбилисидин болған шир**» дәл «**Худаниң қозиси**»дур. Тәвраттики «Шир» Инҗилда «Қоза» болиду. Тәвраттики башқа һеч мотивәрләр орам язмини ечишқа лайиқ әмәстур.

6-бап «йәттә печәт»

Толуқ ишәшимиз барки, Худаниң җазалирини йәткүзүш җәриянининиң асасий тәртип-қурулмиси орам язмидики «йәттә печәт»тин тәркиб тапиду. Бу печәтләрни Рәбниң ахирқи заманлар тоғрисидики, «Матта» 24-бап вә «Луқа» 21-бапта хатириләнгән илгәрки тәлими билән селиштурсақ төвәндики әҗайип нусхини байқаймиз. Шуниң билән «Вәһий» дегән китапни Рәб Әйсаниң расуллириға бәргән («Матта» 24-дә хатириләнгән) илгәрки тәлиминиң кеңәйтилиши дейишимизгә болиду. «Матта» 24-дә хатириләнгән тәлимләр «Вәһий»ниң ачқучидур; «Вәһий»ниң өзи Тәвраттики нурғун башқа-башқа бешарәтләр маслаштурулуп патқузулған рамкидур.

Орам язминиң һәр бир печити ечилғанда, униң йәнә бир қисми бошитилип, униңда пүтүклүк җазалар қоюветилиду.

«Вәһий» 6-баптики атлиқлар вә печәтләрниң «Матта» 24-бап билән селиштурмиси

«Матта» 24-бап	«Вәһий» 6-бап
5-айәт «Сахта Мәсиһләр»	**«1-печәт»** **Ақ ат** — «сахта Мәсиһләр» «ғәлибә қилғучи» сүпитидә зәпәр қучуш үчүн жәңгә атланди (19:11ниму көрүң). Сахта пәйғәмбәрниң мәхсити ғәлибә қилиш, зәпәр қучуш, лекин пәқәт бирисиниңла мошу һоқуқи бардур.
6-айәт «урушлар» вә «урушларниң шәпилири» «Ахирәт техи кәлмиди»	**«2-печәт»** **«Қизил ат»** әлләр арисидики урушлар
7-айәт «ачарчилиқ» «йәр тәврәшләр»	**«3-печәт»** **«Қара ат»** — ачарчилиқ (адәмниң териси қарийиду) Асаслиқ ашлиқ-йемәклик интайин қиммәт, лекин һашәмәтлик турмушқа «керәкликләр»ни алғили болиду
«Луқа» 11:21 «вабалар»	**«4-печәт»** **«татираң ат»** — өлүм «вабалар» (дунийдикиләрниң төрттин бири қилич, ваба, ачарчилиқ вә житқуч һайванлар арқилиқ өлиду).
8-айәт «Мана бу ишларниң йүз бериши худди һамилдар аялниң толғиғиниң башланғиниға охшайду»	Атлар тохтайду «Дәһшәтлик азап-оқубәт» башлиниду
9-14-айәтләр — зиянкәшлик «Андин кишиләр силәрни тутуп, азап-оқубәткә селип өлтүриду...» «Худаниң падишалиғи һәққидики бу хуш хәвәр пүткүл дунияға жақалиниду»	**«5-печәт»** «Қурбангаһ астидки жанлар» (зиянкәшлик билән өлтүрүлгән) Худадин қисасини сорайду; лекин уларға ахирқи зиянкәшлик түгигичә күтүшүңлар керәк, дейилиду
14-айәт «Андин заманниң ахири болиду»	
15-28-айәтләр «Данийал пәйғәмбәр ейтқан «вәйран қилғучи жиркиничлик номуссизлиқ»	(Бу ишлар «печәтләр» арисида аян қилинған әмәс, бәлки «Вәһий»дә кейинрәк аян қилиниду)

29-айәт «У азап-оқубәтлик күнләр өтүп кәткән һаман, қуяш қарийиду, ай йоруқлук бәрмәйду, юлтузлар асмандин төкүлүп чүшиду, асмандики күчләр ләрзигә келиду. Андин асмандин Инсаноғлиниң кәлгәнлигиниң аламити көрүлиду; йәр йүзидики пүткүл қәбилиләр жиға-зар көтиришиду. Улар Инсаноғлиниң күч-қудрәт вә улук шан-шәриви билән көктики булутлар үстидә келиватқанлиғини көриду»	**«6-печәт»** « Қуяш бөз кийимдәк қарийиду... ай қандәк болиду юлтузлар асмандин төкүлүп чүшиду. асман йоқап кетиду Барлиқ падишалар, сәрдарлар, байлар, қуллар ташларға: — «Үстимизгә чүшүңлар! Худаниң сиймасидин вә қозиниң ғәзивидин йошуруңлар! Чүнки Уларниң ғәзиви тутқан дәһшәтлик күн кәлди» — дәйду.

Биз төвәндә нәқил кәлтүргән айәтләрму «заманларниң ахири»ни, шундақла униң билән бағланған охшаш вақиәләрни көрситиду, дәп ишинимиз. Бу айәтләрдә, «Мат.» 24:29дики вақиәләрдә вә «Вәһий»дә 6-печәткә йәткәндә ахирқи басқучниң келиши еник көрситилгән: —

«Мат.» 24:31 «**У пәриштилирини зор жараңлиқ бир канай садаси билән әвәтиду, улар Униң таллиғанлирини асманниң бир четидин йәнә бир четигичә, дунияниң төрт булуңидин жиғип бир йәргә жәм қилиду**»

«Вәһ.» 11:15 «**Андин йәттинчи пәриштә канийини чалди; әрштә жуқури авазлар аңлинип мундақ дейилди: «дунияниң падишалиғи Пәрвәрдигаримиз вә униң Мәсиһиниң падишалиғи болди, у әбәдил-әбәткичә һөкүм сүриду**»

«1Кор.» 15:51-52 «**Биз һәммимиз өлүмдә ухлайдиған әмәс; бәлки һәммимиз өзгәртилидиған болимиз! бир дәқиқидила... әң ахирқи канай челинғанда өзгәртилимиз; чүнки канай челинса, өлгәнләр чиримәс һаятқа тирилдүрүлиду....**»

«1Тес.» 4:16 «**Чүнки Рәб Өзи бир пәрман товлиши билән, баш пәриштиниң авази вә Худаниң яңратқан канай садаси ичидә асмандин чүшиду вә Мәсиһдә болған өлгәнләр авал тирилиду; андин тирик қалған бизләр улар билән биргә, Рәб билән һавада көрүшүш үчүн, булутлар арисиға елинип көтирилимиз; вә шуниң билән биз Рәб билән мәңгү биргә болимиз**»

«Зәк.» 14:3-6 «**..вә Пәрвәрдигар чиқип шу ят әлләр билән урушиду... Униң путлири шу күни Зәйтун теғида туриду.. силәр Йәһуда падишаси Уззияниң күнлиридә болған йәр тәврәштә қачқиниңлардәк қачисиләр... Шу күни нур тохтап қалиду..**»

Шу вақитларда: —

(1) Худаниң таллиғанлири жиғилиду; канай челиниду («Вәһий»дики «йәттинчи канай» «1Кор.» 15:51дә «ахирқи канай» дәп атилиду).
(2) Худа Өз сәлтәнитидә һөкүм сүрүшкә башлайду.
(3) Инсанларниң умумий сорақ ишлири тәйярлиниду.

Алтинчи печәт әнди Рәбниң дунияға қайтип келишигә мунасивәтлик ишларни көрситиду. Йәттинчи печәт болса (8:1) асманда йерим саатлик сүкүтни көрситиду — буни сорақ алдидики иш дәп қараймиз. Йәр йүзи шу чағда көрүнмәйду. Бирақ 8-бапта хатириләнгән сорундики ишлар «йәттинчи печәт»тин кейин әмәс, бәлким йәттинчи печәттики ишлардин илгири болиду («**..вә мән қарисам, мана....**»). Инчиқлиқ билән қарисақ, сорун алтинчи печәттин илгәрки мәзгилдә (бәлким илгәрки үч йерим жилда) болиду. У 5- вә 6-печәт арилиғидики вақитни, шундақла 6-печәттики бәзи ишларни өз ичигә алиду.

Әгәр биринчи төрт печәт вә Рәббимизниң «Матта» 24-баптики төрт вақиә («сахта пәйғәмбәрләр вә сахта Мәсиһләр», «урушлар» «ачарчилиқлар вә йәр тәврәшләр» вә «вабалар») тоғрилиқ баяни дәрвәқә охшаш ишларни көрсәткән болса, («**Бу ишлар туғутниң бешидики толғақ азаплири, халас**») әнди бу җазалар йәр йүзидә аллиқачан башланған һәм һазир уларни көрмәктимиз. Дәрвәқә өз дәвримиздә бу ишларниң еғирлишиш вә тезлишиш вәзийити көрүнмәктә; сахта пәйғәмбәрләр, өзини Мәсиһ дәвалғучиларниң сани, дуния бойичә болған урушларниң сани, ачарчилиқ вә (заманивий тибапәтчиликниң тәрәққияти болғини билән) вабалардин өлидиғанларниң санининиң йеқинқи йүз жилда илгәрки барлиқ тарихта хатириләнгән санлардин көптур. Йеқинқи йүз жилда болған йәр тәврәшләр илгиридә хатириләнгән һәммә йәр тәврәшләрдин көп болған. Шуңа һазир пүтүн дуниядики етиқатчиларға чүшидиған интайин зор зиянкәшлик вақти алдида туримиз: «**Кишиләр силәрни тутуп, азап-оқубәткә селип өлтүриду, мениң намим вәҗидин пүткүл әлләр силәрдин нәпрәтлиниду**». Лекин шуниң билән тәң: «**Барлиқ әлләргә агаһ-гувалиқ болсун үчүн, Худаниң падишалиғи һәққидики бу хуш хәвәр пүткүл дунияға җакалиниду**» («Мат.» 24:9, 14)..

7-бап — Кәйнигә қараш — «дәһшәтлик азап-оқубәт»тин чиққан мевә (һосул)

Авал Юһанна Исраилниң он икки қәбилисидин болған «144000» кишини көриду. Улар Худа тәрипидин алаһидә талланған вә алаһидә қоғдилидиғанлардин болса керәк. Улар Худаниң алаһидә илтипатиға еришкән вә «**тунҗа һосулниң мевиси**» дәп аталғачқа (14:1-5), биз уларни дәсләптики җамаәттикиләрни көрситиду, дейишкә майилмиз. Чүнки әслидә өзлирини Худаниң мәхсәт-муддиалириға шәртсиз беғишлиғанлиғи үчүн, биз бүгүнки күндиму Худаниң сөз-каламини аңлашқа несип болдуққу? Һалбуки, бәзи алимлар улар йәттә жиллиқ «дәһшәтлик азап-оқубәт»ниң қорқунучлуқ вақитлирида хуш хәвәрни әлләргә йәткүзгүчи алаһидә бир гуруппа болиду, дәп қарайду. Ундақ болса, немишкә улар «**тунҗа һосулниң мевиси**» дәп атилиду? Төвәндә мүмкинчилиги болған бир җавапни тилға алимиз, лекин бизниң пикримиз йәнила жуқуридикидәк болиду.

У иштин кейин Юһанна мундақ бир сорунни көриду: «**һәр әл, һәр қәбилә, һәр милләттин болған, һәр тилларда сөзлишидиған сан-санақсиз зор бир топ халайиқ тәхтниң вә қозиниң алдида туратти; уларниң һәммисигә ақ тон кийдүрүлгән ....**». У уларниң салаһийитини сориғанда: «**Булар дәһшәтлик азап-оқубәтни бешидин өткүзүп кәлгәнләрдур. Улар тонлирини қозиниң қенида жуюп, аппақ қилған**» җававән ейтилиду.

«Дәһшәтлик азап-оқубәт» пәқәт «ахирқи йәттә жил»лиқ болса немишкә Юһаннаға («дәһшәтлик азап-оқубәттин чиққан») бу бир топ кишиләрла көрситилиду? Уларниң алдида етиқат қилғучилар йоқмиди? Ойлиримизчә, бу зор бир топ кишиләрниң көрситилишиниң сәвәви, хуш хәвәрниң дәһшәтлик қийинчиликқа йүзлиниши билән шуларда, йәни шу «мол һосул»да ахирқи әң чоң нәтиҗиси вә ғәлибиси аян қилиниду. Мухлисларниң сан-санақсиз көп болуши илгәрки дәвирләрдики мөмин бәндиләрни (шундақла бизләрниму) хуш хәвәрниң хизмитидә чиң турушқа риғбәтләндүриду. Гәрчә «уруқ чечиш»қа йәр қаттиқ вә һава соғ болсиму, ахирқи һосул «сан-санақсиз» болиду. Бу кишиләрниң еғир азап тартқанлиғи «**Худа уларниң көзлиридики һәр тамчә яшни сүртиду**» дегән иштин көрүниду. «**Булар дәһшәтлик азап-оқубәтни бешидин өткүзүп кәлгәнләр**» дегән җүмлидинму көрүнидуки, улардин көп қисми у вақитта Худаниң йолида өлтүрүлгән. Мошу сорунда улар «тирилгән йеңи тәнлири»дә болуп, «тәхтниң алдида туриду» — шуңа биз мошу сорунни «дәһшәтлик азап-оқубәт»тин кейин болиду, шу мәзгилниң бир нәтиҗиси (Худа алдидики әң муһим нәтиҗә)ни көрситиду, дәп қараймиз.

«Дәһшәтлик азап-оқубәт»ниң бу иккинчи йерими зор зиянкәшлик вә етиқатчилар қурбан болған мәзгил екәнлиги төвәндики сәвәплардин көрүниду, йәни: —

(1) Жуқиридики 6:11-айәттики сөзләрниң мәнасидин;
(2) Рәббимизниң «Мат.» 24:9-13дә хатириләнгән, шу чағдики зиянкәшликниң илгири көрүлүп бақмиған дәриҗидә болғанлиғи тоғрилиқ сөзлиридин;
(3) «Вәһий»дә кейин көрүнгән дивиниң инсанларға өз бәлгүсини қобул қилишқа ишләткән бесимидин (адәмләр қобул қилмиса барлиқ инсаний һоқуқлиридин мәһрум болиду);
(4) 12:27дә, «Әждиһа»ниң Исраилдики «қалди»ға тегәлмәйдиғанлиғини байқиғандин кейинки ғәзивиниң нәтиҗисидин;
(5) «Дан.» 7:21-22дә вә кейинки айәтләрдә хатириләнгән, «Дәҗҗал» тоғрилиқ вәһийләрдин көргили болиду.

8-9-баплар — «Йәттә канай»

8:3 Йәттә канайниң челиниши болса «алтун хушбуйдан»ни тутқан пәриштиниң хушбуйни «**муқәддәс бәндиләрниң дуалири**»ға қошуп сунуши билән бағлиқ болиду. Бу дуалар бәлким 6:10да көрситилгән «**қурбангаһ астидики муқәддәс бәндиләр**»ниң дуалириға охшаш болуши мүмкин — икки җайда көрситилгән дуаларниң нәтиҗиси охшашла Худаниң җазалириниң төкүлүши болиду. Худаниң җазаси чүшсун, дегән бир дуа «йеңи әһдә»гә мувапиқ дуаму? Бизгә «**Дүшмәнлириңни сөйгин, улар үчүн дуа қил**» дәп әмир қилинған әмәсму? Бирақ Худаниң «чоң сәври» болса «чәксиз сәвир» әмәс. Худаниң асийлиқ қилғучи инсанийәткә көрсәткән узун сәвир-тақити бир күн болмиса башқа бир күн чекигә йетиду. Әшу вақитларда Худаниң ирадисигә мувапиқ болған дуа болса ахирда инсанлардики асийлиқларниң җазалирини тиләйдиған дуа болиду.

Һечболмиғанда пәриштиләрниң канайни челишлири вә мунасивәтлик төкүлгән җазалар (бу җазалар «мәңгүлүк җазалар» әмәс, бәлки йәнила «тәрбийиләш җазалири һесаплиниду) қурбангаһдики дуалар тәрипидин башланған болса керәк. 6:9-11дики «5-печәт» вақтида, мөмин бәндиләргә, қисас вақти кәлмиди, күтүш керәк дейилиду.

Мошу айәтләргә қариғанда, бу күтүш вақти һазир тошти — демәк, Худаниң өлтүрүлидиған мөмин бәндилириниң сани тошқан болуп, еғир зиянкәшлик вақти ахирлашти, әнди Худаниң жазалири барғансери еғирлашқан һалда чүшиду. Шуңа биз бу «йәттә канай»ниң вақти «дәһшәтлик азап-оқубәт»ниң йәттә жилиниң ахирқи йеримида келиду, дәп ишинимиз. Мошу йәрдә «канайлар»ни тәпсилий тәһлил қилмай, пәқәт мунасивәтлик вақиәләр тоғрилиқ чүшәнчимизни төвәндикидәк баян қилимиз: —

(1) «Канайлар» хушбуйдандики чоғлар йәр йүзигә ташлиниши билән башлиниду — нәтиҗидә «**авазлар, гүлдүрмамилар, чақмақлар вә йәр тәвриш**» болиду. Бу ишлар бәлким канайлардики вақиәләрниң башлиниши, шундақла «дәһшәтлик азап-оқубәт»ниң иккинчи йериминиң башлинишиму болуши мүмкин («Дан.» 9:24-27дики изаһатларни вә ««Даниял»дин алған савақлар»да «йәтмиш йәттә» тоғрилиқ изаһлиримизниму көрүң). «Йәттә канай»ниң «йәттә печәт»ниң вақит тәртиви бойичә әгишип кәлмәйдиғанлиғиға испат кәлтүрүш үчүн биз пәқәт үчинчи канайниң нәтиҗиси «**Асмандин чүшидиған, суларни аччиқ қилидиған «кәкрә» исимлиқ юлтуз**» болиду, дәп көрситимиз. Бу иш чоқум алтинчи печәттин **илгири** болиду, чүнки шу печәт ечилғанда «**Асмандин барлиқ юлтузлар чүшиду**».

Қизиқ бир иш шуки, сабиқ Совет Иттипақидики етиқатчилар «Чернобил ядро истансисидики вақиә»ни «кәкрә» дегән юлтуз билән мунасивәтлик болған бу бешарәтниң бир әмәлгә ашурулуши» дәп қарайтти. Украин тилида «Чернобил»ниң мәнаси «кәкрә» дегән мәнада. Жуқирида байқиғинимиздәк, нурғун бешарәтләрниң «толуқ әмәлгә ашурулуш»идин бурун дайим «кичик әмәлгә ашурулуш»лири болиду.

Төртинчи канайму (күн, ай вә юлтузларниң үчтин бир қисми қараңғулишиду) алтинчи печәттин **илгири** болуши керәк. Чүнки алтинчи печәттә «**Күн толуқ қараңғулушиду, ай қанға айлиниду, юлтузлар асмандин чүшиду**».

Муқәддәс китапта 7 нәрсә яки вақиә бәзидә «4+3» (төрт қошулған үч) шәклидә бөлинип баян қилиниду. Мәсилән, «печәтләр»ниң алдинқи төртидә «төрт атлиқ», кейинки үчидә «дәһшәтлик азап-оқубәт» баян қилиниду. Канайларму шундақ. Ахирқи үч канай «үч вай»му дәп җакалиниду. Кейинки азаплар техиму еғир дәриҗидә болиду (ибраний тилида «вай»ниң асасий мәнаси «ләнәт оқулған» яки «қарғалған» болиду).

Бәшинчи канай —биринчи «вай». Башқа бир юлтуз асмандин йәргә чүшиду. Юлтузниң мәлум шәхс екәнлиги көрүниду (12:4, «Зәб.» 147:3, «Аюп» 38:7дә юлтузлар пәриштиләр яки пәриштилик күчкә бағлиқ көрүниду). «Һалакәт» исимлиқ пәриштә пәйда болиду, у бәлким қараңғулуққа тәвә пәриштидур. Чекәткидәк җаниварлар һаңдин чиқиду, улар һашарәт шәклидики җинларму? Уларға һәр қандақ йешил нәрсигә зиян йәткүзүш чәклиниду. 1-канайда барлиқ йешиллиқ көйиду; шуңа мошу йәрдә йешиллиқ қайтидин өсүшкә башлиди, дегән хуласигә келиш керәк.

Шу айәтләрдин йәнә байқаймизки, барлиқ җинлар яки напак роһлар һазир йәр йүзидә жүрмәйду; бәзилири һазирчә соланған һалда туриду.

Алтинчи канай — иккинчи «вай». 12-айәттә йәнә тәкитлиниду.

200 миллион кишилик қошун. Улар кимләр? Бәзиләр уларни Җоңгу яки Һиндистанниң қошуни дәп қарайду; бирақ уларниң қияпитидин қариғанда, улар инсанларниң қошуни әмәс, бәлки шәриқтин чиққан бирхил «җинлиқ ваба» болуши керәк. Улар елип келидиған вабадин көримизки, инсанийәтниң көпи «барса кәлмәс» һалға, йәни товва қилмайдиған дәриҗигә йәткән; гәрчә вабаниң Худадин кәлгәнлигини билгән болсиму, улар йәнила товва қилмайду (9:20-21).

Шуни дәп өтимизки, Тәврат вә Вәһийдики көп бешарәтләрдә тилға елинған қураллар заманивий қураллар әмәс, бәлки қедимки қураллардур. Биз җәзм қилалмисақму, ахирқи замандики вабалардин бири «пән-техникилик» урушни чәклийәлиши мүмкин дәп ойлаймиз (әмәлийәттә маторлардәк түрлүк аддий електр йоллири, җүмлидин барлиқ компутерлар бирла магнетлиқ зәрбә долқунида асанла кардин чиқирилиду. Ундақ зәрбә долқуни ядро партлаштин, қуяшниң «партлаш ялқуни»дин пәйда болуши мүмкин).

Мошу айәтләрдинму инсанийәтниң қалған қисминиң йәнила җинларға яки алтун, туч яки таштин ясалған бутларға чоқунушқа бағланғанлиғи ениқ көрүниду. Расул Павлусниң дегинидәк «**Кишиләр Худани билишни рәт қилса, Худа уларни түрлүк ахмақликкә тапшуриду**» («Рим.» 1:19-32, вә «2Тес.» 2:7-12ни көрүң). Әгәр бу мәзгил «дәһшәтлик азап-оқубәт»ниң иккинчи йерими болғанда, бундақ бутпәрәслик (бәлким Бабилниң тәсири билән, 17-18-бапларни көрүң) дивигә болған чоқунуш билән тәң болуши мүмкин.

Алтинчи канайдики Әфрат дәриясида бағланған «төрт пәриштә»ниң бошитилиши (кейин 16-баптиму тәсвирләнгәндәк) шәриқтин келип Әфрат дәриясидин өтидиған қошун билән бағлиқтур.

10-бап — Йәттинчи канайниң челинишқа һазирлиниши — Юһаннаға тапшурулидиған «кичик орам язма»

«**Худаниң сири тамам болуп әмәлгә ешиши»**ниң алдида, йәттинчи канайниң тонуштурулушиға (7-айәт) аз қалғанда Юһаннаға кичик бир орам язма тапшурулиду; у буни йейиши керәк еди (11-айәт). Шуниң билән униңға «**Сән йәнә көп милләтләр, әлләр вә һәр хил тилларда сөзлишидиғанлар вә падишалар тоғрисидики вәһий-бешарәтләрни йәнә җакалишиң лазим**» дейилиду. Бу бешарәтләр (11-18-баплар) өтмүштики бәзи ишлар вә 19-бапқичә болған арилиқтики вақитлар тоғрилиқ җамаәткә зөрүр болған башқа вәһийләрни өз ичигә алиду. Пәқәт 19-баптила «**Худаниң сири әмәлгә ашурулидиған**» ахирқи әвҗигә чиққан сорун бизгә аян қилиниду.

11-бап, 1-айәт

Юһаннаға өлчәм һасиси тапшурулушиниң мәхсити (Әзакиял пәйғәмбәргә тапшурулғандәк, «Әзакиял» 40-бап): «**Барғин, Худаниң ибадәтханиси, қурбангаһи вә у йәрдә ибадәт қиливатқанларни өлчигин**». Мошу сөзләргә қариғанда «дәһшәтлик азап-оқубәт» вақтида Йерусалимда йәнә бир җисманий ибадәтхана вә қурбангаһ қурулуши мүмкин (Вәһий берилгән вақтида Йерусалимдики ибадәтхана аллиқачан Рим империйәси тәрипидин миладийә 70-жили асасән вәйран қилинған еди). Йәнә келип көздә тутулған бешарәттики ибадәтханиниң ички бөлүмигә киргәнләр Худаға садиқ

болидиғанлардин болса керәк. Юһанна уларни өлчидиму? Өлчиди, дәп ойлаймиз, лекин узунлуқ-кәңлиги бизгә ейтилмайду. Немишкә? Вә немишкә «**Ибадәтханиниң ташқириқи һойлисини** (булғанғанлиғи түпәйлидин) **өлчимәй қой**» дейилиду? Бу иш бәлким Худаниң Йерусалимда йеңидин қурулидиған шу ибадәтханиниң ички қисимлирини дәсләптә қоғдайдиғанлиғини көрситиши мүмкин. Һечболмиғанда роһий дүшминимиз бизниң Худаға ибадәт қилиштики сиртқи ипадилиримизни бәзи вақитларда чәкләлисиму, Худа ички дунияйимизда Өзигә өткүзүливатқан ибадитимизгә һеч қачан һеч кимниң чәк қоюшиға йол қоймайду.

Бу йеңи ибадәтхана тоғрилиқ «Әзакиял»дики «қошумчә сөз»имиздин нәқил кәлтүримиз: —

«Исраилийәдә туруватқан Йәһудий хәлқиниң аз дегәндә 1950-жиллардин бери йеңи бир ибадәтханини қайтидин қуруш чертйожи вә ибадәтханиниң әслидики йеридә қайтидин қурбанлиқни қилиш плани болуп кәлгән. Аңлишимизчә улар қурмақчи болған ибадәтханиниң чертйожи Әзакиялниң 40-44-баплириға асасланған. Лекин Зион теғиниң (тағниң бүгүнки түзүлүшигә қариғанда) Әзакиял көргән ибадәтханини қурғидәк йери йоқ, вә қурулушқа башқа тосалғулар бар. Лекин ишинимизки, улар бир ибадәтханини қуриду. Чүнки Тәврат вә Инжилда, дәжжалниң ахирқи заманда «ибадәтханини егиливелиши» вә шу йәрдә өз жиркиничлик мәбудини тиклиши тоғрилиқ бешарәтләр бар («Дан.» 9:27, 12:11, «Мат.» 24:15, «2Тес.» 2:1-11ни көрүң).

Бу ибадәтхана бәлким дәжжалниң қоли билән вәйран болиду; Әйса Мәсиһ дунияға қайтип кәлгәндә йәр йүзи үстигә миң жил һөкүм сүрүши («Вәһ.» 20:1-7)ниң дәслипидә Әзакиял көргән бу йеңи ибадәтханини қуриду дәп ишинимиз».

Бирақ мошу йәрдә: «Йерусалимда үчинчи бир «ибадәтхана» қурушниң немә һажити бар? Немә әһмийити болсун? Униң қурулуши Худаниң ирадисигә мувапиқму?» дегәндәк муһим соалларни қоюшқа тоғра келиши мүмкин. Чүнки Инжилда бизгә тапшурулған ениқ тәлимләр бойичә, Худа «инсан қоллири билән ясиған ибадәтханилар»ни ташлап, Өзигә етиқат қилған инсанлардин тәркиб тапқан дунияви жамаәтни «тирик, һәқиқий ибадәтхана»си қилип, Өз шан-шәривини униңға аманәт қилған. Һалбуки, Униң қедимки хәлқи болған Йәһудийлар (Худани билмигән һалда) Униңға йеңи бир ибадәтхана қуруп, у йәрдә қайтидин қурбанлиқларни сунушқа башлиса иш қандақ болиду? Есимиздә барки, Мәсиһ йәр йүзидә хизмәттә болған вақитта Йерусалимда бир ибадәтхана бар еди. Бу ибадәтхана һәм бутпәрәс болған, чириклишип кәткән рәзил падиша Һерод тәрипидин қурулған, шундақла өз хияли бойичә ижад қилған бәзи нәрсиләрни қошқан болсиму, Әйса йәнила уни «Худаниң ибадәтханиси» дегән нам билән етирап қилди. Мәсилән, У: «**Худа, «Мениң өйүм барлиқ әлләр үчүн дуахана болиду**», деди» дәп, ханини өз пулпәрәслиги билән булғиғанларни әйиплиди («Мар.» 11:17). Ишинимизки, Йәһудий хәлқи кәлгүсидә охшаш йолда, йәни Худани тонумиған вә Униң әмрисиз һалда шу үчинчи ибадәтханини қуриду. Шуниң билән ибадәтхана Униң нами билән четишлиқ болиду вә дәл шу сәвәптин «дәжжал» (дивә, «Мәсиһниң рәқиби») уни өзиниң ибадәтханиси қилмақчи болуп, униңға «жиркиничлик номуссизлиқ»ни (адәмләрни өзигә чоқундурғидәк намәлум бир нәрсә яки ишни) салиду. Шундақ бир йол билән дивә өзини Худаниң орниға қоймақчи болиду («Дан.» 9:27, 12:11, «Мат.» 24:15, «2Тес.» 2:1-11). Бизниңчә дәл мошу ишлар түпәйлидин, болупму

Өз нами дунийдикиләрниң нәзиридә ибадәтхана билән бағлиқ болғачқа, Худа бу ханини «Мениңки» дәйду вә ахир берип уни булғиғанларни қаттиқ җазалайду.

2-айәттә ханиниң сиртқи һойлиси «**ят әлләргә 42 айғичә тапшурулған**» дейилиду. Бу сөзләр йәнә Рәббимизниң: «**«Вәйран қилғучи жиркиничлик номуссизлиқ» «муқәддәс бир җай»да туриду**» дегән сөзлирини бизгә әслитиду («Матта» 24-бапта). Мошу йәргичә бу «вәйранчилиқ» пәқәт «сиртқи һойлида» болиду; лекин расул Павлус бизгә: «**«Гунайий адәм»** (дәҗҗал, дивә) **... Худа дәп аталғанға яки кишиләр чоқунидиған һәр қандақ нәрсиләргә қарши чиқип, өзини һәммисидин үстүн қилип көрситиду; у шундақ қилип Худаниң ибадәтханисида** (Униң «муқәддәс җайи»да) **олтиривелип, өзини Худа дәп көрситип җакалайду**» дәп тәлим бериду. Бу сөзләргә қариғанда, дәҗҗал «номуссизлиқ»ини авал «сиртқи һойла»ға, андин ахирида ички «муқәддәс җай»ға селиши мүмкин. Дәҗҗалниң башқа нәччә ишлири 12-13-баплардиму көрүлиду.

3-6-айәттә, товва қилиш керәклигини җакалайдиған бу икки гувачиниң қабилийәтлири Муса вә Иляс пәйғәмбәрләрниңки билән охшишидиған болғачқа, бәзи алимлар уларни дәл шу икки пәйғәмбәр дәп қарайду. Тәвраттики бешарәтләргә вә Рәббимизниң сөзигә асасланғанда («Мат.» 17:11-12, «Мар.» 9:11-12) Иляс пәйғәмбәр қайтип келиши муқәррәр. Улар «**Пүткүл йәр йүзиниң Рәбби**» алдида туридиған «**икки зәйтун дәриғи**» болиду. Һагай вә Зәкәрия пәйғәмбәрләр өз дәвридә шундақ еди («Зәк.» 4:1-7) (мошу йәрдә ейтип өтимизки, Тәвратта, «**Пүткүл йәр йүзиниң Рәбби**» дейилгән болса, Худаниң гувалиғи Исраил зиминида бар болиду. Әксичә, Худа «әрштики Худа» дейилгәндә, Худаниң гувалиғи Исраил зиминидин йоқап кәткәнлигини, зиминидин сиртида турғанлиғини көрситиду. 13-айәтни көрүң).

Бу икки гувачиниң суларни бойсундуридиған қудрити бар, шуңа улар жүргүзидиған җазалар деңизға зиян йәткүзидиған «иккинчи канай» билән мунасивәтлик болуши мүмкин; «сулар» дегән сөз 8:10да деңизни әмәс, бәлки дәрия-булақларни күрситиду; лекин «сулар» булғанған болса, улар деңизға еқип чүшүп униму булғиши мүмкин.

13-айәттә көрситлгән йәр тәврәш «йәттинчи канай» яки «йәттиничи чинә»гә бағлиқ «қаттиқ йәр тәврәш» әмәс (16:18).

15-айәттә «**йәттинчи канай челиниду**» — қайтилаймизки, «йәттинчи канай» заманниң ахирини көрситиду. Униңға 15-19-айәтләр испат бериду, чүнки «**Дунияниң падишалиғи Пәрвәрдигаримиз вә униң Мәсиһиниң падишалиғи болди, у әбәдил-әбәткичә һөкүм сүриду**» (19:6ниму көрүң).

19-айәттә Худаниң ибадәтханиси ечилиду (у ибадәтхана әрштә, йәрдә әмәс, 7:5, 14:15-17, 15:5-6, 16:1, 17ниму көрүң); «әһдисиниң сандуғи», йәни Өз һозури олтарған җайи көрүниду. Бу ишларни дәл Рәб Өзи йәр йүзигә қайтип келәй дегән вақиттики аламәтләр, дәп қараймиз. «Йәттинчи чинә» билән бағлиқ ишлар буларға охшаштур (16:17-21).

Шуңа «йәттинчи канай»дики ахирқи ишлардики вақит дәл «алтинчи печәт»тики ахирқи ишлардики вақиттур, йәни «**Уларниң** (Худаниң вә Қозиниң) **дәһшәтлик ғәзиви кәлгән күни**»гә охшаш вақиттур. «Йәттинчи чинә»дики ишларниң ахириму охшаш шу вақит болса керәк (16:17-21).

12-14-баплар

Мошу бапларда аләмниң апиридә болғандин башлап Мәсиһниң дунияға қайтип келишигичә арилиқтики тарихниң бәзи сирлирини бизгә ашкарә қилиниду. Бу сирлар «Вәһий»дә аллиқачан көрситилгән болуп, ахирқи замандики муһим вақиәләр билән зич мунасивити бар. Бу баплардиму Даниял пәйғәмбәр вә Рәббимиз Өзи ейтқан әшу «вәйран қилғучи жиркиничлик номуссизлиқ»ниң немә екәнлиги тоғрилиқ хелә көп мәлуматлар тәминлиниду.

1-айәт — әрштә көрүнгән аял — бизниңчә бу аял «һәқиқий Исраил» — йәни «қалди»ни билдүриду. У «оғул бала»ни туғиду. Кейин «оғул бала» тоғрилиқ «**Әлләрни төмүр һаса билән башқуриду**» дейилгәчкә, у чоқум Әйса Мәсиһниң Өзидур. Шуңа аял Мәсиһни туққачқа, «җамаәт» болалмайду, бәлки Исраил болса керәк.

2-6-айәтләр — бу айәтләдә аләм апиридә болған вақтидики бир вақиә —Шәйтанниң әслидики әрштә Худаға қарши көтәргән исияни көрситилиду. Айәтләргә қариғанда у чағда у өзи билән пәриштиләрниң үчтин бирини йәр йүзигә тартип әкиливалған еди. Бу айәтләрдин йәнә, Әйса Мәсиһниң туғулушиниң «арқа көрүнүши»ниму көримиз. Һерод падиша Әйсани өлтүрмәкчи болған чағларда әслидә Шәйтанниң қурали еди. Кейин, «оғул бала» Худаниң йениға көтирилиду — буни Әйсаниң асманға көтирилиши, дәп қараймиз. Буниңдин кейин «аял» «чөл-баяван»ға қачиду, шу йәрдә 1260 күн (үч йерим жил) алаһидә қувәтлиниду. Бу вақит «дәһшәтлик азап-оқубәт»ниң биринчи йеримиму? — төвәндики сөһбитимизни көрүң. Бу қияс тоғра болса әнди Рәббимизниң асманға көтирилиши (Исраил тәрипидин чәткә қеқилғандин кейин) вә «дәһшәтлик азап-оқубәт»ниң башлиниши (Исраилдики «қалди» қайтидин Худаниң алаһидә башпанаһи астиға киридиған вақит) арилиғидики вақит «мәвҗут болмиғандәк» өтүп кәткәндәк қилиду. Даниял пәйғәмбәр алдин-ала ейтқан «йәтмиш һәссә йәттә вақит» ичидики «69 йәттә вақит» Рәббимизниң азап-оқубәтлири билән түгәп, «дәһшәтлик азап-оқубәт» («йәтмиш һәссә йәттә» ичидики ахирқи «йәттә вақит») билән қайтидин башлинидиған болса, бу дәл күткүнимиздәк болмамду? Һазир биз қайтидин Даниялниң шу бешаритигә қарайли: — «**Бу атмиш икки «йәттә вақит»** (62+7=69) **мәзгили өткәндин кейин Мәсиһ үзүп ташлиниду, Униңда һеч нәрсә қалмайду. Кәлгүсидә болидиған әмирниң** (Римниң әмриниң) **хәлқи бу шәһәр билән муқәддәс ибадәтханини гумран қилиду. Бу ақивәт кәлкүндәк бесип келиду; ахириғичә җәңләр давамлишиду; у йәрдә болидиған вәйранчилиқлар бекитилгәндур**» («Дан.» 9:26)

Мошу йәрдә Йерусалимниң вәйран қилиниши вә Йерусалим шәһиригә, шундақла Йәһудий хәлқиниң бешиға кейин чүшидиған нурғун қийинчилиқлар алдин-ала ейтилиду. Андин биз бирақла сәкрәп «йәтмишинчи йәттә вақит»қа өтимиз. Шу вақитта «**кәлгүсидә болидиған әмир**» йәнә пәйда болуп Йәһудий хәлқи билән бир әһдә түзиду. Бу әһдә уларниң бехәтәрлигигә, шундақла йеңидин қурған ибадәтханида ибадәт қилиш әркинлигигә капаләт бериши мүмкин, дәп ойлаймиз: —

«**У әмир Худаниң хәлқиниң көп қисми билән ахирқи бир «йәттә вақит»та достлуқ әһдинамиси түзиду, лекин бу «йәттә вақит»ниң йеримиға кәлгәндә у ибадәтханидики қурбанлиқ вә аш һәдийәләрни сунушни әмәлдин қалдуриду. У чағда вәйран қилғучи «жиркиничлик номуссизлиқ» муқәддәс ибадәтханиниң әң егиз җайиға қоюлиду. Таки балаю-апәт, йәни Худа бекиткән күлпәт вәйран қилғучиниң бешиға яғдурулғичә шу йәрдә туриду**» (9:27)

Тәһлилимиз тоғра болса «дәһшәтлик азап-оқубәт»ниң йәттә жили дәл мошу әһдиниң түзүлүши билән башлиниду. Бу әһдә «хәлқиниң көп қисми» билән түзүлиду демәк, униңға қошулмайдиған аз бир қисми бардур. Шуниң билән «аял» бәлким мошу чөл-баяванға кечип 1260 күн турған, дәҗҗалниң әһдисигә әсла қошулмиған «қалди» болуши мүмкин. Бу ишқа вә 13-16-айәтләрдики бешарәтләргә қариғанда, Исраилдин болған «қалди» вәтинидин кечишқа мәҗбур болиду, лекин шундақ қилса, Худаниң башпанаһлиғи астида қалалайду. Дәҗҗалниң әһдисидә йошурун бир шәрт болуши мүмкинки, Мәсиһкә әгәшкән Йәһудийләрниң Исраил зиминида турушиға рухсәт болмайду. Қизиқ бир иш шуки, һазир Исраилийә һөкүмити өз зиминиға олтарақлашмақчи болғанларға дәл мошундақ шәрт қойиду. Дүшмәнниң мәхсити уларни йоқитиш болсиму, улар Худа тәрипидин алаһидә қоғдилиду. Қачқанларниң мәхсус бир җайға қачидиғанлиғи (миладийә 70-жили Йәһудий етиқатчилар Иорданийәдики «Пәллә» шәһиригә қачти вә шуниңдәк бехәтәр болди) яки Йәһудий әмәс етиқатчилар билән йошурунидиғанлиғи техи еник әмәс.

Әнди 7:14 вә 14:1дә ейтилған 144000 мошу «Худаниң қалдиси» яки униң бир қисмиму? Буниңға биз техи җавап тапалмидуқ.

Шәйтан «аял»ға тегәлмәй келип дәрғәзәп болди вә «**униң** (аялниң) **қалған нәсли, йәни Худаниң әмирлиригә әмәл қилип, Әйсаниң гувалиғини тутқан пәрзәнтлири билән җәң қилғили кәтти**». «**Униң қалған нәсли**» болса дәл Йәһудий әмәс болған җамаәтләр, дәп қараймиз. Шуниң билән «дәһшәтлик азап-оқубәт»ниң биринчи йериминиң бешидиму җамаәткә қарши зор бир зиянкәшлик көтирилиду.

7-9-айәтләрдә жуқуридики ишлар билән мунасивәтлик болған «әрштики уруш» тәсвирлиниду. Микаил вә пәриштилири әждиһа билән җәң қилиду, Шәйтан йәргә ташлиниду. Гәрчә Шәйтан ғәзиви түпәйлидин йәр йүзидикиләргә «вай» дегән болсиму, әршниң нәзиридә бу хошаллиқ иш болди; чүнки қисқа вақиттин кейин Худаниң мөмин бәндилири мирасиға еришиду.

Бу ишларниң йәнә Даниял пәйғәмбәрниң бешарәтлири билән еник мунасивәтлик екәнлигини көримиз: — «**У чағда, қериндашлириңни «қоғдиғучи улуқ әмир» Микаил мәйданға чиқиду. Бир азаплиқ мәзгил болиду; жут-дөләт барлиққа кәлгәндин буян, шундақ чоң балаю-апәтлик вақит болуп бақмиған. Бирақ шу чағда хәлқиң қутқузулиду; уларниң ичидики нами һаятлиқ дәптиригә пүтүлгәнләрниң һәммиси ниҗатлиққа еришиду**» («Дан.» 12:1-2).

13-бап, 1-7-айәтләр

13-баптики изаһатимизда көрсәткинимиздәк, Әйса Мәсиһ Худаниң дәл «образи вә охшашлиғи» болғандәк дивә дәл Шәйтан («әждиһа»)ниң «образи вә охшашлиғи»дур.

17:1- вә 15-дин вә «Йәш.» 57:20дин оқуғинимиздәк, «сулар» яки «деңиз» аздурулуп қаймақтурулған йәр йүзидики әлләргә дайим вәкиллик қилиду. Девә Мәсиһни дорап униң салаһийитигә еришиш үчүн, һәтта «өлүмдин тирилгәндәк» көрүниду. Дивигә «**күпүрлүк сөзләйдиған бир еғиз**» берилиду, шундақла йәнә «42 ай»ғичә «давамлишиш»қа һоқуқ берилиду. Шуниң билән биз шундақ қараймизки: — «Дан.» 9:27дә ейтилғандәк дивә Исраил билән әһдисини бузуп, өзиниң һәқиқий салаһийтини ашкарилайду. Шу чағда у Йерусалимдики ибадәтханидин пайдилинип, өзигә ибадәт кәлтүрүш үчүн шу йәрдә «жиркиничлик

номуссизлиқ»ни бәрпа қилиду. «**Униң муқәддәс бәндиләргә қарши җәң қилип, уларниң үстидин ғалип келишигә йол қоюлди. һәр қәбилә, һәр милләт, һәр хил тилда сөзлишидиған әлләргә һөкүмранлиқ қилиш һоқуқи берилди**» (13:7). Шуниң билән дивә пүткүл дунияниң дегидәк императори болиду, вә охшаш вақитта җамаәткә техиму күчлүк зиянкәшлик қилишқа башлайду. Етиқатчиларниң көп қисми шу чағда өлтүрүлүши мумкин.

Бундақ ишлар «Дан.» 7:23-26-айәтләрдә аян қилинғиниға охшаш: — «**Төртинчи мәхлуқ кәлгүси дунияда баш көтиридиған төртинчи падишалиқ болуп, у башқа һәр қандақ падишалиқларға охшимайду. У пүтүн дунияни жутуп, пүтүн йәр йүзини аяқ асти қилип, кукум-талқан қилиду. Он мүңгүз болса, бу падишалиқтин чиқип һөкүмранлиқ қилидиған он падишадур. Кейин йәнә бир падиша мәйданға чиқиду у илгәрки падишаларға охшимайду; у үч падишани ағдуруп ташлайду. У Һәммидин Алий Болғучиға қарши күпүрлүк сөзләрни қилиду һәмдә Һәммидин Алий Болғучиниң муқәддәс бәндилирини һалсизландуриду. У календарни вә һейт-айәмләрни вә муқәддәс қанунларни өзгәртиветишни қәстләйду. Худаниң муқәддәс бәндилири «үч йерим вақит»** (үч йерим жил) **униң һөкүмранлиғиға тапшурулиду.**

Андин кейин Худаниң соти ечилиду, буниң билән униң идарә қилиш һоқуқи тартивелинип, мәңгүлүк үзүл-кесил йоқитилиду.»

Бу айәтләргә қариғанда «дивә империйәси»ниң он падишалиғи «дәһшәтлик азап-оқубәт»лик мәзгилниң дәл оттурисида «бәрқ уриду», вә шу вақиттин башлап очуқ күпүрлүги башлиниду.

<u>11-17-айәтләрдә</u> Қозиға охшайдиған иккинчи дивә пәйда болиду. Бу дивиниң вәзиписи «**биринчи дивиниң һоқуқиға егә**» болуп, «сахта пәйғәмбәр» болуп, түрлүк мөҗизилик аламәтләр арқилиқ барлиқ инсанларни биринчи дивигә ибадәт қилдуруштин ибарәт болиду. Шуниң билән сахта бир «үч бир гәвдә» пәйда болиду — Худаниң орнини алмақчи болған әҗдиһа, Оғулниң орнини алмақчи болған, әҗдиһаниң «образи» болған дивә вә уларға ибадәт кәлтүрмәкчи болған, Муқәддәс Роһниң ролини дорайдиған «сахта пәйғәмбәр» бар болиду.

«**Дивиниң бут-һәйкили**» — бизниңчә дәл Данияр көрсәткән «жиркиничлик номуссизлиқ». «**Әқил-параситი барлиги кишиләр дивиниң рәқимини һесаплап бақсун**» — әнди буни қилиш үчүн қандақ «һекмәт» керәк болиду?

«Вәһий»ниң әң дәсләпки оқурмәнлири үчүн бу һеч қандақ қийин иш болмайду. Чүнки һәм Грекләр һәм Ибранийларниң һеч қандақ айрим рәқәм системиси болмиғачқа, мәлум санни билдүрүш үчүн һәрипләрни ишлитәтти. Бундақ системида Грекчә елипбәниң биринчи һәрипи «алфа» болса 1ни билдүрәтти, иккинчи һәрип «бета» болса 2ни билдүрәтти....

«**Униң исминиң рәқими**» аддий пухралар көп йәрләрдә өз исмидики һәрипләр билдүргән «сан»ни бир-биригә қошуп, жиғиндисини өз достлириға ейтип берәтти; бу рәқәм «мәхпий шифир» сүпитидә достлар арисида өз исмиға вәкиллик қилатти. Мәсилән, археологлар колап чиққан қедимки шәһәр Помпәйдики өйләрниң тамлирида мундақ пүтүкләр тепилиду: «132 513ни сөйиду». Өз исминиң рәқими 513 екәнлигини билгән қиз бундақ пүтүкни көрсә, дәрһал барлиқ жигит тонушлириниң исмилирини қизғин һесаплашқа киришәтти!

Дәжҗал пәйда болғанда ишинимизки, униң исми ибраний яки грек тилида ипадиләнгән болса, 666 дегән рәқәм чиқиду. Төвәндики жәдвәл билән оқурмән буни өзи һесаплалайду.

Юнан (грек) йезиғидики һәрипләр			
α	(алфа)	alpha	1
β	(бета)	beta	2
γ	(гамма)	gamma	3
δ	(дәлта)	delta	4
ε	(әпсилон)	epsilon	5
(кона һәрип)	(дигамма)	digamma	6
ζ	(зета)	zeta	7
η	(ета)	eta	8
θ	(фета)	theta	9
ι	(иота)	iota	10
κ	(каппа)	kappa	20
λ	(ламда)	lamda	30
μ	(мю)	mu	40
ν	(ню)	nu	50
ξ	(ксай)	xi	60
ο	(омикрон)	omicron	70
π	(пай)	pi	80
(кона һәрип)			90
ρ	(ро)	rho	100
σ , ς	(сигма)	sigma	200
τ	(тав)	tau	300
υ	(упсилон)	upsilon	400
φ	(фай)	phi	500
χ	(қай)	chi	600
ψ	(псай)	psi	700
ω	(омега)	omega	800

Ибраний тилидики һәрипләр			
א	(аләф)	aleph	1

ב	(бәт)	beth	2
נ	(гимәл)	gimel	3
ד	(даләт)	daleth	4
ה	(хе)	shesh	5
ן	(вав)	waw	6
ז	(зайин)	zayin	7
ח	(хәт)	heth	8
ט	(тәт)	teth	9
י	(йод)	yod	10
כ	(каф)	kaph	20
ל	(ламәд)	lamedh	30
מ	(мәм)	mem	40
נ ׳ ן	(нун)	nun	50
ס	(самәқ)	samech	60
ע	(айин)	ayin	70
פ	(пәһ)	pesh	80
צ	(тсаддә)	tsadde	90
ק	(чоф)	choph	100
ר	(рәш)	resh	200
ש	(шен)	sheen	300
ת	(тав)	tau	400

Оқурмән Әйсаниң намини һесаплап бақсун! Грек тилида униң исми «ιησους» (Йесус) болуп, униңдики һәрбләр мундақ рәқәмләрни билдүриду: Иота = 10, ета = 8, сигма = 200, омикрон = 70, упсилон = 400, сигма (башқа шәкилдә) = 200. Жиғиндиси? (диққәт қилсиңиз, муқәддәс китапта «8» дегән рәқәм көп йәрләрдә «молчилиқ» яки «тирилиш» билән мунасивәтлик болиду).

Муқәддәс язмиларда «7» болса һаман Худаниң мукәммәллигини билдүридиған яки Униң мукәммәллигини көрсәткән ишларға бағлиниду.

«6» дегән рәқәм болса һаман «инсан» билән бағлиқ болиду. Адәм атимиз 6-күнидә яритилған; йәнә келип «6» Худаниң мукәммәллигини билдүридиған «7»дин кам болуп, дайим инсанниң өзигә тайинидиғанлиғи яки инсанларниң өз-өзини көтәргәнлиги (тәкәббурлуғи)ни билдүриду. Шуңа «www» дәрвәқә өзини Худа қилмақчи болған мәлум бир инсанниң исминиң әң мувапиқ рәқими болиду.

Шуниму ейтип өтимизки, һазирқи замандики «тор» (Интернет)ниң ипадиси «ввв» болиду. Ибраний тилида «в» «вав», йәни 6-һәрип болуп, «ввв» ибраний тилидики ипадиси «666» болиду. Кәлгүсидә «тор» дәжҗалниң қурали болуп қаламду қандақ? Ишқилип бу рәқәмгә қарап етиқатчиларниң өзлирини «тор»ға бәк уруп кетиштин сәл пәхәс болушиға тоғра келиду, дәп қараймиз.

14:1-5

— 144000 Исраил хәлқи йәнә пәйда болиду. Жуқирида, 7:4 үстидә тохталғанлиримизни көрүң. Әгәр «тунҗа һосулниң мевиси» дегән ибарә «дунияви җамаәтниң дәсләпки әзалири»ни көрсәтмисә, ундақта бәлким, расул Яқуп хетидә: «**Бизләр** (етиқатчилар) **Униң** (Худаниң) **яратқан каинаттики һосулиниң бирхил тунҗа мевисидурмиз**» («Яқ.» 1:18) дегән умумий һәқиқәтни көрситиши мүмкин (Тәврат дәвридә һосулниң тунчи мевиси дайим Худаға атилиши керәк еди). Биз қайтидин туғулған болсақ, әнди йеңи һаятимиз «**йеңи асман, йеңи зимин**»гә келишимиздин илгири йәр йүзидә «**тунҗа мевә**»дәк уларниң вәкили вә испати болиду.

Йәнә бир имканийәт барки, бу 144,000 нәпәр етиқатчилар 7:1дә көрситилгән кишиләргә охшимайдиған бир түркүм, йәни «Исраил оттурисидин чиққан дәсләптики җамаәт»ни көрситиду. Улар Рәбгә болған сап диллиқ садиқлиғи вә сөйгиси «хуш хәвәр»ниң пүткүл дунияға тарқитилилишиниң кам болса болмайдиған һалқилиқ түрткә еди. Шу тәрәптә дәвирдин-дәвиргичә, биз пүтқүл дуниядики барлиқ етиқатчилар уларға қәриздарлармиз («Рим.» 15:27ни көрүң). Уларниң бизгә болған төһписи түпәйлидин уларға «пак адәмләр» вә «**Худаға вә Қозиға һосулниң тунҗа мевиси**» дәп атилиши лайиқ әмәс?

8-айәттә, иккинчи пәриштә: «**Ғулиди! Катта шәһәр Бабил ғулиди!**» дәп җакалайду. Бу иш «йәттинчи чинә»ниң ахирқи нәтиҗисигә охшаш болиду (16:17-19). Биз 17-бап тоғрилиқ баянимизда буниң үстидә тохтилимиз.

9-айәттә, үчинчи пәриштә ким дивигә яки бут-һәйкилигә чоқунса яки униң бәлгүсини қобул қилса мәңгү қийнилиду, дәп җакалайду. Бу хәвәр «дәһшәтлик азап-оқубәт»ниң ахирида келиду (Бабил аллиқачан гумран болған болса, ушбу хәвәр шу вақитта болуши керәк). Мошу хәвәр бәзи адәмләрниң техи «дивиниң бәлгүси»ни қобул қилмиғанлиғиға испат болиду. Һәтта бу ишларни қилған болсиму, бу агаһ улар үчүн дивиниң ибадитини ташлап товва қилиш йоли техи барлиғиға имканийәт берәмду? Агаһ «һазирқи заман»да билдүрүлиду — «**Кимдиким дивигә вә униң бут-һәйкилигә чоқунуватса, униң тамғисин пешанисигә яки қолиға қобул қиливатса...**». Бу «өткән заман»да әмәс ипадәнмигәчкә, ейтқан кишиләр үчүн товва қилиш пурсити бармиду? Муқәддәс китапта Худаниң һеч қандақ мошундақ агаһи бекар болмайду — демәк, гәрчә кәчүрүм қилиш пурсити тилға елинмиған болсиму, һәрдайим бар болиду (мәсилән, Йүнүс пәйғәмбәр Нинәвә шәһиридикиләргә бәргән агаһ). Биз пәқәт җәннәткә йәткәндила җәзм биләләймиз.

14:14-20дә Рәб Әйсаниң қайтип кәлгән йәнә бир көрүнүшини көримиз. Буму бизгә шуни испатлайдуки, вақит «йәттинчи чинә»ниң вақтидин кейин болиду. Юһанна «Инсаноғлиға охшайдиған» бирисиниң булут үстидә олтарғанлиғини көриду. У орғиқи

билән орушқа башлайду. Бу орма яхши орма, Инсаноғли Мәсиһ Өзи шәхсән алидиған, йәни ниҗатқа еришкәнләрдин болған орма дәп қараймиз («Мат.» 24:31ни көрүң — бу вақит дәрвәқә «заманниң ахири»).

Кейинки орма пәриштә тәрипидин елинған — Худаниң җазасини тартишқа болған орма. Қанниң көплигигә қариғанда, ундақ қирғинчилиқ йәр йүзидә болуп бақмиған.

Бизгә һазир Худаниң «дәһшәтлик азап-оқубәт»ниң иккинчи йеримидики ахирқи җазалириниң көпрәк тәпсилатлири мәлум қилиниду. Бу җазалар «йәттә чинә» яки «йәттә балаю-апәт» дәп атилиду.

15-16-баплар «Йәттә чинә»дин чиққан «Йәттә балаю-апәт»

Юһаннаға йәнә бир вәһий тапшурулған, бу қетим «дәһшәтлик азап-оқубәт»ниң иккинчи йериминиң ахирида, Рәб Әйсаниң қайтип келишкә аз қалған қисқа мәзгилдики җазалири тоғрилиқ болиду: —

«**Асманда зор һәм карамәтлик йәнә бир аламәтни, йәни ахирқи йәттә балаю-апәтни тутуп турған йәттә пәриштини көрдүм (ахирқи балаю-апәт дейилиштики сәвәп, Худаниң ғәзиви булар билән ахирлишиду)**»

Умумий җәһәттин ейтқанда, «йәттә чинә»дики җазалар «йәттә канай»дики җазаларни өткүрләштүршиду.

15:2-4 Мөмин бәндилириниң бу күйиниң мәзмуниға қариғанда вақит «дәһшәтлик азап-оқубәт»тин кейин болиду, чүнки бу вақитта күй ейтқучилар дивә үстидин ғәлибә қилған вә Худаниң һөкүмлири йәр йүзидә намайән қилинған болиду.

15:5-8 Бу «йәттә чинә» беваситә әрштики ибадәтханидин чиқиду — демәк, җазалар Худаниң Өзиниң җазалири болиду. Илгәрки чүширилгән балаю-апәтләрдин бәзилири Шәйтанниң өз рәзил күчини қоюветишини өз ичигә елиши мүмкин еди.

16:2 «**Биринчи чинә**» — дивигә чоқунғанлар үстидә әшәддий яра пәйда болиду — дивә аллиқачан аян болғачқа, бу вақиә иккинчи «1260 күн» ичидә болиду.
16:3 — «**Иккинчи пәриштиниң чиниси**» — деңиз қанға айлинип, деңизда барлиқ җаниварлар өлиду. Бу вақиә «2-канай» (деңизниң үчтин бири қанға айлиниду)дин кейин болса керәк.

16:4-7 «**Үчинчи пәриштиниң чиниси**» — дәриялар вә булақлар үстигә төкүлүп, уларму қанға айлиниду. Бу вақиә йәнә «3-канай» (деңизниң үчтин бири аччиқ болуп, көп адәм өлиду)дин кейин болса керәк.
16:8-9 «**Төртинчи пәриштиниң чиниси**» — қуяш үстигә төкүлүп, қуяш тәпти адәмләрни көйдүриду. Бәзиләр бу чинә «4-канай» (қуяш вақитниң үчтин бирида қараңғулишиду) билән бағлиқ, дәп қарайду. Амма бизниңчә ««чинә»ләрдики җазалар «канай»ларни өткүрләштүриду» дегән принсип тоғра болса, «бәшинчи чинә» бәлким «4-канай»да болған апәтни техиму бәттәр қилиду.

16:10-11 «**Бәшинчи пәриштиниң чиниси**» — «дивиниң падишалиғи» (йәр йүзидики көпинчи җайлар) қараңғулишиду. Инсанийәтниң көпинчиси йәнила бу ишларни Худа тәрипидин кәлгән дәп билип туруп, товва қилмайду, һәтта техиму күпүрлүк қилиду.

16:12-16 «**Алтинчи пәриштиниң чиниси**» — Әфрат дәрияси қурутуветилиду. Бу иш «алтинчи канай»дики вақиәгә охшаш; шәриқтики падишалар һазир «Һармагеддон»да болған җәңгә қатнишишқа келәләйду (Әфрат дәриясиниң қурутуветилиши керәк болғанлиғи бизгә бу дәвирдики урушлар вә қатнаш қураллриниң «заманивий» әмәслигини испатлайду, болмиса айрупиланлар асанла өтүп кетәтти!).

(«Йәрәмия»дики қошумчә сөзимиздики «Әфрат дәриясиниң қурутуветлиши»ға даир бурунқи бир вақиә тоғрисидики изаһатимизни көрүң. Шу чағдиму «қурутулуш» «Бабил шәһири»ниң йоқитилишиға «шәриқтин келидиған бир падишаниң йоли»ни тәйярлаш үчүн еди. Вақиә «Йәр.» 50:38, 51:30-32, 36дә бешарәт қилиниду; «Йәш.» 45:1нму көрүң).

16:17-21 айәтләр «**йәттинчи пәриштиниң чиниси**» — һаваға төкүлиду. «**Иш тамам болди!»** дегән аваз аңлиниду. «Йәттинчи канай» челинғинида охшаш аваз аңлиниду. Йүз беридиған йәр тәврәш илгәрки һәрқандиқидин еғир болиду. Бу айәтләргә қариғанда Бабил үстигә чиқирилған һөкүм-җазани (он падишаниң қолида — 17:16ни көрүң) «йәттинчи чинә»дики вақиәләр өз ичигә алиду. Биз һазир Рәб Әйса Мәсиһниң қайтип келидиған «босуғиси»ға кәлдуқ. Һәммә иш буниңға тәйяр туриду. Униң қайтип келишиниң әйни тәпсилатлири пәқәт 19:11-19дә тәсвирлиниду. Амма авал 17- вә 18-баптики «қистурма сөз»гә қараш керәк. Бу бапларда ахирқи заманларда, шундақла һазирқи дәвримизгә күчлүк тәсир көрситиватқан «Бабил» бизгә «паш қилинған һалда» тонуштурулиду.

(17-18-баплар) «Бүйүк паһишә аял» — Бабил

Муқәддәс язмилар ичидә «Бабил» муһим бир темидур. «Бабил» һәм шәһәрниң өзи вә бу шәһәрниң кәйнидә турған бирхил роһий күчигә вәкилдур. «Яр.» 10:10дә Нимродниң Худаға қаршилиқ билдүрүп, инсанниң шан-шөһритини көтириш мәхситидә «Бабил»ни қурғанлиғи көрүниду. Һазир «Вәһий»дә Бабил паһишә аялниң сүпитидә көрүниду; у «**Қозиға ятлиқ болған қиз**» (21:9), йәни җамаәтниң дәл әкси болиду; Бабил қизил кийим кийиду, «сулар үстидә» олтириду; җамаәт, йәни «йеңи Йерусалим» асмандин чүшиду, аппақ кийим кийип, худди өз ери үчүн тәйярланған той қилидиған қизға охшаш болиду. Паһишә аял дивиниң үстигә миниду (сиясий вә Шәйтанниң күчигә тайиниду), бузуқлуқ қилиду (кимки униңға пайда йәткүзсә, Бабил өзини униңға сатиду). У аз дегәндиму (1) «сахта бир җамаәт» яки диний түзүм; (2) һәқиқий бир шәһәр — «қайтидин қурулған Бабил» болуши мүмкин.

«Йерусалим» вә «Бабил» шәһәрлириниң бириси асмандин, бириси асий Нимроддин келиду. 9-айәткә қариғанда униң Рим шәһири билән мунасивити барлиғидин кимму гуманлансун? Һалбуки, «паһишә аял» — «Римдики «Католик җамаәт»ни көрситиду» дейиш 18-баптики тәпсилатларға қариғанда йүзәки бир чүшәнчә болиду. Барлиқ баянларға инчкилик билән қариғандин кейин, бәлким бир хуласигә келишимиз мүмкин: —

Юһанна мошу йәрдә көргән дивә 13-бапта көрүнгән дивигә охшаш болса керәк, лекин һазир «**бәдинини күпүрлүк намлири қаплиған бир тоқ қизил дивә**» көрүниду — униң һәқиқий әпт-бәшириси көрүниду.

Тапшурулған һекмәт бойичә «паһишә» йәттә баш үстидә олтириду, бу башлар: —

(1) Йәттә тағ. Қедимки заманларда һәммигә аянки, «Рим шәһири әслидә Тибер дәриясиниң сол қирғиқидики йәттә тағ үстигә бәрпа қилинған».

(2) Йәттә падиша («**Буларниң бәши жиқилған, бириси бар, йәнә бири техи кәлмиди. У кәлгәндә пәқәт азла вақит туралайду**»). Муқәддәс язмиларда баян қилинған, Худаниң хәлқи Исраилға қарши турған, шундақла Худаниң Исраил арқилиқ Қутқазғучи-Мәсиһни әвәтидиған планини йоқатмақчи болған (Мәсиһниң әждади болғанларни йоқитиш арқилиқ) алаһидә алтә империйә бар еди. Улар: —

(1) Мисир (әсли Ибраһимдин Сараһни тартивалмақчи еди, кейин Исраилда барлиқ оғул бовақларни өлтүрүшкә тиришқан;

(2) Асурийә империйәси (пүткүл Исраилни йоқатмақчи),

(3) Бабил империйәси (Йәһудадики барлиқ шаһзадиләрни ағват қиливәтмәкчи еди, кейин Бабилниң байлиқлири көп Исраилларға вәтәнгә қайтмаслиққа езитқу болди),

(4) Медия-Парс империйәси (Әстәр аял падишаниң күнлиридә баш вәзир Һаман пүткүл Исраилни йоқатмақчи болған),

(5) Грек империйәси («Антиоқус Әпифанис» император болғанда Исраилдики ибадәтни пүтүнләй бузуп, шундақла уларниң Худаниң хәлқи болған салаһийитини йоқатмақчи болған),

(6) Рим империйәси (Мәсиһни өлтүргән, Йерусалимни вәйран қилған, җамаәткә әшәддий зиянкәшлик қилишқа башлиған). Шуниң билән «**бәши жиқилған** (Мисир, Асурийә, Бабил, Парс, Гретсийә), бириси **бар** (Рим) **йәнә бири техи кәлмиди. У кәлгәндә пәқәт азла вақит туралайду**» (Даниял пәйғәмбәрниң бешарәтлиригә вә төвәндики 11-айәткә асасланғанда вә шундақла Бабил Рим шәһиригә бағланған болғачқа, бу йәттинчисини биз бирхил «қайтидин җанланған Рим» дәп ойлаймиз).

«**Бурун бар болған, әнди һазир йоқ болған дивиниң өзи сәккизинчи падишадур, шундақла у һәм йәттисидин бири болуп һалакәткә қарап маңиду**» — шуңа «дивә» «әслигә кәлтүрүлгән Рим»дин чиқиши мумким. Униң чиқиши билән тәң он падишаниму һоқуққа ериштүриду. Андин («Дан.» 7:8, 20-21гә асасланғанда) дивә ондин үчисини тәхтидин чүшириветип уларниң орнини егиләйду.

«Он падиша» болса пәқәт «бир саат»ла һоқуқлуқ болиду. Әгәр «Вәһий»дә «бир һәптә» 7ш360 күнни билдүрсә, ундақта «бир саат» = 360/24 күн, йәни 15 күн болиду — ишқилип интайин қисқа бир вақит болиду.

17:15-18-айәттә Шәйтанниң ахирқи мәхситини көримиз. Гәрчә у мошу «паһишә аял»ни әлләрни бутпәрәслик вә һәр хил бузуқлуққа аздурушқа ишләткән болсиму, у инсанларниң пәқәт таш-яғачтин ясалған бутларға ибадәт қилишидин рази әмәс — у

уларниң ибадитиниң «өз образи болған дивə» арқилиқ беваситə өзигила болушини халайду. Шуниң билəн «аял Бабил»ни өзиниң вақитлиқ мəхситидə ишлəткəндин кейин Шəйтан он падишаниң вастиси билəн уни йоқитиду (Шəйтанниң барлиқ миситичилириниң ахирқи ақивити охшаш болиду).

Юһаннаға паһишə тоғрилиқ: «**Йəр йүзидики падишаларниң үстидин һөкүмранлиқ қилидиған катта шəһəрдур**» дəп ейтилиду. Өткəн заманларда (сəккизинчи əсирдин он алтинчи əсиргичə) «Рим папаси» əслидə Рим императорлири арқилиқ, империйə йоқалғандин кейин өзлигидин Явропадики көп падишаларниң үстидин көп җəһəтлəрдə һөкүм сүрəтти. Айəткə қариғанда ахирқи заманда бундақ иш қайтидин пəйда болиду. Мошу йəрдə сəһипə чəкликлиги билəн мунасивəтлик тəпсилатларни тəминлимəймиз, лекин Бабилниң кона алаһидə бутпəрəслиги билəн һазирқи Римдики «Католик дини» зич мунасивəтлик, дейишимиз керəк. Буларниң алақиси һəтта Пəргамум шəһири («Шəйтанниң тəхти болған җай», 2:13) арқилиқ бағланған.

Тарихтики рəддийə қилғусиз пакит шуки, оттура əсирлəрдики Рим папалири очуқ-ашкарə қатиллиқ, əхлақсизлиқ, җинсий бузуқлук вə бəччивазлиқлири билəн һəтта бутпəрəслəрни сəскəндүрəтти. Рим папилиқ болғандин тартип мошу папилар «Мəсиһниң намида» Худаниң мөмин бəндилиридин, мəйли əрлəр болсун, аял болсун яки һəтта балилар болсун, қанчилиған адəмлəрни қийин-қистаққа алған, көйдүргəн, палəч қилған вə өлтүргəн, буни пəқəт бир Худа билиду. Улар өлтүргəн мөмин бəндилəр Рим империйəси əсли өлтүргəн бəндилəрдин зиядə көп еди. Рим папаси Явропадики кишилəрни Йəһудий хəлқигə нəпрəтлинишкə қутритишлири Иккинчи Дуния Урушида Гитлерниң алтə миллион Йəһудийни қəтл қилишиға муһим түрткə болған еди.

Йəнə ейтишқа мувапиқки, дуниядики əң рəзил җинайəтчи тəшкилат («Мафия», қара қол җəмийити) Рим шəһири җайлашқан дөлəттə жилтиз тартқан вə «Римниң Католик җамаити» билəн зич мунасивити бар.

18-бапта Юһанна Бабилниң техиму көпрəк җəһəтлирини көриду. Мошу бапта у чоң сода шəһири сүпитидə көрүниду. Йəшая вə Йəрəмия пəйғəмбəрлəрниң Бабил шəһири тоғрилиқ бешарəтлири техи толуқ əмəлгə ашурулмиғачқа, кəлгүсидə Бабил шəһириниң қайтидин қурулушини, андин қайтидин вəйран болушини муқəррəр, дəп қараймиз.

18-бапта «Бабил»ниң «сода» алақиси интайин еник көрүниду. Бабилниң муһим алаһидилигини төвəндикидəк көрситимиз: —

(1) Бабил етиқатчилардин болған һəқиқий җамаəтниң бирхил əкси, сахтисидур.
(2) У дайим һəқиқй җамаəткə зиянкəшлик қилиду вə һəтта «**барлиқ йəр йүзидə қирғин болғанлар**»ғиму бирхил мəсъулийити бар (18:24)
(3) Йəр йүзидики барлиқ падишалар униң билəн содилишиш вə униңдин пайдилиш үчүн өзлирини əхлақ җəһəттə булғайду.
(4) Бабил барлиқ сəнъəтлəр вə илим-пəнлəрдин пайдилиниду вə улар арқилиқ кишилəрни өзигə тартиду.
(5) У сеһиргəрлик қилиду.
(6) Бабил болмиса хəлиқъара сода яки кəң даирилик сода мүмкин болмай қелип, дəрһал түгишиду.

(7) Униң Рим шәһири билән муқим мунасивити бар; ахирқи замандики Римда жилтиз тартқан дивиниң қоллишиға еришиду, лекин ахирда дивә уни йоқитиду.
(8) Бабилниң түгишиши интайин қисқа вақит ичидә болиду; бу иш «он падиша»ниң қолида болиду.

Дәрвәқә у «бир сир» болиду!

Болупму йеқинқи заманларда Бабилниң салаһийити тоғрилиқ алтә қияс оттуриға қоюлди: —

(1) Римлиқ Католик җамаити
(2) Мәлум бирхил «дунияви дин» яки етиқади бузулған «христиан дунияви җамаити»
(3) Сода-сетиқ, түрлүк тиҗарәт
(4) Америка
(5) Қайтидин қурулған Бабил шәһири
(6) Иккинчи һәм бәшинчиси — «дунияви дин» вә «қайтидин қурулған Бабил» шәһири.

Буларниң ичидики «Америка» әң намувапиқ намзат болуши мүмкин, чүнки етиқатчиларниң җамаәтлири Америкида учриған зиянкәшлик бүгүнгә қәдәр аз болди; Америка көп қетим зиянкәшликтин қачқан Йәһудийларға вә Мәсиһий етиқатчиларға башпанаһ болди. Бундақ дегәнлигимиз Америкидики әһвал пәқәт өзгәрмәйду, дегинимиз әмәс. Өзимиз төвәндики сәвәплардин 6-пикиргә майилмиз: —

Мошу 17- вә 18-баплардин дуниядики көп сода (һәммә сода демәкчи әмәсмиз) ишлириниң кәйнидә бир роһ туридиғанлиғини, инсанларни өзигә тартип қилтаққа чүшириватқанлиғини көргили болиду. Шуңа көплигән кишиләрниң динини болса дәл «сода» дегили болиду. Рәббимиз бу ишни тилға елип: «**Силәр һәм Худаниң, һәм мал-дуния (**«маммон»)**ниң қули болушуңлар мүмкин әмәс**». Грек тилида «маммон» «сода, байлиқ, күчлүк таянч»ни билдүриду. Бәлким, 18:23дә бу сирни чүшиништики бир ачқуч бизгә көрситилиду: «**барлиқ әлләр сениң сеһир-әпсунлириңға алданди**». 9:20дә бу сеһирликниң күчи аян қилиниду.

«Бабил» Худаниң һәқиқити вә ниҗатиға қарши турған, Худаниң бәндилиригә зиянкәшлик қилидиған дуниядики барлиқ динға, җүмлидин «маммон»ға вәкиллик қилиду, десәк бәлким еһтималға йеқин болиду. Кәлгүсидә дунияви динлар бирләштүрүлүп, Рим папаси уларниң беши болуши мүмкин. Чүнки Рим шәһиридә Рим папаси рәислиги астида дуниядики көп диндарлар, җүмлидин «Християн дини», Будда дини, Һинду дини, Ислам дини вә Тибәт динидики әрбаблар бир нәччә қетим кеңәштә җәм болуп биллә «дуа қилип» «Худаға ибадәт» қилишти. Әмәлийәттә уларниң «кеңәш» паалийәтлири «Сиз яхши, мән яхши, һәммимиз яхши адәмләрмиз» дейиштин башқа иш әмәс. Уларниң көп ишлар тоғрилиқ бир-биригә шунчилик қошулғанлиғиниң сәвәви әмәлий етиқатқа болған әқидилири интайин кам болғачқа, һеч қандақ муқим бир әқидигә дегидәк ишәнмәйтти; бирақ уларниң көпинчиси шу муһим бир нуқтида бир пикирдә болғанки, «Пүткүл аләмдә мутләқ бирла һәқиқәт мәвҗут дегили болмайду» вә «Мүмкин болса «мутләқ һәқиқәткә ишәнгәнләр»ниң көзқарашлирини аләмдин йоқитиш керәк».

Сода ишлириға кәлсәк, дунийадики көп сода ишлириниң һәр түрлүк динға зич мунасивәтлик екәнлигидин кимму гуман қилсун? Әфәсустики зәргәрләр буниң көрүнәрлик бир мисалидур («Рос.» 19:23-41). Римдики «Ватикан» (Католик дининиң «баш штаби»)ниң байлиқлири қанчилик екәнлиги намәлум, лекин шүбһисизки, нурғун дөләтләрниң барлиқ ғәзнилиридин артуқтур. «Ватикан»ниң нурғунлиған сода алақилири бар, йеқинқи бәзи вақиәләргә қариғанда, «Мафия» биләнму мунасивити бар. Һалбуки, бу 18-баптики текстләр һәтта жуқурида шу ишлардин өтүп, дунийадики көп қисим содиларниң бирхил «сеһирлик күч»ниң алақисидә туруватқанлиғини, һәтта әшу күч тәрипидин башқуруливатқанлиғини бизгә пуритиду.

«Вәһий»дики Бабил тоғрилиқ бу бешарәтләрниң бизгә тапшурулушниң сәвәви бизгә дунийадики мошу улуқ иқтисадий система (банкилар, пайчиклар, түрлүк пайчик базарлири вә һазирқи һәммидин муһим «тор»дики сода)ниң кәйнидә бир сеһирлик жинниң күчи бар дәп мәлум қилиштин ибарәттур. Бу иқтисадий система инсанниң сөзи (Худаниң сөзи әмәс) үстигә қурулған болуп, униң дунийадики барлиқ дин билән биллә адәмни аздуруп, һәқиқәттин айришқа хелә күчи бар.

Кәлгүсидә «Бабил шәһири» қайтидин қурулса, дунияниң сода-сетиқини һалқилиқ контрол қилғидәк амилларни тутуши мүмкин. Садам Һусәйн Бабил шәһирини қайтидин әслигә кәлтүрмәкчи болған; у бүгүн «қисмән қурулған пети»да туриду.

Бабилниң гумран болуши (14:5-12-айәтләрдә көрситилгән үч пәриштиниң хәвиригә қариғанда) бәзи кишиләрниң товва қилишиға түрткә болуши мүмкин. Лекин шу иш адәмни интайин һәйран қалдуридуки, һәтта нурғун балаю-апәтләрниң агаһлириға, шундақла Худаниң Өз гувачилириниң гувалиғини аңлап туруп, шунчә көп адәмләр өзлириниң сәкратқа чүшүп пат арида жазаға тартилидиғанлиғиға һеч қаримай, бәлки Бабил үчүн һәсрәт чекип жиға-зар көтириду. Кона заманларда Худаниң пәриштиси Содом шәһиридикиләрни рәзиллиги түпәйлидин уруп кор қиливәткән. Лекин улар Худаниң жазасидин һеч агаһ алмай, кор турупму йәнә гуна қилиш пурситини издәп жүргән («Яр.» 19:11). Рәб Өзи бизгә тәлим бәргинидә, һәтта қиямәтниң һарпа күниму көп адәмләр содисини қиливериду, дәп көрситиду («Мат.» 24:36-41, «Луқа» 17:26).

19-бап — Әйса Мәсиһниң қайтип келиши

19-бапта заманниң ахирқи көрүнүши, жүмлидин Рәббимизниң қайтип келиши биз үчүн тәсвирлиниду. Жуқурида көрсәткинимиздәк, бу ишлар

(1) алтинчи печәтниң;
(2) йәттинчи канайниң;
(3) йәттинчи чининиң;
(4) (17-бап-19:4да хатириләнгәндәк) Бабил үстигә төкүлгән жазаларниң әвжигә чиқишидур.

20-бап — Шәйтанниң бағлиниши, миң жиллиқ сәлтәнәт

«1Кор.» 6:2-3ни көрүң. Униңда расул Павлус Худаниң дуния үстидин һөкүм чиқиришида Униң муқәддәс бәндилириниң несивиси бар, дәйду. Мошу сөзниң әмәлгә ашурулуши мошу «миң жил»ниң бешида болуши керәк.

Йәнә бир еш ениқки, «икки тирилиш» бар — биринчи тирилиш «миң жил»ниң алдида, йәни ишәнгүчиләрниң тирилиши; иккинчи тирилиш миң жилдин кейин, йәни етиқатсизларниң тирилиши болиду.

Бу миң жиллиқ сәлтәнәт һәққидики баянларниң шунчә қисқа екәнлиги, көрүнүштә мәлуматниң шунчә азлиғи бизни һәйран қалдуруши мүмкин. Бу ишниң өзи бизгә шуни испатлайдуки, «миң жиллиқ сәлтәнәт» әмәлийәттә Тәвратқа тонуш болған шу дәвирдики етиқатчиларға нисбәтән «йеңи иш» әмәс. Чүнки Тәвраттики нурғун пәйғәмбәрләрниң язмилирида «Худаниң падишалиғи» аллиқачан тилға елинған. «Вәһий» пәйғәмбәрләрниң шу көп хәвәрлиригә шу чағғичә намәлум болуп кәлгән икки мәлумат, йәни муну икки соалға болған җавапни қошуп тәминләйду: —

(1) Худаниң (йәр йүзидә болған) падишалиғи қанчә вақит давам қилиду?

(2) У қандақ түгәйду?

Андин Юһанна йеңи асман, йеңи зиминни көриду; «**Чүнки бурунқи асман вә зимин өтүп кәткән еди. Деңизму мәвҗут болмиди**».

Биз һазир йеңи асман, йеңи зимин тоғрилиқ толиму әҗайип вә тилсимат баянларға кәлдуқ (21-22-бап). Бәзи алимлар байқиғинидәк, Мәсиһ Әйса бизгә у дуния үчүн тәйярлинишимиз керәк дәп шунчә көп қетим тәлим бәргән болсиму, пүткүл муқәддәс язмилар ичидә йеңи асман-зимин тоғрилиқ пәқәт мошу икки баптинла хәвиримиз барлиғи бәлким сәл ғәлитә туюлиду. Лекин әһвал бәлким һеч башқичә болмаслиғи мүмкин. Һазирқи әқлимиз интайин чәклик, һәтта зәрричилик болғачқа, әгәр йеңи асман-зиминни толуқрақ тәсвирлигән болса, бәлким уни пәқәтла чүшинәлмәй қалған болаттуқ.

Төвәндә биз «Вәһий»дә «йәттә печәт» ечилғандин кейин бешарәт қилинған муһим вақиәләрни тәртиви бойичи тизишқа тиришмақчимиз; андин бу вақиәләрни бир «вақит җәдвили» ичигә тизмақчимиз.

Һазирқи заман: —
Ақ атқа мингүчи — сахта Мәсиһләр
Қизил атқа мингүчи — урушлар
Қара атқа мингүчи — ачарчилиқлар
Татираң атқа мингүчи —ваба, ачарчилиқ, уруш; инсанларниң төрттин бири өлиду.

Шәйтанниң йәр йүзигә ташлиниши — «дәһшәтлик азап-оқубәт»ниң башлиниши.

Дәҗҗал пәйда болиду, «теч-аманлиқ елип кәлгән» һалда болиду. У «йеңи Рим»ниң беши болуп («йәттинчи баш»); «он мүңгүз»и техи намайән болмиди. У Худаниң хәлқиниң «көп қисми» билән (демәк, һәммә Йәһудий билән әмәс) әһдә түзиду («Дан.» 9-бап).

Илан (йәни әҗдиһа, бәлки дивә әмәс) Худаға садиқ болған «Исраилниң қалдиси»ни йоқатмақчи болиду.

«Қалди» чөл-баяванға (тәйярланған бир җайға) қачиду.

Илан йәнила Исраилниң қалдисини һалақ қилмақчи болиду, лекин «қалди» 1260 күн чөл-баяванда һимайә қилиниду.

Етиқатчиларниң җамаәтлиригә зор зиянкәшлик башлиниду. Лекин нурғун адәмләр хуш хәвәрни қобул қилиду, «мол һосул» болиду (7-бап, «зор бир топ адәмләр») — бу «дәһшәтлик азап-оқубәт»ниң биринчи йериминиң әң муһим тәрипидур.

Дивә (дәжҗал) Исраил билән болған әһдисини бузиду. У Йерусалимдики ибадәтханиниң «сиртқи һойла»сини булғайду. Бу «дәһшәтлик азап-оқубәт» мәзгилиниң оттуриси болиду.

Дивә он мүңгүзи (он падиша) билән тәң өзиниң рәзил әпт-бәшириси билән пәйда болиду;

Дивә үч падишани тәхтидин чүширип, уларниң орниға чиқип асасий қоқуққа егә болиду.

Дивиниң йәттә бешидин бири әҗәллик ярилиниду, андин сақайтилиду (андин «сәккизинчи баш» болиду).

Дивә (сахта пәйғәмбәрниң ярдими билән, болупму «әҗәллик яриси» сақайтилғандин кейин) инсанларни өзигә ибадәт қилдуриду.

Дивә өзини ибадәтханисида «Мана өзәм Худадурмән» дәп көрситип («2Тес.» 2-бап) «вәйран қилғучи жиркиничлик номуссизлиқ»ни орнитиду.

Сахта пәйғәмбәр дивигә бир бут-һәйкәл ясайду. У һәйкәлни «тирик» қилиду, уни сөз қилдуриду, түрлүк башқа карамәтләрниму көрситиду. Дивиниң бәлгүсини қобул қилмиғанларға һеч қандақ сода-сетиқни рухсәт қилмайду.

Худаниң мөмин бәндилири техиму еғир зиянкәшликкә учрайду. Дивиниң бәлгүсини қобул қилмиғачқа, улар һеч немини сетивалалмайду. Бабил мошу зиянкәшликкә қатнишиду. Исраиллар (Пәләстиндә турғанлар) һазир дивиниң харлиғи астида қалиду. Әгәр мошу вақит 144000 талланған Йәһудий пәйда болған пәйт болса, улар Худаниң алаһидә башпанаһи астида гуваліқ беришни башлиши мүмкин. Икки гувачи Исраилийә зиминида 1260 күн гуваліқ бериду.

Бәшинчи канай — адәмләр бәш ай қийнилиду

Әфрат дәрияси қуруп кетиду. «Шәрктики падишалар» келиду.

Һармагеддонда болған җәң инсанларниң үчтин бири өлиду.

«Икки гувачи» өлтүрүлиду, қайтидин тирилиду, асманға көтирилиду.

Дивә бурулуп «Бабил»ни йәветиду.

Содигәрләр Бабил үстидә жиға-зар көтириду — җәмъиийәтни муқим қилидиған иқтисадий система йоқ болиду.

Асманниң оттурисида учуватқан үч пәриштә көрүниду; уларниң йәткүзидиған хәвири: —

(1) «**Худаға ибадәт қилиңлар, чүнки сот қилиш вақти кәлди**»;

(2) «**Бабил ғулиди**»;

(3) «**Дивигә чоқунидиғанлар вә тамғисини қобул қилидиғанларға ... җаза чүшиду**».

«**Муқәддәс бәндиләр арам елиш вақти кәлди**» дегән төртинчи аваз әрштин аңлиниду

Рәб булутларда аян болиду, муқәддәс бәндилири Өзи билән «һавада учришиш»қа елиниду.

Йәнә бир пәриштигә йәр йүзидә қалғанларни сораққа тартиш вәзиписи тапшурулиду. «**Худаниң қәһриниң чоң шарап көлчиги**»ниң вақти келиду.

Рәб (муқәддәс бәндилири билән) чүшиду — Исраил шу вақитта қутқузулуши мүмкин. дивә йоқитилиду.

Йәр йүзидә қалғанлар бар болиду — улар балилар вә бовақларла болуши мүмкин.

Дивә вә сахта пәйғәмбәр от көлигә ташлиниду.

Йәр йүзидә қалғанлар «миң жиллиқ сәлтәнәт»кә кириду.

«Миң жиллиқ сәлтәнәт»

«Миң жиллиқ сәлтәнәт»ниң ахирида, Шәйтан йәнә бошитилиду, әлләр алдиниду
Йерусалимға ахирқи һуҗум қилиниду
Худаниң җазаси асман вә зимин от ичидә еритип йоқитилиду
Қалған өлгәнләр (етиқатсизлар) тирилдүрүлүп сораққа тартилиду
Йеңи асман-зимин пәйда болиду

Печәтләр, канайлар, «ариликтики көрүнүшләр» вә «йәттә чинә»ниң бир-биригә болған мунасивити бәлким төвәндики җәдвәлдикидәк болиду: —

Печәтләр	Канайлар	Ариликтики көрүнүшләр	Чиниләр
1-печәт			
Ақ ат			
Сахта мәсиһләр			
2-печәт			
Қизил ат			
Уруш			
3-печәт			
Қара ат			
Ачарчилиқ			
4-печәт			
Талираң ат			
Өлүм, ваба, ачарчилиқ, уруш. Инсанларниң төрттин бири өлиду			
(----------------- **«Дәһшәтлик азап-оқубәт»ниң башлиниши** -------------------)			
5-печәт		«Әмир» Исраил билән әһдә түзиду Әҗдиһа «аял»ни йоқатмақчи «Аял» 1260 күн йошурулиду Әҗдиһа җамаәткә зиянкәшлик қилиду	
Қурбангаһ астидики җанлар Зиянкәшлик пат арида башлиниду		1260 күн	
(----------------- **«Дәһшәтлик азап-оқубәт»ниң оттуриси** -------------------)			

		Дивә һәқиқий қияпәттә көрүниду, әһдини бузиду 144000 көрүниду?? «Икки гувачи» Он падиша пәйда болиду Үч падиша тәһттин чүшиду Дивә «әҗәллик ярилиниду» Дивә сақайтилиду «Сахта пәйғәмбәр» көрүниду «Жиркиничлик номуссизлиқ» ибадәтханида селиниду «Дивиниң һәйкилигә жан киргүзүлиду» һәйкәл сөзләйду Барлиқ кишиләр дивигә чоқунушқа вә бәлгүсини қобул қилишқа мәҗбурлиниду	
	1-канай		
	Мөлдүр, от, қан Дәл-дәрәқләрниң үчтин бири көйдүрүлиду		
	2-канай		
	Отлуқ тағ деңизға чүшиду Деңизниң үчтин бири қан болиду, деңиздики жаниварларниң үчтин бири өлиду		
	3-канай		
	«Кәкрә» юлтузи чүшиду Дәриялар булғуниду, көп адәм өлиду		
	4-канай		
	Қуяш, ай, юлтузларниң үчтин бири қараңғулишиду		
	5-канай	(-------????-------)	**1-чинә**
	«Чикәтқиләр» бәш ай адәмни қийнайду	((-----------------)) «Икки гувачи» өлтүрүлиду	Дивигә чоқунғанларни ярилар басиду

			2-чинә
			Деңиз қанға айлиниду Деңизда һәммә нәрсә өлиду
			3-чинә
			Сулар, дәриялар қанға айлиниду Инсанлар ичиши керәк
			4-чинә
			Инсанлар от билән зәһимләндүрүлиду
			5-чинә
			Йәнә бир «яра вабаси» Қараңғулуқ көп йәрләрни басиду
	6-канай		**6-чинә**
	«Шәриқтин кәлгән падишалар»ниң йолини тәйярлашқа Әфрат дәрияси қурутилиду «Һармаггедон уруши»		200 миллион атлиқ шәриқтин пәйда болиду; Әфрат дәриясидин өтәләйду. Адәмләрниң үчтин бирини өлтүриду
		Бабил ғулайду	**7-чинә** «Иш тамам болди!» Бабил жазалиниду
Үч пәриштиниң ахирқи агаһи			
(------------------- **«Дәһшәтлик азап-оқубәт»ниң аяқлишиши** ----------------) (------------------- 1260 күн түгәйду ----------------)			
6-печәт	**7-канай**		**7-чинә (давами)**
Қаттиқ йәр тәврәш Қуяш қара, ай қан Юлтузлар чүшиду Пәриштиму һосул алиду	Қаттиқ йәр тәврәш Сорақ жақалиниду «Дунияниң падишалиқлири Худаниң падишалиғи болди!» Мөлдүр	Инсаноғли һосул алиду	Қаттиқ йәр тәврәш Йерусалим жиқитилиду һәммә шәһәр ғулайду. Тағлар, араллар йоқилиду. Мөлдүр
(----------------- **Мәсиһ йәр йүзигә қайтип келиду** ---------------------)			
7-печәт			
Әрштә сүкүт Сорақ тәйярлиниду	Миң жиллиқ сәлтәнәт башлиниду		

Тәбирләр

Тәрҗимә тоғрилиқ бәзи муһим изаһатлар

(1) Тәрҗимә хизмитимиздә биз нурғун башқа инглизчә, уйғурчә вә хәнзучә тәрҗимиләрдин, шундақла бир қанчә муһтәрәм тәвратшунаслар һәм инҗилшунасларниң әсәрлиридин көп пайдиландуқ. Бу җәһәттә биз Инглиз тилидики «Дарбий» тәрҗимиси, «Интернет»тики «NetBible» тәрҗимиси, 1920-жиллири Қәшқәрдә Мәһмәт Шүкри вә башқилар тәрипидин ишләнгән уйғурчә нусхиси, «Һазирқи заман уйғур тилидики тәрҗимиси» вә 1911-жилидики хәнзучә «Хехебән» тәрҗимисини тилға алимиз. Бу тәрҗимиләрниң һәммисини «Интернет»тин чүшәргили болиду; мунасивәтлик тор бәтлири төвәндикидәк: —

www.dunyaningnuri.com
www.hayatnuri.com
www.hidayetnuri.com
www.injil.com
www.injil.net
www.uyghurradio.com
www.uyghurradio.net
https://bible.org/chinese/e/download/pdf
https://www.biblegateway.com/versions/
http://www.audiotreasure.com/mp3/Mandarin/menu.htm
https://bible.org/chinese/e/download/pdf
https://bible.org/netbible

Мәзкур тәрҗимимизни «www.mukeddeskalam.com» яки «www.mukeddeskalam.net»тин көрүшкә вә чүширип оқушқа болиду.

(2) Муқәддәс Китаптики баплар вә айәтләрниң «тәртип рәқәм»лири оқурмән ишәнгүчиләргә қолайлиқ болсун үчүн, миладийә 5-әсирдә көчүргүчиләр тәрипидин қошулған болуп, улар әслий текстниң бир қисми әмәс. Оқурмәнләргә қолайлиқ болсун үчүн паланчи китаптики мәлум бир айәт шундақ йол билән көрситилиду: Мәсилән: «1Пад.» 2:15 — демәк, «Падишалар» биринчи том, 2-бап, 15-айәт.
(3) Мәзкур тәрҗимидә барлиқ «кириш сөз», мавзу, мавзучақлар, изаһатлар вә «қошумчә сөз»ләр оқурмәнләргә ярдими болсун үчүн тәрҗиман тәрипидин берилди. Улар Муқәддәс Китапниң әслий текст-айәтлириниң бир қисми әмәс.
(4) Барлиқ мавзуларни вә барлиқ мавзучақларниң муқәддәс язминиң бир қисми әмәслигини ениқ көрситиш мәхситидә, башқа хәт нусхисида ипадилидуқ.
(5) Тәрҗимимиздә, муқәддәс язмиларниң текстлиридики бәзи сөзләрму мошундақ «сус» бесилған (мәсилән, «сөзләр»). Бундақ сөзләр әйни ибраний яки грек текстидә йоқ, пәқәтла уйғурчә текстимиз раван чүшинишлик болсун дәп тәрҗиман тәрипидин қошулған сөзләрдур.
(6) Әйни текстта ибраний яки грек тилидики көп учрайдиған исим ибариләрни болса, изчил һалда уйғур тилидики тәңдиши билән ипадиләшкә тириштуқ. Ундақ қилғанда оқурмәнләр мәлум бир сөз яки ибарә тоғрисида өзиниң тәтқиқатини елип баралайду.
(7) Муқәддәс Китаптики бәзи айәтләрниң башқа бир хил тәрҗимә қилиниш мүмкинчилиги болған әһвалда күчимизниң йетишичә изаһат арқилиқ башқа хил тәрҗимисини көрситишкә тириштуқ (мәсилән, «башқа бир хил тәрҗимиси: «....», «Бәзи алимлар: «...» дәп тәрҗимә қилиду, дегәндәк). Лекин бундақ изаһат бәргинимиз шу башқа хил тәрҗимини тоғра дәп қариғинимиз әмәс, пәқәт бәзи алимларниң чүшәнчиси бойичә шундақ тәрҗимә қилинған, дегәнликтур. Икки хил тәрҗимә оттурисида муһим пәриқ бар болса, өз тәрҗимимизниң асаслирини көрситишкә тириштуқ.

Мәзмунлар: —

Әң муһим тәбирләр: —

Худаниң Тәврат, Зәбур, Инҗилда аян қилинған намлири

Худаниң Оғли
Инсаноғли
«Муқәддәс Роһ» (Худаниң Роһи)
Мәсиһ («Худаниңм Мәсиһ қилғини», «мәсиһ қилинғучи») вә «мәсиһ қилиш»
«Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» — у ким?
«Тәврат» вә «Зәбур»
«Зәбур» — «Тәврат» вә «Зәбур»ни көрүң
«Инҗил»

Башқилар

«Абба»
«Арамий тили»
«Асманлар» (әршләр)
«Ашәраһ», «Ашәраһлар», «Ашәраһ бутлар»
«Ақсақал»
«Амин!»
Аялчә род вә әрәнчи род
«Әбәдий» вә «мәңгү»
«Әтигәнлик қурбанлиқ» вә «кәчлик қурбанлиқ»
«Әждиһалар» һәм «Левиатан»
Әрәнчи род — «аялчә род вә әрәнчи род»ни көрүң
«Әфод»
«Әң муқәддәс жай»
«Әһдә»
«Әһдә түзүш» («әһдә кесиш»)
«Әһдә сандуғи»
«Баал»лар
«Баш каһин»
«Бәрикәт» вә «ләнәт» («қарғиш»)

Бирликләр: —

«Тәврат, Инжилда ишлитилгән өлчәм бирликлири»ни көрүң
«Падишаһ... Пәрвәрдигарниң нәзиридә дурус болғанни қилди»
«Пасха»

Палчилиқ
Худаниң һәқиқий пәйғәмбәрлири вә палчилиқ

Тәврат (Кона Әһдә) дәвридә ата қилинған бешарәтләр
Инжил (Йеңи Әһдә) дәвридә ата қилинған бешарәтләр
«Пәрвәрдигарниң күни»
«Пәрисийләр»
Пәриштиләр
«Пәйғәмбәр»
«Пәйғәмбәрләрниң язмилири»
«Пуланлатма һәдийә»
«Тәрафим» — «өй бутлири»
«Тәһтисара» вә «дозақ» (яки «жәһәннәм») тоғрилиқ
Тәврат календари; айлар вә һейтлар жәдвили
«Тәврат устазлири»
«Жамаәт»
«Жәнубий падишалиқ» — «Исраил», «Исраиллар», «Йәһуда», «Йәһудийлар»ни көрүң.
«Жинлар» («яман роһлар», «пасиқ роһлар»)

«Чөмүлдүрүш»
«суға чөмүлдүрүш»
«Муқәддәс Роһта чөмүлдүрүш»

«Хәтнә» — «сүннәт»ни көрүң
«Худадин қорққанлар» («Худадин қорққучилар»)
(Худаға) мутләқ аталған
«Худаниң муқәддәс бәндилири»
Худаниң һәсәтлик ғәзиви
«Худаниң «йоқлиши»»
«Хуш хәвәр»

«Хизмәтчи»
«Дәсләпки вә кейинки ямғурлар»
«Дуния»
«Дозақ» — ««тәһтисара» вә «дозақ» (яки «җәһәннәм»)
тоғрилиқ»ни көрүң
«Рабби»
«Расул»
«Роһ», «җан», «тән» вә «әт» тоғрилиқ
«Роһий илтипатлар»
«Садуқийлар»
«Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар»
«Сәптуагинт» — LXXни көрүң
«Стои» вә «Стоикизм»
(«Стоикизм»ға ишәнгүчиләр «стоиклар» дәп атилиду)
«Сүннәт» (хәтнә»)
«Сир»
«Синагоглар»
«Шабат күни»
Шәйтан («Иблис»)
«Шималий падишалиқ» — «Исраил», «Исраиллар»,
«Йәһуда», «Йәһудийлар»ни көрүң.
«Қалди»
«Қанаан»
«Қәйсәр»
«Қурбанлиқ»
«Қурбангаһ»
«Қул»
«Қериндашлар»
«Қемош»
Кафарәт
Календар — Тәврат календари; айлар вә һейтлар җәдвилини көрүң
«Кафарәт тәхти»
«Каһинлар»
«Чапрас яғачләш» (чапрас яғачқа миқлаш)
«Кона әһдә» вә «йеңи әһдә»
«Көтәрмә һәдийә»

«Керублар»
«Гоел» («һәмҗәмәт-қутқазғучи» (яки «һәмҗәмәт-ниҗаткар»)
«Лавийлар»
«Левиатан» — «әждиһалар» һәм «левиатан»ни көрүң
LXX («Сәптуагинт»)
«Манна»
«Мәңгү» — «әбәдий», «мәңгү»ни көрүң
«Моләк»
«Мутләқ аташ» «(Худаға) мутләқ аталған»ни көрүң
«Мурмәкки»
«Мусаниң қануни»
«Муқәддәс»
«Муқәддәс чедир»
«Муқәддәс җай» («муқәддәс чедир»дики «муқәддәс җай», «муқәддәс ибадәтхана»дики «муқәддәс җай»)
«Назарийлар»
«Николатийлар»
«Һарам» — «һалал» вә «һарам»ни көрүң
«Һалал» вә «һарам» һесапланған һайванлар
«Һаллелуяһ» («Һәмдусана»)
«Һәсәт» — «Худаниң һәсәтлик ғәзиви»ни көрүң
«Һәққаний қилиш»
«Һәмҗәмәт-қутқазғучи» яки «һәмҗәмәт-ниҗаткар» — «Гоел»ни көрүң
«Һосанна»
«Һөкүм-гува» — («он әмир»ниму көрүң) (бәзидә «Худаниң гувалиғи», «Худаниң һөкүм-гувалиғи», «Он әмир»му дейилиду)
«Һеродлар»
«Он әмир» — «һөкүм-гува»ниму күрүң
«Ухлаш» — «У ата-бовилири арисида ухлиди», «У ата-бовилириниң йениға кәтти», «У хәлқигә қошулди» қатарлиқ ибариләр
«Урим вә туммим»
«Өз хәлқидин үзүп ташлиниду»
«Өзгәрмәс муһәббәт» — Ибраний тилида «хәсәд»
«Өзәңларни пак қилиңлар» яки «өзәңларни пак-муқәддәс қилиңлар»
«Епикурианизм» (униңға ишәнгүчиләр «Епикурлар» дейилиду)
«Ибадәтхана» (муқәддәс ибадәтхана)

«Ибраний»
«Исраил», «Исраиллар», «Йәһуда», «Йәһудийлар»
«Илаһлар» деган сөз тоғрилиқ
«Ят әлләр» («таипиләр»)
«Йәттинчи жили» вә «бурға челиш жили»
«Йәһуда» — «Исраил», «Исраиллар», «Йәһуда», «Йәһудийлар»ни көрүң.
«Йәһудийә»
«Жуқири җайлар»
«Йәһудийлар» — «Исраил», «Исраиллар» , «Йәһуда», «Йәһудийлар»ни көрүң.
«Йетәкчи»
«Йоқлаш» (Худаниңки) — «Худаниң йоқлиши»ни көрүң
«Йеңи әһдә» — «кона әһдә» вә «йеңи әһдә»ни көрүң

Җәдвәлләр

Тәврат, Инҗилда ишлитилгән өлчәм бирликлири
Муқәддәс Китаптики қисимларниң қисқартилма намлири
Тәврат календари; айлар вә һейтлар җәдвили
Муқәддәс Китапниң (аддийлаштурулған) тарихий җәдвили

Худаниң Тәврат, Зәбур, Инжилда аян қилинған намлири

(1) «Әлоһим» вә (2) «Әл» яки «Әлоаһ» — адәттә «Худа» дәп тәрҗимә қилиниду.

Ибраний тилиниң мундақ қизиқ икки алаһидилиги бар. Биринчи, бәзи сөзләр пәқәт көплүк шәклидә ипадилиниду. Ибраний тилида «сулар» («майим») дегән көплүк шәкилла бар; «су» дегән бирлик шәкил йоқ. «Асманлар» («шамайим») дегән көплүк шәкилла бар; «асман» дегән бирлик шәкил йоқ. Ибраний тилида адәттә «Худа» дейәлмәйду, «Худалар» («Әлоһим» яки «Елоһим») дейилиду, лекин мәнаси йәнила «Худа»дур. «Худа» «бирлик шәкил»дә ипадиләнсә, «Әл» дейилиду, мәсилән «Әл-Шадай» (Һәммигә Қадир Худа). Бу шәкил аз учрайду.

Иккинчидин, ибраний тилида «көплүк»ни билдүридиған икки хил «қошумчә» бар. Биринчи қошумчә «-от» болуп, «икки»ни билдүриду; иккинчи қошумчә «-им» яки «-һим» болуп, «үч» яки «үчтин көп»ни билдүриду. Уйғур тилидики «китап» дегән сөзни түрләп көрсәтсәк униң шәкиллири мундақ болиду: —

«Китап» — бирла китап

«Китапот» — икки китап

«Китавим» — үч яки үчтин көп китап.

Ибраний тилида «Худа» бирлик шәклидә ипадиләнсә, «Әл» дейилиду. Биз буни адәттә «Илаһ» яки «Тәңри» дәп тәрҗимә қилдуқ.

Әнди йәнә «Аләмниң яритилиши» 1:1ни көрәйли: — «**Муқәддәмдә Худа асманлар билән зиминни яратти**»

Дәрвәқә, «Худа» дегән сөз мошу йәрдә Ибраний тилидики «Әлоһим» дегән сөзниң тәрҗимиси. Жуқирида дегинимиздәк, «Әлоһим» «көплүк», йәни «үч, яки үчтин көп» шәкилдә ипадилиниду. Шундақ болсиму, униң билән мунасивәтлик пеил болса «бирлик шәкли»дә ипадилиниду. Шуниң билән Муқәддәс Китапниң: — «**Муқәддәмдә Худа асманлар билән зиминни яратти**» дегән биринчи җүмлисидә «Худа» дегән сөз «үч яки үчтин көп» дегән шәкилдә, йәни «Әлоһим» дегән шәкилдә ипадилиниду, лекин пеил («яратти») болса «бирлик шәкли»дә ипадилиниду. «Яратти» дегән пеил «иккилик шәклидә» яки «көплүк шәклидә» учримайду.

Ибраний тилида әгәр бу җүмлиниң егиси Худа «биринчи шәхс» билән ипадиләнсә, ундақта «яратти» дегән пеил «яраттуқ» дейилмәй, йәнила «яраттим» дейиләтти.

Демәк, Муқәддәс Китапниң биринчи жүмлисидә Худа көплүк шәхстә болсиму, бирла шәхстәк иш көриду, дегән уқум пуритилиду. Көп алимлар бу уқумға асасән Худа «үчниң бирлиги» яки «үч бир гәвдә», дәп чүшәндүриду. Гәрчә шундақ бир ипадә муқәддәс язмиларда беваситә тепилмисиму, бу һәқиқәтни шүбһисиз Тәвратта һәм Инжилда рошән көрситилгән бир тәлимдур.
Тәвратта хатириләнгән Худаниң һәр қандақ иш-һәрикәтлиридә «Әлоһим» дегән нам ишлитилгән болса, шу айәтләрниң һәммисидә дегидәк Худаниң һәрикити «бирлик шәкли»дики пеил билән ипадилиниду.

(3) «Яһвәһ» — «Пәрвәрдигар» дәп тәржимә қилинди.
Тәвратта «Пәрвәрдигар» дәп тәржимә қилинған намниң ибраний тилидики тәләппузи «Яһвәһ» болуши мүмкин. «Мисирдин чиқиш» дәвридә Муса пәйғәмбәргә ата қилинған вәһий бойичә «Яһвәһ» дегән намниң мәнаси «Әзәлдин Бар Болғучи», «Мәңгүлүк Болғучи» яки «Өзәм Бардурмән» дегәндәк болиду («Мис.» 3:15). «Яһвәһ» дегән нам «Яр.» 2:4дә биринчи қетим ишлитилгән. Худа һәр қетим инсан билән әһдә түзгән чағлирида яки инсан билән йеқин мунасивәттә сөзлигән чағлирида асасән шу нам көрүлгән; сәвәви шүбһисизки, шу нам Униң өзгәрмәс маһийитини, изчил болуп кәлгән көйүмчанлиғини вә бир хиллиқ меһриванлиғини, шуниңдәк Униң һәрдайим һәр бир вәдә сөзлиридә тәврәнмәй чиң туридиғанлиғини тәкитләйду. Парсчә «Пәрвәрдигар» дегән исим шу мәнагә әң йеқин келиши мүмкин, чүнки Парс тилидики «Пәрвәрдигар» дегән сөзниң мәнаси «Хәвәр алғучи», «Пәрвиш қилғучи» болуши мүмкин. Бәзи алимлар «Яһвәһ»ни «дайим болғучи» дәпму тәржимә қилиду.
Бәзидә шеирларда «Яһвәһ» дегән нам «Яһ» дәп қисқартилиду.

(4) «Адонай» — «Рәб» дәп тәржимә қилинди.

(5) «Исраилдики Муқәддәс Болғучи» тоғрилиқ: —
Худаниң бу алаһидә нами (1) Униң Исраил хәлқини Өзигә вәкил болған гувачи әл болушқа таллиғанлиғини; (2) Исраилниң Худаниң Өз һозурини (авал муқәддәс чедирда, андин муқәддәс ибадәтханида) уларниң арисида орунлаштурушқа таллиғанлиғиға болған хошаллиғини тәкитләйду.

Төвәндики айәтни көрүң: —

«Зиондикиләр, тәнтәнә қилип жар селиңлар;
Чүнки араңларда турған Исраилдики Муқәддәс Болғучи бүйүктур!» — дәйсиләр» («Йәш.» 12:6)

Мүмкинчилиги барки, «Исраилдики Муқәддәс Болғучи» дегән нам алаһидә Қутқазғучи-Мәсиһни көрситиду. Мәсилән, төвәндики айәтләрни көрүп ойлап көрүң.

«**Чүнки Пәрвәрдигар бизниң қалқинимиз,**
Исраилдики Муқәддәс Болғучи шаһимиздур» («Зәбур» 89:18)
«Қорқма, сән қурут болған Яқуп,
Исраилниң балилири!
Мән саңа ярдәмдә болимән!» — дәйду Пәрвәрдигар, йәни сениң һәмҗәмәт-Қутқузғучиң, Исраилдики Муқәддәс Болғучи» («Йәш.» 41:14)
«Мана, сән (Исраил) **өзәңгә ят бир әлни чақирисән,**
Сени билмигән бир әл йениңға жүгүрүп келиду;
Сәвәви болса Пәрвәрдигар Худайиң, Исраилдики Муқәддәс Болғучиниң Өзидур;
Чүнки У сени улуқлап саңа гөзәллик-җулалиқни яр қилди» («Йәш.» 55:5)

(6) «Тирик Худа» (Мәңгү һаят Худа) тоғрилиқ: —

«Тирик Худа» (яки «Мәңгү һаят Худа») дегән ибарә оқурмәнләргә бәлким сәл ғәлитә яки алаһидә туюлуши мүмкин. Тәврат һәм Инҗилда мәзкур ибарә муқәддәс бәндиләр тәрипидин көп ишлитилиду; уларниң көздә тутқини Худа һәргиз ғәпләткә қалғанлар яки имансиз кишиләр чоқунған жиргиничлик бутлардәк сахта бир үлүк нәрсә әмәс, у бәлки һәқиқәт, һаят бир Худадур.

(7) Һәммигә Қадир

«Һәммигә Қадир» Худаниң бу нами ибраний тилида «Күчлүк мүрә болған Худа» дегән сөз билән ипадилиниду. Бу сөз, Худаниң һәммә ишқа қадир екәнлигини билдүриду. Шуниң билән бир вақитта бу нам йәнә «Қучиғи бар Худа», «Қучиғи ечилчан Худа»му дәп билдүриду.

«Худаниң Оғли»

«Худаниң Оғли» — бу нам һәргизму Худа билән Әйса Мәсиһ оттурисидики җисманий җәһәттики ата-балилиқ мунасивәтни әмәс, бәлки роһий җәһәттики мунасивәтни билдүриду. «Филиппилиқларға»дики «қошумчә сөз»имизниму көрүң.

«Инсаноғли»

«Инсаноғли» дегән ибарә Тәвратта алдин-ала ейтилған, дунияни қутқузушқа келидиған «Мәсиһ»ни көрситиду (мәсилән, «Дан.» 7:13-14). Тәврат-Зәбур бойичә, бу әвәтилгүчиниң Худаниң күч-қудрити вә шан-шәриви билән әрштин чүшүп, пүткүл инсанларни мәңгү башқуридиғанлиғи алдин-ала ейтилған.

Униңдин муһими, бизниңчә, Рәббимиз Әйса Мәсиһниң бу намни Өзи һәққидә көп ишлитиши Өзиниң толуқ инсан екәнлигини, инсанийәт билән бир екәнлигини тәкитләш үчүн еди. Чүнки әрш тәрипидин ейтқанда ажайиб иш шуки, гәрчә У әзәлдин «Худаниң Оғли» болсиму, у йәнә «Инсанниң оғли»му еди.

«Муқәддәс Роһ» (Худаниң Роһи)

«Муқәддәс Роһ» — Худаниң Роһиниң Өзидур. Муқәддәс Роһ Тәврат вә Инҗилда бәзидә пәқәт «Роһ», Инҗилда бәзидә «бирдин-бир пак-муқәддәс Роһ», «Һәқиқәтниң Роһи», «Әйсаниң Роһи», «Мәсиһниң Роһи» вә «Рәбниң Роһи» дәп атилиду («Рим.» 1:4, «Юһ.» 16:13, «Рим.» 8:9, «1Пет.» 1:11, «Рос.» 5:9, 16:7, «2Кор.)» 3:17). Муқәддәс Роһ болса, «Үчниң бирлиги» Өз ичигә алған Роһтур. Униң Худалиқ маһийити нурғун йәрләрдин, җүмлидин «Рос.» 13:2дин, шундақла Рәббимизниң У тоғрилиқ тәлимидин рошән көрүлиду (мәсилән, «Юһ.» 14-16-бапларда).

«Муқәддәс Роһ» қандақтур сирлиқ бир күч әмәс, бәлки сөз қилидиған, тәлим бәридиған, йетәкчилик қилидиған, күч вә риғбәт-тәсәлли беридиған улуқ Заттур. Җамаәт гуна қилса У азаплиниду («Йәш.» 63:10, «Әф.» 4:30ни көрүң); шуңа У «күч» әмәс, бәлким улуқ бир Заттур.

Муқәддәс Роһ (нурғун мусулман өлимилар ейтқандәк) улуқ пәриштә Җәбраил әмәстур. У дәл Худаниң Өзидур, пәриштә әмәстур.

Мәсиһ («Худаниң мәсиһ қилғини», «Худаниң мәсиһлигини», «мәсиһ қилинғучи») вә «мәсиһ қилиш», «мәсиһләш»

«Мәсиһ қилиш» («мәсиһләш») — Худаниң йолйоруғи билән Исраилға йеңи бир падиша бекитиш үчүн, падиша болғучиниң бешиға каһин яки пәйғәмбәр тәрипидин зәйтун мейи сүрүлүши керәк еди. Мошу мурасим «мәсиһ қилиниш» яки «мәсиһләш» дейиләтти; шуниңдин башлап мошу падиша «Худаниң мәсиһ қилғини» дәп атилатти. Муқәддәс ибадәтханиниң хизмитини қилған «қурбанлиқ қилғучи» каһинларму мошу хизмәткә киришиш үчүн «мәсиһ қилиниши» керәк еди. «Мәсиһ қилиниш» бәзидә Пәйғәмбәрләргиму өткүзүләтти.

Бирақ Әйса Мәсиһниң «мәсиһ қилиниш»и зәйтун мейи билән әмәс, бәлки Худаниң Өз Роһи билән өткүзүлиду; бу иш инсан тәрипидин өткүзүлмәйду, уни Худаниң Өзи өткүзиду. Муқәддәс язмилардики «Мәсиһ» тоғрисидики сөзләрни жиғинчақлиғанда, Мәсиһ «Падиша» (пүтүн аләмниң Падишаси), Пәйғәмбәр («сөзүмни ағзиңға қуйимән» дейилиду, «Қан.» 18:18) һәм Каһин-Қутқазғучидур (гунакарлар үчүн Өзини қурбанлиқ қилиду, гунакарлар үчүн дуа қилиду). Шу үч вәзипини ада қилиш үчүн, у Худаниң Роһи билән «мәсиһ қилиниши» керәк еди.

«Мәсиһ» грек тилида «Христус» дегән сөз билән ипадилиниду.

Пәрвәрдигарниң Пәриштиси — У ким?

Тәвратта оқурмәнләр «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» дегән сирлиқ намни учритиду. Бәзи йәрләрдә У: «Худаниң Пәриштиси» дәп («Яр.» 21:7, 31:11, «Мис.» 14:19, «Һак.» 6:20, 13:9), бәзи йәрләрдә пәқәт «бир адәм» дәп («Яр.» 32:24-30), йәнә бир йәрдә, пәқәт бирла қетим «Пәрвәрдигарниң қошунлириниң Сәрдари» («Йәшуа» 5:13-15) дәп атилиду. Муқәддәс язмиларда мәзкур Затниң аян болуши хатириләнгән һәр бир җайда, оқурмәнләр диққәт қилса, төвәндики үч ишлардин бири-иккиси яки һәммиси көрүнүши мүмкин: —

(а) «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»ниң сөзлири Худаниң Өзиниң сөзлири дәп һесаплиниду (мәсилән, «Яр.» 16:7-14, «Һак.» 2:1)

(ә) Бу Затни көргән кишиләр шу һаман «Худани көрдум» дәп билиду («Яр.» 32:24-30, «Һак.» 13:2-23).

(б) «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»ниң иш-һәрикәтлири Худаниң Өз иш-һәрикәтлири қатарида хатирилиниду («Яр.» 31:11-13, «Чөл.» 22:22-35, «Зәк.» 12:8).

Шуңа хуласимиз шуки, «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» Худаниң Өзини ашкарилиши болуп, У Мәсиһниң Өзидин башқа һеч ким әмәстур. «Яр.» 16:7ни вә изаһатниму көрүң.

Башқа йәрләрдә ейтқинимиздәк, «пәриштә» ибраний тилида «малак» дегән сөз билән ипадилинип, түп мәнаси «әлчи» «әвәтилгүчи» дегәнликтур. Муқәддәс язмиларда «пәриштиләр» тилға елинғанда, адәттә Худа яратқан миллионлиған «әлчиләр»ни көрситиду. Һалбуки, «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» буларға мутләқ охшимайдиған бир шәхстур. Бу иш «Мик.» 5:2дин көрүниду: —

«**Сән, и Бәйт-Ләһәм-Әфратаһ, Йәһудадики миңлиған шәһәр-йезилар арисида интайин кичик болған болсаңму,**
Сәндин Мән үчүн Исраилға һаким Болғучи чиқиду;
Униң һозурумдин чиқишлири (чиқип-киришлири) қедимдин тартип,
Йәни әзәлдин тартип болуватиду».

Бу бешарәт Худаниң һозуридин «әзәлдин тартип... чиққучи» бир затни тәсвирләйдиған очуқ бир баяндур — демәк, бу затниң «башлиниши» йоқтур. Бу айәттә бу зат дәл Бәйт-Ләһәм шәһиридә туғулидиған Мәсиһниң Өзи дәп елан қилиниду («Мат.» 2:5-6). Худаниң һозуридин Униң ирадисини мукәммәл ижра қилишқа «чиқидиған» зат сүпитидә У йәнә Тәвратта «Худаниң Даналиғи» («Пәнд.» 8-9-баплар) һәм шундақла Инжилда «Калам» дәпму атилиду. Шуниң билән Инжилда «**һәммидин бурун «Калам» бар еди вә У Худа билән биллә еди һәм Өзи Худа еди. У һәммидин бурун Худа билән биллә еди. У арқилиқ барлиқ мәвжудатлар яритилди вә яритилған мәвжудатларниң һеч бири Униңсиз яритилған әмәс**» дәп оқуймиз («Юһ.» 1:1-3).

Шуниң үчүн биз «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»ни Әйса Мәсиһниң Өзи, йәни «Худаниң Калами», «Худаниң Оғли» дәп қараймиз. Оқурмән өзи жуқурида тилға елинған айәтләрдин яки Тәвраттин «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» хатириләнгән һәр қандақ айәтләрни оқуп ейтқанлиримизниң дурус яки әмәслигини тәкшүрүп бақсун.

«Тәврат» вә «Зәбур»

Оқурмәнләрниң бәзилиригә сәл һәйран қаларлиқ болуши мүмкинки, Тәврат вә Инжил бирла муәллип тәрипидин көп қисимлиқ болуп

пүтүлгән китап болмастин, бәлки қириқтин артуқ муәллип тәрипидин пүтүлгән көп қисимлиқ бир китаптур.
«Тәврат» — Ибраний тилида «Торaһ» — «йол-йоруқ», «тәлим-тәрбийә» дегән мәнадә. Униңда җәмий 39 қисим, җүмлидин «Зәбур» бардур (Йәһудийлар шу 39 қисмини 36 қисим, бәзидә 22 қисим дәп һесаплайду). Тәвратниң авалқи бәш қисми дәрвәқә Муса пәйғәмбәр тәрипидин пүтүлгән; қалған қисимлири Исраилниң пәйғәмбәрлири вә һөкүмалири Худаниң йолйоруғи билән айрим-айрим пүткән хатириләрдур.
«Зәбур» болса көп дуа шеирлири вә мәдһийә шеирлиридин ибарәт болған бир топлимидур.
«Тәврат, Зәбур вә Инжилға кириш сөз»имизниму көрүң.

«Зәбур»

«Тәврат» вә «Зәбур»ни көрүң.

«Инжил»

«Инжил» дегән сөз уйғур тилиға әрәбчә арқилиқ киргән болуп, әслидә «Әванжил» дегән грек тилидики сөз еди. Мәнаси «хуш хәвәр»дур. Инжил сәккиз муәллип язған 27 қисимдин тәркип тапқан бир топлима китаптур; китапниң өзгәрмәс, бирдин-бир темиси болса Худаниң Әйса Мәсиһ арқилиқ пүткүл инсанийәткә бeғишлимақчи болған кәчүрүм-нижати тоғрилиқ хуш хәвәрдин ибарәттур.
«Инжил»дики «кириш сөз»имизниму көрүң.

Башқилар

«Абба»

«Абба» — Арамий тилида «Дада», «Ата» дегәнни билдүриду; шуниңдәк һәм чоңқур һөрмәт һәм чоңқур муһәббәт-сөйгүни билдүриду. Рәббимиз Әйса Худа Атиға дуа қилғанда дайим бу намни ишлитәтти («Мат.» 26:59, «Рим.» 8:15ни көрүң).

«Арамий тили»

«Арамий тили» — «Сурийә»ниң кона исми «Арам» еди. Кона заманда «Сурийә тили» «Арамий тили» дейиләтти. Арамий тили ибраний тилиға

йеқин болуп, Тәвраттики бәзи қисимлар арамий тилида йезилған («Әзра» вә «Даниял»ларниң бир қисми). Тәврат дәвридә Арамий тили көп шәрқий дөләтләрдә сода яки дипломатийә ишлирида алақә тили сүпитидә ишлитиләтти. Миладийә 5- яки 6-әсирдә уйғур хәлқиму Арамий тили арқилиқ муқәддәс язмилардин бәзилирини қобул қилип тәрҗимә қилди. Асурийәму арамий тилини ишлитәтти.

«Асманлар» (әршләр)

Муқәддәс Китап бойичә һазир үч асман бар: —
Биринчи — йәр шариниң әтрапидики «атмосфера» («Яр.» 1:6-9)
Иккинчи — чоң «аләм бошлуғи», қуяш, юлтузлар җайлашқан бошлуқ («Яр.» 1:14-19, «Аюп» 26:26, «Зәб.» 8:3, «Йәш.» 42:5, 55:9;
Үчинчи — Худаниң дәргаһи («Зәб.» 2:4, 8:1, «Йәш.» 66:1, «2Кор.» 12:1 қатарлиқлар). Шуңа Муқәддәс Китаптики көп йәрләрдә пәқәт «асман»ла дейилмәй, бәлки «асманлар» дейилиду.
Муқәддәс Китапқа асасән, Худаниң һазирқи дәргаһини «җәннәт» дегилиму болиду («Луқа» 23:43, «2Кор.» 5:8).
Ахирәттә һазирқи йәр-зимин йоқитилиду, пүтүнләй йеңи асман-зимин яритилиду («Йәш.» 66:22, «2Пет.» 3:13, «Вәһ.» 21:1).

«Ашәраһ», «Ашәраһлар», «Ашәраһ бутлар»

«Ашәраһ бутлар» — бәлким бутпәрәсликкә беғишланған дәрәқликләрдур. Дәрәқләр бәлким «аял мәбуд» шәклидә оюлған яки нәқишләнгән болуши мүмкин.

«Ақсақал»

«Ақсақал» — мәлум йәрдики җамаәткә йетәкчи болған бир кишини көрситиду. «Филиппийлиқлар»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң.

«Амин!»

Тәвратта вә Инҗилда «Амин!» дегән сөз интайин муһим; мәнаси «шундақ болсун!» яки «шундақ болғай!» «Худа шундақ қилғай!» дегәнликтур. «Амин»ниң әһмийити вә муһимлиғи «1Кор.» 14:16 вә «2Кор.» 1:20дин көрүлиду.

Аялчә род вә әрәнчи род

Ибраний тилида, барлиқ исимлар «әрәнчи род» вә «аялчә род»қа бөлүниду. Бу нуқтиси муһим болуп қалғанда изаһатлап беримиз.

«Әбәдий», «Мәңгү»

Тәвратта дайим дегидәк «әбәдий» дәп тәрҗимә қилинған сөз («олам») ибраний тилида икки мәнадә ишлитилиду:
(1) Мәңгү дегәнни;
(2) Шу вақиттики чеки бекитилмигән, қәрәлсиз, мөһләтсиз узун бир мәзгилни көрситиду. «Лавийлар»тики «қошумчә сөз»имизниму көрүң.

«Әтигәнлик қурбанлиқ» вә «кәчлик қурбанлиқ»

Тәвратта «әтигәнлик қурбанлиқ» вә «кәчлик қурбанлиқ» (бәзидә «әтигәнлик аш һәдийә» вә «кәчлик аш һәдийә», дейилиду) — Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанун бойичә Исраил үчүн каһинлар вәкил болуп муқәддәс чедирниң (кейин муқәддәс ибадәтханиниң) қурбангаһи үстигә һәр әтигәндә, һәр кәчтә бир яшлиқ қоза қурбанлиғи сунуши керәк еди. Бу әтигәнлик вә кәчлик «қоза қурбанлиғи»ни Исраилниң барлиқ ибадитиниң асаси дегили болиду («Мис.» 29:38-43).

«Әждиһалар» һәм «левиатан»

«Әждиһалар» һәм «левиатан» дегән сөзләр Тәврат вә Инҗилда бәзи вақитларда деңиздики һәқиқий һайванларни көрситиду (мәсилән, «Аюп» 41-бап, «Зәб.» 104:26, 148:7; бәзи вақитларда җин-шәйтанларниң күч-қудрәтлирини көрситиду яки Шәйтанға символ қилиниду (мәсилән, «Зәб.» 74:13, «Йәш.» 27:1, «Вәһ.» 12-13-баплар).

Әрәнчи род вә аялчә род

Ибраний тилида, барлиқ исимлар «әрәнчи род» вә «аялчә род»қа бөлүниду.
Бу нуқтиси муһим болуп қалғанда изаһатлап беримиз.

«Әфод»

«Әфод» болса адәттә баш каһин (бәзидә башқа каһинлар) алаһидә кийидиған пинҗәккә охшаш бир кийим еди («Мис.» 28-бапни көрүң).

Ундақ кийимни кийиш өзини Худаниң хизмитигә алайитән беғишлашни билдүрәтти. Әфод ичидә «урим вә туммим» дегән икки алаһидә таш бар еди («Урим вә туммим» тоғрилиқ көрүң).

«Әң муқәддәс жай»

«Муқәддәс жай» тоғрилиқ мәзмунни көрүң.

«Әһдә»

Тәврат вә Инжил бойичә, «әһдә» болса қәсәм, шундақла көп қетим мәлум қурбанлиқниң қени билән җәзмәнләштүрүлгән бир вәдидур (мәсилән, «Ибр.» 6:16-18ни көрүң). «Әһдә» Худа билән адәмләрниң оттурисида яки адәм билән адәмниң оттурисида болиду. «Әһдә түзүш» («әһдә кесиш») ниму көрүң.

«Әһдә түзүш» («әһдә кесиш»)

Кона заманларда икки тәрәп бир-бири билән әһдә түзмәкчи болса, авал кала яки қойни союп, икки парчә қилип парчилайтти; андин икки тәрәп союп икки парчә қилған малниң оттурисидин тәң өтүп бир-биригә қәсәм қилатти. Бу ишниң әһмийити бәлким: «Қайсимиз әһдини бузсақ, Худа бу сойған малға охшаш қилсун!» демәкликтур. Шуңа ибрани тилида «әһдә түзүш» адәттә «әһдә кесиш» дейилиду. «Яр.» 15-бап, «Йәр.» 34.8, 18-20-айәтләрни көрүң.

«Әһдә сандуғи»

Муса пәйғәмбәр «он әмир» хатириләнгән «икки таш тахтай»ни Худадин тапшурувалғандин кейин, Худа уларни сақлаш үчүн бир сандуқ ясашни буйруған. Бу сандуқ «әһдә сандуғи» дәп аталған, бәзидә «гува-һөкүм сандуғи»му дейилгән; униң япқучи «кафарәт тәхти» дәп аталған («кафарәт» тоғрилиқ мәзмунни көрүң).
Исраил чөл-баяванда сәпәр қилған вақитларда «әһдә сандуғи»ни каһинлар көтирәтти.

«Баал»лар

Ибраний тилида «Баал» дегән сөзниң асасий мәнаси «ғоҗа», «ғоҗайин». Бәзи йәрләрдә мәнаси «егә» болиду (мәсилән «Мис.» 21:28дә «калиниң егиси»). Бәзидә аял өз еригә сөз қилғанда уни «мениң «баал»им» дәйду («Һош.» 2:16ни көрүң). Лекин бутпәрәс ят әлликләр өзлири чоқунидиған

бутларни дайим «Баал» дегәчкә, Исраиллар Худадин әйминидиған болса адәттә Худани көрситишкә шу намни ишлитиштин тилини тартатти. Шуниң билән, биз «Баал» яки «Бааллар» дәп тәрҗимә қилған йәрләрдә таипиләр чоқунидиған бутларни көрситиду.

«Баш каһин»

Каһинлар ичидә пәқәт бир адәм «баш каһин» еди. У дәрвәқә барлиқ каһинларға йетәкчи еди; униң алаһидә вәзипилири ичидин әң муһими «кафарәт күни»дә өзи үчүн вә җамәтидикиләр үчүн, андин пүткүл хәлиқ үчүн, «әң муқәддәс җай»ға кирип кафарәт қилиштин ибарәт еди. Бирдинбир «әң муқәддәс җай»ға кирәләйдиған адәм баш каһин еди; у бир жилда пәқәт «кафарәт күни»дила «әң муқәддәс җай»ға кирәләйтти.
Муса пәйғәмбәрниң акиси Һарун тунҗа баш каһин болған еди. Униңдин кейин адәттә сабиқ баш каһинниң тунҗа оғли баш каһинлиққа бекитиләтти.

Бәрикәт вә ләнәт

Демисәкму, «бәрикәт» (ибраний тилида «баруқ») пәқәт Худаниң қолидин келидиған бир иштур. Һеч ким өзиниң қандақур Худаниң Оғлу пәзилити яки аталмиш «саваблиқ иш»и үчүн «бәрикәткә еришишкә тегишлик» дәп һесапланмайду вә һесаплиналмайду. Инсан балилириниң һәр бириниң нурғун гуналири түпәйлидин «тегишлик» еришидиғини болса дозақ, йәни Һәммигә Қадирдин мәңгүлүк айрилиштин ибарәттур. Тәврат вә Инҗилда бәзидә мәлум бир киши башқа бирисини «бәрикәтләйду» — бундақ ибарә шу кишигә: «Һәммигә Қадир саңа бәхит-бәрикәт ата қилғай!» дегәнликниң қисқа бир ипадисидур, халас.

Һалбуки, «ләнәтләр» вә қарғиш болса җәзмән «еришишкә тегишлик» иштур. Әң дәһшәтлик ләнәт яки қарғиш әлвәттә гунайимиздин болған — Худаниң шәрәплик һозуридин мәһрум болуш, йәни дозақтур. Шуниңдин башқа, Муқәддәс Китапта бәзи адәмләр (Тәврат дәвридиму, Инҗил дәвридиму) мәлум гуналири түпәйлидин алаһидә ләнәт яки җаза астида туриду, дейилиду.
Инҗилда, «Гал.» 3:10-14дә: «**Лекин Тәврат қануниға әмәл қилимиз дәп жүргәнләр болса һәммиси ләнәткә қалиду. Чүнки муқәддәс язмиларда мундақ йезилған: «Тәврат қанунида йезилған һәммә әмирләргә үзлүксиз әмәл қилмайватқан һәр бир киши ләнәткә қалиду». Йәнә рошәнки, һеч ким Худаниң алдида қанунға интилиш арқилиқ һәққаний**

қилинмайду; чүнки Муқәддәс Китапта йезилғинидәк: — «Һәққаний адәм ишәш-етиқади билән һаят болиду». Амма қанун йоли етиқат йолиға асасланған әмәс, бәлки Муқәддәс Китапта: — «Қанунниң әмирлиригә әмәл қилғучи шу ишлар билән һаят болиду» дейилгәндәктур. Һалбуки, Мәсиһ бизни Тәврат қанунидики ләнәттин һәр қилиш үчүн орнимизда ләнәт болуп бәдәл төлиди. Бу һәқтә муқәддәс язмиларда: «Яғачқа есилған һәр қандақ киши ләнәткә қалған һесаплансун» дәп йезилған. Шуниң билән Мәсиһ Әйса арқилиқ Ибраһимға ата қилинған бәхит ят әлликләргиму кәлтүрүлүп, биз вәдә қилинған Роһни етиқат арқилиқ қобул қилалаймиз» дәп оқуймиз.

Ләнәтләр вә қарғишлардин бирдин-бир қутқузуш йоли Мәсиһдур.

Нурғун адәмләр мәлум бир қарғиш сөзлири яки қәсидә-дәмидә түпәйлидин тохтавсиз вәһимә ичидә яшайду. Шундақ қәсидә-дәмидә күчкә егиму, әмәсму (күчкә егә болса җин-шәйтанлар түпәйлидин шундақ болиду)? Мәсиһкә таянған кишиниң шундақ ишлардин қорқушиниң һаҗити қалмиди — Чүнки «**У бизни қараңғулуқниң һөкүмранлиғидин азат қилип, сөйгән Оғлиниң падишалиғиға йөткәп қойди**» (Кол.» 1:13).

«Падишаһ.... Пәрвәрдигарниң нәзиридә дурус болғанни қилди»

Тәвраттики «Падишалар» вә «Тарих-Тәзкирә»дә көп қетим көрүлгән «Паланчи падиша..... Пәрвәрдигарниң нәзиридә дурус болғанни қилди» дегәндәк ибариләр шу падишаниң һәммә ишлириниң пүтүнләй дурус екәнлигини көрсәтмәйду, әлвәттә, бәлки шу падиша Худаниң алдада етиқаттин болған яки етиқатқа уйғун кәлгән муддиа-мәхсәтләр билән иш көргән, дәп көрситиду.

Шуниңдәк «Падишаһ... Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилди» дегәндәк ибариләр шу падишаниң Худаға болған һәқиқий етиқатта әмәслигини көрситиду; дәрвәқә ундақ падишаниң ишлири алд-кәйни рәзил көрүниду. «**Әндиликтә етиқат болмай туруп, Худани хурсән қилиш мүмкин әмәс; чүнки Худаниң алдиға баридиған киши Униң барлиғиға, шундақла Униң Өзини издигәнләргә әҗрини қайтурғучи екәнлигигә ишиниши керәк**» («Ибр.» 11:6), **«Ишәштин болмиған һәр қандақ иш гунаду**р» («Рим.» 14:23).

«Пасха»

«Пасха» — «өтүп кетиш һейти»ниң башқичә атилиши. У ибраний тилидики «Песақ» («өтүп кетиш») дегән сөздин кәлгән.

Палчилиқ

Худаниң һәқиқий пәйғәмбәрлири вә палчилиқ

Худаниң һәқиқий пәйғәмбәрлири (мәйли Тәврат дәвридә яки Инжил дәвридә болсун) йәткүзгән вәһий-бешарәтләр билән палчиларниң паллири оттурисидики пәриқләр немә?

Тәврат (Кона Әһдә) дәвридә ата қилинған бешарәтләр

Тәврат дәвридә Исраил ичидә нурғун пәйғәмбәрләр бар еди. Булар ичидики бәзи муһим пәйғәмбәрләрниң язмилири Тәврат ичидә топланғандур. Лекин Иляс, Елишаму муһим пәйғәмбәрләр болсиму, бизгә һеч қандақ китаплар қалдурмиған. Улардин башқа йәнә нурғун пәйғәмбәрләр бар еди; бәзи вақитларда мәлум бир пәйғәмбәрниң тәлимигә әгишиватқан бир нәччә түркүм яшларму бар еди. Улар «пәйғәмбәрләрниң оғуллири» дәп атилатти. Уларму бәзидә вәһий-бешарәтләрни қобул қилишқа муйәссәр еди. Мәсилән, «1Сам.» 10:5, 10:10-12, 19:19-24, «1Пад.» 18:13, «2Пад.» 2:3-7ни көрүң.

Башқа йәрләрдә ейтқинимиздәк, Тәврат дәвридә Худаниң вәһий-бешарәтлириниң асасий мәхсити пәқәт кәлгүсидики ишларни алдин-ала ейтишла әмәс, бәлки илгәрки заманда йүз бәргән вақиәләр һәм әйни заманда йүз бериватқан вақиәләрниң йүз беришиниң түп сәвәплирини баян қилиштин ибарәт еди. Шундақ ишлар енқланғандин кейин Худаниң хәлқиниң әйни әһвал астида қандақ қилип Худадин әйминип, Униңға итаәт қилиши пүтүнләй рошән болатти.

Тәврат дәвридә кишиләр мәлум әхлақий мәсилә тоғрилиқ йол билиши керәк болса, улар каһин яки Лавийларни издисә болатти. Каһинларниң вәзиписи Худаниң қанун-бәлгүлимилирини убдан үгиниш андин башқиларға үгитиш болуп, сориған кишигә ениқ бир жавап бериши керәк еди («Мал.» 2:4-9). Ибадәтханида қурбанлиқларни өткүзүштин башқа, буму каһинларниң вә шундақла Лавийлиқларниң әң муһим вәзиписи еди.

Кишиләр өзиниң һәл қилиши тәс болған мәлум шәхсий иши болса,

ундақта уларға йеқин пәйғәмбәр бар болса, улар униңдин әркинлик билән сориса болатти. Бу иш «1Сам.» 9:1-10да көрүниду. Саул атиси тәрипидин жүтүп кәткән бир нәччә ешәкләрни издәшкә әвәтилгән. Униң хизмәткари униңға Самуил пәйғәмбәр бизгә йол көрситиши мүмкин, дәп мәслиһәт бериду. Бирақ улар иккиси пәйғәмбәр Самуилниң ярдими үчүн униңға һәдийә беришимизгә тоғра келиду, дәп ойлайду. Әксичә, Самуил пәйғәмбәр уларни күтүп зияпәт бериду.
Шуңа, Тәврат дәвридә Худаниң хәлқигә әхлақий мәсилиләр яки шәхсий ишлар тоғрилиқ несиһәт зөрүр болса адәттә беваситә әмәс, бәлки васитә болған адәм арқилиқ бериләтти.

«Йеңи әһдә»дә Худа мундақ вәдә қилиду: — Худа Өз хәлқи билән беваситә бир хил мунасивәт-алақә қилишни халайду. Худаниң шу мәхсити Муса пәйғәмбәрниң «Чөл.» 11.29дә хатириләнгән сөзлиридә көрүниду: «**Пәрвәрдигарниң пүтүн хәлқи пәйғәмбәр болуп кәтсә еди, Пәрвәрдигар Өзиниң Роһини уларниң үстигә қойса еди!**». Мусаниң шундақ интизари Худаниң шу вақитқичә Өз хәлқидә қилған ишлардин техиму чоңқур, техиму әһмийәтлик ишларни қилишни халайдиғанлиғини көрситиду.
Мәсиһниң қурбанлиғи, йәни униң гунакарлар үчүн төкүлгән қени арқилиқ барлиққа кәлтүрүлгән «йеңи әһдә»ниң мәзмуни Йәрәмия пәйғәмбәр вастиси билән алдин-ала ейтилған: «**Шу күнләрдин кейин, Мениң Исраил җәмәти билән түзидиған әһдәм мана шуки:
— Мән Өз Тәврат-қанунлиримни уларниң ичигә салимән,
һәмдә уларниң қәлбигиму язимән.
Мән уларниң илаһи болимән,
Уларму Мениң хәлқим болиду.
Шундин башлап һеч ким өз йеқиниға яки өз қериндишиға: — «Пәрвәрдигарни тонуғин» дәп үгитип жүрмәйду; чүнки уларниң әң кичигидин чоңиғичә һәммиси Мени тонуп болған болиду; чүнки Мән уларниң қәбиһлигини кәчүримән һәмдә уларниң гунайини һәргиз есигә кәлтүрмәймән, — дәйду Пәрвәрдигар**» («Йәр.» 31:31-34).

Инҗил (Йеңи Әһдәә) дәвридә ата қилинған бешарәтләр

Йәрәмия пәйғәмбәр йәткүзгән жуқурида нәқил кәлтүрүлгән «йеңи әһдә» тоғрисидики бешарәт-вәдигә қариғанда, һәр бир оқурмән шуни көрәләйдуки, «йеңи әһдә» барлиққа кәлгән дәвирдә пәйғәмбәрләр

вә уларниң хизмәтлириниң рольида чоң өзгириш болиду. Барлиқ етиқатчиларниң Худаниң Өзи билән беваситә шәхсән мунасивити бар болғандин кейин, ундақта пәйғәмбәр дегәндәк «васитичи адәм»ниң немә һаҗити болсун? Бу дәвирдә Худаниң шан-шәриви дәл шу ишта көрүлидуки, Униң барлиқ хәлқи Униң ирадиси вә мәхсәтлири тоғрилиқ беваситә хәвәрдар болиду. Униң хәлқи Униң әһдисигә һәқиқий ишәнсә, ундақта йол сораш керәк болса, һәргиз «Шәхсий турмушимиз тоғрилиқ бешарәт беридиған бир пәйғәмбәр»ни издишимизниң һаҗити болмайду. Чүнки һәр биримиз Худани Ата дәп билгән болсақ, беваситә Униңдин йол сораш имтиязимиз бардур!

Шуниң билән бир вақитта, Инҗилда җамаәтләрдә пәйғәмбәрләр бар, дейилиду. Немишкә? Сәвәп «1Кор.» 14:3дә көрүниду: «**Бешарәт беридиған киши болса адәмләрниң етиқадини қурушқа, уларни риғбәтләндүрүшкә вә тәсәлли беришкә сөзләйду**». Җамаәтләрдә «бешарәт бериш» дегән роһий илтипатниң умумий рольи болса, Тәврат-Инҗилдики һәқиқәтләрни тәстиқлаш яки Худаниң роһлиримизға аллиқачан аян қилинған йолйоруғини техиму ениқлаш вә тәстиқлаштин ибарәт болиду. «Мат.» 22:29, 24:11, «Луқа» 24:25ни көрүң. «Рос.» 13:2дә Худаниң мәлум адәмгә көрсәткән йоли яки йолйоруғини қериндашлар тәрипидин бешарәт билән тәстиқлашқа убдан бир мисал көрүлиду: «**Барнабас билән Саулни Мән уларни қилишқа чақирған хизмәт үчүн Маңа айрип қоюңлар**» дейилиду. Рошәнки, Худа аллиқачан Павлус билән Барнабасни шу хизмәткә чақирған еди.

Палчилиқ дегинимиз немә иш? Тавраттики төвәндики айәтләрни оқуң: --(«Қан.» 18:9-22) «**Сән Пәрвәрдигар Худайиң саңа беридиған зиминға киргән чағда, сән шу йәрдики әлләрниң жиргиничлик адәтлирини үгәнмәслигиң керәк. Араңларда өз оғли яки қизини оттин өткүзидиған, палчилиқ, рәмчилик, әпсанийлик, җадугәрлик яки дәмидичилик қилғучи яки җинкәш, сеһиргәр яки өлгәнләрдин йол сориғучи һеч қандақ киши болмисун; чүнки бундақ ишларни қилидиған һәр қандақ киши Пәрвәрдигарға нәпрәтлик болиду; бу жиргиничлик ишлар түпәйлидин Пәрвәрдигар Худайиң шу әлләрни алдиңлардин һайдап чиқириду.**

Сән Пәрвәрдигар Худайиң алдида әйипсиз мукәммәл болушуң керәк; чүнки сән зиминдин һайдайдиған бу әлләр рәмчиләр вә палчиларға

қулақ салиду; бирақ Пәрвәрдигар Худайиң сени ундақ қилишқа йол қоймайду.
Пәрвәрдигар Худайиң силәр үчүн араңлардин, қериндашлириңлар арисидин маңа охшайдиған бир пәйғәмбәр турғузиду; силәр униңға қулақ селиңлар. Бу силәр Һорәб теғида жиғилған күндә Пәрвәрдигар Худайиңлардин «Пәрвәрдигар Худайимниң авазини йәнә аңлимайли, бу дәһшәтлик отни көрмәйли, болмиса өлүп кетимиз» дәп тәләп қилғиниңларға пүтүнләй мас келиду. Шу чағда Пәрвәрдигар маңа: «Уларниң Маңа дегән сөзи яхши болди. Мән уларға қериндашлири арисидин саңа охшайдиған бир пәйғәмбәрни турғузимән, Мән Өз сөзлиримни униң ағзиға салимән вә у Мән униңға барлиқ тапилиғинимни уларға сөзләйду. Вә шундақ болидуки, У Мениң намимда дәйдиған сөзлиримгә қулақ салмайдиған һәр қандақ киши болса, Мән униңдин һесап алимән.
Амма Мениң намимда башбаштақлиқ қилип Мән униңға тапилимиған бирәр сөзни сөзлисә яки башқа илаһларниң намида сөз қилидиған пәйғәмбәр болса, шу пәйғәмбәр өлтүрүлсун.
Әгәр сән көңлүңдә: «Пәрвәрдигар қилмиған сөзни қандақ пәриқ етимиз» десәң, бир пәйғәмбәр Пәрвәрдигарниң намида сөз қилған болса вә у бешарәт қилған иш тоғра чиқмиса яки әмәлгә ашурулмиса, ундақта бу сөзни Пәрвәрдигардин чиқмиған; шу пәйғәмбәр башбаштақлиқ билән сөзлигән дәп, униңдин қорқма».
Бу бешарәттики әң муһим мәзмун болса Худа Өз хәлқигә мукәммәл бир пәйғәмбәрни әвәтидиғанлиғидин ибарәт әмәсму? Шу пәйғәмбәр **«Мән униңға барлиқ тапилиғинимни уларға сөзләйду»**. «Қанун шәһри»дики «қошумчә сөз»имизни, бу бешарәт тоғрисидики тәпсилий тәһлилимизни көрүң. Бешарәттә көрситилгән шәхс Рәббимиз Әйса Мәсиһдин башқа бириси болуши қәтъий мүмкин әмәс.
Худа Өз хәлқигә авал Тәврат билән, андин Инҗил билән мукәммәл һидайәт-йол-йоруқ бәргәндин кейин, шуниңдәк У Тәврат-Инҗилниң сирлири ашкарилинидиған Өзиниң Муқәддәс Роһи арқилик Мәсиһкә барлиқ етиқат қилғучиларниң роһ-қәлбини макан қилғузғандин кейин, инсанлардин яки башқа йәрләрдин несиһәт яки йол соришиниң зади немә һажити?
Палчилиқ, рәм селиш қатарлиқ барлиқ роһий пасиқлиқларниң өткән ишлар яки кәлгүси ишлар тоғрисида сөзлигини тоғра яки тоғра әмәслигиниң һеч қандақ әһмийити йоқ. Буларниң һәммиси Худаға интайин нәпрәтлик болған ишлардур. Чүнки бу ишлар Худадин сирт

һәқиқий һидайәт, йол тепиш болиду, дегәнликкә баравәрдур.
Палчилар яки рәм салғучилар һәргиз кәлгүси ишлар тоғрилиқ: «Гуналириңиздин товва қилиң! Худаниң гунаға болған ғәзивидин Мәсиһниң қени арқилиқ халий болушиңиз керәк!» дейәлмәйду. Улар һәрдайим кәлгүси ишлар тоғрилиқ чирайлиқ сөзләр, «келичикиң парлақ» дегәндәк сөздин башқини сөзлийәлмәйду. Оқурмәнләрниң һәммисини буниңдин хәвири бар дәп ойлаймиз. Ундақта немишкә алдинимиз? Тәврат вә Инҗилни оқуған адәмләр җин-шәйтанларниң өткән замандики ишлири тоғрилиқ хәвири бар вә шундақла бәзидә кәлгүси ишлири тоғрилиқму чәклик хәвири бар, дәп билиду. Лекин улар «тоғра сөз» қилғини билән һәрдайим аңлиғучиларни алдимақчи болиду. Ундақта, қайтидин сорап, алдинип қелишниң немә һаҗити?
Биз йәнила шуни қайтилайли: — Биринчи, йол-һидайәт сораш яки несиһәт сорашта Мәсиһкә таянмай, Униң қени билән түзгән әһдисидин башқа йол тутсақ, бу барлиқ ишлар Худаға жиргиничликтур.

Иккинчи, «шәхсий ишлиримни һәл қилишим керәк» дәп җамаәтләр арисида мәлум аталмиш пәйғәмбәрдин йол сорайдиған кишиниң мәсилиси хелә еғир. Чүнки униң Худаниң Мәсиһдә болған йеңи әһдиси тоғрилиқ хәвири йоқ — демәк, у Худаниң Өз хәлқини шәхсән йетәклигүчи болушни халайдиғанлиғини һеч билмәйду яки шуниңға ишәнмәйду. «Филиппилиқларға»дики «қошумчә сөз»имиздә «Фил.» 2:12-13 тоғрилиқ тохталғинимизни көрүң).

Үчинчи, җамаәтләрни дайим айлинип җүрүп, мошундақ «шәхсий ишлар тоғрилиқ йол көрситидиған бешарәт» яки көрсәтмә-һидайәт беридиған кишидин интайин һези болушимиз керәк. Униң сөзлирини үзүл-кесил тәкшүрүп, уларниң тоғра, тоғра әмәслиги, Тәврат-Инҗилға ойғун, уйғун әмәслигини топтоғра ениқлаш керәк («Коринтлиқлар (1)»дики «қошумчә сөз»имизни, шундақла «1Тес.» 5:19-21ни көрүң). Чүнки ундақ бир кишиниң түп муддиа-мәхсити Худаниң яхши көридиғиниға еришиш әмәс, бәлки җамаәттикиләрниң пули яки иззәт-һөрмитини издәп, җамаәттики һоқуққа еришиштин ибарәт болуши мүмкин. Уларниң паалийәтлири палчилиқ қилиш — демәк, Худаға әмәс, бәлки җин-шәйтанға тайинип «бешарәт бериш»тин ибарәт еғир гунадин жирақ болмайду.

«Пәрвәрдигарниң күни»

«Пәрвәрдигарниң күни» — Тәвратта Мәсиһниң пүткүл аләмни сораққа тартишқа қайтип келидиған күнини билдүриду. Мәзкур ибарә бәзидә Мәсиһниң қайтип келидиған шу күнниң алдинқи бир мәзгилиниму көрситиду. Шу мәзгилдә Худаниң җазалири йәр йүзигә өзлүксиз чүшүп туриду. Шу күн йеқинлашқансери Худаниң җазалириму барғансери күчийиду. Бу күн «Вәһий» дегән китапниң муһим бир темисидур. Инҗилда «Пәрвәрдигарниң күни» «шу күни»му яки «Мәсиһниң күни»му дейилиду.

«Пәрисийләр»

«Пәрисийләр» қаттиқ тәләплик бир диний мәзһәптикиләр еди; улар Тәврат қануниға қатму-қат түрлүк башқа қаидә-низамларни қошуш билән шундақ қаттиқ тәләпчан диний еқим болуп чиққан еди. Улар Рәб Мәсиһ Әйсаниң тәлимигә қаттиқ қарши чиққан.

Адәттә «Пәрисийләр» билән «Садуқийлар» бир-биригә қаттиқ дүшмәнлишип жүрәтти, лекин улар Әйса Мәсиһни бир тәрәп қилип өлтүрүш үчүн бирләшкән.

Пәриштиләр

Пәриштиләр — Ибраний тилида «малак» дейилиду — мәнаси «әлчи», «әвәтилгүчи»дур. Худа аләмни апиридә қилғанда, мошу миллионлиған улуқ затларни өз хизмитидә болуп һәр хил вәзипиләрни өтисун дәп яратқан. Худаниң мәхсәтлиридин бири уларниң ниҗатқа еришидиған, Өзигә хас болидиған мөмин бәндилириниң хизмитидә болушини өз ичигә алған («Ибр.» 1:7).

«Пәйғәмбәр»

«Пәйғәмбәр» дегән қандақ адәм? Тәврат бизгә «пәйғәмбәрләр» тоғрилиқ йәткүзгән хәвәрдин қариғанда, «пәйғәмбәр» дегән зат (әр яки аял болсун) **мәлум иш тоғрилиқ Худаниң әйни сөзлирини йәткүзидиған кишидур**. Тәврат дәвридә шу пәйғәмбәрләрниң бәзилири «көргүчиләр» дейиләтти — улар Худадин алаһидә «аламәт көрүнүш»ләрни көрүп, көргәнлирини хәлиқ үчүн тәсвирләйтти. Башқа пәйғәмбәрләр болса, өз роһ-қәлбидә Худаниң сөзлирини аңлап буларни йәткүзәтти.

Биз: «Пәйғәмбәрләр кәлгүси ишларни алдин-ала ейтқучилар» дәп

қаришимиз мүмкин. Уларниң хизмити дәрвәқә бу ишларни өз ичигә алиду, лекин уларниң әң муһим вәзиписи бәлким әйни чағдики әһвалларни, йүз бериватқан ишларни Худаниң нуқтиинәзиридин ейтиштин ибарәт еди. Демәк, пәйғәмбәрләрниң вәзиписи болса, Худаниң шу дәвирдикиләрниң жүрүш-турушлириға қандақ қариғанлиғи, бу ишлар тоғрисида қандақ һөкүмлири барлиғи, шундақла қандақ агаһлири вә вәдилири барлиғини йәткүзүштин ибарәт еди.
Өз дәвридикиләр униң бешарәтлиридин униң һәқиқий пәйғәмбәр екәнлигини тәкшүрүп испатлиши керәк еди — әйни вақиттики ишлар тоғрилиқ бешарәтлири әмәлгә ашурулған болса, ундақта шу кишини «пәйғәмбәр» дәп етирап қилиши керәк; әмәлгә ашурулмиған болса уни чалма-кесәк қилип өлтүрүши керәк еди (униң үстигә, шу «пәйғәмбәр» Исраилларни бутпәрәслик йолиға аздурғучи болуп чиққан болса, бешарәтлири әмәлгә ашурулған болсиму, йәнила өлтүрүлүши керәк — «Қан.» 13:1-5, 18:20-22ни көрүң).

«Пәйғәмбәрләрниң Язмилири»

«Тәврат вә пәйғәмбәрләрниң Язмилири» яки «Тәврат, Зәбур вә пәйғәмбәрләрниң язмилири» дегән ибарә Инжилда бәзидә көрүлиду. Йәһудий хәлқи бәзидә Муса пәйғәмбәргә чүширилгән бәш китапни «Тәврат» вә Тәвраттики башқа қисимларни «Зәбур вә пәйғәмбәрләрниң китаплири» дәп атайду.
Қандақ аталғу яки нам билән аталған болушидин қәтъийнәзәр, Тәврат Худаниң дәвирдин-дәвиргә Исраилға әвәткән көп пәйғәмбәрләрниң язмилирини өз ичигә алиду («Тәврат» тоғрилиқ вә шундақла «Тәврат, Зәбур, Инжилға кириш сөз»имизниму көрүң). Бу қиммәтлик язмилар Тәвраттики башқа язмиларға бир-бирләп қошулуп кәлди. Язмилар қошулуш үчүн интайин аддий бир шәрт яки синаштин өтүши керәк — Мәзкур пәйғәмбәрниң өз дәври тоғрилиқ болған сөзлири әмәлгә ашурулдиму-ашурулмидиму? Ашурулмиған болса муқәддәс қанун бойичә шу «пәйғәмбәр»ни өлтүрүши («Қан.» 18:20-22ни көрүң) вә барлиқ «бешарәтлири» әрзимәс дәп һесаплиниши керәк еди. Өз дәври тоғрилиқ бешарәтлири әмәлгә ашурулса вә шундақла униң жирақ кәлгүси тоғрилиқ бешарәтлири яки язмилири бар болса, ундақта Исраил хәлқи шуларниму әзизләп Тәвратқа қошқан болуши мүмкин.

«Пулаңлатма һәдийә»

«Пулаңлатма һәдийә» — Пәрвәрдигарға егиз көтирип алаһидә пулаңлитип атиған бир хил һәдийәдур. «Пулаңлатма һәдийә» дәп аталған һәдийә адәттә барлиқ каһинларға тәвә болатти.

«Тәрафим» — «өй бутлири»

«Тәрафим» — Ибранийчә сөз болуп, «өй бутлири»ни көрситиду. Бу бутлар қолда көтәргидәк кичик «қолайлиқ бутлар» болуп, адәттә күмүчтин ясилатти. Қедимки вақитлардики бәзи бутпәрәс җәмийәтләрдә ойдики «тәрафим»ға егә болған адәм шу өйниң барлиқ тәәллуқатиниң ғоҗайини дәп һесаплинатти. Шуңа бу кичик «тәрафим»лар күмүч болғини үчүн әмәс, бәлки қануний әһмийити үчүн интайин муһим һесапланди («Яр.» 31:19, 30-35).

«Тәһтисара» вә «дозақ» (яки «җәһәннәм») тоғрилиқ

«Тәһтисара» — өлгүчиләрниң роһлири қиямәт күнини күтидиған җай (ибраний тилида «Шеол», грек тилида «Һадәс» дейилиду). Мәсиһ Әйса чапрас яғачлиниши билән «тәһтисара»да чоң өзгириш болди, дәп ишинимиз («Луқа» 16-бап, 23:24 вә изаһатлар, Луқа»дики «қошумчә сөз», «1Пет.» 3:18-22, 4:6 вә шу қисимдики «қошумчә сөз»ни көрүң).
Тәврат вә Инҗил бойичә, «дозақ» яки «җәһәннәм» пәқәтла ахирәт күнидин кейин башлиниду. Униңдин илгири, өлүп кәткән адәмләрниң роһи «тәһтисара»ға бариду.
Изаһат — «җәһәннәм» («дозақ»): — Әслидики сөз ибраний тилида «Гә-Һинном» еди. Буниң әслидики мәнаси: — «Һинномниң җилғиси»дур (бәзидә «Һинномниң оғлиниң җилғиси» дәпму атилиду). Тарихта Йерусалимдики сапалчилар «Һинномниң җилғиси»ға чеқилған сапал парчилирини ташливетәтти. Кейин, Йерусалимда туруватқанлар шу йәргә һәр хил әхләтләрни төккән; жиргиничлик бир иш шуки, Йерусалимдикиләр Худани тәрк етип бутпәрәслик қилған вақитларда һәтта шу йәрдә «инсан қурбанлиқлири»ниму өткүзгән («Йәрәмия» 19-бап вә 7:31-32ни көрүң). Бу ишлар түпәйлидин у йәр «дозақ»ниң бир символи болуп қалған. Шуниң билән «Гә-Һинном» дегән сөз «дозақ»ни билдүридиған сөз болуп қалған. Әрәб тили арқилиқ бу сөз «җәһәннәм» шәклидә уйғур тилиға киргән.

«Тәврат устазлири»

Инҗил дәвридә «Тәврат устазлири»ниң хизмити: (а) Тәврат язмилирини көчүрүш; (ә) әрз-дәваларда Тәврат қанунидики һөкүмләр вә тәпсилатларни чүшәндүрүш вә шәрһ қилиш вә бәлким (б) бәлким пүткүл Тәврат язмилирини тәтқиқ қилиш вә шәрһ қилиш еди («Мат.» 2:4ни көрүң).

«Җамаәт»

Җамаәт» — Пүткүл аләмдики Мәсиһкә етиқат қилғучиларни билдүридиған сөз. У йәнә мәлум җайдики етиқатчиларниң һәммисини билдүриду. «Әфәсуслар»дики «қошумчә сөз»имиздә баян қилинған «җамаәт» тоғрилиқ шәрһимизни көрүң.

«Җәнубий падишалиқ» — «Исраил», «Исраиллар», «Йәһуда», «Йәһудийлар»ни көрүң.

«Җинлар» («яман роһлар», «пасиқ роһлар»)

Инҗилдики «Вәһий» дегән қисим бойичә, пәриштиләр яритилғандин кейин, асман-зимин шәкилләнгән пәйттә, Шәйтан («Иблис») пәриштиләрниң үчтин бир қисмини қутритип Худаға қарши исиян көтиришкә башлиған. Шуниң билән улар җазалинип асмандин йәргә һайдиветилгән («Вәһ.» 11:3-4). Худаға қарши чиққан бу пәриштиләр Тәврат-инҗилда «җинлар» яки «яман роһлар», «пасиқ роһлар» дәп аталған.

«Чөмүлдүрүш»

Инҗилда «чөмүлдүрүш» дегән сөз ишлитилгәнгә һәрдайим мутләқ бир өзгиришни көрситиду. Көп йәрләрдә «суға чөмүлдүрүш»ни билдүриду («суға чөмүлдүрүш»ни көрүң, шундақла «Рим.» 6:3 вә изаһат, «Колоссиликләргә» вә «Петрус (1)»дики қошумчә сөзләрдә бу тема тоғрилиқ изаһатлиримизни көрүң.

«Суға чөмүлдүрүш»

Инҗилда икки хил «суға чөмүлдүрүш» тилға елиниду. Тунҗи чөмүлдүрүш Чөмүлдүргүчи Йәһия (Йәһия пәйғәмбәр) тәрипидин

өткүзүлгән; бу чөмүлдүрүш (а) өз гуналириға товва қилиш; (ә) тез арида келидиған (әйни чағда техи намәлум еди) Мәсиһкә «гуналиримизни елип ташлайдиған Қутқазғучи» дәп етиқадини билдүрүшниң ипадиси еди; иккинчи «суға чөмүлдүрүш»ни Мәсиһниң мухлислири Униң намида өткүзгән вә һазирму өткүзүватиду; у (а) өз гуналириға товва қилишниң; (ә) «гуналиримизни елип ташлиған Қутқазғучи» Мәсиһкә етиқадини билдүрүшниң вә (б) йеңи һаятни елип келидиған Муқәддәс Роһни қобул қилишқа етиқадини билдүрүшниң ипадисидур («Рос.» 2:38-39, «Рим.» 6:3 вә изаһат, «Колоссиләр» вә «Петрус (1)»дики қошумчә сөзләрдики бу тема тоғрилиқ изаһатлиримизниму көрүң.

Әмәлийәттә Йәһудий хәлиқ арисидики «раббилар» (устазлар) хелә бурун мундақ бир адәт бекиткәнки, әгәр бутпәрәс милләтләр («ят әлләр») дин болғанлар «Тәврат-Зәбур етиқади»ни қобул қилай десә, авал хәтнә қилиниши, андин бир хил «суға чөмүлдүрүш»ни қобул қилиши керәк. Шуңа Йәһия пәйғәмбәр Йәһудийә чөл-баяванида «Товва қилип, суға чөмүлдүрүңлар» дәп жақалап елан қилиши Йәһудий хәлқини хелә зил-зилигә кәлтүргән. Чүнки «суға чөмүлдүрүш»ни қобул қилиши керәк болғанлар бутпәрәс «ят әлләр» әмәс, бәлки өзлири қобул қилиши керәк!

«Муқәддәс Роһта чөмүлдүрүш»

«Муқәддәс Роһта чөмүлдүрүш» — Мәсиһ һәр бир етиқат қилғучиниң роһ-қәлбидә «Муқәддәс Роһта чөмүлдүрүш» ижра қилишқа кәлгән. Бу униң улуқ хизмитидур («Мат.» 3:11, «Мар.» 1:8, «Луқа» 3:16, «Юһ.» 1:33ни көрүң). Бу хизмәт адәмниң роһи вә қәлбини өзгәртип, униңға «йеңи қәлб, йеңи роһ»ни ата қилиштур («Әз.» 36:26). «**Муқәддәс Роһта чөмүлдүрүш» йәнә «әрштин туғулуш», «қайтидин туғулуш**» дегәнлик болиду. Биз уни «Муқәддәс Роһниң Мәсиһниң чапрас яғачта еришкән ғәлибисини инсанниң роһиға бекитиши» десәкму болиду.

«Хәтнә» — «сүннәт»ни көрүң

«Худадин қорққанлар» («Худадин қорққучилар»)

Йәһудий хәлқи Бабил империйәси тәрипидин тәрәп-тәрәпләргә сүргүн қилинғандин башлап (миладийәдин илгәрки 597-жили), улар сүргүн қилинған барлиқ жайларда һәр һәптидики шабат күни жиғилип Худаға ибадәт қилип Тәвратни оқушни адәт қилған. Бундақ жиғилиш сорунлири «синагоглар» дәп атилатти. Вақит өткәнсери йәрлик ят

әлликләрдин бәзилири ибранийларниң «бирдин-бир һәқиқий Худа»ға болған ибадити тәрипидин җәлип қилинип, бутпәрәсликни ташлап, Худаға етиқат қилишқа башлиди. Булардин бәзилири Худаниң Ибраһим билән түзгән әһдисидин бәһриман болуш үчүн рәсмий Йәһудий хәлқигә охшаш сүннәтни қобул қилған; мошулар рәсмий «Йәһудилар» дәп һесаплинатти. Улар бәзидә «Тәврат етиқадиға киргәнләр» дәпму атилатти. Башқа бәзилири өз миллитидин яки өз елиниң салаһийитидин мәһрум болушни халимисиму, йәнила әшу «синагог»тики һәптилик ибадәт сорунлириға қатнишиш, Тәвраттики айәтләрни, шундақла синагогтили тәлимни аңлаштин муйәссәр болушни халайтти. Бундақ кишиләр хәтнисиз болғини билән синагогларға қатнишишқа рухсәт алатти, андин «Худадин қорққанлар» яки «Худадин қорққучилар» дегән турақлиқ ибарә билән атилатти. Бу ибариний «Расулларниң паалийәтлири»дә көп учритимиз.

«(Худаға) мутләқ аталған»

Тәвратта «(Худаға) мутләқ аталған» дегән бу ибарә ибраний тилида «һәрәм» дегән сөз билән ипадилиниду. Бу сөз адәттә Худаға мутләқ аталған нәрсиниң һеч қандақ инсанға тәвә болмайдиғанлиғини билдүриду.
«һәрәм» (Худаға мутләқ аталған) дәп бекитилгән нәрсә яки адәм Худаниң нәзиридә рәзил дәп қаралса, ундақта уни «һәрәм қилиш» дегәнлик уни пүтүнләй вәйран қилишни көрситиду.

«Худаниң муқәддәс бәндилири»

Биз Тәвратта «Худаниң муқәддәс бәндилири» дәп тәрҗимә қилған сөз ибраний тилидики «мөминләр», «садиқлар» дегән сөзгә охшаш мәнадики сөзләрдур. Инҗилда «Худаниң муқәддәс бәндилири» дегән сөз Әйса Мәсиһкә етиқат бағлиғачқа Худаға тәвә болғанларни көрситиду. Жуқирида «муқәддәс» дегән сөз тоғрилиқ ейтқинимиздәк, «муқәддәс» дегәнниң түп мәнаси «Худаға тәвә», «Худаға хас болушқа айрилған», «Худаға беғишланған» дегән мәнадидур.

Худаниң һәсәтлик ғәзиви (Хусаниң һәсити)

Муқәддәс Китапта, болупму Тәвратта оқурмәнләр: «Пәрвәрдигар Худайиңлар һәсәт қилғучи бир Худадур» дегән сөзни оқуғанда бәлким

һәйран қелиши яки оқурмәнниң бешини сәл каймақтуриши мумкин. Һәммигә егә болған Худа қандақму «һәсәт» қилсун?
Өз аялини мутләқ, сап, шәхсийәтсиз вә толиму мукәммәл муһәббәт билән сөйидиған бир әр киши бар дәйлуқ. Мабада шу кишиниң аяли башқа бириси билән вапасизлиқ өткүзүшкә аздурулуп кәткән болса, ундақта шу кишиниң төвәндикидәк инкаси болмай қалмайду: —
(а) «Немишкә аялим униңға көрсәткән меһир-муһәббитимдин рази болмиди?» дәп, арзулириниң йәрдә қалғанлиғидин азаплиниду. Адаләтлик бир адәмниң буниңға ғәзиви келәмду-йоқ? Келиду, әлвәттә.
(ә) Өз аялиға болған көйүми билән униңға әң яхшини бәргүси болғачқа, уни аздурғучи кишиниң аздурушидин вә алдишидин азат қилип өзигә қайтурушни халайду. Чүнки иккинчи бир адәм униңға һәқиқий көңүл бөлмәйду, пәқәт өз һәвәслирини қандурушинила халайду, халас, әлвәттә.
(б) Ундақ әр кишидә Худаниң характери бар болса, у (һәм өзини һәм аялини дәп) аялиниң вапасизлиғини тонуп йетип, товва қилишини халайду. У товва қилған болса, уни кәчүриду вә өзигә қайтидин қобул қилиду. Пәқәт у һәқиқәтән товва қилған болса, әлвәттә.

Бу үч ишни Худаниң Өз хәлқигә болған «һәсәт»иниң асасий амили десәкму болиду. У Өз хәлқиниң бутпәрәсликниң алдам халтисиға чүшүп, зиян тартишиға йол қоялмайду. У Өзигә болған ундақ вапасизлиқтин азап тартиду, әлвәттә, лекин йәнә уларниң һәммә бутпәрәслик вә хурапийлиқ елип келидиған зиян-талапәткә учришиниң алдини елишни халайду. Чүнки барлиқ бутпәрәслик вә хурапийлиқ жин-шәйтанлар билән достлашқанға баравәрдур.

«Худаниң «йоқлиши»»

Тәврат-инжилда, Худа мәлум кишини яки мәлум хәлиқни «йоқлайду» дейилсә, бу сөз Худаниң мәзкур киши яки хәлқигә йеқинлишидиғанлиғини һәм йеқинлишиши билән тәң уларға алаһидә муамилә қилишини билдүриду. Бу муамилә яки бәхит-бәрикәт, шапаәт йәткүзүш яки қаттиқ җазалаш болиду — қайси мәнасиниң ишқа ашурулидиғанлиғи әйни тексттин ениқ болиду.

«Хуш хәвәр»

Инҗилда «хуш хәвәр» һәрдайим Худаниң Әйса Мәсиһ арқилиқ пүткүл инсанийәткә елип келингән ниҗати тоғрисидики хуш хәвирини көрситиду. «Инҗил»ниму көрүң. Бир ихчамлашқан ипадиси «Рим.» 10:9-10, «1Кор.» 15:3-4дә тепилиду.

«Хизмәтчи»

«Хизмәтчиләр» мәлум бир җамаәттики әмәлий ишларға, болупму хәйр-сахавәт ишлирини башқуруш, булардин һаҗәтмәнләргә тәминләш, җамаәтниң паалийәтлиридә һәр хил әмәлий ишларни орунлаштуруш қатарлиқ ишларға мәсъулдур. «Филиппийлиқлар»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң.

«Дәсләпки вә кейинки ямғурлар»

«Дәсләпки ямғурлар» (яки «авалқи ямғурлар») Қанаанда 10-айда яғиду вә униң вастиси билән тупрақ юмшитилип, йәр һайдаш андин уруқ чечиш мүмкин болиду.
«Кейинки ямғурлар» болса 3- яки 4-айда яғиду; у әтиязлиқ зираәтләрниң пишишида һалқилиқ рольи ойнайду. Шуңа һәр бир дехан болупму «кейинки ямғур»ға тәшнадур, улар уни бәк қәдирләйду.

«Дуния»

Муқәддәс язмилардики көп айәтләрдә «дуния» яки «бу дуния» дегән ибарини учритимиз. Айәтләрни бир-биригә селиштурушимиз билән бу аталғуниң немини көрсәткинини чүшинип йетишимиз мүмкин. Бу дуния Шәйтанниң илкидә болғачқа, Муқәддәс Китаптики көп йәрләрдә «дуния» дегәнлик Худаға вә Униң хәлқигә, шундақла Униң ниҗат нишанлириға дайим қарши туридиған рәзил бир түзүмдики дунияни көрситиду. Униңға ислаһат елип бериш яки уни өзгәртишниң мүмкинчилиги йоқ; вәһаләнки, Худаниң хәлқиниң садиқлиғи вә гувалиғи билән униңда болған рәзилликни тизгинләш яки һәтта бәзидә вақитлиқ кәйнигә яндурушму мүмкин болиду.

«**Бу дунияни вә бу дуниядики ишларни сөймәңлар. Һәр ким бу дунияни сөйсә, Атиниң сөйгүси униңда йоқтур. Чүнки бу дуниядики барлиқ ишлар, йәни әттики һәвәс, көзләрдики һәвәс вә һаятиға болған**

мәғрурлуқниң һәммиси Атидин кәлгән әмәс, бәлки бу дуниядин болғандур, халас. Вә бу дуния вә униңдики һәвәсләрниң һәммиси өтүп кетиду. Лекин Худаниң ирадисигә әмәл қилған киши мәңгү яшайду» («1Юһ.» 2:15-17)

«**Шуңа, и қериндашлар, бу дуния силәрни өч көрсә, буниңға һәйран қалмаңлар**» («1Юһ.» 3:13)

«**Әй әзиз балилирим, силәр болсаңлар Худадин болғансиләр вә уларниң үстидин ғалип кәлдиңлар; чүнки силәрдә турғучи бу дунияда турғучидин үстүндур**» («1Юһ.» 4:4)

«Дозақ» — ««Тәһтисара» вә «дозақ» (яки «җәһәннәм») тоғрилиқ»ни көрүң

«Рабби»

«Рабби» — Йәһудий хәлқиниң Тәврат вә Тәврат қануни тоғрилиқ тәлим бәргүчилириниң унвани — мәнаси «устаз», «муәллим»дур.

«Расул»

«Расул» дегән сөз (грек тилида «апостолос») «әвәтилгүчи» дегән мәнадә. Инҗилда ишлитилгән йәрләрдә төвәндикидәк рольларда кәлгән: —

(а) Рәб Әйса Мәсиһни тәсвирләш үчүн ишлитилгән (әрштин инсанийәтни ниҗатқа ериштүрүшкә әвәтилгән — «Ибр.» 3:1)

(ә) Рәббимиз «әршниң падишалиғи» тоғрисидики хуш хәвәрни Исраилға йәткүзүшкә мәхсус таллиған «он икки мухлис»ни көрситиду («Матта» 10-бап).

(б) Рәббимиз асманға көтирилгәндин кейин, У «он икки расул»дин башқа йәнә бир нәччә адәмни таллап уларға алаһидә вәһийләрни аманәт қилип, һәр йәрләрдә «җамаәт қуруш»тин ибарәт шәрәплик вәзипини илтипат қилди. Уларниң вәзипилири шу йеңи вәһиләрни барлиқ җамаәтләргә йәткүзүшни өз ичигә алатти («1Кор.» 12:28, «Әф.» 2:20, 3:5, 4:11). Бу расуллар Павлус, Яқуп вә Йәһуда (Йәһуда Ишқарийот әмәс)ни өз ичигә алди. Уларниң мәктуплири вә язмилири Инҗилда тепилиду.

Инҗилда Матта, Маркус, Луқа вә расул Юһанна Рәббимизниң көп қиммәтлик сөзлирини биз үчүн хатирилигән (Инҗилдики «Матта», «Маркус», «Луқа», «Юһанна»). Униң үстигә шу иш рошәнки, Рәббимиз

Өзи бу таллиған кейинки расулларниң мәктуплири вә язмилири арқилиқ, шундақла расуллар Петрус вә Юһанналарниң мәктуплири арқилиқ һәр дәвирдики барлиқ жамаәтлиригә мәңгүлүк пайдиси болуши үчүн шу муһим йеңи вәһийләрни йәткүзди.

«Роһ», «жан», «тән» вә «әт» тоғрилиқ

Худа дәсләптә инсанни яратқанда «роһ, жан, тән»ни бирләштүрүп яратқан еди. «Роһ» болса инсанниң асаси яки асасий вуҗуди, ирадиси, «һаятий күчи» дегәнликтур, дәп ишинимиз. Бизниң ким екәнлигимиз роһумиздин билиниду. «Жан» болса инсанниң зеһни, ой-пикирлири вә һессиятлиридин тәркип тапиду. «Тән»ниң мәнаси һәммимизгә аян.
Бу ишлар тоғрисида һәм муқәддәс язмилардики «әт» яки «әтләр» (гунаниң әсирлигидә болған тенимиз) тоғрисидики уқумлар вә расул Павлус «Римлиқларға» язған мәктуп, шундақла бизниң шу мәктупкә қошумчә қилған «кириш сөз»имизни көрүң.

«Роһий илтипатлар»

«Роһий илтипатлар» — Муқәддәс Роһниң күч-қудрити билән етиқатчиларға ата қилинған һәр хил билимләрни, вәһийләрни вә тәбиәттин ташқири қабилийәтләрни көрситиду («Коринтлиқлар (1)» 12-14-баплар вә «қошумчә сөз», «Рим.» 12-бапни көрүң.

«Садуқийлар»

«Садуқийлар» дегән диний еқим яки мәзһәпниң болса Тәврат қанунидин пәқәт бир қисим аддий принсипларни өзлиригә тәдбиқлапла, «пәзиләтлик әхлақта болсақла, Тәврат қанунининиң тәливигә уйғун болиду» дегәндәк позитсийиси бар еди. Шуңа улар Тәвраттики пәйғәмбәрләр қисимлирини қобул қилмай, пәқәт Тәвраттики 1-5 қисимларни (йәни Муса пәйғәмбәргә тапшурулған қисимлар)ни қобул қилған. Улар «қиямәт күни», шундақла инсанларниң ахирәттә өлүмдин тирилишини етирап қилмайтти.

«Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар»

«Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар» ибраний тилида «Яһвәһ Сабаот» (қошунларниң Пәрвәрдигари) билән ипадилиниду. Бу нам Пәрвәрдигарниң әрштики барлиқ пәриштә қошунлирини башқуридиған орнини тәкитләйду.

«Сәптуагинт» (LXX)

Миладийәдин илгәрки 3-әсирдә, шу чағдики грек империйәсидә тарилип кәткән Йәһудийлардин көп қисми ибраний тилини билмәйтти. Улар Тәвратни оқуялмиғачқа, шу чағда уларни дәп, Тәвратниң бир грекчә тәрҗимиси ишләнгән. Бу тәрҗимә «Сәптуагинт» дейилиду («қисқичә «LXX»).

«Стои» вә «Стоикизм»

(«Стоикизм»ға ишәнгүчиләр «стоиклар» дәп атилиду)

Стоикизм — 4- вә 3-әсирдә пәйда болған бир хил пәлсәпиви еқим. Стоикизм «пәзиләт»ни әң жуқури орунға қоюп, һәр адәмни өз әмәллиригә мәсъул болуп, «пәзиләт»кә ләззәт яки азап-оқубәткә қаримай интилиши керәк, дәп тәкитләйтти. Дунияда кейин пәйда болған Буддизмму охшаш қараштa еди, бу пәлсәпә бу дуниядики барлиқ бәхит вә хошаллиқни бир хил алдамчилиқ дәп қарайтти; Стоиклар аләмниң өзини «Худа» дәп қарайтти («һинду дини»дикиләрму шуниңға охшаш қарашта).

«Сүннәт» (Хәтнә»)

«Сүннәт» — Худаниң Ибраһим билән бағлиған әһдисиниң сиртқи бәлгүси («Яр.» 17-бапни көрүң). Йәһудий хәлқи Худаниң Ибраһим билән түзгән әһдисигә риайә қилип, барлиқ оғул балилирини туғулғандин кейинки сәккизинчи күни сүннәт қилиду. «Сүннәт»ниң әһмийити тоғрилиқ «Яритилиш»тики «қошумчә сөз», (17-бап тоғрилиқ), «Әзакиял»дики «қошумчә сөз», «Әфәсуслуқларға»дики «қошумчә сөз» вә «Колоссийликләр»дики «қошумчә сөз» (2:11 тоғрилиқ)ни көрүң.

Тәвратта вә Инҗилда Йәһудий хәлқи бәзидә «хәтнә қилинғанлар» вә Йәһудий әмәсләр «хәтнисизләр» яки «хәтнә қилинмиғанлар» дәп атилиду.

«Сир»

Инҗилда тилға елинған «сир» (грек тилида «мистерион») Худа әсли изчил йошурунуш керәк дәп бекиткән, әнди һазир Өз мөмин бәндилиригә ашкарилиған мәлум бир иштин ибарәттур. Инҗилдики «сирлар»ни мәлум җәһәтләрдин «сирлиқ», яки «чүшиниш тәс» дегили болиду, әлвәттә; лекин биринчи түп мәнаси бу җәһәтләрни көздә тутмайду, бәлки «авал йошурған, андин ашкарилиған иш»ни көрситиду. Җәм болуп Инҗилда сәккиз «сир» бардур.

«Синагоглар»

Исраиллар Бабил империйәсигә сүргүн қилинғанда, улар арисида шабат күнидә Тәвратни оқуп, дуа-ибадәт қилишқа жиғилиш бир адәт болуп қалған еди. Бундақ жиғилиш паалийитини улар «синагог» дәп атайтти. Инҗил дәвригә кәлгәндә, «синагоглар» дегән сөз шу паалийәтләрни өткүзидиған өй яки залларниң өзиниму көрситәтти.

«Шабат күни»

«Шабат күни» (шәнбә күни) Тәврат календари бойичә һәптиниң йәттинчи күнидур. Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанун бойичә Исраилдики һәр бир инсан вә улақларму шу күни һәр қандақ иш-хизмәт яки меһнәт қилмай дәм елиши керәк еди.
Шу күни Худани сеғиниш паалийәтлирини өткүзсә болиду, әлвәттә; лекин Худа шу тәрәптә һеч қандақ бевиситә әмир бәрмигән («Йәш.» 58:13ни көрүң). Исраиллар Бабил империйәсигә сүргүн қилинғанда, улар арисида шабат күнидә Тәвратни оқуп, дуа-ибадәт қилишқа жиғилиш бир адәт болуп қалған еди. Бундақ жиғилиш орунлирини улар «синагог» дәп атайтти.

Шәйтан («Иблис»)

Шәйтан (ибраний тилидики сөз болуп, мәнаси «дүшмән») — «Әз.» 28:14 бойичә, Шәйтан («Иблис») әслидә әң жуқури мәртивигә егә «керублар»дин бири еди, у бәлким әң күчлүк, әң мәртивилик болуп, йәр йүзигә мәсъул болушқа алаһидә яритилған еди.
Шәйтан Худаға қарши чиққандин кейин, у йәр йүзигә һайдиветилгән («Йәш.» 14:4-20, «Әзакиял» 28:11-19, «Вәһ.» 11:3-4, «2Кор.» 11:14). Һалбуки, ахирқи заманғичә униң әршләрниң чәклик бир қисмини өз илкидә тутуп турушиға йол қоюлиду «Әф.» 2:2, 6:10-12).

«Шималий падишалиқ» — «Исраил», «Исраиллар», «Йәһуда», «Йәһудийлар»ни көрүң

«Қалди»

Гәрчә һәр бир дәвирдә Исраил хәлқиниң көп қисми Худадин жирақлишип, йүз өригән болсиму, Униң меһир-шәпқити билән уларниң арисида һаман Өзигә садиқ аз бир қисми қалатти вә қалиду. Бу

қисим хәлиқ Тәврат һәм Инжилниң көп йәрлиридә «қалди», «Худаниң қалдиси» (яки бәзидә «қалдуқ») дейилиду.

«Қанаан»

«Қанаан» — Нуһ пәйғәмбәрниң нәврилиридин бири (Һамниң оғли); Қанааннниң әвлатлири дәсләптә егилигән зимин уларниң исми билән аталған. У зимин һазирқи «Пәләстин»дур; әмәлийәттә, Худа бу зиминни Исраилға тәғдим қилғандин кейин исми «Исраил» яки «Исраилийә» болуши керәк еди («Яр.» 12:7ни көрүң).

«Қәйсәр»

«Қәйсәр» — Римниң һәр бир императориға «Қәйсәр» дегән нам-унван берәләтти; мәсилән, Қәйсәр Авғустус, Қәйсәр Юлиус, Қәйсәр Тибериус қатарлиқлар.

«Қурбанлиқ»

Тәвратта үгитилишичә «қурбанлиқ» һәммидин авал **Худаниң Өзи үчүндур**. Әгәр қурбанлиқ қилғучи кишиниң қурбанлиғи «инақлиқ қурбанлиғи» яки «тәшәккүр қурбанлиғи» болса, ундақта униң қурбанлиқтин бир қисмини йейиш имтиязи болиду; бирақ у хилдики қурбанлиқ болмиса, у униңдин азрақму йейишкә болмайду. Бәзидә қурбанлиқни өткүзүвалғучи каһин, шундақла униң аилисидикиләр униңдин йейишкә болатти, амма һәр хил қурбанлиқниң көп қисми, бәзидә униң һәммиси Худаға атап көйдүрүләтти.

Тәвратта жәмий бәш хил һәдийә-қурбанлиқ тәсвирлиниду (Тәвраттики «Лавийлар» дегән қисимни көрүң). Тәвраттики бешарәтләр буларниң һәммиси кәлгүсидики, әң ахирқи улуқ бир қурбанлиқни көрситиду; шу қурбанлиқ барлиқ инсанийәткә Худаға йеқинлишиш йолини яритиду, дейилиду. Инжил бойичә мошу улуқ қурбанлиқ Рәббимиз Әйса Мәсиһниң чапрас яғачқа миқлинип өлүши билән әмәлгә ашурулиду.
(Мошу йәрдә шуни ейтимизки: — гәрчә пүтүн дуниядики мусулман хәлиқләр һәр жили «қурбан һейт»та «қурбанлиқ» қилсиму, «бу қурбанлиқниң гуналарни йепиш үчүнлиги»дин ибарәт әслидики мәнасидин наһайити жирақлап кәтти. Адәттә һейттики

бу «қурбанлиқ» пүтүнләй өйидикиләр вә достлар тәрипидин йәветилиду; бәзидә униңдин бир қисми кәмбәғәлләргә берилиду).

«Қурбангаһ»

Муса пәйғәмбәрниң дәвридин илгири Худаниң бәндилири, мәсилән Һабил, Нуһ, Ибраһим вә Аюп пәйғәмбәрләр қурбанлиқларни қилғанда адәттә авал тупрақ яки ташлардин қурбанлиқ сүпитидә аддий бир супа ясайтти, андин униң үстигә от йеқип қурбанлиқлирини көйдүрәтти. Кейин, қурбангаһ муқәддәс чедирниң һойлисиға, андин муқәддәс ибадәтханиниң һойлисиға қоюлған супиму, яғачтин чоң ясилип, мис билән қапланған.

«Қул»

Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанун бойичә, Исраил җәмийитидики қулларниң әһвали яки салаһийити әтрапидики таипиләрниң җәмийитидики қулларниң әһвали яки салаһийити билән түптин пәриқлиниши керәк еди. Муқәддәс қанун Исраилдики қулларға беғишлиған һоқуқ вә һиммәт башқа қедимки әлләр арисида көрүлүп бақмиған еди: —

(а) Барлиқ қуллар, мәйли Исраиллиқ болсун, чәт әллик болсун (уларниң барлиқ улақлири билән) һәр һәптиниң бир күни (шабат күни) дәм елиши керәк («Мис.» 20:9-10).

(ә) Қуллуқта болуп алтә жил өткәндин кейин қул азат қилиниши керәк вә шундақла униң әйни чағдики барлиқ қәризлири кәчүрүм қилиниши керәк («Мис.» 21:1). Әгәр егисигә амрақ болған болса униң өйидин чиқмай, униң қуллуғида туруверишкиму болатти («Мис.» 21:5-6).

(б) Гәрчә қуллар һеч қандақ «иш һәққи» алмиғини билән (у әслидә қәриз төләш сәвәвидин өзини қуллуққа сетиветишқа мәҗбур болған болуши мүмкин) қуллуқтин чиққанда егиси униңға йеңи һаятни өткүзгидәк хираҗәт беғишлиши тәләп қилинған («Қан.» 15:12-15). Шундақла, у егисиниң өйидә қул болған мәзгилдә, униң һәммә һаҗәтлиридин, шундақла аилисидикиләрниң һәммә һаҗитидин (аилисидикиләрму биргә қуллуққа сетилған болса) егиси чиқиши керәк, һәтта егиси Худаниң немә бәхит-бәрикитидин муйәссәр болған болса, қулиниң мошулардин муйәссәр болушиға йол қоюлуши керәк еди («Лав.» 19:13, 18, 25:39-43, 53, «Қан.» 12:18).

(в) Қул чәт әллик болса униң үчүн жуқуриқи «ә» вә «б»дики имтиязлар болуши натайин еди.
(г) Қул егиси өз қулиға аччиқлинип яки нәпрәтлинип уни өлтүргән болса, ғожайинға өлүм жазаси берилиши керәк; әгәр қул еғир яриланған болса егиси уни дәрһал азат қилиши керәк («Мис.» 21:20-21, 26-27). Бу ишларни йәкүнлигәндә, қулниң «инсан һоқуқи» егисниңкигә опъохшаш еди.
(ғ) Жуқириқи ишларни көздә тутқанда, Мәсиһниң бир унванини — йәни «Пәрвәрдигарниң Қули» дегәнни һәқиқәтән улуқ һәм мубарәк бир нам дәп чүшинимиз; биз «қул» дегәнниң бу мәнаси арқилиқ Мәсиһниң расул Павлус арқилиқ Өз жамаитигә жекиләп ейтқан сөзлирини техиму убдан чүшинәлишимиз мүмкин: — «Қериндашлар, силәр әркинликкә чақирилдиңлар. Лекин әркинлигиңларни әтләрниң арзу-һәвәслиригә қандурушниң баниси қилмаңлар, бәлки меһир-муһәббәт билән бир-бириңларниң қуллуғида болуңлар» («Йәш.» 42:1-7, 49:3-12, 50:10, 52:13-53:12, «Гал.» 5:13)

«Қериндашлар»

Тәвратта «қериндашлар» адәттә өзигә уруқ-туққан болғанларни көрситиду. Инжилда бәзидә шу мәнадә келиду, лекин ишлитилгән көп йәрләрдә етиқат жәһәттики қериндашларни көрситиду (чүнки һәммиси Муқәддәс Роһ тәрипидин «қайтидин туғулған»). Инжилда бу ибарә етиқатчи ака-ука, ача-сиңилларни өз ичигә алиду.

«Қемош»

«Қемош» — Моабийлар чоқунған бут еди. Бу бутниң «тәләп»лири түрлүк жинсий бузуқчилиқни вә бәлким инсан қурбанлиғиниму өз ичигә елиши мүмкин еди («1Пад.» 11:7, «Йәр.» 48:7ни көрүң).

Кафарәт

«Кафарәт» (ибраний тилида «кафар» яки «киппур») дегәнниң түп мәнаси «йепиш»тин ибарәт. Гуналарға «кафарәт кәлтүрүш» дегәнлик «гуналарни йепиш» дегәнликтур. Тәврат дәвридә Худа гуналарни вақитлиқ «япатти» вә шуниңдәк шу гуналардин товва қилип қурбанлиқ кәлтүргән бәндилирини кәчүрүм қилатти. Инжил дәври кәлгәндә, У Мәсиһниң қурбанлиғи вастиси билән инсанларниң гуналирини «йепиш» әмәс, бәлки гуналирини «елип ташлайду» («Юһ.» 1:29, 36ни көрүң).

«Кафарәт тәхти»

«Кафарәт тәхти» асасан «әһдә сандуғи»ниң япқучидин ибарәт еди (ибраний тилида «каппорәт» — «япқуч» дегән мәнадә). Биз уни «кафарәт тәхти» дәп тәрҗимә қилдуқ, чүнки «Мис.» 25:22дә: «**Мән шу йәрдә сән билән көрүшимән; кафарәт тәхти** («каппорәт») **үстидә... туруп саңа ... сөз қилимән**» дейилиду. Демәк, бу җай Худаниң олтиридиған бир тәхтигә охшаштур.

«Каһинлар»

Исраил хәлқи арисида «каһин» дегән салаһийәт, шундақла каһинлиқ вәзиписи интайин әһмийәтлик еди. Каһинниң вәзиписи биринчидин Худаниң алдида хәлиққә вәкил болуп қурбанлиқ қилиш вә дуа қилиш, иккинчидин хәлиқниң алдида Худаниң вәкили болуштин ибарәт еди. Қисқиси, униң «аричи», «әпләштүргүчи», «Худа билән инсанлар арисида келиштүргүчи» рольи бар еди. Уларниң «Худаниң алдида хәлиқниң вәкил болуш»тики муһим бир хизмити қурбанлиқ өткүзүшни башқуруш еди. Бу хизмәт авал «муқәддәс чедир»дики қурбангаһта, кейин муқәддәс ибадәтханидики қурбангаһта болған еди.
Каһинларниң рольи йәнә хәлиқ арисида Тәвраттин тәлим бериш еди («Мал.» 2:7).
Исраилларда пәқәт Лавий қәбилисидин, Һаронниң нәсли болғанлар каһинлар болатти.
Инҗил дәвридә «Лавийларниң каһинлиқ түзүми» Мәсиһ тәрипидин пүтүнләй бекар қилинған; чүнки Әйса Мәсиһ Худа тәрипидин «Лавийларниң каһинлиқ түзүми»дин мутләқ әвзәл болған «**Мәлкизәдәкниң каһинлиқ түзүми**» тәртивидә баш каһин дәп бекитилгән еди («Зәб.» 110:4, «Ибр.» 5:10).
Мәсиһниң мәңгүлүк каһинлиғиға асасән, Инҗил дәвридә Мәсиһкә барлиқ етиқат қилғучилар «каһин» дейилиду; бу каһинлиқниң имтиязлири билән етиқатчиларниң Худаға ибадәт қилиш, Униңға мәдһийә оқуш, башқилар үчүн дуа қилиш, Худаниң ниҗати тоғрисидики хуш хәвәргә гувалиқ қилиштин ибарәт несивисигә муйәссәр болиду.

Календар — Тәврат календари; айлар вә һейтлар җәдвилини көрүң

«Крестләш» (чапрас яғачқа миқлаш)

«Крестләш» — Чапрас яғачқа миқлаш арқилиқ өлүм җазаси бериштин ибарәт. Демисиму бу адәмни қаттиқ харлайдиған, интайин дәһшәтлик, Рим империйәси бойичә әң азаплиқ вә рәһимсиз өлүм җазаси еди. Крестләнгән адәмни техиму номусқа қалдуруш үчүн, уларниң барлиқ кийимлирини салдуруветип яланғач қилатти.

«Кона әһдә» вә «йеңи әһдә»

Муқәддәс Китапта дейилгән «кона әһдә» Худаниң Муса пәйғәмбәрниң вастиси билән Өзи билән Исраил хәлқи оттурисида түзгән әһдисидур. «Кона әһдә»ниң нигизи қисқичә ейтқанда «Әгәр» дегән сөздә гәвдилиниду: — «**Әнди әгәр силәр дәрһәқиқәт Мениң сөзүмни аңлап, әһдәмни тутсаңлар, ундақта барлиқ әлләрниң арисида Маңа хас бир гөһәр болисиләр**» («Мис.» 19:5).

Һалбуки, кейинки 1500 жиллиқ тарих испатлиғандәк, һеч ким Худаниң әһдисини туталмиди. Бу тәрәптә Исраиллар пүткүл инсанийәткә вәкиллик қилиду — чүнки барлиқ инсанийәт түптин гунакардур («Гал.» 3:10-14, 19, 22-26ни көрүң). Һәммимизниң сепи өзидин гунакар екәнлигимизни испатлаш дәл Муса пәйғәмбәргә чүширилгән муқәддәс қанунниң биринчи мәхситидур.

«Кона әһдә» (муқәддәс қанун) арқилиқ өзиниң гунайини, шундақла үмүтсиз һалитини чүшинип йәткәнләр болса «йеңи әһдә»ниң хуш хәвирини аңлашқа тәйярдур: — ««**Мән Исраил җәмәти вә Йәһуда җәмәти билән йеңи әһдә түзимән; Мән силәргә йеңи қәлб беримән, ичиңларға йеңи бир роһ салимән... Мән уларниң қәбиһлигини кәчүримән һәмдә уларниң гунайини һәргиз есигә кәлтүрмәймән» — дәйду Пәрвәрдигар**». «Йәр.» 31:31-34, «Әз.» 36:25-27, «Ибр.» 8:6-13ни көрүң. Оқурмәнләргә аян болсунки, «йеңи әһдә»дә «әгәр» дегән сөз тепилмайду — йеңи әһдә Худа тәрипидин беваситә чүширилгән — биз болсақ пәқәт уни «Амин!» («мәндә шундақ болсун» яки «шундақ болғай!») дәп қобул қилишимиз керәктур, халас. Айәтләрдә көрситилгәндәк, «йеңи әһдә» кишиләр Мәсиһкә етиқат қилиши биләнла дәрһал уларниң қәлбидә, роһида әмәлгә ашурулиду. «Әзакиял»дики «қошумчә сөз»дики 36-бап тоғрилиқ изаһатимизниму көрүң.

«Көтәрмә һәдийә»

«Көтәрмә һәдийә» — каһин яки һәдийәни сунған киши Пәрвәрдигарға икки қоллап алаһидә егиз көтирип атиған һәдийә. «Көтәрмә һәдийә» адәттә қурбанлиққа мәсъул каһинға тәвә болатти.

«Керублар»

«Керублар» — бәлким аләмдики әң күчлүк, әң жуқури дәрижилик пәриштиләр болуши мүмкин («Яр.» 3:24, «Әзакиял» 1-бап, 10-бапни көрүң).

«Гоел»

«Һәмҗәмәт-Қутқазғучи» яки «Һәмҗәмәт-Нижаткар»
Мусаға тапшурулған қанун бойичә, бириси намратлишип қәриздар болуп қелип, өз йәрлирини сетишқа, һәтта өзи яки аилисидикиләрни қуллуққа сетишқа мәҗбур болғанда, бундақ содa-сетиқ пәқәт «азатлиқ жили» (йәни «канай-бурға чалидиған жили», «шатлиқ жили», һәр бир 50-жили) ғичә инавәтлик болатти («Лав.» 25:10-55ни көрүң). Шу жилда барлиқ тәәллуқатлар әслидики егисигә яки әң йеқин туққиниға қайтурулуши керәк еди (у аләмдин өткән болса). Һалбуки, «азатлиқ жили»дин илгири мәлум бир туққини намрат қериндишиниң башқиларға сетиватқан йәр-зиминлирини уни намратлиқтин қутқузуш мәхситидә, сетивелип қайтуруп бериш һоқуқи бар еди. Шуниңдәк, қериндиши яки аилиси қуллуқта болған болса, пүтүн аилисидикиләрни қуллуқтин һөр қилип сетивелиш һоқуқиму бар еди. Қанун бойичә баһаси адил болса һеч ким униң бу йолини тосиялмайтти. Ибраний тилида бундақ туққинини сүпәтләйдиған сөз «гоел» дейиләтти; биз «гоел»ни уйғурчиға тәрҗимә қилғанда «һәмҗәмәт-қутқазғучи» яки «һәмҗәмәт-нижаткар» дегәнни талливалдуқ.
Мәлум бир аилиниң әзаси башқилар тәрипидин зәхимгә учриған яки әҗәллик бир зәрбә билән өлгән болуп, пакити толуқ болса, шу аилиниң әзасиға «һәмҗәмәт-қутқазғучи»лиқ рольини өз үстигә елишқа рази болған бир туққининиң җавапкардин зиянни төлитивелиш һоқуқиму бар еди («Қан.» 19:1-13, «Йәшуа» 20:1-9; йәнә «Аюп» 19:25ни вә изаһатни көрүң).

Тәврат дәвридә Худа Исраилға көп йәрләрдә Өзини «Мән силәрниң Һәмҗәмәт-Ниҗаткариңлармән» дәп атайду. Инҗилда болса Мәсиһ Әйса пүтүн инсанийәткә «Һәмҗәмәт-Ниҗаткар» болушқа кәлди, дейилиду.

«Лавийлар»

«Лавийлар» — «Лавий» қәбилисидин болғанлар, йәни Яқупниң он икки оғлидин бириниң әвлатлири еди. Исраил чөл-баяванда сәпәр қилған күнләрдә, Худа Исраилни синиғанда, униңға наһайити садиқ болғачқа, Лавий қәбилисидикиләр «муқәддәс чедир»дики алаһидә хизмәттә болушқа бекитилгән. Уларниң вәзипилири каһинларға ярдәмчи болуш, сәпәр қилған вақитларда «муқәддәс чедир» вә барлиқ әсваплирини көтириш, тохтиған йәрләрдә чедирни қайтидин қурушни өз ичигә алған. Кейин, Сулайман падиша ибадәтханини қурғанда, улар ибадәттә мәдһийә нахшилири оқуш, нәғмә-нава ейтиш, шуниңдәк хәлиқ арисида тәлим бериш вәзиписиниму үстигә алған.

«Левиатан» — «Әждиһалар» һәм «левиатан»ни көрүң

(LXX) «Сәптуагинт»

Миладийәдин илгәрки 3-әсирдә, шу чағдики грек империйәсидә тарилип кәткән Йәһудийлардин көп қисми ибраний тилини билмәйтти. Улар Тәвратни оқуялмиғачқа, шу чағда уларни дәп, Тәвратниң бир грекчә тәрҗимиси ишләнгән. Бу тәрҗимә «Сәптуагинт» дейилиду («қисқичә «LXX»).

«Манна»

«Манна» Исраил чөл-баяванда сәпәр қилған қириқ жилда, улар һәр әтигәндә шәбнәм билән тәң Худа әрштин чүшәргән бу алаһидә таам билән озуқланди. Бу пүткүл Муқәддәс Китапта хатириләнгән мөҗизиләрдин әң узуни һесаплиниду — аз дегәндиму икки миллион адәм униңдин қириқ жил һәр күни йәп тоюнди. «Манна»ниң мәнаси «У немә?» — бу хәлиқниң уни тунҗа көргән чағдики инкаси еди («Йәшуа» 5:12, «Юһ.» 6:31).

«Мәңгү» — «әбәдий», «мәңгү»ни көрүң

«Моләк»

«Моләк» — Аммонийлар вә Едомийлар чоқунған бут еди. Бу бутниң «тәләп»лири инсан қурбанлиғи вә түрлүк җинсий бузуқчилиқни өз ичигә алатти («Лав.» 18:21, «1Пад.» 11:7, «Йәр.» 32:35ни көрүң).

«Мутләқ аташ» — «(Худаға) мутләқ аталған»ни көрүң

«Мурмәкки»

«Мурмәкки» — интайин қиммәтлик бир хил әтир яки дора-дәрман. Пуриғи һәм аччиқ һәм хушпурақ, у мейиткә сүртүлсә, уни чириштин сақлайду («Луқа» 7:38, «Юһ.» 19:39).

«Мусаниң қануни»

«Мусаниң қануни» — Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанунни көрситиду (у «Яритилиш», «Мисирдин чиқиш», «Лавийлар», «Чөл-Баяванддики сәпәр» вә «Қанун шәрһи»ни өз ичигә алиду).

«Муқәддәс»

Муқәддәс — «пак, Пәрвәрдигарға хас, алаһидә аталған» дегән мәнадә. Бу уқум ибраний тилида «қодәш» («муқәддәслик») дегән сөз билән ипадилиниду. Шуңа оқурмәнләргә бәлким аянки, «муқәддәс»ниң әсли мәнаси дәл «Худаға алаһидә аталған, пак» дегәнликтур.

«Муқәддәс чедир»

«Муқәддәс чедир» — «ибадәт чедири», «җамаәт чедири» вә «һөкүм-гувалиқ чедири» («һөкүм-гувалиқ сақлақлиқ чедир») дәпму атилиду. Муса пәйғәмбәрниң дәвридә «муқәддәс чедир» Исраилларниң баргаһиниң оттурисиға җайлашқан еди; Исраиллар шу йәргә жиғилип каһинларниң йетәклишидә Худаға қурбанлиқ қилип ибадәт қилалайтти («Мис.» 25-31, 35-40-бапларни көрүң).

Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанун бойичә, пәқәт «**Худа Өз намини қоюшқа таллиған җай**»да қурбанлиқ қилса тоғра болатти. Бу «Худа өз намини қоюшқа таллиған җай» авал «муқәддәс чедир» (қәйәрдә тикилгән болушидин қәтъийнәзәр), андин Йерусалимдики мәркәзий ибадәтхана еди («Ибадәтхана»ни көрүң).

«Муқәддәс жай» («муқәддәс чедир»дики «муқәддәс жай», «муқәддәс ибадәтхана»дики «муқәддәс жай»)

«Муқәддәс чедир» вә кейин униң орнини басқан «муқәддәс ибадәтхана» тоғрисидики баянни көрүң. «Муқәддәс чедир» Худа Муса пәйғәмбәргә тапшурған лайиһә бойичә қурулған. Худаниң мәхсити «Мениң Исраиллар арисида макан қилишим үчүн... улар Маңа бир муқәддәс туралғуни ясисун» («Мис.» 25:8). «Муқәддәс чедир» «сиртқи һойла», «муқәддәс жай» вә «әң муқәддәс жай» дегән үч йәрдин тәркип тапқан. «Муқәддәс жай»ға киришкә пәқәт каһинларғила рухсәт болған еди; улар һәр күни «чирақдан»ни пәрләшкә вә хушбуйни селишқа икки қетим кирәтти.

«Әң муқәддәс жай»ға киришкә пәқәт баш каһинғила рухсәт болған. Баш каһин жилда бир күнла у өзи үчүн, шундақла өз аилисидикиләр үчүн андин пүткүл Исраил үчүн кафарәт қилишқа кирәтти.

«Муқәддәс ибадәтхана» «муқәддәс чедир»ниң орнини басқандин кейин «муқәддәс жай» вә «әң муқәддәс жай»ға болған шу түзүм өзгәрмәй давам қилинди.

Херитә-схемиларниму қараң.

«Назарийлар»

«Назарийлар» — «Назарий» дегән сөз «(Худаға) атиған» дегән мәнани билдүриду. Тәврат дәрвидә, «Назарий болимән» дәп қәсәм қилған кишиләр өзини мәлум бир мөһләттә яки өмүрвайәт Худаға атайду.

Қәсәм қилған мөһләт үчүн өзини Худаға алаһидә беғишлиған киши қәсәм қилған мәзгилдә чечини чүшәрмәйтти, һеч қандақ һарақ-шарап яки ечитқулуқ ичимликләрни ичмәйтти, үзүмдин ясалған һәр қандақ нәрсини йейиш-ичиштин өзини чәкләйтти. Бәзиләр өмүрвайәт шундақ қилған (мәсилән Шимшон, Чөмүлдүргүчи Йәһия пәйғәмбәр). «Чөл.» 6-бапни көрүң.

«Николатийлар»

«Николатийлар» — «Вәһ.» 2:6 вә 2:15дә тилға елинған бу бир гуруһ кишиләр «Вәһий» дегән китап вәһий қилинған вақитта җамаәтләр арисида аллиқачан пәйда болған рәзил бир түркүм алдамчилар еди. Бәзи алимлар уларни «Николас» исимлиқ мәлум кишигә әгәшкүчиләр дәп қарайду; буниң мүмкинчилиги болғини билән, биз бу гуруһниң исми бәлким уларниң билъәт тәлимлири вә әмәллиридин кәлгән дәп

қараймиз. «Николас» яки «Николаус» дегән исимниң мәнаси «хәлиқни йәңгүчи»дур. Шуңа шу исим бәлким уларниң Худаниң җамаитиниң үстигә ғоҗайинлиқ қилмақчи болуп, һәммисини контрол қилишқа интилидиған, Мәсиһниң тени болған җамаәтниң һәр бир әзасини боғушни халайдиған бир гуруһ екәнлигини билдүриду, дәп қараймиз. «2Кор.» 1:24, «1Пет.» 5:1-4ни көрүң.

«һарам» — «һалал» вә «һарам»ни көрүң

«һалал» вә «һарам» һесапланған һайванлар

Тәвраттики авалқи баплардин үгинимизки, бәзи һайванлар «һалал», бәзиләр «һарам» дәп һесаплинатти («Яр.» 7:2-3). Һалбуки, бу «һалал һайванлар»ни йегили болиду, «һарам һайванлар»ни йегили болмайду дегәнлик әмәс еди. Чүнки шу чағда (Нуһ дәвридә) инсанларға гөш йейишкә техи рухсәт берилмигән еди. «Яр.» 9:3-4дә Худа Нуһ вә униң әвлатлириға гөш йейишкә рухсәт бериду (һәммимиз Нуһниң әвлатлиридурмиз), лекин униңға һеч қандақ гөш тоғрилиқ пәрһиз берилгән әмәс. Шуңа «Яр.» 9:20дин ениқки, «һалал» дегәнниң мәнаси «қурбанлиқлар үчүн мәқбул болиду» дегәнликтур. Әнди Нуһ пәйғәмбәрниң қайси һайванларниң қурбанлиққа қобул қилинидиғанлиғи, қайсилири қобул қилинмайдиғанлиғини қандақ белгәнлигини билмәймиз. Худа әслидә Адәм атимиз яки Қабил вә Һабилға шуни аян қилғанду. Чүнки Һабил Худаниң қайси һайванларни қобул қилидиғанлиғини билгән («Яр.» 4:3-7).
Кейин, қайси һайванлар Худаға мәқбул болиду дегән хәвәр Тәвраттики «Лавийлар» дегән китап («Қурбанлиқ қилиш дәстури») арқилиқ Йәһудий хәлқигә ениқ бекитилгән. Шу китаптиму Худа Йәһудий хәлқигә: Силәр үчүн паланчи җаниварларни йегили болиду, паланчилирини йегили болмайду, дәп тапилайду — шуниңдин кейин бу җаниварлар шу тәрәптин уларға «һалал» вә «һарам» дәп билингән. Бу тизимлик тоғрилиқ «Лавийлар»дики «қошумчә сөз»имизниму көрүң. Лекин Худа һеч қачан бу пәрһизләрни «ят әлликләр» (таипиләр, Йәһудий әмәсләр) гә тапилиған әмәс («Рос.» 15:1-29ни көрүң)
Бу иш тоғрилиқ Рәббимизниң «Мар.» 7:1-23дә хатириләнгән сөзлири, «Расулларниң паалийәтлири» 10-бап (расул Петрус көргән аламәт көрүнүш), «Рим.» 14:1-23, «1Кор.» 6:13, «Тит.» 1:5, «1Тим.» 4:1-6, «Ибр.» 9:10ниму көрүң).

«Һаллелуяһ» («Һәмдусана»)

«Һәмдусана» адәттә грек тили вә ибраний тилида «Һаллелуяһ!» дегән сөз билән ипадилиниду. «Һаллелуяһ»ниң мәнаси ««Яһ»қа (Яһвәһгә, Пәрвәрдигарға) мәдһийә болғай!». Оқурмәнләрниң есидә барки, «Яһ» «Яһвәһ» (Пәрвәрдигар)ниң қисқартилған шәклидур.

«Һәсәт» — «Худаниң һәсәтлик ғәзиви»ни көрүң

«Һәққаний қилиш»

«Һәққаний қилиш» — Инҗилниң хуш хәвиригә асасән бириси Әйса Мәсиһгә етиқат қилса, Худа уни «һәққаний қилиду». Бундақ һәққанийлиқ һәм етиқатчи кишигә толуқ һесаплиниду һәм шундақла униң ичигә (адәмниң роһиға) киргүзүлиду («Рим.» 3:22, 4:3-8, 8:10 вә изаһатларни көрүң).

«Һәмҗәмәт-қутқазғучи» яки «Һәмҗәмәт-Ниҗаткар» — «Гоел»ни көрүң

«Һосанна»

«Һосанна» — Ибраний тилида «Қутқузғайсән, и Пәрвәрдигар» дегән мәнадә. Бу сөз «Зәб.» 118:25-26дики бешарәттин тепилиду. Инҗил дәвригә кәлгәндә «Худаға тәшәккүр-сана» дегән мәнадиму болған. Зәбур 118-күйидики изаһатларниму көрүң.

«Һөкүм-гува» («он әмир»ниму көрүң)

(Бәзидә «Худаниң гувалиғи», «Худаниң һөкүм-гувалиғи», «он әмир»му дейилиду)

Худа Синай теғида Муса пәйғәмбәргә тапшурған «он пәрз» яки «он әмир» пүтүлгән икки таш тахтай «һөкүм-гува» дейилиду («Мис.» 31:18; 20-бапни көрүң). Немишкә «һөкүм-гува» яки «гувалиқ» дейилиду? Чүнки «он пәрз» Худаға гувалиқ бериду; Худаниң һәққаний тәбиити, муқәддәс маһийити вә инсанларға бағлиған көйүмчанлиқ-гәмхорлуғи шу әмирләрдә аян қилинғачқа, «һөкүм-гува» дәпму атилиду.

Бу «он пәрз»ни Худаниң Исраилға болған түп әмирлири, шундақла Униң Исраил билән болған әһдисиниң асаси дейишкә болиду; шу әмирләр

пүтүлгән таш тахтайлар «әһдә сандуғи»да сақлинатти. Шуңа бәзидә сандуқ «һөкүм-гувалиқ сандуғи», ибадәт чедири болса, «һөкүм-гувалиқ чедири» дәп атилиду («Мис.» 40:20ни көрүң).

«Һеродлар»

«Һеродлар» Инҗил дәвирдә Йәһудийә өлкисини вә әтрапидики өлкиләрни сориған Едомий миллитидин болған бир ханданлиққа тәвәлик падишалар яки һакимлар, улар асасән Рим империйәсиниң «қончақ падиша»лири еди. Уларниң тәпсилий тарихи тоғрилиқ хәвәр «Матта»дики қошумчә сөз, шундақла «Һеродлар» нәсәпнамиси көрсәткән схеманиму көрүң.

«Он әмир» («һөкүм-гува»ниму көрүң)

Муса пәйғәмбәр Синай теғида Худадин «муқәддәс қанун» тапшурувалғанда («Мис.» 20-31-баплар), шу қанунниң биринчи қисми Исраилға алаһидә буйруған он әмирдин тәркип тапқан еди. Бу «он әмир» икки таш тахтайға пүтүлүп униңға тапшурулған («Мис.» 24:12, 31:18). Бу авалқи таш тахтайларни Муса пәйғәмбәр хәлиқниң итаәтсизлиги түпәйлидин ташлап чеқивәтти («Мис.» 32:1-16). Андин Худа униңға: — «**Сән авалқиға охшаш өзәң үчүн таштин икки тахтайни йонуп кәл; Мән бу тахтайларға сән илгири чеқивәткән тахтайлардики сөзләрни йезип қойимән**» деди («Мис.» 34:1, «Қан.» 10:1-2). Андин Муса Исраилни бу икки таш тахтайни «**Худаниң Исраил билән түзгән әһдиниң нигизи**» дәп билсун дәп, уларни «әһдә сандуғи» ичигә қойған. «Он әмир» «Мис.» 20:1-17, шундақла «Қан.» 5:6-21дә тепилиду.

«Ухлаш» — «У ата-бовилири арисида ухлиди», «У ата-бовилириниң йениға кәтти», «У хәлқигә қошулди» қатарлиқ ибариләр

«**У ата-бовилири арисида ухлиди**» дегән ибарә Тәвраттики «Яритилиш» «Падишалар» вә «Тарих-Тәзкирә» дегән қисимларда тепилиду (буниңға охшайдиған «У өз хәлиқлиригә жиғилди» дегәндәк ибариләр башқа йәрләрдиму тепилиду). Бәзи алимлар бу ибарини пәқәт «у өлди» дегән мәнадики силиқ гәп (евфемизм), халас, дәп қарайду. Биз болсақ бу көзқарашни муқәддәс язмиларниң қәдир-қиммитини суслаштуриду, дәп ойлаймиз. Расул Павлус бизгә «Пүткүл муқәддәс язмиларниң

һәммиси Худаниң Роһиниң йол-йоруқ-илһами билән йезилған» дәп әслитиду («1Тим.» 3:16). Худа бир сөзни һәргиз бекар яки беһудә ишләтмәйду, вә Униң хизмәткарлириму ундақ қилмаслиғи керәк («Мат.» 12:36). «**Худаниң муқәддәс адәмлири Муқәддәс Роһниң йетәкләп тәсирләндүрүши билән**» муқәддәс язмиларни язғанлирида һеч бекар сөз ишләтмәйдиғанлиғи турған гәптур («2Пет.» 1:20-21).

Рәббимиз Өзи вә Униң расуллири етиқатчиларниң өлүмини тилға алған болса дайим «ухлаш» дәп атайду. Биз бу сөздин етиқатчиларниң өлүми вә тирилишиниң арилиғидики һалитини бир хил роһий һошсизлиқ яки «йоқлуқ» дәп ойлимаймиз. Әмәлийәттә, «уйқи» җисманий җәһәттә һеч қандақ «һошсизлиқ» һалитини көрсәтмәйду; һәммә кишиләр ухлиғанда чүш көриду, һәтта иштларму чүш көриду! Инсанларниң нормал уйқиси болса, дәрвәқә һошсизлиқ әмәс. Өлүм билән тирилишниң «арилиғидики һаләт» тоғрилиқ муқәддәс язмилардин «Йәш.» 14:4-19, «Әз.» 31-бап, «2Кор.» 5:6-9, «Луқа» 16:19-31 қатарлиқ қисимлар бизни учур билән тәмин етиду. Мошу қисимларниң әң ахирисида («Луқа»да) Рәббимиз етиқатчи болған «тиләмчи Лазарус» вә етиқатсиз намсиз бир байниң өлүмдин кейинки әһвалини бизгә баян қилиду. Униң тәсвирлири бойичә иккисиниң роһлириниң ойғақ екәнлиги вә мәлум дәриҗидә Худаниң уларниң өмүрлири үстидин қилған җаза һөкүмигә учриғанлиғи көрүниду; етиқатсиз бай адәмниң роһи қийнилиду, Лазарусниң роһи «Ибраһимниң қойнида» раһәтлинип ятиду («Луқа»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң).

Шуниң билән биз «**У ата-бовилири арисида ухлиди**» дегән ибарини инсанниң өлүмдин кейинки, амма тирилиштин илгәрки ойғақ роһий һалитини көрситиду, дәп қараймиз. Йәнә мүмкинчилиги барки, «Падишалар» вә «Тарих-Тәзкирә»дики «У ата-бовилири арисида ухлиди» дегән ибаридә «униң ата-бовилири» дегән сөз җисманий җәһәттә ишлитилипла қалмай, йәнә роһий җәһәттиму ишлитилиду. Демәк, көздә тутулған падиша етиқатчи болса, «**У ата-бовилири арисида ухлиди**» дегән сөзләр униң роһи өлүмдин кейин өзидин илгәрки етиқатчи падишалар вә етиқатчи әҗдатлири билән биллә раһәттә болушқа бариду; падиша етиқатсиз адәм болса, әнди униң роһи өлүмдин кейин өзидин илгәрки етиқатсиз падишалар вә етиқатсиз әҗдатлири

билән биллә қараңғулуқта болушқа бариду («Әз.» 32:18-32диму көрситилгәндәк) дәп аян қилиниду. Мәсилән, «1Пад.» 15:11, 24, 22:50, «2Пад.» 14:3, 15:38, 16:2, 18:3, 20:25, 22:2дә бәзи етиқатчи падишаларни тилға елинғанда «униң атиси Давут» дегән ибарә ишлитилиду. Буларда бирдин-бир истиснаси болса Аһаз падиша, у «1Пад.» 16:2дә тилға елинғандиму «униң атиси Давут» дейилиду; лекин «**У атиси Давут қилғандәк әмәс, әксичә Пәрвәрдигарниң нәзиридә дуруш болғанни қилмиди**».

«**Ата-бовилири билән ухлиди**» дегән ибарә тоғрилиқ мошу көзқараш тоғра болса, әнди Рәббимиз «Луқа» 16-бапта аян қилғандәк, етиқатчилар вә етиқатсизларниң тәһтисарада (шеол яки һадеста) бир-биридин айрилиши пүткүл Тәврат дәвридә (Мәсиһниң өлүмигә қәдәр) мәвҗут болған болса керәк.

«Урим вә туммим»

«Урим вә туммим» алаһидә бир хил ташлар. Бу ташлар арқилиқ Исраил хәлқи Худадин йол сориса болатти. Улардин һәр хил җавап чиқатти, мәсилән, «шундақ», «яқ» дегәндәк; бәзи әһвалларда һеч қандақ җавап бәрмәслигиму мүмкин (мәсилән, «Һак.» 20:23, «1Сам.» 14:37, 23:2-4, 28:6, «2Сам.» 2:1 қатарлиқларни көрүң). «Урим»ниң мәнаси «нурлар», туммим»ниң мәнаси, «мукәммәллик» яки «мукәммәл ишлар» дегәнлик; лекин уларниң тәпсилатлири һазир бизгә намәлум.

«Өз хәлқидин үзүп ташлиниду»

«**Өз хәлқидин үзүп ташлиниду**» дегәнниң мундақ бир нәччә чүшәнчиси болуши мүмкин: (1) Пәрвәрдигар уни беваситә өлтүриду; (2) җамаәт уни өлүмгә мәһкәм қилиду; (3) җамаәт уни ибадәт сорунлиридин һайдиветиду яки пүткүл җәмийәт уни паливетиду; (4) униңдин һеч нәсил қалдурулмайду.
Бизниңчә бу сөзниң алди-кәйнидики айәтләрдә Худаниң башқа ениқ буйруғи көрситилмисә, ундақта биринчи чүшәнчә (Худа Өзи шу адәмни беваситә өлтүриду) тоғра болуши мүмкин, дәп қараймиз.

«Өзгәрмәс муһәббәт» — Ибраний тилида «хәсәд»

«Өзгәрмәс муһәббәт» — Тәвратта «өзгәрмәс муһәббәт» дәп тәрҗимә қилинған бу сөз ибраний тилида «хәсәд» дегән сөз билән ипадилиниду. Бу сөзниң мәнаси бәк чоңқур болуп, көп йәрләрдә «өзгәрмәс муһәббәт» яки «садиқ меһриванлиқ» дәп тәрҗимә қилиниду. «Хәсәд» көп йәрләрдә бир хил әһдә билән бағлиқ болиду; шуңа сөзниң узунрақ бир хил тәрҗимиси: «Өзгәрмәс меһир-муһәббәттин әһдидә чиң туридиған». Бу сөз «Яр.» 21:23, 24:12, 32:10, «Мис.» 15:13, 34:6-7, «Рут» 1:8, 2:20, 3:10дә ишлитилгән («Рут»тики айәтләрдә болса, «хәсәд» һәм Худаниң «өзгәрмәс муһәббәт»и һәм инсанларниң «өзгәрмәс муһәббәт»ини көрситиду).

«Өзәңларни пак қилиңлар» яки «өзәңларни пак-муқәддәс қилиңлар»

«**Өзәңларни пак қилиңлар» яки «өзәңларни пак-муқәддәс қилиңлар**» дегәндәк әмир Тәврат дәвридә адәттә хәлиққә яки каһинларға ейтилған болса, адәттә мәлум бир рәсмий ибадәт паалийитигә қатнишишқа тәйярлиниш үчүн ейтилған болуши мүмкин. «Мисирдин чиқиш» 29-бапта вә «Лавийлар» 7-бапта қәйт қилинған рәсмий «паклиниш» болса, төвәндики амилларни өз ичигә елиши мүмкин: —
(а) өлүк нәрсиләргә тәгмәслик;
(ә) тәнлирини жуюш;
(б) пакиз кийим-кечәкләрни кийиш;
(в) өзиниң гунайини тиләш үчүн «гуна қурбанлиғи» сунуш қатарлиқлар.

Мошу йәрдә ейтип өтүшимиз керәкки, Тәврат дәвридә «тәндики напаклиқ» кишиләрниң Худаға дуа қилишиға һеч қандақ толсалғу әмәс еди.

Инҗил дәвридә болса, «пак-муқәддәс болуш» ташқи яки тәндики паклиғида әмәс, бәлки ички дуниясиниң паклиғидидур, йәни Худа алдида пак қәлблик болуштин ибарәт еди. Мәсиһгә бағланған һәқиқий етиқат бирәр ибадәт яки мәлум бирәр һаҗитимиз үчүн тәйярлиништа әмәс, бәлки һәрдайим «пак-муқәддәсликтә туруш»та аян болиду: —

«**Лекин У Өзи нурда болғинидәк бизму нурда маңсақ, ундақта бизниң бир-биримиз билән сирдаш-һәмдәмлигимиз болуп, Униң Оғли Әйса Мәсиһниң қени бизни барлиқ гунадин паклайду. Әгәр гунайимиз йоқ**

десәк, өз өзимизни алдиған болимиз һәмдә биздә һәқиқәт турмайду. Гуналиримизни иқрар қилсақ, У бизниң гуналиримизни кәчүрүшкә вә бизни барлиқ һәққанийсизлиқтин пак қилишқа ишәшлик һәм адилдур» (1Юһ.» 1:7-9).
Бу муһим ишлар тоғрисида техиму чүшинчигә егә болай десиңиз расул Юһаннаниң шу улуқ мәктупини көрүң.

Епикурианизм» (униңға ишәнгүчиләр «епикурлар» дейилиду)

«Епикурианизм» — миладийәдин илгәрки 4- вә 3-әсирдә пәйда болған бир хил пәлсәпиви еқим. «Епикурлар» — «ләззәт»ни әң жуқури орунға қоюп, һәртүрлүк «илаһ» вә «ахирәт» дегәнләргә қарши еди.

«Ибадәтхана» («муқәддәс ибадәтхана»)

«Ибадәтхана» — Сулайман падиша сәлтәнәт қилған жилларда у пайтәхти Йерусалимда «муқәддәс чедир»ниң орниға интайин чоң, интайин һәвәтлик көркәм ибадәтханини ясатти («1Пад.» 5-6-баплар).
Миладийәдин илгәрки 597-жили Бапил императори Небоқаднәсар Исраилларни сүргүн қилған вақтида у ибадәтханини мутләқ харабә қиливәтти. Йәтмиш жилдин кейин сүргүндин қайтип кәлгән «қалди» кишиләр уни яңливаштин қуруп чиқти. Миладийәдин 16 жил илгири Һерод падиша шу ибадәтханини кеңәйтип йәнә интайин чоң, интайин һәйвәтлик қилди («Юһ.» 2:13-22).
Миладийә 70-жили Йәһудий хәлқи Рим империйәсигә қарши исиян көтириши билән, Рим қошунлири шу ибадәтханини пүтүнләй вәйран қилди.

«Ибраний»

«Ибраний» дегән сөз биринчи қетим «Яр.» 14:13дә, Ибраһим тоғрилиқ ишлитилиду. «ибраний» дегән сөз төвәндикидәк икки хил мәнадин биридә яки һәр иккисидә болуши мүмкин : —
(а) Ебәр дегән кишиниң әвлади (Ибраһим дәрвәқә униң әвлади — («Яр.» 10.21);
(ә) «Өткүчи». «ибраний» дегәнниң бәлким «абар» («өтмәк») дегән пеил билән мунасивити болуши мүмкин. Ибраһим Қанаан зиминида туруватқанларға нисбәтән «дәриядин өткән киши» — демәк, у «Улуқ

дәрия» (Әфрат дәрияси)ниң «у тәрипи»дин өтүп кәлгән киши еди. Кейин «Ибраний» дегән сөз униң әвлатлири болған Исраилларниму көрситиш үчүн ишлитилди.

«Исраил», «Исраиллар», «Йәһуда», «Йәһудийлар»

«Исраиллар» — Ибраһимдин чиққан икки әл, йәни икки милләтниң бири. Йәнә бириси әрәбләр.
Худа Ибраһимға: «**Сән арқилиқ йәр йүзидики барлиқ аилә-қәбилиләргә бәхит-бәрикәт ата қилиниду!**» дәп вәдә қилған («Яр.» 12:3). Андин Худа бу вәдини Ибраһимниң оғли Исһаққа тапшурған («Яр.» 17:21), андин Исһақниң оғли Яқупқа тапшурған болуп, Яқупниң исмини «Исраил»ға өзгәрткән («Яр.» 28:10-15, 10:35). Ачарчилиқ болған вақтида Яқупниң аилидикилири ашлиқ сетивелишқа Мисирға чүшкән. Шу йәрдә Яқупниң он икки оғлиниң һәр бири бир қәбилиниң атиси болған («Яр.» 49-бапни көрүң). Төрт дәвирдин кейин Мисирниң Пирәвни уларни қуллуққа чүшәргән. Шу чағда Муса пәйғәмбәрниң йетәкчилиги билән улар «йеңи туғулған» бир әл сүпитидә Мисирдин елип чиқилған («Мис.» 3:7, 6:7).
Кейин, Сулайман падишаниң бутпәрәсликкә берилип чүшкүнлишиши түпәйлидин Худа Исраил падишалиғини «шималий падишалиқ» (он қәбилә) вә «җәнубий падишалиқ» (икки қәбилә)қа бөлүвәткән. «Шималий падишалиқ» болса «Исраил», «Җәнубий падишалиқ» болса «Йәһуда» дәп аталған (миладийәдин илгәрки 931-жили).

«Илаһлар» дегән сөз тоғрилиқ: —

Тәврат һәм Инҗилда оқурмәнләр «илаһлар» дегән ибарини учритиду. «илаһлар» дайим дегидәк бутларни көрситиду. Немишкә «илаһлар» дейилиду? Шүбһисизки, бу бутларға чоқунғанлар уларни «илаһлар» дәп қариғини билән, улар пәқәт инсанниң қоли билән ясалған бир нәрсә, халас.
Һалбуки, оқурмәнләр мундақ бир айәтни оқуп башқичә бир ойға келиши мүмкин: —
«**Чүнки Пәрвәрдигар — бүйүк бир Илаһтур,**
Пүткүл илаһлар үстидики бүйүк бир падишадур» («Зәб.» 95:3).
«Пүткүл илаһлар»ниң кәйинидә бир күч барму? Имансизлар чоқунған бутларда һәқиқий бир күч барму? Тәврат вә Инҗилдин тепилған җавап шундақки, шундақ бир күч һәм «йоқ» һәм «бар». Биринчидин, барлиқ

бутлар гунаға петип қалған инсанларниң (демәк, адәттики адәмләрниң!) өз тәпәккуридин чиқарған, өз қоли ясиған бир нәрсә. Нурғун инсанлар һәқиқий Худани тонушни таллимай, өзи хиял қилип ясиған бир нәрсигә ибадәт қилишни таллайду («Рим.» 1:19-23). Бу бутлар бир һәйкәл, халас. Һалбуки, иккинчидин, мошу бутларниң кәйнидә җин-шайтанлардин кәлгән бир күч бар. Җин-шәйтанлар бутларға чоқунғанларни һәртүрлүк һейлә-микирләр билән алдам халтиға чүширип, асарәт-әсирликкә тутқун қилидиған шундақ бир күч бар («Гал.» 4:9, «Кол.» 2:8, 20 вә болупму «1Кор.» 10:19-20ни көрүң. Ахирқи айәтләрдә бутларниң икки тәрипи көрситилиду).

«Ят әлләр» («таипиләр»)

Тәврат-инҗилда «әлләр», «ят әлләр» (яки «таипиләр») дегән сөз адәттә Исраиллардин башқа әлләр яки шу әлдикиләрни көрситиш үчүн ишлитилиду. Тәврат дәвридә (Инҗил дәври кәлгичә) «ят әлликләр»ниң һәммиси дегидәк бутларға чоқунатти. Худаниң Исраилда болған мәхситиниң муһим бир қисми шу едики, Исраилларниң бу әлләргә Худаға ибадәт қилиш җәһәттә үлгә болуп, Өзиниң бирдин-бир Худа екәнлигигә гува бериши үчүн еди.

Инҗилда бәзидә «ят әлликләр» көчмә мәнадә ишлитилип «җамаәттин сирттикиләр», йәни «бутпәрәс капирлар»ни көрситиду.

«Йәттинчи жили» вә «бурға челиш жили»

Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанун бойичә, Исраилда һәр йәттинчи жили зимин терилмай ақ қалдурулуши керәк вә барлиқ Исраиллиқ қуллар һөр қилиниши керәк еди («Лав.» 25:1-10, «Қан.» 15:1-18).

Шуниңдәк һәр әллигинчи жили «Канай-бурға чалидиған жили» («азатлиқ жили», «шатлиқ жили») дәп җакалинатти («Лав.» 25:11-55). Шу жили барлиқ қәризләр йоқ қилинатти, һәмдә барлиқ йәрләр Исраил Қанаан зиминини егилигән чағдики, Йәшуа пәйғәмбәрниң тәқсиматлири бойичә әслидики тәвә қилинған җәмәт-аилиләргә қайтурулатти.

Һалбуки, нурғун вақитларда Исраил бу есил қанун-бәлгүлимиләрни көзгә илмай, уларға хилаплиқ қилатти («Нәһ.» 10:31ни көрүң).

«Йәһудийә»

«Йәһудийә» — Рим империйәси Пәләстинниң җәнубий қисмидин тәркип тапқан йәрни «Йәһудийә өлкиси» дәп бекиткән. «Йәһудийә» өлкисиниң пәйтәхти Йерусалим еди.

«Йәһудийлар» — «Исраил», «Исраиллар» , «Йәһуда», «Йәһудийлар»ни көрүң.

«Жуқири жайлар»

«Жуқири жайлар» — Тәвраттики «Қан.» 12:5-14дә вә башқа мунасивәтлик айәтләрдә, Худа Исраилларға: Бириси Маңа атап қурбанлиқ қилса, пәқәт «Өзәм таллиған җай»да қурбанлиқ қилсун, дәп тапилайду. Исраилниң тарихида Худа мошундақ қурбанлиқ қилидиған бир нәччә җайни бекиткән еди (бир вақитта пәқәт бирла җайни бекитәтти). Бирақ Исраиллар бәлким өз қолайлиғини көзләп (вә бәлким бутпәрәсләрниң иш-һәрикәтлирини дорап) Пәрвәрдигарниң бу әмрини нәзиридин сақит қилип, тағ чоққилири қатарлиқ жуқури җайларда Униңға ибадәт қилип қурбанлиқ қилатти. Мундақ «жуқури җай»лар әслидә бутпәрәсләр мәбудлириға чоқунушқа тавап қилған тағ чоққилири қатарлиқ җайлар еди.
Шуңа Исраилларниң бундақ қилмишиниң хәтири бар едики, улар әтрапидики бутпәрәсләрниң «жуқури җайлар»ға мунасивәтлик өрп-адәтлириниң тәсирини қобул қилип, шу йәрдә һәр хил бутларғиму чоқунуп, һәтта бутпәрәсләргә әгишип жиргиничликкә чүшүп «инсан қурбанлиқ»ларниму қилиши мүмкин вә дәрвәқә көп вақитларда шундақ қилатти («Лав.» 26:30 вә изаһатини, «Әз.» 16:21, 20:26ни көрүң).

«Йетәкчи»

«Йетәкчиләр» вә «ақсақаллар» дегән сөзләр охшаш, җамаәтниң мәсъулийитини зиммисигә алған адәмләрни көрситиду. «Йетәкчи» (грек тилида «епископ») болса башқа қериндашларға нисбәтән мәсъул адәмниң жирақни көрәр, роһий көзлири рошәнрәк екәнлигини тәкитләйду; «ақсақал» болса мәсъул адәмниң роһий җәһәттин «чоң болған» «пишип йетилгән»лигини тәкитләйду.
«Филиппийлиқлар»дики «қошумчә сөз»имизни көрүң.

«Йоқлаш» (Худаниңки) — «Худаниң йоқлиши»ни көрүң

«Йеңи әһдә» — «кона әһдә» вә «йеңи әһдә»ни көрүң

Тәврат, Инҗилда ишлитилгән өлчәм бирликлири

(Тәврат дәври)

Узунлуқ бирликлири

Бирлик	Өлчәм	Бирлик	Өлчәм
«Төрт илик»	8 сантиметр	Чоң гәз	53 сантиметр
Ғерич	22.5 сантиметр	«Қомуш һаса»	3.18 метр
Гәз	45 сантиметр		

Гәз — Муқәддәс Китапта ишлитилгән «гәз» болса адәмниң қолиниң җәйнәктин бармақниң учиғичә болған арилиғи (тәхминән 45 сантиметр) еди.

Еғирлиқ бирликлири (йәни пул бирликлири)

Бирлик	Өлчәм	Бирлик	Өлчәм
Гәраһ	0.6 грам	Мина (50 яки 60 шәкәл)	575-684 грам
Бека (10 «гәраһ»)	5.8 грам	Талант (60 Мина)	34.5 килограм
Шәкәл (20 «гәраһ»)	11.4 грам	Дарик (Парс империйәсидә)	8.3 грам
Муқәддәс җайдики шәкәл	11.4 грам (Бәзи алимлар 10 грам дәп қарайду)		

«Гәраһ» — 20 гәраһ бир шәкәлгә баравәр еди («Әз.» 45:12).

«Шәкәл» — күмүчниң (яки алтунниң) өлчими болуп (бәзи вақитлар бир хил тәңгиму болуши мүмкин), 11.4 грамға баравәр болуши мүмкин

«Талант» — Тәврат һәм Инҗил дәвридиму бир хил пул бирлиги болған, бир «талант» алтун яки көмүш тәңгә аз дегәндә бир ишчиниң жиллиқ һәққиниң 17 һәссиси еди.

«Мина» — (яки «Манәһ») бир хил күмүч тәңгә болуп, 60 шәкәлгә яки «талант»тин атмиштин биригә баравәр еди. Бир мина күмүчниң еғирлиғи бәлким 800 грамчә болуши мүмкин еди.

«Дарик» — (яки «драхма») — Парс империйәсидики бир хил алтун тәңгә, бир дарикниң еғирлиғи 0.4-0.5 грам болуши мүмкин.

Сиғим (һәҗим) бирликлири

Бирлик	Өлчәм	Бирлик	Өлчәм
Каб (1/18 әфаһ)	1.2 литр	Әфаһ (10 омәр)	22 литр (бәзидә 27 яки 30 литр болуши мүмкин)
Омәр (0.1 әфаһ)	1.2 литр	Кор/хомир (10 әфаһ)	220 литр
Сеаһ (1/3 әфаһ)	7.3 литр		

«Әфаһ» — қуруқ нәрсиләргә өлчәм еди.

«Хомир» — «Кор»ниң әслий мәнаси «ешәк көтирәлигидәк жүк» еди — тәхминән 220-300 литр.

«Кор» — бәзи йәрләрдә тәхминән 300 литрни (10 бат)ни, бәзи йәрләрдә тәхминән 390 литрни билдүрүши мүмкин. Бәзи йәрләрдә биз бу сөзни «күрә» дәп тәрҗимә қилдуқ.

(Суюқлуқ) сиғим бирликлири

Бирлик	Өлчәм	Бирлик	Өлчәм
Лог (1/72 бат)	0.3 литр	Бат (1 әфаһ)	22 литр (бәзидә 27 яки 30 литр болуши мүмкин)
Һин (1/6 бат)	3.6 литр		

(Инжил дәври)

Узунлуқ бирликлири

Бирлик	Өлчәм	Бирлик	Өлчәм
«Төрт илик»	8 сантиметр	Стадион	187 метр
Гәз	45 сантиметр	Миң қәдәм (грек тилида «бир милийон»	1.5 километр (8 стадион)
Ғулач	1.8 метр		

Еғирлиқ бирликлири

Бирлик	Өлчәм	Бирлик	Өлчәм
Литра (қадақ)	327 грам	Талант (алтун яки күмүч)	34.5 килограм

Сиғим (һәжим) бирликлири

Өлчәм	Бирлик	Өлчәм	Бирлик
Хиникс	1.1 литр	Бат (36 хиникс)	39 литр
Сеаһ (сатон) (1/3 бат)	7.3 яки 13 литр	Кор (күрә) (10 бат)	395 литр

Инжил дәвридики «Кор» — бәзи йәрләрдә тәхминән 300 литрни (10 бат)ни, бәзи йәрләрдә тәхминән 390 литрни билдүрүши мүмкин. Бәзи йәрләрдә биз бу сөзни «күрә» дәп тәржимә қилдуқ.

Пул бирликлири

Бирлик	Өлчәм	Бирлик	Өлчәм
Ләптон (0.5 кодранс)	3.5 грам мис	Динар (яки «драқма») (бир адәмниң күнлүк һәққи)	3.8 грам күмүч
Кодранс	7 грам мис	Тәтрадрахма (4 динар) яки «статер»	15.2 грам күмүч
Ассарийин	28 грам мис	Мина (100 динар)	1.5 килограм

«Динар» яки «динариус» — Рим империйәсидики бир хил пул бирлиги болуп, үстигә Қәйсәрниң сүрити бесилған еди. Бир «динар» тәхминән бир адәмниң күнлүк һәққи болатти («Мат.» 20:2ни көрүң).

«Талант» — Рәббимизниң «талантларни үләштүрүш» дегән тәмсили аләмшумул болғачқа («Мат.» 25:13-30), бәзи тилларда «талант» дегән сөз дайим дәл шу тәмсилдин чиққан көчмә мәнасидә ишлитилиду.

«Тәбирләр»

Муқәддәс Китаптики қисимларниң қисқартилма намлири

Инглиз тилидики қисқартилма нами	Уйғур тилидики толуқ нами	Уйғур тилидики қисқартилма нами
Тәврат		
Gen.	Яритилиш	(«Яр.»)
Ex.	Мисирдин чиқиш	(«Мис.»)
Lev.	«Лавийлар» («Каһин-лавийларниң дәстури »)	(«Лав.»)
Num.	«Чөл-Баявандики сәпәр» («Нопус сани» дәпму атилиду)	(«Чөл.»)
Deut.	Қанун шәрһи	(«Қан.»)
Josh.	Йәшуа пәйғәмбәр	(«Йә.»)
Jud.	Батур һакимлар	(«Һак.»)
Ruth	Рут	(«Рут»)
1Sam.	Самуил (1)	(«1Сам.»)
2Sam.	Самуил (2)	(«2Сам.»)
1Ki.	Падишалар (1)	(«1Пад.»)
2Ki.	Падишалар (2)	(«2Пад.»)
1Chron.	Тарих-тәзкирә (1)	(«1Тар.»)
2Chron.	Тарих-тәзкирә (2)	(«2Тар.»)
Ezra (Ezr.)	Әзра	(«Әзра»)
Neh.	Нәһәмия	(«Нәһ.»)
Es.	Әстәр	(«Әст.»)

Job	Аюп	(«Аюп»)
Ps.	Зәбур	(«Зәб.»)
Prov.	Пәнд-несиһәтләр	(«Пәнд.»)
Song	Күйләрниң Күйи	(«Күй»)
Ecc.	Һекмәт топлиғучи	(«Топ.»)
Is.	Йәшая	(Йәш.»)
Jer.	Йәрәмия	(Йәр.»)
Lam.	«Жиға-зарлар» (Йәрәмия пәйғәмбәрниң жиға-зарлири)	(«Жиғ.»)
Ez.	Әзакиял	(«Әз.»)
Dan.	Даниял	(«Дан.»)
Hos.	Һошия	(«Һош.»)
Joel	Йоел	(«Йо.»)
Amos (Am.)	Амос	(«Амос»)
Ob.	Обадия	(«Об.»)
Jon.	Юнус	(«Юн.»)
Mic.	Микаһ	(«Мик.»)
Nah.	Наһум	(«Наһ.»)
Hab.	Һабаккук	(«Һаб.»)
Zeph.	Зәфания	(«Зәф.»)
Hag.	Һагай	(«Һаг.»)
Zech.	Зәкәрия	(«Зәк.»)
Mal.	Малаки	(«Мал.»)

Инжил кисимлири		
Mat.	Матта	(«Мат.»)
Mar.	Маркус	(«Мар.»)
Luke (Lu.)	Луқа	(«Луқа»)
John (Joh.)	Юһанна	(«Юһ.»)
Acts	Расулларниң паалийәтлири	(«Рос.»)
Rom.	Римлиқларға	(«Рим.»)
1Cor.	Коринтлиқларға (1)	(«1Кор.»)
2Cor.	Коринтлиқларға (2)	(«2Кор.»)
Gal.	Галатиялиқларға	(«Гал.»)
Eph.	Әфәсуслуқларға	(«Әф.»)
Phil.	Филиппилиқларға	(«Фил.»)
Col.	Колоссиликләргә	(«Кол.»)
1Thess. (1Th.)	Тесалоникалиқларға (1)	(«1Тес.»)
2Thess. (2Th.)	Тесалоникалиқларға (2)	(«2Тес.»)
1Tim.	Тимотийға (1)	(«1Тим.»)
2Tim.	Тимотийға (2)	(«2Тим.»)
Tit.	Титус	(«Тит.»)
Phile.	Филемон	(«Флм.»)
Heb.	Ибранийларға	(«Ибр.»)
Ja. (Jam.)	Яқуп	(«Яқ.»)
1Pet.	Петрус (1)	(«1Пет.»)
2Pet.	Петрус (2)	(«2Пет.»)
1Jo. (1John)	Юһанна (1)	(«1Юһ.»)
2Jo. (2John)	Юһанна (2)	(«2Юһ.»)
3Jo. (3John)	Юһанна (3)	(«3Юһ.»)
Jude (Ju.)	Йәһуда	(«Йәһ.»)
Rev.	Вәһий	(«Вәһ.»)

Тәврат календари; айлар вә һейтлар жәдвили

Тәврат қанунидики календар Ай	Бабилдики калдендар Ай	Ай нами	Хейт-байрам(лар)	Һазирқи замандики календар бойичә
1	7	Абиб, Нисан	«Өтүп кетиш һейти» (14-күни) «Дәсләпки һосул һейти» (адәттә 16-күни) «Петир нан һейти» (15-21-күни)	Март-Апрел
2	8	Зиф, Ийяр		Апрел-Май
3	9	Сиван	«Һәптиләр һейти» (бәзидә «Орма һейти», «Дәсләпки орма һейти» дейилиду)	Май-Июн
4	10	Таммуз		Июл-Июл
5	11	Ав		Июл-Авғуст
6	12	Елул		Авғуст-Синтебр
7	1	Етаним, Тишри	«Канай челиш һейти» (1-күни) «Кафарәт күни» (10-күни) «Кәпиләр һейти» (15-22-күни)	Синтебр-Остәбр
8	2	Бул, Маркәсван		Остәбр-Ноябир
9	3	Кисләв		Ноябир-Декабр
10	4	Тәвәт	«Һаннукаһ» «Ибадәтханини қайтидин Худача беғишлаш байрими»	Декабр-Январ
11	5	Шеват		Январ-Феврал
12	6	Адар	«Пурим байрими» (14-25-күни)	Феврал-Март

Муқәддәс Китапниң (аддийлаштурулған) тарихий жәдвили

Асман-зиминниң яритилиши	
«Тарихтин авалқи» мәзгил	Худа асман- зиминни яритиду Адәм ата, Һава анимиз Ерәм бағчисида гунаниң дунияға келиши Һабил вә Кабил (Кайин) Нуһ пәйғәмбәр вә дунияви топан Бабил мунари — инсан тилиниң парчилиниши
————————————————————————	
Пәйғәм- бәрләр вә муһим әрбаблар	**Исраил (Яқуп)ниң әждатлири**
(миладийәдин илгәрки 2000-жили)	
Ибраһим Исһақ	**Ибраһимниң Қанаан (Пәләстин)ға кириши** (миладийәдин илгәрки 1900-жил) **Ибраһим билән Исһақ**
Яқуп	**Исһақ билән Яқуп**
Йүсүп Йәһуда	(миладийәдин 1800чә жил илгири) **Яқупниң он икки оғли** Улар Исраилниң он икки қәбилисиниң әждади болиду. Улардин әң даңқи чиққан Йүсүп, Мисирниң баш вәзири болиду. Йәнә «Йәһуда»му бар.

Исраиллар Мисирда		
Аюп## (Едом зиминида)	Яқуп (Исраил)ниң әждатлири Мисирда қуллуқта қалиду (миладийәдин илгәрки 1780-1450 жилғичә)	
Муса	Муса пәйғәмбәр Исраилийәликләрни Мисирдин чиқирип қутқузиду (1450-жили)	
Йәшуа	Муса Сина теғида Худадин «он пәрман»ни, кейин Тәвратниң алдинқи бәш қисмини қобул қилиду Исраиллар 40 жил чөл-баяванда тенәп жүриду.	
	Қанаан (Пәләстин) зиминини ишқал қилип олтарақлишиш (Йәшуа пәйғәмбәрниң йетәклишидә, миладийәдин илгәрки 1410-жили башлиниду)	
Самуил	Көп қәбилилик иттипақ һәр дәвирдә бир-икки «һаким» башқуриду **Самуил пәйғәмбәр**	
Саул Давут	**Исраил «бирләшмә» падишалиғи** Саул падиша (миладийәдин илгәрки 1050-1010 жил)	
1000-жили	**Давут падиша** (йәни Давут пәйғәмбәр) (1010-970 жил)	
950-жили Сулайман	Сулайман падиша (931-970)	
Исраилниң падишалиғи иккигә бөлүниду		
	<u>Жәнубий қисми</u> (Йәһуда)	<u>Шималий қисми</u> (Исраил)
	<u>Падиша</u>	<u>Падиша</u>
	(һәммә жил миладийәдин илгири)	
	Рәһобоам 931-913	Йәробоам (I) 931-910
	Абияһ 913-911	Надан 910-909

900-жили	Аса 911-869	Бааша 909-886
		Елаһ 886-885
		Зимри 885
		Тибни 885-880 (икки падиша тиркишип турған)
Илияс 850-жили	Йәһошафат 872-869 ** 872-848 (толуқ сәлтәнәт вақти)	Омри 885-874
		Аһаб 874-853
		Азария 853-852
Илиша Обадия##	Йәһорам 848-841	Жорам 852-841
	Аһазия 841	Йәху 841-814
	Аталия аял падиша 841-835	
Йоел## 800-жили	Йоаш (Йәһоаш) 835-796	Йәһоаһаз 814-798
	Амазия 796-767	Йәһоаш 798-782
Юнус## Амос##	Азария (Уззия) 792-767** 792-740 (толуқ сәлтәнәт вақти)	Йәробоам (II) 793-782** 793-753 (толуқ сәлтәнәт вақти)
		Зәкәрия 753

Йәшая Һошия Микаһ		Шаллум 752
	Йотам 750-740** 750-735 (толуқ сәлтәнәт вақти)	Мәнаһәм 752-742
	Аһаз 735-715	Пәкаһия 742-740
	Һәзәкия 686-715 Асурийә Йәһудаға таҗавуз қилиду. Пәрвәрдигар уларни қутқузиду	Пәкаһ 752-742 (бир мәзгил икки падиша болған) 752-732 (җәмий)
		Һошия 732-722
		722 Асурийә империйәси Исраилни бесивалиду вә Исраилларни Асурийәгә елип кетиду
	Манассәһ 697-686 ** 697-642 (толуқ сәлтәнәт вақти)	
Наһум	Амон 642-640	
Йәрәмия Һабаққуқ Зәфания	Йосия 640-609	
	Йәһоаһаз 609	
	Йәһоаким 609-598	
	Йәһоақин 598-597	
	Зәдәкия 597-586	

600-жили	Изаһатлар: (1) Жуқириқи җәдвәлдики «**» дегән бәлгү падишаниң атиси билән тәң тәхттә олтарғанлиғини билдүриду (2) Сулайман падиша дәвридин илгәрки көрситилгән жиллар тәхминий жиллардур. (3) Мәлум бир пәйғәмбәрниң яшиған вақтини анчә җәзмләштүрәлмигән әһвалда, униң исминиң кәйнигә «##» бу бәлгүни қоюлди. (бәлгә дәвригә қарита пәрәзни көрситиду)
Әзакиял Даниял	605-586 **Йәһуданиң сүргүн болуши** 586-жили Йерусалим битчит қилиниду. Бабил императори Небоқаднәсар Йәһудийларни Бабилға елип кетиду. **Сүргүн болған умумий мәзгил 70 жил**
Һагай Зәкәрия	**Қайтиш (539-жили)**
	Миладийәдин илгәрки 539-жили Парс империйәси үстүнлүккә чиқиду. Қорәш падиша әмир чүширип Исраилийәликләрни вәтинигә қайтишқа рухсәт бериду.
	520-жили **Муқәддәс ибадәтханиниң қайтидин қурулуши**
500-жили	
Әстәр	Әстәрниң Парс императориға җүрәклик илтиҗа қоюши билән нурғун Исраиллар қутқузулиду
Әзра	(458-жили) Әзра йәнә бир қисим «қалди»ларни қайтишқа башлайду
Нәһәмия	(445-444-жили) **Йерусалим шәһириниң қайтидин қурулуши** (Нәһәмия тәрипидин)
Малаки	(404-жили) Тәвратниң ахирқи қисми, йәни «Малаки» дегән қисим йезилған
	(333-жили) «Бүйүк Искәндәр грек империйәсини бәрпа қилип, Парс империйәсини вәйран қилиду. У Исраил зиминиға таҗаввуз қилмиған.

300-жили	Искәндәрниң из басарлири төрт тәрәпкә бөлүниду. Улар Исраилийәгә еришиш үчүн өз ара нурғун урушларни қилиду. Йәһудийлар еғир азап тартиду.
100-жили	«Йәһуда Маккаби» батурлуқ билән Йәһудийларға башчилиқ қилип йеңи Йәһудий падишалиғини бәрпа қилиду (Падишалиқ мәзгил миладийәдин илгәрки 166-63-жилғичә)
	Миладийәдин илгәрки 63-жили Рим империйәси Грек империйәсидин үстүн келип Исраилниму ишқал қилиду. Һерод исимлиқ бир Едомлиқ Қәйсәргә нурғун пул берип, «Исраил падишаси»ниң орнини өзи алиду. Кейин у киши «Бүйүк Һерод» дәп атилиду (миладийәдин илгәрки 37-жили)
Миладийә - - - - -- - - Инжил дәври - - - - - - - башлиниду	
Анна аял пәйғәмбәр	Миладийәдин илгәрки 1-жили (әтрапида) Мәсиһ Әйса Бәйт-ләһәм шәһиридә Мәрйәмдин туғулуп дунияға келиду.
	У Насарәт шәһиридә чоң болуп яғашчилиқ қилиду.
Йәһия пәйғәмбәр	(миладийә 28-жили) Йәһия «Чөмүлдүргүчи Пәйғәмбәр»: — «Қутқазғучи-Мәсиһ» келиду, дәп җакарилашқа башлайду.
<u>Мәсиһ Әйса</u>	(миладийә 29-жили) Мәсиһ Әйса Йәһия тәрипидин чөмүлдүрүлүп тәлим беришкә башлайду.
(бәлким) 33-жили	**Мәсиһ Әйса 33 яшқа киргәндә Йәһудийлар тәрипидин чәткә қеқилип чапрас яғачқа миқлиниду.**
	Мәсиһ Әйсаниң тирилиши, асманға көтирилиши Муқәддәс Роһниң берилиши Мәсиһ Әйса асманға көтирилип Худаниң Муқәддәс Роһини барлиқ мухлислириға әвәтиду.

Расуллар Петрус Юһанна Яқуп Йәһуда (қатарлиқлар)	Хуш хәвәр тарқитиш улуқ хизмити барлиқ җамаәт арқилиқ башлиниду («Мат.» 28:19)
(бәлким 33-жили) Павлус	Саул исимлиқ бир киши Мәсиһ Әйсаниң мухлис җамаитигә әшәддий зиянкәшлик қилғанда Мәсиһ Әйса униңға көрүниду. У товва қилип «расул Павлус» болиду. У кейин Әйсаниң башқа расуллири һәм мухлислири билән һәр йәргә берип Мәсиһ Әйсаниң хуш хәвирини (Инҗилни) тарқитиду.
50-68-жили	(50-68-жиллар ичидә) «Инҗил» қисимлириниң көпинчиси (расуллар Матта, Маркус, Луқа, Петрус, Яқуп, Йәһуда вә Павлус тәрипидин) язилиниду
70-жили	Мәсиһ Әйса бешарәт қилғандәк Йерусалим шәһири муқәддәс ибадәтханиси билән пүтүнләй вәйран қилиниду. Йәһудийларниң һәммиси дунияниң булуң-пишқақлириғичә тарқилиду.
96-жили	Мәсиһ Әйсаниң садиқ мухлиси расул Юһанна Мәсиһтин Инҗилниң «ахирқи заманлардики вақиәләрни бешарәт беридиған» «Вәһий» дегән әң ахирқи қисмини қобул қилиду
100-жили	---